

Bu ansiklopediyi, kaynak belirterek kullanmak ve dağıtmak tamamen serbesttir.
Kitap halinde de baskısı mevcuttur ve takip eden sayfadaki adres ve telefonlardan temin edilebilir.

© İttihad Yayıncılık
Her hakkı mahfuzdur

Takım: ISBN 975-7985-19-8
1. Cilt: ISBN 975-7985-20-1
2. Cilt: ISBN- 975-7985-21-X
Baskı Tarihi ve Yeri:
Temmuz 2006, İstanbul

İttihad Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti.
Çatalçeşme Sk. Defne Han No:27/19 Cağaloğlu-İstanbul
Telefon: (212) 520 51 47 Faks: (212) 512 53 39

www.ittihad.com.tr
ittihad@ittihad.com.tr

İ L M İ F E L S E F İ Y E N İ

İSLAM PRENSİPLERİ ANSİKLOPEDİSİ

İTTİHAD İLMÎ ARAŞTIRMA HEYETİ TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR

TAKDİM

Hekimoğlu İSMAİL

Ansiklopediler, genel kültür verir, bunun için mevzu adedi çok fazladır. Öyle ki, ansiklopedideki bir madde üzerinde ihtisas yapmak için, bir ömür yetmiyor. Dolayısı ile ansiklopediler, kısa ve özlü bilgi verir, bir bakıma maddî ve manevî mevcudattan, okuyucusunu haberdar eder.

Bazı kimselerin kütüphanesinde sıra sıra dizilmiş ansiklopedi ciltlerini görürüz. Buradaki maddelerden çoğu, gerekli değildir. Ayrıca ansiklopediler, insanımızın problemlerini çözmeyi gaye edinmez. Öyle ise, binbir derdin içinde kıvranan insanlar, ansiklopedik bilgileri ne yapsın?

Gerçekten Dünya, bir ansiklopedi furyası içindedir. Bir kısım naşirler oturup, düşünmüşler:

− Acaba insana gerekli olanı vermek mümkün değil midir?

Böylece yeni tip ansiklopediler ortaya çıkmış. Bunlar çok geniş değil, fakat içindeki her madde, insana hitap eder, adeta insan bunları öğrenmek zorundadır.

Bir de DİN mes'elesi var. Özellikle biz Müslümanız. İlim Allah'ın sıfatı olduğuna göre, her mes'eleye İslâmî açıdan bakmak zorundayız. Acaba kâinatı yaratan, her şey'i insanın hizmetine veren, insandan ne istiyor? Nasıl bir hayat yaşarsak, şu Cennet gibi Dünya'yı başımıza Cehennem etmemiş oluruz?

İşte bu ansiklopedi, böyle bir soruya cevap vermektedir. İlim ve manevîyatın kıymetini takdir edenlere takdim ettiğimiz bu eser, bir hey'et tarafından hazırlanmıştır.

Bu eser, Müslümanlara faydalıdır, onların dünya ve âhiretlerini Cennet etmek için kaleme alınmıştır. Cevapsız sorulara cevap, vesveselere çare, imana kuvvettir.

Her Müslüman, bu eserden bol bol istifade edecektir...

ÖNSÖZ

Ansiklopedi, ilim ve kültürün geniş çevrelere ulaştırılmasında mühim bir vasıtadır.

Memleketimizde son zamanlardaki umumi gelişmeye uygun olarak, ansiklopedi neşriyatında da çeşitli çalışmalara şahit olmaktayız. Ne var ki, bunların çoğunluğu ya Batı dünyasında neşredilmiş ansiklopedilerin tercümeleri veya bunlar esas alınarak yapılan te'liflerdir.

Ansiklopedilere alınan maddeler ve bunların izah tarzları, bu malumatın yayıldığı memleketler ve medeniyet çevrelerine hakim dünya görüşünün tesirlerine açık bulunmaktadır. Bu sebepledir ki, bizde neşredilen ansiklopedilerin ekseriyeti, cemiyetimizin bin yıllık İslâm kültür ve medeniyetiyle yoğrulmuş ve şekil almış milletimizin ruhî ve hayatî ihtiyaçlarına mutabık olmaktan uzaktır.

O halde, bu sahada yazılacak bir ansiklopedi öyle olmalıdır ki; hem insanımızın uzun zamandan beri istifadesine set çekip mahrum bırakılmak istenen mutemed kaynakları önüne sersin, hem de bunları kuru bir malumat yığını olarak değil, bunca neşir vasıtaları yolu ile ve Batı taklidi ve hayat tarzı ile aşılanan batıl telkinlerden kurtulmasına vesile olabilsin. Ve en mühimmi de, ruhlarda örtülü bir nüve halindeki İslâm ve iman esaslarını harekete getirici dinamik malumat olsun.

Elbette farkındayız ki, "muhit-ül maarif" manasında ve yukarıda işaret edilen vasıflara haiz bir ansilopedinin hazırlanması için çeşitli ilimlerde mütehassıs, imanlı bir heyetin teşekkülü şarttır. Fakat işaret ettiğimiz acil durum ve ihtiyaç, bir yerde, ilk adımı atmak ve imkan ölçüsünde bu ihtiyaca cevap vermek mecburiyetini de beraberinde getirmektedir.

İşte bu hakikate ve bu ihtiyaca binaen, kusursuz olma iddiası taşımadan, ilk adımı atmaya kendimizi mecbur hissettik. Ansiklopediye aldığımız maddeler ve bunların izah tarzlarının farklılığını, sanırız okuyucu da takdir edecektir. Gayemiz, kuru malumat vermek değil; daha çok, yukarıda işaret edildiği gibi, çağımız insanının muhtaç olduğu fakat çeşitli sebeplerle mahrum kaldığı veya bırakıldığı hakikatlerle, mevzu ve mes'elelerle tanıştırmak; diğer ansiklopedilerde pek rastlanmayan bir tarzda fikir, iman ve ahlaki istikamet ve insanın dünyaya geliş ve varoluşundaki hikmetler ile gayeler bakımından bu mevzulara ışık tutan mutemet kaynaklarla, mehazlarla yüz yüze getirmektir.

Bu ansiklopedinin üstlendiği vazifelerden biri; öncelikle dar veya geniş, küçük veya büyük topluluklara şifahen veya neşriyat yolu ile hitap etmek du-

rumunda olanlara, mevzu ile alakalı mutemed kaynaklardan esaslı malumatı derleyip önlerine sermek; daha geniş malumat ihtiyacı duyanlara da baş vuracağı mu'temed kaynak eserleri göstermek, gerektiğinde Kur'an ayetleri ve hadislerden müracaatı kolaylaştıran notları sunmak suretiyle yardımcı olmaktır.

İkinci olarak, az çok kültürlü olmakla beraber kendilerine yöneltilen sualler veya karşılaştıkları mes'elelerde bir yardımcı kaynak ve bir dayanak ihtiyacı duyanlara, güvenebilecekleri malumatı el altında bulundurmalarını sağlamaktır.

Nihayet, hakikatı arayan ama bunları araştırmak ve gerekli bilgi kaynaklarına ulaşmak için zaman ve imkanları elverişli olmayanlara belli ölçüde yardımcı olmaktır.

Başka ansiklopedilerde bulunabilen tarihî, içtimaî, felsefî yahut fen ve müsbet ilimleri alâkadar eden bazı mevzulara bu ansiklopedide de yer verilmekle beraber; bunların izahları yapılırken ya bu mevzulardaki mevcut yanlış telakkileri tashih etmek veya bunların manevî nokta-i nazarı gösterip, ihtiva ettikleri ilâhî hikmetlere işaret etmek gayesi esas alınmıştır. Bu meyanda bir takım yanlış ve bâtıl felsefî görüşler ve mevzular da aynı şekilde, "Bâtılı tasvir, sâfi zihinleri idlâl eder" düsturuna uyarak, zaruret olmadıkça nazara verilmemiştir.

Ansiklopedide kullanılan dil mevzuunda da şunu belirtmek istiyoruz: Ansiklopedinin dili ile, nakiller yapılan kaynakların dili arasında bir uygunluk ve bütünlük bulunmasını gözönünde tuttuk. Aynı ansiklopedide, ayrı dil kullanılmasını doğru bulmadık. Bunun diğer ve daha mühim bir sebebi de bazı çevrelerin "dil devrimi" bahanesi altında, yeni nesillere unutturmak istedikleri bin yıllık kültür dilimizle ifade edilen İslâmî ve mânevî mefhumları ve tabirleri muhafaza edip devamını sağlamak, unutulmalarına mani olmak, ecdadımızın müstesna ve üstün değer taşıyan eserleriyle yeni nesil arasındaki köprüyü açık tutmaktır.

Bu dili anlamakta güçlük çekecek bir kısım okuyucularımıza da, hazırladığımız ve Sebat Yayım Dağıtım'da yayınlanan Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat'ın yardımcı olabileceğine işaret etmekle yetiniyoruz.

Bu eserimizle okuyucuya faydalı olabilmişsek Allah'a hamdeder, kusurlarımız olmuşsa O'nun affına ve Sevgili Peygamberi'nin (A.S.M.) şefaatine sığınır, bu ansiklopedide eserlerine ve fikirlerine yer verdiğimiz büyüklerin aziz ruhlarına Cenab-ı Hak'tan rahmet niyaz ederiz.

İttihad İlmî Araştırma Heyeti

LÜZUMLU BİLGİLER

1- Ansiklopedide yer alan madde başlıkları, 2. cildin sonunda liste halinde verilmiştir.

2- Bazı yerlerde *(Bak:*.....) şeklinde başka madde başlıklarına veya parağraflara atıflarda bulunulmuştur. Okuyucunun havale edilen yerlere bakması, mevzuyu daha iyi anlamasına yardımcı olacaktır. Hem birkaç madde ile alâkalı parçalar, değişik yerlerde mükerreren yazılmamak için, bu atıf yapma yoluna gidilmiştir. Onun için bir madde okunurken atıf yapılan yerlere hemen müracaat etmelidir. Aksi taktirde, okunan maddeyle ilgili malumat noksan kalacaktır. Çok daha geniş bir araştırma isteyenler ise; son ciltteki Kelime İndeksi'nden istifade ederek, atıflar haricinde kalan mevzu ve kelimelerin de Ansiklopedide nerelerde geçtiğini bulabilirler.

3- a) Kur'an âyetlerinin yerini göstermek için iki rakam kullanılmıştır. Meselâ: (3:26) rakamları, üçüncü surenin yirmialtıncı âyetini göstermektedir.

b) Ansiklopedide yer alan çeşitli iktibasların sonunda, kaynak kitabın rumuzu ve sayfa numarası verilmiştir. Meselâ: (M.N.108) kısaltması: Mesnevi-i Nuriye kitabının 108. Sahifesi demektir. Kaynak kitabın müellifi, baskı yeri ve tarihini tesbit etmek için, 11. sahifedeki "Kısaltma İşaretleri" listesine bakmak gerektir. İktibasen alınan parçanın bulunduğu sahife, o baskıya ait sahife numarasıdır. Çünki aynı kitabın değişik baskılarında, sahife numaraları değişebilmektedir.

4- Ansiklopedide geçen âyetler için, sure ve âyet numarasına göre bir indeks yapılmıştır. Aranılan bir âyetin ansiklopedide geçip geçmediği ve geçiyorsa hangi parağrafta olduğu, bu indeksten tesbit edilebilir. Şöyle ki: Önce arayacağımız âyetin sure ve âyet numarasını tesbit ederiz. Âyet İndeks'inde sureler 1'den 114'e kadar sıraya dizilmiştir. Aradığımız âyetin sure numarasını buluruz. Aradığımız surenin âyetleride yine sırayla konulmuştur. Ayet numarasını da sırasında bulduğumuz zaman, yanında yazılı parağraf no.su da, o âyetin bulunduğu parağrafı gösterir.

"Âyet İndeksi" 2. cilttedir.

5- İki rakam arasında tire işareti varsa, (ilâ) manasındadır. Meselâ: (17-21); 17, 18, 19, 20, 21 demektir. Eğer virgül varsa, sadece o rakamlar mevzubahistir. Meselâ (17, 21); sadece 17 ve 21 demektir.

7- Ansiklopedide Arabça metinleriyle yer alan hadisler için de, yeni yazıyla bir indeks yapılmıştır. Böylece bir hadis metninin ansiklopedide bulunup bulunmadığını veya hangi parağrafta olduğunu tesbit mümkündür. Şöyle ki:

Hadisler başlangıç harflerine göre alfabetik sırasına göre dizilmişlerdir. Aynı harfle başlıyanlar da, ikinci üçüncü ve daha sonraki harflerine göre alfabe sırasındadırlar. Böylece aranan hadisin başlangıcı nazar-ı itibare alınarak, kolayca bulunabilir. Bu "Hadis İndeksi" de 2. ciltedir.

KISALTMA İŞARETLERİ
VE ME'HAZ KİTAPLAR

A. (a.)	Arabça	
A.B.	Asar-ı Bediiye	Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlıca
A.S.M.	Aleyhissalatü Vesselam	
B.İ.İ.	Büyük İslâm İlmihali	Ömer Nasuhi Bilmen, İst. 1986, 544 sh.
B.L.	Barla Lâhikası	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1994
B.M.	Bülûğ-ul Meram	Sönmez Neşriyat, İstanbul 1965
c.	cemi (çoğul)	
ci.	cild	
Coğ.	Coğrafya'da	
D.M.İ.F.	Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı (Terceme)	Çağrı Yayınları, 3.Baskı, İstanbul
Edb.	Edebiyat'ta	
E.L.I.	Emirdağ Lâhikası (I.cild)	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1992
E.L.II	Emirdağ Lâhikası (II.cild)	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1992
E.T.	Elmalılı Tefsiri (Hak Dini Kur'an Dili)	Hamdi Yazır, II.Baskı, İst.1960-1962
F.	Farsça	
Fels.	Felsefe'de	
Fık.	Fıkıh'ta	
Fr.	Fransızca	
G.R.	Gençlik Rehberi	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1994
H.G.	Hikmet Gonceleri (500 Hadis-i Şerif)	Ömer Nasuhi Bilmen, II.Baskı, İst.-1963
Hi.	Hicrî Tarih	
H.İ.	Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu Ömer Nasuhi Bilmen	İstanbul Ü. yayınları no: 402, Hukuk Fakültesi no: 90, İstanbul 1950-1952
H.N.	Hakikat Nurları	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
H.R.	Hanımlar Rehberi	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1992
H.Ş.	Hutbe-i Şamiye	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1990
Hz.	Hazret-i, Hazretleri	
i.	isim	
İ.A.	İslâm Ansiklopedisi	Maarif Matbaası, İstanbul 1941
İc.	İctihad Risalesi	Risale-i Nur Külliyatı'ndan, 84 sh.
İ.İ.	İşarat-ül İ'caz	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1994
İ.M.	İbn-i Mace Tercemesi	Kahraman Yay., İst.-1982-1983 (10 cild)
İ.M.Ş.	İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi	Bediüzzaman Said Nursî, İst.-1990
İ.U.	İhya-i Ulum-üd Din Tercemesi	Bedir Yayınevi, 1974 İstanbul
K.H.	Keşf-ül Hafa	Matbaat-ül Fünun, Haleb (2 cild)
K.L.	Kastamonu Lâhikası	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1990
Kn.	Konferans	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
K.S.	Kütüb-ü Sitte Muhtasarı	Akçağ Yayınları Ankara

Koz.	Kozmoğrafya'da	
K.U.	Kenz-ül Ummal	
L.	Lem'alar	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1992
Lat.	Latince	
M.	Mektubat	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
Mc.	mecazî mana	
M.E.	Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı	Mütercim: Hasan Ege, Ankara-1971
Mi.	Miladî Tarih	
M.N.	Mesnevi-i Nuriye	Mütercim: Abdülmecid Nursî, İst.-1993
M.Nu.	Mesnevi-i Nuriye	Mütercim: Abdülkadir Badıllı, İst.-1980
M.Ö.	Miladdan önce	
M.T.	Müslümanlıkta İbadet Tarihi	Tahir-ül Mevlevî, Bilmen Basımevi 1963
Mu.	Muhakemat	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
Mün.	Münazarat	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
N.A.	Nur Âleminin Bir Anahtarı	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
N.Ç.	Nur Çeşmesi	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1980
N.İ.K.	Nurun İlk Kapısı	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1991
N.İ.	Nimet-ül İslâm	Mehmed Zihni Efendi, İstanbul 1957
os.	Osmanlıca	
O.A.L.	Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat	Sebat, İstanbul 2006
O.İ.İ.	İşârât-ül İ'caz (osmanlıca)	Risale-i Nur Külliyatı'ndan
O.L.	Lem'alar (osmanlıca)	Risale-i Nur Külliyatı'ndan, 879 sh.
O.T.D.S.	Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü	Millî Eğitim Basımevi 1946-1955
p.	parağraf	
R.A.	Radıyallahü anhü (anhâ, anhüma, anhüm)	
R.E.	Ramuz-ül Ehadîs	Abdülaziz Bekkine, Milsan-1982, 2cild
R.K.K.	Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları	A. Badıllı, Envâr Neşriyat, İst.-1994
S.	Sözler	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
sh.	Sahife	
S.B.M.	Sahih-i Buhari Muhtasarı	Diyanet İşleri Bşk. Yay.dan II.baskı, 12 cild
S.E.D.	Sünen-i Ebu Davud, Terceme ve Şerhi	Şamil Yayınları, İstanbul-1987
S.M.	Sahih-i Müslim Tercemesi	Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yay.-1967, 8 cild
S.M.A.	Sahih-i Müslim Tercemesi	Ahmed Davudoğlu, Sönmez Neşr. İst.-1980
S.N.	Siyaset, Neşriyat, Şerh ve İzah Mes.	Envâr Neşriyat, İstanbul 1979
S.T.	Sikke-i Tasdik-i Gaybî	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1993
S.T.İ.	Sünuhat Tuluat İşarat	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-2002
Ş.	Şualar	B.Said Nursî, Envâr Neşriyat, İst.-1994
Tas.	Tasavvuf'ta	
T.H.	B. Said Nursî (Tarihçe-i Hayatı)	Envâr Neşriyat, İstanbul 1994
Tıb.	Tıb'da.	
T.T.	Tac Tercemesi Bekir Sadak,	Sinem Matb., İst. 1968-1979
yu.	Yunanca	
yy.	yüzyıl	

İÇİNDEKİLER

A 14
B 190
C 283
D 362
E 445
F 529
G 592
H 634
I 838
İ 841
K 1057
L 1210
M 1234
N 1495
O 1589
Ö 1597
P 1603
R 1614
S 1702
Ş 1856
T 1920
U 2073
V 2102
Y 2143
Z 2172
Kelime İndeksi 2217
Âyet İndeksi 2298
Hadis İndeksi 2321
Madde Başlıkları 2329

A

1- AB-I HAYAT آبِ حیا : Hayat suyu. Ebedî hayata sebeb olan nesne. *Yağmur. *Mc: Kan.

Bu terkib edebiyatta; çok güzel ifade, latif söz, parlaklık ve letafet mânâlarına kinayedir. Tasavvufta ise; aşk-ı hakiki, aşk-ı İlahî, ilm-i ledün ve marifetullah mânâlarına gelmektedir.

Kur'an (21:30) âyetinde de beyan edildiği gibi, Allah canlıları sudan yaratmıştır. Bilindiği gibi her canlı yine suya muhtaçtır. Bu hakikata teşbihen, iman ilmi ve dersleri dahi insanın manevî ve uhrevi hayat ve saadetine vesile olmasından dolayı ab-ı hayat tabiri ile de ifade edilmiştir. Ab-ı hayat tabiri; ab-ı hızır, ab-ı hayvan, ab-ı beka gibi isimlerle de söylenir. *(Bak: 1285.p.)*

2- ABADİLE-İ SEB'A عبادلهٔ سبعه : "Abadile" Abdullahlar, "seb'a" da yedi demektir. Abadile-i seb'a, Sahabelerden Abdullah isimli yedi meşhur şahsı ifade eder. Bunlar: Abdullah İbn-i Abbas, Abdullah İbn-i Ömer, Abdullah İbn-i Mes'ud, Abdullah İbn-i Revaha, Abdullah İbn-i Selâm, Abdullah İbn-i Amr İbn-il As, Abdullah bin Ebi Evfa (Radıyallahu Anhüm) dur. Asr-ı Saadette Abdullah ismiyle anılan 220 sahabe-i kiram hazeratı vardı. Fakat bunların içinde hafız, Kur'an-ı Kerim'i iyi anlamış, Resul-i Ekrem'in hayatını iyi öğrenmiş, hadis bilgisine sahip ve fakih yedi Abdullah vardı ki, bunlara Abadile-i Seb'a denilmiştir.

3- ABBAS عباس : El-Abbas Bin Abdülmuttalib, Hz. Peygamberimizin (A.S.M.) amcasıdır. Künyesi, Ebu-l Fazl'dır.

4- Rivayete göre Abbas İslâm'ı kabul etmişti, yalnız bir zaman için gizli tutulmuştu. Hatta onun Medine'ye gidip yerleşmek arzusunda bulunduğu halde, Peygamber'in (A.S.M.) ısrarı üzerine Mekke'de kaldığını rivayet eder-

ler. Abbas atıl oturmayıp Mekke'deki müslümanları himaye etmekle kalmamış, Kureyşilerin muharebe planlarını da Peygamber'e (A.S.M.) gizlice bildirmişti. Mekke'nin fethine gidildiği vakit, Hz. Abbas müslümanlığını açığa vurarak, İslâm ordusunun şehre girmesinden evvel ona iltihak etmişti.

5- Abbas, Medine'de Hi. 32 senesinde vefat etmiştir. Diğer rivayetlere göre 34 senesinde ve 88 yaşında irtihal eylemiştir. Abbasi halifeleri, onun oğlu Abdullah'dan gelmiştir.

6- Hz. Abbas'ın müslüman oluşunu bildiren, sahih ve manidar bir hadisin verdiği haber şöyledir:

"Gazve-i Bedir'de Hz. Abbas sahabelerin eline esir düştüğü vakitte fidye-i necat istenilmiş. O da demiş: "Param yok." Hz. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş ki: "Zevcen Ümm-ü Fadl yanında bu kadar parayı filan yere bırakmışsın." Hz. Abbas tasdik edip, "İkimizden başka kimsenin bilmediği bir sır idi." O vakit kemâl-i imanı kazanıp İslâm olmuş." (M.109)

7- ABBASİLER عباسيلر : Hulefa-i Raşidin'den sonra hilafete geçen iki hanedandan ikincisi. Abbasi halifeleri, Peygamber Efendimizin amcası Hz. Abbas'ın soyundan oldukları için bu isimle şöhret bulmuşlardır.

Abbasi soyundan gelen Ebu-l Abbas Abdullah es-Seffah Mi.749 (Hi. 132) tarihinde Kufe'de Ebu Müslim-i Horasani'nin de desteğiyle ilk Abbasi halifesi olarak hilafet makamına geçti. *(Bak: Hilafet)*

Bundan sonra eski Enbar şehrini imar ederek burasını Haşimiye adıyla hilafet merkezi yaptı. Abdullah'dan sonra kardeşi ve halife olan Ebu Cafer Mansur, Bağdad şehrini kurarak başkent yaptı. Bazı halifelerin Samarra şehrinde ikamet etmelerine rağmen Bağdad şehri esas merkez olarak nihayete kadar devam etti. Abbasi halifeleri Ebu Cafer Mansur'dan itibaren bilhassa Harun-er Reşid ve oğlu Me'mun zamanında matematik, tıb, felsefe gibi ilimlere ait olan Yunan kitabları Arabçaya tercüme edilmiştir. Bu sebeble de Avrupa felsefesinin İslâm dünyasında bazı menfi tesirleri görülmüş ve buna karşı da başta İmam-ı Gazali olmak üzere İslâm büyükleri mukabele etmişlerdir.

8- İslâm memleketlerinden yalnızca İspanya, Endülüs Emevilerinin elinde kalıp, diğer yerler, Abbasi halifelerinin idaresinde bulunuyordu. Hindistan ve Maveraünnehir de bu sınırlara dahil idi. Abbasiler devrinde kültür,

imar işleri ilerlemiş ve milli gelir çok artmış, bu medeniyet üç kıtaya yayılmıştı. Ancak devletin sınırlarının çok geniş olması, merkeziyetçi idareye fazla imkân vermiyor ve idareyi güçleştiriyordu. İkinci Hicri asrın sonundan itibaren Abbasi halifeleri adına hutbe okunan bazı emirlikler kuruldu. Bunlardan Afrikiyye'de Beni Ağleb, Horasan'da Beni Tahir, daha sonra Beni Leys ve Âl-i Saman, Mısır'da Beni Tulün hükümetleri en önemli olanlarıdır. Bu hükümetler gittikçe bağlılıklarını azaltmağa başladılar. Nihayet önce Büveyhiler, sonra Selçuklular Irak'ı da ellerine geçirerek Emir-ül Ümera (Emirler Emiri) ünvanıyla Bağdad'da dahi hüküm sürmeğe başladılar.

Ancak hilafet ilga edilmiyerek halifelerin sadece ünvanı kalmıştı. Dördüncü Hicri asrın ortalarında Batı Afrika'dan gelip, Mısır'ı zabt ve Kahire'yi merkez yapan Fatımiler hilafet iddiasında bulundular. Böylece Abbasilerin Afrika kıtasında hükümleri ve hutbeleri ortadan kalktı. Şam bölgesi ise bazan Fatımilere, bazan Abbasilere tabi oldu. Altıncı Hicri asrın ortalarında Fatımiler yıkılınca Salahaddin-i Eyyubi Mısır'da Abbasilerin hakimiyetini yeniden kurdu. O sırada Haçlılar, Şam ve civarını istila ettiklerinden Salahaddin-i Eyyubi, Atabeylikler ve diğer Türk hükümetleriyle beraber Haçlılarla kahramanca mücadele etti.

9- Abbasi Devleti her geçen gün kuvvet ve itibarını kaybediyordu. Son Abbasi halifesi olan Musta'sım dinine çok bağlı ve sünni idi. Veziri olan İbn-i Alkami ise Şii olup, halifeye sadık değildi. Devleti bu idare ediyordu. Abbasileri yıkıp, Şii devleti kurmak istiyordu. Bunun için Moğol hükümdarı Hülagu'nun Bağdad'ı alarak halifeliği yıkmasını ve kendinin de ona vezir olmasını arzu ediyordu. Şamanist olan Cengiz'in torunu Hülagu'nun müşaviri Nasırüddin Tusi de Şii olup durmadan Bağdad'ı almasını teşvik ediyordu. Neticede Hülagu'nun ikiyüzbin kişilik kuvveti karşısında duramadı. Bağdad teslim olduğunda insanlık tarihinin en büyük vahşetlerinden biri cereyan etti. Halife yanındakilerle birlikte idam edildi. Dörtyüzbinden fazla müslüman kılıçtan geçirildi. Milyonlarca İslâm kitabı Dicle'ye atıldı. Güzel şehir harabeye döndü. Böylece 524 senelik Abbasi Devleti yıkıldı. Bu yıkılışın önemli müsebbiblerinden olan vezir İbn-i Alkami'ye hiçbir vazife verilmedi. Zillet içinde o sene öldü. Ancak Hülagu istilasından kurtulan Abbasi halifelerinden biri 1261 (Hi. 659)da Mısır'a gitti. Orada hüküm sürmekte olan Memluk sultanlarından Baybars tarafından Kahire'de halife ilan edildi. Abbasilerin bu kolu da Mısır'da 1517 (Hi. 923) tarihine kadar devam edip bu esnada hilafet makamında bulunan III. Mütevekkil Alallah, hilafeti kendi arzusuyla Mısır ve Hicaz Fatihi Yavuz Sultan Selim Han'a teslim etti. Selçuklular ve

Memluklerdeki Abbasi halifeleri, müslümanların sadece manevî imamı idiler. Devlet idaresini sultanlar yürütüyordu.(*)

10- Bağdad'da hüküm süren asıl Abbasi hilafeti 750 (Hi. 132) tarihinden 1258 (Hi. 656) tarihine kadar 508 sene, Mısır'daki kolu da 1261 (Hi. 659)dan 1516 (Hi. 923) tarihine kadar 255 sene toplam 763 sene devam etti. Bağdad Abbasilerinin yıkılmasıyla Mısır Abbasilerinin kurulması arasında 3 senelik bir fetret devri vardır. Bağdad'daki asıl Abbasilerden 37, Mısır'daki Abbasilerden 17 halife vazifede bulundular.

11- İslâm Ansiklopedisi'nin nakline göre, Bağdad Abbasi halifelerinin hilafete geçiş tarihleri:

	Hicri	**Miladi**		**Hicri**	**Miladi**
Saffah.....	132	750	Razi.....	322	934
Mansur.....	136	754	Muttaki.....	329	940
Mehdi.....	158	775	Müstekfi.....	333	944
Hadi.....	169	785	Muti.....	334	946
Reşid.....	170	786	Tai.....	363	974
Emin.....	193	809	Kadir.....	381	991
Me'mun.....	198	813	Kaim.....	422	1031
Mu'tasım.....	218	833	Muktedi.....	467	1075
Vasık.....	227	842	Müstazhir.....	487	1094
Mütevekkil.....	232	847	Müsterşid.....	512	1118
Muntasır.....	247	861	Raşid.....	529	1135
Mustain.....	248	862	Muktefi.....	530	1136
Mu'tazz.....	252	866	Müstencid.....	555	1160
Mühtedi.....	255	869	Mustazi.....	566	1170
Mu'temid.....	256	870	Nasır.....	575	1180
Mu'tezid.....	279	892	Zahir.....	622	1225
Muktefi.....	289	902	Mustansır.....	623	1226
Muktedir.....	295	908	Musta'sım.....	640-656	1242-1258
Kahir.....	320	932			

12- Mısır Abbasi Halifelerinin Hilafete Geçiş Tarihleri:

	Hicri	**Miladi**
Mustansır Billah Ebu-l Kasım Ahmed	659	1261
Hakim Bi-Emrillah Ebu-l Abbas Ahmed	660	1261
Müstekfi Billah Ebu-l Rabi Süleyman	701	1302
Vasık Billah Ebu İshak İbrahim	740	1340
Hakim Bi-Emrillah Ebu-l Abbas Ahmed	741	1341

* Hülâgu sadece Abbasileri yıkmakla kalmamış, İslâm medeniyetini de tahribe çalışmıştır. Fakat İslâm üleması Hülâgu'nun askerlerini müslüman etmeye çalışmış ve kılıçla gelen Moğol ordusundan pek çok kimse İslâmiyet'e girip hizmet etmişlerdir. Böylece orduların yapamadığını, ülema yapmıştır.

Mu'tezid Billah Ebu-l Feth Ebu Bekr	753	1352
Mütevekkil Alallah Ebu Abdullah Muhammed	763	1362
Mu'tasım (Musta'sım) Billah Ebu Yahya Zekeriya	779	1377
Mütevekkil Alallah (ikinci defa)	779	1377
Vasık Billah Ömer	785	1383
Mu'tasım Billah (ikinci defa)	788	1386
Mütevekkil Alallah (üçüncü defa)	791	1389
Mustain Billah Ebu-l Fazl El-Abbas	808	1406
Mu'tezid Billah Ebu-l Feth Davud	816	1414
Müstekfi Billah Ebu-l Rabi' Süleyman	845	1441
Kaim Bi-Emrillah Ebu-l Beka Hamza	855	1451
Müstencid Billah Ebu-l Mehasin Yusuf	859	1455
Mütevekkil Alallah Ebu-l İzz Abdülaziz	884	1479
Müstemsik Billah Ebu-s-Sabr Yakub	903	1479
Mütevekkil Alallah Muhammed	914	1508-9
Müstemsik Billah (ikinci defa, oğlu Mütevvekkil'in tam salâhiyetli mümessili sıfatı ile)	922-923	1516-17

13- Abbasi devleti hakkında tarihî bilgi olarak verdiğimiz bu izahtan sonra Abbasiler hakkında gelen bir hadis-i şerifi de nakledelim. Aynı zamanda bu rivayet, Peygamberimizin Peygamberliğini isbat eden mucizelerindendir. Çünki, seneler sonra olacak olan hâdiseyi i'lâm-ı İlahî ile bildirmiş ve aynen öyle olmuştur. Şöyle ki:

14- "Kat'i bir mu'cize-i Nebeviyeyi (A.S.M.) gösteren bu hadis-i sahihde,

لَنْ تَزَالَ الْخِلاَفَةُ فِي وِلْدِ عَمِّى صِنْوِ ابِيالْعَبَّاسِحَتَّى يُسَلِّمُهَا اِلَىالدَّجَّالِ [1]

"Yâni: Benim amcam, pederimin kardeşi Abbas'ın veledinde Hilâfet-i İslâmiye devam edecek. Tâ Deccal'a, o hilafeti yani saltanat-ı hilâfet Deccal'ın muhrib eline geçecek." Yâni, uzun zaman beşyüz sene kadar hilafet-i Abbasiye vücuda gelecek, devam edecek. Sonra Cengiz, Hülâgu denilen üç deccalden birisi o saltanat-ı hilafeti mahvedecek, deccalane, İslâm içinde hükümet sürecek. Demek, İslâm içinde müteaddid hadislerde üç deccal geleceğine zâhir bir delildir. Bu hadisdeki ihbar-ı gaybî, kat'i iki mucizedir: *(Bak: 3844.p.)*

Biri, hilafet-i Abbasiye vücuda gelecek beşyüz sene devam edecek.

İkincisi de, sonunda en zâlim ve tahribci Cengiz ve Hülâgu namındaki bir deccal eliyle inkıraz bulacak." (Ş.506)

[1] Sahih-i Tirmizi ci: 4 kitab: 34 hadis no: 2226 ve Müsned İbn-i Hanbel ci: 5 sh: 221

15- Abbasiler zamanında ortaya çıkan bid'at fırkaları ve ihtilafları ve bunlara karşı dinî mücahedeler, İslâm tarihinde mühim yer işgal eder. Ezcümle:

"Abbasilerin zamanında, o tarihte Mu'tezile, Râfizî, Ceberî ve perde altında zındıklar, mülhidler, İslâmiyeti zedeliyen çok fırak-ı dâlle meydana gelmiştiler. Şeriat ve itikad noktasında ehemmiyetli sarsıntılar olması hengâmında, Buhari, Müslim, İmam-ı A'zam, İmam-ı Şafii, İmam-ı Mâlik, İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel ve İmam-ı Gazalî ve Gavs-ı Azam ve Cüneyd-i Bağdadî gibi pekçok eazım-ı İslâmiye imdada yetişip o fitne-i diniyeyi mağlub ettiler. O tarihten üçyüz sene sonraya kadar o galebe devam ile beraber, perde altında yine o ehl-i dalâlet fırkaları, siyaset yoluyla Hülâgu Cengiz fitnesini İslâmların başına getirdiler. Bu fitneden hem Hadis, hem Hazret-i Ali Radıyallahu Anh sarih bir surette aynı tarihiyle işaret ediyorlar." (Ş.331)

16- ABD عبد : Kul, köle, Allah'ın kulu. *Mahluk, insan. *Hizmetçi. *Hür'ün zıddı. Abd kelimesi Allah'ın bazı isimleriyle birleştirilerek erkek isimleri meydana getirilir. Abdullah (Allah'ın kulu). Abdulbaki (Ebedi olan Allah'ın kulu) gibi. Abd kökünden gelen ibadet ve ubudiyet kelimelerinin esas mânâsı da Allah'ın emirlerine göre hareket etmek demektir. O halde böyle isimleri taşıyan insanlar, buna lâyık olmaya çalışmalıdırlar.

Kur'an, Peygamberimiz'in (A.S.M.) yüksek meziyetlerini nazara verip ümmetini kendisine tebaiyete teşvik eder. Bütün peygamberlerde bulunan meziyetlerden biri de abdiyettir. Kur'an'ın müteaddid âyetlerinde عِبَادِنَا عَبْدِنَا gibi tabirlerin mükerreren zikredilmesi, abdiyetin ehemmiyetini ifade eder. Nitekim Kur'an (2:23) âyetinde geçen ve Peygamberimiz'in (A.S.M.) abdiyetine dikkati çeken عَبْدِنَا ifadesini Bediüzzaman Hazretleri tefsir ederken şöyle diyor:

"Abd lafzının, Nebi veya Muhammed (A.S.M.) lafızlarına cihet-i tercihi: Abd tabiri, Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın azametine ve ibadetin uluvv-i derecesine işaret olduğu gibi اُعْبُدُوا emrini tekiddir ve Resul-i Ekrem hakkında varid olan vehimleri defetmektir ki, o Zat bütün insanlardan

ziyade ibadet yapmış ve Kur'an'ı okumuştur." (İ.İ. 131) *(Kur'anda peygamberler, abdiyet vasfıyla tavsif edilirler, bak: 1728, 2889.p.larda âyet notları.)*

"Ve keza insanların nazarını aldatıp ayağını kaydıran, hususan şekçi, şüpheci ve müteharri müşterinin nazarını perdeliyen esbabdan birisi de budur ki: Masdariyet ile mazhariyetin mâbeynini; ve menbaiyet ile ma'kesiyetin arasını; ve mânâ-yı ismî ile mânâ-yı harfînin ortasını; ve zâtiyle tecelli mabeynini tefrik edip ayırmamaktır.

İşte Peygamber'in (A.S.M.) zatı, bir abd-i mahzdır. Ve Allah'a olan ubudiyeti bütün mahlukatınkinden daha çoktur. Öyle ise o zata (A.S.M.) tecelliyat-ı İlahiyeye bir mazhar ve bir ma'kes nazarıyla bakılması istilzam eder. Ve onda olan bütün kemâlat ise, Cenab-ı Hakk'ın feyz-i fazlından geldiğini bilmek gerektir." (M.Nu.174) *(Bak: İbadet ve 3893/1.p.)*

ABDAL أبدال : *(Bak: Ebdal)*

17- ABDEST آبدست : Namaz ve sair dinî ibadetler için, usulüne uygun olarak, el, ağız, burun, yüz, dirseklere kadar kolları ve topuk kemiği üzerine kadar ayakları üçer defa yıkamak ve kulaklara, başa ve enseye meshetmektir. Kur'an'da (5:6) âyetiyle abdest farz kılınmıştır. *(Bak: 2856, 2857.p.lar)*

18- ABDÜLAZİZ HAN عبد العزيز خان : 32. Osmanlı Padişahıdır.

Hilafeti (Mi. 1861-1876) seneleri arasındadır. Sultân Âziz devrinde, Devlet Danışma Kurulu (Şûray-ı Devlet) ve Hukuk İşleri Kurulu (Divân-ı Ahkâm Adliye) kuruldu (1868). Medeni hukuk sistemi olan Mecelle'nin (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye) Osmanlı tarihçisi ve hukukçusu Cevdet Paşa tarafından hazırlanıp yürürlüğe konması da bu dönemde olmuştur. Bu medeni hukuk, Osmanlı hukukunun şâheseri olup 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

İngiliz elçisi Henry Elliot olmak üzere gizli haber alma elemanları, masonlar tarafından tahttan indirilmesi için bir komplo hazırlandı. Bu komploya ileri gelen zevat iştirak ederler. Süleyman Paşa, Harbiye Okulu öğrencilerini ve iki tabur askeri alarak sabaha karşı Dolmabahçe Sarayı'na gelir. Onlara Pâdişah'ı koruma görevi verildiğini, aldıkları habere göre Pâdişah'a

karşı bir sû-i kast düzenleneceğini, buna karşı tedbir alacaklarını söyleyip yanıltır. Pâdişah'ı Dolmabahçe Sarayı'ndan alıp Topkapı Sarayı'na götürür, orada hapsettirir. Mithat Paşa ve arkadaşları tarafından intihar süsüyle bilek damarları kesilerek şehid edilmiştir. *(Bak: 1856.p.)*

19- ABDÜLHAMİD II ٢ـ عبد الحميد : (Mi. 1842-1918) 34'üncü Osmanlı Padişahıdır. 33 yıl saltanatta kalmış olan bu şefkatli sultan, İslâmiyete bağlı idi. Yüksek bir siyaset adamı olup devlet işlerini bizzat takib eden bir zattı.

Memlekette bolluk ve refahı te'min için çalıştı. Ancak, idarî sahada bazı mühim tedbirler alınması ve ta'dilat yapılması gerekiyordu, yapılamadı. *(Bak: İttihad ve Terakki)*

20- Sultan Abdülhamid Hazretlerine, hilafet makamından düşmemesi için, Bediüzzaman Hazretlerinin matbuat lisanıyla bazı tavsiyeleri olmuştur. Ezcümle 1909 senesinde yazdığı bir yazısında aynen şöyle diyor:

21- "Daire-i İslâm'ın merkezi ve rabıtası olan nokta-i hilafeti elinden kaçırmamak fikriyle ve sabık sultan merhum Abdülhamid Han Hazretleri, sabık içtimai kusuratını derk ile nedamet ederek kabul-ü nasihata istidad kesbetmiş zannıyla ve "Aslah tarik, müsalahadır" mülahazasıyla, şimdiki en çok ağraz ve infialâta mebde ve tohum olan bu vukua gelen şiddet suretini (*) daha ahsen surette düşündüğümden, merhum Sultan-ı Sâbıka, ceride lisaniyle söyledim ki: "Münhasif Yıldız'ı darülfünun et; tâ, Süreyya kadar âli olsun! Ve oraya seyyahlar, zebaniler yerine, ehl-i hakikat melaike-i rahmeti yerleştir; tâ cennet gibi olsun! Ve Yıldız'daki milletin sana hediye ettiği servetini, milletin baş hastalığı olan cehaletini tedavi için büyük dinî darülfünunlara sarf ile millete iade et ve milletin mürüvvet ve muhabbetine itimad et. Zira, senin şahane idarene millet mütekeffildir. Bu ömürden sonra sırf âhireti düşünmek lâzım. Dünya seni terk etmeden evvel sen dünyayı terket! Zekatü'l-ömrü, ömr-ü sânî (Ömer-i Sânî) yolunda sarfeyle. Şimdi müvazene edelim: Yıldız, eğlence yeri olmalı veya darülfünun olmalı? Ve içinde seyyahlar gezmeli veya ulema tedris etmeli? Ve gasbedilmiş olmalı veyahut hediye edilmiş olmalı? Hangisi daha iyidir? İnsaf sahipleri hükmetsin." (İ.M.Ş.30)

(*) 31 Mart Hâdisesi kastediliyor. (Hazırlayanlar)

22- Yine aynı mevzuda Sultan Abdülhamid zamanında, Bediüzzaman'ın gördüğü hilafete dair gayet hakikatlı bir rü'ya:

23- "Alem-i mânâda padişahı gördüm. Dedim: "Sen zekat-ül ömrü, Ömer-i Sâni'nin mesleğinde sarfet. Tâ ki meşrutiyet riyasetine lâzım ve biatın mânâsı olan teveccüh-ü umumiyi kazanasın.

Padişah dedi: Ben onun yolunda gideyim; siz de ol zaman ehlini taklid edebiliyor musunuz? Bir de sizde, onlardaki kuvvet-i İslâmiyet ve safvet ve ahlâk...

Ben dedim: Bizdeki tenbih-i efkâr-ı umumî ve tekmil-i mebadî ve vesait ve ihata-i medeniyet, o noktaların yerini tutmakla, hem o noktaları istihsal, hem de netice-i matlub olan terakkiyi intac edebiliyor. Düvel-i ecnebiyenin adaleti bunu isbat eder.

O dedi: Nasıl yapacağım?..

Dedim: İstibdad, kalb-i memalik olan İstanbul'da kan bırakmadığından hüsn-ü niyeti göster. Bir şefkat ile meşrutiyeti kansız kabul ettiğin gibi menfur olmuş Yıldız'ı mahbub-u kulûb etmek için eski zebaniler yerine melaike-i rahmet gibi muhakkikîn-i ülemayı doldurmak ve Yıldız'ı dar-ül fünun gibi etmek ve ulûm-u İslâmiyeyi ihya etmek ve meşihat-ı İslâmiyeyi *(Bak:Meşihat-ı İslâmiye)* ve hilafeti, mevki-i hakikisine is'ad etmek.. ve milletin kalb hastalığı olan za'f-ı diyanet ve baş hastalığı olan cehaleti, servet ve iktidarınla tedavi etmekle Yıldız'ı Süreyya kadar i'lâ et. Tâ hanedan-ı Osmanî ol burc-u hilafette pertevnisar-ı adalet olabilsin. Hem de havaic-i zaruriyeyi iktisad et. Tâ alıştırılmış olan israfa iktidarı olmayan biçare millet de iktida etsin. Madem ki imamsın...

Birden uyandım gördüm ki, asıl bu âlem-i yakaza rüyadır. Asıl uyanmak ve hakikat o rüya imiş." (A.B. 375)

24- Sultan Abdülhamid idaresini tenkid eden bazı edib ve siyasi şahsiyetlerin, bir hiss-i kablel-vuku iltibasıyla yanlış hedefe taarruzları olmuştur. Bu iltibasın esas sebebi, aşağıdaki rivayetin te'vili ile anlaşılır. Şöyle ki:

25- "Rivayetlerde her iki Deccal'ın hârikulâde icraatlarından ve pek fevkalâde iktidarlarından ve heybetlerinden bahsedilmiş. Hattâ bedbaht bir kısım insanlar, onlara bir nevi uluhiyet isnad eder diye haber verilmiş. Bunun sebebi nedir?

26- Elcevab: (El-ilmu indallah) İcraatları büyük ve hârikulâde olması ise: Ekser tahribat ve hevesata sevkiyat olduğundan, kolayca hârikulade öyle işler

yaparlar ki; bir rivayette "Bir günleri bir senedir" yani, bir senede yaptıkları işleri, üçyüz senede yapılmaz, denilmiş... Zannederim, asr-ı âhirde İslâm ve Türk hürriyetperverleri, bir hiss-i kablelvuku' ile bu dehşetli istibdadı hissederek oklar atıp hücum etmişler. Fakat çok aldanıp yanlış bir hedef ve hata bir cebhede hücum göstermişler..." (Ş.593)

27- Hem de "Eski Said, bazı dâhî siyasi insanlar ve hârika ediblerin hissettikleri gibi, çok dehşetli bir istibdadı hissedip ona karşı cebhe almışlardı. O hiss-i kablelvuku' tabir ve tevile muhtaç iken bilmiyerek resmî, zaif ve ismî bir istibdad görüp ona karşı hücum gösteriyorlardı. Habuki onlara dehşet veren, bir zaman sonra gelecek olan istibdadların zaif bir gölgesini asıl zannederek öyle davranmışlar, öyle beyan etmişler. Maksad doğru fakat hedef hata." (K.L.78) *(Abdülhamid'in hal'i, bak: 1859, 1860, 1864, 1867.p.lar*)

28- ABDÜLKADİR-İ GEYLANÎ (R.A.) عبد القادر گيلاني : İran'ın

Geylan kasabasına yakın Nif köyünde doğan ve Seyyid Abdülkadir-i Geylanî, Gavs-ül A'zam, Gavs gibi namları bulunan bu zat (Hi. 470-561) yılları arasında yaşamıştır ve Kadirî Tarikatı'nın müessisidir. Müteaddid müridlerinden bir çoğu sonradan veli olarak meşhurdurlar. Derslerinin te'siriyle birçok Hristiyan ve Museviler Müslüman olmuşlar, ruhani feyze ermişlerdir. Aktab-ı Erbaa'dan sayılır. (R.A.)

29- Abdülkadir-i Geylanî Hazretlerinin dini tahsil için seyahata çıkışı ve bu seyahatında vuku bulan ibretli bir hâdise:

30- "Azami bir takva ile oğlunu terbiye eden Fatma Hanım, oğlunun din ilimlerini öğrenmek hususunda gösterdiği ısrarı karşısında, onu tahsile gönderirken, şu nasihatta bulunur:

"Ben şu âna gelinceye kadar sana ne bir damla haram süt emzirdim, ne de bir lokma haram ekmek yedirdim. Bundan böyle de senden bu geçmişine uygun bir dindarlık isterim. İslâmi vazifeleri hiçbir surette ihmal etmeyecek, hele asla yalan söylemeyeceksin. Doğru sözde ziyan görecek, zarar edecek de olsan yine yalana tenezzül etmiyecek, doğruluktan asla ayrılmıyacaksın."

31- Geylanî Hazretleri annesine söz verip, Bağdad'a giden bir kervanla yola çıkar. İki günlük bir yolculuktan sonra iki dağın ortasından geçerken kervan haydutlar tarafından sarılır. Haydutlar herkesin eşyalarını, kıymetli şeyleri alırlar. Şakilerden biri, genç Abdülkadir'e: "Paran var mı?" diye sorunca: "Var" diye cevap verir.

Annesi koltuğunun altında kırk dinarı bir kese içinde dikmişti. Haydutlar onun da parasını alırlar. Reisleri: "Niçin param var, dedin?" diye sorunca: "Anneme hiç yalan söylemeyeceğim, diye söz verdim." der. "Annen yalan söylediğini nerden bilecek?" deyince, o da: "Annem bilmezse de, Allah her şeyi bilir yâ!" diye karşılık verir.

Bu söz üzerine haydutlar yaptıklarına tövbe edip kervan sahiplerine mallarını iade ederler.

(Mezkûr hâdisede görüldüğü gibi, şefkatin hakiki mânâ ve hedefini idrak ve takdir eden bir annenin, dini terbiyede gösterdiği bu hassasiyet, bütün müslüman anneler için şayan-ı dikkat bir ibret dersidir.) *(Bak: 169.p.)*

32- Geylanî Hazretleri Bağdad'da İslâmî ilimleri öğrendikten sonra icazetini alır. Hem hadis hem fıkıh hem de tefsirde büyük din âlimi olur.

Manevi kemâlat kazanmak için de inzivaya çekilir. Uzun zaman sonra İlahî feyizlere mazhar olur. Geylani Hazretleri nefse karşı cihadını ömrünün sonuna kadar devam ettireceğini anlatırken şöyle der:

33- "Her ne zaman nefsimle cihada girişip de onu o an için öldürsem, işi bitmiş saymam. Zira nefis tekrar dirilir, yeniden baskı yapmağa başlar. Nefis bir defa ölmekle yok olup gitse, onunla kazanılan cihad sevabı da bir defaya mahsus kalır. Halbuki nefis ölmiyecek ki, cihad sevabı mücahede ile ömür boyunca devam etsin." (İslâm Büyükleri - A. Şahin)

34- "Hazret-i Gavs, o derece yüksek bir mertebeye mâlik ve o derece hârika bir keramete mazhardır ki, kâfirlerin bir kısmı demiş: "Biz İslâmiyeti kabul edemiyoruz; fakat Abdülkadir-i Geylani'yi de inkâr edemiyoruz." Hem evliyayı inkâr eden Vehhabînin müfrit kısmı dahi Hz. Şeyh'i inkâr edemiyorlar. Evliya onun derece-i celaletine yetişmediği bütün ehl-i tarikatça teslim edilmiştir." (S.T.150)

35- "Hz. Şeyh'in vefatından sonra hayatta oldukları gibi tasarrufu ehl-i velayetçe kabul edilen üç evliya-yı azimenin en âzamı o Hazret-i Gavs-ı Geylani'dir. Ve demiş:

اَفَلَتْ شُمُوسُ الْاَوَّلِينَ وَ شَمْسُنَا اَبَدًا عَلَى فَلَكِ الْعُلَى تَغْرُبُ

fıkrasıyla ba'del-memat dua ve himmetiyle müridlerinin arkasında ve önünde bulunmasıyla, böyle hârika keramet-i acibe ile meşhur bir zattır." (S.T.144)

36- Hazret-i Gavs'ın ba'del-memat tasarruf-u manevîyeye sahib olduğunu gösteren bir hâdise-i manevîye olarak naklediliyor ki:

37- "Hazret-i Mevlana (K.S.) Hindistan'dan Tarik-ı Nakşîyi getirdiği vakit, Bağdad dairesi, Şâh-ı Geylani'nin (K.S.) ba'delmemat hayatta olduğu gibi tasarrufunda idi. Hazret-i Mevlana'nın (K.S.) manen tasarrufu cay-ı kabul göremedi. Şah-ı Nakşibendle (K.S.), İmam-ı Rabbani'nin (K.S.) ruhaniyetleri Bağdad'a gelip Şah-ı Geylani'nin ziyaretine giderek rica etmişler ki: Mevlana Halid (K.S.) senin evladındır, kabul et. Şah-ı Geylani (K.S.), onların iltimasını kabul ederek Mevlana Halid'i kabul etmiş. Ondan sonra birden Mevlana Halid (K.S.) parlamış. Bu vakıa ehl-i keşifçe vaki ve meşhud olmuştur. O hâdise-i ruhaniyeyi o zaman ehl-i velayetin bir kısmı müşahede etmiş, bazı da rü'ya ile görmüşler." (S.T.16)

38- "Gavs-ı Azam gibi, memattan sonra hayat-ı Hızıriyeye yakın bir nevi hayata mazhar olan evliyalar vardır. Gavs'ın hususi ism-i âzamı "Ya Hayy" olduğu sırrıyla, sair ehl-i kuburdan fazla hayata mazhar olduğu gibi, gayet meşhur Ma'ruf-u Kerhî denilen bir kutb-u azam ve Şeyh Hayat-ül Harranî denilen bir kutb-u azîm, Hazret-i Gavs'dan sonra mematları hayatları gibidir. Beyn-el evliya meşhur olmuştur." (B.L.336)

39- "Bir zaman Hazret-i Gavs-ı Azam Şeyh Geylani'nin (K.S.) terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evladı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücresine, bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyazattan za'fiyetiyle vâlidesinin şefkatini celbetmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekva için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs, kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş: "Ya Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor. Sen tavuk yersin!" Hazret-i Gavs tavuğa demiş: "Kum Biiznillah". O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp, tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını mutemed ve mevsuk çok zatlardan Hazret-i Gavs gibi keramat-ı hârikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zatın bir kerameti olarak manevî tevatürle nakledilmiş. Hazret-i Gavs demiş: "Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman, o da tavuk yesin." İşte Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: Ne vakit senin oğlun da, ruhu cesedine, kalbi nefsine, aklı midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit leziz şeyleri yiyebilir." (L.141)

40- Hz. Geylani'nin müftehirane söylediği bazı sözleri temeddüh için değildir. Çünki "ehl-i tarikat ve hakikatça müttefekun aleyh bir esas var ki: Tarik-ı Hakda sülûk eden bir insan, nefs-i emmaresinin enaniyetini ve serkeşliğini kırmak için lâzım gelir ki: Nazarını nefsinden kaldırıp şeyhine hasr-ı nazar ede ede tâ fenafişşeyh hükmüne gelir. "Ben" dediği vakit, şeyhinin

hissiyatiyle konuşur ve hakeza.. tâ fenafirresul, fenafillaha kadar gider. Meselâ: Nasılki, gayet fedakar ve sadık bir hizmetkâr, bir yaver, efendisinin hissiyatıyla güya kendisi kendisinin efendisidir ve padişahıdır gibi konuşur. "Ben böyle istiyorum" der; yani "Benim seyyidim, üstadım, sultanım böyle istiyor." Çünki kendini unutmuş, yalnız onu düşünüyor. "Böyle emrediyor" der. Öyle de Gavs-ı Geylani, o hârika kasidesinin tazammun ettiği ezvak-ı fevkalâde, Hazret-i Şeyhin sırr-ı azim-i Ehl-i Beyt'in irsiyetiyle Al-i Beytin şahs-ı manevîsinin makamı noktasında ve Zat-ı Ahmediye (Aleyhissalatü Vesselâm)'ın verasetiyle Hakikat-ı Muhammediyyesinde (A.S.M.) kendini gördüğü gibi, fena-yı mutlak ile Cenab-ı Hakk'ın tecelli-i zatisine mazhariyet noktasında, kasidesinde o sözleri söylemiş. Onun gibi olmayan ve o makama yetişmeyen onu söyleyemez; söylese mes'uldür.

41- Hazret-i Şeyh, veraset-i mutlaka noktasında, Resul-i Ekrem (Aleyhissalatü Vesselâm)'ın kadem-i mübarekini omuzunda gördüğü için, kendi kademini evliyanın omuzuna o sırdan bırakıyor. Kasidesinde zâhir görünen, temeddüh ve iftihar değil, belki tahdis-i nimet ve âli bir şükürdür. Yalnız bu kadar var ki, muhibbiyet makamı olan makam-ı niyazdan, mahbubiyet makamı olan nazdarlık makamına çıkmış. Yani tarik-ı acz ve fakrdan, meşreb-i aşk ve istiğraka girmiş. Ve kendine olan niam-ı azime-i İlahiyeyi yadedip, bihakkın müftehirane şükretmiştir." (S.T.149)

42- Gavs-ı Azam ve bazı evliya-i azimenin, ihbar-ı gaybî kerametleri de vardır. Ezcümle:

"Gavs-ı Azam'ın istikbalden haber verdiği nev'inden, meşhur Şeyh-ül İslâm Ahmed-i Camî dahi İmam-ı Rabbanî (R.A.) olan Ahmed-i Farukî'den haber verdiği gibi, Celaleddin-i Rumî Nakşibendîlerden haber vermiş. Daha bu nevi'den çok evliyalar, vakıa mutabık haber vermişler; fakat onların bir kısmı sarahata yakın haber vermişler. Diğer bir kısmı haberleri çendan bir derece mübhem, mutlaktır; fakat bahsettikleri zatlar makam sahibi ve büyük olduklarından, büyüklükleri ve taayyünleri cihetiyle o mübhem ihbar-ı gaybîyi, bil'istihkak kendilerine almışlar. Meselâ: Ahmed-i Camî (K.S.) demiş ki: "Her dörtyüz sene başında mühim bir Ahmed gelir. Bin tarihi başındaki Ahmed en mühimmidir." Yani o elfin müceddididir. İşte böyle mutlak bir surette söylediği halde, İmam-ı Rabbanî'nin (K.S.) büyüklüğü ve teşah-husu, o haber-i gaybîyi kat'iyen kendine almış. Hazret-i Mevlana Celaleddin-i Rumî de (K.S.) Nakşibendî'den mübhem bir surette bahsetmiş; fakat Nakşîlerin büyüklüğü ve yüksekliği ve teşahhusları o haberi de bil'istihkak kendilerine almışlar." (S.T.160)

43- "Sual: Gavs-ı A'zam gibi büyük veliler, bazı evkatta, mazi ve müstakbeli hazır gibi müşahede ederler. Neden maziye ait cihette sarahat suretinde haber veriyorlar da, istikbalden hafi remizlerle, gizli işaretlerle bahsediyorlar?

44- Elcevab: يَعْلَمُ الغَيْبَ اِ ّ اللّٰهُ âyetiyle,

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلاَ يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ اَحَدًا اِ ّ مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ (72:26)

âyeti ifade ettikleri kudsi yasağa karşı ubudiyetkârane bir hüsn-ü edeb takınmak için tasrihten işaret mesleğine girmişler. Tâ ki işaretler ile, remz ile anlaşılsın ki, ihtiyarsız niyetsiz bir surette talim-i İlahî ile olmuştur. Çünki istikbalî olan gaybiyat, niyet ve ihtiyar ile verilmediği gibi niyet ile de müdahale etmek, o yasağa karşı adem-i itaatı işmam ediyor." (S.T.162) *(Bak: Gayb)*

45- Al-i Beyt neslinden gelen Gavs-ı Azam gibi büyük zatların veraset-i Nebeviye sahibi olarak Kur'ana büyük hizmetleri olmuştur.

Evet "Hazret-i Hasan'ın neslinden gelen aktablar, hususan Aktab-ı Erbaa ve bilhassa Gavs-ı A'zam olan Şeyh Abdülkadir-i Geylanî ve Hazret-i Hüseyin'in neslinden gelen imamlar, hususan Zeynel Abidîn ve Cafer-i Sadık ki, herbiri birer manevî mehdi hükmüne geçmiş, manevî zulmü ve zulümatı dağıtıp, envar-ı Kur'aniyeyi ve hakaik-ı imaniyeyi neşretmişler. Cedd-i emcedlerinin birer varisi olduklarını göstermişler." (M.100)

"Evet [2] عُلَمَاءُ اُمَّتِي كَاَنْبِيَاءِ بَنِى اِسْرَ ئِيلَ ferman etmiş. Gavs-ı Azam Şah-ı Geylanî, İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbanî gibi hem şahsen, hem vazifeten büyük hârika zatlar bu hadisi, kıymetdar irşadatıyla ve eserleriyle fiilen tasdik etmişler. O zamanlar bir cihette ferdiyet zamanı olduğundan, hikmet-i Rabbaniye onlar gibi feridleri ve kudsi dâhîleri ümmetin imdadına göndermiş..." (K.L.7)

46- İşte böyle din yolunda bütün gayretini kullanmış ve sünnet-i seniyeye tam ciddiyetle bağlanmış ve kemâlat-ı beşeriyede mukteda-bih olmuş dinî şahsiyetler hakkında rivayetlerde, onlara hürmet edilmesine teşvikler edilmiştir. (Radıyallahu anhüm) *(Geylanî'nin (R.A.) arş-ı âzamı temaşa etmesi, bak: 1529.p. sonu)*

---

2 S.B.M. ci:1 sh:107 ve K.H. hadis:1744 ve Et-Temyiz sh:871 ve El-Cami sh:702 ve El-Metalib sh:200

47- ABDULLAH İBN-İ ABBAS (R.A.) عبدالله ابن عباس : Ashab-ı Kiram'ın fakih ve müctehidlerindendir. Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) amcasının oğludur. Ashab-ı Kiram arasında mümtaz bir mevkii haizdir. Sahih-i Buhari'de mezkûr olduğu üzere Resul-i Ekrem (A.S.M.), Abdullah hakkında: "İlahi! Onu dinde fakih kıl ve kitabını ona öğret!" diye dua buyurmuştu. Bu âli duaya mazhariyetinden dolayı zamanın en âlim şahsiyeti olmuştu. Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) hadislerini ezberlemekte, tefsir, hadis, fıkıh ve feraiz gibi yüksek ilimlerde eşsizdi.

48- Mezkûr dua-yı Nebevî şudur:

"اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِى الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ [3] duası öyle makbul olmuş ki: İbn-i Abbas, Tercüman-ül-Kur'an ünvan-ı zişanını ve habr-ül Ümme, yani allame-i ümmet rütbe-i âlisini kazanmış. Hatta çok genç iken, Hazret-i Ömer, onu ulema ve kudema-yı sahabe meclisine alıyordu." (M.144)

49- Hz. Ömer ve Osman'ın (R. Anhüma) hilafetleri zamanında müftülük vazifesini ifa ediyordu. Kur'anın tefsirindeki müstesna kudretinden dolayı Habr-ül Ümme, Tercüman-ül Kur'an, Sultan-ül Müfessirîn gibi yüksek lakablarla Ashab ve Tabiîn arasında şöhret buldu. 1640 hadis rivayet etmiştir. Hicretin 68. yılında 70 yaşında olduğu halde Taif'de ebedî hayata kavuşmuştur. (R.A.)

50- ABDULLAH İBN-İ ÖMER عبد اللّه ابن عمر : Bi'setten bir yıl önce doğdu. Hicri yetmişüç tarihinde Haccac-ı Zalim'in emri ile şehid edildi.(R.A.) Sahabe-i Kiramın ileri gelenlerinden ve Resul-i Ekrem'e (A.S.M.) çok sadakatlı olup, daima onun ahlâkını yaşamağa çalışanlardandı. Hz. Ömer'in (Radıyallahü Anhü) oğlu idi.

Hilafet ve Valilik işlerine hiç karışmadı. Müttaki, cömert, kanaat sahibi, halim bir zat olup kendini dünyaya bağlaması ihtimali olan bir malı olsa derhal onu sadaka verir veya hediye ederdi. (R.A.) *(Bak: 1541.p.)*

51- ABDULLAH İBN-İ ZÜBEYR عبدالله ا زبير : Ebu Bekir-i Sıddık'ın kızı Esma'nın oğludur. Muhacirlerden ilk doğan çocuk olup cesa-

[3] S.B.M. ci:1 hadis no:67, 117 ve S.M. ci:7 sh:401 hadis:138

ret, şecaat, ibadet ve takvası ile meşhurdur. Zübeyr Bin Avvam'ın oğludur. Yezid'in saltanatını kabul etmedi ve Mekke'de dokuz sene halifelik yaptı. 73 yaşında şehid edildi. (R.A.)

52- ABDURRAHMAN BİN AVF عبد الرحمن بن عوف : Aşere-i Mübeşşereden ve çok fedakâr olan sahabelerdendir. İlk müslüman olan sekiz kişiden birisidir. İhya-yı din için olan bütün muharebelerde çok fedakârlıkta bulunmuş, birisinde yirmibir yerinden yaralanmıştı. Bir gazada oniki dişini birden kaybetmişti. Medine'ye ve Habeşistan'a hicret edenlerdendi. Çok zengin idi. Bir defa otuz köleyi birden azad etmişti. Hicri 31 tarihinde 71 yaşında vefat etti. (R.A.)

ABDULKAHİR-İ CÜRCANİ عبدالقاهر جرجاني : *(Bak: Cürcanî)*

53- ABES عبث : Oyuncak kabilinden faydasız ve boş iş. Lüzumsuz ve gayesiz şey. Tesadüfi. *(Bak: Gaye, Hikmet)*

54- ABESİYYUN عبثيون : Kâinatın ve hâdiselerin başı boş, faydasız ve gayesiz, kendi kendine, Hâliksız olduğuna inanmak isteyen batıl yoldaki felsefeciler. 20. yy. da Ekzistansializm (*Fr.* Existentialisme) (Varoluşçuluk) adı altında ortaya çıkan bir varlık ve hayat felsefesidir. İki kola ayrılmıştır. Biri, dini kabul edip insanın hayat ve varoluşunun mânâsını, Allah'a iman ile izah eden Hristiyan Ekzistansializ-mi; diğeri inkarcı, ateist Ekzistansializm. Bu sonuncusu, insanın varoluşunu ve in-san hayatını, inançsızlık sebebiyle, abes, saçma olarak görür. Bu görüş Batı insanını, bilhassa gençliğini buhranlara itmektedir. *(Bak: Hikmet)*

55- Kökleri eski devirlere kadar giden bu inkarcı abesiyyunun iddialarını Kur'an, her şeyde hikmetler bulunduğunu göstererek reddetmiştir. Ezcümle:

"(52:35) اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ Yani: "Kâinatı abes ve gayesiz itikad eden felasife-i abesiyyun gibi kendilerini başıboş, hikmetsiz, gayesiz, vazifesiz, Hâliksız mı zannediyorlar? Acaba gözleri kör olmuş görmüyorlar mı ki, kâinat baştan aşağıya kadar hikmetlerle müzeyyen ve gayelerle müsmirdir. Ve mevcudat, zerrelerden güneşlere kadar vazifelerle muvazzaftır. Ve evamir-i İlahiyeye musahharlardır." (S.386)

56- Kur'an (21:16 - 23:115 - 38:27 - 44:38) âyetleri ile âlemin bir eğlence ve abesiyet üzere yaratılmadığını bildirir.

56/1- ACAİB-İ SEB'A-İ ÂLEM عجائب سبعهٔ عالم : Dünyanın yedi acaibi, büyük antika eserleri. Gerçi dünyada bunlar gibi daha antika eserler vardır ve olabilir. Fakat, ekseri Avrupa kaynaklarına göre meşhur olmuş yedi büyük eser şunlardır:

1- Mısır piramitleri.

2- Babil'de Semiramis'in asma bahçeleri.

3- Zeus'un heykeli.

4- Rodos heykeli.

5- Efes'te Artemis-Diana mabedi.

6- Bodrum (Halikarnas)da Mosokus'un türbesi.

7- İskenderiye deniz feneri.

Halbuki Kamus-u Alâm'a göre 4000 km.yi aşan Çin Seddi, bunların çoğundan daha büyük ve acibdir. Bazı kaynaklar bilgi ihatasızlığından bu büyük eserden bahsedememişlerdir. Bu eksikliği dile getiren, Tercüman Yayınlarından Hârikalar Ansiklopedisi haklı tenkidinde şunları yazıyor:

"Her şeye rağmen Çin Seddi bir hârikadır. Dünyanın yedi hârikasını sayan Romalı tarihçilerin uzakdoğu hakkında bilgilerinin ihatasızlığı sebebiyle, onu ve doğunun ünlü eserlerini hârikalar arasında gösterememişlerdir. Fakat Dünya, Çin Seddini tanıdıktan sonra onu Mısır piramitlerinin ardından ikinci hârika olarak kabul etmek gerektiğini söyleyen tarihçiler çok olmuştur." (Hârikalar Ansiklopedisi sh: 256, Tercüman Yayınları)

Keza Resimli Kamus-u Osmanî Acaib-i Seb'a maddesinde ve Bedayi-iz Zuhur Fî Vakayi-id Dühur adlı eserin 34-45. sahifeleri arasında mezkûr izaha uygun tafsilatlı mâlumat verilir.

Demek Çin Seddi, ilmî ihataya sahib tariçilere göre Acaib-i Seb'a-yı Alemin ikincisidir. Bu mânâya temas eden "International Encyclopedia" da "Seven" (Yedi) maddesinde dünyanın yedi hârikası anlatılırken; "Bir parça değişik sayılabilmekle beraber umumiyetle mâlum yedi hârikayı ihtiva eder" demek suretiyle bu Acaib-i Seb'adan, başka eserlerin de nazara alınabileceğini ifade eder.

Bazı kaynaklarda, Antiper adlı bir tarihçi, Yunanlı yolcuların hatıralarından faydalanarak M.Ö.100'de bu eserleri tesbit edip, bunların bir listesini yapmıştır, denilmektedir.

Buna göre mezkûr yedi hârikanın başlangıçtaki tesbiti, tarih ilminin külli nazarıyla yapılmış bir tesbit olmayıp cüz'î ve ferdî bir tesbitin kitablara intikalen meşhur olmasıdır.

57- ACB عجب : Omurganın en son kemiği. "Us'us" denilen küçük kemik. Herşeyin kuyruk dibi ve nihayeti. Hadis-i Şerifde ismi geçen ve insanın kuyruk sokumundaki en küçük kemik diye ifade edilen acbüzzenebe dair hadis-i şeriflerden biri şöyledir:

كُلُّ ابْنِ اٰدَمَ يَاْ كُلُهُ التُّرَا ُ ا ّ عَجْبُ الذَّ نْبِ مِنْهُ خُلِقَ وَمِنْهُ يُرَ كَّبُ

Yani, "Bütün Âdem oğullarını toprak yiyecektir, kuyruk kemiği müstesna. Her Âdem oğlu bundan yaratılmıştır ve bundan terkib olunacaktır." (4)

58- Mezkur hadiste geçen ve mahiyeti oldukça derin olan acbüzzeneb bir âyetin tefsiri münasebetiyle şöyle izah ediliyor:

وَهُوَ الَّذِى يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ (30:27)"

"Yani: Sizin haşirde iadeniz, dirilmeniz, dünyadaki hilkatinizden daha kolay, daha rahattır." Nasıl ki bir taburun askerleri istirahat için dağılsa, sonra bir boru ile çağırılsa, kolay bir surette tabur bayrağı altında toplanmaları; yeniden bir tabur teşkil etmekten çok kolay ve çok rahattır. Öyle de; bir bedende birbiri ile imtizaç ile ünsiyet ve münasebet peyda eden zerrat-ı esasiye, Hz. İsrafil'in (A.S.) sûru ile Hâlik-ı Zülcelal'in emrine "Lebbeyk" demeleri ve toplanmaları, aklen birinci icaddan daha kolay, daha mümkündür. Hem bütün zerrelerin toplanmaları belki lâzım değil. Nüveler ve tohumlar hükmünde olan ve hadisde "Acb-üz-zeneb" tabir edilen ecza-i esasiye ve zerrat-ı asliye, ikinci neş'e için kâfi bir esastır, temeldir. Sâni-i Hakîm beden-i insanîyi onların üstünde bina eder." (S.524)

Bir atıf notu:

-İnsan vücudunda bazı zerreler yüksek vazifelerde elde ettikleri manevî tenevvürle, ikinci neş'eye medar olmak liyakatını kazanabilirler, bak: 4089, 4093.p.lar.

4 H.G. hadis: 280 ve S.M. ci: 8 sh: 508 hadis: 142 ve İ.M. Zühd 32

59- "Zahire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüb iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu ona işarettir. Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi **"Acb-üz-zeneb"** tabir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insanî neşv ü nema ile teşekkül eder." (İ.İ. 57)

60- ACZ عجز : Beceriksizlik. Güçsüzlük. Zararlardan korunmakta acze düşmek. Bir şeyin geri tarafı. *(Bak: 1679, 1684.p.lar)*

61- Her insanın, biri acz diğeri fakr olarak tarif edilen iki mühim hususiyeti vardır. Bu iki hususiyet insan fıtratının camiiyetindendir. Şöyle ki:

Acz; insanın âlemde pekçok tesirlerden müteessir olması ve o müteessir eden sebeb ve neticeleri yok edememesi ve kendini onlardan kurtaramamasını ifade eder.

Müteessir ve müteellim olma ise, hayat ve hayatın camiiyyetindendir. Meselâ taş da bir varlıktır, fakat camid olduğundan teessürü yoktur. Hayatın basit derecesine sahib olan nebatata az şeyler zarar verir. Hayvanın teessür sahası biraz daha geniştir. Nebatiyet, hayvaniyet ve insaniyet derecelerine sahib olan insan ise, fıtratı câmi olduğundan, mazi ve müstakbel de dâhil olarak kâinat genişliğinde vaki ve muhtemel herşeyden teessürü vardır.

İnsanın ikinci hususiyeti olan fakr ise, maddî ve manevî, ruhî ve cesedî ihtiyaçları olarak sonsuz cennet saadetlerine kadar uzanan bütün arzu ve ihtiyaçlarını kendi iktidariyle elde etmesi cihetindeki mutlak iktidarsızlığını ifade eder.

İşte bu acz ve fakrın insana verilmesinin pekçok İlahî hikmetlerinden birkaç cüz'i nümunesi şudur ki:

62- "Fâtır-ı Hakîm, insanın mahiyet-i manevîyesinde nihayetsiz azîm bir acz ve hadsiz cesim bir fakr dercetmiştir. Tâ ki, kudreti nihayetsiz bir Kadir-i Rahim ve gınası nihayetsiz bir Ganiyy-i Kerim bir zatın hadsiz tecelliyatına cami, geniş bir âyine olsun." (S.321)

63- Evet "gecede zulümat, nasıl nuru gösterir. Öyle de insan, za'f ve acziyle, fakr ve hacatiyle, naks ve kusuru ile, bir Kadir-i Zülcelal'in kudretini, kuvvetini, gınasını, rahmetini bildiriyor. Ve hakeza... Pek çok evsaf-ı

İlahiyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hatta hadsiz aczinde ve nihayetsiz za'fında, hadsiz a'dasına karşı bir nokta-i istinad aramakla, vicdan daima Vâcibül-Vücud'a bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcatı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir nokta-i istimdad aramağa mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahim'in dergahına dayanır; dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadir-i Rahim'in bârigah-ı Rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir." (S.686)

64- "Hem nev-i beşer, hususan medeniyet fenlerinin îkazatıyla uyanmış, intibaha gelmiş, insaniyetin mahiyetini anlamış. Elbette ve elbette dinsiz, başıboş yaşamazlar ve olamazlar. Ve en dinsizi de, dine iltica etmeğe mecburdur. Çünki acz-i beşerî ile beraber hadsiz musibetler ve onu inciten haricî ve dahilî düşmanlara karşı istinad noktası; ve fakrıyla beraber, hadsiz ihtiyacata mübtela ve ebede kadar uzanmış arzularına meded ve yardım edecek istimdad noktası, yalnız ve yalnız Sâni'-i Alem'i tanımak ve iman etmek ve âhirete inanmak ve tasdik etmekten başka, uyanmış beşerin çaresi yok!.." (H.Ş.24)

65- Evet "insan şu kâinat içinde pek nazik ve nazenin bir çocuğa benzer. Za'fında büyük bir kuvvet ve aczinde büyük bir kudret vardır. Çünki o za'fın kuvvetiyle ve aczin kudretiyledir ki, şu mevcudat, ona müsahhar olmuş. Eğer insan za'fını anlayıp, kalen, hâlen, tavren dua etse ve aczini bilip istimdad eylese; o teshirin şükrünü eda ile beraber matlubuna öyle muvaffak olur ve maksadları ona öyle müsahhar olur ki, iktidar-ı zâtisiyle onun öşr-i mi'şarına muvaffak olamaz. Yalnız bazı vakit lisan-ı hal duasıyla hasıl olan matlubunu yanlış olarak kendi iktidarına hamleder. Meselâ: Tavuğun yavrusunun za'fındaki kuvvet, tavuğu arslana saldırtır. Yeni dünyaya gelen arslanın yavrusu, o canavar ve aç arslanı kendine müsahhar edip onu aç bırakıp kendi tok oluyor. İşte cây-i dikkat za'ftaki bir kuvvet ve şâyan-ı temâşa bir cilve-i rahmet...

Nasılki nazdar bir çocuk ağlamasıyla, ya istemesiyle, ya hazin haliyle matlublarına öyle muvaffak olur ve öyle kaviler ona müsahhar olurlar ki; o matlublardan binden birisine bir def'a kuvvetciğiyle yetişemez. Demek zaaf ve acz, onun hakkında şefkat ve himayeti tahrik ettikleri için küçücük parmağıyla kahramanları kendine müsahhar eder. Şimdi böyle bir çocuk, o şefkati inkâr etmek ve o himayeti ittiham etmek suretiyle ahmakane bir gurur ile "Ben kuvvetimle bunları teshir ediyorum" dese, elbette bir tokat yiyecektir. İşte insan dahi Hâlikının rahmetini inkâr ve hikmetini ittiham edecek

bir tarzda küfran-ı ni'met suretinde Karun gibi (28:78) اِنَّمَا اُتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ

yâni: "Ben kendi ilmimle, kendi iktidarımla kazandım" dese, elbette sille-i azaba kendini müstehak eder. Demek şu meşhud saltanat-ı insaniyet ve terakkiyat-ı beşeriye ve kemâlat-ı medeniyet; celb ile değil, galebe ile değil, cidal ile değil, belki ona onun za'fı için teshir edilmiş, onun aczi için ona muavenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilham edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikram edilmiş. Ve o saltanatın sebebi; kuvvet ve iktidar-ı ilmî değil, belki şefkat ve re'fet-i Rabbaniye ve rahmet ve hikmet-i İlahiyedir ki; eşyayı ona teshir etmiştir. Evet bir gözsüz akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerata mağlub olan insana, bir küçük kurttan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren; onun iktidarı değil, belki onun za'fının semeresi olan teshir-i Rabbaniye ve ikram-ı Rahmanîdir. Ey insan! Madem hakikat böyledir; gururu ve enaniyeti bırak. Uluhiyetin dergahında acz ve za'fını, istimdad lisanıyla; fakr ve hâcatını, tazarru ve dua lisanıyla ilan et ve abd olduğunu göster." (S.327-328)

66- ÂD عاد : Hud Peygamber'e (A.S.) isyan ettiklerinden gazab-ı İlahîye uğrayan ve helak olan, Yemen tarafında yaşamış bir kavmin adıdır. Bu kavim, kuvvet ve servetleri dolayısıyla hayatperest ve zalim olduklarından Allah onları helak etmiş ve her asrın ders alması için Kur'an'da kıssalarını tekrarla zikretmiştir. *(Bak: Hûd, Şeddat ve 1041.p.)*

67- Zalimlere gelen musibet ve cezaları bildiren Kur'an'daki âyetlerde, geçmiş ve gelecek bütün zalimlere tehdid ve ihtarlar ve ehl-i iman için ibret dersleri ve teselliler vardır. *(Bak: 973/1.p.)*

68- "Evet kavm-i Nuh ve Semud ve Âd ve Firavun ve Nemrud gibi bütün muarızlar, gadab-ı İlahîyi ve azabını ihsas edecek bir tarzda gaybî tokatlar yedikleri gibi; kâfile-i kübrânın Nuh Aleyhisselâm, İbrahim Aleyhisselâm, Musa Aleyhisselâm, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm gibi bütün kudsi kahramanları dahi, hârika ve mu'cizane ve gaybî bir surette mu'cizelere ve ihsanat-ı Rabbaniyeye mazhar olmuşlar. Birtek tokat hiddeti, birtek ikram muhabbeti gösterdiği halde, binler tokat muarızlara ve binler ikram ve muavenet kâfileye gelmesi, bedahet derecesinde ve gündüz gibi zahir bir tarzda o kâfilenin hakkaniyetine ve sırat-ı müstakimde gittiğine şehadet ve delâlet eder." (Ş.96)

69- Keza "ders-i Kur'anın muhatablarından en kesretli taife olan tabaka-i avamın basit fehimlerini okşıyan zahirî ve basit mertebesi dahi, en ulvi tabakayı da tam hissedar eder. Güya kıssadan yalnız bir hisse ve bir hikâye-i tarihiyeden bir ibret değil, belki bir külli düsturun efradı olarak her asırda ve her tabakaya hitab ederek taze nazil oluyor. Ve bilhassa çok tekrar ile اَلظَّالِمِينَ deyip tehdidleri ve zulümlerinin cezası olan musibet-i semaviye ve arziyeyi şiddetle beyanı, bu asrın emsalsiz zulümlerine Kavm-i Ad ve Semud ve Firavunun başlarına gelen azablarla baktırıyor. Ve mazlum ehl-i imana, İbrahim ve Musa Aleyhisselâm gibi enbiyanın necatlarıyla teselli veriyor." (Ş.244)

70- "Şirk ve küfür cinayeti, kâinatın bütün kemâlatına ve ulvi hukuklarına ve kudsi hakikatlarına bir tecavüz olduğu cihetledir ki, ehl-i şirk ve küfre karşı kâinat kızıyor ve semavat ve arz hiddet ediyor ve onların mahvına anasır ittifak edip, kavm-i Nuh (Aleyhisselâm) ve Âd ve Semud ve Firavun gibi ehl-i şirki boğuyor, gark ediyor. (67:8) تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ âyetinin sırrıyla Cehennem dahi ehl-i şirk ve küfre öyle kızıyor ve kızışıyor ki, parçalanmak derecesine geliyor." (Ş.12) *(Bak: 3373.p.)*

71- Âd kavmine dair âyetlerden birkaç not:

-Kur'anda müteaddid âyetlerde zikredilen Âd kavmi, uzun boylu, iri cüsseli ve kuvvetli idiler: (41:15) (89:7,8)

-Şiddetli rüzgarla helak edildiler:(46:24,25) (54:19) (69:6)

-Rüzgar azabı günlerine eyyam-ı nasihat denir: (41:16)

-Âd-i ûla (ilk Âd kavmi) ve helaketleri: (53:50)

72- ÂDAB آدا **:** Usul, yol yordam. Davranış kaideleri, terbiye. Ahlâk ve terbiyenin gerektirdiği konuşma ve hareket tarzı. Adaba uymayanlara edebsiz denir. *(Bak: Ahlâk, Dil, Hecr-i Cemil, Hürmet, İlmiye Kıyafeti, Lisan-ı Hal, Musafaha, Selâm, Terbiye) (İmam-ı Azam'ın Ebu Yusuf'a vasiyeti, bak: 1610.p.)*

73- İslâm âdabının bütününü Peygamberimiz (A.S.M.) sünnetiyle göstermiştir:

"Sünnet-i Seniyyenin meratibi var. Bir kısmı vâcibdir, terkedilmez. O kısım, Şeriat-ı Garra'da tafsilatıyla beyan edilmiş. Onlar muhkemattır. Hiçbir cihette tebeddül etmez. Bir kısmı da nevâfil nevindendir. Nevâfil kısmı da iki kısımdır. Bir kısım, ibadete tabi Sünnet-i Seniyye kısımlarıdır. Onlar dahi Şeriat kitablarında beyan edilmiş. Onların tağyiri bid'attır. Diğer kısmı, "âdab" tabir ediliyor ki, Siyer-i Seniyye kitaplarında zikredilmiş. Onlara muhalefete, bid'a denilmez. Fakat, âdab-ı Nebevî'ye bir nevi muhalefettir ve onların nurundan ve o hakiki edebden istifade etmemektir. Bu kısım ise (örf ve âdât), muamelât-ı fıtriyede Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın tevatürle mâlum olan harekâtına ittiba etmektir. Meselâ: Söylemek âdabını gösteren ve yemek ve içmek ve yatmak gibi hâlatın âdabının düsturlarını beyan eden ve muaşerete taalluk eden çok Sünnet-i Seniyyeler var. Bu nevi Sünnetlere "âdab" tabir edilir. Fakat o âdaba ittiba eden, âdâtını ibadete çevirir. O âdabdan mühim bir feyz alır. En küçük bir âdabın müraatı, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı tahattur ettiriyor; kalbe bir nur veriyor. Sünnet-i Seniyyenin içinde en mühimmi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şeaire de taalluk eden Sünnetlerdir. Şeair, adeta hukuk-u umumiye nev'inden cemiyete ait bir ubudiyettir. Birisinin yapmasıyla o cemiyet umumen istifade ettiği gibi, onun terkiyle de umum cemaat mes'ul olur. Bu nevi şeaire riya giremez *(Bak: 3113.p.)* ve ilan edilir. Nafile nev'inden de olsa, şahsi farzlardan daha ehemmiyetlidir...

74- Sünnet-i Seniye, edebdir. Hiçbir mes'elesi yoktur ki, altında bir nur, bir edeb bulunmasın! Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş:

اَدَّ بَنِى رَبِّى فَاَحْسَنَ تَأْدِيبِى [5] Yani: "Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeblendirmiş." Evet Siyer-i Nebeviyeye dikkat eden ve Sünnet-i Seniyeyi bilen, kat'iyyen anlar ki: Edebin envaını, Cenab-ı Hak Habibinde cem'et-miştir. Onun Sünnet-i Seniyyesini terkeden, edebi terkeder." (L.53)

75- "Sual: Her şeyi bilen ve gören ve hiçbir şey ondan gizlenemiyen Allam-ul Guyub'a karşı edeb nasıl olur? Sebeb-i hacâlet olan hâletler, Ondan gizlenemez. Edebin bir nev'i tesettürdür. Mucib-i istikrah hâlatı setretmektir. Allâm-ul Guyub'a karşı tesettür olamaz?

---

[5] K.H. hadis:164

Elcevab: Evvela: Sâni-i Zülcelal, nasılki kemâl-i ehemmiyetle sanatını güzel görmek istiyor ve müstekreh şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celbediyor. Öyle de: Mahlukatını ve ibadını sair zişuurlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemil ve Müzeyyin ve Latîf ve Hakîm gibi isimlerine karşı bir nevi isyan ve hilaf-ı edeb oluyor.

İşte, sünnet-i seniyyedeki edeb, o Sani-i Zülcelal'in esmalarının hududları içinde bir mahz-ı edeb vaziyetini takınmaktır.

76- Saniyen: Nasılki bir tabib, doktorluk noktasında bir nâmahremin en nâmahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilaf-ı edeb denilmez. Belki, edeb-i tıb öyle iktiza eder denilir. Fakat o tabib reculiyet ünvanıyla, yahut vaiz ismiyle, yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona gösterilmesi edeb fetva veremez. Ve o cihette ona göstermek, hayasızlıktır. Öyle de: Sâni-i Zülcelal'in çok esması var. Her bir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ: "Gaffar" ismi, günahların vücudunu ve "Settar" ismi kusuratın bulunmasını iktiza ettikleri gibi; "Cemil" ismi de, çirkinliği göstermek istemez. "Latif, Kerim, Hakîm, Rahim" gibi esma-i cemâliye ve kemâliye, mevcudatın güzel bir surette ve mümkün vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktiza ederler. Ve o esmâ-i cemâliye ve kemâliye ise, melaike ve ruhani ve cin ve insin nazarında güzelliklerini, mevcudatın güzel vaziyetleriyle hüsn-ü edebleriyle göstermek isterler.

İşte Sünnet-i Seniyedeki âdab, bu ulvi âdabın işaretidir ve düsturlarıdır ve nümuneleridir." (L.54) *(Bak: 1072/1.p.)*

77- "Hem insan hodgâmlık ve zahirperestliğiyle beraber herşeyi kendine bakan yüzüyle muhakeme ettiğinden, pek çok mahz-ı edebî olan şeyleri, hilaf-ı edeb zanneder. Meselâ: Alet-i tenasül-i insan, insan nazarında bahsi hacalet-âverdir. Fakat şu perde-i hacalet, insana bakan yüzdedir. Yoksa hilkate, sanata ve gayat-ı fıtrata bakan yüzler öyle perdelerdir ki, hikmet nazarıyla bakılsa; ayn-ı edebdir. Hacalet ona hiç temas etmez.

İşte menba-ı edeb olan Kur'an-ı Hakim'in bazı tabiratı, bu yüzler ve perdelere göredir. Nasılki, bize görünen çirkin mahlukların ve hâdiselerin zahirî yüzleri altında gayet güzel ve hikmetli sanat ve hilkatine bakan güzel yüzler var ki, Sâniine bakar ve çok güzel perdeler var ki, hikmetleri saklar. Ve pek zahiri intizamsızlıklar karışıklıklar var ki, pek muntazam bir kitabet-i kudsiyedir." (S.232) *(Bak: 1241/1.p.)*

Âdab hakkında büyük hadis kitablarında hayli tafsilat vardır. Ezcümle, Buhari 78, Müslim 38, İbn-i Mace 35, Ebu Davud, Edeb 40. Kitabları örnek verilebilir.

78- ADALET عدالة : Zulüm etmemek. Herkese hakkını vermek ve lâyık olduğu muameleyi yapmak. Mahkeme. Hak ve hukuka uygunluk. Haksızları terbiye etmek. İnsaf. Ma'delet. Dâd. Cenab-ı Hakk'ın emrini, emrettiği şekilde tatbik etmek. Suçluya Allah'ın kanununu icra etmek. *(Bak: Ceza, Hadd, Hukuk, Teşri)*

79- Beşer hayatında, adalet kanunlarına ihtiyaç vardır. Çünkü:

"İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acib ve latif bir mizac ile yaratılmıştır. O mîzac yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Meselâ: İnsan, en müntehab şeyleri ister; en güzel şeylere meyleder; zînetli şeyleri arzu eder; insaniyete lâyık bir mâişet ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyillerin iktizası üzerine, yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini istediği gibi güzel bir şekilde tedârikinde çok sanatlara ihtiyacı vardır. O sanatlara vukufu olmadığından, ebna-yı cinsiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur ki; herbirisi, semere-i sa'yiyle arkadaşına mübadele suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.

Fakat insandaki kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i akliye, Sâni' tarafından tahdid edilmediğinden ve insanın cüz-i ihtiyarisiyle terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, muamelatta zulüm ve tecavüzler vukua gelir. Bu tecavüzleri önlemek için cemaat-i insaniye, çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır. Lakin her ferdin aklı adaleti idrakten âciz olduğundan, külli bir akla ihtiyaç vardır ki, ferdler o külli akıldan istifade etsinler. Öyle külli bir akıl da, kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun ancak şeriattır." (İ.İ.84)

"Adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise; hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünkü, her şeyin istidad lisanıyla ve ihtiyac-ı fıtrî lisanıyla ve ıstırar lisanıyla Fâtır-ı Zülcelal'den istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lâzım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek, adaletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde kat'i vardır.

İkinci kısım menfidir ki: Haksızları terbiye etmektir. Yani, haksızların hakkını, tazib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise; çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat, o hakikatın vücudunu ihsas edecek bir suretle hadsiz işarat ve emarat vardır. Ezcümle: Kavm-i Âd ve Semud'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dib ve taziyane-i ta'zib, gayet âlî bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat'i ile gösteriyor." (S.85)

80- Hem, zulm-ü beşer içinde kaderin adaleti bulunur. Evet "bazan zulüm içinde adalet tecelli eder. Yani insan bir sebeble bir haksızlığa, bir zulme maruz kalır; bu sebeb haksız olur. Bu hüküm bir zulüm olur. Fakat bu vakıa, adaletin tecellisine bir vesile olur. Kader-i İlahî başka bir sebebten dolayı cezaya, mahkumiyete istihkak kesbetmiş olan o kimseyi bu def'a bir zalim eliyle cezaya çarptırır, felakete düşürür. Bu, adalet-i İlahî'nin tecellisidir." (E.L.II.78)

81- Evet "Kader, hakiki illetlere bakar, adalet eder. İnsanlar, zahirî gördükleri illetlere, hükümlerini bina eder; kaderin aynı adaletinde zulme düşerler. Meselâ: Hâkim seni sirkatle mahkum edip hapsetti. Halbuki, sen sârık değilsin. Fakat, kimse bilmez gizli bir katlin var. İşte, Kader-i İlahî dahi seni o hapisle mahkum etmiş. Fakat kader, o gizli katlin için mahkum edip adalet etmiş. Hâkim ise, sen ondan masum olduğun sirkate binaen mahkum ettiği için zulmetmiştir. İşte şey-i vâhidde iki cihetle kader ve icad-ı İlahînin adaleti ve insan kesbinin zulmü göründüğü gibi, başka şeyleri buna kıyas et. Demek, kader ve icad-ı İlahî; mebde' ve münteha, asıl ve fer', illet ve neticeler itibariyle şerden ve kubuhtan ve zulümden münezzehtir." (S.464)

İki atıf notu:

- Adalet-i İlahiye ile Cehennem cezasının muvafakatı, bak: 500-503.p.lar.

- Kaderin adaleti, bak: 126,161.p.sonu, 370, 450, 582, 1196, 3227.p.lar.

82- Hem kâinatı ihata eden İlahî adaletin icrasında manevî bir lezzet ve memnuniyet vardır. "Meselâ: adaletperver, ihkak-ı hakkı sever ve ondan zevk alır bir hâkim, mazlumların haklarını vermekten ve mazlumların teşekkürlerinden ve zalimleri tecziye etmekle mazlumların intikamlarını almaktan nasıl memnun olur, bir zevk alır. İşte Hakim-i Mutlak ve Âdil-i Bilhak ve Kahhar-ı Zülcelal, değil yalnız cin ve inste belki bütün mevcudatta ihkak-ı haktan, yani herşey'e hakk-ı vücudu ve hakk-ı hayatı vermekten ve vücud ve hayatını mütecavizlerden muhafaza etmekten ve dehşetli mevcudları, tecavüzlerden tevkif ve durdurmaktan, hususan mahşerde ve dar-ı âhirette cin

ve insin muhakemesinden başka bütün zihayata karşı tecelli-i kübrâyı adl ve hikmetten gelen maâni-i mukaddeseyi kıyas edebilirsin." (S.624)

83- İşte gel, Güneş ile muhtelif oniki seyyarenin müvazenelerine bak. Acaba bu müvazene, Güneş gibi, Adl ve Kadir olan Zat-ı Zülcelal'i göstermiyor mu? Ve bilhassa seyyarattan olan gemimiz yani Küre-i Arz, bir senede yirmi dört bin senelik bir dairede gezer, seyahat eder. Ve o hârika sür'atiyle beraber zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor, sarsmıyor, fezaya fırlatmıyor. Eğer sür'ati bir parça tezyid veya tenkis edilseydi, sekenesini havaya fırlatıp fezada dağıtacaktı. Ve bir dakika, belki bir saniye müvazenesini bozsa, dünyamızı bozacak; belki başkasıyla çarpışacak, bir kıyameti koparacak. Ve bilhassa zeminin yüzünde nebatî ve hayvanî dörtyüz bin taifenin tevellüdat ve vefiyatça ve iaşe ve yaşayışca rahimane müvazeneleri; ziya Güneşi gösterdiği gibi, bir tek Zat-ı Adl ve Rahim'i gösteriyor. Ve bilhassa o hadsiz milletlerin hadsiz efradından bir tek ferdin âzası, cihazatı, duyguları o derece hassas bir mizanla birbiriyle münasebetdar ve müvazenettedir ki; o tenasüb, o müvazene, bedahet derecesinde bir Sâni-i Adl ü Hakim'i gösteriyor...

Ve İsm-i Adl'in cilve-i âzamından gelen kâinattaki adalet-i tamme, umum eşyanın müvazenelerini idare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor. Sure-i Rahman'da

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۙ اَ ۙ تَتْغَوْافِى الْمِيزَانِ ۙ

وَاَقِيمُ الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَ ۙ تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۙ (55:7,8,9)

âyetindeki dört mertebe, dört nevi mizana işaret eden dört defa "mizan" zikretmesi, kâinatta mizanın derece-i azametini ve fevkalâde pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet, hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de hakiki zulüm ve mizansızlık yoktur. Ve İsm-i Kuddüs'ün cilve-i âzamından gelen tanzif ve nezafet, bütün kâinatın mevcudatını temizliyor, güzelleştiriyor. Beşerin bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakiki nezafetsizlik ve çirkinlik görünmüyor!..

İşte, hakaik-i Kur'aniyeden ve desatir-i İslâmiyeden olan "adalet, iktisad, nezafet" hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur'aniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu.. ve o hakaikı bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil!.." (L.309) *(Bak: Mizan)*

Bir atıf notu:

-Adaletle ihkak-ı hak lezzeti, bak: 889.p.

84- Fıtrat âleminde nizamı te'min için adaletin tecellisi lâzım olduğu gibi beşer âleminde de asayişin te'mini için bîtaraf adlî merciler gereklidir. Evet "hükümetin daireleri içinde en ziyade hürriyetini muhafaza etmeye ve te'sirat-ı hariciyeden en ziyade bîtarafane, hissiyatsız bakmakla mükellef olan elbette mahkemedir. Evet her yerde, adliyede mal ve can mes'eleleri var. Eğer hâkim şahsî hiddet edip bir katili katletse, o hâkim katil olur. Demek adliye memurları, hissiyattan ve te'sirat-ı hariciyeden bütün bütün âzade ve serbest olmazsa, sureten adalet içinde müthiş günahlara girmek ihtimali var. Hem canilerin, kimsesizlerin ve muhaliflerin dahi bir hakkı var. Ve hakkını aramak için, gayet bîtarafane bir merci isterler." (T.H.228) *(Mahkeme tarafeyni dinlemeli, bak: 215.p.) (Zahire göre hükmetmek: K.H.585. hadis)*

85- "Bir zaman bir hâkim, bir hırsızın elini kestiği vakit eser-i hiddet gösterdiği için, ona dikkat eden âdil âmiri onu o vazifeden azletmiş. Çünki şeriat namına, kanun-u İlahî hesabına kesse idi, nefsi ona acıyacak idi. Ve kalbi hiddet etmeyip, fakat merhamet de etmiyecek bir tarzda kesecekti. Demek, nefsine o hükümden bir hisse çıkardığı için adaletle iş görmemiştir." (M.269)

86- "Bir zaman, cerbezeli bir padişah, adalet niyetiyle çok zulüm ediyormuş. Bir muhakkik âlim ona demiş: "Ey hâkim! Sen raiyetine adalet namıyla zulüm ediyorsun. Çünki tenkidkârane cerbezeli nazarın, zamanen müteferrik kusuratı birden toplar; bir zamanda tasavvur edip, sahibini şiddetli bir cezaya çarpıyorsun. Hem, bir kavmin müteferrik efradından vücuda gelen kusuratı, o tenkidkâr cerbezeli nazarında topluyorsun. Sonra o perde ile, o taifenin herbir ferdine karşı bir nefret, bir hiddet size gelir; haksız olarak onlara vurursun. Evet senin bir sene zarfında attığın tükürük, bir günde senden çıkmış bulunsa, içinde boğulacaksın. Müteferrik zamanda istimal ettiğin sulfato gibi acı ilaçları, bir günde bir kaç kişi istimal etse, hepsinide öldürebilir."

...İşte o padişah, o muhakkik âlimin ikazatıyla, adalet namına yaptığı zulümden kurtuldu." (T.H.252)

87- "Hazret-i Ömer, hilafeti zamanında, âdi bir hristiyan ile mahkemede birlikte muhakeme olundular. Halbuki o hristiyan, İslâm hükümetinin mukaddes rejimlerine, dinlerine, kanunlara muhalif iken, mahkemede onun o hali nazara alınmaması açıkça gösterir ki, adalet müessesesi hiçbir cereyana

kapılmaz, hiçbir tarafgirliğe kaymaz. Bu, din ve vicdan hürriyetinin bir ana umdesidir ki; komünist olmıyan Şarkta, Garbda, bütün dünya adalet müesseselerinde cari ve hâkimdir." (T.H.651)

İki atıf notu:

-Hürriyet-i vicdan kaidesi, bak: 1414.p.

-Sultan Fatih'in muhamekesi, bak: 919.p.

88- Kur'anda adaleti emreden âyetlerden biri olan

" وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى " (6:164) nass-ı kat'isiyle Kur'anın bir kanun-u esasîsi, muhabbet ve uhuvvet-i hakikiyeyi temin eden ve bu millet-i İslâmiyeyi ve memleketi büyük tehlikeden kurtaran bu kanun-u esasî ki: "Birisinin hatasıyla başkası mes'ul olamaz, kardeşi de olsa, aşireti ve taifesi de olsa, partisi de olsa o cinayete şerik sayılmaz. Olsa olsa o cinayete bir nevi tarafgirlikle yalnız manevî günahkâr olup âhirette mes'ul olur; dünyada değil!.." (E.L.II.82)

İşte adalet-i Kur'aniye böyle görür ve böyle hükmeder.

Atıf notları:

-Adalet-i mahza ve izafi, bak: 527,528.p.lar.

-Hak ve gayr-ı hak adlî merciler, bak: 1526.p.

89- Adalet hakkında âyetlerden birkaç not:

-Allah adaletle hükmetmeyi emreder: Kur'an (4:58,105,135) (5:8,42) (6:152) (16:90) (49:9)

-Kelâm-ı İlahî (Kur'an) mahz-ı adalet ve adalet-i tâmmedir: (6:115)

-Allah, cemiyeti ayakta tutan mizan-ı adaletle beraber, mütecavizleri durduran âlât-ı harbin kaynağı olan demiri indirdi: (57:25)

90- ADAVET عداوة : Husumet, düşmanlık. Kin. Buğz. Garaz. *(Bak. Gıybet, Uhuvvet)*

"Adavet ve muhabbet, nur ve zulmet gibi zıttırlar. İkisi, mânâ-yı hakikisinde olarak beraber cem'olmazlar. Eğer muhabbet, kendi esbabının rüchan-

iyetine göre bir kalbde hakiki bulunsa, o vakit adavet mecazi olur; acımak suretine inkılab eder. Evet mümin, kardeşini sever ve sevmeli. Fakat fenalığı için yalnız acır. Tahakkümle değil, belki lütufla ıslahına çalışır. Onun için nass-ı hadis ile: "Üç günden fazla, mü'min mü'mine küsüp kat-ı mükâleme etmeyecek." (*) Eğer esbab-ı adavet galebe çalıp, adavet hakikatıyla bir kalbde bulunsa; o vakit muhabbet mecazi olur, tasannu ve temelluk suretine girer." (M.263) *(Bak:2540-2543.p.lar) (Bir seyyie için mü'mine adavet etmemek, bak: 129.p.) (Mü'mine adavetin muaccel cezası, bak: 146.p.)*

91- "Adavet etmek istersen, kalbindeki adavete adavet et; onun ref'ine çalış. Hem, en ziyade sana zarar veren nefs-i emmarene ve heva-i nefsine adavet et, ıslahına çalış. O muzır nefsin hatırı için mü'minlere adavet etme. Eğer düşmanlık etmek istersen; kâfirler, zındıklar çoktur, onlara adavet et. Evet nasılki muhabbet sıfatı, muhabbete lâyıktır; öyle de: Adavet hasleti, herşeyden evvel kendisi adavete lâyıktır. Eğer hasmını mağlub etmek istersen, fenalığına karşı iyilikle mukabele et. Çünki eğer fenalıkla mukabele edersen, husumet tezayüd eder. Zahiren mağlub bile olsa, kalben kin bağlar, adaveti idame eder. Eğer iyilikle mukabele etsen, nedamet eder; sana dost olur..." (M.265*) (Siyasi adavetler, bak: 3235-3238.p.lar) (Mü'minin ruhunda adavet yoktur, bak: 2170.p.) (Adavetten nasihata davet edenleri dinlemek, Bak:3882.p.)*

92- "Hârici düşmanların zuhur ve tehacümünde dahilî adavetleri unutmak ve bırakmak olan bir maslahat-ı içtimaiyeyi en bedevi kavimler dahi takdir edip yaptıkları halde, şu cemaat-ı İslâmiyeye hizmet dava edenlere ne olmuş ki; birbiri arkasında tehacüm vaziyetini alan hadsiz düşmanlar varken, cüz'i adavetleri unutmayıp, düşmanların hücumuna zemin hazır ediyorlar. Şu hal bir sukuttur, bir vahşettir. Hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye bir hiyanettir." (M.269) *(İttifak maddesinin paragraflarına da bakınız.)*

Atıf notları:

-Şiddetli muhabbetin adavete dönmesi, bak: 2550.p.

-Ehl-i kitaba muhabbet meselesi, bak: 779, 2541 ilâ 2543.p.lar

93- Adavet mevzuu ile alâkalı Kur'an'dan birkaç not:

-Yahudilerin düşmanlık ve ifsadları: (5:64) (Bak: 782.p.)

-İns ve cin şeytanlarının düşmanlığı: (6:112)

(*) S.B.M.hadis: 1992,1996

-İbrahim (A.S.), babasının Allah'a düşmanlığını anlayınca alâkasını kesmesi: (9:114)

- Mübareze kanunu mânâsında adavet: (25:31)

- Düşmanlığı dostluğa çeviren hüsn-ü muamele: (41:34)

- Cennet'te mü'minler arasında adavet kalmaz: (15:47)

- Gayr-ı mütecaviz ve mütecaviz düşmana karşı tavır: (60:7,8,9)

-Allah düşmanlarını dost edinmemek: (60:1) (Bak: 2170/1, 2258.p.lar)

94- ÂDEM أدم**:** İnsan. Âdem kelimesi insan mânâsına geldiği gibi, ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem (A.S.)'ın da ismidir. S.B.M. 1367. hadisi Âdem'in (A.S.) boyunun 60 zira' olduğunu kaydeder.

Allah, ilk insan olarak Hz. Âdem'i, sonra eşi Havva'yı yaratmıştır. Bütün insanlar ikisinden türeyip çoğalmıştır. Dine tabi olmayan bazı insanlar, insanın maymun soyundan bir hayvandan türediğini iddia ederler. Bu iddia kasıtlıdır, çünki ilmî isbatı yapılamamıştır. Laboratuarlarda küçük canlılar üzerinde yapılan çalışmalar göstermiştir ki; canlının genetik yapısında meydana gelen değişiklik sonucu türeyen yeni canlı, ana-babasından daha mükemmel değil; soysuzlaşmış, bozuk bir şekil alır. İnsan ise en mükemmel mahluktur. Kaldı ki, bu güne kadar bir canlının değişip başka bir canlı haline geldiğini kimse görmemiştir. Bugünün psikoloji ve felsefî antropolojisi insanın mahiyetçe, özce hayvandan farklı olduğunu kabul etmiştir. *(Bak: Darwin'cilik) (İrsiyetin nesilden nesile nakline vesile kılınan kaderî program için bak: 1898. p.)*

95- Kur'anda Âdem (A.S.) hakkında bahisler vardır. Ezcümle:

Kur'anın (2:31) âyetinde geçen ve Âdem'e (A.S.) ta'lim-i esmayı bildiren

" وَعَلَّمَ آدَمَ اْ َسْمَاءَ كُلَّهَا cümlesi, (2:30) اِنِّى اَعْلَمُ مَا َ تَعْلَمُونَ cümlesinin

mazmununu tahkik ve icmalinin tafsil ve ibhamının tefsiridir. Ve keza Cenab-ı Hakk'ın arzında beşerin halife olması, Allah'ın hükümlerini icra ve kanunlarını tatbik etmesi içindir. *(Bak: 1139.p.)* Bu ise, tam bir ilme mütevakkıftır. Ve keza birinci âyette kelâmın sevkiyatı iktizasınca şöyle bir takdir olacaktır: Âdem'i halketti, tesviye etti, cesedine nefh-i ruh etti, terbiye etti, sonra esmayı talim etti ve hilafete namzed kıldı. Sonra vaktaki Âdem'i melaikeye tercih etmekle rüchan mes'elesinde ve hilafet istihkakında ilm-i esma ile mümtaz kıldı." (İ.İ. 209)

"Yani: Cenab-ı Hak, Âdem'i (A.S.) bütün kemâlatın mebadisini tazammun eden âlî bir fıtratla tasvir etmiştir ve bütün maalînin tohumlarına mezraa olarak yüksek bir istidad ile halketmiştir ve mevcudatı ihata eden ulvi bir vicdan ve ihatalı on duygu ile techiz etmiştir; ve bu üç meziyet sayesinde, bütün hakaik-ı eşyayı öğretmeye hazırlamıştır, sonra bütün esmayı kendisine öğretmiştir." (İ.İ.210)

Bu 95. parağraf Hz. Âdemin tekâmül istihalelerine de işaret eder.

96- Hem aynı ta'lim-i esma âyeti, kanun-u küllî cihetiyle şöyle tefsir ediliyor:

"Hz. Âdem'in melaikelere karşı kabiliyet-i hilafet için bir mu'cizesi olan talim-i esmadır ki, bir hâdise-i cüz'iyedir. Şöyle bir düstur-u küllînin ucudur ki: Nev'-i beşere camiiyet-i istidad cihetiyle talim olunan hadsiz ulûm ve kâinatın envaına muhit pek çok fünun ve Hâlik'ın şuunat ve evsafına şamil kesretli maarifin talimidir ki; nev-i beşere, değil yalnız melaikelere, belki Semavat ve Arz ve dağlara karşı emanet-i kübrâyı haml davasında bir rüchaniyet vermiş ve hey'et-i mecmuasıyla arzın bir halife-i manevîsi olduğunu Kur'an ifham ettiği misillü "Melaikelerin Âdem'e secdesiyle beraber, Şeytanın secde etmemesi" olan hâdise-i cüz'iye-i gaybiye, pek geniş bir düstur-u külliye-i meşhudenin ucu olduğu gibi, pek büyük bir hakikatı ihsas ediyor. Şöyle ki: Kur'an, şahs-ı Âdem'e melaikelerin itaat ve inkıyadını ve Şeytan'ın tekebbür ve imtinaını zikretmesiyle; nev-i beşere kâinatın ekser maddî enva'ları ve envaın manevî mümessilleri ve müekkelleri müsahhar olduklarını ve nev-i beşerin hassalarının bütün istifadelerine müheyya ve münkad olduklarını ifham etmekle beraber, o nev'in istidadatını bozan ve yanlış yollara sevkeden mevadd-ı şerire ile onların mümessilleri ve sekene-i habiseleri o nev-i beşerin tarik-ı kemâlatında ne büyük bir engel, ne müdhiş bir düşman teşkil ettiğini ihtar ederek, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, bir tek Âdem'le (A.S.) cüz'î hâdiseyi konuşurken bütün kâinatla ve bütün nev-i beşerle bir mükâleme-i ulviyye ediyor." (S.246)

97- "İşte sair Enbiyanın mu'cizeleri, birer hususi hârika-i beşeriyeye remzettiği gibi, bütün enbiyanın pederi ve divan-ı nübüvvetin fatihası olan Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'ın mu'cizesi, umum kemâlat ve terakkiyat-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine sarahata yakın işaret ediyor. Cenab-ı Hakk Celle Celalühü), manen şu âyetin lisan-ı işaretiyle diyor ki: "Ey benî-Âdem! Sizin pederinize, melaikelere karşı hilafet davasında rüçhaniyetine hüccet olarak, bütün Esmayı talim ettiğimden, siz dahi, madem onun

evladı ve varis-i istidadısınız. Bütün Esmayı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrâda, bütün mahlukata karşı rüçhaniyyetinize liyakatınızı göstermek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlukat üstünde en yüksek makamata gitmek ve zemin gibi büyük mahlukatlar size müsahhar olmak gibi mertebe-i âliyeye size yol açıktır. Haydi ileri atılınız ve birer ismime yapışınız, çıkınız... Fakat sizin pederiniz, bir def'a şeytana aldandı, Cennet gibi bir makamdan ruy-i zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyatınızda şeytana uyup hikmet-i İlahiyenin semavatından, tabiat dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. Vakit be-vakit başınızı kaldırıp Esma-i Hüsnama dikkat ederek, o semavata uruc etmek için fünununuzu ve terakkiyatınızı merdiven yapınız. Tâ fünun ve kemâlatınızın menbaları ve hakikatları olan Esma-i Rabbanîyeme çıkasınız ve o Esmanın dürbünüyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız." (S.262)

"Elhasıl: Sair Enbiya Aleyhimüsselâm'ın mu'cizatları, birer havarık-ı sanata işaret ediyor ve Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'ın mucizesi ise; esasat-ı sanat ile beraber, ulum ve fünunun, havarık ve kemâlatının fihristesini bir suret-i icmalîde işaret ediyor ve teşvik ediyor." (S.264) *(Bak: Terakkiyat)*

Birkaç atıf notu:

-Âdem'e (A.S.) nefh-i ruh, bak: 3140.p.

-Âdem'e (A.S.) verilen ilim mu'cizesi, bak: 3756.p.

-Âdem'e (A.S.) secde, bak: 1095.p.

98- Hz. Âdemin A.S., ezdadın cem'iyle ve mürur-u zamanla hayat şartlarının geliştirildiği ve tekâmül kanunlarının kesafetlendiği dünyaya indirilmesi hakkında bir Sual:

"Hz. Âdem'in (A.S.) Cennet'ten ihracı ve bir kısım benî Âdemin Cehennem'e idhali ne hikmete mebnidir?

Elcevab: Hikmeti, tavziftir... Öyle bir vazife ile memur edilerek gönderilmiştir ki, bütün terakkiyat-ı manevîye-i beşeriyenin ve bütün istidadat-ı beşeriyenin inkişaf ve inbisatları ve mahiyet-i insaniyenin bütün Esma-i İlahiyeye bir ayine-i camia olması, o vazifenin netayicindendir. Eğer Hz. Âdem Cennet'te kalsaydı; melek gibi makamı sabit kalırdı, istidadat-ı beşeriye inkişaf etmezdi. Halbuki yeknesak makam sahibi olan melaikeler çoktur, o tarz ubudiyet için insana ihtiyaç yok. Belki hikmet-i İlahiye, nihayetsiz makamatı kat'edecek olan insanın istidadına muvafık bir dar-ı teklifi iktiza ettiği için, melaikelerin aksine olarak mukteza-yı fıtratları olan malum günahla Cennet'ten ihrac edildi. Demek Hazret-i Âdem'in Cennet'ten ihracı,

ayn-ı hikmet ve mahzı rahmet olduğu gibi; küffarın da Cehennem'e idhalleri haktır ve adalettir." (M.42)

99- Âdem (A.S.) hakkında Kur'andan birkaç not:

-Âdem (A.S.) kıssası: (2:31 ilâ 38) (7:11 ilâ 27) (17:61 ilâ 65) (18:50) (20:115 ilâ 123) (Bak: 3547.p.daki birinci âyet notu)

-Allah, insanları nefs-i vâhidden (Âdem'den) ve zevcesini de ondan halketti: (4:1) (6:98) (23:12) (Bak: 1689.p. ve Havva)

-İnsan tîn'den (topraktan) halk edildi: (6:2)

-İnsanın bir nutfeden yaratılışı: (76:2)

-Âdem, Nuh ve Al-i İbrahim (A.S.) ve Al-i İmran'ın ıstfaları: (3:33)

-Âdem'in (A.S.) Habil ile Kabil ismindeki iki oğlunun kıssası: (5:27 ilâ 31)

100- ADEM عدم : Yokluk, olmama, bulunmama. Vücudun zıddı. *(Bak: Beka) (Adem-i sırftan vücud, bak: 236, 1476. p.lar)*

Hakikat nokta-i nazarında adem-i mutlak yoktur. Ancak adem-i haricî vardır. Evet "Cenab-ı Hak öyle bir Kadir-i Mutlak'tır ki; adem ve vücud, kudretine ve iradesine nisbeten iki menzil gibi, gayet kolay bir surette oraya gönderir ve getirir. İsterse bir günde, isterse bir anda oradan çevirir. Hem adem-i mutlak zaten yoktur; çünki bir ilm-i muhit var. Hem daire-i ilm-i İlahînin harici yok ki birşey ona atılsın. Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmîye perde olmuş bir ünvandır. Hatta bu mevcudat-ı ilmiyeye bazı ehl-i tahkik "Ayan-ı Sabite" tabir etmişler. Öyle ise, fenaya gitmek, muvakkaten haricî libasını çıkarıp, vücud-u haricîyi bırakıp, mahiyetleri bir vücud-u manevî giyer, daire-i kudretten çıkıp daire-i ilme girer." (M.59) *(Bak: Ayan-ı Sabite) (İlm-i İlahî herşeyi ihata eder, bak: 1553.p.)*

101- Hem "eşya, zeval ve ademe gitmiyor; belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor, âlem-i şehadetten âlem-i gayba gidiyor, âlem-i tagayyür ve fenadan âlem-i nura, bekaya müteveccih oluyor. Hakikat nokta-i nazarından eşyadaki cemâl ve kemâl; Esma-i İlahiyyeye aittir ve onların nukuş ve cilveleridir. Madem o esma bakidirler ve cilveleri daimidir; elbette nakışları teceddüd eder, tazelenir, güzelleşir. Ademe ve fenaya gitmiyor; belki, yalnız itibarî taayyünleri değişir; ve medar-ı hüsün ve cemâl ve mazhar-ı feyz ve kemâl olan hakikatları ve mahiyetleri ve hüviyet-i misaliyeleri bakidirler. Ziruh olmayanlar; doğrudan doğruya onlardaki hüsün ve cemâl, esma-i

İlahiyeye aittir; şeref onlaradır, medih onların hesabına geçer, güzellik onlarındır, muhabbet onlara gider, o âyinelerin değişmesiyle onlara bir zarar iras etmez. Eğer ziruh ise, zevil-ukulden değilse, onların zeval ve firakı, bir adem ve fena değil; belki vücud-u cismanîden ve vazife-i hayatın dağdağasından kurtulup, kazandıkları vazifenin semerelerini, baki olan ervahlarına devrederek; onların o ervah-ı bakiyeleri dahi birer esma-i İlahiyeye istinad ederek devam eder; belki kendine lâyık bir saadete gider. Eğer o ziruhlar zevi-l-ukuldan ise, zaten saadet-i ebediyeye ve maddî ve manevî kemâlata medar olan âlem-i bekaya ve o Sâni-i Hakim'in dünyadan daha güzel, daha nurani olan âlem-i berzah, âlem-i misal, âlem-i ervah gibi diğer menzillerine, başka memleketlerine bir seyr ü seferdir; bir mevt ü adem ve zeval ü firak değil, belki kemâlata kavuşmaktır." (M.287)

Bir atıf notu:

-Ahval ve mahiyetlerin imkândan vücuda çıkması, bak: 892.p.

102- "Eşyada esas bekadır, adem değildir. Hatta ademe gittiklerini zannettiğimiz kelimat, elfaz, tasavvurat gibi seri-üz-zeval olan bazı şeyler de ademe gitmiyorlar. Ancak suretlerini ve vaziyetlerini değişerek zevalden masun kalıp bazı yerlerde tahassunla adem-i mutlaka gitmezler. Fen dedikleri hikmet-i cedide, bu sırra vâkıf olmuş ise de, vuzuhuyla vâkıf olamamıştır. Ve aynı zamanda "Âlemde adem-i mutlak yoktur. Ancak terekküb ve inhilal vardır" diye ifrat ve hata etmiştir. Çünki, âlemde Cenab-ı Hakk'ın sun'uyla terkib vardır. Allah'ın izniyle tahlil vardır. Allah'ın emriyle icad ve idam vardır. (14:27) ﴿يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ﴾ (M.N.128)

103- İnsan fıtraten ebediyet ister. Ve ebedî yokluktan bütün şiddetiyle korkar ve istemez. Bunun için çok kere kendini unutmak ve oyalamak için eğlencelerle gaflete kaçar. Halbuki bunlar, o endişeye hakiki çare olamazlar. Ademe düşme endişesinin hakiki çaresi, şuurlu iman sahibi olmaktır. İşte bu iman haletini kendi hayatında yaşayarak imanın yüksek kıymetini (3:173) âyeti olan âyet-i hasbiyenin nuruyla hisseden Bediüzzaman bu haletini şöyle ifade ediyor:

104- "Bir vakit ihtiyarlık, gurbet, hastalık, mağlubiyet gibi vücudumu sarsan ârızalar, bir gaflet zamanıma rastgelip şiddetle alâkadar ve meftun olduğum vücudumu, belki mahlukatın vücudlarını, "ademe gidiyor" diye elîm bir endişe verirken, yine bu âyet-i hasbiyeye müracaat ettim. Dedi: "Manama

dikkat et ve iman dürbünüyle bak! Ben de baktım ve iman gözüyle gördüm ki: Bu zerrecik vücudum, her mü'minin vücudu gibi, hadsiz bir vücudun âyinesi ve nihayetsiz bir inbisat ile hadsiz vücudları kazanmasına bir vesile ve kendinden daha kıymetdar baki, müteaddid vücudları meyve veren bir kelime-i hikmet bulunduğunu ve bu mensubiyet cihetiyle bir an yaşaması, ebedî bir vücud kadar kıymetdar olduğunu ilmelyakîn ile bildim. Çünki şuur-u iman ile bu vücudum Vâcib-ül Vücud'un eseri ve sanatı ve cilvesi olduğunu anlamakla, vahşi evhamdan ve hadsiz firaklardan ve hadsiz müfarakat ve firakların elemlerinden kurtulup; mevcudata, hususan zihayatlara taalluk eden ef'al ve Esma-i İlahiye adedince uhuvvet rabıtalarıyla münasebet peyda eylediğim bütün sevdiğim mevcudata muvakkat bir firak içinde daimî bir visal var olduğunu, bildim. İşte iman ile ve imandaki intisab ile, her mü'min gibi, bu vücudum dahi hadsiz vücudların firaksız envarını kazanır; kendi gitse de onlar arkada kaldığından kendisi kalmış gibi memnun olur.

Hülasa: Ölüm firak değil, visaldir, tebdil-i mekândır, baki bir meyveyi sünbül vermektir..." (L.256*) (Bediüzzaman Hazretlerinin ademe karşı duyduğu bazı teessür haletleri ve devaları, bak: 3071-3074. ve 3974.p.lar)*

104/1- Risale-i Nur eserlerindeki teselli-i imaniyenin ehemmiyetini anlatan Bediüzzaman, bir mektubunda şöyle diyor:

"Evet kardeşlerim, Hazret-i İsa Aleyhisselâm İncil-i Şerif'te demiş ki: "Ben gidiyorum.. tâ size tesellici gelsin." Yâni Ahmed Aleyhissalatü Vesselâm gelsin, demesiyle Kur'an'ın beşere gayet büyük bir neticesi, bir gayesi, bir hediyesi; tesellisidir. Evet, bu dehşetli kâinatın fırtınaları ve zeval ve tahribatları içinde ve bu boşluk nihayetsiz fezada herşey ile alâkadar olan insan için hakiki teselliyi ve istinad ve istimdad noktalarını yalnız Kur'an veriyor. En ziyade o teselliye muhtaç bu zamanda, bu asırda en ziyade kuvvetli bir surette o teselliyi isbat eden, gösteren Risale-i Nur'dur. Çünki zulümat ve evhamın menbaı olan tabiatı, o delmiş geçmiş, hakikat nuruna girmiş. Onaltıncı Söz gibi ekser parçalarında, hakaik-ı imaniyenin yüzer tılsımlarının keşf ve izah edip, aklı inkârdan ve tereddüdlerden kurtarmış." (K.L.215)

105- "Hayat, Zât-ı Hayy-ı Kayyum'a baktıkça ve iman dahi hayata hayat ve ruh oldukça, beka bulur hem baki meyveler verir, hem öyle yükseklenir ki, sermediyet cilvesini alır, daha ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmaz." (L.242)

Evet "madem Allah var ve ilmi ihata eder. Elbette adem, idam, hiçlik, mahv, fena; hakikat noktasında ehl-i imanın dünyasında yoktur. Ve kâfirlerin

dünyaları ademle, firakla, hiçlikle, fanilikle doludur. İşte bu hakikatı, umumun lisanında gezen bu gelen darb-ı mesel ders verip, der: "Kimin için Allah var, ona herşey var. Ve kimin için yoksa, herşey ona yoktur, hiçtir."

Elhasıl: Nasılki, iman ölüm vaktinde insanı idam-ı ebedîden kurtarıyor. Öyle de; herkesin hususi dünyasını dahi idamdan ve hiçlik karanlıklarından kurtarıyor. Ve küfür ise, hususan küfr-ü mutlak olsa; hem o insanı, hem hususi dünyasını ölümle idam edip manevî cehennem zulmetlerine atar. Hayatının lezzetlerini acı zehirlere çevirir. Hayat-ı dünyeviyeyi âhiretine tercih edenlerin kulakları çınlasın." (Ş.254) *(Bak: 618.p.)*

Bir atıf notu:

-Adem Cehennem'den daha dehşetlidir, bak: 2161.p.

106- "Bir zaman küçüklüğümde hayalimden sordum: "Sana bir milyon sene ömür ve dünya saltanatı verilmesini, fakat sonra ademe ve hiçliğe düşmesini mi istersin? Yoksa, baki fakat âdi ve meşakkatli bir vücudu mu istersin?" dedim. Baktım ikincisini arzulayıp birincisinden "ah" çekti. "Cehennem de olsa beka isterim" dedi." (Ş.222) *(Bak: 187, 504.p.lar)*

Bir atıf notu:

-Ademin dehşetine karşı kâfirin beka ihtimaliyle tesellisi, bak: 2154.p.

107- ADEM-İ KABUL عدمِ قبول : İman hükümlerini lakaydlıkla karşılamak, kabul etmemek, göz kapamak gibi cahilane bir hükümsüzlüktür.

Evet "kabul etmemek başkadır, inkâr etmek başkadır. Adem-i kabul, bir lakaydlıktır, bir göz kapamaktır ve cahilane bir hükümsüzlüktür. Bu surette, çok muhal şeyler onun içinde gizlenebilir. Onun aklı onlarla uğraşmaz. Amma inkâr ise: O adem-i kabul değil, belki o kabul-ü ademdir, bir hükümdür. Onun aklı, hareket etmeye mecburdur." (M.314)

"Adem-i kabul, kabul-ü ademle iltibas olunur. Adem-i kabul; adem-i delil-i sübut, onun delilidir. Kabul-ü adem, delil-i adem ister. Biri şek, biri inkardır." (H.Ş.124) *(Bak: İsbat, Kabul-ü Adem, 2168.p. sonu)*

108- ADEM-İ MERKEZİYET عدمِ مركزية : Bir idarî taksimattaki parçaların (vilayet, belediye ve köy) muayyen hususlarda kendi kendilerini

idare etmek salâhiyetidir. Bir yere bağlı olmaksızın veya bir yerden idare edilmeksizin olan muamele. Bütün kısım ve şubelerin kendi kendilerini idare tarzı.

1908 senesi içinde Sultan II. Abdülhamid'in yeğeni Prens Mehmed Sabahaddin Bey, ileri sürdüğü adem-i merkeziyet ve teşebbüs-ü şahsî fikrinden dolayı, İttihad ve Terakki mensubları tarafından şiddetli tenkide uğramıştı. Bediüzzaman Hazretleri de bir mektubla Sabahaddin Bey'e cevab vermişti. Çok noktalara temas eden bu mektubda; adem-i merkeziyetin, imparatorluğu ve İslâm birliğini böleceği endişesini izhar ediyor. Sonradan Bediüzzaman'ın "Nutuk" isimli eserinde neşredilen bu mektubu aynen aşağıya alıyoruz:

109- "Prens Sabahaddin Bey'in su-i telakki olunan güzel fikrine cevab:

Hayat ittihaddadır. Benim gibi bir bedevinin fikri, fıtrat-ı asliyeye daha yakın olduğu için muhakemesi de tabii olduğundan, sun'iden daha mükemmel olacaktır. Şöyle ki:

Efrad mabeyninde muhabbet-i millî, zerrat mabeynindeki cazibe-i cüz'iyeleri gibi, bir muhassal teşkiliyle.. cihet-ül vahdetimiz olan usul-ü merkeziyeyi intac edeceğinden, ittihad ve muhabbet-i millî revabıtını tahkim eylemekle zülal-i medeniyet o mecrada seyelan ederek şu anasır-ı muhtelifeyi bir seviyeye getirdiğinden aheng-i terakki hoş bir nağme ile ecnebilerin sımah-ı hassasında tanin-endaz edecektir.

110- Hem de her kavmin ma-bih-il bekası olan âdât-ı milliye ve lisan-ı kavmiyeye ve istidad-ı efkâra muvafık, hükümet teşebbüsata başlamalı.. tâ ki makine-i terakkiyat-ı medeniyetin buharı hükmünde olan müsabakayı intac edecek bir hiss-i rekabet peyda olabilsin. Yoksa bu revabıt ve mecariyi fekkedecek adem-i merkeziyet fikri, veyahut onun ammizadesi unsura mahsus siyasi kulübler- zaten merkezden nefret var- istibdad ciheti ile ve şiddet-i ihtilaf-ı unsur ve mezheb sebebiyle birden bire kuvve-i anilmerkeziyeye inkılab edeceğinden, tevsi-i me'zuniyet kabına vahşetin galeyaniyle sığmayacağından Osmanlılık ve meşrutiyet perdesini birden feveran ile yırtacak; bir muhtariyete ve sonra istiklaliyete ve sonra tevaif-i mülûk suretini giydiğinden hiss-i rekabet daiyesiyle vahşetin ve adem-i müsavatın mahsulü olan fikr-i istila yardımıyla bir mücadele-i keşmekeş intac edeceğinden öyle bir zenb-i azîm olur ki, hürriyetteki hasene-i uzmaya menafi-i umumi mizaniyle tartılsa müvazi, belki ağır gelecektir. Seviye-i irfanı bir mütemeddin devlet, -Alman gibi- libas-ı siyaseti kâmet-i istidadımıza ya kısa veya uzun olacaktır. Zira se-

viyemiz bir değildir. Tıbbın eski bir düsturudur ki; her illet, zıdd-ı tabiatiyle tedavi olunur. Binaenaleyh mizac-ı ittihad-ı millete ârız sümun-u istibdad ile istidad ve meyl-i iftirak marazı izale veya tevkif lâzım iken, adem-i merkeziyet veyahut onun kardeşioğlu gayr-ı mahlut siyasi kulübler sirayetine yardım ve önüne menfezler, kapılar açmak, muhalif-i kaide-i hikmet ve tıb olduğundan bir deha-yı mücessemin ki, fatiha-i zaferi istihsal, hasene-i uzma-yı hürriyet ve ittihad-ı millî iken.. böyle bir iftirakın zenb-i azîmiyle hatime çekmek, onüç asır evvel ölmüş asabiyet-i cahiliyeyi ihya ile fitneyi ikaz etmek ve Asya'nın mahall-i saadetimiz olan sema-i müstakbeldeki cinanı, cehenneme döndürmek, hamiyet ve ulüvv-ü cenablarına yakıştıramıyorum. Onun te'vili güzel, fikren taakkul edebiliyoruz. Amma istidadımızla amelen tatbik edemeyiz. Tatbikine çok zaman lâzım... Biz ki ekseriz, muvahhidiz. Tevhidle mükellef olduğumuz gibi, ittihadı te'sis edecek muhabbet-i milliye ile de muvazzafız. Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir." (A.B.450)

Bir atıf notu:

-Prens Sabahaddin hakkında bir telakki, bak: 1861.p.

111- ÂDET عادة : Usul, görenek, alışılmış davranış, huy, tabiat. Cemiyet hayatında nesiller boyunca uyulan ve umumi efkârda saygı ve müeyyideye sahib hareket kaideleri.

İslâm cemiyetinde âdetler de İslâmi olur, İslâma uygun olur. Müslüman, İslâma aykırı âdetlere uymaz. Cemiyetin yabancı âdetlerle bozulmamasına gayret gösterir. *(Bak: Şeair)*

112- ÂDETULLAH عادة اللّه : (Sünnetullah da denir.) Âlemde canlı cansız bütün varlıkların yaradılışlarını ve nasıl hareket edeceklerini tanzim eden Allah'ın emirleri, O'nun koyduğu değişmez nizam. Meselâ: Âdetullah ile oksijen ve hidrojen birleşir, su olur. Işık geldiği açıya eşit bir açıyla akseder ki, bunlar birer âdetullahtır. "Âdetullah" yerine "Tabiat kanunu" demek yanlıştır.

113- Esasen âdetullah denilen kanunların vücud-u haricîleri yoktur. Ancak itibarî emirlerdir. Çünki "esbab-ı tabiiyyenin üssül-esası hükmünde olan cüz-ü layetecezzadaki kuvve-i cazibe ve kuvve-i dafianın içtimalarının hortumu üzerinde bir muhaliyet damgası var. Fakat caizdir ki, herbir şeyin esası zannettikleri olan cezb, def', hareket, kuva gibi emirler, âdetullah'ın kanunla-

rına birer isim olsun. Lakin kanun, kâidelikten tabiiliğe ve zihnilikten haricilige ve itibariden hakikata ve âletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz." (M.N.248) *(Bak: Âdiyat, Esbab, İcabiye, Sünnetullah, Tabiat, Ülfet)*

İki atıf notu:

-Şuunat-ı Rububiyetin cüz'de ve küllde aynı kanunla tasarrufu, bak: 3748.p.

-Âdetullah kanunlarında şüzuzat, bak: 1727.p

114- Beşerin acib bir gafleti şudur ki, âdetullahın mahiyetini bilmekten âciz olmasına rağmen "bazı derin ve ehemmiyetli hakikatlara bir isim takıp, güya o hakikat anlaşılmış gibi âdileştiriyorlar. Meselâ:

Bu elektrik kuvveti imiş deyip, o ince ve derin hakikatı ehemmiyetsiz yapıp âdi gösteriyorlar. Halbuki, kudretin o mucizesinin hikmetleri iki sahife ile ancak ifade edildiği halde; bir tek isim takmakla, o hakikatı ve o külli hikmeti gizleyip, gayet küçük ve basit bir perdesini yerine ikame ederek; o mucizeli eseri, kör kuvvete ve serseri tesadüfe ve mevhum tabiata isnad edip, Ebu Cehilden daha echel bir dereceye düşüyorlar.

115- İşte, İrade-i İlahiyenin namuslarının ünvanları olan âdetullah kanunlarının birisine beşer, aczinden mahiyetini bilemediği o kanunun mahiyetine elektrik namını verip, tenvirdeki hârika mucize-i kudreti âdileştirmekle ve malum birşey imiş gibi elektirik kuvveti diye bir isim takmakla, bunun gibi cok hârikulâde mucizat-ı Kudret-i İlahiyeyi cahilane âdileştiriyorlar." (N.A.14)

116- Tabiiyyunun âdetullah hakkındaki yanlış ve acib anlayışlarını tasvir eden iki misalden birincisi:

"Bütün âsar-ı medeniyetle tekmil ve tezyin edilmiş, hâli bir sahrada kurulmuş, yapılmış bir saraya gayet vahşi bir adam girmiş, içine bakmış... Binlerle muntazam sanatlı eşyayı görmüş... Vahşetinden, ahmaklığından, "Hariçden kimse müdahale etmeyip, o saray içinde o eşyadan birisi, o sarayı müştemilatiyle beraber yapmıştır" diye taharriye başlıyor. Hangi şeye bakıyor.. o vahşetli aklı dahi kabil görmüyor ki, o şey bunları yapsın. Sonra o sarayın teşkilat programını ve mevcudat fihristesini ve idare kanunları içinde yazılı olan bir defteri görür. Çendan elsiz ve gözsüz ve çekiçsiz olan o defter dahi, sair içindeki şeyler gibi, hiçbir kabiliyeti yoktur ki o sarayı teşkil ve tezyin etsin. Fakat muztar kalarak, bilmecburiye, eşya-yı âhere nisbeten, kavanin-i ilmiyenin bir ünvanı olmak cihetiyle, o sarayın mecmuuna bu defteri münasebetdar gördüğünden, "İşte bu defterdir ki, o sarayı teşkil, tanzim

ve tezyin edip bu eşyayı yapmış, takmış, yerleştirmiş" diyerek.. vahşetini ahmakların, sarhoşların hezeyanına çevirmiş.

İşte aynen bu misal gibi; hadsiz derecede misaldeki saraydan daha muntazam, daha mükemmel ve bütün etrafı mu'cizane hikmetle dolu şu saray-ı âlemin içine, inkâr-ı Uluhiyete giden "tabiiyyun" fikrini taşıyan vahşi bir insan girer. Daire-i mümkinat haricinde olan Zat-ı Vacib-ül Vücud'un eser-i sanatı olduğunu düşünmi-yerek ve ondan i'raz ederek, daire-i mümkinat içinde kader-i İlahînin yazar bozar bir levhası hükmünde ve kudret-i İlahiyenin kavanin-i icraatına tebeddül ve tagay-ür eden bir defteri olabilen ve pek yanlış ve hata olarak "tabiat" namı verilen bir mecmua-i kavanin-i âdât-ı İlahiye ve bir fihriste-i sanat-ı Rabbaniyeyi görür. Ve der ki: "Madem bu eşya bir sebeb ister, hiçbir şeyin bu defter gibi münasebeti görünmü-yor. Çendan hiçbir cihetle akıl kabul etmez ki; gözsüz, şuursuz, kudretsiz bu defter, rububiyet-i mutlakanın işi olan ve hadsiz bir kudreti iktiza eden icadı yapamaz. Fa-kat madem Sani-i Kadim'i kabul etmiyorum; öyle ise en münasibi, bu defter bunu yapmış ve yapar diyeceğim" der. Biz de deriz:

Ey ahmak-ul humakadan tahammuk etmiş sarhoş ahmak! Başını tabiat bataklığından çıkar, arkana bak. Zerrattan seyyarata kadar bütün mevcudat, ayrı ayrı lisanlarla şehadet ettikleri ve parmaklarıyla işaret ettikleri bir Sani-i Zülcelal'i gör.. ve o sarayı yapan ve o defterde sarayın programını yazan Nakkaş-ı Ezelî'nin cilvesini gör, fermanına bak, Kur'anını dinle.. o hezeyanlardan kurtul!..

117- İkinci Misal: Gayet vahşi bir adam, muhteşem bir kışla dairesine girer. Gayet muntazam bir ordunun umumi beraber talimlerini, muntazam hareketlerini görür. Bir neferin hareketiyle; bir tabur, bir alay, bir fırka kalkar, oturur, gider; bir ateş emriyle ateş ettiklerini müşahede eder. Onun kaba, vahşi aklı bir kumandanın, devletin nizamatıyla ve kanun-u padişahî ile kumandasını anlamayıp inkâr ettiğinden, o askerlerin iplerle birbiriyle bağlı olduklarını tahayyül eder. O hayalî ip, ne kadar hârikalı bir ip olduğunu düşünür; hayrette kalır. Sonra gider Ayasofya gibi gayet muazzam bir camiye, Cuma gününde dahil olur. O cemaat-i müslimîn, bir adamın sesiyle kalkar, eğilir, secde ederek, oturduklarını müşahede eder. Manevi ve semavi kanunların mecmuundan ibaret olan şeriatı ve şeriat sahibinin emirlerinden gelen manevî düsturlarını almadığından, o cemaatın maddî iplerle bağlandığını ve o acip ipler onları esir edip oynattığını tahayyül ederek en vahşi insan suretindeki canavar hayvanları dahi güldürecek derecede maskaralı bir fikirle çıkar, gider...

İşte aynı bu misal gibi: Sultan-ı Ezel ve Ebed'in hadsiz cünudunun muhteşem bir kışlası olan şu âleme ve o Mabud-u Ezelî'nin muntazam bir mescidi olan şu kâinata; mahz-ı vahşet olan inkarlı fikr-i tabiatı taşıyan bir münkir giriyor. O Sultan-ı Ezelî'nin hikmetinden gelen nizamat-ı kâinatın manevî kanunlarını, birer maddî madde tasavvur ederek ve saltanat-ı Rububiyetin kavanin-i itibariyesi ve o Mabud-u Ezelî'nin şeriat-ı fıtriye-i kübrâsının, manevî ve yalnız vücud-u ilmîsi bulunan ahkâmlarını ve düsturlarını, birer mevcud-u harici ve maddî birer madde tahayyül ederek kudret-i ilahiyyenin yerine, o ilim ve kelamdan gelen ve yalnız vücudu ilmîsi bulunan o kanunları ikame etmek ve ellerine icad vermek, sonra da onlara "tabiat" namını takmak ve yalnız bir cilve-i kudret-i Rabbaniye olan kuvveti, kudret ve müstakil bir kâdir telakki etmek; misaldeki vahşiden bin defa aşağı bir vahşettir!..

Elhasıl: Tabiiyyunların, mevhum ve hakikatsız tabiat dedikleri şey olsa olsa ve hakikat-ı hariciye sahibi ise; ancak bir sanat olabilir. Sâni olamaz. Bir nakıştır, Nakkaş olamaz. Ahkâmdır, Hâkim olamaz. Bir şeriat-ı fıtriyedir, Şâri' olamaz. Mahluk bir perde-i izzettir, Hâlık olamaz. Münfail bir fıtrattır, Fâtır bir fâil olamaz. Kanundur, kudret değildir, kadir olmaz. Mistardır, masdar olamaz." (L.184)

118- Evet "Sani-i Zülcelal, Kadir-i Külli Şey' esbabı halketmiş; müsebbebatı da halkediyor. Hikmetiyle, müsebbebatı esbaba bağlıyor. Kâinatın harekâtının tanzimine dair kavanin-i âdetullahtan ibaret olan şeriat-ı fıtriye-i kübrâ-yı İlahiyenin bir cilvesini ve eşyadaki o cilvesine, yalnız bir âyine ve bir ma'kes olan tabiat-ı eşyayı, iradesiyle tayin etmiştir. Ve o tabiatın vücud-u haricîye mazhar olan vechini kudretiyle icad etmiş ve eşyayı o tabiat üzerinde halketmiş, birbirine mezcetmiş. Acaba gayet derecede makul ve hadsiz bürhanların neticesi olan bu hakikatın kabulü mü daha kolaydır.. -Acaba vücub derecesinde lâzım değil midir?- Yoksa camid, şuursuz, mahluk, masnu, basit olan o sebeb ve tabiat dediğiniz maddelere, herbir şey'in vücuduna lâzım hadsiz cihazat ve âlatı verip hakîmane, basirane olan işleri kendi kendilerine yaptırmak mı daha kolaydır? Acaba imtina' derecesinde, imkân haricinde değil midir?" (L.187)

119- ÂDİYAT عاديا : Gerek cemiyet ve beşer hayatında, gerek fıtrat âleminde her vakit devam edip alışılan şeyler. Her zaman meydana gelen hârikulade ve birer mucize-i kudret olmakla beraber, insanlarca alışılmış olduğundan ülfetle kıymeti bilinmeyen hâdiseler. Kıymetsiz şeylere de âdiyat denir. *(Bak: Âdetullah)*

Âdiyat ve ülfet perdesini daha iyi anlıyabilmek için mucize hakikatının nazara alınması lâzımdır. Mucize, insanlarca yapılması mümkün olmıyan, ancak Kudret-i İlahiye ile vücuda gelen şey, demektir. Buna göre bir ağacın manevî proğramını tazammun eden çekirdek, iktidar-ı beşerle yapılamaz; o halde çekirdek bir mucizedir. Bir âlemi içine alan hurdebinî (mikroskobik) bir canlı, bir mikroorganizma yapılamaz. O halde bunlar da birer mucizedir, ilâahir... Fakat bunlar âdet perdelerine sarılı olduklarından zahiren mesturdurlar. Yani hakikatta ve ulü-l ebsar nazarında açık; gözleri perde-i ülfetle muhtecibler için örtülü mu'cizelerdir. Amma lisan-ı Şeriatta mu'cize: Esbab ve kavanin-i kevniyenin üstünde bizzat Kudret-i İlahiyenin eseridir. Bir misal olarak nazara alalım ki: tavuklar, tavuk ağacı denen ve dallarından tomurcuklaşıp kabaran ve sonra da çatlayıp civciv çıkaran bir ağaçtan olsalardı; insanlar için bu tarz, âdiyattan olacaktır. Bu esnada kazara bir civciv, yumurtadan çıkıverse bütün gazeteler, radyo ve televizyonlar âdiyat harici olan bu hâdise için istiğrab vaveylasını basacaklardı. Amma bugün bunca yumurta ve civciv dünyası için böyle bir taaccüb yok. Bütün enva' bu kıyasla düşünülsün ki, aslında herşey birer mu'cize olduğu anlaşılsın.

İşte sebebli ve sebebsiz bütün âsâr-ı İlahiye umumi mânâda mu'cizedirler. Fakat sebebsiz yani bizzat Kudret-i İlahiye ile olan mu'cizelerle, avam imana davet edildi. Bu da merhamet-i İlahiyenin iktizasıydı. Diğer taraftan da Kur'an bütün insanlara kâinattaki bütün masnuat mucizelerini tekraren nazara arzetmekte ve âdiyat perdesini yırtmak ve hakikatı göstermek için tefekküre davet etmektedir. *(Bak: Tefekkür)*

Atıf notları:

-Hakikatta her mahluk mu'cizedir, bak: 2493/1.p.

-Üzüm ve arı gibi mu'cizat-ı kudret olan eserlere ülfetten dolayı ehemmiyet vermeyip, şaz hâdiseleri merak etmek gafleti, bak: 2346.p.

120- AFAKÎ آفاقی : Kâinat ve içindeki hâdiselere ait. Nefsin haricindeki âleme dair. *Kıymetsiz sözler ve meseleler. (Enfüsînin zıddı, Fr. Objektif) *(Bak: Tefekkür)*

121- Maddi ve tecrübî ilimler; mevzularını tahkikde, âfakî usulü tercih ederler. İmanda tahkik hem âfakî hem de enfüsîdir.

"Nasılki ehl-i tarikat, seyr-i enfüsî ve âfakî ile marifet-i İlahiyede iki yol ile gitmişler ve en kısa ve kolayı ve kuvvetli ve itmi'nanlı yolunu enfüsîde,

yani kalbinde zikr-i hafıyy-i kalble bulmuşlar; aynen öyle de: Yüksek ehl-i hakikat dahi, marifet ve tasavvur değil, belki ondan çok âlî ve kıymetli olan iman ve tasdikde, iki cadde ile hareket etmişler:

Biri: Kitab-ı kâinatı mütalaa ile, "Âyet-ül-Kübra" ve "Hizb-ün-Nuriye" ve "Hülasat-ül-Hülasa" gibi âfaka bakmaktır. Diğeri: Ve en kuvvetli ve hakkalyakîn derecesinde vicdanî ve hissî, bir derece şuhudî olan hakikat-ı insaniye haritasını ve enaniyet-i beşeriye fihristesini ve mahiyet-i nefsiyesini mütalaa ile, imanın şüphesiz ve vesvesesiz mertebesine çıkmaktır." (E.L.I.146) *(Bak: Tefekkür) (Tarikatta âfakî ve enfüsî meşrebi, bak: 3672.p.)*

122- Bu mevzuda Kur'an âfakî ve enfüsî delillere beraber baktırır. Her iki tarafa dikkatleri celbeder. Ve tahkik ve tefekküre davet eder. Ezcümle, Kur'an

"Mabudun vücuduna dair olan delilleri iki kısma ayırmıştır:

Birisi: Hariçten alınan delillerdir ki, buna âfakî denilir.

İkincisi: İnsanların nefislerinden alınan bürhanlardır. Buna enfüsî tesmiye edilir. Enfüsî olan kısmını da, biri nefsî diğeri usulî olmak üzere iki kısma taksim etmiştir. Demek, Mabudun vücuduna üç türlü delil vardır: âfakî, nefsî, usulî.

Evvela, en zahir ve en yakın olan nefsî delile (2:21) اَلَّذِى خَلَقَكُمْ cümlesiyle, usulî delile de وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ cümlesiyle işaret edilmiştir." (İ.İ.94)

" وَالسَّمَاءَ بِنَاءً (2:23) cümlesiyle, Sani'in vücuduna olan âfakî delillerden en basit ve en yükseğine işaret edilmiştir." (İ.İ.95)

123- Kur'an (41:53) âyetinde geçen (âfâk) kelimesi, mevzumuzla da alâkalı olup çok manidardır. Bu âyetin mânâ-yı küllîsinden bir cüz'ü olarak ve "Zaman ilerledikçe Kur'an gençleşir" hakikatine binaen anlaşılıyor ki; hakiki ilimlerin ve bilhassa tahkikî iman ilminin inkişafiyle âfakî ve enfüsî deliller tam tebeyyün etmekle hak ve hakikat vuzuhuyla ortaya çıkacaktır. *(Bak: 1898.p.)*

124- Âfakîliğin izah edilen müsbet mânâsından ayrı olarak, bir de menfi mânâsı vardır ki o da, insanlara gaflet veren içtimaî boğuşmalar ve mes'eleler ve kâinatta kesret âlemidir. İnsan şu kısa ömrünü kıymetsiz şeylerle meşgul etmemesi için isabetli tercihler yapmak mecburiyetindedir. Şöyle ki:

125- "Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedahil daireler gibi, her insanın kalb ve mide dairesinden ve cesed ve hane dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden ve vatan ve memleket dairesinden ve Küre-i Arz ve nev-i beşer dairesinden tut.. tâ zihayat ve dünya dairesine kadar, birbiri içinde daireler var. Herbir dairede herbir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var. Ve en büyük dairede en küçük ve muvakkat, arasıra vazife bulunabilir. Bu kıyas ile -küçüklük ve büyüklük makûsen mütenasib- vazifeler bulunabilir. Fakat büyük dairenin cazibedarlığı cihetiyle küçük dairedeki lüzumlu ve ehemmiyetli hizmeti bıraktırıp lüzumsuz, mâlâyani ve âfakî işlerle meşgul eder. Sermaye-i hayatını boş yerde imha eder. O kıymetdar ömrünü kıymetsiz şeylerde öldürür. Ve bazan bu harb boğuşmalarını merak ile takib eden, bir tarafa kalben tarafdar olur. Onun zulümlerini hoş görür, zulmüne şerik olur." (Ş.202) *(Bak: Merak) (3239.p. aynı mevzuyla alâkalıdır.)*

"Fıtratı aşkla yoğrulmuş gibi sermest-i cam-ı aşk olan Mevlana Cami, kesretten vahdete yüzleri çevirmek için bak ne güzel söylemiş:

يَكِى‌خَواهْ يَكِى خَوانْ يَكِى جُوىْ يَكِى بِينْ يَكِى دَانْ يَكِى كُوىْ demiştir. (*)

1- Yani: Yalnız biri iste, başkaları istenmeye değmiyor.

2- Biri çağır; başkaları imdada gelmiyor.

3- Biri taleb et; başkaları lâyık değiller.

4- Biri gör; başkaları her vakit görünmüyorlar, zeval perdesinde saklanıyorlar.

5- Biri bil; marifetine yardım etmiyen başka bilmekler faidesizdir.

6- Biri söyle; Ona ait olmıyan sözler, mâlayani sayılabilir.

نَعَمْ صَدَقْتَ اَىْ جَامِى! هُوَالْمَطْلُوبْ هُوَالْمَحْبُوبْ هُوَالْمَقْصُودْ هُوَالْمَعْبُودْ

Evet Cami pek doğru söyledin. Hakiki mahbub, hakiki matlub, hakiki maksud, hakiki mabud yalnız O'dur.." (S.217)

126- AFV عفو : Bağışlamak, kusur ve günahı affetmek. *(Bak: Fetret, İstiğfar, Tevbe)*

(*) Yalnız bu satır Mevlana Cami'nin kelâmıdır.

Afv ve müsamaha, şahsî ve umumî haklara göre değerlendirilir. Şahsî haklarda afv ve müsamaha güzel karşılanırken; umumî haklarda afv, zalime yardım mânâsında vasıflanır. Ezcümle: "Bu asırdaki ehl-i İslâmın fevkalâde safderunluğu ve dehşetli cânileri de âlicenabane affetmesi ve birtek haseneyi, binler seyyiatı işleyen ve binler manevî ve maddî hukuk-u ibadı mahveden adamdan görse, ona bir nevi tarafdar çıkmasıdır. Bu suretle ekall-i kalil olan ehl-i dalâlet ve tuğyan, safdil tarafdar ile ekseriyet teşkil ederek, ekseriyetin hatasına terettüb eden musibet-i ammenin devamına ve idamesine, belki teşdidine kader-i İlahiyeye fetva verirler; biz buna müstehakız derler. *(Bak: 4074.p.)*

Evet elması bildiği (âhiret ve iman gibi) halde yalnız zaruret-i kat'iye suretinde şişeyi (dünya ve mal gibi) ona tercih etmek ruhsat-ı şer'iye var; yoksa küçük bir ihtiyaçla veya heves ile veya tama' ve hafif bir korku ile tercih edilse, eblehane bir cehalet ve hasarettir, tokada müstehak eder. Hem âlicenabane afvetmek ise yalnız kendine karşı cinayetini afv edebilir. Kendi hakkından vazgeçse hakkı var; yoksa başkalarının hukukunu çiğneyen canilere afuvkârane bakmağa hakkı yoktur, zulme şerik olur..." (K.L.25)

İki atıf notu:

-Şerrin lehinde fiilî dua meselesi, bak: 704-707.p.lar.
-Dünyada idlal eden ve edilenlerin mes'uliyetleri, bak: 2368.p.

"Ferd mütekellim-i vahde olsa, müsamahası ve fedakârlığı amel-i salihtir; mütekellim-i maal-gayr olsa hıyanettir, amel-i talihtir." (M.477)

Demek ki hukuk-u âmmeye ve ahkâm-ı diniyeye taalluk eden suç veya haklarda müsamaha ve afv olamaz.

Dünyayı âhirete tercih edenlerin, Berat gecesindeki mağfiret liyakatını kaybetmeleri, bak: 3591.p.

127- Zalimlerin zulmü hukukta affedilmediği gibi, itikadiyatta da küfür cinayetinin affedilmiyeceği şöyle izah ediliyor: "Nasıl bin masumların hukukunu çiğneyen bir zalimi cezalandırmak ve yüz mazlum hayvanları parçalayan bir canavarı öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir. Ve o zalimi afvetmek ve canavarı serbest bırakmak bir tek yolsuz merhamete mukabil yüzer biçarelere yüzer merhametsizliktir. Aynen öyle de: Cehennem hapsine girenlerden olan kâfir-i mutlak, küfrüyle hem esma-i İlahiyenin hukukuna inkâr ile tecavüz; hem o esmaya şehadet eden mevcudatın şehadetlerini tekzib ile hukuklarına tecavüz ve mahlukatın o esmaya karşı

tesbihkârane yüksek vazifelerini inkâr etmekle hukuklarına tecavüz ve kâinatın gaye-i hilkati ve bir sebeb-i vücudu ve bekası olan tezahür-ü rububiyet-i İlahiyeye karşı ubudiyetlerle mukabelelerini ve âyinedarlıklarını tekzib ile hukukuna bir nevi tecavüz ettiği haysiyetiyle öyle azîm bir cinayet, bir zulümdür ki afva kabiliyeti kalmaz." (Ş.230)

İki atıf notu:

-Fâsık-ı mütecahirin affolunmaması, bak: 907.p.sonu

-Kâfirlerin tahfif-i azabı ve affolunmamaları, bak: p.500, 2161, 2167, 2716.

128- Mü'minin afv-ı İlahiyeye liyakatı meselesine gelince: Bu hususta günahlardan vicdanen nedamet ve manevî istiğfara erişmek en önemli noktadır. Halbuki insî ve cinnî şeytanların dehşetli desiseleri vardır. Ezcümle:

"Şeytanın mühim bir desisesi; insana kusurunu itiraf ettirmemektir. Ta ki istiğfar ve istiaze yolunu kapasın Hem nefs-i insaniyenin enaniyetini tahrik edip, ta ki nefis kendini avukat gibi müdafaa etsin, adeta taksirattan takdis etsin. Evet şeytanı dinleyen bir nefis, kusurunu görmek istemez, görse de yüz tevil ile tevil ettirir. وَعَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ sırrıyla nefsine nazar-ı rıza ile baktığı için ayıbını görmez. Ayıbını görmediği için, itiraf etmez, istiaze etmez; şeytana maskara olur. Hz. Yusuf Aleyhisselam gibi bir peygamber-i âlişan, وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي (12:53) dediği halde, nasıl nefse itimad edebilir. Nefsini ittiham eden, kusurunu görür. Kusurunu itiraf eden istiğfar eder, istiğfar eden, istiaze eder. İstiaze eden, şeytanın şerrinden kurtulur. Kusurunu görmemek, o kusurdan daha büyük bir kusurdur. Ve kusurunu itiraf etmemek, büyük bir noksanlıktır. Ve kusurunu görse, o kusur kusurluktan çıkar. İtiraf etse, afva müstehak olur." (L.88) *(Sahabelerin mağfiret olunması, bak: 3203.p.)*

129- "İnsanın hayat-ı içtimaiyesini ifsad eden bir desise-i şeytaniye şudur ki: Bir mü'minin bir tek seyyiesiyle bütün hasenatını örter. Şeytanın bu desisesini dinleyen insafsızlar, mü'mine adavet ederler. Habuki: Cenab-ı Hak haşirde adalet-i mutlaka ile mizan-ı ekberinde a'mâl-i mükellefîni tarttığı zaman, hasenatı seyyiata galibiyeti, mağlubiyeti noktasında hükmeyler. Hem seyyiatın esbabı çok ve vücudları kolay olduğundan, bazan bir tek hasene ile çok seyyiatını örter. Demek bu dünyada, o adalet-i İlahiye noktasında muamele

gerektir. Eğer bir adamın iyilikleri fenalıklarına kemmiyeten veya keyfiyeten ziyade gelse, o adam muhabbete ve hürmete müstehaktır. Belki kıymetdar bir tek hasene ile, çok seyyiatına nazar-ı afv ile bakmak lâzımdır. Halbuki: İnsan, fıtratındaki zulüm damarıyla, şeytanın telkiniyle, bir zatın yüz hasenatını bir tek seyyie yüzünden unutur, mü'min kardeşine adavet eder, günahlara girer. Nasıl, bir sinek kanadı göz üstüne bırakılsa bir dağı setreder, göstermez. Öyle de: İnsan garaz damarıyla, sinek kanadı kadar bir seyyie ile dağ gibi hasenatı örter, unutur, mü'min kardeşine adavet eder, insanların hayat-ı içtimaiyesinde bir fesad âleti olur." (L.88)

Halbuki mezkûr ölçüler çerçevesinde ve şahsî haklarda afv edici olmak gerektir. Ve müteaddid âyetlerde afv edicilik tavsiye edilir. Ezcümle (3:134,159) (7:199) (42:40) âyetleri örnek verilebilir. (T.T. 5.cilt, 97. sahifede sabır ve afv hakkında bölüm vardır.)

Atıf notları:

-Afv-ı İlahînin şükrünü arttırmak için kişiye Cehennem'deki yeri gösterilmesi, bak: 507.p.

-Allah'ın afvı fazldır, bak: 2255/1.p.

-Günahtan nedametle afva lâyık olmak, bak: 509/4, 509/5.p.lar.

-İslâmlar içinde çıkan deccalı tekzib edenlerin günahları afv olunacağı rivayeti. Bak:651.p. sonu

-Deccalı tekzib edenlerin günahları afv olunur. (Bak: 651.p.sonu)

-Peygamberimiz'in şefaatinden istifade edenler, bak: 3503.p.

-Bediüzzaman'ın zulmedenlere dahi beddua etmeyip şahsî hakkını feda etmesi, bak: 3264-3266.p.lar.

-Afv edicilik vasfının kuvveden fiile çıkması, bak: 3182.p.

130- Bir Hadis-i Şerifte şöyle buyuruluyor: اَلْكَرِيمُ اِذَا قَدَرَ عَفَا

Yani, **"Kerim olan zat, kadir olunca affeder, intikama kalkışmaz."** (6)

Seyyiatın örtülüp afvedilmesi hakkında âyetlerden birkaç not:

-Sadaka verenlerin bir kısım seyyiatları örtülür: (2:271)

6 H.G. Hadis No: 274, K.H. hadis:1925

-Din uğrunda hicret eden, eziyet çeken ve şehid olanların seyyiatları örtülür ve afvedilir: (3:195)

-Kebairden içtinab edenin seyyiatı örtülür: (4:31)

-Namazı ikame, zekatı vermek, resullere iman ve onları düşmanlara karşı müdafaa etmek ve Allah'a karz-ı hasen (din yolunda harcama) vesilesiyle seyyiatın örtülmesi: (5:12)

-Ehl-i kitab iman edip Allah'tan ittika etseler, seyyiatları örtülür: (5:65)

-Takva ehline bir feraset-i manevîye verilir ve seyyiatı örtülür: (8:29)

-İman edip amel-i salih işleyenlerin seyyiatı örtülür: (29:7) (47:2) (64:9)

-Doğruyu getiren ve onu tasdik edenlerin en kötü amelleri örtülür: (39:33,35)

-Müttakilerin seyyiatı örtülür: (65:5)

-Tevbe-i nasuh edenin seyyiatı örtülür: (66:8)

-Haktan i'raz edenlere karşı (müsbet hareket makamında) afv ve müsamaha tavrı: (5:13)

-İhlaslı kulların afvedilmesi, bak: 1522. p. da âyet notu

-Günah ve Kısas maddelerinin sonundaki âyet notlarına da bakınız.

131- ÂHİRET أخرة **:** Bu dünyadan sonra gideceğimiz ebedî âlem. Âhiret, kıyamet koptuktan sonra, bütün varlıkların ve insanların devamlı kalacakları yerdir. Orada ölüm yoktur, hayat sonsuzdur, dinin emirlerine bağlı olanlar için Cennet; dine bağlı olmayanlar için de Cehennem vardır. Âhirete inanmayan insan müslüman olamaz; Kur'an ve Peygamber'i inkâr etmiş olur. İnsan ölüp toprak olduktan sonra onu kim diriltecek, diyenlere Kur'anın pek çok cevablarından biri mealen şudur: "Onu bidayeten kim yarattı ise, öldükten sonra da yine O diriltecek." (36:79) *(Bak: Âlem-i Berzah, Cehennem, Cennet, Haşr, Kıyamet, Sırat Köprüsü) (Âhirette herkesin hayat safahatını göreceği meselesi için bak: 1123.p.)*

132- Âhiretin esbab-ı tagayyürü olmayan bir istikrar âlemi yani dar-ül karar olduğunu beyan ve işaret eden âyetlerden birkaçı:

-Âhirette Cehennem'in kötü bir karargâh olduğu: (14:29) (25:66) (38:60)

-Âhirette Cennet'in güzel ve istikrarlı bir karargâh olduğu: (25:24,76) (40:39)

-Karargâh ve istikrariyet ancak kayyumiyet-i İlahiye ile olur ve ona iltica edilir: (75:12) (Selâmet-i tamme ancak Cennet'tedir, bak: 3326.p.)

133- ÂHİRZAMAN آخر زمان : Dünyanın son zamanı ve son devresi. Dünya hayatının kıyamete yakın son devresi ki, çeşit çeşit kötülüklerin ve fitnelerin çoğaldığı zamandır. *(Bak: Fitne)*

134- AHLÂK اخلاق : (Hulk. c.) Huy, tabiat. İnsanın davranış tarzı, tutum ve tavrı. İnsanın doğuştan olan veya sonradan kazandığı zihnî veya ruhî halleri ve bu hallerinden doğan iyi veya kötü tavır ve hareketleri.

Filozoflar hangi hareketlerin iyi, hangilerinin kötü olduğu ve insanın neden ahlâk kaidelerine uyması gerektiği mevzuunda ortak bir fikre varamadılar. Kimi menfaatı, kimi hazzı, kimi saadeti, kimi de vazifeyi ahlâkın temeli saydı. İslâm âhlakı ise âhlakın temeli olarak, Allah'ın emrine uygunluğu şart koşmuş ve gaye olarak da Allah rızasını kazanmayı esas almıştır. Böylece insanı şahsî veya içtimaî bencillikten kurtarmıştır. Ahlâkı da, cemiyetten cemiyete ve zamanla değişen keyfî ve tesadüfî kaideler yığını olmaktan çıkarıp, Allah'ın emirlerine uygunluğu esas almakla birlik ve beraberliği ve devamlılığı sağlamıştır. *(Bak: Âdab, Afv, Enaniyet, Kemalat, Lisan-ı Hal, Münakaşa, Nefs-i Emmare, Riya, Sıdk, Vicdaniyat) (Ahlâkta nisbî durumlar, bak: 241.p.)*

135- İslâmiyet nazarında iman ve amel, nazariyat ve tatbikat bir bütün teşkil eder. Ahlâkta da durum aynıdır. Yani ahlâk-ı İslâmiye fiilen yaşanmalıdır. Bunun en bariz örneği, Peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.M.)'dır.

"Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Hakîm'de (68:4) وَاِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ferman eder. Rivayat-ı sahiha ile Hazret-i Aişe-i Sıddîka (R.A.) gibi sahabe-i güzin, Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâmı tarif ettikleri zaman "Hulukuhu-l-Kur'an" diye tarif ediyorlardı. Yani, "Kur'anın beyan ettiği mehasin-i ahlâkın misali, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Ve o mehasini en ziyade imtisal eden ve fıtraten o mehasin üstünde yaratılan odur." (L.59)

Bir rivayette **"Kişide iyi hal; libas güzelliği değil, vakar ve ciddiyettir."** buyurulur. (R.E. sh.362)

136- "Malumdur ki, bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliyenin imtizacından izzet-i nefis, haysiyet, şeref, vakar gibi; hasis, alçak şeylere tenezzül etmeğe müsaade etmeyen yüksek haller husule gelir. Evet melaike, uluvv-ü şanlarından, şeytanları reddeder, kabul etmezler. Kezalik, bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliye; kizb, hile gibi alçak halleri reddeder. Evet yalnız şecaatla iştihar eden bir zat, kolay kolay yalana tenezzül etmez. Bütün ahlâk-ı âliyeyi cem'eden bir zat, nasıl yalana ve hileye tenezzül eder; imkânı var mıdır?

137- Hülasa: Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm kendi kendine güneş gibi bir bürhandır. Ve keza, o zatın (A.S.M.) dört yaşından kırk yaşına kadar geçirmiş olduğu gençlik devresinde bir hilesi, bir hıyaneti görülmemiş ve bir yalanı işitilmemiştir. Eğer o zatın yaradılışında, tabiatında bir fenalık, bir kötülük hissi ve meyli olmuş olsaydı; behemehal gençlik saikasıyla dışarıya verecekti. Halbuki bütün yaşını, ömrünü kemâl-i istikametle, metanetle, iffetle, bir ıttırad ve intizam üzerine geçirmiş, düşmanları bile hileye işaret eden bir halini görmemişlerdir. Ve keza yaş kırka baliğ olduğunda iyi olsun, kötü olsun ve nasıl bir ahlâk olursa olsun rüsuh peyda eder, meleke haline gelir, *(Bak:1591. p)* daha terki mümkün olmaz. Bu zatın tam kırk yaşının başında iken yaptığı o inkılab-ı azîmi, âleme kabul ve tasdik ettiren ve âlemi celb ve cezbettiren, o zatın (A.S.M.) evvel ve âhir herkesçe malum olan sıdk ve emaneti idi. Demek o zatın (A.S.M.) sıdk ve emaneti, dava-yı nübüvvetine en büyük bir bürhan olmuştur." (İ.İ. 107)

Bir atıf notu:

(Seciyeleşen) ahlâkın değişmeyeceği, bak: R.E. Ci:1 sh:50/12

138- "İşte böyle bir zatın ef'al, ahval, akval ve harekâtının her birisi, nevi beşere birer model hükmüne geçmeye lâyık iken, ona iman eden ve ümmetinden olan gafillerin (sünnetine ehemmiyet vermeyen veyahut tağyir etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu divaneler de anlar." (L.60)

139- "Hadsiz salat ve selâm ol Peygamberimiz Muhammed Mustafa (A.S.M.) üzerine olsun ki, demiş: جِئْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ [7] Yani; benim insanlara Cenab-ı Hak tarafından bi'setim ve gelmemin ehemmiyetli bir hikmeti, ahlâk-ı haseneyi ve güzel hasletleri tekmil etmek ve beşeri ahlâksızlıktan kurtarmaktır." (H.Ş.18)

---

[7] H.G. hadis:102 ve K.H. hadis:638

Bir atıf notu:

-Peygamberimiz'de A.S.M. ahlâk-ı âliyenin hepsi derece-i kemâlde cem olmuştur, bak: 2579.p.

140- Peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.M.)'ın yüksek ahlâkının en yüksek in'ikası, sahabelerde görülmüştür. Çünki:

"Asr-ı Saadet'te hayat-ı içtimaiye-i insaniyenin çarşısında, kizb ve şer ve küfür gibi maddeler, şekavet-i ebediye gibi neticeleri ve Müseylime-i Kezzab gibi süfli maskaraları tevlid ettiğinden, secaya-yı âliye ve hubb-u maaliye meftun olan sahabelerin, zehr-i katilden kaçar gibi ondan kaçmaları ve nefret etmeleri bedihidir. Ve saadet-i ebediye gibi netice veren ve Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm gibi nurani meyveler gösteren; sıdk ve hakka ve imana en nafi' bir tiryak, en kıymetdar bir elmas gibi, o fıtratları safiye ve seciyeleri samiye olan sahabeler, bütün kuvvetleriyle ve hissiyat ve letaifleriyle, onlara müşteri ve müştak olması zaruridir. Halbuki o zamandan sonra, git gide ve gele gele sıdk ve kizb ortasındaki mesafe azala azala omuz omuza geldi. Bir dükkânda ikisi beraber satılmağa başladığı gibi, ahlâk-ı içtimaiye bozuldu. Propaganda-i siyaset, yalana fazla revaç verdi. Yalanın müdhiş çirkinliği gizlenip, doğruluğun parlak güzelliği görünmemeye başladığı zamanda, kimin haddi var ki, sahabenin adalet ve sıdk ve ulviyet ve hakkaniyet hususundaki kuvvetlerine, metanetlerine, takvalarına yetişebilsin veya derecelerinden geçsin." (S.490) *(Bak: Asr-ı Saadet)*

141- İnsanların ahlâkı üzerinde Resulullah'ın (A.S.M.) yaptığı inkılab, nübüvvetine bir delildir. Zira ahlâkın hakikatı, vicdanî ve ihtiyarî kabullenmeye dayanır. Yoksa "tehdidlerle, korkularla, hilelerle efkâr-ı ammeyi başka bir mecraya çevirtmek mümkün olur. Fakat te'siri cüz'idir, sathidir, muvakkat olur. Muhakeme-i akliyeyi az bir zamanda kapatabilir. Amma irşadiyle kalblerin derinliklerine kadar nüfuz etmek, hissiyatın en incelerini heyecana getirmek, istidadların inkişafına yol açmak, ahlâk-ı âliyeyi te'sis ve alçak huyları imha ve izale etmek, cevher-i insaniyetten perdeyi kaldırıp hakikatı teşhir etmek, hürriyet-i kelâma serbestî vermek, ancak şua-i hakikattan muktebes hârikulâde bir mu'cizedir.

Evet, Asr-ı Saadet'ten evvelki zamanlarda kalb katılığı ve merhametsizlik öyle bir hadde baliğ olmuştu ki, kocaya vermekten âr ederek kızlarını diri diri toprağa gömerlerdi. Asr-ı Saadet'te İslâmiyet'in doğurduğu merhamet, şefkat, insaniyet sayesinde, evvelce kızlarını gömerlerken müteessir olmayanlar, İslâmiyet dairesine girdikten sonra karıncaya bile ayak basmaz oldular.

Acaba böyle ruhî, kalbî, vicdanî bir inkılab hiçbir kanuna tatbik edilebilir mi?" (İ.İ.109)

142- "Tarih bize gösteriyor ki; en büyük bir insan, hamiyet-i milliye, hiss-i uhuvvet, hiss-i muhabbet, hiss-i hürriyet gibi hissiyat-ı umumiyeden bir veya iki veyahut üç hissi ikaz etmeye muvaffak olur. Acaba evvelki zamanların cehalet, şekavet, zulüm zulmetleri altında gizli kalan binlerce hissiyat-ı âliyeyi, Ceziret-ül Arab memleketinde, bedevi ve dağınık bir kavim için inkişaf ettirmek hârikulâde değil midir? Evet, şems-i hakikatın ziyasındandır. Bu noktaları aklına sokamayanın, Ceziret-ül Arab'ı biz gözüne sokarız. Ey muannid! Ceziret-ül Arab'a git, en büyük feylesoflardan yüz taneyi de intihab et, beraber götür. Onlar da orada ahlâkın ve manevîyatın inkişafı hususunda çalışsınlar. Muhammed-i Arabî'nin o vahşetler zamanında o vahşi bedevilere verdiği cilayı, senin o feylesofların şu medeniyet ve terakkiyat devrinde yüzde bir nisbetinde verebilirler mi? Çünkü o zatın yaptığı o cila; İlahî, sabit, layetegayyer bir ciladır ve onun büyük mu'cizelerinden biridir." (İ.İ.110)

143- Beşere İlahî teklif olan din ve onun telkin ettiği ulvi ahlâk olmasaydı, insaniyet hayvaniyet mertebesinde kalıp saadetine vesile olan kemâle eremeyeceği hakikatı, bir sual vesilesiyle şöyle izah ediliyor:

"Diyorsun ki; teklif, saadet içindir. Halbuki ekser nâsın şekavetine sebeb, tekliftir. Teklif olmasaydı, bu kadar tefavüt-ü şekavet de olmazdı?

Cevab: Cenab-ı Hak, verdiği cüz-i ihtiyarî ile ef'al-i ihtiyariye âlemini kesbiyle teşkil etmeğe insanı mükellef kıldığı gibi, ruh-u beşerde vedia olarak ekilen gayr-ı mütenahi tohumları sulamak ve neşv ü nemalandırmak için de beşeri teklif ile mükellef kılmıştır. Eğer teklif olmasaydı, ruhlardaki o tohumlar neşv ü nema bulamazdı. Evet nev'-i beşerin ahvaline dikkatle bakılırsa görülür ki; ruhun manen terakkisini, vicdanın tekâmülünü, akıl ve fikrin inkişaf ve terakkisini telkih eden yani aşılayan, şeriatlardır; vücud veren, tekliftir; hayat veren, peygamberlerin gönderilmesidir; ilham eden, dinlerdir. Eğer bu noktalar olmasaydı, insan hayvan olarak kalacaktı ve insandaki bu kadar kemâlat-ı vicdaniye ve ahlâk-ı hasene tamamen yok olurlardı. Fakat insanların bir kısmı, arzu ve ihtiyariyle teklifi kabul etmiştir. Bu kısım, saadet-i şahsiyeyi elde ettiği gibi nev'in saadetine de sebeb olmuştur. Amma insanların büyük bir kısmı, ihtiyarı ile küfrü kabul ve tekalif-i İlahiyeyi reddetmişlerse de, teklifin bazı nevilerinden süzülen terbiyevî, ahlakî vesaire güzel şeyleri aldıklarından, teklifin o nevilerini zımnen ve ıztıraren kabul etmiş

bulunurlar. İşte bu itibarla, kâfirin her sıfatı ve her hâli kâfir değildir." (İ.İ.163)

İki atıf notu:

-İmanın içtimaî ahlâka tesiri, bak: 279, 1651.p.lar.

-Peygamberin gönderilmesiyle kazanılan kemâlât ve keyfiyetin üstünlüğü, bak: 1657.p.

144- "Sual: (17:70) وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى اٰدَمَ âyetinin اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا (33:72) âyetiyle vech-i tevfiki nedir?

Elcevab: Onbirinci Söz'de ve Yirmiüçüncü Söz'de ve Yirmidördüncü'nün Beşinci Dalının İkinci Meyvesinde izahı vardır. Sırr-ı icmalîsi budur ki:

Cenab-ı Hak; kemâl-i kudretiyle nasıl bir tek şeyden çok şeyleri yapıyor, çok vazifeleri gördürüyor, bir sahifede bin kitabı yazıyor. Öyle de insanı, pek çok enva' yerinde bir nev'i cami' halketmiş. Yani bütün enva'-ı hayvanatın muhtelif derecatı kadar, birtek nev' olan insan ile, o vezaifi gördürmek, irade etmiş ki; insanların kuvalarına ve hissiyatlarına fıtraten bir had bırakmamış, fıtrî bir kayıd koymamış, serbest bırakmış. Sair hayvanatın kuvaları ve hissiyatları mahduddur, fıtrî bir kayd altındadır. Halbuki insanın her kuvası, hadsiz bir mesafede cevelan eder gibi, gayr-ı mütenahi canibine gider. Çünki insan, Hâlik-ı Kâinat'ın esmasının nihayetsiz tecellilerine bir ayine olduğu için, kuvalarına nihayetsiz bir istidad verilmiş. Meselâ insan, hırs ile, bütün dünya ona verilse هَلْ مِنْ مَزِيدٌ diyecek. Hem hodgâmlığıyla, kendi menfaatine binler adamın zararını kabul eder. Ve hakeza... Ahlâk-ı seyyiede hadsiz derecede inkişafları olduğu ve nemrudlar ve firavunlar derecesine kadar gittikleri ve siga-i mübalağa ile zalûm olduğu gibi, ahlâk-ı hasenede daha hadsiz bir terakkiyata mazhar olur. Enbiya ve Sıddıkîn derecesine terakki eder." (M.331)

Bir atıf notu:

-Hissiyatı asıl vazifelerine tevcih etmek, bak: 1344.p.

145- İslâm ahlâk kaidelerinin ve hükümlerinin yaradılışa tam uygun olduğuna, her fıtrat-ı selime şehadet eder:

"Cenab-ı Hak, kemâl-i kereminden ve merhametinden ve adaletinden iyilik içinde muaccel bir mükâfat ve fenalıklar içinde muaccel bir mücazat

dercetmiştir. Hasenatın içinde âhiretin sevabını andıracak manevî lezzetler, seyyiatın içinde âhiretin azabını ihsas edecek manevî cezalar dercetmiş.

146- Meselâ: Mü'minler mabeyninde muhabbet, ehl-i iman için güzel bir hasenedir. O hasene içinde âhiretin maddî sevabını andıracak manevî bir lezzet, bir zevk, bir inşirah-ı kalb dercedilmiştir. Herkes kalbine müracaat etse bu zevki hisseder.

Meselâ: Mü'minler mabeyninde husumet ve adavet bir seyyiedir. O seyyie içinde, kalb ve ruhu sıkıntılarla boğacak bir azab-ı vicdanîyi âlicenab ruhlara hissettirir. Ben kendim belki yüz defadan fazla tecrübe etmişim ki; bir mü'min kardeşe adavetim vaktinde, o adavetten öyle bir azab çekiyordum. Şüphe bırakmıyordu ki, bu seyyieme muaccel bir cezadır, çektiriliyor.

147- Meselâ: Hürmete lâyık zatlara hürmet; ve merhamete lâyık olanlara merhamet ve hizmet bir hasenedir, bir iyiliktir. Bu iyilikte sevab-ı uhrevîyi ihsas eder derecede öyle bir zevk-i lezzet var ki, hayatını feda etmek derecesine o hürmeti, o merhameti ileri getirir. Validenin çocuğa merhametindeki şefkat vasıtasıyla kazandığı zevk ve mükâfat için, hayatını o merhamet yolunda feda eder dereceye gider. Yavrusunu kurtarmak için arslana saldıran bir tavuk, hayvanat milletinde bu hakikata bir misaldir. Demek merhamet ve hürmette muaccel bir mükafat var. Âlihimmet ve âlicenab insanlar onları hisseder ki, kahramanane bir vaziyet alıyorlar. Hem meselâ: Hırs ve israfta öyle bir ceza var ki; şekvalı, meraklı manevî ve kalbî bir ceza, insanı sersem eder... Ve hased ve kıskançlıkta öyle bir muaccel ceza var ki; o hased, hased edeni yakar.

148- Hem tevekkül ve kanaatta öyle bir mükâfat var ki; o lezzetli muaccel sevab, fakr u hacetin belasını ve elemini izale eder. Hem meselâ: Gurur ve kibirde öyle bir ağır yük var ki; mağrur adam herkesten hürmet ister ve o istemek sebebiyle istiskal gördüğünden daimî azab çeker. Evet hürmet verilir, istenilmez. Hem meselâ: Tevazuda ve terk-i enaniyette öyle lezzetli bir mükâfat var ki, ağır bir yükten ve kendini soğuk beğendirmekten kurtarır.

Hem meselâ: Su-i zan ve su-i tevilde bu dünyada muaccel bir ceza var. مَنْ دَقَّ دُقَّ kaidesiyle; su-i zan eden, su-i zanna maruz olur. Mü'min kardeşinin harekâtını su-i tevil edenlerin harekâtı, yakın bir zamanda su-i tevile uğrar, cezasını çeker. Ve hakeza... Bütün ahlâk-ı hasene ve seyyie bu mukayeseye göre ölçülmeli." (O.L.684)

Atıf notları:

-Domuz etinin su-i ahlâka tesiri, bak: 1184.p.

-Muhitin ahlâk üzerindeki tesiri, bak: 3780/1.p.

-Âhirzaman fitnesinde ahlâk-ı içtimainin bozulması, bak: 250.p.

149- AHMED-İ BEDEVÎ (SEYYİD) احمدِ بدوي : (Hi. 596-675)

Mısır'ın en büyük velilerindendir. Hz. Ali neslinden gelir. Bir çok lakabı vardır. Afrika bedevîleri tarzında (yüzü örten peçe) taşıdığından dolayı (El Bedevî) deniyordu. 626 yılına doğru onda deruni bir tahavvül vukua geldi. Yedi kıraat üzere Kur'an okudu ve Şafii fıkhı tahsil eyledi. Kendisini ibadete vakfeyledi ve kendisine yapılan izdivaç teklifini reddeyledi. Berlin'deki bir yazmada bu hususta şöyle yazılıdır: "Cennet hurilerinden başka hiçbir kadın ile evlenmemeğe ahdettim." Kerametler ve hârikalar göstermiştir. Geceleri Kur'an okumak âdeti idi. Aktab-ı Erbaa'dandır. (R.A.) (O.A.L.)

150- AHMED-İ FARUKÎ احمدِ فاروقي : (İMAM-I RABBANÎ R.A.)

Miladi 1563'e tevafuk eden 971 Hicri tarihinde Hindistan'ın Lahor ile Delhi şehirleri arasında bulunan Serhend kasabasında doğmuş ve Hicri 1034 tarihinde aynı kasabada vefat etmiştir (Radıyallahü anhü). Hz. Ömer (R.A.) ahfadından olduğu için kendisine (Farukî) lakabı verilmiştir.

Âlim ve fâzıl bir zat olan babası Abdülehad, oğlunun dinî terbiye ve taliminde tam bir hassasiyet ve ciddiyetle çalıştı ve oğlu Ahmed kısa zamanda ve inayet-i İlahiye ile ilim ve kemâlatta büyük mertebelere yükseldi.

İkinci hicri yüzyılın başında vefat eden Ömer bin Abdülaziz'e ilk müceddid ünvanını veren âlimler, hicri ikinci bin yılın başında da İmam-ı Rabbani'ye "Müceddid-i Elf-i Sani" ünvanını vermişlerdir. Bihakkın müceddid olan İmam-ı Rabbani asrının dalâlet ve bid'at karanlıklarını inayet-i Rabbaniye ile izale edip nur-u Kur'anı ve hakaik-i imaniyeyi eserleriyle neşir ve ilan ederek kâmil bir irşad hizmetini ifa etmiştir. Büyük müceddidlerden olup, veraset-i Muhammediyeyi (A.S.M.) hâmil bir mürşid-i azamdır. Ulvi kemâlat ve keramata mazhar bir şahsiyettir (Radıyallahü Anhü). *(Bak: 42.p)*

151- İmam-ı Rabbani Hazretlerinin iman hakikatlarına daha çok ehemmiyet verdiğini bildiren Bediüzzaman Hazretleri Mektubat eserinde şöyle der:

"Silsile-i Nakşi'nin kahramanı ve bir güneşi olan İmam-ı Rabbani (R.A.) Mektubat'ında demiş ki:

"Hakaik-ı imaniyeden bir mes'elenin inkişafını, binler ezvak ve mevacid ve keramata tercih ederim"

Hem demiş ki: "Bütün tariklerin nokta-i müntehası, hakaik-ı imaniyenin vuzuh ve inkişafıdır."

Hem demiş ki: "Velayet üç kısımdır: Biri velayet-i suğra ki, meşhur velayettir, biri velayet-i vusta, biri velayet-i kübrâdır. Velayet-i kübrâ ise; veraset-i nübüvvet yoluyla, tasavvuf berzahına girmeden doğrudan doğruya hakikata yol açmaktır."

Hem demiş ki: "Tarik-i Nakşi'de iki kanad ile sülûk edilir" Yani: "Hakaik-ı imaniyeye sağlam bir surette itikad etmek ve feraiz-i diniyeyi imtisal etmekle olur. Bu iki cenahta kusur varsa, o yolda gidilmez." Öyle ise tarik-ı Nakşi'nin üç perdesi var:

Birisi ve en birincisi ve en büyüğü: Doğrudan doğruya hakaik-ı imaniyeye hizmettir ki, İmam-ı Rabbani de (R.A.) âhir zamanında ona sülûk etmiştir.

İkincisi: Feraiz-i diniyeye ve Sünnet-i Seniyyeye tarikat perdesi altında hizmettir.

Üçüncüsü: Tasavvuf yoluyla emraz-ı kalbiyenin izalesine çalışmak, kalb ayağıyla sülûk etmektir. Birincisi farz, ikincisi vacib, bu üçüncüsü ise sünnet hükmündedir.

Madem hakikat böyledir, ben tahmin ediyorum ki: Eğer Şeyh Abdülkadir-i Geylani (R.A.) ve Şah-ı Nakşibend (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) gibi zatlar bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini hakaik-ı imaniyenin ve akaid-i İslâmiyenin takviyesine sarfedeceklerdi. Çünkü saadet-i ebediyenin medarı onlardır. Onlarda kusur edilse, şekavet-i ebediyeye sebebiyet verir. İmansız Cennet'e gidemez, fakat tasavvufsuz Cennet'e giden pek çoktur. Ekmeksiz insan yaşayamaz, fakat meyvesiz yaşayabilir. Tasavvuf meyvedir, hakaik-ı İslâmiye gıdadır." (M.22)

Atıf notları:

-İmam-ı Rabbanî'nin (R.A.) tevhid-i kıble tavsiyesi, bak: 3253.p. ve Sünnete ittiba tavsiyesi, bak: 3470.p. ve imanda inkişaf etmeye ehemmiyet vermesi, bak: 3067/1.p.

-İmam-ı Rabbanî'nin (R.A.) Mirza Bediüzzaman'a iki mektubu, bak: 2477/1, 2477/2. p.lar.

152- AHMED-İ RÜFAÎ احمدِ رُفائی : (Hi.512-578) Büyük bir veliyullahtır. Pek çok kerametleri görülmüştür. İmam-ı Musa Kâzım Hazretlerinin evlatlarından olup, dine büyük hizmetler etmiştir. (R.A.)

AHMED-İ SÜNÜSÎ احمدِ سنوسي : *(Bak: Sünüsî)*

AHMED İBN-İ HANBEL احمد ابن حنبل : *(Bak: İmam-ı Hanbel)*

153- AHRAR FIRKASI احرار فرقة سی : İttihad ve Terakki Fırkası'nın şiddet hareketine karşı olarak 1908'de İstanbul'da, Avrupa'dan dönen Prens Sabahaddin'in fikirlerine müsteniden kurulan siyasi bir partidir. Mecliste, taraflarıyla müessir bir grub oldular. Bir müddet sonra İttihadcılar, Ahrar Fırkası'yla anlaşıp birleşme teşebbüsüne geçtiler. O sırada Serbestî Gazetesi sahibi Hasan Fehmi Bey, İttihadcılar tarafından öldürüldü. Bu hâdise üzerine, birleşme teklifi neticesiz kaldı. Sonra 31 Mart hâdisesi münasebetiyle Ahrar Partisi kurucuları tarafından kapatıldı.

Mütarekede Ahrar Fırkası kurucularından Mahir Said Bey, Milli Ahrar Fırkası adıyla yeniden bu partiyi kurdu ise de, kısa bir zaman sonra 1919'da dağıldı. *(Bak: 1861.p.)*

154- AİLE عائله : Ana-baba ve çocuklardan müteşekkil, cemiyetin en küçük parçası. Ev halkı. *Erkeğin karısı.*Akraba. *Aynı işte olan, aynı gaye için çalışanların hepsi. *(Bak: Naşize, Nikah, Nisa, Sıla-ı Rahm, Taaddüd-ü Zevcat, Tesettür)*

155- Aile, tarihî seyri de nazara alınarak genel ve umumi açıdan şöyle tarif edilebilir: Dinî ve içtimaî kaidelere uygun evlilikle kurulan, doğum veya evlad edinme yolu ile gelen ferdleri de içine alan, mezkûr kaidelere göre karşılıklı vazife ve mes'uliyetler çerçevesinde müşterek bir hayat yaşayan insanlardan müteşekkil içtimaî bir müessesedir.

Aile, cemiyetin temelidir. Ailenin sağlamlığı ve aile efradının huzur ve saadeti, maddî ve manevî bir kısım şartların varlığına bağlıdır. Bunların en mühim ve başta geleni aile hayatının dinî hayata, dinî terbiye icablarına bağlı ve tabi olmasıdır. Kur'an (30:21) âyetiyle bildirdiği meveddet ve (25:54) âyetinde ifade edilen neseb ve sıhr hakikatının ve aile efradı arasındaki bu fıtrî bağların tekâmülü ve tealisi buna vabestedir.Asrî ailelerde müşahede edilen maddî ve manevî çöküntü ve çözülme, bu hakikatın başka bir şahididir.

156- Evet "Nev-i beşerin hayat-ı dünyeviyesinde en cemiyetli merkez ve en esaslı zenberek ve dünyevi saadet için bir cennet, bir melce, bir tahassüngah ise; aile hayatıdır. Ve herkesin hanesi, küçük bir dünyasıdır. Ve o hane ve aile hayatının hayatı ve saadeti ise; samimi ve ciddi ve vefadarane hürmet ve hakiki ve şefkatli ve fedakârane merhamet ile olabilir. Ve bu hakiki hürmet ve samimi merhamet ise; ebedî bir arkadaşlık ve daimî bir refakat ve sermedî bir beraberlik ve hadsiz bir zamanda ve hududsuz bir hayatta birbiriyle pederane, ferzendane, kardeşane, arkadaşane münasebetlerin bulunmak fikriyle, akidesiyle olabilir. Meselâ der: Bu haremim, ebedî bir âlemde, ebedî bir hayatta daimî bir refika-i hayatımdır. Şimdilik ihtiyar ve çirkin olmuş ise de zararı yok. Çünki ebedî bir güzelliği var, gelecek. Ve böyle daimî arkadaşlığın hatırı için her bir fedakârlığı ve merhameti yaparım diyerek o ihtiyar karısına, güzel bir huri gibi muhabbetle, merhametle mukabele edebilir. Yoksa kısacık bir iki saat suri bir refakattan sonra ebedî bir firak ve müfarakate uğrayan arkadaşlık; elbette gayet suri ve muvakkat ve esassız, hayvan gibi bir rikkat-i cinsiye mânâsında ve bir mecazi merhamet ve sun'i bir hürmet verebilir. Ve hayvanatta olduğu gibi başka menfaatlar ve sair galib hisler, o hürmet ve merhameti mağlûb edip o dünya cennetini, cehenneme çevirir." (S.97)

157- "Bu zamanda aile hayatının ve dünyevî ve uhrevî saadetinin ve kadınlarda ulvi seciyelerin inkişafının sebebi, yalnız daire-i şeriattaki âdâb-ı İslâmiyetle olabilir. Şimdi aile hayatında en mühim nokta budur ki; kadın, kocasında fenalık ve sadakatsızlık görse, o da kocasının inadına kadının vazife-i ailevîsi olan sadakat ve emniyeti bozsa, aynen askerîdeki itaatın bozulması gibi, o aile hayatının fabrikası zir ü zeber olur. Belki o kadın, elinden geldiği kadar kocasının kusurunu ıslaha çalışmalıdır ki, ebedî arkadaşını kurtarsın. Yoksa o da, kendini açıklık ve saçıklıkla başkalara göstermeğe ve sevdirmeğe çalışsa her cihetle zarar eder. Çünki hakiki sadakatı bırakan dünyada da cezasını görür. Çünki nâmahremlerin nazarından fıtratı korkar, sıkılır, çekilir. Namahrem yirmi erkeğin onsekizinin nazarından istiskal eder. Erkek

ise, namahrem yüz kadından ancak birisinden istiskal eder, bakmasından sıkılır. Kadın o cihette azab çektiği gibi, sadakatsızlık ittihamı altına girer; za'fiyetiyle beraber, hukukunu muhafaza edemez." (L.202)

158- "Bahtiyardır o adam ki: Refika-i ebediyesini kaybetmemek için saliha zevcesini taklid eder, o da salih olur. Hem bahtiyardır o kadın ki: Kocasını mütedeyyin görür, ebedî dostunu ve arkadaşını kaybetmemek için o da tam mütedeyyin olur; saadet-i dünyeviyesi içinde saadet-i uhreviyesini kazanır. Bedbahttır o adam ki; sefahete girmiş zevcesine ittiba eder, vaz geçirmeye çalışmaz, kendisi de iştirak eder. Bedbahttır o kadın ki; zevcinin fıskına bakar, onu başka bir surette taklid eder. Veyl o zevc ve zevceye ki; birbirini ateşe atmakta yardım eder. Yani medeniyet fantaziyelerine birbirini teşvik eder." (L.202)

Dünyada iki kere evlenen bir kadının âhirette hangi kocasıyla beraber olacağını soran sahabeye Peygamberimiz (A.S.M.), "Güzel ahlâklısı kocası olur." cevabını verdi. *(Diyanet İ.B. Yayınlarından Seçme Hadisler 1.Kitap, 10. Hadis)* Bu rivayetten anlaşılıyor ki, diyanetçe küfüv olanlar âhirette beraberdirler.

159- "Aklı başında olan bir adam; refikasına muhabbetini ve sevgisini, beş on senelik fani ve zahirî hüsn-ü cemâline bina etmez. Belki kadınların hüsn-ü cemâlinin en güzeli ve daimîsi, onun şefkatine ve kadınlığa mahsus hüsn-ü siretine sevgisini bina etmeli. Tâ ki, o biçare ihtiyarladıkça, kocasının muhabbeti ona devam etsin. Çünki onun refikası, yalnız dünya hayatındaki muvakkat bir yardımcı refika değil, belki hayat-ı ebediyesinde ebedî ve sevimli bir refika-i hayat olduğundan, ihtiyarlandıkça daha ziyade hürmet ve merhamet ile birbirine muhabbet etmek lazım geliyor. Şimdiki terbiye-i medeniye perdesi altındaki hayvancasına muvakkat bir refakattan sonra ebedî bir müfarakata maruz kalan o aile hayatı, esasıyla bozuluyor." (L.201)

"İnsanın, hususan müslümanın tahassüngâhı ve bir nevi cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır. Bu da mı bozulmağa başlamış dedim, sebebini aradım. Bildim ki: Nasıl İslâmiyetin hayat-ı içtimaiyesine ve dolayısiyle Din-i İslâm'a zarar vermek için gençleri yoldan çıkarmak ve gençlik hevesatıyla sefahate sevketmek için bir-iki komite çalışıyormuş. Aynen öyle de; biçare nisa taifesinin gafil kısmını dahi yanlış yollara sevk etmek için bir-iki komitenin tesirli bir surette perde altında çalıştığını hissettim. Ve bildim ki; bu millet-i İslâma bir dehşetli darbe, o cihetten geliyor. Ben de siz hemşirelerime ve gençleriniz olan manevî evlatlarıma kat'iyyen beyan ediyorum ki: Kadınların

saadet-i uhreviyesi gibi, saadet-i dünyeviyeleri de ve fıtratlarındaki ulvi seciyeri de bozulmaktan kurtulmanın çare-i yeganesi, daire-i İslâmiyedeki terbiye-i diniyeden başka yoktur!..” (L.201)

160- Hem zevc ve zevce (eşler) arasında böyle İslâmî hayat ve terbiye takib edilirse, bunun mükâfatı, dünyada olduğu gibi âhirette daha ulvi olacaktır. Evet “refika-i hayatına meşru dairesinde, yani latif şefkatine, güzel hasletine, hüsn-ü siretine binaen samimi muhabbet ile, refika-i hayatını da nâşizelikten sair günahlardan muhafaza etmenin netice-i uhreviyesi ise: Rahim-i Mutlak, o refika-i hayatı hurilerden daha güzel bir surette ve daha zinetli bir tarzda, daha cazibedar bir şekilde, ona dar-ı saadette ebedî bir refika-i hayatı ve dünyadaki eski maceraları birbirine mütelezziza-ne nakletmek ve eski hatıratı birbirine tahattur ettirecek enis, latif, ebedî bir arka-daş, bir muhib ve mahbub olarak verileceğini vadetmiştir. Elbette vadettiği şeyi kat’i verecektir.” (S.648) *(Bak: 3760/6.p.sonu)*

161- Ebeveyn ve evlad arasındaki münasebetlerin de, aynı İslâmî ruh ve terbiye içinde cereyan etmesi icab eder. “Çünki bir çocuk küçüklüğünde kuvvetli bir ders-i imanî alamazsa, sonra pek zor ve müşkil bir tarzda İslâmiyet ve imanın erkanlarını ruhuna alabilir. Adeta gayr-ı müslim birisinin İslâmiyeti kabul etmek derecesinde zor oluyor, yabani düşer. Bilhassa, peder ve vâlidesini dindar görmezse ve yalnız dünyevî fenlerle zihni terbiye olsa, daha ziyade yabanilik verir. O halde o çocuk, dünyada peder ve vâlidesine hürmet yerinde istiskal edip çabuk ölmelerini arzu ile onlara bir nevi bela olur. Âhirette de onlara şefaatçi değil, belki davacı olur. Neden imanımı terbiye-i İslâmiye ile kurtarmadınız!..” (E.L.I.41)

İki atıf notu:

-İlmi küçüklükte öğrenmeye dair hadis, bak: 1591.p.

-Dünyevî derslere karşı dinî derslerin tercih edilmesi, bak: 2122/1.p.

“Sual: Neden fedakâr, yüksek bir şefkati taşıyan vâlide; bu zamanda veledinin malından irsiyet almasından mahrum edildi? Kader müsaade eyledi?

Gelen cevab şu: Valideler bu asırda, bir aşılama suretinde şefkatlerini yanlış bir tarzda sarfetmeleridir ki; evladım şan, şeref, rütbe, memuriyet kazansın diye, bütün kuvvetleriyle evladlarını dünyaya, mekteblere sevkediyorlar. Hatta mütedeyyin de olsa, Kur’anî ilimlerin okumasından çekip dünya ile bağlarlar. İşte bu şefkatin bu yanlışından, kader bu mahrumiyete mahkûm etti.” (K.L.264)

161/1- İmam-ı Gazali de şunları söyler:

"Şimdi bak! Din idaresi nasıl insanlar eline geçti. Kendilerine daimî bir gelir sağlamak ve bir mevki elde etmek için sultanların hizmetine koşar, paralar harcar ve her türlü zillete katlanırlar. Bunu yaparken de gayelerinin Allah'a yaklaşmak olduğunu zannederler." (İ.U.142)

"Süfyan-ı Sevrî'yi (R.A.) mahzun gören arkadaşları sebebini sorduklarında: "Biz insanlara ticaret vasıtası olduk. Gelir biri bizden okur da gider; kadı, vâli veya ünlü bir kahraman olur. İşte üzüldüğüm cihet budur" diye cevap vermiştir." (İ.U.143)

162- Çocuk mevzuunun en mühim esası ve hakikatı ise: "Hem peder, hem vâlide, tenasül kanunundaki vazifede çektikleri çok meşakkat ve gördükleri çok hizmete mukabil; yalnız veledin dünyada, kemâl-i hürmet ve itaatla şefkatlerine ve hizmetlerine bedel, halis bir hürmet ve sadıkane bir itaat ve vefatlarından sonra salahatıyla ve hayratıyla ve dualarıyla onların defter-i a'maline hasenat yazdırmak ve onbeş seneden evvel masumen ölmüş ise, onlara kıyamette şefaatçı olmak ve Cennet'te onların kucağında sevimli bir çocuk olmaktır.

Şimdi ise, terbiye-i İslâmiye yerine mimsiz medeniyet terbiyesi yüzünden ondan belki yirmiden belki kırktan bir çocuk ancak peder ve vâlidesinin çok ehemmiyetli hizmet ve şefkatlerine mukabil, mezkûr vaziyet-i ferzendaneyi gösterir. Mütebakisi endişelerle, şefkatlerini daima rencide ederek; o hakiki ve sadık dostlar olan peder ve vâlidesine vicdan azabı çektirir. Ve âhirette de davacı olur. "Neden beni imanla terbiye ettirmediniz?" Şefaat yerinde şekvacı olur." (K.L.252)

163- Evet "Bir vâlidenin veledini tehlikeden kurtarmak için hiçbir ücret istemeden ruhunu feda etmesi ve hakiki bir ihlas ile vazife-i fıtriyesi itibariyle kendini evladına kurban etmesi gösteriyor ki; hanımlarda gayet yüksek bir kahramanlık var. Bu kahramanlığın inkişafı ile; hem hayat-ı dünyeviyesini, hen hayat-ı ebediyesini onunla kurtarabilir. Fakat bazı fena cereyanlarla, o kuvvetli ve kıymettar seciye inkişaf etmez veyahut su-i istimal edilir. Yüzer nümunelerinden bir küçük nümunesi şudur:

O şefkatli vâlide, çocuğunun hayat-ı dünyeviyede tehlikeye girmemesi, istifade ve fayda görmesi için her fedakârlığı nazara alır, onu öyle terbiye eder. "Oğlum paşa olsun" diye bütün malını verir; hâfız mektebinden alır, Avrupa'ya gönderir. Fakat o çocuğun hayat-ı ebediyesi tehlikeye girdiğini

düşünmüyor ve dünya hapsinden kurtarmağa çalışıyor, Cehennem hapsine düşmemesini nazara almıyor. Fıtrî şefkatin tam zıddı olarak o masum çocuğunu, âhirette şefaatçı olmak lâzım gelirken davacı ediyor. O çocuk, "Niçin benim imanımı takviye etmeden bu helâketime sebebiyet verdin?" diye şekva edecek. Dünyada da terbiye-i İslâmiyeyi tam almadığı için, vâlidesinin hârika şefkatının hakkına karşı lâyıkıyla mukabele edemez; belki de çok kusur eder. Eğer hakiki şefkat su-i istimal edilmeyerek, biçare veledini haps-i ebedî olan Cehennem'den ve idam-ı ebedi olan dalâlet içinde ölmekten kurtarmaya o şefkat sırrı ile çalışsa; o veledin bütün ettiği hasenatının bir misli, vâlidesinin defter-i a'maline geçeceğinden, vâlidesinin vefatından sonra her vakit hasenatları ile ruhuna nurlar yetiştirdiği gibi, âhirette de değil davacı olmak, bütün ruh u canı ile şefaatçı olup ebedî hayatta ona mübarek bir evlat olur.

Evet insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun vâlidesidir. Bu münasebetle ben kendi şahsımda kat'i ve daima hissettiğim bu mânâyı beyan ediyorum:

Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zatlardan ders aldığım halde, kasem ediyorum ki; en esaslı ve her vakit bana dersini tazeler gibi merhum vâlidemden aldığım telkinat ve manevî derslerdir ki; o dersler fıtratımda, âdeta maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sair derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini aynen görüyorum. Demek bir yaşımdaki fıtratıma ve ruhuma, merhum vâlidemin ders ve telkinatını, şimdi bu seksen yaşımdaki gördüğüm büyük hakikatlar içinde birer çekirdek-i esasiye müşahede ediyorum." (L.199)

164- Ebeveynin İslâmî esaslara aykırı olmamak şartıyla hukuklarına riayet ve Allah için hürmet etmek gerektir. Evet "peder ve vâlideyi, şefkat ile teçhiz eden ve seni onların merhametli elleriyle terbiye ettiren hikmet ve rahmet hesabına onlara hürmet ve muhabbet, Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine aittir. O muhabbet ve hürmet, şefkat Lillah için olduğuna alâmeti şudur ki: Onlar ihtiyar oldukları ve sana hiçbir faideleri kalmadığı ve seni zahmet ve meşakkata attıkları zaman, daha ziyade muhabbet ve merhamet ve şefkat etmektir.

اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَا اَوْكِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا اُفٍّ (17:23) âyeti,

beş mertebe hürmet ve şefkate evladı davet etmesi; Kur'anın nazarında vâlideynin hukukları ne kadar ehemmiyetli ve ukukları ne derece çirkin oldu-

ğunu gösterir. Madem peder, kimseyi değil, yalnız veledinin kendinden daha ziyade iyi olmasını ister. Ona mukabil veled dahi, pedere karşı hak dava edemez. Demek vâlideyn ve veled ortasında fıtraten sebeb-i münakaşa yok. Zira münakaşa, ya gıbta ve hasedden gelir. Pederde oğluna karşı o yok. Veya münakaşa, haksızlıktan gelir. Veledin hakkın yoktur ki, pederine karşı hak dava etsin. Pederini haksız görse de, ona isyan edemez. Demek pederine isyan eden ve onu rencide eden, insan bozması bir canavardır.

Ve evladlarını, o Zat-ı Rahim-i Kerim'in hediyeleri olduğu için kemâl-i şefkat ve merhamet ile onları sevmek ve muhafaza etmek, yine Hakk'a aittir. Ve o muhabbet ise, Cenab-ı Hakk'ın hesabına olduğunu gösteren alâmet ise: Vefatlarında sabır ile şükürdür; me'yusane feryad etmemektir. "Halikımın benim nezaretime verdiği sevimli bir mahluku idi, bir memlûkü idi, şimdi hikmeti iktiza etti, benden aldı, daha iyi bir yere götürdü. Benim o memlûkte bir zahirî hissem varsa, hakiki bin hisse onun Hâlik'ına aittir. El-Hükmü Lillah" deyip teslim olmaktır. Hem dost ve ahbab ise: Eğer onlar iman ve amel-i salih sebebiyle Cenab-ı Hakk'ın dostları iseler, "Elhubbu Fillah" sırrınca o muhabbet dahi, Hakk'a aittir." (S.639)

165- Milletin ehl-i takva, musibetzede, hastalar, ihtiyarlar, çocuklar, fakirler ve gençler olarak altı tabaka olduğunu ve bu taifelere göre onlara uygun ders, teselli ve terbiye gerektiğini beyan eden risalenin çocuklara ait kısmında, mimsiz medeniyetçilere hitaben şöyle denilmektedir:

"Dördüncü taife ki, çocuklardır. Bunlar, hamiyet-i milliyeden merhamet isterler, şefkat beklerler. Bunlar da za'f ve acz ve iktidarsızlık noktasında; merhametkâr, kudretli bir Hâlıkı bilmekle ruhları inbisat edebilir, istidadları mes'udane inkişaf edebilir. İleride, dünyadaki müthiş ehval ve ahvale karşı gelebilecek bir tevekkül-ü imanî ve teslim-i İslâmî telkinatıyla o masumlar hayata müştakane bakabilirler. Acaba, alâkaları pek az olduğu terakkiyat-ı medeniye dersleri ve onların kuvve-i manevîyesini kıracak ve ruhlarını söndürecek, nursuz sırf maddî felsefî düsturların taliminde midir? Eğer insan bir cesed-i hayvanîden ibaret olsaydı ve kafasında akıl olmasaydı; belki bu masum çocukları muvakkaten eğlendirecek terbiye-i medeniye tabir ettiğiniz ve terbiye-i milliye süsü verdiğiniz bu frengî usul, onlara çocukçasına bir oyuncak olarak, dünyevî bir menfaatı verebilirdi. Mademki o masumlar hayatın dağdağalarına atılacaklar, mademki insandırlar; elbette küçük kalblerinde çok uzun arzuları olacak ve küçük kafalarında büyük maksadlar tevellüd edecek. Madem hakikat böyledir, onlara şefkatın muktezası, gayet derecede fakr ve aczinde, gayet kuvvetli bir nokta-i istinadı ve tükenmez bir nokta-i istimdadı;

kalblerinde iman-ı billah ve iman-ı bil-âhiret suretiyle yerleştirmek lâzımdır. Onlara şefkat ve merhamet bununla olur. Yoksa divane bir vâlidenin, veledini bıçakla kesmesi gibi, hamiyet-i milliye sarhoşluğuyla, o biçare masumları manen boğazlamaktır. Cesedini beslemek için, beynini ve kalbini çıkarıp ona yedirmek nev'inden, vahşiyane bir gadirdir, bir zulümdür." (M.421)

Devr-i câhiliyette çocukların ebeveynleri tarafından diri diri gömülerek öldürülmelerini takbih edip yasaklıyan (6:137,140,151) (16:57-59) (17:31) (81:8,9) âyetlerinin, bilhassa, (6:137) âyetinin bu asra bakan mânâ vecihlerinden biri; yukarıda bahsedildiği gibi, rahmet-i İlâhiyenin bir ihsanı olan ve fıtrat-ı asliyeye uygun istimali icab eden şefkat hissinin ebeveyn tarafından su-i istimali ile, mevhum ve aldatıcı dünyevî şan ü şeref ve istikbal endişesiyle çocukların mimsiz medeniyet hesabına âhirzaman fitnesinin ifsad cereyanı içine, sefahet hayatına itmeleriyle onların nefisçe ihyalarına mukabil iman ve ahlâk, kalb ve mâneviyat bakımından tahribata uğrayıp mânen bir nevi ölümlerine sebebiyet verilmesine işareti bulunmasıdır. Asrımızın bu neviden olan cinayetleri, câhiliye devrindeki cinayetten nihayetsiz derecede eşedd ve daha zâlimanedir. Zira devr-i câhiliyette mazlûmen öldürülen çocukların fâni hayatlarına mukabil ebedî Cennet hayatları vardır. Asrımızda ise mezkûr vecihle çocukların imanlarının ve mâneviyatlarının izalesi ile, ebedî ölümleri bahis mevzuudur. (S.B.M. 18. hadisi de mevzu ile alâkalıdır.)

Bir atıf notu:

-Eski Mısır'da Fir'avun zamanında erkeklerin kesilmeleri, kızların ise hayatta bırakılmaları kıssası: 976.p.başı

166- Yukarıda bahsi geçen, yalnız terakkiyat-ı medeniye dersleri ve maddî felsefe düsturlarıyla zihni terbiye olsa, yani asrî ve Avrupaî terbiye tarzında, yani gayr-ı İslâmî maarif usulü ile çocuk yetiştirilirse, *(Bak: Maarif)* hayadan ve merhametten yoksun ve tahribattan zevk alan bir gençlik ortaya çıkacağına dikkati çeken aşağıdaki hadis-i şerif ve mânâ-yı küllîsiyle daha çok asrımıza bakan ve aynı hadis-i şerifi te'yid eden (17:64) âyeti pek manidardır. Hadis-i şerif şöyledir:

يَأْتِى عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يُشَارِكُهُمُ الشَّيَاطِينُ فِى اَوْ دِهِمْ

قِيلَ اَوَ كَائِنٌ ذَالِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ : نَعَمْ

قَالُوا وَكَيْفَ نَعْرِفُ اَوْ دَنَا مِنْ اَوْ دِهِمْ ؟ قَالَ : بِقِلَّةِ الْحَيَاءِ

"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek, şeytanlar onların evladlarına ortak olacaklar. *(Buradaki "şeytan"ın mânâsı, münafık insî şeytanlara da bakar, bak: 3544-3546.p.lar)*

Denildi ki: Bu da olacak mı yâ Resulallah? Buyurdu ki: Evet.

Dediler ki: Bizim evladlarımızı, onların evladlarından nasıl ayırd edeceğiz?

Buyurdu ki: Haya ve merhamet azlığından anlaşılacak." [8]

167- Evet hadis metninde geçen **"haya"** insanlık âleminde temel unsurdur. Zira hayasız kimse, kötülüklerin çirkin neticelerinden vicdani müteessir olmayan insandır ki, fâsık-ı mütecahir mânâsını taşır. *(Fâsık-ı mütecahir kelimesine bakınız.)*

İşte hadis-i şerif, yeni nesli günahlara iten nefsanî ve inkârcı telkinler içindeki asrî terbiyenin ve tedrisata hulul edip tabiatçılığı ve maddeciliği aşılayan şer cereyanların vahim neticelerini ihbar eder.

Hakikaten hadisin ihbarı gibi, bozuk cemiyetlerde başlıca iki dehşetli sıfat hükmeder ki; biri sefahet çılgınlığının neticesi olan müterediddi bir hayasızlık; diğeri ise, imansızlığın neticesi olan merhametsizlik ve gaddarlıktır.

Ahkâm-ı şer'iye cihetinde değil, belki ibret ve teyakkuz makamında zikredilen mezkûr (17:64) âyeti ise, daha çok asrımıza bakan vechiyle ifham ettiği zahir ve işarî mânâ ki; insî münafık şeytanların şerlerine karşı mü'minleri ikaz sadedinde Allah, insî ve cinnî şeytanlardan mürekkeb şer cereyanının mümessiline ve mümessillerine hitaben: İnsanlardan gücünün yettiği kimseleri sesinle (yani şehevî çalgılarla ve sihirbaz, aldatıcı ve yalan telkin ve propagandalarla) oynat, kaydır, şaşırt (idlal et) ve süvarilerinle (yani mücehhez askerî kuvvetinle) ve yayalarınla (yani içtimaî müesseselerinle) üzerine var (tahakküm et, ihtilal yap); (çeşidli neşriyat yollariyle) yaygara kopar (korkut, sindir); (riba yollarına ve haram muamelelere mecbur edip veya mülkiyet hakkını kaldırmakla) mallarına; ve (kendi ifsad edici tedris ve terbiye sistemine çekip) çocuklarına ortak ol. Onlara (aldatıcı, parlak) va'dlerde bulun (sizleri en üstün refah ve medeniyet seviyesinde yaşatacağız (ve sizi şu makamlara çıkartacağız) deyip ümitlendir, kendine çek.) Fakat şeytan (insî münafik) yalnız bir aldatış va'd eder, diye ehl-i dalâletin ifsaddaki esas metodlarını icmalen beyan eder. *(Bak: 2652,2653. p.lar)*

---

[8] R.E. sh:504

Böyle ifsadata karşı müteyakkız olan ve âyetin devamından da anlaşıldığı üzere, şeytanın aldatamadığı hakiki mü'min nazara alınarak:

1-Gizli din düşmanlarının aşıladıkları sefahetlere girmez,

2-Dine hücumları karşısında hizmet-i diniyeden çekilmez, sebat eder,

3-İfsadkâr neşriyatlarına muhatab olmaz,

4-Derd-i maişet yolunda riba ve haram muamelelere maruz kalmamak için ön tedbirleri alıp uzak durmaya çalışır, (Bak: 412.p.başı)

5-Çocuklarını onların telkin sahasına sokmaz,

6-Refaha kavuşturmak gibi propagandalarına aldanmaz; şeklinde altı cihete dikkati çekilip ikaz ediliyor.

167/1- Hem yine, Nuh (A.S.)'ın kıssasında: "Doğurdukları çocukları hüsranlarını arttırır ve onlar ancak fâsık doğururlar" mealindeki (71:21,27) âyetlerden (ve o kıssadan her zamanın hisse-i dersi bulunması kaide-i küllliyesiyle) anlaşılır ki, maddî iktidara sahib ve cemiyette müfsid sultası bulunan hâkim cereyanların hükmü altındaki bozuk cemiyetlerde çocuk terbiyesi çok müşkil olduğu gibi, o müfsid cereyanların terbiyesindeki çocukların da ekserisinin fâsık olacağı galib ihtimaldir. *(Bak: 412.p.sonu)*

Gerçi böyle cemiyetlerde hidayet yolu tamamen kapalı değildir. Zira aynı cemiyette bazıların hidayet yolunu takib ettikleri görülüyor. Eğer hakkı bulmak şartları hiç bulunmasaydı "fetret devresi" olup mes'uliyet kalkardı. *(Bak: Fetret)*

İşte böyle fitne devrelerine karşı işâri mânâ külliyetiyle ümmeti teyakkuza davet ile irşad eden pek çok âyat vardır.

168- Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor:

مَا مِنْ مَوْلُودٍ اِ ّ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَاَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ اَوْ يُنَصِّرَانِهِ اَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتِجُ الْبَهِيمَةُ بَهِيمَةً جَمْعَاء هَلْ تُحِسُّونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةُ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۘ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذَلِكَ الدِّينُ القَيِّمُ [9]

[9] S.B.M. ci:4 hadis: 664

"Her doğan çocuk muhakkak İslâm fıtratı üzerine doğar. *(Bak: Fıtrat)* Sonra anası ile babası onu Yahudi yahut Nasrani yahut Mecusi yaparlar. Nasılki her hayvanın yavrusu tamm-ül aza olarak doğar. Hiç o yavrunun burnunda kulağında eksik, kesik bir şey görülür mü? Sonra Ebu Hüreyre radıyallahü anh (30:30) âyetini okudu ki meali şöyledir:

"Habibim! Allah'ın, insanları hakkı idrak ve kabule müsait yarattığı fıtrat-ı asliyeyi -ki fıtrat-ı İslâmiyedir- rehber-i hareket ittihaziyle Allah'ın yarattığı bu İslâm ve tevhid seciyesini şirk ile tebdil etmek, muvafık değildir. Bu İslâm ve tevhid dini, en doğru bir dindir." *(Bak: 969.p)*

Sahih-i Buhari 23. kitab, 93.bab ve 82. kitab, 3.bab; ve Sahih-i Müslim 46. kitab-ül kader 6.bab, aynı mevzuu beyan eder.

169- Aile mes'uliyetinde gayet hassas davranmayı telkin eden ve uhrevî neticelerini tasvir ederek dünya gafletinden ikaz eden ve bu ciddi din terbiyesinin neticesi olarak Cennet'teki kurtuluşun sevincini ihsas eden şu âyet:

"(52:25) وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ (Cennet'te) bazısı bazısına dönmüş soruşuyorlardır. Hem o zevk ve neş'e esnasında birbirlerine yüzyüze yönelmiş ahval ve ef'alinden soruyor, hasbihal ediyorlardır. قَالُوا soranlar demektedirler (yine her biri demektir): اِنَّا كُنَّا قَبْلَ فِى اَهْلِنَا مُشْفِقِينَ (52:26)

Evet doğrusu biz evvel ehlimiz içinde, ilimizde veya obamızda veya hanemizde ailemiz içinde yüreklerimiz titrer, korkar idik; âkıbetten endişe eder, bir isyana düşmekten veya bir azaba maruz olmaktan korkar idik.

فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا Şimdi Allah bize menn etti; lütf u tevfikiyle bu nimetleri in'am buyurdu. وَوَقَيْنَا عَذَابَ السَّمُومِ Ve bizi o semum azabından korudu." (E.T.4556) diyerek mesrur olurlar. (*Bak: 30,31.p.lar)*

170- Çocuğun dinî terbiyesi hakkındaki hadislerden biri de şudur:

مُرُوا اَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ اَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا
وَهُمْ اَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوابَيْنَهُمْ فِىالْمَضَاجِعِ [10]

[10] K.H. hadis:2286 ve H.G. hadis:381

"Çocuklarınıza yedişer yaşlarını bitirince namaz ile emrediniz, onlar (on) yaşlarını bitirmiş oldukları halde -namaz kılmazlarsa bunun üzerine kendilerini hafifçe- dövünüz. Ve bu onar yaştaki çocukların aralarını yataklarda ayırınız." *(Çocuk bahsi için "Vildan" kelimesine de bakınız.)*

171- "Şer'an yedi yaşına gelen bir çocuğu namaz gibi farzlara peder ve vâlideleri onları alıştırmak için teşvikkârane emretmek ve on yaşına girse şiddetle namaz kıldırmak ve alıştırmak şeriatta var." (E.L.II.66)

172- İmam-ı Buhari'nin Kitab-ül Cuma gibi Sahihinin müteaddid bablarında tahric ettiği bir hadiste :

" كُلُّكُمْ رَا ٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُ لُونَ عَنْ رَعِيَّتِهِ " "Ey ümmetim! Siz hepiniz çobansınız, ailenizin her ferdi öbürlerine karşı bir takım vazifelerin ifasıyla mükelleftir. Ve bu vazifelerden dolayı Allah'a karşı mes'uldür." buyurmuştur. Bu vazifeler ve mes'uliyetler şeriat-ı İslâmiyede müstakil fasıllar halinde bütün teferruatıyla tafsil ve izah edilmiştir... Bunların vazife ve mesu'liyetlerine:

اَلرَّجُلُ رَا ٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْاَةُ

رَاعِيَّةٌ فِى بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا

"Zevc raidir, aile halkının nafakasından ve terbiye-i fikriyyesinden, bedenî neşv ü nemasından mes'uldür. Zevce de, zevcin yed-i emanetine teslim ettiği aile yuvasının hüsn-ü muhafazasından mes'uldür, kem nazardan sıyanetle mükelleftir" vecizesiyle işaret edilip bu umdeler, yüzlerce ahbar ve ehadis ile tafsil edilmiştir." (11) *(Bak: 2367.p.) (Bu hadisin asıl metni, S.B.M. cild:3, Hadis No: 487'dedir.)*

173- Çocuklarda haya hissinin gelişmesi için gereken terbiyeyi vermek, çocuk terbiyesinde en önemli yeri işgal eder. Haya hissi; nasihattan daha çok, İslâmî adaba uygun yaşayış ile gelişir. Başta adaba uygun giyinmek, konuşmalarda ciddiyet ve gayr-ı ahlâkî durumlara karşı gösterilen hassasiyet gibi hususlara dikkat gerekmektedir. Büluğ öncesi çocukların küçük yaşta oluşları düşüncesiyle kız çocuklarının başını örtmemek ve kısa giydirmek; erkek çocuklara da moda namı altında dar veya kısa pantolon gibi giyimler,

11 K.H. hadis:1946 ve S.B.M. ci:4 sh: 751

haya hissinin gelişmesine manidir. Peygamberimiz (A.S.M.) bir hadis-i şeriflerinde:

غَطُّوا حُرْمَةَ عَوْرَتِهِ فَاِنَّ حُرْمَةَ عَوْرَةِ الصَّغِيرِ
كَحُرْمَةِ عَوْرَةِ الْكَبِيرِ وَ لَا يَنْظُرُ اللّٰهُ اِلَى كَاشِفِ عَوْرَةٍ

Çocuğun avretine riayet edin ve onu örtün. Zira onun avreti de büyüğün avreti gibidir. Allah, avretini açana rahmet nazarı ile bakmaz." [12] buyurmakla vicdaniyatın *(Bak: Vicdaniyat)* ve ulvi hislerin teşekkülünde en önemli hususa dikkati çeker.

İslâm terbiyesinde çocuklar bu hassasiyetle korunurken, yabancı ve büluğa ermiş erkeklerin, büluğ öncesi çağındaki çocuklara karşı ciddiyetlerini muhafaza etmeleri, laübaliyane ihtilatta bulunmamaları tavsiye ediliyor. Ezcümle: İmam-ı Azam hazretlerinin Ebu Yusuf'a şu vasiyeti var: "Henüz büluğ çağına yaklaşmış olanlar ile konuşma. Zira onlar birer fitnedir. Ama küçük çocuklar [*] ile konuşmanda ve onların başlarını okşamanda mahzur yoktur." *(İmam-ı Azam'ın Ebu Yusuf'a Vasiyeti. Serdengeçti Neşriyatı, 1962 Ankara, sahife:6) (Bak: 2820/1.p.)*

174- İslâm aile hayatında kadın ve erkeğin vazife, hak ve mesuliyetleri tavzih ve tanzim edilmiştir. Ezcümle: Aile hukuku ile alâkalı bir âyetin tefsirinde deniliyor ki:

"Erkeklerin mirasta istihkakları ziyade olmasının hikmeti (4:34)

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ erkekler ve alel-husus recul olan tam erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdırlar; onların üstlerinde dururlar, işlerine bakarlar, dikkatle gözetir, muhafaza ederler, kâhyaları, müdürleri, muhafızları, veliyyül emirleridir...

175- Şüphesiz ki, bu vazifelerini yapan ricalin de kadınlar üzerinde kavvam olmaları ve onlardan itaat ü sadakat beklemeleri bir hakk-ı meşrularıdır. Binaenaleyh فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ saliha olan kadınlar da Allah'a itaat ederler. Kocalarına karşı divan durup, haklarına riayet ederler.

---

12 R.E. sh: 321

* Hanefi'de 4, Hanbeli'de 7 yaşına kadar olanlar küçük çocuk sayılır. (M.E. cild:1, sh:170)

حَافِظًا ۭ لِّلْغَيْبِ Kocalarının gıyabında nefis ve mal ü namus ve haysiyet ve esrar-ı âile gibi muhafazası lazım gelen hususatı بِمَاحَفِظَ اللّٰهُ hıfz-ı ilahiye istinaden muhafaza ederler. Zira Allah bunların muhafazasını emretmiştir.

Aleyhissalatü Vesselâm Efendimiz'den mervidir ki: **"Nisa'nın hayırlısı o kadındır ki; baktığın zaman seni mesrur eder, emredersen itaat eyler, gıyabında bulunduğun zaman da seni malında ve nefsinde hıfzeder"** buyurmuş ve bu âyeti okumuştur...

176- وَاللّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ Ey kavvam olan ve zevcelerinin haklarını veren zevcler! Nüşuzlarından, yani kafa tutup itaatsızlık etmelerinden korktuğunuz, korkacak bir emare hissettiğiniz karılara gelince...

Nüşuz: Esas-ı lügatta irtifa' ve tümseklik mânâsından me'huz olarak, kadının kocasına kafa tutup isyankâr bir vaziyet almasıdır ki, güya kendisini yüksek farzedip itaatını ref'eylemiş olur.

Böyle bir hal karşısında; فَعِظُوهُنَّ evvela bunlara va'z u nasihat ediniz. وَاضْرِبُوهُنَّ saniyen; yataklarda mehcur bırakınız. وَاهْجُرُوهُنَّ فِى الْمَضَاجِعِ salisen; hafifçe ve şeyn-âver olmıyacak (iz bırakmıyacak) bir surette biraz döveriniz. Binaenaleyh فَاِنْ اَطَعْنَاكُمْ فَلاَ تَبْغُواعَلَيْهِنَّ سَبِيلاً size itaat ederlerse artık taarruz için aleyhlerinde vesile aramayınız." (E.T.1348) *(Bak: Talak)*

(Âhirzaman alâmetlerinden sayılan kocanın her hususta karısının emrinde olacağı rivayeti, bak: 2049.p.)

Bununla beraber (4:128) âyetinde ise erkeğin kadına karşı nüşuzunu bahseder. Yani: Erkeğin ailesini kendisine uygun bulmaması ve uzaklaşmak istemesi meselesidir. Bu halde kadına, bazı haklarını feda ederek sulh istemesi ve aile nizamını bozmaması tavsiye ediliyor.

177- Aile hayatında diğer önemli bir husus da şudur ki: Tahyir âyetleri namıyla bilinen (33:28, 29) âyetlerinin bildirdiği kıssadan hisse alarak; zevce, dünya hayatının zinetlerine meyletmemeli ve zevcini iktisadî hayat darlığına düşüren iktisadsızlık yoluna girmemelidir. Hele günün moda ve fantaziyelerine kapıyı ciddiyetle kapamalıdır.

(Evlad ü iyal sahibi olmak cihetinde ikaz edici âyetlerden notlar, bak: 419 ve 419/1.p.lar)

178- Aile efradı arasında muhabbet ve itaat, (9:23) (29:8) (31:15) âyetlerinde de beyan edildiği gibi dine uygunluk şartına bağlıdır. Şöyle ki:

"(58:22) لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ Allah ve âhiret gününe iman eden hiçbir kavmi (cemaatı) يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ Allah'a ve Resulüne hadd yarışına *(Bak: Hadd)* kalkan kimselerle sevişir bir halde bulamazsın...

وَلَوْ كَانُوا اٰبَاءَهُمْ اَوْاَبْنَاءَهُمْ اَوْاِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيرَتَهُمْ

Babaları veya oğulları veya kardeşleri veya hısımları, hemşehrileri olsalar bile...

179- أُولٰئِكَ İşte onlar -o Allah ve Resulüne yarışa kalkışan kimseleri sevmiyen mü'minler yok mu- كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ الْاِيمَانَ Allah onların kalblerine imanı yazmıştır. -Yalnız lisanlarında değil, kalblerinde tesbit eylemiş, yerleştirmiştir. Bundan anlaşılır ki, asıl iman kalb işidir.-

وَاَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ve kendilerini, tarafından bir ruh ile teyid buyurmuş tur. -Kalblerine hayat veren İlahî bir irfan nuruyla kuvvetlendirmiştir. Onun için Allah'ı unutmazlar. Âhiret yolunu görür, sevileceği sevilmeyeceği tanırlar. Allah ve Resulüne itaat ederler, Allah yolunda her fedakârlığı yaparlar.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ hem Allah onları, altından ırmaklar akar Cennetlere koyacaktır. خَالِدِينَ فِيهَا O suretle ki, içlerinde ebediyyen kalmak üzere رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ Öyle ki, Allah onlardan hoşnud, onlar da Allah'dan hoşnud... Hem marzıyye, hem raziye olarak, Allah'ın rıdvanına ermişler.

أُولٰئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ İşte bu evsafını duyduğun mü'minler, Allah'ın hizbidirler. *(Bak: Cemaat)* -Allah'ın askeri ve Allah dininin yardımcıları, Allah yo-

lunda mücahede eden mücahidlerdir.- اَ َاِنَّ حِزْ َ اللّٰهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ Uyanık ol ki, Allah'ın hizbi muhakkak hep felah bulanlardır." (E.T.4804) *(9:114 âyeti de mevzu ile alâkalıdır.)*

180- Mezkûr âyetin tefsirinden, dine aykırı isteklerde bulunan ebeveyne, çocukların isyan edeceği mânâsı çıkarılmamalıdır. Zira 164'üncü parağrafta da beyan edildiği gibi, dine aykırı isteklerde bulunan ebeveyne itaat etmemek başka, isyan etmek daha başkadır. Bir çocuk, ebeveynine hiç bir şekilde isyan edemez ve onları rencide etmez. Ancak ebeveynin dine aykırı istekleri olursa, çocuk ehven bir şekilde bunları geçiştirir, yapmaz, dini yaşayışına devam eder.

Bazı ana ve babalar, çocuklarını dinî hayattan çekip kendi anlayışlarına uygun bir hayata itmektedirler. Bu hal ise manevî mes'uliyete ve çocukların da itaatsızlığına sebeb olur. Zira dinin emri ile ebeveynin emri tearuz ederse, dinin emri tercih edilir. *(Bak: 3760/10.p.)*

Yukarıda anlatılan ebeveynle evlad arasındaki ayrılığı haber veren bir rivayette mealen şöyle buyuruluyor:

"Yakında bir fitne olacak, öyle ki, insan kardeşinden ve babasından ayrılacak (aile müessesesinin fıtrî ve iman şuuruyla inkişaf eden manevî rabıtası, sıla-i rahmi zedelenecek) bu fitne kıyamete kadar insanların kalblerinde yayılıp duracak. Hatta o fitnelerde belaya uğramış çilekeş bir adam, (cemiyetin ve ailelerin bozukluğunu gören ve ıslahına çalışan asrın imamı) zaniyenin zinası sebebiyle ayıplandığı gibi ayıplanacak." (R.E.298)

Atıf notları:

-Ebu Yusuf'un dinî tahsiline ebeveyninin müdahalesi, bak: 1613.p.

-Aile müessesesinin korunması, Bak: 3760/9.p.

181- Aile reisinin riyasetinde yürütülen aile hukuku ve münasebetleri ile alâkalı olarak, kadınların camiye ve bilhassa evlerinden dışarıya çıkmalarının mahzurları mes'elesine gelince:

"Hanefilerin "El-Hidaye" namındaki fıkıh kitabında, kadınların cemaate devamları hakkında aynen şöyle denilmektedir:

Kadınların cemaate gelmesi mekruhtur. Yani genç kadınların gelmesi mekruhtur. Çünkü fitneden korkulur. Yaşlı kadınların sabah, akşam ve yat-

sıya çıkmasında bir beis yoktur. Bu Ebu Hanife'ye göre böyledir. İmameyn: "İhtiyar kadınlar bütün namazlara çıkabilirler, zira fitne yoktur, çünkü onlara rağbet azdır. binaenaleyh bayram namazlarında olduğu gibi, burada da çıkmaları mekruh değildir." demişlerdir. Ebu Hanife'nin delili şudur: "Fazla şehvetperestlik, ihtiyar kadınlara da musallat olmaya sevk eder. Binaenaleyh fitne melhuzdur." Müteahhirin-i ulema, genç ihtiyar bütün kadınların, bütün namazlara çıkmalarını men'etmişlerdir. Çünkü sair vakitlerde fasıklar galibdir.

"El-İnaye" adlı fıkıh kitabımız şu malumatı veriyor: "Eskiden kadınların namaza çıkmasına müsaade edilirdi. Sonraları bu fitneye sebeb olunca çıkmaktan men'edildiler. Tefsirde mezkûrdur ki,

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ (15:24)

"Vallahi sizden ileri gidenleri ve vallahi sizden geri kalanları bildik." mealindeki âyet-i celile kadınlar hakkında nazil olmuştur. Çünkü münafıklar kadınların avret *(Bak: Avret)* yerlerini (yani ayak bileklerini) görmek için geriye dururlarmış. Filhakika Hz. Ömer (R.A.) kadınları mescidlere çıkmaktan men'etmiş, onlar da Aişe (R.Anha)'ya şikayet eylemişlerdi. Hz. Aişe: "Peygamber (A.S.M.), Ömer (R.A.)'ın bildiği bu günkü ahvali bilmiş olsa, sizlere çıkmak için izin vermezdi." demiştir.

182- İşte ulemamız bununla istidlal ederek, genç kadınların mutlak surette namaza çıkmalarını men'etmişlerdir. Bugün fetva, bütün kadınların, bütün namazlara gelmelerinin mekruh olduğu merkezindedir. Çünkü fesad zahirdir. "El-İhtiyar" nam kitabda: "Zamanımızda muhtar olan; zamanın bozukluğu ve kötülüklerin zuhuru sebebiyle kadınların çıkmasının hiç caiz olmamasıdır." deniliyor. "El-Kâfi"de de şöyle denilmiştir: "Kadınların namaz için camiye gelmeleri mekruh olunca, vaaz meclislerine gelmeleri, bahusus ülema kıyafetine giren bazı cahillerin meclislerine devam etmeleri, evleviyetle mekruh olur. Bunu Fahr-ül İslâm (Pezdevi) zikretmiştir.

İşte Hanefilerin bütün fıkıh kitabları bu gibi sarahatlarla doludur." (Büluğ-ul Meram tercümesi ve şerhi ci:2, sh:183) *(Bak: 1089/2, 3783.p.)*

183- Bir hadiste de: " **خَيْرُمَسَاجِدِ النِّسَاءِ قَعْرُ بُيُوتِهِنَّ Kadınlara ait mescidlerin hayırlısı, kendi hanelerinin içerisidir.**" [13] buyuruluyor.

13 H.G. Hadis No: 170

Lemaat adlı eserde de bu hakikat nim-manzum bir ifade ile şöyle beyan edilir:

اِذَا تَأَنَّثَ الرِّجَالُ السُّفَهَاءُ بِالْهَوَاسَا

اِذَا تَرَجَّلَ النِّسَاءُ النَّاشِزَا بِالْوَقَاحَا

"Mimsiz medeniyet, taife-i nisayı yuvalardan uçurmuş, hürmetleri de kırmış, mebzul metaı yapmış. Şer'-i İslâm onları

Rahmeten davet eder eski yuvalarına. Hürmetleri orada, rahatları evlerde, hayat-ı ailede. Temizlik zinetleri.

Haşmetleri, hüsn-ü hulk; lütf-u cemâli, ismet; hüsn-ü kemâli, şefkat; eğlencesi, evladı. Bunca esbab-ı ifsad, demir-sebat kararı lâzımdır ta dayansın." (S.727)

"Kadının, aile hayatında müdür-ü dahilî olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evladına ve herşeyine muhafaza memuru olduğundan en esaslı hasleti; sadakattır, emniyettir. Açık saçıklık ise, bu sadakatı kırar; kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azabı çektirir. Hatta erkeklerde iki güzel haslet olan, cesaret ve sehavet kadınlarda bulunsa, bu emniyete ve sadakata zarar olduğu için ahlâk-ı seyyiedendir, kötü haslet sayılırlar. Fakat kocasının vazifesi, ona hazinedarlık ve sadakat değil, belki himayet ve merhamet ve hürmettir." (L.198)

184- Evvela, ezvac-ı tahirata, dolayısıyla bütün müslüman kız ve kadınlara hitab eden ve onların kendi evlerinde âyat-ı İlahiyeyi ve ondaki hikmet, iman ve manevîyat derslerini tezekkür *(Bak: Tezkir)* yani tekraren okumalarını emreden bir âyet şudur:

" وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ اٰيَا اللّٰهِ

وَالْحِكْمَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا (33:34)

"Ey Peygamberlerin kadınları ve kızları! Evlerinizde tilavet olunup duran âyatullahı ve hikmeti anın, toplanıp müzakere edin, yani Kur'anı ve Peygamberin sünnetlerini belleyin, düşünün." (E.T.3893)

(Bu âyetten ve 181.p.dan buraya kadar geçen ifadelerden anlaşılıyor ki, **kadınların dershanesi kendi evleridir.** Âyette geçen " فِى بُيُوتِكُنَّ kendi evlerinde" ifadesi manidardır.)

185- AKL (Akıl) عقل : İnsanın hayrı, şerri ve ilimleri anlayan, sebeblerden neticeleri çıkaran ve eserden müessire intikal eden hassası. Düşünme ve anlama kabiliyeti. Zihin, zeka, tefehhüm, fehim, irade, anlayış, kuvve-i hafıza, mülahaza, re'y, yaptığını bilme. İlim, zihinde hasıl olan suret. İnsan zihninin sıfatı. Kalbde hak ve batılı ayırdedebilen bir nur. *Huk: Bir cinayetten dolayı icab eden diyeti vermektir. Diyet mânâsına da kullanılır.

Akıl, esasen imsak ve imtisak mânâsınadır. Diyet vermek, kan dökülmesini men' ve imsak edecek müeyyid bir kuvvet mesabesinde olduğundan bu cihetle de diyete akl denilmiş olması melhuzdur. (O.A.L.) *(Bak: İlm, Naklî Delil)*

185/1- Elmalı'lı Hamdi Efendi, akıl mevzuunda (2:164) âyetini tefsir ederken aklı şöyle izah eder:

"Akıl: Madeni, kalb ve ruhda; şuaı, dimağda bulunan bir nur-u manevîdir ki, insan bununla mahsûs olmayan (beş duygu ile hissedilmeyen) şeyleri idrak eder. Akletmek; esbab ile müsebbebat, eser ile müessir arasındaki alâkayı, yani illiyet kanununu ve ona müteferri' lüzum alâkalarını idrak ederek eserden müessire, veya müessirden esere, veyahut bir müessirin iki eserinin birinden diğerine intikal eylemektir ki, mantık denilen bu intikal sayesinde bir eser-i mahsûsdan (yani beş duygu ile bilinen eserden) gayr-ı mahsûs olan müessir.. keşf ü idrak olunur." (E.T.566) *(Mantıkta intikal ve istidlalin üç nev'i vardır, bak: İstidlal)*

186- İnsanın diğer hislerinde olduğu gibi akıl dahi hakka teslim olmakla değerini bulur. Aksi halde zararlı bir âlet durumuna düşer. Meselâ:

"Akıl bir âlettir. Eğer Cenab-ı Hakk'a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan, öyle meş'um ve müz'iç ve muacciz bir âlet olur ki: Geçmiş zamanın âlam-ı hazinanesini ve gelecek zamanın ehval-i muhavvifanesini senin bu biçare başına yükletecek, yümünsüz ve muzır bir âlet derekesine iner. İşte bunun içindir ki: Fâsık adam, aklın iz'ac ve ta'cizinden kurtulmak için galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçar. Eğer Malik-i Hakiki'sine satılsa ve onun hesabına çalıştırsan; akıl öyle tılsımlı bir anahtar olur ki: Şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini saadet-i ebediyeye müheyya eden bir mürşid-i Rabbanî derecesine çıkar." (S.27)

187- Hem "insanda akıl ve fikir olduğu için, hayvanın aksine olarak hazır zamanla beraber geçmiş ve gelecek zamanlarla da fıtraten alâkadardır. O za-

manlardan dahi hem elem, hem lezzet alabilir. Hayvan ise, fikri olmadığı için, hazır lezzetini, geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen korkular, endişeler bozmuyor. İnsan ise eğer dalalet ve gaflete düşmüş ise hazır lezzetini geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen endişeler o cüz'i lezzeti cidden acılaştırıyor, bozuyor. Hususan gayr-ı meşru ise, bütün bütün zehirli bir bal hükmündedir. Demek hayvandan yüz derece, lezzet-i hayat noktasında aşağı düşer. Belki ehl-i dalâletin ve gafletin hayatı, belki vücudu, belki kâinatı; bulunduğu gündür. Bütün geçmiş zaman ve kâinatlar, onun dalâleti noktasında madumdur, ölmüştür. Akıl alâkadarlığı ile ona zulmetler, karanlıklar veriyor.

Gelecek zamanlar ise, itikadsızlığı cihetiyle yine madumdur. Ve ademle hasıl olan ebedî fıraklar, mütemadiyen onun fikir yoluyla hayatına zulmetler veriyorlar. Eğer iman hayat olsa; o vakit hem geçmiş, hem gelecek zamanlar imanın nuruyla ışıklanır ve vücud bulur. Zaman-ı hazır gibi ruh ve kalbine iman noktasında ulvi ve manevî ezvakı ve envar-ı vücudiyeyi veriyor." (S.145)

188- Hem dine tabi olmak şartıyla, İslâmiyet akla büyük değer verir. Meselâ:

"Kur'an-ı Hakim lisanıyla اَفَلاَتَعْقِلُونَ ۞ اَفَلاَيَتَدَبَّرُونَ ۞ اَفَلاَيَتَفَكَّرُونَ

gibi kudsi havaleler ile, aklı istişhad ediyor ve ikaz ediyor ve akla havale ediyor, tahkike sevkediyor. Onun ile, ehl-i ilim ve ashab-ı akla, din namına makam veriyor, ehemmiyet veriyor. Katolik mezhebi gibi aklı azletmiyor, ehl-i tefekkürü susturmuyor; körü körüne taklid istemiyor." (M.436)

Esasen akıl, dinin emrinde olmalıdır. Çünki "vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit; birincisinde taassub, ikincisinde hile, şübhe tevellüd eder." (Mün.78)

Evet "kalp ile ruhun hastalığı nisbetinde felsefe ilimlerine meyil ve muhabbet ziyade olur. O hastalık marazı da, ulûmu akliyeye tevaggul etmek nisbetindedir. Demek manevî olan hastalıklar insanları aklî ilimlere teşvik ve sevk eder. Ve akliyat ile iştigal eden emraz-ı kalbiye mübtela olur. (M.N.69)

189- Hem "mütekellimînin mütebahhirîn ulemasından olan Mu'tezile imamları, zinet-i surisine meftun olup, o mesleğe ciddi temas ederek, aklı hâkim ittihaz ettiklerinden, ancak fasık, mübtedi bir mü'min derecesine çıkabilmişler.." (S.543) *(Akıl mürşide muhtaçtır, bak: 2893.p.)*

"Arkadaş! Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken, Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) sünnetleri birer yıldız, birer lamba vazifesini gördüklerini gördüm. Herbir sünnet veya bir hadd-i şer'i, zulmetli dalâlet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda insan, zerre-miskal o sünnetlerden inhiraf ve udul ederse; şeytanlara mel'ab, evhama merkeb, ehval ve korkulara ma'rez ve dağlar kadar ağır yüklere matiyye olacaktır. Ve keza o sünnetleri, sanki semadan tedelli ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki, onlara temessük eden yükselir, saadetlere nail olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise, uzun bir minare ile semaya çıkmak hamakatında bulunan firavun gibi bir firavun olur." (M.N.77) *(Bak: Akliyyun) (Aklın vazifesi, bak: 1552.p.)*

190- Kur'anın pek çok yerlerinde zikredilen akıl hakkında âyetlerden birkaç not:

-Aklı, istidlal ve tefekküre teşvik eden âyetlerden bazıları: (2:164) (13:4) (30:24,28) (45:5)

-Aklını hüsn-ü istimal etmeyenlerin cezası: (10:100)

-Temsilat-ı Kur'aniyenin hikmetini, âlimler taakkul ederler: (29:43)

191- AKL-I EVVEL عقلِ اوّل : Batıda Yeni Eflatuncu, doğuda Meşşaiye ve İşrakiye felsefelerine göre "İlk Akıl", teselsül tabiri ile müessiriyetini iddia ettikleri sebeblerden birincisidir. Bunun neticesi, şirke gider. Güya, Akl-ı Evvel Allah'dan sudûr edip bundan ikinci akıl, ikincisinden üçüncü akıl.. ve böylece "Ukul-ü Aşere" dedikleri on akıl birbirinden türemiş diye tevehhüm ederek dalâlete gitmişlerdir. *(Bak: Ta'til)*

Halbuki "Nübüvvetin tevhid-i İlahî hakkındaki netaic-i âliyesinden ve düstur-u galiyesinden اَلْوَاحِدُ لَا يَصْدُرُ اِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ yani "her birliği bulunan, yalnız birden sudûr edecektir. Madem herşeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek birtek zatın icadıdır" diye olan, tevhidkarâne düsturu nerede? Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan اَلْوَاحِدُ لَا يَصْدُرُ عَنْهُ اِلَّا الْوَاحِدُ "Birden, bir sudûr eder" yani, "bir zattan, bizzat birtek sudûr edebilir. Sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudûr eder" diye Ganiyy-i Alel'ıtlak ve Kadir-i Mutlak'ı âciz vesaite muhtaç göstererek, bütün esbaba

ve vesaite rububiyyette bir nevi şirket verip Halık-ı Zülcelale **"Akl-ı Evvel"** namında bir mahluku verip adeta sair mülkünü esbaba ve vesaite taksim ederek bir şirk-i azîme yol açan, şirk-âlud ve dalâlet-pişe o felsefenin düsturu nerede?.. Hükemanın yüksek kısmı olan İşrakiyyun böyle haltetseler; Maddiyyun, Tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar haltedeceklerini kıyas edebilirsin." (S.542) *(Bak: 1819,1820.p.lar)*

192- AKLİYYUN عقليون : Rasyonalistler. (Fr. Rationalistes) Herşeyin hakikatını akıl ile bulma iddisasında olan filozoflar. Başlıca iki kısma ayrılırlar: Bir kısmı yalnız akla dayanarak dine ve vahye tabi olmadan mevcudatı ve hâdisatı izah teşebbüslerinde bulunurken hakikatten uzaklaşan ve neticede metafizik felsefe bataklığında boğulup yarı yolda kalanlardır. Diğer kısmı ise Meşaiyyun gibi, Allah'a ve vahye imanı kabul etmekle beraber iman hakikatlarını akılla izahına ve isbatına çalışanlardır ki, beşerî akılla dinî hakikatları kendi Felsefî nazariyeleriyle izah etmek ve bunlarla bağdaştırmak teşebbüslerinde bulunurken bazı dinî ahkâm ve akideyi tevil yoluyla asliyetinden az çok uzaklaştırıp bunlara zarar verenlerdir. Akılcı felsefenin bazı yanıltıcı kaidelerine bağlılık neticesi, dince küfür sayılan düşüncelere ister istemez kapı açarlar. *(Bak: Meşşaiye, İşrakiyye Felsefesi, Rasyonalizm)* (B. Sami Sağbaş Felsefe Öğretmeni)

AKREBİYET اقربية : *(Bak: Kurbiyet)*

193- AKTAB اقطا : Kutublar. Hak tarikatların reisleri, şahları. *(Bak: Kutb-ul Aktab)*

"Âlem-i İslâmda herbiri ümmetin ehemmiyetli bir kısmını daire-i dersine alıp hârika irşad ve kerametlerle manevî terakki ettiren ve hüccetler yerinde müşahedata, keşfiyata dayanan ve aktab denilen en derin ehl-i tahkik ve hakikat olan zatlar." (Ş.628)

194- AKTAB-I ERBAA اقطاب اربعه : Ehl-i sünnet âlimlerinin ekserisince kabul edilen dört büyük kutub olan zatlar şunlardır: Seyyid Abdülkadir-i Geylani, Seyyid Ahmed-i Bedevi, Seyyid Ahmed-i Rüfai, Seyyid İbrahim-i Desuki.

194/1- ÂL أل : Arabca'da "serab, dağ, dağın çevresi, çadır direği" manasına geldiği gibi; kişinin kendisi, ailesi, taraftarları gibi manalara da gelir. Bazı lügaviyyun "rücu' etmek, idare etmek" manalarına gelen "âle" fiilinden geldiğini söylerler. Bazıları da "ehl" kelimesinden geldiğini kabul ederler. *(İslâm Ansiklopedisi, T.D.Vakfı, Âl maddesi'nden)*

Âl kelimesi umumiyetle meşhur bir şahsın nesli, kabilesi, hanedanı veya temsil ettiği fikirler, ya da manevî şahsiyetine bağlı olanlar için kullanılan bir ıstılahtır. Âl kelimesi Kur'anda yalnız şahıs isimlerine muzaf olarak meydana getirdiği terkiblerde geçer. *(Bak: El-Mu'cem-ul Müfehres li-elfaz-ı Kur'an-il Kerim ﴿ اٰلْ ﴾ maddesi sh:97)* Ayrıca âl-i beyt ile müteradif sayılabilen ehl-i beyt Kur'anda (11:73) (28:12) (33:33) âyetlerinde geçer. Âl kelimesi hadislerde de zikredilir. *(Bak: El-Mu'cem-ul Müfehres li- elfaz-ıl Hadis-in Nebevî ﴿ اٰلْ ﴾ maddesi sh:124)*

194/2- Âl kelimesinin bir manası olan "çadır direği" mefhumundan teşbih yoluyla: Bir millet veya cemaatın yıkılıp yok olmasını önleyen, ayakta tutup devamlılığını sağlayan muhafız ve merkezî bir taife, itaat ve irtibat mercii bilhassa İslâm dünyasında âl-i beyt silsilesi ve müceddidler cemaatı diye anlamak; tarihî ve dinî hakikata mutabık gelmektedir.

Aynı şekilde âl, "rücu' etmek" manasıyla ele alınırsa, hakka ve hidayete dönmek ve döndürmek manasıyla; nübüvvete ve o yolda yürüyen müceddidlere bir telmih sayılabilir. Ehl-i dalalet için ise yani, Âl-i Firavn ve muakibleri gibi menfi cereyan ifadelerinde ön ek olunca, hak ve hidayetten rücu etmelerine ima olabilir. "Serab"da ehl-i dalalete bakar. Yani onlar zahiren mutantan görünseler de, hakikatta hiçtirler. "Dağ ve çevresi" teşbihi de; dağ gibi merkezde sabit bir şahsın etrafındaki âli ile kazandığı ağırlığını ve onunla muhtemel ihtilafatı önleyip müvazeneyi temin ettiğini hayale getirir. Demek lügaviyyunun âl kelimesine verdiği muhtelif manaların hepsinde, letafetli bir hakikat payı vardır. *(Bak: Âl-i Aba, Âl-i Beyt, Seyyid)*

Bu meselenin en çok dikkat çekici ve ibretli noktası ise: Kur'anda Âl-i Musa (2:248), Âl-i Harun (2:248), Âl-i İbrahim ve Âl-i İmran (3:33), Âl-i Yakub (12:6) (19:6), Âl-i Lût (15:59,61) (27:56), Âl-i Davud (34:13) ifadele-

riyle bildirilen ve bütün peygamberlere şamil manada düşünülmesi gereken bu hizbullah ve iman cereyanı karşısında Âl-i Fir'avn ve muakibleri bunlara zıd bir inkâr cereyanı olarak gösterilir. Yani Kur'an geçmiş ve gelecek zamanlara şamil *(Bak: Kur'an 3:11, 8:52, 54)* fir'avniyet cereyanları ile iman mücahidleri cereyanlarının mübarezelerini tasvir ederek, her asrın insanlarına dalaletten ve cereyanından nefret; hidayete ve cereyanına taraftarlık hissini telkin eder.

195- ÂL-İ ABA اٰلِ عباء **:** Hz. Peygamber'in (A.S.M.) kendisi ile beraber, kızı Hz. Fatıma Vâlidemiz, damadı ve amcazadesi Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den (R.A.) müteşekkil heyet "Hamse-i Âl-i Aba" da denilir. Hz. Peygamber'in (A.S.M.) giydiği abasını mezkur sahabe-i güzin hazeratının üzerine örterek hususi dua ettiğinden bu isimle anılmaları meşhurdur.

196- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, giydiği mübarek abasını, Hz. Ali (R.A.) ve Hazret-i Fatıma (R.A.) ve Hazret-i Hasan ve Hüseyn'in (R.A.) üstlerine örtmesi ve onlara bu suretle;

لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (33:33) âyetiyle dua etmesinin esrarı ve hikmetleri var. Sırlarından bahsetmiyeceğiz. Yalnız vazife-i Risalete taalluk eden bir hikmeti şudur ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, gayb-âşina ve istikbal-bîn nazar-ı nübüvvetle otuz kırk sene sonra Sahabeler ve tabiinler içinde mühim fitneler olup kan dökületeceğini görmüş. İçinde en mümtaz şahsiyetler, abası altında olan o üç şahsiyet olduğunu müşahede etmiş. Hazret-i Ali'yi (R.A.) ümmet nazarında tathir ve tebrie etmek ve Hazret-i Hüseyin'i (R.A.) taziye ve teselli etmek ve Hazret-i Hasan'ı (R.A.) tebrik etmek ve müsalaha ile mühim bir fitneyi kaldırmakla şerefini ve ümmete âzim faidesini ilan etmek ve Hazret-i Fatıma'nın zürriyetinin tâhir ve müşerref olacağını ve Ehl-i Beyt ünvan-ı âlisine lâyık olacaklarını ilan etmek için o dört şahsa kendiyle beraber "Hamse-i Âl-i Abâ" ünvanını bahşeden o abayı örtmüştür. Evet, çendan Hazret-i Ali (R.A.) halife-i bilhak idi. Fakat dökülen kanlar çok ehemliyetli olduğundan ümmet nazarında teb-riesi ve beraeti, vazife-i Risalet hasebiyle ehemmiyetli olduğundan, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, o suretle onu tebrie ediyor. Onu tenkid ve tahtie ve tadlil eden Haricileri ve Emevilerin mütecaviz tarafdarlarını sükûta davet ediyor. Evet Hâriciler ve Emevilerin müfrit tarafdarları Hazret-i Ali (R.A.)

hakkındaki tefritleri ve tadlilleri ve Hazret-i Hüseyn'in (R.A.) gayet feci ciğersûz hâdisesiyle Şiaların ifratları ve bid'aları ve Şeyheyn'den teberrileri, ehl-i İslâma çok zararlı düşmüştür.

İşte bu aba ve dua ile Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Hz. Ali (R.A.) ve Hz. Hüseyn'i (R.A.) mes'uliyetten ve ittihamdan ve ümmetini onlar hakkında su-i zandan kurtardığı gibi, Hz. Hasan'ı (R.A.) yaptığı müsalaha ile ümmete ettiği iyiliğini vazife-i Risalet noktasında tebrik ediyor ve Hz. Fatıma'nın (R.A.) zürriyetinin nesl-i mübareki, âlem-i İslâmda Ehl-i Beyt ünvanını alarak âli bir şeref kazanacaklarını ve Hz. Fatıma;

وَاِنِّی اُعِیذُهَا بِكَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ (3:36) diyen Hazret-i Meryem'in vâlidesi gibi zürriyetçe çok müşerref olacağını ilan ediyor." (L.94)

197- ÂL-İ BEYT آل بیت : Hz. Peygamber'in (A.S.M.) sülale-i tahiresinden yetişenler ve sünnet-i seniyyesinin menbaı ve muhafızı ve bihakkın sünnete ittiba ve onu idame ettirenler. Âl-i Resul, Âl-i Nebi, Âl-i Muhammed ve Ehl-i Beyt gibi tabirlerle de söylenir. *(Bak: Âl, Âl-i Abâ, Aliyyülmurtaza, Cemaat, Eimme-i İsnâaşer, Hasan (R.A.), Hilafet, Seyyid)*

İki atıf notu:

-Kaderin Âl-i Beyti siyasette muvaffak etmemesi, bak: 997.p.

-Teşehhüdde âl hakkındaki dua, bak: 3642.p.

"Bir kısım müçtehidler, وَعَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ duasında, seyyid olmayan fakat ehl-i takva bulunan, o duada dâhildir" demişlerdir. (Ş.414)

Bir atıf notu:

-Âl-i Beyte bağlılık, bak 2300.p.

198- Âl-i Beytin âlem-i İslâmda bir merkez-i manevî olmasının lüzumu ve bütün ümmetin Âl-i Beyte bağlanmasındaki hikmet hakkında Bediüzzaman Hazretleri şu izahatı veriyor:

"(42:23) اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَى âyetinin bir kavle göre mânâsı: "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, vazife-i Risaletin icrasına mukabil ücret istemez, yalnız Âl-i Beytine meveddeti istiyor."

Eğer denilse: Bu mânâya göre karabet-i nesliye cihetinden gelen bir faide gözetilmiş görünüyor. Halbuki, (49:13) اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقَيكُمْ sırrına binaen karabet-i nesliyye değil, belki kurbiyet-i İlahiye noktasında vazife-i risalet cereyan ediyor?

Elcevab: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, gayb-âşina nazarıyla görmüş ki: Âl-i Beyti, âlem-i İslâm içinde bir şecere-i nuraniye hükmüne geçecek âlem-i İslâm'ın bütün tabakatında kemâlat-ı insaniye dersinde rehberlik ve mürşidlik vazifesini görecek zatlar, ekseriyet-i mutlaka ile Âl-i Beytten çıkacak. Teşehhüddeki ümmetin "Âl" hakkındaki duası ki:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ اٰلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا

صَلَّيْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ وَعَلَىٰ اٰلِ اِبْرَاهِيمَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

dir.(*) Makbul olacağını keşfetmiş, yani nasılki Millet-i İbrahimiyede ekseriyet-i mutlaka ile nurani rehberler Hazret-i İbrahim'in (A.S.) âlinden, neslinden olan Enbiya olduğu gibi; ümmet-i Muhammediye'de de (A.S.M.) vezaif-i azime-i İslâmiyet-te ve ekser turuk ve mesalikinde Enbiya-i Benî-İsrail gibi, Aktab-ı âl-i Beyt-i Muhammediyeyi (A.S.M.) görmüş. Onun için

قُلْ ۟ لَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِى الْقُرْبَى (42:23) demesiyle emrolunarak,

Âl-i Beyte karşı ümmetin meveddetini istemiş. Bu hakikatı teyid eden diğer rivayetlerde ferman etmiş:

"Size iki şey bırakıyorum, onlara temessük etseniz, necat bulursunuz. Biri: Kitabullah, biri: Âl-i Beytim. (14) Çünki: Sünnet-i Seniyyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyttir."

199- İşte bu sırra binaendir ki: Kitab ve Sünnet'e ittiba ünvanıyla bu hakikat-i Hadisiyye bildirilmiştir. Demek Âl-i Beytten vazife-i risaletçe muradı: Sünnet-i Seniyyesidir. Sünnet-i Seniyeye ittibaı terkeden, hakiki Âl-i Beytten olmadığı gibi, Âl-i Beyte hakiki dost da olamaz.

Hem ümmetini Âl-i Beytin etrafında toplamak arzusunun sırrı şudur ki: Zaman geçtikçe Âl-i Beyt çok tekessür edeceğini izn-i İlahî ile bilmiş ve

---

* Bak: İ.M. 6/25 ci:3 sh: 163

14 Riyazüssalîhin (tercemesi) ci:1 hadis: 345 ve T.T. ci:1 hadis: 72,73

İslâmiyet za'fa düşeceğini anlamış. O halde gayet kuvvetli ve kesretli bir cemaat-ı mütesanide lâzım ki, âlem-i İslâmın terakkiyat-ı manevîyesinde medar ve merkez olabilsin. İzn-i İlahî ile düşünmüş ve ümmetini Âl-i Beyti etrafına toplamasını arzu etmiş. Evet Âl-i Beytin efradı ise, itikad ve iman hususunda sairlerden çok ileri olmasa da, yine teslim, iltizam ve tarafgirlikte çok ileridedirler. Çünki İslâmiyete fıtraten, neslen ve cibilliyeten taraftardırlar. Cibillî tarafdarlık; zaif ve şansız hatta haksız da olsa bırakılmaz. Nerede kaldı ki, gayet kuvvetli, gayet hakikatlı, gayet şanlı bütün silsile-i ecdadı bağlandığı ve şeref kazandığı ve canlarını feda ettikleri bir hakikata tarafdarlık; ne kadar esaslı ve fıtrî olduğunu bilbedahe hisseden bir zat, hiç tarafdarlığı bırakır mı? Ehl-i Beyt, işte bu şiddet-i iltizam ve fıtrî İslâmiyet cihetiyle Din-i İslâm lehinde edna bir emareyi, kuvvetli bir bürhan gibi kabul eder. Çünkü fıtrî tarafdardır. Başkası ise kuvvetli bir bûrhan ile sonra iltizam eder." (L.21) *(T.T.ci: 3, sh:645'de 4. Bölüm, Ehl-i Beyt'in menakıbı hakkındadır.)*

200- ÂLEM عالم : Bütün cihan. Kâinat. *Dünya. *Her şey. *Cemaat. *Halk. Cemiyet. *Dehr. *Hususi hal ve keyfiyet. *Bir güneş ile ona tâbi olan ve etrafında devreden seyyarelerin teşkil ettiği daire.

"Cenab-ı Hak'tan gayrı mahlukata "âlem" denmesi, mucidi olan Zat-ı Ecelle ve A'lâ Hazretlerini bilmeğe delâlette vesile olduğuna mebnidir." (Lügat-ı Remzi'den) *(Bak: Kâinat)*

"Sani-i Hakim-i Zülcelal'in hikmetiyle, kudretiyle, nasılki insanın başında yerleştirdiği duygularının merkezleri ayrı ayrı olduğu halde, herbiri umum o vücuda, o cisme hükmediyor ve daire-i tasarrufuna alabiliyor. Öyle de; bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedahil ve birbiri içinde bulunan daireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor" (L.281)

"İnsanda, cisimden başka nasıl akıl, kalb, ruh, hayal, hafıza gibi manevî vücudlar da var. Elbette, insan-ı ekber olan âlemde ve şu insan meyvesinin şeceresi olan kâinatta, âlem-i cismaniyetten başka âlemler var. Hem âlem-i arzdan, tâ cennet âlemine kadar herbir âlemin, birer seması vardır." (S.569)

Hem "Samanyolu denilen مَجَرَّةُ السَّمَاء dan, tâ en yakın seyyareye kadar, muhtelif vaziyet ve teşekkülde yedi tabaka, herbir tabaka âlem-i Arzdan, tâ âlem-i berzaha, âlem-i misale, tâ âlem-i âhirete kadar birer âlemin damı hükmünde birer semanın bulunması, hikmeten, aklen iktiza eder." (S.570)

"Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehriba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esir, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzahame ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de ihtilalsız, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler." (M.N.138)

201- "Sual: رَبُّ الْعَالَمِينَ tâbir ve tefsirinde, "onsekiz bin âlem" demişler. O adedin hikmeti nedir?

Cevab: Ben şimdi o adedin hikmetini bilmiyorum; fakat bu kadar derim ki: Kur'an-ı Hakîm'in cümleleri birer mânâya münhasır değil, belki nev-i beşerin umum tabakatına hitab olduğu için, her tabakaya karşı birer mânâyı tazammun eden bir küllî hükmündedir. Beyan olunan mânâlar, o küllî kaidenin cüz'iyatları hükmündedirler. Herbir müfessir, herbir ârif, o küllîden bir cüz'ü zikrediyor. Ya keşfine, ya deliline veyahut meşrebine istinad edip, bir mânâyı tercih ediyor. İşte bunda dahi bir taife, o adede muvafık bir mânâ keşfetmiş. Mesela: Ehl-i velayetin ehemmiyetle virdlerinde zikr ü tekrar ettikleri (55:19,20) مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۞ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۞ cümlesinde; daire-i vücub ile daire-i imkândaki bahr-i rububiyet ve bahr-i ubudiyetten tut, tâ dünya va âhiret bahirlerine, tâ âlem-i gayb ve âlem-i şehadet bahirlerine, tâ şark ve garb, şimal ve cenubdaki bahr-i muhitlerine, tâ bahr-i Rum ve Fars bahrine, tâ Akdeniz ve Karadeniz ve Boğazına -ki mercan denilen balık ondan çıkıyor-, tâ Akdeniz ve Bahr-i Ahmer'e ve Süveyş Kanalına, tâ tatlı ve tuzlu sular denizlerine, tâ toprak tabakası altındaki tatlı ve müteferrik su denizleriyle, üstündeki tuzlu ve muttasıl denizlerine, tâ Nil ve Dicle ve Fırat gibi büyük ırmaklar denilen küçük tatlı denizler ile onların karıştığı tuzlu büyük denizlerine kadar, mânâsındaki cüz'iyatları var. Bunlar umumen murad ve maksud olabilir ve onun hakiki ve mecazi mânâlarıdır. İşte onun gibi, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ dahi pek çok hakaikı cami'dir. Ehl-i keşf ve hakikat, keşiflerine göre ayrı ayrı beyan ederler.

Ben de böyle fehmederim ki: Semavatta binler âlem var; yıldızların bir kısmı herbiri birer âlem olabilir. Yerde de herbir cins mahlukat, birer âlemdir. Hatta her bir insan dahi, küçük bir âlemdir. رَبُّ الْعَالَمِينَ tabiri ise, "Doğrudan doğruya her âlem, Cenab-ı Hakk'ın rububiyetiyle idare ve terbiye ve tedbir edilir" demektir." (M.328)

202- ÂLEM-İ BERZAH عَالم برزخ : Kur'anda (17:52) (23:100) âyetlerinde işaret edilen berzah âlemi. Kabir âlemi. Ölen insanların ruhları kıyamete kadar bu âlemde bulunurlar. Dindar insanlar berzahta saadette, dindar olmayanlar ise azabda olurlar. *(Bak: Kabir, Mevt, Sırat Köprüsü)*

"Nass-ı Kur'anla şühedanın, ehl-i kuburun fevkinde bir tabaka-i hayatları vardır. *(Bak: Şehid)* Evet şüheda, hayat-ı dünyeviyelerini tarik-i hakta feda ettikleri için, Cenab-ı Hak kemâl-i kereminden onlara hayat-ı dünyeviyeye benzer, fakat kedersiz, zahmetsiz bir hayatı âlem-i berzah'ta onlara ihsan eder. Onlar kendilerini ölmüş bilmiyorlar.. yalnız kendilerinin daha iyi bir âleme gittiklerin biliyorlar.. kemâl-i saadetle mütelezziz oluyorlar.. ölümdeki firak acılığını hissetmiyorlar. Ehl-i kuburun çendan ruhları bakidir, fakat kendilerini ölmüş biliyorlar. Berzahta aldıkları lezzet ve saadet, şühedanın lezzetine yetişmez. Nasılki iki adam bir rüyada cennet gibi bir güzel saraya giderler. Birisi rüyada olduğunu bilir. Aldığı keyf ve lezzet pek noksandır. "Ben uyansam şu lezzet kaçacak" diye düşünür. Diğeri rüyada olduğunu bilmiyor, hakiki lezzet ile hakiki saadete mazhar olur. İşte âlem-i berzahtaki emvat ve şühedanın hayat-ı berzahiyeden istifadeleri öyle farklıdır. (M.6)

203- "Eski talebeliğim zamanında mevsuk zatlardan, onlar da mühim imamlardan naklederek işittim ki: "Ciddi, müştak, halis talebe-i ulûm, tahsilde iken vefat ettikleri zaman, berzahta aynı tahsil misali ve bir medrese-i manevîyede bulunuyor gibi; o âleme muvafık bir vaziyet ihsan ediliyor." diye o zaman talebe-i ulûm içinde çok def'a medar-ı bahs oluyordu." (K.L.255)

Hem "ehl-i keşf-il kuburun müşahedesiyle, müteaddid vakıatla, tahsil-i ulûm, anında vefat eden bazı müştak ve ciddi bir talebe-i ulûm şehidler gibi kendini hayatta ve kendi dersiyle meşgul görüyor. Hatta meşhur bir ehl-i keşf-il kubur, vefat eden ve ilm-i sarf ve nahvi okuyan bir talebenin kabrinde, Münker Nekir'e nasıl cevab verecek diye mürakabe etmiş ve müşahede edip işitmiş ki:

Melek-i sual ondan sordu: مَنْ رَبُّكَ "Senin rabbin kimdir?" dediği zaman o nahiv dersiyle iştigal ederken vefat eden talebe, o meleğin cevabında demiş: "مَنْ mübtedadır, رَبُّكَ onun haberidir." Nahiv ilmince cevab vermiş, kendini medresede zannetmiş." (Ş.329)

204- ÂLEM-İ ERVAH عالمِ ارواح : Ruhlar âlemi. Ruhların ve ruhanilerin bulunduğu âlem. *(Bak: Ruh)*

205- ÂLEM-İ GAYB عالمِ غيب : Zahir duygularımızla bilinemeyen ve ervah ve meleklere, cinlere mahsus olan âlem.

"Herşeyin bâtını zâhirinden daha âli, daha kâmil, daha latif, daha güzel, daha müzeyyen olduğu gibi; hayatça daha kavi, şuurca daha tamdır. Ve zâhirde görünen hayat, şuur, kemâl vesaire ancak bâtından zâhire süzülen zaif bir tereşşuhtur. Yoksa bâtın camid, meyyit olup da ilim ve hayatı dışarıya vermiş olduğuna zehaba ihtimal yoktur. Evet karnın (miden) evinden; cildin, gömleğinden ve kuvve-i hâfızan, senin kitabından nakış ve intizamca daha yüksek ve daha garibdir. Binaenaleyh, âlem-i melekût, âlem-i şehadetten; âlem-i gayb, dünya ve âhiretten daha âli ve daha yüksektir. Maalesef nefs-i emmare, heva-i nefs ile baktığı için zâhiri hayatlı, ünsiyetli bir perde gibi, meyyit ve zulmetli ve vahşetli zannettiği bâtın üstüne serilmiş olduğunu görüyor." (M.N.180) *(Bak: Gayb)*

ÂLEM-İ MELEKÛT عالمِ ملكو : Melekût âlemi. *(Bak: Melekût)*

206- ÂLEM-İ MİSAL عالمِ مثال : Dünyada mevcud bulunan bütün eşya ve zuhura gelen bütün ef'alin aynısı ile müretteb ve mütekevvin olan bir tarzı veya âlem-i ruhaninin bir nev'i. (Lügat-ı Remzi'den)

Aynı kelime bazan rüya mânâsında da kullanılır. "Rüya misalin zılli, misal ise, berzahın zılli olmuştur. Ondan onların düsturları birbirine benziyor." (S.717)

"Âlem-i misal, âlem-i ervahla âlem-i şehadet ortasında bir berzahtır. Her ikisine birer vecihle benzer. Bir yüzü ona bakar, bir yüzü de diğerine bakar. Meselâ: Ayinedeki senin misalin sureten senin cismine benzer. Maddeten senin ruhun gibi latiftir. O âlem-i misal; âlem-i ervah, âlem-i şehadet kadar vücudu kat'idir.(*) Acaib ve garaibin meşheridir, ehl-i velayetin tenezzüh-

* Bence âlem-i misal'in vücudu meşhuddur. Âlem-i şehadet gibi tahakkuku bedihidir. Hatta rüya-yı sâdıka ve keşf-i sâdık ve şeffaf şeylerdeki temessülat, bu âlemden o âleme karşı açılan üç penceredir. Avama ve herkese o âlemin bazı köşelerini gösterir.

gahıdır. Küçük bir âlem olan insanda kuvve-i hayaliye olduğu gibi, büyük bir insan olan âlemde dahi bir âlem-i misal var ki o vazifeyi görüyor. Ve hakikatlıdır. Kuvve-i hafıza Lehv-i Mahfuzdan haber verdiği kuvve-i hayaliye dahi âlem-i misalden haber verir." (B.L.345)

207- "Evet nasılki insanın anasırları, kâinatın unsurlarından; ve kemikleri, taş ve kayalarından; ve saçları nebat ve eşcarından; ve bedeninde cereyan eden kan ve gözünden, kulağından, burnundan ve ağzından akan ayrı ayrı suları, arzın çeşmelerinden ve madenî sularından haber veriyorlar, delâlet edip onlara işaret ediyorlar. Aynen öyle de: İnsanın ruhu, âlem-i ervahtan; ve hafızaları, levh-i mahfuzdan; ve kuvve-i hayaliyeleri, âlem-i misalden ve hakeza her bir cihazı bir âlemden haber veriyorlar ve onların vücudlarına kat'i şehadet ederler." (L.355)

208- "Âlem-i misal, nihayetsiz fotoğraflar ve her bir fotoğraf, hadsiz hâdisat-ı dünyeviyeyi aynı zamanda hiç karıştırmayarak alıyor. Binler dünya kadar büyük ve geniş bir sinema-i uhreviye ve faniyatın fani ve zail hallerini ve vaziyetlerini ve geçici hayatlarının meyvelerini sermedî temaşagâhlarda ve Cennet'te saadet-i ebediye ashablarına da dünya maceralarını ve eski hatıratlarını levhalarıyla gözlerine göstermek için pek büyük bir fotoğraf makinesi olarak bildim. Hem Levh-i Mahfuzun, hem âlem-i misalin iki ciheti ve iki küçücük nümunesi ve iki noktası insanın başında olan kuvve-i hafıza ve kuvve-i hayaliye mercimek küçüklüğünde iken, bir büyük kütübhane kadar hiç karıştırmıyarak kemâl-i intizamla içlerinde yazılması kat-i isbat eder ki, o iki kuvvenin nümune-i ekber ve azamları olan âlem-i misal, hava ve su unsurlarının, hususan nutfelerin suyu ve toprak unsurunun pek fevkinde daha ziyade hikmet ve irade ile ve kalem-i kader ve kudretle yazıldıklarını ve hiçbir cihetle tesadüf ve kör kuvvetin ve sağır tabiatın ve camid, hedefsiz esbabın karışması yüz derece muhal ve hiçbir vecihle mümkün olmadığını Hakîm-i Zülcelal'in kalem-i kader ve hikmetinin sahifesi olduğu ilmelyakîn ile kat'i bilindi. Mütebakisi şimdilik yazdırılmadı." (E.L.I.262) *(Bak: Hafiziyyet)*

209- Manevi müşahedatta, âlem-i maddî ile âlem-i misali iltibas etmemeli:

"Fütuhat-ı Mekkiye sahibi Muhyiddin-i Arab (K.S.) ve "İnsan-ı Kâmil" denilen meşhur bir kitabın sahibi Seyyid Abdülkerim (K.S.) gibi evliya-i meşhure; küre-i arz'ın tabakat-ı seb'asından ve Kaf Dağı arkasındaki Arz-ı Beyza'dan ve Fütuhat'ta Meşmeşiye dedikleri acaibden bahsediyorlar, gördük diyorlar. Acaba bunların dedikleri doğru mudur? Doğru ise, halbuki bu

yerlerin yerde yerleri yoktur. Hem coğrafya ve fen onların bu dediklerini kabul edemiyor. Eğer doğru olmazsa, bunlar nasıl veli olabilirler? Böyle hilaf-ı vaki ve hilaf-ı hak söyleyen nasıl ehl-i hakikat olabilir?

Elcevab: Onlar ehl-i hak ve hakikattırlar; hem ehl-i velayet ve şuhuddurlar. Gördüklerini doğru görmüşler, fakat ihatasız olan halet-i şuhudda ve rüya gibi rü'yetlerini tabirde verdikleri hükümlerinde hakları olmadığı için, kısmen yanlıştır. Rüyadaki adam kendi rüyasını tabir edemediği gibi, o kısım ehl-i keşf ve şuhud dahi rü'yetlerini o halde iken kendileri tabir edemezler. Onları tabir edecek, "Asfiya" denilen veraset-i nübüvvet muhakkikleridir. Elbette o kısım ehl-i şuhud dahi, asfiya makamına çıktıkları zaman, Kitab ve Sünnetin irşadıyla yanlışlarını anlarlar, tashih ederler, hem etmişler.

210- Şu hakikatı izah edecek şu hikâye-i temsiliyeyi dinle. Şöyle ki:

Bir zaman ehl-i kalb iki çoban varmış. Kendileri ağaç kâsesine süt sağıp yanlarına bıraktılar. Kaval tabir ettikleri düdüklerini, o süt kâsesi üzerine uzatmışlardı. Birisi "Uykum geldi" deyip yatar. Uykuda bir zaman kalır. Ötekisi yatana dikkat eder, bakar ki; sinek gibi birşey, yatanın burnundan çıkıp süt kâsesine bakıyor ve sonra kaval içine girer, öbür ucundan çıkar gider, bir geven altındaki deliğe girip kaybolur. Bir zaman sonra yine o şey döner, yine kavaldan geçer, yatanın burnuna girer; o da uyanır. Der ki: "Ey arkadaş! Acib bir rüya gördüm." O da der: "Allah hayr etsin, nedir?" Der ki: "Sütten bir deniz gördüm. Üstünde acib bir köprü uzanmış. O köprünün üstü kapalı, pencereli idi. Ben o köprüden geçtim. bir meşelik gördüm ki, başları hep sivri. Onun altında bir mağara gördüm, içine girdim, altun dolu bir hazine gördüm. Acaba tabiri nedir?"

Uyanık arkadaşı dedi: "Gördüğün süt denizi şu ağaç çanaktır. O köprü de şu kavalımızdır. O başı sivri meşelik de şu gevendir. O mağara da, şu küçük deliktir. İşte kazmayı getir, sana hazineyi de göstereceğim." Kazmayı getirir. O gevenin altını kazdılar, ikisini de dünyada mes'ud edecek altunları buldular.

İşte yatan adamın gördüğü doğrudur. Doğru görmüş, fakat rüyada iken ihatasız olduğu için tabirde hakkı olmadığından âlem-i maddî ile âlem-i manevîyi bibirinden farketmediğinden hükmü kısmen yanlıştır ki, "Ben hakikî maddî bir deniz gördüm" der. Fakat uyanık adam, âlem-i misal ile âlem-i maddîyi farkettiği için tabirde hakkı vardır ki dedi: "Gördüğün doğrudur, fakat hakikî deniz değil, belki şu süt kâsemiz senin hayaline deniz gibi olmuş,

kaval da köprü gibi olmuş ve hakeza." Demek oluyor ki: âlem-i maddî ile âlem-i ruhanîyi birbirinden farketmek lâzım gelir. Birbirine mezcedilse, hükümleri yanlış görünür. Meselâ: Senin dar bir odan var, fakat dört duvarını kapayacak dört büyük ayine konulmuş. Sen içine girdiğin vakit, o dar odayı bir meydan kadar geniş görürsün. Eğer desen: "Odamı geniş bir meydan kadar görüyorum." Doğru dersin. Eğer **:** "Odam bir meydan kadar geniştir" diye hükmetsen, yanlış edersin. Çünki âlem-i misali, âlem-i hakikîye karıştırırsın.

211- İşte Küre-i arz'ın tabakat-ı seb'asına dair bazı ehl-i keşfin, Kitab ve Sünnet'in mizanıyla tartmadan beyan ettiği tasvirat, yalnız Coğrafya nokta-i nazarındaki maddî vaziyetten ibaret değildir. Meselâ demişler: "Bir tabaka-i Arz, cin ve ifritlerindir. Binler sene genişliği var." Halbuki bir iki senede devredilen küremizde, o acib tabakalar yerleşemez. Fakat âlem-i mânâ ve âlem-i misalde ve âlem-i berzah ve ervahta küremizi bir çamın çekirdeği hükmünde farzetsek, ondan temessül ve teşekkül eden misalî şeceresi, o çekirdeğe nisbeten koca bir çam ağacı kadar olduğundan, bir kısım ehl-i şuhud seyr-i ruhanîlerinde, Arz'ın tabakalarından bazılarını âlem-i misalde pek çok geniş görüyorlar, binler sene bir mesafe tuttuklarını görüyorlar. Gördükleri doğrudur, fakat âlem-i misal sureten âlem-i maddîye benzediği için iki âlemi memzuc görüyorlar, öyle tabir ediyorlar. Âlem-i sahveye döndükleri vakit, mizansız olduğu için, meşhudatlarını aynen yazdıklarından, hilaf-ı hakikat telakki ediliyor. Nasıl küçük bir ayinede büyük bir saray ile büyük bir bahçenin vücud-u misaliyeleri onda yerleşir. Öyle de, âlem-i maddînin bir senelik mesafesinde, binler sene vüs'atinde vücud-u misalî ve hakaik-i manevîye yerleşir.

Hatime: Şu meseleden anlaşılıyor ki: Derece-i şuhud, derece-i iman-ı bilgaybdan çok aşağıdır. Yani yalnız şuhuduna istinad eden bir kısım ehl-i velayetin ihatasız keşfiyatı, veraset-i nübüvvet ehli olan asfiya ve muhakkikînin şuhuda değil, Kur'ana ve vahye gaybî fakat safi, ihatalı, doğru hakaik-i imaniyelerine dair ahkâmlarına yetişmez. Demek bütün ahval ve keşfiyatın ve ezvak ve müşahedatın mizanı: Kitab ve Sünnet'tir. Ve mehenkleri, Kitab ve Sünnet'in desatir-i kudsiyeleri ve asfiya-i muhakkikînin kavanin-i hadsiyeleridir." (M.81) *(Âlem-i cismanîden başka âlemler, bak: 3336, 3337.p.lar)*

ALEVÎ علوي : *(Bak: Hilafet, Şia)*

ÂLİM عالم : *(Bak: İlim)*

212- ALİYY-ÜL MURTAZA (R.A.) علي المرتضى : Esedullah, Aliyy-ibni Ebi Talib, Ebuttürab, İmam-ı Ali isimleri ile de anılır.

Hz. Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) amcası Ebu Talib'in oğlu olup hicretten yirmiüç yıl önce doğmuş ve bi'setin ikinci günü iman etmiş, hiç putlara tapmamıştır. Bunun için mübarek ismi söylendiğinde, Kerremallahü Vechehu diye tazim edilir. Bütün gazalarda, din muharebelerinde çok kahramanlık ve fedakârlığından dolayı "Esedullah: Allah'ın arslanı" namını da almıştır. Aşere-i Mübeşşeredendir. Kendinden evvelki üç Halife-i Kiram'a (R.A.) biat emri, onlara Şeyhülislâm gibi hizmetlerine iştirak etmiştir. Evliyanın reisidir. (O.A.L.) *(Bak: Âl-i Beyt, Cemel Vakası)*

"Hz. Ali (R.A.), Hz. Osman'ın (R.A.) şehadetinden sonra, evvela hilafete geçmeyi tevazu ile red ve fakat beş gün tereddüdden sonra kabul etti. 25 Zilhicce Cuma günü (24 Haziran 656) Medine'de Mescid-i Nebevî'de kendisine biat edildi." (İ.A. ci:1 sh:307)

213- "Hz. Ali vahy kâtiplerindendi. Peygamber'in (A.S.M.) mektuplarını da yazardı. Hudeybiye sulhnamesini de o yazmıştı. Kur'an-ı Kerimi bizzat Resul-i Ekrem'den öğrenmiş, tamamen ezberlemişti. Her âyetin mânâ ve tefsirini ve sebeb-i nüzulünü bilirdi. Nüzul sırasıyla Kur'anı cem'etmişti. İbn-i Sa'dın Tabakat'ında nakline göre, Hz. Ali: "Ben Kur'an-ı Kerim'in her âyetinin nerede ve ne hakkında nazil olduğunu bilirim" demiştir. Ebu Bekr-is-Sıddık ve Hz. Osman zamanında Kur'anın cem'ine ve istinsahına nezaret etmişti.

Hz. Ali müfessirlerin en yüksek tabakasındandır. Müctehidlerden İbn-i Cerir-i Taberî ile İbn-i Ebi Hatim, İbn-i Kesir gibi müfessirler Hz. Ali'nin rivayetlerini naklederler.

Hz. Ali bir gün Kur'an-ı Kerim'in yanlış okunduğunu duymuş, bunun üzerine Arap gramerinin ana hatlarını vaz' ederek buna mani olmuştu.

Hz. Ali zamanının en kudretli hatiblerinden biri idi. Her nutku bir şaheserdir. İslâmiyetin yayılmasında görülen hizmeti büyüktür. Bu vazifeyi herkesten fazla muvaffakiyetle ifa ederdi. Hicretin ikinci yılında Hz. Fatımatü'z-Zehra ile evlenmiş ve Peygamber'e (A.S.M.) damat olmuştu. Resul-i Ekrem'in sülalesi ondan intişar etmişti.

Hz. Ali, Resulullah'ın Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında yatağında kalmış, Bedir muharebesinde büyük kahramanlık göstermiş, Uhud gazve-

sinde Peygamber'e siper olmuş, Veda Haccında onun yanında hazır bulunmuştur.

Hz. Ali Hz. Osman'ın şehadetinden sonra halife olmuş, hükümet merkezini Medine'den Kûfe'ye nakletmişti. Bundan maksadı, İslâm arasında bir birlik sağlamaktı. Bütün İslâm âlemi Hz. Ali'nin etrafında toplanmış ve yalnız Şam valisi Hz. Muaviye birlikten ayrı kalmıştı.

Hz. Ali'nin fıkıh ve ictihaddaki olgunluğunu zamanın en büyük müctehidleri takdir etmişlerdir. Başkalarının çözemediği fıkıh meselelerini sühuletle halletmesini bilirdi. Çünkü o, zamanının en büyük kadısı idi.

Hazret-i Ömer de "En büyük kadımız Ali'dir" demekle onu takdir etmişti. Hz. Faruk, halifeliği devrinde yapacağı işlerde daima onunla istişare eder ve "Ali olmasa, Ömer helâk olurdu" derdi. Kudüs'e gittiği zaman Hz. Ali'yi Medine'de vekil bırakmıştı.

Hz. Ali hicretin kırkıncı senesinde ramazan-ı şerifin 20'nci cuma günü Kûfe mescidinde sabah namazında Haricilerden Mülcem oğlu Abdurrahman tarafından şehid edilmişti.

Techiz ve tekfini, oğlu Hz. Hasan tarafından yapılmış ve namazı eda olunduktan sonra Kûfe'nin kabristanı sayılan Necef'e gömülmüştür. Halen türbesi bir ziyaretgâhdır." (Riyazüssalihîn Hadislerinin Ravileri Olan Ashab-ı Kiram'ın ve Hadis İmamlarının Hal Tercemeleri, Diyanet İ.B. Yayınları, sh: 62)

Tarih ve Coğrafya Lûgatı olan "Kamus-ül A'lâm", Hz. Ali'nin (R.A.) şehid edildiği camiin kapısı önünde ve bir rivayette de Kasr-ı İmaret'te defnedildiğini kaydeder.

214- "...Resul-i Ekrem Tebük seferine çıkarken Hz. Ali'ye Medine'de kalmasını ve bu seferin uzaklığı sebebiyle aile içinde bulunmasını emretmişti. Hz. Ali'ye cihaddan kalmak giran gelmesi üzerine Resul-i Ekrem: "Senin bana bağlılığın, Harun'un Musa'ya bağlılığı gibidir." demişti. Nasılki Musa Peygamber Tur'a çıkarken kardeşi Harun'a: "Kavmim Benî İsrail'e halefim ol, onları gör, gözet" demişti. Bu da hayatta halef olmaktı." (S.B.M. ci:9, sh:416)

Mezkûr rivayetle alâkalı diğer bir rivayet de aynı eserin 8. cildinde 1158 numaralı hadisin son cümlesidir ki; Hz. Ali'ye hitaben: "Sen bana bağlısın, ben de sana muttasılım" mealindedir.

Bir rivayette de: "Ali'den başka feta, Zülfikar'dan başka kılınç yok." takdiriyle, Ali (R.A.) ve Zülfikar'ın müstesna üstünlükleri bildirilir. (K.H. 3069. hadis)

215- "Resul-i Ekrem Efendimiz, Hz. Ali'yi Yemen'e kadı olarak göndermiştir. Hz. Ali: "Ya Resulallah! Benim kaza işlerine vukufum yoktur" demiş, bir def'a da: "Ya Resulallah! Beni Yemen'e kadı nasbediyorsun, halbuki orada benden yaşlı zatlar var, ben onların arasında nasıl hükmedebilirim" demek istemiştir. Resul-i Ekrem de: "Bana yakın gel" diye emretmiş, mübarek ellerini Hazret-i Ali'nin göğsüne temas ettirerek: اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ لِسَانَهُ وَاهْدِ قَلْبَهُ "İlahî! Lisanını tesbit et. Kalbini de hidayete mazhar buyur" diye dua buyurmuştur. Hazret-i Ali demiştir ki "Âlemi yaradana yemin ederim ki, ben bundan sonra verdiğim hükümlerin hiçbirinde bir şek ve tereddüde düşmedim." Yine İmam-ı Ali Hazretleri demiştir ki: Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi Vesellem bana: **"Ya Ali! huzuruna iki hasım gelip oturduğu zaman birincisinin sözünü dinlediğin gibi diğerinin sözlerini de dinlemedikçe aralarında hükmetme. Böyle yaparsan nasıl hükmedileceği sana tebeyyün eder."** diye buyurdu. Artık bundan sonra bana hiçbir hükümde işkal vaki olmadı." (H.İ. ci:1, sh:360)

216- Hazret-i Ali'ye (R.A.) muhabbetin ifrat ve tefriti hakkında Resul-i Ekrem (A.S.M.) "nakl-i sahih-i kat'i ile İmam-ı Ali'ye demiş:

Sende Hazret-i İsa (A.S.) gibi iki kısım insan helâkete gider. Birisi ifrat-ı muhabbet, diğeri ifrat-ı adavetle. Hazret-i İsa'ya Nasrani muhabbetinden hadd-i meşrudan tecavüz ile haşa -ibnullah- dediler. Yahudi, adavetinden tecavüz ettiler, nübüvvetini ve kemâlini inkâr ettiler. Senin hakkında da bir kısım, hadd-i meşru'dan tecavüz edecek, muhabbetinden helakete gidecektir.

لَهُمْ نَبْزٌ يُقَالُ لَهُمُ الرَّافِضِيَّةُ [15] demiş. Bir kısmı senin adavetinden çok ileri gidecekler; onlar da Havaricdir ve Emevilerin bir kısım müfrit tarafdarlarıdır ki, onlara Nasibe denilir.

Eğer denilse: Âl-i Beyte muhabbeti Kur'an emrediyor, Hz. Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm çok teşvik etmiş. O muhabbet Şialar için belki bir özür teşkil eder. Çünki ehl-i muhabbet bir derece ehl-i sekrdir. Ne için Şia-

15 Taberani Mecma-üz Zevaid 22/10

lar, hususan Rafizîler, o muhabbetten istifade etmiyorlar? Belki işaret-i Nebeviye ile o fart-ı muhabbetten mahkûmdurlar?

Elcevab: Muhabbet iki kısımdır. Biri: mânâ-yı harfiyle, yani Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm hesabına, Cenab-ı Hak namına, Hazret-i Ali ile Hasan ve Hüseyin ve Âl-i Beyti sevmektir. Şu muhabbet Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) muhabbetini ziyadeleştirir. Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine vesile olur. Şu muhabbet meşru'dur, ifratı zarar vermez. Tecavüz etmez, başkalarının zemmini ve adavetini iktiza etmez.

İkincisi: mânâ-yı ismiyle muhabbettir. Yani bizzat onları sever. Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ı düşünmeden Hazret-i Ali'nin kahramanlıklarını ve kemâlini ve Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in yüksek faziletlerini düşünüp sever. Hatta Allah'ı bilmese de, Peygamber'i tanımasa da yine onları sever. Bu sevmek Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın muhabbetine ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine sebebiyet vermez; hem ifrat olsa, başkalarının zemmini ve adavetini iktiza eder.

İşte işaret-i Nebeviye ile Hz. Ali hakkında ziyede muhabbetlerinden, Hz. Ebubekir-is Sıddık ile Hz. Ömer'den teberri ettiklerinden hasarete düşmüşler ve o menfi muhabbet sebeb-i hasarettir." (M.106)

217- "Hz. Ali'ye (R.A.) iki cihetle bakılmak gerektir. Bir ciheti; şahsî kemâlat ve mertebesi noktasından, ikinci cihet; âl-i beytin şahs-ı manevîsini temsil ettiği noktasındandır. Âl-i beytin şahs-ı manevîsi ise, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın bir nevi mahiyetini gösteriyor. İşte birinci nokta itibarıyla Hz. Ali başta olarak bütün ehl-i hakikat, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i (R.A.) takdim ediyorlar. Hizmet-i İslâmiyette ve kurbiyet-i İlahiyede makamlarını daha yüksek görmüşler. İkinci nokta cihetinde Hz. Ali (R.A.) şahs-ı manevî-i âl-i beytin mümessili ve şahs-ı manevî-i Âl-i Beyt, bir hakikat-ı Muhammediyeyi (A.S.M.) temsil ettiği cihetle müvazeneye gelmez." (L.23)

Bir atıf notu:

-Hilafet mes'eleleri, bak: 1326,1327.p.lar.

218- "İmam-ı Ali (kerremallahu veche)'nin şahsına ve hayatına ve adalet-i hakikî üzerine giden siyasetine ilişmek, darbe vurmak başkadır. Şahsiyet-i zahirîsinden ve hayat-ı dünyeviyesinden ve siyaset-i ictimaiyesinden binler derece daha yüksek olan; şahsiyet-i manevîsine ve kemâlat-ı ilmiyesine ve makamat-ı velayetine ve varisliğine darbe gelmez ve gelmemiş ve gelemiyor.

Kimin haddi var? Onun için, iki ciheti birleştirmek tevehhümüyle karşısında muarazaya çalışanların taarruzu pek dehşetli görünüyor. Ehl-i iman ortasında nasıl böyle vukuat olabilir? diye hayret veriyor.

Halbuki Yezid ve Velid gibi habis herifler müstesna, ötekilerin kısm-ı a'zamı, İmam-ı Ali'nin (R.A.) hârika kemâlatına ve kerametlerine ve verasetine ilişmek değil, belki yalnız hayat-ı içtimaiye-i insaniyeye ait idaresine darbe vurmağa çalışmışlar, hata etmişler." (E.L.I.211) *(T.T.ci:3, sh: 613'de Hz. Ali'nin (R.A.) menakıbı hakkında hadisler bölümü vardır.)*

ALKOL آلقول : *(Bak: Hamr)*

219- ALLAH اللّٰه : İnsanın, dünyanın, kâinatın, görülen veya görülmeyen bütün varlıkların yaratıcısı. Allah ezelîdir, yani varlığının başlangıcı yoktur; çünkü yaratılmamıştır ve varlığı devamlıdır, sonsuzdur. Hiçbir şey yokken o yine vardı.

Bütün varlıklar sonradan yaratıldığından, yani ezelî olmadığından ve hiçbir sebeb yokken mutlak hiçlikten de varlık olamayacağı bedihi olduğundan, Allah'ın ezeliyet ve vacibiyetini kabul etmek zaruridir. Allah'ın ezeliyetini aklına sığıştıramayan, muhal ve imkânsız olan maddenin ezeliyetini veya mutlak hiçlikten varlık doğacağını aklına nasıl sığıştırabilir? Evet, ilk icad itibariyle bu üç yoldan başka imkân yoktur. *(Bak: Ezeliyet)*

Allah'ın ilmi, kudreti, iradesi ve diğer sıfatları da sonsuzdur. O herşeyi ve hepimizi her an bilir ve görür.

Allah'ın sıfatları sonsuzdur, derken aklî bir zarureti belirtmiş olmaktayız. Sonlu olan insan aklı sonsuzluğu bizzarure kabul eder, fakat idrak ve ihata edemez. Zira sonlu olanın sonsuzu idrak ve ihata edemiyeceği de zaruriyat-ı akliyedendir. Aklın bu ihata acziyeti âlem-i şehadette, meselâ zamanın ve mekânın sonsuzluğu, matematik sonsuzluklar gibi meselelerde bile ortada iken; Vacib-ül Vücud'un ezelîlik ve ebediliği, sıfatlarının nihayetsizliği gibi âlem-i vücubla alâkalığı sonsuzluk mes'elelerinde de elbette olacaktır. Aklın bu idrak ve ihata acziyeti ve iktidarsızlığını kabul etmekle birlikte, sıfât-ı İlahiyenin sonsuzluğunu kabul etmek de zaruriyat-ı akliyedendir. Zira bir sıfat-ı İlahiye hakkında aklın düşünebildiği en son mertebede durup işte bu son diyerek bir tahdid koymayı yine aynı akıl ve mantık kabul etmez ve razı olmaz. Daha ötesini ve ötenin de ötesini kabul ederek muayyeniyeti ve sı-

nırlamayı reddeder. Demek ki, akl-ı beşer sonsuzluğu idrak ve ihata edemez ise de, varlığını bizzarure kabule mecbur olur. Bir şeyi idrak ve ihata etmek başkadır, varlığını kabul etmek başkadır.

Bir atıf notu:

- Azamet-i İlahiye cihetinde şeytanın bir desisesi, bak: 1636.p.

220- Allah'a Tanrı demek yanlıştır. Allah isminin mânâsını ifade eden başka bir kelime, hiçbir dilde yoktur. Tanrı sözü müslümanlıktan önceki Türklerin Şamanizm denilen batıl dinlerinde Gök İlahı mânâsına gelen (Tengri) sözünün bugünkü dilde aldığı şekildir.

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinden kısmen aldığımız Allah lafzı hakkındaki izahat şöyledir:

" اَللّٰه Ma'bud-i Hakk'ın ism-i hassıdır. Daha doğrusu ism-i zattır ve ism-i alemdir... Allah ism-i zatını, ism-i has olarak bir mefhum ile mülahaza edebilmek için, selbî, sübutî bütün sıfat-ı zatiye ve fiiliyesini tasavvur etmek ve sonra onu icmal eylemek lâzım gelir. Binaenaleyh bu da şu suretle ifade edilmiştir: "O zat-ı vacib-ül vücud ki bütün sıfat-ı kemâliyeyi müstecmi" Sadece "Zat-ı vacib-ül vücud" demek de kâfidir. Çünkü bütün sıfat-ı kemâliyeyi cami' olmak, vacib-ül vücudun bir tefsiri, bir sıfat-ı kâşifesidir...

Bunun bir telhisi de "bihakkın ma'bud = İlah-ı hak" mefhumudur. Arapçada bu mefhum, İlah-ı ma'lum demek olan "El'ilah" ism-i hassıyla hülasa edilmiştir. "Hâlik-ı âlem" veya "Hâlik-ı küll" mefhumuyla da iktifa olunabilir. Bunları Allah Teala'nın bir tarif-i ismî veya lafzîsi olarak ahzedebiliriz. Biz herhalde şunu itiraf ederiz ki, bizim "Allah" ism-i celalinden duyduğumuz mânâ-yı vahid, bu mefhumların hepsinden daha vazıh ve daha ekmeldir... "Allah" ism-i celali ile yine Allah'dan maada hiç bir ma'bud yadolunmamıştır... Meselâ: Tanrı, Huda isimleri "Allah" gibi ism-i has değildir. İlah, Rab, Ma'bud gibi ism-i âmmdır. Huda, Rab demek olmayıp da "huday" muhaffefi ve vacib-ül vücud demek olsa yine ism-i has değildir. Arapçada "ilah"ın cem'inde "âlihe", "rab'ın cem'inde "erbab" denildiği gibi, Farisî'de "Huda"nın ceminde "hudayan" ve lisanımızda "tanrılar, ma'budlar, ilahlar, rablar" denilir. Çünkü bunlar haklıya haksıza ıtlak edilmiştir. Halbuki "Allahlar" denilmemiştir. ve denmez... Batıl ma'budlara dahi "tanrı" ism-i cinsi verilir. Müşrikler bir çok tanrılara taparlardı, denilir. Demek ki "Tanrı" ism-i cinsi, "Allah" ism-i hassının müradifi değildir, eamdır. Binaenaleyh

"Allah" ismi "Tanrı" adıyla terceme olunmaz.. اَللّٰهُ ۘ اِلٰهَ diyen "Allah'dan başka tanrı yoktur" diyor ve asla şaibe-i tenakuz olmayan açık bir tevhid söylüyor...

221- Müfessirîn اَللّٰه ism-i hassının tarih-i lisan nokta-i nazarından tetkikine çalışmışlar ve tarih-i edyan meraklıları da bununla uğraşmışlardır. Bunda başlıca matlub şunlardır: Bu kelime esasen Arabî mi, değil mi? Menkul mu, mürtecel mi, müştak mı, gayr-ı müştak mı? Tarihi nedir? Bunlara kısaca işaret edelim:

...Evvela Asr-ı Risalet-i Muhammedî'de bütün Arabların bu ism-i hassı tanıdığı malûmdur ve Kur'an-ı Azimüşşan da bize bunu anlatıyor:

وَلَئِنْ سَئَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهَ (31:25, 39:38)

Binaenaleyh şimdi bizde olduğu gibi o zamanda bu isim, lisan-ı Arabın tam bir malı olduğu şüphesizdir. Sonra bunun Hazret-i İsmail zamanından beri cari olduğu da malumdur. Bu itibar ile de Arabiyeti şüphesizdir. Halbuki Kur'anda bu ism-i celalin daha evvel mevcudiyeti de anlaşılıyor. Binaenaleyh Hz. İbrahim'den itibaren İbrani ve Süryani gibi diğer bir lisandan intikali cay-ı mülahaza oluyor ve burada intikale zâhib olanlar görülüyor. Fakat Âd ve Semud kıssalarında ve daha mukaddem olan Enbiya-yı Kiram lisanlarında da yalnız mânâsının değil, bizzat bu ism-i hassın dahi deveranını anlıyoruz ve İbranî veya Süryanînin Arabçaya alelıthak takaddümünü de bilmiyoruz.

"Allah", "el" ile "lah"dan bitterkib me'huz olsaydı, hemzesinin nidada isbatına lisan müsaade edemezdi. Bunun içindir ki bir hayli ülema-i lisan, ezcümle Kûfiyyun bunun "lah"dan değil "ilah" ism-i cinsinin müradifi olan "El'ilah"dan menkul olduğuna kail olmuşlardır...

222- Müfessir-i nahvî Ebu Hayyan-ı Endülüsî diyor ki: Ekseriyet indinde اَللّٰه ism-i şerifi mürteceldir ve gayr-ı müştaktır. Yani ilk vaz' ile Ma'bud-i Hakk'a ism-i alemdir. İmam Fahrüddin-i Razi dahi "Bizim muhtarımız şudur ki; bu lafza-i celal, Allah Teala'nın ism-i alemidir ve aslen müştak değildir. İmam Halil ve Sibeveyh, ekseri usuliyyun ve fukaha hep buna kail olmuşlardır" diyor. Filvaki nidada hemzenin isbatı ve "yâ" ile bila-faslın içtimaı, asliyetine delildir. Binaenaleyh "el" harf-i tarif değildir.

Hasılı, اَللّٰه ismi gayr-ı müştak ve gayr-ı menkul olup bil'irtical vaz-ı evvelde bir ism-i alemdir. Ve Zatullah bütün esma ve sıfata mukaddem olduğu gibi اَللّٰه ismi de öyledir. O, uluhiyet vasfından değil; uluhiyet, ma'budiyet vasfı ondan me'huzdur. Allah ma'bud olduğu için Allah değil; Allah olduğu için ma'buddur. Onun ilahiyeti ibadet ve ubudiyete istihkakı lizatihidir. Beşer puta tapar, ateşe tapar, güneşe tapar, kahramanlara, cebabiriye veya bazı sevdiği şeylere tapar; taptığı zaman onlar ilah, ma'bud olurlar, bilahare bunlardan cayar, tanımaz olur, o zaman onlar da ma'budiyet, ilahiyet vasf-ı müştearlarını zayi ederler." (E.T.18 ilâ 29)

Allah ve varlığının isbatı ile alâkalı maddeler için bak: Âdetullah, Ayan-ı Sabite, Celal, Delil, Delil-i İhtiraî, Delil-i İmkânî, Ehadiyet, Endad, Esma-ül Hüsna, Faaliyet-i Rububiyet, Fenn, Ferd, Hafiziyet, Hakimiyet, Hudus ve İmkân, İbadet, İcad, İlah, İman, İnşa, Kayyum, Kemalat, Kıyam-ı Binefsihi, Kudret, Kurbiyet, Lafzullah, Maddiyun, Marifetullah, Müşebbihe, Rabb, Rahmaniyet, Rububiyyet, Salibe-i Külliye, Sübhanallah, Şirk, Tabiat, Temessül, Te'sir, Tevhid, Uluhiyet, Vacib-ül Vücud, Vahdaniyet, Vahidiyet, Vücud.

223- Cenab-ı Hakk'ın ismi, Zat-ı akdes'ine ayn olduğu cihetle; lafza-i celal, sıfat-ı ayniyeye işarettir.

اَلرَّحِيمِ de, fiilî olan sıfat-ı gayriyeye imadır. اَلرَّحْمَن dahi, ne ayn ne gayr olan sıfat-ı seb'aya remizdir. Zira Rahman, Rezzak mânâsınadır. Rızk, bekaya sebebdir. Beka, tekerrürü vücuddan ibarettir. Vücud ise; birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müreccihe olmak üzere "İlim, İrade, Kudret" sıfatlarını istilzam eder. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, "Basar, Sem', Kelâm" sıfatlarını iktiza eder ki; merzuk istediği zaman, ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Bu altı sıfat, şüphesiz birinci sıfatı olan hayatı istilzam ederler." (İ.İ.15)

"Cenab-ı Hakk'ın zatî isimleri olduğu gibi, fiilî isimleri de vardır. Bu fiilî isimlerin, Gaffar ve Rezzak, Muhyi ve Mümit gibi pek çok nevileri vardır." (İ.İ.15) *(Allah lafzı ism-i câmidir, bak: 456.p.)*

224- Kâinatta müşahede edilen hikmetli ve umumi faaliyetten esma-i İlahiyeye, esma-i İlahiyeden de yedi sıfat-ı sübutiyeye, bunlardan da bir cihette ism-i a'zama istidlal edilebilir. Şöyle ki:

"Şu kitab-ı kebir-i kâinat, nasılki vücud ve vahdete dair âyat-ı tekviniyyeyi bize ders veriyor. Öyle de: O Zat-ı Zülcelal'in bütün evsaf-ı kemâliye ve cemâliye ve celaliyesine de şehadet eder. Ve kusursuz ve noksansız kemâl-i zatîsini isbat ederler. Çünki bedihidir ki, bir eserde kemâl, o eserin menşe ve mebdei olan fiilin kemâline delâlet eder. Fiilin kemâli ise, ismin kemâline ve ismin kemâli, sıfatın kemâline ve sıfatın kemâli, şe'n-i zatîsinin kemâline ve şe'nin kemâli, o zat-ı zişuunun kemâline, hadsen ve zarureten ve bedaheten delâlet eder. Meselâ: Nasılki kusursuz bir kasrın mükemmel olan nukuş ve tezyinatı, arkalarında bir usta ef'alinin mükemmeliyetini gösterir. O ef'alin mükemmeliyeti, o fail ustanın rütbelerini gösteren ünvanları ve isimlerinin mükemmeliyetini gösterir. Ve o esma ve ünvanlarının mükemmeliyeti, o ustanın san'atına dair sıfatlarının mükemmeliyetini gösterir ve o sanat ve sıfatlarının mükemmeliyyeti, o san'at sahibinin şuun-u zatiyye denilen kabiliyet ve istidad-ı zatiyesinin mükemmeliyetini gösterir ve o şuun ve kabiliyet-i zatiyenin mükemmeliyeti, o ustanın mahiyet-i zatiyesinin mükemmeliyetini gösterdiği misillü... Aynen öyle de: Şu kusursuz, futursuz (67:3) هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ sırrına mazhar olan şu âsar-ı meşhude-i âlem, şu mevcudat-ı muntazama-i kâinatta olan sanat ise; bilmüşahede bir müessir-i zil-iktidarın kemâl-i ef'aline delâlet eder. O kemâl-i ef'al ise, bilbedahe o Fail-i Zülcelal'in kemâl-i esmasına delâlet eder. O kemâl ise, bizzarure o esmanın müsemma-i zülcemalinin kemâl-i sıfatına delâlet ve şehadet eder. O kemâl-i sıfat ise, bilyakîn o mevsuf-u zülkemalin kemâl-i şuununa delâlet ve şehadet eder. O kemâl-i şuun ise, bihakkalyakîn o zişuunun kemâl-i zatına öyle delâlet eder ki, bütün kâinatta görünen bütün enva-ı kemâlat, onun kemâline nisbeten sönük bir zıll-i zaif suretinde bir Zat-ı Zülkemal'in âyât-ı kemâli ve rumuz-u celali ve işarat-ı cemâli olduğunu gösterir." (S.306)

Bir atıf notu:

-Müessirin meziyet ve kemâlâtı, fiilî tezahürlerinden anlaşılır, bak: 1634.p.

225- Hem "Bilmüşahede gözümüzle görünen ve muhit ve daimî ve muntazam ve dehşetli ve semavî ve arzî olan bütün mevcudatı çeviren ve tebdil ve tecdid eden ve kâinatı kaplıyan faaliyet-i müstevliye hakikatı görünmesi ve o her cihetle hikmet-medar faaliyet hakikatının içinde tezahür-ü

rububiyet hakikatının bilbedahe hissedilmesi ve o her cihetle rahmet-feşan tezahür-ü rububiyet hakikatının içinde, tebarüz-ü uluhiyet hakikatı bizzarure bilinmiş olmasıdır.

İşte, bu hâkimane ve hakîmane faaliyet-i daimeden ve perdesinin arkasında bir Fail-i Kadir ve Alim'in ef'ali, görünür gibi hissedilir. Ve bu mürebbiyane ve müdebbirane ef'al-i Rabbaniyeden ve perdesinin arkasından, herşeyde cilveleri bulunan esma-i İlahiye, hissedilir derecesinde bedahetle bilinir.

Ve bu celaldarane ve cemâlperverane cilvelenen esma-i hüsnadan ve perdesinin arkasında sıfat-ı seb'a-i kudsiyenin ilmelyakîn, belki aynelyakîn, belki hakkalyakîn derecesinde vücudları ve tahakkukları anlaşılır. Ve bu yedi kudsi sıfatın dahi, bütün masnuatın şehadetiyle, hem hayatdarane, hem kadirane, hem alimane, hem semiane, hem basirane, hem müridane, hem mütekellimane nihayetsiz bir surette tecellileri ile bilbehade ve bizzarure ve biilmelyakîn bir Mevsuf-u Vacib-ül Vücud'un ve bir Müsemma-i Vahid-i Ehad'in ve bir Fail-i Ferd-i Samed'in mevcudiyeti, Güneşten daha zâhir, daha parlak bir tarzda kalbdeki iman gözüne görünür gibi kat'i bilinir.

Çünki: Güzel ve manidar bir kitap ve muntazam bir hane, bedahetle yazmak ve yapmak fiillerini ve güzel yazmak ve intizamlı yapmak fiilleri dahi bedahetle yazıcı ve dülger namlarını, yazıcı ve dülger ünvanları ise bedahetle kitabet ve dülgerlik san'atlarını ve sıfatlarını ve bu san'at ve sıfatlar bedahetle herhalde bir zatı istilzam eder ki mevsuf ve sani' ve müsemma ve fail olsun. Failsiz bir fiil ve müsemmasız bir isim mümkün olmadığı gibi; mevsufsuz bir sıfat, san'atkârsız bir san'at dahi mümkün değildir.

İşte bu hakikat ve kaideye binaen, bu kâinat bütün mevcudatiyle beraber kaderin kalemiyle yazılmış, kudretin çekiciyle yapılmış manidar hadsiz kitablar, mektublar, nihayetsiz binalar ve saraylar hükmünde -herbiri binler vecihle ve beraber hadsiz vücuh ile- Rabbanî ve Rahmanî nihayetsiz fiilleri ve o fiillerin menşe'leri olan binbir esma-i İlahiyenin hadsiz cilveleriyle ve o güzel isimlerin menbaı olan yedi sıfat-ı sübhaniyenin nihayetsiz tecellileriyle, o yedi muhit ve kudsi sıfatların madeni ve mevsufu olan ezelî ve ebedî bir Zat-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine hadsiz işaretler ve nihayetsiz şehadetler ettikleri gibi; bütün o mevcudatta bulunan bütün hüsünler, cemâller, kıymetler, kemâller dahi, ef'al-i Rabbaniyenin ve esma-i İlahiyenin ve sıfat-ı Samedaniyenin ve şuunat-ı Sübhaniyenin kendilerine lâyık ve muvafık kudsi cemâllerine ve kemâllerine ve hepsi birden Zat-ı Akdes'in kudsi cemâline ve kemâline bedahetle şehadet ederler.

226- İşte faaliyet hakikatı içinde tezahür eden Rububiyet hakikatı; ilim ve hikmetle halk ve icad ve sun' ve ibda', nizam ve mizan ile takdir ve tasvir ve tedbir ve tedvir, kasd ve irade ile tahvil ve tebdil ve tenzil ve tekmil, şefkat ve rahmetle it'am ve in'am ve ikram ve ihsan gibi şuunatıyla ve tasarrufatıyla kendini gösterir ve tanıttırır. Ve tezahür-ü Rububiyet hakikatı içinde bedahetle hissedilen ve bulunan Uluhiyetin tebarüz hakikatı dahi; Esma-i Hüsnanın rahimane ve kerimane cilveleriyle ve "Yedi Sıfat-ı Sübutiye" olan Hayat, İlim, Kudret, İrade, Sem', Basar ve Kelam sıfatlarının celalli ve cemâlli tecellileriyle kendini tanıttırır, bildirir. (*)

Evet, nasılki kelâm sıfatı, vahiyler ve ilhamlar ile Zat-ı Akdes'i tanıttırır, öyle de; kudret sıfatı dahi, mücessem kelimeleri hükmünde olan san'atlı eserleriyle o Zat-ı Akdes'i bildirir ve kâinatı baştan başa bir Fürkan-ı Cismanî mahiyetinde gösterip, bir Kadir-i Zülcelal'i tavsif ve tarif eder. Ve ilim sıfatı dahi; hikmetli, intizamlı, mizanlı olan bütün masnuat miktarınca ve ilim ile idare ve tedbir ve tezyin ve temyiz edilen bütün mahlukat adedince, mevsufları olan birtek Zat-ı Akdes'i bildirir. Ve hayat sıfatı ise; kudreti bildiren bütün eserler ve ilmin vücudunu bildiren bütün intizamlı ve hikmetli ve mizanlı ve zinetli suretler, haller ve sair sıfatları bildiren bütün deliller, sıfat-ı hayatın delilleriyle beraber, hayat sıfatının tahakkukuna delâlet ettikleri gibi; hayat dahi, bütün o delilleriyle, ayineleri olan bütün zihayatları şahid göstererek Zat-ı Hayy-ı Kayyum'u bildirir. Ve kâinatı, serbeser her vakit taze taze ve ayrı ayrı cilveleri ve nakışları göstermek için, daima değişen ve tazelenen ve hadsiz ayinelerden terekküb eden bir ayine-i ekber suretine çevirir. Ve bu kıyasla görmek ve işitmek, ihtiyar etmek ve konuşmak sıfatları dahi; herbiri birer kâinat kadar Zat-ı Akdes'i bildirir, tanıttırır.

Hem o sıfatlar, Zat-ı Zülcelal'in vücuduna delâlet ettikleri gibi, hayatın vücuduna ve tahakkukuna ve o Zatın hayatdar ve diri olduğuna dahi bedahetle delâlet ederler. Çünki: Bilmek hayatın alâmeti, işitmek dirilik emaresi, görmek dirilere mahsus, irade hayat ile olabilir, ihtiyarî iktidar zihayatlarda bulunur, tekellüm ise bilen dirilerin işidir.

İşte, bu noktalardan anlaşılır ki; hayat sıfatının yedi defa kâinat kadar delilleri ve kendi vücudunu ve mevsufun vücudunu bildiren bürhanları vardır ki, bütün sıfatların esası ve menbaı ve ism-i azamın masdarı ve medarı olmuştur." (Ş.144-147)

---

* Sıfat-ı sübutiye, Matüridî Mezhebince (tekvin) sıfatıyla sekiz, Eş'arîce mezkûr olduğu üzere yedidir. (Hazırlayanlar)

Birkaç atıf notu:

-Hikmet ve adalet-i İlahiyenin tecelli-i esmayı tahdidi, bak: 855.p.sonu

-Sıfat-ı ezeliyye âlemi, bak: 514.p.

-Esmanın tenevvüü, bak: 460.p. sonu

227- Allah'ın sıfatlarında tagayyür ve mertebeler yoktur. Ve mahiyeti hiçbir mahiyete benzemez:

"Allah'ın kudreti, ilmi, iradesi, kelâmı, zatî sıfatlarıdır. Zat-ı Akdes'e lâzımdırlar. Onlarda teceddüd yok, ziyade ve noksan olmaya kabiliyet yok, tagayyürleri yok ki, mertebeleri olsun. Maahaza acz bu sıfatların zıddı olduğundan, onların içine girip oturamaz. Binaenaleyh, kudret-i İlahiyede zerre ile şems arasında fark yoktur." (İ.İ.158)

"Sani-i Kâinat, elbette kâinat cinsinden değildir. Mahiyeti, hiçbir mahiyete benzemez. Öyle ise kâinat dairesindeki manialar, kayıtlar O'nun önüne geçemez; O'nun icraatını takyid edemez. Bütün kâinatı birden tasarruf edip çevirebilir. Eğer kâinat yüzündeki görünen tasarrufat ve ef'al, kâinata havale edilse o kadar müşkilat ve karışıklığa sebebiyet verir ki; hiçbir intizam kalmadığı gibi, hiçbir şey dahi vücudda kalmaz; belki vücuda gelemez.

Meselâ: Nasılki kemerli kubbelerdeki ustalık san'atı, o kubbedeki taşlara havale edilse ve bir taburun zabite ait idaresi, neferata bırakılsa; ya hiç vücuda gelmez veyahut çok müşkilat ve karışıklık içinde intizamsız bir vaziyet alacak. Halbuki o kubbelerdeki taşlara vaziyet vermek için, taş nev'inden olmayan bir ustaya verilse ve taburdaki neferatın idaresi, mertebe itibariyle zabitlik mahiyetini haiz olan bir zabite havale edilse; hem san'at kolay olur, hem tedbir ve idare suhuletli olur. Çünki taşlar ve neferler biribirine mani' olurlar; usta ve zabit ise, manisiz her noktaya bakar, idare eder.

İşte وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ اَعْلَى Vacib-ül-Vücud'un mahiyet-i kudsiyesi, mahiyat-ı mümkinat cinsinden değildir. Belki bütün hakaik-ı kâinat, o mahiyetin Esma-i Hüsnasından olan Hak isminin şualarıdır. Madem mahiyet-i mukaddesesi; hem Vacib-ül Vücuddur, hem maddeden mücerreddir, hem bütün mahiyata muhaliftir; misli, misali, mesîli yoktur. Elbette o Zat-ı Zülcelal'in o Kudret-i Ezeliyesine nisbeten bütün kâinatın idaresi ve terbiyesi; bir bahar, belki bir ağaç kadar kolaydır. Haşr-i Azam ve dar-ı âhiret, Cennet ve Cehennem'in icadı; bir güz mevsiminde ölmüş ağaçların yeniden bir baharda ihyaları kadar kolaydır." (M.249)

228- Hem "Sani-i Zülcelal, bütün nevakıstan pak ve münezzehtir. Çünki noksaniyet, maddîyatın mahiyetlerindeki istidadın kılletinden ileri gelir. Halbuki Cenab-ı Hak maddîyattan değildir. Ve keza Sani-i Kadîm-i Ezelî, kâinatın ihtiva ettiği eşyanın cismiyet, cihetiyet, tagayyür, temekkün gibi istilzam ettikleri levazım ve evsaftan berî ve münezzehtir. Kur'an-ı Kerim şu iki hakikate "Allah'a misil yapmayın" mânâsına olan فَلاَ تَجْعَلُوا لِلَّهِ اَنْدَادًا (2:22) âyetiyle işaret etmiştir." (İ.İ.91)

229- Hem "bu kâinatın Hâlik-ı Zülcelal'i Kayyum'dur. Yani bizatihi kaimdir, daimdir, bakidir. Bütün eşya Onunla kaimdir, devam eder ve vücudda kalır, beka bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun o nisbet-i Kayyumiyet kesilse, kâinat mahvolur. Hem o Zat-ı Zülcelal'in Kayyumiyetiyle beraber Kur'an-ı Azimüşşan'da ferman ettiği gibi (42:11) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ dür. Yani ne zatında, ne sıfatında, ne ef'alinde naziri yoktur, misli olmaz, şebihi yoktur, şeriki olmaz. Evet bütün kâinatı bütün şuunatıyla ve keyfiyatıyla kabza-i Rububiyetinde tutup, bir hane ve bir saray hükmünde kemâl-i intizam ile tedbir ve idare ve terbiye eden bir Zat-ı Akdes'e misil ve mesîl ve şerik ve şebih olmaz, muhaldir. Evet bir Zat ki, ona yıldızların icadı zerreler kadar kolay gele.. ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine müsahhar ola.. ve hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil hiçbir fiile mani olmaya.. ve hadsiz efrad, bir ferd gibi nazarında hazır ola.. ve bütün sesleri birden işite.. ve umumun hadsiz hâcatını birden yapabile.. ve kâinatın mevcudatındaki bütün intizamat ve mizanların şehadetiyle hiçbir şey, hiçbir hal, daire-i meşiet ve iradesinden hariç olmaya.. ve hiçbir mekânda olmadığı halde, herbir yerde ve herbir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola.. ve herşey Ondan nihayet derecede uzak olduğu halde, O ise herşeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zat-ı Hayy-ı Kayyum-u Zülcelal'in elbette hiçbir cihetle misli, naziri, şeriki, veziri, zıddı, niddi olmaz ve olması muhaldir. Yalnız mesel ve temsil suretinde şuunat-ı kudsiyesine bakılabilir." (L.341)

"En ziyade cay-ı dikkat ve cay-ı hayret şudur ki: Vücudun en kuvvetli mertebesi olan "vücub"un ve vücudun en sebatlı derecesi olan "maddeden tecerrüd"ün ve vücudun zevalden en uzak tavrı olan "mekândan münezzehiyet"in ve vücudun en sağlam ve tagayyürden ve ademden en mukaddes sıfatı olan "vahdet"in sahibi olan Zat-ı Vacib-ül Vücud'un en has hassası ve lâzım-ı zatîsi olan ezeliyeti ve sermediyeti; vücudun en zaif merte-

besi ve en incecik derecesi ve en mütegayyir, mütehavvil tavrı ve en ziyade mekâna yayılmış olan hadsiz, kesretli bir maddî madde olan esir ve zerrat gibi şeylere vermek.. ve onlara ezeliyet isnad etmek.. ve onları ezelî tasavvur etmek.. ve kısmen âsar-ı İlahiyenin onlardan neş'et ettiğini tevehhüm etmek.. ne kadar hilaf-ı hakikat ve vakıa muhalif ve akıldan uzak ve bâtıl bir fikir olduğu, Risale-i Nur'un müteaddid cüz'lerinde kat'i bürhanlarla gösterilmiştir." (L.343)

230- "Mühim bir suale kat'i bir cevab: Ehl-i dalâletten bir kısmı diyorlar ki: "Kâinatı bir faaliyet-i daime ile tağyir ve tebdil eden Zatın, elbette kendisinin de mütegayyir ve mütehavvil olması lâzım gelir."

Elcevab: Hâşa!.. Yüzbin defa hâşa!.. Yerdeki ayinelerin tagayyürü, gökteki Güneşin tagayyürünü değil, bil'akis cilvelerinin tazelendiğini gösterir. Hem ezelî, ebedî, sermedî, her cihetçe kemâl-i mutlakta ve istiğna-yı mutlakta, maddeden mücerred, mekândan kayıddan imkândan münezzeh, müberra, mualla olan bir Zat-ı Akdes'in tagayyürü ve tebeddülü muhaldir. Kâinatın tagayyürü; Onun tagayyürüne değil, belki adem-i tagayyürüne ve gayr-ı mütehavvil olduğuna delildir. Çünki müteaddid şeyleri intizamla daimî tağyir ve tahrik eden bir zat, mütegayyir olmamak ve hareket etmemek lâzım gelir. Meselâ: Sen çok iplerle bağlı çok gülleleri ve topları çevirdiğin ve daimî intizamla tahrik edip vaziyetler verdiğin vakit, senin yerinde durup tagayyür ve hareket etmemekliğin gerektir. Yoksa o intizamı bozacaksın. Meşhurdur ki; intizamla tahrik eden, hareket etmemek; ve devam ile tağyir eden, mütegayyir olmamak gerektir; ta ki o iş intizamla devam etsin.

Saniyen: Tagayyür ve tebeddül; hudustan ve tekemmül etmek için tazelenmekten ve ihtiyaçtan ve maddîlikten ve imkândan ileri geliyor. Zat-ı Akdes ise; hem kadîm, hem her cihetçe kemâl-i mutlakta, hem istiğna-yı mutlakta, hem maddeden mücerred, hem Vacib-ül Vücud olduğundan; elbette tagayyür ve tebeddülü muhaldir, mümkün değildir..." (L.351) *(Bak: Müşebbihe)*

231- Allah'a iman hakikatı sırr-ı tevhidi ve emre teslimiyeti iktiza eder:

"Allah'ı bilmek, bütün kâinata ihata eden rububiyetine ve zerrelerden yıldızlara kadar cüz'i ve küllî herşey O'nun kabza-i tasarrufunda ve kudret ve iradesiyle olduğuna kat'i iman etmek ve mülkünde hiçbir şeriki olmadığına ve اَللّٰهُ ۘ اِلٰهَ اِ kelime-i kudsiyesine, hakikatlarına iman etmek, kalben tasdik etmekle olur.

Yoksa "Bir Allah var" deyip, bütün mülkünü esbaba ve tabiata taksim etmek ve onlara isnad etmek, hatta hadsiz şerikleri hükmünde esbabı merci tanımak ve herşeyin yanında hazır irade ve ilmini bilmemek ve şiddetli emirlerini tanımamak ve sıfatlarını ve gönderdiği elçilerini, peygamberlerini bilmemek, elbette hiçbir cihette Allah'a iman hakikatı onda yoktur. Belki Küfr-ü mutlaktaki manevî cehennemin dünyevî tazibinden kendini bir derece teselliye almak için o sözleri söyler.

Evet, inkâr etmemek başkadır, iman etmek bütün bütün başkadır.

Evet, kâinatta hiçbir zişuur, kâinatın bütün eczası kadar şahidleri bulunan Halik-ı Zülcelal'i inkâr edemez. Etse, bütün kâinat onu tekzib edeceği için susar, lâkayd kalır. Fakat O'na iman etmek: Kur'an-ı Azimüşşan'ın ders verdiği gibi, O Hâlik'ı sıfatları ile, isimleri ile umum kâinatın şehadetine istinaden kalben tasdik etmek ve elçileriyle gönderdiği emirleri tanımak; ve günah ve emre muhalefet ettiği vakit, kalben tevbe ve nedamet etmek iledir. Yoksa, büyük günahları serbest işleyip istiğfar etmemek ve aldırmamak, o imandan hissesi olmadığına delildir." (E.L.I.203)

232- Tabiatçılığın reddi ve Allah'a imanın delillerinden örnekler:

Önceki parağraflarda görülen örnekler gibi Allah'ın varlığını, birliğini ve sıfatlarını aklen, mantıken ve ilmen isbat ile iman-ı billah hakikatının bedahet derecesinde olduğunu gösteren ve kâinat hakikatları müvacehesinde şirkin butlanını isbat eden deliller pek çoktur. Risale-i Nur Külliyatında bu mevzuda kâfi izahat vardır. Son derece mantıkî, ilmî ve mukni olan bu delillerden birkaç örneği burada makam münasebetiyle zikredilecektir.

233- Birinci Örnek: Bir mukaddeme ile dokuz bürhan üzerine tertiblenmiş olan "Tabiat Risalesi" namındaki eserden alınan bu örnek, yalnız "Mukaddeme" ile "Birinci Bürhan"dan ibarettir. Şöyle ki:

"قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِى اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِالسَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ (14:10)

Şu Âyet-i Kerime istifham-ı inkarî ile "Cenab-ı Hak hakkında şek olmaz ve olmamalı" demekle; vücud ve vahdaniyet-i İlahiye, bedahet derecesinde olduğunu gösteriyor.

Mukaddeme: Ey insan! Bil ki, insanların ağzından çıkan ve dinsizliği işmam eden dehşetli kelimeler var. Ehl-i iman, bilmiyerek istimal ediyorlar. Mühimlerinden üç tanesini beyan edeceğiz.

Birincisi: "Evcedethü-l Esbab" Yani "esbab bu şey'i icad ediyor"

İkincisi: "Teşekkele Binefsihî" Yani "kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor."

Üçüncüsü: "İktezathü-t Tabiat" Yani "tabiidir, tabiat iktiza edip icad ediyor." Evet madem mevcudat var ve inkâr edilmez. Hem her mevcud sanatlı ve hikmetli vücuda geliyor. Hem madem kadîm değil, yeniden oluyor. Herhalde ey mülhid! Bu mevcudu, meselâ bu hayvanı ya diyeceksin ki, esbab-ı âlem onu icad ediyor; yani esbabın içtimaında o mevcud vücud buluyor.. veyahud o kendi kendine teşekkül ediyor.. veyahud tabiat muktezası olarak, tabiatın te'siriyle vücuda geliyor.. veyahud bir Kadir-i Zülcelal'in kudretiyle icad edilir. Madem aklen bu dört yoldan başka yol yoktur; evvelki üç yol muhal, battal, mümteni', gayr-ı kabil oldukları kat'i isbat edilse; bizzarure ve bilbedahe dördüncü yol olan tarik-ı Vahdaniyet şeksiz şüphesiz sabit olur.

234- Amma birinci yol ki: Esbab-ı âlemin içtimaiyle, teşkil-i eşya ve vücud-u mahlukattır. Pek çok muhalatından yalnız üç tanesini zikrediyoruz. Birincisi: Bir eczanede gayet muhtelif maddelerle dolu yüzer kavanoz şişeler bulunuyor. O edviyelerden, zihayat bir macun istenildi. Hem, hayatdar hârika bir tiryak onlardan yapılmak icab etti. Geldik, o eczahanede, o zihayat macunun ve hayatdar tiryakın çoklukla efradını gördük. O macunlardan herbirisini tedkik ettik. Görüyoruz ki: O kavanoz şişelerden herbirisinden, bir mizan-ı mahsus ile, bir iki dirhem bundan, üç dört dirhem bundan, üç dört dirhem ötekinden, altı yedi dirhem başkasından ve hakeza.. muhtelif mikdarlarda eczalar alınmış. Eğer birinden bir dirhem ya noksan veya fazla alınsa, o macun zihayat olamaz, hasiyetini gösteremez.

Hem o hayatdar tiryakı da tedkik ettik. Herbir kavanozdan bir mizan-ı mahsus ile bir madde alınmış ki, zerre mikdarı noksan veya ziyade olsa, tiryak hassasını kaybeder. O kavanozlar elliden ziyade iken, herbirisinden ayrı bir mizan ile alınmış gibi, ayrı ayrı mikdarda eczaları alınmış. Acaba hiçbir cihette imkân ve ihtimal var mı ki, o şişelerden alınan muhtelif mikdarlar, şişelerin garib bir tesadüf veya fırtınalı bir havanın çarpmasıyla devrilmesinden, herbirisinden alınan mikdar kadar yalnız o mikdar aksın, beraber gitsinler ve toplanıp o macunu teşkil etsinler. Acaba bundan daha hurafe, muhal, batıl birşey var mı? Eşek muzaaf bir eşekliğe girse, sonra insan olsa, "bu fikri kabul etmem" diye kaçacaktır.

İşte bu misal gibi.. herbir zihayat elbette zihayat bir macundur; ve herbir nebat, hayatdar bir tiryak gibidir ki, çok müteaddid eczalardan, çok muhtelif maddelerden, gayet hassas bir ölçü ile alınan maddelerden terkib edilmiştir. Eğer esbaba, anasıra isnad edilse ve "esbab icad etti" denilse; aynen

eczahanedeki macunun, şişelerin devrilmesinden vücud bulması gibi, yüz derece akıldan uzak, muhal ve batıldır.

Elhasıl: Şu eczahane-i kübrâ-yı âlemde, Hakim-i Ezelî'nin mizan-ı kaza ve kaderiyle alınan mevadd-ı hayatiye, hadsiz bir hikmet ve nihayetsiz bir ilim ve herşeye şâmil bir irade ile vücud bulabilir. Kör, sağır, hudutsuz, sel gibi akan küllî anasır ve tabayi ve esbabın işidir diyen bedbaht, "o tiryak-ı acib, kendi kendine şişelerin devrilmesinden çıkıp olmuştur" diyen divane bir hezeyancı, sarhoş bulunan bir ahmaktan daha ziyade ahmaktır. Evet o küfür; ahmakane, sarhoşane, divanece bir hezeyandır." (L.177) *(Bak: Tabiat)*

Bürhanların diğer kısmı me'haz kitabdadır.

235- İkinci Örnek: Otuzuncu Söz'den alınan parağraftır. Şöyle ki:

"Her zerrede hem harekâtında, hem sükûnetinde; iki güneş gibi iki nur-u Tevhid parlıyor. Çünki Onuncu Söz'ün Birinci İşaretinde icmalen ve Yirmiikinci Söz'de tafsilen isbat edildiği gibi; herbir zerre, eğer memur-u İlahî olmazsa ve Onun izni ve tasarrufu ile hareket etmezse ve ilim ve kudretiyle tahavvül etmezse; o vakit herbir zerrenin nihayetsiz bir ilmi, hadsiz bir kudreti, herşeyi görür bir gözü, her şeye bakar bir yüzü, herşeye geçer bir sözü bulunmak lâzım gelir. Çünki anasırın herbir zerresi, herbir cism-i zihayatta muntazaman işler veya işleyebilir. Eşyanın intizamatı ve kavanin-i teşekkülatı birbirine muhaliftir. Onların nizamatı bilinmezse, işlenilmez; işlenilse de yanlışsız yapılmaz. Halbuki yanlışsız yapılıyor. Öyle ise o hizmet eden zerreler, ya bir ilm-i muhit sahibinin izin ve emriyle ve ilim ve iradesiyle işliyorlar veyahut kendilerinde öyle bir muhit ilim ve kudret bulunmak lâzım geliyor.

Evet havanın herbir zerresi, herbir zihayatın cismine, herbir çiçeğin her bir meyvesine, herbir yaprağın binasına girip işliyebilir. Halbuki onların teşkilatları ayrı ayrı tarzdadır, başka başka nizamatı var. Bir incir meyvesinin fabrikası, faraza çuha makinesi gibi olsa bir nar meyvesinin fabrikası da şeker makinesi gibi olacaktır ve hakeza.. o binaların, o cisimlerin proğramları birbirinden başkadır. Şimdi şu zerre-i havaiyye, bütün onlara girer veya girebilir ve gayet hakîmane ve üstadane yanlışsız olarak işler, vaziyetler alır. Vazifesi bittikten sonra kalkar gider. İşte müteharrik havanın müteharrik zerresi, ya nebatata ve hayvanata, hatta meyvelerine ve çiçeklerine giydirilen suretlerin, mikdarların teşkilatını, biçimini bilmesi lâzımgeldiği.. veyahut onlar, bir bilenin emir ve iradesiyle memur olması lâzım geldiği gibi; sakin toprak, sakin olan herbir zerresi; bütün çiçekli nebatatın ve meyvedar ağaçların tohumla-

rına medar ve menşe' olmak kabil olduğundan, hangi tohum gelse o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsus bir fabrika ve bütün levazımatına ve teşkilatına lâzım bütün cihazatı bulunduğundan; o zerrede o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcar ve nebatat ve çiçekler ve meyveler envaı adedince muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması veyahut mucizekâr, herşeyi hiçten icad eder ve herşeyin herşeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır veyahut bir Kadir-i Mutlak, bir Alim-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle, havl ve kuvveti ile o vazifeler gördürülür." (S.549)

236- Üçüncü Örnek: "Şualar" eserinden seçilen bu örnek, eşyanın icadı hususunda şirk ve vahdet yollarını mukayese eder. Şöyle ki:

"Eşyanın icadı, ya ademden olur, ya terkib suretinde sair anasırdan ve mevcudattan toplanır. Eğer birtek zata verilse, o vakit her halde o zatın herşeye muhit bir ilmi ve herşeye müstevli bir kudreti bulunacak. Ve bu surette onun ilminde suretleri ve vücud-u ilmîleri bulunan eşyaya vücud-u haricî vermek ve zâhir bir ademden çıkarmak ise, bir kibrit çakar gibi veya göze görünmeyen bir yazı ile yazılan bir hattı göze göstermek için, gösterici bir maddeyi üstüne geçirmek ve sürmek gibi veya fotoğrafın ayinesindeki sureti kağıt üstüne nakleden kolay ameliyat gibi gayet kolay bir surette Saniin ilminde planları ve proğramları ve manevî mikdarları bulunan eşyayı, "Emr-i Kün Feyekûn" ile adem-i zahirîden vücud-u haricîye çıkarır. Eğer inşa ve terkib suretinde olsa ve hiçten, ademden icad etmeyip belki anasırdan ve etraftan toplamak suretiyle yapsa; yine nasılki bir taburun istirahat için her tarafa dağılmış olan efradlarının bir boru sadasıyla toplanmaları ve muntazam bir vaziyete girmeleri ve o sevkiyatı teshil ve o vaziyeti muhafaza hususunda, bütün ordu kendi kumandanının kuvveti ve kanunu ve gözü hükmünde olduğu gibi...

Aynen öyle de: Sultan-ı Kâinat'ın kumandası altındaki zerreler, Onun kaderî ve ilmî düsturlarıyla ve müstevli kudretinin kanunlarıyla ve temas ettikleri sair mevcudat dahi, o Sultan'ın kuvveti ve kanunu ve memurları gibi teshilatçı olarak o zerreler sevkolunup gelirler. Bir zihayatın vücudunu teşkil etmek için ilmî, kaderî birer manevî kalıp hükmünde bir mikdar-ı muayyen içine girerler, dururlar. Eğer eşya, ayrı ayrı ellere ve esbaba ve tabiat gibi şeylere havale edilse, o halde bütün ehl-i aklın ittifakıyla; hiçbir sebeb hiçbir cihetten, hiçten ademden icad edemez. Çünki o sebebin muhit bir ilme, müstevli bir kudreti olmadığından, o adem ise, yalnız zahirî ve haricî bir adem olmaz belki adem-i mutlak olur. Adem-i mutlak ise, hiçbir cihetle

menşe-i vücud olamaz. Öyle ise, her halde terkib edecek. Halbuki inşa ve terkip suretinde bir sineğin, bir çiçeğin cesedini cismini zemininin yüzünden toplamak ve ince bir elek ile eledikten sonra binler müşkilatla o mahsus zerreler gelebilirler. Hem geldikten sonra dahi, o cisimde dağılmadan muntazam bir vaziyeti muhafaza etmek için -manevi ve ilmî kalıpları bulunmadığından- maddî ve tabii bir kalıp, belki azaları adedince kalıplar lâzımdır; tâ ki o gelen zerreler, o cism-i zihayatı teşkil etsinler.

İşte bütün eşya birtek zata verilmesi, vücub ve lüzum derecesinde bir kolaylık ve müteaddid esbaba verilmesi, imtina' ve muhal derecesinde müşkilatlar bulunduğu gibi.. herşey Zat-ı Vahid-i Ehad'e verilse, nihayet derecede ucuzluk içinde gayet derecede kıymetdar ve fevkalâde san'atlı ve çok manidar ve gayet kuvvetli olur. Eğer şirk yolunda müteaddid esbaba ve tabiata havale edilse; nihayet derecede pahalılık içinde, gayet derecede ehemmiyetsiz, sanatsız, mânâsız, kuvvetsiz olur. Çünki nasıl bir adam, askerlik haysiyetiyle bir kumandan-ı azama intisab ve istinad ettiğinden, hem bir ordu onun arkasında -lüzum olursa- tahşid edilebilir bir kuvve-i manevîyeyi, hem o kumandanın ve ordunun kuvveti, onun ihtiyat kuvveti olmasıyla, kuvvet-i şahsiyesinden binler defa ziyade maddî bir kudreti, hem o ehemmiyetli kuvvetinin menabiini ve cephanesini ordu taşıdığı için kendisi taşımağa mecbur olmadığından fevkalâde işleri yapabilecek bir iktidarı kazandığından, o tek nefer, düşman bir müşiri esir ve bir şehri tehcir ve bir kaleyi teshir edebilir. Ve eseri, hârika ve kıymetdar olur. Eğer askerliği terkedip, kendi kendine kalsa, o hârika kuvve-i manevîyeyi ve o fevkalâde kudreti ve o mucizekâr iktidarı birden kaybederek, adi bir başı bozuk gibi kuvvet-i şahsiyesine göre cüz'i, kıymetsiz, ehemmiyetsiz işleri görebilir ve eseri de o nisbette küçülür.

237- Aynen öyle de: Tevhid yolunda herşey Kadir-i Zülcelal'e intisab ve istinad ettiğinden, bir karınca bir Fir'avunu, bir sinek bir Nemrudu, bir mikrop bir cebbarı mağlub ettikleri gibi.. tırnak gibi bir çekirdek, dağ gibi bir ağacı omuzunda taşıyarak o ağacın bütün âlat ve cihazatının menşei ve mahzeni bir tezgah olmakla beraber, her bir zerre dahi, yüzbin san'atlarda ve tarzlarda bulunan cisimleri ve suretleri teşkil etmek hizmetinde bulunmak olan hadsiz vazifeleri, o intisab ve istinad ile görebilir. Ve o küçücük memurların ve bu incecik askerlerin mazhar oldukları eserler gayet mükemmel ve san'atlı ve kıymetdar olur. Çünki o eserleri yapan zat, Kadir-i Zülcelal'dir. Onların ellerine vermiş, onları perde yapmış. Eğer şirk yolunda esbaba havale edilse; karıncanın eseri karınca gibi ehemmiyetsiz ve zerrenin sanatı zerre kadar kıymeti kalmaz ve herşey manen sukut ettiği gibi maddeten dahi o derece sukut edecekti ki, koca dünyayı beş para ile kimse almazdı.

Madem hakikat budur. Ve madem herşey nihayet derecede hem kıymetdar, hem sanatlı, hem manidar, hem kuvvetli görünüyor, gözümüzle görüyoruz. Elbette tevhid yolundan başka yol yoktur ve olamaz. Eğer olsa, bütün mevcudatı değiştirmek ve dünyayı ademe boşaltıp, yeniden ehemmiyetsiz müzahrafatla doldurmak lâzım gelecek. Ta ki, şirke yol açılabilsin." (Ş.24-26)

238- Dördüncü Örnek: "Sözler" mecmuasından seçilen bu örnek, eşyada görünen fevkalâde sanat ve hikmetin, sebebleri müessiriyetten azledip tesiri Müsebbib-ül Esbab'a verdiğini isbat eden delilerden biridir. Şöyle ki:

Kâinatta "esbab ve اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ (39:62)"

müsebbebat" görünen eşyaya bakıyoruz ve görüyoruz ki: En âlâ bir sebeb, en âdi bir müsebbebe kuvveti yetmiyor. Demek esbab bir perdedir, müsebbebleri yapan başkadır. Meselâ: Hadsiz masnuattan yalnız cüz'i bir misal olarak, insan başı içinde bir hardal küçüklüğünde bir yerde yerleştirilen kuvve-i hâfızaya bakıyoruz, görüyoruz ki; öyle bir cami' kitap, belki kütübhane hükmündedir ki, bütün sergüzeşt-i hayatı, içinde karıştırılmaksızın yazılıyor.

Acaba şu mucize-i kudrete hangi sebeb gösterilebilir? Telafif-i dimağiyye mi? Basit şuursuz hüceyrat zerreleri mi? Tesadüf rüzgarları mı? Halbuki o mucize-i san'at, öyle bir zatın sanatı olabilir ki; beşerin Haşirde neşredilecek büyük defter-i a'malinden muhasebe vaktinde hatıra getirilecek ve işlediği her fiilleri yazıldığını bildirmek için bir küçük sened istinsah edip yazıp aklının eline verecek bir Sani-i Hakim'in san'atı olabilir. İşte beşerin kuvve-i hafızasına misal olarak bütün yumurtaları, çekirdekleri, tohumları kıyas et ve bu cami' küçücük mucizelere de sair müsebbebatı da kıyas et. Çünki hangi müsebbebe ve masnua baksan, o derece hârika bir san'at var ki, değil onun adi, basit sebebi, belki bütün esbab toplansa, ona karşı izhar-ı acz edecekler.

Meselâ: Büyük bir sebeb zannedilen Güneşi ihtiyarlı, şuurlu farz ederek ona denilse: "Bir sineğin vücudunu yapabilir misin?" Elbette diyecek ki: "Halıkımın ihsanı ile dükkanımda ziya, renkler, hararet çok. Fakat sineğin vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkanımda bulunur ve ne de benim iktidarım dahilindedir."

Hem nasıl ki müsebbebdeki hârika sanat ve tezyinat, esbabı azledip müsebbib-ül esbab olan Vacib-ül Vücud'a işaret ederek وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ اَلْاَمْرُ كُلُّهُ (11:123) sırrınca Ona teslim-i umur eder. Öyle de: Müsebbebata takılan ne-

ticeler, gayeler, faideler; bilbedahe perde-i esbab arasında bir Rabb-i Kerim'in, bir Hakim-i Rahim'in işleri olduğunu gösterir. Çünki şuursuz esbab, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki görüyoruz: Vücuda gelen her mahluk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok hikmetleri takip ederek vücuda geliyor. Demek bir Rabb-i Hakîm ve Kerim, o şeyleri yapıp gönderiyor. O faideleri onlara gaye-i vücud yapıyor. Meselâ, yağmur geliyor. Yağmuru zahiren intac eden esbab, hayvanatı düşünüp onlara acıyıp merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu malumdur. Demek hayvanatı halkeden ve rızıklarını taahhüd eden bir Hâlik-ı Rahim'in hikmetiyle imdada gönderiliyor. Hatta yağmura "rahmet" deniliyor. Çünki çok âsar-ı rahmet ve faideleri tazammun ettiğinden, güya yağmur şeklinde rahmet tecessüm etmiş, takattur etmiş; katre katre geliyor. Hem bütün mahlukatın yüzüne tebessüm eden bütün zinetli nebatat ve hayvanattaki tezyinat ve gösterişler, bilbedahe perde-i gayb arkasında bu süslü ve güzel san'atlar ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek istiyen bir Zat-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve vahdetine delâlet ederler. Demek eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler, tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına kat'iyyen delâlet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise bilbedahe Vedud, Maruf bir Sani-i Kadir'in vücub-u vücuduna ve vahdetine şehadet eder.

239- Elhasıl: Sebeb, gayet adi, âciz ve ona isnad edilen müsebbeb ise, gayet san'atlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, cahil ve camid olan esbabı ortadan atar, bir Sani-i Hakîm'in eline teslim eder. Hem müsebbebin yüzündeki tezyinat ve meharetler, kendi kudretini zişuurlara bildirmek istiyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sani-i Hakîm'e işaret eder." (S.679-681)

"...Ve madem tanzim etmek ve bilhassa gayeleri takip etmek ve maslahatları gözeterek bir intizam vermek, yalnız ilim ve hikmetle olur ve irade ve ihtiyar ile yapılır.. elbette ve her halde, bu hikmetperverane intizam ve bu gözümüz önündeki maslahatkârane çeşit çeşit hadsiz intizamat-ı mahlukat, bedahet derecesinde delâlet ve şehadet eder ki; bu mevcudatın Hâlıkı ve Müdebbiri birdir, Faildir, Muhtardır. Her şey Onun kudretiyle vücuda gelir, Onun iradesiyle birer vaziyet-i mahsusa alır ve Onun ihtiyarıyla bir suret-i muntazama giyer." (Ş.163)

"وَاِنَّ لَكُمْ فِى اْ َنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ
مِنْ بَيْنِ فَرْ ٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ (16:66)

âyeti, ibret-feşan bir fermandır. Evet başta inek ve deve ve keçi ve koyun olarak, süt fabrikaları olan vâlidelerin memelerinde, kan ve fışkı içinde bulaştırmadan ve bulandırmadan ve onlara bütün bütün muhalif olarak halis, temiz, safi, mugaddi, hoş, beyaz bir sütü koymak; ve yavrularına karşı o sütten daha ziyade hoş, şirin, tatlı, kıymetli ve fedakârane bir şefkati kalblerine bırakmak; elbette o derece bir rahmet, bir hikmet, bir ilim, bir kudret ve bir ihtiyar ve dikkat ister ki: Fırtınalı tesadüflerin ve karıştırıcı unsurların ve kör kuvvetlerin hiçbir cihetle işleri olamaz. İşte böyle gayet mucizeli ve hikmetli bu sanat-ı Rabbaniyenin ve bu fiil-i İlahînin, umum ruy-i zeminde, yüzbinlerle nevilerin, hadsiz vâlidelerinin kalblerinde ve memelerinde aynı anda, aynı tarzda, aynı hikmet ve aynı dikkat ile tecellisi ve tasarrufu ve yapması ve ihatası, bedahetle vahdeti isbat eder." (Ş.156) *(Bak: 3712.p.)*

İşte böyle hadsiz delail-i akliye ve nakliye ile müberhen olan iman-ı billaha dair gösterilen mezkûr delâil, ancak denizden bir katre mesabesindedir. Çünkü erbab-ı basiret için bütün âlem delail-i Vahdaniyetle doludur.

240- A'MAL اعمال : Ameller. İşler. Yapılan hayırlar, ibadetler. *(Bak: Defter-i A'mal, Habt-ı A'mal, İbadet, Lisan-ı hal)*

241- A'MAL-İ SALİHA اعمالِ صالحه : Şeriat dairesinde yapılan ve Allah'ın rızasına uygun olan iyi ve hayırlı işler. Salihat kelimesi de aynı mânâda kullanılıyor. *(Bak: Sadaka, Takva)*

"Kur'an, salihatı mutlak, mübhem bırakıyor... Çünki ahlâk ve faziletler, hüsn ve hayr çoğu nisbîdirler.. Nev'den nev'e geçtikçe değişir... Sınıftan sınıfa nazil oldukça ayrılır... Mahalden mahalle tebdil-i mekân ettikçe başkalaşır. Cihet muhtelif olsa, muhtelif olur. Ferdden cemaate, şahıstan millete çıktıkça mahiyeti değişir.

Meselâ: Cesaret, sehavet; erkekte gayret, hamiyet, muavenete sebebdir. Karıda nüşuza, vekahete, zevc hakkına tecavüze sebeb olabilir.

Meselâ: Zaifin kaviye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur. Kavinin zaife karşı tevazuu, zaifte tezellül olur.

Meselâ: Bir ulü-l emir, makamındaki ciddiyeti vakar; mahviyeti zillettir. Hanesinde ciddiyeti kibir; mahviyeti tevazudur.

Meselâ: Tertib-i mukaddematta tefviz, tenbelliktir... Terettüb-ü neticede, tevekküldür.. Semere-i sa'yine, kısmetine rıza kanaattır. Meyl-i sa'yi kuvvetlendirir. Mevcuda iktifa dûn-himmetliktir.

Meselâ: Ferd, mütekellim-i vahde olsa müsamahası, fedakârlığı amel-i salihtir... Mütekellim-i maal-gayr olsa, hıyanet olur.

Meselâ: Bir şahıs, kendi namına hazm-ı nefs eder, tefahur edemez. Millet namına tefahur eder, hazm-ı nefs edemez.. Herbirinde birer misal gördün, istinbat et.

Madem ki, Kur'an bütün tabakata bütün a'sarda, kâffe-i ahvalde şamil bir hitab-ı ezelîdir. Hem nisbî hüsn, hayr çoktur. Salihattaki ıtlakı, belîgane bir îcaz-ı mutnebdir. Beyanda sükûtu, geniş bir sözdür." (S.T.İ. 5-6)

Kur'an nazarında "imana ait bilgilerden sonra en lâzım ve en mühim a'mal-i salihadır. Salih amel ise, maddî ve manevî hukuk-u ibada tecavüz etmemekle, hukukullah'ı da bihakkın ifa etmekten ibarettir. Ecnebilerden alınan maddî bilgiler, sanat ve terakkiyata ait ise, lâzımdır. Sefahete dair ise muzırdır." (M.N.115)

241/1- A'mal-i salihanın ifasında ve bilhassa dinî hizmetlerde çekilen eziyetler de amel-i salih gibidir.

Zira "خَيْرُ اُمُورِ اَحْمَزُهَا [16] sırrıyla; meşakkatli, külfetli, zevksiz, sıkıntılı a'mal-i saliha ve umur-u hayriye daha kıymetli daha sevablıdır. O sıkıntıda, o meşakkatteki ziyade sevabı ve makbuliyeti düşünüp, sabır içinde mesrurane şükretmek gerektir." (K.L.135)

"Bu dünya, dar-ül hikmettir, dar-ül-hizmettir, dar-ül ücret ve mükâfat değil. Buradaki a'mal ve hizmetlerin ücretleri berzahta ve âhirettedir. Buradaki amal, berzahta ve ahirette meyve verir. Madem hakikat budur a'mal-i uhreviyeye ait neticeleri dünyada istememek gerektir. Verilse de, memnunane değil, mahzunane kabul etmek lâzımdır. Çünki Cennet'in meyveleri gibi, kopardıkça yerine aynı gelmek sırrıyla, baki hükmünde olan amel-i uhrevî meyvesini, bu dünyada fani bir surette yemek, kâr-ı akıl değildir. Baki bir lambayı, bir dakika yaşıyacak ve sönecek bir lamba ile mübadele etmek gibidir." (M.451)

"Bugünlerde Kur'an-ı Hakîm'in nazarında imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i sâlih esaslarını düşündüm. Takva, menhiyattan ve

[16] Şerh-üs Siyer-il Kebir ci:1 sh:11

günahlardan içtinab etmek; ve amel-i sâlih, emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır. Her zaman def'-i şer, celb-i nef'a racih olmakla beraber; bu tahribat ve sefahet ve cazibedar hevesat zamanında bu takva olan def'-i mefasid ve terk-i kebair üss-ül esas olup, büyük bir rüchaniyet kesbetmiş." (K.L.148)

"Ehl-i Cennet'ten herkes kendi hissesinden kemal-i rıza ile memnun olması işaretiyle gösteriliyor ki, âhirette medar-ı rekabet birşey yoktur ve rekabet de olamaz. Öyle ise, âhirete ait olan a'mal-i sâlihada dahi rekabet olamaz; kıskançlık yeri değildir. Kıskançlık eden ya riyakârdır, a'mal-i sâliha suretiyle dünyevî neticeleri arıyor veyahud sadık cahildir ki, a'mal-i sâliha nereye baktığını bilmiyor ve a'mal-i sâlihanın ruhu, esası ihlas olduğunu derketmiyor." (L.157)

"Ey nefis! Az bir ömürde hadsiz bir amel-i uhrevî istersen ve herbir dakika-i ömrünü bir ömür kadar faideli görmek istersen ve âdetini ibadete ve gafletini huzura kalbetmeyi seversen, Sünnet-i Seniyeye ittiba et. Çünki bir muamele-i şer'iyeye tatbik-i amel ettiğin vakit, bir nevi huzur veriyor. Bir nevi ibadet oluyor. Uhrevî çok meyveler veriyor. Meselâ: Birşeyi satın aldın. Îcab ve kabul-i şer'iyeyi tatbik ettiğin dakikada, o âdi alış-verişin bir ibadet hükmünü alır. O tahattur-u hükm-ü şer'î bir tasavvur-u vahy verir. O dahi, Şârii düşünmekle bir teveccüh-ü İlahî verir. O dahi, bir huzur verir. Demek Sünnet-i Seniyeye tatbik-i amel etmekle bu fâni ömür, bâki meyveler verecek ve bir hayat-ı ebediyeye medar olacak olan faideler elde edilir.

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ اْ مِّيِّ الَّذِى
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ كَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

(7:158) fermanını dinle. Şeriat ve Sünnet-i Seniyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden esma-i hüsnanın herbir isminin feyz-i tecellisine bir mazhar-ı câmi' olmağa çalış..." (S.362)

"Bu dünya dâr-ül hizmettir, ücret almak yeri değildir. A'mal-i sâlihanın ücretleri, meyveleri, nurları berzahta, âhirettedir. O bâki meyveleri bu dünyaya çekmek ve bu dünyada onları istemek, âhireti dünyaya tâbi' etmek demektir. O amel-i sâlihin ihlası kırılır, nuru gider. Evet o meyveler istenilmez, niyet edilmez. Verilse, teşvik için verildiğini düşünüp şükreder." (K.L.134)

"Bu zamanda tahribat ve menfî cereyan dehşetlendiği için, takva bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan, kebireleri işlemeyen, kurtulur.

Böyle kebair-i azîme içinde amel-i sâlihin ihlasla muvaffakıyeti pek azdır. Hem az bir amel-i sâlih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir.

Hem takva içinde bir nevi amel-i sâlih var. Çünki bir haramın terki vâcibdir. Bir vâcibi işlemek, çok sünnetlere mukabil sevabı var. Takva, böyle zamanlarda, binler günahın tehacümünde bir tek içtinab, az bir amelle, yüzer günah terkinde, yüzer vâcib işlenmiş oluyor. Bu ehemmiyetli nokta niyetiyle, takva nâmıyla ve günahtan kaçınmak kasdıyla, menfî ibadetten gelen ehemmiyetli a'mal-i sâlihadır." (K.L.148)

"Makam-ı iddia, Risale-i Nur'un içtimaî derslerine ilişmek fikriyle, "Dinin tahtı ve makamı vicdandır, hükme kanuna bağlanmaz. Eskiden bağlanmasıyla içtimaî keşmekeşler olmuştur." dedi. Ben de derim ki: "Din yalnız iman değil, belki amel-i sâlih dahi dinin ikinci cüz'üdür. Acaba katl, zina, sirkat, kumar, şarab gibi hayat-ı içtimaiyeyi zehirlendiren pek çok büyük günahları işleyenleri onlardan men'etmek için, yalnız hapis korkusu ve hükûmetin bir hafiyesinin görmesi tevehhümü kâfi gelir mi? O halde her hanede, belki herkesin yanında daima bir polis, bir hafiye bulunmak lâzım gelir ki, serkeş nefisler kendilerini o pisliklerden çeksinler. İşte Risale-i Nur amel-i sâlih noktasında, iman canibinden, herkesin başında her vakit bir manevî yasakçıyı bulundurur. Cehennem hapsini ve gazab-ı İlahîyi hatırına getirmekle fenalıktan kolayca kurtarır." (Ş.285)

242- A'mal-i saliha hakkında rivayetler de vardır. Ezcümle; Elmalılı Tefsirinde nakledilen hadislerin bir kısmının mealleri şöyledir: "Öğrenmek istediğinizi öğrenin fakat bildiğinizle amel etmedikçe ilmin size hiç menfaatı olmaz." "İlimden istediğinizi öğrenin fakat amel etmedikçe ilim toplamakla me'cur olmazsınız vallahi." (E.T.4793) *(Mücerred Kur'an okuyup onunla amel etmeyen Cennet'te yükselemez, bak: 327.p.)*

"İlim amelden hayırlıdır, dinin kıvamı ise vera' ve takvadır. Ve âlim, az da olsa ilmiyle amel edendir."

"Size tam fakihi haber vereyim mi? Allah'ın rahmetinden nâsın ümidini kesmeyen ve Allah'ın revhinden onları ye'se düşürmeyen ve Allah'ın mekrinden onları emin kılmayan ve masivaya rağbet için Kur'anı bırakmayan kimsedir. Haberiniz olsun ki, ne tefakkuh olmayan bir ibadette, ne de tedebbür bulunmayan bir ilimde hayır yoktur." (E.T.4796)

İ.M. 65. hadisinde iman, marifet-i kalb ve lisanen izhar ve azalar ile amel diye tarif edilir. *(İlmin rüchaniyeti, bak: 1568, 1570, 1571, 1574, 1577, 1580, 1595.p.sonu)*

Salihat ve iyilikler mânâsında olan (birr) hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Birrin hususiyetleri: (2:177,189) (3:92)

-Birr ve takvada teavün: (5:2) (Bak: 3186, 3187.p.lar)

AMEL DEFTERİ عمل دفترى : *(Bak: Defter-i a'mal)*

243- AMENTÜ اٰمَنَتُ : (İman ettim) demek olup, imanın altı esasını kısaca ifade eden ibarenin has ismidir. Amentü'nün metni şöyledir:

اٰمَنْتُ بِا للّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه وَكُتُبِه وَرُسُلِه وَبِالْيَوْمِ اٰ ٰخِرِ وَبِالْقَدَرِ
خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالَى وَالْبَعْثُ بعْدَ الْمَوْ ِ حَقٌّ

İmanın altı esasını bildiren Hadis-i Şeriflerden biri şöyledir:

اَ ْيمَانُ اَنْ تُؤْ مِنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه وَكُتُبِه وَرُسُلِه "
وَبِا لْيَوْمِ اٰ ٰخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ

İman-ı hakiki, Allah Teala'ya ve onun meleklerine, kitablarına, peygamberlerine kalben inanmaktır ve âhiret gününü ve kaderi, onun hayır ve şerrini tasdik etmektir." [17]

Kur'an (4:136) âyeti, imanın beş rüknünü bildirir. Kader rüknü de diğer âyetlerde ayrıca bildirilir. *(Bak: Kader)*

Diğer iman rükünleri için: Allah, Melaike, Kütüb-ü Münzele, Kur'an, Nübüvvet, Haşr maddelerine bakınız.

244- AN'ANE عنعنه : Âdet, örf. *Ağızdan nakledilen söz, haber. *Ist: Bir haberin veya bir hadis-i şerifin "an filan, an filan" diye ravileri bildirilmek suretiyle olan nakil. Silsile. Müezzin ezan okurken "teganni" ederse; ona da "an'ane" denir. *(Bak: Şeair)*

245- ANARŞİZM آنارشيزم : (Fr. Anarchisme) Aslı Yunancadır. Batı dillerine ve Türkçeye geçmiştir. "an" öneki, yokluğu belirtir. Arşi "archie"

17 H.G. hadis: 108 ve K.H. hadis:23

idare, iktidar demektir. Bunların birleşmesinden yapılan anarşizm ise, devlet ve iktidarın olmaması ve halkın başıboş kalması demek olur. Başlangıçta devletsiz ve kanunsuz bir hayat şeklini istiyen bir cereyanın adı olmakla beraber, günümüzde devlet ve kanun hâkimiyetinin za'fa uğratılması ile meydana gelen içtimaî kargaşalıkları da ifade eder.

Anarşizmin tarihi çok eskilere dayanır. M.Ö. 342-270 yılları arasında yaşıyan ve Sofistler diye bilinen Yunanlı filozoflar, anarşizmin ilk mümessilleridir. Her devrede kendine taraftar bulan bu felsefe, tarih boyunca cemiyet ve devletleri tehdid etmiştir.

Anarşi bilhassa 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika'da yayılmış ve ideolojik bir cereyan haline gelmiştir. *(Bak: Deccal, Fitne, Komünizm, Ye'cüc ve Me'cüc)*

246- Anarşizm mevzuunda yaptığımız araştırmalarda; cemiyet hayatını ilmî ölçüler ve dinî hakikatlar çerçevesinde tahlil ederek isabetli hükümler veren ve izahları ikna edici olan ve söyledikleri, hâdiselerin tasdikiyle doğru çıkan en isabetli söz sahibi şahsiyet Bediüzzaman Said Nursî olduğunu gördük.

Anarşizm mevzuunda bilhassa Türkiye için endişelerini izhar eden Bediüzzaman, takriben 1945 senesinde yazdığı bir mektubunda "..O dehşetli gelecek iki cereyan..." (E.L.I.58) ifadesiyle anarşinin geleceğini sarahatla ihbar ettiği gibi, aynı mektubunda siyasî ve ideolojik boğuşmaların neticesinde anaşizmin tahribata geçme imkânı bulacağını bildirir.

Nitekim Şualar isimli eserinde "Felak" suresinde iki kelimeden hesab-ı ebcedî ile 1971 yılında anarşinin şiddetleneceğine dair istihracını şöyle kaydeder:

"...İstikbale bakan çok âyetler, hem bu asrımıza hem o asırlara işaret etmeleri cihetinde, istikbalden haber veren İmam-ı Ali (R.A.) ve Gavs-ı Azam (K.S.) dahi, aynen bu asrımıza, hem o asra bakıp haber vermişler.

غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ kelimeleri bu zamana değil, belki غَاسِقٍ binyüz altmışbir (1161) ve اِذَاوَقَبَ sekizyüzon (810) ederek, o zamanlarda ehemmiyetli maddî manevî şerlere işaret eder. Eğer beraber olsa, Miladi bin dokuzyüz yetmişbir (**1971)** olur. **O tarihte dehşetli bir şerden haber verir.** Yirmi sene sonra, şimdiki tohumların mahsulü ıslah olmazsa, elbette tokatları dehşetli olacak." (Ş.269)

247- Esasen daha önceleri, yani Türkiye için bir anarşizm tehlikesinden bahsedilmediği son Osmanlı devresinde bile aynı endişe sahibi olup çareler düşünen Bediüzzaman 1909'da irad ettiği bir nutkunda, samimi Müslümanları tavsif ederken: **"Evamir-i Şer'iyye ile mukayyeddirler. Bazı cemiyetlerin efradı gibi fevzavî ve anarşistliğe ve hodserane muamelata ve tahakkümata temayül edemezler."** (A.B.386) ifadesiyle anarşizme kapı açan dahildeki ölçüsüz, nizamsız mücadeleleri, hak ve kanun hâkimiyetini za'fa uğratan hareketleri takbih eder.

Yine aynı devre içinde ve 1909 Divan-ı Harb-i Örfî Mahkemesindeki müdafaasında: "Kuvvet kanunda olmalı, yoksa istibdad münkasım olmuş olur ve komitecilikle tam şiddetlenir." der. (İ.M.Ş.41)

Hem yine aynı mevzuda Demokrat Parti iktidarı devresinde iktidar ve muhalefet partisi boğuşmalarının zararlarını beyan eden bir mektubunda:

"İslâmiyet'in bir kanun-u esasîsi olan: [18] سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ yani memuriyet, emirlik ise, reislik değil; millete bir hizmetkârlıktır. Demokratlık, hürriyet-i vicdan, İslâmiyet'in bu kanun-u esasîsine dayanabilir. Çünkü kuvvet kanunda olmazsa şahsa geçer, istibdad mutlak keyfî olur." (E.L.II.163) şeklindeki ifadeleriyle, bir cihette anarşizmin gelişmesine zemin hazırlayan içtimaî ve siyasî boğuşmaların terk edilmesiyle, hakiki adalet ve kanun hâkimiyetine dayanmayı tavsiye ediyor.

248- Eserlerinin muhtelif kısımlarında anarşizmin sebebleri, mahiyeti ve çareleri üzerinde duran Bediüzzaman, İslâmiyeti terkeden bir müslümanın anarşistliğe düşeceğini şöyle beyan eder:

"Bir müslüman mümkün değil, başka bir dine girip, ya Hristiyan ve Yahudi, hususan bolşevik gibi olmak... Çünki bir İsevî müslüman olsa, İsa Aleyhisselâm'ı daha ziyade sever. Bir Musevî müslüman olsa, Musa Aleyhisselâm'ı daha ziyade sever. Fakat bir müslüman, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın zincirinden çıksa, dinini bıraksa, daha hiçbir dine girmez, anarşist olur; ruhunda kemâlata medar hiçbir halet kalmaz. Vicdani tefessüh eder, hayat-ı içtimaiyeye bir zehir olur." (E.L.II.244)

"Hakiki bir Müslüman, samimi bir mü'min hiçbir zaman anarşiye ve bozgunculuğa tarafdar olmaz. Dinin şiddetle menettiği şey, fitne ve anarşidir. Çünki anarşi hiçbir hak tanımaz. İnsanlık seciyelerini ve medeniyet

[18] K.H. hadis: 1515 ve H.G. hadis: 204

eserlerini canavar hayvanlar seciyesine çevirir ki, bunun âhirzamanda "Ye'cüc ve Me'cüc" komitesi olduğuna Kur'an-ı Hakim işaret buyurmaktadır." (T.H.653)

249- Bir Sual: "Rivayetlerde Hazret-i İsa Aleyhisselâm'a "Mesih" namı verildiği gibi her iki Deccal'a dahi "Mesih" namı verilmiş ve bütün rivayetlerde [19] مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ denilmiş. Bunun مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ hikmeti ve tevili nedir?

Elcevab: Allahu a'lem bunun hikmeti şudur ki: Nasılki emr-i İlahî ile İsa Aleyhisselâm, şeriat-ı Museviyede bir kısım ağır tekâlifi kaldırıp şarap gibi bazı müştehiyatı helal etmiş. Aynen öyle de: Büyük Deccal, şeytanın iğvası ve hükmüyle, şeriat-ı İseviyenin ahkâmını kaldırıp Hristiyanların hayat-ı içtimaiyelerini idare eden rabıtaları bozarak anarşistliğe ve "Ye'cüc ve Me'cüc'e zemin hazır eder. Ve İslâm deccalı olan "Süfyan" dahi; şeriat-ı Muhammediyenin (A.S.M.) ebedî bir kısım ahkâmını nefis ve şeytanın desiseleriyle kaldırmağa çalışarak, hayat-ı beşeriyenin maddî ve manevî rabıtalarını bozarak, serkeş ve sarhoş ve sersem nefisleri başıboş bırakarak, hürmet ve merhamet gibi nurani zincirleri çözer, hevesat-ı müteaffine bataklığında birbirine saldırmak için cebrî bir serbestiyet ve aynı istibdat bir hürriyet vermek ile dehşetli bir anarşistliğe meydan açar ki, o vakit o insanlar, gayet şiddetli bir istibdaddan başka zabt altına alınamaz." (Ş.593)

İki atıf notu:

-Şeriat-ı İseviyede şarabın mübahiyeti, bak: 2360.p. sonu

-Süfyan, büyük Deccal'dan daha şerlidir, bak: 4073.p. haşiyesi.

250- Evet "hayat-ı içtimaiyeyi idare eden en mühim esas olan hürmet ve merhamet gayet sarsılmış... Sedd-i Zükarneyn'in tahribiyle Ye'cüc ve Me'cüclerin dünyayı fesada vermesi gibi; şeriat-ı Muhammediye (A.S.M.) olan sedd-i Kur'anînin tezelzülüyle, Ye'cüc ve Me'cüc'den daha müdhiş olarak ahlâkta ve hayatta zulmetli bir anarşilik ve zulümlü bir dinsizlik fesada ve ifsada başlıyor." (K.L.149)

Ye'cüc ve Me'cücü bildiren Kur'an (18:99) âyeti, âhirzamandaki büyük anarşinin dehşetine işaret eder.

---

19 S.B.M. ci:4 hadis:677, ci:2 hadis:460 ve Müslim Kitab-ül İman bab:75 ve İ.M. hadis:909 (Bak: dipnot 98)

Bediüzzaman Hazretleri 1946-47 senelerinde Adliye Vekili'ne ve bazı resmi makamlara hitaben yazdığı ikaznamede ehemmiyetli noktalara dikkatlerini çekti:

"Evet hürriyetçilerin ahlâk-ı içtimaiyede ve dinde ve seciye-i milliyede bir derece lâübalilik göstermeleriyle, yirmi-otuz sene sonra dince, ahlâkça, namusça şimdiki vaziyeti gösterdiği cihetinden; şimdiki vaziyette de, elli sene sonra bu dindar, namuskâr, kahraman seciyeli milletin nesl-i âtisi, seciye-i diniye ve ahlâk-ı içtimaiye cihetinde, ne şekle girecek elbette anlıyorsunuz. Bin senedenberi bu fedakâr millet, bütün ruh u canıyla Kur'anın hizmetinde emsalsiz kahramanlık gösterdikleri halde, elli sene sonra o parlak mazisini dehşetli lekedar belki mahvedecek bir kısım nesl-i âtinin eline elbette Risale-i Nur gibi bir hakikatı verip, o dehşetli sukuttan kurtarmak en büyük bir vazife-i milliye ve vataniye bildiğimizden; bu zamanın insanlarını değil, o zamanın insanlarını düşünüyoruz... Evet eski terbiye-i İslâmiyeyi alanların yüzde ellisi meydanda varken ve an'anat-ı milliye ve İslâmiyeye karşı yüzde elli lâkaydlık gösterildiği halde; elli sene sonra, yüzde doksanı nefs-i emmareye tabi olup millet ve vatanı anarşiliğe sevketmek ihtimalinin düşünülmesi ve o belaya karşı bir çare taharrisi, yirmi sene evvel beni siyasetten ve bu asırdaki insanlarla uğraşmaktan kat'iyyen men'ettiği gibi; Risale-i Nur'u, hem şakirdlerini, bu zamana karşı alâkalarını kesmiş; hiç onlarla ne mübareze, ne meşguliyet yok." (E.L.I.21)

251- Anarşiden kurtulmanın en birinci çaresi olarak, sefih medeniyetin terbiyesi ve düsturları yerine, Kur'an ve iman hakikatlarını ve derslerini neşir ve telkin etmek gerektiğini bildiren Bediüzzaman Hazretleri, Halk Partisi genel sekreteri Hilmi Uran'a hitaben şöyle diyor:

Sen, kâtib-i umumî olduğun Halk Fırkasının, millet karşısında gayet ehemmiyetli bir vazifesi var. O da şudur: Bin seneden beri âlem-i İslâmiyeti kahramanlığı ile memnun eden ve vahdet-i İslâmiyeyi muhafaza eden ve âlem-i beşeriyeti, küfr-ü mutlaktan ve dalâletten şanlı bir surette kurtulmasına büyük bir vesile olan Türk Milleti ve Türkleşmiş olanların din kardeşleri; eğer şimdi, eski zaman gibi kahramancasına Kur'an'a ve hakaik-ı imana sahib çıkmazsanız ve sizler gibi ehl-i hamiyet, eskide yanlış bir surette ve din zararına medeniyetin propagandası yerinde doğrudan doğruya hakaik-ı Kur'aniyeyi ve imaniyeyi tervice çalışamazsanız, size kat'iyen haber veriyorum ve kat'i hüccetlerle isbat ederim ki; Âlem-i İslâmın muhabbet ve uhuvveti yerine, dehşetli bir nefret ve kahraman kardeşi ve kumandanı olan Türk

milletine bir adavet ve şimdi Âlem-i İslâmı mahva çalışan küfr-ü mutlak altındaki anaşiliğe mağlub olup, Âlem-i İslâmın kal'ası ve şanlı ordusu olan bu Türk Milletinin parça parça olmasına ve şark-ı şimalîden çıkan dehşetli ejderhanın istila etmesine sebebiyet verecek.

Evet, hariçte iki dehşetli cereyana karşı bu kahraman millet, Kur'an kuvvetiyle dayanabilir. Yoksa küfr-ü mutlakı, istibdad-ı mutlakı, sefahet-i mutlakı ve ehl-i namusun servetini serserilere ibahe etmesini âlet ederek dehşetli bir kuvvetle gelen bir cereyanı durduracak; ancak İslâmiyet hakikatıyla mezcolmuş, ittihad etmiş ve bütün mazideki şerefini İslâmiyette bulmuş bu millet dayanabilir. Bu milletin hamiyetperverleri ve milliyetperverleri, herşeyden evvel bu mümtezic, müttehid milliyetin can damarı hükmünde olan hakaik-ı Kur'aniyeyi terbiye-i medeniye yerine esas tutmak ve düstur-u hareket yapmakla o cereyanı durdurur inşâallah." (E.L.I.218)

252- "Bu vatanın ve bu milletin hayat-ı içtimaiyesi bu acib zamanda anarşilikten kurtulmak için beş esas lâzım ve zaruridir:

Hürmet, merhamet, haramdan çekinmek, emniyet, serseriliği bırakıp itaat etmektir." (Ş.349)

"Din terbiyesi olmasa, Müslümanlarda istibdad-ı mutlak ve rüşvet-i mutlakadan başka çare olamaz. Çünki nasıl bir Müslüman, şimdiye kadar hakiki Yahudi ve Nasrani olmaz belki dinsiz olur, bütün bütün bozulur. Öyle de bir Müslüman, bolşevik olamaz. Belki anarşist olur, daha istibdad-ı mutlaktan başka idare edilmez." (Ş.516)

Yukarıda verilen izahlardan da anlaşıldığı gibi, İslâm memleketlerinde anarşistlik, dini terketmekten doğmaktadır. Dini terketmek meylinin en büyük sebebi ise; sefih, nefisperest ve zevke düşkün medeniyetin tesiri altında bozulan gençliğin bütün arzularında tam serbest kalmasını istemesindendir ki, buna hürriyet-i hayvanî denir. *(Bak: Heva)* Böylece sefih medeniyet, irtidada ve anarşizme kapı açmaktadır. Dinimiz, böylesine dini terk edene mürted der. *(Bak: Mürted)*

253- ANTROPOLOJİ آنترو پولوژی : (Yu.i.) İnsan dediğimiz varlığı inceleyen ilim. İnsan biyolojik hususiyetleri açısından incelendiğinde biyolojik antropoloji; cemiyet halinde yaşıyan bir varlık olması açısından incelendiğinde sosyal antropoloji veya kültür antropolojisi; insanın mahiyeti, diğer

varlıklardan farkı, hayatının mânâsı, dünyadaki yeri açısından incelendiğinde felsefi antropoloji adlarını alır.

Allah, insanın önce bedenini yaratmış, sonra ona ruh vermiştir. Hiçbir varlığa vermediği kabiliyetler vermiştir. Allah'ı tanıdığı ve Ona bağlandığı zaman Allah'ın muhatabı, yeryüzünün halifesi ve efendisi olur. Allah'ı tanımadığı ve kendi keyfine tabi olduğu zaman hayvanlardan aşağı bir mahlûk olur. *(Bak: İnsan)*

254- ANTROPOMORFİZM آنترو پوممورفيزم : (Os. Müşebbihe, Fr. Antropomorphisme) "Antropos" insan, "morf" da şekil mânâsında olan kelimelerden bir terkib olup felsefe, sosyoloji ve antropolojide, batıl bir din anlayışını ifade için kullanılan bir tabirdir. İnsan şeklinde ve vasfında ilahlar tasavvuru, insan şeklinde heykeller ve resimlere tapma; antropomorfizm anlayışına girer. Firavun, Nemrud gibi gelmiş ve gelecek bir kısım insanların, Rububiyet-i İlahiyeyi inkâr ile bir nevi ilahlık iddiasında bulunmaları da bu anlayışa dâhildir. Muharref Musevilik ve İsevilikte de uluhiyyetin insanî evsaf ve şekildeki tasavvuru antropomorfizme dahil olur. İslâm dini ise, Allah'ın zat, sıfat ve fiilleriyle eşsiz ve benzersizliğini bildiren en üstün ve en mükemmel dindir. *(Bak: Müşebbihe)*

255- ARABİYYAT : عربيا : Arabçaya dair ilimler, kitab veya fikirler. Arab edebiyatı. *(Bak: Lisan, Terceme)*

Arabça, bütün lisanlardan farklı bazı hususiyet ve meziyetlere sahiptir. Arabça, Kur'an lisanıdır. Bu cihetle, yani en ulvi hakaik-ı İlahiyeyi ifade etmek vasıtası olması sebebiyle Arabça, kazandığı mânâ külliyeti ve camiiyeti itibariyle emsalsizdir. Evet Kur'an "(26:195) بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ "mübin" yani anlattığını açık ve güzel bir ifade ile anlatır Arabî bir lisan ile indirilmiştir. Arabça, hadd-i zatında her mânâyı iyi anlatabilen bir lisan olmakla beraber, Kur'an onu en yüksek bir nekahet ve vuzuh ile parlatmıştır." (E.T.3645) *(Kur'anın iyi anlaşılması için Arabça lisanı üzerine nazil olduğu, bak: 2136.p.)*

Hem lisan-ı Kur'an olan Arabçanın zamanla bozulup meziyetlerini kaybetmemesi için ülema-i Arabiye, Arabçanın gramer ve sair kaidelerini bütün incelikleriyle tesbit ettiklerinden, küllî ve dakik mânâları ifade etmede mümtaziyet kazanmıştır. Bu hususiyetleriyle muhafaza ve devamı için tak-

sim-ül a'mal kaidesince ve vazife-i kifayet mânâsında Arabiyatta ihtisas sahibi bir kısım ilim adamları bulunmak gerektir.

256- Ulûm-u âliye yani âlet ilimleri tabir edilen ilimlerden biri olan Arabiyat ve lafız; mânâya vesilelik makamında kalıp gaye durumuna geçmemesi gerektiğini beyan eden Bediüzzaman Hazretleri, Muhakemat adlı eserinde şöyle diyor.

"Ulûm-u medarisin tedennisine ve mecra-yı tabiîden çevrilmesine bir sebeb-i mühim budur: Ulûm-u âliye اِلَيه maksud-u bizzat sırasına geçtiğinden, ulûm-u âliye عالِيَه mühmel kaldığı gibi, libas-ı mânâ hükmünde olan ibare-i Arabiyenin halli, ezhanı zabtederek asıl maksud olan ilim ise, tebeî kalmakla beraber evkat, efkârı kendisine hasredip harice çıkmasına meydan vermemeleridir." (Mu.47)

"Tarih lisan-ı teessüfle bize ders veriyor ki: Saltanat-ı Arab'ın cazibesiyle a'cam, Arablara muhtelit olduklarından; kelâm-ı Mudari'nin melekesi denilen belegat-ı Kur'aniyenin madenini müşevveş ettikleri gibi, öyle de acemlerin ve acemilerin belagat-ı Arabiyenin sanatına girdiklerinden fikrin mecra-yı tabiîsi olan nazm-ı maaniden, zevk-i belâgatı nazm-ı lafza çevirmişlerdir." (Mu.77)

"Arab'dan olmıyan dahîl ve tufeylî ve acemiler, belâgat-ı Arabiyede üdeba sırasına geçmeye çalıştıklarından, iş çığırdan çıktı. Zira bir milletin mizacı o milletin hissiyatının menşei olduğu gibi lisan-ı millîsi de, hissiyatının ma'kesidir... Milletin emziceleri muhtelif olduğu gibi, lisanlarındaki istidad-ı belâgat dahi mütefavittir. Lâsiyyema Arabî lisanı gibi nahvî bir lisan olsa... Bu sırra binaen cereyan-ı efkara mecra ve belâgat çiçeklerine çimengâh olmaya çok derece nâkıs ve kısa ve kuru ve kır'av olan nazm-ı lafz; mecra-yı tabiîsi olan nazm-ı mânâya mukabele ederek, belâgatı müşevveş etmiştir..." (Mu.78)

Fakat bu müşevveşiyet, müsbet bir neticeye de vesile olmuş, yani "ihtilat-ı a'cam ile kelâm-ı Mudari'nin melekesi fesada yüz tutmakla, muhakkikîn-i ülema o melekeyi muhafaza etmek için, ulûm-u Arabiyenin kavaidini tedvin ettiler." (Mu.17)

Böylece Arabiyat, kaidelerine istinad ederek tahkim olundu ve muhafaza altına alındı. Peygamberimiz (A.S.M.) bir hadis-i şeriflerinde mealen şöyle buyuruyor: "Şu üç sebebden dolayı Arab'ı sevin: Ben Arabım, Kur'an

Arabçadır ve Cennet ehlinin lisanı da Arabçadır." (R.E. ci:1, sh:17 ve K.H. hadis:133) *(Risale-i Nur ulûm-u âliye, gramer, sarf-nahiv gibi ilimleri tahsil etmeden ulûm-u âliye denen iman, marifetullah ve hikemiyat-ı İlahiye gibi yüksek ve esas teşkil eden ilimlere az zamanda isal eder. Bak: 3666/5.p.)*

257- A'RAF اعراف : (arf. c.) "Arf, herhangi bir yüksek yer demektir ki,

bu münasebetle atın yelesine, horozun ibiğine arf denilmiştir. A'raf, meşhur bir kavle göre, Cennet ile Cehennem arasındaki hicabın, surun yüksek tepeleri demek olur. İbni Abbas'tan sıratın şerefeleri diye bir kavil de mervidir. Fakat Hasan-ı Basri Hazretleri demiştir ki: A'raf ma'rifettendir. Ve mânâ "Ehl-i Cennet ile ehl-i Nar'ı simalarından tanımak üzere bir takım rical vardır." demektir. Kendisine bu rical "hasenat ve seyyiatları müsavi olan kimselerdir" denildikte dizine vurmuş ve bunlar, demiş, Allah Teala'nın ehl-i Cennet ile ehl-i Nar'ı tanımak ve birbirinden temyiz etmek üzere tayin buyurduğu bir kavimdir. Vallahi bilmem belki bazısı şimdi beraberimizdedir."

Hasılı A'raf üzerindeki ricalin tefsirinde başlıca iki kavil vardır: Birincisi: Ebu Huzeyfe ve saireden mervi olduğu üzere bunlar amelde kusur etmiş ve mizanda hasenat ve seyyiatları müsavi gelmiş bir taife-i muvahhidîndir ki Cennet ile Cehennem arasında bir müddet kalırlar. Sonra Allah Teala, haklarında bir hüküm verir. İkincisi: Bunlar Enbiya, şüheda, ahyar, ülema veya rical suretinde görünür. Melaike gibi dereceleri yüksek bir takım zevattır." (E.T.2166)

Yukarıdaki izaha ve Kur'anın (7:46 ilâ 49) âyetlerinin siyakına tevfikan ve hikmet nokta-i nazarıyla, A'raf tabirinden şöyle bir mânâ anlaşılıyor:

Dünyada dinî hareketlerin önderlerine ve mücahid-i ekber olan zatlara ittiba ile ehl-i Cennet olan veya bu zatlara muaraza ile ehl-i Cehennem olan kimselerin durumları, o müşahid ve mücahid zatlara A'raf makamından azamî derecede gösterilecek; cennet ve cehennemde celâl ve cemâl tecellilerini azami derecede ebeden müşahede ettirilecek, ki bu da mukteza-yı hikmettir. Kur'an (83:23,35) (16:84) âyetleri de bu mânâyı teyid eder. *(Cennet'te dünya macera ve manzaralarını seyretmek, bak: 544.p.)*

258- ARAFAT : عرفا : Mekke'nin 16 kilometre doğusunda Hacıların

arefe günü toplandıkları tepe ve bunun eteğindeki ova. Tepenin diğer bir adı Cebel-ür Rahme (Rahmet Dağı)dır. Adem (A.S.) ile Havva anamız Cennet'ten çıkarıldıktan sonra burada bir araya geldiler. İbrahim Peygamber

(A.S.) Cebrail ile burada konuştu. Hz. Muhammed (A.S.M.) yüzbin insana hitab eden veda hutbesini burada okudu. İnsan haklarını 14 asır önce burada dünyaya ilan etti. (O.A.L.)

258/1- Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, (2:198) âyetinde zikredilen Arafat tabirini şöyle izah eder:

"Arafat: Arefe günü hüccacın vakfeye durdukları dağın ismidir ki Mekke'ye oniki mil mesafededir. Ve oradaki dağların en mürtefiidir. Zilhicce'nin sekizinci gününe yevm-i terviye denildiği gibi, dokuzuncu gününe de yevm-i arefe denilir. Ve bu gün Arafat'ta vakfeye çıkılır. Esas itibariyle Arefe kelimesinin cem'i veya cem'i gibi olan Arafat kelimesinin bu dağa ne sebeb ile alem olduğu ve bunun mürtecel mi, müştak ve menkul mü olduğu hakkında müteaddid kaviller vardır. İştikaka kail olanlar da, tanımak manasına marifetten veya itiraftan veya rayiha-i tayyibe manasına arf'tan müştak olduğunda ihtilaf etmişlerdir.

Bu ihtilaflar ile vech-i tesmiye suret-i kat'iyede tesbit edilmiş değil ise de, herbiri Cebel-i Arafat'ın bir hasletini irae etmiş olmak itibariyle isimden ziyade müsemmanın tavsifine hâdim olmuştur. Hz. Adem ile Havva'nın burada telaki edip birbirlerini tanımış olmaları, Hz. İbrahim'in burayı görünce tavsifat-ı mütekaddime ile tanımış olması, müşarün ileyhin hitab-ı Cibril ile menasik-i haccı burada tanımış olması, Hz. İsmail'in vâlidesinden bir müddet ayrılıp badehu burada telaki ederek tanışmış olmaları, hüccacın burada birbirleriyle güzel bir surette tanışmaları, burada vakfeye duranların Hak Teala'nın rububiyet ü celalini, samediyet ü istiğnasını ve insanlığın meskenet ü ihtiyacını itiraf etmeleri, nihayet hüccacın habais-i zünubdan temizlenerek indallah lâyık-ı cinan olan revayih-i tayyibe-i manevîye iktisab etmeleri, hakikaten Cebel-i Arafat'ın evsafındandır.

Arefe ve Arafat, ikisi de bu dağın ismidir. Yevm-i Arefe buna muzaftır, bunun günüdür. Yevm-i iyas-ı küffar, yevm-i ikmal-i din, yevm-i itmam-ı nimet, yevm-i rıdvan isimleri dahi, yevm-i arefenin esma-i mahsusasındandır." (E.T.722)

Taşlanan ve taşlanmış ve matrud şeytan manasında "şeytan-ı racim" ifadesi, Kur'an (3:36) (15:17) (16:98) (81:25) âyetlerinde geçer ve mezkûr şeytan taşlamasının hikmeti bu âyetlerde de alâkalıdır.

259- ARİSTO آريستو: (Doğumu: M.Ö. 384) Yunan filozoflarından olup Eflatun'un talebesidir. Mantık, ahlâk, siyaset, iktisad, felsefe kitapları vardır.

Hak dinin beyan ettiği imana istinad etmeden, felsefî görüşüne göre Allah'ın varlığına ve ruhun bakiliğine akl-ı küll mânâsında inanırdı. Akılcılığa fazla ehemmiyet verdiğinden birçok mes'elelerde yanılmıştır. 62 yaşında iken M.Ö. 322'de ölmüştür. *(Bak: Meşşaiyye ve 2243, 2244.p.lar)*

260- ARİSTOKRASİ آريتوقراسی : Âlimlerin ve soylu, imtiyazlı, toprak sahibi, zenginlerin hakimiyetine dayanan hükümet şekli. Bu şekli ile oligarşi veya plütokrasi adıyla da anılmaktadır. İmtiyazlı azınlığın, çoğunluğu idare etmesidir.

Demokraside ise halk ekseriyetinin hâkimiyeti esastır.

Aristokrasiye göre, devlet idaresi; yüksek bir ilim ve dirayet işidir, avam bilemez ve karışmamalıdır. Demokrasiye göre de: Halk ekseriyetinin rızası alınmazsa halk, iktidara karşı çıkar, asayiş bozulabilir.

Hakikat ise; idareci olacak şahısların önce ilim, ahlâk ve dirayeti tesbit edilmeli, sonra bunların seçimleri halkın reyine bırakılmalıdır. Böylece hem ilim, hem asayiş muhafaza edilmiş olur. *(Bak: Demokrasi)*

261- ARŞ عرش : Bağ çardağı. Gölgelik. *Kürsü, taht, yüce makam. *Fevkiyyet, ulviyyet. *En yüksek gök. Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli yeri. Arş kâinatı kaplar. Allah'ın kudreti ve ilmi de herşeyi kaplar. Arş-ı Alâ, Arş-ı Rahman, Arş-ı İlahî, Arş-ı Yezdan, Felek-i Eflak, Felek-i Atlas, Felek-i Azam gibi isimlerle, Cenab-ı Hakk'ın izzet ve saltanatından kinaye olarak söylenir. (O.A.L.) *(Bak: Hamele-i Arş)*

"Arş, sakf demektir ki bir binanın veya yerin muhit-i ulvisini teşkil eder. Bir eve nisbetle tavanı, tavanına nisbetle üstündeki çatısı, kubbesi, tepesindeki köşkü, tahtaboşu, cihannüması hep arş medlülünde dahildir. Buna müteferri' olarak çadır ve çardak gibi yükselen ve gölge veren her şeye de ıtlak olunur." (E.T.2176)

"Arş, lisan-ı şer'ide mecmu-u âlemi ihata eden ve tahdid ve takdiri ukul-ü beşeriyeden hariç ve hakikatı ilm-i İlahîye mufavvaz bulunan bir muhit-i a'lâ olmak üzere şayi' olmuştur ki; Semavat, Cennet, Sidre, Kürsî hep bunun tahtında tasavvur edilir. Bu bir müntehadır ki, âlem tasavvuru burada biter. Fakat Vücud-u Hak bitmez ve Sidre-i Münteha geçilmeden Hak Teala'nın müşahede-i cemâline erilmez. Nitekim Resulullah miracda Sidre-i Münteha'yı geçmişti." (E.T.2177)

"Arş, bir cism-i küll olsun fakat cihet ve cismaniyyetin hepsi buna müntehî olduğundan bunun fevkinde cisim, mekân, cihet tasavvuru tenakuz olur. Burada "Sidret-ül Münteha" mefhumunu iyi düşünmek lâzım gelir..." (E.T.2178)

262- Arş mevzuu, pek ince ve derindir. Bir derece anlaşılması, ehemmiyetli bir ilm ü irfan seviyesini iktiza eder. Aşağıdaki parçalar, Arş ile alâkalı olup mevzuumuza bir cihette ışık tutmaktadır:

"Arş: Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan İsm-i Zâhir itibarı ile arş, mülk; kevn, melekût olur. İsm-i Bâtın itibarı ile arş, melekût; kevn, mülk olur.

Demek arşa ism-i Zâhir nazarı ile bakılırsa; kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Bâtın gözü ile bakılırsa; kendisi mazruf, kevn zarf olur. Ve keza İsm-i Evvel itibarı ile (11:7) وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Âhir itibarı ile [20] سَقْفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor. Demek Arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını, solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur." (M.N.106)

Kur'anda "(11:7) وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyeti, madde-i esiriyeye işarettir ki, Cenab-ı Hakk'ın Arşı, su hükmünde olan şu esir maddesi üzerinde imiş; esir maddesi yaratıldıktan sonra, Sâniin ilk icadlarının tecellisine merkez olmuştur." (İ.İ.188)

263- "En küçük tabakat-ı mahlukattan olan zerrattan tâ semavata ve semavatın birinci tabakasından, tâ arş-ı âzama kadar birbiri üstünde teşkilat var. Her bir sema, bir ayrı âlemin damı ve Rububiyyet için bir arş ve tasarrufat-ı İlahiyye için bir merkez hükmündedir." (S.564)

Keza "Cennet'in sekiz tabakası birbirinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı Azam'dır. Nasılki mahrutî bir dağın etrafında, birbiri içinde, birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa; o daireler birbirinin üstündedir.. fakat birbirinin güneş görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de: Cennetler de buna yakın bir tarz ile olduğu, Ehadisin mütenevvi rivayatı işaret ediyor." (S.500)

---

[20] S.B.M. ci:8 hadis:1179 ve Künuz-ul Hakaik sh:78

264- İsm-i Azam'ın mazharı olan Arş-ı Azam'a uruc yolu yetmiş bin perdeden geçer. Evet "emr-i kün feyeküne mâlik; güneşler ve yıldızlar, emirber nefer hükmünde olan Zat-ı Zülcelal, herşeye herşeyden daha ziyade yakın olduğu halde, herşey O'ndan nihayetsiz uzaktır. O'nun huzur-u kibriyasına perdesiz girmek istenilse, zulmanî ve nuranî, yani maddî ve ekvanî ve esmaî ve sıfatî yetmiş binler hicabdan geçmek, her ismin binler hususî ve küllî derecat-ı tecellisinden çıkmak, gayet yüksek tabakat-ı sıfatında mürur edip tâ ism-i azamına mazhar olan Arş-ı Azam'ına uruc etmek; eğer cezb ve lütuf olmazsa, binler seneler çalışmak ve sülûk etmek lâzım gelir." (S.198)

"Her zikalb ve kâmil veli seyr ü sülûk ile, Arş'tan ve daire-i esma ve sıfattan kırk günde geçebilir. Hatta Şeyh-i Geylanî, İmam-ı Rabbanî gibi bazı zatların ihbarat-ı sadıkaları ile; bir dakikada Arş'a kadar uruc-u ruhanileri oluyor. Hem ecsam-ı nurani olan melaikelerin Arş'tan ferşe, ferşten Arş'a kısa bir zamanda gitmeleri ve gelmeleri vardır." (S.572)

Hem "Esma-i İlahiyenin herbirisinin bir güneş gibi kalbden Arş'a kadar cilveleri var. Kalb de bir arştır. Fakat "Ben de Arş gibiyim" diyemez." (L.132) *(Arş'a ait âyetler için 1164.p.a bakınız)*

265- ARZ ارض : (Erz) (Küre-i Arz) Yeryüzü, toprak, zemin, dünya. *Aşağı ve alçak. *Memleket, ülke. *Küre. *İklim. *Davarın ayağının altı. *(Bak: Dünya)*

Küre-i arza ait coğrafî malumat, *(Dünya)* maddesinde verildiğinden burada dinî cihetten bazı bilgiler verilecektir. Şöyleki:

"Dağların aslı, hilkaten bir madde-i mâyiadan incimad etmiş taşlar olduğu fennen sabittir. Tesbihat-ı Nebeviyeden olan:

سُبْحَانَ مَنْ بَسَطَ اْ َرْضَ عَلَى مَاءٍ جَمَدٍ [21] kat'i delâlet ediyor ki: Asl-ı hilkat-i Arz şöyledir ki: Su gibi bir madde, emr-i İlahî ile incimad eder, taş olur. Taş, izn-i İlahî ile toprak olur. Tesbihteki Arz lafzı, toprak demektir. Demek o su çok yumuşaktır, üstünde durulmaz. Taş çok serttir, ondan istifade edilmez. Onun için Hakîm-i Rahîm, toprağı taş üstünde serer, zevilhayata makarr eder." (S.251)

---

21 RKK hadis:44, Mecmuat-ül Ahzab 1/304, 2/554

266- Kur'an (15:27) âyetinde insanlardan önce nar-ı semumdan halk edildiği bildirilen cân (cin) yaratıldığı zaman, küre-i arzın şiddetli ateş durumunda olduğunu bazı tefsirler bildiriyor. *(Bak: 591.p.)*

Bu mânâyı teyiden İşarat-ül İ'caz tefsirinde de şu izahat veriliyor:

" وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى جَاعِلٌ فِى اْ َرْضِ خَلِيفَةً (2:30)

خَلِيفَةً : Bu tabir, arzın insanların hayatına elverişli şeraiti haiz olmazdan evvel arzda idrakli bir mahlukun bulunmuş olduğuna ve o mahlukun hayatına o zamandaki arzın evvelki vaziyetleri muvafık ve müsaid bulunduğuna işarettir. **خَلِيفَةً** tabirinin bu mânâya delâleti, mukteza-yı hikmettir. Amma meşhur olan mânâya nazaran, o idrakli mahluk, cinlerden bir nev'imiş, yaptıkları fesaddan dolayı insanlar ile mübadele edilmişlerdir." (İ.İ.201)

267- "Küre-i arz'ın tabakat-ı seb'asına dair bazı ehl-i keşfin, Kitab ve Sünnet'in mizanıyla tartmadan beyan ettiği tasvirat, yalnız coğrafya nokta-i nazarındaki maddî vaziyetten ibaret değildir.

Meselâ, demişler: "Bir tabaka-i Arz, cin ve ifritlerindir. Binler sene genişliği var." Halbuki bir-iki senede devredilen küremizde, o acib tabakalar yerleşemez. Fakat âlem-i mânâ ve âlem-i misalde ve âlem-i berzah ve ervahta küremizi bir çamın çekirdeği hükmünde farzetsek, ondan temessül ve teşekkül eden misalî şeceresi, o çekirdeğe nisbeten koca bir çam ağacı kadar olduğundan, bir kısım ehl-i şuhud, seyr-i ruhanîlerinde, Arz'ın tabakalarından bazılarını âlem-i misalde pek çok geniş görüyorlar. Binler sene bir mesafe tuttuklarını görüyorlar. Gördükleri doğrudur; fakat âlem-i misal sureten âlem-i maddîye benzediği için, iki âlemi memzuc görüyorlar; öyle tabir ediyorlar." (M.82)

268- Bir sual: "Hocalar diyorlar: Arz, öküz ve balık üstünde duruyor. Halbuki arz, muallakta bir yıldız gibi gezdiğini Coğrafya görüyor. Ne öküz var ve ne de balık?

Elcevab: İbn-i Abbas (R.A.) gibi zatlara isnad edilen sahih bir rivayet var ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan sormuşlar: "Dünya ne üstün-

dedir?" Ferman etmiş: عَلَى الثَّوْرِ وَالْحُوتِ [22] Bir rivayette bir defa عَلَى الثَّوْرِ demiş, diğer defa da عَلَى الْحُوتِ demiştir.

Muhaddislerin bir kısmı, İsrailiyattan alınma ve eskidenberi nakledilen hurafevari hikâyelere bu Hadisi tatbik etmişler. Hususan Benî-İsaril âlimlerinin müslüman olanlarından bir kısmı, kütüb-ü sâbıkada "sevr ve hut" hakkında gördükleri hikâyeleri, Hadise tatbik edip, Hadisin mânâsını acib bir tarza çevirmişler...

İşte Sevr ve Hut namıyla iki büyük melek, bir teşbih-i latif-i kudsî ile ve manidar bir işaretle Sevr ve Hut namıyla tesmiye edilmişler. Kudsî, ulvi lisan-ı Nübüvvetten umumun lisanına girdikçe, o teşbih hakikata inkılab etmiş, adeta gayet büyük bir öküz ve dehşetli bir balık suretini almışlar...

...Sualin cevabına şimdilik "üç vecih" söylenecek:

269- Birincisi: Hamle-i Arş ve Semevat denilen melaikenin birinin ismi "Nesir" ve diğerinin ismi "Sevr" olarak dört melaikeyi, Cenab-ı Hak, Arş ve Semavata saltanat-ı Rububiyetine nezaret etmek için tayin ettiği gibi, semavatın bir küçük kardeşi ve seyyarelerin bir arkadaşı olan Küre-i Arza dahi iki melek, nâzır ve hamele olarak tayin etmiştir. O meleklerin birinin ismi "Sevr" ve diğerinin ismi "Hut"tur.

Ve o namı vermesinin sırrı şudur ki:

Arz iki kısımdır: Biri su, biri toprak. Su kısmını şenlendiren balıktır. Toprak kısmını şenlendiren, insanların medar-ı hayatı olan ziraat, öküz iledir ve öküzün omuzundadır. Küre-i Arza müvekkel iki melek, hem kumandan, hem nâzır olduklarından, elbette balık taifesine ve öküz nev'ine bir cihet-i münasebetleri bulunmak lâzımdır.

Belki وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ o iki meleğin âlem-i melekût ve âlem-i misalde sevr ve hut suretinde temessülleri var.(*) İşte bu münasebete ve o nezarete

---

22 Cami-üs Süyuti El-Hakaik Fi Ahbar-il Melaik sh:80,81 (Nur-u Osmaniye Kütübhanesi no:598/776 ve Cami-üs Suyuti Heyet-is Sünniye Fi-l Heyet-is Seniyye sh:8 (Nur-u Osmaniye Kütübhanesi 945/1290) ve R.E. 95/11

* Evet Küre-i Arz, bahr-i muhit-i havaide bir sefine-i Rabbaniye ve nass-ı Hadisle ahiretin bir mezraası, yani fidanlık tarlası olduğundan, o camid ve şuursuz büyük gemiyi o denizde emr-i İlahî ile, intizam ile, hikmet ile yüzdüren, kaptanlık eden melaikeye "Hut" namı ve o tarlaya izn-i İlahî ile nezaret eden melaikeye "Sevr" ismi ne kadar yakıştığı zahirdir.

işareten ve Küre-i arzın o iki mühim nevi mahlukatına imaen lisan-ı mu'ciz-ül beyan-ı Nebevî, اَلْاَرْضُ عَلَى الثَّوْرِ وَالْحُوْت demiş, gayet derin ve geniş bir sahife kadar meseleleri havi olan bir hakikatı, gayet güzel ve kısa bir tek cümle ile ifade etmiş.

270- İkinci Vecih: Meselâ: Nasılki denilse: "Bu devlet ve saltanat hangi şey üzerinde duruyor?" Cevabında: عَلَى السَّيْفِ وَالْقَلَمِ denilir. Yani "Asker kılıncının şecaatine, kuvvetine ve memur kaleminin dirayetine ve adaletine istinad eder." Öyle de: Küre-i Arz madem zihayatın meskenidir ve zihayatın kumandanları da insandır ve insanın ehl-i sevahil kısmının kısm-ı azamının medar-ı taayyüşleri balıktır ve ehl-i sevahil olmıyan kısmının medar-ı taayyüşleri, ziraatle öküzün omuzundadır. Ve mühim bir medar-ı ticareti de balıktır. Elbette devlet, seyf ve kalem üstünde durduğu gibi; Küre-i Arz da, öküz ve balık üstünde duruyor denilir. Zira ne vakit öküz çalışmazsa ve balık milyon yumurtayı birden doğurmazsa, o insan yaşıyamaz, hayat sukut eder, Hâlik-ı Hakîm de Arzı harab eder.

İşte Resul-i Ekrem Aleyhissalatû Vesselâm, gayet mucizane ve gayet ulvi ve gayet hikmetli bir cevab ile اَلْاَرْضُ عَلَى الثَّوْرِ وَالْحُوْت demiş. Nev-i insanînin hayatı, ne kadar cins-i hayvanînin hayatıyla alâkadar olduğuna dair geniş bir hakikatı iki kelime ile ders vermiş.

271- Üçüncü Vecih: Eski Kozmoğrafya nazarında Güneş gezer. Güneşin her otuz derecesini, bir burç tabir etmişler. O burçlardaki yıldızların aralarında birbirine rabtedecek farazî hatlar çekilse, birtek vaziyet hasıl olduğu vakit, bazı esed (yani arslan) suretini, bazı terazi mânâsına olarak mizan suretini, bazı öküz mânâsına sevr suretini, bazı balık mânâsına hut suretini göstermişler. O münasebete binaen o burçlara o isimler verilmiş. Şu asrın kozmoğrafyası nazarında ise, Güneş gezmiyor. O burçlar boş ve muattal ve işsiz kalmışlar. Güneşin bedeline Küre-i Arz geziyor. Öyle ise; o boş, işsiz burçlar ve yukarıdaki muattal daireler yerine, yerde arzın medar-ı senevîsinde küçük mikyasta o daireleri teşkil etmek gerektir.

Şu halde buruc-u semaviye, Arz'ın medar-ı senevîsinden temessül edecek. Ve o halde Küre-i Arz her ayda buruc-u semaviyenin birinin gölgesinde

ve misalindedir. Güya Arz'ın medar-ı senevîsi bir ayine hükmünde olarak semavî burçlar, onda temessül ediyor.

İşte bu veçhile Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, sabıkan zikrettiğimiz gibi bir defa عَلَى الثَّوْرِ bir defa عَلَى الْحُوتِ demiş. Evet mu'ciz-ül beyan olan lisan-ı Nübüvvete yakışır bir tarzda gayet derin ve çok asır sonra anlaşılacak bir hakikata işareten bir defa عَلَى الثَّوْرِ demiş. Çünki Küre-i Arz, o sualin zamanında Sevr Burcu'nun misalinde idi. Bir ay sonra yine sorulmuş, عَلَى الْحُوتِ demiş. Çünki o vakit Küre-i Arz, Hut Burcu'nun gölgesinde imiş.

İşte istikbalde anlaşılacak bu ulvi hakikata işareten ve Küre-i Arz'ın vazifesindeki hareketine ve seyahatına imaen ve semavî burçlar, Güneş itibariyle muattal ve misafirsiz olduklarına ve hakiki işliyen burçlar ise, Küre-i Arz'ın medar-ı senevîsinde bulunduğuna ve o burçlarda vazife gören ve seyahat eden Küre-i Arz olduğuna remzen عَلَى الثَّوْرِ وَالْحُوتِ demiştir.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

Bazı kütüb-ü İslâmiyede sevr ve huta dair acib ve hâric-i akıl hikâyeler, ya İsrailiyattır veya temsilattır veya bazı muhaddislerin tevilatıdır ki, bazı dikkatsizler tarafından Hadis zannedilerek Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a isnad edilmiş." (L.90-94)

272- "Küreviyet-i arz ve yerin yuvarlaklığına; muhakkikîn-i İslâm -eğerçi ittifak-ı sükutîyle olsa- ittifak etmişlerdir. Eğer bir şübhen varsa "Makasıd" ve "Mevakıf"a git; maksada vukuf ve ıttıla' peyda edeceksin ve göreceksin: Sa'd ve Seyyid, top gibi küreyi ellerinde tutmuşlar, her tarafına temaşa ediyorlar.

Eğer o kapı sana açılamadı; "Mefatih-ül Gayb" olan İmam-ı Râzi'nin geniş olan tefsirine gir ve serir-i tedriste o dâhî imamın halka-i dersinde otur, dersini dinle.

Eğer onun ile mutmain olamadın; arzı, küreviyet kabına sığıştıramadın; İbrahim Hakkı'nın arkasına düş, Hüccet-ül İslâm olan İmam-ı Gazalî'nin yanına git, fetva iste... De ki: "Küreviyette müşahhat var mıdır?" Elbette

diyecek: "Kabul etmezsen müşahhat vardır." Zira tâ zamanından beri şöyle bir fetva göndermiş: "Kim küreviyet-i arz gibi bürhan-ı kat'iyle sabit olan bir emri, dine himayet bahanesiyle inkâr ve reddetse; dine cinayet-i azîm etmiş olur. Zira bu, sadakat değil, hıyanettir."

Eğer ümmisin fetvayı okuyamıyorsun, bizim hem-asrımız ve fikren biraderimiz olan Hüseyn-i Cisrî'nin sözünü dinle!.. Zira yüksek sesle münkir-i küreviyeti tehdid ettiği gibi, hakikat kuvvetiyle pervasız olarak der: "Kim dine istinad ile, himayet yolunda müdevveriyet-i arzı inkâr eder ise sadîk-ı ahmaktır, adüvv-ü şedidden daha ziyade zarar vermiş olur." (Mu.49)

273- Hem küre-i arzın yevmî ve senevî hareketleriyle hasıl olan neticeler, arzın küreviyetine ve dairevî hareketine bağlıdır. Aksi halde kesret ve müşkilat yolu ortaya girer ve hikmete zıd düşerdi. Yani: "Küre-i Arz Zat-ı Ferd-i Vahid'in bir memuru, bir neferi olduğundan, yalnız o birtek nefer, o tek zatın tek emrini dinlediği için, mevsimlerin husulü ve gece ve gündüz vaktilerinin vücudu ve semavattaki ulvi ve haşmetli harekâtın zuhuru ve sinemavari semavi levhaların tebdili gibi neticeleri istihsal için arz gibi birtek nefer, bir tek zatın birtek emrini almakla, o vazifenin neşesinden gelen bir cezbe ile meczub mevlevi gibi semâa kalkar, bütün o muhteşem neticelerin husulüne ve zuhuruna vesile olur. Güya o tek nefer, kâinat yüzündeki muhteşem manevraya bir kumandanlık eder. Eğer hâkimiyet-i Uluhiyeti ve saltanat-ı Rububiyeti umum kâinatı ihata eden; ve hüküm ve emri umum mevcudata geçen bir Zat-ı Ferd'e verilmezse; o halde o neticeleri, o semavî manevrayı ve arzî mevsimleri tahsil etmek için Küre-i Arz'dan bin defa büyük milyonlarla yıldızlar ve küreler, milyonlar sene uzun bir mesafeyi her yirmidört saatte, herbir senede gezmekle o neticeler gösterebilir.

İşte Küre-i Arz gibi bir tek memur, meczub bir mevlevî gibi mihveri ve medarı üstünde iki hareketle hasıl olan o haşmetli neticelerin husulü ise, vahdette ne derece hadsiz sühulet olduğuna bir misal olması gibi, aynı neticeleri kazanmak için milyonlar defa o hareketten daha müşkil ve hadsiz uzun yollar ile o neticeleri kazanmak ne derece müşkilatlı, belki muhal olduğuna; şirk ve küfrün yolunda ne derece muhaller, bâtıl şeyler bulunduğuna misaldir." (L.323)

274- Hem küre-i arz, mahlukatın ekmeli olan insanın meskeni olmasıyla büyük bir ehemmiyet ve kıymet kazanmıştır. Çünki "beşer, şecere-i hilkatin en son cüz'ü olan meyvesidir. Mâlumdur ki, bir şey'in semeresi en uzak, en

cem'iyetli, en nâzik, en ehemmiyetli cüz'üdür. İşte bunun için semere-i âlem olan insan en câmi, en bedi', en âciz, en zaif ve en lâtif bir mucize-i kudret olduğundan, beşiği ve meskeni olan zemin, âsumana nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber mânen ve sanaten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizat-ı sanatın meşheri, sergisi ve bütün tecelliyat-ı esmâsının mazharı, nokta-i mihrakıyesi ve nihayetsiz faaliyet-i Rabbaniyenin mahşeri ve ma'kesi ve hadsiz Hallakıyet-i İlahiyenin, hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sagiresinde cevvadane icadın medar ve çarşısı ve pek geniş âhiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta nümunegâhı ve mensucat-ı ebediyenin sür'atle değişen taklidgâhı ve besatin-i dâimenin tohumcuklarına sür'atle işliyen tezgâhı ve menazır-ı semediyenin sür'atle sünbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur. İşte arzın(*) bu azamet-i mâneviyesinden ve ehemmiyet-i san'aviyesindendir ki, Kur'an-ı Hakim, semâvata nisbeten, büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan arzı, bütün semâvata denk tutuyor. Onu bir kefede, bütün semâvatı bir kefede koyuyor. Mükerreren رَ ُ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ der. (13:16)

Hem arzın şu mezkûr hikmetlerden neş'et eden sür'atli tahavvülü ve devamlı tagayyürü iktiza eder ki; sekenesi de ona göre mazhar-ı tahavvülat olsun. Hem şu mahdud arz, hadsiz mucizat-ı kudrete mazhar olduğundandır ki, en mühim sekeneleri olan ins ve cinnin kuvâlarına, sair zihayatlar gibi fıtrî bir had ve hulkî bir kayıt konulmadığı için nihayetsiz terakki ve nihayetsiz tedenniye mazhar olmuştur. Enbiyadan, evliyadan tut, tâ nemrudlara, tâ şeytanlara kadar uzun bir meydan-ı imtihanları peyda olmuştur." (S.177-178)

---

* Evet, küre-i arz küçüklüğüyle beraber semâvâta karşı gelebilir. Çünki nasılki daimi bir çeşme, varidatsız büyük bir gölden daha büyük denilebilir. Hem bir ölçek ile bir şey ölçerek başka yere nakledilen ve onun elinden geçmiş ve ona girmiş çıkmış bir mahsulatla, zâhiren binler def'a ölçekten büyük ve bir dağ gibi bir cisimle o ölçek müvazeneye çıkabilir. Aynen öyle de: Küre-i Arz, Cenab-ı Hak onu sanatına bir meşher ve îcadına bir mahşer ve hikmetine medar ve kudretine mazhar ve rahmetine mezher ve Cenneti'ne mezraa ve hadsiz kâinata ve mahlukat âlemlerine ölçek ve mâzi denizlerine ve gayb âlemine akacak bir çeşme hükmünde îcad etmiş. Her sene kat kat ve katmerli yüzbin tarzda masnuattan dokunmuş gömleklerini değiştirdiği ve çok defa dolup maziye boşaltarak gayb âlemine döktüğü bütün o müteceddid âlemleri ve arzın müteaddid gömleklerini nazara al; yani bütün mazisini hazır farzet. Sonra yeknesak ve bir derece basit semavâta karşı müvazene et. Göreceksin ki: Arz, ziyade gelmezse, noksan da kalmaz. İşte رَ ُ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ sırrını anla..."

274/1- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan büyük bir ölçüde tekrar ettiği ihya-yı arz ve toprak unsuruna nazar-ı dikkati celbettiğinden kalbime şöyle bir feyiz damlamıştır ki: Arz, âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Ve tevazu, mahviyet gibi maksuda isal eden yolların en yakını da topraktır. Belki toprak, en yüksek semavattan Hâlik-ı Semavat'a daha yakın bir yoldur. Zira kâinatta tecelli-i rububiyet ve faaliyet-i kudrete ve makarr-ı hilafete ve Hayy u Kayyum isimlerinin cilvelerine en uygun topraktır. Nasılki arş-ı rahmet su üzerindedir. Arş-ı hayat ve ihya da toprak üstündedir.

Toprak, tecelliyat ve cilvelere en yüksek bir âyinedir. Evet kesif bir şeyin âyinesi ne kadar lâtif olursa, o nisbette suretini vâzıh gösterir. Ve nuranî ve latif bir şeyin de âyinesi ne kadar kesif olursa, o nisbette esmânın cilvelerini cilalı gösterir. Meselâ hava âyinesinde yalnız şemsin zaif bir ziyası görünür. Su âyinesinde şems, ziyasıyla görünürse de elvan-ı seb'ası görünmüyor. Fakat toprak âyinesi, çiçeklerin renkleriyle şemsin ziyasındaki yedi rengi de gösterir.

اَقْرَبُ مَايَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ [23] olan hadis-i şerif, bu sırra işareten şehadet eder. Öyle ise arkadaş, topraktan ve toprağa inkılab etmekten, kabirden ve kabre girip yatmaktan tevahhuş etme..." (M.N.241)

Atıf notları:

-Arz'ın semavattan önce veya sonra yaratıldığı mes'elesi, bak: 1920-1923. p.lar.

-Arz'ın yedi tabakası ve yedi küre-i uhra, bak: 3346-3349.p.lar.

275- *Arz hakkında Kur'andan birkaç not:*

-Medd-ül Arz: Arz'ın meddi. (13:3) (15:19) (50:7) (84:3)

-Arzın iki günde (devrede) veya iki devreli olarak halk edildiği: (41:9) (Kıyamette arzın durumu için bak: 2022.p.)

276- ARZ-I MUKADDES ارض مقدس : Kur'an (5:21) âyetinde geçen kudsî, mübarek yer. Eski Peygamberlerin çok eseri bulunan Kudüs. Filistin.

"Arz-ı Mukaddes; temiz yer (arz-ı mutahher) ve mübarek yer demektir ki, Beyt-i Makdis'in bulunduğu yerdir. Vaktiyle bir çok Enbiyanın makarrı

23 : K.H. hadis:479 ve Cami-üs Suyuti El-Feth-ul Kebir ci:1 sh:219

olduğundan böyle tesmiye olunmuştur. bir rivayete göre İbrahim Aleyhisselâm Lübnan Dağı'na çıktığı zaman, Allah Teala: "Bak gözün nereye kadar yetişirse orası mukaddestir ve zürriyetine mirastır" buyurmuştur. Bunun tayin ve tahdidinde, tur yani cebel ve havalisi denilmiş. Dimeşk, Filistin ve Ürdün'ün bir kısmı denilmiş, arz-ı Şam da denilmiştir. Hz. Musa Mısır'dan çıktıktan sonra Şam'da iskân va'dedildiği ve Benî İsrail'in buna Arz-ı Mevaid dedikleri de söylenmiştir." (E.T.1642) *(Bak: Beyt-i Makdis)*

277- ASAYİŞ آسايش : Cemiyet hayatında umumî emniyet, güvenlik, korku ve endişeden uzak hal. Kanun, nizam hâkimiyeti. *(Bak: Anarşizm, Müsbet Hareket)*

Asayişi temin eden veya bozan çeşitli sebebler vardır. Asayişi isteyenler, asayişi bozan sebeblerden uzaklaşmaları ve asayişi temin eden sebeblere riayet etmeleri gerektir.

Asayişi temin eden, "İslâmiyet'in pek çok kanun-u esasîsinden birisi: وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى âyet-i kerimesinin hakikatıdır ki; birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mes'ul olamaz. Halbuki şimdiki siyaset-i hazırada particilik tarafdarlığı ile, bir caninin yüzünden pek çok masumların zararına rıza gösteriliyor. Bir caninin cinayeti yüzünden, tarafdarları veyahut akrabaları dahi şeni gıybetler ve tezyifler edilip, bir tek cinayet yüz cinayete çevrildiğinden, gayet dehşetli bir kin ve adaveti damarlara dokundurup, kin ve garaza ve mukabele-i bilmisile mecbur ediliyor. Bu ise hayat-ı içtimaiyeyi tamamen zir ü zeber eden bir zehirdir ve hariçteki düşmanların parmak karıştırmalarına tam bir zemin hazırlamaktır...

Bu tehlikeye karşı çare-i yegane: Uhuvvet-i İslâmiyeyi ve esas İslâmiyet milliyetini o kuvvetin temel taşı yapıp, masumları himaye için, canilerin cinayetlerini kendilerine münhasır bırakmak lâzımdır.

278- Hem emniyetin ve asayişin temel taşı, yine bu kanun-u esâsiden geliyor. Meselâ: Bir hanede veya bir gemide bir masum ile on cani bulunsa, hakiki adaletle ve emniyet ve asayiş düstur-u esasîsi ile o masumu kurtarıp tehlikeye atmamak için, gemiye ve haneye ilişmemek lâzım; ta ki masum çıkıncaya kadar. İşte bu kanun-u esasî-i Kur'anî hükmünce, asayiş ve emniyet-i dahiliyeye ilişmek, on cani yüzünden doksan masumu tehlikeye atmak, gazab-ı İlahiyenin celbine vesile olur...

İslâmiyet'in ikinci bir kanun-u esasîsi şu hadis-i şeriftir: سَيِّدُالْقَوْمِ خَادِمُهُمْ [24] hakikatıyla, memuriyet bir hizmetkârlıktır; bir hâkimiyet ve benlik için bir tahakküm âleti değil. Bu zamanda terbiye-i İslâmiyenin noksaniyetiyle ve ubudiyetin za'fiyetiyle benlik, enaniyet kuvvet bulmuş. Memuriyeti hizmetkârlıktan çıkarıp, bir hakimiyet ve müsdebidâne bir tahakküm ve mütekebbirane bir mertebe tarzına getirdiğinden, abdestsiz, kıblesiz namaz kılmak gibi, adalet adalet olmaz, esasıyla da bozulur ve hukuk-u ibad da zir ü zeber olur. Hukuk-u ibad, hukukullah hükmüne geçemiyor ki, hak olabilsin; belki nefsanî haksızlıklara vesile olur." (E.L.II.172)

279- İşte böylesine siyasî gruplaşmalar arasındaki mücadelelerle ve idare edenlerle edilenler arasında ortaya çıkan gerginliklerle cemiyet hayatında asayiş bozulacağı gibi, din terbiyesinin terkiyle ve mimsiz medeniyetten doğan gafilane ve çılgın sefahet hayatına atılmakla bozulan ekser gençliğin tahribatı da bunlara ilave olunca, büyük bir aile hayatına benziyen cemiyetin de tamamen bozulacağı muhakkaktır.

Bu meseleler üzerinde mükerren ve hassasiyetle duran Bediüzzaman Hazretleri ezcümle şöyle diyor: "Hem herbir şehir kendi ahalisine geniş bir hanedir. Eğer iman-ı âhiret o büyük aile efradında hükmetmezse; güzel ahlâkın esasları olan ihlas, samimiyet, fazilet, hamiyet, fedakârlık, rıza-yı İlahî, sevab-ı uhrevî yerine garaz, menfaat, sahtekârlık, hodgâmlık, tasannu, riya, rüşvet, aldatmak gibi haller meydan alır. Zahirî asayiş ve insaniyet altında, anarşistlik ve vahşet mânâları hükmeder; o hayat-ı şehriye zehirlenir. Çocuklar haylazlığa, gençler sarhoşluğa, kaviler zulme, ihtiyarlar ağlamağa başlarlar... Nev-i beşerin hayat-ı içtimaiyesiyle alâkadar olan içtimaiyyun ve ahlâkıyyunların kulakları çınlasın!.." (Ş.227)

Hem "bu millet ve vatan hayat-ı içtimaiyesi ve siyasiyesi anarşilikten kurtulmak ve büyük tehlikelerden halas olmak için, beş esas lâzım ve zaruridir: Birincisi: merhamet.. ikincisi, hürmet.. üçüncüsü, emniyet.. dördüncüsü, haram ve helalı bilip haramdan çekilmek.. beşincisi, serseriliği bırakıp itaat etmektir." (K.L.241)

Bu maddede bir nebze bahsedilen müsbet sebeblere riayet etmek gerekirken, aksine, asayişi bozan sebeblere gençliği teşvik edenler, asayişperverlik iddialarında samimi olamazlar. Nitekim bir vecizede ifade edildiği gibi, "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz."

---

[24] K.H. hadis: 1515 ve H.G. hadis:204

Bir başka vecize de şöyledir: "Bazan zıd, zıddını tazammun eder: Zaman olur zıd zıddını saklarmış. Lisan-ı siyasette lafız, mânânın zıddıdır. Adalet külahını, zulüm başına geçirmiş. Hamiyet libasını, hıyanet ucuz giymiş. Cihad ve hem gazaya, bagy ismi takılmış. Esaret-i hayvanî, istibdad-ı şeytanî, hürriyet nam verilmiş. Zıdlarda emsâl olmuş, suretlerde tebâdül, isimlerde tekabül, makamlarda becayiş-i mekânî..." (S.707)

280- ASFİYA اصفياء : Safiyat, takva, kemâlat ve ilim sahibi ve Hz. Peygamber'e (A.S.M.) vâris olup, onun meslek ve gayelerini ihyaya ve tatbike çalışan muhakkik zatlar. *(Bak: Velayet-i Kübra)*

281- ASHAB (Eshab) **اصحا :** (Sahib. c.) Arkadaş olanlar. *Sahip olanlar, kullanma yetkisine sahip kişiler. *Halk, ahali. *Sahabeler, yani Peygamberimiz Hz. Muhammed'i (A.S.M.) görmüş ve mü'min olarak ona ve onun mesleğine bağlı kalmış olan zatlar. Bu kişiler insanlık, doğruluk ve her türlü faziletlerde en ileri seviyede bulunan şahsiyetlerdir. Onlar Peygamberimiz'i (A.S.M.) her an yakın alâka ile takib ederler ve ona her cihetle ittibaa çalışırlardı. Daima sıdk ve sadakattan, doğruluk ve faziletten ayrılmamak cehdi içinde idiler. İslâmiyetin neşir ve tamimi için her çeşit fedakârlıktan çekinmezlerdi. *(Bak: Sahabe)*

282- ASHAB-I BEDİR بدر اصحا ِ : Hz. Peygamber (A.S.M.) ile Bedir Muharebesinde bulunan sahabeler (R. Anhüm) *(Bak: Bedr Muharebesi)*

283- ASHAB-I EYKE ايكه اصحا ِ : (Ashab-ı Leyke) Hz. Şuayb (A.S.)'ın Allah tarafından kendilerine gönderildiği kavmin adı. Yerleri ağaçlı olduğundan bu isim verilmiştir. Kur'anda (26:176) (38:13) (50:14) âyetlerinde zikredilir. *(Bak: Şuayb)*

284- ASHAB-I FİL فيل اصحا ِ : İslâmiyet'ten önce Kâbe-i Muazzama'yı tahrib için Mekke'ye hücum eden Habeş Ordusunun ismi.

Önlerinde fil bulunduğundan, zırhlı vasıtalar gibi ondan faydalandıklarından bu isim verilmiş olduğu nakledilir. *(Bak: Ebabil)* Kur'an-ı Hakim'de bazı hâdisat-ı tarihiye suretinde zikredilen cüz'î hâdiseler, küllî düsturların uçlarıdır. Kıyamete kadar benzer hâdiseleri hatırlatır ve ders verir. Ezcümle:

"أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (105:1) cümle-i kudsiyesi Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a hitaben: "Senin mübarek vatanın ve kıblegâhın olan Mekke-i Mükerreme'yi ve Kâbe-i Muazzama'yı hârikulâde bir surette düşmanlardan kurtarmasını ve o düşmanları nasıl bir tokat yediklerini görmüyor musun?" diye mânâ-yı sarihiyle ifade ettiği gibi, bu asra dahi hitab eden o cümle-i kudsiye mânâ-yı işarîsiyle der ki: "Senin dinin ve İslâmiyet'in ve Kur'anın ve ehl-i hak ve hakikatın cebbar düşmanları olan dünyaperest ve dünyanın menfaatı için mukaddesatı çiğneyen o ashab-ı dünyaya senin Rabbin nasıl tokatlarla cezalarını verdiğini görmüyor musun? Gör, bak!" diye mânâ-yı işarîsiyle, bu cümle aynen makam-ı cifrîsiyle tam 1359 tarihiyle aynen âfat-ı semaviye nev'inde semavî tokatlarla İslâmiyet'e ihanet cezası olarak, diye mânâ-yı işarî ifade ediyor. Yalnız "Ashab-ul Fil" yerinde "Ashab-üd Dünya" gelir. (Fil) kalkar, (Dünya) gelir.[*]" (S.T.56)

285- "Bütün tarih-i beşeriyede kat'iyen misli görülmemiş ve Kavm-i Lut'un başına yağan semavî taşlardan daha müdhiş taşlar, dinsizlik hesabına milyonlarla ehl-i imanı ve masumları edyan-ı semaviye ve kavanin-i İlahiye haricine dehşetli vasıtalarla sevkeden bir memleketi semavî taşlarla tokatlamasının bir mukaddemesi olarak, resmi gazetelerin kat'i haber verdikleri bir hâdise-i semaviyeyi, âdetime muhalif olarak bir Nur şakirdi bana haber verdi. Dedim: Yirmibeş sene gazetelerin havadislerini merak etmedim. Fakat

[*] Bu "fil" lafzı kalkmasının sırrı: Eski zamanda dehşetli Fil-i Mahmudî azametine, heybetine dayanmış, hücum etmişler. Şimdi ise dünya servetine ve malına ve o servetle havada ve denizde filolar teşkil edip, o fil gibi filolarla nev-i beşeri esaret altına almış ve Avrupa medeniyetçileri medeniyetin mehasiniyle, iyilikleriyle, menfaatlariyle değil, belki medeniyetin seyyiatiyle ve sefahetiyle ve dinsizliğiyle 350 milyon müslümanların her tarafta hakimiyetlerini imha edip istibdadına serfüru etmiş ve bu musibet-i semaviyeye sebebiyet vermiş. Ve dünyaperest gaddar zâlimlere zulümlerine ceza olarak tokatlar gelmeye ve fakir ve masumlar ve mazlumlara, fani mallarını ve hayatlarını ahiretlerine çevirmek ve kıymetdar eylemek ve dünyadaki günahlarına keffanet-üz zünub etmeye Kader-i İlahîye fetva verdiler. Şimdi yedi senedir, dünyaperestlerin bu musibette vaziyetlerini ve safahatlarını ve harb-i umumî sahifelerini kat'iyyen bilemiyorum. Fakat iki sene evvelki vaziyetleri, bu sure-i kudsiyenin mana-yı işarî tabakasından gelen tokatlar, tam tamına onların başlarına iniyorlar ve surenin bir mana-yı işarîsini tam tefsir ediyor. *(Bak: 557.p.sonu)*

bu taşlar, Risale-i Nur'un dinsizlere manevî tokatlarını temsil ettiği cihette ve beş-altı sene evvel ondan haber verdiği için o şakirde dedim: "Git, yalnız o hâdiseyi tamamıyla oku, tahkik et."

O tahkik etti, geldi. Diyor ki: Bu baharda Rusya'nın Viladivostok Ormanlarına, zemin yüzünde hiç emsali görülmeyen büyüklükte semadan taşlar düşmüş. Ve en büyüğü, 25 metre uzunluğunda ve 10 metre boyundadır. Düştüğünde etrafındaki ağaçları devirmiş ve otuz kadar büyük çukurlar husule getirmiş. Tedkik edilen parçalarında; demir, çelik ve başka maddeler karışık olarak mizansız bulunmaktadır.

İşte resmi gazetelerin kat'i verdikleri bu haber, 1360 sene evvel Sure-i Fil'in mucizane (105:4) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ cümlesi ile, 1359 tarihinde dünyayı dine tercih eden ve dinsizliği esas tutan, bir nevi medeniyet hesabına beşeri yoldan çıkaranların başlarına, Ebabil kuşları gibi semavî tayyarelerden bombalar başlarına inecek ve semavî taşlar yağdırmasına mukaddemesi olacak diye haber veriyor. Ve (105:2) فِى تَضْلِيلٍ aynen 1360 tarihini gösterip, dalâletin cezası olarak Kavm-i Lut'un başına gelen ahcar-ı semaviyeyi andıran semavi taşlar o tarihlerden sonra geleceğini haber verip tehdid ediyor. Ve Risale-i Nur'un Sure-i Fil nüktesine ait beyanatı içinde haşiyeli bu cümle var:

"Evet bu tokatlardan pür-şer beşer, şirkten şükre girmezse ve Kur'ana tarziye vermezse, melaike elleriyle de ahcar-ı semaviye başlarına yağacağını, bu sure bir mânâ-yı işarî ile tehdid ediyor."

İşte bu fıkra doğrudan doğruya bu taşlara işareti olmasına iki emare var:

Birincisi: Şimdiye kadar gelen semavî taşlar bir-iki karış oldukları halde, böyle 25 metre uzunluğunda ve 10 metre genişliğinde dağ gibi taşlar, elbette semavatın dinsizliğe karşı bir alâmet-i hiddetidir. Sure-i Fil mu'cizane ona bakması, onun tefsiri ona işaret etmesi hakikattır. O hâdisenin o ihbara liyakatı var. Çünki emsalsizdir.

İkinci emaresi: Bütün zemin yüzünü ve nev-i beşeri tehdid eden dehşetli bir dinsizliğin merkezlerine gelmesidir. Ve dinsizler bunu hissetmişler ki; küçücük hâdiseleri ehemmiyetle neşrettikleri halde, bir-iki aydır bu acib dehşetli hâdiseyi, ellerinden geldiği kadar şaşaalandırmamağa çalışmışlar." (E.L.I 230) *(Yıldız enkazları olan göktaşları, bak: 4008.p.)*

286- Bir şiir parçası:

"Fillerle varıp Kâbe'ye hem Ebrehe zâlim
İsterdi ki yapsın nice bin türlü mezalim
İsterdi ki o beyt yıkılıp şöhreti sönsün
Halk Kâbe'yi terkederek kiliseye dönsün
İsterdi ki çeksin doğacak nura bir sed
Hem doğmadan ölsün diye Mahbub-u Müebbed
Günlerce gidip Kâbe'ye hem yaklaşan ordu
Birdenbire bir tehlike sezmiş gibi durdu
Sür'atle gelip bir sürü kuş, semt-i bahirden
Taş harbine başlar pek acib hepsi birden
İndikçe havadan o muamma gibi taşar
Cansız yıkılıp yerlere yatmış nice başlar
Şahıyla beraber kocaman orduyu Mevla
Olsun diye Mahbub'a nişan, eyledi mevta." (E.L.I.116)

287- ASHAB-I KEHF اصحاب كهف : Kur'an (18:9 ilâ 29) âyetlerinde bahsi geçen zatlar, din yolunda azimet ve tebliğ gayretine sahib olan muvahhid genç yiğitlerdi. Kendi devrelerinde hükmeden zalim hükümdarın, tebliğ vazifesini durduracak kadar şiddetli olan tecavüz ve zulmünden dolayı, büyükçe bir mağarada gizlenmişlerdi. Bu genç yiğitler, Allah'ın inayetiyle bir mucize olarak uykuya benzer bir halette, esahh olan kavle göre 309 sene mağaralarında yattılar. Çok derin ilmî hakikatları da tazammun eden bu uykularından kalktıklarında yarım veya bir gün kadar yattıklarını zannettiler. *(Bak: 3911.p.)* Mağarada yatarlarken kendilerini görenlerin çok korkacakları bir durumu Allah ihsan etmiş (Kur'an 18:18) olduğu için olsa gerektir ki, zalimler bu zatları imha etmek niyetiyle mağaraya vardıklarında içeriye girememeyip, ancak içeride ölmeleri için mağara kapısını taşlarla kapatmışlardı. Bazı kaynakların nakline göre, bir çoban mağarayı koyunlarına barınak yapmak için kapı kısmını açmış ve binnetice yiğitler muzaffer olmuşlardı.

Ashab-ı Kehf hakkındaki âyetlerin beyanından anlaşılıyor ki, o devrede; tarihte ve asrımızda bazan görüldüğü gibi, tahripçi ve zalim bir cereyanın istibdadlı, inkârcı istilası olmuş ve hakkı müdafaa edenler korkutulup susturulmuş, Ashab-ı Kehf gibi azimli mücahidler hakkında da yukarıda kaydedildiği gibi imha planı takib edilmiş.

Evet hayatta vuku bulan küfrî istibdadların, Ashab-ı Kehf ile münasebetdar bulunduğu ve Kehf Suresinden ders ve ibret alınması gerektiği sebebiyle olmalı ki; rivayetlerde "Deccal fitnesinden istiaze ve tahaffuz için Sure-i Kehf'in baş kısmındaki âyetlerden okuyun" buyurulur. (İbn-i Mace Kitab-ül Fiten 33. bab) Diğer bir hadiste de "Kehf Suresini okuyana göklere kadar yükselen bir nur verilip deccal fitnesinden korunur" buyuruluyor. (R.E. 1.cild sh:164) Yani tahkikî iman nuruyla deccal fitnesinin dehşetini anlayan mü'min, o fitnelerin tesirinden uzak kalır, gaflete düşürülemez. "Ashab-ı Kehf efendilerimiz beş veya sekiz delikanlı (asrımızdaki tahammül edilmeyen fenalık gibi) o asırda fenalıktan, fitneden kaçarak mağaraya iltica ettiler. Sebebi ise; Din-i Hak üzere bulunan ehl-i imanı, zamanlarının padişahı olan Dakyanus putperestliğe davet edip.. kabul edenleri putlara kurban kestirip, kabul etmiyenleri katliam ettiği sırada, Ashab-ı Kehf efendilerimiz mağaraya çekildiler." (B.L.157)

288- Kur'anda zikredilen böyle kıssalardan en mühim maksad; kıssadan alınacak hisse ve ibret dersidir. Meselâ bu kıssada en bariz görülen ibret dersi; şirk, küfür ve zulme karşı baş eğmemek ve Ashab-ı Kehf'in mağara kapısı kapatıldığı gibi, içinde ölsünler diye hapsin tecridhanesinde kapılar kapatılsa da din yolunda her meşakkata sabr u sebat etmek salabetini göstermek ve Allah'a tevekkül edip tazarru'da bulunmak gibi yüksek seciyeleri kazanmaktır. Böyle ana gayeleri nazara vermek için olsa gerektir ki Kur'an, insanlarca daha çok merak edilen ve teferruat sayılan malumatı vermemektedir. Meselâ bu kıssada bazı tefsirlerce üzerinde durulan mağaranın yeri, hâdisenin zamanı ve sair hususlar gibi...

Ashab-ı Kehf'in isimleri rivayette şöyle sıralanır: Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Sazenuş, Kefeştetayuş. Kendilerine sadık köpeklerinin adı da Kıtmir'dir.

289- ASHAB-I MEŞ'EME مشئمه اصحاِ : Uğursuz, kötü, dine muhalif olanlar. *Solak, sol tarafta, alçak mevkide bulunanlar. Kur'an (56:9) ve (90:19)da zikredilmektedir.

290- ASHAB-I MEYMENE ميمنه اصحاِ : Dinen ihtiram mevkiinde bulunan yüksek haysiyet sahibleri. Hayırlı kimseler. Kur'an (56:8) ve (90:18)de zikredilmiştir.

291- ASHAB-I RESS اصحاب رسّ : Kur'anda bahsi geçen bir kavim adıdır. Kimler oldukları kat'i olarak tesbit edilemiyor. Ravilerin ekserisi, peygamberlerine isyan eden ve onu öldürüp kuyuya atan, bundan dolayı da Cenab-ı Hakk'ın helak ettiği bir kavim olduğu hakkında ittifak etmişlerdir. Kur'an (25:38) ve (50:12)de zikri geçer.

Kur'anın umum zamanlara ders veren mânâ külliyetine sahib olduğu kaidesine binaen, Ashab-ı Ress'e ait âyetlerin mânâsı da yalnız o kavme münhasır değildir. Belki Ashab-ı Ress hakkında müfessirlerce beyan olunan mânâ ve vasıflar, geçmişte ve gelecekteki zalim ve münkir kavim ve cereyanlara da şamildir. Örülmemiş kuyu mânâsına gelen "ress" kelimesinden, zalimane öldürdükleri insanları gömmek için kuyular kazan Ashab-ı Ress gibi, katliamcı cereyanlara da bir işaret olsa gerektir.

292- ASHAB-I RIDVAN اصحاب رضوان : Cenab-ı Hakk'ın rızasıyla müjdelenen sahabeler (R. Anhüm). *(Bak: Biat-ı Rıdvan)*

293- ASHAB-I SUFFA اصحاب صفّه : Suffa ehli. Bunlar, Hz. Peygamber'in (A.S.M.) mescidine bitişik üstü örtülü, etrafı açık bir yerde otururlardı ve orada yaşarlardı. Bu zatların yaşayışları ve halleri, dinî hizmet hayatı bakımından büyük değer taşımaktadır. Devamlı olarak Peygamberimiz'in (A.S.M.) yanında bulunarak Kur'anın en yüksek derslerini alır, öğrenirler ve öğretirlerdi. İslâmiyet'i öğrenmek, öğretmek ve yaymak için her türlü şahsî menfaatlarını terkederek tam bir İslâm fedaisi olarak yaşarlardı. Bunlar evlenmezler ve dünya işleriyle uğraşmazlardı. Ashab-ı Suffa'nın bu hizmetleri sebebiyle ve bu çok büyük fedakârlıkları vesilesiyle İslâmiyet az zamanda çok yayılmış ve kökleşmiştir. Peygamberimiz'in (A.S.M.) hadis-i şerifleri mükemmel bir şekilde muhafaza altına alınmış ve zamanımıza kadar hatta kıyamete kadar sağlam bir şekilde devam etmesi sağlanmıştır.

Bu Ehl-i Suffa'nın ahvali, Kur'an-ı Kerim hizmetine ilk ve en mühim başlangıç olduğu ve herkese büyük ibret ve ders teşkil edeceği için, Sahih-i Buhari Tercemesi 7. cildinin 62 ve 63. sahifelerindeki alâkalı kısmı naklediyoruz:

"Suffa, Kamus Mütercimi'nin dediği gibi ve hepimizin bildiği veçhile,

eski yerlerdeki sed, seki gibi yüksekçe eyvana denir. Lisanımızda tahrifle "sofa" tabir olunur. Ehl-i Suffa buna izafe edilmiştir. Ashab-ı Suffa; aileden cüda, gaile-i dünyeviyeden azade ve bütün mânâsı ile feragatkâr bir hayata malik olan bir zümre-i mübarekenin ekseri vakitleri Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) huzurunda geçerdi. Daima Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) ahz-ı feyz ederlerdi. Taraf-ı Peygamberîden tayin buyurulan muallimler marifetiyle de kendilerine Kur'an talim edilirdi. Bunlardan yetişenler, müslüman olan kabilelere, talim-i Kur'an için gönderilirdi. Bu cihetle bunlara "Kurra" denilirdi. Bu suffaya da "Dar-ul Kurra" demek en münasib bir isimdir. Nur-u Kur'anın lemhat-ül basar denilebilecek derecede az bir zaman zarfında âfak-ı âleme intişar etmesi, bu ilim ocağının yetiştirdiği güzideler sayesinde müyesser olmuştur.

Mütevazi ve fakat çok feyyaz olan 400-500 raddesinde daima Kur'an ile, icabında gaza ile meşgul olan bir irfan-ı Kur'an ordusu bulunuyordu. İçlerinden teehhül edenler, kadro haricine çıkardı. Fakat yenileri ile ikmal edilirdi. Burası bütün mânâsı ile leylî ve meccanî bir dar-ül ilim idi. Müdavimleri ne ticaretle, ne bir sanat ve harasetle iştigal etmezdi. Maişetleri taraf-ı Risalet-penahîden ve agniya-i ashab tarafından temin edilirdi. Bu hakikatı, Ehl-i Suffa'nın mübarek simalarından birisi olan Ebu Hüreyre (R.A.) kendisinin çok hadis rivayet ettiğinden şikayet edenlere karşı verdiği şu müskit cevabında pek güzel ifade etmiştir:

"Benim kesret-i rivayetim çok görülmesin. Muhacir kardeşlerimiz çarşıdaki, pazardaki ticaretleri ile, Ensar kardeşlerimiz de tarlalardaki, bahçelerdeki ziraatları ile meşgul bulundukları sırada Ebu Hüreyre, Peygamber'in (A.S.M.) mübarek nasihatlarını hıfzediyordu." demişti.

294- Resul-i Ekrem (A.S.M.) Ashab-ı Suffa'nın maişeti ile, talim ve terbiyesi ile pek yakından alâkadar olurdu. Hatta saadethaneleri ihtiyacatı ile ikinci derecede meşgul bulunurdu. Bir kerre Hz. Fatıma (R.A.) el değirmeni ile un öğütmekten usandığından şikayet ederek bir hizmetçi istediğinde, Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) "Kızım sen ne söylüyorsun? Henüz Ehl-i Suffa'nın maişetini yoluna koyamadım" buyurmuştu.

Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) hiç bir mev'izaları, hiç bir hitabeleri yoktur ki, bunun iradı sırasında Ashab-ı Suffa orada hazır bulunmasın; dinleyip, hıfzederek diğer ashaba nakletmesin... Bu suretle ahkâm-ı İslâmiyenin hıfz ve naklinde Ehl-i Suffa'nın pek müstesna tesirleri görülmüştür. İçlerinde Ebu Hüreyre (R.A.) gibi müstesnalar yetiştiği gibi, ilmî varlık göstermiyenler de

vardı. Fakat hangi türlü tedris gösterebilir ki; umumi surette böyle sihir-âmiz bir feyiz verebilmiş olsun..." *(Bak: Hicret, Mücahede)*

Atıf notları:

-Bir bardak süt ile Ashab-ı Suffa cemaatını doyuran bereket mucizesi, bak: 429.p.

-Ashab-ı Suffa ve onlar gibi fisebilillah dine hizmet edenlerin bazı vasıfları ve zekâta lâyık oldukları, bak: 4050-4053.p.lar

-Ashab-ı Suffanın cemaat dersleri, bak: 3701.p.

295- Kur'an (11:27, 29, 30) ve (26:111-114) âyetlerinde de görüleceği gibi; mahviyetkârane ve fedakârane dine hizmet eden ve dünyevî şöhreti olmıyan fakirlere itibar etmemek ve onların Resulullah'a tebaiyetlerini ehemmiyetsiz görmek ve geri saflara itmek ve tahakkümleri altına almak istiyenlere, yani dünyevî şan ü şeref sahibi olan mütekebbirlere rağmen Kur'anda (6:52) âyeti Ashab-ı Suffa'ya ve dolayısıyla dine hizmet yolunda Ashab-ı Suffa gibi, yani hakiki keyfiyeti teşkil eden tam ihlas, sadakat, sebat, takva ve rıza-yı İlahîyi niyet etmek gibi meziyetlere sahib olup fisebîlillah dine hizmet için vakf-ı hayat edenlere ciddi ehemmiyet verdiğinden, bu âyetle alâkalı tefsirden bir kısmını aşağıda dercediyoruz. Şöyle ki:

"Müttakilere ikram ve tebşir için buyuruluyor ki: (6:52) وَ لَا تَطْرُدِ الَّذِينَ Ve şöyle müttakileri koğma ki, يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوةِ وَالْعَشِيِّ sabah akşam yani her zaman Rablarına dua ve ibadet ederler ve ederken يُرِيدُونَ وَجْهَهُ sırf onun -o Rabb-ül Âlemîn'in- cemâlini, rızasını isterler. Hulus-i niyet ile ve ancak Allah'a teveccüh ederek daima dua ve ibadet ederler.

مَاعَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ Onların hesablarından hiçbir şey sana ait değil, وَمَامِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ senin hesabından hiç bir şey de onlara ait değildir -ki muhasebe vazifesi veya endişesiyle- فَتَطْرُدَهُمْ onları koğasın. Binaenaleyh koğma. Koğarsan فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ zalimlerden olursun.

Rivayet olunuyor ki: Kureyş'in ileri gelenlerinden bir takımları Hz. Peygamber'e uğramışlar. Yanında Süheyb, Cenab, Bilal, Ammar, Selman ve sair fukara-i müslimîn bulunuyormuş. "Ya Muhammed! Sen kavminden vazgeç-

tin de bunlara mı razı oldun? Biz bunların arkasından mı gideceğiz? Bunları yanından tardetsen, biz senin meclisine gelir, konuşur, belki ittiba ederiz" demişler.

Resulullah مَاأَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ Ben mü'minleri tardetmem buyurmuş.

"O halde biz geldiğimiz vakit bunları kaldır, gittiğimiz vakit istersen yanında oturt" demişler. Hz. Ömer de "Ya Resulallah, yapsan bakalım ne olacaklar?" demiş. Sonra onlara ilhah etmişler ve bunun yazılmasını istemişler. Resulullah da yazılmak için bir sahife ile Hz. Ali'yi çağırtmış. Ve bu âyet, وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ (6:55) kadar bu sebeble nazil olmuştur. Bunun üzerine Resulullah sahifeyi atmış ve Hz. Ömer sözüne i'tizar etmiştir.

Selman ve Cenab (R.Anhüma) demişlerdir ki: "Bu âyet, bizlerin hakkında nazil oldu. Resulullah bizimle beraber oturur ve biz kendisine dizimiz mübarek dizine dokununcaya kadar yaklaşırdık ve istediği zaman yanımızdan kalkardı. Sonra Sure-i Kehf'te وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوةِ وَالْعَشِيِّ (18:28) nazil oldu ve binaen aleyh biz kalkmadan kalkmayı terk buyurdu ve dedi ki:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى لَمْ يَمُتْنِى حَتَّى اَمَرَنِى اَنْ اَصْبِرَ
نَفْسِى مَعَ قَوْمٍ مِنْ اُمَّتِى مَعَكُمُ الْمَحْيَا وَمَعَكُمْ الْمَمَا [25]

Hamdolsun Allah'a ki; ümmetimden bir kavim ile beraber nefsime sabrettirmemi bana emretmeden beni öldürmedi. Hayat sizinle, memat sizinle." ilh..." (E.T.1940-1941) *(İ.A. Ehlüssuffa maddesinde; bu âyetin bazı müfessirlerce Ashab-ı Suffa hakkında nazil olduğu söylenmiştir, denilmektedir.)*

İşte yukarıda görüldüğü gibi; din yolunda hiçbir karşılık beklemeden, yalnız rıza-yı İlahî için hasr-ı hayat eden Ashab-ı Suffa'ya âyetin emriyle hayat boyunca dine hizmet beraberliğini, Peygamberimiz (A.S.M.) "Hayat sizinle, memat sizinle" diyerek heyecanlı ifadesiyle müjdelemiştir. Bu müjdenin ifade ettiği derin mânâ, ciddi bir şekilde mülahaza edilmelidir.

[25] Ebu Davud, ilim 13

Hem dünyevî şan ü şeref sahibi olmadıklarından mütekebbirlerce beğenilmeyen bu gibi fedakârlara, (7:49) âyeti uhrevî zafer şerefini de müjdeler. İbn-i Mace 37. kitab-üz Zühd 4. Babda ve aynı eserin 3989. hadisinde, gafillerce değerleri takdir edilmeyen fakat Allah indinde şerefli olan kimseler beyan edilir. *(Bak: 3941.p.)*

İki atıf notu:

-Cemiyette şöhretten uzak ve gizli kalan zatlar, bak: 1517.p.

-Hz. Muaviye'nin ders halkasında oturan Ashab-ı Suffa'ya hayat boyunca yerlerinde oturup durmalarının sebebini sorması, bak: 3701.p.

296- Hem ümmet içinde din için Ashab-ı Suffa gibi yaşıyanlara bir müjde-i Peygamberî (A.S.M.) da şu hadis-i şeriftir:

اَبْشِرُوا يَااَصْحَا ٰ الصُّفَّةِ ! فَمَنْ بَقِىَ مِنْ اُمَّتِى عَلَىالنَّعْتِ

الَّذِى اَنْتُمْ عَلَيْهِ رَاضِيًا بِمَا هُوَ فِيهِ فَاِنَّهُ مِنْ رُفَقَائِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ [26]

Meali: "Sizlere müjde ey Ashab-ı Suffa! Sizden sonraki ümmetimden sizin üzerinde olduğunuz vasıf ile (yaşadığınız evsaf ile) devam edenler ve o hale razı olanlar, kıyamet gününde benim refiklerimdirler" diyerek cihandeğer Peygamber (A.S.M.) arkadaşlığını kazanmayı müjdelemiştir. Elbette ki bu müjdeye mazhar olan din hâdimlerini seven ve himayesine çalışanlar da, bu müjdeden hissedar olurlar. Hatta Ashab-ı Kehf'in Kıtmir'i dahi, bu din fedailerinin beraberinde olmak sebebiyle, Cennet'e gireceği müjdelendi. *(Bak: 1264.p.)* Demek hak uğrunda feda-i nefs eden cemaat-ı mücahidîn ve hatta onlara mensubiyet dahi o kadar ehemmiyetli ki, Kıtmir'i dahi Cennetlik ediyor.

Mevlana Cami Hazretlerinin Farsçadan tercüme edilen şu sözü bu mevzuda ne kadar manidardır:

"Ya Resulallah! Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi, senin Sahabelerinin cemaatı içinde Cennet'e girsem ne olur!.. Onun (Kıtmir'in) Cennet'e benim Cehennem'e girmem reva mı? O Ashab-ı Kehf'in köpeği, ben ise Ashabının köpeği..." (Mezkûr tercüme, Sözler sh: 488'deki Farsça metinden yapıldı.)

---

[26] R.E. sh: 7 (Bu hadis-i şerifi Ramuz-ul Ehadis Kitabı Hatib-i Bağdadî'den, İmam-ı Deylemî'den ve Ebu Abdurrahman-üs Sülemî'nin Sünen-i Sofiyye Kitabında İbn-i Abbas'tan nakletmiştir.)

İslâm hayatının ve Kur'an hakikatlarının gizli ve aşikâr düşmanlarından korunmasında, en üstün derecede gayret sahibi olan böyle mücahidîne ve fedakârlara bilerek muhalefet edenlerin veya ehemmiyetsiz görenlerin hali nice olur?

Sahih-i Müslim tercemesi 6. cild 147. hadiste de; kurra denen ve gündüz Ashab-ı Suffa'nın maişetiyle de meşgul olup gece derslerine devam eden Ensar'dan 70 fedakâr Sahabeden haber verilir.

Kur'an (59:9) âyeti Ensar'ın, Muhacirler'i Allah için sevip yardım ettiklerini beyan eder.

Ashab-ı Suffa hakkında daha pek çok rivayetler vardır. Bunların toplanması büyük yekûn teşkil edeceğinden, ansiklopediye mütenasib olacak ölçüyü nazara alarak bu kadarla iktifa ettik.

İşte Ashab-ı Suffa böyle mahrumiyetler içinde sabır ve fedakârane hizmet göstermişlerdir.

297- Burada hatıra gelebilen şöyle bir sual var:

Bu kadar ciddiyetle hizmet eden bu Suffa Cemaatı neden devam etmedi? Hem büyük bir hassasiyetle Ashab-ı Suffa'ya ihtimam gösteren Resulullah (A.S.M.) bu cemaat-ı mücahidînin devamlılığını neden teminat altına almadı?

Cevaben denir ki: Fahr-i Âlem (A.S.M.) nazar-ı Nübüvvetle görüyordu ki, bu fedakârane olan hizmet-i diniye, Âl-i Beyt silsilesinin manevî kahramanlarına intikal edecekti. Evet Âl-i Beyt ihlas, sadakat, istiğna, fedakârlık ve içtimaî gıll u gıştan azadelik gibi Ashab-ı Suffa'nın temel hususiyetlerini değiştirmeden ve bu sıfatlarla da muttasıf olarak, çok genişlemiş olan âlem-i İslâm'ın manevî hayatiyetini muhafaza yolunda çalışmışlar ve âlem-i İslâm'a merkez-i manevîye olmuşlardır. Cesed ruhsuz duramadığı gibi, cemiyet-i İslâmiye bünyesi de, manevî şahsiyetlere istinad etmezse ayakta duramaz. Bu meseleyi hakikatıyla anlamak için **"Âl-i Beyt"** kelimesindeki izaha bakınız.

İşte bu cemaat-ı mücahidîn-i İslâmiye olan Âl-i Beyt'in manevî şahsiyetleri, âlem-i İslâm'ın bir merkez-i manevîsi olarak asırlarca devam etmişler ve hizmet-i diniyeyi herşeyin üstünde tutarak dinin muhafazasına çalışmışlardır. Bütün âlem-i İslâm'ın tam bir itimad ve hürmetle bağlanmaları ve İslâm'ın merkez-i manevîyeleri olmaları için kader-i İlahî, Âl-i Beyt silsilesindeki manevî kahramanların ellerini, tarafgirlik ve keşmekeşliğin zemini olan siyasî saltanattan çekti ve böylece gönüllerde müessir ebedî sultanlar oldular. *(Bak: 1331 ilâ 1334.p.a kadar)*

En sonunda yani âhirzaman fitnesinde 1749, 1750.p.larda zikredilen hadislerin ihbarıyla, İslâm'ın ilk devrine benzer bir vaziyet olacak. Yani Muhacirîn ve Ashab-ı Suffa gurebası gibi, dine hizmet için evinden ve diyarından uzaklaşmış gariblerle ihya-i din ve cihad-ı manevî yapılacak, fitne cereyanının bozduğu Sünnet-i Nebeviye ihya edilecektir. Bu fedakârlar zümresi *(cemaat-ı kalile, bak: 958/1 ve 1979.p.sonu)* hizmet-i imaniyenin büyük cemaatı içinde manevî merkeziyet teşkil edecektir.

Demek 296.p.da geçen rivayetteki "Sizden sonraki ümmetimden" ifadesiyle açıkça haber verilen ve teşvik edilen Ashab-ı Suffa'nın devamı, İslâm'ın son devresinde tahakkuk eder ve ona bakar. Evet Âl-i Beyt keyfiyet şartları bakımından Ashab-ı Suffa'nın vazifesine kemâl-i ciddiyetle sahib çıkmışlardır. Fakat zahirî şekil bakımından, yani mücerredlik, hicret (kendi vatanından uzaklık, (*bak: 1294/1.p.*) ve dünya meşgalelerinden azadelik gibi zahirî şekil bakımından ise, İslâm'ın ilk devresi ile son devresi birbirine çok benzer.

Esasen Risale-i Nur'un haslar dairesi, Âl-i Beyt'in son halkası denilebilir. *(Bak. E.L.I.72 p.son, 267 p.son ve Ş.452 p.2)* **Yani Ashab-ı Suffa'nın kalkmasıyla beraber vazifeleri son bulmadı. Âl-i Beyt'e intikalen devam etti. Bilhassa âhirzamanda Risale-i Nur'la aynı vazife devam ettiriliyor.**

Elhasıl: Ashab-ı Suffa'nın yüklendikleri hizmet hayatı ve Ashab-ı Suffa mânâsı durmamış, mahiyeti ve hususiyetleri değişmeden Âl-i Beyt'in manevî kahramanlar silsilesine intikal ederek devam etmiştir. Kıyamete kadar dahi bu tarz hizmet-i diniye, haslar dairesi denen ehl-i hizmet ile devam edecektir.

Bu husus تَزَالُ طَائِفَةٌ أُمَّتِى ilh... hadis-i şerifleri ile de müeyyeddir. (Buhari 96. kitab 10. bab) Bunun aksini iddia etmek, din hizmetinde azamî fedakârlığı ve bunun hakkındaki delail ve tebşiratı inkâr mânâsına gelir. Hatta Bediüzzaman Hazretlerinin vasiyetnamelerinde, hassaten ve ehemmiyetle din hizmetine hayatını vakfedenlerin devamlılığı üzerinde durulur. *(Bak: Vakf-ı Hayat)*

Bir atıf notu:

-İmam-ı Rabbanî'nin (R.A.) Ashab-ı Suffa'ya işaret eden mektubu, bak: 2477/1.p.

-Ashab-ı Suffa'nın kendi aralarındaki dersleri, bak: 3701.p.

298- ASHAB-ÜŞ ŞİMAL اصحا الشمال : Amel defterleri sol taraflarından verilecek olan Cehennemlik kimseler. Solcular. Kur'an (56:9,41) ve (90:19) âyetlerinde geçer.

299- ASHAB-I UHDUD اصحا اخدود : Cenab-ı Hakk'a iman ve itaat edenleri çukurlara doldurup yakan veya sopa ile döven firavun gibi zalim kimseler ve cereyanlar. Kur'an (85:4.8)de geçer.

300- ASHAB-I YEMİN اصحا يمين : Ahd ve yeminlerinde sebat edenler. Allah'a itaatleri ve amelleri iyi olup âhirette amel defterleri sağ taraftan verilecek olanlar. Mukaddesatçılar. Kur'an ve iman yolunda Allah (C.C.) için çalışanlar ve bunlara tarafdar olanlar. Kur'an (56:8,27,38) (74:39) ve (90:19) âyetlerinde geçer.

301- ASR (ASIR) عصر : Bir devrelik zaman. *İkindi vakti. *Zamanın bir cüz'ü. Yüz yıl. *Eskiden bazılarınca kırk, elli veya altmış yıllık müddet. İnsanın ortalama yaşayış zamanı. *Gece ve gündüzden herbiri. *Birisinin aşireti. *Men'etmek. *Suyunu çıkarmak için bir şeyi sıkmak. *(Bak: Zaman)*

301/1- Asır, Kur'an'da 103. Surenin ismi olup, bu surenin başında asr'a yemin edilmekle pek büyük ehemmiyeti bildirilmiştir. Surede zikredilen hususiyetlere sahib olan her bir devir, bu surenin daire-i şümulüne girer. Aşağıdaki parça bu surenin asrımıza bakan mânâ vecihlerinden bir nümunesidir. Şöyle ki:

"Her asra hitab ettiği gibi, bu asrımıza daha ziyade bakan (103:1,2) وَالْعَصْرِ اِنَّ اْ نْسَانَ لَفِى خُسْرٍ âyetindeki اِنَّ اْ نْسَانَ لَفِىخُسْرٍ (şedde ve tenvin sayılır) makam-ı cifrîsi bin üçyüz yirmidört (1324*) (1908)* edip, hürriyet inkılâbıyla başlıyan tebeddül-ü saltanat ve Balkan ve İtalyan Harbleri ve Birinci Harb-i Umumî mağlûbiyetleri ve dehşetli muahedeleri ve şeair-i İslâmiyenin sarsılmaları ve bu memleketin zelzeleleri ve yangınları ve İkinci Harb-i Umumînin zemin yüzünde fırtınaları gibi, semavî ve arzî musibetlerle

hasaret-i insaniye ile اِنَّا ٱلْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ âyetinin bu asra dahi bir hakikatı, maddeten aynı tarihiyle gösterip, bir lem'a-i i'cazını gösteriyor.

(103:3) اِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَا (âhirdeki ه, sayılır, şedde sayılır ise) makam-ı cifrîsi bin üçyüz ellisekiz ve dokuz *(1942-43)* olan bu senenin ve gelecek senenin aynı tarihini göstermekle o hasaretlerden bâhusus mânevi hasaretlerden kurtulmanın çare-i yeganesi, iman ve a'mâl-i sâliha olduğu gibi ve mefhum-u muhalifiyle, o hasaretin de sebeb-i yeganesi küfür ve küfran, şükürsüzlük yani imansızlık, fısk ve sefahet olduğunu gösterdi. Sure-i وَالْعَصْرِ nin azametini ve kudsiyetini ve kısalığıyla beraber gayet geniş ve uzun hakaikın hazinesi olduğunu tasdik ederek, Cenab-ı Hakk'a şükrettik." (K.L.204)

301/2- Surede geçen ٱلْاِنْسَانَ kelimesinden maksad: İstiğrakı ifade eden ال karinesiyle ve اِلَّا الَّذِينَ nin istisnasıyla, yani "iman-ı kâmil amel-i salih sahibi ve hak ve sabrı tavsiyeleşenlerin dışındaki her insan" demektir. لَفِى خُسْرٍ deki فِى zarfiyetiyle ifham ediliyor ki:

O insanlar zararın içine düşmüş, her tarafını hüsran kaplamıştır. O asırdaki cemiyet adeta hüsran zeminidir. O cemiyette insan, sermaye-i asliyesi olan istidadat-ı ruhiyesini ifsad ile hüsran-ı ebedîye mahkûm olur.

خُسْرٍ deki tenkir karinesiyle remzediliyor ki: Bunların cemiyetleri de her türlü fitne fesad, ihtilaf ve ihtilallerle anarşi içindedir, yani dünyada da manevî cehennemdedirler.

Surede istisna edilen hakiki mü'minler ise; yok edilmesi istenen hakkın müdafii ve bu yolda karşılaştıkları meşakkatleri sabr u sebatla karşılayan mücahidlerdir. Surede iki kere nazara verilen ve (90:17) âyetinde de zikredilen تَوَاصَوْ ifadesinin dersiyle; o mü'minler menfi hareketlerden uzak durarak müsbet hareketi ve manevî cihadı meslek ittihaz etmişlerdir. Yani bir-

birlerine hakkı ve sabr u sebatı tavsiyeleşirler ve böylece dine hizmet eden metanetli bir şahs-ı manevî teşkil ederler.

302- ASR-I SAADET عصرِ سعاد : Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) Peygamber olarak dünyada bulunduğu devir. *(Bak: Selefiye)* (Asr-ı Saadette, dünya tarihinin en büyük hakikat inkılâbı vücuda gelmiş, hak ile batıl birbirinden tamamen ayrılmıştır, bak: 1136/1.p.)

Hakikat noktasında "sıdk ve kizb; küfür ve iman kadar birbirinden uzak. Asr-ı saadette sıdk vasıtasıyla Muhammed'in (A.S.M.) âlâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakaik-ı imaniye ve hakaik-ı kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimaiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk, en revaçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta' hükmüne geçmiş. Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab'ın emsali, esfel-i safilîne sukut etmiş. Ve kizb o zamanda küfriyat ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılab-ı azîm gösterdiğinden, kâinat çarşısında en fena, en pis bir mal olup, o malı satın almak değil, herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalana, elbette o inkılab-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fıtratlarında en revaçlı ve medar-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revaçlı mallara müşteri olmak fıtratında bulunan Sahabeler; elbette şüphesiz bilerek ellerini yalana uzatmazlar. Kizb ile kendilerini mülevves etmezler. Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetemezler. Belki, bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fıtriyeleriyle en revaçlı mal ve en kıymetdar meta' ve hakikatların anahtarı Muhammed'in (A.S.M.) âlâ-yı illiyyîne çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup mümkün olduğu kadar sıdktan ayrılmamağa çalıştıklarından, ilm-i hadisçe ve ulema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler daima doğru söylerler. Onlardaki rivayet, tezkiyeye muhtaç değil. Peygamber'den (A.S.M.) rivayet ettikleri Hadisler bütün sahihtir." diye ehl-i şeriat ve ehl-i Hadisin ittifakına kâfi hüccet, bu mezkûr hakikattır." (H.Ş.48) *(Bak: 140.p.)*

303- Asr-ı Saadet'te te'sis ve icra olunan İslâmi inkılabın te'sir ve nüfuzundaki hârikalık, Peygamberimizin nübüvvet delillerinden biridir. "Bunda dört nükte vardır: Birinci Nükte: Âlemce malûmdur ki, az bir kavmin âdetlerinden, hakir, ehemmiyetsiz bir âdeti kaldırmak veya zelil, miskin bir taifenin cüz'î, zaif huylarını ref'etmek; büyük bir hükümdara, uzun bir zamanda bile çok zahmetlere bağlıdır. Acaba hâkim olmamakla beraber, az bir zamanda, nihayet derecede âdetlerine mutaassıb, inadcı ve kesretli bir kavimde rüsuh ve kuvvet peyda etmiş olan âdetleri ref' ve kalblerde istikrar peyda eden ve

zamanlarca devam ve istimrar eden ahlâklarını terkettiren; hem yerlerine gayet yüksek âdetleri, güzel ahlâkları te'sis eden bir Zat hârikulâde olmaz mı?

304- İkinci Nükte: Yine âlemce ma'lumdur ki, devlet bir şahs-ı mânevidir. Çocuk gibi- teşekkülü, büyümesi tedricîdir. Ve keza, yeni teşekkül eden bir devletin, bir milletin ruhuna kadar nüfuz eden eski bir devlete galebe etmesi yine tedricîdir, zamana mütevakkıftır. Acaba Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'ın bütün esasat-ı âliyeyi hâvi olan ve maddî-manevî bütün terakkiyat ve medeniyet-i İslâmiyenin kapısını açan, kısa bir zamanda def'aten teşkil ettiği bir devletle, dünyanın bütün devletlerine galebe edip maddî manevî hâkimiyetini muhafaza ve ibka ettiren, hârikuladeliği değil midir?

305- Üçüncü Nükte: Evet kahr ve cebr ile zahirî bir hâkimiyet, sathî bir tahakküm, kısa bir zamanda ibka edilebilir. Fakat bütün kalblere, fikirlere, ruhlara icra-yı tesir ederek, zâhiren ve bâtınen beğendirmek şartıyla vicdanlar üzerine hâkimiyetini muhafaza ve ibka etmek, -en büyük hârika olmakla- ancak nübüvvetin hassalarından olabilir.

306- Dördüncü Nükte: Evet tehdidlerle, korkularla, hilelerle efkâr-ı âmmeyi başka bir mecraya çevirtmek mümkün olur. Fakat tesiri cüz'îdir, sathîdir, muvakkat olur. Muhakeme-i akliyeyi az bir zamanda kapatabilir. Amma irşadıyla kalblerin derinliklerine kadar nüfuz etmek, hissiyatın en incelerini heyecana getirmek, istidadların inkişafına yol açmak, ahlâk-ı âliyeyi tesis ve alçak huyları imha ve izale etmek, cevher-i insaniyetten perdeyi kaldırıp hakikatı teşhir etmek, hürriyet-i kelâma serbestî vermek, ancak şua-ı hakikattan muktebes hârikulade bir mucizedir. Evet Asr-ı Saadet'ten evvelki zamanlarda kalb katılığı ve merhametsizlik öyle bir hadde bâliğ olmuştu ki, kocaya vermekten âr ederek kızlarını diri diri toprağa gömerlerdi. Asr-ı Saadet'te İslâmiyet'in doğurduğu merhamet, şefkat, insaniyet sayesinde, evvelce kızlarını gömerlerken müteessir olmayanlar, İslâmiyet dairesine girdikten sonra karıncaya bile ayak basmaz oldular.

Acaba böyle ruhî, kalbî, vicdanî bir inkılab hiçbir kanuna tatbik edilebilir mi? Bu nükteleri ceyb-i kalbine soktuktan sonra, bu noktalara da dikkat et:

1- Tarih-i âlemin şehadetiyle sabittir ki; parmakla gösterilen en büyük bir dâhî, ancak umumi bir istidadı ihya ve umumi bir hasleti ikaz ve umumi bir hissi inkişaf ettirebilir. Eğer böyle bir hissi de ikaz edememiş ise sa'yi hep heba olur.

2- Tarih bize gösteriyor ki; en büyük bir insan, hamiyet-i milliye, hiss-i uhuvvet, hiss-i muhabbet, hiss-i hürriyet gibi hissiyat-ı umumiyeden bir veya iki veyahut üç hissi ikaz etmeye muvaffak olur. Acaba evvelki zamanların cehalet, şekavet, zulüm, zulmetleri altında gizli kalan binlerce hissiyat-ı âliyeyi, Ceziret-ül Arab memleketinde, bedevi ve dağınık bir kavim içinde inkişaf ettirmek hârikulade değil midir? Evet şems-i hakikatın ziyasındandır. Bu noktaları aklına sokamayanın, Ceziret-ül Arab'ı biz gözüne sokarız. Ey muannid! Ceziret-ül Arab'a git, en büyük feylesoflardan yüz taneyi de intihab et, beraber götür. Onlar da orada ahlâkın ve mâneviyatın inkişafı hususunda çalışsınlar. Muhammed-i Arabî'nin o vahşetler zamanında o vahşi bedevilere verdiği cilayı, senin o feylesofların şu medeniyet ve terakkiyat devrinde yüzde bir nisbetinde verebilirler mi? Çünkü o zatın yaptığı o cila; İlahî, sabit, lâyetegayyer bir ciladır ve onun büyük mucizelerinden biridir." (İ.İ.109)

Evet "o asır, hakikaten o Zat (A.S.M.) ile bir saadet-i beşeriye asrı olmuş. Çünki en bedevi ve en ümmi bir kavmi, getirdiği nur vasıtasıyla, kısa bir zamanda dünyaya üstad ve hâkim eylemiş." (Ş.127)

ASRÎ عصري : Devre, modaya ve israflı fantaziyelere uyan. Taklitçi. Zamana uygun. Bir devreye, asra ait ve müteallik. *(Bak: Avrupalılaşmak ve 619, 705.p.lar)*

307- AŞERE-İ MÜBEŞŞERE عشرهء مبشّره : Cenab-ı Hakk'ın bildirmesiyle Hz. Peygamber'in (A.S.M.) kendilerine Cennetlik olduklarını müjdelediği on sahabeye denir. Bu kişiler Allah'ın emirlerine bağlılıkta ve din hizmetindeki fedailikte Allah'ın rızasını tam kazanmışlardır. Bu zatlar şunlardır: Hz. Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Abdurrahman bin Avf, Hz. Ubeyde bin Cerrah, Hz. Said bin Zeyd, Hz. Sa'd bin Ebi Vakkas, Hz. Talha, Hz. Zübeyr İbn-ül Avvam (R. Anhüm). *(Bak: 1235.p.)*

Aşere-i mübeşşere; T.T. 3.cild 1036 ve 1039. hadislerde zikredilir.

308- AŞK عشق : (Işk) Çok ziyade sevgi. Şiddetli muhabbet. Sevda. Candan sevme. *İttiba. Alâka. *(Bak: Muhabbet)*

"İnsanın mahiyeti ulviye, fıtratı câmia olduğundan; binler enva-ı hâcât ile binbir esma-i İlahiyeye, herbir ismin çok mertebelerine fıtraten muhtaçtır. Muzaaf ihtiyaç, iştiyaktır. Muzaaf iştiyak, muhabbettir. Muzaaf muhabbet dahi aşktır. Ruhun tekemmülatına göre meratib-i muhabbet, meratib-i esmaya göre inkişaf eder. Bütün esmaya muhabbet dahi -çünki o esma Zat-ı Zülcelal'in ünvanları ve cilveleri olduğundan- muhabbet-i zatiyeye döner." (S.642)

309- "Nev-i insanda, hususan yüksek tabakasında, meslekleri ayrı ayrı hadsiz zatlarda, gayet esaslı bir surette bulunan şedid bir aşk-ı Lahutî ve kuvvetli bir muhabbet-i Rabbaniye, bilbedahe misilsiz bir cemâle işaret, belki şehadet eder. Evet böyle bir aşk, öyle bir cemâle bakar, iktiza eder. Ve öyle bir muhabbet, böyle bir hüsn ister. Belki bütün mecudatta lisan-ı hal ve lisan-ı kal ile edilen umum hamd ve senalar, o ezelî hüsne bakıyor, gidiyor. Belki "Şems-i Tebrizi" gibi bir kısım âşıkların nazarında bütün kâinatta bulunan umum incizablar, cezbeler, câzibeler, câzibedar hakikatlar; ezelî ve ebedî bir hakikat-ı câzibedara işaretlerdir. Ve ecramı ve mevcudatı mevlevî-misal pervane gibi raks ve semaa kaldıran cezbedarane harekât ve deveran, o hakikat-ı câzibedarın cemâl-i kudsîsinin hükümdarane tezahüratı karşısında âşıkane ve vazifedarane bir mukabeledir." (Ş.80)

310- "İnsanın fıtratında bekaya karşı gayet şedid bir aşk var. Hattâ her sevdiği şeyde kuvve-i vâhime cihetiyle bir nevi beka tevehhüm eder, sonra sever. Ne vakit zevalini düşünse veya görse, derinden derine feryad eder. Bütün firaklardan gelen feryadlar aşk-ı bekadan gelen âğlamaların tercümanlarıdır. Eğer tevehhüm-ü beka olmazsa muhabbet edemez. Hattâ denilebilir ki: Âlem-i bekanın ve ebedî Cennet'in bir sebeb-i vücudu, şu mahiyet-i insaniyedeki o şiddetli aşk-ı bekadan çıkan gayet kuvvetli arzu-yu beka ve beka için fıtrî umumî duadır ki, Baki-i Zülcelal o şedid sarsılmaz fıtrî arzuyu, o tesirli kuvvetli umumî duayı kabul etmiştir ki, fani insanlar için baki bir âlemi halk etmiş. Hem hiç mümkün müdür ki: Fâtır-ı Kerîm, Hâlik-ı Rahîm, küçük midenin cüz'i arzusunu ve muvakkat bir beka için lisan-ı hal ile duasını hadsiz enva-i mat'umat-ı lezîziyenin icadıyla kabul etsin de, umum nev-i beşerin pek büyük bir ihtiyac-ı fıtrîden gelen pek şiddetli bir arzusunu ve küllî ve daimî ve haklı ve hakikatlı, kalli, halli, bekaya dair gayet kuvvetli duasını kabul etmesin? Hâşâ, yüzbin defa hâşâ. Kabul etmemek mümkün değildir. Hem hikmet ve adaletine ve rahmet ve kudretine hiçbir cihetle yakışmaz.

Madem insan bekaya âşıktır, elbette bütün kemâlâtı, lezzetleri, bekaya tabidir. Ve madem beka, Baki-i Zülcelal'e mahsustur ve madem Baki'nin esması bâkiyedir ve madem Baki'nin âyineleri Baki'nin rengini, hükmünü alır ve bir nevi bekaya mazhar olur. Elbette insana en lâzım iş, en mühim vazife: O Baki'ye karşı alâka peyda etmektir ve esmasına yapışmaktır. Çünki Baki yoluna sarfolunan herşey, bir nevi bekaya mazhar olur." (L.15) *(Bak: Beka)*

311- "Güzel değil batmakla gaib olan bir mahbub. Çünki: Zevale mahkûm, hakiki güzel olamaz. Aşk-ı ebedî için yaratılan ve ayine-i Samed olan kalb ile sevilmez ve sevilmemeli...

Bir matlub ki, gurubda gaybubet etmeye mahkûmdur; kalbin alâkasına, fikrin merakına değmiyor. Âmâle merci olamıyor. Arkasında gam ve kederle teessüf etmeye lâyık değildir. Nerede kaldı ki kalb, ona perestiş etsin ve ona bağlansın kalsın...

Derakab zeval ile acılanan mülâkatlar, keder ve meraka değmez. İştiyaka hiç lâyık değildir. Çünki: Zeval-i lezzet, elem olduğu gibi zeval-i lezzetin tasavvuru dahi bir elemdir. Bütün mecazî âşıkların divanları, yani aşknameleri olan manzum kitabları, şu tasavvur-u zevalden gelen elemden birer feryaddır. Herbirinin bütün divan-ı eş'arının ruhunu eğer sıksan, elemkârane birer feryad damlar." (S.214-215)

Atıf notları:

-Zevalden çok incinen aşk-ı beka hissinin teskini, bak: 3172, 3924.p.lar.

-Şefkat aşktan yüksektir, bak: 3506, 3507.p.lar.

312- AŞK-I MECAZÎ عشقِ مجازی : Fâni şeylere olan aşk. Nefis ve şehvet arzusuna dayanan aşk.

"Sual: Mahbublara olan aşk-ı mecazî aşk-ı hakikîye inkılab ettiği gibi, acaba ekser nâsda bulunan dünyaya karşı olan aşk-ı mecazî dahi, bir aşk-ı hakikîye inkılab edebilir mi?

Elcevab: Evet dünyanın fâni yüzüne karşı olan aşk-ı mecazî, eğer o âşık, o yüzün üstündeki zeval ve fena çirkinliğini görüp ondan yüzünü çevirse, baki bir mahbub arasa, dünyanın pek güzel ve ayine-i esma-i İlahiye ve mezraa-i âhiret olan iki diğer yüzüne bakmağa muvaffak olursa, o gayr-ı meşru mecazî aşk, o vakit aşk-ı hakikîye inkılaba yüz tutar. Fakat bir şart ile ki, kendinin zâil ve hayatıyla bağlı kararsız dünyasını, haricî dünyaya iltibas

etmemekdir. Eğer ehl-i dalâlet ve gaflet gibi kendini unutup, âfâka dalıp, umumi dünyayı hususi dünyası zannedip ona âşık olsa tabiat bataklığına düşer, boğulur. Meğer ki hârika olarak bir dest-i inayet onu kurtarsın. Şu hakikatı tenvir için şu temsile bak. Meselâ:

Şu güzel zinetli odanın dört duvarında, dördümüze ait dört endam ayinesi bulunsa, o vakit beş oda olur. Biri hakikî ve umumî, dördü misalî ve hususî.. Herbirimiz kendi ayinemiz vasıtasıyla hususî odamızın şeklini, hey'etini, rengini değiştirebiliriz. Kırmızı boya vursak, kırmızı; yeşil boyasak, yeşil gösterir. Ve hâkeza .. ayinede tasarrufla çok vaziyetler verebiliriz; çirkinleştirir, güzelleştirir, çok şekillere koyabiliriz. Fakat harici ve umûmi odayı ise kolaylıkla tasarruf ve tağyir edemeyiz. Hususî oda ile umumî oda hakikatta birbirinin aynı iken, ahkâmda ayrıdırlar. Sen bir parmak ile odanı harab edebilirsin, ötekinin bir taşını bile kımıldatamazsın.

313- İşte dünya süslü bir menzildir. Herbirimizin hayatı, bir endam ayinesidir. Şu dünyadan herbirimize birer dünya var, birer âlemimiz var. Fakat direği, merkezi, kapısı hayatımızdır. Belki o hususî dünyamız ve âlemimiz, bir sahifedir. Hayatımız bir kalem.. onunla sahife-i a'malimize geçecek çok şeyler yazılıyor.

Eğer dünyamızı sevdikse, sonra gördük ki: Dünyamız, hayatımız üstünde bina edildiği için, hayatımız gibi zâil, fâni, kararsızdır, hissedip bildik. Ona ait muhabbetimiz, o hususî dünyamız ayine olduğu ve temsil ettiği güzel nukuş-u esma-i İlahiyeye döner; ondan, cilve-i esmaya intikal eder. Hem o hususî dünyamız, âhiret ve Cennet'in muvakkat bir fidanlığı olduğunu derkedip, ona karşı şedid hırs ve taleb ve muhabbet gibi hissiyatımızı onun neticesi ve semeresi ve sünbülü olan uhrevî fevaidine çevirsek, o vakit o mecazî aşk, hakikî aşka inkılab eder.

Yoksa (59:19) نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسَيهُمْ اَنْفُسَهُمْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ sırrına mazhar olup, nefsini unutup, hayatın zevalini düşünmeyerek, hususi, kararsız dünyasını, aynı umumi dünya gibi sabit bilip kendini lâyemut farzederek dünyaya saplansa, şedid hissiyat ile ona sarılsa, onda boğulur gider. O muhabbet onun için hadsiz bela ve azabdır. Çünki o muhabbetten yetimane bir şefkat, meyusane bir rikkat tevellüd eder. Bütün zihayatlara acır; hatta güzel ve zevale maruz bütün mahlûkata bir rikkat ve bir firkat hisseder. Elinden

bir şey gelmez, ye's-i mutlak içinde elem çeker. Fakat gafletten kurtulan evvelki adam, o şedid şefkatin elemine karşı ulvi bir tiryak bulur ki: Acıdığı bütün zihayatların mevt ve zevalinde bir Zat-ı Baki'nin baki esmasının daimî cilvelerini temsil eden ayine-i ervahları baki görür; şefkatı, bir sürura inkılab eder. Hem zeval ve fenaya maruz bütün güzel mahlûkatın arkasında bir cemâl-i münezzeh ve hüsn-ü mukaddes ihsas eden bir nakş ve tahsin ve san'at ve tezyin ve ihsan ve tenvir-i daimîyi görür. O zeval ve fenayı, tezyid-i hüsn ve tecdid-i lezzet ve teşhir-i sanat için bir tazelendirmek şeklinde görüp, lezzetini ve şevkini ve hayretini ziyadeleştirir." (M.10-12)

314- ATMOSFER آتموسفر : (yu.i.) (Hava tabakası) Dünyanın çevresini kuşatan, çeşitli gazlardan yapılmış olan gaz tabakası. Başka gök cisimlerini kuşatan gaz tabakalarına da atmosfer denir. *Bir yerdeki manevî hava. *Basınç birimi. 0º de 76 cm. yükseklikteki bir civa sütununun 1 cm. karelik alan üzerine yaptığı basınca 1 atmosfer denir. Bu basınç 1,033 kg.dır. Deniz seviyesinden yükseldikçe basınç azalır. *(Bak: Hava)*

314/1- Atmosfer tabakalarının yükseklikleri sabit değildir. Günün saatına, ay ve mevsimlere, güneş hareketlerinin şartlarına, yeryüzünde bulunduğumuz noktaya göre değişir. Atmosfer tabakalarının ısı derecesine, kimyevî terkibine, elektrik ve mağnetizma durumuna göre tabakalaşması farklıdır. Ana bölümleri itibarıyla ilk 100 km.ye kadar olan tabakaya "homosfer", 100 ilâ 1000 km. arasına "hetosfer", 1000 km.den sonraki belirsiz yüksekliğe kadar olan tabakaya "egzosfer" denir.

İlk tabaka olan homosfer de, şu tabakalara ayrılır: Ortalama ilk 10 km. "troposfer" (yağmur, kar ve fırtına gibi hâdiseler bu tabakadadır), ortalama olarak 10 ile 40 km. arası "mezosfer", 40 ile 100 km. arası "stratosfer" dir.

ATOM آتوم : (yu.i.) (os. cüz-ü layetecezza) Maddenin bölünemez en küçük parçası mânâsında eski çağ felsefesinde kullanılan bir tabir, günümüze kadar gelmiş ve ilmî bir tabir olarak kalmıştır. Atom, maddenin bölünmez bir parçası değil, ait olduğu maddenin hususiyetlerini taşıyan en küçük parçasıdır. Kendisi de daha küçük parçalardan yapılmış çok küçük bir âlemdir. Dünyada, kâinatta ve atom âleminde hep aynı nizam hâkimdir. Bugün, dün olduğu gibi maddeci felsefe, maddenin mahiyetini anlamaktan âcizdir. *(Bak: Madde, Zerre)*

315- A'VER اعور : Tek gözlü. Bir gözü kör. Yekçeşm.

Âhirzamanın en büyük fitnesi olan Deccal'ın ve Deccaliyetin vasıflarını, mecazî ifadelerle bildirip ümmeti ikaz eden rivayetlerde Deccal, en mühim vasıflardan biri olan "a'ver" vasfı ile bildiriliyor ki, onun cereyanı olan Deccaliyet, âhireti inkâr ile sadece dünya hayatını gaye yapan ve dini terkeden lâdinî bir cereyandır. Peygamberimiz'den (A.S.M.) başka hiçbir peygamber ümmetine Deccal'ın a'ver vasfını bildirmediğini haber veren aşağıdaki hadisten anlaşılıyor ki, Peygamberimiz'den (A.S.M.) evvelki devrelerde bu tarz lâdinî bir fitne olmamıştı. Mezkûr hadisin meali şöyledir:

316- "İbn-i Ömer (R.A.) dedi ki: Peygamber (A.S.M.) insanlar arasında kalkıp, Allah'a lâyık olduğu senayı yaptıktan sonra Deccal'dan söz etti ve:

-Ondan (o kötü akıbetten) sizi muhakkak haberdar edeceğim. Hiçbir peygamber yoktur ki, kavmini Deccal'ın kötü akıbetinden haberdar etmiş olmasın. Ancak ben size, onun hakkında hiçbir peygamberin kavmine söylemediği bir şey söyliyeceğim:

Deccal bir gözü kördür, Allah ise asla öyle değildir."[27] *(Bak: 2044, 2046.p.lar)*

Diğer bir hadisinde de Peygamber Efendimiz (A.S.M.) şöyle buyuruyor:

"Hiçbir peygamber yoktur ki, ümmetini bir gözü kör yalancıdan korkutmuş olmasın. Dikkat edin! O bir gözü kördür. Rabbiniz ise, asla öyle değildir. Onun iki gözü arasında ك ف ر yani kâfir yazılıdır; bunu her müslüman (görüp) okur." buyurdu.[28]

Aynı eserin 1037. hadisinde; "o yazıyı okuyup yazma bilen de bilmeyen de okur" diye haber verilir. *(Bak: 2050.p.)*

317- AVRET عورة : Eksik. Gedik. *Siper. Harbde zarar gelebilen, gizlenmesi lâzım gelen şey. *Kadın. Zevce. Nikâhlı. *Gece uykuya yatacağı vakit ve seherden evvel uykudan kalkılacak saate de şeriat örfünde "avret" denir. Öğle ve öğle uykusu zamanına da keza aynı isim verilmiştir. (Çünki o anlarda uyku ve sair sebebler dolayısıyla insan açık saçık bulunabilir. İzinsiz,

27 T.T. ci:5 hadis: 1031 ve K.H. hadis:1287

28 T.T. ci:5 hadis: 1032

haber vermeden, kimse başkasının yanına bu vakitlerde girmemesi İslâm âdabından ve Kur'an emirlerindendir.) *Dinen örtülmesi vacib olan aza. Ud yeri. Utanılacak ve haya edilecek şey. Erkeklerde göbek ile diz kapağı arasındaki kısım. Fitne ve içtimaî ahlâksızlıkların olmadığı İslâm cemiyetinde olmak şartıyla, kadınlarda avret şöyle tarif ediliyor:

"Hürre olanların yüzleriyle ellerinden başka bütün bedenleri avrettir. Yüzleriyle elleri ise ne namazda, ne de bir fitne korkusu bulunmadıkça namaz dışında avret değildir. Ayaklarında ise ihtilaf vardır. Esahh görülen kavle nazaran, ayakları da avret değildir. Bunlar ile yolda yürümek ihtiyacı vardır. Bu cihetle bunları örtmek bahusus fakireler hakkında müşkildir. Diğer bir kavle nazaran hürrenin namazı, ayağının dörtte biri nisbetinde açık bulunmasıyla bozulur. Diğer bir kavle göre de, ayakları namaza nazaran avret mahalli sayılmazsa da, namaz haricinde avret mahalli sayılır. Bu ihtilaftan kurtulmak için, ayaklarını örtmeleri evladır. Sahih olan kavle göre hür kadınların kolları da, kulakları ile salıverilmiş saçları da avrettir." (B.İ.İ.99)

"Erkeğin erkeğe karşı olduğu gibi kadının kadına karşı avreti de göbekten dize kadardır. Maadasına nazarı caizdir." (E.T.3508) *(Bak: Nazar-ı Haram, Tesettür)*

"(Kadınların yürürken) zinetleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar mealindeki (24:31) âyetine istinaden Hanefi üleması kadının sesi de avrettir,(*) başkasına hususi duyurması caiz değildir demişlerdir. Şafiîler ve bazı ülema ise, bir fitne olmaması halinde avret olmadığına hükmetmişlerdir." *(Ruh-ul Beyan Li-l Alusî, ci: 18, sh: 146) (Bak: 4072.p.)*

Avret, Kur'anda (24:31, 58) ve (33:13) âyetlerinde geçer. (T.T. ci: 1 sh: 142'de avret mahallerini örtme bahsi vardır.) Bir rivayette de şöyle buyurulur: "Lut Kavminin her âdeti kayboldu, üçü müstesna: Kılıcını sürümek, tırnakları boyamak ve avreti açık gezmek (kısa pantolon giyinmek)" (R.E.341) *(Tafsilat için bak: D.M.İ.F. ci: 7 sh: 2943)*

318- AVRUPALILAŞMAK آورو پاليلاشمق : Avrupalıların fikirlerini ve yaşayış ve tarzını benimsemek. Türkiye'de "batılılaşma" olarak kullanılmaktadır. *(Bak: Fantaziye, Medeniyet ve 1396-1398.p.lar)*

---

* Tafsilat için bak: Kitab-ül fıkhı alâ Mezahib-ül Erbaa, cilt 5. sh: 55, Çağrı Yayınları, 1987 İst. Aynı eserin tercemesi: ci: 7, sh: 2944 ve sh: 1945'de şarkının hükmü bölümü var.

Avrupa, zamanımızda ilim ve teknikte ilerlemiş olmakla beraber inanışları, ahlâkları ve felsefeleri ve yaşayış tarzı ile geri bir düşünüşü temsil eder. Avrupa'ya Batı'ya özenmek, eşkiyanın gasbettiği servetine özenmeğe benzer. Batı'nın mazlum milletleri ezmek için vasıta ve silah olarak kullandığı ilim ve tekniğe sahib olmak, İslâm'ın hakkıdır. İslâm dünyası ilim ve tekniğe sahib olmakla hem Batı'nın zulmüne son verecek, hem de bunu insanlığın hayrına, barış için ve insanlığın saadeti, mutluluğu için kullanacaktır. Amma Batı'nın hayat felsefesi, insanlık için bir zehirdir ve onu reddeder.

Fakat "Avrupa ikidir. Birisi, İsevilik din-i hakikisinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nafi sanatları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takib eden bu birinci Avrupa'ya hitap etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek, beşeri sefahete ve dalâlete sevkeden bozulmuş ikinci Avrupa'ya hitab ediyorum." (L.115) diyen Bediüzzaman devamla: "Ey bu vatan gençleri! Frenkleri taklide çalışmayınız! Ayâ, Avrupa'nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adavetten sonra, hangi akıl ile onların sefahet ve batıl efkârlarına ittiba edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihane taklid edenler, ittiba değil belki şuursuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi idam ediyorsunuz. Agâh olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittiba ettikçe, hamiyet davasında yalancılık ediyorsunuz!... Çünki şu surette ittibaınız, milliyetinize karşı bir istihfaftır ve millete bir istihzadır." (L.120) diyerek milliyetimizi ısrarla müdafaa eder.

Hem yine Avrupa'ya karşı İslâm birliğine ehemmiyet veren Bediüzzaman Hazretleri şöyle diyor:

"Madem bu ittifaksızlıktan gelen za'fiyet ve kuvvetsizlik sebebiyle ecnebinin politikasına ve ehemmiyetsiz muvakkat yardımlarına karşı bu acib manevî rüşvetler veriliyor. Dörtyüz milyon kardeşin uhuvvetine, milyarlar ecdadın mesleğine ehemmiyet verilmiyor gibi bir mânâ hükmediyor. Ve asayiş ve siyasete zarar gelmemek için bu kadar israfat ile bol maaşlar suretinde kuvvet teminine kendilerini mecbur zannederek rüşvetler veriliyor; milletin fakr-ı hali nazara alınmıyor. Elbette ve elbette ve kat'i olarak şimdi bu memleketteki ehl-i siyaset garba ve ecnebiye verdiği siyasî ve manevî rüşvetin on mislini âlem-i İslâm'ın ileride cemahir-i müttefikası hükmünde olacak olan dörtyüz milyon müslüman kardeşlere memleket ve milletin ve bu devlet-i İslâmiyenin selâmeti için gayet azîm bir bahşiş ve zararsız bir rüşvet vermesi lâzım ve elzemdir.

İşte o makbul, lâzım ve çok menfaatlı caiz ve vacib rüşvet ise: Teavün-ü İslâm'ın esası ve hediye-i Kur'anın semavî bir düsturu ve rabıtası ve kudsî kanun-u esasîsi olan اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ (3:103) وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِعًا وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى (8:46) وَ لَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُواوَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ (49:10) (6:164) kudsi, esasî kanunlarını düstur-u hareket etmektir." (E.L.II.83)

318/1- Avrupa'nın teknik terakkisini nazara verip, İslâm dünyasının son asırlarda terakki edemeyişini İslâmiyete atfederek Avrupalılığı taklid etmeye teşvik edenlerin hatalarını gösteren Bediüzzaman Hazretlerinin bir beyanatından bazı kısımlarını aynen alıyoruz:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى قَالَ وَ لَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا (*)

وَالصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ الَّذِى قَالَ: مَنْ قَالَ هَلَكَ النَّاسُ

هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ اَهْلَكَهُمْ (**)

Şu zamanın medenî engizisyonu müdhiş bir vesile ile, bazı ezhanı telkih ile, bir kısım nameşru evladını vücuda getirip, İslâmiyet'e karşı kinini ve hiss-i intikamını icra eder. Diyanetsizliğe veya laübaliliğe veya Hristiyanlığa temayüle veya İslâmiyet'ten şübhe ile soğutmaya bir kapı açmak ister.

İşte o desise şudur: "Ey Müslüman bak, nerede bir müslim varsa binnisbe fakir, gafil, bedevidir. Nerede Hristiyan varsa, bir derece medenî, mütenebbih, ehl-i servettir. Demek... ilâ âhir."

Ben de derim ki: Ey Müslüman! Biri maddî, biri manevî Avrupa rüchanının iki sebebinin şu netice-i müdhişiyle o neticenin tesir-i muharribanesine karşı, mevcudiyetimizin hâmisi olan İslâmiyet'ten elini gevşetme. Dört el ile sarıl, yoksa mahvolursun.

Evet biz aşağıya iniyoruz, onlar yukarıya çıkıyor. Bunun iki sebebi vardır. Biri maddî, biri manevîdir.

---

* Kur'an (49:12)

** K.H: 297. hadis

318/2- Birinci Sebeb: Umum Hristiyanın kilisesi ve maden-i hayatı olan Avrupa'nın vaziyet-i fıtriyesidir. Zira dardır, güzeldir, demir madenidir, girintili çıkıntılıdır. Deniz ve enharı bağırsaklarıdır, bariddir. Evet Avrupa, küre-i zeminin hums-u öşrü iken, nev-i beşerin bir rub'unu letafet-i fıtriyesi ile kendine çekmiş. Hikmeten sabittir ki; efrad-ı kesirenin içtimaı, ihtiyacatı intac eder. Görenek gibi çok esbab ile tekessür eden hâcat, zeminin kuvve-i nâbitesine sıkışmaz.

İşte şu noktadan ihtiyaç sanata ve merak ilme ve sıkıntı vesait-i sefahete hocalık edip talime başlarlar. Evet fikr-i sanat, meyl-i marifet, kesretten çıkar. Avrupa'nın darlığı ve deniz ve enharı olan vesait-i tabiiye-i münakale içinde dolaşması sebebiyle; tearüf ticareti, teavün iştiraki mesaiyi intac ettikleri gibi, temas dahi telâhuk-u efkârı, rekabet de müsabakatı tevlid ederler. Ve bütün sanayiin maderi olan demir madeni kesretle içinde bulunduğundan, o demir, medeniyetlerine öyle bir silah-ı kuvvet vermiştir ki, dünyanın bütün enkaz-ı medeniyetlerini gasb ve garat edip, gayet ağır bastı, mizan-ı zeminin müvazenesini bozdu...

318/3- İkinci Sebeb: Nokta-i istinaddır. Evet herbir Hristiyan başını kaldırıp, müteselsil ve mütedahil maksadların birine el atsa arkasına bakar ki; istinad edecek, kuvve-i manevîsine daima imdad edip hayat verecek gayet kavi bir nokta-i istinad görür. Hatta en ağır ve en büyük işlere karşı mübarezeye kendinde kuvvet bulur. İşte o nokta-i istinad her taraftan ellerini uzatan dindaşlarının uruk-u hayatına kuvvet vermeye ve İslâmların en can alacak damarlarını kesmeye her vakit amade ve dessas ve medeni engizisyon taassubu ile, maddîyyunun dinsizliği ile yoğrulmuş ve medeniyetlerinin galebesi ile mest-i gurur olmuş bir müsellah kütlenin kışlası veya büyük bir kilisesi olan Avrupa'nın medeniyetidir..

318/4- Elhasıl: Onları canlandıran emeldir ve bizi öldüren yeisdir. Meşhurdur ki, biri demiş; "Eğer bir nokta-i istinad bulsam, küre-i zemini yerinden oynatırım." Bu faraziyede acaib bir nokta vardır. Demek bu küçücük insan, nokta-i istinad bulsa, küre gibi büyük işleri çevirebilir.

Ey ehl-i İslâm! İşte küre-i zemin gibi ağır ve âlem-i İslâmiyet'e çökmüş olan mesaib ve devahîye karşı nokta-i istinadımız: Muhabbet ile ittihadı, marifet ile imtizac-ı efkârı, uhuvvet ile teavünü emreden nokta-i İslâmiyettir..

Avrupa'ya şedid bir meftuniyet ve milletine karşı amîk bir nefret hissiyle, kendini Avrupa'nın veled-i nameşruu gösterdiği gibi, fikr-i ihtilal ve meyl-i tahrib ve aldatıcı cerbezenin neticesi olan hicv-i âsiyane, müfteriyane, namusşikenane ile kendi firavuniyetini ve zımnen medih ve gururiyetini ve

bilmediği halde İslâm'a düşmanlığını göstermekle beraber; firavuniyet, enaniyet, gurur hükmü ile milletine karşı şer'an, aklen, hikmeten mükellef olduğu hiss-i şefkat yerine hiss-i tahkir, meyl-i incizab yerine meyl-i nefret, meyelan-ı muhabbet yerine irade-i istihfaf, temayül-ü ihtiram yerine meyelan-ı techil, arzu-yu merhamet yerine arzu-yu taazzum, seciye-i fedakarî yerine temayül-i infiradî ikame edip; hamiyetsizliğini, asılsızlığını gösterdiğinden nazar-ı hakikatta öyle bir cani ve menfur olur ki, meselâ birisi Paris'te sefahet âleminde bir âlüfte madamın kametinde istihsan ettiği bir libası, camide muhterem bir hocaya giydirmeye çalışmak gibi bir hareket-i ahmakane ve caniyanede bulunur. Zira hamiyet ise; muhabbet, hürmet, merhametin netice-i zaruriyesidir. Onsuz olmaz ve illâ yalandır, sahtekârlıktır. Nefret, hamiyetin zıddıdır.

Mütaassıblara hücum eden Avrupa'nın kâselisleri herbiri yüz mütaassıb kadar meslek-i sakiminde mütaassıbdır. Bunlardan birisi Şekspir medhinde ettiği ifratı, şayet bir hoca o ifratı Şeyh Geylani (K.S.) medhinde etse idi, tekfir olunacaktı. Heyhat! Bunların neresinde millete muhabbet ve millet için hamiyet?! ..." (S.T.İ. 63-70) *(Osmanlılar bir Avrupa Devleti doğuracak, bak: 357.p.)*

319- A'YAN-I SABİTE اعیانِ ثابته : İlmi-i İlahîde eşyanın ezelden beri sabit olan suret ve hakikatları. "Mevcudat-ı ilmiye" ve "vücud-u ilmî" tabirleri ile de ifade edilir. Yaratılan ve yaratılacak olan her şeyin ezelî ve ebedî olarak, ilmi-i İlahîde manidar ve hayatdar vücud-u ilmîleri vardır. A'yan-ı sabite tabir edilen bu ilmî mevcudat, tecelliyat-ı esma-i İlahiyenin daimî mazhar ve ayineleridir. *(Bak: 100.p.)*

Evet "ilm-i muhit-i ezelîde temessül eden imkânî vücudlar, vücud-u vücubînin tecelliyat-ı nuriyelerine ayine ve ma'kestirler. Öyle ise ilm-i ezelî, imkânî vücudlara ayine olduğu gibi, imkânî vücudlar da vücud-u vücubîye ayinedir. Sonra o imkanî vücudlar, ilm-i ezeliden vücud-u haricîye intikal etmişlerse de, vücud-u hakiki mertebesine vâsıl olmamışlardır." (M.N.146)

İki atıf notu:

-Sıfat-ı ezeliye âlemi, bak: 514.p.

-Mevcudat-ı ilmiyeye vücud-u haricî vermek, bak: 1475.p.

Sahih-i Buhari 67. kitab 96. bab ve İbn-i Mace 9. kitab-ün nikah 30. babda 1926. hadiste: Kıyamet gününe kadar ilm-i İlahîde vücudu mukadder

olan her zihayat illâ vücuda getirilir, buyuruluyor. Yani ilm-i İlahîde halkedilmesi mukadder olmıyan, vücuda gelmez. Sahih-i Buhari 82. kitab-ül kader 4. bab da aynı mes'eleyi teyid eder. *(Bak: Ezeliyet, Mukadderat)*

320- AYASOFYA آياصوفيه : Bizans'ın en büyük kilisesi iken Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethiyle camiye çevrilen, Fatih'in ve fethin bir nevi sembolü haline gelen mabeddir.

Ayasofya ilk yapılışından son durumuna kadar çok tadilata uğramış, bir kaç kere yanmış, bir kaç kere de yıkılmış ve her defasında yeniden yapılmış ve tamir edilmiştir.

Ayasofya'yı kimin yaptırdığı hakkındaki kaynaklar iki kısımdır. Miladi VII. yy.dan sonraki tarihçiler Mi. 326'da İmparator büyük Konstantinus tarafından yaptırıldığını, daha önce yaşamış tarihçiler ise İmparator'un oğlu Konstantinus tarafından yaptırılıp Mi. 360 yılında merasimle açılıp Allah'a adandığını kaydetmektedirler. İslâm Ansiklopedisi bu son naklin isbatlandığını kaydeder.

İlk zamanlar Megalo Ekklesia (Büyük Kilise) olarak anılırken Mi. V.yy.dan sonra Hristiyanlıktaki teslisin ikinci uknum'u sayılan oğul İsa'nın bir vasfı olarak "Hagia sophia" (Hikmet-i Kudsiye) tesmiye edilmiştir. Fetihten sonra İstanbul'un adı değiştiği gibi, mabed de Ayasofya olarak söylenir olmuştur.

Bina bir halk isyanında Mi. 404 yılında yakılmış ve II. Theodosius tarafından 415'te tekrar yaptırılmıştır. Yine bir başka isyanda Mi. 532 tarihinde yakılmış ve İmparator Justinianus tarafından Kudüs'teki Süleyman mabedinden daha büyük olarak 532'de inşasına başlatılmış ve inşa 27 Ocak 537'de tamamlanmıştır. Binanın resmi açılışı, fevkalâde tantanalı merasimle icra olunmuştur. Bu imparator zamanında 558'de depremde büyük bir bölümü yıkılmıştır; 562'de zarar gören kısımları ile yıkılan kubbesini daha yüksek olarak yeniden yaptırmıştır. Daha sonra Mi. 869 ve 986 yıllarında iki depremden yine büyük zarar gören bina tamir edilmiştir. Dördüncü Haçlı Ordusu İstanbul'a gelip şehri işgal edince, işgalciler Ayasofya'yı da ağır tahribata uğrattılar ve yağma ettiler. Paleoloğ Hanedanı, şehri Mi. 1261'de geri aldıktan sonra Mihael VIII tarafından mabed tamir ettirildi.

321- Şehir 1453'de fethedilince Ayasofya bakımsız bir halde idi. Fatih Sultan'ın ilk işi, Hristiyanlık âleminin en büyük mabedinden biri olan Aya-

sofya'yı camiye çevirmek oldu. Caminin içi ve dışı temizlendi ve Fatih fetihten sonraki ilk cuma namazını burada kıldı. Fatih Ayasofya'yı camiye çevirirken gerekli tamirat ve tadilatı da yaptırdı. İçine mihrab ve minber koydurdu. İlk minareyi yaptırdı. Bu minare caminin batı tarafında ve tuğladandır. Fatih ayrıca camiye bitişik bir de mekteb yaptırdı ve vakıflarını da tesis etti. Ayasofya'nın kıyamete kadar cami olarak devamını sağlamak üzere vakıfnamesini yazdırdı ve gerekli her türlü tedbirleri aldı. Onun en büyük arzusu, fetih yadigârı olan bu muhteşem caminin İslâm dünyasının bir vesile-i iftiharı olarak kıyamete kadar devam etmesi idi.

O tarihten sonra son asra kadar Ayasofya'yı tam bir İslâm mabedi şekline sokma gayretiyle, hemen her Osmanlı Padişahı ve hatta bazı vezir-i azamlar bu eser üzerinde ehemmiyetle durmuşlardır. Gereken ilaveleri yaptıkları gibi, günümüze kadar sağlam olarak ulaşabilmesi için her türlü tedbir, bakım ve tamiratını ihtimamla yapmışlardır. Nitekim Mimar Sinan gibi dâhî bir sanatkârın, kubbenin çevresine dıştan çeşitli payanda şeklinde sedler ve istinadlarını inşası ile kubbe ve belki de binanın bütünü çökmekten kurtulmuştur.

322- Ayasofya, İstanbul'un fethi neticesi camiye çevrildiği için, fethin bir sembolü olarak, çok büyük bir manevî değer kazandı. Bir kısım padişah ve şehzadelerin türbeleri Ayasofya'nın avlusundadır. Selim II, Murad III, Mehmed III, Mustafa I ve yeğeni Sultan İbrahim burada medfundurlar.

Şehzadeler ve rical sık sık ikindi namazlarını Ayasofya'da kılarlardı. Kadir gecesi gibi mübarek gecelerde padişahlar buraya gelir; bu geceler çoşkunlukla tes'id edilirdi. Kubbe dıştan kandillerle süslenip donanırdı.

Verilen izahattan anlaşılacağı üzere Ayasofya'yı tamamen Bizans eseri saymak yanlıştır. Ona sonradan bir çok İslâm mimari karakterleri eklenmiştir ve cami olmuştur.

En nihayet Ayasofya Camii, Bakanlar Kurulunun bir kararıyla 24 Kasım 1934'de maalesef müze haline getirilmiştir. Bakanlar Kurulunun bu kararnamesi ile Ayasofya Camiinin müzeye çevrilmesi, Anayasa'ya ve mevcut kanunlara aykırı olduğunu, "Ayasofya Camii Meselesinin Etrafındaki Gerçek ve Kariye, Mesih Paşa, Fethiye Camilerinin Maruz Kaldığı Muameleler" isimli kitabında İstanbul Vakıflar Baş Müdür Muavini hukukçu Abdullah Ahmed Çalışkan, vesikalara dayanarak tahkik ve isbat etmiştir. Eser Türdav Basın Yayın Limited Şirketi tarafından 1976 senesinde İstanbul'da yayınlanmıştır. Bu eserden bir kaç pasaj takdim ediyoruz:

323- "Ayasofya Camii, 24.11.1934 tarihli ve 2/1985 sayılı neşredilmeyen bir Bakanlar Kurulu kararnamesiyle müzeye çevrilmiştir. Bakanlar Kurulunun bu hususta anayasal ve kanunî hiçbir yetkisi mevcut değildir. Bakanlar Kurulunun yetkilerinin neler olduğu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye'de mer'î bulunan kanunlar ile tayin ve tesbit edilmiştir. Bu yetkiler arasında bir camiyi kapatmak, müzeye çevirmek, cami olmaktan çıkarmak ve bunun dışında herhangi bir kullanışa tahsis etmek gibi bir yetkiye rastlanmaz. Bakanlar Kurulu Ayasofya kararnamesini kabul ederken, yetkilerini tamamen aşmış, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını ve Türkiye'de mer'î kanunları ihlal etmiştir. Bu sebeble Ayasofya kararnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye'de mer'î kanunlar karşısında geçersizdir. Diğer bir ifade ile, Türkiye'deki anayasal ve kanunî mevzuat karşısında lâzım-ül icra bir mahiyeti yoktur.

Türkiye'deki mer'î mevzuat, Ayasofya'nın müze yapılmasına engeldir ve cami olarak açık bulunmasını âmirdir. Ayasofya kararnamesinin hiçbir hukukî dayanağı yoktur. Bakanlar Kurulu bu kararı ile, Türkiye'de Anayasa ve kanunları bu konuda tamamen yok saymıştır.

324- Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya'yı cami olarak vakfetmiştir ve Türkiye'de mer'î bulunan mevzuat karşısında cami olarak kalması kat'iyetle gereklidir... Fatih'in iradesi Ayasofya'nın müze olması değil, cami olmasıdır... Ayasofya kararnamesi ile ibadet hürriyetinin kısıtlandığına şüphe yoktur. Bu hürriyetin büsbütün ortadan kaldırılması başka, kısıtlanması başkadır. Ayasofya cami olarak ibadete tahsis edilmiş ve bunun için vakıf yapılmıştır. Bu cami dahilinde sebebsiz olarak ve hiçbir anayasal ve kanunî mesnede dayanmaksızın muntazam bir şekilde ve devamlı olarak ibadet yapılmasının engellenmesi, ibadet hürriyetinin açık ve kesin bir şekilde kısıtlanması demektir. Ayasofya kararnamesi bu yönü ile de Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına aykırıdır.

Ayasofya kararnamesi, Vakıflar hukukuna da aykırıdır.

Ayasofya Camii de, cami olmaktan çıkarılan diğer cami ve mescidler de, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlar karşısında halen cami ve mesciddirler. Bunların cami olmaktan çıkarılmalarına mesned ittihaz edilen Bakanlar Kurulu kararnameleri, Türkiye'de mer'î bulunan mevzuat karşısında yok hükmündedirler. Bahis konusu kararnameler ile, Vakıflardan alınan bilcümle menkul ve gayrımenkullerin iadesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarının gereğidir.

Ayasofya, İstanbul'u fethedenlerin hatırasıdır. Bu hatırayı bize bırakanlar cami olarak bıraktı. Biz de onların torunları olduğumuz sürece, onu cami olarak görmek istiyoruz. Torunlarımıza da cami olarak bırakacağız.

Ecdadımız vatan topraklarına camilerle imza atmıştır. Ayasofya Camii ise; Bizans'ın sona erişini, kıyamete kadar baki kalacak devletimizin hâkimiyetini remzeder. Buna gelen zarar bizi üzer, Rumları sevindirir.

Ayasofya cami olacaktır. Bunu müslümanlar istiyor. Bu istek er-geç gerçekleşecektir, kim karşı koyabilir? Ayasofya camidir ve cami kalacaktır!..."

Ayasofya camiye çevrildiğinin ilk cumasında okunan aşağıdaki hutbe metni, İstanbul'un Bayezid semtinde bulunan Anıtlar Derneği'nden alınmıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى اَعَزَّ اْ سْلاَمَ بِكَفَاحِ اَلْمُجَاهِدِينَ ۞

وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ هُوَخَيْرُ مَنْ جَاهَدَ

فِى سَبِيلِ رَ ّ الْعَالَمِينَ ۞ اَحْمَدُ اللّٰهَ تَعَالَى وَاسْتَغْفِرُهُ

وَاَشْهَدُ اَنْ اَلَهَ ا ّ اللّٰهُ اَيَّدَ الْمُسْلِمِينَ بِنَصْرِهِالْمُبِينِ ۞

وَاَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَمَوْ نَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ۞

صَلَّى اللّٰهُ عَلَى هَذَا النَّبِيِّ الْكَرِيمِ وَعَلَى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الَّذِينَ بَذَلُوا الْمَالَ

وَالنَّفْسَ ِ عْلاَءِ كَلِمَةِ اللّٰهِ وَكَانُوا خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ اَجْمَعِينَ ۞

اَمَّا بَعْدُ : فَيَا عِبَادَا للّٰهِ اتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوهُ ۞

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْ وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ۞

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ۞

وَقَالَ ﷺ .ص.م. لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّة وَلَنِعْمَ اْ َمِيرُ اَمِيرُهَا وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ ۞

Meali: "Mücahitlerin savunmasıyla İslâmı aziz kılan Allah'a hamd olsun. Allah yolunda cihad edenlerin en hayırlısı olan Efendimiz Muhammed'e salat ve selam olsun. Allah'a hamd ederim ve ondan bağışlanma dilerim. Güçlü parlak yardımıyla Müslümanları teyid eden Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim. Ve şahitlik ederim ki, Efendimiz ve sahibimiz Hz. Muhammed onun kulu ve elçisidir. Allah bu kerim Peygambere salat ve rahmet indirsin, âl ve ahsabına da indirsinki onlar İ'lâ-i Kelimetullah için mal ve canlarını feda ettiler. Ve bütün insanlar için ortaya çıkmış en hayırlı ümmet oldular. Hamd ve salavattan sonra ey Allah'ın kulları Allah'tan korkun ve ona itaat edin. Hiç şüphesiz Allah muttakilerle ve güzel işler yapanlarla beraberdir. Şeytan-ı racimden Allah'a sığınırım Bismillahirrahmanirrahim derim. Allah buyurmuş ki, bizim yolumuzda cihat edenleri biz doğru yola ileteceğiz ve hiç şüphesiz Allah muhsinlerle beraberdir. Peygamber Efendimiz buyurmuşlar ki İstanbul mutlaka feth edilecektir. Onun komutanı ne iyi bir komutandır ve onun ordusu ne güzel ordudur."

325- ÂYET أية : Eser. *Kimsenin inkâr edemiyeceği açık delil. *Nişan. Alâmet. ibret. İşaret. *Menzil, mekân. *Kur'an-ı Kerim'deki her bir cümle. *Manen uyanmağa, intibaha sebeb olan hâdise.

İslâm Ansiklopedisi farklı bir bilgi veren değişik kaynaklara göre:

اوى - ايى - ايا köklerinden geldiğini kaydeder. Cem'i: Ay: اٰى Ayât اٰيا Ayây اٰيای dır. Ahteri Lügatı, "ayet"in aslı اَوَيَة idi der.

Kur'anda geçen bazı "âyet" ve "âyât" ifadeleri, mucize mânâsındadır.

"Âyet; asl-ı lügatta açık alâmet demektir. Mahsusatta da, ma'kulatta da istimal olunur..

Herşey alâmetiyle tanınır ve hakikat âyâtıyla bilinir. Onun için insanların ilimdeki kabiliyet ve mertebelerine göre kendisinden yapabilecek tefekkür ve teemmül nisbetinde mütefavit marifetlere sebeb olan alâim ve delâilin hepsine de âyet denilir..

Meselâ: وَفِى كُلِّ شَىْءٍ لَهُ اٰيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ beytinde âyet bu mânâya olduğu gibi, اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ gibi bir çok âyetlerde de bu mânâyadır. Demek ki âyet, haddizatında zâhir bir alâmet ise de onun bir âyet ve alâmet olması kabiliyet veya tefekkür ve teemmülü eksik kimselere hafi kalabilir..'' (E.T.23)

''Kur'an-ı Kerim bütün insanlara rahmettir. Çünki herbir insanın şu hakiki âlemden kendisine mahsus hayalî bir âlemi olduğu gibi, herkes kendi meşrebine göre Kur'andan fehm ve iktibas ettiği (hafızasında) kendisine has bir Kur'an vardır ki, onun ruhunu terbiye, kalbini tedavi eder.'' (M.N.140)

326- Bir hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

اِذَا دَخَلَ الْجَنَّةَ اِقْرَاْ وَاصْعَدْ فَيَقْرَاُ وَيَصْعَدُ

بِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةً حَتَّى يَقْرَاُ آخِرَ شَىْءٍ مَعَهُ

''Kur'an ehli yani onu devamlı okuyup onunla amel edene, Cennet'e gireceği zaman: Oku ve (Cennet'in mertebelerine) yüksel, denilecektir. Bunun üzerine okumaya başlayacak ve Kur'andan bildiğini bitirinceye kadar beher âyete karşılık bir derece yükselecektir. Bu hadisin benzerini Ebu Davud ve Tirmizi, Abdullah Bin Amr (R.A.)'dan rivayet etmişler. Ebu Davud'un ''Kur'an okumanın tertilinin müstehablığı'' babında rivayet ettiği hadisin meali şöyledir: ''(Âhirette) Kur'an ehline: Oku ve yüksel, (okurken de) dünyada nasıl acele etmeksizin okuduğun gibi tertil ile (yani acele etmeksizin) oku. Çünki (Cennet'te) senin konağın, okuyacağın son âyetin bitireceği yerdir, denilecektir.'' (Bu mealin metni T.T. ci: 4, 6. hadis ile aynıdır.) Avn-ül Ma'bud yazarı da bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der: Cennet'teki derecelerin Kur'an-ı Kerim âyetlerinin sayısı kadar olduğuna dair hadis rivayet olunmuştur.

327- Tıybî de: Kur'an ehlinin Cennet'te yükselişleri sonsuzdur. Çünki dünyada iken Kur'anı hatmettikçe tekrar başından okumaya devam ettiği gibi Cennet'te de devamlı okuyacak ve devamlı yükselecektir. Bu yükselişin nihayeti yoktur. Kur'an ehlinin Cennet'te okumaya devam etmeleri, onların Cennet nimetlerinden zevk duymalarını engellemez. Bilakis bu okuyuş, onlara en büyük lezzet ve zevk kaynağı olur demiştir.

Avn-ül Ma'bud yazarı bundan sonra sözlerine devamla: Bazı âlimler demişler ki; Kur'an-ı Kerim ile amel edenler, yani durum ve davranışlarını ona uydurup yaşayışlarını bu ölçüye göre düzenliyenler, Kur'an okumasını bilmeseler bile devamlı okuyormuş gibidir. Kur'an ile amel etmiyenler, yani yaşayışlarını ona göre düzenlemiyenler ise devamlı okusalar bile hiç okumamış gibi sayılır. Bu itibarla sırf okuyup ezberlemek, Cennet'teki yüce mertebelere erişmeye vesile olmaz. Önemli olan, onunla amel etmektir." (İ.M.ci: 9 sh: 570-571) (R.E. ci:1 sh: 283) (Aynı eser ci: 2 sh: 315'te de: Cennet'te Kur'an âyetleri adedince derecelerin bulunduğu mealinde hadisler vardır ve mevzumuzla da alâkalıdır.) *(Şeriatın ebedîliği, bak: 3527.p.)*

Mezkûr izahlara istinaden denilebilir ki: Dünya hayatında her müslümanın tahkikî iman ve a'mal-i saliha ile manevîyat yolunda varabildiği bir menzil ve mertebesi olup, o mertebe onun âhiretteki âyeti, me'vası ve cennet-i hususiyesi veya Cennet-i Me'vadan istifade etmekte mertebe-i kabiliyeti gibi mânâlara da işaret vardır.

327/1- Bazı rivayetlerde zikrolunan "Tûba" yani şecere-i Tûba tabiri, mes'elemizle de alâkalı olsa gerektir. Evet Tûba, Cennet'te bir ağaçtır ki; Ebu Davud sünnet/17 ve S.B.M. 1346. ve K.H. 1683. hadisleri ile R.E. sh. 313'te 7. ve 11. hadislerinden ve Risale-i Nur'da "Tûba" kelimesinin geçtiği yerlerden anlaşıldığı vechiyle bu ağaç, tecelliyat-ı esmaya azamiyet derecelerriyle mazhar, bütün enva-i niam ve lezaiz-i cennatı mutazamın ve ehl-i cennetin dünyada kazandıkları derece ve kabiliyetlerine ve ihtiyacatına bitamamiha cevap veren ve esmâ-i cemâliyenin ve bilhassa rahmetin eseri olan ve bu dünyada mahiyetini idrakten âciz bulunduğumuz bir ağaçtır ki, cemâl sıfatının azamiyet derecesindeki tecellisinin mazharı ve kökü Arş-ı Azamda olmakla âlem-i âhirete doğru tedelliyen tecelli etmektedir. Bilhassa Cennet-ül Me'va bu tecellinin mazharı olduğu anlaşılıyor. (Envar Neşriyat baskısı Sözler sh: 92 deki Arabî son paragraf bu mes'elemize de bakar) *(Bak: Cennet-ül Me'va, Sûre)*

328- ÂYİN أيين : Merasim. Usûl. *Görenek. Dinî âdab. *Âdet, örf ve kanun. *Ziynet, süs.

"İslâm'da fıkıh lisanı, âyin kelimesini kabul etmemiştir. Bazı vakıflar, filan camide herhangi bir tarikat âyini icra için te'sis yapacakları zaman vaki olan müracaatlarında fetvahane tarafından verilen müsaadelerde âyin sözü kullanılmayıp **"icra-yı zikrullah"** tabiri kullanılırdı. Sofiyede âyin lafzı

muteberdir. Turuk-u âliye tekkelerinde icra edilen şekil ve merasime, âyin ıtlak edilir. "İcra-yı âyin-i ehlullah" tabirdendir. Bu suretle her tarikata mensub tekkelerde yapılan dinî merasime âyin ismi verilmiştir.

Bu âyinlerden herbirinin ayrı ismi ve şekli vardır. Yaptıkları âyine Mevlevîler "semâ", Kadirîler "devrân", Rifaîler ve Sa'dîler "zikr-i kıyam", Halvetîler "darb-ı esma", Nakşibendîler "hatm-i hâcegan" isimlerini verirler. Diğer turuk-u âliye de bu esaslardan münşaib olduğuna göre âyinleri bu esaslara bağlıdır." (Türk İslâm Ansiklopedisi'nden)

AYN-EL YAKÎN (Ayn-ül yakîn) **عين اليقين :** Göz ile görür derecede, görerek, müşahede ederek bilmek. *(Bak: Yakîn)*

329- AZİMET عزيمة : Takva ile amel etmek. Kur'an (39:55) âyetinde bildirildiği gibi Allah'ın emirlerini en mükemmel ve eksiksiz yapmağa çalışmak. *Kesin karar vermek. *Yola çıkmak, gitmek. *(Bak: Fetva; Ruhsat, Takva, 1535.p.)*

"Laübaliler, ruhsatlarla okşanılmaz; azimetlerle şiddetle ikaz edilir." (H.Ş.130)

329/1- Azimet yolu, haram ve şübheli şeylerden kaçmayı gerektiriyor. Bu hususta Bediüzzaman Hazretlerinin ikaz edici dersleri vardır. Bunlardan bir kaç nümunesi şöyledir:

"Madem rızk mukadderdir ve ihsan ediliyor ve veren de Cenab-ı Haktır; O hem Rahim, hem kerimdir. Onun rahmetini ittiham etmek derecesinde ve keremini istihfaf eder bir surette gayr-ı meşrû bir tarzda yüz suyu dökmekle; vicdanını belki bazı mukaddesatını rüşvet verip menhus, bereketsiz bir mâl-i haramı kabul eden düşünsün ki ne kadar muzaaf bir divaneliktir." (M.418)

Hem "hırs yolunda her zilleti irtikab ve haram helal demeyip her malı kabul ve hayat-ı uhreviyeye lâzım çok şeyleri feda ediyorsunuz." (M.273)

Evet "helâl haram demeyip rast gelen şeye saldırmak adeta manevî hayatını da zehirler. Daha kalbe ve ruha itaat etmek o nefse güç gelir." (M.403)

Hem "Şimdi, malda ve rızıkta hileler ile sû-i istimal ile rüşvetle çok haram karıştığı ve ekinciler kendi malına hakkiyle sahib olmadığı ve on adamdan iki-üçü tam rahmete müstahak ise, ekincilerin malından istifade edenlerden beş-altısı; ya zulûm ile -haram karıştırmakla- ya şükürsüzlükle rahmete istihkakını kaybediyor." (E.L.I.33)

"Şükürsüzlüğün mizanı, hırstır ve israftır, hürmetsizliktir, haram helal demeyip rast geleni yemektir." (M.366)

İsraf azimeti kırar. Asrımızda umumileşen "sû-i istimalat ile hâcât-ı gayr-ı zaruriye hâcât-ı zaruriyet hükmüne geçip görenek belâsıyla tiryâki olup, terkedemiyor. İşte bu rızk, taahhüd-ü Rabbanî altında olmadığı için, bu rızkı tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar manen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazan hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesat-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz menhus malı alır. Hem bu fakr-u zaruret zamanında aç ve muhtaç olanların elemlerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiyye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşru bir surette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acib bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruretderecesinde iktifa etmek lâzımdır.

Çünki اِنَّ الضَّرُوْرَةَ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا sırrıyla haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir; fazlasını alamaz. Evet muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmiyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda kemâl-i lezzet ile fazla yenilmez." (L.132)

329/2- Bilhassa zamanımızda haram-helali tefrik etmeyenlerden gelecek yardımları almak şöyle dursun. Allah namına vermeyenlerden ve yardımına nam, teveccüh ve hürmet kazanmak hissini karıştıranlardan dahi almamak tavsiye ediliyor.

329/3- Bediüzzaman Hazretleri mevzumuzla alâkalı olarak şunları beyan eder: "Madem herşey manen Bismillah der. Allah namına Allah'ın ni'metlerini getirip bizlere veriyorlar. Biz dahi Bismillah demeliyiz. Allah namına vermeliyiz. Allah namına almalıyız. Öyle ise Allah namına vermeyen gafil insanlardan almamalıyız." (S.7)

"Birinci Söz'de beyan edildiği gibi: Allah namına vermek, Allah namına almak lâzımdır. Halbuki ekseriya ya veren gafildir, kendi namına verir, zımnî bir minnet eder. Ya alan gafildir; Mün'im-i Hakikî'ye ait şükrü, senayı, zahirî esbaba verir, hata eder..

Bir iki senedir çok emareler ve tecrübelerle kat'î kanaatım oldu ki, halkların malını hususan zenginlerin ve memurların hediyelerini almağa me'zun değilim. Bazıları bana dokunuyor.. belki dokunduruluyor, yedirilmiyor. Bazan bana zararlı bir surete çevriliyor. Demek gayrın malını almamağa manen bir emirdir ve almaktan bir nehiydir." (M.14)

Evet "Esbab-ı zahiriye eliyle gelen nimetleri, o esbab hesabına almamak gerektir. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi değilse meselâ; hayvan ve ağaç gibi doğrudan doğruya Cenab-ı Hak hesabına verir. Mâdem o, lisân-ı hal ile Bismillâh der, sana verir. Sen de Allah hesabına olarak Bismillâh de, al. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi ise; o Bismillâh demeli, sonra ondan al, yoksa alma.

Çünkü (6:121) وَ لَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِاسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ âyetinin mânâ-yı sarihinden başka bir mânâ-yı işarisi şudur ki: **"Mün'im-i Hakikî'yi hatıra getirmeyen ve onun namıyla verilmiyen nimeti yemeyiniz"** demektir. O halde hem veren Bismillâh demeli hem de alan Bismillâh demeli. Eğer o Bismillâh demiyor, fakat sen de almağa muhtaç isen sen Bismillâh de, onun başı üstünde rahmet-i İlâhiyenin elini gör, şükür ile öp, ondan al, Yâni: Nimetten in'ama bak; in'amdan Mün'im-i Hakikî'yi düşün. Bu düşünmek bir şükürdür. Sonra o zahirî vasıtaya istersen dua et. Çünki o nimet, onun eliyle size gönderildi. (L.133)

Asrımızda cemiyet hayatı, iş münasebetleri ve kazançlar, çok cihetlerle meşruiyet hududlarını aştığı ve faiz sistemi umumileştiği için, ehl-i takva ve mutedeyyin zatlar çok dikkat etmeye mecburdurlar. *(Bak: 412.p.başı)*

330- AZRAİL عَزْرَائِيلْ : Dört büyük melekten biridir, ölenlerin ruhlarını almak görevi vardır. Diğer bir ismi de "Melek-ül Mevt: Ölüm Meleği"dir.

İslâm Ansiklopedisi (Azrail) maddesindeki izahında, Azrail ismi Kur'anda geçmediğini ve hadislerde geçtiğine dair kat'iyyet olmadığını, ancak Kur'anda "Melek-ül Mevt" ifadesi bulunduğunu (32:11) kaydeder. Kamus-u Türkî'de, Azrail kelimesinin İbraniceden geldiğini yazar. *(Bak: 2331-2333.p.lar)*

331- Musa (A.S.) Azrail'in (A.S.) gözüne tokat vurmuş meâlindeki hadisin (*) hakikatına dair sorulan bir suale cevab olarak şu izahat veriliyor:

"Melâike, insan gibi bir surete inhisar etmez; müşahhas iken, bir küllî hükmündedir. Hazret-i Azrail Aleyhisselâm, kabz-ı ervaha müekkel olan melâikelerin nâzırıdır.

* S.B:M. ci: 4 hadis: 659 ve S.M. ci: 7 sh: 255 hadis: 157, 158

"Her ölünün ruhunu, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm mı bizzat kabzediyor? Yoksak aveneleri mi kabzediyorlar?"

Bu hususta üç meslek var:

Birinci meslek: Azrail Aleyhisselâm, herkesin ruhunu kabzeder. Bir iş bir işe mâni' olmaz; çünki nuranîdir. Nuranî bir şey, hadsiz âyineler vasıtasıyla hadsiz yerlerde bizzat bulunabilir ve temessül eder. Nuranînin temessülatı, o nuranî zâtın hassasına mâliktir; onun aynı sayılır, gayrı değildir. Güneşin âyinelerdeki misalleri, Güneşin ziya ve hararetini gösterdiği gibi; melâike gibi ruhanîlerin dahi, âlem-i misalin ayrı ayrı âyinelerinde misalleri; onların aynılarıdır, hassalarını gösterirler, fakat ayinelerin kabiliyetine göre temessül ediyorlar. Nasıl ki Hazret-i Cebrail Aleyhisselâm, bir vakitte Dıhye suretinde sahabeler içinde göründüğü dakikada, binler yerde başka suretlerde ve Arş-ı A'zam önünde, şarktan garba kadar geniş ve muhteşem kanadlarıyla secde ediyordu. Heryerde, o yerin kabiliyetine göre temessülü varmış; bir anda binler yerde bulunuyormuş. İşte şu mesleğe göre; kabz-ı ruh vaktinde, insanın ayinesine temessül eden Melek-ül Mevt'in insanî ve cüz'î bir misali, Hazret-i Musa Aleyhisselâm gibi bir ulü'lazm ve celalli ve hiddetli bir zatın tokadına mâruz olmak ve o misalî Melek-ül Mevt'in libası hükmündeki suret-i misaliyesindeki gözünü çıkarmak; ne muhaldir, ne fevkalâdedir, ne de gayr-ı makuldür.

332- İkinci meslek odur ki: Hazret-i Cebrail, Mikâil, Azrail gibi melâike-i izam, birer nâzır-ı umumî hükmünde, kendi nevilerinden ve kendilerine benzer küçük tarzda aveneleri vardır. Ve o muavinler, enva-ı mahlukata göre ayrı ayrıdırlar. Sulehanın (*) ervahını kabzeden başkadır; ehl-i şekavetin ervahını kabzeden yine başkadır.

Nasılki: (79:9) وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ۞ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا (79:1) âyeti işaret ediyor ki: "Kabz-ı ervah eden, taife taifedir. Bu mesleğe göre; Hazret-i Musa Aleyhisselâm Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'a değil, belki Azrail'in bir avenesinin misalî cesedine, fıtrî celaletine ve hulkî celadetine ve Cenab-ı Hakk'ın yanında nazdar olmasına binaen, ona bir tokat aşketmek gayet makuldür. (**)

---

* Bizde "Seyda" lâkabıyla meşhur bir veliyy-i azîm sekeratta iken, ervah-ı evliyanın kabzına müekkel melek-ül mevt gelmiş. Seyda bağırarak demiş ki: "Ben talebe-i ulûmu çok sevdiğim için, talebe-i ulûmun kabz-ı ervahına müekkel mahsus taife ruhumu kabzetsin" diye dergah-ı ilahiyeye rica etmiş. Yanında oturanlar bu vak'aya şahid olmuşlar.

** Hattâ memleketimizde gayet cesur bir adam, sekerat vaktinde Melek-ül Mevti görmüş. Demiş: "Beni yatak içinde yakalıyorsun!" Kalkmış atına binmiş, kılıcını eline almış, ona meydan okumuş. Merdane, at üstünde vefat etmiş.

333- Üçüncü Meslek: Yirmidokuzuncu Söz'ün Dördüncü Esasında beyan edildiği gibi ve Ehadis-i Şerifenin delâlet ettiği üzere: "Bazı melaikeler var ki, kırkbin başı var. Her başında kırkbin dili var. -Demek, seksenbin gözü dahi var.- Herbir dilde, kırkbin tesbihat var." Evet madem melaikeler âlem-i şehadetin envaına göre müekkeldirler; âlem-i ervahda, o envaın tesbihatlarını temsil ediyorlar; elbette öyle olmak lâzımgelir. Çünki meselâ: Küre-i Arz bir mahluktur; Cenab-ı Hakk'ı tesbih ediyor. Değil kırkbin, belki yüzbinler baş hükmünde enva'ları var. Her nev'in, yüzbinler dil hükmünde efradları var ve hâkeza... Demek Küre-i Arz'a müekkel meleğin kırkbin, belki yüzbinler başı olmalı. Ve her başında da yüzbinler dil olmalı ve hâkeza .... İşte bu mesleğe binaen, Hazret-i Azail Aleyhisselâm'ın, her ferde müteveccih bir yüzü ve bakar bir gözü vardır.

Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'a tokat vurması; hâşa Azrail Aleyhisselâm'ın mahiyet-i asliyesine ve şekl-i hakikisine değil ve bir tahkir değil ve adem-i kabul değil; belki vazife-i risaletin daha devamını ve bekasını arzu ettiği için; kendi eceline dikkat eden ve hizmetine sed çekmek isteyen bir göze şamar vurmuş ve vurur." (M.351-353)

334- "Bir misal-i latif suretinde bir temsil-i manevî rivayet ediliyor ki:

Hazret-i Azail Aleyhisselâm Cenab-ı Hakk'a demiş ki: "Kabz-ı ervah vazifesinde senin ibadın benden şekva edecekler, benden küsecekler." Cenab-ı Hak lisan-ı hikmetle ona demiş ki: "Seninle ibadımın ortasında musibetler, hastalıklar perdesini bırakacağım. Tâ şekvaları onlara gidip senden küsmesinler."

İşte bak nasıl hastalıklar perdedir, ecelde tevehhüm olunan fenalıklara mercidirler ve kabz-ı ervahda hakikat olarak olan hikmet ve güzellik, Azrail Aleyhisselam'ın vazifesine mütealiktir. Öyle de: Hz.Azrail dahi bir perdedir. Kabz-ı ervahda zâhiren merhametsiz görünen ve rahmetin kemâline münasib düşmiyen bazı hâlâta merci olmak için, o memuriyete bir nâzır ve kudret-i İlahiyeye bir perdedir.

Evet izzet ve azamet ister ki; esbab, perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında... Tevhid ve celal ister ki; esbab, ellerini çeksinler tesir-i hakikiden..." (S.294)

❁❁❁

B

335- BABİL بابل : Asurlular devrinde Irak'ta kurulan şehirlerden biri.

Bağdad'ın aşağı tarafında bulunan ve büyücülüğünden dolayı, eski edebiyatımızda "Çeh-i Bâbil" olarak yer alan ve bir çok dillerin meydana gelmesi bakımından da adı geçen "Bâbil Kulesi'nin bulunduğu ilkçağdan kalma bir şehir. Kur'an (2:102) de bahsedilir.

335/1- BABİL KULESİ بابل قوله سی : Tevrat'ın rivayetine göre Hz. Nuh'un (A.S.) oğulları tarafından gökyüzüne ulaşmak için yaptırılmış büyük bir kuledir. Rabbimiz bu kulede çalışmakta olanların dillerini değiştirmiş ve birbirlerini anlamaz hale getirmiştir. Bundan dolayı tamamlanamamış ve yetmişiki dil burada meydana gelmiştir. (Buna tebelbül-i akvam denir.) Bu kuleyi Nemrud'un gökyüzüne yükselerek Allah'ın işlerine karışmak maksadıyla yaptırmış olduğu rivayet edilir.

Miladdan önce yaşamış olan eski Yunan tarihçisi Herodot, Bâbil'deki Baal Ma'bedinin gayet yüksek bir kule olduğunu, seyahatinde görerek anlatmıştır ki; Bâbil ve Nemrut Kulesi denen şeyin bu olması ihtimali vardır. (O.A.L.)

336- BAHAÎLİK بهائيلك : Batıl bir mezheb olan Babîlik'ten türemiş batıl sapık bir mezhep.

Babîliğin kurucusu Şirazlı (İran'lı) Mirza Ali Muhammed Bab (1819-1850), sapık düşünceleri sebebiyle küfrüne fetva verilerek Tebriz'de kurşuna dizilmiştir. "Bab" lâkabını (takma adını) kendisi almış ve bu isme Bab-ı Mehdî-i Muntazar (beklenen mehdi kapısı) mânâsını vermiştir. Kendisinden sonra en yakın taraftarlarından Mirza Yahya Nurî ve Mirza Hüseyin Ali adlarında iki üvey kardeş Babîliğe sahip çıkmışlardır. Şaha karşı suikasta girişmek suçundan sürgün edilmişler, önce Bağdad'a, oradan da İstanbul'a gelmişlerdir. Buradan da taraftarlarıya beraber Edirne'ye sürülmüşlerdir (1864). Mirza

Hüseyin Ali (MS. 1817-1893) beklenen Mehdinin kendisi olduğunu iddia ederek Bahaullah adını almış, Babîliğe Musevî ve Hıristiyan dinlerinden bazı unsurları ve Batılı bazı lâik prensipleri de katarak batıl ve uydurma mezhebi (kendi ifadesine göre dini) olan Bahaîliği kurmuştur. Bab'ın halefi olan kardeşi Mirza Yahya Nurî ise bir derece Babîliğe sadık kalarak Suph-i Ezel adını almış ve batıl mezhebine Ezeliye (ezelcilik) denmiştir.

Sultan Abdülâziz, bunlardan Mirza Hüseyin Ali'yi, taraftarlarıyla birlikte, şimdi İsrail sınırı içinde olan Akka'ya, Mirza Yahya Nurî'yi de Kıbrıs'a sürgün etmiştir.

Bahâilik daha çok Avrupa, Amerika, İsrail gibi müslüman olmayan ülkelerde taraftar toplamıştır. En önemli iki merkezi, İsrail'de Hayfa şehrinde ve Amerika'da Şikago şehrindedir.

337- BAHİRA بحيرة : Süryani rahiblerindendir. Zamanın ilim ve fenlerine vâkıf ve bilhassa hey'et ve nücumda ihtisas sahibiydi. Bu sebebden rahiblerin câhilleri kendisinden hoşlanmazlardı. Hazret-i İsa'nın uluhiyetini ve Hz. Meryem'in ümmullah olduğunu inkâr ve ilân ettiğinden, bulunduğu manastırın reisi tarafından kovulmuş ve Şam yolu üzerinde Busrâ civarında bir manastır edinmişti.

İbn-i Hişam'ın siyerinde İbn-i İshak'tan rivayet olunarak:

"Bahira, kilise âleminde büyükten büyüğe intikal edip gelen bir kitaba mâlik bulunuyordu. Resul-i Ekrem'in bütün ahval ve evsafı bu kitabda yazılıydı." deniliyor ki bu kitab "El-Enbâ" ünvanıyla bıraktığı rivayet olunan bir kitab olacaktır.

Kitabın başlıca bahisleri; yakında Arabistan'da bir Nebi-i Zişan çıkacağı, tevhid itikadına davet edeceği ve putlara ibadetten nehyedeceği mevzuu etrafında toplanıyordu. (S.B.M.ci: 6 sh: 650)

338- "Nübüvvetten evvel, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm Amucası Ebu Talib ve bir kısım Kureyşî ile beraber, Şam tarafına ticarete gidiyorlar. Bahîra-yı Rahib'in Kilisesi civarına geldikleri vakit oturdular. İnsanlar ile ihtilat etmiyen münzevi Bahira-yı Rahib birden çıkageldi. Kafile içinde Muhammed-ül Emin'i (A.S.M.) gördü. Kafileye dedi: "Şu Seyyid-ül Âlemîn'dir ve Peygamber olacaktır." Kureyşîler dediler: "Neden biliyorsun?" Mübarek Rahib dedi ki: Siz gelirken baktım ki, havada üstünüzde bir parça

bulut vardı. Siz otururken, şu Muhammed-ül Emin (A.S.M.) tarafına bulut meyletti, gölge yaptı. Hem görüyordum ki: Taş, ağaç ona secde eder gibi bir vaziyet gördüm. Bu ise, Nebilere yapılır." (M.135)

Sebeb-i nüzulünde Bahira'dan da bahsedilen bir âyet şöyle tefsir ediliyor:

"(28:52) اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَا ۬ مِنْ قَبْلِه Bundan, yani Kur'an verilmezden evvel kitab verdiklerimiz -Yehud'dan- içlerinde Ebu Rifaa bulunan 10 kişi iman etmiş, eza olunmuşlardı; ehl-i İncil'den 40 kişi Resulullah'a bi'setinden mukaddem iman etmişlerdi; otuzikisi Ca'fer ibn-i Ebu Talib ile beraber Habeşistan'dan gelmiş, sekizi de Bahira, Ebrehe, Eşref, Amir, Eymen, İdris, Nafi', Temîm Şam'dan gelmişlerdi; bu âyetin nüzulüne sebeb bunlar olmuş ise de, âyetin mefhum-u ıtlakı üzere ehl-i kitabdan bütün iman edenlere şâmildir." (E.T.3746)

339- BAKAR بقر : (c. Bukur-Bikar) Öküz, dana, sığır. "Bakr, yarmak demek olduğundan, bu hayvan dahi toprağı sürüp yarmak için kullanılması itibariyle bu isim verilmiştir." (E.T.381)

340- BAKARPEREST بقر پرست : Öküzü mabud yapan. Öküz ve emsalini put yapıp ona tapan ehl-i dalâlet. Kur'anda (2:67) âyetiyle bildirilen bakarperestlik hâdisesi, her zaman ve herkes için bir ibret dersidir. Çünkü: "Kur'an-ı Hakîm'de çok hâdisat-ı cüz'iye vardır ki, herbirisinin arkasında bir düstur-u küllî saklanmış ve bir kanun-u umumînin ucu olarak gösteriliyor." (S.246) *(Bak: 973/1.p.)*

Meselâ, "Mısır Kıt'ası, kumistan olan Sahra-yı Kebir'in bir parçası olduğundan Nil-i Mübarek'in feyziyle gayet mahsuldar bir tarla hükmüne geçtiğinden, o cehennem-nümun sahra komşuluğunda şöyle cennet-misal bir mevki-i mübarekin bulunması, felahat ve ziraatı ahalisinde pek mergub bir surete getirmiş ve o sekenenin seciyesine öyle tesbit etmiş ki, ziraatı kudsiyye ve vasıta-i ziraat olan "bakar"ı ve "sevr"i mukaddes belki mabud derecesine çıkarmış. Hattâ o zamandaki Mısır milleti sevre, bakar'a, ibadet etmek derecesinde bir kudsiyet vermişler. İşte o zamanda Benî İsrail dahi o kıt'ada neş'et ediyordu ve o terbiyeden bir hisse aldıkları, "İcl" mes'elesinden anlaşılıyor.

İşte Kur'an-ı Hakîm, Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın risaletiyle, o milletin seciyelerine girmiş ve istidadlarına işlemiş olan o bakarperestlik mefkuresini kesip öldürdüğünü, bir bakar'ın zebhi ile ifham ediyor.

İşte şu hâdise-i cüz'iye ile bir düstur-u küllîyi, her vakit, hem herkese gayet lüzumlu bir ders-i hikmet olduğunu ulvî bir i'caz ile beyan eder.

Buna kıyasen bil ki: Kur'an-ı Hakîm'de bazı hâdisat-ı tarihiye suretinde zikredilen cüz'î hâdiseler, küllî düsturların uçlarıdır." (S.246)

341- Evet bu bakarperestlik hâdisesinin ibret alınacak küllî mânâsından bir ibret levhası, beşerin ve bilhassa hayatperest Yahudilerin hırs-ı hayat ve menfaatperestlikleridir. Evet hayatî ve maddî menfaatlere ve vesilelerine hırs ile yapışmak ve hayatta yegâne gaye olarak onlara bağlanıp âhireti unutmak gafleti, insanı ve cemiyeti perişan eden ve anarşizmi doğuran sebeblerin temelini teşkil eder. Hususan asrımızda şan, şöhret, makam ve maaş elde etmek vesilelerine gösterilen umumi tehacüm gibi *(Bak: 161. p.sonu ve 163.p.)* her asrın birer vesile-i hayat olan bir nevi bakarı vardır ki, âyet o bakarları kesip beşerin hakikata teveccüh etmesi için ders veriyor.

342- BANKA بانقه : (İtalyanca i.) Faizle para alıp, veren, kredi, iskonto, kambiyo işlerini gören ticarî kuruluş. Bankaların faiz alıp vermesi, dinimizde kat'iyetle haramdır. *(Bak: Faiz, Riba)*

"Riba atalet verir, şevk-i sa'yi söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapları olan bu bankaların her dem nef'i ise, beşerin en fena kısmınadır; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmınadır; onlar da zalimler. Her dem zalimlerdeki nef'i en fena kısmınadır; onlar da sefihlerdir. Âlem-i İslâm'a bir zarar-ı mutlaktır. Mutlak beşer her dem refahı nazar-ı şer'îde yoktur. Zira harbî bir gâvur hürmetsiz, ismetsizdir; demi hederdir her de... m." (S.730)

343- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA باربا روس خيرالدين پاشا :

(Mi. 1466-1546) Tarihin en büyük denizcisi Hayreddin Paşa, kardeşleri ile İslâm âlemini birleştirmek, tek bir bayrak altında muhteşem imparatorluğumuzun himayesinde toplamak için çalıştı. Sonunda müstakil devleti ile, Osmanlı Devletine iltihak etti. Kaptan-ı Derya olarak Akdeniz'i bir göl halinde devlete kazandırdı. Preveze'de Haçlı Donanmasını perişan etti. Dinin hayırlı

evladı Hayreddin Paşa, bir korsan değil, din yolunda muharebe eden mücahid gazi idi... Beşiktaş'taki evinde vefat etti ve oradaki türbesine defnedildi.

344- BASAR بصر : (c. Ebsar) Görme duygusu. *Gözün görmesi. *İdrak. Fikir. *İlm-i Kelâm'da: Kendi şanına lâyık bir vecih ile Cenab-ı Hakk'ın "görme sıfatı"dır. Kâinatta hiçbir şey onun görmesinden hariçte kalamaz. *(Bak: Basiret)*

345- BASİRET بصيرة : Hakikatı kalbiyle hissedip anlama. Kalbde eşyanın hakikatlarını bilen kuvve-i kudsiye. Feraset. İm'an-ı dikkat. *İbret alınacak hidayet sebebleri. Beyyine. Hüccet. *(Bak: Süveyda-i Kalb)*

"Nur-u akıl kalbden gelir:

Zulmetli münevverler bu sözü bilmeliler: Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver. O nur ile bu ziya mezcolmazsa zulmettir; zulüm ve cehli fışkırır. Nurun libasını giymiş bir zulmet-i müzevver. Gözünde bir nehar var, lâkin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki, bir leyl-i münevver. O içinde bulunmazsa, o şahmpare göz olmaz, sen de bir şey göremez. Basiretsiz basar da para etmez. Ger fikret-i beyzada süveyda-i kalb olmazsa, halita-i dimağî ilim ve basiret olmaz. Kalbsiz akıl olamaz." (S.705)

345/1- "Basar masnuatı görüp de, basiret Sanii görmezse çok garib ve pek çirkin düşer. Çünki o halde Saniin manen, kalben görünmemesi, ya basiretin fıkdanındandır veya kalb gözünün kör olmasındandır veya pek dar olduğundan mes'eleyi azametiyle kavramadığındandır. Veya bir hızlan'dır. Ve illâ Saniin inkârı, basarın şuhudunu inkârdan daha ziyade münkerdir." (M.N.210)

Yukarıda geçen "hızlan" tabiri, Kur'anın bazı âyetlerinde, aynı kökten türemiş değişik şekilleriyle geçer:

-Ehl-i şirk "hızlan"dadır (yokluğa düşmekten tâ en küçük tehlikeye kadar muhtelif ehval karşısında hakiki istinaddan mahrumdur): (17:22)

-Cinnî ve insî şeytan dostluğunun akibeti bir "hızlan"dır: (25:29)

-Allah'ın hızlanına (nusret-i İlahiyeden mahrumiyetine) uğrayan kişi daha yardımcı bulamaz: (3:160)

346- Basiret hakkında Kur'an'dan birkaç not:

-Hak ile batılı ayıran hüccetler mânâsında basiret: (6:104) (7:203) (17:102)

-Basiretsiz insan hakkı göremez: (10:43)

-Hakka basiret üzere davet: (12:108) (Bu âyet, hikmet ve isbat yoluyla tebliğ mesleğini ders verir.)

-Semavî kitab; insanlara basiret, hidayet ve rahmettir: (28:43) (45:20)

-Gök ve yerin tezekkür ve tefekkürü ile basiret kazanmaya teşvik: (50:6-8)

347- BAST-I ZAMAN بسطِ زمان : Az zamanda çok uzun bir zaman yaşamış olmak. *(Bak: Zaman)*

348- BATİNİYYE باطنیه : Kur'an-ı Kerim'deki âyetlerin ve hadis-i şeriflerin zahir ve aşikâr mânâlarından ayrılarak, usulsüz ve yanlış teviller ile âyet ve hadislerin gizli ve sırlı mânâlarını bulmak iddiasında olan sapık bir tarikat ve buna bağlı olanlar. Batiniyyunun zıddı, Zahiriyyundur. *(Bak: Zahiriyyun)*

Esasen âyet ve hadislerin ince, derin ve küllî mânâlarını tefsir ve tevil ile keşfedip bulmak, bir ilim bir dirayet mes'elesi olarak vardır. Fakat zahir mânâları ve bunlardan çıkan kat'i hükümleri esas almak ve bunlara aykırı olmamak ve şeriattaki ve tefsir ilmindeki usule uygun olmak gibi şartlara riayet etmekle makbul olur. Tefsirde "mecazın cevazı ise: Belagatın şeraiti tahtında olmak gerektir. Yoksa mecazi hakikat ve hakikatı mecaz suretiyle görmek, göstermek; cehlin istibdadına kuvvet vermektir. Evet, herşeyi zahire hamlettire ettire nihayet Zahiriyyun meslek-i müteassifesini tevlid etmek şanında olan meylü't-tefrit ne derecede muzır ise; öyle de herşeye mecaz nazarıyla baktıra baktıra nihayette Batıniyyunun mezheb-i batılasını intac etmek şe'ninde olan hubb-u ifrat dahi çok derece daha muzırdır." (Mu.23)

Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğünde, muhtelif vesilelerle Batiniyyeye verilen isimler şöyle sıralanıyor: l- Karamıta, 2- Saibiye, 3- İsmailiye, 4- Mübarekiye, 5- Babekiye.

Bunlardan başka Batınîlere; hakikatın yalnız masum imamın talimi ile öğrenilebileceği iddialarından dolayı Talimiye, dinî mahremata riayet etme-

dikleri için İbahiye vs. isimleri de verilmiştir. Tohumu İbn-i Sebe tarafından atılmış olup Abbasilerden Mutasım zamanında yaşıyan Ehvaz'lı Meymun tarafından filizlendirilen Batıniye mezhebine en evvel, takiyyeyi terk ile alenen davet eden Muhammed Ali Berkaî'dir (Hicri: 255).

349- BAYEZİD-İ BİSTAMÎ بايزيدِ بسطامى : (Hi. 188-261) Ehl-i Sünnet ve Cemaat'in büyük âlimlerinden ve büyük evliyadandır. İran'ın Bistam Şehrinde doğmuştur. Künyesi, Ebu Yezid Tayfur Bin İsa El-Bistamî'dir. Cafer-i Sadık Radıyallahü Anhu'dan kırk sene sonra dünyaya gelmiş ve ondan üveysî olarak feyz almıştır. Mücerred (bekâr) olarak yaşamıştır. (K.Sırruhu)

350- BEDEVÎ بدوي : Çölde yaşayan. Göçebe. Medeni olmayan ve şehir hayatı yaşamıyan. *Seyyid Ahmet-i Bedevî namındaki büyük bir zatın tarikatı ve onun mensubu olan. *(Bak: Ahmed-i Bedevî)*

BEDİR MUHAREBESİ بدر محاربسى : *(Bak: Bedr Muharebesi)*

351- BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ بديعالزمان سعيدالنورسي :

Bediüzzaman kelimesi zamanın bedii olan, zamanında benzeri olmayan, zamanının garib ve acibi olan mânâlarına gelir. Fevkalâde meziyetlere sahib olduğundan dolayı muasırları olan âlimler, Said Nursî Hazretlerine Bediüzzaman lakabını vermişlerdir. Manevî cihad-ı diniye olan Nurculuğun müessisi Said Nursî Hazretlerine verilen Bediüzzaman lakabının mefhumu kendi ifadesiyle şöyledir:

"Sual: Sen imzanı bazan Bediüzzaman yazıyorsun. Lakab medhi ima eder?

Cevab: Medih için değildir. Kusurlarımı, sened-i özrümü, mazeretimi bu ünvan ile ibraz ediyorum. Zira bedi', garib demektir. Benim ahlâkım suretim gibi, üslub-u beyanım elbisem gibi garibdir, muhaliftir. Görenekle revaçta olan muhakemat ve esalîbi, benim üslub ve muhakematımla mikyas ve mihenk itibar yapmamayı bu ünvanın lisan-ı haliyle rica ediyorum. Hem de muradım bedi', acib demektir.

اِلَىَّ لَعَمْرِى قَصْدُ كُلِّ عَجِيبَةٍ ۞ كَاَنِّىعَجِيبٌ فِىعُيُونِ الْعَجَائِبِ

masadak oldum. Bir misali budur: Bir senedir İstanbul'a geldim, yüz senenin inkılâbatını gördüm." (H.Ş.101)

352- Bu kısım, Bediüzzaman Hazretlerinin kendi Tarihçe-i Hayatından alınan kısa parçalardan derlenmiştir. Çocukluk ve tahsil hayatı devresi alınmamıştır. Ansiklopedinin hacmine göre uzun olmaması için tafsilata girilmemiş ve Mi. 1948 Afyon Mahkemesi beraetine kadar alınmıştır. Tafsilatı merak edenlerin, mezkûr Tarihçe-i Hayatını mütalaa etmeleri gerekiyor.

Hayat safhalarındaki tarihleri merak edenler, bu bahsin sonundaki kronolojik tarih listesine bakabilirler. Doğum tarihi ve yeri ve hayatına kısa bir bakış için (Said Nursî) maddesine bakınız.

353- Lüzumlu bir açıklama:

Burada Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri hakkında bir derece geniş yer verilmesinin bir sebebi, bu zatın bütün eserlerinin büyük kısmında mukni delillerle Allah'a, dine ve sünnet-i seniyyeye bağlanmaya vesile olmasıdır. Bu nokta-i nazardan böyle zatların şahsiyet-i manevîyelerini göstermede ne kadar gayret gösterilse de ifrat sayılmaz. Çünkü dine bağlanmayı netice veriyor.

Bilhassa halkın dinî istifadesini önlemek için, dine muarız cereyanlar böyle mürşid zatlara hücum gösterirlerse, o zatı tam müdafaa etmek zarureti doğar. Ta ki halk aldatılıp, o zattan istifade imkânını kaybetmesin.

Evet yarım asırdan beri, Bediüzzaman ve Risale-i Nur aleyhinde bilerek veya bilmeyerek mütemadi ve dehşetli tenkid ve propagandalar ile halkı ürkütüp kaçırmak, dinî hakikatların öğrenilmesine mani olmak planları tatbik edilmiştir. Bu durum karşısında münsif her müslüman için en azından manen ve kalben bu taarruzu protesto etmek, dinî ve vicdanî bir vazife olur.

Risale-i Nur ve onun müellifine yapılan haksız hücumlardan vicdan-ı umuminin tepkisini endişe eden gizli münafıklar, "Bediüzzaman çok medhediliyor" gibi sözlerle bazı safdilleri aldatıp onlar vasıtasıyla bu gibi sözleri işaa ettirmekle Bediüzzaman'ı manevî cihadında müdafaasız bırakmak istemişlerdir. Hatta 1948 senesinde Afyon Ağır Cezası'nda muhakeme edildikleri zaman, Bediüzzaman'ın fedakâr bir hizmetkârı Zübeyr Gündüzalp müdafaasının bir bölümünde şöyle diyor:

"Sayın savcı, "Bediüzzaman'a olan hürmetin şekli diğer müfessirlerde görülemiyor." dedi. Doğrudur. Hürmet ve ta'zim büyüklük ve kemâlatın derecesine, minnet ve şükran da elde edilen istifadenin miktarına göre olduğuna nazaran; Bediüzzaman'ın eserlerinden azîm faideler elde ediliyor ki, ona olan ta'zim ve minnetdarlık da görülmemiş bir şekilde oluyor. Yirminci Asrın en büyük bir İslâm mütefekkiri ve müellifi olan Bediüzzaman'ı, komünist ve masonlar bizlere bilhassa gençliğimize tanıtmamağa çalışmışlardır. Fakat uyanık Türk-İslâm milleti ve gençliği, o din kahramanı üstadı tanımış, istifade etmiş ve ettirmiştir." (Ş.549)

Binaenaleyh böyle ideolojik cereyanların faal olduğu devrelerde, ehl-i dinin gayet müteyakkız bulunmaları gerektir.

Bu cereyanlar mensub oldukları başlarını her vesile ile haksız ve aşırı medih ve propagandalarla ilan ederlerken, insaf ve bîtaraflık deyip İslâm büyüklerini lâyık oldukları halde müdafaa etmemek çok yanlış olur.

Merhum Mehmed Akif:

"Kanayan bir yara gördüm mü yanar tâ ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim
Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım
Çiğnerim, çiğnenirim hakkı tutar kaldırırım
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu
İrticaın şu sizin lehçede mânâsı bu mu?"

mısralarıyla bu hakikatı güzel ifade etmiştir.

Hem bir kimseyi Allah için sevip hürmet etmek ile, bizzat şahsı sevip hürmet etmek arasında büyük fark vardır. *(Bak: 216.p)*

Bir atıf notu:

-Bediüzzaman Hazretlerinin seyyidliği, bak: 3374/1.p.

354- Bu açıklamadan sonra, Tarihçe-i Hayat eserinden alınan parçalarla Bediüzzaman Hazretlerinin hayat safhalarına geçiyoruz:

"Üstadın hayatı, küllî hizmeti noktasından topluca iki büyük safha arzetmektedir:

Birincisi: Doğuşundan itibaren tahsil hayatı, Van'daki ikameti, İstanbul'a gelişi, siyasî hayatı, seyahatleri, harb-i umumîye iştiraki, Rusya'daki esareti,

İstanbul'da Dar-ül Hikmet-i İslâmiye azalığında bulunuşu, Kuva-yı Milliyede İstanbul'daki hizmeti, Ankara'ya gelerek ilk Meclis-i Mebusandaki faaliyetleri ve kısa bir müddet sonra Van'a çekilip inzivayı ihtiyar etmesi gibi; herbiri ayrı bir hayat sahnesi olan Üstadın hayatının bu birinci safhası; iman ve Kur'an hizmeti itibarıyla ikinci safha hayatının mukaddemesi hükmündedir. İkinci büyük hizmetine hazırlıktır. Ömrünün ellinci senesine kadardır.

İkincisi: Van'da inzivada iken Garb'a nefyedilip Isparta'nın Barla Nahiyesinde ikamete memur edildiği zamandan başlar ki; Risale-i Nur'un zuhuru ve intişarıdır. Azamî ihlas, azamî fedakârlık, azamî sadakat, metanet ve dikkat ve iktisad içinde Risale-i Nur'la giriştiği hizmet-i imaniye ve manevî cihad-ı diniyedir.

Hayatının bu ikinci safhası: Harb-i Umumî neticesinde İmparatorluğumuzun inkıraz bulmasıyla insanlık âleminde medeniyet-i beşeriyeyi mahveden ve semavî dinlerle mücadeleyi esas ittihaz edinen komünizm rejiminin insaniyetin yarısını istila ederek dünyayı dehşete saldığı ve memleketimizi tehdide yeltendiği ve manevî tahribatının tehlikesine maruz kaldığımız bir devreye rastlar. Bu devre, bin senedir Kur'ana bayraktarlık yapmış, İslâmiyet'e asırlarca hizmet etmiş kahraman bir millet için dikkatle incelenmesi lâzım gelen bir devredir." (T.H.27)

354/1- "Molla Said, Şarkın büyük ülemâ ve meşayihinden olan Seyyid Nur Mehmed, Şeyh Abdurrahman-ı Tagî, Şeyh Fehim ve Şeyh Mehmed Küfrevî gibi zevat-ı âliyenin herbirisinden ilm-i irfan hususunda ayrı ayrı derslere nail olduğundan, onları fevkalâde severdi. Ülemadan Şeyh Emin Efendi, Molla Fethullah ve Şeyh Fethullah Efendilere de ziyade muhabbeti vardır.

Van'da maruf ülema bulunmadığından, Hasan Paşa'nın daveti üzerine Molla Said, Van'a gitti. Van'da onbeş sene kalarak, aşâirin irşadi için aralarında seyahatla tedris ve tederrüs vazifesiyle hayat geçirdi. Van'da bulunduğu müddet, vali ve memurîn ile ihtilat ederek, bu asırda yalnız eski tarzdaki ilm-i Kelâm'ın İslâm dini hakkındaki şek ve şüphelerini reddine kâfi olmadığına kanaat hasıl etmiş ve fununun tahsiline lüzum görmüştür.

Bu kanaatı hasıl ettiği o zamanda, ulûm-u müsbete denilen bütün fenleri tetebbua başlayarak pek kısa bir zamanda Tarih, Coğrafya, Riyaziyat, Jeoloji, Fizik, Kimya, Astronomi, Felsefe gibi ilimlerin esaslarını elde etmiştir." (T.H.46)

355- "Molla Said Van'da bulunduğu zamanlarda bazı hususlarda o havalinin ülemasına muhalif bulunuyordu.

Katiyyen hiç kimseden hediye olarak para almamak ve maaş bile kabul etmemek... daima mücerred kalmak ve dünyada birşeyle alâka peyda etmemek... Bunun içindir ki: "Bütün malımı bir elimle kaldırıp götürebilmeliyim" demiştir. Bu halin sebebi sorulunca: "Bir zaman gelecek herkes benim halime gıbta edecektir. Saniyen; mal ve servet bana lezzet vermiyor, dünyaya ancak bir misafirhane nazarıyla bakıyorum." derdi." (T.H.47-48) *(Bediüzzaman Hz.nin takvası, bak: 2824/1.p.)*

356- "Bediüzzaman, Van'daki ikameti esnasında Âlem-i İslâm'ın vaziyetini bir derece öğrenmiş bulunuyordu. Bir gün Tahir Paşa bir gazetede şu müdhiş haberi ona göstermişti. Haber şu idi:

İngiliz Meclis-i Meb'usanında Müstemlekât Nâzırı, elinde Kur'an-ı Kerim'i göstererek söylediği bir nutukta:

Bu Kur'an, İslâmların elinde bulundukça biz onlara hâkim olamayız. Ne yapıp yapmalıyız, bu Kur'an-ı onların elinden kaldırmalıyız; yahut Müslümanları Kur'an'dan soğutmalıyız, diye hitabede bulunmuş.

İşte bu müdhiş haber, onda tarifin fevkinde bir tesir uyandırmıştı. İstidadı şimşek gibi alevli, duyguları ve bütün letaifi uyanık ve ilim, irfan, ihlâs, cesaret ve şecaat gibi hârika inayet ve seciyelere mazhar olan Bediüzzaman'ın bu havadis üzerine: "Kur'an'ın sönmez ve söndürülmez manevî bir güneş hükmünde olduğunu, ben dünyaya isbat edeceğim ve göstereceğim!" diye kuvvetli bir niyet ruhunda uyanır ve bu sâikle çalışır." (T.H.51)

Bir atıf notu:

-Bediüzzaman Hz'nin gayret-i diniyesi, bak: 1043.p.

357- "Bediüzzaman, Şarkî Anadolu'da "Medresetüzzehra" namında bir dâr-ül fünun açmak, ya Van'da veyahut da Diyarbakır'da dâr-ül fünun derecesinde bir medrese te'sisine çalışmak için İstanbul'a geldi." (T.H.54)

"İstanbul'daki ikametgâhının kapısında şöyle bir levha asılı idi.

"Burada her müşkil halledilir, her suale cevab verilir. Fakat sual sorulmaz."

İstanbul'da grup grup gelen ülemanın suallerini cevaplandırıyordu. Genç yaşında böyle bilâistisna bütün suallere cevap vermesi ve gayet mukni ve

beliğ ifade ve hârika hal ve tavırlarıyla, ehl-i ilmi hayranlıkla takdire sevkediyordu. Ve "Bediüzzaman" ünvanına bihakkın lâyık görüyorlar ve bu fevkalâde zatı, bir "nâdire-i hilkat" olarak tavsif ediyorlardı.

Hattâ bu zamanlarda Mısır Câmi-ül Ezher Üniversitesi reislerinden meşhur Şeyh Bahid Efendi İstanbul'a bir seyahat için geldiğinde; Kürdistan'ın sarp, yalçın kayaları arasından gelerek İstanbul'da bulunan Bediüzzaman Said Nursî'yi ilzam edemeyen İstanbul ülemâsı, Şeyh Bahid'den bu genç hocanın ilzam edilmesini isterler. Şeyh Bahid de bu teklifi kabul ederek bir münazara zemini arar. Ve bir namaz vakti Ayasofya Camii'nden çıkıp çayhaneye oturulduğunda bunu fırsat telakki eden Şeyh Bahid Efendi, yanında ülema hazır bulunduğu halde Bediüzzaman'a hitaben:

مَاتَقُولُ فِى حَقِّ اَوْرُبَائِيَّةِ وَالْعُثْمَانِيَّةِ

Yâni: "Avrupa ve Osmanlılar hakkında ne diyorsunuz, fikriniz nedir?" der.

Şeyh Bahid Efendi'nin bu sualden maksadı; Bediüzzaman'ın şek olmayan bir bahr-i umman gibi ilmini ve ateşpâre-i zekâsını tecrübe etmek değil, belki zaman-ı istikbale ait şiddet-i ihatasını ve idare-i âlemdeki siyasetini anlamak idi. Buna karşı Bediüzzaman'ın verdiği cevap şu oldu:

اِنَّ اَوْرُبَا حَامِلَةٌ بِاِسْلاَمِيَّةٍ فَسَتَلِدُ يَوْمًا مَا

وَاِنَّ الْعُثْمَانِيَّةَ حَامِلَةٌ بِاَوْرُبَائِيَّةٍ فَسَتَلِدُ يَوْمًا مَا

"Yâni "Avrupa, bir İslâm devletine hâmiledir, günün birinde onu doğuracak *(Bak: 3420.p.sonu);* Osmanlılar da Avrupa ile hâmiledir, o da onu doğuracak."

Bu cevaba karşı Şeyh Bahid Hazretleri:

-Bu gençle münazara edilmez, ben de aynı kanaatteyim. Fakat bu kadar veciz ve beligane bir tarzda ifade etmek, ancak Bediüzzaman'a hastır, demiştir." (T.H.52-54)

358- "Nihayet menhus Otuzbir Mart hâdisesi meydana gelir. Şeriat isteyen ve o hâdisede ismi karışan onbeş kadar hoca idam edilir. Bediüzzaman, onlar mahkeme binasının bahçesinde asılı durdukları ve kendisi de pencereden onları gördüğü bir halde muhakeme olunur.

Mahkeme reisi Hurşid Paşa sorar: "Sen de şeriat istemişsin?.."

Bediüzzaman cevap verir: "Şeriatın bir hakikatına, bin ruhum olsa feda etmeye hazırım. Zira şeriat, sebeb-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir. Fakat, ihtilalcilerin isteyişi gibi değil!"

Bediüzzaman'ın divan-ı harbdeki bu kahramanca müdafaası, o zaman iki defa tabedilip neşredilmiştir. O dehşetli mahkemeden idamını beklerken beraet etmiş ve mahkemeye teşekkür etmiyerek, yolda Bayezid'den tâ Sultanahmet'e kadar arkasında kalabalık bir halk kitlesi mevcut olduğu halde: "Zalimler için yaşasın Cehennem! Zâlimler için yaşasın Cehennem!" nidalarıyla ilerlemiştir." (T.H.60)

359- Bediüzzaman'ın bu mahkemedeki uzun müdafaasından iki parça:

"Eğer medeniyet, böyle haysiyet kırıcı tecavüzlere ve nifak verici iftiralara ve insafsızcasına intikam fikirlerine ve şeytancasına mugalatalara ve diyanette lâübalicesine hareketlere müsaid bir zemin ise, herkes şahid olsun ki; o "saadet-saray-ı medeniyet" tesmiye olunan böyle mahall-i ağraza bedel; Vilâyat-ı Şarkiyenin hürriyet-i mutlakanın meydanı olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet çadırlarını tercih ediyorum. Zira bu mimsiz medeniyette görmediğim hürriyet-i fikir ve serbestî-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selâmet-i kalb, Şarkî Anadolu'nun dağlarında tam mânâsıyla hükümfermâdır.." (T.H.77)

"Bu hükümet, zaman-ı istibdadda akla husumet ediyordu; şimdi de hayata adavet ediyor... Eğer hükümet böyle olursa, yaşasın cünun!.. Yaşasın mevt!.. Zâlimler için de yaşasın Cehennem!.. Ben zaten bir zemin istiyordum ki, efkârımı onda beyan edeyim. Şimdi bu Divan-ı Harb-i Örfî iyi bir zemin oldu." (T.H.61) *(Tafsilat için aynı kaynak kitaba bakınız)*

"Bundan sonra İstanbul'da fazla kalmaz, Van'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılır." (T.H.78)

360- "Van'a muvasalat ettikten sonra, aşâiri (aşiretleri) dolaşarak içtimaî, medenî, ilmî derslerle onları irşada çalışmıştır. Bu hususta, sual-cevab halinde, "Münâzarat" isimli bir kitab neşretmiştir." (T.H.79)

Sonra Van'dan Şam'a gider. Şam ülemâsının ilhahı ve ısrarı üzerine, Câmi-ül Emevî'de on bine yakın ve içerisinde yüz ehl-i ilim bulunan azîm bir cemaata karşı bir hutbe irad eder. Bu hutbe fevkalâde takdir ve tahsin ile kabule mazhar olur. Bilahare buradaki hutbesi, "Hutbe-i Şâmiye" namıyla tabedilmiştir." (T.H.88)

"Şam'da fazla kalmadı. Şarkî Anadolu'da Medreset-üz Zehra namıyla vücuda getirmek istediği dârülfünunun küşadı için çalışmak üzere İstanbul'a geldi. Sultan Reşad'ın Rumeli'ye seyahatı münasebetiyle, Vilâyât-ı Şarkiye namına refakat etti." (T.H.101)

"O vakit Kosova'da, büyük bir İslâm dârüfünununun tesisine teşebbüs edilmişti. Orada hem İttihadçılara, hem Sultan Reşad'a der ki: "Şark, böyle bir dârülfününa daha ziyade muhtaç ve âlem-i İslâm'ın merkezi hükmündedir." Bunun üzerine şarkta bir dârülfünun açılacağını va'dederler. Bilahare Balkan Harbi çıkmasıyla o medrese yeri, yâni Kosova istila edilir. Bunun üzerine müracaatla Kosova'daki dârülfünun için tahsis edilen ondokuz bin altın liranın şark dârülfünunu için verilmesini taleb eder, bu talebi kabul edilir.

Bediüzzaman tekrar Van'a hareket eder. Van Gölü kenarındaki Artemit'te (Edremit) o dârülfünunun temeli atılır. Fakat ne çare ki Harb-i Umumi'nin zuhuruyla, teşebbüs geri kalır. Zaten o kış Molla Said talebelerine: "Hazır olunuz, büyük bir musibet ve fekalet bize yaklaşıyor" diye haber vermişti." (T.H.105)

361- Birinci Harb-i Umumîde gönüllü alay kumandanı olarak büyük fedakârlıklar gösteren "Bediüzzaman, Kafkas cephesinde Enver Paşa ve fırka kumandanının hayranlıkla takdir ettikleri hizmet-i cihadiyeyi yaptıktan sonra, Rus kuvvetlerinin ilerlemesinden dolayı Van'a çekildi. Van'ın tahliyesi ve Rusların hücumu sırasında, bir kısım talebeleriyle Van kal'asında şehid oluncaya kadar müdafaaya kat'î karar verdikleri halde, geri çekilen Van Valisi Cevdet Bey'in ısrarıyla, Vastan kasabasına çekildi. Vali, kaymakam, ahali ve asker Bitlis tarafına çekilirken, bir alay Kazak süvarisi Vastan üzerine hücum etmişti. Molla Said, Van'dan kaçan ahalinin mal ve çoluk-çocuklarının düşman eline geçmemesi için otuz-kırk kadar kaçamamış asker ve bir kısım talebeleriyle o Kazaklara karşı koymuş ve hepsinin kurtulmasını sağlamıştır. Hattâ hücum eden Kazaklara dehşet vermek için, geceleyin onların üstündeki yüksek bir tepeye hücum tarzında çıkıyor; güya büyük bir imdat kuvveti gelmiş zannettirerek, Kazakları oyalayıp ilerletmiyordu.

Böylelikle Vastan'ın Rus istilasından kurtulmasına sebeb olmuştur.

O muharebe zamanlarında sipere döndüğü vakit, kıymettar talebesi Molla Habib ile "İşârât-ül İ'caz" namındaki tefsirini te'lif ediyordu. Bazan avcı hattında, bazan at üzerinde, bazan da sipere girdikleri zaman kendisi söylüyor, Molla Habib de yazıyordu. İşârât-ül-İ'caz'ın büyük bir kısmı bu vaziyette te'lif edilmiştir." (T.H.107)

362- "Bediüzzaman, o harbde gönüllülere cesaret vermek için sipere girmeyerek avcı hattında dolaşırdı." (T.H.111)

"Avcı hattında dolaşırken, vücuduna dört gülle isabet etmiş, fakat geri çekilmemiş ve gönüllülerin cesareti kırılmaması için sipere dahi girmemiştir. Hattâ bunu işiten Vali Memduh Bey ve Kumandan Kel Ali, "Aman geri çekilsin!" diye haber gönderdikleri zaman, demiş:

-Bu kâfirlerin güllesi beni öldürmeyecek..

Hakikaten üç gülle, ölecek yerine isabet ettiği halde; biri hançerini, diğeri tütün tabakasını delip geçmiş ve kendisine bir zarar vermemiştir. Sabahleyin düşmanın bir taburu ile müsademe ederler, arkadaşlarının çoğu şehid olur. Hattâ yeğeni ve fedakâr bir talebesi olan Ubeyd dahi kendi bedeline şehid düştükten sonra düşmanın üç sıra askerini yararak, geçip, hayatta kalan üç talebesiyle pek acip bir surette su üzerinde bulunan bir sütreye girer. Hem yaralı, hem ayağı kırık bir halde, otuzüç saat su ve çamur içinde kalır.

Lâtif bir inayet-i İlahiyedir ki; otuzüç saat onlar Rus askerlerini gördükleri ve Ruslar da onları aradıkları halde bulamadılar. Bu esnada Bediüzzaman, talebeleri olan gönüllü fedâilere hitaben:

-Arkadaşlar! Durmayınız... Sizlere hakkımı helâl ettim, beni bırakınız, siz kendinizi kurtarmaya çalışınız, demesi üzerine, fedakâr ve kahraman talebeler:

-Sizi bu halde bırakıp gidemeyiz; şehid olursak, yine hizmetinizde olsun, deyip kalırlar. Sonra Ruslar esir edip; Van, Celfa, Tiflis, Kiloğrif, Kosturma'ya sevkederler." (T.H.113-114)

363- "Bediüzzaman'ı üserâ kampına götürürler. Burada şu şekilde şayan-ı takdir bir hâdise cereyan eder. Şöyle ki:

Bir gün Rus Başkumandanı esirleri teftişe gelir. Teftiş esnasında, Bediüzzaman kumandana selâm vermez ve yerinden kalkmaz. Kumandan kızar, belki tanımamıştır diyerek tekrar önünden geçtiği zaman yine yerinden kalkmayınca, kumandan tercüman vasıtasıyla der: "Beni herhalde tanımadılar?"

Bediüzzaman: "Tanıyorum, Nikola Nikolaviç'tir."

Kumandan: "Şu halde Rus ordusuna, dolayısıyla Rus Çarına hakaret ediyorlar."

Bediüzzaman: "Hakaret etmedim. Ben bir Müslüman âlimiyim. İmanlı bir kimse, Cenab-ı Hakk'ı tanımayan bir adamdan üstündür. Binaenaleyh, ben sana kıyam etmem." der.

Bunun üzerine Bediüzzaman divan-ı harbe verilir. Birkaç zâbit arkadaşı, hemen özür dileyerek vahim neticenin önlenmesine çalışmasını istirham ederler.

Fakat Bediüzzaman: "Bunların idam kararı, benim ebedî âleme seyahat etmem için bir pasaport hükmündedir." deyip kemâl-i izzet ve şecaatle hiç ehemmiyet vermez. *(Bak: İkrah-ı Mülci)*

Nihayet idamına karar verilir. Hüküm infaz edileceği vakit, namaz kılmak için müsaade ister; vazife-i diniyesini ifadan sonra, atılacak kurşunlara göğsünü gereceğini beyan eder. Tam bu esnada, namazını eda ederken, Rus kumandanı gelerek, Bediüzzaman'dan özür dileyip:

-O hareketinizin, mukaddesatınıza olan bağlılıktan ileri geldiğine kanaat getirdim, rica ederim, beni affediniz, diyerek verilen idam hükmünü geri aldırır.

Bediüzzaman, iki buçuk sene kadar Sibirya taraflarında esarette kalır." (T.H.114-115)

"Nihayet esaretten firar ile kurtulup; Petersburg ve Varşova'ya gelmeye muvaffak olur. Bilahare Viyana tarikiyle (1334) senesinde İstanbul'a teşrif eder." (T.H.116)

364- "İstanbul'da Dârülhikmet'te bulunduğu zaman, Sünuhat Risalesinde yazdığı gayet acib bir vâkıa-i Ruhaniye:

Rüyada bir Hitabe:

1335 senesi Eylülünde, dehrin hâdisatının verdiği yeis ile şiddetle muzdarib idim. Şu kesif zulmet içinde bir nur arıyordum. Manen rüya olan yakazada bulamadım. Hakikaten yakaza olan rüya-yı sadıkada bir ziya gördüm. Tafsilatı terk ile, bana söylettirilmiş noktaları kaydedeceğim. Şöyle ki: Bir Cuma gecesinde nevm ile âlem-i misale girdim. Biri geldi dedi: "Mukadderat-ı İslâm için teşekkül eden bir meclis-i muhteşem seni istiyor."

Gittim gördüm ki: Münevver, emsalini dünyada görmediğim, selef-i salihînden ve a'sarın mebuslarından her asrın mebusları içinde bulunur bir meclis gördüm. Hicab edip kapıda durdum.

Onlardan bir zat dedi ki: "Ey felaket helaket asrının adamı! Senin de bir reyin var, fikrini beyan et."

Ayakta durup dedim: "Sorun, cevab vereyim."

Biri dedi: "Bu mağlubiyetin neticesi ne olacak? Galibiyette ne olurdu?"

365- Dedim: Musibet, şerr-i mahz olmadığı için, bazan saadette felaket olduğu gibi, felaketten dahi saadet çıkar. Eskiden beri i'la-yı kelimetullah ve beka-yı istiklaliyet-i İslâm için farz-ı kifaye-i cihadı deruhde ile, kendini yekvücud olan âlem-i İslâma fedaya vazifedar ve hilafete bayrakdar görmüş olan bu devlet-i İslâmiyenin felaketi, âlem-i İslâmın saadet-i müstakbelesiyle telafi edilecektir. Zira şu musibet, maye-i hayatımız ve âb-ı hayatımız olan uhuvvet-i İslâmiyenin inkişaf ve ihtizazını hârikulâde tacil etti. Biz incinir iken, âlem-i İslâm ağlıyor. Avrupa ziyade incitse, bağıracaktır. Şayet ölsek, yirmi öleceğiz, üçyüz dirileceğiz. Hârikalar asrındayız. İki-üç sene mevtten sonra meydanda dirilenler var. Biz mağlubiyetle bir saadet-i âcile-i (عاجِلَه ء) muvakkata kaybettik; fakat bir saadet-i âcile-i (آجِلَه ء) müstemirre bizi bekliyor. Pek cüz'î ve mütehavvil ve mahdud olan hali, geniş istikbal ile mübadele eden kazanır.

Birden meclis tarafından denildi: İzah et!

366- Dedim: Devletler, milletler muharebesi, tabakat-ı beşer muharebesine terk-i mevki ediyor. Zira beşer esir olmak istemediği gibi, ecîr olmak da istemez. Galib olsa idik, hasmımız düşmanımız elindeki cereyan-ı müstebidaneye belki daha şedidane kapılacak idik. Halbuki o cereyan hem zalimane, hem tabiat-ı Âlem-i İslâma münafi, hem ehl-i imanın ekseriyet-i mutlakasının menfaatine mübayin, hem ömrü kısa, parçalanmaya namzeddir. Eğer ona yapışsa idik, âlem-i İslâmı fıtratına tabiatına muhalif bir yola sürecek idik.

Şu medeniyet-i habise ki, biz ondan yalnız zarar gördük. Ve nazar-ı şeriatta merdud ve seyyiatı hasenatına galebe ettiğinden; maslahat-ı beşer fetvasıyla mensuh ve intibah-ı beşerle mahkûm-u inkıraz, sefih, mütemerrid, gaddar, manen vahşi bir medeniyetin himayesini Asya'da deruhde edecek idik.

367- Meclisten biri dedi: Neden Şeriat şu medeniyeti reddediyor? (*)

* Bizim muradımız, medeniyetin mehasini ve beşere menfaatı bulunan iyilikleridir. Yoksa medeniyetin günahları seyyiatları değil ki; ahmaklar, o seyyiatları, o sefahetleri mehasin

Dedim: Çünki beş menfi esas üzerine teessüs etmiştir. Nokta-i istinadı kuvvettir. O ise şe'ni, tecavüzdür. Hedef-i kasdı, menfaattır. O ise şe'ni, tezahümdür. Hayatta düsturu cidaldir. O ise şe'ni, tenazu'dur. Kitleler mabeynindeki rabıtası, âheri yutmakla beslenen unsuriyet ve menfi milliyettir. O ise şe'ni, böyle müdhiş tesadümdür. Cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşci' ve arzularını tatmin ve metalibini teshildir. O heva ise şe'ni, insaniyeti derece-i melekiyeden dereke-i kelbiyete indirmektir, insanın mesh-i manevîsine sebeb olmaktır. Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse kurt, ayı, yılan, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir. İşte onun için bu medeniyet-i hazıra, beşerin yüzde seksenini meşakkate şekavete atmış; onunu mümevveh (hayalî) saadete çıkarmış, diğer onu da beynebeyne (ikisi ortası) bırakmış. Saadet odur ki: Külle ya eksere saadet ola. Bu ise ekall-i kalilindir ki, nev-i beşere rahmet olan Kur'an ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder. Hem serbest hevanın tahakkümüyle, havaic-i gayr-ı zaruriye havaic-i zaruriye hükmüne geçmişlerdir. Bedeviyette bir adam dört şeye muhtaç iken; medeniyet yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir. Sa'y masrafa kâfi gelmediğinden hileye harama sevketmekle ahlâkın esasını şu noktadan ifsad etmiştir. Cemaate nev'e verdiği servet haşmete bedel, ferdi şahsı fakir, ahlâksız etmiştir. Kurun-u Ulânın mecmu-u vahşetini bu medeniyet bir defada kustu!

Âlem-i İslâm'ın şu medeniyete karşı istinkâfı ve soğuk davranması ve kabulde ızdırabı cay-i dikkattir. Zira istiğna ve istiklaliyet hassasıyla mümtaz olan şeriattaki İlahî hidayet, Roma felsefesinin dehasıyla aşılanmaz, imtizac etmez, bel' olunmaz, tabi olmaz... Bir asıldan tev'em (ikiz) olarak neş'et eden eski Roma ve Yunan iki dehaları; su ve yağ gibi mürur-u a'sar (asırlar), medeniyet ve Hristiyanlığın temzicine çalıştığı halde, yine istiklallerini muhafaza, adeta tenasuhla o iki ruh şimdi de başka şekillerde yaşıyorlar. Onlar tev'em ve esbab-ı temzic varken imtizac olunmazsa, şeriatın ruhu olan nur-u hidayet, o muzlim pis medeniyetin esası olan Roma dehasıyla hiçbir vakit mezc olunmaz, bel'olunmaz..

368- Dediler: Şeriat-ı Garra'daki medeniyet nasıldır?

---

zannedip taklid edip malımızı harab ettiler. Medeniyetin günahları, iyiliklerine galebe edip seyyiatı hasenatına râcih gelmekle, beşer iki harb-i umumî ile iki dehşetli tokat yeyip o günahkâr medeniyeti zir ü zeber edip öyle bir kustu ki, yeryüzünü kanla bulaştırdı. İnşaallah istikbaldeki İslâmiyet'in kuvvetiyle, medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizliyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek.

Dedim: Şeriat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet ise ki, medeniyet-i hazıranın inkişaından inkişaf edecektir. Onun menfi esasları yerine müsbet esaslar vaz'eder. İşte nokta-i istinad, kuvvete bedel haktır ki, şe'ni adalet ve tevazündür. Hedef de menfaat yerine fazilettir ki, şe'ni muhabbet ve tecazübdür. Cihet-ül vahdet de unsuriyet ve milliyet yerine, rabıta-i dinî, vatanî, sınıfîdir ki, şe'ni samimi uhuvvet ve müsalemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedafü'dür. Hayatta düstur-u cihal yerine düstur-u teavündür ki, şe'ni ittihad ve tesanüddür. Heva yerine hüdadır ki, şe'ni insaniyeten terakki ve ruhen tekâmüldür. Hevayı tahdid eder, nefsin hevasat-ı süfliyesinin teshiline bedel, ruhun hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder.

369- Demek biz mağlubiyetle ikinci cereyana takıldık ki, mazlumların ve cumhurun cereyanıdır. Başkalarından yüzde seksen fakir ve mazlumsa; İslâmdan doksan, belki doksanbeştir. Âlem-i İslâm şu ikinci cereyana karşı lâkayd veya muarız kalmakla, hem istinadsız hem bütün emeğini heder hem onun istilasıyla istihaleye maruz kalmaktan ise, âkılane davranıp onu İslâmî bir tarza çevirip kendine hâdim kılmaktır. Zira düşmanın düşmanı, düşman kaldıkça dosttur. Nasılki düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır. Şu iki cereyan birbirine zıd, hedefleri, zıd, menfaatleri zıd olduğundan; birincisi dese "Öl!", diğeri diyecek "Diril!", Birinin menfaatı, zarar, ihtilaf, tedenni, za'f, uyumamızı istilzam ettiği gibi; ötekinin menfaatı dahi, kuvvetimizi ittihadımızı bizzarure iktiza eder.

Şark husumeti, İslâm inkişafını boğuyordu; zail oldu ve olmalı. Garb husumeti, İslâm'ın ittihadına, uhuvvetin inkişafına en müessir sebebdir, baki kalmalı.

Birden o meclisden tasdik emareleri tezahür etti. Dediler: "Evet ümidvar olunuz, şu istikbal inkılabı içinde en yüksek gür sada, İslâmın sadası olacaktır!.."

370- Tekrar biri sordu: Musibet cinayetin neticesi, mükâfatın mukaddemesidir. Hangi fiilinizle kadere fetva verdiniz ki, şu musibetle hükmetti. Musibet-i amme, ekseriyetin hatasına terettüb eder. Hazırda mükâfatınız nedir?

Dedim: Mukaddemesi, üç mühim erkân-ı İslâmiyedeki ihmalimizdir: Salat, savm, zekat. Zira yirmidört saattan yalnız bir saatı, beş namaz için Hâlik Teâla bizden istedi. Tenbellik ettik. Beş sene yirmidört saat talim, meşakkat, tahrik ile bir nevi namaz kıldırdı.

Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık. Keffareten beş sene oruç tutturdu. On'dan ya kırktan yalnız biri, ihsan ettiği maldan zekat istedi. Buhl ettik, zulmettik. O da bizden müterakim zekatı aldı.

اَلْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ

Mükâfat-ı hazıramız ise; fâsık, günahkâr bir milletten hums olan dört milyonu velayet derecesine çıkardı; gazilik, şehadetlik verdi. Müşterek hatadan neş'et eden müşterek musibet, Mazi günahını sildi.

Yine biri dedi: Bir âmir, hata ile felakete atmış ise?

Dedim: Musibetzede mükâfat ister. Ya âmir-i hatâdarın hasenatı verilecektir (O ise hiç hükmünde) veya hazine-i gayb verecektir. Hazine-i gaybda böyle işlerdeki mükâfatı ise, derece-i şehadet ve gaziliktir.

Baktım meclis istihsan etti. Heyecanımdan uyandım. Terli, el-pençe yatakta oturmuş kendimi buldum. O gece böyle geçti." (T.H.130-134)

"İstanbul'da İngilizler desiseleriyle Şeyhülislâmı ve diğer bazı ülemayı lehlerine çevirmeğe çalışmalarına mukabil, Bediüzzaman "Hutuvat-ı Sitte" adlı eseri ve İstanbul'daki faaliyeti ile; İngiliz'in âlem-i İslâm ve Türkler aleyhindeki müstemlekecilik siyasetini ve entrikalarını, tarihî düşmanlığını etrafa neşrederek Anadolu'daki Millî Kurtuluş Hareketini desteklemiş, bu hususta en büyük âmillerden birisi olmuştu." (T.H.138)

371- Bediüzzaman 1920'de neşrettiği mezkûr Hutuvat-ı Sitte eserinde İngiliz'in aleyhimizdeki aldatıcı propagandasının içyüzünü efkâr-ı ammeye şöyle beyan ediyor:

"Herbir zamanın insî bir şeytanı vardır. Şimdi beşerde insan suretinde şeytanın vekili olan ruh-u gaddar, fitnekârane siyasetiyle cihanın her tarafına kundak sokan "El-Hannas"altı hutuvatıyla âlem-i İslâm'ı ifsad için insanlarda ve insan cemaatlarındaki habis menbaları ve tabiatlarındaki muzır madenleri fiilî propaganda ile işlettiriyor, zaif damarları bulunuyor.

Kiminin hırs-ı intikamını, kiminin hırs-ı cahını, kiminin tamaını, kiminin humkunu, kiminin dinsizliğini, hatta en garibi kiminin de taassubunu işletip siyasetine vasıta ediyor.

372- Birinci Hatvesi:

Der veya dedirir: Siz kendiniz de dersiniz ki: Musibete müstehak oldunuz, kader zalim değil adalet eder. Öyle ise size karşı muameleme razı olunuz.

Şu vesveseye karşı demeliyiz: Kader-i İlahî isyanımız için musibet verir. Ona rızadade olmak, o günahtan tevbe demektir. Sen ey mel'un! Günahımız için değil, İslâmiyetimiz için zulmettin ve ediyorsun. Ona rıza ve ihtiyarla inkıyad etmek -neuzübillah- İslâmiyet'ten nedamet ve yüz çevirmek demektir.

Evet aynı şeyi, hem musibettir Allah verir, adalet eder. Çünki günahımıza, şerrimize zecren ondan vazgeçirmek için verir. O şeyi aynı zamanda beşer verir, zulmeder. Çünki başka sebebe binaen ceza verir. Nasılki düşman-ı İslâm aynı şeyi bize icra ediyor. Çünki müslümanız.

373- İkinci Hatvesi:

Der ve dedirir: Başka kâfirlere dost olduğunuz gibi bana da dost ve tarafdar olunuz. Neden çekiniyorsunuz?

Şu vesveseye karşı deriz: Muavenet eli kabul etmek ayrıdır, adavet eli öpmek de ayrıdır. Bir kâfirin her bir sıfatı kâfir olmak ve küfründen neş'et etmek lâzım olmadığından İslâm'ın eski ve mütecaviz bir düşmanı def' için bir kâfir muavenet eli uzatsa kabul etmek, İslâmiyet'e hizmettir.

Sen ise ey mel'un kâfir! Senin küfründen neş'et eden teskin kabul etmez husumet elini öpmek değil, temas etmek de İslâmiyet'e adavet etmek demektir.

374- Üçüncü Hatvesi:

Der veya dedirir: Şimdiye kadar sizi idare edenler fenalık ettiler, karıştırdılar. Öyle ise bana razı olunuz.

Bu vesveseye karşı deriz: Ey el-hannas! Onların fenalıklarının asıl sebebi de sensin. Âlemi onlara darlaştırdın, damar-ı hayatı kestin. Evlad-ı nameşruunu onlara karıştırdın, Dinsizliğe sevkederek dini rüşvet isterdin. Onlara bedel seni kabul etmek, müteneccis su ile necis olmuş bir libası hınzırın bevliyle yıkamak demektir. Sen yalnız hayvancasına bir hayat-ı sefilaneyi bize bırakıyorsun. İnsanca, İslâmca hayatı öldürüyorsun. Biz ise hem insancasına, hem İslâmcasına yaşamak istiyoruz. Senin rağmına yaşıyacağız!..

375- Dördüncü Hatvesi:

Der veya dedirtir: Sizi idare eden ve bana muhasım vaziyetini alanlar -ki Anadolu'daki sergerdeleridir- maksadları başkadır. Niyetleri din ve İslâmiyet değildir.

Şu vesveseye karşı deriz: Vesilelerde niyetin tesiri azdır. Maksadın hakikatını tağyir etmez. Çünki Maksud, vesilenin vücuduna terettüb eder. İçindeki niyete bakmaz. Meselâ: Ben bir define veya su bulmak için bir kuyu kazıyorum. Biri geldi, kendini saklamak veya orada müzahrafatını defnetmek için bana yardım ederek kazdı. Suyun çıkmasına ve define bulunmasına niyeti tesir etmez. Su, fiiline kazmasına bakar, niyetine bakmaz. Bunun gibi onlar bizi Kâbe'ye götürüyorlar, Kur'anı yüksek tutmak istiyorlar. Bütün felaketlerimizin menbaı olan Avrupa muhabbetine bedel, husumetini esas tutuyorlar. Niyetleri ne olursa olsun, bu maksadların hakikatını tağyir edemez

376- Beşinci Hatvesi: Der: İrade-i hilafet, siyasetimin lehinde çıktı.

Şu veseveseye karşı deriz: Bir şahsın arzu-yu zatîsi ve emr-i hususîsi başkadır, ümmet namına emin olarak deruhde ettiği emanet-i hilafetten hasıl olan şahsiyet-i manevîyenin iradesi bambaşkadır. Bu irade bir akıldan çıkıp, bir kuvvete istinad ederek, âlem-i İslâm'ın maslahatını takib eder. Aklı ise, şûra-yı ümmettir; senin vesvesen değil. Kuvveti, müsellah ordusu, hür milletidir; senin süngülerin değildir. Maslahatta muhitten merkeze nazar edip, İslâm için faide-i uzmayı tercih etmektir. Yoksa aksine olarak merkezden muhite bakmakla âlem-i İslâm'ı bu devlete, bu devleti de Anadolu'ya, Anadolu'yu da İstanbul'a, İstanbul'u da hanedan-ı saltanata taarruz vaktinde feda eder gibi hod-endişane fikir ve irade, değil Vahdeddin gibi mütedeyyin bir zat, hatta en fâcir bir adam da yalnız ism-i hilafeti taşıdığı için ihtiyarıyla etmez. Demek mükrehtir. O halde ona itaat, adem-i itaattır.

377- Altıncısı Hatvesi. Der ki: Bana karşı mukavemetiniz beyhudedir. Müttefikiniz beraberken yapamadığınız şeyi, şimdi nasıl yapacaksınız?

Şu vesveseye karşı deriz: en ziyade hile ve fitne kuvvetiyle ayakta duran azametli kuvvetin bizi ye'se düşürmüyor. Evvela hile ve fitne perde altında kaldıkça tesir eder. Zahire çıkmakla iflas eder, kuvveti söner. Perde öyle yırtılmış ki, senin yalanın, hilen, fitnen hezeyana, maskaralığa inkılab edip akîm kalıyor. Bu defaki Anadolu'ya karşı ..... gibi.

Saniyen: O kof kuvvetin yüzde doksanı, sana karşı itilaf kabul etmez muhasım bir cereyan atalete mahkum ediyor. Fazla kalan kuvvetinle, dert ve dermanda müşterek olan âlem-i İslâm'ı susturacak, depretmiyecek derecede eskisi gibi bir istibdad altında tutmak; ihtimal versen, şeytan iken eşeğin eşeği olursun. Hey ekpek-ül küpeka...! Köpekten tekeppük etmiş köpek!..

Salisen: Madem ki öldürüyorsun, ölmek iki suretledir: Birinci suret: Senin ayağına düşmek, teslim olmak suretinde ruhumuzu, vicdanımızı ellerimizle öldürmek; cesedi de güya ruhumuza kısasen sana telef ettirmektir. İkinci suret: Senin yüzüne tükürmek, gözüne tokat vurmakla. Ruh ve kalbimiz sağ kalır, cesed de şehid olur. Akide-i faziletimiz tahkir edilmez, İslâmiyet'in izzetiyle istihza edilmez. Elhasıl: İslâmiyet muhabbeti, senin husumetini istilzam eder. Cebrail, şeytan ile barışamaz.

Siyasetimizde en acınacak, en ebleh bir akıl varsa, o da öylelerin aklıdır ki; (İ.G.Z.) milletinin ihtiras ve menfaatını, İslâmiyet'in menfaat ve izzetiyle kabil-i tevfik görüyor. Burada en sefil ve en ahmak kalb öylelerin kalbidir ki; hayatı onun himayeti altında kabul eder. Hayatımızı onun himayeti altında kabul görüyor. Çünki öyle bir şarta hayatımızı ta'lik ediyor ki, muhal ender muhaldir.

378- Der: Yaşayınız, fakat bir tek adam bana hıyanet etse yakarım, yıkarım!... Şayet bir adam hakka sadakat namına onun kâfirane zulmüne karşı hıyanet etse Ayasofya'ya iltica etse, milyarlara değer o mukaddes binayı harab eder. Veyahut bir köyde ona bir hain bulunsa, çoluk çocuğuyla mahvetmek veya bir cemaatta ona muzır biri varsa cemaatı ifna etmek, her vakit kendinde salâhiyet görüyor. Lânet o medeniyete ki, ona o salâhiyeti vermiş.

Acaba bütün millet bir kalbde, hem münafık hançer zulmünden mütelezziz olacak ahmak bir kalbde ittifakından daha muhal ne var? Şeytan gibi hasis işleri, fena ahlâkları teşci' ve himaye eder, iyi hisleri söndürür. Hem insanî, İslâmî hayatı men'etmekle beraber muvakkat hayvanî bir hayatı, iki genc-i mücehhez, pençeli, ekseriyeti kazanmak için imhayı esas proğram yapmış iki kelbi iki ciğerimize musallat ederek bizi silahdan tecrid ediyor. İşte onun himayeti, işte hayatımız..

O hasım, gösterdiği kin ve husumet harbden neş'et etme değildir. Harbden olsaydı tabii mağlubiyetimizle sairlerin husumeti gibi sükûnet bulurdu. Hem hasmın uzakta çirkin yüzündeki riyakârane çizgileri güzel zannedilirdi. Yakında görenler inşaallah daha aldanmaz...!

كَمَا اَنَّ لضَّرُورَا ِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَا ِ ¯ كَذَلِكَ تُسَهِّلُ الْمُشْكِلاَ ِ

379- Korkaklıkta darb-ı mesel hükmünde olan tavuk, çocukları yanında iken şefkat-i cinsiye sebebiyle camusa saldırır. İşte dehşetli bir cesaret.

Hem darb-ı mesel olmuş "keçinin kurttan havfı" ızdırar vaktinde mukavemete inkılab eder. Boynuzuyla kurdun karnını deldiği vakidir. İşte hârika bir şecaat. Fıtrî meyelan, mukavemetsûzdur. Bir avuç su kalın bir demir gülle içinde atılsa, kışta soğuğa maruz bırakılsa meyl-i inbisat demiri parçalar. Evet şefkatli tavuk cesareti, hamiyetli keçi ızdırarî şecaatı gibi... Fıtrî bir heyecan demir güllede su gibi, zulmün bürudetli husumet-i kâfiranesine maruz kaldıkça herşeyi parçalar. Rus mojikleri buna şahiddir.

Bununla beraber imanın mahiyetindeki hârikulâde şehamet, izzet-i İslâmiyet'in tabiatındaki âlem-pesend şecaat, uhuvvet-i İslâmiyenin intibahıyla her vakit mucizeleri gösterebilir." (A.B.114-119) diyerek İngiliz emperyalizmine karşı idamı da göze alarak mukabele etmiştir.

Hem yine İngilizlere karşı başka bir beyanatında şöyle diyor:

"Bir zaman İngiliz Devleti, İstanbul Boğazı'nın toplarını tahrib ve İstanbul'u istila ettiği hengamda, o devletin en büyük daire-i diniyesi olan Anglikan Kilisesinin başpapazı tarafından, Meşihat-ı İslâmiye'den dinî altı sual soruldu. Ben de o zaman, Dar-ül Hikmet-il İslâmiye'nin azası idim. Bana dediler: "Bir cevab ver. Onlar, altı suallerine altıyüz kelime ile cevab istiyorlar." Ben dedim: "Altıyüz kelime ile değil, altı kelime ile değil, hatta bir kelime ile değil, belki bir tükürük ile cevab veriyorum. Çünki o devlet, işte görüyorsunuz ayağını boğazımıza bastığı dakikada, onun papazı mağrurane üstümüzde sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lâzım geliyor.. Tükürün o ehl-i zulmün o merhametsiz yüzüne!... demiştim." (T.H.138)

380- Evet 1921 senesinde İngiltere'nin en büyük dinî dairesi olan Anglikan Kilisesi başpapazının Meşihat-ı İslâmiye'den sorduğu mezkûr suale, o zaman Dar-ül Hikmet-il İslâmiye azası olan Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin verdiği nim-manzum cevabı şöyledir:

381- "Bir zaman bî-aman İslâm'ın düşmanı, siyasî bir dessas, yüksekte kendini göstermek isteyen vesvas bir papaz, desise niyetiyle, hem inkâr suretinde, hem de boğazımızı pençesiyle sıktığı bir zaman-ı elîmde, pek şematetkârane bir istifhamiyle dört şey sordu bizden. Altıyüz kelime istedi. Şematetine karşı, yüzüne "tuh!" demek; desisesine karşı küsmekle sükût etmek; inkârına karşı da, tokmak gibi bir cevab-ı müskit vermek lâzımdı. Onu muhatab etmem. Bir hak-perest adama böyle cevabımız var. O dedi birincide:

"Muhammed (Aleyhissalatü Vesselâm) dini nedir?"

Dedim: İşte Kur'andır. Erkân-ı sitte-i iman, erkân-ı hamse-i İslâm, esas maksad-ı Kur'an.

Der ikincisinde: "Fikir ve hayata ne vermiş?"

Dedim: Fikre tevhid, hayata istikamet.

Buna dair şahidim: (112:1) قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدْ da (11:112) فَاسْتَقِمْ كَمَاأُمِرْ

Der üçüncüsünde: "Mezahim-i hazıra nasıl tedavi eder?"

Derim: Hurmet-i riba, hem vücub-u zekatla. Buna dair şahidim:

(2:276) يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَوا da.

(2:110) وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَوا (2:275) وَاَقِيمُواالصَّلاَةَ وَاٰتُواالزَّكَاةَ

Der dördürcüsünde: "İhtilal-i beşere ne nazarla bakıyor?"

Derim: "Sa'y, asıl esastır. Servet-i insaniye zalimlerde toplanmaz, saklanmaz ellerinde. Buna dair şahidim: (53:39) لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِلاَّ مَاسَعَى

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا

فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ (9:34) ،S.746

382- "İstanbul'daki bu çok ehemmiyetli ve muvaffakiyetli hizmetinden, Türk Milletine pek ziyade menfaatler husule geldiğini müşahede eden Ankara Hükümeti; Bediüzzaman'ın kıymet ve ehemmiyetini takdir ederek Ankara'ya davet ederler. M.Kemal Paşa şifre ile davet etmiş ise de, cevaben:

-Ben tehlikeli yerde mücahede etmek istiyorum. Siper arkasında mücahede etmek hoşuma gitmiyor. Anadolu'dan ziyade, burayı daha tehlikeli görüyorum, demiştir.

Üç defa şifre ile davet ediliyor. Eski Van Valisi, dostu mebus Tahsin Bey vasıtasıyla davet edildiği için, nihayet karar verir ve Ankara'ya gelir. Ankara'da alkışlarla karşılanır. Fakat ümid ettiği muhiti bulamaz. Kendisi Hacı Bayram civarında ikamet eder. Meclis-i Meb'usanda dine karşı gördüğü lâkaydlık ve garblılaşmak bahanesi altında, Türk Milleti'nin kudsi mefahir-i tarihiyesi olan Şeair-i İslâmiyeden bir soğukluk gördüğü için, meb'usların ibadete, bilhassa namaza müdavim olmalarının lüzum ve ehemmiyetine dair bir beyanname neşreder ve meb'uslara dağıtır.

Kâzım Karabekir Paşa da M. Kemal'e okur. O beyanname şudur:

383- "Ey mücahidîn-i İslâm ve ey ehl-i hall ve akd!.

Bu fakirin, bir mes'elede on sözünü, birkaç nasihatını dinlemenizi rica ediyorum.

l- Şu muzafferiyetteki hârikulâde nimet-i İlahiye bir şükür ister ki devam etsin, ziyade olsun. Yoksa nimet böyle şükür görmezse, gider. Madem ki Kur'anı, Allah'ın tevkifiyle düşmanın hücumundan kurtardınız. Kur'anın en sarih ve en kat'i emri olan salât gibi feraizi imtisal etmeniz lâzımdır. Ta onun feyzi, böyle hârika suretinde üstünüzde tevali ve devam etsin.

2- Âlem-i İslâm'ı mesrur ettiniz, muhabbet ve teveccühünü kazandınız. Lakin o teveccüh ve muhabbetin idamesi, şeair-i İslâmiyeyi iltizam ile olur. Zira müslümanlar, İslâmiyet hasebiyle sizi severler.

3- Bu âlemde, evliyaullah hükmünde olan gazi ve şühedalara kumandanlık ettiniz!.. Kur'anın evamir-i kat'îsine imtisal etmekle, öteki âlemde de o nurani güruha refik olmaya çalışmak, âlî himmetlilerin şe'nidir. Yoksa burada kumandan iken, orada bir neferden istimdad-ı nur etmeğe muztar kalacaksınız. Bu dünya-yı deniyye, şan ve şerefiyle öyle bir meta' değil ki, aklı başındaki insanları işba' etsin, tatmin etsin ve maksud-u bizzat olsun.

4- Bu millet-i İslâm'ın cemaatleri, her ne kadar bir cemaat namazsız kalsa, hatta fâsık da olsa, yine başlarındakini mütedeyyin görmek ister. Hattâ umum şarkta, umum memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş. Acaba namaz kılıyorlar mı? derler, namaz kılarsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir.

Bir zaman Beytüşşebab aşairinde isyan vardı. Ben gittim sordum: "Sebeb nedir?"

Dediler ki: "Kaymakamımız namaz kılmıyordu; öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?" Halbuki bu sözü söyliyenler de namazsız, hemde eşkiya idiler.

5- Enbiyanın ekseri şarkta ve hükemanın ağlebi garbda gelmesi Kader-i Ezelî'nin bir remzidir ki, şarkı ayağa kaldıracak din ve kalbdir; akıl ve felsefe değildir.

Madem şarkı intibaha getirdiniz, fıtratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa sa'yiniz ya hebâen-mensûra gider veya sathî kalır.

6- Hasmınız ve İslâmiyet düşmanı İngiliz, dindeki kayıdsızlığınızdan pek fazla istifade ettiler ve ediyorlar. Hattâ diyebilirim ki; Yunan kadar İslâm'a

zarar veren, dinde ihmalinizden istifade eden insanlardır. Maslahat-ı İslâmiye ve selâmet-i millet namına bu ihmali, a'male tebdil etmeniz gerektir. Görülüyor ki; İttihadcıların o kadar azm ü sebatı ve fedakârlıklarıyla; hattâ İslâmın şu intibahına da sebeb oldukları halde, bir kısmı dinde lâübalilik tavrını gösterdikleri için, dâhildeki milletten nefret ve tezyif gördüler. Hariçteki İslâmlar, dindeki ihmallerini görmedikleri için, onlara takdir ve hürmet verdiler ve veriyorlar.

7- Âlem-i küfür bütün vesaitiyle ve medeniyetiyle, felsefesiyle, fününuyla, misyonerleriyle âlem-i İslâm'a hücum ve maddeten uzun zamandan beri galebe ettikleri halde âlem-i İslâm'a dinen galebe edemedi. Ve dahilî bütün fırak-ı dâlle-i İslâmiye, birer kemmiye-i kalile-i muzırra suretinde mahkûm kaldığı ve İslâmiyet metanetini ve salâbetini sünnet ve cemaatle muhafaza eylediği bir zamanda, lâübaliyane, Avrupa medeniyet-i habisesinden süzülen bir cereyan-ı bid'akârane sinesinde yer tutamaz. Demek âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılabvari bir iş görmek; İslâmiyetin desatirine inkıyad ile olabilir, başka olamaz. Hem olmamış, olmuş ise çabuk ölüp sönmüş.

8- Za'f-ı dine sebeb olan Avrupa medeniyet-i sefihanesi yırtılmaya yüz tuttuğu bir zamanda ve medeniyet-i Kur'an'ın zaman-ı zuhuru geldiği bir anda, lâkaydane ve ihmalkârane müsbet bir iş görülmez. Menfice tahribkârane iş ise, bu kadar rahnelere mâruz kalan İslâm, zaten muhtaç değildir.

9- Sizin muzafferiyetinizi ve hizmetinizi takdir eden ve sizi seven, cumhur-u mü'minîndir ve bilhassa tabaka-i avamdır ki, sağlam müslümanlardır. Sizi ciddi sever ve tutar ve size minnettardır ve fedakârlığınızı takdir ederler ve intibaha gelmiş en cesim ve müdhiş bir kuvveti size takdim ederler. Siz dahi, evamir-i Kur'aniyeyi imtisal ile onlara ittisal ve istinad etmeniz, maslahat-ı İslâm namına zaruridir. Yoksa İslâmiyet'ten tecerrüd eden bedbaht, milliyetsiz, Avrupa meftunu, frenk mukallidlerini avam-ı müslimîne tercih etmek, maslahat-ı İslâm'a münafi olduğundan; âlem-i İslâm nazarını başka tarafa çevirecek ve başkasından istimdad edecektir.

10- Bir yolda dokuz ihtimal-i helaket, tek bir ihtimal-i necat varsa; hayatından vazgeçmiş mecnun bir cesur lâzım ki o yola sülûk etsin. Şimdi, yirmidört saatten bir saati işgal eden namaz gibi zaruriyat-ı diniyenin imtisalinde yüzde doksan dokuz ihtimal-i necat var; yalnız gaflet, tenbellik haysiyetiyle, bir ihtimal zarar-ı dünyevî olabilir.

Halbuki feraizin terkinde, doksan dokuz ihtimal-i zarar var. Yalnız gaflete, dalâlete istinad eden tek bir ihtimal-i necat olabilir.

384- Acaba, dine ve dünyaya zarar olan ihmal ve feraizin terkine ne bahane bulunabilir? Hamiyet nasıl müsaade eder? Bahusus, bu mücahidîn kumandanlar ve büyük meclis taklid edilir. Kusurlarını, millet ya taklid veya tenkid edecek. İkisi de zarardır. Demek onlarda hukukullah, hukuk-u ibadı da tazammun ediyor. Sırr-ı tevatür ve icmaı tazammun eden hadsiz ihbaratı ve delaili dinlemiyen ve safsata-i nefs ve vesvese-i şeytandan gelen bir vehmi kabul eden adamlarla, hakiki ve ciddi iş görülmez. Şu inkılab-ı azîmin temel taşları sağlam gerek.

Şu meclisin şahsiyet-i mâneviyesi, sahib olduğu kuvvet cihetiyle, mânâ-yı saltanatı deruhde etmiştir. Eğer şeair-i İslâmiyeyi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle mânâ-yı hilafeti dahi vekaleten deruhde etmezse; hayat için dört şeye muhtaç, fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç, olan şu fıtratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan milletin hâcât-ı diniyesini Meclis tatmin etmezse; bilmecburiye, mânâ-yı hilafeti tamamen kabul ettiğiniz isme ve resme ve lafza verecek ve o mânâyı idame etmek için, kuvveti dahi verecek. Halbuki Meclis elinde bulunmayan ve Meclis tarikiyle olmayan öyle bir kuvvet, inşikak-ı asâya sebebiyet verecektir.

İnşikak-ı asâ ise, (3:103) وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا âyetine zıddır.

Zaman, cemaat zamanıdır. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî daha metindir ve tenfiz-i ahkâm-ı şer'iyyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezaifini deruhde edebilir. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin iyiliği de, fenalığı da mahduddur. Cemaatın gayr-ı mahduddur. Harice karşı kazandığınız iyiliği, dahildeki fenalıkla bozmayınız. Bilirsiniz ki; ebedî düşmanlarınız ve zıdlarınız ve hasımlarınız, İslâm'ın şeairini tahrib ediyorlar. Öyle ise zaruri vazifeniz, şeairi ihya ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak, şuurlu düşmana yardımdır. Şeairde tehavün, za'f-ı milliyeti gösterir. Za'f ise, düşmanı tevkif etmez, teşci' eder.

حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (3:173)"

385- Bu meb'usana hitab, namaz kılanlara altmış meb'us daha ilave eder. Namazgâh olan küçücük odayı, büyük bir odaya tebdil ettirir. Bu parça; meb'uslara ve umum kumandanlara ve ülemalara okutturulmakla, reisle şiddetli bir münakaşaya sebebiyet verir. Bir gün divan-ı riyasette, elli-altmış meb'us içinde, karşılıklı fikir teatisinde, M.Kemal Paşa:

-Sizin gibi kahraman bir hoca bize lâzımdır; sizi, yüksek fikirlerinizden istifade etmek için buraya çağırdık. Geldiniz, en evvel namaza dair şeyleri yazdınız, aramıza ihtilaf verdiniz, der. Bu söz üzerine Bediüzzaman, birkaç makul cevabı verdikten sonra, şiddetle ve hiddetle iki parmağını ileri uzatarak:

-Paşa.... paşa! İslâmiyet'te, imandan sonra en yüksek hakikat namazdır. Namaz kılmayan haindir, hainin hükmü merduddur, der. Fakat paşa tarziye verir, ilişemez." (T.H.138-143)

Bediüzzaman Hazretleri bu hâdiseyi kendileri şöyle anlatıyor:

"Ankara'da divan-ı riyasetinde pek çok meb'uslar varken Mustafa Kemal şiddetli bir hiddet ile divan-ı riyasetine girip, bana karşı bağırarak: "Seni buraya çağırdık ki, bize yüksek fikir beyan edesin. Sen geldin, namaza dair şeyler yazıp içimize ihtilaf verdin." Ben de onun hiddetine karşı dedim: **"Namaz kılmayan haindir, hainin hükmü merduddur."** Dehşetli bir **pot kırdım.** Hâzır meb'us dostlarım telaş ettikleri ve herhalde beni ezeceklerini tahmin ettikleri sırada, bana karşı bir nevi tarziye verip o mecliste hiddetini geri alması, âdeta dehşetli bir kuvveti ve hakikatı hissedip geri çekilmesi, ikinci gün hususi riyaset odasında: "Hücumat-ı Sitte"nin "Birinci Desise" içinde bulunan "Meselâ: Ayasofya Camii ehl-i fazl ve kemâlden ilââhir ...." cümlesinden başlıyan, tâ "İkinci Desise"ye kadar, bir saat tamamen ona söyledim. (*) Bütün hissiyatını ve prensibini rencide ettiğim halde bana iliş-memesi, hatta taltifime çok çalışması, kat'iyyen bu üç cebbar fevkalâde kumandanların (**) bu üç acib hâletleri, âdeta Eski Said'den korkmaları, şüphesiz ki Risale-i Nur'un, ileride kahraman şâkirdlerin şahs-ı mânevîsinin hârika bir kuvveti ve Risale-i Nur'un parlak bir kerametidir." (E.L.I.246)

386- "Bediüzzaman; İlâhî kudretin tecellisiyle ve ihsanıyla, böyle en elzem bir vakitte, dine revaç verebilecek bir teşekkülün zuhuru dolayısıyla ve kendisi de beraber çalışmak ümidiyle Ankara'ya gelmişti. Avn-i İlâhi ve mucize-i Peygamberî ile düşman taarruzlarını def'eden ve milletin idaresinin başına geçen yeni Hükümet-i Cumhuriyede, doğrudan doğruya Kur'an'a istinad eden ve Âlem-i İslâm'ın vahdetini nokta-i istinad yapacak ve İslâmiyet'in hakikatında mevcud kuvve-i ulviye ile maddî ve manevî medeniyeti

---

* Bu bahis T.H.145'inci sahifede de vardır.

** Üç cebbar kumandanlar, aynı mektub içinde: 31 Mart Hâdisesinde Hareket Ordusunun başkumandanı Mahmud Şevket Paşa İstanbul'un İngiliz işgalinde İngiliz Başkumandanı ve M. Kemal Paşa olarak gösteriliyor.

meydana getirecek bir niyet ve gayeyi bulundurmak ve aşılamak üzere mecliste çalışıyordu.

Fakat pek kuvvetli mâniler karşısına çıktı. *(Lozan'ın iç yüzü, bak: 3979/1.p.)* Âlem-i İslâm'ı alâkadar eden ve bin üçyüz yıllık ümmetin, dehşetli tehlikesinden istiaze ettiği (Allah'a sığındığı) bir zamanı ve fitneyi ateşlendireceklerin kimler olduğunu anlamış bulunuyordu. Bir gün riyaset odasında, M.Kemal Paşa ile iki saat kadar konuştular. İslâm ve Türk düşmanlarının arasında nam kazanmak emeliyle, Şeair-i İslâmiyeyi tahrib etmenin, bu millet ve vatan ve Âlem-i İslâm hakkında büyük zarar tevlid edeceğini; eğer bir inkılâb yapmak icab ediyorsa, doğrudan doğruya İslâmiyet'e müteveccihen Kur'an'ın kudsi kanun-u esasîsi noktasından yapmak lâzım geldiği mealinde ihtarlarda bulunur." (T.H.145)

387- "M.Kemal Paşa itiraz ile, içindeki niyet ve hâlet-i ruhiyesini ifade ile, Bediüzzaman'ı kendine çekmek ve nüfuzundan istifade etmek ister. Ve Bediüzzaman'a Meb'usluk, hem Darülhikmet'teki eski vazifesini, hem Şark'ta Şeyh Sünusî'nin yerine vaiz-i umumî, hem bir köşk tahsisi gibi teklifler yapar.

Bediüzzaman, rivayetlerde gelen eşhas-ı âhirzamana ait haberlerin mühim bir kısmını ve hürriyetten evvel İstanbul'da te'vilini söylediği Hadislerin ihbar ettiği âhirzamanın dehşetli şahıslarının Âlem-i İslâm ve insaniyette zuhur ettiğini görür. Ve yine gelen rivayetlerden, onlara karşı çıkacak ve mukabele edecek olan Hizb-ül Kur'an hakkında, "O zamana yetiştiğiniz zaman, siyaset cânibiyle onlara galebe edilmez; ancak manevî kılınç hükmünde i'caz-ı Kur'an'ın nurlarıyla mukabele edilebilir."(*) tavsiyesine müraatla, Ankara'da teşrik-i mesai edemiyeceği için, kendisine tevdi edilmek istenen mebusluk, Dar-ül Hikmet-i İslâmiye gibi Diyanet'teki azalığı, hem Vilayat-ı Şarkiye vaiz-i umumiliği tekliflerini kabul etmez. Kendisini fikrinden vazgeçirmek için çalışan ve Ankara'dan ayrılmamasını rica için istasyona kadar gelen bir kısım mebusların da arzularına uyamıyacağını bildirerek Ankara'dan ayrılır, Van'a gider. Ve orada hayat-ı içtimaiyeden uzaklaşarak Erek Dağı eteğinde, Zernebad Suyu başında bir mağaracıkta idame-i hayat etmeye başlar." (T.H.147)

---

* Müslim 2937. hadis ve İbn-i Mace 4077. hadiste (hacîc) ifadesi, "hasmını hüccetle yenen" mânasına tefsir edilir. (Bahsimiz: 435/l.p ve 524. p.da zikredilen rivayetlerle de alâkalıdır.) (Hazırlayanlar)

Bundan sonraki hayatında, iman hizmeti yolunda karşılaştığı meşakkatlara, sabır ve sebatla mukabele eder. *(Bak: 3179, 3180p.lar.)*

Yukarıda bahsi geçen hâdise ile alâkalı olarak Kur'an, dinî şahsiyetlerin siyasetin içine girip âlet edilmemeleri dersini verir. *(Bak: 3416/1.p.)*

Birkaç atıf notu:

-Bediüzzaman Hazretlerinin çektiği meşakkatın mühim bir sebebini anlatan bir istida, bak: 396/1.p.

-Fitne öncesi yapılan tebliğlere rağmen fitne hâkim olursa, ondan uzaklaşılır, bak: 813/1, 813/2.p.lar.

-Firavun cereyanının ifsadatını ıslaha çalışan zatın kıssasının asrımıza bakan yönü, bak: 3727/1, 3727/2.p.lar.

388- "Van'da, mezkûr mağarada yaşamakta iken, Şark'ta ihtilal ve isyan hareketleri oluyor. "Sizin nüfuzunuz kuvvetlidir" diyerek yardım isteyen bir zâtın mektubuna: "Türk Milleti asırlardan beri İslâmiyet'e hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılınç çekilmez, siz de çekmeyiniz; teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Millet, irşad ve tenvir edilmelidir!" diye cevab gönderiyor. Fakat yine hükümet, Bediüzzaman'ı Garbî Anadolu'ya nefyediyor.

389- Evvelâ, Burdur Vilayetine askerî muhafızlarla nefyediliyor. Nihayet Burdur'da Said Nursî boş durmuyor, dinî musahabelerde bulunuyor, diye gizli din düşmanları tarafından rapor tanzim ettiriliyor ve gurbet hayatı içinde kendi kendine ölür gider düşüncesiyle dağlar arasında tenha bir yer olan Isparta Vilayetine bağlı Barla Nahiyesine gönderilmeye karar veriliyor." (T.H.150-151)

1926 senesinde Barla'ya gelen Bediüzzaman, Risale-i Nur namındaki eserlerini te'life başlıyor. Eserler elyazma olarak çoğaltılıp okunuyor.

"Risale-i Nur'un gittikçe inkişaf ettiğini, iman ve İslâmiyet'in kuvvetlenmeye başladığını anlayan gizli din düşmanları, "Bediüzzaman gizli cemiyet kuruyor, rejim aleyhindedir, rejimin temel nizamlarını yıkıyor!" gibi uydurma ve hükümeti aldatıcı tertib ve ittihamlarla 1935 senesinde Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesinde, idam kasdıyla ve muhakkak surette mahkûm edilmesi direktifiyle hakkında dâva açtırılıyor. Bunun üzerine, Dahiliye Vekili ve Jandarma Umum Kumandanı, teçhiz edilmiş askerî bir kıt'a ile birlikte Isparta'ya geliyorlar. Isparta-Afyon yolu boyunca süvari askerleri yerleştiriliyor.

Isparta Vilayeti ve civarı, askerî birliklerle kontrol altında bulunduruluyor. Bir sabah vakti; mâsum ve mazlum Bediüzzaman inzivagâhından çıkarılarak, talebeleriyle beraber, elleri kelepçeli olarak kamyonlarla Eskişehir'e sevkediliyor. Yolda Bediüzzaman ve talebelerine yakın bir alâka duyan Müfreze Kumandanı Ruhi Bey, kelepçeleri çözdürüyor. Bu suretle, namazlar kazaya bırakılmadan yola devam ediliyor. Hakikatı ve Bediüzzaman'ın masumiyetini idrak eden Müfreze Kumandanı, Bediüzzaman ve talebelerinin bir dostu olmuştur..

390- Yüzyirmi talebesiyle Eskişehir Hapishanesine getirilen Said Nursî, tam bir tecrid-i mutlak içerisine alınarak, kendisine ve talebelerine dehşetli işkenceler tatbikine başlanıyor. Bediüzzaman Said Nursî, kendisine yapılan bu işkence ve azablara rağmen, Otuzuncu Lem'a ve Birinci ve İkinci Şualar'ı te'lif ediyor. Hapisteki birçok kimseler Üstad Bediüzzaman hapse girdekten sonra ıslah-ı nefs ederek mütedeyyin bir hale geliyorlar." (T.H.215)

391- "Burada, hârika bir hâdiseyi nakletmeden geçemiyeceğiz. Şöyle ki: Bediüzzaman hapiste iken, bir gün, o zamanın Eskişehir Müdde-i umumisi Üstadı çarşıda görür. Hayret ve taaccüble ve vazifesine son vereceği ihtarıyla hapishane müdürüne: "Ne için Bediüzzaman'ı çarşıya çıkardınız? Şimdi çarşıda gördüm." Müdür de: Hâyır efendim! Bediüzzaman hapishanede, hattâ tecriddedir; bakınız." diye cevap verir. Bakarlar ki, Üstad yerindedir. Bu hârika vakıa adliyede şâyi olur. Hâkimler "Bu hale akıl erdiremiyoruz" diye birbirlerine naklederler.

Aynen bunun gibi bir vakıa da, Bediüzzaman Denizli hapsinde iken olmuştur. Üstadı, halk iki-üç defa muhtelif camilerde sabah namazında görür. Savcı işitir. Hapishane müdürüne pür-hiddet: Bediüzzaman'ı sabah namazında dışarıya, camiye çıkarmışsınız, der. Tahkikat yapar ki, Üstad hapishaneden dışarı kat'iyyen çıkarılmamış.

Eskişehir hapishanesinde iken de; bir Cuma günü hapishane müdürü, kâtip ile otururken bir ses duyuyor: "Müdür bey! Müdür bey!"

Müdür bakıyor. Bediüzzaman yüksek bir sesle: "Benim mutlaka bugün Ak Cami'de bulunmam lâzım."

Müdür: "Peki Efendi Hazretleri" diye cevap veriyor. Kendi kendine: "Herhalde, Hoca Efendi kendisinin hapiste olduğunu ve dışarıya çıkamıyacağını bilemiyor" diye söylenir ve odasına çekilir. Öğle vakti; Bediüzzaman'ın gönlünü alayım, Ak Cami'ye gidemiyeceğini izah edeyim düşüncesiyle Üstadın

koğuşuna gider. Koğuş penceresinden bakar ki, Bediüzzaman içeride yok! Hemen jandarmaya sorar, "İçeride idi, hem kapı kilitli" cevabını alır. Derhal camiye koşar. Bediüzzaman'ın ileride, birinci safta, sağ tarafta namaz kıldığını görür. Namazın sonlarında Bediüzzaman'ı yerinde göremeyip, hemen hapishaneye döner. Hazret-i Üstad'ın "Allahu Ekber" diyerek secdeye kapandığını hayretler içerisinde görür. (Bu hâdiseyi bizzat o zamanki hapishane müdürü anlatmıştır.)" (T.H.217) *(Bak: 1982/1.p.)*

392- 27 Mart 1936'da Eskişehir hapsinden tahliye edilen Bediüzzaman, Kastamonu'da ikamete mecbur edildi.

"Risale-i Nur'un neşriyat ve fütuhat dairesi gittikçe genişliyor.. İştiyakla Nurları okuyanlar, günden güne ziyadeleşiyor. Risale-i Nur'daki hârika kuvvet ve tesiratın neticesini müşahede eden gizli İslâmiyet düşmanları, yine bir entrika çevirip Risale-i Nur'a ve müellifi Bediüzzaman'a suikasdla: "Bediüzzaman gizli cemiyet kuruyor, halkı hükümet aleyhine çevriyor, inkılabları kökünden yıkıyor, Mustafa Kemal'e deccal, süfyan, din yıkıcısı diyor, bunu Hadislerle isbat ediyor." gibi bir sürü bahaneler ve planlarla ittiham edilerek Kastamonu'dan Denizli Ağızceza Mahkemesine, yüz yirmialtı talebesiyle beraber 1943 senesinde sevkediliyor. Sonra, Risale-i Nur Külliyatında siyasî bir mevzu olup olmadığını tedkik için bir kaç memurdan müteşekkil bir ehl-i vukuf teşkil edilerek, müsadere edilen Nur Risaleleri ve mektublar tedkike başlanınca, Bediüzzaman "Bu vukufsuz ehl-i vukuf, Risale-i Nur'u tedkik edemez. Ankara'da yüksek, ilmî bir ehl-i vukuf teşkil ettirilsin. Avrupa'dan feylesoflar getirilsin. Eğer onlar bir suç bulurlarsa, en ağır cezaya razıyım." der.

Bunun üzerine Risale-i Nur Külliyatı ve bütün mektublar Ankara'da profesörler ve yüksek âlimlerden mürekkeb bir ehl-i vukufa satır satır tedkik ettirilir. Ehl-i vukuf tarafından "Bediüzzaman'ın siyasî bir faaliyeti yoktur. Onun mesleğinde cemiyetçilik ve tarikatçılık mevcud değildir. Eserleri ilmî ve imanîdir, Kur'an'ın bir tefsiridir" diye rapor veriliyor. Mahkemeye verilişindeki ittihamlar, delilsiz ve isbatsız olduğu için, bir takım uydurma bahane ve tertiblerden ibaret olduğu anlaşılıyor. Neticede, Bediüzzaman büyük bir müdafaa yapıyor. Nihayet, mahkeme ittifakla 15/6/1944 tarih ve 199/136 sayılı beraet kararını veriyor. Yüzotuz parça Risale-i Nur Külliyatının hepsine serbestiyet verip, sahiblerine tamamen iade ediyor. Beraet kararını, Temyiz Birinci Ceza Dairesi, 30/12/1944 tarihli ilamla ittifakla tasdik edip, Risale-i Nur dâvâsının hakkaniyeti kaziyye-i muhkeme halini alıyor.

393- Bediüzzaman ve talebelerinden bir kısmı hapiste dokuz ay kaldıktan sonra beraet kararı üzerine tahliye ediliyor. Fakat Said Nursî Hazretlerini hapishanede zehirliyorlar, ölüm tehlikesi geçiriyor. Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle kurtuluyor." (T.H.399)

"Denizli Ağızceza Mahkemesinin Haziran 1944 tarihli beraet kararı ile hapisten tahliye olunan Nur talebeleri memleketlerine gitmişler, Üstad ise Ankara'dan bir emir alıncaya kadar Denizli'de Şehir Otelinde kalmıştır..

Said Nursî Denizli'de iki ay kaldıktan sonra, Afyon vilayetinin Emirdağ kazasında ikamete memur edilir. Emirdağ'ına 1944 senesi Ağustos ayında nefyedilir. İlk önce onbeş gün kadar bir otelde kalır, sonra kira ile bir eve yerleşir." (T.H.458)

394- Bediüzzaman'ın Emirdağ'da zehirlenmesi:

"Bir siyasî memurun iğfali ve "imhası için yukarıdan emir aldık" demesine aldanan bir bekçibaşı, Üstad'ın penceresine geceleyin merdivenle çıkarak yemeğine zehir atmış, ertesi gün Üstad zehirlenerek kıvranmaya başlamıştır. Zehirin tesiri çok azîm olduğu halde, kendisi "Cevşen-ül Kebir gibi evrad-ı kudsiyelerin feyziyle ölümden muhafaza olunuyorum. Fakat hastalık, ızdırab çok şiddetlidir." derdi. Bir hafta kadar aç susuz denecek bir halde perişan bir vaziyette inlemiş, sonra biiznillah şifa bulup, tekrar tashihat gibi Risale-i Nur vazifeleriyle iştigale başlamıştı.

Bu şiddetli hastalık zamanlarında asla namazlarını terketmedi. Yalnız ikinci ve üçüncü zehirlenmek zamanında, tahammülü gayrıkabil bir hastalıkta iki üç gün farzını yatağında ancak kılabildi.

Ölüm tehlikesi geçirdiği günlerde, bir gece sabaha kadar yanında nöbet bekleyip gözyaşları içinde Üstad'a dikkat eden iki talebesi diyor:

"Sabaha yakın, gözleri kapalı olduğu halde doğruldu, ellerini dergah-ı İlahiyeye açıp yavaş bir sesle birkaç kelime ile Risale-i Nur hizmetinin inkişafına ve talebelerinin selâmetine dua etti. Sonra bayılmış vaziyette yatağa düştü."

Hizmetini sıra ile iki üç genç talebesi ifa ederdi. Bir müddet onlar da men'edilmişse de, çalışkan talebeleri hizmetinden asla vazgeçmiyerek yüksek bir fedakârlık gösterdiler." (T.H.461)

395- "Bediüzzaman 1944'te Denizli Mahkemesinde beraet ettiği halde, Afyon vilayetine bağlı Emirdağ kazasında ikamete memur ediliyor. Orada kendi âhireti ve Risale-i Nur'la meşgul olurken 1948 senesinde bir sürü ba-

hanelerle, elli Risale-i Nur talebesiyle birlikte Afyon Ağızceza Mahkemesine sevkediliyor ve hapse konuluyor.

Yapılan derin ve uzun tahkikat neticesinde, bir tek suç delili bulunamıyor. Fakat ne oldu ise oldu, ne yaptılarsa yaptılar, nihayet mahkeme güya kanaat-ı vicdaniye ile Bediüzzaman'a 20 ay ve müdakkik bir âlime 18 ay, yirmiiki kişiye de altışar ay hüküm veriyor. Diğerlerine de beraet veriyor.

Mahkûmiyet kararı hemen temyiz ediliyor. Temyiz Mahkemesi kısa bir zamanda tedkikatını bitirerek:

"Madem Bediüzzaman Said Nursî Denizli Mahkemesinde aynı suçtan beraet etmiş. Denizli Mahkemesinin kararı hatalı da olsa, Temyiz'in, tasdikinden geçen bir dava tekrar taht-ı muhakemeye alınamaz." diye, verilen mahkûmiyet kararını esastan bozuyor.

Afyon Mahkemesi, Temyiz'in kararına uyulup uyulmayacağını uzun uzadıya düşünüyor.. Nihayet uyulmasına karar veriyor. Sonra da noksanların ikmali için çalışmaya başlıyor. Fakat bu çalışma bir türlü tamamlanmıyor.... Bediüzzaman ve talebeleri, hüküm kat'iyet kesbetmeden, verilen ceza müddetini hapishanede geçirdikten sonra tahliye edilmişlerdir." (T.H.543)

396- "Üstad Said Nursî, Afyon hapishanesinden 1949'da bir Eylül sabahı tahliye edildi. İki komiser arasında faytonla bir eve geldi. Üstad Afyon'da iki ay kadar ikametten sonra da Emirdağı'na geldi. Emirdağı'nda bir çok Risale-i Nur talebeleri vardı. Oradaki hizmet-i Nuriyeyi bu talebeler ifa ettiler." (T.H.612)

"Temyiz'in bozma kararından sonra Afyon'da mahkeme devam ederken iktidarı ele alan Demokrat Parti hükümeti, umumi af ilan etti. Afyon Mahkemesi de af kanununun daire-i şumulüne girdiği için dosya ortadan kaldırıldı. Fakat mahkeme heyeti, Risale-i Nur eserlerinin beraetine karar vermedi, müsaderesine karar verdi. Bu karar 1956 tarihine kadar devam etti. Mahkeme iki defa Nur Risalelerine müsadere kararı verdi. Temyiz Mahkemesi bu iki kararı da bozdu. Afyon Mahkemesi Temyiz'in kararına uyarak Nurların beraetine karar verdi. Bu sefer Temyiz, usulde noksanlık yüzünden bozdu ve eserlerin Diyanet İşleri'nce tedkikini istedi. Diyanet İşleri Müşavere Kurulu'nca bütün eserler tedkik ettirildi. Neticede Nurların hakikatını bir derece belirten bir rapor verildi.

Ehl-i vukufun mezkûr raporuna istinaden Afyon Mahkemesi, Haziran 1956 tarihinde ittifakla Nurların beraetine ve serbestiyetine karar verdi.

Karar kat'ileşti. Artık bu tarihten sonra, merkez-i hükümette Risale-i Nur mecmuaları matbaalarda tab' edilmeye başladı." (T.H.614)

396/1- Bunca zaman kendisine tazyik yapılan Bediüzzaman Hazretleri bu tazyikin sebebini, Devlet Reisine yazdığı bir istidasında şöyle beyan eder:

"Reis-i Cumhura gönderilen istidanın zeylidir ki, mecbur oldum yazmağa.

Bana hücum eden garazkârların en esaslı sebebi; Mustafa Kemal'in dostluğu ve tarafgirliği vesilesiyle beni eziyorlar. Ben de o garazkârlara derim ki: Ölmüş gitmiş ve dünyadan ve hükümetten alâkası kesilmiş bir adam hakkında otuz sene evvel bir Hadis-i Şerifin ihbarıyla, Kur'ana zararlı öyle bir adam çıkacak dediğimi ve sonra Mustafa Kemal o adam olduğunu zaman gösterdi.

Ben de beşyüz seneden beri kahramanlığıyla ve hakperestliğiyle dünyaya meydan okuyan kahraman bir ordunun şerefini ve zaferini, hilaf-ı hakikat olarak M. Kemal'e vermediğim için, garazkâr dostları beni yirmi senedir bahanelerle tazib ediyorlar.

Evet mahkemede isbat ettiğim gibi; şerefler, müsbet hayırlar, maddî manevî ganimetler orduya cemaata verilir, tevzi edilir; kusurlar, menfi icraatlar başa, reise verilir diye bir kaide-i hakikatla, kahraman ordunun ve bilfiil asker ve asker başında çalışan cesur zabitlerin zaferleri ve şerefleri Mustafa Kemal'e verilmez. Belki kusurlar, hatalar yalnız ona verilir diye beni onu sevmemekle ittiham edenleri, kahraman orduyu sevmemekle ve şereflerini kırmakla ittiham edip onlara hain-i millet nazarıyla bakıyorum. Bu hakikatı mahkemede isbat ettiğim gibi, onun muannid dostlarına da isbat etmeye hazırım. Ben bu mübarek milletin bahadır ordusunun milyonlar efradı ve zabitlerini severim. Hürmetlerini, haysiyetlerini elimden geldiği kadar muhafaza ediyorum. Benim karşımdaki garazkâr muarızlarım, bir tek adamı sevmek yolunda, milyonlar efrada manen ihanet, belki adavet ediyorlar.

Evet çok emarelerle bildik ki; bana hücum edenleri tahrik eden, Mustafa Kemal'e itirazımdır ve ona dost olmadığımdır. Başka sebebler bahanedir. Bunun için mecbur oldum ki, o muarızlarıma derim: O beni taltif etmek ve bütün vilayat-ı şarkiyeye vaiz-i umumî yapmak için Ankara'ya istedi. Ben oraya gittim. Bu gelen üç madde, beni onun dostluğundan vazgeçirdi. Yirmi sene inzivada azab çektim, dünyalarına karışmadım.

396/2- Birinci Madde: Bir Hadis-i Şerifin, âhirzamanda an'anat-ı İslâmiyenin zararına çalışacak diye haber verdiği adam, bu olduğunu ef'aliyle göstermesidir. Ben otuzaltı sene evvel o Hadisi tefsir etmiştim. Aynen bu adama mânâsı çıkmış. Mahkemedeki müdafaatımın "Üçüncü Esas"ında izahı var.

İkinci Madde: Bir şeyin vücudu ve tamiri ve hayatı, ona ait bütün erkân ve şeraitin vücuduyla olabilmesi; ve o şeyin ademi ve tahribi ve ölmesi, bir tek şartın bozulmasıyla olduğu bir kaide-i hakikattır. Umumun dillerinde "Tahrib, tamirden çok kolaydır" diye darb-ı mesel olmuştur.

Bu kat'i kaideye binaen, meydanda görünen ehemmiyetli kusurlar ve tahribatlar o kumandanın hatasından ve ehemmiyetli şerefler ve zaferler ise ordunun kahramanlığından geldiğinden; o fenalıkları ona, o iyilikleri orduya vermek lâzım gelirken, bütün bütün aksine olarak cemaatın hayrını baştaki bir ferde ve o ferdin şerrini cemaata vermek dehşetli bir haksızlık olmasıdır.

Üçüncü Madde: Cemaatın hayrını ve ordunun zaferini başa vermek ve o başın kusurunu cemaata isnad etmek ise, binler hayırları birtek hayra indirmek ve birtek kusuru binler kusur yapmaktır. Çünki nasıl bir tabur bir dehşetli düşmanı öldürse, herbir neferi bir gazilik rütbesini alır ve yalnız binbaşısına verilse, binden bire iner, bir tek gazi olur. O binbaşının hatasıyla zalimane bir katil yapılsa ve ona verilmeyip tabura verilse, o bir tek katil bin cinayet hükmüne geçerek bin neferi mesul eder ve cezaya çarpar.

Aynen öyle de: Meydandaki görünen ehemmiyetli kusurlar onları işleyen ölmüş adama verilmezse, beşyüz belki bin seneden beri gaziliğini ve hakperestliğini dünyaya gösteren ve ferman-ı şerefini ve Kur'an bayraktarlığını kılınçlarıyla ve kanlarıyla imzalayan bir orduya havalesiyle, o kusurlar binler derece ve erkânları adedince ziyadeleşir, o ordunun pek parlak mazisini dehşetli karartır ve bu asrın ordusunu, geçen asırların aynı orduları önünde mahcub ve mesul eder. Ve mevcud şerefler, zaferler tek adama verilse binler derece küçülür, erkân ve efrad adedince gazilik ve hayırlar bir tek hükmüne geçer söner, daha kusurlara karşı keffaret-üz zünub olmaz.

İşte bu sebebler içindir ki; ben onun dostluğunu bırakıp, onun yerinde, ehemmiyetli bir zamanda içinde bulunduğum ve tesirli hizmet ettiğim o ordunun dostluğunu aldım ve binler derece daha ehemmiyetli şerefini muhafazaya Risale-i Nur ile çalıştım." (E.L.I.284)

397- Bediüzzaman'ın dehşetli tazyikat altındaki hapishane hayatını anlatan mektublarından birkaç nümunesi:

"Aziz sıddık sebatkâr ve vefadar kardeşlerim!

Sizi müteessir etmek veya maddî ve tedbir yapmak için değil, belki şirket-i manevîye-i duaiyenizden daha ziyade istifadem için ve sizin de daha ziyade itidal-i dem ve ihtiyat ve sabır ve tahammül ve şiddetle tesanüdünüzü muhafaza için bir halimi beyan ediyorum ki: Burada bir günde çektiğim sıkıntı ve azabı, Eskişehir'de bir ayda çekmezdim. Dehşetli masonlar, insafsız bir masonu bana musallat eylemişler. Ta hiddetimden ve işkencelerine karşı "artık yeter" dememden bir bahane bulup, zalimane tecavüzlerine bir sebeb göstererek yalanlarını gizlesinler. Ben hârika bir ihsan-ı İlahî eseri olarak şakirane sabrediyorum ve etmeğe de karar verdim." (Ş.311)

398- "Sizin sebat ve metanetiniz, masonların ve münafıkların bütün planlarını akim bırakıyor. Evet kardeşlerim, saklamağa lüzum yok. O zındıklar, Risale-i Nur'u ve şakirdlerini tarikata ve bilhassa Nakşî tarikatına kıyas edip, o ehl-i tarikatı mağlub ettikleri plânı ile bizleri çürütmek ve dağıtmak fikriyle bu hücumu yaptılar.

Evvela: Ürkütmek ve korkutmak ve o mesleğin su-istimalatını göstermek.

Ve saniyen: O mesleğin erkânlarının ve müntesibîninin kusuratlarını teşhir etmek.

Ve salisen: Maddiyyun felsefesinin ve medeniyetinin cazibedar sefahet ve uyutucu lezzetli zehirleriyle ifsad etmek ile mabeynlerinde tesanüdü kırmak ve ve üstadlarını ihanetlerle çürütmek ve mesleklerini fennin, felsefenin bazı düsturlarıyla nazarlarından sukut ettirmektir ki, Nakşilere ve ehl-i tarikata karşı istimal ettikleri aynı silah ile bizlere hücum ettiler, fakat aldandılar

Çünki Risale-i Nur'un meslek-i esası; ihlas-ı tam ve terk-i enaniyet ve zahmetlerde rahmeti ve elemlerde baki lezzetleri hissedip aramak ve fani ayn-ı lezzet-i sefihanede elîm elemleri göstermek ve imanın bu dünyada dahi hadsiz lezzetlere medar olmasını ve hiçbir felsefenin eli yetişmediği noktaları ve hakikatları ders vermek olduğundan, onların plânlarını inşâallah tam akîm bırakacak ve meslek-i Risale-i Nur ise tarikatlara kıyas edilmez diye onları susturacak." (Ş.302)

399- "İhtiyarım olmadan bazan lüzumlu tedbirler ihtar edilir. Ezcümle birisi: Yanımdaki koğuşa masonlar tarafından hem yalancı, hem casus bir mahbus gönderilmiş. Tahrib kolay olmasından hususan böyle haylaz gençlerde o herif bana çok sıkıntı vermesi ve o gençleri ifsad etmesi ile bildim ki:

Sizlerin irşad ve ıslahlarınıza karşı, zındıka ifsada ve ahlâkları bozmağa çalışıyor. Bu vaziyete karşı gayet ihtiyat ve mümkün olduğu kadar eski mahbuslardan gücenmemek ve gücendirmemek ve ikiliğe meydan vermemek ve itidal-i dem ve tahammül etmek ve mümkün olduğu derecede bizim arkadaşlar uhuvvetlerini ve tesanüdlerini tevazu ile ve mahviyetle ve terk-i enaniyetle takviye etmek gayet lâzım ve zaruridir." (Ş.315)

"Senelerden beri feragat-ı nefisle ve eşsiz bir fedakârlıkla ihtiyar, hasta ve fevkalâde ihtimama muhtaç bir çağda, gizli düşmanları olan komünist ve masonların ve bunlara aldananların çeşitli işkencelerine karşı tahammülün fevkinde sabrı ile Bediüzzaman Said Nursî; din aleyhindeki birçok sinsi plânları hakikatbîn nazarıyla, realist görüşüyle fark etmiş, dehşetli dessasane ve perdeli olan bu plânları akîm bırakacak imanî eserleri te'lif etmiştir." (Ş.551)

400- Bediüzzaman'ın hayat seyri ve safahatından mühim bir kısmının kronolojik tarih listesi:

1897

-Vali Hasan Paşa'nın dâveti üzerine Van'a gidişi

-Müsbet ilimleri tetkik ve kısa zamanda her birisine vâkıf olması

-"Bediüzzaman" lâkabının verilmesi

-80-90 cild kitabı, üç ayda bir defa ezberden tekrarlaması

1900

-İngiliz Müstemlekât Nâzırı Gladiston'un gazetelerde çıkan konuşması ve Bediüzzaman'ın ruhunda meydana getirdiği feveran ve gayret.

401- 1907

-İstanbul'a Şark'ta üniversite açtırmak niyetiyle gelmesi

-Kaldığı yerin kapısına "Her suale cevab verilir" levhasını asıp, âlimleri sual sormaya dâveti

-Sultan Abdülhamid'e Şark'ta üniversite açılması için müracaatı

-Yıldız Divan-ı Harbi'ne verilmesi

1909

-31 Mart'ta Bediüzzaman'ın yatıştırıcılığı

-İsyan etmiş olan sekiz taburu itaata getirmesi

-Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb'e verilişi

-Divan-ı Harb'de beraet edişi ve serbest bırakılması

1910

-Divan-ı Harb'den beraet eden Bediüzzaman'ın Van'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılması

402- 1911

-Şam'a gelişi ve Câmi-i Emeviye'de muhteşem bir hutbe irad etmesi

-Sultan Reşad'la beraber Rumeli seyahatine çıkması

1913

-Van'a gitmesi ve Şark Üniversitesinin temelini attırması

1915

-Milis Kumandanı Bediüzzaman, Pasinler cephesinde Ruslarla çarpışıyor

1916

Bediüzzaman'ın Ruslara esir düşmesi

403- 1918

-Bediüzzaman'ın Kosturma'dan firar edişi

-17 Haziran 1918: Bediüzzaman'ın Varşova, Viyana ve Sofya tarikıyla İstanbul'a avdeti

-Enver Paşa'nın vazife teklifini kabul etmeyen Bediüzzaman'a, Harbiye Nezareti ikramiye ve harb madalyası veriyor

-13 Ağustos 1918: Ordu-yu Hümayun'un tavsiyesiyle Dâr-ül Hikmet'e âzâ oluşu

1919

-19 Nisan 1919: Bediüzzaman'ın Dâr-ül Hikmet'ten altı ay izne ayrılması

-Sultan Vahdeddin, Bediazzaman'a "Mahreç" pâyesi veriyor

1920

-İngiliz işgaline karşı "Hutuvat-ı Sitte"yi neşrederek mücadele etmesi

1921

-Bediüzzaman'ın Anglikan Kilisesi'ne cevabı

-Bediüzzaman, Kuvâ-yı Milliyeyi destekliyor

404- 1922

-Bediüzzaman İstanbul'dan Ankara'ya geliyor

-9 Kasım 1922: Bediüzzaman'a Meclis'de hoşâmedî yapılması

1923

-19 Ocak 1923: Bediüzzaman Meclis'te mebuslara hitaben bir beyan-name neşrediyor

-17 Nisan 1923: Ankara'da umduğunu bulamayan Bediüzzaman'ın Van'a gitmek üzere yola çıkması

1925-1927

-Bediüzzaman'ın Van'dan nefyi

-Aynı sene içinde Bediüzzaman Van'dan İstanbul'a oradan da Burdur'a getiriliyor

-Isparta'da bir müddet kalan Bediüzzaman, önce Eğridir oradan da Barla'ya getiriliyor

-Risale-i Nur'lar te'lif edilmeye başlanıyor

405- 1934

-Barla'dan alınan Bediüzzaman'ın Isparta'ya getirilişi

-27 Nisan 1935: Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ve Jandarma Umum Kumandanı askerî bir kıt'a ile Isparta'ya geliyor ve Bediüzzaman tevkif olu-nuyor

-Tevkif edilen Bediüzzaman ve talebeleri, muhakeme edilmek üzere Eskişehir'e götürülüyor.

1936

-27 Mart 1936: Tahliye edilen Bediüzzaman, Kastamonu'da ikamete mecbur ediliyor

-Üç ay karakolda kalan Bediüzzaman, karakol karşısında bir eve yerleşti-riliyor

1943

-20 Eylül 1943: Bediüzzaman'ın tevkif edilerek Çankırı yoluyla Ankara'ya getirilmesi

1944

-Denizli mahkemesinin başlaması

-15 Haziran 1944: Denizli Ağırceza Mahkemesi Bediüzzaman'ın beraetini ilan ediyor

-Ağustos 1944 sonlarında Ankara'dan gelen emirle Bediüzzaman Emirdağ'da ikamete mecbur ediliyor

406- 1948

23 Ocak 1948 **:** Emirdağ'da kış ortasında Bediüzzaman ve talebelerinin tevkif edilişi ve Afyon mahkemesine sevki

-6 Aralık 1948: Afyon Mahkemesinin mevhum ve mesnedsiz iddialarla Bediüzzaman ve talebelerine mahkûmiyet kararı verişi ve temyiz

1949

-20 Eylül 1949: Halkın tezahüratına mâni olmak için Bediüzzaman Afyon hapishanesinden gece yarısı tahliye ediliyor

-20 Kasım 1949: Bediüzzaman'ın tekrar Emirdağ'a getirilişi

1952

-Ocak 1952'de Gençlik Rehberi mahkemesi için Bediüzzaman İstanbul'a geldi.

-22 Ocak 1952 Salı: Gençlik Rehberi mahkemesinin ilk duruşması

-5 Mart 1952 Salı: Bediüzzaman'ın Gençlik Rehberi dâvasından beraeti

1953

-Nisan 1953: Bediüzzaman tekrar Emirdağ'a geldi.

-Mayıs 1953: İstanbul'a gelen Bediüzzaman'ın üç ay kadar kalması

-Bediüzzaman'ın Patrik Athenagoras'la görüşmesi

-Onsekiz yıllık ayrılıktan sonra Barla'ya gelişi

407- 1956

-23 Mayıs 1956 Sekiz senedir devam eden Afyon Mahkemesinde Risale-i Nurların beraeti ve iade edilmesi

1957-1958

-Nur Risalelerinin ve bu arada Tarihçe-i Hayat'ın matbaalarda neşredilmesi

1960

-23 Mart 1960 Çarşamba: Bediüzzaman, Ramazan'ın 25. günü gece saat 03.00 civarında bu fani âleme veda etti

-12 Temmuz 1960 Salı: Mezarı açılan Bediüzzaman'ın naaşı çıkarılarak askerî bir helikopterle meçhul bir istikamete götürülüyor.

408- BEDR MUHAREBESİ بدر محاربه سی : Bedir, Mekke-i Mükerreme ile Medine-i Münevvere arasında bir yer olup; Hz. Peygamber Efendimizin hicretinin ikinci senesi orada Kureyşlilere karşı kazandıkları muzafferiyetle meşhurdur. Bedir, bir ovanın kenarında olup Mescid-ül Gamame isminde bir câmi ve Bedir muharebesinde şehid olan sahabelerden 13 zâtın türbeleri mevcuttur. Bedir harbi, Ramazan'da Cuma günü vuku bulup Peygamber Efendimizin (A.S.M.) maiyetinde 320 kişi vardı. Bunların sekseni muhacirînden, gerisi ensardandı. Kureyş kervanı ile Şam'dan dönen Ebu Süfyan'ın önüne çıkılmış iken Ebu Süfyan haber alarak Mekke'den yardım istemiş, Ebu Cehil'in maiyetinde Mekke'den gelenlerle beraber Kureyşliler 1000 kişi kadar olmuşlardı.

Bu gazvede bin kişilik düşmana karşı 320 İslâm mücahidi avn-i İlâhî ile muzaffer olmuştur. Böyle galibiyet ve zaferlerden ibret alınmasını Kur'an (2:249) (3:13) ve emsali âyetlerde bildirmekte, müslümanların salabet-i diniyelerine göre İlâhi nusrete nâil olacaklarını da müjdelemektedir.

409- "وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللّٰهَ رَمَى (8:77) nass-ı kat'isiyle ve ehl-i tahkik umum müfessirlerin tahkikiyle ve umum ehl-i hadîsin ihbariyle, Gazve-i Bedir'de, şu âyet haber veriyor ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm bir avuç toprak ile küçük taşları aldı, küffar ordusunun yüzüne attı

شَاهَتِ الْوُجُوهُ [29] dedi. شَاهَتِ الْوُجُوهُ kelimesi bir kelâm iken onların herbirinin kulağına gitmesi gibi, o bir avuç toprak dahi, herbir kâfirin gözüne gitti; herbiri kendi gözü ile meşgul olup, hücumda iken, birden kaçtılar." (M.135)

Mezkûr mucize ile inayet-i İlâhiye imdada yetiştiği gibi; yine bu Bedir Harbinde, (3:125) âyetiyle bildirildiği gibi bazı melâikeler iştirak etmiştir. Bu İlâhî nusret hâdisesi, S.B.M. ci: 10, Hadis: 1564'de de mezkûrdur.

410- BEKA بقاء : Devamlılık. Evvelki hâl üzere kalma. *Dâim ve sâbit olma. *İlm-i Kelâmda: Varlığının asla sonu olmayan Cenab-ı Hakk'ın bir sıfatıdır. *Bâki olmak. Ebedilik. *(Bak: Adem, Aşk)*

Bir vecize şeklinde ifade edilen "Eğer vermek istemeseydi istemek vermezdi." (M.302) kaidesince insanlara Allah neler ihsan etmiş ve edecekse, o nimetlere karşı da birer ihtiyaç ve o nimete mahsus bir nevi mide vermiştir. Bu nimetlerin en büyüğü, belki sonsuzu, Cennet hayatındaki ebedîlik nimetidir. Bu ebedîlik nimetinin midesi de, insan vicdanının temeline konulmuş olan gayet şedid "beka isteği"dir. Âhiretteki beka nimetini gaflet veya inkâr ile göremeyen insan, sonsuza müteveccih olan bu fıtrî hiss-i bekayı, fâni dünya hayatına tevcih eder. Tevehhüm-ü beka cihetiyle ve hırs-ı hayatla dünya hayatına, o acib his ve hırs ile sarılır.

Âhiretteki beka için verilen ve gayet ehemmiyetli olan hiss-i bekayı böylece su-istimal eder ve faniyatla tatmin olamıyan, o hissin azabını daha dünyada iken çeker. *(Hırs-ı hayat ve aşk-ı beka, hayat-ı bâkiyeye tevcih edilmezse dünyaya yapışır, bak: 719, 720, 1269.p.lar)*

410/1- "Beşer bu asırda harblerin ve fenlerin ve dehşetli hâdiselerin ikazatıyla uyanmış ve insaniyetin cevherini ve câmi istidadını hissetmiş. Ve insan, acib cemiyetli istidadiyle yalnız bu kısacık, dağdağalı dünya hayatı için yaratılmamış. Belki ebede meb'ustur ki, ebede uzanan arzular, mahiyetinde var. Ve bu dar, fâni dünya insanın nihayetsiz emel ve arzularına kâfi gelmediğini herkes bir derece hissetmeğe başlamış. Hattâ insaniyetin bir kuvâsı ve hâdimi olan kuvve-i hayaliyeye denilse: "Sana dünya saltanatı ile beraber bir milyon sene ömür olacak, fakat sonunda hiç dirilmeyecek bir surette bir

[29] S.M. ci: 5 sh: 427 hadis: 81

idam senin başına gelecek." Elbette hakiki insaniyetini kaybetmiyen ve intibaha gelmiş o insanın hayali; sevinç ve beşarete bedel, derinden derine teessüf ve eyvahlarla saadet-i ebediyenin bulunmamasına ağlayacak." (H.Ş.24) *(Adem (yokluğa gitmek), Cehennem'den daha kötüdür, bak: 2161.p.)*

"İşte bu istidattandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin envaına yayılmış arzuları gösterir ki: Bu insan ebed için halk edilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona bir misafirhanedir ve âhiretine bir intizar salonudur." (S.88)

"İnsanın fıtrat-ı zîşuuru olan vicdanı saadet-i ebediyeye bakar, gösterir. Evet kim kendi uyanık vicdanını dinlerse, "Ebed!... Ebed!" sesini işitecektir. Bütün kâinat o vicdana verilse, ebede karşı olan ihtiyacının yerini doldurama z. Demek o vicdan, o ebed için mahluktur. Demek bu vicdanî olan incizab ve cezbe, bir gaye-i hakikiyenin ve bir hakikat-ı câzibedarın cezbi ile olabilir." (S.522)

İki atıf notu:

-Cennet'te beka Cennet'in fevkindedir, bak: 2868.p.

-Zevale uğrayan lezzet, elem getirir, bak: 533.p.

411- BEKÂR بكار : Hiç evlenmemiş, zevcesi olmayan adam. *Taşralı olup, büyük bir şehirde ailesiz yaşayan adam. *(Bak: Ahmed-i Bedevî, Ashab-ı Suffa, Bayezid-i Bistamî, Nikah, Rabia-yı Adeviye, Taaddüd-ü Zevcat, Vakf-ı Hayat)*

Bekârlık, dinin gösterdiği şartlar ve dine uygun maksad için meşruiyet kazanabilir. Yoksa bir aileye bağlanmaktansa, her türlü günahlar içinde serbestlik kazanmak için bekâr kalmak düşüncesi bâtıldır.

Hadis kitablarının Kitab-ün Nikâh kısmının evlenmeyi tergib eden bablarında, evlenme şartlarına sahip olan kimselerin evlenmelerini ve evlenme şartlarına sahip olmayanların da oruç tutmalarını tavsiye eden ve çoğu birbirinin aynı olan üç-beş kadar hadis vardır. Ezcümle: Buhari 67. Kitab-ün Nikâh l. bab; Müslim Kitab-ün Nikâh l. bab; İbn-i Mace Kitab-ün Nikâh l. babı örnek verilebilir. Kitab-ün Nikâh'ın diğer pek çok olan babları ise, nikâhın şer'î ahkâmını beyan ederler ve şeriat kitablarında bunların amelî şekli gösterilir.

Nikâhın yani evlenmek meselesinin hükmü hakkında imamlar ve büyük İslâm âlimlerinin hayli izahları vardır.

Nikâhta, umumiyet itibariyle iki cihet, yani cemiyet ve ferdin durumu nazara alınmıştır ve alınmalıdır. İslâmî hayatın yaşandığı, fitnelerin bulunmadığı ve kazançların helâl olduğu, gizli ve âşikâr din düşmanlarının güçsüz bırakıldığı kuvvetli İslâm cemiyetlerinde nikâh istihsan edilirken; fitneye düşmüş, helâl kazanç zorlaşmış, ahlâksızlık ve günahlar umumileşmiş, dinin muhafazasına fedakârane çalışmak en büyük vazife haline gelmiş olan cemiyetlerde ise, nikâh yani evliliğe teşvik görülmemektedir. Ezcümle:

411/1- Deylemî'den (R.A.) mervi bir hadis şöyledir:

اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا اِقْتَنَاهُ لِنَفْسِهِ وَلَمْ يُشْغِلْهُ بِزَوْجَةٍ وَ َ وَلَدٍ

Yani: "Allah bir kulunu severse o kulu, Zât-ı Uluhiyetine (dinine) hizmet için seçer, (dünyevî iştihalardan) imsak ettirir. O kulu, kadın ve evlad ile meşgul ettirmez." Bu durum, bilhassa hicretin 200. senesinden sonra içindir. Çünkü "200 senesinden sonra en hayırlınız, zevce ve veledi olmamakla yükü hafif olanınızdır" mealinde de hadis vardır. Bu hadis ile, "İzdivaç ediniz, çoğalınız. Ben kıyamette sizin (sünnete bağlı ve keyfiyetli) çokluğunuzla *(Bak: 1974.p.)* iftihar edeceğim" mealindeki hadis arasında zıddiyet yoktur." (Levami-ul Ukul Şerhi, ci: 1, sh: 173)

Nitekim bu husus, bir önceki pragrafta bir nebze izah edilmiştir. Mezkûr hadis; Keşf-ül Hafa hadis: 185 ve R.E. ci: 1, sh: 25'de de geçer. Aynı eserin aynı sahifedeki diğer iki hadis meâli de şöyledir: "Allah bir kulu sevdiğinde, onu dünyadan korur." "Allah bir kulu sevdiğinde, ona dünya işlerini kapar, âhiret işlerini ise açar."

Bir rivayette de: Kişinin hamiyeti dünya olursa, meşgalelerinin artırılacağı, âhiret olursa, azaltılacağı haber verilir. (R.E.104)

Bediüzzaman Hazretleri de bu mânâyı te'yiden şöyle der:

"Hizmet-i Kur'aniyede bulunana, ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli. Tâ ihlâs ile, ciddiyet ile hizmet-i Kur'aniyede bulunsun." (L.42)

"Cenab-ı Hak bir abdini severse, dünyayı ona küstürür; çirkin gösterir." (M.278)

"... Evet, Cenâb-ı Hak (C.C.) bir abdini severse, dünyanın süs ve zinetlerini ona sevdirmez. Belki bela ve musibetlerle ona kerih gösterir." (M.Nu.193)

412- Şafiî fıkhına ait Büceyrimî adlı kitabda şu hükümler var:

Hadiste vardır ki:

يَأْتِى عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ ۔ تُنَالُ الْمَعِيشَةُ فِيهِ اِ ّ

بِا لْمَعْصِيَةِ فَاِذَا كَانَ ذَلِكَ الزَّمَانُ حُلَّتِ الْعُزُوبَةُ

Yani: "Öyle bir zaman gelecek ki; maişet o zamanda ancak günah işlemekle elde edilebilir. İşte o zaman bekârlık helâl olur."

"Yine Peygamber (A.S.M.) buyurmuştur:

اِذَا اَتَى عَلَى اُمَّتِى مِأَةٌ وَثَمَانُونَ سَنَةً فَقَدْ حُلَّةِ

الْعُزُوبَةُ وَالْعُزْلَةُ وَالتَّرَهُّبُ عَلَى رُؤُسِ الْجِبَالِ

Yani "Ümmetim üzerine 180 sene geçtikten sonra bekârlık, uzlet ve dağların başına çıkıp ibadetle meşgul olmak helâl olur."

Bu iki hadisi; Nur suresinden (24:32) وَانْكِحُوا اْ ۔يَامَى مِنْكُمْ âyet-i kerimesinin tefsirinde "Keşşaf" nakletmiştir. Ve yine bu iki hadis, Ruh-ul Beyan Tefsirinin 2. cild, sayfa: 766'da "Kevaşi" tefsirinden nakledilmiştir. Hem İbrahim Hakkı Hazretlerinin Marifetname'sinde de mezkûrdur.

Aynı mevzudaki diğer hadislerden birkaçı da şöyledir:

خَيْرُكُمْ بَعْدَ الْمِأتَيْنِ كُلُّ خَفِيفِ الْحَاذِّ قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ

وَمَا الْخَفِيفُ الْحَاذِّ؟ قَالَ اَلَّذِى ۔ اَهْلَ لَهُ وَ ۔ وَلَدَ لَهُ

Yani: "İkiyüz yılından sonra sizin hayırlınız her "hafif-i haz"dır. Denildi ki: "Yani Resulallah hafif-il haz nedir?" Buyurdu ki: Ailesi ve çocuğu olmayandır." (30)

يَأْتِى عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ اَفْضَلُ اَهْلِ ذَلِكَ الزَّمَانِ كُلُّ خَفِيفِ الْحَاذِّ

قِيلَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا خَفِيفُ الْحَاذِّ قَالَ قَلِيلُ الْعِيَالِ

Yani: "İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, o zamanki halkın efdali

30 R. E. ci: 1, sh: 282 ve K.H. hadis: 1235

"hafif-ül haz" olanıdır. Denildi ki: "Ya Resulallah hafif-ül haz nedir?" Buyurdu ki: Çoluk çocuğu az olanlardır." (31)

Diğer bir rivayette: قِلَّةُ الْعِيَالِ اَحَدُ الْيَسَارَيْنِ

Yani: "Aile efradının azlığı, iki zenginlikten biridir" diye buyurulur. (H.G. hadis:261 ve K.H. hadis:1888)

Bir atıf notu:

-Âhirzaman fitnesinde şeytanların çocuklara ortak olacağı rivayeti, Bak: 166, 167, 167/1p.

413- Bekârlık hakkında Ebu Süleyman Daranî Hazretleri şöyle diyor:

"Bir kimse evlenirse, dünyaya döner. Evlenen hiçbir hak yolcusunu, ilk halinde kalır bulamadım. Kendini Peygamber (A.S.M.) Efendimizle kıyas edemiyeceğini de bilmelisin. Böyle bir hataya düşersen, yolunu kaybedersin. Peygamber (A.S.M.) Efendimiz hakkında (53:17) مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى buyurulur. Bu sebeble onu ne dünya, ne de içindekiler meşgul eder. Onu Allah'dan gafil kılacak hiçbir sebeb yoktur. Amma sen böyle değilsin. Şehevî hislere kapılacağın zaman oruç tut, aç kal, susuz kal, pek de uyuma, ayık ol." (Mürşid-ül Emin, İmam-ı Gazalî ci: 2, Rahmet Yayınları- 1965 İst.)

İmam-ı Şafiî Hazretleri Kur'an'ın (4:3) âyetindeki فَانْكِحُوا ifadesi ile (4:25) وَاَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ âyetinden, nafile ibadetler için bekârlığın efdaliyeti hükmüne varmıştır. *(Bak: E.T.sh:1290, 1332)*

Hanbelî Mezhebi de: "Zaruret hali olmadıkça dâr-ı harbde evlenmek haram olur. Kişi eğer esir ise, hiçbir surette ve hiçbir halde evlenmesi mübah olmaz." (D.M.İ.F. ci: 5, sh: 2050)

Evlilikle alâkalı olarak, Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir sual:

"Bazı mütedeyyin zatların, dünyadar haremleri yüzünden ziyade sıkıntı çekmeleri nedendir? Bu havalide bu nevi hâdiseler çoktur.

Gelen cevab: O mütedeyyin zatlar, diyanetlerinin muktezası, böyle serbestiyet-i nisvan zamanında öyle serbest kadınların vasıtasıyla, dünyaya

31 R.E. ci: 2 sh: 503

girişmeleri hatalarından, o kadınların eliyle tokat yemelerine kader müsaade etti. Mütebakisi, bir mübarek hanımın şuursuz müdahalesiyle geri kaldı." (K.L.265)

414- Esasen iyi düşünen insanlar bilirler ki; cemiyetin fertler üzerindeki tesirinden azade kalmak, ancak çok az ve müstesna şahsiyetlere müyesser olur. Halkın ekseriyeti, mevcud cemiyetin muhtelif derecelerde tesirinde kalırlar. Hele bozuk bir cemiyetin içinde doğup büyüyen ve faziletli İslâmî bir cemiyeti görmediklerinden mukayese imkânını bulamıyanların çoğu, ne kendilerinin ve ne de cemiyetin normal olmayan durumunun farkında olamamaları, daha çok düşündürücü bir keyfiyet olsa gerektir.

Bu hakikatı gören İmam ve Müceddidler, ümmeti bozuk cemiyetlerin tesirinden ikaz etmeye çalışmışlardır.

415- İşte bugünkü cemiyetin mahiyetini bütün cepheleriyle bilen ve buna göre gereken tercihi yapmış olan Bediüzzaman Hazretlerine, hariç memlekette mühim yerlerde ceridelerle sorulan "Neden sünnet-i seniyeye muhalif olarak mücerred kaldın?" sualine verdiği cevabında şöyle diyor:

"Kırk seneden beri gayet dehşetli bir zındıka hücumu karşısında her şeyini feda edecek hakiki fedakârlar lâzım geldiği bir zamanda, Kur'an-ı Hakim'in hakikatına; değil dünya saadetimi, belki lüzum olsa âhiret saadetimi dahi feda etmeye karar verdim. Değil bir sünnet olan muvakkat dünya zevcelerini almak, belki bu dünyada on huri de bana verilse idi, bırakmaya mecburdum ki; ihlâs-ı hakikî ile hakikat-ı Kur'aniyeye hizmet edebileyim. Çünki bu dehşetli dinsizlik komiteleri, öyle dehşetli hücumları ve desiseleri yapıyorlardı ki, bunlara karşı gelmek için azamî fedakârlık yapmak ve harekât-ı diniyesini rıza-i İlahî'den başka hiçbir şeye âlet yapmamak lâzım geliyordu.

416- Biçare bir kısım âlimler ve ehl-i takva insanlar, çoluk çocuğunun maişet derdi için bid'alara fetva verdiler veya tarafdar göründüler. Hususan din derslerini kaldırıp ezan-ı Muhammedîyi kaldırmak gibi dehşetli hücumlara karşı azamî fedakârlık ve azamî sebat ve metanet ve herşeyden istiğna etmek lüzumu karşısında, ben bir sünnet-i seniye olan evlenmek âdetini terkettim ki, tâ çok haramlara girmiyeyim ve çok vâcibleri ve farzları yapabileyim. Bir sünnet yüzünden, yüz günaha girilmez. Çünki o kırk sene zarfında birtek sünneti yerine getiren bazı hocalar, on kebaire ve haramlara girmeye bir kısım sünnet ve farzları bırakmaya kendilerini mecbur bildiler. *(Bak: 990.p.)*

417- Saniyen: Âyet-i Kerime'de (4:3) فَانْكِحُوا مَاطَا ۔ لَكُمْ ve Hadis-i Şerifteki تَنَاكَحُوا تَكَاثَرُوا [32] gibi emirler, emr-i daimî ve vücubî değildirler.

Belki istihbabî ve sünnet emirleridir. Hem şartlara bağlıdır. Hem de herkes için her vakit değildir.

Hem de رُهْبَانِيَّةَ فِى اْ ِسْلاَمِ "Ruhbaniyet İslâm'da yoktur" [33] mânâsı, "Ruhbanîler gibi tecerrüd merduddur, hakikatsızdır, haramdır" demek değildir. Belki خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ [34] hadisinin sırrıyla, hayat-ı içtimaiyeye hizmet etmek için içtimaî bir âdet-i İslâmiyeye terviçtir. Yoksa selef-i salihînden binler ehl-i hakikat inzivaya, mağaralara muvakkaten girmişler. Dünyanın fani müzeyyenatından istiğna ve tecerrüd etmişler. Ta ki, hayat-ı ebediyelerine hizmet etsinler.

Madem şahsî ve hususî kemâlat-ı bakiyesi için dünyayı terk edenler, selef-i salihînden çok var. Elbette hususî değil, küllî ve umumî olarak, çok biçarelerin saadet-i bakiyeleri için ve dalâlete düşmemeleri ve imanlarını takviye edip kurtarmaları için ve o hakikat-ı Kur'aniye ve imaniyeye tam hizmet etmek ve hariçten gelen, dahilde çıkan dinsizlere karşı dayanmak için zail ve fani dünyasını terk etmek, elbette sünnet-i seniyeye muhalefet değil, belki hakikat-ı sünnete mutabakattır. Ve Sıddık-ı Ekber'in "Cehennem'de vücudum büyüsün, ta ehl-i imana yer bulunmasın" diye fedakârlıkta azamî sadakatın bir zerresini kazanmak fikriyle, biçare Said bütün ömründe tecerrüdü, istiğnayı ihtiyar etmiş." (H.R.25)

417/1- Bu tecerrüd hali Bediüzzaman'a has kalmamıştır. Asrımızdaki gibi dehşetli fitnenin istilası karşısında bulunmayan geçmiş asırlardaki pek çok veli zatlar ve şahsiyetler, dine ve ilme hizmet gayesiyle, hatta şahsî kemâlat kazanmak için dahi bekâr kalmışlardır. Ezcümle:

Hadis ve fıkıh imamlarından meşhur Nevevî (Muhyiddin Ebu Zekeriya Yahya bin Şeref Hazretleri Mi. 1233-1277) ki; "Şam'ın ünlü medresesi

32 K.H. hadis: 1021

33 Müsned Ahmed Bin Hanbel, sadis, sh: 226

34 K.H. hadis: 1254

Eşrefiye'de müderrisliğe davet edildi. Yeni ölmüş bulunan meşhur Ebu Şamme'nin yerine Dar-ül Hadis'te hadis okutacaktı. Ders yıllarında sağlığı bozulmuş olmasına rağmen son derece kanaatkâr bir hayat yaşıyarak, evlenmeden ve maaş almadan kendisini ilim ve tedris mesleğine vakfetti." (Yeni Türk Ansiklopedisi'nden)

Hem meselâ İmam-ı Gazali (R.A.) İhya-i Ulum'unda, Ebu Süleyman Daranî, İbrahim Edhem, Bişr-i Hafî Hazeratı gibi büyük velilerin bekâr kaldıklarını kaydeder. Hele Aktab-ı Erbaadan meşhur Ahmed-i Bedevi de dahil olmak üzere Bayezid-i Bistamî ve Ebu Muhammed Murtatış gibi pek çok büyük ve meşhur veliler evlenmemişlerdir. Hatta İsa (A.S.) ve Yahya (A.S.) gibi peygamberlerden dahi bekâr yaşıyanlar olmuştur. *(Bak: 3982. p.sonu)*

Evet "Ülema-i Uzzab" namındaki bir eserde de, ilmi evlenmeye tercih eden bekâr âlimlerden bir kısmı hakkında izahat vardır. Biz ihtisaren aşağıya alıyoruz: (*)

1- Abdullah b. Ebi Necih el-Mekkî: Tebe-i Tabiîndendir. Güvenilir Tefsir âlimlerinden olup, fasih bir konuşmaya ve güzel bir yüze sahibdi. Evlenmeyerek hayatını ilme vakfetti. Hicri 131'de vefat etti.

2- Ebu Abdurrahman Yunus b. Habib-ul Basrî (Hi. 90-182): Nahiv üzerine çalışarak bu konuda ve mezhebler mevzuunda eserler verdi. Basra'da etrafına topladığı ilim halkasından nice edibler, nice fusaha-i Arab çıkmıştır.

3- El-Cu'fî (Hi. 119-203): Şeyhülislâmlığının yanısıra hâfızlık, zahidlikle beraber örnek davranışları bulunan bir şahsiyettir. Haccac b. Hamza onun hakkında şöyle der: Ben Hüseyin El-Cu'fi'yi gülerken hatta tebessüm ederken aslâ görmedim ve ondan dünya ile alâkalı bir söz işitmedim.

4- Ebu Nasr Bişr b. el-Haris b. Abdurrahman el-Mervezî: Bu zat "Bişr-il Hafi" ismiyle meşhur olmuştur. Hayatı boyunca ilimle meşgul olan bu zat, özellikle hadis ilmi üzerinde durmuştur. Sonraları ise kendisini sadece ibadete vermiş. Zühd, takva, ibadet ve vera'da adeta alemleşmiştir. İmam-ı Ahmed onun hakkında şunları söylüyor: "Bişr ibadetten, zühdden, vera'dan ve yüce faziletlerden üzerine düşeni yapmada zorlanmaz. Çünki o tek başınadır. Onun ailesi yoktur. Kendi başına hayatın yükünü taşımaktadır. Evlenmeden vefat etmiştir. Ancak kendi gibi birisini bırakmamıştır.

---

* Aslı Arabça olan bu eserin tercümesini, "Hz. İsa'dan Bediüzzaman Said Nursî'ye Meşhur Bekârlar" isimli çalışmanın sahibi muhterem Necmeddin Şahiner'den aldık.

Çok kimseler Bişr-i Hafi'yi derviş, ehl-i tasavvuftan birisi olarak bilir. Ancak o aynı zamanda bir fikir adamı ve düşünürdür.

5- Hennad b. es-Serrî: Zehebî'nin "Tezkirat-ül Huffaz" kitabında ona dair şu malumatlar bulunur: "Hâfız, örnek, zâhid ve müttaki bir şahıstır. Muhaddistir." En-Nişaburî de onu şöyle anlatıyor: "Hennad çok ağlıyordu, çok da Kur'an okuyordu. Asla evlenmedi ve buna teşebbüs de etmedi."

6-. Et-Taberî: Müçtehid imamlardandır. Hüccet, müfessir, muhaddis, fakih, usulcü, lügat âlimi, nahivci, edib, şair, muhakkik, müellif ve muallimdir. Amul beldesinde doğdu. 7 yaşındayken Kur'anı hıfzetti. 9 yaşındayken hadis yazmaya başladı. 12 yaşına girdiğinde ilim yolculuklarına çıkmış, memleketinden ayrılmıştı. Bütün İslâm âlemini bu aşk ve şevkle dolaştı. Horasan, Irak, Şam ve Mısır beldelerini gördü. Sonra Bağdad'a yerleşti. Henüz genç yaştayken ilmî yönden imamet aldı.

Taberî Hi. 310 yılında bekâr olarak vefat etmiştir. Geride ne zevce ne de evlad ü iyal bıraktı. Sadece pahasız bir ilim ve kıymeti takdir edilemiyecek bir çok eser bıraktı. Yaşadığı asra öyle bir mühür vurdu ki, kıyamete kadar Taberî Asrı olarak kalacak, eserleriyle Allah indinde en yüce mevkiyi alacaktır.

7- El-Enbarî: Nahivci, müfessir, edib, ravi, hâfız-ul Kur'an sıfatlarıyla maruftur. Hi. 271'de doğmuş, 328'de vefat etmiştir. Bu büyük âlim, hayatı boyunca güzel yemekler yemekten hep kaçmıştır. İlminden alıkoyma endişesiyle kadınlara aslâ alâka duymamıştır. Hıfzetme yönü çok kuvvetliydi. Buna müvazi olarak da ilmi derindi. Kendinden sonra gelecek bir nesil ve zürriyet yerine, otuzdan fazla pek kıymetdar te'lifatı bırakmayı tercih etmiştir ki, bu eserleri toplam beşyüz bin yapraktan müteşekkildir.

8- Ebu Ali el-Farisî (Hi. 288-377): Fars beldesinden Fesa şehrinde dünyaya geldi. İlim tahsiline başladığı yıllarda Bağdad'a giderek orada yerleşti. Daha sonra oradan da ayrılarak, diyar diyar dolaşmaya başladı. Hi. 348'de Şiraz'a yerleşti. Gezip dolaştığı yerlerde hep soru yağmuruna ve imtihana tabi tutuldu. Bereketli bir ömür geçiren Ebu Ali, ilme ve ilim ehline hizmeti kendine şiar edindi. Ömrü boyunca evlenmedi. Zürriyet ve nesil olarak sadece kitablar, tasnifat ve bunlara dercettiği ilmi bıraktı. Yirmibeşe baliğ olan eserleri, kıyamete kadar en hayırlı bir evlad mesabesinde olacaktır.

9- Ebu Nasr es-Siczî: Hadis imamı olarak yaşadığı asırda dikkatleri çekmiştir. Haremeyn'e ve Mısır'a gitmiş, buralarda te'lifatta bulunmuştur. Bir

çok talebe yetiştirmiştir. Ömrü boyunca evlenmeyip ilim tahsiline çalışan değerli âlimlerdendir.

10- Ebu Sa'd es-Semmanurrazî: Basra'lıdır. Zahid ve âlim sıfatlarını haizdir. Hi. 371'de doğmuş, 445'te vefat etmiştir. Müfessirdir. Doğudan batıya birçok ülkeyi gezmiştir. Bir çok âlim ve şeyhten ders almıştır. 74. yaşında hiç evlenmeyerek ömrünü tamamlamıştır.

11- İbn-ül Mübarek b. Ahmed el-Bağdadî (Hi.462-538): Es-Sem'anî onun çok sağlam bir hâfız ve ravi olduğunu söyler.

12- Ebu-l Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî el-Harezmî: "Harezm Beldesinin Fahri" lakabıyla da bilinir. Hi. 467 yılında doğmuş, 538'de vefat etmiştir. Horasan'a gelmiş, buradan Bağdad'a bir çok defa geçmiş, büyük ülemalarla görüşüp onlardan ilim almıştır. Lügat, nahiv ebediyat ilmini Harezm'de tahsil etmiştir. Kendine bir çok övücü lakablar takılmış, sözler söylenmiştir.

Evlilikten uzak duruşundaki mazeretini, babalarına isyan eden bazı çocukları görmesine bağlamıştır.

13- İbn-ül Hussab (Hi. 492-567): Zamanının nahivce en âlimi sayılan bu şahıs, ayrıca tefsir, hadis, şiir, Arab dili, mantık, felsefe, hesab ve hendese dallarında da hayli bilgi sahibiydi. Bütün bu dallarda çeşitli eserler vermiş ve bir çok talebe yetiştirmiştir.

14- Ebu-l Fettah Nasuhuddin el-Hanbelî (Hi. 501-573): Fıkha ağırlık vermiş, bu dalda bir hayli ilerlemiştir. Neticede bir çok fakihe ders verir hale gelmiştir. Usulen ve füruen, mezheben ve hilafen bu dalda çalışmıştır. Fıkıh ilmini elde edebilmek gayesiyle bir çok beldeyi dolaşmış, bir çok âlime yol göstermiştir. Yetmiş sene boyunca fetva vererek, talebe yetiştirerek zamanını geçirmiş, evlenmeye fırsat bulamamıştır.

15- Cemalüddin Ebu-l Hasan Ali b. Yusuf Eş-Şeybanî (Hi. 568-646): Mısır'ın yüksek kısımlarında bulunan Kıtf bölgesinde doğdu. Kahire'de gelişip büyüdükten sonra, ilim tahsilini Haleb'de yaptı. Fen ilimlerinde ihtisas sahibi oluşunun yanısıra nahiv, fıkıh, hadis, mantık, matematik, astronomi, hendese ve tarih ilimlerini de öğrendi. Bir çok eserleri bulunan ve nice talebeler yetiştiren bu zat, hayatı boyu asla evlenmemiş, kendini sadece ilme vermiştir.

16- İmam-ı Nevevî (Hi. 631-676): Küçük yaşlardan itibaren parlak zekasıyla dikkatleri üzerine çekti. Dörtbuçuk ayda Et-Tenbih kitabını ezberledi.

El-Mühezzeb'in dörtte birini, senenin kalanı zarfında ezberledi. Zamanını ders talimi, kitab yazımı, ilim neşri, ibadet, evrad, oruç, zikir ve maişet darlığına sabretmekle geçirmiştir.

17- İbn-i Teymiye (Hi. 661-728): Harran'da doğmuş, sonradan Şam'a yerleşmiştir. Küçük yaşta kendini ilme vermişti. Bekâr yaşamıştır. İbn-i Teymiye maddesine bakınız.

18- Eş-Şeyh Beşir el-Gazzî: Fakîh, nahivci, müfessir ve edibdir. Hi. 1274 senesinde Haleb'de doğmuştur. 1339 yılında da vefat etmiştir. Talebesi allame ve muhaddis olan Muhammed Ragıb et-Tab onun hakkında şöyle demiştir: "Allame, bilgin ve kadıyy-ül kudat bir şahıstır. Bu yüzden ona Haleb tarihindeki altın nehir ismi verilmiştir.

19- Abdüssalih Ebu-l Vefa el- Efganî: Hi. 1310'da doğdu, 1395'te vefat etti. Usul-ü Fıkıh âlimi ve muhaddistir. Babasının terbiyesinde ve onun ilminden faydalanarak büyüdü. Henüz küçük yaşlardayken Hindistan'a ilim tahsiline gitti. 1330 yılında Haydarabad'a geldi. Burada Nizamiye Medresesine girdi ve hadis, tefsir, fıkıh ve kıraat ilimlerinde medrese şeyhlerinden icazet aldı. Daha sonra burada müderrislik vazifesine başladı.

20- Kerime b. Ahmed b. Muhammed b. Hatem el-Mervezî: Kadın âlime ve hadisçidir. Merv'de dünyaya geldi ve Mekke'de vefat etti. Âlime ve saliha bir kadındı. Bir çok âlimden ders aldı. Hayatı boyunca asla evlenmedi. Yüz seneye yaklaşan ömrü müddetince kendini ilme adayıp, dünyevi zevk peşinde koşmayışı ve asla teveccüh göstermeyişi, takdire şayan bir haldir." (Ülema-i Uzzab, Abdülfettah Ebu-l Gudda, 1983 Haleb)

417/2- Dinî şahsiyetlerden böyle mücerred yaşamış çok büyük ve meşhur zatlar olduğu gibi, beşer nev'inin muhtelif tabakalarından bekâr yaşamış daha pek çok kimse vardır. Meselâ: Meşhur feylesof Farabî (Mi. 870-950), meşhur seyyah Evliya Çelebi (doğumu Mi. 1611), ilim zühd şiir ve iffetli yaşayısı ile meşhur Mihrî Hatun (vefatı Mi. 1506), divan şairleri arasında meşhur, Mevlevîlik yolunda manen terakki etmiş ve iffetçe de üstün Hatice Nakıye Hanım (Mi. 1845-1898), İstanbul'un fethinden sonra meşhur deniz fatihi ve mücahidlerinden Oruç Reis (Barbaros'un ağabeyi), Mısır'da meşhur mücahidlerden tefsir ve çeşitli İslâmî eserler sahibi Prof. Seyyid Kutub (vefatı 1966), Osmanlı Devletinin 1909 sıralarında maarif nazırlığı makamına kadar yükselen meşhur fikir ve devlet adamı Emrullah Efendi (Mi. 1858-1914), "Müslümanlıkta İbadet Tarihi" eserinin müellifi ve Medreset-ül Kuzat ve İrşad, Siyer-i Enbiya ve Tarih-i İslâm müdderisi Tahir-ül Mevlevî (Olgun) (Mi. 1877-1951)

Tahir-ül Mevlevî, cemiyetin bozukluğu sebebiyle bekârlığı öven bir Manzumesinde şöyle der:

"Evlenen bahre düşer, evlad olursa gark olur
Sen kenar-ı bahri tut, evlenme sultanlık budur.
Tut ki kazara evlendin, sabredip artık otur
Bir beladır başında, sus söylenme insanlık budur."

Ayrıca İmam-ı Gazalî Hazretlerinin onbir sene kadar memleketini terkedip inzivaya çekilmesi gibi; pek çok dinî şahsiyetlerin, İlahî terbiye görmek için evlerini terkedip münzevi yaşamaları da bir nokta-i teemmüldür.

417/3- "Risale-i Nur şakirdlerinin bir kısmı bekâr kalmaklığın çok sebeblerinden bir sebebini gösteren bir hâdise:

Bugünlerde, gençlik darbesini yiyen ve bekâr kalan ve teselli bulmak için Risale-i Nur ile alâkadarlığa çalışan ve mühim bir mektebde ders almağa meşgul ve ehemmiyetli bir adamın kerimesi bulunan hanıma, icmalen bir hakikat söyledim. Belki o havalide bazılara faidesi var diye yazıyorum.

Dedim ki: Madem gençlik darbesini yedin, bir vazife-i fıtriye olan tenasül kanununa daha girme. Çünki o vazifenin mukabilinde ücret olarak erkeğin aldığı muvakkat lezzet ve keyf bir derece bidayette kâfi geliyor. Fakat biçare kadın, o vazife-i fıtriyede bir sene ağır yükü çekmeye ve bir-iki sene veledin meşakkatine, beslenmesine ve açık-saçıklık sebebiyle kocasının nazarında sadakatsızlık ittihamı ve kocasının da gözü dışarıda olmak ihtimali ve ona samimi merhamet etmemesi cihetiyle, daimî sıkıntılara ve vicdanî azablara mukabil; izdivacda aldığı muvakkat bir keyf ve lezzet, bu bozuk zamanda ona o vazifeye mukabil yüzden birisine mukabil gelemiyor. Ve bilhassa küfüvv-ü şer'î tabir edilen, birbirine seciyeten ve diyaneten liyakat bulunmadığından daha ziyade azab çektirir. Ve bilhassa terbiye-i İslâmiye haricinde, müslüman namı altında olanlar, imandan gelen hürmet ve merhamet-i mütekabileyi bulamadıklarından bütün bütün saadet-i hayatiyeyi mahvediyor... Cehennem azabı çektiriyor.

Hem peder hem vâlide, tenasül kanunundaki vazifede çektikleri çok meşakkat ve gördükleri çok hizmete mukabil; yalnız veledin dünyada kemâl-i hürmet ve itaatla şefkatlerine ve hizmetlerine bedel hâlis bir hürmet ve sâdıkane bir itaat ve vefatlarından sonra salahatıyla ve hayratıyla ve dualarıyla onların defter-i a'maline hasenat yazdırmak ve onbeş seneden evvel masumen ölmüş ise onlara kıyamette şefaatçı olmak ve Cennet'te onların kuca-

ğında sevimli bir çocuk olmaktır. Şimdi ise terbiye-i İslâmiye yerine mimsiz medeniyet terbiyesi yüzünden ondan belki yirmiden belki kırktan bir çocuk, ancak peder ve vâlidesinin çok ehemmiyetli hizmet ve şefkatlerine mukabil mezkûr vaziyet-i ferzendaneyi gösterir.

Mütebakisi endişelerle şefkatlerini daima rencide ederek, o hakiki ve sadık dostlar olan peder ve vâlidesine vicdan azabı çektirir ve âhirette de davacı olur: "Neden beni imanla terbiye ettirmediniz?" Şefaat yerinde, şekvacı olur." (K.L.252)

"Kızlarım, hemşirelerim! Bu zaman, eski zamana benzemiyor.Terbiye-i İslâmiye yerine terbiye-i medeniye yarım asra yakın hayat-ı içtimaiyemize yerleştiği için, bir erkek bir kadını ebedî bir refika-i hayat ve saadet-i hayat-ı dünyeviyeye medar ve sair günahlardan kendini muhafaza etmek için almak lâzım gelirken; o biçare zaifeyi daim tahakküm altında, yalnız dünyevî muvakkat gençliğinde sever. Ona verdiği rahatın bazı on misli onu zahmetlere sokar. Eğer şer'an küfüvv tabir edilen birbirine denk olmazsa, hukuk-u şer'iye nazara alınmadığından hayatı daima azab içinde geçer. Kıskançlık da müdahale ederse daha berbad olur." (E.L.II.49)

418- Evlenmede icbar olamaz. Çünkü icbar, mes'uliyeti kaldırır. Evlendirilmeleri istenen erkek veya kız, ebeveyn olmak mes'uliyetine gireceklerinden dolayı; evlenip evlenmemekte kendi ihtiyar ve rızaları olması şarttır. Ebeveyn ve velileri onları evlenmeye zorlayamazlar. Zira böyle bir zorlama, mes'uliyet kaidesini ihlal eder.

Meşhur ve mu'teber Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu bu mevzuda geniş izahat verirken ezcümle şöyle der:

"Büluğ çağına eren bir erkek çocuğun hıyar-ı büluğu, ömrîdir. Binaenaleyh bâliğ veya nikaha muttali olduğu mecliste sükût edivermesiyle veya kalkıp gitmesiyle, bu hıyar hakkı sâkıt olmaz. Sarahaten veya delâleten rızası bulunmadıkça, ömrünün sonuna kadar devam eder. Sarahaten rıza: "Akd-i nikaha razıyım" gibi bir söz ile olur. Delâleten rıza da: "Zevcesine dühul etmek, zevcesini takbil etmek, zevcesinin mehr ve nafakasını vermek" gibi rızaya delâlet eden bir fiil ile tahakkuk eder.

Sagir ve sagire bâliğ olunca hıyar-ı büluğlarını "Nikahı feshettim" veya "Nikahı reddettim" veya "Vaki olan nikaha razı değilim" gibi adem-i rızaya delâlet eden bir söz ile istimal ederler. Bunlara "Şimdi bâliğ oldum" "Şimdi âdet görmeğe başladım" sözleri de ilave edilebilir.

Hıyar-ı büluğunu istimal eden tarafın talebi üzerine hâkim iki taraf müvacehesinde nikahı fesheder. Şayet birbirine tezviç edilmiş olan iki çocuktan biri daha evvel bâliğ olup hıyar-ı büluğunu istimal edecek olsa, hâkim diğerinin velisi huzurunda veya mansub vasisi müvacehesinde aralarını tefrik eder." (H.İ. ci: 2 sh: 52)

Yukarıda nakledilen, evlenmede icbarda bulunmamak hakkındaki fıkhî hüküm esasen hadislere istinad etmektedir. Ezcümle: S.B.M. ci:II hadis: 1806, 1807, 1808 ve S.M. 16. Kitab-ün Nikah 9. Bab ve İbn-i Mace 9. Kitab-ün Nikah 11. ve 12. Bablar mezkûr hükmü beyan eder.

419- Evlad ü iyal sahibi olmanın getireceği bazı mes'uliyetler ve manevî zararlar ile alakalı ve ikaz edici âyetlerden birkaç not:

-İnsanlar için evlad-ü iyal, mal ve servet gibi nefsin isteklerine meyil ve muhabbet, geçici dünya metaıdır. Halbuki asıl meyil ve gaye, âhiret olmalıdır: (3:14, 15)

-Mal ve evladın, bazı şartlarda, bir fitne olduğu: (8:28)

-Âhirette ne mal ve ne de evlad fayda veremez, ancak kalb-i selim (dünya malı ve evlad ü iyalin derd-i maişetiyle ve onların manevî mes'uliyetleriyle bozulmamış ve kemâlat kazanmış kalb) fayda verir: (26:88, 89)

-İnsana kurbiyet-i İlahiyeyi kazandıran mal ve evlad değil, ancak hakiki iman ve a'mal-i salihadır: (34:37). Ve (18:46) (19:76) (28:80) âyetleri de aynı mânâ ile alâkalıdır.

-Mal ve evlad ü iyal, zikr-i İlahîden (marifetullahtan) alıkoymamalı.(Mal ve evlad ü iyal meşguliyeti) mani olması ile, âhirette hüsrana sebebdir: (63:9)

-Aile ve evladdan bir kısmı (cihada, din yolunda çalışmağa mani olmak ve manevî mes'uliyetleri cihetinden getirecekleri zararlar itibariyle) düşmandır. (Bu gibi sebeblerden dolayı) onlardan kaçının ve çekinin: (64:14, 15)

Ancak birkaç örnek için sure ve âyet numaralarını verdiğimiz bu ve emsali âyetler bilhassa asrımız itibariyle şayan-ı teemmül ve ibrettir. Ansiklopedinin hacmi itibariyle tafsilata girilmemiştir.

419/1- Yukarıdaki nakillerden netice olarak anlıyoruz ki, dünyada iffet ve huzura, âhirette de ebedî saadete medar olması gereken aile hayatının teşkilinde hissî ve ölçüsüz hareket etmek, (bilhassa asrımızın cemiyet şartları içinde) maddî ve manevî sıkıntı ve mes'uliyetlere sebebiyet verebilir. Esasen evlilik meşru olup teşvik edilmesi gerekirken, yukarıda görülen ciddi ikazların yapılması, -daha çok- bozuk cemiyetler içindir. Şu halde aile yuvasını

kurmak isteyen kimse refika-i hayatını seçerken asgari şart olarak; mimsiz medeniyetin aşıladığı modalarına hevesli ve bağlı olmamak, ciddi mütedeyyin olmak, gayr-ı İslâmî âdetleri kalben ve fikren istiskal etmek, fiilen de onlardan uzak durmak ve dindar zevcine itaatkârlık gibi seciyelere sahib olup olmadığına dikkat etmelidir.

Mezkûr asgari şartların fıtrî ve hissî seviyede tahakkuku için, kadının geçmiş hayatında yani evlilik öncesinde İslâmî hayatı yaşıyarak vicdaniyat şeklinde *(Bak: Vicdaniyat)* melekeleşmiş bir dindarlık derecesini kazanmış olması gerektir. Zira Kur'an (4:3) âyetinde geçen طَا kelimesinin maziyi ifade ettiğine dikkat etmek gerektiği gibi, ekseriyetle zevi-l ukûl için kullanılan مَنْ mevsûlüne bedel ma-i mevsûlenin gelmesi; kadının sîret, seciye, şefkat gibi tayyibiyetine yani güzel hasletlerine işaret olduğunu da ehemmiyetle teemmül etmek gerektir.

419/2- Bilhassa asrımızda olduğu gibi sefih cemiyetlerde görülen açıksaçık kadın ve kızların erkeklerle ihtilatlarıyla hayasızlık artar, zina çoğalır. Böyle zamanlarda evlenen kimse daha dikkatli olmalıdır. Kur'an (5:5) âyetinde "zina yapmıyan ve gizli dostlar edinmeyen kadınla evlenmek", yani aksi sıfata sahib olanla evlenmemek emrediliyor. Bu gibi âyetlerin asrımıza bakan dersi, calib-i dikkattir. Hassaten (gizli dostlar edinme) hususu, intişar eden bir felaket gibi görünüp, ehl-i namusu daha çok ihtiyata sevkediyor. Kur'an (24:26) âyetinde de, ekser âlimlerin verdiği mana ile: Habis kadınlar habis erkeklere, habis erkekler habis kadınlaradır, diyerek müslüman ehl-i namusu aynı mevzuda ikaz eder.

Bir atıf notu:

-Bozuk cemiyetlerde evlad ü iyal mes'uliyetleri, bak: 162, 163, 168, 177, 181, 183.p.lar.

420- BEKTAŞ-I VELİ بکتاشِ ولی : Asıl adı Seyyid Muhammed bin İbrahim Ata'dır. Hicri 680 senesinde Horasan'ın Nişabur şehrinde tevellüd, 773'de Anadolu'da Kırşehir'de vefat etti. Hacı Bektaş denilen yerdedir. Şeyh Lokman-ı Horasanî'nin halifesi idi. Bu da Şeyh Ahmed-i Yesevî'nin halifesi idi. Bu da Yusuf-u Hemedanî'nin halifesi idi. Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri, Sultan Orhan ile sohbet etti. Yeniçeri askeri kurulurken dua etti. Bundan feyz alanlara "Bektaşi" denildi. Bu temiz, iyi bektaşiler zamanla azaldı.

1300'den sonra hiç kalmadı. Bu mübarek ismi bir kısım sapıklar kendilerine perde yapıp, İslâmiyet'e aykırı fikir ve hareketlerini yaymak istemişlerse de pek muvaffak olamamışlardır. Günümüzde Bektaşi tarikatı, asliyetini kaybedip, doğru yoldan ayrılmış durumdadır.

BELA بلاء : *(Bak: Musibet, Sadaka)*

421- BELAGAT بلاغة : Hitab ettiği kimselere göre uygun, tam yerinde, düzgün ve hakikatlı güzel söz söyleme sanatı. Mukteza-yı hale mutabık söz söylemek. *Belâgat, hem düzgün hem yerinde söz söylemeyi öğreten ilmin de adıdır. Ve maâni, beyan, bedi' diye üç kısma ayrılır. (Edebiyat Lügatından) *(Bak: Beyan, Edebiyat, Muallekat-ı Seb'a)*

422- "Muhakkaktır ki: Tenzil'in hassa-i cazibedarı, i'cazdır. İ'caz ise: Belâgatın yüksek tabakasından tevellüd eder. Belâgat ise: Hasais ve mezaya, bahusus istiare ve mecaz üzere müessesedir. Kim istiare ve mecaz dürbünüyle temaşa etmezse, mezayasını göremez. Zira ezhan-ı nâsın te'nisi için, esalib-i Arabda yenabi-i ulûmu isale eden Tenzil'in içinde tenezzülat-ı İlahiye tabir olunan müraat-ı efham ve ihtiram-ı hissiyat ve mümaşat-ı ezhan vardır. Vakta ki bu böyledir, ehl-i tefsire lâzımdır: Kur'anın hakkını bahs ve kıymetini noksan etmesin. Ve belâgatın tasdik ve sikkesi olmayan bir şeyle, Kur'an-ı te'vil etmesinler. Zira her hakikattan daha zâhir ve daha vâzıh tahakkuk etmiş ki; Kur'an'ın mânâları hak oldukları gibi tarz-ı ifade ve suret-i mânâsı dahi belîgane ve ulvidir. Cüz'iyatı o madene irca' ve teferruatı o menbaa ilhak etmeyen, Kur'an'ın ifa-i hakkında mutaffifinden oluyor." (Mu.63)

"Kur'anın muhatabları, muhtelif asırlarda mütefavit tabakalardır. Bu tabakalara müraaten, muhavere ve mükâlemeyi o asırlara teşmil etmek üzere, çok yerlerde ta'mim için hazf yapıyor; çok yerlerde, nazm-ı kelâmı mutlak bırakıyor ki; ehl-i belagat ve ulûm-u Arabiyece güzel görünen vecihler, ihtimaller çoğalsın ki, her asırda her tabaka, fehimlerine göre hissesini alsın." (İ.İ.47) *(Bak: 2112.p.)*

423- "Meselâ: (2:5) أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ da bir sükût var, bir ıtlak var. Neye zafer bulacaklarını tayin etmemiş. Tâ herkes istediğini içinde bulabilsin. Sözü az söyler, tâ uzun olsun. Çünki: Bir kısım muhatabın maksadı,

ateşten kurtulmaktır. Bir kısmı, yalnız Cennet'i düşünür. Bir kısım, saadet-i ebediyeyi arzu eder. Bir kısım, yalnız rıza-yı İlahîyi rica eder. Bir kısım, rü'yet-i İlahiyeyi gaye-i emel bilir ve hâkeza... Bunun gibi pek çok yerlerde Kur'an, sözü mutlak bırakır, tâ âmm olsun. Hazfeder, tâ çok mânâları ifade etsin. Kısa keser, tâ herkesin hissesi bulunsun. İşte الْمُفْلِحُونَ der. Neye felah bulacaklarını tayin etmiyor. Güya o sükûtla der:

"Ey müslümanlar!.. Müjde size. Ey müttaki!.. Sen Cehennem'den felah bulursun. Ey sâlih!.. Sen Cennet'e felah bulursun. Ey ârif!.. Sen rıza-yı İlahîye nâil olursun. Ey âşık!.. Sen rü'yete mazhar olursun." ve hâkeza.." (S.394) (Kur'anın muhatablara göre hitabı, bak: 2119.p.)

424- "Kelâmların hüsnünü artıran ve güzelliğini fazlaca parlatan belâgatın esaslarından biri de şudur ki: Bir havuzu doldurmak için etrafından süzülen sular gibi, beliğ kelâmlarda da zikredilen kelimelerin kayıtların, hey'etlerin tamamen o kelâmın takib ettiği esas maksada nâzır olmakla onun takviyesine hizmet etmeleri, belâgat mezhebinde lâzımdır.

Meselâ: (21:46) وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ olan Âyet-i Kerime nazar-ı dikkate alınırsa görülür ki: Bu kelâmdaki maksad ve esas, pek az bir azab ile fazla korkutmaktır. Ve bu kelâmda olan mezkûr kelimeler ve kayıtlar, tamamen o maksadı takviye için çalışıyorlar. Ezcümle: Şek ve ihtimali ifade eden اِنْ şartiye olup, azabın azlığına ve ehemmiyetsizliğine işarettir. Ve keza نَفْحَةٌ sîgasıyla ve tenviniyle, azabın ehemmiyetsizliğine îmadır. Ve keza مَسَّ kelimesi, azabın şedid olmadığına işarettir. Ve keza teb'izi ifade eden مِنْ ve şiddeti gösteren "nekal" kelimesine bedel, hiffeti îma eden عَذَابِ kelimesi ve رَبِّ kelimesinden îma edilen şefkat, hepsi de azabın kıllet ve ehemmiyetsizliğine işaret etmekle, şu şiiri lisan-ı halleriyle temessül ediyorlar:

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَكُلٌّ اِلَى ذَلِكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Yâni: İbarelerimiz ayrı ayrı ise de, hüsnün birdir. Hepsi de o hüsne işaret ediyorlar." (İ.İ.35)

Bir atıf notu:

-Âhirzamanda belagat-ı Kur'aniyenin hâkimiyeti, bak: 1561.p.

425- BERAET برائية : Temize çıkma. Temizlik, münezzehiyet. Bulaşık ve giriftar olmama. Arî olma. *Huk: Bir davanın neticesinde suçsuz olduğu anlaşılma.

Bu kelime aynı kökten farklı türeyişle: Yaratmak, uzaklaşmak, hıfz ve emanın kesilmesi, şifa vermek, temize çıkmak, kurtulmak gibi farklı mânâlarla Kur'anda muhtelif yerlerde geçer. (9:1) âyetinde geçen beraet kelimesini Müfessir Hamdi Efendi şöyle izah eder:

" بَرَأَ – يَبْرَأُ – بَرائَةٌ Bu maddenin asıl mânâsı, Müfredat ve Besair'de beyan olunduğuna göre: "Her hangi bir mekruhtan tafassî ve tebaud" demektir. Kadı Beyzavî, Sure-i Bakara'da فَتُوبُوا اِلَى بَارِئِكُمْ (2:54) de der ki: Bu terkibin aslı, bir şeyin gayrisinden hâlis olması mânâsındadır ki, ya "hasta marazından, medyun deyninden berî oldu" dedikleri gibi tafassî (halas olmak) tarikiyle olur veya بَرَأَ اللّٰهُ اٰدَمَ مِنَ الطِّينِ gibi inşa suretiyle olur. İlh..

Bu iki mânâ ile de kelime lisanımızda müsta'meldir. Meselâ, "Beraet-i zimmet asıldır" denildiği zaman, ibtidaen inşa suretiyle olan hulûs ve selâmet mânâsı kasdedilir. Cezada cürümden berâet de böyledir. Lâkin deynden berâet bu suretle olabildiği gibi, ibra veya istifa suretiyle de olur ki, bu da tafassî tarikıdır.

Hukukta böyle olduğu gibi bundan me'huz olarak kelimenin bir de hukuk-u siyasiyye ve harb nokta-i nazarından mukarrer ma'nası vardır ki, burada asıl maksud olan da odur. Nitekim Ebu Bekr-i Razi bunu izah ile Ahkâm-ı Kur'anda der ki: "Berâet, kat'-i muvâlat ve irtifa-i ismet ve zeval-i emandır". Fahreddin-i Razi de tefsirinde der ki: "Berâetin ma'nası, inkıta'ı ismettir.

برئت من فلان ابرأ برائة denilir ki, beynimizde ismet inkıta' etti, aramızda alâka kalmadı demektir. İlh.." Ve işte burada berâet her hangi bir ke-

rahet-i nekîsadan selâmet ve tebâud ma'na-yı aslîsini mutazammın olmakla beraber, bilhassa ma'na-yı hukukî ve siyasîsi ile hukuk-u düvel ıstılahatında "hal-i harb hudusunu iktiza eden kat'-ı münasebet" demektir." (E.T.2446)

426- BERAET-İ ZİMMET برأيةِ ذمّة : Zimmetinde birşey olmayış. Aleyhte hüküm sabit oluncaya kadar zimmetten, mes'uliyetten ve su-i zanlardan temiz addolunmak. Bu kaide, İslâm Hukuku'nun kavaid-i külliyesinden bir maddedir. Şöyle ki: "Berâet-i zimmet asldır. Binaenaleyh bir kimse birinin malını telef edip de miktarında ihtilaf etseler, söz mütlifin olup, mal sahibi iddia ettiği ziyadeyi isbata muhtaç olur.

Kezalik: Bir kimse borç cihetinden şu kadar kuruş dava; müddeâaleyh de inkâr etse; söz, borcu olmadığına yeminle müddeâaleyhin olur. Çünki her şahıs zimmetten, borçtan âri olarak yaratılmış olduğundan berâet-i zimmet asldır. Bu kaide, Eşbah'ın اَصْلُ بَرَائَةُ الذِّمَّةِ kaidesinden mütercemdir." (H.İ. ci:1, s:275)

427- BERAT برا : Nişan. Rütbe. İmtiyaz ve taltif için verilen resmi kâğıt. *(Bak: Şühur-u Selâse)*

428- BEREKET بركة : Bolluk, çokluk, Feyiz. Cenab-ı Hakk'ın lütfu, ihsanı. Uğurluluk. Meymenet, saadet.

Kur'an (11:48) (41:10) ve emsali âyetleri, ezvak-ı hayatiye esbabının ihzariyle niam-i İlahiyenin bollaştırılması mânâsında olmakla beraber, mucize ve keramet şeklinde de bereket vardır ki, zâhir nazarın ve malum sebeblerin fevkinde zuhur eder.

Peygamberimizin (A.S.M.) mucizelerinden bir kısmı bereket mucizeleridir. Bu mucizelerin bir kısmı, Risale-i Nur Külliyatı'ndan Mektubat adlı eserin Ondokuzuncu Mektub'unun 7. Nükteli İşareti'nde toplanmıştır. Burdan iki nümune alıyoruz:

"-Nakl-i sahih-i kat'î ile- Şifa-i Şerif ve Müslim gibi kütüb-ü sahiha beyan ederler ki: Hazret-i Câbir-ül Ensarî diyor:

Bir zat, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan iyâli için taam istedi. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, yarım yük arpa verdi. Çok zaman o adam iyâli ile ve misafirleriyle o arpadan yediler. Bakıyorlar, bitmiyor. Noksaniyetini anlamak için ölçtüler. Sonra bereket dahi kalktı; noksan olmağa başladı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a geldi, vak'ayı beyan etti. Ona cevaben ferman etti: لَوْ لَمْ تَكِلْهُ َ كَلْتُمْ مِنْهُ وَلَقَامَ بِكُمْ [35] Yâni: Eğer kile ile tecrübe etmeseydiniz, hayatınızca size yeterdi." (M.115)

"Ümm-ü Mâlik isminde bir sahabiye, "ukke" denilen küçük bir yağ tulumundan, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a yağ hediye ederdi. Bir def'a Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ona dua edip ukkeyi vermiş; ferman etmiş ki: Onu boşaltıp sıkmayınız. Ümm-ü Mâlik, ukkeyi almış. Ne vakit evladları yağ isterlerse, bereket-i duayı Nebevî ile ukkede yağ bulurlardı. Hayli zaman devam etti. Sonra sıktılar, bereket kesildi." (M.148)

429- "Başta Buharî kütüb-ü sahiha -nakl-i kat'î ile- beyan ediyorlar ki: Hazret-i Ebu Hureyre aç olmuş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın arkasından gidip, Menzil-i Saadete gitmişler. Bakarlar ki bir kadeh süt, oraya hediye getirilmiş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm emretti ki: "Ehl-i Suffe'yi çağır!" Ben kalbimden dedim ki: "Bu sütün bütününü ben içebilirim, ben daha ziyade muhtacım." Fakat emr-i Nebevî için, onları topladım, getirdim. Yüzü mütecaviz idiler. Ferman etti: "Onlara içir!" Ben de, o kadehdeki sütü birer birer verdim. Her birisi doyuncaya kadar içer, diğerine veririm. Böyle birer birer içirerek bütün Ehl-i Suffe o sâfi sütten içtiler. Sonra ferman etti ki:

بَقِىَ اَنَا وَاَنْتَ فَاشْرَ ْ [36] Ben içtim. "İçtikçe, iç!" ferman eder. Ta ben dedim: "Seni hak ile irsal eden Zât-ı Zülcelal'e kasem ederim, yer kalmadı ki içeyim." Sonra kendisi aldı, Bismillah deyip hamdederek bakıyesini içti. Yüzbin âfiyet olsun.

İşte şu sâfi hâlis, süt gibi lâtif, şüphesiz mucize-i bâhire-i bereket, beşyüz bin hadisi hıfzına alan Hazret-i Buharî başta olarak, Kütüb-ü Sitte-i Sahiha ile nakilleri, gözle görmek kadar kat'î olmakla beraber, Medrese-i Kudsiye-i Ahmediye (A.S.M.) olan Suffe'nin namdar, sâdık, hâfız bir şâkirdi olan Ebu

35 S.M. ci:7 sh:158 hadis:9

36 S.B.M. ci:12 hadis:2027

Hureyre'nin umum Ehl-i Suffe'yi manen işhad ederek, âdeta umumunu temsil edip şu ihbarı, tevatür derecesinde kat'î telakki etmiyenin, ya kalbi bozuk veya aklı yok.

Acaba, Hazret-i Ebu Hureyre gibi sâdık ve bütün hayatını hadise ve dine vakfeden; وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ [37] hadisini işiten ve nakleden; hiç mümkün müdür ki, hıfzındaki ehadis-i Nebeviyenin kıymetini ve sıhhatını şüpheye düşürüp, Ehl-i Suffe'nin tekzibine hedef edecek muhalif bir söz ve asılsız bir vak'a söylesin? Hâşâ!..

Yâ Rab! Şu Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın bereketi hürmetine, bize ihsan ettiğin maddî ve manevî rızkımıza bereket ihsan et!.." (M.118)

430- "Ehl-i siyerin bütün muteber kitabları haber veriyorlar ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Ebu Bekir-is Sıddîk ile beraber hicret ederken, Atiket Bint-il Huzâiyye denilen Ümm-ü Ma'bed hanesine gelmişler. Gâyet zaif, sütsüz, kısır bir keçi orada vardı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Ümm-ü Ma'bed'e ferman etti: "Bunda süt yok mudur?" Ümm-ü Ma'bed demiş ki: "Bunun vücudunda kan yoktur, nereden süt verecek." Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm gidip o keçinin beline elini sürmüş, memesini de meshetmiş, dua etmiş. Sonra demiş: "Kap getiriniz sağınız!" Sağdılar, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Ebu Bekir-is Sıddîk ile içtikten sonra, o hane halkı da doyuncaya kadar içtiler. O keçi kuvvetlenmiş, öyle de mübarek kalmış." (M.149)

Rahmet-i İlahiye, mezkûr bereket mucizeleriyle tezahür ettiği gibi, lâyık-ı merhamet olanlara da ikram ile tecelli eder: "Kanaat-ı kat'iyye verecek derecede tecrübeler vardır ki: Nasıl çocukların aczlerine binaen rahmet tarafından rızıkları hârika bir surette memeler musluklarından gönderiliyor ve akıttırılıyor... öyle de; masumiyet kesbeden imanlı ihtiyarların rızıkları da, bereket suretinde gönderiliyor. Hem bir hanenin bereket direği, o hanedeki ihtiyarlar olduğu; hem bir haneyi belalardan muhafaza edici, içindeki beli bükülmüş masum ihtiyarlar ve ihtiyareler bulunduğu, Hadis-i Şerifin bir parçası olan وَلَوْلَا الشُّيُوخُ الرُّكَّعُ لَصُبَّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ صَبًّا [38] yâni: "Beli bükülmüş

37 S.B.M. ci:4 hadis:640 ve ci:1 hadis:90, 92

38 K.H. hadis:2119

ihtiyarlarınız olmasaydı, belalar sel gibi üzerinize dökülecekti" diye ferman etmekle, bu hakikatı isbat ediyor." (L.235)

431- Bereket hakkında âyetlerden birkaç not:

-İman ve takva, sebeb-i berekettir: (7:96)

-Firavuniyetin işkencelerine sabredenlerin, bereketli arza vâris kılınması: (7:137)

-Meleklerin âl-i İbrahim'e bereketle duası: (11:73)

432- BERZAH برزخ : İki âlemin arası. *Kabir. Dünya ile âhiret arası. *Perde. *Sıkıntılı yer. İki yer arasındaki geçit. *Mania, engel.

Ölen insanların ruhları kıyamete kadar berzah âleminde bulunurlar. Berzah büyük ve manevî bir âlemdir. İslâm Ansiklopedisi berzah kelimesinin Farsçada (sokak, köşebaşı) mânâsındaki (berzen)'den Arabçalaşmış olduğunu kaydeder. *(Bak: Âlem-i Berzah)*

433- BESMELE بسمله : Bismillahirrahmanirrahim'in kısaltılmış ismi. *(Bak: Bismillah)*

434- BEYAN بيان : İzah. Açıklama. Anlatma. Açık söyleme. Öğretme. Fesahat ve belagat. Söz olsun, iş olsun; vuku' bulan şeyden murad ne olduğunu o şey ile alâkası ve münasebeti bulunan bir sözle veya bir fiil ile açıklamaktır. Ebd: Belâgat ilminin hakikat, mecaz, kinaye, teşbih, istiare gibi bahislerini öğreten kısmı. *(Bak: Belâgat, Edebiyat, Fasahat, Tefsir)*

435- Kur'an (3:138) (55:4) (75:19) âyetlerinde (beyan) kelimesi geçmekte olup, hakkında beyan ve tebyini, Allah'ın ihsanı olduğu ve ona beşerî temayüllerle tasarruf etmeden teslimiyet gerektiği dersi verilir. Ve aynı kökten türemiş olan kelimeler de Kur'anda hayli çoktur.

435/1- Musa A.S. fir'avne karşı, sözlerinin iyi anlaşılıp irşada vesile olması ve lisanında iğlak ve işkalsiz bir selaset bulunması için dua etmiştir. *(Bak: Kur'an 20:27, 28)*

Bu âyetten, güzel ifade ve beyanın müstahsenliği anlaşıldığı gibi, firavnmeşreb deccallara karşıda i'caz-ı Kur'aniye ile hakkı izhar etmek gerekiyor diye îmaî bir mânâ anlaşılıyor. *(Bak: 387.p.)*

Bediüzzaman Hazretleri kendi ifadesini muğlak bulurken, İ'caz-ı Kur'anı beyan eden Risale-i Nur'un beyanının fevkalâde güzel olduğunu izhar eder. Ezcümle bir eserinde şöyle der:

"İşte en uzak hakikatları en yakın bir tarzda en âmi bir adama ders verecek derecede; benim gibi türkçesi az, sözleri muğlak, çoğu anlaşılmaz ve zâhir hakikatları dahi müşkilleştiriyor diye eskiden beri iştihar bulmuş ve eski eserleri o sû-i iştiharı tasdik etmiş bir şahsın elinde bu hârika teshilât ve suhulet-i beyan; elbette bilâşüphe bir eser-i inâyettir ve onun hüneri olamaz ve Kur'an-ı Kerim'in i'caz-ı mâneviyesinin bir cilvesidir ve temsilat-ı Kur'aniye'nin bir temessülüdür ve in'ikâsıdır." (M.373)

Kur'an (20:27,32) ve (28:34,35) âyetlerinde beyan edilen Allah'ın Musa'yı A.S. kardeşi Harun A.S.ın yüksek fasahat-ı lisaniyesi ve muavenetiyle destekleteceği müjdesinin asrımıza bakan işareti vechinde, asrın Mehdisinin de lisan-ı hakikat ve belagatta en üstün derecede olan eserlerin, hayatın geniş dairesinde vazifedar olarak gelecek zatın hitabetine de te'sir edeceğine bir îma olabilir.

436- BEYT-İ ATİK بيتِ عتيق : Kâbe-i Muazzama. Kur'an (22:29,33) âyetlerinde Beyt-i Atîk ifadesi geçer. *(Bak: 1088.p.)*

"Kâbe'ye Beyt-i Atîk denilmesinin vechine gelince; bunda bir kaç mânâ vardır:

l- Atîk; lisanımızda da meşhur olduğu üzere kadîm mânâsına gelir, evvel zamandan kalma demektir. Gerçi biz bazan bu mânâda "eski" tabirini de kullanırız, lakin eski daha ziyade "halak" yani köhne ve harab mefhumunu ifade eder. Halbuki atîk ve kadîm, köhne demek değildir. Antika demektir.

اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا (3:96) âyeti mantukuna nazaran Kâbe-i Muazzama ruy-i zeminde mevcud mâbedlerin en kadîmi olmak itibariyle "atîk" tesmiye edilmiştir. Bu mânâ, Hasan-ı Basrî'den menkuldür.

2- Atîk; Sure-i İsra'nın âhirinde beyan olunduğu üzere, ıtak gibi ceyyid ve muteber mânâsına gelir ki, birinci mânânın lâzımıdır. Bu mânâca Beyt-i Atîk, beyt-i şerif ve mükerrem demektir. Nitekim Beytülharam dahi denilir. Bu mânâ, Said ibn Cübeyr'den menkuldür.

3- Atîk; âzad ve hür mânâsına gelir. Kâbe-i Muazzama da cebâbirenin tasallutundan âzade olduğu için atîk tesmiye edilmiştir.

Bu mânâ bir hadis-i şerif ile Resulullah'tan da mervîdir. Buyurmuş ki:

اِنَّمَا سَمَّى اللّٰهُ الْبَيْتَ الْعَتِيقِ نَّهُ اَعْتَقَهُ
مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَلَمْ يُظْهِرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ قَطُّ

yani, Allah Tealâ Beyt'e "El-atîk" tesmiye etti, çünkü onu cebâbireden âzade kıldı da ona asla bir cebbar galebe edemedi. Bu hadisi Buhari tarikında ve İbn-i Cerir ve Taberani ve daha başkaları İbn-üz Zübeyr'den tahric eylemiş, Tirmizi hasendir demiş, Hâkim sahih demiştir. İbn-i Ebi Necih ile Katade de bu mânâ ile tefsir etmişlerdir. Filhakika bir zamanlar "Tübba" hedmetmek istemiş, felce uğramış, vazgeçmesi tavsiye edilmiş, binaenaleyh bırakmış iyileşmiş, tâzimen bir örtü ile iksâ etmiş idi ki ilk Kâbe örtüsüdür. Sonraları Ebrehe de Fil Vak'ası ile musab olmuştu. Gerçi Haccac yıktı, lâkin onun kasdı Beyt'e tasallut değil, ibn-i Zübeyr'i çıkarmaktı; sonra bina etti. Karamıta'nın Hacer-i Esved'i bir kaç seneler alıp götürmüş olmaları da, bu kabilden olmak gerektir. Âhirzamanda Habeş tarafından hedmedilip taşları denize atılacağına dair rivayet edilen bir hadis mazmunu da sahih olduğuna göre Kıyamet alâmâtındandır.

Mücahid, kimsenin mülkü olmadığından dolayı hürr-ül asl mânâsına atîk tesmiye edildiğini söylemiştir. Bazıları da atîk, mu'tık mânâsınadır demişler ki, haccedenlerin rakabelerini zünubdan âzad eder demektir. Şimdi bu izahattan anlaşılır ki; "Beyt-i Atîk" ünvanı bu mânâların hepsine kabil bir surette terceme edilemiyeceği cihetle aynen muhafaza edilmek iktiza eder." *(E.T.3400)*

Mezkûr mânâların hepsinden, Kâbe'nin hisse-i vasfiyesi vardır. *(Bak: Kâbe)*

437- BEYT-ÜL HARAM بيت الحرام : Kâbe-i Muazzama'nın etrafının bir ismi, Kur'anda (5:2, 97) âyetlerinde geçer. Kâfirlerin yaklaşmaları men' edildiği, onlara haram olduğu için bu isimle anılır. *(Bak: Kâbe)*

438- BEYT-ÜL MAKDİS بيت المقدس : Mukaddes ev. Beyt-ül Mukaddes de denir. Çok eskiden Peygamberlerin inşâ ettikleri kudsi mâbed. Bir ismi de Mescid-ül Aksâ'dır. *İnsanın, Cenab-ı Hak'tan başka kimse ile tatmin olmayan kalbine de aynı isim verilir. *(Bak: Mescid-i Aksâ)*

"Kudüs-ü Şerifin meşhur bir mâbedidir ki; Hz. Süleyman tarafından te'sis olunup, II. Buhtünnasr tarafından tahrib ve Keyhusrev tarafından tamir olunmuş iken, bâdehu Romalılar zamanında ve 70 tarih-i miladîsinde ihrak olunmuştur. Kudüs-ün Mevriye Tepesi üzerinde vaki olup, Yavuz Sultan Selim Han tarafından mevkiinde bir cami-i şerif bina olunmuştur. Eski memuriyeti ve tezyinatı hakkında kütüb-ü tevarihde bazı mübalağalı tarifat vardır." *(Kamus-ul A'lam'dan) (Bak: Arz-ı Mukaddes ve 3459.p.)*

438/1- BEYT-İ MA'MUR بيتِ معمور : İmar olunmuş ve daima çok cemaati bulunan beyt. Kur'an (52:4) âyetinde geçen "Beyt-i Ma'mur" hakkında Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde şu bilgiyi veriyor:

"Beyt-i Ma'mur, bir rivayete göre yedinci semada bir beyttir ki her gün onu yetmiş bin melaike ziyaret eder. Kıyamete kadar bir daha avdet etmezler. Ona "Durah" dahi denilir. Hasan-ı Basrî'den bir rivayette de Beyt-i Ma'murdan murad Kâbe'dir. Allah Teâla onu her sene altıyüzbin kişi ile ma'mur kılar. Eğer insanlar ondan eksik olursa melaike ile doldurur, denilmiştir. Ma'lum ki bir yerin ma'mur olması demek, meskûn olması ve geleni gideni çok olup güzel bakılması mânâsından mecazdır. Kâ'benin ma'muriyeti (2:125) اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ mısdakınca etrafındakilerin ve hüccacın kesret ve ziyaretiyledir. Beyzavî der ki: Yahut Beyt-i Ma'murdan murad, mü'minin kalbidir ki, ma'muriyeti ma'rifet ve ihlas iledir." *(E.T.4551)*

438/2- Hadislerde de "Beyt-ül Ma'mur" zikredilmektedir. Bir hadisin işaretine nazaran Kâbe-i Şerif'in bir amud-u nurani halinde Arş'a doğru uzanarak temessül edip beşerin kelimat-ı tayyibe ve salihat-ı bakıyelerinin tezahür ettiği bir makam olması, hikmet-i ilahiye nazarıyla düşünülebilir. Zira hadiste "Beyt-i Ma'mur, Beyt-i Haram'ın misli ve onun hizasındadır ve eğer düşseydi Kâbe üzerine düşerdi." deniliyor. *(R.E. sh: 196)*

Bediüzzaman Hazretleri, namazda istikbal-i kıble hakkında sorulan bir suale verdiği cevabda şöyle der: "Kıble ve Kâbe öyle bir amud-u nuranîdir ki; semavatı arşa kadar takmış ve nazmedip Küre-i Arz'ın tabakatını ferşe kadar delerek kâinatın muntazam bir amud-u nuranîsi olmuştur. Eğer gıta ve perde keşfolunsa, hatt-ı şakûl ile senin gözünün şuaı, namazın herbir hareketinde ayn-ı kıble ile temas ve musafaha edecektir." *(Mu.50)*

"Kâbe-i Muazzama, bu şühud âleminde, gayb ve melekût âlemindeki makam-ı rububiyetin bir zahirî misalidir. Bu maddî beytin çevresindeki bedenî hareketler, melekût âlemindeki arş-ı kudretin etrafında yapılan ruhanî hareketlerin birer rumuzudur." (B.İ.İ. sh:350) Beyt-i Ma'mur, Buhari'de 59. kitab 6. bab ve 63. kitab 42. bab ve Müslim'de Kitab-ül İman 255, 264. hadislerde zikredilir.

BEYZAVÎ بيضاوي : *(Bak: Nasırüddin Kadı Beyzavî)*

439- BEZM-İ ELEST بزمِ الست : Cenab-ı Hak ruhları yarattığında "Ben Rabbiniz değil miyim? meâlinde: (7:172) اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ diye sorduğunda, ruhlar بَلَى "Evet Rabbimizsin" diye cevap vermişlerdi ki buna "Elest Meclisi" veya "Bezm-i Elest" tâbir edilir. (*Bak: Misak-ı Ezelî)*

440- BİAT بيعة : Bağlılığını, itimadını bildirmek. Birisinin hakemliğini veya hükümdarlığını kabul etmek. El tutarak bağlılığını alenen izhar etmek. *Rey vermek. Bu biat ile devlet idaresi, biat edilenlere emanet edilmiş oluyor. *(Bak: Emanet, Ulu-l Emr)*

Birkaç atıf notu:

-Ebubekir'e (R.A.) biat, bak: 738.p.

-Hz. Osman'ın (R.A.) hilafeti, bak: 2938.p.

-Hz. Ali'nin (R.A.) hilafeti, bak: 212.p.sonu

-Hasan'a (R.A.) biat, bak: 1193.p.

-Hüseyin'e (R.A.) biat, bak: 1425.p.

Biat, Asar-ı Bediiye nam eserde: "Meşrutiyetin riyasetine lâzım ve biatın mânâsı olan teveccüh-ü umumiyeyi kazanmak" (A.B. 375) şeklinde ifade edilir.

Evet, asrımızda biatın şekli, intihab-ı meb'usan şekline yani seçim sistemine geçmiş ve meşrutiyet devrinde tatbik edilmiştir.

441- Devlet reisi seçimi ile alâkalı bir hadiste mealen şöyle buyurulur:

"...İbn-i Ömer (R.A.) şöyle dedi: Babam vurulduğu zaman yanına geldim. Etrafında toplananlar kendisini senâ medip, "Allah seni hayırla mükâfatlandırsın" dediler. Hz. Ömer: "Ben hem ümidli, hem korkuluyum" dedi. Yanındakiler: "Bir kimseyi kendine halef tâyin et" dediler.

Hz. Ömer: "Muayyen bir zâtı kendime halef tâyin ederek hayatımda ve ölümümde işinizin mes'uliyetini mi yükleneyim? Ben bu hilafet işinden olan nasibimi ziyadesiz, noksansız hâcet mikdarı olmasını, ne kârlı, ne ziyanlı olmayarak başbaşa çıkmamı arzu etmişimdir. Eğer yerime bir halef tâyin etmekte re'yimi kullanırsam (aykırı bir iş yapmış olmam), çünki benden hayırlı olan Ebu Bekr yerine bir halef tayininde kendi re'yini kullanmıştır. Eğer halef tayininde re'yimi kullanmaz, işinizi sizlere bırakırsam, şüphesiz benden daha hayırlı olan Resulullah da (muayyen bir zâtı tasrih etmeyip) sizleri işinizle başbaşa bırakmıştır" dedi. (*)

Abdullah: Babam, Resulullah'ı zikrettiği zaman onun da bir halef tayin etmemiş olduğu hakikatını anladım, dedi." *(S.M. ci: 6, sh:12-13)* Buhari ci: 12'de, 2167. hadis de aynıdır.

Kadınların biat etmeleri meselesi ise; Kur'an (60:12) âyetinde ve S.B.M. 11. cild, 1746 numaralı hadiste geçer. *(Bak: 2639.p.)*

442- Biat ve imamet gibi idarî ve hukukî mesailde en mühim nokta, siyasî ihtilaflarla dahilî ve menfi mücadelelere kapı açmamaktır. Bunun için gereken müsbet hareketin en birinci şartı da, böyle ilmî ve hukukî meseleleri halk seviyesine indirip tarafgirane münakaşalara meydan vermeden, ülema arasında şer'î usule göre meşveret etmek ve hükümde rey-i cumhuru hâkim kılmaktır. Eğer mevcud şartlara göre böyle bir şûranın teşekkülü mümkün olmuyorsa, geniş dairede İslâm birliği ve şûrasının tahakkuku meselesi öncelik kazanır. Yani şartlarına uygun olarak ittihad-ı İslâmın tahakkukuna çalışmak gerektir. *(Bak: İttihad-ı İslâm) (İbn-i Mâce, Kitab-ül Cihad, 41, 42, 43. babları biat hakkındadır.)*

---

* Hz. Ömer kendi yerine muayyen bir zâtı halef tayin etmeyip, bu işi altı kişilik bir şûrâ meclisine havale etmiştir. Halef tayin etmekle, "hall ü akd erbabı" denilen büyük devlet adamlarının halef seçiminde bir zât üzerinde ittifak etmeleri ile halefliğin sahih olacağından âlimlerin ittifakı vardır. Devlet reisi seçimi işini, sayısı mahdud veya gayr-ı mahdud bir şûrâya havale edilmesinin câiz olduğunda da âlimlerin icmâı vardır. Yine böyle bu suretlerden biri ile devlet reisi seçiminin vâcib olduğunda ve bu vücubun aklî olmayıp şer'î olduğunda da âlimler ittifak etmişlerdir. Yalnız A'sam ile bazı Hâriciler, vâcib olmadığını iddia etmişlerdir. (Nevevî)

İmam tayin etmenin hükmü:

Dinimizde imamın (İslâm devlet reisinin) tayin edilmesi, bir farz-ı kifayedir. Bazıları biat akdini yaparak birisini seçince diğerlerinden bu farz sâkıt olur. (Bezdavi, sahife 186) Ehl-i Sünnet mezhebi, imam olmazsa fitne ve fesad ortalığı sarar diyerek imam tayininin gerekliliğini beyan etmiştir. (İbn-u Hacer, Fethül Bâri, 16, 146) İmam-ı Mâlik iyi veya fâcir, mutlaka bir imam olmalıdır, der. *(İbn-ül Arabi, Ahkâm 4, 1722, T.T. ci: 3, sh: 83-87 ve S.B.M. 18, 53, 648, 1242, 1243, 1244. hadisler biat hakkındadır.)*

443- BİAT-I RIDVAN بيعةِ رضوان : Kur'an'ın 48'inci suresi olan Fetih Suresi'nin 10. ve 18. Âyetlerinde zikri geçen ve Hz. Peygamber'e (A.S.M.) bağlılıklarını bildiren sahabelerin biatlarıdır. 1400 kişi veya daha fazla olduğu bildirilir. Bu cemaata Ashab-ı Rıdvan da denir. (R.Anhüm)

Buhari tercemesi ci:8, hadis no: 1241 ve ci: 10, hadis no: 1598'de bildirilen Biat-ı Rıdvan hakkında aynı eserden kısmen aldığımız izahat şöyledir:

"Biat-ı Rıdvan, İslâm azim ve iradesinin en müşkil demlerde nasıl yükseldiğini gösteren müstesna vakıalardan bir mühimmi bulunduğundan, İbn-i Hişam'ın Sîretindeki tertibe göre izah edeceğiz:

Resul-i Ekrem maiyetiyle Hudeybiye mevkiine inip, karşılarında Kureyş'in muhalif bir vaziyet aldıklarını tamamıyla anlayınca, bu seferden maksad umre ve Kâbetullah'ı ziyaret olup harb için gelmediklerini Kureyş'e anlatmak lüzumunu hissetti.

Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesselem Osman İbn-i Affan'ı çağırdı. Ebu Süfyan ile eşraf-ı Kureyş'e maksadı ifham için gönderdi. Bir de hicret edemeyip Mekke'de kalan kadın, erkek müslümanlara teselli vermesini tenbih buyurdu.

444- Yine İbn-i İshak'ın beyanına göre, Hazret-i Osman Mekke'ye gitti. Mekke'de veyahut Mekke yolunda Eban İbn-i Said ibn-i As'a mülaki oldu. Eban, Hazret-i Osman'ı devesine bindirdi, himayesine aldı. Ve Resul-i Ekrem'in emrini tebliğ edinceye kadar himaye ve delâlet etti. Hazreti-i Osman, Ebu Süfyan ve Kureyş'in ileri gelenleriyle görüşüp vazife-i risaletini ifa ve Resul-i Ekrem'in maksadını onlara tefhim etti. Onlar: Beyti tavaf etmek istersen sen git tavaf et!.. Hepiniz olmaz, diye cevab verdiler.

Hazret-i Osman da: Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesselem tavaf etmedikçe ben de edemem, diye bu teklifi reddetti. Bu menfi cevabdan münfail olan Kureyş rüesası, onu Mekke'de alıkoydular ve tabir-i diğerle göz hapsine aldılar. Müşarünileyhin avdeti teehhür etmesi üzerine, Resul-i Ekrem ile maiyyetine "Osman İbn-i Affan katlolunmuştur" diye bir haber erişti.

İbn-i İshak'ın Abdullah İbn-i Ebi Bekir'den rivayetine göre, Hazret-i Osman'ın katli haberi duyulunca Resul-i Ekrem: لَا نَبْرَحَ حَتَّى تُنَاجِزَ الْقَوْمُ Artık bunlarla vuruşmadıkça buradan ayrılamayız!... buyurdu. Ve Resulullah halkı biate davet etti. Biat-ı Rıdvan, semure denilen bir ağacın altında icra edilmiştir.

445- Ashab-ı Kiram, Resulullah'ın önünde ölmek ve aslâ firar etmemek üzere biat etmişlerdir. Câbir İbn-i Abdillah (R.A.) "Biz Resulullah'a firar etmemek üzere biat ettik, ölüme biat etmedik" demiştir. Buhari'nin Seleme İbn-i Ekva'dan gelen rivayetinde de böyledir.

İbn-i Hişam'ın Şa'bi'den gelen bir tarik-ı rivayetinde, ilk biat eden zâtın Ebu Sinan Esedî olduğu bildiriliyor. Yine Şa'bi'den Beyhaki'nin tahricine göre, Resul-i Ekrem ilk biat eden Ebu Sinan'a "Ne diyerek biat edeceksin?" diye sormuş. O da "Resulullah'ın gönlünde ne muradı varsa onun üzerine biat ediyorum!" deyip biat etmiştir. Ebu Sinan biatı bu vechile güzel icra ettiğinden, sair ashab da: نُبَايِعُكَ عَلَى مَا بَايَعَ أَبُو سِنَانٍ Biz de Ebu Sinan'ın biatı vechiyle biat ediyoruz, demişlerdir.

Biatın hitamı sırasında idi ki, Hazret-i Osman'ın şehadeti haberinin yalan olduğu duyuldu. Resul-i Ekrem (A.S.M.) bir elini diğer eli üzerine koyarak Hazret-i Osman namına da biat etmiştir.

İşte İslâm Tarihinde "Biat-ı Rıdvan" namıyla meşhur vak'a budur.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ اِذْ يُبَايِعُو نَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (48:18)

"Mü'minler ağaç altında sana biat ederlerken Allah o mü'minlerden razı oldu" âyet-i kerimesi onun hakkında nâzil olmuştur.

Hz. Muhammed'in (A.S.M.) yüksek iradesinin kahir tecellisi Kureyş arasında şâyi' olunca, Ehl-i İslâm'ın biatı Kureyş'e dehşet verdi. Derhal Resulullah Sallallahu Aleyhi Vesellem'e sulh murahhası olarak Süheyl İbn-i

Amr'ı gönderdi. Hz. Osman da sâlimen geldi. Ve Hudeybiye hadisinde rivayet olunduğu vechile sulh akdolundu." (S.B.M. ci:8, sh:209)

446- BİD'AT بدعة : (Bid'a) Sonradan çıkarılan âdetler. *Fık: Dinin aslında olmadığı halde, din namına sonradan çıkmış olan âdetler.

Meselâ: Giyim ve kıyafetlerde, cemiyet hayatındaki münasebetlerde, terbiye ve ahlâk kaidelerinde, ibadet hayatında yani dinin hükmettiği her sahada, dine sonradan giren şekiller, tarzlar, âdet ve alışkanlıklardır ki, bid'at-ı hasene kısmı müstesna insanı dalâlete götürür. Meselâ: Nâmahrem kadınlarla erkekler bir arada bulunmak ve karışık yaşamak ve tokalaşmak; kadınlarda saç, kol ve ayakları örtmeyen açık-saçık kıyafetler; televizyon, radyo, gazete, mecmua ve sair neşir organlarıyla neşredilen günah ve haramlar gibi..

Din âlimleri tarafından din namına beğenilen ve dinle alâkalı yeni icad ve hükümlere bid'a-yı hasene; beğenilmeyip tasvib görmeyenlere de bid'a-yı seyyie denilmektedir.

Sünnet-i Seniyeye aykırı olup medeniyet nâmı altında intişa eden ecnebi âdetleri umumîleştikçe fitne devresi başladı. *(Bak: Fitne)*

447- "Meslekler, mezhebler ne kadar bâtıl da olsalar, içinde ukde-i hayatiyesi hükmünde bir hak, bir hakikat bulunur.

Eğer âsârına ve neticelerine hükmeden hak ve hakikat ise menfi cihetleri müsbet cihetlerine mağlub ise, o meslek haktır. Eğer içindeki hak ve hakikat neticelere hükmedemiyor ve menfi ciheti müsbet cihetine galebe ediyorsa, o meslek bâtıldır. Onun ehli, ehl-i bid'a ve dalâlet olur.

İşte bu kaideye binaen Âlem-i İslâm'daki ehl-i bid'a fırkalarına bakılsa, görülüyor ki; herbiri bir hakka istinad edip gitmiş. Fakat menfi ciheti ya garaz veya inad gibi bir sebeble, o mesleğin âsârı dalâlet hesabına çalışmıştır.

448- Meselâ: Şialar, Kur'anın emrine imtisalen Ehl-i Beyt'in muhabbetini esas tutup sonra intikam-ı milliye cihetinden bir garaz gelerek, meşru muhabbet-i Ehl-i Beyt'in âsârını zabtederek sahabe ve Şeyheyn'in buğzuna bina edip âsâr göstermişler. لِحُبِّ عَلِيٍّ بَلْ لِبُغْضِ عُمَرَ olan darb-ı meseline masadak olmuşlar.

449- Hem meselâ: Vehhabîler ve Hâricîler ise, nusus-u şeriata ve sarih

âyâta ve zevahir-i ehadise istinad ederek; hâlis tevhide münafi sanemperestliği ima edecek her şeyi reddetmekliği kaide tutmuşlar. Fakat birinci nüktedeki üç esasta (*) beyan edilen sebebler cihetinden gelen menfi garazlar, onları haktan çevirip dalâlete kaydırmış ki ifrat derecesinde tahribat yapıyorlar ve hakeza... Cebrî olsun, Mu'tezile olsun hangi fırka olursa olsun, hakikatı mesleğinde görüp, onunla aldanıp sonra dalâlete saplanır. Her ne ise..

Her bâtıl bir mesleğin herbir ciheti bâtıl olmak lâzım olmadığı gibi; herbir hak mesleğin dahi herbir ciheti hak olmak lâzım değildir.

450- Esbab tahtında vücuda gelen hâdiseler o esbabın hâlis malı değil, belki asıl o hâdisenin hakiki sahibi kaderdir. Kader ise, hikmet-i İlahiye ile hükmeder..

Meselâ: Hadis-i sahih ile sabit olan ziyaret-i kabir [39] ve makberistana hürmet-i şer'iye, su-i istimal edildi. Gayr-ı meşru hâdiseler zuhura geldi. Hususan evliyaların makberlerine karşı hürmet ise, mânâ-yı harfi cihetiyle kalmadı, mânâ-yı ismî derecesine çıktı. Yani; sırf Cenab-ı Hak hesabına makbul bir abd olduğuna ve şefaatına ve manevî duasına mazhar olmak için meşru hürmetten ziyade, o kabir sahibini adeta sahib-i tasarruf ve kendi kendine meded verecek bir kudret sahibi tasavvur edip âmiyane, câhilane tasdik edildi. Hatta o dereceye varmış ki, namaz kılmayanlar, o maruf ve meşhur türbelere kurban kesip ona yalvarıyordu..

451- İşte bu müfritane hal, kadere fetva verdi ki, o muharribi onlara musallat etsin. Fakat o muharrib dahi onları ta'dil etmek ve ifratlarını kırmak lâzım gelirken öyle yapmayıp bilakis o da tefrit edip köküyle kesmeğe başladı..

Şu asırda enaniyet o derece dizginini eline almış ki; çok insanlar birer küçük Firavun birer küçük Nemrud hükmüne geçmişler. İşte ehl-i gaflet ve dalâlet ve bu mağrur ehl-i enaniyet nazarında kıyas-ı binnefs ile eazım-ı İslâmiyenin namdarlarını hâşâ enaniyetle ittiham ettiklerinden, hem o ehl-i gaflet ve dalâlet kendileri Allah'ı tanımadıkları, çok şeylere, çok zatlara bir nevi rububiyet tahayyül ettikleri bir hengamda ve sanemperestliğin başka bir nev'i olan heykelperestlerin ve suretperestlerin gayet müdhiş bir riyakârlık mânâsında olan şan ü şeref peşinde koştukları bir zamanda, eazım-ı İslâmiyenin türbelerine câhilane ve müfritane bir surette avamların takdis derecesinde hürmetleri, elbette hikmet-i Şer'iye noktasında kader münasib

* Bu esaslar me'haz kitabdadır.

39 S.M. Kitab-ül Cenaiz bab.36 ve İbn-i Mace 6. Kitab 47, 49. bablar

görmedi ki bu muharribleri Ehl-i Sünnet'e taslit etti." (Risale-i Nur Külliyatı'ndan elyazma Mektubat sh: 583'ten kısmen alınmıştır.)

452- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş:

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ Yani (5:3) كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ وَكُلُّ ضَلاَلَةٍ فِى النَّارِ [40]

sırrı ile: Kavaid-i Şeriat-ı Garra ve desatir-i Sünnet-i Seniyye, tamam ve kemâlini bulduktan sonra yeni icadlarla o düsturları beğenmemek veyahut hâşa ve kellâ, nâkıs görmek hissini veren bid'aları icad etmek dalâlettir, ateştir.

Sünnet-i Seniyyenin meratibi var. Bir kısmı vâcibdir, terkedilmez. O kısım, Şeriat-ı Garra'da tafsilatıyla beyan edilmiş, onlar muhkemattır. Hiçbir cihette tebeddül etmez. Bir kısmı da nevâfil nev'indendir. Nevafil kısmı da, iki kısımdır. Bir kısım, ibadete tâbi Sünnet-i Seniyye kısımlarıdır. Onlar dahi Şeriat kitablarında beyan edilmiş. Onların tağyiri bid'attır. Diğer kısmı, "âdâb" tabir ediliyor ki, Siyer-i Seniyye kitablarında zikredilmiş. Onlara muhalefete, bid'a denilmez. Fakat âdâb-ı Nebeviyeye bir nevi muhalefettir ve onların nurundan ve o hakiki edebden istifade etmemektir. Bu kısım ise (örf ve âdât) muamelat-ı fıtriyede Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın tevatürle mâlum olan harekâtına ittiba etmektir. Meselâ: Söylemek âdabını gösteren ve yemek ve içmek ve yatmak gibi hâlatın âdâbının düsturlarını beyan eden ve muaşerete taalluk eden çok Sünnet-i Seniyyeler var. Bu nevi Sünnetlere "âdab" tabir edilir. Fakat o âdaba ittiba eden, âdatını ibadete çevirir. O âdabdan mühim bir feyz alır. En küçük bir âdabın mürâatı, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı tahattur ettiriyor; kalbe bir nur veriyor. Sünnet-i Seniyyenin içinde en mühimmi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şeaire de taalluk eden sünnetlerdir. Şeâir, âdeta hukuk-u umumiye nev'inden cemiyete ait bir ubudiyettir. Birisinin yapmasıyla o cemiyet umumen istifade ettiği gibi, onun terkiyle de umum cemaat mes'ul olur. Bu nevi şeâire riya giremez ve ilan edilir. Nafile nev'inden de olsa, şahsî farzlardan daha ehemmiyetlidir." (L.53) *(Bak: Şeair)*

453- "Sünnet-i Seniyyenin herbir nev'ine tamamen bilfiil ittiba etmek, ehass-ı havassa dahi ancak müyesser olur. Ona bilfiil olmasa da, binniyet, bilkasd, tarafdarane ve iltizamkârane talib olmak, herkesin elinden gelir. *(Bak: 569/1, 2554.p.lar)* Farz ve vâcib kısımlara zaten ittibaa mecburiyet var.

[40] S.M. ci:3 sh:28 hadis:43 ve İbn-i Mace Mukaddime, 7 bab ve K.H. hadis:587, 1971

Ve ubudiyetteki müstehab olan Sünnet-i Seniyyenin terkinde günah olmasa dahi, büyük sevabın zâyiatı var. Tağyirinde ise, büyük hata vardır. Adât ve muamelattaki Sünnet-i Seniyye ise, ittiba ettikçe o âdât ibadet olur. Etmese itab yok. Fakat, Habibullah'ın âdab-ı hayatiyesinin nurundan istifadesi azalır. Ahkâm-ı ubudiyette yeni icadlar, bid'attır.

Bid'atlar ise, (5:3) اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ sırrına münafi olduğu için merduddur.

Fakat tarikatta evrad ve ezkâr ve meşrebler nev'inden olsa ve asılları Kitab ve Sünnet'ten ahzedilmek şartıyla ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı surette olmakla beraber, mukarrer olan usul ve esâsat-ı Sünnet-i Seniyeye muhalefet ve tağyir etmemek şartıyla, bid'a değillerdir. Lâkin bir kısım ehl-i ilim bunlardan bir kısmını bid'aya dâhil edip, fakat "bid'a-i hasene" namını vermiş.

İmam-ı Rabbani Müceddid-i Elf-i Sâni (R.A.) diyor ki: "Ben seyr-i sülûk-u ruhanîde görüyordum ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan mervî olan kelimat, nurludur. Sünnet-i Seniyye şuaı ile parlıyor. Ondan mervî olmayan parlak ve kuvvetli virdleri ve halleri gördüğüm vakit, üstünde o nur yoktu. Bu kısmın en parlağı, evvelkinin en azına mukabil gelmiyordu. Bundan anladım ki: Sünnet-i Seniyye'nin şuaı, bir iksirdir. Hem o Sünnet, nur istiyenlere kâfidir, hâriçte nur aramağa ihtiyaç yoktur." (L.56) *(Bak: Sünnet)*

454- Büyük Müceddid İmam-ı Rabbani Hazretlerinin bu meşhudatı gibi, Bediüzzaman Hazretleri de bir müşahedesini şöyle anlatır:

"(1:5,6) اِهْدِنَاالصِّرَا َالْمُسْتَقِيمِ صِرَا َ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ dediğim vakit, baktım ki: Mâzi tarafına göçüp giden kâfile-i beşer içinde gayet nuranî, parlak Enbiya, Sıddikîn, Şüheda, Evliya, Sâlihîn kâfilelerini gördüm ki, istikbal zulümatını dağıtıp, ebede giden yolda bir cadde-i kübrâ-yı müstakimde gidiyorlar. Bu kelime beni o kâfileye iltihak etmek için yol gösteriyor, belki iltihak ettiriyor..

Birden, "Fesübhanallah" dedim. Zulümat-ı istikbali tenvir eden ve kemâl-i selâmetle giden bu nuranî kâfile-i uzmaya iltihak etmemek, ne kadar hasâret ve helâket olduğunu zerre mikdar şuuru olan bilmesi lâzım. Acaba bid'aları icad etmekle o kâfile-i uzmadan inhiraf eden; nereden nur bulabilir, hangi yoldan gidebilir? Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Rehberimiz ferman etmiş ki:

كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلاَ لَةٍ وَكُلُّ ضَلاَ لَةٌ فِى النَّا رِ [41]

Acaba bu ferman-ı kat'îye karşı ülema-üs su' tabirine lâyık bazı bedbahtlar hangi maslahatı buluyorlar, hangi fetvayı veriyorlar ki; lüzumsuz, zararlı bir surette Şeâir-i İslâmiyyenin bedihiyyatına karşı geliyorlar; tebdili kabil görüyorlar?" (M.395) *(Bak: 1754.p.)*

454/1- Allah, (dinde, amel ve inanışta) bid'at ehlinin ne duasını, ne zekatını, ne haccını, ne namazını, ne de sadakasını kabul eder. Yani hiçbir şeyini kabul etmez. Nihayet bunlar, kılın hamurdan çekilişi gibi dinden çıkarlar. (Deylemi, Huzeyfe (R.A.) R.E.91)

Yani Hazreti Bediüzzaman'ın beyaniyle: "Bid'a ile amel eden, kalben tarafdar olmamak şartıyla dost olabilir." (K:248)

455- Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

"مَنْ وَقَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ فَقَدْ اَعَانَ عَلَى هَدْمِ اْ سْلاَمِ [42]

Yani: Bir kimse bir sahib-i bid'atı ağırlarsa, İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur."

Bu ve benzeri hadislerden anlaşılıyor ki; dine zarar veren bid'atlar, milletçe takbih ile, revaç bulmasını önlemek yerine, hüsn-ü kabul ve müsamaha ile karşılanırsa, nefis ve hevese hoş gelen bid'at çabuk intişar eder ve dinî ve manevî hayatın temeli olan şeair zayıflar. Hatta cemiyetçe, şeair hoş karşılanmamak gibi acib vaziyet doğar ki, bu durum âhirzaman fitnesinin dehşetli vasfından biridir. Bilhassa şeair aleyhinde ve bid'at lehinde en müessir fiilî bir propaganda olan Avrupaî hayat tarzını takib edip, moda ve fantaziye yoluna sapmanın vehametini endişe etmemek mümkün değildir. Zira bunun neticesinde fâsık-ı mütecahirler çoğalır. *(Bak: Fâsık-ı Mütecahir)*

Bir rivayetin mânâ-yı muhalifinden anlaşılıyor ki; ehl-i sefahet, sefahetleri sebebiyle Deccal'ın ve Deccaliyet'in sefih ve münkirâne icraatının vehametini anlıyamazlar. *(Bak: 2048.p.)*

Bazı rivayetlerde bu ehl-i sefahet, ecnebi taklitçisi ve mürteci (yani, İslâmı bırakıp cahiliyet hayatına dönmüş) oldukları haber verilir. *(Bak: 1714.p.)*

---

41 40 no.lu dipnota bak.

42 R.E. ci:2 sh.446

455/1- Bid'at hakkında hadislerden birkaç not:

-Bid'at zamanında sünnet ve Hulefa-i Raşidîn'in yolunda (eziyetlere sabredip) sebat etmek: İbn-i Mâce, Mukaddime, 6. bab.

-Bid'atlardan ve menfi hareketlerden sakınıp, Kur'an ve sünnete ittiba etmek: İbn-i Mâce, Mukaddime, 7 ve 15. bablar.

455/2- BİLAL-İ HABEŞÎ بلالِ حبشي : "İbn-i Rebah. Kölelerden İslâm şerefine ilk nail olan zâttır. Künyesi Ebu Abdillah veya Ebu Abdil-kerim'dir.

İslâmiyet uğrunda pek çok eziyetlere katlanmıştır. Hazret-i Sıddık tarafından satın alınarak azad edilmiştir. Kendisine Ümeyye İbn-i Halef mütemadiyen işkencede bulunmuştu. Hazret-i Bilal, bu zâlimi Bedr Gaz-vesi'nde katletmiştir..

Bilal-i Habeşî, müslümanların ilk müezzinidir. Nebiyy-i Zişan Efendimi-zin hazer ve sefer hallerinde müezzini bulunmuştu. Resul-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesellem) Efendimizin bütün gazvelerine iştirak etmişti. Kendisinden Ebu Bekir-is Sıddık, Ömer-ül Faruk, İmam-ı Ali gibi sahabe-i güzin ve bir nice tâbiîn hadis rivayet etmişlerdir. Hazret-i Ömer demiştir ki: "Ebu Bekir seyyidimizdir, seyyidimizi -yani Bilal-i Habeşî'yi- azad etmiştir."

Fâzıl, mücahid, fakîh bir zat olan Bilal hazretlerinin mübarek namı, İs-lâmiyet uğrunda katlanmış olduğu eziyetlerin bir manevî mükâfatı olmak üzere daima müslümanların arasında hürmetle yâd olunmaktadır. Resul-i Ekrem Efendimizin irtihalinden ve bir rivayete göre Hazret-i Sıddık'ın vefa-tından sonra cihad maksadıyla Şam tarafına çıkıp gitmişti. (Hi. 20) (Mi. 641) tarihinde 64 yaşında olduğu halde Şam'da vefat edip Babüssagir denilen mevkide defnedilmiştir. Radıyallahü Teâlâ Anh." (H.İ. ci: 1 sh: 365)

BİSMARK بيسمارق : *(Bak: Prens Bismark)*

456- BİSMİLLAH بسم اللّه : Allah namına, Allah için, Allah'ın adı ve izni ile mealindedir. Bismillah'taki Allah lafzı, ism-i câmi olduğundan binbir esma-i ilahiyeyi tazammun eder. Bu itibarla Bismillah diyen kimse, "Allah'ın bütün isimleri namına ve o esmaya istinaden başlıyorum" demiş oluyor. Şöyle ki:

"Bütün Esma-i Hüsna'nın ifade ettiği mânâlar ile bütün sıfat-ı kemâliyeye Lafza-i Celal olan "Allah", bil'iltizam delâlet eder. Sair ism-i haslar yalnız müsemmalarına delâlet eder. Sıfatlara delâletleri yoktur. Çünki sıfatlar, müsemmalarına cüz olmadığı gibi aralarında lüzum-u beyyin de yoktur. Bu itibarla ne tazammunen ve ne iltizamen sıfatlara delâletleri yoktur. Amma Lafza-i Celal bil-mutabakat Zat-ı Akdes'e delâlet eder. Zat-ı Akdes ile sıfat-ı kemâliye arasında lüzum-u beyyin olduğundan sıfatlara da bil-iltizam delâlet eder. Ve keza Uluhiyet ünvanı sıfat-ı kemâliyeyi istilzam etmesi, ism-i has olan "Allah"ın da o sıfatı istilzam ettiğini istilzam ediyor. Ve keza "Allah" kelimesi de nefiyden sonra sıfatlar ile beraber düşünülür. Binaenaleyh, "La ilahe illallah" kelâmı, Esma-i Hüsna'nın adedince kelâmları tazammun ediyor. Bu itibarla, şu kelime-i tevhid kelâmı, delâlet ettiği sıfatlar itibariyle bir kelâm iken bin kelâm oluyor. "La Hâlika illallah", "La Fâtıra, La Râzıka, La Kayyume illallah" gibi... Binaenaleyh terakki etmiş olan zâkir bir zat, bu kelâmı söylerken içindeki binlerce kelâmları söylemiş oluyor." (M.N.236)

457- Bismillâhirrahmanirrahim'deki üç kelimenin her biri; kâinat, arz ve insan hakikatlarıyla olan derin münasebetiyle, fıtrat âlemini manen ihata etmiştir.

Evet "Bismillâhirrahmanirrahim'in bir cilvesini şöyle gördüm ki: Kâinat simasında, arz simasında ve insan simasında birbiri içinde birbirinin nümunesini gösteren üç sikke-i rububiyet var. Biri, kâinatın hey'et-i mecmuasındaki teavün, tesanüd, teanuk, tecavübden tezahür eden sikke-i kübrâ-i uluhiyettir ki "Bismillâh" ona bakıyor. İkincisi: Küre-i arz simasında nebatat ve hayvanatın tedbir ve terbiye ve idaresindeki teşabüh, tenasüb, intizam, insicam, lütuf ve merhametten tezahür eden sikke-i kübrâ-yı rahmaniyettir ki "Bismillâhirrahman" ona bakıyor. Sonra insanın mahiyet-i camiasının simasındaki letaif-i re'fet ve dekaik-ı şefkat ve şuaat-ı merhamet-i ilahiyeden tezahür eden sikke-i ulya-i rahimiyettir ki, "Bismillâhirrahmanirrahim" de ki "Errahim "ona bakıyor. Demek Bismillahirrahmanirrahim sahife-i âlemde bir satır-ı nuranî teşkil eden üç sikke-i ehadiyetin kudsî ünvanıdır ve kuvvetli bir haytıdır ve parlak bir hattıdır. Yani "Bismillâhirrahmanirrahim" yukarıdan nüzul ile semere-i kâinat ve âlemin nüsha-i musaggarası olan insana ucu dayanıyor. Ferşi Arşa bağlar. İnsanî arşa çıkmağa bir yol olur." (L.88)

458- Besmelenin ehemmiyetini anlamak için "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın yüzondört surelerinin başlarına ve hem bütün mübarek kitablarının ibtidalarına ve umum mübarek işlerin mebde'lerine bak. Ve besmelenin

azamet-i kadrine en kat'i bir hüccet şudur ki: İmam-ı Şafiî (R.A.) gibi çok büyük müçtehidler demişler: 'Besmele tek bir âyet olduğu halde, Kur'an'da yüzondört defa nazil olmuştur.' " (L.99)

459- Kur'anda 114 yerde zikredilen besmelenin 113'ü sure başlarında, birisi de (27:30) âyetinde olup yalnız 9. sure olan Tevbe Suresinin başında yoktur. Bunun bir kısım hikmetlerini büyük tefsirler izah etmişlerdir.

"Bismillâh güneş gibidir. Başkalarını tenvir ettiği gibi, kendini de gösteriyor. Her nefes ve her dakika ruhlar ona hava ve su gibi muhtaç olduğundan onun hakikatını herkesin ruhu hisseder. Kalb ve hayal bilmese de ehemmiyeti yok. Onun için beyan ve tariften müstağnidir. Harfler ve cüzlerinden evvela بِ nın fenn-i sarfça bir mânâsı istianedir. Bir mânâ-yı örfisi teberrük manası olmasından bu بِ mercii mütealik kendi manasından çıkan اَسْتَعِينُ ve اَتَيَمَّنُ fiillerine bağlanıyor. Veyahut Bismillah'daki perdesinde قُلْ (söyle) den çıkan اِقْرَاْ (oku) fiiline bakar. Yani: "Ya Rabbi, ben senin isminin yardımıyla ve onun bereketiyle okuyacağım. Her şey senin kudretinle ve icadınla ve tevfikinle olduğu gibi, yalnız ve yalnız senin isminle başlıyorum."

460- Demek Bismillah'dan sonra اِقْرَاْ okumak lafzı, âhirinde mukadder olmasından hem ihlas, hem tevhidi ifade eder. Amma اِسْم kelimesi ise: Bilinizki, Zat-ı Vacib-ül Vücud'un binbir esmasından bir kısmına "Esma-i Zatiye" denilir ki, her cihetle Zat-ı Akdes'i gösterir. Onun adı ve onun ünvanıdır: "Allah, Ehad, Samed, Vacib-ül Vücud" gibi çok esma var. Bir kısmına da "Esma-i Fiiliye" tabir edilir ki, çok nevileri var. Meselâ: "Gaffar, Rezzak, Muhyi, Mümit, Mün'im, Muhsin" gibi..." (E.L.II.96) *(Bak: Esma-ül Hüsna)*

"Sual: Bu fiilî isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?

Cevab: Kudret-i Ezeliye'nin kâinattaki mevcudatın nevilerine, ferdlerine olan nisbet ve taallukundan husule gelir. Bu itibarla Bismillah, Kudret-i Ezeliye'nin taalluk ve te'sirini celbeder. Ve o taalluk, abdin kesbine ve işine yardım edici bir ruh gibi olur. Öyle ise hiç kimse, hiç bir işini besmelesiz bırakmasın!..." (İ.İ.15)

461- "Kur'an-ı Kerim nimetleri, âyetleri, delilleri tadad ederken

فَبِاَیِّ آ َءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبَانِ (54:13) âyet-i celilesi tekrar ile zikredilmekte olduğundan şöyle bir delâlet vardır ki: Cin ve insin en çok isyanlarını, en şedid tuğyanlarını, en azîm küfranlarını tevlid eden şöyle bir vaziyetleridir ki; nimet içinde in'amı görmüyorlar. İn'amı görmediklerinden Mün'im-i Hakiki'den gaflet ederler. Mün'imden gafletleri sâikasıyla o nimetleri esbaba veya tesadüfe isnad ederek, Allah'dan o nimetlerin geldiğini tekzib ediyorlar. Binaenaleyh, herbir nimetin bidayetinde, mü'min olan kimse Besmeleyi okusun. Ve o nimetin Allah'dan olduğunu kasdetmekle, kendisi ancak Allah'ın ismiyle, Allah'ın hesabına aldığını bilerek, Allah'a minnet ve şükranla mukabelede bulunsun." (M.N.95)

Evet "Esbab-ı zahiriye eliyle gelen nimetleri, o esbab hesabına almamak gerektir. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi değilse -meselâ hayvan ve ağaç gibi- doğrudan doğruya Cenab-ı Hak hesabına verir. Madem o, lisan-ı hal ile Bismillah der sana verir Sen de Allah hesabına olarak Bismillah de, al. Eğer o sebeb ihtiyar sahibi ise; o Bismillah demeli, sonra ondan al, yoksa alma.

Çünki, وَ َ تَاْکُلُوا مِمَّا لَمْ یُذْ کَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَیْهِ (6:121) âyetinin mânâ-yı sarihinden başka bir mânâ-yı işarîsi şudur ki: "Mün'im-i Hakiki'yi hatıra getirmiyen ve onun namıyla verilmeyen nimeti yemeyiniz" demektir. O halde hem veren Bismillah demeli, hem alan Bismillah demeli. Eğer o Bismillah demiyor, fakat sen de almağa muhtaç isen sen Bismillah de, onun başı üstünde rahmet-i İlahiyenin elini gör, şükür ile öp, ondan al. Yani nimetten in'ama bak, in'amdan Mün'im-i Hakiki'yi düşün. Bu düşünmek bir şükürdür. Sonra o zahirî vasıtaya istersen dua et. Çünki o nimet, onun eliyle size gönderildi." (L.133)

462- BÎTARAF بي طرف : Tarafsız. Hiçbir tarafı tutmayan. *(Bak: Münakaşa)*

Beşeriyet dünyasında din-i hakkın mütecaviz düşmanları da bulunduğundan, inanan ve inanmayanlar arasında bîtaraflık olamaz. *(Bak: 2258.p.)* Fakat mü'minler arasında ise tarafgirlik olamaz, olmamalı. *(Bak: 3231, 3232, 3233, 3236, 3238, 3240.p.lar)*

Keza dinî mevzularda dahi bîtarafane münazaralara girilmemelidir. Zira "ehl-i ilhad ile ve bilhassa Avrupa mukallidleriyle münazara ile iştigal edenler büyük bir tehlikeye maruzdurlar. Çünki nefisleri tezkiyesiz ve emniyetsiz olması ihtimaliyle tedricen hasımlarına mağlub olur ki, bîtarafane muhakeme denilen münsifane münazarada nefs-i emmareye emniyet edilemez. Çünki insaflı bir münazır, hayalî bir münazara sahasında, arasıra hasmının libasını giyer, ona bir dâva vekili olarak onun lehinde müdafaada bulunur. Bu vaziyetin tekrarıyla, dimağında bir tenkid lekesinin husule geleceğinden, zarar verir. Lâkin niyeti hâlis olur ve kuvvetine güvenirse, zararı yoktur. Böyle vaziyete düşen bir adamın çare-i necatı, tazarru' ve istiğfardır. Bu suretle o lekeyi izale edebilir." (M.N.112)

"En müdhiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkiddir. Tenkidi eğer insaf işletirse, hakikatı rendeçler. Eğer gurur istihdam etse tahrib eder, parçalar. O müdhişin en müdhişidir ki, akaid-i imaniyeye ve mesail-i diniyeye girse. Zira iman hem tasdik, hem iz'an, hem iltizam, hem teslim, hem manevî imtisaldir. Şu tenkid; imtisali, iltizamı, iz'anı kırar. Tasdikte de bîtaraf kalır. Şu zaman-ı tereddüd ve evhamda, iz'an ve iltizamı tenmiye ve takviye eden nurani sıcak kalblerden çıkan müsbet efkârı ve müşevvik beyanatı, hüsn-ü zan ile temaşa etmek gerektir. "Bîtarafane muhakeme" dedikleri şey, muvakkat bir dinsizliktir. Yeniden mühtedi ve müşteri olan yapar." (H.Ş.140)

463- Şeytanın Kur'ana bîtarafane baktırmak desisesine karşı Bediüzzaman Hazretlerinin

وَ اِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْ ٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (7:200)

âyetinin feyzine istinaden o şeytanla yaptığı münazarasından bir kısmı şöyledir:

"Ramazan-ı Şerifte İstanbul'da Bayezid Cami-i Şerifinde hâfızları dinliyordum. Birden şahsını görmedim, fakat manevî bir ses işittim gibi bana geldi, zihnimi kendine çevirdi. Hayalen dinledim, baktım ki bana der:

-Sen Kur'anı pek âlî, çok parlak görüyorsun. Bîtarafane muhakeme et, öyle bak. Yani bir beşer kelâmı farzet bak. Acaba o meziyetleri, o zinetleri görecek misin?

Hakikaten ben de ona aldandım, beşer kelâmı farzedip öyle baktım. Gördüm ki: Nasıl Bayezid'in elektrik düğmesi çevrilip söndürülünce ortaklık

karanlığa düşer. Öyle de o farz ile, Kur'anın parlak ışıkları gizlenmeğe başladı. O vakit anladım ki, benim ile konuşan şeytandır. Beni vartaya yuvarlandırıyor. Kur'andan istimdad ettim. Birden bir nur kalbime geldi, müdafaaya kat'i kuvvet verdi. O vakit şöylece şeytana karşı münazara başladı.

464- Dedim: Ey şeytan! Bîtarafane muhakeme, iki taraf ortasında bir vaziyettir. Halbuki hem senin, hem insandaki senin şakirdlerin, dediğiniz bîtarafane muhakeme ise; taraf-ı muhalifi iltizamdır, bîtaraflık değildir, muvakkaten bir dinsizliktir. Çünki Kur'ana kelâm-ı beşer diye bakmak ve öyle muhakeme etmek, şıkk-ı muhalifi esas tutmaktır, bâtılı iltizamdır. Bîtarafane değildir, belki bâtıla tarafgirliktir.

465- Şeytan döndü ve dedi: Kur'an, beşer kelâmına benziyor. Onların muhaveresi tarzındadır. Demek beşer kelâmıdır. Eğer Allah'ın kelâmı olsa, ona yakışacak, her cihetçe hârikulâde bir tarzı olacaktı. Onun sanatı nasıl beşer sanatına benzemiyor, kelâmı da benzememeli?

Cevaben dedim: Nasılki Peygamberimiz (A.S.M.) mucizatından ve hasaisinden başka ef'al ve ahval ve etvarında beşeriyette kalıp, beşer gibi âdet-i İlahiyeye ve evamir-i tekviniyesine münkad ve muti olmuş. O da soğuk çeker, elem çeker ve hâkeza... Herbir ahval ve etvarında hârikulâde bir vaziyet verilmemiş; tâ ki ümmetine ef'aliyle imam olsun, etvarıyla rehber olsun, umum harekâtıyla ders versin. Eğer her etvarında hârikulâde olsa idi; bizzat her cihetçe imam olamazdı, herkese mürşid-i mutlak olamazdı, bütün ahvaliyle "Rahmeten lilâlemîn" olamazdı.

Aynen öyle de: Kur'an-ı Hakim ehl-i şuura imamdır, cin ve inse mürşiddir, ehl-i kemâle rehberdir, ehl-i hakikata muallimdir. Öyle ise, beşerin muhaveratı ve üslubu tarzında olmak zaruri ve kat'idir. Çünki cin ve ins münacatını ondan alıyor, duasını ondan öğreniyor, mesailini onun lisanıyla zikrediyor, edeb-i muaşereti ondan taallüm ediyor. Ve hakeza... Herkes onu merci yapıyor. Öyle ise eğer Hz. Musa Aleyhisselâm'ın Tur-i Sina'da işittiği kelâmullah tarzında olsa idi, beşer bunu dinlemekte ve işitmekte tahammül edemezdi ve merci edemezdi. Hz. Musa Aleyhisselâm gibi bir ulü-l azm ancak birkaç kelâmı işitmeye tahammül etmiştir. Musa Aleyhisselâm demiş:

اَهَكَذَا كَلاَمُكَ قَالَ اللّٰهُ لِى قُوَّةٌ جَمِيعِ اَ لْسِنَةِ *(Bak: 3170/1p.)*

466- Şeytan yine döndü dedi ki: Kur'anın mesaili gibi çok zatlar o çeşit mesaili din namına söylüyorlar. Onun için bir beşer din namına böyle bir şey yapmak mümkün değil mi?

Cevaben Kur'anın nuruyla dedim ki: Evvela: Dindar bir adam, din muhabbeti için hak böyledir, hakikat budur, Allah'ın emri böyledir der. Yoksa Allah'ı kendi keyfine konuşturmaz. Hadsiz derece haddinden tecavüz edip, Allah'ın taklidini yapıp onun yerinde konuşmaz. فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ (39:32) düsturundan titrer.

Ve saniyen: Bir beşer kendi başına böyle yapması ve muvaffak olması hiçbir cihetle mümkün değildir, belki yüz derece muhaldir. Çünki birbirine yakın zatlar birbirini taklid edebilirler. Bir cinsten olanlar birbirinin suretine girebilirler. Mertebece birbirine yakın olanlar, birbirinin makamlarını taklid edebilirler. Muvakkaten insanları iğfal ederler, fakat daimî iğfal edemezler. Çünki ehl-i dikkat nazarında -alâ külli hal- etvar ve ahvali içindeki tasannuatlar ve tekellüfatlar sahtekârlığını gösterecek, hilesi devam etmeyecek. Eğer sahtekârlıkla taklide çalışan ötekinden gayet uzaksa, meselâ âdi bir adam, İbn-i Sina gibi bir dâhîyi ilimde taklid etmek istese ve bir çoban bir padişahın vaziyetini takınsa, elbette hiç kimseyi aldatamıyacak, belki kendi maskara olacak. Her bir hali bağıracak ki: "Bu sahtekârdır" İşte -hâşa yüzbin defa hâşa- Kur'an beşer kelâmı farzedildiği vakit, nasılki bir yıldız böceği bin sene tekellüfsüz hakiki bir yıldız olarak rasad ehline görünsün? Hem bir sinek, bir sene tamamen tavus suretini tasannu'suz temaşa ehline göstersin? Hem sahtekâr âmi bir nefer, namdar âlî bir müşirin tavrını takınsın, makamında otursun, çok zaman öyle kalsın, hilesini ihsas etmesin? Hem müfteri, yalancı, itikadsız bir adam müddet-i ömründe daima en sâdık, en emin, en mutekid bir zatın keyfiyetini ve vaziyetini en müdakkik nazarlara karşı telaşsız göstersin, dâhîlerin nazarında tasannuu saklansın?.. Bu ise yüz derece muhaldir. Ona hiçbir zîakıl mümkün diyemez ve öyle de farzetmek bedihi bir muhali vaki farzetmek gibi bir hezeyandır. Aynen öyle de: Kur'anı kelâm-ı beşer farzetmek lâzım gelir ki: Âlem-i İslâm'ın semasında bilmüşahede pek parlak ve daima envar-ı hakaikı neşreden bir yıldız-ı hakikat, belki bir şems-i kemâlat telakki edilen Kitab-ı Mübin'in mahiyeti; -hâşa sümme hâşa- bir yıldız böceği hükmünde, tasannu'cu bir beşerin hurafatlı bir düzmesi olsun? Ve en yakında olanlar ve dikkatle ona bakanlar farkında bulunmasın? Ve onu daima âlî ve menba-ı hakaik bir yıldız bilsin? Bu ise yüz derece muhal olmakla beraber, sen ey şeytan yüz derece şeytanetinde ileri gitsen buna imkân verdiremezsin, bozulmamış hiçbir aklı kandıramazsın!... Yalnız pek uzaktan baktırmakla aldatıyorsun, yıldızı yıldız böceği gibi küçük gösteriyorsun.

467- Salisen: Hem Kur'anı beşer kelâmı farzetmek lâzımgelir ki: Asârıyla, tesiratıyla, netaiciyle, âlem-i insaniyetin bilmüşahede en ruhlu ve hayatfeşan, en hakikatlı ve saadetresan, en cemiyetli ve mucizbeyan âlî meziyetleriyle yaldızlı bir Fürkan'ın gizli hakikatı; hâşa muavenetsiz, ilimsiz bir tek insanın fikrinin tasniatı olsun!.. Yakınında onu temaşa eden ve merakla dikkat eden büyük zekâlar, ulvi dehalar; onda hiçbir zaman hiçbir cihette sahtekârlık ve tasannu' eserini görmesin! Daima ciddiyeti, samimiyeti, ihlası bulsun!... Bu ise yüz derece muhal olmakla beraber, bütün ahvaliyle, akvaliyle, harekâtıyla bütün hayatında emaneti, imanı, emniyeti, ihlası, ciddiyeti, istikameti gösteren ve ders veren ve sıddıkînleri yetiştiren en yüksek, en parlak, en âlî haslet telakki edilen ve kabul edilen bir zatı; en emniyetsiz, en ihlassız, en itikadsız farzetmekle, muzaaf bir muhali vaki görmek gibi, şeytanı dahi utandıracak bir hezeyan-ı fikrîdir. Çünki şu meselenin ortası yoktur. Zira farz-ı muhal olarak Kur'an kelâmullah olmazsa, arştan ferşe düşer gibi sukut eder, ortada kalmaz. Mecma-i hakaik iken, menba-ı hurafat olur. Ve o hârika fermanı gösteren zat, hâşa sümme hâşa eğer Resulullah olmazsa âlâ-yı illiyyînden esfel-i safilîne sukut etmek ve menba-ı kemâlat derecesinden, maden-i desais makamına düşmek lâzımgelir, ortada kalamaz. Zira Allah namına iftira eden, yalan söyleyen, en edna bir dereceye düşer. Bir sineği daimî bir surette tavus görmek ve tavusun büyük evsafını onda her vakit müşahede etmek ne kadar muhal ise, şu mesele de öyle muhaldir. Fıtraten akılsız, sarhoş bir divane lâzım ki, buna ihtimal versin." (M.309-313) *(Bak: 2584.p.)*

468- BİYOLOJİ بییولوری : Canlı varlıkları inceleyen ilim. Hayvanları inceleyen bölümüne zooloji; bitkileri inceleyen bölümüne botanik denir. Biyoloji, incelediği mevzulara göre çeşitli isimler alır. Canlının dış yapısını inceleyen: morfoloji; dokuları inceleyen: histoloji; canlıların büyüyüp gelişmelerini inceleyen: embriyoloji: hayatî faaliyetleri inceleyen: fizyoloji; iç salgı bezlerinin faaliyetlerini inceleyen: endokrinoloji; hastalık hallerini inceleyen: patoloji; canlıların sınıflandırılmasını yapan: sistematik; bitki veya hayvan neslinin ıslahı ile uğraşan: zootekni; mikroskobik canlıları inceleyen: mikrobiyoloji'dir. Yapısını inceleyen: anatomi; hücreleri inceleyen: sitoloji'dir.

Biyoloji, kimya ve fizik gibi müsbet ilimler, Allah'ın sanat eserlerini inceledikleri için, bu eserleri esbaba ve tabiata isnad eden ifade tarzını değil; sebeblerle beraber bütün eserleri ve varlıkları, Allah'ın icad ve tertib ettiğini telkin eden ifade tarzını kullanılmalıdır.

469- Mevzumuzu biraz daha açıklamak için, insan bedeninin faaliyetten yani fizyolojisinden, İslâmî ifade tarzıyla gayet kısa bir örnek:

"Sani-i Hakîm, beden-i insanı gayet muntazam bir şehir hükmünde halketmiştir. Damarların bir kısmı, telgraf ve telefon vazifesini görür. Bir kısmı da çeşmelerin boruları hükmünde, âb-ı hayat olan kanın cevelanına medardırlar. Kan ise içinde iki kısım küreyvat halkedilmiş. Bir kısmı küreyvat-ı hamra tabir edilir ki, bedenin hüceyrelerine erzak dağıtıyor ve bir kanun-u İlahî ile hüceyrelere erzak yetiştiriyor (tüccar ve erzak memurları gibi): Diğer kısmı küreyvat-ı beyzadırlar ki; ötekilere nisbeten ekalliyettedirler. Vazifeleri, hastalık gibi düşmanlara karşı asker gibi müdafaadır ki, ne vakit müdafaaya girseler Mevlevî gibi iki hareket-i devriye ile süratli bir vaziyet-i acibe alırlar. Kanın heyet-i mecmuası ise; iki vazife-i umumiyesi var:

Biri: Bedendeki hüceyratın tahribatını tamir etmek. Diğeri: Hüceyratın enkazlarını toplayıp, bedeni temizlemektir. Evride ve şerayin namında iki kısım damarlar var ki: Biri safi kanı getirir dağıtır, safi kanın mecralarıdır. Diğer kısmı; enkazı toplayan bulanık kanın mecrasıdır ki, şu ikinci ise kanı "Ree" denilen nefesin geldiği yere getirirler.

Sani-i Hakîm, havada iki unsur halketmiştir. Biri azot, biri müvellid-ül humuza. Müvellid-ül humuza ise nefes içinde kana temas ettiği vakit, kanı telvis eden karbon unsur-u kesifini kehribar gibi kendine çeker. İkisi imtizac eder. Buharî hâmız-ı karbon denilen (semli havaî) bir maddeye inkılab ettirir. Hem hararet-i gariziyeyi temin eder, hem kanı tasfiye eder. Çünki Sani-i Hakîm, fenn-i Kimyada aşk-ı kimyevî tabir edilen bir münasebet-i şedideyi müvellid-ül humuza ile karbona vermiş ki; o iki unsur birbirine yakın olduğu vakit, o kanun-u İlahî ile o iki unsur imtizac ederler. Fennen sâbittir ki; imtizacdan hararet hâsıl olur. Çünki imtizac, bir nevi ihtiraktır.

Şu sırrın hikmeti şudur ki: O iki unsurun herbirisinin zerrelerinin ayrı ayrı hareketleri var. İmtizac vaktinde her iki zerre, yani onun zerresi bunun zerresiyle imtizac eder, birtek hareketle hareket eder. Bir hareket muallak kalır. Çünki imtizacdan evvel iki hareket idi; şimdi iki zerre bir oldu, her iki zerre bir zerre hükmünde bir hareket aldı. Diğer hareket, Sani-i Hakîm'in bir kanunu ile hararete inkılab eder. Zaten "hareket, hararet tevlid eder" bir kanun-u mukarreredir.

İşte bu sırra binaen beden-i insanîdeki hararet-i gariziye, bu imtizac-ı kimyeviye ile temin edildiği gibi, kandaki karbon alındığı için kan dahi safi olur. İşte nefes dâhile girdiği vakit, vücudun hem âb-ı hayatını temizliyor.

Hem nâr-ı hayatı iş'al ediyor. Çıktığı vakit ağızda mucizat-ı kudret-i İlahiye olan kelime meyvelerini veriyor. "فَسُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِى صُنْعِهِ الْعُقُولُ" (S.593)

İşte bütün müsbet fenler, bu örneğe kıyas edilsin.

Örnekte anlatılan husus, biyoloji fenninde anlatılanın aynıdır. Fakat ifade şekli, natüralist-materyalist değil, manevîyatçıdır. Okuyucusunu inkârcı değil, imanlı ve manevî değerlere saygılı ve manevî mes'uliyetleri mudrik ve şahsiyetli yetiştirir. *(Bak: Maarif)*

470- BOLŞEVİKLİK بولشويكلك : (Bolşevizm) Rusya'da kanlı komünizm ihtilalini yapan ve bütün hür dünya milletlerinin de aynı ihtilal metotlarıyla komünizmin hâkimiyeti altına gireceğini savunan Marksist Leninist siyasî görüş. Bu görüşün temsilcileri önce Rus halkını aldattılar. Onlara en çok özledikleri şeyleri va'dederek onları kendilerine bağladılar ve cinayetlerine ortak ettiler. Sonra da va'dettiklerinin tam tersini yaparak halkı köleleştirdiler. Daha sonra bu gerçeklerden habersiz bir kısım başka milletlerin gençlerini ve işçilerini aldatarak memleketlerini komünizmin esaretine soktular. *(Bak: Komünizm)*

BOŞANMAK بوشانماق : *(Bak: Talak)*

471- BUDA بودا : (Budda, Budha, Buddha olarak da yazılır. Fr. Boudha) Uzak Doğu memleketlerinde mevcud bâtıl bir din olan Budizm'in kurucusu kabul edilen Gautama Siddharta (Gotama Sidarta)'nın bir lakabıdır. Kendisi Sakya kabile reisinin oğlu olduğu için "Sakya filozofu" mânâsında "Sakyamuni" lakabıyla da anılır. Muhtelif kaynaklar doğum ve ölüm tarihlerini farklı göstermektedir: M.Ö. 622/542, M.Ö.563-483, M.Ö.557-477 gibi. Kamus-u Alâm, Buda Gotama'nın İslâm kitablarında "Mani-i Nakkas" ismiyle maruf olduğunu kaydeder.

Buda Gotama, batıl ve müşrik bir din olan Brahmanizm dininde bazı değişiklikler yaparak yeni bir bâtıl mezheb çıkarmıştır. Buda dininin ilk zamanlarında bir kitabı yoktu. Mevcud olan kitab, sonradan yazılmıştır. Bu din, kendi içinde farklı mezheblere bölündüğü gibi Hindistan dışında Konfüçyüs, Tao, Şinto dinleri gibi başka bâtıl dinlerle karışarak değişik şe-

killer almıştır. Uzak Doğu memleketlerinde taraftarları halen mevcuttur. Hindistan'da İslâm ve Brahmanizm yanında ekalliyettedir.

472- Budeîlerin dava ettikleri gayb-aşinalık gibi iddiaların hakikatsız olduğuna işaret eden Kur'anın bir âyetinde şöyle buyuruluyor:

"(52:41) اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ Veyahut gayb-aşinalık dava eden Budeîler gibi umur-u gaybiyeye dair tahminlerini yakîn tahayyül eden akıl-füruşlar gibi, senin gaybî haberlerini beğenmiyorlar mı?

Gaybî kitabları mı var ki, senin gaybî kitabını kabul etmiyorlar. Öyle ise, vahye mazhar resullerden başka kimseye açılmayan ve kendi başıyla ona girmeye kimsenin haddi olmayan âlem-i gayb, kendi yanlarında hazır, açık tahayyül edip ondan malumat alarak yazıyorlar hülyasında bulunuyorlar.

Böyle, haddinden hadsiz tecavüz etmiş mağrur hodfüruşların tekzibleri, sana fütur vermesin. Zira az bir zamanda senin hakikatların onların hülyalarını zir ü zeber edecek." (S.388)

473- BUHARÎ بخارى : (Hi. 194-256) Buharalı. *Altıyüzbin hadisten seçilen yedibin ikiyüzyetmişbeş hadis ile en mu'teber ve en sahih, Sahih-i Buharî ismi ile anılan hadis kitabının Buhara'lı müellifi. *(Bak: Kütüb-ü Sitte)*

"Buhari ve Müslim ki, Kur'an'dan sonra en sahih kitab olduklarını, ehl-i tahkik kabul etmiş." (M.110)

BUHEYRA-İ RAHİB بحيراء راهب : *(Bak: Bahira)*

474- BURAK براق : Binek. Cennet'e mahsus bir binek vasıtası. *(Bak: Mi'rac)*

"Cennet'ten getirilen Burak'a dair, Mevlid yazan Süleyman Efendi hazin bir aşk macerasını beyan ediyor. O zat, ehl-i velayet olduğu ve rivayete bina ettiği için, elbette bir hakikatı o suretle ifade ediyor. Hakikat şu olmak gerektir ki:

Âlem-i Beka'nın mahlukları, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın nuruyla pek alâkadardırlar. Çünki: Onun getirdiği nur iledir ki; Cennet ve dar-ı âhiret, cin ve ins ile şenlenecek. Eğer o olmasaydı, o saadet-i ebediye olmazdı ve Cennet'in her nevi mahlukatından istifadeye müstaid olan cin ve

ins, Cennet'i şenlendirmiyecek-lerdi; bir cihette sahibsiz virane kalacaktı. Yirmidördüncü Söz'ün Dördüncü Dalı'nda beyan edildiği gibi:

Nasılki bülbülün güle karşı dasitane-i aşkı; taife-i hayvanatın, taife-i nebatata derece-i aşka bâliğ olan ihtiyacat-ı şedide-i aşknümayı, rahmet hazinesinden gelen ve hayvanatın erzaklarını taşıyan kâfile-i nebatata karşı ilan etmek için, bir hatib-i Rabbanî olarak, başta bülbül-ü gül ve her nev'den bir nevi bülbül intihab edilmiş ve onların nağamatı dahi, nebatatın en güzellerinin başlarında hoş-amedî nev'inden tesbihkârane bir hüsn-ü istikbaldir, bir alkışlamadır.

Aynen bunun gibi: Sebeb-i hilkat-ı eflak ve vesile-i saadet-i dareyn ve Habib-i Rabb-ül Âlemîn olan Zat-ı Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'a karşı, nasılki melaike nev'inden Hazret-i Cebrail Aleyhisselâm kemâl-i muhabbetle hizmetkârlık ediyor; melaikelerin Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'a inkıyad ve itaatını ve sırr-ı sücudunu gösteriyor. Öyle de: ehl-i Cennet'in hatta Cennet'in hayvanat kısmının dahi, o zata karşı alâkaları, bindiği Burak'ın hissiyat-ı âşıkanesiyle ifade edilmiştir." (M.279)

475- "Alâmî tefsirinden Alusî'nin nakline göre, Resulullah'ın isra gecesi bineği beş idi: Evvelkisi, Beyt-ül Makdis'e kadar Burak; ikincisi, sema-i dünyaya kadar Mi'rac; üçüncüsü, yedinci semaya kadar ecniha-i melaike; dördüncüsü, Sidre-i Münteha'ya kadar Cenah-ı Cibril; beşincisi, Kab-ı Kavseyne kadar Refref. Gerçi kudret-i İlahiyeye nazaran bu vesaite lüzum yoktur. Allah Teâla dilediğini bir anda her hangi bir mevzia isal etmeye kadirdir. Fakat bütün bunlar irae-i âyat ile izhar-ı tekrim cümlesindendir. Çünki لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا (17:1) mucebince, hikmet-i isra irae-i âyattır. Müfessirînden bazıları ecram-ı semaviye harekâtının sür'atlerinden fennî misaller getirerek isra ve mi'racdaki sür'at-i seyri ukule takrib etmeğe çalışmışlardır. Gerçi israyı mülâhaza edebilmek için, "burak hadisi" bize mebde-i tasavvur vermiyor değildir. Zira zahir ki burak lafzı, berk maddesinden müştaktır. Hadis-i Nebevîde tarifi şu mealdedir: "Merkebden büyük, katırdan küçük hacimde bir dabbe ki, ayağını gözünün müntehasına basar." Bu ise berk yani şimşek ve elektrik sür'atini anlatır. Biz bu mebde ile isranın sür'atini bir dereceye kadar mülâhaza ve böyle bir vasıta-i nakliye üzerinde râkibin cereyandan müteessir olmayarak hiç sarsılmaksızın kemâl-i sükût ve huzur içinde tayy-i mesafe edebileceğini tasavvur da edebiliriz. Ve bu suretle burak ve mi'rac vasıtalarının tahsisine bir vech-i hikmet de düşünebiliriz. Fakat bütün bunlar nihayet aklı, nâkıstan kâmile takrib edecek iman delilleri olabilir.

Sonra keyfiyet-i mekân, zaman, hareket, ruh mes'elelerinin künhüyle alâkadar bulunan ve kudret-i Rabbaniyenin âyat-ı kübrâsından olan mi'rac hârikası, fikr-i aklın mikyas-ı idrakinden çok yüksektir. Onun için demişlerdir ki: "O mi'rac, tekyif olunabilmekten ecelldir." (E.T.3149) *(Bak: Mi'rac)*

476- BURC برج : Muayyen bir şekil ve surete benzeyen sabit yıldız kümesi. *Tek hisar kule, kale çıkıntısı. *Dünyanın bir yıl içinde güneş etrafında devrettiği medarının onikide birine tekabül eden sahadaki yıldız kümelerinin herbiri. Bunların altısı şimal (kuzey) altısı cenub (güney) cihetinde olarak oniki burç kabul edilmiştir. Bu burçların bulundukları sahaya da Mıntıkat-ül Büruc ismi verilmiştir. Burçların Arabça isimleri: Hamel, Sevr, Cevza, Seretan, Esed, Sünbüle, Mizan, Akreb, Kavs, Cedi, Delv ve Hut'tur. Burçların Türkçe isimleri ise şöyledir: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık.

477- "Burçlardaki yıldızların aralarında birbirine rabtedecek farazî hatlar çekilse, bir tek vaziyet hâsıl olduğu vakit, bazı esed (yani arslan) suretini, bazı terazi mânâsına olarak mizan suretini, bazı öküz mânâsına sevr suretini, bazı balık mânâsına hut suretini göstermişler. O münasebete binaen o burçlara o isimler verilmiş." (L.93)

Burç mıntıkaları üçer üçer gruplanması ile ayrılan mıntıkalar, yılın dört mevsimine karşılık olur. Zamanımızda Güneş ilkbahar'da Koç, Boğa ve İkizler burcunda; yaz'ın Yengeç, Aslan ve Başak burcunda; Sonbahar'da Terazi, Akrep ve Yay burcunda; Kış'ın Oğlak, Kova ve Balık burcunda bulunur. Ancak Güneş'in görünür (zahirî) hareketi düzgün olmadığından Güneş'in burç mıntıkalarından her birini dolanma süresi tamamen eşit değildir. Güneş'in her yıl İlkbahar noktasına giriş zamanı, 50 saniyelik bir açı kadar geriler. Meselâ İlkçağ'da Güneş'in İlkbahar noktasından geçişi Koç Burcuna rastlarken, günümüzde Balık Burcuna rastlamaktadır. Buna göre İlkbahar noktası, 2150 yıl içinde farazî gök ekvatoru üzerinde bir burç mıntıkası kadar (yani 30 derecelik bir açı kadar) geri gider. Bu noktanın tam bir devir yapması için, yani Güneş'in İlkbahar noktasının 12 burçtan geçmesi için yaklaşık 25790 yıl geçmesi gereklidir. Bundan anlaşılacağı üzere, tutulma dairesi üzerinde Astroloji'ye göre ayrılmış 12 bölgenin adları ile aynı adı taşıyan takım yıldızları arasında sabit bir bağlantı yoktur. Bir misalle söylersek; farazî burç mıntıkasından biri olan Koç Burcu mıntıkası ile Koç Burcu yıldız takımının iki defa üstüste gelebilmesi için, yukarıda belirtildiği gibi yaklaşık 25790 yıl geçmesi gereklidir.

Felekiyyat ıstılahında oniki burç meşhur olmakla beraber semavatta daha pek çok burçlar da vardır. Kur'an (4:78) (15:16) (25:61) (85:1) âyetlerinde burçlara da temas edilir. *(Bak: Mıntakat-ül Büruc ve 271, 3399.p.lar)*

478- BURJUVA بورژوا : (Fr.i.) Eskiden Avrupa'da köylü ve asilzade olmayıp şehirde yaşayan halka denirdi. Kendi başına işi ve malı olan, ücretle çalışmayan, ferde bağlı iş hayatını güden sınıftan olan. Bunlardan zengin olanlarına, büyük burjuva denir.

479- BURJUVAZİ بورژوازي : (Fr.i.) Burjuvaların meydana getirdiği içtimaî (sosyal) sınıf. Avrupa'da burjuvazi, ticaret ve sanayi ile zenginleşti. Soylular sınıfı ile mücadele ederek Fransız ihtilali ile iktidara geldi. İhtilalde işçilerin, köylülerin, fakir halk tabakalarının desteğini sağladı. Onlara eşitlik, hürriyet, adalet va'd etti. İktidara gelince menfaatlerinin bu çalışan sınıflarınkiyle çatıştığını görerek va'dini yerine getirmedi. Buna karşılık olarak, işçiler arasında sosyalizm fikriyle teşkilatlanma başladı. Bu yeni hareket de, yalan sözlerle köylülerin desteğini de sağlıyarak Rusya'da 1917'de kanlı bir ihtilalle iktidarı ele geçirdi. Burjuvaziyi ortadan kaldırdı, fakat o da va'dlerini yerine getirmedi. Mülkiyeti cemiyetin ortak hakkı saydı ve cemiyet adına bir azınlığın elinde bulunan devlet tahakkümünü getirdi. Siyasî, iktisadî, hukukî bütün kuvvetler elinde bulunduğu için devlet tahakkümü çok daha şiddetli, insafsız, zâlim ve kanlı olmuştur. İslâm dini mülk sahibi olarak Allah'ı kabul ettiği için; kişi tahakkümünü de, devlet tahakkümünü de reddeder. Bu sebeble insanlık için tek kurtuluş yolu İslâm'dır. (O.A.L.)

480- BÜRHAN برهان : Delil, hüccet, isbat vâsıtası. *Red ve inkâr için itiraz kabul edilmiyecek surette isbat-ı hakikat eden kavi hüccet. Man: Yakînî mukaddemelerden meydana gelen kıyas. *(Bak: Delil)*

Bir atıf notu:

-Temsilin bürhan-ı yakînî derecesinde olması, bak: 3747, 3748.p.lar.

481- Kur'an'da bürhan kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Bürhansız iddiacılardan bürhan istenmesi ve acziyetleri: (2:111) (21:24) (27:64)

-Hz. Yusuf 'a (A.S.) gösterilen bürhanla, Zeliha'dan uzaklaşması: (12:24)

-Bürhansızlığa rağmen Allah'tan başka ilâha taabbüdün cezası: (23:117)

-Hz. Musa'ya (A.S.) verilen (iki mu'cize manasında) bürhan: (28:32)

482- BÜRHAN-I İNNÎ بُرهانِ انّي : Hadislerden kanunlarına, neticelerden sebeblerine ve eserden müessire olan delil. Dumanın ateşe delil olması gibi.

483- BÜRHAN-I LİMMÎ برهانِ لّمي : Kanunlardan hâdiselerine, sebeblerden neticelerine ve müessirden esere olan istidlâl. Yani eseri meydana getirenden esere olan delil. Kablî delil. Ateşin dumana delil olması gibi.

"Kelime-i Şehadetin iki kelâmı birbirine şâhiddir. Birincisi ikincisine bürhan-ı limmîdir. ikincisi birincisine bürhan-ı innîdir." (M.470)

Bir atıf notu:

-Kâinata, Saniinin onda takib ettiği gaye ve hikmetler nokta-i nazarıyla bakılmalı, bak: 1304/1, 1305, 2879.p.lar.

484- BÜRHAN-ÜT TEMANÜ' برهان التمانع : Şirkin imkânsızlığını, Sâniin vâhid ve müstakil olduğunu gösteren bir isbatlama şeklidir. Kur'an (39:29) âyeti, bürhan-üt temanüü beyan eden güzel bir misaldir.

"Kur'an-ı Kerim, Sâniin vahdetine dair delillerden hiçbir şey terk etmemiştir. Bilhassa: "Arz ve semada Allah'tan başka ilahlar olmuş olsa idiler, şu görünen intizam fesada uğrardı" mânâsında olan

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ اِ ّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا (21:22) âyetinin tazammun ettiği bürhan-üt temanü', Sâniin vâhid ve müstakil olduğuna kâfi bir delildir. Ve istiklaliyet, Uluhiyetin zatî bir hassası ve zaruri bir lâzımı olduğuna nurlu bir bürhandır." (İ.İ.90)

"Evet kâinatın envaları birbiri içine girift olması ve kenetleşmesi ve herbirinin vazifesi umuma baktığı cihetle; kâinatı rububiyet ve icad noktasında tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği misillü; kâinatta faaliyet gösteren ef'al-i umumiye-i muhita dahi, birbirinin içinde tedahül cihetiyle,

yani meselâ hayat vermek fiili içinde, aynı anda iaşe ve terzik fiili görünüyor. Ve o iaşe, ihya fiilleri içinde, aynı zamanda o zihayatın cesedini tanzim, techiz fiilleri müşahede olunuyor. Ve o iaşe, ihya, tanzim, techiz fiilleri içinde aynı vakitte tasvir, terbiye ve tedbir fiilleri nazara çarpıyor. Ve hakeza..

Böyle muhit ve umumî ef'alin birbiri içine tedahülü ve girift olması ve ziyadaki yedi renk gibi imtizaç belki ittihad etmesi haysiyetiyle; ve o ef'alin herbiri mahiyetçe bir birlik ve vahdet içinde ekser mevcudata ihatası ve şümulü ve vahdanî birer fiil olduğundan her halde failinin bir tek Zât olması ve herbiri umum kâinatı istila etmesi ve sair ef'al ile muavenetdarane birleşmesi itibariyle, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği gibi; zihayat mahlukların herbirisi, kâinatın bir çekirdeği, bir fihristesi, bir nümunesi hükmünde olduğundan kâinatı, rububiyet noktasında tecezzi ve inkisamı imkân hâricinde bir küllî hükmüne getirmiştir.

Demek kâinat öyle bir külldür ki; bir cüz'e Rab olmak, umum o külle Rab olmakla olur. Ve öyle bir küllîdir ki; herbir cüz, bir ferd hükmüne geçip, bir tek ferde rububiyetini dinlettirmek, umum o küllîyi müsahhar etmekle olabilir." (L.325)

Bu hakikat Risale-i Nur Külliyatından 32. Sözün l. Mevkıfında geniş olarak izah edilir. Ayrıca 3558, 3559.p.lara bakınız.

485- BÜROKRASİ بوروقراسی : (Fr.i.) Hükümet dairelerinde aşırı kırtasiyecilik, muamele çokluğu. İşlerin yürütülmesinde şekilciliğin ve idarî işlemlerin ağır basması hali. *Devlet görevlilerinden meydana gelen zümre veya sınıf. Memurlar sınıfı.

Bürokrasi, her çeşit rejimde tahakküm vasıtası olmaktadır. Oysa İslâmiyet'te devlet makamları tahakküm değil, hizmet makamıdır. Devlet görevlileri müslüman halkın hizmetindedir, kendileri saygı beklemez, saygılı davranır. Kimseye tahakküm edemez. Çünki Allah'ın emirlerine uymak zorundadır.

Hazret-i Ömer (R.A.), devlet başkanı olunca **"Allah'ın emirlerinin dışına çıkarsam, beni kılıçlarınızla doğrultun"** demekle bunun örneğini vermiştir. Zulüm ve tahakkümü kaldırarak adaleti getirmiştir. Gerçek adalet ve hürriyet ancak İslâm'da vardır. (O.A.L.)

C

486- CABİR-ÜL ENSARÎ جابرا نصاري : Câbir Bin Abdullah El-Ensarî (R.A.). Meşhur Sahabelerdendir. Bizzat Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) ilim ve feyiz almış ve zamanında Medine-i Münevvere'nin müftüsü olmuştur. En çok Hadis rivayetiyle meşhur olan altı sahabeden biridir. 1540 hadis rivayet etmiştir. 19 gazada hazır bulunmuştur. Hicri 73 tarihinde 94 yaşında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. Akabe biatinde bulunan 70 Ensar'dan Medine'de en son vefat eden bu zattır. (O.A.L.)

487- CADDE-İ KÜBRA جدّه ء كبرى : Büyük cadde. *Mc. En selâmetli yol. Akıl ve kalbi beraber terbiye ve talim eden; ilim ve manevîyatı birlikte ders veren Kur'an yolu. Sahabe ve Peygamber vârisi olan büyük zatların ve müçtehidlerin yolu. *(Bak: Velâyet-i Kübra)*

Bir atıf notu:

-Cadde-i kübrâ, tasavvuf ve ilm-i kelâm meslekleri için, bak: 2252.p.

488- CA'FERÎ جعفرى : Şiilerden, İmam-ı Ca'fer-i Sâdık Hazretlerine bağlı olduklarını iddia edenler.

Bütün mânâsıyla İslâmiyet'e tam bağlı olup şeriatın emirlerine göre amel eden ve Âl-i Beyt'in büyük bir dinî şahsiyeti olan İmam-ı Ca'fer-i Sâdık Hazretlerine bağlılık iddiasının doğru olması için o zât gibi olmağa ve Hz. Muhammed'in (A.S.M.) sünnetlerini yaşamağa gayret göstermek gerektir. *(Bak: İmam-ı Cafer-i Sâdık)*

489- CARİYE جاريه : Geçer olan, akıcı olan. Seyreden, giden. *Güneş, şems. *Gemi. *Cenab-ı Hakk'ın in'am eylediği rızık ve nimet. *Genç ve iyi hizmet eden kadın. *Muharebede İslâm düşmanlarından esir edilen kadın hizmetçi. *(Bak: Köle)*

490- CAZİBE جاذبه : Çekme kuvveti. *Mc: Letafet zamanı. Hüsn-ü cemâl.

"Hareket harareti, hararet kuvveti, kuvvet cazibeyi zahiren tevlid eder gibi bir âdet-i İlahiyye, bir kanun-u Rabbanîdir." (S.394)

Evet cazibe kanunu, madde âleminde Cenab-ı Hakk'ın tekvinî bir kanunudur. Bu kanuna göre; iki madde birbirini aralarındaki mesafe ile ters orantılı, kütle ve miktarlarıyla doğru orantılı olarak çeker. (Geniş bilgi için indeksten araştırınız.) *(Bak: 1245, 2079, 2483.p.lar)*

491- CEBBAR جبار : (Sıfat-ı İlahiyedendir) İstediğini mutlak yapan ve yaptıran, dilediğine muktedir olan. Büyüklük, azamet ve kudret sahibi. İmar eden. Cenab-ı Hak. (Kullarını ıslah edip tevbeye götüren Allah Teâla Hazretleri) *Koz: Gökyüzünün cenubunda bulunan bir yıldız kümesi.

Bu sıfat insanlar için menfi mânâda kullanılır. Yani zâlim, gaddar, müstebid, mütemerrid insanlar da bu sıfatla tavsif edilir. Meselâ: Cengiz, cebbar ve gaddar bir devlet adamı idi.

491/1- Bu kelime Kur'anın muhtelif âyetlerinde geçer Ezcümle: (59:23) âyetinde Allah'ın bir ismi olarak geçen "cebbar" kelimesi şöyle izah ediliyor.

"Cebbar "cebir"den mübalağalı ism-i faildir. Yani, çok cebredici demek olan işbu cebbar vasfında başlıca iki mânâ vardır: Birincisi; cebir esasen kırığı yerine getirip sıkı sarmak, eksiği ıslah edip tamamlamak demektir. Nitekim "Cebr-i mâfat etti" denilir ki zayi' olanı yerine getirdi, telafi eyledi demek olur. Bu mânâdan cebbar ismi, halkın eksikliklerini tamamlıyan, ihtiyaçlarını tesviye eden, işlerini düzelten, bu babda iktiza eden ameliyatı gereği gibi yapmakta çok iktidarlı olan hâkim mânâsını ifade eder. Müfessirînin bir çoğu Allah Teâla'ya cebbar ıtlakı, bu mânâdan olduğunu söylemişlerdir... İkincisi; cebir, icbar etmek yani dilediğini zorla yaptırmak mânâsına da gelir. Bu mânâdan cebbar, zorlu demek olur. Allah Teâla'ya ıtlakı Kahhar ism-i celili gibi, halkı iradesine mecbur eden, dilediğini ister istemez zorla yaptırmaya kadir olan hükm ü nüfuzuna karşı gelinmek ihtimali bulunmayan ceberut sahibi demektir. Maamafih bundan Cebriyyenin dediği gibi, kullara hiç irade vermez, her emrini cebriyle yürütür, insanlarda ef'al-i ihtiyariye yoktur mânâsını da çıkarmamalıdır. Çünkü teşriî olan emirlerini kullarının irade-i

cüz'iyesiyle meşrut kılmış olduğu da (47:7) اِنْ تَنْصَرُواااللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ gibi bir-çok nusus ile müsbettir." (E.T.4872)

492- "İbn-i Enbarî demiştir ki: Allah'ın sıfatında cebbar; kendisine erişilemez, el uzatılamaz اَلَّذِى ۪ يَنَالُ demektir. Nitekim, el yetişmeyen gayet yüksek hurma ağacına "cebbare" denilir. Bir de İbn-i Abbas Hazretlerinden rivayet olunduğu üzere El-Cebbar, melik-i azîm yani çok büyük azametli padişah mânâsına dahi gelir.

Vahidî der ki: İşte şu zikrolunan mânâlar, Allah Teâla'nın Cebbar sıfatı hakkındadır. Halkın sıfatı olarak kullanılan cebbarın da başkaca bir kaç mânâsı vardır.

Birisi; musallat demektir ki, (50:45) وَمَااَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ kavlinde bu mânâyadır.

İkincisi; iri cisimli demektir ki, (5:22) اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ kavlinde bu mânâyadır.

Üçüncüsü: Allah'a ibadet etmez mütemerrid demektir, وَلَمْ يَجْعَلْنِى جَبَّارً (19:32) kavlinde bu mânâyadır.

Dördüncüsü; çok insan katleden kattal demektir, (26:130) وَاِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ kavliyle اِنْ تُرِيدُ اِ ۬ اَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِىاْ ۪ رْضِ (28:19) kavlinde de bu mânâyadır." (E.T.4873-4874)

Hülasa, cebbar; emir ve kudretiyle bütün kâinatı kabza-i tasarrufunda tutan ve hikmet ve rahmetin iktizalarına göre herşeyi kavanîn-i fıtriyesine mutlak itaat ettirerek tavzif ve idare eden mânâsında bir sıfat-ı İlahiyedir.

493- CEBRAİL جبرائيل : (Cebrîl, Cibrîl) Cenab-ı Hakk'ın emirlerini Peygamberlere (A.S.) bildiren büyük melek. Peygamberimiz Resul-i Ekrem'e (A.S.M.) Kur'an-ı Azimüşşan'ı vahiyle getiren melek olup, Kur'an (2:97, 98) (66:4) âyetlerinde ismi geçer. Bu âyetlerden başka, Cebrail'in (A.S.) kasdedildiği âyetler de vardır. *(Cebrail'in (A.S.) insan suretinde temessülü, bak: 2315, 2316.p.lar)*

"Cibril esasen "cibr" ve "il" kelimelerinden mürekkeb İbranî bir kelime olarak Fahr-i Kâinat Efendimize vahiy getiren meleğin ismidir. İbranîde Abdullah gibi ve rivayete nazaran aynı mânâda bir terkib-i izafi ise de, Arabça Ba'lebek gibi terkib-i mezcîye şebih bir tarzda kullanılmıştır. Alemiyet ve ucmeden dolayı gayr-ı munsarıftır. Arablar bunu sekiz lügat üzerine söylemişlerdir ki, bunlardan meşhuru dörttür ve kıraet-i aşerede varid olmuştur.

l- Selsebil vezninden cebreil, Hamze ve Kisaî kıraetleri.

2- Cebreil, Ebubekir rivayetiyle Asım kıraeti.

3- Cebril, İbn-i Kesir kıraeti.

4- Cimin kesriyle Cibril, mütebaki altı imam ile rivayet-i Hafs üzere Asım kıraeti ki bizim kıraetimiz budur ve Hicaz lügatıdır. Diğer dördü de Cebraiyl, Cebrail, Cebral, Cebrin'dir. Arabın gayrı bazı lisanlarda da Gabriyel, Gabraiyl, Gabril isimleri bundandır ki, cimin Mısır lehçesiyle okunmasıdır.

494- Bu terkibin alemiyetten kat'-ı nazarla esas-ı mefhumu hakkında İbranîce 'cebr' (abd) mânâsına, 'il' de Allah isimlerinden biri olmakla Abdullah demek olduğu ekseriyetle söylenmekte ise de, bazı müfessirîn bunu جَبَرُوتِ اللّٰهِ mânâsına olduğunu göstermişlerdir. Filvaki kelimenin Arabça جبر maddesi ile zahirî bir alâkası vardır.

Binaenaleyh "cibril", karşısında hiçbir kuvvetin müzahamesine imkân olmayan ve âsarında gerek ilmî ve gerek amelî her vechile kat'iyet, zaruret, mübremiyet sabit olan, hâsılı her meleğin, her kuvvetin, her satvetin, her ruhun fevkinde bulunan bir melek mefhumunu ifade etmektedir. Filvaki vahiy de bu suretle bir ilm-i zarurî ifade edip; şekk ü şübheye, kesb ü irade-i beşerin haylûletine imkân bırakmadığından vasıta-i vahyin bu isim ile tesmiyesi bir ta'rif mahiyetini de haiz demek olur.

Buna Ruh, Ruhullah ve Ruh-i Emin ve Ruh-ül Kudüs denilmesi (81:20,21) ذِى قُوَّةٍ عِنْدَ ذِى الْعَرْشِ مَكِينٍ ۞ مُطَاعٍ ثَمَّ اَمِينٍ evsafiyle tavsif buyurulması dahi bu mânâyı müeyyiddir. Bundan vahyin ve mu'cizat-ı enbiyanın ne kadar büyük bir kat'iyeti haiz olabileceğini anlamak kolay olacaktır." (E.T.431)

494/1- Cebrail'in (A.S.) bir kısım vasıflarını beyan eden bir âyette şöyle buyurulur: "(81:19) اِنَّ O olacak dehşetli vukuatı haber veren bu Kur'an

لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ şübhesiz bir kerim resülün, yani Allah Teâla indinde mükerrem, muazzez bir resulün getirdiği kelâmdır. Sure-i Hakka'da dahi zikri geçtiği üzere burada bu Resul-i Kerim'den murad, Kur'anı Peygambere getiren ruh-ı emin Cebrail Aleyhisselâm'dır. (2:97) فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ ذِى قُوَّةٍ pek kuvvetli. Hâmil olduğu risaleti, me'mur bulunduğu emri ifada za'fı yok, mukavemet olunmaz, şübhe götürmez, büyük bir kuvveti var, şiddetli bir Resul. Öyle ki (53:5) شَدِيدُ الْقُوَى ذُو مِرَّةٍ dir. عِنْدَ ذِى الْعَرْشِ Arşın sahibi olan ve onu gönderen Allahü Zülcelal indinde مَكِينَ mekin-mekanetli, yani büyük bir şeref ve haysiyeti hâiz, öyle ki مُطَاعٍ ثَمَّ muta' –orada Allah Teâla'nın huzurunda melaike-i mukarrebîn ona itaat ederler, onun emrini dinlerler. Ondan emir telakki eder ve ona müracaat eylerler. آمِينَ emin, her vechile itimada şayan, vahy ü risaletten gayet emniyetli." (E.T.5619)

İşte Cebrail'i (A.S.) Allah böyle kuvvet ve meziyetlere mazhar kılmıştır.

495- CEBRİYE جبريه : "Ceber" veya "Ceberiye" de denir. İnsanın cüz'-i ihtiyariyesinin varlığını kabul etmiyen ve ehl-i sünnet cemaatinden ayrılmış olan bir bid'at fırkası. Bu mezhebin zıddı ise, Mu'tezile mezhebidir. *(Bak: Mu'tezile ve 491/1.p.)*

496- CEHENNEM جهنم : "Âhirette azab yeri olan ateşin ism-i alemidir ve müennestir. Arabca "cehnam" kelimesinden me'huz, bu da "cehm" den müştaktır. Cehm, galiz ve müstekreh olmak; cehnam, dibi görünmez derin kuyu demektir." (E.T.732) *(Bak: Küfr)*

Asi ve zâlim, kâfir ve müşrik insanların İlahî adaletle ceza görecekleri ve Kur'an (67:7) âyetinde, kaynatan ve sesi işitilen diye şiddeti tavsif edilen yerdir.

Herkesçe bilinir ki, beşer âleminde ahyar ve eşrar, zâlim ve mazlum vardır. Her vicdan sahibi; zâlimin tecziyesini, mazlumun taltifini vicdanen his-

sedip ister. Madem bu dünyada beşer âlemindeki ahvale uygun adalet icra edilmiyor, elbette cennet ve cehennem âhirette vardır ve mazlum ve zâlimleri bekliyorlar.

Cehennem'e dair Kur'anda çok âyetler vardır. Çok kere de, Cehennem mânâsında "nar" kelimesi geçmektedir. Kur'an (87:12) âyetinde geçen "nar-i kübrâ" yani cehennem-i kübrâ ifadesi, cehennem-i suğra'ya da bakar. Zira suğrasız kübrâ düşünülemez.

497- Cehennem Kur'anda muhtelif tabirlerle ifade edilir. Cehennem'in yedi tabakası olarak meşhur olan isimler şunlardır:

l- Kur'anın çok muhtelif âyetlerinde geçen Cehennem (2:206), birinci tabaka olup, hafif ceza mahalli olduğu söylenir.

2- Leza: Şiddetli alevi olan Cehennem. (70:15) (92:14) âyetlerinde geçer.

3- Hutame: Kırıp ufalayıp yutan Cehennem. (104:4 ilâ 8) âyetlerinde geçer.

4- Saîr: Alevlendirilmiş Cehennem. Cehîmu su'iret (81:12), ashab-ı saîr (35:6), cehenneme saîr (4:55) tabirleriyle muhtelif âyetlerde tekraren geçtiği gibi, yalnız "saîr" (42:7) olarak da muhtelif âyetlerde geçer.

5- Sakar: Kızartıcı ve bunaltıcı Cehennem. (54:48) (74:26 ilâ 31 ve 42) âyetlerinde geçer.

6- Cahîm: Kur'anda (2:119 ashab-ı cahîm) (26:91 bürrizet-il cahîm: cehennemin bariz "apaçık" olarak azgınlara gösterilmesi) (37:23 sırat-ıl cahîm: cehennem yolu) (37:55 sevai-l cahîm: cehennemin ortası) (37:64 asl-il cahîm: cehennemin aslı ve kökü) (40:7 azab-ı cahîm) (81:12 cahîmü su'iret: cahîmin kızıştırılması) tabirleri vardır.

7- Haviye: Çok derin ateş çukuru. (101:9 ilâ 11) âyetlerinde geçer. Veya derk-il esfel: Cehennemin en aşağı tabakası (4:145)

Elmalılı Hamdi Yazır, Cehennem'in yedi tabakasına işaret eden bir âyeti şöyle tefsir eder:

"(15:44) لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ Onun o Cehennem'in yedi kapısı vardır. Yani gireceklerin kesretinden dolayı yedi medhali veyahut azgınlığın enva' ve derecatına göre **evvela cehennem, sonra leza, sonra hutame, sonra saîr, sonra sakar, sonra cahîm, sonra haviye namında yedi tabakası vardır**." (E.T.3065)

Bu tabakalardan başka Cehennem'de azab yerleri olarak Gayya (19:59), Veyl (38:27), Semmum (52:27 ve 56:42), dar-ül huld: ebedî kalma yurdu (41:28), dar-ül bevar: helâk olmak yeri (14:28) ve emsali tabirlerle de Cehennem'in azab envaına işaretler vardır.

Cehennem tabiri umumi mânâda bütün uhrevî azablara şâmil olarak kullanılmakla beraber, has mânâ ile de birinci tabaka Cehennem'i ifade eder. (3:163) âyeti de ehl-i Cennet ve Cehennem'in derecelerine ve dolayısıyla da Cennet ve Cehennem'in tabakalarına işaret eder. *(T.T. ci:5 sh:765'teki bölüm ve İbn-i Mace 37. Kitab-üz Zühd 38. Babı Cehennem'in evsafı hakkındadır.)*

498- Sual: "Cehennem nerededir?

Elcevab: قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۞ ۪ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ۜ اللّٰهُ

Cehennem'in yeri bazı rivayatla "taht-el Arz" denilmiştir. (43) Başka yerlerde beyan ettiğimiz gibi Küre-i Arz, hareket-i seneviyesiyle ileride mecma-i haşir olacak bir meydanın etrafında bir daire çiziyor. Cehennem ise, Arz'ın o medar-ı senevîsi altındadır demektir. Görünmemeleri ve hissedilmemeleri, perdeli ve nursuz ateş olduğu içindir. Küre-i Arz'ın seyahat ettiği mesafe-i azîmede pek çok mahlukat var ki, nursuz oldukları için görünmezler. Kamer, nuru çekildikçe vücudunu kaybettiği gibi, nursuz çok küreler, mahluklar gözümüzün önünde olup göremiyoruz.

Cehennem ikidir: Biri suğra, biri kübrâdır. İleride suğra, kübrâya inkılab edeceği ve çekirdeği hükmünde olduğu gibi, ileride ondan bir menzil olur. Cehennem-i Suğra yerin altında, yani merkezindedir. Kürenin altı, merkezidir. İlm-i Tabakat-ül Arz'ca malûmdur ki: Ekseriya her 33 metre hafriyatta, bir derece-i hararet tezayüd eder. Demek merkeze kadar nısf-ı kutr-u Arz altıbin küsur kilometre olduğundan, ikiyüz bin derece-i harareti cami, yani ikiyüz defa ateş-i dünyevîden şedid ve rivayet-i hadise muvafık bir ateş bulunuyor. (44)

Şu Cehennem-i Suğra, Cehennem-i Kübra'ya ait çok vezaifi dünyada ve âlem-i berzahta görmüş ve ehadislerle işaret edilmiştir. Âlem-i âhirette Küre-i Arz nasılki sekenesini medar-ı senevîsindeki meydan-ı haşre döker; öyle de içindeki Cehennem-i Suğra'yı dahi Cehennem-i Kübra'ya emr-i İlahî ile teslim eder. Ehl-i İtizal'in bazı imamları "Cehennem sonradan halkedilecektir"

43 Kenz-üd dekaik ah:66 ve K.H. hadis:883

44 Kenz-ül Ummal ci:14 sh:520 hadis:39476 ve Saffet-üt Tefasir ci:1 sh:282

demeleri, hal-i hazırda tamamıyla inbisat etmediğinden ve sekenelerine tam münasib bir tarzda inkişaf etmediğinden, galattır ve gabavettir. Hem perde-i gayb içindeki âlem-i âhirete ait menzilleri dünya gözümüzle görmek ve göstermek için, ya kâinatı küçültüp iki vilayet derecesine getirmeli veyahut gözümüzü büyütüp yıldızlar gibi gözlerimiz olmalı ki, yerlerini görüp tayin edelim.

وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ

Âhiret âlemine ait menziller bu dünyevî gözümüzle görülmez. Fakat bazı rivayatın işaratıyla âhiretteki Cehennem bu dünyamızla münasebetdardır. Yazın şiddet-i hararetine مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمْ [45] denilmiştir. Demek bu dünyevî, küçücük ve sönük akıl gözüyle o büyük Cehennem görülmez. Fakat İsm-i Hakîm'in nuruyla bakabiliriz. Şöyle ki:

Arzın medar-ı senevîsi altında bulunan Cehennem-i Kübra, yerin merkezindeki Cehennem-i Suğra'yı güya tevkil ederek bazı vezaifini gördürmüş. Kadir-i Zülcelal'in mülkü pek çok geniştir, hikmet-i İlahiye nereyi göstermiş ise Cehennem-i Kübra oraya yerleşir.

Evet bir Kadir-i Zülcelal ve emr-i Kün Feyekûn'e mâlik bir Hakim-i Zülkemal, gözümüzün önünde kemâl-i hikmet ve intizam ile Kamer'i Arz'a bağlamış; azamet-i kudret ve intizam ile Arz'ı Güneş'e rabtetmiş ve Güneş'i seyyaratıyla beraber Arz'ın sür'at-i seneviyesine yakın bir sür'at ile ve haşmet-i rububiyetiyle, bir ihtimale göre Şemsüşşümus tarafına bir hareket vermiş ve donanma elektrik lambaları gibi yıldızları, saltanat-ı rububiyetine nurani şâhidler yapmış; onunla saltanat-ı rububiyetini ve azamet-i kudretini göstermiş bir Zat-ı Zülcelal'in kemâl-i hikmetinden ve azamet-i kudretinden ve saltanat-ı rububiyetinden uzak değildir ki, Cehennem-i Kübra'yı elektrik lambalarının fabrikasının kazanı hükmüne getirip, âhirete bakan semanın yıldızlarını onunla iş'al etsin, hararet ve kuvvet versin. Yani âlem-i nur olan Cennet'ten yıldızlara nur verip, Cehennem'den nar ve hararet göndersin. Aynı halde o Cehennem'in bir kısmını ehl-i azaba mesken ve mahbes yapsın.

Hem bir Fâtır-ı Hakîm ki: Dağ gibi koca bir ağacı, tırnak gibi bir çekirdekte saklar. Elbette o Zat-ı Zülcelal'in kudret ve hikmetinden uzak değildir ki; Küre-i Arz'ın kalbindeki Cehennem-i Suğra çekirdeğinde Cehennem-i Kübra'yı saklasın.

---

[45] S.B.M. ci:2 hadis:321, 322 ve S.M. ci: 2, sh:246, hadis:180-186

499- Elhasıl: Cennet ve Cehennem, şecere-i hilkatten ebed tarafına uzanıp eğilerek giden bir dalın iki meyvesidir. Meyvenin yeri ise, dalın müntehasındadır. Hem şu silsile-i kâinatın iki neticesidir. Neticelerin mahalleri, silsilenin iki tarafındadır. Süflîsi, sakîli aşağı tarafında, nuranîsi, ulvîsi yukarı tarafındadır. Hem şu seyl-i şuunatın ve mahsulat-ı manevîye-i arziyenin iki mahzenidir. Mahzenin mekâsı ise, mahsulatın nev'ine göre, fenası altında, iyisi üstündedir. Hem ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudat-ı seyyalenin iki havzıdır. Havzın yeri ise, seylin durduğu ve tecemmu' ettiği yerdedir. Yani habisatı ve müzahrafatı esfelde, tayyibatı ve safiyatı âlâdadır. Hem lütuf ve kahrın, rahmet ve azametin iki tecelligâhıdır. Tecelligâhın yeri ise, her yerde olabilir. Rahman-ı Zülcemal ve Kahhar-ı Zülcelal nerede isterse tecelligâhını açar.

Amma Cennet ve Cehennem'in vücudları ise, Onuncu ve Yirmisekizinci ve Yirmidokuzuncu Sözlerde gayet kat'i bir surette isbat edilmiştir. Şurada yalnız bu kadar deriz ki: Meyvenin vücudu dal kadar ve neticenin silsile kadar ve mahzenin mahsulat kadar ve havzın ırmak kadar ve tecelligâhın rahmet ve kahrın vücudları kadar kat'i ve yakînîdir." (M:8-10)

Bir atıf notu:

-Ehl-i Cehennem'in Cehennem'e nasıl gidecekleri hakkında sual, bak: 3395.p.

500- Beşer âleminde aşikâre görünen iman ve inkâr, hayır ve şer, adalet ve zulüm, itaat ve isyan gibi birbirine zıd olan ahval kat'iyen iktiza eder ki; ebedî âlemde mükâfat ve mücazat yerleri olan Cennet ve Cehennem bulunsun. Evet "hakiki adalet ister ki: Şu küçücük insan, şu küçüklüğü nisbetinde değil, belki cinayetinin büyüklüğü, mahiyetinin ehemmiyeti ve vazifesinin azameti nisbetinde mükâfat ve mücazat görsün. Madem şu fani, geçici dünya ebed için halkolunan insan hususunda öyle bir adalet ve hikmete mazhariyetten çok uzaktır.. Elbette âdil olan o Zat-ı Celil-i Zülcemal'in ve Hakîm olan o Zat-ı Cemil-i Zülcelal'in daimî bir Cehennem'i ve ebedî bir Cennet'i bulunacaktır." (S.67)

501- "Sual: Kısa bir zamandaki küfre mukabil, hadsiz bir zaman Cehennem'de hapis nasıl adalet olur?

Elcevab: Sene 365 gün hesabıyla, bir dakikada katl, 7 milyon 884 bin dakika hapis iktizası kanun-u adalet iken; bir dakika küfür bin katl hükmünde olduğundan, yirmi sene ömrünü küfürle geçiren ve küfür ile ölen bir adam, kanun-u adaletle 57 trilyon 201 milyar 200 milyon sene beşerin kanun-u

adaletiyle hapse müstehak olur. Elbette (4:57) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا adalet-i İlahî ile vech-i muvafakatı bundan anlaşılıyor. Birbirinden gayet uzak iki adedin sırr-ı münasebeti şudur ki:

Katl ve küfür, tahrib ve tecavüz olduğu için, gayre tesirat yapar. Bir dakikada katl, lâakal zahirî âdete göre onbeş sene maktûlün hayatını selbeder, onun yerine hapse girer. Bir dakika küfür, binbir esma-i İlahiyeyi inkâr ve nukuşlarını tezyif ve kâinatın hukukuna tecavüz ve kemalâtını inkâr ve hadsiz delâil-i vahdaniyeti tekzib ve şehadetlerini reddetmek olduğundan kâfiri binler seneden ziyade esfel-i sâfilîne atar, خَالِدِينَ de hapseder." (L.276)

501/1- "Sual: Pekâla o ebedî ceza hikmete muvafıktır, kabul ettik. Amma merhamet ve şefkat-i İlahiyeye ne diyorsun?

Cevab: Azizim! O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir ya ademe gidecektir veya daimî bir azab içinde mevcud kalacaktır. Vücudun velev Cehennem'de olsun, ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve masiyetlerin de merciidir. Vücud ise velev Cehennem'de olsa hayr-ı mahzdır.

Maahaza kâfirin meskeni Cehennem'dir ve ebedî olarak orada kalacaktır. Fakat kâfir kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmiş ise de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateş ile bir nevi ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden azade olur. O kâfirlerin dünyada yaptıkları a'mal-i hayriyelerine mükâfaten, şu merhamet-i İlahiyeye mazhar olduklarına dair işarat-ı hadisiye vardır." (İ.İ.81) *(Bak: 3503.p.)*

501/2- Cehennem'de bazı kâfirlerin azablarının tahfifi meselesi, oldukça müşkil bir meseledir. Bu mevzumuzun baş kısmında görüldüğü gibi Cehennem'de hafif ve şiddetli azab dereceleri ve mahallerinin bulunması, meselemizi teyid ettiği gibi, din-i hakka ve ehline kasden mütecaviz ve münafık gibi eşedd kâfirlere Cehennem azabının hafifletilmiyeceği belki ziyadeleştirileceği mealinde olan âyetler dahi, Cehennem'de azab tahfifinin mümkün olduğuna, zıddiyet ve nisbiyet kaidesiyle delâlet eder. Zira çokluk-azlık, tahfif-teşdid gibi umur-u izafiye biribirisiz olmaz ve düşünülemez.

Bazı zatlar, Cehennem hakkındaki (6:128) (11:108) (78:30) âyetlerinden, Cehennem'in intihasına dair bir mâna fehmediyorlarsa da sarih ve mükerrer

âyetlerin Cehennem'in ebedîliğine dair olan muhkem ve kat'i hükümleri karşısında bu nevi kavilleri, bir değer kazanamamıştır. Ancak İslâm'a karşı kasıdlı, mütecaviz ve münafık kâfirlerden olmıyan ve dünyada insanlara bazı faydaları olmuş olan bir kısım ehl-i küfür hakkında -Cehennem'de ebedî kalmakla beraber- azablarının tahfifine dair rivayetler var. Ezcümle: Ruh-ül Beyan Tefsirinin 10. cild 82. sahifesinde bu mevzuda rivayet ve izahları bulunduğu gibi, İbn-i Mace Mukaddime'deki 216. hadisi aynı mesele ile alâkalıdır. Keza Şerh-u Şir'at-il İslâm II, 52 ve Umdet-ül Kari IX, 336 mevzumuzla alâkalı hadis naklederler.

Hem Ebu Talib'in imanı meselesi hakkında gelen ve meselemizle de alâkalı olan S.B.M. 1549 no.lu hadis ve Müslim Kitab-ül İman'da 360. ve 362. hadisler, Ebu Talib'in Cehennem'de azabının tahfifini bildirir.

501/3- Peygamberimizin (A.S.M.) "amcası Ebu Talib'in imanı hakkında esahh nedir?

Elcevab: Ehl-i Teşeyyu, imanına kail; Ehl-i Sünnet'in ekserisi imanına kail değiller. Fakat benim kalbime gelen budur ki: Ebu Talib, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın risaletini değil, şahsını zatını gayet ciddi severdi. Onun o gayet ciddi o şahsî şefkatı ve muhabbeti elbette zayie gitmiyecektir.

Evet ciddi bir surette Cenab-ı Hakk'ın Habib-i Ekrem'ini sevmiş ve himaye etmiş ve tarafdarlık göstermiş olan Ebu Talib'in inkâra ve inada değil, belki hicab ve asabiyet-i kavmiye gibi hissiyata binaen makbul bir iman getirmemesi üzerine Cehennem'e gitse de; yine Cehennem içinde bir nevi hususi Cennet'i onun hasenatına mükâfaten halkedebilir. Kışta bazı yerde baharı halkettiği ve zindanda uyku vasıtasıyla bazı adamlara zindanı saraya çevirdiği gibi, hususi Cehennem'i hususi bir nevi Cennet'e çevirebilir..." (M.387)

İki atıf notu:

-Cehennem azabından affedilip edilmeme meseleleri, bak: 2162 ilâ 2168. p.lar.

-Ehl-i Sünnet'in hâricinde velâyet meseleleri, bak: 2364.p.

502- "Kâfir ve münafıkların Cehennem'de yanmalarını ve azab ve cihad gibi hâdiseleri kendi şefkatına sığıştırmamak ve tevile sapmak, Kur'anın ve edyan-ı semaviyenin bir kısm-ı azîmini inkâr ve tekzib olduğu gibi, bir zulm-ü azîm ve gayet derecede bir merhametsizliktir.

Çünki masum hayvanları parçalayan canavarlara himayetkârane şefkat etmek, o biçare hayvanlara şedid bir gadr ve vahşi bir vicdansızlıktır. Ve bin-

ler Müslümanların hayat-ı ebediyelerini mahveden ve yüzer ehl-i imanın su-i akibetine ve müdhiş günahlara sevkeden adamlara şefkatkârane tarafdar olmak ve merhametkârane cezadan kurtulmalarına dua etmek, elbette o mazlum ehl-i imana dehşetli bir merhametsizlik ve şeni' bir gadirdir." (K.L.75)

503- Hem "Cehennem'in vücudu ve şiddetli azabı, hadsiz rahmete ve hakiki adalete ve israfsız, mizanlı hikmete zıddiyeti yoktur. Belki rahmet ve adalet ve hikmet, onun vücudunu isterler. Çünki nasıl bin masumların hukukunu çiğneyen bir zâlimi cezalandırmak ve yüz mazlum hayvanları parçalayan bir canavarı öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir. Ve zâlimi affetmek ve canavarı serbest bırakmak, bir tek yolsuz merhamete mukabil yüzer biçarelere yüzer merhametsizliktir. Aynen öyde de: Cehennem hapsine girenlerden olan kâfir-i mutlak, küfrüyle hem esma-i İlahiyenin hukukuna inkâr ve tecavüz, hem o esmaya şehadet eden mevcudatın şehadetlerini tekzib ile hukuklarına tecavüz ve mahlukatın o esmaya karşı tesbihkârane yüksek vazifelerini inkâr etmekle hukuklarına tecavüz ve kâinatın gaye-i hilkati ve bir sebeb-i vücudu ve bekası olan tezahür-ü rububiyet-i İlahiyeye karşı ubudiyetlerle mukabelelerini ve ayinedarlıklarını tekzib ile hukukuna bir nevi tecavüz ettiği haysiyetiyle öyle azîm bir cinayet, bir zulümdür ki affa kabiliyeti kalmaz.

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُوا اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ (4:48) âyetinin tehdidine müstehak olur.

Onu Cehennem'e atmamak, bir yersiz merhamete mukabil, hukuklarına taarruz edilen hadsiz davacılara hadsiz merhametsizlikler olur. İşte o davacılar, Cehennem'in vücudunu istedikleri gibi izzet-i celal ve azamet-i kemal dahi kat'i isterler." (Ş.230) *(Cehennem ceza-yı ameldir, bak: 534.p.)*

504- Hem "Cehennem fikri, geçmiş iman meyvelerinin lezzetlerini korkusuyla kaçırmıyor. Çünki hadsiz rahmet-i Rabbaniye o korkan adama der: Bana gel, tevbe kapısıyla gir. Tâ Cehennem'in vücudu değil korkutmak, belki sana Cennet'in lezzetlerini tam bildirsin ve senin ve hukuklarına tecavüz edilen hadsiz mahlukatın intikamlarını alsın, sizi keyiflendirsin.

Eğer sen dalâlette boğulup çıkamıyorsan yine Cehennem'in vücudu, bin derece idam-ı ebedîden hayırlıdır. Ve kâfirlere de bir nevi merhamettir. Çünki insan hatta yavrulu hayvanat dahi, akrabasının ve evladının ve ahbabının lezzetleriyle ve saadetleriyle lezzetlenir, bir cihette mes'ud olur.

Şu halde sen ey mülhid, dalâletin itibariyle ya idam-ı ebedî ile ademe düşeceksin veya Cehennem'e gireceksin! Şerr-i Mahz olan adem ise, senin bü-

tün sevdiklerin ve saadetleriyle memnun ve bir derece mes'ud olduğun umum akraba ve asl ve neslin seninle beraber idam olmasından, binler derece Cehennem'den ziyade senin ruhunu ve kalbini ve mahiyet-i insaniyeni yandırır. Çünki Cehennem olmazsa, Cennet de olmaz. Herşey senin küfrün ile ademe düşer. Eğer sen Cehennem'e girsen, vücud dairesinde kalsan, senin sevdiklerin ve akrabaların ya Cennet'te mes'ud veya vücud dairelerinde bir cihette merhametlere mazhar olurlar. Demek herhalde Cehennem'in vücuduna tarafdar olmak sana lâzımdır. Cehennem aleyhinde bulunmak, ademe tarafdar olmaktır ki, hadsiz dostlarının saadetlerinin hiç olmasına taraftarlıktır.

Evet Cehennem ise, hayr-ı mahz olan daire-i vücudun Hakim-i Zülcelalinin hakimane ve âdilane bir hapishane vazifesini gören dehşetli ve celalli bir mevcud ülkesidir. Hapishane vazifesini de görmekle beraber, başka pek çok vazifeleri var. Ve pek çok hikmetleri ve âlem-i bekaya ait hizmetleri var. Ve zebani gibi pek çok zihayatın celaldarane meskenleridir." (Ş.229)

Bir atıf notu:

-İnsandaki sonsuz beka isteği, bak: 106.p.

505- Hem Cehennem korkusu bilhassa gençleri kötülüklerden men'eder: "Hevesatları galeyanda, hissiyata mağlub, cür'etkâr akıllarını her vakit başına almayan o gençler, âhiret imanını kaybetseler ve cehennem azabını tahattur etmezlerse, hayat-ı içtimaiyede, ehl-i namusun malı ve ırzı ve zaif ve ihtiyarların rahatı ve haysiyeti tehlikede kalır. Bazı bir dakika lezzeti için bir mes'ud hanenin saadetini mahveder ve bu gibi hapiste dört-beş sene azab çeker. Canavar bir hayvan hükmüne geçer. Eğer iman-ı âhiret onun imdadına gelse, çabuk aklını başına alır. "Gerçi hükümet hafiyeleri beni görmüyorlar ve ben onlardan saklanabilirim. Fakat Cehennem gibi bir zindanı bulunan bir Padişah-ı Zülcelal'in melaikeleri beni görüyorlar ve fenalıklarımı kaydediyorlar. Ben başıboş değilim ve vazifedar bir yolcuyum. Ben de onlar gibi ihtiyar ve zaif olacağım." diye birden, zulmen tecavüz etmek istediği adamlara karşı bir şefkat, bir hürmet hissetmeye başlar." (Ş.225)

506- Cehennem olmazsa Cennet'in pek çok lezzetleri gizli kalır:

"Bu kâinatta hayır-şer, lezzet-elem, ziya-zulmet, hararet-bürudet, güzellik-çirkinlik, hidayet-dalâlet birbirine karşı gelmesi ve içine girmesi, pek büyük bir hikmet içindir.

Çünki şer olmazsa, hayır bilinmez. Elem olmazsa, lezzet anlaşılmaz. Zulmetsiz ziya, ehemmiyeti olmaz. Soğukla, hararetin dereceleri tahakkuk

eder. Çirkinlik ile, hüsnün tek bir hakikatı, bin hakikat ve binler çeşit hüsün mertebeleri vücud bulur. Cehenemsiz Cennetin pek çok lezzetleri gizli kalır. Bunlara kıyasen, herşey bir cihette zıddıyla bilinebilir. Ve birtek hakikatı, sünbül verip çok hakikatlar olur. Madem bu karışık mevcudat dar-ı faniden dar-ı bekaya akıp gidiyor; elbette nasılki hayır, lezzet, ışık, güzellik, iman gibi şeyler Cennet'e akar. Öyle de şer, elem, karanlık, çirkinlik, küfür gibi zararlı maddeler Cehennem'e yağar. Ve bu mütemadiyen çalkalanan kâinatın selleri o iki havuza girer, durur." (Ş.232) *(Bak: Ezdad)*

507- Mezkûr bahisle alâkalı olan şu hadis-i şerifin hakikatı, cay-ı dikkattir:

لَوْ اَحْسَنَ لِيَكُونَ عَلَيْهِ حَسْرَةً [46]

اَسَاءَ لِيَزْدَادَ شُكْرًا وَ لَا يَدْخُلُ اَحَدٌ النَّارَ اِلَّا اُرِىَ

لَوْ اُرِىَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ لَا يَدْخُلُ اَحَدٌ الْجَنَّةَ اِلَّا اُرِىَ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ

Elmalılı Hamdi Yazır, hadisin mealini şöyle nakleder: "Cennet'e giren her kula, şayet cezalandırılsaydı, Cehennem'de bulunacağı mevki behemehal gösterilir ki, şükrü artsın. Cehennem'e giren her kula da şayet iyilik yapsa idi Cennet'te bulunacağı makam behemehal gösterilir ki, hasreti artsın." (E.T.5029) Ve yine S.B.M. 7. cild, 1086. hadis aynı hakikatla alâkalıdır. *(Bak: 544.p.) (Berzahta ehl-i Cehennem'e makamları gösterilip azab verilmesi, bak: 1892.p.)*

Hem Kur'an (19:69 ilâ 71) (99:7,8) âyetlerinin küllî mânaları içinde aynı mânaya da işaretleri vardır ve şâyan-ı teemmüldür.

Bu makamda mezkûr hadis ve âyetlerin hakikatları, ancak erbab-ı ilme baktığı için tercümelerini vermedik.

Ve keza Cehennem ehlinin Cennet ehlinden rızık istemelerini bildiren (7:50) âyeti de bir cihette aynı mes'ele ile alâkalıdır.

Hem yine zıddı olmayanın ihtifası hakkında "demişler:

سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى لِشِدَّةِ ظُهُورِهِ Ben de derim:

نَعَمْ وَ سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى لِعَدَمِ ضِدِّهِ

[46] S.B.M: ci: 12 hadis: 2056

وَلَوْ ۟ الْجَنَّةُ وَالزَّمْهَرِيرُ لَمَا عَذَّبَتْ جَهَنَّمُ وَ ۟ اَحْرَقَتْ

Cennet olmasa Cehennem tazib etmez. Zemherir (*) olmasa, ihrak etmez." (S.T.İ. 114)

508- Bu kaideye binaen denilebilir ki, bu dünyada musibetler, ölümler ve ebedî yokluk korkuları ve sair meşakkat ve ahval-i dünya, bu dünyaya gelip bilinmese idi, Cennet'teki saadet ve ebedîliğin sonsuz kıymetleri anlaşılmazdı. Demek muvakkat dünya hayatı ile ebedî âhiret hayatı, hikmet-i İlahiye ile birbirine manen ve hikmeten bağlı olup, biri birisiz olmaz. Yalnız dünya hayatına bakıp âhireti nazara almayanlar, hakikata vasıl olamaz, belki inkâra meyleder. *(Bak: 1031, 1032.p.lar.)*

509- Sonsuz hikmetlere medar olan bu âlemdeki zıdlar, kıyamette tefrik edilip Cennet ve Cehennem ikmal edilecek:

"Cennet ve Cehennem; şecere-i hilkatten ebede doğru uzanıp giden iki daldan tezahür eden iki semeredir ve kâinatın teselsülen gelmekte olan silsilelerinin iki neticesidir ve ebede doğru akıp giden kâinat seylinin iki mahzeni ve iki havuzudur.

Evet Cenab-ı Hak, gayr-ı mütenahi hikmetler için bu âlemi, imtihana sahne yaptı; yine sonsuz hikmetler için tagayyürata, tahavvülata, inkılablara mahal olmasını irade etti; ve yine sonsuz gayeler için hayır ile şerri, nef'ile zararı, hüsün ile kubhu, hülâsa iyilikle kötülüğü karışık bir şekilde Cennet ve Cehennem'e tohum olmak üzere kâinatın şu mezraasına serpti. Evet madem ki bu âlem, nev-i beşerin imtihan meydanıdır ve müsabaka yeridir; iyilikle kötülüğün birbirinden tefrik edilemiyecek derecede muhtelit ve karışık olmaları lâzımdır ki, insanların dereceleri tezahür etsin. İmtihan ve tecrübe zamanları bittikten sonra, kötü insanlar:

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ (36:59) "Ey mücrimler! Bir tarafa çekiliniz" diye olan tüy ürpetici, saika-vari, şiddetli emr-i İlahîye maruz kalacakları gibi; iyi insanlar da (39:73) فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ Daimî kalmak üzere Cennet'e giriniz." diye olan Cenab-ı Hakk'ın mün'imane, şefikane, lütufkârane emirlerine mazhar olacaklardır.

---

* Bu kelime Kur'anda (76:13) âyetinde ve İbn-i Mace tercemesi 10. cild 4319. hadisinde geçer. (Hazırlayanlar)

İnsanlar bu iki kısma ayrıldıktan sonra, kâinat da tasfiye ameliyatına uğrayacak. Kötülüğü, şerri, zararı tevlid eden maddelerin bir tarafa çekilmesiyle Cehennem'in; iyiliği, hayrı, nef'i doğruran maddelerin de diğer tarafa çekilmesiyle Cennet'in techizatları ikmal edilecektir." (İ.İ.140)

Bir atıf notu:

-Kâinat ilk yaratılışında ebede elverişli yaratılsa idi daha iyi olmaz mı idi suali, bak: 1032.p.

509/1- Yıldızların hararet mahzeni Cehennem ve Cehennem'in anbarı ise pis maddeler, taifeler olduğu şöyle beyan ediliyor:

"Dağlar, zihayata ve insana lâzım olan bütün madenleri, ilaçları ve hayata lâzım şeyleri taşıyor ve birinin emriyle ve tedbiriyle gayet mükemmel bir hazine, bir anbar olduğu gibi... zemin dahi bütün o zihayatın erzaklarını bir Rezzak-ı Hakîm'in kuvvetiyle yetiştiren kemal-i mizan ve intizamla bir tarla bir harman, bir matbahtır. Hatta her insanın ve cismindeki herbir uzvun bir deposu ve mahzeni, hatta bir hüceyrenin dahi bir ihtiyat mahzenciği bulunması gibi... git gide tâ dar-ı âhiretin bir mahzeni dünyadır; ve Cennet'in bir tarlası ve deposu, bu âlemdeki hüsünleri ve hasenatları ve nurları mahsul veren âlem-i İslâmiyet ve hakikatlı insaniyet; ve Cehennem'in bir anbarı ise, şerleri ve çirkinleri ve küfürleri mahsul veren ve şer olan ademden gelen ve hayır olan vücud âlemlerini telvis eden pis maddeler, taifeler; ve yıldızların hararet mahzeni Cehennem ve nurlar hazinesi bir Cennet'tir ki; "Biyedihilhayr" kelimesi, bütün o hadsiz hazinelere işaretle pek parlak bir hücceti gösteriyor." (Ş.603)

509/2- Cehennem'in mühim bir vazifesi: "Nasılki Cennet bütün vücud âlemlerinin mahsulatını taşıyor ve dünyanın yetiştirdiği tohumları bâkıyane sünbüllendiriyor. Öyle de Cehennem dahi, hadsiz dehşetli adem ve hiçlik âlemlerinin çok elîm neticelerini göstermek için o adem mahsulatlarını kavuruyor ve o dehşetli Cehennem fabrikası, sair vazifeleri içinde, âlem-i vücud kâinatını âlem-i adem pisliklerinden temizlettiriyor. Bu dehşetli meselenin şimdilik kapısını açmıyacağız. İnşaallah sonra izah edilecek." (S.259)

509/3- Küfür ve dalâlet tohumunda Cehennem saklıdır: "Hanzalenin çekirdeğinde hanzale ağacı mündemiç ve dâhil olduğu gibi, Cehennem'in de küfür ve dalâlet tohumunda müstetir bulunduğunu, şuhudî bir yakîn ile müşahede ettim. Ve keza nasılki hurmanın çekirdeği, hurma ağacına hâmiledir. Aynen öyle de, iman habbesinde de Cennet'in mevcud olduğunu hads-i kati'

ile gördüm. Çünki o çekirdeklerin ağaçlara tahavvül ve inkılabları garib olmadığı gibi, küfür ve dalâlet mânası da tazib edici bir Cehennem'i, iman ve hidayet de bir Cennet'i intac edeceğinde istib'ad yoktur." (M.N.103)

"Hem mahiyet-i küfür dahi Cehennem'i bildirir. Evet nasılki imanın mahiyeti eğer tecessüm etse, lezzetleriyle bir cennet-i hususiye şekline girebilir ve Cennet'ten bu noktadan gizli haber verir. Aynen öyle de: Risale-i Nur'da delilleriyle isbat ve baştaki meselelerde dahi işaret edilmiş ki; küfrün ve bilhassa küfr-ü mutlakın ve nifakın ve irtidadın öyle karanlıklı ve dehşetli elemleri ve manevî azabları var eğer tecessüm etse, o mürted adama bir hususi cehennem olur ve büyük Cehennem'den bu cihette gizli haber verir. Ve bu fidanlık dünya mezraasındaki hakikatlar, âhirette sünbüller vermesi noktasından bu zehirli çekirdek, o zakkum ağacına işaret eder. Ben onun bir meyvesiyim, der. Ve beni kalbinde taşıyan bedbaht için o zakkum ağacının bu hususi nümunesi benim meyvem olur." (Ş.231)

"Küfrün içinde mündemiç olan dehşetli cehennem-i manevîyenin tesirine bak gör. Evet اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی [47] hadis-i kudsînin sırrıyla, kâfir mevt ve eceli öyle zannettiği için, Cenab-ı Hak da onun zannını ona ebedî bir azab şeklinde tasvir etmiştir. Sonra gel, Cennet lezaizine bile üstün gelen likaullaha olan iman ve yakînin lezzet derecesine bak. Sonra rıza mertebelerini düşün ve sonra da rü'yet-i cemal-i İlahînin derecesine bak gör ki; hatta ârif fakat isyankâr bir mü'minin âhiretteki cismanî Cehennem'i dahi, Hâlikını tanımayan kâfir-i câhilin kalbindeki manevî cehennemine nisbetle bir Cennet gibi olduğunu bil." (M.Nu.470)

509/4- Affa lâyık olamamış bir mü'min, Cehennem'de bir nevi tathir muamelesi görür. Evet "insanın çekirdeği olan kalb, ubudiyet ve ihlas altında İslâmiyet ile iska edilmekle iman ile intibaha gelirse, nuranî misalî âlem-i emirden gelen emir ile öyle bir şecere-i nuranî olarak yeşillenir ki; onun cismanî âlemine ruh olur. Eğer o kalb çekirdeği böyle bir terbiye görmezse, kuru bir çekirdek kalarak nura inkılab edinceye kadar ateş ile yanması lâzımdır." (M.N.117)

Cehennem azabıyla olan bu tathir muamelesini istemek, ruhun fıtrî şe'nidir. Evet "cinayetin lekesini izale veya hacaletini tahfif veyahut icra-yı

[47] S.B.M. hadis:2183 ve S.M. ci:8 sh:160 hadis:2 ve İ.M. Kitab-ı Edeb bab:58 ve K.H. hadis: 613

adalete iştiyak için cezayı hüsn-ü rıza ile kabul etmek, ruhun fıtrî olan şe'nidir. Evet dünyada çok namus sahibleri, cinayetlerinin hicabından kurtulmak için kendilerine cezalarının tatbikini istemişlerdir ve isteyenler de vardır." (İ.İ.81)

509/5- Demek bozulmamış bir ruh ve fıtrat-ı selime, her nevi şer ve günahı kerih görür. Münkeri maruf, marufu münker sayan ruh ve vicdan ise mütefessihtir. *(Bak: 985.p.)*

Nefs-i emmarenin tazyikinden ve fücurdan müberra olarak haşirde yeniden inşa ve ihya edilen tefessüh etmemiş insan, dünyada işlediği günah ve hatalarının tamamını görünce, günahlara karşı nedamete alışmış olan ruh ve vicdanında tam bir nefret ve kerih görme haleti ve hissiyle manevî bir tathir inkılabına mazhar olur. Zira günahın çirkinliğini görmek, kemalat-ı vicdaniyeye sebeb olduğu gibi, kemalat-ı vicdaniye nisbetinde de günahın çirkinliğini görür, böylece Cennet'e lâyık yüksek bir kemalat kazanır. Bu mâna ile de alâkalı olarak (75:2) âyetinde, nefs-i levvameye yeminle dikkat çekilir. *(Bak: Nefs-i Levvame)*

Hadislerde de bu mânada bazı işaretler ve ikazlar vardır. Ezcümle bir münkerin, fiilen veya kalen izalesine çalışmak, eğer bunlara muktedir değilse, o münkeri kalben kerih görmek ve eğer bu dahi olmazsa, kişinin imandan hissesi kalmamış olacağı S.M. 50. hadiste; keza kalbi günah lekesinden tevbe ile (kalben nedamet duyarak) temizlemek İ.M. 4244. hadiste; ve günahtan pişmanlık duymak ve tevbedir diye İ.M. 4252. hadiste ders verilir. *(Bak: Tevbe)*

Bir rivayet de mealen şöyledir: "İnsanlar kendilerini günahta mazur (mes'uliyetsiz) görmedikçe asla helâk olmazlar." R.E. sh: 354 ve Ebu Davud Melahim: 17 ve İbn-i Hanbel 4/260-5/293. Diğer bir rivayette de mealen: İşlenmiş günah hatırlanınca hüzünlenme (üzülme) keffarettir, buyurulur. (R.E. sh: 103)

Başka bir hadis meali de şöyledir: Günahın keffareti, nâdim (pişman) olmaktır. Eğer siz günah yapmasaydınız, Allah günah yapan bir kavim getirir ve onları mağfiret ederdi. (R.E. sh: 339 ve K.H. 1931. hadis) Bu hadis, günah işlemenin gerekliliği mânasında asla yanlış anlaşılmamalı. *(Bak: 1072/1.p.)* Bu hadisin bir mânası şudur ki: Beşer, takva ve fücur işleyebilir fıtratta olmasaydı, imtihan sırrı ve terakkiyat-ı beşeriye olamazdı. *(Bak: 1656, 1657.p.lar)*

Elhasıl, insan dünyada günahların çirkinliğini kalben, vicdanen hissedip manevî tevbeye sahib olmalı ki, vicdaniyat haline gelen bu haletle afv-ı İlahîye liyakat kazansın. Kur'an (49:7) âyetinde, iman nuru ve şuuru ile

münevver ve kâmil kalblerin küfür, füsûk ve isyanı çirkin ve kerih gördüğü beyan edilir ki; bu husus, mevzuumuzu aydınlatan en güzel bir beyan olduğu gibi kemalat-ı beşeriyenin de üstün derecesidir. Evet insan kemalat-ı vicdaniyesi nisbetinde münkeri kerih görür. Asr-ı Saadet'te olduğu gibi. *(Bak: 1490.p)*

İki hadis meali de şöyledir: "Allah (C.C.) hususi bir zümrenin ameli ile umuma azab vermez. Şayet İslâm cemiyeti gücü yettiği halde, o (müfsid) zümreye aldırmaz ise hepsine azab eder." (R.E. 91) *(Bak: Musibet-i Amme)*

"Kişiye, değiştirmeye gücü yetmeyen bir münkeri gördüğü zaman hiç değilse Allah'ın o münkeri sevmediğini bilmesi (yani günahı günah bilmesi) yeter." (R.E. 243) *(Bak: 813/1.p.)*

510- Cehennem hakkında Kur'an (2:24) âyetinde "mazi sigasıyla zikredilen أُعِدَّ kelimesi, Cehennem'in el'an mahluk ve mevcud olup, ehl-i i'tizalin bilâhare vücudu geleceğine zehabları gibi olmadığına işarettir.

Ey arkadaş! Ateş unsuru, kâinatın bütün kısımlarını istila etmiş pek büyük bir unsurdur. Bir damar gibi kâinatın yaratılışından başlıyarak her tarafa dal-budak salıp gelen şu şecere-i nariyeye nazar-ı hikmetle dikkat edilirse, bu şecerenin başında yani sonunda büyük bir meyvenin bulunduğu anlaşılır.

Evet toprağın içinde büyük ve uzun bir damarı gören adam, o damarın başında kavun gibi bir meyvenin bulunduğunu zannetmesi gibi, âlemin her tarafında damarları bulunan şu şecere-i nariyenin de Cehennem gibi bir meyvesinin bulunduğuna bilhads yani sür'at-i intikal ile hükmedebilir." (İ.İ.127)

"Bir Hadis'e göre, Cehennem matvîdir, yani bükülmüştür, yani tam açık değildir. Demek Cehennem'in bir yumurta gibi Arz'ın merkezinde mevcud ve bilâhare tezahür edeceği mümkinattandır. İhtar: Cehennem'in şimdi mevcud olmadığına Mu'tezileleri sevkeden bu hadis olsa gerektir." (İ.İ.129)

Aynı hadisi teyid eden diğer bir hadiste de: Cehennem dört duvarla örtülü yani bir nevi (matvî) olduğu bildirilir. (*)

Arzın merkezindeki küçük Cehennemle alâkalı olarak çok manidar bir rivayette, Cehhennem'in denizlerle çevrili olduğu beyan edilir: K.H. 951. hadis.

---

* R.E. ci:2 sh:347 ve T.T. ci:5 hadis:1187 ve K.H. hadis:883

510/1- Mütecaviz ve münafık kâfirlerden, Cehennem azabının tahfif olunmayacağı hakkında Kur'andan bir kaç not:

-Benî İsrail'den (Yahudi Milletinden) dünya hayatını âhirete tercih eden ve bu hırs-ı hayat yolunda her türlü hile ve mezalimi irtikab eden fâsık zâlimler kısmı ve onlara benzeyenlere Cehennem azabı hafifletilmez: (2:86)

-Beyyinat-ı İlahiyeyi ketm ü inkâr ile küfürde ısrar edenler hakkında Cehennem azabı hafifletilmez: (2:162) (35:36)

-Mürtedlerden azab-ı Cehennem tahfif edilmez: (3:83)

-Kendileri şirk ve küfre koştukları gibi, başkalarını da kendi yollarına çevirenlerin azabı artıp hafiflemiyecek: (16:85 ilâ 88)

-Âl-i Firavun ve dolayısı ile kıyamete kadar Firavuniyet yolunu takib edenlerden azab-ı Cehennem tahfif olunmaz: (40:49)

-Cehennem'in her dinmesinde, onlara bir saîr artırılması: (17:97) ve Cehennem'in "Hel min mezid" demesi: (50:30)

-Cehennem ne kötü karargâh, bak: 132. p. da âyet notu.

-Cehennem'de ateşten elbise, bak: 545.p. sonu ve 3775.p.da âyet notu.

-Cehennemde ölmek yok, cild teceddüdü ve galiz azab var, bak: (4:56) (14:17), (20:74)

511- CEHL جهل : Câhillik, bilmemezlik, ilimden mahrum olmaklık, nâdanlık, tecrübesizlik. *(Bak: Cehl-i Mürekkeb, İlim)*

CEHL-İ BASİT جهلِ بَسِيط : Bilmediğini bilmek suretiyle olan câhillik.

512- CEHL-İ MÜREKKEB جَهلِ مركّب : Bilmemekle beraber bilmediğini de bilmemek; kendini biliyor sanmak. *(Bak: Mâna-yı Harfi)*

"Cenab-ı Hakk'a hamdler, şükürler olsun ki; mesail-i nahviyeden "isim" ile "harf" arasındaki manevî fark ile çok mühim meseleleri bana öğretmiştir. Şöyle ki:

Harf, gayrın mânasını izah için bir âlet, bir hâdim olduğu gibi; şu mevcudat da, esma-i hüsnanın tecelliyatını izhar, ifham, izah için bir takım İlahî

mektublardır ki, içlerinde yazılı delâil, berahin, havârık mucize-i kudrettir. Mevcudat bu vecihle nazara alınması; ilim, iman, hikmettir. Şayet isim gibi müstakil ve maksud-u bizzat cihetiyle bakılırsa, küfran ve cehl-i mürekkeb olur." (M.N.214)

"Feyâ Sübhanallah! Zındık maddîyyun gâvurlar, bir Vâcib-ül Vücud'u kabul etmediklerinden, zerrat adedince bâtıl âliheleri kabul etmeğe mezheblerine göre muztar kalıyorlar. İşte şu cihette kâfir ne kadar feylesof, âlim de olsa; nihayet derecede bir cehl-i azîm içindedir, bir echel-i mutlaktır." (S.554) *(Bak: Feylesof)*

Birkaç atıf notu:

-Hikmet-i hilkatini unutan "ene"nin durumu, bak: 822.p.

-Nur-u akıl kalbden gelir, bak: 1937.p.

-Ülfeti ilim telakki etmek hatası, bak: 3902.p.

513- "Efkâr-ı hazırada cehl-i basiti cehl-i mürekkebe kalbeden en mühim sebeb; meçhul bir şeye parlak bir isim takmakla, anladım zannetmek ve meçhul şeyleri ona irca' ile, izah ettim zannetmektir. Halbuki tarif, ya had ya resim ile olur. Yoksa vâzıı câhil ve müsemmaya mümas olan vechi muzlim ve göze çarpan vechi şeffaf bir ism-i câmid ile olmaz. Manyetizma, telepati, kuvve-i mıknatısiye gibi." (S.T.İ. 119)

Cehl ve câhil hakkında âyetten iki not:

-Musa Aleyhisselâm'ın "Câhillerden olmaktan Allah'a sığınırım" duası: (2:67)

-Câhillerin yersiz sözlerine aldırmamak ve iyilikle geçiştirmek ve onlarla arkadaş olmamak hakkında: (25:63) (28:55) (Bak: Hecr)

514- CELAL جلال : (Celâlet) Nihayet derecede büyüklük. Azamet. *Hiddetlilik, hışım. *İlm-i Kelâm'da: Cenab-ı Hakk'ın kahrının ve azametinin tecellisi. Cenab-ı Hakk'ın nev'deki tecellisi. Cenab-ı Hak vahdaniyyetine delil olacak çok şeyler yarattığından veya ihatadan âlî ve hislerle idrak edilmekten celil olduğundan "Celâl" denir. (O.A.L.)

"Cenab-ı Hakk'ın sıfat-ı ezeliye âleminde biri celalî, diğeri cemalî iki türlü tecellisi vardır. Celal ve Cemal'in sıfat-ı ef'al âleminde tecellisinden; lütuf ve kahr, hüsün ve heybet tezahür eder. Ef'al âlemine tecelli edince;

tahliye ile tahliye (tezyin ile tenzih) doğar. Asâr ve a'mal âleminden âlem-i âhirete intiba edince; lütuf, Cennet ve nur olarak; kahr da; Cehennem ve nar olarak tecelli eder. Sonra âlem-i zikre in'ikas edince; biri hamd, diğeri tesbih olmak üzere iki kısma ayrılır. Sonra âlem-i kelâmda tecelli edince, kelâmın emir ve nehye taksimine sebeb olur. Sonra âlem-i irşada intikal edince; irşadı tergib ve terhib, tebşir ve inzara taksim eder. Sonra vicdana tecelli edince, reca ve havf husule gelir. Sonra irşadın iktizasındandır ki, havf ile reca arasındaki müvazene devamla muhafaza edilsin ki, reca ile doğru yollara sülûk edilsin, havf ile de eğri yollara gidilmesin. Ne Allah'ın (C.C.) rahmetinden me'yus, ne de azabından emin olunsun." (İ.İ. 64)

Celâl ism-i şerifi Kur'anda (55:27,78) âyetlerinde geçer. *(Bak: Esma-ül Hüsna)*

515- CELALEDDİN-İ HARZEMŞAH جلال‌الدين‌خوارزم شاه : (Vefatı Mi. 1231) Mengü berdi (Allah verdi) ismi de verilir. Harzemşah soyunun 7'nci ve son hükümdarıdır. Tarihte cesaret ve irfanı ile tanınmıştır.

O zamanın deccalı olan Cengiz'in kahr ve şiddeti karşısında İran ve Turan korku ve zillete düştüğünde Celaleddin, Cengiz'in ordularını müteaddid defalar mağlub etmiştir. Kendisine pederinden şehzadelikten başka bir şey kalmadığı halde Harzem'de, Hind'de, Irak'ta, Azerbeycan'da dört devletin meydana gelmesine muvaffak oldu. Küçük küçük kuvvetlerle üç milyon askere sahib Tatar devletine karşı yirmiden ziyade zafer kazandı. Moğol taarruzlarından birisinde bir dağa çekildiği sırada, bir çapulcu taifesi tarafından sırtından hançerlenerek şehid edildi. (R.Aleyh)

516- "Meşhurdur ki: Bir zaman İslâm kahramanlarından ve Cengiz'in ordusunu müteaddid defa mağlub eden Celaleddin-i Harzemşah harbe giderken vüzerası ve etbaı ona demişler: "Sen muzaffer olacaksın, Cenab-ı Hak seni galib edecek." O demiş: "Ben Allah'ın emriyle, cihad yolunda hareket etmeye vazifedarım. Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmam. Muzaffer etmek veya mağlub etmek onun vazifesidir."

İşte o zat, bu sırr-ı teslimiyeti anlamasıyla hârika bir surette çok defa muzaffer olmuştur." (L.131)

CELALEDDİN-İ RUMÎ جلال الدين رومي : *(Bak: Mevlâna Celâleddin-i Rumî)*

516/1- CELALEDDİN-İ SÜYUTÎ جلال الدين سيوطي (Hi. 849-911) **:**

Abdurrahman bin Ebu Bekr Muhammed. Hadis imamı ve müctehid bir zattır. Mısırlıdır. Süyut şehrinde doğdu, Mısır'da vefat etti. Zamanın büyük İslâm allamelerindendir. Tefsir, fıkıh, hadis ilmine dair eserleri vardır. Celaleddin Muhammed bin Ahmed Mısrî'nin, İsra suresine kadar yaptığı (Hi. 864 de vefat edince yarıda bıraktığı) tefsiri tamamlamış ve bu yüzden o esere "Celâleyn Tefsiri" denilmiştir.

517- CELCELUTİYE جلجلوتيه : Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) derslerine istinaden, aslı cifir ve ebced hesabı ile alâkalı olarak Hz. Ali (R.A.) tarafından te'lif edilen Süryanice bir kasidedir. Esas manası; bedi' demektir. Matbu olup kütüphanelerde mevcud bulunan Mecmuat-ül Ahzab adlı eserin ci: l, sh: 499'dadır.

"Malum olsun ki; Celcelutiye'nin esası ve ruhu olan; اَلْقَسَمُ الْجَامِعُ وَالدَّعْوَةُ الشَّرِيفَةُ وَاْ سْمُ اْ عْظَمُ İmam-ı Ali Radıyallahü Anh'ın en mühim ve en müdakkik üveysî bir şakirdi ve İslâmiyet'in en meşhur ve parlak bir hücceti olan Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî (R.A.) diyor ki: "Onlar vahy ile Peygamber'e (A.S.M.) nâzil olduğu vakit İmam-ı Ali'ye (R.A.) emretti: "Yaz". O da yazdı. Sonra nazmetti." İmam-ı Gazalî (R.A.) diyor:

اِنَّ هَذِهِ الدَّعْوَةَ الشَّرِيفَةَ وَالْوِفْقَ الْعَظِيمَ وَالْقَسَمَ الْجَامِعَ وَاْ سْمَ اْ عْظَمَ

وَالسِّرَّ الْمَكْنُونَ الْمُعَظَّمَ بِلاَ شَكٍّ كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الدُّ نْيَا وَاْ خِرَةِ

İmam-ı Gazalî, İmam-ı Nureddin'den ders alarak bu Celcelutiye'nin hem Süryani kelimelerini, hem kıymetini ve hasiyetini şerhetmiş." (Ş.737)

518- Celcelutiye'de istikbale dair pek çok işarî ve gaybî ihbarat vardır. Bu ihbarata karşı "eğer bir muannid tarafından denilse: Hazret-i İmam-ı Ali (R.A.) bu umum mecazî mânaları irade etmemiş?

Biz de deriz ki: Faraza Hazret-i İmam-ı Ali (R.A.) irade etmezse, fakat kelâm delâlet eder. Ve karinelerin kuvvetiyle işarî ve zımnî delâletle mânaları

içine dâhil eder. Hem madem o mecazî mânalar ve işarî mefhumlar haktır, doğrudur ve vakıa mutabıktır ve bu iltifata lâyıktırlar ve karineleri kuvvetlidir.

Elbette Hazret-i İmam-ı Ali'nin (R.A.) böyle bütün işarî mânaları irade edecek küllî bir teveccühü faraza bulunmazsa -Celcelutiye vahy olmak cihetiyle- hakiki sahibi Hazret-i İmam-ı Ali'nin (R.A.) üstadı olan Peygamber-i Zişan'ın (A.S.M.) küllî teveccühü ve Üstadının Üstad-ı Zülcelal'inin ihatalı ilmi onlara bakar, irade dairesine alır." (Ş.743)

519- CEMAAT جماعة : Topluluk. Bir yere toplanmış insanlar. Takım, bölük, *Fık: Bir imama uyup namaz kılan müslümanların heyeti. Bir mezhebe tabi bir heyet teşkil eden ahali. Bilhassa Âl-i Beyt silsilesi âlem-i İslâm'da, kemalât-ı manevîyenin bir merkez-i manevîyesi olmuştur. *(Bak: Âl-i Beyt)* *Aralarındaki münasebetleri din, örf ve âdetlere göre tanzim eden; akrabalık, komşuluk, hemşehrilik gibi rabıtalarla birbirine bağlı insan topluluğu. *(Bak: Cemiyet, Ehl-i Sünnet, Hizb, Hizbullah, İttifak, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, Millet, Milliyet, Ümmet)*

520- Dinî bir cemaatın en ehemmiyetli vasfı ve mahiyeti, hak ve hakikat yolunda, rıza-yı İlahîyi kazanmak gayesiyle birleşen ve bir hizmet proğramı ve belli düsturlar dairesinde hareket eden topluluk olmaktır ki, bu şekliyle sağlam ve kâmil bir şahs-ı manevîyi teşkil ederler. Böyle bir cemaat mensubları, cemaata ait meselelerde, şahsî kanaat ve temayüllerine göre hareket etmezler. Bunların muayyen olmayan meselelerde şer'î usule uygun olarak yapacakları meşveretin hakka isabet ve hakikatı ihata derecesi, ferdî kanaatlardan çok üstün ve mutemed olur. *(Bak: Şûra)*

Bununla beraber manevîyatta yükselmiş bir şahsa bağlı kalarak teşekkül eden cemaatler de vardır. Tarikatlarda olduğu gibi.

521- Kur'an, i'lâ-i kelimetullah cemaatını şöyle tavsif ediyor:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولَٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (3:104)

Meal-i Şerifi: **"Hem sizden müteşekkil, önde gider, hayra davet eder, maruf ile emir ve münkerden nehyeyler bir ümmet (bir cemaat) olsun. İşte onlardır o felahı bulacaklar..."** *(Bak: 179.p.sonu)*

Hayra davet, emr-i bilmaruf ve nehy-i anilmünker, alel-umum Müslümanlara farz-ı kifayedir. Bu yapılmayınca hiç bir müslüman mes'uliyetten kendini kurtaramaz.

Alel-umum müslümanların vazifeleri, içlerinden bunu yapacak bir ümmet-i mahsusa teşkil etmek ve onlara muavenet ve ittiba ederek o vasıta ile bu vazifeyi ifa ettirmektir." (E.T.1154) *(Bak: Emr-i Bil Maruf)*

522- Dine hizmet yolunda önde giden bu cemaat, asrın gayr-ı İslâmî alışkanlıklarının tesirinde kalmamalı ve levm-i lâimin tenkid ve kem nazarından çekinip aşağılık duygusuna kapılmamalıdır. Kur'an (3:102) âyetinin izahında şöyle deniliyor:

"Allah yolunda hakkıyla gücünün yettiği kadar mücahede etmek ve bu babda hiç kimsenin levminden korkmamak, hatta anası babası kendi aleyhinde bile olsa, Allah için adl ü hakkaniyetten ayrılmamaktır ki, bu hak vücub ve sübut mânasındadır ve (64:16) âyeti bunun beyanıdır." (E.T.1155) *(Bak: 179.p.)*

Diğer bir âyet de şöyledir:

"وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ (7:181)

Halkettiğimiz kimselerden bir ümmet -bir cemaat-ı fâzıle- de vardır ki, hakka sarılarak rehberlik ederler ve bilhakkın icra-yı adalet eylerler. Binaenaleyh bunların icmaına ittiba, hidayettir." (E.T.2340)

Atıf notları:

-Âl-i Beyt'in cemaat-ı mütesanidesi, bak: 199.p.

-Çığır açmak, bak: Essebebü Ke-l Fail

-Fıkıh (imanî hakikat) için bir cemaat-ı kalile, bak: 958/1.p.

-Dinî cemaatlar maksadda ittifak eder, bak: 1853.p.

-Muktesid bir cemaat-ı kalile, bak: 1979.p.da âyet notu.

-Levm-i lâimden çekinmeyen mücahid cemaat, bak: 1883.p.da bir âyet notu.

-Fitne devresinde İslâm cemaatından ayrılan, cahiliye ölümü ile ölür, bak: 2447.p.

Müfsid bir cemiyetin menfi tesirinden azade kalmak için gereken müsbet cemaat, bak: 2289/5.p.son yarısı

523- "Âhirette her cemaat imamları ile beraber çağrılacak" mealindeki (17:71) ayeti de müsbet dini cemaatlerin vücuduna işarettir. *(Bak: 748. p.başı)* On iki cemaat olan Musa (A.S.)'ın kavmi hakkında, asa mucizesiyle nebean eden oniki kaynaktan her cemaatın kendi kaynağını bilmesi mealinde olan (7:160) âyeti mâna-yı küllîsiyle, zaman ve mekânca farklı ve istidadca muhtelif olan insan cemaatlarına manevîyat âb-ı hayatını veren asırların imam ve mürşidlerini de telmih eder. (5:12) âyeti de aynı mânayı teyid eder.

524- Bir hadis-i şerifte de mealen şöyle buyuruluyor:

"Ümmetimden bir taife Allah'ın emirlerini yerine getirmekte devam edecektir. Onlara yardımdan çekinenler, yahud onlara muhalefet edenler, bu taifeye asla zarar veremiyecek, Allah'ın (kıyamet) emri gelinceye kadar bu mutlu taife, insanlara karşı böyle galib ve muzaffer halde kalacaklardır." (S.M. ci: 6 sh: 126, 174. hadis) *(Bak: 988.p.)*

Aynı mâna ile alâkalı olarak İbn-i Mace Mukaddime 1. Bab'da 6 ilâ 10. hadisler de vardır. Ekser âlimler, Allah'ın inayet-i hassasına mazhar olmuş bu cemaatın, cihad-ı manevî ehli olduklarını beyan ederler. *(Bak: 2922.p.)*

Hadis metninde geçen ve "cemaat" manasında olan "taife" kelimesinin izahından bir parçası şöyledir:

"Bu cemaatın Allah Teâla tarafından alacakları yardımı, "Münkirlere karşı kullandıkları susturucu hüccetler, hak ve hakikatları isbatlayıcı bürhanlar ve ikna edici deliller" diye tefsir eden hadis âlimlerine göre, bu cemaat ilim ehlidir. Yardım ve desteği; kılıçlar, mızraklar ve benzeri silahlar ile açıklayanlara göre ise bu cemaat, gazilerdir. Yetkili âlimlerin çoğu, birinci görüştedirler. İbn-i Mace de hadis-i şerifi bu konuya almakla, ilk görüşe temayül etmiş oluyor." (İbn-i Mace ci: l sh: 17)

Bu rivayet, 387.p.ta bildirilen rivayetle de alâkalı olsa gerektir.

525- Bilhassa fitne ve fesad artarak cemiyetin bozulduğu devrede sağlam ve salabet-i diniyeye sahib bir İslâm cemaatının bulunması gereklidir. Zira cemiyetin tahribatına karşı ferdler, bu İslâmî cemaata istinaden korunurlar. Aksi halde ferd allame de olsa, bozuk cemiyetin ifsadat-ı azîmesi içinde kendini muhafaza etmesi zorlaşır. *(Bak: 3491.p.)*

Bir rivayette mealen şöyle buyuruluyor:

"Şeytan (insî münafıklar) insanın kurdudur. Koyunu kapıp götüren kurd gibi. Nasıl kurd koyunun tek, sahibinden uzak ve köşe-bucakta kalmasını

kollarsa, şeytan da böyledir. (yani müfsid cereyanlar da İslâm cemaatından kopuk insanı öyle kollar. En çok cemaattan ayrı olana musallat olur. Cemaata veya şahsa muhalefet hissinden dostâne hulul edip yakalar ve inşikaka vesile yapar.) Öyle ise size cemaatı, ülfeti (sık irtibatı) ve ammeyi (müslüman ekseriyeti) ve mescidleri (müslümanların toplanıp görüştüğü ibadethane ve medrese gibi dinî mahalleri) tavsiye ederim. Sakın ha cemaattan ayrılmayın ve tefrika ve ihtilafa düşmeyin." (R.E. 216/16)

Fitne zamanlarında müsbet bir dinî cemaat içinde bulunmanın elzemiyetini beyan eden Bediüzzaman Sünnet yolunda olmak şartıyla bir tarikat mensubunun dahi, münferid yaşıyan bir âlimden daha mahfuz kalacağını şöyle izah eder:

"Adi bir samimi ehl-i tarikat, surî zahirî bir mütefenninden daha ziyade kendini muhafaza eder. O zevk-i tarikat vasıtasıyla ve o muhabbet-i evliya cihetiyle imanını kurtarır. Kebairle fasık olur fakat kâfir olmaz, kolaylıkla zendekaya sokulmaz. Şedid bir muhabbet ve metin bir itikad ile aktab kabul ettiği bir silsile-i meşayihi, onun nazarında hiçbir kuvvet çürütemez. Çürütmediği için onlardan itimadını kesemez. Onlardan itimadı kesilmezse, zendekaya giremez.

Tarikatta hissesi olmayan ve kalbi harekete gelmiyen bir muhakkik âlim zat da olsa, şimdiki zındıkların desiselerine karşı kendini tam muhafaza etmesi müşkilleşmiştir." (M.445)

Bununla beraber keyfiyetsiz çokluğa da katılmamalıdır. Nitekim bir hadis mealinde şöyle buyuruluyor:

"Bir kimse bir kavmin (keyfiyetsiz) kalabalığını artırırsa, o da onlardan olur (keyfiyet meziyetini kaybeder). Kim bir kavmin (cemaatın) ameline (yaptıklarına) razı olursa (beğenirse), onların ameline ortak olur." (R.E.441) *(Bak: 1979, 4038.p.larda âyet notları)*

Bir atıf notu:

-Zaman cemaat zamanıdır, bak: 384, 2917, 3579.p.lar

526- CEMEL VAK'ASI جمل وقعه سی :

Müslümanlar arasında hicretin 36. senesinde vuku bulan, elem verici ilk muharebedir. Peygamber Efendimiz'in (A.S.M.) zevcesi Hz. Aişe (R.A.) ile Aşere-i Mübeşşere'den Talha ve Zübeyr'in (R.A.), Hz. Ali'ye karşı kıyamla-

rından doğmuştur. Bu harbde Hz. Aişe ile Talha ve Zübeyr'in maiyetinde otuzbin ve Hz. Ali'nin refakatinde yirmi bin kişi olduğu halde karşı karşıya gelinmiş ve muharebe sonunda her iki taraftan içlerinde sahabeden bir çok zatla beraber onbin kişi şehid edilmiştir. Bu muharebede Hz. Talha ve Zübeyr de şehadete nâil olmuşlardır. Bu muharebeye Cemel Vak'ası denilmesinin sebebi; Hz. Aişe'nin mahfelini bir deve üzerine koydurarak ve kendisi de bu mahfelde gayet mesture bir şekilde oturup harb yerine maiyetindeki sahabelerle gittiği için ve harbin en şiddetlisi bu deve etrafında meydana geldiği içindir. (O.A.L.)

Cemel Vak'asını ihbar eden hadis için bak: 1011.p. ve R.E. sh: 303

527- Sual: "Hazret-i Ali (R.A.) zamanında başlıyan muharebelerin mahiyeti nedir? Muhariblere ve o harbde ölen ve öldürenlere ne nam verebiliriz?

Elcevab: Cemel Vak'ası denilen, Hz. Ali ile Hz. Talha ve Hz. Zübeyr ve Aişe'i Sıddîka (Radıyallahu Teâla Anhüm Ecmaîn) arasında olan muharebe; adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin mücadelesidir. Şöyle ki:

Hz. Ali adalet-i mahzayı esas edip, Şeyheyn zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muarızları ise; Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslâmiye adalet-i mahzaya müsaid idi, fakat mürur-u zamanla İslâmiyetleri zaif muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye girdikleri için adalet-i mahzanın tatbikatı çok müşkil olduğundan, "ehven-üş şerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler. Münakaşa-i içtihadiye siyasete girdiği için, muharebeyi intac etmiştir. Madem sırf lillah için ve İslâmiyet'in menafii için içtihad edilmiş ve içtihaddan muharebe tevellüd etmiş; elbette hem katil hem maktul ikisi de ehl-i Cennet'tir, ikisi de ehl-i sevabdır diyebiliriz. Her ne kadar Hz. Ali'nin içtihadı musîb ve mukabilindekilerin hata ise de, yine azaba müstehak değiller. Çünki içtihad eden hakkı bulsa iki sevab var. Bulmazsa bir nevi ibadet olan içtihad sevabı olarak bir sevab alır. Hatasından mâzurdur. Bizde gayet meşhur ve sözü hüccet bir zat-ı muhakkik kürdçe demiş ki:

ژی شَرّ صَحَابَان مَکَه قَال وقیل لَوْرَاجَنّتینه قاتل وهَمْ قتیل

Yani: Sahabelerin muharebesinde kıyl ü kal etme. Çünki hem katil ve hem maktul ikisi de ehl-i Cennet'tir.

528- Adalet-i mahza ile adalet-i izafiyenin izahı şudur ki: (5:32)

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِىاْ رْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَالنَّاسَ جَمِيعًا

âyetin mâna-yı işarîsiyle: Bir masumun hakkı, bütün halk için dahi ibtal edilmez. Bir ferd dahi, umumun selâmeti için feda edilmez. Cenab-ı Hakk'ın nazar-ı merhametinde hak haktır, küçüğüne büyüğüne bakılmaz. Küçük, büyük için ibtal edilmez. Bir cemaatın selâmeti için bir ferdin rızası bulunmadan hayatı ve hakkı feda edilmez. Hamiyet namına rızasıyla olsa, o başka meseledir.

Adalet-i izafiye ise, küllün selâmeti için cüz'ü feda eder. Cemaat için, ferdin hakkını nazara almaz. Ehven-üş şer diye bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmağa çalışır. Fakat adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez. Gidilse zulümdür.

İşte İmam-ı Ali (R.A.) adalet-i mahzayı Şeyheyn zamanındaki gibi kabil-i tatbiktir deyip, hilafet-i İslâmiyeyi o esas üzerine bina ediyordu. Mukabilleri ve muarızları ise, kabil-i tatbik değil, çok müşkilatı var diye adalet-i izafiye üzerine içtihad etmişler. Tarihin gösterdiği sair esbab ise hakiki sebeb değiller, bahanelerdir." (M.53)

Bir atıf notu:

-Sahabeler zamanında meydana gelen böyle hâdiseleri medar-ı münakaşa etmemek, bak: 994, 995.p.lar.

Bir âyet notu:

Mü'minler arasında çıkan mukatelede esasat-ı şer'iyeye davette sulhu reddeden tarafı kat etmek caiziyeti (Kur'an 49:9)

529- CEM'İYYET جمعية :

(Cemiyet) Topluluk, birlik. Hey'et. *Bir yere cem' olma. *Manevi birlik teşkil eden cemaat. *Huk: Kazanç paylaşmaktan başka bir maksadla, ikiden ziyade şahsın ilim ve malumatlarını ve faaliyetlerini devamlı bir şekilde birleştirmek suretiyle bir esas nizamnameye müsteniden ve hükmî şahsiyyeti haiz olarak kurdukları teşekkül (Türk Hukuk Lügatı) *Tas: Zihnin yalnız Cenab-ı Hak ile meşguliyet hali.

*Edb: Tenasübü veya tezadı dolayısıyla birbirine uyan kelimeleri veya zıd olan kelimeleri beraber aynı ifade içinde bulundurmak. Edebiyat Lügatından bir misal:

Bir tair-i kudsîyi uçurdun yuvasından

Bir lâne-i sevdayı tebah eyledin ey mevt.

Bir tude türaba çevirip cism-i latifin

Bir haclegehi hâk-i siyah eyledin ey mevt.

"Tair, uçurdun, lâne, tude, türab, hâk" lafızları arasında tenasüb vardır. "bir tude türab" ile "cism-i latif", "haclegeh" ile "hâk-i siyah" arasında tezad vardır. Buna sözün cem'iyetli olması denilir.

530- Siyasî cemiyetçilik ittihamına karşı Bediüzzaman Hazretlerinin mahkeme müdafaatından iki parça:

"Hayat-ı içtimaiyenin bir temel taşı ve fıtrat-ı beşeriyenin bir hâcet-i zaruriyesi ve aile hayatından tâ kabile ve millet ve İslâmiyet ve insaniyet hayatına kadar en lüzumlu ve kuvvetli rabıta ve her insanın kâinatta gördüğü ve tek başına mukabele edemediği medar-ı zarar ve hayret ve insanî ve İslâmî vazifelerin ifasına mani' maddî ve manevî esbabın tehacümatına karşı bir nokta-i istinad ve medar-ı teselli olan dostluk ve kardeşane cemaat ve toplanmak ve samimane uhrevî cemiyet ve uhuvvet, hem siyasî cephesi olmadığı halde ve bilhassa hem dünya, hem din, hem âhiret saadetlerine kat'i vesile olarak iman ve Kur'an dersinde hâlis bir dostluk ve hakikat yolunda bir arkadaşlık ve vatanına ve milletine zararlı şeylere karşı bir tesanüd taşıyan Risale-i Nur şakirdlerinin pek çok takdir ve tahsine şayan ders-i imanda toplanmalarına, "cemiyet-i siyasiye" namını verenler, elbette ve herhalde ya gayet fena bir surette aldanmış veya gayet gaddar bir anarşisttir ki, hem insaniyete vahşiyane düşmanlık eder, hem İslâmiyet'e nemrudane adavet eder, hem hayat-ı içtimaiyeye anarşiliğin en bozuk ve müstereddi tavrıyla husumet eder." (Ş.288)

530/1- "Hayat-ı içtimaiye-i insaniyenin, hususan millet-i İslâmiyenin üssül esası:

Akrabalar içinde samimane muhabbet ve kabile ve taifeler içinde alâkadarane irtibat ve İslâmiyet milliyetiyle mü'min kardeşlerine karşı, manevî, muavenetkârane bir uhuvvet ve kendi cinsi ve milletine karşı fedakârane bir alâka ve hayat-ı ebediyesini kurtaran Kur'an hakikatlarına ve nâşirlerine sarsılmaz bir rabıta ve iltizam ve bağlılık gibi hayat-ı içtimaiyeyi esasıyla temin eden bu rabıtaları inkâr etmekle ve şimaldeki dehşetli anarşistlik tohumunu saçan ve nesil ve milliyeti mahveden ve herkesin çocuklarını kendine alıp karabet ve milliyeti izale eden ve medeniyet-i beşeriyeyi ve hayat-ı içtimaiyeyi bütün bütün bozmağa yol açan kızıl tehlikeyi kabul etmekle ancak Nur şakirdlerine medar-ı mes'uliyet cemiyet namını verebilir.

Onun için hakiki Nur şakirdleri çekinmeyerek Kur'an hakikatlerine karşı kudsî alâkalarını ve uhrevi kardeşlerine karşı sarsılmaz irtibatlarını izhar ediyorlar. O uhuvvet sebebiyle gelen her bir cezayı memnuniyetle kabul ettiklerinden, mahkeme-i âdilenizde hakikat-ı hali olduğu gibi itiraf ediyorlar. Hile ile, dalkavukluk ile ve yalanlarla kendilerini müdafaaya tenezzül etmiyorlar." (Ş.392) *(Bak: Cemaat)*

531- CENGİZ جنكيز : (Temuçin) Moğol Devleti'nin hükümdarlığını yapmıştır. İslâmî medeniyetleri ve kıymetleri tahrib eden zâlim ve müstebid bir hükümdar olarak tarihe geçen bir kimsedir. Miladi 1229'da ölmüştür. Asrının deccalıdır. *(Bak: Celaleddin-i Harzemşah, Hülâgu)*

Bir atıf notu:

-Cengiz, Hülâgu üç deccaldan biridir, bak: 14, 3844.p.lar)

532- CENNET جنة : Lügatta bahçe mânasında olup, örtmek mânasında olan (cann) kökünden, sık dal ve yapraklarıyla zemini örtüp gölgelendiren bağlık mânasındadır. Istılahta; mü'minlerin ebedî kalacakları saadet yerine isim ve alem olmuştur. *(Bak: Âhiret)*

Cennet'in tabakaları:

1. **Dâr-üs Selâm** *(Bak: 3326.p.),*
2. **Cennet-ül Me'va** *(Bak: Cennat-ül Me'va)*
3. **Cennet-ül Huld** (25:15)
4. **Cennet-ün Naim** (26:85, 56:89, 70:38), Cennat-ün Naim (5:65, 10:9, 22:56, 31:8, 37:43, 56:12, 68:34)
5. **Cennet-ül Firdevs** (18:107, 23:11)
6. **Cennet-ül Adn** *(Bak: Cennat-ül Adn)*
7. **Cennet-in Âliye** (69:22, 88:10)
8. **Cennet-ül Vesile** (5:35 işarî mâna ile ve اَلْوَسِيلَةُ مَنْزِلَةٌ فِىالْجَنَّةِ hadisiyle; Vesile, Cennet'te bir menzildir.) (E.T.1670) *(Müslim; Salât, 11. hadis de aynıdır.) (Bak: 542.p.sonu)*

Kur'anda geçen Cennet hakkındaki mezkûr isim ve tavsiflerden başka Dar-ul Gurefa: Cennet'in köşkleri, şahnişinleri ve yüksek yerleri (29:58) (25:75 âyetine de bak); Dar-ül emin: Dar-üs Selâm manasında korkusuz, tehlikesiz emin yer (44:51); Dar-ul Mukame: İkametgâh, vatan-ı aslî, cennet-i hususiye (35:35); Dar-ul Karar: Tagayyürsüz istikrarlı yer (40:39) gibi ifadeler de vardır. *(Bak: 132.p.)*

533- "Saadet-i ebediye iki kısımdır. Birinci ve en birinci kısmı: Allah'ın rızasına, lütfuna, tecellisine, kurbiyetine mazhar olmaktır. İkinci kısmı ise, saadet-i cismaniyedir. Bunun esasları; mesken, ekl, nikah olmak üzere üçtür. Ve bu üç esasın derecelerine göre saadet-i cismaniye tebeddül eder.

Ve bu kısım saadeti ikmal ve itmam eden hulûd ve devamdır. Çünkü saadet devam etmezse, zıddına inkılab eder." (İ.İ.144)

Cennet'te lezzetin devamı meselesine gelince: "Lezzetin hakiki lezzet olması, zeval görmeyip devam etmesindendir. Zira elemin zevali lezzet olduğu gibi, lezzetin zevali de elemdir; hatta zevalinin tasavvuru bile elemdir. Evet bütün mecazi âşıkların eninleri, bağırıp çağırmaları, bu kısım elemdendir. Ve bütün divanlarıyla yaptıkları ağlamalar, vaveylâlar, hep mahbubların firak ve zevallerinin tasavvurundan neş'et eden elemdendir. Evet pek çok muvakkat lezzetler var ki, zevalleri daimî elemleri intac ettiği gibi, çok elemlerin zevali de leziz lezzetlere bâis olur. Lezzet ve nimet ise, devam etmek şartıyla lezzet ve nimet sayılabilir." (İ.İ.146) *(Bak: Beka)*

534- "Sual: Şeriatta denilmiştir ki: "Cehennem ceza-yı ameldir, fakat Cennet fazl-ı İlahî iledir." Bunun sırr-ı hikmeti nedir?

Elcevab: İnsan icadsız bir cüz-i ihtiyarî ile ve cüz'î bir kesb ile, bir emr-i ademî veya bir emr-i itibarî teşkil ile ve sübut vermekle müdhiş tahribata ve şerlere sebebiyet verdiği gibi, nefsi ve hevası daima şerlere ve zararlara meyyal olduğu için, o küçük kesbin neticesinden hasıl olan seyyiatın mes'uliyetini o çeker. Çünki onun nefsi istedi ve kendi kesbiyle sebebiyet verdi. Ve şer ademî olduğu için, abd ona fâil oldu, Cenab-ı Hak da halketti. Elbette o hadsiz cinayetin mes'uliyetini, nihayetsiz bir azab ile çekmeye müstehak olur. Amma hasenat ve hayrat ise, madem ki vücudîdirler, kesb-i insanî ve cüz-i ihtiyarî onlara illet-i mûcide olamaz. İnsan onda hakiki fâil olamaz. Ve nefs-i emmaresi de hasenata tarafdar değildir. Belki rahmet-i İlahiye onları ister ve kudret-i Rabbaniye icad eder. Yalnız insan iman ile, arzu ile, niyet ile sahib olabilir. Ve sahib olduktan sonra; o hasenat ise, ona evvelce verilmiş olan vücud ve iman nimetleri gibi sâbık hadsiz niam-ı İlahiyeye bir şükürdür, geç-

miş nimetlere bakar. Va'd-i İlahî ile verilecek Cennet ise, fazl-ı Rahmanî ile verilir. Zâhirde bir mükâfattır, hakikatta fazldır. Demek seyyiatta sebeb nefistir, mücazata bizzat müstehaktır. Hasenatta ise sebeb Hak'dandır, illet de Hak'dandır. Yalnız insan iman ile tesahub eder. "Mükâfatını isterim" diyemez, "Fazlını beklerim" diyebilir." (L.84)

535- Âlemi, mâna-yı harfi ile tefekkür eden mü'mine, fazl-ı İlahînin bir tecellisi olarak âhirette beşyüz sene genişliğinde Cennet verilecektir. Zira "Dünyada, dünyanın âhiret mezraası ve esma-i İlahiye ayinesi olan iki güzel yüzüne karşı mütefekkirane muhabbetin uhrevî neticesi: Dünya kadar, fakat fani dünya gibi fani değil, baki bir Cennet verilecektir.

Hem dünyada yalnız zaif gölgeleri gösterilen esma, o Cennet'in ayinelerinde en şa'şaalı bir surette gösterilecektir. Hem dünyayı, mezraa-i âhiret yüzünde sevmenin neticesi: Dünyayı fidanlık, yani ancak fidanları bir derece yetiştiren küçük bir mezraası hükmünde olacak öyle bir Cennet'i verecek ki: Dünyada havas ve hissiyat-ı insaniye, küçük fidanlar olduğu halde, Cennet'te en mükemmel bir surette inkişaf ve dünyada tohumcuklar hükmünde olan istidadları, enva-ı lezâiz ve kemâlat ile sünbüllenecek surette ona verileceği, rahmetin ve hikmetin muktezası olduğu gibi, Hadisin nususuyla ve Kur'anın işaratıyla sâbittir. Hem madem dünyanın her hatanın başı olan mezmum muhabbeti değil, belki esmaya ve âhirete bakan iki yüzünü esma ve âhiret için sevmiş ve ibadet-i fikriye ile o yüzleri mamur etmiş, güya bütün dünyasıyla ibadet etmiş. Elbette dünya kadar bir mükâfat alması, mukteza-yı rahmet ve hikmettir. Hem madem âhiretin muhabbetiyle onun mezraasını sevmiş ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetiyle ayine-i esmasını sevmiş. Elbette dünya gibi bir mahbub ister. O da, dünya kadar bir Cennet'tir." (S.649)

536- Kur'an (3:133) âyetinde takva ehli için hazırlandığı bildirilen Cennet'in büyüklüğü hakkında zikredilen "arz" ifadesi şöyle tefsir ediliyor: "Arz" tûl mukabili en veya vüs'at veya karşılık ve bedel mânasınadır ki, bir şey satın alınmak için arzolunur.

Diğer bir âyette (57:21) عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ buyurulduğundan burada da (3:133) عَرْضُهَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ kâf-i teşbihin hazfıyla عَرْضُهَا عَرْضَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ mânası gözetilmiştir ve bu teşbihin hakiki

veya azamet-i vüs'atten kinaye olduğu da mevzubahs olmuştur. İbn-i Abbas ve Said İbn-i Cübeyr ve Cumhur demişlerdir ki: "Semavat ve Arz kumaş gibi yayılıp birbirine ulanınca, Cennet'in arzına bir mikyas olur. Tûlünü ise, Allah'tan başka kimse bilmez." Bu kavle göre Cennet, semavattan büyük demektir. Bazı ehadis-i Nebeviyede de Cennet, Arş-ı Azam'ın tahtında ve semavatın fevkinde bulunduğu vârid olmuştur. Bunun için السَّمَوَا ِ وَاْ َرْض وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا bir kişiye isabet eden Cennet diye de tefsir edilmiştir. Maamafih bu âyetin zâhiri, bu âlemin semavat ve arzı aynen Cennet'in arzı, عَرْضُهَا كَعَرْضِ âyeti de teşbihen böyle olduğunu gösteriyor. Bunların birini bedel, birini en mânasına hamlederek tevfik mümkün olduğu gibi, (55:46) وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ âyeti de her iki âyetteki Cennetleri başka başka olarak ahzetmeye müsaiddir." (E.T.1175) Kur'an (51:22) âyeti de Cennetin semavatın üstünde olduğuna işaret eder denilmiştir. *(Bak: 1015.p.)*

537- Cennet hayatında mü'minler, bir anda çok yerlerde bulunup cevelan etmeleriyle ve rü'yetullaha nailiyet ile pek büyük ihsanat-ı Rabbaniyeye mazhar olacaklardır.

Evet "fani, âciz bir hayvan-ı nâtık zeval ve firak sillesini daima yiyen biçare insana, birden ebedî, baki bir Cennet'te, Rahim ve Kerim bir Rahman'ın rahmetinde ve hayal sür'atinde, ruhun vüs'atinde, aklın cevelanında, kalbin bütün arzularında, mülk ve melekûtunda tenezzühe, seyerana ve cevelana muvaffak olduğun gibi, saadet-i ebediyede rü'yet-i cemaline de muvaffak olursun, denildiği vakit insaniyeti sukut etmemiş bir insan, ne kadar derin ve ciddi bir sevinç ve süruru kalbinde hissedeceğini tahayyül edebilirsin..." (S.583) *(Bak: Rü'yetullah)*

"Elbette nurani, kayıdsız, geniş ve ebedî olan Cennet'te, cisimlerin ruh kuvvetinde ve hiffetinde ve hayal sür'atinde olan ehl-i Cennet, bir vakitte yüzbin yerlerde bulunup yüzbin hurilerle sohbet ederek yüzbin tarzda zevk almak; o ebedî Cennet'e, o nihayetsiz rahmete lâyıktır ve Muhbir-i Sâdık'ın (A.S.M.) haber verdiği gibi hak ve hakikattır. Bununla beraber bu küçücük aklımızın terazisiyle o muazzam hakikatlar tartılmaz.

İdrak-i maâlî bu küçük akla gerekmez

Zira bu terazi o kadar sıkleti çekmez." (S.502)

538- "Sual: Ehadis-i şerifede denilmiştir ki: "Bazı ehl-i Cennet'e, dünya kadar bir yer veriliyor. Yüzbinler kasr, yüzbinler huri ihsan ediliyor." (*) Birtek adama bu kadar şeylerin ne lüzumu var, ne ihtiyacı var, nasıl olabilir ve ne demektir?

Elcevab: Eğer insan, yalnız camid bir vücud olsaydı veyahut yalnız mideden ibaret nebatî bir mahluk olsaydı veyahut yalnız mukayyed, ağır ve muvakkat ve basit bir zat-ı cismaniye ve bir cism-i hayvanîden ibaret olsaydı; öyle çok kasırlara, çok hurilere lâyık ve mâlik olmazdı. Fakat insan, öyle cami' bir mucize-i kudrettir ki; hatta şu dünya-yı fanide, şu kısa bir ömürde, şu inkişaf etmemiş bazı letaifinin ihtiyacı cihetiyle bütün dünyanın saltanatı, serveti ve lezaizi verilse belki hırsı tok olmayacaktır.

Halbuki ebedî bir dar-ı saadette, nihayetsiz istidada malik, nihayetsiz ihtiyaçlar lisanıyla, nihayetsiz arzular diliyle, nihayetsiz bir rahmetin kapısını çalan bir insan; elbette ehadisde beyan olunan ihsanat-ı İlahiyeye mazhariyeti makuldur ve haktır ve hakikattır. Ve şu hakikat-ı ulviyeye bir temsil dürbünüyle rasad edeceğiz. Şöyle ki: Şu Barla bağ ve bahçelerinin herbirinin ayrı ayrı mâliki bulunduğu halde, Barla'da gıdası itibariyle ancak bir avuç yeme mâlik olan herbir kuş, herbir serçe, herbir arı: "Bütün Barla'nın bağ ve bostanları, benim nüzhetgâhım ve seyrangâhımdır" diyebilir.

Barla'yı zabtedip daire-i mülküne dâhil eder. Başkalarının iştiraki onun bu hükmünü bozmaz. Hem insan olan bir insan diyebilir ki: "Benim Hâlikım, bu dünyayı bana hane yapmış; güneş benim bir lambamdır; yıldızlar benim elektriklerimdir; yer yüzü çiçekli-miçekli halılarla serilmiş benim bir beşiğimdir" der, Allah'a şükreder. Sair mahlukatın iştiraki, onun bu hükmünü nakzetmez. Bilakis mahlukat onun hanesini tezyin eder. Hanenin müzeyyenatı hükmünde kalırlar. Acaba bu daracık dünyada insan, insaniyet itibariyle, hatta bir kuş dahi böyle bir daire-i azîmde bir nevi tasarruf dava etse, cesim bir nimete mazhar olsa; geniş ve ebedî bir dar-ı saadette, ona beşyüz senelik bir mesafede bir mülk ihsan etmek, nasıl istib'ad edilebilir?" (S.501)

539- Hem "nasılki bu dünyada herkesin dünya kadar hususi ve muvakkat bir dünyası var. Ve o dünyanın direği onun hayatıdır. Ve zahirî ve batınî duygularıyla o dünyasından istifade eder. Güneş bir lambam, yıldızlar mumlarımdır der. Başka mahlukat ve ziruhlar bulunmaları o adamın mâlikiyetine

* İ.M. 37. Kitab-üz zühd, hadis:4339, ve Tirmizi hadis:2649 ve Tefsir-i Taberi ci:25 sh:57 ve Muhtasar-ı İbn-i Kesir ci:3 sh:296

mani olmadıkları gibi bilakis onun hususi dünyasını şenlendiriyorlar, ziynetlendiriyorlar.

Aynen öyle de; fakat binler derece yüksek, herbir mü'min için binler kasır [**] ve hurileri ihtiva eden has bahçesinden başka, umumi Cennet'ten beşyüz sene genişliğinde birer hususi Cennet'i vardır. Derecesi nisbetinde inkişaf eden hissiyatıyla, duygularıyla Cennet'e ve ebediyete lâyık bir surette istifade eder. Başkaların iştiraki onun mâlikiyetine ve istifadesine noksan vermedikleri gibi, kuvvet verirler. Ve hususi ve geniş Cennet'ini ziynetlendiriyorlar.

Evet bu dünyada bir adam, bir saatlik bir bahçeden ve bir günlük bir seyrangâhtan ve bir aylık bir memleketten ve bir senelik bir mesiregâhda seyahatından; ağzıyla, kulağıyla, gözüyle, zevkiyle, zaikasıyla, sair duygularıyla istifade ettiği gibi; aynen öyle de, fakat bir saatlik bir bahçeden ancak istifade eden bu fani memleketteki kuvve-i şamme ve kuvve-i zaika, bu baki memlekette bir senelik bahçeden aynı istifadeyi eder. Ve burada bir senelik mesiregâhtan ancak istifade edebilen bir kuvve-i bâsıra ve kuvve-i sâmia orada beşyüz senelik mesiregâhındaki seyahattan; o haşmetli baştan başa ziynetli memlekete lâyık bir tarzda istifade eder. Her mü'min derecesine ve dünyada kazandığı sevablar, haseneler nisbetinde inbisat ve inkişaf eden duygularıyla zevk alır, telezzüz eder, müstefid olur." (L.156)

540- Cennet'te, ruhanî lezzetlerle beraber cismanî lezzetler de vardır. Çünki "esma-i İlahiye'nin en cem'iyetli ayinesi cismaniyettedir. Ve hilkat-ı kâinattaki makasıd-ı İlahiyye'nin en zengini ve faal merkezi cismaniyettedir. Ve ihsanat-ı Rabbaniyenin en çok çeşitli ve rengarenkleri cismaniyettedir. Ve beşerin ihtiyacat dilleriyle Hâlik'ına karşı dualarının ve teşekküratının en kesretli tohumları yine cismaniyettedir. Maneviyat ve ruhaniyat âlemlerinin en mütenevvi çekirdekleri yine cismaniyettedir. Bunlara kıyasen, yüzer küllî hakikatlar cismaniyette temerküz ettiğinden, Hâlik-ı Hakim, zemin yüzünde cismaniyeti çoğaltmak ve mezkûr hakikatlere mazhar eylemek için öyle sür'atli ve dehşetli bir faaliyetle kafile kafile arkasına mevcudata vücud giydirir, o meşhere gönderir. Sonra onları terhis eder, başkalarını gönderir. Mütemadiyen kâinat fabrikasını işlettirir. Cismanî mahsulatı dokuyup, zemini âhirete ve Cennet'e bir fidanlık bahçesi hükmüne getirir. Hatta insanın cismanî midesini memnun etmek için o midenin hal diliyle bekasına dair dua-

[**] Bu kasırlar ve köşklerin Kur'an (9:72) (25:10) (61:12) âyetlerinde bahsi geçer. (Hazırlayanlar)

sını kemal-i ehemmiyetle dinleyip kabul ederek cevab vermek için, hadsiz ve hesabsız ve yüzbinler tarzlarda ve binler çeşit çeşit lezzetlerde gayet sanatlı taamları ve gayet kıymetli nimetleri cismaniyete ihzar etmek, bedahetle ve şeksiz gösterir ki; dar-ı âhirette Cennet'in en çok ve en mütenevvi lezzetleri cismanîdir. Ve saadet-i ebedi-yenin en ehemmiyetli ve herkesin istediği ve ünsiyet ettiği nimetleri cismanîdir.

Acaba hiçbir cihet-i ihtimali ve imkânı var mı ki; bu adi midenin hal diliyle beka duasını kabul edip nihayetsiz mu'cizatlı maddî taamlar ile onu minnetdar ederek, her vakit tesadüfsüz, kasdî olarak fiilen cevab veren bir Kadir-i Rahim, bir Alîm-i Kerim, kâinatın en ehemmiyetli neticesi ve arzın halifesi ve o Hâlik'ın güzidesi ve perestişkârı olan nev-i insanın insaniyet mide-i kübrası ile küllî ve yüksek ve daima arzu ettiği ve ünsiyet ettiği ve fıtraten istediği cismanî lezzetleri, dar-ı bekada verilmesine dair hadsiz umumi duaları kabul olmasın ve haşr-i cismanî ile fiilen cevab verilmesin; onu ebedî minnetdar etmesin. Adeta sineğin sesisini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin. Ve adi bir neferin kemal-i ehemmiyetle techizatına baksın; orduya hiç bakmasın, ehemmiyet vermesin. Bu yüz derece muhal ve bâtıldır. Evet (43:71) وَ فِيهَامَا تَشْتَهِيهِ اْ َ نْفُسُ وَ تَلَذُّ اْ َعْيُنُ âyetinin sarahat-ı kat'iyesiyle: İnsan, en ziyade ünsiyet ettiği ve dünyada nümunesini tatmış olduğu cismanî lezzetleri Cennet'e lâyık bir tarzda görecek, tadacak. Ve lisan, göz ve kulak gibi azaların ettikleri hâlis şükürler ve hususi ibadetlerin mükâfatları, o uzuvlara mahsus cismanî lezzetler ile verilecektir. Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan o derece cismanî lezzetleri sarih bir surette beyan eder ki, başka teviller ile mâna-yı zahirîyi kabul etmemek, imkân haricindedir." (Ş.228) *(Bak: 549, 1219.p.lar)*

541- Cennet'te yemek-içmek ve muamele-i zevciye meselesine gelince:

"Ekl ve şürb ve muamele-i zevciye; gerçi bu dünyada bir ihtiyaçtan gelir, bir vazifeye gider. Fakat o vazifeye bir ücret-i muaccele olarak, öyle mütenevvi leziz lezzet içlerine bırakılmıştır ki, sair lezaize tereccuh ediyor. Madem bu dar-ı elemde, bu kadar acib ve ayrı ayrı lezzetlere medar; ekl ve nikahtır. Elbette dar-ı lezzet ve saadet olan Cennet'te o lezzetler o kadar ulvi bir suret alıp ve vazife-i dünyeviyenin uhrevî ücretini de lezzet olarak ona katarak ve dünyevî ihtiyacı dahi, uhrevî bir hoş iştiha suretinde ilave ederek, Cennet'e lâyık ve ebediyete münasib, en cami' hayatdar bir maden-i lezzet olur." (S.499)

542- "Hem Cennet'te lüzumsuz, kışırlı ve fuzuli maddeler olmadığından

ehl-i Cennet'in ekl ve şürbünden sonra kazuratı olmadığını Hadis-i Şerif beyan ediyor. [48] Madem şu süfli dünyada, en adi zihayat olan ağaçlar, çok tagaddi ettikleri halde kazuratsız oluyorlar. En yüksek tabaka-i hayat olan Cennet ehli, neden kazuratsız olmasın." (S.501)

Bülûğ-ul Meram ci:3, sh:314'de Cennet'te erkeklerin iştiha ve şehvet kuvvetlerinden bahis vardır.

"Sual: اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ [49] sırrınca; "Dost, dostuyla beraber Cennet'te bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevi, bir dakikada sohbet-i Nebeviyede lillah için bir muhabbet peyda eder; o muhabbetle, Cennet'te Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın yanında bulunması lâzım gelir. Halbuki gayr-ı mütenahi feyze mazhar Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın feyzi, bir basit bedevi feyziyle nasıl birleşir?

Elcevab: Bir temsil ile, şu ulvi hakikata şöyle bir işaret ederiz ki, meselâ: Gayet güzel ve şa'şaalı bir bağda, muhteşem bir zat gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangâh öyle bir surette ihzar etmiş ki: Kuvve-i zaikanın hissedecek bütün lezaiz-i mat'umatı cami', kuvve-i bâsıranın hoşuna gidecek bütün mehasini şamil, kuvve-i hayaliyeyi keyiflendirecek bütün garaibi müştemil ve hâkeza bütün havass-ı zâhire ve bâtınayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur.

Şimdi iki dost var. Beraber o ziyafete giderler. Bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zaikası pek az olduğundan cüz'î zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvvet-i şammesi yok. Sanayi-i garibeden anlamaz. Hârika şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın binden ve belki milyondan birisini, kabiliyeti nisbetinde ancak zevkederek istifade eder. Diğeri ise; bütün zahirî ve batınî duyguları, akıl ve kalb ve his latifeleri, o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki; o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzellikleri ve letaifi ve garaibi, ayrı ayrı hissedip zevkederek, ayrı ayrı lezzet aldığı halde o dost ile omuz omuzadır. Madem bu karmakarışık, elemli ve daracık, şu dünyada böyle oluyor. En küçük ile en büyük beraber iken, Sera'dan Süreyya'ya kadar fark oluyor. Elbette dar-ı saadet ve ebediyet olan Cennet'te, –bittarik-ıl-evla– dost dostu ile beraber iken herbirisi istidadına göre sofra-i Rahmanurrahim'den istidadları derecesinde hisselerini alırlar. Bulundukları

48 İ.M. 37. Kitab-üz zühd, hadis:4333

49 S.B.M. ci:12 hadis:2007 ve ci:9 hadis:1495 ve S.M. ci:8 sh:109 hadis:165 ve K.H. hadis:2284

Cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına mani olmaz. Çünki Cennet'in sekiz tabakası [50] birbirinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı Azamdır. Nasılki mahrutî bir dağın etrafında, birbiri içinde, birbirinden yüksek, kaidesinden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa; o daireler birbirinin üstündedir... fakat birbirinin güneş görmelerine mani olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de, Cennetler de buna yakın bir tarz ile olduğu, Ehadisin mütenevvi rivayatı işaret ediyor." (S.499)

543- Dünyada fâsıklarla değil, salih kişilerle yapılan dostluk Cennet'te de devam eder. Evet "Dünyada "Elhubbu fillah" hükmünce; sâlih ahbablara muhabbetin neticesi: Cennet'te (15:47) عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ile tabir edilen, karşı karşıya kurulmuş Cennet iskemlelerinde oturup, hoş şirin güzel tatlı bir surette dünya maceralarını ve kadim olan hatıratlarını birbirine nakledip eğlendirmeleri suretinde; firaksız, safi bir muhabbet ve sohbet suretinde ahbablarıyla görüştüreceği, Kur'anın nassıyla sabittir." (S.648)

544- Hem dünya hâdisatı ve ahvali âhirette daimî manzaralar olacak, seyredilecektir. Evet "Dünya bir destgâh ve bir mezraadır. Âhiret pazarına münasib olan mahsulatı yetiştirir. Çok Sözlerde isbat etmişiz: Nasılki cin ve insin amelleri âhiret pazarına gönderiliyor. Öyle de: Dünyanın sair mevcudatı dahi, âhiret hesabına çok vazifeler görüyorlar ve çok mahsulat yetiştiriyorlar. Belki Küre-i Arz, onlar için geziyor; belki denilebilir ki, onun içindir. Bu sefine-i Rabbaniye, yirmidört bin senelik bir mesafeyi bir senede geçip, meydan-ı Haşrin etrafında dönüyor. Meselâ ehl-i Cennet, elbette arzu ederler ki, dünya maceralarını tahattur etsinler ve birbirine nakletsinler; belki o maceraların levhalarını ve misallerini görmeyi çok merak ederler. Elbette sinema perdelerinde görmek gibi; o levhaları o vak'aları müşahede etseler; çok mütelezziz olurlar.

Madem öyledir, herhalde dar-ı lezzet ve menzil-i saadet olan dar-ı Cennet'te, عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ (15:47) işaretiyle; sermedî manzaralarda, dünyevî maceraların muhaveresi ve dünyevî hâdisatın manzaraları Cennet'te bulunacaktır. İşte bu güzel mevcudatın bir an görünmesiyle kaybolması ve birbiri arkasından gelip geçmesi, menazır-ı sermediyeyi teşkil etmek için, bir fabrika destgâhları hükmünde görünüyor.

---

[50] Sahih-i Buhari 59. Kitab 9. babda ve T.T. ci:5 hadis:1131

Meselâ: Nasılki ehl-i medeniyet, fani vaziyetlere bir nevi beka vermek ve ehl-i istikbale yadigâr bırakmak için; güzel veya garib vaziyetlerin suretlerini alıp, sinema perdeleriyle istikbale hediye ediyor, zaman-ı maziyi zaman-ı halde ve istikbalde gösteriyor ve dercediyorlar... Aynen öyle de: Şu mevcudat-ı bahariye ve dünyeviyede kısa bir hayat geçikdikten sonra, onların Sani-i Hakim'i, âlem-i bekaya ait gayelerini o âleme kaydetmekle beraber âlem-i ebedîde, sermedî manzaralarda onların etvar-ı hayatlarında gördükleri vezaif-i hayatiyeyi ve mu'cizat-ı Sübhaniyeyi, menazır-ı sermediyede kaydetmek, muktezayı ism-i Hakim ve Rahim ve Vedud'dur." (M.293) *(Bak: A'raf)*

İki atıf notu:

-Âhirette hâdisat-ı âlem ve ahval-i şahsiyenin gösterilmesi, bak: 1123, 1124, 2334.p.lar.

-Ehl-i Cennet ve Cehennem'e önceden makamlarının gösterilmesi, bak: 507.p.

545- Gayet derin bir hakikat olan ehl-i Cennet ve Cehennem ile huri elbiselerinin mahiyetleri meselesine gelince:

"Ehl-i Cennet olan bir insan Cennet'in her nev'inden her vakit istifade etmek, elbette arzu eder. Cennet'in gayet muhtelif enva-ı mehasini var. Her vakit, bütün Cennet'in envaiyle mübaşeret eder. Öyle ise Cennet'in mehasininin nümunelerini, küçük bir mikyasta, kendine ve hurilerine giydirir, kendisi ve hurileri birer küçük Cennet hükmüne geçer. Nasılki bir insan, bir memlekette münteşir bulunan çiçekler enva'ını, nümunegah küçük bir bahçesinde cem'eder ve bir dükkancı, bütün mallarındaki nümuneleri bir listede cem'eder ve bir insan, tasarruf ettiği ve hükmettiği ve münasebetdar olduğu enva-ı mahlukatın nümunelerini, kendine bir elbise ve bir levazımat-ı beytiye yapıyor.

Öyle de: Ehl-i Cennet olan bir insan, hususan bütün duygularıyla ve cihazat-ı manevîyesiyle ubudiyet etmiş ve Cennet'in lezaizine istihkak kesbetmiş ise; herbir duygusunu memnun edecek, herbir cihazatını okşayacak, herbir letaifini zevklendirecek bir tarzda; Cennet'in herbir nev'inden birer mehasini gösterecek bir tarz-ı libası, kendilerine ve hurilerine rahmet-i İlahiye tarafından giydirilecek.

Ve o müteaddid hulleler bir cinsten, bir neviden olmadığına delil, şu mealdeki hadistir ki: "Huriler yetmiş hulle giydikleri halde, bacaklarındaki ilikleri görünür, setretmiyor." Demek en üstündeki hulleden tâ en alttaki hulleye kadar, ayrı ayrı mehasinle, ayrı ayrı tarzda hissiyatı ve duyguları

zevklendirecek, memnun edecek mertebeler var. Ehl-i Cehennem ise nasılki dünyada gözüyle, kulağıyla, kalbiyle, eliyle, aklıyla ve hâkeza bütün cihazatıyla günahlar işlemiş; elbette Cehennem'de onlara göre elem verecek, azab çektirecek ve küçük bir Cehennem hükmüne gelecek muhtelif-ül cins parçalardan yapılmış elbise giydirilmek, hikmete ve adalete münafi görünmüyor." (M.384) *(Bak: Huri)*

Kur'anda (22:19) âyetinde geçen **"siyabun min nar; ateşten elbise"** ifadesiyle ve mezkûr izaha tevfikan, ehl-i Cehennem elbisesine de bir işaret vardır.

Atıf notları:

-Kıyamette Cennet ve Cehennem'in tekmili, bak: 2017-2019.p.lar

-Cennet'te sür'at-i cevelan, bak: 2465.p.

-Cennet nimetleri, bak: 3655.p.da âyet notu ve 549.p.

-Bu dünyada kör olanların gözü, âhirette de kördür mealindeki (17:72) âyeti; dünyada istidadlarını körletenlerin o halleriyle haşrolacaklarına da işarettir, bak: 1268, 2403.p.lar.

546- Cennet'te bilinmedik hârika şeyler olduğunu bildiren şu rivayet de câlib-i dikkattir:

قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى : اَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ
مَا عَيْنٌ رَاَتْ وَ اُذُنٌ سَمِعَتْ وَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

Yani, **"Hak Teâla Hazretleri buyurmuştur ki: Ben sâlih kullarıma, gözlerin görmemiş, kulakların işitmemiş ve hiç bir insanın kalbine hutur etmemiş olan şeyleri hazırladım."** (51)

Mezkûr hadiste bildirilen ve ezdadın tefrikiyle mahza hayır ve nur olan ve dünyada idrak etmekten âciz kalınan Cennet hayatının fevkalâdeliğine örnek olabilir bir hadis de şudur:

وَلَوْ اَنَّ امْرَاَةً مِنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ اُطْلِعَتْ اِلَى اَهْلِ اَرْضِ لَضَائَتْ مَا
بَيْنَهُمَا وَلَمَلاَتْهُ رِيحًا وَلَنَصِيفُهَا عَلَى رَاْسِهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

51 H.G. hadis:250 ve İ.M. 37. Kitab-üz zühd, hadis:4333

Yani **"Cennet ehlinden bir kadın yeryüzündekilere görünse, Cennet ile dünya arasındaki mesafeyi ışığa boğar, güzel koku ile doldurur; onun başındaki örtüsü, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."** (52)

Dünya hayatında vukubulan mü'minler arasındaki kin ve gıll ü gış, Cennet'te gönüllerden nez'edilir, tamamen çıkarılıp kalbler temizlenir. *Bak: Kur'an (15:47)*

Cennet'te kaylule yeri mânasında olup "Makîl" tabir edilen istirahatgâh Kur'an (25:24) âyetinde geçer. R.K.K. 596 hadis sıra numarasında **Cennette uykunun olmadığı bildirilir.** Cennet çocukları için (Vildan) kelimesine bakınız. T.T. ci: 5, sh: 724 ve 765, Cennet'in evsafı hakkındadır.

Atıf notu:

-Cennet'te terakki, bak: 326, 327.p.lar

547- CENNAT-I ADN جنّا عدن : Adn Cennetleri. Hulûd üzere ikamet ve temekküm edilen Cennetler. (Kamus Tercümesinden)

Adn, bir yerde ikamet edip yerleşmek mânasına gelir. Cennât-ı Adn Kur'anda (9:72 (13:23) (16:31) (18:31) (19:61) (20:76) (35:33) (38:50) (40:8) (61:12) (98:8) âyetlerinde ve ekseriyetle "hulûd" mânasına zikredilir. (9:72) ile (61:12) âyetlerinde de zâhir mâna ile, güzel meskenler diye tercüme edilir.

548- CENNAT-ÜL ME'VA جنّا المأوى : Me'va Cennetleri. Kur'an (32:19) âyetinde geçen bu tabir, her mü'minin dünyada kazandığı amel-i salih ve füyuzat-ı manevîye derecelerine göre mükâfatlarını görecekleri me'va ve makamları mânasına da gelir *(Bak: 327.p.sonu)*

"Evet âlem-i süflînin manevî tezgahları ve küllî kanunları, avalim-i ulviyededir.

Ve mahşer-i masnuat olan küre-i arzın hadsiz mahlukatının netayic-i amelleri ve cin ve insin semerat-ı ef'alleri, yine avalim-i ulviyede temessül eder. Hatta hasenat Cennet'in meyveleri suretine, seyyiat ise Cehennem'in zakkumları şekline girdikleri, pek çok emarat ve pekçok rivayatın şehadeti ile ve hikmet-i kâinatın ve ism-i Hakîm'in iktizasıyla beraber, Kur'an-ı Hakîm'in işaratı gösteriyor.

---

52 T.T. ci:4 hadis:710 ve ci:5 hadis:1159, 1160 da mevzu ile alâkalıdırlar.

Evet zeminin yüzünde kesret o kadar intişar etmiş ve hilkat o kadar teşaub etmiş ki, bütün kâinatta münteşir umum masnuatın pekçok fevkinde ecnas-ı mahlukat ve esnaf-ı masnuat, küre-i zeminde bulunur, değişir daima dolup boşalır. İşte şu cüz'iyat ve kesretin menbaları, madenleri elbette küllî kanunlar ve küllî tecelliyat-ı esmaiyyedirki, o küllî kanunlar o küllî tecelliler ve o muhit esmaların mazharları da bir derece basit ve safi ve herbiri bir âlemin arşı ve sakfı ve bir âlemin merkez-i tasarrufu hükmünde olan semavattır ki, o âlemlerin birisi de Sidret-ül Münteha'daki Cennet-ül Me'vadır. Yerdeki tesbihat ve tahmidat, o Cennet'in meyveleri suretinde (Muhbir-i Sadık'ın ihbarı ile) temessül ettiği sabittir. İşte bu üç nokta gösteriyorlar ki; yerde olan netaic ve semeratın mahzenleri, oralardadır ve mahsulatı o tarafa gider." (S.580)

549- Cennet-ül Me'va Kur'anda (53:15) (79:41) âyetlerinde mezkûrdur.

Kur'anda (21:102) (41:31) (42:22) (52:22) (56:21) (77:42) ve emsali âyetlerinde de âhirette neler iştiha edilip istenirse, iştihaya uygun olarak o nimetlerin verileceği müjdelenir.

Hem yine Kur'anda (36:55 ilâ 58) (38:51, 52) (52:20 ilâ 24) (55:50 ilâ 71) (56:15 ilâ 37) (76:12 ilâ 22) (77:41,42) (78:31 ilâ 35) (83:22 ilâ 28) âyetleri Cennet nimetlerini beyan eden âyetlerden birkaç nümune olduğu gibi, (13:23) (52:21) âyetleri de akraba ve aileden salih olanlarla beraber Cennet'e girileceğini müjdeler. Müttakilere Cennet'in yakınlaştırılacağına (istifade ve telezzüzatlarının dereceleri üstün olacağına) dair (26:90) (50:31) (81:13) âyetleri de vardır.

550- CERBEZE جربزه : Aldatıcı sözlerle kurnazlık etme. Fazla sözlerle aldatıcılık, Haklı ve haksız sözlerle hakikatı gizleme. *Beceriklilik, fetanet ile temyiz ve cesaret-i mutedile ve kuvvet-i idareden ibaret olan sıfat-ı zihniye.

Bu kelime Arapçada hilekârlık, kurnazlık gibi aşağılayıcı bir mânada kullanıldığı halde, Türkçede beceriklilik ve konuşma kabiliyeti gibi memduh bir mânada da kullanılır.

551- "Sual: Cerbeze nedir?

Cevab: Müteferrik büyük işlerde, yalnız kusurları görmek cerbezeliktir; aldanır ve aldatır. Cerbezenin şe'ni, bir seyyieyi sünbüllendirerek hasenata galib etmektir..

Meselâ: Bir aşiretin herbir ferdi, bir günde attığı balgamı, cerbeze ile vehmen tayy-ı mekân ederek birden bir şahısta o muhassalı temsil edip başka efradı ona kıyas ederek, o nazar ile baksa..

Veyahut bir sene zarfında birisinden gelen rayiha-i keriheyi, cerbeze ile tayy-ı zaman ederek, bir dakika-i vahidede, o şahs-ı hazırda sudurunu tasavvur etse; acaba evvelki adam ne derece müstakzer, ikinci adam ne derece müteaffin... hattâ hayal gözünü kapasa, vehim dahi burnunu tutsa mağaralarından kaçsalar, akıl onları tevbih etmeğe hakkı olmayacaktır.

İşte şu cerbezenin tavr-ı acibi; zaman ve mekanda müteferrik şeyleri toplar, bir yapar. O siyah perde ile herşeyi temaşa eder. Hakikaten cerbeze, envaiyle garaibin makinesidir.

Görülmüyor mu ki, cerbeze-âlud bir âşıkın nazarında, umum kâinat, birbirine muhabbet ile müncezib, rakkasane hareket edip gülüşüyor.. Veyahut çocuğunun vefatıyla matem tutan bir vâlidenin cerbeze-âlud me'yusiyeti nazarında, umum kâinat hüzün-engizane ağlaşıyor." (S.T.İ. 83)

Atıf notları.

-Cerbezeli padişah hikâyesi, bak: 86.p.

-Cerbeze-i lisaniye sahibi münafık, bak: 760/1.p.

-Kuvve-i akliyenin ifratla cerbezesi, bak: 3388.p.

552- CERCİS (A.S.) جرجيز : (Circis)

Kur'anda ismi geçmeyen Cercis A.S. Taberi tarihine göre: İsa Aleyhisselâm'dan sonra havariler devrinde Filistin'de yaşamış ve İsa (A.S.)'ın şeriatı ile amel etmiş olan bir peygamberdir. Yedi sene tebliğde bulunarak Taberi ve Salebiye Musul hükümdarı tarafından çok işkencelere maruz kalmış, dört defa öldürülmüş ve mu'cize ile dirilerek tekrar tebliğ vazifesine devam etmiştir. Hristiyanlarca St. Georges namı ile anılan Cercis'in (A.S.) Kilise tarihine göre miladi 3. asrın nihayetlerinde Filistin'in Remle kasabasında doğduğu zannedilir. Buna göre Cercis (A.S.) havariler devrinde yaşamış olamaz. (Kamus-ül A'lam ve İslâm Ansiklopedisi'nden telhisen alınmıştır.) Kendisine düşmanlık eden kavim, ateşle helâk edilmiştir. En sonunda Cercis Aleyhisselâm yine şehid edilmiştir.

553- CESARET جسارة : Cesurluk, yiğitlik, korkusuzluk. *(Bak: Cihad)*

Cesaretin asıl menbaı imandır. Bazı insanlar fıtraten cesur olsalar bile, hakiki ve istikametli cesareti, imanla elde edebilirler. Bediüzzaman Hazretlerinin Rumeli seyahatinde trende sorulan bir suale verdiği cevab, bu hakikatı güzel isbat eder. Şöyle ki:

"Hürriyetin başında Sultan Reşad'ın Rumeliye seyahati münasebetiyle Vilayat-ı Şarkiye namına ben de refakat ettim. Şimendiferimizde iki mektepli mütefennin arkadaşla bir mübahase oldu. Benden sual ettiler ki: "Hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi daha kuvvetli, daha lâzım?" o zaman dedim:

Biz müslümanlar indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzat müttehiddir. İtibarî, zahirî, arızî bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. İkisine birbirinden ayrı ve farklı bakıldığı zaman; hamiyet-i diniye, avam ve havassa şamil oluyor. Hamiyet-i milliye, yüzden birisine -yani menafi-i şahsiyesini millete feda edene- has kalır. Öyle ise, hukuk-u umumiye içinde hamiyet-i diniye esas olmalı. Hamiyet-i milliye ona hâdim ve kuvvet ve kal'ası olmalı. Hususan biz şarklılar, garblılar gibi değiliz. İçimizde kalblere hakim, hiss-i dinîdir. Kader-i Ezelî ekser enbiyayı şarkta göndermesi işaret ediyor ki; yalnız hiss-i dinî şarkı uyandırır, terakkiye sevkeder. Asr-ı Saadet ve Tabiîn, bunun bir bürhan-ı kat'isidir.

Ey bu hamiyet-i diniye ve milliyeden hangisine daha ziyade ehemmiyet vermek lâzım geldiğini soran, bu şimendifer denilen medrese-i seyyarede ders arkadaşlarım! Ve şimdi zamanın şimendiferinde istikbal tarafına bizimle beraber giden bütün mektepliler! Size de derim ki:

554- "Hamiyet-i diniye ve İslâmiyet milliyeti, Türk ve Arab içinde tamamiyle mezcolmuş ve kabil-i tefrik olamaz bir hale gelmiş. Hamiyet-i İslâmiye, en kuvvetli ve metin ve arştan gelmiş bir zincir-i nuranidir. Kırılmaz ve kopmaz bir urvetü'l-vüskadır. Tahrib edilmez, mağlub olmaz bir kudsî kal'adır" dediğim vakit o iki münevver mekteb muallimleri bana dediler: "Delilin nedir? Bu büyük dâvaya büyük bir hüccet ve gayet kuvvetli bir delil lâzım. Delil nedir?"

Birden şimendiferimiz tünelden çıktı. Biz de başımızı çıkardık, pencereden baktık. Altı yaşına girmemiş bir çocuğu şimendiferin tam geçeceği yolun yanında durmuş gördük. O iki muallim arkadaşlarıma dedim:

İşte bu çocuk lisan-ı haliyle sualimize tam cevab veriyor. Benim bedelime o masum çocuk bu seyyar medresemizde üstadımız olsun. İşte lisan-ı hali bu gelecek hakikatı der:

Bakınız bu dabbetülarz, dehşetli hücum ve gürültüsünü ve bağırmasıyla ve tünel deliğinden çıkıp hücum ettiği dakikada, geçeceği yolda bir metre yakınlıkta o çocuk duruyor. O dabbetülarz tehdidiyle ve hücumunun tahakkümü ile bağırarak tehdid ediyor. "Bana rast gelenlerin vay haline" dediği halde o masum yolunda duruyor. Mükemmel bir hürriyet ve hârika bir cesaret ve kahramanlıkla beş para onun tehdidine ehemmiyet vermiyor.

Bu dabbetülarzın hücumunu istihfaf ediyor ve kahramancıklığıyla diyor: "Ey şimendifer! Sen ra'd ve gök gürültüsü gibi bağırmanla beni korkutamazsın."

Sebat ve metanetinin lisan-ı haliyle güya der: "Ey şimendifer! Sen bir nizamın esirisin. Senin gem'in, senin dizginin, seni gezdirenin elindedir. Senin bana tecavüz etmen haddin değil. Beni istibdadın altına alamazsın. Haydi yolunda git, kumandanının izniyle yolundan geç."

555- İşte ey bu şimendiferdeki arkadaşlarım ve elli sene sonra fenlere çalışan kardeşlerim! Bu masum çocuğun yerinde Rüstem-i İranî ve Herkül-ü Yunanî o acib kahramanlıklarıyla beraber tayy-ı zaman ederek, o çocuk yerinde burada bulunduklarını farzediniz. Onların zamanında şimendifer olmadığı için, elbette şimendiferin bir intizam ile hareket ettiğine bir itikadları olmayacak. Birden bu tünel deliğinden, başında ateş, nefesi gök gürültüsü gibi, gözlerinde elektrik berkleri olduğu halde birden çıkan şimendiferin dehşetli tehdid hücumuyla Rüstem ve Herkül tarafına koşmasına karşı o iki kahraman ne kadar korkacaklar, ne kadar kaçacaklar!... O hârika cesaretleriyle bin metreden fazla kaçacaklar. Bakınız nasıl bu dabbetülarzın tehdidine karşı hürriyetleri, cesaretleri mahvolur. Kaçmaktan başka çare bulamıyorlar. Çünki onlar, onun kumandanına ve intizamına itikad etmedikleri için muti bir merkeb zannetmiyorlar. Belki gayet müdhiş, parçalayıcı, vagon cesametinde yirmi arslanı arkasına takmış bir nevi arslan tevehhüm ederler.

556- Ey kardeşlerim ve ey elli sene sonra bu sözleri işiten arkadaşlarım! İşte altı yaşına girmeyen bu çocuğa o iki kahramandan ziyade cesaret ve hürriyet veren ve çok mertebe onların fevkinde bir emniyet ve korkmamak haletini veren, o masumun kalbinde hakikatın bir çekirdeği olan şimendiferin intizamına ve dizgini bir kumandanın elinde bulunduğuna ve cereyanı bir intizam altında ve birisi onu kendi hesabıyla gezdirmesine olan itikadı ve

itmi'nanı ve imanıdır. Ve o iki kahramanı gayet korkutan ve vicdanlarını vehme esir eden, onların onun kumandanını bilmemek ve intizamına inanmamak olan cahilâne itikadsızlıklarıdır.

557- Bu temsilde, o masum çocuğun imanından gelen kahramanlık gibi, bin senede İslâm taifelerinin birkaç aşiretinin (Türk ve Türkleşmiş milletin) kalbinde yerleşen iman ve itikad cihetiyle, ruy-i zeminde yüz mislinden ziyade devletlere, milletlere karşı imanından gelen bir kahramanlıkla, İslâmiyet ve kemalat-ı manevîyenin bayrağını Asya ve Afrika'da ve yarı Avrupa'da gezdiren ve "Ölsem şehidim, öldürsem gaziyim" deyip ölümü gülerek karşılamakla beraber, dünyadaki müteselsil düşman hâdisatlara karşı da, hatta mikroptan kuyruklu yıldızlara kadar beşerin küllî istidadına karşı düşmanlık vaziyetini alan o dehşetli şimendiferlerin tehdidlerine karşı, imanın kahramanlığıyla mukabele edip korkmayan; kaza ve kader-i İlahiyeye karşı imanın teslimiyetiyle korkmak, dehşet almak yerinde, hikmet ve ibret ve bir nevi saadet-i dünyeviyeyi kazanan başta Türk ve Arab taifeleri ve bütün Müslüman kabileleri, o masum çocuk gibi fevkalâde bir manevî kahramanlık gösterdikleri gösteriyor ki, istikbalin hâkim-i mutlakı, âhirette olduğu gibi dünyada da İslâmiyet milliyetidir. (H.Ş.64-69)

Kur'an (59:14) âyeti, din düşmanlarının İslâm cemaatine karşı, korkaklıklarından siperlerde ve teknik imkânlarla mukabele edeceklerine işaret eder. *(Bak: 284. paragraf haşiyesi)*

558- İmandan gelen cesaretin temin ettiği istinad noktasıyla kazanılan kalbî huzuru, hakiki imandan başka hiçbir şey veremez. Çünki:

"Abid, namazında der: اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Yani: "Hâlık ve Rezzak, ondan başka yoktur. Zarar ve menfaat, onun elindedir. O hem Hakîm'dir; abes iş yapmaz. Hem Rahim'dir; ihsanı, merhameti çoktur." diye itikad ettiğinden her şeyde bir hazine-i rahmet kapısını bulur, dua ile çalar. Hem her şey'i kendi Rabbisinin emrine müsahhar görür, Rabbisine iltica eder. Tevekkül ile istinad edip her musibete karşı tahassun eder. İmanı, ona bir emniyet-i tamme verir. Evet her hakiki hasenat gibi cesaretin dahi menbaı; imandır, ubudiyettir. Her seyyiat gibi cebanetin dahi menbaı, dalâlettir. Evet tam münevver-ül kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek. Fakat meşhur bir münevver-ül akıl denilen kalbsiz bir fâsık feylesof ise; gökte bir kuyruklu yıldızı görse, yerde titrer. "Acaba bu serseri yıldız Ar-

zımıza çarpmasın mı?" der; evhama düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terkettiler." (S.19)

559- Peygamberimiz (A.S.M.) imandan gelen şecaat ve cesaretin en yüksek derecesinde idi: "Başta İmam-ı Buhari, eimme-i hadis haber veriyorlar ki: Bir def'a gecede, Medine-i Münevvere'nin haricinde, düşman hücum ediyor gibi mühim bir hâdise işaa edildi. Sonra cesur atlılar çıktılar, gittiler. Yolda görüyorlar, bir zat geliyor. Baktılar, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Ferman etmiş: "Birşey yoktur." Meşhur Ebu Talha'nın atına binip, şecaat-ı kudsiyesi muktezasınca, herkesten evvel gitmiş, tahkik etmiş ve dönmüştü." (M.153)

Hem "Gar mes'elesinde, Ebu Bekir-is Sıddık ile beraber halâs ve kurtuluş ümidi tamamıyla kesildiği bir anda, لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا [53] "Korkma, Allah bizimle beraberdir." diye Ebu Bekir-is Sıddık'a verdiği teselli ve tavk-ı beşerin fevkinde bir ciddiyetle, bir metanetle, bir şecaatle, havfsız, tereddüdsüz gösterdiği vaziyet; elbette sıdkına ve nokta-i istinadı olan Hâlıkına itimad ettiğine güneş gibi bir bürhandır." (İ.İ.106)

Bir atıf notu:

- Peygamberimiz'in (A.S.M.) şecaatı, bak: 1370. p.sonu ve 2531.p.

560- Cesaretin zıddı olan korku hissinin de hikmeti ve meşru bir hududu vardır. Evet "Cenab-ı Hak, havf damarını hıfz-ı hayat için vermiş; hayatı tahrip için değil! Ve hayatı, ağır ve müşkil ve elîm ve azab yapmak için vermemiştir. Havf; iki, üç, dört ihtimalden bir olsa... hattâ beş-altı ihtimalden bir olsa, ihtiyatkârane bir havf, meşru olabilir. Fakat yirmi, otuz, kırk ihtimalden bir ihtimal ile havf etmek; evhamdır, hayatı azaba çevirir." (M.415)

Bir atıf notu:

-Keçinin ıztırar vaktindeki cesareti, bak: 379.p.

561- CESARET-İ MEDENİYE جسارة مدنيه :

Her türlü baskılara karşı çekinmeden hakikatı söylemek. Müsbet harekette korkmamak. Haklı olduğu bir mes'elede korku göstermemek. İçtimaî münasebetlerde girişkenliktir.

---

[53] Sahih-i Buhari Menakıb/25 ve fezail-i sahabe/2 ve Müslim, zühd/75

Diğer bir ifade ile, hürriyet-i şer'iyedeki "şefkatle cihazlanmış şehamet-i imaniye'dir. Yani tezellül etmemek, haksızlara zâlimlere zillet göstermemek, mazlumları da zelil etmemek. Yani hürriyet-i şer'iyenin esasları olan; müstebidlere dalkavukluk etmemek ve biçarelere tahakküm ve tekebbür etmemektir." (H.Ş.35)

Atıf notları:

-Zaifin kaviye karşı izzet-i nefsi, bak: 1878, 1879.p.lar.

-Aşağılık kompleksine kapılmamak, bak: 1882.p.

-Kuvve-i gazabiyenin ifrat, tefrit ve vasatı, bak: 3387.p.

562- CEVAMİ-ÜL KELİM جوامع الكلم :

İcazlı sözler, veciz ifadeler. Lafızları az, mânası çok kelâmlar, sözler, ibareler, fıkralar. *(Bak: Edebiyat)* Cevami-ül kelim hakkında bir hadis-i şerifte Resul-i Ekrem (A.S.M.) şöyle buyuruyor:

أُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمَ وَاخْتُصِرَ لِيَ الْكَلاَمُ اخْتِصَارًا

Yani: "Bana bir çok mânaları cami, en beliğ kelimeler verildi ve benim için sözler tamamıyla kısaltıldı. Yani, en az bir sözle bir çok mânaları ifade etmek meleke-i lisaniyesi ihsan buyuruldu." (54)

Demek oluyor ki, hadislerdeki kelime ve ifadelerde, çeşitli mâna vecihleri ve incelikleri bulunur. Bilhassa müteşabih ifadeler daha ince mânalıdır. *(Bak: 2764.p.)*

563- CEVŞEN-ÜL KEBİR جوشن الكبير : Büyük zırh, *Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (A.S.M.) vahiyle gelen en azîm ve en mühim bir münacatın ismidir. *(Bak: Dua)*

"Binbir esma-i İlahiyeye sarihan ve işareten bakan; ve bir cihette Kur'andan çıkan bir hârika münacat olan; ve marifetullahta terakki eden bütün âriflerin münacatlarının fevkinde bulunan; ve bir gazvede "Zırhı çıkar, onun yerine bu Cevşen'i oku" diye Cebrail vahiy getiren "Cevşen-ül Kebir" münacatı içindeki hakikatlar ve tam tamına Rabbine karşı tavsifler, Muhammed'in (A.S.M.) risaletine ve hakkaniyetine şahadet eder." (Ş.625)

54 H.G.hadis:113 ve K.H. hadis:420

Evet "Cevşen-ül Kebir ile, öyle bir marifet-i Rabbaniye ile, öyle bir derecede Rabbini tavsif ediyor ki; o zamandanberi gelen ehl-i marifet ve ehl-i velayet, telâhuk-u efkâr ile beraber, ne o mertebe-i marifete ve ne de o derece-i tavsife yetişememeleri gösteriyor ki; duada dahi onun misli yoktur. Risale-i Münacat'ın başında, Cevşen-ül Kebir'in doksandokuz fıkrasından bir fıkrasının kısacık bir mealinin beyan edildiği yere bakan adam, Cevşen'in dahi misli yoktur diyecek." (Ş.129)

"Evet o münacat, doksandokuz ukdeyi müştemil olup, herbir ukde sarihan veya zımnen oniki cevahir-i tevhidiyeyi tazammun etmektedir. Çünki meselâ, tayin makamında bir isim, mutlak bir vasıf ile çağrıldığı zaman, elbette onda yalnız o sıfatın hâkim olduğuna ve inhisarının altında bulunduğuna delâlet eder. Meselâ يَادَائِمُ denildiği zaman mânası şöyle olur ki: "Ey âlemde ondan başka dâim olmayan Allah! Yalnız sen dâimsin." (M.Nu.423)

564- "Hem meselâ, Kur'anın hakiki ve tam bir nevi münacatı ve Kur'andan çıkan bir çeşit hülasası olan Cevşen-ül Kebir namındaki münacat-ı Peygamberî'de (A.S.M.) yüz defa

سُبْحَانَكَ يَا اِلٰهِيْ اَنْتَ اَمَانٌ مَانٌ خَلِّصْنَا وَاَجِرْنَا وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ

cümlesinin tekrarında, tevhid gibi kâinatça en büyük hakikat ve mahlukatın rububiyete karşı tesbih ve tahmid ve takdis gibi üç muazzam vazifesinden en ehemmiyetli bir vazifesi ve şekavet-i ebediyeden kurtulmak gibi nev-i insanın en dehşetli meselesi ve ubudiyet ve acz-i beşerin en lüzumlu neticesi bulunması cihetiyle binler defa tekrar edilse yine azdır." (Ş.246)

Bir atıf notu:

-Cevşen-ül Kebir'in sevabı hakkında vesveseli suale cevab, bak: 3367.p.

Cevşen-ül Kebir, matbu Mecmuat-ül Ahzab eserinin 3. cildin 231. sahifesinden alınarak, İstanbul Cağaloğlu semtinde bulunan Sözler Yayınevi ile Envar Neşriyat tarafından basılıp neşredilen Hizb-ül Hakaik-ı Nuriye isimli eserin içindedir.

565- CEZA جزاء : Karşılık. *Cürüm veya günah işleyenlere verilen azab.

"Ceza, âtide mesuliyet, hiss-i mesuliyet, tatbik-i mesuliyet mânalarını da tazammun eder. Bunun için "yevmiddin"in lisanımızda bir ismi de "ruz-i

ceza"dır. Lâkin şunu unutmamalıdır ki, aslında ceza kelimesi şimdi mütearef olduğu gibi yalnız ikab ve ukubet demek olmayıp, iyi veya kötü yapılan bir işin tatlı veya acı karşılığını, ecrini vermek mânasına masdardır ve isim olarak bu ecre dahi ıtlak olunur. Meselâ: **"Cezakellahü hayran kesirâ"** demek, Allah sana çok hayırlı ecirler, mükâfatlar versin demektir." (E.T.82) *(Bak: Adalet, Hadd, Kısas, Mes'uliyet, Musibet, Mürted, Zina)*

Atıf notları:

-Cehennem'de azab, bak: 500-503.p.lar.

-Cezaya kesb-i istihkak, bak: 1900.p.

-Hata ve ceza, bak: 1079.p.da âyet notları.

-Had ve ceza, bak: 1103.p.da âyet notları.

-Masiyetin cezayı istilzam etmesi, bak: 2255/1.p.

-Cüz'î hataların küllî neticelerine göre cezası, bak: 3541.p.

-Mü'minlerin cezaları ekseriya dünyada verilir, bak: 722 ve 4073.p.lar.

-Kâfirin hikmet-i imhali, bak: Kur'an (42:21)

565/1- CEZALET جزالة : Rekaketsiz ifade. *Güzellik. *Müdebbirlik, akıllılık. *Azîm, büyük. *Edb: Kelimeler ince ve sert söylenişlerine göre; elfaz-ı cezle veya elfaz-ı rakika diye ikiye ayrılır. Elfaz-ı cezle: Söylenişte tatlılığı bulunan veya heybet, ululuk, çarpışma, korkutma, yıldırma ifadesi etmeye uygun kelimeler olarak ayrılır. Celadet, sadme, gazanfer, çekâçek, dırahşan gibi... Bu çeşit kelimelerle söylenen ve yazılan ifadelerde cezalet var denir. (Edebiyat Sözlüğü)

Hakikat lisanında cezalet; hakikat-ı nefs-ül emriyeyi ihata eden ve ona hâkim olan zatın yüksek dirayetine dayanan sözlerindeki sıhhat, isabet, nüfuz, emniyet ve itminankârlık vasfıdır. Bu mânada en yüksek cezalet, Kur'andadır. Zira Kur'an, kâinat hakikatlarını tam bir ihata ile görüp hükmeden Hâlik-ı Kâinat'ın kelâmıdır. *(Bak: 2097.p.)*

566- Evet "Kur'anın nazmında bir cezalet-i hârika var. O nazımdaki cezalet ve metaneti, "İşarat-ül İ'caz" baştan aşağıya kadar bu cezalet-i nazmiyeyi beyan eder. Saatın saniye, dakika, saatı sayan ve birbirinin nizamını tekmil eden ne ise, Kur'an-ı Hakîm'in herbir cümledeki, hey'atındaki,

nazım ve kelimelerindeki nizam ve cümlelerin birbirine karşı münasebatındaki intizamı öyle bir tarzda İşarat-ül İ'caz'da âhirine kadar beyan edilmiştir. Kim isterse ona bakabilir ve bu nazımdaki cezalet-i hârikayı bu surette görebilir." (S.370)

Hem "Kur'an başka kelâmlarla kabil-i kıyas olamaz. Çünki kelâmın tabakaları, ulviyet ve kuvvet ve hüsn-ü cemal cihetinden dört menbaı var. Biri mütekellim, biri muhatab, biri maksad, biri makamdır. Ediblerin yanlış olarak yalnız makam gösterdikleri gibi değildir. Öyle ise sözde "kim söylemiş, kime söylemiş, ne için söylemiş, ne makamda söylemiş" ise bak. Yalnız söze bakıp durma.

567- Madem kelâm kuvvetini, hüsnünü bu dört menbadan alır. Kur'anın menbaına dikkat edilse, Kur'anın derece-i belâgatı, ulviyet ve hüsnü anlaşılır. Evet madem kelâm mütekellime bakıyor; eğer o kelâm emir ve nehiy ise, mütekellimin derecesine göre irade ve kuvveti de tazammun eder. O vakit söz mukavemetsûz olur, maddî elektrik gibi tesir eder, kelâmın ulviyet ve kuvveti o nisbette tezayüd eder. Meselâ: يَا اَرْضُ ابْلَعِى مَاءَكِ وَيَاسَمَاءُ اَقْلِعِى (11:44) yani "Yâ Arz! Vazifen bitti, suyunu yut. Yâ Sema! Hacet kalmadı, yağmuru kes."

Meselâ: (41:11) فَقَالَ لَهَا وَلِلاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ yani "Yâ Arz, yâ Sema! İster istemez geliniz, hikmet ve kudretime ram olunuz. Ademden çıkıp, vücudda meşhergâh-ı san'atıma geliniz." dedi. Onlar da: Biz kemal-i itaatle geliyoruz. Bize gösterdiğin her vazifeyi senin kuvvetinle göreceğiz." İşte kuvvet ve iradeyi tazammun eden hakiki ve nâfiz şu emirlerin kuvvet ve ulviyetine bak.

Sonra insanların اُسْكُنِى يَااَرْضُ وَانْشَقِّى يَاسَمَاءُ وَقُومِى اَيَّتُهَاالْقِيَامَةُ gibi suret-i emirde cemadata hezeyanvari muhaveresi, hiç o iki emre kabil-i kıyas olabilir mi?

Evet temenniden neş'et eden arzular ve o arzulardan neş'et eden fuzuliyane emirler nerede? Hakikat-ı âmiriyetle muttasıf bir âmirin iş başında hakikat-ı emri nerede?..

Evet emr-i nâfiz büyük bir âmirin muti ve büyük bir ordusuna "Arş" emri nerede? Ve şöyle bir emir, âdi bir neferden işitilse; iki emir sureten bir iken, manen bir neferle bir ordu kumandanı kadar farkı var.

Meselâ: (36:82) اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيئاً اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونَ

(2:34) وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا ٰدَمَ te iki emrin kuvvet ve ulviyetine bak, sonra beşerin emirler nev'indeki kelâmına bak. Acaba yıldız böceğinin Güneş'e nisbeti gibi kalmıyorlar mı? Evet hakiki bir mâlikin iş başındaki bir tasviri ve hakiki bir sanatkârın işlediği vakit sanatına dair verdiği beyanatı ve hakiki bir mün'imin ihsan başında iken beyan ettiği ihsanatı, yani kavl ile fiili birleştirmek, kendi fiilini hem göze, hem kulağa tasvir etmek için şöyle dese: "Bakınız! İşte bunu yaptım, böyle yapıyorum. İşte bunu bunun için yaptım. Bu böyle olacak, bunun için işte bunu böyle yapıyorum." (S.430) gibi ifadeler, cezalet-i Kur'aniyeye birer misaldir.

568- CİFR جفر : (Cefr) Harflere verilen sayı değeri ile, geleceğe veya geçen hâdiselere, ibarelerden tarih düşürmek veya isme dair işaretler çıkarmak ilmidir. *(Bak: Ebced)*

569- CİHAD جهاد : (Cehd. den) Din düşmanı ile muharebe. *İlim ve imanla, sözle, fiille Allah yolunda çalışmak. Erkân-ı imaniye ve esasat-ı diniyeyi muhafaza ve imanı takviye için cehd ve gayret etmek. Şeriat-ı Garra'nın ahkâmını muhafaza, Kelimetullah'ı i'lâ, küfr-ü mutlakın ve küffarın (Süfyan ve Deccal'ın) fitnelerini def' ile hâkimiyet-i hakkı temin eylemek gayreti. Bu mücahede zamanımızda resmen vazifedar olmayan müslümanlar için, maddî olmaktan daha çok, manevî ve fikrîdir. *(Bak: Cemaat, Cesaret, Emr-i Bilmaruf, Galibiyet, Hicret, Mücahede, Tebliğ)*

İki atıf notu:

-İlm-i din tahsili ve cihad-ı manevî için bir cemaat-ı kalilenin bulunması, bak: 958/1.p.

-Tahsil-il ilim cihaddır, bak: 1567,1570.p.lar

569/1- Cihada dair pekçok âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler vardır. Meselâ:

قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَا ؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ

وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا
وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا اُحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِ
فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَاْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ وَاللّٰهُ ۬ يَهْدِى الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (9:24)

âyetinin ders ve ibret makamında olmak üzere çok kısa bir meali şöyledir:

"De ki: Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, zevceleriniz, akraba ve kabileniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve hoşunuza giden meskenleriniz, evleriniz size Allah ve Resulünden ve Allah yolunda cihaddan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri (lâyık olduğunuz cezası ve felaketi) gelinceye kadar bekleyin. Allah öyle fâsıklar güruhunu hidayete erdirmez."

Dinde emir ve tavsiye edilen a'mal ve vazifelerin tamamını bilfiil ve ekmel tarzda yapılamazsa da iktidar dairesinde yapmak gayreti ile beraber o ekmel dereceye binniyet ve bil'iltizam müteveccih olmalı: *(Bak: 453.p.)*

570- Diğer bir âyette de şöyle buyurulur:

وَجَاهِدُوا فِى اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ (22:78) "Allah uğrunda hakkıyla cihad ediniz." Cihad: Düşmana müdafaa gücünü sarf etmektir ki, üç kısımdır: Birisi, zâhir düşman ile mücahede; birisi, şeytan ile mücahede; birisi de nefs ile mücahededir. Bazıları burada cihaddan murad evvelkidir demiş, bazıları da heva ve nefs ile mücahededir demiş. Fakat evla olan, üç kısmın üçüne de şamil olmasıdır. Ve bu şümul, hakikat ile mecazın cem'i kabilinden değil, mücahede mefhumunun bizzat şümulündendir. Şübhe yok ki mücahede, mukateleden eammdır. Nitekim rivayet olunur ki, Hazret-i Hasan bu âyeti okumuş ve demiştir ki: Adam, Allah uğrunda cihad eder ve halbuki bir kılıç vurmamış bulunur." (E.T.3423) *(Bak: Müsbet Hareket)*

İ.M. 36. Kitab-ül Fiten bab: l, kelime-i tevhid diyen kimseye dokunulmıyacağı hakkındadır.

571- Cihad âyetlerinden biri de şöyledir:

"يَاَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ (9:73) "Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et. وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ve onlara karşı kalın ol, yumuşak davranma."

Bundan anlaşılıyor ki, cihad yalnız seyf ü kıtalden eammdır. Zira münafıklara gizli kâfir oldukları haysiyyetle açık kâfirler gibi harb ü kıtal ile cihad melhuz değildir. Münafıklara karşı cihad, izhar-ı hüccet ve ikame-i hudud ile müfesserdir. Filvaki' cihad; seyf, lisan vesair herhangi bir vasıta ve suret ile olursa olsun bezl-i cühd ederek çalışıp uğraşmak, mücahede eylemek demektir ki, kıtal bunun bir nev-i mahsusudur." (E.T.2591)

İslâm âlimleri, harb hukuku ile alâkalı olarak, (29:46) âyetinden, kendilerine tam tebliğ yapılmasına rağmen yine de mütecaviz olanlara müdahale etmek; (4:90) âyetinden de, mütecaviz olmayan gayr-ı müslimlere dokunmamak gerektiğini anlamışlardır.

İki atıf notu:

-Cihad, hürriyeti ikame etmek içindir, bak: 1421, 1423/2.p.lar.

-İncil'de Peygamberimiz'in (A.S.M.) cihada memur olacağını bildiren âyet, bak: 1661, 1664.p.lar.

-Mü'minler arasında muharebe, bak: 528.p.sonu

572- Peygamberimiz (A.S.M.) cihad hakkında:

" جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسَكُمْ وَاَلْسِنَتِكُمْ Müşriklerle mallarınız, canlarınız ve dillerinizle mücahede edin, buyurmuşlardır." [55]

"Düşmanla muharebe etmek, nass-ı hadisle kıyamete kadar devam edip gidecektir. Resulullah (S.A.V.): اَلْجِهَادُ مَاضٍ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ **yani "Cihad kıyamete kadar devam edecektir."** buyurmuşlardır." [56]

Kur'an (2:193) (8:39) gibi âyetlerde, fitne ehlinin ifsadat ve tecavüzatı durdurulup asayiş ve emniyetin tam temin edilmesine kadar, cihadın lüzumu beyan edilir. (3:200), (61:4) âyetlerinde de cihad yolunda tam tesanüd etmek emredilir.

573- Diğer bir rivayette de:

اِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَاَخَذْتُمْ اَذْنَا ۔ الْبَقَرِ

55 B.M. ci:4, sh: 90
56 B.M. ci:4, sh:99

وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْ ِ وَتَرَكْتُمْ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللّٰهُ
عَلَيْكُمْ ذُ ً َ يَنْزِعُهُ شَيْءٌ حَتَّى تَرْجِعُوا اِلَى دِينِكُمْ

İbn-i Ömer (radıyallahü anhüma)dan rivayet edilmiştir. Demiştir ki: "Resulullah (Sallallahü aleyhi Vesellem): Siz îne alış verişini yapar; sığırların kuyruklarına yapışır da ziraate razı olur ve cihadı terkederseniz Allah üzerinize bir mezellet musallat eder de, tâ dininize dönünceye kadar onu kaldırmaz. derken işittim."

574- Bey-i îne: Bir malı ma'lum bir fiat ve ma'lum bir müddetle satarak sonra o malın çoğu kendi zimmetinde kalsın diye müşteriden onu sattığından daha ucuz fiatla satın almaktır.

"Sığırların kuyruklarına yapışırsınız" ta'biri, cihadı bırakıp da çiftçilikle meşgul olmaktan kinayedir. Aynı kinaye lisanımızda da kullanılır. "Sen kara öküzün kuyruğuna iyi sarıl" derler ve bununla çiftçiliği kastederler. "Ziraate razı olmak", bütün düşünce ve kaygılarının bundan ibaret olmasından kinayedir." (57)

Bu rivayet, dünya menfaatlerine şiddetle sarılıp din için çalışmayı terk edenleri ve terk etmeyi zecr ü takbih eder.

Kur'an, (9:38 ilâ 42) ve emsali âyetlerinde, Fisebîlillah cihadı, dünya menfaatlerine tercih etmek gerektiğini beyan eder.

Aile ve mal meşguliyetleri, cihad ve dinî hizmetlerden geri kalmaya bahane gösterilmemeli, yani din ile dünya işi teâruz edince, hizmet-i diniye tercih ve ta'cil edilmelidir. *(Bak: Kur'an 48.11 âyeti)*

Bir atıf notu:

-Din yolunda Allah için hicret eden cemaat-ı kalile, bak: 958/1.p.

575- Bütün ümmet için bilhassa İslâm ve Kur'an hizmetinde fedakârane ve sebatkârane çalışan mücahidler için, daima tazeliğini koruyan ve Kur'an (9:117, 118) âyetlerinde bahsi geçen Tebük Seferi'ndeki bir hâdisede çok çeşitli ders ve ibretler vardır. Ezcümle, maddî ve manevî cihadda bir tekâsül ve ihmal, bilhassa kendi şahsî hayatına temayül gösterip özürsüz olarak cihaddan geri kalmak ve böylece cihad ruhuna ve fedakârane sebata fütur

57 B.M. ci:4, sh. 85-86

getirmek ve kuvve-i manevîyeyi kırmaya sebeb teşkil etmek, büyük mes'uliyetleri mûcibdir. Cihad ruhuna zararlı düşen bu gibi fiil ve hareketlerin cemaatça ve bilhassa ileri gelen kimseler tarafından takbih edilmesi, böyle temayül ve hissiyatların inkişafına meydan verilmemesi, bir nevi tenkil mânasında, bu hâdise bir levha-i ibrettir.

İşte bu hakikatı bize ders veren uzun bir hadis, Buhari'de yer almakta ve hâdiseyi Kâ'b bin Malik (R.A.) şöyle anlatmaktadır:

576- "Resulullah ile müslümanlar gaza hazırlığıyla meşgul oldular. Ben de onlarla beraber yola hazırlanmak için sabahleyin evden çıkıp dolaşırdım Hiçbir iş görmeden akşam üzeri döner gelirdim. Ve kendi kendime: "Hazırlanmağa kudretim, vaktim müsaittir" derdim. Bu ihmalcilik bende durmayıp devam etmişti. Ve neticede, sefere hazırlanamadım ve geri kaldım.

Resulullah gazaya gittikten sonra çarşıya, pazara çıktığım ve halk arasında dolaştığım sıra beni en fazla mahzun ve mükedder eden bir şey vardı. O da halk arasında (imanı yerinde, vücudu zinde kimse) görmemekliğim; ancak ya nasiyesine nifak damgası vurulmuş kimselerden bir kişi yahut da ma'lul olup da Allah Teâla'nın mazur gördüğü bir mü'min görürdüm.

Sonra Resulullah bir sabah seferden dönüp Medine'ye teşrif buyurdu. Resulullah bir seferden geldiğinde ilk iş olarak mescide girmek ve orada iki rekat namaz kılmak, sonra halkın "Hoş geldiniz!" temennilerini kabul etmek için oturmak itiyadında idi. Bu defa da bu âdetini yerine getirip mescidde oturunca, Tebük Seferi'ne gitmeyip arda kalanlar Resulullah'a gelerek özür dilemeye ve yemin ile özürlerini te'yid etmeğe başladılar. Bunlar seksen kadar er kişiydiler.

Resulullah bunların hallerine göre özürlerini ve biatlerini kabul ve onlar için istiğfar buyurdu. Ve bunların iç yüzünü ve hakikatını Allah Teâla'ya havale eyledi. Bu arada ben de huzura geldim. Ve Resulullah'a selâm verince gazablı bir tebessümle gülümsedi. Sonra bana "Gel" dedi. Ben de yürüyüp vardım, tâ önünde oturdum. Bana "Seni nasıl bir mani geri bıraktı? Sen Akabe'de arkana biat almış değil mi idin?" buyurdu. Ben de şöyle cevap verdim: "Evet vallahi ya Resulallah! Size nusret etmeğe söz verdim. Vallahi benim seferden tahallüfüm hakkında arzedecek hiç özrüm yoktur. Vallahi ben sizden geri kaldığım zamanki kadar hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha sühuletli değildim." Bu mazuratım üzerine Resulullah (A.S.M.): "Hakikaten bu, doğru söyledi Ey Kâ'b! Haydi kalk; Allah hakkında hükmedinceye kadar bekle" buyurdu..

577- Resulullah, kendisinden seferde geri kalanlardan bizim işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümanları nehyetti. Halk da bizden çekindiler ve bize yüzlerini ekşittiler. Hatta bana yeryüzü yabancılaştı. Bu hakidan benim bildiğim toprak değildi. Bu hal üzere elli gün kaldık. İki arkadaşım halktan çekildiler ve evlerinde oturup ağlamakla vakit geçirdiler. Fakat ben onların daha genci ve daha salabetlisi idim. Bu cihetle ben evimden çıkardım. Ve mescide gidip müslümanlarla beraber namazda hazır bulunurdum. ve sokaklarda, çarşıda dolaşırdım. Halbuki hiçbir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra Resulullah'ın meclisine varır ve kendine selâm verirdim. Ve içimden: Acaba Resulullah selâmıma mukabele ederek dudaklarını oynattı mı, yoksa oynatmadı mı? derdim. Sonra namazı Resulullah'ın yakınında kılardım da gizlice onu gözetlerdim. namazıma yöneldiğim sıra o bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca da yüzünü çevirirdi.

Nihayet halkın cefasından ıztırab çektiğim bu hal uzayınca bir gün gittim, tâ Ebu Katade'nin bahçe duvarından aştım. Ebu Katade, amcam oğlu ve halk arasında beni en çok seven bir zat idi. Vardım ona selâm verdim. Vallahi selâmımı almadı. Ben: "Ey Ebu Katade! Allah adına and vererek sana sorarım: Benim Allah'ı ve Resulullah'ı sevdiğimi bilir misin? dedim. Sustu, cevab vermedi. Tekrar and verdim. Allah aşkına sordum. Yine sükût etti. Üçüncü bir daha Allah adına and verdim. Bu defa: "Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı. Artık döndüm, duvardan aştım.

578- Kâ'b bin Malik rivayetine devam ederek der ki: Birgün Medine çarşısında gidiyordum. Medine'ye zahire satmağa gelen Şam ahalisinden nebetî bir fellah, bir ekinci: "Kâ'b bin Malik'i bulmağa bana kim delâlet eder?" diye soruyordu.

Bunun üzerine halk ona beni göstermeğe başladılar. Nihayet nebetî kişi bana geldi. Ve Gassan Melikinden bir mektup verdi. Bakınca: (Emma ba'dü)den sonra bu mektupta şöyle yazıldığını gördüm: "Haber aldığıma göre, sahibin (Peygamber) sana cefa ve eza ediyormuş. Allah seni hakaret görecek ve hakkın zayi olacak bir mevkide tahkir ve tezlil için yaratmamıştır. Orada durma, bize gel! Sana şanına lâyık bir surette hürmet ve ihsanda bulunuruz."

Bu mektubu okuyunca, bu da öbürüsü gibi bir belâdır, dedim. Hemen bu sayfayı ocağa attım, ocakta yaktım.

Nihayet bu elemli elli günden kırk günü geçtiğinde bir gün baktım ki

Resulullah'ın gönderdiği bir zat (Huzeyme bin Sabit) bana geliyor. Huzeyme gelip, bana: "Resulullah sana kadınından ayrılmanı emrediyor!" dedi. Ben de: "Kadınımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?" dedim. O da: "Hayır, boşama, yalnız ondan ayrı bulun, kadınına yaklaşma." dedi.

Resulullah, Huzeyme ile iki arkadaşım Murar ve Hilal'e de bunun gibi emir göndermişti. Bu emir üzerine kadınıma, "Haydi ehline (baban ailesi yanına) git, Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar, onların yanında bulun!" dedim.

579- Bundan sonra on gün daha durdum. Ta ki Resulullah'ın bizimle halkı görüşmekten menettiği tarihten itibaren elli günümüz dolmuştu. Vakta ki ellinci günün sabahında sabah namazını kıldım. Ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Öyle bir halde bulunuyordum ki, Allah Teâla'nın (Tevbe Suresinde) zikrettiği vechile hayatım bana güçleşmişti. Ve yeryüzü bütün genişliği ile başıma dar gelmişti. İşte bu sırada Sili Dağı üzerine en yüksek sesiyle: "Ey Kâ'b bin Malik, müjde!" diye olanca kuvvetiyle bağıran birisinin sesini işittim. Hemen secdeye kapandım. Ve anladım ki darlık gitmiş, genişlik gelmiştir. Ve Resulullah sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın, bizim üzerimize tevbesini (nedametlerimizin kabulünü) ilan etmiştir de, halk bize müjdelemeğe koşmuştur.

Arkadaşlarım tarafına da bir takım müjdeciler gitmişlerdi. Bana da bir kişi (Zübeyr bin Avvam) müjdelemek üzere atını sürmüştü. Ve Eslem kabilesinden bir müjdeci (Hamza bin Amr) da koşup Sili Dağı'nın üstüne çıkmıştı. Bunun sesi attan sür'atli idi.

Sevimli sesini işittiğim bu müjdeci bana gelince üzerimdeki iki kat elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bundan başka elbisem yoktu. Ebu Katade'den iğreti iki kat elbise alıp giydim. Hemen Resulullah'a (A.S.M.) koştum.

Ashab, beni takım takım karşıladılar. Tevbemin kabulünü (günahtan beraetimi) tebrik ediyorlar ve: Allah'ın, tevbeni kabul buyurması sana kutlu olsun! diyorlardı.

580- Kâ'b rivayetine devam ederek der ki: Nihayet mescide girdim. Resulullah oturmuştu. Etrafında ashab çevrelenmişti. Hemen Talha bin Ubeydullah kalktı, koşarak geldi, musafaha etti, elimi sıktı ve beni tebrik etti. Vallahi muhacirlerden Talha'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Talha'nın bu lütfunu unutmam.

Kâ'b der ki: Vaktaki Resulullah'a (A.S.M.) selâm verdim. Mübarek yüzü meserretten şimşek çakar gibi şakır bir halde bana: "Bir günün hayır ve saadeti ile müjde sana ey Kâ'b ki, annen doğurduğu günden beri yaşadığın günlerin en hayırlısı!" buyurdu. Ben: "Ya Resulallah! Bu tebşir, tarafınızdan mı, yoksa Allah tarafından mı?" dedim. Resulullah: Hayır, benim tarafımdan değil, doğrudan Allah tarafından! buyurdu. Esasen Resul-i Ekrem, taraf-ı İlahîden tesrir buyurulduğu zaman mübarek yüzü parladı, hatta o bir ay parçasına benzerdi. Biz de meserretli bir vahiy geldiğini, onun bu sevimli simasından anlardık.

Vaktaki Resulullah'ın huzurunda oturdum. "Ya Resulallah! Allah ve Resulullah'ın rızası için hâlis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmak ve malımın hepsini fukaraya dağıtmak istiyorum. Bu istek, tevbemin kabulü icabındandır" dedim. Resulullah (A.S.M.): "Hayır, malının bir kısmını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır!" buyurdu. Ben de "Şu Hayber'deki hissemi alıkorum" dedim." (S.B.M. Hadis no:1659)

Bir atıf notu:

-Hizmet ehlinde sebatkârlığın lüzumu, bak: 3940/10.p.

581- Cihad, şehadetle velayet kazandırır. *(Bak: Şehid)*

Evet "şehid velidir. Cihad farz-ı kifaye iken farz-ı ayn olmuştur. Belki muzaaf bir farz-ı ayn hükmüne geçmiştir. Hac ve zekat gibi, cihadda da niyetin tasarrufu azdır. Hatta adem-i niyet dahi asıl nokta-i nazarından niyet hükmündedir. Demek zıdd-ı niyet, yakînen tebeyyün etmezse, cihad şehadet-i hakikiyeyi intac eder. Zira vücub tezauf etse, taayyün eder. İhtiyarı tazammun eden niyetin tesiri azalır." (H.Ş.143)

Din düşmanlarıyla cihad yolundaki musibetlerin, imtihan sırrına bakan derin hikmetleri vardır. Ezcümle bu gelen âyet mezkûr hakikatı pek açık ifade eder. Şöyle ki:

"(47:4) وَلَوْ يَشَاءَ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ Eğer Allah dileyecek olsaydı onlardan yani o küfredip Allah yolundan sapan veya men'eden kâfirlerden öcünü, intikamını alıverirdi. Herhangi bir helâk sebebiyle helâk ediverirdi. Meselâ yere geçiriverirdi, volkan yapar, gark eder ilh...

وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ Velakin bazınızı bazınızla mübtela kılmak,

imtihan etmek için öyle harb ü darb emrini veriyor. Yani mu'cize ile cebren yapmak için değil, şer'u kanun ile emren yapmak ve insanları birbiriyle def'edip Allah yolunda mücahede edenleri sevaba erdirmek için bu emirleri veriyor." (E.T.4378) *(İmtihan maddesinin sonundaki âyet notlarına da bakınız.)* (29:6) âyeti de mezkûr mâna ile alâkalıdır.

582- Din yolunda çeşitli meşakkalerle imtihan olmak olan İlahî hikmetin hükmü her zaman caridir. Ezcümle: Bediüzzaman Hazretleri talebeleriyle hapishanelerde çektikleri musibetleri, mezkûr hikmetle tefsir ederken şöyle diyor:

"Birden bu sabah kalbe ihtar edildi ki: Siz bu şiddetli imtihana girmek ve inceden inceye sizi kaç defa "altun mu, bakır mı" diye mehenge vurmak ve her cihette sizi insafsızca tecrübe etmek ve nefislerinizin hisseleri ve desiseleri var mı yok mu üç-dört eleklerle elenmek; hâlisane, sırf hak ve hakikat namına olan hizmetinize pekçok lüzumu vardı ki; kader-i İlahî ve inayet-i Rabbaniye müsaade ediyor. Çünki böyle meydan-ı imtihanda inatçı ve bahaneci insafsız muarızların karşısında teşhir edilmesinden herkes anladı ki: Hiç bir hile, hiç bir enaniyet, hiçbir garaz, hiçbir dünyevî uhrevî ve şahsî menfaat karışmayarak, tam hâlis, hak ve hakikattan geliyor. Eğer perde altında kalsaydı, çok mânalar verilebilirdi. Daha avam-ı ehl-i iman itimad etmezdi. "Belki bizi kandırırlar" der ve havas kısmı dahi vesvese ederdi. Belki bazı ehl-i makamat gibi kendilerini satmak, itimad kazanmak için böyle yapıyorlar diye daha tam kanaat etmezlerdi. Şimdi imtihandan sonra, en muannid vesveseli dahi teslime mecbur oluyor. Zahmetiniz bir, kârınız bindir inşâallah." (Ş.522) Demek, dinî hizmetlerde ihlas esastır.

Kur'an (4:95,96) âyetleri, mücahidlerin diğer mü'minlerden fazilet ve derece farklılığını ve (9:87, 93) âyetleri de, aileleriyle beraber kalmayı tercihen cihadı terk edenlerin hallerini beyan eder.

(9:46,47) âyetleri de cihad yolunda keyfiyet ehlini tercih etmeye işaret eder. (4:104) âyeti ise, cenneti uman mü'minin kâfirden daha gayretli olmasını ister. Allah, mü'minlerin canlarıyla mallarıyla cihad etmelerini ister. Kur'an (3:186) (4:95) (8:72) (9:20, 41, 88) (49:15) (61:11) âyetleri örnek verilebilir. Ve yine Kur'an (2:207) âyetinde rıza-yı İlahî için nefsini (kendini, hayatını) Allah'a satmak (feda etmek) dersi verilir. (9:111) âyeti de bununla alâkalıdır. Kur'an (8:60) âyetinde, cihadın teknik imkânlarının hazırlanması ve caydırıcı kuvvet ortaya konması tavsiye edilir.

583- İslâm cemiyetleri içinde meydana gelen fitnelere karşı yapılacak

cihad, maddî değil, manevîdir. Manevi cihad, her zaman makbul ve sevablı olup, can itlafı olmaz ve musibetlere sebeb olan dâhildeki maddî cihad gibi mes'uliyet ihtimali de yoktur.

Bütün ümmete şâmil ittihad-ı İslâm içinde teşekkülü gereken icma-ı ümmet mânasında bir şûra-yı ümmet merciine dayanmadan, resmî bir makam ve salahiyete sahib olmadan, din ve ümmet-i İslâm namına maddî mücadelelere girilmemelidir. Çünki böyle bir mücadeleye salahiyettar olan ferd ve zümreler, yahud fırkalar değil, ancak bütün ümmet-i İslâmı temsil eden merci'dir, şûra-yı ümmettir. *(Bak: 1339, 3579 ilâ 3582.p.lar)*

O halde hayat-ı içtimaiye ve siyasiye ile alâkadar olanların o mercii teşkil edecek olan ittihad-ı İslâm'ın tahakkukuna hizmet etmeleri evleviyet kazanıyor. *(Bak: İttihad-ı İslâm)*

584- Evet, harice karşı yapılan cihadda kuvvet kullanılır. Fakat zaruret-i kat'iye olmadıkça dahilde kuvvet kullanılmamalıdır. Çünki hastalar, ihtiyarlar, çocuklar gibi şefkata muhtaç olanlar, cemiyette iç içe karışık olduğundan, böyle menfi hâdiselerde onlar daha çok perişan olurlar ve zulme uğrarlar.

İşte bunun gibi daha pek çok hikmetler için Kütüb-ü Hadisiyenin Kitabül Fiten kısmındaki bazı bablarında, dahilî fitnelere karşı silahlı mücadeleler men edilmiştir. Ancak idareciler müsbet şahıslar ise, fitne ehlini tenkil ve tecziye edebilirler ve etmelidirler. *(Bak: Müsbet Hareket)*

Dinde bir kısım fer'î hükümler var ki, zamanın ve mekânın değişen şartları ile alâkalıdır. O şartlara göre hükümleri şer'î kaynaklarda görmek ve tatbikatlarını göstermek, dinde büyük şahsiyetlere has olup onların icmaiyle teşri' olunur.

Ahkâmda rey sahibi olmayan müslüman, âyet ve hadislerden ahkâm istinbat edemez. Ancak müteşabih ve müşkil olmayan âyet ve hadislerden seviyeye göre ibret derstleri alabilirler.

Binaenaleyh gerek aşağıda derc edilen hadisler ve gerek bu ansiklopedinin diğer kısımlarında bulunan âyet ve hadisler, ahkâm-ı Şer'î istinbat etmek için konulmamıştır. Belki ibret, ikaz ve teşvik gibi hikmetler içindir.

585- Menfi hareketlerden kaçınmayı tavsiye eden bir kaç hadis ve mealleri:

سَتَكُونُ فِتَنٌ الْقَائِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا

خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِى وَالْمَاشِى فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِى مَنْ
تَشَرَّفَ لَهَا تَسْتَشْرِفُهُ فَمَنْ وَجَدَ فِيهَا مَلْجَأً اَوْ مَعَاذًا فَالْيَعِذْ بِهِ

"Ebu Hüreyre (R.A.)'den: Peygamber (A.S.M.) buyurdu: Öyle fitneler olacak ki; oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen (o fitneye) koşandan daha hayırlıdır. Kim o fitneye karışırsa, fitne onu kendi içinde yere çarpar. Kim ondan korunacak bir yer bulursa oraya sığınsın!

يَا رَسُولَ اللّٰهِ اُرَاَيْتَ اَنْ دَخَلَ عَلَى بَيْتِى
وَبَسَطَ يَدَهُ لَيَقْتُلَنِى قَالَ كُنْ كَابْنِى آدَمَ الْقَائِلِ
﴿ لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَىَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَااَنَابِبَاسِطٍ يَدِىَ اِلَيْكَ ۚ قْتُلَكَ ﴾

Sa'd b. Ebi Vakkas (R.A.): Ey Allah'ın Resulü, biri evime girip, beni öldürmek için elini uzatırsa, ne buyurursun?

Peygamber (A.S.M.): "Beni öldürmek için sen bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatmam" *(Bak: Kur'an 5:28)* diyen Hz. Âdem'in oğlu gibi ol! buyurdu.

اِنَّهُ قَالَ فِى الْفِتْنَةِ : كَسِّرُوا فِيهَا قِسِّيَكُمْ وَقَطِّعُوا فِيهَا اَوْ
تَارَكُمْ وَاَلْزَمُوا فِيهَا اَجْوَافَ بُيُوتِكُمْ وَكُونُوا كَابْنِ آدَمَ

Ebu Musa (R.A.) dan: Peygamber (A.S.M.) fitne hakkında şöyle buyurdu: Oklarınızı kırın, kirişlerinizi koparın; fitne halinde evlerinizin içinden ayrılmayın ve Âdem (A.S.)ın oğlu gibi olun!

يَنْبَغِى لِلْمُؤْمِنِ اَنْ يَذُلَّ نَفْسَهُ ، قَالُوا وَكَيْفَ يَذَلُّ
نَفْسَهُ ؟ قَالَ يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَلَاءِ لِمَا يَطِيقُ

Resulullah (A.S.M.): Mü'minin kendisini zelil yapması lâyık değildir, buyurdu. **"Mü'min kendisini nasıl zelil yapar?"** diye sordular. **"Gücü yetmeyen işlere girişir"** diye cevab verdi." [58]

58 T.T. ci:5, sh:534-540; İ.M. 4016. hadis; Tirmizi fiten/67; İbn-i Hanbel 5/405

Bu hadiste, dâhilde menfi mücadelelere girip mütecaviz münafıkların hücumuna sebebiyet verilmemesine de bir işaret vardır. İ.M. 36. Kitab-ül fiten 13. babı, fitne zamanında uzlet ve inziva hakkındadır.

586- CİHAD-I EKBER جهاد أكبر : Büyük cihad. Nefsin kötü isteklerini işlememek için gösterilen gayret.

"Nefsiyle mücadele en büyük bir cihaddır. Binaenaleyh en mühim İlahî bir vazifedir. Nefsini İslâmiyet'in verdiği bir terbiye dairesinde korumayan kimse, ne kendisine ne yurduna hakkıyla hizmet edebilir. Yüksek fedakârlıklar, yüksek bir İslâm terbiyesi sayesinde vücuda gelir." (B.İ.İ. 443, p.10)

Hem "herkes kendi âleminde bir kumandan olduğundan, âlem-i asgarında cihad-ı ekber ile mükelleftir. Ve ahlâk-ı Ahmediye (Aleyhissalatü Vesselâm) ile tahalluk ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihya ile muvazzaftır." (H.Ş.85)

587- Nefsi devam üzere ibadet ve taatlere hasrederek, onu heva ve heveslerine tabi olmaktan men'etmek, cihaddan da güçtür. Bundan dolayıdır ki, bir gazadan dönerken Peygamber (A.S.M.):

رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ اَ صْغَرِ اِلَى جِهَادِ اَ كْبَرِ

"Küçük cihaddan büyük cihada döndük" buyurmuşlardır.". (59)

Diğer bir rivayette de: اَلْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِى اللّٰه "Asıl mücahid, Allah rızası için kendi nefsi ile mücahedede bulunan kimsedir." (60)

588- Cihad-ı ekbere ehemmiyet verilmesinde derin hikmetler vardır. Zira cihad-ı ekber, din terbiyesiyle nefsi ıslah ve terbiye etmektir. Nefsi terbiye olmamış, enaniyeti kavi ve hayatı fıskla mülevves şahıslardan, ihlaslı ve istikametli hizmet-i diniye de beklenemez. İslâm cemiyetlerinde görülen bir kısım ihtilal ve mağlubiyetlerin sebebi, gereği gibi kâmil ve fâzıl insan olamamaktır. Demek fertlerin kâmil insan olmalarını sağlayan cihad-ı ekber, İslâm cemiyetinin temelidir.

Diğer bir cihette de cihad-ı ekber; nefs-i emmareyi, enaniyeti, insî ve cinnî şeytanların ve hassaten münafıkların ifsad plânlarını mağlub ederek kalbin zaferini kazanmak olduğundan, galibiyeti zor olan bir cihaddır. Bu sebeble de bu cihada, cihad-ı ekber denilmiştir.

---

59 B.M: ci:4, sh:88

60 H.G. hadis:379

Cihad-ı ekberde muvaffakıyet için kişi, iradesini inad seviyesinde kullanmalıdır. Esasen cihad, cehd ü gayreti tam manasıyla kullanmak demektir. *(Bak: Günah)*

CİLBAB جلبا : Kadın feracesi. Çarşaf. *(Bak: 3784, 3785.p.lar ve Çarşaf)*

589- CİNN جنّ : (Cânn) Lügatta bir şeyi hislerden setretmek, gizlemek mânasına gelir. Cin, bir cins ateşten yaratılmış olup, dünyanın insandan sonra en mühim sekenesidir. Akıl ve şuur sahibi olup pek çok şer ve isyan yapabildikleri gibi, Peygamberlerin ve semavî kitabların irşadlarıyla terakki edip yüksek kemalatlara çıkabilirler. İnsanlar kadar terakkiye ve mükellefiyete müstaid olmadıklarından, dinin bir kısım emirlerini yapmakla ve bazı yasaklarından kaçınmakla mükelleftirler. Kıyamet ve haşirden sonra, cinlerden de dünya imtihanını kazananlar Cennet'e, kaybedenler Cehennem'e girecektir. Kur'andaki 72. sure, Cin Suresi'dir. *(Bak: İfrit, Medyum, Sihir, Şeytan)*

Cinlerin varlığını evvela Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. Ayrıca Peygamberimiz Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) gelen sahih rivayetleri ve ashabının cinleri görmeleri ve görüşmeleri hâdisleri de vardır. Bunlar latif mahlukat oldukları için gaybî haberler getirmekte kullanılabilirler. Ancak Hazret-i Peygamber'den (A.S.M.) sonra, cinlerin semavi haber hırsızlamaları, Cenab-ı Hak tarafından men'edilmiştir. *(Bak: 1014.p.)*

590- "Cinden de şeytanlar vardır. İnsten de şeytanlar vardır. Ve cinden olan şeytan, mü'mini aldatmaktan âciz kalınca mütemerrid bir insana, yani insî bir şeytana gider ve mü'mini aldatmağa teşvik eder. Böyle insanlardan şeytanlar bulunduğuna bir delil şudur ki: Hz. Peygamber (A.S.M.) Ebu Zerr'e (R.A.) "Cin ve ins şeytanlarından taavvuz ettin mi?" buyurmuştur.

Ebu Zerr: "İnsin de şeytanları var mıdır?" dedim.

"Evet, onlar cin şeytanlarından daha şerdir." buyurdu diye rivayet etmiştir.

Firuz Abadî, Besair'inde bunu şöyle telhis ederek demiştir ki:

Cinn hakkında iki türlü kavil vardır. Birincisi, cin mutlaka havassın mecmuundan müstetir olan ruhaniyyuna ıtlak olunur ki, ins mukabilidir. Bu surette melâike ve şeyatîn, cinde dâhil olur. Binaenaleyh melâike ile cin beyninde umum ve husus-i mutlak vardır. Her melâike cindir, her cin melâike değildir.

İkincisi: Cin, ruhaniyyunun bir kısmına ıtlak olunur. Zira ruhaniyyun üç kısımdır: 1- Ahyârdır ki, melâikedir. 2- Eşrardır ki, şeyatîndir. 3- Ahyarı da eşrarı da müştemil olan evsattır ki, mâna-i hâssıyla cin taifesidir... ilh." (E.T.2029)

591- Bir âyette şöyle buyurulur: "(15:27) وَالْجَانَّ Cânnı da, cinn cinsini teşkil eden gizli mahluku da خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ondan (insandan) evvel nar-ı semumdan, yani şiddetli sam ateşinden halketmiştik.

Semum: Lügatta ateş alevi gibi esen sıcak rüzgâra ıtlak edilir ki, sam yeli tabir olunur. Ve harur dahi denilir. İbn-i Cerir'in beyanına göre bazı ehl-i Arabiye, haruru gündüz esene tahsis etmiştir. Bir hadis-i şerifte semumun bir Cehennem yılanı "lefh-i Cehennem" olduğu haber verilmiştir.

Sâmm, semm maddesinden fâil, semum da onun mübalagası feûl sigasıdır. Semm zehir, bir de "semm-ül hıyat" gibi "ince delik" mânasına gelir. Nitekim bedendeki terin çıktığı ve havanın nüfuz ettiği gizli deliklere "mesemme", cem'inde "mesâmm" veya "mesemmât" ve cem'ul cem'inde "mesâmmât" denilir. Binaenaleyh sâmm ve semum, mesâmmata nüfuz edici veyahut zehirleyici mefhumlarını ifade eder. Ve o rüzgarın bu nam ile tesmiyesi de bu haysiyetlerden birisini veya her ikisini mülahaza itibariyledir. Cânnın nar-ı semumdan halkedilmiş olması, cin ve şeytanın insana gizli mesammatından hulûl edecek, zehirleyecek, yakacak bir mahiyette olduğunu iş'ar eder. İbn-i Abbas'tan mervidir ki, "Şu bildiğimiz semum, cânnın çıktığı semumun yetmiş cüz'ünden bir cüz'üdür" demiş. Demek insan yaratılmazdan evvel, cânnın halkedildiği sırada Arz çok dehşetli ateşler saçıyormuş." (E.T.3059) *(Bak: 266.p.)* Semum ifadesi Kur'anda (52:27) ve (56:42) âyetlerinde de geçer.

592- Diğer bir âyet de şöyledir: "(55:15) وَخَلَقَ الْجَانَّ Cânnı da yarattı.

Cânn, nun'un teşdidiyle cin demektir. Malih ile milh gibi ikiside vasıftır. Veya cin, milh gibi ism-i cins; cânn, mâlih gibi ism-i sıfattır. Yahud burada insandan murad Âdem olduğuna göre, cânndan murad da cinnin babası demektir. Bazıları bunu Mücahid'den, cinnin babasıdır, İblis değil diye nakleylemiştir. Bizim kanaatimizce mebde itibariyle bütün insan cinsi, "salsal"den yaratılmış olduğundan, insandan murad yalnız Âdem değil, cins ol-

duğu gibi; cânndan murad da cin cinsidir. Aşağıda (55:39) اِنْسٌ وَ َ جَانٌّ diye ikisi de cins olarak zikrolunacaktır. Sure-i Hıcr'de وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ (15:27) buyurulduğuna göre demek olur ki; insanı yaratmadan evvel cânn yahud cin denilen gizli mahlukları yaratmıştık.

(55:15) مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ Ateşten bir maricden. -Birinci "min" ibdaiyye, ikinci "min" beyaniyye olarak, bir maric ateşten demek olur. Burada maric, iki mâna ile tefsir olunmuştur. Bazıları asıl mefhumu, ızdırab mânasına merecden olarak ateşten ibaret bir çalkanan, yani hâlis ateş, dumansız safi alev demişler. Bazıları da merecin asıl mânası, ihtilat olmak itibariyle muhtelit dumanlı bir ateş demişlerdir. Sure-i Hıcr'de de geçen "Nar-is semum" tabirine muhtelit mânası daha muvafık gelir görünür. Şu kadar ki, muhtelit, sade duman karışık demek gibi ibtidaî bir mânaya olmayıp semum mefhumuna da mutabık olmak üzere herşeye nüfuz ve ihtilat eden diye ateşin hakikatını ifade etmiş olsa gerektir. Bundan başka maric, müteaddi mercden olmak üzere haltedici, yani karıştırıcı demek de olabilir ki, bu da ateşin yani hararetin eşya üzerindeki kimyevî bir hassasını ifade etmiş olur.

Hâsılı demek oluyor ki; insan yaratılmazdan evvel güneşte veya arzın bidayetinde olduğu gibi çalkanıp duran muzdarib ve müteheyyic bir halde bulunan hâlis bir ateş veya elektrik halinde olduğu gibi herşeye karışabilen nâfiz bir ateş veyahud eşyayı birbirine karıştırmak, ihtilat ettirmek hassasına haiz bir ateşten, biz insanların gözlerine bermu'tad görünmeyen gizli bir takım hayat kuvvetleri, hayatî unsurlar yaratılmıştır ki, bunlara cânn tesmiye olunur." (E.T.4669)

593- Cinlerin erkek ve dişi nevileri olup olmadığı hakkında rey farkı bulunmaktadır. Cumhurun reculiyete istidlal ettiği âyet şöyledir:

"(72:6) كَانَ رِجَالٌ مِنَ اْ ِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنّ İnsten bir takım rical, cinden bir takım ricale sığınıyorlardı. -Böylece sığınma dualarına ta'vizat ve efsun namı verilir... Cumhur مِنْ lerin ikisinin de beyaniyye olmasını zâhir görerek bu âyetin zâhiri cinlerin erkekleri ve dişileri bulunduğuna ve onların

erkeklerine de rical tabir olunduğuna delâlet eyler demişlerdir.... Biz cinn hakkında rical tabirini hakikatları itibariyle değil, temessülleri itibariyle olmasına hamletmek istiyoruz." (E.T.5400, 5401)

594- Cinlerin, dünyanın iç tarafında kendilerine uygun meskenleri var. Evet "cin ve ifrit ve sair zişuur ve zihayat mahlukları âlemleri ve meskenleri olduğu çok kesretli ehl-i keşf ve ashab-ı şuhudun şehadetiyle sabit yedi kat arzın âlemleri" vardır. (L.65)

"Hem nasılki hava, bizi yürümekten ta'vik etmediği ve su bizi zehabdan men'etmediği gibi, cam da ziyanın geçmesine mani' olmadığı, hatta kesif olan şeyler dahi, röntgen şuaının akıl nurunun, melek ruhunun nüfuzunu köstekliyemediği gibi; demir hararetin akmasına, elektriğin cereyanına mani' olmadığı; ve hiçbir şey cazibenin sereyanını, ruh ve hâdimlerinin cevelanını ve akıl nurunun ve âlâtının seyeranını ta'vik etmediği gibi, kezalik şu âlem dahi ruhaniyatı deverandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan ve melâikeleri seyerandan men' ve ta'vik edemez." (M.Nu.275)

595- Diğer bir âyette de cinler hakkında şu beyan var:

"(6:112) جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْ ِنْسِ وَالْجِنِّ Her Peygambere de ins ü cin şeytanlarını düşman kıldık... ins ü cin şeytanları, her Peygambere düşman olagelmiştir. شَيَاطِينَ الْ ِنْسِ وَالْجِنِّ terkibinin izafet-i beyaniyye veya lâmiyye olması hakkında iki kavil vardır. Beyaniyye olduğuna göre; insten olan şeytanlar ve cinden olan şeytanlar demek olur. Ve şeytanların bir kısmı ins cinsinden, bir kısmı da cin cinsinden olduğu anlaşılır. Lâmiyye olduğuna göre de; inse mahsus yani insanlara musallat, insan aldatmağa mahsus şeytanlar; cinne mahsus, cinnîleri aldatmağa mahsus şeytanlar demek olur. Ve bu surette şeytanın ne ins, ne cin değil, üçüncü bir cins olduğu ve fakat bir kısmı inse, bir kısmı da cinne musallat olmak üzere iki nevi bulunduğu anlaşılır. İkrime, Dahhak, Süddî, Kelbî gibi bazı müfessirîn izafetin lâmiyye olması ve mugayeret ifade etmesi asl olduğuna binaen şeytanların ins ü cinne mugayir bir cins ve hepsi evlad-ı İblis olduğuna kail olmuşlardır. Fakat İbn-i Abbas'tan Atâ ve Mücahid ve Hasen ve Katade, izafet-i beyaniyeyi ihtiyar ederek demişlerdir ki, "Şeytan ins ü cinden herhangi bir âtiy ve mütemerriddir. Yani gerek ins ve gerek cinden olsun serkeş, mütekebbir, fitnekâr, anûd, ele avuca sığmaz, kaypak, yola gelmez olanların hepsine şeytan denilir." (E.T.2029)

596- Cinlerin ihtidası ve onlarla görüşme hakkında:

"Muhaddisler nakl-i sahih ile İbn-i Mes'ud'dan beyan ediyorlar ki: İbn-i Mes'ud dedi: Batn-ı Nahl denilen nam mevkide, Nusaybin ecinnileri ihtada için Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a geldikleri vakit, bir ağaç o ecinnilerin geldiklerini haber verdi. Hem İmam-ı Mücahid, o hadiste İbn-i Mes'ud'dan nakleder ki, o cinniler bir delil istediler. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm bir ağaca emretti; yerinden çıkıp geldi, sonra yine yerine gitti. İşte cin taifesine bir tek mucize kâfi geldi. Acaba bu mucize gibi bin mucizat işiten bir insan imana gelmezse, cinnilerin (72:4)

يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا tabir ettikleri şeytanlardan daha şeytan olmaz mı?" (M.128)

597- "Hem Hz. Ömer'den meşhur bir haberdir ki, demiş: "Biz Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın yanında iken, ihtiyar şeklinde, elinde bir asa, Hâme isminde bir cinnî geldi, iman etti. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ona kısa surelerden birkaç sureyi ders verdi. Dersini aldı, gitti." Şu âhirki hâdiseye çendan bazı hadis imamları ilişmişler. Fakat mühim imamlar, sıhhatine hükmetmişler. Her ne ise, bu nevide uzun söylemeye lüzum yok, misalleri çoktur. Hem deriz ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın nuruyla, terbiyesiyle ve onun arkasında gitmesiyle, binler Şeyh-i Geylanî gibi aktablar, asfiyalar, melâikeler ve cinler ile görüşmüşler ve konuşuyorlar ve bu hâdise yüz tevatür derecesinde ve çok kesrettedir. Evet ümmet-i Muhammed'in (A.S.M.) melâike ve cinlerle temasları ve tekellümleri ise, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın terbiye ve irşad-ı i'cazkâranesinin bir eseridir." (M.157)

597/1- "Şimdi, ilhâm-ı Rabbanî ile gaibden haber veren bu âriflerden sonra; gaibden ruh ve cin vasıtasıyla haber veren kâhinler, pek sarih bir surette Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın geleceğini ve nübüvvetini haber vermişler. Onlar çoktur. Biz, onlardan meşhurları ve manevî tevatür hükmüne geçmiş ve ekser tarih ve siyerde nakledilmiş bir kaçını zikredeceğiz. Onların uzun kıssalarını ve sözlerini siyer kitablarına havale edip, yalnız icmalen bahsedeceğiz.

Birincisi: Şıkk isminde meşhur bir kâhindir ki; bir gözü, bir eli, bir ayağı varmış. Adeta yarım insan. İşte o kâhin, manevî tevatür derecesinde kat'î bir surette tarihlere geçmiş ki, Risalet-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'ı haber verip, mükerreren söylemiştir.

İkincisi: Meşhur Şam kâhini Satîh'dir ki; kemiksiz, adeta azasız bir vücud, yüzü göğsü içinde bir acûbe-i hilkat ve çok da yaşamış bir kâhindir. Gaibden verdiği doğru haberler, o zaman insanlardan şöhret bulmuş. Hatta Kisra (yani Fars padişahı) gördüğü acib rü'yayı ve veladet-i Ahmediye (A.S.M.) zamanında, sarayın ondört şerefesinin düşmesinin sırrını Satîh demiş: "Ondört zat, sizlerde hâkimiyet edecek; sonra saltanatınız mahvolacak. Hem birisi gelecek, bir din izhar edecek. İşte o sizin din ve devletinizi kaldıracak!" mealinde Kisra'ya haber göndermiş. İşte o Satîh, sarih bir surette, âhirzaman Peygamberinin gelmesini haber vermiş.

Hem kâhinlerden Sevad İbn-i Karib-id Devsî ve Hunâfir ve Ef'asiye Necran ve Cizl ibn-i Cizl-il Kindî ve İbn-i Halasat-ed Devsî ve Fatıma Bint-i Nu'man-ı Neccariye gibi meşhur kâhinler, siyer ve tarih kitablarında tafsilen beyan ettikleri vecih üzere; âhirzaman peygamberinin geleceğini, o peygamber de, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm olduğunu haber vermişler.

Hem Hazret-i Osman'ın akrabasından Sa'd İbn-i Bint-i Küreyz, kâhinlik vasıtasıyla, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın nübüvvetini gaibden haber almış. Bidayet-i İslâmiyette Hazret-i Osman-ı Zinnureyn'e demiş ki: "Sen git iman et." Osman bidayette gelmiş, iman etmiş." (M.174)

598- "Hem kâhinler gibi, hâtif denilen şahsı görünmeyen ve sesi işitilen cinnîler, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın geleceğini mükerreren haber vermişler. Ezcümle: Zeyyab İbn-ül Hâris'e hâtif-i cinnî böyle bağırmış, onun ve başkasının sebeb-i İslâm'ı olmuş:

يَا ذَيَا ُ يَا ذَيَا ُ اِسْمَعِ الْعَجَبَ الْعُجَا َ بُعِثَ

مُحَمَّدٌ بِالْكِتَا ِ يَدْعُوا بِمَكَّةَ فَلاَ يُجَا ُ

Yine bir hâtif-i cinnî, Sâmia İbn-i Karret-il Gatafanî'ye böyle bağırmış, bazılarını imana getirmiştir: جَاءَ الْحَقُّ فَسَطَعَ وَدُمِّرَ بَاطِلٌ فَانْقَمَعَ Bu hâtiflerin beşaretleri ve haber vermeleri pek meşhurdur ve çoktur." (M.175)

599- "Hz. Süleyman Aleyhisselâm, cin ve şeytanları ve ervah-ı habiseyi teshir edip, şerlerini men' ve umur-u nâfiada istihdam etmeyi ifade eden şu âyetler:

وَمِنَ الظَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْلَمُونَ لَهُ وَيَعْلَمُونَ عَمَلاً دُونَ ذَلِكَ (21:82)

ilâ âhir... (38:38) مُقَرَّنِينَ فِى اْ َصْفَادِ ilâ âhir... âyetiyle diyor ki:

Yerin insandan sonra zişuur olarak en mühim sekenesi olan cin, insana hizmetkâr olabilir, onlarla temas edilebilir. Şeytanlar da düşmanlığı bırakmaya mecbur olup, ister istemez hizmet edebilirler ki, Cenab-ı Hakk'ın evamirine müsahhar olan bir abdine, onları müsahhar etmiştir. Cenab-ı Hak manen şu âyetin lisan-ı remziyle der ki: "Ey insan! Bana itaat eden bir abdime, cin ve şeytanları ve şerirlerini itaat ettiriyorum. Sen de benim emrime müsahhar olsan, çok mevcudat hatta cin ve şeytan dahi sana müsahhar olabilirler."

İşte beşerin sanat ve fennin imtizacından süzülen maddî ve manevî fevkalâde hassasiyetinden tezahür eden ispirtizma gibi celb-i ervah ve cinlerle muhabereyi şu âyet en nihayet hududunu çiziyor ve en faideli suretlerini tayin ediyor ve ona yolu dahi açıyor. Fakat şimdiki gibi; bazan kendine emvat namını veren cinlere ve şeytanlara ve ervah-ı habiseye müsahhar ve maskara olup oyuncak olmak değil, belki tılsımat-ı Kur'aniye ile onları teshir etmektir, şerlerinden kurtulmaktır.

600- Hem temessül-ü ervaha işaret eden Hazret-i Süleyman (A.S.)'ın ifritleri celb ve teshirine dair âyetler, hem

(19:17) فَاَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوحَنَافَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا misillü bazı âyetler, ruhanilerin temessülüne işaret etmekle beraber celb-i ervaha dahi işaret ediyorlar. Fakat işaret olunan celb-i ervah-ı tayyibe ise, medenilerin yaptığı gibi; hezeliyat suretinde bazı oyuncaklara o pek ciddi ve ciddi bir âlemde olan ruhlara hürmetsizlik edip, kendi yerine ve oyuncaklara celbetmek değil, belki ciddi olarak ve ciddi bir maksad için Muhyiddin-i Arabi gibi gizli zatlar ki, istediği vakit ervah ile görüşen bir kısım ehl-i velâyet misillü; onlara müncelib olup münasebet peyda etmek ve onların yerine gidip âlemlerine bir derece takarrub etmekle ruhaniyetlerinden manevî istifade etmektir ki, âyetler ona işaret eder ve işaret içinde bir teşviki ihsas ediyorlar ve bu nevi sanat ve fünun-u hafiyenin en ileri hududunu çiziyor ve en güzel suretini gösteriyorlar." (S.258) *(Bak: Medyum)*

601- Hikmet-i İlahiye, cinnî şeytanları da umur-u şerriyede perde etmiştir:

"Nasılki melekler ve umur-u hayriyede ve vücudiyede istihdam edilen zahirî sebebler, güzellikleri görünmeyen ve bilinmeyen şeylerde kudret-i

Rabbaniyeyi kusurdan, zulümden muhafaza edip takdis ve tesbih-i İlahîde birer vesiledirler. Aynen öyle de: Cinnî ve insî şeytanlar ve muzır maddelerin umur-u şerriyede ve ademiyede istimalleri dahi, yine kudret-i Sübhaniyeyi gadrden ve haksız itirazlardan ve şekvalara hedef olmaktan kurtarmak ile takdis ve tesbihat-ı Rabbaniyeye ve kâinattaki bütün kusurattan müberra ve münezzehiyetine hizmet ediyorlar." (Ş.261)

602- Kur'anda: "(6:130) يَامَعْشَرَ الْجِنِّى وَالْ ِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ

âyet-i celileleri mucibince cinlerden de peygamber geldiği bildiriliyorsa da, bu hususdaki müşkilin halli için vaki suale, Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği cevab:

"Risale-i Nur'un en ehemmiyetli vazifesi, beşeri dalâletten ve küfr-ü mutlaktan kurtarmak olmasından, bu çeşit meselelere sıra gelmiyor, onlardan bahis açmıyor. Selef-i Salihîn dahi çok bahsetmemişler. Çünki öyle gaybî ve görünmeyen işlerde su-i istimal düşer. Hem şarlatanlar, hodfüruşluklarına bir vesile yapabilirler. Nasılki şimdi ispirtizmacılar "cinler ile muhabere" namıyla şarlatanlık yapıyorlar; dinin zararına âlet ederler diye çokça medar-ı bahs edilmez. Hem Hâtem-ül Enbiya'dan sonra, cinlerde peygamber gelmemiş. Hem Risale-i Nur bu zamanda bir taun-u beşerî olan maddîyyunluk fikrini ibtal etmek için cinnî ve ruhanîlerin vücudlarını kat'i hüccetler ile isbat etmeye çalışmış, bu meseleye üçüncü derecede bakmış, tafsilini başkalarına bırakmış. Belki inşâallah Risale-i Nur'un bir şakirdi, Sure-i Rahman'ı tefsir edip bu meseleyi de halleder." (Ş.337)

Kur'an (46:29, 30) âyetlerinde, bir grup cinnin Resulullah'a gelip Kur'an dinledikleri ve sonra kavimlerine dönüp bunu tebliğ ettikleri bildirilir.

603- CİZYE جزيه : Vergi. Haraç. Kur'an (9:29) âyetinde beyan edilen ve müslümanların fethettikleri yerlerde, müslüman olmıyanlardan alınan ve devlet teminatı altında bulunmanın karşılığı olan vergi.

"Gayr-ı müslimlerin mükellef olan erkeklerinden senede bir defa alınan şahsî bir vergidir ki, buna "harac-ür rüûs" da denilir. Esasen cizye, ivaz ve kifayet mânasına gelir. Müslümanların zimmetine, ahd ve emanına nâil olan ve müslümanların lehinde ve aleyhindeki bir çok hukuka iştirak eden gayr-ı müslim tebeadan alınan cüz'î bir vergi, şu nâil oldukları nimet ve salahiyete bir nevi ivaz olmak üzere kâfi görüldüğünden cizye namını almıştır.

Maahâza cizye lafzı, ceza mânasına da gelir. Ceza ise hem mükâfat, hem de mücazat, ukubet mânasınadır. Taatın sevabına ceza denildiği gibi, masiyetin ukubetine de ceza denir." (H.İ. ci: 3 sh: 550) T.T. ci: 4 sh: 744 cizye hakkındadır.

604- CUMHURİYET جمهورية : Demokraside temsilî hükümet şekli.

Halkın hür olarak seçtiği temsilciler (milletvekilleri ve senatörler) aracılığı ile egemenliğini (hâkimiyetini) kullanmasına dayanan hükümet şekli. Cumhuriyetin birbirinden farklı üç tatbik şekli vardır.

l- Parlementer hükümet: Hükümeti meclisler karşısında bağımsız sayan şekil.

2- Meclis hükümeti: Hükümeti meclise bağlı sayan şekil.

3- Başkanlık hükümeti: Devlet ve hükümet başkanı aynı kişidir ve halk tarafından seçilir. Hükümeti başkan kurar, başkan değiştirir. Başkan meclislere karşı bağımsızdır. (Amerika'daki gibi) . *(Bak: Demokrasi, Lâiklik)*

605- Bediüzzaman, 1909'da yazdığı bir makalesinde cumhuriyet mânasında meşrutiyeti şöyle tarif eder:

"Meşrutiyet ki, adalet ve meşveret ve kanunda inhisar-ı kuvvetten ibarettir. Onüç asır evvel Şeriat-ı Garra teessüs ettiğinden, ahkâmda Avrupa'ya dilencilik etmek, Din-i İslâm'a büyük bir cinayettir ve şimale müteveccihen namaz kılmak gibidir.

Kuvvet kanunda olmalı; yoksa istibdad tevzi olunmuş olur.

(22:40) اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ hâkim ve âmir-i vicdanî olmalı. O da marifet-i tam ve medeniyet-i âm veyahut Din-i İslâm namıyla olmalı. Yoksa istibdad daima hükümferma olacaktır. İttifak hüdadadır, heva ve heveste değil! İnsanlar hür oldular, amma yine abdullahtırlar. Her şey hür oldu. Başkasının kusuru, insanın kusuruna senet ve özür olamaz! Ye's, mâni-i her kemaldir. "Neme lâzım, başkası düşünsün" istibdadın yadigârıdır." (T.H.60)

Ve yine 1909 senelerinde Bediüzzaman meclis sisteminin lüzumunu belirtmişti. O devrede yazdığı bir eserinde şöyle diyor:

"Zaman-ı sâbıkta revabıt-ı içtima ve levazım-ı taayyüş ve fevaid-i medeniyet o kadar tekessür ve teşa'ub etmediğinden, bazı kalil adamların fikri,

devletin idaresine yarı kâfi gibi idi. Amma bu zamanda revabıt-ı içtima o kadar tekessür etmiş ve levazım-ı taayyüş o derece taaddüd etmiş ve semerat-ı medeniyet o kadar tefennün etmiş ki, ancak yalnız kalb-i millet hükmünde olan meclis-i meb'usan ve fikr-i ümmet makamında olan meşveret-i şer'î ve seyf ve kuvvet-i medeniyet menzilesinde bulunan hürriyet-i efkâr o devleti taşıyabilir. Ve idare ve terbiye edebilir." (İ.M.Ş.78)

606- Cumhuriyet hakkında 1935 senesinde Eskişehir Mahkemesinde Bediüzzaman Hazretlerinden sorulan bir suale verdiği cevabından bir parça:

"Orada benden sordular ki: Cumhuriyet hakkında fikrin nedir?

Ben de dedim: Yaşlı mahkeme reisinden başka daha siz dünyaya gelmeden, ben dindar bir Cumhuriyetçi olduğumu elinizdeki tarihçe-i hayatım isbat eder. Hülasası şudur ki: O zaman şimdiki gibi, hâlî bir türbe kubbesinde inzivada idim, bana çorba geliyordu. Ben de tanelerini karıncalara veriyordum, ekmeğimi onun suyu ile yerdim. Benden sordular, ben dedim: Bu karınca ve arı milletleri Cumhuriyetçidirler. Cumhuriyetperverliklerine hürmeten tanelerini karıncalara veriyorum. Sonra dediler: Sen selef-i sâlihîne muhalefet ediyorsun? Cevaben diyordum: Hülefa-i Raşidîn hem halife hem reis-i cumhur idiler. Sıddık-ı Ekber (R.A.) Aşere-i Mübeşşere'ye ve Sahabe-i Kiram'a elbette reis-i cumhur hükmünde idi. Fakat mânasız isim ve resim değil, belki hakikat-ı adaleti ve hürriyet-i şer'iyeyi taşıyan mâna-yı dindar cumhuriyetin reisleri idiler.

İşte ey müddeiumumi ve mahkeme âzaları! Elli seneden beri, bende olan bir fikrin aksiyle, beni ittiham ediyorsunuz. Eğer lâik cumhuriyet soruyorsanız, ben biliyorum ki; lâik mânası, bîtaraf kalmak, yani hürriyet-i vicdan düsturuyla, dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet telakki ederim. Yirmibeş senedir hayat-ı siyasiye ve içtimaiyeden çekilmişim. Hükümet-i cumhuriye ne hal kesbettiğini bilmiyorum. El'iyazü billah, eğer dinsizlik hesabına imanına ve âhiretine çalışanları mes'ul edecek kanunları yapan ve kabul eden bir dehşetli şekle girmiş ise, bunu size bilâ-perva ilan ve ihtar ederim ki: Bin canım olsa, imana ve âhiretime feda etmeğe hazırım." (Ş.363)

606/1- Bediüzzaman Hazretleri bir mahkeme müdafaasında, cumhuriyet idaresine istinad eden bir hukuk devletinin mahiyetini şöyle izah eder:

"Bir şeyi reddetmek ayrıdır, kalben kabul etmemek ayrıdır ve amel etmemek bütün bütün ayrıdır. Ehl-i hükümet ele bakar kalbe bakmaz. İdare

ve asayişe ilişmeyen şiddetli muhalifler, her hükümette bulunur. Hatta Hz. Ömer'in (R.A.) taht-ı hâkimiyetindeki Hristiyanlara kanun-u şeriat ve Kur'anı inkâr ettikleri halde ilişilmiyordu. Hürriyet-i fikir ve serbestiyet-i vicdan düsturu ile Risale-i Nur'un bir kısım şakirdleri, idareye dokunmamak şartıyla rejim ve usulünüzü ilmen kabul etmezse ve muhalif amel etse, hatta rejimin sahibine adavet etse, onlara kanunen ilişilmez." (Ş.350) *(Bak: 1414/1.p.)*

İşte böyle bir devlet, hukuk devletidir; milletine karşı tarafsızdır ve idaresindeki her sınıf halkın itimadını kazanır. Gayr-ı hukukî ve anarşik hâdiselere karşı kanunî icraatında kuvvet kazanır. Eğer devlet, millet ekseriyetine rağmen bir ideoloji sahibi olarak baskı metodlarıyla tarafgir tavra girerse, millî bünyede gruplaşmaya kapı açar, milletin itimadını kaybeder, giderek anarşiye yol açabilir.

607- CÜMMEL جمّل : (Cümel) Harflerin sayı değerine göre hesaplanması. Ebced. *(Bak: Ebced)*

Cümmel hesabı iki kısma ayrılır. Şöyle ki: Cümmel-i Ekber: Ebced harfleri sayı değerlerinin, Arabca ifadesiyle yazılan kelimenin harflerinin sayı değerlerini toplamak. Meselâ: م 40 dır. Arabca 40: اَرْبَعِينَ dir. Sayıdeğeri: (333) eder. Buna göre مُحَمَّد kelimesinin sayı değeri: 1530 eder. Cümmel-i Kebir: Ebced harflerinin adlarını yazdıktan sonra harflerinin adlarını hesab etmek. Meselâ: م ﴿ ميم ﴾ şeklinde yazılır ve sayı değeri (90) olur. Buna göre مُحَمَّد kelimesi, (222) eder.

608- CÜNAH جناح : "Bir şeyi basıp meylettiren sıklet demek olup, harec, sıkıntı ve alel-ıtlak ism-i vebal mânasına da gelir ki, "günah" kelimesinin aslı budur." (E.T.806) Bu kelime Kur'anda 25 yerde geçer. *(Bak: Günah)*

609- CÜNEYD-İ BAĞDADÎ جنيد بغدادي : "Küçük asker manasına gelen Cüneyd (Hicri: 207-298), Şafiî Hazretlerinin talebesinden ders almıştır. Zamanın kutbu sayılmıştır. Otuz defa yaya olarak hacca gitmiştir. Büyük velilerdendir. (K.S.) Hem neseben dayısı, hem de manevî sahada inkişafına

sebeb olan üstadı Seriyy, ona cemaatı irşad müsaadesini vermiştir. Ancak Cüneyd hâlâ kendisinden emin değildir. Nefsini ıslah etmediği, kimseye nasihat etme derecesine yükselmediği kanaatindedir. Bu yüzden dayısı ve üstadı Seriyy-üs Sakatî'nin teklifine hemen evet diyemez, beklemeyi tercih eder.

Ne var ki, beklemekte olduğu günlerde gördüğü mühim bir rüyada, kendisine tebessümle bakan Hazret-i Resulullah, şöyle emir verir: "Cüneyd! Artık mü'minlerin arasına karış ve onlara ebedî hayata ait hakikatları anlat, ikaz olmalarına yardım et!"

Bu rüyayı gördüğü anda yatağından fırlayan Cüneyd, sabahı zor bulur. Namazdan sonra ilk işi üstadının kapısını çalmak olur. Cüneyd'i tebessümle karşılayan üstadı, henüz Cüneyd hiç bir şey anlatmadan ona şu karşılığı verir:

"Haydi, şimdi de vazifeden kaç da görelim! Bizim sözümüzle amel etmeyebilirsin ama Resulullah'ın emri? Onun emrinde de tereddüt edebilir misin? Doğru vazife başına!"

Cüneyd utancından üstadının yüzüne bakamaz ve o günden sonra Bağdat, Basra, Kûfe ve Hicaz'a varıncaya kadar bütün İslâmî muhitlerde hizmet-i diniyeyi ifa eder." (İslâm Büyükleri, sh: 147)

610- CÜNUDULLAH جنود اللّه : Allah'ın ordu ve askerleri. Zerrattan Seyyarata kadar bütün mahlukat, Allah'ın emrine tabi birer ordu ve asker gibidir. Mukaddes Kur'an ve iman hizmetinde cansiperane ve ihlas ve feragatla cehd ü gayret eden müslümanlar da "cünudullah" ünvanına mazhardırlar.

"Evet bu kâinata geniş bir dikkat ile bakan; kâinatı gayet haşmetli ve gayet faaliyetli bir memleket, belki idaresi gayet hikmetli ve hâkimiyeti gayet kuvvetli bir şehir hükmünde görür, her şeyi ve her nev'i birer vazife ile müsahharane meşgul bulur.

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ (48:4) âyetinin askerlik mânasını ihsas eden temsiline göre: Zerrat ordusundan ve nebatat fırkalarından ve hayvanat taburlarından, tâ yıldızlar ordusuna kadar olan cünud-u Rabbaniyeden, o küçücük memurlarda ve bu pek büyük askerlerde hâkimane tekvinî emirlerin, âmirane hükümlerin, şâhane kanunların cereyanları, bedahetle bir hâkimiyet-i mutlakanın ve bir âmiriyet-i külliyenin vücuduna delâlet ederler." (Ş.152)

611- CÜRCANÎ (Abdülkahir) جرجانی : Hicrî beşinci asrın ikinci yarısında yaşamış büyük âlimlerden ve Arapçanın dâhî mütehassıslarındandır. Dindarlığı ve takvası da çok ileri olduğu nakledilir. Abdülkahir-i Cürcanî ilk tahsilini, memleketi Cürcan'da yaptığı biliniyor. Adı ve künyesi şu şekilde oluyor: Eş-Şeyh Ebu Bekir Abdülkahir bin Abdurrahman. Bütün cihetleri ile beğenilen bir zat olmuştur. Hakkında deniyor ki: Namazda iken evine bir hırsız girse, bulduğu bir takım şeyleri alır. Cürcanî hırsızı gördüğü halde namazına devam eder ve bozmaz... Vefat tarihi 471 senesidir. (Kuddise Sırruhu)

611/1- CÜRCANÎ (Seyyid Şerif-i Cürcanî) جرجاني : "Ali ibn-i Muhammed-il Hüseynî, pek meşhur bir âlimdir. Hanefi mezhebinde bulunuyordu. Şer'-i ve edebî ilimleri Ekmelüddin-i Babertî ile Ennur-üt Tavasî'den okumuş, bir çok eazıma mülaki olmuş, tarikat ve tasavvuf dersini de Hace Alaüddin-i Attar ile Nizamüddin-i Hamuşî'den almıştır.

Şarkın pek nevvar bir siması olan Seyyid-i Şerif, bütün hayatını ilm ü irfana hasr etmiş, tefsire, hadise, kelâma, fıkha dair yazmış olduğu kıymetli eserler ile iktidarını isbat eylemiştir.

Pek halûk, fukaraya karşı pek mütevazi olan Seyyid-i Şerif, tasavvuftan da pek çok zevk almıştı. Yazılarında bu zevkin âsarı pek ziyade göze çarpar. Kendisinden bu yolda müstefid olduğu Alaüddin-i Attar'a derin bir muhabbetle bağlı idi.

Seyyid-i Şerif, bir aralık Anadolu'ya uğramış, Fenari merhuma mülaki olmuş, onunla beraber Mısır'a gitmiş, Ekmelüddin'in derslerine devam etmiştir. Nihayet Mısır'ı bırakarak Şiraz'a gitmiş, Şah Şücaüddin'in takdirlerine mazhar olmuştur. Timurlenk (Hi. 789)'da Şiraz'ı elde edince Seyyid'in ferîdüddehr bir âlim olduğunu anlamış, hakkında fevkalâde hürmetler göstermiş, bu muhterem âlimin hanesine iltica edenlere aman vermişti. Timur, bilâhare Seyyid-i Şerif'i alıp Maveraünnehr'e götürdü. Artık Semerkant şehri, Seyyid'in şa'şaa-i kemalâtına sahne olmuştu. Timur'un tayin ettiği bir mecliste, Taftazanî ile Seyyid arasında cereyan eden münazara-i ilmiyye ise meşhurdur. Seyyid, Timur'un vefatını müteakib tekrar Şiraz'a dönmüştür.

Müfessir, mütekellim, fakih olan Seyyid-i Şerif'in bir çok müellefatı vardır. Bir kısmı şunlardır: (Keşşaf'ın Evail'ine Haşiye), (Tefsir-i Kadı'ya

Ta'lika), (Risale fi Usul-ül Hadis), (Şerh-ül Mevakıf), (Hidaye Haşiyesi), Muhtasar-ı ibni Hacib Haşiyesi), (Şerh-ül Hikmet-il İşrak), (Tarifat-ı Seyyid) (Mekalid-ül Ulûm), (Feraiz-i Siraciyye Şerhi).

Bu bînazîr âlim, (Hi. 740) tarihinde Cürcan'da Esterabad kurbünde "Takû" denilen yerde doğmuş, (816) senesinde Şiraz'da vefat etmiştir." (H.İ. 484)

"Sa'düddin-i Taftazanî ile kapanan Mütekaddimîn devrinden sonra açılan Müteahhirîn-i Ülemâ devrinin birincisi, bu Seyyid Şerif Cürcanî'dir." (K.S.) (İ.A. Cürcanî maddesi)

❁❁❁

Ç

612- ÇARŞAF چارشاف : Yatağın üstüne serilen veya yorgana kaplanan bez örtü. *Kadınların kullandığı baştan örtülen, pelerinli eteklikli bir örtüdür. Kadınların sokağa çıkarken elbiselerinin üstünden örtünmesi farzdır. Bu maksatla çarşaf ucuz, pratik, hafif olması ve zengin fakir herkesin kolayca elde edebilmesi bakımından yaygın olarak kullanılagelmiştir. Çeşitli renklerde olabilir.

Çarşaf zengin ve fakir ayrımını kaldırır. İç giyimi örttügü için, ailelerin birbirine özenerek israfa düşmelerini, gösterişi, çekememezlikleri ve bundan doğan huzursuzlukları önler. Ferâce, car, cilbab denen örtüler de, bu tarz örtü çeşitlerindendir. *(Bak: Cilbab)*

ÇOCUK چوجق : (Terbiye maddesine ve sondaki Kelime İndeksi'ne bakınız.)

D

613- DABBE دابّه : Debelenen, kımıldanan ve hareketli canlı mahluk.

"Debb, debîb; hafif yürüme, debelenme demektir. Hayvanatta ve ekseriya haşaratta kullanılır... Hareketi gözle idrak olunamayan şeylere de istimal edilir. Dabbe kelimesi de bundan fâil olmak itibariyle, asl-ı lügatte debbeden, debelenen demek olur. Örfte dört ayaklı hayvanatta ve onlar içinde bilhassa feres'te daha ziyade mütearef olmuştur. Bununla beraber (24:45) âyetinden anlaşıldığı üzere, her hayvanda istimal olunur. Hayvan lafzına müradif gibidir.. (27:82) âyetinde "dabbeten" diye nekire olarak vârid olmasından, bunun bildiğimiz dabbelerden bambaşka bir dabbe olması tebadür eder." (E.T.3701)

613/1- Kur'anda (27:82) âyetinde bahsi geçen ve hadis-i şerifle âhir zamanda çıkacağı haber verilen ve âhirzaman alâmetlerinden olan "dabbet-ül arz"ı, Bediüz-zaman Hazretleri izah ederken şöyle diyor:

"Kur'anda gayet mücmel bir işaret ve lisan-ı hâlinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise; ben şimdilik, başka mes'eleler gibi kat'i bir kanaatla bilemiyorum. Yalnız bu kadar diyebilirim: لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ

Nasıl ki kavm-i Firavun'a "çekirge âfatı ve bit belâsı" ve Kâbe tahribine çalışan Kavm-i Ebrehe'ye "Ebâbil Kuşları" musallat olmuşlar. Öyle de: Süfyan'ın ve deccalların fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve "Ye'cüc ve Me'cüc"ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle, arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek. Allahu a'lem, o dâbbe bir nev'dir. Çünkü gayet büyük birtek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek dehşetli bir tâife-i hayvaniye olacak.

Belki (34:14) اِلَّا دَابَّةُ الْاَرْضِ تَاْكُلُ مِنْسَاَتَهُ âyetinin işaretiyle, o hayvan, dâbbet-ül arz denilen ağaç kurtlarıdır ki; insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler iman bereketiyle ve sefahet ve su-i istimalâttan tecennübleriyle kurtulmasına işareten, âyet, iman hususunda o hayvanı konuşturmuş." (Ş.591)

614- Dabbet-ül arz, müteaddid hadis-i şeriflerde de geçer. Ezcümle: Bir hadis-i şerif şöyledir:

ثَلاَ ٌ اِذَا خَرَجْنَ ٰ يَنْفَعُ نَفْسًااِيمَانُهَالَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ

فِى اِيمَانِهَا خَيْرًا طُلُو ِ الشَمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَالدَّجَّالُ وَدَابَّةُ اْ َرْضِ

Yani: "Üç şey ortaya çıktıktan sonra, evvelden iman etmemiş veya imanından hayır kazanmamış bir kimseye imanı fayda vermez: Güneşin garbdan doğması, Deccal ve Dabbetül'arz." (61) Yani; cemiyette fitne hükmetmezken iman-ı kâmil kazanmamış olan kimsenin, fitne devresinin müfsid cemiyetinde kâmil bir iman kazanması, bilhassa ekseriyet teşkil eden avam için çok müşkil olacağına bir işarettir. *(Fitne zamanında imanlarında hayır olmayan ehl-i dalâletin hali, bak: 618.p.)*

Mezkûr hadisin ifade ettiği manayı bazı müfessirler, (6:158) âyetinin beyanında izah ederler. Diğer bir hadiste de:

اِنَّهَالَنْ تَقُومَ حَتَّى تَرَوْنَ قَبْلَهَاعَشْرَ آيَا ٍ فَذَكَرَالدُّخَانَ وَالدَّجَّالَ وَالدَّابَّةَ

وَطُلُو َ الشَّمْسِ مِن مَغْرِبِهَاوَنُزُولَ عِيسَابْنِ مَرْيَمَ ﴿ .س ﴾ وَيَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ

Yani "Peygamber (A.S.M.): "Sizler daha evvel on alâmet müşahede etmedikçe aslâ kıyamet kopmayacaktır" buyurdu. Ve şunları zikretti: "Duhan, Deccal, dabbetü'l-arz, güneşin mağribden doğması, İsa Aleyhisselâm'ın nüzulü, Ye'cüc ve Me'cücün çıkması." diye buyurulur.(62) (İbn-i Mâce, 36. Kitab-ül Fiten, 31. bab aynı mevzu hakkındadır.)

615- DALALET ضلالة : Azmak. Hak ve hakikattan, İslâmiyet yolundan sapmak. Sırat-ı müstakîmden ayrılmak. Şaşkınlık. *(Bak: Bid'at, Fâsık, Gaflet, Heva, Hidayet, Küfr, Sefahet)*

Sual: Hilkat âleminde "bütün silsilelerin Hâlik'ın vücub-u vücuduna kat'î şehadetleri göz önünde olduğu halde, bazı insanların madde ile maddenin hareketinin ezeliyeti cihetine zâhib olmakla dalâlete düştüklerinin esbabı nedendir?

61 R.E. ci:1, sh:262 ve S.M. ci:1, hadis:249

62 S.M. ci:8 kitab-ül fiten hadis:39

Cevab: Kasd ve dikkatle değil, sathî ve dikkatsiz bir nazarla, muhal ve bâtıla, mümkün nazarıyla bakılabilir. Meselâ: Bir bayram akşamı, gökte ay ve hilali arayanlar içinde, ihtiyar bir zat da bulunur. Bu zat, gökteki hilali görmek için bütün kasd ve dikkatiyle nazarını göğe tevcih edip, hilali araştırmakla meşgul iken, gözünün kirpiklerinden uzanan ve gözünün hadekası üzerine eğilen beyaz bir kıl, nasılsa gözüne ilişir. O zat derhal "Hilali gördüm." der. "İşte bu gördüğüm aydır:" diye hükmeder.

İşte sathî ve dikkatsiz nazarlar bu gibi hatalara düştükleri gibi, yüksek bir cevhere ve mükerrem bir mâhiyete mâlik olan insan, kasdı ve dikkati ile daima hak ve hakikatı ararken, bazan sathî ve dikkatsiz bir nazarla bâtıla bakar. O bâtıl da; ihtiyarsız, talebsiz, davetsiz fikrine gelir. Fikri de, çâr nâçâr alır saklar; yavaş yavaş kabul ve tasdikine mazhar olur. Fakat onun o bâtılı kabul ve tasdiki, bütün hikmetlerin mercii olan nizam-ı âlemden gaflet etmesinden ve madde ile hareketinin ezeliyete zıd olduğuna körlük gösterdiğinden ileri gelmiştir ki, şu garib nakışları ve acib sanat eserlerini esbab-ı câmideye isnad etmek mecburiyetiyle o dalâletlere düşmüşlerdir.

616- Hüseyin-i Cisrî'nin dediği gibi; âsâr-ı medeniyetle müzeyyen ve bütün zînetlere müştemil bir eve giren bir adam, ev sahibini görmediğinden, o zîneti, o esasatı, tesadüfe ve tabiata isnad etmeye mecbur olmuştur. Kezalik, nizam-ı âlemdeki bütün hikmetlerin, faidelerin tam bir ihtiyara ve şâmil bir ilme ve kâmil bir kudrete yaptıkları şehadetten gaflet eden gafiller, sathî nazarlarınca tesir-i hakikiyi esbab-ı câmideye vermeye mecbur kalmışlardır." (İ.İ.89)

617- Dalâlete düşmenin bir sebebi de, hakaikın müvazenesini muhafaza edememektir. Evet "bahr-i hakaik olan Kur'anın âyetleri... bütün uhrevî ve dünyevî, ilmî ve amelî erkân-ı sitte-i îmaniyenin herbirisini tafsilen ve erkân-ı hamse-i İslâmiyenin herbirisini kasden ve cidden ve saadet-i dâreyni temin eden bütün düsturları görür, gösterir. Müvazenesini muhafaza edip, tenasübünü idame edip o hakaikın heyet-i mecmuasının tenasübünden hasıl olan hüsün ve cemalin menbaından Kur'anın bir i'caz-ı mânevîsi neş'et eder.

İşte şu sırr-ı âzimdendir ki, ülema-i ilm-i kelâm, Kur'anın şâkirdleri oldukları halde, bir kısmı onar cild olarak erkân-ı imaniyeye dair binler eser yazdıkları halde, Mu'tezile gibi aklı nakle tercih ettikleri için Kur'anın on âyeti kadar vuzuh ile ifade ve kat'î isbat ve ciddî ikna edememişler. Adeta onlar, uzak dağların altında lağım yapıp, borularla tâ âlemin nihayetine kadar silsile-i esbab ile gidip orada silsileyi keser. Sonra âb-ı hayat hükmünde olan

mârifet-i İlahiyeyi ve vücud-u Vâcib-ül vücud'u isbat ederler. Âyet-i Kerime ise, herbirisi birer Asâ'yı Musa gibi her yerde suyu çıkarabilir, herşeyden bir pencere açar, Sâni-i Zülcelal'i tanıttırır. Kur'anın bahrinden tereşşuh eden Arabî "Katre" Risalesinde ve sair Sözlerde şu hakikat, fiilen isbat edilmiş ve göstermişiz. İşte hem şu sırdandır ki: Bâtın-ı umura gidip, Sünnet-i Seniyeye ittiba etmiyerek, meşhudatına itimad ederek, yarı yoldan dönen ve bir cemaatın riyasetine geçip bir fırka teşkil eden fırak-ı dâlle'nin bütün imamları hakaikın tenasübünü, müvazenesini muhafaza edemediğindendir ki, böyle bid'aya, dalâlete düşüp bir cemaat-ı beşeriyeyi yanlış yola sevketmişler. İşte bunların bütün aczleri, âyât-ı Kur'aniyenin i'cazını gösterir." (S.441)

Bu mevzuda tafsilat istiyenler, me'haz gösterilen kitaba bakabilirler.

617/1- "İnsanı dalâletlere sürükleyen cihetlerden biri de şudur ki: İsm-i Zâhir ile ism-i Bâtın'ın hükümleri ayrı ayrı oluyor; bunları birbirine karıştırıp merci'lerini kaybetmek mahzurludur. Kezalik kudretin levazımı ile hikmetin levazımı bir değildir. Birisine ait levazımatı ötekisinden taleb etmek hatadır. Ve keza daire-i esbabın iktizası ile daire-i itikad ve tevhid'in iktizası bir değildir. Onu bundan istememeli. Ve keza, kudretin taallukatı ayrı, vücudun cilveleri veya sâir sıfatın tecelliyatı ayrıdır. Birbirine iltibas edilmemeli. Meselâ: Dünyada vücudun tedricîdir. Berzahî âyinelerde âni ve def'îdir. Çünki icad ile tecelli arasında fark vardır." (M.N.80)

618- Hem Kur'anda, sefahette tiryakilik ve enaniyet gibi hislerin insanı dalalete götürdüğü bildirilmektedir. Ezcümle:

اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى اْ ٰخِرَةِ وَ يَصُدُّونَ "
عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا أُولٰئِكَ فِى ضَلاَلٍ بَعِيدٍ (14:3)

âyet-i kerimesi "birinci cümlesiyle der ki: "O bedbahtlar, bazı ehl-i imanın (imanları beraber olduğu halde) ve bir kısım ehl-i ilmin (âhireti tam bildikleri halde) onlara iltihak delâletiyle, bilerek ve severek hayat-ı dünyeviyeyi dine ve âhirete, yâni elması tanıdığı ve bulduğu halde beş paralık şişeyi ona tercih etmek gibi; sefahet-i hayatı, dinî hissiyata muannidane tercih edip dinsizlik ile iftihar ederler."

Bu cümlenin bu asra bir hususiyeti var. Çünki hiçbir asır böyle bir tarzı göstermemiş. Sair asırlarda o ehl-i dalâlet âhireti bilmiyor ve inkâr ediyor. Elması elmas bilmiyor, dünyayı tercih ediyor.

Ve ikinci cümlesi olan وَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ile der ki:

"O bedbahtların dalâleti, muhabbet-i hayattan ve temerrüdden neş'et ettiği için kendi halleri ile durmuyorlar, tecavüz ediyorlar. Bildikleri ve onun ile ecdadları bağlı olan dine adavetkârane, menbalarını kurutmak ve esasatını bozmak ve kapılarını ve yollarını kapatmak istiyorlar."

Ve üçüncü cümlesi olan وَ يَبْغُونَهَا عِوَجًا ile der ki: "Onların dalâleti fenden, felsefeden geldiği için acib bir gurur ve garib bir fır'avunluk ve dehşetli bir enaniyet onlara verip nefislerini öyle şımartmış ki, kâinatı idare eden İlahî kanunların şualarını ve insan âleminde o hakaikın düsturlarını süflî hevesatlarına ve müştehiyatlarına müsaid görmediklerinden (hâşâ! hâşâ!) eğri, yanlış, noksan bulmak istiyorlar.!" İşte bu âyet, üç cümlesiyle manen bu asırda acib bir taife-i dâlleye tam bir tevafuk-u manevî ile mâna-yı işarîsiyle çok efradı içinde hususî baktığı gibi, tevafuk-u cifrîsiyle dahi başlarına parmak basıyor." (Ş.724) *(Bak: Ulemâ-üs Sû)*

İki atıf notu:

-Dünya hayatını âhirete tercih edenler, bak: 719, 720.p.lar.

-İmanlarında hayır olmayanlar ihbar eden hadis, bak: 614.p.

619- Kendilerine hak tebliğ edildiği halde, nefisperestlik ve enaniyet gibi sebeblerle hakkı dinlemeyip iman etmeyen ehl-i dalâlet, Kur'anda muhtelif vasıflarıyla tavsif edilir. Ezcümle, bir âyet-i kerimede şöyle tasvir ediliyor:

"(36:8) اِنَّا جَعَلْنَافِىاَعْنَاقِهِمْ اَغْلاَ ً "Çünki biz onların boyunlarında bir takım bağlar, kelepçekler yapmışızdır." Âyette geçen aglâl, gaynın zammıyla "gull" ün cem'idir... Cumhur bunun bir istiare olduğunu söylemişlerdir ki, hidayetlerine mani olan enfüsî ve içtimaî i'tiyad ve şeraitin طَائِرَهُ فِىعُنُقِه (17:13) وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ mısdakınca bir ceza-i mükteseb halinde tab u ilzamını tasvirdir. Çünki tomruk ve kelepçek gibi bağlar, ceza ve ukubet âlâtından olmak itibariyle cebrî olan fıtriyyatı değil, iktisab ile istihkaka terettüb eden cezaî bir ilzam ifade eder. İlk nazarda asrî medeniyetin boyun

bağlarını ihtar eder gibi görünen bu "aglal" hem ferdin kabiliyyet-i fıtriyyesini yanlış hedeflere sevk eden bir cem'iyyet sultasının fena tazyiklerini hem de bâtıl itikadlar, çirkin itiyadlar, kötü huylar, taklid, taassub, heva gibi küfr ü masiyeti hoşlandırıp imandan kaçındıran fena melekelere ve keyfiyetlere nefislerin alıştırıla alıştırıla değişmez hale getirilmiş olmasını temsildir." (E.T.4009-4010) *(Bak: 3490.p.)*

Demek oluyor ki bilerek ve severek ecnebi âdetlerine tâbi olmak, yüksek Kur'an ahlâkına zıd düşen hareketlerdir.

Bu mevzuda dikkat edilmesi gereken mühim husus şudur ki: İnsan dalâlete ya cehalet veya nefsin meyli gibi sebeblerle düşer. Niyetleri iyi olup cehaletten dolayı dalâlete düşenler; ikaz ve ta'lim ile hakka dönerler. Eğer dalâlet, cehaletten değil de iyi niyete rağmen nefsin galebesinden olsa, bu gibiler dahi daimî bir nedamet hissi ile hakka dönmek isterler. Ciddî bir irşad sebebiyle de hakka dönecekleri umulur. Bilerek dalâleti tasvib ve tercih edenler ise, "dalâlen baîd" hükmüne dahildirler ki, Kur'an (4:60, 116, 136, 167) (14:18) (22:12) (34:8) (42:18) (50:27) ve emsali âyetlerinde "dalâlen baîd" ehli, tavsif ve takbih edilir. "Dalâlin mübin" ifadesinin geçtiği âyetler için bak: 2683.p.

620- DAR-ÜL HARB دارالحر : Harp yeri. Müslümanlarla gayr-ı müslimler arasında sulh akdedilmemiş memleket. Kâfirlerin ve onların gayr-ı İslâmî hüküm-lerinin hâkim olduğu yer. *(Bak: Dar-ı Ridde)*

Dar-ı İslâm ile dar-ı harbin mahiyetleri hakkında Ömer Nasuhi Efendi Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nda şu bilgiyi veriyor:

"Bir dar-ı harbin dar-ı İslâm haline gelmesi için yalnız bir şart vardır ki, o da o darda İslâm ahkâmının icra edilmeğe başlamasından ibarettir. Velev ki içinde onun eski gayr-ı müslim ahalisinden bazıları mukim bulunsunlar, velev ki o dar, dar-ı İslâm'a muttasıl bulunmasın.

Binaenaleyh İslâm mücahidleri, gayr-ı müslimlere ait bir ülkenin herhangi bir beldesini fethederek içinde cum'a, bayram vesaire gibi İslâm ahkâmını icraya başlasalar, o belde bir dar-ı İslâma tahavvül etmiş olur. Bu hususta bütün Hanefi müçtehidleri müttefiktirler.

621- Bir dar-ı İslâm'ın -Allah Teâla muhafaza buyursun- bir dar-ı harbe tahavvülü, İmam-ı Azam'a göre şu üç şartın tahakkukuna mütevakkıftır:

l- Dâr-ı harbe muttasıl olmalıdır.

2- İçerisinde şirk ahkâmı icra edilmelidir.

3- İçinde evvelki eman ile emin bir müslim veya zimmî kalmamış olmalıdır.

Evvelki emandan maksad, müslim için İslâmiyeti cihetiyle zimmî için de akd-ı zimmeti sebebiyle İslâm hükümetinin kuvvetine müstenid olarak sabit bulunan emniyet ve selâmettir. Bu üç şart tahakkuk etmedikçe bir belde veya bir ülke dar-ı harb sayılamaz.

Bu kavle göre bir İslâm beldesi, mücerred ehl-i harbden birinin galebe ve istilasıyla veya ahalisinin bil'irtidad ahkâm-ı küfrü icra etmesiyle veya içindeki ehl-i zimmetin nakz-ı ahd ederek tegallübde bulunmasıyla dar-ı harbe inkılab etmiş olmaz. Meğer ki mezkûr üç şartın üçü de tahakkuk etsin. (Bedayi, Tenvir)

Yukarıda yazılı üç şartın tahakkukuyla dar-ı harbe tahavvül eden bir İslâm beldesi, tekrar İslâm mücahidleri tarafından feth ve istirdad edilince evvelki hükmüne rücu eder. Yani arazisi öşriyye ise yine öşriyye, haraciyye olur. Kadim ahalisi, kabl-el kısme avdet edince mallarını meccanen alırlar, taksimden sonra gelince de yalnız kıymetleriyle alabilirler.

622- İmameyn'e göre; herhangi bir İslâm beldesinde ahkâm-ı küfr icra edilmeğe başlandığı, yani harbî bulunan nâfiz-ül hükm bir hükümdarın istilasına maruz kaldığı takdirde dar-ı harb haline gelmiş olur. Çünki bir darın bir dar-ı harb olması; gayr-ı müslimlerin meneası, kuvveti, ordusu itibariyledir. Bunları da nâfız-ül hükm olan hükümdarları ve hükümetleri temsil eder.

Binaenaleyh hükümdarı harbî olan herhangi bir ülke, bir dar-ı harb bulunmuş olur. Velev ki dar-ı İslâm'a muttasıl olsun. Müfta-bih olan da budur. Nitekim bir fetvada şöyle denilmiştir:

"Bilad-ı İslâmiyeden bir beldenin civarında vaki karyelerde mütemekkin olan zimmîler, itaat-ı veliyy-ül emrden bilkülliye huruc edip bazı bilad-ı İslâmiyeyi istila ve müslimîn ile muharebe için temekkün ve tehayyüz eyleseler, bu taifenin karyeleri şer'an dar-ül harb olup, haklarında harbî ahkâmı cari olur. (Mecmua-i Cedide, Dürer, Dürr-ül Muhtar, Hindiyye)

623- Şafiî fukahasının beyanına nazaran dar-ı İslâm şöylece üç kısımdır:

l- Müslümanların ikamet ettikleri beldeler.

2- Müslümanların fethedip eski ahalisini içerisinde bir cizye mukabilinde iskân eyledikleri beldelerdir. Bunların arazisi, gerek kendilerine temlik edilsin ve gerek edilmesin, İslâm hükümetinin istilası altında bulunması kâfidir.

3- Evvelce müslümanların ikamet edip bilahare gayr-ı müslimlerin zabtettikleri beldelerdir. Müslümanların bu beldelere olan kadîm istilaları, bunlarda dar-ı İslâm olmak hükmünün istimrarı için kâfidir.

Demek oluyor ki, bir belde bir kere dar-ı İslâm oldu mu artık ondan sonra mutlaka, yani gerek bilahare oraya gayr-ı müslimler müstevli olsunlar ve gerek olmasınlar ve orada müslimlerin ikametine gerek müsaade etsinler ve gerek etmesinler orası dar-ı küfr, dar-ı harb hükmünde olamaz. (Tuhfet-ül Muhtac)" (H.İ. ci: 3, sh: 394)

623/1- Kur'an-ı Kerim'de lafzen dar-ül İslâm ve dar-ül harb tabirleri geçmemektedir. Hadislerde ise; "Dar-ül harbde had cezaları tatbik olunmaz" ve "Müslümanla harbî arasında faiz yoktur" mealinde geçer. (İbn-i Kudame El-Mugni, Riyad 1981, IV/45-46) İmam-ı Azam bu hadise göre, dar-ül harbde had cezasının tatbik edilmiyeceğine hükmetmiş, fakat İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî ise, tatbik edileceğine hükmetmişlerdir. (Aynı eser sh: 46)

İslâmî hükümler kat'i nass ile sabit ise, üzerinde herhangi bir ihtilaf mevzubahs olamaz. Cumhur-u fukahaya göre müslümanların dar-ül harbde harbîlerle ve kendi aralarında faiz muameleleri haramdır. Çünki faiz nass-ı kat'ile tahrim edilmiştir. Ebu Hanife ve İmam-ı Muhammed, dar-ül harbde müslümanın gayr-ı müslimden faiz almasının caiz; gayr-ı müslime müslümanın faiz vermesinin ise haram olduğuna hükmettiler. (İbn-i Abidin, Bulak 1272, IV/188) Bununla beraber müslümanların fetva ile değil, takva ile amel etmeleri evladır. Cumhur-u ülema mezkûr hadisi, medar-ı ahkâm olacak sıhhatte görmediler. (İbn-i Kudame IV/46)

624- "Müslim olan müste'minler:

Bir müslim, ticaret gibi bir maksadla bir dar-ı harbe müste'mim olarak gidebilir. Böyle bir müste'min, misafir bulunduğu memleket ahalisinin canına, malına, namusuna kat'iyyen taarruz edemez. Böyle bir taarruzdan dinen memnu'dur. Çünki o memlekete gitmek için müsaade istihsal etmekle, oradakilerin hukukuna hiçbir vechile tecavüz etmemeyi taahhüd etmiş olur. Bilahare bunun hilafına hareket etmesi bir gadr, bir hıyanet olacağından buna asla cevaz verilemez. Meğer ki o memleketin hükümdarı veya hükümdarının müsaadesiyle ahalisi o müste'minin hukukuna tecavüz ederek kendi-

sini habs veya malını ahzetsinler. Bu takdirde verilen ahde muhalefet o memleket tarafından vuku bulmuş olduğundan, müste'min de bazı hususlarda mukabele-i bilmisilde bulunabilir.

625- Bir müslim, müste'minen bulunduğu bir gayr-ı müslim memleket ahalisinin bir malını bey'u şira veya riba gibi bir tarik ile birrıza alabilir. Meselâ: Bir dirhemi birrıza iki dirhem ile peşin veya veresiye olarak mübadele edebilir. Kezalik dar-ı harbde fâsid akidler ile elde edeceği bir maldan, bir müste'minin istifade etmesi caiz bulunur. Bu, İmam-ı Azam ile İmam Muhammed'e göredir.

İmam Ebu Yusuf'a göre bu gibi muamelat, dar-ı harbde de caiz değildir. Müşarünileyhe nazaran, bir müslim nerede bulunursa bulunsun İslâm ahkâmını iltizam etmiştir, ona muhalif olan bir şey yapamaz.

İmam-ı Azam ile İmam Muhammed de diyorlar ki: Harbîlerin malları esasen mübahtır. Şu kadar var ki müste'min, onların hukukuna tecavüz etmemeyi deruhde etmiştir. Bu cihetle onların rızalarını istihsal ederek mallarını elde ettiği takdirde tecavüz ve hıyanet mevzubahs olamaz. Bu halde onların mallarını, asıl ibahetine mebni kendi rızalarıyla ahzetmiş olur, yoksa riba gibi, fâsid akd gibi gayr-ı meşru bir tarik ile ahzetmiş olmaz.

Bir müslim, müste'mi olarak bulunduğu dar-ı harbde birisinin malını gasb veya istikraz suretiyle ahz edecek olsa bunu her halde sahibine reddetmesi icab eder. Hatta bu hususta kendisine diyaneten emrolunur. Çünki reddetmemek bir gadrdir. Gadre ise diyaneten mesağ yoktur. Şayet böyle bir malı dar-ı harbden dar-ı İslâm'a çıkarmış bulunsa, bu mal kendisine helal olmaz. Binaenaleyh bunu tasadduk etmesi lâzım gelir. (Hindiyye, Feth-ül Kadir, Redd-i Muhtar)" (H.İ. ci: 3, sh: 462)

626- Yukarıda kaydedilen bir kısım şer'î nakillerde görüldüğü üzere, İmam-ı Azam ve Şafiî gibi büyük müçtehidlerin dar-ül harbin tahakkuk şartları hakkındaki reyleri, hikmetli olarak farklıdır. Bu sebeble de, meseleye tek taraflı bakan şahsın, umum müçtehidler müvacehesinde hangi bir diyarın dar-ül harb olup olmadığı hususunda lehte ve aleyhte delil göstermesi mümkündür. O halde böyle meselelerin, inşikaka sebeb olacak şekilde ve tarafgirane fazlaca medar-ı bahsedilmesi maslahat olmaz. Uhuvvet ve ittihad-ı İslâm'a zarar getirir.

Bir dar-ül İslâmda iki ana unsur var: Ahkâm-ı şer'iyenin hâkimiyeti ve şeair-i diniyenin hâkimiyeti. Hanefi'de daha çok hukuk ciheti, Şafiî'de ise

daha çok şeair ciheti nazara alındığı anlaşılıyor. Bir İslâm memleketinde zuhur eden gayr-ı İslâmî hayat sebebiyle dar-ül harb olduğu fikri ortaya atılsa, millî hayatta hissiyat-ı diniyenin devamına sebeb olan bir kısım şeairin de ta'tiline yol açar. Şeairin içtimaiyata ve bilhassa avama yaptığı manevî tesir ve hiss-i diyanet bütün bütün zayıflar. *(Bak: Şeair)*

627- Bununla beraber, müvazene nazara alınmadan, bozuk bir içtimaî hayata "normaldir" denilse, bilhassa tabaka-i avam gaflete düşürülür ve bid'atlara karşı bu tabakanın dinî hassasiyeti kaybolur ve ülfetle bid'aları hoş görüp dalâlete düşebilir. O halde böyle mes'elelerin çok nazik olduğu ortaya çıkıyor. Böyle olunca da çok dikkat, insaf ve ferasetle hareket etmek gerektir.

Evet اِخْتِلاَفُ أُمَّتِى رَحْمَةٌ hadis-i şerifi ile bildirildiği gibi, müçtehidlerin farklı reylerinde hikmet ve rahmet vardır. Zira böyle içtihadî meselelere bakışta, cihet muhteliftir. Zira dar-ül harb gibi dinin içtimaî bazı meselelerinde hem hukuk hem şeair cihetleri müçtemi'dir. *(Bak: 631.p.)* O halde hududu aşıp böyle içtihadî sahalara usul hârici girmemeli. Böyle meselelerin halli için, maddî-manevi şartların zuhuru ile bu zamanda teşekkülüne büyük ihtiyaç bulunan ve âlem-i İslâm'ın mercii mânasında olması gereken büyük İslâm şûrası lâzımdır ki, teşettüt ve fevza-i âraya sebeb olmadan mülzim ve merci' olsun. *(Bak: 3576.p.)* O halde hayat-ı içtimaiyede hizmet edenler, ittihad-ı İslâma kuvvet vermelidirler. *(Bak: İttihad-ı İslâm)*

628- Böyle içtihadî meselelerde ehil olanlar arasında uhuvvetkârane ve insaf düsturuna uygun olmak ve inşikaka meydan vermemek şartıyla müdavele-i efkâr yapılabilir.

Eğer yapılan müzakereler fitneyi tahrik edecek münakaşalara dönüyorsa, müslümanlara karşı susmak tercih edilmelidir. Fitne zamanlarına ait bazı rivayetlerde bu tarz tavsiyeleri görüyoruz. Ezcümle: "Elinizi, dilinizi tutun. Evin demirbaşlarından biri olun." (Ebu Davud, Fiten 2, 4258.hadis)

"Fitnelerde dil, kılınç darbesinden daha şiddetlidir." (İbn-i Mace, Fiten, 3967. hadis)

629- İslâm dünyasının en büyük bir meselesi olan ihtilafı terk ile esasat-ı diniye etrafında ittifak etmek ve teferruat sayılan meseleler üzerinde usulsüz münakaşalara girmemek gerektiği fikrini ısrarla ileri süren Bediüzzaman Hazretleri diyor ki:

"Bu zamanda zendeka ve ehl-i dalâlet ihtilaftan istifade edip, ehl-i imanı şaşırtıp ve şeairi bozarak, Kur'an ve iman aleyhinde kuvvetli cereyanları var; elbette bu müdhiş düşmana karşı cüz'î teferruata dair medar-ı ihtilaf münakaşaların kapısını açmamak gerektir." (E.L.I. 204) *(Bak: Müsbet Hareket)*

"Şimdi ehl-i iman, değil müslüman kardeşleriyle belki Hristiyanın dindar ruhanileriyle ittifak etmek ve medar-ı ihtilaf meseleleri nazara almamak, niza etmemek gerektir. Çünki küfr-ü mutlak hücum ediyor." (E.L.I 206) *(Bak: 785.p.)*

"Binler teessüf ki: şimdi müdhiş yılanların hücumuna maruz biçare ehl-i ilim ve ehl-i diyanet, sineklerin ısırması gibi cüz'î kusuratı bahane ederek birbirini tenkidle yılanların ve zındık münafıkların tahribatlarına ve kendilerini onların eliyle öldürmesine yardım ediyorlar." (K.L.246) *(Bak: 1528.p.)*

630- "Sual: Âlem-i İslâmdaki ihtilafı ta'dil edecek çare nedir?

Cevab: Evvela müttefekun aleyh olan makasıd-ı aliyeye nazar etmektir. Çünki Allahımız bir, Peygamberimiz bir, Kur'anımız bir, zaruriyat-ı diniyede umumumuz müttefik; zaruriyat-ı diniyeden başka olan teferruat veya tarz-ı telakki veya tarik-ı tefehhümdeki tefavüt bu ittihad-ı vahdesi sarsamaz, racih de gelemez. اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ düstur tutulsa, aşk-ı hakikat harekâtımızda hâkim olsa -ki zaman dahi pek çok yardım ediyor- ihtilâfat sahih bir mecraya sevk edilebilir." (S.T.İ. 92)

"Sual: Âlem-i İslâm ülemasının ortalarındaki müthiş ihtilafata ne dersin? Re'yin nedir?

Cevab: Ben âlem-i İslâmiyete gayr-ı muntazam veya intizamı bozulmuş bir meclis-i meb'usan ve bir encümen-i şûra nazarıyla bakıyorum. Şeriattan işitiyoruz ki; rey-i cumhur budur, fetva bunun üzerinedir. İşte şu, bu meclisteki rey-i ekseriyetin naziresidir. Rey-i cumhurdan maada olan akval, eğer hakikat ve mağzdan hâlî ve boş olmazsa istidadatın reylerine bırakılır. Tâ herbir istidad terbiyesine münasib gördüğünü intihab etsin.

Şu istidadın meyelanı ile intihab olunan ve bir derece hakikatı tazammun eden ve ekalliyette kalan kavl, nefs-ül emirde mukayyed ve o istidad ile mahsus olduğu halde, sahibi ihmal edip mutlak bıraktı. Etbaı iltizam edip tamim etti. Mukallidi taassub edip, o kavlin hıfzı için muhaliflerin hedmine çalıştılar. Şu noktadan müsademe, müşagabe, cerh ve red, o derece meydan aldı ki,

ayakları altından çıkan toz ve ağızlarından feveran eden duman ve lisanlarından püsküren berkler, şimşekler ve bazı rahmetli bir bulut, şems-i İslâmiyetin tecellisine bir hicab teşkil etmiştir. Lâkin ziya-yı şemsten tefeyyüz etmesine istidad bahşeden rahmetli bulut derecesinde kalmadı. Yağmuru vermediği gibi, ziyayı dahi men'etmektedir.

Sual: Acaba kâinatta şu meclis-i âli-i İslâm, şu sergerdan küre şehrinde bir intizamı bulamıyacak mıdır?

Cevab: İman ederim ki; umum âlem-i İslâm, millet-i insaniyede ve Âdem kavminde bir meclis-i meb'usan-ı mukaddese hükmüne geçecektir. Selef ve halef asırlar üzerinde birbirine bakıp mabeynlerinde bir encümen-i şûra teşkil edeceklerdir. Fakat birinci kısım olan ihtiyar babalar, sâkitane ve sitayişkârane dinleyeceklerdir." (Mün.71-73)

631- Dinî meselelerin bir kısmında hem hukuk hem şeâir cihetleri bulunur. Bazan bu iki cihetten biri zâil olsa da, diğer ciheti -kısmen de olsa- devam edebilir. Ezcümle: Bediüzzaman "Mektubat" adlı eserinde, milletimizin asırlarca yaşadığı şeâir-i İslâmiyeyi tağyir etmek isteyenlere, şeâiri müdafaa makamında gereken cevabı verirken, şeâir cihetiyle dar-ül İslâmın ana unsurlarından olan an'anat-ı İslâmiye, İslâmî tarih, umum şeâir ve erkân-ı İslâmiyeye ait muhaverat-ı ehl-i İslâm gibi hususları beyanla, dar-ül İslâmın tarifine de bir cihette temas eden bu yazısında şunları söylemektedir:

"Şeâir-i İslâmiyeyi tağyire teşebbüs edenlerin senetleri ve hüccetleri, yine her fena şeylerde olduğu gibi, ecnebileri körü körüne taklidcilik yüzünden geliyor. Diyorlar ki: "Londra'da ihtida edenler ve ecnebilerden imana gelenler; memleketlerinde ezan ve kamet gibi çok şeyleri kendi lisanlarına tercüme ediyorlar, yapıyorlar. Âlem-i İslâm onlara karşı sükût ediyor, itiraz etmiyor. Demek bir cevaz-ı şer'î var ki, sükût ediliyor?"

Elcevab: Bu kıyasın o kadar zâhir bir farkı var ki; hiçbir cihette onlara kıyas etmek ve onları taklid etmek zîşuurun kârı değildir. Çünki; ecnebi diyarına, lisan-ı şeriatta "Dâr-ı Harb" denilir. Dâr-ı harbde çok şeylere cevaz olabilir ki, "Diyar-ı İslâm"da mesağ olamaz.

632- Hem Frengistan diyarı, Hristiyan şevketi dairesidir. Istılahat-ı şer'iyenin meânisini ve kelimat-ı mukaddesenin mefahimini lisan-ı hâl ile telkin edecek ve ihsas edecek bir muhit olmadığından; bilmecburiye kudsî meâni, mukaddes elfaza tercih edilmiş; meâni için elfaz terkedilmiş, ehvenüşşer ihtiyar edilmiş. Diyar-ı İslâmda ise; muhit, o kelimat-ı mukad-

desenin meal-i icmalîsini ehl-i İslâma lisan-ı hal ile ders veriyor. An'ane-i İslâmiye ve İslâmî tarih ve umum şeâir-i İslâmiye ve umum erkân-ı İslâmiyete ait muhaverat-ı ehl-i İslâm, o kelimat-ı mukaddesenin mücmel meâllerini, mütemadiyen ehl-i imana telkin ediyorlar. Hatta şu memleketin maâbid ve medaris-i diniyesinden başka makberistanın mezar taşları dahi, birer telkin edici, birer muallim hükmündedir ki; o meâni-i mukaddeseyi, ehl-i imana ihtar ediyorlar. Acaba kendine müslüman diyen bir adam, dünyanın bir menfaati için, bir günde elli kelime Frengî lügatından taallüm ettiği halde; elli senede ve her günde elli defa tekrar ettiği Sübhanallah, Elhamdülillah ve Lâ ilahe İllallah ve Allahü Ekber gibi mukaddes kelimeleri öğrenmezse, elli defa hayvandan daha aşağı düşmez mi? Böyle hayvanlar için, bu kelimat-ı mukaddese tercüme ve tahrif edilmez ve tehcir edilmezler! Onları tehcir ve tağyir etmek, bütün mezar taşlarını hâkketmektir; bu tahkire karşı titreyen mezaristandaki ehl-i kuburu aleyhlerine döndürmektir." (M.401) *(Bak: 454.p.)*

633- Demek yukarıda zikredilen "an'anat-ı İslâmiye, İslâmî tarih ve umum şeâir-i İslâmiye ve umum erkân-ı İslâmiyeye aid muhaverat-ı ehl-i İslâm" gibi dar-ı İslâmın şeâir cihetindeki ana unsurları halk ekseriyetinde hâkim olsa, o cemiyette dinî hayat devam eder. Eğer bir cemiyette mezkûr şeâire bedel âdât-ı ecnebiye ekseriyette revaç bulmuşsa, o cemiyette hakiki dinî hayat ve bilhassa diyanette temel teşkil eden hissiyat-ı diniye zayıflar ve giderek İslâm isimlerde kalır. *(Bak: 985.p.)*

Nitekim ilk meclis kurulduğu zaman Ankara'ya çağrılan Bediüzzaman'ın mebuslara neşrettiği beyannamesinde, henüz milletin şeâire bağlı olup dindar olduğunu, şeairi bozmanın büyük zarar vereceğini anlatmış ve takriben 1945 senelerinde de Adliye Vekiline hitaben yazdığı bir mektubunda da aynen şöyle demiştir. "Eski terbiye-i İslâmiyeyi alan yüzde ellisi meydanda varken, an'ane-yi milliye ve İslâmiye-ye karşı yüzde elli lâkaydlık gösterildiği halde, elli sene sonra yüzde doksanı nefs-i emmareye tâbi olup millet ve vatanı anarşiliğe sevketmek kuvvetli ihtimali..." (E.L.I. 22) diyerek şeâirin bozulması ve Avrupaî âdet ve modaların ve sefahetin umumî-leşmesiyle doğacak büyük tehlikeyi haber vermiştir. *(Bak: 249, 250, 618, 3487 ilâ 3490.p.lar)*

633/1 Asrımızda meydana gelen ve fitnelerin en dehşetlisi olan ve nifakî hususiyetleri bulunan âhir zaman fitnesi devrinde dar-ül harb gibi mes'elelerin tayin ve tesbiti müşkildir. Çünkü fıkıhta:

1- Dâr-ül İslâm (İslâm hakimiyetindeki memleket);

2- Dâr-ül Harb (Kâfirlerin hâkim oldukları memleket);

3- Dâr-ı Ridde (Mürtedlerin hükmettiği memleket)'den bahsedilir.

Âhirzaman fitnesi ise halkı aldatıp ifsad eden nifak ve ifsad cereyanının hakimiyetidir. Bu nifakî hakimiyette; müslim, kâfir, mürted ve münafıklar içtimaî ve idarî bünyede iç içe bir arada bulunabiliyor. Böyle karma bir cemiyet ve devlet, muayyen bir vasıf ile tevsif edilemez. Binaenaleyh bugünkü şartlarda böyle hassas meselelere şer'i hüküm getirmedeki zorluğun bir sebebi budur.

İşte dindarlar ile dîne muhalif olanlar iki cephe halinde olmadığı ve aldatan münafıklarla aldatılan müslümanların birbirine karışık olduğu böyle cemiyetler içinde menfî hareketler zulme sebebiyet vereceğinden Bediüzzaman Hazretleri Kur'andan aldığı ders ile müsbet hareket etmeyi ısrarla tavsiye etmiştir. Ancak mecburiyet-i kat'iye müstesnadır.

Ezcümle, bir tavsiyesinde diyor ki; "Risale-i Nur'daki şefkat, vicdan, hakikat, hak, bizi siyasetten men'etmiş. Çünki masumlar belaya düşerler, onlara zulmetmiş oluruz. Bazı zâtlar bunun izahını istediler. Ben de dedim:

Şimdiki fırtınalı asırda gaddar medeniyetten neş'et eden hodgâmlık ve asabiyet-i unsuriye ve umumî harbden gelen istibdadat-ı askeriye ve dalaletten çıkan merhametsizlik cihetinde öyle bir eşedd-i zulüm ve eşedd-i istibdadat meydan almış ki, ehl-i hak hakkını kuvvet-i maddîye ile müdafaa etse, ya eşedd-i zulüm ile, tarafgirlik bahanesiyle çok bîçareleri yakacak, o halette o da ezlem olacak ve mağlub kalacak. Çünki mezkûr hissiyatla hareket ve taarruz eden insanlar, bir-iki adamın hatasıyla yirmi-otuz adamı, âdi bahanelerle vurur, perişan eder. Eğer ehl-i hak, hak ve adalet yolunda yalnız vuranı vursa, otuz zayiata mukabil yalnız biri kazanır, mağlub vaziyetinde kalır. Eğer mukabele-i bilmisil kaide-i zalimanesiyle, o ehl-i hak dahi bir-ikinin hatasıyla yirmi-otuz bîçareleri ezseler, o vakit hak namına dehşetli bir haksızlık ederler.

İşte Kur'anın emriyle, gayet şiddetle ve nefretle siyasetten ve idareye karışmaktan kaçındığımızın hakikî hikmeti ve sebebi budur. Yoksa bizde öyle bir hak kuvveti var ki, hakkımızı tam ve mükemmel müdafaa edebilirdik." (Ş.292)

Diğer bir ikazı da şöyledir:

"Risale-i Nur'a karşı gizli düşmanlarımızdan bazı zındıkların şeytanetiyle çevrilen plânlar ve hücumlar inşâallah bozulacaklar, onun şakirdleri başkalara kıyas edilmez, dağıttırılmaz, vazgeçirilmez, Cenab-ı Hakk'ın

inayetiyle mağlub edilmezler. Eğer maddî müdafaadan Kur'an men'etmeseydi, bu milletin can damarı hükmünde umumun teveccühünü kazanan ve her tarafta bulunan o şakirdler, Şeyh Said ve Menemen hâdiseleri gibi cüz'î ve neticesiz hâdiselerle bulaşmazlar. Allah etmesin, eğer mecburiyet-i kat'iyye derecesinde onlara zulmedilse ve Risale-i Nur'a hücum edilse, elbette hükûmeti iğfal eden zındıklar ve münafıklar bin derece pişman olacaklar." (Ş.362)

Emirdağ Lâhikası eserinde de şu ihtar var:

"Biz Nur talebeleri o cebbar gaddarlardan hakkımızı kolayca alabilirdik. Fakat İslâmiyet'in asırlardır bayraktarlığını yapan kahraman Türk milletinin masum çoluk-çocuk ve ihtiyarlarına karşı Risale-i Nur'un bizlerde husule getirdiği kuvvetli şefkat itibariyle ve Kur'an-ı Hakîm'in bizleri maddî mücadeleden men'edip elimizde topuz yerinde Nur olması haysiyetiyle ve bütün kuvvetimizle mesleğimizin îcabı olan asayişi temin etmek esasıyla, o zalimlere maddeten mukabele edemedik. Yoksa Allah göstermesin, bir mecburiyet-i kat'iyye olursa komünist ve masonlar hesabına ona sebebiyet verenler bin defa pişman olacaklardır." (E.L.II.27)

İşte Ahirzaman fitnesinde meseleler böyle hassasiyet kazandığı ve inceleştiği cihetle, Kur'an'a uygun hareket etmek için Kur'an'ın bu asra bakan vechesini beyan eden Risale-i Nur'daki tavsiyelere dikkat edip ona göre hareket etmek icab ediyor.

DAR-ÜL HİKMET-İL İSLÂMİYE دارالحكمة اسلاميه : Bu teşkilat, son devirlerde gerek imparatorluk ve gerekse İslâm âleminde ortaya çıkan bir takım dinî meselelerin halli ve İslâma yapılan hücumların İslâm ahkâmına göre cevaplandırılması için 12 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918) tarihinde V. Mehmed Reşad ve Şeyhülislâm Musa Kâzım Efendi'nin zamanında kurulmuştur.

Ayrıca halkın her türlü dinî ihtiyaçlarını, ilmî bir metodla yerine getirmek için her türlü neşriyat ve beyannameleri ele almakta ve halkımızı dahilî ve haricî tehlikelere karşı tenvir etmekteydi. Ecnebilerin sordukları suallere, komisyonlarda görüşülmek suretiyle resmen cevap verildiği gibi; müracaat eden her müslümana da gerekli cevap veriliyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun karışık ve Avrupa hayranlığının devlet müesseselerinin her kademesinde revaçta olduğu bir zamanda, ahlâk ve imanı

elde tutmak, bu teşkilatın en başta gelen vazifelerinden biri idi. Matbuatta İslâma yapılan hücumlara ve İslâmı hurafeler dini gibi göstermeğe çalışan yazarlara gerekli cevaplar veriliyor ve cezalandırılmaları için de Dahiliye Nezaretine resmen müracaat ediliyordu.

Bu teşkilata tayin olunan azalar azil, tâyin, istifa ve vefatlarla 28 kadardır. Aslında, dokuz aza, bir reisten teşekkül ediyordu. Bu zâtların tâyinleri gelişi güzel olmadığı gibi, bu teşkilatın içinde mevcut bulunan üç komisyondan birine (fıkıh, kelâm ve ahlâk) girebilecek ilmî kariyere (meslek) sahib olmaları icab ediyordu.

Bu müesseseye "İslâm Akademisi" veya "Yüksek İslâm Şûrası" da diyebiliriz. Kuruluşu ile son derece faydalı ve o nisbette hizmetleri olmuş bir teşkilattır. Fakat kuruluş tarihi olan 1918'den 1922'ye kadar devam etmekle, ancak dört senelik bir faaliyeti olmuştur. (O.A.L.)

635- DAR-I RİDDE دارِ ردّه : Aslında müslim iken sonradan irtidad eden veya bir zaman, İslâmiyeti kabul etmiş iken sonradan mürted olan şahısların hâkim bulundukları yer.

"Darürridde, yani: Mürtedlerden müteşekkil bir taifenin istila ederek hâkimiyetleri altına aldıkları yerler, bazı ahkâm itibariyle dar-ı harbden ayrılır. Meselâ: Dar-ı harb ahalisiyle müsalaha akdi caiz olduğu halde, darürridde ahalisiyle caiz olmaz. Çünkü riddetin devamına cevaz verilemez. Şu kadar var ki, bunlar bir müddet düşünmek için mütareke talebinde bulundukları takdirde bakılır. Eğer müslümanların hakkında hayırlı görülürse, bu mütarekeye muvafakat edilir. Ve eğer harb edilmesi daha muvafık görülürse, bu mütarekeye muvafakat edilmez.

Mütareke kabul edildiği takdirde mukabilinde bir bedel, bir haraç alınamaz. Zira bu halde mütareke, bir akd-i zimmete müşabih olur.

Halbuki mürtedler, zimmete kabul edilemezler. Bu mütarekenin öyle iki-üç günlük, geçici bir zaman için olması icab etmez. Buna lüzumuna göre bir mühlet tayin edilir." (H.İ. ci: 3, sh: 481) *(Bak: Dar-ül Harb, Mürted)*

636- DARWİNCİLİK داروينجيلك : (Fr. Darwinisme) 19. yy.da yaşamış İngiliz tabiatçısı Darwin'in ileri sürdüğü bâtıl bir nazariyedir. "Evrim teorisi, tekâmül nazariyesi" adıyla da anılan bu görüşe göre, insan dahil, bütün

canlıların başlangıçta tek hücreli canlı olarak meydana geldiklerini, sonra tesadüfen nesilden nesile farklılaşıp başkalaştığını, bu tesadüfi değişikliklerden çevre şartlarına uygun olanlara sahip canlıların yaşadığını, diğerlerinin yok olduğunu, böylece canlıların gittikçe mükemmelleşerek bugünkü şekle girdiğini iddia eder. Bu iddianın ortaya atıldığı zamanlarda, canlı hücrenin kimyevî ve genetik yapısı, yani canlılarda kendi hususiyetlerinin nesline geçmesi için hücrenin çok hassas bir kaderî proğrama sahib kılındığı bilinmiyordu.

637- Darwincilik ve tekâmül teorisi, 19.yy.da maddeciliğin yeni felsefi kılıklara girerek canlanmaya başladığı sıralarda ileri sürülmüş, bilgi noksanlığına veya bazan da aşağıda görüleceği gibi, kasıtlı tahriflere dayanan bir iddiadır. O zaman diğer aşırı ve yıkıcı cereyanlar gibi bu cereyanın temsilcileri ilmî isbattan uzak, bir takım kabullere dayanıyorlardı. Teorileri, ilmî tecrübe ve araştırma neticeleri ile asla teyid edilmemiştir.

Buna rağmen Yeni darwincilik gibi isimlerle müdafaasına devam edilmesi maksadlıdır. Teorinin müdafilerinin maddeci olması dikkat çekicidir. Maddecilik, biyolojik tekâmül teorisine, kendi görüşünün ayrılmaz bir parçası sayarak sahip çıkmaktadır. Çünki görüşleri dine karşıdır. Maddeci insan telakkisi insanı ruhsuz, değersiz, başıboş, sahipsiz, tesadüflerin ve maddenin esiri olarak görür. Maddeci cereyanlar tekâmül nazariyesini, ilmen doğruluğuna inandıklarından değil, daha çok ideolojik maksadlarına uygun geldiği için müdafaa ederler. Bunlardan bazılarının da teorilerinin ilmen isbatının yapılamadığını itirafa mecbur oldukları görülmektedir.

638- Darwincilik teorisi, aslında ilim çevresine sahtekârlıkla sokulmuştur. Çeşitli misallerinden bir-iki örnek verelim:

1912 yılında İngiltere'de Piltdown'da sözde insanın maymun soyundan ceddine ait olduğu iddia edilen fosil (kalıntı) bulunmuştur. İnsan kafatasına kasden maymuna ait çene kemiği monte edilmiş, dişler de eğelenmek suretiyle çene kemiğindeki yerlerine yerleştirilmiş. Sahtekârlığın anlaşılmaması ve güya 500 000 yıl öncesine ait olduğu zehabını uyandırmak için potasyum dikromat ile sun'i olarak lekelendirilmiş.

Darwinci sözde ilim adamları, bu düzmece fosile dayanarak kırk yıl boyunca "İnsanın maymun soyundan atası" diye makaleler yazmış ve konferanslar vermişlerdir. Sahtekârlık 1950 yılından sonra fluor testleriyle yapılan araştırmalar sonunda ortaya çıkmıştır. Bu örnek, maddeci görüşün gayesi istikametinde nelere baş vurabileceğini göstermesi bakımından mühimdir.

639- Başka bir misal de şudur:

1922 yılında Nebraska'da bir azı dişi bulunmuş ve hemen "Nebraska adamı" diye adlandırılıp güya insanın maymun soyundan gelme bir atasına ait delil kabul edilerek neşriyata başlanmıştır. Yıllar sonra bu dişin bir domuza ait olduğu anlaşılmıştır. (Gregory, W.K. Sience, cild 66, 1927 yılı)

Bugün artık ideolojik saplantısı olmıyan ilim adamları Darwinciliği reddetmektedir. Reddiyeleri, Darwincilerin yaptığı gibi sahtekârlığa, keyfi ve indî düşüncelere değil, ilmin bugünkü neticelerine dayanmaktadır. İlmî çalışmaların gelişip ilerlemesi, mezkûr teorinin ne kadar hatalı ve bâtıl olduğunun daha geniş çevrelerce anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Daha fazla bilgi için bak: Evrim Teorisi Hakkında Rapor Özeti, T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, M.E. Basımevi-Ankara, 1985.

640- Hülasa etmek icab ederse, Prof. Gish'in dediği gibi:

"Bütün jeolojik delillerden anlaşılan şudur ki, yeryüzünde hayat kompleks (karmaşık) yapıdaki canlılarla başlamıştır. Evrimcilerin ileri sürdüğü gibi, tedricî bir gelişme söz konusu değildir. Fosillerden (eski canlı kalıntılarından) elde edilen neticeler, Jeoloji'de Paleozoik denilen 1. zamanın başlangıcı "Kambriyum" devrindeki hayvanların kendilerinden daha basit yapılı canlılardan değil, doğrudan kendi yapılarıyla yeryüzünde göründüklerini ortaya koymaktadır. Bundan başka büyük canlı grupları veya bölümleri arasında geçiş şekilleri olarak dikkate alınabilecek bir tek fosil dahi bulunamamıştır. Dolayısıyla mercanlar mercan ve ahtapotlar da ahtapot olarak hayata başlamıştır."

Darwincilik, diğer bâtıl felsefeler gibi, maddecilik bataklığına saplanan Batı'nın sapık düşünce sisteminden kaynaklanan bir iddiadan ibarettir. Zoraki devamına çalışılması ideolojik maksaddan ileri gelmektedir. Bu görüş, ne insan, ne insanlığa hiçbir hayır ve ulvî gaye telkin etmedikten başka aksine, insanı ve insanlığı aşağılatıcı mahiyettedir. (B. Sami Sağbaş, Felsefe Öğretmeni) *(Bak: Delil-i İhtira ve 94. p.)*

641- Herbir nev'in kendisine has bir mahiyeti ve hususiyetleri vardır. O mahiyet, başka nev'e değişmez. Yani tedricî tekâmül ile nar, elma olmaz. Fare, kedi fıtratına dönmez. Hiç bir hayvan da, insan mahiyetini alamaz. Çünki meselâ: Yeni doğan bir çocuk, hiç bir kimseyle görüştürmeden yanında hiç konuşulmadan büyütülse, konuşamıyan ve düşünemiyen bir hayvan vaziyetinde olur. Hatta semavî dinler gelmeseydi, insan bir nevi hayvan

olarak kalacaktı. *(Bak: 143.p.)* Fakat bu aynı şahıs, cemiyet hayatına temas ettirilse; konuşmayı, düşünmeyi ve diğer insanî hususiyetleri tedricen kazanır. Yani mahiyetinde ve ruh yapısında konulan insanî hususiyetler ve istidadlar inkişaf eder. Çünki insanın ruh yapısında, asıl mahiyetinde insan olabilmek mânevi proğramı vardır. Fakat bir hayvan olan kedi, aile içinde olduğu halde daima kedidir, insan olamaz. Çünki mahiyeti kedidir.

Ruhundaki kaderî proğram, kedilik proğramıdır. Demek Allah'ın herşeyde koyduğu kanunlar gibi, enva' arasında bulunan mübayenet-i mahiyet kanunu da tebeddül etmez. O halde her bir nev'in ilk başlangıcı, bir ferd olup, bu ferd kendi nev'inin mahiyet ve hususiyetlerine sahip kılınmış ve tekâmül ettirilerek son kemâl mertebesine getirilmiş, bu haliyle nev'inin ilk Âdem-i mânasında başlangıcı olmuştur. İlk yaratılan bu ferdin neslinin devamı ve çoğalması da yine Allah'ın hikmeti ile tenasül kanununa bağlanmıştır. Âlemde câri olan kanun-u küllî budur. Şu kadar var ki; her nev'in ilk başlangıcı olan ferdler, vücud yapısı kemal mertebesine gelinceye kadar Allah'ın Hakîm ve Sani' gibi isimlerinin iktizası ve tecellisiyle terakki devreleri geçirirler. Meselâ Kur'anda: (15:26) مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَأٍ مَسْنُونٍ âyetini,

Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinden telhisen nakledersek: Salsal: Tıngırdar kuru çamur; Hame': Uzun müddet su ile yumuşayıp tagayyür etmiş kokar çamur; Mesnun: Mütegayyer, dökülmüş bir suret ve misal üzerine musavver demektir..

Evvela salsal sonra da ondan bir suret-i mahsusaya ifrağ olunup, insan mayasını teşkil etmiş olan (Hame-i mesnun) yapılmış ve insan ondan halk ve tesviye edilmiş olur... şeklinde izahat veriliyor.

642- İnsandan başka olan zihayat enva'ın ilk ferdleri de mezkûr âyetin bildirdiği kaidenin şümulünde düşünülür. Zira zihayat enva' ile insan arasında hayatiyette müşterekiyet olup, ancak mahiyetlerinde mübayenet vardır. Yani insanın ruhî yapısı, nihayetsiz terakki ve tedenniye müstaid olup kuva ve hissiyatına fıtrî had konulmamıştır. Hayvan ise fıtrî had altındadır.

İnsanlar bedenen az, ruhen çok farklı; ve hayvanlar ise aksine bedenen çok, ruhen az farklı olmaları gösteriyor ki, insan ruhen tekâmül için bu dünyaya gönderilmiştir. Bu hakikat Mesnevi-i Nuriye tercümesiyle şöyle ifade ediliyor:

"İnsanın fıtratında acib bir hal: İnsanın efradı arasında cismen ve sureten

ayrılık varsa da pek azdır. Amma manen ve ruhen, aralarında zerre ile şems arasındaki ayrılık kadar bir ayrılık vardır. Fakat sair hayvanat öyle değildir. Meselâ: Balık ile kuş, kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar. En küçüğü en büyüğü gibidir. Çünki insanın kuvve-i ruhiyesi tahdid edilmemiştir. Enaniyet ile o kadar aşağıya düşer ki, zerreye müsavi olur. Ubudiyet ile de o kadar yükseğe çıkıyor ki, iki cihanın güneşi olur. Hz. Muhammed (A.S.M.) gibi." (M.N.128)

Demek ki ilk insan ve dolayısıyla her bir nev'in ilk ferdi çok uzun bir zamanda istihalelerden geçirtilerek *(Bak: 95.p.)* vücud yapıları hikmet-i Rabbaniye ile kemal mertebesine getirilmiştir. Ancak bundan sonra diğer nevilerden farklı olarak insanın terakkisi vücud yapısında değil, mahiyetindeki istidadların inkişafında cereyan etmektedir.

643- İlim ve din hakikatlarına zıd giden Darwinci tekâmül nazariyesinin butlanı şu açıklamadan daha iyi anlaşılır:

"İlm-ül hayvanat ve ilm-ün nebatatta isbat edildiği gibi, envaın sayısı ikiyüz binden ziyadedir. Bu nev'ler için birer âdem ve birer evvel-baba lâzımdır. Bu evvel-babaların ve âdemlerin dâire-i vücubda olmayıp ancak mümkinattan olduklarına nazaran, behemehal vasıtasız kudret-i İlahiyeden vücuda geldikleri zaruridir. Çünkü bu nevi'lerin teselsülü, yani sonsuz uzanıp gitmeleri bâtıldır. Ve bazı nev'ilerin başka nevi'lerden husule gelmeleri tevehhümü de bâtıldır. Çünki iki nevi'den doğan nev', alelekser ya akîmdir veya nesli inkıtaa uğrar; tenasül ile bir silsilenin başı olamaz.

Hülasa: Beşeriyet ve sair hayvanatın teşkil ettikleri silsilelerin mebdei, en başta bir babada kesildiği gibi, en nihayeti de son bir oğulda kesilip bitecektir." (İ.İ.88)

644- Netice olarak en mühim bir nokta şudur: Kur'anın hükmüne zıt olan herhangi bir nazariyeyi kabul etmek, imanla bağdaşmaz ve imanda ihtiyat kaidesine de zıt düşer. Çünki hiçbir nazariye, kat'iyet ifade etmez. Eğer kat'iyet ifade etse, nazariye olmaz. Müsbet fenlerin kat'i hükümleri gibi, bütün insanlar aynı hükmü kabul de müşterek bulunurlar.

İşte bütün ehl-i aklın müşterek olduğu bu kaide ile, Darwin'in iddiası ele alınınca şu neticeye varılır: Bu iddia bir nazariyedir, hem de çok zayıf bir nazariyedir. Nitekim, yukarıda bazı örnekleri görüldüğü gibi çok ehl-i ilim bu nazariyeyi çürütüp reddetmişlerdir. Esasen darwincilik gibi bir nazariyeyi kabul etmek, imanda ihtiyat kaidesine aykırıdır. Halbuki insan en basit bir meselede dahi ihtiyatla hareket eder. Evet, dine aykırı olan bir nazariyeyi kabul

etmemekte madem hiç bir mes'uliyet ve hiçbir zarar ihtimali yoktur ve kabul etmekte ise, dine aykırı olduğu cihetle, sonsuz ceza ve mes'uliyet vardır. Şu halde dine aykırı bir nazariyeyi kabul etmek, akl-ı selîme ve mantığa da aykırı düşer. *(Bak: 1632.p.)*

Allah'ın kâinatın hâlıkı ve sâni'i olduğunu kabul etmeyen bâtıl cereyanlarda olduğu gibi, Darwin nazariyesinin de temelinde, her şeyin tesadüf ve tabiatın eseri olduğu anlayışı vardır. Bu itibarla gayet hikmetli, sanatlı ve nizamlı eserlerin, tesadüf ve şuursuz tabiatın eserleri olamıyacağını isbat eden deliller, dolayısıyla Darwin nazariyesinin de çürüklüğünü isbat eder demektir. *(Bak: 116, 117, 232-239, 4081- 4086.p.lar)*

Darwinciliği müdafaa edenler hakkında akla gelen bir fikir de şu olabilir ki: 2353. paragrafta izah edildiği gibi; Allah ceza olarak geçmişte bazı kavimleri maymun suretine çevirmiş olduğuna binaen, bu nazariye taraftarları bu mesh hâdisesine ruhen yakın düşüp, mezkûr cereyanın müdafaacısı olabilirler. *(Bak: Mesh)*

645- DAVUD (A.S.) **داود** Kur'an-ı Kerim'de ismi geçer ve Benî İsrail peygamberlerindendir. Hz. Süleyman'ın (A.S.) babasıdır. Hem peygamber, hem sultandı. İbranice Zebur kitabı *(Bak: Zebur)* kendisine nâzil olmuştur. Sesi çok güzeldi. M.Ö. 1010'da vefat ettiği nakledilir. Davud (A.S.) bir kısım mucizelere mazhar olmuştur. Ezcümle:

"Hz. Davud Aleyhisselâm hakkında: وَ آ تَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَالْخِطَا (38:20) وَ اَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (34:10) Hz. Süleyman Aleyhisselâm hakkında الْقِطْرِ وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ (34:12) âyetleri işaret ediyorlar ki: Telyin-i hadid en büyük bir nimet-i İlahiyedir ki; büyük bir peygamberinin fazlını, onunla gösteriyor. Evet telyin-i hadid, yani demiri hamur gibi yumuşatmak ve nühası eritmek ve madenleri bulmak, çıkarmak; bütün maddî sanayi-i beşeriyenin aslı ve anasıdır ve esası ve madenidir.

İşte şu âyet işaret ediyor ki: "Büyük bir resule, büyük bir halife-i zemine büyük bir mucize suretinde, büyük bir nimet olarak telyin-i hadiddir ve de-

miri hamur gibi yumuşatmak ve tel gibi inceltmek ve bakırı eritmekle ekser sanayi-i umumiyeye medar olmaktır. "Madem bir resule; hem halife, yani hem manevî hem maddî bir hâkime, lisanına hikmet ve eline sanat vermiş. Lisanındaki hikmete sarihan teşvik eder. Elbette elindeki sanata dahi tergib işareti var. Cenab-ı Hak şu âyetin lisan-ı işaretiyle manen diyor:

646- "Ey Benî-Âdem! Evamir-i teklifiyeme itaat eden bir abdimin lisanına ve kalbine öyle bir hikmet verdim ki; herşeyi kemal-i vuzuh ile fasledip hakikatını gösteriyor ve eline de öyle bir sanat verdim ki; elinde balmumu gibi demiri her şekle çevirir. Halifelik ve padişahlığına mühim bir kuvvet elde eder. Madem bu mümkündür, veriliyor. Hem ehemmiyetlidir. Hem hayat-ı içitimaiyenizde ona çok muhtaçsınız. Siz de evamir-i tekviniyeme itaat etseniz, o hikmet ve o sanat size de verilebilir. Mürur-u zamanla yetişebilir ve yanaşabilirsiniz." İşte beşerin sanat cihetinde en ileri gitmesi ve maddî kuvvet cihetinde en mühim iktidar elde etmesi; telyin-i hadid iledir ve izabe-i nühas iledir. Âyette nühas "kıtr" ile tabir edilmiş. Şu âyetler umum nev-i beşerin nazarını şu hakikate çeviriyor ve şu hakikatın ne kadar ehemmiyetli olduğunu takdir etmeyen eski zaman insanlarına ve şimdiki tenbellerine şiddetle ihtar ediyor." (S.256)

647- "Hazret-i Davud Aleyhisselâm'ın mucizelerine dair:

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بَالْعَشِيِّ وَ اْ شْرَاقِ (38:18)

يَاجِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ وَ الطَّيْرَ وَ اَلَنَّالَهُ الْحَدِيدَ (34:10) ve عُلِّمْنَامَنْطِقَالطَّيْرِ (27:16)

âyetler delâlet ediyor ki: Cenab-ı Hak, Hazret-i Davud Aleyhisselâm'ın tesbihatına öyle bir kuvvet ve yüksek bir ses ve hoş bir eda vermiştir ki: Dağları vecde getirip birer muazzam fonoğraf misillü ve birer insan gibi, bir serzakirin etrafında ufkî halka tutup bir daire olarak tesbihat ediyorlardı. *(Bak: 2658.p.)* Acaba bu mümkün müdür, hakikat mıdır? Evet hakikattır. Mağaralı her dağ, her insanla ve insanın diliyle papağan gibi konuşabilir. Çünki aks-i sada vasıtasıyla dağın önünde sen "Elhamdülillah" de. Dağ da aynen senin gibi "Elhamdülillah" diyecek. Madem bu kabiliyeti, Cenab-ı Hak dağlara ihsan etmiştir. Elbette o kabiliyet, inkişaf ettirilebilir ve o çekirdek sünbüllenir..

648- İşte Hazret-i Davud Aleyhisselâm'a risaletiyle beraber hilafet-i ruy-i zemini, müstesna bir surette ona verdiğinden; o geniş risalet ve muazzam saltanata lâyık bir mucize olarak o kabiliyet çekirdeğini öyle inkişaf ettirmiş

ki: Çok büyük dağlar; birer nefer, birer şakird, birer mürid gibi Hazret-i Davud'a iktida edip onun lisanıyla, onun emriyle Hâlik-ı Zülcelal'e tesbihat ediyorlardı. Hazret-i Davud Aleyhisselâm ne söylese, onlar da tekrar ediyorlardı.

Nasılki şimdi vesait-i muhabere ve vesail-i irtibatın kesret ve tekemmülü sebebiyle haşmetli bir kumandan, dağlara dağılan azîm ordusuna bir anda "Allahü Ekber" dedirir ve o koca dağları konuşturur, velveleye getirir. Madem insanın bir kumandanı, dağları sekenelerinin lisanıyla mecazi olarak konuşturur. Elbette Cenab-ı Hakk'ın haşmetli bir kumandanı, hakiki olarak konuşturur; tesbihat yaptırır. Bununla beraber her cebelin bir şahs-ı manevîsi bulunduğunu ve ona münasib birer tesbih ve birer ibadeti olduğunu eski Sözler'de beyan etmişiz. Demek her dağ, insanların lisanıyla aks-i sada sırrıyla tesbihat yaptıkları gibi, kendi elsine-i mahsusalarıyla dahi Hâlik-ı Zülcelal'e tesbihatları vardır.

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً (38:19) عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ (27:16) cümleleriyle Hazret-i Davud ve Süleyman Aleyhimesselâm'a kuşlar envaının lisanlarını, hem istidadlarının dillerini, yani hangi işe yaradıklarını, onlara Cenab-ı Hakk'ın ihsan ettiğini şu cümleler gösteriyorlar. Evet madem hakikattır. Madem ruy-i zemin, bir sofra-i Rahman'dır, insanın şerefine kurulmuştur. Öyle ise, o sofradan istifade eden sair hayvanat ve tuyurun çoğu insana müsahhar ve hizmetkâr olabilir. Nasılki en küçüklerinden bal arısı ve ipek böceğini istihdam edip ilham-ı İlahî ile azîm bir istifade yolunu açarak ve güvercinleri bazı işlerde istihdam ederek ve papağan misillü kuşları konuşturarak, medeniyet-i beşeriyenin mehasinine güzel şeyleri ilave etmiştir. Öyle de, başka kuş ve hayvanların istidad dili bilinirse, çok taifeleri var ki; karındaşları hayvanat-ı ehliye gibi birer mühim işde istihdam edilebilirler. Meselâ: Çekirge âfetinin istilasına karşı; çekirgeyi yemeden mahveden sığırcık kuşlarının dili bilinse ve harekâtı tanzim edilse, ne kadar faideli bir hizmette ücretsiz olarak istihdam edilebilir. İşte kuşlardan şu nevi istifade ve teshiri ve telefon ve fonoğraf gibi camidatı konuşturmak ve tuyurdan istifade etmek; en münteha hududunu şu âyet çiziyor. En uzak hedefini tayin ediyor; en haşmetli suretine parmakla işaret ediyor ve bir nevi teşvik eder. İşte Cenab-ı Hak şu âyetlerin lisan-ı remziyle manen diyor ki:

649- Ey insanlar! Bana tam abd olan bir hemcinsinize, onun nübüvvetinin ismetine ve saltanatının tam adaletine medar olmak için mülkümdeki

muazzam mahlukatı ona müsahhar edip konuşturuyorum ve cünudumdan ve hayvanatımdan çoğunu ona hizmetkâr veriyorum. Öyle ise her birinize de madem gök ve yer ve dağlar hamlinden çekindiği bir emanet-i kübrayı tevdi etmişim, halife-i zemin olmak istidadını vermişim. Şu mahlukatın da dizginleri kimin elinde ise, ona râm olmanız lâzımdır. Tâ onun mülkündeki mahluklar da size râm olabilsin ve onların dizginleri elinde olan zatın namına elde edebilseniz ve istidadlarınıza lâyık makama çıksanız.

Madem hakikat böyledir. Mânasız bir eğlence hükmünde olan fonoğraf işlettirmek, güvercinlerle oynamak, mektub postacılığı yapmak, papağanları konuşturmaya bedel; en hoş, en yüksek, en ulvi bir eğlence-i masumaneye çalış ki, dağlar sana Davudvari birer muazzam fonoğraf olabilsin ve hava-i nesimînin dokunmasıyla eşcar ve nebatattan birer tel-i musikî gibi nağamat-ı zikriye kulağına gelsin ve dağ binler dilleriyle tesbihat yapan bir acaib-ül mahlukat mahiyetini göstersin ve ekser kuşlar, hüdhüd-ü Süleymanî gibi birer munis arkadaş veya muti birer hizmetkâr suretini giysin. Hem seni eğlendirsin, hem müstaid olduğun kemalâta da seni şevk ile sevketsin. Öteki lehviyat gibi, insaniyetin iktiza ettiği makamdan seni düşürtmesin." (S.259-261)

Hadislerde de Davud Aleyhisselâm'ın zikri geçer.

649/1- Davud(A.S) hakkında Kur'andan birkaç not:

-Davud (A.S.)'ın Câlût-u öldürmesi, mülk (saltanat) ve hikmet verilmesi: (2:251)

- Davud (A.S.)'a hidayet verilmesi: (6:84)

-Davud (A.S.)'a dağ ve kuşların teshir edilmesi: (21:79)

-Davud (A.S.)'a ilim verilmesi: (27: 15)

-Davud (A.S.)'ın hususiyetleri ve kıssası: (38: 17-26)

-Allah tarafından zırh yapmanın öğretilmesi: (21: 80) (34:11)

-İsrailoğulları, lisan-ı Davud ve İsa (A.S.) ile lânetlenmişlerdir: (5:78)

-Davud ve Süleyman (A.S.)'ın ekin meselesi hakkındaki hükümleri kıssası: (21:78,79)

650- DECCAL دجال : Bu kelime (decl) kökünden mübalağalı ism-i faildir. Aşırı yalan ve aldatmalarla hakkı bâtıl, bâtılı hak olarak gösteren ve

münafıkane hak-kı bâtıl ile karıştırıp hakkı örten ve böylece cemiyetleri ifsad ve idlal eden şahıs de-mektir. Tac Tercemesi, 5. cild, 631. hadiste beyan edildiği gibi: "Deccal mechul (gaib) bir şerdir" şeklindeki ifadeden de anlaşıldığı gibi, Süfyan denen İslâm Deccalının deccallığı, herkesin anlayacağı tarzda apaçık değildir. *(Bak: 2048.p.)* Münafıkane bir tavırla, yani (2:42) âyetinde ifade edildiği gibi, hak ile bâtılı telbis edip ümmeti ifsad ve idlale çalışır. Bu husus hadislerde de beyan edilir. *(Bak: 986.p.)* Deccal'ın başlattığı cereyana da **"Deccaliyet"** denir. Deccal'ın en şerli ve zararlı tarafı da deccaliyetidir. Deccal'ın ölümünden sonra da cereyanı hayli zaman devam eder. *(Bak: 1000/1.p.)*

Deccal'ın hak ile bâtılı karıştırmasına karşı, Kur'an hak ile bâtılı tefrik ve tebyinini *(Bak: Mübin)* ister. İşte Kur'anın dersini tam anlayan sahabeler nazarında hak ile bâtıl tamamen ayrılmıştı. *(Bak: 1490, 1491.p.lar)*

Deccal; "sahih hadislerin ihbarı ve din büyüklerinin izah ve kabulleri ile, âhirzamanda gelecek ve Risalet-i Ahmediyeyi inkâr edip İslâmiyet'i tahribe çalışacak ve dünyayı fesada verecek çok şerli ve küfr-ü mutlak yolunda olan dehşetli bir şahıstır. Bir hadis rivayetinde üç deccal, diğerinde yirmiyedi deccal geleceği, Peygamberimiz Aleyhissalatü Vesselâm tarafından bildirilmiştir. Âlem-i İslâm'da muhtelif zamanlarda çıkmış olan dehşetli din düşmanlarının ve anarşiye hizmet edenlerin umumu da rivayetleri tasdik etmektedir. Bu din yıkıcılığının âhirzamanda daha dehşetli olacağı bildirilmektedir. Şu son asırda görülen ve dünyayı tehdit eden ve Cenab-ı Hakk'ı inkâra kadar cür'et edip medeniyet-i beşeriyeyi tahribe çalışan dehşetli cereyanlar bu gaybî ihbarın doğruluğunu tasdik etmektedir." (O.A.L.)

Rivayetlerde deccal ve bilhassa onun cereyanı olan deccaliyetin yani dine aykırı anlayış ve yaşayışlarının şerrini çocuklara telkin etmek tavsiyesi vardır. Ezcümle Kütüb-ü Sittede şu kayıd var: **"Rivayetler, ashab devrinde, deccal bilgisinin temel eğitim müfredatına dahil edilerek ilkokul yaşındaki çocuklara mahalle mekteblerin-de öğretildiğini göstermektedir."**

Evet deccal hakkında mecaz ifadelerle gelen ve deccaliyet cereyanını ana hatlarıyla anlatan İbn-i Macenin 4077 no'lu üçbuçuk sahifelik hadisin sonunda şu ifade var:

يَنْبَغِ اَنْ يُدْ فَعَ هَذَاالْحَدِ يثُ اِلَى الْمُوَّ دِّ حَتَّى يُعَلِّمَهُ الصِّبْيَانَ فِى الْكِتَا

yani bu hadis okullarda çocuklara öğretmesi için öğretmene verilmelidir. (İbn-i Mace ayni hadis mealinin sonu)

Evet, Resulullah'ın (ASM) Deccal ve cereyanından hassaten Müslümanlar içinde çıkan Süfyan ve cereyanından ümmetini şiddetle ikaz etmiştir.

Bu ikazları heyecanla dinleyen sahabeler, deccalın şerrrine karşı çocuklarına telkinlerde bulunup ikaz ve talim ettikleri bedihidir. Buna istinaden müslümanlar dahi çocuklarının Deccal ve Süfyan'a ve bilhassa onların cereyanlarına yani anlayış ve yaşayışlarına ve bid'atlarına karşı gaflette bırakmamaları elzemdir. Kur'anda tağut tabiri ile ifade edilen Deccal ve Süfyan'ın ve cereyanlarının inkar edilmemesi halinde, sebeb-i necat olacak imanın kazanılamayacağına dikkat çekilir.

Şöyle ki: فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُو (2:256) şunu da katiyyen ifade ediyor ki:

Mü'min-i muvahhid olmak için Allah'a imandan evvel küfre tevbe etmek şarttır ve bu tevbenin şartı da tağutları asla tanımamaya azmeylemektir." (E.T.869)

Hadisde de mealen deniliyor ki: **"Kim ki ona (Deccal'a yani cereyanına ve o cereyanın cemiyete aşıladığı çılgın sefahete) iman edip tabi olur ve onu tasdik ederse, artık onun geçmiş hiçbir salih ameli ona menfaat vermeyecektir... Ve herkim onu tekzib edip yalanlarsa, onun geçmiş günahlarının hiçbirisinden muaheze edilmeyecektir."** (Risale-i Nur'un Kudsi Kaynakları hadis sıra no: 807)

İşte böyle bir afete karşı öncelikle çocukların deccaliyete karşı kalben ve fikren nefret etmelerine çalışılması zarureti vardır. Aksi takdirde deccaliyetin şiddetli telkinleri altında çocuklar dinden kopup bid'atların çamuruna düşerler.

Bediüzzaman Hazretleri diyor ki: "Bütün mekteblerde ve dairelerde ve halkda o ölmüş dehşetli adamın muhabbeti telkin ediliyor. Bu hal ise, alem-i İslâma ve istikbale pek elîm ve acı bir te'siri olacaktı. Bu hal ise, âlem-i İslâma ve istikbale pek elîm ve acı bir tesiri olacaktı. Şimdi ihtiyarımızın haricinde onun mahiyeti ne olduğunu, en başta ve en ziyade alâkadar ve en son ondan vazgeçecek adamların ellerine kat'î hüccetler gösteren ve isbat eden Risale-i Nur geçmesi, kemal-i merak ve dikkatle okunması öyle bir hâdisedir ki; bizler gibi binler adam hapse girse, hattâ i'dam olsalar, Din-i İslâm cihetiyle yine ucuzdur. Hiç olmazsa küfr-ü mutlaktan ve irtidaddan en mütemerridleri bir derece kurtarır, meşkuk bir küfre çıkarır, mağrurane ve cür'etkârane tecavüzlerini ta'dil eder. Mahkemede son söz olarak yüzlerine söylediğim bu cümle: "Milyonlar kahraman başlar feda oldukları bir kudsî

hakikata, başımız dahi feda olsun" ile, bizim nihayete kadar sebat edeceğimizi dava etmişiz. Bu davadan vazgeçilmez." (Ş.338)

İşte bu beyanlarda açıkça görülüyor ki ahirzaman fitnesine karşı lakayd kalmakla ferdî ve içtimaî büyük tehlike kapısı açılır. Onun için rivayetlerde bu fitneden uzak durulması emredilir. *(Bak: 991.p.)*

(Bak: Anarşizm, A'ver, Kıyamet Alâmetleri, Mehdi, Mesih, Süfyan, Tağut)

Birkaç atıf notu:

-Büyük Deccal şimalden çıkacak, bak: 2068.p.

-İsa'nın (A.S.) Deccal'ı öldürmesi, bak: 1725, 1726.p.lar

-Deccal kendisine secde ettirecek, bak: 3298.p.

-Deccal'dan istiaze için Kehf Suresi'nin okunması, bak: 287.p.

"Deccal'ın şahs-ı surîsi insan gibidir. Mağrur, firavunlaşmış, Allah'ı unutmuş olduğundan; surî, cebbarane olan hâkimiyetine, uluhiyet namını vermiş bir şeytan-ı ahmaktır ve bir insan-ı dessastır. Fakat şahs-ı manevîsi olan dinsizlik cereyan-ı azîmi, pek cesimdir. Rivayetlerde Deccal'a ait tavsifat-ı müdhişe ona işaret eder. Bir vakit Japonya'nın başkumandanının resmi, bir ayağı Bahr-i Muhit'te, diğer ayağı on günlük mesafedeki Port Artür Kal'asında tasvir edilmiş. O küçük Japon Kumandanının bu surette tasviriyle, ordusunun şahs-ı manevîsi gösterilmiş." (M.58)

Bir atıf notu:

-Deccal'ın kuvveti Yahudidir, bak: 2070.p.

650/1- Müteaddit defa inkıta' ve inkırazlara maruz olan fâcir ehl-i siyasetin son partisinin deccal ile beraber olacağına îma eden bir rivayet:

يَخْرُجُ نَاسٌ مِنْ قَبْلِ الْمَشْرِقِ يَقْرَؤُنَ الْقُرْ آنَ ۔ يَجَاوِزُ تَرَاقِيَهِمْ كُلَّمَا

قُطِعَ قَرْنٌ نَشَاَ قَرْنٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُهُمْ يَخْرُجُ مَعَ الدَّجَّالِ (R.E.508)

(İbn-i Hanbel, Taberani'nin Kebiri, Hakim'in Müstedreki, Ebu Nuaym Hılyesi, İbn-i Amr'den naklederler.)

Yani: Şark tarafından bir cemaat (halk, insanlar) meydana gelir. Kur'an okurlar, (fakat) hançerlerinden (boğazlarından) aşağı geçmez. Onlardan bir taife (karn) *(Bak: Karn)* inkıraz bulsa, diğer taife (parti) zuhur eder. Son partileri (ise) deccal ile beraber olurlar."

651- Âhirzamanda biri İslâm âleminde, diğeri beşeriyet âleminde olmak üzere iki deccal ve cereyanları bulunur. *(Bak: 2036-2038.p.lar)*

Sual: "Rivayetlerde, her iki Deccal'ın hârikulâde icraatlarından ve pek fevkalâde iktidarlarından ve heybetlerinden bahsedilmiş..

Elcevab: وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ İcraatları büyük ve hârikulâde olması ise: Ekser tahribat ve hevasata sevkiyat olduğundan, kolayca hârikulâde öyle işler yaparlar ki, bir rivayette "Bir günleri bir senedir." Yani bir senede yaptıkları işleri, üçyüz senede yapılmaz denilmiş... İstidrac eseri olarak, müstebidane olan koca hükümetlerinde, cesur orduların ve faal milletin kuvvetiyle vukua gelen terakkiyat ve iyilikler haksız olarak onlara isnad edilmesiyle binler adam kadar bir iktidar onların şahıslarında tevehhüm edilmeğe sebeb olur. Her iki Deccal, azamî bir istibdad ve azamî bir zulüm ve azamî bir şiddet ve dehşet ile hareket ettiklerinden, azamî bir iktidar görünür. Evet öyle acib bir istibdad ki; -kanunlar perdesinde- herkesin vicdanına ve mukaddesatına, hatta elbisesine müdahale ederler. Zannederim asr-ı âhirde İslâm ve Türk hürriyet-perverleri, bir hiss-i kablelvuku ile bu dehşetli istibdadı hissederek oklar atıp hücum etmişler. Fakat çok aldanıp yanlış bir hedef ve hata bir cephede hücum göstermişler. Hem öyle bir zulüm ve cebir ki; bir adamın yüzünden yüz köyü harab ve yüzer masumları tecziye ve tehcir ile perişan eder.

Her iki Deccal, Yahudi'nin İslâm ve Hristiyan aleyhinde şiddetli bir intikam besliyen gizli komitesinin muavenetini ve kadın hürriyetlerinin perdesi altındaki dehşetli bir diğer komitenin yardımını, hatta İslâm Deccalı masonların komitelerini aldatıp müzaheretlerini kazandıklarından *(Bak: 3979/1, 3980.p.lar)* dehşetli bir iktidar zannedilir." (Ş.593) (T.T. 5. cild 1026. hadisten 1047. hadise kadar, Deccal hakkındaki rivayetlerdendir.) Bir rivayette, deccala tabi olanların geçmiş amelleri menfaat vermeyeceği deccalı tekzip edenlerin de geçmiş günahlarından muaheze edilmeyeceği bildirilir. (R.K.K. Hadis no: 807) *(Bak: 952 p.sonu)*

Atıf notları:

-Üç Deccal, bak: 14.p.

-Üçyüzden fazla fitne önderleri, bak: 1000.p.

-Süfyan büyük Deccal'dan daha şerlidir, bak: 249.p.

-Deccal'ın mağlub edilmesi; İ.M. 4090, 4091. hadislerde kaydedilir.

-Vicdan hürriyetine aykırı olarak yapılan tecavüzü tenkid eden "Es'ile-i Sitte" başlıklı beyanat, bak: 3243/1.p.

-Deccalı öldürecek olan ittifak etmiş Mehdi ve İsevî cemaatı, bak: 787.p.sonu

-Deccal'ın icraatını beğenenler onu tanıyamaz, bak: 2048.p.

-Firavun ihtilaftan istifade eder, bak: 527.p.

651/1- DEF'-İ MEFASİD دفعِ مَفَاسد : Zararları def' etmek ve önlemek. *(Bak: Ehven-üş Şer, Sedd-i Zerai, Takva)*

Bu def'-i mefasid kaidesi, Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu 1. cild sh: 283'deki Kavaid-i Külliye kısmının 29. maddesi olarak şöyle kayıtlıdır: "Def'i mefasid, celb-i menafi'den evladır." Yani mefsedetleri, günahları önlemek ve işlememek; menfaatları, sevabları, iyilikleri getirmek ve işlemekten evladır, yani öncelik kazanır. Buna göre bir farz, haram işlenerek yapılacaksa, o farz terk edilir.

Elmalılı Hamdi Yazır (2:275) âyetinin tefsirinde, helal ile haram içtima edince haramın takdim edilmesi, yani işlenmemesi hususunda şunları kaydeder:

"Riba karışarak yapılmış olan bey'lere gelince: Bunların da, temiz ile pisin karışmasından çıkacak olan hükm-ü ma'luma tabi olacağı ma'lumdur. Midesi temiz olanlar, bir katre necaset karışmış suyu nasıl içmezlerse, bu da öyledir.

Nitekim bir hadis-i şerif mucibince, "Helal ile haram içtima edince haram takdim olunur" kaidesi de bunu natıktır. Riba haram ve bâtıl olunca, riba ve o gibi mefasid karışan bey'de fâsid olur ki, tafsili fıkha aittir." (E.T.963)

Evet şeriatta ruhsat *(Bak: Ruhsat)* yolu açıktır, fakat günah ve haramlar yolu açık değildir. Ancak zaruret halleri müstesna. *(Bak: İkrah-ı Mülci, Zaruret)*

Ancak şu var ki, şahsî kemalata ve sevap kazanmaya bakan ve şeairden olmayan sünnet derecesindeki bazı mesailde manevî menfaatlerini iman hizmeti ciddî gerektirmesi halinde feda etmek yolunun açık olduğu söylenebilir. Mevzumuzda da bu manada bahisler görülecektir.

651/2- Asrımızda mezkûr kaideye uygun gelmeyen bazı anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Meselâ, dine hizmet yolunda karşılaşılan bazı günahların işlenmesini normal görmek ve hatta Bediüzzaman Hazretlerinin "İman kurtarmak için Cehennem'e girmeye razıyım" ifadesini dahi bu mânada anlamak gibi... Halbuki Bediüzzaman Hz.nin bu sözü, bir fedakârlık ifadesidir. Çünki Cehennem'e girme sebebi, Allah'ın razı olmadığı iş ve hareketlerdir. Hiç bir hakiki mü'min, hele dinî şahsiyetler, Allah'ın sevmediği şeyi, bilerek yapmazlar. Demek bu fedakârlık, Allah'ın sevmediği bir iş değil, Bediüzzaman Hz.nin iman hizmetinde Cehennem'e girmeğe razıyım mânasındaki beyanları, bizzat kendi ifadelerine bakılınca, hangi makam ve maksadda söylendiği açıkça anlaşılıyor. Meselâ bir ifadesi şöyledir: "Hakikaten bir vakit fütur geldi, tevafuk çıktı, şevki tazelendirdi. Bir zaman yine fütur baş gösterdi, keramet-i Gavsiye çıktı, gayreti çok ziyadeleştirdi. Ben bu haletten anladım ki; izharından hizmetimize zararı yok, olsa olsa nefsime zarardır. Zaten nefsim hizmete feda olmağa hazırdır." (B.L.263) İşte risalelerin bazı yerlerinde anlatılan ihlasa zarar ihtimali ki, manevî zarar ihtimalidir. Yoksa şeriatta haram olan malum günahlara girmekle alâkası yoktur.

Hem hizmet-i imaniyeyi manevî makamlar kazanmaya ve Cehennem'den kurtulmaya alet etmemek olan azamî ihlası kazanmak mânasında Bediüzzaman Hz.nin şu beyanı da var: "Ben ilan etmişim ki; dine, imana hizmeti ve Risale-i Nur'u, değil dünya siyasetine, belki kemalat-ı manevîye ve makamat-ı âliyeye âlet edemediğim gibi... herkesin hoş gördüğü saadet-i uhreviye ve Cehennem'den kurtulmaya vesile etmemek ve yalnız emr-i İlahî ve rıza-yı İlahiyeden başka hiç bir şeye âlet etmemek, bu zamanda Nur'un hakiki kuvveti olan sırr-ı ihlas-ı hakikîyi muhafaza etmeye beni mecbur etmiş ki: Sıddık-ı Ekber (R.A.) dediği olan: "Mü'minler Cehennem'e gitmemek için Allah'tan isterim, benim vücudum Cehenem'de büyüsün ki, onların yerine azab çeksin" diye söylediği kudsî fedakârlığının bir zerresini bende kendime kazandırmak için, iman ile Cehennem'den birkaç adamın kurtulmaları için Cehennem'e girmeyi kabul ederim demişim. Zâten ibadet, Cennet'e girmek ve Cehennem'den kurtulmak için kılınmaz; bozulur. Belki rıza-yı İlahî ve emr-i Rabbanî için yapılır. (E.L.II.152)

Bu beyanda da açıkça görülüyor ki, dinî hizmetleri, meşru olduğu halde azamî ihlâs için Cehennem'den kurtulmaya vesile yapmadığından Cehennem'e düşmekten bahisle azamî ihlâsı kazanma dersi veriliyor, haramla alâkası yoktur.

651/3- Hem yine aynı makam ve mânada Bediüzzaman Hazretleri, "Konuşan Yalnız Hakikattır" başlıklı yazısında, bu kudsî fedakârlığı şöyle ifade eder:

"Âdil kadere de derim ki, ben senin bu şefkatli tokatlarına müstehak idim. Yoksa herkes gibi gayet meşru ve zararsız olan bir yol tutarak şahsımı düşünseydim, maddî mânevî füyuzat hislerimi feda etmeseydim, îman hizmetinde bu büyük mânevî kuvveti kaybedecektim. Ben maddî ve manevî her şeyimi feda ettim, her musibete katlandım. Her işkenceye sabr ettim. Bu sayede hakikat-ı imaniye her tarafa yayıldı. Bu sayede nur mekteb-i irfanının yüzbinlerce, belki de milyonlarca talebeleri yetişti.

Artık bu yolda, hizmet-i imaniyede onlar devam edeceklerdir. Ve benim maddî ve mânevî her şeyden feragat mesleğimden ayrılmayacaklardır. Yalnız ve yalnız Allah rızası için çalışacaklardır." (E.L.II.80)

Yine aynı manayı te'yid eden şu beyanı vardır.

"Risale-i Nur'un hakikatı ve şakirdlerinin şahs-ı manevîsi, bu zaman ve bu zeminde o şiddetli ihtiyacın yüzünü kendine çevirmiş. Benim şahsımı - hizmet itibariyle binden bir hissesi ancak bulunduğu halde- o hârika hakikatın ve o hâlis muhlis şahsiyetin bir mümessili zannedip o teveccühü gösteriyorlar. Gerçi bu teveccüh hem bana zarar, hem ağır geliyor. Hem de hakkım olmadığı halde hakikat-ı Nuriyenin ve şahsiyet-i manevîyesinin hesabına sükût edip o manevî zararlara razı oluyorum." (Ş.398)

Bu beyanda da hizmete fayda veren teveccüh-ü ammeyi istemediği halde zuhuruna karşı sükût etmesiyle ihlâs cihetinde manevî zarar görmek ihtimalini zikreder ki, her mü'min, her zaman bu cins zarar-ı manevîyeden endişe etmesi, bir takva alâmetidir.

Ve keza Hz. Bediüzzaman, hayat-ı içtimaiyedeki Nurcuların günahlar cihetindeki tehlikelerinden endişe ederken gelen ihtara binaen; sadakat, hizmet, takva ve ictinab-ı kebair şartlarıyla şirket-i manevîyeden istifade ederek necatlarını bildiren Kastamonu Lâhikasının 96. sahifesindeki mektubda takva şartiyeti ve yine aynı eserin 148. sahifesindeki ve Emirdağ Lahikası-I 63. sahifesindeki mektublarda bu zamanda takvanın rüçhaniyet kazandığı ve günah ve bid'alar içinde hizmetin tam olamıyacağına dair beyanları da meseleyi tavzih eder.

651/4- Bahsi geçen mektublar şunlardır:

"Aziz, Sıddık Kardeşlerim,

Lâtif ve manidar ve beşaretli iki hâdiseyi beyan ediyorum:

Birincisi: Me'yusane bir hatıradan müjdeli bir ihtar:

Bugünlerde hatırıma geldi ki: Hayat-ı içtimaiyeye giren hangi şeye temas etse, ekseriyetle günahlara maruz kalıyor. Her cihette günahlar serbestçe insanı sarıyorlar. Bu kadar günahlara karşı insanın hususî ibadet ve takvası nasıl mukabele edebilir? diye me'yusane düşündüm. Hayat-ı içtimaiyedeki Risale-i Nur talebelerinin vaziyetlerini tahattur ettim. Risale-i Nur Şakirdleri hakkında necatlarına ve ehl-i saadet olduklarına dair kuvvetli işaret-i Kur'aniyeyi ve beşaret-i Aleviyeyi ve Gavsiyeyi düşündüm. Kalben dedim ki: "Herbiri bin yerden gelen günahlara karşı bir dil ile nasıl mukabele eder, galebe eder, necat bulur?" diye mütehayyir kaldım. Bu tahayyürüme mukabil ihtar edildi ki:

Risale-i Nur'un hakiki ve sâdık şakirdlerinin mabeynlerindeki düstur-u esasiye olan iştirak-i a'mal-i uhreviye kanunuyla ve samimi ve hâlis tesanüd sırrıyla herbir hâlis, hakiki şakird bir dil ile değil belki kardeşleri adedince diller ile ibadet edip istiğfar ederek bin taraftan hücum eden günahlara, binler dil ile mukabele eder. Bazı melaikenin kırkbin dil ile zikrettikleri gibi, halis, hakiki, müttaki bir şakird dahi, kırkbin kardeşinin dilleri ile ibadet eder, necata müstehak ve inşâallah ehl-i saadet olur. Risale-i Nur dairesinde sadakat ve hizmet ve takva ve içtinab-ı kebair derecesiyle o ulvî ve küllî ubudiyete sahib olur. Elbette bu büyük kazancı kaçırmamak için takvada, ihlasta, sadakatta çalışmak gerektir." (K.L.96)

"(Bu mektub gayet ehemmiyetlidir)

Aziz, sıddık kardeşlerim,

Bu günlerde, Kur'an-ı Hakim'in nazarında, imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i salih esaslarını düşündüm. Takva, menhiyattan ve günahlardan içtinab etmek; ve amel-i salih, emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır. Her zaman def-i şer, celb-i nef'a racih olmakla beraber; bu tahribat ve sefahet ve cazibedar hevesat zamanında bu takva olan def-i mefasid ve terk-i kebair üss-ül esas olup, büyük bir rüçhaniyet kesbetmiş. Bu zamanda tahribat ve menfi cereyan dehşetlendiği için takva, bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan, kebireleri işlemiyen, kurtulur. Böyle kebair-i azime içinde amel-i salihin ihlasla muvaffakiyeti pek azdır. Hem az bir amel-i salih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir.

Hem, takva içinde bir nevi amel-i salih var. Çünki bir haramın terki vacibdir. Bir vacibi işlemek, çok sünnetlere mukabil sevabı var. Takva, böyle zamanlarda, binler günahın tehacümünde bir tek içtinab, az bir amelle, yüzer günah terkinde, yüzer vacib işlenmiş oluyor. Bu ehemmiyetli nokta niyetiyle, takva nâmiyle ve günahtan kaçınmak kasdiyle, menfi ibadetten gelen ehemmiyetli a'mal-i sâliha'dır.

Risale-i Nur şakirdlerinin bu zamanda en mühim vazifeleri, tahribata ve günahlara karşı takvayı esas tutup davranmak gerektir. Madem her dakikada, şimdiki tarz-ı hayat-ı içtimaiyede yüz günah insana karşı geliyor; elbette takva ile ve niyet-i içtinab ile yüz amel-i salih işlemiş hükmündedir." (K.L.148)

Bid'alar içinde hizmetin tam olamıyacağını bildiren bir mektubunda da şöyle diyor:

"Risale-i Nur'un mesleği sair tarikatlar, meslekler gibi mağlub olmayarak belki galebe ederek pek çok muannidleri imana getirmesi; pek çok hâdisatın şehadetiyle bu asırda bir mu'cize-i manevîye-i Kur'aniye olduğunu isbat eder. O dairenin hâricinde, ekseriyetle bu memlekette, bu hususi ve cüz'i ve yalnız şahsî hizmet veya mağlubane perde altında veya bid'alara müsamaha suretinde ve te'vilat ile, bir nevi tahrifat içinde hizmet-i diniye tam olamaz diye hâdisat bize kanaat vermiş." (E.L.I.63)

"Hâdisat-ı zamaniye bahanesiyle, Vehabîlik ve Melamîliğin bir nev'ine zemin ihzar etmek tarzında, bazı ruhsat-ı şer'iyeyi perde yapıp eserler yazılmış. Risale-i Nur, gerçi umuma teşmil suretiyle değil; fakat her halde hakikat-ı İslâmiyenin içinde cereyan edip gelen esas-ı velayet ve esas-ı takva ve esas-ı azimet ve esasat-ı Sünnet-i Seniye gibi ince fakat ehemmiyetli esasları muhafaza etmek, bir vazife-i asliyesidir. Sevk-i zaruretle, hâdisatın fetvalarıyla onlar terk edilmez." (K.L.77)

İşte yukarıdaki ifadelerde açıkça görüldüğü gibi şeriatça muayyen olan günah ve haramlara hizmet için girileceği mânasında bir ifade olmadığı gibi, aksine takva ve azimet şart koşulmaktadır. Âhirzaman fitnesine dair çok rivayetlerdeki tavsiye ve ikazlar da bu mânadadır.

651/5- Keza Bediüzzaman'ın, 10. Lem'anın Birinci Şefkat Tokatı'nda beyan ettiği: Van'daki ders-i hakaik-ı Kur'aniye ile meşguliyeti, sonra Burdur'daki hizmet-i Kur'aniye ve Isparta'da hizmet başına geçmesi gibi malum hizmet hayatı ki; te'lif, neşir ve meşakkatlere tahammül gibi hususlardan ibaret olup mevzuumuza ışık tutmaktadır. Yani Bediüzzaman Hazretlerinin

hayatı, tarihçesinde de yazıldığı gibi, tam takva üzere yaşadığı, bilhassa onun hizmetinde bulunanlarca kat'i olarak bilinmektedir.

Hem istiğfar ve ilticaya vesile ve ubudiyetin esası olan kendini kusurlu görmek hakikatına zarar veren günaha müsamaha fikri, binnetice büyük gaflete müncer olabilir. *(Bak: 509/5.p.)* Ve dinde hassasiyeti zamanla kırar. Hem Risale-i Nur'da kemiyete değil, keyfiyete ehemmiyet vermek; müşteri aramamak gibi esaslar hassasiyetle takib edilmiştir. *(Bak: 3693, 3697, 3698. p.lar)* Hem iman hizmetinde fazilete dayanan itimad-ı amme ve lisan-ı hal dersi, vicdan-ı amme için ehemmiyetli bir husus olup, o da dinde lâubalilik ile değil, ciddiyet ile mümkündür. Hülasa; hizmet-i diniyedeki tebliğ vazifesinin düsturları vardır ve riayet edilmelidir.

Netice olarak şu husus ehemmiyetle nazara alınmalı:

Mevzumuz itibariyle günah ve haramlar iki nevidir. Biri, cehd ü irade ile ictinabı mümkün olanlar; diğeri ise, içine girilmesi halinde ictinabı mümkün olmayan haramlardır. İctinabı mümkün olmayan haramlar (ikrah-ı mülci durumları müstesna) içine girilemez, ruhsat yoktur. Meselâ bar ve plaj gibi haram ve günahlar işlenen yerlere gidilemez, çalışılamaz. İctinabı mümkün olan haramlar sahasına ise, hizmet namına da olsa girmeye cevaz verilemez. Ancak böyle bir sahada bulunanlar (651/4.p.ta beyan edildiği gibi) ictinab-ı kebair gayretinde bulunmaları, asgari şarttır. Ve elden geldiği kadar uzak durmaya çalışmalı. *(Bak: 2825, 2826.p.lar)*

652- DEFTER-İ A'MAL دفترِ أعمال : Amel defteri. İnsanların iyi ve kötü olarak işledikleri bütün amellerinin meleklerce kayıd ve hıfz olunduğu manevî defter. *(Bak: A'mal, Hafiziyet, Mizan)*

Haşirde açığa çıkartılıp sahiplerine verilecek olan defter-i a'malin varlığını isbat eden meşhud misaller vardır. Ezcümle:

Kur'an (81:10) âyetindeki " ۟ اِذَاالصُّحُفُ نُشِرَ kelimesiyle ifade eder ki: Haşirde herkesin bütün a'mali bir sahife içinde yazılı olarak neşrediliyor. Şu mes'ele kendi kendine çok acib olduğundan akıl ona yol bulamaz. Fakat surenin işaret ettiği gibi haşr-i baharîde başka noktaların naziresi olduğu gibi, şu neşr-i suhuf naziresi pek zâhirdir. Çünki her meyvedar ağaç ve çiçekli bir otun da amelleri var, fiilleri var, vazifeleri var. Esma-i İlahiyeyi ne şekilde göstererek tesbihat etmiş ise, ubudiyetleri var. İşte onun bütün bu amelleri

tarih-i hayatlarıyla beraber umum çekirdeklerinde, tohumcuklarında yazılıp başka bir baharda, başka bir zeminde çıkar. Gösterdiği şekil ve suret lisanıyla gayet fasih bir surette analarının ve asıllarının a'malini zikrettiği gibi dal, budak, yaprak, çiçek ve meyveleriyle sahife-i a'malini neşreder." (S.116)

653- Hem "Yirmialtıncı Söz olan Risale-i Kader'de "İman-ı Bilkader" rüknünü isbat eden bütün deliller; dolayısıyla haşre ve neşr-i suhufa ve mizan-ı ekberdeki müvazene-i a'male delâlet ederler. Çünki herşey'in mukadderatını gözümüz önünde nizam ve mizan levhalarında kaydetmek ve her zihayatın sergüzeşt-i hayatiyelerini kuvve-i hâfızalarında ve çekirdeklerinde ve sair elvah-ı misaliyede yazmak ve her ziruhun hususan insanların defter-i a'mallerini elvah-ı mahfuzada tesbit etmek, geçirmek; elbette öyle muhit bir kader ve hakîmane bir takdir ve müdakkikane bir kayıd ve hafızane bir kitabet; ancak Mahkeme-i Kübra'da umumi bir muhakeme neticesinde daimî bir mükâfat ve mücazat için olabilir. Yoksa o ihatalı ve inceden ince olan kayıd ve muhafaza; bütün bütün mânasız, faidesiz kalır. Hikmete ve hakikate münafi olur. Hem haşir gelmezse; kader kalemiyle yazılan bu kitab-ı kâinatın bütün muhakkak mânaları bozulur ki, hiçbir cihet-i imkanı olamaz ve o ihtimal, bu kâinatın vücudunu inkâr gibi bir muhal, belki bir hezeyan olur." (S.104)

"Evet geçen baharın defter-i a'malinin sahifeleri ve hidematının sandukçaları olan tohumları, çekirdekleri muhafaza eden ve ikinci baharda gayet şa'şaalı, belki yüz derece aslından daha bereketli bir tarzda muhafaza eden, neşreden Kadir-i Zülcelal; elbette sizin de netaic-i hayatınızı öyle muhafaza ediyor ve hizmetinize pek kesretli bir surette mükâfat verecektir." (M.227) *(Bütün ahval ve a'mal-i beşeriyenin hafiziyet tecellisiyle hıfz edilip muhasebesi görüleceği hakikatına meşhud bir misal, bak: Hafiziyet)*

654- Kur'anda defter-i a'mal sarahaten ve delâleten çok âyetlerde zikredilir. Mühimlerinden bir kaçı şunlardır:

-Amel defterinin şahsa ta'liki: (17:13,14)

-Amel defterinin sağdan veya soldan verilişi cihetiyle, hesabı kolay ve zor verenler: (69:18 ilâ 21) (84:7 ilâ 11)

-Müvazene-i a'malde kazanan ve kaybedenler: (101:6 ilâ 9)

-A'malin bütünü mahfuz ve mukayyeddir: (21: 47) (18:47)

-Füccarın kitabı siccînde, ebrarın kitabı illiyyînde: (83: 7 ilâ 9 ve 18 ilâ 21)

-Mahkeme-i kübra: (39:69)

-Mahkeme-i kübrada kitablar hakkı söylüyor: (45:28, 29) (Bak: 2484.p.ta âyet notları)

Kiramenkâtibîn işlenen fiilleri yazmaları, (82:11,12)

655- DEHR دهر : Zaman, çok uzun zaman, ebedî. *Bin yıllık zaman.

*Dünya. Elmalılı Hamdi Yazır, Kur'an (76:1) âyetinin tefsirinde şu izahatı veriyor: "(Ed-dehr): Sure-i Casiye'de de (45:24) geçtiği gibi, Râgıb'ın beyanı vechiyle asl-ı mânasında, âlemin vücudunun mebdeinden inkızasına kadar bütün müddeti, yani zaman-ı küll demektir. Ve burada bu mânayadır. Gayr-ı muayyen uzun zamanlara da ıtlak olunur. Zaman ise, bunun hilafına olarak, az müddete de çok müddetede denir. Yani zaman silsilelerinin yekûnüne de, parçalarına da zaman denildiği halde asıl dehr, vâhid olan külle ve bazan da büyük kısımlarına denir. Meselâ: Bir saat, bir gün, bir ay müddete zaman denir, dehr denilmez ve bundan dolayı fıkıhta yemin mes'elelerinde dehrin marife ve nekre hallerindeki mânalarının ekallini ta'yin hususunda Ashab'ın ve müctehidînin ihtilafları olmuştur. İmam-ı Azam, nekre olan dehrin ekalli mânasını ta'yinde tevakkuf etmiş. "Lâ edrî" demiştir." (E.T.5492) *(Bak: Zaman)*

656- DEHRİYE دهريه : Devre ait. Zamana dair ve müteallik. *Âlemin ezelî ve ebedîliğini iddia edep, âhirete inanmıyan münkir ve imansız bir fırka.

Dehriye; zaman, felek mânalarına gelen "Dehr" kelimesinden yapılmış felsefi bir tabirdir. Kur'an'ın müşrikler hakkında nâzil olan "Onlar: Hayat dünyadakinden ibarettir; yaşar ve ölürüz; bizi ancak zaman (el-dehr) helâk eder derler" mealindeki âyetine (45:24) atfen, Allah'ın varlığını ve dünyanın Allah tarafından yaratıldığını inkâr etmekle kalmayıp, dinlerin başlıca ahkâmını (İlahî kanunları, âhireti ve ceza gününü) reddeden ve zaman ile maddenin ebedîliğini ileri sürerek bütün hâdiselerin zaman, dehr ve felek tarafından daimî bir hareket ve değişmeye tâbi tutulduğunu iddia eden felsefi ekole verilen addır.

Bu düşünce cereyanının taraftarlarına "maddiyyun" da denirse de, aralarında bir fark vardır. Dehriyyun, zamanı esas alıp ona ezeliyet ve müessiriyet izafe ederlerken, "maddiyyun" maddeye ezeliyet ve müessiriyet izafe eder.

657- Dehriye, İslâm âleminde miladî 8. yy.da kendini göstermeye başlamıştır. Kaynak ve kökleri hakkında ihtilaf vardır. Bazı felsefe tarihçileri Eski

Yunanistan'da M.Ö 6-5.yy. arasında tabiatçı-maddeci felsefeyi, bilhassa Demokritos'un atomcu maddeciliğini dehriye kaynağı olarak zikrederken, bazıları da İran'da Sasanîlerden sonra Pehlevî dilinde yazılan "Şkand Gumanigvizar" adlı risaledeki düşüncelerden ve Zurvaniye'den doğduğunu söylerler. Onlara göre dehriye, Zurvaniye sözünün Arabçadaki karşılığıdır. Doğuda bu inkârcı ve maddeci düşünceleri derleyip toplıyarak felsefî bir ekol haline getiren İbn-i Ravendî'dir. (Öl. Mi. 910) (B.Sami Sağbaş, Felsefe Öğrt.)

658- DELİL دليل : Kılavuz. *Doğru yolu gösteren. *Mechulü keşfetmekte ve malumun sıhhatını isbat etmekte vasıta ve âlet ittihaz olunan husus. *Beyyine. Bürhan. *(Bak: Bürhan, İsbat, İstidlal, Naklî Delil)*

Mahsûsat âlemi denen ve beş duygu ile idrak edilen ve tecrübe altına alınan âlem-i şehadete ait mes'elelerin isbat delilleriyle, âlem-i şehadetten istidlal yoluyla ve bilhassa naklî delil ile bilinen gaybî ve manevî varlıkların isbat delilleri ve yolları arasında fark vardır. Binaenaleyh her mes'ele kendi delilleriyle isbatlanmalıdır.

Esasen âlem-i şehadetteki varlıkları ve hâdiseleri araştırmak, yalnız onların hususiyetlerini anlamaya çalışmak, maddî âleme ait müsbet ilimleri elde etme yoludur. Bu müsbet ilimlerde tesbit edilen müsbet meseleler ve hükümlerde, inanan inanmayan bütün insanlar müşterektirler. Meselâ: Fizikî kanunlara göre hesablanan bir cismin suda batıp batmayacağı hakkında, inanan da inanmayan da aynı hükmü verir. Esas önemli olan mesele, âlem-i şehadette yapılan doğru istidlaldir. Yani eserden müessire isabetli intikaldir. *(Bak: 2226.p.)* Bunun da en mühimmi, bütün hakaikın temeli olan iman-ı Billah rüknünün isbatında isabet edip Hâlik-ı Âlem'i bilmektir.

İki atıf notu:

-İman-ı billahın delilleri istidlalîdir, bak: 1633. p.ta ikinci esas

-Tabiiyyun fikrini red ve tevhidi isbat delillerinden birkaç örnek, bak: 232 ilâ 239. p.lar.

659- "Hâlik-ı Âlem'i bize tarif ve ilan eden deliller ve bürhanlar, lâyüaddi ve lâyuhsadır. O delillerin en büyükleri üçtür:

Birincisi: Bazı âyetlerini gördüğün, işittiğin şu "kitab-ı kebir-i kâinat"tır.

İkincisi: Bu kitabın âyet-ül kübrası ve divan-ı nübüvvetin hatemi ve

künuz-u mahfiyenin miftahı olan Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır.

Üçüncüsü: Kitab-ı âlemin tefsiri ve mahlukata karşı Allah'ın hücceti olan Kur'an'dır." (M.N.21)

660- "Tevhid ve nübüvvetin isbatları, yalnız delil-i naklî ile sahih değildir. Çünki devir lâzım gelir. Evet Kur'an ve hadisten ibaret olan naklî delillerin sıhhatı, nübüvvetin sıhhat ve sıdkına bağlıdır. Eğer nübüvvet de delil-i naklî ile isbat edilirse, muhal lâzım gelir. Bunun için Kur'an-ı Kerim, tevhid ile nübüvveti delail-i akliye ile isbat etmiştir. Amma haşir meselesinin hem aklî hem naklî deliller ile isbatı sahihtir." (İ.İ.144)

İki atıf notu:

-İrşad, manevîyatla beraber delillere de istinad etmelidir, bak: 1706.p.

-Mütekellimînden biri gelip hakaik-i imaniyeyi isbat edeceğinin ihbarı, bak: 3067/1.p.

661- Hakka isabet için, önce inayet ve hikmet-i İlahiye nazarıyla bakmak esastır. Ezcümle, Kur'an (22:73) gibi bazı âyetlerde sinek ve hakir şeylerden getirilen misallerin hikmet ve hakikatını anlamak için bu esastan hareket etmek gerektiği şöyle ifade ediliyor:

"(2:26) فَاَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ Her kim inayet-i ezeliye ile rububiyet-i İlahiyeyi göz önüne getirip Allah canibinden, kudretin azameti altında bakarsa, بَعُوضَة ve emsaliyle getirilen temsillerin, belâgat kanunlarına muvafık ve Cenab-ı Hak'tan hak olduğunu tasdik eder. Fakat her kim nefsinin emri altında mümkinatı nazara alarak bakarsa, şüphesiz vehimler onu havalandırır, dalâletin bataklığına atar.

Bu iki taife insanların meseli, şöyle iki şahsın meseline benzer ki: Onlardan birisi yukarıya, diğeri aşağıya gider. Her ikisi de pek çok su arklarını görürler. Yukarıya giden şahıs, doğru çeşmenin başına gider, suyun menbaını bulur; tatlı, temiz bir su olduğunu anlar. Sonra o çeşmeden teşaub edip dağılan bütün arkların temiz ve tatlı olduklarına hükmeder ve hangi arka tesadüf ederse, tatlı ve temiz olduğunda tereddüd etmez. İşte bu itibarla, kendisine vehimler tasallut etmezler. Aşağıya giden öteki şahıs ise; arklara bakar, suyun menbaını göremediğinden, her rastgeldiği ark suyunun tatlı olup ol-

madığını anlamak için delilleri, emareleri aramaya mecbur olur. Bundan dolayı vehimlere maruz kalır. Edna bir vehim, o kafasızı yoldan çıkarır.

Yahud o iki taifenin misali, ellerinde bir âyine bulunan iki şahsın misaline benzer ki; birisi âyinenin şeffaf yüzüne bakar, içinde kendisini gördüğü gibi çok şeyleri de görebilir. Öteki adam ise, âyinenin renkli yüzüne bakar, birşey anlayamaz.

Hülasa: Allah'ın sun'una, ef'aline, kelâmına, temsilatına, üslublarına; inayet ve rububiyetini mülahaza etmekle beraber, Allah'ın cânibinden bakmak lâzımdır. Bu bakış da, ancak nur-u îmanla olur. Bu itibarla vehimler olsa bile, ancak örümcek ağının kıymet ve kuvvetinde olur. Eğer mümkinat cihetinden cüz'î fikriyle, müşteri nazarıyla bakarsa, zaif bir vehim bile onun nazarında bir dağ gibi olur. Cûdi Dağı'nı gözün rü'yetinden meneden sineğin kanadı gibi; zaif, küçük bir vehim de, hakikatı onun gözünün görmesinden setreder." (İ.İ.161.) *(Bak: Nokta-i Nazar)*

662- "Kaide-i mukarreredir ki: "Bir isbat edici, çok nefyedicilere tereccuh ediyor." Bir davaya müsbit bir şâhidin hükmü, yüz nâfilere râcih olur. Bu hakikata bir temsil ile bak. Şöyle ki: Bir saray, yüzer kapalı kapıları var. Bir tek kapı açılmasıyla, o saraya girilebilir, öteki kapılar da açılır. Eğer bütün kapılar açık olsa, bir iki tanesi kapansa, o saraya girilemiyeceği söylenemez.

İşte hakaik-ı imaniye o saraydır. Herbir delil, bir anahtardır, isbat ediyor, kapıyı açıyor. Birtek kapının kapalı kalmasıyla o hakaik-i imaniyeden vazgeçilmez ve inkâr edilemez. Şeytan ise, bazı esbaba binaen, ya gaflet veya cehalet vasıtasıyla kapalı kalmış olan bir kapıyı gösterir; isbat edici bütün delilleri nazardan iskat ediyor. İşte bu saraya girilmez, belki saray değildir, içinde birşey yoktur der, kandırır." (L.89)

Hem "bir bürhan ile elde edilen netice-i tevhidi bazı insanlar isti'zam ile dar zihinlerine sıkıştıramazlar. Veya bozuk hayalleri tahammül edemez. Bu hale karşı o kat'i, sahih bürhanı reddetmek üzere: "Bu neticeyi, bu kadar azametiyle şu bürhan (onu) intac edemez." diye bahaneler ile kabul etmez. O miskin bilmez mi ki, neticenin kayyumu imandır. Bürhan, ancak onu görmek için bir menfezdir. Veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür. Maahaza bürhan bir değildir, bin değildir. Zerrat-ı âlem adedince bürhanlar vardır." (M.N.198)

Evet "imanî mes'elelerde şüphe; bir delili, hatta yüz delili atsa da, medlûle îras-ı zarar edemez. Çünki binler delil var." (H.Ş.124) *(Bak: Hads)*

663- "Hakaik-ı imaniyeyi isbat için îrad edilen bürhanlar ve delilleri tedkik ederken, şu kocaman neticeyi bu zaîf, nahif delil intac edemez diye tenkidatta bulunma. Zira za'fiyetiyle ittiham ettiğin o delilin sağında ve solunda bulunan takviye kuvvetleri ve kıt'aları pek çoktur. Evet İslâmiyet'in sıdkına delâlet eden şâhidlerden, şehidlerden, bürhanlardan, delillerden, emarelerden her birisi, o müdafaa meydanında arkadaşını himaye etmekle sıhhat raporunu imzalıyarak sağlam olduğunu tasdik eder. O da, onun ilim ve haberine ehl-i vukuf olur. Çünki hakaik-ı imaniyede hedef sübuttur, nefy değildir. Sabit olan bir şeyi gösterenlerin biri, bin gibidir. Zira sübutta gösterenlerin gösterme tarzları birbirine uygun ve muvafık olduğundan, her birisi ötekileri tezkiye ve tasdik etmiş olur. Nefy cihetinde, nefy edenlerin şehadetlerinde tevafuk yoktur. Nefylerine mütehalif esbab gösterirler. Bunun için, şehadetleri birbirinin sıhhatine delil olamaz. Çünki tevafuk yok." (M.N.102)

"Evet sübutî bir emri ihbar etmenin kolaylığı ve inkâr ve nefyetmenin gayet müşkil olduğu, bu temsilden görünür. Şöyle ki; biri dese: Süt konserveleri olan gayet hârika bir bahçe, Küre-i Arz üzerinde vardır. Diğeri dese: Yoktur. İsbat eden, yalnız onun yerini veyahut bazı meyvelerini göstermekle kolayca davasını isbat eder.

İnkâr eden adam, nefyini isbat etmek için Küre-i Arzı bütün görmek ve göstermekle davasını isbat edebilir. Aynen öyle de: Cennet'i ihbar edenler yüzbinler tereşşuhatını, meyvelerini, âsârını gösterdiklerinden kat-ı nazar, iki şâhid-i sâdıkın sübutuna şehadetleri kâfi gelirken; onu inkâr eden, hadsiz bir kâinatı ve hadsiz ebedî zamanı temaşa etmek ve görmek ve eledikten sonra inkârını isbat edebilir, ademini gösterebilir." (S.118) *(Bak: 1635.p.)*

664- "Maahâza bürhanların hey'et-i mecmuasına terettüb eden matlubun kuvvet ve vuzuhunu her ferdden istemek ve her ferdde aramak, aklın hastalığına, zihnin cüz'iyetine işaret olup, matlubu red ve inkâr için bir zemin teşkil ediyor. Binaenaleyh bir bürhana bakıldığı zaman za'fiyetten dolayı vehimler başgösterirse, öteki bürhanlardan süzülen kuvvet ile ortada za'fiyet kalmaz, vehimler de dağılır. Maahâza bazı bürhanlar suya benziyor, bir kısmı da havaya benziyor, bir kısmı da ziya gibidir. Binaenaleyh, bu gibi bürhanları gayet latif ve dikkatli ince bir fikir ile arayıp tutmalıdır ki; dökülmesin, sönmesin, uçmasın!..." (M.N.63)

665- Hem "Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifetine yetişmek ve bakmak ve âyat ve şâhidlerin âyinelerinde cilvelerini görmek ve berahin ve deliller me-

samatıyla temaşa etmek iktiza ediyor ki; senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen her bir nuru tenkid parmaklarıyla yoklama ve tereddüt eliyle tenkid etme! Sana ışıklanan bir nuru tutmak için elini uzatma! Belki gaflet esbabından tecerrüd et, onlara müteveccih ol, dur. Çünki ben müşahede ettim ki, marifetullahın şâhidleri, bürhanları üç çeşittir:

Bir kısmı: Su gibidir. Görünür, hissedilir, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayalâttan tecerrüd etmek, külliyetle ona dalmak gerektir. Tenkid parmaklarıyla tecessüs edilmez; edilse akar, kaçar. O âb-ı hayat, parmağı mekân ittihaz etmez.

İkinci kısım: Hava gibidir. Hissedilir, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı sen yüzün, ağzın, ruhunla o rahmet nesimine karşı teveccüh et, kendini mukabil tut; tenkid elini uzatma, tutamazsın. Ruhunla teneffüs et! Tereddüd ile baksan, tenkid ile el atsan o yürür gider. Senin elini mesken ittihaz etmez, ona râzı olmaz.

Üçüncü kısım ise: Nur gibidir. Görünür, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise sen kalbinin gözüyle, ruhunun nazarıyla kendini ona mukabil tut ve gözünü ona tevcih et, bekle. Belki kendi kendine gelir. Çünki nur; el ile tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz; belki o nur ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer haris ve maddî elini uzatsan ve maddî mizanlarla tartsan, sönmese de gizlenir. Çünki öyle nur, maddîde hapse razı olmadığı gibi, kayda da giremez. Kesifi kendine mâlik ve seyyid kabul etmez." (L.128)

666- "Mesail-i İslâmiyenin tabakatı vardır. Biri, bürhan-ı kat'î istese, diğeri bir zann-ı galibî ile iktifa eder. Başkası, yalnız bir kabul-ü teslimî ve reddetmemek ister. Öyle ise, esasat-ı imaniyyeden olmayan mesail-i fer'iye veya vukuat-ı zamaniyenin herbirinde bir iz'an-ı yakîn ile bir bürhan-ı kat'î istenilmez. Belki yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemektir." (S.341)

Atıf notu:

-Hakkı kabul niyeti olmıyanlar, bedihî delilleri de kabul etmezler, bak: 1654.p.sonu

667- DELİL-İ İHTİRA' دليلِ إختراء : İhtira'; Cenab-ı Hakk'ın herşeyi hiçten icad etmesi ki, bu hakikat, Allah'ın varlığını kabul etmeyi, akıl ve mantıkça zaruri kılar. Şöyle ki:

"Sâniin vücud ve vahdetine işaret eden delillerinden biri de (2:21)

اَلَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ cümlesiyle işaret ettiği "Delil-i İhtiraî"dir. Delil-i ihtiraînin hülasası şöyle izah edilebilir:

Cenab-ı Hak, hususi eserlerine menşe' ve kendisine lâyık kemalâtına me'haz olmak üzere, her ferde ve her nev'e has ve müstakil bir vücud vermiştir. Ezel cihetine sonsuz olarak uzanıp giden hiçbir nevi yoktur. Çünki bütün enva'; imkândan vücub dairesine çıkmamışlardır. Ve teselsülün de bâtıl olduğu meydandadır. Ve âlemde görünen şu tagayyür ve tebeddül ile bir kısım eşyanın hudûsu, yani yeni vücuda geldiği de göz ile görünüyor. Bir kısmının da hudûsu, zaruret-i akliye ile sabittir. Demek, hiçbir şeyin ezeliyeti cihetine gidilemez.

Ve keza, ilm-ül hayvanat ve ilm-ün nebatatta isbat edildiği gibi, envaın sayısı iki yüz bine bâliğdir. Bu nev'ler için birer âdem ve birer evvel-baba lâzımdır. Bu evvel-babaların ve âdemlerin daire-i vücubda olmayıp ancak mümkinattan olduklarına nazaran, behemehal vasıtasız kudret-i İlahiyeden vücuda geldikleri zaruridir. Çünki bu nev'lerin teselsülü, yani sonsuz uzanıp gitmeleri bâtıldır. Ve bazı nev'lerin başka nev'lerden husule gelmeleri tevehhümü de bâtıldır. Çünki iki nev'den doğan nev', alel-ekser ya akimdir veya nesli inkıtaa uğrar. Tenasül ile bir silsilenin başı olamaz.

Hülasa: Beşeriyet ve sair hayvanatın teşkil ettikleri silsilelerin mebdei en başta bir babada kesildiği gibi, en nihayeti de son bir oğulda kesilip bitecektir." (İ.İ.88) *(Bak: Ezeliyet, İcad)*

Atıf notu:

-Eşyanın ani ve tedricî icadları meselesi, bak: 1148.p.

668- DELİL-İ İMKÂNÎ دليلِ إمكاني : İmkânat-ı muhtelifeden çıkan delil. *(Bak: Hudus)*

"Bu delilin hülasası: Kâinatın ihtiva ettiği zerrelerden her birisinin gerek zatında, gerek sıfatında, gerek ahvalinde ve gerek vücudunda gayr-ı mütenahi imkânlar, ihtimaller, müşkilatlar, yollar, kanunlar varken; birdenbire o zerre gayr-ı mütenahi yollardan muayyen bir yola sülûk eder. Ve gayr-ı mahdud hallerden bir vaziyete girer. Ve gayr-ı ma'dud sıfatlardan bir sıfatla vasıflanır. Ve doğru bir kanun üzerine mukadder bir maksada harekete başlar ve vazife olarak uhdesine verilen herhangi bir hikmet ve bir maslahatı derhal intac eder ki, o hikmet ve o maslahatın husule gelmesi ancak o zerre-

nin o çeşit hareketiyle olabilir. Acaba o kadar yollar ve ihtimaller arasında o zerrenin mâcerası, lisan-ı haliyle, Sani'in kasd ve hikmetine delâlet etmez mi?

İşte her bir zerre, -müstakillen- kendi başıyla Sâni'in vücuduna delâlet ettiği gibi, küçük büyük herhangi bir teşekküle girerse veya herhangi bir mürekkebe cüz' olursa, girdiği ve cüz' olduğu o makamlarda kazandığı nisbete göre Sâni'ine olan delâletini muhafaza eder." (İ.İ.92) *(Bak: 1557.p.)*

669- DELİL-İ İNAYET دليلِ عناية : "Bu delil; kâinatı ve kâinatın eczasını ve envaını ihtilalden, ihtilaftan, dağılmaktan kurtarıp bütün hususatını intizam altına almakla kâinata hayat veren nizamdan ibarettir. Bütün maslahatların, hikmetlerin, faidelerin, menfaatlerin menşei, bu nizamdır. Menfaatlerden, maslahatlardan bahseden büyüt âyat-ı Kur'aniye, bu nizam üzerine yürüyor ve bu nizamın tecellisine mazhardır. Binaenaleyh, bütün mesalihin, fevaidin ve menafiin mercii olan ve kâinata hayat veren bir nizam; elbette ve elbette bir nâzımın vücuduna delâlet ettiği gibi, o nâzımın kasd ve hikmetine delâlet etmekle, kör tesadüfün vehimlerini nefyeder.

670- Ey insan! Eğer senin fikrin, nazarın şu yüksek nizamı bulmaktan âciz ise ve istikra-i tâm ile, yani umumi bir araştırma ile de o nizamı elde etmeye kadir değilsen, insanların telahuk-u efkâr denilen fikirlerinin birleşmesinden doğan ve nev-i beşerin havassı (duyguları) hükmünde olan fünun ile kâinata bak ve sahifelerini oku ki, akılları hayrette bırakan o yüksek nizamı göresin. Evet kâinatın herbir nev'ine dair bir fen teşekkül etmiş veya etmektedir. Fen ise kavaid-i külliyeden ibarettir. Kaidenin külliyeti ise, nizamın yüksekliğine ve güzelliğine delâlet eder. Zira nizamı olmayanın külliyeti olamaz. Meselâ: Her âlimin başında beyaz bir imame var. Külliyetle söylenilen şu hüküm, ülema nev'inde intizamın bulunmasına bakar.

Öyle ise, umumi bir teftiş neticesinde fünun-u kevniyeden herbirisi, kaidelerinin külliyeti ile kâinatta yüksek bir nizamın bulunmasına bir delildir. Ve herbir fen nurlu bir bürhan olup, mevcudatın silsilelerinde salkımlar gibi asılıp sallanan maslahat semerelerini ve ahvalin değişmesinde gizli olan faideleri göstermekle Sâni'in kasd ve hikmetini ilan ediyorlar. Adeta vehim şeytanlarını tardetmek için herbir fen, birer necm-i sâkıbdır. Yani bâtıl vehimleri delip yakan birer yıldızdırlar.

671- Ey arkadaş! O nizamı bulmak için umum kâinatı araştırmaktansa, şu misale dikkat et, matlubun hâsıl olur: Göz ile görünmiyen bir mikrob, bir hayvancık, küçüklüğüyle beraber pek ince ve garib bir makine-i İlahiyeyi

havidir. O makine mümkinattan olduğundan, vücud ve ademi mütesavidir. İlletsiz vücuda gelmesi muhaldir. O makinenin bir illetten vücuda geldiği zaruridir. O illet ise, esbab-ı tabiiye değildir. Çünki o makinedeki ince nizam, bir ilim ve şuurun eseridir. Esbab-ı tabiiye ise; ilimsiz, şuursuz, camid şeylerdir. Akılları hayrette bırakan o ince makinenin esbab-ı tabiiyeden neş'et ettiğini iddia eden adam, esbabın herbir zerresine Eflatun'un şuurunu, Calinos'un hikmetini i'ta etmekle beraber; o zerrat arasında bir muhaberenin de mevcud olmasını itikad etmelidir. Bu ise, öyle bir safsata ve öyle bir hurafedir ki, meşhur sofestaiyi bile utandırıyor.

Maahaza, esbab-ı maddîyede esas ittihaz edilen kuvve-i cazibe ile kuvvet-i dafianın, inkısama kabiliyeti olmıyan bir cüz'de birlikte içtimaları iltizam edilmiştir. Halbuki bunlar birbirlerine zıd olduklarından, içtimaları caiz değildir. Fakat cazibe ve dafia kanunlarından maksad, "âdâtullah" ile tabir edilen kavanin-i İlahiyye ise ve tabiatla tesmiye edilen şeriat-ı fıtriyye ise, caizdir. Lâkin kanunluktan tabiata, vücud-u zihnîden vücud-u haricîye, umur-u itibariyeden umur-u hakikiyeye, âlet olmaktan müessir olmaya çıkmamak şartıyla makbuldür. Aksi takdirde caiz değildir.

Ey arkadaş! Misal olarak gösterdiğim o küçük hurdebinî hayvancığın yani mikrobun büyük fabrikasındaki nizam ve intizamı aklın ile gördüğün takdirde başını kaldır, kâinata bak! Emin ol ki; kâinatın vuzuh ve zuhuru nisbetinde o yüksek nizamı, kâinatın sahifelerinde pek zâhir ve okunaklı bir şekilde görüp okuyacaksın.

672- Ey arkadaş! Kâinatın sahifelerinde "Delil-ül İnaye" ile anılan nizama ait âyetleri okuyamadı isen, sıfat-ı kelâmdan gelen Kur'an-ı Azimüşşan'ın âyetlerine bak ki; insanları tefekküre davet eden bütün âyetleri şu delil-ül inaye'yi tavsiye ediyorlar. Ve nimetleri ve faideleri sayan âyetler dahi, delil-ül inaye denilen o yüksek nizamın semerelerinden bahsediyorlar.

Ezcümle: Bahsinde bulunduğumuz şu âyet (2:22)

اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ اْ َرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَا ِ رِزْقًا لَكُمْ

cümleleriyle o nizamın faidelerini ve nimetlerini koparıp insanlara veriyorlar." (İ.İ. 86-88)

İşte kâinatta konulan bu nizam, nimetlerin vesilesi ve bir nevi tezgahları hükmündedir. Kur'an (25:62) gibi âyetleri bu hakikata işaret eder. *(Bak: 2842-2844.p.lar)*

673- DEMOKRASİ دە موقراسی : (yu.i.) (Demos: halk. Kratia: İdare, iktidar) Halk iktidarına dayanan hükümet şekli. Devlet iktidarını elinde bulunduranların halkın çoğunluğunun iradesiyle seçildiği hükümet şeklidir. Tatbikatı üç şekildir:

l- Vasıtasız hükümet şekli: Halk, devlet iktidar ve hâkimiyetini vasıtasız olarak kullanır. Kanunları kendisi yapar, suçluları kendisi muhakeme eder, idareyi kendisi yürütür. Bu usül ancak küçük cemiyetlerde tatbik imkânına sahiptir.

2- Yarı vasıtasız hükümet şekli: Halk reyi ile temsilciler meclisi seçilir. Meclisin çıkardığı kanunların tatbik edilebilmesi için, halkın reyine baş vurulması (referandum) şarttır.

3- Temsilî hükümet şekli: Cumhuriyet. Halk seçim yolu ile hâkimiyet ve iktidarı, belli bir zaman için seçtiği temsilciler meclisine devreder. İktidarı halk adına meclisler kullanır.

Demokrasinin temsilî şekli olan cumhuriyetin de üç ayrı tatbik şekli vardır:

l- Meclis hükümeti sistemi: Hükümet, meclis iradesiyle teşekkül eder. Eğer hükümet, meclisin itimadını kaybederse meclis tarafından düşürülür.

2-Parlementer hükümet sistemi: Hükümetle meclis, belli ölçüler içinde birbirine karşı müstakildir.

3- Başkanlık hükümeti sistemi: Hükümet başkanını halk seçer. Başkan, hükümet üyelerini kendisi tayin eder ve kendisi azleder.

673/1- Demokrasi, hukuk devletine ve millet ekseriyetinin hâkimiyetine dayalı olup, kişi veya azınlık hâkimiyetini reddeder. Bu idare sisteminde, demokrasinin temellerine aykırı olmayan herhangi bir inanış ve fikir sahibleri; zora, tehdide baş vurmamak veya idareyi ele geçirmek üzere isyana teşebbüs yahut açıkça teşvik etmemek şartlarıyla, kendi inanış ve fikirlerini neşir, tebliğ ve telkin etmekte hürdür. Bu, demokrasinin temel bir prensibidir. Ancak din, vicdan ve söz hürriyetleri, serbest seçim, hukuk devleti ve kanun hâkimiyetine dayanmak gibi, demokrasinin temellerine aykırı düşen fikirler, fikir hürriyeti sahasında dahi yasaklanır. Çünki temel hürriyetleri tahrib etme hürriyeti olamaz.

673/2- Serbest seçim, insanın insana hâkim olmasını kaldıran hukuk devleti olmak prensibi, din vicdan ve söz hürriyetleri gibi esasları 14 asır

önce en ekmel ve hakka müstenid şekliyle İslâmiyet getirdi. O halde demokratlık iddia edenler, iddialarında sâdık olmaları halinde, İslâmiyet'e muhalefet etmeleri şöyle dursun, aksine ona hürmet etmeleri gerekir. Amma hukukun menşeini İlahîlikten beşerîliğe, Hakk'ın hâkimiyetini halkın hâkimiyetine çeviren demokrat milletler ise, bu cihette İslâmiyet'e ters düşmektedirler.

Demokrasiye dayanmış bir idarede en önemli unsur, halk ekseriyetinin vicdanî olan temayülünü birinci derecede nazara almaktır. Aksi halde idare eden ve edilenler arasında milli bir ahenk sağlanamaz. Bu ise tabansız ve demokrasiye dayanmamış idare olur.

Türk milleti asırlardan beri dine bağlı yaşayışının neticesi olarak din duygusu vicdanlarda yerleşmiştir. Bu millî temayül devlet sisteminin temelinde açıkça yerini bulmalıdır. Aksi halde devlet makamlarında bulunan bazı ideolojik temayül sahibleri din, vicdan ve fikir hürriyetlerinin elastikliğini istismar ederek istedikleri istikamette ve millî temayülü rencide edecek şekilde daraltma ve genişletme yoluna sapacak ve millî ahenk düzelemiyecektir.

Anayasanın referandumdan geçmesi halkın, ilmî inceleme neticesi olarak görüşlerinin alınması için değildir. Çünkü avam tabakası demokrasinin, tarihi gelişme ve doğuş sebeblerini ve sosyoloji ve hukuk felsefesini bilmez ki incelesin. Şu halde referandum; halkın vicdanî temayüllerine mutabakatının sağlanması hikmetine dayanır. Tâ ki idare mekanizması, tabana istinadsız kalmasın ve halkın tepkisiyle ezilmesin veya idare eden ve edilenler arasında daimi anlaşmazlıkla içtimaî huzur bozulmasın.

Demokrasi'nin temel prensiplerinden birisi olan halk hâkimiyeti prensibi; bir İslâm cemiyetinde halkın kendisini Allah'ın emirlerine uygun olarak idare etmek istemesi şeklinde ortaya çıkar. Bunun aksini düşünmek tenakuz olur. Çünki İslâmiyet'e bağlı bir milletin bilerek Allah'ın insan hayatındaki hâkimiyetinin tahakkukunu sağlayan kanunlarının ilgasını istiyeceği düşünülemez. Bunun da mantıkî neticesi şudur: İslâm cemiyetinde demokrasi, ancak bir İslâm Cumhuriyeti olarak ortaya çıkar. *(Bak: 2196. p.sonu)*

Çünkü Demokrasi, değişmez esasları dışında kalan her şekle ve anlayışlara şekillenen bir sistemdir. Mesela halk çoğunluğunun tercih ettiği sisteme ve anlayışa uyar ve şekillenir. Halk çoğunluğunun tercihi değiştikçe o da değişir.

(Bir İslâm Cumhuriyetinde yaşıyan azınlıkların hak ve hürriyetleri için, Hürriyet-i Vicdan maddesinde 1418-1420.p.lara bakınız.) Demokrasi mevzuu ile alâkalı olan Aristokrasi, Cumhuriyet, Teokrasi maddelerine de bakınız.

673/3- Bediüzzaman Hazretlerinin demokratlık ve millet hâkimiyeti hakkındaki bazı beyanlarından birkaçı şöyledir.

"Madem ki meşrutiyette hâkimiyet millettedir. Mevcudiyet-i milleti göstermek lâzımdır. Milletimiz de yalnız İslâmiyettir." (H.93)

"Cumhuriyet ve demokrat manasındaki meşrutiyet ve kanun-u esasî denilen adâlet ve meşveret ve kanununda cem'i kuvvet" (İ.M.Ş.61)

"Hem de meşrutiyet-i meşrûa denilen dünyada beşer saadetinin bir sebebi ve hâkimiyet-i milliyeyi te'min ile makina-yı hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz'iyyeyi, istibdat ve tahakkümün belâsından kurtaran meşveret-i şer'iyyenin mâyesiyle mayalandıran, meşrutiyet-i meşrua sizi herkes gibi imtihana davet ediyor ki, sinn-i rüşde bülûğunuzu ve vasiye adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor." (İ.M.Ş.52)

"S-Şimdi Ermeniler kaymakam ve vali oluyorlar, nasıl olur?

C-Saatçı ve makineci ve süpürgeci oldukları gibi... Zira, meşrutiyet hâkimiyet-i millettir. Hükûmet hizmetkârdır. Meşrutiyet doğru olursa; kaymakam ve vâli reis değiller belki ücretli hizmetkârlardır. Gayr-i müslim reis olamaz, fakat hizmetkâr olur." (Mün.33)

Evet "İslâmiyetin bir kanun-u esasisi olan Hadis-i Şerifte سَيِّدُالْقَوْمِ خَادِمُهُمْ (*) yani: Me'muriyet emirlik ise: Reislik değil; millete bir hizmetkârlıktır. Demokratlık, hürriyet-i vicdan, İslâmiyetin bu kanun-u esasisine dayanabilir. Çünki kuvvet kanunda olmazsa şahsa geçer. İstibdad mutlak keyfi olur." (E.L.II.163)

673/4- Zamanımızın ehemmiyetle üzerinde durulan mes'elelerinden biri de, demokrasinin İslâmla bağdaşıp bağdaşmadığı mes'elesidir. Mevzuyu ana yapısı itibariyle ve avam seviyesinde ele alacağız.

Evvela, tatbikatta görülen demokrasi ile nazariyattaki demokrasiyi karıştırmamak gerekiyor. Bundan sonra nazariyattaki demokrasinin hür seçim, hukukun hâkimiyeti, kanun karşısında müsavat, din ve vicdan hürriyetiyle fikir ve kelâm hürriyetleri gibi temel yapısının tesbiti lâzım geliyor. Tâ ki tatbikatta görülen demokrasinin, nazariyattaki demokrasiye nisbetle eksiklikleri ve zıt tarafları görülebilsin. Böylece ana hatlarıyla tesbit ve tayin edilen nazarî

* Bak 24. dipnotu

demokrasi, eksik ve bazan hürriyet rejimine muhalif giden tatbikattaki demokrasiden ayrılsın, iltibas edilmesin ve demokrasi adına icra olunan antidemokratik tatbikatları görülebilsin.

İslâmiyetle münasebeti ve tevfiki bakımından ele alınacak nazarî demokrasinin esaslarına girmeden önce, önemli bir hususa temas etmek gerekiyor. Şöyle ki:

Nazarî demokraside -ana yapısı ve esasları itibariyle- İslâmî yani semavî menşee, diğer bir tabirle vahye dayanmak veya dayanmamak mecburiyeti yoktur. Vahye dayanmamak mecburiyeti ancak lâik demokraside aranır. Nazariyattaki demokraside böyle bir mecburiyet mevzubahis değildir. Genel şekliyle demokrasi, vahye dayanıp dayanmamayı mevzu etmediği ve ikisine de eşit manada ve değerde baktığı müddetçe de semavî dinlerden ayrılıp, beşerîlik vasfını alır. Halbuki İslâmiyet, siyasî iktidar sahibi değilken, yani tabi'leri cemiyette azınlıkta iken de prensip ve itikadî vechesiyle vahye dayanmayı esas alır hem vahyin tebliğini ister ve hâkimiyetine yani bütün kâinata hâkim olan Allah'ın ahkâmının beşerin şahsî ve içtimaî hayatına da hükmetmesini ve tebliğ yoluyla bu hâkimiyete zemin hazırlanmasını emreder.

Demokrasinin bîtaraflık yapısı itibariyle siyasî hayatta demokratik iktidar, vahyi esas almayan bir topluluğa dayanıyorsa, kendini iktidara getiren bu topluluğu temsil eder. Zira demokrasinin temel prensiplerinden biri, halk hâkimiyetidir. Bu sebeble halkın iradesini temsil etmeyen bir iktidar demokrat olamaz. Eğer cemiyette çoğunluk olarak vahyi esas alan bir topluluk mevcutsa, iktidar da bu topluluğun temsilcisi olmak bakımından vahyi esas alan ve vahye dayanan bir iktidar olmak durumunda ve mecburiyetindedir. Bu iki durumun dışında ne lâik, ne de antilâik azınlık yani muhalefet grupların bir fırsat ele geçirme, aldatma veya kuvvet kullanarak iktidar olma şekli, demokraside kabul edilemez.

Tatbikatta gördüğümüz demokrasilerde ise, zaman zaman bu tarz dolambaçlı yollara başvurma, demokrasi adı altında, ideolojik maksad ve menfaatlere göre hareket ve icraatlar yapmak, asrın siyaset dünyasında bir nevi maharet addedilir olmuştur. Oysa İslâmiyet, mütecaviz olmayan ve cemiyette ekseriyet olan bir topluluğa tasallut etmez, sadece tebliğde bulunur. Çünkü tebliğ, demokrasinin de reddedemiyeceği, en meşru bir yoldur. Hür rejimlerde fikir ve söz hürriyetine, tebliğe karşı çıkılamaz. Aksi hal tecavüz olup, demokrasinin en mühim bir esası çiğnenmiş olur.

İnsaniyeti mesh eden *(Bak: Mesh)* hayvanî hürriyetlerinden burada bahsedilmedi. Bir derece bilgi için Medeniyet maddesine bakınız.

673/5- Bilindiği gibi aristokrasi ihtisas, dirayet ve liyakat esasına dayandığından halkın iktidarına yer vermez. İktidarı, imtiyazlı azınlığın hakkı olarak kabul eder. Demokrasi ise halk ekseriyetine dayanır. İslâmiyet ise, -şer'î ahkâmla tayin edilmemiş sahalarda teşri' için- havastan kurulan şûra heyeti vasıtasıyla ihtisas, dirayet ve ahlâk cihetlerinden liyakatlı olan meb'us namzetlerinin tesbitinden sonra bu şahısları, milletin re'yine arzeder. Seçilen vazifeyi deruhte eder. Böylece İslâm, kendine has ulvî meziyetleri yanında hem aristokrasinin liyakat ve hem de demokrasinin halk iradesi gibi maslahatlı taraflarını da cem' eder.

673/6- İnsanların ekserisi nefsanî temayüllere sahip oldukları cihetle, böyle bir ekseriyeti temsil eden demokrasilerde içtimaî hayattaki neticelerinin müsbet olması ihtimali zayıftır. Bu mevzu ile alâkalı olarak, Prof. Dr. İbrahim Canan tarafından kaleme alınan "Âhirzaman Fitnesi ve Anarşi" adlı eserin 404. sahifesinde şu ifadeye yer verilmiştir:

"Yeri gelmişken şunu da belirtmemiz gerekir: Siyasî tarih araştırıcıları, demokrasinin en eski yurdu sayılan kadîm Yunanistan'dan zamanımıza kadar cereyan eden hâdiseleri değerlendirince -her seferinde muttarid ve kesin olmamakla beraber- umûmiyet itibariyle demokratik idarelerin peşini anarşinin takip ettiğini, anarşinin de yerini kan ve diktatör idarelere bıraktığını müşahede etmişlerdir." (Parkinson, L'Evolution de la Pensée Politique, l,22; 2, 60, 211.)

Cemiyette ekseriyetçe yaşanan hayat tarzı, çok defa cemiyetin ekserisine tesir eder ve aşılanır. Bu müessiriyet içtimaî (sosyolojik) bir kanundur. Eğer cemiyetin hayat tarzı kısmen de olsa nefsanî ise, daha çabuk yayılır. Bediüzzaman Hazretleri âhirzaman fitnesine ait bir hadîsi izah ederken der ki: "Müştehiyat ise, nefisler taraftar olduğundan çabuk sirayet eder." (Ş.586) Bozuk cemiyetlerde fikir yoluyla yapılan müsbet telkin ve tebliğler, az olan bazı iyi niyetliler için fayda sağlar. Fakat mezkûr kaide ve nokta-i nazara göre, sefih ve nefisperest bir cemiyeti düzeltmeye alâkasız kalan ve böyle bir cemiyetin ekseriyetine dayanan demokrasilerde, ıslahtan daha çok ifsad ve anarşi artar. Ancak şu husus var ki, kuvvetli ve müessir bir İslâmî ıslah ve tebliğ faaliyetine mümanaat etmeyen bir demokrasi anlayışı tatbik edilse durum değişebilir. Böyle müsbet faaliyetlerin neticesi olarak cemiyette umumî bir ıslah ve düzelmenin mümkün olacağını beyan eden Bediüzzaman Hazretleri bu hususu şöyle ifade eder:

"Ma'lûmdur ki; bir adamın bir günde harab ettiği bir sarayı, yirmi adam yirmi günde yapamaz ve bir adamın tahribatına karşı yirmi adam çalışmak lâzım gelirken; şimdi, binler tahribatçıya mukabil, Risale-i Nur gibi bir tamircinin bu derece mukavemeti ve te'siratı pek hârikadır. Eğer bu iki mütekabil kuvvetler bir seviyede olsaydı, onun tamirinde mucizevâri muvaffakiyet ve fütuhat görülecektir." (K.L.149)

Yani tatbikattaki demokrasi, nazariyattaki demokrasiye muhalif şekil ideolojik bir gaye takibiyle dini hizmetlere ve hakikî ıslah faaliyetlerine mümanaatı ve bahanelerle müdahalesi olmasa idi, hiç değilse bîtaraflık prensibi ile ifsad ve ıslah faaliyetleri arasında hakem makamında kalsa idi, anarşik hâdiselerin önlenmesinin mümkün olacağını bazı hâdiseler münasebetiyle devlet ricaline ihtar eden Bediüzzaman Hazretleri Eskişehir Mahkemesinde de şunu hatırlatır:

"Evet Hükûmet-i Cumhuriye, o gizli müfsidlerin vatana ve millete muzır efkârlarını elbette terviç etmez ve tarafdar olamaz. Menetmek, Cumhuriyetin kanunlarının muktezasıdır. Ve öyle müfsidlere tarafdarlık ile, Cumhuriyetin esaslı prensib-lerine zıddı zıddına gidemez.

Hükûmet-i Cumhuriye, bizim ile o müfsidler mabeyninde hakem hükmünü alsın. Hangimiz zâlim ise ve tecavüz ediyorsa; o vakit hakem hükmünü versin ve hâkimlik noktasında hükmünü icra etsin.

Evet inkâr edilmez ki; kâinatta, dinsizlik ile dindarlık, Âdem zamanından beri cereyan edip geliyor ve kıyamete kadar gidecektir. Bu mes'elemizin künhüne vakıf olan herkes, bize olan bu hücumun, doğrudan doğruya dinsizlik hesabına dindarlığa bir taarruz olduğunu anlar. Ekser-i hükemanın garbda ve Avrupa'da zuhuru; ve agleb-i Enbiyanın şarkta ve Asya'da tulu'ları kader-i ezelînin bir işaret ve remzidir ki; Asya'da hâkim, galib, din cereyanıdır. Elbette Asya'nın ileri kumandanı olan bu Hükûmet-i Cumhuriye, Asya'nın bu fıtrî hasiyetinden ve madeninden istifade edecek. Ve bîtarafane prensibini, değil dinsizlik tarafına, belki dindarlık tarafına temayül ettirecektir." (T.H.241)

673/7- Çok icmalen ele aldığımız hakiki hürriyet rejiminin yapısında gayr-ı meşru, haksız tecavüzlere yer yoktur, yasaktır. Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin Risale-i Nur külliyatında mevzu ile alâkalı bahislere yer verilmiştir. Ezcümle, milletler arası umumî sulhun ve hakikî hürriyet rejiminin korunması için, mütecaviz vahşet ehlinin tecavüzüne karşı kuvvet kullanılabileceğini, fakat medenilere karşı ikna usulünün esas alınmasının lüzumunu beyan eden Bediüzzaman Hazretleri Kur'ana istinaden diyor ki:

"Eski zamanda İslâmiyet'in terakkisi, düşmanın taassubunu parçalamak ve inadını kırmak ve tecavüzatını def'etmek, silâh ile kılınç ile olmuş. İstikbalde silâh, kılınç yerine hakikî medeniyet ve maddî terakki ve hak ve hakkaniyetin manevî kılınçları düşmanları mağlub edip dağıtacak." (H.Ş.35)

"İnşâallah istikbaldeki İslâmiyet'in kuvveti ile medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek." (H.Ş.36)

"Her kıştan sonra bir bahar, her geceden sonra bir sabah olduğu gibi, nev-i beşerin dahi bir sabahı, bir baharı olacak inşâallah. Hakikat-ı İslâmiyenin güneşi ile, sulh-u umumî dairesinde hakiki medeniyeti görmeyi, rahmet-i İlâhiyeden bekliyebi-lirsiniz." (H.Ş.37)

"Her halde çabuk başında bir kıyamet kopmazsa, hakaik-ı İslâmiye, beşeri esfel-i safilîn derece-i sukutundan kurtarmaya ve ruy-i zemini temizlemeğe ve sulh-u umumîyi temin etmeğe vesile olmasını Rahman-ı Rahîm'in rahmetinden niyaz ediyoruz ve ümid ediyoruz ve bekliyoruz." (H.Ş.43)

"Husumet ve adavetin vakti bitti. İki harb-i umumî, adavetin ne kadar fena ve tahrib edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti. Öyle ise, düşmanlarımızın seyyiatı, -tecavüz olmamak şartıyla- adavetinizi celbetmesin. Cehennem ve azab-ı İlâhî kâfidir onlara..." (H.Ş.52)

"Amma cihad-ı hâricîyi şeriat-ı garranın berahin-i katıasının elmas kılınçlarına havale edeceğiz. Zira medenilere galebe çalmak ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur." (İ.M.Ş.57)

"Husumet ise, cehalet ve zaruret ve nifakadır. Gayr-ı müslimler emin olsunlar ki bu ittihadımız, bu üç sıfata hücumdur. Gayr-ı müslime karşı hareketimiz ikna'dır. Zira onları medeni biliriz. Ve İslâmiyeti mahbub ve ulvi göstermektir. Zira onları munsıf zannediyoruz." (İ.M.Ş.60)

"Ecnebilerin vahşi oldukları kurun-u vustada; İslâmiyet, vahşete karşı husumet ve taassuba mecbur olduğu halde, adalet ve itidalini muhafaza etmiş. Hiçbir vakit engizisyon gibi etmemiş. Ve zaman-ı medeniyette ecnebiler medeni ve kuvvetli olduklarından, zararlı olan husumet ve taassub zâil olmuştur. Zira din nokta-i nazarından medenilere galebe çalmak ikna iledir, icbar ile değildir. Ve İslâmiyeti, mahbub ve ulvî olduğunu evamirine

imtisalen ef'al ve ahlâk ile göstermek iledir. İcbar ve husumet, vahşilerin vahşetine karşıdır." (H.Ş.96)

Mezkûr nakillerde görüldüğü üzere, Kur'an en yüksek medeniyeti, yani farklı anlayışlara veya dinlere bağlı olup mütecaviz olmayan milletlerin, sulh içinde yaşamalarını te'min eden umumî düsturları câmi'dir.

Bediüzzaman Hazretlerinin bir mahkeme müdafaasında, bu hükmü te'yid eden şu beyanları dikat çekicidir:

"Ma'lumdur ki, her hükûmette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete dokunmamak şartıyla, hiç kimse vicdanıyla, kalbiyle kabul ettiği bir fikirden, bir metoddan dolayı mes'ul olmaz. Bu hukukî bir mütearifedir.

Dininde çok mutaassıb ve cebbar bir hükûmet olan İngilizlerin yüz sene hâkimiyetleri altında bulunan yüz milyondan ziyade Müslümanlar, İngilizlerin küfür rejimlerini kabul etmeyip Kur'an ile reddettikleri halde, İngiliz mahkemeleri, şimdiye kadar onlara o cihetten ilişmedi.

Burada ve bütün İslâm hükûmetlerinde eskiden beri Yahudiler, Nasraniler tabi oldukları memleketin dinine, kudsî rejimine muhalif, zıd ve mu'teriz bulundukları halde o hükûmetler hiçbir zaman kanunlarla onlara o cihetten ilişmediler.

Hazret-i Ömer, hilafeti zamanında, âdi bir hristiyan ile mahkemede birlikte muhakeme olundular. Halbuki o hristiyan, İslâm hükûmetinin mukaddes rejimlerine, dinlerine, kanunlara muhalif iken, mahkemede onun o hali nazara alınmaması açıkça gösterir ki adalet müessesesi hiçbir cereyana kapılmaz, hiçbir tarafgirliğe kaymaz. Bu, din ve vicdan hürriyetinin bir ana umdesidir ki; komünist olmayan şarkta, garbda, bütün dünya adalet müesseselerinde cari ve hâkimdir." (T.H.651)

673/8- Beynelmilel meşhur hukukçular da, İslâm dininin vaz' ettiği umumî düsturların, sulh-u umumîyi ve beynelmilel asayişi te'min eden bir külliyete sahip olduğunu tasdik ederler.

Ezcümle, "Külliyet-ül Hukuk Kongresinin cemiyetinde, bütün hukukiyyunun toplandığı o kongrede 1927 senesinde onun reisi feylesof üstad Shebol demiş ki: "Ben itikad ediyorum ki: Muhammed'in misli, yani siretinde, tarzında bir adam şimdiki yeni âleme reis olsa, hükmetse bu yeni âlemin müşkilatını halledip, bu yeni karmakarışık âlemde müsalemet-i umumiyeye ve saadet-i hayatın husûlüne sebeb olacak. Evet bu yeni âlemin müsalemet ve saadet-i hayatiyeye ne kadar şedid ihtiyacı var olduğunu herkes anlar!" (M.215)

"Bugünkü medeni cemiyetler, Kur'anın yüksek hakikatlarını, yüksek terakki ve medeniyet düsturlarını tatbik edebilecek seviyeye henüz erişememişlerdir. Bu büyük hakikatı, meşhur İngiliz mütefekkiri Bernard Shaw şöyle ifade etmişti:

"Demokrasiyi en ileri götüren millet, İngilizlerdir. Bunun daha ötesi, Müslümanlıktır." (N.Ç. 184)

"Müslümanların dini, Kur'an dinidir. Bu din müsalemet, emniyet ve huzur dinidir." (Piskopos Volter Meron'un "Müsalemete en doğru yol" adı ile Petersburg kilisesinde irad ettiği konferanstan)

"Fransa'nın en ma'ruf müsteşriklerinden Gaston Care (Gaston Kar), 1913 senesinde Figaro gazetesi'nde, yeryüzünden Müslümanlık kalkacak olursa, müsale-metin muhafazasına imkân olup olmadığı hakkında makaleler silsilesi yazmış ve o zaman bu makaleler şark gazeteleri tarafından tercüme olunmuştu. Fransız müsteşriki diyor ki:

"Yüz milyonlarca insanın dini olan Müslümanlık, bütün sâliklerine nazaran, dünyanın kıvamı olan bir dindir. Bu aklî dinin menbaı ve düsturu olan Kur'an, cihan medeniyetinin istinad ettiği temelleri muhtevidir; o kadar ki, bu medeniyetin, İslâmiyet tarafından neşrolunan esasların imtizacından vücud bulduğunu söyleyebiliriz. Filhakika bu âlî din; Avrupa'ya, dünyanın imarkârane inkişafı için lâzım olan en esaslı kaynakları te'min etmiştir. İslâmiyetin bu fâikiyetini teslim ederek, ona medyun olduğumuz şükranı tanımıyorsak da, hakikatın bu merkezde olduğunda şek ve şüphe yoktur."

Fransız muharriri, daha sonra, Kur'anın umumi müsalemeti muhafaza hususundaki hizmetini bahis mevzuu ederek diyor ki: İslâmiyet, yeryüzünden kalkacak ve bu suretle hiçbir Müslüman kalmayacak olursa, barışı devam ettirmeye imkân kalır mı? Hâyır... buna imkân yoktur! ... Gaston Care" (İ.İ.221)

673/9- İslâmiyet nazarında harp, ancak bir mecburiyet neticesidir. "Nasıl, bin masumların hukukunu çiğneyen bir zâlimi cezalandırmak ve yüz mazlum hayvanları parçalayan bir canavarı öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir. Ve o zâlimi afvetmek ve canavarı serbest bırakmak, bir tek yolsuz merhamete mukabil yüzer biçarelere yüzer merhametsizliktir...." (Ş.230)

Aynen öyle de mütecaviz bir milletin zalimane ve sulh-u umumiyi ihlal eden tecavüzüne karşı zulmünü durdurmak için -müsamaha ve şefkatle- harb açmamak, büyük bir haksızlık olur.

"Cihadın hikmeti insanları ikrahtan korumak, hakkın bil'ihtiyar kabul ve intişarına sed çekmek istiyen ve gücünün yettiğine cebr ü ikrah eden hak düşmanlarının def'i ve mevaniin ref'idir..." (E.T.864)

Evet " سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ hadîsinin sırrıyla; şeriat âleme gelmiş, tâ istibdadı ve zâlimane tahakkümü mahvetsin." (İ.M.Ş.60)

İslâm âlimleri harb hukuku ile alâkadar olarak, (29:46) âyetinden, kendilerine tam tebliğ yapılmasına rağmen yine de mütecaviz olanlara müdahale etmek; (4:90) âyetinden de, mütecaviz olmayan gayr-ı müslimlere dokunmamak gerektiğini anlamışlardır.

673/10- Mezkûr hür rejim esaslarını 1400 sene önce İslâm getirmiş ve fıkıh kitablarında tafsilâtıyla kaydedilmiştir.

Ancak şu var ki, bu prensip ve hürriyetlerin şekil ve hududlarının tayininde beşerî ve semavî ölçülere göre farklılık vardır. Bu farklılığın en ciddî ciheti şudur ki:

Prensip ve kanunlar, hak ve adaleti, iyiyi ve faydayı koruyan; bâtılı ve zulmü, şer ve zararı durduran mahiyette olmalıdır. Fakat iyi ve kötünün tayininde semavî ve beşerî nokta-i nazarlardan hangisi tercih edilecek? Bilinen bir gerçektir ki, cemiyet dine bağlı değilse, beşerî anlayış, cemiyet dindar ise, semavî kıstaslar hükmedecektir. Bu demokrasinin icabıdır. Meselâ: Bir İslâm cemiyetinde millî ahlâkı bozan ve manevî hukuka ve değerlere zarar veren durumlar, önlenecektir. Zira sosyal hayatın tesiri inkâr edilemez. *(Bak: 673/6)* Meselâ, açık-saçık gezmek hürriyeti isteyen bir gayr-ı müslim kadın, bu haliyle müslümanların manevî hayatına ve en kudsî varlığı olan uhrevî saadetine zarar verip hukukuna dokunuyor. Hattâ böyle serbestlikler, bir İslâm cemiyetinin bozulmasına dahi yol açabilir. Beşerî nokta-i nazar ise, böyle bir zararın varlığını düşünmüyor. O halde müslüman ekseriyetine istinaden kurulan bir İslâm devletinde bu ve buna benzer manevî zararların önlenmesi lâzımdır. Bu müdahale, halk ekseriyetine dayanan hür rejimin icabıdır. Çünkü azınlıkla ekseriyet arasındaki bu tarz durumlar ve mes'eleler tezadîdir. Her iki tarafın isteğini yapmak mümkün değildir. Bu itibarla azınlığın istediğini yapmak, ekseriyetin hakkını ilga etmek demektir. Bu da İslâma zıd olduğu gibi aynı zamanda da antidemokratiktir. Azınlıkta olanlar, başkalarına zarar vermeyecekleri sahada serbest olabilirler. Böylece bir icraatı, hür rejime aykırı görmek, azınlık hâkimiyetini getirmek demektir. Amma gayr-ı müslimler, başkasına zarar vermeyen ve vicdan hürriyeti içinde yerini alan

hareket, fikir ve inançlarında serbest ve hürdürler. Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(9:6) وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ Ve eğer müşriklerden biri sana isticare ederse -yani mühlet-i mezkûre çıktıktan sonra sana istiman eder, senin kendisine eman verip câr olmanı, yani taarruzdan himayeyi taleb ederse فَاَجِرْهُ sen de ona eman ver, حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ للّٰهِ tâ ki Allah kelâmını dinlesin.

Hâsılı öyle, o maksadla eman ver, ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهُ sonra da onu me'menine iblağ eyle -istima' ettikten sonra iman etmezse canı ve malı taarruzdan masun olarak onu eman yeri olan mahalline, vatanına yetiştir." (E.T.sh: 2458)

Mezkûr âyetin tefsirinden anlaşılıyor ki: İslâmiyetin bazı insaniyete uygun şartlara göre gayr-ı müslimlere tanıdığı hukukî teminat, bütün insanlık dünyasının ciddiyetle bakacağı emsalsiz bir ibret levhasıdır.

Bir müslüman azınlığı da, gayr-ı müslim bir devlette aynı hürriyete sahip olma hakları vardır ve olmalıdır. Medenilik iddia edenler, bu hakları çiğneyemezler.

Eğer insanların insanca yaşama hak ve temel hürriyetleri, değişmez ve değiştirilemez prensipler olarak görülmezse; kuvvetlinin zayıfı, ekseriyetin azınlıkta kalanların ihlâkini istiyen ve insanlığı canavar hayvanlar derekesine indiren bir anlayış hâkim olur.

Medenilik iddia edip, gerçekte ona karşı olanların garip bir durumu da şudur ki: Lâikliği kendi maksatlarına vesile yapıp, gerekirse demokrasinin lâikliğe feda edilebileceğini telkin ederler. Yani halk ekseriyetini azınlık sultasına, zümre hâkimiyetine mahkûm kılmayı isterler ve bu arzularını da demagojilerle meşru göstermeye çalışırlar. Sonra dönerler hür rejimin, millî iradenin muhafızı kesilirler. Böylece, bu kadar açık bir tenakuzu anlamıyacak kadar da milleti saf ve anlamaz zannederler.

673/11- Netice olarak diyebiliriz ki: Nazariyattaki demokrasi ile İslâmî idare arasında esaslar bakımından bir şekil benzerliği vardır. Ne var ki demokrasilerde hem semavîliğe hem de beşerîliğe kapı açıktır.

Demokrasi sistemi bir araç olup, bunun kendi başına bir talebi olamaz. Önemli olan husus, onun kimler tarafından kullanıldığıdır. Dünyada demokrat namını alan miletlerin, cemaatlerin, cemiyetlerin hayatta gaye ve ideolojileri vardır. Ve o yolda çalışırlar, bazan da çarpışırlar. Bunlardan umumî sulh ve huzur beklenmez. Sulh-u umumî, kâmil insanların işidir. Bir Fransız müsteşriki şöyle diyor: "İslâmiyet yeryüzünden kalkacak ve bu suretle hiçbir müslüman kalmayacak olursa, barışı devam etrirmeye imkân kalır mı? Hâyır... buna imkân yoktur." (İ.İ. 221)

Evet sistemleri, rejimleri tatbik edecek ve mütecavizleri durdurabilecek kâmil insanlar yoksa, mücerred sistemler bir şey yapamaz. İslâm, vahye dayanan hayat nizamiyle birlikte daha çok kâmil insan yetiştirmeyi hedef alır. Cemiyetlerde faziletli insanların çoğalması gerekir. Bediüzzaman Hazretleri bu neticenin esas olduğunu gösterir. İnsan bolluğunda kaht-ı ricalin önlenmesini ister. Bunun da ancak Allah'a inanmak ve O'na bağlı olmakla mümkün olduğunu beyan eder. Allah'a bağlılığı olmayan insanın, kendi menfaat ve zevkine bağlı olacağı âşikârdır. Dünya insanların sonu gelmez isteklerine kâfi olmadığından hodgâm (egoist) insanlar arasındaki mücadeleler de bitmez. Bu çeşit insanlar daha çok arttıkça da dünyada sulh ve huzur azalır. Hâl-i âlem buna şahittir.

En kısa şekliyle ve ehemmiyet kazanmış bazı prensip ve hususiyetleriyle mukayesesi yapılan İslâm ve demokrasi arasında görülen şeklî benzerlik ve farklılıktan anlaşılır ki; hiçbir hür rejim adı altındaki siyasî sistemler, 1400 sene önce hakiki hür rejimi getiren İslâmiyete kem gözle bakamaz.

DENEY دەنی **:** *(Bak: Tecrübe)*

DEPREM دبرم **:** *(Bak: Zelzele)*

DETERMİNİZM دەترمینیزم **:** (Fr. i. Determinisme) *(Bak: İcabiye)*

674- DEVİR دور **:** (Devr) Nakil. Birisinin uhdesinden diğerinin uhdesine geçirmek. *Bir şeyi sonuna kadar okuyup bitirmek. Geçmiş dersleri hatırlamak. *Bir şeyin çevresinde dolaşmak. Dönme. *Bir şeyin kendi mihveri etrafında dönmesi. *Aktarma, bir şeyin bir kaptan veya bir yerden diğerine

nakli. *Bir şeyin diğerine teslimi. *Bir bölük veya takım askerin teftiş veya emniyeti muhafaza için dolaşması. *Bazı ehl-i tarikatın dönerek ettikleri zikir, sema. Tas: Dünyaya gelme (Nüzul), geldiği yere dönme hali (Uruc). *Dairevî bir hareket. Müddet. Zaman. Çağ.

Bu kelime İlm-i Kelâm ıstılahında: Sebebin neticeyi, neticenin de sebebini icad etmesi, yani birbirini icad etmesi mânasındadır. Bu ise, aklen muhal ve bâtıldır. Çünki her iki taraf varken yok, yokken var olmaları lâzım geliyor.

675- DEVLET دولة : Sınırları belli bir memleketin sahibi olan insanların kurduğu siyasî, hukukî, idarî mahiyetteki merkezî teşkilat. *(Bak: Ulu-l Emr)*

Kur'anda (59:7) âyetinde geçen (düveleten) kelimesini müfessirler çeşitli mânada tefsir ederler. Keza, (24:62) âyetinde geçen emr-i cami ifadesinde umûr-u umumiye mânasıyla devlete bir telmih olabilir. (Devletin ilk teşekkülüne gizli bir telmih, bak: 2889.p.da bir âyet notu)

Asrımızın demokrasi sistemine dayanan devlet ve dolayısıyla devlet adamı; resmî sıfatıyla, milet içindeki fikrî ve dinî cemaatlere karşı bîtaraftır. Çünki devlet, milletin bilâtefrik idare merciidir. Devlet adamı şahsî hayatında herhangi bir fikre bağlı olabilir. Fakat devlet adamı sıfatıyla bîtaraf kalır ve fikren muhalif olduğu taraflara da âdil muamele etmesi gerekir. Devlet adamı, vazife makamında, eğer ideolojisi hesabına tarafgirane hareket ederse, devletin itibarına zarar verir ve umumi huzurun bozulmasına ve milli bünyede gruplaşmaları tahrik ederek tefrikaya yol açar.

675/1- Bir memleketin kendi içtimaî hayatındaki müşterek ve umumi ihtiyaçlarını, sahib olduğu medeni ve iktisadî şartları içinde temin ve icrası için teşkil ettiği hukukî ve idarî teşkilatı olan devletin sahibi, devleti kuran millettir. Bütünüyle devlet memuru ve âmirleri, hakkın ve halkın hâdimleri ve maaşlı işçileri mânasındadır. Bir hadiste buyurulduğu gibi:

"سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ"[63] hakikatıyla, memuriyet bir hizmetkârlıktır. Bir hâkimiyet ve benlik için tahakküm âleti değil.... Bu zamanda terbiye-i İslâmiyenin noksaniyetiyle ve ubudiyetin za'fiyetiyle benlik, enaniyet kuvvet bulmuş. Memuriyeti hizmetkârlıktan çıkarıp bir hâkimiyet ve müstebidane bir mertebe tarzına getirdiğinden, abdestsiz, kıblesiz namaz kılmak gibi ada-

[63] K.H. hadis:1515 ve H.G. hadis:204

let adalet olmaz, esasiyle de bozulur. Ve hukuk-u ibad da zir ü zeber olur. Hukuk-u ibad, hukukullah hükmüne geçmiyor ki hak olabilsin. Belki nefsanî haksızlıklara vesile olur." (E.L.II.173)

İşte bu hakikat-ı hadisiyeye aykırı olarak, enaniyetin hâkimiyeti zevkiyle zaman zaman bir kısım devlet ricali, milletin şahsî hayatına, kıyafetine hatta düşünce itikadına kadar müdahale etmek istediklerinden, devletin müdahale sahasını hayli genişletmişler. Halbuki devletin -milli hizmetleri müstesna- adlî ve idarî müdahale sahası, ciddi bir ihtiyaç olmadıkça genişletilmemelidir. Çünki devlet daha çok müstehlikler kadrosu olduğu cihetle müstahsili azaltacağı gibi *(Bak: 1279. p.da haşiye)* ferd hürriyetlerine de müdahalesi artar ve böylece devlet, memuru olduğu milleti rahatsız eder. Halbuki devletin sahibi millettir. Vazifedar memurîn kadrosu olan devlet, âmiri olan millete ve milletin vicdanına, mukaddesatına muhalif bir yol tutamaz.

Devletin dâhildeki vazife sahası, askerî teşkilat, adalet müesseseleri, devlet gelirlerine ve gelir kaynaklarına bakan vazifedarlar, hastahane, yol, muhaberat ve fakirlere yardım hizmetleri gibi vazifeler çerçevesinde kalır ve lüzumu kadar vazife yüklenir. Yoksa bürokrat *(Bak: Bürokrasi)* durumuna ve giderek aşırı devletçiliğe kayar ve devletin sahibi olan milletin üstünde mütehakkim bir kadro olarak ortaya çıkar. Bilhassa harb veya ihtilal hâdiselerinin neticesinde "istibdadat-ı askeriye" (Ş.264) ve bir nevi askerî saltanat şekline döner.

676- "Devlet teşekkül tarzı, takip ettiği esas siyaset, temsil ettiği hâkimiyet ve iktidarın mahiyeti bakımından çeşitlere ayrılır:

l- Kapitalist Devlet: İktisadî siyasetini şahsî mülkiyet, şahsî teşebbüs ve serbest rekabete dayandırıp iktidar ve hâkimiyetin kapitalist sınıfın elinde bulunduğu devlet şeklidir.

2- Sosyalist ve Komünist Devlet: Şahsî mülkiyeti ortadan kaldıran, yerine işçi sınıfı adına devlet mülkiyetini ikame eden, işçi sınıfı hâkimiyeti namı ile komünist partisi diktatörlüğünü getiren devlet şeklidir.

3- Faşist Devlet: Menfi milliyet ve unsuriyet fikrini siyasette hâkim kılan, şahsî teşebbüse müsaade eden; fakat devletin vesayeti ve hâkimiyeti altına alan, meslek zümreleri adına iktidar ve hâkimiyeti tek parti ve şefinin eline veren devlet şeklidir.

4- Teoratik Devlet: Hâkimiyet ve iktidarın, ruhban sınıfının elinde bulunduğu bir devlet şeklidir. Daha çok Hristiyan âleminde asırlar boyunca bu

devlet şekli cemiyet ve milletlere hükmetmiş, fakat tahrif edilmiş İncil'e sahib oldukları ve İlahî iktidar ve hâkimiyet yerine ruhban sınıfının hâkimiyet ve iktidarını ikame ettikleri için insanın fıtratındaki hakikatı taharri ve hürriyet fikri galebe çalarak bu devlet ve idare şekli Fransız ihtilaliyle yıkılmış, fakat ihtilalciler ve muakibleri beşeriyeti yeniden ızdırablara düçar eden kapitalist, sosyalist ve faşist sistemlerden başka birşey getirememişlerdir. Çünki hareket ve istinad noktaları, beşerî fikir ve ölçüler olup materyalist (maddeci) dünya görüşlerinin zaruri neticesi olarak teavün yerine cidal; hak yerine kuvvet; iktisad yerine ihtiyaçları tezyid ve tahrik ve sefahete teşvik ettiklerinden beşeriyetin huzur ve saadetlerini bozdular. *(Bak: Teokrasi)*

5- İslâm Devleti: İktidar ve hâkimiyeti; milliyet ve unsuriyet yahut içtimaî sınıflarda veya ruhban sınıfında değil; yalnız Allah'da kabul eder. "Hâkimiyet Allah'ındır" kaidesine istinad eden devlettir.

Bu devlet, halkı veya siyasî temsilcisi olan kişiyi yahut meclisleri İlahî iktidar ve hâkimiyetin tatbikçi memurları olarak görür." (O.A.L.) *(Bak: 2195.p.sonu ve 3895.p.)*

677- DEVLETÇİLİK دولتچيلك : Halk işlerinin, hususan büyük sanayi ve ziraatın devlet vasıtası ile işletmesi usulü. Cemiyetin umuma ait olan işleri ve bu işler için lâzım gelen teşkilat, müessese ve sairlerini devlet eliyle yapılmasını kabul eden idare sistemi. *Halkın hususi teşebbüslerini veya büyük müesseselerini devlete devretmek fikri. Bunun ifratı, fertlere ve millete zulümdür ve dinsizlik rejimi olan komünizme giden bir usuldür. (O.A.L.) *(Bak: Sosyalizm)*

678- DİL ديل : Lisan, zeban. *Ağızdaki tat alma duygusu ve konuşma uzvu. *İnsanların konuştukları lehçelerin her birisi. Lügat. *Muhtelif âlât ve edevatın uzunca ve yassı, ekseriya oynak kısımları. *Coğ: Denizin içine uzanmış üstü düz kumluk, uzunca kara parçası. *Mc: Gıybet, mezemmet, dedikodu, çekiştirme. *(Bak: Lisan)*

"İnsanın yüz cihazatından birtek cihazı olan lisanı bir et parçası iken, iki büyük vazifesiyle yüzer hikmetlere, neticelere, meyvelere, faidelere âlet oluyor... Taamların zevkindeki vazifesi, ayrı ayrı bütün tatları bilerek cesede, mideye haber vermek ve rahmet-i İlahiyenin matbahlarına dikkatli bir müfettiş olmak ve kelimeler vazifesinde kalbe ve ruha ve dimağa tam bir ter-

cüman ve santral olmak; elbette gayet parlak ve kat'i bir surette ihatalı ilme delâlet ve şehadet eder. Birtek dil, hikmetleri ve meyveleriyle böyle delâlet etse; hadsiz lisanlar ve hadsiz zihayatlar, nihayetsiz masnuat, güneş zuhurunda ve gündüz kat'iyetinde nihayetsiz bir ilme delâlet ve şehadet ve Allâmül Guyub'un daire-i ilminden ve hikmetinden ve meşietinden hâriç hiçbir şey yoktur diye ilan ederler." (Ş.647)

679- Dilin ikinci vazifesi olan konuşmada, lüzumsuz kelâmları söylememek gerektir. Ezcümle bir hadiste şöyle buyuruluyor:

كَلاَمُ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَهُ اِ ّ اَمْرٍ بِالْمَعْرُوفِ
وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذِكْرِ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ

"Yani: Ma'rufu emretmek (Kur'an hakikatlarını bildirmek), münkeri, kötülükleri menetmek (zararlarını anlatmak) ve Allah'ı zikretmek dışında kalan sözleri, insanın aleyhindedir." (64) *(Bak: Mizah)*

Hem " اَكْثَرُ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ مِنْ لِسَانِهِ Âdem oğlunun hatalarının birçoğu dilinden ileri gelmektedir." (65)

Hem " اِحْفَظْ لَسَانَكَ Dilini muhafaza et (lüzumsuz şeyler söyleme). Yani: İnsan lisanına hâkim olmalıdır. Çünki lüzumsuz lakırdılar insanın kıymetini düşürür, kendisini çok kere günaha sokar, mes'ul bir halde bırakır.

Bir Arab şairi diyor ki:

وَمَا نَدِمْتُ عَلَى السُكُوتِ مَرَّةً وَلَقَدْ نَدِمْتُ عَلَى الْكَلاَمِ مِرَارًا

Yani: Ben sükût ettiğimden dolayı bir kere olsun nâdim olmadım, fakat söylediğim sözlerden dolayı defaat ile nedamet ettim." (66)

Kur'an (31:19) (49:2,3 âyetleri de gereksiz ve âdaba aykırı olarak yüksek sesle konuşmama dersini veriyor. T.T.ci: 2, sh: 107 ve ci: 5 sh: 329 aynı mevzu hakkındadır. Kur'an (23:3) (25:72) (28:55) âyetleri, lüzumsuz ve mantıksız konuşmalardan, sohbet-i suriye ve münakaşa gibi hareketlerden kaçınmayı ders verir.

64 İ.M. hadis:3974
65 H.G. hadis:31
66 H.G. hadis:50

680- Mevlana Cami Hazretlerinin, yerli-yersiz ve riyakârane konuşmalara karşı hassasiyetini gösteren bir hâdise:

"Mevlana Cami, bilhassa ihlasta ilerlemiş, manevîyatta mesafe kat'etmiştir. Bundan olacak ki, gösterişten çok rahatsız olur, bütün huzur ve rahatını tevazuda, ihlasta bulurdu. O insanı maddî ve ilmî kazancıyla değerlendirmezdi. Bütün mes'elesi; gönül ehli olmak, iyi niyet sahibi bulunmak, tevazu ve ihlas içinde dinî hayat yaşamaktı. Muhatablarında aradığı bunlardı. Nitekim bir gün mâna büyüklerinin oturduğu bir davet sofrasında biri dikkatini çekti. Adam henüz ruhen olgunlaşmamış olduğunu, her haliyle belli ediyordu. Yemeğe başlarken yüksek sesle ve hodfüruşane bağırdı:

-Tuz getirin! Yemeğe tuzla başlamak sünnettir.

-Adamın kendisini göstermek için söylediği bu sözden rahatsız olan Mevlana, yavaşça cevap verdi:

-Hazret, ekmekte tuz vardır. Onu hatırlıyarak yerseniz, sünneti yerine getirmiş olursunuz.

Adam fazla ders almadı bu ikazdan. Az sonra birine bir ihtar verdi:

-Ekmeği tek elle koparıyorsun. Tek elle koparmak mekruhtur.

Cami Hazretleri bu hareketen de rahatsız oldu. Tekrar düzeltme yaptı:

-Sofrada başkasının eline, ağzına bakmak da mekruhtur. Hem de senin hatırlattığından fazla mekruh...

Adam birazcık ders alır gibi olup susmuştu. Ama kendini mutlaka göstermek istiyor, dikkatleri üzerine çekmek için konuşmaya devam niyeti taşıyordu. Nitekim az sonra yine başladı:

-Yemek yerken konuşmak sünnettir!

Mevlana Cami yine ikaz etti: "Çok konuşmak ise mekruhtur."

Hatalı sözler sarfettiğini anlayan adam, bundan sonra lüzumsuz konuşmayı da, sivri ve rahatsız edici sözlerle hata düzeltmeyi de terketti." (İslâm Büyükleri sh: 221) *(Bak: 732/2.p.)*

Kur'an (58:9,10) âyetlerinde fısıldaşma (gizli konuşma) bazı hallerde yasaklanır.

681- DİN دين : İslâm, şeriat. *Millet. *Âdet, hal, siyaset. *Hesab. *Kahr, galebe, istila. *Mâlik olmak. Aziz olmak. Vera, takva. Masiyet ve ikrah.

Hizmet. *Hüküm, kaza ve ihsan. *Bir şeyi âdet eylemek, de'b. Sîret ve tarikat. *Tedbir ve tevhid. *Melik, mülk. *Birisini hoşlanmadığı şeye sevketmek.

"Asl-ı lügatta din; ceza, yani mükâfat veya mücazat veya itaat etmek. Mana-yı masdarîlerle alâkadar olarak, bir tâbi' ile hâkim bir metbu arasındaki nisbetin ismidir. Bu nisbet, metbu hâkim tarafından mülahaza edildiği zaman sevab veya ikab ile tatbik-i mesuliyet; tâbi' tarafından mülahaza edildiği zaman da arzu-yu selâmet ve ümid ü mehafetle taat ve inkiyad ifade eder ki, bunlar dinin mâna-yı masdarîsidirler. Hâsılları, deyyaniyyet ve diyanettir." (E.T.1061)

*Ist: Allah ile kul ve kullar arasındaki münasebetleri tanzim eden İlahî nizam. *İman ve amel mevzuu olarak insanlara Cenab-ı Hak tarafından teklif olunan hak ve hakikat kanunlarının heyet-i mecmuasıdır. Din kâinatın, dünyanın, hayatın ve insanın yaratılış gayelerini, hikmetlerini açıklayarak, onları mânasızlıktan ve abesiyetten kurtarır. İnsanların cemiyet hayatında barış içinde ve kardeşçe yaşamalarını sağlar, hakiki saadete ulaştırır. Dinin zayıfladığı cemiyetlerde ırkçılık ve ihtilalci ideolojiler yayılır, milletin birlik ve dirliği bozulur. *(Bak: İslâm, Şeriat)*

Birkaç atıf notu:

-Sıbgatullah, din-i fıtrî, bak: 3375.p.

-Din kelimesinden maksad, bak: 1223.p.

-Din milliyetin hayatı, bak: 553.p.

682- Bernard Shaw demiş:

"Din-i Muhammedî'nin (A.S.M.) en yüksek makam-ı takdire çıkmasının sebebi: Gayet acib ve sağlam bir hayatı temin etmesidir. Bana açılan budur ki: O din; tek, yekta, emsalsiz bir din-i ferid olup, bütün muhtelif ayrı ayrı hayatın etvarlarını ve çeşitlerini hazmettiriyor. Yani: Islah ve istihale tarzında tasfiye ve terakki ettiriyor. Hem Muhammed'in (A.S.M.) dini öyle bir dindir ki, insanın ayrı ayrı bütün milletlerini kendine celbedebilir.

Ben görüyorum ve itikad ediyorum ki: Beşere vacibdir ki desin: "Muhammed (A.S.M.) insaniyetin halaskârıdır. "Ve halaskârlık namı, ona verilmek lâzımdır." (M.215)

683- "Din İle Hayat Kabil-i Tefrik Olduğunu Zannedenler, Felakete Sebebdirler.

Şu jön-türkün hatası: Bilmedi o bizdeki din hayatın esası. Millet ve İslâmiyet ayrı ayrı zannetti.

Medeniyet; müstemir, müstevli vehmeyledi. Saadet-i hayatı içinde görüyordu. Şimdi zaman gösterdi:

Medeniyet sistemi bozuktu, hem muzırdı. Tecrübe-i kat'iye bize bunu gösterdi: Din hayatın hayatı, hem nuru, hem esası. İhya-yı din ile olur şu milletin ihyası. İslâm bunu anladı...

Başka dinin aksine, dinimize temessük derecesi nisbeten milletin terakkisi. İhmali nisbetinde idi milletin tedennisi.

Tarihî bir hakikat, ondan olmuş tenasi." (S.716)

684- Din hakkında âyetlerden birkaç not:

-Allah indinde din, din-i İslâm olduğu hakikatını bildiren bazı âyetler: (3:19, 73, 83, 85) (5:3) (39:3)

-Din-i Kayyim: (6:161) (12:40) (30:43)

-Yevm-id din: (1:3) (26:82) (37:20) (38:78) (51:12) (56:56) (70:26) (74:46) (82:15 ilâ 18) (83:11) (Bak: Yevm-id-din)

-Din-i fıtrî ve hanif: (30:30) (98:5) (Bak: Hanif)

-Edyan-ı semaviyenin esasatta müşterekiyeti ve dini ikame etmek: (42:13)

-Din-i Hakk'ın bütün dinlere galebesi: (48:28) (61:9)

685- DUA دعاء : Allah'a (C.C.) karşı rağbet, niyaz, yalvarış, tazarru. *Salât, namaz. *Cenab-ı Hak'tan hayır ve rahmet dilemek. Allah'ın rızasını, hidayet ve istikamete muvaffakiyeti dilemek, yalvarmak. *Peygamber'e (A.S.M.) salavat getirmek. *Birisini çağırmak. *Birisini bir şeye sevketmek. *Bir kimseye bir isimle tesmiye etmek. *(Bak: Cevşen-ül Kebir, Salât, Sevab-ı A'mâl)*

686- Kur'anda dua ile alâkalı çok âyetler vardır. Bu âyetlerden biri olan

"(25:77) قُلْ مَا يَعْبَؤُ بِكُمْ رَبِّى لَوْ ۟ دُعَاؤُكُمْ Yani: "Ey insanlar! Duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var." mealindeki âyetin beş nüktesini dinle:

Birinci Nükte: Dua bir sırr-ı azîm-i ubudiyettir. Belki ubudiyetin ruhu hükmündedir. Çok yerlerde zikrettiğimiz gibi dua üç nevidir:

Birinci nevi dua: İstidad lisanıyladır ki, bütün hububat, tohumlar lisan-ı istidad ile, Fâtır-ı Hakîm'e dua ederler ki: "Senin nukuş-u esmanı mufassal göstermek için, bize neşv ü nema ver; küçük hakikatımızı sünbülle ve ağacın büyük hakikatına çevir."

Hem şu istidad lisanıyla dua nev'inden birisi de şudur ki: Esbabın içtimaı, müsebbebin icadına bir duadır. Yani esbab bir vaziyet alır ki, o vaziyet, bir lisan-ı hal hükmüne geçer. Ve müsebbebi, Kadir-i Zülcelal'den dua eder, isterler. Meselâ: Su, hararet, toprak, ziya bir çekirdek etrafında bir vaziyet alarak, o vaziyet bir lisan-ı duadır ki: "Bu çekirdeği ağaç yap, yâ Hâlikımız!" derler. Çünki o mucize-i hârika-i Kudret olan ağaç; o şuursuz, camid, basit maddelere havale edilmez, havalesi muhaldir. Demek içtima-i esbab, bir nevi duadır.

687- İkinci nevi dua: İhtiyac-ı fıtrî lisanıyladır ki, bütün zihayatların iktidar ve ihtiyarları dâhilinde olmıyan hacetlerini ve matlablarını, ummadıkları yerden vakt-i münasibde onlara vermek için, Hâlik-ı Rahim'den bir nevi duadır. Çünki iktidar ve ihtiyarları hâricinde, bilmedikleri yerden vakt-i münasibde onlara bir Hakîm-i Rahim gönderiyor. Elleri yetişmiyor; demek o ihsan, dua neticesidir.

Elhasıl: Bütün kâinattan Dergah-ı İlahiyeye çıkan bir duadır. Esbab olanlar, müsebbebatı Allah'tan isterler.

688- Üçüncü nevi dua: İhtiyaç dairesinde zişuurların duasıdır ki, bu da iki kısımdır. Eğer ıztırar derecesine gelse *(Bak: 4013.p.)* veya ihtiyac-ı fıtrîye tam münasebetdar ise veya lisan-ı istidada yakınlaşmış ise veya sâfi, hâlis kalbin lisanıyla ise, *(Bak: 875.p.)* ekseriyet-i mutlaka ile makbuldür. Terakiyat-ı beşeriyenin kısm-ı âzamı ve keşfiyatları, bir nevi dua neticesidir. Havarik-ı medeniyet dedikleri şeyler ve keşfiyatlarına medar-ı iftihar zannettikleri emirler, manevî bir dua neticesidir. Hâlis bir lisan-ı istidad ile istenilmiş, onlara verilmiştir. Lisan-ı istidad ile ve lisan-ı ihtiyac-ı fıtrî ile olan dualar dahi, bir mani olmazsa ve şerait dâhilinde ise, daima makbuldürler.

İkinci kısım; meşhur duadır. O da iki nevidir: Biri fiilî, biri kavlî. Meselâ: Çift sürmek, fiilî bir duadır. Rızkı topraktan değil, belki toprak hazine-i rahmetin bir kapısıdır ki, rahmetin kapısı olan toprağı saban ile çalar..

689- Eğer desen: Bazan kat'i olacak işler için dua edilir. Meselâ husuf ve küsuf namazındaki dua gibi. Hem bazan hiç olmayacak şeyler için dua edilir?

Elcevab: Başka Sözlerde izah edildiği gibi, dua bir ibadettir. Abd, kendi aczini ve fakrını dua ile ilan eder. Zahirî maksadlar ise, o duanın ve o ibadet-i duaiyenin vakitleridir; hakiki faideleri değil. İbadetin faidesi, âhirete bakar. Dünyevî maksadlar hâsıl olmazsa, "O dua kabul olmadı" denilmez. Belki "Daha duanın vakti bitmedi" denilir." (M.299-301)

"Meselâ: Yağmur namazı ve duası bir ibadettir. Yağmursuzluk, o ibadetin vaktidir. Yoksa o ibadet ve o dua, yağmuru getirmek için değildir. Eğer sırf o niyyet ile olsa; o dua, o ibadet hâlis olmadığından kabule lâyık olmaz. Nasılki güneşin gurubu, akşam namazının vaktidir. Hem güneşin ve ay'ın tutulmaları, küsuf ve husuf namazları denilen iki ibadet-i mahsusanın vakitleridir. Yani gece ve gündüzün nuranî ayetlerinin nikablanmasıyla bir azamet-i İlahiyeyi ilana medar olduğundan, Cenab-ı Hak ibadını o vakitte bir nevi ibadete davet eder. Yoksa o namaz, (açılması ve ne kadar devam etmesi, müneccim hesabıyla muayyen olan) Ay ve Güneş'in husuf ve küsuflarının inkişafları için değildir. Aynı onun gibi; yağmursuzluk dahi, yağmur namazının vaktidir. Ve beliyyelerin istilası ve muzır şeylerin tasallutu, bazı duaların evkat-ı mahsusalarıdır ki; insan o vakitlerde aczini anlar; dua ile, niyaz ile Kadir-i Mutlak'ın dergâhına iltica eder. Eğer dua çok edildiği halde, beliyyeler def'olun-mazsa; denilmiyecek ki: "Dua kabul olmadı." Belki denilecek ki: "Duanın vakti, kaza olmadı." Eğer Cenab-ı Hak, fazl ve keremiyle belayı ref'etse; nurun alâ nur... o vakit dua vakti biter, kaza olur. Demek dua, bir sırr-ı ubudiyettir." (S.317)

Bir atıf notu:

-Yağmur duasının bir hikmeti ve ondan alınacak ibret dersi, Bak: 3050.p.

690- "Üçüncü Nükte: Dua-yı kavlî-i ihtiyarînin makbuliyeti, iki cihetledir. Ya aynı matlubu ile makbul olur veyahut daha evlası verilir. Meselâ: Birisi kendine bir erkek evlad ister. Cenab-ı Hak, Hazret-i Meryem gibi bir kız evladını veriyor. "Duası kabul olunmadı" denilmez. "Daha evla bir surette kabul edildi" denilir. Hem bazan, kendi dünyasının saadeti için dua eder. Duası âhiret için kabul olunur. "Duası reddedildi" denilmez. Belki, "Daha enfa' bir surette kabul edildi" denilir. Ve hâkeza... Mâdem Cenab-ı Hak Hakîm'dir; biz ondan isteriz, o da bize cevab verir. Fakat hikmetine göre bizimle muamele eder. Hasta, tabibin hikmetini ittiham etmemeli. Hasta bal ister; tabib-i hâzık, sıtması için sulfato verir. "Tabib beni dinlemedi" denilmez. Belki ah ü fizarını dinledi, işitti, cevab da verdi; maksudun iyisini yerine getirdi.

691- Dördüncü Nükte: Duanın en güzel, en lâtif, en leziz, en hazır meyvesi, neticesi şudur ki: Dua eden adam bilir ki; birisi var ki onun sesini dinler, derdine derman yetiştirir, ona merhamet eder. Onun kudret eli herşeye yetişir. Bu büyük dünya hanında o yalnız değil, bir Kerim zat var; ona bakar, ünsiyet verir. Hem onun hadsiz ihtiyacatını yerine getirebilir ve onun hadsiz düşmanlarını defedebilir bir zatın huzurunda kendini tasavvur ederek, bir ferah, bir inşirah duyup dünya kadar ağır bir yükü üzerinden atıp رَبِّ الْعَالَمِينَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ der.

692- Beşinci Nükte: Dua, ubudiyetin ruhudur ve hâlis bir imanın neticesidir. Çünkü dua eden adam, duası ile gösteriyor ki: Bütün kâinata hükmeden birisi var ki, en küçük işlerime ıttılaı var ve bilir; en uzak maksadlarımı yapabilir; benim her halimi görür, sesimi işitir. Öyle ise, bütün mevcudatın bütün seslerini işitiyor ki, benim sesimi de işitiyor. Bütün o şeyleri o yapıyor ki, en küçük işlerimi de O'ndan bekliyorum. O'ndan istiyorum. İşte duanın verdiği hâlis tevhidin genişliğine ve gösterdiği nur-u imanın halavet ve safiliğine bak, قُلْ مَا يَعْبَؤُ بِكُمْ رَبِّى لَوْ لَا دُعَاؤُكُمْ (25:77) sırrını anla ve

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ (4:60) fermanını dinle.

اَگَر نَه خوَاهى دَادْ نَه دَادى خوَاهْ denildiği gibi: Eğer vermek istemeseydi, istemez vermezdi." (M.301-302)

693- Bir hadis-i şerifte: " اِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ Yani: Şüphesiz ki dua ibadettir." [67] buyuruluyor. Aynı kitabın 3853. hadisinde ise: Duada acele etmek, istenen şeyi hemen dünyada istemek, duanın kabulüne mani olduğu beyan edilir.

694- "Sual: Mü'minin mü'mine en iyi duası nasıl olmalıdır?

Elcevab: Esbab-ı kabul dairesinde olmalı. Çünki, bazı şerait dâhilinde dua makbul olur. Şerait-i kabulün içtimaı nisbetinde makbuliyeti ziyadeleşir. Ezcümle: Dua edileceği vakit, istiğfar ile manevî temizlenmeli, sonra makbul bir dua olan salavat-ı şerifeyi sefaatçı gibi zikretmeli ve âhirde yine salavat getirmeli. Çünki, iki makbul duanın ortasında bir dua makbul olur.

---

67 İ.M. hadis:3828

Hem بِظَهْرِ الْغَيْبِ [68] yani gıyaben ona dua etmek; hem hadiste ve Kur'anda gelen me'sur dualarla dua etmek. Meselâ:

اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْئَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ لِى وَلَهُ فِىالدّينِ وَالدُّنْيَا وَاْ ٰخِرَةِ

رَبَّنَا آتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى اْ ٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَا َ النَّارِ [69]

gibi câmi' dualarla dua etmek; hem hulûs ve huşu' ve huzur-u kalb ile dua etmek; hem namazın sonunda, bilhassa sabah namazından sonra; hem mevaki-i mübarekede, hususan mescidlerde; hem Cum'a da, hususan saat-ı icabede; [70] hem şuhur-u selasede, hususan leyali-i meşhurede; hem ramazanda, hususan leyle-i kadir'de dua etmek kabule karin olması rahmet-i İlahiye'den kaviyyen me'muldür. O makbul duanın ya aynen dünyada eseri görünür veyahut dua olunanın âhiretine ve hayat-ı ebediyesi cihetinde makbul olur. Demek aynı maksad yerine gelmezse, dua kabul olmadı denilmez; belki daha iyi bir surette kabul edilmiş denilir." (M.279)

695- Duanın kabulüne mühim bir vesile de, hastalıkta kazanılan halettir: "Hastalık, insandaki aczini, za'fını ihsas eder. O aczin lisanıyla ve za'fın diliyle halen ve kalen bir dua ettirir. Cenab-ı Hak, insana, hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir za'f vermiş.. tâ ki daimî bir surette dergah-ı İlahiyeye iltica edip niyaz etsin, dua etsin.

قُلْ مَا يَعْبَؤُ بِكُمْ رَبّى لَوْ َ دُعَاؤُكُمْ (25:77) yani: "Eğer duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var." âyetin sırrıyla insanın hikmet-i hilkatı ve sebeb-i kıymeti olan samimi dua ve niyazın bir sebebi hastalık olduğundan, bu nokta-i nazardan şekva değil, Allah'a şükür etmek ve hastalığın açtığı dua musluğunu, âfiyeti kesbetmekle kapamamak gerektir." (L.211)

Bediüzzaman Hazretleri diyor ki: "Ben otuz-kırk seneden beri, bendeki kulunç denilen bir hastalıktan şifa için dua ederdim. Ben anladım ki, hastalık dua için verilmiş. Dua ile duayı, yani dua kendi kendini kaldırmadığından anladım ki, duanın neticesi uhrevîdir; (*) kendisi de bir nevi ibadettir ve

---

68 H.G. hadis: 178 ve K.H. hadis: 1202

69 Kenz-ül Ummal ci: 2 sh:188 hadis: 3682 (az farkla)

70 İ.M. 5. kitab (ikame-i salat) bab: 99 ve S.M. 7. kitab-ül cum'a bab: 4 ci: 3 sh:16 ve T.T. ci: 1 sh: 288

* Evet bir kısım hastalık duanın sebeb-i vücudu iken, dua hastalığın ademine sebeb olsa, duanın vücudu kendi ademine sebeb olur; bu da olamaz.

hastalık ile aczini anlayıp dergah-ı İlahiyeye iltica eder. Onun için otuz senedir şifa duasını ettiğim halde, duam zahirî kabul olmadığından, duayı terketmek kalbime gelmedi. Zira hastalık, duanın vaktidir; şifa, duanın neticesi değil. Belki Cenab-ı Hakîm-i Rahîm şifa verse, fazlından verir. Hem dua istediğimiz tarzda kabul olmazsa, makbul olmadı denilmez... Hâlik-ı Hakîm daha iyi biliyor, menfaatimize hayırlı ne ise onu verir. Bazan dünyaya ait dualarımızı, menfaatimiz için âhiretimize çevirir, öyle kabul eder." (L.215)

696- "Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm münacâtında, istirahat-ı nefs için dua etmemiş; belki zikr-i lisanî ve tefekkür-ü kalbîye mani olduğu zaman ubudiyet için şifa taleb eylemiş. Biz o münacât ile birinci maksadımız; günahlardan gelen manevî, ruhî yaralarımızın şifasını niyet etmeliyiz. Maddî hastalıklar için, ubudiyete mani olduğu zaman iltica edebiliriz." (L.12)

697- Dualar, huzur hakikatı ve şuuru ile yapılmalıdır. Yani Cenab-ı Hak her şeyi her an bilip gördüğü hakikatına istinaden karşılıklı konuşma ve muhatab makamı haletiyle olmalı. Yani:

"Sen Cenab-ı Mücib-üd Daavat'a münacâtta bulunduğun zaman, ona karşı öyle bir tarz-ı hitabda bulun ki, sanki Cenab-ı Mücib-i Rahim, senin yanındadır ve beraberindedir ve seni görmektedir ve seni işitmektedir ve rahmet ve keremiyle sana nüzul etmektedir gibi tasavvurla hitab et! Yoksa sen onun yanında imişsin veya beraberinde imişsin veya ona yakın imişsin veyahut ona doğru yükselmekte imişsin gibi farz ve tahayyülde bulunma! *(Allah'ın mahlûkatına karşı kurbiyet ve bu'diyeti, bak: 2145, 2146.p.lar)*

Evet Cenab-ı Hakk'a karşı münacâttaki vaziyetin ise; bir geminin şark cihetinde bir yerde oturtulmuş gözsüz ve sağır birisinin, telefonun kulağında fısıldayarak, manzar-ı âlâda hurdebinî teleskoplarla ona bakan zâta karşı münacât edip, kaşlarıyla işaret eden şahıs gibi ol! Hem geminin sahib-i alîminin şuurundan tereşşuh edip yapılan geminin pusulasıyla, gayet kolay olarak o gemi, her bir menzili kat'edince onun hatırından geçen hatıraları da ilmi ile bilen bir zata karşı şükrünü ilan eden kimse gibi ol." (M.Nu.262) *(Namazda huzur, bak: 1388.p.)*

Duada kalben başka şeylerle meşguliyet ve gaflet, duanın makbuliyetini zedeler. T.T. ci: 5, 365. hadisin beyanı da mevzu ile alâkalıdır.

698- "Ey insan! Senin elinde gayet zaif, fakat seyyiatta ve tahribatta eli gayet uzun ve hasenatta eli gayet kısa, cüz-i ihtiyarî namında bir iraden var. O iradenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan Cennet'e eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğ-

farı ver ki, onun eli seyyiattan kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan zakkum-u Cehennem'e yetişmesin. Demek dua ve tevekkül, meyelan-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi, meyelan-ı şerri keser, tecavüzatını kırar." (S.468)

699- "Sual: Denildi ki: Fatiha ve Yâsin ve hatm-i Kur'anî gibi okunan virdler, kudsî şeyler, bazan hadsiz ölmüş ve sağ insanlara bağışlanıyor. Halbuki böyle cüz'î birtek hediye ân-ı vâhidde hadsiz zatlara yetişmek ve her birisine aynı hediye düşmek, tavr-ı aklın haricindedir.

Elcevab: Fâtır-ı Hakîm nasılki unsur-u havayı kelimelerin berk gibi intişarlarına ve tekessürlerine bir mezraa ve bir vasıta yapmış *(Bak: 1230/1.p.)* ve radyo vasıtasıyla bir minarede okunan ezan-ı Muhammedî (A.S.M.); umum yerlerde ve umum insanlara aynı anda yetiştirmek gibi, öyle de; okunan bir Fatiha dahi, (meselâ) umum ehl-i iman emvatına aynı aynı yetiştirmek için hadsiz kudret ve nihayetsiz hikmetiyle manevî âlemde, manevî havada çok manevî elektrikleri, manevî radyoları sermiş, serpmiş; fıtrî telsiz telefonlarda istihdam ediyor, çalıştırıyor. Hem nasılki bir lamba yansa, mukabilindeki binler âyineye (herbirine) tam bir lamba girer. Aynen öyle de, bir Yâsin-i Şerif okunsa, milyonlar ruhlara hediye edilse, her birine tam bir Yasim-i Şerif düşer." (Ş.685)

700- Duada avuç içini aşağı doğru çevirmek hakkında Büluğ-ul Meram adlı eser şu rivayetleri nakleder:

" اُسْتَسْقَى فَاَشَارَ بِظَهْرِ كَفَّيْهِ اِلَى السَّمَاءِ Enes (R.A.) dan rivayet edildiğine göre, Peygamber(A.S.M.) yağmur duası yapmış ve avuçlarının sırtı ile semaya işaret etmiştir.

Bu hadisi 896 numara ile Müslim de tahric etmiştir.

701- Bu hadis-i şerif, dua ile belânın giderilmesi istenildiği zaman, avuçların sırtı semaya çevrilerek; bir şeyin vücud bulması veya verilmesi istenildikte ise, avuçların içi semaya çevrilerek el kaldırılacağına delildir. Nitekim bu husus, Hallâb b. Es-Saîb'in babasından rivayet ettiği şu hadiste sarihtir:

اِنَّ النَّبِىَّ (ص. .م) كَانَ اِذَا سَاَلَ جَعَلَ بَطْنَ
كَفَّيْهِ اِلَى السَّمَاءِ وَاِذَا اسْتَعَاذَ جَعَلَ ظَهْرَهُمَا اِلَيْهَا

Yani, Peygamber (A.S.M.) bir şey istediği zaman avuçlarının içini, bir şeyden (Allah'a) sığındığı zaman ise avuçlarının dışını semaya çevirirdi.

702- Keza وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا (21:90) yani "Rağbet ve korku hallerinde bize dua ederler" mealindeki âyet-i kerimesi dahi; rağbette avuçların içi, rehibde avuçların dışı semaya kaldırılır diye tefsir edilmiştir." (B.M. ci: 2, sh: 230)

"Ellerini yukarı kaldırıp, avuçlarının içlerini dua kıblesi olan arş tarafına açmak ve eğer şiddet ve âfat def'i için olursa, ellerinin arkasını yukarı doğru tutup, akis olunması mervidir." (Mecma-ul Adab sh: 30) *(Bak: Ebu Davud 1487, 1490. hadisler)*

Bazı kaynaklar duada ellerin bitişik veya arası açık olabileceğini kaydederler. *(Bak: Ebu Davud hadis no: 1489, 1491 ve İ.U. ci: I sh: 880)*

703- Farz namazlarının hemen akibinde yapılan duanın makbuliyeti hakkında hadis-i şerifte:

" جَوْفِ اللَّيْلِ اْ ٰخِرِ وَدُبُرَ الصَّلَوَاِ الْمَكْتُوبَاِ "

Yani: Gecenin son kısmında ve farz namazların akibinde yapılan dualardır, buyuruluyor." (71)

704- Şerre dua meselesi ise, bilhassa asrımızda bazı safdil müslümanların çok garib bir halidir. Şöyle ki:

" وَ يَدْ ُ اْ ِنْسَانِ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ اْ ِنْسَانُ عَجُو ً (17:11)

Yani: "İnsan hayra dua eder gibi, şerre dua veya şerri davet eder. Sanki o büyük ecre dua ediyormuş gibi, o elîm azaba dua eder. Veya ef'aliyle o azabı davet eyler." (E.T.3168)

Evet esbab âleminde dualaların en müessir ve kuvvetlisi, fiilî duadır. Zira fiilî dua, istenen şeyin elde edilmesi için hikmet-i İlahiyenin koyduğu sebeblerine riayet etmektir. Meselâ; gazete, mecmua, radyo ve televizyon gibi neşriyat vasıtalarıyla yapılan menfi neşriyat ve telkinata kapıları açarak kendisini ve aile efradını bu menfi telkinata maruz bırakmak, hatta bunlara para vererek o menfi neşriyatın devamına yardım etmek, umumi ahlâkın bozulmasına ve neticede günahların, şerlerin umumileşip aileleri ve cemiyeti istila etmesine sebebiyet vermek, safdilâne ve şuursuzca, şerrin lehinde fiilî bir duadır.

71 T.T. ci:5 hadis:374

İki atıf notu:

-Şerli insanlara dua etmemek, bak: 2162.p.

-Duanın (fitne içinde) kabul olmaması, bak: 813, 908, 2646.p.lar.

705- Bu çeşit menfi fiilî duanın dehşetli bir başka misali de dinî an'ane ve yaşayış tarzından uzaklaşarak ecnebi mukallidliğine özenmek, moda ve asrîlik namı altında bu Avrupa yaşayış tarzını taklid dahi, İslâmiyet aleyhtarı düşüncelerin ve âdetlerin yayılıp yerleşmesine ve böylece umumi hayatın ve ahlâkın bozulmasına sebebiyet veren fiilî bir dua ve telkindir. *(Müfsid reislere safdilane taraftarlık hatası, bak: 126.p.)*

706- Bu menfi fiilî duanın neticesinde maruz kalınan dehşetli zararları görünce feryad edip Allah'tan bu şerlerin def'i için kavlen dua ve niyazda bulunmak, önceki menfi fiilî duaya ters düştüğünden kabule şayan olmayacağını Peygamberimiz (A.S.M.) haber vermektedir. Nitekim bir hadiste şöyle buyuruluyor:

وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَتَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِاَوْ لَيُوشِكَنَّ

اللّٰهَ اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْ عِنْدِهِ ثُمَّ لَتَدْعُواعَنْهُ فَلاَ يَسْتَجِيبُ لَكُمْ

Nefsim yed-i kudretinde olana yemin ederim ki, emr-i bilma'ruf ve nehy-i anilmünkeri yaparsınız veya Allah size azabını gönderecektir. Sonra O'na dua etseniz de duanız kabul olmayacaktır. (72)

Diğer bir hadiste ise:

مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَرْ عَنِ الْمُنْكَرِ قَبْلَ اَنْ تَدْعُواالّٰلّٰهَ

فَلاَ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ وَقَبْلَ اَنْ تَسْتَغْفِرُوهُ فَلاَ يَغْفِرَ لَكُمْ

buyurulmaktadır. Yani: "Allah'a dua edip de duanız kabul edilmiyecek ve af dileyip de mağfiret olunmıyacağınız hale gelmeden önce ma'ruf ile emredin, münkerden nehyedin." (73)

Gayet manidar diğer bir hadiste de:

72 R.E. ci:2 sh:459 ve T.T. ci:5 hadis:687

73 R.E. sh:393

مَنْ وَقَّرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ اَعَانَ عَلَى هَدْمِ اْ ِسْلاَمِ buyurulur. Yani: **Bir kimse bir bid'at sahibini ağırlarsa, İslâm'ın yıkılmasına yardım etmiş olur.**(74)

707- Bu ve benzeri ehadisten anlaşılıyor ki; dine zarar veren bid'atlar, milletçe takbih edilerek revaç bulmasını önlemek yerine, bid'atlara özenip taklid etmek, nefse de hoş geldiğinden, bid'alar intişar eder. Bu ise, şerleri celbeden menfi ve fiilî bir dua olur ve manevî hayatın temeli olan şeairin zayıflamasına, hatta şeairin cemiyette hoş karşılanmaz hale gelmesine sebebiyet verir ki, âhirzaman fitnesinin dehşetli bir vasfını teşkil eder. (Âhirzaman fitnesinde münkerin maruf, marufun münker sayılması, bak: 985, 3186.p.lar)

Bir atıf notu:

-Duası makbul olanlar, bak: 3964/2.p.

708- Dua hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Esma-ül Hüsna ile dua etmek: (7:180)

-Sadakat (zekat) verenlere dua: (9:103)

-Zaruret ve sıkıntıda iken dua edip, rahatta iken etmiyen müsrifin zümresi: (10:12)

-Binek ve vasıtalara binilince okunan dua: (43:13)

Hadis kitablarında dua hakkında bölümler vardır. Ezcümle, T.T.ci: 5. sh: 198. duanın fazileti babıdır.

709- DUHAN دخان : Duman. *Tütün. *Kıtlık ve kuraklık. *Kur'an-ı Kerim'in 44. Suresinin adı. *Arab lisanında galib olan şerre, duhan tesmiye ederler.

"Duhan, ilk yaratılıştan yani esir maddesinin yaratılışından,

(79:29) وَاَخْرَجَ ضُحَيهَا âyetinin işaretiyle ecram-ı münire yaratılışına kadar olan devre, duhan'a benzediğinden teşbih olabilir." *(Bak: Kur'an 41:11) (E.T.'den mezkûr âyetlerin tefsir özetidir.) (Bak: 1918. p.haşiyesi)*

74 R.E. sh:446

Hem (11:7) وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَىَ الْمَاءِ âyeti de esir maddesine işareti vardır. *(Bak: Esir)*

710- DUHAN-I MÜBİN دخانِ مبين : (Kur'an (44.10) âyetinde geçer)

Aşikâre duman. *Mc: Koyu gaflet ve dalâlet ki duman siste olduğu gibi, duhan da hakikatların idrakine perde olur.

"Bu duhan hakkında iki tefsir rivayet olunmaktadır. Birisi: İbn-i Mes'ud Hazretlerinden mervi olduğuna göre; şiddetli açlık ve kaht seneleridir. Çünki çok aç olan kimseye, gerek gözlerinin za'fından ve gerek çok kuraklık ve kahtlık senelerinde havanın fenalığından, sema dumanlı görünür. Bir de Arab, galib olan şerre, duhan tesmiye eder. Nitekim dumanlı hava tabirini biz de kullanırız." (E.T.4297)

Kıyamet alâmetlerinden olan bu "duhan" hakkında rivayet ediliyor ki. "Bütün arz, içinde ocak yakılmış fakat deliği yok bir eve dönecek... Huzeyfe: Ya Resulallah! O duhan nedir? demiş; Resulullah, Kur'an (44:10) âyetini okuyup buyurmuştur ki, "maşrık ile mağrib arasını dolduracak, kırk gün kırk gece duracak, mü'min zükam gibi olacak, kâfire sarhoş gibi burnundan, kulağından girip aşağısından çıkacaktır." (E.T.4298) *(Kıyamet alâmetlerinden olan duhan rivayeti, bak: 614.p.)*

Kur'an kelimelerinin fihristesi olan Mu'cem-ül Müfehres'te şu kayıt vardır: Bu duman, kıyametten biraz önce veya kıyamet anında vukua gelecek. Yahut bu, şerrin galib gelmesinden kinayedir.

710/1- "Haşir ve kıyametin bir alâmeti olan duhan" (Ş.732) hakkında (Büyük İslâm İlmihali sh: 27 p.60) kıyamet alâmetlerini sayarken: "Bir duhan = dumanın zuhuru ki, mü'minleri nezleye tutulmuş bir hale getirecek, kâfirleri de sarhoş gibi yapacaktır" der.

Demek bir mânada da âhirzaman fitnelerinde dehşetli bid'alar zulümatı ve karanlıklı dalâletlerin istilası ile hakikatleri görmeye mani olan bir gafletin *(Bak: Gaflet)* ve içtimaî hayatın fertlere menfi tesirinin vaziyet-i müdhişesini, hatta mü'minlerin de o manevî nezle sebebiyle, hakikatın manevî zevkini tam alamıyacağını bir nevi ihbardır.

Evet duhan tabir edilen bu kalın gafletin yani sefahatin hayatperestliğin ve medeniyet namı altında umumîleşen Avrupaî ve asrî hayatın te'siriyle dinî

hayatın esası olan hissiyat-ı mütevarise, hissiyat-ı kalbiyye, hissiyat-ı ulviye, hissiyat-ı vicdaniye gibi tabirlerle ifade edilen manevî hisler inkişaf etmez.

Ahsen-i takvim tabiriyle Kur'anda bildirilen fıtrat-ı asliye, fıtrat-ı selime, o cemiyet toprağı altında bir çekirdeğin toprak altında çürümesi gibi bozulur. *(Bak: 1968, 1969.p.)* Artık o insanın Allah'a karşı mânevî mes'uliyet duygusu ve haya gibi dinî hayatın temeli olan hisleri gelişmez; gelişmiş olanı da bozulur; cemiyette umumileşen apaçık günahları kerih göremez. *(Bak: 509/5.p.)* İşte âhirzaman fitnesinde olacağı ehadisle ihbar edilen duhan, asrımızda dehşetiyle zuhur ettiysede umumî ve kalın gaflet sebebiyle ekser insanlarca fark edilmemektedir.

Atıf notları:

-Âhirzaman fitnesinde gözlerin kör, kulakların sağır olması, bak: 985,986.p.lar.

-Günahların, zikirden uzaklaştırması, bak: 1074.p.başı

-Günah-ı kebire içinde amele ihlasla muvaffakiyet azdır, bak: 3651.p.

Kur'an bütün insanlara hitab ettiğinden, ifadeleri böyle muhtelif vücuh ve mânaya şamildir. (Bak: 2110-2112. p.lar) "Duhan" hadislerde de geçer. Ezcümle; Buhari 65. kitab 44. bab; Müslim 2798 ve 2947. hadisleri ile İbn-i Mace 4041 ve 4055. hadisleri örnek verilebilir.

711- DÜNYA دنيا : (a.i. Denaet veya Dünüvv'den ism-i tafdili olan "edna"nın müennesidir.) En yakın, en aşağı mânasına gelir. Şimdiki âlemimiz. Âhirete veya ölüme en yakın olmasından veya insan nefsindeki hislere tesirde en yakın ve aldatıcı olması sebebiyle bu isim verilmiştir. *(Bak: Arz, Eyyam-ı Kur'aniye)*

Dünyanın yüz ölçümü, 510.101.000 km^2'dir. Aydan uzaklığı, 384.365 km.dir. Güneşten takriben 149.589.000 km. uzakta bir yörünge boyunca ortalama saatte 107.219 km. hızla döndürülmektedir.

Dünya Güneş etrafında, bir elipse benzer medarında hareket ederken güneşe olan uzaklığı ve hızı her noktada aynı değildir. Bunun için verilen rakamlar ortalama olarak alınmaktadır. Bu husus diğer seyyareler için de variddir.

Dünyanın Güneş etrafındaki bir dönüşü, güneş yılı olarak tarif edilmiş olup 365 gün 5 saat 48 dakika ve 46 saniye sürecek şekilde ayarlanmıştır.

Dünyanın şekli, kutuplardan basık karpuz biçimindedir. Ekvatordaki çapı, 12.756,3 km., kutuplardaki çapı ise 12.713,6 km.dir. Atmosferinin % 78,09'u azot, % 20,95'i oksijen, yaklaşık % 0,2-0,4'ü su ve kalan kısım da diğer bazı gazlardır. Dünya hem Güneş, hem de kendi etrafında döndürülür. Cenab-ı Hak dünyanın dik değil de 23º 27' eğik yaptığı ekseni ile güneş etrafında dönüşü, mevsimlerin husulüne; kendi etrafında dönüşünü de gece ve gündüzün husulüne sebeb kılmıştır.

"Kur'an (79:30) âyetinde, yayıp döşemek ve deve kuşu yumurtası ma'nasında olan (dahy-dahv) tabirinden, hicri 968 tarihinde vefat eden Ahteri Kebir müellifi, dünyanın bir elips şeklinde, devekuşu yumurtası biçiminde yuvarlak olduğuna inanmış ve bundan üç asır evvel ifşa etmiştir." (H.Basri Çantay)

712- Âyetlerde, hadislerde ve bütün İslâm büyüklerinin irşadlarında, dünya hayatına aldanmamak için pek çok ikaz ve ihtarlar vardır. Ezcümle: Kur'anda (17:19) âyetinin de teyid ettiği gibi:

"(11:15,16)**مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَوةَ الدُّنْيَاوَزِينَتَهَا** Her kim dünya hayat ve zinetini isterse yani muradı, niyeti hep bu olur, buna çalışırsa **اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ نُوَفّ** dünyada amellerini kendilerine tevfiye ederiz, bâligan mâbelağ ifa eder veririz.

وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ : O halde bunlar dünyada bahse maruz olmazlar. Yani hakları yenmez, sa'y ü amellerinin bedelinde hiçbir şey eksik verilmez.

أُولَٰئِكَ : Bunlar -dünya hayat ve zinetini murad eder olanlar **الَّذِينَ** o mahrumlardır ki **لَيْسَ لَهُمْ فِى اْ خِرَةِ اِ لَّا النَّارُ :** Âhirette kendilerine ateşten başka hiçbir şey yoktur. **وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا :** ve bütün işledikleri orada habtolmuş bulunur.

وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ : ve her ne yaparlarsa bâtıldır. Haddizatında boştur, daha açıkçası Allah'tan başkası fani olduğundan mahza Allah için yapılmış olmayan her amel bâtıldır." (E.T.2771) *(Bak: 1507.p.)*

713- Diğer bir ayette de: "بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا (87:16) fakat siz gafil insanlar o felahı herşeye tercih ederek o tezekkiye çalışacak yerde öyle yapıyorsunuz da dünya hayatını tercih ediyorsunuz. onun zinetini, eğlencesini, yemesini, içmesini, kadınlarını, lezzetlerini takdim ediyor, onlarla iştigal ve o yolda mallar sarf ü istihlâkini hoşlanıyorsunuz da âhiret felah ve saadetini hazırlayan temiz ve güzel amelleri arkaya atıyorsunuz." (E.T.5766) *(Bak: 1082, 1083.p.lar)*

"Hasılı: (57:20) وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا اِ ّ مَتَا ُ الْغُرُورِ dünya hayatı, meta-ı gururdan başka birşey değildir. bir meta'dır fakat bir aldanma metaıdır... ancak Said İbn-i Cübeyr Hazretlerinden mervi olduğu üzere meta-ı gurur olması, âhiret talebinden alıkoyması cihetiyledir. Amma Allah Teâla'nın rıdvanına ve âhiret metali-bine vesile edinilmesi haysiyetiyle ne güzel meta', ne güzel vesiledir." (E.T.4752)

714- Sual: Ehadiste "dünya tel'in edilmiş, "cîfe" ismiyle yadedilmiş. Hem bütün ehl-i velâyet ve ehl-i hakikat, dünyayı tahkir ediyorlar. "Fenadır, pistir" diyorlar. Halbuki sen bütün kemalât-ı İlahiyeye medar ve hüccet, onu gösteriyorsun ve âşıkane ondan bahsediyorsun?

Elcevab: Dünyanın üç yüzü var:

Birinci yüzü: Cenab-ı Hakk'ın esmasına bakar. Onların nukuşunu gösterir. Mâna-yı harfiyle, onlara âyinedarlık eder. Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubat-ı Samedaniyyedir. Bu yüzü gayet güzeldir. Nefrete değil, aşka lâyıktır.

İkinci yüzü: Âhirete bakar, âhiretin tarlasıdır. Cennet'in mezrasıdır. Rahmetin mezheresidir. Şu yüzü dahi, evvelki yüzü gibi güzeldir. Tahkire değil, muhabbete lâyıktır.

Üçüncü yüzü: İnsanın hevesatına bakan ve gaflet perdesi olan ve ehl-i dünyanın mel'abe-i hevesatı olan yüzdür. Şu yüz çirkindir. Çünki fanidir, zâildir, elemlidir, aldatır. İşte hadiste varid olan tahkir ve ehl-i hakikatın ettiği nefret bu yüzdedir.

Kur'an-ı Hakim'in kâinattan ve mevcudattan ehemmiyetkârane, istihsankârane bahsi ise; evvelki iki yüze bakar. Sahabelerin ve sair ehlullahın mergub dünyaları, evvelki iki yüzdedir. *(Dünyevî meşru işlerin bir nevi ibadet olması, bak: 2793.p.)*

715- Şimdi dünyayı tahkir edenler dört sınıftır:

Birincisi: Ehl-i marifettir ki, Cenab-ı Hakk'ın marifetine ve muhabbet ve ibadetine sed çektiği için tahkir eder.

İkincisi: Ehl-i âhirettir ki ya dünyanın zaruri işleri onları amel-i uhrevîden men'ettiği için veyahut şuhud derecesinde iman ile Cennet'in kemalat ve mehasi-nine nisbeten dünyayı çirkin görür. Evet Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm'a güzel bir adam nisbet edilse yine çirkin göründüğü gibi; dünyanın ne kadar kıymetdar mehasini varsa, Cennet'in mehasinine nisbet edilse, hiç hükmündedir.

Üçüncüsü: Dünyayı tahkir eder. Çünki eline geçmez. Şu tahkir, dünyanın nefretinden gelmiyor; muhabbetinden ileri geliyor.

Dördüncüsü: Dünyayı tahkir eder. Zira dünya eline geçiyor, fakat durmuyor, gidiyor. O da kızıyor. Teselli bulmak için tahkir eder. "Pistir" der. Şu tahkir ise, o da dünyanın muhabbetinden ileri geliyor. Halbuki, makbul tahkir odur ki; hubb-u âhiretten ve marifetullah'ın muhabbetinden ileri gelir. Demek makbul tahkir, evvelki iki kısımdır. Cenab-ı Hak, bizi onlardan yapsın. Amin" (S.625)

716- "Sual: Diyorlar ki: ehl-i velayet ve ashab-ı kemalat, dünyayı terketmişler. Hatta Hadiste var ki: "Dünya muhabbeti bütün hataların başıdır." Halbuki sahabeler dünyaya pek çok girmişler. Terk-i dünya değil, belki bir kısım sahabe, o zamanın ehl-i medeniyetinden daha ileri gitmişler. Nasıl oluyor ki, böyle sahabelerin en ednasına, en büyük bir veli kadar kıymeti var, diyorsunuz?

Elcevab: Otuzikinci Söz'ün İkinci ve Üçüncü Mevkıflarında gayet kat'i isbat edilmiştir ki: Dünyanın âhirete bakan yüzüyle, Esma-i ilahiyeye mukabil olan yüzünü sevmek; sebeb-i noksaniyet değil, belki medar-ı kemaldir ve o iki yüzde ne kadar ileri gitse, daha ziyade ibadet ve marifetullahta ileri gider. Sahabelerin dünyası ise, işte o iki yüzdedir. Dünyayı âhiret mezraası görüp, ekip biçmişler. Mevcudatı, Esma-i İlahiyenin ayinesi görüp, müştakane temaşa edip bakmışlar. Fena-i dünya ise, fani yüzüdür ki, insanın hevesatına bakar." (S.484) *(Dünya âhiretin tarlasıdır, bak: 535, 544, 1031.p.lar)*

Birkaç atıf notu:

-Dünyanın zinetlerini terk, bak: 1241.p.

-Dünya bir misafirhanedir, bak: 2105.p.

-Dünya hayatındaki gaye, bak: 1025, 1030.p.lar.

İnsanın, dünyadan ebede kadar, hayat yolculuğunun mahiyet ve istikameti ile alâkalı olarak Bediüzzaman'ın gördüğü bir vakıa-yı hayaliye için 3244, 3245.p.lara bakınız.

717- Sual: "Mahbublara olan aşk-ı mecazi aşk-ı hakikîye inkılab ettiği gibi, acaba ekser nasda bulunan dünyaya karşı olan aşk-ı mecazi dahi bir aşk-ı hakikîye inkılab edebilir mi?

Elcevab: Evet dünyanın fani yüzüne karşı olan aşk-ı mecazi, eğer o âşık, o yüzün üstündeki zeval ve fena çirkinliğini görüp ondan yüzünü çevirse, baki bir mahbub arasa, dünyanın pek güzel ve ayine-i esma-i İlahiye ve mezraa-i âhiret olan iki diğer yüzüne bakmağa muvaffak olursa, o gayr-ı meşru mecazi aşk, o vakit aşk-ı hakikîye inkılaba yüz tutar. Fakat bir şart ile ki; kendinin zail ve hayatıyla bağlı kararsız dünyasını, haricî dünyaya iltibas etmemektir. Eğer ehl-i dalalet ve gaflet gibi kendini unutup, afaka dalıp, umumi dünyayı hususi dünyası zannedip ona âşık olsa, tabiat bataklığına düşer boğulur. Meğer ki hârika olarak bir dest-i inayet onu kurtarsın. Şu hakikatı tenvir için şu temsile bak. Meselâ:

Şu güzel zinetli odanın dört duvarında, dördümüze ait dört endam ayinesi bulunsa, o vakit beş oda olur. Biri hakikî ve umumî, dördü misalî ve hususî... Herbirimiz kendi ayinemiz vasıtasıyla, hususi odamızın şeklini, heyetini, rengini değiştirebiliriz. Kırmızı boya vursak kırmızı, yeşil boyasak yeşil gösterir. Ve hakeza... ayinede tasarrufla çok vaziyetler verebiliriz; çirkinleştirir, güzelleştirir, çok şekillere koyabiliriz. Fakat haricî ve umumî odayı ise kolaylıkla tasarruf ve tağyir edemeyiz. Hususi oda ile umumi oda hakikatta birbirinin aynı iken, ahkâmda ayrıdırlar. Sen bir parmak ile odanı harab edebilirsin, ötekinin bir taşını bile kımıldatamazsın.

718- İşte dünya süslü bir menzildir. Herbirimizin hayatı, bir endam ayinesidir. Şu dünyadan herbirimize birer dünya var, birer âlemimiz var. Fakat direği, merkezi, kapısı, hayatımızdır. Belki o hususi dünyamız ve âlemimiz, bir sahifedir. Hayatımız bir kalem... onunla sahife-i a'malimize geçecek çok şeyler yazılıyor. Eğer dünyamızı sevdikse, sonra gördük ki: Dünyamız hayatımız üstünde bina edildiği için, hayatımız gibi, zail, fani, kararsızdır, hissedip bildik. Ona ait muhabbetimiz, o hususi dünyamız ayine olduğu ve temsil ettiği güzel nukuş-u esma-i İlahiyeye döner; ondan, cilve-i esmaya intikal eder.

Hem o hususi dünyamız, âhiret ve Cennet'in muvakkat bir fidanlığı olduğunu derkedip ona karşı şedid hırs ve taleb ve muhabbet gibi hissiyatımızı onun neticesi ve semeresi ve sünbülü olan uhrevî fevaidine çevirsek, o vakit o mecazi aşk, hakiki aşka inkılab eder.

Yoksa (59:19) نَسُواالّٰلَهَ فَاَنْسَيْهُمْ اَنْفُسَهُمْ اُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ sırrına mazhar olup, nefsini unutup, hayatın zevalini düşünmeyerek, hususi kararsız dünyasını, aynı umumi dünya gibi sabit bilip kendini layemut farzederek dünyaya saplansa, şedid hissiyat ile ona sarılsa, onda boğulur gider. O muhabbet onun için hadsiz belâ ve azabdır. Çünki o muhabbetten yetimane bir şefkat, meyusane bir rikkat tevellüd eder." (M.10) *(Bak: Hırs, Tul-ü Emel)*

Bir atıf notu:

-Hususi dünya, bak: 1077.p.

Esasen "Dünyanın, âhirete ve esma-i İlahiyeye bakan güzel iç yüzlerine karşı nev-i insana muhabbet verilmişken, o muhabbeti su-i istimal ederek; fani, çirkin, zararlı, gafletli yüzüne karşı sarfettiğinden,

(75) حُبُّ الدُّنْيا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ hadis-i şerifinin sırrına mazhar olmuşlar." (L.233) *(Bak: Rabıta-i Mevt)*

719- Kur'an (14:3) âyetinin bir kısmı olan "يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا" bahsinde denilmiş ki: Bu asrın bir hassası şudur ki; hayat-ı dünyeviyeyi, hayat-ı bakiyeye bilerek tercih ettiriyor. Yani kırılacak bir cam parçasını, baki elmaslara bildiği halde tercih etmek bir düstur hükmüne geçmiş. Ben bundan çok hayret ediyordum. Bu günlerde ihtar edildi ki: Nasıl bir uzv-u insanî hastalansa, yaralansa sair âza vazifelerini kısmen bırakıp onun imdadına koşar; öyle de, hırs-ı hayat ve hıfzı, zevk-i hayat ve aşkı taşıyan ve fıtrat-ı insaniyede dercedilen bir cihaz-ı insaniye, çok esbab ile yaralanmış, sair letaifi kendiyle meşgul edip sukut ettirmeye başlamış; vazife-i hakikiyelerini onlara unutturmağa çalışıyor. *(Bak: Beka ve 1269.p.)*

Hem nasıl ki bir cazibedar, sefihane ve sarhoşane şa'şaalı bir eğlence bulunsa, çocuklar ve serseriler gibi büyük makamlarda bulunan insanlar ve

75 K.H. hadis: 1099

mesture hanımlar dahi o cazibeye kapılıp hakiki vazifelerini tatil ederek iştirak ediyorlar; öyle de, bu asırda hayat-ı insaniye, hususan hayat-ı içtimaiyesi öyle dehşetli fakat cazibeli ve elîm fakat meraklı bir vaziyet almış ki; insanın ulvi latifelerini ve kalb ve aklını, nefs-i emmaresinin arkasına düşürüp pervane gibi o fitne ateşlerine düşürttürüyor.

720- Evet hayat-ı dünyeviyenin muhafazası için zaruret derecesinde olmak şartıyla *(Bak: Zaruret)* bazı umûr-u uhreviyeye muvakkaten tercih edilmesine ruhsat-ı şer'iye var. Fakat yalnız bir ihtiyaca binaen, helâkete sebebiyet vermiyen bir zarara göre tercih edilmez, ruhsat yoktur. Halbuki bu asır, o damar-ı insanîyi o derece şırınga etmiş ki; küçük bir ihtiyaç ve adi bir zarar-ı dünyevî yüzünden elmas gibi umûr-u diniyeyi terkeder. Evet insaniyetin yaşamak damarı ve hıfz-ı hayat cihazı, bu asırda israfat ile ve iktisadsızlık ve kanaatsızlık ve hırs yüzünden bereketin kalkmasıyla ve fakr u zaruret, maişet ziyadeleşmesiyle o derece o damar yaralanmış ve şerait-i hayatın ağırlaşmasıyla o derece zedelenmiş ve mütemadiyen ehl-i dalalet nazar-ı dikkati şu hayata celb ede ede o derece nazar-ı dikkati kendine celbetmiş ki; edna bir hacat-ı hayatiyeyi, büyük bir mes'ele-i diniyeye tercih ettiriyor." (K.L.104) *(Bak: Menfaatperest)*

Birkaç atıf notu:

-Hırs-ı dünya, bak: 2791, 3002.p.lar

-Dünya hayatına davet edenlere cevab, bak: 1185.p.

-Dünyaya çağıranlar çoktur, bak: 1280.p.

-Dünyaperestlerin başına gelen semavi musibet, bak: 284.p.

-Bu asrın nazarı, dünya menfaatlarını birinci derecede görür, bak: 1484,1488. p.lar.

-Dünyayı âhirete tercih eden ehl-i dalalet, bak: 618.p.

721- İşte insanların böyle tehlikelere düşmemeleri ve dünyanın fani yüzünden alâkalarını kesmeleri için Kur'an ve ehadiste pek çok ikaz ve irşadattan bulunulmaktadır. Fakat ehl-i dünya bu ikazları bile garib karşılar. Ezcümle, dünyanın ehemmiyetsizliğini ders veren hadislerden biri olup "en ziyade insafsızların zihnini kurcalayan şu hadistir ki:

لَوْ وَزِنَتِ الدُّنْيَا عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا شَرِبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةَ مَاءٍ (76)

76 K.H. hadis:2107 ve İ.M. 37. kitab-üz zühd, hadis:4110, 4111

ev kema kal, meal-i şerifi: "Dünyanın Cenab-ı Hakk'ın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsa idi, kâfirler bir yudum suyu ondan içmiyecek idiler." Hakikatı şudur ki: عِنْدَ اللّٰه tabiri, âlem-i bekadan demektir. Evet âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar bir nur, madem ebedîdir; yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla müvazene değil, belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususi dünyasını âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlahîye ve bir ihsan-ı İlahîye müvazeneye gelmediği demektir. Hem dünyanın iki yüzü var, belki üç yüzü var. Biri Cenab-ı Hakk'ın esmasının ayineleridir. Diğeri: Âhirete bakar, âhiret tarlasıdır. Diğeri; fenaya, ademe bakar. Bildiğimiz marzî-yi İlahî olmayan ehl-i dalaletin dünyasıdır. Demek Esma-i Hüsnanın ayineleri ve mektubat-ı Samedaniye ve âhiretin mezraası olan koca dünya değil; belki âhirete zıd ve bütün hatiâtın menşei ve beliyyatın menbaı olan, dünyaperestlerin dünyasının âlem-i âhirette ehl-i imana verilen sermedî bir zerresine değmediğine işarettir." (S.346)

Bazı atıf notları:

-Allah sevdiği kulunun dünyasını kapar, bak: 411/1.p.

-Âl-i Beyt'in dünyadan küstürülmesi, bak: 1196, 1334.p.lar

-Dünyaya küsmek, bak: 1517.p.

-Dünya menfaat ve meşgaleleri, cihada mani olmamalı, bak: 573, 574.p.lar

-R.E. sh: 26'da 3. hadis; kalbinde bina yapmak sevgisi bulunanları zemmeder.

722- Hem yine dünyanın âhiret saadetine nisbetle ehemmiyetsizliğini anlatan bir hadis-i şerif de şöyledir:

اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَ جَنَّةُ الْكَافِرِ [77] "Yani: Dünyada şu mü'min, kısmen kusuratından cezasını gördüğü için, dünya onun hakkında bir dar-ı cezadır. Dünya, onların saadetli âhiretlerine nisbeten bir zindan ve cehennemdir. Ve kâfirler, madem Cehennem'den çıkmıyacaklar. Hasenatlarının mükâfatlarını kısmen dünyada gördükleri *(Bak: 712.p.)* ve büyük seyyiatları te'hir edildiği cihetle, onların âhiretine nisbeten dünya, cennetleridir. Yoksa mü'min bu dünyada dahi kâfirden manen ve hakikat nokta-i nazarında çok

[77] S.M. ci:8 sh:509 ve hadis: 1, Tirmizi zühd/3 ve İ.M.zühd/3 ve K.H. hadis:1318

ziyade mes'uddur. Adeta mü'minin imanı, mü'minin ruhunda bir cennet-i manevîye hükmüne geçiyor; kâfirin küfrü, kâfirin mahiyetinde manevî bir cehennemi ateşlendiriyor." (L.48) *(Bak: 2170/1.p.)*

Bir hadiste: "Allah kuluna hayır murad ederse, cezasını dünyada, şer murad ederse, âhirette verir" diye buyuruluyor. (R.E. sh:26) *(Bak: 565.p.)*

723- İki hadis-i kudsîden iki ibret levhası:

اِنَّ اللّٰهَ اَوْحَى اِلَى الدُّنْيَا يَا دُنْيَا اَحْرِمِىالْحَرِيصَ عَلَيْكَ

وَابْتَغِى الزَّاهِدَ فِيكَ وَاسْتَخْدِمِىالْحَرِيصَ وَاخْدِمِى الزَّاهِدَ فِيكَ

Yani: "Allah Teâla dünyaya şöyle vahyetmiştir: Sana hırsla düşkün olanı mahrum et! Seni önemsemeyip geri çekileni de ara (onu mahrum etme). Sana düşkün olanı kendine hizmetçi edin ve sana düşkün olmayana hizmetçi ol." (78)

يَا مُوسَى ابْنَ عِمْرَانَ اِذَاكَانَ الْغَالِبُ عَلَى قَلْبِ عَبْدِى اْ شْتِغَالَ بِالدُّنْيَا

اَشْغَلْتُ قَلْبَهُ بِالْفَقْرِ وَاَنْسَيْتُهُ الْمَوْ تَ وَابْتَلَيْتُهُ بِجَمْعِ الْمَالِ وَاَغْفَلْتُهُ عَنِالْمَالِ .

وَاِذَاكَانَ الْغَالِبُ عَلَى قَلْبِالْعَبْدِ اْ شْتِغَالِ بِاَمْرِ اْ خِرَةِ حَمَلْتُ هِمَّتَهُ عَلَى

عِبَادَتِى وَاسْتَخْدَمْتُ لَهُ عِبَادِى وَمَلَئْتُ قَلْبَهُ الْغِنَى وَ بَدَنَهُ الرَّاحَة .

Yani: "Ey İmran oğlu Musa! Eğer kulumun kalbinde dünya meşguliyeti üstünse, ben onun kalbini ihtiyaçla meşgul ederim, ona ölümü unuttururum, ona mal toplama hastalığını veririm ve onu âhiretten gafil bırakırım. Eğer kulun kalbinde âhiret işiyle uğraşmak üstünse, onun gayretini bana yöneltirim, kullarımı ona hizmetçi kılarım, kalbine zenginlik doldururum ve bedenine de rahatlık veririm." (79)

Bir hadis-i şerifte de dünya hayatı şöyle tavsif edilir:

" كُنْ فِى الدُّنْيَا كَاَنَّكَ غَرِيبٌ اَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ Yani: "Sen dünyada sanki garib imişsin veya yolcu imişsin gibi bir halde bulun." (80) *(Bak: Zühd)*

78 Kırk Kudsi Hadis sh:22, Türdav 1975, İstanbul

79 Aynı eser, sh:98

80 H.G. hadis:97 ve K.H. hadis:2023

Bir atıf notu:

-Mü'minin ölümünün, ana karnından dünyaya gelişine benzetilmesi, bak: 2402.p.

724- Dünya hayatı hakkında, dünya kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Dünyayı âhirete tercih edenler: (2:86) (9:38) (14:3) (16:107) (79:38, 39) (87:16, 17)

-Dünya zevki ve çeşitli menfaatları, nefsin nazarında güzel göründüğünden onlara aldanılmaması: (3:14) (18:46) (28:60, 61) (57:20)

-Dünya hayatı aldatıcı bir hayattır: (3:185) (6:32, 70) (7:51) (10:24) (13:36) (29:64) (40:39) (42:36) (43:35) (47:36)

-İnsan dünyanın, Allah âhiretin kazanılmasını istiyor: (8:67)

-Ehl-i dünyanın dünyalıklarına imrenmemek: (9:55,85) (18:28) (20:131) (28:79, 80)

-Dünya hayatıyla tatmin olup âhireti ummayanların cezası. (10:7) (45:34, 35)

-Dünya serveti, ekser insanlarda hakiki diyanete mani olduğuna işaret: (10:88)

-Dünya menfaati için dine alâkadarlık gösterenler: (22:11)

-Dünyanın yalnız zahirini bilip, hakiki vechini bilmemek gafleti: (30:7)

-Dünya zinetini isteyen, Peygamber'in (A.S.M.) ezvacı hakkında gelen tahyir âyeti: (33:28,29)

-Dünya hayatını gaye edinenlere isteklerinden verilir, âhirette mahrum bırakılır: (42:20) (46:20)

DÜŞMANLIK دشمنلك : *(Bak: Adavet)*

❁❁❁

E

725- EBABİL ابابيل : Dağ kırlangıcı. Kuş sürüsü. Sürüler, Bölükler.

Bu kelime Kur'an (105:3) âyetinde geçer. "Bir kısım müfessirîn bu ebabil kelimesi, müfredi olmayan cemi'lerdendir, fırkalar demektir demişler... Müfessirînden ve lügaviyyundan bir kısmı da, ebabil'in müfredi, ibbale veya ibbevl veya ibbîl olduğunu söylemişlerdir. Zemahşeri, ebabil; haza'ik yani cemaat diye tefsir ettikten sonra der ki: Bunun vahidi "ibbale"dir... İbbale; büyük huzme demektir. Bir kuş cemaati birbirine sıkışmakta büyük bir huzmeye teşbih olunmuştur... Ragıb da: Ebabil, "ibbil"in cem'idir. Deve bölükleri gibi müteferrik demektir, diyor. Kamus'ta da şöyle diyor: İbbale, ibale, ibbevl, ibbil, iybal: kuştan attan, deveden bir kıt'a (bölük) ...Kamus şarihinin ve müterciminin zikrettikleri vecihle, bazıları ebabilin dağ kırlangıcı dedikleri bir kuş olduğuna zahib olmuşlardır.... Lakin yukarıda görüldüğü üzere eimme-i müfessirîn ebabilin böyle bir nevi kuş ismi olduğunu söylememiş, muhtelif surette bölük bölük, perderpey gelen sürüleriyle çokluklarını ifade eden bir sıfat veya hal manasıyla tefsir etmişlerdir." (E.T.6103-6105 arasından telhis edildi.)

725/1- "Hz. Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) doğumundan evvel, Hristiyan Habeşliler dinlerini yaymak için San'ada bir mabed yaparak Kâbe yerine Arabları bu mabede çekmeğe çalıştılar. Kâbe-i Muazzama durdukça buna muvaffak olamıyacakla-rını anladıkları için, kudsi Kâbe'yi tahribe karar verdiler. Ebrehe kumandasındaki Habeş Hristiyan Ordusu Mekke'ye kadar geldiği sırada, Ebabil kuşlarının gökten taş yağdırmaları üzerine mahvoldular. Habeş Ordusunun önünde bir fil yürütüldüğü için, bu meşhur irhasattan olan tarihî hâdiseye "Fil Vak'ası denir." (O.A.L.)

726- Bu hâdise "Sure-i اَلَمْ تَرَ كَيْفَ de nass-ı kati ile beyan edilen "Vaka-i

Fil"dir ki; Kâbe'yi tahrib etmek için, Ebrehe namında Habeş Meliki gelip, Fil-i Mahmudî namında cesim bir fili öne sürüp gelmiş. Mekke'ye yakın olduğu vakit fil yürümemiş. Çare bulamamış, dönmüşler. Ebabil kuşları onları mağlub etmiş ve perişan etmiş, kaçmışlar. Bu kıssa-i acibe, tarih kitablarında tafsilen meşhurdur.

İşte şu hâdise, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın delail-i nübüvvetindendir. Çünki veladete pek yakın bir zamanda, kıblesi ve mevlidi ve sevgili vatanı olan Kâbe-i Mükerreme, gaybî ve hârika bir surette Ebrehe'nin tahribinden kurtulmuştur." (M.177) *(Bak: Ashab-ı Fil)*

727- EBCED ابجد : Arabça Eski Sami alfabesindeki harf sırasının sayı değerine göre tertiplenmesinden meydana gelen birinci kelime. Bu tertip İbranî ve Süryanî Alfabesindeki harfleri içine alır. İbaredeki kelimelerin sırası ve harflerin rakam değerleri şu suretle gösterilmektedir:

ابجد (ebced) **هوز** (hevvez) **خطی** (hutti) **کلمن** (kelemen) **سعفص** (sa'fes)

قرشت (kareşet) **ثخذ** (sehaz) **ضظغ** (dazıg)

Bu sekiz kelime, bütün huruf-u heca denen yirmisekiz harfi içine almış ve sıra ile eliften gayn harfine kadar, birden bine kadar, her harfe aşağıdaki sıra ile gösterildiği gibi değerler verilmiştir:

Elif: l Ba: 2 Cim: 3 Dal: 4 He: 5 Vav: 6 Ze: 7 Ha: 8 Tı: 9 Ya. 10 Kef: 20 Lam: 30 Mim: 40 Nun: 50 Sin: 60 Ayın: 70 Fe: 80 Sad: 90 Kaf: 100 Rı: 200 Şın: 300 Te: 400 Se: 500 Hı: 600 Zel: 700 Dad: 800 Zı: 900 Gayın: 1000. Şimdiki Arapçada alfabe bu sırayı tutmuyorsa da harflerin rakam gibi kullanıldığı zaman, yine eski sıraya uymak için Ebced sırasını da devam ettirmişlerdir. Her birbirine benzeyen harfler bu sırada dizilmiştir. Eskiden İslâmlarda matematik ve fizikte bu harflerin rakam yerine kullanıldıklarını biliyoruz. *(Bak: Cifr, Cümmel, Gayb)*

728- Ebced hesabı: Ebced harf tertibinde görüldüğü gibi, Kur'an-ı Kerim daha nazil olmadan harflere rakam değeri verilerek tarih yazılır ve hâdiseler kaydedilirdi. Bundan böyle Arab, Fars ve Türk edebiyatında hâdiselerin tarihleri Ebced hesabı ile yazılırdı. Birçok muharebe, zafer, büyüklerin doğum ve ölümü, yüksek mevkilere geçiş, cami, köprü, çeşme yapılış açılış tarihleri bu hesaba uyularak mısralarla ifade edilirdi. İşte bu ebcede göre harflere sayı değerleri verilerek kuvvet-i kudsiye sahibi ve büyük evliya ve allamelerden ve ehl-i sünnet ve cemaat ashabı birçok müellifler, Kur'an-ı Kerim'den, âyet ve hadis-i şeriflerden de manalar çıkarmışlardır. Ebced hesabının Kur'an'a tatbikinden çıkan şudur ki: Kur'an'ın her kelimesi ve kelimelerdeki her harf bile, Allah'ın ilim ve iradesiyle bilhassa belli maksatlarla seçilmiştir. Her harfin bile yerine göre hususi bir vazifesi vardır.

729- Meselâ: Elmalı Tefsiri sh: 3956'da Molla Cami Merhumdan şu tarihî nakil vardır:

Kur'an-ı Kerim'in 34'üncü sure, 15'inci âyetinde (Beldetün Tayyibetün: بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ "İyi bir beldedir" ifadesi ile İstanbul kasdedilmiştir ve İstanbul'un fetih tarihi bu cümlenin ebcedi ile haber verilmiştir.) diye gösteriliyor. Bu cümledeki harfleri sıra ile hesab edersek şu neticeyi görmekteyiz: 2+30+4+400+9+10+2 +400=857 hicri senesi oluyor. Bu tarih İstanbul'un Sultan Fatih Mehmed Hazretleri zamanında miladi 1453 tarihinde fethine tevafuk etmektedir.

Risale-i Nur Külliyatından Mektubat adlı eserin 29. Mektub'un Rumuzat-ı Semaniye isimli risalelerinde, ebced hesabıyla feth-i İstanbul hakkındaki istihracda şöyle deniliyor: Kur'an-ı Kerim'in 108. suresinde:

" الْكَوْ ثَرِ ف ebcedî makamı 857 olarak aynen **"Beldetün tayyibetün"** gibi İstanbul'un İslâm eline geçmesi olan 857 tarihine tevafuk etmekle işaret ediyor... Evet madem Sure-i Kevser, Resul-i Ekrem'e (A.S.M.) ihsan edilen fütuhat-ı azimeye delalet ediyor. Elbette الْكَوْ ثَر İstanbul'a dahi bakıyor."

Bundan başka, Fetih Suresinde (48:3) وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا âyetinin, Sultan Mehmed Fatih'in Uzun Hasan'a galib geldiği tarih 878 olarak görülmektedir. Bundan başka Timurlengin Şam-ı Şerif'i harabettiği tarihi hesab edecek olursak, Kur'an-ı Kerim'in 2'nci suresinin 114'üncü âyetindeki "Harab" خَرَا kelimesinden aynı hesabla: 600+200+l+2=803 hicri tarihi çıkıyor. (O.A.L.)

730- Ebced hesabının meşruiyeti: "Hesab-ı ebcedî, makbul ve umumi bir düstur-u ilmî ve bir kanun-u edebî olduğuna deliller pek çoktur. Burada yalnız dört-beş tanesini nümune için beyan edeceğiz:

Birincisi: Bir zaman Benî-İsrail âlimlerinden bir kısmı huzur-u Peygamberî'de surelerin başlarındaki (19:1) كهيعص الٓمٓ (2:1) gibi mukattaat-ı hurufiyeyi işittikleri vakit, hesab-ı cifrî ile dediler: "Ya Muhammed! Senin

ümmetinin müddeti azdır." Onlara mukabil dedi: "Az değil." Sair surelerin başlarındaki mukattaatı okudu ve ferman etti: "Daha var." Onlar sustular.

İkincisi: Hazret-i Ali Radıyallahü Anh'ın en meşhur Kaside-i Celcelutiyesi, baştan nihayete kadar bir nevi hesab-ı ebcedî ve cifir ile te'lif edilmiş ve öyle de matbaalarda basılmış.

Üçüncüsü: Cafer-i Sadık Radıyallahü Anh ve Muhyiddin-i Arabî (R.A.) gibi esrar-ı gaybiye ile uğraşan zatlar ve esrar-ı huruf ilmine çalışanlar, bu hesab-ı ebcedîyi gaybî bir düstur ve bir anahtar kabul etmişler.

Dördüncüsü: Yüksek edibler bu hesabı, edebî bir kanun-u letafet kabul edip, eski zamandan beri onu istimal etmişler. Hatta letafetin hatırı için, iradî ve sun'î ve taklidî olmamak lâzım gelirken, sun'î ve kasdî bir surette ve gaybî anahtarların taklidini yapıyorlar.

Beşincisi: Ulûm-u riyaziye ülemasının münasebet-i adediye içinde en latif düsturları ve avamca hârika görünen kanunları, bu hesab-ı tevafukînin cinsindendirler. Hatta fıtrat-ı eşyada Fâtır-ı Hakîm bu tevafuk-u hesabîyi bir düstur-u nizam ve bir kanun-u vahdet ve insicam ve bir medar-ı tenasüb ve ittifak ve bir namus-u hüsün ve ittisak yapmış.

Meselâ; nasılki iki elin ve iki ayağın parmakları, a'sabları, kemikleri, hatta hüceyratları, mesamatları hesabca birbirine tevafuk ederler. Öyle de; bu ağaç, bu baharda ve geçen bahardaki çiçek, yaprak, meyvece tevafuk ettiği gibi, bu baharda dahi az bir farkla geçen bahara tevafuk ve istikbal baharları dahi mazi baharlarına ihtiyar ve irade-i İlahiyeyi gösteren sırlı ve az farkla muvafakatları, Sani-i Hakîm-i Zülcemal'in vahdetini gösteren kuvvetli bir şahid-i vahdaniyettir.

İşte madem bu tevafuk-u cifrî ve ebcedî, bir kanun-u ilmî ve bir düstur-u riyazî ve bir namus-u fıtrî ve bir usul-ü edebî ve anahtar-ı gaybî oluyor. Elbette menba-ı ulum ve maden-i esrar ve fıtratın tercüman-ı ayat-ı tekviniyesi ve edebiyatın mucize-i kübrası ve lisan-ül gayb olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, o kanun-u tevafukîyi işaratında istihdam, istimal etmesi i'cazının muktezasıdır." (Ş.712)

731- Fıtrat âleminde cereyan eden latif tevafukat, insan âleminde de manidarlığını gösterir. Evet "âlemde herşeyin yüzünde hikmet eserleri göründüğü gibi en uzak, en geniş, en ince kesretin tabakaları üstünde de hikmet, ihtimam eserleri görülmektedir. Evet kesret ve tekessürün müntehası ve neticesi olan insanın sahife-i vechinde, cebhesinde, cildinde, ellerinin içlerinde

kalem-i kader ile pek çok çizgiler, hatlar, nakışlar, nişanlar yazılmıştır. Malumdur ki, insanın şu sahifelerinde yazılan o kelimeler, harfler, noktalar, harekeler, ruh-u insanîde bulunan manalara, manevîyatlara delalet ettikleri gibi, fıtratında kader tarafından yazılan mektublara da işaretleri vardır. Arkadaş, insanın geçen sahifelerine kaderin yazdığı haşiye, tesadüf ve ittifakın dühulüne bir menfez bırakmamıştır." (M.N.103) *(Bak: Tevafukat-ı Gaybiye)*

Yukarıdaki bahisle alâkalı olarak, İ.M. 13. Kitab-ül Ahkâm'ın 21. babı, el ayak ve yüzdeki çizlerden mana çıkarmak hakkında olup, bu ilmin erbabına da "kaif" denilir.

732- EBDAL ابدال : (Bedil veya Bedel. c) Evliyadan ziyade nuraniyyet kazanmış olanlar. Evliya zümresinden bir cemaat. Masiva alâkasından mücerret ve Cenab-ı Hakk'ın muhabbetinde fani ve müstağrak olan zatlar. Herkesçe bilinmeyen manasında "rical-ül gayb" da denir. *(Bak: 1517.p. ilk bendi)* *Arapçada halkın lüzumlu işlerinin tasarrufuna memur bir cemaata denir.

Ebdal ismi hakkında farklı tevcihler var. İbn-ül Esir, En-Nihaye'sinde der ki: "Ebdalden birisi vefat etse, ona bedelen Allah bir diğerini gönderdiğinden bu ad verilmiştir."

Bir hadis meali şöyledir: "Ümmetin içinde otuz ebdal vardır. Arz onların sayesinde yerinde durur. Onların sayesinde üzerinize yağmur yağar ve size yardım olunur. Ebdallar Şam'dadır. (Hilafet merkezi manasında da olabilir.) Onlar kırk kişidir. Ne zaman bunlardan birisi ölse, Allah onun yerine başka birisini tebdil eder. Onlar sebebiyle yağmurlar yağar, onlar vesilesiyle düşmanlara karşı Allah yardım eder. Onlar vasıtasıyla Şam halkı azabdan kurtulur." (Avn-ul Ma'bud, 11/377)

Hakim ve Tirmizi'nin rivayet ettiği diğer bir hadis meali de şöyle:

"Nübüvvetin inkıtaından arz Rabbinden şikayet eder. Allah arza şöyle cevab verir: Pek yakında senin sırtına kırk sıddık koyacağım. Ne zaman biri ölse, öbürü onun yerine geçecek. İşte bu sebeble bunlara ebdal adı verilir. Ebdallar arzın kazıkları hükmündedir. Arz onlarla ikame olur ve onlarla bereketlenir." (Feyz-ül Kadir, Tetimme: 3/168, 169)

732/1- İhya-i Ulum Tercemesi Bedir yayınevi ci:1, sh:691 haşiyede: "Abdal, peygamber'in bedeli olarak velilerdir. Bunlar Yedi kişidir. Artmaz ve eksilmezler. Biri ölünce yerine başkası alınır. Allahu Teala yedi kıt'ayı onlarla muhafaza eder." (Bu izaha göre asrın müceddid ve mehdisi hatıra geliyor. *(Bak: 3941.p.ve Kutb-ul Aktab)*

732/2- "Bazıları "abdal" denilen zümreyi şöyle anlatır: Yemeleri çok şiddetli ihtayaç anında, uyumaları yine şiddetli galebe anında, konuşmaları ise zaruret halindedir. Yani iyice acıkmadan yemez, uykuları gelmeden uyumaz, mecburiyet olmadıkça konuşmaz ve sorulmadan cevab vermezler. Sorulduğu dukta başka cevab verecek varsa sükût ederler, o da yoksa o zaman cevab verirler. Sorulmadan söze başlamayı, sözde gizli şehvet sayarlardı..

Ebu-l Aliye, Er-Riyahi, İbrahim b. Edhem ve Süfyan-ı Sevrî, ancak iki-üç kişi veya sayıları bunu geçmeyen kimselerle konuşurlar ve cemaat çoğalınca dağılırlardı. Bizzat Peygamberimiz bile: "Bilmem" demiştir." (İhya-i Ulum Tercemesi, Bedir Yayınevi, ci: 1, sh:178-179) *(Bak: Dil)*

732/3- Risale-i Nur Külliyatında da "ebdal" hakkında şu kayıtlar var:

"Evliyadan, ziyade nuraniyet kesbeden ve abdal denilen bir kısmı, bir anda birçok yerlerde müşahede ediliyormuş. Aynı zat, ayrı ayrı çok işleri görüyormuş. Evet nasıl cismaniyata cam ve su gibi şeyler ayine olur. Öyle de; ruhaniyata dahi hava ve esir ve âlem-i misalin bazı mevcudatı ayine hükmünde ve berk ve hayal sür'atinde bir vasıta-i seyr ü seyahat suretine geçerler ve o ruhaniler, hayal sür'atiyle o meraya-yı nazifede, o menazil-i latifede gezerler. Bir anda binler yerlere girerler." (S.195)

Evet "evliyanın bir nevi garibi olan abdalların bir vakitte çok yerlerde görünmesi" (S.502) oluyor.

Ayrıca Ahmed bin Hanbel 1/112, 5/332, 6/316 ve Ebu Davud Mehdi/1 ve K.H. hadis 35'de de "ebdal"den bahsedilir.

EBED ابد : *(Bak:Beka)*

733- EBTER ابتر : Kuyruğu kesik hayvan. *Sonunda oğlu ve kızı kalmayan insan. *Ölümünden sonra anılacak hayrı ve ihsanı kalmayan kişi. Teşbih ve mecaz bir tabirle, kendine bağlı taraftarları ve gençliği kalmamış cereyanın başı. *Eksik, tamamlanmamış.

"Ebter, uyubdan olduğu için ef'al-i tafdil değil, sıfat-ı müşebbehedir. Müennesi, "betra" gelir. Kesiklik manasına "betir"den müştaktır. Binaenaleyh esas mefhumu kesik demek ise de, örfte kuyruk kesilmeden şayi olmuştur. Onun için kuyruğu kesik küçük ayın harfi gibi yazılan hemze elife "ayn-ı betra" ta'bir olunur ki, Türkçede müzekkerine de müennesine de "güdük" denilir. Kuyruk arkada olmak hasebiyle, sonunda arkası olmayan

yani zürriyeti olmıyan, kendinden sonra eseri kalmıyan kimselere veya sonu gelmiyen, sonunda hayır olmıyan işe de istiare suretiyle "ebter" denilmiştir... Ebter, hakir ve zelil manasına da gelir." (E.T.6209) Bu kelime Kur'anda (108:3) âyetinde geçer.

734- EBU BEKİR (R.A.) ابو بكر : "Hazret-i Ebu Bekir, Resul-i Ekrem Efendimiz'in ilk halifesidir. Erkekler içinde ilk müslüman olanıdır. Peygamberimiz'in kayınpederidir. Hazarda ve seferde Hazret-i Muhammed'in en sadık ve en samimi arkadaşı, onun veziri ve müşavir-i hassı idi. Hz. Peygamber'e kemal-i i'timat ve i'tikadına mebni "Sıddık" ünvanını almıştır. Resul-i Muhterem her işini onunla müzakere ederdi. Hastalığı zamanında dahi, imamete onu tevkil etmiş ve arkasında namaz kılmıştır.

Resul-i Ekrem Efendimiz'den iki sene sonra Mekke'de doğmuştur. Adı Abdullah, babasının adı Ebu Kuhafe Osman, annesi de Ümmü'l-Hayr Selma'dır. Her iki taraftan Kureyş Kabilesine mensubdur. Yedinci batında Kâ'b'ın oğlu Mürre'de Resul-i Ekrem'in nesebiyle birleşir. Ebu Kuhafe Osman b. Amir Mekke'nin eşrafındandı. Oğlu Ebu Bekir'den fazla yaşamış fakat müslümanlığı Mekke'nin fethinden sonra kabul etmiştir.

Hazret-i Sıddık, İslâmiyet'i kabul etmesine kadar geçen 38 senelik hayatında asla içki kullanmamış, putlara tapmamış, hurafelerden kaçınmış, iffetiyle ve güzel ahlâkıyla tanınmış bir zat idi. Kendisine Resul-i Ekrem, peygamberliğini bildirdiği zaman derhal tereddüd etmeden en evvel İslâmiyet'i kabul etmişti. Babası, annesi, evlad ve ahfadı ashab-ı kiram'dandı. Bu fazilet başkalarına nasib olmamıştı.

735- Hazret-i Ebu Bekir, gerek İslâmiyet'ten önce ve gerek İslâmiyet'ten sonra kabilesi arasında mümtaz bir şahsiyet olarak tanınmıştı. Kavmi arasında mühim bir sermaye sahibi, dürüst bir tüccardı. Herkesin ona sonsuz bir itimadı vardı. Yakın arkadaşlarından ve Aşere-i Mübeşşere'den Osman b. Affan, Abdullah b. Avf, Talha, Zübeyr, Sa'd İbn-i Vakkas gibi ileri gelen yüksek şahsiyetler, onun delaletiyle müslümanlığı kabul etmişlerdi. İslâmiyet uğrunda bütün servetini harcamış, İslâmiyet'in yayılmasında mühim bir âmil olmuştu.

Hazret-i Ebu Bekir, Peygamberimiz'in bütün savaşlarına katılmıştı. Resul-i Ekrem'in 632 yılında vefatı üzerine halife seçilen Hazret-i Ebu Bekir, mescidde bir hitabede bulundu. Böylece cemaati teskin etti. (Bu hitabe S.B.M. 11. cild 31. sh. ve 4. cild 380. sahifede nakledilir.)

Resul-i Ekrem'in irtihalinin ilk günlerinde her taraftan irtidad ve irtica başlamıştı. İşte bu vaziyet karşısında Hz. Ebu Bekir gerekli tedbirlerini aldı ve icab eden yerlere ordular sevkederek irtidad ve irticaı derhal önledi. Ötede beride başkaldıran mürtedleri de yıldırdı. Her tarafta sükûnet başladı.

736- Hazret-i Sıddık'ın başardığı hizmetlerin başında Kur'an-ı Kerim'in cem' edilmesi hususundaki mesaisi gelir. Gerçi Kur'an-ı Kerim Peygamber Efendimiz'in sağlığında Vahiy Kâtipleri tarafından günü gününe tamamen yazılmış ve Resul-i Ekrem'in emriyle âyetler ait olduğu surelere kaydedilmiş ve Kur'an (hâfızlar) tarafından ezberlenmişti. Zaman-ı Saadette yazılan bu Kur'an sahifelerinin aslı ve istinsah edilen nüshaları kâmilen mevcut ve mahfuzdur. Resul-i Ekrem'in hayatında vahiy devam ettiği için Kur'an-ı Kerim'in yazılı bulunduğu sahifeler bir araya toplanamamıştı.

Zaten Resul-i Ekrem Efendimiz, en son nazil olan âyetten sonra, dokuz gün kadar yaşamıştı. Kur'an'ın bir arada toplanmasına vakit kalmamıştı. Hazret-i Ebu Bekir'in hilafeti zamanında vuku'bulan Yemame Muharebesinde hâfızların çoğu şehid olduğundan Hazret-i Ömer telaşa düştü. Kur'an'ın bir gûna ziyaa uğramaması için Hz. Sıddık'a müracaatta bulunmuş ve Kur'an-ı Kerim'in cemi'ini ondan rica etmişti. Sıddık-ı A'zam, Ömerü'l-Faruk'un teklifini tensib ve tasvib buyurmuş ve Kur'an'ın cem'ini vahiy kâtiblerinden ve Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberleyenlerden Zeyd b. Sabit hazretlerine havale buyurmuş. O da mevcut Kurra-i Kiram ile bir encümen akdetmiş, Hazret-i Ömer ve Hazret-i Ali'nin de nezaret ettikleri bu mütehassıs hey'etle Kur'an'ı bir araya toplamıştı. Âyet ve sureler sahifeler halinde yazıldı ve her surenin âyetleri, Hz. Peygamber zamanındaki tertib üzerine tahrir edildi. Şu kadar ki, sureler sırasıyla tertib edilmemişti. Her sure, başlı başına bir kitab teşkil etmekte idi.

Bu suhuf-u mutahhara Zeyd b. Sabit tarafından bütün Ashab müvacehesinde okunup ittifakla tasvib ve tasdik edildi. "Mushaf" namı verilen bu mecmua, Sıddık-ı Ekber'in nezdinde kaldı. Vefatından sonra Hazret-i Ömer'e ve onun da irtihalinden sonra kerimesi Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i Hafsa'ya teslim edildi. (S.B.M. 1187.hadisi de aynı mevzu ile alâkalıdır.)

737- Hazret-i Osman, hilafeti zamanında, görülen lüzum üzerine, Zeyd b. Sabit hazretlerinin başkanlığında bir komisyon teşkil etti. Hazret-i Hafsa'nın nezdinde mahfuz bulunan ana nüsha alınıp aynen istinsah edildi. Sureler sıraya kondu ve nüshaları çoğaltıldı, İslâm merkezlerine gönderildi.

Ana nüsha Hazret-i Hafsa'ya iade olundu. Hazret-i Ali radıyallahü anhü: "Allah Ebu Bekr'e rahmet etsin; Kur'an sahifelerini bir araya toplamak hususunda ecir ve sevab yönünden nâsın en büyüğü Ebu Bekir'dir." demiş ve Hazret-i Osman'ın hareketini de tasvib ve takdir eylemiştir.

Hazret-i Sıddık'ın, iki sene ve üç aydan biraz fazla halifeliği sırasında Irak ve Suriye seferleri yapıldı. Irak'ın fethinin tamamlandığı ve Şam'ın da fethedildiği bir sırada henüz zaferi işitmeye zaman kalmadan 63 yaşında iken vefat etmiş, Resul-i Ekrem'in yanına gömülmüştür. (Radıyallahü anhü)" (Riyazüssalihîn Hadislerinin Ravileri Olan Ashab-ı Kiram'ın ve Hadis İmamlarının Hal Tercemeleri. Hasan Hüsnü Erdem, Diyanet Yayınları, 1964 Ankara sh: 54)

738- "Hazret-i Ebu Bekir'in halife intihab olunması: Buhari'nin Ebu Bekir'in (R.A.) menakıbı hakkındaki babında Hazret-i Aişe'den rivayetine göre:

Hazret-i Ebu Bekir, Mescid-i Saadet'teki hutbesini bitirip, ashabın heyecanını teskin ettikten sonra bir de duymuştu ki, Ensar Benî Saide sakifesinde (sofasında) Sa'd bin Ubade'nin başına toplanarak "Biz (Ensar)dan bir emir, siz (Muhacirler)den de bir emir nasb olunmalıdır" diyorlardı. Bunun üzerine Ebu Bekir, Ömer'le Ebu Ubeyde'yi yanına alarak Benî Saide sofasına gitti. İrad ettiği beliğ bir hutbesinde, artık Arab'ın kadim bedeviyet hayatı ve her kabilenin bir emir ile idaresi zamanı geçtiğini ve müslümanların İslâm medeniyetine göre yalnız bir devlet reisinin idaresi altında toplanmaları zaruri olduğunu izah ettikten sonra: "Bizden emir, sizden vezir olur!" dedi ve Ömer'le Ebu Ubeyde'yi göstererek: "İşte bunlardan birine biat ediniz" dedi. Bunun üzerine Hazret-i Ömer: Ya Eba Bekir! Bu işe sen hepimizden lâyıksın!" diye Ebu Bekir'e biat etti. Bunu da umumi biat takib etti." (S.B.M. 11. cild, 1671. hadisin izahından)

739- Aynı eser 12. cild 1915. hadisin son kısmı şu mealdedir:

"Ya Aişe! (hattâ) şimdi Ebu Bekir'e ve oğluna haber göndermek ve hilafet dedikoducularının sözlerinden ve hilafet umanlarının temennilerinden nefret ederek- hilafeti Ebu Bekir'e vasiyet etmek arzu ettim. Fakat sonra düşündüm ki; Allah, (hilafeti Ebu Bekir'den başkasına müyesser kılmaktan) imtina eder. Mü'minler de Ebu Bekir'den başkasının halife olmasını men'ederler. Yahut Allah Teâla (Ebu Bekir'den başkasının halife olmasını) men'eder. Mü'minler de (Ebu Bekir'den başkasına biat ve mütabaattan) imtina ederler."

740- Ebu Bekir'in (R.A.) hilafette tekaddüm liyakatına dair, ülema hayli beyanlarda bulunmuşlardır. Meselâ: Kur'an (66:4) âyetinin mealinde şöyle deniliyor:

""Daima hatırda tutup anın o vakti ki, Peygamber zevcelerinden birine sır olarak bir söz söylemiş, bu sözü kimseye söyleme demişti." Bu sır ne idi?... Bizim kanaatimizce burada söylenen sır, diğer bir söz olmak gerektir. Şöyle ki:

Hazret-i Peygamber'in, kendisinden sonra imametin Ebu Bekir'e ve Ömer'e geçeceğini Hafsa'ya bir tebşir olarak haber vermiş ve ketmini emreylemiş olmasıdır. Tefsirlerin bir çoğunda zikredilmiş olan bu haber, gerçi kütüb-ü sittede nakledilmemiştir... Meymun İbn-i Mihran da dedi ki: Hadis, Peygamber'in Hafsa'ya sır olarak söylediği şu hadistir:

اِنَّ اَبَابَكْرَ وَعُمَرَ يَمْلِكَانِ اَمْرِى مِنْ بَعْدِى خِلاَفَة

"Ebu Bekir ve Ömer benden sonra hilafeten benim emrime mâlik olacaklardır." Alusi de bu rivayetleri daha cem'iyyetli toplıyarak demiştir ki: İbn-i Mardıye, İbn-i Abbas'tan ve İbn-i Ebî Hatim, Mücahid'den tahric etmişlerdir." (E.T.5111-5112)

S.B.M. ci: 2, 292. hadisinden de Ebubekir'in (R.A.) hilafette tekaddüm hakkı istidlal edilir.

741- Ebu Bekir'in (R.A.) fazileti hakkında müteaddit rivayetler vardır. Ezcümle bir hadiste mealen: "Bir kere Nebi Sallallahü Aleyhi Vesellem'in huzururuna bir kadın gelmişti. (avdet ederken) Resulullah, kadına (tekrar) müracaat etmesini emir buyurmaları üzerine, kadın sanki Resulullah'a vefatından kinaye ederek:

-Ya ben gelir de seni bulamazsam? diye sordu. Sallallahü Aleyhi Vesellem: "Şayet beni bulamazsan Ebu Bekir'e müracaat et!" diye cevab verdi..

Buhari'nin Resulullah'dan sonra ashab-ı kiram içinde Ebu Bekir Radıyallahü Anh'ın fazileti haiz bulunduğuna dair Abdullah bin Ömer'den de bir rivayeti vardır. İbn-i Ömer der ki: Biz, Nebi Sallallahü Aleyhi Vesellem'in hayatı zamanında, ashab içinde falan filandan hayırlıdır, falan da filandan hayırlıdır, diye görüşürdük ve neticede Ebu Bekir'i, sonra Ömer bin Hattab'ı, sonra Osman bin Affan'ı (Radıyallahü anhüm) hayırlıdır, der idik.

Müellifin burada Ebubekir'in fazileti hakkında Abdullah bin Abbas'dan da şu rivayeti vardır: Peygamber Efendimiz buyurmuştur ki: Muhabbeti samimi ve zevali gayr-ı kabil bir dost edinecek olsaydım, hiç şüphesiz Ebubekir'i intihab ve ittihaz ederdim. Fakat o benim din kardeşim ve hazarda, seferde arkadaşımdır. Bir rivayette de hadisin son fıkrası: Lâkin İslâm kardeşliği daha faziletlidir, suretinde varid olmuştur." (S.B.M. ci: 9 hadis: 1485)

742- "Nebi Sallallahü Aleyhi Vesellem (hepimize hitab ederek):

-Şüphesiz ki Allah beni size peygamber göndermişti. Bunu size tebliğ ettiğimde hepiniz beni yalanlamıştınız da (nübüvvetime yalnız) Ebubekir inanmıştı. Ve uğrumda canını, malını feda etmişti, buyurdu. Sonra Resulullah iki kere:

-Şimdi ashabım! Siz (bu aziz) dostumu bu nisbetiyle, bu hususiyetiyle bana bırakırsınız değil mi? buyurdu. (Ravi Ebudderda der ki:) Ebubekir hakkında izhar olunan bu tazim üzerine badema onun hatırı için incitilmedi." (*) (S.B.M. ci: 9 hadis: 1487)

743- "Hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed Binülhanefiyye der ki: Bir kere babama: "Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem'den sonra halkın en hayırlısı kimdir?" diye sordum. Babam: "Ebubekir'dir." dedi. Ben: "Sonra kimdir?" dedim. Babam: "Ömer'dir." dedi. Doğrusu ben, babam Osman derse diye korktum da: "Ömer'den sonra sensin!" dedim. Babam: "Oğlum ben, müslümanlardan bir kişi olmaktan başka bir şey değilim!" dedi (ve tevazu gösterdi)." (S.B.M. ci: 9 hadis: 1488 izah kısmı)

Hem S.M. 7. cild sahife: 283'de 11. hadis şu mealdedir: "Aişe (R.A.) şöyle dedi: Resulullah (A.S.M.) hastalığı içinde bana şöyle buyurdu: Bana Ebubekir'i ve kardeşin (Abdurrahman)'ı çağır da bir mektub yazdırayım. Çünki ben bir heveskârın temenni ve arzuya düşmesinden ve bir sözcünün de: Ben daha haklıyım, demesinden endişe ederim. Halbuki Allah ve mü'minler, Ebubekir'den başkasına rıza göstermez." *(Bak: Hilafet)*

Kur'an (4:69) âyeti, Ebubekir'in (R.A.) salahatına; (9:40) âyeti de yâr-ı gar şerefine nailiyetine işaret eder. T.T. 3.ci., sh: 567'deki babda Ebubekir'in (R.A.) faziletlerinden bahsedilir.

---

* Ebubekir Radıyallahü Anh'ın fazileti ve bütün ashab üzerine tekaddümü hakkında rivayet edilen bu hadis, Peygamber'in ashabı arasındaki mütekabil hürmet ve tesanüdü de İslâm ümmeti için nümune-i imtisal bir surette ifade etmektedir.

744- EBU CEHİL ابو جهل : "Cehalet babası" demek olan bu kelime, Hz. Resul-i Ekrem (A.S.M.) zamanında mucizeleri ve çok delilleri ve Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ı gördüğü halde iman etmeyen, din düşmanı, puta tapan gururlu bir müşrikin lakabıdır. Bedir gazasında öldürüldü. *(Bak: 747.p.)*

745- EBU EYYUB-İL ENSARÎ ابو ايّو ا ٔنصاري : Sahabe-i Kiram'dan olup Halid bin Zeyd-i Hazrecî diye de anılır. Hicretten sonra Peygamberimiz'e (A.S.M.) ilk mihmandarlığı yapmış idi. Hicretin 50. yılında pir-i fani olduğu halde teberrüken Kostantiniyye'nin fethine azimet eden İslâm ordusu ile harbe iştirak etmiş, İstanbul surları dışında hastalanarak vefat etmiş ve böylece şehidlik makamını da kazanmıştır. Sonradan ancak Sultan Mehmed Fatih'in Hocası Akşemseddin Hazretleri tarafından mezarı keşf edilmiştir. 150 hadis-i şerf nakletmiştir. (R.A.) *(Bak: 1440.p.)*

EBU HANİFE ابو حنيفه : *(Bak: İmam-ı A'zam)*

EBU-L HASAN-I ŞAZELÎ ابو الحسن شازلى : *(Bak: Şazelî)*

745/1- EBU HÜREYRE ابو هريره : "Asıl ismi Abdüşşems iken Resul-i Ekrem tarafından Abdurrahman denilmiştir. Kedileri çok severdi. Bir gün eteğinde bir kedi yavrusu görüldüğünden Resul-i Ekrem Efendimiz "Ebu Hüreyre" diye iltifat buyurmuş ve kendisi bununla iftihar ederek bu künye ile şöhret bulmuştur.

Ticaret ve serveti ve bir gûna meşguliyeti olmadığından (Hi. 7. senesinde [İ.A.]) Ashab-ı Suffa sırasına idhal edilmişti. Bu darü'l-irfandan feyz almış ve huzur-ı risaletten bir an ayrılmamıştır. Bu cihetle ilmî mahfuzatı çoktu, kuvvetli bir hâfızaya sahipti; ifta mevkiinde bulundu. Tabakat müellifleri, Ebu Hüreyre'yi "İlim hazinesidir" diye tavsif ederler. Nefsî feragat ve zühdî hayatın müşahhas bir örneği idi.

Hazret-i Ömer tarafından "Bahreyn" Valiliğine tayin olunmuştu. Hazret-i Osman zamanında Mekke Kadısı ve Hazret-i Muaviye devrinde Medine Valisi idi. 5374 hadis rivayet etmiştir. Bunların 335'inde Buhari ve Müslim

müttefiktir. 93'ü Buhari'de, 189'u yalnız Müslim'de, kalan 4757'si diğer hadis kitaplarında mezkûrdur. Doğrudan doğruya Resul-i Ekrem'den rivayet ettiği gibi Ebu Bekr, Ömer, Übeyy b. Kâ'b Hazaratı gibi ekâbir-i sahabeden de hadis nakletmiş ve kendisinden de hadis rivayet eden ashab ve tabiînin adedi 800'ü aştığını İmam Buharî bildiriyor.

Ebu Hüreyre'nin Resul-i Ekrem Efendimiz'le sohbeti üç seneyi aşmadığı halde bu kadar hadis rivayet edişini kendisine çok gören sahabe'ye müşarünileyh; "Kitabullah'dan iki âyet olmasa idi hiç bir hadis rivayet etmezdim" dedikten sonra: "Herkese Kitab'da beyan ettikten sonra indirdiğimiz âyat-ı beyyinatı ve hidayeti gizliyenlere Allah lanet etsin" mealindeki (2:159) اِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا اَنْزَلْنَا... âyetleri okumuş ve: "Muhacir kardeşlerimiz alış verişle, Ensar kardeşlerimiz de ziraatla meşgul iken Ebu Hüreyre... Resul-i Ekrem'in yanından ayrılmıyor ve onların hazır bulunmadıkları meclislerde bulunuyor, onların belleyemedikleri sözleri hıfzediyordu" demiş ve kendisine itiraz edenleri susturmuştur. *(Bak: 293. p.sonu)*

Hârikulâde metîn olan hıfzı ile beraber üç sene zarfında Resulullah'ın meclisinden ayrılmamış ve bu müddet zarfında olanca kuvvetini Resul-i Ekrem'in sözlerini ve işlerini hıfz ve kayda hasretmiştir. Medine'de yerleşmiş ve Hicretin 57 veya 58 tarihinde 78 yaşında orada irtihal etmiş ve Baki' Kabristanına defn olunmuştur." (Riyazüssalihîn Hadis Ravilerinin Hal Tercemeleri, Diyanet Yayınları Ankara- 1964, sh: 33)

Ebu Hüreyre'nin (R.A.) dua-yı Nebeviyeye mazhariyeti: "Ebu Hüreyre, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a şekva etmiş ki, "Nisyan bana arız oluyor." Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş; bir mendil şeklinde birşey açmış. Sonra mübarek avucu ile gaibden birşey alır gibi, öyle avucunu oraya boşaltmış. İki-üç defa öyle yaparak Ebu Hüreyre'ye demiş: "Şimdi mendili topla." Toplamış. Bu sırr-ı manevî-i dua-yı Nebevî ile Ebu Hüreyre kasem eder ki: "Ondan sonra hiçbir şey unutmadım." İşte bu vakıalar, ehadis-i meşhuredendirler." (M.146) (Mezkûr rivayet: S.B.M. 99. hadistir)

Atıf notları:

-Ebu Hüreyre (R.A.)'ın şahid olduğu bir bereket mucizesi, bak: 429.p.

-Ebu Hüreyre (R.A.)'ın hadiste ihtisası, bak: 1107.p.

746- EBU LEHEB ابو لهب : (Ebî Leheb) Asıl adı. Abduluzza'dır. Güneş gibi, âlemleri aydınlatan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın nurundan gözünü kapadı ve küfre hizmete çalıştı. İman etmedi. Peygamberimiz'in amcası idi. Karısı ve oğulları sırf düşmanlık için çalıştılar. Adı "Alev babası" manasında olan "Ebu Leheb" kaldı.

Kur'an (111:1) âyetinde bahsi geçen Ebu Leheb (Tebbet) ifadesiyle takbih edilir. Mezkûr âyette geçen " تَبَّتْ tebabdandır. Tebab, helak ve helake götüren hüsran ve emeği boşa çıkıp muradına ermemek, yani muvaffakiyetin zıddı olan haybet, yuf olmak, yuh olmak, berbad olmak manalarına gelir. تَبًّالَكَ ـ تَبًّالَهُ tabirleri yuf ona, yuf sana gibi levm ve beddua makamın-da kullanılır." (E.T.6256)

747- Ebu Leheb'in Kur'anda takbih edilmesi, yalnız şahsına münhasır bir hâdise değildir. Kur'anın cüz'î hâdiselerden düstur-u küllîye intikal kaidesiyle, kıyamete kadar insanlık dünyasında gelip geçen ve gelecek olan bütün din ve insaniyet düşmanları, gaddar zalimler ve mutlak hâkimiyetlerinden başka hiçbir hak ve hukuka riayet etmeyen Ebu Leheb gibi azgınlar ve Ebu Lehebiyet, yani, Ebu Lehebcilik azgınlığı takbih edilerek insanların öyle felaketlere düşmemeleri için nefret hislerini uyandırmaktır.

Nitekim Kur'an (40:37) âyetinde de Firavun hakkında *(Bak: Fir'avn)* Tebabin tabiri kullanılır. Bu hakikat ölçüsüyle bakılınca, Ebu Lehebiyetin takbihi, hakiki medeniyet ve hürriyet-i şer'iyenin muhafazası demek olur. Çünki hiçbir medeniyet ve insanlık kaidelerinde; zalimlerle mazlumlar, canilerle masumlar ve mütecaviz vahşilerle faziletliler arasında tarafsız kalmak olamaz. İşte Ebu Leheb'in Kur'andaki takbihi, bu gibi hakikatlara ve hakkın ve insanlığın korunmasına bakar. *(Bak: 973/1.p.)*

EBU MANSUR-U MATÜRİDÎ ابو منصور ماتريدي : *(Bak: Matüridî)*

EBU YUSUF ابو يوسف : *(Bak: İmam-ı Ebu Yusuf)*

748- EBVAB-I SEMA ابوابِ سماء : Sema kapıları, gök kapıları. 78. surenin 18 ve 19. âyetlerinin tefsirinde deniliyor ki:

"O fasl günü o gündür ki, sura üfürülür. Yani sur üfürülünce siz ölüler uykudan uyanır gibi uyanır kalkarsınız da, (sure: 17, âyet: 71 mantukunca) her ümmet imamıyla çağrılarak derhal alay alay, ümmet ümmet, cemaat cemaat mahşere gelirsiniz ve o sırada sema açılmıştır. Nizam-ı âlem değişmiş; bugün kapalı, sağlam bir bina olan sema fethedilmiş; (sure: 69, âyet: 16 mazmununca) inşikak edip yer yer açılmıştır da hep kapılar olmuştur. Her tarafı kapılardan ibaret gibi küşad edilmiştir." (E.T.5539) *(Ehl-i Cehennem'in haşirden Cehennem'e gidişleri, bak: 3395.p.)*

7. sure 40. âyetinin tefsirinde de şu beyan var:

"Şüphe yok o kimselere ki, küfre düştüler ve bizim vazıh âyetlerimizi tekzib ettiler, onların birer âyet-i İlahiye olduğunu kabul etmediler ve onlara karşı tekebbürde bulundular, onlara imandan ve muktezasıyla amel etmekten kaçındılar. Onlar için gök kapıları açılmaz, onların duaları, amelleri kabul edilmez veya onların ruhları oralara yükselemez. Ve deve, iğnenin deliğine girinceye kadar; öyle büyük bir cisim, o kadar dar bir yere girinceye kadar, öyle mümkün olmayan bir hâdisenin vukuuna değin, yani hiçbir zaman Cennet'e giremiyeceklerdir. Onların Cennet'e girmeleri, böyle vukuu muhal bir şeye muallaktır, onlar ebediyyen Cehennem'de muazzeb olup duracaklardır." (Ömer Nasuhi Bilmen'in tefsirinden)

749- ECEL اجل : Her mahlukun ve canlının Allah tarafından takdir edilen ölüm vakti. Âhirete göç etmek. *İleride olacağı şüphesiz olan. *Allah'ın takdir ettiği ömür. *(Bak: Mevt)*

"Ecel: Bir nesne hakkında madrub ve mukadder olan müddete denir. Bu kelime Kur'an'da beş vecihle müsta'meldir:

1- İnsan hayatının sonu ki, mevt-i mukadderdir.

2- Muayyen vakit manasınadır.

3- Kâfirleri helâk etmek manasınadır.

4- İddet-i mutlakada kullanılır.

5- Azab ve ukubet manasındadır.

İntiha ve ecel, masdar olup gerilenmek ve teehhür demek olur. Aynı kökten gelen te'cil; bir muayyen vakte kadar müddet ve mühlet tayin etmek demektir." (Kamus Tercümesinden özet)

"Ecel, hem müddete hem de müntehasına ıtlak olunur." (E.T.)

750- Hayır ve şer işlenmesine göre, ecelin yani ecel-i muallakın değişmesi meselesine gelince: Bir âyette şöyle buyrulur:

"(71:4) يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ günahlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin.. وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى ve sizi müsemma bir ecele kadar te'hir etsin.

Keşşaf demiştir ki: Allah Teâla şöyle kaza buyurmuştur ki, meselâ: Nuh Kavmi iman ederlerse ömürleri bin senedir ve eğer küfr üzere giderlerse dokuzyüzün başında onları ihlak edecektir. Bu suretle onlara denilmiştir ki: İman edin ki, Allah sizi ecel-i müsemmaya kadar te'hir etsin. Yani tesmiye etmiş ve sizin için daha ilerisine gidemiyeceğiniz bir gaye olarak tayin buyurmuş olduğu vakte kadar bıraksın ki, o tam bin olan en uzun vakittir. Sonra da haber vermiş ki; o uzun gaye geldiği vakit, bu kısanın te'hir olunduğu gibi te'hir olunmaz. Razi de tefsirinde bunu aynen almıştır. Kazıyy ve Ebussuud ve Alusi dahi aynı manada yürümüş.." (E.T.5369-5373)

751- Diğer bir âyet de şöyle tefsir ediliyor: "İşte Allah o Hâliktır ki, insanları ibtidaen böyle bir çamurdan halk eyledi, (6:2) ثُمَّ قَضَى اَجَلاً sonra bir ecel kaza etti, takdir ü hükmedip bilfiil mevki-i icraya koydu. Her dünyaya geleni ölümüne kadar bir ecel ile te'cil eyledi ki, her eceli yetenin ölmekte olduğu zahir ve hepinizin malum ve meşhududur. Bundan başka وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ takdir ü tesmiye edilmiş bir ecel, bir ecel-i müsemma da onun indinde, onun huzurunda vardır." (E.T.1874)

752- "Hadis-i Şerif'te varid olmuştur ki: "Bazan belâ nazil oluyor, gelirken karşısına sadaka çıkar, geri çevirir." (81) Şu hadisin sırrı gösteriyor ki: Mukadderat, bazı şeraitle vukua gelirken geri kalır. Demek ehl-i keşfin muttali olduğu mukadderat mutlak olmadığını, belki bazı şeraitle mukayyed bulunduğunu ve o şeraitin vuku bulmamasıyla, o hâdise de vukua gelmiyor. Fakat o hâdise ecel-i muallak gibi, Levh-i Ezelî'nin bir nevi defteri hükmünde olan Levh-i Mahv İsbat'ta mukadder olarak yazılmıştır. Gayet nadir olarak Levh-i Ezelî'ye kadar keşif çıkar. Ekseri oraya çıkamıyor. İşte bu sırra binaen, geçen

81 Kenz-ül Ummal cild 6, sh:346, hadis no:15982. (Bak: 3186, 3187.p.lar)

ramazan-ı şerifte ve Kurban Bayramında ve daha başka vakitlerde istihraca binaen veya keşfiyat nev'inden verilen haberler, muallak oldukları şeraiti bulamadıkları için vukua gelmemişler ve haber verenleri tekzib etmiyorlar. Çünki mukadder imiş, fakat şartı gelmeden o da vukua gelmemiş." (L.103-104)

753- Levh-i Ezelî'deki ecel-i müsemma ile, iyi ve kötü şartlara göre değişen ecel-i muallak arasında zıddiyet yoktur. Çünki ecel-i müsemma, levh-i mahv ve isbat ve ecel-i muallakı; yani bütün ahval-i âlemi başı ve sonuyla ihata eder.

Meselâ şerler sebebiyle mukadder olup gelecek olan belayı kader esbabı dairesinde gönderirken, makbul bir sadaka ve hayırla karşılanırsa, Allah ya bu hükmünü geri alacak veya gönderecek. İşte bu iki şıkkın hangisi olacaksa, ilm-i İlahî ezelî olarak onu bilir ve Levh-i Ezelî'de mukadder bulunur. Bu husus sadece ecel için değildir. Bütün ahval-i kâinatı, nihaî durumlarıyla Levh-i Ezelî ihata etmiştir. Muallak mukadderat onun dışında değildir.

754- Ecel-i muallakın bir hikmeti: Şerlerden ictinab ettirmek ve cehd ü gayreti teşvikle sadaka ve hayra sevketmektir. Çünki kader liyakata göre muamele eder. O halde ihtiyar ile hayır ve şerrin hangisine meyledilecekse, kader ona göre hükmeder. Nasılki çekirdeğin içinde kaderce konulan manevî bir proğramı vardır. Çekirdek için esbab âlemi olan toprakta o manevî proğramı kuvveden fiile çıkarken müsait veya namüsait şartlar karşısında çürümek veya büyümek cihetinde çekirdeğin de ecel-i muallakı vardır diye teşbihen söylenebilir. Yani iyi şartlarda ecel-i fıtrîsine kadar büyüyüp hayatı devam edecek; aksi halde ise arızalara maruz kalacak veya çürüyüp gidecektir.

Öyle de insanın ef'al-i ihtiyariye âleminde, hakikat-ı diniyeye ve rıza-yı İlahiyeye muvafık veya namuvafık temayül ve harekâtı dahi, kader kaza ve ata kanunlarının hükümlerine ve neticelerine maruzdur. *(Bak: Kader)*

755- Hem ecel-i muallakın diğer bir hikmeti de, melaike ve ruhaniyat âlemine bakar. Zira beşerin hayır ve şerlerine karşı, Allah'ın cemal ve celal tecellilerini ve haşmet-i saltanatını temaşa eden meleklere bir mütalaagâh olup manevî mukadderat âleminde nezaret vazifelerini ifa ederler.

Demek günah ve kötülüklere karşı Allah tarafından gelmeğe hazırlanan musibetlerin, iyilik ve sevablı amelle mukabele edilip durdurulabileceği düşünülerek, günahlara tövbe etmeli, hayır ve iyiliklere devamlı gayret göster-

melidir. Hem bir haneyi belâlardan koruyan, içindeki masum ihtiyarlar olduğunu bildiren لَوْ لَا الشُّيُوخُ الرُّكَّعُ لَصُبَّ عَلَيْكُمْ الْبَلَاءُ صَبًّا [82] hadis-i şerifi de, iyilerin hürmetine merhamet-i İlahiye belâları durdurduğunu bildirmesi, meseleyi teyid ediyor. *(Bak: Sadaka)*

756- İşte en cüz'îden en küllîye kadar cereyan eden mukadderat, ilm-i İlahînin herşeyi ihata ettiğini isbat eder. "Hem umum zihayatın, ibham ünvanı altında bir kanun-u taayyüne bağlı olan ecelleri, ölümleri bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünki her taifenin, gerçi ferdlerin zahiren muayyen bir vakt-i eceli görünmüyor, fakat o taifenin iki had ortasında mahdud bir zamanda ecelleri muayyendir." (M.243)

Evet "ecellerin adem-i taayyününde saklanan faidelerin kesreti, ilm-i Bari'de onların muayyen olduğuna nurlu bir delildir. Eğer ecellerin vakti muayyen olmuş olsaydı, ilm-i Bari cihetinden onların adem-i tayyünü tevehhüm olunacaktı ki; o zaman o taayyün kanun-u fıtrîye (tabiîye) tefvizi ile tevehhüm edilecekti. Binaenaleyh ecellerin iki hadd-i muayyen ortasında taayyün etmemesiyle, vehmin hakkı yoktur ki, ilm-i Bari'de dahi adem-i taayyününü iddia etsin." (M.Nu.177) *(Ecelin mübhem olması, bak: 3037.p.)*

757- Ecel-i kaza ise, ecel-i müsemmanın fiile çıkıp kaza olmasıdır. Kur'anda (6:60) لِيُقْضَى اَجَلٌ âyeti ecel-i kazayı bildirir.

758- Ecel hakkında Kur'andan birkaç not:

-(Levh-i Ezelî'de) ecel takdim te'hir olunmaz: (7:34) (10:49) (15:5) (16:61) (23:43) (63:11)

-Semavat ve bütün içindeki ecramın birer ecel-i müsemması vardır: (13:2) (31:29) (35:13) (39:5) (46:3) (Semavatın ecel-i fıtrîsi, bak: 2015.p.)

-Allah mükelleflerin şerlerini, dünyada lihikmetin bir imtihan müddeti olarak bir ecel ile tehir eder: (10:11) (35:45)

Atıf notları:

-Her ümmetin bir eceli vardır, bak: 3907.p.

-Birr ü hayr ömrü artırır, bak: 3186.p.

---

82 K.H. hadis:2119

759- EDEB اد : Terbiye. Kavlen fiilen insanlara lütuf ile muamele etmek. Güzel ahlâk. Usluluk. Haya. *Ist. Sünnet-i Resul'e (A.S.M.) uygun hareket etmek. *Utanılacak şeylerden insanı koruyan meleke; kuvve-i rasiha-i nefsiye. *Edebiyat ve ondan bahseden ilim. *(Bak: Adâb)*

760- EDEBİYAT ادبيا : Düşünce, duygu veya herhangi bir hakikatı veya herhangi bir fikri yazı veya sözle, manzum veya nesir halinde güzel şekilde ifade sanatı. Bu sanatla uğraşan ilim kolu. *Edebiyata ait yazıları toplayan kitab. *(Bak: Belâgat, Beyan, Cevamiü-l Kelim, Cezalet, İlm-i Bedi', Kıraat, Lisan)*

760/1- Edebiyat, tesirli ve güzel ifade etmek sanatı olduğu için, evvela hak ve hakikat öğrenilmelidir. Zira hakikata âşina olmıyan, edebiyatla neyi anlatacaktır? Edebiyat netice değil, vesiledir. Hak ve faydalı yolda kullanılırsa iyi, bâtıl ve zararlı yolda kullanılırsa kötü olur. Evet

اَخْوَفُ مَا اَخَافُ عَلَى اُمَّتِى كُلُّ مُنَافِقٍ عَلِيمُ اللِّسَانِ [83]

Yani: Ümmetim hakkında ziyade korktuğum şeylerden biri de, cerbeze-i lisaniyesi olan herhangi bilgiç münafıktır, mealindeki hadis-i şerif edebiyatın şer ve şerirlerinden ümmeti ikaz eder. *(Sihir gibi tesirli beliğ sözler, bak: 3397, 3398.p.lar)*

Kur'an (6:112) âyetinde, batılı telkin eden insî ve cinnî şeytanların aldatıcı, yaldızlı ve parlak sözlerinin şerrinden ümmet ikaz edilir. *(Bak: 3932.p.)*

761- Ebedî ifadelerin de meşruiyet şartları vardır. Evet "lafızperestlik nasıl bir hastalıktır... öyle de; suretperestilk ve üslubperestlik ve teşbihperestlik ve hayalperestlik ve kafiyeperestlik şimdi filcümle, ileride ifrat ile tam bir hastalık ve manayı kendine feda edecek derecede bir maraz olacaktır. Hatta bir nükte-i zarafet için veya kafiyenin hatırı için, çok edib edebde edebsizlik etmeye şimdiden başlamışlardır. Evet lafza zinet verilmeli, fakat tabiat-ı mana istemek şartıyla... ve suret-i manaya haşmet vermeli, fakat mealin iznini almak şartıyla... ve üsluba parlaklık vermeli, fakat maksudun istidadı müsaid olmak şartıyla, ve teşbihe revnak vermeli, fakat matlubun münasebetini göze almak ve rızasını tahsil etmek şartıyla... ve hayale cevelan ve

[83] H. G.hadis: 6 ve K.H. hadis: 160

şa'şaa vermeli, fakat hakikatı incitmemek ve ağır gelmemek ve hakikata misal olmak ve hakikattan istimdad etmek şartıyla gerektir." (M.79)

Bir atıf notu:

-Bu zamanda irşad müdellel olmalı, bak: 1706.p.

762- "Kelâmın hayatlanması ve neşv ü neması; manaların tecessümüyle ve cemadata nefh-i ruh etmekle bir mükâleme ve mübahaseyi içlerine atmaktır. Şöyle : Deveran ile tabir olunan vücutta ve ademde iki şeyin mukarenetiyle biri ötekisine illet ve me'haz ve menşe' zannolunması olan itikad-ı örfi üzerine müesses olan mağlata-i vehmiye üstüne mebni olan kuvve-i hayalden neş'et eden sihr-i beyanıyla sehhar gibi cemadatı hayatlandırır, birbiriyle söyletir. İçlerine ya adaveti veya muhabbeti atar. Hem de manaları tecesüm ettirir, hayat verir, içinde hararet-i gariziyeyi derceder.

Eğer istersen gürültülü menzil ıtlakına şayeste olan bu beyte gir:

يُنَاجِينِى اْ خْلاَفُ مِنْتَحْتِ مَطْلِهِ وَتَخْتَصِمُ اْ مَالُ وَ الْيَأْسُفِىصَدْرِى

Yani: "Mumatala-i Hak perdesi altında hulf-ül va'd benimle konuşuyor. Der. Aldanma!... Onun için sinemde ümidlerim ye's ile kavgaya başladılar, o mütezelzil hane olan sadrımı harab ediyorlar." Göreceksin nasıl şair-i sâhir emel ve ye'si tecsim etmekle hayatlandırarak nemmam olan ihlafın fitnesiyle bir muharebe ve muhasamayı temsil eyledi. Güya sinematoğraf gibi bu beyt senin aklına rüya görünüyor. Evet bu sihr-i beyanî bir nevi tenvim eder." (Mu.79)

Bir atıf notu:

-Risale-i nur, manayı lafza feda etmemiştir, bak: 3065 ilâ 3068.p.lar

763- Aşağıda dercedilen ve bir derece manzum olan parçada:

l- Hüsün ve aşk,

2- Hamaset ve şehamet,

3- Tasvir-i hakikat olarak edebiyatın üç sahası bulunduğu ve her üçünün de müsbet ve menfi olarak ikiye ayrıldığı izah edilir.

Mecmua, roman, sinema, radyo ve televizyon gibi neşir vasıtaları, edebiyatın bu üç sahasının menfi kısmında çok büyük manevî tahribat yapabilir. Çünki aşağıda izah edilen ve üç sahada hükmeden menfi edebiyat, milli bünyeye ancak bu vasıtalarla ve bilhassa televizyonla yayılır.

İşte edebiyatın mezkûr üç menfi ciheti, televizyon gibi neşir vasıtalarıyla yayıldığı için, bu âletlerin şer'î hükmünü sonunda beyan eden yazı şöyle başlıyor:

764- "Kâmilîn insanların zevk-i maalîsini hoşnud eden bir halet, çocukça bir hevese, sefihçe bir tabiat sahibine hoş gelmez,

Onları eğlendirmez. Bu hikmete binaen, bir zevk-i süflî, sefih, hem nefsî ve şehvanî içinde tam beslenmiş, zevk-i ruhîyi bilmez.

Avrupa'dan tereşşuh etmiş şu hazır edebiyat romanvarî nazarla, Kur'anda olan letaif-i ulviyet, mezaya-yı haşmeti göremez, hem tadamaz.

Kendindeki miheki ona ayar edemez. Edebiyatta vardır üç meydan-ı cevelan; onlar içinde gezer, haricine çıkamaz:

Ya aşkla hüsündür, ya hamaset ve şehamet, ya tasvir-i hakikat. İşte yabani edebse hamaset noktasında hakperestliği etmez.

Belki zalim nev-i beşerin gaddarlıklarını alkışlamakla kuvvetperestlik hissini telkin eder. Hüsün ve aşk noktasında, aşk-ı hakiki bilmez.

Şehvet-engiz bir zevki nefislerde zerkeder. Tasvir-i hakikat maddesinde, kâinata sanat-ı İlahî suretinde bakmaz,

Bir sıbga-i Rahmanî suretinde göremez. Belki tabiat noktasında tutar, tasvir ediyor, hem ondan da çıkamaz.

Onun için telkini aşk-ı tabiat olur Maddeperestlik hissi, kalbde de yerleştirir, ondan ucuzca kendini kurtaramaz.

Yine ondan gelen, dalaletten neş'et eden ruhun ızdırabatına o edebsizlenmiş edeb (müsekkin hem münevvim); hakiki fayda vermez.

Tek bir ilacı bulmuş, o da romanlarıymış. Kitab gibi bir hayy-ı meyyit, sinema gibi bir müteharrik emvat! Meyyit hayat veremez.

Hem tiyatro gibi tenasühvari, mazi denilen geniş kabrin hortlakları gibi şu üç nevi romanlarıyla hiç de utanmaz.

Beşerin ağzına yalancı bir dil koymuş, hem insanın yüzüne fâsık bir göz takmış, dünyaya bir âlüfte fıstanını giydirmiş, hüsn-ü mücerred tanımaz.

Güneşi gösterirse, sarı saçlı güzel bir aktrisi karie ihtar eder. Zahiren der: "Sefahet fenadır, insanlara yakışmaz."

Netice-i muzırrayı gösterir. Halbuki sefahete öyle müşevvikane bir tasviri yapar ki, ağız suyu akıtır, akıl hâkim kalamaz.

İştihayı kabartır, hevesi tehyic eder, his daha söz dinlemez. Kur'andaki edebse hevayı karıştırmaz.

Hakperestlik hissi, hüsn-ü mücerred aşkı, cemalperestlik zevki, hakikatperestlik şevki verir; hem de aldatmaz.

Kâinata tabiat cihetinde bakmıyor; belki bir sanat-ı İlahî, bir sıbga-i Rahmanî noktasında bahseder, akılları şaşırtmaz.

Marifet-i Sani'in nurunu telkin eder. Herşeyde âyetini gösterir. Her ikisi rikkatli birer hüzün de veriyor, fakat birbirine benzemez.

765- Avrupazade edebse fakd-ül ahbabdan, sahibsizlikten neş'et eden gamlı bir hüznü veriyor, ulvi hüznü veremez.

Zira sağır tabiat, hem de bir kör kuvvetten mülhemane aldığı bir hiss-i hüzn-ü gamdar. Âlemi bir vahşetzar tanır, başka çeşit göstermez.

O surette gösterir, hem de mahzunu tutar, sahibsiz de olarak yabaniler içinde koyar, hiçbir ümid bırakmaz.

Kendine verdiği şu hissî heyecanla git gide ilhada kadar gider, ta'tile kadar yol verir, dönmesi müşkil olur, belki daha dönemez.

Kur'anın edebi ise: öyle bir hüznü verir ki, âşıkane hüzündür, yetimane değildir. Firak-ul ahbabdan gelir, fakd-ül ahbabdan gelmez.

Kâinatta nazarı, kör tabiat yerine şuurlu, hem rahmetli bir sanat-ı ilahî onun medar-ı bahsi, tabiattan bahsetmez.

Kör kuvvetin yerine inayetli, hikmetli bir kudret-i İlahî ona medar-ı beyan. Onun için kâinat, vahşetzar suret giymez.

Belki muhatab-ı mahzunun nazarında oluyor bir cemiyet-i ahbab. Her tarafta tecavüb, her canibde tehabbüb; ona sıkıntı vermez.

Her köşede istinas, o cemiyet içinde mahzunu vaz'ediyor bir hüzn-ü müştakane, bir hiss-i ulvi verir, gamlı bir hüznü vermez.

İkisi birer şevki de verir: O yabanî edebin verdiği bir şevk ile nefis düşer heyecana, heves olur münbasit; ruha ferah veremez.

766- Kur'anın şevki ise: Ruh düşer heyecana, şevk-i maâlî verir. İşte bu sırra binaen, Şeriat-ı Ahmediyye (A.S.M.) lehviyatı istemez.

Bazı âlat-ı lehvi tahrim edip, bir kısmı helal diye izin verip... Demek hüzn-ü Kur'anî veya şevk-i Tenzilî veren âlet, zarar vermez.

Eğer hüzn-ü yetimî veya şevk-i nefsanî verse, âlet haramdır. Değişir eşhasa göre, herkes birbirine benzemez." (S.736-738)

İşte burada umumi bir ifade ile (âlat-ı lehvin tahrimi) yani günah ve sefahete âlet edilen cihazların haramiyeti beyan ediliyor.

767- EDİLLE-İ ERBAA ادلّه ءِ اربعه : (Edille-i şer'iye) Fık: Fıkih ilminin istinad ettiği deliller; Kitab (yani Kur'an-ı Kerim'deki deliller) Sünnet, İcma-i Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha. (Usul-ü erbaa ve edille-i asliye tabirleri de aynı manada kullanılır.) *(Bak: Naklî Delil)*

768- EDİLLE-İ TALİYE ادلّه ءِ تعليه : Huk: Örf, âdet, teamül, istishab, asıl ve amel, maslahat-ı mürsele, kaide-i külliye, âsar-ı sahabe ve âsar-ı kibar-ı tabiîn gibi deliller.

769- EDVAR-I HAMSE ادوارِ خمسه : Beş devir. Beşeriyetin içtimaî ve iktisadî hayatındaki beş devir.

"Ehl-i dünyanın ve maddî tarihin nazarıyla nev'-i beşerin hayat-ı içtimaiyesi noktasından bakılsa görülüyor ki; hayat-ı içtimaiye-i siyasiye itibariyle beşer birkaç devri geçirmiş.

Birinci devri: Vahşet ve bedevilik devri.

İkinci devri: Memlukiyet devri.

Üçüncü devri: Esir devri.

Dördüncüsü: Ecir devri.

Beşincisi: Malikiyet ve serbestiyet devridir.

Vahşet devri dinlerle, hükümetlerle tebdil edilmiş, nim-medeniyet devri açılmış. Fakat nev-i beşerin zekileri ve kavileri insanların bir kısmını abd ve memlûk ittihaz edip hayvan derecesine indirmişler. Sonra bu memlûkler dahi bir intibaha düşüp gayrete gelerek o devri, esir devrine çevirmişler. Yani memlûkiyetten kurtulup fakat (el-hükmü lilgalib) olan zalim düstur ile yine

insanların kavileri zaiflerine esir muamelesi yapmışlar. Sonra İhtilal-i Kebir gibi çok inkılablarla o devri de ecir devrine inkılab etmiş. Yani zenginler olan havass tabakası, avamı ve fukarayı ücret mukabilinde hizmetkâr ittihaz etmesi; yani sermaye sahibleri, ehl-i sa'yi ve ameli, küçük bir ücrete mukabil istihdam etmeleridir. Bu devirde, su-i istimalat o dereceye vardı ki, bir sermayedar kendi yerinde oturup bankalar vasıtasıyla bir günde bir milyon kazandığı halde, bir biçare amele sabahtan akşama kadar taht-el arz madenlerde çalışıp kut-u layemut derecesinde on kuruşluk bir ücret kazanıyor. Şu hal müdhiş bir kin, bir iğbirar verdi ki; avam tabakası havassa ilan-ı isyan etti. Şu asrın tabiriyle sosyalistlik, bolşeviklik suretinde evvel Rusya'yı zir ü zeber edip, geçen harb-i umumiden istifade ederek her yerde kök saldılar. Şu bolşevizmin perdesi altındaki kıyam-ı avam, havassa karşı bir kin ve bir tezyif fikrini verdiğinden büyüklere ve havassa aid medar-ı şeref her şeyi kırmak için bir cesaret vermiş." (Osmanlıca Mektubat, sh: 581 Müellifi: Bediüzzaman Said Nursî) T.T. 5. cild 1050. hadis, yukarıda zikredilen malikiyet devrine işaret olabilir.)

770- "Beşer esirliği parçaladığı gibi ecirliği de parçalayacaktır:

Bir rü'yada demiştim: Devletler milletlerin hafif muharebesi; tabakat-ı beşerin şedid olan harbine terk-i mevki ediyor.

Zira beşer, edvarda esirlik istemedi, kanıyla parçaladı. Şimdi ecir olmuştur; onun yükünü çeker, onu da parçalıyor.

Beşerin başı ihtiyar; edvar-ı hamsesi var. Vahşet ve bedeviyet, memlûkiyet, esaret, şimdi dahi ecirdir, başlamıştır geçiyor." (S.709)

770/1- EFLATUN افلاتون : (Platon) (M.Ö. 427-347) Aristo'nun üstadı, Sokrat'ın talebesi, eski Yunan filozofudur.

Eflatun, şu görünen ve gelip geçici olan âlemden başka ezelî ve ebedî bir başka âlemin varlığını kabul eder. Bu âleme "ideler" âlemi adını verir. Ruh da bu âlemden gelmiş ve oraya dönecektir, der. Ona göre ideler âlemi hislerimizle değil, akıl yoluyla bilinebilir. Semavî bir dinden haberdar olduğuna dair, eserlerinde bir bilgi görülmemekle beraber felsefi görüşüne göre bir nevi vahdaniyete inanır ve ruhun ebedîliğini de kabul eder.

Putperest bir cemiyet içinde yaşamasına rağmen zamanındaki inkârcı filozoflardan sofestailere karşı ahlâkı ve insaniyeti müdafaa etmiştir. Onun

fikirleri daha sonra bazı İslâm ve Hristiyan mütefekkirlerine müessir olmuş, maddeciliğe karşı "idealizm" denen manevîyatçı felsefeye kaynak teşkil etmiştir. Bununla beraber kendisinden önceki ve zamanındaki filozoflar gibi, yoktan var etme fikrine henüz sahib bulunmayıp uluhiyet sıfatlarında da hataya düşmüştür. *(Bak: 936.p.)*

771- EGOİZM اغوئيزم : Bencillik. Kendi menfaatını ön plana alma. Her iş ve davranışta kendini düşünme. Bencillik, hem ahlâk, hem de dinde reddedilen kötü bir huydur. Bencillikten kurtulmanın çaresi, İslâm terbiyesidir. *(Bak: Enaniyet)*

772- EGOSANTRİZM اغوسانتريزم : (Fr. psk.) Benmerkezcilik. Zihnî gelişmenin ilk çocukluk safhası. Bebek büyüyüp kendi varlığı ile başka varlıkları ayırmaya başladığı zamanlarda kendine has bir düşünce tarzı ile düşünür. Sanki dünyada en önemli varlık kendisi, herşey onun emrine ve isteğine hazır olmalı. Annesi, babası, diğer insanlar ve eşya, isteği gibi kendisine davranmazsa ağlamaya başlar. Herşeyin merkezi olduğu hissini taşır.

İnançsız insanlar, bu çocuktan farklı mı düşünüyor? Her varlık kendi nefsine maliktir, kendisi için çalışır, kendi zevki için çabalar, gayesi yaşamak ve varlığını devam ettirmektir diyen ve benliklerini dünyanın merkezi yapan, kendilerini firavun gibi ilah sanan bu insanlar, egosantrik düşünüşten daha aşağı seviyede değiller mi? *(Bak: Menfaatperest)*

Kur'an dünya milletleri içinde Yahudilerin ekserisinin, menfaat ve dünyaperestlikte en aşırı derecede olduklarını tekraren kaydeder. *(Bak: Yahudi)*

773- EHADİYET أحدية : (Ahadiyet) Allah'ın (C.C.) her bir şeyde kendine ait birlik tecellisi. "Kâinatın hey'et-i mecmuasında tezahür eden haşmet-i rububiyet, vahdaniyet-i İlahiyeyi isbat edip gösterdiği gibi; zihayatların cüz'iyatlarına mukannen erzaklarını veren ni'met-i Rabbaniye dahi, ehadiyet-i İlahiyeyi isbat edip gösterir. Vahidiyet ise, bütün o mevcudat birinindir ve birine bakar ve birinin icadıdır demektir. Ehadiyet ise; herbir şeyde, Hâlik-ı Külli Şey'in ekser esması tecelli ediyor demektir. Meselâ: Güneş'in ziyası,

bütün zeminin yüzünü ihata ettiği haysiyetiyle, vahidiyet misalini gösterir. Ve herbir şeffaf cüz'de ve su katrelerinde, Güneş'in ziyası ve harareti ve ziyasındaki yedi rengi ve bir nevi gölgesi bulunması, ehadiyet misalini gösterir. Ve herbir şeyde hususan zihayatta ve bilhassa herbir insanda; o Sani'in ekser esması onda tecelli ettiği cihetle, ehadiyeti gösterir." (M.234)

774- "Evet nasılki güneş, ziyasıyla umum zemini ışıklandırıp vahidiyete bir misal olduğu gibi, ayine gibi mukabilindeki her şeffaf şeyde timsali ve aksi ve yedi renkli ziyasıyla ve zatının suretiyle bulunup ehadiyete dahi bir misal teşkil eder. Eğer güneşin ilmi ve kudreti ve ihtiyarı olsa idi ve cam parçalarının ve içinde güneşcikler görünen katrelerin ve kabarcıkların kabiliyetleri bulunsa idi; irade-i İlahiyenin kanunuyla herbirisinde ve yanında timsaliyle ve sıfatlarıyla tam bir güneş bulunup, sair yerlerde bulunması onun tasarrufatına hiç noksan vermiyerek kudret-i Rabbaniyenin emriyle, te'siriyle, hükmüyle pek büyük zuhurata sebeb olarak, ehadiyetteki fevkalâde kolaylık ve sühuleti gösterir. Aynen öyle de; Sani-i Zülcelal, vahidiyet itibariyle bütün eşyayı ihata eden ilim ve iradesi ve kudretiyle bakar ve hazır ve nazır olduğu gibi, ehadiyet cihetiyle ve tecellisiyle herşeyin, hususan zihayatın yanında isimleri ve sıfatlarıyla bulunur ki; kolayca, bir anda sineği kartal sisteminde, bir insanı küçük bir kâinat sisteminde icad eder. Ve zihayatı öyle mu'cizatlı bir şekilde yaratır ki; eğer bütün esbab toplansa, bir bülbülü, bir sineği yapamazlar. Ve bir bülbülü yaratan, bütün kuşları yaratan olabilir ve bir insanı halk eden, ancak kâinatı icad eden zattır." (Ş.662) *(Ehadiyete bir misal, bak: 2989.p.)*

774/1- "İnsanın nasıl ruhu bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki; bütün azasını ve eczasını birbirine yardım ettirir. Yani, irade-i İlahiye cilvesi olan evamir-i tekviniye ve o emirden vücud-u haricî giydirilmiş bir kanun-u emrî ve latife-i Rabbaniye olan ruh, onların idaresinde onların manevî seslerini hissetmesinde ve hâcatlarını görmesinde birbirine mani olmaz, ruhu şaşırtmaz. Ruha nisbeten uzak yakın bir hükmünde. Birbirine perde olmaz. İsterse, çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse bedenin her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hatta çok nuraniyet kesb etmiş ise, herbir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir.

Öyle de: وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ اَ عْلٰى Cenab-ı Hakk'ın, madem onun bir kanun-u emri olan ruh, küçük bir âlem olan insan cisminde ve azasında bu vaziyeti gösteriyor. Elbette âlem-i ekber olan kâinatta o Zat-ı Vacib-ül Vücud'un irade-i külliyesine ve kudret-i mutlakasına hadsiz fiiller, hadsiz sadalar, had-

siz dualar, hadsiz işler, hiçbir cihette ona ağır gelmez, birbirine mani olmaz, o Hâlik-ı Zülcelal'i meşgul etmez, şaşırtmaz, bütününü birden görür, bütün sesleri birden işitir. Yakın uzak birdir. İsterse, bütününü birinin imdadına gönderir. Her şey ile her şeyi görebilir, seslerini işitebilir ve her şey ile herşey'i bilir ve hakeza..." (S.687) *(Bak: Temessül)*

Bu misallerin dürbünü ile icad-ı eşyadaki sühuletin bir sırrı kolayca anlaşılır.

EHL-İ BEYT اهلِ بيت : *(Bak: Âl-i Beyt)*

775- EHL-İ KİTAB اهلِ كتا : Allah'ın gönderdiği kitablara inananlar. Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler gibi... Fakat ekseriyetle ve bilhassa Kur'anda "ehl-i kitab" ifadesiyle Yahudi ve Hristiyanlar kasdedilir. *(Bak: Avrupalılaşmak, İsevilik, Yahudilik)*

Ehl-i kitab iki kısım olarak mütalaa edilmeli:

Birincisi, Kur'andan önce gelmiş olan semavi kitabların ders verdiği hak ve tevhid dinine bağlı olanlar. Bu itikadı halen muhafaza edenlerin, İslâmiyet'i de kabul etmeleri gerekir. Zira onların bağlı oldukları semavi kitablar, Peygamberimiz'i (A.S.M.) müjdeledikleri gibi, onların tabi oldukları peygamberlerin sahib bulundukları peygamberlik hususiyetleri, en mükemmel şekilde Peygamberimizde de vardır.

İkincisi, ehl-i kitabın bağlı oldukları kitabların tahrifinden sonra bu muharref kitablara bağlı kalarak batıl itikadlara sahib olanlardır. Bunların da, tahrif edilmemiş ve edilemiyecek olan Kur'anın verdiği tevhid dersiyle itikadlarını tashih etmeleri ve İslâmiyet'e hak din olarak inanmaları gerekiyor.

776- Kur'anda ehl-i kitab hakkında çok Âyetler vardır. Ezcümle bir âyet-i kerime şöyledir:

قُلْ يَااَهْلَ الْكِتَا ِ تَعَلَوْا اِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَ ّ نَعْبُدَ
اِ ّ اللّٰه وَ َ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَ َ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا
مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ (3:64)

"De ki: ey ehl-i kitab! Sizinle bizim aramızda müsavi bir kelimeye gelin.

Şöyle ki: Allah'tan başkasına değil yalnız Allah'a ibadet edip bağlanalım. O'na hiçbir şeyi şerik yapmıyalım. Ve ba'zımız ba'zımızı; rab ittihaz etmesin. Eğer bundan yüz çevirirlerse şöyle deyin: Şahid olun ki biz hakikaten müslimiz (müsalematkârız.)"

Burada muhtelif vicdanların, muhtelif milletlerin, muhtelif dinlerin, muhtelif kitabların bir vicdan-ı esasîde, bir kelime-i hakta nasıl tevhid olunabilecekleri, İslâmın âlem-i beşeriyette ne kadar vasi', ne kadar vazıh, ne kadar müstakim bir tarik-i hidayet, bir kanun-u hürriyet ta'lim eylemiş bulunduğu ve artık bunun Arab ve Aceme inhisarı olmadığı tamamen gösterilmiştir. ...Bütün hürriyet ve müsavat davasının esası bu bir kelimede, bir vicdanda toplanır..

İşte hürriyet ile müsavat davasının bütün miftah-ı halli buradadır. Birbirimizi rab, mevla, hâkim-i mutlak tanımayalım, bütün harekâtımızı bir Hakk'ın emriyle ve Allah'ın rızasıyla ölçelim. Allah'ı bırakıp da onun madununda ve hakkın hilafında bir tabi'iyet misakımız olmasın.

...Asıl misak ve asıl vicdan bir Allah'ın emrine itaat olunca her ihtilaf mülahaza-ı hak ve kanun-u hak ile hallolunur. Ve hiç bir kimsenin arzu-yu mücerredi hâkim olmaz. Binaenaleyh İsa'yı da rab tanımayalım. Onu da Allah'ın bir kulu ve Resulü tanıyalım, kezalik papalar, krallar, rüesa hep böyle, her birine Allah'a itaatleri ve hakkı taharrileri nokta-i nazarından bakalım.

Vaki' olan bir suale karşı Resulullah ehl-i kitabdan iman edenlere "Siz hani papaların ve sairenin sözlerine, mücerred onların sözleri olduğu için, itaat etmez mi idiniz? İşte o, onları rab ittihaz etmektir" buyurmuştu." (E.T.1131)

Kur'an (9:31) âyetinde Yahudiler hahamlarını, İsevîler rahiblerini ve İsa'yı (A.S.) erbab (rablar) edindikleri bildirilir.

777- Kur'anda ehl-i kitabdan sarahatla bahseden âyetler olduğu gibi işaretle bahseden âyetler de vardır. Meselâ:

"(2:4) وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ Bu gibi sıfatlarda bir teşvik vardır. Ve o teşvikten sami'leri imtisale sevk eden emirler ve nehiyler doğuyor. Bu cümlenin makabliyle nazmına dair "dört letaif" vardır.

l- Bu cümlenin makabline atfı, medlûlün delile olan bir atfıdır. Şöyle ki: Ey insanlar! Kur'ana iman ettiğiniz gibi, kütüb-ü sabıkaya da iman ediniz. Çünkü Kur'an, onların sıdkına delil ve şahiddir.

2- Yahut o atf, delilin medlûle olan atfıdır. Şöyle ki: Ey ehl-i kitab! Geçmiş olan enbiya ve kitablara iman ettiğiniz gibi, Hazret-i Muhammed (A.S.M.) ile Kur'ana da iman ediniz! Zira onlar Hazret-i Muhammed'in (A.S.M.) gelmesini tebşir ettikleri gibi, onların ve kitaplarının sıdkına olan deliller, hakikatıyla, ruhuyla Kur'anda ve Hazret-i Muhammed'de (A.S.M.) bulunmuştur. Öyle ise, Kur'an Allah'ın kelâmı ve Hazret-i Muhammed (A.S.M.) de resulü olduğunu tarik-i ûla ile kabul ediniz ve etmelisiniz.

3- Zaman-ı Saadet'te Kur'andan neş'et eden İslâmiyet, sanki bir şeceredir. Kökü zaman-ı Saadette sabit olmakla, damarları o zamanın ab-ı hayat menba'ların-dan kuvvet ve hayat alarak her tarafa intişar ettikleri gibi, dal ve budakları da istikbal semasına kadar uzanarak âlem-i beşere maddî ve manevî semereleri yetiş-tiriyor. Evet İslâmiyet mazi ve istikbali kanatları altına almış, gölgelendirerek, istirahat-ı umumiyeyi te'min ediyor.

4- Kur'an-ı Kerim, o cümlede ehl-i kitabı imana teşvik etmekle onlara bir ünsiyet, bir sühulet gösteriyor. Şöyle ki:

778- Ey ehl-i kitab! İslâmiyet'i kabul etmekte size bir meşakkat yoktur. Size ağır gelmesin! Zira size bütün bütün dininizi terketmenizi emretmiyor. Ancak itikadatı-nızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz; diye teklifte bulunuyor. Zira Kur'an, bütün kütüb-ü salifenin güzelliklerini ve eski şeriatlarının kavaid-i esasiyelerini cem'etmiş olduğundan, usulde muaddil ve mükemmildir. Yani ta'dil ve tekmil edicidir. Yalnız, zaman ve mekânın tagayyür etmesi tesiriyle tahavvül ve tebeddüle maruz olan füruat kısmında müessistir. Bunda aklî ve mantıkî olmayan bir cihet yoktur. Evet mevasim-i erbaada giyecek, yiyecek ve sair ilaçların tebeddülüne lüzum ve ihtiyaç hasıl olduğu gibi, bir şahsın yaşayış devrelerinde, talim ve terbiye keyfiyeti tebeddül eder. Kezalik, hikmet ve maslahatın iktizası üzerine, ömr-ü beşerin mertebelerine göre ahkâm-ı fer'iyede tebeddül vardır. Çünki fer'î hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre mazarrat olur. Veya bir ilaç, bir şahsa deva iken, şahs-ı âhire da' olur. Bu sırdandır ki, Kur'an fer'î hükümlerden bir kısmını nesh etmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir." (İ.İ.49-50) (Bu paragrafta izah edilen hususa, yani edyan-ı semaviyede sabit ve müşterek olan esasat-ı diniyeye Kur'an (5:68) âyeti işaret eder.) Bir rivayette de: "Peygamberlerin dinleri (esasatta) birdir." deniliyor. (R.E. 191) *(Bak: 831.p.)*

Bir atıf notu:

-Mazlum hristiyanların necatı mes'elesi, bak: 2166.p.

778/1- Kur'an (3:3) âyetinin tefsirinde "Geçmiş semavi şeriatlar, bizim de şeriatımızdır" kaidesi şöyle izah ediliyor:

"Kur'an kütüb-ü salifenin iman ve tevhid-i İlahîye da'vet ve adl ü ihsanı âmir, enbiya ve ümem-i maziyenin kısas u ahbarı ve ümem ü a'sarın ihtilafiyle değişmi-yecek olan ahkâm-ı sabite gibi esasat-ı muhkemelerini takviye ve tevsi' ederek, yeni baştan mevki-i icraya koymuş ve hikmet-i teşri' muktezasınca ezmine ve emkinenin ve ümem-i mükellefenin hususiyetlerine ve hakk u hayır nokta-i nazarından mesalih-i lâikalarına müteallik ahkâm ve şerayi-i fer'iyyelerini ta'dil ü tecdid ederek din-i hakkı cemi-i ezman ve emkinede ve bilcümle ümem ü akvamda cereyanını te'min edecek şamil bir ilm-i teşri' dahi ta'lim eylemiş ve bu suretle kütüb-ü İlahiyyeyi mukaddemden muahhara mütevaliyen yekdiğerinin tasdik u tenfizinden geçirerek bil'ıstıfa hepsinin sıdk-ı esaslarını bihakkın uhde-i zamanına almış bulunduğundan, kütüb ve şerai-i salifeden hiç biri şehadet-i Kur'an ile tasdik edilmedikçe ne nübüvvetlerinde, ne delaletlerinde hakk olarak tasdik edilemez.

Ya'ni kurun-u salifede enbiya-i salifeye verilmiş olan İlahî fermanların temyizen merci-i tasdiki Hatem-ül Enbiya ve kanun-u tasdiki muhkemat-ı Kur'andır. Bu ma'na Usul-i Fıkıh'ta şu kaide-i teşri' ile ifade olunur: "Bizden evvelkilerin şeriatları bizim de şeriatımızdır. Fakat Allah ve Resulü tarafından tasdikan nakledilmek şartıyla." (E.T.1021)

778/2- Diğer bir âyette de şöyle buyruluyor:

"(4:26) يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ Allah'ın bu teşri'attan muradı size helâl ve haramı farkettirip açıkça anlatmak وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ve sizi sizden evvelkilerin sünnetlerine ya'ni sülûk edip ni'met ü saadete erdikleri yollara hidayet ve delâlet etmek وَيَتُو عَلَيْكُمْ ve devr-i cahiliyyede sizden nazarını, rahmetini çekmiş iken, sizi İslâm ile böyle tarik-ı salâha irca' edip günahlarınızdan tevbe ettirerek üzerinize rahmet ve in'amını tevali ettirmektir. Bu beyan olunan hill ü hurmet ahkâmı büsbütün yeni teşri' olunmuş ve hiç tecrübe edilmemiş bir yol değil. Esasen mukteza-yı hilkat ve fıtrat olup sizden mukaddem olanların ni'met ü saadete ermelerine sebeb olmuş mücerreb ve sâlim yollardır.

İşbu وَ يَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ nass-ı celîli, şerayi-i mütekaddimeden ba'zı ahkâmın takririne delâlet ettiği cihetle İlm-i Usûl'deki

شرايع من قبلنا شريعة لنا اذا قصها الله و رسله kaidesini tansis etmiş olduğunda şüphe yoktur. Ve yine şübhe yok ki burada bu takrir berveçh-i bâlâ vahiy ve beyan-ı İlâhî ile olmuştur. Bununla beraber biz şunda da iştibah etmiyoruz ki burada vahy ile takrirden başka alel'husus devr-i nübüvvetten sonrası için istinbat-ı ilel-i ahkâmda tecrübenin de bir ehemmiyyet-i azîmesi bulunduğuna işaret-i mahsusa vardır. Her halde ictihadat-ı teşri'iyyede yalnız delâlet-i elfaz ile iktifa edilmeyip tecrübe ile hayatın cereyan-ı haricî ve hikemîsi dahi nazar-ı i'tibarda tutulmak lâzım gelecektir. فاعتبروا يا اولي ا لبا emrinde bu nokta pek mühim bir mevki' işgal etmiştir. Şu şart ile ki her hususta olduğu gibi bunda da şehvetten ve teşehhiden iyice ihtiraz etmek ve hâdisata kasd-ı şehvetle bakmamak bir şart olduğu da şimdi anlaşılacaktır.

778/3- وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَتُو َ عَلَيْكُمْ (4:27) o Gafur-ı Rahîm ve Alîm-i Hakîm olan Allah, sizin tevbe ve salâhınızı görüp üzerinizden daima nazar-ı rahmetle bakmak ve mes'ud etmek istiyor.

وَ يُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَا ِ اُنْ تَمِيلُوا مَيْلاً عَظِيمًا

O şehevat arkasında koşup keyflerine tabi' olanlar da büyük bir inhiraf ile tarik-ı haktan sapmanızı, kendilerine uyup haram-helâl tanımıyarak fenalık yollarında dolaşmanızı ve uçurumlara sürüklenmenizi istiyorlar. Binaenaleyh siz böyle fâcir-lerin arzularına tabi' olmayınız. *(Bak: 1524.p.)* İctihadatınızda ef'al ü harekâtınızda şehvete değil hikmete ve beyanat-ı İlâhiyyeye ve önünüzde bulunan erbab-ı rüşdün siyretlerine tebaiyyet ediniz ve ilm-i teşri'-i İslâmîde pek büyük bir esas olan şu âyete bakınız:

يُرِيدُ اللّٰهُ اُنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ اْ ِنْسَانُ ضَعِيفًا (4:28) Allah Tealâ sizden ağır teklifleri kaldırıp mes'uliyyetinizi tahfif etmek ister. Zira insan zaîf olarak halkedilmiştir. Binaenaleyh, bab-ı teşri'de şehvete tabi' olmak caiz olmadığı gibi şiddet ü tazyik de caiz değildir.

Burada رَبَّنَا وَ َ تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَي الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا dualarının bir eser-i icabeti vardır ki,

وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْ ٔ غْلاَلَ الَّتِى كَانَتْ عَلَيْهِمْ (7:157)

يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ َ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ (2:185)

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ (22:78) âyetleri, kezalik

جئتكم با لحنيفية السهلة السمحة hadis-i Nebevîsi hep bu düstur-u yüsr ve tahfifi nâtıktırlar." (E.T.1334-1336) *(Bak: Ruhsat)*

779- İkinci meşrutiyetin ilan edildiği devrede, Şark bölgesinde, ehl-i kitab hakkında sorulan suallere Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği cevaplardan birkaçı:

"**Sual:** Yahudi ve Nasara ile muhabbetten Kur'anda nehy vardır:

تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اَوْلِيَاءَ َ (5:51) Bununla beraber nasıl dost olunuz dersiniz?

Cevab: Evvela: Delil kat'iyy-ül metin olduğu gibi, kat'iyy-üd delalet olmak gerektir. Halbuki te'vil ve ihtimalin mecali vardır. Zira nehy-i Kur'anî âmm değildir, mutlaktır. Mutlak ise, takyid olunabilir. Zaman bir büyük müfessirdir; kaydını izhar etse, itiraz olunmaz. Hem de hüküm müştak üzerine olsa; me'haz-ı iştikakı, illet-i hüküm gösterir. Demek bu nehy, Yahudi ve Nasara ile yahudiyet ve nasraniyet olan ayineleri hasebiyledir. Hem de bir adam zatı için sevilmez. Belki muhabbet, sıfat veya san'atı içindir. Öyle ise herbir müslümanın herbir sıfatı müslüman olması lâzım olmadığı gibi, herbir kâfirin dahi bütün sıfat ve san'atları kâfir olmak lâzım gelmez. Binaenaleyh, müslüman olan bir sıfatı veya bir san'atı, istihsan etmekle iktibas etmek neden caiz olmasın? Ehl-i kitabdan bir haremin olsa elbette seveceksin. Saniyen: Zaman-ı Saadette bir inkılab-ı azîm-i dinî vücuda geldi. Bütün ezhanı nokta-i dine çevirdiğinden, bütün muhabbet ve adaveti o noktada toplayıp muhabbet ve adavet ederlerdi. Onun için gayr-ı müslimlere olan muhabbetten nifak kokusu geliyordu. Lakin, şimdi âlemdeki bir inkılab-ı azîm-i medenî ve dünyevîdir. Bütün ezhanı zabt ve bütün ukûlü meşgul eden nokta-i medeniyet, terakki ve dünyadır. Zaten onların ekserisi, dinlerine o kadar mukayyed değildirler. Binaenaleyh, onlarla dost olmamız, medeniyet ve terakkilerini istihsan ile iktibas etmektir. Ve her saadet-i dünyeviyenin esası olan asayişi muhafazadır. İşte şu dostluk, kat'iyyen nehy-i Kur'anîde dâhil değildir." (Mün.31)

Birkaç atıf notu:

-Gayr-ı müslime muhabbet mes'elesi, bak: 2560.p.da âyet notu.

-Mütecaviz olmayan düşmanla zahiren dostluk, bak: 2541, 2543.p.sonu

-Gayr-ı müslimlerle müsavat mes'elesi, bak: 1408.p.

780- "Sual: Bir kısım Jön Türk der: "Demeyiniz Hristiyanlara hey kâfir. Zira ehl-i kitabdırlar." Neden kâfir olana kâfir demiyeceğiz?

Cevab: Kör adama, hey kör demediğiniz gibi... Çünki eziyettir. Eziyetten nehy var: مَنْ اٰذَى ذِمِّيًّا ilh...

Saniyen: Kâfirin iki manası vardır: Birisi ve en mütebadiri dinsiz ve münkir-i Sani' demektir. Şu mana ile, ehl-i kitaba ıtlak etmeğe hakkımız yoktur. İkincisi: Peygamberimizi ve İslâmiyeti münkir demektir. Şu mana ile onlara ıtlak etmek hakkımızdır. Onlar dahi razıdırlar. Lakin örfen evvelki mananın tebadüründen, bir kelime-i tahkir ve eziyet olmuştur.

Hem de daire-i itikadı, daire-i muamelata karıştırmağa mecburiyet yoktur. Kabildir, o kısım Jön Türklerin muradı bu olsun." (Mün.33)

781- "Sual: Gayr-ı müslimin askerliği nasıl caiz olur?

Cevab: Dört vecihle:

Evvela: Askerlik kavga içindir. Dünkü gün siz o dehşetli ayı ile boğuştuğunuz vakit karılar, çingeneler, çocuklar, itler size yardım ettiklerinden size ayıp mı oldu?

Saniyen: Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın, Arab müşriklerinden muahid ve halifleri vardı. Beraber kavgaya giderlerdi. Bunlar ise, ehl-i kitabdır. Orduda toplu olmayıp müteferrik olduklarından, bizdeki ekseriyet ve kuvvet-i hissiyat, mazarrat-ı mütevehhimeye karşı sed çeker.

Salisen: Düvel-i İslâmiyede velev nadiren olsun gayr-ı müslim, askerlikte istihdam olunmuştur. Yeniçeri ocağı buna şahiddir." (Mün.36)

Kur'an (2:75) âyeti, ehl-i kitab milletleri arasında Yahudilerin, din-i hakkı kabul etmeleri ihtimalinden en uzak olmalarından başka, onlardan bir grubun dahi, daima Kelâmullah'ı tahrif eden ehl-i nifak olduklarını beyan eder.

782- Ehl-i kitabın evsafı ve müslümanlara meveddet ve adavetçe vaziyetleri Kur'an-ı Kerim'de zikredilmiştir. Ezcümle:

"Gerek لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا (5:82)" Yehud ve Nasara ehl-i kitab, gerekse bunların gayrı alelumum kâfir olan nâs içinde mü'minlere adavetçe en şiddetlisini, kasem olsun ki, Yahudiler ve müşrikleri bulacaksın. –Ehl-i imana şiddet-i adavet nokta-i nazarından Yahudileri müşriklerin de önünde göreceksin.–

Demek ki bunlar imandan uzaktırlar, kesîr-i fâsikûn, bunlarda daha ziyadedir. Çünki bunların dünyaya hırsı hepsinden çoktur.

وَ لَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَوةٍ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا (2:96) ilh... Ve çünki bunların kalbleri kasvetlidir. وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً (5:13) Hevaya inhimakleri, fesada meyilleri, hakka karşı kibr ü inadları pek kuvvetlidir. Enbiyayı tekzib ve katilde, isyan ü ihtilalde mümareseleri pek ziyadedir.

783- وَ لَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوااِنَّا نَصَارَى

Ve yine kasem olsun ki, bütün bu nâsın mü'minlere meveddetçe en yakını: "Biz Nasarayız" diyenleri bulacaksın. Gerçi bunlar da umumiyetle mü'min değildir. Ve mü'minlere adavet bunlarda da vardır. Fakat cins cinse mülahaza edildiği zaman, öbürlerinin adavette şiddeti ziyade, bunların da mü'minleri sevebilmek kabiliyeti ziyadedir. Yani onların meveddetleri ihtimali büsbütün yok değil, lâkin bunların meveddeti daha ziyade melhuz ve daha ziyade yakın bir ihtimaldir. Bunlarda iman kabiliyeti, ehl-i iman muhabbeti, öbürlerinden fazla bulunur.

ذٰلِكَ Bunların akreb bulunması şu sebebledir ki: بِاَنَّ مِنْهُمْ قِصِّيصِينَ bunlardan kıssîsler, yani ilm ü ibadetle meşgul keşişler وَرُهْبَانًا ve rahibler, yani âhiret korkusuyla manastırlarda nefislerini ezen taabbüdat ile meşgul târik-i dünyalar vardır. وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ Bir de bunlar mütekebbir değildirler. Mütevazi ve munistirler." (E.T.1791)

784- Kur'an-ı Kerim'de: (2:121) (3:113, 114, 115, 199) (13:36) (28:52-55) ve emsali âyetler, ehl-i kitab'ın müsbet kısmının evsafını zikrederken, diğer pek çok âyetler de çoğunun yoldan çıktığını bildirir. *(Bak: Kur'an 3:110)*

Kur'an (4:159) âyetinde ehl-i kitabın, Hz. İsa'ya (A.S.) kabl-el mevt iman edecekleri bildirilir. (4:90) âyeti de mütecaviz olmayan gayr-ı müslime tanınan masuniyet hakkı ile alâkalıdır. Ehl-i kitabdan bazıları ise, müslümanları idlal etmek *(Bak: Kur'an 3:69, 99; 4:44)* hem de münafıklıkla aldatmak isterler. *(Bak: Kur'an 3:72) (Bak: 3563.p.da âyet notu)*

785- Mütecaviz dinsizliğe karşı İslâm Hristiyan ittifakı, asrımızın ehemmiyetli meselelerinden biri olmuştur. Bununla alâkadar olarak manidar bir hadiste şöyle buyruluyor:

" سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صُلْحًا آمِنًا وَ تَغْزُونَ اَنْتُمْ وَ هُمْ عَدُوًّامِنْ وَرَائِكُمْ

İstikbalde Rum ile emniyeti te'min eden bir sulh akdedeceksiniz ve birlikte ikinize de muhalif olan bir düşmana karşı savaşacaksınız." (84) *(Bak: 2305/1.p.)*

Bu hadis-i şerif, beynelmilel dinsizlik ve anarşiliğe karşı, İslâm-Hristiyan ittifakını haber verirken, metindeki **"Sulhen âminen"** ifadesi, umumi huzur ve asayişi ciddi ihlal eden anarşizmden zımnen haber verir. Çünki manayı muhalifi ile anlaşılıyor ki; anarşizmin şiddetinden umumi emniyetin iadesine şiddetli ihtiyaç doğacak... yani, "emniyet sulhu", emniyeti temin edebilmek için gereken kuvvete sahib olmak, ancak İslâm-Hristiyan ittifakıyla mümkün olacak, diye işaret eder.

Bununla beraber daha çok ittihad-ı İslâma ehemmiyet verilmelidir. *(Bak: 1839.p.)*

786- Aşağıdaki parçalar dahi bu hadis-i şerifin mana külliyetinden asrımıza bakan vechiyle alâkalı izahlardır. Şöyle ki:

"Şimdi ehl-i iman, değil müslüman kardeşleriyle, belki Hristiyanın dindar ruhanileriyle ittifak etmek ve medar-ı ihtilaf mes'eleleri nazara almamak, niza etmemek gerektir. Çünki küfr-ü mutlak hücum ediyor." (E.L.I.206)

"Hatta hadis-i sahihle âhirzamanda İsevîlerin hakiki dindarları, ehl-i Kur'anla ittifak edip müşterek düşmanları olan zendekaya karşı dayanacakları gibi, şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat değil yalnız dindaşı, meslektaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile dahi medar-ı ihtilaf noktaları, muvakkaten medar-ı münakaşa ve niza etmiyerek müşterek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar." (L.151)

---

84 T.T. ci: 4 hadis: 960; İ.M. 4089; Ebu Davud cihad: 156 ve melahim: 2, İbn-i Hanbel 4/91, 5/372, 9/40, 65

Bir atıf notu:

-Risale-i Nur'un müsbet mesleği sebebiyle, her sınıf insandan Nur mesleğine dehalet edenler oluyor, bak: 998.p.

787- "Ehemmiyetli bir endişe ve bir teselli kalbime geliyor ki:

Bu geniş boğuşmaların neticesinde eski harb-i umumîden çıkan zarardan daha büyük bir zarar, medeniyetin istinadı, menbaı olan Avrupa'da deccalâne bir vahşet doğurmasıdır. Bu endişeyi teselliye medar; Âlem-i İslâm'ın tam intibahıyla ve Yeni Dünyanın, Hristiyanın hakiki dinini düstur-u hareket ittihaz etmesiyle ve Âlem-i İslâmla ittifak etmesi ve İncil, Kur'ana ittihad edip tabi olması, o dehşetli gelecek iki cereyana karşı semavî bir muavenetle dayanıp inşâallah galebe eder." (E.L.I.58)

Ebu Davud'un naklettiği bir hadîs meâli şöyledir: "(Her asırda) ümmetimden bir topluluk kendilerine düşmanlık edenlere karşı üstünlük sağlıyarak hak uğrunda savaşmaya devam edeceklerdir. Nihayet onların en sonuncusu (olan topluluk) da mesih deccali öldürecektir." (S.E.D. 2484. hadîs)

Hadîsin sonunda beyan olunan o taifenin sonuncusu hakkında şu izah verilmiştir: "Metinde kendilerinden, "En sonuncu topluluk" diye bahsedilen ve mesih deccali öldürecekleri ifade buyurulan topluluktan maksad, Hz. Mehdi ile İsa A.S. ve onların tâbileridir." Aynı bahiste mesih kelimesi hakkında izah vardır. Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları adlı eserin 811. hadis sıra no.daki nakiller de aynı mes'eleyi te'yid etmektedir.

İslâm İsevî ittifakı için: 1513.p.da Hâşiye, 1725, 2039, 2166.p.lara bakınız.

EHL-İ SUFFA اهلِ صفّه : *(Bak: Ashab-ı Suffa)*

788- EHL-İ SÜNNET اهلِ سنّة : Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (A.S.M.) söz ve hareketlerine şüphesiz, kat'i ve sağlam delillerle uyan. Sahabe ve onlara tabi' olanların mezhebi ve o mezhebte olan. Bunların muhaliflerine "ehl-i bid'a" veya "fırak-ı dalle" denir. *(Bak: Cemaat)*

Ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağını ve fırka-i naciye, Ehl-i Sünnet olduğunu haber veren hadis-i Nebevî:

"Nakl-i sahih-i kat'i ile, ferman etmiş ki:

سَتَفْتَرِقُ اُمَّتِى ثَلاَثًا وَسَبْعِينَ فِرْقَةً اَلنَّاجِيَةُ

وَاحِدَةٌ مِنْهَا قِيلَ مَنْ هُمْ قَالَ مَا اَنَا عَلَيْهِ وَاَصْحَابِى [85]

deyip ümmeti, yetmişüç fırkaya inkısam edeceğini ve içinde fırka-i naciye-i kâmile ehl-i Sünnet ve Cemaat olduğunu haber veriyor." (M.106)

Atıf notları:

-Ehl-i Sünnet imamları, bak: 2410.p.

-Hulefa-i Raşidîn yolunda sebat, bak: 455/1.p.

789- EHVEN-ÜŞ ŞER اهون الشرّ : Ehven-i şerreyn de denir. İki şerli işin veya şeyin daha az zararlısı. Bu ve bununla alâkalı bir kaç kaide, H.İ.'nin Kavaid-i Külliye kısmında şöyle izah ediliyor:

"Madde 27: "İki fesad tearuz ettikde ehaffı irtikâb olunur." Meselâ, etrafa sirayet etmesin diye harîk mahalline bitişik evler hedm edilir. Kezalik, batmaya yüz tutmuş bir geminin hamulesinden bir takımı denize atılır. Fakat tearuz eden iki fesad, mütesavi olunca; mübtela olan hangisini dilerse ihtiyar eder. Meselâ: Deniz içinde tutuşup söndürülmesi kabil olmayan bir gemide bulunan kimse, gemide dursa yanacağı, denize atılırsa boğulacağı muhakkak olsa, İmam-ı Azam'a göre muhtardır, dilerse gemide durur, dilerse kendisini denize atar.

Madde 28: "Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur." Yani: Bir kimse, iki şerden birini iltizam mecburiyetinde kalsa, bunlardan binnisbe hafif olanı ihtiyar eder." (H.İ. ci:1 sh:282)

Bir âyette şöyle buyruluyor:

"(2:191) مِنْ حَيْثُ اَخْرَجُوكُمْ Ve sizi çıkardıkları yerden, yani Mekke'den onları çıkarın, vatanınızı onların elinden kurtarın. -Burada bir ihraç emri, emr-i temkinîdir. Bu va'd feth-i Mekke ile incaz buyurulmuştur. Gerçi katil hadd-i zatında fena bir şeydir, lâkin وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ fitne de katilden eşeddir, daha ağırdır.

---

85 İ.M. 36. kitab-ül fiten, 17. bab ve Ebu Davud sünen/1 ve Tirmizi iman/18 ve Darimî siyer/74 ve Ahmed İbn-i Hanbel ci: 3 sh: 25

-Katil insanı yalnız dünyadan çıkarır, fitne ise hem dinden hem dünyadan oldurur. Binaenaleyh fitneye tutulmaktan ise, o fitneyi çıkaranları öldürmek veya çıkardıkları fitneyi kendi başlarına yıkmak elbette yeğdir. "Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur" kaidesi de bu gibi nususdan müstenbattır." (E.T.695) *(Bak: 1063.p.)*

790- Hülasa "hayr-ı kesir için, şerr-i kalil kabul edilir. Eğer şerr-i kalil olmamak için hayr-ı kesiri intac eden bir şer terkedilse; o vakit, şerr-i kesir irtikâb edilmiş olur. Meselâ: Cihada asker sevketmekte elbette bazı cüz'î ve maddî ve bedenî zarar ve şer olur. Fakat o cihadda hayr-ı kesir var ki, İslâm küffarın istilasından kurtulur. Eğer o şerr-i kalil için cihad terkedilse, o vakit hayr-ı kesir gittikten sonra şerr-i kesir gelir. O ayn-ı zulümdür. Hem meselâ: Gangren olmuş ve kesilmesi lâzım gelen bir parmağın kesilmesi hayırdır, iyidir, halbuki zahiren bir şerdir. Parmak kesilmezse, el kesilir; şerr-i kesir olur." (M.43)

Atıf notları:

-Bazı şerleri önlemek için ehven-üş şer kaidesiyle diyanet makamında kalmak, bak: 3145.p.

-Adalet-i nisbiye denen ehven-üş şer, bak: 527, 528, 3613.p.lar.

-Siyasette ehven-üş şer namı altında işlenen zulüm, bak: 996.p.

791- EİMME-İ ERBAA أئمّه ء اربعه : Dört imam. Müslümanların en büyük ve yüksek âlimleri ve müctehidlerinden hak mezheb müessisleri olan ve ehl-i imana rehberlik eden büyük imamlar. Bu dört büyük imamların isimleri: İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Şafiî, İmam-ı Mâlik, İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel (R.A.) Geniş tafsilat için "İmam" maddesinden aynı isimlere bakınız.

Bir atıf notu:

-Eimme-i Erbaanın manevî dereceleri, bak: 3210, 3211.p.lar.

792- EİMME-İ İSNAAŞER أئمه ء اثنا عشر : Oniki imam. Silsile-i sâdattan olup esasat-ı İslâmiye ve hakaik-i Kur'aniye ve imaniyenin ve şeriatın muhafazasında manen vazifeli, veraset-i Nebeviyeyi hâmil, sâlih ve fâzıl, ilim sahibi şahsiyetlerdir. Bu seyyidler ve onların silsileleri, âlem-i İslâm'ın manevî reisleri, merkezleridirler. *(Bak: Âl-i Beyt)*

Oniki imam isimlerinin tesbiti için müracaat edilen kaynaklar arasında bazı farklar vardır. Mu'teber kaynaklara göre yaptığımız tesbit şöyledir. (Not: Tarihler hicridir):

"1- Oniki mübarek ve muhterem imamdan ilki: Hazret-i Ali (R.A.) Hicretten önce doğmuş, altmışüç yaşında şehid edilmiş, Necef'te medfundur.

2- Hazret-i Hasan: Hicri 3'de doğmuş, 50'de Medine'de vefat etmiştir.

3- Hazret-i Hüseyin: Hicri 4'de doğmuş, 61'de Kerbela'da şehid olmuştur.

4- Ali Zeynelabidin: 38'de doğmuş, 94'de Medine'de vefat etmiştir.

5- Muhammed Bakır: 57'de doğmuş, 117'de Medine'de vefat etmiştir.

6- Cafer-i Sadık: 80'de doğmuş, 141'de Medine'de vefat etmiştir.

7- Musa Kâzım: 128'de doğmuş, 183'de Bağdad'da vefat etmiştir.

8- Ali Rıza: 148'de doğmuş, 203'de Horasan'da vefat etmiştir.

9- Muhammed Cevad (Taki): 195'de doğmuş, 230'de Bağdad'da vefat etmiştir.

10- Ali Hadi: 214'de doğmuş, 254'de Samarra'da vefat etmiştir.

11- Hasan Halis: 232'de doğmuş, 260'da Samarra'da vefat etmiştir.

12- Muhammed (Mehdi) : 255'de doğmuştur. Ancak nerede medfun olduğu bilinememektedir."

792/1- Eski zamanlarda İslâm cemiyetinde dine teslimiyet kuvvetli olduğu gibi, dahilde dinsizlik cereyanları ifsadatta serbest bırakılmadığından, dinî şahsiyetlerin irşadatı yeterli idi. Şimdi ise, dine olan teslimiyet zayıf ve dinsizlik cereyanları da büyük imkânlarla küllî tahribat yaptıklarından, bu zamanda dinî bir şahsiyet ancak cemaata istinaden hizmet edebilir. *(Bak: 2295.p.)* Binaenaleyh Mehdi-i Muntazar mes'elesinde iddia olunan. "Onikinci imam ölmemiş, fakat gizlenmiş, âhirzamanda çıkacak" sözü yerine, meselâ "Mehdi-i Muntazar, evvelen sırren tenevveret, yani gizli çalışır, sonra zahire çıkacak, veya o zatın kabri önceleri meçhul olur, yahud onun kemmiyeten zaif olan ilk devresindeki şahs-ı manevîsi, sonra kuvvetlenerek manen dirilip zahire çıkar" gibi bir mecaz manaya haml edilse idi, ferdî şahsiyetle beraber şahs-ı manevînin de varlığı kabul edilmiş olurdu. Evet böyle istikbalî olan ihbarat-ı gaybiyelerde müteşabih ifadelerin hikmetini nazara almayanlar, bazan hakikatı iltibasa uğratırlar.

793- "Mehdi hakkında Şiilerin oniki imamdan birisi, hayatta iken gizlenmiş, âhirzamanda çıkacak demelerine mukabil Ehl-i Sünnetin bir kısmı, İmam-ı Muntazar akidesi batıldır demişler. Az bir kısım Hanefi üleması da, مَهْدِی اِ ّ عِیسَی demişler... Her asırda mehdi manasına ümmetin fıtrî bir ihtiyacına binaen beklemişler. Ve bir kaç vecihte rivayetlerin delaletiyle bir kaç mehdi, belki her asırda bir nevi mehdi sâdât-ı Ehl-i Beyt'ten geleceği ümmetçe kabul edilmiş." (Ş.420) *(Bak: Müceddid)*

Kureyş'ten oniki halife gelmeden önce kıyametin kopmayacağı, ehadiste geçer. Ezcümle: S.M. 33. Kitab-ül İmare, bab: l, 5 ilâ 10. hadisler ve Buhari 93. kitab. 51. bab bunlardandır. *(Oniki imama işaret eden âyet, bak: 523.p.)*

794- EİMME-İ SELASE أئمه ء ثلاثه : Üç imam. Fıkıh kitablarında ekseriyetle İmam-ı Azam, İmam-ı Şafiî, İmam-ı Mâlik için söylenir. Hanefi mezhebine dair mes'elelerin bahsolduğu kitablarda "Eimme-i Selase"den maksad: İmam-ı Azam ile iki talebesi olan İmam-ı Muhammed ve İmam-ı Ebu Yusuf'tur.

EKANİM-İ SELASE اقانیم ثلاثة : Üç unsur. *(Bak: Teslis)*

795- EKONOMİ اقونومی : (yu.i. İktisad. Tutum. Geliri gideri hesablayarak lüzumsuz masrafı bırakıp artırmağa çalışmak. Ölçülü ve idareli harcamak. İnsanların sınırsız olan ihtiyaçlarıyla bunları sağlamaya yarayacak sınırlı imkân ve vasıtalar arasında mümkün olan azami uygunluğu temin için yapılan çalışma ve faaliyetler. Bu faaliyetlere hâkim olan kaideleri inceleyen ilim. *(Bak: iktisad)*

796- İktisadî hâdiseler istihsal (üretim), istihlak (tüketim), mübadele (değişim) ve tevzi (bölüşüm, dağıtım) olmak üzere dört gruba ayrılır. İktisad ilmi bu hâdiselerin birbiriyle olan münasebetlerini, müvazenelerini (dengeleşimleri), teşkilatlanma ve idaresi bakımlarından şekillerini tetkik etmekte ve hâdiselerin matematikî olarak mümkün modellerini bulmaya çalışmaktadır. Günümüzde iktisad politikaları büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. İktisadî politikalar, bugünkü dünyamızda iki ana sisteme ayrılmıştır: 1-Kapitalizm, 2-Sosyalizm. Bunlar arasında zikredilen "karma ekonomi" şekli, esas itibarıyla bunlardan birine dahil edilmektedir. İslâm iktisad sistemi bun-

lardan esastan ayrılmaktadır. Bu iki sistem yalnız dünya hayatını esas gaye gören sistemlerdir. Kapitalist sistem, emeği ferdî sermayeye, sosyalist sistem, emeği devlet tahakkümüne bağlar. Kapitalist sistemde sermaye sahibleri, sosyalist sistemde, devlet ve cemiyet adına bir grub, yani komünist partisi hâkim olur. Her iki sistem istismar (sömürme) ve tahakküme dayandığı için, cemiyet hayatında anarşiyi ve ihtilalleri doğurmakta; insanlık barış, huzur ve saadete ulaşamamaktadır.

797- İslâmiyet ise, kapitalizmdeki ferdin kapitalist tarafından istismarını, sosyalizmdeki kollektif tahakkümü ve ferdin komünist idareci kadrosunca istismarını kaldırır. Evet Kur'an (53:39) âyetinde beyan edildiği gibi, herkesin kazancı emeğine göre olur.

ELBİSE البسه : *(Bak: İlmiye Kıyafeti, Tesettür)*

798- ELEKTRİK الكتريك : Bu kelimenin aslı Yunancadır. İlk defa,

bir reçine çubuğunu bir yünlü kumaşa sürterek elde edilmiş ve reçinenin ufak kağıt parçalarını kendine çekmesiyle anlaşılmış olan bir çeşit enerjidir. Bu enerji pillerde olduğu gibi, kimyevî maddelerle de elde edilmekle beraber, en çoğu motorların veya akarsuların mekanik enerjisinden elde edilir. Işık, hararet ve hareket gibi enerjilere çevrilerek kullanılır.

Allah'ın insanlara büyük bir nimeti olan ve insan hayatının çok büyük bir kısmında ve çok çeşitli işlerde kullanılan elektriği, meşru yolda ve beşerin hakiki menfaatlarında kullanmakla bu büyük nimetin hakiki şükrü yapılmış olur. Elektriğin böyle ehemmiyetli cihetleri bulunduğu içindir ki, Kur'anda da elektriğe işaretler bulunmaktadır.

Evet "beşerin san'at ve fen cihetindeki terakkiyatlarının neticesi olan havarik-i san'at ve garaib-i fen olarak tayyare, elektrik, şimendifer, telgraf gibi şeyler vücuda gelmiş ve beşerin hayat-ı maddîyesinde en büyük mevki almışlar. Elbette umum nev-i beşere hitab eden Kur'an-ı Hakim, şunları mühmel bırakmaz..

اَللّٰهُ نُورُ السَّمَوا ِ وَاْ َرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ
فِى زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّىٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ

لَا شَرْقِيَّةٍ وَ لَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌعَلَى نُورٍ يَهْدِ اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ (24:35)

ayeti, pekçok envara, esrara işaretle beraber elektriğe dahi remz eder." (S.252)

"Meselâ, زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَ لَا غَرْبِيَّةٍ cümlesi der: "Nasılki elektriğin kıymettar metaı, ne şarktan ne de garbdan celbedilmiş bir mal değildir. Belki yukarıda, cevv-i havada rahmet hazinesinden, semavat tarafından iniyor. Her yerin malıdır. Başka yerden aramağa lüzum yoktur" der...

يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ cümlesi, mana-yı remziyle diyor ki: "Onüçüncü ve ondördüncü asırda semavî lambalar ateşsiz yanarlar, ateş dokunmadan parlarlar. Onun zamanı yakındır, yani bin ikiyüz seksen tarihine yakındır. işte bu cümle ile... elektriğin hilaf-ı âdet keyfiyetini ve geleceğini remzen beyan eder." (Ş.690)

799- Hem Kur'an (2:19) âyetinde geçen " وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ yani, gök gürültüsüyle şimşek, Cenab-ı Hakk'ın azametine ve kudretine delalet eden pek aşikâr iki âyettir ki, âlem-i gaybdan, bulutların idare ve tedvirlerine müekkel ve nizam ve intizam kanunlarının mümessilleri ve me'murları olan meleklerin yed-i salahiyetlerine verilmiştir. Sonra müsebbebatın esbabla zahirde bağlı olduğuna binaen bulutlar havada münteşir olan buhar-ı mai'den izn-i İlahî ile teşekkül ederler. Bu bulutların hikmet-i Rabbaniye ile bir kısmı menfi elektriği hamildir. Bir kısmı da müsbet elektriği hamildir. Bu kısımlar birbirlerine yaklaşıp, aralarında müsademe hasıl olduğunda irade-i Hâlik ile berk tevellüd eder. Bulutların bir kısmı hücum, bir kısmı da firar ettikleri zaman aralarında havasız kalan yerleri doldurmak için emr-i Rabbanî ile tabakat-ı havaiyye hareketle heyecana geldiğinde ra'd sadası, yani gök gürültüsü meydana gelir.

Fakat bu hallerin cereyanı bir nizam ve bir kanun altında olur ki, o nizamı ve o kanunu temsil eden ra'd ve berk melekleridirler." (O.İ.İ.) Demek ki elektrik bu âlemde aslen yaratılmış ve mevcuddur.

Bir atıf notu:

-Bir kısım âdetullah kanunlarına, meselâ "elektrik kuvveti" deyip sathî bakmak hatası, bak: 114,115.p.lar.

ELESTÜ الست : *(Bak: Misak-ı Ezelî)*

800- ELYASA (A.S.) اليسع : Benî İsrail Peygamberlerindendir. Beni İsrail ise, günden güne Kitabullah'ı dinlemez olmuştu. Cenab-ı Hak Asuriye Devletini onlara musallat eyledi. Elyasa (A.S.)'dan sonra Yunus (A.S.) Asuriye içinde Ninova şehrinde Peygamber oldu.

Elyasa (A.S.)'ın ismi Kur'anda iki âyette geçer. Bu iki âyeti Elmalılı Hamdi Yazır tefsir ederken şu bilgileri nakleder:

"(6:86) وَاِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا Peygamber'e müteveccih olmak itibariyle cedd-ün nebi olan ve İshak ve Ya'kub silsilesinin mukabilinde bulunan Hazret-i İsmail, diğer bir sınıfın mebdei olarak buraya bırakılmış ve fazail-i infiradiyeleri itibariyle Elyasa, Yunus, Lut Aleyhisselâm da onunla beraber bir sınıfta sayılmıştır. Elyasa, Yuşa ibn-i Nun'dur diyenler olmuş ise de, Elyasa' ibn-i Ahtub ibn-il Acuz'dur diye tashih ediliyor. Hamza, Kisai ve Halefi Aşır kıraetlerinde " ل " ın teşdidiyle " اليسع " okunur." (E.T.1973)

"(38:48) وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَاالْكِفْلِ İsmail'i, Elyasa'ı ve Zülkifl'i de an. İsmail'i, babası İbrahim ile biraderi İshak'tan ayrı olarak zikir, şanına bilhassa itina içindir. Elyasa' ibn-i Ahtub ibn-i Acuz Aleyhisselâm, İlyas Aleyhisselâm'ın Benî İsrail üzerine halifesi olup sonra nübüvvet verilmiş; Zülkifl, Eyyüb Aleyhisselâm'ın oğlu Şeref olup Şam'da tevhide da'vet eylediği zikr olunuyor." (E.T.4103)

"Elyasa (A.S.), İsrail oğullarının isyankâr hareketlerinden dolayı hilafeti Zülkifl'e (A.S.) terk ettikten sonra âhirete irtihal etmiştir." (B.İ.İ. sh.489)

801- EMANET امانة : Eminlik, İstikamet üzere bulunmak. *Birisine koruması için teslim edilen şey. Birisine bir şeyi koruması için bırakma. Emniyet edilip inanılan şey. *Başkasının hukuku emniyet edilip, inanılabilen. *Osmanlılar devrinde bazı devlet dairelerine verilen isim. Şehr emaneti, Rusümat emaneti gibi..

Milletin emniyet ederek biat ettiği (rey verdiği) siyasî iktidarın yüklendiği devlet idaresi de gayet mesuliyetli, millî ve dinî bir emanettir. *(Bak: Biat)*

Dinimiz, emaneti ehline bırakmamızı emreder. İdare makamları da birer emanettir. Hz. Ömer (R.A.) halifelik makamına getirilince şöyle demiştir: "Ey insanlar! Ben Allah ve Peygamberimize itaat ettiğim müddetçe, siz de bana uyun ve itaat edin. Doğru yoldan saparsam, kılıçlarınızla beni doğrultun." *(Bak: Hıyanet)*

Bir atıf notu:

-Emanet-i Kübra tabirinin bir cihette tarifi, bak: 818, 819, 1325.p.lar.

802- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(23:8) وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ Ve onlar ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Emanet yalnız mala münhasır değildir. Bütün tekalif-i şer'iyye, hukukullah ve hukuk-u ibad, vekaletler, velayetler, me'muriyetler dahi emanetler cümlesindendir. Ahid de, gerek Allah'a ve Peygamber'e ve gerek nâsa karşı olan mukavelat ve taahhüdata şamildir." (E.T.3429)

Hem yine Kur'anda: "(4:58) اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ Allah size şunları muhakkak emrediyor: اَنْ تُؤَدُّوا اْ لَاَمَانَا اِلَى اَهْلِهَا Biri, emanetleri ehline vermeniz; وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ biri de, insanlar arasında hükm ü hükümet ettiğiniz vakit adaletle hükmetmeniz.

803- Emanet, esasen insanın emin ve mutemed olması, yani kendine maddî veya manevî herhangi bir şeyin itminan-ı kalb ile korkusuz bir surette teslim olunabilir ve arzu edildiği zaman salimen alınabilir bir halde bulunması manasına masdar ve hasıl-ı masdar olduğu gibi, insanın bu haysiyet-i emanetine gerek Allah ve gerek kullar tarafından herhangi bir suretle bırakılmış olan şey'e de masdar bil-mana mef'ul olarak isim olmuştur. Hukuk-u hususiyeye taalluk eden ve emniyete tevdi' olunan vedia vesaire, emanattan olduğu gibi, umur ve hukuk-u ammeye taalluk eden cihad, menasıb, velayet, imamet ve icra-i hükümet, nasihat, ifta dahi emanattandır...

804- Bu âyetin evliya-i umûr hakkında nazil olduğu da mervidir... Bu suretle ümera ve hükkam, bütün evliya-i umura, umum içinde veya suret-i mahsusada eda-i emanât ve adalet ile icra-yı hükm ü hükümet emredildikten sonra şimdi de sair ehl-i imana da bunları yapan ulül'emre itaatı ve fakat suret-i müstakillede değil, Allah'a ve Peygamber'e itaat tahtında itaatı, şu hitab-ı âmm ile emrediyor." (E.T.1370-1373) *(Bak: Ulu-l Emr)*

805- Kur'an emanete riayet edenleri medheder. Ezcümle:

"(70:32) وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ Emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler. Kavilden, halden, fiilden, maldan, hukukullahdan, hukuk-u ibaddan kendilerine emanet edilen şeylere ve Allah'a ve kullarına, ehline, iyaline, milkine, komşusuna, yakınına, uzağına vermiş olduğu ahd ü and'a sadakatla riayet eder, onları ihlal etmekten sakınırlar. Hukuk-u Şer'in hepsi emanat olduğu gibi Allah Teala'nın kullara vermiş olduğu aza ve emval ve evlad ü iyal ve mansıb ü ikbal vesair nimetlerin hepsi de emanettir. Onları mevzuunun gayrıda istimal edenler emanete hıyanet etmiş olurlar." (E.T.5360)

Bir hadiste de mealen şöyle buyuruluyor: "Emanet zayi edildiğinde kıyameti bekle Denildi ki: Emanetin zayi edilmesi nasıl olur? Buyurdu ki: Vazife, ehlinden başkasına verildiği zaman kıyameti bekleyin." [86]

Kur'an (2:283) âyeti, emanete riayeti, (8:27) âyeti de, emanete hıyanet etmemeyi emreder.

EMEL امل : Rica, ümid, şiddetli istek. Ummak. *Gaye. *(Bak: Gaye, Reca, Tûl-u Emel, Ye's)*

806- EMEVİLER امويلر : (Benî Ümeyye: Ümeyye Oğulları) Dört halife devrinden sonra devlet idaresi Beni Ümeyye hanedanına geçmiştir. Hazret-i Peygamber'in (A.S.M.) dedesinin babası olan Haşim'in amcasının ismi Ümeyye idi. Emevi ismi, Ümeyye'den gelmektedir. Emevi Devleti Mi. 661-750 seneleri arasında saltanat sürmüştür. *(Emeviye Devleti'nin zuhuru, bak: 1013.p.)*

Ümeyye'nin torunlarından olan Hazret-i Osman (R.A.) halife olunca, kendi akrabalarından Muaviye'yi Suriye umum valisi olarak Şam'a gönderdi.

Hazret-i Osman (R.A.) şehid edilince, halifeliğe Hazret-i Ali (R.A.) getirildi. Hazret-i Ali, zulüm etmeden adalet-i mahza ile, Hazret-i Osman'ın katillerini bulmağa çalışıyordu. Vaktin uzaması, Muaviye ve taraftarlarını rahatsız etti. Muaviye'ye göre, ne pahasına olursa olsun, Hazret-i Osman'ın katilleri bulunmalıydı. Adalet-i izafiye ile hareket edilmeliydi. *(Bak: 527 ilâ*

[86] R.E. sh: 53 ve Sahih-i Buhari 3. kitab-ul ilim, 2. bab

529.p.lar) Bu sebeble Hazret-i Ali şehid edilince halife olan Peygamberimizin büyük torunu Hasan (R.A.) hilafet sebebiyle doğacak karışıklıkları önlemek için 6 ay sonra halifelikten feragat etti. Ve Mi. 661'de Muaviye halife olup Emevi Devletini kurdu.

Hazret-i Muaviye kendi oğlu Yezid'i Mi. 676'da kendi yerine halife ilan etmiş ve böylece ilk defa saltanatın babadan oğula geçmesi şekli tatbikata girmiş oldu. Yezid'in hilafete hâkim olması, babasının vefatından sonra 680'de olmuştur. Yezid'in zamanında (680 yılında) Kerbela'da Hazret-i Hüseyin (R.A.) şehid edilince Âl-i Beyte bağlı seyyidler, Emevi idarecilerine muhalefetle bir kısmı Afrika kuzeyine, bir kısmı da Horasan taraflarına gitmişlerdi. Denebilir ki, Kerbela vakıası Abbasilerin kurulması yolunda çıkarılmış ilk davetiyedir.

807- Emevi halifelerinin hilafete geçme tarihleri:

Muaviye	Hi. 41	Mi. 661
Yezid	60	680
II. Muaviye	64	683
Mervan	64	684
Abdülmelik	65	685
Velid	86	705
Süleyman	96	715
Ömer bin Abdülaziz	99	717
II. Yezid	101	720
Hişam	105	724
II. Velid	125	743
III. Yezid	126	744
İbrahim	126	744
II. Mervan	127	744 (ve 132/750)

808- Velid'in genel valilerinden Haccac, devlete karşı çıkan ve hilafet dava eden pekçok kimsenin kanını dökmekle zalimliği meşhur olmuş, "Haccac-ı Zalim" ünvanıyla tarihe geçmiştir. Ömer bin Abdülaziz ise, Hülefa-yı Raşidîni taklid ederek, devlet idaresini İslâm esasları içine almıştı. Fakat saltanat meraklıları tarafından zehirletilerek şehid edildi.

Emevi Devleti zamanında imamlar ve müctehidler olmak üzere pek çok âlim yetişmiş ve bunlar, gerek itikadın ve gerekse ibadetlerin esaslarını muhafazada çetin mücadeleler vermişlerdir. Emeviler, kara ve deniz ordusu çok

güçlü olmasına rağmen, dahildeki isyanlar sebebiyle fütuhatına devam edememiştir. Eğer dahilî isyanlar olmasaydı belki de Emeviler Devrinde Avrupa ve Asya kıtalarının tamamı müslümanların eline geçecekti. Türkistan ve Endonezya, Kuzeyde Kafkasya, batıda Anadolu'nun yarısı, İspanya ve Kuzey Afrika Emevi topraklarına katıldı. Emevi hükümdarlarının Ehl-i Beyt'e ettikleri zulüm ve akıttıkları kan sebebiyle çıkan isyanlar devleti zayıflattı. Abbasi taraftarları ile kavi bir ekseriyet, Abbasi tarafına geçti. Horasanlı Ebu Müslim, Emevi Devletini bir muharebede Abbasilere devretti. Böylece Emeviler tarihe karışmış oldu. *(Bak: Hilafet)*

İki atıf notu:

-Emevilerin fikr-i milliyetlerinden doğan zarar, bak: 1195, 2435.p.lar

-Emevilerin saltanatında üç menfi esas, bak: 1196/1.p.

809- Endülüs Emevileri:

Abbasilerin elinden kurtulan veliahd Abdurrahman, İspanya'ya giderek, Endülüs Emevi Devleti'nin devamını sağlamıştır. Muaviye bin Hişam'ın oğlu olan bu zata Ed-Dahîll (Muhacir) lakabı verilir. Hi. 113 tarihinde doğmuştur.

Endülüs Emevi halifelerinin hilafet tarihleri:

I.Abdurrahman Ed-Dahîl (Hi. 138-172 / Mi. 756-788)

I.Hişam (Hi. 172-180 / Mi. 788-796)

I. Hakem (Hi. 180-206 / Mi. 796-822)

II.Abdurrahman (Hi. 206-238 / Mi. 822-852)

I. Muhammed (Hi. 238-273 / Mi. 852-886)

Münzir (Hi. 273-275 / Mi. 886-888)

Abdullah (Mi. 275-300 / Hi.888-912)

III. Abdurrahman En-Nasır Lidinillah (Hi. 300-350 / Mi. 912-961)

II. Hakem El-Müstansır Billah (Hi: 350-366 / Mi. 961-976)

II.Hişam El-Müeyyed Billah (Hi. 366-399 / Mi. 976-1009) ve (Hi. 400-403 / Mi. 1010-1013)

II. Muhammed El-Mehdi (Hi. 399-400 / Mi.1009-1010)

Süleyman El-Muta'im Billah (Hi. 399-407 / Mi. 1009-1016)

IV.Abdurrahman El-Murtaza (Hi. 408-409 / Mi. 1017-1019)

V.Abdurrahman El-Müstahzir Billah (Hi. 414 / Mi. 1023)

III.Muhammed El-Müstekfi Billah (Hi. 414-416 / Mi. 1023-1025)

III. Hişam El-Mu'tedd Billah (Hi. 418-422 / Mi.1027-1031)

(Emeviye ve Endülüs halifelerinin hilafet tarihleri, İslâm Ansiklopedisi'nden alınmıştır. *(Bak: Endülüs)*

EMİR-ÜL MÜ'MİNÎN امیر المؤمنین : *(Bak: Ulu-l Emr)*

810- EMPERYALİZM امبریالیزم : (Fr. i.) Bir devletin sınırlarını genişletme politikası. Sınırları genişletmekteki gaye, başka memleketlerin zenginlik kaynaklarını ele geçirme ve insanlarını kendi hesaplarına çalıştırmaktır. Bu maksat için çok defa silahlı harp hem masraflı, hem de hürriyet fikriyle bağdaşmadığından zamanımızda daha sinsi ve maskeli bir emperyalizm şekline başvurulmaktadır. Modern emperyalizm denilen bu şekil, iktisadî ve kültür hayatı bakımından bir ülkeyi kendine bağlamak suretiyle menfaat (yarar) sağlamaktır. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkeleri bu yolla kendilerine bağlamak suretiyle insanlarını kendi kültür ve ideolojileriyle yetiştirdikleri için felsefe, siyasî görüş ve yaşayış bakımından kendilerinden ayrılamaz hale getirmek isterler. (O.A.L.)

811- EMR-İ BİL MA'RUF, NEHY-İ AN-İL MÜNKER

امرِ بالمعرف نهیِ عن المنکر : Dinin emirlerini, Kur'anî ve İslâmî hakikatleri neşretmek ve bildirmek, men'edilen şeyleri de yaptırmamak. İyiliği, İslâmî hususları emretmek ve teşvik etmek, kötülüğü men'edip yaptırmamağa sevketmek. (Fakat bu kudsi vazifeyi âdabına itaat ve riayet ederek ifa etmek lâzımdır. Zira bunun usulü de dinimizin emirlerindendir.) (O.A.L.) *(Bak: Cihad, Tebliğ)*

812- "Emr-i bi-l ma'ruf" hakkında Kur'anda müteaddid âyetler vardır. Ezcümle:

" وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُفِ

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (3:104)

Meal-i şerifi: Hem sizden müteşekkil, önde gider, hayra davet eder, ma'ruf ile emir ve münkerden nehyeyler bir ümmet olsun; işte onlardır o felahı bulacaklar." (E.T.1154) *(Bak: 521.p.)*

"Hayra davet, emr-i bil-ma'ruf ve nehy-i anil-münker, alel'umum Müslümanlara farz-ı kifayedir. Bu yapılmayınca hiç bir müslüman mes'uliyetten kendini kurtaramaz... Alel'umum müslümanların vazifeleri içlerinde bunu yapacak bir ümmet-i mahsusa teşkil etmek ve onlara muavenet ve ittiba' ederek o vasıta ile bu vazifeyi ifa ettirmektir." (E.T.1155)

Bundan başka (3:110,114) (5:79) (7:157) (9:71, 112) (22:41) (31:17) sure ve âyetlerde de emr-i bil-ma'rufun ehemmiyeti bildirilir.

813- Hadislerde de emr-i bilma'rufun lüzum ve ehemmiyeti beyan edilir. Ezcümle bir hadiste mealen şöyle buyruluyor: "Bir kötülük gizli kaldığı vakit, zararı yalnız sahibine olur; açıktan yapılıp, çevre tarafından değiştirilmediği vakit ise, zararı umuma şamil olur." [87]

Diğer bir rivayet de mealen şöyledir: "Hayatımı kudret elinde tutan Zat'a yemin ederim ki, ya ma'rufu emr edecek, münkeri yasaklamaya çalışacaksınız; veya Allah size, tarafından bir azab gönderecektir. Sonra siz O'na dua edeceksiniz, fakat duanız kabul olunmayacaktır." [88] *(Bak: 706.p.)*

813/1- İbn-i Mace manaca aynı, lafızca farklı ve mevzumuzla alâkalı 4004. hadisini nakledip izah eder. Bir kısım âlimler, hadiste geçen (ted'u) fiilinin dua veya davet (tebliğ) manasına geldiğini söylerler. Bu itibarla mezkûr hadis şu manaları ders verir:

Müslümanların fitne ehline karşı gücü yeterken kötülüğün izalesine ittifakla çalışmayıp, neme lâzım derlerse, sonra fitne ehli kuvvetlenip sizi durdurur veya vazifeyi gereği gibi ve zamanında yapmamanın cezası olarak, fitnenin galibiyeti içinde yapacağınız dualar kabul olmaz.

Diğer bir mana ile de, fitnenin hâkimiyeti zamanında onun izalesi için yapacağınız fiilî dua imkânını bulamazsınız ve halk dahi bozularak irşad olunma kabiliyetini kaybeder. İbn-i Mace Tercemesi 4005-4009. hadisleri ile T.T. 5. cild 682, 684 ve emsali hadislerde fitne hâkim olmadan önce irşada çalışmanın gerekliliği beyan edilirken, fitne hâkim olduğunda ise, o fitneden uzaklaşma tavsiye edilir.

---

87 T.T. ci: 5, hadis: 686

88 T.T. ci: 5, hadis: 687

Bir hadis meali de şöyledir: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, mü'min o zaman mü'minlere dua edecek de, Allah şöyle buyuracak: "Kendi nefsine dua et, sana icabet edeyim; umuma gelince ben onlara gazablıyım." (R.E.503/2) *(Bak: 989/993.p.lar ve Âhirzaman Fitnesi, İ. Canan, sh: 58, 3.kısım)*

813/2- Cumhuriyetin ilk devresinde Ankara'ya davet edilen Bediüzzaman Hazretleri, gizli bir zendeka cereyanının fitneye kapı açmaya temayülünü sezer ve önlenmesi için çalışırsa da gereken şartların yokluğundan Ankara'dan ayrılıp Van'a gitmeyi tercih eder. *(Bak: 382-387.p.lar)*

Lem'alar adlı eserinde mezkûr zendeka cereyanı hakkında şöyle der:

"1338'de Ankara'ya gittim. İslâm ordusunun Yunan'a galebesinden neş'e alan ehl-i imanın kuvvetli efkârı içinde, gayet müdhiş bir zendeka fikri, içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessasane çalıştığını gördüm. Eyvah, dedim, bu ejderha imanın erkânına ilişecek! O vakit, şu âyet-i kerime, bedahet derecesinde vücud ve vahdaniyeti ifham ettiği cihetle ondan istimdad edip, o zendekanın başını dağıtacak derecede Kur'an-ı Hakim'den alınan kuvvetli bir bürhanı, Arabî Risalesinde yazdım. Ankara'da Yeni Gün Matbaasında tabettirmiştim. Fakat maatteessüf Arabî bilen az ve ehemmiyetle bakanlar da nadir olmakla beraber, gayet muhtasar ve mücmel bir surette o kuvvetli bürhan te'sirini göstermedi. Maatteessüf, o dinsizlik fikri hem inkişaf etti, hem kuvvet buldu." (L.177) İ.M. 36. Kitab-ül Fiten 20. 21. babları ve T.T. sh: 399'da 7. bölüm emr-i bilmaruf hakkındadır.

Atıf notları:

-Âhirzaman fitnesinde, münkerin ma'ruf sayılması, bak: 985.p.

-Emr-i bilma'rufu terk ile dünyaya dalanlar, bak: 1944.p.da bir âyet notu.

-Emr-i bilma'ruf sadakadır, bak: 3184.p.

-Münkerin izalesine güç yetmezse, kalben onu kerih görmek, bak: 509/5.p.

EMR-İ İSTİHBABÎ امرِ إستحبابي : Müstehab veya sünnet olan vazife. *Sevdirmek için verilen emir. *Muhabbetin gereği olarak yapılması gereken iş. *(Bak: Müstehab)*

814- EMR-İ TEKVİNÎ امرِ تكويني : Yaradılışa ait İlahî kanun ve nizam. Tekvine dair işler, hâdiseler, maddeler. Fıtrî kanunlar ve âdetullahın tazammun ettiği emirler. *(Bak Esbab)*

"Cenab-ı Hak, kemal-i kudretiyle kâinatın bütün zerratını şeriat-ı fitriye ve evamir-i tekviniyesine birer emirber nefer yapmıştır. işte bu sırdandırki, meselâ bir sineğe emr-i tekvinîsiyle "Bu şekil ile ol, vücuda gel!" dediği gibi, aynı o sühuletle umum hayvanata da birden "Şu sıfatlar ve bu şekiller ve şu ömürler ile tekevvün ediniz, meydana çıkınız!" der demez, iradenin ayn-ı kudret gibi hükmüyle derakab emrolunduğu gibi külfetsiz olarak oluverip meydana çıkarlar." (M.Nu.379)

815- Bu sırrın bir hakikatı şudur ki: "Kâinatta, bittecrübe herşeyin bir nokta-i kemali vardır. O şeyin, o noktaya bir meyli vardır. Muzaaf meyil, ihtiyaç olur. Muzaaf ihtiyaç, iştiyak olur. Muzaaf iştiyak, incizab olur ve incizab, iştiyak, ihtiyaç, meyil; Cenab-ı Hakk'ın evamir-i tekviniyesinin, mahiyet-i eşya tarafından birer habbe ve nüve-i imtisalidirler. Mümkinat mahiyetlerinin mutlak kemali, mutlak vücuddur. Hususi kemali; istidadlarını kuvveden fiile çıkaran ona mahsus bir vücuddur. İşte bütün kâinatın "Kün" emrine itaatı, birtek nefer hükmünde olan bir zerrenin itaatı gibidir. İrade-i Ezeliyeden gelen "Kün" emr-i ezelîsine mümkinatın itaatı ve imtisalinde yine iradenin tecellisi olan meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizab; birden beraber mündemiçtir. Latif su, nazik bir meyille incimad emrini aldığı vakit demiri parçalaması, itaat sırrının kuvvetini gösterir." (S.528) *(Bak: 1348.p.)*

816- Hem "san'atın, mümkine veya hakkın istilzam ettiğine nazaran Vacib'e olan isnadı mes'elesi; semeredar bir ağaç mes'elesi gibidir. Şöyle ki: Ağacın o semereleri, ya vahdete isnad edilir. Yani neşv ü nema kanunuyla ağacın kökünden, kök de çekirdekten, çekirdek de evamir-i tekviniyeyi temessülden, evamir-i tekviniye de "Kün" emrinden, "Kün" emri dahi Vahid-i Vacib'den sadır olmuştur." (M.N.145)

Evet "ağacın çekirdek-i aslîsinde ve kökünde ve gövdesinde, cüz'î ve müşahhas ve ukde-i hayatiye tabir edilen bir cilve-i irade-i ilahiye ve bir nüve-i emr-i Rabbanî ile, şu ağacın kavanin-i teşkiliyesinin merkeziyeti; her dalın başında, herbir meyvenin içinde, herbir çekirdeğin yanında bulunur ki, hiçbirinin bir şey'ini noksan bırakmıyarak, birbirine mani olmıyarak; onunla yapılır.

Ve o birtek cilve-i irade ve o kanun-u emrî; ziya, hararet, hava gibi dağılıp her yere gitmiyor. Çünki gittiği yerlerin ortalarındaki uzun mesafelerde ve muhtelif masnularda hiçbir iz bırakmıyor, hiçbir eseri görülmüyor. Eğer intişar ile olsa idi; izi ve eseri görülecekti. Belki bizzat tecezzi ve intişar etmeden, her birisinin yanında bulunuyor. Ehadiyetine ve şahsiyetine o küllî işler,

münafi olmuyor. Hatta denilebilir ki: O cilve-i irade, o kanun-u emrî, o ukde-i hayatiye; herbirinin yanında bulunur, hiçbir yerde de bulunmaz. Güya şu muhteşem ağaçta meyveler, çekirdekler adedince o kanun-u emrînin birer gözü, birer kulağı var. Belki ağacın herbir cüz'ü, o kanun-u emrînin duygularının birer merkezi hükmündedir ki; uzun vasıtaları perde olup bir mani teşkil etmek değil, belki telefon telleri gibi birer vesile-i teshil ve takrib olur. en uzak, en yakın gibidir." (S.610) *(Bak: 774/1.p.)*

817- Ve keza «fıtrat yalan söylemez. Meselâ bir çekirdekte meyelan-ı nümuv der ki: "Sünbülleneceğim, meyve vereceğim." Doğru söyler, Meselâ, yumurtada bir meyelan-ı hayat var, der: "Piliç olacağım." Biiznillah olur. Doğru söyler. Meselâ bir avuç su, incimad ile meyelan-ı inbisatı der. "Fazla yer tutacağım. "Metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte bu meyelanlar, irade-i İlahiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellileridir, cilveleridir. » (M.N.254)

İşte "kâinattaki bütün sa'y ü hareket, kanun-u kader-i İlahî üzerine cereyan ediyor. Ve dest-i kudret-i İlahîden sudur eden ve irade ve emir ve ilmi tazammun eden emr-i tekvinî ile zuhur eder." (L.125)

818- ENANİYET انانية : (Enaniyyet) Benlik. Kendine güvenmek. Gurur. Hodbinlik. Sadece kendine taraftarlık. Her yaptığı işi kendinden bilmek. *(Bak: Egoizm, Egosantrizm, Kibr, İhlas, Şahsiyet, Tevazu')*

Cenab-ı Hak sıfat ve evsafının mahiyetini bir derece hissettirip, bildirecek küllî istidad ve kabiliyetlerle, maddî ve manevî cihazlarla mücehhez olan insanın evsaf-ı fıtriyesidir ki, bir cihetle emanet-i kübra tabir edilir.

Bir atıf notu:

-İnsanın zıddiyet cihetiyle esma-i İlahiyeye ayinedarlığı, bak: 860.p.

819- Gayet derin bir sır olan emanet-i kübra hakikatını ve bir cihette enaniyetin mahiyetini tazammun eden âyetlerden biri şudur:

"اِنَّا عَرَضْنَا اْ َمَانَةَعَلَى السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ وَالْجِبَالِ فَاَبَيْنَ اَنْ يَحْمِلْنَهَا
وَاَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَااْ ِنْسَانُ اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُو ً (33:72)

Şu âyetin büyük hazinesinden tek bir cevherine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Gök, zemin, dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddid vücuhundan bir ferdi, bir vechi, ene'dir. Evet ene, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insaniyetin etrafına dal budak salan nurani bir şecere-i tuba ile, müdhiş bir şecere-i zakkumun çekirdeğidir. Şu azîm hakikata girişmeden evvel, o hakikatın fehmini teshil edecek bir mukaddime beyan ederiz. Şöyle ki:

820- Ene, künuz-u mahfiye olan esma-i İlahiyenin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlakının dahi anahtarı olarak bir muamma-yı müşkilküşadır, bir tılsım-ı hayretfezadır. O ene mahiyetinin bilinmesiyle, o garib muamma, o acib tılsım olan ene açılır ve kâinat tılsımını ve âlem-i vücub'un künuzunu dahi açar. Şu mes'eleye dair "Şemme" isminde bir risale-i arabiyemde şöyle bahsetmişiz ki: Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinatın kapıları zahiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenab-ı Hak, emanet cihetiyle insana "ene" namında öyle bir miftah vermiş ki; âlemin bütün kapılarını açar ve öyle tılsımlı bir enaniyet vermiş ki; Hallâk-ı Kâinat'ın künuz-u mahfiyesini onun ile keşfeder. Fakat ene, kendisi de gayet muğlak bir muamma ve açılması müşkil bir tılsındır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve sırr-ı hilkati bilinse; kendisi açıldığı gibi kâinat dahi açılır. Şöyle ki: Sani-i Hakîm, insanın eline emanet olarak, rububiyetinin sıfat ve şuunatının hakikatlarını gösterecek, tanıttıracak, işarât ve nümuneleri cami bir ene vermiştir. Ta ki o ene, bir vahid-i kıyasî olup, evsaf-ı rububiyet ve şuunat-ı uluhiyet bilinsin. Fakat vahid-i kıyasî, bir mevcud-u hakiki olmak lâzım değil. Belki hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vahid-i kıyasî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakiki vücudu lâzım değildir.

821- Sual: Niçin Cenab-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti, "enaniyet"e bağlıdır?

Elcevab: Çünki mutlak ve muhit bir şey'in hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ: Zulmetsiz daimî bir ziya, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya vehmî bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinir. İşte Cenab-ı Hakk'ın, ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfat ve esması; muhit, hududsuz, şeriksiz olduğu için onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hissolunmaz. Öyle ise hakiki nihayet ve hadleri olmadığından farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yapar. Kendinde bir rububiyet-i mevhume, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder; bir had çizer. Onun ile muhit sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz'eder."Buraya kadar benim, ondan sonra onundur" diye

bir taksimat yapar. Kendindeki ölçücükler ile, onların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Meselâ: Daire-i mülkünde mevhum rububiyetiyle, daire-i mümkinatta Hâlikının rububiyetini anlar ve zahirî malikiyetiyle, Hâlikının hakiki malikiyetini fehmeder ve "Bu haneye malik olduğum gibi, Hâlik da şu kâinatın malikidir. " der ve cüz'î ilmiyle onun ilmini fehmeder ve kesbî san'atçığıyla o Sani-i zülcelal'in ibda-i san'atını anlar. Meselâ. "Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de şu dünya hanesini birisi yapmış ve tanzim etmiş" der. Ve hakeza... Bütün sıfat ve şuunat-ı İlahiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrarlı ahval ve sıfat ve hissiyat, ene'de münderiçtir. Demek ene, ayine-misal ve vahid-i kıyasî ve âlet-i inkişaf ve mana-yı harfî gibi; manası kendinde olmayan ve başkasının manasını gösteren, vücud-u insaniyetin kalın ipinden şuurlu bir tel ve mahiyet-i beşeriyenin hullesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyetin kitabından bir eliftir ki, o elif'in "iki yüzü" var. Biri, hayra ve vücuda bakar. O yüz ile yalnız feyze kabildir. Vereni kabul eder, kendi icad edemez. O yüzde fail değil; icaddan eli kısadır. Bir yüzü de şerre bakar ve ademe gider. Şu yüzde o faildir, fiil sahibidir. Hem onun mahiyeti, harfiyedir; başkasının manasını gösterir. Rububiyeti hayaliyedir. Vücudu o kadar zaif ve incedir ki; bizzat kendinde hiç bir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki eşyanın derecat ve miktarlarını bildiren mizan-ül hararet ve mizan-ül hava gibi mizanlar nev'inden bir mizandır ki; Vacib-ül Vücud'un mutlak ve muhit ve hududsuz sıfatını bildiren bir mizandır.

İşte mahiyetini şu tarzda bilen ve iz'an eden ve ona göre hareket eden قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكَّيهَا (91:9) beşaretinde dâhil olur. Emaneti bil hakkın eda eder ve o enenin dürbiniyle, kâinat ne olduğunu ve ne vazife gördüğünü görür ve afakî malumat nefse geldiği vakit, ene'de bir musaddık görür. O ulûm, nur ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyete inkılab etmez. Vaktaki ene, vazifesini şu suretle ifa etti; vahid-i kıyasî olan mevhum rububiyetini ve farazî malikiyetini terkeder.

لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ der. Hakiki ubudiyetini takınır. Makam-ı "ahsen-i takvim"e çıkar.

822- Eğer o ene, hikmet-i hilkatini unutup, vazife-i fıtriyesini terkederek kendine mana-yı ismiyle baksa, kendini malik itikad etse; o vakit emanete hı-

yanet eder. (91:10) وَقَدْ خَا ٰ مَنْ دَسَّيهَا altında dahil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalaletleri tevlid eden enaniyetin şu cihetindendir ki,semavat ve arz ve cibal tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar. Evet tene ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken, mahiyeti bilinmezse, tesettür toprağı altında neşvünema bulur; gittikçe kalınlaşır. Vücud-u insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi, vücud-u insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letaifiyle adeta ene olur.

Sonra nev'in enaniyeti de bir asabiyet-i nev'iye ve milliye cihetiyle o enaniyete kuvvet verip, o ene, o enaniyet-i nev'iyeye istinad ederek, şeytan gibi, Sani-i Zülcelal'in evamirine karşı mübareze eder. Sonra kıyas-ı binnefs suretiyle herkesi, hatta herşey'i kendine kıyas edip, Cenab-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksim eder. Gayet azîm bir şirke düşer.

اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (31:13) mealini gösterir. Evet nasıl mirî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de "kendime malikim" diyen adam, "herşey kendine maliktir" demeye ve itikad etmeye mecburdur.

İşte ene, şu hainane vaziyetinde iken; cehl-i mutlaktadır. Binler fununu bilse de, cehl-i mürekkeble bir echeldir. Çünki duyguları, efkârları; kâinatın envar-ı marifetini getirdiği vakit, nefsinde onu tasdik edecek, ışıklandıracak ve idame edecek bir madde bulmadığı için, sönerler. Gelen herşey, nefsindeki renklerle boyalanır. Mahz-ı hik-met gelse; nefsinde abesiyet-i mutlaka suretini alır. Çünki şu haldeki ene'nin rengi, şirk ve ta'tildir, Allah'ı inkârdır. Bütün kâinat parlak âyetlerle dolsa; o ene'deki ka-ranlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez." (S.535-538)

823- Enenin mana-yı ismî nazarıyla itikadiyatta böyle echeliyet ve zulümatları olduğu gibi, içtimaî münasebetler ve ahlâkiyatta da tedenniyatı vardır:

"Evet ene ve enaniyetin eşkal-i habisesi olan hodgâmlık, hodbinlik, hodendişlik, gurur ve inad, o meyle inzimam etse, öyle ekber-ül kebairi icad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennem'in lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

... Cemaat itibariyle görüyoruz ki: Bir şahs-ı muhteris, bir intikamıyla veya mün-takim bir muhalefetle, arzuyu tazammun eden bir fikir ile demiş

ki: "İslâm parçalanacak." veyahud "Hilafet mahvolacak." Sırf o meş'um sözünü doğru göstermek, gururiyetini, enaniyetini tatmin etmek için, İslâmın perişaniyetini, (el'iyazübillah) uhuvvet-i İslâmiyenin boğulmasını arzu eder. Hasmın zulm-ü kâfiranesini, hayale gelemez cerbezeli te'villerle adalet suretinde göstermek ister." (S.T:İ. 23) İşte "ene"nin acib bir hali.

824- Enaniyetli ve mağrur kimselere tevazu göstermek gerekmediğini beyan eden Bediüzzaman diyor ki: "Bu zamanda dinsizlik hesabına, benlikleri firavunlaşmış derecede imana ve Risale-i Nur'a hücumları zamanında onlara karşı tedafü vaziyetimizde tevazu ve mahviyet göstermek, büyük bir cinayet ve hıyanettir. Ve o tevazu, tezellül hükmünde bir ahlâk-ı rezile olur." (E.L.II.153)

"Gerçi benlik, enaniyet çirkindir; fakat mağrur ve muannid enaniyetlilere karşı, haklı bir surette ve sırf kendisini müdafaa ve muhafaza etmek için benlik göstermek lâzım geliyor." (T.H.260)

Atıf notları:

-Nübüvvet ve felsefenin yolunda enenin iki vechi, bak: 934-936.p.lar

-Felsefenin yolunda enenin kuvvetlenmesi, bak: 944.p.

-Hristiyanlıkta enenin makbuliyeti, bak: 1753, 3478.3950.p.lar.

-Cemaatın hakkını reise vermek, enaniyeti okşar, bak: 2734.p.

-Tasavvuf yolunda enaniyetin zararı, bak: 3676.p.

-Hizmet-i diniyede enaniyeti terketmek, bak: 2914.p.da İkinci Esas.

-Enaniyet-i ilmiyenin zararı, bak: 3100.p.

-Ene ile mücadele, bak: 3633.p.

-Eneyi nahnüye tebdil etmek, bak: 3116.p.

825- ENBİYA انبياء : (Nebi. c.) Nebiler. Peygamberler (Aleyhimüsselâm).

Kur'an (14:11) âyetinde "Peygamberliği Allah dilediğine verir" diye bildirilir. *(Bak: Kütüb-ü Münzele, Muhammed (A.S.M.)*

"Peygambere "nebi" de denir. Maamafih, yeni bir kitab ile yeni bir şeriat ile bir ümmete peygamber gönderilmiş olan zata nebi peygamber denildiği

gibi "resul", "mürsel" de denir. Yeni bir kitab ve yeni bir şeriat ile gönderilmeyip de kendisinden evvelki bir peygamberin kitabını ve şeriatını ümmetine bildirmeğe me'mur olmuş olan zata da yalnız nebi veya peygamber denilir, resul ve mürsel denilmez..

Mübarek adları Kur'an-ı Mübin'de beyan olunan ancak şu yirmi beş peygamber-i zişandır: Âdem, İdris, Nuh Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyub, Şuayb, Musa, Harun, Davud, Süleyman, İlyas, Elyasa, Zülkifl, Yunus, Zekeriyya, Yahya, İsa, Muhammed (A.S.M.)" (B.İ.İ. sh: 17)

"Peygamberler, her türlü güzel sıfatları haizdirler. Onlardan herbirinin vücudu bir kemal, bir hidayet, bir ulviyet nümunesidir. Bahusus kendilerinde sıdk, emanet, fetanet, ismet, tebliğ-i şeriat vasıfları da herhalde mevcuddur. Şöyle ki:

1- Peygamberler sâdıktırlar. Her hususta doğru sözlüdürler, kendilerinden aslâ yalan sâdır olmaz.

2- Peygamberler, emindirler. Gerek peygamberlik hususunda ve gerek sair hususlarda her türlü itimadı haizdirler. Kendilerinde aslâ hainlik bulunmaz.

3- Peygamberler, son derece fatin, âkıl ve kuvvetli re'ye, fevkalâde bir zekâya malik bulunmuşlardır. Onlarda gaflet, yüksek duygulardan, melekelerden mahrumiyet düşünülemez.

4- Peygamberler, masumdurlar. Onlar son derece iffet ve ismet sahibidirler. Onlar gizli, aşikâr, her türlü günahlardan ve seciyenin âdiliğini gösterecek bayağı hallerden tamemen beridirler.

5- Peygamberler emrolundukları şeriat hükümlerini ümmetlerine olduğu gibi bildirmişlerdir. Şeriat ahkâmından herhangi birini saklamış veya unutmuş olmaları aslâ düşünülemez. Öyle bir şey, peygamberlik şanına yakışmaz, onların peygamber gönderilmelerindeki hikmete, irade-yi İlahiyeye uygun düşmez.

Velhasıl: Bütün Peygamberler, şu yazdığımız beş vasfı tamamen haiz bulunmuşlardır. Çünkü bu yüksek hasletleri haiz olmayan kimseler, milletleri aydınlatacak, onlara rehber olacak bir durumda bulunmuş olamazlar. Artık bütün Peygamberleri bu veçhile bilip tasdik etmek bizim için bir vecibedir." (B.İ.İ.sh. 17)

826- Kur'an (2:253) (17:155) âyetlerinde, peygamberler arasında dereceler bulunduğunu ve farklı hususiyetlerle mümtaz kılındıkları ve (27:15) âyetinde peygamberlerin mü'minlerden tafdilleri bildirilirken, (2:136, 285) (3:84) (4:152) âyetlerinde de bütün peygamberlere bilâtefrik iman etmek gerektiği beyan edilir. Peygamberimiz (A.S.M.)'a hitaben, bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur:

827- "(4:164) وَرُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ Sana bundan evvel haber verdiğimiz birtakım resuller وَرُسُلاً لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ve sana haber vermediğimiz daha nice resuller de gönderdik.

"Binaenaleyh Allah'ın vahiy ettiği enbiya, gönderdiği resuller, gerek burada ve gerek bundan evvel isimleri, kıssaları bildirilmiş olan malum ve meşhur zevata münhasır zannedilmemelidir. İnsanlara daha birçok peygamber gönderilmiştir ki bunların adedlerini, isimlerini, mahallerini, kavimlerini, kıssalarını ancak Allah bilir. Cenab-ı Allah bu izah ile de, kâfirlerin takib ettikleri bazı teşkikatı kat'etmiştir. Zamanımızda bazı kimselere tesadüf olunuyor ki, bunlar güya enbiya hakkında bir şek uyandırmak için mütemadiyen şu suali dermeyan ediyorlar: "Allah Rabbülâlemîn değil mi? Acaba peygamberlerini niçin mahdud yerlerden ve mahdud akvamdan intihab etmiş?" diyenleri bu âyet iskât etmiştir.

828- Kur'an daha evvel bu gibi hatıraları,

وَآلَ اِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا (3:33)

âyetinde irade-i İlahiyeyi ve ıstıfa kanununu göstererek hal ve defeylemiş idi. Bundan başka burada وَرُسُلاً لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ fıkrasıyla peygamberlerin malum olan zevata münhasır olmadığını anlatarak enbiyanın Arz-ı Mukaddes ve civarına mahsus zevat-ı kalileden ibaret olması hakkındaki faraziyenin de kizb-i mahz olduğunu anlatmış ve bununla mes'eleyi kökünden kal'etmiştir. Cemi enbiyanın adedi yüzyirmidört bin veya bir milyon yüzyirmidört bin olduğu hakkında bazı rivayetler varsa da, doğrusu enbiya ve resülün adedi gayr-ı malumdur. Zira وَرُسُلاً لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ buyurulmuştur. Şüphe yok ki din-i İslâm'da cemi' enbiyaya iman, erkân-ı imandan

bulunduğu cihetle bütün enbiya bildirilmiş olsa idi, müslümanlar bunlara ber-tafsil iman ile mükellef olmak lâzım gelecek, bu da dinde bir harec-i azîm olacaktı. Binaenaleyh ıstıfa-yı İlahî'nin en yüksek meratibinde bulunan eazım-ı enbiyanın beyanıyla iktifa edilmesinde iman-ı icmalînin kifayeti gibi büyük bir lütf-u mahsus vardır." (E.T.1528-1530) Keza (14:9) âyeti de mezkûr âyeti te'yid eder.

Atıf notları:

-Kur'anda bildirilen Peygamberlerin kıssalarındaki hikmet ve ibretler, bak: Kur'an 11:120)

Her ümmet için bir peygamber vardır, bak: 3907.p.ta bir not

829- "Nev-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemalatın fezlekesi ve esasıdır. Din-i hak, saadetin fihristesidir. İman, bir hüsn-ü münezzeh ve mücerreddir. Madem şu âlemde parlak bir hüsün, geniş ve yüksek bir feyiz, zahir bir hak, faik bir kemal görünüyor. Bilbedahe hak ve hakikat, nübüvvet içindedir ve nebiler elindedir. Dalalet, şer ve hasaret, onun muhalifindedir." (L.127)

Ve keza "karıncayı emirsiz arıyı ya'subsuz bırakmayan kudret-i ezeliye; elbette beşeri nebisiz bırakmaz." (M.469)

830- "Tarih-i beşer ve kütüb-ü mukaddese, tevatürlere ve küllî ve kat'i hâdisat ve malumat ve müşahedat-ı beşeriyeye istinaden bil'ittifak, sarih ve kat'i bir surette haber veriyorlar ki: Sırat-ı müstakim ehli olan Peygamberlere (Aleyhimüsselâm) binler vakıatta imtimdadlarına hârika bir tarzda gaybî imdad gelmesi ve onların istedikleri aynen verilmesi ve düşmanları olan münkirlere yüzer hâdisatta aynı zamanda gadab gelmesi ve semavî musibet başlarına inmesi kat'i şeksiz gösterir ki; bu kâinatın ve içindeki nev-i beşerin Hâkim ve Âdil ve Muhsin ve Kerim ve Aziz ve Kahhar bir mutasarrıfı, bir Rabbi var ki; Nuh ve İbrahim, Musa ve Hud ve Salih (Aleyhimüsselâm) gibi çok nebilere pek hârika bir surette tarihî ve geniş hâdiselerle muzafferiyet ve necatlar vermiş ve Semud ve Âd ve Fir'avun kavimleri gibi çok zalimlere ve münkirlere dahi, peygamberlere isyanlarına mukabil dünyada dahi bir ceza olarak, başlarına dehşetli semavî musibetler indirmiş." (Ş.617)

831- "Sual: Peygamberlerin meslekleri birbirine uymadığı gibi, ibadetleri de birbirine muhaliftir. Bunun esası nedir?

Cevab: itikad ve amelde, usûl ve ahkâm-ı esasiyede peygamberlerin hepsi daimdirler, sabittirler, müttehiddirler. İhtilaf ve tefavütleri, ancak füruattadır.

Zaten zamanların tebeddülüyle, füruatın da tebeddül ve tagayyürü tabii bir şeydir. Evet mevasim-i erbaada tedavi ve telebbüs gibi çok şeyler tebeddüle uğrar. Meselâ, kışın giyilen kalın elbise yazın tebeddüle uğrar; veya kışın güzel te'siri olan bir ilacın, yazın fena tesiri olur, kullanılmaz. Kezalik kalb ve ruhların gıdası olan ahkâm-ı diniyenin füruatı da, ömür-ü beşerin devreleri itibariyle tebeddüle uğrar." (İ.İ. 26)

Bir atıf notu:

-Asırlara göre şeriatlar değişti, bak: 778, 2419.p.lar.

832- "Zaman-ı saadetten evvel insan âleminin ihtiva ettiği ümmetler, milletler arasında maddeten ve manen, istidaden ve terbiyeten pek muhtelif ve geniş mesafeler vardı. Bunu içindir ki, terbiye-i vahide ve davet-i münferide kâfi gelmiyordu. Vakta ki, âlem-i insaniyet zaman-ı saadetin şems-i saadetiyle uyandı ve müdavele-i efkâr ile, an'anelerinin terkiyle, tebdiliyle ve kavimlerin birbirine ihtilatlarıyla ittihada meyil gösterdi ve aralarında münakale ve muhabere başladı; hatta Küre-i Arz bir memleket, bir vilayet, belki bir köy gibi oldu; bir davet ve bir nübüvvet umum insanlara kâfi görüldü." (İ.İ.52)

Böylece Peygamberimiz (A.S.M.) 'dan nübüvvet silsilesi hitam bulmuştur. *(Bak. 2606.p.)*

T.T. ci: 3, hadis: 768 ve S.B.M. 1. cild sh: 281 hadis: 332'de kendisine ancak bir kişi tabi olmuş peygamberlerin varlığından haber verilir. *(Bak: 2605.p.)* S.B.M. ci: 9 sh: 83 Ehadis-i Enbiya hakkındadır.

Atıf notları:

-Peygamberler arasında tafdil, bak: 1689.p.da âyet notu.

-Cinlerden de peygamber gelmiş midir sualine cevab, bak: 602.p.

833- ENDAD انداد : (Nidd. c.) Benzerler. Emsaller. Misiller. Şerikler. Eşler.

Allah'ın hâkimiyetini inkâr edip halkı kendine bağlamak isteyen azgınlar.

Allah'ı sever gibi, endadı sevmenin şirk olduğunu beyan eden (2:165) âyetinin tefsirinde şu izahat veriliyor:

"Vahdaniyet ve kudret-i İlahiye bu kadar âyat-ı fiiliye ve kavliyesiyle zahir ve bahir iken, buna karşı insanlardan bazıları vardır ki, Allah'a karşı

denkler nazirler tutarlar ki onları Allah gibi severler. Emirlerine, yasaklarına, arzularına itaat ederler de Allah'a isyan ederler. Şüphe yok ki böyle yapmak, gerek Allah'ı inkâr ederek olsun ve gerek olmasın, mana-yı uluhiyette onları Allah'a ortak yapmaktır. Bunların bir kısmı, bu şirki açığa vururlar. Firavunlara, Nemrudlara yapıldığı gibi onlara açıktan açığa ilah, mabud namını vermekten çekinmezler; Rabbimiz, tanrımız derler. Ve hatta ilahlarının tevellüd ve tevalüdüne kail olarak onlara aynı cinsten, mabud payesinde oğullar, kızlar tasavvur ve isnad ederler. Diğer bir kısmı da tasrih etmeden aynı muameleyi yaparlar, onları Allah sever gibi severler, veliyy-i nimet tanırlar, onların muhabbetini mebde-i hareket ittihaz ederler. Allah'a yapılacak şeyleri onlara yaparlar. Allah rızasını düşünmeden onların rızalarını kazanmaya çalışırlar. Allah'a isyan olan şeylerde bile onlara itaat ederler.

İnsanlar tarafından böyle muhabbet ile ma'bud payesi verilen endad o kadar çeşitlidir ki; bir taş, bir maden parçasından, bir ot, bir ağaçtan tut, ta yıldızlara, ruhlara, meleklere kadar çıkar.

Filvaki servet, haşmet, kuvvet, cah u ikbal, güzellik, hüsün gibi herhangi bir ümide sebeb sayılan dilberler, kahramanlar, hükümdarlar gibi insanları, Allah gibi seven ve onun uğrunda herşeyi göze alan nice kimseler vardır ki; bu nokta-i şirkin putperestlik esasını, beşeriyetin en büyük yarasını teşkil eder.

Hasılı; reislerini ve büyüklerini Allah sever gibi sevenler ve onların, Allah'ın emirlerine muhalif olan emirlerini dinleyerek Allah'a isyan edenler; bunları Allah'a nazir ve emsal kabul etmiş olurlar ki, bütün putperestlik esası, bu muhabbet tarzındadır." (E.T.267) *(Bak: Sanemperest, Tağut, 3299.p.)*

834- ENDÜLÜS اندلس : (Mi. 756-1031) Dört halife devrinden sonra kurulan Emevi devleti yıkıldıktan sonra Emevilerin Afrika'dan Avrupa'ya geçip şimdiki Portekiz ve İspanya'da kurdukları İslâmî devletin bir ismidir. Bunlara Endülüs Emevileri denir. Emevilere yapılan katliamdan kurtulan Abdurrahman ismindeki zat, Afrika yoluyla İspanya'ya geçerek, Emevilerin orada devamı sayılabilecek Endülüs Emevi devletini kurdu. Ed-Dahîl (Muhacir) lakabıyla maruf Abdurrahman'dan itibaren III. Hişamla sona ermek üzere 16 halife gelip geçmiştir. III. Abdurrahman'a kadar Kurtuba Emirliği diye adlandırılan bu devlete, bu hükümdar zamanında "Endülüs Emevi Hilafeti" namı verildi. Hükümdar, "Emir-ül Mü'minîn" ünvanını aldı. Bu devir; ilim ve irfanın zirveye ulaştığı, Avrupalıların ilim tahsili için Endülüs'e

akın ettikleri devirdir. Bundan sonra Emevilerin inhitat ve sukut devri başlar. Ne kadar çalışırlarsa da, kaderin hükmüyle icraatları sona erer. *(Bak: Emevi)*

ENE انا : *(Bak: Enaniyet)*

835- ENES İBN-İ MALİK انس بن مالك : Ensardan ve ashab-ı Kiram'ın fakihlerindendir. Hicretin ibtidasından itibaren on sene Resul-i Ekrem Efendimizin(A.S.M.) hizmetinde bulunmakla şeref kazanmıştır. Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) 2630 hadis-i şerif rivayet etmiştir. 100 yaşına kadar yaşamış, hicri 92 veya 94 senelerinde Basra'da ebedî hayata kavuşmuştur. Basra'da en son vefat eden sahabe, Hazret-i Enes'tir. *(Bak: 3197.p.)*

ENFÜSÎ انفسي : Bir kimseye mahsus görüş ve düşünüş. Nefse, kendi hayatına ait, dahile ait. (Subjektif) (Objektifin zıddı) *(Bak: Afakî)*

836- ESBAB اسبا : Sebebler. (Bak: Âdetullah, Emr-i Tekvinî, Essebebü, İcad, Tabiat)

"Cenab-ı Hak esbabı müsebbebata bağlamakla, intizamı temin eden bir nizamı kâinatta vaz'etmiş. Ve herşeyi, o nizama müraat etmeğe o nizamla kalmaya tevcih etmiştir. Ve bilhassa insanı da, o daire-i esbaba müraat ve merbutiyet etmeye mükellef kılmıştır." (İ.İ. 20)

İki atıf notu:

-Daire-i esbabla daire-i itikad arasını tefrik, bak: 2675.p.

-Esbaba riayet dua-yı fiilîdir, bak: 3829.p.

Lâkin "esbab bir perdedir. Çünki izzet ve azamet öyle ister. Fakat iş gören, kudret-i Samedaniyedir. Çünki tevhid ve celal öyle ister ve istiklali iktiza eder. Sultan-ı Ezelî'nin memurları, saltanat-ı rububiyetin icraatçıları değillerdir. Belki o saltanatın dellallarıdırlar ve o rububiyetin temaşager nazırlarıdırlar. Ve o memurlar, o vasıtalar; kudretin izzetini, rububiyetin haşmetini izhar içindir. Ta umûr-u hasise ile kudretin mübaşereti görünmesin.

Acz-âlud, fakr-pişe olan insanî bir sultan gibi, acz ve ihtiyaç için memurları şerik-i saltanat etmiş değildir. Demek esbab vaz'edilmiş, ta aklın

nazar-ı zahirîsine karşı kudretin izzeti muhafaza edilsin. Zira ayinenin iki vechi gibi, herşey'in bir "mülk" ciheti var ki, ayinenin mülevven yüzüne benzer. Muhtalif renklere ve hâlata medar olabilir. Biri "melekut"tur ki, ayinenin parlak yüzüne benzer. Mülk ve zahir vechinde, kudret-i Samedaniyenin izzetine ve kemaline münafi hâlat vardır. Esbab, o hâlata hem merci, hem medar olmak için vaz'edilmişler. Fakat melekutiyet ve hakikat canibinde, herşey şeffaftır, güzeldir. Kudretin bizzat mübaşeretine münasibdir. izzetine münafi değildir. Onun için esbab, sırf zahirîdir; melekutiyette ve hakikatta te'sir-i hakikileri yoktur.

837- Hem esbab-ı zahiriyenin diğer bir hikmeti şudur ki: Haksız şekvaları ve batıl itirazları Âdil-i Mutlak'a tevcih etmemek için; o şekvalara, o itirazlara hedef olacak esbab vaz'edilmiştir. Çünki kusur onlardan çıkıyor, onların kabiliyetsizliğinden ileri geliyor. Bu sırra bir misal-i latif suretinde bir temsil-i manevî rivayet ediliyor ki: Hazret-i Azrail Aleyhisselâm, Cenab-ı Hakk'a demiş ki: "Kabz-ı ervah vazifesinde senin ibadın benden şekva edecekler; benden küsecekler." Cenab-ı Hak lisan-ı hikmetle ona demiş ki: "Seninle ibadımın ortasında musibetler, hastalıklar perdesini bırakacağım. Ta şekvalar ona gidip senden küsmesinler." İşte bak, nasıl hastalıklar perdedir; ecelde tevehhüm olunan fenalıklara mercidirler ve kabz-ı ervahda hakikat olarak olan hikmet ve güzellik, Azrail Aleyhisselâm'ın vazifesine mütealliktir. Öyle de: Hazret-i Azrail dahi bir perdedir. Kabz-ı ervahda zahiren merhametsiz görünen ve rahmetin kemaline münasib düşmeyen bazı hâlata merci olmak için, o memuriyete bir nazır ve kudret-i ilahiyeye bir perdedir. Evet izzet ve azamet ister ki; esbab, perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında... Tevhid ve celal ister ki; esbab, ellerini çeksinler te'sir-i hakikiden..." (S.293)

838- Evet Kur'an "zahirî sebebi, icadın kabiliyetinden azletmek ve uzak göstermek için müsebbebin gayelerini, semerelerini gösteriyor. Ta anlaşılsın ki; sebeb, yalnız zahirî bir perdedir. Çünki gayet hakîmane gayeleri ve mühim semereleri irade etmek, gayet Alîm, Hakîm birinin işi olmak lâzımdır. Sebebi ise şuursuz, camiddir. Hem semere ve gayetini zikretmekle âyet gösteriyor ki; sebebler çendan nazar-ı zahirîde ve vücudda müsebbebat ile muttasıl ve bitişik görünür. Fakat hakikatta mabeynlerinde uzak bir mesafe var. Sebebden müsebbebin icadına kadar o derece uzaklık var ki, en büyük bir sebebin eli, en edna bir müsebbebin icadına yetişemez. İşte sebeb ve müsebbeb ortasındaki uzun mesafede esma-i İlahiye birer yıldız gibi tulu eder. Matla'ları, o mesafe-i manevîyedir.

Nasılki zahir nazarda dağların daire-i ufkunda semanın etekleri muttasıl ve mukarin görünür. Halbuki daire-i ufk-u cibalîden semanın eteğine kadar umum yıldızlarının matla'ları ve başka şeylerin meskenleri olan bir mesafe-i azîme bulunduğu gibi, esbab ile müsebbebat mabeyninde öyle bir mesafe-i manevîye var ki, imanın dürbünüyle, Kur'anın nuruyla görünür. Meselâ: (80: 24 ilâ 32)

فَلْيَنْظُرِ اْ نْسَانُ اِلَى طَعَامِهِ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا

ثُمَّ شَقَقْنَااْ َرْضَ شَقًّا فَاَنْبَتْنَا فِيهَاحَبًّا وَعِنَبًا وَقَضْبًا

وَزَيْتُونًاوَنَخْلاً وَحَدَائِقَغُلْبًا وَفَاكِهَةًوَاَبًّا مَتَاعًالَكُمْوَ َنْعَامِكُمْ

İşte bu âyet-i kerime, mu'cizat-ı kudret-i İlahiyeyi bir tertib-i hikmetle zikrederek esbabı müsebbebata rabtedip en ahirde مَتَاعًا لَكُمْ lafzıyla bir gayeyi gösterir ki; o gaye, bütün o müteselsil esbab ve müsebbebat içinde o gayeyi gören ve takib eden gizli bir mutasarrıf bulunduğunu ve o esbab onun perdesi olduğunu isbat eder. Evet, مَتَاعًا لَكُمْوَ َنْعَامِكُمْ tabiriyle bütün esbabı, icad kabiliyetinden azleder. Manen der: Size ve hayvanatınıza rızkı yetiştirmek için su, semadan geliyor. O suda size ve hayvanatınıza acıyıp şefkat edip rızkı yetiştirmek kabiliyeti olmadığından; su gelmiyor, gönderiliyor demektir. Hem toprak, nebatatıyla açılıp, rızkınız oradan geliyor. Hissiz, şuursuz toprak, sizin rızkınızı düşünüp şefkat etmek kabiliyetinden pek uzak olduğundan, toprak kendi kendine açılmıyor, birisi o kapıyı açıyor, nimetleri ellerinize veriyor. Hem otlar, ağaçlar sizin rızkınızı düşünüp merhameten size meyveleri, hububatı yetiştirmekten pekçok uzak olduğundan, âyet gösteriyor ki, onlar bir Hakîm-i Rahîm'in perde arkasından uzattığı ipler ve şeritlerdir ki, nimetlerini onlara takmış, zihayatlara uzatıyor. İşte şu beyanattan; Rahim, Rezzak, Mün'im, Kerim gibi çok esmanın matla'ları görünüyor." (S.422)

"Elhasıl: Sebeb, gayet adi, âciz ve ona isnad edilen müsebbeb ise, gayet san'atlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, cahil ve camid olan esbabı ortadan atar, bir Sani-i Hakîm'in eline teslim eder." (S.681)

Bir atıf notu:

-Masnuat-ı hârikaya karşı esbabın acziyeti, bak: 238, 1146.p.lar.

839- "Kevn ve vücudda müessir-i hakiki, ancak kudreti gayr-ı mütenahi bir Hâlik-ı Kadir'dir. Esbab ise bahanelerdir, vesait de perdelerdir. Havas ve hasiyetler dahi kudretin tecelliyatına ve lem'alarına isim ve ünvanlardır. Hem kanunlar ve nevamis denilen şeyler, ancak ilim ile irade ve emrin envaa olan tecellilerinin isimleridir. Evet kanun emirdendir, namus iradedendir." (M.N.58)

840- "Kevn ve vücud sahasında durup, ahval-i âleme dikkat eden adam, hadsî bir sür'atle anlar ki: Te'sir ve failiyet; latif *(Bak: Latif),* nuranî, mücerred olan şeylerin şe'ni olduğu gibi; infial, kabiliyet, teessür de maddî, kesif, cismanî şeylerin hassasıdır. Evet misal olarak semadaki nur ile yerdeki şu kocaman dağa bak. O nur semada iken ziyasıyla yerde iş görür, faaliyettedir. O dağ ise, azametiyle beraber faaliyetsiz yerinde oturuyor. Ne bir tesiri var ve ne de bir fiili var.

Ve keza, eşya arasında vukua gelen fiillerden anlaşılıyor ki, hangi bir şey latif, nuranî ise, sebeb ve fail olmaya kesb-i liyakat eder. Kesafeti nisbetinde de infial ve müsebbebiyet mertebesine yaklaşıyor. Bundan anlaşılıyor ki, esbab-ı zahiriyenin Hâlikıyla, müsebbebatın mucidi, ancak ve ancak Nur-ul Envar, Sani-i Ezelî'dir." (M.N.146) *(İcadı, esbabın ictimaına vermenin muhaliyeti, bak: 234, 671.p.lar)*

841- "Maddî olan bir şey, kesafeti ne kadar fazla olursa o nisbette ince ve gizli şeyleri göremez ve onları idraktan kasırdır. Fakat nur ve nurani şeyler, ne kadar nuraniyette terakki ederse, o nisbette ince gizli şeylere nüfuzu tam ve keskin olur. Ve keza ne kadar latif olursa, o derece maddîyatın içlerini keşfeder (Röntgen şuaı gibi). Mümkinatta mes'ele bu merkezde ise; Vacib, Vahid olan Nur-ul Envar ne derece نَافِذُ الْخَفَايَا عَالِمٌ بِأَسْرَارِ olacağı, bir derece anlaşıldı. Öyle ise azameti, tam manasıyla ihata, nüfuz, şümulü iktiza ve istilzam eder." (M.N.194)

Ve keza, kevn ve vücudda imkân, kesret, infial mertebeleri vardır. İmkân mertebesi, vücud mertebesine bakar ve onu istilzam eder. Kesret mertebesi, vahdet mertebesine nazırdır, onu iktifa eder. İnfial mertebesi, failiyet mertebesine mütevakkıftır. Bu mertebeler arasındaki istilzam, bizzarure vacip, vahid, fa'al bir Haliki iktiza ve istilzam eder." (M.N.61)

842- "Kadir-i Alim ve Sani-i Hakim, kanuniyet şeklindeki âdatının gösterdiği nizam ve intizamla, kudretini ve hikmetini ve hiç bir tesadüf işine karışmadığını izhar ettiği gibi; şuzuzat-ı kanuniye ile, âdetin hârikalarıyla,

tagayyürat-ı suriye ile teşahhusatın ihtilâfatıyla, zuhur ve nüzul zamanının tebeddülüyle meşietini, iradetini, fail-i muhtar olduğunu ve ihtiyarını ve hiçbir kayıd altında olmadığını izhar edip yeknesak perdesini yırtarak ve herşey, her anda, her şe'nde, her şeyinde ona muhtaç ve rububiyetine münkad olduğunu i'lam etmekle gafleti dağıtıp, ins ve cinnin nazarlarını esbabdan Müsebbib-ül Esbab'a çevirir. Kur'anın beyanatı şu esasa bakıyor.

Meselâ: Ekser yerlerde bir kısım meyvedar ağaçlar bir sene meyve verir; yani rahmet hazinesinden ellerine verilir, o da verir. Öbür sene, bütün esbab-ı zahiriye hazırken meyveyi alıp vermiyor. Hem meselâ: Sair umur-u lâzımeye muhalif olarak yağmurun evkat-ı nüzulü o kadar mütehavvildir ki, mugayyebat-ı hamsede dahil olmuştur. Çünki: Vücudda en mühim mevki, hayat ve rahmetindir. Yağmur ise, menşe-i hayat ve mahz-ı rahmet olduğu için elbette o ab-ı hayat, o ma-i rahmet, gaflet veren ve hicab olan yeknesak kaidesine girmiyecek. Belki doğrudan doğruya Cenab-ı Mün'im-i Muhyi ve Rahman ve Rahim olan Zat-ı Zülcelal, perdesiz elinde tutacak; ta her vakit dua ve şükür kapılarını açık bırakacak. Hem meselâ: Rızık vermek ve muayyen bir sima vermek, birer ihsan-ı mahsus eseri gibi ummadığı tarzda olması; ne kadar güzel bir surette meşiet ve ihtiyar-ı Rabbaniyeyi gösteriyor. Daha tasrif-i hava ve teshir-i sehab gibi şuunat-ı İlahiyeyi bunlara kıyas et." (S.201)

843- "Esbab-ı zahiriyeyi perestiş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, "iktiran" tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin madum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: O şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir. Şükrünü, minnettarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünki bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddematına ve şeraitine terettüb eder. Halbuki o nimetin ademi, birtek şartın ademiyle oluyor. Meselâ: Bir bahçeyi sulayan cedvelin deliğini açmıyan adam, o bahçenin kurumasına ve o nimetlerin ademine sebeb ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şeraitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakiki olan kudret ve irade-i Rabbaniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlatanın ne kadar hatası zahir olduğunu anla ve esbab-perestlerin de ne kadar hata ettiklerini bil!" (L.133) *(Esbaba hırs gösterenlerin misali, bak: 1273/1.p)*

844- Ve keza "göz ile görünmeyen bir mikrob, bir hayvancık, küçüklüğüyle beraber pek ince ve garib bir makine-i İlahiyeyi havidir. O makine mümkinattan olduğundan, vücud ve ademi, mütesavidir. İlletsiz vücuda gelmesi muhaldir. O makinenin bir illetten vücuda geldiği zaruridir. O illet ise, esbab-ı tabiiye değildir. Çünkü o makinedeki ince nizam, bir ilim ve

şuurun eseridir. Esbab-ı tabiiye ise; ilimsiz, şuursuz, camid şeylerdir. Akılları hayrette bırakan o ince makinenin esbab-ı tabiiyeden neş'et ettiğini iddia eden adam, esbabın herbir zerresine Eflatun'un şuurunu, Calinos'un hikmetini i'ta etmekle beraber, o zerrat arasında bir muhaberenin de mevcut olmasını itikad etmelidir. Bu ise, öyle bir safsata ve öyle bir hurafedir ki, meşhur sofestaiyi bile utandırıyor." (İ.İ.87)

Evet "nizam-ı âlemdeki bütün hikmetlerin, faidelerin tam bir ihtiyara ve şamil bir ilme ve kâmil bir kudrete yaptıkları şehadetten gaflet eden gafiller, sathî nazarlarınca, te'sir-i hakikiyi esbab-ı camideye vermeye mecbur kalmışlardır." (İ.İ. 89)

845- Ve keza" huveynat ki, çok defa büyülttükten sonra görünür. Dikkat et! Nasıl mu'ciznüma, hayret-feza bir misal-i musaggar-ı kâinattır. Sure-i Yasin, suret-i lafz-ı Yasin'de yazıldığı gibi, cezaletli, mûciz bir nokta-i camiadır. Onu yazan, bütün kâinatı da o yazmıştır. Eğer insaf ile dikkat etsen, şu küçücük hayvanın ve huveynatın sureti altında olan makine-i dakika-i bedia-i İlahiyyenin şuursuz, kör, mecra ve mahrekleri tahdid olunmayan ve imkânatından evleviyet olmayan esbab-ı basite-i camide-i tabiiyeden husulünü, muhal-ender muhal göreceksin." (M:N.248)

Hem "hayat vücud ve nurun, dışları gibi içleri de şeffaf olduğundan, kesif perdeler hükmünde olan esbab vaz'edilmemiştir. Yalnız pek ince, nazik perdeleri andıran vesait varsa da altında dest-i kudret görünür." (M.N.94)

846- Hikmet-i İlahiye iktizası ile şu dar-ı imtihanda vaz' olunan esbab perdesi, âhirette konulmayıp hak ve hakikat ayan bulunacaktır. Kur'anda tekrar edilen ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ve emsali ifadelerin bir sırrı şudur ki:

"Cenab-ı Hak, âlem-i kevn ü fesad denilen şu âlemde hüsün, kubh, nef', zarar gibi zıdları, çok hikmetlere binaen karışık bir tarzda yaratmıştır. Hem de izhar-ı izzet için, vesait ve esbab vaz'etmiştir. Haşir ve kıyamette kâinat tasfiye ameliyatını gördüğü zaman, zıdlar birbirinden ayrılır ve esbab ile vesait de ortadan kalkar; ortadaki perde ve hicab kalktıktan sonra, herkes Saniini görür ve hakiki Malikini bilir." (İ.İ.180) *(Bak: 1222, 1223, 1928, 2019. p.lar)*

847- ESİR اثير : Bütün kâinatta bulunan ve her tarafı kaplamış olan yani yıldızlar arası mekânları olduğu gibi atomlar arası ve atom iç mekânla-

rını da dolduran latif madde. Elektrik, ışık, hararet, cazibe ve dafia gibi kuva-i seyyalenin yayılmasına vasıtalık eden çok ince madde. Teknik cihazlarla dahi görülemiyecek kadar ince, latif, rakik elastikiyeti haiz, seyyal madde.

Atomlar ve atomun yapı taşları mesabesinde olan elektron, nötron, pozitron gibi cüz'iyyat, esirden halkedilmiştir. *(Bak: Duhan)*

Bir atıf notu:

-Esir maddesini maddîyyunların müessir zannetmeleri, bak: 229, 2234.p.lar

847/1- Kur'anda: "İkisi de birbirine bitişikti, sonra ayrı ettik" manasında olan "(21:30) كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا nın ifadesine nazaran, manzume-i şemsiye ile arz, dest-i kudretin madde-i esiriyeden yoğurmuş olduğu bir hamur şeklinde imiş. Madde-i esiriye, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir.

(11:7) وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyeti, şu madde-i esiriyeye işarettir ki, Cenab-ı Hakk'ın Arşı su hükmünde olan şu esir maddesi üzerinde imiş. Esir maddesi yaratıldıktan sonra, Saniin ilk icadlarının tecellisine merkez olmuştur. Yani esiri halkettikten sonra, cevahir-i ferd'e kalbetmiştir." (İ.İ.188) *(Bak: 1165, 1922.p.lar)*

848- "Fennen ve aklen, belki müşahedeten sabittir ki: Ecram-ı ulviyenin cazibe ve daifa gibi kanunlarının rabıtası ve ziya ve hararet ve elektrik gibi maddelerdeki kuvvetlerin naşiri ve nakili, o fezayı dolduran bir madde mevcuddur.

Madde-i esiriye, esir kalmakla beraber, sair maddeler gibi muhtelif teşekkülata ve ayrı ayrı suretlerde bulunduğu tecrübeten sabittir. Evet nasıl ki: Buhar, su, buz gibi havai, mayi, camid üç nevi eşya, aynı maddeden oluyor. Öyle de: Madde-i esiriyeden dahi yedi nevi tabakat olmasına hiçbir mani-i aklî olmadığı gibi, hiçbir itiraza medar olmaz." (L.67) *(Bak: 3336, 3337, 3342.p.lar)*

849- ESKAL اثقال : (Sekal.c.) Ağır yükler, ağır şeyler. Kalabalık, ağırlık.

Kur'an (99:3) âyetinin tefsirinde şu bilgi veriliyor:

"Eskal, tahrik ile cebel vezninde sekal'in cem'idir ki Razi'nin ifadesince "sekal: meta-ı beyt" ya'ni ev eşyasıdır. Kamus'ta "sekal: müsafirin ya'ni yol-

cunun ağırlık tabir olunan meta' ve haşemine ve sahibinin çokluk kullanmayıp hıfz u sıyanet eylediği nefis ve kıymetli şey'e denir.... ins ü cinne sekaleyn denilmesi, Arzın içinde ve üzerinde bulunmaları itibariyle onun sekali, ağırlığı gibi olmalarından, yahut amellerinin günahlarının ağırlığındandır, denilmiştir.

Eskal, kesr ü sükûn ile sikal'in cem'i olabileceği de söylenmiştir ki hıml-ı batın, yani karın yükü ma'nasınadır." (E.T.6009)

Bu manaya göre, mezkûr âyetin işarî bir manası olarak, kıyamette o büyük zelzelede, cehennem-i suğra dünyadan ihraç edilip cehennem-i kübraya ilhak olunacağına bir işaret var denilebilir. *(Bak: 498.p. ve Sekal)*

850- ESMA-ÜL HÜSNA اسماء الحسنى : Allah'ın isimleri. Cenab-ı Hakk'ın güzel isim ve sıfatlar. *(Bak: Allah, Bismillah, Cevşen-ül Kebir, İsm-i Azam, Kudret)*

Cenab-ı Hakk'ın, Celal, Cemal ve Kemal olarak cami' sıfatından Celal: kâinatta umum eserlerinden anlaşılan sonsuz azamet ve haşmet-i ilahiyeyi bildirir; ve bu celale karşı tesbih ve tenzih ile mukabele edilir. Cemal ise, pek çok nimetleriyle tezahür eden ihsanını gösterir ve şükürle mukabele edilir. Kemal dahi, gayet mükemmel ve hikmetlerle tezyin edilmiş olan sanat eserleriyle zuhur eder ve tefekkürü ister. Demek şükr-ü hakiki, tefekkür-ü imanî, tenzih ve tesbih; asıl vazife-i insaniyettir. *(Bak: Celal)*

851- Kur'an'da esma-i İlahiye çok âyetlerde zikredilir. Ezcümle:

"(59:24) لَهُ اْ َسْمَاءُ الْحُسْنَى Esma-i Hüsna hep onun... En güzel, en yüksek manalara delalet eden en güzel isimler hep onundur. Nitekim Sure-i A'raf'ta (7:180) وَلِلّه اْ َسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا Sure-i Taha'nın evvelinde de; (20:8) اَللّٰهُ َ اِلَهَ اِ َّ هُوَ لَهُ اْ َسْمَاءُ الْحُسْنَى buyurulmuştur. "En güzel isimler" demek olan işbu "esma-i hüsna" tabiri, lisan-ı şer'îde bilhassa Allah Teâla'nın isimlerine ıtlak olunur. Bunların bazısı zat ismi, bazısı sıfat ismidir. Allah ism-i celali, hepsini cami' olan zat ismi- diğerleri sıfat ismidir. Rahman ismi ism-i sıfat olmakla beraber Allah'tan başkasına ıtlakı caiz olmayan has ismidir.

Sıfatlar sıfat-ı zatiye, sıfat-ı fiiliye, sıfat-ı manevîyedir. Sıfat-ı zatiye, zat ile kaim, sıfat-ı selbiyye ve sıfat-ı sübutiyedir. Sıfat-ı selbiyye; Vücub-u vücud, kıdem, beka, muhalefet lil-havadis yani hâdisata benzememek gibi nefy-i teşbih ile kudsiyet ve nezahet ifade eden sıfatlardır ki, Kuddüs ve Selâm Ehad, Vahid, Evvel ve Âhir gibi isimler bu haysiyetledir. Sıfat-ı sübutiye; hayat, ilim, sem', basar, irade, kudret, kelâm, tekvin sıfatlarıdır.

Hayy, Alîm, Semi', Basir, Mürid, Kadir, Mütekellim ve Hâlik isimleri gibi isimler, sıfat-ı Zatiye hasebiyledir. Sıfat-ı fiiliye, sıfat-ı zatiyenin âsar ve ahkâm ile zuhurunu ifade eden tekvin sıfatının tecelliyatıdır ki Hâlik, Bari, Müsavvir, Mübdi', Mübdî, Muîd, Muhyi, Mümit, Rezzak, Vehbab, Gaffar, Settar isimleri gibi esma bu haysiyetledir... *(Esma-i zatiye ve fiiliye ve eşyanın tenevvüü, bak: 460.p.)*

852- Hasılı: Allah Teâla'nın zatı bir, esma-i hüsnası çoktur. Kur'anda zikr olunanlar buradakilerden ibaret değildir. Buhari, Müslim ve sairede Ebu Hüreyre Radıyallahu Anh'dan rivayet olunan bir hadis-i sahihde, Allah Teâla'nın doksan-dokuz ismini ihsa edenin Cennet'e gireceği haber verilmiştir. [89]

Diğer bir rivayette de mealen: "O tek'dir, tek'i sever" [90] buyurulmuştur..

Kur'anda Rabb-ül Âlemîn, Rabb-ül Arşul'azim, Malik-i Yevmiddin, Âlim-ül Gaybi Veşşehade, Allam-ül Guyub, Gafir-iz Zenbi, Kabil-it Tevbi, Refiudderecat, Zül'arş, Fa'alün Limayürid, La Yüs'elü Ammâ Yef'al gibi daha bazı esma ve evsaf mezkûr olduğunda da şübhe yoktur...

Kezalik Peygamber'in Buhari ve Müslim'de rivayet olunan dualarında Münzil-ül Kitab, Mücrissehab, Hazimül'ahzab isimleri de başkasına ıtlak olunamayacak isimlerdendir.

İbn-i Kesir tefsirinde demiştir ki: Esma-i hüsnanın doksandokuza münhasır olmadığına İmam Ahmed İbn-i Hanbel Hazretlerinin Müsned'inde senediyle Abbullah İbn-i Mes'ud (R.A.) Hazretlerinden rivayet ettiği hadis de delalet eder..

853- Bu hadislerdeki bu dualardan anlaşılıyor ki: Allah Teâla'nın esma-i Hüsna-sından Kitab'da indirmediği, kimseye bildirmediği, ilm-i gaybda yal-

89 Sahih-i Buhari 97. Kitab, 12. bab
90 Sahih-i Buhari 80. Kitab, 68.bab

nız kendisinin bildiği isimleri de vardır. Şu halde evvelki hadiste "Allah Teala'nın doksandokuz ya-ni bir müstesna olmak üzere yüz ismi vardır, onları ihsa eden Cennet'e girer" buyu-rulması, Allah'ın ma'lum olabilen esma-i hüsnasından doksandokuzunu ihsa eden yani belleyip sayan yahud Allah ile muamelesinde onların hududunu muhafaza edip güzelce rivayet eyleyen kimse Cennet'e girer manasına olmak gerektir." (E.T.4877/4881)

T.T. ci: 5. sh: 166'da esma-ül hüsna hakkında bir bölüm vardır. Kur'an (17:110) âyetinde de esma-i hüsna ile dua edilmesine telmih eder.

854- Gerek felsefede, gerek bid'at cereyanlarında görülen batıl fikirlerin çoğu, "esma-ül hüsna" hakkında Kur'anın beyan ettiği müvazeneyi göremekten ileri gelmiştir. Esma-ül hüsna'nın müvazeneli ve istikametli marifeti ise, Kur'anın talim ve irşadıyla, masnuatta esma-ül hüsnanın tecellilerini gören büyük din alimleri ve asfiya denen zatların derslerinden yani eserlerinden öğrenilir. Zira bu zatların eserleri, Kur'anın mesleğini takib eder.

Kur'an ise tekraren, âsar-ı İlahiyeden esma-i İlahiyeye intikal dersini veriyor. Meselâ: "(17:44) وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ sırrınca, herşeyden Cenab-ı Hakk'a karşı pencereler hükmünde çok vecihler var.

Bütün mevcudatın hakaikı, bütün kâinatın hakikatı, esma-i İlahiyeye istinad eder. Her bir şeyin hakikatı, bir isme veyahut çok esmaya istinad eder. Eşyadaki san'atlar dahi, herbiri birer isme dayanıyor. Hatta hakiki fenn-i hikmet, "Hakîm" ismine ve hakikatlı fenn-i tıbb "Şafi" ismine ve fenn-i hendese "Mukaddir" ismine ve hakeza herbir fen, bir isme dayandığı ve onda nihayet bulduğu gibi bütün fünun ve kemalat-ı beşeriye ve tabakat-ı kümmelîn-i insaniyenin hakikatları esma-i İlahiye-ye istinad eder. Hatta muhakkikîn-i evliyanın bir kısım demişler. "Hakiki hakaik-ı eşya, esma-i İlahiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikın gölgeleridir. "Hatta birtek zihayat şeyde, yalnız zahir olarak yirmi kadar esma-i İlahiyenin cilve-i nakşı görünebilir." (S.627)

855- "Sani-i Hakîm, cenneti ve dünyayı, semavatı ve zemini, nebatat ve hayvanatı, cin ve insi, melek ve ruhaniyatı, küllî ve cüz'î bütün eşyayı, cilve-i esmasıyla, eşkâlini tahdid ediyor, tanzim ediyor, birer mikdar-ı muayyene veriyor." (S.628)

Hem "kâinatta görünen binlerle ef'al-i umumiyenin ve cilveleri görünen yüzer esma-i İlahiyenin her birinin hem hâkimiyeti, hem kibriyası, hem ke-

mali, hem ihatası, hem ıtlakı, hem nihayetsizliği vahdetin ve tevhidin gayet kuvvetli birer bürhanıdırlar.

Hem nasılki bir fevkalâde kuvvet, faaliyete girmek için istila etmek ister, başka kuvvetleri dağıtır. Öyle de, herbir fiil-i rububiyet ve her bir cilve-i esma-i uluhiyet, o derece fevkalâde kuvvetleri eserlerinde görünüyor ki eğer hikmet-i amme ve adalet-i mutlaka olmasa idi ve onları durdurmasa idi, herbiri umum mevcudatı istila edecekti." (Ş.20)

856- "Esma-i hüsnanın her birisi, ötekileri icmalen tazammun eder (ziyanın elvan-ı seb'ayı tazammun ettiği gibi). Ve keza her birisi ötekilere delil olduğu gibi, onların her birisine de netice olur. Demek esma-i hüsna mir'at ve ayine gibi birbirini gösteriyor. Binaenaleyh, neticeleri beraber mevsul kıyaslar gibi veya delilleri beraber neticeler gibi okuması mümkündür." (M.N.131)

"Cenab-ı Hakk'ın ef'ali birbirine münasib, âsarı birbirine müşabih, esması birbirine ayine ve ma'kes, sıfatı birbirine mütedahil, şuunatı memzuc ise de, herbirisi için hususi bir tavır, bir hal vardır ki, maksud-u bizzat o hususi tavırdır. Sair tavırlar ise, tebeîdirler. Binaenaleyh, meselâ Hâlik'ın âsarından cemadata baktığın zaman azamet ve kudreti, kasdına hedef yap. Başka isimlerin tecelliyatını teb'an düşün. Hayvanata bakarken merhamet kasdıyla bak. Sair tecelliyata tebeî bir nazar ile bak." (M.N.140)

857- "Kâinatta tecelli eden isimler, devair-i mütedahile gibi ve ziyadaki elvan-ı seb'a gibi birbiri içine giriyor, birbirine yardım ediyor, birbirinin eserini tekmil ediyor, tezyin ediyor. Meselâ: Muhyi ismi bir şeye tecelli etitği vakit ve hayat verdiği dakikada Hakîm ismi dahi tecelli ediyor, o zihayatın yuvası olan cesedini hikmetle tanzim ediyor. Aynı halde Kerim ismi dahi tecelli ediyor, yuvasını tezyin eder. Aynı anda Rahim isminin dahi tecellisi görünüyor, o cesedin şefkatle havaicini ihzar eder. Aynı zamanda Rezzak ismi tecellisi görünüyor o zihayatın bekasına lâzım maddî ve manevî rızkını ummadığı tarzda veriyor. Ve hakeza.. Demek Muhyi kimin ismi ise, kâinatta nurlu ve muhit olan Hakîm ismi de onundur ve bütün mahlukatı şefkatle terbiye eden Rahim ismi de onundur ve bütün zihayatları keremiyle iaşe eden Rezzak ismi dahi onun ismidir, ünvanıdır. Ve hakeza..." (M.334) *(Ahsen-ül Hâlikîn gibi tabirler, bak: 1149, 1153.p.lar)*

858- "Mevcudat etvar-ı hayatıyla, müteaddid envan-ı tesbihat-ı Rabbaniyeyi yapıyor. Hem esma-i İlahiyenin iktiza ve istilzam ettikleri hâlatı gösteriyor ki... Meselâ: Rahim ismi, şefkat etmek ister. Rezzak ismi, rızk vermek iktiza eder. Latif ismi, lutfetmek istilzam eder ve hakeza... Bütün

esmanın birer birer muktezası vardır. İşte herbir zihayat, hayatıyla ve vücuduyla o esmanın muktezasını göstermekle beraber, cihazatı adedince Sani-i Hakîm'e tesbihat yapıyorlar. Meselâ: Nasılki bir insan güzel meyveler yer, o meyveler midesinde dağılır, erir, zahiren mahvolur fakat ağzından midesinden başka bütün hüceyrat-ı bedeniyede faaliyetkârane bir lezzet, bir zevk vermekle beraber, aktar-ı bedendeki vücudu ve hayatı beslemek ve idame-i hayat etmek gibi pek çok hikmetlerin vücuduna medar oluyor... O taam kendisi de, vücud-u nebatîden hayat-ı insaniye tabakasına çıkıyor, terakki ediyor. Aynen öyle de, şu mevcudat zeval perdesinde saklandıkları vakit onların yerinde herbirisinin pek çok tesbihatı baki kalmakla beraber, pek çok esma-i İlahiyenin de nukuşlarını ve mukteziyatını o esmanın ellerine bırakır. Yani bir vücud-u bakiyeye tevdi ederler, öyle giderler." (M.294)

859- Hem mevcudat içinde en cami fıtratta yaratılan "insan, bütün esmaya mazhardır. Fakat kâinatın tenevvüünü ve melaikenin ihtilaf-ı ibadatını intaç eden tenevvü-ü esma, insanların dahi bir derece tenevvüüne sebeb olmuştur. Enbiyanın ayrı ayrı şeriatları, evliyanın başka başka tarikatları, asfiyanın çeşit çeşit meşrebleri şu sırdan neş'et etmiştir. Meselâ: İsa Aleyhisselâm, sair esma ile beraber Kadir ismi onda daha galibdir. Ehl-i aşkta Vedud ismi ve ehl-i tefekkürde Hakîm ismi daha ziyade hâkimdir." (S.334)

860- "İnsan, üç cihetle esma-i İlahiyeye bir ayinedir:

Birinci vecih: Gecede zulümat, nasıl nuru gösterir, öyle de insan, za'f ve acziyle, fakr ve hacatıyla, naks ve kusuru ile, bir Kadir-i Zülcelal'in kudretini, kuvvetini, gınasını, rahmetini bildiriyor ve hakeza pek çok evsaf-ı İlahiyeye bu suretle ayinedar-lık ediyor. Hatta hadsiz aczinde ve nihayetsiz za'fında, hadsiz a'dasına karşı bir nok-ta-i istinad aramakla, vicdan daima Vacib-ül Vücud'a bakar. Hem nihayetsiz fakrın-da, nihayetsiz hacatı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir nokta-i istinad aramağa mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahim'in dergahına dayanıyor, dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istim-dad cihetinde iki küçük pencere, Kadir-i Rahim'in barigah-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.

861- İkinci vecih ayinedarlık ise: İnsana verilen nümuneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', malikiyet, hâkimiyet gibi cüz'iyat ile Kâinat Malikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimiyet-i rububiyetine ayinedarlık eder. Onları anlar, bildirir.

Meselâ: Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun malikiyim ve idare ediyorum. Öyle de: Şu koca kâinat sarayının bir

ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder ve hakeza... *(Bak: 818 ilâ 822.p.lar)*

862- Üçüncü vecih ayinadarlık ise: İnsan, üstünde nakışları görünen esma-i ilahiyeye ayinedarlık eder. Otuzikinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfının başında bir nebze izah edilen insanın mahiyet-i camiasında nakışları zahir olan yetmişten ziyade esma vardır. Meselâ: Yaratılışından Sani', Hâlik ismini ve hüsn-ü takviminden Rahman ve Rahim isimlerini ve hüsn-ü terbiyesinden Kerim, Latif isimlerini ve hakeza bütün aza ve âlatı ile, cihazat ve cevarihi ile, letaif ve manevîyatı ile, havas ve hissiyatı ile ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek nasıl esmada bir ism-i azam var. Öyle de o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı azam var ki, o da insandır. Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve camid hükmünde insan olmak ihtimali var!." (S.686)

"Ey insan! Onun esma ve sıfatına ait istidad-ı muhabbetini, sair bekasız mevcudata verme faidesiz mahlukata dağıtma. Çünki âsar ve mahlukat fanidirler. Fakat o âsarda ve o masnuatta nakışları, cilveleri görünen Esma-i Hüsna bakidirler, daimîdirler. Ve esma ve sıfatın herbirisinde binler meratib-i ihsan ve cemal ve binler tabakat-ı kemal ve muhabbet var. Sen yalnız Rahman ismine bak ki: Cennet bir cilvesi, saadet-i ebediye bir lem'ası, dünyadaki bütün rızk ve nimet, bir katresidir." (S.637) *(Bütün hüsünlerin menşei cemal-i ezelîdir, bak: 1429-1434.p.lar)*

863- İnsan esma-i ilahiyenin tecelliyatını tefekkürle mükellef olduğu gibi, o esmaya muhabbetle de muvazzaftır. Bu muhabbetin uhrevî neticeleri dahi azîmdir. Ezcümle: "Güzel şeylere ve bahara meşru muhabbetin, yani "ne kadar güzel yapılmış" nazar ile, o âsarın arkasındaki ef'alin güzelliğini ve intizamını ve intizam-ı ef'al arkasındaki güzel esmanın cilvelerini ve o güzel esmanın arkasında sıfâtın tecelliya-tını ve hakeza sevmekliğin neticesi ise: Dar-ı bekada o güzel gördüğü masnuattan bin defa daha güzel bir tarzda, esmanın cilvesini ve esma içindeki cemal ve sıfâtını, Cennet'te görmektir. Hatta İmam-ı Rabbanî Radıyallahü Anhü demiş ki: "Letaif-i Cennet, cilve-i esmanın temessülatıdır." Teemmel!..." (S.649) *(Bak: Muhabbet) (Esma-i Hüsnanın ni'metiyet cihetleri, bak: 2867, 2868.p.lar)*

864- ESSEBEBÜ KELFAİL السبب كالفاعل : (Es-sebebü ke-l fâil)

Bir işe sebeb olan, o şeyi yapan fâil gibidir (mealinde). (Hizmet-i Kur'aniye ve imaniyenin yapılmasına sebeb olanlar, bu mukaddes hizmeti yapmış gibi

mes'ud ve me'cur olurlar, hayırlara, ecir ve sevablara nail olmak ni'met-i uzmasına erişirler.)

Kur'anda (4:85) âyeti "Her kim dünyada hayır ve şerre şefaat (yardım) ederse, ona göre hissesi olduğu"nu bildirir.

Bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur:

" الدَّالُّ عَلَىالْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ وَالدَّالُّ عَلَىالشَّرِّ كَفَاعِلِهِ Yani: Hayra delalet eden, o hayrı yapan gibidir. Şerre delalet eden de, o şerri bizzat işlemiş gibidir." (91)

Dinî ve müsbet bir hizmet hareketinin ve bir şahs-ı manevînin (cemaatın) *(Bak: Cemaat)* teşekkülüne veya menfi bir cereyana sebebiyet vermenin mükâfatı veya cezası hakkında rivayetler hayli mevcuddur.

865- Ezcümle: Sünen-i İbn-i Mace, Mukaddime bölümünün 14. babı, bu mevzuya dair olup bu babın 1. hadisi şöyledir:

مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا كَانَ لَهُ اَجْرُهَا وَمِثْلُ اَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا
َ يَنْقُصُ مِنْ اُجُورِهِمْ شَيْئًا وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعُمِلَ بِهَا كَانَ عَلَيْهِ
وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا َ يَنْقُصُ مِنْ اَوْزَارِهِمْ شَيْئًا

Yani kim iyi bir çığır açar da o çığıra gidilirse, ona açtığı çığırın sevabı verileceği gibi o yolda gidenlerin sevabının bir misli de verilecek ve bu (adam), onların sevablarından bir şey eksiltmeyecektir. Kim kötü bir çığır açarsa, ona da açtığı çığırın günahı yükletileceği gibi o yolda gidenlerin günahlarının birkatı da yükletilecek ve bu (adam), onların günahlarını eksiltmeyecektir."

866- Bu babdaki izah kısmının bir parağrafında şöyle deniliyor:

"Müslim'in şarihi Nevevi: "Bu hadisler, iyi işleri yapıp güzel çığır açmanın müstehab olduğunu ve kötü işler yapıp fena çığır açmanın da yasak ve haram olduğunu açıkça belirtmektedir. Keza iyi bir çığır açan kimsenin, kıyamet gününe kadar o çığırda yürüyen bütün insanların kazanacakları sevabın bir mislini alacağını ve kötü bir çığır açan kişinin de, kıyamet gününe ka-

91 H.G. hadis: 17 ve K.H. hadis: 669

dar o yolda giden bütün insanların boyladıkları günahların bir katını sırtlayacağını sarahaten bildiriyor. Keza hidayete çağıran adam, kendisine uyan insanların elde ettikleri sevabın bir mislini kazanır. Dalalete davet eden şahıs da, kendisine uyan insanların yüklendikleri günahların bir katını yüklenmiş olur. Kişi kılavuzluk ettiği hidayet veya dalalet yolu ister daha önce açılmış olsun ister ilk olarak o kişinin tarafından açılmış olsun farketmez. Kişi, ettiği kılavuzluk dolayısı ile büyük sevab veya büyük günah almış olur.

Hadislerde bahsedilen çığır açma veya kılavuzluk etme mes'elesi, muayyen bir sahaya mahsus değildir. Bu durum iman, ibadet, ahlâk, eğitim, öğretim vesair alanlarda da olabilir." (İbn-i Mace 1. cild sh: 366) *(Bak: Mesuliyet ve 1574.p.) (Menfi dua-yı fiilînin mes'uliyeti, bak: 704-707. p.lar)*

867- EŞ'ARÎ اشعري : Eş'arî Mezhebi veya o mezhebden olan. Asıl adı;

Ebu-l Hasan-ul-Eş'arî, Ehl-i Sünnet itikadını Âyetlere, Hadislere göre izah ve şerh ederek tesbit etmiştir. Ehl-i Sünnet Mezhebi itikadına tercümanlık ederek İslâmiyete büyük hizmet etmiştir (Hi. 260-324). İtikada dair meydana koyduğu hakikatları kabul edenlere "Eş'arî" ve mezhebine de "Eş'ariye" denir. *(Bak: 2412.p.)*

"Eş'ariyyun, eş'arînin cem'idir. Eş'arî de, Eş'ar'ın nisbetidir. Eş'ar, Seba' neslinden Nebet bin Üded namındaki kimsenin lakabıdır. Nebet'in gövdesi anadan kıllı doğduğu için Eş'ar lakabıyla anılmıştır. Sonra bu adamın neslinden Yemen'de yetişen büyük bir kabile kendisine nisbet olunarak Eş'arî denilmiştir. Ashab-ı Kiramdan Ebu Musel'Eş'arî bu kabiledendir. İlm-i Kelâmdaki Eş'arî Mezhebinin kurucusu Ebu-l Hasan Ali İsmail de Ebu Muse-l Eş'arînin ahfadından bulunduğundan bu kabileye nisbetle ve mezhebi de Eş'ariyye denilmekle şöhret bulmuştur." (S.B.M.ci: 10, sh: 417)

868- EŞ'İYA (A.S.) اشعياء : Benî İsrail Peygamberlerindendir. (M.Ö.

759-700) tarihlerine kadar Benî-İsrail arasında peygamberlik yapmış, bir çok mucizeler göstermiştir. Zamanının padişahı tarafından takip ettirilerek bir ağaç oyuğunda gizli olduğu halde, ağaçla beraber biçkı ile kesilerek şehid edilmiştir.

66 babdan ibaret kitabı İsa'nın (A.S.) geleceğini müjdelediğinden, Hristiyanlar arasında "Eş'iyanın İncili" diye şöhret bulmuştur. (Kamus-ül A'lam)

ET-TAHİYYATÜ التحيا : *(Bak: Tahiyyat)*

EVHAM اوهام : Olmayan bir şeyi olur zannı ile meraklanma. Üzüntü. Vehimler. Kuruntular. Zarar ihtimali çok az olan bir şeyden meraklanma ve üzülme. *(Bak: Vesvese)*

EVLENMEK أولنمك : *(Bak: Bekâr)*

EVLİYA اولياء : *(Bak: Tarikat, Velayet-i Kübra)*

868/1- EVLİYA ÇELEBİ اولياء حلبي : (Bin Derviş Muhammed Zilli) (1611-1682). Yazdığı büyük seyahatname sayesinde, beynelmilel şöhret kazanmış büyük bir Müslüman Türk seyyahıdır. Kütahyalıdır.

"Evliya Çelebi seyahatlerinin başlanıgıcını bir rüya hikâyesine bağlamıştır. Bu hikâyeye göre, Hi. 1040 (Mi. 1630) muharreminin aşure gecesi rüyasında İstanbul'da Yemiş İskelesi civarındaki Ahi Çelebi Camiinde büyük bir cemaat içinde Hazret-i Peygamber'i görür ve huzurunda "Şefaat ya Resulallah" diyecek yerde, hayret ve heyecanı sebebinden "Seyahat ya Resulallah" der. Peygamber tarafından seyahat ve şefaatla tebşir olunduğu gibi, Sa'd İbn-i Vakkas tarafından da kendisine, göreceği şeylerin kaleme alınması tenbih edilir. Bu muntazam ve müselsel rüyadan uyanınca zamanın meşhur muabbirlerine ve büyük şeyhlerine baş vurup, rüyasını tabir ettirir. Kasımpaşa Mevlevi Şeyhi Abdullah Dede'nin "İbtida bizim İslâmbulcağızı tahrir eyle" tavsiyesine uyarak faaliyete başlar. İşte Seyahatname'nin birinci cildini teşkil eden, tabir caiz ise, İstanbul'un tarihi bu suretle vücut bulur." (İ.A. Evliya Çelebi maddesi'nden)

EVRAD اوراد : Virdler. Sık sık ve devamlı okunan dua. *(Bak: Dua)*

EYKE ايكه : Sık ve birbirine karışmış ağaç. *Yumuşak. *Ağaç bitiren bataklık. *(Bak: Ashab-ı Eyke)*

869- EYYAM-I KUR'ANİYE ایام قرآنیه : (Eyyam-ı şer'iyye de denilir.) Kur'an-ı Kerim'e göre olan günler ki, bun günler gayet muhteliftir. Şöyle ki: Semavatta herhangi bir kürenin kendi etrafında bir defa dönmesi ile o kürenin kendi günü mensub olduğu güneşin etrafında bir defa dönmesi ile de senesi meydana gelir. Böylece semavatta hikmet-i İlahiye ile günler ve seneler çok çeşitlidir ve dolayısıyla zaman mefhumu da değişiktir.

Kur'anın 6666 sene hükümran olacağını bildiren Bediüzzaman Hazretlerinden bu hükmün izahını isteyen talebesine yazdığı cevabında, eyyam-ı Kur'aniye de izah edildiğinden bu cevab aşağıya alınmıştır:

"Ayât-ı Kur'aniyenin adedi 6666 olmakla, envar-ı Kur'aniye ve hakikat-ı Furka-niye eyyam-ı Şer'iye ile 6666 sene kadar Küre-i Arzda hükmü cereyan edeceğine işaret ettiğine dair sualinize o vakit zihnim başka yere müteveccih olduğu için izahlı cevab veremedim. Sonra bana ihtar edildi ki: Asım'ın suali ehemmiyetlidir, cevab ver. Ben de o ihtara binaen üç esasla bir parça izah edeceğim:

870- Birinci Esas: Nasılki Nur-u Muhammedî ve hakikat-ı Ahmediye Aleyhis-salatü Vesselâm, divan-ı nübüvvetin hem fatihası hem hatimesidir. Bütün Enbiya, onun asıl nurundan istifade etmeleri ve hakikat-ı diniyenin neşrinde onun muinleri ve vekilleri hükmünde oldukları, nur-u Ahmedî Aleyhissalatü Vesselâm cebhe-i Âdem'den ta Zat-ı Mübarekine müteselsilen tezahür edip neşr-i nur ederek intikal ede ede ta zuhur-u etemle kendinde cilveger olmuştur. Hem mahiyet-i kudsiye-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm, Risale-i Mi'rac'da kat'i bir surette isbat edildiği gibi, şu şecere-i kâinatın hem çekirdek-i aslîsi, hem âhir ve en mükemmel meyvesi olmuş. Öyle de hakikat-ı Kur'aniye, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar hakikat-ı Muhammediye Aleyhissalatü Vesselâm ile beraber müteselsilen Enbiyaların suhuf ve kütüblerinde nurlarını neşrederek gelegele ta nüsha-i kübrası ve mazhar-ı etem-mi olan Kur'an-ı Azimüşşan suretinde cilveger olmuştur. Ve bütün Enbiyanın usul-ü dinleri ve esas-ı şeriatları ve hülasa-i kitabları Kur'anda bulunduğuna, ehl-i tahkik ve ehl-i hakikat ittifak etmişler. Bu sırra binaen, fetret-i mutlakanın zamanı ihraç edildikten sonra, rivayet-i meşhure ile [92] zaman-ı Âdem'den kıyamete kadar, ey-yam-ı Şer'iyye ile tabir edilen 7000 seneden fetret-i mutlakanın zamanı tarhedildik-ten sonra 6666 sene

92 R:E. sh:208

kadar Din-i İslâm'ın sırrını neşreden hakikat-ı Kur'aniye Küre-i Arz'da ayrı ayrı perde altında neşr-i envar edeceğine, âyâtın adedi işaret ediyor, demektir.

871- İkinci Esas: Malumdur ki, Küre-i Arz'ın mihveri üstündeki hareketiyle gece-gündüzler ve medar-ı senevî üstündeki hareketiyle seneler hasıl oluyor. Gü-neşle beraber her bir seyyarenin belki sevabitin ve Şems-üş Şümus'un dahi her birinin mihveri üstünde eyyam-ı mahsusalarını gösteren bir hareketi ve medarı üzerin-de deveranı dahi bir nevi seneleri gösteriyor. Hâlik-ı Arz ve Semavat'ın hitabat-ı ezeliyesinde o eyyam ve seneleri dahi irae ettiğine delili şudur ki:

Furkan-ı Hakim'de

يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ (32:5)

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِفِىيَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُخَمْسِينَاَلْفَ سَنَةٍ

(70:4) gibi âyetler isbat ediyorlar. Evet kış günlerinde ve şimal taraflarında gurub ve tulu' mabeyninde dört saatlik günden ve bu iklimde kışta sekiz-dokuz saatlikten ibaret olan eyyamlardan tut, ta Güneşin mihveri üstünde bir aya yakın mahsus gününden tut, ta Kozmoğrafyanın rivayetine göre ta (Rabb-üş Şi'ra) (53:49) tabiriyle Kur'an'da namı ile edilen ve Şemsimizden büyük "Şi'ra" namındaki diğer bir şemsin belki bin seneden ibaret olan gününden dahi tut git ta Şems-üş Şümus'un mihveri üstündeki elli bin seneden ibaret bir tek yevmiye kadar eyyam-ı Rabbaniye var.

İşte Semavat ve Arz'ın Rabbı o Şems-üş Şümus'un ve Şi'ranın Hâlikı hitab ettiği vakit, o Semavat ve Arz'ın ecramına ve âlemlerine bakan kudsi kelâmında o eyyamları zikreder ve zikretmesi gayet yerindedir.

872- Madem eyyam'ın lisanı Şer'îde böyle ıtlakatı vardır. İlm-i Tabakat-ül Arz ve Coğrafya ve Tarih-i Beşeriyet ülemasınca nev-i beşerin yedibin sene değil belki yüzbinler sene geçirdiğini teslim de etsek, Âdem'den kıyamete kadar ömr-ü beşer yedibin senedir olan rivayet-i meşhurenin sıhhatına ve beyan ettiğimiz 6666 sene nur-u Kur'an hükümferma olduğuna münafı olamaz ve cerhedemez. Çünki eyyam-ı Şer'iyenin dört saatten elli bin seneye kadar hükmü ve şümulü var. Fakat nefs-ül emirdeki eyyamın hakikatı o rivayet-i meşhurede hangisi olduğu şimdilik bu dakikada kalbime inkişaf ettirilmedi. Demek o sırrın inkişafı münasib değil.

873- Üçüncü Esas: يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللّٰهُ Şu mes'elede şimdilik delilini gösteremiyeceğim bir müddeayı beyan ediyorum. Şöyle ki: Şu dünyamızın bir ömrü ve şu dünyadaki Küre-i Arz'ın dahi ondan kısa diğer bir ömrü ve Küre-i Arzda yaşayan nev-i insanın daha kısa bir ömrü vardır. Bu birbiri içinde üç nevi mahlukatın ömür-leri, saatin içindeki dakika, saniye, saatleri sayan çarkların nisbeti gibidir. Nev-i insa-nın ömrü, Küre-i Arz'ın iki hareketiyle hasıl olan malum eyyam ile olduğu gibi zihayatın vücuduna mazhar olduğu zamanından itibaren Küre-i Arz'ın ömrü ise merkez-i irtibatı olan Şems'in hareket-i mihveriyesiyle hasıl olan eyyam ile olması hikmet-i Rabbaniyeden uzak değildir. Şu halde nev-i insanın ömrü yedibin sene eyyam-ı malume-i Arziye ile olsa, Küre-i Arz'ın hayatına menşe olduğu zamandan harabiyetine kadar eyyam-ı Şemsiye ile ikiyüzbin seneyi geçer. Ve âlem-i bekadan ayrılıp Küremize bakan Şems-üş Şümus'un işarât-ı Kur'aniye ile her günü elli bin senelik olmasına binaen yedibin sene o eyyam ile 126 milyar sene yaşarlar.

Demek eyyam-ı Şer'iye tabir ettiğimiz eyyam-ı Kur'aniyede bunlar dâhil olabilir. Semavat ve Arz'ın Hâlıkı, Semavat ve Arza bakan bir kelâmıyla Semavat ve Arz'ın sebeb-i hilkati ve çekirdek-i aslîsi ve en mükemmel âhir meyvesi olan Habib-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a karşı hitabında o eyyamları istimal etmek, Kur'anın ulviyetine ve muhatabının kemaline yakışır ve ayn-ı belâgattır.

" وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَسْرَارِ كِتَابِهِ (Risale-i Nur'dan Rumuzat-ı Semaniye adlı elyazma bir eserden)

874- EYYÛB (A.S.) ايّو **:** Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen İshak Aleyhisse-lâm'ın oğlu olan Ays'ın evladından Eyyûb Aleyhisselâm, çok sabırlı bir peygamber idi. Pek çok malı ve Şam tarafında çok mülkü vardı. Her makbul kulunu ve Peygamberini Allah imtihana çektiği gibi, onu da denedi. Cümle emlaki, emvali elinden gitti. O yine şükretti. Hasta oldu, yine Rabbine şükrediyordu, sabrediyordu. Bedeninde yaralar açıldı, yine sabretti. Yaraları kurtlandı, yanına kimse varmaz oldu, yalnız bir zevcesi ona hizmet ederdi. O yine sabreder ve ibadetine devam eylerdi. (Kısas-ı Enbiya Cevdet Paşa) (Kamus-ul A'lam'da da aynı manada bilgi veriliyor.)

875- Kur'anda (4:163) (6:84) (34:41 ilâ 44) âyetlerinde Eyyûb'un (A.S.) bahsi geçer. Meşhur münacatını bildiren âyet ise şudur:

"(21:83) اِذْنَادَى رَبَّهُ اَنِّى مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ Sabır kahramanı Hazret-i Eyyûb Aleyhisselâm'ın şu münacatı, hem mücerreb hem tesirlidir. Fakat âyetten iktibas suretinde bizler münacatımızda رَ ّ اِنِّى مَسَّنِىَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ demeliyiz. Hazret-i Eyyûb Aleyhisselâm'ın meşhur kıssasının hülasası şudur ki:

Pek çok yara, bere içinde epey müddet kaldığı halde, o hastalığın azîm mükafatını düşünerek kemal-i sabırla tahammül edip kalmış. Sonra yaralarından tevellüd eden kurtlar, kalbine ve diline iliştiği zaman, zikir ve marifet-i İlahiyenin mahalleri olan kalb ve lisanına iliştikleri için, o vazife-i ubudiyete halel gelir düşüncesiyle kendi istirahatı için değil, belki ubudiyet-i İlahiye için demiş: "Ya Rab! Zarar bana dokundu. Lisanen zikrime ve kalben ubudiyetime halel veriyor" diye münacat edip, Cenab-ı Hak o hâlis ve safi, garazsız, lillah için o münacatı gayet hârika bir surette kabul etmiş. Kemal-i afiyetini ihsan edip enva-ı merhametine mazhar eylemiş.

.... Hazret-i Eyyûb Aleyhissalâm'ın zahirî yara hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hazret-i Eyyûb'dan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünki işlediğimiz herbir günah, kafamıza giren herbir şübhe, kalb ve ruhumuza yaralar açar.

Hazret-i Eyyûb Aleyhisselâm'ın yaraları kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdid ediyordu... Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdid ediyor. O münacat-ı Eyyûbiyeye, o Hazretten bin defa daha ziyade muhtacız." (L.8) (Bu kısmın tamamı, 1073.p.dadır)

EYYUB-ÜL ENSARÎ ايّو ا ٔنصاري : *(Bak: Ebu Eyyûb-il Ensarî)*

EZAN اذان : *(Bak: 2806/3 ilâ 2806/9, 3493.p.lar.)*

876- EZDAD اضداد : Zıdlar. Mukabil ve muhalif olan şeyler. Birbirinin tersi veya zıddı olanlar. *(Bak: Hakaik-ı Nisbiye) (Ezdadın çarpışması, bak: 2017, 2704.p.lar)*

"Ehl-i hakikat müttefikan diyorlar ki: اِنَّمَا اْ َشْيَاءُ تُعْرَفُ بِاَضْدَادِهَا Yani:

"Herşey zıddıyla bilinir." Meselâ, karanlık olmazsa ışık bilinmez, lezzetsiz kalır. Soğuk olmazsa hararet anlaşılmaz, zevksiz kalır. Açlık olmazsa, yemek lezzet vermez. Mide harereti olmazsa, su içmesi zevk vermez. İllet olmazsa afiyet zevksizdir. Maraz olmazsa, sıhhat lezzetsizdir." (L.209) *(Nisbiyete bakmayan meziyetler, bak: 1437.p.)*

877- Keza "tabiatları latif, ince ve latif san'atlara meftun bazı insanlar, bilhassa has bahçelerinde pek güzel hendesevari bir şekilde şekilleri arkları, havuzları, şadırvanları yaptırmakla bahçelerine pek muntazam bir manzara verirler. Ve o letafetin, o güzelliğin derecesini göstermek için bazı çirkin kaya, kaba, gayr-ı muntazam -mağara ve dağ heykelleri gibi- şeyleri de ilave ediyorlar ki, onların çirkinliğiyle, adem-i intizamıyla bahçenin güzelliği, letafeti fazlaca parlasın. Çünki اِنَّمَا اْ َشْيَاءُ تُعْرَفُ بِاَضْدَادِهَا Lakin müdakkik bir kimse, o ezdadı cem'eden bahçenin manzarasına baktığı zaman anlar ki, o çirkin kaba şeyler kasden yapılmıştır ki güzellik, intizam, letafet artsın. Zira güzelin güzelliğini arttıran, çirkinin çirkinliğidir. Demek bahçenin tam intizamını ikmal eden, o çirkinlerdir. Ve o çirkinlerin adem-i intizamı nisbetinde bahçenin intizamı artar.

Kezalik dünya bahçesinde nizam ve intizamın son sisteminde bulunan mahlukat ve masnuat arasında -hayvanlarda olsun, nebatatta olsun, cemadatta olsun- bazı çirkin, intizamdan hariç şeyler bulunur. Bunların çirkinliği, intizamsızlıkları, dünya bahçesinin güzelliğine, intizamına birzinet, bir süs olmak üzere Sani-i Hakim tarafından kasden yapılmış olduğunu, pek yüksek, geniş, şairane bir hayal ile dünyanın o bahçe manzarasını nazar altına alabilen adam görebilir.

Maahâza, o gibi şeyler kasdî olmasaydı, şekillerinde hikmetli tehalüf olmazdı. Evet tehalüfte kasd ve ihtiyar vardır. Her insanın bütün insanlara simaca muhalefeti buna delildir." (M.N.211)

Atıf notları:

-Ezdadın çarpışmasında uhrevî âleme bakan hikmetler, bak: 506 ilâ 509.p.lar.

-Kâinatın mütegayyir yaratılmasındaki hikmet, bak: 1032.p.

878- EZELİYET ازلية: İbtidası ve başlangıcı olmamak. Ezelîlik.

Vacib ve ezelî olan, yalnız Allah'tır. Bütün mevcudatı o yaratmıştır. Yaratılan şeyler, ezelî olamazlar. Yani maddenin ezeliyeti iddia edilemez. Mutlak hiçlikten de kendiliğinden varlık olamaz. O halde vacib ve ezelî bir yaratıcının varlığı zaruridir. Çünkü: Maddenin ezeliyeti veya mutlak hiçlikten sebebsiz icad isbat edilemiyece-ğinden üçüncü yol olan Vacib-ül Vücud'un varlığı zaruri olur. *(Bak: Ayan-ı Sabite, Delil-i İhtara, Hudus, Zaman)*

Birkaç atıf notu:

-Ezel, mazi silsilesinin bir ucu değil, bak: 1903.p.

-Eşya ezelî olamaz, bak: 1358, 229.p.sonu

-Sıfat-ı ezeliye âlemi, bak: 514.p.

879- "Sual: Bütün silsilelerin Hâlik'ın vücub-u vücuduna kat'i şehadetleri gözönünde olduğu halde, bazı insanların madde ile maddenin hareketinin ezeliyeti cihetine zahib olmakla dalalete düştüklerinin esbabı nedendir?

Cevab: Kasd ve dikkatle değil, sathî ve dikkatsiz bir nazarla, muhal ve batıla, mümkin nazarıyla bakılabilir. Meselâ: Bir bayram akşamı, gökte ay ve hilali arayanlar içinde ihtiyar bir zat da bulunur. Bu zat, gökteki hilali görmek için bütün kasıd ve dikkatiyle nazarını göğe tevcih edip hilali araştırmakla meşgul iken, gözünün kirpiklerinden uzanan ve gözünün hadekası üzerine eğilen beyaz bir kıl nasılsa gözüne ilişir. O zat derhal "Hilali gördüm" der. "İşte bu gördüğüm Ay'dır" diye hükmeder.

İşte sathî ve dikkatsiz nazarlar bu gibi hatalara düştükleri gibi, yüksek bir cevhere ve mükerrem bir mahiyete malik olan insan, kasdı ve dikkati ile daima hak ve hakikatı ararken, bazan sathî ve dikkatsiz bir nazarla batıla bakar. O batıl da ihtiyarsız, talebsiz, davetsiz fikrine gelir. Fikri de çar-naçar alır saklar, yavaş yavaş kabul ve tasdikine de mazhar olur.

Fakat onun o batılı kabul ve tasdiki, bütün hikmetlerin mercii olan nizam-ı âlemden gaflet etmesinden ve madde ile hareketinin ezeliyete zıt olduğuna körlük gösterdiğinden ileri gelmiştir ki, şu garip nakışları ve acib sanat eserlerini esbab-ı camideye isnad etmek mecburiyetiyle o dalaletlere düşmüşlerdir." (İ.İ.89)

880- "Feya acaba! Vacib-ül Vücud'un lâzıme-i zaruriye-i beyyinesi olan ezeliyeti zihinlerine sığıştıramıyan, nasıl oluyor da, herbir cihetten ezeliyete münafi olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırabilirler?" (M.N.253)

"Maddiyun denilen bir kısım ehl-i dalalet, zerrattaki tahavvülat-ı muntazama içinde hallakıyet-i İlahiyenin ve kudret-i Rabbaniyenin bir cilve-i azamını hissettiklerinden ve o cilvenin nereden geldiğini bilemediklerinden ve o kudret-i Samedaniyenin cilvesinden gelen umumi kuvvetin nereden idare edildiğini anlıyamadıklarından, madde ve kuvveti ezelî tevehhüm ederek, zerrelere ve hareketlerine âsar-ı İlahiyeyi isnad etmeye başlamışlar. Fesübbanallah! İnsanlarda bu derece hadsiz cehalet olabilir mi ki, mekândan münezzeh olmakla beraber herbir yerde herbir şeyin icadında herşeyi görecek, bilecek, idare edecek bir tarzda bulunur bir vaziyetle yaptığı fiilleri ve eserleri camid, kör, şuursuz, iradesiz, mizansız ve tesadüf fırtınaları içinde çalkanan zerrata ve harekâtına vermek, ne kadar cahilane ve hurafetkârane bir fikir olduğunu, zerre kadar aklı bulunanların bilmesi gerektir. Evet bu herifler, vahde-i mutlakadan vazgeçtikleri için, hadsiz ve nihayetsiz bir kesret-i mutlakaya düşmüşler, yani bir tek İlahı kabul etmedikleri için, nihayetsiz ilahları kabul etmeye mecbur oluyorlar. Yani bir tek Zat-ı Akdes'in hassası ve lâzım-ı zatîsi olan ezeliyeti ve hâlikıyeti, bozulmuş akıllarına sığıştıramadıklarından o hadsiz, nihayetsiz camid zerrelerin ezeliyetlerini, belki uluhiyetlerini kabul etmeye mesleklerince mecbur oluyorlar..." (L.342)

İşte Vacib-ül Vücud bir Hâlik-ı kabul etmeyen maddeciler, böyle garip mantıksızlığa düşüyorlar. Hatta maddenin ezeliyetini iddia etmeleriyle maddeye hâlik aramazlarken, mantığa bedaheten aykırı olarak ve rivayette de bildirildiği gibi *(Bak: 2761.p.)* Hâlik'a hâlik ararlar.

881- EZVAC-I TAHİRAT ازواجِ طاهرا : Hz. Peygamber Efendimizin (A.S.M.) ismetli ve iffetli pak zevce-i muhteremeleri (R.A.). "Mü'minlerin anneleri" diye bilinen ve Peygamberimize (A.S.M.) ailelik etmek şerefine ermiş mübarek hanımlar. *(Bak: Taaddüd-ü Zevcat)* Kur'an (33:6, 52) âyetlerinde ezvac-ı tahirat bahsi geçer. (T.T. ci: 3, sh: 697'de 5. bölüm, Ezvac-ı Tahirat'ın fezaili hakkındadır.)

❁❁❁

F

882- FAALİYET-İ RUBUBİYET فعالية ربوبية : Allah'ın rububiyet faaliyeti ve icraatı. *(Bak: İcad, Rububiyet, Zerre)*

Kur'anda: " كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ (55:29) فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ (11:107) فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِ اْ رْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا (30:50) يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ (5:17) بِيَدِهِ مَلَكُو ُ كُلِّ شَىْءٍ (23:88) gibi âyetleri işaret ettikleri hallakıyet-i İlahiye ve faaliyet-i Rabbaniye içindeki sırr-ı Kayyumiyetin bir derece inkişafına bir-iki mukaddeme ile işaret edeceğiz:

883- Birincisi. Şu kâinata baktığımız vakit görüyoruz ki zaman seylinde mütemadiyen çalkalanan ve kafile kafile arkasından gelip geçen mahlukatın bir kısmı, bir saniyede gelir, derakab kaybolur. Bir taifesi, bir dakikada gelir, geçer. Bir nev'i, bir saat âlem-i şehadete uğrar, âlem-i gayba girer. Bir kısmı bir günde, bir kısmı bir senede, bir kısmı bir asırda, bir kısmı da asırlarda bu âlem-i şehadete gelip, konup, vazife görüp gidiyorlar. Bu hayret verici seyahat ve seyeran-ı mevcudat, o sefer ve seyelan-ı mahlukat öyle bir intizam ve mizan ve hikmetle sevk ü idare edilir ve onlara ve o kafilelere kumandanlık eden öyle basirane, hakimane, müdebbirane kumandanlık ediyor ki bütün akıllar faraza ittihad edip bir tek akıl olsa, o hakîmane idarenin künhüne yetişemez ve kusur bulup tenkid edemez!....

884- İşte bu hallakiyet-i Rabbaniyenin içinde o sevimli ve sevdiği masnuatın hususan zihayatların hiçbirine göz açtırmıyarak âlem-i gayba gönderiyor hiçbirine nefes aldırmıyarak dünyadaki hayattan terhis ediyor, mütemadiyen bu misafirhane-i âlemi doldurup misafirlerin rızası olmıyarak boşaltıyor. Kalem-i Kaza ve Kader, Küre-i Arzı yazar bozar tahtası gib yaparak وَيُمِيتُ يُحْيِى cilveleriyle mütemadiyen Küre-i Arzda yazılarına yazar ve yazıları tazelendirir, tebdil eder.

İşte bu faaliyet-i Rabbaniyenin ve bu hallakiyet-i İlahiyenin bir sırr-ı hikmeti ve esaslı bir muktazisi ve bir sebeb-i daîsi, üç mühim şubeye ayrılan hadsiz, nihayetsiz bir hikmettir. O hikmetin birinci şubesi şudur ki:

Faaliyetin her nev'i, cüz'î olsun küllî olsun bir lezzet verir. Belki her faaliyette bir lezzet var. Belki faaliyet ayn-ı lezzettir. Belki faaliyet, ayn-ı lezzet olan vücudun tezahürüdür ve ayn-ı elem olan ademden tebaud ile silkinmesidir. Evet her kabiliyet sahibi, bir faaliyetle kabiliyetinin inkişafını lezzetle takib eder. Herbir istidadın faaliyetle tezahür etmesi, bir lezzetten gelir ve bir lezzeti netice verir. Herbir kemal sahibi, faaliyetle kemalatının tezahürünü lezzetle takib eder... Madem herbir faaliyette böyle sevilir, istenilir bir kemal, bir lezzet vardır ve faaliyet dahi, bir kemaldir... ve madem zihayat âleminde daimî ve ezelî bir hayattan neş'et eden hadsiz bir muhabbetin, nihayetsiz bir merhametin cilveleri görünüyor ve o cilveler gösteriyor ki kendini böyle sevdiren ve seven ve şefkat edip lütuflarda bulunan Zatın kudsiyetine lâyık ve vücub-u vücuduna münasib o hayat-ı sermediyenin muktezası olarak hadsiz derecede (tabirde hata olmasın) bir aşk-ı lahutî, bir muhabbet-i kudsiye, bir lezzet-i mukaddese gibi şuunat-ı kudsiye o Hayat-ı Akdes'de var ki, o şuunat böyle hadsiz faaliyetle ve nihayetsiz bir hallakiyetle kâinatı daima tazelendiriyor, çalkalandırıyor, değiştiriyor..

885- Sırr-ı Kayyumiyete bakan hadsiz faaliyet-i İlahiyedeki hikmetin ikinci şubesi, Esma-i İlahiyeye bakar. Malumdur ki: Herbir cemal sahibi, kendi cemalini görmek ve göstermek ister herbir hüner sahibi, kendi hünerini teşhir ve ilan etmekle nazar-ı dikkati celbetmek ister ve sever ve hüneri gizli kalmış bir güzel hakikat ve güzel bir mana, meydana çıkmak ve müşterileri bulmak ister ve sever. Madem bu esaslı kaideler, herşeyde derecesine göre cereyan ediyor elbette Cemil-i Mutlak olan Zat-ı Kayyum-u Zülcelal'in binbir esma-i hüsnasından herbir ismin kâinatın şehadetiyle ve cilvelerinin delaletiyle ve nakışlarının işaretiyle, her birisinin herbir mertebesinde hakiki bir hüsün, hakiki bir kemal, hakiki bir cemal ve gayet güzel bir hakikat, belki herbir ismin herbir mertebesinde hadsiz enva-ı hüsünle hadsiz hakaik-ı cemile vardır. Madem bu esmanın kudsi cemallerini irae eden ayineleri ve güzel nakışlarını gösteren levhaları ve güzel hakikatlarını ifade eden sahifeleri bu mevcudattır ve bu kâinattır... elbette o daimî ve baki esma, hadsiz cilvelerini ve nihayetsiz manidar nakışlarını ve kitablarını; hem müsemmaları olan Zat-ı Kayyum-u Zülcelal'in nazar-ı müşahedesine, hem hadd ü hesaba gelmiyen ziruh ve zişuur mahlukatın nazar-ı mütalaasına göstermek ve nihayetli mahdud bir şeyden nihayetsiz levhaları ve bir tek şahıstan pek çok şa-

hısları ve bir hakikattan pek kesretli hakikatları göstermek için, o aşk-ı mukaddes-i İlahiyeye istinaden ve o sırr-ı Kayyumiyete binaen, kâinatı umumen ve mütemadiyen cilveleriyle tazelendiriyorlar, değiştiriyorlar.

886- Kâinattaki hayret-nüma faaliyet-i daimenin hikmetinin üçüncü şubesi şudur ki: Herbir merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten mesrur olur herbir şefkat sahibi, başkasını mesrur etmekten memnun olur herbir muhabbet sahibi, sevindirmeye lâyık mahlukları sevindirmekle sevinir herbir alicenab zat, başkasını mes'ud etmekle lezzet alır herbir âdil zat, ihkak-ı hak etmek ve müstahaklara ceza vermekte hukuk sahiplerini minnettar etmekle keyiflenir hüner sahibi herbir san'atkâr, san'atını teşhir etmekle ve san'atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftihar eder.

İşte bu mezkûr düsturların herbiri birer kaide-i esasiyedir ki, kâinatta ve alem-i insaniyette cereyan ediyorlar. Bu kaidelerin esma-i İlahiyede cereyan ettiklerini gösteren üç misal, Otuzikinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfında izah edilmiştir. Bir hülasası bu makamda yazılması münasip olduğundan, deriz:

887- Nasılki meselâ gayet merhametli, sehavetli, gayet kerim alicenab bir zat, fıtratındaki âlî seciyelerin muktezasıyla büyük bir seyahat gemisine, çok muhtaç ve fakir insanları bindirip, gayet mükemmel ziyafetlerle, ikramlarla o muhtaç fakirleri memnun ederek denizlerde Arzın etrafında gezdirir ve kendisi de onların üstünde, onları mesrurane temaşa ederek o muhtaçların minnetdarlıklarından lezzet alır ve onların telezzüzlerinden mesrur olur ve onların keyiflerinden sevinir, iftihar eder. Madem böyle bir tevziat me'muru hükmünde olan bir insan, böyle cüz'î bir ziyafet vermekten bu derece memnun ve mesrur olursa elbette bütün hayvanları ve insanları ve hadsiz melekleri ve cinleri ve ruhları, bir sefine-i Rahmanî olan Küre-i Arz gemisine bindirerek, ruy-i zemini enva-i mat'umatla ve bütün duyguların ezvak ve erzakıyla doldurulmuş bir sofra-i Rabbaniye şeklinde onlara açmak ve o muhtaç müteşekkir ve minnetdar ve mesrur mahlukatını aktar-ı kâinatta seyahat ettirmekle ve bu dünyada bu kadar ikramlarla onları mesrur etmekle beraber dar-ı bekada Cennetlerinden herbirini ziyafet-i daime için birer sofra yapan Zat-ı Hayy-ı Kayyum'a ait olarak o mahlukatın teşekkürlerinden ve minnetdarlıklarından ve mesruriyetlerinden ve sevinçlerinden gelen ve tabirinde âciz olduğumuz ve me'zun olmadığımız şuunat-ı İlahiyeyi "memnuniyet-i mukaddese" "iftihar-ı kudsî" ve "lezzet-i mukaddese" gibi isimlerle işaret edilen maani-i rububiyettir ki, bu daimî faaliyeti ve mütemadî hallakıyeti iktiza eder.

888- Hem meselâ bir mahir sanatkâr plaksız bir fonoğraf yapsa, o fonoğraf istediği gibi konuşsa, işlese sanatkârı ne kadar müftehir olur, mütelezziz olur kendi kendine "mâşâallah" der.

Madem icadsız ve surî bir küçük sanat, sanatkârının ruhunda bu derece bir iftihar, bir memnuniyet hissi uyandırırsa, elbette bu mevcudatın Sani-i Hakim'i, kâinatın mecmuunu, hadsiz nağmelerin envaiyle sada veren ve ses verip tesbih eden ve zikredip konuşan bir musiki-i İlahiye ve bir fabrika-i acibe yapmakla beraber, kâinatın herbir nev'ini, herbir âlemini ayrı bir sanatla ve ayrı sanat mucizeleriyle göstererek zihayatların kafalarında birer fonoğraf, birer fonoğraf, birer telgraf gibi çok makineleri, hatta en küçük bir kafada dahi yapmakla beraber herbir insan kafasına, değil yalnız plaksız fonoğraf, birer ayinesiz fonoğraf, bir telsiz telgraf, belki bunlardan yirmi defa daha hârika, her insanın kafasında öyle bir makineyi yapmaktan ve istediği tarzda işleyip neticeleri vermekten gelen iftihar-ı kudsî ve memnuniyet-i mukaddese gibi manaları ve rububiyetin bu nev'inden olan ulvi şuunatı; elbette ve herhalde bu faaliyet-i daimeyi istilzam eder.

889- Hem meselâ bir hükümdar-ı âdil, ihkak-ı hak için mazlumların hakkını zalimlerden almakla ve fakirleri kavilerin şerrinden muhafaza etmekle ve herkese müstehak olduğu hakkı vermekle lezzet alması, iftihar etmesi, memnun olması; hükümdarlığın ve adaletin bir kaide-i esasiyesi olduğundan, elbette Hâkim-i Hakîm, Adl-i Adil olan Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un bütün mahlukatına, hususan zihayatlara "hukuk-u hayat" tabir edilen şerait-i hayatiyeyi vermekle ve hayatlarını muhafaza için onlara cihazat ihsan etmekle ve zaifleri kavilerin şerrinden Rahimane himaye etmekle ve umum zihayatlarda bu dünyada ihkak-ı hak etmek nev'i tamamen ve haksızlara ceza vermek nev'i ise kısmen sırr-ı adaletin icrasından olmakla ve bilhassa Mahkeme-i Kübra-yı Haşirde adalet-i ekberin tecellisinden hasıl olan ve tabirinde âciz olduğumuz şuunat-ı Rabbaniye ve maani-i kudsiyedir ki, kâinatta bu faaliyet-i daimeyi iktiza ediyor.

890- İşte bu üç misal gibi Esma-i Hüsnanın umumunda, herbirisi bu faaliyet-i daimede böyle kudsi bazı şuunat-ı İlahiyeye medar olduklarından, hallakıyet-i daimeyi iktiza ederler. Hem madem her kabiliyet, herbir istidad, inbisat ve inkişaf edip semere vermekle bir ferahlık, bir genişlik, bir lezzet verir. hem madem her vazifedar, vazifesini yapmak ve bitirmekle, vazifesinden terhisinde büyük bir rahatlık, bir memnuniyet hisseder. Ve madem bir tek tohumdan bir çok meyveleri almak ve bir dirhemden yüz dirhem kâr kazanmak, sahiplerine çok sevinçli bir halettir, bir ticarettir. Elbette bütün

mahlukattaki hadsiz istidadları inkişaf ettiren ve bütün mahlukatını kıymetdar vazifelerde istihdam ettikten sonra terakkivari terhis ettiren, yani unsurları madenler mertebesine, madenleri nebatlar hayatına, nebatları rızık vasıtasıyla hayvanların derece-i hayatına ve hayvanları insanların şuurkârane olan yüksek hayatına çıkarıyor.

İşte herbir zihayatın zahirî vücudunun zevaliyle; (Yirmidördüncü Mektub'da izah edildiği gibi) ruhu, mahiyeti, hüviyeti, sureti gibi pek çok vücudlarını arkasında bıraktıran ve yerinde vazife başına geçiren faaliyet-i daime ve hallakıyet-i Rabbaniyeden neş'et eden maani-i kudsiyenin ve rububiyet-i İlahiyenin ne kadar ehem-miyetli oldukları anlaşılır." (L.347-350) *(Kâinattaki faaliyetlerin sırrı, bak: 1313.p.)*

891- Hem "bakıyoruz ki, kâinatta herhangi bir şey, hadd-i kemale vasıl olmayınca hareket etmekten durmuyor. Kemaline vasıl olduğu zaman hareketi terk edip sükûnda oturur. Bundan anlaşılıyor ki, vücud kemali ister, kemal de sübutu iktiza eder. Öyle ise, vücudun vücudu, kemal iledir. Kemalin kemali de devam ile olur." (M.N.62)

892- "Mümkin ünvanı altındaki eşyanın vücudunda tagayyür var. Yani keyfiyetleri, halleri değişir. Binaenaleyh, mümkin olan bir şeyin daima bir halde tevakkuf ve sükût etmekle atalette kalması, o şeyin ahval ve keyfiyetleri için bir nevi ademdir. Çünki o şeyin istikbal halleri ademde kalır, yol bulup vücuda gelemez. Adem ise büyük bir elem ve bir şerr-i mahzdır. Binaenaleyh faaliyette lezzet olduğu gibi, ahval ve şuunatta da bir tebeddül olup, bu tahavvül ve tebeddülden neş'et eden teessürat ve teellümat, bir cihetten çirkin ise de bir kaç cihetten güzeldir. Evet bir şeyin şekillerinde vukua gelen devir ve teslim sırasında gidenler müteessir, gelenler de memnun olurlar. Ve bu sayede hayat tasaffi eder, temizlenir. Vücud da teceddüd eder." (M.N.190)

893- "Kuvveden fiile geçmek olan faaliyetteki şedid ve mütenevvi lezzet, tagayyür-ü âlemin mayesi ve kanun-u tekâmülün nüvesidir. Zindandan bostana çıkmak, daneden sünbüle geçmek aynı lezzettir. Faaliyet istihaleyi tazammun etse, lezzet tezayüd ederek taşar. Vazifedeki külfeti taşıttıran o tattır. Zişuura nisbeten gayetteki kemal, ne kadar cazibedarsa, "Lamüdrike"ye nisbeten nefs-i faaliyet öyle de cazibedardır, sa'ye sevkeder. Bu sırdandır ki: Rahat zahmettir, zahmet rahattır." (H.Ş.138)

894- "Sükûn ve sükûnet, atalet, yeknesaklık, tevakkuf; bir nevi ademdir, zarardır. Hareket ve tebeddül; vücuddur, hayırdır. Hayat, harekâtla

kemalâtını bulur; beliyyat vasıtasıyla terakki eder. Hayat; cilve-i esma ile muhtelif harekâta mazhar olur, tasaffi eder, kuvvet bulur, inkişaf eder, inbisat eder, kendi mukadderatını yazmasına müteharrik bir kalem olur, vazifesini ifa eder, ücret-i uhreviyeye kesb-i istihkak eder." (M.45)

895- FAİZ فأيض : (Feyz'den) Lügatta taşan, dolan manasındadır.

Faiz: **فَأَيِضْ** kelimesi aynı şu şekliyle Kur'anda geçmiyor. Ancak kelimenin masdarı olan (feyz: **فيض** den müştak olarak çeşitli şekilleriyle geçer ve haram olan faizden başka manaları ifade ederler.

Kur'anda haram olan faiz, "Riba" kelimesiyle ifade edilmiştir. Lisanımızda bu haram olan ribaya (faiz: **فَأَيِضْ** de denir. Nasıl ki, Kur'anda geçen "salât" ve "savm"a, lisanımızda "namaz" ve "oruç" dediğimiz gibi...

Şeriatta faiz, "ödünç verilen mal veya para için alınan ve şer'an haram olan kâr'dır. Faizin iş hayatındaki manası, "sen çalış, ben yiyeyim"dir. Küçük tasarruf sahiplerinin paraları bankalarda toplanıp, büyük yekûnlere ulaşır. Banka, bu parayı aldığından daha büyük faizle iş sahiplerine kredi olarak verir. İstihsal edilen (üretilen) malların fiatına masraf olarak bu faiz eklenir. Bu sebeble malların fiatı, faiz nisbetine göre artar. Bu malı satın alanlar ödedikleri fiatla birlikte, vaktiyle yatırımcının ödediği faizi kendileri ödemiş olurlar. Böylece tasarruf sahipleri bankadan aldıkları faizden çok daha fazlasını, bu malı satın almakla geri ödemiş olurlar. Ayrıca fiatların yükselmesiyle dar gelirlilerin haklarına tecavüz etmiş olurlar. Çalışmadan para alıp vermekle zenginleşen bir zümrenin türemesine de sebeb olurlar. İslâm, faizi haram kılmakla bu haksızlıkları önler (O.A.L.) *(Bak: Banka, Riba)*

İbn-i Mesud rivayet ediyor: "Peygamberimiz (A.S.M.) **faiz yiyeni, yedireni, şahitlerini ve yazıcısını lanetlemiştir**" (Bu hadisi Ahmed bin Hanbel, Ebu Davud, İbn-i Mâce ve Tirmizî rivayet etmiştir. Ayrıca İbn-i Hebban ve Hakim inceleyerek sahih kabul etmişlerdir.)

FAL فال : Uğur. Baht. Tali'. *(Bak: Tefe'ül)*

896- FANİ فاني : Muvakkat, kaybolan, gelip geçici, devamlı olmayan.

(Bak: Beka)

"Ey insanlar! Fani, kısa, faidesiz ömrünüzü baki, uzun faideli, meyvedar yapmak ister misiniz? Madem istemek, insaniyetin iktizasıdır. Baki-i Hakiki'nin yoluna sarfediniz. Çünki Baki'ye müteveccih olan şey, bekanın cilvesine mazhar olur. Madem her insan gayet şiddetli bir surette uzun bir ömür ister, bekaya âşıktır ve madem bu fani ömrü baki ömre tebdil eden bir çare var ve manen çok uzun bir ömür hükmüne geçirmek mümkündür. Elbette insaniyeti sukut etmemiş bir insan, o çareyi arayacak ve o imkâni bilfiile çevirmeye çalışacak ve tevfik-i hareket edecek. İşte o çare budur: "Allah için işleyiniz. Allah için görüşünüz. Allah için çalışınız. Lillah, livechillah, lieclillah rızası dairesinde hareket ediniz. O vakit sizin ömrünüzün dakikaları seneler hükmüne geçer." (L.17)

897- "Eğer şu fani dünyada beka istiyorsan, beka fenadan çıkıyor. Nefs-i emmare cihetiyle fena bul ki, baki olasın..

Dünyaperestlik esasatı olan ahlâk-ı seyyieden tecerrüd et. Fani ol! Daire-i mülkünde ve malındaki eşyayı, Mahbub-u Hakiki yolunda feda et. Mevcudatın adem-nüma akıbetlerini gör. Çünki şu dünyadan bekaya giden yol, fenadan gidiyor..

Ey nâdan nefsim! Bil ki, çendan dünya ve mevcudat fanidir. Fakat her fani şeyde, bakiye isal eden iki yol bulabilirsin ve can ve canan olan Mahbub-u Lâyezal'in tecelli-i cemalinden iki lem'ayı, iki sırrı görebilirsin. An şart ki: Suret-i faniyeden ve kendinden geçebilirsen.

Evet nimet içinde in'am görünür, Rahman'ın iltifatı hissedilir. Nimette in'ama geçsen, Mün'im'i bulursun. Hem her eser-i Samedanî, bir mektub gibi, bir Sani-i Zülcelal'in esmasını bildirir. Nakıştan manaya geçsen, esma yoluyla müsemmayı bulursun. Madem şu masnuat-ı faniyenin mağzını, içini bulabilirsin; onu elde et. Manasız kabuğunu, kışrını, acımadan fena seyline atabilirsin." (S.216)

"Faniyim, fani olanı istemem. Âcizim, âciz olanı istemem. Ruhumu Rahman'a teslim eyledim, gayr istemem. İsterim fakat bir yâr-ı baki isterim. Zerreyim fakat bir şems-i sermed isterim. Hiç ender hiçim fakat bu mevcudatı umumen isterim." (S.221)

898- FANTAZİYE فانتازيه : Yalandan gösteriş, boş debdebe. Zahirî süs ve zinet. Lüzumlu ihtiyaçtan olmayan ve zevk için kullanılan pahalı eşya, *(Bak: İsraf, Sıbgatullah)*

Fantazi; israfa, harama ve gaflete götürdüğünden dinimizde kötülenmiştir. Fantaziyenin menşei olup, sefahet ve israfatı milletlere aşılayan Avrupa'nın mimsiz medeniyeti, millî şahsiyetimizi ve fazileti korumak için milletçe taklid değil, takbih edilmelidir. Şeair-i İslâmiyeyi yaşamak, en müessir fiilî takbih olduğu gibi; fikren ve lisanen de Avrupa'nın bozuk kısmına şöyle hitab ediliyor:

"Ey sefahet ve dalalette bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi birtek gözü taşıyan kör dehan ile ruh-u beşere cehennemî haleti hediye ettin! Sonra anladın ki, bu öyle ilaçsız bir illettir ki, insanı âlâ-yı illiyyînden esfel-i sâfilîne atar. Hayvanatın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilaç, muvakkaten ibtal-i his hizmeti gören cazibedar oyuncakların ve uyutucu hevasat ve fantaziyelerindir. Senin bu ilacın, senin başın yesin ve yiyecek!.." (L.116) *(Bak: Avrupalılaşmak)*

899- FARABÎ فارابي : (Mi. 870-950) Ebu Nasr Muhammed Bin Turhan Bin Uzluğ El-Farabî Et-Türkî. Türk âlim ve filozofudur. Batı Türkistan'da, Sir Derya ırmağı üzerinde, devrin mühim merkezlerinden biri olan Farab (Otrar) şehrine bağlı Vasık Kalesi komutanının oğludur.

Farabî, eski Yunan filozofu Aristo'nun felsefi eserlerini, bilhassa mantık ve metafiziğini şerh ve izah etmiştir. Hayatı hakkında bilgileri, kendisinden 200 yıl kadar sonra yaşamış felsefe tarihleri ve Tabakat kitablarından geldiği için, kaynaklarda az çok ihtilaf vardır. Türkçe'den başka Arapça, Farsça ve Süryanice bilirdi. Eserlerini devrin ilim dili olan Arapça ile yazmıştır. Babasının tavsiyesi üzerine, gençliğinin başlangıcında tahsil için Bağdad'a gitmiş ve orada fıkıh ve diğer İslâmî ilimleri tahsil etmiştir. Sonra bir müddet kadılık yapmıştır. Fakat öğrenmeye karşı merakı çok kuvvetli olduğundan felsefe ve tabiat ilimlerini de öğrenmiştir. Bu meyanda mantık, matematik, astronomi, tıb, edebiyat, gramer ve müzik sahasındaki eserleri okumuştur. Kısacası, zamanının bütün ilimleriyle meşgul olmuş; Buhara, Haleb ve Şam gibi mühim İslâm ve kültür merkezlerini görmüştür.

Son yıllarını Haleb'de geçirmiş ve en mühim eserlerini orada yazmıştır. Haleb'de Emir Seyfüddevle'nin himayesinde çalışmalarına devam etmiştir.

Emir ile birlikte Şam'a yaptığı seyahatte hastalanarak 80 yaşlarında iken vefat etmiştir. Şam civarında, Bab-üs Sagir dışında medfundur. Evlenmediği, sade ve mütevazi bir hayat yaşadığı kaydedilir.

899/1- Felsefedeki şöhreti daha çok mantık sahasındaki çalışmalarından ileri gelmiştir. Felsefî görüş olarak Aristo'nun akılcı ve icabiyeci (determinist) görüşün tesirinde kalmıştır. Bu sahada İslâm dünyasındaki Meşşaiye felsefesinin öncülüğünü yapmıştır. Aristo metafiziği ile Yeni Eflatuncu metafiziği, İslâm inançlarıyla uzlaştırmaya çalışmış ve Kur'an hakikatlarının bir kısmını, bu felsefelere göre tevil etmiştir. Bu istikametteki eser ve görüşleri, Kur'an ve İslâm'dan az çok bir inhirafa yol açmış ve kendisinden sonra gelen filozoflara da tesir etmiştir. Bu inhiraflar sebebiyle, başta Gazalî ve diğer Kelâm üleması tarafından Farabî ve muakibleri esaslı tenkidlere uğramış ve fikirleri kabul görmemiştir.

Bir atıf notu:

-Farabî'nin yanlış fikirleri, bak: 942, 976, 1819.p.lar.

FARMASON فارماصون : Mason. Dinsiz, imansız. *(Bak: Mason)*

900- FARZ فرض : Bir kimseyi bir vazifeye tayin etmek veya maaş bağlamak. *Bir kimsenin kendi nefsine ait iken başkasına hibe ettiği muayyen bir şey. (Bunun zıddı "karz"dır.) *Takdir veya beyan eylemek. *Bir şeyi delmek. Gedik açmak. *Bir davaya mevzu ve rükün kılınan husus. *Addetmek, saymak, tutmak. *Fık: Din hususunda icrası vâcib, terki masiyet olan hükm-ü İlahî. Kur'an-ı Kerim veya hadis-i şerifle sabit olan Cenab-ı Hakk'ın kat'î emri. Şirk koşmamak, iman etmek, namaz kılmak, yalan söylememek gibi..

900/1- Farz kelimesi Kur'anda (2:197) (24:1) (28:85) (33:50) âyetlerine "farz kılmak" manasında; (2:236, 237) (33:38) âyetlerinde "takdir etmek" manasında; (4:7, 118) âyetlerinde "tayin ve takdir edilmiş" manasında; (66:2) âyetinde "açıklamak" manasında; (4:11, 24) (9:60) âyetlerinde "farz kılınmış" manasında olarak geçer.

901- FASAHAT فصاحة : Doğru ve düzgün, açık ve güzel ifadeli konuşma.

"Fasahat: Sözün lafız, mana ve ahenk itibariyle kusursuz olmasıdır. Diğer tabirle, lafızların söylenişinin tatlı, manasının da söylenirken hemen

zihne girmesidir. Bu keyfiyetlerin birincisi, kelime ve cümle ahengi ile; ikincisi de kullanan kimsenin kelime hazinesi ve seçme kudreti ile alakalıdır. Fasahatın daha yüksek derecesine belagat denir ki; fasih bir sözün, yerine ve adamına göre söylenmesidir. Her beliğ söz, yerine göre denmemişse, beliğ olamaz." *(Edebiyat Sözlüğü)*

"Kelimenin aslı: "Südün köpüğü gidip halis kalması" manasına idi. Sonra bir şeyin safi ve şaibelerden, şüphelerden halis olmasında kullanılmıştır. Bir şeyin belli ve aşikâr olması..." (Lügat-ı Remzi)

902- "Kur'an manen üslub-u beyan cihetiyle fevkalâde beliğ olduğu gibi, lafzında gayet selis bir fesahatı vardır. Fesahatın kat'i vücuduna, usandırmaması delildir ve fesahatın hikmetine, fenn-i beyan ve maaninin dâhî ülemasının şehadetleri bir bürhan-ı bahirdir. Evet binler defa tekrar edilse usandırmıyor, belki lezzet veriyor. Küçük basit bir çocuğun hafızasına ağır gelmiyor, hıfzedebilir. En hastalıklı, az bir sözden müteezzi olan bir kulağa nahoş gemliyor, hoş geliyor. Sekeratta olanın damağına serbet gibi oluyor. Zemzeme-i Kur'an onun kulağında ve dimağında aynen ağzında ve damağında ma-i zemzem gibi leziz geliyor.

Usandırmamasının sırr-ı hikmeti şudur ki: Kur'an, kulûbe kut ve gıda ve ukûle kuvvet ve gınadır ve ruha ma ve ziya ve nüfusa deva ve şifa olduğundan usandırmaz. Hergün ekmek yeriz, usanmayız. Fakat en güzel bir meyveyi hergün yesek, usandıracak. Demek Kur'an hak ve hakikat ve sıdk ve hidayet ve hârika bir fesahat olduğundandır ki, usandırmıyor. Daima gençliğini muhafaza ettiği gibi taravetini, halavetini de muhafaza ediyor. Hatta Kureyş'in rüesasından müdakkik bir beliğ, müşrikler tarafından, Kur'anı dinlemek için gitmiş. Dinlemiş, dönmüş demiş ki: Şu kelâmın öyle bir halaveti ve taraveti var ki, kelâm-ı beşere benzemez. Ben şairleri, kâhinleri biliyorum. Bu onların hiç sözlerine benzemez. Olsa olsa etbaımızı kandırmak için, sihir demeliyiz." İşte Kur'an-ı Hakim'en en muannid düşmanları bile fesahatından hayran oluyorlar." (S.378) *(Bak: Beyan)*

903- FASIK فاسق : (Fısk'dan) Günahkâr. Hak yolundan hariç olan. Allah'ın emirlerine karşı zıt hareket eden. Büyük günahı işleyen veya küçük günahta ısrar eden kimse. *(Bak: Fısk, Fücur, Günah, Mürted)*

Kur'an-ı Kerim'de fasıkların sıfatları beyan edilir. Ezcümle: (2:26 ve 27) âyetlerinin "gayet kısacık bir meali şöyledir:

Cenab-ı Hak, kullarını irşad ve ikaz etmek üzere, sivrisinek gibi hakir, kıymetsiz bir hayvanla veya bir mahlukla misal getirmeyi kâfirlerin keyfi için terketmez. İmanı olanlar, onun Rablerinden hak olduğunu bilirler. Amma kâfirler, Allah bu gibi hakir misallerden neyi irade etmiştir. diyorlar. Allah, onun ile çoklarını dalalete atar ve çoklarını da hidayete götürür. Fakat fasıklardan maada dalalete attığı yoktur. Fasıklar da ol adamlardır ki; Allah'ın taatinden huruçla, misak-ı ezelîden sonra ahidlerini bozarlar ve Allah'ın akrabalar arasında veya mü'minler beyninde emrettiği hatt-ı muvasalayı keserler; yer yüzünde işleri ifsaddır; dünya ve âhirette zarar ve hüsrana maruz kalan ancak onlardır." (İ.İ. 155)

904- Mezkûr âyetin وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ cümlesi, mukadder bir suale cevabdır.

Şöyle ki: "Kur'an-ı Kerim يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا cümlesinde dalalete atılanlar kimler olduğunu beyan etmeyip mübhem bıraktığından, sami' korktu. "Acaba o dalalete atılanlar kimlerdir? Sebeb nedir? Kur'anın nurundan zulmet nasıl geliyor?" diye sorduğu bu üç sual, şu cümle ile cevablandırılmıştır: "Onlar fasıklardır. Dalalete atılmaları, fısklarının cezasıdır. Fısk sebebiyle, fasıklar hakkında nur nara, ziya zulmete inkılab eder." (İ.İ.165)

905- "Kur'an-ı Kerim'in i'caz ve nazmında şek ve şübheleri ika' eden fasıkların bilhassa bu makamda, bu cümlede mezkûr sıfatlar ile tavsifleri, pek yüksek ve latif bir münasebeti taşıyor. Evet sanki Kur'an-ı Kerim diyor ki: "Kur'an-ı Ekber denilen kâinatın nizamında kudret-i ezeliyenin i'cazını göremiyen veya görmek istemiyen o fasıkların; Kur'an-Kerim'in de nazm ve i'cazında tereddüdleri ve kör gözleriyle i'cazını görmeyip inkâr etmeleri, baid ve garib değildir. Zira onlar, kâinattaki nizam ve intizamı, tesadüfe; ve tahavvülat-ı garibeyi ve inkılabat-ı acibeyi abesiyete ve tesadüfe isnad ettiklerinden, bozulmuş olan ruhlarının gözünden o nizam tesettür edip görünmediği gibi, pis fıtratlarıyla da, Kur'anın mu'ciz olan nazmını karışık, mukaddemelerini akim, semerelerini acı gördüler." (İ.İ. 173)

906- Fasıklar, sefih ve hayatperest oldukları ve herkesi hayata teşvik ettiklerinden onlara şöyle hitab ediliyor:

"Ey müslümaları dünyaya şiddetle teşvik eden ve san'at ve terakkiyat-ı ecnebiyeye cebr ile sevkeden behbaht hamiyetfüruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları rabıtaları kopmasın! Eğer böyle ahmakane, körü körüne, topuzların altında bazıların dinden rabıtaları kopsa, o vakit

hayat-ı içtimaiyede bir semm-i katil hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimaiyeye zehir olur. Ondandır ki, ilm-i Usul'de "Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya musalaha etse, hakk-ı hayatı var" diye Usul-i Şeriat'ın bir düsturudur. Hem Mezheb-i Hanefiye'de, ehl-i zimmeden olan bir kâfirin şehadeti makbuldür. Fakat fasık merdüd-üş şehadettir. Çünki haindir.

Ey bedbaht fasık adam! Fasıkların kesretine bakıp aldanma ve "ekseriyetin efkârı benimle beraberdir" deme! Çünki fasık adam, fıskı istiyerek ve bizzat taleb edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor. Hiç bir fasık yoktur ki, salih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütedeyyin görmek istemesin. İlla ki, el-iyazübillah irtidad ile vicdanı tefessüh edip, yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın." (L.122)

"Bizde biri fasık olsa, galiben ahlâksız ve vicdansız olur. Zira arzu-yu masiyet, vicdandaki imanın sadasını susturmakla inkişaf edebilir. Demek vicdanını ve manevîyatını sarsmadan, istihfaf etmeden tam ihtiyar ile şerri işlemez. Onun için İslâmiyet; fasıkı hain bilir, şehadetini reddeder. Mürtedi zehir bilir, idam eder." (H.Ş.144) *(Bak: 1171.p.)* H.İ. ci: 6 sh: 381'deki bölüm, şehadetleri kabul edilmeyenler hakkındadır.

907- FASIK-I MÜTECAHİR فاسق متجاهر : Günahları açıkça ve hayasızca işleyen adama fasık-ı mütecahir denir. Fasık-ı mütecahirin vahameti hakkında birkaç nokta tesbit edeceğiz. Şöyle ki:

Fasık-ı mütecahir, günahı pişmanlık duymadan ve açıkça işlemekle Allah'a karşı manevî mes'uliyet duygusunu kaybetmiş ve nefsanî arzularıyla başbaşa kalmış, başıboş bir insandır. Kendi arzu ve isteklerinden başka bir değer ölçüsüne sahip değildir. Hem fasık-ı mütecahir bu fiiliyatıyla başkalarının da nefsini günahlara tahrik ettiğinden günahların teşvikçisi ve dolayısıyla cemiyetin bozulmasına çalışan bir unsur ve gayrın hukukuna manen mütecaviz durumundadır. Nitekim bir Hadis-i Şerifte:

" كُلُّ أُمَّتِى مُعاَفَةٌ اِ ّ الْمُجَاهِرِينَ Yani: Ümmetimin hepsi (Allah tarafından) afvolunmuştur. Yalnız aşikâre günah işleyenler müstesnadır; onlar afvedilmemişlerdir." [93]

[93] S.B.M. ci: 12 hadis: 1995 ve S.M. ci: 8 sh: 543 hadis: 52 ve K.H.hadis: 1966

908- Şüphe yok günahın gizlisi de, açığı da fenadır; cezası vardır. Fakat günah aşikare işlense veya gizli yapılmış olan günahları ötekine berikine ve bilhassa gençlere söylense; bu günahları yayma, öğretme ve teşvik etme manasında bir hareket sayılır. İşte bu ikinci günah, ağır bir fesad ve cürüm olmaktadır. Gayr-ı ahlâkî filmleri, cinayet, hırsızlık, soygun ve cürüm sahnelerini genç nesillere gösterip yaymak dahi aynı ifsad ve günahları tekrar tekrar neşir ve teşvik olduğu da muhakkaktır ve milli ahlâka büyük bir darbedir. Bu yolda yürüyen neşriyatı almak dahi, o günahlara yardım ve iştirak sayılır. *(Bak: 704. ilâ 707.p.)*

909- Hem fasık-ı mütecahir, pek çok iyi hasletlerin vesilesi ve günahlara ani olan haya hissinin cemiyette yok edilmesine çalışan bir unsur olup insaniyetin yüksek şahsiyetini ve faziletini kaybettirir. Bunların şerlerinden insanları ikaz etmek gayesiyle fasık-ı mütecahir hakkında yapılan gıybet dahi gıybet sayılmaz. *(Bak: 1057.p.sonu ve K.H. 3081. hadis)* Çünki bir kimsenin kötü sıfat ve fiillerini ifşa etmek manasında olan gıybeti, fasık-ı mütecahir olan kişi açık fıskıyla damlı olarak kendi hakkında bu gıybeti yapmakta ve üzülmemekte hatta günahıyla övünmektedir. Bunlara hürmet de edilmez. *(Bak: 1402.p.)*

Bir hadis-i şerifte de mealen şöyle buyuruluyor: "Bir hata, bir kabahat gizlice yapılmış olunca zararı yalnız onu yapana ait olur. Fakat aleni yapılır da menedilmez ise zararı ammeye dokunur." [94]

910- Kur'an (4:148) âyetinde: "لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ

"Allah kötü sözün ilan edilmesini sevmez. Kötü fiil şöyle dursun, kötülüğün söz kabilinden olarak bile meydana konulmasını istemez, buğzeder." Gerçi Allah ne fi'len, ne kavlen, ne gizli, ne aşikar kötülüğün hiçbirini sevmez. Fakat velev sözle olsun, ilan ü izhar edildiği zamandır ki, bilhassa gazab ve tazib eder." (E.T.1505)

Bir atıf notu:

-İslâm hukukunda fasıkın şahidliği kabul edilmez, bak: 906.p.

911- FATİH SULTAN MEHMED HAN فاتح سلطان محمد خان :

(1432-1481) En meşhur Osmanlı Padişahlarındandır. II. Murad Han'ın oğlu

94 H.G. hadis: 60

ve II. Bayezıd Han'ın babası ve yedinci padişahtır. Edirne'de doğmuş ve Gebze'de vefat etmiştir. Dört-beş lisan bilen Sultan Fatih, saltanatı boyunca büyüklü küçüklü 17 devleti aldığı gibi, 29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul'u fethederek İslâma kazandırdı ve ortaçağa son verdi. En eski ve büyük Bizans Kilisesi olan Ayasofya'yı bir nevi putlardan temizledi ve orasını sadece Cenab-ı Hakk'a ibadet edilen camiye çevirdi ve kıyamete kadar cami kalmasını yazılı vasiyet ile vakfeyledi ve onu Müslüman Türk milletine bıraktı. (R.Aleyh)

Resul-i Ekrem (A.S.M.) İstanbul'un fethi hakkında "İstanbul mutlak fetholuna-caktır" müjdesini vermişti ve onu fetheden kumandan ve askerlerini medh ü sena etmişti. *(Bak: İstanbul) (Fatih ve Ayasofya, bak: 321, 323, 324.p.lar)*

912- Fatih çocukluk devresinde Hand Hatun'dan sonra lalası Zağnos Mehmed Paşa ve Vezir Şehabeddin Paşa'dan talim-terbiye gördü.

Hacı Bayram Veli Hazretleri saraya geldiğinde, İkinci Murad, oğlu Mehmed için hazretten dua istedi. O da: "Ne dua edeyim, O İstanbul Fatihi olacak" dedi. Bu habere çok sevinen İkinci Murad, oğluna hocalık yapmasını teklif ettiyse de Hacı Bayram Veli Hazretleri, yerine Ak Şemseddin'i bırakıp kendisi Ankara'ya döndü. Şehzade Mehmed, Şeyhülislâm Molla Gürani'den, Şeyhülislâm Molla Hüsrev'den, Molla Zeyrek'den, Molla Hayreddin'den dersler aldığı gibi, zamanında isim yapmış her ülemadan da ders almıştır.

913- Mehmed 1443 baharında Manisa'ya vali olarak gönderildi. Çok kısa bir zaman sonra İkinci Murad Manisa'ya gitti, 12 yaşındaki oğlu Mehmed'i padişah olarak Edirne'ye gönderdi. Bir sene sonra Haçlı ordularının İslâm topraklarına girmesi karşısında, İkinci Mehmed, hocalarının tavsiyesi üzerine babasına şu mealde bir mektup yazdı: "Osmanlı memleketleri tehlikededir, padişah isen ordunun başına geç, padişah isem yine ordunun başına geç." İkinci Murad, Edirne'ye gelerek ordunun başına geçip Varna'ya hareket etti. 1444'de Varna Zaferi kazanıldı. 1451'de İkinci Murad'ın vefat etmesi ile 19 yaşındaki İkinci Mehmed, ikinci defa tahta geçti.

Osmanlı padişahları içinde kendi isteği ile tahtından feragat edip, oğlunu padişah yapan tek sultan, İkinci Murad Han Hazretleridir. Bunun da sebebi, Hacı Bayram Hazretlerinin müjdesidir, yukarıda arzetmiştik.

914- Ak Şemseddin'e ciddi hürmetkâr olan Sultan Mehmed Han, Şemsed-din'den manen çok istifade etmiştir. İlk hedefi İstanbul'un fethi idi.

Herşeye kadir olan Allah, 15 asırlık Bizansı 150 senelik bir Beyliğe teslim edecekti. İkinci Mehmed Han Edirne'de bir yandan toplar döktürürken, öte yanda Tekirdağ'da donanmayı kuvvetlendiriyor, beri yanda Rumeli Hisarı'nı yaptırıyordu.

1452'de Boğaz'ı kontrol altına aldı. 1453'de gelip Topkapı açıklarında Maltepe düzlüklerinde karargâhını kurdu. 6 Nisan 1453'de İstanbul'un muhasarası başladı. Ak-Şemseddin, fethin tarihini ilm-i ledünnîde, istihraçla orduya müjde vermişti.(*) Ordusuyla beraber Allah'a secde eden Sultan Mehmed, tarihte ilk defa barutu topa tatbik ederek toplarla surları dövüyordu. Lakin seri ateş edilemediğinden açılan delikler Bizanslılar tarafından hemen kapatılıyordu. Öte yanda Kasımpaşa Deresi'ne yerleştirilen havan toplarıyla atılan gülleler Haliç'teki Binazs kayıklarını batırıyordu. 22 Nisan 1453'de dünya tarihinde olmamış bir hâdise zuhur ediyor, gemiler Kaba-taş sırtlarından tepelere tırmanıp, Kasımpaşa'da denize indiriliyordu. Haliç'in ağzına gerilmiş zincirin hükmü kalmamış, sabah kalkan Bizanslılar, Osmanlı gemilerini Haliç'te görüp şaşakalmışlardı.

915- 29 Mayıs 1453'de İstanbul fethedildi. Ayasofya'da toplanıp Mesih'i bekleyen Bizanslılar, karşılarında Fatih Sultan Mehmed'i buldu. "Dininizde, ibadetinizde serbestsiniz. Artık Âdil-i Mutlak olan Allah'a inanmış müslümanların misafirlerisiniz. Söz İslâm'a karşı gelmediğiniz müddetçe müslümanlar sizin malınızı, canınızı ve namusunuzu koruyacaklar." diyen Fatih Sultan Mehmed'in bu zaferiyle, Ortaçağ sona erdi. Yeniçağ başladı. Şatolardaki derebeyler, kalelerdeki hükümdarlar devri kapandı. Çünki müslümanlar top icad etmişti. Ayasofya kilisesi cami yapıldı. imparatorluğun başşehri, Edirne'den İstanbul'a alındı. Evvela Bayezid'deki sarayda kalındı, sonra meşhur Topkapı Sarayına geçildi. Enez'i, Cenevizlilerden alan Fatih Sultan Mehmed, Kırım'a donanma gönderdi. Bir sene sonra Sırbistan'a girdi. Donanma da deniz seferinde idi. Rodos, Bozcaada, Taşoz, Limni, İmroz adaları fethedilerek Ege Denizinde hâkimiyet sağladı. *(İstanbul'un fethi, bak: 1440, 1441.p.lar)*

916- 1456'da Romen Prensliği Osmanlı hâkimiyetini kabul etti. İki sene sonra Mora'yı aldı. Dört defa Sırbistan'a girerek 1459'da bu ülkeyi de kat'i olarak idaresi altına soktu. Sinop'ta İsfendiyar Beyliğine son verdikten sonra 1461'de Trabzon Bizans İmparatorluğu üzerine yürüyüp, Gürcistan'a kadar Osmanlıların eline geçti. Bir sene sonra Romanya'ya yürüdü, Kazıklı Voy-

* Bak: Emir Hüseyin Enisî, Menakıb-ı Akşemseddin, sh:27

voda İsyanını bastırdı. Bosna ve Hersek Krallıklarını ortadan kaldırdı. Donanma da Midilli'yi aldı. Karaman Beyliğine son verirken, 1466'da Arnavutluğu topraklarına kattı.

917- Fatih Sultan Mehmed'in yıldırım savaşları ve büyük başarıları karşısında papa bütün Hristiyanlara çağrı yapıp, Osmanlı karşısında hepsinin birleşmesini istedi. Yaklaşık 25 devlet bu isteğe uydu. Aslında Fatih Sultan Mehmed'in bütün arzusu, İspanya'daki Endülüs Emevi Devleti'nin yardımına koşmak idi. Fakat Akkoyunlu ve Karaman Devletlerinin hatalı tumumu, bu hususstaki başarıyı önledi. Macaristan, Avusturya, Venedik gibi ülkelere akıncılar salan Fatih, Avrupalıları dize getirdi, savaştan vazgeçerek anlaşma imzalamaya başladılar.

1475'de Kırım'ı Osmanlı Beyliği haline getiren Fatih, Rus Prensliğinden en ufak bir endişesi yoktu.

1480'de 140 parça donanma ile İtalya'ya çıkan Gedik Ahmed Paşa Otranto'yu aldı. Fatih de İtalya'ya gelip, buradan yeni seferler düzenliyecekti. Eğer Endülüs Emevi Devletine ulaşsa idi, bugün dünya haritası bambaşka olurdu. Bunu anlayan Venedikliler, bir casus vasıtası ile Fatih Sultan Mehmed'i zehirlediler. Hastalanınca 30/3/1481'de Gebze'de vefat etti; böylece İtalya'ya gidemedi. Fatih'in yerine oğlu İkinci Bayezid geçti.

918- Fatih, devletin topraklarını genişletirken, idareyi de sağlamlaştırdı. İmara büyük önem verip, pek çok camiler, hanlar, hamamlar, köprüler ve kervansaraylar yaptırdı. Onun zamanında medrese ile mektep bir bütündü. Ordu güçlü, halk varlıklı idi. Kanuni devrine kadar Osmanlılar ilerleme çağını yaşadıysa da, Fatih devrindeki Osmanlı üstünlüğü bir daha geri gelmedi. Zira tarihin kaydettiği gibi, müslümanlar dinlerine sarıldıkları nisbette terakki ederler; lâkaydlıkları nisbetinde de gerileme olur.

919- Herkesten daha çok idarecinin adalete baş eğdiği devrelerde terakki edilebileceğine bir misal olarak, İslâm adalet tarihinde ibretli bir hâdise:

"Meşhur İslâm seyyahı ve tarihçisi Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde diyor ki: "İlk İstanbul kadısı (hâkimi) olan Hızır Bey Çelebi'nin huzurunda, haşmetli padişah Fatih ile bir Rum mimarı arasında şöyle bir muhakeme cereyan eder:

Büyük bir abidenin inşasında kullanılacak iki mermer sütunu, Fatih bir Rum mimarına teslim eder. Mimar da, Fatih'in arzusunun hilafına olarak bu sütunları üçer arşın kesip kısaltır. Fatih, cezaen Rum mimarının elini kestirir. Rum mimarı da, Fatih aleyhine dava açar. Bunun üzerine mahkemeye celb

edilen Büyük Padişah, baş köşeye geçmek istemiş. Birden bire hâkimin şu ihtarıyla karşılaşmış:

-Oturma Beyim! Hasmınla mürafaa-i şer'î olacaksın, ayakta beraber dur!

Hızır Bey Çelebi; bu koca şanlı padişah-ı maznuna, haksız el kestirdiği için, kendisinin de kısasa tabi olduğunu ve elinin kesileceğini bildirir. Fakat mimar kısası istemediği için, büyük Fatih günde on altın tazminata mahkûm olur ve hatta kısastan kurtulduğu için bu tazminatı kendiliğinden yirmi altına çıkarır."

İslâm mahkemesinin adaletinin şanlı misallerinden biri olan şu misal, bize en haşmetli hükümdarlarla en âciz ferdlerin, huzur-u mehakimde müsavi olduğunu gösteriyor." (İ.İ. 224)

920- FELSEFE فلسفه : Yunanca "filosofia" (philosophia)dan Arapçalaşarak dilimize "felsefe" olarak girmiştir. Farklı manalarda kullanılır: Feylesofların mesleği. *İlm-i hikmet. Geniş mânâsiyle felsefe: Hayata, hadiseler ve varlıklara bakışta, dinden kopuk beşerî düşünceyi esas almaktır. *Maddeyi, hayatı ve bunların çeşitli tezahürlerini, sebeblerini, ilk unsurları, mebde ve gaye cihetinden inceleyen fikrî çalışma ve bu çalışmaların neticelerini toplayan bilgi. *Bir ilmin prensipleri. *Marifet ve hikmet sevgisi. *Meşhur bir feylesofa göre olan hususi prensipler, nazariyeler. *Tabiat, huy ve mizaç sakinliği, rahatlık. *(Bak: Abesiyyun, Determinizm, Dehriye, Feylesof, Hikmet, İşrakıye, Maddiyyun, Meşşaiye, Metafizik, Müşebbihe, Nokta-i Nazar, Rasyonalizm, Septisizm, Sofestai, Sofizm, Ta'til, Zerre)*

921- Bugün yazılmış felsefe tarihlerinin çoğu Batılıların eseri olduğu için, felsefe tarihinin başlangıcı eski Yunan medeniyetine bağlanmaktadır. Oysa bundan önce Mezopotamya, Mısır, Anadolu, İran, Hint ve Çin medeniyetleri vardı. Şüphesiz bu medeniyetlerde de felsefî düşünme faaliyeti mevcuttu. Yani pratik fayda, günlük ihtiyaçları karşılama gayesiyle değil de yalnız hakikatı öğrenmek için araştırma ve düşünme faaliyetinin tarihte başlangıcı çok daha eskilere gider. Fakat bu konuda hem kaynaklar yeterli değil, hem de bu genişlikte bir felsefe tarihine pek rastlıyamıyoruz.

922- Eski Yunan düşüncesi içinde felsefe tabirini ilk def'a "philosophia" olarak Pyhtagoras (Pisagor)un kullandığını eski kaynaklar nakletmektedir. Felsefe tabiri, hem mücerred ve nazarî düşünceyi hem de tabiat ilimlerini içine alacak biçimde geniş manasıyla kullanılmıştır. Bu umumi manadaki

kullanılış, Mi. 17. yy.a kadar devam etmiştir. Bu durum İslâm dünyasında da görülmektedir. Felsefe ve hikmet tabirleri hem müsbet ilimleri hem de nazarî düşünceyi birlikte ifade eden tabirlerdir. İlimlerin felsefeden ayrılışı, Batı'da 17. yy.dan itibaren başlamıştır. Umumi cazibe kanununu keşfeden Newton bile yazdığı fizik kitabına "Tabiat Felsefesi" adını vermiştir. Zaten fizik kelimesi Yunanca olup, tabiat manasına gelir. Bu sebeble bugünkü fizik, kimya, astronomi, biyoloji, jeoloji gibi müsbet ilimlerin mevzuları tabiat felsefesi içinde düşünülmüştür.

923- Büyük İslâm mütefekkiri ve müceddidi Bediüzzaman bir mektubunda felsefeyi bu geniş manasıyla ele alır ve müsbet ve menfi olarak iki kısma ayırarak şöyle der:

"Risale-i Nurun şiddetli tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise, mutlak değildir, belki muzır kısmınadır. Çünki felsefenin hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye ve ahlâk ve kemalat-ı insaniyeye ve san'atın terakkiyatına hizmet eden felsefe ve hikmet kısmı ise, Kur'an ile barışıktır. Belki Kur'anın hikmetine hadimdir, muaraza edemez. Bu kısma Risale-i Nur ilişmiyor.

İkinci kısım felsefe, dalalete ve ilhada ve tabiat bataklığına düşürmeye vesile olduğu gibi sefahet ve lehviyat ile gaflet ve dalaleti netice verdiğinden ve sihir gibi hârikalarıyla Kur'anın mu'cizekâr hakikatlarıyla muaraza ettiği için, Risale-i Nur'un ekser eczalarında mizanlarla ve kuvvetli ve bürhanlı müvazenelerle felsefenin yoldan çıkmış bu kısmına ilişiyor, tokatlıyor, müstakim, menfaatdar felsefeye ilişmiyor..." (E.L.I. 181)

924- Felsefi düşünce tarihini, ana hatlarıyla şöyle hülasa etmek mümkündür:

I- Antik Çağ

A- Eski Yunan felsefesi:

Bugünkü Batı dünyasının felsefe geleneği, eski Yunan felsefesine dayanır. Bu felsefe M.Ö. 6. yüzyıldan başlayarak, miladi 1. yüzyıla kadar altı-yedi yüzyıllık bir devreyi içine alır. Avrupa'da ve Batı Dünyasında çağımızın felsefi çığırlarının hemen hemen hepsinin kökleri bu eski Yunan Felsefesine kadar uzanır. İslâm dünyasında ortaya çıkan felsefe çığırları da, muhtelif derecede bu felsefenin tesirinde kalmıştır.

925- Eski Yunan Felsefesi bir bütün halinde değil, birbirinden farklı veya birbirine zıd, çeşitli cereyanların bir karması olarak karşımıza çıkar. Bu felsefe çevresi içinde, sonradan Avrupa Felsefesinin ele aldığı bir çok

mes'eleler, ilk def'a basit şekilleriyle ele alınmıştır. Bu kadar çeşitli ve farklı çığır ve görüşlerin ortak cihetleri de mevcuddur. Bunları şöyle belirtebiliriz:

1- Eski Yunan felsefesi dine dayanmaz. O zamanda Yunan dünyasındaki din, putperestlik olup kültür ve medeniyetin gelişmesi ölçüsünde zayıflamış ve cemiyetteki yüksek tabakayı tatmin etmez olmuştur. Bu sebeble düşünen insanlar çevresinde dinden bağımsız, akla dayanan dünya görüşleri olarak felsefe çığırları, putperestlik dininin bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

2- Umumi karakterleri itibariyle felsefi cereyanlar, aklı esas alır. İnsan hayatının yine insanın kendisi tarafından tanzim edilmesi gerektiğini kabul eder.

3- Dünya hayatını esas alır.

4- Yoktan varetmek, yaratmak düşüncesini kabul etmez.

926- Yunan Felsefesini üç ana devreye ayırmak âdet olmuştur:

a- Sokrates'den önceki devir: (Takriben M.Ö. 6.yy. - 5.yy. arası) Bu, tabiat felsefesi devridir.

b- İnsan felsefesi devri: (M.Ö. 5.yy.) Sofistler (Osmanlıca: Sofestaiyyun) ve Sokrates bu devir içinde yer alırlar. Bu devir felsefesi, tabiatı inceleyip anlamayı ve açıklamayı bir tarafa bırakarak insanı anlamayı, insan hayatına bir mana ve nizam getirmeyi ön plana alıp hayatın, yaşamanın, yani insanın felsefesini yapar.

c- Büyük sistemler devri: (M.Ö. 4.yy. - Mi.1.yy. başları) Eflatun ve Aristo'nun da içinde yer aldığı bu devrede felsefe, Batı düşüncesinin mevzuu olan pekçok şeyi ele alarak birbirine bağlı bir düşünce ve görüş bütünlüğü içinde sistemleştirmeye çalışır.

Bu üç devreden birincisine ait kaynaklar, çok az ve zayıftır. Bu kaynaklara göre filozofların tabiat mevzuunda ileri sürdükleri fikirler, birbirleriyle mütenakızdır. Kâinattaki kesreti, tahavvülatı açıklama teşebbüs ve gayretleri netice vermemiştir. Bu durumu gören ikinci devre filozofları umumiyet itibariyle şüphecilik ve inkâra sapmışlardır. Yalnız Sokrates, Eflatun ve Aristo ve bunlara bağlı muakibleri bu inkârcılığa bir nebze karşı çıkmışlarsa da üçüncü devrede ortaya koydukları fikir sistemleri de bir hakikat ortaya koyamamıştır. Yunan felsefesi bu haliyle Roma'ya intikal etmiştir.

927- B- Roma Felsefesi: (Takriben M.Ö. 1.yy. - Mi. 6.yy.) Tabiat, insan ve hayat mevzuunda Yunan Felsefesinin çeşitli çığırlarını taklit etmiş eklek-

tik (devşirmeci) bir felsefedir. Kendine mahsus yeni bir felsefe getirmemiştir. Fakat siyasî hayat ve hukuk sahasında önceki devirlerde görülmeyen bir hukuk anlayışı ortaya koymuştur. Roma hukuku ferdî mülkiyeti esas alır, insanın haklarını ve içtimaî nizamı menfaate dayanan ölçülerle tesbit eder. Bu sistem, batı dünyasında laik hayat anlayışının temelini teşkil eder.

Batının düşünce dünyası Yunan Felsefesine, içtimaî hayatı Roma hukuk felsefesine, dinî hayatı Hristiyanlığa dayanır. İşte Batı, bu üç sacayak üzerine müessestir.

928- II- Ortaçağ Felsefesi:

Ortaçağ tabiri Mi. 476-1453 yılları arasında zamanı ifade eder. Ortaçağda gerek Batı Hristiyanlık dünyası, gerek Doğu İslâm dünyasına hâkim olan, felsefi düşünceden önce bu iki semavi din olmuştur. Felsefe ise daha çok bu dinlerin hizmetinde ve kendini muarızlarına kabul ettirmek yahut onlara karşı müdafaa etmek için bir vasıta olmuştur. Ortaçağda felsefe bu fonksiyonu itibariyle yeni görüşler ortaya koymaktan ziyade dinin esaslarını felsefi dille takdim etmek yahut felsefe ile dinin uzlaştırılmasını sağlamak hedefine yönelmiştir.

Felsefenin yüklendiği bu vazife ve aldığı şekil itibariyle bu dönemde "skolastik felsefe" adıyla şöhret bulmuştur. Skolastik felsefe ortaçağ Hristiyanlık felsefesini ifade için kullanılmakla beraber, Batı felsefe tarihçileri İslâm Felsefesini de "İslâm Skolastiği" olarak isimlendirmektedirler. Şüphesiz ana temayülleri itibariyle her iki felsefenin benzeyen tarafları mevcuddur. İki felsefeyi de, dinle uzlaşma ve dini müdafaa etmek gayesine yönelmiş olmak bakımından aynı kategoride düşünmek mümkündür.

Batıda skolastik felsefe tabiri kelime olarak "okul felsefesi" manasına gelmektedir. Kiliseye bağlı okullarda okutulan ve kilisenin tasvib ettiği resmi felsefe olduğu için bu tabirle adlandırılmıştır. İslâm dünyasında da medreselerde felsefe okutulmuştur. Fakat İslâm filozofları daha çok serbest bir şekilde eserlerini yazıp düşünce sistemlerini ortaya koymuşlardır. Tabiri caizse İslâmda siyasî ve dinî otoritenin tasvib ettiği düşünce, felsefe değil kelâm ilmidir. Bu bakımdan Batıdaki skolastik felsefe gibi addetmek tam uygun düşmez. Batıda kilise skolastik felsefe dışındaki düşünceleri ve ilmî çalışmaları müsamahasız bir şekilde takib ve şiddetle tecziye etmiştir. İslâm dünyasında ise mevcut müsamaha havası içinde her din ve ırktan çeşitli filozof, mütefekkir ve ilim adamları serbestiyet içinde düşünüp eserlerini ortaya koyabilmişlerdir.

Gerek Doğu, gerek Batı skolastik felsefesi bazan Eflatuncu düşünceye, bazan da Aristocu düşünceye ağırlık vermiştir. İslâm dünyasında Aristoya ağırlık veren felsefe Meşşaiyye, Eflatuncu düşünceye ağırlık veren felsefe İşrakiyye ekollerini teşkil etmişlerdir. Batıda bunun karşılığı olan ekoller ise "nominalizm" (adcılık, Os.İsmiyye) ve "realizm" (gerçekçilik, Os.hakikiyye) dir. *(Bak: Meşşaiyye, İşrakiyye)*

929- Dini desteklemeyi ve açıklamayı hedef alan bu felsefelerin yanısıra dine muarız olan tabiatçı (Os. Tabiiyyun), maddeci (Os. Maddiyyun ve Dehriyyun) ve şüpheci (Os. Reybiyyun) filozoflar da eksik olmamıştır. Eski Yunan ve Ortadoğu medeniyetlerinin fikrî kaynaklarından beslenen bu felsefeler, semavî dinlere faydadan çok zarar verdikleri söylenebilir. Bunlar İslâm âleminde birleştirici değil parçalayıcı bir rol oynamıştır. Çeşitli mücadelelere, bid'at fırkalarının doğmasına, birliğin bozulmasına sebebiyet vermiştir.

Ortaçağ felsefesinin Hristiyan âlemindeki neticeleri daha farklı olmuştur. Batı Ortaçağındaki fikrî ve felsefi mücadeleler kilisenin baskı ve otoritesinin zayıflamasına, tahdid edilemediği için zamanla içtimaî keşmekeşe sebeb olan bir hürriyet anlayışının canlanmasına, müsbet ilimlere rağbetin artmasına, dünya hayatının ağırlık kazanmasına, düşünce ve içtimaî hayatta laik nizamın teşekkül ve teessüsüne yol açmıştır.

930- III- Rönesans Devri (Mi. 14.yy. - 15.yy.):

Eski Yunan felsefe ve düşüncesini İslâm mütefekkir ve filozoflarının eserlerinden öğrenip tanıyan Batı dünyası, Skolastik devirden sonra kiliseden bağımsız olarak, Antik Çağ medeniyeti ve kültürünü orijinal kaynaklarıyla tanıma gereğini ve arzusunu duymaya başlar. Böylece Batı sanatçı ve düşünürleri, eski Yunan düşüncesinin akılcı laik havasıyla, kilise ve otoritesinden müstakil olarak araştırma ve düşünme faaliyetine başlar. Antik Çağ'dan beslenen fakat yeni ve değişik bir biçimde ortaya çıkan bu felsefe dönemi, Rönesans Felsefesi olarak adlandırılır. Bu bir geçiş devresi olup, hem yeniyi hem eskiyi bir arada ve yan yana bulundurur. Bu devreye daha çok Eskiçağ kültürüne dayanarak insanı ve dış dünyayı yeniden tanıma, anlama, araştırma devri ve Yeniçağ düşüncesinin hazırlık safhasıdır, diyebiliriz.

931- IV- Yeniçağ Felsefesi (Mi. 16.yy. - 17.yy.):

İngiltere'de tecrübeciliği, kıt'a Avrupasında akılcılığı temel alan bir vasıfta iki ayrı çığır halinde ortaya çıkan bir felsefe devridir. Yalnız dünya hayatını ve menfaatini kazanmayı hedef edinen bu felsefenin karakteristiği;

yaşadığımız dünyayı dinden ayrı olarak anlamak, hâdiseleri açıklamak, düşünme ve araştırma metodlarını bulmak, müsbet ilimlere sağlam bir temel hazırlamak ve gelişmelerini sağlayabilmek yolunda sarfedilen gayretlerin mahsulü olmasıdır. Avrupa bu çağdan itibaren müsbet ilim ve teknikte bariz bir şekilde ilerlemeye başlarsa da, manevîyat ve fazilette daha çok gerilemeğe devam etmiştir. Zira manevîyat ve fazilete zıd olarak hayattaki en önemli hedefi, ilim ve teknikle kuvvet kazanarak hâkimiyetini sağlamaktır.

932- V- Yeniçağ Felsefesi (Mi. 18.yy. ve sonrası):

Bir taraftan müsbet ilimlerin kurulup hızla gelişmeye başladığı, büyük keşiflerin ve buluşların yapıldığı, bir taraftan da eski cemiyet nizamlarının ve şekillerinin değiştirilip yenilerinin ortaya çıktığı bu devirde Batı insanı, muvaffakiyetlerinden mağrur, dünyada kendinden daha üstün kuvetin olmadığı zehabına kapılmış ve aklını sanki bütün esrar kapılarını açabilecek üstün bir kudret olarak görme tevehhümü içinde karşımıza çıkar. Alman filozofu Kant, "Aydınlanma Çağı" denen 18.yy.da insanın bu aşırı iddialarıyla hesablaşır. İnsan akıl ve kabiliyetlerinin nelere yetişip nelere yetişemediğini göstermeğe çalışır. İnsan aklının ve iradesinin tenkidini yapar. İnsan aklının ancak maddî dünyanın gerçeklerini, mutlak olarak değil fakat kendi imkân ve ölçüleri içinde, nisbî bir şekilde bilebileceğini, bunun ötesinde vahiy kaynağına dayanmadan mutlak hakikatı bilmek kudretinde olmadığını söyler.

Fakat 19.yy.da gelişen ilmin muvaffakiyetleri ve bunun bilhassa iktisadî hayat ve tekniğe tatbikinde meydana getirdiği inkılap, içtimaî hayatın şekli ve yapısında esaslı değişikliğe yol açmış ve mütefekkirlerin gayretleri bu defa içtimaî hayatta sulh ve adaletin tesisi imkân ve çarelerini araştırmağa yönelmiştir.

İnkılap ve ihtilaller, sınıfların ve milletlerin mücadelesi, yıkılışlar ve yeniden kuruluşlar, cemiyet hayatındaki hercümerc, ahlâkî ve dinî düşüncelerin sarsılıp zaafa uğradığı bir zaman olan bu asırda, bir taraftan maddeci, bir taraftan manevîyatçı çarpışan düşünceler, içtimaî felsefeye ağırlık vermişlerdir. Sosyoloji ve pisikoloji gibi beşerî ilimler de, bu asırda ortaya çıkmağa başlamıştır. Düşünce sahasındaki derin ve esaslı zıdlaşma, içtimaî ve siyasî nizamda da kendini göstermiştir. Kapitalizm-sosyalizm zıdlaşması, demokrasi ve diktatörlükler arasındaki mücadele, zengin-fakir sınıflar arası mücadele yahut ilerlemiş-geri kalmış milletlerin zıdlaşması, insanlığı tehdit eden harp ve bunun karşısındaki barış çabaları, kısaca insanlığın içine düştüğü bu buhranlı ve çalkantılı çağın felsefesi de adeta buhran felsefesi olmuştur.

Netice olarak hülasa edilirse, ne eski Yunan ve Roma felsefesi ve ne de bunlara dayanan Batı dünyası fikriyatı; insanlığı barışa, huzura, dünyevî ve uhrevî kurtuluşa götürememiş; hayatta keşmekeşe ve her türlü tahakküm ve sınıf mücadelesine, ferdî ve içtimaî egoizme sürüklemiştir.

933- Bugün artık Batının düşünen kafaları, son ümit olarak İslâm'ı görmeğe başlamıştır. Bunun bir bir örnekleri ortaya çıkmaktadır. İslâm dünyası ise sahib olduğu fakat hayli zamandan beri bir dereceye kadar habersiz bulunduğu veya tam sahib çıkamadığı kıymetlerine gittikçe artan bir şuurlanma ile yavaş yavaş yeniden sahib olmaya başlamıştır. Kendini araştırma, kendine dönme, İslâm'a yeniden sarılma faaliyeti kuvvetlenmektedir. Muhtelif İslâm memleketlerinde bu uyanışı temsil eden ve canlandıran cemaatlar gelişmektedir.

Gerek Batıda, gerek Doğudaki bu uyanış ve hareketler, Doğu ve Batı'nın, materyalizm ve mütecaviz dinsizlik cereyanı karşısında güç birliği edeceklerine dair işaretlerdir ve insanlığın tek ümidi olan İslâm istikbalde hükmedecektir. (B.Sami Sağbaş, Felsefe Öğretmeni)

İki atıf notu:

-Dinsizlik cereyanına karşı İslâm-İsevî ittifakı, bak: 785,786,787.p.lar.

-İstikbalde İslâm'ın inkişaf ve hükümranlığı, bak: 1747, 1748, 1749, 1839, 1840.p.lar

934- Bediüzzaman Hazretleri felsefe silsilesi ile diyanet silsilesinin menşe ve mahiyetlerini küllî bir nazarla izah ederken diyor ki:

"Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm, iki silsile-i efkâr; her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış, iki şecere-i azîme hükmünde.... biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet; diğeri, silsile-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihad etmiş ise, yani silsile-i felsefe, silsile-i diyanete dehalet edip itaat ederek hizmet etmişse; âlem-i insaniyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimaiyye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise, bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalaletler, felsefe silsilesinin etrafına cem'olmuştur. Şimdi şu iki silsilenin menşe'lerini, esaslarını bulmalıyız.

İşte diyanet silsilesine itaat etmiyen silsile-i felsefe ki, bir şecere-i zakkum suretini alıp, şirk ve dalalet zulümatını, etrafına dağıtır. Hatta kuvve-i akliye dalında; Dehriyyun, Maddiyyun, Tabiiyyun meyvelerini, beşer aklının eline

vermiş. Ve kuvve-i gadabiye dalında; Nemrudları, Firavunları, Şeddadları (*) beşerin başına atmış. Ve kuvve-i şeheviye-i behimiye dalında; âliheleri, sanemleri ve uluhiyet dava edenleri semere vermiş, yetiştirmiş. O şecere-i zakkumun menşe'i ile silsile-i nübüvvetin ki bir şecere-i tuba-i ubudiyet hükmünde bulunan o silsilenin, küre-i zeminin bağında mübarek dalları: Kuvve-i akliye dalında Enbiya ve Mürselîn ve Evliya ve Sıddıkîn meyvelerini yetiştirdiği gibi.. kuvve-i dafia dalında âdil hâkimleri, melek gibi melikler meyvesini veren ve kuvve-i cazibe dalında hüsn-ü siret ve ismetli cemal-i suret ve sehavet ve keremnamdarlar meyvesini yetiştiren ve beşer nasıl şu kâinatın en mükemmel bir meyvesi olduğunu gösteren o şecerenin menşei ile beraber ene'nin iki cihetindedir. O iki şecereye menşe' ve medar, esaslı bir çekirdek olarak ene'nin iki veçhini beyan edeceğiz. Şöyle ki: Ene'nin bir vechini nübüvvet tutmuş gidiyor; diğer vechini felsefe tutmuş geliyor.

935- Nübüvvetin vechi olan birinci vecih: Ubudiyet-i mahzanın menşeidir. Yani ene, kendini abd bilir. Başkasına hizmet eder, anlar. Mahiyeti harfiyedir. Yani başkasının manasını taşıyor, fehmeder. Vücudu, tebeîdir. Yani başka birisinin vücudu ile kaim ve icadıyla sabittir, itikad eder. Malikiyeti, vehmiyedir. Yani kendi malikinin izni ile; suri, muvakkat bir malikiyeti vardır, bilir.

Hakikatı, zılliyedir. Yani, hak ve vacib bir hakikatın cilvesini taşıyan mümkin ve miskin bir zıldir. Vazifesi ise, kendi Hâlikının sıfat ve şuunatına mikyas ve mizan olarak, şuurkârane bir hizmettir. İşte enbiya ve enbiya silsilesindeki asfiya ve evliya ene'ye şu vecihle bakmışlar, böyle görmüşler, hakikatı anlamışlar. Bütün mülkü Malik-ül Mülk'e teslim etmişler ve hükmetmişler ki:

O Malik-i Zülcelal'in ne mülkünde, ne rububiyetinde, ne uluhiyetinde şerik ve naziri yoktur; muin ve vezire muhtaç değil; herşey'in anahtarı onun elindedir; herşey'e Kadir-i Mutlaktır. Esbab, bir perde-i zahiriyedir; tabiat, bir şeriat-ı fıtriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır ve kudretinin bir mistarıdır.

İşte şu parlak nurani güzel yüz, hayatdar ve manidar bir çekirdek hük-

* Evet Nemrudları, Firavunları yetiştiren ve dayelik edip emziren, eski Mısır ve Babil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahut hususi olduğu için etrafında sihir telakki edilen eski felsefeleri olduğu gibi; âliheleri eski Yunan kafasında yerleştiren ve esnamı tevlid eden felsefe-i tabiiye bataklığıdır. Evet tabiatın perdesi ile Allah'ın nurunu görmiyen insan, herşeye bir uluhiyet verip kendi başına musallat eder.

müne geçmiş ki; Hâlik-ı Zülcelal bir şecere-i tuba-i ubudiyeti ondan halketmiştir ki, onun mübarek dalları, âlem-i beşeriyetin her tarafını nurani meyvelerle tezyin etmiştir. Bütün zaman-ı mazideki zulümatı dağıtıp, o uzun zaman-ı mazi; felsefenin gördüğü gibi bir mezar-ı ekber, bir ademistan olmadığını, belki istikbale ve saadet-i ebediyeye atlamak için, ervah-ı âfilîne bir medar-ı envar ve muhtelif basamaklı bir mi'rac-ı münevver ve ağır yüklerini bırakan ve serbest kalan ve dünyadan göçüp giden ruhların nurani bir nuristanı ve bir bostanı olduğunu gösterir.

936- İkinci vecih ise: Felsefe tutmuştur. Felsefe ise, ene'ye mana-yı ismiyle bakmış. Yani kendi kendine delalet eder, der. Manası kendindedir, kendi hesabına çalışır, hükmeder. Vücudu aslî, zatî olduğunu telakki eder. Yani zatında bizzat bir vücudu vardır, der. Bir hakk-ı hayatı var, daire-i tasarrufunda hakiki maliktir, zu'meder. Onu bir hakikat-ı sabite zanneder. Vazifesini, hubb-u zatından neş'et eden bir tekemmül-ü zatî olduğunu bilir ve hakeza... Çok esasat-ı fasideye mesleklerini bina etmişler. O esasat, ne kadar esassız ve çürük olduğunu sair risalelerimde ve bilhassa Sözlerde hususan Onikinci ve Yirmibeşinci Sözlerde kat'i isbat etmişiz.

Hatta silsile-i felsefenin en mükemmel fertleri ve o silsilenin dâhîleri olan Eflatun ve Aristo, ibn-i Sina ve Farabi gibi adamlar; "İnsaniyetin gayetül gayatı: "Teşebbüh-ü bil-vacib"dir.. yani Vacib-ül Vücud'a benzemektir" deyip firavunane bir hüküm vermişler ve enaniyeti kamçılayıp şirk derelerinde serbest koşturarak; esbabperest, sanemperest, tabiatperest, nücumperest gibi çok enva-ı şirk taifelerine meydan açmışlar. İnsaniyetin esasında münderiç olan acz ve za'f, fakr ve ihtiyaç, naks ve kusur kapılarını kapayıp, ubudiyetin yolunu seddetmişler. Tabiata saklanıp, şirkten tamamen çıkamayıp, şükrün geniş kapısını bulamamışlar.

937- Nübüvvet ise: Gaye-i insaniyet ve vazife-i beşeriyet, ahlâk-ı İlahiye ile ve secaya-yı hasene ile tahallûk etmekle beraber, aczini bilip kudret-i İlahiyeye iltica, za'fını görüp kuvvet-i İlahiyeye istinad, fakrını görüp rahmet-i İlahiyeye itimad, ihtiyacını görüp gına-yı İlahiyeden istimdad, kusurunu görüp afv-ı İlahîye istiğfar, naksını görüp kemal-i İlahîye tesbihhan olmaktır diye, ubudiyetkârane hükmetmişler.

İşte diyanete itaat etmiyen felsefenin böyle yolu şaşırdığı içindir ki; ene kendi dizginini eline almış, dalaletin herbir nev'ine koşmuş. İşte şu vecihteki ene'nin başı üstünde bir şecere-i zakkum neşvünema bulup, âlem-i insaniyetin yarısından fazlasını kaplamış.

938- İşte o şecerenin kuvve-i şeheviye-i behimiye dalında, beşerin enzarına verdiği meyveler ise; esnamlar ve âlihelerdir. Çünki felsefenin esasında, kuvvet müstahsendir. Hatta "Elhükmü-lil-galib" bir düsturudur. "Galebe edende bir kuvvet var. Kuvvette hak vardır" der. (*) Zulmü manen alkışlamış; zalimleri teşci' etmiştir ve cebbarları, uluhiyet davasına sevketmiştir. Hem masnu'daki güzelliği ve nakıştaki hüsnü, masnua ve nakşa mal edip, Sani' ve Nakkaş'ın mücerred ve mukaddes cemalinin cilvesine nisbet etmiyerek, "Ne güzel yapılmış" yerine "Ne güzeldir" der. Perestişe lâyık bir sanem hükmüne getirir. Hem herkese satılan müzahraf, hodfüruş, gösterici, riyakâr bir hüsnü istihsan ettiği için riyakârları alkışlamış, sanem-misalleri kendi âbidlerine âbide yapmıştır.(**) O şecerenin kuvve-i gadabiye dalında, biçare beşerin başında küçük -büyük Nemrudlar, Firavunlar, Şeddadlar meyvelerini yetiştirmiş. Kuvve-i akliye dalında, âlem-i insaniyetin dimağına Dehriyyun, Maddiyyun, Tabiiyyun gibi meyveleri vermiş; beşerin beynini bin parça etmiştir.

939- Şimdi şu hakikatı tenvir için, felsefe mesleğinin esasat-ı fasidesinden neş'et eden neticeleriyle, silsile-i nübüvvetin esasat-ı sâdıkasından tevellüd eden neticelerinin binler müvazenesinden nümune olarak üç-dört misal zikrediyoruz. Meselâ: Nübüvvetin hayat-ı şahsiyedeki düsturî neticelerinden تَخَلَّقُوا بِاَخْلاَقِ اللّٰه kaidesiyle "Ahlâk-ı İlahiye ile muttassıf olup Cenab-ı Hakk'a mütezellilane teveccüh edip acz, fakr, kusurunuzu bilip dergahına abd olunuz" düsturu nerede! Felsefenin teşebbüh-ü bil-Vacib insaniyetin gayet-i kemalidir kaidesiyle "Vacib-ül Vücud'a benzemeğe çalışınız" hodfüruşane düsturu nerede! Evet nihayetsiz acz, za'f, fakr, ihtiyaç ile yoğrulmuş olan mahiyet-i insaniye nerede! Nihayetsiz kadir, kavi, gani ve müstağni olan Vacib-ül Vücud'un mahiyeti nerede!

940- İkinci Misal: Nübüvvetin hayat-ı içtimaiyedeki düsturî neticelerinden ve şems ve kamerden tut, ta nebatat hayvanatın imdadına ve hayvanat insanın imdadına, hatta zerrat-ı taâmiyye hüceyrat-ı bedenin imdadına ve muavenetine koşturulan düstur-u teavün, kanun-u kerem, namus-u ikram nerede? Felsefenin hayat-ı içtimaiyedeki düsturlarından ve yalnız bir kısım zalim ve canavar insanların ve vahşi hayvanların, fıtratlarını su-i istimallerin-

---

* Düstur-u Nübüvvet "Kuvvet haktadır, hak kuvvette değildir" der, zulmü keser, adaleti te'min eder.

** Yani o sanem-misaller perestişkârlarının hevasatlarına hoş görünmek ve teveccühlerini kazanmak için riyakârane gösteriş ile ibadet gibi bir vaziyet gösteriyorlar.

den neş'et eden düstur-u cidal nerede? Evet düstur-u cidali o kadar esaslı ve küllî kabul etmişler ki, "Hayat bir cidaldir" diye eblehâne hükmetmişler.

941- Üçüncü Misal: Nübüvvetin tevhid-i İlahî hakkındaki netaic-i âliyesinden ve düstur-u galiyesinden الْوَاحِدُ لَا يَصْدُرُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ yani "Her birliği bulunan, yalnız birden sudur edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek birtek zatın icadıdır" diye olan tevhidkârane düsturu nerede? Eski felsefenin bir düstur-u itikadiyesinden olan الْوَاحِدُ لَا يَصْدُرُ عَنْهُ إِلَّا الْوَاحِدُ "Birden bir sudur eder" yani "Bir zattan, bizzat birtek sudur edebilir. Sair şeyler, vasıtalar vasıtasıyla ondan sudur eder" diye Ganiyy-i Ale-l-ıtlak ve Kadir-i Mutlak'ı âciz vesaite muhtaç göstererek, bütün esbaba ve vesaite, rububiyette bir nevi şirket verip Hâlik-ı Zülcelal'e, "akl-ı evvel" namında bir mahlûku verip, adeta sair mülkünü esbaba ve vesaite taksim ederek bir şirk-i azîme yol açan, şirk-âlud ve dalalet-pişe ve felsefenin düsturu nerede?

Hükemanın yüksek kısmı olan İşrakiyyun böyle haltetseler; Maddiyyun, Tabiiyyun gibi aşağı kısımları ne kadar haltedeceklerini kıyas edebilirsin.

942- Dördüncü Misal: Nübüvvetin düstur-u hakîmanesinden

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ (17:44) sırrıyla: "Herşey'in, her zihayatın neticesi ve hikmeti kendine ait bir ise; Saniine ait neticeleri, Fâtırına bakan hikmetleri binlerdir. Herbir şey'in, hatta bir meyvenin; bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri, neticeleri bulunduğu "mahz-ı hakikat olan düstur-u hikmet nerede? Felsefenin "Herbir zihayatın neticesi kendine bakar, veyahut insanın menfaatlerine aittir." diye, koca bir dağ gibi ağaca, hardal gibi bir meyve, bir netice takmak gibi gayet manasız bir abesiyet içinde gördüğü hikmetsiz hikmet-i müzahrefe düsturları nerede?

İşte felsefenin şu esasat-ı fasidesinden ve netaic-i vahimesindendir ki: İslâm hükemasından İbn-i Sina ve Farabi gibi dâhîler, şa'şaa-i suriyesine meftun olup, o mesleğe aldanıp, o mesleğe girdiklerinden; adi bir mü'min derecesini ancak kazanabilmişler. Hatta İmam-ı Gazali gibi bir Hüccet-ül İslâm onlara o dereceyi de vermemiş.

943- Hem mütekellimînin mütebahhirîn ülemasından olan Mu'tezile imamları, zinet-i surîsine meftun olup, o mesleğe ciddi temas ederek, aklı

hâkim ittihaz ettiklerinden, ancak fâsık, mübtedi bir mü'min derecesine çıkabilmişler. Hem üdeba-yı İslâmiyenin meşhurlarından bedbinlikle maruf Ebu-l Alâ-i Maarri ve yetimane ağlayışıyla mevsuf Ömer Hayyam gibilerin, o mesleğin nefs-i emmareyi okşıyan zevkiyle zevklenmesi sebebiyle, ehl-i hakikat ve kemalden bir sille-i tahkir ve tekfir yiyip: "Edepsizlik ediyorsunuz, zendekaya giriyorsunuz, zındıkları yetiştiriyorsunuz" diye zecirkârane te'dib tokatlarını almışlar.

944- Hem meslek-i felsefenin esasat-ı fasidesindendir ki: Ene, kendi zatında hava gibi zaif bir mahiyeti olduğu halde, felsefenin meş'um nazarı ile mana-yı ismî cihetiyle baktığı için; güya buhar-misal o ene temeyyü' edip, sonra ülfet cihetiyle ve maddîyata tevaggul sebebiyle güya tasallub ediyor. Sonra gaflet ve inkâr ile o enaniyet tecemmüd eder. Sonra isyan ve tekeddür eder, şeffafiyetini kaydeder. Sonra gittikçe kalınlaşıp sahibini yutar. Nev'-i insanın efkârıyla şişer. Sonra sair insanları, hatta esbabı kendine ve nefsine kıyas edip, onlara -kabul etmedikleri ve teberri ettikleri halde- birer firavunluk verir. İşte o vakit, Hâlik-ı Zülcelal'in evamirine karşı mübareze vaziyetini alır. (36:78) مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ der. Meydan okur gibi Kadir-i Mutlak'ı acz ile ittiham eder.

Hatta Hâlik-ı Zülcelal'in evsafına müdahale eder. İşine gelmiyenleri ve nefs-i emmarenin firavunluğunun hoşuna gitmiyenleri ya red, ya inkâr, ya tahrif eder. Ezcümle:

945- Felasifenin bir taifesi, Cenab-ı Hakk'a "mucib-i bizzat" demişler, ihtiyarını nefyetmişler; ihtiyarını isbat eden bütün kâinatın nihayetsiz şehadetlerini tekzib etmişler. Feya Sübhanallah! Şu kâinatta zerreden şemse kadar bütün mevcudat taayyünatlarıyla, intizamatıyla, hikmetleriyle, mizanlarıyla Saniin ihtiyarını gösterdikleri halde, şu kör olası felsefenin gözü görmüyor. Hem bir kısım felasife, "Cüz'iyata ilm-i İlahî taalluk etmiyor" diye İlm-i İlahînin azametli ihatasını nefyedip, bütün mevcudatın şehadat-ı sadıkalarını reddetmişler. Hem felsefe, esbaba te'sir verip, tabiat eline icad verir. Yirmiikinci Söz'de kat'i bir surette isbat edildiği gibi:

Her şeyde, Hâlik-ı Külli Şey'e has, parlak sikkeyi görmeyip, âciz camid, şuursuz, kör ve iki eli tesadüf ve kuvvet gibi iki körün elinde olan tabiata masdariyet verip binler hikmet-i âliyeyi ifade eden ve herbiri birer mektubat-ı Samedaniye hükmünde olan mevcudatın bir kısmını ona mal eder.

946- Hem Onuncu Söz'de isbat edildiği gibi, Cenab-ı Hak bütün esmasıyla ve kâinat bütün hakaikıyla ve silsile-i nübüvvet bütün tahkikatıyla ve Kütüb-ü Semaviye bütün âyâtıyla gösterdikleri haşir ve âhiret kapısını bulmayıp, haşri nefyedip, ervahlara bir ezeliyet isnad etmişler. İşte bu hurafatlara sair meselelerini kıyas edebilirsin. Evet şeytanlar, güya ene'nin gaga ve pençesiyle dinsiz feylesoflarının akıllarını havaya kaldırıp dalalet derelerine atıp dağıtmıştır. Küçük âlemde ene, büyük âlemde tabiat gibi tağutlardandır." (S.538-544)

947- Nübüvvet ile felsefenin nokta-i nazarlarında büyük farklar vardır. Ezcümle:

"Nazar-ı nübüvvet ve tevhid ve iman; vahdete, âhirete, uluhiyete batığı için, hakaiki ona göre görür. Ehl-i felsefe ve hikmetin nazarı; kesrete, esbaba, tabiata bakar, ona göre görür. Nokta-i nazar birbirinden çok uzaktır. Ehl-i felsefenin en büyük bir maksadı, ehl-i usul-üd din ve ülema-i ilm-i Kelâmın makasıdı içinde görünmiyecek bir derecede küçük ve ehemmiyetsizdir. İşte onun içindir ki, mevcudatın tafsil-i mahiyetinde ve ince ahvallerinde ehl-i hikmet çok ileri gitmişler. Fakat hakiki hikmet olan ulûm-u âliye-i İlahiye ve uhreviyede o kadar geridirler ki, en basit bir mü'minden daha geridirler.

Bu sırrı fehmetmiyenler, muhakkikîn-i İslâmiyeyi, hükemalara nisbeten geri zannediyorlar. Halbuki akılları gözlerine inmiş, kesrette boğulmuş olanların ne haddi var ki, veraset-i nübüvvet ile makasıd-ı âliye-i kudsiyeye yetişenlere yetişebilsinler.

948- Hem herbir şey iki nazar ile bakıldığı vakit, iki muhtelif hakikatı gösteriyor. İkisi de hakikat olabilir. Fennin hiçbir hakikat-ı kat'iyesi, Kur'anın hakaik-ı kudsiyesine ilişemez. Fennin kısa eli, onun münezzeh ve muallâ damenine erişemez. Nümune olarak bir misal zikrederiz:

Meselâ: Küre-i Arz ehl-i hikmet nazarıyla bakılsa hakikatı şudur ki: Güneş etrafında mutavassıt bir seyyare gibi, hadsiz yıldızlar içinde döner. Yıldızlara nisbeten küçük bir mahluk. Fakat ehl-i Kur'an nazarıyla bakıldığı vakit -Onbeşinci Söz'de izah edildiği gibi- hakikatı şöyledir ki:

Semere-i âlem olan insan; en cami', en bedi' ve en âciz, en aziz, en zaif, en latif bir mucize-i kudret olduğundan beşik ve meskeni olan zemin; semaya nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber manen ve san'aten bütün kâinatın kalbi, merkezi, bütün mucizat-ı sanatının meşheri, sergisi, bütün tecelliyat-ı esmasının mazharı, nokta-i mihrakıyesi, nihayetsiz faaliyet-i Rabbaniyenin mahşeri, ma'kesi, hadsiz hallakıyet-i ilahiyenin

hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sağiresinden cevadane icadın medarı, çarşısı ve pek geniş âhiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta nümunegâhı ve mensucat-ı ebediyenin sür'atle işleyen tezgahı ve menazır-ı sermediyenin çabuk değişen taklidgahı ve besatin-i daimenin tohumcuklarına sür'atle sünbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur.

İşte Arzın bu azamet-i manevîyesinden ve ehemmiyet-i san'aviyesindendir ki, Kur'an-ı Hakim semavata nisbeten büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan Arzı, bütün semavata karşı küçücük kalbi büyük kalıba mukabil tutmak gibi denk tutuyor. Onu bir kefede, bütün semavatı bir kefede koyuyor, mükerreren (78:37) رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ diyor. İşte sair mesaili buna kıyas et ve anla ki: Fel-sefenin ruhsuz, sönük hakikatleri; Kur'anın parlak, ruhlu hakikatleriyle müsademe edemez. Nokta-i nazar ayrı ayrı olduğu için, ayrı ayrı görünür." (S.350) (Felsefeyi derin ve üstün zannetmek hatası, bak: 1757.p.)

949- Hem "felsefe ve hikmet-i insaniye dünyaya sabit bakar; mevcudatın mahiyetlerinden, hasiyetlerinden tafsilen bahseder; Saniine karşı vazifelerinden bahsetse de icmalen bahseder. Adeta kâinat kitabının yalnız nakış ve huruflarından bahseder, manasına ehemmiyet vermez. Kur'an ise dünyaya geçici, seyyal, aldatıcı, seyyar, kararsız, inkılabcı olarak bakar. Mevcudatın mahiyetlerinden, surî ve maddî hasiyetlerinden icmalen bahseder. Fakat Sani' tarafından tavzif edilen vezaif-i ubudiyetkâra-nelerinden ve Saniin isimlerine ne vechile ve nasıl delalet ettikleri ve evamir-i tekviniye-i İlahiyeye karşı inkıyadlarını tafsilen zikreder." (S.436)

"Kur'an'ın baştan başa kâinata müteveccih olan âyatı, şu esasa göre gider. Hakikat-ı dünyayı olduğu gibi açar, gösterir. Çirkin dünyayı, ne kadar çirkin olduğunu göstermekle beşerin yüzünü ondan çevirtir, Sani'a bakan güzel dünyanın güzel yüzünü gösterir. Beşerin gözünü ona diktirir. Hakiki hikmeti ders verir. Kâinat kitabın manalarını talim eder. Hurufat ve nukuşlarına az bakar. Sarhoş felsefe gibi, çirkine aşık olup, manayı unutturup hurufatın nukuşuyla insanların vaktini malayaniyatta sarfettirmiyor." (S.438) *(Felsefe hikmetiyle Kur'an hikmetinin mukayesesi, bak: 1307-1312, 3903. p.lar.)*

950- FENN فنّ : Hüner. Marifet. San'at. *Tecrübe. *İlim. *Nevi, sınıf, çeşit, tabaka. *Fizik, kimya, biyoloji, matematik ilimlerinin umumi adı. *Tatbikat ve isbat ile meydana gelen ilim. Kâinata ait ilimlerin herbir bölümü. *(Bak: Delil-i İnayet, Terakkiyat)*

Kâinattaki "herbir nev'e dair bir fen, ya teşekkül etmiş veya etmeye kabildir. Her bir fen, külliyet-i kaide hasebiyle kendi nevindeki nazm ve intizamı gösteriyor. Zira herbir fen, kavaid-i külliye desatirinden ibarettir." (M.N.251)

İki atıf notu:

-Herbir fennin hakikatı bir ism-i İlahîye istinad eder, bak: 854, 1127 p.lar.

-Kur'anın fennî mesaili mübhem geçmesi, bak: 2108.p.

Hem "şuur-u insanî vasıtasıyla keşfolunan yüzer fenlerden herbir fen, Hakem isminin bir nevide bir cilvesini tarif ediyor. Meselâ Tıb Fenninden sual olsa: "Bu kâinat nedir?" Elbette diyecek ki: "Gayet muntazam ve mükemmel bir eczahane-i kûbradır. İçinde herbir ilaç güzelce ihzar ve istif edilmiştir." Fenn-i Kimya'dan sorulsa: "Bu Küre-i Arz nedir?" Diyecek: "Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahanedir." Fenn-i Makine diyecek: "Hiçbir kusuru olmıyan gayet mükemmel bir fabrikadır." Fenn-i Ziraat diyecek: "Nihayet derecede mahsuldar, her nevi hububu vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir." Fenn-i Ticaret diyecek: "Gayet muntazam bir sergi ve çok intizamlı bir pazar ve malları çok sanatlı bir dükkandır." Fenn-i İaşe diyecek: "Gayet muntazam, bütün erzakın envaını cami bir anbardır." Fenn-i Rızık diyecek: "Yüzbinler leziz taamlar beraber, kemal-i intizam ile içinde pişirilen bir matbah-ı Rabbanî ve kazan-ı Rahmanîdir." Fenn-i Askeriye diyecek ki: "Arz bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni taht-ı silaha alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş dörtyüz bin muhtelif milletler ve orduda bulunduğu halde, ayrı ayrı erzakları, ayrı ayrı libasları, silahları, ayrı ayrı talimatları, terhisatları kemal-i intizamla hiçbirini unutmıyarak ve şaşırmıyarak, birtek Kumandan-ı Azam'ın emriyle, kuvvetiyle merhametiyle, hazinesiyle gayet muntazam yapılıp, idare ediliyor." Ve Fenn-i Elektrikten sorulsa, elbette diyecek: "Bu muhteşem saray-ı kâinatın damı gayet intizamlı, mizanlı hadsiz elektrik lambalarıyla tezyin edilmiştir. Fakat o kadar hârika bir intizam ve mizan iledir ki: Başta Güneş olarak, Küre-i Arzdan bin defa büyük o semavî lambalar, mütemadiyen yandıkları halde müvazenelerini bozmuyorlar, patlak vermiyorlar, yangın çıkarmıyorlar. Sarfiyatları hadsiz olduğu halde, varidatları ve gazyağları ve madde-i iştialleri nereden geliyor? Neden tükenmiyor? Neden yanmak müvazenesi bozulmuyor? Küçük bir lamba dahi muntazam bakılmazsa, söner.

Kozmoğrafyaca Küre-i Arz'dan bir milyondan ziyade büyük ve bir milyon seneden ziyade yaşıyan Güneşi kömürsüz yağsız yandıran; söndürmiyen

Hakim-i Zülcelal'in hikmetine kudretine bak. "Sübhanallah" de. Güneşin müddet-i ömründe geçen dakikaların aşiratı adedince "Maşaallah, barekallah, lâilahe illâ hu" söyle. Demek bu semavî lambalarda gayet hârika bir intizam var ve onlara çok dikkatle bakılıyor. Güya o pek büyük ve pek çok kitle-i nariyelerin ve gayet çok kanadil-i nuriyelerin buhar kazanı ise, harareti tükenmez bir Cehennem'dir ki, onlara nursuz hararet veriyor. Ve o elektrik lambalarının makinesi ve merkezî fabrikası, daimî bir Cennet'tir ki, onlara nur ve ışık veriyor. İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i azamıyla, intizamla yanmaları devam ediyor. Ve hakeza... Bunlara kıyasen yüzer fennin herbirisinin kat'i şehadetiyle; noksansız bir intizam-ı ekmel içinde hadsiz hikmetler, maslahatlarla bu kainat tezyin edilmiştir. Ve o harika ve ihatalı hikmetle mecmuunu kâinata verdiği intizam ve hikmetleri, en küçük bir zihayat ve bir çekirdekte küçük bir mikyasta dercetmiştir. Ve malum ve bedihidir ki; intizam ile gayeleri ve hikmetleri ve faideleri takib etmek; ihtiyar ile irade ile, kasd ile, meşiet ile olabilir; başka olamaz. İhtiyarsız, iradesiz, kasıdsız, şuursuz esbab ve tabiatın işi olmadığı gibi, müdahaleleri dahi olamaz. Demek bu kâinatın bütün mevcudatındaki hadsiz intizamat ve hikmetleriyle iktiza ettikleri ve gösterdikleri bir Fail-i Muhtar'ı, bir Sani-i Hakim'i bilmemek veya inkâr etmek, ne kadar acib bir cehalet ve divanelik olduğu tarif edilmez. Evet dünyada en ziyade hayret edilecek bir şey varsa o da bu inkârdır. Çünki kâinatın mevcudatındaki hadsiz intizamat ve hikmetleriyle vücud ve vahdetine şahidler bulunduğu halde, O'nu görmemek, bilmemek, ne derece körlük ve cehalet olduğunu en kör cahil de anlar.

Hatta diyebilirim ki; ehl-i küfrün içinde, kâinatın vücudunu inkâr ettiklerinden ahmak zannedilen Sofestailer, en akıllılarıdır. Çünki kâinatın vücudunu kabul etmekle Allah'a ve Hâlikına inanmamak, kabil ve mümkün olmadığından, kâinatı inkâra başladılar. Kendilerini de inkâr ettiler. "Hiçbir şey yok" diyerek akıldan istifa ederek, akıl perdesi altında sair münkirlerin hadsiz akılsızlıklarından kurtulup, bir derece akla yanaştılar." (L.313-315)

Atıf notları:

-Fenlerin casus gibi tedkikatı, bak: 1435.p.

-Âdem'e talim-i esma hakikatı, fünuna da delalet eder, bak: 96,2527.p.lar

951- FERASET فراسة : (Aslı firasettir) *(Bak: Firaset)*

FESAHAT فصاحة : *(Bak: Fasahat)*

951/1- FETH-İ MÜBİN فتحِ مبين : Açık ve parlak zafer. Hakkı batılın tahakkümünden kurtaran veya birbirine zıd olan hak ile batılın karışıklığını ayırarak hakkı galib kılan feth ve zafer. Bu zafer, harb ile olabileceği gibi, harbsiz de olur. (Hakikatın ve ilmin galebesi gibi)

Fetih Suresi'nin birinci âyetinde geçen "feth-i mübin"in ifade ettiği manalardan biri: Sahih-i Buhari Muhtasarının beyanına göre çok İslâmî fetihlerin mebdei olan Hudeybiye Sulhu'dur. Ülemanın ekserisine göre ise, Biat-ı Rıdvan'dır. *(Bak: Biat-ı Rıdvan, Hudeybiye)*

"İstikbali açan, ileride vuku bulacak bir çok fetihlerin mebdei olan bir fetih. Bazı müfessirîn bunu Mekke'nin fethini va'd diye telakki etmişlerse de, cumhur bunun Hudeybiye Sulhu'nu ihbar olduğunu söylemişlerdir.

فَلاَ تَهِنُوا وَتَدْعُوا اِلَى السَّلْمِ وَاَنْتُمُ اْ َعْلَوْنَ (47:35) mısdakına muhalif gibi görünen Hudeybiye Sulhu'nun bir fetih olması ashabdan bazılarına bile hafî kalmıştı..

Bunun bir feth-i mübin olmasına gelince: Bu sulh ile ilk evvel müslümanlığın âlemde bir devlet olarak mevcudiyeti, düşmanları tarafından dahi tasdik olunarak, bir mukaveleye rabtedilmiş bulunuyordu. Bu suretle bu, bundan sonra zuhura başlıyacak bir silsile-i fütuhatının başı ve fatihası olmuş ve bundan sonraki İslâm fütuhatından her biri bunun tahtında bir şubesi mesabesinde olarak mev'ud bulunmuş oluyordu... Surenin içinde feth-i karib diye işaret olunduğu üzere, bunu pek yakından Hayber fethi takib etmiş, sonra da Mekke fetholunmuş... Zührî demiştir ki: Hudeybiye fethinden büyük bir fetih olmamıştır. Bu sayede müşrikler, müslümanlarla ihtilata girişmiş ve sözlerini işitmeye başlamış ve bu onların kalblerinde yer etmiş ve binaenaleyh üç sene zarfında bir çok halk müslüman olarak İslâmın çoğalmasına sebeb olmuştur." (E.T.4405)

"(48:27) فَجَعَلَ مِنْ دُونَ ذَلِكَ de ondan önce -o duhûlden beride- فَتْحًا قَرِيبًا yakın bir fetih yaptı. Hudeybiye sulhunu temin ile Hayber fethini yaptı ve bunu o rüyanın sıdkına bir delil ve alâmet kıldı." (E.T.4439) Bu gibi âyetlerin işarî manaları, istikbale de bakar.

952- FETRET فترة : Uyuşukluk, zayıflık. Fütur getirmek, gevşemek. Ara vermek. *Vahy ve semavî hükümlerin sükûn zamanı olduğu için, iki peygamber-i zişan devirleri arasındaki zaman. *Vukuu âdet halinde olan şeyin kesilme zamanı veya kesilmesi. *İki vakıa arasında geçen zaman. Terakki ve teali devirleri arasındaki hareketsiz, sükûnetli geçen devir. *Tıb: İki ateşli hastalık arasındaki geçen zaman.

Sual ediliyor ki, Peygamberimiz Muhammed'e (A.S.M.) nübüvvet gelmeden önceki "zaman-ı fetrette, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın ecdadı bir din ile mütedeyyin mi idiler?

Elcevab: Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın bilahare gaflet ve manevî zulümat perdeleri altında kalan ve hususi bazı insanlarda cereyan eden bakiye-i dini ile mütedeyyin olduğuna rivayet vardır. Elbette Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'dan gelen ve Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı netice veren bir silsile-i nuraniyeyi teşkil eden efrad, elbette din-i hak nurundan lakayd kalmamışlar ve zulümat-ı küfre mağ-lub olmamışlar. Fakat zaman-ı fetrette وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُو ً (17:15) sırrıyla, ehl-i fetret ehl-i necattırlar. Bil'ittifak teferruattaki hatiatlarından muahezeleri yoktur. İmam-ı Şafii ve İmam-ı Eş'arice, küfre de girse, usul-i imanîde bulunmazsa, yine ehl-i necattır. Çünki teklif-i İlahî irsal ile olur ve irsal dahi ıttıla ile teklif takarrur eder. Madem gaflet ve mürur-u zaman enbiya-i salifenin dinlerini setretmiş; o ehl-i fetret zamanına hüccet olamaz. İtaat etse sevab görür, etmezse azab görmez. Çünki mahfi kaldığı için hüccet olamaz." (M.385) *(Bak: Mes'uliyet) (Âhirzamanda fetret, bak: 2166.p.)* Kur'an (5:19) (9:115) (20:123) (26:208) (28:47, 59) âyetleri de fetret mes'eleleriyle alâkalıdır. S.B.M. 665. hadisin izahında tafsilât vardır.

Kur'an (16:25) âyetinde de ifade edildiği üzere

Bir rivayette de meâlen buyruluyor ki: "Müslümanlardan bir cemaat dağlar gibi günahlarla gelir. Allah onları affeder ve günahları yahudilere yükler." (R.E. 507 ve S.M. 49-51) *(Bak:1000/5 p.sonu ve 651. p.sonu)*

Bu rivayet fitne-i âhirzamana vesile olan münafıkların ifsadatına ve o fesada itilen halkın durumuna işaret olsa gerektir.

953- FETVA فتوى : Bir hâdise, bir muamele hakkındaki hükm-ü şer'îyi ehli olanın haber vermesi ve o hükme dair verilen bilgi. *(Bak: Azimet, İctihad, Ruhsat, Takva, Ulema-is-sû')*

"Fetva=fütya: Bir meselenin hal ve beyanı zımnında vaki olan sualin cevabıdır. Şer'î meselelere dair suallerin ceveblarına fetva ve fütya denilmesi galib bulunmuştur. Bunlar genç ve kuvvetli manasına olan (Feta) maddesinden alınmışlardır. Çünkü fetva ile, bir meselenin hükmü beyan ve bir müşkil hâdise hal ve takviye edilmiş olur. Fetvanın cem'i: "feteva, fetavi"dir." (H.İ. ci: 6 sh: 422)

954- "İfta vazifesi de pek mühimdir. Herhangi bir hâdise hakkında fetva vermek kolay bir iş değildir. Bunun manevî mükâfatı ne kadar ziyade ise, uhrevi mes'uliyeti de o kadar fazladır. Sorulan bir mes'ele hakkında lâzım gelen malumatı haiz olmayan bir kimsenin hemen fetva vermeye kıyam etmesi, din bakımından pek büyük bir cür'et sayılmaktadır. Bir hadis-i şerifte: مَنْ اَفْتَى بِفُتْيَا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ اِثْمُ ذَلِكَ عَلَى الَّذِى اَفْتَاهُ buyurulmuştur. Yani "Bir kimseye cahilâne bir surette fetva verilse bunun günahı, bu fetvayı verene ait olur." Binaenaleyh fetva hususunda çok itina göstermek lâzımdır." (H.İ. ci: 6 sh: 473) *(Bak: İbn-i Mace, Mukaddime'de 8.bab)*

"Pek muteber fıkıh kitablarımızdan olan "Feth-ül Kadir"de ve ondan naklen "Redd-ül Muhtar"da deniliyor ki: Asıl müftü, müctehid olan zattır. Yoksa mücerred müctehidlerin sözlerini hıfz etmiş olan zat değildir. Böyle bir zata vacib olan şudur ki: Kendisinden bir meselenin hükmü sorulunca, İmam-ı Azam gibi bir müctehidin kavlini hikâye tariki ile beyan etsin. Şöyle ki: Bu kavli o müctehidden ya bir an'ane ile, bir isnad silsilesi ile nakletsin veya bu kavli ülema arasında meşhur ve mütedavel bir kitabdan naklen beyan eylesin." (H.İ. ci:1 sh: 266)

"Bilmedikleri şeyler hakkında hemen fetva vermeğe cüret edenler hakkında:

اجرؤكم على الفتيا اجرؤكم على النار (*) buyurulmuştur. Yani: Sizin ateşe atılmaya en cüretkârınız, fetva vermeğe en cüretli bulunanınızdır." (H:İ. ci: l sh: 267) İ.M. Mukaddime 8. babında mezkûr fetva verme meselesinde, ehliyetsizlerin mesuliyetleri beyan edilir.

* Darimî mukaddeme 20 ve K.H. hadis: 113

"Müctehid olmayan bir müfti, bir meselenin hükmünü nazirine kıyasen tayine kalkışamaz. Mücerred kavaid-i külliyeye istinaden hükmedemez. Çünkü mezahib-i erbaa fukahasınca mukarrerdir ki, kavaid-i fikhiye ekseriyedir, külliye değildir. Bazı meseleler aynı kaide tahtına dahil zannedilirse de, bunların arasında ince bir fark bulunabilir ki, buna herkes infaz-ı nazar edemez.

Müfti, mezhebindeki zahirürrivaye denilen akval var iken, rivayat-ı şazzeye göre fetva veremez. Meğer ki böyle bir rivayetin müftabih olduğu fukaha-i kiram tarafından tasrih edilmiş olsun. Hanefilerce zahirürrivayeye aid kitabları: El-Camiü's-Sagir, el-Camiü'l-Kebir, Es-Siyerü'l-Kebir, Es-Siyerü's-Sagir, Ez-Ziyadat, El-Mebsut denilen eserlerdir. Bunlara "Kütüb-ü Usûl", bunlardaki mesaile de "Rivayat-ül Usûl" denilir." (H.İ. ci: 6 sh: 479, 480 ve 1.cilt, 2. Kitap. 40.p. sh: 345)

955- FEY-İ ZEVAL فيءِ زوال : Güneşin garba doğru dönmeye başlaması. Güneş tam ortada gibi iken yerde dikili olan şeylerin gölgeleri batıdan doğuya dönüp, kısalmalarının son bulduğu zamandır. Bundan sonra öğle namazı vakti başlar.

956- FEYLESOF فيلسوف : Felsefe ile uğraşan, felsefeci. İlm-i hikmetle meşgul olan mütefennin. *(Bak: Felsefe)*

Dine tam bağlanmayan en meşhur feylesoflar dahi şirkten tam kurtulamamışlar. Feylesofların çoğu, dinî nazardan çok, beşerî nazarla âleme bakarlar. Halbuki bir eserdeki müessirin gayesi bilinmezse, eseri hakkında isabetli hüküm verilemez. O halde Allah'ın gönderdiği ilimle âleme bakmayan feylesof, kâinat ve hâdisat hakkında, bir kısım zahirî vaziyet ve münasebetler müstesna, hakiki sebeb, gaye ve mahiyetleri izah edemez ve doğru bir hükme varamaz. Bilfarz doğru bir hükme varsa da, isabet ettiğini bilmek imkânına sahib değildir. Çünkü İlahî maksadlar ve hikmetler, vahyin dışında bilinemez. İşte Kur'anı ve İlahî tebligatı dinlemeyen feylesofun mecburiyetle varacağı netice, şüpheciliktir. *(Bak: Hikmet maddesinde 1304.p.)*

Atıf notları:

-Enaniyetine mahkûm olan şahıs, binler fununu bilse de echeldir, bak: 823.p. sonu

-Hikmet-i İlahiyeden habersiz feylesofların cehli, bak: 512, 1316, 2880.p.lar.

-Feylesofların ileri gidenleri ikiye ayrılmışlar, bak: 1474.p.

-Dine bağlı olmayan feylesof manevîyatta ehl-i ihtisas sayılmaz, bak: 1639, 1732.p.lar.

957- FIKIH فقه : "Fıkıh kelimesi esas itibariyle hikmet kelimesine müradif gibidir. Meselâ şunun hikmeti veya sırrı veya ruh-u hakikatı şudur yerinde, "fıkhı şudur" denilir. Hikmet gibi fıkıh dahi, vücuh ve esbab-ı mufassalası ile ilm-i dakik ve amel-i nafi' ifade eder. Asl-ı lügatte, fıkıh, garaz ve maksadı anlayıp bilmektir. O halde ilim, ilm-i mutlak; fıkıh da o ilimden garazı idraktir ki amele de şamildir. *(Bak: İlim)*

مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِى الدِّينِ[95] hadis-i şerifi dahi (2:269) âyetindeki hikmetten murad, fıkıh olduğunu ilham edecek bir delil olarak gösterilebilir. Dinde fıkıh ise, dinin maksadını idrak demek olur ki bunun hakikati de "nefs-i insanînin leh ve aleyhindeki ahkâmı" hukuk-u vezaifini, menafi ü mazarratını bilmek melekesidir...

Fıkıh, hem nazarî hem amelî haysiyeti haiz bir ilm olduğu gibi bir tahkika göre amel-i ilmîye dahi şamildir. Yani ilmi ile âmil olmayana, hakikat olarak fakîh ıtlak edilmez." (E.T.916) *(Bak:242.p.)*

İki atıf notu:

-Âhirzamanda fukaha az, huteba çok olacak, bak: 1585.p.

-Fıtrat-ı asliyeleri bozulup fıkıh kabiliyetini kaybedenler, bak: 2714.p.

"Fıkıh; bir şeyi, bir sözü illet ü hikmetiyle zevkine vararak anlamak ve hattâ tatbik edecek surette anlamaktır." (E.T.1901)

958- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(6:98) قَدْ فَصَّلْنَا اٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ Biz bu âyetleri ehl-i fıkıh olan, nefsinde ince ve derin bir fehmi bulunan zümre-i hükema için tafsil ettik. Yani tafsilden istifade edebilmek için sade ehl-i ilm olmak kâfi değil, fakîhünnefs olmak da şarttır. Yukarılarda da geçtiği vech ile, fıkıh asl-ı lügatte bir şeyi ilel ü hikmetiyle anlamak, fehm-i dakik ile fehmetmek manasınadır ki bundan ma'rifetünnefis manası da mündericdir." (E.T.1994)

---

95 Sahih-i Buhari, ilim/10; Müslim, imaret/175; İ.M. Mukaddime bab: 17

958/1- Keza "Kesretli her mü'min cemiyyetinden طَآئِفَةٌ bir taife -bir kısım, bir cemaat-ı kalile لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ dinde tefakkuh etmeleri -külfet ve meşakkate katlanıp fıkıh tahsil eylemeleri- için nefir olsalar, hareket edip toplansalar

وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ (9:122) ve (cihada giden kavimleri) dönüp geldikleri vakit belki hazer ederler diye inzar için bunu yapsalar- yani halka tahakküm etmek veya diğer makasıd-ı dünyeviyye elde eylemek gibi bir garaz için değil, sırf inzar ve irşad maksad ve gayesi ile fıkıh, ilm-i din tahsil için seferber olup toplansalar... Binaenaleyh bu suretle dinde tefakkuh farz-ı kifayedir. Ve fisebîlillah cihaddan ma'duddur. Bu manaya göre ilm-i din tahsili içinde de seferberlik mevzu-u bahisdir." (E.T.2646) *(Bak: Hicret)*

Görüldüğü gibi Kur'an ve ehadis lisanında fıkıh tabirinin mana muhtevası, daha çok hikemiyat-ı Kur'aniye ve teşriiyeyi ve hilkatte gayât-ı İlahiyeyi bilmektir. Sonraları amelî fıkıh ilmi, ihtiyacın zuhuruyla bütün usûl ve teferruatıyla ortaya çıkarıldı. Fakihler zamanla bu tabiri fıkıh ilmi lisanında, amelî ilim manasında da kullanmışlardır. Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu bu hususu şöyle kaydeder:

959- "Istılahatta fıkıh; "insanın amel cihetiyle lehine ve aleyhine olan şer'î hükümleri ve meleke halinde bilmesi" demektir. Diğer bir tarife göre fıkıh; "ameliyata, yani ibadât, ukubat ve muamelata müteallik şer'î hükümleri mufassal delilleriyle bilmek"ten ibarettir.

İmam-ı Azam Hazretleri fıkhı, "Marifetünnefsi mâ leha ve mâ aleyha = insanın lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir" diye tarif etmiştir. Bu tarife nazaran fıkha itikadiyat ve ahlâk mesaili de dahil bulunmaktadır. Şu kadar var ki, bu mesail, gide gide pek ziyade tevessü' ve inkişaf etmiş, mevzuları başka başka bulunmuş olmakla fıkhın tarifine "min cihetil amel= amel cihetiyle" kaydı ilave edilerek fıkhın daire-i şümulünden itikadat ile ahlâkiyat hariç bırakılmıştır.

Binaenaleyh bugün ilm-i fıkıh, ilm-i kelâm ile ilm-i ahlâk birer müstakil ilim halinde bulunmaktadır." (H.İ. ci: 1, sh: 20)

959/1- Hem İmam-ı Azam Hazretleri, itikadiyat yani imanın esasları hakkında yazdığı meşhur eserine, en büyük fıkıh manasına gelen "Fıkıh-ı

Ekber" ismini vermiştir. Risale-i Nur'un da en çok ehemmiyet verdiği husus, fıkh-ı ekberdir. Yani hikmet-i İlahiyeyi beyan, iman esaslarını izah ve isbattır. Asrımızda fen ve felsefeden gelen inkârcılığın serbestçe intişarı karşısında iman hakikatları üzerinde tahşidat yapmak, mübrem bir ihtiyaç haline gelmiştir. Keza hakiki fıkıh olan marifetullah ile imanı inkişaf eden bir kimsenin, ibadet için amel ilmine de ihtiyaç duyacağı ve dolayısıyla da iman ilmi, daima rüçhaniyet kazanacağı aşikârdır. İbn-i Mace Mukaddime'de 61. hadiste, öncelikle imanı öğrenmek tavsiye edilir.

Hem Kur'an, Allah'ın varlığını, birliğini ve esma-i hüsnasını; kâinattaki eserlerini tefekkür ile *(Bak: Tefekkür)* öğretmek ve marifetullahı *(Bak: Marifetullah)* kazandırmak maksadıyla insanların nazarlarını masnuat ve şuunat-ı İlahiyeye çevirir. Bu hususta çok tekraratla *(Bak: Tekrarat)* teşvikatta bulunur. Cadde-i kübra ve velayet-i kübra *(Bak: Velayet-i Kübra)* denen bu Kur'an mesleği de, fıkhın, hikmet manasındaki vechini te'yid eder.

960- Netice olarak deriz ki: Dinin temeli olan Kur'an ve ehadis nazarında ve yukarıda bir nebze izah edildiği gibi fıkıh, ahkâm-ı diniyeyi ve füruat-ı şer'iyeyi yalnız zahiren ve naklî deliller itibariyle bilmekten ibaret değildir. Belki ahkâm-ı diniyenin hikmet-i teşriiyesini ve hikmet-i İlahiye nazarıyla esma-i İlahiyeye ve hayat-ı ebediyeye, terbiye ve kemalat-ı insaniyeye bakan mana ve hikmet inceliklerini idrak etmektir. Diğer bir ifade ile, ilm-i ledün ve marifetullahı bilmektir. Yani amel, ilim ve takva ile, akıl ve kalbin tekâmülüyle hakikata ermektir.

961- Zamanla ortaya çıkan ve fıkhın içtihadî meselelerine taalluk eden hususların halli mevzuuna gelelim:

Usul-i şer'iyece bir âlim, ferdî re'yi ile veya kıyaslarla çıkardığı ahkâm, âlem-i İslâmı bağlamaz. Ancak şûra-yı İslâm'ın teşekkülüyle cumhur-u ülemanın re'y-i ekseri gerekir. İnfiradî reyler, bir kısım avamın bazı meselesini halletmiş görünürse de, cemaatlaşmış olan bu zamanda beyn-el İslâm nizaya sebebiyet verebilir ve teşettüt-ü ârâya kapı açar.

Atıf notları:

-İhtilafı ta'dil edecek çare, bak: 1825,1827.p.lar

-Hilafeti temsil edecek zatın üçüncü vazifesi, bak: 2304.p.

-Din, hayat ve hukuk-u amme için birer müceddidin lüzumu, bak: 2689.p.

-Şûra-yı İslâm'ın lüzumu, bak: 3579 ilâ 3582. p.lar.

962- *Fıkıh hakkında âyetlerden birkaç not:*

-Derin ve ince anlayışla hakaiki idrak etmek: (4:78) (6:65) (7:179)

-Dinî hakikatları inceliğiyle tefhim için güzel ifade etmek: (20:28)

-Cihaddan geri kalanlar, fıkıhta (ince anlayışta) geri olanlardır: (48:15)

963- FIRKA-İ NACİYE فرقهء ناجيه : Kur'an-ı Kerim'e ve Sünnet-i Seniyeye sıkı sıkıya bağlı olup Ehl-i Sünnet ve Cemaat yolundan ayrılmayan müslümanlar. Bunlar kıyamete kadar lütf-u İlahî ile devam eder. *(Bak: Ehl-i Sünnet)*

964- FISK فسق : Haddini tecavüz. Günah. Haktan ayrılmak. *Fık: Allah'ın emirlerini terk ve O'na isyan etmek ve doğru yoldan sapıp çıkmak. Böylece olanlara şeriat dilinde "fasık" denir. *(Bak: Fasık)*

"Fısk; hakdan udul, ayrılmak; hadden tecavüz; hayat-ı ebediyeden çıkıp terketmektir. Fıskın menşei; kuvve-i akliye, kuvve-i gazabiye, kuvve-i şeheviye denilen üç kuvvetin ifrat ve tefritinden neş'et eder. Evet ifrat veya tefrit, delillere karşı bir isyandır. Yani sahife-i âlemde yaratılan delail, uhud-u İlahiye hükmündedir. O delaile muhalefet eden, Cenab-ı Hak'la fıtraten yapmış olduğu ahdini bozmuş olur. Ve keza ifrat ve tefrit hayat-ı nefsiye ve ruhiyenin maraz ve hastalığını intac eden esbabdandır. Buna fıskın birinci sıfatı olan (2: 27) يُنْقَضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ve keza ifrat ve tefrit, hayat-ı içtimaiyeye karşı isyan ateşini yakan iki âmildir. Evet bu âmiller hayat-ı içtimaiyeyi nizam ve intizam altına alan rabıtaları, kanunları keser atar. Evet şehvet veya gazab haddini aşarsa, ırz ve namuslar pay-mal olur, masumlar mahvolur. Buna da, fıskın ikinci sıfatı olan, وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ve keza dünyanın nizamının bozulmasını intac edip fesad ve ihtilale sebebiyet veren iki ihtilalcidirler. Buna dahi, fıskın üçüncü sıfatı olan,

وَيُفْسِدُونَ فِى اْ َرْضِ cümlesiyle işaret edilmiştir. Evet fasık olan kimsenin kuvve-i akliye ve fikriyesi itidali kaybedip safsatalara düşerse, itikadata ait

rabıtaları kesmekle, hayat-ı ebediyesini yırtar atar. Ve keza kuvve-i gazabiyesi hadd-i vasatı tecavüz ederse, hayat-ı içtimaiyenin hem yüzünü, hem astarını yırtar, altüst eder. Ve keza kuvve-i şeheviyesi haddi aşarsa heva-i nefse tabi olur, kalbinden şefkat-i cinsiye zail olur, kendisi berbad olacağı gibi başkalarını da berbad edecektir. Bu itibarla fasıklar hem nev'inin zararına, hem arzın fesadına çalışmış olur." (İ.İ.165)

965- "Şer'an fıskın üç mertebesi vardır. Birincisi, günahı çirkin addetmekle beraber ara sıra irtikab etmek; ikincisi, üzerine düşerek inhimak ile yapmak; üçüncüsü, çirkinliğini inkâr ederek yapmaktır. Bu üçüncü tabaka küfür mertebesidir. Fasık bu hale gelmedikçe, ehl-i sünnet mezhebinde mü'min namı kendisinden selbolunmaz. Binaenaleyh fasık vasfı içinde kâfirler bulunabileceği gibi imanını zayi etmemiş olanlar da bulunabilir. (E.T.282)

Kur'anda fısk muhtelif yerde geçer. Meselâ, Allah'ın emirlerinden çıkmak: (18:50), inkâr etmek: (10:3) (32:20), fasık idare kadrosu: (17:16), işlenmesi fısk olan haramlar: (5:3) ve emsali âyetler.

FITR فطر : *(Bak: Sadaka-i Fıtr)*

966- FITRAT فطرة : Yaradılış, tıynet, hilkat. *(Bak: Halk, Sıbgatullah)*

Din-i İslâmın, şeriat-ı fıtriyeye ve insan ruhunun asıl yaradılışına uygun bulunduğu ve İslâm dininden başka olan ve insanların nefsî meyilleri ve düşünüşleri ile ileri sürülen uydurma ve sün'i nazariyeler ve ideolojilerin hakikat nokta-i nazarında sırat-ı müstakim olmayacağını beyan eden Kur'anın (30:30) âyeti hakkında müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, verdiği tafsilatın bir kısmında şöyle der:

" فِطْرَةَ اللّٰهِ Allah fıtratına-dini veya hanifliği izahdır. Yani fıtrat olan Allah dinine, Allah'ın o fıtratına o yaradılışına sarıl اَلَّتِىفَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ki insanları onun üzerine yaratılmıştır. Hepsi fıtrat misakında (7:172) اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ hitabına "belâ" demiştir. *(Bak: Misak-ı Ezelî)* İnsan olarak yaradılmayı kabul etmek, yaradanın Rububiyetine şahid olmaya ahid vermiştir. Her insanın fıtratında, nefsine şuurunun mebde'inde, vicdanının derinliğinde bir hak duygusu, marifetullah gizlidir. Onun içindir ki, başlarının son derece

sıkıldığı ıztırar zamanlarında anud kâfirler bile derinden derine yaradana bir iltica hissi duyarlar. Nitekim,

(30: 33) وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ âyetiyle bu ihtar olunacaktır.

967- Fıtrat kelimesi hakkında yukarılarda bazı izahat geçmişti. Burada da şunu ihtar edelim ki; fıtrat, ilk yaratmak demek olan فَطَرَ den masdar bina-i nev'î olarak yaradılışın ilk tarz ve hey'etini ifade eder. Burada النَّاسَ عَلَيْهَا kaydından da anlaşıldığına göre murad; her ferdin kendine mahsus olan fıtrat-ı cüz' iyesi değil, bütün insanların insan olmak haysiyetiyle yaradılışlarında esas olan ve hepsinde müşterek bulunan fıtrat-ı külliyedir. Haricî tesir ve kesb ü âdet gibi derece-i saniyede olan avarızından kat'-ı nazarla mülahaza olunması lâzım gelen fıtrat-ı ûlâ ve fıtrat-ı asliyye dahi denilen asıl fıtrattır. Meselâ: İnsanın fıtratında iki gözü bulunması asıldır. Bununla beraber anadan a'ma doğanlar da bulunabilir. Fakat bu umumiyetle insanların üzerine yaratıldığı fıtrat-ı asliyye ve tabiat-ı nev'iyye değil, derece-i saniyede arızî olarak mülahaza edilecek bir hilkat-ı cüz'iyye ve fer'iyyedir ki, insan hakikatı onsuz da tahakkuk eder." (E.T.3822-3823)

968- Kur'an (17:84) âyetindeki "şâkile" tabiri de fıtrat-ı asliye ile alâkalıdır. (4:119) âyeti ise, hilkatı tağyir edenleri zecreder. Hem S.B.M. 9. cild 1324. ve S.M. 2643.hadisler ve Ebu Davud Sünnet 16, Tirmizi Kader 4, İbn-i Mace Mukaddeme 10, Ahmed bin Hanbel 382, 414, 430. hadisler; ana karnındaki ceninin tekvinî devrelerini *(Bak: 1689, 1915.p.da âyet notu)* ve fıtratında mukadderatının takdirini kaydederler.

Kur'an (30:30) âyeti, insanın fıtrat-ı asliyesinin İslâm üzere olduğunu beyan eder. *(Bak: 168.p.)*

969- "Müfessirînin çoğu, fıtratı, hakkı kabul ve idrak kabiliyeti diye; fıtrata sarılmayı da, mucebince amel ile tefsir etmişlerdir. Hz. Enes Radıyallahu anhü'den rivayet olunan bir hadiste mealen: "Her doğan, fıtrat üzere doğar. Öyle iken ebeveynidir ki onu Yahudileştirir veya Nasranileştirir veya Mecusileştirir." [96] diye buyurulur." (E.T.3824) *(Bak: 168.p.) (Münafıkların hidayete bedel dalalete almaları, bak: 1301.p.)*

970- "Fıtratın şehadeti sadıkadır:

---

96 S.B.M. ci:4 hadis: 664

Fıtratta yalan yoktur; ne dediyse doğrudur. Çekirdeğin lisanı, meyl-i nümuv der: "Ben sünbüllenip meyvedar..." Doğru çıkar beyanı.

Yumurtanın içinde, derin derin söyler hayatın meyelanı ki: "Ben piliç olurum; izn-i İlahî ola." Sâdık olur lisanı.

Bir avuç su, bir demir gülle içinde eğer niyet etse incimad. Bürudetin zamanı içindeki inbisat meyli der: "Genişlen, bana lâzım fazla yer." Bir emr-i bîemanî..

Metin demir çalışır, onu yalan çıkarmaz. Belki onda doğruluk hem de sıdk-ı cenanî,

O demiri parçalar. Şu meyelanlar bütün birer emr-i tekvinî, birer hükm-ü Yezdanî,

Birer fıtrî şeriat, birer cilve-i irade. İrade-i İlahî, idare-i ekvanî, emirleri şunlardır: Birer birer meyelan, birer birer imtisal, evamir-i Rabbanî.

Vicdandaki tecelli aynen böyle cilvedir ki, incizab ve cezbe iki musaffa canı. İki mücella camdır, akseder içinde Cemal-i Layezalî, hem de nur-u imanî." (S.700) *(Bak: 817.p.)*

971- Bir hadis-i şerif mealinde: "On şey, fıtrat'ın (hasletlerin)dendir: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, burnuna su çekmek, tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkamak, koltuk altını yolmak, kasıkları traş etmek ve su ile taharetlenmek" buyurulmuştur. (İbn-i Mace Tercemesi Kitab-üt Tahare, 8. bab 293. hadis meali, cild: 1, sh: 475)

"Hadiste "fıtrat" kelimesi ile kasdedilen mana hususunda âlimler çeşitli izahlarda bulunmuşlardır. (Aslında fıtrat, yaradılış demektir.) Hattabî: Âlimlerin ekserisinin dediklerine göre burada fıtrat ile sünnet manası kasdedilmiştir, der. Hattabî'den başka bir cemaat da, âlimlerin bu izah şeklini naklederek, Allah'ın Peygamberler için seçmiş olduğu ve öteden beri onların takib etmiş oldukları sünnet, âdet ve yoldur. Öyle ki Peygamberlerin yaradılışında o yolu takib etmek mayası bulunduğu için ona, yaradılış manasına gelen fıtrat ismi verilmiştir, denilebilir. Burada fıtrat din manasında kullanılmıştır, diyenler de vardır. Kadı Beyzavi ise, bu manaları içinde toplayan bir tarif ile: Fıtrat, bütün peygamberlerin benimsedikleri ve şeriatlarının ittifakla kabul ettikleri müşterek ve eski biri sünnettir ki, sanki bütün insanlar, bu sünnet üzere yaradılmışlardır, der." (Aynı eser, sh: 476)

S.B.2. Kitab-üt Tahare, 16. bab ve T.T.3. cild 318.sh. aynı bahislerdir.

Âyet notları:

-Allah'ın halkını değiştirenler: (4: 119)

-Kelimat-ı İlahiye değiştirilmez: Bak: 1967.p.

-Milletin kendini tağyir etmesi: (8:53) (13:11)

-Sünnetullah değişmez: Bak: 3473.p.

FİKRİYYAT فكريا : Fikir ve düşünceler. Bir mes'elenin veya takib edilen bir gayenin veya bir mesleğin, ilim ve isbat yoluyla hakikatını idrak etmek. İddia edilen fikirler ve tefekkür sistemi. *(Bak: Tefekkür)*

FİL VAK'ASI فيل وقعه سى : *(Bak: Ebabil)*

972- FİRASET فراسة : (Feraset) Zihin uyanıklığı. *Bir şeyi çabukça anlayış kabiliyeti. *Bir kimsenin ahlâk ve istidadını yüzünden anlamak. *Yiğitlik. *Binicilik. *(Bak: İlham)*

"Firasetin bir nev'i, sebebini anlamadan ve ilham eseri olarak vücuda gelen seziştir. Diğer nev'i ise; kesbîdir. Muhtelif huy ve tabiatları bilmek neticesinde hasıl olur." (L.R.)

Hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

" اِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَاِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللّٰهِ عَظَّ وَ جَلَّ [97]

"Yani mü'minin ferasetinden, anlayışından sakınınız. Çünki o, aziz ve celil olan Allah Teala'nın nuru ile nazar eder." *(Bak: 3681.p.)*

Feraset iki kısımdır, biri sebebi bilinmeksizin husule gelir. Bu bir nevi ilhamdır. Diğeri de muhtelif tabiatlara vukuf vesilesiyle husule gelir. Bu kesbîdir.

Velhasıl: Kâmil bir mümin kendisi ile muhaverede bulunan kimselerin ruhî hallerini, sözlerinin samimi olup olmadığını pek güzel anlar, ona göre hareket eder." (H.G.Hadis No: 45)

---

97 H.G. hadis: 45 ve K.H. hadis: 79

973- FİR'AVN فرعون : Mısır'da hususan Hazret-i Musa (A.S:) zamanında Allah'a isyan edip İlahlık davasında bulunan, Musa Peygamber'e inanmayan hükümdar. *İlahlık iddia eden dinsiz, azgın ve şaşkın insan. *(Bak: Âd, Mumya, Musa (A.S.), Tagut)*

973/1- Tenbih ve tavzih: Her zaman kötü ve şerli insanların tahribat ve fitnelerinden uzak durmak ve müteyakkız olmak için; hem bu gibi şerlerden ve şerirlerden ikaz ve irşad eden dinî şahsiyetleri dinlemek ve onlardan istifade etmek için Kur'an ve ehadis, cebbar insanların şerlerini takbih ve onlara karşı mücahede edenlerle beraber olmayı teşvik eder. Bu ikaz ve teşvikler, sadece o şerir şahıslara ve devrelerine münhasır değildir. Çünki Kur'an düstur-u küllî cihetinde bütün zaman ve mekânlara hitab eder ve kıssadan hisse verir. *(Bak: Kur'an 28:3)* Hem fir'avunlardan daha çok, onların açtıkları zulüm ve idlal cereyanları olan Fir'avuniyetler daha müdhişdir. Bu itibarla her asır, böyle kıssalardan alınacak hisseyi görmeli ve almalıdır. *(Bak: Bakarperest, 3727.p.)*

974- Kur'anda bir Firavun cesedinin, hârika olarak asrımıza kadar muhafaza edileceğine ve istikbalde ibret-i âlem için ortaya çıkacağına işaret eden فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ (10:92) âyeti "gark olan Firavuna der: "Bu gün senin gark olan cese-dine necat vereceğim" ünvanıyla umum Firavunların tenasuh fikrine binaen cena-zelerini mumyalamakla maziden alıp müstakbeldeki ensal-i atiyenin temaşagâhına göndermek olan mevt-alûd, ibretnüma bir düstur-u hayatiyelerini ifade etmekle beraber, şu asr-ı âhirde o gark olan Firavunun aynı cesedi olarak keşfolunan bir beden, o mahall-i gark denizinden sahile atıldığı gibi, zamanın denizinden asırların mevceleri üstünde şu asır sahiline atılacağını, mu'cizane bir işaret-i gaybiyeyi, bir lem'a-yı i'cazı ve bu tek kelime bir mü'cize olduğunu ifade eder." (S.402) *(Firavunun gark esnasındaki iman-ı ye'si, bak: 1654.p.)*

975- "Musa Aleyhisselâm'a karşı muharebe eden firavun, gark olacağı zaman iman etmiş. Gerçi sekerat vaktinde o iman makbul değil. Fakat o makbul olmayan imana, imanın mahiyetine hürmet için bir mükâfat olarak Cenab-ı Hak, o Firavunun bedenine necat vereceğini haber veriyor.

Çünki Firavunların tenasuh mezhebine göre ve saadet-i uhrevî yerine şöhretperestlikle istikbalde mumyaları, heykelleri baki kalmasını istedikle-

rinden ve o heykel-leri ve mumyaları, belki bir ruh bulacak gibi efsaneleriyle öyle kanaat getirdiklerin-den, o Firavunun o zahirî ve makbul olmayan imanına mükâfat vermekle beraber, onların tenasuh düsturlarına binaen mumyalamak kanunlarına işaret eder. İşte bu âyetin bir mu'cizesi olarak, o gark olan Firavunun cesedi aynen bulunmuş. Şimdi Londra'da bir müzede muhafaza ediliyor. Seyyahlar onu temaşa ediyorlar." (Kn. 79)

976- Yine böyle ihbar-ı gaybî ile alâkalı âyetlerde;

"Meselâ: (2: 49) يُذَبِّحُونَ اَبْنَائَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَائَكُمْ Benî-İsrail'in oğullarının kesilip, kadın ve kızlarını hayatta bırakmak; bir Firavun zamanında yapılan bir hâdise ünvanıyla, Yahudi milletinin ekser memleketlerde her asırda maruz olduğu müteaddid katliamları, kadın ve kızları hayat-ı beşeriye-i sefihanede oynadıkları rolü ifade eder." *(S.402) (Bak: 165.p.)*

Hem "Kur'anda çok tekrar edilen kıssa-i Musa Aleyhisselâm'ın cümleleri ve cüz'leridir ki, her bir cümlesi, hatta her bir cüz'ü, bir düstur-u küllînin ucu olarak gösterilmiş ve o düsturu ifade ediyor. Meselâ: يَاهَمَانُ ابْنِ لِى صَرْحًا (40:36) Firavun, vezirine emreder ki: "Bana yüksek bir kule yap, semavatın halini rasad edip bakacağım. Semanın gidişatından acaba Musa'nın (A.S.) dava ettiği gibi semada tasarruf eden bir İlah var mıdır?" İşte صَرْحًا kelimesiyle ve şu cüz'î hâdise ile, dağsız bir çölde olduğundan dağları arzulayan ve Hâlıkı tanımadığından tabiat-perest olup Rububiyet dava eden ve âsâr-ı ceberutlarını göstermekle ibka-yı nam eden, şöhret-perest olup dağmisal meşhur ehramları bina eden ve sihir ve tenasuha kail olup cenazelerini mumya edip dağ misillü mezarlarda muhafaza eden Mısır Firavunlarının an'anesinde hükümferma bir düstur-u acibi ifade eder." (S.401)

977- "Arkadaş! Malik-i Hakiki'den gaflet, nefsin firavunluğuna sebeb olur. Evet taht-ı tasarrufunda bulunan bütün eşyanın Malik-i Hakikisini unutan, kendisini kendisine malik zannederek hâkimiyet tevehhümünde bulunur. Ve başkaları da, bilhassa esbabı, kendisine kıyas ile, hâkim ve malik defterine kaydeder. Ve bu vesile ile, Allah'ın mülkünü, malını kendilerine taksim ederek ahkâm-ı İlahiyeye karşı muaraza ve mübarezeye başlar.

Halbuki Cenab-ı Hak tarafından insanlara verilen benlik ve hürriyet, uluhiyet sıfatlarını fehmetmek üzere bir vahid-i kıyasî vazifesini görüyor.

Maalesef su-i ihtiyar ile hâkimiyet ve istiklaliyete âlet ederek tam bir firavun olur." (M.N.67)

978- Firavun (79:24) âyetinde bildirildiği gibi: "En yüksek rab en mükemmel terbiyeci ve en âlî terakkici benim"dedi. Demek İlahî terbiyeyi yani dinî düstur ve nizamı reddedip mutlak hâkimiyet makamında kendisini kabul ettirmek istedi. Evet Rabb-ül Âlemîn olan Allah, atomlardan yıldızlara kadar her şeyi, şeriat-ı fıtriye denen küllî kanunlarıyla terbiye ve tavzif ettiği gibi, insanları da dinin hükümleriyle terbiye eder, rububiyetini gösterir. İşte bu kadar şümullü ve mükemmel olan İlahî terbiye sisteminden kaçan ve onu gerilik ve irtica addedip nefsaniyete dayanan sistemlerine bağlanmanın en yüksek terakki olduğunu telkin eden çığırcı mütecebbirler, bu âyetin kanun-u küllîsinin cüzleri olarak tarihe geçip ebedî helâket ve mahkû-miyetlere giden bir kafile teşkil ederler.

İşte Rububiyet-i ilahiyenin hâkimiyetini ilga ve beşerî hâkimiyetli ikame ile girişilen lâdinî azgınlıkların ve tagutiyetin şerlerine düşmemek için Kur'an, mezkûr âyet ve emsalleri ile beşeri ikaz ediyor. *(Bak: 2187.p.)*

İki atıf notu:

-Firavun cereyanının tefrikacılık fitnesi, bak: 1527.p.

-Firavun cereyanlarının kabir azabları, bak: 1892.p.

979- Kur'anda Firavuna ait kıssalar çok âyetlerde tekrar edilir. Bu âyetlerden bir kısmı şunlardır:

-Musa (A.S.) ve Firavun kıssası: (7:103 ilâ 141) (26:10 ilâ 67)

-Dünya serveti ve Allah'a karşı istiğna ile dalalete düşen Firavun ve kavminin musibetle ıslah edilmeleri için Musa (A.S.)'ın duası: (10:88)

-Fir'avunun iman eden sihirbazlarının el ve ayaklarını çaprazlama kesmekle tehdidi: (20/71), (26/49)

980- FİTNE فتنة : İnsanın akıl ve kalbini doğrudan doğruya hak ve hakikatten saptıracak şey. *Muharebe. *Azdırma. *Karışıklık. Ara bozmak. Dedikodu. *Küfr. Fikir ihtilafı. *Şikak. Anarşi. *Mihnet ve beliyye. * Potada altın ve gümüşü eritmek. *(Bak: Anarşi, A'ver, Bid'at, Günah, İmtihan, Kıyamet Alâmetleri, Müsbet Hareket)*

981- "Âhirzaman fitnesinde en dehşetli rolü oynayan taife-i nisaiye ve onların fitnesi olduğu, hadisin rivayetlerinden anlaşılıyor. Evet nasıl ki tarih-

lerde eski zamanlarda "Amazonlar" namında gayet silahşör kadınlardan mürekkeb bir taife-i askeriye olarak hârika harbler yaptıkları naklediliyor. Aynen öyle de: Bu zamanda zendeka dalaleti, İslâmiyete karşı muharebesinde nefs-i emmarenin planiyle, şeytan kumandasına verilen fırkalardan en dehşetlisi, yarım çıplak hanımlardır ki; açık bacağıyla, dehşetli bıçaklarla ehl-i imana taarruz edip saldırıyorlar. Nikah yolunu kapamağa, fuhuşhane yolunu genişlettirmeğe çalışarak, çokların nefislerini birden esir edip, kalb ve ruhlarını kebair ile yaralıyorlar. Belki o kalblerden bir kısmını öldürüyorlar. Bir kaç sene namahrem hevesatına göstermenin tam cezası olarak; o bıçaklı bacaklar Cehennem'in odunları olup, en evvel o bacaklar yanacaklarını ve dünyada emniyet ve sadakatı kaybettiği için, hilkaten çok istediği ve fıtraten çok muhtaç olduğu münasib kocayı daha bulamaz. Bulsa da başına bela bulur. Hatta bu halin neticesi olarak, o âhirzamanda, bazı yerlerde nikaha rağbetsizlik ve riayetsizlik yüzünden, kırk kadına bir erkek nezaret edecek derecede ehemmiyetsiz, sahipsiz, kıymetsiz bir surete gireceği, hadisin rivayetinden anlaşılıyor." (G.R.23) *(Bak: 2861.p.)*

982- "Rivayette var ki, "fitne-i âhirzaman o kadar dehşetlildir ki, kimse nefsine hâkim olmaz." Bunun için, binüçyüz sene zarfında emr-i Peygamberîyle bütün ümmet o fitneden istiaze etmiş, azab-ı kabirden sonra مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ وَمِنْ فِتْنَةِ آخِرِ الزَّمَانِ [98] vird-i ümmet olmuş.

Allahu a'lem bissavab, bunun bir te'vili şudur ki: O fitneler nefisleri kendine çeker, meftun eder. İnsanlar ihtiyarlarıyla, belki zevkle irtikab ederler. Meselâ: Rusya'da hamamlarda kadın-erkek beraber çıplak girerler ve kadın kendi güzelliklerini göstermeğe fıtraten çok meyyal olmasından seve seve o fitneye atılır, baştan çıkar. Ve fıtraten cemalperest erkekler dahi nefsine mağlub olup, o ateşe sarhoşane bir sürur ile düşer, yanar. İşte dans ve tiyatro gibi o zamanın lehviyatları ve kebairleri ve bid'aları, birer cazibedarlık ile, pervane gibi nefisperestleri etrafına toplar, sersem eder. Yoksa cebr-i mutlak ile olsa ihtiyar kalmaz, günah dahi olmaz." (Ş.584) *(Bak: İkrah-ı Mülci) (Âhirzaman fitnesini ateşlendirenler, bak: 386.p.)*

983- Resul-i Ekrem (A.S.M.) "nakl-i sahih-i kat'i ile ferman etmiş ki:

اِذَا مَشَوُا الْمُطَيْطَاءَ وَخَدَمَتْهُمْ بَنَا ُ فَارِسَ وَالرُّومِ

98 B. M. ci: l sh: 364 ve Sahih-i Buhari, 10. kitab, 149. bab (Bak: Dipnot 19)

رَدَّاللّٰهُ بَاْسَهُمْ بَيْنَهُمْ وَسَلَّطَ شِرَارَهُمْ عَلَى خِيَارِهِمْ

[99] deyip "Ne vakit size Fars ve Rum kızları hizmet etti; o vakit belanız, fitneniz içinize girecek, harbiniz dahilî olacak, şerirleriniz başa geçip hayırlılar ve iyilerinize musallat olacaklar!" haber vermiş. Otuz sene sonra, haber verdiği gibi çıkmış." (M.107)

Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

" مَا تَرَكْتُ بَعْدِى فِتْنَةً هِىَ اَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

Resulullah (A.S.M.): Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne, bir imtihan vesilesi bırakmadım." [100]

"Nitekim النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ [101] "Kadınlar şeytanın, nifak cereyanının ağlarıdır" denilmiştir. Şeytanlar başka tarik ile aldatamadıklarını, en ziyade kadınla aldatır." (E.T.1471)

Diğer bir hadis meali de şöyledir.

"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki: Onların endişeleri mideleri olacak, şerefleri de meta-ı dünya olacak ve kıbleleri de kadınları olacak ve dinleri de dirhem ve dinarları (paraları) olacak. Bunlar mahlukatın en şerlileridir ve Allah katında onların hiç nasibleri yoktur." (K.H. hadis: 3270) (R.E. sh: 504) *(Bak: 2804/1.p.sonu)*

983/1- Âhirzaman fitnesinde bozulan insanların garib hallerini haber verip ikaz eden bir rivayet de şöyledir:

سَيَاْتِى بَعْدَكُمْ قَوْمٌ يَاْكُلُونَ اَطَائِبَ الدُّنْيَا وَاَلْوَانَهَا وَيَرْكَبُونَ فُرَهَ الْخَيْلِ وَاَلْوَانَهَا وَيَنْكِحُونَ اَجْمَلَ النِّسَاءِ وَاَلْوَانَهَا وَيَلْبَسُونَ اَجْمَلَ الثِّيَابِ وَاَلْوَانَهَا لَهُمْ بُطُونٌ مِنَ الْقَلِيلِ تَشْبَعُ وَاَنْفُسٌ بِالْكَثِيرِ تَقْنَعُ عَاكِفُونَ عَلَى الدُّنْيَا يَغْدُونَ وَ يَرُوحُونَ اِلَيْهَا اِتَّخَذُوهَا آلِهَةً مِنْدُونِ اِلٰهِهِمْ وَرَباً

99 Tirmizi, fiten: 74

100 S.M. ci: 8 sh: 227 hadis: 97 ve 98,99. hadisler de aynı manada olup, İ.M. 36. kitab-ül fiten 19. babı da kadın fitnesi hakkındadır.

101 K.H: 2802

دُونَ رَبِّهِمْ اِلَىاَمْرِهَا يَنْتَهُونَ وَلِهَوَاهُمْ يَتَّبِعُونَ فَعَزِيمَةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ
ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ لِمَنْ اَدْرَكَهُ ذَلِكَ الزَّمَانُ مِنْ عَقِبِ عَقِبِكُمْ وَخَلَفِ خَلَفِكُمْ
اَنْ ۔ يُسَلِّمَ عَلَيْهِمْ وَ ۔ يَعُودَ مَرْضَاهُمْ وَ ۔ يَتَّبِعَ جَنَائِزَهُمْ وَ ۔ يُوَقِّرَ
كَبِيرَهُمْ فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اَعَانَ عَلَى هَدْمِ اْ ِسْلاَمِ

"Sizden sonra öyle insanlar gelecek ki, türlü ve zevkli yemekler yiyecek, renkli ve rahat binitlere (binek ve seyahat vasıtalarına) binecek, rengârenk ve güzel kadınlarla evlenecek, kat kat ve nefis kumaşlar giyecektir. Onların bir mideleri var ki az ile doymaz, onların bir istekleri var ki çoğa da kanaat etmez. dünyaya bağlanmışlar, Akşam-sabah düşündükleri ve taptıkları dünyalıktır. Onu, Allahü Teâla'nın dışında ilâh ve Rablerinden başka rab kabul ederler. Bütün çabaları dünya içindir. Yalnız hevâ ve heveslerinin peşinde koşarlar. Abdullah'ın oğlu Muhammed'in kat'î sözü şudur ki; sizin veya onların peşinden, sizden sonra veya onlardan da sonra gelenlerden o güne yetişenler, bunlara selâm vermesin, hastalarını ziyaret etmesin, cenazelerine gitmesin ve büyüklerine hürmet göstermesinler. Zira bunları yapanlar, İslâmiyet'in yıkılmasına yardım etmiş olurlar." (*) (İ.U. ci: 3, sh: 516)

Âhirzaman fitnesine karşı teyakkuz ve ibret için dikkat çekici olan böyle rivayetler, bozuk cemiyetlerde aşılanan sefih hayattan uzak durmayı ders verir.

984- "Âhirzamanda bir şahsın hatiat ve günahlarının gayet dehşetli bir yekûn teşkil ettiğine dair rivayetler vardır. Eskide acaba adi bir adam, binler adam kadar günah işleyebilir mi ve o âhirzamanda bildiğimiz günahlardan başka hangi günahlardır ki kâinatın hey'et-i mecmuasına dokunur, kıyametin kopmasına ve dünyaları başlarına harab olmasına sebebiyet verir, diye düşünürdüm. Şimdi bu zamanda müteaddid esbabını gördük.

Ezcümle müteaddid vücuhundan radyo ile anlaşıldı ki: O bir tek adam bir tek kelime ile, bir milyon kebairi birden işler ve milyonlarla insanı dinlettirmekle günahlara sokar. Evet küre-i havanın yüzbinler kelimeleri birden söyleyen ve bir dili olan radyo unsuru, nev-i beşere öyle bir nimet-i İlahiyedir ki, küre-i havayı bütün zerratıyla şükür ve hamd ü sena ile doldurmak lâ-

* Taberâni Ebû Ümame'den rivayet etmiştir.

zım gelirken, dalaletten tevellüd eden sefahet-i beşeriye, o azîm nimeti şükrün aksine isti'mal ettiğinden elbette tokat yiyecek." (K.L.71)

985- Âhirzaman fitnesinin bilhassa son devresinde moda ve medeniyet namı altında umumileşen sefahet ve hayatperestliğin tesiriyle kulaklar devamlı nefsanî müzikte ve gözler nefsin emrinde ve haram manzaraların seyrinde çalıştırılıp, kulak hakkı duyamaz, göz kâinat sergisindeki masnuat-ı İlahiyeyi tefekkürle ibret alamaz, kalb kumandanı da manevîyat cihetinde ölür. Böyle insanlardan müteşekkil olan cemiyetlerde günahlara medeniyet ismi verilip günahı tahsin etmek, dinî hayatı da irtica diye takbih etmek gibi acib bir vaziyet meydana gelir. İşte ümmeti bu hale düşürecek olan fitneden Peygamberimiz (A.S.M.) çok tekrarla ikazatta bulunmuştur. Ezcümle bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyuruyor:

تَأْتِيكُمْ مِنْ بَعْدِى اَرْبَعُ فِتَنٌ فَالرَّابِعَةُ الصَّمَّاءُ الْعمْيَاءُ الْمُطْبِقَةَ

تعرك اْ ُمَّة فِيها بِالبلاءِ عرك ا يم حتى ينكر فيهاالمعروف

ويعرف فيها المنكرتمو فيها قلوبهم كما تمو ابدانهم

"Yani size benden sonra dört fitne gelecektir. Dördüncüsü geldiğinde, kulağa bir şey girmez, göz görmez ve her tarafı fitne sarar. Ümmet bir belaya mübtela olur, yılanın çöreklenmesi gibi. Öyle ki, onda maruf inkâr edilir, münker ise maruf sayılır. Ve bu fitnede, insanların bedeni öldüğü gibi kalbleri de ölür." [102] *(Şehevî musikî gibi ifsad vesileleriyle yapılan manevî tahribat, bak: 2652, 2653.p.lar)*

İnsanın hakiki ilim ve fazileti kazanmasının iki temel menbaı, naklî ve aklî delillerdir. Kulak naklî delillerin, göz aklî delillerin iki ana cihazıdır. Fitneye düşmemek isteyen bu mühim iki organı asıl vazifelerinde istihdam edip nefsin âleti olarak kullanmamalıdır. *(Bak: Musikî, Nazar-ı Haram)*

Birkaç atıf notu:

-Heva yolunda kulağın sağır, gözün kör olması, bak: 1268.p.

-Sefahet yolunda dinsizlik ile iftihar eden ehl-i dalalet, bak: 618.p.

-İnsan bir çekirdeğe benzer, şartlara göre ya çürür veya büyür, bak: 1968, 1969.p.lar.

-Kavm-i Şuayb'ın, hakkı anlıyamadıkları, bak: 3566.p.

---

102 R.E.sh: 247 (En-Nihaye ve-l Bidaye ci:1 sh: 65'deki bir hadis de bu hadisi te'yid eder.)

985/1- Diğer bir hadis de özetle şu mealdedir: "Âhirzaman fitnesinde bozuk insanların kalbleri şeytan kalbi gibidir. Kan dökücü (anarşist ve ihtilalci, fâsık)tırlar. Çocukları uram (edebsiz ve hırçın); (*) gençleri hayasız ve vakarsız; yaşlıları emr-i bil-ma'rufu yapmaz; sünneti bid'at gibi, bid'atı sünnet gibi görürler; idarecileri tâgi ve müfsidir. İşte o zaman Allah onlara şerlilerini musallat eder. Hayırlıların duası (ve daveti) kabul olmaz." (R.E. 502)

Acibdir ki bu gibi rivayetler, bu âhirzaman fitnesini aynen haber veriyor. Hayasızlık, açıksaçıklık gibi günahlar medenîlik namı altında iftiharla alenî işleniyor. Bu hayatı, 1400 sene evvel kemal-i ciddiyetle haber veren zatın peygamberliği aşikârdır. Eğer Allah bildirmezse, bir beşer düşüncesiyle böyle gaybiyyatı ihbar etmek mümkün değildir.

986- Bir hadis-i şerif mealinde: "Âhirzaman fitnesinde kişi mü'min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar. Ancak Allah'ın ilim ile ihya ettiği kimseler müstesnadır" (103) buyuruluyor. Çünki İslâm cemiyetinde taklidî iman kâfi olsa da, fitne zamanlarındaki bozuk cemiyetlerde mü'min iman-ı tahkikî ile hak ve batılı ayırıp kendi hayatında iman nuru ile hakkı takib eder. Medeniyet namı altında işlenen günah ve haramı tanır.

Ve ekseriyeti istila eden günahları fikren kabul etmediği gibi fiilen de içtinab etmek gayretinde olur. Âhirzaman fitnesinin gaflet-i umumiyesinden, kalblerdeki hissiyat-ı diniye ve ibadet hâlisiyetinin zedeleneceği, T.T. 5. cild 937. hadisi gibi ehadisin işaratından anlaşılıyor. *(Bak: 710/1.p.)*

İki atıf notu:

-Bu asrın medeniyet-i sefihe gafletini yırtmak, hususi lütfa mazhar olan zatlara müyesser olur, bak: 1004.p.

-Âhirzaman fitnesinde ilim amelden hayırlıdır, bak: 1585.p.

987- Diğer bir cihette de:

"Bu âhirzaman fitnesinde açlık ehemmiyetli biri rol oynayacak. Onunla ehl-i dalalet, biçare aç ehl-i imanı derd-i maişet içinde boğdurup, hissiyat-ı diniyeyi ya unutturup ya ikinci, üçüncü derecede bırakmağa çalışacak diye, (*) rivayetlerden anlaşılıyor." (K.L.140) *(Bak: 1082.p.)*

---

* Diğer bir rivayette de "gayızlı" (R.E. 478)

103 İ.M. 36. Kitab-ül Fiten, bab: 9 hadis: 3954

* K.U. hadis: 38472

988- "Sual: Sen bu zamanın hâdisatına fitne-i âhirzaman diyorsun. Halbuki hadiste varid olmuş ki: "Âhirzamanda Allah Allah denilmeyecek. Sonra kıyamet kopacak."

Elcevab: Evvela; fitne-i âhirzamanın müddeti uzundur. *(Bak: 1000/1.p.)* Biz bir faslındayız. Saniyen: Yerde Allah Allah denilmeyecekten murad, Allah'a iman kalkacak demek değildir. (104**) Belki Allah'ın namını değiştirecekler demektir. Nasılki yerde Allah Allah denilmez ise kıyamet-i kübra kopacak, bir memlekette de Allah Allah denilmezse bir nevi kıyamet kopmasına işarettir." (S.T.164) *(Bak: 2019/1.p.)* (R.E. sh: 299, 4 ve 7. hadisleri de aynı mevzu ile alâkalıdır.)

989- Âhirzaman fitnesinde terk-i imarete ve makamat-ı resmiyeyi istememeye dair bir kaç hadis meallerini, yalnız ibret ve teyakkuz makamında olarak burada dercetmek münasib görüldü. Şöyle ki:

"İnsanların akaidlerini bozduklarını, emanetlerini hafife aldıklarını ve -parmaklarını birbirine geçirip- böyle olduklarını gördüğün zaman; evini tercih et, lisanına sahib ol, maruf olanı al, münkeri bırak, kendi işinde meşgul ol ve ammenin işlerini kendilerine bırak." (105)

"Âhirzamanda zâlim hükümdarların avanesi olur ki; onlar sabah, Allah gazabında yürürler. Akşam da Allah'ın buğzu içinde dolaşırlar. Sakın onların sırdaşlarından olmayın." (106)

990- "Benden sonra yakında bir takım sultanlar peyda olur. Kapılarında fitneler develerin yatakları gibidir. Kimseye bir hayır göstermezler. Bir şey verirlerse, ancak onların dinlerinden bir taviz koparark verirler." (107) *(Ehl-i dünya parasını ucuz vermez, dinden taviz ister, bak: 3043.p.)*

"Benden sonra ümmetimden bir kavim gelir. Kur'an okur, dinî ilimlerden de malumatları olur. Şeytan onlara gelir, "Dünyalığınızı düzeltmek için hükümete sokulsanız ya. Siz yine dininizde onlara uymazsınız" der. Nasıl

---

** Çünki hadiste vardır ki: لَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ اِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ

Bu hadis, diğer hadisi takyid ediyor. (Bak: 524.p.)

104 Sahih-i Buhari, 96. Kitab-ül İ'tisam, 10.bab ve S.M. Kitab-ül İman, hadis: 247 ve Kitab-ül İmaret, hadis: 170, 173, 174 ve İ.M. Mukaddime bab: l ve Kitab-ül Fiten bab:9

105 R.E. sh: 46

106 R.E. sh: 302

107 R.E. sh: 302

çalıdan dikenden başka bir şey alınmazsa, onlara sokulmaktan da günahtan başka bir şey elde edilmez." [108] *(Bak: Ulema-is Sû)*

"Deccal'ın çıktığını işittiğinizde ondan firar edip kaçınız. Çünki bir adam ona gelir, onu reddetmek üzere niyetlenip yanına gelir, fakat ona tabi' olup kalır. Çünki Deccal'la beraber kalbleri vesveselendiren çok şeyler vardır." (R.K.K. 808. hadis meali)

"Deccal'ın çıktığını duyduğunuzda, mümkün mertebe ona, (cereyanına, dünyaperest anlayışına ve yaşayış tarzına) yaklaşmayın. Çünki adam onu (cereyanını) mü'min zannederek yanına gider, (içine girer) beraberinde biraz kalır, sonra ondaki şüphelerle ona tabi' olup tuzağına düşer." (R.K.K. 811. hadis meali)

"Yakında bazı emirler gelecek. Siz onların bazı işlerini beğenecek, bazılarından ise hoşlanmayacaksınız. Kim onları bırakırsa necat bulur. Kim onlardan ayrılırsa selâmet bulur, kim de onlar karışırsa helâk olur." [109]

İki atıf notu:

-Ahkâm-ı dinin terkiyle doğan fitne, bak: 3892.p.

-Fitnenin aile müessesesinin manevî rabıtasına verdiği zarar, bak: 180.p.sonu.

"Âhirzamanda zâlim ümera, fâsık vüzera, hain hâkimler ve yalancı ülema gelir. Her kim onlara yetişirse sakın onların yardımcıları, vergi memuru, hazinedarı ve onların emniyet memurları olmasın." [110] (Aynı eser, sh: 360'da da aynı mana ile alâkalı hadis vardır.)

Bir atıf notu:

-Siyasîlerin, dinî şahsiyetleri âlet etmek istemeleri, bak: 3416.p.

991- Evet "İslâmiyet noktasında bu asır gayet ehemmiyetli ve dehşetlidir. Kur'an ve hadis ihbar-ı gaybî ile ehl-i imanı onun gitmesinden sakındırmak için şiddetle haber vermiştir." (K.L.187)

992- "Bediüzzaman, rivayetlerde gelen eşhas-ı âhirzamana ait haberlerin mühim bir kısmını ve Hürriyetten evvel İstanbul'da te'vilini söylediği hadislerin ihbar ettiği âhirzamanın dehşetli şahıslarının âlem-i İslâm ve insaniyette zuhur ettiğini görür. Ve yine gelen rivayetlerden, onlara karşı çıkacak ve

108 R.E. sh: 303
109 R.E. sh: 303
110 R.E. sh: 518

mukabele edecek olan Hizb-ül Kur'an hakkında, "O zamana yetiştiğiniz zaman, siyaset canibiyle onlara galebe edilmez; ancak manevî kılınç hükmünde i'caz-ı Kur'anın nurlarıyla mukabele edilebilir." (*) tavsiyesine müraatla, Ankara'da teşrik-i mesai edemiyeceği için, kendisine tevdi edilmek istenen mebusluk, Dar-ül Hikmet-il İslâmiye gibi Diyanet'teki azalığı, hem Vilayât-ı Şarkiye vaiz-i umumiliği tekliflerini kabul etmez. Kendisini fikrinden vazgeçirmek için çalışan ve Ankara'dan ayrılmamasını rica için istasyona kadar gelen bir kısım mebusların da arzularına uyamıyacağını bildirerek Ankara'dan ayrılır. Van'a gider. Ve orada hayat-ı içtimaiyeden uzaklaşarak Erek Dağı eteğinde, Zernebad Suyu başında bir mağaracıkta idame-i hayat etmeye başlar." (T.H.147)

993- Mevzumuzla alâkadarlıkla gayet manidar ve اِنَّ السَّعِيدَلَمَنْ جُنِّبَ الْفِتَنَ cümlesinin üç defa tekrarlanması ile mühim bir noktaya dikkati çeken bir hadis de mealen şöyledir: "Said fitnelerden uzakta kalandır. Said, fitnelerden uzakta kalandır. Said, fitnelerden uzakta kalan ve fitneye maruz kalıp da sabr eden kişidir. Fitneye başlayan ve çalışanın vay haline!" (111) *(Bak: 3278/1.p.)*

Bu hadisin verdiği ders ile alâkalı olarak; Bediüzzaman Hazretleri kendine yapılan ve daima sabırla karşıladığı pek çok su-i kasdlardan birini şöyle anlatır:

"Gizli düşmanlarımız hükümetin ehemmiyetli ve bir kaç vazifedarlarını elde edip beni tazyikatla, Menemen ve Şeyh Said hâdisesi gibi bir hâdise çıkarmak için bütün kuvvetiyle en hassas damarlarıma dokunduracak tarzda her desiseyi istimal ettiler. Gördüler ki Eski Said yok, yenisi ise her şeye tahammül ediyor; o planı sair su-i kasdlere ezcümle zehir vermeye tebdil ettiler. Hıfz-ı İlahî onu da akim bıraktı. Şimdi o münafıklar resmen hükümetin nüfuzunu, benden halkları ürkütmek ve vaz geçirmek için burada dehşetli bir propaganda ile istimal ediyorlar. Fakat siz hiç telaş etmeyiniz. İnayet-i Rabbaniye devam eder. Gittikçe fütuhat-ı nuriye tevessü' ediyor." (E.L.I. 147) diyerek sabırlılık ve müsbet hareket etmek dersini fiilen gösteriyor.

İki atıf notu:

-Dine hizmet yolunda eziyetlere sabretmek rivayeti, bak: 3179.p.

-Fitne zamanında menfi hareketlerden kaçınmak, bak: 585.p.

---

* (Bak: 387.p.da dipnot)

111 T.T. ci: 5. hadis: 913; Ebu Davud Fiten/2; R.E. 100

994- Bilhassa cemiyetin ihtilaf ve fitneler düştüğü bir zamanda bu türlü münakaşalardan, hasseten geçmişteki fitneleri şimdi medar-ı münakaşa etmekten kaçmayı düstur edinen Bediüzzaman, mevzuumuz üzerindeki hassasiyetini şöyle ifade ediyor:

"Madem bu zamanda zendeka ve ehl-i dalalet ihtilaftan istifade edip, ehl-i imanı şaşırtıp ve şeairi bozarak Kur'an ve iman aleyhinde kuvvetli cereyanları var; elbette bu müdhiş düşmana karşı cüz'i teferruata dair medar-ı ihtilaf münakaşaların kapısını açmamak gerektir. Hem ölmüş insanları zemmetmek, hiç lüzumu yok. Onlar dar-ı âhirete, mahall-i cezaya gitmişler. Lüzumsuz, zararlı, onların kusurlarını beyan etmek, emrolunan muhabbet-i âl-i beytin muktezası değildir ve lâzım da değildir, diye Ehl-i Sünnet Velcemaat, sahabeler zamanındaki fitnelerden bahis açmayı men'etmişler. Çünki Vakıa-i Cemel'de Aşere-i Mübeşşereden Zübeyr ve Talha ve Aişe-i Sıddıka (R.A.) bulunmasıyla Ehl-i Sünnet Velcemaat o harbi içtihad neticesi deyip: Hazret-i Ali (R.A.) haklı, öteki taraf haksız fakat içtihad neticesi olduğu cihetle afvedilir. Hem Vehhabilik damarı, hem müfrit Rafizilerin mezhebleri İslâmiyet'e zarar vermesin diye Sıffin Harbindeki bâgilerden de bahis açmayı zararlı görüyorlar." (E.L.I.204)

995- "Sahabelerin bir kısmı, o harblerde adalet-i izafiye ve nisbiye ve ruhsat-ı şer'iyeyi düşünüp tabi olarak, Hazret-i Ali'nin (R.A.) takib ettiği adalet-i hakikiye ve azimet-i şer'iye ile beraber zâhidane, müstağniyane, muktesidane mesleğini terkedip muhalif tarafa bu içtihad neticesinde girdiklerini, hatta İmam-ı Ali'nin (R.A.) kardeşi Ukayl ve "Habr-ül Ümme" ünvanını alan Abdullah İbn-i Abbas dahi bir vakit muhalif tarafında bulunduklarından, hakiki Ehl-i Sünnet Velcemaat,

مِنْ مَحَاسِنِ الشَّرِيعَةِ سَدُّ اَبْوَابِ الْفِتَنِ bir düstur-u esasiye-i şer'iyeye binaen

طَهَّرَ اللّٰهُ اَيْدِيَنَا فَنُطَهِّرُ اَلْسِنَتَنَا diyerek o fitnelerin kapısını açmak, bahsetmek caiz görmüyorlar. Çünki itiraza müstehak bir kaç tane varsa, tarafgirlik damarıyla büyük sahabelere, hatta muhalif tarafında bulunan Âl-i Beytin bir kısmına ve Talha ve Zübeyr (R.A. gibi Aşere-i Mübeşşere'den büyük zatlara itiraza başlar, zemm ve adavet meyli uyanır diye, Ehl-i Sünnet o kapıyı kapamak tarafdarıdır. Hatta Ehl-i Sünnet'in ve İlm-i Kelâm'ın azîm imamlarından meşhur Sa'deddin-i Teftezanî, Yezid ve Velid hakkında tel'in ve tadlile cevaz vermesine mukabil, Seyyid Şerif-i Cürcanî gibi Ehl-i Sünnet Velcemaat'in allameleri demişler:

"Gerçi Yezid ve Velid, zalim ve gaddar ve facirdirler; fakat sekeratta imansız gittikleri gaybîdir. Ve kat'i bir derecede bilinmediği için, o şahısların nass-ı kat'î ve delil-i kat'î bulunmadığı vakit, imanla gitmesi ihtimali ve tevbe etmek ihtimali olduğundan, öyle hususi şahsa lanet edilmez.

Belki لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِمِينَ وَالْمُنَافِقِينَ gibi umumi bir ünvan ile lanet caiz olabilir. Yoksa zararlı, lüzumsuzdur." diye Sa'deddin-i Teftezanî'ye mukabele etmişler." (E.L.I. 206)

"Şimdi dehşetli ejderhalar hakaik-i imaniye cephesinde ehl-i imana gözümüz önünde saldırmalarından ve çokları ısırmalarından, ehl-i imanı kurtarmak mecburiyeti Kur'anın emriyle varken; bu zamanı bırakıp eski zamana gidip, Ehl-i Beyt'e gelen dehşetli zulümleri temaşa etmek, daha ziyade ruhumu ezer ve kuvve-i manevîyeyi kırıp ruhuma azab azab üstüne gelmektir.

996- Zalim siyasetin gaddarane bir düsturu olan "cemaat için ferd feda edilir" diye çok zalimane pek çok vukuatı, ehven-üş şer diye bir nevi adalet-i izafiye namında hâkimiyetine bir maslahat göstermişler. Hatta bu asırda, o gaddar düsturun hükmüyle, bir adamın hatasıyla bir köyü mahveder. Beş-on adamın, onların siyasetine zarar vermek tevehhümüyle, binler adamı perişan eder.

İşte eski zamanda bir derece, siyasetin bu gaddar düsturu İslâmlar içine girdiğinden; siyasette bu müdhiş düsturlar karşısında, mecburiyetle selef-i salihîn sükût ile ve Ehl-i Sünnet Velcemaat'ın imamları o kapıları kapamak, طَهَّرَ اللّٰهُ اَيْدِيَنَا فَنُطَهِّرُ اَلْسِنَتَنَا deyip o kapıları açmıyorlar.

997- Madem Ehl-i Beyt'e zulmedenler şimdi âhirette cezasını öyle bir tarzda görüyorlar ki, bizim onlara hücumla yardımımıza bir ihtiyaç kalmıyor. Ve mazlum Ehl-i Beyt, muvakkat bir azab ve zahmet mukabilinde o derece yüksek bir mükâfat görmüşler ki, aklımız ihata etmiyor. Değil şimdi onlara acımak, belki onlara o hadsiz rahmete mazhariyetleri noktasında binler tebrik etmek gerektir ki; birkaç sene zahmetle, milyonlar mertebeler ve baki saadetler âhirette kazandıkları gibi; dünyada da kaldıkları zamanda, ehemmiyetsiz, dünyanın fani saltanatı ve muvakkat hakimiyeti ve karışık siyasetine bedel manevî birer sultan ve hâkikat âleminde birer şah, birer manevî padişah makamını kazandılar. Valiler yerine, evliyalar, aktablara kumandan oldular. Kazançları bire bin değil, milyonlardır.

998- İşte bu sır içindir ki, Yeni Said'in hususi üstadı olan İmam-ı Rab-

bani, Gavs-ı Azam ve İmam-i Gazali, Zeynelabidin (R.A.) -hususan Cevşen-ül Kebir münacatını bu iki imamdan ders almışım- Ve Hazret-i Hüseyin ve İmam-ı Ali'den Kerremallahu Vechehu aldığım ders, otuz senedenberi, hususan Cevşen-ül Kebir'le daima onlara manevî irtibatımda, geçmiş hakikatı ve şimdiki Risale-i Nur'dan bize gelen meşrebi almışım. Zalimlerin gaddarlıklarını değil düşmek, bakmak; belki düşünmek de meşrebimize gelmiyor. Çünki onlar mücazatını ve mazlumlar mükâfatını, aklımızın fevkinde görmüşler. O mes'eleler ile meşgul olmak, şimdiki bu hazır musibet-i diniyeye karşı mükellef olduğumuz vazife-i Kur'aniyeye zarar verir. Ülema-i İlm-i Kelâm'ın ve Usul-üd Din allamelerinin ve Ehl-i Sünnet Velcemaat'ın dâhî muhakkiklerinin İslâmî akidelere dair çok tedkik ve muhakematla ve âyât ve hadisleri müvazene ile kabul ettikleri Usul-üd Din düsturları, şimdiki Risale-i Nur'un meşrebinimuhafazaya emrediyor, kuvvet veriyor. Hatta hiç-bir yerde, hatta ehl-i bid'a kısmı da bu meşrebimize ilişemiyorlar. Hakikat-ı ihlas tam muhafaza edildiği için, her nevi ehl-i İslâm içine giriyor. Şialıkta mutaassıb ve Vehhabilikte de müfrit, feylesofların en maddîsi ve mütefen-nini ve mutaassıb hocaların en enaniyetlisi, beraber Nur dairesine girmeğe başlamışlar ve kısmen şimdi de kardeşçe bulunuyorlar. Hatta bazı misyo-nerler de, Din-i İsa'nın (A.S.)hakiki ruhanisi de o daireye gireceklerine ema-reler var. Birbirine hücum değil; belki bir tesanüd, bir müsalaha lüzumunu hissedip medar-ı münakaşa mes'eleleri ortaya atmıyorlar. Demek İmam-ı Ali'nin (R.A.) otuz-kırk işaretiyle sarahat derecesinde haber verdiği Risale-i Nur, bu zamanın müdhiş yaralarına tam bir ilaçtır. Onun için, o daire bize kâfi gelmiş, harice çıkmıyoruz." (E.L.I. 209-211) *(İsevîlerin hakiki dindarlarıyla dahi ittifak, bak: 786.p.)*

999- "Eğer denilse: Mübarek İslâmiyet ve nurani Asr-ı Saadet'in başına gelen o dehşetli kanlı fitnenin hikmeti ve vech-i rahmeti nedir? Çünki onlar, kahra lâyık değil idiler?

Elcevab: Nasılki baharda dehşetli yağmurlu bir fırtına, her taife-i nebata-tın, tohumların, ağaçların istidadlarını tahrik eder, inkişaf ettirir; herbiri ken-dine mahsus çiçek açar; fıtrî birer vazife başına geçer. Öyle de: Sahabe ve Tabiînin başına gelen fitne dahi, çekirdekler hükmündeki muhtelif ayrı ayrı istidadları tahrik edip kamçıladı; "İslâmiyet tehlikededir, yangın var!" diye her taifeyi korkuttu. İslâmiyet'in hıfzına koşturdu. Herbiri kendi istidadına göre, camia-i İslâmiyet'in kesretli ve muhtelif vazifelerinden bir vazifeyi omuzuna aldı, kemal-i ciddiyetle çalıştı. Bir kısmı hadislerin muhafazasına, bir kısmı Şeriatın muhafazasına, bir kısmı hakaik-i imaniyenin muhafazasına,

bir kısmı Kur'anın muhafazasına çalıştı ve hâkeza... herbir taife bir hizmete girdi. Vezaif-i İslâmiyet'te hummalı bir surette sa'yettiler. Muhtelif renklerde çok çiçekler açıldı. Pek geniş olan âlem-i İslâmiyet'in aktarına o fırtına ile tohumlar atıldı; yarı yeri gülistana çevirdi. Fakat maatteessüf o güller ve gülistan içinde ehl-i bid'a fırkalarının dikenleri dahi çıktı.

Güya dest-i kudret, celal ile o asrı çalkaladı, şiddetle tahrik edip çevirdi, ehl-i himmeti gayrete getirip elektriklendirdi. O hareketten gelen bir kuvve-i anil-merkeziye ile pek çok münevver müçtehidleri ve nurani muhaddisleri, kudsî hâfızları, asfiyaları, aktabları âlem-i İslâm'ın aktarına uçurdu, hicret ettirdi, şarktan garba kadar ehl-i İslâmı heyecana getirip Kur'anın hazinelerinden istifade için gözlerini açtırdı." (M.100) *(Müslümanlar arasında muharebe, Bak: 528.p.sonu)*

1000- Ekseriyetle imtihan manasında olan "fitne" hakkında Kur'andan birkaç not:

-Harut ve Marut isimli iki meleğin gönderilmesinin bir hikmeti de beşerin imtihanı için olduğu: (2:102)

-Fitnenin katilden eşeddiyeti: (2:191)

-Fitneye karşı İslâmi iktidarın şiddeti (tenkil): (2:193, 217) (4:91) (8:39)

-Müteşabih âyâtın te'vilinden fitne ika'etmek isteyenler: (3:7)

-Fakir fakat fâzıl kişilerle enaniyetlileri imtihan: (6: 53)

-Umuma dokunan fitne ve musibet: (8:25)

-Mal ve evlad fitnesi yani imtihanı: (8:28) (64:15)

-Beyn-el müslimîn teavün olmazsa büyük fitne ve fesad istila eder: (8:73)

-Mi'racdaki rü'ya (rü'yet) ile şecere-i mel'unun, insanlar için bir fitne ve imtihan olması: (17:60) (37:63)

-Musa (A.S.)'ın mihnetler içinde imtihanı: (20:40) ve kavminin imtihanı: (20:85, 90)

-Dünya zinetleri ve metaiyle imtihan: (20:131)

-Şer ve hayırla imtihan: (21:35) (39:49)

-Sadakat imtihanı: (29:2 ,3, 10) (Bak: İmtihan maddesi sonundaki âyet notları)

-Kıyamet öncesinde anarşinin dalgalanması: (18:99)

-Âhirzaman fitnesinde ifsad cereyanının dokuz mümessili: (27:48)

1000/1- Fitne hakkında hadislerden birkaç not:

-Üçyüzden fazla fitne önderleri (bir nevi deccallar): T.T. 5. cild 925. hadis

-Ahlas, serra, duhayma fitneleri (Uzun süren ve insanların müsbet ve menfi iki gruba ayrıldığı mezkûr üçüncü fitne, süfyanî fitneye işaret olsa gerektir): T.T. 5. cild 927.hadis

-Fitnelerde silah yasağı: T.T. 5. cild 908,915.hadisler.

1000/2 " لَنْ يَجْمَعَ اللّٰهُ عَلَى هذِهِ اْ ُ مَّةِ سَيْفَ الدَّجَّالِ وَسَيْفَ الْمَلْحَمَةِ

Meali: **Cenab-ı Allah şu ümmetin (ümmet-i Muhammed A.S.M.) üstünde hem Deccal'ın kılıncını hem de büyük harb kılıncını beraber cem'etmeye-cektir.** (Melhame-i kübra olan İkinci Harb-i Umumî hırpalamadığı işaretiyle, İslâmlar içinde bir Deccal, âlem-i İslâm'ı başka bir tarzda hırpalayacak.)**"** (Tefekkürname sh: 287, Said Nursî R.A.), (R.E. 354'de de geçer.)

1000/3- Âhirzaman fitnesinden sonra fesad tam izale olmayıp, kıyamete kadar devam eder. Ancak kâmil ve hakiki hürriyet rejiminin ikamesi ve hâkimiyetiyle ve teknik imkânların terakkisiyle cemiyeti umumen murakabe edip *(Bak: 3735.p. ve 3734.p.sonu)* kurtla kuzuyu bir arada yaşatma imkânı olabilir ve cemiyette kurt (yani şerli kişiler) yine olacak demektir. Bununla alâkalı iki hadis meali şöyledir:

"Peygamberler, baba bir ana ayrı kardeşlerdir. Dinleri de birdir. Meryem oğlu İsa (A.S.) da benim kardeşimdir. Ve aramızda başka peygamber yoktur. O tekrar yeryüzüne gelecektir. Onu gördüğünüzde tanırsınız. Orta boylu, kırmızı-beyaz renkli bir zattır. Üzerinde Mısır kumaşından iki parçalı elbise vardır. Su isabet etmediği halde başında damlalar görülür. (Geldiğinde) putu kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır ve milletleri İslâm'a davet eder. İslâm'dan başka din kalmaz. Arslanlar develerle, kaplanlar sığırlarla, kurtlar koyunlarla beraber dolaşıp otlarlar. Ve çocuklar yılanlarla oynar ve hiçbiri de diğerine zarar vermezler. O, kırk sene yaşıyacak ve ölecektir. Cenazesini müslümanlar kaldıracaktır." (R.E. 191/5)

"Ne mutlu İsa (A.S.) indikten sonraki hayata. Göğe rahmet için, arza da yeşertmek için müsaade edilir. Taş üzerine tohum ekilse biter, insanlar arasında kin ve çekememezlik olmaz. Hatta bir adam bir arslana rastlasa, arslan ona dokunmaz. Yılana bassa yılan onu sokmaz." (R.E. 314/2)

1000/4- "Yakında bir fitne olacak, öyle ki, insan kardeşinden ve babasından ayrılacak ve bu fitne kıyamete kadar insanların kalblerinde yayılıp duracak. Hatta o fitnelerde belaya uğramış çilekeş bir adam, zaniyenin zinası sebebiyle ayıplandığı gibi ayıplanacak." (R:E. 298/10)

Hadislerin beyanından anlaşıldığına göre, bir fitne çıktı mı artık onun açtığı yara bir daha kapanmayacaktır. Kalbler eski berraklık ve safiyetine bir daha kavuşmamaktadır. Resulullah (A.S.M.) bunu bir hadislerinde. "Ümmetim arasına kılınç bir girdi mi, artık kıyamete kadar bir daha kaldırılmaz" diye ifade eder. (Tirmizi, Fiten: 32)

Hz. Huzeyfe Hz. Peygamber'e (A.S.M.) cahiliye şerrinden sonra kavuştukları İslâm hayrı'nın ilâ-nihaye devam edip etmiyeceğini sorması üzerine, Hz. Peygamber (A.S.M.) tekrar şer (ve fitnenin) geleceğini söyler. Huzeyfe, bu şerden sonra tekrar hayır gelecek mi diye sorunca, Hz. Peygamber (A.S.M.) mevzumuzla alâkalı şu cevabı verir: **"Evet gelecek, ancak bu hayır bulanık olacak."** Rivayetin Ebu Davud'daki bir vechinde: **"Bu şerden sonra bulanık bir sulh (hüdne) var"** denilir. (Ebu Davud, Fiten l, 4246. hadis ve S.M.ci:6, sh: 50 hadis: 1847)

Hadisin bütün vecihlerinde yer alan ve "bulanık" kelimesiyle tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "dahan"dır.

Şârihler, aslen küduret yani bulanıklık manasına gelen bu tabirin açıklanmasına ayrı bir yer verirler. Aliyy-ül Kari şerden sonra gelecek hayrın, diğer bir ifade ile fitneden sonra teessüs edecek sulh ve sükûnun hile, nifak ve hıyanet içerisinde devam edeceğini ifade eder ve devamla:

"Şu mana dahi muhtemeldir: Fitneden sonra insanların emîr olarak başa geçirilen kimsenin etrafında toplanmaları kerhendir, gönül rızasıyla değildir, isteyerek değildir." der. (Aliyy-ül Kari, Mirkat 5, 143) *(Bak: 2305.p. sonunda hadiste geçen Cehcah notu)*

1000/5- Fitne zalimleri temizler. Yani birbirlerini ihlak eder. İbnü-l Arabi'nin Ahkâm-ül Kur'anda kaydettiği bir rivayette Hz. Peygamber (A.S.M.) şöyle buyurmaktadır: "Fitneden ikrah etmeyin, zira o, münafıkların hasadıdır." *(Bak: 2719 p.sonu)* (İbnü-l Arabi, Ahkâm-ul Kur'an 4, 1722) (Taberani'nin Evsat'ından naklen verilen şu hadis de bu manayı te'yid eder: "Allah diyor ki: "Ben buğzettiklerimden yine buğzettiklerim vasıtasıyla intikam alır, sonra da herbirini Cehennem'e yollarım." (Aclunî Keşf-ül Hafa 2, 49)

Yukarıdaki rivayetlerle manası te'yid edilen şu rivayet de burada kayda değer: "Zalim kimse, Allah'ın yer yüzündeki adaleti ne bir vasıta)dır . Önce onun vasıtasıyla intikamını çıkarır, sonra da ondan intikam alır."

Bu rivayetlerin ifade ettikleri mananın doğruluğunu şu meâldeki âyet te'yid etmektedir: "İşte biz, zalimlerden kimini kimine, irtikâb etmekte oldukları (günahlar) yüzünden, böylece musallat ederiz." (6:129). Kur'an (2:51), (22:40) (35:43) (52:42) âyetleri de aynı mes'eleyi te'yid eder. Keza (19:82) âyeti de en sonunda anarşistler ile deccal cereyanı zıdlaşmasına ima eder.

İmam-ı Malik'in, saltanat kaygısına düşen liderler hakkında şöyle dediği kaydedilir: "Mevcut imama karşı bir yenisi çıkacak olursa; Ömer İbn-i Abdülaziz gibi birisi için yeni çıkanı def' etmek bir vecibedir. Fakat (onun gibi değerli olmayan bir kimse ise) bırak onu. Allah zalimden kendisi gibi biri vasıtasıyla intikam alıyor demektir. Bilahare ikisinden de intikamını alacaktır." (İbn-ül Arabi, Ahkâm 4, 1721)

"Bu mânanın başka bir şeklini ifade eden selef-i salihînden gelmiş başka bir söz ise şöyledir:

مَنْ لَمْ يُصْلِحْهُ الْخَيْرُ يُصْلِحْهُ الشَّرُّ (Keşf-ül Hafâ 2/272) Yani: "Hayır ve iyiliğin ıslah edemediği kimseyi, şer ve kötülük ıslah edecektir."

İmam-ı Ali (R.A.)ın da aynı mânaya yakın iki tane hikmetli sözü vardır:

مَنْ لَمْ يُصْلِحْهُ الْخَيْرُ اَصْلَحْهُ الشَّرُّ sözü ile

مَنْ لَمْ يُصْلِحْهُ الطَّالِى اَصْلَحْهُ الْكَالِى sözü. (Müntehabat Min Kelâm-i Emir-il Mü'minîn Ali sh: 98)

Meâlleri: **"Hayrın ıslah etmediğini, şer onu ıslah eder."**

İkinci sözünün meâli ise, aşağı yukarı teşbihli olarak aynıdır." (R.K.K. 887. hadis)

Fitneden evvel çok ibadet yapmak fitne içinde, ibadette ihlası bulamamaya da işaret olsa gerek): S.M. ci. 1, hadis: 186. Bir rivayette de, Süfyan fitnesinde onun getirdiği hayat-ı medeniyeye girenin amelleri sevabsız kalacağına işaret edilir. Bak: R.E. 507/10, R.K.K. hadis sıra no: 807. *(Bak: 952 p.sonu, 3651, 3666/8.p.lar)*

Bir atıf notu:

-Günahların zikirden nefretkârane uzaklaştırması, bak: 1074.p.

1001- FURKAN فرقان : Hak ile batılı birbirinden ayıran. İyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı farkedip ayıran. *Kur'an-ı Kerim. *Kur'an-ı Kerim'in 25'inci suresinin ismi.

"Furkan; ayırmak, ayırd etmek manalarından masdardır. Ekseriyetle "fark" ma'kulatta, "tefrik" mahsusatta kullanılır. Sonra furkan, fârık veya mefruk manasına da gelir. Bu suretle mühim davaları hall ü fasleden kat'i bürhanlara, mu'cizelere "furkan" ıtlak olunur. Bu mana ile Kur'an-ı Kerim'in bir ismi de "El-Furkan"dır." (E.T.3561)

Bu kelime Kur'anda (2:53, 185) (3:4) (8:29, 41) (21:48) (25:1) âyetlerinde geçer.

1002- FÜCUR فجور : Günah, Zina. Namusları pay-mal etmek gibi şeytanî iştiha. Fücur hakkında (91:8) âyetinin tefsirinde şu bilgi verilir: "Fücur, hakdan udul etmek, hak yolunu yarıp nizamından çıkarak fısk u isyana düşmektir. Bilhassa zina etmek, yalan söylemek, edebsizlik etmek mansına isimlendirilir." (E.T.5857) *(Bak: Fâsık ve 1067.p.)*

❁❁❁

G

1003- GAFLET غفلة : Dikkatsizlik, endişesizlik, vurdumduymazlık. Nefsine ve hevesatına tabi olarak Allah'ı ve emirlerini unutmak ve alâkasız kalmak. Hak ve hakikatı unutma hali. Huzurun zıddı. *(Bak: Huzur, Ülfet)*

"Gaflet, hissi ibtal ediyor. Ve bu zamanda öyle bir derecede ibtal-i his etmiş ki, bu elîm elemin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassasiyet-i ilmiyenin tezayüdüyle ve her günde otuz bin cenazeyi gösteren mevtin ikazatıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebilerin tagutlarıyla ve fünun-u tabiiyeleriyle dalalete gidenlere ve onları körükörüne taklid edip ittiba edenlere binler nefrin ve teessüfler!" (M.N.157)

1003/1- Bediüzzaman Hazretleri nim-manzum bir yazısında dalâletten doğan haleti şöyle tasvir eder:

"Mağdub ve dâllîn yolu, o yol verir vicdana, tâ en derin yerine hem bir hiss-i elîmi, hem bir şedid elemi. Şuur onu gösterir. Şuura zıd olmuşuz.

Hem kurtulmak için de muztar ve hem muhtacız; ya o teskin edilsin, ya ihsas da olmasın; yoksa dayanamayız, feryad u fizar dinlenmez.

Hüdâ ise şifadır; heva, ibtal-i histir. Bu da teselli ister, bu da tegafül ister, bu da meşgale ister, bu da eğlence ister. Hevesat-ı sihirbaz.

Tâ vicdanı aldatsın, ruhu tenvim edilsin, tâ elem hissolmasın. Yoksa o elem-i elîm, vicdanı ihrak eder; fizâra dayanılmaz, elem-i ye's çekilmez.

Demek sırat-ı müstakimden ne kadar uzak düşse, o derece nisbeten şu hâlet tesir eder, vicdanı bağırttırır. Her lezzetin içinde elemi var, birer iz.

Demek heves, heva, eğlence, sefahetten memzuc olan şaşaa-i medenî, bu dalâletten gelen şu müdhiş sıkıntıya bir yalancı merhem, uyutucu zehir-baz" (S.744)

1004- "Şu medeniyet-i sefihe, küre-i arzı bir tek şehir hükmüne getirip ahalisi birbiriyle tanışmakta, her sabah ve akşam gazetelerle günahları ve mâlâyaniyatı birbirine nakledip öğretmektedirler. İşte bu sefih medeniyet sebebiyle, gaflet perdesi o kadar kalınlaşmış ve onun süs ve fantaziyeleriyle

hicab o kadar kesafet peyda etmiştir ki; adeta yırtılmaz bir hale gelmiş. Çok büyük bir himmetin sarfı lâzımdır, ta yırtılsın.

Hem dahi o medeniyet-i habise, beşerin ruhuna dünyaya bakan hadsiz menfez ve ihtiyacat deliklerini açmıştır. *(Bak: 719, 720.p.lar)* Cenab-ı Hakk'ın hususi lütfuna mazhar olmuş olanlardan başka, *(Bak: 986.p.)* bu delikleri kapamak gayet çetin ve müşkil olmuştur." (M.Nu.246)

Evet "bu fırtınalı zamanın, hissi ibtal eden ve beşerin nazarını âfaka dağıtan ve boğan cereyanlar, ibtal-i his nevinden bir sersemlik vermiş ki, ehl-i dalalet manevî azabını muvakkaten tam hissedemiyor. Ehl-i hidayete dahi gaflet basıyor, hakiki lezzetini takdir edemiyor." (H.Ş.15) *(Mürur-u zamanla hakaika karşı gelen gaflet, bak: 3206, 3207.p.lar)*

1005- Medeniyet-i sefihenin aşıladığı pek kalın gafleti ve acı neticelerini nazar-ı imanla müşahede eden Bediüzzaman, manevî meşhudatından ibretli bir levhayı şöyle ifade eder:

"Nev-i beşerin ağlanacak gülmelerine, endişe-i istikbal ve akıbetbinlik adesesiyle, gayet şa'şaalı bir gece bayramında, hapishane penceresinden bakarken, nazar-ı hayalime inkişaf eden bir vaziyeti beyan ediyorum. Sinemada, eski zamanda mezaristanda yatanların vaziyet-i hayatiyeleri göründüğü gibi, yakın bir istikbalde mezaristan ehli olanların müteharrik cenazelerini görmüş gibi oldum. O gülenlere ağladım. Birden bir tevahhuş, bir acımak hissi geldi. Aklıma döndüm, hakikattan sordum: "Bu hayal nedir?"

Hakikat dedi ki: "Elli sene sonra, bu kemal-i neş'e ile gülen ve eğlenen zavallılardan, elliden beşi, beli bükülmüş yetmiş yaşlı ihtiyarlar gibi; kırkbeşi, mezaristanda çürümüş bulunacaklar. O güzel simalar, o neş'eli gülmeler, zıdlarına inkılab etmiş olacaklar. كُلٌّ آتٍ قَرِيبٌ [112] kaidesiyle; madem yakında gelecek şeylerin gelmiş gibi görülmesi bir derece hakikattır; elbette gördüğün hayal değildir. Madem dünyanın gafletkârane gülmeleri, böyle ağlanacak acı hallerin perdesidir ve muvakkat ve zevale maruzdur; elbette biçare insanların ebed-perest kalbini ve aşk-ı bekaya meftun olan ruhunu güldürecek, sevindirecek, meşru dairesinde ve müteşekkirane, huzurkârane, gafletsiz, masumane eğlencelerdir ve sevab cihetiyle baki kalan sevinçlerdir. Bunun içindir ki, bayramlarda gaflet istila edip gayr-ı meşru daireye sapma-

112 K.H. hadis: 1942 ve İ.M. Mukaddime bab: 7 hadis: 46

mak için, rivayetlerde, zikrullah'a ve şükre çok azîm tergibat vardır. Ta ki, bayramlarda o sevinç ve sürur nimetlerini şükre çevirip, o nimeti idame ve ziyadeleştirsim. Çünki şükür, nimeti ziyadeleştirir, gafleti kaçırır." (L.274)

1006- Bediüzzaman, Yeni ve Eski Said'i mukayese ederken şöyle diyor:

"Geceye benziyen gençliğim zamanında gözlerim uyumuş idi, ancak ihtiyarlık sabahıyla uyandım, mealinde olan:

وَعَيْنِى قَدْ نَامَتْ بِلَيْلِ شَبِيبَتِى ۔ وَلَمْ تَنْتَبِهْ اِ ّ بِصُبْحِ مَشِيبٍ

şiirin şümulüne dâhilim. Çünki gençliğimde en yüksek bir intibah şahikasına çıktığımı sanıyordum. Şimdi anlıyorum ki, o intibah intibah değilmiş. Ancak uykunun en derin kuyusunda bulunmaktan ibaret imiş. Binaenaleyh, medenilerin iftihar ile dem vurdukları tenevvür-ü intibahları, benim gençlik zamanımdaki intibah kabilesinden olsa gerektir. Onların misali, rüyasında güya uyanıp, rü'yasını halka hikâye eden naim meselidir. Halbuki rüyasında onun o intibahı, uykunun hafif perdesinden derin ve kalın bir perdeye intikal ettiğine işarettir. Böyle bir naim ölü gibidir. Yarıbuçuk uykuda bulunan insanları nasıl ikaz edebilir?

Ey uykuda iken kendilerini ayık zannedenler! Umur-u diniyede müsamaha veya teşebbühle medenilere yanaşmayın. Çünki aramızdaki dere pek derindir. Doldurup hatt-ı muvasalayı temin edemezsiniz. Ya siz de onlara iltihak edersiniz veya dalalete düşer boğulursunuz." (M.N.125) *(Bak: Cehl-i Mürekkeb)*

Atıf notları:

-Siyasetin verdiği gaflet, bak: 2346.p.sonu

-Gafleti dağıtan haletler, bak: 3077, 3078.p.lar

-Yusuf'a (A.S.) dünya saadeti gaflet vermedi, bak: 4018.p.

-Şu gaflet zamanında musibet bir lütf-u İlahîdir, bak: 1211.p.

-İnsan gafletle kendini unutur, bak: 3002.p.

1006/1- GALİBİYET غالبية : Üstün gelme, yenme. Mağlub etme. *(Bak: Cihad)*

Atıf notları:

-Galibiyet ve mağlubiyette hak ve batıl vesileler, bak: 1136.p.

-Vazifeyi yapıp vazife-i İlahiyeye karışmamak: (Bak: Vazife)

-Enbiyanın bazan mağlub olmalarının hikmeti (mübareze kânûnu), bak: 2703-2705.p.lar.

-Gazve-i Huneyn'deki mağlubiyetten alınan ibret, bak: 1367, 1370.p.lar

-Bin kişilik düşmana karşı 320 kişi ile kazanılan Bedir Zaferinden ibret alınması, bak: 408.p.sonu

-Firavuniyetin tefrika planıyla galibiyeti, bak: 1527.p.

-Din-i Hakkın bütün dinlere galebesini bildiren âyet, bak: 684.p.sonu

-Galibiyet ve mağlubiyet imtihanı, bak: 1658.p.ta âyet notu.

-Melaike yardımı ile gelen zaferde hakiki fail Allah'tır, bak: 2335.p.ta bir âyet notu.

-Fitne en sonda zâlimleri helâk eder, bak: 1000/5.p.

"İslâm garib başladı" rivayeti, bak: 1749.p.

İslâm dünyasının mevcud umumî şartlar karşısında müsbet hareketle kuvvetlenmesinin lüzumu, bak: 1975/1 ilâ 1975/3.p.lar

GAVS غو : Çağırma. Nida. Meded istemek. *Yardım edici. Meded verici. *Kurtuluş. *(Bak: Aktab)*

GAVS-ÜL A'ZAM اعظم غو : Abdülkadir-i Geylani (K.S.) Hazretlerinin namı. En büyük Gavs. Evliyaullahın büyüğü. Gavs-ı Ekber de denir. *(Bak: Abdülkadir-i Geylani)*

1007- GAYB غيب : Gizli olan. Görünmeyen. Belirsiz. *Güman. Hislerle veya akıl ile bilinmeyen şey. *(Bak: Âlem-i Gayb, Ebced, İspritizma, Mugayyebat, Tevafukat-ı Gaybiye)*

"Gayb, gaybet ve gıyab manasına masdar veya gaib manasına isim ve sıfat olur ki, bu da ya adl gibi tesmiye bi-l masdar veya meyyit ve meyt gibi "gayyib" muhaf-fefidir... Gayb ve gaib ise ibtida idraki histe veya bedaheti akılda hazır olmayan, tabir-i âherle şuur-i evvelîde meş'ur olmıyan demektir." (E.T.176)

"Gayb iki manada kullanılır ki birisine gayb-i mutlak, birisine de gayb-i izafî denilir. Gayb-i mutlak: Hiçbir mahlukun ne ihsası ne ilmi taalluk etmiyendir ki ona nisbetle gayb demektir." (E.T.4869)

Hülasa gayb, başlıca iki nevi olarak ele alınıyor. Biri henüz vücuda gelmemiş olan imkânattır. Diğeri mevcud fakat insanın idrak ve ihsasatına girmeyen şeylerdir. Meselâ beşeriyet fıtratında koklama duygusu olmasaydı, kokular âlem-i gaybdan sayılırdı. Bu durumda bir şahsın koku alma duygusu açılsa, kerametkârane gayba nüfuz etmiş olacaktı. Keza her duygunun ihsasatını bu kıyasla düşünebiliriz. Demek ilmî, manevî ve kalbî kemalât ile inbisat eden bazı hislerle gayb âlemlerine muttali olmak mümkündür. Bu inkişafata medar olan sebeblere, dua-yı fiilî olarak riayet ve şükr-ü örfiyi ifa edenlere Allah'ın hikmeti iktiza ederse bazı hârika halleri ihsan eder. *(Bak: 1159.p.)*

Bu mesele ile alâkalı olarak Bediüzzaman Hz.nin bazı ifadeleri şöyledir:

"Beşerin san'at ve fennin imtizacından süzülen, maddî ve manevî fevkalâde hassasiyetinden tezahür eden ispirtizma gibi celb-i ervah ve cinlerle muhabereyi, şu âyet en nihayet hududunu çiziyor." (S.258)

"Beşerin havass-ul hams-ı zâhire ve bâtınadan başka âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş'ur pek çok hisleri var..." (M.N. 254)

Evet insan, kâinatın maddî ve manevî âlemlerinin bir nüsha-i musaggarası olduğu cihetinde sahib kılındığı cami istidadatının tekâmülü ile, mevcud âlem-i gayba ihatasız ve tevile muhtaç ve gayr-ı müemmen bir tarzda nüfuzu ve müşahedata mazhariyeti *(Bak: 209, 210.p.lar)* varsa da, İlahî hakaiki ve murad-ı İlahîyi ve Levh-i Mahfuz'da mahfuz kabl-el vuku hâdisatı vuzuhan bilemez.

"Evet herkes bizzat gaybı bilmez. Fakat i'lam ve ilham-ı İlahî ile bilinebilir ki, bütün mu'cizat ve keramat ona dayanır." (Ş.421)

Sonsuz ve ezelî olan ilm-i İlahîden gelen Kur'anın hakaik-i İlahiyeyi ihatası ve esma-i İlahiye ve kâinat hakikatlarında müvazeneyi muhafazası hususunda, vahye tebaiyetten daha çok meşhudatlarına istinad edenlerin nâkısiyetlerini gösteren şu ifadeler de dikkat çekicidir:

"İşte şu muhafaza ve müvazene ve cem', bir hâsiyettir. Kat'iyyen beşerin eserinde mevcut değil ve eazım-ı insaniyenin netaic-i efkârında bulunmuyor. Ne melekûta geçen evliyaların eserinde, ne umûrun bâtınlarına geçen İşrakiyyunun kitablarında, ne âlem-i gayba nüfuz eden ruhanilerin maarifinde hiç bulunmuyor." (S.439)

1007/1- Bediüzzaman Hazretlerinin istikbal-i dünyeiyeye ait bazı gaybî ihbarının bazan tevile muhtaç olmasının hikmetini açıklayan bir mektubu:

"Risale-i Nur'un tercümanı, hakiki vazifesinin haricinde dünyadaki istikbaliyata ara sıra bakması, bir derece zahirî bir müşevveşiyet verir. Meselâ: Bundan otuz kırk sene evvel diyordu: "Bir nur gelecek, bir nurani âlemi göreceğiz" deyip; o mana, geniş bir dairede ve siyasette tasavvur edilmiş.

Hem bundan on dört, on beş sene evvel, "Dinsizliği çevirenler müthiş semavi tokatlar yiyecekler" diye büyük geniş, küre-i arz dairesindeki bu dehşetli hâdiseyi, dar bir memlekette ve mahdud insanlarda tasavvur etmiş. Halbuki istikbal, o iki ihbar-ı gaybiyeyi tasavvurunun pek fevkinde tefsir ve tabir eyledi. Evet eski Said'in "Bir nur âlemi göreceğiz" demesi, Risale-i Nur dairesinin manasını hissetmiş; geniş bir daire-i siyasiye tasavvur ettiği gibi, sırr-ı اِنَّا اَعْطَيْنَا nın remziyle, onüç ondört sene sonra, "Dinsizliği, zındıklığı neşredenler, pek müdhiş tokatlar yiyecekler." deyip; o hakikatı dar bir dairede tasavvur etmiş. Şimdi zaman, o iki hakikatı tam tabir ve tefsir etti. Evet başta Isparta Vilayeti olarak Risale-i Nur dairesi, birinci hakikatı pek parlak ve güzel bir surette gösterdiği gibi; ikinci hakikatı da, medeniyet-i sefihenin tuğyanını ve maddîyunluk (*) taununun aşılamasını çeviren ve idare eden ervah-ı habisenin başlarına gelen bu dehşetli semavî tokatlar, geniş bir dairede, o sırr-ı اِنَّا اَعْطَيْنَا nın hakikatını, tam tamamına isbat etmiş.

Risale-i Nur kat'i bürhanlara istinaden hükümleri; sair hakaikte aynı aynına, tevilsiz, tabirsiz hakikat çıkması ve yalnız işarat-ı tevafukiye ve sünuhat-ı kalbiyeye itimaden beyanatı, böyle dünyevî olan mesail-i istikbaliyede neden bazan tabir ve te'vile muhtaç oluyor? diye hatırıma geldi.

Böyle bir cevab ihtar edildi ki: Gaybî istikbal-i dünyevîde ve dünya işlerinde başa gelen hâdisatı bildirmemekte; Cenab-ı Erham-ür-rahimîn'in çok büyük bir rahmeti saklandığını ve gaybı gizlemekte çok ehemmiyetli bir hikmeti bulunduğu cihetle, gaybî şeyleri haber vermekten yasak edip, yalnız mübhem ve mücmel bir surette, ya ilham veya ihtar ile bir emareyi vesile ederek, keşfiyatta ve rü'ya-yı sadıkada bir kısım gaybî hakikatları ihsas eder. O hakikatların hususi suretleri vukuundan sonra bilinir." (K.L.215) *(Bak: 3839, 3845.p.lar)*

---

* Evet maddiyyunluk taununun hastalığı nev-i beşere bu dehşetli sıtmayı ve küre-i arza bu titremeyi vermiştir.

1008- Gaybdan yani gelecekteki hâdiselerden haber vermek yasağının hikmetleri vardır. Çünki "musibetlerin vakti muayyen olsaydı, musibet başına gelen adam, musibetin intizarında o gelen musibetin belki on mislinden ziyade manevî bir musibet- o intizardan çekmemesi için hikmet ve rahmet-i İlahiye tarafından gizli, perdeli bırakılmış. Ve ekser hâdisat-ı kevniye-i gaybiye böyle hikmetleri bulunduğundandır ki, gaibden haber vermek yasak edilmiş.

يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ düsturuna karşı hürmetsizlik ve itaatsizlik etmemek içindir ki, medar-ı teklif ve hakaik-ı imaniyeden başka olan umur-u gaybiyeden izn-i Rabbanî ile haber verenler dahi, yalnız işaret suretinde perdeli ve kapalı ihbar etmişler. Hatta Tevrat ve İncil ve Zebur'da Peygamberimiz hakkında gelen müjdeler ve haberler dahi, bir derece perdeli ve kapalı gelmiş ki; o kitabların bir kısım tabileri te'vil edip iman etmediler. *(Bak: 2595.p.)*

Fakat itikadat-ı imaniyeye giren mes'eleleri tasrih ile ve tekrar ile ihbar etmek ve açık bir surette tebliğ etmek hikmet-i teklifin muktezası olduğundan, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan ve Tercüman-ı Zişan'ı (A.S.M.) umur-u uhreviyeden tafsilen ve hâdisat-ı istikbaliye-i dünyevîden icmalen haber vermişler." (Ş.581)

Atıf notları:

-Bazı velilerin gaybdan haber vermeleri, bak: 42 ilâ 44.p.lar

-Dünyevî geleceği mübhem, uhrevî geleceği açıkça haber vermenin hikmeti, bak: 1993, 2106.p.lar.

-Maneviyatta büyük şahsiyetlerin bazan her tarafı görür gibi, bazan da en yakını göremez olan halleri, bak: 1913.p.

-Bazı zâtlara eşya-i gaybiyenin inkişafı, bak: 1798.p.

1009- Peygamberimiz'in (A.S.M.) gaybdan ihbarları pek çoktur. Fakat يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ sırrınca: Kendi kendine gaybı bilmezdi; belki Cenab-ı Hak O'na bildirirdi, O da bildirirdi. Cenab-ı Hak hem Hakîm'dir, hem Rahîm'dir. Hikmet ve rahmeti ise, umur-u gaybiyeden çoğunun setrini iktiza ediyor, mübhem kalmasını istiyor. Çünki şu dünyada insanın hoşuna gitmeyen şeyler daha çoktur. Vukuundan evvel onları bilmek elîmdir. İşte bu sır

içindir ki: Ölüm ve ecel mübhem bırakılmış ve insanın başına gelecek musibetler dahi, perde-i gaybda kalmış.

İşte hikmet-i Rabbaniye ve rahmet-i İlahiye böyle iktiza ettiği için Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselam'ın ümmetine karşı ziyade hassas merhametini ziyade rencide etmemek ve âl ve ashabına karşı şedid şefkatini fazla incitmemek için, vefat-ı Nebevîden sonra, âl ve ashabının ve ümmetinin başlarına gelen müdhiş hâdisatı, umumiyetle ve tafsilatıyla göstermemek muktezа-yı hikmet ve rahmettir.(113*)

Fakat yine bazı hikmetler için mühim hâdisatı, fakat dehşetli bir surette değil, ona talim etmiş. O da ihbar etmiş. Hem güzel hâdiseleri kısmen mücmel, kısmen tafsil ile bildirmiş. O da haber vermiş. Onun haberlerini de, en yüksek bir derece-i takvada ve adlde ve sıdkda çalışan ve

وَمَنْ كَذَ َ عَلَىَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ (114) hadisindeki tehdidden şiddetle korkan ve فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَ َ عَلَىاللّٰه (39:32) âyetindeki şiddetli tehdidden şiddetle kaçan muhaddisîn-i kâmilîn bize sahih bir surette o haberleri nakletmişler." (M.96)

Kur'an (7:188) âyeti de Resulullah'ın (A.S.M.) -Allah'ın dilediğinden başka-kendi kendine gaybı bilmediğini beyan eder.

1010- Şimdi de "umur-u gaybiyeye dair hadislerin birkaç misalini zikrederiz:

Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nakl-i sahih ile ve mütevatir bir derecede bize vasıl olmuş ki; minber üstünde, cemaat-ı Sahabe içinde ferman etmiş ki:

اِبْنِىحَسَنٌ هذَاسَيِّدٌ سَيُصْلِحُ اللّٰهُ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ (115)

İşte kırk sene sonra İslâm'ın en büyük iki ordusu karşı karşıya geldiği

---

* Zat-ı Ahmediye Aleyhissalatü Vesselam'a, Aişe-i Sıddîka'ya karşı ziyade muhabbet ve şefkatini rencide etmemek için, Vak'a-i Cemel hâdisesinde o bulunacağı kat'î gösterilmediğine delil ise; Ezvac-ı Tahirat'a ferman etmiş ki: "Keşke bilseydim hanginiz o vak'ada bulunacak" Fakat sonra hafif bir surette bildirilmiş ki, Hz. Ali'ye ferman etmiş: "Senin ile Aişe beyninde bir hâdise olsa; فَارْفَقْ وَ بَلِّغْهَا مَأْمَنَهَا " (Mu'cizat-ı Enbiya s: 148)

114 S.B.M. hadis: 90, 91, 92, 640 ve K.H. hadis: 2593

115 S.B.M. hadis: 1159

vakit, Hazret-i Hasan Radıyallahü Anh, Hazret-i Muaviye (R.A.) ile musalaha edip, cedd-i emcedinin mu'cize-i gaybiyesini tasdik etmiştir." (M.98) *(Bak: 1198.p.)*

1011- "Hem Hazret-i Ali (R.A.) Hazret-i Zübeyr ile seviştiği bir zaman dedi: "Bu sana karşı muharebe edecek, fakat haksızdır." [116]

Hem Ezvac-ı Tahiratına demiş: "İçinizde birisi, mühim bir fitnenin başına geçecek ve etrafında çoklar katledilecek." وَتَنْبَحُ عَلَيْهَا كِلاَ ُ الْحَوْئَبِ [117]

İşte şu sahih, kat'i hadisler; otuz sene sonra Hazret-i Ali'nin Hazret-i Aişe ve Zübeyr ve Talha'ya karşı Vaka-i Cemel'de ve Muaviye'ye karşı Sıffîn'de ve Havaric'e karşı Harevra'da ve Nehrüvan'da muharebesi, o ihbar-ı gaybiyenin bir tasdik-i fiilîsidir." (M.98)

1012- "Hem -nakl-i sahih-i kat'i ile- ferman etmiş:

يُقْتَلُ عُثْمَانُ وَهُوَ يَقْرَأُ الْمُصْحَفَ وَاِنَّ اللّٰهَ عَسَى
اَنْ يُلْبِسَهُ قَمِيصًا وَاِنَّهُمْ يُرِيدُونَ خَلْعَهُ [118]

deyip, Hazret-i Osman halife olacağını ve hal'i istenileceğini ve mazlum olarak Kur'an okurken katledileceğini haber vermiş. Haber verdiği gibi çıkmış." (M.103)

1013- "Hem -nakl-i sahih-i kat'i ile- Emeviye Devleti'nin zuhurunu ve onların padişahlarının çoğu zalim olacağını ve içlerinde Yezid ve Velid bulunacağını ve Hazret-i Muaviye ümmetin başına geçeceğini وَاِذَا مَلَكْتَ فَاَسْجِحْ [119] ferma-nıyla, rıfk ve adaleti tavsiye etmiş. Ve Emeviye'den sonra, يَخْرُجُ وَلَدُ الْعَبَّاسِ بِالرَّايَا ِ السُّودِ وَيَمْلِكُونَ اَضْعَافَ مَامَلَكُوا [120] deyip, Devlet-i Abbasiyenin zuhurunu ve uzun müddet devam edeceğini haber vermiş. Haber verdiği gibi çıkmış." (M.103) İşte bunun gibi daha pekçok istik-

116 El-Bidaye Ve-n Nihaye 6/213
117 İbn-i Hanbel ci: 6 sh: 52
118 Tirmizi 6/114; Fezail-üs Sahabe 1/501 no: 817
119 Heysemî 5/186
120 Şifa 1/338; Aliyy-ül Kari 1/684

balî ve gaybî ihbarat-ı sadıka var ki, Nübüvvet-i Ahmediyenin (A.S.M.) hakkaniyetini isbat ederler.

Birkaç atıf notu:

Peygamberimiz'in gayb-aşina kalbi, bak: 1194.p.sonu

Kâhin ve hatiflerin, Peygamberimiz'in (A.S.M.) geleceğine dair bazı gaybî ihbarları, bak: 597/1, 598-600.p.lar.

Abbasi Devleti'nin zuhur ve tahribine dair ihbar-ı gaybî, bak: 14.p.

Sahabeler hakkında Tevrat'ta ihbar-ı gaybî, bak: 3201, 3202.p.lar

Bazı fütuhata dair ihbar-ı gaybî, bak: 1441.p.

1014- Cin ve şeytanların semavattan gaybî haber hırsızlığını bildiren:

لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۖ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۖ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۖ (37:8, 9, 10)

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ (67:5)

gibi âyetlerin mühim bir nüktesi, ehl-i dalaletin bir tenkidi münasebetiyle beyan edilecek. Şöyle ki: Cin ve şeytanın casusları, semavat haberlerine kulak hırsızlığı yapıp, gaybî haberleri getirerek, kâhinler ve maddîyyunlar ve bazı ispirtizmacılar gibi, gaibden haber vermelerini, nüzul-ü vahyin bidayetinde vahye bir şübhe getirmemek için onların o daimî casusluğu, o zaman daha ziyade şehablarla recm ve menedildiğine dair olan mezkûr âyetler münasebetiyle gayet mühim üç başlı bir suale muhtasar bir cevabdır.

1015- Sual: Şu gibi âyetlerden anlaşılıyor ki, cüz'î ve bazan şahsî bir hâdise-i gaybiyeyi de haber almak için, gayet uzak bir mesafe olan semavat memleketine casus şeytanların sokulması ve o çok geniş memleketin her tarafında o cüz'î hâdisenin bahsi varmış gibi; hangi şeytan olsa, hangi yere sokulsa, yarım yamalak o haberi işitecek, getirecek diye bir manayı akıl ve hikmet kabul etmiyor. Hem nass-ı âyetle, semavatın üstünde bulunan Cennet'in meyvelerini bazı ehl-i Risalet ve ehl-i keramet, yakın bir yerden alır gibi alıyormuş. Bazan yakından Cennet'i temaşa ediyormuş diye nihayet uzaklık nihayet yakınlık içinde bir meseledir ki, bu asrın aklına sığmaz? Hem cüz'î bir şahsın cüz'î bir ahvali; küllî ve geniş olan semavat memleketindeki Mele-i

A'lanın medar-ı bahsi olması, gayet hakîmane olan tedvir-i kâinatın hikmetine muvafık gelmiyor? Halbuki bu üç mesele de hakaik-i İslâmiyeden sayılıyor?

1016- Elcevab: Evvela: Onbeşinci Söz namındaki bir Risalede, "yedi basamak" namında, yedi kat'i mukaddeme ile,

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ (67:5)

âyetinin ifade ettiği, yıldızlarla şeytan casuslarının semavattan ref' ve tardı, öyle bir surette isbat edilmiş ki, en muannid maddîyyunu dahi ikna eder, susturur ve kabul ettirir.

Saniyen: Bu uzak zannedilen o üç hakikat-ı İslâmiyeyi, kısa zihinleri yakınlaştırmak için bir temsil ile işaret edeceğiz. Meselâ: Bir hükümetin daire-i askeriyesi memleketin şarkında ve daire-i adliyesi garbında ve daire-i maarifi şimalinde ve daire-i ilmiyesi cenubunda ve daire-i mülkiyesi ortasında bulunsa; telsiz telefon, telgrafla, gayet muntazam bir surette her daire alâkadar olduğu vaziyetleri görse, haber alsa; adeta umum o memleket, adliye dairesi olduğu halde, askerî dairesidir ve mülkiye dairesi olduğu gibi, ilmiye dairesi oluyor.

1017- Hem meselâ: Müteaddid devletler ve ayrı ayrı payitahtları bulunan hükümetlerin bazan oluyor ki, müstemlekat cihetiyle veya imtiyazat haysiyetiyle veya ticaretler münasebetiyle bir tek memlekette ayrı ayrı hakimiyetlikleri bulunur. Raiyet ve millet bir olduğu halde, herbir hükümet, kendi imtiyazı cihetiyle, o raiyetle münasebetdardır. Birbirinden çok uzak o hükümetlerin muamelatı, birbirine temas ediyor. Her hanede birbirine yakınlaşıyor ve her adamda iştirakleri oluyor. Cüz'î mes'eleleri, temas noktalarındaki cüz'î bir dairede görülür. Yoksa her cüz'î bir mes'ele, daire-i külliyeden alınmıyor, fakat o cüz'î mes'elelerden bahsedildiği zaman, doğrudan doğruya daire-i külliyenin kanunuyla olduğu cihetiyle daire-i külliyeden alınıyor gibi ve o dairede medar-ı bahsolunmuş bir mesele şekli verilir tarzda ifade edilir.

1018- İşte bu iki temsil gibi, semavat memleketi, payitaht ve merkez itibariyle gayet uzak olduğu halde, Arz memleketinde insanların kalblerine uzanmış manevî telefonları olduğu gibi, semavat âlemi, yalnız âlem-i cismanîye bakmıyor; belki âlem-i ervahı ve âlem-i melekûtu tazammun ettiğinden, bir cihette perde altında âlem-i şehadeti ihata etmiştir. Hem âlem-i bakiden ve dar-ı bekadan olan Cennet dahi, hadsiz uzaklığıyla beraber, yine o daire-i tasarrufatı, perde-i şehadet altında, her tarafta nurani bir surette uzanmış, yayılmış.

Sâni-i Hakîm-i Zülcelal'in hikmetiyle, kudretiyle, nasılki insanın başında yerleştirdiği duygularının merkezleri ayrı ayrı olduğu halde, herbiri umum o vücuda, o cisme hükmediyor ve daire-i tasarrufuna alabiliyor. Öyle de; bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedahil ve birbiri içinde bulunan daireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor. Onlarda cereyan eden ahvalin ve hâdiselerin küllî ve cüz'iyeti ve hususiyeti ve azameti cihetiyle medar-ı nazar olur, yani o cüz'ler, cüz'î ve yakın yerlerde ve küllî ve azametliler küllî ve büyük makamlarda görülür. Fakat bazan cüz'i ve hususi bir hâdise, büyük bir âlemi istila eder. Hangi köşede dinlenilse, o hâdise işitilir.

Ve bazan da büyük tahşidat, düşmanın kuvvetine karşı değil, belki izhar-ı haşmet için yapılır. Meselâ: Hâdise-i Muhammediye (A.S.M.) ve Vahy-i Kur'anın hâdise-i kudsiyesi, umum semavat memleketinde, hatta o memleketin her köşesinde en mühim bir hâdise olduğundan, doğrudan doğruya çok uzak ve çok yüksek olan koca semavatın burçlarına nöbetdarlar dizilip, yıldızlardan mancınıkları atarak, casus şeytanları tard ve defediyorlar vaziyetinde göstermek ve ifade etmekle, vahy-i Kur'anînin derece-i haşmetini ve şa'şaa-i saltanatını ve hiçbir cihette şübhe girmiyen derece-i hakkaniyetini ilana bir işaret-i Rabbaniye olarak, o vakitte ve o asırda daha ziyade yıldızlar düşürülüyormuş ve atılıyormuş. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan dahi, o ilan-ı tekvinîyi tercüme edip ilân ediyor ve o işaret-i semaviyeye işaret eder. Evet bir melaikenin üfürmesiyle uçurulabilir olan casus şeytanları böyle bir işaret-i azîme-i semaviye ile, melaikelerle mübareze ettirmek, elbette o vahy-i Kur'anînin haşmet-i saltanatını göstermek içindir. Hem bu haşmetli olan beyan-ı Kur'anî ve azametli tahşidat-ı semaviye ise; cinnilerin, şeytanların, semavat ehlini mübarezeye ve müdafaaya sevkedecek bir iktidarları, bir müdafaaları bulunduğunu ifade için değil, belki kalb-i Muhammedî'den (A.S.M.) ta semavat âlemine, ta Arş-ı Azam'a kadar olan uzun yolda, hiçbir yerde cin ve şeytanın müdahaleleri olmamasına işaret için, vahy-i Kur'anî, koca semavatta, umum melaikece medar-ı bahsolan bir hakikattır ki, bir derece ona temas etmek için, şeytanlar ta semavata kadar çıkmaya mecbur olup, hiçbir şeye muvaffak olamayarak **recm edilmesiyle** işaret ediyor ki; kalb-i Muhammedî'ye (A.S.M.) gelen vahy ve huzur-u Muhammediyeye (A.S.M.) gelen Cebrail ve nazar-ı Muhammedî'ye (A.S.M.) görünen hakaik-i gaybiye, sağlam ve müstakimdir, hiçbir cihetle şüphe girmez diye Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan mu'cizane haber veriyor.

1019- Amma Cennet'in uzaklığıyla beraber âlem-i bekadan olduğu halde en yakın yerlerde görülmesi ve bazan ondan meyve alınması ise; evvelki iki

temsil sırrıyla anlaşıldığı gibi, bu âlem-i fani ve âlem-i şehadet ise âlem-i gayba ve dar-ı bekaya bir perdedir.

Cennet'in merkez-i kübrası uzakta olmakla beraber, **âlem-i misal ayinesi** vasıtasıyla her tarafta görünmesi mümkün olduğu gibi, hakkalyakîn derecesindeki imanlar vasıtasiyla, Cennet'in bu âlem-i fanide -temsilde hata olmasın- bir nevi müstemlekeleri ve daireleri bulunabilir ve kalb telefonuyla yüksek ruhlar ile muhabereleri olabilir, hediyeleri gelebilir.

1020- Amma bir daire-i külliyenin cüz'î bir hâdise-i şahsiye ile meşgul olması, yani kâhinlere gaybî haberleri getirmek için şeytanlar, ta semavata çıkıp kulak veriyorlar, yarım yamalak yanlış haberler getiriyorlar diye tefsirdeki ifadelerin bir hakikatı şu olmak gerektir ki:

Semavat memleketinin payitahtına kadar gidip o cüz'î haberi almak değildir. Belki cevv-i havaya dahi şümulü bulunan semavat memleketininteşbihte hata yok- karakol haneleri hükmünde bazı mevkileri var ki, o mevkilerde Arz memleketi ile münasebetdarlık oluyor; cüz'î hâdiseler için, o cüz'î makamlardan kulak hırsızlığı yapıyorlar. Hatta **kalb-i insanî** dahi o makamlardan birisidir ki, melek-i ilham ile **şeytan-ı hususî** o mevkide mübareze ediyorlar.

Ve hakaik-ı imaniye ve Kur'aniye ve hâdisat-ı Muhammediye (A.S.M.) ise, ne kadar cüz'î de olsa, en büyük, en küllî bir hâdise-i mühimme hükmünde en küllî bir daire olan Arş-ı Azam'da ve daire-i semavatta -temsilde hata olmasın- mukadderat-ı kâinatın manevî ceridelerinde neşrolunuyor gibi her köşede medar-ı bahsoluyor, diye beyan ile beraber, kalb-i Muhammedî'den (A.S.M.) ta daire-i Arş'a varıncaya kadar ise, hiçbir cihetle müdahale imkânı olmadığından, semavatı dinlemekten başka, şeytanların çaresi kalmadığını ifade ile, vahy-i Kur'anî ve nübüvvet-i Ahmediye (A.S.M.) ne derece yüksek bir derece-i hakkaniyette olduğunu ve hiçbir cihetle hilaf ve yanlış ve hile ona yanaşmak mümkün olmadığını, gayet beligane belki mu'cizane ilan etmek ve göstermektir." (L.280-283)

1021- "Madem arzdan **semaya gidip gelmek** var. Semadan arza inip çıkmak oluyor. Ehemmiyetli levazımat-ı arziye oradan gönderiliyor ve madem ervah-ı tayyibeler semaya gidiyorlar. Elbette ervah-ı habise dahi, ahyarı takliden semavat memleketine gitmeğe teşebbüs edecekler. Çünki vücutça letafet ve hiffetleri var. Hem şüphesiz tard ve reddedilecekler. Çünki mahiyetçe şeraret ve nühusetleri vardır. Hem bilâ-şek velâ-şübhe, şu muamele-i mühimmenin ve şu mübareze-i manevîyenin âlem-i şehadette bir alâmeti, bir

işareti bulunacaktır. Çünki saltanat-ı rububiyetin hikmeti iktiza eder ki: Zişuur için, bahusus en mühim vazifesi müşahede ve şehadet ve dellallık ve nezaret olan insan için, tasarrufat-ı gaybiyenin mühimlerine bir işaret koysun, birer alâmet bıraksın. Nasılki nihayetsiz bahar mu'cizatına yağmuru işaret koymuş ve havarik-ı san'atına esbab-ı zahiriyeyi alâmet etmiş. Ta âlem-i şehadet ehlini işhad etsin. Belki o acib temaşaya, umum ehl-i semavat ve sekene-i arzın enzar-ı dikkatlerini celbetsin. Yani o koca semavatı, etrafında nöbetdarlar dizilmiş, burçları tezyin edilmiş bir kal'a hükmünde, bir şehir suretinde gösterip, haşmet-i rububiyetini tefekkür ettirsin. Madem şu **mübareze-i ulviyenin ilanı,** hikmeten lâzımdır. Elbette ona bir işaret vardır. Halbuki hâdisat-ı cevviye ve semaviye içinde şu ilana münasib hiçbir hâdise görünmüyor. Bundan daha ensebi yoktur. Zira yüksek kalelerin muhkem burçlarından atılan mancınıklar ve işaret fişeklerine benzeyen şu hâdisat-ı necmiye, bu **recm-i şeytana** ne kadar enseb düştüğü bedaheten anlaşılır. Halbuki şu hâdisenin,bu hikmetten ve şu gayeden başka ona münasib bir hikmeti bilinmiyor. Sair hâdisat öyle değil. Hem şu hikmet, zaman-ı Âdem'den beri meşhurdur ve ehl-i hakikat için meşhuddur." (S.179-180)

1022- "İşte bu recm-i şeyatîn için atılan şahabların üç manası olabilir.

Birincisi: Kanun-u mübareze, en geniş dairede dahi cereyan ettiğine remz ve alâmettir.

İkincisi: Semavatta hüşyar nöbetdarlar, muti' sekeneler var. Arzlı şerirlerin ihtilatından ve istima'larından hoşlanmayan cünudullah bulunduğuna ilan ve işarettir.

Üçüncüsü: Müzahrafat-ı arziyenin mümessilat-ı habiseleri olan casus şeytanları, temiz ve temizlerin meskeni olan semayı telvis etmemek ve nüfus-u habise hesabına tecessüs ettirmemek için, edebsiz casusları korkutmak için atılan mancınıklar ve işaret fişekleri misillü, o şeytanları ebvab-ı semadan o şahablarla red ve tarddır." (S.182) *(Peygamberlerden başkasına açılmayan gayba aşinalık dava eden Budeîler, bak: 472.p.)*

1023 - GAYE غايه : Maksad, kasdedilen, netice, sonuç. *(Bak: Abesiyyun, Faaliyet-i Rububiyet, Ezdad, Hikmet) (Kur'anın makasıd-ı esasiyesi dörttür, bak:3722.p)*

Herhangi bir kimse herhangi bir işinde, mutlaka bir gayeyi takib ve o gayeye göre o işi tanzim eder. En basit bir insanın en basit bir işi, gayesiz, maksadsız olmadığı halde; Allah'ın bu kâinatı, gayesiz halketmesi olamaz.

Evet bu kâinatın, bilhassa insanların yaradılışında ilahî gayeler vardır ve her insanın bilmesi icabeden en ehemmiyetli bir mes'eledir. Bununla beraber bu İlahî gaye; çok geniş ve çok derin bir ilim ve iman mes'elesidir. Hayat boyunca o ilimde çalışma, ilim ve manevîyatta terakki etmek nisbetinde gaye-i İlahînin hakikat ve incelikleri bir derece idrak edilir.

Bu İlahî gaye ve hikmetler, muhakkak ki ehli tarafından Kur'andan öğrenilir. Ezcümle, bir âyette şöyle buyurulur:

"(51.56) وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونَ Bu âyet-i uzmanın sırrıyla, insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi: Hâlik-i Kâinat'ı tanımak ve ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fıtratı ve fariza-i zimmeti, marifetullah ve iman-ı billah'tır ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.

Evet fıtraten daimî bir hayat ve ebedî yaşamak isteyen ve hadsiz emelleri ve nihayetsiz elemleri bulunan biçare insana, elbette o hayat-ı ebediyenin üssül'esası ve anahtarı olan iman-ı billah ve marifetullah ve vesilelerinden başka olan şeyler ve kemalâtlar o insana nisbeten aşağıdır. Belki çoğunun kıymetleri yoktur." (Ş.100)

1024- "Hem anla ki; bu hayat, madem kâinatın en büyük neticesi ve en azametli gayesi ve en kıymetdar meyvesidir; elbette bu hayatın dahi kâinat kadar büyük bir gayesi azametli bir neticesi bulunmak gerektir. Çünki ağacın neticesi meyve olduğu gibi, meyvenin de çekirdeği vasıtasıyla neticesi, gelecek bir ağaçtır. Evet bu hayatın gayesi ve neticesi hayat-ı ebediye olduğu gibi, bir meyvesi de hayatı veren Zat-ı Hayy ve Muhyi'ye karşı şükür ve ibadet ve hamd ve muhabbettir ki; bu şükür ve muhabbet ve hamd ve ibadet ise, hayatın meyvesi olduğu gibi; kâinatın gayesidir.

Ve bundan anla ki; bu hayatın gayesini "rahatça yaşamak ve gafletli lezzetlenmek ve heveskârane nimetlenmektir" diyenler, gayet çirkin bir cehaletle; münkira-ne, belki de kâfirane, bu pek çok kıymetdar olan hayat nimetini ve şuur hediyesini ve akıl ihsanını istihfaf ve tahkir edip, dehşetli bir küfran-ı nimet ederler." (L.330)

1025- "Şu dünya hayatına muhabbetle mübtela olan bazı insanlar, o hayatın vücuda gelmesinden maksad ve gaye, yalnız o hayata hizmet ve o hayatın bekası olup, başka bir faidesi olmadığını, yani Fâtır-ı Hakîm'in zevilhayatta ve cevher-i insaniyette vedia olarak koyduğu bütün cihazat-ı

acibe ve techizat-ı hârikanın, seri-üz-zeval olan şu hayatın hıfzı ile bekası için verildiğini zannediyorlar. Halbuki kaziyye öyle olduğu takdirde, kâinattaki gayr-ı mütenahi nizamların şehadetleriyle, sath-ı âlemde görünen hikmet, inayet, intizam, adem-i abesiyete olan delil ve bürhanların, ma'kûse olarak abesiyete, israfa, intizamsızlığa, adem-i hikmete delil ve bürhan olmaları lâzım gelecektir.

Arkadaş! Şu dünyevî hayatın faideleri pek çoktur. O faidelerden, hayat sahibine tasarruf ve hizmeti nisbetinde bir hisse ayrıldıktan sonra baki kalan gayeler, semereler Fâtır-ı Hakîme racidir. Evet insan ve insanın hayatı esma-i İlahiyenin tecelliyatına bir tarladır. Ve Cennet'te rahmet-i İlahiyenin envaının cilvelerine mazhardır. Ve hayat-ı uhreviyenin hârika ve gayr-ı mütenahi semereleri için bir fidanlık veya bir çekirdektir. Demek insan bir sefine kaptanı gibidir. Sefinenin gayr-ı mahdud faidelerinden, kaptanın alâka ve hizmeti nisbetinde kendisine verilir. Baki kalan kısmı sultana racidir. İnsan da, sefine-i vücuduyla alâkası derecesinde o vücudun hayatdar semeratından hissesisini alır. Mütebakisi, Sultan-ı Ezelî'ye aittir." (M.N.103)

1026- Evet bütün hayat u memat ve ibadetler, Allah içindir ve onlardaki esas gaye, hikmet-i İlahiyeye ve esma-i İlahiyenin iktizalarına ayinedarlık vazifesidir ki; Kur'an bu ehemmiyetli manayı müteaddid âyetlerinde ifade ve ihsas eder. Ezcümle: (6.162) (9:24) âyetleri örnek gösterilebilir.

İki atıf notu:

-Hikmet-i İlahiyenin insanı çeşitli ahvale maruz kılması, bak: 2642.p

-Müsibetlerin hikmetleri hakkında âyetten notlar, bak: 2650,3194 p. sonu âyet notu.

1027- "Her şeyin vücudunun müteaddid gayeleri ve hayatının müteaddid neticeleri vardır. Ehl-i dalaletin tevehhüm ettikleri gibi dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır değildir. Ta abesiyet ve hikmetsizlik içine girebilsin. Belki her şeyin gayat-ı vücudu ve netaic-i hayatı üç kısımdır.

1028- Birincisi ve en ulvisi, Saniine bakar ki, o şeye taktığı hârika-i sanat murassaatını, Şahid-i Ezelî'nin nazarına resm-i geçit tarzında arzetmektir ki, o nazara bir an-ı seyyale yaşamak kâfi gelir. Belki vücuda gelmeden, bilkuvve niyet hükmünde olan istidadı yine kâfidir.

İşte seri-üz zeval latif masnuat ve vücuda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer hârika-i sanat olan çekirdekler, tohumlar şu gayeyi bitamamiha verir. Faidesizlik ve abesiyet onlara gelmez. Demek her şey; hayatıyla, vücu-

duyla Saniinin mu'cizat-ı kudretini ve âsâr-ı sanatını teşhir edip, Sultan-ı Zülcelal'in nazarına arzetmek birinci gayesidir.

1029- İkinci kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat, zişuura bakar. Yani herşey, Sani-i Zülcelal'in birer mektub-u hakaik-nüma, birer kaside-i letafetnüma, birer kelime-i hikmet-eda hükmündedir ki, melaike ve cin ve hayvanın ve insanın enzarına arzeder, mütalaaya davet eder. Demek ona bakan her zişuura, ibret-nüma bir mütalaagahdır.

1030- Üçüncü kısım gaye-i vücud ve netice-i hayat: O şeyin nefsine bakar ki; telezzüz ve tenezzüh ve beka ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ: Azîm bir sefine-i sultaniyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gayesi, sefine itibariyle yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'iyesine ait, doksandokuzu sultana ait olduğu gibi; herşeyin nefsine ve dünyaya ait gayesi bir ise, Saniine ait doksan dokuzdur. İşte bu teaddüd-ü gayattandır ki; birbirine zıd ve münafi görünen hikmet ve iktisad, cûd ve seha ve bilhassa nihayetsiz seha ile sırr-ı tevfiki şudur ki:

Birer gaye nokta-i nazarında cûd ve seha hükmeder, İsm-i Cevvad tecelli eder. Meyveler, hubublar; o tek gaye nokta-i nazarında bigayr-ı hisabdır. Nihayetsiz cûdu gösteriyor. Fakat umum gayeler nokta-i nazarında, hikmet hükmeder, ism-i Hakîm tecelli eder. Bir ağacın ne kadar meyveleri var, belki her meyvenin o kadar gayeleri vardır ki; beyan ettiğimiz üç kısma tefrik edilir. Şu umum gayeler, nihayetsiz bir hikmeti ve iktisadı gösteriyor. Zıd gibi görünen nihayetsiz hikmet, nihayetsiz cûd ile seha ile içtima ediyor. Meselâ: Asker ordusunun bir gayesi, te'min-i asayiştir. Bu gayeye göre ne kadar asker istersen var ve hem pek fazladır.Fakat hıfz-ı hudud ve mücahede-i a'dâ gibi sair vazifeler için, bu mevcut ancak kâfi gelir, kemal-i hikmetle müvazenededir. İşte hükümetin hikmeti, haşmet ile içtima ediyor. O halde, o askerlikte fazlalık yoktur denilebilir." (S.75)

1031- Ve keza "bu hayat ve mevt içinde yuvarlanan, toplanıp dağılan mevcudat içinde başka maksad var. Temsilde kusur yoktur. Şu ahval; taklid ve temsil için teşkil ve tertib edilen ahvale benzer. Nasıl büyük masrafla kısa içtimalar, dağılmalar yapılıyor. Ta, suretler alınsın, tertib edilsin, sinemada daim gösterilsin. Onun gibi, bu dünyada kısa bir müddet zarfında hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye geçirmenin bir gayesi şudur ki:

Suretler alınıp terkib edilsin, netice-i amelleri alınıp hıfzedilsin. Ta, bir mecma-i ekberde muhasebesi görülsün ve bir meşher-i azamda gösterilsin ve bir saadet-i uzmaya istidadı gösterilsin. Demek hadis-i şerifte "Dünya

âhiret mezraasıdır" diye bu hakikatı ifade ediyor." (S.86) *(Bütün ahval-i âlemin hıfzedilip uhrevî âleme gönderilmesi, bak: 1123.p.)*

1032- "Sual: Kâinat ilk yaratılışında ebede elverişli olarak sabit bir şekilde yaratılsaydı; böyle tagayyüratlı, inkılablı, mâil-i inhidam bir surette yaratılıp, bilâhare tahribden sonra ebediyete kabil, metin bir şekilde yapılmasından daha iyi ve daha kısa olmazmı idi?

Elcevap: Vakta ki Cenab-ı Hak, hikmet-i ezeliye ile inayet-i ezeliyenin iktizasınca, insanların kabiliyetlerinin tezahürünü ve istidadlarının neşv ü nemasını irade etmekle, nev-i beşeri imtihan ve tecrübeye tabi tuttu, zararları menfaatlara kattı, şerleri hayırların içine attı, güzellikleri çirkinliklerle cem'etti; hepsini birbirine karıştırarak kâinatın hamuru ile beraber yaratılış teknesinde yoğurduktan sonra, kâinatı tagayyür, tebeddül, tekâmül kanunlarına tabi tuttu.

Vakta ki imtihan perdesi kapanır ve tecrübe zamanı nihayet bulur ve kâinat tarlasının vakt-i hasadı hulûl eder. Sani-i Hakîm inayetiyle, birbiriyle karışık yoğurduğu zıdları tasfiye eder, içlerinden tagayyürü doğuran esbabı ayırır ve ihtilaf maddelerini tefrik eder. Sonra Cehennem, ebede elverişli olarak metin ve kavi bir cisimle teşekkül ederek, (36:59) وَامْتَازُوا hitabına hedef olur. Cennet ise, esasatıyla beraber ebedî ve muhkem bir şekilde tecelli eder ve münceli olur. Evet gerek Cehennem'i, gerek Cennet'i teşkil eden ecza ve maddeler arasında, münasebet vardır; zıddiyet yoktur. Münasebet, intizamın şartıdır; nizam da, devama sebebdir. Ve keza bu iki menzilin halkı da ebedî oldukları için vücudlarını teşkil eden ecza, tagayyüre maruz değildir. Çünki dünyadaki cisimlerinin terkib ve tahlilleri arasında müvazene yoktur. Yani cisim bünyelerine girenlerin, çıkanların arasında nisbet yoktur. Onun için inhilale yüz tutarlar. Fakat âhiretteki cisimlerin yapılışı öyle değildir. Eczaları arasında tam manasıyla müvazene vardır ki; inhilale mahal kalmaz." (İ.İ.143) *(Bak: 509.p)*

1033- Sultan-ı Kaînat'ın, âlem ve insanı yaratmasındaki gayesini; ve kitab-ı kâinatı mütalaa ve tefekkür ederek Saniini iman-ı tahkiki ile bilmek ve rızası dairesinde hareket etmek olan meslek-i Kur'aniyeyi; hem Risalet-i Muhammediyenin (A.S.M.) lüzum ve vezaif-i asliyesini beyan eden Onbirinci Söz'deki temsil şöyle başlıyor:

"Bir zaman bir sultan varmış; servetçe onun pek çok hazineleri vardı.

Hem o hazinelerde her çeşit cevahir, elmas ve zümrüd bulunuyormuş. Hem gizli pek acaib defineleri varmış. Hem kemalatça sanayi-i garibede pek çok mehareti varmış Hem nihayetsiz ulûm-u bediaya ilim ve ıttılaı varmış. Her cemal ve kemal sahibi, kendi cemal ve kemalini görmek ve göstermek istemesi sırrınca; o sultan-i zişan dahi istedi ki, bir meşher açsın, içinde sergiler dizsin; tâ nâsın enzarında saltanatının haşmetini, hem servetinin şa'şaasını, hem kendi sanatının hârikalarını, hem kendi marifetinin garibelerini izhar edip göstersin. Ta cemal ve kemal-i manevîsini iki vecihle müşahede etsin: Bir vechi: Bizzat nazar-ı dekaik-âşinasıyla görsün. Diğeri: Gayrın nazarıyla baksın.

1034- Bu hikmete binaen, cesim ve geniş ve muhteşem bir kasrı yapmağa başladı. Şahane bir surette dairelere, menzillere taksim ederek hazinelerinin türlü türlü murassaatıyla süslendirip kendi dest-i sanatının en latif, en güzel eserleriyle ziynetlendirip, fünun-u hikmetinin en incelikleriyle tanzim edip düzelterek ve ulûmunun âsâr-ı mu'cizekâraneleriyle donatarak tekmil ettikten sonra, herbir taam ve nimetlerinin bütün çeşitlerinden en lezizlerini cami sofralar o sarayda kurdu. Herbir taifeye lâyık bir sofra tayin etti. Öyle sehavetkârane, san'atperverane bir ziyafet-i amme ihzar etti ki, güya herbir sofra, yüz sanayi-i latifenin eserleriyle vücud bulmuş gibi kıymetli hadsiz ni'metleri serdi. Sonra aktar-ı memleketindeki ahali ve raiyetini, seyre ve tenezzühe ve ziyafete davet etti. Sonra bir yaver-i ekremine sarayın hikmetlerini ve müştemilatının manalarını bildirerek onu üstad ve tarif edici tayin etti. Ta ki sarayın saniini, sarayın müştemilatıyla ahaliye tarif etsin ve sarayın nakışlarının rumuzlarını bildirip, içindeki sanatlarının işaretlerini öğretip, derûnundaki manzum murassa'lar ve mevzun nukuş nedir ve ne vecihle saray sahibinin kemalâtına ve hünerlerine delalet ettiklerini, o saraya girenlere tarif etsin ve girmenin âdabını ve seyrin merasimini bildirip, o görünmeyen sultana karşı marziyyatı dairesinde teşrifat merasimini tarif etsin. İşte o muarrif üstadın herbir dairede birer avenesi bulunuyor. Kendisi en büyük dairede şakirdleri içinde durmuş, bütün seyircilere şöyle bir tebligatta bulunuyor. Diyor ki:

1035- "Ey ahali, şu kasrın meliki olan seyyidimiz, bu şeylerin izharıyla ve bu sarayı yapmasıyla, kendini size tanıttırmak istiyor. Siz dahi onu tanıyınız ve güzelce tanımağa çalışınız. Hem şu tezyinatla kendini size sevdirmek istiyor. Siz dahi onun sanatını takdir ve işlerini istihsan ile kendinizi ona sevdiriniz. Hem bu gördüğünüz ihsanat ile, size muhabbetini gösteriyor. Siz dahi itaat ile ona muhabbet ediniz.

Hem şu görünen in'am ve ikramlar ile, size şefkatini ve merhametini gösteriyor. Siz dahi şükür ile ona hürmet ediniz.Hem şu kemalâtının âsârıyla manevî cemalini size göstermek istiyor. Siz dahi onu görmeğe ve teveccühünü kazanmağa iştiyakınızı gösteriniz. Hem bütün şu gördüğünüz masnuat ve müzeyyenat üstünde birer mahsus sikke, birer hususi hatem, birer taklid edilmez turra koymakla, herşey kendisine has olduğunu ve kendi eser-i desti olduğunu ve kendisi tek ve yekta, istiklal ve infirad sahibi olduğunu size göstermek istiyor. Siz dahi onu tek ve yekta ve misilsiz, nazirsiz, bihemta tanıyınız ve kabul ediniz." Daha bunun gibi, ona ve o makama münasib sözleri seyircilere söyledi. Sonra, giren ahali iki güruha ayrıldılar:

1036- Birinci güruhu: Kendini tanımış ve aklı başında ve kalbi yerinde oldukları için, o sarayın içindeki acaiblere baktıkları zaman dediler: "Bunda büyük bir iş var." Hem anladılar ki, beyhude değil, adi bir oyuncak değil. Onun için merak ettiler. "Acaba tılsımı nedir, içinde ne var"deyip düşünürken, birden o muarrif üstadın beyan ettiği nutkunu işittiler. Anladılar ki, bütün esrarın anahtarı ondadır. Ona muteveccihen gittiler ve dediler: "Esselâmü Aleyke ya Eyyühel Üstad! Hakkan, şöyle bir muhteşem sarayın, senin gibi sâdık ve müdakkik bir muarrifi lâzımdır. Seyyidimiz sana ne bildirmişse lütfen bize bildiriniz." Üstad ise, evvel zikri geçen nutukları onlara dedi. Bunlar güzelce dinlediler, iyice kabul edip tam istifade ettiler. Padişahın marziyatı dairesinde amel ettiler. Onların şu edebli muamele ve vaziyetleri o padişahın hoşuna geldiğinden onları has ve yüksek ve tavsif edilmez diğer bir saraya davet etti, ihsan etti. Hem öyle bir Cevad-ı Melik'e lâyık ve öyle muti ahaliye şayeste ve öyle edebli misafirlere münasib ve öyle yüksek bir kasra şayan bir surette ikram etti. Daimî onları saadetlendirdi.

1037- İkinci güruh ise; akılları bozulmuş, kalbleri sönmüş olduklarından saraya girdikleri vakit nefislerine mağlub olup lezzetli taamlardan başka hiçbir şeye iltifat etmediler; bütün o mehasinden gözlerini kapadılar ve o üstadın irşadatından ve şakirdlerinin ikazatından kulaklarını tıkadılar. Hayvan gibi yiyerek uykuya daldılar. İçilmeyen, fakat bazı şeyler için ihzar edilen iksirlerden içtiler. Sarhoş olup öyle bağırdılar, karıştırdılar; seyirci misafirleri çok rahatsız ettiler. Sani-i Zişan'ın düsturlarına karşa edebsizlikte bulundular. Saray sahibinin askerleri de onları tutup, öyle edebsizlere lâyık bir hapse attılar.

1038- Ey benimle bu hikâyeyi dinleyen arkadaş! Elbette anladın ki: O Hâkim-i Zişan; bu kasrı, şu mezkûr maksadlar için bina etmiştir. Şu maksadların husûlü ise, iki şeye mütevakkıftır:

Birisi: Şu gördüğümüz ve nutkunu işittiğimiz üstadın vücududur. Çünki o bulunmazsa bütün maksadlar beyhude olur. Çünki anlaşılmaz bir kitab, muallimsiz olsa; manasız bir kağıttan ibaret kalır.

İkincisi. Ahali, o üstadın sözünü kabul edip dinlemesidir. Demek vücudu üstad vücud-u kasrın daîsidir ve ahalinin istimaı, kasrın bekasına sebebdir. Öyle ise denilebilir ki: Şu üstad olmasaydı, o melik-i zişan, şu kasrı bina etmezdi. Hem yine denilebilirki: O üstadın talimatını ahali dinlemedikleri vakit, elbette o kasr, tebdil ve tahvil edilecek. *(Bak:2022.p.sonunda bir âyet notu)*

1039- Ey arkadaş! Hikâye burada bitti. Eğer şu temsilin sırrını anladınsa bak, hakikatın yüzünü de gör: İşte o saray, şu âlemdir ki; tavanı, tebessüm eden yıldızlarla tenvir edilmiş gök yüzüdür. Tabanı ise, şarktan garba gûnagûn çiçeklerle süslendirilmiş yer yüzüdür. O melik ise, ezel ebed sultanı olan bir Zat-ı Mukaddes'tir ki, yedi kat semavat ve arz ve içlerinde olan herşey, kendilerine mahsus lisanlarla o Zatı takdis edip tesbih ediyorlar. Hem öyle bir Melik-i Kadir ki, semavat ve arzı altı günde yaratarak Arş-ı Rububiyetinde durup; gece ve gündüzü, siyah ve beyaz iki hat gibi birbiri arkası sıra döndürüp, kâinat sahifesinde âyâtını yazan ve Güneş, Ay, yıldızlar emrine müsahhar zihaşmet ve zikudret sahibidir. O sarayın menzilleri ise, şu onsekiz bin âlemdir ki, herbirisi kendine lâyık bir tarz ile tezyin ve tanzim edilmiştir. İşte o sarayda gördüğün sanayi-i garibe ise, şu âlemde görünen Kudret-i İlahiyenin mu'cizeleridir.ve o sarayda gördüğün taamlar ise, şu âlemde, hele yaz mevsiminde, hele Barla bahçelerinde Rahmet-i İlahiyenin semerat-ı hârikalarına işarettir ve oradaki ocak ve matbah ise, burada kalbinde ateş olan arz ve sath-ı arzdır ve orada temsilde gördüğün gizli definelerin cevherleri, ise şu hakikatta Esma-i Kudsiye-i İlahiyenin cilvelerine misaldir ve temsilde gördüğümüz nakışlar ve o nakışların remizleri ise, şu âlemi süslendiren muntazam masnuat ve mevzun nukuş-u kalem-i kudrettir ki, Kadir-i Zülcelal'in esmasına delalet ederler; ve o üstad ise, Seyyidimiz Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Avenesi ise, Enbiya Aleyhimüsselâm'dır ve şakirdlerdi ise, evliya ve asfiyadır. O saraydaki hâkimin hizmetkârları ise, şu âlemde Melaike Aleyhimüsselâm'a işarettir. Temsilde seyir ve ziyafete davet edilen misafirler ise, şu dünya misafirhanesinde cin ve ins ve insanın hizmetkârları olan hayvanlara işarettir. Ve o iki fırka ise, burada birisi ehl-i imandır ki, kitab-ı kâinatın âyâtının müfessir olan Kur'an-ı Hakîm'in şakirdleridir. Diğer güruh ise, ehl-i küfür ve tuğyandır ki, nefis ve şeytana tabi olup yalnız hayat-ı dünyeviyeyi tanıyan, hayvan gibi belki daha aşağı sağır, dilsiz, dâllîn güruhudur." (S.120-123)

1040- GAYR-I MEŞ'UR غيرِمشعور : Şuuruna varılmayan; şuur içinde yerleşmeyen, farkına varılmayan, hissedilmeyen *(Bak: Taht-eş-şuur)*

GAYR-I MÜSLİM غيرِ مسلم : Müslüman olmayanlar. İslâmiyet'e girmeyenler, Hristiyan ve Museviler gibi. *(Bak: Ehl-i Kitab)*

1041- GAYRETULLAH غيرة الله : Allah'ın gayreti.

Gayret kelimesini ıstılahî manada ele alırsak, en büyük bir gaye ve davayı gayet ciddiyetle takib edip yürütmek ve o davayı her türlü tehlikelerden koruma cehdini, göstermek manasında olduğundan, gayretulahın gayesi, İslâmiyet olur. Yani Allah'ın gayreti, İslâmiyet ve ona samimi ve ciddi hizmet eden hizbullah üzerinde olur. *(Bak: Hamiyet, Hizbullah)*

Kur'an (3:19) âyeti de bu manayı te'yid ediyor. O halde hak dine ve hâdimlerine dokunan Firavun ve Nemrud gibi her asrın din düşmanları, dine ve hizbullaha dokunmakla gayretullaha dokunduklarından, onlara Allah belâ ve musibet verdiğini ve hizbullahı da inayetlerle himaye ettiğini Kur'an çok âyetlerde bildirdiği gibi, tarihî hakikatler olarak da tesbit edilmiştir. *(Bak: Âd)*

İki atıf notu:

-Gayretullaha dokunmanın cezası, bak: 4073 p.

-Geçmiş asırlarda asi kavimlerin helâk edildiğini bildiren âyetler vardır, bak: 3373p.

1042- Buhari'nin 67. Kitabü'n-nikah 107. babından alınan bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur:

اِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكُ تَعَالَى يَغَارُ وَغَيْرَةُ اللّٰهِ اَنْ يَأْ تِىَ الْمُؤْمِنُ مَاحَرَّمَ اللّٰهُ

"Allah Tebareke ve Teala, mü'minler hakkında gayret ve hamiyet gösterir (hayır ve saadet diler). Ve Allah Teala'nın gayreti, Allah'ın haram kıldığı fena şeyleri (günahları) mü'minin işlememesi içindir." *(Bak: 1522 p.da bir âyet notu)*

Buhari, bu hadisi "gayret" başlığıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu kelimenin Allah Teala'ya ve insanlara nisbetle manası başka başkadır.

Cenab-ı Hak asabî teheyyüçten, ruhî infial ve teessürden münezzeh olduğu için Allah Teala'ya nisbet olunan gayretle, insanlardaki teessür ve infialin lâzımı olan Allah'ın kullarına merhameti ve hayır saadet dilemesi manası kasdolunur. Görülen herhangi bir fenalığa, bir zulme karşı dilimizdeki "Gayret-i İlahiye" sözünün manası budur, gayretin lâzımıdır." (S.B.M.ci: 1, 1823. hadis)

1042/1- İbn-i Mace, 9. Kitabü'n-nikah, 56. babda 1996. hadis mü'minde sevilip sevilmeyen gayret ve hamiyeti bildirir.

Gayret sahibi bir mü'min, dine aykırı ve zararlı durumlar, hâdiseler ve tecavüzler karşısında lâkayd ve duygusuz kalamaz, müteessir olur, hamiyet-i diniyesi galeyana gelir ve dinin emrettiği müsbet şekilde dine hizmet cehdi artar. Nitekim Kur'an (48:29) âyetinde sahabelerin yüksek meziyetlerini beyan ederken, "küffar üzerinde çetin ve metin" olduklarını kaydeder. Mevzuumuzu teyid eden bir örnek:

1043- 1952 senesinde cereyan eden İstanbul mahkemesi münasebetiyle İstanbul'a gelen Beziüzzaman'ın sahib olduğu gayret-i diniyesinin coşkun ifade ve beyanlarını Eşref Edib Fergan şöyle naklediyor:

"İstanbul seyahatinden muzdarib olup olmadığın sordum.

-Bana ızdırab veren, dedi, yalnız İslâm'ın maruz kaldığı tehlikelerdir. Eskiden tehlikeler hariçten gelirdi, onun için mukavemet kolaydı. Şimdi tehlike içeriden geliyor.Kurt, gövdenin içine girdi. Şimdi mukavemet güçleşti. Korkarım ki cemiyetin bünyesi buna dayanamaz, çünki düşmanı sezmez. Can damarını koparan, kanını içen en büyük hasmını dost zanneder. Cemiyetin basiret gözü böyle körleşirse, iman kalesi tehlikededir. işte benim ızdırabım, yegane ızdırabım budur.

Yoksa şahsımın maruz kaldığı zahmet ve meşakkatleri düşünmeğe bile vaktim yoktur. Keşke bunun bin misli meşakkate maruz kalsam da, iman kalesinin istikbali selâmette olsa!

Bana "Sen şuna buna niçin sataştın". diyorlar, Farkında değilim. Karşımda müdhiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evladım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeğe, imanımı kurtarmağa koşuyorum. Yolda biri beni kösteklemek istemiş de, ayağım ona çarpmış. Ne ehemmiyeti var? O müdhiş yangın karşısında bu küçük hâdise bir kıymet ifade eder mi? Dar düşünceler! Dar görüşler!

Beni, nefsini kurtarmayı düşünen hodgâm bir adam mı zannediyorlar?

Ben, cemiyetin imanını kurtarmak yolunda dünyamı da feda ettim, âhiretimi de. Seksen küsur senelik bütün hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Bütün ömrüm harb meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefa, görmediğim eza kalmadı.

Benim fıtratım, zillet ve hakarete tahammül etmez. İzzet ve şehamet-i İslâmiye beni bu halde bulunmaktan şiddetle men eder. Böyle bir vaziyete düşünce, karşımda kim olursa olsun, isterse en zalim bir cebbar, en hunhar bir düşman kumandanı olsa tezellül etmem. Zulmünü, hunharlığını onun suratına çarparım. Beni zindana atar, yahut idam sehpasına götürür, hiç ehemmiyeti yoktur. -Nitekim öyle oldu.- Bunların hepsini gördüm, Birkaç dakika daha o hünhar kumandanın kalbi, vicdanı zulümkârlığa dayanabilseydi, Said bugün asılmış ve masumlar zümresine iltihak etmiş olacaktı." (T.H.628) *(Rusya'da esirler kampında iken Bediüzzaman hakkında verilen idam kararı, bak: 363.p.)*

1044- GAYYA غياء : Azab. Gay sözü ile ifade edilen azgınlığı yapanla rın Cehennem'de azab çekecekleri çok korkunç yer. İçine düşenin kolay kolay kurtulamıyacağı konkunç yer. Kur'an (19:59) âyetinde geçer.

GAZA غزاء : *(Bak: Gazve)*

GAZALÎ غزالي : *(Bak: İmam-ı Gazalî)*

GAZETE عزته : *(Bak: Matbuat)*

1045- GAZVE غزوه : Din düşmanı olan cephenin üzerine taarruz. Muharebe. Cenk. Sefer. Din için yapılan muharebe.

Gazve, "gaziv"den alınmış olup cenk ve kıtal manasınadır. Düşmanla vuruşmak demektir. Siyer ıstılahında Gaza ve Gazve tabirleri, Peygamber Efendimiz'in bizzat hazır bulunduğu muharebeye denir. Peygamber Efendimiz'in bizzat bulunmadığı müfrezelere, Seriye denilir. *(Bak: Cihad)*

1046- GENÇLİK گنجلك : (Osmanlıcada: Şebab, Şebabiyet) İnsanın zinde ve parlak devresi ki, ortalama 15 ile 22 yaşı arasıdır. Daha umumi manada, 40 yaşına kadar gider. Bu devrede hisler kuvvetli ve hareketlidir. Bu

sebeble haramlara ve günahlara düşmek tehlikesi bulunduğundan çok ikaz ve irşad ile gençliğin korunması gerekmektedir. Gençlerin dürüst ve kâmil yetişmeleri için, içtimaî hayatta gençliğin hevesatını tahrik edecek günahlar olmamalı ve ikna ve irşad edici dinî ve ahlâkî dersler verilmelidir. Dinimizde gençlerin irşadına çok ehemmiyet verilmiştir. Ezcümle:

1047- Cazibedar bir fitne içinde bulunan ve şimdiki aldatıcı lehviyyat ve hevesatın hücumları karşısında âhiretimizi nasıl kurtaracağız diye soran gençlere, Bediüzzaman şu nasihatı veriyor:

"Kabir var, hiç kimse inkâr edemez. Herkes ister istemez oraya girecek. Ve oraya girmek için de üç tarzda üç yoldan başka yol yok.

Birinci yol: O kabir, ehl-i iman için dünyadan daha güzel bir âlemin kapısıdır.

İkinci yol: Âhireti tasdik eden, fakat sefahet ve dalalette gidenlere, bir haps-i ebedî bütün dostlarından bir tecrid içinde bir haps-i münferid, yalnız başına bir hapis kapısıdır. Öyle gördüğü ve itikadettiği ve inandığı gibi hareket etmediği için öyle muamele görecek.

Üçüncü yol: Âhirete inanmayan ehl-i inkâr ve dalalet için bir idam-ı ebedî kapısı. Yani hem kendisini, hem bütün sevdiklerini idam edecek bir darağacıdır. Öyle bildiği için, cezası olarak aynını görecek. Bu iki şık bedihidir, delil istemiyor, göz ile görünür. Madem ecel gizlidir; her vakit ölüm, başını kesmek için gelebiliyor ve genç-ihtiyar farkı yoktur. Elbette daima gözü önünde öyle büyük dehşetli bir mesele karşısında biçare insan; o idam-ı ebedî, o dipsiz, nihayetsiz haps-i münferidden kurtulmak çaresini aramak ve kabir kapısını bir âlem-i bakiye, bir saadet-i ebediyeye ve âlem-i nura açılan bir kapıya kendi hakkında çevirmek hâdisesi; o insanın dünya kadar büyük bir meselesidir.

1048- Bu kat'i hakikat, bu üç yol ile bulunduğunda ve bu üç yolun da mezkûr üç hakikat ile olacağını ihbar eden yüzyirmidört bin muhbir-i sâdık, ellerinde nişane-i tasdik olan mu'cizeler bulunan enbiyalar ve o enbiyaların haber verdikleri aynı haberleri, keşf ve zevk ve şuhud ile tasdik eden ve imza basan yüz yirmidört milyon evliyanın aynı hakikate şehadetleri ve hadd ü hesaba gelmiyen muhakkiklerin kat'i delilleriyle - o enbiya ve evliyanın verdikleri aynı haberleri-aklen ilmelyakin derecesinde (*) isbat ettikleri ve yüzde doksandokuz ihtimal-i katî'ile idam ve zindan-ı ebedîden kurtulmak ve o

* Onlardan birisi Risale-i Nur'dur, meydandadır.

yolu saadet-i ebediyeye çevirmek, yalnız iman ve itaat iledir, diye ittifakan haber veriyorlar:

1049- Acaba yüzde bir ihtimal-i helaket bulunan bir tehlike yolunda gitmemek için, bir tek muhbirin sözü nazara alınsa ve onun sözünü dinlemeyip o yolda giden adamın, endişe-i helaketten gelen elem-i manevî, onun yemek iştihasını kaçırdığı halde; böyle yüzbinler sâdık ve musaddak muhbirlerin yüzde yüz ihtimal ile, dalâlet ve sefahet göz önündeki kabir darağacına ve ebedî haps-i münferidine kat'i sebeb olduğunu ve iman, ubudiyet yüzde yüz ihtimal ile o darağacını kaldırıp, o haps-i münferidi kapatıp, şu göz önündeki kabri bir hazine-i ebediyeye, bir saray-ı saadete açılan bir kapıya çeviriyor diye ihbar eden ve emarelerini ve âsârlarını gösterdikleri halde, bu acib ve garib ve dehşetli ve azametli mes'ele karşısında bulunan biçare insan ve bahusus müslüman, eğer iman ve ubudiyeti olmazsa, bütün dünya saltanatı ve lezzeti birtek insana verilse; acaba o göz önündeki, her vakit oraya çağrılmasına nöbetini bekliyen bir insana verdiği o endişeden gelen elîm elemi kaldırabilir mi? Sizden soruyorum.

Maden ihtiyarlık, hastalık, musibet ve her tarafta vefiyatlar o dehşetli elemi deşiyorlar ve ihtar ediyorlar. Elbette o eh-i dalâlet ve sefahet yüzbin lezzeti ve zevki alsa da, yine o manevî bir cehennem kalbinde yaşar ve yakar. Fakat pek kalın gaflet sersemliği muvakkaten hissettirmez.

1050- Madem ehl-i iman ve taat, göz önünde gördüğü kabri bir hazine-i ebediyeye, bir saadet-i leyazalîye kendisi hakkında bir kapı olduğunu ve o ezelî mukadderat piyangosundan milyarlar altun ve elmasları kazandıracak bir bilet dahi iman vesikasıyla ona çıkmış. Her vakit "Gel biletini al!" diye beklemesinden derin, esaslı, hakiki lezzet ve zevk-i manevî öyle bir lezzettir ki; eğer tecessüm etse ve o çekirdek bir ağaç olsa, o adama hususi bir cennet hükmüne geçtiği halde; o zevk ve lezzet-i azîmeyi terkedip, gençlik saikasıyla, o hadsiz elemler ile âlûde zehirli bir bala benziyen sefihane ve heveskârane muvakkat bir lezzet-i gayr-i meşruayı ihtiyar eden, hayvandan yüz derece aşağı düşer.

Ecnebi dinsizleri gibi de olamaz. Çünki onlar, Peygamberi inkâr etseler, diğerlerini tanıyabilirler. Peygamberleri bilmeseler de Allah'ı tanıyabilirler. Allah'ı bilmeseler de kemalâta medar olacak bazı güzel hasletler bulunabilir. Fakat bir Müslüman hem enbiyayı, hem Rabbini, hem bütün kemalâtı Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm vasıtasıyla biliyor. Onun terbiyesini bırakan ve zincirinden çıkan daha hiçbir peygamberi tanımaz ve Allah'ı da

tanımaz. Ve ruhunda kemalâtı muhafaza edecek hiçbir esasatı bilemez. Çünki peygamberlerin en âhiri ve en büyükleri ve dini ve daveti, umum nev'-i beşere baktığı için mu'cizatça ve dince umuma faik ve bütün nev'-i beşere bütün hakaikte üstadlık edip, ondört asırda parlak bir surette isbat eden ve nev'-i beşerin medar-ı iftiharı bir zatın terbiye-i esasiyelerini ve usul-i dinini terkeden, elbette hiçbir cihette bir nur, bir kemal bulamaz. Sukut-u mutlaka mahkûmdur. *(Bak: Mürted)*

1051- İşte ey hayat-ı dünyeviyenin zevkine mübtela ve endişe-i istikbal ile istikbalini ve hayatını temin için çabalayan biçareler! Dünyanın lezzetini, zevkini, saadetini, rahatını isterseniz; meşru dairedeki keyfe iktifa ediniz. O keyfinize kâfidir. Haricinde ve gayr-ı meşru dairedeki bir lezzetin içinde bin elem olduğunu, sâbık beyanatta elbette anladınız.

Eğer mazi yani geçmiş zamanın hâdisatını, sinema ile halihazırda gösterdikleri gibi; istikbaldeki ahval dahi, meselâ ellisene sonraki halleri bir sinema ile gösterilse idi, ehl-i sefahet şimdiki güldüklerine yüz binlerce nefrin ve nefret edip ağlayacaktılar. Dünya ve âhirette ebedî ve daimî süruruisteyen, iman dairesindeki terbiye-i Muhammediyeyi (A.S.M.) kendine rehber etmek gerektir." (S.142) *(Bak: 1005 p.)*

1052- Elhasıl "gençlik hiç şüphe yok ki gidecek. Yaz güze ve kışa yer vermesi gündüz akşama ve geceye değişmesi kat'iyetinde, gençlik dahi ihtiyarlığa ve ölüme değişecek. Eğer o fani ve geçici gençliğini iffetle hayrata istikamet dairesinde-sarfetse, onunla ebedî, baki bir gençliği kazanacağını bütün semavi fermanlar müjde veriyorlar. Eğer sefahete sarf etse, nasılki bir dakika hiddet yüzünden bir katl, milyonlar dakika hapis cezasını çektirir.

Öyle de gayr-i meşru dairedeki gençlik keyifleri ve lezzetleri, âhiret mes'uliye-tinden ve kabir azabından ve zevalinden gelen teessüflerden ve günahlardan ve dünyevi mücazatlarından başka, aynı lezzet içinde o lezzetten ziyade elemler oldu-ğunu aklı başında her genç tecrübe ile tasdik eder. Meselâ, haram sevmekte bir kıskançlık elemi ve firak elemi ve mukabele görmemek elemi gibi çok arızalar ile o cüz'î lezzet, zehirli bir bal hükmüne geçer. Ve o gençliğin su-i istimali ile gelen has-talıkla hastahanelere ve taşkınlıklarıyla hapishanelere ve kalb ve ruhun gıdasızlık ve vazifesizliğinden neş'et eden sıkıntılarla meyhanelere, sefahethanelere veya mezaris-tana düşeceklerini bilmek istersen,. git hastahanelerden ve hapishanelerden ve meyhanelerden ve kabristandan sor. Elbette ekseriyetle, gençlerin gençliğinin su-i istimalinden ve taşkınlıklarından ve gayr-ı meşru keyiflerin cezası olarak

gelen tokatlardan eyvahlar ve ağlamalar ve esefler işiteceksin. Eğer istikamet dairesinde gitse, gençlik gayet şirin ve güzel bir nimet-i İlahiye ve tatlı ve kuvvetli bir vasıta-i hayrat olarak âhirette gayet parlak ve baki bir gençlik netice vereceğini, başta Kur'an olarak çok kat'i âyâtıyla bütün semavi kitablar ve fermanlar haber verip müjde ediyorlar.

Madem hakikat budur. Ve madem helal dairesi keyfe kâfidir. Ve madem haram dairesindeki bir saat lezzet, bazan bir sene ve on sene hapis cezasını çektirir. Elbette gençlik nimetine bir şükür olarak o tatlı nimeti iffette, istikamette sarfetmek lâzım ve elzemdir." (Ş.204)

1053- Sual:

خَيْرُ شَبَابِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِكُهُولِكُمْ وَشَرُّ كُهُولِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِشَبَابِكُمْ [121]

hadis midir, bundan murad nedir?

Elcevab: Hadis olarak işitmişim. Murad da şudur ki: "En hayırlı genç odur ki; ihtiyar gibi ölümü düşünüp âhiretine çalışarak, gençlik hevesetına esir olmayıp gaflette boğulmayandır. Ve ihtiyarlarınızın en kötüsü odur ki; gaflette ve hevesetta gençlere benzemek ister; çocukçasına hevasat-ı nefsaniyeye tabi olur." (M.282) *(Bak: Lezzet, Sefahet)*

GEYLANÎ گیلانی : *(Bak: Abdulkadir-i Geylanî)*

GILMAN غلمان : (Gulam. c.) Bıyığı henüz bitmemiş gençler. *Köleler, esirler. *Cennet'te genç hizmetçiler. Kur'an (52.24) de geçer. *(Bak: Vildan)*

1054- GIYBET غيبة : Arkadan çekiştirmek. Hazır olmayan birisinin aleyhine konuşmak. Birisinin gıyabında hoşuna gitmeyen bir şeyi söylemek *(Bak: Kazf-ı Muhsanat, Su-i Zann, Tenkid)*

(Elmalı Tefsiri 49/12. ayetin tefsirinden alınmıştır)

GIYBET, bir kimsenin arkasından hoşlanmayacağı bir şey söylemektir.

Hz. Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: "Bilir misiniz gıybet nedir?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. "Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle

121 Cami-us Sagir (şerhi ile beraber) ci: 2 sh.245 ve Binbir Hadis (Osmanlıca) sh: 176 hadis: 428 ve R.E. 28/15

anmandır." Buyurdu. "Ya söylediğim kardeşimde varsa?" denildi. "Eğer söylediğin onda varsa gıybet etmiş olursun ve eğer onda yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun." Buyurdu ki bu, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesaî ve diğerlerinde geçmiştir. Demek ki bundan önceki âyette yüzüne karşı ayıplamak yasaklandığı gibi burada da gıybet yasaklanmıştır. Birgivî Tarikat-ı Muhammediye'de bu hadisi naklettikten sonra der ki; gıybet, din ve dünya ayıplarının anılmasını içine alır. Fakat bizim alimlerimize göre karşıdakinin tanıması ve ve sövme yoluyla olması da şarttır. Kadıhan Fetâvâsı'nda "Bir adam, kardeşinin günah ve kusurlarını ona özen gösterdiği için söylerse o gıybet olmaz. Gıybet ancak öfke şekliyle sövme kastedilerek anmaktır diye zikredilmiştir. Bundan dolayı kötülüğü gidermek için veya fetva almak için veya şerrinden korunmak için yahut "topal" demek gibi tarif için olursa gıybet olmaz. Bunun gibi, işlediği fıskı, zulmü açıklayan bir kimse olur da onun fıskını, zulmünü anarsa yine gıybet olmaz. Lâkin başka bir ayıbını zikrederse gıybet olur. İbnü Şeyh, Enes (r.a.)'den : Hz: Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: "Her kim haya örtüsünü atarsa, onun gıybeti yoktur." İbn-ü Ebi'd-Dünya Behz bin Hakim'den, o babasından, o da dedesinden nakleder: Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: Facir kimseyi insanlar tanırken anmaktan korkacak mısınız? O'nu onda olan ile anın ki, insanlar sakınsınlar." Gazalî sövmeyi daha çok daraltmıştır. Sonra gıybet üç çeşittir.

Birincisi: Gıybet edip de ben gıybet etmiyorum onda olanı söylüyorum demektir. Bu, Fâkih Ebul Leys'in Tenbihte dediği gibi kesin olan haramı helal saymak olduğu için küfürdür.

İkincisi: Gıybet edip, gıybeti gıybet edilen kimseye ulaşmaktır. Bu günahtır, helalleşmedikçe tevbe de tamam olmaz. Çünkü eziyet etmiş, kul hakkı oluşmuştur. İbn-ü Ebi'd-Dünya ve Taberani'nin Cabir'den rivayet ettikleri şu hadisin manası da şudur: "Gıybet zinadan daha kötüdür" buyurulmuş. Nasıl olur denilmiş, Peygamber (s.a.v.) buyurmuştur ki: Adam zina eder sonra tevbe eder. Allah mağfiret buyurur. Gıybet eden ise gıybet edilen affetmedikçe mağfiret olunmaz.

Üçüncüsü: Gıybet edilene ulaşmaz. Bu hem kendisine hem gıybet ettiği kimseye istiğfar ederek affolunabilir. Bazıları mutlaka helalleşmeye muhtaçtır demişler. Bazıları da mutlaka tevbe ve istiğfar yeterlidir demişlerdir." (E.T.4474)

Kur'anda "makam-ı zem ve zecrin misallerinden olan birtek âyetin mu'cizane altı tarzda gıybetten tenfir etmesi; Kur'anın nazarında gıybet ne

kadar şeni' bir şey olduğunu tamamıyla gösterdiğinden, başka beyana ihtiyaç bırakmamış. Evet Kur'anın beyanından sonra beyan olamaz, ihtiyaç da yoktur.

İşte اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا (49:12) âyetinde altı derece zemmi, zemmeder. Gıybetten altı mertebe şiddetle zecreder. Şu âyet bilfiil gıybet edenlere müteveccih olduğu vakit, manası gelecek tarzda oluyor. Şöyle ki:

Malûmdur âyetin başındaki hemze, sormak (âyâ) manasındadır. O sormak manası su gibi âyetin bütün kelimelerine girer. Her kelimede bir hükm-i zımnî var.

1055- İşte birincisi, hemze ile der: Ayâ, sual ve cevab mahalli olan aklınız yok mu ki, bu derece çirkin bir şeyi anlamıyor?

İkincisi: يُحِبُّ lafzıyla der: Ayâ, sevmek ve nefret etmek mahalli olan kalbiniz bozulmuş mu ki, en menfur bir işi sever?

Üçüncüsü: اَحَدُكُمْ kelimesiyle der: Cemaatten hayatını alan hayat-ı içtimaiye ve medeniyetiniz ne olmuş ki, böyle hayatınızı zehirliyen bir ameli kabul eder?

Dördüncü: اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ kelâmıyla der: İnsaniyetiniz ne olmuş ki; böyle canavarcasına arkadaşınızı diş ile parçalamayı yapıyorsunuz?

Beşincisi: اَخِيهِ kelimesiyle der: Hiç rikkat-i cinsiyeniz, hiç sıla-i rahminiz yok mu ki, böyle çok cihetlerle kardeşiniz olan bir mazlumun şahs-ı manevîsini insafsızca dişliyorsunuz? Ve hiç aklınız yok mu ki, kendi azanızı kendi dişinizle divane gibi ısırıyorsunuz?

Altıncısı: مَيْتًا kelâmıyla der: Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde bir kardeşinize karşı, etini yemek gibi en müstekreh bir işi yapıyorsunuz?

1056- Demek şu âyetin ifadesiyle ve kelimelerin ayrı ayrı delaletiyle: Zemm ve gıybet, aklen ve kalben ve insaniyeten ve vicdanen ve fıtraten ve milliyeten mezmumdur. işte bak nasıl şu âyet, îcazkârane altı mertebe zemmi zemmetmekle, i'cazkârane altı derece o cürümden zecreder.

Gıybet, ehl-i adavet ve hased ve inadın en çok istimal ettikleri alçak bir silahtır. izzet-i nefis sahibi, bu pis silaha tenezzül edip istimal etmez: Nasıl meşhur bir zat demiş:

أُكَبِّرُ نَفْسِى عَنْ جَزَاءِ بِغِيْبَةٍ فَكُلُّ اغْتِيَا ٍ جَهْدُ مَنْ ` لَهُ جَهْدٌ

Yani: "Düşmanıma gıybetle ceza vermekten nefsimi yüksek tutuyorum ve tenezzül etmiyorum. Çünki gıybet, zaif ve zelil ve aşağıların silahıdır."

1057- Gıybet odur ki: Gıybet edilen adam hazır olsa idi ve işitse idi, kerahet edip darılacaktı. Eğer doğru dese, zaten gıybettir. Eğer yalan dese; hem gıybet, hem iftiradır. İki katlı çirkin bir günahtır. (*)

Gıybet, mahsus birkaç maddede caiz olabilir:

Birisi: Şekva suretinde bir vazifedar adama der, ta yardım edip o münkeri, o kabahati ondan izale etsin ve hakkını ondan alsın.

Birisi de: Bir adam onunla teşrik-i mesai etmek ister. Senin ile meşveret eder. Sen de sırf maslahat için garazsız olarak, meşveretin hakkını eda etmek için desen: "Onun ile teşrik-i mesai etme. Çünki zarar göreceksin."

Birisi de: Maksadı, tahkir ve teşhir değil, belki maksadı, tarif ve tanıttırmak için dese: "O topal ve serseri adam filan yere gitti."

Birisi de: O gıybet edilen adam fâsık-ı mütecahirdir. Yani fenalıktan sıkılmıyor; belki işlediği seyyiatla iftihar ediyor; zulmü ile telezzüz ediyor; sıkılmıyarak âşikâre bir surette işliyor. *(Bak: 909.p.)*

1058- İşte bu mahsus maddelerde garazsız ve sırf hak ve maslahat için gıybet caiz olabilir. Yoksa gıybet, nasıl ateş odunu yer bitirir; gıybet dahi a'mal-i salihayı yer bitirir. Eğer gıybet etti veyahut istiyerek dinledi; o vakit: اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِمَنِ اغْتَبْنَاهُ demeli, sonra gıybet edilen adama ne vakit rast gelse: "Beni helal et" demeli." (M.275-277)

"Müslümanları şerden sakındırmak için gıybet caizdir. Bunun birçok vecihleri vardır. Biri; râvileri, şahidleri ve musannıfları cerhetmektir. Bu bilicma caizdir. Hatta İman-ı Nevevî "şeriatı korumak için bu vâcibdir" diyor. Fâsık bir âlimden fıkıh dersi almaya giden kimseye onun fıskını söylemek

* Sahih-i Müslim 2589. hadiste aynı hüküm vardır. Aynı hadisi Büluğ-ul Meram Şerhi 4. cild 1290/1523 numara ile kaydedip izah eder (Hazırlayanlar)

caiz olması gibi. Fakat bunları o şahsı küçültmek niyetiyle söylemek haramdır.” (Müslim, Davudoğlu Şerhi sh: 6488)

Burada dikkate alınacak ehemmiyetli bir husus şudur ki: Tenkid, meşru, sârih ve hak delillerine ve hakkı koruma niyetine istinad etmelidir. Aksi halde inşikaklara kapı açar, meşruiyetini kaybeder.

1059- “Eğer dersen: “İhtiyar benim elimde değil; fıtratımda adavet var. Hem damarıma dokundurmuşlar vazgeçemiyorum.”

Elcevab: Su’-i hulk ve fena haslet eseri gösterilmezse ve gıybet gibi şeylerle ve muktezasıyla amel edilmezse; kusurunu da anlasa, zarar vermez. Madem ihtiyar senin elinde değil, vazgeçemiyorsun. Senin manevî bir nedamet, gizli bir tevbe ve zımnî bir istiğfar hükmünde olan kusurunu bilmen ve o haslette haksız olduğunu anlaman,onun şerrinden seni kurtarır. Zaten bu mektubun bu mebhasını yazdık, ta bu manevî istiğfarı temin etsin; haksızlığı hak bilmesin; haklı hasmını haksızlıkla teşhir etmesin.” (M.267)

1059/1- İnsanın hakiki mahiyetinin tam bilinememesi ve günahlara itici sebeblerin çok olması ve insanın nefsi günahlara ve kötülüklere meyyal olması gibi sebeblerle, mü’minlerin aleyhine acele hüküm verilmemesi gerektiğini ders veren Bediüzzaman Hazretleri, şu hususlara da dikkat çekiyor:

“Cenab-ı Hak, kütüb-ü semaviyede beşere karşı şu Cennet gibi azîm mükâfat ve Cehennem gibi dehşetli mücazatı göstermekle beraber çok irşad, ikaz, ihtar, tehdid ve teşvik ettiği halde; ehl-i iman bu kadar esbab-ı hidayet ve istikamet varken hizb-üş şeytanın mükâfatsız çirkin zaif desiselerine karşı mağlub olmaları, bir zaman beni çok düşündürüyordu. Acaba iman varken, Cenab-ı Hakk’ın o kadar şiddetli tehdidatına ehemmiyet vermemek nasıl oluyor, nasıl iman gitmiyor? (4:76) اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا sırrıyla, şeytanın gayet zaif desiselerine kapılıp Allah’a isyan ediyor. Hatta benim arkadaşlarımdan bazıları, yüz hakikat dersini kalben tasdik ile beraber benden işittiği ve bana karşı da fazla hüsn-ü zannı ve irtibatı varken, kalbsiz ve bozuk bir adamın ehemmiyetsiz ve riyakârane iltifatına kapıldı, onun lehinde benim aleyhimde bir vaziyete geldi. Fesübhanallah dedim, insanda bu derece sukut olabilir mi, ne kadar hakikatsız bir insan idi diye o biçareyi gıybet ettim, günaha girdim. Sonra sabık işaretlerdeki hakikat inkişaf etti, karanlıklı çok noktaları aydınlattı. (*)

* Muhterem müellif, me'haz kitabdaki izahları kasdetmektedir. Arzu edenler, Onüçüncü Lem'a Risalesine müracaat edebilirler.

O nur ile lillahilhamd hem Kur'an-ı Hakim'in azîm tergibat ve teşvikatı tam yerinde olduğunu, hem ehl-i imanın desais-i şeytaniyeye kapılmaları imansızlıktan ve imanın zaifliğinden olmadığını, hem günah-ı kebairi işleyen küfre girmediğini, hem Mu'tezile Mezhebi ve bir kısım Hariciye Mezhebi "Günah-ı kebairi irtikâb eden kâfir olur veya iman ve küfür ortasında kalır" diye hükümlerinde hata ettiklerini, hem benim o biçare arkadaşım da yüz ders-i hakikatı bir herifin iltifatına feda etmesi, düşündüğüm gibi çok sukut ve dehşetli alçaklık olmadığını anladım, Cenab-ı Hakk'a şükrettim, o vartadan kurtuldum. Çünki sabıkan dediğimiz gibi, şeytan cüz'î bir emr-i ademî ile insanı mühim tehlikelere atar. Hem insandaki nefis ise şeytanı her vakit dinler. Kuvve-i şeheviye ve gadabiye ise şeytan desiselerine hem kâbile hem nâkile iki cihaz hükmündedirler.

İşte bunun içindir ki, Cenab-ı Hakk'ın Gafur, Rahim gibi iki ismi tecelli-i azamla ehl-i imana teveccüh ediyor. Ve Kur'an-ı Hakim'de Peygamberlere en büyük ihsanı, mağfiret olduğunu gösteriyor ve onları istiğfar etmeye davet ediyor. بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ kelime-i kudsiyesini her sure başında tekrar ile ve her mübarek işlerde zikrine emretmesiyle, kâinatı ihata eden rahmet-i vasiasını melce' ve tahassüngâh gösteriyor ve (7.200) فَاسْتَعِذْ emriyle;

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ kelimesini siper yapıyor." (L.73) *(Bak: 129, 2673.p.)*

Mezkûr bahisteki müsamaha, hakaik-ı diniyeyi tezyif ve insanları bilerek idlal etmiyen mü'minler içindir ve şahsî hukuk noktasındadır. *(Bak: 126.p)*

Kur'an (4:148) âyeti; mazlumlar müstesna olarak Allah kötü sözün açıklamasını sevmediğini beyan eder. İbn-i Mace, l. Kitab-üt Taharet, bab: 26, 349. hadis, gıybetin kabir azabına sebeb olduğunu kaydeder. *(Gıybet, katil gibidir, bak: 3365.p.)*

1060- GREV و غره : İşçilerin isteklerini işverene kabul ettirmek için, işlerini hep birlikte bırakmaları.

İslâmiyet'te işçi hakları çok ciddi korunmakla beraber, grev ve benzeri hareketlere başvurulması istenmez Çünki grev, milli gelire zarar verdiği gibi, sosyal gruplar arasında düşmanlık doğurmakla boğuşmalar ve dolayısıyla da milli huzura zarar getirir. Grev, daha çok kapitalist sistemlerin "Hak, kuvvettedir" şeklinde ifade edilen Avrupa medeniyetindeki menfi düsturlarının

bir neticesidir. Ve bir işçi işverenle iktisadî müsabaka edemediğinden, işçiler birliği kurulmasıyla işverene karşı güçlü olmasına kapitalist sistem itiyor.

Halbuki İslâm'da kişi, kendi küçük gücüyle başbaşa bırakılmamıştır. Çünki "hak kuvvettedir" kaidesinin yerine; İslâm "kuvvet haktadır" der. İşçi haklı ise, devletin gücü işçinin yanında olur. Bununla beraber İslâm, müsbet müsabaka prensibini de kaldırmaz. Ancak taraflar arasında hukuk ve adaletle nezaret eder.

1061- Büyük müesseselerde ve bilhassa milli ihtiyaç ve menfaatlere ait işlerde, milli hâsılat ve servete zarar verilmemesi lâzımdır. Çünki bu zarar, amme hukukuna dokunuyor. Bu itibarla, işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıklar, grevle değil, iş nizamını bozmadan hukuk yoluyla halledilmelidir.

1062- Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nun l. cild kavaid-i külliye kısmında 25 ve 26. maddeleri, "zarar-ı eşedde karşı zarar-ı ehaffı tercih" eder. Aşağıda verilen bu küllî kaideler, çok çeşitli meselelerin hallinde usûl ve kaidelerdir. Herbir madde ortaya çıkmış ve çıkacak meselelere cevap verir mahiyettedir. Binaenaleyh bu ana maddelerin grev meselesine de şümulü vardır.

Mezkûr 25 ve 26. maddeler, misalleriyle aynen şöyledir:

1063- "(25): "Zarar-ı ammı def' için zarar-ı has ihtiyar olunur."

Tabib-i cahili men'etmek, bu asldan teferru eder. Bu kaideye bir çok meseleler müteferri bulunmaktadır. Sefihi, medyunu hacr ve bazı eşyaya narh vaz'etmek, tarik-i amme doğru inhidama mâil duvarı yıkmak bu cümledendir.

(26): "Zarar-ı eşedd, zarar-ı ehaff ile izale olunur."

Meselâ: Bir kimse başkasının ağacını gasb ederek, yaptırdığı binanın bir tarafına idhal etmiş olsa bakılır: Eğer binanın kıymeti bu ağacın kıymetinden ziyade ise ağacın kıymeti sahibine verilir; yoksa binayı yıkarak daha büyük bir zarara meydan verilmesi cihetine gidilmez.

1064- Müşterek bir mülkün tefrik ve teb'îzi sahiplerinden birine nafi' diğerine muzır ise; hâkim onu hükmen taksim eder.

Bir kimsenin hayvanı başkasının kıymetli bir taşını, meselâ incisini yutsa bakılır: Eğer inci o hayvandan kıymetli ise, inci sahibi o hayvanın kıymetini verip ona temellük eder... Bilakis hayvanın kıymeti ziyade ise, sahibi incinin kıymetini sahibine verir, hayvanın kesilmesi cihetine gidilmez." (H.İ.ci: l, sh: 282)

1065- Keza 18. madde de, zarara karşı bilmukabele zararı menetmektedir. Şöyle ki:

"Zarar ve mukabele-i bizzarar yoktur."

Yani. Bidayeten zarar caiz değildir. Bilmukabele zarar da caiz olmaz. Belki bir zarar, hâkime müracaatla izale edilir. Meselâ: Bir kimse birisinin bir malını itlaf etse, o da onun malını bilmukabele itlaf edemez. Belki zararını tazmin ettirir.

Kezalik bir takım fiiller mübahtır, fakat bunların böyle cevazı başkalarına zarar vermemekle meşruttur. Zarar verirse, caiz olmaz." (H.İ.ci: l, sh: 279) *(Bak: 2009.p.)*

Bazı grevlerden doğan büyük milli zararlar, bu kaidelere göre nazara alınmalıdır.

1066- GURUR غرور : Kibir. Boş yere güvenmek. "Kıymetsiz şeylere güvenip mağrur olmak.

"Evet, gurur ile insan maddî ve manevî kemalât ve mehasinden mahrum kalır. Eğer gurur saikasıyla başkaların kemalâtına tenezzül etmeyip, kendi kemalâtını kâfi ve yüksek görürse, o insan nâkıstır. Böyle insanlar, malumat ve keşfiyatlarını daha yüksek görmekle, eslaf-ı izamın irşadat ve keşfiyatlarından mahrum kalırlar. Ve evhama maruz kalarak bütün bütün çizgiden çıkarlar. Halbuki eslaf-ı izamın kırk günde yaptıkları bir keşfiyatı, bunlarkırk senede bulamazlar." (M.N.66) *(Bak: Kibir)*

Hem "gurur ve kibirde öyle bir ağır yük var ki, mağrur adam herkesten hürmet ister ve o istemek sebebiyle istiskal gördüğünden daima azab çeker. Evet hürmet verilir, istenilmez." (Risale-i Nur'dan Uhuvvet Risalesi, sh:38)

1067- "Sen ey mağrur nefsim! Üzüm ağacına benzersin. Fahirlenme, salkımları o ağaç kendi takmamış. Başkası onları ona takmış.

Sen ey riyakâr nefsim! "Dine hizmet ettim" diye gururlanma,

اِنَّ اللّٰهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ [122] sırrınca: Müzekka olmadığın için, belki sen kendini o recül-i fâcir bilmelisin. Hizmetini, ubudiyetini geçen

122 : S.B.M. hadis: 1610

nimetlerin şükrü ve vazife-i fıtrat ve farize-i hilkat ve netice-i san'at bil, ucb ve riyadan kurtul! .." (S.473) *(Bak: Fücur)*

1068- Gurur hakkında âyetlerden birkaç not:

-Dünya hayatı, bir meta-i gururdur: (3: 185) (57:20)

-Kâfirler, aldatıcı bir gurur içindedirler: (67:20)

-Dünya hayatına mağruren aldanmamak: (35.5)

1068/1 GUSÜL غسل : Boy abdesti. Temizlenmek. Maddi, manevî temizlik için şartları dahilinde yıkanmak. Taharet-i Kübra da denir. *(Bak: Nezafet, Teyemmüm)*

Kur'an (4:43) (5.6) âyetlerinde emredilen gusl, hadislerde de bahsi geçer Ezcümle, cünüblük ve gusl (boy abdesti), S.B.M. ci:1, 184'den 201 hadisine kadar; T.T. ci: 1, 4. kitab, 6. bölüm, sh: 90 ve Sahih-i Müslim, 3. kitab, 6, 9, 10, 11, 12, 22. babları ve İbn-i Mace, 1. kitab 93 ilâ 113 ve 138, babları; Büluğ-ul Meram Tercemesi, 1. cild. 133. sahifeden 151. sahifeye kadar bu mevzuyu kaydeder. Tafsilat ve ahkâmı, fıkıh kitablarındadır.

1069-GÜLHANE HATT-I HÜMAYUNU گل‌خانه‌خطِ همایونی:

Gülhane'de okunan hatt-ı hümayun münasebetiyle meydana gelmiş bir tabirdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir zamanlar dünyayı titreten kuvvet ve kudreti, çeşitli sebeb ve tesirlerle büyük bir zaafa uğramış ve en nihayet devlet, bir vilayet hükmünde olan Mısır'ın idaresini ele geçiren Mehmed Ali Paşa'nın elinde zebun olacak bir dereceye düşmüştü. Memleketin bu halini gören ve Avrupa'da elçiliklerde bulunması itibariyle Avrupa devletlerinin memleket hakkındaki fikirleriyle zamanın cereyanlarını yakından müşahede eden Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, memleketin selâmeti ancak idare usulünün ıslahında ve tebaaya salahiyet ve hukuk verilip mes'uliyet esasının te'sisinde olduğunu iddia ederek, yeni Padişah olan Abdülmecid'e 3 Kasım 1839 Pazar gününde bir hatt-ı hümayun sudur ettirdi.

Reşit Paşa'nın bu hat'la açtığı devir, tarihte Tanzimat namıyla anılmaktadır. Bu fermana göre memlekette bundan sonra herkes can ve ırz emniyetine sahib olacak, vergiler ve asker toplaması belirli nizamlara bağlanacak, memuriyetlere lâyık olanlar getirilecek ve memurlara muayyen bir maaş tayin olunacak, rüşvet alınmayacak, bir mahkeme kararı olmadan kimse mahkûm

edilmeyecek, bütün Osmanlı tebaası aynı kanunî ve hukukî haklara sahip olacaklardı. Bu ferman, bilhassa Hristiyan tebaa için te'min ettiği eşit haklar yüzünden Avrupa'da çok iyi karşılanmıştır. Acib ithamlı ifadeleriyle kendi devrinden öncesini karanlıklı bir istibdad ve karışıklık devri olduğunu gösteren mezkûr Hatt-ı Hümayun, Osmanlı Devleti'ni daha da perişaniyete götürmüş, devlet ve cemiyet ihtilaflara sahne olmuştur. Halbuki yazıda mübalağa edildiği gibi, Tanzimat'tan önce mal, can ve ırz emniyeti bulunmayan bir anarşi devresi yoktu. *(Bak: Tanzimat-ı Hayriye)*

1070- GÜNAH (گناه) **:** Cezayı gerektiren amel, dine aykırı iş. Allah'ın emirlerine uymayan hareket.

Allah'ın emirlerini terketmek ve yasaklarını işlemek manasında olarak günahlar dinde geniş bir yer alır. Kebair ve segair namlarıyla iki kısma ayrılan bu günahların, kebair denen kısmından da, daha çok zararlara ve büyük felaketlere sebeb olanlarını ayırarak o günahlar üzerinde daha çok durulur.Yani kebairler çok olup, aşağıda kaydettiğimiz ilmihalin gösterdiği miktara inhisar etmez. *(Bak: Cihad-ı Ekber, Cünah, Fâsık, Fitne, Gençlik, Gıybet Haram, Kazf-ı Muhsanat, Ma'siyet, Mubikat-ı Seb'a, Musiki, Nazar-ı Haram, Sefahet, Tevbe)*

1071- Ömer Nasuhi Bilmen "Büyük İslâm İlmihali" eserinde günah hakkında şu bilgiyi veriyor:

"Günahlar ile kirlenen ruhları, kalbleri tevbe ile, istiğfar ile temizlemeğe çalışmalıdır. Malumdurki, günahlar; kebair ve segair diye iki kısımdır, Kebairin yani büyük günahların başlıcaları şunlardır: Allah Teala'yı inkâr etmek; Allah Teala'ya şerik ittihaz etmek; kat'iyyen sabit olan bir dinî hükme inanmamak ki, bu üçü -el iyazübillah- küfürdür. Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek; Allah'ın azabından, mekrinden emin olmak; günah üzerine ısrar etmek yani her hangi bir günahı muttasıl işleyip durmak, namazı, orucu terketmek; Allah yolunda cihaddan kaçınmak; anaya babaya asi olmak; *(Bak: 178.p.)* yalan yere şehadet ve yemin etmek; bir kimseyi haksız yere öldürmek; bir kimsenin bir uzvunu haksız yere kesmek veya muattal bir hale koymak, ribada ve sirkatte bulunmak; rüşvet almak, yetimlerin malını yemek, zina ve livata denilen fazihaları irtikâb etmek, iffetli kadınlara fuhuş isnad etmek.

İşte bunlar dereceleri mütefavit birer kebiredir.

1072- Günahların bir kısmı yalnız Allah Teala'nın hakkına aittir. Diğer bir kısmı da insanların haklarına müteallikdir.

Birinci kısımda insan kalben pişman olup Allah Teala'dan afüvler, keremler dilemeli, bir daha öylebir günahta bulunmamaya kat'iyyen karar vermelidir. Ve o günah, küfrü mucib olacak bir mahiyette ise hemen tecdid-i iman, tecdid-i nikahta bulunmalıdır. Namaz gibi, oruç gibi kazası lâzım gelen bir ibadetin terkinden ibaret ise, hemen bunu kazaya çalışmalıdır.

Günahların insanlara müteallik kısmında ise, yine kalben bir nedamet duyarak hem Allah Teala'dan afüvler dilemeli, hem de hakkına tecavüz edilen kimseden mümkünse helallik istemelidir. Kendisini razı etmeye ve tecavüz edilen hakkı ödemeye çalışmalıdır. Ruhların seyyiat denilen günah kirlerinden temizlenmesi ancak bu sayede kabil olabilir." (B.İ.İ.438)

1072/1 "Sani-i Zülcelal'in çok esması var. Herbir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ; Gaffar ismi, günahların vücudunu ve Settar ismi, kusuratın bulunmasını istediği gibi, Cemil ismi de çirkinliği görmek istemez." (L.54) şeklindeki ifadeleri, Allah'ın günahların işlenmesine rızası var manasında anlamamalıdır. Zira Allah kullarının günah işlemesini istemez. Hatta gayretullah, mü'mini günahtan men etmek ister. *(Bak: 1042.p.)* Ancak bütün esmasının iktizalarına bakan sonsuz hikmet-i İlahiye, sırrı-ı imtihan gibi hikmetler için günah ve şerleri halkeder. Fakat o şer ve günahların işlenmesini istemez. Yani halk-ı şer şer değil, kesb-i şer şerdir. *(Bak:2672.p.)*

Ezcümle Kur'anda Allah adl ü ihsanı emr ve günahlardan nehyeder: (16.90). Keza Allah, kulun küfr ve inkârına razı değil (istemez): (39:7). Allah, küfran ve günahta ısrar edip tevbe etmiyen hainleri sevmez: (2.276) (4:107) mealindeki çok âyetlere istinaden ülema-i İslâm; Allah günah ve şerlerin işlenmesini istemediğini ve haram ve şerlerin yaratılması ve insanın fıtraten hayır ve şerre kabil ve mütemayil hilkatı, imtihan sırrı ve diğer pek çok hikmetler için olduğunu ve halk-ı şerrin hayır, kesb-i şerrin şer olduğunu beyan etmişlerdir. Şu halde (Gaffar ismi günahların vücudunu ister) yani yaratılmasını ister, demektir. *(Bak: Ebu Davud 2153. hadis. Müslim 2657. hadis ve devamı)* İşlenmesini istemek değildir. *(Günahtan nedametle affa lâyık olmak ve insanın fıtraten günaha meyilli olması, bak: 509/4, 509/5.p.lar)*

1073- Kur'an (21:83) âyetinde geçen Eyyüb (A.S.)'ın kıssası münasebetiyle günahların küfre yol açtığını izah eden bir bahsin bir kısmını mevzuumuzu tenvir ettiği cihetle dercediyoruz. Şöyle ki:

"Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm'ın meşhur kıssasının hülasası şudur ki: Pek çok yara, bere içinde epey müddet kaldığı halde, o hastalığın azîm mükafatını düşünererk kemal-i sabırla tahammül edip kalmış. Sonra yaralarından tevellüd eden kurtlar, kalbine ve diline iliştiği zaman, zikir ve marifet-i

İlahiyenin mahalleri olan kalb ve lisanına iliştikleri için, o vazife-i ubudiyete halel gelir düşüncesiyle kendi istirahatı için değil, belki ubudiyet-i İlahiye için demiş: "Ya Rab! Zarar bana dokundu, lisanen zikrime ve kalben ubudiyetime halel veriyor" diye münacat edip, Cenab-ı Hak o hâlis ve safi, garazsız, lillah için o münacatı gayet hârika bir surette kabul etmiş. Kemal-i afiyetini ihsan edip enva-i merhametine mazhar eylemiş..

1074- Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm'ın zahirî yara hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hazret-i Eyyüb'den daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz.

Çünki işlediğimiz herbir günah, kafamıza giren herbir şübhe, kalb ve ruhumuza yaralar açar. Hazret-i Eyyüb Aleyhisselâm'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdid ediyordu. Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdid ediyor. O münacat-ı Eyyübiyeye, o hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bahusus nasılki o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de; bizleri, günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şübheler, (neuzübillah) mahall-iman olan bâtın-ı kalbe ilişip, imanı zedeler ve imanın tercümanı olan lisanın zevk-iruhanîsine ilişip zikirden nefretkârane uzaklaştırarak susturuyorlar. Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Herbir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor.

Meselâ, utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam,başkasının ıttılaından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkâr etmek arzu ediyor. Hem meselâ: Cehennem azabını intac eden büyük bir günahı işleyen bir adam, Cehennem'in tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper olmazsa, bütün ruhuyla Cehennem'in ademini arzu ettiğinden, küçük bir emare ve bir şüphe, Cennem'in inkârına cesaret veriyor. Hem meselâ: Farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adamın küçük bir âmirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan o adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve manen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubudiyet bulunmasa idi:" Ve bu arzudan bir manevî adavet-i İlahiyeyi işman eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şübhe, vücud-u İlahiyeye dair kalbe gelse, kat'i bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helâket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki: İnkâr vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukabil, inkârda milyonlar ile o

sıkıntıdan daha müdhiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hakeza, bu üç misale kıyas edilsin ki; (83:14) بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ sırrı anlaşılsın." (L.8-9) *(Bak: 2255.p.) (Âhirzaman alâmetlerinden olan ve "duhan" denen gaflet-i umumiye, bak:710/1.p.)*

1075- Evet "amele ve taata muvaffak olamayan azabdan korkar, ye'se düşer. Böyle me'yusun gözüne dinî meselelere münafi edna ve zaif bir emare, kocaman bir bürhan görünür. Böyle birkaç emareyi elde eder etmez, diğer emarelerin saikasıyla ilan-ı isyan ederek, İslâm dairesinden çıkar, şeytanın ordusuna iltihak eder. Binaenaleyh, a'male muvaffak olamayanlar, yeise düşmemek için şu âyete müracaat etsin:

قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ ۔ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ
اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُالذُّنُو ۔ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُالرَّحِيمُ (39-53) " (M.N.65)

Atıf notları:

-Mu'tezilenin, günah-ı kebireyi işleyen küfre girer dedikleri hatalı hükmü, bak: 2673.p.

-Bu hükümle alâkalı diğer bir bahis, bak: 1058/1.p

1076- Hem "iman etmek; Kur'an-ı Azimüşşan'ın ders verdiği gibi, o Hâlik'ı sıfatları ile isimleri ile, umum kâinatın şehadetine istinaden kalben tasdik etmek ve elçileriyle gönderdiği emirleri tanımak ve günah ve emre muhalefet ettiği vakit, kalben tevbe ve nedamet etmek iledir. Yoksa büyük günahları serbest işleyip istiğfar etmemek ve aldırmamak, o imandan hissesi olmadığına delildir." (E.L.I.203)

İki atıf notu:

-Münkeri, münker bilmek, bak: 509/5, 3891.p.lar

-Günah işleme anında iman durumu, bak: 1171.p.

1077- Ve keza "şu görünen umumi âlemde her insanın hususi bir âlemi vardır. Bu hususi âlemler, umumi âlemin aynıdır. Yalnız umumi âlemin merkezi şemsdir. Hususi âlemlerin merkezi ise şahıstır. Her hususi âlemin anahtarları o âlemin sahibinde olup letaifiyle bağlıdır. O şahsî âlemlerin

safveti, hüsnü ve kubhu, ziyası ve zulmeti, merkezleri olan eşhasa tabidir. Evet ayinede irtisam eden bir bahçe hareket, tagayyür ve sair ahvalinde ayineye tabi olduğu gibi, her şahsın âlemi de merkezi olan o şahsa tabidir. Gölge misal gibi.

Binaenaleyh, cisminin küçüklüğüne bakıp da günahlarını küçük zannetme. Çünki kalbin kasavetinden bir zerre, senin şahsî âleminin bütün yıldızlarını küsufa tutturur." (M.N.117)

1078- Günahların istila ettiği bozuk cemiyette manevî kurtuluş yolunu gösteren Bediüzzaman, Nurculara hitaben bir mektubunda şöyle diyor:

"Bugünlerde hatırıma geldi ki: Hayat-ı içtimaiyeye giren hangi şeye temas etse, ekseriyetle günahlara maruz kalıyor. Her cihette günahlar serbestçe insanı sarıyorlar. Bu kadar günahlara karşı insanın hususi ibadet ve takvası nasıl mukabele edebilir? diye me'yusane düşündüm. Hayat-ı içtimaiyedeki Risale-i Nur talebelerinin vaziyetlerini tahattur ettim. Risale-i Nurşakirdleri hakkında necatlarına ve ehl-i saadet olduklarına dair kuvvetli işaret-i Kur'aniyeyi beşaret-i Aleviyeyi ve Gavsiyeyi düşündüm

Kalben dedim ki: "Herbiri bin yerden gelen günahlara karşı bir dil ile nasıl mukabele eder, galebe eder, necat bulur?" diye mütehayyir kaldım. Bu tahayyürüme mukabil ihtar edildi ki:

"Risale-i Nur'un hakiki ve sâdık şakirdlerinin mabeynlerindeki düstur-u esasiye olan iştirak-i a'mal-i uhreviye kanunuyla ve samimi ve hâlis tesanüd sırrıyla herbir hâlis, hakiki şakird bir dil ile değil, belki kardeşleri adedince diller ile ibadet edip istiğfar ederek bin taraftan hücum eden günahlara, binler dil ile mukabele eder. Bazı melaikeninkırkbin dil ile zikrettikleri gibi; hâlis, hakiki müttaki bir şakird dahi, kırkbin kardeşinin dilleriyle ibadet eder, necata müstehak ve inşaallah ehl-i saadet olur. Risale-i Nur dairesinde sadakat ve hizmet ve takva ve ictinab-ı kebair derecesiyle o ulvi ve külli ubudiyete sahib olur. Elbette bu büyük kazancı kaçırmamak için takvada, ihlasta, sadakatta çalışmak gerektir." (K.L.96) *(Sadakatla şahs-ı manevînin sevabından istifade hakkını kazanmak, Bak. 3193.p)*

1079- Günah hakkında âyetlerden birkaç not:

-Günahta ısrar etmemek: (3.135)

-Hasenata çok mukafat, günaha misliyle ceza verilmesi: (6.160) (10-27)

-İsm ü udvanda yardımlaşmamak (birbirinin iştihasını kabartıp teşvik etmemek): (5:2)

-İsm ü udvan ve haram yemekte birbiriyle yarışanlar: (5:62)

-Günah-ı kebairden içtinab: (4:31) (53:32)

-Kebairden içtinabla segairin afvı: (4:31) (53:32)

-İsm'in (günahın) zâhir ve bâtınını (âşikar ve gizlisini, fiilî olanı ile fikrî ve hissî olanını) bırakmak: (6:120) (7:33)

Kasıdlı ve kasıdsız olarak iki şekliyle kullanılan (hata) kelimesine ait âyetlerden birkaç not:

-Unutma ve hatadan afv duası: (2:286)

-Hataen katl: (4:92)

-Kasıdlı olmayan hatada günah yoktur: (33:5)

-Geçmiş kavimlerde isyan ve tekzib hatîesi: (69.9)

Bir atıf notu:

-Namaz seyyiatı izale eder, bak: 2805.p.

GÜNEŞ گونش : *(Bak: Şems)*

GÜZELLİK گوزه لك : *(Bak: Hüsn)*

❁❁❁

H

1080- HABLULLAH حبل الله : Kur'an (3:103) âyetinde geçen ve Allah'ın ipi mealinde olan bu kelime; Kur'an-ı Kerim, Allah'a kavuşma vasıtası, ihlas, cemaat gibi manalarda tefsir edilmiştir. *(Bak: Urvet-ül Vüska)*

Esasat ve zaruriyat-ı diniyeye bağlı kalmak her müslüman için zaruridir. Bu bağlılık ise bütün müslümanları birleştirir. Bu da ittihad-ı İslâmın teşekkülüne sebebdir. Bu ise âlem-i İslâm için en büyük bir kuvvettir ki, bununla İslâm dini her türlü düşmanlardan korunur. İşte hablullah'a ve esasat-ı diniyeye sarılmanın böyle azîm iyilik ve faziletleri vardır. Bu muazzam neticenin de bu zamanda en büyük vesilesi, tahkiki iman ve hakaik-i Kur'aniyeye vukufiyettir.

"Ebi Said-i Hudrî Hazretlerinden mervi olduğu üzere Resulullah (A.S.M.) şöyle buyurmuştur: كتَا ُ اللّٰهِ هُوَ حَبْلُ للَّهِ الْمَمْدُودُ مِنَالسَّمَاءِ اِلَىاْ َرْضِ (123) Semadan arza indirilmiş olan Hablullah: Kitabullahtır." (E.T.1154) *(Bak: 3471.p. sonu)*

1081- HABT-I A'MAL حبط أعمال : Yapılan amellerin ihlassızlık, riyakârlık, küfre temayül ve irtidad gibi sebeblerle sevabsız kalıp boşa çıkması ve ibtal olmasıdır. *(Bak: A'mâl)* Bir müslümanın amelde iflas etmesi demek olan habt-ı a'mal hakkında Kur'anda âyetler vardır. Ezcümle:

"(47:33) يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا Ey o bütün iman edenler

اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ Allah'a itaat edin ve Peygamber'e itaat edin

وَ َ تُبْطِلُوا اَعْمَالَكُمْ amellerinizi ibtal etmeyin -yani öbürlerinin yaptığı gibi küfür, nifak, ucub, riya, menn ve eza ve bunlara benzer itaatsizlik ve baş-

123 Tirmizi, Menakıb/31 ve Müsned-i Hanbel 3/14, 17, 26, 59.

lanmış olan herhangi bir ameli nakz ve ibtal edecek ma'kus bir fiil ve hareket ile boşa gidermeyin, hükümsüz bırakmayın." (E.T.4397)

Hem "(49.2) لَا تَرْفَعُوا اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ Seslerinizi Peygamber'in sesi fevkinde kaldırmayın, yani seslerinizi Peygamber'in sesinin vardığı hadden ileri geçirmeyin.

وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ ve ona söz söylerken birbirinize bağırdığınız gibi iri sesle söylemeyin, akran gibi de konuşmayın. لَا تَشْعُرُونَ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَا لَكُمْ وَاَنْتُمْ Zira amelleriniz habtolur, hiçe gider de haberiniz olmaz. Çünki Peygamber'e hürmetsizliğe ve ezaya bais olabilen şeyler küfre varabilir. Küfr ise a'mali habteder. (5:5) وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ

Burada وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ kaydıyla şuurun nefyinden şu anlaşılır ki bu nehyolunan refi ve cehirden murad, yalnız istihfaf ve saygısızlık kasdıyla olanlar değildir. Çünki o mü'minlerden sudûru melhuz olmıyan sarih küfürdür. Fakat sarih küfür olmamakla beraber, dolayısıyla ona varan sarih küfür mazınnesi olan haller de vardır." (E.T.4451)

-Âhirete tercih ederek dünya hayatının gaye edilmesi de ameli ibtal eder. Evet "bu acib asrın hayat-ı dünyeviyeyi ağırlaştırması ve yaşamak şeraitini ağırlatması ve çok etmesi ve hacat-ı gayr-ı zaruriyeyi, görenekle tiryaki ve mübtela etmekle hacat-ı zaruriye derecesine getirmesiyle, hayatı ve yaşamayı, herkesin her vakitte en büyük maksad ve gayesi yapmıştır. Onunla hayat-ı diniye ve ebediye ve uhreviyeye karşı ya sed çeker veya ikinci, üçüncü derecede bırakır. Bu hatanın cezası olarak öyle dehşetlibir tokat, yedi ki, dünyayı başına Cehhennem eyledi. işte bu dehşetli musibette, ehl-i diyanet dahi büyük bir vartaya düşüyorlar ve kısmen anlamıyorlar.

1083- Ezcümle, ben gördüm ki; ehl-i diyanet belki de ehl-i takva bir kısım zatlar, bizimle gayet ciddi alâkadarlık peyda ettiler. O bir-iki zatta gördüm ki; diyaneti ister ve yapmasını sever, ta ki hayat-ı dünyeviyesinde muvaffak olabilsin, işi rastgelsin. Hatta tarikatı keşf ve keramet için ister. Demek âhiret arzusunu ve dini vezaifin uhrevî meyvelerini, dünya hayatına bir dirsek, bir basamak gibi yapıyor.Bilmiyor ki, saadet-i uhreviye gibi saadet-i

dünyeviyeye dahi medar olan hakaik-ı diniyenin fevaid-i dünyeviyesi, yalnız müreccih (tercih edici) ve teşvik edici derecesinde olabilir. Eğer illet derecesine çıksa ve o amel-i hayrın yapmasına sebeb o faide olsa, o ameli ibtal eder; lâakal ihlası kırılır, sevabı kaçar." (K.L.109) *(Dünya hayatını isteyenlere istekleri verilir, âhirette mahrum kalırlar, bak: 712.p.)*

"İhtar: ibadetin ruhu, ihlastır. İhlas ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir faide ibadete illet gösterilse, o ibadet bâtıldır. Faideler, hikmetler yalnız müreccih olabilirler; illet olamazlar." (İ.İ..85)

1084- Esasen "rıza-yı İlahî kâfidir. Eğer o yar ise, herşey yardır. Eğer o yar değilse, bütün dünya alkışlasa beş para değmez. İnsanların takdiri, istihsanı, eğer böyle işde, böyle amel-i uhrevîde illet ise, o ameldeki ihlası kırar. Eğer müşevvik ise safvetini izale eder.

Eğer sırf alâmet-i makbuliyet olarak, istemiyerek Cenab-ı Hak ihsan etse, o amelin ve ilmin insanlarda hüns-ü tesiri namına kabul etmek güzeldir ki;

(26:84) وَاجْعَلْ لِى لِسَانَ صِدْقٍ فِى اْ ٰخِرِينَ buna işarettir." (B.L.78)

1085- Habt-ül a'mal hakkında âyetlerden birkaç not:

-İrtidad ehlinin dünya ve âhiret amelleri habt olup boşa gider: (2:217)

-Âyetleri inkâr edenler. Peygamberleri öldürenler, insaf ve adaleti emredenleri ezenlerin amelleri ibtal olur: (3:22)

-Münafıkların amelleri habt olunur: (5:53) (33:19)

-İnkârcıların ameli ibtal olunur: (5.5) (18:104, 105) (47:1, 8, 9, 32)

-Şirk habt-ül a'male sebebdir: (6.88) (39:65)

-Âyetleri inkâredenlerin amelleri habt olur: (7:147)

-Müşriklerin camileri imar etmeleri gibi amelleri de habt olup boşa çıkar: (9:17)

-Dünya hayatını gaye edinip sefahete dalanların amelleri boşa gider: (9:69) (11:15,16)

-Hidayet tebeyyün ettikten sonra hakka tam teslimiyetten, kendi arzularına dönenlerin amelleri habtolur: (47:25, 26, 28) (Bak: 3120.p.)

-Zekâtı Allah için vermeyenlerin durumu (2: 264)

1086- HACC حجّ : Kasdetmek. Muarazada delil ve hüccet ile galip olmak.

*Bir yere çok tereddüdle varıp gelme. *Şayan-ı tazim bir şeye teveccüh. *Bir şeyden feragat etmek. *Fık: İslâmın şartlarından ve hali vakti müsait olan her müslümana farz olan, Mekke-i Mükerreme'deki Kâbe-i Şerifi, usulüne uygun olarak Arabî Zilhicce ayı, Kurban bayramı günlerinde bir defa ziyaret etmek. *(Bak: Arafat, Umre)*

Farz olan hacca, hacc-ı Ekber denildiği gibi, umreye de Hacc-ı Asgar denilir. Maamafih arefe günü cumaya tesadüf eden bir hacca da Hacc-ı Ekber denilir. (O.A.L.)

1086-/1- Hac, hicret-i Nebeviyenin 9. senesinde farz kılınmıştır. Hac ibadetinde farzlar, vacib ve sünnetler vardır. Bunlar hakkında ilmihaller ve hac rehberlerinde teferruatlı bilgiler verilir. Biz burada merhum Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslâm İlmihali'nden, haccın rükünleriyle ilgili önemli bölümlerini kısmen naklettik. Ayrıca hacda kadın-erkek karışık halde namaz kılma ve tavaf yapmanın dinî mahzurlarına da dikkat çektik. *(Bak: 1089/1.p.)*

"Haccın rükünleri yani mahiyetini teşkil eden farzları ikidir:

Biri, Arafat'ta bir müddet vukuf yani durmaktır; diğeri de, Kâbe-i Muazzama'yı tavaf-ı ziyarette bulunmaktır.

Arafat, Mekke-i Mükerreme'nin cenubî şarkında altı saatlik bir mesafede (Takriben 25 km.) bulunan bir mevkidir. Hac yapmak istiyenler için Arafat'ta durmak zamanı, Zilhicce'nin dokuzuna müsadif arefe gününün zeval vaktinden, ilk Kurban Bayramı gününün tulu-i fecrine kadar olan müddetin herhangi bir cüz'üdür. Bu müddet içinde Arafat'ta velev bir dakika durmakla bu vukuf farizası ifa edilmiş olur.." (B.İ.İ.348)

"Arafat'ın ortasında Cebel-i Rahmet'in yanında kıbleye karşı Allah Teala'ya dua edilmesi efdaldir. Burası muazzam bir mevkıftır. Dünyanın her tarafından akın edip gelen, yurtları, dilleri, renkleri başka fakat düşünceleri, gayeleri bir olan binlerce ehl-i İslâm Arafat'ta kefenlere bürünmüş, kabirlerinden yeni hayat bulup mahşer sahasında toplanmış olacak bir muhteşem beşer kütlesini temsil eder...

İmam Malik'e göre Arafat'ta vukuf müddeti, arefe günü güneşin zevalinden yevm-i nahr'in fecrine kadar devam eder. O gün güneşin zevalinden

gurubuna kadar velev bir lahza durulması, vacibdir. Gurubdan sonra da bir miktar durulmak lâzımdır, farzdır." (B.İ.İ.349)

"Tavaf-ı ziyarete gelince; bu , Arafat'ta vukuftan (vakfeden) sonra Kâbe-i Muazzama'nın etrafında yedi defa dolaşmaktan ibarettir ki, bunun dört defası bir rüküdür, bir farizadır. Tavaf-ı ziyaretin vakti, Kurban Bayramının ilk gününün tulu-i fecrinden başlıyarak hayatın son gününe kadar uzayan bir müddetin herhangi bir cüz'üdür ki, bu cüz'de yapılacak bir tavaf ile hac farizası ikmal edilmiş olur...

Kâbe-i Muazzama'nın cenub tarafındaki dıl'ın bir köşesine "Rükn-i Hacer", diğer köşesine de "Rükn-i Yemanî" denir. Rükn-i Hacer'de "Hacer-i Esved= Hacer-i Es'ad" denilen mübarek bir taş vardır ki bu, tavafın başlangıcı için bir nişanedir. İşte bu Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeden tavafa başlanır. Beyt-i Muazzam sola alınarak Beyt-i Muazzam'ın kapısına doğru sağa gidilmek suretiyle devir yapılır. Böylece her devir (dolaşma) Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeden başlar, orada nihayet bulur. Bu devirlerin her birine, bir "şavt" denir. Bu halde yedi şavtta, bir tavaf olmuş olur.

Tavaf, bir nevi namazdır; Allah Teala'ya heyecan ile muhabbet ve tazimin bir nişanesidir. Arş-ı İlahî etrafında dolaşan kudsî meleklerin hallerine bir benzeyiş tarzıdır..

Gerek tavafa başlarken ve gerek tavaf esnasında Hacer-i Esved'in önüne geldikçe ona istikbal edilir, namaza durur gibi tekbir ve tehlil ile mübarek taşa eller kaldırılıp sürülür ve mümkün ise öpülür.

Bunlar mümkün olmayınca karşıdan elsürmek işareti yapılır. Buna istilam = selâmlamak denilmektedir.

Hacer-i Es'ad'a böyle el koymak, Hak Tealaya Hazretleri ile ibadet ve taat hususunda ahidleşmenin ve bu ahde vefa edileceğinin bir remzi demektir..." (B.İ.İ.350)

Bazı rivayetlerde Hacer-ül Esved, yeryüzünde Allah'ın yemini (sağ eli) dir, ona el sürmekle Allah ve Resulü ile biat edilmiş olacağı bildiriliyor (K.H.1109) (İhya-ü Ulûm-üd Din tercemesi sh: 261) Bu rivayetlerden anlaşılıyor ki: Hacer-ül Esved-e elsürmekle veya istilamla, Kalubela'da Allah'a verilen ilk sözü, dünyada yenilemektir. Hacdaki bu biattan sonra mü'min, dinde daha ciddi, salabetli, müttaki olacak ve asrın gafletinden silkinip uyanacaktır. R.E. 202/5,6 ve 360/1, 361/2, 460/7'de de Hacer-ül Esved'e ait rivayetler vardır. *(Bak: Hacer-ül Esved)*

Mina'da şeytan taşlamanın da böyle hikmetleri vardır. Taşlanan ve taşlanmış ve matrud şeytan manasında "şeytan-ı racîm" ifadesi, Kur'an (3:36) (15:17) (16:98) (81:25) âyetlerinde geçer ve mezkûr şeytan taşlamasının hikmeti bu âyetlerle de alâkalıdır.

1086/2- "Bir zata haccetmek farz olması için sekiz şart vardır Şöyle ki:

l- Müslüman olmalıdır..

2- Bâliğ olmalıdır..

3- Âkıl olmalıdır.

4- Hür olmalıdır.

5- Haccın farziyetine vâkıf olmalıdır. Şöyle ki: Dar-ı harbde gayr-ı müslimlere ait bir beldede bulunup ihtida eden kimse, haccın farz olduğunu bilmedikçe hac ile mükellef olamaz. Fakat İslâm ülkesinde böyle bir cehalet, bir mazeret teşkil etmez..

6- Hac vazifesini meşakkatsiz bir surette gidip ifa edebilmeye kâfi bir vakit bulunmalıdır. Binaenaleyh bir kimse hac farizası için sair şartları tamamen haiz olduğu tarihten itibaren bu vazifeyi ifaya müsait bir vakit bulamadan vefat etse, bu fariza ile mükellef olmuş olmaz.

7- Hicaz'a gidip gelinceye kadar kendisinin ve ailesi efradının mutad vechile nafakaları bulunmalıdır. Hacet-i asliyeden sayılan malların bulunması ile hac farz olmaz. Fakat hacetten fazla bir mal, meselâ bir akar veya zaid eşya bulunsa, bunları satıp haccetmek lâzım gelir. Bir hanede kirayla oturmak da haccın farz olmasına mani değildir.

8- Kendi haline münasib nakil vasıtası ve yolda yapacağı masraflara mukabil parası bulunmalıdır..." (B.İ.İ.351)

"Haram nafaka ile edilen hac makbul olmaz. Şübheli olan helal mal ile haccetmek isteyen kimse, hac için istidane (borç) edip, deynini (borcunu kendi malından tediye eyler (öder) ." (N.İ. Kitab-ül Hac sh: 27)

"Fakir olan kimse, yürüyerek hacceylese, zengin oldukta iade etmez." (Aynı eser sh: 50)

1086/3- "Haccın edası farz olmak için beş şart vardır. Şöyle ki:

l- Vücut sıhhatta bulunmalıdır.

2- Haccın edası, hissî manialardan hâlî bulunmalıdır. Binaenaleyh bir kimse, mahbus veya cebren memnu' bulundukça haccetmekle mükellef olmaz.

3- Yolda emniyet bulunmalıdır. Binaenaleyh yol tehlikeli bulundukça hacca gidilmesi farz olmaz.

4- Hac için en az 18 saatlik bir yolculukta bulunacak kadının yanında kocası veya müebbeden mahremi olan bir erkek bulunmalıdır. Bunların âkıl, bâliğ veya mürahik olmaları lâzımdır. Refakatinde böyle bir kimse bulunmayacak bir kadın için haccetmesi farz olmaz.

5- Hacca gidecek kadın, kocasından boşanmış veya kocası ölmüş ise, iddeti bitmiş olmalıdır..." (B.İ.İ.353)

1087- "Hacc-ı Şerif, bil'asale herkes için bir mertebe-i külliyede bir ubudiyettir. Nasılki bir nefer, bayram gibi bir yevm-i mahsusta ferik dairesinde bir ferik gibi padişahın bayramına gider ve lütfuna mazhar olur. Öyle de: Bir hacı, ne kadar ami de olsa, kat'-ı meratib etmiş bir veli gibi, umum aktar-ı arzın Rabb-ı Azim'i ünvanıyla Rabbine müteveccihtir. Bir ubudiyet-i külliye ile müşerreftir. Elbette hac miftahıyla açılan meratib-i külliye-i rububiyet ve dürbünüyle nazarına görünen âfak-ı azamet-i Uluhiyet ve şeairiyle kalbine ve hayaline gittikçe genişlenen devair-i ubudiyet ve meratib-i kibriya ve ufk-u tecelliyatın verdiği hararet,. hayret ve dehşet ve heybet-i rububiyet "Allahü Ekber" "Allahü Ekber" ile teskin edilebilir ve onunla, o meratib-i münkeşife-i meşhude veya mutasavvire, ilan edilebilir.

Hacdan sonra şu manayı, ulvî ve küllî muhtelif derecelerde bayram namazında, yağmur namazında, husûf, küsuf namazında, cemaatle kılınan namazda bulunur. İşte şeair-i İslâmiyenin, velev sünnet kabilinden dahi olsa ehemmiyeti şu sırdandır." (S.199)

1088- "Haccın hikmetine gelince: Bunun dinî ve dünyevî menafi-i kesireyi mutazammın olduğu her türlü şübheden varestedir. Ezcümle emr-i Kıblede beyan olunan (2:148) اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْ ِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا mazmun-u celilindeki tevhid-i içtimaîyi fiilen tecelli ettirecek olan en büyük ve en şâmil bir şiar-ı taabbüddür ki bunun vüs'at-ı şümulünü küre-i arz üzerinde hiç bir mekânda bulmak kabil değildir. Zira Kâ'be-i Muazzama kadar kudsiyeti kadîm hiç birma^bed-i tevhid yoktur.Kâ'benin millet-i İbrahim'e alâkası, bütün edyan-ı semaviyece müsellem ve hatta Hazret-i Âdeme kadar intihası da mervidir. Mekke'nin hürmeti de hilkat-i arz ile kaimdir. Hacc-ı Kâ'be, beşeriyeti bütün uruk-u esasiyeden birleştirmeğe saik ve müsaid olduğu halde ondan sonra muhdes olan meabid ve mevaki binnisbe hususiyetlerinden dolayı böyle tevhid-i külle salih değildir. Hatta bizzat kabr-i Nebevî, türab-ı Kâ'beden efdal olduğu halde, kâ'be için mevcud olan devaı ve hasais-i hacc

bunda bile tasavvur olunamaz. Hasılı indallah hacca elyak olan kıble-i vahdet her halde "Beyt-i Atik" olduğunda hiç şübhe yoktur. Bundan başka Kâ'be arayanlar, tevhide değil, şirk ve tefrika çalışmış olurlar. Sonra hac bir cihetten salât gibi bedenî, diğer cihetten zekat gibi malî haysiyetleri haiz bir ibadet-i camiadır. Ve aynı zamanda mana-yı cihadı da mutazammındır. Nitekim bir hadis-i şerifte varid olduğuna göre "Hacc bir cihaddır, umre tatavvudur." Ve yine bu münasebetledir ki, burada mesail-i hac, evamir-i cihad ile beraber nâzil olmuştur." (E.T.708)

Bir atıf notu:

-Hacer-ül Esved'e el sürme ve şeytan taşlamanın hikmetleri, bak: 1086/1.p.sonu.

1089- Bediüzzaman'ın 364.p.da bahsedilen rü'ya-i sadıkası, Cihan Harbi'nin neticesi için müjdeler verirken, hac hakkında müjdeye bedel müteessifane sükût etmiş. Bediüzzaman bu rü'yanın sükûtunu şöyle anlatır:

"Rü'ya hacda sükût etti. Çünki haccın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil, gadab ve kahrı celbetti. Cezası da keffaret'üz-zünub değil, kessaret'üz-zünub oldu. Haccın bahusus teârüfle tevhid-i efkârı, (*) teavünle teşrik-i mesaiyi tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vâsıa-i içtimaiyenin ihmalidir ki, düşmana milyonlarla İslâmı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar etti.

İşte Hind, düşman zannederek, halbuki pederini öldürmüş, başında oturmuş bağırıyor.

İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs biçare valideleri olduğunu "ba'de harabi'l Basra" anlıyor. ayak ucunda ağlıyorlar.

İşte Arab, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor.

İşte Afrika, biraderini tanımıyarak öldürdü, şimdi vaveyle ediyor.

İşte âlem-i İslâm, bayraktar olduğunu gafletle bilmiyerek öldürmesine yardım etti, vâlide gibi saçlarını çekip ah u fızar ediyor.

Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl etmek yerine şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler ettirildi. فَاعْتَبِرُوا (S.T.İ. 58-59)

---

* Arafat kelimesi, teârüf manasıyla da alâkadardır, bak. 258/1.p. (Hazırlayanlar)

Bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyuruluyor:

"İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki; zenginler tenezzüh için, orta halliler ticaret için, onların kurra'ları da riya ve gösteriş için, fakirler ise dilenmek için haccederler." (R.E.sh:503 ve K.H.326.hadis)

1089/1- Hac seferlerinde ve makamlarında haccın şart ve âdâbı ifa edilirken kadın-erkek karışık bulunmamaları lâzımdır.Hele Mescid-i Haram'da ve kılınan cemaat namazlarında kadınların muhazatı namazı bozar. Merhum Ömer Nasuhi Efendi Büyük İslâm İlmihali'nde kadının namazda muhazatı bahsinde şöyle der: "Cemaat muhtelif zümrelerden ibaret olunca, imamın arkasında evvela erkekler, sonra erkek çocuklar, sonra da kadınlar saf bağlarlar. Bu tertibe erkekler ile erkek çocukların riayeti sünnettir; erkekler ile kadınların riayetleri ise farzdır. Binaenaleyh bir kadın veya müştehat olan bir kız çocuğu, bir erkeğin önünde veya tam hizasında aynı namazı cemaatla kılacak olsa, erkeğin namazı fasid olur. Buna "Muhazat-ı nisa = kadınların erkeklerle bir hizada bulunması" meselesi denir." (B.İ.İ.136)

Aynı bahsin devamında, bu muhazattan dolayı namazın fasid olması için gerekli olan on şartın izahatı verilir ve sonunda şu netice bildirilir: "Bu on şart toplanınca, muhazat erkeklerin namazını bozar." B.İ.İ.138)

Bu bahsedilen on şart ise, ekser cemaat namazlarında bulunur. Buna göre hac zamanında Mescid-i Haram'da kılanan cemaat namazında, kadınların erkeklerin arka saflarında bulunmaları lâzımdır. Aksi halde yani ihtilat halinde, mezkûr hüküm tahakkuk eder. Aynı eser, bahsin sonunda şu ikazı veriyor:

"Erkeklerin namazlarını böyle fesada uğratan, huzurlarını ihlal eden kadınlar ise şüphe yok ki bundan dolayı günahkâr olmuş, Hak Teala'nın azabına lâyık bulunmuş olacaklardır. Binaenaleyh böyle fesada sebebiyet vermekten kaçınmalı, İslâm terbiyesine riayet etmeli, yalnız yaşlı kadınlar cemaate devam edecek olurlarsa mescidlerde kendilerine tahsis edilecek yerlerden ileri geçmemelidirler. Ve illâ bekledikler sevab, kazanacakları günaha tekabül edemez. Zaten alelıtlak kadınların cemaate devam etmeleri, kerahatten hâlî görülmemektedir. Kadınların mescidleri, hanelerinin içerisidir. Bir hadis-i şerifte:

خَيْرُ صَلاَةِ النِّسَاءِ فِى قَعْرِ بُيُوتِهِنَّ Kadınların namazlarının en faziletlisi, evlerinin içinde kıldıkları namazlardır." buyurulmuştur. Kadınların na-

mazları ile hanelerini nurlandırmaları, kendileri için pek büyük bir şereftir. Nitekim bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur.

نَوِّرُوا مَنَازِلَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَقِرَائَةِ الْقُرْاٰنِ İkamet ettiğiniz yerleri namaz ile, Kur'an okumakla nurlandırınız." (B.İ.İ.138)

1089/2- Cemaatlerde kadınların muhazatı meselesinin hükmü, hadislere isnad eder. Ezcümle; Ebu Davud 2. Kitab-üs Salat 17. babı, mescidlerde kadınların erkeklerden ayrı bulunması hakkındadır. Bu babın "Şu kapıyı kadınlara ayırsak" mealindeki 462. hadisin izahında şu bilgi verilir:

"Peygamber Efendimiz'in bu arzusundan, camilerde sadece kadınların girip çıkacakları hususi bir kapının bulunmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu hadisten anlaşılıyor ki; kadınların camiye cemaate gelmelerinin cevazı, fitneden emin olunması şartiyle kayıtlıdır." (Ebu Davud Tercümesi 2. cild. 226.sh.)

Aynı kitabın 52. ve 53. babları da, kadınların mescidlere çıkıp çıkamıyacakları hakkındadır. Verilen hükümlerde, genç ve süslü ve koku sürünerek ve fitne ihtimali veya fitne varsa kadınların camiye çıkmaları, erkekler arasında bulunmaları yasaklanır. Zamanımızda fitne ihtimali şöyle dursun, âhirzaman fitnesi müstevlidir.

İbni Mace 1000. ve 1001. hadislerin izahında. "Kadınların saflarına gelince: Eğer erkeklerle beraber namaz kılarlarsa, sevabı en çok olan kadın saffı, en geridekidir. Çünki erkeklerden en uzak olanıdır. Sevabı en az olan kadın saffı ise, en öndekidir. Çünki erkeklerin saffına en yakın olanıdır." hükmü vardır.

Bu tarz rivayetlerden anlaşılıyor ki; şartlarına riayet edilse bu fitne bulunmayan zamanlarda olsa dahi yine de kadın-erkek ihtilatı (karışıklığı yasaklanmamakla beraber istenmemektedir. Çünki en tesirli fitneye, kadınlar vesile edilir. *(Bak: 983.p.)*

Resulullah'ın (A.S.M.) arkasında iki erkek ve bunların da arkasında Hz. Enes'in (R.A.) annesi Ümmü Süleym bulunduğu halde namaz kıldırdığını bildiren bir hadisin izahında şöyle deniliyor: "Bu hadiste kadının erkeklerle bir safta duramıyacağı-na, kadınların (arkada) ayrı saf teşkil etmesi gerektiğine delâlet vardır. Erkekler safında kadın bulunursa, bazılarına göre hem kadının, o saftaki erkeklerle arkasın-daki erkeklerin namazı bozulur. Hanefilere göre de öyle ise de, yalnız erkeklerin namazı bozulur, kadınlarınki bozulmaz. Tafsilat fıkıh kitablarındadır." (B.M.. 2. cild 85.sh.)

Tavafın bir çeşit namaz olduğu ve kadınların tavafta erkeklerle karışık bir arada değil, arkada bulunacaklarına dair hadisler vardır.

Ezcümle: " الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلاَ ةٌ Tavaf, bir çeşit namazdır. (S.B.M.409)

Bir hadiste, Atâ İbni Ebî Rebah, İbni Hişam'ın hac emirliği sırasında, kadınların erkeklerle beraber tavaf etmelerini menettiğini haber verir ve bundan önce kadınların ve bu arada Hz. Peygamber hanımlarının erkeklerle beraber fakat karışık halde değil, ayrı yerde tavaf ettiklerini gördüğünü anlatır ve bu sebeble hac emirliği yapan ibni Hişam'ın yasağına itirazda bulunduğunu ifade eder. Bu haberi dinleyen İbni Cüreyc, Atâ İbni Ebî Rebah'a sorar: "Kadınlar erkeklere nasıl karışırlar?" (*)

Atâ cevab verir: "Kadınlar erkeklere karışmazlardı. Aişe (R.A.) erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder ve erkeklere karışmazdı. Aişe ile beraber tavaf eden bir kadın Aişe'ye: "Ey mü'minlerin anası! Haydi yürü de Hacer-i Esved'e el sürüp istilam edelim" dedi. Aişe ona: "Benden ayrıl" dedi ve (Hacer-i Esved'e el sürmek suretiyle) istilamdan çekindi.(**) (Sahih-i Buhari Kitab-ül Hacc Bab: 64 Kadınların erkeklerin beraberinde tavafları babı, hadis:99)

Ve bu hadisin devamı olan 100. hadis mealen şöyledir: "Ümmü Seleme (R.A.) şöyle demiştir: (Esna-yı hacda) hasta olduğumu Resullullah'a (A.S.M.) arzettim. "Halkın arkasında binekli olarak tavaf et" buyurdu. (Öylece) tavaf ettim."

Bu hadisin izahında şu açıklama yapılıyor: "Bu lafızdan şu istifademiz oluyor ki; kadınlar erkeklerin arkasından tavaf etmek gerektir. Tavaf, namaza şebih (benzer) bir ibadettir. Namazda nasıl erkeklerin arkasında durulursa, tavafta da öyle olmaları lâzım gelir." Bu hadis Buhari 25. Kitab-ül Hacc 64. babda ve Nesei Kitab: 24 bab: 136 ve 137'de zikredilir.

Kadınların camilere gidip gidemiyecekleri meselesi için 181, 182, 183 ve 3783.p.lara bakınız.

1090- Hac hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Safa ve Merve şeairdendir. Hac veya umre kasdıyla Kâbe'yi ziyaret (2.158)

---

* İbni Cürey bu sorusu ile, kadınların tavafta erkeklerle beraber bulunmalarının kabul edilemezliğini ifade eder.

** Hacer-i Esved'e yaklaşsa, erkekler arasında kalacağı ihtimaline binaen bu teklifi reddettiği anlaşılıyor.

-Haccı ve umreyi Allah için yapmak ve kurban, traş, özür ve keffaret meseleleri: (2:196)

-Hac ayları ve yasakları: (2:197)

-Hac ibadetlerinden sonra cemaatle zikir: (2:200)

-Teşrik günlerinde tekbir: (2:203)

-Haccın farziyeti: (3:97)

-İhramda avlanma yasağı: (5:1, 95, 96)

-Hac ve ona müteallik mukaddesata hürmet etmek ve mani olanlara tecavüz etmemek: (5:2) (9:5) âyeti de tecavüz hakkını nâtıktır.

-Kâbe ve Beyt-i Haram'ı emin belde ve ayakta kalmaya (ittihad-ı İslâm kuvvetine) vesile kıldı: (5:97)

-(Hac ile ittifak kuvvetini kazanan) İslâmın, mütecaviz müşriklere karşı tecavüzünü durduracak muhtırası: (9:3,4,6)

-Bütün insanlara haccın ilan edilmesi ve kurban kesmek: (22:27, 28, 29, 36)

1091- Hac hakkında pek çok ehadis-i şerife vardır. Ezcümle:

Sahih-i Buhari 25. Kitab, Sahih-i Müslim 15. Kitab, ibn-i Mace 25. Kitabı ve T.T. 2. cild 3. Kitabı hac hakkındadır. Fakat bütün ibadet ve ahkâm-ı diniyede olduğu gibi haccın ahkâmını daKur'an ve hadis tercemelerinden değil, ancak şeriat kitablarından öğrenmek mecburiyeti vardır.

1092- HACCI- İFRAD حجّ إفراد : Umreye niyet etmeksizin yalnız başına yapılan farz, vacib veya nafile hacdır, ihrama girerken yalnız hacca niyet edilmiş olur. Bunu yapana "müfrid" denir. (O.A.L.)

1093- HACC-I KIRAN حجّ قران : Hac aylarından önce veya hac aylarında hac ile umrenin ikisi için birden ihrama girilip umre yapıldıktan sonra usulü dairesinde ifa edilen hacca denir. bunu yapan kimseye "karin" denir. (O.A.L.)

HACC-I TEMETTU' حجّ تمتع : Hac mevsiminde evvela umre için ihrama girilip umre yapıldıktan sonra; aynı mevsimde daha yurda, aile oca-

ğına dönülmeden tekrar ihrama girilerek usulü dairesinde yapılan hacdır. Bunu yapan kimseye "mütemetti" denir. (O.A.L.)

1094- HACER-ÜL ESVED حجرا ٔسود : (El-Hacer-ül Esved) Kâbe'de bulunan meşhur siyah taş. Rengi siyah olduğundan "Esved" denmektedir.

İslâm Ansiklopedisine göre: Kâbe'nin şark köşesinde olup, yerden bir buçuk metre yükseklikte, kapıya yakın bir yerde yerleştirilmiş, üç büyük ve bir kaç tane de küçük parçadan müteşekkil ve gümüş bir halka ile çevrili ve bir adı da "El Ruh-ul Esved" denilen taştır.

"Rivayetlere göre, semavî bir taş olup, Hz. İbrahim Aleyhisselâm'a Cebrail Aleyhisselâm tarafından getirildi. Daha evvel Ebu Kubeys Dağı'nda muhafaza ediliyordu.

Hz. Ömer Radıyallahü Anhu, Hacer-i Esvet'e yaklaşıp öpmüş ve demiştir ki; "Çok iyi bilirim ki, sen zararı ve menfaatı olmayan bir taş parçasısın. Eğer Resul-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm seni takbil ettiğini görmese idim, asla seni takbil etmezdim." (S.B.M.791. hadis meali ve S.M. 15. Kitab-ül Hac, 41. bab)

S.B.M. 798. hadisi de Resulullah'ın Hacer-ül Esved'i tavaf etmesini kaydeder. İbn-i Mace 25. Kitab-ül Hac, 27, 28. babları, Hacer-ül Esved hakkındadır.

1095- Cenab-ı Hak imtihan sırrının hikmetiyle bazan imtihan edeceği ferdi veya nev' namına ferdi, itaat etmekten çekineceği bir şeye hürmet etmesini emreder. Ta ki o zat, kendine mi yoksa Hakk'ın emrine mi bağlı olduğu zâhir olsun. işte Hz. Âdem'e secde teklifinde melaike, o emir sahibi namına secde etmesi, şeytan ise tekebbürle emri dinlemeyip imtihanı kaybetmesi gibi; camid bir taş olan Hacer-ül Esved'e de kâmil bir varlık olan insan hürmet etmek istemeyip tekebbür etmesi için zahirî sebeb varken, Hakk'a bağlı olan insan emr-i İlahî için ve emir sahibine bağlılığının iktizası olarak bu hürmet emrini dinler ve mana-yı harfi ile hürmeten takbil ve istilam eder.

Evet hürmet ve muhabbet iki suretledir: Biri, mana-yı harfi denen Hak namına ve Hakk'ın emri için, diğeri mana-yı ismî tabir edilen, o şeyin zatına ve şahsı için yapılan hürmettir. Birincisi ibadet, ikinci ise dalalettir ki, ehl-i şirk olan putperestlerin putlara hürmeti, böyle bir dalalettir. *(Bak: Endad)*

"Ehl-i İslâm'ın Hacer-ül Esved'i istilamı, bir milletin kendi bayrağını selâmlaması gibidir. Herkes bilir ki sancağı selâmlamak, bir sırığa takılmış bir kumaş parçasına değil, onun ait olduğu millet ve hükümete ihtiram göstermek demektir. işte Hacer-ü Esved de Cenab-ı Rububiyet'in şiarı ve saltanat-ı İlahiyenin tarz-ı kurbiyyet medarı olduğu için onun istilamı, selâmlayanların atabe-i uluhiyete ta'zim ve ihtiramıdır. Şu suretle de temsil edilebilir ki:

Bir hadis-i şerifte "Allah ile müsafaha etmek isteyen Hacer-ül Esved'i istilam eylesin" teşbihi irad edildiği mervidir." (Müslümanlıkta İbadet Tarihi, Tahir-ül Mevlevî, 2. baskı sh: 165)

Bir atıf notu:

-Hacer-ül Esved'i takbil veya istilam, Allah ve Resulü ile bir nevi biat manasına gelir, bak: 1086/1.p.

HACI BEKTAŞ-I VELİ حاجي بكتاشِ ولي : *(Bak: Bektaş-ı Veli)*

1096- HADD حدّ : Hudud, çizgi Sınır *Allah'ın hüküm ve kanunları, *Cürüm. *Salahiyyet. *Şeriatça verilen ceza. *Derece. Son derece. Münteha. *İnsana ârız olan şiddet ve titizlik. *Def etmek. Men etmek. *Keskin, Sivri. *Sert. Gergin. *Mantıkta: Üç tasavvurdan ibaret olan kıyas. *Ekşi. *Tesirli, müessir. (Bak. Adalet, Ceza, Kısas. Zina)

1097- Kur'anda hadd hakkında müteaddid âyetler vardır. Ezcümle, bir âyette şöyle buyurulur:

"(58:5) اِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ Muhakkak ki Allah ve Resulüne hudud yarışına kalkanlar-Kadı Beyzavi'nin kısaca beyanına göre; Allah ve Resulünun hududunu tanımayıp onlara adavet eden veya onların tayin buyurduğu hududun gayri ahkâm vaz' veya ihtiyar etmeğe kalkışan kimseler... Alusi tefsirinde bu münasebetle erbab-ı hall ü akid tarafından kanun vaz' ve salahiyetinin hududu hakkında bazı tafsilatta bulunmuştur. Müracaat oluna.

Hâsılı Allah ve Resulü ile rekabete kalkışan kimseler كُبِتُوا itildiler, yahud çarpıldılar, yahud tepelendiler ukalâlık taslarken yüzleri üstü kakıldılar,

كَمَاكُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ onlardan evvelkilerin itildikleri, çarpıldıkları gibi,

وَقَدْ اَنْزَلْنَا اٰيَا ٍ بَيِّنَا ٍ Halbuki biz açık açık âyetler de indirmiştik. Pey-

gamber'in sıdkına delalet ediyor doğru yolu gösteriyor. Allah ve Resulüne karşı gelmenin fenalığını anlatıyordu." (E.T.4782)

Bir atıf notu:

-Had yarışına girenler ile dost olmamak, bak: 178.p.

1098- "Evet millet-i İslâmiyenin sebeb-i saadeti, yalnız ve yalnız hakaik-i İslâmiye ile olabilir. Ve hayat-ı içtimaiyesi ve saadet-i dünyeviyesi şeriat-ı İslâmiye ile olabilir. Yoksa adalet mahvolur. Emniyet zir ü zeber olur. Ahlâksızlık, pis hasletler galebe eder. İş yalancıların, dalkavukların elinde kalır. Size bu hakikatı isbat edecek binler hüccetten bir küçük nümune olarak bu hikâyeyi nazar-i dikkatinize gösteriyorum:

1099- Bir zaman bir adam, bir sahrada, bedeviler içinde ehl-i hakikat bir zatın evine misafir olur. Bakıyor ki, onlar mallarının muhafazasına ehemmiyet vermiyorlar. Hatta ev sahibi, evinin köşesinde paraları oralarda açıkta bırakmış.

Misafir, hane sahibine dedi: "Hırsızlıktan korkmuyor musunuz., böyle malınızı köşeye atmışsınız?" Hane sahibi dedi: "Bizde hırsızlık olmaz." Misafir dedi: "Biz paralarımızı kasalarımıza koyduğumuz ve kilitlediğimiz halde çok defalar hırsızlık oluyor."

Hane sahibi demiş: "Biz emr-i ilahî namına ve adalet-i şer'iye hesabına hırsızın elini kesiyoruz." Misafir dedi: "Öyle ise çoğunuzun bir eli olmamak lâzım gelir." Hane sahibi dedi: "Ben elli yaşıma girdim, bütün ömrümde bir tek el kesildiğini gördüm."

Misafir taaccüb etti, dedi ki: "Memleketimizde her gün elli adamı hırsızlık ettikleri için hapse sokuyoruz. Sizin buradaki adaletinizin yüzde biri kadar tesiri olmuyor." Hane sahibi dedi: "Siz büyük bir hakikattan ve acib ve kuvvetli bir sırdan gaflet etmişsiniz, terketmişsiniz. Onun için adalet perdesi altında garazlar, zâlimane ve tarafgirane cereyanlar müdahale eder, hükümlerin tesirini kırar. O hakikatın sırrı budur:

1100- Bizde bir hırsız elini başkasının malına uzattığı dakikada hadd-i şer'înin icrasını tahattur eder. Arş-ı İlahîden nâzil olan emir hatırına gelir. İmanın hassası ile, kalbin kulağı ile, Kelâm-ı Ezelî'den gelen ve "hırsız elinin idamına" hükmeden (5:38) اَلسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا âyetini hissedip işitir gibi iman ve itikadı heyecana ve hissiyat-ı ulviyesi harekete gelir. Ruhun etrafından, vicdanın derin yerlerinden, o sirkat meyelanına hücum

gibi bir halet-i ruhiye hâsıl olur. Nefis ve hevesden gelen meyelan parçalanır, çekilir. Git gide o meyelan bütün bütün kesilir. Çünki yalnız vehim ve fikir değil, belki manevî kuvveleri akıl, kalb ve vicdan-birden o hisse, o hevese hücum eder. Hadd-i şer'îyi tahattur ile ulvi zecr ve vicdanî bir yasakçı o hissin karşısına çıkar, susturur.

Evet iman, kalbde, kafada daimî bir manevî yasakçı bıraktığından fena meyelanlar histen, nefisten çıktıkça "yasaktır der, tardeder, kaçırır. Evet insanın fiilleri kalbin, hissin temayülatından çıkar. O temayülat, ruhun ihtisasatından ve ihtiyacatından gelir. Ruh ise, iman nuru ile harekete gelir. Hayır ise yapar, şer ise kendini çekmeğe çalışır. Daha kör hisler onu yanlış yola sevkedip mağlub etmez.

1101- Elhasıl: "Had" ve "Ceza", emr-i İlahî ve adalet-i Rabbaniye namına icra edildiği vakit hem ruh, hem akıl, hem vicdan, hem insaniyetin mahiyetindeki latifeleri müteessir ve alâkadar olurlar. İşte bu mana içindir ki, elli senede bir ceza, sizin hergün müteaddid hapsinizden ziyade bize faide veriyor. Sizin adalet namı altındaki cezalarınız yalnız vehminizi müteessir eder. Çünki biriniz hırsızlığa niyet ettiği vakit millet, vatan maslahatı ve menfaatı hesabına cezaya çarpılmak vehmi gelir. Yahut insanlar eğer bilseler ona fena nazarla bakarlar. Eğer aleyhinde tebeyyün etse, hükümet de onu hapsetmek ihtimali hatırına geliyor. O vakit yalnız kuvve-i vâhimesi cüz'î bir teessür hisseder. Halbuki nefis ve hissinden çıkan- hususan ihtiyacı da varsa-kuvvetli bir meyelan galebe eder. Daha o fenalıktan vazgeçmek için o cezanız fayda vermiyor. Hem de emr-i İlahî ile olmadığından o cezalar da adalet değil. Abdestsiz, kıblesiz namaz kılmak gibi battal olur, bozulur. Demek hakiki adalet ve tesirli ceza odur ki: Allah'ın emri namıyla olsun. Yoksa tesiri yüzden bire iner.

1102- İşte bu cüz'î sirkat meselesine sair küllî ve şümullü ahkâm-ı İlahiye kıyas edilsin. Ta anlaşılsın ki: Saadet-i beşeriye dünyada adalet ile olabilir. Adalet ise doğrudan doğruya Kur'anın gösterdiği yol ile olabilir. Eğer beşer çabuk aklını başına alıp adalet-i İlahiye namına ve hakaik-ı İslâmiye dairesinde mahkemeler açmazsa, maddî ve manevî kıyametler başlarına kopacak, anarşilere, ye'cüc ve me'cüclere teslim-i silah edecekler diye kalbe ihtar edildi." (H.Ş.75.79)

1103- Hududullah ifadesinin geçtiği ve alâkalı âyetlerden birkaç notu:

-Aile münasebetlerinde hududullah: (2:187, 229, 230) (58:1 ilâ 4) (65:1)

-Aile ve miras hukukunda hududullah (4:2 ilâ 14)

-Hududullahın hakikat ve inceliğini anlamada cahillerin daha çok gabavetli oldukları: (9:97)

-Hududullahı koruyan salih mü'minlerin müjdelenmeleri: (9:112)

-Allah ve Resulüne karşı hadd yarışına kalkışanlara meveddet edilmiyeceği: (58:22)

1104- Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor.

«حَدٌّ يَعْمَلُ فِىاْ َرْضِخَيْرٌ َهْلِاْ َرْضِ مِنْاَنْ يُمْطَرُوا اَرْبَعِينَ صَبَاحًا»

Yani "Yeryüzünde bir hadd-i şer'înin ikame edilmesi, yeryüzündeki insanlar için kırk sabah yağmur yağmasından daha hayırlıdır." (H.G. Hadis No: 150)

Sahih-i Buhari 86. kitab, S.B.M. 12. cild. sh: 272, Sahih-i Müslim 29. kitab, S.B.5. cild sh: 276, İbn-i Mace Tercemesi 20. kitab ci: 7 sh: 125 hudud (cezalar) hakkındadır. Kütüb-ü Sitte'nin diğerlerindede "hudud" bölümleri vardır.

Hukuk-u İslâmiye ve İst.F.K. 3. cild. 7. kitab sh: 7, cezaî ahkâm'a dairdir.

Bir atf notu:

-Dar-ül Harbde had cezaları, bak: 623/1.p.

1105- HADİS حديث : Her söylenişinde yeni haber gibi dinlenmeğe lâyık.

Peygamberimiz'in (A.S.M.) sözü, emri ve hareketi. Sünnet-i Nebeviye. Hadisten bahseden ilim. *(Bak: Kütüb-ü Sitte-i Hadisiye, Tevatür, Te'vil) (Peygamberimiz'in (A.S.M.) sözleri, cevami-ül kelim olarak tavsif edilir, bak: Cevami-ül Kelim)*

"Sahabeler, Kur'anın ve âyetlerin hıfzından sonra en ziyade, Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) ef'al ve akvalinin muhafazasına, bahusus ahkâma ve mu'cizata dair ahvaline bütün kuvvetleriyle çalıştıklarını ve sıhhatlerine pek çok dikkat ettiklerini, Tarih ve Siyer şehadet ediyor. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a ait en küçük bir hareketi, bir sîreti, bir hali ihmal etmemişler. Ve etmediklerini ve kaydettiklerini, kütüb-ü ehadisiye şehadet ediyor. Hem Asr-ı Saadet'te, mu'cizatı ve medar-ı ahkâm ehadisi, kitabetle çoklar kaydedip yazdılar. Hususan abadile-i Seb'a kitabetle kaydettiler. Hususan "Tercüman-ül Kur'an" olan Abdullah ibn-i Abbas ve Abdullah ibn-i Amr ibn-il As, bahusus otuz-kırk sene sonra, Tabiînin binler muhak-

kikleri, ehadisi ve mu'cizatı yazı ile kaydettiler. Daha ondan sonra, başta dört İmam-ı Müctehid ve binler muhakkik muhaddisler naklettiler; yazı ile muhafaza ettiler. Daha Hicret'ten ikiyüz sene sonra başta Buhari, Müslim, Kütüb-ü Sitte-i Makbule vazife-i hıfzı omuzlarına aldılar. ibn-i Cevzî gibi şiddetli binler münekkidler çıkıp, bazı mülhidlerin veya fikirsiz veya hıfızsız veya nâdanların karıştırdıkları mevzu ehadisi tefrik ettiler, gösterdiler. Sonra ehl-i keşfin tasdikiyle; yetmiş def'a Resul-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm temessül edip, yakaza halinde onun sohbetiyle müşerref olan Celaleddin-i Suyutî gibi allameler ve muhakkikler, ehadis-i sahihanın elmaslarını, sair sözlerden ve mevzuattan tefrik ettiler." (M.112)

Birkaç atıf notu:

-Hadisin meratibini bilmeyenler hadiste münakaşalara girmemeli, bak:2730.p.

-Ahkâma ait rivayetlerin tarikleri, mu'cizeye dair rivayetlerden neden daha çoktur, bak: 2496.p.

-Hadislerin sağlamlık derecesi, bak: 2501, 2504, 2505.p.lar.

Ehadisin Kur'ana mutabakatının hüzumunu bildiren rivayet, bak: 2730/1.p.sonu

1106- "Evet muhaddisînin, muhakkikîninden "Elhâfız" tabir ettikleri zatlar, lâakal yüzbin hadisi hıfzına almış binler muhakkik muhaddisler, hem elli sene sabah namazını işa abdestiyle kılan müttaki muhaddisler ve başta Buhari ve Müslim olarak Kütüb-ü Sitte-i Hadisiye sahipleri olan ilm-i hadis dâhîleri, allameleri tashih ve kabul ettikleri haber-i vâhid, tevatür kat'iyetinden geri kalmaz. Evet fenn-i hadisin muhakkikleri, nekkadları o derece hadis ile hususiyet peyda etmişler ki, Resil-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm'ınтarz-ı ifadesine ve üslub-u âlîsine ve suret-i ifadesine unsiyet edip meleke kesbetmişler ki; yüz hadis içinde bir mevzu'u görse, "mevzu'dur der: "Bu, hadis olmaz ve Peygamber'in sözü değildir" der, reddeder. Sarraf gibi hadisin cevherini tanır, başka sözü ona iltibas edemez. Yalnız ibn-i Cevzî gibi bazı muhakkikler tenkidde ifrat edip, bazı ehadis-i sahihaya da mevzu' demişler. Fakat her mevzu' şeyin manası yanlıştır. demek değildir. belki "bu söz, hadis değildir" demektir." (M.94) *(Bak: Hadis-i Mevzu)*

1107- "Eğer denilse: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın her hal ve hareketini kemal-i ihtimam ile sahabeler muhafaza ederek nakletmişler. Böyle mu'cizat-ı azîme, neden on-yirmi tarik ile geliyor? Yüz tarik ile gelmeli idi. Hem neden Hazret-i Enes, Cabir, Ebu Hüreyre' den çok geliyor; Hazret-i Ebu Bekir ve Ömer az rivayet ediyor?

Elcevab: Nasılki insan, bir ilaca muhtaç olsa, bir tabibe gider; handese için mühendise gider, mühendisten nakleder; mes'ele-i şer'iye müftüden haber alınır ve hakeza. Öyle de, sahabe içinde, ehadis-i Nebeviyeyi gelecek asırlara ders vermek için, ülema-i sahabeden bir kısım, ona manen muvazzaf idiler. Bütün kuvvetleriyle ona çalışıyorlardı. Evet Hazret-i Ebu Hüreyre bütün hayatını, hadisin hıfzına vermiş; Hazret-i Ömer, siyaset âlemiyle ve hilafet-i kübra ile meşgul imiş. Onun için, ehadisi ümmete ders vermek için, Ebu Hüreyre ve Enes ve Cabir gibi zatlara itimad edip, ondan, rivayeti az ederdi. Hem madem sıddık, sadûk, sâdık ve musaddak bir sahabenin meşhur bir namdarı, bir tarik ile bir hâdiseyi haber verse; yeter denilir, başkasının nakline ihtiyaç da kalmaz. Onun için bazı mühim hâdiseler, iki-üç tarik ile geliyor." (M.132)

Kıyamet alâmetleri hakkında gelen derin manalı hadislerin tevili ve tefsiri için, hadis usulü mahiyetinde olan "Kıyamet Alâmetleri" maddesine ve 2024. parağrafa bakınız.

1107/1- İbn-i Mace, Mukaddime l. babda sünnete tebaiyeti ve sünnet yolunda yürüyen cemaatı medheder. 2. bab, hadislere hürmet, teslimiyet ve ilave yapmamak gerektiğini beyan eder. 4 ve 5. bablar, mevzu hadis ihdas etmenin vebalini anlatır. S.B.M. ci: l Mukaddime'de hadis ilmi ve tarihçesi hakkında tafsilat vardır.

1108- HADİS-İ AHADÎ حديثِ آحادى : "Rivayet eden bir veya iki kol dan olan veya mütevatir mertebesinde olmayan hadis demektir. İştihar haddine yetişmeyen hadistir. Şartları tamam olursa zann-ı galib ifade eder, muktezası ile amel vâcib olur." (Muvazzah İlm-i Kelâm)

1109- HADİS-İ BİLMANA حديثِ بالْمعنى : Bir hadis-i şerifi aynı lafzıyla değil, farklı ifade ile manasını nakletmek.

1110- HADİS-İ KUDSÎ حديثِ قدسي : Manası Peygamberimiz'e (A.S.M.) vahy veya ilham edilen, kelimesi kendisinden sudur eden kudsi kelâm.

1111- HADİS-İ MEVZU' حديثِ موضو : Başkası tarafından söylendiği halde Peygamberimiz'e (A.S.M.) isnad edilen veya muan'an senedlerle tesbit edilmemiş rivayettir.

1112- Manası derin ve ince olduğundan hakikatını anlamada zorluk çekilen ve ilim seviyesi isteyen hadislere, tahkiksiz hemen "mevzudur" denmemelidir. Hem "hangi mes'ele var ki, bazı kitaplarda ona ilişilmesin. Hatta İbn-i Cevzî gibi büyük bir muhaddis bazı sahih ehadisi mevzu' dediğini, ülemalar taaccüble nakletmişler. Hem her zaif veya mevzu hadisin manası yanlıştır demek değildir. Belki an'aneli sened ile hadisiyeti kat'i değildir demektir. Yoksa manası hak ve hakikat olabilir.

İmam-ı Şafii mürsel ve zaif hadisleri ahkâm-ı şer'iyede hüküm çıkarmak için hüccet tutmuyor. Yoksa (hâşâ) ümmetçe kabul edilen hakikatlı hadisleri ahkâmda değil, fezail-i a'mâlde ve hâdisat-ı İslâmiyede hüccetlerini ve delaletlerini kabul etmiştir." (Ş.420) *(Bak: Te'vil)*

1113- HADİS-İ MUALLAK حديثِ معلّق : "Senedinin yalnız ibtidasından bir veya birkaç ravisi hazfedilmiş olan hadistir. Meselâ: Bir zat kendi şeyhini ve şeyhinin şeyhini zikretmeksizin onların fevkindeki ravilerden itibaren senedi zikredse ta'likte bulunmuş olur." (H.İ.)

1114- HADİS-İ MÜRSEL حديثِ مرسل : "Tabiînden, yani Sahabe'i Kiram'a mülaki olmuş zatlardan birinin, sahabi ismini zikretmeksizin Resul-i Ekrem'e ref ve isnad ettiği hadistir.

Meselâ, Hasan-ı Basrî bir hadis-i şerifi İmam-ı Ali'den işitmiş olduğu halde onu zikretmeksizin: "Resul-i Ekrem şöyle buyurdu" diye rivayette bulunsa, bu bir hadis-i mürsel olmuş olur. Böyle "merviyyun anhü" ile "ravi" arasındaki vasıtayı terk etmeğe "irsal" denir. (H.İ. ci: l sh: 36)

HADİS-İ MÜTEVATİR حديثِ متواتر : Kizb üzerine ittifakları aklen tecviz olunmayan cemaatlerin birbirinden ve ilk cemaatin de bizzat Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'dan rivayet ettiği hadis-i şeriftir. (İlm-i yakîni ifade eder. "Bu hadis-i şerif Peygamber'den (A.S.M.) sâdır olmuş mu?" demeğe imkân kalmaz.) *(Bak: Tevatür)*

1115- HADS حدس : Uzun düşünce ve delile ihtiyaç kalmadan hâsıl olan ilim. Sür'at-i intikal Ani ve doğru idrak. Delilden neticeye çabuk varmak.

İki atıf notu:

-Hadisin bir tarifi, bak: 1700.p.

-Felsefede de hads müdafaa edilir,bak: 1731, 1817.p.lar.

"Sual: Bürhanınıza şek, itiraz geldikçe imanınız sarsılmaz mı? Bu ma'reke-i evham olan istidlaliyatla taharri zarar vermez mi?

Elcevab: Eğer neticeyi -bürhan ile bağlı-onunla ikamet ve isbat suretiyle olsa ve tahakkuk-u hakaika ayar tutmakla adem-i delilden adem-i medlûlü tevehhüm etse zarar olur. Halbuki iman, incecik bir bürhana yüklenmez. Belki öyle bir hadse bina ve istinad eder ki, o hads öyle menabi'den kuvvet ve öyle maadinden ışık alır ki, söndürülmesi kâinatın söndürülmesidir.

Birinci menba: en azîm icma' sırrını ve en vâsi' tevatürün manasını tazammun eden milyonlar ehl-i hakikatın ittifakıdır. Sırr-ı icma' ve sırr-ı tevatür noktasından tecelli eden bir hads-i mukni' ile o netice zihinde karar kılmıştır. Zira herbir muhakkikin bir bürhanı var. Ve o bürhanın mahiyeti teşhis edilmese de, vücudu kat'iyyen malûmdur.

Acaba dünyada hangi itiraz ve şübhe vardır ki, milyarlar huyut-u berahinden teşekkül etmiş şu habl-i metini kesebilsin? Çünki derim: Vahdete dair şu netice, hasra gelmez ehl-i tahkikin herbiri bir bürhan veya berahin ile hakikat olarak görmüşler. Demek onların bütün bürhanları, sarsılmaz bir bürhandır. Çünki o bürhanları tanımasa da, vücudlarını bilir. Hadsin zengin bir menbaıdır.

1116- İkinci menba': Kâinatın bütün şehadetidir.

Üçüncü menba': Vicdandaki fıtrattır. Bunlar gibi daha çok menba'lar vardır.

İşte bu hads, bütün menabii söndürülmezse sönmez. Şübhe, bir delili, yüz delili atsa da medlûle iras-ı zarar edemez. Çünki o kubbe-i âliye yalnız bir direk üstünde kaim değildir.

Zihnin cüz'iyeti hasebiyle, müşteri nazarıyla isbatına çalışmak hatardır. Belki bu istidlâlat ve berahinin vazifesi menfidir. Matlubu tavsif eder, tasfiye eder, bazan da takviye eder.

1117- Tedkik iki çeşittir. Biri, gittikçe "nurun alâ nur" tenevvür eder. Diğeri, gittikçe übehatın zulümatına düşer. Mesalâ, bir tatlı suyun menbaı var. O menba'dan binlerce cedavil ve cedvellerden şu'beler teferru ederek çok

yerlerde dolaşıp bazı ecza-i âherle bulaşmış. İşte bir adam menbaı gördü, tattı. Hakkalyakînle tatlılığını anlamış, teşaubatın ittisalini derketmiş; sonra hangi cedvele yahud herhangi fürua rast gelse edna bir emare tatlılığına dair ona kanaat verir, ta aksi kat'i bir delil ile tebeyyün edinceye kadar... O vakit "başka madde karışmış" der. Bu nevi nazar ve tedkik, imanın kuvvet ve inkişafına yardım eder.

1118- İkinci nazar: Menba'dan aşağı inmeye bedel, aşağıda gezer. Bu ise hangi fürua rast gelse, acılığına bir emare görse şübheye düşer. Tatlılık için delil-i kat'i arzu eder. Heyhat! Her yerde bürhan ele gelmez. böyle incecik bir fürua, cesim bir neticeyi bindirmek ister. Git gide şübhe, emniyetsizlik tezayüd eder. Hem de akıl, nazar penceresiyle eşyaya bakar. Halbuki mahall-i iman olan kalb, hads ve ilham gibi isimlerle tabir edilen bir hiss-i sâdise-i batıniye ile hakaika bakar ki, enbiyada vahy o hisse göredir.

Nazar-ı aklî kendi desatiriyle çok fakirdir ve dardır. Pekçok hakaika karşı kâsır olur. Kavrıyamadığından hakikat değil der, reddeder." (A.B.81) *(Bak: 662.p.)*

1119- "Akıl tatil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sanii unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccihtir. Hads-ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldır-daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı ilahî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder. Şu fıtrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir." (M.N.255)

1120- Tedrisatta manevîyatın hâkim olması gerektiğini, zira iman aklî delilden ziyadee hadse istinad ettiğini beyan eden Bediüzzaman bir eserinde şöyle diyor:

"Bu âlem-i İslâm'ın âlem-i küfre karşı en ileri karakolu şu darülfünun idi. Lâkayd ve gafletlikle hasm-ı tabiat-yılan,

Gediği açtı cephenin arkasında, dinsizlik hücum etti, millet epey sarsıldı. En ileri karakol, İslâmiyet ruhuyla tenevvür etmiş cinan,

En mütesallib olmalı, en müteyakkız olmalı, yahut o dâr olmamalı, İslâmı aldatmamalı. İmanın yeri kalbdir, dimağ ise oluyor ma'kes-i nur-u iman,

Bazan da mücahiddir, bazan süpürgecidir. Dimağ da vesveseler, hem pek çok ihtimaller kalb içine girmese, sarsılmaz iman, vicdan.

Yoksa bazıların zannınca iman dimağda olsa, ruh-u iman olan hakkal-yakîne ihtimalât-ı kesîre olur birer hasm-ı bîeman.

Kalb ile vicdan, mahall-i iman, Hads ile ilham, delil-i iman. Bir hiss-i sâdis; tarik-i iman, Fikir ile dimağ, bekçi-i iman." (S.731)

İmanın yeri kalbdir: İ.Hanbel 2/172, K.3/134

1121- HAFIZİYET حفيظية : Muhafaza edicilik, koruyup esirgeyicilik.

*Cenab-ı Hakk'ın bütün tohum ve çekirdeklerde olduğu gibi, bir mahlukun başına gelecek vaziyetleri ve başından geçenleri muhafaza edici sıfatı. Cenab-ı Hakk'ın muhafaza ediciliği. *(Bak: Defter-i A'mal, Levh-i Mahfuz)*

Kur'anda hafiziyete delalet eden âyetlerden birisi olan ve "İsm-i Hafız'in tecelli-i etemmine işaret eden

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ α

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (99:7,8)

âyetidir. Kur'an-ı Hakim'in bu hakikatına delil istersen, Kitab-ı Mubin'in mistarı üstünde yazılan şu kâinat kitabının sahifelerine baksan, ism-i Hafiz'in cilve-i azamını ve bu âyet-i kerimenin bir hakikat-ı kübrasının naziresini çok cihetlerle görebilirsin. Ezcümle: Ağaç, çiçek ve otların muhtelif tohumlarından bir kabza al. O muhtelif ve birbirine muhalif tohumların cinsleri birbirinden ayrı, nevileri birbirinden başka olan çiçek ve ağaç ve otların sandukçaları hükmünde olan o kabzayı karanlık ve basit ve câmid bir toprak içinde defnet, serp. Sonra mizansız ve eşyayı farketmiyen ve nereye yüzünü çevirsen oraya giden basit su ile sula. Sonra senevî haşrin meydanı olan bahar mevsiminde gel, bak! İsrafil-vari melek-i ra'd, baharda nefh-i sur nevinden yağmura bağırması, yer altında defnedilen çekirdeklere nefh-i ruhla müjdelemesi zamanına dikkat et ki, o nihayet derece karışık ve karışmış ve birbirine benziyen o tohumcuklar, ism-i Hafiz'in tecellisi altında kemal-i imtisal ile hatasız olarak Fâtır-ı Hakîm'den gelen evamir-i tekviniyeyi imtisal ediyorlar. Ve öyle tevfik-i hareket ediyorlar ki: Onların o hareketlerinde bir şuur, bir basiret, bir kasd, bir irade, bir ilim, bir kemal bir hikmet parladığı görünüyor. Çünki görüyorsun ki: O birbirine benziyen tohumcuklar, birbirinden temayüz ediyor, ayrılıyor.

Meselâ bu tohumcuk, bir incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm'in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatı-

yor. işte bu, ona sureten benziyen bu iki tohumcuk ise, gün âşıkı namındaki çiçek ile, hercai menekşe gibi çiçekleri verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülüyorlar; kendilerini bizlere sevdiriyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi. Ve sünbül ve ağaç oldular. Güzel tad ve koku ve şekilleri ile iştihamızı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi davet ediyorlar. Ve kendilerini müşterilerine feda ediyor. Ta nebatî hayat mertebesinden, hayvanî hayat mertebesine terakki etsinler. Ve hakeza... muhtelif ağaçlarla ve mütenevvi çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusur yok.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ (67:3) sırrını gösterir. Herbir tohum, ism-i Hafız'ın cilvesiyle ve ihsaniyle ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyeti; iltibassız, noksansız muhafaza edip gösteriyor. İşte bu hadsiz hârika muhafazayı yapan Zat-ı Hafız, kıyamet ve haşirde hafiziyetin tecelli-i ekberini göstereceğine kat'i bir işarettir. Evet bu ehemmiyetsiz, zâil, fâni tavırlarda bu derece kusursuz, galatsız hafiziyyet cilvesi bir hüccet-i kâtıadır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyeti bulunan, emanet-i kübra hamelesi ve arzın halifesi olan insanların ef'al ve âsâr ve akvalleri ve hasenat ve seyyiatları, kemal-i dikkatle muhafaza edilir ve muhasebesi görülecek. Ayâ bu insan zanneder mi ki, başı boş kalacak. Hâşâ! Belki insan, ebede meb'ustur ve saadet-i ebediyeye ve şekavet-i daimeye namzeddir. Küçük-büyük, az-çok her amelinden muhasebe görecek. Ya taltif veya tokat yiyecek. işte hafiziyetin cilve-i kübrasına ve mezkûr âyetin hakikatına şahidler had ve hesaba gelmez. Bu meseledeki gösterdiğimiz şahid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir." (L.137)

1122- Hem "gözümüzle görüyoruz, öyle ihatalı ve azametli bir hafiziyet hükmeder ki, zihayat herşeyin ve her hâdisenin çok suretlerini ve gördüğü fıtrî vazifesinin defterini ve esma-i İlahiyeye karşı lisan-ı hal ile tesbihatına dair sahife-i a'malini misalî levhalarda ve çekirdeklerinde ve tohumcuklarında ve levh-i mahfuzun nümunecikleri olan kuva-yı hâfızalarında bilhassa insanın dimağındaki pek büyük ve pek küçük kütübhanesi olan kuvve-i hâfızasında ve sair maddî ve manevî in'ikas ayinelerinde kaydeder, yazdırır; zabtederek muhafaza altına alır. Sonra mevsimi geldikçe bütün o manevî yazıları maddî bir tarzda gözümüze gösterip milyonlarla misaller ve deliller ve nümuneler kuvetiyle (81:10) وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ âyetindeki en acib bir ha-

kikat-ı haşriyeyi, kudretin bir çiçeği olan her bahar, kendi çiçek-i ekberinde milyarlar dil ile kâinata ilan eder.

Ve başta nev'-i insan olarak bütün zihayatlar ve bütün eşya, fenaya düşmek ve ademe sukut etmek ve hiçlikte mahvolmak ve başta nev-i beşer olarak zihayatlar idam edilmek için yaratılmamışlar. Belki bekaya terakki ile ve devama tasaffi ile ve sermedî vazifeye istidadıyla girmek için halk olunduklarını gayet kuvvetli isbat eder." (Ş.215)

Bir atıf notu:

-Fanilerde kaderin tecellisi ve fiillerinin manevî âlemlerde muhafazası, bak: 2618.p.

1123- Elhasıl: Cenab-ı Hakk'ın Hafîz ismi, maddî ve manevî bütün kâinatı ve ef'al ve ahval-i beşeriyeyi bütün hususiyetleriyle muhafaza ve manevî âlemlerde tesbit ediyor.

Böyle bir hafiziyetin tesbit ettiği her insanın canlı tarihçe-i hayatını bütün hüviyet ve mahiyetiyle insan görecek, anlıyacak *(Bak: Kur'an 99:6)* ve (75:13, 14, 15) (78:40) (36:65) ve emsali âyetlerinin beyanı gibi muhasebesi görülecek. Bak: 208, 544, 652, 1031.p.lar

Bir atıf notu:

-Hafiziyet ni'metinin kıymeti, bak: 2868.p.

1124- Kur'anda (11:57) (34:21) (42:6) âyetleri Allah'ın hafiziyetini bildiren âyetlerden örneklerdir. İ.M. mukaddime 13. bab 183. hadiste, mü'min olan kul, haşirde günahlarını yalnız kendisinin göreceği kaydedilir.

HAİN خائن : Hıyanet eden. *(Bak: Hıyanet)*

HAK حقّ : *(Bak: Hakk)*

1125- HAKAİK-I NİSBİYE حقائق نسبيه : Birbirine zıd olan veya bir cinsten olup dereceleri farklı bulunan şeyler arasında yapılan nisbet ve mukayese ile bilinen hakikatlar. İyilik ve kötülük; soğuk ve sıcak; büyük ve küçük; gece ve gündüz; hastalık ve sıhhat; elem ve lezzet zıddiyeti ve dereceleri gibi. Evet "şerler, kubuhlar, noksanlar ise; hüsünlerin, hayırların, kemallerin arasında görülmeyecek kadar dağınık ve cüz'iyet kabilinden tebeî olarak yaratılmışlardır ki, hayırların, hüsünlerin, kemallerin mertebelerini, nevilerini,

kısımlarını göstermeye vesile olsunlar ve hakaik-i nisbiyenin vücuduna veya zuhuruna bir mukaddeme ve bir vahid-i kıyasî olsunlar.

Sual: Hakaik-i nisbiyenin ne kıymeti var ki, onun için şerler istihsan edilecek?

Cevab: Hakaik-i nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabıtalardır. Ve kâinattaki nizam, ancak hakaik-i nisbiyeden doğmuştur. Ve hakaik-i nisbiyeden kâinatın envaına bir vücud-u vâhid in'ikas etmiştir. Hakaik-ı nisbiye, büyük bir ölçüde hakaik-ı hakikiyeden çoktur. Hatta bir zatın hakaik-ı hakikiyesi yedi ise, hakaik-i nisbiyesi yediyüzdür. Binaenaleyh kubuh ve şerde şer varsa da kalildir.

Malumdur ki, şerr-i kalil için hayr-ı kesir terkedilmez. Terkedilirse şerr-i kesir olur. Zekat ve cihadda olduğu gibi.

Evet اِنَّمَا تُعْرَفُ اَ شْيَاءُ بِاَضْدَادِهَا meşhur kaziyeden maksad; bir şeyin zıddı, o şeyin hakaik-i nisbiyesinin vücud veya zuhuruna sebebdir." (İ.İ. 27) *(Bak: Ezdad)*

Atıf notları:

-Hakaik-i nisbiyenin zuhurları, bak: 2018, 3023.p.lar.

-Nisbî hakikatlar, imkânî ve farazî eşyada dahi olabilir, bak: 1152.p.

1125/1- HAKEM حكم : Kur'an (4:35) âyetinde olduğu gibi, iki taraf arasında ihtilafı halletmek için rızalariyle hâkim seçtikleri kimse. Allah'ın isimlerinden biridir.

Hakem ve Hakîm kelimeleri aynı köktendir. Beşerî sahada hakemlik adalete dayanır. Kâinat âlemlerinde ise, daha çok hikmetle hükmeder. Çünkü fıtrat âleminde iradevî suç işleyen ve imtihan sırrı yok.

İsm-i hakemin manasının izahı için: 1318 ve 1764.plara bakınız. Geniş tafsilat için: L.311, 3. Nükteye bakınız.

1126- HAKİKAT حقيقة : Bir şeyin aslı, esası ve mahiyeti. Gerçek, Doğru, Sahih, Künh. Sabit ve vaki. *(Bak: Hakk)* *Kadirbilirlik. Sadakat, doğruluk. *Kâinat ve tabiat ve uluhiyet hakkında bütün teşbih ve mecazlardan

ârî ve zâhir olan gerçek. *Mecaz" karşılığı, esas olarak kullanılan kelime. *Edb: Bir kelime neyi anlatmak için konulmuş ise, bu kelimenin o manada kullanılması. "Göz" kelimesinin, aynı o bilinen uzuv manasında kullanılması gibi.

1127- Hakikat tabiri, zerrattan seyyarata kadar bütün mütegayyer varlıkların istinad ettiği melekûtiyetleri manasında çok külli, umumi ve farklı bir tabir olarak ta kullanılır. Nitekim, "Kur'an bazan tagayyüre maruz ve muhtelif keyfiyata medar maddî cüz'iyatı zikreder. Onları hakaik-i sâbite suretine çevirmek için; sâbit, nurani, küllî esma ile icmal eder, bağlar." (S.420)

Evet "herbir kemalin, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir İsm-i İlahî'ye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemalat, o san'at kemalini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir.

Meselâ: Hendese bir fendir. Onun hakikatı ve nokta-i müntehası, Cenab-ı Hakk'ın "İsm-i Adl ve Mukaddirîne yetişip, hendese ayinesinde ve o ismin hakîmane cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ: Tıp bir fendir,hem bir sanattır. Onun da nihayeti ve hakikatı; Hakîm-i Mutlak'ın "Şafi" ismine dayanıp, eczahane-i kübrası olan rûy-i zeminde rahîmane cilvelerini edviyelerde görmekle, tıb kemalâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ: Hakikat-ı mevcudattan bahseden Hikmetü'l-Eşya, Cenab-ı Hakk'ın (Celle Celaluhu) "İsm-i Hakîm"inin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa ya hurafata inkılab eder ve malâyaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalalete yol açar." (S.262)

"Hakikat ilmini, hakiki hikmeti istersen; Cenab-ı Hakk'ın marifetini kazan. Çünki bütün hakaik-i mevcudat, İsm-i Hakk'ın şuaatı ve esmasının tezahüratı ve sıfâtının tecelliyatıdırlar. Maddî ve manevî, cevherî, arazî herbir şey'in, herbir insanın hakikatı, birer ismin nuruna dayanır ve hakikatına istinad eder. Yoksa hakikatsız ehemmiyetsiz bir surettir." (S.473)

1128- Evet "herşey mana-yı ismiyle ve kendine bakan vecihte hiçtir. Kendi zatında müstakil ve bizatihi sâbit bir vücudu yok. Ve yalnız kendi başıyla kaim bir hakikatı yok. Fakat Cenab-ı Hakk'a bakan vecihte ise, yani

mana-yı harfiyle olsa; hiç değil. Çünki onda cilvesi görünen esma-i bâkiye var. Madum değil, çünki sermedî bir vücudun gölgesini taşıyor. Hakikatı vardır, sâbittir, hem yüksektir. Çünki mazhar olduğu bâki bir ismin sâbit bir nevi gölgesidir. (M.59)

"Hatta muhakkikîn-i evliyanın bir kısmı demişler: Hakiki hakaik-i eşya, esma-i İlahiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikin gölgeleridir." (S.627)

İşte bu izahattan anlaşılıyor ki, "cadde-i kübra, sahabe ve tabiîn ve asfiya'nın caddesidir.

حَقَائِقُ اَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ cümlesi, onların kaide-i külliyeleridir. Ve Cenab-ı Hakk'ın, 42:11) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ mazmunu üzere, hiçbir şey ile müşabeheti yok. Tahayyüz ve tecezziden münezzehtir. Mevcudatla alâkası, Hâlikıyettir. Ehl-i Vahdet-ül Vücud'un dedikleri gibi, mevcudat, evham ve hayalat değil Görünen eşya dahi, Cenab-ı Hak'ın âsârıdır. "Heme Ost" değil, "Heme Ezost"tur. (Yani herşey o değil, belki herşey ondandır.)" (M.83)

1129- Fıtrat âleminde suret ile hakikatın münasebetini gösteren diğer bir misal:

"Kudret-i Fâtıra, gayet hayret verici bir faaliyetle kesif, câmid, sönmüş, ölmüş eczalarda nur-u hayatı serpmesi, bir remz-i kudrettir ki; âlem-i latif hesabına şu âlem-i kesifi nur-u hayat ile eritiyor, yandırıyor, ışıklandırıyor, hakikatını kuvvetleştiriyor.

Evet hakikat ne kadar zaif ise de ölmez, suret gibi mahvolmaz. Belki teşahhus larda, suretlerde seyr ü sefer eder. Hakikat büyür, inkişaf eder, gittikçe genişler. Kışır ve suret ise, eskileşir, inceleşir, parçalanır; sâbit ve büyümüş hakikatın kametine yakışmak için daha güzel olarak tazeleşir. Ziyade ve noksan noktasında hakikatle suret, makûsen mütenasibdirler. Yani suret kalınlaştıkça hakikat inceleşir, suret inceleştikçe, hakikat o nisbette kuvvet bulur. İşte şu kanun, kanun-u tekâmüle dâhil olan bütün eşyaya şâmildir. Demek herhalde bir zaman gelecek ki: Kâinat hakikat-ı uzmasının kışır ve sureti olan âlem-i şehadet, Fâtır-ı Zülcelal'in izniyle parçalanacak. Sonra daha güzel bir surette tazelenecektir. يَوْمَ تُبَدَّلُ اَرْضُ غَيْرَ اَرْضِ (14:48) sırrı tahakkuk edecektir." (S.530)

1130- HAKÎM حكيم : (c.Hükema) Hikmetle muttasıf olan ve mevcudatın hakikatına vâkıf olan. Hikmet mütehassısı. İlm-i hikmette mütebahhir ve mütehassıs olan. İş ve emirleri hikmetli ve yanlışsız olan. *Tabib, doktor. *(Bak: Hikmet)*

HAKÎM-İ LOKMAN حكيمِ لقمان : *(Bak: Lokman)*

1131- HAKK حقّ : (Bâtıl'ın zıddı) Doğru. Gerçek. *Vâcib ve lâzım olan. *Her sâbit ve doğru olan şey. *Adalet, *Herkesin meşru olan salahiyeti, iktidarı, bir şey üzerindeki mâlikiyeti. *Dava ve iddia. *Hakikate uygunluk. *Geçmiş, harcanmış emek. Pay, hisse. *Münasib. *Din. İslâmiyet. *Kur'an. *Vukuu vâcib, geleceği şübhesiz olan. *Kıyamet. *Mahz-ı hakikat, *Yapacağını yalansız yapan kimse. *Musibet.

1132- "Hak kelimesi, masdar ve sıfat ve isim olur. Ve bu suretle mütennevvi manalarda kullanılır. En umumi olarak mana-yı masdarîsi "sübut ve tahakkuk-u vücud" diye ifade olunur ise de, bunun esas mefhumunda bir mutabakat manası vardır ki, evvel emirde ezhan ile a'yanın, tabir-i diğerle enfüs ile âfâkın, ilm ile malumun mutabakatını ifade eder. Ve bu haysiyeti ile kâh ezhana ve kâh a'yana ıtlak edilir. ezhanın A'yana mutabakatı haysiyeti ile kullanıldığı zaman sıdk u sevab gibi akval ve efkâra; ve kazaya ve ahkâma ve iradenin gaye-i murada mutabakatı itibariyle adl ü hikmet gibi ef'ale vasıf olur A'yan tarafından mülâhaza olunduğu zamanda, tahakkuk ve vuku'demek olur. Frenkler evvelkine (verite = doğru) ikinciye (realite = gerçek) derler." (E.T.2675) *(Bak. Hakikat)*

1133- "Hak: mevcut, hakikaten sâbit olup inkârı bir türlü lâyık ve sahih olmayan şey demektir. Allah Teala Hazretlerinin vücudu sâbit, rububiyeti mütehakkık olduğu cihetle, esma-i celilesinden biri de "Hak"tır.

Hak: esasen mutabakat ve muvafakat demek olup, bir şeyi muktezayı hikmete göre icad eden zata ve mukteza-yı hikmete göre yaratılmış olan herhangi bir şeye ıtlak olunur. Bu cihetle Allah Teala'ya "Hak" denildiği gibi, Allah Teala'nın her fiiline de "Hak" denilir.

Hak: İslâm, Kur'an, vahy-i İlahî, hikmet, nusret, saadet, te'yid, emr-i azîm garez-i sahih manalarında müstameldir.

Hak: hikmet muktezasına göre vuku bulan hüküm manasına gelir. "Bu karar haktır" denilmesi gibi.

1134- Hak: Hall ü fasl edilmiş. hükmü verilmiş olan herhangi bir işe denir. "Emr-i hak" denilir ki, kazaya iktiran etmiş hâdise demektir.

Hak: Adalet manasına gelir. "Hak yerini buldu" denilmesi gibi. Bu cihetle adalet sahiblerine "ehl-i hak" denir. Bu manada "hakkaniyet" tabiri de müstameldir.

Hak: Vâcib ve lâzım olmak manasına gelir. "Şöyle yapılması bir haktır" denilir ki, bir vecibedir demek olur.

Hak: Bir şeyi sâbit, vâcib kılmak manasına gelir. "Filan davasını hak etti". denilmesi gibi.

Hak. Mal ve mülke ıtlak olunur. "Şu filanın hakkıdır" denilmesi gibi.

Hak: Bir kimseye nâfi', ondan zararı dâfı olan şey manasına gelir.

Hak: Bir akarın merafıkına, meselâ bir hanenin tevabiinden olup, ondan ayrılmayacak olan şeye ıtlak olunur. Hakk-ı tarik, hakk-ı mesil gibi.

Hak: Bir kimseye muhdes olan manevî bir kudrettir ki, bununla tasarruf salahiyetini veya mâlikiyet vasfını hâiz olur. Başka bir tabir ile hak; bir iktidar-ı şer'îdir ki, insanlar bununla bazı şeyleri icra ve mütalebeye salahiyettar olurlar. Cem'i: Hukuktur. Bu haklardan bahseden ilme de "İlm-i Hukuk" denilir." (H.İ.ci.l, sh: 18)

Birkaç atıf notu:

-Fâilin gayesini bildirmesiyle hak bilinebilir, bak: 1304/1.p.

-Bir ilim ve hükmün hak olabilmesinin şartı, bak: 1559,2892.plar.

-Beşerî anlayışlar, ilahiyatta hak ifade etmez. bak: 4037.p.

1135- Kur'an (4:105) âyeti, hak olarak gelen Kur'anla hükmetmeyi emreder.

Bir âyette de şöyle buyurulur: "(10.5) مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِ ّ بِالْحَقِّ Bu âyetteki اِ ّ بِالْحَقِّ yı, ibn-i Cerir gibi bazı müfessirîn, Allah Teala'nın isimlerinden olan الحقّ ism-i şerifiyle tefsir etmiştir ki, bu surette ba-i sebebiye

olmak zâhirdir. Ekser müfessirîn ise رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلاً (3:191) ve وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا عَابِبِينَ (21:16) âyetleri delâlatıyla boş, abes ve oyuncak olmamak ya'ni Hak Teala'nın muradına mutabık bir çok mesalih ve menafi-i mühimme terettüb etmek ma'nasına, ilim ve iradeyi cami hikmet-i bâliga ile tefsir etmişlerdir ki, hak ligayrihi manasındadır ve ba-i mülâbesedir." (E.T.2677)

Kur'an (28:75) âyeti, hakkın tek sahibi ancak Allah olduğunu bildirir.

1136- Bir hadis-i şerifte de اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ [124] denilmiştir. Bu hadisin hakikatı, nim-manzum bir tarzda şöyle tefsir ve izah ediliyor:

"El Hakku Ya'lu" bizzat, hem âkıbet muraddır:

Bir zaman bir sail dedi: "Madem El-Hakku Ya'lu haktır. Neden kâfir, müslime; kuvvet hakka galibdir?"

Dedim: Dört noktaya bak! bu müşkil de hallolur. Birinci nokta şudur: Her hakkın her vesilesi hak olması lâzım değildir.

Öyle de, her bâtılın her vesilesi bâtıl olması, yine lâzım değildir. Neticesi şu çıkar: Hak olan bir vesile, bâtıl vesileye galibdir.

Dolayısiyle, bir hak bir bâtıla mağlubdur. Muvakkaten, bilvasıta olmuştur. Yoksa bizzat, hem daima değildir.

Lâkin âkıbet-ül âkıbe, her dem yine hakkındır. Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkati var. İkinci nokta şudur:

Her müslimin her vasfı müslim olmak vâcib iken, hâricen her dem vaki, sâbit değildir.

Öyle de: Her kâfirin her vasfı kâfir olmak, küfründen neş'et etmek yine lâzım değildir.

Her fâsıkın her vasfı fâsık olmak, fıskından neş'et etmek, öyle de her dem sâbit değildir.

Demek bir kâfirin müslim olan bir vasfi, müslimdeki lâmeşru' vasfına galib olur. Bilvasıta, o kâfir dahi ona galibdir.

---

[124] H.G.hadis: 70 ve K.H. hadis: 362

Hem dünyada, hayatın hakkı şâmil ve âmmdır. O rahmet-i ammenin bir cilve-i manidar, onun sırr-ı hikmeti var; küfür mani değildir.

Üçüncü nokta şudur: O Zat-ı Zülcelal'in iki vasf-ı kemalden iki Şer'i tecelli; vasf-ı iradeden gelen meşietle takdirdir,

O da Şer'-i tekvinî.. Vasf-ı Kelâm'dan gelen Şeriat-ı meşhure, Teşriî evamire karşı itaat, isyan nasıl olur. Öyle de tekvinî evamire itaat ve isyan olur. Birincisi galiba dar-ı uhrada görür,

Mücazatı, sevabı. İkincisi ağleba dar-ı dünyada çeker, mükâfat ve ikabı. Meselâ: Nasıl sabrın mükâfatı zaferdir;

Ataletin mücazatı sefalet. öyle de, sa'yin sevabı olur servet. Sebatta da galebedir mükâfat. Zehirin ikabı bir maraz, panzehirin sevabı bir sıhhattır.

Bazan iki şeriat evamiri, bir şeyde beraber müctemi'dir. Her birine bir cihet... Demek tekvinî emre itaat ki bir haktır.

İtaat galib olur, o emrin isyanına ki bir tavr-ı bâtıldır. Bir bâtıla vesile olmuş olursa bir hak, vaktaki galib olsa

Bir bâtıla ki, olmuş o da vesile-i hak. Bilvasıta bir hakkın bir bâtıla mağlubdur. Fakat bizzat değildir.

Demek "El-hakku ya'lu" bizzat demektir. Hem akıbet muraddır, kayd-ı haysiyyet maksuddur. Dördüncü nokta şudur:

Bir hak bilkuvve kalmış, yahut kuvvetsiz kalmış, ya mahluttur, hem mahşuş. Ona da bir inkişaf, ya bir taze kuvvet vermek lâzım gelmiştir.

Mühezzeb ve müzehheb yapmak için, muvakkat bâtıl ona musallat, tâki sebike-i hak ne miktar lüzum vardır.

Tâ mahz ve hâlis çıksın. Mebadide, dünyada bâtıl etse galebe, fakat kazanmaz harbi. "Akibet-ül müttakîn" ona vurur bir darbe!

İşte Bâtıl mağlubdur. "El-hakku ya'lu" sırrı onu çarpar ikaba; işte hak da galibdir." (S.725)

1136/1- Hak hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Hakkı bâtıl ile karıştırıp (temayülat-ı nefsiyenin te'vilat-ı fâsidesiyle veya decliyet ve deccaliyetle) hakkı gizlemek: (2:42) (9: 102)

-Peygamber ve Kur'anla âlem-i beşeriyete hakkı Allah göndermiştir. (10:108)

-Hak geldi ve bâtıl kayboldu ve daha geri dönmez: (34:49)

-Hak geldi bâtıl yok oldu: (17:81)

-Asıl hak Allah'tır: (22.62)

-Allah hak Rabbinizdir ve haktan başkası bâtıldır: (10.32)

-Hak bâtılı yok eder: (21.18)

-Hakkın sübutiyeti karşısında bâtılın za'fiyetine misal: (13.17)

1137- HAKK-UL YAKÎN حقّ اليقين : Hakk-al yakîn) Marifet mertebesinin en yükseği. En yakînî bir surette hakikatı müşahede edip yaşamak hali. Ateşin yakıcı olduğunu bütün hislerimizle yakından duyup yaşadığımız gibi.

Kur'an (56:95) âyetinde geçen "hakk-al yakîn" ifadesini, Müfeessir Hamdi Yazır tefsirinde şöyle beyan ediyor: "Hiç şüphesiz hakk-ul yakîndir o. Yalnız ilm-ül yakîn ve ayn-ül yakîn değil, hakk-ul yakîndir.

Hak ve yakîn ikisi de aynı manayı ifade ettikleri halde, hakkın yakîne izafeti hakkında hayli söz söylenmiştir. En muvafıkı İbn-i Atiyye'nin beyanı ve Razi'nin dediği vechile; hakk-ul hak ve savab-üs savab demek gibi bir nevi te'kiddir ki yakînin son derecesi, daha fevkinde bir vüsul bulunmayan en yüksek mertebesi demek olur. Filvaki yukarılarda da geçtiği ve Seyyid'in Tarifat'ında da tarif olunduğu üzere; yakîn üç mertebe olarak mülâhaza olunur. ilm-ül yakîn, ayn-ül yakîn, hakk-ul yakîndir. Hakk-ul yakîn ilm ü ıyandan geçip bilfiil içinde tahakkuk ile yaşanan hakikat demektir. Demişlerdir ki; hakk-ul yakîn abdin hakda fani olması ve onunla yalnız ilmen değil, hem ilmen hem şuhuden hem halen bekasıdır." (E.T.4726) "Hakk-al yakîn" ifadesi, Kur'anda (69:51) âyetinde geçer. *(Bak: Yakîn)*

Bir atıf notu:

-Hakkalyakîn imanın zâil olmaması, bak: 1646 .p.

1138- HALİFE خليفه : Öncekinin yerine geçen. *Geniş bir sahada Allah namına idare hâkimiyetine sahib olan kimse. *Fık: ilahî yani şer'î hükümlerin tatbik ve icrası için Peygamber'e (A.S.M.) vekil olan zat: Hülefa-i Râşidîn gibi *(Bak: 606.p.)* İmam. İmamet-i Kübra.

Namazda imama uyan cemaat gibi, halifeye de şer'î emirlerde öylece itaat edilir. Halifede aranan önemli şartlar: İlim, Adalet, Kifayet (yani emanet vazifesinde gerekli olan kabiliyet, dirayet, feraset gibi hususiyetlerde yeterli olmak). A'za ve havasda selâmet. Bu şartlardan başka müslim olması, erkek ve büluğa ermiş bulunması, hür olup köle ve esir olmaması da şarttır. (D.M.İ.F. sh: 3468 de "İmametin şartları" bölümü vardır.) *(Bak: Biat, Hilafet, Sultan, Ulu-l-emr)*

1139- Allah'ın insanlara verdiği hilafet, hem bütün mahlukat üstünde insanın makam-ı tasarrufuna, hem cemiyeti idare iktidarına şamildir. Şöyle ki: "Rabbin irade-i ezeliyesini izhar ve kudret-i lâyezalîsini ibraz ederek meleklere (2:30) اِنِّی جَاعِلٌ فِی اْ َرْضِ خَلِیفَةً "Ben mutlaka yeryüzünde bir halife yapacağım, bir halife tayin edeceğim." demişti ki, meali: Kendi irademden, kudret ve sıfatımdan ona bazı salahiyetler vereceğim. o bana izafeten, bana niyabeten mahlukatım üzerinde bir takım tasarrufata sahip olacak, benim namıma ahkâmımı icra ve tenfiz eyliyecek, o bu hususta asil olmayacak, kendi zatı ve şahsı namına bil'asale icra-yı ahkâm edecek değil, ancak benim bir naibim, bir kalfam olacak, iradesiyle benim iradelerimi, benim emirlerimi, benim kanunlarımı tatbika memur bulunacak, sonra onun arkasından gelenler ve ona halef olarak aynı vazifeyi icra edecek olanlar bulunacak (35:39) هُوَ الَّذِی جَعَلَکُمْ خَلاَئِفَ فِی اْ َرْضِ sırrı zâhir olacak. *(Bak: 95, 3525.p.lar)* Bu mana, Ashab-ı Kiram'dan ve Tabiînden uzun uzadıya nakledilegelen tefsirlerin hülâsası ve hâsılıdır." (E.T.299)

1140- Halifelik hakkında Kur'andan birkaç not:

-İnsan arzın halifesi olarak halkedilmiştir: (6:165) (10:14) (27:62) (Bak: 1325. p.)

-Asilere bedel mü'minlerin yeryüzünde halife kılınması: (10.73)

-Nuh kavminden sonra halife kılınanlar: (7.69)

-Âd kavminden sonra halife kılınanlar: (7:74)

-Davud (a.s.)'ın hilafeti: (38:26)

1141- HALİFE-İ MÜSLİMÎN خليفهء مسلمين : Yavuz Sultan Selim Han'dan sonraki Osmanlı Padişahları hakkında kullanılmış bir tabirdir. Müslümanların halifesi demektir. *(Bak: Hilafet, Ulu-l emr)*

1142- HALİL-UR RAHMAN خليل الرحمن : Allah'tan başkasından hiçbir zaman yardım dilemeyip O'nun dostluğunu ihtiyar eden Hazret-i İbrahim'in (A.S.) lakabıdır. *(Bak: İbrahim (A.S.)*

Bir âyet-i kerimede şöyle buyruluyor: " وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرَاهِيمَ خَلِيلاً (4:125) Allah, İbrahim'i halil edinmişti.

Halil; bir kimsenin umur u esrarı arasına giren ve muhabbeti kalbinin eczasına nüfuz eden dostu demektir ki, hiç bir haleli olmayan meveddet manasına hulleten me'huzdur. Ve Allah'ın İbrahim'i halil edinmesi, onu bir halil gibi ıstıfa-yı mahsus ile tekrim etmiş ve mazhar-ı esrar-ı Rabbanî kılmış olmasından mecazdır. Allah Teala, İbrahim Aleyhisselâm'ı bir takım kelimat ile imtihan etmiş; o da onları itmam etmiş olmakla (2:124) اِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا tekrimiyle imam-ı enam yapmış, sırr-ı ihyaya, melekût-i a'lâ ve süflaya muttali' kılmış, o da kavmini alettevali tevhid-i İlahîye davet etmiş; esnama, nücuma, şems ü kamere ibadetten men'eylemiş, Tağuta karşı gelmiş, Allah uğrunda ateşlere atılmaktan, oğlunu kurban etmekten, malını misafirlere feda eylemekten çekinmemiş, ahlâk-ı İlahiye ile tahallukta selefin hepsini geçmiş, ıstıfa-i insanînin en yükseği onda ve onun âlinde tecelli etmiş, zürriyeti -zâlimler müstesna olmak üzere- mülk-ü nübüvvetle mübeşşer ve bekâm olmuştur." (E.T.1476)

1143- HALK خلق : İnsan topluluğu, İnsanlar. *Yaratmak. İcad. Örneği ve benzeri olmayan bir şeyi yaratma, ibda' eylemek. *Bir şeyi yumuşatıp düzleştirmek.

Halk ile ca'l arasındaki fark için (6:1) âyetinde "görülüyor ki, semavat ü arz hakkında "halk", zulümat ve nur hakkında "ca'l" tabir olunmuştur.

Müfessirîn diyorlar ki; "ca'l" de "halk" gibi bir inşa ve ibdadır. Şu kadar ki, "halk, inşa-yı tekvinîye muhtass ve bir takdir ü tesviye manasını da mutazammındır. Yani halkta mahlukun her vecihle mekadir-i mahsusasını ibda' ve takdir eden mütekaddim bir ilm-i muhit ve ona göre gerek bilâmadde ve gerek bir maddeden tekvin ve tesviye manası vardır. Ve bu suretle fıtrat mefhumu, halk ve hilkat mefhumundan bir cüz'dür Ca'l ise bu âyette olduğu gibi inşa-i tekvinî ile (5:103)

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ âyetinde olduğu vechile inşa-i teşriîden eamm olduğu gibi bundan başka ca'lde bir tasyir ü tazmin manası yani mef'ulünün diğer bir şey ile zarfiyet veya gaiyet veya mebdeiyet veya diğer herhangi bir vechile mülabesesi manası dahi vardır ki, bu şey arada kâh zımnî bir kayd olarak ve kâh ikinci bir mef'ul suretinde mude-i kelâm olarak mülâhaza olunur. Evvelkinde ca'l velev zımnî olsun, mukayyed bir mef'ule taalluk eder.

وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا (4:75) جَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ (6:1)

gibi İkincisinde ise, وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا (25:53) وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ (13:3)

gibi iki mef'ule يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِى آذَانِهِمْ (2:19) وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا (6:96) taalluk eder. Ve makamına göre bu ikinci şeyin bir kayd-ı zımnî veya umde-i kelâm olup olmadığını tefrik etmek lâzım gelir ki, bu manalar lisanımızda "yapmak" ve "kılmak" kelimeleri ile ifade olunabilir." (E.T.1866)

1144- "Ca'l ifadesi Kur'anda muhtelif manada kullanılmıştır. Ezcümle: 1- Tafak ve ahz (inşa ve ikbal) manasına; bir işi işlemeğe müteveccih olup başlamak ve işler olmak: 2- Halketmek, yaratmak. 3- Kavl ve irsal 4- Tehiyye ve tesviye (tanzim ve düzeltme) 5- Takdir 6- Tebdil 7- Bir şeyi birşeye dahil etmek 8- Bir şeyi kalbe ilka ve ilham eylemek 9- itikad 10- Tesmiye 11- Bir şeyi diğer bir şeyden icad ve tekvin 12- Bir şeyi, birsıfat ve haletten diğer bir sıfat ve halete döndürmek, kılmak tasyir. 13- Bir nesne üzerine hükmeylemek, gerek hak ve gerek bâtıl olsun vaz' eylemek, bir hususu bir kimse ile bir vecih üzere şartlaşmak ve azv ve nisbet eylemek ve hükm-ü şer'î" (Lügat-ı Remzi) *(Bak: Fıtrat, İcad, İnşa, Kâinat)*

1145- En küçük bir şeyi yaratan, en büyük bir şeyi de halk edebilir. "Nasılki bir elmayı halkedecek; elbette dünyada bütün elmaları halketmeye ve koca baharı icad etmeye muktedir olmak gerektir. Baharı icad etmeyen, bir elmayı icad edemez. Zira o elma, o tezgahta dokunuyor. Bir elmayı icad eden bir baharı icad edebilir. Bir elma; bir ağacın, belki bir bahçenin belki bir kâinatın misal-i musaggarıdır. Hem sanat itibariyle koca ağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibariyle öyle bir hârika-i san'attır ki: Onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âciz kalmaz. Öyle de; bugünü halkeden,

Kıyamet gününü halkedebilir ve baharı icad edecek Haşrin icadına muktedir bir Zat olabilir." (S.79)

1146- Hem "hangi masnuun olursa olsun esbaba havale edildiği vakit, bütün yer ve göklerdeki esbab da toplansa. لَمْ يَأْتُوا بِمِثْلِهِ وَلَوْكَانَ بَعْضًا لِبَعْضِهِمْ ظَهِيرًا bütün o esbab birbirine yardımcı da olsalar, yine o masnun benzerini getiremezler ve icad edemezler. Zira bir incir meyvesinin içindeki zerrecik olan bir tohumu, cezalet-i san'atça incir ağacından aşağı olmadığı gibi, insan dahi küre-i arzdan san'at ve cezaletçe geri değildir. Öyle ise bir tohum ve bir insanı icad edip getiren zat, elbette ağaç ve âlemin ibrazı ona zor gelmez." (M.Nu.188)

1147- Hem "göz ve beyindeki acib vazifeleri gören bir zerre, bir yıldızdan ve bir cüz', küll mecmuundan... meselâ; dimağ ve göz, insanın tamamından ve cüz'î bir ferd, hüsn-ü san'atça ve garabet-i hilkatça umum bir neviden ve bir insan, acib cihazlarıyla küllî cins hayvandan ve bir fihriste ve proğram ve kuvve-i hâfıza hükmünde olan bir çekirdek, mükemmel masnuiyeti ve mahzeniyetçe koca ağacından ve küçük bir kâinat olan bir insan, kemal-i hilkati ve cemiyetli hârika cihazlarının binler acib vazifeleri görecek bir tarzda mahlukiyeti kâinattan aşağıya değiller. Demek zerreyi icad eden, yıldızın icadından âciz kalamaz. Ve lisan gibi bir uzvu halkeden, elbette insanı kolayca halkeder. Ve birtek insanı böyle mükemmel yaratan, herhalde bütün hayvanatı kemal-i sühuletle yaratabilecek ve gözümüz önünde yaratıyor. Ve çekirdeği bir liste, bir fihriste, bir defter-i kavanin-i emriye, bir ukde-i hayatiye mahiyetinde yaratan, elbette bütün ağaçların hâlıkı olabilir. Ve âlemin bir nevi manevî çekirdeği ve cemiyetli meyvesi olan insanı halk edip bütün esma-i ilahiyeye mazhar ve ayine ve bütün kâinatla alâkadar ve zeminin halifesi yapan zatın, elbette ve elbette böyle bir kudreti var ki, koca kâinatı insan icadının kolaylığı ve sühuleti derecesinde halkedip tanzim eder.

Öyle ise; zerrenin ve cüz' ve cüz'î ve çekirdek ve bir insanın hâlıkı, sânii, rabbi kim ise, elbette bedahetle yıldızların ve nevilerin ve küll ve külliyatların ve ağaçların ve bütün kâinatın hâlıkı, sânii, rabbi aynen odur. Başka olması muhal ve mümteni'dir." (Ş.664)

1148- Kur'anda "(36:82) اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونَ gibi hem (36:53) اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

âyetler; vücud-u eşya, sırf bir emr ile ve def'î olduğunu ve (27:88)

صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِى اَتْقَنَ كَلَّ شَىْءٍ hem (32:7) اَحْسَنَ كُلَّشَىْءٍ خَلَقَهُ gibi âyetler;

vücud-u eşya, ilim içinde azîm bir kudretle, hikmet içinde dakik bir san'atla tedricî olduğunu gösteriyorlar. Vech-i tevfiki nedir?

Elcevab: Kur'anın feyzine istinaden deriz: Evvela, münafat yoktur.Bir kısım öyledir: ibtidadaki icad gibi. Bir kısmı böyledir: Mislini iade gibi... *(1929.p.da beyan edilen semavatın altı günde hilkati sırrı, bir manada mevzumuzla alâkalıdır.)*

Saniyen: Mevcudatta meşhud olan sühulet ve sür'at ve kesret ve vüs'at içinde nihayet intizam, gayet ittikan ve hüsn-ü san'at ve kemal-i hilkat, şu iki kısım âyetlerin vücud-u hakikatlarına kat'iyyen şehadet eder. öyle ise, şunların hariçte tahakkukları medar-ı bahs olması lüzumsuzdur. Belki yalnız "sırr-ı hikmeti nedir" denilebilir. Öyle ise, biz dahi bir kıyas-ı temsilî ile şu hikmete işaret ederiz. Meselâ: Nasılki terzi gibi bir san'atçı, birçok külfetler, meharetlerle musanna birşeyi icad eder ve ona bir model yapar. Sonra onun emsalini külfetsiz çabuk yapabilir. Hatta bazan öyle bir derece sühulet peyda eder ki, güya emreder yapılır ve öyle kuvvetli bir intizam kesbeder, (saat gibi) güya bir emrin dokunmasıyla işlenir ve işler. Öyle de: Sani-i Hakîm ve Nakkaş-ı Alîm, şu âlem sarayını müştemilatıyla beraber bedi' bir surette yaptıktan sonra cüz'î ve küllî, cüz ve küll herşeye bir model hükmünde bir nizam-ı kaderî ile bir mikdar-ı muayyen vermiştir. İşte bak o Nakkaş-ı Ezelî, herbir asrı bir model yaparak mu'cizat-ı kudreti ile murassa, taze bir âlemi ona giydiriyor. Herbir seneyi bir mikyas ederek, havarik-ı rahmetiyle musanna, taze bir kâinatı o kamete göre dikiyor. Herbir günü bir satır yaparak dekaik-i hikmetiyle müzeyyen, mücedded mevcudatı onda yazıyor." (S.195)

"Hasıl-ı kelâm: Bir kısım âyetler, eşyada hususan bidayet-i icadında gayet derecede hüsn-ü san'atı ve nihayet derecede kemal-i hikmeti ilan ediyor. Diğer kısmı; eşyada hususan tekrar icadında ve iadesinde gayet derecede sühulet ve sür'atini, nihayet derecede inkıyad ve külfetsizliğini beyan eder." (S.197)

1149- Kur'anda "Ahsen-ül Hâlikîn" "Erham-ür Râhimîn" gibi tabirler, başka hâliklar, râhimler bulunduğunu iş'ar etmez mi? sualine beş işaretle verilen cevab:

"Birinci işaret: Kur'an baştan başa tevhidi isbat ettiği ve gösterdiği için bir delil-i kat'idir ki; Kur'an-ı Hakîm'in o nevi kelimeleri sizin fehmettiğiniz

gibi değildir. Belki "Ahsen-ül Hâlikîn" demesi, "Hâlikıyet mertebelerinin en ahsenindedir." demektir ki; başka Hâlik bulunduğuna hiç delaleti yok. Belki hâlikiyetin sair sıfatlar gibi çok meratibi var. "Ahsen-ül Hâlikîn" demek, "meratib-i hâlikıyetin en güzel, en münteha mertebesinde bir Hâlik-ı Zülcelal'dir demektir.

1150- İkinci işaret: "Ahsen-ül Hâlikîn" gibi tabirler, Hâlikların taddüdüne bakmıyor. Belki; mahlukiyetin envaına bakıyor. Yani "herşey'i, herşey'e lâyık bir tarzda, en güzel bir mertebede halkeder bir Hâliktır".

Nasılki şu manayı; (32:7) اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ gibi âyetler ifade eder.

1151- Üçüncü işaret: "Ahsen-ül Hâlikîn", "Allahü Ekber", "Hayr-ül Fâsilîn", "Hayr-ül Muhsinîn" gibi tabirattaki müvazene, Cenab-ı Hakk'ın vakideki sıfat ve ef'ali, sair o sıfat ve ef'alin nümunelerine mâlik olanlarla müvazene ve tafdil değildir. Çünki bütün kâinatta cin ve ins ve melekte olan kemalât, onun kemaline nisbeten zaif bir gölgedir; nasıl müvazeneye gelebilir?Belki müvazene, insanların ve bahusus ehl-i gafletin nazarına göredir. Meselâ: Nasılki bir nefer, onbaşısına karşı kemal-i itaat ve hürmeti gösteriyor. Bütün iyilikleri ondan görüyor; padişahı az düşünür. Onu düşünse de yine teşekküratını onbaşıya veriyor. İşte böyle bir nefere karşı denilir. "Yahu,padişah senin onbaşından daha büyüktür. Yalnız ona teşekkür et." Şimdi şu söz, vakideki padişahın haşmetli hakiki kumandanlığıyla, onbaşısının cüz'î, sûrî kumandanlığını müvazene değil; çünki o müvazene ve tafdil, manasızdır. Belki neferin nazar-ı ehemmiyet ve irtibatına göredir ki, onbaşısını tercih eder; teşekküratını ona verir, yalnız onu sever.

İşte bunun gibi, Hâlik ve Mün'im tevehhüm olunan zahirî esbab, ehl-i gafletin nazarında Mün'im-i Hakiki'ye perde olur. Ehl-i gaflet onlara yapışır, ni'met ve ihsanı onlardan bilir. Medih ve senalarını, onlara verir. Kur'an der ki: "Cenab-ı Hak, daha büyüktür, daha güzel bir Hâliktır, daha iyi bir Muhsindir. Ona bakınız, Ona teşekkür ediniz."

1152- Dördüncü işaret: Müvazene ve tafdil, vaki mevcutlar içinde olduğu gibi; imkânî, hatta farazî eşyalar içinde dahi olabilir. Nasılki ekser mahiyetlerde, müteaddid meratib bulunur. Öyle de; esma-i İlahiye ve sıfât-ı kudsiyenin mahiyetlerinde de, akıl itibariyle hadsiz meratib bulunabilir. Halbuki Cenab-ı Hak, o sıfât ve esmanın mümkün ve mutasavver bütün meratibinin en ekmelinde, en ahsenindedir. Bütün kâinat, kemalâtıyla bu hakikata şahiddir.

لَهُ اْ َسْمَاءُ الْحُسْنَى Bütün esmasını ahseniyyet ile tavsif, şu manayı ifade ediyor...

1153- Beşinci İşaret: Şu müvazene ve müfadele; Cenab-ı Hakk'ın masivaya mukabil değil, belki iki nevi tecelliyat ve sıfâtı var.

Biri: Vahidiyyet sırrıyla ve vesait ve esbab perdesi altında ve bir kanun-u umumî suretinde tasarrufatıdır.

İkincisi: Ehadiyet sırrıyla; perdesiz, doğrudan doğruya, hususi bir teveccüh ile tasarruftur. İşte ehadiyet sırrıyla, doğrudan doğruya olan ihsanı ve icadı ve kibriyası ise; vesait ve esbabın mezahiriyle görünen âsâr-ı ihsanından ve icad ve kibriyasından daha büyük daha güzel, daha yüksektir, demektir. Meselâ; nasıl bir padişahın-fakat veli bir padişahın- ki, umum me'murları ve kumandanları sırf bir perde olup bütün hüküm ve icraat onun elinde farzediyoruz. O padişahın tasarrufat ve icraatı iki çeşittir.

Birisi: Umumî bir kanunla, zahirî me'murların ve kumandanların suretinde ve makamların kabiliyetine göre verdiği emirler ve gösterdiği icraatlardır.

İkincisi: Umumî kanunla değil ve zahirî me'murları da perde yapmıyarak, doğrudan doğruya ihsanat-ı şehanesi ve icraatı; daha güzel, daha yüksek denilebilir. Öyle de: Sultan-ı Ezel ve Ebed olan Hâlik-ı Kâinat, çendan vesait ve esbabı icraatına perde yapmış, haşmet-i Rububiyetini göstermiş. Fakat ibadının kalbinde hususi bir telefon bırakmış ki, esbabı arkada bırakıp doğrudan doğruya ona teveccüh etmek için, ubudiyet-i hassa ile mükellef edip اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ deyiniz diye, kâinattan yüzlerini kendine çevirir.

İşte "Ahsen-ül Hâlikîn" "Erham-ür Râhimîn" "Allahü Ekber" meanisi, şu manaya da bakıyor." (S.617-619)

Bir atıf notu:

-Hilkatte ziyadelik, bak: Kur'an (7:69) (35:1) ve 1689.p. tâ âyet notları.

1154- HALK-I CEDİD خلقِ جديد : Ba'sü ba'd-el mevt, yeniden yaratılış. Ana karnındaki çocuğun insan suretine getirildiği devre (Kur'an 23.14). Yeniden yeniye tekraren yaratılma.

Bir âyette şöyle buyruluyor: "(50:15) فِى لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ yeni bir halktan iltibastadırlar.

Sure-i En'amda (6.60) وَهُوَ الَّذِى يَتَوَ فَّيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَاجَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ âyetinde geçtiği üzere, bir kavmin hayatı gibi, bir şahsın hayatı da eczasının lahzadan lahzaya yenilenmesi suretiyle bir iltibas içinde cereyan ettiğini ve binaenaleyh halk-ı evvel denilen bu halkta, bekayı şahsînin bile vahdet-i nev'iye gibi peyderpey halkolunan birbirine benzer ecza arasındaki bir iltibas ve müşabehet içinde tecelli eden bir nisbet vahdetinden aynı nisbetle tevali eden bir halk-ı cedid istimrarından ibaret olduğunu beyandır. Şeyh Muhyiddin-i Arabî buradan bütün eşyanın a'raz gibi cevahirin de an be-an halk-ı cedid ile müteceddid olduğunu istinbata kadar gitmiş; 17. yy. felsefe devresinde yer alan Fransız feylesofu meşhur Dekart (Descartes) de bu suretle bir halk-ı cedid nazariyesine zâhib olmuştur." (E.T.4502) (*)

"Âlemde herşey كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِ ّ وَجْهَهُ mantukunca helak ve fena içinde her lahza tagayyüre maruz ve her tagayyürde yeni bir halk ile ihtilat ve iltibas içindedir." (E.T.4503)

1155- Halk-ı cedid mes'elesini te'yid eden diğer bir âyet de şöyledir: "(27:39) قَالَ عِفْرِيةٌ مِنَالْجِنِّ "Cinlerden bir ifrit dedi." Ragıb'ın Müfredat'ında ifrit هُوَالْعَارِمُ الْخَبِيثُ yani habis, çetin demektir. Şeytan gibi insana da istiare olunur; ifrit nifrit denilir. ibn-i Kuteybe demiştir ki; ifrit "müvessekulhalk" yani hilkati kuvvetli demektir. Aslı, toprak demek olan "afer"dendir.

---

* "Halk-ı cedid" nazariyesine Dekart'ı (Descartes) katmak pek uygun düşmez. Fakat Dekartçı fikirlerden hareket edern okaziyonalistlerden mesale Malbranş (Malebranche) için bir derece uygun olabilir. O, dünyadaki sebeblerin birer vesile (Fr.occasion: okazion) olduğunu, te'sir-i hakikinin Allah'tan geldiğini söylemiştir. Bu bakımdan okaziyonalizm (vesilecilik) adı verilen bu görüşün, maddiyat ve ruhiyat âlemindeki hâdisatı, "tasarruf-u daimiye-i İlahiye" manasında açıklaması sebebiyle "halk-ı cedid"e benzerliği bulunabilir.

(Hazırlayanlar)

اَنَاآتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ (27:39) Ben onu (o tahtı) sen makamından kalkmadan evvel sana getiririm, (27:40) وَاِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ اَمِينٌ Ve muhakkak ben buna karşı her halde kaviyim, eminim قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَا Nezdinde kitabtan bir ilim bulunan zat اَنَاآتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْ تَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ Ben sana, onu tarfın (gözün) sana dönmeden evvel getiririm, dedi. Bu zatın kim olduğu hakkında müteaddid kaviller vardır. İbn-i Mes'ud kavlince Hızır Aleyhisselâm'ın veziri Asaf İbn-i Berhiyadır ki, sıddık idi. Dua edilince icabet olunan İsm-i Azamı bilirdi.

1156- Muhyiddin-i Arabî bunu şöyle anlatmıştır: Asaf tahtın aynında tasarruf etti de onu mevzıında i'dam edip her an hâsıl olmakta bulunan (halk-ı cedide) ârif olanlardan başka kimsenin şuuru lâhik olmayacak veçhile Süleyman'ın yanında icad ediverdi. Vücudu zamanı, ademi zamanının aynı idi, ikisi bir anda idi ve Asaf'ın kavli zamanda fi'lin aynı idi. Bu tahtın husulü meselesi, en müşkil mesaildendir. Ancak zikrettiğimiz icad ve i'damı ârif olan zevat müstesna... Taht ne mesafe kat'etti, ne de onun için Arz dürüldü veya yarıldı.. İlh." (E.T.3678-3680) (Televizyona işaret edip halk-ı cedid ile de alâkalı âyet, bak: 3734.p.)

1157- Halk-ı cedid hakkında âyetlerden birkaç not:

-En taaccüb edilecek şey, kâfirlerin haşirle alâkalı halk-ı cedidi istib'aden inkârlarıdır: (13:5) (17: 49,98) (34: 7)

-Bundan başka: (14:19) (32:10) (35:16) âyetlerinde de (halk-ı cedid) tabiri geçer.

1158- HAMD حمد : Medih. övmek, Cenab-ı Hakk'a karşı kulların memnuniyet ve sevinçlerini ve O'na hamd ve şükür ile medihlerini bildirmeleri, sena etmeleri. *(Bak: Rızk, Şükür)*

Fatihanın başında zikredilen اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ hakkında bir sual ve cevab:

"Bu cümlenin Kur'anın başlangıcı olan Fatiha süresine fatiha yani başlangıç yapılması neye binaendir?

Cevab: Kâinatın ve dolayısıyla insanların hilkatindeki hikmet ve gaye, وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونَ (51:56) ferman-ı celilince, ibadettir. Hamd ise, ibadetin icmalî bir sureti ve küçük bir nüshasıdır. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ın bu makamda zikri, hilkatin gayesini tasavvur etmeğe işarettir.

1159- Hamdin en meşhur manası, sıfat-ı kemaliyeyi izhar etmektir. Şöyle ki: Cenab-ı Hak, insanı kâinata cami bir nüsha ve onsekiz bin âlemi havi şu büyük âlemin kitabına bir fihriste olarak yaratmıştır. Ve Esma-i Hüsnadan herbirisinin tecelligâhı olan her bir âlemden bir örnek, bir nümune, insanın cevherinde vedia bırakmıştır. Eğer insan, maddî ve manevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarfetmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfiyi ifa ve şeriata imtisal ederse, insanın ceherinde vedia bırakılan o örneklerin herbirisi, kendi âlemine bir pencere olur. İnsan o pencereden, o âleme bakar. Ve o âleme tecelli eden sıfatla, o âlemden tezahür eden isme bir mir'at ve bir ayine olur. O vakit insan ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülasa olur. Ve her iki âleme tecelli eden, insana da tecelli eder. İşte bu cihetle insan, sıfat-ı kemaliye-i İlahiyeye hem mazhar olur, hem müzhir olur.

Nitekim Muhyiddin-i Arabî, كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِى

Hadis-i Şerifinin beyanında: "Mahlukatı yarattım ki, bana bir ayine olsun ve o ayinede cemalimi göreyim." demiştir." (İ.İ.17) *(1247.p. mezkûr ruhî inkişafatla alâkalıdır.)*

İşte hamd böyle küllî bir hakikatı ve hakiki kemalât-ı beşeriyeyi cami' olduğu gibi, hilkat-ı insaniyenin de en ehemmiyetli neticesidir. *(Kemalât-ı beşeriyenin çekirdeği olan ruhun inkişaf şartları, bak: 1969, 3598 p.lar)*

1160- "Evet Ma'bud-u Bilhak yalnız o Kadir-i Zülcelal olduğu gibi, Mahmud-u Bil'ıtlak yine yalnız odur. İbadet ona mahsus olduğu gibi, hamd ü sena dahi ona hastır. Hiç mümkün müdür ki: Semavat ve Arz'ın en mühim neticesi ve kâinatın en mükemmel meyvesi olan insanları başıboş bıraksın; esbab ve tesadüfe havale etsin; hikmet-i bahiresini abesiyete kalbetsin! Haşa! Hiç mümkün müdür ki: Hakîm, Alîm bir zat, bir ağacı gayet ehemmiyetle tedbir ve tasvir edip ve gayet derecede hikmetle idare ve terbiye ettiği halde; o ağacın gayesi, faidesi olan meyvelerine bakmayıp ehemmiyet vermesin; hırsız ellere, boş yerlere dağılsın, zayi' olsun! Elbette bakmamak, ehemmiyet vermemek olamaz. Ağaca ehemmiyet vermek, meyveleri içindir.... İşte şu kâinatın zişuuru ve en mükemmel meyvesi ve neticesi ve gayesi, insandır.

Şu kâinatın Sani-i Hakîmi mümkün müdür ki, şu zişuur meyvelerin meyveleri olan hamd ve ibadeti, şükür ve muhabbeti başkalara verip hikmet-i bahiresini hiçe indirsin veyahut kudret-i mutlakasını acze kalbettirsin veyahut ilmi-i muhitini cehle çevirsin. Yüzbin defa haşa!

Hiç mümkün müdür ki: Şu kâinat sarayının binasındaki makasıd-ı Rabbaniyenin medarı olan zişuur ve zişuurun serfirazı olan nev'-i insanın mazhar olduğu ni'metlere mukabil izhar ettikleri şükür ve ibadeti, o saray-ı kâinatın Sani'inden başkasına gitsin. Ve o Sani-i Zülcelal, o gayet -ül gaye olan şükür ve ibadeti başkalara gitmesine müsaade etsin.

Hem hiç mümkün müdür ki: Hadsiz enva'-ı ni'metiyle kendini zişuurlara sevdirsin ve hadsiz mu'cizat-ı san'atıyla kendini onlara tanıttırsın; sonra onların şükür ve ibadetlerini, hamd ve muhabbetlerini, marifet ve minnetdarlıklarını esbaba ve tabiata terkedip ehemmiyet vermesin; hikmet-i mutlakasını inkâr ettirsin; saltanat-ı rububiyetini hiçe indirsin! Yüzbin def'a haşa ve kella!

1161- Hiç mümkün müdür ki: Bir baharı halkedemiyen ve bütün meyveleri icad edemeyen ve yer yüzünde sikkeleri bir olan bütün elmaları inşa edemeyen; onların bir misal-i musaggarı olan bir elmayı halkedip ve o elmayı ni'met olarak birisine yedirsin, şükrünü kazansın, Mahmud-u Bil'ıtlak'a hamd noktasında iştirak etsin! Haşa! Çünki bir elmayı halkeden kim ise, bütün dünyaya gelen elmaları icad eden yine o olabilir. Çünki sikke birdir. Hem elmalarıı icad eden kim ise, bütün dünyada medar-ı rızk olan hububat ve semeratı halkeden yine odur. Demek en küçük cüz'î bir zihayata, en cüz'î bir ni'meti veren, doğrudan doğruya kâinatın Hâlıkıdır ve Rezzak-ı Zülcelal'dir. Öyle ise şükür ve hamd, doğrudan doğruya ona aittir." (M.237)

Atıf notları:

-İbrahim (A.S.) ile Nemrud arasındaki münazara, bak: 2842-2844.p.lar.

-Elhamdülillah'ın en kısa manası, bak: 3763.p.

1162- *Hamd hakkında Kur'andan birkaç not:*

-Herşey Allah'a hamd ve onu tesbih eder: (17:47)

-Hamdin Allah'a tahsisi ile alâkalı âyetlerden bazıları: (6:1, 45) (28:70) (30:18) (37:182) (40:65) (45:36) (64:1)

-İhsan-ı İlahî olan hidayetin verilmesine hamdetmek: (7:43)

-Kur'an ni'metine hamd etmek: (18:1)

-Zâlimlerden kurtarılmak ihsan-ı İlahiyesine hamd: (23:28)

-İhsan olunan fazilet-i ilme hamd: (27:15)

-İhya-i arz ni'metine hamd: (29:63)

-Hîne tekumu: kalktığın zaman) hamd ve tesbih etmek: (52: 48)

-Meleklerin hamdetmeleri: (39:75) (42.5)

-Âhirette cennet ehlinin hamdetmeleri: (10:10) (34:1) (35:34) (39:74)

1163- HAMELE-İ ARŞ حملهء عرش : Arşın hamelesi, taşıyıcısı olan büyük meleklerdir. Kur'anda zikredilir. Meselâ: "(40:7) اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ "Arşı hâmil olanlar." Hamele-i Arş büyük meleklerdir ki, El-Hakka'da (69:17) وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ Kıyamet günü sekiz oldukları musarrahtır. Bazı âsârda bugün dahi sekiz olduğu rivayet edilmiş ise de; bazıları bugün dört olup, kıyamet günü diğer dört melek ile te'yid olunarak sekiz olacaklarına kail olmuşlardır ki, Muhyiddin-i Arabî de böyle der.

(40:7) وَمَنْ حَوْلَهُ "ve etrafındakiler" (39:75) حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ buyurulduğu üzere, arşın etrafını donatan melekler ki, bunlar pek çoktur, adedlerini ancak Allah bilir Hamele-i Arş ile bunlara "Kerubiyyun" derler ki; kâf'ın fethi, ra'nın zammı ve tahfifiyle, "Kerubî'nin cem'idir Teşdid hatadır. Lâkin öyle şayi' olmuştur.

Kerub: Kurb manasına kerb'den faul'dür Allah'a en yakın olan melekler demek olur. Onun için bazıları, kerubiyyun yalnız hamele-i arştır, demişler." (E.T.4145) *(Bak: Arş ve 269, 2322.p.lar)*

1164- Arş hakkında âyetlerden birkaç not:

-Rabb-ül arş: (43:82)

-Rabb-ül arş-il azîm tabiri: (9:129) (23:86) (27:26)

- Rabb-ül arş-il kerim tabiri:(23:116)

-Allah'ın arş üzerinde istivası: (10:3) (13:2) (25:59) (32:4) (57:4)

-Rahman arş üzerinde istiva etti: (20:5)

Semavat ve arz yaratılmadan önce Allah'ın arşı, su (esir) üzerinde idi: (11:7)

-Rabbi'l Arşi tabiri: (21:22)

1165- Arş, hadislerde de geçmektedir. Ezcümle: S.B.M. 9. cild, 1317. hadisi ile, İbn-i Mace mukaddime 13. babda 182. hadis: Mahlukat yaratılmadan önce, arşın su üzerinde olduğunu beyan eder. Hadiste geçen su (ma'), esir maddesine işarettir diye tefsir edilir. (Ansiklopedinin sonundaki indeksten esir maddesine bakınız.) ayrıca, Buhari 97. kitab-ı tevhid, 22. bab hadislerinde de arş ile alâkalı ifadeler vardır.

1166- HAMİYET حمية : Gayret. "Namustan gelen gayretle utanma veya kızma. *İstinkâf etmek. *Mukaddesatı ve milletin haklarını, namus ve haysiyeti korumak hususlarında gösterilen gayret ve ihtimam hasleti. iman ve İslâmiyet'i ve Hz.Peygamber'in (A.S.M.) Sünnet-i Seniyesini ve din ve mücahede kardeşlerini muhafaza ve müdafaa etmek gayreti. *(Bak: Cihad, Gayretullah, Himmet)*

1166/1- İslâmiyet nazarında hamiyet-i milliye değil, hamiyet-i diniye esas olduğunu beyan eden Bediüzzaman şöyle der:

"Biz müslümanlar indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzat müttehiddir. İtibarî, zahirî, arızî bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. İkisine birbirinden ayrı ve farklı bakıldığı zaman; hamiyet-i diniye avam ve havassa şâmil oluyor. Hamiyet-i milliye, yüzden birisine yani, menafi-i şahsiyesini millete feda edene has kalır. Öyle ise, hukuk-u umumiye içinde hamiyet-i diniye esas olmalı. Hamiyet-i milliye ona hâdim ve kuvvet ve kal'ası olmalı." (H.Ş.64)

1167- "Ye's aczden gelir. Ye's mani-i her-kemaldir. Hamiyet ise; şiddet-i mevaniye karşı şiddetle metanet etmektir. Halbuki şu zaman, mümteniat-ı âdiyeyi mümkün derecesine indiriyor. Çabuk ye'se inkılab eden hamiyet, hamiyet değildir." (A.B.300)

"Hamiyet ayrı, iş ayrıdır. Bence bir kalb ve vicdan, fezail-i İslâmiye ile mütezeyyin olmazsa, ondan hakiki hamiyet ve sadakat ve adalet beklenilmez. Fakat iş ve san'at başka olduğu için, fâsık bir adam güzel çobanlık edebilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir.

İşte şimdi salahat ve mehareti, tabir-i âherle fazileti ve hamiyeti, nur-u kalb ve nur-u fikri cem edenler vezaife kifayet etmezler. öyle ise, ya meharettir veya salahattır. San'atta meharet ise müreccahtır." (Mün.15)

1168- HAMİYET-İ CÂHİLİYYE حمية جاهلية : Cahillikten gelen ırkçılık gibi bâtıl inanışları koruma gayreti. *Cenab-ı Hakk'ın ve Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) nehyettiği ve Hak dine uymayan eski ve kötü inançları muhafaza gayreti. Bu tabir, Kur'an (48:26) âyetinde geçer. *(Bak: Milliyet) (Hamiyet-i diniye esas olmalı, bak: 553.p.)*

1169- HAMR خمر : Ekşi. *Şarap. *Bir hususu söylemeyip setreylemek, ketmeylemek manasına da gelir. (Lügat-ı Remzi)

Kur'an (2:219) ve (5:90,91) âyetlerinde sarahatla haram kılındığı bildirilen içki olup, sarhoşluk veren şey demektir. İçki haram olmadan evvel içkiyi takbih eden ilk âyet (16:67) nazil olup, hurma ve üzümden, zararlı ve faydalı iki netice alındığını şöyle beyan eder:

"(16.67) تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا "Bir müskir, bir de güzel rızık alırsınız." Bu âyet, müskirata dair ilk nazil olan âyettir. Bununla şarab henüz tahrim edilmiş olmamakla beraber, görülüyor ki "rızk-ı hasene" mukabili zikr edilmiş ve binaenaleyh güzel bir şey olmadığı anlatılmıştır. Makabline de dikkat edilince anlaşılır ki "rızk-ı hasen" ile "sekr"in tekabülü, süt ile fers ve demin tekabülüne nazırdır. Bu ise "rics" tahrimine imadır. Binaenaleyh burada "rızk-ı hasen", pekmez ve mamulatı gibi tatlılardır." (E.T.3107)

İçkiye mübah rızık nazarıyla bakan muhatablara ve âyette içkinin esas hususiyeti anlatılarak tevarüsen gelen yanlış anlayışın tashihi ve tedricî terbiyenin icabı olarak ilk ikaz yapılır. İkinci âyette ise şöyle buyruluyor:

"Ya Muhammed (2:219) يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ sana hamr ü meysirden, şarab ve kumardan soruyorlar. Bunu soranlar Hazret-i Ömer ve Muaz ile beraber sahabeden bir takım zevat idi. "Ya Resulallah, hamr hakkında bize bir fetva ver, çünki aklı gideriyor" dediler ve bu ayet nazil oldu." (E.T.761)

Mezkûr âyetin diğer cümlesi de şöyle:

وِ اِثْمُهُمَا اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا Günahları da menfaatlerinden, mazarratları faidelerinden çok büyüktür. Şu halde bunların aklen haram olması lâzım gelir. Bu âyet de böyle delalet-i iltizamiye ile şer'an bunların hurmetini ifade etmiş olur. Kur'anda hamr hakkında başka bir âyet olmasa idi, sade bununla tahrim-i hamr sâbit olurdu. Ancak bu tahrim, liaynihi sarih bir tahrim olmazdı. Aklına güvenerek mazarratlarını tahdid ve menfaatlerinden istifade edeceğiz zannedenler bulunabilirdi. Bunun için ashab-ı kiramda bu tahrim-i aklîden tahrim-i şer'î anlamayan zevat olmuş ve bilâhare

رِجْسٌ فَاجْتَنِبُوهُ (5:90) emriyle suret-i sariha ve mutlakada tahrim-i şer'î vârid olmuştur." (E.T.766)

1169/1- "Din-i İslâm'da hamrın ve müskiratın men'i tedricen vaki olmuştur. Bidayet-i İslâm'da hamr henüz mübah idi. Bu babda aledderecat dört âyet nazil olmuştur.

Evvela Mekke'de وَ مِنْ ثَمَرَا ِ النَّخِيلِ وَ اْ َنْعَا ِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَارًا وَرِزْقًا حَسَنًا (16.67) âyeti nazil olmuştu.

O zaman müslümanlar da içerler, Hz Peygamber sükût buyururdu. Saniyen ber-vech-i bîlâ Hz. Ömer Muaz ve diğer bazı asbab-ı kiramın

اَفْتِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فِى الْخَمْرِ فَاِنَّهَا مُذْهِبَةٌ لِلْعَقْلِ diye istiftalarına binaen bu âyet nazil oldu ve ilk tahrim bununla başladı. Bundan memnuiyet zahir olmakla beraber, cevaz ihtimali de yok değil idi. Bunun üzerine hemen terk edenler bulunduğu gibi, henüz etmiyenler de vardı. Sonra bir namaz hâdisesi üzerine (4:43) تَقْرَبُوا الصَّلاَةَ وَاَنْتُمْ سُكَارَى ِ âyet-i nazil oldu. Bunun üzerine içenler pek azaldı ise de yine vardı. Bir gün İtban ibn-i Mâlik, Sa'd ibn-i Ebî Vakkas ile beraber birkaç kişiyi davet etmiş, işret de olmuş, sarhoş oldukları zaman tefahura ve şiirler inşadına başlamışlar. Bu sırada Sa'd, Ensardan birinin hicvini mutazammın bir şiir okumuş, o da bir çene kemiğiyle vurup başını yarmış. Binaenaleyh Sa'd, Hz.Peygamber'e giderek şikayet

etmiş. Bunun üzerine Resulullah; اَللّٰهُمَّ بَيِّنْ لَنَا فِى الْخَمْرِ بَيَانًا شَافِعًا [125] diye dua etmesi üzerine (5:90, 91) âyetleri nazil olmuş ve bununla hurmet-i hamr son derece teşdid edilmiştir." (E.T.763)

1170- "Hamr, esasen örtmek manasına masdar olduğu halde çiğ üzüm şirasından iştidad etmiş ve köpüğünü atmış olan şaraba isim olmuştur. Çünki aklı bürüyüp örter ve bir tabir ile kafayı dumanlar ki buna humar denilir. Hamrın bu üzüm şarabına ıtlakı, ıtlak-ı hastır. Bu münasebetle hamr, bir de alelumum akla humar veren şey manasına kullanılır ki, bu manaca müskiratın hepsi hamrdır. İbn-i Ömer hazretlerinden mervidir ki, tahrim-i hamr nazil olduğu gün hamr beş şeyden: Üzümden, hurmadan, buğdaydan, arpadan, darıdan idi ve hamr, akla humar veren demektir. Ebu Davud'da Nu'man ibni Beşir'den rivayet olunduğu üzere Resullullah

اِنَّ مِنَ الْعِنَبِ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وِاِنَّ مِنَ الْعَسَلِ
خَمْرًا وِاِنَّ مِنَ الْبُرِّ خَمْرًا وَاِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا

buyurmuştur ki: "Üzümden bir hamr, hurmadan bir hamr, baldan bir hamr, buğdaydan bir hamr, arpadan bir hamr vardır" demektir. Buna binaen İmam Malik ve Şafii ve bunlardan mukaddem veya muahhar bir hayli ülema ve fukaha, Kur'andaki "hamr"ın mana-yı eammı ile alelıtlak müskir demek olduğuna ve binaenalyh her nevi müskiratın nass-ı Kur'an ile aynen haram bulunduğuna ve her birinin yalnız sekir derecesi değil katrelerinin bile şürb ü isti'mali ve bey'u şirası asla caiz olamıyacağına hükmetmişlerdir." (E.T.761)

1171- Bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulur:

َ يَزْنِى الزَّانِى حِينَ يَزْنِى وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ َ يَشْرَ ُ الْخَمْرَ حِينَ
يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ َ يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ

Yani: Zinakâr (mü'min) kişi zina ettiği sıra, (tam ve kâmil bir) mü'min olduğu halde zina edemez. İçki içen de içki içtiği zamanda (kâmil bir) mü'min olarak içemez. Hırsız da sirkat ettiği sıra (kâmil bir) mü'min olduğu halde sirkat edemez. *(Bak: 906.p. sonu)*

125 Ebu Davud, eşribe İbn-i Hanbel 1/53

Şârih İbn Battal der ki: Şürb-ü hamr hakında varid olan haberler içinde en şiddetli rivayet, Ebu Hüreyre'den mervi bu hadistir. Çünki hadiste zikrolunan dört nevi fazihayı irtikâb edenlerden irtikâb ettikleri cürmü ika ettikleri sırada iman şuurunun kendilerinden münselib olduğu bildiriliyor ki, zâhir şekline göre çok ağırdır. Tebliğin bu zâhir şekline bakarak Haricîler: Bu büyük cürümleri-haram olduklarını bilerek amden-irtikâb edenleri tekfir etmişlerdir. Ehl-i Sünnet üleması ise bu hususta ki imanı, kemale hamlederek: Büyük günahları ve bu meyanda şürb-ü hamrı irtikâb edenlerin imanı tam ve kâmil olmaz" suretinde tefsir etmişlerdir. Şârih Hattabî de: "Şürb-ü hamrı ve diğer fazihaları helal addederek irtikâb edenler" diye tavsif etmiştir. Bazı âlimler de, büyük bir tehdiddir, demişlerdir." (S.B.M. cild 12, hadis: 1889)

Bir atıf notu:

-Kebairi işlemek imansızlıktan gelmiyor, bak: 2673.p.

1172- Diğer bir hadiste de mealen şöyle buyruluyor: "Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem'den biti' (içkisinin hükmü) sorulmuştu- ki bu biti' Yemen halkının içtikleri baldan mamül içkiydi-Resulullah Sallallahü Aleyhi Vesellem: "Sekir veren her içki haramdır" diye cevab verdi." (S.B.M. hadis: 1891)

Diğer bir hadis meali: "Sarhoşluk veren her şey haramdır. Ve çok miktarı sarhoşluk veren bir şey'in az miktarı da haramdır." (H.G. hadis: 288) (İçki, yedi büyük günahların içinde sayılıyor, bak:2492.p.)

1172/1- İçki, domuz, put ve şarkıcılığın haramiyeti: İ.M. 12. kitab-üt ticare, bab: 11. Yine İ.M. 30. kitab-ül eşribe, bütün bablarıyla içki yasağının çeşitli yönlerini kaydeder. S.M. 36. kitab-ül eşribe, de aynı mevzuya dairdir. Diğer hadis kitabları da aynı şekilde içkinin haramiyetini kaydederler. T.T. ci: 3 sh: 259, 5. bölüm de aynı mevzu hakkındadır. S.M. 22. kitab-ül musakat, 12. babı, içki satmanın haramiyeti ve 54. kitab-üt tefsir, 6. babı şarabın haramiyet hükmünün nüzulü hakkındadır.

Bir atıf notu:

-Şeriat-ı İseviyede şarabın mübahiyeti, bak: 2360.p. sonu

HAMSE-İ AL-İ ABA خمسهء آل عباء : *(Bak: Âl-i Aba)*

1173- HAMZA (R.A.) حمزه : Abdulmuttalib'in oğlu olup, Resulüllah'ın (A.S.M.) amcasıdır. Önceleri, İslâm dinine karşı olanlarla berablerdi. Ebu Cehil'in İslâm düşmanlığını çok ileri götürmesi karşısında, imana girip, Ebu Cehil ve din düşmanlarına karşı çıktı ve İslâm'a büyük hizmetleri oldu. Uhud gazasında 57 yaşında iken şehid edildi.

HANBELÎ حنبلی : Dört hak mezhebden birisi. İmam-ı Ahmed bin Hanbel Hazretlerinin mezhebinden olan. *(Bak: Mezheb, İmam-ı Hanbelî)*

1174- HANDEK (Hendek) GAZVESİ حندق غزوه سی : Peygamberimiz'in (A.S.M.) büyük muharebelerinden birisi olup, hicretin beşinci senesinde Şevval ayında vuku bulmuştur. (Mi. 626). Asıl muharebeyi uyandıranlar Beni Nadir kabilesi olup, bunlar Kureyş ve Gatafan kabilelerini de davet etmekle hepsi birden Medine-i Münevvere'ye hücuma geçtikleri vakit Hazret-i Resulullah Efendimiz Selman-ı Farisî'nin (R.A.) reyiyle Medine'nin etrafına hendek kazılmasını emretti. Bu münasebetle Gazve-i Handek denmekle meşhur oldu. Muharebe bir ay kadar devam edip, nihayet Yahudilerle Kureyş arasına nifak düşmüş ve kâfirler şiddetli bir fırtınaya tutulup perişan bir halde dönmüşlerdir. Kur'anda (33:10, 11) âyetlerinde harbin şiddet ve ciddiyeti ifade edilmektedir.

HANEFÎ حنفي : İmam-ı A'zam mezhebinden olan. *(Bak: İmam-ı A'zam)*

1175- HANİF حنيف : İslâmiyet'ten evvel Allah'ın birliğine inanan ve Hz. İbrahim'in (A.S.) dininden olanların vasfı. *İslâmiyet'e kuvvetle bağlı olan ve ilmiyle âmil olan kimse.

"Hanif, hanef masdarından bir sıfattır. Asl-ı lügatta (hanef) ise dalalden istikamete, çarpıklıktan doğruluğa meyildir. Nitekim doğruluktan eğriliğe, haktan nâhakka meyletmeğe, cim ile cenef denilir. Şu halde hanifin asıl mefhumu, eğriliği bırakıp doğrusuna giden demektir. Bu mefhum ile örfte, İbrahim milletine isim olmuştur ki başka dinlerden, bâtıl ma'budlardan çekilip yalnız bir Allah'a eğilen muvahhid demektir." (E.T.3821)

1175/1- Hanif hakkında âyetlerden birkaç not:

-Millet-i İbrahim'e "hanifen" ifadesi ki, bu yola uyulması emredilir: (2:135) (3:97) (4:125) (6:161) (16:12)

-"Hanifen müslimen" ifadesi: (3:67)

-İbrahim A.S.ın hanif (tam muvahhid) olarak Fatır-is Semavatı ve-l Arz'a (Allah'a) teveccühü: (6:79) (16:120) Bu yolu takib etmek: (30:30)

-Dini hanif: (10:105)

-Allah için (ihlas ile) hunefa (tevhid-i hakka tam bağlı bir cemaat) olmak: (22:31) (98:5)

1176- HANİN-ÜL CİZ' حنين الجذ : Resulullah'ın mescid-i şerifte hutbe okurken dayandığı direğin mu'cize olarak ağlaması. Şöyle ki:

"Mescid-i şerifte, hurma ağacından olan kuru direk, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm hutbe okurken ona dayanıyordu. Sonra minber-i şerif yapıldığı vakit, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm minbere çıkıp hutbeye başladı. Okurken, direk deve gibi enin edip ağladı; bütün cemaat işitti. Ta Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm yanına geldi, elini üstüne koydu, onunla konuştu, teselli verdi; sonra durdu. Şu mu'cize-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm, pek çok tariklerle, tevatür derecesinde nakledilmiştir.

Evet, حَنِينُ الْجِزْ mu'cizesi çok münteşir ve meşhur ve hakiki mütevatirdir. Sahabelerin bir cemaat-i âlîsinden, onbeş tarik ile gelip, Tabiînin yüzer imamları; o mu'cizeyi, o tariklerle, arkadaki asırlara haber vermişler. Sahabenin o cemaatinden ülema-i sahabe namdarları ve rivayet-i hadisin reislerinden Hazret-i Enes İbn-i Malik (hadim-i Nebevi), Hazret-i Cabir Bin Abdullah-il Ensari (hadim-i Nebevi) Hazret-i Abdullah İbn-i Ömer, Hazret-i Abdullah Bin Abbas, Hazret-i Sehl Bin sa'd, Hazret-i Ebu Said-il Hudri, Hazret-i Übey İbn-il Kâ'b, Hazret-i Büreyde, Hazreti-i Ümmü-l Mü'minin Ümm ü Seleme gibi meşahir-i ülema-i sahabe ve rivayet-i hadisin rüesaları gibi, herbiri bir tarikin başında, aynı mu'cizeyi ümmete haber vermişler. Başta Buhari, Müslim, kütüb-ü sahiha; arkalarındaki asırlara, o mütevatir mu'cize-i kübrayı, tarikleriyle haber vermişler.

1177- İşte Hazret-i Cabir tarikında der ki: Resül-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm hutbe okurken, Mescid-i Şerifte جِزْعُ النَّخْلِ denilen kuru direğe dayanıp, okurdu. Minber-i şerif yapıldıktan sonra, minbere geçtiği vakit; direk tahammül edemiyerek, hamile deve gibi ses verip inleyerek ağladı. Hazret-i Enes tarikında der ki: Camus gibi ağladı, mescidi lerzeye getirdi. Sehl İbn-i Sa'd tarikında der: Hem onun ağlaması üzerine, halklarda ağlamak çoğaldı. Hazret-i Übey İbn-il Kâ'b tarikında diyor: Hem öyle ağladı ki, inşikak etti. Diğer bir tarikte, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etti:

اِنَّ هَذَا بَكَى لِمَا فَقَدَ مِنَ الذِّكْرِ Yani: "Onun mevkiinde okunan zikir ve hutbedeki zikr-i İlahînin iftirakındandır ağlaması." Diğer bir tarikte ferman etmiş:

لَوْ لَمْ اَلْتَزِمْهُ لَمْ يَزَلْ هَكَذَا اَلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ تَحَزُّناً عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ

Yani: "Ben onu kucaklayıp teselli vermeseydim, Resulullah'ın iftirakından kıyamete kadar böyle ağlaması devam edecekti." Hazret-i Büreyde tarikında der ki: Ciz' ağladıktan sonra, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, elini üstüne koyup ferman etti:

اِنْ شِئْتَ اَرُدُّكَ اِلَى الْحَائِطِ اَلَّذِى كُنْتَ فِيهِ تَنْبُتُ لَكَ عُرُوقُكَ وَيَكْمُلُ خَلْقُكَ

وَيُجَدِّدُ خُوصُكَ وَثَمَرُكَ وَاِنْ شِئْتَ اَغْرِسُكَ فِى الْجَنَّةِ يَاْ كُلُ اَوْلِيَاءُ اللّٰهِ مِنْ ثَمَرِكَ

Sonra, o ciz'i dinledi ne söylüyor; ciz' söyledi, arkadaki adamlar da işitti.

اِغْرِسْنِى فِى الْجَنَّةِ يَاْكُلُ مِنِّى اَوْلِيَاءُ اللّٰهِ فِى مَكَانٍ لَا يَبْلَى

Yani "Cennet'te beni dik ki; benim meyvelerimden Cenab-ı Hakk'ın sevgili kulları yesin. Hem bir mekân ki, orada beka bulup, çürümek yoktur."

Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etti: قَدْ فَعَلْتُ Sonra ferman etti: اِخْتَارَ دَارَ الْبَقَاءِ عَلَى دَارِ الْفَنَاءِ (126)

İlm-i Kelâm'ın büyük imamlarından meşhur Ebu İshak-ı İsferanî nakle-

126 S.B.M. hadis: 499 (Tevatüriyeti üzerine malumat veriliyor.)

diyor ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm direğin yanına gitmedi; belki direk onun emriyle, onun yanına geldi. Sonra emretti, yerine döndü. Hazret-i Übey İbn-i Kâ'b der ki: Şu hâdise-i hârikadan sonra Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm emretti ki: "Direk minberin altına konulsun." Minberin altına konuldu; ta mescid-i şerif'in tamiri için hedmedilinceye kadar. O vakit Hazret-i Übey İbn-i Kâ'b yanına aldı, çürüyünceye kadar muhafaza edildi. Meşhur Hasan-ı Basri, şu hâdise-i mu'cizeyi şakirdlerine ders verdiği vakit, ağlardı ve derdi ki: "Ağaç Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a meyl ve iştiyak gösteriyor. Sizler daha ziyade iştiyaka, meyle müstahaksınız." Biz de deriz: Evet, hem ona iştiyak ve meyl ve muhabbet, onun Sünnet-i Seniyyesine ve Şeriat-ı Garrasına ittiba' iledir." (M.129-133)

1178- HANNAS خناس : (El-Hannas) (Hunus'dan) Geri çekilerek veya büzülerek, sinerek fırsat bulunca vesvese vermek için dönüp gelen. Sinsi şeytan. Mü'minin ferasetli halinde kaçan, gaflete dalınca musallat olan şeytan. Aynı şekilde münafık insî hannaslar da vardır ki, bunlar daha zararlıdır. *(Bak: Münafık, Vesvese)*

Bir âyette şöyle buyrulur: "(114:4) مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ Şerrinden o hannas vesvasın ya'ni geri geri çekilip sinen, sinip sinip aldatmak, Hak yolundan geriletip fenalığa sürüklemek için döne döne vesvese vermek âdeti olan o dönek, o sinsi, o geriletici vesvese kaynağının şerrinden sığınırım. وَسْوَاسْ Esasen vesvese ma'nasına ism-i masdar veya muzaaf rubainin masdarı bu vezinde de geldiğine göre, masdar olmakla beraber çok vesveseci, müvesvis ma'nasına mübalağa için sıfat ve isim olarak kullanılmıştır ki, ayn-ı vesvese kesilmiş vesvese kaynağı demek gibidir.

1179- Vesvese nedir? Keşşaf'ın ve Ragıb'ın söyledikleri vechiyle vesvese; esasen fıs, hiş demek, yavaş fısıltı yapmak, fıskos etmek gibi gizli sese, hems-i hafiye denilir. Hulliyat hışıltısına vesvas-ül huliy denilmesi bundandır.

Kamus'un kaydettiği vechile, avcının ve köpeklerin yavaşça seslerine vesvese ve vesvas denilmesi de bundandır. Bundan hatıra-i redi'eye, ya'ni nefsin veya şeytanın kalbe ilka ettiği hayırsız, faidesiz, alçak hatıra ve dağdağaya vesvese denilmek, mütearef ve meşhur olmuştur; dilimizde ma'ruf olan da budur:

وَ نَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسَهُ (50:16) âyeti, nefsin vesvesesi hakkında فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ اَلشَّيْطَانُ (20:120) âyeti de şeytanın vesvesesi hakkındadır.

1180- El-Hannas'a gelince: Hunustan mübalağalı ism-i fail veya o vezinde ism-i mensub olarak vesvasın sıfatıdır. Çok hunûs edici, hunûs âdeti olan demektir.

Küvvirat Suresinde (81:15-16) بِالْخُنَّسِ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ âyetinde dahi geçmiş olan hunûs, lügatta lâzım olarak taahhur ve rücu' ya'ni gerilemek ve geri dönmek ve inkıbaz ve gaybubet, ya'ni sıkılıp büzülmek, sinip gaib ve nabedid olmak manalarıyla alâkadar olduğu gibi; müteaddi olarak, geriletmek, münkabız etmek, sindirip gaib etmek manalarına gelir. Müfessirîn ekseriyetle lâzımdan teahhür ve inkıbaz ve sinmek manasını esas tutarak tefsir eylemişlerdir ki; bundan hannas, geri çekilerek veya büzülüp sinerek fırsat bulunca dönmek âdeti olan, demek oluyor. Onun için biz bunu sinsi diye terceme etmeyi muvafık bulduk. Keşşaf'da: Hunûsa mensup, âdeti hunûs ya'ni teahhür etmek olandır. Çünki Said İbn-i Cübeyr'den rivayet olunmuştur ki, insan Rabbini zikrettiği vakit şeytan hunûs eder, geri kaçar; gaflet edince de döner, vesveseye başlar... ilh.." (E.T.6422-6424)

1181- İngiliz'in İstanbul'u işgal ettiği zaman yaptığı aldatıcı telkinlerine karşı Bediüzzaman'ın verdiği cevabın bir parçası şöyledir:

"Herbir zamanın insî bir şeytanı vardır. Şimdi beşerde insan suretinde şeytanın vekili olan ruh-u gaddar, fitnekârane siyasetiyle cihanın her tarafına kundak sokan "elhannas " altı hutuvatıyla âlem-i İslâmı ifsad için insanlardaki ve insan cemaatlerindeki habis menbaları ve tabiatlarındaki muzır madenleri fiilî propaganda ile işlettiriyor, damarları buluyor. Kiminin hırs-ı intikamını, kiminin hırs-ı cahını, kiminin tamaını, kiminin humkunu, kiminin dinsizliğini, hatta en garibi kiminin de taassubunu işletip siyasetine vasıta ediyor." (A.B.114)

İşte her zaman böyle nifak perdesinde insî şeytanlar ifsada çalıştıklarından, Kur'an küllî manada âlem-i İslâmı ehemmiyetle ikaz eder.

1182- HARAM حرام : Yapılması , kullanılması, yenilip içilmesi, şer'i

şerifte kat'i bir delil ile men'edilmiş olan herhangi bir şeydir ki "haram liaynihi" ve "haram ligayrihi" kısımlarına ayrılır.

Liaynihi haram: Haddizatında herkese karşı haram olan şeydir, Laşe, şarap, akan kan gibi.

Ligayrihi haram: Haddizatında helal olup başkasının hakkından dolayı haram olan şeydir ki, sahibinin meşru surette izni bulunmadıkça ondan başkaları için istifade caiz olmaz.Komşularımıza, vatandaşlarımıza ait olan herhangi kıymetli bir mal veya bir taam gibi..

Haram olan şeylere "muharremat" denir.Haramın terkinden dolayı sevap, yapılmasından dolayı da azab vardır.Haram olduğu ittifak ile kat'iyyen sabit olan bir şeyi helal saymak ise, insanı imandan mahrum eder." (B.İ.İ.44)

"Müslümanlıkta yapılmaları caiz olmayan şeyler:

Ferdlerin ve cemiyetlerin selâmetine, nezahetine, saadetine muhalif olan şeyler, din-i İslâm'da memnu'dur, haramdır. Bunların yapılması dünyevî veya uhrevî mes'uliyeti müstelzimdir. Bunlara "günah, ma'siyet, ism"dir.

Günah olan şeyleri bizzat yapmak caiz değildir. O gibi şeylere razı olmak, ve bir cebre mukarin olmadıkça yardım etmek de caiz değildir.

Mesalâ: Bir kimse, bir şey çalamaz. Bu haramdır, cezayı müstelzimdir. Bir şeyin çalınmasına razı da olamaz yardım da edemez. Bu da haramdır, memnu'dur.

Günah olan şeylere razı olmak veya yardım etmek, yerine göre ya haram veya mekruh olur. Bu şer'-i şerifte bir asıldır. Buna binlerce mes'ele teferru' edebilir.

Meselâ: Bir şahıs herhangi bir haksızlığı tervic için bir kimseden bir mal alamaz. Bu rüşvettir, haramdır. Binaenaleyh bir haksızlığı tervic ettirmek için bir mal da veremez.Ve böyle bir malın verilmesine vasıta da olamaz. Bunlar da haramdır, mennu'dur. Çünkü böyle alınması memnu' olan bir şeyin verilmesi de, verilmesine delâlet edilmesi de haramdır, memnu'dur. Nitekim bir hadîs-i şerif "Allah Teala rüşvet alana da, rüşvet verene de, bunların arasında rüşvete vasıta olana da lânet buyursun." mealindedir.

Bir kimse müverrisinin gayr-ı meşru' bir sebeble elde etmiş olduğu bir malından irs hissesi almamalıdır. Evlâ olan budur. Bu bir vera' ve zühd faziletidir. O hisseyi almak meşru' olmayan bir harekete razı olmak demektir.

Binaenaleyh insan, helal ve meşru olan hisse ile iktifa etmeli, o mal asıl sahibi malum ise ona reddedilmelidir. Malum değilse, fakirlere sadaka olarak dağıtılmalıdır. Çünkü böyle habis bir, maldan kurtulmanın çaresi, sahibine reddi müteazzır olunca, tasadduk etmektir.

Alacağı bir gıda maddesini gayr-ı meşru' bir hale getireceği veya alacağı genç bir köleye fena muamelede bulunacağı veya satın alacağı silahı fesada âlet edeceği anlaşılan bir kimseye bunları satmamalıdır. Bu satış tenzihen olsun kerahetten hâlî değildir." (B.İ.İ. 424)

1182/1- Bir kimsenin elinde meşru olmayan bir mal bulunsa bakılır. Mal sahibi biliniyorsa mutlaka onu sahibine iade etmesi gerekir. Yoksa mal sahibi bilinmiyorsa veya ölmüş veya vârisi kalmamış ise onu, vebalden kurtulmak gayesiyle tasadduk edecektir. Ancak eldeki helâl olmayan mal miras olarak intikal etmiş ise ve sahibi bilinmiyorsa varis için mübah olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Vâris için mübahtır diyen olduğu gibi haramdır diyen de olmuştur. İhtiyaten onu tasadduk etmek daha evladır. (İbn-i Abidin c.5, sh: 247)

Herhangi bir şekilde kazancına haram karışırsa iki durumla karşılaşırız. Ya haramın miktarı bellidir veya değildir. Eğer haramın mikdarı belli ise bunu derhal malından ayırır!... Değilse zann-ı galiple hüküm verir!... Mülke dahil olan haram, 'liaynihi' cinsinden ise (şarap, domuz eti vs. gibi) bunu herhangi bir fukaraya tasadduk edemez, imha eder. Ancak haram ligayrihi ise, herhangi bir sevap beklemeksizin fakir-fukaraya verir. Bir kısım İslâm üleması "Haramı kendimiz yemediğimiz halde nasıl fakir-fukaraya verebiliriz?..." sualine ceva aramıştır. (Geniş bilgi için: Bedrüddin Mahmud b. Ahmed el Ayni- Umdetü'l Kâri, Şerhü Sahih-i Buhari İst. 1308 11 Matb. Amire tb. c.5 sh. 575)

(Bak: Avret, Fısk, Fücur, Gybet, Günah, Hamr, Hürmet-i Musahare, Kizb, Kumar, Mubikat-ı Seb'a, Muharremat, Musiki, Nazar-ı Haram, Riba, Rüşvet, Sanemperest, Sihir, Sirkat, Zaruret, Zina)

1183- Bazı şeylerin haram edilmesinin hikmetleri vardır. Meselâ Kur'anda (2:29) هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى اْ َرْضِ جَمِيعًا âyetinde "menfaat için kullanılan لَكُمْ deki ل eşyanın hilkaten mübah, helal, menfaatli olarak yaratılıp, bazı arızalardan dolayı haram olmuş olduklarına işarettir. Meselâ

ağyarın malı, ismet-i şer'iyye için haram olmuştur. İnsanın eti, hürmet ve keramet için; zehir, zarar için; laşe eti, necaset için haram olmuşlardır. Ve keza herbir şeyde bir faide, bir menfaat olduğuna remzdir." (İ.İ.193)

1184- "Me'murat ve menhiyat-ı şer'iyede illet, emr-i İlahîdir ve nehy-i İlahîdir. Maslahatlar ve hikmetler ise, müreccihtirler. Emir ve nehyin taalluklarına İsm-i Hakîm noktasında sebeb olabilirler.

Meselâ, sefer eden namazını kasreder. Bu namazın kasrına, bir illet ve bir hikmet var. İllet, seferdir; hikmet, meşakkattir. Sefer bulunsa, meşakkat olmasa da namaz kasredilir. Sefer olmasa, hanesinde yüz meşakkat görse yine namaz kasredilmez. Çünki meşakkat filcümle bazan seferde bulunması, kasr-ı namaza hikmet olmasına kâfidir ve seferi, illet yapmasına da yine kâfidir.

İşte bu kaide-i şer'iyeye binaen ahkâm-ı şer'iye hikmetlere göre tagayyür etmiyor. Hakiki illetlere bakar.

Meselâ, o doktorun bahsettiği gibi, hınzırın etinde bildiği zarardan, hastalıktan başka "Hınzır eti yiyen bir cihette hınzırlaşır." (*) kaidesiyle o hayvan, sair hayvanat-ı ehliye gibi zararsız sayılmıyor. Etinden gelen menfaatinden ziyade çok zarar iras etmekle beraber, etindeki kuvvetli yağ, kuvvetli soğuk memleketi olan Frengistan'dan başka tıbben muzır olduğu gibi; manen ve hakikaten çok zararlı olduğu tahakkuk etmiş, işte bu gibi hikmetler onun haram olmasına ve nehy-i İlahî taallukuna bir hikmet olmuştur. Hikmet her ferdde ve her vakitte bulunmak lâzım değildir. O hikmetin tebeddülü ile illet değişmez. İllet değişmezse, hüküm değişmez." (O.L.127)

1185- Müslümanları haramlara düşürerek ifsad etmek isteyen müfsidler şöyle tavsif ediliyor: "Müslümanları lehviyat-ı nevmiye mesabesinde olan dünya hayatına davet etmekle, Cenab-ı Hakk'ın helal ettiği tayyibat dairesinden, haram ettiği habisat mezbelesine teşvik eden adamın meseli öyle bir sarhoşa benzer ki:

Parçalayıcı arslan ile, ünsiyetli ehlî atı birbirinden tefrik edemiyor. Sehpa ağacı ile jimnastik ağacını birbirinden ayıramıyor. Kanlı yarayı kırmızı gülden

---

* Acaba Frengistanın bu kadar hârika terakkiyat-ı medeniyetiyle ve kemalât-ı fenniyesiyle ve insaniyetperverâne ulûmuyla ileri gittiği halde, o terakkiyat ve kemalâta ve ulûma bütün bütün zıd olan maddiyunluk ve tabiiyunluk zulümatında hınzırcasına saplanmalarında, hınzır etinin yemesinin medhali yok mudur, soruyorum? İnsan beslendiği şey ile mizacı müteesir olduğuna delil; kırk günde her gün et yiyen kasavet-i kalbiyeye düçar olduğu darb-ı mesel hükmüne geçmiştir. (Not: Vasat derecede et yemek, K.H. 1512 hadiste tahsin edilir.
(Hazırlayanlar)

temyiz edemediği halde, kendisini mürşid bilerek irşad ve nasihata çıkıyor.

Esna-yı irşadda bir adama rastgelir. Zavallı adamın arka tarafında korkunç bir arslan duruyor. Ön tarafında da sehpa ağacı kurulduğu gibi, her iki yanında da dehşetli yaralar var. Fakat adamcağızın elinde iki ilaç vardır. Ve lisaniyle kalbinde iki tılsım vardır. Onları istimal ederse şifayab olur. Ve o arslan, ata inkılab eder; burak gibi bineği olur. O sehpa ağacı da; daima teceddüd etmekte olan ahval-i âlemi, seyyal manzaraları seyretmeğe âlet ve vasıta olur. O sarhoş, herif, o zavallı adamcağıza diyor: "Yahu nedir o ilaçları, tılsımları saklıyorsun? Onları at keyfine bak."

Adamcağız: "Yok baba! Bu ilaçlar ve tılsımların hıfz ve himayelerindeyim. Onlardan almakta olduğum haz, lezzet, keyif bana kâfidir. Fakat o arslan gibi parçalayıcı ölümü öldürebilirsen ve sehpayı kırmakla kabir ağzını kapatabilirsen ve hayatımın maruz kaldığı fena ve zeval yaralarını bir hayat-ı bakiyeye tebdil etmekle tedavi edebilirsen, pekâla seninle beraber dans oynayalım. Ve illâ gözümün önünden defol git. Sen ancak kendin gibi sarhoşları kandırabilirsin." (M.N.218)

1185/1- Birkaç atıf notu:

-Nefsanî tesiri bulunan âletin haramiyeti, bak: 766.p

-Erzak-ı umumiyeye haramın karışması bak: 3042.p.

-Rızk-ı mecazî, bak: 3041.p.

-Haram ve şüpheli şeylerden içtinab, bak: 329/1.p

-Yahudilerin zulüm ve idlalleri sebebiyle kendilerine bazı helâl şeylerin haram kılınması, bak: 3143.p

1186- Kur'anda haramlar, çeşitli ifadelerle beyan edilir. Burada yalnız "haram" ifadesiyle beyan edilen yasaklardan birkaç not alınmıştır.

-Meyte, dem ve hınzırın haramiyeti: (2:173) (5:3) (16:115)

-Ribanın haramiyeti: (2: 275)

-Şirk, valideyn hukukuna riayetsizlik, fakirlik korkusuyla çocuğunu öldürmek, zina ve katlin haramiyeti: (6:151)

-Fuhşiyat, ism ü isyan, şirk ve bir şeyi delilsiz Allah'a isnad etmenin haramiyetleri (7:33)

-Katlin haramiyeti: (17:33)

-Katl ve zinanın haramiyeti: (25.68)

-Nikahı haram olanlar: (4:23) (Bak: Hürmet-i Müsahere, Muharremat)

HARB حر : *(Bak Cihad)*

HAREKET حركة : Kımıldanma. Davranış. *Yola çıkmak. *Bir cismin sabit bir noktaya göre yerinin veya durumunun değişmesi. *Sarsıntı. *(Bak: Faaliyet-i Rububiyet)*

1187- HAREM حرم : Herkesin girmesine müsaade edilmeyen yer. Kadınlara mahsus oda olup "haremlik" denir. Misafir erkeklerin girmesine müsaade edilen yere de "selâmlık" denir. *(Bak: 3783 .p)*

HARFÎ حرفي : *(Bak: Mana-yı Harfî)*

1188- HARİCÎLER خارجيلر : Kelâm ve mezhebler tarihinde, meşru devlet reislerine isyan edenlere verilen umumi addır.

İslâm tarihinde ilk Haricîler. Hz. Muaviye'nin Sıffın Harbinde (Mi.657) Hz. Ali'ye (R.A.) yaptığı hakem teklifinden doğmuştur. Buna göre Hz. Osman'ın (R:A.) katli meselesinden doğan ihtilafı, Kur'an ahkâmına göre halletmek üzere iki hakem tayin edilecekti. Hz. Ali'nin emrindeki ordunun ekseriyeti bu teklifi memnuniyetle kabul ederlerken, ekseriyeti Temim kabilesinden olan muhariblerin bir kısmı, tarafların hakem tayin etmelerine (Lâ hükme illâ lillah) yani: "Hüküm yalnız Allah'ındır" diyerek muhalefet edip ordudan ayrıldılar.

Kûfe yakınlarında Harura Kasabasına çekilerek Abdullah b. Vehbl-e Rasibî'yi kendilerine reis seçtiler. Bu ilk iftirakçı olan Haricîlere, Haruriyet, Muhakkime, Marika isimleri de verilmiştir. Tavırları çok asi ve taassublu olan Haricîler, Hz Ali ve Osman'ı (R.A.) inkâr etmeyenlerin katl ve tekfirine hükmetmeye kadar azgınlık gösterdiler. Mümkün oldukça sulh yolunu tercih eden İmam-ı Ali (R.A.) gittikçe büyüyen bu tehlikeye karşı müdahale etmeye

mecbur kalarak Haricîlerin karargâhına hücum etti ve bu Nehrevan Harbinde Haricîleri büyük hezimete uğrattı. (Mi. 658)

1189- Bu hezimetten daha çok intikamcı hissiyata giren Haricîler, mahallî kıyamlar halinde kargaşalığı devam ettirdiler. Nihayet İmam-ı Ali (R.A.), Abdurrahman İbn-i Mülcem-ül Haricî tarafından zehirli bir kılıç darbesiyle şehid edildi. İslâm Ansiklopedisi vak'a tarihini hicretin kırkıncı senesi ramazanın 17'si olarak nakleder. Farklı rivayetler arasında 22 ramazan tarihi daha çok tercih ediliyor. Ali (R.A.) vak'adan üç gün sonra irtihal etmiştir. Kûfe'de medfundur.

Sahih-i Buhari Muhtasarı tercemesi, 9. cild, 1471, 1472. hadislerle; 11. cild, 1783 hadis ve emsalinden ülema-i İslâm ihbar-ı gaybî olarak Haricîlerin isyankâr ve menfi durumlarını istidlal etmişlerdir.

1190- Muhalifleri aleyhinde bahane arayan Haricîler, ileri seviyede dine bağlı oldukları iddiasıyla (Hüküm Allah'ındır) diyerek, hakem tayinine razı olanlar, hüküm Allah'ın olduğu hükmünü kabul etmiyorlarmış gibi bir cerbezeye girdiler. Halbuki Haricîler de pek iyi biliyorlardı ki, hakem meselesine razı olanlar, hüküm Allah'ın olduğu hükmüne tam manasıyla bağlı idiler. Hem biliyorlardı ki, herhangi bir hâdise hakkında Kur'anın verdiği hükmü, Kur'anı iyi anlayanlar, Kur'andan tesbit ve tatbik edeceklerdir. Müteşabihat, şura ve istinbat-ı ahkâm hakkındaki âyetler gibi içtihada müteallik ve meşvereti emreden âyât-ı kerime sarahaten mevcud olduğunu da bilirlerdi. Bazı kimseler var ki Kur'ana çok bağlılık iddiası altında, aslında kendi arzularına bağlıdırlar. (T.T. 5. cild 562. sahifede Haricîlerin hevalarına uydukları anlatılır.)

İki atıf not:

-Haricîlerin haktan saptıran garazları, bak: 449.p.

-Haricîlerin şürb-ü hamr hakkında tekfirleri, bak: 1171.p.

1191- HARUN (A.S.) هارون : Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri olup, Hz Musa'nın kardeşidir. Babasının adı İmran'dır. Hz. Musa'dan üç yaş büyüktür. "Rivayetlere nazaran Hz. Musa'dan yedi ay veya üç sene evvel yüzyirmi yaşında olarak Tîh sahrasında vefat etmiş. Tur-i Sina civarında Mürran dağındaki bir mağaraya defnedilmiştir. Kabri meşhurdur." (B.İ.İ.486) *(Bak: Musa (A.S.)*

1192- Harun (A.S.) hakkında Kur'an'dan birkaç notu:

- Harun'a (A.S.) vahyin gelmesi: (4:163)

- Hz Harun'un (A.S.) hidayete eriştirilmesi: (6:84)

-Musa (A.S.) Tur'da iken Harun'un (A.S.) Musa'ya (A.S.) hilafet etmesi: (7:142)

-Hz Musa'ya (A.S.) Hz. Harun'un (A.S.) ihsan edilmesi: (19:53)

- Hz Musa'nın Hz. Harun'u (A.S.) kendine vezir olması için duası: (20.29, 30) (25: 35)

- Hz. Harun'un (A.S.) kavmine nasihatı ve kavminin bu nasihatı dinlememesi ve Hz. Musa (A.S.) Tur'dan dönünce duruma müdahalesi: (20:90 ilâ.1 97)

-Hz. Musa (A.S.) ile Hz. Harun'a (A.S.) Tevrat'ın verilmesi (21:48)

- Hz. Harun'un (A.S.) fesahat-ı lisaniyesi: (28:34)

1193- HASAN (R.A.) حسن : Hazret-i Ali'nin büyük oğlu, Resulullah'ın torunu. Oniki imamın ikincisi. İslâm halifelerinin beşincisidir. Hicretin üçüncü yılı, Ramazan ortasında Medine'de doğmuştur.

Lakabı Mücteba, künyesi Ebu Muhammed'dir Resulullah Efendimiz kulağına ezan okudu ve ismini "Hasan" koydu..

Hz. Ali (R.A.) şehid olunca 661 (Hi. 40) yılında 37 yaşında idi Kûfe'de halife seçildi. Babası gibi buna da kırk binden fazla kimse biat etti. Yedi ay kadar Irak, Horasan, Hicaz, Yemen taraflarına hükmettikten sonra Hz. Muaviye'nin Şam'dan gönderdiği ordu ile karşılaştı. Çok müslüman kanı dökülmeden iki taraftan birinin galip gelemiyeceğini düşünerek harpten vaz geçip halifeliği Hz. Muaviye'ye verdi.

Hz. Hasan 671 (Hi. 49) yılında vefat etti. Kabri Medine'deki Baki mezarlığındadır. *(Bak: Şerif)*

1194- Hasan (R.A.) için S.B.M. 8.cild, 1159. hadiste geçen (hâzâ seyyidun) ve emsali ifadelerin işaretiyle seyyid dendiği anlaşılabileceği gibi Hasan'ın (R.A.) neslinden daha çok aktablar, Hüseyin'in (R.A.) neslinden ise imamlar gelmiştir. *(Bak: 45.p.)*

Hasan ve Hüseyin (R.A.) hakkında Peygamberimiz'in (A.S.M.) ehemmiyetli şefkat ve alâkasının hikmeti şöyle izah ediliyor:

"Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, küllî ve umumî vazife-i nübüvvet içinde bazı hususî, cüz'î maddelere karşı azîm bir şefkat göstermiştir. Zâhir hale göre o azîm şefkati, o hususî cüz'î maddelere sarfetmesi, vazife-i nübüvvetin fevkalâde ehemmiyetine uygun gelmiyor.

Fakat hakikatta o cüz'î madde, küllî, umumî bir vazife-i nübüvvetin medarı olabilecek bir silsilenin ucu ve mümessili olduğundan, o silsile-i azimenin hesabına onun mümessiline fevkalâde ehemmiyet verilmiştir. Meselâ: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm Hazret-i Hasan ve Hüseyin'e karşşı küçüklüklerinde gösterdikleri fevkalâde şefkat ve ehemmiyet-i azîme, yalnız cibillî şefkat ve hiss-i karabetten gelen bir muhabbet değil, belki vazife-i nübüvvetin bir hayt-ı nuranisinin bir ucu ve veraset-i Nebeviyenin gayet ehemmiyetli bir cemaatinin menşei, mümessili, fihristesi cihetiyledir. Evet Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Hazret-i Hasan (R.A.) kemal-i şefkatinden kucağına alarak başını öpmesiyle Hazret-i Hasan'dan (R.A.) teselsül eden nuranî nesl-i mübarekinden Gavs-ı Azam olan Şah-ı Geylanî gibi çok mehdi-misal verese-i nübüvvet ve hamele-i şeriat-ı Ahmediye (A.S.M.) olan zatların hesabına Hazret-i Hasan'ın (R.A.) başını öpmüş ve o zatların istikbalde edecekleri hizmet-i kudsiyelerini nazar-ı nübüvvetle görüp takdir ve istihsan etmiş ve takdir ve teşvike alâmet olarak Hazret-i Hasan'ın (R.A.) başını öpmüş. Hem Hazret-i Hüseyin'e karşı gösterdikleri fevkalâde ehemmiyet ve şefkat, Hazret-i Hüseyin'in (R.A.) silsile-i nuraniyesinden gelen Zeynel-Abidin, Cafer-i Sadık gibi eimme-i âlişan ve hakiki verese-i Nebeviye gibi pek çok mehdi-misal zevat-ı nuraniyenin namına ve Din-i İslâm ve vazife-i Risalet hesabına boynunu öpmüş, kemal-i şefkat ve ehemmiyetini göstermiştir. Evet Zat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) gayb-aşina kalbiyle, dünyada Asr-ı Saadet'ten ebed tarfında olan meydan-ı haşri temaşa eden ve yerden Cennet'i gören ve zeminden gökteki melaikeleri müşahede eden ve zaman-ı Âdem'den beri mazi zulümatının perdeleri içinde gizlenmiş hâdisatı gören, hatta Zat-ı Zülcelal'in rü'yetine mazhar olan nazar-ı nuranîsi, çeşm-i istikbalbinîsi, elbette Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in arkalarında teselsül eden aktab ve eimme-i verese ve mehdileri görmüş ve onların umumu namına başlarını öpmüş, Evet Hazret-i Hasanın (R:A.) başını öpmesinden Şah-ı Gaylanî'nin hisse-i azîmesi var." (L.20)

1195- İslâm tarihinde ehemmiyetli yeri bulunan "Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Emevilere karşı mücadeleleri ise, din ile milliyet muharebesi idi. Yani: Emeviler, Devlet-i İslâmiyeyi, Arab milliyeti üzerine istinad ettirip rabıta-ı İslâmiyeyi, rabıta-ı milliyetten geri bıraktıklarından, iki cihetle zarar verdiler.

Birisi: Milel-i saireyi rencide ederek tevhiş ettiler.

Diğeri: Unsuriyet ve milliyet esasları, adaleti ve hakkı takib etmediğinden zulmeder, adalet üzerine gitmez. Çünki: Unsuriyetperver bir hâkim, milletdaşını tercih eder, adalet edemez.

اَلْاُمَيَّةُ جَبَّتِ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَرْقَ بَيْنَ عَبْدٍ حَبَشِيٍّ وَسَيِّدٍ قُرَيْشِيٍّ اِذَا اَسْلَمَا

(127) ferman-ı kat'isiyle: Rabıta-i diniye yerine rabıta-ı milliye ikame edilmez; edilse adalet edilmez, hakkaniyet gider. İşte Hazret-i Hüseyin, rabıta-ı diniyeyi esas tutup, muhik olarak onlara karşı mücadele etmiş, ta makam-ı şehadeti ihraz etmiş.

1196- Eğer denilse: Bu kadar haklı ve hakikatlı olduğu halde, neden muvaffak olmadı? Hem neden Kader-i İlahî ve Rahmet-i İlahiye onların feci bir âkıbete uğramasına müsaade etmiş?

Elcevab: Hazret-i Hüseyin'in yakın tarafdarları değil, fakat cemaatine iltihak eden sair milletlerde, yaralanmış gurur-u milliyeleri cihetiyle, Arab milletine karşı bir fikr-i intikam bulunması; Hazret-i Hüseyin ve tarafdarlarının safi ve parlak mesleklerine halel verip, mağlubiyetlerine sebeb olmuş.

Amma kader nokta-i nazarında feci âkibetin hikmeti ise; Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, manevî bir saltanata namzed idiler. Dünya saltanatı ile manevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta, kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın. Onların elleri muvakkat ve suri bir saltanattan çekildi; fakat parlak ve daimî birsaltanat-ı manevîyeye tayin edildiler, adi valiler yerine, evliya aktablarına merci oldular. *(Bak: 1333, 1334.p.lar)*

1196/1- "O mübarek zatların başına gelen o feci gaddarane muamelenin hikmeti nedir? diyorsunuz.

Elcevab: Sabıkan beyan ettiğimiz gibi, Hazret-i Hüseyin'in muarızları olan Emeviler saltanatında, merhametsiz gadre sebebiyet verecek üç esas vardı:

Birisi: Merhametsiz siyasetin bir düsturu olan: "Hükümetin selâmeti ve asayişin devamı için eşhas feda edilir."

---

127 Ebu Davud edeb/111 ve Tirmizi tefsir-i sure/49, 5 ve İbn-i Hanbel ci: 4 sh.411

İkincisi: Onların saltanatı, unsuriyet ve milliyete istinad ettiği için, milliyetin gaddarane bir düsturu olan: Milletin selâmeti için her şey feda edilir.

Üçüncüsü: Emevilerin Haşimilere karşı an'anesindeki rekabet damarı, Yezid gibi bazılarda bulunduğu için, şefkatsiz bir gadre kabiliyet göstermişti.

Dördüncüsü bir sebeb de: Hazret-i Hüseyin'in tarafdarlarında bulunuyordu ki; Emevilerin, Arab milliyetini esas tutup, sair milletlerin efradına"memalik" tabir ederek köle nazarıyla bakmaları ve gurur-u milliyelerini kırmaları yüzünden, milel-i saire Hazret-i Hüseyin'in cemaatine intikamkârane ve müşevveş bir niyetle iltihak ettiklerinden, Emevilerin asabiyet-i miliyelerine fazla dokunmuş, gayet gaddarane ve merhametsizcesine meşhur faciaya sebebiyet vermişlerdir.

1197- Mezkûr dört esbab, zâhirîdir. Kader noktasından bakıldığı vakit, Hazret-i Hüseyin ve akrabasına o facia sebebiyle hâsıl olan netaic-i uhreviye ve saltanat-ı ruhaniye ve terakkiyat-ı manevîye, o kadar kıymetdardır ki, o facia ile çektikleri zahmet, gayet kolay ve ucuz düşer. Nasılki bir nefer, bir saat işkence altında şehid edilse; öyle bir mertebeyi bulur ki, on sene başkası çalışsa, ancak o mertebeyi bulur. Eğer o nefer şehid olduktan sonra ona sorulabilse, "Az bir şey ile pek çok şeyler kazandım" diyecektir." (M.54-56)

1198- "Hazret-i Hasan'ın (R.A.) bir kaç ay gibi kısacık müddet-i hilafeti, çendan az idi. Fakat اِنَّ اَلْخِلاَفَةَ بَعْدِى ثَلاَثُونَ سَنَةً [128] hükmüyle ve o ihbar-ı gaybiye-i Nebeviyenin tasdiki ile ve

اِنَّ ابْنِى حَسَنٌ هَذَا سَيِّدٌ سَيُصْلِحُ اللّٰهُ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ [129]

hadisindeki mu'cizane ihbar-ı gaybiyy-i Nebevîyi tasdik eden; ve iki büyük ordu, iki cemaat-i azîme-i İslâmiyenin musalahasını temin eden ve nizaı ortalarından kaldıran Hazret-i Hasan'ın (R.A.) kısacık müddet-i hilafetini ehemmiyetli gösterip, hulefa-i erbaaya bir beşinci halife göstermek için, ihbar-ı gaybî nevinden mana-yı işarîsiyle ve (4:69) وَحَسُنَ اُولَئِكَ رَفِيقًا kelimesinde beşinci halifenin ismine ilm-i belagatta müstetbeat-üt terakib" tabir edilen bir sır ile işaret ediyor." (L.37) *(Bak: 1010.p.)*

---

128 Tirmizi ci: 4 sh: 503 hadis: 2226 ve Ahmet bin Hanbel ci: 5 sh. 220. 221 ve Ebu Davud sünnet/8 ve Tirmizi fiten/48

129 K.U. ci: 13 hadis: 37691 ve T.T. ci: 3 hadis: 1065

1199- Hem (33:40) مَاكَانَ مُحَمَّدٌ اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ âyetinin küllî manasının işaretiyle; "Peygamber'in (A.S.M.) evlad-ı zükûru rical derecesinde kalmayıp, rical olarak nesli, bir hikmete binaen kalmayacaktır. Yanlız "rical" tabirinin ifadesiyle, nisanın pederi olduğunu işaret ettiğinden, nisa olarak nesli devam edecektir. Felilâhilhamd Hazret-i Fatma'nın nesl-i mübareki, Hasan ve Hüseyin gibi iki nurani silsilenin bedr-i münevveri, Şems-i Nübüvvet'in manevî ve maddî neslini idame ediyorlar." (S.413) (T.T. ci.3, sh: 661, Hz. Hasan ve Hüseyin'in (R.A.) menkıbeleri hakkındadır.)

1200- HASAN-EL ASKERÎ حسن العسكرى : Eimme-i İsna aşeriyye (oniki imam)ın, onbirinci imamı olup İmam Ali en-Naki'nin oğludur. Hi.132'de Medine'de doğmuştur. Âlim, cesur ve cömert bir insandı. Hi. 161 tarihinde henüz 28 yaşındayken büyük bir ihtimalle zehirlenerek şehid edilmiş ve Bağdad'da babasının yanına defnedilmiştir. Onikinci İmam Muhammed-el Mehdi'nin babasıdır.

1201- HASAN-I BASRÎ حسن بصرى : (Hi: 21-110) En ileri tabiînden olup hadis ve fıkıhta büyük âlimlerdendir. Medine'de doğdu. Onbeş yaşından sonra Medine'den Basra'ya gitti.

1202- Hayatı boyuncu İslâm'a hizmet eden Hasan-ı Basrî Hazretlerinin müessir nasihatları vardır. Ezcümle; "Başkalarından sana söz getiren, senden de ona söz götürür. Öyleleriyle sohbet edilmez, arkadaşlık yapılmaz." Tövbenin hem dil ile hem hal ile yani kötülükleri terkederek yapılmasını ders verirdi. Daha bunun gibi pekçok ders ve irşadları vardır. (R.A.)

1203- HASED حسد : Hasedde asıl olan mana: Bir nimetin, bir faziletin, bir kemalin sahibinden zevalini arzu etmektir. O nimetin kendisine geçmesini gerek istesin, gerek istemesin, başkasında bulunmasını mutlaka çekememektir. *(Bak: Rekabet)*

Hasud, çekemediği kişiyi; hasta, fakir, zelil, perişan görmek ister ve bundan dolayı sevinir. Bu hal en hafif tabirle hakikatları hakkıyla bilememenin ve iman za'fının alâmetidir.

1204- "Hasedin çaresi: Hâsid adam, hased ettiği şeylerin akibetini düşünsün. Ta anlasın ki, rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet; fanidir, muvakkattır. Faidesi az, zahmeti çoktur. Eğer uhrevî meziyetleri ise; zaten onlarda hased olamaz. Eğer onlarda dahi hased yapsa, ya kendisi riyakârdır; âhiret malını dünyada mahvetmek ister. Veyahut mahsudu riyakar zanneder, haksızlık eder, zulmeder.

Hem ona gelen musibetlerden memnun ve nimetlerden mahzun olup, kader ve rahmet-i İlahiyeye onun hakkında ettiği iyiliklerden küsüyor. Adeta kaderi tenkid ve rahmete itiraz ediyor. Kaderi tenkid eden başını örse vurur kırar. Rahmete itiraz eden, rahmetten mahrum kalır." (M.266)

Kur'anda hased: (2:109) (4:54) (113:5) âyetlerinde geçer. Hadislerde de hasedden ikazat vardır.

HASENAT حسنا : *(Bak: Sevab)*

1205- HASTALIK خسته لق : Canlıda bir takım değişikliklerin ortaya çıkmasıyla organların yapısında veya işleyişinde yahut canlının davranışında tezahür eden bozukluk ve rahatsızlıklar. *(Bak: Eyyub (A.S.), Musibet)*

Hastalıkları bedenî, aklî ve ruhî-manevî olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Tıb ilmi, ilk iki gruba giren hastalıkları incelemekte, bunların teşhis ve tedavileri ile uğraşmaktadır. Manevî veya kalbî hastalıklara gelince:

Başta Hz. Muhammed (A.S.M.) olmak üzere bütün enbiya, asfiya, evliya gibi manevîyat âleminin büyükleri, bu nevi hastalıkların tabibleridirler. Bununla beraber Peygamberler, manevî hastalıklar kadar beden, akıl ve ruh hastalıkları sahasında da beşeriyete rehber ve önder olmuşlardır. Lokman (A.S.) hekimlerin piri olarak kabul edilir. İsa (A.S.)ın, hem beden hem ruh hastalarını mu'cizevi bir surette iyileştirmesi, beşeriyetin bu sahada istikbalde ulaşacağı terakkiyatın hududlarına remzeder. Nitekim bu hakikata işaret eden şu âyet وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ (3:49) Kur'an, Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın nasıl ahlâk-ı ulviyesine ittibaa beşeri sarihan teşvik eder. Öyle de, şu elindeki san'at-ı âliyeye ve tıbb-ı Rabbanîye, remzen tergib ediyor.İşte şu âyet işaret ediyor ki: "En müzmin dertlere dahi derman bulunabilir. Öyle ise ey insan ve ey musibetzede benî-Âdem! Me'yus olmayı-

nız... Her dert -ne olursan olsun- dermanı mümkündür. Arayınız. bulunuz. *(Bak: 1213/2.p.)* Hatta ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek mümkündür." Cenab-ı Hak, şu âyetin lisan-ı işaretiyle manen diyor ki: "Ey insan! Benim için dünyayı terk eden bir abdime iki hediye verdim. Biri, manevî dertlerin dermanı; biri de, maddî dertlerin ilacı. İşte ölmüş kalbler nur-u hidayetle diriliyor. Ölmüş gibi hastalar dahi, onun nefesiyle ve ilaciyle şifa buluyor. Sen de benim eczahane-i hikmetimde her derdine devam bulabilirsin. Çalış, bul! Elbette ararsan bulursun." İşte beşerin tıb cihetindeki şimdiki terakkiyatından çok ilerideki hududunu, şu âyet çiziyor ve ona işaret ediyor ve teşvik yapıyor." (S.255)

1205/1- Peygamberimiz (A.S.M.)'ın hıfzıssıhha sahasındaki sünnet ve hadisleri nurlu birer rehberdir. Manevi sıfatı ise "tabib-i kulub"dur. Kur'an da müminlere şifadır. Manevi hastalıklar hem ferd, hem cemiyetler için bahis mevzuudur. Bu husustaki Kur'an âyetlerinden birkaç not, bahsimizin sonunda gösterilmiştir.

Resulullah'ın (A.S.M.) yolundan giden ve Kur'anı rehber edinen ümmetinden birçok âlimler ve manevîyat büyükleri olan zatlar, hastalıkların her üç dalında da beşeriyet için birer nümune-i imtisaldirler. Meselâ maddîsahada bir nümune:

"İslâm hükemasının Eflatun'u ve hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı dâhi-i meşhur Ebu Ali ibn-i Sina, yalnız tıp noktasında

(7:31) كُلُوا وَاشْرَبُوا وَ ۔ تُسْرِفُوا âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş:

جَمَعْتُ الطِّبَّ فِى ٱلْبَيْتَيْنِ جَمْعًا وَحُسْنُ الْقَوْلِ فِى قَصْرِالْكَلاَمِ فَقَلِّلْ
اِنْ اَكَلْتَ وَبَعْدَ اَكْلٍ تَجَنَّبْ وَالشِّفَاءُ فِىٱ ۔ نْهِضَامِ وَلَيْسَ عَلَى النُّفُوسِ
اَشَدُّ حَا ۔ مِنْ اِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ

Yani: "İlm-i Tıbb'ı iki satırla topluyorum: Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört beş saat kadar daha yeme. Şifa hazımdadır. Yani kolayca hazmedeceğin miktarı ye... Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemektir." (L.147)

1205/2- "Ekser hastalıklar su-i istimalattan, perhizsizlikten ve israftan ve hatiattan ve sefahetten ve dikkatsizlikten geliyor" (L.217) Bu da tekvinî veya teşriî şeriata muhalefetin neticesidir. Bu muhalefette ileri giden mimsiz me-

deniyet, çeşitli hastalıkların sirayetine vesile oluyor ve hayat-ı insaniyeyi zehirliyor. Halbuki "mevcudat içinde en kıymetdar, hayattır, ve vazifeler içinde en kıymetdar, hayata hizmettir; ve hidemat-ı hayatiye içinde en kıymetdar, hayat-ı faniyenin hayat-ı bakiyeye inkılab etmesi için sa'yetmektir. Şu hayatın bütün kıymeti ve ehemmiyeti ise, hayat-ı bakiyeye çekirdek ve mebde' ve menşe' cihetindedir. Yoksa hayat-ı ebediyeyi zehirleyecek ve bozacak bir tarzda şu hayat-ı faniyeye hasr-ı nazar etmek; ani bir şimşeği; sermedi bir güneşe tercih etmek gibi bir divaneliktir. Hakikat nazarında herkesten ziyade hasta olan, maddî ve gafil doktorlardır. Eğer eczahane-i kudsiye-i Kur'aniyeden tiryak-misal imanî ilaçları alabilseler, hem kendi hastalıklarını, hem beşeriyetin yaralarını tedavi ederler... Me'yus ve ümidsiz bir hastaya manevî bir teselli, bazan bin ilaçtan daha nafi'dir. Halbuki tabiat bataklığında boğulmuş bir tabib, o biçare marîzin elîm ye'sine bir zulmet daha katar." (T.H.209)

1205/3- Hastalıkların tıbbî ve tedavi cihetlerinden başka bundan daha ehemmiyetli tarafı, hastalık ve musibetlerin dinî hikmetlerini bilmektir. Yani kader-i İlahî, ceza vermek veya hatadan ikaz etmek veya günahını silmek veya tekâmül ettirmek gibi hikmetlerle, kuluna liyakatına göre muamele eder. Bir hastalık ve musibete maruz kalan kul, hemen hatasını anlayıp ciddi tövbe ile ıslah-ı hal etmelidir. Bu bakımdan Risale-i Nur Külliyatında hastalar için, ehemmiyetine binaen, ayrı bir risaleye yer verilmiştir. Bu risaleyi dikkatle ve benimseyerek okuyan bir çok hastanın, gördükleri faydaları takdirle ifade ettikleri müşahede edilmektedir. "Hastalara bir merhem, bir teselli, manevî bir reçete, bir iyadet-ül mariz ve geçmiş olsun makamında" yazılan Yirmibeşinci Lem'a, yani Hastalar Risalesinden bir kısmını nümune olarak aşağıya alıyoruz:

"Ey sıhhatının lezzetini kaybeden hasta! Senin hastalığın sıhhatteki nimet-i İlahiyenin lezzetini kaçırmıyor, bil'akis tattırıyor, ziyadeleştiriyor. Çünki birşey devam etse, te'sirini kaybeder. Hatta ehl-i hakikat müttefikan diyorlar ki:

اِنَّمَا اْ َشْيَاءُ تُعْرَفُ بِاَضْدَادِهَا Yani "herşey zıddıyla bilinir." Meselâ, karanlık olmazsa; ışık bilinmez, lezzetsiz kalır. Soğuk olmazsa, hararet anlaşılmaz; zevksiz kalır. Açlık olmazsa, yemek lezzet vermez. Mide harareti olmazsa, su içmesi zevk vermez. illet olmazsa, afiyet zevksizdir. Maraz olmazsa, sıhhat lezzetsizdir. Madem Fâtır-ı Hakîm insana her çeşit ihsanını ihsas etmek ve her bir nevi nimetini tattırmak ve insanı daima şükre sevketmek istediğini, şu kâinatta çeşit çeşit hadsiz enva-ı nimeti tadacak, ta-

nıyacak derecede gayet çok cihazat ile insanı techiz etmesi gösteriyor ki; elbette sıhhat ve afiyeti verdiği gibi; hastalıkları, illetleri, dertleri de verecektir.

Senden soruyorum: "Bu hastalık senin başında veya elinde veya midende olmasaydı; sen başın, elin, midenin sıhhatındaki lezzetli, zevkli nimet-i İlahiyeyi hissedip şükreder miydin? Elbette şükür değil, belki düşünmiyecektin. Şuursuz o sıhhatı gaflete belki sefahete sarfederdin." (L.209)

1206- "Ey lüzumsuz merak eden hasta! Sen, hastalığın ağırlığından merak ediyorsun. O merakın senin hastalığını ağırlaştırır. Hastalığın hafifleşmesini istersen, merak etmemeye çalış. Yani hastalığın faidelerini, sevabını ve çabuk geçeceğini düşün, merakı kaldır, hastalığın kökünü kes. Evet merak, hastalığı ikileştirir; maddî hastalığın altında merak ile manevî bir hastalığı kalbine verir, maddî hastalık ona dayanır, devam eder. Eğer teslimiyetle, rıza ile, hastalığın hikmetini düşünmekle o merak gitse, o maddî hastalığın mühim bir kökü kesilir, hafifleşir, kısmen gider. Hususan evhamla bir dirhem maddî hastalık, bazan merak vasıtasıyla on dirhem kadar büyür. Merak kesilmesiyle, o hastalığın onda dokuzu gider. Merak hastalığı ziyade ettiği gibi, hikmet-ı İlahiyeyi ittiham ve rahmeti ilahiyeyi tenkid ve halık-ı Rahiminden şekva hükmünde olduğu için aksi maksadıyla tokat yer, hastalığını ziyadeleştirir. Evet nasılki şükür nimeti ziyadeleştirir. öyle de şekva; hastalığı, musibeti tezyid eder. Hem merakın kendisi de bir hastalıktır. Onun ilacı, hastalığın hikmetini bilmektir. Madem hikmetini, faidesini bildin; o merhemi meraka sür, kurtul. Ah yerine oh de, vâ-esefa yerine "Elhamdülillâhi alâ kulli hal" söyle." (L.210)

1207- "Ey ah ü enin eden hasta! Hastalığın suretine bakıp âh! eyleme. Manasına bak oh! de. Eğer hastalığın manası güzel birşey olmasa idi, Hâlik-ı Rahim en sevdiği ibadına hastalıkları vermezdi. Halbuki Hadis-i Sahihte vardır ki:

اَشَدُّ النَّاسِ بَلاَءً اَ نْبِيَاءُ ثُمَّ اَ وْلِيَاءُ اَ مْثَلُ فَاْ مْثَلُ [130] -ev kema kal- Yani:

"En ziyade musibet ve meşakkate giriftar olanlar, insanların en iyisi, en kâmilleridirler." Başta Hazret-i Eyyub Aleyhisselâm, Enbiyalar sonra Evliyalar ve sonra ehl-i salahat çektikleri hastalıklara birer ibadet-i hâlisa, birer hediye-i Rahmaniye nazarıyla bakmışlar, sabır içinde şükretmişler. Hâlik-ı Rahim'in

130 K.H. hadis: 372 ve İ.M. 36. Kitab-ül Fiten bab: 23 hadis: 4023 ve Deylemi rikak/67 ve Tirmizi zühd/57

rahmetinden gelen bir ameliyat-ı cerrahiye nev'inden görmüşler. Sen ey âh ü fizar eden hasta! Bu nurani kafileye iltihak etmek istersen, sabır içinde şükret." (L.213)

1208- "Ey derdine derman arayan hasta! Hastalık iki kısımdır. Bir kısmı hakiki, bir kısmı vehmîdir. Hakiki kısmı ise; Şâfi-i Hakîm-i Zülcelal Küre-i Arz olan eczahane-i kübrasında, her derde bir deva istif etmiş. O devalar ise, dertleri isterler. Her derde bir derman halketmiştir.

Tedavi için ilaçları almak, istimal etmek meşrudur. Fakat tesiri ve şifayı, Cenab-ı Hak'tan bilmek gerektir. Dermanı o verdiği gibi, şifayı da o veriyor... Hâzık mütedeyyin hekimlerin tavsiyelerini tutmak, ehemmiyetli bir ilaçtır. Çünki ekser hastalıklar su-i istimalattan, perhizsizlikten ve israftan ve hatiattan ve sefahetten ve dikkatsizlikten geliyor. Mütedeyyin hekim, elbette meşru bir dairede nasihat eder ve vesayada bulunur. Su-i istimalattan, israfattan men'eder, teselli verir. Hasta o vesaya ve o teselliye itimad edip hastalığı hafifleşir, sıkıntı yerinde bir ferahlık verir.

Amma vehmî hastalık kısmı ise; onun en müessir ilacı, ehemmiyet vermemektir. Ehemmiyet verdikçe o büyür, şişer. Ehemmiyet vermezse küçülür, dağılır, Nasılki arılara iliştikçe, insanın başına üşüşürler, aldırmazsan dağılır. Hem karanlıkta gözüne sallanan bir ipten gelen bir hayele ehemmiyet verdikçe büyür. Hatta bazan onu divane gibi kaçırır; ehemmiyet vermezse, adi bir ipin yılan olmadığını görür, başındaki telaşına güler. Bu vehmî hastalık çok devam etse, hakikata inkılab eder. Vehham ve asabi insanlarda fena bir hastalıktır. Habbeyi kubbe yapar, kuvve-i manevîyesi kırılır. Hususan merhametsiz yarım hekimlere veyahud insafsız doktorlara rast gelse, evhamını daha ziyade tahrik eder. Zengin ise malı gider; yoksa ya aklı gider veya sıhhatı gider." (L.217)

1209- "Ey masum hasta çocuklara ve masum çocuklar hükmünde olan ihtiyarlara hizmet eden hasta bakıcılar! Sizin önünüzde mühim bir ticaret-i uhreviye var. Şevk ve gayret ile o ticareti kazanınız. Masum çocukların hastalıklarını, o nazik vücudlara bir idman, bir riyazet ve ileride dünyanın dağdağalarına mukavemet verdirmek için bir şırınga ve bir terbiye-i Rabbaniye gibi, çocuğun hayat-ı dünyeviyesine ait çok hikmetlerle beraber ve hayat-ı ruhiyesine ve tasaffi-i hayatına medar olacak büyüklerdeki keffaret-üz zünub yerine, manevî ve ileride veyahud âhirette terakkiyat-ı manevîyesine medar şırıngalar nev'indeki hastalıklardan gelen sevab, peder ve validelerinin defter-i a'maline, bilhassa sırr-ı şefkatle çocuğun sıhhatını kendi sıhhatına tercih eden validesinin sahife-i hasenatına girdiği, ehl-i hakikatça sabittir.

İhtiyarlara bakmak ise; hem azîm sevab almakla beraber, o ihtiyarların ve bilhassa peder ve valide ise dualarını almak ve kalblerini hoşnud etmek ve vefakârane hizmet etmek, hem bu dünyadaki saadete, hem âhiretin saadetine medar olduğu rivayât-ı sahiha ile ve çok vukuat-ı tarihiye ile sabittir. İhtiyar peder ve validesine tam itaat eden bahtiyar bir veled, evladından aynı vaziyeti gördüğü gibi, bedbaht bir veled, eğer ebeveynini rencide etse; azab-ı uhrevîden başka, dünyada çok felaketlerle cezasını gördüğü, çok vukuatla sabittir. Evet ihtiyarlara, masumlara, yalnız akrabasına bakmak değil; belki ehl-i iman (madem sırr-ı imanla uhuvvet-i hakikiye var) onlara rast gelse, muhterem hasta ihtiyar ona muhtaç olsa, ruh u canla ona hizmet etmek İslâmiyetin muktezasıdır." (L.219)

1210- "Ey nüzul gibi ağır hastalıklara mübtela olan kardeş! Evvela sana müjde ediyorum ki; mü'min için nüzul mübarek sayılıyor. Bunu çoktan ehl-i velayetten işitiyordum,sırrını bilmezdim. bir sırrı şöyle kalbime geliyor ki: ehlullah, Cenab-ı Hakk'a vasıl olmak ve dünyanın azîm manevî tehlikelerinden kurtulmak ve saadet-i ebediyeyi te'min etmek için iki esası ihtiyaren takip etmişler:

Birisi: Rabıta-i mevttir.Yani dünya fani olduğu gibi, kendisi de içinde vazifedar fani bir misafir olduğunu düşünmekle, hayat-ı ebedîsine o suretle çalışmışlar.

İkincisi: Nefs-i emmarenin ve kör hissiyatın tehlikelerinden kurtulmak için, çileler ile, riyazetlerle nefs-i emmarenin öldürülmesine çalışmışlar. Sizler ey yarı vücudunun sıhhatini kaybeden kardeş! Sen ihtiyarsız kısa ve kolay ve sebeb-i saadet olan iki esas sana verilmiş ki; daima senin vücudunun vaziyeti, dünyanın zevalini ve insanın fani olduğunu ihtar ediyor. Daha dünya seni boğamıyor, gaflet senin gözünü kapayamıyor.. ve yarım insan vaziyetinde bir zata, nefs-i emmare, elbette hevesat-ı rezile ile ve nefsani müştehiyat ile onu aldatmaz, çabuk o nefsin belasından kurtulur.

İşte mü'min sırr-ı iman ile ve teslimiyet ve tevekkül ile, o ağır nüzul gibi hastalıktan az bir zamanda, ehl-i velayetin çilleleri gibi istifade edebilir. O vakit o ağır hastalık çok ucuz düşer." (L.218) *(Eyyub (A.S.)ın hastalığından alınan ders, bak: 1073.p)*

1211- "Her zamanın bir hükmü var. Şu gaflet zamanında musibet şeklini değiştirmiş. Bazı zamanda ve bazı eşhasta bela, bela değil, belki bir lütf-u İlahîdir. Ben şu zamandaki hastalıklı sair musibetzedeleri (fakat musibet, dine dokunmamak şartıyla) bahtiyar gördüğümden, hastalık ve musibet

aleyhdarı bulunmak hususunda bana bir fikir vermiyor. Ve bana, onlara acımak hissini iras etmiyor. Çünki hangi bir genç hasta yanıma gelmiş ise görüyorum; emsallerine nisbeten bir derece vazife-i diniyeye ve âhirete karşı merbutiyeti var. Ondan anlıyorum ki: Öyleler hakkında o nevi hastalıklar musibet değil, bir nevi nimet-i İlahiyedir. Çünki çendan o hastalık onun dünyevî, fani kısacık hayatına bir zahmet iras ediyor. Fakat onun ebedî hayatına faidesi dokunuyor. Bir nevi ibadet hükmüne geçiyor. Eğer sıhhat bulsa, gençlik sarhoşluğuyla ve zamanın sefahetiyle elbette hastalık haletini muhafaza edemiyecek, belki sefahete atılacak...

1211/1- Cenab-ı Hak, hadsiz kudret ve nihayetsiz rahmetini göstermek için insanda hadsiz bir acz, nihayetsiz bir fakr derceylemiştir. Hem hadsiz nukuş-u Esmasını göstermek için insanı öyle bir surette halketmiş ki, hadsiz cihetlerle elemler aldığı gibi, hadsiz cihetlerle de lezzetler alabilir bir makine hükmünde yaratmış. Ve o makine-i insaniyede yüzer âlet var. Herbirinin elemi ayrı, lezzeti ayrı, vazifesi ayrı, mükâfatı ayrıdır. Adeta insan-ı ekber olan âlemde tecelli eden bütün Esma-i İlahiye bir âlem-i asgar olan insanda dahi o Esmanın umumiyetle cilveleri var. Bunda sıhhat ve âfiyet ve lezaiz gibi nâfi' emirler nasıl şükrü dedirtir, o makineyi çok cihetlerle vazifelerine sevkeder. İnsan da bir şükür fabrikası gibi olur. Öyle de, musibetlerle, hastalıklarla, âlâm ile, sair müheyyiç ve muharrik ârızalar ile o makinenin diğer çarklarını harekete getirir, tehyiç eder. Mahiyet-i insaniyede münderic olan acz ve za'f ve fakr madenini işlettiriyor. Bir lisan ile değil, belki herbir azanın lisanıyla bir iltica, bir istimdad vaziyeti verir. Güya insan o ârızalar, ile, ayrı ayrı binler kalemi tazammun eden müteharrik bir kalem olur. Sahife-i hayatında veyahut levh-i misalîde mukadderat-ı hayatını yazar, esma-i İlahiyeye bir ilânname yapar ve bir kaside-i manzume-i Sübhaniye hükmüne geçip vazife-i fıtratını ifa eder." (L.13)

1212- "Şu dar-ı dünya, meydan-ı imtihandır ve dar-ı hizmettir; lezzet ve ücret ve mükâfat yeri değildir. Madem dar-ı hizmettir ve mahall-i ubudiyettir; hastalıklar ve musibetler dinî olmamak ve sabretmek şartıyla o hizmete ve o ubudiyete çok muvafık oluyor ve kuvvet veriyor. Ve herbir saatı, bir gün ibadet hükmüne getirdiğinden, şekva değil, şükretmek gerektir.

Evet, ibadet iki kısımdır: Bir kısmı müsbet, diğeri menfi. Müsbet kısmı malumdur. Menfi kısmı ise, hastalıklar ve musibetlerle musibetzede za'fını ve aczini hissedip, Rabb-i Rahimine ilticakârane teveccüh edip, onu düşünüp, ona yalvarıp, hâlis bir ubudiyet yapar. Bu ubudiyete riya giremez, hâlistir. Eğer sabretse, musibetin mükâfatını düşünse, şükretse, o vakit herbir sa-

ati bir gün ibadet hükmüne geçer. Kısacak ömrü, uzun bir ömür olur. Hatta birkısmı var ki: Bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçer." (L.10)

İki atıf notu:

-Hastalık duaya kuvvet verir, bak. 695.p.

-Hastalıkta sabır, bak: 3176.p.

1213- Bir Hadis-i Şerifte; اَ مْرَاضُ هَدَايَا مِنَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ لِلْعَبْدِ Yani: Hastalıklar, Allahu Azimüşşan tarafından kul için hediyelerdir." buyurulmuştur. (H.G. hadis: 34)

Hadis kitablarında hastalık hakkında hayli ehadis vardır. Ezcümle: Sahih-i Buhari 75. Kitab-ül Marza l. ve 3. babları ve İbn-i Mace 31. Kitab-üt Tıb 18. babı ve Sahih-i Müslim 45. Kitab-ül Birr 14. babı mü'minler için hastalık ve musibetlerdeki sevablara dairdir. Meselâ, Müslim'deki aynı babın 45. hadis meali şöyledir: "Kendisine hastalık ve daha başka neviden herhangi bir eza isabet eden hiçbir mü'min yoktur ki; Allah bu eza sebebiyle onun günahlarını, ağacın kendi yapraklarını dökmesi gibi döker olmasın." (S.M. 8. cild. sh:39)

Bir atıf notu:

- Hastaya manevî şifa olarak okumak, bak: 2816 .p.

1213/1- Kur'andan, manevî hastalık ve şifa ile alâkalı bir kaç not:

-Kalblerinde hastalık bulunanlar ve bunların halleri: (2:7, 10) (5:52) (8:49) (9:125) (22:53) (24:50) (33:12, 60) (47:20, 29) (74:31)

-Kur'anın kalblere ve mü'minlere şifa olduğu : (10:57) (17:82) (41:44)

-Şifayı veren yalnız Allah'dır: (26:80)

-Balın şifası: (16:69)

1213/2- Hastalıkla alâkalı bir kaç hadis meali:

Tıb ilminin nazara alacağı bir rivayet: "Sizden birinin hastası canı bir şeyi çektiği zaman, onu yedirsin." (R.E. sh: 31)

Her hastalığın devası vardır: "Allahu Zülcelal Hazretleri devasını vermediği hastalık vermedi. Bilen bildi, bilmiyen bilmedi. Yalnız ölüme çare yok." (R.E. sh:89) *(Bak: 1205.p.)*

"Allahu Zülcelal Hazretleri devasını inzal etmemiş hiçbir hastalık vermedi. Kocamak müstesna. Bakınız inek sütüne. Zira inek her ottan yer." (R.E. sh.89)

"Adamın, Allah indinde bir mevkii vardır ki, ona ibadetle erişemez. O mevkie erişinceye kadar. Allah ona hoşuna gitmeyen şeyler verir (musibetlerle imtihan eder)." (R.E. sh:100)

"Hastalıklarınızı sadaka ile tedavi edin. *(Bak: Sadaka)* Mallarınızı zekât ile koruyun. Zira onlar, sizden kötülükleri ve hastalıkları defeder." (R.E. sh.283)

"Her gün bela der ki: "Nereye gideyim? Allahu Zülcelal Hazretleri buyurur: "Dost ve ehl-i taatıma git. Seninle iyilerini imtihan ederim, sabırlarını sınar, günahlarını siler ve derecelerini yükseltirim." Bolluk da her gün "nereye gideyim?" der. Allah da şöyle buyurur;"Düşmanlarıma, ehl-i masiyete git. Bununla tuğyanlarını murad ederim. günahlarını katlarım. Seninle onlara acele ederim. nimeti (zenginliği) dünyada veririm ve onların gafletini artırırım." (R.E. sh.517)

1214- HAŞR حشر : (Haşir) Toplanmak, bir yere birikmek. Toplama, cem'etmek. Kıyametten sonra Cenab-ı Hakk'ın bütün insanları diriltip haşir meydanında toplaması. Kıyamet. *(Bak: Âhiret, Cennet, Defter-i A'mal, Hafiziyet, Sırat Köprüsü, Sur, Yevm-id Din, Yevm-il Fasl)*

Haşir meselesinin hakikatını tefhim için Kur'an muhtelif cihetlerde deliller zikreder. Evet "Kur'an kâh oluyor ki, Cenab-ı Hakk'ın âhirette hârika ef'allerini kalbe kabul ettirmek için ihzariye hükmünde ve zihni tasdike müheyya etmek için bir i'dadiye suretinde dünyadaki acaib ef'alini zikreder. Veyahut istikbalî ve uhrevî olan ef'al-i acibe-i İlahiyeyi öyle bir surette zikreder ki, meşhudumuz olan çok nazireleriyle onlara kanaatımız gelir. Meselâ: (36:77) اَوَلَمْ يَرَاْ نْسَانُ اَنَّاخَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَاهُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ta surenin âhirine kadar. İşte şu bahisde Haşir meselesinde Kur'an-ı Hakim, Haşri isbat için yedi-sekiz surette muhtelif bir tarzda isbat ediyor. Evvela neş'e-i ûlâyı nazara verir, der ki: "Nutfeden alakaya alakadan mudgaya, mudgadan ta hilkat-ı insaniyeye kadar olan neş'etinizi görüyorsunuz. Nasıl oluyor ki, neş'e-i uhrayı inkâr ediyorsunuz. O, onun misli belki daha ehvenidir." Hem Cenab-ı Hak insana karşı ettiği ihsanat-ı Azimeyi اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ اْ َخْضَرِ نَارًا

(36:80) kelimesiyle işaret edip der: "Size böyle nimet eden zat, sizi başı boş bırakmaz ki, kabre girip kalkmamak üzere yatasınız." Hem remzen der: "Ölmüş ağaçların dirilip yeşillenmesini görüyorsunuz.Odun gibi kemiklerin hayat bulmasını kıyas edemeyip istib'ad ediyorsunuz." (S.424) *(En şaşılacak şey, halk-ı cedidi istib'aden inkârdır, bak: 1157.p.)*

1215- Keza maziyi halkedenin müstakbeli de halketmeye kadir olacağı yakiniyat-ı akliyedendir. Evet "ilim ve yakîn şümulüne dâhil olan ahval-i maziye ile şek perdesi altında kalan ahval-i istikbaliye arasında şöyle bir mukayese yap:

Silsile-i nesebin ortasında, bir dedenin yerinde kendini farzet, otur. Sonra mevcudat-ı maziye kafilesine dâhil olan ecdadınla henüz istikbal rahminde kalıp peyderpey vücuda çıkan evlad ve ahfadın arasında bir tefavüt var mıdır? İyice bak! Evvelki kısım ilim ve ittikan ile Sani'in masnuu olduğu gibi, ikinci kısım da aynen o Sani'in masnuu olacaktır. Her iki kısım da, Sani'in ilmi ve müşahedesi altındadır. Bu itibarla, ecdadın iadeten ihyası, evladının icadından daha garib değildir. Belki daha ehvendir. İşte bu mukayeseden anlaşıldı ki: Vukuat-ı maziye, Sani'in bütün imkânat-ı istikbaliyeye kadir olduğuna şehadet eden bir takım mucizelerdir." (M.N.240)

1215/1- "Evet zaman-ı hazırdan tâ ibtida-i hilkat-ı âleme kadar olan zaman-ı mazi umumen vukuattır. Vücuda gelmiş herbir günü, herbir senesi, herbir asrı; birer satırdır; birer sahifedir, birer kitabdır ki; Kalem-i Kader ile tersim edilmiştir. Dest-i Kudret, mu'cizat-ı âyâtını onlarda kemal-ihikmet ve intizam ile yazmıştır.

Şu zamandan tâ Kıyamet'e, tâ Cennet'e, tâ ebede kadar olan zaman-ı istikbal; umumen imkânattır. Yani mazi vukuattır. İstikbal imkânattır. İşte o iki zamanın iki silsilesi birbirine karşı mukabele edilse; nasıl ki dünkü günü halkeden ve o güne mahsus mevcudatı icad eden Zat, yarınki günü mevcudatıyla halketmeye muktedir olduğu hiçbir vecihle şüphe getirmez. Öyle de, şüphe yoktur ki şu meydan-ı garaib olan zaman-ı mazinin mevcudatı ve hârikaları; bir Kadir-i Zülcelal'in mu'cizatıdır. Kat'i şehadet ederler ki; o Kadir, bütün istikbalin, bütün mümkinatın icadına, bütün acaibinin izharına muktedirdir.

Evet nasılki bir elmayı halkedecek; elbette dünyada bütün elmaları halketmeye ve koca baharı icad etmeye muktedir olmak gerektir. Baharı icad etmeyen, bir elmayı icad edemez. Zira o elma, o tezgahta dokunuyor. Bir elmayı icad eden, bir baharı icad edebilir. Bir elma; bir ağacın, belki bir bah-

çenin, belki bir kâinatın misal-i musaggarıdır. Hem san'at itibariyle koca ağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibariyle öyle bir hârika-i san'attır ki onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âciz kalmaz. Öyle de, bugünü halkeden Kıyamet gününü halkedebilir ve baharı icad edecek, Haşrin icadına muktedir bir Zat olabilir. Zaman-ı mazinin bütün âlemlerini zamanın şeridine kemal-i hikmet ve intizam ile takıp gösteren; elbette istikbal şeridine dahi başka kâinatı takıp gösterebilir ve gösterecektir." (S.78)

1216- "Haşrin meratibi var. Bir kısmına iman farzdır, marifeti lâzımdır. Diğer kısmı, terakkiyat-ı ruhiye ve fikriyenin derecatına göre görünür. Ve ilim ve marifeti lâzım olur. Kur'an-ı Hakim, en basit ve kolay olan mertebeyi kat'i ve kuvvetli isbat için, en geniş ve en büyük bir daire-i haşri açacak bir kudreti gösteriyor. İşte umuma iman lâzım olan haşrin mertebesi şudur ki: "İnsanlar öldükten sonra, ruhları başka makamlara gider. Cesedleri çürüyor. Fakat insanın cesedinden bir çekirdek, bir tohum hükmünde olacak" acb-üz zeneb" tabir edilen küçük bir cüz'ü baki kalıp, Cenab-ı Hak onun üstünde cesed-i insanîyi haşirde halkeder, onun ruhunu ona gönderir." (S.614) *(Bak: Acb-üz Zeneb)*

1217- Bediüzzaman, Onuncu Söz olan Haşir Risalesi'nin ehemmiyetini anlatırken diyor ki:

"İbn-i Sina gibi bir dâhî-yi hikmet اَلْحَشْرُ لَيْسَ عَلَى مَقَايِيسَ عَقْلِيَّةٍ demiş. "İman deriz, fakat akıl bu yolda gidemez diye hükmetmiştir. Hem bütün ülema-i İslâm: "Haşir, bir mesele-i nakliyedir. Delili nakildir. Akıl ile ona gidilmez" diye müttefikan hükmettikleri halde, elbette o kadar derin ve manen pek yüksek bir yol; birdenbire bir cadde-i umumiye-i akliye hükmüne geçemez. Kur'an-ı Hakim'in feyziyle ve Hâlik-ı Rahim'in rahmetiyle, şu taklidi kırılmış ve teslimi bozulmuş asırda, o derin ve yüksek yolu şu derece ihsan ettiğinden bin şükretmeliyiz. Çünki imanımızın kurtulmasına kâfi gelir. Fehmettiğimiz miktarına memnun olup tekrar mütalâa ile izdiyadına çalışmalıyız.

Haşre akıl ile gidilmemesinin bir sırrı şudur ki: Haşr-i A'zam, İsm-i A'zamın tecellisiyle olduğundan, Cenab-ı Hakk'ın İsm-i A'zamının ve her isminin a'zamî mertebesindeki tecellisiyle zâhir olan ef'al-i azîmeyi görmek ve göstermekle Haşr-i A'zam bahar gibi kolay isbat ve kat'i iz'an ve tahkikî iman edilir. Şu Onuncu Söz'de feyz-i Kur'an ile öyle görülüyor ve gösteriliyor. Yoksa akıl, dar ve küçük düsturlarıyla kendi başına kalsa âciz kalır, taklide mecbur olur." (S.93)

1218- "İşte nasıl bir gece adamı ki, hiç Güneş'i görmemiş. Yalnız Kamer ayinesinde bir gölgesini görüyor. Güneş'e mahsus haşmetli ziyayı, dehşetli cazibeyi aklına sığıştıramıyor. Belki görenlere teslim olup taklid ediyor. Öyle de: Veraset-i Ahmediye (A.S.M.) ile Kadir ve Muhyi gibi isimlerin mertebe-i uzmasına yetişmiyen, Haşr-i A'zamı ve Kıyamet-i Kübrayı taklidî olarak kabul eder, aklî bir mesele değildir der. Çünki hakikat-ı Haşir ve Kıyamet, İsm-i A'zamın ve bazı esmanın derece-i a'zamının mazharıdır. Kimin nazarı oraya çıkmazsa taklide mecburdır. Kimin fikri oraya girse Haşir ve Kıyameti, gece gündüz, kış ve bahar derecesinde kolay görür, itminan-ı kalb ile kabul eder.

İşte şu sırdandır ki: Haşir ve Kıyameti, en a'zam mertebede, en ekmel tafsilatla Kur'an zikrediyor. Ve İsm-i A'zamın mazharı olan Peygamberimiz Aleyhissalatü Vesselâm ders veriyor. Ve eski peygamberler ise, hikmet-i irşadın iktizasıyla bir derece basit ve ibtidaî bir halde olan ümmetlerine, Haşri en a'zam bir derecede en geniş bir tafsilatla ders vermemişler." (S.340)

1218/1- Malumdur ki, failin fiili ve müessirin eseri olur. Bu eserlerden istidlal ile müessiri bilinir. Allah, kâinatın hâliki olduğundan iman-ı billahı isbat etmek kolaydır. Fakat haşrin isbatı bu kadar zâhir değildir. Bu hususu beyan ederken Beziüzzaman Hazretleri şöyle diyor:

"Risale-i Nur'da, iman-ı billah ve iman-ı bilyevm-il âhir olan iki kutb-u imanî, tam birbirine müsavi gelecek bir derecede isbat edilmiş. Yalnız bu kadar var ki, haşri cismanî kısmen sarihan ve kısmen zımnî ve tebeî isbat edilmiş. Çünki bu âlem-i şehadet, Saniini gayet sarih ve zâhir gösteriyor; ve haşrı, zımnî ve perdeli haber verir." (K.L.211)

Haşri isbat eden Onuncu Söz'de "herbir hakikat" üç şeyi birden isbat ediyor; hem Vacib-ül Vücud'un vücudunu, hem esma ve sıfatını, sonra haşri onlara bina edip isbat ediyor. En muannid münkirden ta en hâlis bir mü'mine kadar herkes her "hakikat"tan hissesini alabilir. Çünki "Hakikat"larda mevcudata, âsâra nazarı çeviriyor. Der ki: Bunlarda muntazam ef'al var, muntazam fiil ise failsiz olmaz. Öyle ise bir faili var. İntizam ve mizan ile o fail iş gördüğü için, hakîm ve âdil olmak lâzımgelir. Madem hakîmdir, abes işleri yapmaz. Madem adaletli iş görüyor, hukukları zayi etmez. Öyle ise bir mecma-i ekber, bir mahkeme-i kübra olacak. İşte "Hakikat"lar bu tarzda işe girişmişler. Mücmel olduğu için üç davayı birden isbat ediyorlar. Sathî nazar farkedemiyor. Zaten o mücmel "Hakikat"ların herbirisi başka Risaleler ve Sözler'de kemal-i izah ile tafsil edilmiş. (B.L.320)

1218/2- Haşri, yani âhirette bütün insanların tekrar dirileceklerini isbat

eden Risale-i Nur'dan Onuncu Söz Risalesinin 9, 10, 11 ve 12. Hakikat başlıklı kısmı bir nümune olarak aynen alındı. Tamamını okumak isteyen, mezkûr risaleye bakmalıdır.

"Dokuzuncu Hakikat: Bab-ı ihya ve imate'dir. ism-i Hayy-ı Kayyum'un Muhyi ve Mümit'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Ölmüş, kurumuş koca Arzı ihya eden ve o ihya içinde herbiri, beşer haşri gibi acib üçyüz binden ziyade enva-ı mahlukatı haşr ve neşredip kudretini gösteren ve o haşr ve neşr içinde nihayet derecede karışık ve ihtilat içinde, nihayet derecede imtiyaz ve tefrik ile ihata-i ilmiyesini gösteren ve bütün semavi fermanlarıyla beşerin haşrini vadetmekle bütün ibadının enzarını saadet-i ebediyeye çeviren ve bütün mevcudatı başbaşa, omuz omuza, elele verdirip emir ve iradesi dairesinde döndürüp birbirine yardımcı ve müsahhar kılmakla azamet-i rububiyetini gösteren ve beşeri, şecere-i kâinatın en cami' ve en nazik ve en nazenin, en nazdar, en niyazdar bir meyvesi yaratıp, kendine muhatab ettihaz ederek herşeyi ona müsahhar kılmakla, insana bu kadar ehemmiyet verdiğini gösteren bir Kadir-i Rahim, bir Alîm-i Hakîm kıyameti getirmesin! Haşri yapmasın ve yapamasın! Beşeri ihya etmesin veya edemesin! Mahkeme-i kübrayı açmasın! Cennet ve Cehennem 'i yaratamasın? Haşa ve kella!

Evet şu âlemin Mutasarrıf-ı Zişan'ı her asırda, her senede, her günde bu dar, muvakkat ruy-i zeminde haşr-i ekberin ve meydan-ı kıyametin pek çok emsalini ve nümunelerini ve işaratını icad ediyor. Ezcümle:

Haşr-i baharîde görüyoruz ki: Beş-altı gün zarfında küçük ve büyük hayvanat ve nebatattan üçyüz binden ziyade envaı haşredip neşrediyor. Bütün ağaçların, otların köklerini ve bir kısım hayvanları aynen ihya edip iade ediyor. Başkalarını ayniyet derecesinde bir misliyet suretinde icad ediyor. Halbuki, maddeten farkları pek az olan tohumcuklar o kadar karışmışken kemal-i imtiyaz ve teşhis ile o kadar sür'at ve vüs'at ve sühulet içinde kemal-i intizam ve mizan ile altı gün veya altı hafta zarfında ihya ediliyor. Hiç kabil midir ki: Bu işleri yapan Zata bir şey ağır gelebilsin, semavat ve arzı altı günde halkedemesin, insanı bir sayha ile haşredemesin... Haşa!

Acaba mu'ciznüma bir kâtip bulunsa; hurufları ya bozulmuş veya mahvolmuş üçyüz bin kitabı tek bir sahifede karıştırmaksızın, galatsız sehivsiz, noksansız, hepsini beraber, gayet güzel bir surette bir saatte yazarsa; birisi sana dese: "Şu kâtip kendi telif ettiği senin suya düşmüş olan kitabını, yeniden bir dakika zarfından hafızasından yazacak. "Sen diyebilir misin ki, "ya-

pamaz ve inanmam". Veyahut bir Sultan-ı Mu'cizekâr, kendi iktidarını göstermek için veya ibret ve tenezzüh için bir işaretle dağları kaldırır, memleketleri tebdil eder, denizi karaya çevirdiğini gördüğün halde; sonra görsen ki, büyük bir taş dereye yuvarlanmış. O zatın kendi ziyafetine davet ettiği misafirlerin yolunu kesmiş, geçemiyorlar. Biri sana dese: "O Zat, bir işaretle o taşı, ne kadar büyük olursa olsun kaldıracak veya dağıtacak. Misafirlerini yolda bırakmıyacak." Sen desen ki: "Kaldırmaz veya kaldıramaz." Veyahut bir zat bir günde yeniden büyük bir orduyu teşkil ettiği halde biri dese: O Zat bir boru sesiyle, efradı istirahat için dağılmış olan taburları toplar. Taburlar, nizamı altına girerler. Sen desen ki: "İnanmam!" Ne kadar divanece hareket ettiğini anlarsın.

İşte şu üç temsili fehmettin ise, bak: Nakkaş-ı Ezelî, gözümüzün önünde kışın beyaz sahifesini çevirip, bahar ve yaz yeşil yaprağını açıp ruy-i arzın sahifesinde üçyüz binden ziyade envaı, kudret ve kader kalemiyle ahsen-i suret üzere yazar. Birbiri içinde birbirine karışmaz. beraber yazar; birbirine mani olmaz. Teşkilce,. suretçe birbirinden ayrı hiç şaşırtmaz, yanlış yazmaz. Evet en büyük bir ağacın ruh programını bir nokta gibi en küçük bir çekirdekte dercedip, muhafaza eden Zat-ı Hakim-i Hafîz; vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder denilir mi! Ve Küre-i Arzı bir sapan taşı gibi çeviren Zat-ı Kadir; âhirete giden misafirlerinin yolunda nasıl bu Arzı kaldıracak veya dağıtacak, denilir mi? Hem hiçten, yeniden bütün zihayatın ordularını bütün cesedlerinin taburlarında kemal-i intizamla zerratı Emr-i Kün Feyekûn ile kaydedip yerleştiren, ordular icad eden Zat-ı Zülcelal; tabur-misal cesedin nizamı altına girmekle, birbiriyle tanışan zerrat-ı esasiye ve ecza-yı asliyesini bir sayha ile nasıl toplayabilir denilir mi?

Hem bu bahar haşriye benziyen, dünyanın her devrinde, her asrında, hatta gece gündüzün tebdilinde hatta cevv-i havada bulutların icad ve ifnasında haşre nümune ve misal ve emare olacak ne kadar nakışlar yaptığını gözünle görüyorsun. Hatta eğer hayalen bin sene evvel kendini farzetsen, sonra zamanın iki cenahı olan mazi ile müstakbeli birbirine karşılaştırsan; asırlar, günler adedince misal-i haşir ve kıyametin nümunelerini göreceksin. Sonra bu kadar nümune ve misalleri müşahede ettiğin halde, haşr-i cismanîyi akıldan uzak görüp istib'ad etmekle inkâr etsen; ne kadar divanelik olduğunu sen de anlarsın. Bak Ferman-ı A'zam, bahsettiğimiz hakikata dair ne diyor:

فَانْظُرْ اِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ اْ َرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِى الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (30:50)

Elhasıl; Haşre mani hiçbir şey yoktur. Muktazi ise her şeydir.

Evet mahşer-i acaib olan şu koca Arzı, adi bir hayvan gibi imate ve ihya eden ve beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve Güneş'i onlara şu misafirhanede ışık verici ve ısındırıcı bir lamba eden, seyyaratı meleklerine tayyare yapan bir Zatın, bu derece muhteşem ve sermedî rububiyeti ve bu derece muazzam ve muhit hâkimiyeti; elbette yalnız böyle geçici, devamsız, bîkarar, ehemmiyetsiz, mütegayyir, bekasız, nâkıs, tekemmülsüz umur-u dünya üzerinde kurulmaz ve durmaz. Demek ona şayeste, daimî berkarar, zevalsiz, muhteşem bir diyar-ı âher var. Başka baki bir memleketi vardır. Bizi onun için çalıştırır. Oraya davet eder ve oraya nakledeceğine; zahirden hakikate geçen ve kurb-u huzuruna müşerref olan bütün envah-ı neyyire ashabı bütün kulubu münevvere aktabı, bütün ukul-ü nuraniye erbabı şehadet ediyorlar ve bir mükâfat ve mücazat ihzar ettiğini müttefikan haber veriyorlar ve mükerreren pek kuvvetli va'd ve pek şiddetli tehdid eder, naklederler.

Hulfü'l-va'd ise hem zillet, hem tezellüldür. Hiç bir cihetle celal-i kudsiyetine yanaşamaz. Hulfü'l-vaîd ise ya afvdan, ya aczden gelir. Halbuki küfür; cinayet-i mutlakadır, afva kabil değil. (*) Kadir-i Mutlak ise, acizden münezzeh ve mukaddestir. Şahidler, muhbirler ise; mesleklerinde, meşreblerinde, mezheblerinde muhtelif oldukları halde kamel-i ittifak ile şu mes'elenin esasında müttehiddirler. Kesretçe tevatür derecesindedirler, keyfiyetçe icma kuvvetindedirler. Mevkice herbiri nev'-i beşerin bir yıldızı, bir taifenin gözü, bir milletin azizidirler. Ehemmiyetçe şu mes'elede hem ehl-i ihtisas, hem ehl-i isbattırlar. Halbuki bir fende veya bir san'atta iki ehl-i ihtisas, binler başkalardan müreccahtırlar ve ihbarda iki müsbit, binler nâfilere tercih edilir. Meselâ Ramazan hilalinin sübutunu ihbar eden iki adem, binler münkirlerin inkârlarını hiçe atarlar.

---

* Evet küfür, mevcudatın kıymetini iskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden, bütün kainata karşı bir tahkir ve mevcudat ayinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün esma-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şehadetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tekzib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule likayatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdirki, umum mahlukatın ve bütün esma-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefs-i kâfir hayra kabiliyetsizliği, küfrün adem-i afvını iktiza eder. (31:13) اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ şu manayı ifade eder.

Elhasıl, dünyada bundan daha doğru bir haber, daha sağlam bir dava, daha zâhir bir hakikat olamaz. Demek, şüphesiz dünya bir mezraadır. Mahşer ise bir beyderdir, harmandır. Cennet, Cehennem ise birer mahzendir.

1218/3- Onuncu Hakikat: Bab-ı hikmet, inayet rahmet, adalettir. İsm-i Hakîm, Kerim, Âdil, Rahim'in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki; Şu bekasız misafirhane-i dünyada ve şu devamsız meydan-ı imtihanda ve şu sebatsız teşhirgah-ı arzda bu derece bâhir bir hikmet, bu derece zâhir bir inayet ve bu derece kahir bir adalet ve bu derece vâsi bir merhametin âsârını gösteren Mâlikü'l- Mülk-i Zülcelal'in daire-i memleketinde ve âlem-i mülk ve melekûtunda daimî meskenler, ebedî sâkinler, bâki makamlar, mukim mahluklar bulunmayıp şu görünen hikmet, inayet, adalet, merhametin hakikatları hiçe insin?

Hem hiç kabil midir ki o Zat-ı Hakîm, şu insanı bütün mahlukat içinde kendine küllî muhatab ve cami bir ayine yapıp bütün hazain-i rahmetinin müştemilatını ona tattırsın, hem tarttırsın, hem tanıttırsın, kendini bütün esmasıyla ona bildirsin, onu sevsin ve sevdirsin... sonra o biçare insanı o ebedî memleketine göndermesin? O daimî saadetgâha davet edip mes'ud etmesin?

Hem hiç makul mudur ki, hatta çekirdek kadar herbir mevcuda bir ağaç kadar vazife yükü yüklesin, çiçekleri kadar hikmetleri bindirsin, semereleri kadar maslahatları taksın da bütün o vazifeye, o hikmetlere, o maslahatlara dünyaya müteveccih yalnız bir çekirdek kadar gaye versin! Bir hardal kadar ehemmiyeti olmayan dünyevi bekasını gaye yapsın! Ve bunları, âlem-i manaya çekirdekler ve âlem-i âhirete bir mezraa yapmasın! Ta hakiki ve lâyık gayelerini versinler. Ve bu kadar mühim ihtifalât-ı mühimmeyi gayesiz, boş, abes bıraksın. Onların yüzünü âlem-i manaya, âlem-i âhirete çevirmesin? Ta asıl gayeleri ve lâyık meyvelerini göstersin. Evet hiç mümkün müdür ki; Bu şeyleri böyle hilaf-ı hakikat yapmakla kendi evsaf-ı hakikiyesi olan Hakîm, Kerim, Âdil, Rahim'in zıtlarıyla- hâşa sümme hâşa-muttasıf gösterip hikmet ve keremine, adl ve rahmetine delalet eden bütün kâinatın hakaikını tekzib etsin, bütün mevcudatın şehadetlerini reddetsin, bütün masnuatın delaletlerini ibtal etsin!

Hem hiç akıl kabul eder mi ki, insanın başına ve içindeki havassına saçları adedince vazifeler yükletsin de, yalnız bir saç hükmünde ona bir ücret-i dünyeviye versin; adelet-i hakikiyesine zıd olarak ve hikmet-i hakikiyesine münafi, manasız iş yapsın!

Hem hiç mümkün müdür ki, bir ağaca taktığı neticeler, meyveler miktarınca herbir zihayata, belki lisan gibi herbir uzvuna, belki herbir masnua o derece hikmetleri, maslahatları takmakla kendisinin bir Hakîm-i Mutlak olduğunu isbat edip göstersin, sonra bütün hikmetlerin en büyüğü ve bütün maslahatların en mühimmi ve bütün neticelerin en elzemi ve hikmeti hikmet, nimeti, nimet, rahmeti rahmet eden ve bütün hikmetlerin, nimetlerin, rahmetlerin maslahatların menbaı ve gayesi olan beka ve likayı ve saadet-i ebediyeyi vermeyip terkederek, bütün işlerini abesiyet-i mutlaka derekesine düşürsün ve kendini o zata benzetsin ki; öyle bir saray yapar, herbir taşında binlerce nakışlar, herbir tarafında binler zinetler ve herbir menzilinde binler kıymetdar âlât ve levazımat-ı beytiye bulundursun dasonra ona dam yapmasın; her şey çürüsün, beyhude bozulsun. Hâşa ve kellâ!

Hayr-ı Mutlak'tan hayır gelir, Cemil-i Mutlak'tan güzellik gelir, Hakîm-i Mutlak'tan abes bir şey gelmez.

Evet her kim fikren tarihe binip mazi cihetine gitse, şu zaman-ı hazırda gördüğümüz menzil-i dünya, meydan-ı ibtila, meşher-i eşya gibi, seneler adedince vefat etmiş menziller, meydanlar, meşherler, âlemler görecek. Suretçe, keyfiyetçe birbirinden ayrı oldukları halde; intizamca, acaibce, Saniin kudret ve hikmetini göstermekçe birbirine benzer. Hem görecek ki; o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekasız meşherlerde o kadar bâhir bir hikmetin intizamatını, o derece zâhir bir inayetin işarâtını, o mertebe kahir bir adaletin emaratını, o derece vâsi bir merhametin semeratını görecek. Basiretsiz olmamak şartıyla yakînen bilecek ki:

O hikmetten daha ekmel bir hikmet olamaz ve o âsârı görünen inayetten daha ecmel bir inayet kabil değil ve o emaratı görünen adaletten daha ecell bir adelet yoktur ve o semeratı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez.

Eğer farz-ı muhal olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhaneleri değiştiren Sultan-ı Sermedî'nin daire-i memleketinde daimî menziller, âlî mekânlar, sâbit makamlar, baki meskenler, mukim ahali, mes'ud ibadı bulunmazsa; ziya, hava, su, toprak gibi kuvvetli ve şümullü dört anasır-ı manevîye olan hikmet, adalet, inayet, merhametin hakikatlarını nefyetmek ve o anasır-ı zâhiriye gibi, görünen vücutlarını inkâr etmek lâzımgelir.

Çünki şu bekasız dünya ve mafiha, onların tam hakikatlarına mazhar olamadığı malumdur. Eğer başka yerde dahi onlara tam mazhar olacak mekân bulunmazsa, o vakit gündüzü dolduran ziyayı gördüğü halde, Güneşin

vücudunu inkâr etmek derecesinde bir divanelikle, şu her şeyde bulunan gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek, şu nefsimizde ve ekser eşyada her vakit müşahede ettiğimiz inayeti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emaratı görünen adaleti inkâr etmek (*) ve şu her yerde gördüğümüz merhameti inkâr etmek lâzımgeldiği gibi; şu kâinatta gördüğümüz icraat-ı hakîmane ve ef'al-i kerimane ve ihsanat-ı rahimanenin sahibini- haşa sümme haşa! sefih bir oyuncu, gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek lâzımgelir ki nihayetsiz muhal bir inkılab-ı hakaiktir. Hatta herşeyin vücudunu ve kendi nefsinin vücudunu inkâr eden ahmak Sofestailer dahi bunun tasavvuruna kolay kolay yanaşamazlar.

Elhasıl: Şu görünen şuûnat, dünyadaki vüs'atli içtimaat-ı hayatiye ve sür'atli iftirakat-ı mevtiye ve haşmetli toplanmalar ve çabuk dağılmalar ve azametli ihtifalat ve büyük tecelliyat ile ve onların bu âleme ait bu dünya-yı fanide kısa bir zamanda malumumuz olan semerat-ı cüz'iyeleri, ehemmiyetsiz ve muvakkat gayeleri mabeyninde hiç münasebet olmadığından, adeta küçük bir taşa bir büyük dağ kadar hikmetler, gayeler takmak; bir büyük dağa, bir küçük taş gibi muvakkat bir gaye-i cüz'iye vermeye benzer ki; hiçbir akıl ve hikmete uygun gelemez. Demek şu mevcudat ve şuunat ile ve dünyaya ait gayeleri ortasında bu derece nisbetsizlik, kat'iyyen şehadet eder ki; bu mevcudatın yüzleri âlem-i manaya müteveccihtir, münasib meyveleri orada veriyor ve gözleri Esma-i Kudsiyeye dikkat ediyorlar, gayeleri o âleme bakıyor. Ve özleri dünya toprağı altında, sünbülleri âlem-i misalde inkişaf ediyor. İnsan, istidadı nisbetinde burada ekiyor ve ekiliyor. âhirette mahsul alıyor. Evet şu eşyanın esma-i İlahiyeye ve âlem-i âhirete müteveccih yüzlerine baksan göreceksin ki; mu'cize-i kudret olan herbir çekirdeğin bir ağaç kadar gayesi var Kelime-i hikmet olan herbir çiçeğin (*), bir ağaç çiçekleri

---

* Evet adalet iki şıktır. Biri müsbet, diğeri menfidir. Müsbet ise, hak sahibine hakkını vermektir. Şu kısım adalet, bu dünyada bedahet derecesinde ihatası vardır. Çünki "Üçüncü Hakikat"ta isbat edildiği gibi; herşeyin istidad lisanıyla ve ihtiyac-ı fitrî lisanıyla ve ıztırar lisanıyla Fatır-ı Zülcelal'den istediği bütün matlubatını ve vücud ve hayatına lazım olan bütün hukukunu mahsus mizanlarla, muayyen ölçülerle bilmüşahede veriyor. Demek adaletin şu kısmı, vücud ve hayat derecesinde kat'i vardır.

İkinci kısım menfidir ki, haksızları terbiye etmektir. Yani haksızların hakkını, tazib ve tecziye ile veriyor. Şu şık ise çendan tamamıyla şu dünyada tezahür etmiyor. Fakat o hakikatın vücudunu ihsas edecek bir surette hadsiz işarat ve emarat vardır. Ezcümle: Kavm-i Ad ve Semud'dan tut, tâ şu zamanın mütemerrid kavimlerine kadar gelen sille-i te'dib ve taziyane-i tazib, gayet âlî bir adaletin hükümran olduğunu hads-i kat'i ile gösteriyor.

* Sual: Eğer dense: Neden en çok misalleri çiçekten ve çekirdekten ve meyveden getiriyorsun? →

kadar manaları var ve o hârika-i san'at ve manzume-i Rahmet olan herbir meyvenin, bir ağacın meyveleri kadar hikmetleri var. Bizlere rızık olması ise; o binler hikmetlerinden birtek hikmettir ki, vazifesi biter, manasını ifade eder, vefat eder, midemizde defnedilir. Madem bu fani eşya, başka yerde baki meyveler verirler ve daimî suretler bırakır ve başka cihette ebedî manalar ifade eder, sermedî tesbihat yapar. Ve insan ise, onların şu cihetine bakan yüzlerine bakmakla insan olur, fanide bakiye yol bulur. Demek, bu hayat ve mevt içinde yuvarlanan, toplanıp dağılan mevcudat içinde başka maksad var. Temsilde kusur yoktur. Şu ahval, taklid ve temsil için teşkil ve tertib edilen ahvale benzer. Nasıl büyük masrafla kısa içtimalar, dağılmalar, yapılıyor. Tâ suretler alınsın, terkib edilsin, sinemada daim gösterilsin. Onun gibi, bu dünyada kısa bir müddet zarfında hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye geçirmenin bir gayesi şudur ki suretler alınıp terkib edilsin, netice-i amelleri alınıp hıfzedilsin. Tâ bir mecma-i ekberde muhasebesi görülsün ve bir meşher-i azamda gösterilsin ve bir saadet-i uzmaya istidadı gösterilsin. Demek hadis-i şerifte "Dünya âhiret mezraasıdır" diye bu hakikatı ifade ediyor.

Madem dünya var. Ve dünya içinde bu âsârıyla hikmet ve inayet ve rahmet ve adalet var. Elbette dünyanın vücudu gibi kat'i olarak âhiret de var. Madem dünyada herşey bir cihette o âleme bakıyor. Demek oraya gidiliyor. Âhireti inkâr etmek, dünya ve mâfihayı inkâr etmek demektir. Demek ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.

1218/4- Onbirinci Hakikat: Bab-ı insaniyettir. İsm-i Hakk'ın cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Cenab-ı Hak ve Ma'bud-u Bilhak, insanı şu kâinat içinde rububiyet-i mutlakasına ve umum âlemlere rububiyet-i ammesine karşı en ehemmiyetli bir abd ve hitabat-ı sübhaniyesine en mütefekkir bir muhatab ve mazhariyet-i esmasına en cami' bir ayine ve onu ism-i azamın tecellisine ve her isimde bulunan ism-i azamlık mertebesinin tecellisine mazhar bir ahsen-i takvimde en güzel bir mu'cize-i kudret ve hazain-i mlrahmetinin müştemilatını tartmak, tanımak için en ziyade mizan ve âletlere mâlik bir müdakkik ve nihayetsiz nimetlerine en ziyade muhtaç ve fenadan en ziyade müteellim ve bekaya en ziyade müştak ve hayvanat içinde en nazik ve en nazdar ve en fakir ve en muhtaç ve hayat-ı dünyeviyece en

Elcevab: Çünki onlar hem mu'cizat-ı kudretin en antikaları, en harikaları en nazeninleridirler. Hem ehl-i tabiat ve ehl-i dalalet ve ehl-i felsefe, onlardaki kalem-i kader ve kudretin yazdığı ince hattı okuyamadıkları için onlarda boğulmuşlar, tabiat bataklığına düşmüşler.

müteellim ve en bedbaht ve istidadça en ulvi ve en yüksek surette, mahiyette yaratsın da, onu müstaid olduğu ve müştak olduğu ve lâyık olduğu bir dar-i ebedîye göndermeyip, hakikat-ı insaniyeyi ibtal ederek kendi hakkaniyetine taban tabana zıd ve hakikat nazarında çirkin bir haksızlık etsin!

Hem hiç kabil midir ki: Hâkim-i Bilhak, Rahim-i Mutlak; insana öyle bir istidad verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden, çekindiği emanet-i kübrayı tahammül edip, yani küçücük cüz'î ölçüleriyle sanatcıklarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şuunatını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zaif yaratıp; halbuki bütün yerin nebatî ve hayvanî olan mahlukatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip, kâinattaki icraat-ı İlahiyeye küçücük mikyasta bir temsil gösterip, rububiyet-i sübhaniyeyi fiilen ve kalen kâinatta ilan ettirmek, meleklerine tercih edip hilafet rütbesini verdiği halde; ona bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin? Onu bütün mahlukatının en bedbaht, en biçare, en musibetzede, en dertmend, en zelil bir derekeye atıp; en mübarek, nurani ve âlet-i tes'id bir hediye-i hikmeti olan aklı o biçareye en meş'um ve zulmani bir âlet-i tazib yapıp, hikmet-i mutlakasına büsbütün zıd ve merhamet-i mutlakasına külliye münafi bir merhametsizlik etsin. Hâşa ve kellâ!

Elhasıl: Nasıl hikâye-i temsiliyede bir zabitin cüzdanına ve defterine bakıp görmüş idik ki; hem rütbesi, hem vazifesi, hem maaşı, hem düstur-u hareketi, hem cihazatı bize gösterdi ki; o zabit, o muvakkat meydan için değil, belki müstekar bir memlekete gidecek de ona göre çalışıyor. Aynen onun gibi, insanın kalb cüzdanındaki letaif ve akıl defterindeki havas ve istidadındaki cihazat, tamamen ve müttefikan saadet-i ebediyeye müteveccih ve ona göre verilmiş ve ona göre techiz edilmiş olduğuna ehl-i tahkik ve keşf müttefiktirler. Ezcümle: Meselâ aklın bir hizmetkârı ve tasvircisi olan kuvve-i hayaliyeye denilse ki: "Sana bir milyon sene ömür ile saltanat-ı dünya verilecek, fakat âhirde mutlaka hiç olacaksın." Tevehhüm aldatmamak, nefis karışmamak şartıyla "oh" yerine "âh" diyecek ve teessüf edecek. Demek en büyük fani, en küçük bir âlet ve cihazat-ı insaniyeyi doyuramıyor. işte bu istidaddandır ki, insanın ebede uzanmış emelleri ve kâinatı ihata etmiş efkârları ve ebedî saadetlerinin envaına yayılmış arzuları gösterir ki; bu insan ebed için halkedilmiş ve ebede gidecektir. Bu dünya ona misafirhanedir ve âhiretine bir intizar salonudur.

1218/5- Onikinci Hakikat: Bab-ı Risaleti ve Tenzil'dir. "Bismillahirrahmanirrahim"in cilvesidir.

Hiç mümkün müdür ki: Bütün enbiya mu'cizelerine istinad ederek sözünü te'yid ettikleri ve bütün evliya keşf ve kerametlerine istinad edip davasını tasdik ettikleri ve bütün asfiya tahkikatına istinad ederek hakkaniyetine şehadet ettikleri Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in tahakkuk etmiş bin mu'cizatının kuvvetine istinad edip bütün kuvvetiyle, hem kırk vecihle mu'cize olan Kur'an-ı Hakîm binler âyât-ı kat'iyesine istinad ederek, bütün kat'iyetle açtıkları âhiret yolunu ve küşad ettikleri Cennet kapısını, sinek kanadı kadar kuvveti bulunmayan vâhî vehimler, ne haddi varki kapatabilsin!

Geçen hakikatlardan anlaşıldı ki; haşir meselesi öyle rasih bir hakikattır ki, Küre-i Arzı yerinden kaldıracak, kırıp atacak bir kuvvet o hakikatı sarsamaz. Zira o hakikatı Cenab-ı Hak bütün esma ve sıfatının iktizası ile tesbit ediyor ve Resul-i Ekrem'in bütün mu'cizat ve berahiniyle tasdik ediyor ve Kur'an-ı Hakîm bütün hakaik ve ayatıyla onu isbat ediyor ve şu kâinat bütün ayat-ı tekviniye ve şuunat-ı hakîmanesi ile şehadet ediyor. Acaba hiç mümkün müdür ki; haşir meselesinde Vacib-ül Vücud ile bütün mevcudat- kâfirler müstesna olarak ittifak etmiş olsun, kıl kadar kuvveti olmayan şüpheler, şeytanî vesveseler o dağ gibi hakikat-ı rasiha-i âliyeyi sarssın, yerinden kaldırsın? Hâşa ve kellâ!

Sakın zannetme, delail-i haşriye, bahsettiğimiz oniki hakikata münhasırdır. Hayır, belki yalnız Kur'an-ı Hakîm, geçen şu oniki hakikatları bize ders verdiği gibi, daha binler vücuha işaret edip, herbir vecih kavi bir emaredir ki: Hâlikımız bizi bu dar-ı faniden bir dar-ı bakiye nakledecektir.

Hem sakın zannetme ki: Haşri iktiza eden Esma-i İlahiye, bahsettiğimiz gibi yalnız Hakîm, Kerim, Rahim, Adil, Hafiz isimlerine münhasırdır. Hayır, belki kâinatın tedbirinde tecelli eden bütün esma-i İlahiye, âhireti iktiza eder, belki istilzam eder.

Hem zannetme ki, haşre delalet eden kâinatın âyât-ı tekviniyesi, şu geçen bahsettiğimize münhasırdır. Hayır, belki ekser mevcudatta sağa sola açılır perdeler gibi vecih ve keyfiyetleri vardır ki; bir vechi Sania şehadet ettiği gibi, diğer vechi de haşre işaret eder.

Meselâ: İnsanın ahsen-i takvimdeki hüsn-ü masnuiyeti, Sani'i gösterdiği gibi, o ahsen-i takvimdeki kabiliyet-i camiasıyla kısa bir zamanda zeval bulması, haşri gösterir. Bazı kere bir vecihle iki nazarla bakılsa; hem Sani'i, hem haşri gösterir. Meselâ ekser eşyada görünen hikmetin tanzimi, inayetin tezyini, adaletin tevzini ve rahmetin taltifi; nasıl ki mahiyetlerine bakılsa, bir Sani-i Hakîm, Kerim, Adil, Rahim'in dest-i kudretinden çıktığını gösterirler.

Onun gibi, bunların kuvveti ve hadsizlikleriyle beraber, şunların mazharları olan şu fani mevcudatın ehemmiyetsiz ve az yaşamasına bakılsa âhiret görünür.

Demek ki, herşey lisan-ı hal ile "Âmentü billahi ve bil-yevm-il âhir" okuyor ve okutturuyor." (S.80-89)

1219- Haşr-i cismanî hakkında ehemmiyetli bir "sual: Kusurlu, noksaniyetli, mütegayyir, kararsız elemli cismaniyetin ebediyetle ve Cennet'le ne alâkası var? Madem ruhun âlî lezaizi vardır, ona kâfidir. Lezaiz-i cismaniye için bir haşr-i cismanî neden icabediyor?

Elcevab: Çünki nasıl toprak; suya, havaya, ziyaya nisbeten kesafetli, karanlıklıdır fakat masnuat-ı İlahiyenin bütün envaına menşe' ve medar olduğundan bütün anasır-ı sairenin manen fevkine çıktığı gibi...hem kesafetli olan nefs-i insaniye; sırr-ı camiiyet itibariyle, tezekki etmek şartıyla bütün letaif-i insaniyenin fevkine çıktığı gibi... öyle de cismaniyet; en cami, en muhit, en zengin bir ayine-i tecelliyat-ı Esma-i İlahiyedir. Bütün hazain-i rahmetin müddeharatını tartacak ve mizana çekecek âletler cismaniyettedir. Meselâ: Dildeki kuvve-i zaika, rızk zevkinde enva-i mat'umat adedince mizanlara menşe' olmasaydı; herbirini ayrı ayrı hissedip tanımazdı, tadıp tartamazdı. Hem ekser Esma-i İlahiyenin tecelliyatını hissedip bilmek, zevkedip tanımak cihazatı, yine cismaniyettedir. Hem gayet mütenevvi ve nihayet derecede ayrı ayrı lezzetleri hissedecek istidadlar, yine cismaniyettedir. Madem şu kâinatın Sanii, şu kâinatla bütün hazain-i rahmetini tanıttırmak ve bütün tecelliyat-ı esmasını bildirmek ve bütün enva-i ihsanatını tattırmak istediğini; kâinatın gidişatından ve insanın camiiyetinden, Onbirinci Söz'de isbat edildiği gibi kat'i anlaşılıyor. Elbette şu seyl-i kâinatın bir havz-ı ekberi ve bu kâinat tezgahının işlediği mahsulatın bir meşher-i azamı ve şu mezraa-i dünyanın bir mahzen-i ebedîsi olan dar-ı saadet, şu kâinata bir derece benziyecektir. Hem cismanî, hem ruhanî bütün esasatını muhafaza edecektir. Ve o Sani-i Hakîm ve Adil-i Rahim; elbette cismani âletlerin vezaifine ücret olarak ve hidematına mükâfat olarak ve ibadat-ı mahsusalarına sevab olarak, onlara lâyık lezaizi verecektir. Yoksa hikmet ve adalet ve rahmetine zıt bir halet olur ki, hiç bir cihetle onun cemal-i rahmetine ve kemal-i adaletine uygun değildir, kabil-i tevfik olamaz." (S.498)

1220- Evet "Dünya, âlem-i âhirete bir fihriste hükmündedir. Bu fihristede âlem-i âhiretin mühim mes'elelerine olan işaretlerden biri cismanî olan rızıklardaki lezzetlerdir. Bu fani, rezil, zelil dünyada bu kadar nimetleri ihsas

ve ifaza etmek için insanın vücudunda yaratılan havass, hissiyat, cihazat, aza gibi âlât ve edevatından anlaşılır ki, âlem-i âhirette de

(2:25) تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا اْ نَهَارُ kasırların altında, ebediyete lâyık cismanî ziyafetler olacaktır." (M.N.214) *(Bak: 540.p)*

1221- Hem âhirette mükâfat ve cezanın bulunmasının gerekliliğine işaret eden "(41:46) وَمَا رَبُّكَ بِظَلاَّمٍ لِلْعَبِيدِ gibi âyetlerin işaret ettikleri kıyas-ı adlinin hülasası şudur ki: Âlemde çok görüyoruz ki: Zalim, facir, gaddar insanlar gayet refah ve rahatla ve mazlum ve mütedeyyin adamlar gayet zahmet ve zillet ile ömür geçiriyorlar. Sonra ölüm gelir, ikisini müsavi kılar. Eğer şu müsavat nihayetsiz ise, bir nihayeti yoksa, zulüm görünür.

Halbuki zulümden tenezzühü, kâinatın şehadetiyle sabit olan adalet ve hikmet-i İlahiye, bu zulmü hiç bir cihetle kabul etmediğinden; bilbedahe bir mecma'-i âheri iktiza ederler ki; birinci cezasını, ikinci mükâfatını görsün. Tâ şu intizamsız, perişan beşer, istidadına münasib teczive ve mükâfat görüp adalet-i mahzaya medar ve hikmet-i Rabbaniyeye mazhar ve hikmetli mevcudat-ı âlemin bir büyük kardeşi olabilsin. Evet şu dar-ı dünya, beşerin ruhunda mündemiç olan hadsiz istidadların sünbüllenmesine müsait değildir. Demek başka âleme gönderilecektir. Evet insanın cevheri büyüktür. öyle ise, ebede namzettir. Mahiyeti âliyedir. Öyle ise, cinayeti dahi azîmdir. Sair mevcudata benzemez. İntizamı da mühimdir. İntizamsız olamaz, mühmel kalamaz, abes edilmez, fenayı mutlak ile mahkûm olamaz, adem-i sırfa kaçamaz. Ona, Cehennem ağzını açmış bekliyor. Cennet ise, ağuş-u nazdaranesini açmış gözlüyor." (S.524)

1222- Haşirde ihyadan sonra Allah'a rücu' hakikatını ifade eden âyetlerden birisi, (2:28) ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ âyetidir. Bu âyette geçen ثُمَّ ise, ikinci ihya ile rücu' arasında mevcud büyük bir perde ve hicabın bulunduğuna işarettir.

تُرْجَعُونَ Yani: Esbab perdesinin keşfiyle, vesaitin tardıyla Allah'a rücu edeceksiniz.

Sual: Allah'a rücu' etmek, Allah'tan gelmeyi iktiza eder. Bunun için bir kısım insanlar, Allah ile insan arasında ittisali tevehhüm etmişlerdir ve bazı sofiler de şüpheye düşmüşlerdir?

Cevab: Dünyada insanın vücud ve bekası olduğu gibi, âhirette de vücud ve bekası vardır. dünyadaki vücud, vasıtasız dest-i kudretten çıkar. Dünyada terkib, tahlil, tasarruf, tahavvül ile karışık beka meselesi sabıkan zikredilen hikmet üzerine esbab, vesait, ilel, mes'eleye müdahele edip araya girerler. Âhirette ise vücud ve beka, her ikisi de levazımatıyla, terkibatıyla bizzat dest-i kudretten çıkarlar ve herkes hakiki Malikini bilir. İşte bunu anlayan, rücuun ne demek olduğunu anlar." (İ.İ.184) *(Bak. 846.p)*

1223- Fatihada geçen مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ifadesi hakkında bir "sual: Cenab-ı Hakk'ın her şeye malik olduğu bir hakikat iken, burada haşir ve ceza gününün tahsisi neye binaendir?

Cevab: Şu âlemin insanlarca hakir ve hasis sayılan bazı şeylerine kudret-i ezeliyenin bizzat mübaşereti azamet-i İlahiyeye münasib görülmediğinden, vaz'edilen esbab-ı zahiriyenin o gün ref'iyle, her şeyin şeffaf, parlak içyüzüyle tecelli edip Saniini, Hâlikını vasıtasız göreceğine işarettir.

يَوم tabiri ise, haşrin vukuunu gösteren emarelerden birine işarettir. Şöyle ki: Saniye, dakika, saat ve günleri gösteren haftalık bir saatin millerinden birisi devrini tamam ettiği zaman, behemehal ötekiler de devirlerin ikmal edeceklerine kanaat hasıl olur. Kezalik yevm, sene, ömr-ü beşer ve ömr-ü dünya içinde tayin edilen manevî millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de (velev uzun bir zamandan sonra olsun) devirlerini ikmal edeceklerine hükmedilir. Ve keza bir gün veya bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyametleri, haşirleri gören bir adam, saadet-i ebediyenin (haşrin tulu-u fecriyle, şahsı bir nev' hükmünde olan) insanlara ihsan edileceğine şüphe edemez.

دين kelimesinden maksad; ya cezadır, çünkü o gün hayır ve şerlere ceza verilecek bir gündür... veya hakaik-i diniyedir. Çünki hakaik-i diniye o gün tam manasıyla meydana çıkar. Ve daire-i itikadın, daire-i esbaba galebe edeceği bir gündür. Evet Cenab-ı Hak müsebbebatı esbaba bağlamakla, intizamı temin eden bir nizamı kâinatta vaz' etmiş. Ve her şeyi, o nizama müraat etmeğe ve o nizamla kalmaya tevcih etmiştir. Ve bilhassa insanı da, o daire-i esbaba müraat ve merbutiyet etmeğe mükellef kılmıştır. Her ne kadar dünyada daire-i esbab daire-i itikada galib ise de; âhirette hakaik-i itikadiye tamamen tecelli etmekle, daire-i esbaba galebe edecektir." (İ.İ.19)

Kur'an (50:22) ve (81:11) âyetleri bu hakikatı te'yid eder. (86:9) âyeti de âhirette bütün sırların ortaya çıkacağını bildirir.

1224- "Haşir münasebetiyle bir sual: Kur'anda mükerreren (36:53) وَمَا اَمْرُ السَّاعَةُ اِ ّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ hem (16:77) اِنْ كَانَتْ اِ ّ صَيْحَةً وَاحِدَةً fermanları gösteriyor ki: Haşr-i Azam bir anda zamansız vücuda geliyor. Dar akıl ise, bu hadsiz derece hârika ve emsalsiz olan mes'eleyi iz'an ile kabul etmesine medar olacak meşhud bir misal ister.

Elcevab: Haşirde, ruhların cesedlere gelmesi var. Hem cesedlerin ihyası var. Hem cesedlerin inşası var. "Üç Mes'ele"dir.

Birinci Mes'ele: Ruhların cesedlerine gelmesine misal ise; Gayet muntazam bir ordunun efradı, istirahat için her tarafa dağılmış iken, yüksek sadalı bir boru sesiyle toplanmalarıdır. Evet İsrafil'in borusu olan Sur'u, ordunun borazanından geri olmadığı gibi, ebedler tarafında ve zerreler âleminde iken, ezel canibinden gelen (7:172) اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ hitabını işiten ve قَالُوا بَلَى ile cevab veren ervahlar, elbette ordunun neferatından binler derece daha müsahhar ve muntazam ve mutidirler. Hem değil yalnız ruhlar, belki bütün zerreler dahi, bir Ordu-yu Sübhanî ve emirber neferleri olduğunu kat'i bürhanlarla Otuzuncu Söz isbat etmiş.

1225- İkinci Mes'ele: Cesedlerin ihyasına misal ise: Çok büyük bir şehirde, şenlik bir gecede, birtek merkezden, yüzbin elektrik lambaları, adeta zamansız bir anda canlanmaları ve ışıklanmaları gibi; bütün Küre-i Arz yüzünde dahi, birtek merkezden yüz milyon lambalara nur vermek mümkündür.

Madem Cenab-ı Hakk'ın elektrik gibi bir mahluku ve bir misafirhanesinde bir hizmetkârı ve bir mumdarı, Hâlikından aldığı terbiye ve intizam dersiyle bu keyfiyete mazhar oluyor. Elbette elektrik gibi binler nurani hizmetkârlarının temsil ettikleri, hikmet-i İlahiyenin muntazam kanunları dairesinde Haşr-i Azam tarfet-ül ayn'da vücuda gelebilir.

1226- Üçüncü Mes'ele ki, ecsadın def'aten inşasının misali ise: Bahar mevsiminde birkaç gün zarfında nev-i beşerin umumundan bin derece ziyade olan umum ağaçların bütün yaprakları, evvelki baharın aynı gibi birden mükemmel bir surette inşaları ve yine umum ağaçların umum çiçekleri ve meyveleri ve yaprakları, geçmiş baharın mahsulatı gibi, berk gibi bir sür'atle icadları, hem o baharın mebde'leri olan hadsiz tohumcukların, çekirdeklerin, köklerin birden beraber intibahları ve inkişafları ve ihyaları; hem kemikler-

den ibaret olarak ayakta duran emvat gibi bütün ağaçların cenazeleri bir emir ile def'aten "Ba'sü Ba'del Mevt'e mazhariyetleri ve neşirleri; hem,küçücük hayvan taifelerinin hadsiz efradlarının gayet derecede san'atlı bir surette ihyaları, hem bilhassa sinekler kabilelerinin haşirleri ve bilhassa daima yüzünü, gözünü, kanadını temizlemekle bize abdesti ve nezafeti ihtar eden ve yüzümüzü okşayan gözüm önündeki kabilenin bir senede neşolan efradı, beni-âdemin Âdem zamanından beri gelen umum efradından fazla olduğu halde, her baharda sair kabileler ile beraber birkaç gün zarfında inşaları ve ihyaları, haşirleri; elbette kıyamette ecsad-ı insaniyenin inşasına bir misal değil, belki binler misaldirler.

Evet dünya dar-ül hikmet ve âhiret dar-ül kudret olduğundan; dünyada Hakîm, Mürettib, Müdebbir, Mürebbi gibi çok isimlerin iktizasıyla, dünyada icad-ı eşya bir derece tedricî ve zaman ile olması, hikmet-i Rabbaniyenin muktezası olmuş. Âhirette ise, hikmetten ziyade kudret ve rahmetin tezahürleri için maddeye ve müddete ve zamana ve beklemeye ihtiyaç bırakmadan birden eşya inşa ediliyor. Burada bir günde ve bir senede yapılan işler, âhirette bir anda, bir lemhada inşasına işareten Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan (16:77) وَمَا اَمْرُ السَّاعَةُ اِ ّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَ ُ ferman eder." (S.112-113)

1227- "Sual: Meydan-ı Haşir nerededir?

Elcevab: وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ Hâlik-ı Hakîm'in herşeyde gösterdiği hikmet-i âliye, hatta tek küçük bir şeye çok büyük hikmetleri takmasıyla tasrih derecesinde işaret ediyor ki: Küre-i Arz serseriyane, bad-ı heva azîm bir daireyi çizmiyor... belki mühim bir şey etrafında dönüyor ve meydan-ı ekberin daire-i muhitasını çiziyor, gösteriyor. Ve bir meşher-i azîmin etrafında gezip, mahsulat-ı manevîyesini ona devrediyor ki, ileride o meşherde enzar-ı nas önünde gösterilecektir. Demek yirmibeş bin seneye karib bir daire-i muhitanın içinde, rivayete binaen Şam-ı Şerif kıt'ası bir çekirdek hükmünde olarak, o daireyi dolduracak bir meydan-ı haşir bastedilecektir. Küre-i Arzın bütün manevî mahsulatı, şimdilik perde-i gayb altında olan o meydanın defterlerine ve elvahlarına gönderiliyor ve ileride meydan açıldığı vakit, sekenesini de yine o meydana dökecek; o manevî mahsulatları da, gaibden şehadete geçecektir. Evet Küre-i Arz bir tarla, bir çeşme, bir ölçek hükmünde olarak o meydan-ı ekberi dolduracak kadar mahsulat vermiş ve onu istiab edecek mahlukat ondan akmış ve onu imla edecek masnuat ondan çıkmış. Demek

Küre-i Arz bir çekirdek ve meydan-ı haşir içindekilerle beraber bir ağaçtır, bir sünbüldür ve bir mahzendir. Evet nasılki nurani bir nokta, sür'at-i hareketiyle nurani bir hat olur veya bir daire olur. Öyle de Küre-i Arz sür'atli, hikmetli hareketiyle bir daire-i vücudun temessülüne ve o daire-i vücud mahsulatıyla beraber, bir meydan-ı haşr-i ekberin teşekkülüne medardır.

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ (M.37)

1228- "Sual: İmam-ı Gazali'nin "Neş'e-i uhra neş'e-i ûlâya bütün bütün muhaliftir" demesinin sebebi?

Elcevab: Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazali'nin neş'e-i uhra neş'e-i ûlâya bütün bütün muhaliftir demesi, mahiyet ve cinsiyet itibariyle değildir. Çünki يُحْيِى اْ َرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا (30:19) ve هُوَ الَّذِى يَبْدَؤُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ (30:27) وَ كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ gibi çok âyetlerin sarahatına muhalif olur. O muhalefet, keyfiyet ve suret itibariyledir. Hem de umur-u uhreviyenin mertebece fevkalâde yüksek olmasına işarettir. Hemde Gazali'nin haşr-i cismanî ile beraber haşr-i ruhanînin dahi vuku' bulmasına bazı ehl-i batına taklid ve mümaşat cihetiyle bir işaretidir." (B.L.257)

Atıf notu:

-Haşirde fıtrî libas, bak: 3774.p

-Haşir akidesinin cemiyet hayatında müsbet tesirleri, bak: 1651.p

1229-Haşirle alâkalı, Kur'andan birkaç not:

-Haşir meydanında tanışma: (10.45)

-Haşrin mahkeme-i kübrasında mütekebbir aldatıcılarla aldatılanların suçu birbirine atmaları: (Bak: 34:31, 32, 33)

HATİCET-ÜL KÜBRA خَدِيجَةُ الكبرى : Peygamberimizin (A.S.M.) ilk zevcesi ve mü'minlerin annesi. Yirmidört sene bütün varlığıyla ve mülkiyle Peygamber efendimize hizmet etmiş ve Peygambere (A.S.M.) ilk olarak iman etmiştir. (Radıyallahü Anha)

İslâm Ansiklopedisi'nin kaydına göre:

Hz. Hatice Kureyşî ve Abdüluzza ailesinden Huveylid'in kızıdır. Dul ol-

duğunda ittifak vardır. İki kere evlenmiş ve çocukları olmuş. Kocasının biri Mahzum kabilesinden, diğeri Temim kabilesinden Abdulhala adında biri olup, asıl adı muhtelif şekillerde kaydedilmektedir. Peygamberimizden üç sene evvel vefat etmiştir. (S.B.M. 10. ci. sh: 30 ve 1395. hadisi Hz. Hatice'nin menakibi hakkındadır.

1230- HAVA هواء : (Heva) Hava. Dünyayı çevreliyen atmosfer. Cevv. Yer ile gök arası. *Hafif yel. *Bir binanın üzerine kat çıkma hakkı. *Bir yerin hali ve sıhhat bakımından durumu. *Müzikte ezgili ses. seda. *(Bak. Atmosfer)*

1230/1- Atmosfer kelimesinde hava hakkında fennî malumat verildiğinden burada hikmet-i Rabbaniye cihetindeki vazifelerine bir nebze temas edilecek. Şöyle ki:

"Hava unsurunun yüksek ve ehemmiyetli bir vazifesi:

(35:10) اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ âyetinin sırrıyla; güzel ve manidar ve imanî ve hakikatlı kelimelerin, kalem-i kaderin istinsahıyla ve izn-i İlahî ile intişar etmesiyle bütün küre-i havada melaike ve ruhanilere işittirmek ve arş-ı azam tarafına sevketmek için kudret-i İlahî kaleminin mütebeddil bir sahifesi olmaktır.

Madem havanın kudsi vazifesinin hikmet-i hilkatının en mühimmi budur. Ve ruy-i zemini radyolar vasıtası ile bir tek menzil hükmüne getirip nev'-i beşere pek büyük bir nimet-i İlahiye olmaktır. Elbette ve elbette beşer, bu pek büyük nimete karşı bir umumi şükür olarak, o radyoları herşeyden evvel kelimat-ı tayyibe olan başta Kur'an Hakim hakikatleri ve imanın ve güzel ahlâkların dersleri ve beşerin lüzumlu ve zaruri menfaatlerine dair kelimatlar olmalı ki; o nimete şükür olsun. Yoksa nimet böyle şükür görmezse, beşere zararlı düşere." (N.A.20)

1231- "Meselâ: Bir tek kelimeyi aynı anda milyon, belki milyar kelime olarak cilve-i kudret sahife-i havada istinsah ettiği gibi;

(35:10) اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ remziyle her kelime-i tayyibe, bütün küre-i havada birden, adeta zamansız, kalem-i kudret ile istinsah edildiği gibi manevî ve makbul hakikatların bir yazar-bozar tahtası hükmünde olan küre-i havada kudretin acib bir mucizesinin zaman-ı Âdem'den beri ülfet perdesi

altında ehl-i gaflet nazarında saklandığı gibi; şimdi radyo namı verdikleri aynı hakikat ile sabit olmuş ki: İçinde hadsiz bir ilim ve hikmet ve irade bulunan gayr-i mütenahi bir kudret-i ezeliyenin cilvesi, her zerre-i havaîde hazır ve nazırdır ki; hadsiz ayrı ayrı kelimeler her bir zerre-i havaînin küçücük kulağına girip, incecik dilinden çıktığı halde karışmıyor, bozulmuyor, şaşırmıyor. Demek bütün esbab toplansa, tek bir zerrenin bu vazife-i fitriyesindeki cilve-i kudret-i kudsiyeyi hiç bir cihette yapamadığı ve bu her zerrenin hadsiz ince küçük kulağında ve dilinde gayet hârika-i san'ata hiç bir cihette hiç bir parmak karışmadığı için, ehl-i dalalet ve ehl-i gaflet ülfet, âdet, kanunluk, yeknesaklık perdesi ile saklayıp; adi bir isim takıp, muvakkat kendilerini aldatıyorlar." (N.A.32)

1232- Yüksek bir tefekkür dürbünüyle kâinatta seyahat eden mütefekkir bir zat, hava unsuruna ait müşahedesinden bir kısmını şöyle beyan ediyor:

"O yolcu, cevvdeki rüzgara bakar görür ki: Hava o kadar çok vazifelerle gayet hakîmane ve kerimane istihdam olunur ki, güya o camid havanın şuursuz zerrelerinden herbir zerresi; bu kâinat sultanından gelen emirleri dinler, bilir ve hiçbirini geri bırakmıyarak, o kumandanın kuvvetiyle yapar ve intizamla yerine getirir bir vaziyetle; zeminin bütün nüfuslarına nefes vermek ve zihayata lüzumu bulunan hararet ve ziya ve elektrik gibi maddeleri ve sesleri nakletmek ve nebatatın telkihine vasıta olmak gibi çok külli vazifelerde ve hizmetlerde, bir dest-i gaybî tarafından gayet şuurkârane ve alîmane ve hayatperverane istihdam olunuyor." (Ş.107)

1233- "Hem o meraklı yolcu kendi aklına der: "Bu camid, hayatsız, şuursuz, mütemadiyen çalkanan, kararsız fırtınalı, dağdağalı, sebatsız, hedefsiz şu havanın perdesiyle ve zahiri suretiyle vücuda gelen yüzbinler hakîmane ve rahimane ve san'atkârane işler ve ihsanlar ve imdadlar bilbedeha isbat eder ki: Bu çalışkan rüzgarın ve bu cevval hizmetkârın kendi başına hiçbir hareketi yok, belki gayet Kadir ve Alîm ve gayet Hakîm ve Kerim bir âmirin emriyle hareket eder. Güya herbir zerresi, herbir işi bilir ve o âmirin herbir emrini anlar ve dinler bir nefer gibi, hava içinde cereyan eden herbir emr-i Rabbanîyi dinler, itaat eder ki; bütün hayvanatın teneffüsüne ve yaşamasına ve nebatatın telkihine ve büyümesine ve hayatına lüzumlu maddelerin yetiştirilmesine ve bulutların sevk ve idaresine ve ateşsiz sefinelerin seyr ü seyahatına ve bilhassa seslerin ve bilhassa telsiz telefon ve telgraf ve radyo ile konuşmaların isaline ve bu hizmetler gibi umumi ve külli hizmetlerden başka, azot ve mevellidülhumuza (oksijen) gibi iki basit maddeden ibaret olan havanın zerreleri birbirinin misli iken, zemin yüzünde yüzbinler tarzda

bulunan Rabbanî san'atlarda kemal-i intizam ile bir dest-i hikmet tarafından çalıştırılıyor görüyorum.

وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَا ِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَاْ َرْضِ (2:64) Demek

âyetinin tasrihiyle, rüzgârın tasrifiyle hadsiz Rabbani hizmetlerde istimal ve bulutların teshiriyle hadsiz Rahmani işlerde istihdam ve havayı o surette icad eden, ancak Vacib-ül Vücud ve Kadir-i Külli Şey ve Alim-i Külli Şey bir Rabb-i Zülcelali ve -l İkram'dır der, hükmeder." (Ş.108)

HAVAİC-İ ASLİYE حوائجِ اصليه : Temel ihtiyaçlar. *Fık: Mesken ile,

eve lüzumlu eşyadan ve kışlık, yazlık elbise ile lüzumlu silahtan, âletten, kitabdan ve binek (hayvan) ile hizmetçi ve bir aylık -sahih görülen diğer bir kavle göre; bir senelik- nafakaya mahsus erzaktan ibarettir. *(Bak: 4046) p)*

HAVARİC خوارج : (Haricî c.) Haricîler, Hariçte kalanlar. *(Bak. Haricîler*)

1234- HAVARİYYUN حواريون : Hz. İsa'nın (A.S.) yardımcı ve saha-

beleri olan 12 kişinin hepsine birden verilen isim.

"Havariyyun kelimesi esasen "havari" ism-i mensubunun cemi'idir. Kamus Şarihinin beyanına göre bazılarının kavlince cem'den cinse menkul olarak müfrede ve cem'a ıtlak olunur. Havar ve haver asl-ı lügatta beyaz ve beyazlık manasına isimdir. Halis ve temiz dost ve mededkâra ve bahusus Enbiya-i İzam Hazeratının davet ve ahkâmını infaz uğrunda yar ve yardımcıları olanlara da., hulus-i niyet ve temizliklerinden dolayı "havari" ıtlak olunur." (E.T.4944)

Havariyyunun isimleri ve İsa (A.S.) tarafından nerelere gönderildikleri mevzuunda verilen bilgiler, kaynak kitablarda kısmen farklıdır. Elmalılı Hamdi Yazır, yazdığı tefsirinde (ci.7, sh.4944) muhtelif kaynaklardan nakiller yapmıştır.

Matta İncili, Bab: 10'da, oniki havariyyunun isimleri şöyle kaydedilmiştir: "Ve oniki resulün adları şunlardır: Birincisi, Petrus denilen Simun ve kardeşi Andreas, Zebedi'nin oğlu Yakub ve kardeşi Yuhanna, Filipus ve Bartolomeus, Tomas ve vergi mültezimi Matta, Alfeus'un oğlu Yakub ve

Taddeus, Gayyur Simun ve İsa'yı ele veren Yahuda İskariyot:" (Kitab-ı Mukaddes "Tevrat ve İncil", İstanbul 1981)

Havariyyun, Kur'anda (3:52) (5:111, 112) (61:14) âyetlerinde geçer. *(Bak: İsevilik)*

1235- "Ashab-ı Kiram içinde Aşere-i Mübeşşere Resulullah'ın havarileri makamındadır. Bir hadis-i şerifte [131] لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِى وَحَوَارِى زُبَيْر yani, her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim de Zübeyr'dir diye bilhassa Hz. Zübeyr bu vasf ile yad olunmuş olmakla beraber Katade'den rivayet olunduğu üzere, ondan başkalarına havari ıtlak olunduğu varid olmuştur. Denilmiştir ki, Resulullah'ın havariyyunu: Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hamza, Ca'fer, Ebu Ubeyde İbnil Cerrah, Osman İbni Maz'un, Abdurrahman ibn Avf, Sa'd ibni Ebi Vakkas, Talha ibni Ubeydullah ve Zübeyr ibni Avvam hazeratıdır. (R.A.)" (E.T.4949)

Hz. Musa (A.S.) ın da dinî hizmette beraberinde bulunan ve "feta" (genç yiğitler) tabiriyle Kur'an (18:60,62) âyetinde bildirilen yardımcıları yani beraberinde olan bu mücahidleri, havariyyun mahiyetindedir. Ashab-ı Kehf de *(Bak: Ashab-ı Kehf)* din yolunda mücahid genç yiğitler idiler. Mezkûr nakillerden anlaşılıyor ki, geçmiş bazı peygamberlerin ve mücahid dinî şahsiyetlerin, haslar dairesi manasında, fedakârlar cemaatı vardı ve kıyamete kadar da olacak ve olmalı *(Bak: Vakf-ı Hayat)*

1236- HAVASS خواصّ : (Hasse. c.) Hasseler. Duygular.

"Beşi, yalnız cismanî, muhit hâdiselere nazır olan havass-ı hamse; altıncısı, onların varidatıyla daha ilerisine nazır olan akl ü mantık; yedincisi, herkeste sari ve kavi olmamakla beraber hepsinden geniş olan ilham ve vahiy kuvveleridir." (E.T.5167) *(Bak: Hiss, Hiss-i Kabl-el Vuku, Letaif-i Aşere)*

1237- HAVF VE RECA خوف ورجاء : Korku ve ümid. Hem yaşama ümidi, hem de ölüm korkusu. Yahut, affedilme ümidi veya cehenneme gitmek korkusu. Yani ne Allah'ın azabından emin olmak ve ne de Allah'tan ümid kesmek.

---

131 Sahih-i Buhari 56. kitab 40, 41, 135 babları ve S.M. 44 kitab bab: 6

Kur'an ve hadislerde havf ve reca ortasında bulunmayı ders veren ifadeler vardır. Ezcümle (7:56) (31:33) (32:16) (70:27, 28) âyetleri ve S.B.M. 12. cild. 2031. hadisi örnek verilebilir. *(Bak.Reca, 242, 514, 2032.p.başı, 3963/1. p.sonu)*

Havf ve reca manasında bir hadis meali de şöyledir: "Hiç ölmeyeceğini zanneden adam gibi amel et ve yarın ölecek adam gibi de hazer et, kork." (R.E. sh.75) Bu hadis, insanın vazifedar olduğu dinî veya dünyevî meşru hizmetinde, dünya hayatını hikmetsiz zanneden bedbin nazar ile hayatta gayesiz ve şevksiz olmamak; bununla beraber dünya hayatının faniliğini görüp onu hırsına, gafletlerine ve günahlarına dalmamak manalarında derin ve hikmetli ders veriyor. *(Benzer hadîs için bak: Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları, Envar Neşriyat, 803.sıra no.)*

1238- HAVVA حوّاء : Haz. Âdem (A.S.) ın muhterem zevcesi, eşi ki, Kur'an (4:1) (7:189) (39:6) âyetlerinde işareten zikredilir. "Rengi esmere mail kadın. *Yalancı, kezzab.

1239- HAYA حياء : Hicab, utanma, edeb, ar, namus. Allah korkusu ile günahtan kaçınmak.

Hayadan mahrum olan, hayasız kalır. Hayasızlık ise, manevî ve ahlâkî mefhumların, vicdanî şuuru kazanmadığından kötülükleri alenî ve sıkılmadan işleyebilmektir, şeklinde ta'rif edilebilir ki; fâsık-ı mütecahir manasındadır. Âhirzaman fitnesinde böyle hayasızlıklar, medenilik namı verilerek ekseriyetçe işleneceğini hadisler haber verir. *(Bak: 985.p)*

Haya hissi, günahlara karşı büyük bir maniadır.

Evet manevî ve ahlâkî yüksek hissiyata sahib olan kimse, o haletinin neticesi olan haya hissi sebebiyle açıkça günah işleyemez. İşlese, hayadan yüzü kızarır. Fakat böyle kâmil bir haya hissine sahib olabilmek için şeair-i İslâmiyeyi tam manasıyla yaşayan bir cemiyet veya bir cemaat içinde yaşamak lâzımdır. *(Bak: Şeair)* O da olmazsa ferdin kendisi şeaire ve sünnete riayetkâr olup yaşaması gerektir. Aksi halde yalnız haya değil belki vicdaniyatta *(Bak: Vicdaniyat)* zedelenme ve zayıflama başlar, bir kısmı mahvolur. Bediüzzaman Hazretleri bir eserinde.

"Umumun., bahusus avam-ı mü'minînin istinadgâhları olan İslâmî esas-

lar ve cereyanlar ve şeairler kırılmasıyla bozulmaya yüz tutan vicdan-ı umumî..." (K.L.30) şeklindeki veciz ifadesiyle, millî ahlâkta tereddinin asıl sebebini bildirir. *(Bak. 248 ilâ 252.p.lar) (Çocuklarda haya hissinin gelişmesi, bak. 173 p.)*

Haya kadınlarda daha önemlidir. Zira millî ahlâkın bozulmasında, hatta âhirzaman fitnesinde, yüzsüz yani haya hissini kaybetmiş kadın ve kızların rolü büyüktür. Bunun içindir ki, Sahih-i Buhari 67. Kitab-ün nikah 17. babında; İbn-i Mace 36. kitab-ül fiten 19. babında ve S.M. 8. cild. 228 sh. ve 97,98,99. hadislerinde ve sair hadis kitablarında en zararlı fitne kadın fitnesi olduğu beyan edilmiştir. Evet hayalı kadın hem böyle fitnelere âlet olmaz, hem aile hayatında merkez olan kadın, emniyet ve şahsiyet kazanır. İşte bu gibi hikmetler içindir ki, bir hadis-i şerifte:

اَلْحَيَاءُ حَسَنٌ وَلَكِنَّهُ فِى النِّسَاءِ اَحْسَنُ Yani: **Haya (utanmak) güzeldir, fakat haya, kadınlarda daha güzeldir."** buyurulur. (H.G.hadis: 153)

Atıf notları:

-Haya hissi ve namus meſhumu, bak: 3782/1 .p.

-Âhirzaman fitnesinde çocukların hayasız yetişmesi, bak: 166,167,167/1.p.lar

1240- Diğer bir hadistede:

اَلْحَيَاءُ مِنَ اْلِيمَانِ وَاْلِيمَانُ فِىالْجَنَّةِ وَالْبَذَاءُ مِنَالْجَفَاءِ وَالْجَفَاءُ فِى النَّارِ

buyuruluyor. Yani. Haya imandandır. İman ise, Cennet'tedir. (Rıza-yı İlahîyi ve Cennet'i kazandırır.) Beza (gayr-ı ahlâkî söz ve hareketler ise) cefadan maduddur. Cefa sahibi de ateştedir (Cehennem'e lâyıktır). Evet hayasızlığın neticesi olan kötü söz ve hareketlerle ehl-i diyanetin hayat-ı içtimaiyesini ifsad etmek, hukuk-u ammeye tecavüzdür." (H.G. hadis: 154) *(Bak.Fasık-ı Mütecahir)*

Hayanın ehemmiyetini anlatan hadislerden bir kaçı da şöyledir:

اَلْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ "Yani: Haya tamamıyla hayırdır." (K.H. hadis: 1179)

اَلْحَيَاءُ لَا يَأْتِى اِلَّا بِخَيْرٍ "Yani: Haya ancak hayır getirir." (K.H. hadis: 1179) (T.T. ci: 5 hadis 217)

اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ صم ﷺ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ اْ نْصَارِ وَهُوَ يَعِظُ اَخَاهُ فِىالْحَيَاءِ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ صم ﷺ دَعْهُ فَاِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ اْ يمَانِ

"Resulullah (A.S.M.) bir gün, Ensar'dan bir kimsenin yanından geçiyordu. Ensarî kardeşini hayadan menediyordu. Resulullah (A.S.M.) 'Ona ilişme. Haya imandandır.' buyurdu." (S.B.M. hadis.23) İman irtikab-ı maasiye mani'olduğu gibi, haya da mani'dir.

Bir atıf notu:

-Libas-ı takva (hiss-i haya), bak: 1712.p

1241- Haya, fiilî tezahürü ile varlığı isbatlanır. Kâmil bir huzur haletine (Bak. Huzur)sahib olan mü'min, gayr-ı meşru her hareketinde, Allah'a karşı haya hissinin lâzımı olarak vicdanen müteessir olur. (Vicdanî ve ihtiyarî ahvalin farkı, bak: 3968/1.p)

Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor.

اِسْتَحْيُوا مِنَ اللّٰهِ حَقَّ الْحَيَاءِ قُلْنَا يَارَسُولَ اللّٰهِ اِنَّا نَسْتَحْيِى وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ . قَالَ لَيْسَ ذَالِكَ وَلَكِنَّ اْ سْتِحْيَاءُ مِنَ اللّٰهِ حَقَّ اْلحَيَاءِ اَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى وَالْبَطْنَ وَمَا حَوَى وَلْتَذْكُرِ الْمَوْتَى وَ الْبِلَى وَمَنْ اَرَادَ اْ ٰخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اِسْتَحْيَا مِنَ اللّٰهِ حَقَّ الْحَيَاءِ

"Yani: Peygamber (A.S.M.): "Allah'tan hakkıyla haya edin" buyurdu. Biz de: "Ya Resulallah -hamdolsun- haya ediyoruz" dedik. Peygamber (A.S.M.): "Haya öyle sizi anladığınız gibi değildir. Allah'tan hakkıyla haya etmek, başın (yani zihnin) ve zihninin duygular vasıtasıyla içine aldığı şeyleri (kötü olmaktan); içini ve içindeki şeyleri (yani şehvetini ve yiyip içtiklerin haramdan) korumandır. Ölümü ve vücudun geçiciliği ile belâlarını hatırdan çıkarma! Kim Âhireti isterse, dünyanın (gaflet veren) zinetlerini terk eder. Kim buna muvaffak olursa, Allah'tan hakkıyla haya etmiş demektir." (T.T. ci.5. hadis: 220)

Mezkûr hadisten anlaşılıyor ki, insanın iç dünyasında bulunan ve dıştan görünmeyen bütün düşünce, his ve haletler, fiilî tezahürle ortaya çıkarlar ve böylece o hislerin varlığı isbat olunur.

İki atıf notu:

-Haya hissinden nokta-i nazar, bak: 1438.p. sonu

-Allah'a karşı haya, bak: 75 ilâ 77.plar.

1241/1- Haya hissi, bahsinde hicab duyulan bazı dinî ahkâmın ve hakikatların öğrenilmesine mani olacak bir mecraya götürülmemeli ve böyle anlaşılmamalıdır. Asıl utanılacak şey, dinimizde yasaklanmış günahları işlemek olduğu hadislerde ifade edilmiştir. Ezcümle: Sahih-i Buhari 3. Kitab-ül İlim 50. babda ve Sahih-i Müslim 3. Kitab-ül Hayz 61 hadiste ve İbn-i Mace 2. Kitab-üt Tahare 124. babda bu husus zikredilir. *(Bak: 2860.p.)* İ.M. 36. Kitab-ül Fiten 17. babı, haya hakkındadır.

1241-2- HAYAL خيال : Zihinde tasarlanan şey. Olması mümkün veya var olan bir şeyi düşünürken, onun şeklinin zihne veya düşünceye gelmesi ve getirilmesi. Buna tahayyül ve tasavvur (zihinde suretlendirme) de denilir. Bu bir kuvve-i hayaliye = hayal edebilme yeteneğidir.

Hayal kelimesi Kur'anda yalnız (20:66) âyetinde يُخَيَّلُ şekliyle geçer ve Firavun sihirbazlarının ortaya attıkları ip ve sopalarının, hayalde hareket eder şekilde göründüğünü ifade eder. *(Bak: 3400.p.)*

Hayal gücünün ilim ve tefekkürde ehemmiyetli vazifesi vardır. Hayal gücü olmazsa, ciddi bir tefekkür yapılamazdı. Bunun için hayal, asıl vazifesinde çalıştırıp, nefsin isteklerinde tasvirci duruma düşürmemelidir. İhtiyarın dışında kalan durumlar müstesnadır. Çünki hayal bazan insanın iradesi dışında çalışır. *(Aşağıdaki atıf notlarından dokuzuncusuna bakınız.)*

Atıf Notları:

-Tasavvurun hususiyeti, bak: 2245, 2248, 3585.p.lar

-Dimağdaki idrak mertebelerinden biri olan tahayyül, bak: 1566.p

-Tefekkür ederken hayalin ehemmiyetli vazifesi, bak: 1952.p.

-Daire-i İslâm içinde yapılan zikrin geniş halkasını hayalen görmek, bak: 2806, 4100. p.lar.

-Bediüzzaman Hz.nin hayalin inbisatıyla, dünyayı bir menzil gibi görmesi, bak: 3327.p.

-Namazda Kâbe'yi hayalen nazara almak, bak.2801.p.

-Hayali asıl vazifesinin dışında çalıştırmamak, bak. 1344/1.p.

-İknaiyat-ı hitabiye ile müddeayı hayalde şa'şaalandırmamak, bak: 761, 1706. p.lar.

-Şeytanın hayalde çirkin tasviratı ve tahayyül-ü küfrün küfür olmadığı ve hayalde tedai-yi efkâr, bak. 3954 ilâ 3957 ve 3961, 3962, 3963/1.p.lar

-Kuvve-i hayaliyle, âlem-i misalin vücuduna delildir ve küçük nümunesidir, bak: 206.p.lar.

-Kuvve-i hayaliye yokluğu gitmek istemez, bak: 410/1.p.

-Hayalden âlem-i misale pencere açıp bazı garaibi müşahede etmek, bak: 2734. p.sonu

1242- HAYAT حياة : Dirilik, Canlılık. Yaşama. Sağlık. *Fık: Allah (C.C.) kendi Zat-ı Ehadiyetine mahsus bir hayat sıfatı ile muttasıftır. Bu, Hak Teala'nın ilmi, ile, irade ve kudret ile ittisafına has bir sıfattır. *(Bak:Ruh)*

"Hayat şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi. hem en büyük neticesi.. hem en parlak nuru. hem en latif mayesi, hem gayet süzülmüş bir hülasası.. hem en mükemmel meyvesi... hem en yüksek kemali... hem en güzel cemali... hem en güzel zineti hem sırr-ı vahdeti, hem rabıta-i ittihadı, hem kemalatın menşei... hem san'at ve mahiyetçe en hârika bir ziruhu, hem en küçük bir mahluku bir kâinat hükmüne getiren mu'cizekâr bir hakikatı... hem güya kâinatın küçük bir zihayatta yerleşmesine vesile oluyor gibi; koca kâinatın bir nevi fihristesini o zihayatta göstermekle beraber, o zihayatı ekser mevcudatla münasebetdar ve küçük bir kâinat hükmüne getiren en hârika bir mu'cize-i kudrettir." (L.310)

İki atıf notu:

-Hayat, nur ve vücudda zahiri perde konulmamış. bak: 845, 2535.p.

-Hayat sıfatının camiiyeti ve ism-i Azama masdariyeti, bak. 226.p.

"Ziya ile mevcudat görünür, hayat ile mevcudatın varlığı bilinir. Her birisi birer keşşaftır." (M.470)

1243- Hem "hayat, bu kâinattan süzülmüş bir hülasadır ve şuur ve his dahi hayattan süzülmüş, hayatın bir hülasasıdır ve akıl dahi şuurdan ve his-

ten süzülmüş, şuurun bir hülasasıdır ve ruh dahi hayatın halis ve safi bir cevheri ve sabit müstakil zatıdır. Öyle de maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.) dahi; hayattan ve ruh-u kâinattan süzülmüş hülasatül hülasadır ve risalet-i Muhammediye (A.S.M.) dahi kâinatın his ve şuur ve aklından süzülmüş en safi hülasasıdır. Belki maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (A.S.M.) -âsârının şehadetiyle- hayat-ı kâinatın hayatıdır ve risalet-i Muhammediye (A.S.M.) şuur-u kâinatın şuurudur ve nurudur ve vahy-i Kur'an dahi - hayatdar hakaikının şehadetiyle-hayat-ı kâinatın ruhudur ve şuur-u kâinatın aklıdır.

Evet evet, evet! Eğer kâinattan risalet-i Muhammediyenin (A.S.M.) nuru çıksa gitse kâinat vefat edecek. Eğer Kur'an gitse, kâinat divane olacak ve Küre-i Arz kafasını, aklını kaybedecek. Belki şuursuz kalmış olan başını, bir seyyareye çarpacak, bir kıyameti koparacak." (S.109)

1244- Hem hayat, bütün âlemlere şamildir. Evet "âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervah; ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zatları olan ervah ile dolu olması elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi cilve-i hayata mazhariyeti ister ve istilzam eder. Hem bir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmel ve manidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları, bir nevi hayat-ı manevîyeye mazhariyetini gösterir. Evet hayat-ı ezeliye güneşinin ziyası olan bu meşhud cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz. Belki herbir âlem, kabiliyetine göre o ziyanın cilvesine mazhardır ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayatdar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalaletin gördüğü gibi, muvakkat ve zahirî bir hayat altında herbir âlem büyük ve müdhiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı." (S.110)

1245- Fakat İsm-i Hayy'ın tecellisiyle bütün âlemler hayatdarlıkla münevverdir. Bu hakikata işaret eden bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(*) وَاِنَّ الدَّارَ اْ ٰخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ (29:64) Küremiz hayvana benziyor. Asâr-ı hayatı gösteriyor. Acaba yumurta kadar küçülse, bir nevi hayvan olmayacak mıdır? Veya bir mikrob, küre kadar büyüse, ona benzemeyecek mi?

Hayatı varsa ruhu da vardır. insan-ı ekber olan âlem, tazammun ettiği

* Hayat-ı hakikiye ancak âlem-i ahiretin hayatıdır. Hem o âlem ayn-ı hayattır. Hiçbir zerresi mevat değildir. Demek dünyamız da bir hayvandır.

manzume-i kâinat o derece hassasiyet ve âsâr-ı hayat gösteriyor ki; bir ceseddeki aza, ecza, zerrat izhar ettikleri tesanüd, tecazüb, teavünden daha ziyade muntazam, muttarid, mükemmel âsârı gösteriyor. Acaba âlem insan kadar küçülse, yıldızları zerrat ve cevahir-i ferd hükmüne geçse, o da bir hayvan-ı zişuur olmayacak mıdır? Şu âyet dehşetli bir sırrı telvih eder. Kesretin mebdei vahdettir, müntehası da vahdettir. Bu bir düstur-u fıtrattır.

Kudret-i Ezeliyenin feyz-i tecellisi ve eser-i ibdaı olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata, herbir zerreye birer zerre-i cazibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabıtası olan müttehid, müstakil, muhassal cazibe-i umumiyeyi inşa ve icad etmiştir. Nasılki zerratta reşehat-ı kuvvet olan cazibelerin mühassalası bir cazibe-i umumiye vardır. O da kuvvetin ziyasıdır. İzabesinden neş'et eden bir istihale-i latifesidir.

Kezalik kâinata serpilmiş katarat ve lemaat-ı hayatın dahi muhassalı bir hayat-ı umumiye var olmak gerekir. Hayat varsa ruh da vardır. Öteki gibi münteha-i ruh, bir mebde-i ruhun cilve-i feyzidir. O mebde-i ruh dahi, hayat-ı ezeliyenin tecellisidir ki, lisan-ı tasavvufta hayat-ı sariye tesmiye ederler.

İşte ehl-i istiğrakın iştibahının sebebi ve şatahatının menşei: Şu zılli, asla iltibas etmeleridir." (S.T.İ.8-9)

(Burada zikredilen mebde-i ruh, Kur'an (70:4) (97:4) âyetlerinde zikredilen ruhun hakikatına telmih olsa gerektir.)

1246- Keza "vücudun kemali, hayat iledir. Belki vücudun hakiki vücudu, hayat iledir. Hayat, vücudun nurudur. Şuur, hayatın ziyasıdır. Hayat, herşeyin başıdır ve esasıdır. Hayat, herşeyi herbir zihayat olan şeye mal eder. Bir şeyi bütün eşyaya malik hükmüne geçirir. Hayat ile bir şey'-i zihayat diyebilir ki: "Şu bütün eşya, malımdır. Dünya, hanemdir. Kâinat malikim tarafından verilmiş bir mülkümdür." Nasılki ziya ecsamın görülmesine sebebdir ve renklerin- bir kavle göre-sebeb-i vücududur. Öyle de hayat dahi, mevcudatın keşşafıdır. Keyfiyatın tahakkukuna sebebdir. Hem cüz-î bir cüz'îyi, küll ve küllî hükmüne getirir. Ve küllî şeyleri, bir cüz'e sığıştırmaya sebebdir. Ve hadsiz eşyayı, iştirak ve ittihad ettirip bir vahdete medar, bir ruha mazhar yapmak gibi, kemalât-ı vücudun umumuna sebebdir. Hatta hayat kesret tabakatında bir çeşit tecelli-i vahdettir ve kesrette ehadiyetin bir ayinesidir. Bak hayatsız bir cisim, büyük bir dağ dahi olsa yetimdir, garibdir, yalnızdır. Münasebeti yalnız oturduğu mekân ile ve ona karışan şeyler ile vardır.Başka kâinatta ne varsa o dağa nisbeten madumdur. Çünki ne hayatı var ki, hayat ile alâkadar olsun; ne şuuru var ki, taalluk etsin. Şimdi bak küçücük bir

cisme, meselâ bal arısına. Hayat ona girdiği anda, bütün kâinatla öyle münasebet te'sis eder ki, bütün kâinatla, hususan zeminin çiçekleriyle ve nebatatları ile öyle bir ticaret akdeder ki, diyebilir: "Şu arz, benim bahçemdir, tica-rethanemdir."

1247- İşte zihayattaki meşhur havass-ı zâhire ve bâtına duygularından başka, gayr-ı meş'ur sâika ve şâika hisleriyle beraber o arı, dünyanın ekser envaiyle ihtisas ve ünsiyet ve mübadele ve tasarrufa sahip olur. İşte en küçük zihayatta hayat böyle tesirini gösterse, elbette hayat tabaka-i insaniye olan en yüksek mertebeye çıktıkça, öyle bir inbisat ve inkişaf ve tenevvür eder ki; hayatın ziyası olan şuur ile, akıl ile bir insan, kendi hanesindeki odalarda gezdiği gibi, o zihayat kendi aklı ile avalim-i ulviyede ve ruhiyede ve cismaniyede gezer: Yani o zişuur ve zihayat, manen o âlemlere misafir gittiği gibi, o âlemler dahi o zişuurun mir'at-ı ruhuna misafir olup, irtisam ve temessül ile geliyorlar. *(Bak: 1159.p.)*

Hayat, Zat-ı Zülcelal'in en parlak bir bürhan-ı vahdeti ve en büyük bir maden-i nimeti ve en latif bir tecelli-i merhameti ve en hafi ve bilinmez bir nakş-ı nezih-i san'atıdır.

Evet hafi ve dakiktir. Çünki enva-ı hayatın en ednası olan hayat-ı nebat ve o hayat-ı nebatın en birinci derecesi olan çekirdekteki ukde-i hayatiyenin tenebbühü, yani uyanıp açılarak neşv ü nema bulması, o derece zâhir ve kesrette ve mebzuliyette, ülfet içinde, zaman-ı Âdem'den beri hikmet-i beşeriyenin nazarında gizli kalmıştır. Hakikatı, hakiki olarak beşerin aklı ile keşfedilmemiş. Hem hayat, o kadar nezih ve temizdir ki; iki vechi, yani mülk ve melekûtiyet vecihleri temizdir, pakdır, şeffaftır. Dest-i kudret esbabında perdesini vaz'etmiyerek, doğrudan doğruya mübaşeret ediyor. Fakat sair şeylerdeki umur-u hasiseye ve kudretin izzetine uygun gelmiyen nâpak keyfiyat-ı zâhiriyeye menşe olmak için esbab-ı zâhiriyeyi perde etmiştir." (S.506)

1248- Kur'anda (67:2) اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْ ۟ وَالْحَيَوةَ gibi âyetlerle ehemmiyeti bildirilen "hayat, kudret-i Rabbaniye mucizatının en nuranisidir, en güzelidir. Ve vahdaniyet bürhanlarının en kuvvetlisi ve en parlağıdır. Ve tecelliyat-ı Samedaniye ayinelerinin en camii ve en berrakıdır. Evet hayat tek başıyla bir Hayy-ı Kayyum'u bütün esma ve şuunatı ile bildirir. Çünki hayat, pek çok sıfatın memzuç bir macunu hükmünde bir ziya, bir tiryaktır. Elvan-ı seb'a ziyada ve muhtelif edviyeler tiryakta nasılki mümtezicen bulunur. Öyle de hayat dahi, pek çok sıfattan yapılmış bir hakikattır. O hakikattaki sıfatlar-

dan bir kısmı, duygular vasıtasıyla inbisat ederek inkişaf edip ayrılırlar. Kısm-ı ekseri ise hissiyat suretinde kendilerini ihsas ederler. Ve hayattan kaynama suretinde kendilerini bildirirler. Hem hayat, kâinatın tedbir ve idaresinde hükümferma olan rızk ve rahmet ve inayet ve hikmeti tazammun ediyor. Güya hayat onları arkasına takıp, girdiği yere çekiyor. Meselâ: Hayat bir cisme, bir bedene girdiği vakit Hakîm ismi dahi tecelli eder. Hikmetle yuvasını güzelce yapıp tanzim eder. Aynı halde Kerim ismi de tecelli edip meskenini hacatına göre tertib ve tezyin eder. Yine aynı halde Rahim isminin cilvesi görünüyor ki, o hayatın devam ve kemali için türlü türlü ihsanlarla taltif eder. Yine aynı halde Rezzak isminin cilvesi görünüyor ki, o hayatın bekasına ve inkişafına lâzım maddî-manevi gıdaları yetiştiriyor ve kısmen bedeninde iddihar ediyor. Demek hayat bir nokta-i mihrakiye hükmünde; muhtelif sıfat birbiri içine girer, belki birbirinin aynı olur. Güya hayat tamamıyla hem ilimdir, aynı halde kudrettir, aynı halde de hikmet ve rahmettir. Ve hakeza. İşte hayat bu cami mahiyeti itibariyle şuun-u zatiye-i Rabbaniyeye ayinedarlık eden bir ayine-i Samediyettir. İşte bu sırdandırki: Hayy-ı Kayyum olan Zat-ı Vacib-ül Vücud, hayatı pek çok kesretle ve mebzuliyetle halkedip, neşir ve teşhir eder. Ve herşeyi hayatın etrafına toplattırıp, ona hizmetkâr eder. Çünki hayatın vazifesi büyüktür. Evet Samediyetin ayinesi olmak kolay bir şey değil, adi bir vazife değil.

İşte gözönünde her vakit gördüğümüz bu hadd ü hesaba gelmiyen yeni yeni hayatlar ve hayatların asılları vezatları olan ruhlar, birden ve hiçten vücuda gelmeleri ve gönderilmeleri, bir Zat-ı Vacib-ül Vücud ve Hayy-ı Kayyum'un vücub-u vücudunu ve sıfat-ı kudsiyesini ve Esma-i Hüsnasını; lemaatın Güneşi gösterdiği gibi gösteriyorlar. Güneşi tanımayan ve kabul etmiyen adam, nasıl gündüzü dolduran ziyayı inkâr etmiye mecbur oluyor. Öyle de: Hayy-ı Kayyum; Muhyi ve Mümit olan Şems-i Ehadiyeti tanımayan adam, zeminin yüzünü belki mazi ve müstakbeli dolduran zihayatların vücudunu inkâr etmeli ve yüz derece hayvandan aşağı düşmeli. Hayat mertebesinden düşüp camid bir cahil-i echel olmalı." (S.675)

Bir atıf notu:

-Manevi âlemlerin hayatdarlığı, bak: 2617.p.

1249- "Sual: Hz. Hızır (A.S.) hayatta mıdır? Hayatta ise niçin bazı mühim ülema hayatını kabul etmiyorlar?

Elcevab: Hayattadır. fakat meratib-i hayat beştir. O, ikinci mertebededir. Bu sebebden bazı ülema, hayatında şüphe etmişler.

Birinci Tabaka-i Hayat: Bizim hayatımızdır ki, çok kayıtlarla mukayyeddir.

1250- İkinci Tabaka-i Hayat: Hz. Hızır ve İlyas Aleyhimesselâm'ın hayatlarıdır *(Bak: 1605.p.)* ki, bir derece serbesttir. Yani bir vakitte pekçok yerlerde bulunabilirler. Bizim gibi beşeriyet levazımatıyla daimî mukayyed değillerdir. Bazan istedikleri vakit bizim gibi yerler, içerler; fakat bizim gibi mecbur değillerdir. Tevatür derecesinde ehl-i şuhud ve keşif olan evliyanın, Hazret-i Hızır ile maceraları, bu tabaka-i hayatı tenvir ve isbat eder. Hatta makamat-ı velayette bir makam vardır ki; "Makam-ı Hızır" tabir edilir. O makama gelen bir veli, Hızır'dan ders alır ve Hızır ile görüşür. Fakat bazan o makam sahibi yanlış olarak,ayn-ı Hızır telakki olunur.

1251- Üçüncü Tabaka-i Hayat: Hazret-i İdris ve İsa Aleyhimesselâm'ın tabaka-i hayatlarıdır ki, beşeriyet levazımatından tecerrüd ile, melek hayatı gibi bir hayata girerek nurani bir letafet kesbeder. Adete beden-i misalî letafetinde ve cesed-i necmî nuraniyetinde olan cism-i dünyevîleriyle semavatta bulunurlar.

"Âhirzamanda Hazret-i İsa Aleyhiselâm gelecek, Şeriat-ı Mauhammediye (A.S.M.) ile amel edecek" mealindeki hadisin sırrı şudur ki:

"Âhirzamanda felsefe-i tabiiyenin verdiği cereyan-ı küfriye ve inkâr-ı uluhiyete karşı İsevilik dini tasaffi ederek ve hurafattan tecerrüd edip İslâmiyet'e inkılab edeceği bir sırada, nasılki İsevilik şahs-ı manevîsi, vahy-i semavi kılıncıyla o müdhiş dinsizliğin şahs-ı manevîsini öldürür. Öyle de Hz. İsa Aleyhisselâm, İsevilik şahs-ı manevîsini temsil ederek, dinsizliğin şahs-ı manevîsini temsil eden Deccal'ı öldürür. yani inkâr-ı uluhiyet fikrini öldürecek.

1252- Dördüncü Tabaka-i Hayat: Şüheda hayatıdır. Nass-ı Kur'anla şühedanın, ehl-i kuburun fevkinde bir tabaka-i hayatları vardır. Evet şüheda, hayat-ı dünyevîlerini tarik-ı hakta feda ettikleri için Cenab-ı Hak kemal-i kereminden onlara hayat-ı dünyeviyeye benzer, fakat kedersiz zahmetsiz bir hayatı âlem-i berzahta onlara ihsan eder.

Onlar kendilerini ölmüş bilmiyorlar... yalnız kendilerinin daha iyi bir âleme gittiklerini biliyorlar, kemal-i saadetle mütelezziz oluyorlar, ölümdeki fırak acılığını hissetmiyorlar. Ehl-i kuburun çendan ruhları bakidir, fakat kendilerini ölmüş biliyorlar. Berzahta aldıkları lezzet ve saadet, şühedanın lezzetine yetişmez.

Nasılki iki adam bir rüyada Cennet gibi bir güzel saraya girerler. Birisi rüyada olduğunu bilir. Aldığı keyf ve lezzet pek noksandır. "Ben uyansam şu

lezzet kaçacak" diye düşünür. Diğeri rüyada olduğunu bilmiyor, hakiki lezzet ile hakiki saadete mazhar olur. İşte âlem-i berzahtaki emvat ve şühedanın hayat-ı berzahiyeden istifadeleri öyle farklıdır. Hadsiz vakıatla ve rivayatla, şühedanın bu tarz-ı hayata mazhariyetleri ve kendilerini sağ bildikleri sabit ve kat'idir. Hatta Seyyid-üş Şüheda olan Hazret-i Hamza Radıyallahü Anh, mükerrer vakıatla kendine iltica eden adamları muhafaza etmesi ve dünyevi işlerini görmesi ve gördürmesi gibi çok vakıatla, bu tabaka-i hayat tenvir ve isbat edilmiş.

Hatta ben kendim, Ubeyd isminde bir yeğenim ve talebem vardı. Benim yanımda ve benim yerime şehid olduktan sonra, üç aylık mesafede esarette bulunduğum zaman, mahall-i defnini bilmediğim halde, bence bir rüya-yı sadıkada, taht-el arz bir menzil suretindeki kabrine girmişim. Onu şüheda tabaka-i hayatında gördüm. O,. beni ölmüş biliyormuş. Benim için çok ağladığını söyledi. Kendisini hayatta biliyor, fakat Rus'un istilasından çekindiği için, yer altında kendine güzel bir menzil yapmış. İşte bu cüz'i rüya, bazı şerait ve emaratla, geçen hakikata bana şuhud derecesinde bir kanaat vermiştir. *(Bak: 1254.p.)*

1253- Beşinci Tabaka-i Hayat: Ehl-i kuburun hayat-ı ruhanileridir. Evet mevt; tebdil-i mekândır, ıtlak-ı ruhtur, vazifeden terhistir. İdam ve adem ve fena değildir. Hadsiz vakıatla ervah-ı evliyanın temessülleri ve ehl-i keşfe tezahürleri ve sair ehl-i kuburun yakazaten ve menamen bizlerle münasebetleri ve vakıa mutabık olarak bizlere ihbaratları gibi çok delail, o tabaka-ı hayatı tenvir ve isbat eder. Zaten beka-i ruha dair "Yirmidokuzuncu Söz" bu tabaka-i hayatı delail-i kat'iyye ile isbat etmiştir." (M.3-7)

1254- Şehidler hakkında bir âyette şöyle buyuruluyor:

"وَ لَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَلٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ (2:154)

اَيْ لٰكِنَّهُمْ يَشْعُرُونَ اَنَّهُمْ اَحْيَاءٌ مَا مَاتُوا Şehid kendini hayy bilir.(*) Feda ettiği hayatı sekeratı tatmadığından gayr-ı münkatı' ve baki görüyor. Yalnız daha nezih olarak buluyor. Başka meyyite nisbeti şuna benzer ki: İki adam rüyada lezaizin envaına cami bir bahçede geziyorlar. Biri rüyada olduğunu bilir, ehemmiyet vermez. Diğeri ise yakaza bilir, hakiki mütelezziz olur.

* Acib bir vakıa, şu manaya bana kat'i kanaat vermiştir.

Âlem-i rüya, âlem-i misalin zılli ve o da âlem-i berzahın zılli olduğundan desatirleri mütemasildir." (S.T.İ.12)

1255- HAYVAN حيوان : Canlı şey, her canlı varlık. *İnsan olmayan idraksiz canlı yaratık. *Yük kaldıran, araba çeken ve binilen hayvan, beygir, katır vs. *Mc: Akılsız ve idraksiz insan, ahmak. Aslı "Hayevan"dır.

İnsan ile hayvan arasında çok farklar vardir. Ezcümle: "İnsanda akıl ve fikir olduğu için, hayvanın aksine olarak hazır zamanla beraber geçmiş ve gelecek zamanlarla da fıtraten alâkadardır. O zamanlardan dahi hem elem, hem lezzet alabilir. Hayvan ise, fikri olmadığı için, hazır lezzetini, geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen korkular, endişeler bozmuyor. İnsan ise, eğer dalalet ve gaflete düşmüş ise, hazır lezzetine geçmişten gelen hüzünler ve gelecekten gelen endişeler o cüz'i lezzeti cidden acılaştırıyor, bozuyor. Hususan gayr-i meşru ise, bütün bütün zehirli bir bal hükmündedir. Demek hayvandan yüz derece lezzet-i hayat noktasında aşağı düşer." (S.145)

1256- "İnsaniyyet, iman ile insaniyyet olduğunu, insan ile hayvanın dünyaya gelişindeki farkları gösterir. Çünki hayvan dünyaya geldiği vakit, adeta başka bir âlemde tekemmül etmiş gibi istidadına göre mükemmel olarak gelir, yani gönderilir. Ya iki saatte, ya iki günde veya iki ayda, bütün şerait-i hayatiyyesini ve kâinatla olan münasebetini ve kavanin-i hayatını öğrenir, meleke sahibi olur.

İnsanın yirmi senede kazandığı iktıdar-ı hayatiyeyi ve meleke-i ameliyeyi, yirmi günde serçe ve arı gibi bir hayvan tahsil eder, yani ona ilham olunur. Demek hayvanın vazife-i asliyesi; taallümle tekemmül etmek değildir ve marifet kesbetmekle terakki etmek değildir ve aczini göstermekle meded istemek, dua etmek değildir. Belki vazifesi; istidadına göre taammüldür, amel etmektir. ubudiyet-i fiiliyedir." (S. 315)

1257- "İnsandaki cihazat-ı manevîye ve letaif-i insaniye ki, herbirisi hayvana nisbeten yüz derece inbisat etmiş. Meselâ güzelliğin bütün meratibini farkeden insan gözü ve taamların bütü çeşit çeşit erzak-ı mahsusalarını temyiz eden insanın zaika-i lisaniyesi ve hakaikın bütün inceliklerine nüfuz eden insanın aklı ve kemalâtın bütün envaına müştak insanın kalbi gibi sair cihazları, âletleri nerede? Hayvanın pek basit, yalnız bir-iki mertebe inkişaf etmiş âletleri nerede? Yalnız şu kadar fark var ki; hayvan, kendine has bir amelde (münhasıran o hayvanda bir cihaz-ı mahsus) ziyade inkişaf eder. Fakat o inkişaf hususidir." (S.324) *(Bak:İnsan)*

1258- "İnsanın efradı arasında cismen ve sureten ayrılık varsa da pek azdır. Amma manen ve ruhen, aralarında zerre ile şems arasındaki ayrılık kadar bir ayrılık vardır. Fakat sair hayvanat öyle değildir. Meselâ balık ile kuş, kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar. En küçüğü en büyüğü gibidir. Çünki insanın kuvve-i ruhiyesi tahdid edilmemiştir." (M.N: 128)

Mezkûr hakikatlardan anlaşıldığı gibi insanın ilim, amel ve manevî terbiye ile tekâmül yolunu takib etmesi, yaradılışındaki hususiyetlerin icabıdır.

1259- Hem "hayvanat taifesinden balığın hissiyat-ı hayvaniyesi zaif olduğundan, o da nebat cinsine ilhak ettirilmiştir. Bu hal ise, onunda habbe ve taneler gibi yalnız it'am için olduğuna işarettir ve ondaki hayır ve ehemmiyete alâmet de budur.

Hem ey hayvan! Senin kızkarındaşın olan nebat ve ağaç kendi yerlerinde mahdum ve mütevekkil durup, rızıkları onlara hem de onların pek kesretli olan evladlarına koşup gelmektedir. Hatta herbir ağacın kök ve damarları adeta hazine-i rahmetle muttasıl olup,bundan ona açılan birer menfezleri vardır da, rahmet-i Rahman, onların herbirine muhalif olan hacetlerine göre taksimat yapar. Meselâ incirin meyvesine halis bir süt, narın semeresine bir şarab-ı tahur, zeytininkine bir dühn-ü mübarek ve cevizinkine bir zeyt-i münevver ve hakeza her birisine lâyık ve muvafık rızık ita etmektedir. İşte nebattaki hürmet âyeti de bu olur.

Ey hayvan-ı mütekebbir! Senin mercuhun senin üstünde üç derece rüşhaniyetinin sebebi ise, senin enaniyetin ve hırsın ve ihtiyarındır. Öyle ise teslim ol ki, selâmeti bulasın ." (M.N.564)

1260- Hayvanların çektikleri meşakkatlerden incinen insan, hayvanat âlemine İlahî şefkat ve hikmet nokta-i nazarıyla bakmalıdır. Zira "hayvanlar gibi mevcudat başıboş değiller, belki vazifedar memurdurlar. Bir Hakîm-i Rahim'in nazarındadırlar. Onların âlâm ve meşakkatlarını düşünüp, ruhuna elem çektirme. Ve onların Hâlik-ı Rahim'inin rahmetinden daha ileri şefkatini sürme." (S.636) *(Bak: Şefkat)*

"Evet bir me'mur-u me'mun ve mütemessil-i mesrur olan hayvanı, malikini unutmuş olan nefsine kıyas ettiğin için, kendi şuunatı içinde işleyen rahmet-i ammenin velvele-i celevatı güya umumi bir matemden gelen ağlayışların vaveylası imiş gibi sana görünmektedir. Hem de sen, onlara onlar için acımıyorsun. Ta ki o şefkat, memduh bir şefkat olsun. Belki sen onları kendine kıyas yoluyla, kendini onların mevkiinde farz edip onda fani olmuş olan nefsine acıyorsun.

Amma bazı hayvanların diğer bazılarına taslitlerinin hikmeti ise; zaiflerin dikkat, teyakkuz, cevvaliyet ve çeviklik almaları içindir. Hem ta ki latif cihazatlarını istimal etsinler ve bilkuvve olan istidadlarını kuvveden fiile çıkarsınlar gibi pek çok hikmetleri vardır. Hayvanat-ı ehliye ile vahşiyeyi müvazene etsen, bu hikmeti zâhir bâhir görürsün." (M.Nu.573)

1261- Hem "kurban olarak kesilen bir koyuna, âhirette cismanî bir vücud-u baki vererek Sırat üstünde, sahibine burak gibi bir bineklik mertebesini vermekle mükâfatlandırıyor. Öyle de, sair ziruh ve hayvanatın dahi, kendilerine mahsus vazife-i fıtriye-i Rabbaniyelerinde ve evamir-i Sübhaniyenin itaatlerinde telef olan ve şiddetli meşakkat çeken ziruhların, onlara göre bir çeşit mükâfat-ı ruhaniye ve onların istidadlarına göre bir nevi ücret-i manevîye, o tükenmez hazine-i rahmetinde baid değil ki bulunmasın. Dünyadan gitmelerinden pek çok incinmesinler. belki memnun olsunlar." (S.203)

1262- Keza "masum bir insana veya hayvanlara gelen felaketlerde, musibetlerde, beşer fehminin anlayamadığı bazı esbab ve hikmetler vardır. Yalnız meşiet-i İlahiyenin düsturlarını havi şeriat-ı fıtriye ahkâmı, aklın vücuduna tabi değildir ki, aklı olmayan bir şeye tatbik edilmesin. O şeriatın hikmetleri kalb, his, istidada bakar. Bunlardan husule gelen fiillere, o şeriatın hükümleri tatbik ile tecziye edilir.

Meselâ: Bir çocuk, eline aldığı bir kuş veya bir sineği öldürse, şeriat-ı fıtriyenin ahkâmından olan his-i şefkate muhalefet etmiş olur. İşte bu muhalefetten dolayı, düşüp başı kırılırsa, müstehak olur. Çünki bu musibet, o muhalefete cezadır. Veya dişi bir kaplan, öz evlatlarına olan şiddet-i şefkat ve himayeyi nazara almayarak, zavallı ceylanın yavrucuğunu parçalayarak yavrularına rızık yapar. Sonra bir avcı tarafından öldürülür. İşte hissi-i şefkat ve himayeye muhalefet ettiğinden, ceylana yaptığı aynı musibete maruz kalır.

İhtar: Kaplan gibi hayvanların helal rızıkları, ölü hayvanlardır. Sağ hayvanları öldürüp rızık yapmak, şeriat-ı fıtriyece haramdar." (M.N.84)

Hem hayvanlar arasında görülen "düstur-u cidal ise,

bir kısım hayvanat-ı zalimenin su-i istimallerinden neş'et eden bir düstur-u cüz'i-yi gayr-ı fitrîdir. Meselâ, âkil-ül lahm canavarların vazifeleri, sıhhiye neferleri gibi, hayvanatın cenazelerini toplamak; berr ve bahrın yüzünü temizlemektir. Onların, sağ olan hayvanları yemeleri su-i istimaldir, gayr-ı meşrudur. Cezasını çekeceklerdir." (N.İ.K.90)

"Her günde milyarlarla yabani hayvanlar ve kuşların cenazelerini toplamakla ruy-i zemini o taaffünattan temizlemek ve zihayatları o elîm, hazin manzaralardan kurtarmak için, nezafet ve sıhhiye memurları hükmünde olan kartallar misillü, kerametkârane, gizli ve uzak, beş altı saat mesafeden bir sevk-i Rabbanî ile o cenazenin yerini hisseden, giden ve kaldıran âkilüllahm kuşları ve vahşi hayvanları halketmiş. Eğer bu berriye sıhhiyeleri gayet mükemmel, intizamperver ve vazifedar olmasa idiler, zemin yüzü ağlanacak bir şekil alacaktı.

Evet âkilüllahm hayvanların helal rızıkları, vefat etmiş hayvanların etleridir. Hayatta olan hayvanların etleri onlara haramdıdr. Eğer yeseler, ceza görürler:

حَتَّى يَقْتَصَّ الْجَمَّاءَ مِنَ الْقَرْنَاءِ (ev kema kal). (*) Yani "Boynuzsuz olan hayvanın kısası kıyamette boynuzludan alınır" diye ifade-i hadisiye gösteriyor ki; gerçi cesedleri fena bulur, fakat ervahları baki kalan hayvanat mabeyninde dahi, onlara münasib bir tarzda, dar-ı bekada mücazat ve mükâfatları vardır. Ona binaen canavarlara, sağ hayvanların etleri haramdır, denilebilir.

Evet bir balık, binler yumurta, binler yavru ve bazan bir milyon yumurtadan ibaret olan havyardan çıkan tevellüdat-ı semekiyeye nisbeten vefiyatları bulunacak; ta ki müvazene-i bahriye muhafaza edilebilsin.

Rahimiyet-i İlahiyenin latif cilvelerindendir ki, valide balıkların yavrularıyla nisbetsiz bir tefavüt-ü cismîde bulunduklarından, yavrulara valideleri kumandanlık edemiyorlar. Sokuldukları yere giremedikleri için. Hakîm ve Rahim, yavrular içinde onlara küçük bir kumandan çıkarıp, validelik vazifesini o küçük kumandancıklara gördürür." (O.L.654)

Bir atıf notu:

-Hırslı ve hırsı olmayan hayvanlardan misal, bak: 1274.p

1263- Hayvanat hakkında hayli ehadis-i şerife vardır. Ezcümle, Sahih-i Müslim 39. Kitab-üs Selâm'ın 37 ve 38. babları, zehirli, mütecaviz hayvanların öldürülmesine cevaz verirken, aynı babda ev yılanları gibi mütecaviz olmayanların öldürülmesini yasaklar. Keza 39. babında karıncaların; 40. babında kedilerin öldürülmesini nehyeder; 41. bab ise, hayvanlara acımayı, yedirip içirmeyi teşvik eder. Yine Müslim'de 45. Kitab-ül Birr 37. babında.,

* Ahmed bin Hanbel 1, 72. (Bak: E.T.5599)

kedi ve benzeri hayvanlara azab edilmesi yasaklanır. İ.M. 2. Kitab-ı Menasik 91. bab ve Müslim 15. Kitab-ül Hac 9. bab ise, harem içinde öldürülebilecek hayvanlar hakkındadır.

Hem yine İbn-i Mace 28. Kitab-üs Sayd 10. babı, öldürülmesi yasaklanan hayvanlara aittir. İ.M. 5. Kitab-ül İkame, 146. babı, namazda yılan ve akrep öldürmek hakkındadır.

Bir peygamberin gösterdiği şer'î kanunlara bağlanmakla meydana gelen ümmet gibi, hayvanların da şeriat-ı fıtriyenin nizamatına tebaiyetlerine işaret etmek gibi hikmetler için, Kur'anda bütün hayvanların enva'ına "ümmetler" denmesi dikkat çekicidir. (Kur.'an 6:38)

1264- Hayvanların uhrevî durumları:

"Hayvanların ruhları baki kalacağını ve Hüdhüd-ü Süleymanî (A.S.) ve Neml'i ve Naka-i Salih (A.S.) ve Kelb-i Ashab-ı Kehf gibi bazı efrad-ı mahsusa hem ruhu, hem cesediyle baki âleme gideceği ve herbir nev'in arasıra istimal için birtek cesedi bulunacağı, rivayet-i sahihadan anlaşılmakla beraber; hikmet ve hakikat, hem rahmet ve rububiyet öyle iktiza ederler." (Ş.55)

"Hem وَسِعَتْ رَحْمَتِی کُلَّ شَیْءٍ in sırrı ile; ve bunu te'yid eden hayvanatın haşirde mükâfat ve kısasları hakkında vürud eden çok ehadisin rivayetleri; hayvanatın ruhlarının baki kalacağına ve bu dünyada kemal-i itaatla imtisal ettikleri vazifelerine mukabil mükâfatlanacaklarına işaret ederler. Amma haşirden sonra hayvanatın toprağa inkılab edeceklerine dair olan rivayet ise, onların cesedleri hakkındadır.

Ancak bu kadar ki; Kur'anda mezkûr olan Naka-i Salih (A.S.) ve Kebş-i İsmail (A.S.) ve Kelb-i Ashab-ı Kehf ve Hüdhüd-ü Süleymanî (A.S.) ve Neml-i Süleymanî gibi bütün hayvanat nevilerinin ervahı müçtemian veya ferden, ferden her neviden bunlar gibi birer şahs-ı mübarekin cesedinde toplanmaları caizdir." (M.Nu.538)

Bir atıf notu:

-Hayvanata ilham eden melaikeler. Bak: 1347.p

1264/1- Hayvanlarla alâkalı olarak Kur'an âyetlerinden birkaç not:

-Helal yahut mübah kılınan hayvanlar: (5:1) (22:30)

-Hayvanlardan faydalanma: (16:5) (40:79)

-Hayvanların nimet-i İlahiye oldukları: (16:14) (35:12)

1265- HAYZ حيض : (c. Hiyaz) Kadınlara mahsus aybaşı ve âdet görme hali. Böyle bir kadına "hayize" denir. (Kadının döl yatağı denen rahminden, bir hastalık veya çocuk doğurma sebebi olmaksızın, muayyen müddetlerde kan gelmesine o kadının aybaşısı denir. Buna ve kan geldiği müddete de hayız müddeti denir. İslâmiyetçe, bu halde bulunan bir kadın namaz kılamaz, oruç tutamaz ve cinsî mükarenette bulunamaz, haramdır.)

Kur'an (2:222, 228) (65:4) âyetlerinde hayzın bahsi geçer.

1266- HECR-İ CEMİL هجرِ جميل : Anlaşmazlık çıkaran kimselerden münakaşasız ve güzellikle ayrılık.

Bu bahis Kur'anda şöyle beyan ediliyor: "وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ Ağyarın diyeceklerine sabreyle وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلاً (73:10) ve onları bir hecr-i cemil ile terk et -şimdilik hallerine bırak. *(Bak: 1610.p. sonu)*

Hecr-i cemil: Kalben ve fikren onlardan uzak durup fiillerinde onlara uymamakla beraber kötülüklerine karşılık vermeğe kalkışmayıp müsamaha ve idare ve güzel ahlâk ile hüsn-i muhalefet etmektir ki bunun naziri وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ (7:199) فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ (4:63) سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ ۘ نَبْتَغِى الْجَاهِلِينَ (28:55) âyetleridir." (E.T.5432)

Yukarıda kaydedilen (28:55) âyetini Elmalılı Hamdi Yazır şöyle tefsir ediyor: " اللَغْو Sakat söz. Mücahid, eza ve sebb demiş; Dahhak, şirk demiş; İbn-i Zeyd, Resullullah'ın vasfını Yehudun tağyiri demiş. اعرضوا عنه Ondan yüzlerini çevirirler. وَاِذَامَرُّوابِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (25:72) mantukunca tekerrümen, لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ Bize amellerimiz, size de amelleriniz diye mütareke ederler. لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِين (109:6) demek gibi. سَلاَمٌ عَلَيْكُمْ Bu selâm, tahiyye selâmı değil وَاِذَا خَاطَبَهُمْ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلاَمًا (25:63) gibi

veda selâmıdır. Yani kavga etmiyelim. Allahâ ısmarladık makamındadır." (E.T.3747)

Bir rivayette şöyle buyurulur: "Allah indinde yükseklik isteyiniz. Ya Resulallah bu nedir denildi. Buyurdular ki: Sana karşı cahilane hareket eden kimseyi hilm ile karşılayıp geçersin ve seni mahrum edene de ihsanda bulunursun." (R.E. sh.6) *(Bak: Adab, Müdara, Münakaşa ve 513.p.sonu)*

HEDİYE هديه : Parasız verilen, bağışlanan şey. Armağan. *(Bak: İstiğna, Sadaka)*

HENDEK خندق : *(Bak: Handek)*

1267- HEVA هواء : İstek. Nefsin isteği, düşkünlük. Gelip geçici olan heves, Nefsin zararlı ve günah olan arzuları. *(Bak: Dalalet, Nefs-i Emmare)*

Kur'anda hevaya tabi olmaktan zecreden âyetler vardır. Ezcümle:

"(25:43) اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلَهَهُ هَوَيهُ Gördün mü o ilahını hevası ittihaz edeni -Heva, nefsin kendiliğinden meylettiği arzusu, mücerred keyfidir. Hevasını ilah ittihaz eden denilmeyip de ikinci mef'ulun takdim olunması, kasır ifade etmek içindir ki, canının istediğinden başka kendine ilah tanımayan demektir. Böyle kimselerde hiç hak perestişi yok, sade bir hodgâmlık vardır. Bunlar delil, bürhan, hak, hukuk saymaz, sade kendi keyf ü zevkine perestiş ederler; zevkleri kendilerinin mahz-ı felaketi olduğunu bilseler, yine hakkı zevklerine feda ederler... Taberani ve Hılye'de Ebu Nüaym, Ebu Umame Radıyallühü Anh'den tahric etmişlerdir. Demiş ki, Resulullah Sallallahü Aleyhi Vessellem şöyle buyurdu:

مَا تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ مِنْ اِلَهٍ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
تَعَالَى اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ هَوًى يُتْبَعُ [132]

Allah Azze ve Celle indinde sema gölgesi altında Allah'tan başka tapılan ma'budlar içinde, uyulan hevadan daha büyüğü yoktur." (E.T.3589)

132 R.E. sh: 373

1268- Diğer bir hadiste şöyle buyurulur:

" اِيَّاكُمْ وَالْهَوَى فَاِنَّ الْهَوَى يَصُمُّ وَيَعْمَى Hevaya uymaktan hazer ediniz! Çünki heva şüphesiz sağır ve kör eder." (H.G.hadis: 107)

Kulağın sağır olması, şeriatın naklî delil ve hükümlerini dinlememeye; gözün kör olması ise, aklî ve kevnî delilleri görmemeye işaret eder. Çünki hevaya bağlı olan insan nefsin arzularından başka bir şeye iltifat etmez. *(Bak: 985.p.)*

Kur'anda şöyle buyuruluyor: "(30:29) اِتَّبَعِ الَّذِينَ ظَلَمُوا اَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ

O zulmedenler, yani o haksızlığı yapıp Allah'a şirk koşanlar, hiç bir ilimsiz hevalarına tabi oldular.

Heva, nefsin şehevata meyli demektir ki keyf dahi tabir olunur. Burada بِغَيْرِ عِلْمٍ kaydından anlaşılıyor ki, heva iki kısımdır. Birisi ilme muvafık olan, birisi de olmayandır. İlme muvafık olan heva, nazar-ı hakta fıtrat gayesine mutabık olan meyillerdir. Zira, şehvetlerin yaratılışı da boşuna değil, onlar insanları hilkatlerinin gayesine erdirmek için taraf-ı İlahîden birer saik ve daiyedir. Ancak, şeytanî olan zekâ-i beşer onu gayesinden çevirerek ilmin zıddına olarak mücerred zevk için boşuna da israf eder:" (E.T.3820)

1269- "Nefiste gayet latif, ince bir şey, bir emir vardır ki; ince kağıttan bir dirhem gibi iken, adeta ebedî âlemlere bir mirsaddır zannedersin. Çünkü ona temas eden herşeye bir hüküm-ü ebediyet verip, onu ebedî bir şey tevehhüm eder. İşte eğer heva ve heves bu âleti kendi namına istimal ederse, o zaman âhiret ve Cennet'in taşlarını ve esasatını dünyaya çekecek bir âlet olur ki, âhiret kasrını dünya üstünda bina eder ve âhiretin meyvelerini daha kemalini bulmadan fani dünyada yemeğe başlar." (M.Nu.475) *(Dünyayı âhirete tercih etmek hatası, bak: 719.p.)*

1270- Bir vecize: "Şimdiki tarz-ı hazır: Heves serbest olmuştur, heva da hür olmuştur, hayvanî bir hürriyet. Heves, tahakküm eder. Heva da müstebiddir, gayr-ı zaruri hacatı hevaic-i zaruri hükmüne geçirmiştir." (S.715)

Birkaç atıf not:

-Hüdanın hevaya tahavvül etmesi. bak: 1827p. sonu Heva meyline tabi olmamak, bak: 1524, 2187, 2188.p.lar

-Hevalarına tabi olanlar, bak: 1303.p.da bir âyet notu.

-Hadis kitablarından S.M. 1. cild. 192 sh. ve 231 hadiste özetle; Fitne zamanlarında bozulan insanların yalnız hevalarına uyacakları ve ma'rufa alâkasız, münkerleri de inkâr ve reddetmez olacağı... ve İbn-i Mace Tercemesi 10. ci., 238.sh. ve 4014. hadiste de özetle: Fitnelerde cimriliğe yani şahsî menfaata, hevaya ve delilsiz kendi reyine tabi olunacağı bildirilir. (Bak. 3698.p.)

1271- HEYKEL هيكل : (c. Heyakil) Taş, tunç, kil ve alçı gibi maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup, pişirilerek yapılan insan hayvan vs. şekli. *Büyük bina, anıt, büyük ve yüksek yapı, abide. *Mc: Soğuk ve duygusuz kimse. *Güzel ve yakışıklı kişi. *(Bak: Sanemperest)*

Atıf notlar:

-Heykellerle şöhret kazanmak arzusu, bak: 451.3263p.lar

-Heykellere karşı baş eğdirmek. bak: 3299.p.

1272- HIRA خراء : Hira (Hara) şeklinde ve hemzesiz olarak da yazılır. Mekke'nin takriben 3 arab mili şimal-i şarkîsinde Sebir karşısında kâin bir dağ. Ansiklopedilerde hira ve Sebir dağları ekseriya beraberce zikrolunur ve iki deniz dalgasına benzetilir. Her iki dağ, susuzluk sebebi ile, pek az dikenli çalılardan mbaşka her türlü nebattan mahrumdur. Hira, Sebir'en daha yüksektir ve sırtı dik ve kaygan bir kayalıktır. Hz. Peygamber'e (A.S.M.) bu dağın hâlâ bugün bile gösterilen bir mağarasında ilk vahiy nazil olmuştur. Bunun için bu dağın ismi Cebel-i Nur'dur.

Yukarıda görüldüğü gibi, Sebir Dağı Hira dağı'na dahil addedilmek sebebiyle hicret-i Nebevîde tahassun edilen Sebir mağarasına, Hira mağarası da denir.

HIRİSTİYANLIK خرستيانلق *(Bak: İsevîlik)*

1273- HIRS حرص : Aç gözlülük, Tamahkârlık. Kızgınlık. Şiddetli istek, arzu. Azgınlık *(Bak: 719, 720, 723, 3041, 3043 .p.lar)*

"Hırs ile aculiyet sebeb-i haybettir. Zira mürettep basamaklar gibi fıtrattaki tertibe, teselsüle tatbik-i hareket etmediğinden, haris muvaffak olamaz." (H.Ş.139)

1273/1- Arkadaş! Esbab ve vesaiti insan kucağına alıp yapışırsa, zillet ve hakarete sebeb olur. Meselâ: Kelb, bütün hayvanlar içerisinde birkaç sıfat-ı hasene ile muttasıftır ve o sıfatlar ile iştihar etmiştir. Hatta sadakat ve vefadarlığı darb-ı mesel olmuştur. Bu güzel ahlâkına binaen, insanlar arasında kendisine mübarek bir hayvan nazarıyla bakılmağa lâyık iken, maalesef insanlar arasında mübarekiyet değil necis-ül ayn addedilmiştir.

Tavuk, inek, kedi gibi sair hayvanlarda, insanların onlara yaptıkları ihsanlara karşı şükran hissi olmadığı halde, insanlarca aziz ve mübarek adedilmektedirler. Bunun esbabı ise, kelbde hırs marazı fazla olduğundan esbab-ı zahiriyeye öyle bir derece ihtimam ile yapışır ki; Mün'im-i Hakiki'den bütün bütün gafletine sebeb olur. Binaenaleyh, vasıtayı müessir bilerek Müessir-i Hakiki'den yaptığı gaflete ceza olarak necis hükmünü almıştır ki, tahir olsun. Çünkü hükümler, hadler günahları afveder. Ve beynenas tahkir darbesini, gaflete keffaret olarak yemiştir.

Öteki hayvanlar ise, vesaiti bilmiyorlar ve esbaba o kadar kıymet vermiyorlar. Meselâ: Kedi seni sever, tazarru eder. Senden İhsanı alıncaya kadar. ihsanı aldıktan sonra öyle bir tavır alır ki, sanki aranızda muarefe yokmuş ve kendilerinde sana karşı şükran hisside yoktur. Ancak Mün'im-i Hakiki'ye şükran hisleri vardır. Çünki fıtratları Sanii bilir ve lisan-ı halleriyle ibadetini yaparlar. Şuur olsun olmasın. Evet kedinin "mır-mır"ları "Ya Rahim! Ya Rahim! Ya Rahim"dir." (M.N.71)

1274- "Evet hırs, zihayat âleminde en geniş bir daireden tut, ta en cüz'î bir ferde kadar su-i tesirini gösterir. Tevekkülvari taleb-i rızk ise, bil'akis medar-ı rahattır ve her yerde hüsn-ü tesirini gösterir. İşte bir nevi zihayat ve rızka muhtaç olan meyvedar ağaçlar ve nebatlar, tevekkülvari, kanaatkârane yerlerinde durup hırs göstermediklerinden, rızıkları onlara koşup geliyor. Hayvanlardan pek fazla evlad besliyorlar. Hayvanat ise hırs ile rızıkları peşinde koştukları için, pek çok zahmet ve noksaniyet ile rızıklarını elde edebiliyorlar., Hem hayvanat dairesi içinde za'f ve acz lisan- haliyle tevekkül eden yavruların meşru ve mükemmel ve latif rızıkları hazine-i rahmetten verilmesi; ve hırs ile rızıklarına saldıran canavarların gayr-i meşru ve pek çok zahmet ile kazandıkları nahoş rızıkları gösteriyor ki: Hırs, sebeb-i mahrumiyettir; tevekkül ve kanaat ise, vesile-i rahmettir." (M.271) (Hırs hissinin asıl vazifesinde kullanılması, bak: 1344.p)

1275- "Hem daire-i insaniye içinde her milletten ziyade hırs ile dünyaya yapışan ve aşk ile hayat-ı dünyeviyeye bağlanan Yahudi Milleti pek çok zahmet ile kazandığı, kendine faidesi az, yalnız hazinedarlık ettiği gayr-ı meşru bir servet-i ribaî ile bütün milletlerden yedikleri sille-i zillet ve sefalet, katl ve ihanet gösteriyor ki: Hırs, maden-i zillet ve hasarettir. Hem haris bir insan, her vakit hasarete düşdüğüne dair o kadar vakıalar var ki; اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ darb-ı mesel hükmüne geçmiş, umumun nazarında bir hakikat-ı amme olarak kabul edilmiştir. Madem öyledir; eğer malı çok seversen, hırs ile değil belki kanaat ile malı taleb et, ta çok gelsin...

1276- Ehl-i kanaat ile ehl-i hırs, iki şahsa benzer ki: Büyük bir zatın divanhanesine giriyorlar. Birisi kalbinden der: "Beni yalnız kabul etsin; dışarıdaki soğuktan kurtulsam bana kâfidir. En aşağıdaki iskemleyi de bana verseler, lütuftur."

İkinci adam güya bir hakkı varmış gibi ve herkes ona hürmet etmeye mecbur imiş gibi mağrurane der ki: "Bana en yukarı iskemleyi vermeli." O hırs ile girer, gözünü yukarı mevkilere diker, onlara gitmek ister. Fakat divanhane sahibi onu geri döndürüp aşağı oturtur. Ona teşekkür lâzımken teşekküre bedel kalbinden kızıyor. Teşekkür değil bil'akis hane sahibini tenkid ediyor. Hane sahibi de ondan istiskal ediyor. Birinci adam mütevaziane giriyor, en aşağıdaki iskemleye oturmak istiyor. Onun o kanaati, divanhane sahibinin hoşuna gidiyor. "Daha yukarı iskemleye buyurun" der. O da gittikçe teşekküratını ziyadeleştirir, memnuniyeti tezayüd eder.

İşte dünya bir divanhane-i Rahman'dır Zemin yüzü, bir sofra-yı rahmettir. Derecat-ı erzak ve meratib-i nimet dahi, iskemleler hükmündedir.

1277- Hem en cüz'î işlerde de herkes hırsın su-i tesirini hissedebilir. Meselâ: İki dilenci bir şey istedikleri vakit, hırs ile ilhah eden dilenciden istiskal edip vermemek; diğer sakin dilenciye merhamet edip vermek; herkes kalbinde hisseder. Hem meselâ gecede uykun kaçmış, sen yatmak istesen, lâkayd kalsan uykun gelebilir. Eğer hırs ile uyku istesen, "Aman yatayım, aman yatayım" dersen, bütün bütün uykunu kaçırırsın. Hem meselâ; mühim bir netice için birisini hırs ile beklersin, "Aman gelmedi, aman gelmedi" deyip en nihayet hırs senin sabrını tüketip kalkar gidersin; bir dakika sonra o adam gelir fakat beklediğin o mühim netice bozulur.

Şu hâdisatın sırrı şudur ki: Nasılki bir ekmeğin vücudu; tarla, harman, değirmen, fırına terettüb eder. Öyle de, tertib-i eşyada bir teenni-i hikmet

vardır. Hırs sebebiyle teenni ile hareket etmediği için, o tertipli eşyadaki manevî basamakları müraat etmez, ya atlar düşer veyahut bir basamağı noksan bırakır, maksada çıkamaz.

1278- İşte ey derd-i maişşetle sersem olmuş ve hırs-ı dünya ile sarhoş olmuş kardeşler! Hırs bu kadar muzır ve belalı bir şey olduğu halde, nasıl hırs yolunda her zilleti irtikab ve haram helal demeyip her malı kabul ve hayat-ı uhreviyeye lâzım çok şeyleri feda ediyorsunuz. Hatta erkân-ı İslâmiyenin mühim bir rüknü olan zekatı, hırs yolunda terkediyorsunuz? Halbuki zekat, her şahıs için sebeb-i bereket ve dâfi-i beliyattır. Zekatı vermiyenin herhalde elinden zekat kadar bir mal çıkacak; ya lüzumsuz yerlere verecektir; ya bir musibet gelip alacaktır." (M.271/273)

1279- Asrımızda çoklarını istila etmiş olan "israf, hırsı intac eder. Hırs üç neticeyi verir:

Birincisi: Kanaatsizliktir Kanaatsizlik ise sa'ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine şekva ettirir; tenbelliğe atar. Ve meşru , helal, az malı (*) terkedip; gayr-ı meşru, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini feda eder.

Hırsın ikinci neticesi: Haybet ve hasarettir. Maksudunu kaçırmak ve istiskale maruz kalıp, teshilat ve muavenetten mahrum kalmakdır. Hatta,

اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ yani: "Hırs, hasaret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir." olan darb-ı mesele mâsadak olur." (L.144) *(Bak: 3174.p)*

"Rızk-ı helal, acz ve iftikara göre gelir; iktidar ve ihtiyar ile değil. Belki o rızkı helal, iktidar ve ihtiyar ile makûsen mütenasibdir. Çünki çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızkı azalır, uzaklaşır, sakilleşir. اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى (133) Hadisinin sırrıyla: Kanaat, bir define-i hüsn-ü maişet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise, bir maden-i hasaret ve sefalettir.

Üçüncü netice: Hırs, ihlası kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler. Çünki bir ehl-i

* İktisadsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller, azalır. Herkes gözünü hükümet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin medarı olan "sanat, ticaret, ziraat" tenakus eder. O millet de tedenni edip sukut eder, fakir düşer.

133 H.G.hadis: 265 ve K.H. hadis: 1900

takvanın hırsı varsa, teveccüh-ü nası ister. Teveccüh-ü nası mürâât eden, ihlas-ı tammı bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli; çok cay-i dikkattir." (L.145)

1280- "Ey divane baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki; müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki, fakr-ı hale düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar; ta ki dünyadan hissesini unutmasınlar. Zannın yanlıştır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hale düşüyorlar. Çünki mü'minde hırs, sebeb-i hasarettir ve sefalettir. اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ durub-u emsal hükmüne geçmiştir.

Evet insanı dünyaya çağıran ve sevk eden esbab çoktur. Başta nefis ve hevası ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın suri tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok daîleri var. Halbuki baki olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır. Eğer sende zerre miktar bu biçare millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bakiyeye yardım eden azlara imdad etmek lâzım gelir. Yoksa o az daîleri susturup, çoklara yardım etsen, şeytana arkadaş olursun." (L.122)

Atıf notları:

-Hırsın zemmi, bak: 2560.pda bir âyet notu

-Nefsin hırsından korkmak, bak: 2834.pda bir âyet notu

-İnsanın hırsı ve cimriliği, bak: 1689.p.

-Yahudilerin hırs-ı hayat sahibi oluşları, bak: 3978.p.

HIRSIZLIK خيرسزلق : *(Bak: Sirkat)*

1281- HIYANET خيانة : Hainlik, İtimadı kötüye kullanmak. Sözünde durmayıp hilekârlık yapmak.

Tekvinen (fıtrat-ı asliye itibariyle) veya teşri'an (hukukan) veya itimaden tevdi olunan emaneti nakzetmek. Meselâ: Namaz ve ibadet, tekvinî ve teşriî bir emanet-i İlahiyedir. Onu ifa etmemek hıyanettir. İdare makamına seçilmek, teşriî bir emanettir. O makamı hukuka aykırı kullanmak hıyanet olur... ilh. *(Bak: Emanet)*

1282- Kur'anda (66:10) âyeti şöyledir: اِمْرَاَ َ نَوحٍ وَامْرَاَ َ لُو ٍ ki Nuh'un karısı ve Lut'un karısı... كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحينِ kullarımızdan iki salih kulun salah-ı tahtında idiler. فَخَانَتَاهُمَا Öyle iken onlara hıyanet ettiler.

Ragıb der ki, hıyanet ve nifak birdir. Ancak hıyanet, ahd ü emanet itibariyle söylenir, nifak da din itibariyle söylenir. Sonra da bunlar tedahül ederler. Şu halde hıyanet, gizlice ahdi bozarak hakka muhalefet etmektir ki, bunun nakizi emanettir." (E.T.5130)

1283- Diğer bir âyette de: " (8:27) َ تَخَانُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ Allah'a ve Resulüne hıyanet etmeyin -zimmet-i imanınıza tevdi edilmiş olan ahkâm-ı İlahiyeye ve sünnet-i Resulullaha riayetsizlik edip de şükr ü istikametten, vefa ve sadakattan ayrılmayın. Allah ve Resulüne hıyanet ederseniz وَتَخُونُوااَمَانَاتِكُمْ kendi emanetlerinize hıyanet edersiniz bir kere Allah ve Resulüne hıyanet etmeğe başladınız mı artık kendi aranızda mal ü cana, ırz u namusa, esrara, hükm ü hükümete, menafi-i vataniyeye müteallik emanetlerinize hıyanet etmeğe başlarsınız وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ve o halde siz bilirsiniz-ki hıyanet ediyorsunuz. Binaenaleyh yekdiğerinden emniyetiniz tamamen münselib olur. Birbirinizden emin olamaz olursunuz. Siz kendinizden emin olamazsanız, diğerleri hiç olmaz ve o vakit bütün emniyet ve emanetiniz kalkar. Başınıza fitne-i amme kopar." (E.T.2391)

1284- Hıyanet hakkında âyetlerden birkaç not:

-Hainler lehine müdafaada bulunmamak. (4:105)

-Nefislerine hıyanet eden ve hıyanetlerini halktan gizleyen müfrit hainler: (4:107,108)

-Nakz-ı misak ile hakikatı unutup terk etmiş olan hainlerin ifsadatı: (5:13)

-Muahedede hainlik edenlere, mevcud ahdin hükümsüz kaldığını bildirmek: (8:58)

-Gözlerin hain bakışı: (40:19)

1285- HIZIR خضر : Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmemesine rağmen, din

âlimlerinin çoğuna göre Hz. Hızır peygamberdir. Onun veli olduğunu söyliyenler de vardır. Hızır, yeşillik manasına gelmektedir. Bu ismin verilmesini, Peygamberimiz (A.S.M.) şöyle açıklamıştır. "Hızır, otsuz kuru bir yere oturur da, ansızın o otsuz yer, yeşillenerek peşisıra dalgalanırdı." (S.B.M. 9. ci.1389. hadis)

Bu rivayet teşbih cihetiyle düşünülünce: İçtimaî büyük fıtneler içinde manen ölmüş kalbleri nur-u iman ve marifetullah ab-ı hayatıyla *(Bak: Ab-ı Hayat)* yeşillenip manen canlanmalarına sebeb olabilen asırların büyük mürşidlerinin irşadlarını; hasseten (S.B.M. 6. ci. 893. hadiste ifade edildiği gibi) Deccal'a karşı çıkıp ihya-i din ve muvazzaf şahsiyetin nâfiz ve hârika irşadına da telmih vardır.

1286- Hazret-i Hızır ile alâkalı kıssa Kur'anda (18.59 ilâ 82) âyetlerinde zikredilir. Hz. Hızır'ın hayatta olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Bir kısım âlimler, onun hayatta olduğunu ifade ederlerken, bir kısmı da, Hızır'ın hayatta olamayacağını söylemişlerdir. Bu mes'elenin hakikatı, 1249, 1250. p.larda izah ediliyor, bakınız

Atıf notları:

-Hayat-ı Hızıriyeye yakın evliya makamları, bak: 38.p

-Hz. Hızır gibi berhayat olan enbiya bak: 1605.p.

-Hızır (A.S.) Ledünn ilmine sahip kılınmıştı, bak: Ledünn.

1287- HİCRET هجرة : Bir yerden bir yere göç etmek. Kendi memle-

ketini bırakıp başka memlekete taşınmak. *Hz. Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın izn-i İlahî ile ve dine hizmet için Mekke'den Medine'ye hicret etmesi. (Mi. 622) *(Bak.Vakf-ı Hayat, 3699.p.)*

Hizmet-i diniye, meydan-ı imtihan ve ibtilada cereyan ediyor. Gerektiğinde evlad ü iyali, mesken ve memleketi, makam ve maaşı feda etmek imtihaniyle kader, dünya ve âhiret yolunun kavşağında birini tercih gibi imtihan-ı şedid ile imtihan edip, mücahidîn sınıfını seçiyor.

1288- Büyük İslâm İlmihali'nin Siyer-i Enbiya kısmında zikredilen peygamberlerin hicretleri hakkında verilen bilginin özeti şöyledir:

Kur'anda ve cihad-ı diniyede hicret, büyük bir fedakârlık ve gayret-i diniye nişanesi olmuştur. Gerek Peygamberler tarihinde gerek İslâm tarihinde ehemmiyetli örnekleri vardır. Meselâ: Hud (A.S.) bir tarafa; Salih (A.S.) Şam,Filistin, Mekke'ye; İbrahim (A.S.) Şam, Mısır ve Kenan iline; Lut (A.S.) İbrahim (A.S.)'ın yanına; Şuayb (A.S.) Mekke-i Mükerreme'ye; Musa (A.S. Tih sahrasına hicretleri gibi.

Hz İsa'nın (A.S.) Havariyyunu (Bak. Havariyyun) muhtelif beldelere hicret ettiler. Hatta bir manada Âdem (A.S.) da umum hicretleri mutazammın olan, Cennet'ten dünyaya tavzifen hicret ettirildi, denilebilir.

İsa'nın (A.S.) hak yolunda şart koştuğu azamî fedakarlık ve terk-i dünya Luka İncili 14. bab. 26 âyetinde şöyle ifade ediliyor: "Eğer bir kimse bana gelir ve kendi babasına, anasına, karısına, çocuklarına, kardeşlerine, kızkardeşlerine... evet hatta canına buğz etmezse, benim şakirdim olamaz."

1289- Bir hadis-i şerifte:

اِنَّ اْ ِسْلاَمَ بَدَاُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ .

قِيلَ وَمَنِ الْغُرَبَاءُ قَالَ النُّزَّاَ ُ مِنَ الْقَبَائِلِ

"İslâm şüphesiz garib olarak başladı ve (günün birinde) tekrar o garib hale dönecektir. Ne mutlu o garib (mü'min)lere!

İbn-i Mes'ud demiştir ki: Garibler kimlerdir? diye soruldu. Resul-i Ekrem (Sallallahu Aleyhi ve Sellem): Kabilelerinden (İslâmiyet için) ayrılıp uzaklaşanlardır, buyurdu."

Hadislerde İslâmiyet'in garibleşeceği haberi verildikten sonra; لِلْغُرَبَاءِ فَطُوبَى buyurulmuştur.

Gureba kelimesi Garib'in çoğuludur. garibler demektir. Son hadiste garibler; kabilelerinden, vatanlarından ayrılıp Allah yolunda hicret eden muhacirler diye açıklanmıştır. Tirmizi'nin Amr bin Avf (Radıyallahu Anh)dan rivayet ettiği bir hadiste, İslâmiyet'in garib olarak başladığı ve tekrar (günün birinde) garib hale döneceği buyurulduktan sonra;

فَطُوبَىلِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا اَفْسَدَالنَّاسُ بَعْدِى مِنْ سُنَّتِى

"Ne mutlu o garib (mü'min)lere ki halkın benden sonra bozdukları sünnetimi (yolumu) ıslah ederler" buyurulur. Bu rivayette garibler, Resul-i Ekrem (Aleyhissalatü Vesselâm) ın sünnetini, yolunu izleyen, onunla amel eden ve olanca güçleriyle açıklamaya, ihya etmeye çalışan mü'minler diye açıklanmış, denilebilir. Bu riavyeti dikkate alan bazı âlimler, garibleri buna göre tefsir etmişlerdir." (134) *(Bak: 1749.p.)*

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur:

اَحَبُّ شَىْءٍ اِلَّى اللّٰهِ الْغُرَبَاءُ الْفرارون بِدِينِهِمْ

يِبْعَثُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

"Yani: Allah'a en sevimli kimseler, dinleri için yurtlarını terk eden gariplerdir. Allah kıyamet gününde onları İsa (A.S.) ile beraber ba's eder." (R.E. sh.17)

1290- Kur'anda Hicret-i Nebevî (A.S.M.): "(8:30) وَاِذْ Sende o vakti hatırla ki يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا hani o kâfirler sana mekir kuruyorlardı لِيُثْبِتُوكَ seni tutup bağlamaları اَوْ يَقْتُلُوكَ veya seni hep bir olup katletmeleri اَوْ يُخْرِجُوكَ veya seni Mekke'den- çıkarmaları için su i kasd tertib ediyorlardı. Hicret sırasında Mekke'deki vaziyet bu idi.

Umumiyetle müfessirîn, vak'anın cereyanını şöyle nakletmişlerdir: Ensar'ın İslâm'a gelip Resullullah'a biat ettiklerini müşrikler işittikleri vakit telaşa düştüler. Dar-ün Nedve tabir ettikleri şûralarında müzakere ve müşavere etmek için içtima' ettiler. Bir ihtiyar suretinde bir iblis de: "Ben Necid'denim, içtimaınızı işittim, huzurunuzda bulunmak istedim; her halde bende bir re'y ü pend bulmaz değilsinizdir.?" diyerek içlerine girdi, müzakereye başladılar.

Ebu-l Bühtürî: "Benim re'yim, dedi, onu bağlar, bir odaya hapsedersiniz ve bütün menfezlerini kapatır, ancak bir delik bırakır, oradan yiyip içeceğini uzatırsınız. Ta ölünceye kadar." İhtiyar: "Ne fena rey! dedi, kavminden size silah çekip gelenler olur, elinizden kurtarırlar." Hişam ibn-i Amir de: "Benim re'yim, dedi, onu bir deveye yükletir, aranızdan dışarı çıkarıverirsiniz; artık

134 İ.M. ci: 10, 36. Kitab-ül Fiten l5. bab hadis: 3988 sh.204

ne yaparsa yapsın, size bir zararı dokunmaz." Yine o ihtiyar, o şeyh-i Necdî: "Ne fena re'y! dedi, gider başka kavmi ifsad eder ve onlarla gelir size harbeder." Nihayet Ebu Cehil de: "Ben o re'ydeyim ki, dedi, her batından birer delikanlı alırsınız ve birer kılıç verirsiniz; hepsi birden vururlar; kanı bütün kabaile dağılır; Benî Haşim de bütün Kureyş ile harbedemez ve şayet diyet taleb ederlerse veririz." Bunun üzerine ihtiyar: "Bu yiğidin re'yi savab" dedi ve buna karar verip dağıldılar.

Derhal Cebrail gelip; Peygamber'e haber verdi ve hicret emrini getirdi; mucebince Aleyhissalatü Vesselâm Hazret-i Ali'yi yatağına yatırıp Hazret-i Ebubekir ile beraber Gare çıktı; düşmanlar, etrafı sarmış tarassud ediyorlardı. Sabah olunca yatağa hücum ettiler, fakat Ali'yi gördüler, beht ü hayret içinde alıklaştılar kaldılar." (E.T.2395)

1291- Hicretle alâkalı diğer bir âyet şöyledir:

"(9:40) اَ ۜ تَنْصُرُوهُ Eğer siz ona Peygamber'e, gerek nefr ve gerek sair herhangi bir suretle -nusret etmezseniz- Allah eder فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ zira bu bir hakikat ki Allah onu mansur kıldı; nusretine mazhar etti; hem bakınız ne kadar dar bir zamanda اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا kâfirler onu çıkardıkları- Mekke'den çıkmasına sebeb oldukları-vakit ثَانِىَ اثْنَيْنِ ikinin birisi iken اِذْ هُمَا فِى الْغَارِ ikisi o mağarada bulundukları sırada -ki Mekke'nin sağ tarafında bir saat mesafede bulunan Cebel-i Sevr'in *(Bak: Hıra)* tepesinde bir mağaradır. اِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ ۘ تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا o lahzada ki, arkadaşına o biricik musahibi Ebu Bekir-i Sıddık'a "- Mahzun olma, çünki her halde Allah bizimle beraberdir." diyordu." (E.T.2546)

1291- Peygamberimiz'in (A.S.M.) din uğrunda çektiği musibetlere karşı gösterdiği azami sabr u sebatı, ümmeti içinde başta sahabeler ve eazım-ı ümmet dahi aynı yolu takib ederek bu İlahî imtihanı yüksek derece ile kazanmışlardır. Hem tekâmül sahasının bir nevi olan mübareze kanunuyla terakki ve de Din-i Mübin'i i'lâ etmişlerdir.

Mevzuumuzla alâkalı bir sual ve cevab:

"Eğer. denilse: "Mübarek İslâmiyet ve nuranî Asr-ı Saadet'in başına gelen o dehşetli kanlı fıtnenin hikmeti ve vech-i rahmeti nedir? Çünki onlar, kahra lâyık değil idiler?

Elcevab: Nasılki baharda dehşetli yağmurlu bir fırtına, her taife-i nebatatın, tohumların, ağaçların istidadlarını tahrik eder, inkişaf ettirir; herbiri kendisine mahsus çiçek açar, fıtrî birer vazife başına geçer. Öyle de: Sahabe ve Tabiîn'in başına gelen fitne dahi, çekirdekler, hükmündeki muhtelif ayrı ayrı istidadları tahrik edip kamçıladı; "İslâmiyet tehlikededir, yangın var!" diye her taifeyi korkuttu, İslâmiyetin hıfzına koşturdu. Herbiri, kendi istidadına göre camia-i İslâmiyetin kesretli ve muhteli f vazifelerinden bir vazifeyi omuzuna aldı, kemal-i ciddiyetle çalıştı. Bir kısmı hadislerin muhafazasına, bir kısmı Şeriat'ın muhafazasına, bir kısmı hakaik-i imaniyenin muhafazasına, bir kısmı Kur'anın muhafazasına çalıştı ve hakeza herbir taife bir hizmete girdi. Vezaif-i İslâmiyette hummalı bir surette sa'yettiler. Muhtelif renklerde çok çiçekler açıldı. Pek geniş olan âlem-i İslâmiyetin aktarına, o fırtına ile tohumlar atıldı; yarı yeri gülistana çevirdi. Fakat maatteessüf o güller ve gülistan içinde ehl-i bid'a fırkalarının dikenleri dahi çıktı.

Güya dest-i kudret, celal ile o asrı çalkaladı, şiddetle tahrik edip çevirdi, ehl-i himmeti gayrete getirip elektriklendirdi. O hareketten gelen bir kuvve-i anil-merkeziye ile pek çok münevver müçtehidleri ve nurani muhaddisleri, kudsi hâfızları, asfiyaları, aktabları âlem-i İslâmın aktarına uçurdu. hiçret ettirdi. Şarktan garba kadar ehl-i İslâmı heyecana getirip, Kur'anın hazinelerinden istifade için gözlerini açtırdı." (M.100)

(Mübareze ve tekâmül kanunuyla alâkalı olarak, 2703-2707 p.lara da bakınız.)

1293- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"اَلَّذِينَ آمَنُواوَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَلِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ (9:20)

İman ve hicret edip Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler.

اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ Allah indinde derece cihetiyle en büyüktürler.

Bunların mertebe-i kemal ve kerametleri diğerlerinin hepsinden yüksektir. Diğerleri sikayet ve imaret de dâhil olduğu halde sair kemalat ve fezailin hepsini haiz bile olsalar, indillah bu mücahidlerin böyle mücahid olmak hay-

siyetiyle rütbe ve derecesi öbürlerinden daha büyüktür. وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ Ve işte bunlardır ki, ancak o fâizlerdir. عَسَى لَعَلَّ بَلْكه sı olmayan o büyük fevz ü felah bunlara mahsustur. Hatta denilebilir ki fevz-i mutlak bunlarındır." (E.T.2484)

1294- Diğer bir âyet de şöyledir: "(59:8) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ O fukara muhacirler için... şu sıfatlarla da tavsif olunmuşlardır:

اَلَّذِينَ Onlar ki أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. Müşriklerin tazyiki üzerine din uğrunda evlerini, barklarını, mallarını, mülklerini bırakıp çıkmışlar ve fakir değiller iken fakra maruz olmuşlardır. Halleri, gayeleri şudur:

يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا Allah'dan bir fazl ve rıdvan isterler. وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ve Allah ve Resulüne nusret, yani dinine hizmetle yardım ederler. أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ İşte onlar, yani böyle güzel vasıflarla muttasıf olanlardır ki, sâdıklardır. -Kavillerini fiilleri ile isbat eden, sıdk u sadakatte rüsuhu olan, özü sözü doğru vefakâr kimselerdir. İmanlarını, Allah'a ve Resulüne sadakatlerini fiilen mücahedeleriyle isbat etmişlerdir. *(Bak. Sadakat)*

İbn-i Cerir, Katade'den şöyle rivayet eder: Bu muhacirler, diyarlarını ve mallarını, ehillerini ve aşiretlerini terk edip Allah ve Resulünü sevdikleri için çıktılar, şiddetli sıkıntılar içinde bulunmakla beraber İslâm-ı ihtiyar ettiler. Hatta bize anlatılmıştır ki, adam vardı açlıktan belini tutmak için karnına taş bağlardı, yine adam vardı kış günü örtüsüzlükten çukurda yatardı.

İşte bunlar içinde bulundukları dünya lezzetlerini feda edip din aşkı ile, Allah'ın fazl u rıdvanına iman neş'esiyle böyle şiddetlere, sıkıntılara tahammül ve Allah'a ve Resulüne nusret yolunda mal ve canlarıyla mücahede ederek imanlarındaki sadakatı fiilen göstermiş zatlardır. Onun için ikabı şedid olan Allah'tan korkmalı, bunların haklarını gözetmeli de fey'i, zenginler arasında paylaştırmayıp Peygamber'in emrini tutmalı, bu sâdık fakirlere hisse vermelidir." (E.T.4839)

1294/1- İmam-ı Gazalî Hazretleri, dine hizmet için din tahsilinde bulunanın memleketinden ve aileden uzaklaşmasının lüzumunu şöyle anlatır:

"Dünya ile alâkasını azaltıp, yurdundan ve aileden uzaklaşmalıdır. Çünki dünya alâkası ve aile gailesi, tahsile mani'dir. Halbuki Allah Teala bir insanın içinde iki kalb yaratmamıştır (ki, iki tarafı idare etsin). Ne zaman aklını başka tarafa bölersen, gerçekleri anlaman azalır. Bu sebebden "Bütün kuvvetini ilme bağlamadan, ilimden bir şey alamazsın" denilmiştir." (İ.U. ci: 1 sh.128)

1295- Hicret hakkında âyetlerden birkaç not:

-Fisebîlillah hicret ve cihat edenler, rahmet-i ilahiyeye mazhariyete likayat kazanırlar: (2:218) (3:195) (16:110)

-Bilâ-özür fisebîlillah hicret etmiyenleri dost edinmemek: (4:89)

-Cihad yolunda hicret etmeyenlerin (manen) takbih edilmesi: (4:97)

-Fisebîlillah hicret edenlerin mükâfatı: (4:100) (8:74,75) (9:100)

-Fisebîlillah hicret ve cihad edenlerin birbiriyle uhuvvet ve velayetleri: (8:72)

-Muhacirîn ve ensarı, zor şartların tazyikiyle cihaddan ayrılma tehlikesinden Allah'ın koruması: (9:117)

-Dine hizmet yolunda Allah için hicret edip zulme uğrayanların dünya ve âhiret mükâfatları: (16:41)

-Fisebîlillah hicrette vefat edenler: (22:58)

-Fisebîllillah hicret edenlere muavenet etmek ve onları afv ve safh ile karşılamak: (24:22)

-İbrahim (A.S.)'ın hicreti: (29:26)

1296- HİCRİ TARİH هجرى تاريخ : Peygamberimiz Hz.Muhammed'in (A.S.M.) Mekke'den Medine'ye hicret ettiği günü başlangıç olarak alan tarih. Miladi ve Rumi tarihler gibi oniki ay esasına dayanan hicri sene, Muharrem adı verilen ayla başlar, Zilhicce ile sona erer. Oniki ayın adları şunlardır: Muharrem, Safer, Rebiül-evvel, Rebiül-ahir, Cemaziyel-evvel Cemaziyel-âhir, Receb Şaban, Ramazan Şevval, Zilkade, Zilhicce.

Kemerî aylar yirmidokuzla otuz günleri arasında değiştiği için hicri tarih ile miladi tarih arasında her sene on günden biraz fazla fark olur.

Hicrî yahut kamerî yılı miladi yıla çevirmek için şöyle bir formül kullanılır: Eldeki hicri yıl sayısının % 3'ü çıkarılır. Bulunan sayıya 622 sayısı ilave edilir Böylece meselâ hicri 1000 yılının yüzde üçü 30 eder. Geriye 970 kalır. Bu sayıya 622 daha ilave edilince karşılığı olarak miladi 1592 yılı bulunmaktadır. Diğer bir formül ile: Miladi yıl = (Hicri yıl x 32 / 33) + 622

Eğer Miladi yılın hangi hicri yıla tekabül ettiğini hesaplamak istersek şu formül kullanılır: Hicri yıl = (Miladi yıl- 622) x 33 / 32

1297- HİDAYET هداية : Doğruluk. Sırat-ı müstakim. İslâmlık. Hakkı hak, batılı da batıl olarak görüp batılı terk ile hakkı takib etmek. Dalaletten ve batıl yoldan uzaklaşmak veya uzaklaştırmak. *(Bak: Dalalet, Sırat-ı Müstakim)*

Fatiha Suresinde geçen اِهْدِنَا الصِّرَا ٰ الْمُسْتَقِيمَ deki اِهْدِنَا ile istenilen şeylerin ayrı ayrı ve müteaddid olması اِهْدِنَا manasının da ayrı ayrı ve müteaddid olmasını icab eder. Sanki اِهْدِنَا dört masdardan müştakdır. Meselâ: Bir mü'min hidayeti isterse اِهْدِنَا sebat ve devam manasını ifade eder. Zengin olan isterse, ziyade manasını; fakir olan isterse, i'ta manasını; zaif olan isterse iane ve tevfik manasını ifade eder. Ve keza, "Her şeyi halk ve hidayet etmiştir." manasında bulunan (20:50) وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ وَهَدَى âyet-i celilesi hükmünce, zahirî ve batınî duygular, âfâkî ve haricî deliller, enfüsî ve dâhilî bürhanlar, Peygamberlerin irsaliyle, kitapların inzali gibi vasıtalar itibariyle de hidayetin manası taaddüd eder.

İhtar: En büyük hidayet, hicabın kaldırılmasıyla hakkı hak, batılı batıl göstermektir." (İ.İ.22)

1298- Her şeyin ne her işin tekâmülü, zıdlarının mukabele ve rekabet etmeleriyle olur. Meselâ, hidayetin tekâmülüne dalalet yardım ettiği gibi, imanın tekâmülüne de küfür yardım eder. Çünki küfür ve dalaletin ne derece pis ve zararlı olduklarını gösteren bir mü'minin imanı ve hidayeti, birden bine çıkar." (İ.İ.164)

1299- Hidayetin Allah'tan olduğunu ifade eden أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ (2:5) cümlesindeki, مِنْ kelimesinden burada bir cebr hissedilmekte ise de, hakikatte cebir değildir. Çünki onların cüz'-i ihtiyarlarıyla hâsıl-ı bilmasdar olan hidayete yürümeleri üzerine, Cenab-ı Hak o sıfat-ı sabite olan hidayeti halk ve ihsan etmiştir. Demek ihtida, yani hidayete doğru yürümek, onların kebs ve ihtiyarları dahilindedir. Fakat sıfat-ı sabite olan hidayet, Allah'tandır." (İ.İ.61) *(Bak. 1630.p.)*

1300- Bir âyette de şöyle buyuruluyor: (2:16)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

Yani: Onlar hidayeti verip dalaleti satın alan bir takım kafasızlardır ki, ticaretlerinden bir faide görmedikleri gibi, o zarardan kurtulmak için yol da bulamıyorlar.

Nev-i beşerin dünyaya gönderilmesi, daimî bir tavattun için değildir. Ancak sermayeleri olan istidad ve kabiliyetlerini tenmiye ve inkişaf ettirmek üzere ticaret için gelmişlerdir. Fakat münafıklar bu ticaretlerinde sermayelerini batırıp, âleme rezil oldular.

Bu âyetin cümleleri arasında ticaret uslüblarındaki tertibler gibi gayet fıtrî, selis ve muntazam bir tertib vardır. Şöyle ki: Bir tüccara yüksek bir sermaye verilir. O da o sermaye ile zararlı ve zehirli şeyleri alır satarsa, o tüccar alış-verişin sonunda ne bir faide görür ne de bir kâr görür. Bilakis hasaret içinde boğulmakla beraber, kaçmak için yolu da kaybeder... işte münafıkların yaptıkları muamele de aynen buna benziyor.

1301- اشْتَرَوُا ünvanı ise, münafıkların "hidayeti terkedip dalaleti aldığımız fıtratımızın iktizasıdır. İhtiyarımız ile değildir" diye yapacakları mazeretin reddine işarettir. Evet sanki Kur'an-ı Kerim onlara diyor ki: Cenab-ı Hak, re's-ül mal olarak size uzun bir ömür vermiştir. Ve ruhlarınızda da kemalât istidadını bırakmıştır. Ve hidayet-i fıtriyenin çekirdeğinide vicdanınıza dikmiştir ki, saadeti alasınız. Halbuki sizler saadete bedel, lezaiz-i faniye ve menafi-i dünyeviyeyi alıyorsunuz. Demek su-i ihtiyarınızla dalalet mesleğini ihtiyar ve tercih etmekle hidayet-i fıtriyenizi ifsad, re's-ül malınızı da zayi ettiniz.

اَلضَّلاَلَةَ بِالْهُدَى Münafıkların iki hüsrana maruz kaldıklarına işarettir. Birisi: Dalalet hüsranıdır. İkincisi; hidayet gibi büyük bir nimeti kaybetmektir...

وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ yani re's-ül mallarını zayi etmekle hüsrana maruz kaldıkları gibi, yollarını da kaybetmişlerdir. Bu cümlede surenin başındaki (2:2) هُدًى لِلْمُتَّقِينَ cümlesine gizli bir remiz vardır ki, Kur'an-ı Kerim hidayeti vermemiş değildir. Hidayeti vermiş de bunlar kabul etmemişlerdir." (O.İ.İ.) *(Fıtrat, hakkı kabul kabiliyetidir, bak: 969.p.)*

1302- " وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ اُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ (13:27) Küfredenler, ona Rabbinden bir âyet indirilse idi deyip duruyorlar.. قُلْ De ki: اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ Hakikaten Allah dilediğini şaşırtır, dalalete düşürür. Bu idlalin sebebi sizin ona inabe etmemenizdir. وَيَهْدِى اِلَيْهِ مَنْ اَنَا Halbuki o, her inabe edeni kendisine hidayet eder.

İnabe: Hakka ikbal ü teveccüh ve âyât-ı hakkı teemmül ile tevbedir ki, asıl hakikatı, hayır nevbetine girmek demektir. Binaenaleyh hidayetin şartı, nefsanî iradeden çıkıp Hak Teala'nın iradesine ikbal ve teveccühü ifade eden irade-i cüz'iyedir." (E.T.2982)

Allah insanları fıtrat-ı asliyeleriyle müheyya ettiği gibi, Kitab-ı Hak ile de hidayeti göstermiştir. Ezcümle, bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(5:15,16) قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ Şimdi size Allah her türlü şekk ü dalal zulmetlerini izale eden bir nur icazkar bir beyan ile emr-i hakkı izah eden bir kitab-ı mübin -yani Kur'an- geldi ki,

يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلاَمِ Allah bununla rızası arkasında giden yani Allah'a iman ile rızasını arayan kimseleri selâmet yollarına... hidayet eder, doğrultur.

وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَا ِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِه Ve onları izn ü tesiriyle zulmetlerden nura -cehl-i küfür ve şaşkınlık zulmetlerinden nur-u yakîn-i tevhide çıkarır." (E.T.1609)

1303- Hidayet hakkında Kur'andan birkaç not:

-Allah'tan hakka hidayet olunmadıkça hiç kimse hakk u hidayeti bulamaz: (10:35 (34:50) (Bak: 3942. p. sonu)

-Mahiyet ve halet-i ruhiyece hidayete likayat ehlini hakkıyla ancak Allah biliyor: (16:125) (17:84)

-Hidayete liyakatı tamamen kaybedenler: (18:57) (63:6) (Bak: 1654.p.sonu)

-Hidayeti kabul edenler: (19:76)

-Amel-i salih ve ihtida: (20:82)

-Hidayete bedel hevalarına tabi olanlar: (28:50) (30:29) (47:17)

-Hidayet verilenler ve verilmeyenler: (39:36,37) (Bak: 1523/2.p.)

-Hidayet mevzuunda iyi niyetleri olmayıp bahane arayanların hali: (41:44)

-Gerek fıtraten gerek şeriat olarak insana hidayet yolunu gösterilerek muhtar bırakılması sırrı: (76:3)

-Hidayet ve dalalete liyakatı izhar eden imtihan (74:31)

-Birkaç atıf notu:

-Verilen hidayete hamd etmek. bak. 1662p.

-Hidayete götüren ümmet (cemaat), bak.3907.p.

-Allah hidayet murad ettiği kimsenin sadrını şerh eder, bak:1758.p

-Şeytanları (insî şeytanları) dinleyip haktan sapanların kendilerini hidayette sanmaları (7:30)

1304- HİKMET حكمة : Herşeyin aslı, esası ve mahiyeti hakkında bilgi.

*Kâinat ve eşya hakkındaki bilgi. Kâinat ve eşyanın varlık sebebleri ve maksadları hakkında bilgi. *Kâinat ve varlıkların yaratılış ve mevcudiyetlerinin istinad ettiği İlahî gayeler ve sırlar. *İlim. Felsefe. *Şahsî ve içtimaî hayat için düsturlar. Hâdisatın istinad ettiği küllî düsturlar.

1304/1- Her hangi bir şeyi yapan kimse, yaptığı şeyi belli maksad ve gayeleri için yapar. Bu gaye ve hikmetlerin bilinmesi de iki yol iledir: Biri, failin kendi gayelerini yine kendisinin bildirmesiyle bilmek; diğeri, failin bildirmesini nazara almadan, insanın kendi idraki, anlayışı ve maddî sahaya münhasır olan tercübesiyle bilmek yoludur. Birincisinde tereddüt yoktur. İkincisinde ise tereddütten kurtuluş yoktur. *(Bak. Feylesof)* Birincisi Kur'an, ikinci felsefe yoludur. *(Bak: Abes, Faaliyet-i Rububiyet, Felsefe, Gaye, İlm)*

Bir atıf notu:

-Hakkın tarifi, bak: 1133.p.

1305- Evet herhangi bir şeyin değer ve hakikatı hakkında doğru hüküm verilebilmesi, o şeyi yapan kimsenin onda takib ettiği gaye ve hikmetin bilinmesine bağlıdır. Bu hikmet ve gayelerin bilinmesinde en isabetli yol, eser sahibinin bizzat kendi beyanıdır. Başkaların o eser hakkındaki sözleri, nazarî ve tahminî olur. Öyle de, kâinat hakikatlerini ve insanların yaratılış gaye ve hikmetlerini doğru ve isabetli olarak bilmek, ancak Hâlik-i Kâinat'ın bildirmesiyle mümkündür. İşte Kur'an, Hâlik-ı Kâinat'ın gaye ve hikmetlerini bildiren Kelâmullah olduğundan, kâinat hakikatleri ve hilkat-ı beşerin hikmetleri, şaibesiz ve tam isabetli olarak ancak aklın ve kalbin kemalâtı nisbetinde Kur'andan öğrenilebilir. Evet "Kur'an, gösterdiği o hakaik-i İlahiye ve o hakaik-i kevniyeyi beyandan sonra ve safa-yı kalb ve tezkiye-i nefisten sonra ve ruhun terakkiyatından ve aklın tekemmülünden sonra beşerin ukulü "sadakte" deyip o hakaikı kabul eder. Kur'ana "Bârekallah" der... Amma ahval-i uhreviye ve berzahiye ise, çendan akl-ı beşer kendi başıyla yetişemiyor, göremiyor. Fakat Kur'anın gösterdiği yollar ile onları görmek derecesinde isbat ediyor." (S.406)

İşte bu gibi sebeblerden akıl, felsefe ve hikmet-i beşeriye, Kur'ana tabi olmak mecburiyetinde olup, kendi dar anlayışını âleme hâkim kılamaz.

1305/1- Hem "(21:23) قَوْلُهُالْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ ۞ ۘ يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَل

(6:73) Kat'iyyen bil ki, Cenab-ı Fa'al-i Hakîm'in işinden sual olunmaz. Evet hiçbir şeyin, hiçbir ilmin ve hiç bir hikmetin hakkı yoktur ki, ondan sual etsin: Zira o, mülkünde istediği gibi tasarruf eden bir Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal'dir. Ve bizim bilmediğimizi bilen bir alîm ve hakîmdir. Öyle ise bir şeyin hikmetine ilmimizin ermemesi, o şeyin hikmetsizliğine delalet etmez. Evet mutlak ekserde görünen hikmet-i amme, burada bize mestur olup, görün-

meyen hikmetin vücuduna da şahid-i kat'idir." (M.Nu.572) *(Bak: Nokta-i Nazar)*

Keza "hiç bir insanın Cenab-ı Hakk'a karşı hakk-ı itirazı yoktur ve şekva ve şikayete de haddi yoktur. Çünki, şikayet eden ferdin hilaf-ı hevesini iktiza eden nizam-ı âlemde binlerce hikmet vardır. O ferdi irza etmekte, o bin hikmetin iğdabı vardır. Bir ferdi razı etmek için, bin hikmet feda edilemez.

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَائَهُمْ لَفَسَدَ السَّمَوَا ُ وَاْ َرْضُ (23:71) Eğer her ferdin keyfine göre hareket edilirse, dünyanın nizam ve intizamı fesada gider.

Ey müteşekki! Sen nesin? Neye binaen itiraz ediyorsun? Cüz'î hevesini külliyat-ı kâinata mühendis mi yapıyorsun? Kokmuş olan zevkini nimetlerin derecelerine mikyas ve mizan mı yapıyorsun? Ne biliyorsun ki, zannettiğin nimet nıkmet olmasın. Senin ne kıymetin var ki, sineğin kanadına müvazi olmayan hevesini tatmin ve teskin için, felek çarklarıyla hareketten teskin edilsin! ..." (M.N.192)

Kur'an (18:51) âyetinde Allah'ın hilkat-ı âlemde kimseyi şahid tutmadığını yani hikmet ve meşietiyle mahlukatı kendisinin halkettiğini bildirir.

Kur'an (2:216) âyetinde, hayır ve şerrin tesbitinde insan anlayışının nakısiyeti ifade edilir.

1306- Kur'anda (2:32,120) (3:61)) (10:93) 13:37) (19:43) (22:54) (28:80) (29:49) (30:56) (34:6) (42:14) (45:17) (46:23) (58:11) (67:26) ve emsali âyetlerin küllî manaları içinde; hakiki, ezelî ve ebedî ilim, hak ve hikmet yalnız Allah'ta olup, insanlara ancak Allah tarafından dilediği kadar gönderilir, verilir. İnsan ise, ihtiyarı ile bu i'ta olunan ilm-i hakikatı öğrenip yaşamaya çalışır diye mezkûr âyetlerden müşterek bir mana da anlaşılır ve ders alınır.

1307- Kur'anda hikmet hakkında çok âyetler vardır. Ezcümle, hikmet-i Kur'aniyeyi hayr-ı kesir olarak tavsif eden:

وَمَنْ يُؤْ َ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ فَيْرًا كَثِيرًا (2:269) âyet-i meşhuresinin ve emsali âyetlerin beyan ettiği hakikatı, "dört esas" ile izah eden Sözler namındaki eserden " üç esası" aynen alıyoruz:

"Birinci Esas: Hikmet-i Kur'aniye ile hikmet-i fenniyenin farklarına şu gelecek hikâye-i temsiliye dürbünüyle bak:

Bir zaman hem dindar, hem gayet san'atkâr bir Hâkim-i Namdar istedi ki: Kur'an-ı Hakim'i meanisindeki kudsiyetine ve kelimatındaki i'caza şayeste bir yazı ile yazsın. O mu'ciz-nüma kamete, hârika bir libas giydirilsin. İşte o nakkaş zat, Kur'anı pek acib bir tarzda yazdı Bütün kıymetdar cevherleri, yazısında istimal etti. Hakaikının tenevvüüne işaret için bazı mücessem hurufatını elmas ve zümrüt ile ve bir kısmını lü'lü ve akik ile ve bir taifesini pırlanta ve mercanla ve bir nev'ini altın ve gümüş ile yazdı. Hem öyle bir tarzda süslendirip münakkaş etti ki; okumayı bilen ve bilmiyen herkes temaşasından hayran olup istihsan ederdi. Bahusus ehl-i hakikatın nazarına o suri güzellik, manasındaki gayet parlak güzelliğin ve gayet şirin tezyinatın işaratı olduğundan, pek kıymetdar bir antika olmuştur...

1308- Sonra o Hâkim, şu musanna ve murassa Kur'anı, bir ecnebi feylesofa ve bir müslüman âlimine gösterdi. Hem tecrübe, hem mükâfat için emretti ki: "Herbiriniz, bunun hikmetine dair bir eser yazınız." Evvela o feylesof, sonra o âlim, ona dair birer kitab te'lif ettiler. Fakat feylesofun kitabı, yalnız harflerin nakışlarından ve münasebetlerinden ve vaziyetlerinden ve cevherlerinin hasiyetlerinden ve tarifatından bahseder. Manasına hiç ilişmez. Çünki o ecnebi adam, arabi hattı okumayı hiç bilmez. Hatta o müzeyyen Kur'anı, bilmiyor ki bir kitabdır ve manayı ifade eden yazıdır. Belki ona münakkaş bir antika nazarıyla bakıyor. Lakin çendan arabi bilmiyor, fakat çok iyi bir mühendistir, güzel bir tasvircidir, mahir bir kımyagerdir, sarraf bir cevhercidir. İşte o adam, bu san'atlara göre eserini yazdı.

Amma Müslüman âlim ise ona baktığı vakit anladı ki: O Kitab-ı Mübin'dir, Kur'an-ı Hakim'dir. İşte bu hakperest zat, ne tezyinat-ı zahiriyesine ehemmiyet verdi ve ne de hurufun nukuşuyla iştigal etti. Belki öyle bir şeyle meşgul oldu ki, milyon mertebe öteki adamın iştigal ettiği mes'elelerinden daha âlî, daha gali, daha latif, daha şerif, daha nâfi, daha câmi'. Çünki nukuşun perdesi altında olan hakaik-ı kudsiyesinden ve envar-ı esrarından bahsederek gayet güzel bir tefsir-i şerif yazdı. Sonra ikisi, eserlerini götürüp o Hâkim-i Zişan'a takdim ettiler. O Hâkim, evvela feylesofun eserini aldı. Baktı gördü ki: O hodpesent ve tabiatperest adam, çok çalışmış. Fakat hiç hakiki hikmetini yazmamış. Hiçbir manasını anlamamış, belki karıştırmış. Ona karşı hürmetsizlik, belki edebsizlik etmiş. Çünki o menba-ı hakaik olan Kur'anı, manasız nukuş zannederek mana cihetinde kıymetsizlik ile tahkir etmiş olduğundan, o Hâkim-i Hakîm dahi, onun eserini başına vurdu, huzurundan çıkardı.

Sonra öteki hak-perest, müdakkik âlimin eserine baktı gördü ki. Gayet

güzel ve nâfi' bir tefsir ve gayet hakîmane, mürşidane bir te'liftir. "Aferin, bârekallah" dedi. İşte hikmet budur ve âlim ve hakîm, bunun sahibine derler. Öteki adam ise, haddinden tecavüz etmiş bir san'atkârdır. Sonra onun eserine bir mükâfat olarak herbir harfine mukabil, tükenmez hazinesinden "on altın verilsin" irade etti.

1309- Eğer temsili fehmettin ise, bak, hakikatın yüzünü de gör:

Amma o müzeyyen Kur'an ise, şu musanna kâinattır. O hâkim ise, Hakim-i Ezelî'dir. Ve o iki adam ise, birisi yani ecnebisi, ilm-i felsefe ve hükemasıdır. Diğeri, Kur'an ve şakirdleridir. Evet Kur'an-ı Hakim, şu Kur'an-ı Azîm-i Kâinatın en âlî bir müfessiridir ve en beliğ bir tercümanıdır.

Evet o Fürkandır ki, şu kâinatın sahifelerinde ve zamanların yapraklarında kalem-i kudretle yazılan âyât-ı tekviniyeyi cin ve inse ders verir. Hem her biri birer harf-i manidar olan mevcudata "manayı harfi" nazarıyla, yani onlara Sani' hesabına bakar. "Ne kadar güzel yapılmış ne kadar güzel bir surette Saniinin cemaline delalet ediyor" der. Ve bununla kâinatın hakiki güzelliğini gösteriyor. Amma ilm-i hikmet dedikleri felsefe ise; huruf-u mevcudatın tezyinatında ve münasebatında dalmış ve sersemleşmiş, hakikatın yolunu şaşırmış. Şu kitab-ı kebirin hurufatına "mana-yı harfi" ile, yani Allah hesabına bakmak lâzım gelirken; öyle etmeyip "mana-yı ismî" ile, yani mevcudata mevcudat hesabına bakar, öyle bahseder. "Ne güzel yapılmış"a bedel, "Ne güzeldir" der, çirkinleştirir. Bununla kâinatı tahkir edip kendisine müşteki eder. Evet dinsiz felsefe, hakikatsız bir safsatadır ve kâinata bir tahkirdir.

1310- İkinci Esas: Kur'an-ı Hakim'in hikmeti, hayat-ı şahsiyeye verdiği terbiye-i ahlâkiye ve hikmet-i felsefenin verdiği dersin müvazenesi:

Felsefenin halis bir tilmizi, bir firavundur. Fakat menfaati için en hasis şey'e ibadet eden bir firavun-u zelildir. Her menfaatli şeyi kendine "Rab" tanır. Hem o dinsiz şakird, mütemerrid ve münanniddir. Fakat bir lezzet için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Şeytan gibi şahısların, bir menfaat-ı hasise için ayağını öpmekle zillet gösterir denî bir muanniddir. Hem o dinsiz şakird, cebbar bir mağrurdur. Fakat kalbinde nokta-i istinad bulmadığı için zatında gayet acz ile âciz bir cebbar-ı hodfüruştur. Hem o şakird, menfaatperest hod-endiştir ki: Gaye-i himmeti, nefs ve batnın ve fercin hevesatını tatmin ve menfaat-ı şahsiyesini, bazı menfaat-ı kavmiye içinde arayan dessas bir hodgâmdır.

1311- Amma hikmet-i Kur'anın halis tilmizi ise, bir abddir. Fakat azam-ı mahlukata da ibadete tenezzül etmez, hem Cennet gibi azam-ı menfaat olan bir şeyi, gaye-i ibadet kabul etmez bir abd-i azizdir. Hem hakiki tilmizi mütevazidir, selim halimdir. Fakat Fâtırının gayrına, daire-i izni haricinde ihtiyariyle tezellüle tenezzül etmez. Hem fakir ve zaiftir. Fakr ve za'fını bilir. Fakat onun Malik-i Kerim'i, ona iddihar ettiği uhrevî servet ile müstağnidir ve Seyyidinin nihayetsiz kudretine istinad ettiği için kavidir. Hem yalnız livechillah, rıza-ı İlahî için, fazilet için amel eder, çalışır. İşte iki hikmetin verdiği terbiye iki tilmirzin muvananesiyle anlaşılır.

1312- Üçüncü Esas: Hikmet-i felsefe ile hikmet-i Kur'aniyenin hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye verdiği terbiyeler:

Amma hikmet-i felsefe ise, hayat-ı içtimaiyede nokta-i istinadı, "kuvvet" kabul eder. Hedefi, "menfaat" bilir. Düstur-u hayatı "cidal" tanır. Cemaatlerin rabıtasını, "unsuriyet, menfi milliyet"i tutar. Semeratı ise, "hevasat-ı nefsaniyeyi tatmin ve hacat-ı beşeriyeyi tezyid"dir. Halbuki: Kuvvetin şe'ni, "tecavüz"dür. Menfaatın şe'ni, her arzuya kâfi gelmediğinden üstünde "boğuşmak"tır. Düstur-u cidalin şe'ni, "çarpışmak"tır. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, "tecavüz"dür. İşte bu hikmettendir ki; beşerin saadeti selbolmuştur.

Amma hikmet-i Kur'aniye ise, nokta-i istinadı, kuvvete bedel "hakk"ı kabul eder. Gayede menfaate bedel, "fazilet ve rıza-yı İlahî"yi kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine, "düstur-u teavün"ü esas tutar. Cemaatlerin rabıtalarında unsuriyet, milliyet yerine, "rabıta-i dinî ve sınıfî ve vatanî" kabul eder. Gayatı, hevesat-ı nefsaniyenin tecavüzatına sed çekip, ruhu maaliyata teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder ve insanı kemalat-ı insaniyeye sevkedip insan eder. Hakkın şe'ni, "ittifak"tır. Faziletin şe'ni, "tesanüd"dür. Düstur-u teavünün şe'ni, "birbirinin imdadına yetişmek"tir. Dinin şe'ni, "uhuvvet"tir, "incizab"dır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemalata kamçılamakla serbest bırakmanın şe'ni, "saadet-i dareyn"dir. (S.130-133)

1313- "Hikmet ve akıl ile halledilmiyen bir mes'ele-i mühimme:

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ (55:29) فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ (11:107)

Sual: Kâinattaki mütemadiyen şu hayret-engiz faaliyetin sırrı ve hikmeti nedir? Neden şu durmayanlar durmuyorlar; daima dönüp tazeleniyorlar?

Elcevab: Şu hikmetin izahı bin sahife ister. Öyle ise izahını bırakıp gayet muhtasar bir icmalini iki sahifeye sığıştıracağız.

İşte nasılki bir şahıs, bir vazife-i fıtriyeyi veyahut bir vazife-i içtimaiyeyi yapsa ve o vazife için hararetli bir surette çalışsa; elbette ona dikkat eden anlar ki, o vazifeyi ona gördüren iki şeydir.

Birisi. Vazifeye terettüb eden maslahatlar, semereler, faidelerdir ki; ona "ille-i gaiye" denilir.

İkincisi: Bir muhabbet, bir iştiyak, bir lezzet vardır ki, hararetle o vazifeyi yaptırıyor ki; ona "dai ve muktazi" tabir edilir. Meselâ: Yemek yemek, iştihadan gelen bir lezzet, bir iştiyaktır ki, onu yemeğe sevkeder. Sonra da yemeğin neticesi, vücudu beslemektir. Hayatı idame etmektir.

Öyle de: وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ اَلْاَعْلٰى Şu kâinattaki dehşet-engiz ve hayret-nüma hadsiz faaliyet, iki kısım Esma-i İlahiyeye istinad ederek iki hikmet-i vasia içindir ki, herbir hikmeti de nihayetsizdir.

1314- Birincisi: Cenab-ı Hakk'ın esma-i hüsnasının had ve hesaba gelmez enva-i tecelliyatı var. Mahlukatın tenevvüleri, o tecelliyatın tenevvüünden geliyor. O esma ise, daimî bir surette tezahür isterler. Yani, nakışlarını göstermek isterler. Yani, nakışlarının ayinelerinde cilve-i cemallerini görmek ve göstermek isterler. Yani, kâinat kitabını ve mevcudat mektubatını ânen feânen tazelendirmek isterler. Yani, yeniden yeniye manidar yazmak ve her bir mektubu, Zat-ı Mukaddes ve Müsemma-yı Akdes ile beraber, bütün zişuurların nazar-ı mütalaasına göstermek ve okutturmak iktiza ederler.

1315- İkinci sebeb ve hikmet: Nasılki mahlukattaki faaliyet bir iştiha, bir iştiyak, bir lezzetten geliyor. Ve hatta herbir faaliyette kat'iyen lezzet vardır; belki herbir faaliyet, bir nevi lezzettir. Öyle de Vacib-ül Vücud'a lâyık bir tarzda ve istiğna-yı zatîsine ve gına-yı mutlakına muvafık bir surette ve kemal-i mutlakına münasib bir şekilde hadsiz bir şefkat-i mukaddese ve hadsiz bir muhabbet-i mukaddese var. Ve o şefkat-i mukaddese ve o muhabbet-i mukaddeseden gelen hadsiz bir şekv-i mukaddes var. Ve o şevk-i mukaddesden gelen hadsiz bir sürur-u mükaddes var. Ve o sürur-u mukaddesden gelen -tabir caiz ise- hadsiz bir lezzet-i mukaddese var. Hem o lezzet-i mukaddeseden gelen hadsiz terahhumdan, mahlukatın faaliyet-i kudret içinde ve istidadları kuvveden fiile çıkmasından ve tekemmül etmesinden neş'et eden memnuniyetlerinden ve kemallerinden gelen ve Zat-ı Rahman-ı Rahim'e ait -tabir caiz ise-hadsiz memnuniyet-i mukaddese ve hadsiz iftihar-ı mukaddes vardır ki, hadsiz bir surette hadsiz bir faaliyeti iktiza ediyor.

İşte şu hikmet-i dakikayı felsefe ve fen ve hikmet bilmediği içindir ki, şuursuz tabiatı ve kör tesadüfü ve camid esbabı; şu gayet derecede alîmane, hakîmane, basîrane faaliyete karıştırmışlar, dalalet zulümatına düşüp nur-u hakikatı bulamamışlar...” (M.86-87)

1316- Hem “meselâ: Hakikat-ı mevcudattan bahseden hikmetü’l-eşya, Cenab-ı Hakk’ın (Celle Celaluhu) İsm-i Hakîm’inin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa ya hurafata inkılab eder ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalalete yol açar.” (S. 263)

“Bir zaman, hikmet-i beşeriyenin masnuatın gayelerine dair gösterdiği faideler nazarımda çok ehemmiyetsiz göründü. Ve ondan bildim ki, o hikmet abesiyete gider. Onun için feylesofların ileri gidenleri, ya tabiat dalaletine düşer veya Sofestai olur veya ihtiyar ve ilm-i Sani’i inkâr eder veya Hâlik’a “mucib-i bizzat” der.” (M.286)

“Rububiyet-i ammedeki daire-i esbab-ı zâhiriyede, ehl-i gafletin nazarında hikmeti ve sebebi bilinmiyen işlerde, tesadüf namını vermişler. Ve hikmetleri ihata edilmiyen bazı ef’al-i İlahiyenin kanunlarını -tabiat perdesi altında gizlenmiş- görememişler, tabiata müracaat etmişler.” (M.379)

Halbuki “müsebbebata takılan neticeler, gayeler, faideler; bilbedahe perde-i esbab arkasında bir Rabb-ı Kerim’in, bir Hakîm-i Rahim’in işleri olduğunu gösterir. Çünki şuursuz esbab, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki görüyoruz; Vücuda gelen her mahluk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok hikmetleri takib ederek vücuda geliyor. Demek bir Rabb-i Hakîm ve Kerim o şeyleri yapıp gönderiyor. O faideleri onlara gaye-i vücud yapıyor.” (S.680)

1317- Evet “kasd ve iradeden doğan bir nizam-ı ekmel vardır. Hilkat ve yaratılışta tam bir hikmet hükümfermadır. Âlemde abes yok. Fıtratta israf yok. Bu şahidleri tezkiye eden, istikra-i tamdır ki; her fen, mevzuu bulunduğu nev’in nizamına bir şâhid-i âdildir.” (İ.İ. 53)

Evet “herbir fen nurlu bir bürhan olup, mevcudatın silsilelerinde salkımlar gibi asılıp sallanan maslahat semerelerini ve ahvalin değişmesinde gizli olan faideleri göstermekle Saniin kasd ve hikmetini ilan ediyorlar.” (İ.İ. 87)

“Umum eşyada hususan zihayat masnualarda hikmetli bir kalıptan çıkmış gibi her şey’e bir miktar-ı muntazam ve bir suret hikmetle verildiği ve o

suret ve o miktarda maslahatlar ve faideler için eğri büğrü hudutlar bulunması;hem, müddet-i hayatlarında değişitirdikleri suret-i libasları ve miktarları yine hikmetlere, maslahatlara muvafık bir tarzda mukadderat-ı hayatiyeden terkib edilen manevî ve muntazam birer suret, birer miktar bulunması, bilbedahe gösterir ki: Bir Kadir-i Zülcelal'in ve bir Hakîm-i Zülkemal'in kader dairesinde suretleri ve biçimleri tertib edilen ve kudretin destgahında vücudları verilen o hadsiz masnuat, o zatın vücub-u vücuduna delalet ve vahdetine ve kemal-i kudretine hadsiz lisan ile şehadet ederler. Sen kendi cismine ve azalarına ve onlardaki eğri büğrü yerlerin meyvelerine ve faidelerine bak! Kemal-i hikmet içinde kemal-i kudreti gör." (S.662)

1318- Hikmet hakkındaki mühim âyetlerden olan: (2:269)

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَا ۘ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ (2:129) α يُؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ α

وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَا ۘ وَ الْحِكْمَةَ (2:151) α âyetlerinin meal-i icmalîleri der ki: Kur'an hikmet-i kudsiyeyi size bildiriyor. Sizi manevî kirlerden temizlendiriyor." (Ş.700)

Mezkûr âyetlerde ifade ve beyan edilen çok mühim ve küllî hakikatı tefsir eden "Risale-i Nur'an müstesna bir hassası, İsm-i Hakem ve Hakîm'in mazharı olup bütün safahatında, mebahisinde nizam ve intizam-ı kâinatın ayinesinde İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilveleri olan hikmet-i kudsiyeyi ve hikemiyat-ı Kur'aniyeyi ders veriyor. Mevzuu ve neticesi, hikmet-i Kur'aniyedir." (Ş.700)

1319- Evet "kâinatta mündemiç hikmetlerin bütün enva u efradı adedince hamd ve şükürleri iktiza edenlerden birisi de, Hakîmiyettir. Zira insanın nefsi, Rahmaniyetin cilveleri ile; kalbi de Rahimiyetin tecelliyatı ile nimetlendikleri gibi; insanın aklı da Hakîmiyetin letaifi ile zevk alır, telezzüz eder. İşte bu itibarla ağız dolusu ile "Elhamdülillah" söylemekle hamd ü senaları istilzam eder." (Ş.758)

1320- Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

" جَالِسُوا الْكُبَرَاءَ وَسَائِلُوا الْعُلَمَاءَ وَخَالِطُواالْحُكَمَاءَ Büyükler ile oturunuz, hem-meclis olunuz. Âlimlerden sorunuz, bilmediklerinizi öğreniniz. *(Bak: Kur'an 16:43)* Hikmet sahiplerinin de aralarına karışınız, kendilerinden istifadeye çalışınız." (H.G. hadis: 144) *(Bak. 1580, 3881.p.lar)*

Bir atıf notu:

- En iyi hediye hikmetli sözdür, bak: 1572/1.p.

1321- Hikmet hakkındaki âyetlerin tefsirinden birkaç örnek:

"(2:151) يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا Öyle bir resul ki, size bizim bir mu'cize-i bakiye olan âyetlerimizi tilavet ediyor. وَيُزَكِّيكُمْ Ve size her türlü şirk ü maasiden, ulviyet-i insaniyeye şeyn verecek maddî ve manevî çirkinliklerden pisliklerden temizliyecek; hakkın müzekka, mutahhar bir şâhid-i âdili haline getirecek; teksir ü tanzim edecek bir sirete sevk ediyor.

وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ Hem size bütün feylesoflara ders verecek kitab ü hikmet ta'lim ediyor. Ümmi iken size kitab ü kitabet belletiyor, her türlü hikmetleri cami olan ilm-i hukuk ve şeraitini, hikmet-i teşrii, maali-i ahlâkı, esrar-ı içtimaîyi, mesalih-i beşeriyeyi, ilm-i mebde ü meadı, devlet-i kâinatta cari ve hâkim olan kavanin ve sünen-i İlahiyenin fezlekelerini ve bunların tarz-ı tatbik ü icrasını sünnet-i kavliye ve fiiliyesiyle öğretiyor.

وَيُعَلِّمُكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ Ve size hiç bilmediğiniz, fikr ü nazarla bilmek imkânını bulamıyacağınız şeyleri, esrar-ı gaybiye ve ahval-i uhreviyeyi tarik-i vahiy ile bilip ta'lim eyliyor; eyliyor da sizi üstad-ı âlem ve hâkim-i cihan olacak ve bütün nâsa nümune-i imtisal bir ümmet-i vasat teşkil edecek bir hale getiriyor." (E.T.538)

1322- Hem "(3:164) وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ Onlara kitab ve hikmet ta'lim ederek Rabbaniyete i'la eyler. Kitab, zevahir-i şeriate; hikmet de onun mehasin ve ledünniyatına, esrar ü ilel ve menafiine işarettir.

Halbuki (3:165) وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ bundan evvel aşikâr bir dalalet içinde bulunuyorlardı. O cahiliyet ve dalal,bir kaç sene içinde birdenbire bu yüksek hidayet ve hikmete münkalib oluverdi." (E.T.1224)

" (4:113) وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ Allah sana kitab ve hikmet indirdi. وَعَلَّمَكَ مَالَمْ تَكُنْ تَعْلَمْ Ve bilmediğin esrar ü hakaiki sana bildirdi.-

Kitab her delilin fevkinde bir delil, hikmet ilm ü amelde hakk u savaba isabet için en büyük bir haslet ve bu ilm-i ledün, zevahirin maverasını gösteren ve zahir ü batında hatadan ve zarardan sıyanet eden bir rahmet-i İlahiye bir ayn-i yakîn وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ve bu suretle Allah'ın sana fadlı azîm oldu. Binaenaleyh sen nübüvvet-i amme ve riyaset-i tamme ile zahir ü batında hatadan masum olarak hükmedersin ve sana hiç bir vechile bir zarar gelmek ihtimali yoktur." (E.T.1464)

İki atıf notu:

-Hz. Mehdi'ye hikmet-i Kur'aniye verillir, bak: 2294/2.p.

-Batın ilmi, Allah'ın hikmetlerinden bir ilimdir, bak: 1590.p

1323- Hikmet kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Kur'an (17:39) âyetinde, makablindeki âyetlerde bildirilen emir ve tavsiyelerin hikmetler olduğu.

-Hikmet ve mev'iza-i hasene ile hakka davet etmek: (16:125)

-Resulullah'ın (A.S.M.) ümmi kavme kitab ve hikmet ta'lim etmesi: (62:2)

-Resul, hikmet-i ta'lim eder: (2:129,151)

-Hikmet-i Kur'anı tezekkür etmek: (2:231)

-Allah İsa Aleyhisselâm'a hikmeti öğretti: (3:48) (5:110) (43:63)

-Peygamberlere hikmet verilmesi: (3:81)

-Âl-i İbrahim (A.S.)'a hikmet verildi: (4:54)

-Allah Lokman'a hikmet verdi: (31:12) (Bak: 2222.p)

-Peygamber (A.S.M.) ailesi ve dolayısıyla müslüman kadınlar taifesinin kendi evlerinde hikmet-i Kur'aniyeyi tezekkür etmelerini tavsiye: (33:34)

-Davud (A.S.)'a hikmet ihsan edildi: (38:20)

-"Hikmet-ün baligatün" ifadesi: (54:5)

-Yahya (A.S.)'a küçükken hikmet verilmesi: (19:12)

-Benî İsrail'e hikmet verilmesi: (45:16)

1324- HİLAFET خلافة : Bir kimseye halef olmak ve onun yerine geçmek. *Din ve dünya işlerinde umumi reislik. İmam-ül Mü'minîn olan zat, şer'î hükümlerin icrasında Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (A.S.M.) halef olduğu için, hilafet vazifesini alana "Halife" denmiştir. Buna İmamet-i Kübra da denir. Hilafet makamında bulunan zata "Halife" denir. *(Bak: Halife) (Bak: Abbasiler, Âl-i Beyt, Emanet, Emeviler, Rafiziler, Siyaset)*

Hilafet, 1517 (Hi: 923) tarihinde Abbasilerden Osmanlılara intikal etmekle *(Bak: 9. p. sonu)* hilafet ve saltanat birleşmiş oldu. Hilafeti Sultan Selim Han'a terkeden, Mısır'da son Abbasi Halifesi El-Mütevekkil idi.

"İslâmiyetin himayesi ve i'lâsı, şer'î hükümlerin ve cezaların icra ve ikamesi, askerin techizi, öşür ve zekatın toplanması ve emsali muamelat için ümmet üzerine imam tayini farzdır. Halife şer'î hükümlerle idare ve hareket etmekle mukayyeddir. Bizzat kendi arzusuna göre hareket edemez ve şeriata muhalif bulunamaz.Bu itibarla da halife, hukuk nizamı ile kayıtlıdır ve seçimle başa geldiği için bir "İslâm Cumhuriyetinin Reisi" olmuştur. İslâm diyaneti ve siyasetinde hâkim, ancak Cenab-ı Hak'tır. Hilafet makamı, İlahî ahkâmı tatbik ve halkı iyi idare ile muvazzaftır." (O.A.L.)

1325- İslâmiyet hayatında siyasî hilafet olduğu gibi, bütün mahlukat üstünde tasarrufa mezun ve müstaid olmak manasında ve manevî kemalat ile kazanılan hilafet-i arziye de vardır. Evet "insan saltanat-ı rububiyetin mehasinine nâzır ve esma-i kudsiyenin cilvelerine dellal ve kalemi kudretle yazılan mektubat-ı İlahiyeyi mütalaa ile mütefekkir olduğu cihetle, eşref-i mahlukat ve halife-i arz olmuştur." (M.N.222) *(Bak: 1140.p.da âyet notu)*

"Hâkim-i Bilhak, Rahim-i Mutlak; insana öyle bir istidad verip, yer ile gökler ve dağlar tahammülünden çekindiği emanet-i kübrayı tahammül edip; yani küçücük cüz'î ölçüleriyle, sanatçıklarıyla Hâlıkının muhit sıfatlarını, küllî şuunatını, nihayetsiz tecelliyatını ölçerek bilip; hem yerde en nazik, nazenin, nazdar, âciz, zaif yaratıp; halbuki bütün yerin nebatî ve hayvanî olan mahlukatına bir nevi tanzimat memuru yapıp, onların tarz-ı tesbihat ve ibadetlerine müdahale ettirip kâinattaki icraat-ı İlahiyeye küçücük mikyasta bir temsil gösterip rububiyet-i Sübhaniyeyi fiilen ve kalen kâinatta ilan ettirmek, meleklerine tercih edip, hilafet rütbesini verdiği halde; ona bütün bu vazifelerinin gayesi ve neticesi ve semeresi olan saadet-i ebediyeyi vermesin! Onu, bütün mahlukatının en bedbaht, en biçare, en musibetzede, en dertmend, en zelil bir derekeye atıp; en mübarek, nurani ve âlet-i tes'id bir hediye-i hikmeti

olan aklı; o biçareye en meş'um ve zulmanî bir âlet-i tazib yapıp hikmet-i mutlakasına büsbütün zıt ve merhamet-i mutlakasına külliyen münafi bir merhametsizlik etsin ! Haşa ve kella! ..." (S.87)

1326- Âl-i Beyt'in esas vazifesi olan ve Allah tarafından ihsan olunan hilafet-i manevîye, biata dayanan hilafet-i siyasiyeden çok üstün olduğu hakikatı iyi anlaşılmadığından meydana gelen hilafet mes'elesi hakkında Beziüzzaman bir eserinde şöyle diyor:

"Şialarla Ehl-i Sünnet ve Cemaat'in medar-ı nizaı, hatta akaid-i imaniye kitablarına ve esasat-i imaniye sırasına girecek derecede büyütülmüş bir mes'eleye kısaca bir işaret edeceğiz. Mes'ele şudur:

Ehl-i Sünnet ve Cemaat der ki: "Hazret-i Ali (R.A.) Hulefa-i Erbaanın dördüncüsüdür. Hazret-i Sıddık (R.A.) daha efdaldir ve hilafete daha müstahak idi ki, en evvel o geçti." Şialar derler ki: "Hak Hazret-i Ali'nin (R.A.) idi. Ona haksızlık edildi. Umumundan en efdal Hazret-i Ali'dir (R.A.)" Davalarına getirdikleri delillerin hülasası: Derler ki: Hazret-i Ali (R.A.) hakkında varid ehadis-i Nebeviye ve Hazret-i Ali'nin (R.A.) "Şah-ı Velayet" ünvaniyle ekseriyet-i mutlaka ile evliyanın ve tariklerin mercii ve ilim ve şecaat ve ibadette hârikulâde sıfatları ve Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm ona ve ondan teselsül eden Âl-i Beyt'e karşı şiddet-i alâkası gösteriyor ki; en efdal odur. Daima hilafet onun hakkı idi; ondan gasbedildi.

Elcevab: Hazret-i Ali (R.A.) mükerreren kendi ikrarı ve yirmi seneden ziyade o hulefa-i selaseye ittiba ederek onların Şeyhülislâmlığı makamında bulunması, şiaların bu davalarını cerhediyor. Hem hulefa-i selasenin zaman-ı hilafetlerinde fütuhat-ı İslâmiye ve mücahede-i a'da hâdiseleri ve Hazret-i Ali'nin (R.A.) zamanındaki vakıalar, yine hilafet-i İslâmiye noktasında Şiaların davalarını cerhediyor. Demek Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ın davası, haktır. Eğer denilse: Şia ikidir. Biri; şia-i velayettir; diğeri, şia-i hilafettir. Haydi bu ikinci kısım, garaz ve siyaset karıştırmasıyla haksız olsun. Fakat birinci kısımda garaz ve siyaset yok. Halbuki şia-i velayet, şia-i hilafete iltihak etmiş, yani ehl-i turuktaki evliyanın bir kısmı, Hazret-i Ali'yi (R.A.) efdal görüyorlar. Siyaset cihetinde olan şia-i hilafetin davalarını tasdik ediyorlar.

1327- Elcevab: Hazret-i Ali'ye (R.A.) iki cihetle bakılmak gerektir. Bir ciheti; şahsî kemalat ve mertebesi noktasından. İkinci cihet: Âl-i Beyt'in şahs-ı manevîsini temsil ettiği noktasındandır. Âl-i Beyt'in şahs-ı manevîsi ise, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın bir nevi mahiyetini gösteriyor. İşte birinci nokta itibariyle Hazret-i Ali (R.A.) başta olarak bütün ehl-i

hakikat, Hazret-i Ebubekir ve Hazret-i Ömer'i (R.A.) takdim ediyorlar. Hizmet-i İslâmiyette ve kurbiyet-i İlahiyede makamlarını daha yüksek görmüşler. İkinci nokta cihetinde Hazret-i Ali (R.A.) şahs-ı manevî-i Âl-i Beyt'in mümessili ve şahs-i manevî-i Âl-i beyt, bir hakikat-ı Muhammediyeyi (A.S.M.) temsil ettiği cihetle, müvazeneye gelmez. İşte Hazret-i Ali (R.A.) hakkında fevkalâde senakârane ehadis-i Nebeviye, bu ikinci noktaya bakıyorlar. Bu hakikatı te'yid eden bir rivayet-i sahiha var ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş: "Her Nebinin nesli kendindendir. Benim neslim, Ali'nin (R.A.) neslidir." (135)

Hazret-i Ali'nin (R.A.) şahsı hakkında sair hulefadan ziyade senakârane ehadisin kesretle intişarının sırrı şudurki: Emeviler ile Hariciler, ona haksız hücum ve tenkis ettiklerine mukabil Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan ehl-i hak, onun hakkında rivayatı çok neşrettiler. Sair Hulefa-i Raşidîn ise, öyle tenkid ve tenkise çok maruz kalmadıkları için, onlar hakkındaki ehadisin intişarına ihtiyaç görülmedi. Hem istikbalde Hazret-i Ali (R.A.) elîm hâdisata ve dahilî fitnelere maruz kalacağını nazar-ı Nübüvvetle görmüş, Hazret-i Ali'yi (R:A.) me'yusiyetten ve ümmetini onun hakkında su-i zandan kurtarmak için مَنْ كُنْتُ مَوْ َهُ فَعَلِيٌّمَوْ َهُ (136) gibi mühim hadislerle Ali'yi (R.A.) teselli ve ümmeti irşad etmiştir.

Hazret-i Ali'ye (R.A.) karşı şia-i velayetin ifratkârane muhabbetleri ve tarikat cihetinden gelen tafdilleri, kendilerini şia-i hilafet derecesinde mes'ul etmez. Çünki ehl-i velayet, meslek itibariyle, muhabbet ile mürşidlerine bakarlar. Muhabbetin şe'ni, ifrattır. Mahbubunu makamından fazla görmek arzu ediyor ve öyle de görüyor. Muhabbetin taşkınlıklarında ehl-i hal mazur olabilirler. Fakat onların muhabbetten gelen tafdili, Hulefa-i Raşidîn'in zemmine ve adavetine gitmemek şartıyla ve usul-i İslâmiyenin haricine çıkmamak kaydıyla mazur olabilirler.

Şia-i hilafet ise; ağraz-ı siyaset içine girdiği için, garazdan tecavüzden kurtulamıyorlar, itizar hakkını kaybediyorlar: Hatta َلِحُبِّ عَلِيٍّ بَلْ لِبُغْضِ عُمَرَ cümlesine mâsadak olarak Hazret-i Ömer'in (R.A.) eliyle İran milliyeti ceriha

135 Tuhfet-ül Ahbab fi Fezail-ül Asbab ci.9 sh. 1328 ve Kenzüddekaik Deylemi'den naklen sh: 113

136 Tirmizi menakıb/19 ve İ.M. mukaddime/11 ve K.H. hadis: 2591

aldığı için, intikamlarını hubb-u Ali suretinde gösterdikleri gibi, Amr İbn-ül Asın Hazret-i Ali'ye (R:A.) karşı hurucu ve Ömer İbn-i Sa'dın Hazret-i Hüseyin'e karşı feci muharebesi, Ömer ismine karşı şiddetli bir gayz ve adaveti şialara vermiş.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e karşı şia-i velayetin hakkı yokturki, Ehl-i Sünnet'i tenkid etsin. Çünki Ehl-i Sünnet, Hazret-i Ali'yi (R.A.) tenkis etmedikleri gibi, ciddi severler. Fakat hadisçe tehlikeli sayılan ifrat-ı muhabbetten çekiniyorlar. Hadisce Hazret-i Ali'nin (R.A.) şiası hakkındaki sena-yı Nebevî, Ehl-i Sünnet'e aittir. Çünki istikametli muhabbetle Hazret-i Ali'nin (R.A.) şiaları, ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaattir. Hazret-i İsa Aleyhisselâm hakkındaki ifrat-ı muhabbet, Nasara için tehlikeli olduğu gibi; Hazret-i Ali (R.A.) hakkında da o tarzda ifrat-ı muhabbet, hadis-i sahihte tehlikeli olduğu tasrih edilmiş.

1328- Şia-i velayet eğer dese ki: Hazret-i Ali'nin (R.A.) kemalat-ı fevkalâdesi kabul olunduktan sonra, Hazret-i Sıddık'ı (R.A.) ona tercih etmek kabil olmuyor.

Elcevab: Hazret-i Sıddık-ı Ekber'in ve Faruk-u Azam'ın (R.A.) şahsî kemalatıyla ve veraset-i Nübüvvet vazifesiyle zaman-ı hilafetteki kemalatı ile beraber bir mizanın kefesine Hazret-i Ali'nin (R.a.) şahsi kemalat-ı hârikasıyla, hilafet zamanındaki dahilî bilmecburiye girdiği elîm vakalardan gelen ve su-i zanlara maruz olan hilafet mücahedeleri beraber mizanın diğer kefesine bırakılsa, elbette Hazret-i Sıddık'ın (R.A.) veyahut Faruk'un (R.A.) veyahut Zinnureyn'in (R.A.) kefesi ağır geldiğini Ehl-i Sünnet görmüş tercih etmiş. Hem Onikinci ve Yirmidördüncü Sözlerde isbat edildiği gibi: Nübüvvet, velayete nisbeten derecesi o kadar yüksektir ki; nübüvvetin bir dirhem kadar cilvesi, bir batman kadar velayetin cilvesine müreccahtır. Bu nokta-i nazardan Hazret-i Sıddık-ı Ekber'in (R.A.) ve Faruk-u Azam'ın (R.A.) veraset-i Nübüvvet ve te'sis-i ahkam-ı Risalet noktasında hisseleri taraf-ı İlahîden ziyade verildiğine, hilafetleri zamanlarındaki muvaffakiyetleri Ehl-i Sünnet ve Cemaatçe delil olmuş. Hazret-i Ali'nin (R.A.) kemalat-ı şahsiyesi, o veraset-i Nübüvvetten gelen o ziyade hisseyi hükümden iskat edemediği için Hazret-i Ali (R.A.) Şeyheyn-i Mükerremeyn'in zaman-ı hilafetlerinde onlara Şeyhülislâm olmuş ve onlara hürmet etmiş. Acaba Hazret-i Ali'yi (R.A.) seven ve hürmet eden ehl-i hak ve sünnet, Hz. Ali'nin (R.A.) sevdiği ve ciddi hürmet ettiği Şeyheyn'i nasıl sevmesin ve hürmet etmesin?

Bu hakikatı bir misal ile izah edelim. Meselâ: Gayet zengin bir zatın

irsiyetinden evladlarının birine yirmi batman gümüş ile dört batman altun veriliyor. Diğerine beş batman gümüş ile beş batman altun veriliyor: Öbürüne de üç batman gümüş ile beş batman altun verilse; elbette âhirdeki ikisi çendan kemmiyeten az alıyorlar, fakat keyfiyeten ziyade alıyorlar. İşte bu misal gibi; Şeyheyn'in veraset-i Nübüvvet ve te'sis-i ahkâm-ı Risaletinde tecelli eden hakikat-ı akrebiyet-i İlahiye altunundan hisselerinin az bir fazlalığı, kemalat-ı şahsiye ve velayet cevherinden neş'et eden kurbiyet-i ilahiyenin ve kemalat-ı velayetin ve kurbiyetin çoğuna galib gelir. Müvazenede bu noktaları nazara almak gerektir. Yoksa şahsî şecaati ve ilmi ve velayeti noktasında birbiri ile müvazene edilse, hakikatın sureti değişir. Hem Hazret-i Ali'nin (R.A.) zatında temessül eden şahs-i manevî-i Âl-i Beyt ve o şahsiyet-i manevîyede veraset-i mutlaka cihetiyle tecelli eden hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) noktasında müvazene edilmez. Çünki orada Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın sırr-ı azimi var. Amma şia-i hilafet ise, Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e karşı mahcubiyetinden başka hiçbir hakları yoktur. Çünki bunlar Hazret-i Ali'yi (R.A.) fevkalâde sevmek davasında oldukları halde tenkis ediyorlar ve su-i ahlâkta bulunduğunu onların mezhebleri iktiza ediyor. Çünki diyorlar ki: "Hazret- Sıddık ile Hazret- Ömer (R.A.) haksız oldukları halde Hazret-i Ali (R.A.) onlara mümaşat etmiş, şia ıstılahınca takiyye etmiş; yani onlardan korkmuş, riyakârlık etmiş." Acaba böyle kahraman-ı İslâm ve "Esedullah" ünvanını kazanan ve sıddıkların kumandanı ve rehberi olan bir zatı, riyakâr ve korkaklık ile ve sevmediği zatlara tasannu'kârane muhabbet göstermekle ve yirmi seneden ziyade havf altında mümaşat etmekle, haksızlara tebaiyeti kabul etmekle muttasıf göstermek, ona muhabbet değildir. O çeşit muhabetten Hazret-i Ali (R:A.) teberri eder. İşte ehl-i hakkın mezhebi hiçbir cihetle Hazret-i Ali'yi (R.A.) tenkis etmez, su-i ahlâk ile ittiham etmez. Öyle bir hârika-i şecaate korkaklık isnad etmez ve derler ki: "Hazret-i Ali (R.A.), Hulefa-i Raşidîni hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek ki onları haklı ve racih gördüğü için, gayret ve şecaatini hakperestlik yoluna teslim etmiş."

1329- Elhasıl: Herşeyin ifrat ve tefriti iyi değildir. İstikamet ise, hadd-i vasattır ki: Ehl-i Sünnet ve Cemaat, onu ihtiyar etmiş. Fakat maatteessüf Ehl-i Sünnet ve Cemaat perdesi altına Vehhabîlik ve Haricîlik fikri kısmen girdiği gibi, siyaset meftunları ve bir kısım mülhidler, Hazret-i Ali'yi (R.A.) tenkid ediyorlar. Haşa, siyaseti bilmediğinden hilafete tam liyakat gösterememiş, idare edememiş diyorlar. İşte bunların bu haksız ittihamlarından Aleviler, Ehl-i Sünnete karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Halbuki Ehl-i Sünnetin düsturları ve esas mezhebleri, bu fikirleri iktiza etmiyor. Belki aksini

isbat ediyorlar. Haricilerin ve mülhidlerin tarafından gelen böyle fikirler ile Ehl-i Sünnet mahkûm olamaz. Belki Ehl-i Sünnet, Alevilerden ziyade Hazret-i Ali'nin (R.A.) tarafdarıdırlar. Bütün hutbelerinde, dualarında Hazret-i Ali'yi (R.A.) lâyık olduğu sena ile zikrediyorlar. Hususan ekseriyet-i mutlaka ile Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebinde olan evliya ve asfiya, onu mürşid ve şah-ı velayet biliyorlar. Aleviler, hem Alevilerin hem Ehl-i Sünnetin adavetine istihkak kesbeden Haricileri ve mülhidleri bırakıp, ehl-i hakka karşı cephe almamalıdırlar. Hatta bir kısım Aleviler, Ehl-i Sünnetin inadına sünneti terkediyorlar. Her ne ise bu mes'elede fazla söyledik. Çünki ülemanın beyninde ziyade medar-ı bahsolmuştur.

1330- Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Âl-i Beyt'in muhabbetini meslek ittihaz eden Aleviler! Çabuk bu manasız ve hakikatsız, haksız, zararlı olan nizaı aranızdan kaldırınız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyliyen zındıka cereyanı, birinizi diğeri aleyhinde âlet edip ezmesinde istimal edecek. Bunu mağlub ettikten sonra, o âleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan uhuvveti ve ittihadı emreden yüzer esaslı rabıta-i kudsiye mabeyninizde varken, iftirakı iktiza eden cüz'î mes'eleleri bırakmak elzemdir." (L.22-26)

1331- "Şu makamda bir mühim sual vardırki; denilir ki: "Hazret-i Ali, o derece hilafete liyakatı olduğu ve Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a karabeti ve hârikulâde cesaret ve ilmi ile beraber, neden hilafette tekaddüm ettirilmedi ve neden onun hilafeti zamanında İslâm çok keşmekeşe mazhar oldu?"

Elcevab: Âl-i Beyt'ten bir kutb-u azam demiş ki: "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Hazret-i Ali'nin (R.A.) hilafetini arzu etmiş, fakat gaibden ona bildirilmiş ki: Murad-ı İlahî başkadır. O da, arzusunu bırakıp, murad-ı İlahîye tabi' olmuş." Murat-ı İlahînin hikmetlerinden birisi şu olmak gerektir ki:

1332- Vefat-ı Nebevî'den sonra, en ziyade ittifak ve ittihada gelmeye muhtaç olan Sahabeler; eğer Hazret-i Ali başa geçseydi, Hazret-i Ali'nin hilafeti zamanında zuhura gelen hâdisatın şehadetiyle ve Hazret-i Ali'nin mümaşatsız, pervasız, zâhidane, kahramanane, müstağniyane tavrı ve şöhretgir-i âlem şecaatı itibariyle, çok zatlarda ve kabilelerde rekabet damarını harekete getirip, tefrikaya sebeb olmak kaviyen muhtemeldi. Hem Hazret-i Ali'nin hilafetinin teehhür etmesinin bir sırrı da şudur ki: Gayet muhtelif akvamın birbirine karışmasıyla, Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın ha-

ber verdiği gibi, sonra inkişaf eden yetmişüç fırka efkârının esaslarını taşıyan o akvam içinde, fitne-engiz hâdisatın zuhuru zamanında, Hazret-i Ali gibi hârikulâde bir cesaret ve feraset sahibi, Haşimî ve Âl-i Beyt gibi kuvvetli, hürmetli bir kuvvet lâzım idi ki, dayanabilsin. Evet dayandı.

Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın haber verdiği gibi: "Ben Kur'anın tenzili için harbettim, sen de te'vili için harbedeceksin! [137] Hem eğer Hazret-i Ali olmasaydı, dünya saltanatı, mülûk-ü Emeviyeyi bütün bütün yoldan çıkarmak muhtemeldi. Halbuki karşılarında Hazret-i Ali ve Âl-i Beyt'i gördükleri için, onlara karşı müvazeneye gelmek ve ehl-i İslâm nazarında mevkilerini muhafaza etmek için, ister istemez Emeviye Devleti reislerinin umumu, kendileri olmasa da, herhalde teşvik ve tavsibleriyle etbaları ve tarafdarları, bütün kuvvetleriyle hakaik-i İslâmiyeyi ve hakaik-i imaniyeyi ve ahkâm-ı Kur'aniyeyi muhafazaya ve neşre çalıştılar. Yüzbinlerle müçtehidîn-i muhakkikîn ve muhaddisîn-i kâmilîn ve evliyalar ve asfiyalar yetiştirdiler. Eğer karşılarında, Âl-i Beyt'in gayet kuvvetli velayet ve diyanet ve kemalatı olmasaydı, Abbasilerin ve Emevilerin âhirlerindeki gibi, bütün bütün çığırdan çıkmak muhtemeldi.

1333- Eğer denilse: "Neden hilafet-i İslâmiye Âl-i Beyt-i Nebevî'de takarrur etmedi? Halbuki en ziyade lâyık ve müstehak onlardı?"

Elcevab: Saltanat-ı dünyeviye aldatıcıdır. Âl-i Beyt ise, hakaik-ı İslâmiyeyi ve ahkâm-ı Kur'aniyeyi muhafazaya memur idiler. Hilafet ve saltanata geçen, ya Nebi gibi masum olmalı veyahut Hulefa-i Raşidîn ve Ömer İbn-i Abdülaziz-i Emevî ve Mehdi-i Abbasî gibi hârikulâde bir zühd-ü kalbi olmalı ki aldanmasın. Halbuki Mısır'da Âl-i Beyt namına teşekkül eden Devlet-i Fatımiye Hilafeti ve Afrika'da Muvahhidîn Hükümeti ve İran'da Safeviler Devleti gösteriyor ki; saltanat-ı dünyeviye, Âl-i Beyt'e yaramaz; vazife-i asliyesi olan hıfz-ı dini ve hizmet-i İslâmiyeti onlara unutturur. Halbuki saltanatı terk ettikleri zaman, parlak ve yüksek bir surette İslâmiyete ve Kur'ana hizmet etmişler.

İşte bak! Hazret-i Hasan'ın neslinden gelen aktablar; hususan Aktab-ı Erbaa ve bilhassa Gavs-ı Azam olan Şeyh Abdülkadir-i Geylanî ve Hazret-i Hüseyin'in neslinden gelen imamlar, hususan Zeynelabidin ve Cafer-i Sadık ki, herbiri birer manevî mehdi hükmüne geçmiş, manevî zulmü ve zulümatı dağıtıp envar-ı Kur'aniyeyi ve hakaik-i imaniyeyi neşretmişler. Cedd-i emcedlerinin birer vârisi olduklarını göstermişler." (M.99)

---

137 Ahmet bin Hanbel (Mısır baskısı) ci:3 sh.3l, 33, 82

İki atıf notu:

-Âl-i Beyt, manevî saltanata namzed idiler, bak: 1196.p

-İmam-ı Azam'ın teklif edilen resmi vazifeden çekinmesi ve Ebu Yusuf'a vasiyeti, bak: 1608, 1609, 1610.p.lar.

1334- "Eğer desen: Hilafet-i İslâmiye noktasında İmam-ı Ali'nin fevkalâde iktidarı, hârikulâde zekası ve yüksek liyakatıyla beraber seleflerine nisbeten muvaffakıyetsizliği nedendir?

Elcevab: O mübarek zat, siyaset ve saltanattan ziyade daha çok mühim başka vazifelere lâyık idi. Eğer tam muvaffakıyet-i siyasiye ve tamam saltanat olsaydı. "Şah-ı Velayet" ünvan-ı manidarını bilhakkın kazanamıyacaktı. Halbuki zahirî ve siyasî hilafetin pek çok fevkinde manevî bir saltanat kazandı ve üstad-ı küll hükmüne geçti; hatta kıyamete kadar saltanat-ı manevîsi baki kaldı." (M.54)

İşte muvakkat hilafet-i siyasiye gibi biatla değil, Allah tarafından ihsan edilip devamlı olan hilafet-i manevîyede kalmak ve hâlisen dine hizmet etmek hikmetiyledir ki; kader-i İlahî musibetlerle Âl-i Beyt'i dünya saltanatından yüzlerini çevirmiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:

اِنَّا اَهْلُ بَيْتٍ اَخْتَارَ اللّٰهُ لَنَا اْ ٰخِرَةَ عَلَى الدُّنْيَا

وَاِنَّ اَهْلَ بَيْتِى سَيَلْقَوْنَ بَعْدِى بَلاَءً وَتَشْرِيدًا وَتَطْرِيدًا

"Biz öyle bir ehl-i beytiz ki, Allah bizim için âhireti dünyaya tercih etmiştir. Benim ehl-i beytim, muhakkak benden sonra bela, kaçırılma ve sürgüne uğrayacaktır." (İ.M. ci: 10 hadisi: 4082)

1335- Biata istinad eden hilafet-i siyasiye meselesine gelince:

"Rivayette var ki: "Ümmetim istikametle gitse, ona bir gün var." [138]

Yani فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ اَلْفَ سَنَةٍ (32:5) âyetinin sırrıyla, bin sene hâkimane ve mükemmel yaşayacak. Eğer istikamette gitmezse, ona yarım gün var. Yani ancak beşyüz sene kadar hâkimiyeti ve galibiyeti muhafaza eder.

Allahu a'lem, bu rivayet kıyametten haber vermek değil; belki İslâmiyetin galibane hâkimiyetinden ve hilafetin saltanatından bahseder ki, ayn-ı hakikat

[138] Bak: 140 no.lu dipnot.

ve bir mu'cize-i gaybiye olarak aynen öyle çıkmış. Çünki hilafet-i Abbasiye'nin âhirinde, onun ehl-i siyaseti istikameti kaybettiği için, beşyüz sene kadar yaşamış. Fakat ümmetin hey'et-i mecmuası ise istikameti kaybetmediğinden hilafet-i Osmaniye imdada gelip binüçyüz sene kadar hâkimiyeti devam ettirmiş. Sonra Osmanlı siyasiyyunları dahi istikameti muhafaza edemediğinden, o da ancak (hilafetle) beşyüz sene yaşayebilmiş. Bu hadisin mu'cizane ihbarını, hilafet-i Osmaniye kendi vefatıyla tasdik etmiş." (Ş.589)

1336- Hem **اَلْخِلاَفَةَ بَعْدِى ثَلاَثُونَ سَنَةً** [139] hadis-i şerifin ihbar-ı gaybî nev'inden tarihçe musaddak beş lem'a-i i'caziyesi vardır.

Birincisi: Hulefa-yı Raşidîn'in hilafetleri ile Hazret-i Hasan Radıyallahu Anh'ın altı aylık hilafetinin müddeti, otuz sene olacağını ihbardır. Aynen çıkmış.

İkincisi: Otuz senelik halifeleri olan Hazret-i Ebu Bekir Radıyallahu Anh, Hazret-i Ömer Radıyallahu Anh, Hazret-i Osman Radıyallahu Anh ve Hazret-i Ali Radıyallahu Anh'ın ebcedî ve cifrî hesabları bir üçyüz yirmialtı eder ki, o tarihten sonra şerait-i hilafet daha takarrür etmedi. Hilafet-i Aliyye-i Osmaniye bitti.

Üçüncüsü: **ثَلاَثُونَ** kelimesi, cifr hesabı binseksen yedi eder ki, tarihçe hilafet-i Abbasiyenin inkırazıyla hilafet-i Osmaniyenin takarrürüne kadar olan zaman-ı fetret tayyidelse bin seksen küsur kalır. Eğer nâkıs hilafetler sayılsa, **ثَلاَثُونَ سَنَةً** deki "sene" lafzı ilave olur. O halde bin ikiyüz iki eder ki; "Rumuzat-ı Semaniye-i Kur'aniye Risaleleri"nde hem (48:1) **اِنَّافَتَحْنَالَكَ** hem Fatiha, hem Sure-i Nasr, hem Sure-i Alak gibi çok yerlerde aynen hilafetle beraber Devlet-i İslâmiyenin hem terakki, hem galibiyet devesi olan bin iki yüz iki tarihini gösterir. Hem nâkıs hilafetle beraber bütün müddet-i hilafet-i İslâmiye bin iki yüz ikidir ki, tamtamına tevafukla haber verir.

وَاِنِ اسْتَقَامَتْ اُمَّتِى فَلَهَا يَوْمٌ وَاِ ٌّ فَنِصْفَ يَوْمٍ [140] hadisinin mu'cizane ihbar-ı gaybîsini izah eder.

---

139 Ebu Davud sünnet/8, fiten/48 ve Ahmed bin Hanbel (Mısır baskısı) ci: 5 sh. 220, 221

140 El-Yavakit Ve-l Cevahir ci.2 sh: 42, 47; En-Nihaye Ev-il Melahim ci: 1 sh: 13; Muhtasar Sünen Ebu Davud ci: 6 sh: 192 hadis: 184; Mu'cem-üt Taberanî El-Kebir ci.22 sh.573, 576

1337- Dördüncüsü: اِنَّ الْخِلاَفَةَ بَعْدِى İlâ âhir... şeddeli اِنَّ yüz bir, الْخِلاَفَةَ bin yüz kırkbir, بَعْدِى seksen altı eder. Yekûnu: Arabice bin üçyüz yirmisekiz olur ve Rumice bin üçyüz yirmialtıdır ki, Hulefa-yı Raşidîn'in isimleri ikinci vecihte gösterdiği aynı tahine ve Hürriyetin üçüncü senesindeki inkıta-i hilafetin tarihine tam tamına tevafuku, elbette o lisan-ül-gayb olan zatın lisanında tesadüfî olamaz; belki onu da görmüş, ona da işaret etmiş.

Beşincisi: اِنَّ الْخِلاَفَةَ şeddeli nun bir nun sayılsa bin yüz doksaniki ederki aynen ثَلاَثُونَ سَنَةً cümlesinin gösterdiği gibi bin ikiyüz iki tarihine on farkla tam tevafuk ederek tam ve nâkıs bütün müddet-i hilafeti göstermesi ve yalnız "hilafet" kelimesi bin yüz onbir edip tam hilafetin müddetine tam tevafukla beraber o müddete işaret eder. ثَلاَثُونَ kelimesinin cifrî hesabı olan bin seksenyedi adedine, yirmidört gibi cüz'î bir farkla muvafakat etmesi, elbette ve her halde o Muhbir-i Gaybî'nin bir işaret-i gaybiyesidir ve bir nevi mu'cizat-ı gaybiyesinin bir lem'asıdır. İşte bu kısacık hadisin camiiyetine, sair cevami-ül kelim olan hadisler kıyas edilsin." (S.T.136)

1338- " Hem nakl-i sahih-i kat'i ile ferman etmiş:

اِنَّ الْخِلاَفَةَ بَعْدِى ثَلاَثُونَ سَنَةً ثُمَّ تَكُونُ مُلْكًا عَضُوضًا وَاِنَّ هَذَاْ اَمْرَ بَدَاُ نُبُوَّةً وَرَحْمَةً ثُمَّ يَكُونُ رَحْمَةً وَخِلاَفَةً ثُمَّ يَكُونُ مُلْكًا عَضُوضًا ثُمَّ يَكُونُ عُتُوًّا وَجَبَرُوتًا [141]

deyip, Hazret-i Hasan'ın altı ay hilafetiyle; Cihar-ı Yar-ı Güzin'in (Hulefa-yı Raşidîn'in) zaman-ı hilafetlerini ve onlardan sonra saltanat şekline girmesini, sonra o saltanattan ceberut ve fesad-ı ümmet olacağını haber vermiş. Haber verdiği gibi çıkmış." (M.102) *(Hulefa-i Raşidîn'in hilafet tertibi, bak: 3200.p.)*

1339- İstanbul'un İngiliz işgalinde İngilizlerin "İrade-i Hilafet, siyasetimin lehinde çıktı" şeklindeki İngilizin propagandalarına Bediüzzaman hilafetin bazı temel hususiyetlerini gösteren şu cevabı veriyor:

---

141 139 no.lu dipnota bak.

"Bir şahsın arzu-yu zatîsi ve emr-i hususisi başkadır. Ümmet namına emin olarak deruhde ettiği emanet-i hilafetten hasıl olan şahsiyet-i manevîyenin iradesi bambaşkadır.

Bu irade, bir akıldan çıkıp, bir kuvvete istinad ederek, âlem-i İslâmın maslahatını takip eder. Aklı ise şûra-yı ümmettir, senin vesvesen değil. Kuvveti; müsellah ordusu, hür milletidir... senin süngülerin değildir. Maslahat da, muhitten merkeze nazar edip, İslâm için faide-i uzmayı tercih etmektir. Yoksa aksine olarak merkezden muhite bakmakla, âlem-i İslâmı bu devlete, bu devleti de Anadolu'ya, Anadolu'yu da istanbul'a, İstanbul'u hanedan-ı saltanata -taarruz vaktinde- feda etmek gibi hod-endişane fikir ve irade; değil Vahdeddin gibi mütedeyyin bir zat, hata en facir bir adam da yalnız ism-i hilafeti taşıdığı için ihtiyariyle etmez. Demek, mükrehtir. O halde ona itaat, adem-i itaattir." (A.B.116)

Bir atıf notu:

-Osmanlı hilafetinin ilgası, Bak: 1870-1874.plar.

"Hilafeti temsil eden meşihat-ı İslâmiye ve diyanet dairesi; hem âlî, hem mukaddes, hem ayrı, hem nezzare olacaktır. Şimdi hâkim, şahıs değil efkâr-ı amme olduğu için onun nev'inden şahs-ı manevî bir fetva emini ister." (Mün.34) *(Bak: Şura maddesinde 3576-3582.p.lar)*

Demek hilafeti temsil etmek için mezkûr istinad noktaları gerekiyor.

1340- 1923'de Beziüzzaman Hazretlerinin ilk Meclis-i Meb'usana hitabesinden hilafetle alâkalı olan kısmında şöyle der:

"Şu inkılab-ı azimin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i âlini şahsiyet-i manevîyesi, sahip olduğu kuvvet cihetiyle mana-yı saltanatı deruhde etmiştir. Eğer şeair-i İslâmiyeyi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle mana-yı hilafeti dahi vekâleten deruhde etmezse, hayat için dört şeye muhtaç fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç olan şu fıtratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan bu milletin hacat-ı diniyesini Meclis tatmin etmezse, bilmecburiye mana-yı hilafeti, tamamen kabul ettiğiniz isme ve lafza verecek. O manayı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Halbuki meclis elinde bulunmayan ve meclis tarikıyla olmayan böyle bir kuvvet, inşikak-ı asaya sebebiyet verecektir. İnşikak-ı asa ise,

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا (3:103) âyetine zıddır. Zaman cemaat zamanıdır. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî daha metindir ve tenfiz-i ahkâm-ı

şer'iyeye daha ziyade muktedirdir. Halife-i şahsî, ancak ona istinad ile vezaifi deruhde edebilir. Cemaatın ruhu olan şahs-ı manevî eğer müstakim olsa, ziyade parlak ve kâmil olur. Eğer fena olsa, pek çok fena olur. Ferdin, iyiliği de fenalığı da mahduddur. Cemaatin ise gayr-i mahduddur. Hârice karşı kazandığınız iyiliği, dâhildeki fenalıkla bozmayınız". (M.N.101)

Bir atıf notu:

-Mehdiyetin hilafeti, bak: 2303.p.

Oniki halife devrinde, izzet-i İslâmiye zail olmayacak: Buhari 93. kitab 51. bab ve Müslim 33. kitab 5-10. hadisler.

1341- HİLE-İ ŞER'İYE حِيلهء شرعيه : Müşkil bir mes'eleyi, şer'î esaslar üzere, hazakatla hall ve izah etmek ve şer'an muaheze ve mes'uliyeti mucib olmayacak surette te'vilini bulmaktır. Bu tabir kanuna, yani şeriata karşı irtikâb. edilen hile, oyun, aldatma veya şer'î bir hükmü bertaraf etmek manasına olmayıp ancak karışık bir durumun ve mes'elenin kanunî ve şer'î hal çaresini bulmak demektir. Buna, mahlas-ı şer'î (şer'î kurtuluş) da denir. (O.A.L.) *(Bak: Hulle)*

HİLKAT خلقة : *(Bak: Halk)*

1342- HİMMET : همّة : Kalbin bütün kuvveti ile Cenab-ı Hakk'a ve sair mukaddesata yönelmesi. *Kalb istiği ile gösterilen ciddi gayret. *Allah indinde makbul ve mübarek bir kimsenin manevî yardımı ile birisini koruması, manen yardım etmesi. *Fitrî şevk ve meyil ve heves. *Lütuf. yardım. *(Bak: Gayret, Hamiyet, Keramet, Mürşid) (Şah-ı Geylani'nin himmeti, bak: 35.p.)*

1343- HİSS حسّ : Duymak. Farkına varmak. Duygu. *(Bak: Enaniyet, Havass, Haya, İzzet)*

Hisler iki kısma ayrılır. Biri, hiss-i zahirî ki; göz, kulak, dil, el, burun gibi organlar ile eşya ve hâdislere hakkında bilgi alınır. Bu hisler, uzvî bir hâdisedir. Diğeri, hiss-i batınî ki; sevinme, kıskanma, iftihar, hayranlık, tiksinme, üzüntü, mahcubiyet ve hürmet gibi iç dünyamızda yaşanan ruhî hâdiselerdir. Allah tarafından insanlara ihsan edilen bu hislerden herbirinin büyük hizmet

ve vazifeleri vardır. İnsan o hisleri asıl yaratılış gayelerinde kullanmakla mükelleftirki, buna şükr-ü örfî tabir edilir. *(Bak: Şükr maddesindeki 3598.p)*

1344- "Şu dünya hayatında en bahtiyar odur ki: Dünyayı bir misafirhane-i askerî telakki etsin ve öyle de iz'an etsin ve ona göre hareket etsin. Ve o telakki ile, en büyük mertebe olan mertebe-i rızayı çabuk elde edebilir. Kırılacak şişe pahasına, daimî bir elmasın fiatını vermez; istikamet ve lezzetle hayatını geçirir. Evet dünyaya ait işler, kırılmağa mahkûm şişeler hükmündedir; baki umur-u uhreviye ise, gayet sağlam elmaslar kıymetindedir. İnsanın fıtratındaki şiddetli merak ve hareretli muhabbet ve dehşetli hırs ve inadlı taleb ve hakeza şedid hissiyatlar, umur-u uhreviyeyi kazanmak için verilmiştir. O hissiyatı şiddetli lbir surette fani umur-u dünyeviyeye tevcih etmek, fani kırılacak şişelere baki elmas fiatlarını vermek demektir.

İşte insanda binlerle hissiyat var. Herbirisinin aşk gibi iki mertebesi var. Biri mecazi, biri hakiki. Meselâ: Endişe-i istikbal hissi herkeste var. Şiddetli bir surette endişe ettiği vakit bakar ki, o endişe ettiği istikbale yetişmek için elinde sened yok. Hem rızk cihetinde bir taahhüd altında ve kısa olan bir istikbal, o şiddetli endişeye değmiyor. Ondan yüzünü çevirip, kabirden sonra hakiki ve uzun ve gafiller hakkında taahhüd altına alınmamış bir istikbale teveccüh eder. Hem mala ve caha karşı şiddetli bir hırs gösterir.

Bakar ki: Muvakkaten onun nezaretine verilmiş o fani mal ve afetli şöhret ve tehlikeli ve riyaya medar olan cah, o şiddetli hırsa değmiyor. Ondan hakiki cah olan meratib-i manevîyeye ve derecat-ı kurbiyeye ve zad-ı âhirete ve hakiki mal olan a'mal-i salihaya teveccüh eder. Fena haslet olan hırs-ı mecazî ise,. âlî bir haslet olan hırs-ı hakikiye inkılab eder.

Hem meselâ şiddetli bir inad ile; ehemmiyetsiz, zail, fani umurlara karşı hissiyatını sarfeder. Bakar ki, bir dakika inada değmiyen bir şeye, bir sene inad ediyor. Hem zararlı, zehirli bir şeye inad namına sebat eder. Bakar ki, bu kuvvetli his, böyle şeyler için verilmemiş. Onu onlara sarfetmek, hikmet ve hakikata münafidir. O şiddetli inadı, o lüzumsuz umur-u zaileye vermeyip, âlî ve baki olan hakaik-i imaniyeye ve esasat-ı İslâmiyeye ve hidemat-ı uhreviyeye sarfeder. O haslet-i rezile olan inad-ı mecazî, güzel ve âlî bir haslet olan hakiki inada, yani hakta şiddetli sebata inkılab eder. İşte şu üç misal gibi;insanlar insana verilen cihazat-ı manevîyeyi eğer nefsin ve dünyanın hesabıyla iştimal etse ve dünyada ebedi kalacak gibi gafilane davransa, ahlâk-ı rezileye ve israfat ve abesiyete medar olur. Eğer hafiflerini dünya umuruna ve şiddetlilerini vezaif-i uhreviyeye ve manevîyeye sarfetse, ahlâk-ı hamideye

menşe', hikmet ve hakikata muvafık olarak saadet-i dareyne medar olur. İşte tahmin ederim ki, nâsihlerin nasihatları şu zamanda tesirsiz kaldığının bir sebebi şudur ki: Ahlâksız insanlara derler: "Hased etme! Hırs gösterme! Adavet etme! İnad etme! Dünyayı sevme! "Yani, fıtratını değiştir gibi zâhiren onlarca mâlâyutak bir teklifte bulunurlar. Eğer deseler ki: "Bunların yüzlerini hayırlı şeylere çeviriniz, mecralarını değiştiriniz." Hem nasihat tesir eder, hem daire-i ihtiyarlarında bir emr-i mteklif olur." (M.33.) *(Bak: İrşad)*

1344/1- "Evet her bir uzuv, bir şey için yaratılmıştır. O uzvu, o şeyde kullanmakla mükelleftir. Meselâ, her bir hasse için bir ibadet vardır. Onun hilafında kullanılması dalalettir. Meselâ, baş ile yapılan secde Allah için olursa ibadettir, gayrısı için dalalettir. Kezalik şuaranın hayalen yaptıkları hayret ve muhabbet secdeleri dalalettir. Hayal, onun ile fâsık olur." (M.N.196) *(Bak: Secde)*

1344/2- İnsanın fıtrat-ı asliyesinde Sani'ini arayan hisler de vardır. Evet "beşerin havvas-ül hams-ı zahire ve batınadan başka, âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş'ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmia, bâsıra, zâika olduğu gibi, bir hiss-i sadise-i sadıka olan sâika vardır. Hem bir hiss-i sabia-i barika olan şâika var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez." (M.N.254)

1345- HİSS-İ KABL-EL VUKU' حسِّ قبل الوقو : Bir hâdiseyi olmadan önce hissetmek. Sezmek. *(Bak: İlham, Tahteşuur)*

"Mektubat" eserinde rüyanın hakikatını anlatan Bediüzzaman, hiss-i kabl-el vuku' için de şu izahatı verir:

"Rüya-yı sadıka, hiss-i kablelvukuun fazla inkişafıdır. Hiss-i kablelvuku ise, herkeste cüz'i külli vardır. Hatta hayvanlarda dahi vardır. Hatta bir zaman ben bu hiss-i kalelvukuu, zahirî ve batınî meşhur duygulara ilave olarak, insanda ve hayvanda "sâika" ve "şâika" namıyla aynı "samia" ve "bâsıra" gibi iki hiss-i âheri ilmen bulmuştum. Ehl-i dalalet ve ehl-i felsefe, o gayr-ı meşhur hislere; -hata ederek-ahmakçasına "sevk-i tabî" diyorlar. Haşa sevk-i tabiî değil, belki bir nevi ilham-ı fıtrî olarak insan ve hayvanı kader-i İlahî sevkediyor. Meselâ: Kedi gibi bazı hayvan; gözü kör olduğu vakit, o sevk-i kaderî ile gider, gözüne ilaç olan bir otu bulur, gözüne sürer, iyi olur.

Hem ruy-i zeminin sıhhiye me'murları hükmünde ve bedevi hayvanatın cenazelerini kaldırmak ile muvazzaf kartal gibi âkilüllahm kuşlara, bir günlük

mesafeden bir hayvan cenazesinin vücudu, o sevk-i kaderî ile ve o hiss-i kablelvuku ilhamiyle ve o sâika-i İlahî ile bildirilir ve bulurlar.

1346- Hem yeni dünyaya gelmiş bir arı yavrusu; yaşı bir gün iken, havada bir günlük mesafeye gider, havada izini kaybetmiyerek, o sevk-i kaderî ile ve o sâika ilhamiyle döner, yuvasına girer. Hatta herkesin başında çok defa tekerrür ediyor ki; birisinden bahsediyorken, ani kapı açılarak tahminin fevkinde aynı adam gelir. Hatta Kürdçe durub-u emsaldendir:

نَاڤ كُرْبِينَه پَا نَدَارْ لِى وَرِينَه Yani: "Kurdun bahsini ettiğin zaman topuzu hazırla vur, çünki kurt geliyor." Demek bir hiss-i kablelvuku ile, latife-i Rabbaniye, icmalen o adamın gelmesini hisseder. Fakat aklın şuuru ihata etmediği için; kasden değil, ihtiyarsız olarak bahsetmeye sevkeder. Ehl-i feraset bazan keramet gibi geldiğini beyan eder. Hatta bir zaman bende şu nevi hassasiyet fazla idi. Bu hali bir düstur içine almak istedim, fakat yakıştıramadım ve yapamadım. Fakat ehl-i salahatta ve bahusus ehl-i velayette bu hiss-i kablelvuku fazla inkişaf eder, kerametkârane âsârını gösterir." (M.348) *(Rüya-yı sadıka, hiss-i kablelvukuun inkişafıdır, bak: 3161.p.)*

1347- Emirdağ Lahikası namındaki eserinde de şu bilgi vardır:

"Emr ve izn-i İlahî ve havl ve kuvvet-i Rabbaniye ile, umum hayvanatın melaikeden bir çobanı, bir nâzırı olduğu gibi; kuş taifesinin de bir çobanı var. Onlar bilmese de emr-i İlahî ile ve ilham-ı Rabbanî ile çobanları onları sevkeder. O sevk-i fıtrî ise, kuşlara gelen ilhama dayanır. Kuşlar, ilhama mazhardırlar ki; yaşı bir günlük bir arı yavrusu, havada bir gün mesafede gider; o ilham-ı fıtrî ile o sevk-i Rabbanî ile yolunu şaşırmadan dönüp, gelip yuvasına girer." (E.L.I.92)

1348- Bu sevk-i Rabbanî ve ilham-ı fıtrî gibi hakikatlardan anlaşılıyor ki; "herbir şey, nizam-ı âlemi teşkil eden düsturlara ve müvazene-i mevcudatı idame eden kanunlara tatbik-i hareket etmekle o Alim-i Kadir'e şehadet eder.

Çünki zerre gibi bir camid, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübinin mühim ve ince meseleleri olan nizam ve mizanı bilmez. Camid bir zerre, arı gibi küçük bir hayvan nerede? Semavat tabakalarını bir defter sahifesi gibi açıp, kapayıp toplayan Zat-ı Zülcelal'in elindeki Kitab-ı Mübin'in mühim ince meselelerini okumak nerede? Eğer sen divanelik edip; zerrede o kitabın ince hurufatını okuyacak kadar bir göz bulunduğunu tevehhüm etsen, o

vakit o zerrenin şehadetini redde çalışabilirsin. Evet Fâtır-ı Hakîm, Kitab-ı Mübin'in düsturlarını gayet güzel bir surette ve muhtasar bir tarzda ve has bir lezzette ve mahsus bir ihtiyaçta icmal edip derceder. Herşey öyle has bir lezzet ve mahsus bir ihtiyaç ile amel etse, o Kitab-ı Mübin'in düsturlarını bilmiyerek imtisal eder.

Meselâ: Hortumlu sivrisinek dünyaya geldiği dakikada hanesinden çıkar; durmıyarak insanın yüzüne hücum eder, uzun asasıyla vurur, ab-ı hayat fışkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, erkân-ı harb gibi meharet gösterir. Acaba bu küçük tecrübesiz, yeni dünyaya gelen mahluka bu san'atı ve bu fenn-i harbi ve su çıkarmak san'atını kim öğretmiş? Ve nerede öğrenmiş? Ben, yani bu biçare Said itiraf ediyorum ki: Eğer ben o hortumlu sineğin yerinde olsaydım; bu san'atı, bu kerrüfer harbini ve su çıkarma hizmetini çok uzun dersler ve çok metaiddid tecrübelerle ancak öğrenebilirdim.

İşte ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi yapan bülbül gibi hayvanatı bu sineğe kıyas et. Hatta nebatatı da aynen hayvanata kıyas edebilirsin. Evet Cevvad-ı Mutlak (Celle Celaluhu), her ferd-i zihayatın eline lezzet midadıyla ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkereyi vermiş. Onunla evamir-i tekviniyenin programını ve hizmetlerinin fihristesini tevdi etmiştir. Bak o Hakim-i Zülcelal'e; nasıl Kitab-ı Mübin'in düsturlarından, arı vazifesine ait mikdarını bir tezkerede yazmış, arının başındaki sandukçaya koymuştur. O sandukçanın anahtarı da, vazifeperver arıya has bir lezzettir. Onunla sandukçayı açar, proğramını okur, emri anlar, hareket eder. (16:68) وَاَوْحَى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ âyetinin sırrını izhar eder." (L.125) *(İrade-i İlahiyenin tecellisine mümkinatın itaatı, bak: 815.p)*

1349- HİZB حز : Cemaat. *Takım, kısım, cüz', fırka. Parti. *Bir maksad etrafında birleşmiş topluluk. Âlim ve salih bir zatın re'yine veya herhangi bir lidere tabi olup onunla bir gaye uğrunda beraber çalışanlar. *Bir cemaatten ayrılanların meydana getirdiği grup. *(Bak: Cemaat)*

-Hizb'e ait Kur'andan birkaç not:

-Her hizb kendi hizbiyle fahirlenir: (23:53) (30:32)

-Bozuk hizblerden toplanmış mehzûm (yıkılmaya mahkûm) ordu: (38:11,13)

-Hizblerin ihtilafı: (43:65)

1350- HİZB-ÜL KUR'AN حزب القرآن : Kur'an cemaatı. Kur'ana ciddi ve samimi olarak bağlanıp, ona hizmet için mücahidane bir surette çalışan ve fenalıklardan korunan müslümanların topluluğu ve cereyanı. *(Bak: Hizbullah)* *Kur'anın bir cüz'ünün dörtte biri. *Zikir ve dua için Kur'andan alınmış bir kısım âyetler.

"Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın büyük bir kumandanı olan Hazret-i Üsame Radıyallahü Anh; bir gün "hamd" ait, bir gün "istiğfar"a ait âyetler, bir gün "tesbih"e ait, bir gün "tevekkül"e, bir gün de "selam" lafzına, bir günde "tevhid" ve "Lâ ilahe illa hu"ya ait, bir günde "Rab" kelimesine ait bütün Kur'andan müteferrik surelerden bir hizb-i Kur'anî çıkarmış kendine bir vird eylemiş. Demek böyle hizblere izn-i Peygamberî (Aleyhissalatü Vesselâm) var." (E.L.II.152) *(BakVird)*

Mezkûr vird, Mecmuat-ül Ahzab'ın 1. cild, 207. sahifesindedir.

1351- " Başta sahabeler ve matbu Mecmuat-ül Ahzab'da bulunan Hazret-i Üsame Radıyallahu Anh hizb-i kuranîsi ki, herbir günde bir kısmını okumakla taksim edilmiştir. Ve aynı kitabda ve Mecmuat-ül Ahzab'ın aynı cildinde İmam-ı Gazalî'nin Radıyallahu Anh bir hizb-i Kur'anisi ve çok ehl-i velayetin kendi meşreblerine muvafık bazı sureleri ve âyetleri bir hizb-i mahsus-u Kur'anî yaptıkları meydandadır. Zaten Kur'an-ı Hakim'in bir mu'cizesi şudur ki; ehl-i hakikatten ve kemalattan herbir meslek sahibi, meşrebine muvafık, Kur'anda bir Kur'anını, bir hizb-i mahsusunu, bir üstadını bulur. Güya tek bir Kur'anda binler Kur'an var.

Bu mu'cizenin sırrı şudur ki: Kur'an-ı Hakim'in âyetlerinin ve kelâmlarının münasebetleri yalnız beraber olanlara değil, belki pekçok âyetlere ve kelâmlara ve kelimelere münasebeti var, bakıyor. İşarat-ül İ'caz tefsir-i Nuriyede bu sır bir derece gösterilmiş. Demek başka kelâmlara benzemez. Herbir âyet, binler âyetlere bakar birer yüzü ve gözü var. Bu vaziyet-i Kur'aniye çok hakaika medardırlar Ehl-i tarikat ve ehl-i hakikatın herbir kısmı kendi mesleğine göre o küllî Kur'an içinde bir mahsus hizbleri var." (E.L.II.150)

1352- HİZB-ÜŞ ŞEYTAN حزب الشيطان : Şeytana ve nefislerine tabi olanların grubu. Allah'ın kanun ve nizamına tabi olmadan nefsanî arzularına uyanlar. Milleti, memleketi ve mukaddesatı yıkmağa çalışan ve ahlâksızlığa alıştıranların ve dinsizlerin topluluğu ve cereyanı.

Bu tabir Kur'anda, (58:19) âyetinde geçer ve (35:6) âyeti de bununla alâkalıdır.

1353- HİZBULLAH حزب الله : Allah için din uğrunda ciddi gayret sahibi olan ve din düşmanlarıyla asla hakiki dost olmayan mücahid cemaat. Hizb-ül Kur'an da denir. Kur'an (5:56) ve (58:22) âyetlerinde geçen "hizbullah" ünvanını "müfessirîn: Cünudullah, evliyaullah, ensarullah, şiatullah diye muhtelif tabirlerle tefsir etmişlerdir." (E.T.1721) *(Bak.Cemaat ve 179.p.sonu)*

Bir atıf notu:

-Hizb-ül Kur'anın fitneye karşı siyasi ve menfi mukabeleye girmemesi, bak: 387.p.

HİZMET خدمة : *(Bak: Vazife)*

HİZMET-İ İMANİYE خدمة ايمانيه : İmana ait hizmet. İman ve Kur'an hakikatlarının neşrinde, tebliğinde çalışmak. *(Bak: Tebliğ, 1642-1645. p.lar)*

Bir atıf notu:

-Hizmet-i imaniye yolunda cehenneme girmeye razıyım şeklindeki ifadenin mana ve muradı hakkında bir tavzih, bak: 651/2 ilâ 651/5 p.lar.

1354- HUD هود : (Haid. c.) Büyüklük. *Çok hürmet. *Bir Peygamber ismi. Rıfk, sükûn ve vakar ile muttasıf olduğu için bir Peygambere Hud ismi verilmiştir (A.S.) *Yahudilere de bu isim söylenilmiştir.

"Hazret-i Hud, Yemen'de "Hazremut" civarında "Ahkaf" denilen mahalde yaşayan "Âd" kavmine peygamber gönderilmiştir. Şöyleki: İnsanlar Tufan beliyesinden sonra yine azıtmışlar, yollarını sapıtmışlar. Hak Teala'nın dinine aykırı hareketlere cüret göstermişlerdi.

Bunlardan bir kısmı da Âd kavmi idi. Bunlar, bir çok nimetlere, kuvvetlere nail olmuş, muhteşem binalar yapmış, fakat Allah Teala'nın birliğini inkâr ederek putlara tapınmakta bulunmuşlardı. Kendilerine Hud Aleyhisselâm gönderildi. Bu muhterem peygamber birçok mu'cizeler gösterdi. Fakat inanmadılar. Nihayet yedi gece, sekiz gün devam eden şiddetli bir rüzgar ile

helak oldular. Hazret-i Hud da kendisine iman edenler ile beraber başka bir tarafa çıkıp gitti. Yüz elli sene yaşadığı ve Mekke-i Mükerreme'de veya Hazremut'ta medfun bulunduğu rivayet olunmuştur." (B.İ.İ.478) *(Bak: Âd)*

Hz. Hud'un (A.S.) tebliğ vazifesi ve hayatperest kavminin sefahet ve isyanlarını birer ders-i ibret olarak Kur'an (7:65 ilâ 72) (11:50 ilâ 60) ve (26:123 ilâ 140) âyetlerinde zikreder.

1355- HUDEYBİYE حديبيه : Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye giden yolun üzerinde ve Mekke'den bir merhale uzaklıkta küçük bir köy olup, yakınında bir kuyu ve bir ağaç vardır ki, bu ağacın altında Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz (A.S.) beşinci hicri senede ashabı tarafından biat olunmuştur.

Hicretten beş sene on ay geçtiğinde Hz. Peygamber, maiyetinde Muhacirîn ve ensardan 1400 kişi bulunduğu halde umre niyetiyle Kâbe-i Şerife'yi ziyaret maksadıyla gidip bu yere vardıklarında Kureyş'in harp için karşı çıktıklarını haber alması üzerine, harp niyetiyle gelmeyip ancak sıla-i rahm ve Beytullah'ı ziyaret niyetiyle geldiklerini beyan buyurmuşlarsa da, Kureyş o sene Hz Peygamberle müslümanların Mekke'ye girmelerine razı olmayıp ertesi sene kabul edecekleri şartıyla ve diğer bazı şartlarla muahede akdetmişlerdir. Bunun üzerine mezkûr sahabeler Hudeybiye'nin yakınında bulunan ağacın altında Hz. Peygamber Efendimize biat ettikten sonra Medine-i Münevvere'ye dönmüşlerdir.

1356- Evet (48:27) **فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا** âyeti "ifade ediyor ki: Sulh-u Hudeybiye, çendan zahiri İslâm aleyhinde görülmüş ve Kureyşiler bir derece galib görünmüş olduğu halde manen sulh-u Hudeybiye, manevî büyük bir fetih hükmünde olacak ve sair fütuhatın da anahtarı olacak diye ihbar ediyor. Filhakika, sulh-u Hudeybiye ile çendan maddî kılınç, kılıfına muvakkaten konuldu. Fakat Kur'an-ı Hakim'in barika-asa elmas kılıncı çıktı, kalbleri akılları fethetti. Müsalaha münasebetiyle birbiriyle ihtilat ettiler. Mehasin-i İslâmiyet, envar-ı Kur'aniye; inad ve taassubat-ı kavmiye perdelerini yırtarak, hükmünü icra ettiler. Meselâ: Bir dahiye-i harb olan Halid Bin Velid ve bir dahiye-i siyaset olan Amr İbn-ül As gibi mağlubiyeti kabul etmiyen zatlar, sulh-u Hudeybiye ile cilvesini gösteren seyf-i Kur'anî, onları mağlub edip, Medine-i Münevvere'ye kemal-i inkıyad ile İslâmiyet'e

gerdendade-i teslim olduktan sonra Hazret-i Halid, bir "seyfullah" şekline girdi ve fütuhat-ı İslâmiyenin bir kılıncı oldu." (L.29) Hudeybiye hâdisesi Kur'anda (48:12 ve 60:12) âyetlerinde geçer.

1357- HUDUD حدود : (Hadd. c.) Sınırlar, hududlar. *Uçlar. Bucaklar. *Şeriatın ceza hükümlerinin tatbiki. *(Bak: Hadd)*

1358- HUDUS حدو : Yeniden meydana gelme, sonradan peyda olma. *(Bak: Delil-i İmkânî)*

Usul-üd din ve İlm-i Kelâm'ın dâhî ülemasının ve hükema-i İslâmiyenin gördükleri ve isbat ettikleri hudus ve imkân hakikatları için demişler ki:

"Madem âlemde ve her şeyde tagayyür ve tebeddül var; elbette fanidir, hâdistir, kadim olamaz. Madem hâdistir elbette onu ihdas eden bir Sani' var. Ve madem her şeyin zatında vücudu ve ademi, bir sebeb bulunmazsa müsavidir. Elbette vacib ve ezelî olamaz. Ve madem muhal ve batıl olan devir ve teselsül ile birbirini icad etmek mümkün olmadığı kati bürhanlarla isbat edilmiş. Elbette öyle bir Vacib-ül Vücud'un mevcudiyeti lâzımdır ki, naziri mümteni', misli muhal ve bütün maadası mümkin ve masivası mahluku olacak. Evet hudus hakikatı kâinatı istila etmiş. Çoğunu göz görüyor. Diğer kısmını akıl görüyor." (Ş.141)

1359- "Gelelim imkân bahsine: Mütekellimîn demişler ki:

İmkân mütesaviy-üt tarafeyndir. Yani, adem ve vücud ikisi de müsavi olsa; bir tahsis edici, bir tercih edici, bir mucid lâzımdır. Çünki mümkinat birbirini icad edip teselsül edemez. Yahut o onu, o da onu icad edip devir suretinde dahi olamaz. Öyle ise, bir Vacib-ül Vücud vardır ki, bunları icad ediyor." (S.684)

"Çünki görüyoruz ki; herşey, küllî ve cüz'î bulunsun, büyük ve küçük olsun arştan ferşe, zerrattan seyyarata kadar her mevcud; mahsus bir zat ve muayyen bir suret ve mümtaz bir şahsiyet ve has sıfatlar ve hikmetli keyfiyetler ve maslahatlı cihazlar ile dünyaya gönderiliyor. Halbuki o mahsus zata ve o mahiyete, hadsiz imkânat içinde o hususiyeti vermek... hem suretler adedince imkânlar ve ihtimaller içinde o nakışlı ve farikalı ve münasib o muayyen sureti giydirmek...hem hemcisinden olan eşhasın mikdarınca imkânlar içinde çalkanan o mevcuda, o lâyık şahsiyeti imtiyazla tahsis etmek... hem sı-

fatların nevileri ve mertebeleri sayısınca imkânlar ve ihtimaller içinde şekilsiz ve müteredd id bulunan o masnua, o has ve muvafık, maslahatlı sıfatları yerleştirmek. hem hadsiz yollar ve tarzlarda bulunması mümkin olması noktasında hadsiz imkânat ve ihtimalat içinde mütehayyir, sergerdan, hedefsiz o mahluka, o hikmetli keyfiyetleri ve inayetli cihazları takmak ve teçhiz etmek; elbette külli ve cüz'i bütün mümkinat adedince ve her mümkinin mezkûr mahiyet ve hüviyet, hey'et ve suret, sıfat ve vaziyetinin imkânatı adedince tahsis edici, tercih edici, tayin edici, ihdas edici bir Vacib-ül Vücud'un vücub-u vücuduna ve hadsiz kudretine ve nihayetsiz hikmetine ve hiçbir şey ve hiç bir şe'n ondan gizlenmediğine ve hiçbir şey ona ağır gelmediğine ve en büyük bir şey en küçük bir şey gibi ona kolay geldiğine ve bir baharı bir ağaç kadar ve bir ağacı bir çekirdek kadar sühuletle icad edebildiğine işaretler ve delaletler ve şehadedler, imkân hakikatından çıkıp kâinatın bu büyük şehadetinin bir kanadını teşkil ederler." (Ş.141)

1360- HUKUK حقوق : (hakk. c.) Haklar. *İnsanın cemiyet hayatında riayet etmesi lâzım gelen kaideler, esaslar, yani şer'î ve adlî hükümler. Haklıyı haksızdan ayıran kaideler. *Şeriat kitablarında yazılı olan haklar, kanunlar ve kaideler. *Şeriat kitablarına yazılı olan haklar, kanunlar ve kaideler. *Üniversitenin hukuk tahsili yaptıran kısmı. Hukuk Fakültesi. *(Bak: Beraet-i Zimmet, Laiklik, Mecelle, Şeriat)*

1360/1- Hukuk-u İslâmiyenin bütün hukuk dünyası müvacehesinde mümtaz hususiyetlere ve İlahî istiklaliyete sahib, emsalsiz bir hukuk manzumesi olduğunu, munsif hukuk ve ilim dünyası kabul etmektedir. Ezcümle, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınlarından ve 1949'da neşredilen "Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu" namında altı cildlik eserin 1. cildinin 349. sahifesinde şu bilgi veriliyor:

"1937 senesinde Lahey'de ikinci defa olarak toplanan bir hukuk konferansına vaki olan davete mebni Mısır Cami-ül Ezher'i heyet-i ilmiyesi namına, iki İslâm âlimi de iştirak etmiş idi.

Ezher mümessilleri, bu konferansta iki esaslı mevzu hakkında mütalaada bulunmuştur. Bu mevzulardan biri: "Şeriat-ı İslâmiye = İslâm hukuku nazarında medenî ve cinaî mes'uliyetler" diğeri de "İslâm hukukuyla Roma kanunları arasında bir alâka olup olmaması ve İslâm hukukunun Roma kanunlarından müteessir olduğuna dair bazı müsteşriklerin zuumlarını red meselesi" idi.

Ezher mümessillerinin mütalaaları, İslâm hukukunun yüksekliği ve içtimaî hayatı en mükemmel bir surette mütekeffil bulunması hususunda konferanstaki Avrupalı azanın takdirlerini celbetmiş, bunun neticesinde konferansın bütün azası, rey birliğiyle aşağıdaki maddeleri karar altına almışlardır:

1- Şeriat-ı İslâmiye (İslâm hukuku), umumi hukukun (mukayeseli hukukun) kaynaklarından biridir.

2- İslâm hukuku canlıdır, tekâmüle salihtir.

3- İslâm hukuku, bizatiha kaimdir, başkalarından alınmış değildir.

4- Birinci mevzu (yani İslâm hukukundaki mes'uliyet bahsi) konferansın siciline Arapça ile tescil edilecektir. Bu, kendisine müracaat edilmek için hazırlanan mecmua-i ilmiyede de nazara alınacaktır.

5- Arapça, konferansta istimal edilecek ve müstakbel devrelerde de buna devam edilmesi tavsiye olunacaktır.

Velhasıl: İslâm hukukunun bu müstakil, yüksek mahiyeti; onu güzelce tedkik eden zatlar tarafından her zaman itiraf edilmektedir. Ancak şunu da ilave edelim ki: İslâm hukuku, kudsî ve istisnaî bir mahiyeti haizdir; bunun başka hukuk müesseselerinden istifade etmiş olması düşünülemez. Fakat Avrupa hukuk, alel-ıtlak İslâm fıkhından ve bilhassa Endülüs'te ve Afrika'da ziyade intişar cihetiyle Malikî fıkhından pek çok müstefid olmuştur."

1361- Hem yine aynı eserin baş kısmında, o günün İstanbul Üniversitesi rektörü Ord. Prof. Dr. S. S. Onar, Hukuk-u İslâmiye hakkında şu itirafta bulunuyor:

"Hak ve adaletin en büyük ve feyizli kaynaklarından olan İslâm hukuku asırlarca en medenî milletlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği halde bugün mukayeseli hukuk sahasında lâyık olduğu yeri alamamış bulunmaktadır. Hayat şartları birbirinden farklı ve ayrı ayrı medeniyetlere sahip olan Türk, Arap, İran, Hint gibi müteaddit İslâm milletlerinin içtimaî bünyelerine uymuş ve ihtiyaçlarına cevab vermiş olmasına ve bugün de içinde adalet ve faziletin en esaslı hükümleri saklı bulunmasına rağmen mukayeseli hukuk sahasında ve hukukun tekâmülünde bugün bir rolü bulunmaması, hukuk ilmi namına esefle karşılanmak icabeder.

Bugün İslâm hukuku esaslarının meydana konması, bunların ehemmiyet ve kıymetlerinin dünya hukuk âlemi ve ilmi içinde belirtilmesi, bu ilmin inkişafı bakımından büyük bir hizmet olacaktır.

Mazide İslâm hukukunun gelişmesinde ve hâdiselere tatbikinde büyük

hizmetleri dokunmuş olan Türk hukukçularına bugün de bu hukukun zamanın kıymet hükümleri dahilinde tetkik ve izahı vazifesi düşmektedir. Fakat bu mühim işe başlamak için seleflerimizin bir bahr-i bîpâyan diye tavsif ettikleri fıkıh ilmini, İslâm hukukunu bütün incelikleriyle ortaya koymak lâzımdır."

1362- Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınlarından "Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku" namındaki eserinde Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay şunları kaydeder:

"İslâmda din, hukukun da kaynağı olmaktadır; dinî ve hukukî işler, dağılmaksızın ayrılmayacak surette birbiri içine sokulmuştur. Hukuk ve din hükümleri birlikte bütün halinde İslâm şeriatının muhtevasını teşkil etmiştir. İslâm hukukçuları, dinî, siyasî, ahlâkî, iktisadî ve zekat gibi mâlî meseleleri, hatta muaşeret âdabı münasebetlerini, dinî bir damga ile din çerçevesi içine almış, bunlara aynı dinî değer ve takdiri vermiş, hepsini dinî gerekçe altında bir tutmuştur." (sh: 5) *(Hukuk vaz'-ı İlahîdir, bak: 1405.p)*

1363- "Mecelle'nin l. maddesine eklenen şu fıkralar, hukukun dinî telakkisini açıklar: "İnsan tabiatça medeni olduğundan öbür hayvanlar gibi tek başına yaşamayıp bir medeniyet çevresi içinde toplanmağa ve birbiriyle birleşmeğe ve yardımlaşmağa muhtaçtır. Halbuki kişi kendi hoşuna giden şeyi ister ve hoşlanmadığı şeyi iter olduğundan, aralarında adalet ve düzenin bozulmaması için gerek evlenme ve gerek yardımlaşma ve birleşme hususlarında bir takım tanınmış şer'î kanunlara muhtaç olur ki, birincisi fıkhın münakehat ve ikincisi muamelat kısmıdır. Medenileşme işinin böylece devam edebilmesi için ceza tertibi lâzım gelip, bu da fıkhın ukubat kısmıdır."

Kur'an, İslâmın baş kitabıdır; şeriatın, İslâm kanununun asıl kurucusu Allah'tır." (Aynı eser, sh: 10)

1364- İlk neşri 1936'da T.C. Diyanet İşleri Reisliği tarafından yapılan "Hak Dini Kur'an Dili" tefsirinin l. cildin 126. sahifesinde şu kaydı görüyoruz:

"Her kanun-u Hak, bir vaz'-ı İlahî olduğundan müstakimdirler. Vaz'-ı beşerî olan kanunlar ne ilim, ne din hiç biri olamazlar. Bunlar ilim nokta-i nazarından batıl, din nokta-i nazarından şer teşkil ederler ve gayr-i müstakimdirler. Bunun için beşerin hakkı, gerek ilimde ve gerek dinde kanunu vaz'etmek değil, Hakk'ın kanunlarını arayıp bulmak ve keşf ü izhar etmektir. Arşimet, müvazene-i mayiat kanununu; Nevton, cazibe kanununu; Aristo, tenakuz kanununu vaz'ettiler demek doğru olmadığı gibi; Ebu Hanife Haz-

retleri de kıyas-ı fıkhî kanunlarını vaz'etti demek doğru değildir. Bunlar onların vaz'ı olsa idi, eğri ve yalan olurlardı. Doğru olmaları kanun-u Hakk'ın keşfine mazhar olmalarından naşidir. Bunun için ülema, mucid değil, kâşif ve müzhirdirler. Zira kanun-u Hakk'ın hafi olanları da vardır." *(Bak: Naklî Delil)*

İki atıf notu:

-Hukuk-u umumiye ve şahsiye olarak iki nevi hukuk, bak: 3487.p.

-Roma hukuku anlayışı, bak: 927.p.

1365- Hukukta büyük ehemmiyeti haiz olan hukuk-u ibada (kul hakkına) gayet dikkat edilmesini dinimiz ısrarla emreder. (T.T. 5. cild. sh: 42,2.bölüm)

Atıf notları:

-Veda Hutbesinde en şamil hukuk-u insaniyeyi tesbit, bak: 1423.p.

-Hukukta müsavat, bak: 1408 .p.

- Hukukun hâkimiyeti, bak: 2195.p.

-Sultan Fatih'in muhakeme altına alınması, hukuk devleti olmanın canlı bir misalidir, bak: 919.p.

HULEFA خلفاء : (halife. c.) Halifeler. *(Bak: Halife)*

1366- HULLE خلّه : Ağır, pahalı. *Belden aşağı ve belden yukarı olan iki parçadan ibaret olan elbise. *Cennet elbisesi. *Fık: Müslim bir erkek, karısını üç talak ile boşarsa bu kadın ile tekrar nikahlanması haram olur. Ancak kadın, başka bir erkek ile evlenir ve onunla da anlaşamaz ve boşanıp ayrılsalar, bu halde isterlerse ilk evlilik haline dönebilirler. Fakat üç talak ile boşananlar tekrar nikahlanmaları için şer'î imkân yok denecek kadar zayıf olduğundan başka hileli yollara gitmeleri haramdır. *(Bak.Hile-i Şer'iye, Talak)*

1367- HUNEYN حنين : Hicretin 8. senesinde ve Mekke'nin fethinden 16 gün sonra vuku bulan Huneyn gazası, Kur'an (9:25, 26) âyetlerinde zikredilir. Mezkûr âyetlerde bilhassa kemiyete, adet çokluğuna güvenmeyip nusret-i İlahiyeye dayanmak gerektiği ders verilmektedir.

1368- "Huneyn, Mekke ile Taif arasında bir vadinin ismidir. Mekke'nin

fethi ile Kureyş'in ekserisi müslüman oldu; olmayanlar pek az kaldı ve bu suretle din-i İslâm bir mertebe daha meydan aldı. Mukaddema Kureyş'in taraftarı olan kabail ve aşair de müslümanlar tarafına mâil ve müteveccih oldu. Fakat Arab'ın en büyük kabilelerinden olan Hevazin Kabilesi ile Sakif Kabilesi beynlerinde ittifak ederek Resul-i Ekrem ile harb etmek üzere zikrolunan Huneyn vadisinde toplanmağa başladılar. Bu kabilelerin harb u darb işlerinde mehareti vardı. Mekke'nin fethi üzerine gayz u heyecanları artmış ve Resul-i Ekrem'in kendileri üzerine yürüyeceği fikrine zâhib olmuşlar ve daha bekliyecek olurlarsa muhakkak muzmahil olacaklarına kani olarak hazırlıklarını ikmal edip hemen harekete geçmişlerdi. Hevazin ve sakif kendileri dört bin kadar idiyse de, Beni Sa'd İbn-i Bekr ve Beni Cüşem gibi daha birtakım kabailin inzimamiyle bir cemm-i gafir teşkil eylemişlerdi ki; bazı rivayete göre mecmuu yirmi binden ziyade olduğu söylenmiştir.

1369- Resul-i Ekrem (A.S.M.) İslâm aleyhinde öyle büyük bir ordunun toplandığını işitti ve hemen tedarükat-ı külliyeye teşebbüs etti. Hatta Safvan İbn-i Ümeyye'den silah istedi. Safvan henüz müşriklerden idi. Müslüman olmak için iki ay muhlet istemişti. "Gasben mi ya Muhammed?" diye sordu. "Hayır, iade olununcaya kadar; telef olursa ödenmek şartiyle ariyet istiyorum" buyuruldu.O da "Öyle ise beis yok" diyerek üçyüz zırh verdi. Nevfel İbn-i Haris İbn-i Abdülmuttalib dahi bu vecihle üçyüz mızrak iare eyledi.

1370- Resul-i Ekrem (A.S.M.) oniki bin ve bazı rivayetlere göre belki biraz daha fazla askerle Mekke'den çıkıp Huneyn'e müteveccihen hareket buyurdu. Bu askerin onbini Mekke'nin fethinde hazır bulunan ashab, mütebakisi de Mekkelilerden yeni İslâma dâhil olmuş tuleka idi ve beraberlerinde seksen kadar da müşrik vardı ki biri de Safvan ibn-i Ümeyye idi. Bilahare alınan esirlerin altıbin kadar olduğu rivayet-i sahiha ile sabit bulunduğuna binaen bu İslâm ordusunun adetçe düşmanın mecmuundan fazla olmadığı anlaşılıyorsa da her halde müslümanların o ana kadar yaptıkları muzaeffer oldukları muharebelerde görülmedik bir kesret ve kuvvette mükemmel idi ve bu hal müslümanların hoşuna gitmiş, bu kesrete bayağı güvenmişlerdi. Hatta rical-ilmüslimînden birisi: "Bu gün asla azlıktan mağlub olmayız" demiş ve bu söz Resulullah'a iyi gelmemişti. Gerçi bu söz galebeyi, mücerred kesrette görmek manasından uzaksa da, kesrete bir itimad beslemek

وَمَاالنَّصْرُاِ لَّامِنْعِنْدِاللّٰه (3:126) (8:10) olduğunu kale almamak gibi bir gurur ve kusurdan da hâlî kalmıyordu. Âyette ihtar buyurulduğu üzere, şimdiye kadar bir çok mevakide nail oldukları zaferlerin hiç biri kesretlerine medyun

olmamış bulunan asker-i İslâmın, bu kerre harbe girerlerken kesret ve kılleti mevzu-u bahis etmeleri, onlardan matlub olan ihlas ve ihtiyat ile mütenasib olmıyacak bir zühul oluyordu. Allahu Teala ve Resulünü mansur ve muzaffer kılan ancak kendisi olduğunu bildirmek için bu gazada ibtida asakir-i İslâmiyeye bir hezimet yüzü gösterdi ve filhakika kılletten değil kesrete güvenmekten dolayı ilk önce ordu-yu İslâm'da acib bir inhizam, adeta bir "panik" vaki oldu. Benî Süleym kabilesi ile yeni Mekke askeri, Halid ibn-i Velid kumandasında pişdar olarak önde gidiyorlardı. Benî Süleym ilerilemişti ve bir hamlede düşmana açılmıştı. Bunu gören Mekkeliler de ganaime doğru laübaliyane seğirdip giderlerken evvelce Huneyn vadisini tutmuş, pusularda gizlenmiş olan ve ok atmakta mehareti bulunan Hevazin askerinin birdenbire öyle şiddetli bir hücumlarına maruz oluverince öyle bir bozulup kaçmışlardı ki bu bozgunluk bütün orduya sirayet edivermiş ve bu haber Mekke'ye kadar ermişti ve imanı zaif olan yeni müslümanların bir çoğunun efkârı bozulmuştu. Bu öyle bir bozgunluk olmuştu ki, merkezde Resul-i Ekrem birkaç ashabıyla yapayalnız kalıvermişti. Oniki bin askerin ric'ate mecbur kaldığı ok sağnaklarına karşı yalnız Fahr-i Âlem fütursuz, telaşsız gidiyordu. Bütün azm-ü ikdamın şecaat ü sebatın yegane timsali ve i'caz-ı Nübüvvetin bürhan-ı bîmisali olan İlahî bir heyecan ile Düldülünü bütün düşmanlarının hamlelerine ve hatta bütün küfür dünyasının üzerine üzengileyip sürüyor. sürdükçe küffar kaçıyor, onlar hamle ettikçe durup bekliyordu. Rivayet olduğuna göre bu hal, on küsur kerre vaki olmuştu. *(Peygamberimizin şecaatı, bak: 559.p.)*

1371- Sonra Allah Resulüne ve mü'minlere sekinetini; kalblere sükûnet veren rahmetini ve görmediğiniz askerler indirdi ki bunlar melaikedir... Kavl-i muhtara göre bunların nüzulü mü'minlerin kalblerine havatır-ı hasene ilkasıyla takviye ve teyid ve müşriklerin kalblerine ilka-i ru'b için idi. O vakit Fahr-i Âlem, sağ cenahı tutup durmuştu ve Hazret-i Abbas'ın sesi gayet yüksek olduğundan ona "Ey ensar, ey ashab!" diye bağırmasını teklif eyledi. O da nida edip "Ey Akabe'de biy'at eden Ensar, ey Şecere-i Rıdvan altında dönmemek üzere söz veren Ashab, ey Ashab-ı Şecere, ey Ashab-ı Sure-i Bakare" diye çağırdı ve nidalar tevali etti. Her taraftan ashab-ı kiram "lebbeyk, lebbeyk" diyerek bir nesakta hemen döndüler ve Resul-i Ekrem'in yanına koşuştular. O bozgun asker derhal derlenip toplandı. Müslümanlar öyle bir sür'atle toplanıyorlardı ki, atları koşamıyanlar inip koşuyorlardı. Bu suretle mü'minlerin hepsi tekrar Resul-i Ekrem'in yanında birleştiler ve o havf ü helecanı atıp kemal-i sekinet ve metanetle cenge giriştiler. O vakit Resulullah yerden bir avuç toprak alıp müşrikler tarafına attı." (E.T.2492-2496)

1372- Yukarıda zikredilen düşman ordusuna Hazret-i Peygamber'in (A.S.M.) bir avuç toprak atması hâdisesi, Mektubat adlı eserde şöyle beyan ediliyor:

"Gazve-i Huneyn'de, başta İmam-ı Müslim olarak ehl-i hadis haber veriyorlar ki: Gazve-i Huneyn'de - Bedir gibi- küffar, şiddetli hücum ederken, yine bir avuç toprak atıp, شَاهَتِ الْوُجُوهُ [142] diyerek, herbirinin kulağına bir شَاهَتِ الْوُجُوهُ kelimesi girdiği gibi; biiznillah herbirinin yüzüne bir avuç toprak gitti. Gözleriyle meşgul olup, kaçtılar. İşte Bedir'de ve Huneyn'deki hârika olan şu hâdise, esbab-ı adi ve kudret-i beşer dâhilinde olmadığından, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan (8:17) وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللّٰهَ رَمَى fer-man eder. Yani "O hâdise, kudret-i beşer haricindedir. Kuvve-i beşeriye ile değil; belki fevkalâde bir surette, kudret-i ilahiye ile olmuştur." (M.136)

Bu gazada müslümanlardan 4 kişi şehid oldu. Düşman ordusundan ise 70 kişi öldü. Düşmandan çok miktarda ganimet kaldı. Huneyn gazasında mağlub olan düşman kuvvetleri Taif, Evtas gibi yerlere dağılmışlardı. Daha sonra İslâm ordusu buralara da hücum ederek kalan düşmanı da mağlub etti.

1373- "Eğer denilirse: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, madem Habib-i Rabb-il Âlemîndir. Hem elindeki hak ve lisanındaki hakikattır. Ve ordusundaki askerlerin bir kısmı melaikedir. Ve bir avuç su ile bir orduyu sular. Ve dört avuç buğday ve bir oğlağın etiyle bin adamı doyuracak bir ziyafet verir. Ve küffar ordusunun gözlerine bir avuç toprak atmakla o bir avuç topraktan her küffarın gözüne bir avuç, toprak girmesiyle onları kaçırır. Ve daha bunun gibi bin mu'cizat sahibi olan bir Kumandan-ı Rabbanî, nasıl oluyor Uhud'un nihayetinde ve Huneyn'in bidayetinde mağlub oluyor?

Elcevab: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nev-i beşere mukteda ve imam ve rehber olarak gönderilmiştir. Ta ki o nev-i insanî hayat-ı içtimaiye ve şahsiyedeki düsturları ondan öğrensin ve Hakim-i Zülkemal'in kavanin-i meşietine itaate alışsınlar ve desatir-i hikmetine tevfik-i hareket etsinler. Eğer Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, hayat-ı içtimaiye ve şahsiyesinde daima hârikulâdelere ve mu'cizelere istinad etseydi, o vakit imam-ı mutlak ve rehber-i ekber olamazdı.

142 S.M. ci. 5 sh: 422 hadis: 76, 81

İşte bu sır içindir ki, yalnız davasını tasdik ettirmek için arasıra indelhace, münkirlerin inkârını kırmak için mu'cizeler gösterirdi. Sair vakitlerde nasılki, herkesten ziyade evamir-i İlahiyeye itaat etmiştir. Öyle de, hikmet-i Rabbaniye ile ve meşiet-i Sübhaniye ile te'sis edilen âdetullah kavaninine herkesten ziyade müraat ve itaat ederdi. Düşmana karşı zırh giyerdi, "Sipere giriniz!" emrederdi. Yara alırdı, zahmet çekerdi. Ta tamamiyle hikmet-i İlahiye kanununa ve kâinattaki şeriat-ı fıtriye-i kübraya müraat ve itaatı göstersin." (L.81)

1374- Huneyn hakkında ehadisten birkaç not:

-Huneyn gazasında bereket mu'cizesi: (S.B.M. ci: 7, 1103. hadis)

-Huneyn gazasında ordunun dağılmasına rağmen Resulullah'ın (A.S.M.) azm ü sebatı: (S.B.M. ci: 8, 1213.hadis)

-S.M. 5. cild sh: 422 (Kitab-ül cihad, 28. bab) Huneyn hakkındadır.

1375- HURİ حوري : (Ahver ve Havra kelimelerinin c.) Ahu gözlüler. Gözlerinin akı karasından çok olan ve güzellikleri tarif ve tavsif edilemiyecek derece cemale sahib olan cennet kızları.

"Sual: Ehadiste denilmiş: "Huriler yetmiş hulleyi giydikleri halde, bacaklarının kemiklerindeki ilikleri görünüyor." Bu ne demektir? Ne manası var? Nasıl güzelliktir?

Elcevab: Manası pek güzeldir ve güzelliği pek şirindir. Şöyle ki: Şu çirkin, ölü, camid ve çoğu kışır olan dünyada; hüsün ve cemal, yalnız göze güzel görünüp, ülfete mani olmazsa yeter. Halbuki güzel, hayatdar, revnekdar, bütün kışırsız lüb ve kabuksuz iç olan Cennet'te; göz gibi bütün insanın duyguları, latifeleri cins-i latif olan hurilerden ve huriler gibi ve daha güzel, dünyadan gelme Cennet'teki nisa-i dünyeviyeden ayrı ayrı hisse-i zevklerini, çeşit çeşit lezzetlerini almak isterler. Demek en yukarı hullenin güzelliğinden tut, ta kemik içindeki iliklere kadar, birer hissin birer latifenin medar-ı zevki olduğunu hadis işaret ediyor. Evet "Huriler yetmiş hulleyi giymeleri ve bacaklarındaki kemiklerin ilikleri görünmesi" tabiriyle Hadis-i Şerif işaret ediyor ki: İnsanın ne kadar hüsünperver ve zevkperest ve zinete meftun ve cemale müştak duyguları ve hassaları ve kuvaları ve latifeleri varsa, umumunu memnun edip doyuracak ve herbirisini ayrı ayrı okşayıp mes'ud edecek, maddî ve manevî her nevi zinet ve hüsn-ü cemale huriler camidirler. Demek

huriler, Cennet'in aksam-ı zinetinden yetmiş tarzını, bir tek cinsten olmadığından birbirini setretmiyecek surette giydikleri gibi; kendi vücudlarından ve nefis ve cisimlerinden, belki yetmiş mertebeden ziyade ayrı ayrı hüsün ve cemalin aksamını gösteriyorlar" (S.500) *(Bak: 545.p.)*

1376- Huriler hakkındaki mezkûr hadis için: S.B.M. 9. cild 1342. hadis ve S.M. 8. cild sh: 361, 17. ve R.E. 99/8. hadise bakınız.

Kur'anda huriler (37:48, 49) (44:54) (52:20) (55:75) (56:22) âyetlerinde zikredilir.

Bir atıf notu:

-Cennet'te yüzbinler kasr ve huri ihsan edilmesi, bak: 538.p.

1377- HURUF-UL MUKATTAA حروف المقطّعه : Kur'an-ı Kerimde sure başlarında bulunan, kesik,kesik ikisi üçü birleşik veya tek başına yazılı harfler. Elif Lam Mim, Ya Sin, Elif Lam Ra.. gibi Bunlar İlahî birer şifre olup, manalarını anlayanlar Resul-i Ekrem (A.S.M.) ve onun vârisleridir.

Evet "surelerin başlarındaki huruf-u mukattaa, İlahî bir şifredir. Has abdine onlarla bazı işaret-i gaybiye veriyor. O şifrenin miftahı, o abd-i has'tadır, hem onun veresesindedir. Kur'an-ı Hakim madem her zaman ve her taifeye hitab ediyor; her asrın her tabakasının hissesini zaman cami çok mütenevvi vücuhları, manaları olabilir. Selef-i Salihîn ise, en halis parça onlarındır ki, beyan etmişler. ehl-i velayet ve tahkik, seyr ü sülûk-u ruhaniyeye ait çok muamelat-ı gaybiye işaratını onlarda bulmuşlar. işarat-ül İ'caz Tefsirinde, "El Bakara" Suresinin başında i'caz-ı belagat noktasında bir nebze onlardan bahsetmişiz; müracaat edilsin." (M.390)

1378- "Evet Kur'anın üslubları hem garibdir hem bedi'dir hem acibdir hem mukni'dir. Hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi taklid etmemiş. Hiç kimse de onu taklid edemiyor. Nasıl gelmiş, öyle o üslublar taravetini, gençliğini, garabetini daima muhafaza etmiş ve ediyor. Ezcümle; bir kısım surelerin başlarında şifremisal آلم α آلر α طه α يس α حمعسق gibi mukattaat hurufundaki üslub-u bediîsi, beş-altı lem'a-i i'cazı tazammun ettiğini "İşarat-ül İ'caz" da yazmışız. Ezcümle: Surelerin başında mezkur olan huruf, hurufatın aksam-ı malumesi olan mechure, mehmuse, şedide, rahve, zelaka, kalkale gibi aksam-ı kesiresinden herbir kısmından nısfını almıştır. Kabil-i taksim olmayan hafi-

finden nısf-ı ekser, sakilinden nısf-ı ekall olarak bütün aksamını tansif etmiştir. Şu mütedahil ve birbiri içindeki kısımları ve ikiyüz ihtimal içinde müterreddid yalnız gizli ve fikren bilinmiyecek birtek yol ile umumu tansif etmek kabil olduğu halde, o yolda, o geniş mesafede sevk-i kelâm etmek, fikr-i beşerin işi olamaz. Tesadüf hiç karışamaz. İşte bir şifre-i İlahiye olan surelerin başlarındaki huruf, bunun gibi daha beş-altı lem'a-i i'caziyeyi gösterdikleriyle beraber, ilm-i esrar-ı huruf ülemasıyla evliyanın muhakkikleri şu mukattaattan çokesrar istihrac etmişler ve öyle hakaik bulmuşlar ki, onlarca şu mukattaat kendi başıyla gayet parlak bir mu'cizedir. Onların esrarına ehil olmadığımız, hem umum göz görecek derecede isbat edemediğimiz için o kapıyı açamayız. Yalnız "İşarat-ül İ'caz'da şunlara dair beyan olunan beş-altı lem'a-i i'caza havale etmekle iktifa ediyoruz." (S.374)

1379- Evet, **الٓمٓ** i'cazın esaslarından îcazın en yüksek ve en ince derecesine bir misaldir. Bunda da birkaç letaif vardır:

1- **الٓمٓ** üç harfiyle üç hükme işarettir. Şöyle ki: Elif, **هَذَا كَلَامُ اللّٰهِ اَ زَلِيٌّ** hükmüne ve kaziyesine; Lam, **نَزَلَ بِهِ جِبْرِيلُ** hükmüne ve kaziyesine; mim **عَلَى مُحَمَّدٍ ﴿ صم﴾** hükmüne ve kaziyesine remzen ve imaen işarettir.

Evet nasılki Kur'anın hükümleri uzun bir surede, uzun bir sure kısa bir surede, kısa bir sure bir âyette, bir âyet bir cümlede, bir cümle bir kelimede, o kelime de "sin, lam, mim" gibi huruf-u mukattaada irtisam eder, görünür. Kezalik **الٓمٓ** in herbir harfinde mezkûr hükümlerden biri temessül etmiş görünüyor.

2- Surelerin başlarındaki huruf-u mukattaa, İlahî bir şifredir. Beşer fikri ona yetişemiyor. Anahtarı, ancak Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dadır.

3- Şifrevari şu huruf-u mukattaanın zikri, Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâmın fevkalâde bir zekaya mâlik olduğuna işarettir ki: Muhammed Aleyhisselatü Vesellâm remizleri, imaları ve en gizli şeyleri sarih gibi telakki eder, anlar.

4- Şu harflerin taktii; harf ve lafızların havi oldukları kıymet, yalnız ifade

ettikleri manalara göre olmayıp, ilm-i esrar-ül huruf'da beyan edildiği gibi, adet ve sayılar misillü, harflerin arasında fıtrî münasebetlerin bulunduğuna işarettir.

5- آلم taktiiyle, bütün harflerinesas mahreçleri olan "halk, vasat, şefe" mahreçlerine işarettir.

Ve zihinlerin nazar-ı dikkatini şu mahreçlere çeviriyor ki; zihinler, gerek bu üç mahreçte, gerek bunlara bağlı küçük küçük mahreçlerde lafızların ve harflerin nasıl vücuda geldiklerin hayret ve ibretle mütalaa etsinler." (İ.İ.33)

HUSUF خسوف : *(Bak: Küsuf)*

1380- HUŞU' خشو : Alçak gönüllülük. Haya etmek ve mütevazi olmak. Bir büyük zata karşı korku, sevgi ve hürmetten gelen edebli bir his ve hal. Yüksek ve heybetli bir zatın huzurunda sükûn ve tezellülde olmak.

İbn-i Mace Tercemesi, 5. kitab. 68. Bab-ül huşu', ci: 3, sh: 348 ve T.T. ci: 1, sh: 186 huşu' hakkındadır.

1381- Kur'anda şöyle buyuruluyor: "اَلَّذِينَ هُمْ فِى صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ (23:2) Onlar namazlarında haşi'dirler. Huşuu bazıları havf, rehbet gibi kalb fiillerinden olmak üzere tarif etmiş. Bazıları da sükûn ve terk-i iltifat gibi cevarih fiillerinden göstermiştir. Doğrusu huşu', aslı kalbde, tezahürü bedende olmak üzere ikisini de cami'dir. Kalbe taalluk eden ciheti; azamet ve celal-i Rabbanî karşısında kendi küçüklüğünü göstererek nefsi emr-i Hakk'a serfüru ettirecek ve edeb ü tazimden başka bir hatıraya iltifat etmeyecek surette kalbin son derece bir saygı hissi duymasıdır. Zahire taalluk eden ciheti de, aza-yı bedende bu hissin tezahürüyle bir sükûn ve sekinet hasıl olması ve gözlerinin önüne secde mevziine bakıp, sağa sola, şuna buna iltifat etmemesidir. Binaenaleyh huşuun aslı, namazın şartlarından olan niyetin kemaliyle, tezahürü de namazın adab ve mükemmilatiyle alâkadardır. Hasen'den ve İbn-i Sirin'den rivayet olunduğuna göre; Resulullah ve ashabı namazda gözlerini semaya kaldırırlardı. Bu âyetin nüzulü üzerine önlerine eğdiler ve ihtisarı (ellerini böğrüne koymayı) terkettiler. Buhari ve Müslim'de, Hz. Aişe'den rivayet olunur ki: Resulullah'a namazda iltifattan sual ettim. Bu-

yurdu ki: O bir ihtilastır ki, şeytan onu kulun namazından ihtilas (hırsızlık) eder.

Hakim-i Tirmizi'nin Kasım ibn-i Muhammed tarikiyle esma binti Ebubekir'den, Hz.Aişe'nin validesi Ümm-ü Ruman'dan tahric ettiği bir hadisde de müşarunileyha Ümm-ü Ruman (Radıyallahü anha) demiştir ki: "Namazımda sallanıyordum. Ebubekir (R.A.) gördü. Beni öyle bir azarladı ki, az daha namazdan çıkacaktım. Sonra da dediki: Resulullah'ı dinledim şöyle buyurdu: Herhangi biriniz namaza durduğunda her tarafı sâkin olsun, Yahudiler gibi sallanmasın. Zira namazda sükûn-u etraf namazın tamamındandır." (E.T.3428) *(Bak: 1388,2803.p.lar)*

1382- Huşu' hakkında âyetlerden birkaç not:

-Kur'anı dinledikçe huşu'ları artan zatlar: (17:109) (bak: 1940.p)

-Allah'a karşı huşu' sahibi olanlar: (2:45) (21:90)

-Zikr-i İlahîye ve Hakka karşı huşu' : (57:16)

-Dağ dahi Kur'ana karşı haşyetten dayanamayacağı temsiliyle müminleri ikaz: (59:21)

-Erkek ve kadınlar için teşvik edilen on mühim sıfat: Müslim, mümin, kanit (ibadette sebatkâr), sâdık, sâbir, haşi', mütesaddık, saim, hâfızîne fürucehüm (takva), zâkir: (33: 35)

Huşu' hakkında ehadis de vardır. Ezcümle, İ.M. 5. kitab, 68. bab namazda huşu'a dair hadislerdir.

1383- HUTAME حطمه : Cehennem'in beşinci tabakası. İnatçı münkirlerin yeri olup, Gayya Kuyusunun bulunduğu kısım.

"Hümeze lümeze vezninde (Hutame): Karia'da haviye, nar-ı hamiye; Tekasür'de Cahim diye ismi geçen cehennemin isimlerindendir. Bazıları dördüncü, bazıları altıncı, bazıları da ikinci tabakası demişlerdir. Mevlidde: "Korkarım ki yerleri ola Tamu" denildiği gibi, eski Türkçelerde cehenneme tamu denildiği cihetle burada Hutame'yi Tamu diye tercüme etmek de yakışabileceğinden dolayı mealde ona da işaret eyledik. Maamafih Tamu: hapishane, zindan manasına olan dam'dan gibi görünür. Bu da (17:8) âyetinin mazmununa muvafıktır.

1384- Hutame kelimesinin aslı ise, kırıp geçirmek demek olan hatm'dan

müştaktır. Bu fuale vezni de, âdet ifade ettiği için hutame: Son derece kırmak âdeti ve tabiatı olan, yani kıran geçiren demek olur. Ve Türkçemizde filan yere kıran girdi demekle; orası kırıldı, tükendi, mahvoldu manasını ifade eder. Kızgın ateşin de tabiatı böyle önüne geleni kırıp geçirmek, mahvetmek; tabir-i âhirete yakalayıp yutmak olduğundan, böyle kırıp geçirici, yahut yakalayıp yutucu ateş mefhumiyle Cehennem'e de hutame denilmiş demektir." (E.T.6092)

Bu kelime Kur'anda (39:21) (56:65) (57:20) (104:4 ve 5) âyetlerinde geçer.

1385- HUZUR حضور : Hazır olmak. Mevcud bulunmak. *Hürmete lâyık bir kimsenin yanında olmak. *İbadet neticesi hasıl olan rahatlık, gönül ferahlığı. *(Bak: Gaflet)*

Huzur tabirinin en bariz manası: Büyük bir zatın yanında hazır olmak ve bu sebeble kalbde hissedilen rahatlık, emniyet, şeref, huşu' ve manevî haz gibi hislerin mecmuundan hasıl olan bir halettir. Allah her yerde hazır nazır olduğu için daima Allah'ın huzurunda, nazarı altındayız. Binaenaleyh, Cenab-ı Hakk'ın her halimizi, niyet ve düşüncelemizi her an görüp bildiğini unutmamak ve Allah'ın nazarında olduğumuzu bilmek şuuruna, dinî tabirle "huzur" denir. Kendisinde huzur hali meleke haline gelmiş olan mü'minlere, günahtan kaçmak kolaylaşır. *(Bak: 1241.p.)* Allah ve meleklerine karşı gizlilik olmadığı ve müsbet, menfi her tablo âlem-i misalde kaydedildiği hakikatını bilen mü'min, gizli ve aşikâr kendi hakkında günah manzarasının tesbit edilmemesi için gayretli olur. Kaydedilen günahları için de, وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا (3:193) dualarıyla o günahların silinmesi için niyaz eder.

1386- Huzur hakikatını unutmak, gaflettir. Bu gaflete düşmemek için huzur haletini telkin eden ve marifetullahı ders veren eserleri tekrarla okumak veya dinlemek gerektir. Çünkü unutmamanın çaresi, tekrardır. Kur'anda çok âyetlerin tekrarındaki bir hikmet de budur.

Evet "iman-ı tahkikînin kuvvetiyle ve marifet-i Sanii netice veren masnuattaki tefekkür-ü imanîden gelen lemeat ile bir nevi huzur kazanıp Hâlik-ı Rahim'in hazır nazır olduğunu düşünüp ondan başkasının teveccühünü aramıyarak, huzurunda başkalarına bakmak, meded aramak o huzurun edebine muhalif olduğunu düşünmek ile o riyadan kurtulup ihlası kazanır." (L.163)

"Amiyane olan tevhid-i zâhirî, hiçbir şey'i Allah'ın gayrisine isnat etmemekten ibarettir. Böyle bir nefiy, sehl ve basittir. Ehl-i hakikatın hakiki tevhidleri ise, her şeyi Cenab-ı Hakk'a isnad etmekle beraber her şeyin üstünde bulunan mührünü, sikkesini görüp okumaktan ibarettir. Bu, huzuru isbat, gafleti nefyeder." (M.N.212)

1387- Mezkûr manadaki huzur-u kâmileyi kazandıran en cami' meslek, cadde-i kübra denen Kur'an mesleğidir ki, akıl ve kalbi beraber çalıştırır. *(Bak: 2253. p. ve Velayet-i Kübra)*

İşte kâinat kitabını okutan Kur'an mesleğinde, sinekten çiçeğe, zerreden seyyarata kadar âlemdeki bütün İlahî san'at eserlerine mana-yı harfi ile *(Bak: Mana-yı Harfi)* bakarak meleke kazanan bir mü'min, âlemde her ne müşahede ederse, ondan hâlî bir şekilde Saniine intikal eder, huzur kazanır.

Dinî emirlere ve sünnet-i seniyeye ittiba' yoluyla da huzur kazanılır. *(Bak: 3465, 3466.p.lar)*

1388- Namazda huzur haleti ise çok önemlidir. Kur'an (2:186) âyetinde de beyan edilen hakikatı izah eden bir hadis-i şerifte şöyle buyuruluyor:"

اَ حْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنَّ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ

Yani: Asıl ihsan, Allah Teala'ya zat-ı akdesini görüyorsun gibi ibadette bulunmandır. Her ne kadar sen onu görememekte isen de şüphe yok ki o seni görmektedir." (H.G. hadis: 49, Buharî iman/ 37, SBM. c.1, hadis no: 47) *(Bak. Huşu')*

Bir atıf notu:

-Huzur hakikatı, bak: 697, 1553.p.lar.

"Namaz, kul ile Allah larasında yüksek bir nisbet ve ulvi bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezbetmek namazın şe'nindendir. Namazın erkânı, "Fütuhat-ı Mekkiye"nin şerhettiği gibi, öyle esrarı havidir ki, her vicdanın muhabbetini celbetmek, namazın şe'nindendir. Namaz, Hâlik-ı Zülcelal ltarafından her yirmidört saat zarfında tayin edilen vakitlerde manevî huzuruna yapılan bir davettir. Bu davetin şe'nindendir ki, her kalb kemal-i şevk ve iştiyakla icabet etsin. Ve mi'racvari olan o yüksek münacata mazhar olsun." (İ.İ. 43)

1389- Namazda okunan "teşehhüd ve fatiha kelimelerinin geniş ve yüksek manaları kasdî değil, belki dolayısiyle meşguliyet ve huzura bir nevi gaflet veren tafsilatı değil, belki mücmel ve kısa manaları, gafleti dağıtır, ubudiyeti

ve münacatı parlatır görüyorum. Namazın ve fatiha ve teşehhüdün pek yüksek kıymetlerini tam gösterir. (Evet) O manaların tafsilatıyla bizzat iştigal, bazan namazı unutturur, huzura belki dokunur. Yoksa dolayısiyle ve muhtasar bir tarzda büyük faidelerini hissediyorum." (Ş.619)

Bir atıf notu:

-Hz. Ali'nin (R.A.) huzur-u salât için ifrit istemesi, bak: 3461.p.

HÜCCET حجّة : Senet. Vesika. Delil. Bir iddianın doğruluğunu isbat için gösterilen resmî vesika. *Şahid. *(Bak: Delil)*

1390- HÜDHÜD هدهد : Kur'an (27:20) de adı geçen bir kuş ismi. Çavuş kuşu veya ibibik denilir. Peygamber Hz. Süleyman'ın (A.S.) zamanında, Hicaz ile Yemen arasındaki Sebe'nam yerde melike olan ve güneşe tapan Belkıs ile Hz. Süleyman Aleyhisselâm arasında muhabereye vesile olduğundan meşhur ve mübarektir.

"Kamus tercemesinde der ki; "Hüdhüd" ها ların zammıyla mutlaka karkara eden, yani elhan ve nağamat ile öten kuşa denir. Ve hasseten ma'ruf kuşun ismidir ki, çavuş kuşu ve ibibik tabir ettikleridir. "Hedhede"den me'huzdur. Hüdhüd, kesir-ül hedhede olan güvercin kuşuna dahi denir." (E.T.3669) "Müfessirîn, hüdhüdü, maruf olan çavuş kuşu ile tefsir etmişlerdir." (E.T.3670)

1391- "Suyun mühendisi olan Hüdhüd-ü Süleyman'ın Sebe'den getirdiği nebe' ve haberi dinle! Nasıl inzal-i Kur'an ve ibda'-ı semavat ve arz eden Zülcelal'in tavsiifini etmiştir. Hüdhüd diyor: "Bir kavme rast geldim. Zemin ve asumandan mahfiyyatı çıkaran Allah'a secde etmiyorlar." Bak evsaf-ı kemaliye içinde Hüdhüd'ün hendesesine telvih eden yalnız vasf-ı mezburu ihtiyar eyledi." (Mu.82)

İşte hüdhüd kendi mesleğinin nazarıyla baktığından, Allah'ı yalnız bir sıfatıyla bildiği gibi; hakaik-ı Kur'anıyiye de kendi hususi meşrebinin te'siri altında bakan dahi hakikatı berrak göremez. Bu cihette yanlışa düşmemek için asafıya mesleğinin irşadına ve düsturlarına teslimiyet gerektir. *(Bak: Velayet-i Kübra)*

1392- HÜLAGU هلا گو : Mi. 1258'de Bağdad'ı zabtederek halkını kılıçtan geçirmiş, Abbasi Halifesi Musta'sımı ve bütün aile efradını öldürtmüştür. Cengiz Han'ın torunu, Tülay Han'ın oğludur. Tarihde en çok kan döken hükümdar olarak bilinir. Abbasi Devleti'ni yıkan Moğol Başkumandanıdır. *(Bak: Cengiz ve 9, 14, 15.p.lar)*

1393- İmam-ı Ali (R.A.), Kaside-i Ercuze'sinin şu fıkralarıyla Cengiz ve Hülagu fitnesini haber vermiştir:

فِی عِلْمِ تِسْعِینَ حِسَا ِ الْفَارِسِ ِ مِنْ بَعْدِ قَرْنٍ تَاسِعِ الْمَعَاصِی

سَتَظْهَرُ الْفُرْسُ عَلَی اَ َعْرَا ِ ِ تَقْتُلُهُمْ کَقَتْلَةِ الدَّوَا ِ

تَکُونُ مَبْدَأُ فِتَنٍ عَوَابِسٍ ِ مُظْلِمَةٌ کَظُلْمَةِ الْحَنَادِسِ

"Yani "Dokuz karn sonra "Fürüs" yani akvam-ı şarkiye A'rab üzerine hücum edecek. Galebe edip, hayvan gibi A'rabı kesecek. Öyle müdhiş fitneler, karanlıklı musibetlerle en karanlıklı gecelerden daha ziyade karanlık olacak."

İşte Hazret-i Ali'nin (R: A.) bir keramet-i bahiresi ki; kendinden beşyüz sene sonra gelen ve Arab Devlet-i Abbasiyesini mahveden, hadsiz kütüb-ü İslâmiyeyi nehr-i Fırat'a döken ve A'rabı gayet zalimane katleden Hülagu vakıa-yı meşhuresini haber veriyor. Çünki meşhur olan karn kırk sene değil, o zaman ıstılahınca ağleb-i ömür olan altmış seneden ibarettir. Çünki bir devir, altmış senede değişir. Bu suretle İmam-ı Ali'nin (R.A.) hicretten otuz sene sonra Kûfe'de yazdığı bu Ercüze'deki dokuz defa altmış, otuza ilave edilse beşyüz yetmiş oluyor ki, Cengiz'in ve Hülagu'nun hücum ve tahribat zamanıdır." (O.L.307)

1394- HÜMANİZM هومانیزم) : Latinceden yani bugünkü Fransızca, İspanyolca, İtalyanca gibi dilleri doğurmuş olan eski Roma dilinden alınmış bir terimdir. Bu terim. eski Yunan ve Latin kültürünü canlandırıp müdafaa eden ve orta çağın Hristiyanlığa dayanan düşüncelerine karşı 14. yy. da ortaya çıkan bir cereyana isim olmuştur. San'at ve insan sevgisi perdesi altında *(Bak: 2258, 2259. p.lar)* rağbet-i umumiyeyi toplamak isteyen bu cereyan, Rönesans hareketinin aslını teşkil eder. *(Bak: 930.p.)*

Dine bağlı milletlere tesir edebilmek planıyla zahirde dinleri reddetmez görünürken, hakikatte dinleri ve bilhassa Hak Dinini asliyetinden çıkarıp reform namıyla dini tahrif ve tahrib edip insanı insana hâkim kılmak davasını takib eder.

Bu ise mutlak nefis hürriyeti, yani hayvanî bir hürriyettir. Burada takib edilen ana gaye, insanları dinî bağlardan ve Allah'a bağlanmaktan koparmaktır. Esasen yalnız dünya hayatını ve zevklerini gaye edinen ve tek gözlü bir anlayış olan Hümanizm, laikliğin felsefî tarifine giren temel anlayışıyla, kâinatta hâkim olan rububiyet-i İlahiyeyi inkâr ederek, insanın yalnız dünya hayatının menfaat ve zevklerini tek değer ölçüsü görüp, bu ölçüyü mutlak hâkim kılmak ister.

Bu meselede dikkate değer bir husus şudur ki: Avrupa'da ilim ve akla değer vermeyen orta çağ kilise hâkimiyetine karşı, ezilen avam ve fikir adamlarında bir küsmek meydana geldi. İçtimaî hayat içinde zamanla ortaya çıkan bu gibi ğergin içtimâi halet ve tarihî hâdiseleri, kendi maksadı istikametinde kullanmayı fırsat telakki eden gizli ifsad cereyanının, Rönesans hareketini menfi istikamete götürmüş olması ihtimali de düşünülebilir.

1395- Felsefe tarihine göre hümanizm hareketinin başı, İtalyan şairi Petrarka (Petrarca)'dır. (Mi.1304-1374) Ve kendi enesi (ben'i), düşüncelerinin temelidir. Hiçbir dış tesire bağlanmak istemiyen nefsinin ve enesinin istek ve hürriyeti içinde yaşamak, temel gayesini teşkil eder. Yine felsefe tarihinin kaydettiğine göre; ölüm endişesini çok şiddetli hisseden Petrarca, Allah'a inanmanın bu endişeyi kaldıracağını söylerse de muharref Hristiyanlık inancındaki Allah anlayışı, tatminkâr olamadığından bedbinliğe, karamsarlığa (pesimizm'e) düşer. Aynı hal, bu cereyan mensublarında da bulunduğundan, kendini unutup bu vicdanî azabı duymamak için aşırı zevk ve alkolik hayata atılırlar. Halbuki bu cereyan, insanlık için huzur aradığını iddia ediyordu. Gittikçe yayılan bu hareket, Avrupa'nın ve Avrupa'yı taklid eden memleketlerin çoğunu istila ederek beşeriyeti umumi bir buhrana itmiştir.

1396- Bu buhranlı hali tasvir eden Bediüzzaman, Avrupa'ya hitaben şöyle diyor.

"Avrupa ikidir. Birisi, İsevilik din-i hakikisinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nafi' san'atları ve adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunları takib eden bu birinci Avrupa'ya hitab etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiatını mehasin zannederek, beşeri sefahete ve dalalete sevkeden bozulmuş ikinci Avrupa'ya hitab ediyorum.

Şöyle ki: O zaman, o seyahat-ı ruhiyede, mehasin-i medeniyet ve fünun-u nafiadan başka olan malayani ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı manevîsine karşı demiştim:

Bil ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakim ve dalaletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dava edersin ki, beşerin saadeti bu ikisi iledir. Senin bu iki elin kırılsın ve şu iki pis hediyen senin başını yesin ve yiyecek.

Ey küfür ve küfranı dağıtıp neşreden bedbaht ruh! Acaba hem ruhunda hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musibetlerle musibetzede olmuş ve azaba düşmüş bir adamın cismiyle, zahirî bir surette aldatıcı bir zinet ve servet içinde bulunmasıyla saadeti mümkün olabilir mi? Ona mes'ud denilebilir mi?

Aya görmüyor musun ki, bir adamın cüz'î bir emirden me'yus olması ve fehmî bir emelden ümidi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisar-ı hayale uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaşıyor, şirin vaziyetler onu tazib ediyor, dünya ona dar geliyor, zindan oluyor. Halbuki senin şeametinle, kalbinin en derin köşelerinde ve ruhunun ta esasında dalalet darbesini yiyen ve o dalalet cihetiyle bütün emelleri inkıtaa uğrayan ve bütün elemleri ondan neş'et eden bir biçare insana hangi saadeti temin ediyorsun? Acaba zail, yalancı bir Cennette cismi bulunan ve kalbi, ruhu Cehennem'de azab çeken bir insana mes'ud denilebilir mi? İşte sen biçare beşeri böyle baştan çıkardın. Yalancı bir Cennet içinde Cehennemî bir azab çektiriyorsun.

1397- Ey beşerin nefs-i emmaresi! Bu temsile bak, beşeri nereye sevkettiğini bil. Meselâ bizim önümüzde iki yol var. Birisinden gidiyoruz. Görüyoruz ki, her adım başında biçare âciz bir adam bulunur. Zalimler hücum edip malını, eşyasını gasbederek kulübeciğini harab ediyorlar. Bazan da yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak haline sema ağlıyor. Nereye bakılsa hal bu minval üzerine gidiyor. O yolda işitilen sesler, zalimlerin gürültüleri, mazlumların ağlayışları olduğundan umumi bir matem, o yolu kaplıyor. İnsan, insaniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteellim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftar oluyor. Halbuki vicdan bu derece teellümü tahammül edemediğinden; o yolda giden, iki şeyden birisine mecbur olur. Ya insaniyetten tecerrüd edip ve nihayetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umumun helaketi onu müteessir etmesin veyahut kalb ve aklın muktezasını ibtal etsin.

1398- Ey sefahet ve dalalette bozulmuş ve İsevi dininden uzuklaşmış Avrupa! Deccal gibi birtek gözü taşıyan kör dehan ile ruh-u beşere Cehennemî haleti hediye ettin! Sonra anladın ki, bu öyle ilaçsız bir illettir ki, insanı a'la-yı illiyyinden, esfel-i saefiline atar, hayvanatın en bedbahd derecesine indirir. bu illete karşı bulduğun ilaç, muvakkaten ibtal-i his hizmeti gören cazibedar oyuncakların ve uyutucu hevasat ve fantaziyelerindir. Senin bu ilacın, senin başını yesin ve yiyecek!.." (L.115-116)

İşte hatasının cezası olarak böyle müthiş huzursuzluğa düşen beşeriyetin yegane çaresi, bu dehşetli hatasından dönüp hakaik-i Kur'aniyenin şifabahş derslerini dinlemesidir.

1399- HÜRMET حرمة : Riayet. *Haysiyet. Şeref. *Haramlılık. Irz, namus gibi başkasına helal olmayan husus.

Hürmet: Müslüman bir cemiyette küçüklerin mü'min büyüklere nesebî yakınlık veya yaş itibariyle veya diyanet, ilim, hamiyet, fedakârlık, dirayet gibi faziletlere sahib olduklarından dolayı kendinden üstün olana, üstünlüğünü kabul etmenin neticesi olarak kalb'de duyulan his ve bu hissin neticesi olarak da o şahsa karşı tavır ve hareketlerinde edebli davranış diye tarif edilebilir. Buna göre hürmetin hakikatı, kalb ve vicdanda bulunur; fiil ve hareketlerde tezahür eder. O halde yalnız zahiren gösterilen hürmet, ciddiyete sahip değildir. Bu tarz zahirî hürmetler, ya bir âdet ve alışkanlık veya hürmet edilen şahsın zararlarından korunma veya bazı menfaatler görme gibi sebeblere dayanır. Bu hal asrımızda olduğu gibi, bozuk cemiyetlerde daha çok yaygınlaşır.

Her şeyin bir hakikati ve asliyeti olduğu gibi, hürmetin de bir hakikati vardır. Evet hürmet, bir kimsenin şahsında bulunan İslâmî ahlâk, fazilet ve meziyetlerinden dolayı o zâta karşı kalbde duyulan bir his ve bu hissin fiilî tezahürü olduğuna nazaran, hürmet edenin de, hürmet etmesinin sebebi olan meziyetleri bilen ve takdir eden kâmil bir kimse olduğu anlaşılır. Çünki bu hürmet, şahsın zâtına değil, şahsında görülen vasfınadır. Buna göre şayan-ı hürmet olan zâtlara hürmet etmeyen kişinin, sebeb-i hürmet olan kâmil sıfat ve meziyetlere takdir hisleri bulunmıyan sönük bir kalb ve vicdan sahibi olduğuna, manevî değerlere değer veremeyen basitlikte kaldığına veya **"Enesini sevenler başkasını sevmezler"** (S.708) hükmünce hissine mağlub olduğuna bir alâmet göstermiş oluyor. Zira kâmil bir insanın kemalatı sevip takdir etmesi ihtiyarî olmaktan daha vicdanî ve fıtrîdir. Yani kâmil insan kemalatı vicdanen takdir eder.

İslâm cemiyeti veya cemaatlerinde hakiki hürmetlilik ve hürmetsizlik sebebi, daha çok hürmet edilecek tarafta aranır. Zira samimi hürmet, hürmete lâyık meziyetlerin bulunmasına mütevakkıftır. Bununla beraber vicdanen bozuk veya ideolojik menfi cereyanlara bağlı veya aşırı tarafgirliğe girmiş olanların, kâmil ve fâzıl zatlara hürmetsizlikleri ve aksine olarak da zâlim ve fâsık başlarına hürmetleri, doğru yoldan ayrılmış olmaklığın neticesidir. Bu hal, sabit ve ebedî hak ölçüleri içinde mütalaa edilmez, şahsî ve hissîdir. Bu tarzda müfritane ve ölçüsüz hareket eden Avrupa hayranlarının, İslâm büyüklerine hürmeti ifratkârlıkla itham etmelerine karşı Bediüzzaman Hazretleri şöyle cevab veriyor:

"Mutaassıblara hücum eden Avrupa kâselisleri, herbiri yüz mutaassıb kadar meslek-i sakîminde mutaassıbdır. Bunlardan birisi Şekspir medhinde ettiği ifratı, şayet bir hoca o ifratı Şeyh Geylanî (K.S.) medhinde etse idi, tekfir olunacaktı." (S.T.İ. 69)

İmanlı olmak şartiylı bir kimsenin iyilikleri fenalıklarından fazla ise, o kimse hürmet ve muhabbete lâyıktır. Uhuvvet-i İslâmiyenin mühim bir esası olan bu kaideye muhalif düşen ve "insanın hayat-ı içtimaiyesini ifsad eden bir desise-i şeytaniye şudur ki: Bir mü'minin bir tek seyyiesiyle bütün hasenatını örter. Şeytanın bu desisesini dinleyen insafsızlar, mü'mine adavet ederler. Halbuki Cenab-ı Hak haşirde adalet-i mutlaka ile mizan-ı ekberinde a'mal-i mükellefini tarttığı zaman, hasenatı seyyiata galibiyeti, mağlubiyeti noktasında hükmeyler. Hem seyyiatın esbabı çok ve vücudları kolay olduğundan, bazan bir tek hasene ile çok seyyiatını örter. Demek bu dünyada, o adalet-i İlahiye noktasında muamele gerektir. Eğer bir adamın iyilikleri fenalıklarına kemmiyeten veya keyfiyeten ziyade gelse, o adam muhabbete ve hürmete müstehaktır. Belki kıymetdar bir tek hasene ile, çok seyyiatına nazar-ı afv ile bakmak lâzımdır. Halbuki insan, fıtratındaki zulüm damarıyla, şeytanın telkiniyle, bir zatın yüz hasenatını bir tek seyyie yüzünden unutur, mü'min kardeşine adavet eder, günahlara girer. Nasıl bir sinek kanadı göz üstüne bırakılsa bir dağı setreder göstermez. Öyle de, insan garaz damarıyla, sinek kanadı kadar bir seyyie ile dağ gibi hasenatı örter, unutur, mü'min kardeşine adavet eder, insanların hayat-ı içtimaiyesinde bir fesad âleti olur." (L.88)

1400- Herşeyde olduğu gibi hürmet mevzuunda da şeair manasında fiilî dersin ehemmiyeti büyüktür. Yani, ciddi manada ve adab-ı İslâmiyeye uygun hürmet eden ve edilen, tatbikatta bulunmalı ve görünmelidir ki; cemiyet ha-

yatında fiilî bir ders ve telkin olsun. Meselâ, fazilet ve yaşça büyüklere âdabına uygun olarak hürmet eden, kendinden küçüğü de kendisine hürmet etmesine; aksi halde hürmet etmiyen dekendisine hürmet edilmemesine fiilen teşvik etmiş oluyor demektir. Böylece cemiyette hürmetsizliğin artmasına vesile olunmuş olur. Mukaddesata hürmette de durum aynıdır.

Birkaç atıf notu:

-Hürmet mana-yı harfiyle olmalı, bak: 450 .p.

-Ülemaya hürmet, bak: 1578, 1584.p.lar.

-Bediüzzaman'a gösterilen hürmetin sebebi, bak: 353.p.

-Mürşide vesilelikten fazla makam verilmemeli, bak: 2734, 2735, 2737.p.lar.

1401- Bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulur:

"Bizim küçüklerimize merhamet etmeyen ve bizim büyüklerimizin hakkını bilmeyen kimse bizden değildir." (H.G. hadis: 437)

Diğer bir rivayette de:

وَقِّرُوا مَنْ تَعَلَّمُونَ مِنْهُ الْعِلْمُ وَوَقِّرُوا مَنْ تُعَلِّمُونَهُ الْعِلْمَ

Kendisinden ilim tahsil ettiğiniz zata tazim ediniz; kendisine ilim öğrettiğiniz kimseye de ihtiramda bulununuz." buyurulmuştur. (H.G. hadis: 481)

Hürmete lâyık büyüklere hürmet etmeyi ifade eden bir rivayet de mealen şöyledir: "Nebiyy-i Ekrem (A.S.M.) buyurdu ki: Rü'yamda kendimi bir misvak ile dişlerimi ovar gördüm. Yanıma biri diğerinden yaşlı iki kişi geldi, misvağı küçüğüne uzattım. Bana: "Büyüğüne ver" denildi. (Bunu diyen Cebrail (A.S.)dır.) Ben de büyüğüne verdim." (S.B.M. 182. hadis meaili)

1402- Hürmete lâyık muhterem zatlar olduğu gibi, hürmete lâyık olmayanlar da vardır. Ezcümle bir hadiste şöyle buyurulur:

ثَلاَثَةٌ حُرْمَةَ لَهُمْ فَاسِقٌ مُعْلِنٌ بِفِسْقِهِ وَصَاحِبُ هَوًى وَسُلْطَانٌ جَائِرٌ

Yani: Üç kimseye hürmet yapılmaz: Fıskı açık işleyen fasık, hevasına uyan kişi, zâlim hükümdar." (R.E. sh: 267)

İki atıf notu:

-Bediüzzaman Hazretlerinin Rus başkumandanına karşı ayağa kalkmaması, bak: 363 .p.

-Bid'at ehline hürmet etmemek, bak: 455.p.

S.M. 53. Kitab-üz zühd 14. babı, gurur ve enaniyeti tahrik edici veya övülmeyi sevenleri medihten nehyeder.

1403- Beşerî münasebetlerde hürmet cari olduğu gibi, mukaddesata da hürmet vardır. Ezcümle bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(22:30) **وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ** Her kim de Allah'ın hürmetlerine tazim ederse -yani Allah'ın ahkâmına, emirlerine, nehiylerine ve Beyt-i Haram, Mescid-i Haram, Beled-i Haram, Meş'ar-ı Haram, Şehr-i Haram ve saire gibi muhterem kıldığı şeylere riayetin vücubunu bilerek ve mucebince amel ederek ihtiram ederse, **فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ** Rabbi indinde o onun için hayırdır." (E.T.3401)

Dinimizde hürmete çok ehemmiyet verilmiştir. Hürmet ve âdab kaideleri içinde yaşayan insanın manevî şahsiyeti teali eder, kemal bulur.

1403/1- Atıf notları:

-Hürmete lâyık zatlara hürmet, bak: 147.p.

-Hürmet verilir, istenilmez, bak: 148.p

-Hakiki hürmet, sabit ve ebedî hakikat olan iman nazarıyla mümkündür, bak: 156, 1651.p.lar.

-Mimsiz medeniyet sebebiyle ailede hürmetin bozulması, bak: 162. ve 250.p. başı ve 279.p.

-Nazarları bizzat Kur'ana çeviremiyen müellif âlimlere hürmeti kırmadan hatanın düzeltilmesi, bak: 1494.p.

-Süfyan hürmeti izale eder, bak: 249.p.

-Hürmetsiz ve merhametsiz insan canavarlaşır, bak: 3993.p.

1404- HÜRMET-İ MÜSAHERE حرمةِ مصاهره : Sıhriyet sebebi ile hasıl olan haramlık, yani evlenmek sebebi ile meydana gelen akrabalık dolayısıylı hasıl olan haramlıktır. Bu ister meşru' nikahla olsun, ister gayr-ı meşru' olsun "hürmet-i müsahere" meydena getirir.

Meselâ: Hanefi mezhebinde, bir kimse kendisiyle gayr-ı meşru suretle mukarenette bulunmuş veya bir uzvunu hailsiz şehvetle tutmuş veya öpmüş veya tenasül cihazına şehvetle bakmış olduğu bir kadının neseb veya süt itibari ile onun anasını, ninesini, kızını, torununu asla nikahlayamaz ve onlarla hiçbir surette evlilik tesis edemez. Bunlar arasında ebedî bir haramiyet mevcuttur. Buna hürmet-i müsahere denir. *(Bak. Muharremat)*

HÜRMET-İ RİBA حرمة رباء : Ribanın yani faizin haram oluşu. *(Bak: Riba)*

1405- HÜRRİYET حرية : Serbestlik Hür oluş. Başkasının baskısı ve emri altında olmamak. Meşru haklarına tam sahib olabilmek. Esaretin zıddı.

"Lisan-ı İslâm'da hürriyet, hukukuna malikiyet diye tarif olunur. (Keşf-i Pezdevî). Bunun zıddı, hukukuna başkasının malik olması demek olan esaret ve rıkkiyettir. Asl-ı hukuk ise vaz'-ı ilahîdir. Binaenaleyh herhangi bir ferdin vaz'-ı İlanhî olan hukuku kendi rızası munzam olmaksızın diğer bir vaz'ı beşerî ile tebdil, tağyir veya tasarrufa mahkûm olabiliyorsa o artık yalnız Allah'ın kulu değildir. Ve onda bir hisse-i esaret vardır. Ve artık onun vecaib ü vezaifi, mahz-ı hakkın icabına değil, şunun bunun keyf ü iradesine tabidir." (E.T.129)

Kul Allaha karşı hür olamaz, insana karşı hür olur. Evet Allah'ın emir ve yasaklarına muhalefetten men edib uhrevî cezadan kurtaran şer'i ceza, fâni hayattaki hürriyet-ihayvaniden ebedî hayattaki hürriyete eriştirir. Demek hakiki hürriyet hürriyet-i şer'iyedir.

1405/1- Hürriyetler: Hürriyet-i din, hürriyet-i kelâm, hürriyet-i şahsiye, hürriyet-i umumiye, hürriyet-i vicdan gibi muhtelif tabirlerle ifade edilir. Bu hürriyetlerin hududlarını tesbit etmekte beşer tarihinde hayli merhaleler geçirilmiş ve hayli fikirler, nazariyeler serdedilmiş ve kanunî hadler konulmuştur. Fakat bu sahada semavî dinlerin hükümran olduğu devreler müstesna, kaviler, mütehakkim azınlık istibdadat-ı mütenevviayı icra etmişler; *(Bak: 1975/1 p.)* fakat bu istibdadlar şiddetli hürriyet macadelelerine yol açmış ve zamanla da istibdadlar kırılmış ve daha da kıralacaktır. Beziüzzaman Hazretlerin bununla alâkalı olarak şöyle der:

"Hayat-ı içtimaiye-i siyasi itibariyle beşer bir kaç devir geçirmiş

Birinci devir: Vahşet ve bedevilik devri.

İkinci devir: Memlukiyet devri.

Üçüncü devir: Esir devri.

Dördüncü devir: Ecir devri.

Beşinci devir: Malikiyet ve serbestiyet devridir.

Vahşet devri dinlerle, hükümetlerle tebdil edilmiş. Nim- medeniyet devri açılmış. Fakat nev-i beşerin zekileri ve kavileri, insanların bir kısmını abd ve memlûk ettihaz edip hayvan derecesine indirmişler. Sonra bu memlûkler bir intibaha düşüp, gayrete gelip o devri esir devrine çevirmişler. Yani memlûkiyetten kurtulup fakat "elhükmü lil galib" olan zalim düsturuyla yine insanların kavileri zaiflerine esir muamelesi yapmışlar. Sonra İhtilal-i Kebir gibi çok inkılablar ile bu devir de ecir devrine inkılab ettirilmiştir. Yani zenginler olan havas tabakası, avamı ve fukarayı ücret mukabilinde hizmetkâr ittihaz etmesi, yani sermaye sahipleri, ehl-i sa'y ve ameli küçük bir ücrete mukabil istihdam etmeleridir..." (Risale-i Nur Külliyatından 28. Mektub'un 6. Risalesi olan 6. Mes'ele'den)

1405/2- Bu mücadeleler aynı zamanda hürriyetlerin hudutlarının tesbitini ciddi bir mes'ele olarak ortaya koymuştur. Hürriyetlerin hududunu tesbitte değişmez ve müşterek ölçü ve esaslar olarak da:

1- Milli iradenin hükümranlığını sağlayan serbest seçim,

2- Fert ve zümre hâkimiyetini kaldıran hukuk devleti olma prensibi,

3- Fikir ve söz hürriyeti, yani düşünce ve inancını tebliğ, tedris ve neşir hürriyetleri,

4- Din ve vicdan hürriyetleri tesbit edilmiştir. Yani, bu esaslara aykırı düşmeyen fikir ve faaliyetler, başkalarına zarar vermemek ve meşr'u hürriyetlerine dokunmamak şartıyla hür ve serbest bırakılır.

Bununla beraber, insaniyetin lâzım olan aile müessesesi ve iktisadiyatın temel prensibi olan hür teşebbüs ve mülkiyet hakkı da değişmez esaslardır. İktisadiyat prensibine aykırı düşen aşırı ve mutlak devletçilik, yani komünizmin hiç bir manevî varlık ve değer kabul etmeyen materyalist ve inkârcı vasfından sonraki bu ikinci vasfıda, insanın temel haklarına aykırıdır.

İşte mezkûr kıstas ve değişmez esaslar, hürriyetlerin tesbitinde temel ölçülerdir. Bu ölçülere muhalefet edenlere hürriyet hakkı verilmez ve bu hususta kanunî müeyyideler konulur. *(Bak: 2743.p.)*

1406- Hürriyetin, yani İkinci Meşrutiyet'in ilânı zamanında şark vilayetlerini, medeniyet ve meşrutiyet-i meşrua cihetinde ikaz etmeye çalışan Beziüzzaman Said Nursî ile muhatabları arasındaki sual ve cevabları ihtiva eden matbu Münazarat ve diğer bazı eserlerinden, hürriyet meselesiyle alâkalı bir kaç örnek:

"Sual: Hürriyeti bize çok fena tefsir etmişler. Hatta adeta hürriyette insan her ne sefahet ve rezalet işlerse, başkasına zarar vermemek şartıyla birşey denilmez diye bize anlatmışlar. Acaba böyle midir?

Cevab: Öyleler hürriyeti değil, belki sefahet ve rezaletlerini ilan ediyorlar ve çocuk bahanesi gibi hezeyan ediyorlar. Zira nazenin hürriyet, adab-ı şeriatla müteeddibe ve mütezeyyine olmak lâzımdır. Yoksa sefahet ve rezaletteki hürriyet, hürriyet değildir. Belki hayvanlıktır, şeytanın istibdadıdır. Nefs-i emmareye esir olmaktır.

Hürriyet-i umumi, efradın zerrat-ı hürriyatının muhassalıdır. Hürriyetin şe'ni odur ki: Ne nefsine, ne gayriye zararı dokunmasın." (Mün.14)

"Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve te'dibden başka hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşruasında şahane serbest olsun. لَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ nehyinin sırrına mazhar olsun." (Mün.16)

1407- "Rabıta-i iman ile Sultan-ı Kâinat'a hizmetkâr olan adam, başkasına tezellül ile tenezzül etmeye ve başkasının tahakküm ve istibdadı altına girmeye, o adamın izzet ve şehamet-i imaniyesi bırakmadığı gibi; başkasının hürriyet ve hukukuna tecavüz etmeyi dahi o adamın şefkat-i imaniyesi bırakmaz. Evet bir padişahın doğru bir hizmetkârı, bir çobanın tahakkümüne tenezzül etmez. Bir biçareye tahakküme dahi, o hizmetkâr tenezzül etmez. Demek iman ne kadar mükemmel olursa, o derece hürriyet parlar. İşte Asr-ı Saadet.." (Mün.18)

1408- "Sual: Gayr-ı müslimlere nasıl müsavi olacağız?

Cevab: Müsavat ise, fazilet ve şerefte değildir; hukuktadır. Hukukta ise, şah ve geda birdir. Acaba bir şeriat, karıncaya bilerek ayak basmayınız dese, tazibinden men'etse; nasıl Benî Âdem'in hukukunu ihmal eder? Kellâ ... Biz imtisal etmedik. Evet İmam-ı Ali'nin (R.A.) adi bir Yahudi ile muhakemesi ve medar-ı fahriniz olan Salahaddin-i Eyyubi'nin miskin bir Hristiyan ile mürafaası sizin şu yanlışınızı tashih eder zannederim." (Mün.24) *(Bak: 779.p.)*

1409- "İmandan gelen hürriyet-i şer'iye iki esası emreder.

اَنْ ۟ يُذَلَّلَ وَ ۟ يَتَذَلَّلَ مَنْ كَانَ عَبْدًا لِلّٰهِ ۟ يَكُونُ عَبْدًا لِلْعِبَادِ ۟ يَجْعَلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ نَعَمْ اَلْحُرِّيَّةَالشَّرْعِيَّةُ عَطِيَّةُ الرَّحْمَنِ

Yani: İman bunu iktiza ediyor ki, tahakküm ve istibdad ile başkasını tezlil etmemek ve zillete düşürmemek... ve zalimlere tezellül etmemek... Allah'ı hakiki abd olan, başkalara abd olamaz. Birbirinizi -Allah'tan başka kendinize Rab yapmayınız. Yani Allah'ı tanımayan, herşeye, herkese nisbetine göre bir rububiyet tevehhüm eder; başına musallat eder.

Evet hürriyet-i şer'iye Cenab-ı Hak'ın Rahman, Rahim tecellisiyle bir ihsanıdır ve imanın bir hassasıdır." (H.Ş.61) *(Hürriyetin tahdidi, bak: 1852.p.)*

1410- "Hürriyeti adab-ı şeriatla takyid ediniz. Zira cahil efrad ve avam-ı nas kayıdsız hür olsa, sefih ve itaatsız olur." (İ.M.Ş.17)

"Evet, ihtilal-i Firansavîde hürriyet-perverlik tohumuyla ve aşılamasıyla sosyalistlik türedi., tevellüd etti. Ve sosyalistlik ise bir kısım mukaddesatı tahrib ettiğinden aşıladığı fikir, bilahare Bolşevikliğe inkılab etti. Ve Bolşeviklik dahi çok mukaddesat-ı ahlâkiye ve kalbiye ve insaniyeyi bozduğundan; elbette ektikleri tohumlar hiç bir kayıd ve hürmet tanımayan anarşislik mahsulünü verecek. Çünki kalb-i insanîden hürmet ve merhamet çıksa; akıl ve zekâvet, o insanları gayet dehşetli ve gaddar canavarlar hükmüne geçirir. daha siyasetle idare edilmez." (Ş.588)

Bir atıf notu:

-Süfyan'ın getirdiği, birbirine saldırmaya yol açan hürriyet-i hayvanî, bak: 249.p

1411- " Bazıları, "Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden ittihad-ı İslâm, hürriyeti tahdid eder ve levazım-ı medeniyeye münafidir." diyorlar.

Elcevab: Asıl mü'min hakkıyla hürdür. Sani-i Âlem'e abd ve hizmetkâr olan, halka tezellüle tenezzül etmemek gerektir. Demek ne kadar imana kuvvet verilse, hürriyet de o kadar kuvvet bulur.

Amma hürriyet-i mutlak ise, vahşet-i mutlakadır, belki hayvanlıktır. Tahdid-i hürriyet dahi, insaniyet nokta-i nazarından zaruridir.

Salisen: Bazı sefih ve laübaliler, hür yaşamak istemediklerinden, nefs-i emmarenin esaret-i rezilesi altına girmek istiyorlar.

Elhasıl: Şeriat dairesinden hariç olan hürriyet, ya istibdad veya esaret-i nefis veya canavarcasına hayvanlık veya vahşettir." (H.Ş.97)

1412- "Hürriyet, müraat-ı ahkâm ve âdab-ı şeriat ve ahlâk-ı hasene ile tahakkuk ve neşv ü nema bulur. Sadr-ı evvelin yani sahabe-i kiramın o zamanda âlemde vahşet ve cebr, istibdad hükümferma olduğu halde, hürriyet ve adalet ve müsavatları bu müddeaya bir bürhan-ı bâhirdir. Yoksa hürriyeti sefahet ve lezaiz-i nameşru'a ve israfat ve tecavüzat ve heva-i nefse ittiba'da serbestiyet ile tefsir ü amel etmek; bir padişahın esaretinden çıkmakla ve alçakların istibdadı ve esaret-i rezilesinin altına girmekle beraber milletin çocukluk istidadını ve sefih olduğunu gösterdiğinden, paralanmış olan eski esarete lâyık ve hürriyete adem-i liyakatını gösterir. Zira sefih mahcurdur." (İ.M.Ş.70)

Atıf notlar:

-İslâm'ın getirdiği hukukun hâkimiyetinden doğan hakiki hürriyet, bak: 776.p.

-Kuvvet kanunda olmalı, bak: 247.p.

HÜRRİYET-İ DİNİYE حريةِ دينيه : Din hürriyeti. Herhangi bir kimsenin mensub olduğu dinin emirlerini ve icablarını yapmakta ve dinin nesilden nesile devam etmesi ve milletçe yaşanması ve din düşmanlarının iman ve ahlâk tahribatından dinin korunması için zaruri olan talim, tedris, tebliğ ve neşir gibi hususlarda asayişe ve başkasının haklarına dokunmamak şartıyla-tam serbest ve hür olmaktır.

1413- HÜRRİYET-İ VİCDAN حريةِ وجدان : Vicdan hürriyeti. Hürriyetçi ve meşru bir idare sistemi, serbest seçim ve hukukun hâkimiyeti prensiplerine dayanan ve din, vicdan, söz hürriyetleri gibi değişmez esaslar kabul eden ve bu esaslara aykırı olmayan herhangi bir fikir veya inancı benimseyip benimsememekte ve icaplarına göre amel edip etmemekte ferdi serbest bırakan fakat bu konuda amme hukuk ile ferdî hukuka zarar vermeme ve tecavüz etmeme şartlarını da getiren idare sistemidir. Devlet idaresinde iktidarın, meşru' kanun hâkimiyetinde toplanıp, idare eden ve edilen bütün efradın kanun karşısında müsavi olması ve insanın insana hâkimiyetinin olmamasıdır.

Evet "İslâmiyetin bir kanun-u esasîsi olan hadis-i şerifte

سَيِّدُالْقَوْمِ خَادِمُهُمْ (*) yani: Memuriyet, emirlik ise reislik değil; millete bir hizmetkârlıktır. Demokratlık, hürriyet-i vicdan, İslâmiyet'in bu kanun-u esasîsine dayanabilir. Çünki kuvvet kanunda olmazsa, şahsa geçer. İstibdad mutlak keyfi olur." (E.L.II.163)

1414- Diğer bir ifade ile hürriyet-i vicdan: Amme hukuku ile ferdî hukuka tecavüz etmemek şartıyla herhangi bir kimsenin herhangi bir fikir veya dini kabul etmekte veya kabul etmemekte serbest olması. Ancak İslâmiyet'i kabul etmiş olan bir kimse, İslâm'ın esaslarını kısmen de olsa inkâr ve reddetmekte serbest değildir; İslâm hukukunda mürted muamelesini görür. *(Bak: Mürted)*

"Malumdur ki, her hükümette muhalifler bulunur. Asayişe, emniyete dokunmamak şartıyla, hiç kimse vicdaniyle, kalbiyle kabul ettiği bir fikirden, bir metoddan dolayı mes'ul olamaz. Bu, hukukî bir mütearifedir. Hz. Ömer, hilafeti zamanında, adi bir hristiyan ile mahkemede birlikte muhakeme olundular. Halbuki o hristiyan, İslâm hükümetinin mukaddes rejimlerine, dinlerine, kanunlara muhalif iken, mahkemede onun o hali nazara alınmaması açıkça gösterir ki; adalet müessesesi hiçbir cereyana kapılmaz, hiçbir taraftgirliğe kaymaz. Bu, din ve vicdan hürriyetinin bir ana umdesidir ki; komünist olmayan şart garbda, bütün dünya adalet müesseselerinde cari ve hâkimdir." (T.H.651)

Bir atıf notu:

-Hürriyet-i vicdana aykırı olarak yapılan acib bir tecavüzü tenkid eden "Es'ile-i Sitte" başlıklı beyanat, bak: 3243/1.p.

1414/1- Bediüzzaman Hazretleri, bir talebesine yapılan haksız bir tenkid sebebiyle sorulan suale verdiği cevabda, hürriyet-i vicdan prensibini şöyle açıklar:

"Atıf'a muaraza eden ve hücum eden tarikatçı müftü ve taassublu vaiz ve hoca ve ehl-i tarikat, ehemmiyetli ehl-i ilim ve tarikat, bu muarazada, en son perdesi rejim hesabına ve tarafgirliğine ve himayesine dayanıp, Atıf'ın müdafaa ettiği sünnet-i seniyye mesleğine taarruz suretine girdiğini; ve Risale-i Nur'a muaraza eden, bilerek veya bilmiyerek zendekaya yardım ettiğine bir delil, bu def'a adliyece benden sordular ki: Kürd Atıf, rejim aleyhinde çalışıyor. Demek onun muarızları, rejime dayandılar

* K.H. hadis: 1515 ve H.G. hadis: 204

Ben dededim: Rejimi reddetmek ne vazifemizdir, ne de kuvvetimiz var ve ne de düşünüyoruz ve ne de Risale-i Nur izin veriyor. Fakat biz kabul etmiyoruz, amel etmiyoruz, istemiyoruz. Red başka, kabul etmemek başkadır, amel etmemek daha başkadır. Hazret-i Ömer'in (R.A.) taht-ı hükmünde, kanun-u adalet-i şer'iyesini reddetmiyen ve ilişmiyen Yahudilere, Nasaraya ilişmiyordular. Demek kabu etmemek, tasdik etmemek, idarece bir suç teşkil etmiyor ki; o çeşit muhalifler ve münkirler, en kuvvetli padişahların idaresi ve siyaseti altında bulunmuşlar. işte bu nokta-i nazardan, Risale-i Nur'un şakirdlerinden en müdhiş bir muhalif ve rejim müessisini tel'in de etse, bilfiil idareye ilişmese, onun mefkûresini kanunen ilişilmez. Hürriyet-i vicdan ve hürriyet-i fikir, onları tebrie eder." (K.L.265) *(Bak: 606/1.p.)*

Atıf notları:

-Demokrasinin temel prensibleri, bak: 673/1.p

-Tesettür gibi dinî emirlere karşı, hukukî icbar getirilemez, bak: 3790.p.

-Gayr-ı müslim kadınlar, âdab-ı umumiyeyi ihlal edemez, bak: 3785/1.p. sonu.

1415- Hidayetin, dalaletten ayrılmasına da işaret eden Kur'an (2:256) âyetindeki şu لَا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ cümlesi, makam-ı cifrî ve ebcedî ile bin üçyüz elli (1350) tarihine parmak basar ve mana-yı işarî ile der: Gerçi o tarihte, dini dünyadan tefrik ile dinde ikraha ve icbara ve mücahede-i diniyeye ve din için silahla cihada muarız olan hürriyet-i vicdan, hükümetlerde bir kanun-u esasî, bir düstur-u siyasî oluyor ve hükümet laik cumhuriyete döner. Fakat ona mukabil manevî bir cihad-ı dinî, iman-ı tahkikî kılıncıyla olacak. Çünki dinde rüşd-ü irşad ve hak ve hakikatı gözlere gösterecek derecede kuvvetli bürhanları izhar edip tebyin ve tebeyyün eden bir nur Kur'an'dan çıkacak diye haber verip bir lem'a-i i'caz gösterir." (Ş.271) *(Laik Cumhuriyet, bak: 606.p.)*

1416- Evet Bediüzzaman'ın bir mahkeme müdafaasında dediği gibi: "Madem hükümet-i cumhuriye, cumhuriyetteki hürriyet-i vicdan düsturuyla, dinsizlere ve sefahetçilere ilişmiyor. Elbette dindarlara ve takvacılara da ilişmemek gerektir.

Ve madem dinsiz bir millet yaşamaz ve Asya din noktasında Avrupaya benzemez ve İslâmiyet hayat-ı şahsiye ve uhreviye cihetinde hrıstiyanlığa uymaz ve dinsiz bir müslüman başka dinsizler gibi olmaz. Ve bu bin sene-

den beri dünyayı diyanetiyle ışıklandıran ve bütün dünyanın tehacümatına karşı salabet-i diniyesini kahramanane müdafaa eden bu vatandaki milletin bir ihtiyaç-ı fitrîsi hükmüne geçen diyanet, salahat ve bilhassa iman hakikatlarının öğrenmesi yerlerine hiçbir terakkiyat, hiçbir medeniyet tutamaz ve ihtiyacı onlara unutturamaz." (Ş.357)

1417- "Eğer her asırda üçyüzelli milyonu kudsi ve semavi rehberi ve bütün saadetlerinin proğramı ve dünyevî ve uhrevî hayatın mukaddes hazinesi olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın tesettür ve irsiyet ve teaddüd-ü zevcat ve zikrullah ve ilm-i dinin dersi ve neşri ve şeair-i diniyenin muhafazası haklarında gelen ve te'vil kaldırmaz sarih çok âyât-ı Kur'aniyeyi inkâr etmek ve bütün İslâm müçtehidlerini ve umum şeyhülislâmları suçlu yapmak mümkün ise. ve hürriyet-i vicdan ve hürriyet-i fikri ve fikren ve ilmen muhalefeti memleketten ve hükümetlerden kaldırabilirseniz, beni bu şeylerle suçlu yapınız. Yoksa siz hakikat ve hak ve adalet mahkemesinde dehşetli suçlu olursunuz." (Ş.432)

1418- Kur'anda vicdan hürriyetiyle alâkalı âyetler vardır. Ezcümle:

"(2:256) لَا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ Dinde ikrah yoktur. Allah onu zorla kimseye vermez. Dini ihtiyar ile dilemek lâzım gelir. Çünki فِى الدِّينِ ikraha müteallik değil, haberdir. Asl-ı ma'na "İkrah, dinde yoktur" demek olur. Ya'ni sade dine değil her neye olursa olsun cins-i ikrah, din-i hak olan İslâm'da mevcud değildir, daire-i dinde ikrah menfidir. Dinin mevzuu ef'al-i ıztırariye değil, ef'al-i ihtiyariyedir. Yoksa dinde, dine ikrah yoktur amma dünyaya ikrah olabilir demek değildir. Belki âlemde ikrah bulunabilir amma dinde, dinin hükmünde, dinin dairesinde olamaz veya olmamalıdır. Dinin şanı ikrah etmek değil, belki ikrahtan korumaktır. Binaenaleyh din-i İslâm'ın bihakkın hâkim olduğu yerde ikrah bulunmaz veya bulunmamalıdır. İkrah ile vaki' olan amelde dinin va'dettiği sevab bulunmaz, rıza ve hüsn-i niyyet bulunmayınca hiç bir amel ibadet olmaz. اِنَّمَا اَ عْمَالُ بِالنِّيَّا (*) dır. Metalib-i diniyenin hepsi ikrahsız, hüsn-i niyyet ve rıza ile yapılmalıdır. Cihad da bu hikmet ile meşru'dur. فِى de zarfiyet değil sebebiyet manası mülahaza edilirse mana şu olur: İkrah din için yoktur, yahut ikrah din için, dine idhal için yapılamaz. Ancak tebliğ ve teklif edilir.

* T.T. ci. 1 hadis: 82

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ ۚ مَنَ مَنْ فِى اْ َرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا اَفَانَتْ تُكْرِهُ (10:99)

النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ Binaenaleyh dine duhul için kimseye cebr ü ikrah yapılmamalıdır.

1419- قَدْ تَبَيَّنَالرُّشْدُ مِنَالْغَيِّ Rüşd gavayetten, doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. İkrahsız yapılmış olan küfr ü zulmün, fısk u isyanın bil'ihtiyar kazanılmış bir fi'l-i mükteseb olduğundan da şüphe yoktur. Ve artık bu yapıldıktan sonra onun netice-i lâzımesi olan ceza ve ikab da failinin kendi kazancı, kendi bir istihkakıdır ki bunda manayı cebr ü ikrah tasavvur olunmaz, o kendi kendine zulmetmiş olur.

1420- Dar-ı İslâm'da ikrah, memnu'dur. Hatta hiç bir kimseye din-i İslâm'a girmek için bile cebredilemez, herkes dininde serbest ve muhtardır. Ahkâm-ı İslâmiye altında müşrik, ehl-i kitab, Yahudi, Hristiyan hepsi hürriyet-i diniyeleri ile yaşıyabilirler. Meselâ bir müşrik dilerse Yahudi veya Nasrani olabilir, hiç birine müslüman ol diye cebredilmez. Ahdinde durmak ve vergisini vermek şartı ile dininde bırakılır. Fakat her kim olursa olsun ahdinde durmıyanları da cürmüne göre cezasını görür. Birrıza kabul-i İslâm ettikten, Allah'a Peygamberlerine ahid verdikten sonra döner irtidad eder de tevbe etmezse mücazat edilir ki, bu bir ikrah değil, nakz-ı ahdin netice-i zaruriyesidir. *(Bak: Mürted)*

İşte din-i hakta hürriyet-i vicdan ve ahd ü misak ve hukuk bu kadar yüsektir. Hatta bundan dolayıdır ki, i'lan-ı cihadda bile düşmana ya din-i hakkı kabul etmesi veya mağlubiyeti teslim ederek dininde kalıp hukuku mahfuz olmak üzere İslâm tabiiyetinde vergi vermesi beyninde ihtiyarına mufavvaz bir teklif yapılır. Harben mağlub olduğu takdirde de, yine tebdil-i dine cebredilmeyip adalet dairesinde bir vergiye, bir inzibata mecbur tutulur.

1421- İkrah ile din olmaz. Fakat beyyinat-ı akliye ve ilmiyeyi dinlemeyen kefere ve zalemenin tecavüzatı da böyle bir beyyine-i fiiliye olmadan durdurulmaz; herkes her türlü zulm-ü ikraha ma'ruz kalır.

Cihadın hikmeti insanları ikrahtan korumak, hakkın bil'ihtiyar kabul ve intişarına sed çekmek istiyen ve gücünün yettiğine cebr ü ikrah eden hak düşmanlarının def'i ve mevaniin ref'idir.

Bu sebeble her ne zaman müslümanlara za'f ârız olur, din-i hak müdafaa edilmezse fitneler kopacak, cebr ü ikrah çoğalacak, bütün beşeriyet herc ü merce uğrayacaktır." (E.T.860 ilâ 865)

1422- Bir âyette Resulullah'a hitaben:

"(9:6) وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ Ve eğer müşriklerden biri sana isticare ederse-yani mühlet-i mezkûre çıktıktan sonra sana istiman eder, senin kendisine eman verip car olmanı, yani taarruzdan himayeyi taleb ederse فَاَجِرْهُ sen de ona eman ver حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللّٰهِ ta ki Allah kelâmını dinlesin. Hasılı öyle, o maksadla eman ver, ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ sonra da onu me'menine iblağ eyle -istima' ettikten sonra iman etmezse canı ve malı taarruzdan masun olarak onu eman yeri olan mahalline, vatanına yetiştir." (E.T.2458)

Diğer bir âyette de şöyle buyurulur:

"لَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى اْلاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ

(10:99) حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ Yani: Eğer Rabbin dilese idi yer yüzünde kim varsa hepsi topyekün iman ederlerdi. O halde insanları hep mü'min olsunlar diye sen mi ikrah edeceksin." (E.T.2747)

1423- İşte mezkûr hakikatlar içindir ki, tahakküm ve istibdadı kaldırıp sülh-u umumiyi temin etmekle muvazzaf olan Muhammed (A.S.M.), bin dörtyüz sene evvel irad ettiği ve bütün müslümanlara hakiki hukuk-u insaniyeyi beyan eden Veda Hutbesiyle, insanlık umdelerini tesbit ve ilan etmiştir. S.B.M. 4. cild, 423. sahifeden 436. sahife arasında meali ve bazı tarihî bilgileri verilen ve metni S.M. 4. cild, sahife 80'de 147 numaralı hadis ile de tesbitli bulunan bu hutbe, aynı zamanda son bir "Vasiyet-i Nebeviye" mahiyetindedir. "Müslümanlıkta İbadet Tarihi" Tahir-ül Mevlevî , 2. baskı sh: 219'da Veda Hutbesi hakkında me'hazlarıyla beraber bilgi verilir.

1423/1- İslâmda harb değil, sulh-u umumi esastır. Bediüzzaman, eserlerinde, başta Avrupa olmak üzere, bütün milletlerin zulümkâr mücadelelerini terkedip sulh-u umuminin te'sisine çalışmalarını tavsiye eder. Bilhassa İslâm medeniyetinin buna vesile olacağını müjdeler. Ezcümle diyor ki:

"Medeniyetin günahları iyiliklerine galebe edip seyyiatı hasenatına racih gelmekle, beşer iki harb-i umumi ile iki dehşetli tokat yiyip o günahkâr medeniyeti zir ü zeber edip öyle bir kustu ki, yerüzünü kanla bulaştırdı. İnşaallah istikbaldeki İslâmiyetin kuvvetiyle medeniyetin mehasını galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumiyi de temin edecek." (H.Ş.36)

"Her kıştan sonra bir bahar, her geceden sonra bir sabah olduğu gibi, nev-i beşerin dahi bir sabahı, bir baharı olacak inşaallah. Hakikat-ı İslâmiyenin güneşi ile, sulh-u umumi dairesinde hakiki medeniyeti görmeyi Rahmet-i İlahiyeden bekleyebilirsiniz." (H.Ş.37)

"Eski zamanda İslâmiyet'in terakkisi, düşmanın taassubunu parçalamak ve inadını kırmak ve tecavüzatını defetmek; silah ile, kılınç ile olmuş. istikbalde silah, kılınç yerine; hakiki medeniyet ve maddî terakki ve hak ve hakkaniyetin manevî kılınçları düşmanları mağlub edip dağıtacak." (H.Ş.35)

1423/2- Evet "cihat-ı haricîyi şeriat-ı garranın berahin-i katıasının elmas kılınçlarına havale edeceğiz. Zira medenilere galebe çalmak ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir. Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur." (H.Ş.88)

"Külliyet-ül Hukuk Kongresinin cemiyetinde, bütün hukukiyyunun toplandığı o kongrede 1927 senesinde onun reisi feylesof üstad Shebol demiş ki: "Ben itikad ediyorum ki: Muhammed'in misli, yani siretinde, tarzında bir adam şimdiki yeni âleme reis olsa, hükmetse bu yeni âlemin müşkilatını halledip, bu yeni karmakarışık âlemde müsalemet-i umumiyeye ve saadet-i hayatın husulüne sebeb olacak. Evet bu yeni âlemin müsalemet ve saadet-i hayatiyeye ne kadar şedid ihtiyacı var olduğunu herkes anlar!" (M.215)

İslâmiyet nazarında harb ancak bir mecburiyet neticesidir. "Nasıl, bin masumların hukukunu çiğneyen bir zalimi cezalandırmak ve yüz mazlum hayvanları parçalayan bir canavarı öldürmek, adalet içinde mazlumlara bin rahmettir. Ve o zalimi afvetmek ve canavarı serbest bırakmak, bir tek yolsuz merhamete mukabil yüzer biçarelere yüzer merhametsizliktir ..." (Ş.230)

Aynen öyle de mütecaviz bir milletin zalimane ve sulh-u umumiyi ihlal eden tecavüzüne karşı zulmünü durdurmak için müsamaha ve şefkatle harb açmamak, büyük bir haksızlık olur. *(Bak.Cihad)*

1424- Vicdan hürriyetine işaret eden âyetlerden birkaç not:

-Peygamber, (insanları imana zorlamak için) bir vekil ve cebbar değildir: (4:80) (6:104,107) (7:54) (42:48) (50:45)

-İstiyen iman etsin, istiyen inkâr etsin; âhirette hesab verilecek: (18:29) (76:3)

-Peygamber müzekkirdir, musaytır (imana zorlayıcı) değil: (88:21, 22)

-Din hürriyetini cebren ihlal eden zalimlerin takbihi: (96,9,10)

-Sizin (batıl) dininiz size, benim dinim da bana: (109:6)

-Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizindir, mealindeki âyetten bazı müfessirler, hürriyet-i diniye manasına da işaret olduğunu beyan ederler: (2:139)

-Mütecaviz olmayan bîtaraf gayr-ı müslimlere dokunulmaması: (4:90)

1425- HÜSEYİN (R.A.) حسين : (Hi.6-61) Hazret-i Ali'nin (R.A.) Hazret-i Fatıma'dan olan ikinci oğludur. 6 yaşında iken dedesi Hazret-i Peygamber (A.S.M.) ve 6 ay sonra da annesi dar-ı bekaya irtihal ettiler. *(Bak: Hasan (R.A.)*

Hazret-i Osman'a (R.A.) su-i kasd için evi kuşatıldığı zaman Hazret-i Ali (R:A.) Hazret-i Hasan'la Hüseyin'i Hazret-i Osman'ın (R.A.) yardımına gönderdi. Hazret-i Ali (R.A.) Mi. 661'de şehid edilince halifelik makamına geçmesi için Hazret-i Hasan'a biat edildi. Hazret-i Hasan Mi. 669'da zehirlenerek şehid edilince Hazret-i Hüseyin, hilafete geçen Hazret-i Muaviye'ye biat etmedi. Fakat ona karşı da çıkmadı, yani müstenkif kaldı. Sonra Hazret-i Muaviye oğlu Yezid'i Mi. 676 senesinde veliaht ilan etti ve ona biat edilmesini -iktidar tahakkümünü kullanarak- istedi. Halbuki biat bir serbestlik ve hürriyet-i şer'î çerçevesinde tahakkuk eder. Bilindiği gibi İslâm dininde halifeler biatla vazife başına geçerler. *(Bak: Biat)* Hem hilafete geçmek için halife namzedlerinde bulunması gereken şartlar vardır. *(Bak: Halife)*

Hatta kunut duasında geçen وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ ifadesi, vazifedarlar tarafından ve usulüne uygun olmak şartıyla fücur ehlinin tahttan indirilmesini (hal'ini) ve terk edilmesini anlatır. Halbuki Yezid, takvaya uymayan serbest bir hayat yaşadığı nakledilir. Böyle bir kimsenin halifeliğine biat edilmez. Yezid'e biat edilmeme durumu karşısında bir derece tevakkuf edip durumun olgunlaştırılmasını bekleyen Hazret-i Muaviye, Mi. 680'de vefat edince yerine oğlu Yezid geçti ve biat meselesinin kendi lehinde tahakkuk etmiyeceğini düşünen Yezid, devlet iktidarına dayanarak Medine'ye, kendine biat edilmesi tazyikini yaptı. Bunun üzerine Medine'de biat etmiyen büyük şahsiyetlerden başta Hazret-i Hüseyin, Abdullah bin Ömer, Abdullah bin

Zübeyr, Abdurrahman bin Üzeyr ve İbn-i Abbas gibi mutemed zatlar biat etmediler ve Hazret-i Hüseyin de ihtiyaten Medine'den Mekke'ye gitti. Bunun üzerine Irak'ın bilhassa Kûfe halkı ileri gelenleri, Yezid'e biat etmeyip Hz. Hüseyin'e biat edecekleri haberini Hz. Hüseyin'e gönderdiler. Hz. Hüseyin hilafet emanetini ve dini muhafaza niyetiyle önce durumu tesbit için amcazadesi Müslim Bin Ukayl'ı elçilerle beraber Kufe'ye gönderdi. Müslim oniki veya onsekiz bin kişilik Hz. Hüseyin namına biat topladı.

1426- Bunu haber alan Yezid duruma müdahale ederek, baskılarla biat edenleri vazgeçirdi ve Müslim'i şehid ettirdi. Bu feci durumdan haberi bulunmayan Hz. Hüseyin ailece ve kendine biat edenlerle beraber Irak'a gitti. Burada durumun vehametini haber alan Hz. Hüseyin dönmek istediyse de şehid edilen Müslim'in kardeşleri razı olmadıkları için, cemaatından dönmek istiyenlere izin verip geride az kalan cemaatiyle Kerbela'ya yakın bir yerde konakladı. Sonra Hz. Hüseyin'i takib eden Ömer bin Sa'd kumandasındaki Yezid'in ordusuyla karşılaştı ve onlara hitaben mücadele istemediğini ve müsaade ederlerse geri döneceğini bildirdi ise de karşı taraf kabul etmeyip teslim olmasını istediler. Bunun üzerine bir günlük mühlet isteyen Hz. Hüseyin ertesi günü 10 Muharrem Hi. 61 Cuma günü, Yezid ordusuna Âl-i Beyt-e hürmet ve sulh hitabesinde bulundu. Fakat buna bazı çılgınlar ok atmakla mukabele ettiler ve Hz. Hüseyin'in çok az olan askeri birliğine karşı harb açtılar. Bu harbde Yezid'in ordusunda 88 kişi öldü. Hz. Hüseyin (R.A.) da 72 arkadaşıyla beraber şehid oldular.

Bu ciğersûz hâdiseden müteessir olan Al-i Beyt'ten şerifler, seyyidler Horasan taraflarına gittiler. Böylece Abbasi Devleti temelinin atılmasına zemin teşkil edilmiş oldu.

1427- Böyle meş'um şekilde Kerbela faciasının baş müsebbibi olan Yezid, Âlem-i İslâm'da lânete hedef olmuştur. Halk arasında dahi (yezid), hakaret ifadesi olarak kullanılır.

"Resul-i Ekrem (A.S.M.) Ümmü Seleme'nin, daha diğerlerin rivayet-i sahihi ile haber vermiş ki: "Hz. Hüseyin Taff yani Kerbela'da katledilecektir." [143] Elli sene sonra aynı vakıa-i ciğer-suz vukua gelip o ihbar-ı gaybîyi tasdik etmiş." (M.99)

Bir atıf notu:

-Hz. Hüseyin'in nesli, bak. 45.p.

143 Ahmet ibn-i Hanbel (Mısır baskısı) ci: 1 sh: 85

1427/1- HÜSEYİN-İ CİSRÎ حسين جسري : (Hi. 1261/1327) Suriye ülemasındandır. Baba ve annesi Ehl-i Beyt'tendir. Cami-ül Ezher'de tahsil görmüş ve zamanın dinî, edebî ve felsefî ilimleriyle iştigal etmiştir. En meşhur eseri "Risale-i Hamidiye"sidir. Türkçeye ve Orducaya tercüme edilmiştir. Rumi 1307 senesinde Tercüman-ı Hakikat gazetesi, kitab olarak neşretmiştir.

1428- HÜSN حسن : (Hüsün) Güzellik. İyilik. Eksiksizlik. Cemal ile kemal, hayır ve hasen.

Bir atıf notu:

-Fıtrî ve sun'i cemal, bak: Sıbgatullah

Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebinde, eşya ve ef'alde hüsün ve kubuh zati olmayıp; emr-i İlahî ile hüsün, nehy-i İlahî ile de kubuh tahakkuk eder. *(Bak: 3959.p.)* Bu hüküm daha çok fıkha ait bir kaidedir. Daha geniş bir ifade ile hüsn-ü bizzat ve hüsn-ü bilgayr tabirlerinin hakikatı, bu bahsin sonunda izah edildi. *(Bak. Muhabbet)*

1429- Bütün hüsünlerin kayyumu ve istinadgâhı ise, hüsn-ü ezelî ve ebedî olan Cemal ve Kemal-i İlahidir ki, masnuat ayinelerinde tecelli edip perdeler arkasında tezahür eder. Cennet'te ise daha latifane ve zahir tecelli edecektir. *(Bak: 863.p.)*

Keza " Nurun gelmesi elbette nuraniden ve vücud vermesi her halde mevcuddan ve ihsan ise gınadan ve sehavet ise servetten ve talim ilimden gelmesi bedihi olduğu gibi. hüsün vermek dahi hasenden ve güzelleştirmek güzelden ve cemal vermek cemilden olabilir... başka olamaz. İşte bu hakikata binaen iman ederiz ki:

Bu kâinattaki görünen bütün güzellikler öyle bir güzelden geliyor ki; bu mütemadiyen değişen ve tazelenen kâinat, bütün mevcudatıyla ayinedarlık dilleriyle, o güzelin cemalini tavsif ve tarif eder." (Ş.76) *(Bak: 1972.p.)*

1430- "Evet mevcudatta sebeb-i muhabbet olan hüsün ve ihsan ve kemal, Baki-i Hakiki'nin hüsün ve ihsan ve kemalâtının işarâtı ve çok perdelerden geçmiş zaif gölgeleridir; belki cilve-i esma-i hüsnanın gölgelerinin gölgeleridir." (L.15)

Evet "bütün maddî güzellikler kendi hakikatlarının ve manalarının manevî güzelliklerinden ileri geliyor ve hakikatları ise, Esma-i İlahiyeden feyz alırlar ve onların bir nevi gölgeleridir.

Demek bu kâinatta bulunan bütün güzelliklerin envaı ve çeşitleri, âlem-i gayb arkasında tecelli eden ve kusurdan mukaddes, maddeden mücerred bir cemalin esma vasıtasıyla cilveleri ve işaretleri ve emaratlarıdır. Fakat nasılki Vacib-ül Vücud'un Zat-ı Akdes'i, başkalarına hiç bir cihette benzemez ve sıfatları mümkinatın sıfatlarından hadsiz derece yüksektir. Öyle de, onun kudsi cemali, mümkinatın ve mahlukatın hüsünlerine benzemez, hadsiz derecede daha âlîdir.

Evet koca Cennet bütün hüsün ve cemaliyle bir cilvesi bulunan ve bir saat müşahedesi ehl-i Cennet'e, Cennet'i unutturan bir cemal-i sermedî, elbette nihayeti ve şebihi ve naziri ve misli olamaz.

1431- Malumdur ki; herşey'in hüsnü, kendine göredir, hem binler tarzda bulunur ve nevilerin ihtilafı gibi güzellikleri de ayrı ayrıdır. Meselâ: göz ile hissedilen bir güzellik, kulak ile hissedilen bir hüsün bir olmaması ve akıl ile fehmedilen bir hüsn-ü aklî, ağız ile zevkedilen bir hüsn-ü taam bir olmadığı gibi... kalb, ruh vesair zahirî ve batınî duyguların istihsan ettikleri ve güzel hissettikleri güzellikler, onların ihtilafı gibi muhteliftir.

Meselâ: imanın güzelliği ve hakikatın güzelliği ve nurun hüsnü ve çiçeğin hüsnü ve ruhun cemali ve suretin cemali ve şefkatin güzelliği ve adaletin güzelliği ve merhametin hüsnü ve hikmetin hüsnü ayrı ayrı oldukları gibi, Cemil-i Zülcelal'in nihayet derecede güzel olan Esma-i Hüsnasının güzellikleri dahi ayrı ayrı olduğundan, mevcudatta bulunan hüsünler ayrı ayrı düşmüş." (Ş.77)

1432- Hem "Esma-i Hüsnanın her birisinin kendine mahsus öyle kudsi bir cemali var ki; birtek cilvesi, koca bir âlemi ve hadsiz bir nevi güzelleştiriyor. Birtek çiçekte bir ismin cilve-i cemalini gördüğün gibi, bahar dahi bir çiçektir ve Cennet dahi görülmedik bir çiçektir. Baharın tamamına bakabilirsen ve Cennet'i iman gözüyle görebilirsen bak gör. Cemal-i Sermedî'nin derece-i haşmetini anla. O güzelliğe karşı iman güzelliğiyle ve ubudiyet cemali ile mukabele etsen, çok güzel bir mahluk olursun: Eğer dalaletin hadsiz çirkinliğiyle ve isyanın menfur kubhiyle mukabele edip karşılasan, en çirkin bir mahluk olmakla beraber, bütün güzel mevcudatın manen menfurları olursun." (Ş.78)

1433- Hem "nasılki, yüzer hüner ve sanat ve kemal ve cemalleri bulunan bir zat; herbir hüner, kendini teşhir etmek ve herbir güzel sanat, kendini takdir ettirmek ve herbir kemal, kendini izhar etmek ve herbir cemal, kendini göstermek istemesi kaidesince: O zat dahi bütün hünerlerini ve san'atlarını ve kemalâtını ve gizli güzelliklerini tarif edecek, gösterecek olan bir hârika sarayı yapmış. Hem kim o mu'cizeli sarayı temaşa etse, birden ustasının ve sahibinin hünerlerine ve mehasinine ve kemalâtına intikal eder ve gözüyle görür gibi inanır, tasdik eder ve der ki: "Her cihetle güzel ve hünerli olmayan bir zat, böyle her cihetle güzel bir eserin masdarı, mucidi ve taklidsiz muhterii olamaz. Belki onun manevî hüsünleri ve kemalleri bu saray ile tecessüm etmiş gibidir" hükmeder.

Aynen öyle de: Bu kâinat denilen meşher-i acaib ve saray-ı muhteşemin hüsünlerini gören ve aklı çürük ve kalbi bozuk olmayan elbette intikal edecek ki; bu saray bir ayinedir, başkasının cemalini ve kemalini göstermek için böyle süslenmiş.

1434- Evet madem bu saray-ı âlemin başka emsali yok ki, güzellikleri ondan iktibas edip taklid edilsin. Elbette ve her halde bunun ustası kendi zatında ve esmasında kendine lâyık güzellikleri var ki, kâinat ondan iktibas ediyor ve ona göre yapılmış ve onları ifade etmek için bir kitab gibi yazılmış." (Ş.78)

1435- Evet "fenlerin casus gibi tetkikatıyla ve hadsiz tecrübelerle sabit olmuş ki: Kâinatın nizamında galib-i mutlak ve maksud-u bizzat ve Sani'-i Zülcelal'in hakiki maksadları, hayır ve hüsün ve güzellik ve mükemmeliyettir. Çünki kâinata ait fenlerden herbir fen, küllî kaideleriyle bahsettiği nev' ve taifede öyle bir intizam ve mükemmeliyet gösteriyor ki, ondan daha mükemmel akıl bulamıyor. Meselâ: Tıbba ait teşrih-i beden-i insanî fenni ve kozmoğrafyaya tabi Manzume-i Şemsiye fenni; nebatat ve hayvanata ait fenler gibi bütün fenlerin her birisi, küllî kaideleriyle bahsettiği o kısımda Sâni'-i Zülcelal'in o nev'deki nizamında mu'cizat-ı kudretini ve hikmetini ve

(32:7) **اَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ** hakikatını gösteriyor.

1436- Hem istikra-i tâmme ve tecrübe-i umumî gösteriyor, netice veriyor ki; Şer, kubh, çirkinlik, batıl, fenalık hilkat-ı kâinatta cüz'îdir,maksud değil, tebeidir ve dolayısıyladır, yani mesala çirkinlik, çirkinlik için kâinata girmemiş, belki güzelliğin bir hakikatı çok hakikatlara inkılab etmek için çirkinlik bir vâhid-i kıyasî olarak hilkata girmiş. Şer, hatta Şeytan dahi beşerin hadsiz

terakkiyatına müsabaka ile vesile olmak için beşere musallat edilmiş. Bunlar gibi cüz'î şerler, çirkinlikler, küllî güzelliklere, hayırlara vesile olmak için kâinatta halkedilmiş.

İşte, kâinat da hakiki maksad ve netice-i hilkat ve istikra-i tamme ile isbat ediyor ki; hayır ve hüsün ve tekemmül esastır ve hakiki maksad onlardır. Elbette beşer bu kadar zulmî küfriyatlarıyla zemin yüzünü mülevves ve perişan ettikleri halde, cezasını görmeden ve kâinattaki maksud-u hakikîye mazhar olmadan, dünyayı bırakıp ademe kaçamıyacak. Belki Cehennem hapsine girecek." (H.Ş.38)

1437- " Sual: Bir şeyin zıddı olmazsa, o şeyin nasıl kemâli olabilir?

Elcevab: Şu sual sahibi, hakiki kemâli bilmiyor. Yalnız nisbî bir kemâl zannediyor. Halbuki, gayre bakan ve gayre nisbeten hasıl olan meziyetler, faziletler, tefevvuklar, hakikî değiller, nisbîdirler, zaiftirler. Eğer gayr, nazardan sâkıt olsalar, onlar da sukut ederler. Meselâ: Sıcaklığın nisbî lezzeti ve fazileti, soğuğun te'siri iledir. Yemeğin nisbî lezzeti açlık eleminin te'siri iledir. Onlar gitse, bunlar da azalır. Halbuki hakiki lezzet ve muhabbet ve kemâl ve fazilet odur ki; gayrın tasavvuruna bina edilmesin; zatında bulunsun ve bizzat bir hakikat-ı mukarrere olsun. Lezzet-i vücud ve lezzet-i hayat ve lezzet-i muhabbet ve lezzet-i marifet ve lezzet-i iman ve lezzet-i beka ve lezzet-i rahmet ve lezzet-i şefkat ve hüsnü nur hüsn-ü basar ve hüsn-u kelam ve hüsn-ü kerem ve hüsn-ü sîret ve hüsn-ü suret ve kemâl-i zât ve kemâl-i sıfat ve kemâl-i ef'al gibi bizzat meziyetler; gayr olsun olmasın, şu meziyetler tebeddül etmez.

İşte Sâni-i Zülcelal ve Fâtır-ı Zülcemal ve Hâlik-ı Zülkemal'in bütün kemalâtı hakikiyedir, zâtiyedir; gayr ve mâsiva, ona te'sir etmez. Yalnız mezahir olabilirler. Seyyid Şerif-i Cürcani "Şerh-ül Mevakıf"da demiş ki: "Sebeb-i muhabbet, ya lezzet veya menfaat, ya müşâkelet (yani meyl-i cinsiyet) ya kemâldir. Çünki kemâl, mahbub-u lizâtihîdir." Yani; ne şeyi seversen; ya lezzet için seversin, ya menfaat için, ya evlada meyil gibi bir müşâkele-i cinsiye için, ya kemâl olduğu için seversin. Eğer kemâl ise, başka bir sebeb, bir garaz lâzım değil. O bizzat sevilir. Meselâ eski zamanda sahib-i kemâlat insanları herkes sever, onlara karşı hiçbir alâka olmadığı halde istihsankârane muhabbet edilir.

İşte Cenab-ı Hakk'ın bütün kemalâtı ve Esmâ-i Hüsnâsının bütün meratibleri ve bütün faziletleri, hakiki kemalât olduklarından bizzat sevilirler."Mahbûbetün Lizatihâ"dırlar." (S.619)

1438- Hüsün ve hayrı geniş mânasıyla ihata eden **اَحْسَنُ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُ** (32:7) âyetinin bir sırrı şöyle izah ediliyor:

"Herşeyde, hattâ en çirkin görünen şeylerde, hakikî bir hüsün ciheti vardır. Evet kâinattaki herşey, her hâdise, ya bizzat güzeldir. Ona hüsn-ü bizzat denilir. Veya neticeleri cihetiyle güzeldir ki, ona hüsn-i bilgayr denilir. Bir kısım hâdiseler var ki, zâhirî çirkin, müşevveştir. Fakat o zâhirî perde altında gayet parlak güzellikler ve intizamlar var. Ezcümle:

Bahar mevsiminde fırtınalı yağmur, çamurlu toprak perdesi altında nihayetsiz güzel çiçek ve muntazam nebatatın tebessümleri saklanmış ve güz mevsiminin haşin tahribatı, hazin fırak perdeleri arkasında tecelliyat-ı celaliye-i sübhaniyenin mazharı olan kış hâdiselerinin tazyikinden ve tazibinden muhafaza etmek için nazdar çiçeklerin dostları olan nazenin hayvancıkları vazifeleri hayattan terhis etmekle beraber o kış perdesi altında nâzenin taze güzel bir bahara yer ihzar etmektir. Fırtına, zelzele, veba gibi hâdiselerin perdeleri altında gizlenen pek çok mânevi çiçeklerin inkişafı vardır. Tohumlar gibi neşv ü nemâsız kalan birçok istidad çekirdekleri, zâhirî çirkin görünen hâdiseler yüzünden sünbüllenip güzelleşir. Güya umum inkılâblar ve küllî tahavvüller, birer mânevi yağmurdur. Fakat insan hem zâhirperest, hem hodgâm olduğundan zâhire bakıp çirkinlikle hükmeder. Hodgâmlık cihetiyle yalnız kendine bakan netice ile muhakeme ederek şer olduğunu hükmeder. Halbuki eşyanın insana ait gayesi bir ise, Sâniinin esmasına ait binlerdir. *(Bak: 2883/1.p.)*

Meselâ: Kudret-i Fâtıranın büyük mu'cizelerinden olan dikenli otlar ve ağaçları muzır, mânasız telâkki eder. Halbuki onlar, otların ve ağaçların mücehhez kahramanlarıdırlar.

Meselâ atmaca kuşu serçeler taslîti, zâhiren rahmete uygun gelmez. Halbuki serçe kuşunun istidadı, o taslît ile inkişaf eder. Meselâ: Kar'ı, pek bâridane ve tatsız telâkki ederler. Halbuki o bârid, tatsız perdesi altında o kadar hararetli gayeler ve öyle şeker gibi tatlı neticeler vardırki, tarif edilmez. Hem insan hodgâmlık ve zâhirperestliğiyle beraber, herşey'i kendine bakan yüzüyle muhakeme ettiğinden, pek çok mahz-ı edebî olan şeyleri, hilaf-ı edeb zanneder.

Meselâ: Alet-i tenasül-i insan, insan nazarında bahsi hacalet-âverdir. Fakat şu perde-i hacâlet, insana bakan yüzdedir. Yoksa hilkate, san'ata ve

gayat-ı fıtrata bakan yüzler öyle perdelerdir ki, hikmet nazarıyla bakılsa; ayn-ı edebdir. Hacâlet ona hiç temas etmez. İşte menba-ı edeb olan Kur'an-ı Hakîm'in bazı tâbiratı bu yüzler ve perdelere göredir." (S.231)

Bazı rivayetlerde hayrın güzel yüz (sîma) sahibinde aranması tavsiye edilir. *(Bak: K.H. 394. hadis)*

HÜSN-Ü ZANN حسنِ ظنّ : (Hüsn-i zan) Bir kimsenin veya bir hâdisenin iyiliği hakkındaki vicdanî ve iyi kanaat. İyi fikirde bulunup, iyi olacağını düşünmek *(Bak: Menfi, Zann)*

I

IRKÇILIK عرقچيليق : *(Bak: Milliyet)*

1439- İSTANBUL استانبال : (İstanbul) Türkiye'nin en büyük şehri ve Osmanlı İmparatorluğunun taht şehri (1453-1922). İslâm halifeliğinin son merkezi (1516-1924) Türklerden önce Bizans "Doğu Roma" İmparatorluğunun taht şehri idi (395-1453). İstanbul ismi, rumca "şehre" veya "şehirde" demek olan (istin polin) tabirinden galat olup, bu ismin Osmanlılar tarafından fetih esnasında verilmiş olduğu rivayet ediliyorsa da, Osmanlılardan evvel şehrin bu isimle yâd olunmakta bulunmuş olduğu muhakkak olup, hatta yedinci hicri yüzyılın ortalarında yani fetihten iki asır önce yazılmış olan "Yakut-u Hamev"nin Mu'cem-ul Büldan'ında bu isim yazılmıştır. Bununla beraber Osmanlılar yanında dahi Edebiyat lisanında ekseriya "Konstantiniyye" ismi kullanılmıştır; hatta bazan "İslâmbol" şeklinde yazılmıştır.

1440- İstanbul'un fethedileceğine dair Resulullah'ın (A.S.M.) müjdesine mazhar olmak için, bir çok mühim sahabeler, Emevilerin İstanbul seferine iştirak etmişlerdir. Ezcümle, Ümmü Haram'ın naklettiği bir hadis-i şerif meâlinde:

"Ümmetimden Kayser'in (Şarkî Rum İmparatorluğu'nun) merkezi olan İstanbul şehrine gaza eden ilk muharibler için mağfiret vardır, buyurdu. "Ben bunların içinde miyim yâ Resulallah!" diye sordum. Resulullah: Hayır, diye cevab verdi." (S.B.M. Hadis No: 1231)

"Hadisin ikinci kısmında, İslâm ordusunun hareketi bildirilen Kayser şehri ile murad, bütün hadis şârihleri tarafından Şarkî Rum İmparatorluğu'nun hükümet merkezi olan Konstantiniyye-İstanbul- olduğu bildirildiğinden tercememizde kavis içinde gösterdik. Bu sefer hicretin 52. yılında ve Yezid ibni Muaviye'nin kumandasında vuku bulmuştur. Konstantiniyye seferine iştirak eden askerin hakkındaki Peygamberin sitayişine mebni İbni Ömer, İbni Abbas, İbni Zübeyr, Ebu Eyyub Ensarî gibi ashabın sâdâtından bir çok güzideler de iştirak etmişlerdi. Hatta Ebu Eyyub Ensarî'nin vefatı, İstanbul sûru yakınında vuku bulduğu için oraya defnolmuştur." (S.B.M.ci: 8, sh: 393)

"Mir'at sahibi, bazı müelliflerin bu orduyu Muaviye'nin oğlu Yezid'in değil, Süfyan İbni Avf'ın kumandası altında sevk ettiğini bildirdiklerini hikâye etmiştir. Şârih Aynî, bunu nakil ve iltizam ederek; ashabın bunca ululuları Yezid'in değil, İbni Avf'ın kumandası altında bulunmuş olmaları doğrudur diyor." (S.B.M. ci.8,sh: 394)

1441- "Hem nakl-i sahih-i kat'i ile

سَتُفْتَحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَنِعْمَ اْ َمِيرُ اُمِيرُهَا وَنِعْمَ الْجَيْشُ جَيْشُهَا (144)

deyip, İstanbul'un İslâm eliyle fetholacağını ve Hazret-i Sultan Mehmed Fatih'in yüksek bir mertebe sahibi olduğunu haber vermiş. Haber verdiği gibi zuhur etmiş." (M.105)

Atıf notları:

-Sure-i Kevser'in feth-i İstanbul'a işareti, bak: 1997 .p.

-İstanbul'un belde-i tayyibe olduğuna Kur'anın işareti, bak: 729.p.

Hazret-i Muhammed (A.S.M.)'ın mu'cizelerinden biri de "ihbarat-ı gaybiyedir ki bilâhare vukua gelecek pek çok garib şeylerden bahsetmiştir. Ezcümle; Kisra ve Kayser'in definelerinin İslâm eline geçmesi, Rumların mağlub edilmesi, Mekke'nin fethi, Konstantiniyye'nin alınması gibi hâdisattan haber vermiştir. Sanki o Zâtın cesedinden tecerrüd eden ruhu, zaman ve mekânın kayıdlarını kırarak istikbalin her tarafına uçup gezmiş ve gördüğü vukuatı söylemiştir. Ve söylediği gibi de vukua gelmiştir." (İ.İ.120)

T.T. ci: 5, 974, 975 ve S.M. 2897. hadisler de Konstantiniyye'nin fethi hakkındadır. Hadis kitablarından En-Nihaye adlı eserin l. cild 82. sayfa ve İ.M. 4092, 4093. hadisleri de, Konstantiniyye'nin fitne devrindeki fethine işaret eder ve İsa (A.S.)'ın nüzulü ve Deccal'ın hurucunu bildirir. Fakat bu rivayetler müteşabih olup ancak ülema-i râsihîn bunların manalarını anlıyabilir.

Atıf notları:

-İngilizlerin İstanbul'dan çekilmesi, bak:1873.p

-İstanbul'daki eserler hakkında bilgi, bak: 3438.p

-İstanbul'un muhasarası, bak: 914.p.

1442- ISTIFA اصطفى : Bir şeyin iyisini seçip ayıklamak. Bir şeyi ıslah edip safileştirmek. Seçmek.

144 Ahmet ibn-i Hanbel (Mısır baskısı) ci: 4 sh: 335

Kur'anda ıstıfa tabirinin geçtiği âyetler vardır. Ezcümle bir âyette şöyle buyurulur: اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىٓاٰدَمَ وَنُوحًاوَ آلَ اِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَىالْعَالَمِينَ (3:33) Gerçek, Allah, Âdem'i ve Nuh'u ve Âl-i İbrahim'i ve Âl-i İmran'ı süzdü; âlemin üzerine ıstıfa buyurdu.

Istıfa lügatta, bir şeyin safvini, yani en sâfi hülâsasını almaktır. Tasfiye, bir şeyin kırışığını, bulanıklık şaibelerini izale edip hülâsasını çıkarmak, safiyi mahluttan ayırmak olduğu gibi, ıstıfa da en sâfisini çekip almaktır. Bir madeni tasfiye edip cevherini almak bir ıstıfa; o cevherler miyanından her hangi bir şeye en elverişli olanını intihab etmek de bir ıstıfadır. İşte ıstıfa-yı lügavî, böyle ihtilatı, temayüze; vâhid-i mahlutu, müteaddide tefrik ve tahvil ederek kemali istihdaf eden bir fiil ve te'sir-i iradidir ki, hilkatte bu fiil ve te'sirin tevalisini ıstılah-ı ilimde "kanun-i ıstıfa" deniliyor. *(Bak: 828.p.)* Istıfa-yı lügavî ekseriyetle ba'de-l halk mülâhaza olunur. Burada mevzubahis olan ıstıfa ise, cereyan-ı hilkatta hâkim olan Allah Teâla'nın ıstıfasıdır ki asıl kanun-u ıstıfa da budur. Binaenaleyh bundan tasfiye ile mevcud sâfiyi gayr-ı sâfiden tefrik ve intihab ma'nasından fazla olarak safiye vücud vermek manası da bizzarure dâhildir. Bunun için müfessirîn bu ıstıfayı iki ma'na ile tefsir etmişlerdir. Birisi اَىْ جَعَلَهُمْ صَفْوَةَ خَلْقِه yani, mahlukatının en hülasası kıldı. Diğeri: اَىْ صَفَّاهُمْ مِنَ الصِّفَا ِ الذَّمِيمَةِ وَزَيَّنَهُمْ بِالْخِصَالِالْحَمِيدَةِ dir. Yani, sıfât ve keyfiyyat-ı zemimeden tasfiye ve hısâl ü melekât-ı hamide ile tezyin eyledi. Şüphe yok ki ıstıfa bu ikinci ma'nada daha zâhirdir." (E.T.1080-1082)

1443- Istıfa hakkında âyetlerden birkaç not:

-Allah dünyada İbrahim'i (A.S.) ıstıfa etti: (2:130)

-Allah'ın ıstıfa ettiği Din-i Hakk: (2:132)

-Allah'ın Talut'u ıstıfa etmesi: (2:247)

-Allah tarafından Hz. Meryem'in ıstıfası: (3:42)

-Allah tarafından Musa (A.S.)'ın ıstıfası: (7:144)

-Allah,melâike ve insanlardan resuller ıstıfa eder, seçer: (22:75)

-Allah'ın ıstıfa ettiği kullarına selâm (her türlü tehlikelerden eminlik): (27:59)

-Kitaba (Kur'ana), ıstıfa edilmiş (mümtaz kılınmış) olanlar varis kılındı: (35:32)

İ

1444- İBADET عبادة : Kulluk. Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçmak. Şeriatta bildirildiği gibi Allah'a kulluk etmek. Çünki ibadet, Allah emrettiği için ve emrettiği gibi yapmakla makbul olur. Yoksa insan kendi düşünüşüne ve meyline göre yaptığı amel ve hizmetler dinî mahiyeti hâiz olmaz, ibtal olur. Nitekim İ.M. 14. hadîs izahında geçen: "Kim hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse, o amel bâtıldır." mealindeki hadîs bahsimize ışık tutar. *(Bak: Habt-ı A'mal)* Hatta kişinin yaptığı iş ve hareket dinin emrettiği şekle uysa bile, bu işi kişi Allah emrettiği için ve emrettiği gibi yapmak niyetinde ve anlayışında olmadığından, yani bu bir rastlantı olduğundan ibadet manasında makbul olmaz. Nitekim dinsizliğe karşı din namına siyasete girmek lâzımdır diyenlere, Beziüzzaman Hazretlerinin verdiği cevabın bir kısmı bu hakikatı tesbit ve tenvir eder. Şöyle ki:

"Dediler: Dinsizliği görmüyorsun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lâzım.

Dedim. Evet lâzımdır. Fakat kat'î bir şart ile ki, muharriki aşk-ı İslâmiyet ve hamiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih, siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikedir. Birinci hata da etse, belki ma'fuvdur. İkincisi isabet de etse, mes'uldür." (S.T.İ. 53)

İbadet kâinatın, insanların ve cinlerin yaradılış gayesidir. *(Bak: 1024.p.)* Evet kâinatta her varlık zerrattan seyyarata kadar; Âdetullah, kavanîn-i fıtriye ve şeriat-ı kübra gibi tabirlerle ifade edilen Allah'ın kâinatta koyduğu küllî kanunlara göre hareket ederek her şey isyansız ibadet eder. Zira ibadet, Allah'ın her türlü emri ve kanunlarına göre hareket etmenin ismidir. *(Bak: 1348, 3529.p.lar)* Bunun içindir ki Kur'an müteaddid âyetlerde herşeyin Allah'ı tesbih ve ona ibadet ve secde ettiğini tekraren beyan eder.

Evet Kur'anda bazı âyetler küllî ve işarî mânâlarla bu hakikatı ders verir. Ezcümle, gök ve yerdekilerin, (akıl sahibi olanlar bil'ihtiyar, diğerleri ise fıtrî ve ıztırarî olarak) Allah'ın teşriî ve tekvinî emirlerine teslim olduklarını âyet (3:83); hem yine mezkûr ibadet şekliyle, gök ve yerdekilerin gölgeleriyle dahi secde ettiklerini (yani gölgeler de ve gölgelerin yevmî ve senevî olan inti-

zamlı tahavvülleri de Allah'ın fizik ve ışık kanunlarına ve zerrat ve seyyaratı devr ü deverana getiren evamir-i İlahiyeye itaatle hareket ettiklerini) ve (gölgesiz mânevi varlıklarla gölgeli maddî varlıkların) hepsinin Allahın kanunlarına itaatkâr olduklarını âyet (13:15); yine göklerde ve yered olanlarla güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve bir çok insanların Allah'a secde ettiklerini, (yani teşriî ve tekvinî evamirine inkiyad ettiklerini) âyet (22:18); hem yine göklerde ve yerde olanlar ve intizamlı hareket eden kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini; tesbih ve salâtlarını (fıtrî hizmet ve vazife kanunlarını, Allah onların fıtratlarına derc ettiğinden) bilmiş olduklarını âyet (24:41); hem gökler ve yerdekilerin hepsi, Allah'ın olup ona muti' olduklarını âyet (30:26); ve çimenler ve ağaçlar da ona secde edip evamir-i tekviniyesine münkad olduklarını âyet (55:6); ve emsali âyetler mânâ külliyetleri cihetiyle, kâinat vüs'atındaki enva-ı ibadet hakikatını beyan ve ifham eder. *(Tesbih maddesinde: 3769-3771.p.lara bakınız.)*

İnsanlar ve cinler ise, imtihan ve sair hikmetler için, Allah'ın Kelâm sıfatından gelen malûm şeriatla, ihtiyar dairesinde ibadetle mükelleftirler. *(Bak. Abd, A'mal, Namaz) (3179, 3180.p.lar da şahsî ibadet ve kemalâtla alâkalıdır.)*

1445- "İbadetin mânası şudur ki: Dergâh-ı İlahîde abd, kendi kusurunu ve acz ve fakrını görüp kemal-i rububiyetin ve kudret-i samedaniyenin ve rahmet-i İlahiyenin önünde hayret ve muhabbetle secde etmektir. Yani rububiyetin saltanatı, nasılki ubudiyeti ve itaatı ister; rububiyetin kudsiyeti, pâklığı dahi ister ki: Abd, kendi kusurunu görüp istiğfar ile ve Rabbını bütün nekaisten pâk ve müberra ve ehl-i dalâletin efkâr-ı bâtılasından münezzeh ve muallâ ve kâinatın bütün kusuratından mukaddes ve muarrâ olduğunu, tesbih ile Sübhanallah ile ilân etsin.

Hem de rububiyetin kemal-i kudreti dahi ister ki: Abd, kendi za'fını ve mahlûkatın aczini görmekle kudret-i Samedaniyenin azamet-i âsârına karşı istihsan ve hayret içinde Allahü Ekber deyip huzû ile rukûa gidip ona iltica ve tevekkül etsin.

Hem rububiyetin nihayetsiz hazine-i rahmeti de ister ki: Abd, kendi ihtiyacını ve bütün mahlûkatın fakr ve ihtiyâcâtını sual ve dua lisaniyle izhar ve Rabbının ihsan ve in'âmatını, şükür ve senâ ile ve Elhamdülillâh ile ilân etsin. Demek, namazın ef'al ve akvâli, bu mânaları tazammun ediyor ve bunlar için taraf-ı İlahîden vaz'edilmişler." (S.41)

1446- "Ubudiyet, emr-i İlâhîye ve rızâ-yı İlâhîye bakar. Ubudiyetin dâîsi, emr-i İlahî ve neticesi rızâ-yı Hak'tır. Semeratı ve fevâidi, uhreviyedir. Fakat

ille-i gaiyye olmamak, hem kasden istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faideler ve kendi kendine terettüb eden ve istenilmiyerek verilen semereler, ubudiyete münâfi olmaz. Belki zaifler için müşevvik ve müreccih hükmüne geçerler. Eğer o dünyaya ait faideler ve menfaatlar, o ubudiyete, o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa, o ubudiyeti kısmen ibtal eder. Belki o hâsiyetli virdi akim bırakır, netice vermez. İşte bu sırrı anlamıyanlar, meselâ yüz hâsiyeti ve faidesi bulunan Evrad-ı Kudsiye-i Şah-ı Nakşi-bendî-yi veya bin hâsiyeti bulunan Cevşen-ül Kebir'i, o faidelerin bazılarını maksud-u bizzat niyet ederek okuyorlar. O faideleri göremiyorlar ve göremiyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünki o fâideler, o evradların illeti olamaz; ve ondan, onlar kasden ve bizzat istenilmeyecek. Çünki onlar fazlî bir surette o hâlis virde talebsiz terettüb eder. Onları niyet etse, ihlâsı bir derece bozulur. Belki ubudiyetten çıkar ve kıymetten düşer.

Yalnız bu kadar var ki; böyle hâsiyetli evradı okumak için, zaif insanlar bir müşevvik ve müreccihe muhtaçtırlar. O faideleri düşünüp, şevke gelip, evrâdı sırf rızâ-yı İlahî için, âhiret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından, çoklar, aktabdan ve selef-i salihînden mervi olan faideleri görmediklerinden, şüpheye düşer, hatta inkâr da eder." (L.131) *(Bak: 4101.p.)*

1447- Kur'anda ibadet hakkında çok âyetler vardır. Ezcümle iki âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ رِزْقًا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ α اَلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ فَلاَ تَجْعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (2:21,22)

Yani: "Ey insanlar! sizi ve sizden evvelkileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz ki, takva mertebesine vasıl olasınız. çirkinlik Ve yine Rabbinize ibadet ediniz ki, Arzı size döşek, semayı binanıza dam yapmış; ve semadan suları indirmiş ki, sizlere rızık olmak üzere yerden meyve ve sâir gıdaları çıkartsın. Öyle ise, Allah'a misil ve şerik yapmayınız. Bilirsiniz ki, Allah'tan başka ma'bud ve hâlikınız yoktur."

1448- Mukaddime: Akaidî ve imanî hükümleri kavi ve sabit kılmakla meleke haline getiren ancak ibadettir. Evet Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiylerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdanî ve aklî olan imanî

hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve te'sirleri zayıf kalır. Bu hale, âlem-i İslâmın hal-i hazırdaki vaziyeti şahiddir. Ve keza ibadet, dünya ve ahiret saadetlerine vesile olduğu gibi maaş ve maade yani dünya ve âhiret işlerini tanzime sebebdir; ve şahsî ve nev'î kemalata vasıtadır; ve Hâlık ile abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir rabıtadır.

İbadetin dünya saadetine vesile olduğunu izah eden cihetler:

Birisi: İnsan, bütün hayvanlardan mümtaz ve müstesna olarak, acib ve latif bir mizac ile yaratılmıştır. O mizac yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Meselâ: İnsan en müntehab şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, zinetli şeyleri arzu eder, insaniyete lâyık bir maişet ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyillerin iktizası üzerine, yiyecek, giyecek ve sair hacetlerini istediği gibi güzel bir şekilde tedarikinde çok san'atlara ihtiyacı vardır. O san'atlara vukufu olmadığından, ebna-yı cinsiyle teşrik-i mesai etmeye mecbur olur ki; herbirisi, semere-i sa'yiyle arkadaşına mübadele suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını tesviye edebilsinler.

Fakat insandaki kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i akliye Sani' tarafından tahdid edilmediğinden ve insanın cüz-i ihtiyarisiyle terakkisini te'min etmek için bu kuvvetler başı boş bırakıldığından, muamelatta zulüm ve tecüvüzler vuku a gelir. Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-i insaniye çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır. Lakin her ferdin aklı, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki; ferdler, o küllî akıldan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır. *(Bak: 1363.p.)*

1449- Sonra o şeriatın te'sirini, icrasını, tatbikini te'min edecek bir merci, bir sahib lâzımdır. O merci ve o sahib de, ancak Peygamberdir. Peygamber olan zatın da, zahiren ve batınen halka olan hâkimiyetini devam ettirmek için, maddî ve manevî bir ulviyete ve bir imtiyaza ihtiyacı olduğu gibi, Hâlik ile olan derece-i münasebet ve alâkasını göstermek için de, bir delile ihtiyacı vardır. Böyle bir delil de ancak mu'cizelerdir. Sonra Cenab-ı Hakk'ın emirlerine ve nehiylerine itaat ve inkıyadı te'sis ve te'min etmek için, Saniin azametini zihinlerde tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tesbit de, ancak akaid ile, yani ahkâm-ı imaniyenin tecellisiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüd eden ibadetle olur.

1450- İkincisi: İbadet, fikirleri Sani-i Hakîm-e çevirttirmek içindir. Abdin Sani-i Hakîm-e olan teveccühü, itaat ve inkıyadını intac eder. İtaat ve inkıyad

ise, abdi intizam-ı ekmel altına idhal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittiba etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sahifelerinde parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder.

1451- Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fıtratın kanunlarına ve kâinattaki nevamis-i İlahiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın o kanunlara intisab ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı te'min etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da ancak, o emir ve nevahiden ibaret olan ibadetle olur.

1452- Dördüncüsü: Emirleri imtisal, nehiylerden ictinab etmek sayesinde, bir ferd, hey'et-i içtimaiyede çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhassa ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda bir ferd, bir nevi hükmüne geçer. Yani pek çok hukuklar, haysiyetler, irşadlar, talimler, ıslahlar gibi vazifeler bir şahsa yüklenir. Eğer o emri imtisal, nevahiden ictinab eden o şahıs olmasa; o vazifeler tamamen payimal olur.

1453- Beşincisi: İnsan, İslâmiyet sayesinde, ibadet saikasiyle bütün müslümanlara karşı sabit bir münasebet peyda eder ve kavi bir irtibat ve bağlılık elde eder. Bunlar ise, sarsılmaz bir uhuvvete, hakiki bir muhabbete sebeb olur. Zaten heyet-i içtimaiyenin kemaline ve terakkisine ilk ve en birinci basamaklar, uhuvvet ile muhabbettir.

1454- İbadetin şahsî kemalâta sebeb olduğunun izahı: İnsan cismen küçük, zaif ve âciz olmakla beraber, hayvanattan addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor ve pek büyük bir istidada maliktir ve hasredilmiyecek derecede meyilleri vardır ve gayr-ı mütenahi emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır ve gayr-ı mahdud şeheviye gadabiye gibi kuvveleri vardır. Ve öyle acaib bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün enva' ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır.

İşte böyle bir insanın o yüksek ruhunu inbisat ettiren, ibadettir; istidadlarını inkişaf ettiren, ibadettir; meyillerini temyiz ve tenzih ettiren, ibadettir; emellerini tahakkuk ettiren ibadettir; fikirlerini tevsi' ve intizam altına alan, ibadettir; şeheviye ve gadabiye kuvvelerini had altına alan, ibadettir; zahirî ve batınî uzuvlarını ve duygularını kirleten tabiat paslarını izale eden, ibadettir; insanı, mukadder olan kemalatına yetiştiren, ibadettir; abd ile Ma'bud arasında en yüksek ve en latif olan nisbet, ancak ibadettir. Evet kemalât-ı beşeriyenin en yükseği, şu nisbet ve münasebettir." (İ.İ. 83-85)

Atıf notları:

-İbadetin halavetine mani olan gaflet, bak: 710/1.p.

-İlmin (nafile) ibadetten rüchaniyeti, bak: 1568.p.

-İbadet iki kısımdır, bak: 1212.p.

-Enbiya-ı sabıkada ibadet farklılığı, bak: 831,2419.p.

-Kibirle ibadetten kaçanlar, bak: 2053 .p.ta bir âyet notu

-Yapılan ibadet nisbetinde Cennet'den istifade etmek, bak: 545.p.

-Nübüvvetin takib ettiği ubudiyet-i mahza, bak: 935.p.

-Netice-i hilkat-ı beşeriye ubudiyettir, bak: 3046.p

-Ubudiyetin esası, bak: 3675.p.

1455- İBDA' ابداء : Cenab-ı Hakk'ın âletsiz, maddesiz, zamansız, mekânsız yaratması ve icadı. *Misli gelmemiş bir eser meydana koymak, icad. ("İbda', ihdas, ihtira, icad, sun', halk, tekvin" kelimelerini birbirine yakın manadadırlar.) *Edb: Geçmişte benzeri olmayan şiiri söylemek. *(Bak: Delil-i İhtira, Halk)*

1456- İBLİS ابليس : İnsanları Allah yolundan çıkarmağa çalışan şeytan. *(Bak: Hannas, Şeytan)*

"İblis ismini bazı müfessirîn-i mukaddime اَبْلاَس masdarından bir ism-i Arabî olarak göstermişlerdir. İblâs ise hayırdan me'yusiyet, pişmanlık ve mahzuniyet manalarına gelir. İblisi dahi Cenab-ı Allah ma'siyetine mukabil bütün hayırlardan me'yus bir şeytan-ı racim kılmıştır. O halde İblis, hayırdan son derece me'yus demektir ve i'rabda esma-i a'cemiye ahkâmına tabi tutulmuş ve gayr-ı münsarıf olmuştur. Fakat böyle olması daha ziyade gösterir ki, bu dahi "Âdem" gibi a'cemîdir. Arabçaya diğer bir lisandan intikal etmiştir. Muhakkikîn buna kail olmuşlardır." (E.T.320)

İblis'in emr-i İlahîye muhalefet ve isyandan dolayı küfrü zahir oldu. Mu'cem-ül Müfehres, İblis'i cinlerin babası olarak kaydeder.

Rivayette, iblisin arşı (tahtı-hakimiyet merkezi) bahr (deniz) üzerindedir deniliyor. (Müslim 5. kitab 66, 67. hadisler. İbn-i Hanbel 3. cild, sh.314, 332, 354, 366, 384. ve Ramuz-ul Ehadis sh. 110/9 ve Bak: 3884/1.p.sonu.)

1456/1- İblis'in bilgisi ve isyanından önceki yeri ve inkârının mahiyeti ve hayatperestliği gibi hususlarda (7:13-15) âyetlerinin tefsirinde şu bilgi veriliyor: قَالَ Allah buyurdu ki فَاهْبِطْ مِنْهَا Öyle ise in oradan.-o bulunduğun Cennet'den yahut zümre-i melaike içinden. فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا Çünki senin orada tekebbür etmen olamaz. -o makam-ı ulvi, haddini bilen ehl-i taat ve tevazua mahsustur. فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ Binaenaleyh çık sen, artık küçülenlerdensin -tekebbür küçüklüktür, büyüyecek olan büyüklenmez, büyüklenen behemehal küçülür.

....Bu hitab-ı gadab karşısında vücud-u mahlukun lâşey olduğunu anlayan İblis, derhal idamından korkarak ve zillet ü hakaretle olsun hayatı memata tercih ederek قَالَ اَنْظِرْنِى اِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ beni onların ba's olunacakları güne kadar inzar ve imhal et dedi: Yani Âdem ve zürriyetinin ba'delmevt ba'sleri vaktine kadar öldürme de ecelimi tehir eyle diye tazarru' ve niyaz etti -ki bugün (39:68) ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرَى فَاِذَاهُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ mantukunca (83:6) يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَ ّ الْعَالَمِينَ olan nefha-i saniye vaktidir. Bundan anlaşılır ki, İblis esasen Hâlık Teala'yı münkir olmadığı gibi, ba'si de münkir değildir. O biliyormuş ki; Âdem'in nesli ve zürriyeti olacak, bir müddet yaşıyacaklar, sonra ölecekler ve bir gün gelip ba's olunacaklar. Şu halde İblis'in küfrü Allah'ı âhireti inkâr suretiyle değil, emr ü teklifi ve vücub-u ameli inkâr ile muaraza suretindedir. Şayan-ı dikkattir ki İblis bu yevm-i ba'se kadar imhal talebi zımnında nefha-i ûlâ devresini atlatıp illel'ebed ölümden kurtulmayı ve zillet ü hakaret içinde de olsa fenasız bir bekaye erişmeyi arzu etmiş ve fakat bunu tasrih etmeyip, kurnazlık etmek istemiştir. Çünki yevm-i ba'sten sonra mevt yoktur. Binaenaleyh bu derece meyl-i hayat da İblis'in hissi demektir. Hiçbir mahlukunun herhangi bir taleb ve niyazını külliyyen reddetmek şanından olmıyan ve (3:119) عَلِيمٌ بِذَا ِ الصُّدُورِ olan Allah Teala nazar-ı izzetinden koğduğu İblis'in bile ricasını suret-i mutlakada

reddetmiyerek, قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ Şübhelenme sen münzarîndensin yani eceli tehir edilenlerdensin buyurdu. Fakat اِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ gayesini müsaade etmedi, bil'akis Sure-i Hıcr'de ve Sure-i Sad'da geleceği vechile (15:38) (38:81) اِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ vakt-i malum gününe kadar bir ecel ile inzar buyurdu ki, يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِى اْلَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ (27:87) medlûlü üzere nefha-i ûlâ günüdür." (E.T.2134)

Aşağıda bir kısmını notlar halinde kaydettiğimiz İblis hakkındaki âyetler, kâfir ve bilhassa münafık insî şeytanların da İblis gibi azgın liderleri olduğunu bildirirler. Bunlar da enaniyet firavunluğu ile hakka tuğyan edip *(Bak: Tağut)* insanları idlal ettiklerinden, bu gibi âyetlerde mü'minler ikaz edilip, onlardan ve cereyanlarından uzaklaşmaları dersi verilir.

1457- İblis hakkında âyetlerden birkaç not:

-İblis'in Hz. Âdem'e (A.S.) secde etmemesi: (2:34) (7:11,12) (15:31, 32, 33)

-İblis'in Hz. Âdem'e secde etmemesi, ekser insanları ifsad etmesi ve ifsad vesileleri: (17:61 ile 64) (Bak: 167 .p.)

-Cinlerden olan İblis'in Allah'ın emrinden çıkıp, Allah'ın hikmetine teslimiyete bedel, isyan ederek Hz. Âdem'e secde etmemesi: (18:50, 51)

-İblis'in Hz.Âdem'e secde etmememesi ve düşmanlığı ve Hz. Âdem'in Cennet'ten ihracına sebeb olması: (20: 116 ilâ 123)

-İblis'in bütün askerleriyle Cehennem'e atılması: (26:95)

-Ancak bir imtihan vesilesi olan İblis'in iktidarsız olmasına rağmen ekser insanların İblis'e tabi olması: (34:20, 21)

-İblis'in "Beni nardan, Âdem'i topraktan halkettin" diye kibirlenip emr-i İlahîye isyanla küfrü zahir olması ve bulunduğu makamdan kovulması: (7:12, 13) (38:74 ilâ 77)

İBN-İ ABBAS ابنِ عبّاس : *(Bak: Abdullah İbn-i Abbas)*

İBN-İ ABİDİN ابن عابدين : "Muhammed Emin İbn-i Ömer İbn-il

Aziz, Hanefi fukahasından meşhur bir zattıdır. Daha pek genç iken ilmiye mesleğine sülûk edip Şeyh-ül Kurra Said-il Hamevî'den Kur'an-ı Kerim taallüm etmiş, Cezeriyye ve Şatıbiyye gibi kıraat kitablarını ezberlemiş, sonra nahv, sarf ve fıkh-ı Şafiî ile iştigale başlamış, daha sonra Seyyid Muhammed Şakir-i Salimî'nin derslerinde hazır bulunmuş, ondan tefsire, hadise, fıkha dair bir çok şeyler okumuş ve onun tavsiyesiyle Hanefi mezhebine intikal eylemiştir. İbn-i Abidin, Hicri 1198 tarihinde Dımışk'ta (Şam'da) doğmuş, 1252 tarihinde yine Dımışk'ta vefat etmiştir." (H.İ. ci.1, sh. 429)

İBN-İ CERİR-İ TABERÎ ابنِ جرير طبرى : *(Bak: Taberî)*

İBN-İ HACER-İ ASKALANÎ ابنِ حجر عسقلاني : "Kadı-yul Kudat,

Ebu-l Fazl Şihabüddin Ahmed ibn-i Ali, Şafiî fukahasından büyük bir muhaddistir. Hadis ilmini Hâfız-ı İrakî'den, fıkhı Bulkinîden, İbn-i Mülkin'den, lügatı Feyruz Abadî'den ahzetmiş, yirmi bir sene kadar Mısır'da kadı olarak bulunmuştur. Asrında kendisinden başka hâfız-ul hadis yok gibi idi. Yüz elliden ziyade müellefatı vardır. (Hi. 773) tarihinde Mısırda doğmuş. (Hi. 852) senesinde yine Mısır'da vefat etmiştir." (H. İ. ci.1, 435)

1458- İBN-İ KAYYIM-I CEVZÎ ابنِ قيمِ جوزي : "Ebu Abdullah

Şemsüddin Muhammed İbn-i Ebibekir, Hanbelî fukahasından Dımışk'lı meşhur bir bir âlimdir. İbn-i Teymiye Takiyüddin'in tilmizlerinden idi; ona çok müncezib bulunuyordu. Onun fetvalarını, eserlerini tehzibe, tervice çalışmış, onunla beraber amme-i ülemaya muhalif bazı içtihadlarda bulunmuş, onunla beraber Dımışk kalesinde mahbus kalmış. Onun vefatından sonra hapisten kutulmuştur. İbn-i Kayyım, tefsire, hadise, usule, fıkha, tasavvufa muttali idi. Maatteessüf teşbihi ve tecsimi andırır bir takım yazıları vardır. (El-Kasidet-ün Nuriye)si bu cümledendir. Nitekim Takiyüddin-i Sübkî'nin "Esseyf-üs Sakil Fi-r Reddi Alâ İbn-i Zefil" adındaki kitabı bu kasideyi red için yazılmıştır." (H.i. ci.1, sh. 438)

1459- İBN-MES'UD ابنِ مسعود : Ebu Abdurrahman Abdullah Bin

Mes'ud (R.A.). Şeref-i İslâm ile müşerref olanların altıncısıdır. Bütün gazvelere iştirak etmiştir. Daimî surette huzur-u risalette bulunduğundan Kur'an-ı

Kerim'i herkesten iyi öğrendiği gibi, pekçok hadis de işitmiş ve ezberlemişti. Kur'an-ı Kerim'i en evvel Mekke'de Kureyş'e duyuran, makam-ı İbrahim'de "Rahman" suresini açıktan okuyan bu zattır. Ashab-ı Kiram'ın büyük fakih ve müçtehidlerindendir. Bünyesi çok zayıftı. Resul-i Ekrem (A.S.M.) birgün ashab-ı kirama hitaben: "Siz İbn-i Mes'udun vücudca zayıf olduğuna bakmayınız. Mizanda hepinizden ağırdır." buyurmuşlardır.

Bir gün kendisine, hangi ilim muteberdir, diye sormuşlar "Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerif ilmini çok severim" cevabını vermiştir. Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) 340 hadis rivayet etmiştir. Hicri 32 tarihinde 60 yaşını mütecaviz olduğu halde ebedî hayata kavuşmuştur.

İBN-İ ÖMER ابنِ عمر : *(Bak: Abdullah İbn-i Ömer)*

1460- İBN-İ RÜŞD ابن رشد : (Mi.1126-1198) Batı dünyasında Averroes adı ile bilinen Ebu Velid Muhammed Bin Ahmed Bin Rüşd, İslâm dünyasında Kadı Ebu Velid ünvaniyle de tanınır. Aristo'cu ve akılcı bir felsefe akımı olan Meşşaiyenin son büyük temsilcisidir.

İbn-i Rüşd, İspanya-Endülüs İslâm Devletinin eski başşehri Kurtuba'da yerleşmiş bir kadı ailesine mensubdur. Büyük babası Kadı-yul Kudat (Baş Kadı) idi. Kendisi de önce fıkıh, kelâm ve diğer dinî ilimleri tahsil ederek kadı olmuş ve Kadı-yul Kudat rütbesine kadar yükselmiştir. Devrinin hükümdarının himaye ve iltifatına mazhar,olmuş fakat sonradan itibardan düşmüş ve nefyedilmiştir.

1461- İbn-i Rüşd, tahsil yıllarında dinî ilimlerden başka, zamanının ilimlerine karşı büyük bir alâka duyurak mantık, tıb, matematik, astronomi, edebiyet ve felsefe sahasında da geniş bilgi edindi. Daha çok tıb, felsefe ve mantık sahasında tanınan bir çok eserlerin sahibidir. Eserleri, zamanında ve daha sonra bir çok defa Latince, İbraniceye tercüme edildi. Batıda gayr-i müslim bir kısım filozoflarca eserleri takdirle karşılandı ve İbn-i Rüşd'cülük manasına gelen ve Mi.17. yy.a kadar canlı kalan "Averoisme" (Averoizm) akımının doğmasına yol açtı. Fakat felsefi eserleri Hrıstiyanlık bakımından küfür sayılarak Mi. 1209 yılında Paris'te toplanan Hristiyan Ruhban Meclisi tarafından yasaklanmıştı.

Felsefi eserlerinin çoğu, Aristo'nun eserlerinin şerhleridir. Nakil ile aklı ve felsefeyi te'lif ve Kur'an ve iman hakikatlarını Aristo felsefesine ve akla

göre te'vil etmeye çalışması, İslâm'ın İlahî kudsiyetini ve istiklaliyetini anlamasına perde olmuş ve haklı olarak tenkidlere uğramıştır. Sürgünde ve 72 yaşında iken vefat etmiştir.

1462- İBN-İ SİNA ابنِ سينا : (Mi. 980-1037) Ebu Ali El-Hüseyin bin Abdullah İbn-i Sina, Buhara yakınında Afşene'de doğdu. Batı dünyası onu Avicenna (Avisena) olarak tanır. Deha derecesinde bir âlim ve mütefekkirdi. En büyük şöhreti tıb sahasındaki çalışmaları ve eserlerinden ileri gelmiştir. Felsefede Farabi'nin yolunda gitmiş. Aristo'cu ve akılcı bir felsefe çığırı olan Meşşaiye'nin mühim bir temsilcisi olmuştur. Hayatının sonuna doğru işrakî felsefenin doğuşundan önce buna uygun düşünceye temayül göstermiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarını anlatırken şöyle demektidir:

"Beş altı yaşındaiken babam bizi de Buhara'ya götürdü. İlk tahsilimi Buhara'da yaptım. On yaşında iken Kur'anı ezberlemiş ve bir çok bilgi edinmiştim. Birkaç yıl içinde de ayrı ayrı hocalardan hesab, fıkıh, kelâm okudum. Bu sırada Buhara'ya Abdullah Natali isminde bir âlim gelmişti. Babam, bu zatı evimize davet etti. Ondan da mantık ve felsefe öğrendim. Ayrıca tıb tahsili de yapmakta idim. Bu sahadaki nazarî bilgimi, hastalar üzerindeki müşahedelerle tamamlıyordum. On sekizine kadar bu şekilde fasılasız çalışmaya devam ettim. Geceleri de okumak ve yazmakla meşgul olurdum Uykuda iken bile zihnim, okuduğum şeylerle meşguldü. Ekseriya uyandığım zaman, evvelce halledemediğim müşkillerin uyku sırasında halledilmiş olduklarını görürdüm Daha sonra Maba'd-üt-Tabia (Metafizik) ile uğraşmaya başladım Aristo'nun bu mevzudaki kitabını belki kırk defa okuduğum halde anlayamamış ve ye'se düşmüştüm. Bir gün mezatta bir kitab satılıyordu. Tellal o kitabı almamı tavsiye etti. Bu, benim bir türlü anlayıp halledemediğim metafizik meseleseni dair Farabi'nin kitabı (Aristo'nun metafiziliğinin şerhi) idi. Evvela işe yaramaz diye almak istemedim. Fakat sahibinin paraya ihtiyacı olduğunu ve ucuza alınabileceğini söyliyerek tellal ısrar etti. Kitabı aldım. Eve dönünce hemen okumaya koyuldum. Okudukça, önceden anlıyamadığım müşkillerin bir bir halloduğunu görüyordum. Nihayet metafiziği tamamen kavradım. Allah'a şükrederek secdeye kapandım Fakirlere sadaka dağıttım."

1463- İbn-i Sina genç yaşta Buhara'da tabib olarak şöhrete ulaştı ve devrin hükümdarlarının himaye ve takdirlerini kazandı, onlara tabiblik etti. Buhara'daki hükümdar saray kütüphanesi müdürlüğüne getirildi. Bu vesile ile bilgisini daha da geliştirme imkânını buldu. Hamisi hükümdarın vefatından

sonraki siyasî karışıklık zamanında Buhara'yı terketti. Cürcaniye'ye gidip yerleşti. Orada bir mektep açmasına müsaade verildi. Meşhur "Kanun-ut Tıbb"ı yazdı. Daha sonra Rey şehrine giderek emir Şemsüddevle'nin himayesine nail oldu ve ona vezir oldu. Gündüzleri hükümet işleriyle uğraşıp yorulduktan sonra, gecelerini öğrencileriyle toplanarak, ilmî ve felsefî eserlerini hazırlamaya hasrediyordu. Şifa adlı eserini bu sırada yazdı. Bu eser 18 ciltlik Meşşaî felsefesine ait bir ansiklopedi mahiyetinde idi.

O devirde devam eden siyasî kargaşa yüzünden hayatının son yıllarını şehirden şehire gezerek geçirmiştir. Bu arada da siyasete dair eser yazmıştır. Bir ara sürgün ve hapis cezalarına çarptırılmıştır. En son gittiği Hamedan şehrinde hastalanarak 57 yaşlarında iken vefat etmiştir.

1464- Büyük hekim olarak tanınmasına sebeb olan kitabı, "Kitab-ül Kanun Fi-t Tıb"dır ve kısaca "Kanun" olarak anılır. Bu eser takriben bir milyon kelimelik ve sistematik bir tıb ansiklopedisidir. Belli başlı bütün hastalıkların çeşitlerini, arazlarını, teşhis ve tedavi usullerini ihtiva eden bu eser, altı asır boyunca bütün dünya tıp fakültelerinde baş kaynak ve ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu kitab ayrıca 760 çare ilaç ve formüllerini ve eczacılık metodlarını da ihtiva etmektedir.

Felsefî eserleri, Farabi'nin Aristo'cu ve Eflatun'cu felsefesinin tesiri altında yazılmıştır. Bu çeşit eserlerinde, diğer filozoflar gibi, İslâm ve Kur'an hakikatlarını felsefe ile telifetmeye ve iman hakikatlarını felsefeye göre tevil etmeye çalıştığı için görüşlerinde az çok İslâm'dan inhiraf olmuştur. Bu sebeble Kelâm ülemasının şiddetli tenkidlerine uğramış ve felsefi fikirleri makbul sayılmamıştır. Nitekim Gazalî, "Tehafüt-ül Felasife" adlı eserini yazarak Farabi, İbn-i Sina gibi filozofların hatalı ve tehlikeli fikirlerini esaslı bir tenkide tabi tutarak çürütmüştür. (Bekir Sami Sağbaş, Felsefe Öğretmeni)

Atıf notları:

-İbn-i Sina ve Farabi gibi kimselerin, teşebbüh-ü bil Vacib diye olan hatalı hükümleri, bak: 936.p.

-Bunların ancak adi bir mü'min derecesini kazanmaları, bak: 942.p.

-İbn-i Sina'nın tıb hakkındaki veciz sözü, bak: 1546.p.

-İbn-i Sina ve sairenin "Akl-ı Evvel" nazariyeleri, bak: 1819.p.

-İbn-i Sina ve emsallerinin nübüvveti isbatları, bak: 2585.p.

1465- İBN-İ TEYMİYYE ابنِ تيميه : Takiyyüddin Ahmed ibn-i Abd-il Halim Harranî; meşhur Hanbelî fukahasından bir zattır. (Hi. 661-728) Harran'dan Dımışk'a hicretle orada tahsilini ikmal etmiş, yüksek malumatıyla şöhret bulmuştur.

Takiyyüddin tefsirde, hadiste, usulde, fıkıhta, arabiyyatta geniş bilgi sahibiydi. Henüz yirmi yaşında yok iken tedrise bağlanmış, fetva vermeye ehliyet kazanmış, daha üstadları berhayat iken âlimlerin büyüklerinden sayılmağa başlamış, kendisine "Şeyh-ül İslâm" diyenler bulunmuştur.

İbn-i Teymiyye, bazı mes'elelerde cumhura muhalefet ettiği için aleyhinde bir cereyan başgöstermiş, nihayet Mısır'a celbedilerek Mısır kal'asında hapsedilmiş, bazı mes'eleler hakkında kanatını tebdil ettiğini itiraf etmiş, nihayet sebilî tahliye edildiğinden Dımışk'a avdet ederek talim ve iftaya devam eylemiştir. Fakat sonra vefatına kadar iki sene daha hapsedilmiştir.

Filhakika İbn-i Teymiyye bir cerbeze-i ilmiye kabilinden olarak bazı itikadî ve amelî mes'elelerde eazım-ı müçtehidîne muhalefet etmiş, bu husta hakka isabet edememiş olduğu müteaddid âlimlerin tenkidleriyle, mütalaalarıyla sabit bulunmuştur." (H.i. ci.1, sh: 448)

Atıf notu:

-İbn-i Teymiyye'nin sert tutumu ve ifratları, bak: 3944.p.lar.

1466- İBRAHİM (A.S.) ابرهيم : Halilullah ve Halilürrahman da denir. Peygamberlerden İshak ve İsmail'in (A.S.) babasıdır. Yirmi sahifelik kitab kendisine nazil olmuştur. Süryanice konuşurdu. Peygamberimiz'in de (A.S.M.) ceddi idi. Urfa'da doğduğu da rivayet edilir. Zamanının kralı Nemrud tarafından ateşe atılmak istendi. Mu'cize olarak ateş onu yakmadı.

En şiddetli zamanda dahi Allah'tan başka kimsenin dostluğunu kabul etmediğinden, sadece ondan meded beklediğinden kendisine Halilullah denilmiştir. Sonra Mısır'a ve Kenan iline gitti. Oğlu İsmail (A.S.) ile birlikte Kâbe-i Muazzama'yı yeniden inşa ettiler.

İbrahim kelimesi, İbrancede baba anlamına gelen "eb" ve cumhur demek olan "reham" kelimelerinden meydana gelmiştir. "Ebu-l cumhur" ise; cumhurun babası demektir. Bu ismi meydana getiren kelimelerin ikisinin de

hareke veya telaffuzlarını az bir değişiklik yapmakla yine bu manalar Arapçada vardır. Bu da İbranilerle Arapların yakınlıklarına delildir. İbrahim (A.S.)'ın irtihali hakkında Kamus-ul A'lam şu bilgiyi veriyor:

"Rivayete göre Hz. İbrahim 175 yaşında olduğu halde irtihal edip oğulları İsmail (A.S. ve İshak (A.S.) tarafından, elyevm Halilürrahman denilen حبرون Habrun şehr-i kadimi civarında defnolunmuştur."

Diğer bir nakil de şöyle: "İbrahim Aleyhisselâm, rivayete nazaran Âdem Aleyhisselâm'ın yaradılışından üç bin üçyüz otuz yedi sene sonra Babil'de doğmuş ve yüzyetmişbeş veya ikiyüz sene yaşamıştır. Kudüs-i Şerif'e tabi "Halilürrahman" kasabasında bir mağara içinde refikası Sare ile beraber medfundur." (B.İ.İ.480) *(Bak: Halil-ür-Rahman, Hanif, Nemrud ve 2431. p.ta Millet-i İbrahim'e dair âyet notları.)*

1467- "Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın bir mu'cizesi hakkında olan قُلْنَايَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلاَمًاعَلَى اِبْرَاهِيمَ (21:69) âyetinde üç işaret-i latife var:

Birincisi: Ateş dahi, sair esbab-ı tabiiye gibi kendi keyfiyle, tabiatıyla, körü körüne hareket etmiyor. Belki emir tahtında bir vazife yapıyor ki, Hazret-i İbrahim'i (Aleyhisselâm) yakmadı ve ona yakma emrediliyor.

İkincisi: Ateşin bir derecesi var ki, bürudetiyle ihrak eder, yani ihrak gibi bir te'sir yapar. Cenab-ı Hak, سَلاَمًا (*) lafziyle bürudete diyor ki: "Sen de hararet gibi bürudetinle ihrak etme." Demek, o mertebedeki ateş, soğukluğuyla yandırır gibi te'sir gösteriyor. Hem ateştir, hem berddir. Evet hikmet-i tabiiyede nar-ı beyza halinde ateşin bir derecesi var ki; harareti etrafına neşretmiyor ve etrafındaki harareti kendine celbettiği için, şu tarz bürudetle, etrafındaki su gibi mayi şeyleri incimad ettirip, manen bürudetiyle ihrak eder. işte zemherir, bürudetiyle ihrak eden bir sınıf ateştir. Öyle ise, ateşin bütün derecatına ve umum envaına cami olan Cehennem içinde, elbette "Zemherir"in bulunması zaruridir. *(Bak: 507.p.sonu)*

1468- Üçüncüsü: Cehennem ateşinin te'sirini men'edecek ve eman vere-

* Bir tefsir diyor: سَلاَمًا demese idi, bürudetiyle ihrak edecekti.

cek iman gibi bir madde-i manevîye, İslâmiyet gibi bir zırh olduğu misillü; dünyevî ateşinin dahi te'sirini men'edecek bir madde-i maddîye vardır. Çünki Cenab-ı Hak, İsm-i Hakîm iktizasıyla; bu dünya dar-ül hikmet olmak hasebiyle, esbab perdesi altında icraat yapıyor. Öyle ise Hazret-i İbrahim'in cismi gibi, gömleğini de ateş yakmadı ve ateşe karşı mukavemet haletini vermiştir. İbrahim'i yakmadığı gibi gömleğini de yakmıyor. İşte bu işaretin remziyle manen şu âyet diyor ki: "Ey Millet-i İbrahim; İbrahimvari olunuz. Ta maddî ve manevî gömlekleriniz, en büyük düşmanınız olan ateşe hem burada, hem orada bir zırh olsun. Ruhunuza imanı giydirip, Cehennem ateşine karşı zırhınız olduğu gibi; Cenab-ı Hakk'ın zeminde sizin için sakladığı ve ihzar ettiği bazı maddeler var. Onlar sizi ateşin şerrinden muhafaza eder. Arayınız, çıkarınız, giyiniz." İşte beşerin mühim terakkiyatından ve keşfiyatındandır ki, bir maddeyi bulmuş ateş yakmayacak ve ateşe dayanır bir gömlek giymiş. Şu âyet ise, ona mukabil bak ne ulvi, latif ve güzel ve ebede kadar yırtılmayacak "Hanifen Müslimen" tezgahında dokunacak bir hulleyi gösteriyor." (S.261-262)

1469- İbrahim (A.S.) hakkında Kur'andan birkaç not:

-İbrahim (A.S.)'ın Allah tarafından gelen kelimelerle imtihanı; imameti ve imametinin zürriyetine teşmili; bir emniyet ve ibadet mahalli olarak Ka'beyi inşa etmeleri ve Allah'a teslimiyeti gibi mümtaz hususiyetleri: (2:124 ilâ 140)

-İbrahim (A.S.) ile Nemrud arasında cereyan eden münazara: (2:258)

-İbrahim (A.S.)'ın Allah'ın "ihya" keyfiyetini anlamak istemesi: (2:260)

-İbrahim (A.S.) Yahudi ve Nasrani değil, hanifen müslimen bir muvahhid idi: (3:67)

-Mekke'de makam-ı İbrahim: (3:97)

-Âl-i İbrahim (A.S.): (4:54)

-İbrahim (A.S.) Halilullah'tır: (4:125)

-İbrahim (A.S.)'ın hakkı batıldan ayıran feraseti; melekût-u semavata ve kâinatın tefekkürüne müstenid marifetullahı ve yıldızlardan güneşe ve nihayet Hâlik-ı Kâinat'a istidlali ve halkı irşada başlaması: (6:74 ilâ 83)

-İbrahim (A.S.)'ın babasına tebliğ ve nasihatı: (19:41 ilâ 50)

-İbrahim (A.S.)'ın babasına ve kavmine tebliğ ve nasihatı ve putları kırması, ateşe atılması ve nihayet Allah tarafından kurtarılıp ihsanlara nail kılınması: (21:51 ilâ 73) (26:69 ilâ 83) (29: 24, 25)

-İbrahim (A.S.)'ın (9:24) âyetinde bildirilen en sevilen şeylerden daha çok Allah'ı sevip ona teslim olduğunun nişanesi olarak Allah uğrunda feda olmağa razı olan çocuğunu kurban etmeye teşebbüsü ve bu çok çetin ve hikmetli imtihanı kazanması: (37: 99 ilâ 110) (Bak. 1736.p. sonu ve 1767.p.)

-İbrahim (A.S.)'ın babası için istiğfarı ve sonra istiğfarı terketmesi: (9:113, 114) (60.4)

Bir atıf notu:

-İbrahim'in (A.S.) ıstıfası, bak: 1443.p.

İBRAHİM BİN EDHEM ابرهيم بن ادهم : Babası Belh şehrinin hükümdarı idi. Hicri 3. asırda yetişmiş büyük bir veliyyullahtır. Bir çok kerametleri görülmüş, Allah rızası yolunda dünya saltanatını terkederek fakirliği kabul etmiş ve bütün ömrünü ibadet ve taat ile geçirmiştir. Kerametleri dillere destandır.

1470- İBRANİLER عبرانيلر : Nuh'un (A.S.) oğullarından Sam'ın soyundan gelen kavmin, yani Sami'lerin bir kolu olup, İbrahim'in (A.S.) evlatlarından İshak'ın (A.S.) oğlu Ya'kub'un (A.S.) 12 oğlundan türeyen 12 kabileden teşekkül etmiş bir kavimdir. İsrailoğulları da denir.

1471- İBRET عبرة : Uyanıklığa sebeb olan ders. Kur'anda ibret hakkında âyetler vardır. Ezcümle bir âyette buyurulur ki:

"(59:2) فَاعْتَبِرُوا أُولَى الْ َبْصَارِ Ey görecek gözü, anlayacak basireti olanlar... ibret alın.. İtibar: ibret almak, "ibret" Besair'de ve Müfredat'ta mezkûr olduğu üzere müşahede edileni ma'rifetten, henüz müşahede edilmeyeni marifete vesile tutulan halete denir. Bunun aslı olan "abr" maddesi, bir halden bir hale geçmek manasına mevzudur. Ubur, gerek yüzerek gemi veya hayvan ve gerek köprü gibi her ne suretle olursa olsun suyu ve dereyi geçmektir. Bu münasebetle göz yaşına da aynın fethiyle "abre" denilir. İbare, söyleyenden dinliyene geçen söz veya mana aktaran yazı; ta'bir, rüyanın zahirinden batınına geçmektir. Sair manalar da hep bu intikal manasından

müteferri'dir. Binaenaleyh ibret almak diye hülasa ettiğimiz itibar, meşhud olan bir ma'luma dikkat edip ondan bir meçhulü bilmeğe intikal eylemek demek olur. Bu da usul-i fıkıhta kıyas denilen istinbat usulünün ta kendisidir.

Onun için fukaha, işbu فَاعْتَبِرُوا emrinden kıyasın hücciyetine istidlal eylemişlerdir. Usul-ü fıkıh kitablarında tafsil ve münakaşa olunur. İman Fahreddin-i Razi der ki: Biz Mahsul nam kitabımızda bu âyet ile kıyasın hüciyetine temessük etmişizdir. Onu burada tafsil etmiyeceğiz, ancak şunları anlamamız lâzımdır. İ'tibar, bir şeyden bir şeye ubur ve mücavezet manasından me'huzdur.

Elfaza ibarat denilir, çünki maaniyi söyliyenin lisanından dinliyenin aklına naklederler.

İşte bundan dolayı müfessirler demişlerdir ki; i'tibar, eşyanın hakikatlerine ve delaletleri cihetlerine öyle nazar etmektir ki, o nazarla onların cinsinden diğer bir şeye marifet hasıl ola...

Aynı kökten gelen mu'teber, kendisinden ibret alınır, ehemmiyetli istifade edilir, şayan-ı dikkat şey demektir. İtibarlı, şey itibarlı adam dediğimiz de bu kabildendir." (E.T.4815, 4816) *(Bak: Tefekkür, intikal)*

1472- İbret hakkında âyetlerden birkaç not:

-Düşmana nisbetle sayısı az olan İslâm ordusunun zaferinden ibret almak: (3:13)

-Peygamberlerin kıssalarından ibret vardır: (12:111)

-Süt veren hayvanlarda da ibret vardır. (16:66) (23:21)

-Gece gündüzün devr ü deveranında ibret vardır. (24:44)

-İslâm düşmanlarının tahkimatlarına rağmen mahv ve mağlubiyetlerinden ibret alınmalıdır: (59:2)

-Fir'avn ve emsallerinin ibret-i âlem için dünya ve âhiret musibetleriyle cezalandırılmaları: (79:25, 26)

Atıf notları:

-İbretlik mesh cezası, bak: 2358.p.

-Yeryüzünü gezip ibret almaya dair âyetler, bak: 3373.p. âyet notları.

1473- İCABİYE ايجابيه : (Fr. Determinizm) "Şartlar ve sebebler aynı olduğu takdirde neticeler de aynı olur" kaidesini doğru sayan düşünüş. Bu düşünüş. dünyevî ilimlerde araştırma ve hâdislerin izahı için bir "kabul"dür. Fakat bu kabul, küllî bir kaide olarak düşünülürse insanın cüz'î iradesinin inkârına kadar gider. Allah sonsuz irade sahibidir. İnsana da icadsız bir cüz'î irade bahşetmiştir ve bu, teklif-i İlahiyeye ve insanın mes'uliyetine esas olmuştur. Allah sonsuz hikmet ve iradesiyle hâdisat âlemini sebeblere bağlamıştır. Bu sebeblerden meydana gelen neticeler ile sebebleri arasındaki sabit ve devamlı ittirad yani kanuniyet, onun iradesinin emridir. Tabiat kanunları denilen şey, hakikatte Allah'ın sabit emirleridir, evamir-i fıtriyesidir,onun iradesinin sabit tecellileridir. O iradesiyle bunları değiştirebilir ve değiştirir. Mu'cizeler ve kerametler buna delildir. Zira Allah'ın iradesi hâşa hâdisata değil, hâdisat Allah'ın iradesine tabidir. Allah dileseydi kâinattaki nizamı ve kanuniyeti başka şekilde halkederdi. Bilfarz umumiyet itibariyle sıcaklıkla cisimlerin hacmi büyüyeceğine küçülebilirdi; o zaman da kanuniyet sıcaklıkla hacmin küçülmesi şeklinde olurdu.

Evet kâinatta herşey muayyen sebebler tahtında husule geliyor. Fakat bu sebebler, irade, akıl ve ilim sahibi değildir. Bir gaye ve maksad da takib edemezler. Halbuki kâinatta müşahede edilen mevcudat gayet mevzun, gayeli, kasdî ve san'atkârane bir şekilde yaratılıyor. Gözün görmek için, dişin çiğnemek için yaratıldığı hakikatını kim inkâr edebilir.?

Esbabın bizzat müessir olmadığını, herşey hikmet ve rahmet-i İlahiyece tertib ve tanzim edilip bilâfasıla Müessir ve Mutasarrıf-ı Mutlak'ın Allah olduğunu, sebebler ve neticeler tertibini bil'ihtiyar vaz'u tertib etmekle beraber bu tarz vaz'u tertibe de mecbur bulunmadığını, bunları dilediği zaman tebdil ve ilga edebileceğini kabul ederlerse, İcabiye mesleğinin mahzuru kalmaz. *(Bak: esbab ve 1476.p.)* (B.Sami Sağbaş, Felsefe Öğrt.)

1474- İCAD ايجاد : Vücuda getirmek. Yeniden bir şey meydana getirmek. *Yoktan var etmek. *(Bak: Ayan-ı Sabite, Delil-i İhtira, Esbab, Halk, İbda')*

İki atıf notu:

-Eşyanın icad ve idamı, bak: 102.p.

-Daimî icad ve tecdid eden faaliyet-i Rabbaniyenin hikmeti, bak: 882-884. p.lar.

Risale-i Nur Külliyatı'ndan Yirmiüçüncü Lem'a olan Tabiat Risalesi'nin sonunda icad-ı eşya hakkında şu izahet veriliyor:

"Şu zamanda çok ileri giden feylesoflar diyorlar ki: "Hiçten hiçbirşey icad edilmiyor ve hiçbirşey idam edilmiyor; yalnız bir terkib bir tahlildir ki, kâinat fabrikasını işlettiriyor."

Elcevab: Nur-u Kur'an ile mevcudata bakmayan feylesofların en ileri gidenleri bakmışlar ki, tabiat ve esbab vasıtasıyla bu mevcudatın teşekkülat ve vücudlarını-sabıkan isbat ettiğimiz tarzda imtina' derecesinde müşkilatlı gördüklerinden, iki kısma ayrıldılar.

Bir kısmı, Sofetai olup, insanın hassası olan akıldan istifa ederek, ahmak hayvanlardan daha aşağı düşerek, kâinatın vücudunu inkâr etmeyi, hatta kendilerinin vücudlarını dahi inkâr etmesini; dalalet mesleğinde esbab ve tabiatın icad sahibi olmalarından daha ziyade kolay gördüklerinden; hem kendilerini hem kâinatı inkâr edip, cehl-i mutlaka düşmüşler.

1475- İkinci güruh bakmışlar ki; dalalette, esbab ve tabiat mucid olmak noktasında, bir sinek ve bir çekirdeğin icadı, hadsiz müşkilatı var. Ve tavr-ı aklın haricinde bir iktidar iktiza ediyor. Onun için bilmecburiye icadı inkâr ediyorlar, "yoktan var olmaz" diyorlar ve idamı da muhal görüyorlar, "var yok olmaz" hükmediyorlar. Yalnız, harekât-ı zerrat ile, tesadüf rüzgarlarıyla bir terkib ve tahlil ve dağılmak ve toplanmak suretinde bir vaziyet-i i'tibariye tahayyül ediyorlar. İşte sen gel, ahmaklığın ve cehaletin en aşağı derecesinde, en yüksek akıllı kendini zanneden adamları gör; ve dalalet, insanı ne kadar maskara ve süfli ve echel yaptığını bil; ibret al! Acaba her senede, dört yüzbin envaı birden zemin yüzünde icad eden ve Semavat ve Arza altı günde halkeden ve altı haftada, her baharda, kâinattan daha san'atlı, hikmetli zihayat bir kâinatı inşa eden bir Kudret-i Ezeliye, bir ilm-i Ezelînin dairesinde planları ve mikdarları taayyün eden mevcudat-ı ilmiyeyi göze göstermiyen bir ecza ile yazılan ve görünmiyen bir yazıyı göstermek için sürelen bir ecza misillü, gayet kolay o madumat-ı hariciye olan mevcudat-ı ilmiyeye vücud-u haricî vermeyi o Kudret-i Ezeliye'den uzak görmek ve icadı inkâr etmek; evvelki güruh olan Sofestailerden daha ziyade ahmakane ve cahilanedir. Bu bedbahtlar, âciz-i mutlak ve yalnız bir cüz-i ihtiyariden başka ellerinde olmayan firavunlaşmış kendi nefisleri, hiçbir şeyi idam ve yok edemediklerinden ve hiç bir zerreyi, bir maddeyi, hiçten, yoktan icad edemediklerinden ve güvendikleri esbab ve tabiatın ellerinde hiçten icad gelmediği cihetle, ahmaklıklarından diyorlar: "Yoktan var olmaz, var da yok olmaz" deyip, bu batıl ve hata düsturu, Kadir-i Mutlak'a teşmil etmek istiyorlar.

Evvet Kadir-i Zülcelal'in iki tarzda icadı var. Biri; ihtira ve ibda' iledir. Yani hiçten yoktan vücud veriyor ve ona lâzım her şeyi de hiçten icad edip eline veriyor. Diğeri; inşa ile, san'at iledir. Yani kemal-i hikmetini ve çok esmasının cilvelerini göstermek gibi çok dakik hikmetler için kâinatın anasırından bir kısım mevcudatı inşa ediyor. Her emrine tabi olan zerratları ve maddeleri, rezzakıyet kanunuyla onlara gönderir ve onlarda çalıştırır. Evet Kadir-i Mutlak'ın iki tarzda, hem ibda' hem inşa suretinde icadı var. Varı yok etmek ve yoğu var etmek; en kolay, en sühuletli, belki daimî umumi bir kanundur. Bir baharda, üçyüzbin envesi zihayat mahlukatın şekillerini, sıfatlarını, belki zerratlarından başka bütün keyfiyat ve ahvallerini hiçten var eden bir kudrete karşı "yoğu var edemez" diyen adam, yok olmalı! ..." (L.193-194) *(Bak: 236.p.)*

Halbuki, eşyanın icadında kudret-i İlahiye için uzak-yakın, az-çok, büyük-küçük birdir. *(Bak: Temessül ve Ehadiyet maddesinde 773, 774.p.lar)*

Eşyanın ani ve tedricî yaratılması meselesi için 1148. p.a bakınız.

1476- "Eğer desen: "Delil-i ihtiraî i'ta-i vücuddur. İ'ta-i vücud ise; i'dam-ı mevcudun refikidir. Halbuki: Adem-i sırftan vücudu ve vücud-u mahzdan adem-i sırf'ı aklımız tasavvur edemiyor." Cevaben derim: Yahu! Sizin bu istis'abınız ve şu mes'elenin tasavvurundaki istiğrabınız, bir kıyas-ı hâd'in netice-i vahimesidir. Zira icad ve ibda-i ilahîyi, abdin san'at ve kesbine kıyas edersiniz. *(Bak: 2080.p.)* Halbuki abdin elinden bir zerreyi imate veyahut icad etmek gelmez. Belki yalnız umur-u itibariye ve terkibiyede bir san'at ve kesbi vardır. Evet bu kıyas aldatıcıdır, insan kenidin ondan kurtaramıyor. *(Bak: Delil-i İhtira)*

Elhasıl: İnsan kâinatta mümkinatın öyle bir kuvvet ve kudretini görmemiş ki, icad-ı sırf ve i'dam-ı mahz etsin. Halbuki hükm-i aklîsi de daima üssül-esası, müşahedattan neş'et eder. Demek âsar-ı İlahiyeye mümkinat tarafından bakıyor. Halbuki: Hayret-efza asarıyla müsbet olan kudret-i Sani'in canibinden temaşa etmek gerektir. Demek ibadın ve kâinatın umur-u itibariyeden başka tesiri olmayan kuvvet ve kudretlerin cinsinden olan bir kudret-i mevhume içinde Sanii farz ederek o noktadan şu mes'eleye temaşa ediyor. Halbuki Vacibül'l-Vücud'un canibinden, kudret-i tammesi nokta-i nazarından bu mes'eleye temaşa etmek gerektir." (Mu.115) *(Bak: Müşebbihe)*

Atıf notları:

-Maddenin ezeliyetini iddia edenlerin sathi nazarlarına bir misal, bak: 879.p.

-Maziyi icad eden, istikbal imkânatını da icad edebilir, bak: 1215/1 .p.

1477- Cenab-ı Hak, kâinatta herşeyin vücud-u haricîsini kudretiyle, hiçten yaratıyor. Evet "en cüz'i ve en küçük şey, en büyük şey gibi, doğrudan doğruya bütün bu kâinat Hâlikının kudretinden gelir ve hazinesinden çıkar. Başka surette olamaz. Esbab ise bir perdedir. Çünki en ehemmiyetsiz ve en küçük zannettiğimiz mahluklar, bazan san'at ve hilkat cihetinde en büyüğünden daha büyük olur. Sinek tavuktan san'atça ileri gelmezse de, geri de kalmaz. Öyle ise büyük küçük tefrik edilmiyecek. Ya bütünü esbab-ı maddîyeye taksim edilecek veyahud bütünü birden birtek zata verilecektir. Birinci şık muhal olduğu gibi, bu şık vacibdir, zaruridir.

Çünki bir tek zata, yani bir Kadir-i Ezelî'ye verisle; madem bütün mevcudatın intizamat ve hikmetleriyle vücudu kat'i tahakkuk eden ilmi, herşeyi ihata ediyor... ve madem ilminde herşeyin mikdarı tayyün ediyor. . ve madem bilmüşahede her vakit hiçten, nihayetsiz sühuletle, nihayetsiz san'atlı masnualar vücuda geliyor... vemadem o Kadir-i Alîm'in bir kibrit çakar gibi (emr-i kün feyekün) ile hangi şey olursa olsun icad edebildiğini, hadsiz kuvvetli deliller ile, çok risalelerde beyan ettiğimiz ve hususan Yirminci Mektub ve Yirmiüçüncü Lem'anın âhirinde isbat edildiği gibi hadsiz bir kudreti var; elbette bilmüşahede görülen hârikulâde sühulet ve kolaylık, o ihata-i ilmiyeden ve azamet-i kudretten geliyor.

Meselâ nasılki göze görülmiyen eczalı bir mürekkeple yazılan bir kitaba o yazıyı göstermeye mahsus birecza sürülse; o koca kitab, birden herbir göze vücudunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadir-i ezelî'nin ilm-i muhitinde, herşeyin suret-i mahsusası bir mikt-dar-ı muayyen ile taayyün ediyor. (Bak. 1554.p.) O Kadir-i Mutlak (emr-i kün feyekün) ile, o hadsiz kudretiyle ve nafiz iradesiyle, o yazıya sürülen ecza gibi, gayet kolay ve sühuletle kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o mahiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücud-u haricî verir; göze gösterir, nukuş-u hikmetini okutturur. Eğer bütün eşya birden o Kadir-i Ezelî'ye ve Alim-i Külli Şey'e verilmezse; o vakit sinek gibi en küçük bir şeyin vücudunu, dünyanın ekser nevilerinden hususi bir mizan ile toplamak lâzım gelmekle beraber, o küçük sineğin vücudunda çalışan zerreler o sineğin sırr-ı hilkatini ve kemal-i san'atını bütün dekaikıyle bilmekle olabilir.

Çünki esbab-ı tabiiye ile esbab-ı maddîye, bilbedahe ve umum ehl-i aklın ittifakıyla, hiçten icad edemez. Öyle ise, her halde onlar icad etse, elbette toplayacak. Madem toplayacak, hangi zihayat olursa olsun, ekser anasır ve envaından nümuneler, içinde vardır. Adeta kâinatın bir hülasası, bir çekirdeği hükmündedir. Elbette o halde bir çekirdeği bütün bir ağaçtan, bir ziha-

yatı bütün ruy-i zeminden ince elekle eleyip ve en hassas bir mizan ile ölçüp toplattırmak lâzım geliyor. Ve madem esbab-ı tabiiye cahildir, camiddir... bir ilmi yoktur ki bir plan, bir fihriste, bir model, bir proğram takdir etsin, ona göre manevî kalıba gelen zerratı eritip döksün; ta dağılmasın, intizamını bozmasın. Halbuki herşeyin şekli, hey'eti hadsiz tarzlarda olabildiği için, hadsiz had ve hesaba gelmez eşkaller, mikdarlar içinde, bir tek şekil ve mikdarda sel gibi akan anasırın zerreleri dağılmıyarak, muntazaman, mikdarsız, kalıpsız birbiri üstünde kitle halinde durdurmak ve zihayata muntazam bir vücud vermek; ne derece imkândan, ihtimalden, akıldan uzak olduğu görünüyor. Elbette kimin kalbinde körlük yoksa, görür." (L.239-241)

ÎCAZ ايجاز : Edebiyatta: az sözle çok şey anlatmak. Sözü muhtasar söylemek. Çok manaya gelen kısa cümlelerin hali *(Bak: Cevami-ül Kelim)*

İCMA' اجما : Toplanma. Dağınık şeyleri toplamak. Hazırlamak. *Azm ve kaydeslemek. *Topluluk. Fikir birliği. Bir mes'elede âlimlerin ittifak etmesi. *Fıkıh'ta: Sahabe-i Güzin Hazretlerinin (R.A.) ittifakları üzere akaid hükmüne geçmiş umur-u diniyenin tamamı.

İCMA-İ ÜMMET اجماعِ امّة : Fıkıh ıstılahıdır. Aynı asırda yaşamış olan İslâm âlimlerinden müçtehid olanların, şeriatın bir mes'elesi hakkında verilen hükümde birleşmeleridir. *(Bak. Şura ve 3890.p.)*

Atıf Notları:

-İçma-i ümmet manasında bir heyetin lüzumu, bak: 3729.p.

-Hidayete götüren cemaat-ı fazilenin icmına ittiba, bak: 522.p.

-Zahiriyunun icmaa muhalefeti, bak: 4023.p.

İcma' hakında H.İ. 1. cild, 3. kısımda tafsilat vardır. Sünen-i Darimî, Mukaddime, 19. bab. icma' hakkındadır. Ve İbn-i Mace, l. cild Mukaddime'de 3. bab, re'y ve kıyas hakkındadır.

1478- İCTİHAD اجتهاد : Kudret ve kuvvetini tam kullanarak çalışmak. Gayret etmek. Çalışmak. *Anlayış. *Kanaat. *Fıkıh'ta: Şeriatın fer'î mes'elelerine ait hükümleri, İslâm müctehidlerinin, usulüne uygun olarak,

Kur'an ve hadis-i şeriflerden çıkarmaları ve bunun için tam gayret etmiş olmaları. Böyle ictihad eden zatlara müctehid denir. *(Bak: Fetva, İcma-i Ümmet, Mezheb, Nakli Delil, Tefsir, Teşri, Şûra)*

Kur'an ve hadisten derin ve gizli manaları ve ahkâm-ı şer'iyeyi görüp ictihad ve istinbat etmek için yüksek bir ilim ve kemalât gereklidir. Kur'an: (3:7), (4:83), (29:43), (34:6) ve emsali âyetleri, Kur'anî hakikatları ve incelikleri, ilimde rüsuh ve kemalât sahibi olan zatların anlayabileceklerini beyan eder. Elmalılı Hamdi Efendi mevzumuzla birinci derecede alâkalı olan (4:83) âyetinin bir cümlesini şöyle tefsir eder:

" وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلَى أُولِى اَ مْرِ Bunlar bu işittikleri haberi Peygambere ve ulü-l emre yani o işe salahiyet ve ihtisası bulunan zevata veya ümeraya redd ü irca' etseler, danışsalar veya havale eyleseler لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ onu içlerinden malumat ve tecrübeleri ve hüsn-i nazar ve basiretleri sayesinde istinbat u istihrac edebilecek olanlar herhalde bilirler, ne yapılacağını anlar anlatırlardı.

İstinbat نبط çıkarmaktır. Nebıt de bir kuyu kazılırken ilk çıkan su demektir. İşte halli matlub bir hâdise, bir mes'ele karşısında mebadi ve ma'lumat-ı mevcudiye tetebbu' ve istikra, tetki u tenkih ve mukayese ederek yeni bir ilim istihrac etmeğe dahi istinbat ve istihrac tabir olunur ki, bu bir meleke ve iktidar-ı mahsustur. Herhangi bir şeyde böyle bir ehliyet ve iktidarı haiz olanların o işin müctehidi ve bihakkın sahibi ve indallah ulü-l emirdirler. Bunun için bâlâda فَاِنْتَنَازَعْتُمْ فِىشَىْءٍ فَرُدُّوهُاِلَىاللّٰهِ وَالرَّسُولِ (4:59) diye Allah'a ve Resulüne müracaat olunduğu gibi burada da Resulullah'a ve böyle ulü-l emre müracaat tavsiye olunarak bunlara itaatin itaat-i Resule merbut ve mülhak olduğu bir daha anlatılmıştır. Bundan dolayıdır ki, icma'da mu'teber re'y bu gibi ulü-l emrin re'yidir.

Bu âyet bize bilhassa şu hükümleri ifham ediyor:

1- Ahkâm-ı hâdisat içinde doğrudan doğru nass ile ma'lum olmayıp istinbat ile bilinecek olanlar da vardır.

2- İstinbat da hüccettir.

3- İstinbata ehil olmayan avamın ahkâm-ı hâdisatta ehl-i ilme müracaatı ve taklidi vacibdir.

4- Resulullah dahi istinbat ile mükelleftir.

Zira وَ لَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلَىٰأُولِى اْ َمْرِ den sonra,

لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُو نَهُ مِنْهُمْ Resule de şamil olduğuna şüphe yoktur." (E.T.1403)

Hadislerde de ictihad bahisleri geçer. Ezcümle hâkimlerin ictihadı hakkında olan: T.T. ci.3 sh: 126,5. bölümü ve İ.M. 15. Kitab-ül Ahkâm' 3. babı ve S.M. 30. Kitab-ül Akziye 7. babı örnek verilebilir.

1479- "İctihad kolay bir şey olmadığı cihetle, şer'î delillerden hükümleri çıkarmaya (istinbat) denilmiştir. Çünki istinbat, esasen kuyudan güçlükle su çıkarmak demektir." (H.İ. 1. cild, sh: 259)

"İctihat salahiyetini haiz olmayanlar için, İslâm âleminde kabul edilmiş olan bir müctehid-i muazzama taklidde bulunmaktan başka yol yoktur. Ve illâ dinin kudsî ahkâmını muhafaza ve idame kabil olmaz." (H.İ.cild 1 sh. 262)

Bir müctehidin ictihadı, icma-i ümmetin tasdikine girmedikçe, ümmetin o hükme davet edilemiyeceğini beyan eden Hz. Bediüzzaman, nim-manzum bir ifade ile şöyle diyor:

"İçtihadın şartını haiz olan her müstaid, ediyor nefsi için nass olmıyanda içtihad; ona lâzım, gayre ilzam edemez.

Ümmeti davetle teşri' edemez. Fehmi, şeriatten olur; lakin şeriat olamaz. Müçtehid olabilir; fakat müşerri' olamaz.

İcma' ile cumhurdur, sikke-i şer'i görür. Bir fikre davet etmek; zann-ı kabul-ü cumhur, şart-ı evvel oluyor. Yoksa, davet bid'attır; reddedilir." (S.705)

1480- Ahkâm-ı diniyenin bir kısmı, zaruriyat ve müsellamat-ı diniye olup onlarda ictihad olmaz. Çünki açık ve kat'i olarak âyat ve ehadiste sabit ve müttefekun aleyhtirler. "Mevrid-i nas'da içtihada mesağ yoktur." şeklindeki hüküm, kavaid-i külliyenin 13. maddesidir. (H.İ. 1. cild, sh: 279)

Diğer kısmı ise, zaman ve mekanın tagayyürüyle tagayyür eden ve ahval-

ibeşeriyenin ihtiyacına göre mectehidînin Kur'an ve Ehadisten ahkâm istinbatıyla teşri' olunan ahkâm-ı fer'iyedir. Burada en mühim nokta, müçtehid olan zatın, mevcud cemiyetin ahvaline muvafık olan ahkâmı ve ahval-i beşeriyenin lâzımını ve ihtiyacını görmesi ve Kur'anın bu ihtiyaca vereceği cevapları keşfedebilmesidir.

Demek, ahval-i beşeriye sâil ve talib, Kur'an ve ehadis, mücîbdir. Müctehid ise, her iki tarafın mutabakatını gören kâşiftir. İctihad bilhassa bu üç ana unsura dayanır.

İçtihadî hükümlerin teşri'i için re'y-i cumhur şarttır. Ekalliyette kalan re'yler, âlem-i İslâmı bağlamaz. Ancak cumhur-u ülemanın re'yi gerektir. *(Bak: 1827, 1829, 3573, 3580.p.lar)*

Gürülüyor ki, dinimizin seyyaliyet ve intibakat kabiliyeti, bütün asırları ve mekânları ihata ediyor.

1481- Zamanımızda ictihad mes'elesine gelince:

Asrımızın ictimaî şartları ve beşerin dünyaya bağlı umumi ahvali müvacehesinde, ictihad ehliyetini kazanma zorluğu ve sair maniler, şöyle beyan ediliyor:

"وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ وَاِلَى اُولِى اَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

(4:83) İctihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye "altı mani" vardır.

1482- Birincisi: Nasılki kışta, fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte, dar delikler dahi seddedilir. Yeni kapıları açmak, hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasılki büyük bir selin hücumunda, tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmağa vesiledir. öyle de, şu münkerat zamanında ve âdat-ı ecanibin istilası anında ve bid'aların kesreti vaktinde ve dalaletin tahribatı hengamında, içtihad namıyla, kasr-ı İslâmiyetten yeni kapılar açıp, duvarlarından muharriblerin girmesine vesile olacak delikler açmak, İslâmiyet'e cinayettir.

1483- İkincisi: Dinin zaruriyatı ki, içtihad onlara giremez. Çünki kat'i ve muayyendirler. Hem o zaruriyat, kut ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzüldedirler ve bütün himmet ve gayreti, onların ikamesine ve ihyasına sarfetmek lâzım gelirken, İslâmiyet'in nazariyat kısmında ve selefin içtihadat-ı safiyane ve halisanesiyle, bütün zamanların hâcatına dar gelmiyen efkârları olduğu halde, onları bırakıp heveskârane yeni içtihadlar yapmak, bid'akârane bir hıyanettir.

1484- Üçüncüsü: Nasılki çarşıda mevsimlere göre, birer meta mergub oluyor. Vakit be-vakit birer mal revaç buluyor. Öyle de, âlem meşherinde, içtimaiyat-ı insaniye ve medeniyet-i beşeriye çarşısında her asırda, birer meta' mergub olup revaç buluyor. Sûkunda yani çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celboluyor, nazarlar ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezib oluyor. Meselâ: Şu zamanda siyaset metaı ve hayat-ı dünyeviyenin te'mini ve felsefenin revaçları gibi.... Ve selef-i salihîn asrında ve o zaman çarşısında en mergub meta, Hâlik-ı Semavat ve Arz'ın marziyatlarını ve bizden arzularını, kelâmından istinbat etmek ve nur-u nübüvvet ve Kur'an ile, kapatılmıyacak derecede açılan âhiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi kazandırmak vesailini elde etmek idi.

İşte o zamanda zihinler, kalbler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle, yerler ve gökler Rabbinin marziyatını anlamağa müteveccih olduğundan, içtimaiyat-ı beşeriyenin sohbetleri, muhavereleri, vukuatları, ahvalleri ona bakıyor. Ona göre cereyan ettiğinden her kimin güzelce bir istidadı bulunsa, onun kalbi ve fıtratı, şuursuz olarak herşeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval ve vukuat ve muhaverattan taallüm ediyordu. Güya herbir şey, ona bir muallim hükmüne geçip, onun fıtrat ve istidadına, içtihada bir istidad-ı ihzarî telkin ediyordu. Hatta o derece şu fıtrî ders tenvir ediyordu ki, yakın idi ki, kesbsiz içtihada kabiliyeti ola; ateşsiz nurlana... İşte şu tarzda fıtrî bir ders alan bir müstaid, içtihada çalışmağa başladığı vakit, kibrit hükmüne geçen istidadı, نُورٌ عَلَى نُور (24:35) sırrına mazhar olur, çabuk ve az zamanda müçtehid olurdu.

1485- Amma şu zamanda, medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tabiiyenin tasallutuyla, şerait-i hayat-ı dünyeviyenin ağırlaşmasıyla, efkâr ve kulûb dağılmış, himmet ve inayet inkısam etmiştir. Zihinler manevîyata karşı yabanileşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi; dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip, âlilmlerle mubahase eden Süfyan İbn-i Üyeyne olan bir müçtehidin zekasında bulunsa, Süfyan'ın içtihadı kazandığı zamana nisbeten, on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan, on senede içtihadı tahsil etmiş ise, şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünki Süfyan'ın ibtida-i tahsil-i fıtrîsi sinn-i temyiz zamanından başlar: Yavaş yavaş istidadı müheyya olur, nurlanır, herşeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun naziri, şu zamanda çünki zihni felsefede boğulmuş, aklı siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede sersem olmuş, istidadı içtihaddan uzaklaşmış, elbette fünun-u hazırada tevaggulü derecesinde istidadı, içtihad-ı şer'î

kabiliyetinden uzaklaşmış ve ulûm-u arziyede tefennünü derecesinde içtihadın kabulünden geri kalmıştır. Onun için "Ben de onun gibi zekiyim, niçin ona yetişemiyorum?" diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez.

1486- Dördüncüsü: Nasılki bir cisimde neşv ü nema için tevessü' meyli bulunur. O meyl-i tevessü' ise, - çünki dahildendir- vücud ve cisim için bir tekemmüldür. Fakat eğer hariçte tevsi' için bir meyl ise, o vücudun cildini yırtmaktır, tahrib etmektir; tevsi' değildir. öyle de, İslâmiyetin dairesine selef-i salihîn gibi takva-yı kâmile kapısıyla ve zaruriyat-ı diniyenin imtisali tarikıyla dâhil olanlardan mey-üt tevessü' ve irade-i içtihad bulunsa; o kemaldir ve tekemmüldür. Yoksa zaruriyatı terk eden ve hayat-ı dünyeviyeyi hayat-ı uhreviyeye tercih eden ve felsefe-i maddîye ile alude olanlardan olan o meyl-üt tevsi' ve irade-i içtihad, vücud-u İslâmiyeyi tahrip ve boynundaki şer'î zincirini çıkarmağa vesiledir.

1487- Beşincisi: Üç nokta-i nazar şu zamanın içtihadatını arziye yapar, semavîlikten çıkarıyor. Halbuki Şeriat semaviyedir ve içtihadat-ı Şer'îye dahi, onun ahkâm-ı mestûresini izhar ettiğinden semaviyedirler.

Birincisi: Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise; tercihe sebebdir, icaba icada medar değildir. İllet ise, vücuduna medardır. Meselâ: Seferde namaz kasredilir, iki rek'at kılınır. Şu ruhsat-ı şer'iyenin illeti seferdir, hikmeti ise meşakkattir.

Sefer bulunsa, meşakkat hiç olmasa da namaz kasredilir.Çünki illet var. Fakat sefer bulunmasa, yüz meşakkat bulunsa, namazın kasredilmesine illet olamaz. İşte şu hakikatın aksine olarak, şu zamanın nazarı ise, maslahat ve hikmeti illet yerine ikame edip ona göre hükmediyor. Elbette böyle içtihadat arziyedir, semavî değildir. *(İllet emr-i İlahîdir, bak: 1184 .p.)*

1488- İkincisi: Şu zamanın nazarı, evvela ve bizzat saadet-i dünyeviyeye bakıyor ve ahkâmları ona tevcih ediyor. Halbuki Şeriatın nazarı ise, evvela ve bizzat saadet-i uhreviyeye bakar. İkinci derecede - âhirete vesile olmak dolayısıyla- dünyanın saadetine nazar eder. Demek şu zamanın nazarı, ruh-u Şeriattan yabanidir. Öyle ise, Şeriat namına içtihad edemez.

Üçüncüsü: اِنَّ الضَّرُورَا تُبِيحُ الْمَحْظُورَا kaidesi, yani "Zaruret, haramı helal derecesine getirir. " İşte şu kaide ise, küllî değil. Zaruret, eğer haram yoluyla olmamış ise, haramı helal etmiye sebebiyet verir. Yoksa su-i ihtiyariyle, gayr-ı meşru sebeblerle zaruret olmuş ise, haramı helal ede-

mez,ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ: Bir adam su-i ihtiyariyle, haram bir tarzda kendini sarhoş etse; tasarrufatı, ülema-i Şeriatça aleyhinde caridir, mazur sayılmaz. Tatlik etse, talakı vaki olur. Bir cinayet etse, ceza görür. Fakat su-i ihtiyariyle olmazsa, talak vaki olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ, bir içki mübtelası zaruret derecesinde mübtela olsa da, diyemez ki: "Zarurettir, bana helaldir."

1489- İşte şu zamanda zaruret derecesine geçen ve insanları mübtela eden bir beliyye-i amme suretine giren çok umurlar vardır ki: Su-i ihtiyardan, gayr-i meşru meyillerden ve haram muamelelerden tevellüd ettiklerinden; ruhsatlı ahkâmlara medar olup, haramı helal etmeye medar olamazlar. Halbuki şu zamanın ehl-i içtihadı, o zaruratı ahkâm-ı şer'iyeye medar yaptıklarından, içtihadları arziyedir, hevesîdir, felsefidir, semavî olamaz, şer'î değil. Halbuki semavat ve arzın Hâlikının ahkâm-ı İlahiyesinde tasarruf ve ibadının ibadatına müdahale ve o Hâlikın izn-i manevîsi olmazsa; o tasarruf o müdahale merduddur. Meselâ: Bazı gafiller, hutbe gibi bazı şeair-i İslâmiyeyi, Arabîden çıkarıp her milletin lisaniyle söylemeyi, iki sebeb için istihsan ediyorlar.

Birincisi: "Ta, siyaset-i hazıra avam-ı müslimîne de o suretle tefhim edilsin."

Halbuki siyaset-i hazıra, o kadar çok yalan ve hile ve şeytanat içine girmiş ki, vesvese-i şeyatîn hükmüne geçmiştir. Halbuki minber, vahy-i ,İlahînin tebliğ makamı olduğundan, o vesvese-i siyasiyenin hakkı yoktur ki, o makam-ı âlîye çıkabilsin.

İkinci sebeb: "Hutbe, bazı suver-i Kur'aniyenin nasihatları anlaşılmak içindir." Evet eğer millet-i İslâm, İslâmiyetin zaruriyatı ve müsellematı ve malum olan ahkâmını, ekseriyet itibariyle imtisal edip yerine getirseydi, o vakit nazariyat-ı şer'iye ve mesail-i dakika ve nasayih-i hafiyeyi anlamak için, bildiği lisan ile hutbe okunması ve suver-i Kur'aniyenin -eğer mümkün olsaydı-tercümesi (*) belki müstahsen olurdu. Fakat namaz, zekat, orucun vücubu ve katl, zina ve şarabın haramiyeti gibi malum olan ahkâm-ı kat'iye-i İslâmiye mühmel kalıyor. Avam-ı nas, onların vücubunu ve haramiyetini ders almağa muhtaç değiller. Belki teşvik ve ihtar ile o ahkâm-ı kudsiyeyi hatırlatıp, İslâmiyet damarını ve iman hissini tahrik etmekle imtisallerine teşvik ve tezkire ve ihtara muhtaçtırlar.

---

* İ'caza dair olan Yirmibeşinci Söz, Kur'anın hakiki tercümesi mümkün olmadığını göstermiştir.

Halbuki bir ami ne kadar cahil dahi olsa, Kur'an'dan ve hutbe-i Arabiyeden şu meal-i icmaliyeyi anlar ki: "Herkese ve bana malum olan imanın rükünlerini ve İslâmiyet'in umdelerini hatib ve hafız ihtar ediyor ve ders veriyor, okuyor" der; kalbinde onlara karşı bir iştiyak hasıl olur. Acaba kâinatta hangi tabirat var ki, arş-ı azamdan gelen Kur'an-ı Hakim'in i'cazkârane, müfehhimane ihtarlarına, tezkirlerine, teşviklerine mukabil gelebilsin?

1490- Altıncısı: Selef-i Salihînin müçtehidîn-i izamı, asr-ı nur ve asr-ı hakikat olan asr-ı sahabeye yakın olduklarından, safi bir nur alıp, halis bir içtihad edebilirler. Şu zamanın ehl-i içtihadı ise, o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesafede hakikat kitabına bakar ki, en vâzıh bir harfini de zor ile görebilirler.

Eğer desen: "Sahabeler de insandırlar, hatadan, hilaftan hâlî olmazlar. Halbuki içtihadatın ve ahkâm-ı şeriatın medarı, sahabelerin adaleti ve sıdkıdır ki, hatta ümmet "Sahabeler umumen adildirler, doğru söylerler" diye ittifak etmişler.

Elcevab: Evet sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle hakka aşık, sıdka müştak, adalete hahişgerdirler. Çünki yalanın ve kizbin çirkinliği, bütün çirkinliğiyle ve sıdkın ve doğruluğun güzelliği, bütün güzelliğiyle o asırda öyle bir tarzda gösterilmiş ki, ortalarındaki mesafe Arş'tan Ferş'e kadar açılmış. Esfel-i safilîndeki Müseylime-i Kezzab'ın derekesinden ala-yı illiyyînde olan Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın derece-i sıdkı kadar bir ayrılık görülmüştür. Evet Müseylime'yi esfel-i safilîne düşüren kizb olduğu gibi, Muhammed-ül Emin Aleyhissalatü Vesselâm'ı ala-yı illiyyîne çıkaran sıdktır ve doğruluktur.

1491- İşte, hissiyat-ı ulviyeyi taşıyan ve mehasin-i ahlâkiyeye perestiş eden ve Şems-i Nübüvvetin ziya-i sohbetiyle nurlanan sahabeler, o derece çirkin ve sukuta sebeb ve Müseylime'nin maskara- alud müzahrafat dükkanındaki kizbe, ihtiyariyle ellerini uzatmamak ve küfürden çekindikleri gibi küfrün arkadaşı olan kizbden çekinmeleri ve o derece güzel ve medar-ı fahr ve mübahat ve mi'rac-ı suud ve terakki ve Fahr-i Risalet'in hazine-i aliyesinden en revaçlı bulunan ve şa'şaa-i cemaliyle içtimaat-ı insaniyeyi nurlandıran sıdka ve doğruluğa ve hakka ve bilhassa ahkâm-ı şer'iye rivayetinde ve tebliğinde-elbette ellerinden geldiği kadar talib ve muvafık ve âşık olmaları kat'idir, zaruridir, şüphesizdir. Halbuki şu zamanda, kizb ve sıdkın ortasındaki mesafe o kadar kısalmış ki, adeta omuz omuza vermişler. Sıdktan yalana (geçmek) pek kolay gidiliyor. Hatta siyaset propagandası vasıtasıyla

yalancılık, doğruluğa tercih ediliyor. İşte en çirkin şey, en güzel şeylerle beraber bir dükkanda, bir fiatla satılsa; elbette pek âlî olan ve hakikat cevherine giden sıdk ve hak pırlantası o dükkancının marifetine ve sözüne itimad edip, körü körüne alınmaz." (S.480-484) *(Bak: 3204.p.)*

1492- Kelâm-ı İlahî olduğundan kudsiyete sahib olup vicdanları cezbeden Kur'ana, ictihadî hükümler ve şeriat kitablarının ayine olmaları gerektiğini anlatan Bediüzzaman, Sünuhat namındaki eserinde şu izahatı veriyor:

"وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَ ۟ تَفَرَّقُوا (2:1, 2)

آلم α ذٰلِكَ ۟ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ (3:103)

Kur'anın Hâkimiyet-i Mutlakası:

Ümmet-i İslâmiyenin ahkâm-ı diniyede gösterdiği teseyyüb ve ihmalin bence en mühim sebebi şudur:

Erkân ve ahkâm-ı zaruriye ki, yüzde doksandır. Bizzat Kur'anın ve Kur'anın tefsiri mahiyetinde olan sünnetin malıdır. İçtihadî olan mesail-i hilafiye ise, yüzde on nisbetindedir. Kıymetçe mesail-i hilafiye ile erkân ve ahkâm-ı zaruriye arasında azîm tefavüt vardır. Mes'ele-i içtihadiye altın ise, öteki birer elmas sütundur. Acaba doksan elmas sütunu, on altunun himayesine vermek, mezcedip tabi kılmak caiz midir?

Cumhuru, bürhandan ziyade me'hazdeki kudsiyet imtisale sevkeder. Müctehidînin kitabları vesile gibi, cam gibi Kur'anı göstermeli, yoksa vekil, gölge olmamalı.

1493- Mantıkça mukarrerdir ki; zihin, melzumdan tebeî olarak lâzıma intikal eder ve lâzımın lâzımına tabiî olarak etmez. Etse de, ikinci bir tevecc üh ve kasd ile eder. Bu ise, gayr-ı tabiîdir.

Meselâ; hükmün me'hazı olan şeriat kitabları melzum gibidir. Delili olan Kur'an ise, lâzımdır. Muharrik-i vicdan olan kudsiyet, lâzımın lâzımıdır. Cumhurun nazarı kitablara temerküz ettiğinden, yalnız hayal meyal lâzımı tahattur eder. Lâzımın lâzımını, nadiren tasavvur eder. Bu cihetle vicdan lâkaydlığa alışır, cumûdet peyda eder.

Eğer zaruriyat-ı diniyede doğrudan doğruya Kur'an gösterilse idi, zihin tabiî olarak müşevvik-i imtisal ve mûkiz-i vicdan ve lâzım-ı zatî olan "kudsiyet"e intikal ederdi. Ve bu suretle kalbe meleke-i hassasiyet gelerek, imanın ihtaratına karşı asamm kalmazdı.

Demek şeriat kitabları, birer şeffaf cam mahiyetinde olmak lâzım gelirken, mürur-u zamanla mukallidlerin hatası yüzünden paslanıp, hicab olmuşlardır. Evet bu kitablar, Kur'ana tefsir olmak lâzım iken, başlı başına tasnifat hükmüne geçmişlerdir.

1494- Hacat-ı diniyede cumhurun enzarını doğrudan doğruya, cazibe-i i'caz ile revnakdar ve kudsiyetle haledar ve daima iman vasıtasıyla vicdanı ihtizaza getiren Hitab-ı Ezelî'nin timsali bulunan Kur'ana çevirmek üç tarikledir.

1- Ya müellifinin bihakkın lâyık oldukları derin bir hürmeti, emniyeti tenkid ile kırıp, o hicabı izale etmektir. Bu ise tehlikedir, insafsızlıktır, zulümdür.

2- Yahut tedricî bir terbiye-i mahsusa ile kütüb-u şeriatı şeffaf birer tefsir suretine çevirip, içinde Kur'anı göstermektir. Selef-i müctehidînin kitabları gibi; "Muvatta", "Fıkh-ı Ekber" gibi. Meselâ: Bir adam İbn-i Hacer'e nazar ettiği vakit, Kur'anı anlamak ve Kur'anın ne dediğini öğrenmek maksadıyla nazar etmeli. Yoksa İbn-i Hacer'in ne dediğini anlamak maksadıyla değil. Bu ikinci tarik de zamana muhtaçtır.

3- Yahut cumhurun nazarını, ehl-i tarikatın yaptığı gibi, o hicabın fevkine çıkararak üstünde Kur'anı gösterip, Kur'anın halis malını yalnız ondan istemek ve bilvasıta olan ahkâmı vasıtadan aramaktır.

Bir âlim-i şeriatın vaazına nisbeten, bir tarikat şeyhinin vaazındaki olan halavet ve cazibiyet bu sırdan neş'et eder.

1495- Umur-u mukarreredendir ki; efkâr-ı ammenin birşeye verdiği mükâfat, gösterdiği rağbet ve teveccüh ekseriya o şeyin kemaline nisbeten değildir, belki ona derece-i ihtiyaç nisbetindedir. Bir saatçının bir allâmeden ziyade ücret alması bunu te'yid eder.

Eğer cemaat-ı İslâmiyenin hacat-ı zaruriye-i diniyesi bizzat Kur'ana müteveccih olsa idi, o Kitab-ı Mübin, milyonlarca kitablara taksim olunan rağbetten daha şedid bir rağbete, ihtiyaç neticesi olan bir teveccühe mazhar olur. Ve bu suretle nüfus üzerinde bütün manasıyla hâkim ve nâfiz olurdu. Yalnız tilavetiyle teberrük olunan, bir mübarek derecesinde kalmazdı...

1496- Bununla beraber zaruriyet-ı diniyeyi, mesail-i cüz'iye-i fer'iye-i hilafiye ile mezcedip, ona tabi gibi kılmakta, büyük bir hatar vardır. Zira "Musavvibe"nin (*) muhalifi olan "Tahtieci"lerden biri der ki: "Mezhebim

* Dört mezheb de haktır. Füruatta hak taaddüd eder diyenlere ilm-i usul ıstılahınca "Musavvibe" denir.

haktır, hata ihtimali var. Başka mezheb hatadır, savaba ihtimali var." Halbuki cumhur-u avam, mezhebde imtizaç etmiş olan zaruriyatı, nazariyat-ı ictihadiyeden vazıhan temyiz etmediğinden, sehven veya vehmen Tahtieyi filcümle teşmil edebilir. Bu ise, hatar-ı azîmdir. Bence Tahtieci hubb-u nefisten neş'et eden, inhisar zihniyeti illetiyle maluldür. Ve Kur'anın camiiyetinden ve umum tabakat-ı beşere şümul-ü hitabından gafletle mes'uldür. Hem Tahtiecilik fikri, su-i zan ve tarafgirlik hissinin menbaı olduğundan, İslâmda lâzım olan tesanüd-ü ervah, tevhid-i kulûb, tahâbüb ve teavüne büyük rahneler açmıştır. Halbuki hüsn-ü zanla, muhabbet ve vahdetle me'muruz.

1497- Bu mes'eleyi yazdıktan biraz zaman sonra, bir gece rü'yada Cenab-ı Peygamber Sallallahu Aleyhi Vessellem Efendimizi gördüm. Bir medresede huzur-u saadette bulunuyordum. Cenab-ı Peygamber bana Kur'andan ders vereceklerdi. Kur'anı getirdikleri sırada, Hazret-i Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesellem Efendimiz, Kur'ana, ihtiramen kıyam buyurdular. O dakikada şu kıyamın, ümmeti irşad için olduğunu birden hatırıma geldi.

Bilahare bu rü'yayı suleha-yı ümmetten bir zata hikâye ettim. Şu suretle tabir etti: "Bu büyük bir işaret ve beşarettir ki, Kur'an-ı Azimüşşan lâyık olduğu mevki-i muallayı bütün cihanda ihraz edecektir." (S.T.İ.30-35)

İÇKİ ایچکی : *(Bak: Hamr)*

İDAM CEZALARI اعدام جزالری : *(Bak: Kısas, Mürted, Zina)*

1498- İDDET عدّة : Bekleme müddeti. *Sayılmış. Madud. *Cemaat. *Hıfz. *Fık: Kocasından ayrılan kadının, başkası ile evlenebilmesi içni, üç defa hayız görüp temiz oluncaya kadar geçen zaman. (Kocasından boşanırsa yüz gün, kocası ölürse yüz otuz gün.) (Kur'anda (33:49) (65:1,4) âyetlerde iddet bahsi geçer.) *(Bak: Talak)*

1499- İDRAK إدراك : İnsanın kendi bedeninden veya muhitinden havassı hamse ile aldığı tenbihlerin, zihinde bir küll (bütün) halinde teşekkül eden manası ve tasavvurudur. İdrak, enfüsî ve afakî bir takım şerait tahtında teşekkül eder. Bu sebeble idrak sahih olabileceği gibi galat da olabilir. *(Bak.Şuur)*

Galat-ı idrak iki kısımdır. Birincisi: Hakiki bir münebbih mevcud iken bunun yanlış idrak edilmesidir. Bir değneğin suda eğri görünmesi, yahut yılan zannedilmesi buna misaldir ki, yeni tabirle bu çeşit galata (Fr.illüzyon) denir. Hz. Musa (A.S.) zamanında Fir'avunun sahirleri birer illüzyonist idiler. Göz yanılması kaidelerinden istifade etmişlerdi. İkinci kısım: Hakiki bir münebbih mevcud değilken, vaki'de varmış gibi idrak etmektir. Ruh hastalarında, ateşli hastalarda ve zehirlenmelerde, alkolik ve esrarkeşlerde görülen idrak şekilleri buna misaldir. Yeni tabirle buna (Fr.halüsinasyon) denir.

1500- İDRİS (A.S.) ادريس : "Hazret-i İdris büyük bir peygamberdir. Hazret-i Şit'ten sonra Peygamberliğe nail olmuştur. Bir çok ilimlere, hikmetlere, göklerin esrarına vakıf idi. Bir rivayete göre ilk yazı yazan ve ilk elbise giyen Hazret-i İdris'tir. Yer yüzünde üç yüz altmış sene yaşadığı mervidir. Nihayet Hak Teala tarafından yüksek bir makama kaldırılmıştır." (B.İ.İ.662)

"İdris A.S. Nuh'un babasının ceddi (dedesi)dir. Nuh'un ceddi değildir. Buhari Sahihinde her iki ciheti rivayet edenler bulunduğuna işaret etmiştir. İdris (A.S.) bu cihetle Peygamber Efendimizin cedd-i âlasıdır. Ülemanın cumhurunun reyi budur. Buhari, İdris'e dair açtığı babında:

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا (19:56) "Biz İdris'i âlî bir mekâna yücelttik" âyetini zikretmiştir ki o âlî mekân dördüncü kat göktedir. Hiç şüphesiz ki bu yükseliş, peygamberler arasında İdris'e has İlahî bir taltif olarak zikrolunmuştur. Gerçi İsa Peygamber (A.S.) da semaya yükseltilmiş ise de, (3:55) اِنِّی مُتَوَفِّيكَ kavl-i şerifinin zahirini iltizam eden ülemaya göre Hazret-i Mesih öldürüldükten sonra ref olunmuştur.

Binaenaleyh zihayat olarak semaya ref olunmak İdris A.S.ın müstesna bir hususiyeti bulunuyor. Şu kadar ki, ülemanın cumhuruna göre İsa (A.S.) da hayatta olduğu halde semaya götürülmüştür. Bu itibar ile âlî hususiyete iştirak etmiş bulunuyor." (S.B.M. ci: 9, sh: 103)

Atıf notları:

-İdris'in (A.S.) mertebe-i hayatı, bak: 1251.p.

-Hz.İdris İlyas'tır diyenler, Buhari, kitab 60, bab 4

1501- Kur'andan birkaç not:

-İdris (A.S.) çok sıddık bir peygamberdi ve mekân-ı âliyeye ref' edildi: (19:56, 57)

-Hz.İsmail, Hz. İdris, Hz. Zülkifl, sabirîn ve salihînden idiler. (21:85, 86)

İdris'in (A.S.) bulunduğu sema: Buhari kitab 8, bab 1. Müslim kitab l, hadis 259. Nesei kitab 5, bab 1. Tirmizi kitab 44, sure 19, hadis 3. İbn-i Hanbel salis sh: 260. İbn-i Hişam sh: 270.

1502- İFRİT عفريط : Cin taifesinden çok muzır şerir ve korkunç bir cins. *Mc: Korkunç, kızgın ve öfkeli adam. *(Bak: Cinn)*

Bir âyette şöyle buyurulur: "(27:39) قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَالْجِنِّ Cinlerden bir ifrit dedi- Ragıb'ın Müfredat'ında ifrit, هُوَ الْعَارِمُ الْخَبِيثُ ya'ni habis, çetin demektir. Şeytan gibi insana da istiare olunur, ifrit nifrit denilir. İbni Kuteybe demiştir ki; İfrit, müvessek-ül halk yani hilkati kuvvetli demektir. Aslı toprak demek olan "afer" dendir." (E.T.3678) S.B.M. 2. cild, 288. hadiste, Resulullah'ın namazını bozdurmak isteyen ifritten bahsedilir.

Aynı hadis Buhari 60. kitab 40. bab. S.M. 5. kitab 39. bab, Muvatta' 10'da geçer.

Atıf notları:

-İfritler âlemi, bak: 211, 3347.p.lar

-İman-ı Ali'nin muhafız bir ifrit istemesi, bak: 2804.p.

İFTİHAR افتخار : Övünmek. Kendini beğenircesine kendinden ve yaptıklarından bahsetmek. *Başkasının iyi bir hali ile sevinmek. *(Bak: Tahdis-i Ni'met) (Bazı evliya ihtiyarsız fahre girmişler, Bak: 3675.p.)*

İHBAR-I GAYBÎ اخبارى غيبي : Gaybdan verilen haber. Geçmiş zamandan veya gelecekten verilen haber *(Bak: Gayb)*

1503- İHLAS إخلاص : (Hulus.dan) Kalbini safi etmek. İçten samimi, riyasız sevgi. İçten gelen sevgi ile doğruluk ve bağlılık. *Sırf Allah emretmiş olduğu için ibadet etmek. Yapılan ibadet ve işlerde hiçbir karşılık ve menfaati, hakiki ve esas gaye etmiyerek yalnız ve yalnız Allah rızasını esas maksad ve gaye edinmek. İnsanlara riyakârlıktan, gösterişten uzak olmak. *(Bak: Enaniyet, Rıza-yı İlahî, Riya, Tekellüf)*

1504- "Bu dünyada, hususan uhrevî hizmetlerde en mühim bir esas, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaatçi, en metin bir nokta-i istinad, en kısa bir tarik-i hakikat, en makbul bir dua-yı manevî, en kerametli bir vesile-i makasıd, en yüksek bir haslet, en safi bir ubudiyet ihlastır." (L.159)

"Cenab-ı Hakk'ın rızası ihlas ile kazınılır. Kesret-i etba' ile ve fazla muvaffakiyet ile değildir. Çünkü onlar vazife-i İlahiyeye ait olduğu için istenilmez, belki bazan verilir. Evet bazan bir tek kelime sebeb-i necat ve medar-ı rıza olur. Kemmiyetin ehemmiyeti o kadar medar-ı nazar olmamalı. Çünki bazan bir tek adamın irşadı, bin adamın, irşadı kadar rıza-i İlahîye medar olur. Hem ihlas ve hakperestlik ise, müslümanların nereden ve kimden olursa olsun, istifadelerine tarafdar olmaktır. Yoksa benden ders alıp sevap kazandırsınlar düşüncesi, nefsin ve enaniyetin bir hilesidir." (L.152)

1505- "Cay-ı ibret bir hâdise: Bir vakit İmam-ı Ali Radıyallahu Anh, bir kâfiri yere atmış. Kılıncını çekip keseceği zaman, o kâfir ona tükürmüş. O kâfiri bırakmış, kesmemiş. O kâfir, ona demiş ki: "Neden beni kesmedin?" Dedi: "Seni Allah için kesecektim. Fakat bana tükürdün, hiddete geldim. Nefsimin hissesi karıştığı için ihlasım zedelendi. Onun için seni kesmedim." O kâfir ona dedi: "Beni çabuk kesmen için seni hiddete getirmekti. Madem dininiz bu derece safi ve halistir; o din haktır." dedi." (M.268)

1506- İbadet ve dinî hizmetlerde "rıza-yı İlahî kâfidir. Eğer o yar ise, herşey yardır. Eğer o yar değilse, bütün dünya alkışlasa beş para değmez. İnsanların takdiri, istihsanı, eğer böyle işte, böyle amel-i uhrevîde illet ise, o ameli ibtal eder. Eğer müreccih ise, o ameldeki ihlası kırar; eğer müşevvik ise, safvetini izale eder; eğer sırf alâmet-i makbuliyet olarak, istemiyerek Cenab-ı Hak ihsan etse, o amelin ve ilmin insanlarda hüsn-ü tesiri namına kabul etmek güzeldir ki, (26:84) وَاجْعَلْ لِى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱ ٰخِرِينَ buna işarettir." (B.L.78)

1507- "İbadetin ruhu, ihlastır. ihlas ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir faide ibadete illet gösterilse, o ibadet batıldır. Faideler, hikmetler yalnız müreccih olabilirler; illet olamazlar." (İ.İ.85) *(Bak: 712.p.sonu)*

1508- Âyet ve hadislerde ihlasın ehemmiyeti bildirilir. Ezcümle:

" α اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَا َ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينِ

Âyetiyle ve (39:2, 3) اَ َ لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ

هَلَكَ النَّاسُ اِ ّ الْعَالِمُونَ وَهَلَكَ الْعَالِمُونَ اِ ّ الْعَامِلُونَ وَهَلَكَ

الْعَامِلُوَ نَ اِ ّ الْمُخْلِصُونَ وَالْمُخْلِصُونَ عَلَىخَطَرٍ عَظِيمٍ [145]

-ev kema kal- Hadis-i Şerifi, ikiside ihlas ne kadar İslâmiyet'te mühim bir esas olduğunu gösteriyorlar.

1509- Mühim ve müdhiş bir sual:

Neden ehl-i dünya, ehl-i gaflet, hatta ehl-i dalalet ve ehl-i nifak rekabetsiz ittifak ettikleri halde; ehl-i hak ve ehl-i vifak olan ashab-ı diyanet ve ehl-i ilim ve ehl-i tarikat, neden rekabetli ihtilaf ediyorlar? İttifak ehl-i vifakın hakkı iken ve hilaf ehl-i nifakın lâzımı iken, neden bu hak oraya geçti ve şu haksızlık şuraya geldi?

Elcevab: Bu elîm ve feci ve ehl-i hamiyeti ağlattıracak hâdise-i müdhişenin pek çok esbabından, yedi sebebini beyan edeceğiz.

Birincisi: Ehl-i hakkın ihtilafı hakikatsızlıktan gelmediği gibi, ehl-i gafletin ittifakı dahi hakikatdarlıktan değildir. Belki ehl-i dünyanın ve ehl-i siyasetin ve ehl-i mekteb gibi hayat-ı içtimaiyenin tabakatına dair birer muayyen vazife ile ve has bir hizmet ile meşgul taifelerin, cemaatlerin ve cemiyetlerin vazifeleri taayyün edip ayrılmış. Ve o vezaif mukabilindeki alacakları maişet noktasındaki maddî ücret ve hubb-u cah ve şan ü şeref noktasında teveccüh ü nasdan alacakları [*] manevî ücret taayyün etmiş, ayrılmış. Müzahame ve

---

145 K.H. hadis: 2796

* İhtar: Teveccüh-ü nas istenilmez, belki verilir. Verilse de onunla hoşlanılmaz. Hoşlansa ihlası kaybeder, riyaya girer. Şan ü şeref arzusuyla teveccüh-ü nas ise; ücret ve mükâfat değil, belki ihlassızlık yüzünden gelen bir itab ve bir mücazattır. Evet amel-i salihin hayatı olan ihlasın zararına teveccüh-ü nas ve şan ü şeref kabir kapısına kadar muvakkat olan bir lezzet-i

münakaşayı ve rekabeti intac edecek derecede bir iştirak yok. Onun için, bunlar ne kadar fena bir meslekte de gitseler, birbiriyle ittifak edebilirler. Amma ehl-i din ve ashab-ı ilim ve erbab-ı tarikat ise, bunların herbirisinin vazifesi umuma baktığı gibi, muaccel ücretleri de taayyün ve tahassus etmediği ve herbirinin makam-ı içtimaîde ve teveccüh-ü nasda ve hüsn-ü kabulde hissesi tahassus etmiyor. Bir makama çoklar namzed olur, maddî ve manevî herbir ücrete çok eller uzanabilir. O noktadan müzahame ve rekabet tevellüd edip; vifakı nifaka, ittifakı ihtilafa tebdil eder.

1510- İşte bu müdhiş marazın merhemi, ilacı ihlastır. Yani hakperestliği nefisperestliğe tercih etmekle ve hakkın hatırı, nefsin ve enaniyetin hatırına galib gelmekle, (10:72) اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ sırrına mazhar olup, nasdan gelen maddî ve manevî ücretten istiğna etmekle (*) (5:99) وَمَا عَلَی الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلَاغُ sırrına mazhar olup... hüsn-ü kabul ve hüsn-ü te'sir ve teveccüh-ü nası kazanmak noktalarının Cenab-ı Hakk'ın vazifesi ve ihsanı olduğunu ve kendi vazifesi olan tebliğde dahil olmadığını ve lâzım da olmadığını ve onunla mükellef olmadığını bilmekle ihlasa muvaffak olur. Yoksa ihlası kaçırır.

1511- İkinci Sebeb: Ehl-i dalaletin zilletindendir ittifakları, ehl-i hidayetin izzetindendir ihtilafları. Yani ehl-i gaflet olan ehl-i dünya ve ehl-i dalalet, hak ve hakikata istinad etmedikleri için zaif ve zelildirler. Tezellül için, kuvvet almaya muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçtan, başkasının muavenet ve ittifakına samimi yapışırlar. Hatta meslekleri dalalet ise de, yine ittifakı muhafaza ederler.

---

cüz'iyeye mukabil, kabrin öbür tarafında azab-ı kabir gibi nahoş bir şekil aldığından; teveccüh-ü nası arzu etmek değil, belki ondan ürkmek ve kaçmak lâzımdır. Şöhretperestlerin ve şan ü şeref peşinde koşanların kulakları çınlasın.

* Sahabelerin sena-i Kur'aniyeye mazhar olan "isar hasleti"ni kendine rehber etmek. Yani: Hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek ve hizmet-i diniyenin mukabilinde gelen menfaat-ı maddiyeyi istemeden ve kalben taleb etmeden, sırf bir ihsan-ı İlahî bilerek, nasdan minnet almıyarar ve hizmet-i diniyenin mukabilinde de almamaktır. Çünki hizmet-i diniyenin mukabilinde dünyada bir şey istenilmemeli ki, ihlas kaçmasın. Çendan hakları varki, ümmet onların maişetlerini temin etsin. Hem zekata da müstehaktırlar. Fakat bu istenilmez, belki verilir. Verildiği vakitte, hizmetimin ücretidir denilmez. Mümkün olduğu kadar kanaatkârane başka ehil ve daha müstehak olanların nefsini kendi nefsine tercih etmek, وَ یُؤْثِرُوْنَ عَلٰی اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ (59:9) sırrına mazhariyetle, bu müdhiş tehlikeden kurtulup ihlası kazanabilir.

Adeta o haksızlıkta bir hakperestlik, o dalalette bir ihlas, o dinsizlikte dinsizdarane bir taassub ve o nifakta bir vifak yaparlar, muvaffak olurlar. Çünki samimi bir ihlas, şerde dahi olsa, neticesiz kalmaz. Evet, ihlas ile kim ne isterse Allah verir: (146**)

1512- Amma ehl-i hidayet ve diyanet ve ehl-i ilim ve tarikat, hak ve hakikata istinad ettikleri için ve herbiri bizzat tarik-ı hakta yalnız Rabbisini düşünüp, tevfikine itimad ederek gittiklerinden, manen o meslekten gelen izzetleri var. Zaaf hissettiği vakit, insanların yerine Rabbisine müracaat eder, meded ondan ister. Meşreblerin ihtilafiyle, zahir meşrebine muhalif olana karşı muavenet ihtiyacını tam hissetmiyor, ittifaka ihtiyacını göremiyor. Belki hodgâmlık ve enaniyet varsa, kendini haklı ve muhalifini haksız tevehhüm ederek; ittifak ve muhabbet yerine, ihtilaf ve rekabet ortaya girer. İhlası kaçırır, vazifesi zir ü zeber olur.

1513- İşte, bu müdhiş sebebin verdiği vahim neticeleri görmemenin yegana çaresi, dokuz emirdir:

1- Müsbet hareket etmektir ki; yani kendi mesleğinin muhabbetiyle, hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin; onlarla meşgul olmasın.

2- Belki daire-i İslâmiyet içinde, hangi meşrebde olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabıta-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek.

3- Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise: Mesleğim haktır, yahut daha güzeldir diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden "Hak yalnız benim mesleğimdir" veyahut "Güzel benim meşrebimdir" diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.

4- Ve ehl-i hakla ittifak, tevfik-i İlahînin bir sebebi ve diyanetteki izzetin bir medarı olduğunu düşünmekle..

5- Hem ehl-i dalalet ve haksızlık -tesanüd sebebiyle- cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı manevînin dehasıyla hücumu zamanında; o şahs-ı mane-

---

** Evet, مَنْ طَلَبَ وَ جَدَّ وَجَدَ (146) bir düstur-u hakikattır. Külliyeti geniş ve genişliği mesleğimize de şamil olabilir.

146 K.H. hadis: 2451

vîye karşı en kuvvetli ferdî olan mukavemetin mağlub düşdüğünü anlayıp, ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı manevî çıkarıp o müdhiş şahs-ı manevî-i dalalete karşı, hakkaniyeti muhafaza ettirmek..

6- Ve hakkı, batılın savletinden kurtarmak için..

7- Nefsini ve enaniyetini

8- Ve yanlış düşündüğü izzetini

9- Ve ehemmiyetsiz rekabetkârane hissiyatını terketmekle ihlası kazanır, vazifesini hakkıyla ifa eder. (*)" (L.148-151)

Bu bahsin diğer kısımlarını görmek isteyen, me'haz gösterilen kitaba bakmalıdır.

1514- İhlas gibi manevî hislerin ve insanın iç dünyasındaki halet ve niyetlerin hayatta fiilî tezahürleri olur. "Evet insanın fiilleri, kalbin, hissin temayülatından çıkar." (H.Ş.77) O tezahürlerle o görülemiyen manevî hislerin varlığı bilinir. "Kişinin işidir ayinesi, lafa bakılmaz" sözü meşhurdur. Bu ölçüye göre, insanlar kendilerini fiilleriyle ölçüp kontrol etmelidir.

Meselâ: Dinî hizmetlerde"menfaat-ı maddîye cihetinden gelene rekabet, yavaş yavaş ihlası kırar. Hem netice-i hizmeti de zedeler. Hem o maddî menfaati de kaçırır. Evet hakikat ve âhiret için çalışanlara karşı bu millet, bir hürmet ve bir muavenet fikrini daima beslemiş. Ve bilfiil onların hakikat-ı ihlaslarına ve sâdıkane olan hizmetlerine bir cihette iştirak etmek niyetiyle, onların hacat-ı maddîyelerinin tedarikiyle meşgul olup, vakitlerini zayi etmemek için, sadaka ve hediye gibi maddî menfaatlerle yardım edip hizmet etmişler. Fakat bu muavenet ve menfâat istenilmez, belki verilir. Hem kalben arzu edip muntazır kalmakla lisan-ı hal ile dahi istenilmez; belki ummadığı bir halde verilir. Yoksa ihlası zedelenir.

Hem (2:41) وَ لَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلاً âyetinin nehyine yanaşır. ameli kısmen yanar. İşte bu maddî menfaati arzu edip muntazır kalmak, sonra

* Hatta Hadis-i Sahihle, ahirzamanda İsevilerin hakiki dindarları ehl-i Kur'an ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıkaya karşı dayanacakları (84 no.lu dipnota bak.) gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslekdaşı, kardeşi, olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile dahi, medar-ı ihtilaf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve niza' etmiyerek müşterek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar.

nefs-i emmare hodgâmlık cihetiyle, o menfaatı başkasına kaptırmamak için, hakiki bir kardeşine ve o hususi hizmette arkadaşına karşı bir rekabet damarı uyandırır. İhlası zedelenir, hizmette kudsiyeti kaybeder. Ehl-i hakikat nazarında sakil bir vaziyet alır. Ve maddî menfaati de kaybeder." (L.164) *(Bak: 1811, 1812.p.lar)*

Demek rekabet ve menfaat-ı maddîye istemek, ihlası kırar.

1515- İkinci misal: "Şimdi hükmeden öyle kuvvetli cereyanlar içinde siyasete girenlerden hiçbir kimse, istiklaliyetini ve ihlasını muhafaza edemez. Herhalde bir cereyan onun hareketini kendi hesabına alacak, dünyevî maksadına âlet edecek. O hizmetin kudsiyetini bozacak. (Ş.362)

Demek, bu bozuk asrın bozuk siyasetine girenler, ihlasını tam muhafaza edemezler. *(Bak. 3225, 3234.p.lar)*

1516- Üçüncü misal: Müslümanlar arasında tarafgirlik ve adavet, ihlası kırıp hissiyatı karıştırır. Evet "Risale-i Nur'un bu kadar muarızlarına mukabil en büyük kuvveti ihlas olduğundan ve dünyanın hiçbir şeyine âlet olmadığı gibi, tarafgirlik hissiyatına bina edilen cereyanlara hususan siyasete temas eden cereyanlara alâkadar olmaz. Çünki tarafgirlik damarı ihlası kırar, hakikatı değiştirir." (E.L.I. 272)

Hem "hayat-ı manevîye ve sıhhat-ı ubudiyet, adavet ve inad ile sarsılır. Çünki vasıta-i halas ve vesile-i necat olan "ihlas" zayi olur. Zira tarafgir bir muannid, kendi a'mal-i hayriyesinde hasmına tefevvuk ister. Hâlisen Livechillah amele pek de muvaffak olamaz. Hem hüküm ve muamelatında tarafgirini tercih eder, adalet edemez. İşte ef'al ve a'mal-i hayriyenin esasları olan "ihlas" ve "adalet" husumet ve adavetle kaybolur." (M.270)

1517- Dördüncü misal: "Acib bir riyakârlık olan şöhretperestlik ve cazibedar bir hodfüruşluk olan tarihlere şa'şaalı geçmek ve insanlara iyi görünmek ise, Nur'un bir esası ve mesleği olan ihlasa zıddır ve münafidir." (E.L.I. 195) Hatta bir hadisin bir cümlesinde: غَامَضٌ فِى النَّاسِ [147] yani, insanlar içinde, cemiyette şöhrete koşmayıp, gizli kalan, gıbta edilecek kişiler ve hafifül haz diye vasıflanır. *(Bu zatların gizliliği zahirde görünmemekten daha çok, hakiki kemalat ve manevî meziyetlerinin halkça tam anlaşılmamış olması manasındadır. Bu manadaki şahıslarla alâkalı olan 295.p ve 732 p.1. bendi ve 3940/3 .p. son bendi ve 3374/4. p.sonuna bakınız.)*

147 İ.M. hadis: 4117

Evet "teveccüh-ü nası müraat eden, ihlas-ı tammı bulamaz." (L.146) "Hizmet-i Kur'aniyede bulunana, ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli. Ta ihlas ile, ciddiyet ile hizmet-i Kur'aniyede bulunsun." (L.42)

"Bu zamanda şahsiyet cihetiyle insanlara zarar verecek haller var. Çünkü bu zamanda şan, şeref perdesi altında riyakârlık yer aldığından a'zami ihlas ile bütün bütün enaniyeti terk lâzımdır." (E.L.II. 201)

Hatta insanlarla görüşmek ve ziyaretçi kabul etmek olan meşru hakkından dahi Bediüzzaman'ın manen men' edildiği şöyle ifade ediliyor: "Risale-i Nur'un her tarafta neşir ve intişarının büyük bir bayramı münasebetiyle, ehl-i ilme lâzım olan musafaha ve sohbet etmekten ve bu mübarek bayramda da en has talebeleri ve kardeşleriyle musafaha ve sohbetten ve ona bakmaktan da şiddetle sıkılıp azamî ihlasın muhafazası için bir hastalık haleti alarak men'edildiği ona ihtar edildi." (E.L.II. 204)

"Şimdi Risale-i Nur'un fevkalâde fütuhatı ve âlem-i İslâm'da dahi fevkalâde bir hüsn-ü kabule mazhar olması hengâmında, düşmanlar dahi dostlara inkılab ettiği bir zamanda Risale-i Nur'un azamî ihlasını (ki: Rıza-yı İlahîden başka dünyevî, uhrevî hiçbir rütbeye, makama âlet etmemek) muhafaza için dehşetli bir merdümgiriz yani insanlardan tevahhuş ve sesi çıkmamak ve konuşmamak hastalığı ve elini öpmek, ona adeta bir tokat vurmak gibi dokunmak vaziyeti,kat'iyyen bize kanaat verdi ki: Bu bir istihdam-ı Rabbanîdir." (E.L.II. 229)

1518- Beşinci misal: Hizmet-i diniye ve ibadette rekabet, ihlası kırar. Evet "dünya, umur-u diniyeye ve a'mal-i âhirete iş ve hizmet için kurulmuş bir fabrika olduğu cihetle ve o fabrika içerisinde işlenen ve yapılan ibadetlerin semeresi öteki âlemde göründüğüne nazaran ibadetlerde rekabet edilmemelidir. Olduğu takdirde ihlası kaybolur. Ve o rekabeti yapan, halkın takdir ve tahsinleri gibi dünyevî bir mükâfatı düşünür. Zavallı düşünmüyor ki, o düşünce ile amelini adem-i ihlas ile ibtal eder. Çünki sevab itasında ve ücret aldığında, nâsı Rabb-i Nâs'a şerik yapar ve halkın nefretlerine hedef olur." (M.N.227)

1519- Altıncı misal: Bu misal daha çok ehl-i tasavvuf dairesine bakar. Şöyle ki:

"Dünyada muvakkat zevkler kerametler, tam nefsini mağlub etmiyen insanlara bir maksad olup, uhrevî ameline bir sebeb teşkil eder, ihlası kırılır. Çünki amel-i uhrevî ile dünyevî maksadlar, zevkler aranılmaz; aransa sırr-ı ihlası bozar." (E.L.I. 86) *(Bak: 1986, 3670, 3671.p.lar*)

1520- Yedinci misal; Dini, maddî ve manevî bir maksada âlet etmek, ihlası bozacağını Bediüzzaman Hazretleri şöyle beyan eder.

"Bu keşmekeş dünyasında, imanı kurtaracak ve muannidlere kat'i kanaat verecek bir tarzda; yani hiç bir şeye âlet olmıyacak bir tarzda, bir Kur'an dersi vermek lâzımdır ki; küfr-ü mutlakı ve mütemerrid ve inadçı dalaleti kırsın, herkese kat'i kanaat verebilsin. Bu kanaat da bu zamanda, bu şerait dahilinde, dinin hiçbir şahsî, uhrevî ve dünyevî, maddî ve manevî bir şeye âlet edilmediğini bilmekle husule gelibilir." (E.L.II.79) *(Bak: 3880, 3883.p.da 2. hadis ve 3416.p.)*

"Nasılki Risale-i Nur'u ve hizmet-i imaniyeyi, dünyevî rütbelerine ve şahsım için uhrevî makamlarına âlet yapmaktan sırr-ı ihlas şiddetle beni men'ettiği gibi; öyle de kendi şahsımın istirahatına ve dünyevî hayatımın güzelce, zahmetsiz geçmesine, o hizmet-i kudsiyeyi âlet yapmaktan cidden çekiniyorum. Çünki uhrevî hasenatın baki meyvelerini fani hayatta cüz'î bir zevk için sarfetmek, sırr-ı ihlasa muhalif olmasından kat'iyen haber veriyorum ki:

Târik-üd dünya ehl-i riyazetin arzu ve kabul ettikleri ruhanî, cinnî huddamlar bana her gün hem aç olduğum zamanda ve yaralı olduğum vakitte en güzel ilaç getirseler, hakiki ihlas için kabul etmemeğe kendimi mecbur biliyorum. Hatta berzahtaki evliyadan bir kısmı temessül edip bana helva baklavaları hizmet-i imaniyeye hürmeten verseler, yine onların elini öpüp kabul etmemek ve uhrevî, baki meyvelerini dünyada fani bir surette yememek için nefsim de kalbim gibi kabul etmemeğe rıza gösteriyor. Fakat kasd ve niyetimiz olmadan inayet cihetinde gelen bereket gibi ikramat-ı Rahmaniye , hizmetin makbuliyetine bir alâmet olduğundan, nefs-i emmare karışmamak şartıyla ruhumla kabul ederim. Her ne ise.. bu mes'ele bu kadar kâfi.." (E.L.II. 12)

1521- "Nur mekteb-i irfanının yüzbinlerce, belki de milyonlarca talebeleri yetişti. Artık bu yolda, hizmet-i imaniyede onlar devam edeceklerdir. Ve benim maddî ve manevî her şeyden feragat mesleğimden ayrılmayacaklardır. Yalnız ve yalnız Allah rızası için çalışacaklardır." (E.L.II.80)

İşte zikredilen şu cüz'î birkaç misalde görüldüğü gibi ihlas, fiilî tezahürleriyle nazara alınınca, insan kendini ihlas cihetinde daha kolay kontrol ederek hatalarını tashi edebilir.

Atıf notları:

-Niyetin ruhu ihlastır, bak: 2877.p.

-Umur-u diniyede rekabet ihlasa aykırıdır, bak: 3024.p.

-ihlas hakikatını tefekkür, bak: 3716.p.da bir âyet notu:

-Ubudiyette ihlas, bak: 1446.p.

Bir rivayette muhlislerin ihlası, fitnenin zulmetini aydınlatacağı (ıslah edeceği) haber verilir. *(Bak: R.E. 313/9)*

1522- İhlas kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

Din yolunda haklılık iddiasıyla mücadele edenlere karşı ihlası tercih: (2:139)

-Duada ihlaslılık gerek. Zira (hesab için âhirete) dönülecek: (7:29)

-Zor hallerde Allah'a karşı ihlaslı tavır takınıp, rahatta ise gaflete dalmak hatası (10:22) (29:65) (31:32)

-İhlaslı (muhlas) kulların (günahlardan) Allah tarafından korunması: (12:24) (Bak: 1042.p)

-Muhlas kullardan başkasına, şeytanın günahları güzel gösterip aldatması: (15:39, 40) (38:82, 83)

-İhlaslı (muhlas kulları şeytan aldatamaz: (15:41), (37: 160, 169)

-İhlasla hareket etmeyenlere yaptıklarının cezası verilirken (muhlas) ihlaslıların afvedilmesi: (37:39, 40, 73, 74, 128)

-Peygamberimize ihlasla amel emredilmiştir ve öyle de amel etmiştir: (39:11, 14)

-Kâfirlerin ihlaslıları beğenmemelerine rağmen, ihlasta ısrar etmek: (40:14)

-Dinde ihlasla emrolunmuşlarken tefrikaya düşenler: (98:4, 5)

1523- İHTİLAF اختلاف : (Hulf.dan) Anlaşmazlık, uyuşmazlık, karışıklık, ikilik. *(Bak: İttifak, Sadakat)*

İki atıf notu.

-İhtilafa kapı açmamak ve ittifak etmek çaresi. Bak. 629, 630.p.lar

-Meşveret usulü, bak: 3570, 3571.p.lar

Ekseriyetle ihtilaf, ya şahıslar arasındaki şahsî haklardan veya tarafların farklı düşüncelerini bir derece meşru mesnede dayandırma imkânı bulunan fer'î mes'elelerden doğar. Böyle ihtilaflar istenmemekle beraber normal sa-

yılabilir. Hakikatın izharına vesile olabilir. *(Bak: 1832.p,)* Yoksa cemaatın bağlı bulunduğu din, mezheb veya mesleğin farklı düşünme imkânı bulunmayan esasatında ihtilaf etmek caiz olmaz. *(Bak: Sadakat)* Bu şekilde ihtilaf edenler, kendileri manen hak ve meslek dışına çıkmış olurlar. Böyle bir ihtilaf dahi, cemaatın bölünmesini değil, tasfiyesini yani kemmiyetin karışıklığından keyfiyetin *(Bak: Keyfiyet)* sağlamlığına terakkisini intac eder.

1523/1 Kur'anda ihtilafı önleyecek ve ittifakı te'min edecek çok âyet ve düsturlar vardır. Ezcümle:

1523/2- "(2:213) فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ Allah hakka itaatin ve vifakın sevabını müjdeler, muhalefet ü isyanın ikabını anlatarak korkutur Peygamberler gönderdi.

وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَا َ بِالْحَقِّ ve bunlarla beraber hakka müteallik kitab da indirdi ki, لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ insanlar arasında ihtilaf ettikleri hususta hâkim olsun, nizaı ve haksızlığı kaldırıp ihkak-ı hak etsin. Ebu Cafer kıraatinde "ya" nın zammı ve "kaf"ın fethiyle meçhul sigası üzere لِيَحْكُمَ okunur ki, beyn-en nas ihtilafatta kitab-ı hakk ile hükmolunsun, icra-ı hükümet edilsin demek olur. Ve her iki halde hükm-ü hükümetin hikmet ve gayesi vaz'-ı hak değil, hakka tevfikan ref-i ihtilaf ve te'sis-i müsalemet olduğu anlaşılır.

Sonra insanlar bu kitab-ı münzelde de ihtilaf ettiler, وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ kitabda ihtilaf çıkaran da başkaları değil اِ ّ الَّذِينَ اُوتُوهُ ancak o kitaba nail kılınmış olan ehl-i kitabdır.

Hem bunlar bu ihtilafı مِنْ بَعْدِ مَاجَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَا ُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ kendilerine açık âyetler, nusus-i zâhire geldikten sonra, aralarındaki bağy ü hasedden ileri gitmek ve Peygamberlerle bile yarış etmek davasından nâşi çıkardılar.

Eğer bu ihtilaf, nass ü beyyine bulunmayan, nasta meskûtün anhü kalan hususatta edille-i gayr-i beyyine ile taharri-i hak için olsa idi ihtilaf-ı nâsı, mümkün olduğu kadar azaltacak meşru bir ictihad olabilirdi, lakin bunlar

böyle yapmadılar, beyyineler geldikten sonra mevrid-i nassta ihtilaf ettiler. Halbuki mevrid-i nassta ictihada mesağ yoktur. Ve bu gibi hususta dolayıdır ki, bu kaide ilm-i fıkhın kavaid-i külliyesinden birini teşkil etmiştir. Mevrid-i nassta ictihad, ferdler tarafından kanun-u hak hilafına re'sen bir teşri'dir. Bu ise hakka tevfikan ref-i ihtilaf değil, vaz'-ı hilaftır.

Bu suretle ehl-i kitab nâsın hubb-i dünya ve niza ü ihtilafına bihakkın hâkim olmak için bahşedilmiş bulunan kitab-ı hakkın nusus-u beyyinatına karşı bağy ü tecavüzle yeniden ihtilaflar çıkararak nâsı teşvişe düşürdüler. Hukuk pay-i mal oldu, ahlâk ve nizam-ı içtimaî bozuldu, ni'metler zeval buldu, hatır ü hayale gelmez belâlara giriftar oldular.

فَهَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهِ Badehu Allah bunların ihtilaf ettikleri hakka bi'set-i Muhammediye ve inzal-i Kur'an ile biizn-i Huda iman edenlere hidayet verdi.

وَاللّٰهُ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ اِلَى صِرَا ٍ مُسْتَقِيمٍ Ve işte Allah böyle dilediğini bir sırat-ı müstakime hidayet eder, doğrultur." (E.T.742) *(Esaslara bağlılık ihtilafı önler, bak: 776.p.)*

Mezkûr âyette geçen beyyinatın geçtiği pek çok âyetlerden birkaç not:

-Beyyinatı fâsıklardan başkası inkâr etmez. (2:99)

-Beyyinatı ketmedenler (gizliyenler) mel'un olurlar: (2:159)

-Beyyinata rağmen ahkâm-ı şer'iyeden i'raz edenleri zecr: (2:209)

-Beyyinata rağmen tefrikaya düşenler gibi olmayınız: (3:105)

1524- Diğer bir âyette de şöyle buyurulur:

" (45:18) وَ ٰ تَتَّبِعْ اَهْوَاءَالَّذِينَ ٰ يَعْلَمُونَ Bilmeyenlerin hevalarına uyma.

Allah'ın ahkâmına ilmi bulunmayan veya ilmin muktezasına tabi olmıyan kimseler sırf kendi keyf ü heveslerinin arkasında koşarlar. *(Bak: Heva)* Hevalar ise ferde göre ihtilaf eder, Benî İsrail gibi ihtilafa düşürür, Allah'ın gadabına götürür. Şeriat ise toplar, tevhid ile rızasına götürür. Şeriatı takib et de cahillerin hevalarına uyma.. *(Bak. 778/3.p.)* هَذَا Bu Kur'an yahud bil-

hassa bu öğüt ve şeriate ittiba ile ittika emri بَصَائِرُ لِلنَّاسِ insanlara basiret nurlarıdır. Heva, şehevata ittiba, insanların kalblerini körlettiği, hakkı idraklerine mani' olduğu gibi, Allah'ın kelâmını ve emirlerini tutarak şeriatına ittiba etmek de insanların hakka doğru kalb gözlerini açan basiret nurlarıdır.

وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ Ve ikan şanından olan kimseler için hak ve savabı gösteren bir hidayet ve saadete erdirecek bir rahmettir." (E.T.4318)

1525- Kur'anda (2:176) âyetinin izahında şu bilgi verilir: "Bu âyet bize şunu ifham ediyor ki, beynlerinde mamülünbih ve ihtilaf ettikleri zaman hakem ittihaz edilecek bir kitab-ı hakka iman etmemiş olanlar, niza ü şikaktan kurtulamıyacakları gibi, kitabları ayrı ayrıı olan insanlar arasında bir camia-i vahdet bulunamıyacağından, hilaf u şikakları ebedî olur.

Asl-ı kitabda ihtilaf etmiyerek ve onu hevasına göre ve menafi-i dünyeviye saikasıyla inkâr ve te'vil ü tahirf ile ketme kalkışmıyarak hüsn-ü niyet ve kemal-i hakkaniyetle anlamağa çalıştıkları halde, hasbelbeşeriye fehimleri ihtilaf edenlerin ise vahdet-i asliyelerine halel gelmez ve bunların ihtilafları şikak-ı baîd olmaz." (E.T.594/595)

1526- Yine ihtilaf mevzuunda hal çaresi olarak bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(4:59) فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِى شَىْءٍ Ey mü'minler, gerek suret-i umumiyede birbirinizle ve gerek ulü-l emr ile beyninizde, gerekse ulü-l emr olanlar arasında herhangi bir şeyde niza ederseniz فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِ onu Allah'a ve Resulüne redd ü irca ediniz. Yani mücerred kendi keyf ü arzunuzla halle kalkışmayınız, müsademelere düşmeyiniz; başkalarına da gitmeyiniz de evvela Allah'ı, saniyen Resulullah'ı kendinize merci' biliniz; bu hükme ve bu mahkemeye müracaat ediniz. Aranızda yegane hakem ve hâkim Allah ve Peygamberi tanıyınız. Muhtelif hükümlerinizi, fikirlerinizi, Allah'ın ayatına ve Resulullah'ın beyanatına tatbik ve tevfik ederek tevhid ediniz... Bu emirleri tesbitten sonra evvel emirde adlî ve teşrîi esaslar üzerinde cereyan-ı itaatı te'min ve mü'minlerin, adl ile hükme me'mur iken, hilaf-ı adl ü hak hükme

talib olmamaları ve muhakeme mesailinde tuğyankâr bir vaziyet almamaları ve tağutlar mahkemesine müracaat etmemeleri lüzumu telkin ve mü'min namı altında Peygambere itaatten hoşlanmayan ve onun hükmüne razı olmayıp başka mahkemelere müracaat edenlerin münafık olduğunu tefhim ve binnetice Resulullah'a itaatı tahkim için nazar-ı dikkati celb ile buyuruluyor ki:

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ اَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَااُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

Baksana o sana inzal edilene ve senden evvel inzal olunana iman ettiklerine zu'm edenlere! O zâhiren müslüman görünüp münafık olanlara!

يُرِيدُونَ اَنْ يَتَحَاكَمُوا اِلَىالطَّاغُوتِ Muhakemeleri için tağuta, yani Allah'tan korkmaz şeytanetkâr azgına *(Bak: Tağut)* müracaat etmek istiyorlar!

وَقَدْ اُمِرُوا اَنْ يَكْفُرُوا بِهِ Halbuki (2:256)

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِاسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِالْوُثْقَى

medlülünce tağuta küfretmeye me'mur buunuyorlardı. Böyle iken tağutun mahkemesine gitmek istiyorlar." (E.T.1378-1383)

1527- Kur'an (28:4) âyetinde, Fir'avn'un milleti bölerek kendine bağladığı bildirilir. Hem "ehadis-i şerifede gelmiş ki: "Âhirzamanın Süfyan ve Deccal gibi nifak ve zendeka başına geçecek eşhas-ı müdhişe-i muzırraları, İslâm'ın ve beşerin hırs ve şikakından istifade ederek az bir kuvvetle nev'-i beşeri hercümerc eder ve koca Âlem-i İslâm'ı esaret altına alır." (M.270)

Bediüzzaman Hazretleri ehl-i dalaletin ifsad planlarını icmalen şöyle beyan eder:

"Ben kendim mükerreren müşahede etmişim ki: Yüzde on ehl-i fesad, yüzde doksan ehl-i salahı mağlub ediyordu. Hayretle merak ettim, tedkik ederek kat'iyyen anladım ki: O galebe kuvvetten, kudretten gelmiyor, belki fesaddan ve alçaklıktan ve tahribden ve ehl-i hakkın ihtilafından istifade etmesinden ve içlerine ihtilaf atmaktan ve zaif damarları tutmaktan ve aşılamaktan ve hissiyat-ı nefsaniyeyi ve ağraz-ı şahsiyeyi tahrik etmekten ve insanın mahiyetinde muzır madenler hükmündebulunan fena istidadları işlettirmekten ve şan u şeref namıyla riyakârane nefsin fir'avniyetini okşamaktan ve vicdansızca tahribatlarından herkes korkmasından geliyor. Ve o misillü şeytanî desiseler vasıtasıyla muvakkaten ehl-i hakka galebe ederler.

Fakat (7:128) وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ sırrıyla, اَلْحَقُّ يَعْلُو وَ لَا يُعْلَى عَلَيْهِ [148]

düsturuyla onların o muvakkat galebeleri, menfaat cihetinden onlar için ehemmiyetsiz olmakla beraber, Cehennem'i kendilerine ve Cennet'i ehl-i hakka kazandırmalarına sebebdir." (L.85)

1528- Bir Hadis-i Şerifte de mealen şöyle buyurulur: "İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki; onda ülema, köpekler öldürülür gibi öldürülür. Keşke o zaman ülema birlik olsaydı." [149]

Bir rivayette mealen şöyle buyurulur: "Kalbler birbirine yabancı (ve müteneffir) olmadan, sözler birbirinden ayrılmadan (yani temayüllere dayanan farklı anlayışlar olmadan), ana-baba bir kardeşler dinde birbirine muhalif olmadan kıyamet kopmaz" (R.E. 477)

Bu rivayet âhirzaman fitnesinde bozulan ümmetin, birleştirici olan dinin esaslarına bağlanmak yerine, ihtilafların menşei olan kendi arzularına ve arzularından doğan şahsî reylerine bağlı kalacaklarını ihbar eder.

Kur'anda (3:105) (6:153) âyetleri de mevzuumuzla alâkalıdır. *(Bak: 629.p.)*

Atıf notları:

-Ehl-i hakkın ihtilafı hakikatsızlıktan değildir, bak: 1509.p.

-Fitne zamanlarında ihtilaflara kapı açmamak, bak: 994.p.

-Hiziblerin ihtilafı, bak: 1349.p.da bir âyet notu.

İHTİRA اختراء : *(Bak: Delil-i İhtira)*

1529- İHTİSAS اختصاص : (Husus.dan) Kendine mahsus kılmak. Bir kimsenin dünyevî veya uhrevî, Kur'anî, İslâmî, imanî bir mesleğe, fen veya san'ata hasr-ı mesai etmesi; yalnız onunla meşgul olması. (Bu metod insanı muvafakiyete eriştiren en birinci ve en büyük bir âmildir. Bir kimse yaktığı bir meş'aleyi parlatabilmesi ve bakileştirebilmesi için o meş'alenin, o nurun pervanesi olması gerektir.) Zübeyir Gündüzalp (R.Aleyh) (O.A.L.)

148 H.G. hadis: 70 ve K.H. hadis: 362

149 R.E. sh:503

"Bir fennin veya bir san'atın medar-ı münakaşa olmuş bir mes'elesinde, o fennin ve o san'atın haricindeki adamlar ne kadar büyük ve âlim ve san'atkâr da olsalar, sözleri onda geçmez, hükümleri hüccet olmaz; o fennin icma-ı ülemasına dahil sayılmaz. Meselâ; büyük bir mühendisin, bir hastalığın keşfinde ve tedavisinde bir küçük tabib kadar hükmü geçmez. Ve bilhassa maddîyatta çok tevaggul eden ve gittikçe manevîyettan tebaüd eden ve nura karşı gabileşen ve kabalaşan ve aklı gözüne inen en büyük bir feylesofun münkirâne sözü, manevîyetta nazara alınmaz ve kıymetsizdir.

Acaba yerde iken arş-ı azamı temaşa eden, hârika bir deha-yı kudsi sahibi olan ve doksan sene manevîyatta terakki edip çalışan ve hakaik-i imaniyeyi ilmelyakin, aynelyakin hatta hakkalyakin suretinde keşfeden Şeyh Geylani (K.S.) gibi yüzbinler ehl-i hakikatın ittifak ettikleri, tevhidî ve kudsî ve manevî mes'elelerde, maddîyatın en dağınık ve kesretin en cüz'î teferruatına dalan ve sersemleşen ve boğulan feylesofların sözleri kaç para eder ve inkârları ve itirazları, gök gürültüsüne karşı sivrisineğin sesi gibi sönük olmaz mı?" (Ş.102) *(Ehl-i ihtisasa itimad, bak: 182/.p.)*

1529/1- "Hem de nazar-ı dikkate almak lâzımdır ki: Kim bir şeyde çok tevaggul etse; galiben başkasında gabileşmesine sebebiyet verir. Bu sırra binaendir ki: Maddiyatta tevaggul eden, manevîyatta gabileşir ve sathî olur. Bu noktaya nazaran; maddîyatta mehareti olanın manevîyatta hükmü hüccet olmasına sebeb olmadığı gibi, çok defa sözü dahi şayan-ı istima' değildir. Evet bir hasta; tıbbı, hendeseye kıyas ederek tabibe bedelen mühendise müracaat edip gösterdiği ilacı istimal eder ise, akrabasına taziye vermeye davet ve kendisi için kabrista-ı fenanın hastahanesine nakl-i mekân etmek için bir raporu istemek demektir. Kezalik hakaik-ı mahza ve mücerredat-ı sırfeden olan manevîiyatta, maddîyyunun hükümlerine müracaat ve fikirleriyle istişare etmek, adeta latife-i Rabbaniye denilen kalbin sektesini ve cevher-i nurani olan aklın sekeratını ilan demektir. Evet herşeyi maddîyatta arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise, manevîyatı göremez." (Mu.15)

1530- İHTİYAR-I CÜZ'Î اختيار جزئي : (İhtiyar-ı cüz'iye) insanın küçücük ihtiyarı. Allah'ın sonsuz hikmetinin ve imtihan sırrının iktizası olarak, herhangi bir işi ve hareketi yapıp yapmamakta insanın muhtar ve serbest olması. (*Bak: İkrah-ı Mülci, İrade, Kader)*

İnsanın ihtiyar-ı cüz'iyesi zaif ve nâkıstır. Zira "esbab içinde, bilbedahe en eşrefi ve ihtiyarı en geniş ve tasarrufatı en vâsi', insandır. İnsanın dahi en

zâhir ef'al-i ihtiyariyesi içinde en zâhiri; ekl ve kelâm ve fikirdir. Yani: Yemek, söylemek, düşünmektir. Şu yemek, söylemek, düşünmek ise gayet muntazam, acib, hikmetli birer silsiledir. O silsilenin yüz cüz'ünden, insanın dest-i ihtiyarına verilen ancak bir cüz'üdür. Meselâ yemekten, bedenin tegaddi-i hüceyratından tut, ta semeratın teşekkülüne kadar olan silsile-i ef'al içinde, insanın dest-i ihtiyarına verilen yalnız ağızdaki dişlerin değirmenini tahrik edip onu çiğnemektir. Ve söylemek silsilesinden yalnız meharic-i huruf kalıplarına, havayı sokup çıkarmaktır. Halbuki ağızdaki birtek kelime, bir çekirdek gibi iken, bir ağaç hükmündedir. Hava içinde milyonlar aynı kelime gibi meyveler verir. Milyonlarla dinliyenlerin kulaklarına girer. Bu misalî sünbüle, insandaki hayalin eli ancak yetişebilir. İhtiyarın kısacık eli, nasıl yetişir?" (S.608)

1531- Bununla beraber, "o cüz-ü ihtiyarî olan silah-ı insanî,gerçi zatında hem kısa, hem âciz, hem noksandır. Fakat nasılki bir asker, cüz'î kuvvetini devlet hesabına istimal ettiği vakit, binler derece kuvvetinden fazla işler görür. Öyle de; sırr-ı imanla o cüz'î cüz-ü ihtiyarî, Cenab-ı Hak namına onun yolunda istimal edilse, beşyüz sene genişliğinde bir Cennet'i dahi kazanabilir." (L.230)

Kur'anda "Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz." mealinde olan (81:29) âyetindeki "ıtlakı bazıları bir cebir düsturu gibi farzetmişler, abdin meşietini alelıtlak nefyederek yalnız meşietullahı isbat eylemek istemişlerdi. Lakin bu hiç doğru değildir. Burada abdin meşieti külliyyen nefyedilmiş değil, meşiet-i İlahiyeye iktiran etmiyen meşieti selbedilmiştir. Allah'ın meşieti ile abde de meşiet ve hatta meşiet-i müstelzime isbat olunmuştur. Nitekim (81:28)

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ اَنْ يَسْتَقِيمَ de de meşiet-i abd sarihtir." (E.T.5629)

Atıf notları:

-Adavet hissinin izalesinde ihtiyarsız kalmak, bak: 1059.p.

-İhtiyar kalmazsa teklif olamaz, bak: 1631.p.

-İhtiyar ile dalaletin tercihi, bak: 1301.p.

-Vicdanı tefessüh etmeyen, tam ihtiyar ile şerri işlemez, bak: 2741.p.

-İhtiyarsız dalalet, bak: 615.p.

1532- İKRAH اكراه : "Lügatta, bir kimseyi, istemediği bir sözü söylemeğe veya bir işi yapmağa zorlamaktır. Istılahta, bir kimseyi tehdid ile, ihafe ile rızası olmaksızın bir sözü söylemeğe veya bir işi işlemeğe haksız yere sevketmektir.

Kendine böyle cebredilen kimseye "mükreh", cebr edilen şeye "mükrehün aleyh" mükrehin korkmasını mucib, rızasını sâlib olan şeye de "mükrehün bih" denir. İkrahta bulunan şahsa da "mükrih", "mücbir" denir." (H.İ. ci: 6, sh:69)

İkrahın tahakkuku için bazı şartlar gerekmektedir. Ezcümle, gayr-ı meşruluğu açıkça bilinen bir hususta, kişinin istek ve itikadının hilafına harekete veya söz söylemeye mecbur olması için, iktidar sahibi şahsın veya şahs-ı manevînin icbarı karşısında kalması, yani mükrehin, mükrihe karşı cesareti ve kuvveti yetersiz olması şarttır. Kişi, ifasına mecbur kalmadığı bir ikrah karşısında itaat etmez ve etmemelidir. *(Bak: Ulu-l Emr)*

Bir atıf notu:

-Dinde ikrah yoktur, bak: Hürriyet-i Vicdan

1533- İKRAH-I GAYR-İ MÜLCİ اكراه غير ملجى : "Nefsi itlaf, uzvu kat'a müeddi olmayıp yalnız gam ve elemi mucib olacak derecedeki darb ve habs gibi şeylerle yapılan ikrahtır ki, mükrehin rızasını izale ederse de ihtiyarını ifsada müeddi olmaz." (H.İ. ci: 6, sh: 69)

1534- İKRAH-I MÜLCİ اكراهِ ملجي : "Nefsi itlaf, uzvu katı' veya bunlardan birine müeddi olacak şiddetli darb ile yapılan ikrahtır ki, mükrehin rızasını izale, ihtiyarını ifsad eder. Maamafih asıl ihtiyarı yine sabit bulunur." (H.İ. ci: 6, sh: 69) *(Bak: Azimet, Zaruret ve 126, 363, 982, 1621, 3452.p.lar.)*

Bir âyette şöyle buyuruluyor: " (16:106) مَنْ كَفَرَبِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِايمَانِه Her kim imanından sonra Allah'a küfrederse -yani kelime-i küfr tefevvüh eder, küfrolan sözü söylerse; اِ ّ مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمئِنٌّ بِاْ يمَانِ kalbi iman ile mutmain olduğu halde ikrah olunan değil, yani canını veya a'zasından bir uzvunu itlaftan korkulur bir emr ile ikrah edilmek suretiyle değil,

شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا وَاَكِنْ مَنْ ve lakin küfre sinesini açan, küfür hoşuna giden, ya'ni ikrah olunmadığı halde rızasıyla kelime-i küfrü söyleyen veya ikrah olunduğu zaman kalbini bozup da küfre i'tikad ediveren kimseler فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ bunlar üzerine Allah'dan bir gadab-ya'ni künhü ta'rif olunmaz büyük bir gadab وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ve bir de bunlara azîm bir azab vardır. Çünkü cürümleri en büyük cürümdür.

1535- Rivayet olunuyor ki Kureyş, Ammar'ı ve babası Yasir'i ve anası Sümeyye'yi irtidada ikrah ettiler; imtina' eylediler. Bunun üzerine Sümeyye'yi birer ayağından iki devenin arasına bağladılar ve "Sen erkekler için müslüman oldun" diyerek bir harbe ile önünden deştiler. Develere sürükletip parçalatarak öldürdüler. Arkasından Yasir'i de öldürdüler ve İslâm'da ilk maktul bu ikisi oldular (R.A.) Anasını, babasını bu halde gören Ammar ise, ikrah olunanı lisanen şöyleyiverdi. Bunun üzerine: Ya Resulallah, denildi, Ammar küfretmiş. Resulullah (sallallahü aleyhi vesselem) buyurdu ki, "Hayır Ammar baştan ayağa iman dolmuş, iman onun etine, kanına karışmıştır." Derken Ammar ağlıyarak Resulullah'a geldi, Resulullah da gözlerini silmeğe başladı ve buyurdu ki, "nen var, tekrar ederlerse sen de dediğini tekrar et." Bir de Müseylime-tül Kezzab iki kişiyi tutmuştu. Birisine: "Muhammed hakkında ne dersin?" "Resulullah" dedi. "Benim hakkımda ne dersin?" dedi. "Sen de" dedi. Binaenaleyh bunu bırakıverdi. Öbürüne: "Muhammed hakkında ne dersin?" dedi."Resulullah" dedi. "Benim hakkında ne dersin" dedi. "Dilsizim" cevabını verdi. Üç def'a tekrar etti,o yine aynı cevabı verdi. Binaenaleyh bunu katleyledi. Resulullah haber alınca buyurdu ki: "Evvelkisi Allah'ın ruhsatını tuttu, ikincisi hakkı izhar etti." ilh... Demek ki böyle ikrah-ı mülci halinde yalnız lisanıyla kelime-i küfrü telaffuz etmek caizdir, fakat bir ruhsattır ve âyetten anlaşıldığı üzere kalbi iman ile mutmain olmak şartıyla bir ruhsattır. Fakat izhar-ı hak ve i'caz-ı din için helâki göze alıp ta (cebrolunan şeyden) ictinab etmek azimettir ve bu hususta azimet ile amel efdaldir." (E.T.3130-3132)

1536- Bir hadiste de şöyle buyurulur:

اِنَّ اللّٰهَ تَعَلَى وَضَعَ اَنْ اُمَّتِىالْخَطَأُ وَالنِّسْيَانَ وَمَااسْتُكْرِهُواعَلَيْهِ

Şüphe yok ki Allah Teala Hazretleri, ümmetimden hatayı, nisyanı ve üzerine cebir ve ikrah olundukları şeyi ıskat buyurmuştur. Yani: Bunlardan dolayı günahkâr saymamıştır.

Bir kimse, memnu' bir fiili, bir hata veya unutma neticesi olarak yapsa veya ma'ruz kaldığı muteber bir cebre, ikraha mebni işlese, bundan dolayı indallah âsim olmaz, ma'mâfih bu hususta tafsilat vardır. Ezcümle:

Muteber bir ikrah ile yapılan bir bey'u şira, icar, hibe, ferağ, ikrar, ibra, maldan sulh, borcu te'cil, şüf a hakkını iskat muameleleri muteber değildir.

1537- Kezalik ikrah-ı mülci ile yapılan tasarrufat-ı fiiliye dahi muteber değildir. Meselâ, bir kimse böyle bir ikraha mebni birinin malını itlaf etse, bu malın ödenmesi mücbire lâzım gelir.

İkrah-ı mülci ise, itlaf-ı nefs ile veya kat-ı uzv ile veya bunlardan birine müeddi olacak şiddetli bir darb ile yapılan ikrahtır ki, buna ikrah-ı mutebere de denir.

Kezalik vaki olan ikraha mebni zinada bulunmak veya masum bir insanı öldürmek veya onun bir uzvunu kesmek de asla caiz olmaz; bunlardan dolayı mükreh de indallah mes'ul olur." (H.G. hadis no: 84) (H.İ.ci:6, 24. kitab, 2. bölüm, sh: 122'de tafsilat olup, Sahih-i Buhari 89.Kitab-ül İkrah'da da aynı mevzuda hadisler vardır.)

Bir atıf notu:

-Âmirin hilaf-ı kanun emri, memuru mes'uliyetten kurtarmaz, bak: 3887.p.

1538- İKTİRANÎ KIYAS اقترانی قیاس : Mantıkta neticenin aynı veya nakîzi, mukaddemelerinin birisinde bilfiil zikredilmeyen kıyastır.

Meselâ: "Her tagayyür eden, muhdestir. Her cisim tagayyür eder. O halde, her cisim muhdestir." sözleri iktiranî bir kıyastır. Çünkü kıyasın neticesi olan "Her cisim muhdestir" kaziyesi, ne birinci, ne de ikinci kaziyede heyet-i mecmuasıyla zikredilmemiştir. Buna mukabil:

"Allah'ı seviyorsanız Peygamber'e (A.S.M.) itaat edersiniz. Peygamber'e itaat ediyorsunuz. O halde Allah'ı seviyorsunuz" sözleri bir kıyastır. Ama iktiranlı kıyas değildir. Çünkü neticeyi veren "Allah'ı seviyorsunuz" kaziyesi, birinci kaziyeyi teşkil eden kaziye-i şartiyenin birinci tarafında aynen geçmektedir. Bu çeşit kıyasın adı ise "kıyas-ı istisnaî"dir. *(Bak: İstidlal)*

1539- İKTİSAD اقتصاد : Tutum, biriktirme. Her hususta itidal üzere bulunmak. Lüzumundan fazla veya noksan sarfiyattan kaçınmak. *Ebd: Beyit veya kasideyi birbirine vasl ile uzatmak. *(Bak: Ekonomi, İsraf)*

"İktisad, lügatta "amelde i'tidal" demektir ki, kasıddan me'huzdur. Çünkü matlubunu iyi tanıyan bir kimse, onu hiç eğilip bükülmeden istikamet üzere kasdeder. Maksudunun mevzi ve mevkiini bilemiyen ise tahayyür içinde kalır. İfrat veya tefrit ile kâh sağa, kâh sola bocalar, çabalar durur. İşte bu sebeble iktisad, maksada müeddi olan amel demek olmuştur. Umur-u maliyedeki iktisadın da esası budur." (E.T.1736)

1540- Zâhiren birbirine benzeyen "iktisad ve hıssetin çok farkı var. Tevazu, nasılki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden manen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memduhadır. Ve vakar, nasılki kötü hasletlerden olan tekebbürden manen ayrı ve sureten benzer bir haslet-i memduhadır.

Öyle de: Ahkâk-ı âliye-i Peygamberiyeden olan ve belki kâinattaki nizam-ı hikmet-i İlahiyenin medarlarından olan iktisad ise, sefilik ve bahilik ve tama'kârlık ve hırsın bir halitası olan hısset ile hiç münasebeti yok. Yalnız sureten bir benzeyiş var. Bu hakikatı te'yit eden bir vakıa:

1541- Sahabenin abadile-i seb'a-yı meşhuresinden olan Abdullah İbn-i Ömer Hazretleri ki; halife-i Resulullah olan Faruk-u Azam hazret-i Ömer'in (R.A.) en mühim ve büyük mahdumu ve sahabe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zat-ı mübarek çarşı içinde, alışverişte, kırk paralık bir meseleden iktisad için ve ticaretin medarı olan emniyet ve istikameti muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir sahabe ona bakmış. Ruy-i zeminin halife-i zişanı olan Hazret-i Ömer'in mahdumunun kırk para için münakaşasını acib bir hisset tevehhüm ederek o imamın arkasına düşüp, ahvalini anlamak ister. Baktı ki Hazret-i Abdullah hane-i mübarekine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Sonra hanesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti.

Uzaktan bakan o sahabe merak etti. Gitti o fakirlere sordu: "İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı? "Herbirisi dedi: "Bana bir altın verdi." O sahabe dedi: "Fesübhanallah... Çarşı içinde kırk para için böyle manakaşa etsin de, sonra hanesinde ikiyüz kuruşu kimseye sezdirmeden kemal-i rıza-yı nefisle versin!" diye düşündü, gitti. Hazret-i Abdullah İbn-i Ömer'i gördü, dedi:

"Ya imam! Bu müşkülümü hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hanende de şöyle yapmışsın." Ona cevaben dedi ki: "Çarşıdaki vaziyet iktisaddan ve kemal-i akıldan ve alışverişin esası ve ruhu olan emniyetin, sadakatın muhafazasından gelmiş halettir; hısset değildir. Hanemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve ruhun kemalinden gelmiş bir halettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır."

İmam-ı Azam, bu sırra işaret olarak:

اَلْاِسْرَافَ فِىالْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِىالْاِسْرَافِ demiş. Yani. "Hayırda ve ihsanda (faat müstehak olanlara) israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur." (L.143)

1542- "Hâlik-ı Rahim, nev'-i beşere verdiği nimetlerin mukabilinde şükür istiyor. İsraf ise, şükre zıttır; nimete karşı hasaretli bir istihfaftır. İktisad ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır.

Evet iktisad hem bir şükr-ü manevî, hem nimetlerdeki rahmet-i İlahiyeye karşı bir hürmet, hem kat'i bir surette sebeb-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medar-ı sıhhat, hem manevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebeb-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebebdir. İsraf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahîm neticeleri vardır." (L.139)

Bir atıf notu:

-İktisad, maaştan ziyade rızkı te'min eder, bak: 3043.p.

1543- "Sani-i Zülcelal, İsm-i Hakîm'in muktezasıyla, herşeyde en hafif sureti, enkısa yolu, en kolay tarzı, en faideli şekli ehemmiyetle takib ettiği gösteriyor ki; israf, abesiyet faidesizlik, fıtratta yoktur. İsraf ise, ism-i Hakîm'in zıddı olduğu gibi; iktisad, onun lâzımıdır ve düsturu esasıdır.

Ey iktisadsız israflı insan! Bütün kâinatın en esaslı düsturu olan iktisadı yapmadığından, ne kadar hilaf-ı hakikat hareket ettiğini bil!

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا (7:31) âyeti; ne kadar esaslı, geniş bir düsturu ders verdiğini anla! ..." (L.316)

1544- "Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray suretinde ve muntazam bir şehir misalinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zaikayı bir kapıcı, asab ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi (kuvve-i zaika ile merkez-i

vücuddaki mide ile bir medar-ı muhabereleridir) ki; ağıza gelen maddeyi o damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa "Yasaktır" der, dışarı atar. Bazan da bedene menfaatı olmamakla beraber zararlı ve acı ise; hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte madem ağızdaki kuvve-i zaika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nev'inden ancak beş derecesi muvafık olur, fazla olamaz. Ta ki, kapıcı gururlanıp baştan çıkıp, vazifeyi unutup fazla bahşiş veren ihtilalcileri saray dahiline sokmasın.

İşte bu sırra binaen, şimdi iki lokma farzediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddi maddeden kırk para. Diğer lokma, en âlâ baklavadan on kuruş olsa; bu iki lokma ağıza girmeden beden itibariyle farkları yoktur, müsavidirler. Boğazdan geçtikten sonra, cesed beslemesinde yine müsavidirler. Belki bazan kırk paralık peynir, daha iyi besler. Yalnız ağızdaki kuvve-i zaikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var.

Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak, ne kadar manasız ve zararlı bir israf olduğu kıyas edilsin.

1545- Şimdi saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır; "Hâkim benim"der. Kim fazla bahşiş ve lezzet verse, onu içeriye sokacak, ihtilal verecek, yangın çıkaracak. "Aman doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün" dedirmeğe mecbur edecek

İşte iktisad ve kanaat, hikmet-i İlahiyeye tevfik-i harekettir. Kuvve-i zaikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşiş verir. İsraf ise; o hikmete zıd hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştiha-yı hakikiyi kaybeder. Tenevvü-ü et'imeden gelen sun-i bir iştiha-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder." (L.139)

1546- "İslâm hükemasının Eflatun'u ve hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı, dâhî-i meşhur Ebu Ali İbn-i Sina, yalnız tıb noktasında (7:31)

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا âyetini şöyle tefsir etmiş. Demiş:

جَمَعْتُ الطِّبَّ فِى الْبَيْتَيْنِ جَمْعًا وَحُسْنُ الْقَوْلِ فِى قَصْرِ الْكَلَامِ فَقَلِّلْ اِنْ

اَكَلْتَ وَبَعْدَ اَكْلٍ تَجَنَّبْ وَالشِّفَاءُ فِىْ اِنْهِضَامِ وَلَيْسَ عَلَى النُّفُوسِ اَشَدُّ حَا ً
مِنْ اِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ

Yani: "İlm-i Tıbb'ı iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört-beş saat kadar daha yeme. Şifa hazımdadır. Yani kolayca hazmedeceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemektir." (*) (L.147)

Yeme, içme ve iktisada ait hadisler çoktur. Meselâ, ibn-i Mace 29. Kitab-ül-Et'imenin bazı bablarında zikredilir.

İ'LA-İ KELİMETULLAH إعْلاءِ كلمة الله : *(Bak: Cihad)*

1547- İLAH إله : Kendine ibadet edilen Allah (C.C.)

"Rab ismi, rabb-üd dar ve rabb-ül mal gibi izafetle kullanıldığı zaman Allah'dan maadaya da söylenebilir. Melik isminin de, ondan ehass olmakla beraber Allah'dan maadaya ıtlak edildiği malumdur. Fakat uluhiyyet asla şirk kabul etmediği, اَلَهَ اِ ّ اللّٰهُ olduğu için, ilah ismi şer'an ve hakikaten Allah'a mahsustur. Binaenaleyh Rab eamm, melik ehass, ilah daha ehastır." *(Bak: Allah kelimesinde 220, 221, 222.p.lar)*

-Allah'tan başka batıl ilaha taabbüd cezası: Kur'an (23:117) *(Bak: Sanemperest)*

1548- İLHAM إلهام : Allah tarafından kalbe gelen mana. Kur'anda yalnız (91:8) âyetinde geçen "İlham, aslında bir şeyi bir defada yutmak manasına "lehm" den if'al olup, lahzada yutturmak manasınadır." (E.T.5857)

Kur'anda ilhamat manasında "kelimat" ve "kelimat-ı Rabbi" ifadeleri de geçer. (Bak. Kelimat-ı Rabbî) Bazı âyetlerde de "Allah'ın kelimesi", Allah'ın "kün=ol" emri ve mahlukatı manasına; diğer bir kısım âyetlerde de semavî kitablar, âyetler veya mu'cizeler manasında tefsir edilir. *(Bak: Firaset, Hads, Hiss-i Kabl-el Vuku', Vahy)*

* Yani: Vücuda en muzır, dört-beş saat fasıla vermeden yemek yemek veyahut telezzüz için mütenevvi yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.

Bir atıf notu:

-Kur'anın bütün kelimat-ı İlahiye içinde cihet-i ulviyeti, bak: 2099.p.

İlham ve "Kelimat-ı İlahiye ise: Bir kısmı, has bir itibar ile ve cüz'î bir ünvan ve hususi bir ismin cüz'î tecellisi ile ve has bir rububiyet ile ve mahsus bir saltanat ile ve hususi bir rahmet ile zâhir olan kelâmdır. Hususiyet ve külliyet cihetinde dereceleri muhteliftir. Ekser ilhamat bu kısımdandır. Fakat derecatı çok mütefavittir. Meselâ en cüz'isi ve basiti, hayvanatın ilhamatıdır. Sonra, avam-ı nasın ilhamatıdır. Sonra, avam-ı melaikenin ilhamatıdır. Sonra, evliya ilhamatıdır. Sonra melaike-i izam ilhamatıdır." (S.134) *(Cenab-ı Hakk'ın nur-u marifetini hissedip anlamada ilhamî manada üç hal için 665.p. a bakınız.)*

1549- İlhamın "mahiyeti ile hikmeti ve neticesi dört nurdan terekküb ediyor.

Birincisi: Teveddüd-ü İlahî denilen, kendini mahlukatına fiilen sevdirdiği gibi, kavlen ve huzuren ve sohbeten dahi sevdirmek, vedudiyetin ve rahmaniyetin muktezasıdır.

İkincisi: İbadının dualarına fiilen cevab verdiği gibi, kavlen dahi perdeler arkasında icabet etmesi, rahimiyetin şe'nidir.

Üçüncüsü: Ağır beliyyelere ve şiddetli hallere düşen mahlukatların istimdadlarına ve feryatlarına ve tazarruatlarına fiilen imdad ettiği gibi, bir nevi konuşması hükmünde olan ilhamî kaviller ile de imdada yetişmesi, rububiyyetin lâzımıdır.

Dördüncüsü: Çok âciz ve çok zaif ve çok fakir ve çok ihtiyaçlı ve kendi malikini ve hamisini ve müdebbirini ve hâfızını bulmağa pek çok muhtaç ve müştak olan zişuur masnularına, vücudunu ve huzurunu ve himayetini fiilen ihsas ettiği gibi, bir nevi mükaleme-i Rabbaniye hükmünde sayılan bir kısım sâdık ilhamlar perdesinde ve mahsus ve bir mahluka bakan has ve bir vecihde, onun kabiliyetine göre onun kalb telefonuyla, kavlen dahi kendi huzurunu ve vücudunu ihsas etmesi, şefkat-i uluhiyetin ve rahmet-i rububiyetin zaruri ve vacib bir muktezasıdır." (Ş.125)

1550- Hem "nasılki, güneşin -faraza- şuuru ve hayatı olsaydı ve o halde ziyasındaki yedi rengi, yedisıfatı olsaydı; o cihette, ışığında bulunan şuaları ve cilveleri ile bir tarz konuşması bulunacaktı. Ve bu vaziyette misalinin ve aksinin şeffaf şeylerde bulunması ve her ayine ve her parlak şeyler ve cam parçaları ve kabarcıklar ve katreler, hatta şeffaf zerreler ile herbirinin kabiliyetine göre konuşması ve onların hacatına cevab vermesi ve bütün onlar güne-

şin vücuduna şehadet etmesi ve hiçbir iş, bir işe mani olmaması ve bir konuşması, diğer konuşmaya müzahamet etmemesi bilmüşahede görüleceği gibi.. aynen de öyle de: Ezel ve ebedin zülcelal sultanı ve bütün mevcudatın Zülcemal Halik-ı Zişanı olan Şems-i sermedinin mükalemesi dahi onun ilmi ve kudreti gibi küllî ve muhit olarak herşeyin kabiliyetine göre tecelli etmesi; hiçbir sual bir suale, bir iş bir işe, bir hitab bir hitaba mani olmaması ve karıştırmaması bilbedahe anlaşılıyor." (Ş.128)

1551- "Evet bal arısının ve hayvanatın ilhamatından tut, ta avam-ı nasın ve havass-ı beşeriyenin ilhamatına kadar ve avam-ı melaikenin ilhamatından, ta havass-ı kerrubiyunun ilhamatına kadar bütün ilhamat, bir nevi kelimat-ı Rabbaniyedir. Fakat mazharların ve makamların kabiliyetine göre kelâm-ı Rabbanî; yetmiş bin perdede telemmu' eden ayrı ayrı cilve-i hitab-ı Rabbanîdir." (M.448)

Evet "bütün kalblere, insan ise her nevi ulûm ve hakikatları bildiren, hayvan ise her nevi hacetlerinin tedarikini öğreten bütün ilhamat-ı gaybiye bir Rabb-ı Rahim'in vücudunu ihsas eder ve rububiyetine işaret eder." (S.658)

1552- İLM علم : (İlim) Okumakla veya görmek ve dinlemekle veya ihsan-ı Hak'la elde edilen malumat. Bilmek. İdrak etmek. *(Bak: Akl, Cehl, Fıkıh, Hikmet, İhtisas, Maarif, Tefekkür, Terakkiyat, Ulema, Ülfet)*

İnsanı bütün hayvanlardan üstün kılan ve insan olmanın aslını teşkil eden en birinci hususiyeti aklıdır. Göz, görmenin; kulak, işitmenin âleti olduğu gibi akıl dahi mana ve hakikatları anlamanın âletidir. Mana ve hakikatları anlamak için yapılan çalışma da ilimdir. Şu halde aklı, vazifesi olan hakikat ilminde çalıştırmamak, aklı ibtal etmek gibidir.

Akıl insan olmanın temeli olduğundan aklı ibtal etmek, gerçek insan olmanın yolunu kapamak demektir. İlm-i hakikata çalışmak, insaniyetin terakkisi; ilm-i hakikata alâkasızlık ise, insaniyette tevakkuftur.

Keza aklın ehemmiyeti, bilme, anlama, ve idrak etmek âleti olması sebebiyledir. O halde idrak, bilmek, yani kendi varlığını ve varlıkların varlığını var olma hikmetlerini bilmek, insan olmanın en mühim unsurlarındandır.Bunun için Kur'an tekrarla varlık dünyasına nazarları çevirir ve tefekküre teşvik eder. *(Bak: Tefekkür)* Evet varlığını ve varlığı, anlamayan hayatsız ve idraksiz varlıkların varlığı, kendilerine nazaran yoklukla müsavî gibidir denilebilir.

1552/1- İlim, hakikatı bilmektir. İlim, marifetten daha umumidir. Marifet, tefekkürle bilmek manasına olmakla beraber, Cenab-ı Hakk'a nisbeti caiz olmaz.

İlmin zıddı "cehil"dir. Marifetin zıddı ise "inkâr"dır. İlm-i Kelâm'da ilim: Bilmek, idrak etmek sıfatıdır. Cenab-ı Hak ilim sıfatı ile de muttasıftır. O'nun ilmi, mahlukatın ilmi gibi basit ve mahdud olmayıp, bütün kâinatı muhittir. Hiç bir şey onun ilminden gizlenemez ve haricinde kalamaz. Allah'ın ilmi mutlaktır.

İlim maluma tabidir. Yani. Cenab-ı Hak ilmi ile olmuş ve olacak her şeyi ezelî ve ebedî olarak bilir. Böylece o eşya, ilm-i İlahîde bilinmesiyle vücud-u ilmiyeye mazhardırlar. Fakat maddî vücudlarının icadı, kudret-i İlahiyeye istinad eder. Yani mahlukatın maddî vücudunu ilim icad etmez, kudret icad eder. Bu itibarla malumun yani mahlukun icadı, ilme değil, kudrete tabidir." (O.A.L.)

1553- İlim, Allah'ın yedi sıfat-ı subutiyesinden biridir. Allah'ın sıfatlarından olan ilim, sonsuz olup herşeyi ihata ettiği gibi, herşeyde görünen gayet hassas nizam ve mizan dahi ilm-i İlahînin bürhanlarındandır. Evet "ilm-i İlahînin hadsiz delillerinden bir geniş delilin emarelerine ve lem'alarına şöyle işaret eder ve deriz ki:

Şu kâinatta görünen ef'al ile tasarruf edip icad eden Sani'in bir muhit ilmi var. Ve o ilim, onun zatının hassa-i lâzıme-i zaruriyesidir. infikaki muhaldir. Nasılki Güneş'in zatı bulunup ziyası bulunmamak kabil değil; öyle de: Binler derece ondan ziyade kabil değildir ki; şu muntazam mevcudatı icad eden zatın ilmi, ondan infikak etsin. Şu ilm-i muhit, o zata lâzım olduğu gibi, taalluk cihetiyle herşeye dahi lâzımdır. Yani, hiçbir şey ondan gizlenmesi kabil değildir. Perdesiz, Güneş'e karşı zemin yüzündeki eşya, Güneş'i görmemesi kabil olmadığı gibi; o Alim-i Zülcelal'in nur-u ilmine karşı eşyanın gizlenmesi, bin derece daha gayr-i kabildir, muhaldir. Çünki huzur var. Yani herşey daire-i nazarındadır ve mukabildir ve daire-i şuhudundadır ve herşey'e nüfuzu var. *(Bak: 100.p.)*

Şu camid Güneş, şu âciz insan, şu şuursuz röntgen şuaı gibi zinurlar; hâdis, nâkıs ve ârızî oldukları halde, onların nurları, mukabilindeki her şeyi görüp nüfuz ederlerse; elbette vacib ve muhit ve zatî olan nur-u ilm-i ezelîden hiçbir şey gizlenemez ve haricinde kalamaz. Şu hakikata işaret eden, kâinatın hadd ü hesaba gelmez alâmetleri, âyetleri vardır. Ezcümle:

1554- Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler, o ilme işaret eder. Çünki hikmet ile iş görmek ilim ile olur. Hem bütün inayetler, tezyinatlar o ilme işaret eder. inayetkârane, lütufkârane iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem herbiri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve herbiri birer intizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü hey'at, yine o ilm-i muhite işaret eder. Çünki intizam ile iş görmek, ilim ile olur. Ölçü ile, tartı ile san'atkârane yapan; elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar Hem bütün mevcudatta görünen muntazam mikdarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller, bir kazanın düsturuyla ve kaderin pergariyle tanzim edilmiş gibi meyvedar vaziyetler ve hey'etler, bir ilm-i muhiti gösteriyor.

Evet, eşyaya ayrı ayrı muntazam suretler vermek, herşeyin mesalih-i hayatiyesine ve vücuduna lâyık mahsus bir şekil vermek, bir ilm-i muhit ile olur, başka surette olamaz. *(Her şeyin suret-i mahsusası ilm-i ezelîde muayyendir, bak: 1477.p.)*

1555- Hem bütün zihayata, herbirisine lâyık bir tarzda, münasib vakitte, ummadığı yerde rızklarını vermek; bir ilm-i muhit ile olur.

Çünki rızkı gönderen; rızka muhtaç olanları bilecek, tanıyacak vaktini bilecek, ihtiyacını idrak edecek, sonra rızkını lâyık bir tarzda verebilir.

Hem umum zihayatın, ibham ünvanı altında bir kanun-u taayyüne bağlı olan ecelleri, ölümleri bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünki her taifenin gerçi ferdlerin zahiren muayyen bir vakt-i eceli görünmüyor. Fakat o taifenin iki had ortasında mahdud bir zamanda ecelleri muayyendir. O ecel hengamında, o şey'in arkasında vazifesini idame edecek olan neticesinin, meyvesinin, çekirdeğinin muhafazası ve bir taze hayata inkılab ettirmesi; yine o ilm-i muhiti gösteriyor.

Hem bütün mevcudata şamil, herbir mevcuda lâyık bir surette rahmetin taltifatı; bir rahmet-i vasia içinde bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünki meselâ: Zihayatın etfallerini süt ile iaşe eden ve zeminin suya muhtaç nebatatına yağmur ile yardım eden; elbette etfali tanır, ihtiyaçlarını bilir ve o nebatatı görür ve yağmurun onlara lüzumunu derkeder, sonra gönderir, ve hakeza... Bütün hikmetli, inayetli rahmetinin hadsiz cilveleri; bir ilm-i muhiti gösteriyor.

1556- Hem bütün eşyanın san'atındaki ihtimamat ve san'atkârane tasvirat ve mâhirane tezyinat, bir ilm-i muhiti gösteriyor. Çünki binler vaziyet-i muhtemele içinde, muntazam ve müzeyyen, san'atlı ve hikmetli bir

vaziyeti intihab etmek, derin bir ilim ile olur. Bütün eşyadaki şu tarz-ı intihabat, bir ilm-i muhiti gösteriyor.

Hem icad ve ibda'-i eşyada kemal-i sühulet, bir ilm-i ekmele delalet eder. Çünki bir işde kolaylık ve bir vaziyette sühulet, derece-i ilim ve meharetle mütenasibdir. Ne kadar ziyade bilse o derece kolay yapar.

İşte şu sırra binaen, herbiri birer mu'cize-i san'at olan mevcudata bakıyoruz ki; hayret-nüma bir derecede sühuletle, kolaylıkla, külfetsiz, dağdağasız, kısa bir zamanda fakat mu'ciz-nüma bir surette icad edilir. Demek hadsiz bir ilim vardır ki, hadsiz sühuletle yapılır.. ve hakeza..

Mezkûr emareler gibi binler alâmet-i sâdıka var ki, şu kâinatta tasarruf eden Zat'ın, muhit bir ilmi vardır. Ve herşeyi bütün şuunatıyla bilir, sonra yapar. Madem şu kâinat sahibinin böyle bir ilmi vardır; elbette insanları ve insanların amellerini görür ve insanlar neye lâyık ve müstehak olduklarını bilir, hikmet ve rahmetin muktezasına göre onlarla muamele eder ve edecek.

Ey insan! Aklını başına al, dikkat et! Nasıl bir Zat seni bilir ve bakar, bil ve ayıl!... *(İlm-i İlahîye karşı ilm-i beşerin cüz'iyeti, bak: 3587.p.)*

1557- Eğer denilse. Yalnız ilim kâfi değildir, irade dahi lâzımdır. İrade olmazsa, ilim kâfi gelmez?

Elcevab: Bütün mevcudat nasılki bir ilm-i muhite delalet ve şehadet eder. Öyle de: O ilm-i muhit sahibinin irade-i külliyesine dahi delalet eder. Şöyle ki: Herbir şeye hususan herbir zihayata pek çok müşevveş ihtimalat içinde, muayyen bir ihtimal ile ve pek çok akim yollar içinde, neticeli bir yol ile ve pek çok imkânat içinde müterreddid iken, gayet muntazam bir teşahhus verilmesi; hadsiz cihetlerle bir irade-i külliyeyi gösteriyor. Çünki herşeyin vücudunu ihata eden hadsiz imkânat ve ihtimalat içinde ve semeresiz akim yollarda ve karışık ve yeknesak sel gibi mizansız akan camid unsurlardan gayet hassas bir ölçü ile, nazik bir tartı ile ve gayet ince bir intizam ile, nazenin bir ölçü ile, nazik bir tartı ile ve gayet ince bir intizam ile, verilen mevzun şekil ve muntazam teşahhus; bizzarure ve bilbedahe belki bilmüşahede, bir irade-i külliyenin eseri olduğunu gösterir. Çünki hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihab etmek; bir tahsis bir tercih bir kasd ve bir irade ile olur. Ve amd ve arzu ile tahsis edilir. Elbette tahsis, bir muhassısı iktiza eder. Tercih, bir müreccihi ister. Muhassıs ve müreccih ise, iradedir. Meselâ: İnsan gibi yüzler muhtelif cihazat ve âlâtın makinası hükmünde olan bir vücudun, bir katre sudan ve yüzer muhtelif azası bulunan bir kuşun, basit bir yumurtadan

ve yüzer muhtelif kısımlara ayrılan bir ağacın, basit bir çekirdekten icadları, kudret ve ilme şehadet ettikleri gibi, gayet kat'i ve zaruri bir tarzda onların Sani'in'de bir irade-i külliyeye delalet ederler ki, o irade ile, o şeyin herşeyini tahsis eder ve o irade ile her cüz'üne, her uzvuna, her kısmına ayrı, has bir şekil verir,bir vaziyet giydirir. *(Bak: Delil-i İmkânî)*

1558- Elhasıl: Nasılki eşyada, meselâ hayvanattaki ehemmiyetli azanın, esasat ve netaic itibariyle birbirlerine benzeyişleri ve tevafukları ve birtek sikke-i vahdet izhar etmeleri, nasıl kat'i olarak delalet ediyor ki; umum hayvanatın Sani'i birdir, Vahid'dir, Ehad'dir. Öyle de: O hayvanatın ayrı ayrı teşahhusları ve simalarındaki başka başka hikmetli taayyün ve temeyyüzleri delalet eder ki; onların Sani'-i Vahid'i, fail-i muhtardır ve iradelidir; istediğini yapar, istemediğini yapmaz; kasd ve irade ile işler. Madem ilm-i İlahîye ve irade-i Rabbaniyeye mevcudat adedince, belki mevcudatın şuunatı adedince delalet ve şehadet vardır. Elbette bir kısım feylesofların irade-i İlahiyeyi nefy ve bir kısım ehl-i bid'atın kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalaletin cüz'iyata adem-i ıttılaını iddia etmeleri ve tabiiyyunun bir kısım mevcudatı tabiat ve esbaba isnad etmeleri; mevcudat adedince muzaaf bir yalancılıktır ve mevcudatın şuunatı adedince muzaaf bir dalalet divaneliğidir. Çünki hadsiz şehadet-i sâdıkayı tekzib eden, hadsiz bir yalancılık işlemiş olur.

İşte, meşiet-i İlahiye ile vücuda gelen işlerde; "İnşaallah İnşâallah" yerinde, bilerek "tabii tabii" demek, ne kadar hata ve muhalif-i hakikat olduğunu kıyas et." (M.242-244) "Allah dilerse ve meşieti taalluk ederse" mealinde olan inşâallah tabiri Kur'an (2:70), (12:99), (28:27), 48:27) âyetlerinde geçer. Maşaâllah tabiri ise: (6:128), (10:49), (18:39), (87:7) âyetlerinde zikredilir.

1559- Bir ilmin hak olması, o "ilmin hakkı, hakk u hakikatı takib etmesinde, hakka taallukunda, emr-i Hakka isabetinde ve daima rızaullahı taharri edip ahkâm-ı Hakkı idrak ve istinbat etmesinde, hasılı Allah için olmasındadır. Yoksa vakıa mutabık olmayan, hak esası üzerine yürümeyen, hükmullaha muhalif bulunan, Allah kanunlarına karşı gelmek isteyen kuruntular ne kadar süslenirse süslensin, ilim değildir... *(Bak: 1133.p.)*

Allah'dan kat'-ı nazarla, velev ülemada olsun, en cüz'î bir vaz'-ı hüküm salahiyyetini tanımak, hatta bir zerrenin bile kendiliklerinden hakkını tebdil edebilecek bir irade ve kudret teslim eylemek, Allah'dan başkasına bir hisse-i rububiyyet vermektir; min dunillah rabb ittihaz etmektir... (E.T.2513)

Evet "ülema, vahiyden me'huz olan nususa ittiba' etmeleri haysiyyetiyle musibdirler..." (E.T.6184) *(Bak: Naklî Delil ve 1305, 1306 .p.lar) (Beşerin heva ve temayülleri, hakkı ifade etmez, bak: 2186,2187.p.lar)*

1560- Kur'an (2:31,32) âyetleri, "evvela Hazret-i Âdem'in hilafet mes'elesinde; melaikeleri rüchaniyetine medar onun ilmi olduğu olan bir hâdise-i cüz'iyeyi zikreder. Sonra o hâdisede melaikelerin Hazret-i Âdem'e karşı ilim noktasında hâdise-i mağlubiyetlerini zikreder. Sonra bu iki hâdiseyi iki ism-i küllî ile icmal ediyor. Yani, (2:32) اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ yani: Alîm ve Hakîm sen olduğun için Âdem'i talim ettin, bize galib oldu. Hakîm olduğun için, bize istidadımıza göre veriyorsun, onun istidadına göre rüçhaniyet veriyorsun." (S.420) *(Peygamberimiz'in (A.S.M.) ilmi vehbî idi, bak: 2565.p.)*

1561- Hem Kur'an "öyle bir surette ifade ediyor ki, o ifade ile şöyle işaret eder ki: "Elbette nev'-i beşer, âhir vakitte ulûm ve fününa dökülecektir. Bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise', ilmin eline geçecektir." Hem o Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan, cezalet ve belagat-ı Kur'aniyeyi mükerreren ileri sürdüğünden remzen anlattırıyor ki: "Ulûm ve fününun en parlağı olan belagat ve cezalet, bütün envaiyle âhirzamanda en mergub bir suret alacaktır. Hatta insanlar, kendi fikirlerini birbirlerine kabul ettirmek ve hükümlerini birbirine icra ettirmek için, en keskin silahını, cezalet-i beyandan ve en mukavemet-sûz kuvvetini, belagat-ı edadan alacaktır."

Elhasıl: Kur'an ekser âyetleri, herbiri birer hazine-i kemalatın anahtarı ve birer define-i ilmin miftahıdır." (S.264)

Bir atıf notu:

-İlim inkişaf, ettikçe hakikatlar daha çok tebeyyün eder,bak: 123 ve 1898.p.lar (Aynı mes'ele ile alâkalı hadîs için, bak: Sünen-i Darimî, Ki: 23. bab 4)

1562- Hem Kur'an "اَفَلاَيَعْقِلُونَ ـ اَفَلاَيَتَفَكَّرُونَ ـ اَفَلاَيَتَدَبَّرُونَ" gibi kelimatıyla aklı ve ilmi istişhad ve ikaz ettiği ve ehl-i ilmi himaye ettiği cihetle; daima İslâmiyet, fukaraların ve ehl-i ilmin kal'ası ve melce'i olmuştur." (M.325)

1563- "Hakaik-ı İslâmiyeye zıddiyet gösterip mübareze eden küfrün mühiyeti, bir inkârdır, bir cehildir, bir nefiydir. Sureten isbat ve vücudî görülse de; manası ademdir, nefiydir. İman ise; ilimdir, vücudîdir, isbattır, hükümdür. Herbir menfi mes'elesi dahi, bir müsbet hakikatın ünvanı ve perdesidir.

Eğer imana karşı mübareze eden ehl-i küfür, gayet müşkilat ile menfi itikadlarını kabul-ü adem ve tasdik-ı adem suretinde isbat ve kabul etmeğe

çalışsalar; o küfür, bir cihette yanlış bir ilim ve hata bir hüküm sayılabilir. Yoksa, irtikabı çok kolay olan yalnız adem-i kabul ve inkâr ve adem-i tasdik ise; cehl-i mutlaktır, hükümsüzlüktür." (Ş.102)

1564- "Harf, gayrin manasını izah için bir âlet, bir hâdim olduğu gibi, şu mevcudat da esma-i hüsnanın tecelliyatını izhar, ifham, izah için bir takım İlahî mektublardır ki, içlerinde yazılı delail, berahin mu'cize-i kudrettir. Mevcudat bu vecihle nazara alınması; ilim, iman, hikmettir. Şayet isim gibi müstakil ve maksud-u bizzat cihetiyle bakılırsa, küfran ve cehl-i mürekkeb olur." (M.N.214)

1565- "Âdem oğlu ve Havva kızı olan insanın biri fiilî, diğeri infialî olmak üzere iki çeşit ilmi vardır. Fiilî olanı, fikrinden harice in'ikas eder. Buna inşa denir. İnfialî ise, hariçten fikrine intikal eder, buna haber denir.

Birinci kısımda menşe' fikirdir. İkincisi kısımda menşe' hariçtir. İnsan şu inşa ve haber denilen ilimler ile, kâinata olan ihtiyaçlarını tatmin eder. Şöyle ki:

Heveslerini, isteklerini tatmin için temenniyatta bulunur. Hırsını teskin için ricalarda bulunur. Meyl-ül istikmalini terbiye etmek, beslemek için istifham eder. Hakka bağlılığını izhar için kasem eder. Yardımlaşmaya meyl-i ihtiyacından dolayı nida eder. Güzelliklere olan meylini nümalandırmak için emreder. Kötülükten nefretini yerleştirmek için nehyeder. Onda hissiyatın mecali tevessü etmesiyle çoğalan hacetlerin cetvellerini seddetmek için akd alış verişini yapar. İşte bu gibi şeyler inşa ilminden doğarlar. Ruhun, zaman ve mekânlarda cevelan edip esrar-ı kâinatta nüfuz etmesine olan meylinin hatırı için tarihvari elde edilen malumatlarla haberleşir. İşte bu da, infialî ilimden hasıl olur." (M.Nu.641)

1566- "Dimağda meratib var birbiriyle mültebis, ahkâmları muhtelif: Evvel tahayyül olur, sonra tasavvur gelir.

Sonra gelir taakkul, sonra tasdik ediyor, sonra iz'an oluyor. sonra gelir iltizam, sonra itikad gelir.

İtikadın başkadır, iltizamın başkadır. Herbirinden çıkar bir halet: Salabet itikaddan,

Taassub iltizamdan, imtisal iz'andan, tasdikten iltizam, taakkulde bîtaraf, bîbehre tasavvurda.

Tahayyülde safsata hasıl olur, mezcine eğer olmaz muktedir.

Batıl şeyleri güzel tasvir etmek her demde, safi olan zihinleri cerhdir, hem idlali...” (S.707)

1567- İlmin ve ilm-i din tahsilinin faziletine dair bir kısım hadis-i şerifler:

“تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَاِنَّ تَعْلِيمَهُ لِلّٰهِ خَشْيَةٌ وَطَلَبُهُ

عِبَادَةٌ وَمُذَاكَرَتُهُ تَسْبِيحٌ وَالْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ

Meali: “İlmi öğreniniz! Çünki, onun öğrenilmesi Allah’a karşı haşyettir, talebi ibadettir, müzakeresi tesbihdir, ondan bahis ise cihaddır.”

1568- سَاعَةُ عَالِمٍ يَتَّكِيٌ عَلَى فِرَاشِهِ يَنْظُرُ فِى

عِلْمِهِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَبْعِينَ سَاعَةً

Meali: **“Bir âlimin, yatağına yaslanarak ilmine (kitabına) bir saat bakması, yetmiş saat ibadetten hayırlıdır.”**

1569- طَالِبُ الْعِلْمِ طَالِبُ الرَّحْمَانِ طَالِبُ الْعِلْمِ

رُكْنُ اْ ِسْلاَمِ وَيُعْطَى اَجْرُهُ مَعَ النَّبِيّينَ

Meali: **“İlmin tâlibi (talebesi), Rahman’ın tâlibidir. İlmin talebcisi, İslâmın rüknüdür. Onun ecr u mükâfatı, Peygamberlerle beraber verilir.”**

1570- طَالِبُ الْعِلْمِ اَفْضَلُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنَ الصَّلاَةِ

وَالصِّيَامِ وَالْحَجِّ وَالْجِهَادِ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ

Meali: **“İlim taleb etmek, Allah’ın katında (nafile) namaz, oruç ve hac’dan ve fi-sebilillah olan cihaddan efdaldir.”**

1571- عَالِمٌ يُنْتَفَعُ بِعِلْمِهِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ

Meali: “İlminden menfaat görülen bir âlim, bin âbidden hayırlıdır.”

1572- لَوْ وُزِنَ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ
لَرُجِّحَ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلَى دَمِ الشُّهَدَاءِ

Meali: "Ülemanın mürekkebiyle, şüheda kanı müvazene edilse, muhakkak ki, Allah yanında ülemanın mürekkebi, şühedanın kanına racih gelecektir."

1572/1- مَا اَهْدَى مُسْلِمٌ لِاَخِيهِ هَدِيَّةً اَفْضَلَ مِنْ كَلِمَةٍ
حِكْمَةٍ يَزِيدُهُ هُدًى وَيَرُدُّهُ بِهَا عَنْهُ رِدًّى

Meali: **"Bir müslümanın bir müslüman kardeşine vereceği, onun hidayetini arttıran ve onunla ondan kötülüğü kaldıran bir hikmetli sözden daha efdal bir hediye yoktur."**

1573- مَنْ اَتَاهُ الْمَوْتُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْاَنْبِيَاءِ دَرَجَةٌ

Meali: "Bir ilim talebesi, ilmi tahsil ederken eceli gelse vefat etse; onun derecesi ile, enbiya derecesi arasında, bir derece (peygamberlik mertebesi) kalır."

1574- مَنْ تَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ ﴿ اى مِنَ الْعِلْمِ الْاِيمَانِيِّ وَالتَّحْقِيقِيِّ ﴾
عَمِلَ بِهِ اَوْ لَمْ يَعْلَمْ بِهِ كَانَ اَفْضَلَ مِنْ صَلَاةِ اَلْفَ رَكْعَةٍ .
فَاِنْ هُوَ عَمِلَ بِهِ اَوْ عَلَّمَهُ كَانَ لَهُ ثَوَابُهُ وَثَوَابُ مَنْ يَعْمَلُ بِهِ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

Meali: "Kim ki ilimden (yani ilm-i imanî ve tahkikîden) bir bab (bir mes'ele) taallüm ederse, onunla amel etsin etmesin, bin rek'at (nafile) namazdan efdaldir. Eğer (öğrenmekle beraber) amel de ederse, yahut onu başkasına öğretirse, o zaman ta kıyamete kadar onun o (büyük) sevabı ve onunla amel edenin sevabı onun olacaktır." *(Bak: Essebebü Kelfail)*

1575- مَنْ طَلَبَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ لِيُحْيَى بِهِ الْاِسْلَامَ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْاَنْبِيَاءِ دَرَجَةٌ

Meali: **"Kim ki İslâmı ihya etmek niyetiyle ilimden bir bab tahsil**

ederse, onun derecesiyle Peygamberlerin derecesi arasında yalnız bir derece kalmış olur."

1576- اِذَا جَاءَ الْمَوْ ُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَ هُوَ عَلَى هَذِهِ الْحَالَةِ مَا َ وَهُوَ شَهِيدٌ

Meali: "Bir ilim talebesi, ilmi tahsil etmekte iken vefat etse, şehiddir."

اَفْضَلُ الْعِلْمِ اَلْعِلْمُ بِاللّٰهِ ﴿ اى اْ يمَانِيّ ﴾ قَلِيلُ الْعَمَلِ

يَنْفَعُ مَعَ الْعِلْمِ وَكَثِيرُ الْعَمَلِ َ يَنْفَعُ مَعَ الْجَهْلِ

1577- Meali: **"İlmin efdali ilm-i billahdır (yani, iman ilmidir). Bu ilim ile az olan amel, (ilim ile olduğu için) menfaat verir. Fakat çok amel., cehl ile olsa menfaatsizdir."**

1578- اَكْرِمُوا الْعُلَمَاءَ فَاِنَّهُمْ وَرَثَةُ اْ نْبِيَاءِ

Meali: "Ulemaya (hürmet ediniz) ikram ediniz. Çünkü ulema, peygamberlerin varisleridir."

1579- اَ َ مَنْ تَعَلَّمَ اَلْقُرْاٰنَ وَعَلَّمَهُ وَعَلَّمَ مَافِيهِ فَاَنَالَهُ سَايِقٌ وَدَلِيلٌ اِلَى الْجَنَّةِ

Meali: "Kur'anı öğrenen ve öğreten ve içindeki hakaikı ders verenler bilmiş olsunlar ki, (kıyamet gününde) onların Cennet'e girmelerine saik ve delil ben olacağım."

كَلِمَةُ حِكْمَةٍ يَسْمَعُهَا الرَّجُلُ قَدْ يَكُونُ خَيْرًا لَهُ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ

وَجُلُوسُ سَاعَةً عِنْدَ مُذَاكَرَةِ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ

1580- Meali: "Bir adamın, bir hikmet kelimesini işitmesi, bazan olur ki, ona bir sene ibadetten hayırlı olur. Ve bir saat ilim müzakeresi yanında oturmak, bir köle azad etmekten daha hayırlıdır." (Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin "Tefekkürname" namıyla maruf Arabca eserinin sonundan alınmıştır.) *(Amel-i salihi intac eden ilm-i hakikatın fazileti, bak: 242.p.)*

İbn-i Mace, Mukaddime, 17. babı, âlim ve talebe-i ulûmun fazileti hakkındadır. Buhari 3. ve S.M. 47. Kitabları da ilme aittir.

اِذَا لَعَنَ آخِرُ هَذِهِ اْ ُمَّةِ اَوَّلَهَا فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ عِلْمٌ فَلْيُظْهِرْهُ

فَاِنْ كَتَمَ الْعِلْمَ كَكَاتِمُ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى مُحَمَّدٍ

1581- "Bu ümmetin âhiri, evveline lânet ettiğinde, kendisinde ilim bulunan kimse sahip olduğu ilmi izhar etsin. Eğer kendisindeki ilmi gizlerse, Allah'ın Hz.Muhammed'e indirdiğini ketmetmiş gibidir." (150)

1582- اِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا.

قَالُوا يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ ؟ قَالَ مَجَالِسُ اْلعِلْمِ

"Sizler Cennet bahçelerine uğradığınızda ondan faydalanınız. Ashab: Ya Resulallah Cennet bahçeleri nedir? Buyurdu ki: İlim meclisleridir." (151)

1583- اُغْدُ عَالِمًا اَوْ مُتَعَلِّمًا اَوْ مُسْتَمِعًا اَوْ مُحِبًّا وَ َتَكُنِ الْخَامِسُ فَتُهْلَكُ

Ya âlim, ya öğrenen ya da dinleyen veyahut ilim ehlini seven olunuz. Bunun dışında kalırsanız helak olursunuz." (152)

1584- اَكْرِمُوا اَلْعُلَمَاءَ وَوَقِّرُوهُمْ وَاَحِبُّوا الْمَسَاكِينَ

وَجَالِسُوهُمْ وَارْحَمُوا اْ َغْنِيَاءَ وَعَفُّوا عَنْ اَمْوَالِهِمْ

"Ulemaya ikram ediniz ve onlara hürmet gösteriniz. Miskinleri seviniz, onlarla beraber oturunuz. Zenginlere merhamet ediniz. Onların mallarında da gözünüz olmasın." (153) (son cümle azgın sosyalistliğe itabdır)

اِنَّكُمْ قَدْ اَصْبَحْتُمْ فِى زَمَانٍ كَثِيرٌ فُقَهَايُهُ قَلِيلٌ خُطَبَائُهُ قَلِيلٌ سُوءَالُهُ كَثِيرٌ

مُعْطُوهُ اَلْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعِلْمِ وَسَيَأْتِى عَلَيْكُمْ زَمَانٌ قَلِيلٌ فُقَهَايُهُ كَثِيرٌ

خُطَبَائُهُ كَثِيرٌ سُوءَالُهُ قَلِيلٌ مُعْطُوهُ اَلْعِلْمُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ

150 R.E. sh: 62
151 R.E. sh: 64
152 R.E. sh: 75 ve K.H. hadis 437
153 R.E. sh:81

1585- "Siz öyle bir zamanda bulunuyorsunuz ki; fukahası çok, hutebası az, isteyeni az, vereni çok. Böyle bir zamanda amel, ilimden hayırlıdır. Öyle bir zaman gelecek ki; fukahası az, hatipleri çok, *(bak: 3883.p. sondan 2. bend)* isteyeni çok, vereni az. O zamanda ise, ilim amelden hayırlıdır." (154) *(Bak: 986.p.)*

اَلْعِلْمُ عِلْمَانِ فَعِلْمٌ ثَابِتٌ فِى الْقَلْبِ فَذَاكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ
وَعِلْمٌ فِى اللِّسَانِ فَذَاكَ حُجَّةُ اللّٰهِ عَلَى عِبَادِهِ

1586- "İlim ikidir. Kalbde sabit olan ilim, faydalı olanıdır. Eğer ilim sadece dilde olursa, bu, kıyamette Allah'ın kulları aleyhindeki durumlarında hücceti olur." (155) *(Bak: 3969/1.p.)*

1587- تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوا لِلْعِلْمِ السَّكِينَةَ
وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوالِمَنْ تُعَلِّمُونَ مِنْهُ

İlmi öğreniniz. Onunla birlikte sekinet ve vakarı da öğreniniz. ilim öğrendiğiniz zata karşı da saygılı olun." (156) *(Bak: 1593.p)*

1588- تَعَلَّمُوا مِنَ الْعِلْمِ مَا شِئْتُمْ فَوَاللّٰهِ لَا تُؤْجَرُوا بِجَمْعِ الْعِلْمِ حَتَّى تَعْمَلُوا

İlimden istediğiniz kadar öğrenin; vallahi onunla amel etmedikçe ilim toplamakla ecir kazanamazsınız. (157) *(Bak: 1527.p.)*

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَوَاضِعُ الْعِلْمِ
عِنْدَ غَيْرِ اَهْلِهِ كَمُقَلِّدِ الْخَنَازِيرَ الْجَوْهَرَ وَاللُّؤْلُوءَ وَالذَّهَبَ

1589- "İlim talebi her müslümana farzdır. İlmi, ehlinin gayrısına veren; cevheri inciyi ve altını domuzların boynuna takan kimse gibidir." (158)

154 R.E. sh: 135
155 R.E. sh: 223
156 R.E. sh: 253
157 R.E. sh: 254
158 R.E. sh: 312 ve K.H. 397, 1665

عِلْمُ الْبَاطِنِ سِرٌّ مِنْ اَسْرَارِ اللّٰهِ تَعَالَى وَحُكْمٌ
مِنْ حِكَمِ اللّٰهِ يَقْذِفُهُ فِى قُلُو ِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

1590- "Batın ilmi, Allahü Teala'nın esrarından bir sırdır ve Allah'ın hikmetlerinden bir hükümdür. Allah onu kullarından dilediğinin kalbine bırakır." (159) *(Bak: Ledünn)*

مَثَلُ الَّذِى يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ فِى صِغَرِهِ كَالنَّقْشِ عَلَىالْحَجَرِ
وَمَثَلُ الَّذِى يَتَعلَّمُ الْعِلْمَ فِى كِبَرِهِ كَالَّذِى يَكْتُبُ عَلَى الْمَاءِ

1591- "İlmi küçüklüğünde öğrenmenin misali, taş üzerine yazılan nakış gibidir. İhtiyarlığında ilim öğrenmenin misali, su üzerine yazı yazmak gibidir." (160) *(Bak.137.p. sonu ve 161.p.)*

مَنْ غَدَا يَطْلُبُ عِلْمًا صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَئِكَةُ وَبُورِكَ فِى
مَعِيشَتِهِ وَلَمْ يَنْتَقِصْ مِنْ رِزْقِهِ وَكَانَ مُبَارَكًا عَلَيْهِ

1592- "Bir kimse ilim talebi için giderse; melaike ona dua eder, maişeti mübarek kılınır, maişetinde sıkıntı görmez ve kendisi de mübarek kılınır." (161)

1593- وَقِّرُوا مَنْ تَعَلَّمُونَ مِنْهُ الْعِلْمَ وَوَقِّرُوا مَنْ تُعَلِّمُونَهُ الْعِلْمَ

"Kendisinden ilim öğrendiklerinize hürmet edin. Kendisine ilim öğrettiklerinize de ikram ve ihtiram edin." (162) Evet, çocuklara ikramlı ve vakarlı davranmak, lisan-ı hal ile hürmet ve vakar dersini göstermek demektir ki; en müessir bir derstir. *(Bak.1400, 1401, 1587, 3479.p.lar)*

1594- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

159 R.E. sh: 317
160 R.E. sh: 391
161 R.E. sh: 431
162 R.E. sh: 460 ve H.G. 481. hadis.

"(58:11) وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاٍ Nefisleri ilme verilmiş olan zatları da derecat ile yükseltsin, bilhassa ilim ile meşgul ve mucebince âmil olan ulemayı da, derecelerle daha yüksek makamlara geçirsin.

Bu âyet ilmin fazileti ve ülemanın rif'ati hakkındaki sarih delillerdendir. Bu babda birçok ehadis-i şerife de vardır. Ezcümle: İmam-ı Azam Ebu Hanife Hazretlerinin Müsned'inde İbn-i Mes'ud (R.A.) Hazretlerinden rivayet eylediği şu hadis-i şerif, bu babda ne kadar mühimdir. Resul-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesellem) buyurmuştur ki:

يَجْمَعُ اللّٰهُ الْعُلَمَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ :

اِنِّى لَمْ اَجْعَلْ حِكْمَتِى فِى قُلُوبِكُمْ اِ ّ وَاَنَا اُرِيدُ بِكُمُ الْخَيْرَ

اِذْهَبُوا اِلَى الْجَنَّةِ فَقَدْ غَفَرْ ُ لَكُمْ عَلَى مَاكَانَ مِنْكُمْ

Yani Allah Teala kıyamet günü ulemayı cem'edip de buyuracak ki: "Ben size sırf hayır murad ettiğim cihetle hikmetimi kalblerinize koydum, haydin Cennet'e gidin, çünki sizden vaki' olan kusurlarınıza karşı sizi mağfiret buyurdum". Tirmizî, Ebu Davud, Darimî, şu hadisi merfuan Ebüdderda' (radıyallahü anh) Hazretlerinden rivayet etmişlerdir:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ

"Âlimin âbid üzerinde fazlı, kamerin bedir gecesi sair kevakib üzerine fazlı gibidir." (E.T.4792)

1595- İlim hakkındaki âyetlerden birkaç not:

-İlk nazil olan (Oku emri): (96:1)

-Bilenlerle bilmeyenler bir olmaz: (39:9)

-Kur'anın hakkıyeti nazır-ı ilimle görülür. (34:6)

-İlimde rasih olanlar: (3:7) (4:162)

-Kur'andaki misallerin hakikatını âlimler anlar: (29:43)

-İlimle âmil olmayanların kitab yüklü hayvana benzetilmesi: (62:5)

Atıf notları:

-İlim tahsilinden maksad, iktisab-ı rüşddür, bak: 3148 .p.

-İlmi hodfüruşluk yapmak için öğrenenler. K.S. c.7, 2003, hadis

-İlm-i din tahsilinde vakf-ı nefs edenler, bak: 4053.p.sonu

-Ahir zamanda ilmin kaldırılıp cehlin hükmetmesi Bk. S.M.A. kitap-ül İlim 5. bab c.10 sh.658

1596- İLM-İ BEDİ' علم بديع : İlm-i beyanın üç bölümünden üçüncü bölümüdür ki, bediiyyat da denir. Mukteza-yı hale uygun bir kelâmın lafız ve mana bakımından daha da güzelleştirilmesinin kaidelerinden bahseder. Bu kaidelere, Edebî San'atlar da denir.

Her şeyin güzellik cihetlerinden, bilhassa Arabî terkiblerden bahseder. Kelâmın güzelliğini ve mukteza-yı hale mutabakatını ve vuzuh-u delaletini işitmeğe ve ruha mülayim ve hoş gelecek surette intisak, insicam, tertib ve intizamını bildiren usul ve kaidelerin ilmidir. Cemi olarak hepsine Ulûm-u Bedîa dendiği gibi, İlm-i Bedi' diye de söylenir. İki kısma ayrılır:

1- Muhassınat-ı manevîye: Kelâmın manasına ait san'atlar. Tevriye, hüsn-ü ta'lil, üslub-u hakim.. gibi.

2- Muhassınat-ı lafziyye: Kelâmın lafzına ait sanatlar. Seci', cinas. gibi.

1597- İLM-İ CİFİR علم جفر : Harflerin sayı değerlerinden mana çıkararak elde edilen ilim. *(Bak: Ebced)*

İLM-İ HADİS علم حديث : (İlm-i rivayet - İlm-i ahbar - İlm-i âsâr) Resulullah'ın (A.S.M.) akvali (sözleri), ef'ali ve hallerine dair ilimdir. Ehl-i hadis ıstılahında; tarihe ve siyere dair hadis-i şeriflere bazan ilm-i hadis-ül halk, bazan da Sîre (Sîret) tabir edilir. *(Bak. Hadis)*

1598- İLM-İ KELÂM علمِ كلام : Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfatlarından ve nübüvvet ve itikada ve hilkat âlemine ait mes'elelerden bahsedip aklî ve mantıkî delillerle isbat eden ilim. Bu hususlara çalışan İslâm allamelerine "Mütekellimîn" veya "Ulema-i ilm-i Kelâm" denir.

"Ulema-i İlm-i Kelâm, Kur'an'ın şakirdleri oldukları halde bir kısmı onar cild olarak erkân'ı imaniyeye dair binler eser yazdıkları halde, Mu'tezile gibi aklı nakle tercih ettikleri için, Kur'an'ın on âyeti kadar vuzuh ile ifade ve kat'i isbat ve ciddi ikna edememişler. Adeta onlar, uzak dağların altında lağım yapıp, borularla ta âlemin nihayetine kadar silsile-i esbab ile gidip orada silsileyi keser. Sonra ab-ı hayat hükmünde olan marifet-i ilahiyeyi ve vücud-u Vacib-ül Vücud'u isbat ederler.Âyet-i Kerime ise, herbirisi birer Asa-yı Musa gibi her yerde suyu çıkarabilir, herşeyden bir pencere açar, Sani'-i Zülcelal'i tanıttırır." (S.441) *(Bak: Hudus, Velayet-i Kübra)*

İki atıf notu:

-Marifetullahı kazanma yolları olan üç meslek ve mukayesesi, bak: 2251-2253, 3987/1.p.lar

-İlm-i Kelâm ulemasından birisi gelecek, hakaik-ı imaniyeyi isbat edecek, bak: 3067.p.

1599- İlm-i Kelâm, ehl-i bid'adan olan Mu'tezile içinde doğmuş, ehl-i sünnet âlimleri elinde ehilleşmiş, Gazalî Hazretleri ve muakibleri ile de kemalini bulmuştur. İlm-i Kelâm'ın bu üç merhalesi şöyle hülasa edilebilir:

Asr-ı Saadet ve Tabiîn devirlerinde İslâm itikadıyatında birlik vardı. İslâm, fütuhatla sınırları genişledikçe muhtelif dil, anlayış ve milletlere mensub insanlar, İslâm camiasına dahil oluyorlardı. Bunların arasında, İslâmiyet'e girmekle beraber İslâm öncesi fikir ve temayülleri henüz tam İslâmlaşamamış olanlar bulunduğu gibi, zahiren müslüman olanlar ile ehl-i kitab ve bir kısım muarızlar da vardı. Bu sebeble İslâm dünyasında itikadî ihtilaflar ve fırkalar ortaya çıkmaya başladı. Bu durum karşısında İslâm itikad birliğini muhafaza etmek için hakiki İslâm âlimleri, tevhid ilmini asıl kaideleriyle ortaya koyup aklî ve mantıkî delilleriyle isbat ve izah yolunu gösterdiler.

İşte bu hareket karşısında Hicri birinci asrın sonlarına doğru, bid'at ehli kendi bozuk fikriyatına ilmî bir hüviyet kazandırmak için, ilm-i Kelâm dedikleri bir harekete giriştiler. Mu'tezilenin ilki kabul edilen Vasıl b.Ata (vefatı Hi.131) bu mevzuda ilk eserini yazmış, Ebu-l Huzeyl ve İbrahim en-Nazzam gibi Mu'tezile öncüleri bu harekete katılmışlardır.Böylece ilm-i Kelâm'ın birinci merhalesi başlamış oldu.

Mezkûr bid'at hareketine karşı, Basra'lı Abdullah b.Said-el Küllab (vefatı takriben Hi.240) İlm-i Kelâm'a yeni bir hüviyet kazandırarak onları mağlub etmiştir. Kendisinden bir asır kadar sonra gelen Ebu-l Hasan-ul Eş'arî,

Küllab'ın fikrinden de faydalanarak Mu'tezile'den ayrılıp muarızlara karşı İlm-i Kelâm'ı kullanmış ve bu ilme İslâm itikadiyatını müdafaa eden bir ilim vasfını kazandırmıştır. Böylece itikadda ehl-i sünnetten olan Eş'arî Mezhebi meydana gelmiştir. Aynı şekilde Eş'arî hazretlerinden yirmi yaş küçük olan Maturidî hazretleri de (Hi. 280-336) bu ilimle Ehl-i Sünnet itikadiyatını müdafaa ederek itikadda imam olmuştur. *(Bak.Maturidî)*

Diğer taraftan Abbasiler devrinde, Eski Çağ ilim ve felsefî eserlerinden bir kısmının, tercüme oluyla İslâm dünyasına intikal etmesiyle İslâm itikadına zıd düşen bir takım felsefî görüşler ortaya çıkmıştı. Bu felsefî fikirlere karşı Kadı Ebubekir-el Bakıllanî (Vefatı Hi. 403) İslâm müdafaasında İlm-i Kelâm'ı dirayetle kullanmıştır. Daha sonra El-Cüveynî gibi zatların çalışmalarıyla İmam-ı Gazalî Hazretlerine kadar devam eden süre, İlm-i Kelâm'ın ikinci merhalesini teşkil eder

İmam-ı Gazalî Hazretleri (Hi: 450-505) ile İlm-i Kelâm'ın üçüncü merhalesi başlar. Hz.Gazalî, İlm-i Kelâm'a kazandırdığı yeni metodla felsefe cereyanlarını mağlub etmiştir. Hz. Gazalî ve ondan sonra gelen İlm-i Kelâm âlimlerine "Müteahhirîn" denilmiştir.

İLM-İ LEDÜN علمِ لدنّ : *(Bak: Ledünn)*

1600- İLM-İ USUL علم اصول : Delillerden hüküm nasıl çıkarıldığını öğreten ilim. (Usul-ü Fıkıh, Usul-ü Şeriat veya hikmet-i teşriiye de denir.) *(Bak: İçtihad)*

1601- İLMELYAKÎN علم اليقين : Kuvvetli ilmî delillerle şüphesiz bilmek. *(Bak: Hakkalyakîn, Yakîn)*

Bir âyette şöyle buyurulur: "(102:5) لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ yakîn biliş bilseniz! Lisanımızda Arabîden olan yakîn ile sırf Türkçe olan yakın kelimelerini birbirine karıştırmamalıdır. Türkçe yakın, Arabca karib demek olduğu malumdur. Maamafih Arabca olan yakîn de dilimize öyle malolmuştur ki, çokları Türkçe yakını bile Arabîsi gibi yazarlar.

Bu kelimenin ilmî ve edebî ıstılahımızda kıymeti çok büyüktür. Bütün ilm ü fende aranan gaye, bu yakîne ermektir. Onun için ilmelyakîn,

aynelyakîn, hakkalyakîn tabirleri de birer klişe olmuştur Yukarılarda da geçtiği üzere "yakîn" aslında şeksiz ve tereddüdsüz ilim manasına yakn gibi masdar veya mübalağalı ism-i fail olup ilmin sıfatından olarak mütearefitir.

Müteyakkan manasına malumun sıfatı olarak da kullanılır. Bilhassa ölümün de ismi olmuştur. Ragıb der ki: İlmin sıfatı olan yakîn ,marifetin ve dirayetin ve emsalinin fevkindedir. İlmin sıfatı olan yakîn denilir, marifet-i yakîn denilmez. Seyyid'in beyanına göre de lügatte yakîn, şekk olmayan ilimdir. Istılahta, öyle itikaddır ki, "başka türlü olması mümkün değil" itikadiyle beraber vakıa mutabık ve zevali gayr-ı mümkün bir itikad ola.." (E.T.6055)

1602- İLMİYE KIYAFETİ علميه قيافتى : "İlmiye mensublarının giyiniş tarzları. ilmiye kıyafeti; şalvar, cübbe ve sarıktı. Bununla birlikte ilmiye mensublarının kıyafetlerinde bazı değişiklikler de vardı. Orta derecedekiler cübbe ile sokağa çıktıkları halde, üst tabakayı teşkil eden rical kısmı lata yahut biniş giyerlerdi. Ayrıca ilmiyenin "İlmiye" maddesinde yazılı, resmi günlere mahsus kıyafetleri de vardı." (O.T.D.S.)

Atıf notları:

-Sarık, bak: 1664, 3494.p.lar

-Şapka, bak: 3144,3841,3896.p.lar

-Kıyafete müdahale, bak: 651, 3790, 3791.p.lar

-Kıravat, bak: 619.p

-Cemiyette alışılan âdat ve ahlâk, gayr-ı İslâmi ise ittiba edilmez, bak: 3272, 3273.p.lar.

1603- İLYAS (A.S.) الياس : Benî İsrail peygamberlerinden olup, Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen ve Tevrat'ta "Elia" diye mezkûr olan bir peygamberin ism-i mübarekidir. M.Ö.9. asırda yaşamış olup ondan sonra Elyesa (A.S.) peygamber olmuştur. İlyas (A.S.) zamanının hükümdarının zulümlerine karşı çok mücadele etmiş, çok zaman mağaralarda yaşımış, çok mu'cizeler göstermiştir.

Kur'an (37:130) âyetinde geçen "İlyasîn" İlyas demektir. Bazı kıraetlerde "âl yasîn" okunduğundan, her iki kıraate de mutabık olmak için imlası, "El yasîn" suretinde yazılır.

Yasin, İlyas Aleyhisselâm'ın babası olmakla âl-i Yasin, yine İlyas demek olur. Yasin bir de Resul-i Ekrem'in isimlerinden olduğuna göre, bazılar âl-i Yasin'den murad; ümmet-i Muhammed (A.S.M.) olduğunu söylemişlerdir." (E.T.4068)

1604- "İsrailoğulları, Süleyman Aleyhisselâm'dan sonra ihtilafa düşmüşler, içlerinden bazıları Ba'lbek hâkiminin yaptırmış olduğu "Be'al" adındaki puta tapmaya başlamışlardı. Kendilerine İlahî bir lütuf olarak gönderilen Hazret-i İlyas'ın nasihatlarını dinlemediler, o mukaddes zatı beldelerinden bile çıkardılar. Fakat bunun üzerine pek fena bir kıtlığa tutuldular, yaptıklarına pişman olarak İlyas Aleyhisselâm'ı arayıp buldular, bir müddet öğütlerini tuttular ise de sonra yine isyana başladılar. Hazret-i İlyas da onların aralarından çekilerek bir yerde kudsiyane bir tarzda uzlet ihtiyar buyurdu." (B.İ.İ.488)

1605- Hz. İsa ve Hızır gibi Hz. İlyas'ın da henüz berhayat olduğuna dair bazı eserler vardır. Ebu Hayyan, tefsirinde der ki: "İlyas, İsa'ya mukarin olarak zikredilmiştir. Henüz ölmemiş bulunmakta müşterektirler. ilh...." (E.T.1972) *(Bak. 1250.p.)*

1606- İlyas (**A.S.**) **hakkında Kur'andan birkaç not:**

-İlyas (A.S.) salihlerden idi: (6:85)

-İlyas (A.S.) peygamberlerden idi: (37: 123)

-Kavmine yaptığı tebliğler: (37:124,126)

-Kavmi, İlyas'ı (A.S.) tekzib etti: (37:127)

-İlyas'ın (A.S.) nümune-i imtisal olması ve medhedilmesi: (37: 129 ilâ 132)

İMAM إمام : *(Bak: Halife)*

1607- İMAM-I AZAM إمام اعظم : (Hi: 80-150) Hanefi mezhebinin imamı. Asıl ismi, Nu'man bin Sabit, lakabı ise Ebu Hanife'dir. Bağdad'lı olup Abbasiler devrinde yaşamıştır. Fıkıh ilminin en ileri geleni olup, bu ilmin tedvin ve tervicinde çok büyük hizmet etmiştir.

Vicdan-ı umumiyede tam itimad edilen böyle büyük dinî şahsiyetler, siyasete girmemekle umumun itimadına daha çok mazhar olurlar. Halk böyle

mutemed şahsiyetleri daha çok dinler. İdareciler de, böyle şahsiyetler karşısında halkın itibarını kaybetmemek ve iktidarda kuvvetsiz kalmamak ihtiyacını duyacağından dine ve dindarlara dokunmaz, dine hizmet eder, din kuvvetlenir. Böyle manevî murakıblar sebebiyle hem idareci, hem memleket kuvvet kazanır, selâmet bulur. Ancak böyle müstesna şahsiyetler veya şahs-ı manevî, siyasî tarafgirliklere ve boğuşmalara girmemeleri gerektir ki, umumun lâakal ekseriyetin makbulü olacak bir manevî merci olabilsin. *(Bak.Siyaset) (Kader, âl-i beyti siyasette muvaffak etmemesinin hikmeti, bak: 1333, 1334.p.lar)* işte bu gibi hikmetler içindir ki; İmam-ı Azam Hazretleri hapse atılıp eziyetler görmesine sabredip, halifenin teklifini kabul etmemiştir.

1608- İmam-ı Azam'ın, Halifenin teklif ettiği kadılık makamına geçmekten çekinmesi hâdisesini"Muvaffak Mekkî Menakıbında kaydediyor: "Ebu Hanife Bağdat'a çağrılıp getirilmesinden bahsederken diyor ki:

Halife beni kadılık için davet etti. Ben de ona bu işe lâyık olmadığımı bildirdim. Ben beyyine davacıya, yemin de davalıya düştüğünü bilirim, fakat kadılık için bu kadarı yetmez. Kadılığa lâyık olacak kimse senin aleyhine, oğlunun aleyhine ve senin kumandanlarının aleyhine hüküm verecek cesarette bir adam olmalıdır. Bu ise bende yok. Sen beni öyle bir şeye davet ediyorsun ki, gönlüm ona asla razı değil!

Bunun üzerine Mansur:

-Sen benim hediyelerimi neden kabul etmiyorsun? dedi.

-Emirü'l Mü'minîn bana sırf kendi malından bir şey yollamadı ki, ben onu reddetmiş olayım. Eğer kendi malından bir şey gelse, onu kabul ederim. Emir-ül Mü'minîn'in bana gönderdiği hediyeler, müslümanların malından, beyt-ül maldendir. Halbuki müslümanların beyt-ül malinde benim hiçbir suretle hakkım yok. Ben cepheye gidip savaşanlardan değilim ki, serhadlerdeki mücahidler gibi beyt-ül malden hisse alayım. Mücahidlerin çocuklarından da değilim ki, kimsesiz yavrular gibi beyt-ül malden bir şey alayım. Fakir de değilim ki, yoksullar gibi hisse alayım!

Bunun üzerine Halife:

-Öyle ise makamda dur, kadılar sana gelsinler, muhtaç oldukları zaman sorsunlar, dedi.(162/1)

1609- İbn-i Bezzarî, Menakıb'ında diyor ki: "Ebu Ca'fer Ebu Hanife'ye

162/1 Mekki, Menakıb-ı ebi Hanife, cil, sh: 215

başkadılık teklifinde bulundu, kabul etmeyince hapsetti. Hatta 110 kamçı vurdurdu. Sonra hapisten çıkardı ve kapıda beklemesini emretti. Kendisine sorulan mes'eleler hakkında fetva vermesini istedi. Ona sorulmak üzere mes'eleler gönderdi, o fetva vermekten çekindi. Tekrar hapse atılmasını emretti. Ve yine hapse atıldı. Ona çok kötü muamele ettiler. Gayet tazyik yaptılar." (162/2)

Hatib Bağdadî bu hususta tarihinde diyor ki: "Ebu Ca'fer, Ebu Hanife'yi huzuruna davet etti. Ona kadılık makamına geçmesini teklif eyledi, o kabul etmedi. Halife, o makama seni getireceğim diye yemin etti. Ebu Hanife de kadığı kabul etmem diye yemin etti.

Halifenin teşrifatçısı Rabi', Ebu Hanife'ye:

-Görmüyor musun, Emirü'l-Mü'minîn yemin ediyor, dedi.

Ebu Hanife şu cevabı verdi:

-Emirü'l-Müminîn yemininin keffaretini vermeğe benden daha kadirdir! dedi. Ve kabul etmemekte ayak diredi. Bunun üzerine hapse atıldı".

Yine Bağdad Tarihinde Rabi'b Yunus'tan naklolunuyor. "Emirü'l-Mü'minîn, Ebu Hanife ile kadılık mes'elesini münakaşa yaparken gördüm. Ebu Hanife diyordu ki:

-Allah'tan kork, kadılık emanetini ancak Allah'tan korkan birisine emanet et. Ben kendime güvenemiyorum. Eğer beni Fırat'ta boğulmakla bu işi kabul etmek arasında muhayyer bıraksan, ben boğulmayı tercih ederim. Senin etrafında bir alay maiyetin var, ikram beklerler. Ben buna lâyık değilim, yapamam.

Ebu Ca'fer'in canı sıkıldı:

-Yalan söylüyorsun, sen bu işe lâyıksın! dedi.

Ebu Hanife bunu bekliyormuş gibi:

-İşte hükmünü kendin verdin, yalan söylediğini söylediğin bir kimseye kadılık emanetini nasıl verirsin." (162/3) (Diyanet İ.B. terceme yayınlarından "Ebu Hanife" isimli eser, sh: 50, 1962)

İmam-ı Azam Hazretleri kendi takib ettiği bu hikmetli yolu., güvendiği talebesi olan Ebu Yusuf Hazretlerine de tavsiye etmiştir.

162/2 İbn-i Bezzazi, Menakıb-ı İman-ı A'zam, ci:2, sh:19

162/3 Hatib Bağdadî ci: l3 sh:328

1610- İmam-ı Azam'ın Ebu Yusuf'a vasiyeti:

Hanefi fakihlerinden İbn-i Nüceym'in "Eşbah ve Nezair" adlı fıkıh kitabının sonunda yazdığına göre, İmam-ı Azam bu tavsiyesini, Ebu Yusuf'ta rüşd ve halk üzerinde şerefi zahir olduktan sonra yapmıştır. Burada kısmen dercedilmiş bulunan vasiyetnamede İmam-ı Azam, Ebu Yusuf'a şu tavsiyelerde bulunuyor:

"Sultan ile muamelende ateşten faydalandığın gibi ol! Uzakta dur; ona çok yaklaşma!

İlimde ve hukukî meselelerde sana teklif edeceği işlerinden ancak kendi meşreb ve mezhebine uygun gördüklerini kabul et ki, hükümet işlerinde başka bir mezheb tutmak ihtiyacında kalmıyasın.

Halk önünde konuşma, yalnız sorduklarına cevap ver! *(Bak: 388.p.)* Avam ve tüccar arasında da dinî ve zarurî bilgiye ait olmıyan sözlerden kaçın. Avam arasında ne gül, ne de gülümse! Çarşı pazara da çok çıkma! Halk ile çokça düşüp kalkma! Onlar seni arasınlar.

Kazançsız azıksız on sene de kalsan, ilim öğrenmekten yüz çevirme!

Avamdan ve maiyyetinden biri ile münakaşa etme! Çünkü böyleleri ile münakaşa itibarını giderir.

Âlimleri bulunan bir beldeye vardığın zaman orasını kendine tahsis edip halkı etrafına çekip çevirme! Belki sen de oranın sakinlerinden biri ol ki, senin orada bir mevki kazanmak istemediğini bilsinler.

Eğer-âlimler-senden belirli meseleler sorarlarsa, verdiğin cevaplar üzerinde onlarla münazara ve münakaşa yapma. Yalnız onlara her şeyi açık delili ile söyle! Hoca ve üstadlarına dil uzatma!

Laf ederken gürleme, bağırıp çağırma, yüksek sesle de konuşma!

Namazların arkasında kendine bir (vird) tutun!

Sultana yakınlık vesilesi arama! Onun seni yakınları arasına almasını da arzu etme! Şayet bunu kendiliğinden yaparsa, halktan gizle!

Fenalığını bildiğin bir kimseyi, o kötülüğü ile anma! Belki ondan fayda ve iyilik ara! Ve iyi hali ile an! Meğer ki onun fena hali din hususunda ola. Eğer o fenalığı hakikaten onun diyanetinde görürsen, bunu insanlara söyle ki, ona uymasınlar ve ondan sakınsınlar.

İşlerini ehil ve erbabına havale et ki, bilgi ve ihtisasa karşı olan inan ve saygın sağlamlaşsın!

Delilerle konuşmaktan, münazara âdabını bilmiyen ve iddialarını delilleri ile isbat edemeyen ilim adamları ile söze girişmekten kaçın! *(Bak: Hecr-ü Cemil)* Mevki ve makam peşinde koşan halk arasındaki günlük meselelere dalan ve bu suretle kendilerine şöhret ve menfaat sağlamak istiyen kimselerin sözlerini ve aralarına karışma!

Bir cemaat içinde bulunduğun zaman seni saygı ile öne sürmedikçe sen kendiliğinden ileri safa geçme! Aynı şekilde muamele görmeden de mihraba geçip imam olma! Avama mahsus olan parklara ve mesireliklere de çıkma!

Nüfuzundan faydalanan ve tezkiyeni kazanan birisini doğrudan vaiz tayin eyleme! Belki bu işi mahallen halkından ve sana yakın olmayanlardan kendilerine inandıkların ile dostlarından birisine havale et!..." (İmam-ı Azam'ın Ebu Yusuf'a vasiyeti, terceme, Serdengeçti Neşriyatı, 1962 Ankara)

Atıf notu:

-İmam Azam'ın kıyas ile hareket ettiği yolundaki söylentilere verdiği cevab, bak: 2777.p.

1611- İMAM-I CA'FER-İ SADIK إمام جعفر صادق : (Hi. 83-128)

Veladet ve vefat tarihleri bazı kaynaklarda farklıdır. Hazret-i Ali'nin (R.A.) torununun torunudur. Medine-i Münevvere'de yaşamıştır. Annesi, Hazret-i Ebu Bekir'in soyundandır. Manevi nüfuzu çok ileri idi, dine büyük hizmetleri görüldü. Demiştir ki: Kim nefsi için nefsi ile mücahede ederse, keramete kavuşur; kim de Allah için nefsi ile mücahede ederse, Allah'a kavuşur." Eimme-i İsna Aşer'in altıncısıdır. (K.S.) *(Bak: Ca'ferî)*

1612- İMAM-I EBU YUSUF إمام ابو يوسف : Asıl ismi Ya'kup, baba adı İbrahim olup, soyca Ensarîdir. (Hi.113-Mi.722) tarihinde Kûfe'de doğmuş, (Hi.182-Mi.789)'da Bağdad'da vefat etmiştir. İmam-ı Azam'dan ders almıştır. Fıkıh sahasında büyük imamlardandır. Dedesi Sahebe-i Kiram'dan Sa'd'dır. (R.A.) İmam-ı Muhammed'le ikisine fıkıh kitablarında "İmameyn" denir. (K.S.)

Abbasi halifelerinden Hadi, Mehdi ve Harun Reşid zamanlarında yaşa-

mış ve bunların devrinde 18 sene kadı-ul kudat (Şeyhülislâmlık) makamında kalmış ve Hanefi Mezhebinin yayılmasına vesile olmuştur. Tabakat-ı Fukaha'da mutlak müctehid makamındadır.

1613- İmam-ı Ebu Yusuf Hazretlerinin, din tahsilinden iş hayatına çekmek isteyen ebeveynine rağmen, tahsilinde ısrar etmesi:

"Hatib Bağdadî, Ebu Hanife'nin talebesi Kadı Ebu Yusuf'un hayatını anlatırken şunları naklediyor:

Ebu Yusuf şöyle dedi: "Hadis ve fıkıh okuyordum. Hiç bir şeyim yok gibiydi. Elbiselerim yırtık, pırtıktı. Bir gün ben Ebu Hanife'nin yanında iken babam geldi, beni alıp götürdü ve "Yavrum! Ebu Hanife ile o kadar dolaşma, onun ekmeği kızarmıştır (hali vakti yerindedir), sen ise geçimin için çalışmaya muhtaçsın." dedi. Bunun üzerine ben de babama itaat etmeyi tercih ederek, derslerimin bir çoğunu bıraktım. Ebu Hanife beni görmeyince sormuş. Bunun üzerine ben de onun meclislerinde bulunmaya karar verdi. Bu gecikmeden sonra ona gittiğim ilk gününde bana, "Ne ile meşgul oldun da gelmedin" diye sorunca ben de "Meşguliyetim, geçim derdi ve babama itaat etmekti" dedim ve oturdum. Oradakiler dağılınca bana bir kese vererek, "Bununla ihtiyaçlarını gör" dedi. Baktım kesede yüz dirhem vardı... "Ders halkalarından ayrılma. Bu bitince de bana haber ver." diye de devam etti. Böylece derslere devam etmeye başladım. Az bir zaman geçmişti ki bana yüz dirhem daha verdi. Sonra geçimimi üzerine aldı. Ben ona hiç bir ihtiyaç bildirmezdim. Bir şeyimin bittiğini de söylemedim. Verdiklerinin bittiğini sanki ona birisi haber verirdi. Öylece muhtaç olmaktan kurtuldum. Bir şeylere de sahib olabildim.

1614- İmam-ı Ebu Yusuf'un yetişmesi hususunda bir rivayet daha var. Ali b. Ca'd, Ebu Yusuf'un şöyle dediğini söylüyor:

"Babam İbrahim b. Habib öldü. Ben küçük yaşımda annemin himayesinde kaldım. Annem beni hizmetçi olarak bir elbisecinin yanına verdi. Ben ise elbiseciyi bırakıp, Ebu Hanife'nin ders halkalarına devam ediyor, dinlemeye oturuyordum. Annem de arkamdan geliyor, kolumdan tutup beni elbiseciye götürüyordu. Ebu Hanife ise öğrenmeye olan aşkımı ve devamımı gördüğü için benimle ilgileniyordu. Anneme karşı bu tutumum devam edip, kaçmalarım da uzayıp gidince annem Ebu Hanife'ye: "Bu çocuğu bozan sensin. Bir şeyi olmayan yetim bir çocuktur bu. Ben bunu el örgülerimle doyuruyorum ve kendisine bakabilecek ufak bir kazancının olmasını istiyorum." diye çıkıştı. Ebu Hanife de ona: "Git, sen anlamıyorsun git! Bu çocuk

fıstık yağıyla yapılmış falüzec (bir nevi bal tatlısı) yemesini öğreniyor" deyince annem: "Sen akılsız bunak bir ihtiyarsın" dedi ve gitti.

1615- Ebu Yusuf devam ediyor: Sonra Ebu Hanife'den ayrılmamaya başladım. O da malıyla geçimimi üstleniyordu. Böylece hiçbir ihtiyacımı bırakmıyordu. Allah da beni ilimle nimetlendirdi ve yükseltti. Hatta kadılık cübbesini giydim." (Sabrın Sonu, Medrese Yayınevi, İst. 1981. sh: 52) *(Bak: 178, 179, 180.p.lar)*

1616- "Şuca Muhammed, Ebu Yusuf'un şöyle dediğini nakleder: Babam öldüğü zaman cenazesinde bulunamadım. Akraba ve komşularımın cenaze ve defn işleriyle uğraşmalarını temin ettim. Zira İmam-ı Azam'ın bir dersinde bulunamıyacaktım. Eğer o dersi kaçırsaydım, ondaki faideli bilgilere kavuşamamanın hasreti, ölünceye kadar devam ederdi." (Rehber Ansiklopedisi)

1617- İMAM-I GAZALÎ إمام غزالي : (Mi. 1058-1111) Asıl adı Muhammed'dir. Babası Ebu Hamid Muhammed, yün eğirip dükkanında satardı. Arabcada san'atı eğirmek olan kimse "gazzal" sıfatı verilirdi. Bir rivayete göre bu sebeble, yani babasının sanatı dolayısıyle "Gazalî" adını almış.

Başka bir rivayete göre Horasan'da, bugün adı "Meşhed" olan Tus şehri civarında "Gazele" köyünde doğmuş olduğundan bilahare doğduğu köye nisbetle Gazalî adını almıştır.

Her iki rivayet de muteber kitablarda kaydedilmiştir. Ancak amcası da ülemedan olup "Büyük Gazalî" adıyla tarihe geçmiştir. Bu zatın kardeşinin yün eğirme san'atı ile bir alâkası yoktur. Bu cihetle Gazzalî değil, Gazalî adını aldığı anlaşılır.

Birinci rivayete tabi olanlar adını Gazzalî diye , ikinci rivayeti esas alanlar Gazalî diye yazarlar.

Ömrünün ilk seneleri ilim tahsiliyle geçmiş, orta yaşlarında ilmin zirvesine çıkmış, itibar ve hürmetin en muhteşemini görmüş, sonraki senelerinde ise büyük bir fikrî inkılab geçirerek iç âlemine dönmüş, ihlas ve tasavvuf mertebelerinde mesafe katetmiştir. On bir seneyi bulan bir inziva hayatı geçirmiştir. Bundan sonra eski Gazalî'yi bırakıp yeni Gazalî olarak ortaya çıkmıştır. Son nefesine kadar da bu yeni Gazalî'nin tamamen âhirete mütevecih niyet ve ihlası içinde devam etmiştir.

1618- Gazalî, talebelik devresinde Tus'dan uzaklara gitmeye başlar. Cürcan'da bulunan meşhur âlim Cüveynî'yi ziyaret edip, ilim ve irfanından müstefid olur. Bu seyahetleri sırasında bir ara Tus'a dönerken eşkiyaların saldırısına da maruz kalır. Soyguncular, kervanın diğer eşyaları arasında kendisinin yazdığı kitablarıyla notlarını da gasbederler.

Bunun üzerine eşkiya reisine müracaat eden Gazalî, alınan eşya içinde bir takım ilmî notlarının da bulunduğunu ve notlarının ancak kendine faydası olduğundan geri verilmesini ister.

Eşkiya reisi ise Gazalî'ye, bir torba kağıt elinden alınınca neredeyse cahil kaldığını söyler. Bu sözün tesirinde kalan Gazalî, geri aldığı notlarını ve ilimden mühim kısımları ezberlemeye veya iyi hazmetmeye ehemmiyet verir.

1619- Gazalî, daha sonra Tus'dan ayrılıp Bağdad'da Nizamiye Medresesi'ne gelir. Burada meşhur Nizam-ül Mülk'ün dikkatini çeker. Nihayet en yüksek payeye erişerek Nizamiye Medresesi'nin baş müderrisliğine tayin edilir. Dört yıllık Nizamiye baş müderrisliği esnasında en yüksek nüfuz ve itibar sahibi olur. İşte tam bu sırada Gazalî'de, başta sözü geçen müdhiş bir ruhî inkılab meydana gelir. Herkesin gıbta ve imrenmeyle baktığı zirvedeki halini, o aldatıcı, oyalayıcı bir ihlassız hal olarak değerlendirmeye başlar. Tıpkı Bediüzzaman'ın Dar-ül Hikmet-il İslâmiye'de aza iken geçirdiği ruhî tekâmül gibi, bir enfüsî ameliyat geçirir.

Gazalî, Nizamiyenin baş müderrisiyken gösterilen itibar ve hürmetin zirveye çıktığı bir sırada, Abbasi halifesi ile Selçuklu başvezirinin büyük ikram ve izzetlerine rağmen tatmin olmayıp iç âleminde, kendi tefekkürüne dönmeye başlayınca kesin kararlar verir. Bu sebeble dört yıldır süren meşhur başmüderrislik vazifesinden istifa ile Şam'a doğru yola çıkar. Mana büyüklerini ziyaret edip tasavvuf ehlinin hallerini inceledikten sonra, Şam'ın meşhur Cami-ül Emeviyesinin geniş minaresi içinde inzivaya çekilir. Ve bu inziva tam onbir yıl sürer.

Bu sırada zaman zaman mütevazi gruplara vaazlar verip, sohbetler yapan Gazalî, eserler yazıp tefekküre de dalmış, insanların halini, iltifat ve ikramlarının faniliğini, insanı gerçeğin tatmin etmesi gereğini hep açık seçik anlamış, derin feyizlere, ilhamlara mazhar olmuştur. Tabiri caizse işte asıl mürşid Gazalî, bundan sonra meydana gelmiştir. Nitekim başmüderrisliği senelerindeki şöhretli günlerini anlatırken şöyle demektedir.

"Kendi durumuma baktım, bir de ne göreyim, dünyevî alâkalar içinde dalmışım. Onlar beni her taraftan sarmışlar... İşlerimi gözden geçirdim, onla-

rın en güzeli, okutup öğretmekti. Fakat bu sahada da âhiret için ehemmiyetsiz ve faydasız şeylerle uğraşmışım. Bu halimle uçurumun kenarına geldiğime, eğer durumu düzeltmek için harekete geçmezsem ataşe yuvarlanacağıma kanaat getirdim."

1620- Ellibeş senelik ömr-ü azizinin yarısından sonrasından böyle bir ruhî inkılab geçirip, kısmen dünyaya bakan eski Gazalî'yi terkederek tamamıyla âhireti esas alan yeni Gazalî'ye geçen İmam-ı Muhammed, bundan sonra kaleme aldığı eserlerinde daha başka bir ihlas ve manevî değerler manzumesi işlemeye muvaffak olur.

İmam-ı Gazalî pekçok âlimlerin tasdiki ve sahib olduğu ilim ve fazilet ile, İslâmiyet'e ait yüksek hizmetinin delaletiyle, asrının ehemmiyetli müceddidi idi. (R.A.) Gazalî Hazretleri, içinde bulunduğu asrın çeşitli bid'at ve ifsad cereyanlarının tahribatını izale ve hakaik-i Kur'aniyeyi muhafaza yolunda feyz-i İlahî ile sahib olduğu ikna ve isbat iktidarı karşısında muarızlar mağlub olmuşlardır. Gazalî Hazretleri bu manevî ve ilmî muvaffakiyeti, sebebiyle "Hüccet-ül İslâm" ünvanını almıştır. *(Bak: 2693.p.)* Gazalî, doğduğu yer olan Tus'un Taberan semtindeki merkadinde medfundur. (Radıyallahü anhü)

Atıf notları:

-İmam-ı Gazali'nin eserlerini imha hâdisesi, bak: 2693.p.

-Gazalî'nin mantık hakkındaki beyanı, bak: 2245.p.

-Gazali'nin eserlerini okumama ittihamı, bak: 3095.p.

1621- İMAM-I HANBELÎ إمام حنبلى : (Hi. 164-241) (Ahmed ibn-i Muhammed İbn-i Hanbelî) Hanbelî mezhebinin imamı olup, ezberinde bir milyon hadis vardı. Müsned adlı kitabında otuzbin hadis mevcuttur. Zühd ve takvası çok ileri idi. 'K.S.)

İmam-ı Hanbelî Hz.nin tarihçesi hakkında İslâm Ansiklopedisi şunları kaydeder: "İbn-i Hanbel meşhur İslâm fakihidir. Arabların Şeyban ailesine mensub olup, Rebiülevvel 164 (Teşrin-i Sani 780)de Bağdad'da doğmuştur. Gerek Bağdad'daki tahsili esnasında (183=799 senesine kadar), gerek tahsil maksadıyla Irak, Suriye ve Hicaz'dan Yemen'e kadar yaptığı seyahatlarda bütün mesaisini hadis tedkikine hasretmişti. Memleketine avdetinde İmam-ı Şafiî'den fıkıh ve usul dersleri aldı. (195-197=810-811) Dinî telakkileri, itikadda olsun, amelde olsun, İslâmın ilk devrindeki (sadr-ı İslâm) an'aneler ile, kat'i olarak taayyün etmişti." (İslâm Ansiklopedisi ci: l, sh: 170)

Kur'anın müdafaasında İmam-ı Hanbel Hazretlerinin yüksek gayreti:

Halife Me'mun'un başkadısı, Kur'an'ın mahluk olduğu inancını ortaya atmıştı. Halife, bütün ülkeye haberler gönderdi:

-Bütün sayılı din âlimleri sorguya çekilecek, kim "Kur'an mahluk değildir" derse, cezalandırılacaktır.

Bu şiddete en çok muhatab olacak olan İmam-ı Hanbel'e bazı yakınları:

-Hayatın tahlikede. Kalbinden inanmasan bile, yalnızca dilinle istedikleri şeyi söylesen olmaz mı?

Kahraman müçtehid:

-Asla! dedi. Âlimler hakikatı söylemekten çekinirlerse, cahiller ne yapmaz? Hakkı tesbit ve ilan vazifesini kim ifa edecektir?

1621/1- Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu, mevzu ile alâkalı olarak şunları kaydeder:

"Halife Me'mun zamanında kadı-l'kudat Ahmet İbn-i Düvadin'in yanlış bir içtihadı olan malum bir meseleden dolayı bu muhterem Ahmed İbn-i Hanbel hazretleri de Mu'tasım halife tarafından hapsedilmiş, darb edilmişti. Hapis müddeti yirmi sekiz ay devam edip (220) senesinde hapisten çıkarılmıştı. Hazret-i İmam, bu vesile ile de bütün hak ve hakikat taraftarlarının kıyamete kadar tebciline lâyık bir diyanet ve şehamet misali vücuda getirmiş oldu.

İmam Ahmed'e halife Vâsık zamanında bir fenalık yapılmamış, Vâsık'tan sonra hilafete nail olan kardeşi Mütevekkil ibn-i Mu'tasım ise ikram etmiş, onunla meşveret etmedikçe kimseye bir vazife tevcih etmemekte bulunmuştu. Bu ikram ve hürmet, o büyük âlimin vefatına kadar devam etmiştir.

İmam Ahmed Hazretleri (164) tarihinde doğmuş, (241) senesinde Bağdad'da vefat etmiştir. "Bab-ı Harb" denilen kabristanda medfundur. (R.Aleyh)" (H.İ. sh: 421)

Aynı mevzuda İslâm Ansiklopedisi de şunları yazar:

"Hayatının sonuna doğru Me'mun, Rebiülevvel 212 (Haziran 827(de Kur'anın mahluk olduğu nazariyesini kabule bütün tebaasını icra eden bir emirname neşretti. Mutezile görüşü bu suretle devlette resmiyet iktisab etti. Me'mun'un bu hareketinde, tercüme edilen Yunan felsefe eserlerinin, bilhassa Aristo mantığının tesirleri aranmalıdır. Kur'an'ın mahluk addedilişi

büyük itirazlarla karşılandı. Me'mun'un etrafını çeviren İranlılar ile ilim ve sanat sahası birbirine çok bağlı bulunduğu, Mu'tezile ise daha ziyade bu muhitin fikirlerinden faydalandığı cihetle, Sünniler Bağdad'ın ekseriyeti Arab asıllı sekenesi arasında Mutezileliğin doğrudan doğruya İran mahsulü olduğu propagandası ile gitgide bu fikri yıkmağa muvaffak oldular. Me'mun'un 218 (Mayıs 813) de bütün kadı ve muhaddislerin bu fikre uymak bakımından imtihana tabi tutulmaları hakkındaki emri ve kendisinin pek az sonra vuku bulan vefatını müteakib, haleflerinin 238 (851)'e kadar bu fikre sadık kalmaları vaziyeti değiştiremedi." (İslâm Ansiklopedisi, ci: 7, sh: 699)

Yine aynı eser, Ahmed İbn-i Hanbel'in hayatını anlatırken şöyle der:

"Halife Me'mun, Mu'tasım ve Vâsık devirlerinde akaidin, Mutezile Mezhebine göre tayini ve bunun devletçe bir nevi resmi ilm-i hal mertebesine çıkarılması üzerine, Kur'an'ın mahluk olduğu akidesini kayıtsız şartsız reddeden maruf Kelâm ulemasına işkence cezaları tatbik edilirdi. İmam-ı Hanbelî de, diğerleri gibi bir itikad sorgusuna çekildi; prangaya vurularak, Tarsus'a, Me'mun nezdine gönderilirken, yolda halifenin vefatı haberini aldı. Bu halifenin halefi devrinde de bedenî ceza ve hapislere sabırla tahammül etti ve itikadından en küçük bir fedakârlıkta bulunmadı. Ancak Mütevekkil'in zamanında devletçe Sünniliğe avdet edildikten sonra, İmam-ı Hanbelî Hz.nin çektiği mihnet ve meşakkatler nihayete erdi. Bir çok defa halife tarafından taltif ve saraya davet edildi; hatta kendi haberi olmadan,. ailesine maaş bağlandı. İlim ve takvası, Peygamber Efendimizin sünnetine olan sarsılmaz bağlılığı, etrafına büyük bir talebe kalabalığı topladı." (İ.A.ci: 1, sh.170)

1622- İmam-ı Azam (R.A.) Fıkh-ül Ekber'inde "halk-ı Kur'an" hakkında şöyle der:

"Kur'anı ağzımızla, telaffuz edişimiz (yani lafız lafız, kelime kelime söyleyişimiz) mahluktur, onu okuyuşumuz mahluktur. Yani bizim o söyleme ve okuma zamanımızda ağzımızdan çıkmakta olması, o anda Cenab-ı Hakk tarafından yaratılan bir kudret sayesindedir. (Asıl) Kur'an ise (ezelîdir) mahluk değildir." (Fıkh-ül Ekber, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Terceme, sh: 8, 1954 Ankara)

1623- İMAM-I MALİK إمام مالك : (Hi: 93-179) Medine- Münevvere'de doğdu. İmam Malik bin Enes diye anılır. Malikî Mezhebinin imamı. El-Muvatta isimli eseri, "Kütüb-ü Sitte"ye dahil olacak kıymettedir. Mezhe-

binin mensubları, Afrika ve Endülüs'te çok yayılmıştır. Bu mezhebde olana "Malik"i" denir.

1623/1- "Dört muazzam müctehidin ikincisidir. Yemen kabilelerinden "Beni Esbah" kabilesine ve Hımyerîlerden bir hükümdar hanedanına mensubdur. Tebe-i tabiînden olan İmam-ı Malik hazretleri, tabiîn hazeratından birçok fukaha ve fuzalaya yetişmiş, gençliğinden itibaren ilim sahasına atılmış, üçyüzü tabiînden, altıyüzü de onların tabilerinden olmak üzere dokuzyüz şeyhten hadis-i şerif ahzetmiştir." (H.İ. ci: l, sh: 409)

"Malik İbn-i Enes Hazretleri, ictihad-ı fıkhîsini, Kitabullah'a, Sünen-i Nebeviyeye, icma-i ümmete, kıyas-ı fukahaya, Medine-i Münevvere ahalisinin ittifaklarına ve maslahat-ı mürsele, sedd-i zerai' denilen sair esaslara istinad ettirmiştir.

Şöyle ki: İmam Malik Hazretlerinin mezheb-i fıkhîsinde herhangi bir meselenin hükm-ü şerîsini tayin için Kur'an-ı Kerim'e, ehadis-i Nebeviyeye, ümmetin icmaına ve indellüzum kıyasa müracaat edilir. Ehl-i Medine'nin ittifakları da icmaden başka, müstakil bir delil olarak kabul olunur. Çünkü onlar, Resulullah'ın ef'al ve akvaline başkalarından daha ziyade vâkıftırlar. Bunların ittifakları, seleften halefe intikal etmiş bir tarikat-ı mesnunedir.

1623/2- Mezheb-i Malik'te "maslahat-ı mürsele" de nazara alınır. Yani: hakkında muayyen bir hüküm-i şer'î bulunmıyan, başka bir tabirle hakkındaki hüküm, şer'an meskûtün anh bulunan bazı hâdiselerde maslahat-ı mürseleye müracaat olunur. O hâdise hakkında maslahat icabına göre bir hüküm verilir. Böyle hakkında şer'an açık bir hüküm bulunmıyan bir maslahat, başıboş bırakılmış, kendi heline salıverilmiş gibi bir durumda görüleceğinden bu cihetle kendisine "maslahat-ı mürsele" adı verilmiştir. Bu delil, Mezheb-i Hanefîdeki "istihsan" delili mesabesindedir.

1623/3- Sedd-i zerai' meselesine gelince, bu da Malikî mezhebinde bir delil olarak kabul edilmiştir. Bu esas, şer'an memnu olan bir şeye vesile teşkil eden mübah fiillerin de men edilmesinden ibarettir. "Def-i mefasid, celb-i menafi'den evladır." Binaenaleyh insanı, şer'an memnu olan herhangi bir şeye saik olacak şeylerden sakınılması icab eder. Velev ki o şeyler, haddizatında memn'u bulunmasın. Bu esas, Hanefî mezhebinde kısmen muteber ise de, suret-i mutlakada kabul edilmiş değildir." (H.İ. ci: 1, sh: 411)

1624- İMAM-I MATÜRİDÎ إمامِ ماتريدي : *(Bak: Matüridî)*

İMAM-I MUHAMMED إمامِ محمد : (Hi. 135-189) Kûfe'de yetişti. 99 kitab te'lif etmiştir. İmam-ı Malik'ten hadis okudu. En meşhur Hanefi fakihlerindendir. (K.S.)

İMAM-I MÜBİN إمام مبين : *(Bak: Kitab-ı Mübin)*

İMAM-I RABBANÎ (R.A.) إمام ربّانى : *(Bak: Ahmed-i Farukî)*

1625- İMAM-I ŞAFİÎ إمام شافعي : (Hi. 150-204) İmam-ı Abdullah bin Muhammed diye de anılır. Üçüncü ceddi olan Şafiî, hayatında Resulullah'ı (A.S.M.) gördüğü için o isimle anılır. Nesebi, Abd-i Menaf'da Peygamberimiz (A.S.M.) ile birleşir. Gençliğinde çok fakir bir hayat yaşadı. Çok ileri muhaddis ve müfeessir-i Kur'andır. Usul-ü Hadis ve Fıkha dair te'lifatı vardır. Şafiî mezhebinin imamıdır. Tıb, şiir ve edebiyatta da çok ileridir. (Radıyallahu anhü)

1625/1- "Eimme-i Erbaa'nın üçüncüsüdür ve onların arasında "Kureyşiy-ün neseb" olmakla mümtazdır.

İmam-ı Şafiî, Şam beldelerinden "Gazze"de, diğer rivayetlere göre "Askalan'da veya "Yemen"de doğmuş, yetim kalmış, validesi tarafından daha iki yaşında iken Mekke-i Mükerreme'ye götürülmüş, orada neşv ü nema bulmuş, bir ara Medine-i Münevvere'ye gitmiş, dostlarından birzat, Harun Reşid tarafından Yemen valiliğine nasb edilmiş olduğundan onunla beraber Yemen taraflarına gidip bazı me'muriyetleri deruhte etmiş. Bunları güzelce ifaya muvaffak olmuş, aleyhinde vuku' bulan bir şikayete mebni yapılan tahkikat neticesinde beraeti sabit olmakla Harun Reşid kendisini serbest bırakmıştır. İki defa Bağdad'a gitmiştir. İlki 184 tarihinde, ikincisi de 195 tarihine müsadiftir. Orada iki sene kadar kalmış, sonra Hicaz'a teveccüh edip Mekke-i Mükerreme'de iki sene kadar oturmuş, nihayet 199 tarihinde Mısır'a rıhlet ile Füstat beldesinde tavattun eylemiştir.

1625/2- İmam-ı Şafiî Hazretleri, içtihadlarında Kitabullah'a, Sünen-i Nebeviyeye, icmaa, sahabe-i kiramın müttefekun aleyh olan kavillerine ve indel'icab kıyasa istinad etmiştir.

İmam-ı Şafiî Hazretleri, sair mezheblerde kabul edilmiş olan istihsanı da bir delil olarak kabul etmiştir. usul-i Fıkıh kısmında da beyan edildiği üzere istihsan, rey, kıyas-ı hafi, bazan "maslahat-ı mürsele" adıyla da yad olunur. Hakkında icaben ve selben bir delil-i şer'î bulunmayan bir hâdisede meşakkat veya maslahat nazara alınıp ona göre hüküm vermekten, diğer bir tabirle: "meşakkat veya maslahat mazınnasını, hüküm için bir illet telakki etmekten" ibarettir. Bu, İslâm Hukuku'nda büyük bir esastır. Yüzbinlerce içtimaî hâdisatın halli için bir çaredir. Fakat Şafiî Hazretleri, bunu bir delil olarak kabul etmemiştir. Hatta "istihsanda bulunmak isteyen, kendisinin şâri' olmasını murad etmiş olur" demiştir.

Maamafih İmam Şafiî Hazretlerinin içtihad ettiği mes'eleler, mezheb-i kadim, mezheb-i cedid namı ile iki kısma ayrılmıştır. Şöyle ki: Hazret-i İmam 195 senesinde Bağdad'a gidince mezheb-i kadimini neşretmişti. sonra Bağdad, Cezire, Şam, Mısır gibi gezip dolaştığı yerlerde bir çok yüksek muhaddislere mülaki olarak bir kısım sahih hadislere daha muttali olmuş, buralardaki nâsın örf ve âdetlerine şahid bulunmuş olmakla celb-i menfaat ve def-i mefsedet hususlarındaki bazı rey ve içtihadlarını tadil ederek Füstat'da mezheb-i cedidini imla ve neşreylemiştir." (H.İ. ci: 1, sh: 414, 416)

İMAM-I ŞARANÎ إمام شعراني : Ömer Nasuhi Efendi, Şaranî Hazretleri hakkında şu bilgiyi verir: " Şa'ranî Ebu-l Mevahib: Abd-ül Vehhab ibn-i Ahmed-il Mısrî, Şafiî fukahasında olup, ulûm-u şer'iyyede vesairede imam bulunuyordu. Celalüddin-i Süyutî, Şeyh-ül İslâm Zekeriyyel Ensarî, Şeyh Aliyyü'l Havvas gibi zatlardan ilim, tasavvuf ahzetmiştir. Kıymetli müellefatı vardır. Bir kısmı şunlardır: Dürer-ül Gavvas Alâ Fetava Seyyid-i Aliyy-ül Havvas, El-Minen-ül Kübra, el-Mizan-ül Kübra, El-Yevakitü Vel'Cevahir fî Beyani akaid-ül Ekabir, Keşf-ül Gumme An Cemi-il Ümme, Tabakat-üş Şa'ranî.

Şaranî merhum, (Hi. 899) tarihinde doğmuş, (973) senesinde Kahire'de vefat etmiştir." (H.İ.ci: l, sh: 489)

Dört hak mezhebin birleşen ve ayrılan tarafları hakkında mu'teber eserleri olan meşhur bir fakihtir. Mizan-ı Şaranî ismiyle bilinen eseri meşhurdur.

1626- İMAMET إمامة : İmamlık. Namazda cemaati idare eden zatın hal ve sıfatı. *Halifelik.

İmamet iki kısma ayrılır:

1- İmamet-i suğra: Namazda cemaate yapılan imamlık.

2- İmamet-i kübra: Emir-ül mü'minîn olmak. Yani müslümanlar arasında riyaset-i ammeyi haiz bulunmaktır. *(Bak: Hilafet)*

Atıf notu:

-İbrahim'in (A.S.) imametinin zürriyetine teşmili, bak: 1469.p.da bir âyet notu:

1627- İMAMEYN إمامين : İki imam. *Fık: Ekseriyetle Hanefî kitablarında "imameyn" dendiği zaman "İmam-ı Ebu Yusuf ile İmam-ı Muhammed" anlaşılır. Bazan da İman-ı A'zam ile İmam-ı Şafiî Hz.lerine söylenir.

1628- İMAN ايمان : İnanmak. "İman, asl-ı lügatta emn ü emandan ifaldir. Hemzesi ta'diye ve bazen sayruret manalarında kullanılır. Ta'diye olduğuna göre eman vermek, emin kılmak demektir ki, Esmaullahdan olan "Mü'min" bu manadandır. Sayruret olduğuna göre de emin olmak demek olur. Ve vüsuk u itimad manasını ifade eder ki, lisanımızda inanmak demektir. Örf-i lügatta ise mutlaka tasdik etmek manasınadır. Çünki tasdik eden, tasdik ettiğini tekzibden emin kılmış veya kendisini kizibden emin olmuş olur." (E.T.177)

İmanın iyilik derecesi ve inkârın kötülük derekesi, neticelerinden de anlaşılır. Yani imanın sonsuz saadeti, inkârın sonsuz şekaveti netice vermesi gösteriyor ki; iman sonsuz hayır ve hüsündür, inkâr da sonsuz bir şer ve kubuhtur. Halbuki imanı izale etmiyen hiçbir şer, sonsuz cezaya sebebiyet vermez. *(Bak: Allah, Amentü, Hads, Küfr, Tecdid-i iman, Yakîn)*

Bir atıf notu:

-İman ilimdir, küfür cehildir, bak: 1563.p.

1629- "İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrisini icmalen tasdik etmekten hasıl olan bir nurdur.

Sual: Avam-ı nastan, hakaik-i diniyeyi tabir eden ancak yüzde birdir?

Cevab: Tabir etmemesi, bilmemesine delil olamaz. Evet çok defa lisan, insanın tasavvuratından incelerini tabirden âciz olduğu gibi kalbindeki ve

vicdanındaki inceler de akla görünmez. Hatta belagat dâhîlerinden Sekkakî gibi bir zat; İmri-ül Kays veya başka bir bedevinin ibraz ettiği belagat inceleri-ni kavramamıştır.

Maahaza imanın var olup olmadığı sorgu ile anlaşılır. Meselâ ami bir adama, bütün cihetleriyle, eczasıyla kudretinde ve tasarrufunda bulunan Saniin yarattığı bu âlemin bir cihette Sanii olup olmadığı hakkında bir sorgu yapıldığı zaman, "Hiçbir cihette değildir! Olamaz!" dese kâfidir. Çünkü, ne-fiy cihetinin yani Sani'siz olamıyacağının onun vicdanında sabit olduğuna delalet eder.

1630- İman, Sa'd-ı Taftazanî'nin tefsirine göre: "Cenab-ı Hakk'ın istediği kulunun kalbine, cüz'-i ihtiyarının sarfından sonra ilka ettiği bir nurdur." de-nilmiştir. *(Bak. 1299.p.)* Öyle ise iman, Şems-i Ezelî'den vicdan-ı beşere ih-san edilen bir nur ve bir şuadır ki, vicdanın iç yüzünü tamamıyla ışıklandırır. Ve bu sayede bütün kâinat ile bir ünsiyet, bir emniyet peyda olur. Ve her şeyle kesb-i muarefe eder. Ve insanın kalbinde öyle bir kuvve-i manevîye husule gelir ki, insan, o kuvvet ile her musibete, her hâdiseye karşı mukave-met edebilir. Ve öyle bir vüs'at ve genişlik verir ki, insan o vüs'atle geçmiş ve gelecek zamanları yutabilir.

Ve keza iman, Şems-i Ezelî'den ihsan edilmiş bir nur olduğu gibi; saa-det-i ebediyeden de bir parıltıdır. Ve o parıltı ile, vicdanında bulunan bütün emel ve istidadlarının tohumları, bir şecere-i tuba gibi neşv ü nemaya başlar, ebed memleketine doğru hareket eder, gider." (İ.İ.41)

Atıf notları:

-İman etmek için Tagut'un inkârı gerektir. bak: 3631.p.sonu

-Günahı serbest işlemek imandan hissesiz olmaya delalet eder, bak: 231.p.

-Günah işlenirken imanın mağlubiyeti, bak: 1171.p.

-Günahtan küfre giden yol, bak: 1074, 1075.p.lar

-Hadiste imanın kısa tarifi, bak: 242.p.sonu

-İman kalb işidir, bak: 179, 1120.p.lar

-Allah'ın mü'mine imanı sevdirmesi, Kur'an (49:7)

-Takva, imanın halavetine vesiledir, bak: 2822.p.

1631- Allah'a iman mevzuunda, usul mahiyetinde birkaç esas:

Birinci esas: İmana ait meseleler, herkesin kabul etmesi zaruri olacak

kadar bedihi olmaz. Çünki, imtihan sırrı bozulur. Evet" iman ve teklif ihtiyar dairesinde bir imtihan, bir tecrübe, bir müsabaka olduğundan, perdeli ve derin ve tedkik ve tecrübeye muhtaç olan nazarî mes'eleleri elbette bedihî olmaz. Ve herkes ister istemez tasdik edecek derecede zaruri olmaz. Ta ki Ebu Bekirler âla-yı illiyyine çıksınlar ve Ebu Cehiller esfel-i safiline düşsünler. İhtiyar kalmazsa teklif olamaz. Ve bu sır ve hikmet içindir ki, mu'cizeler seyrek ve nadir verilir.

Hem dar-ı teklifte gözle görünecek olan alâmet-i kıyamet ve eşrat-ı saat, bir kısım müteşabihat-ı Kur'aniye gibi kapalı ve te'villi oluyor. Yalnız, Güneşin mağribden çıkması bedahet derecesinde herkesi tasdika mecbur ettiğinden, tevbe kapısı kapanır; daha tevbe ve iman makbul olmaz. Çünki, Ebu Bekirler, Ebu Cehiller ile tasdikte beraber olurlar. Hatta Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın nüzulü dahi ve kendisi İsa Aleyhisselâm olduğu, nur-u imanın dikkatiyle bilinir; herkes bilemez." (Ş.579) *(Mu'cizeler icbar için değil ikna içindir, bak: 2494, 2495.p.lar)*

1632- Bununla beraber, imansızlığa karşı, iman tarafını iltizam ve kabul etmek, mantık mecburiyetidir. Çünkü: İman etmekte, bu hayatta ve bu hayattan sonra hiçbir zarar ihtimali yok; menfaatı olursa sonsuzdur. İmansızlıktka ise, hiçbir fayda ihtimali yok; zararı olursa, nihayetsizdir. O halde iman cihetini iltizam etmek, aklen ve mantıkan zaruridir. Kur'an (40: 12, 42) gibi âyetlerinde beyan edildiği gibi, ilmî ve mantıkî delillere dayanan imana davet edilince hemen inkâr eden, fakat delilsiz olan şirke gelince hemen onu kabul ve iltizam eden, mantıksız, peşin hükümül ve süfeha takımı, bir kısım insanlar da vardır.

Bir mukayese ve mantık zarureti olarak küfre karşı imanı tercih etmek gereğine dikkati çeken âyetler de vardır. Ezcümle (11:28, 63, 88) (26:69 ilâ 75) (41:52) (46:10) (96:11, 12) âyetleri şayan-ı teemmüldür.

Bu dünyada imanın getirdiği bazı mükellefiyetler varsa da, mü'mini dünyada küfrün manevî cehenneminden kurtarmak gibi büyük nimeti, dünyaya değer kıymettedir. *(Bak: 187, 504, 1652, 2154.p.lar)*

1633- İkinci esas: imanın delilleri, istidlalidir. Yani, eserden, eseri yapanı; san'attan, san'at sahibini bil-intikal anlamaktır. Yoksa, mahsusat âleminin, yani beş duygu ile idrak edilen maddî hâdiselerin ve varlıkların bilgisi gibi bedihiyattan değildir. *(Bak. 658.p.)*

"Ateşin dumana olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlale "bürhan-ı limmî" denildiği gibi, dumanın ateşe olan delaleti gibi, eserden

müessire olan istidlale de "bürhan-ü innî" denir. Bürhan-ı innî, şüphelerden daha sâlimdir." (İ.İ. 86)

"Kur'an-ı Kerim'in kâinattan yaptığı bahis, tebeîdir; kasdî değildir. Yani ligayrihidir, lizatihi değildir. Yani Kur'an-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın vücud, vahdet ve azametine istidlal suretiyle kâinattan bahsetmiştir. Yoksa, kâinatın bizzat keyfiyetini izah etmek için değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim; coğrafya, kozmoğrafya gibi kasden kâinatın keyfiyetinden mana-yı ismiyle bahseden bir fen, bir kitab değildir.

Ancak, kâinat sahifesinde yazılan san'at-ı İlahiyenin nakışları ve Kudretin hilkat mu'cizeleri ve kozmoğrafyacıları hayrette bırakan nizam ve intizamla, mana-yı harfiyle Sani ve nizam-ı hakikîye istidlal keyfiyetini öğretmek için nazil olan bir kitabdır. Binaenaleyh san'at, kasd, nizam; kâinatın her zerresinde bulunur, matlub hasıl olur; teşekkülü nasıl olursa olsun bizim matlubumuza taalluku yoktur." (İ.İ. 118)

1634- Bu ikinci esasta beyan edilen istidlal keyfiyetine misal olarak denir ki: Nasıl insanın aklı, ilmi, muhabbeti, san'at mehareti ve diğer bazı meziyetleri gibi manevî hususiyetleri, -hemcinsimiz olduğu halde- o şahsa baktığımızda zahiren görülemiyor. Ancak o meharet ve hususiyetler, amelî tezahürlerinden yani eserlerinden anlaşılır. Meselâ gayet beliğ ve edib bir zatın sahib olduğu belagat meziyetini ancak hitabetinden ve eserlerinden anladığımız gibi. Demek zahir nazarda görülmeyip eser ve te'sirleriyle bilinen çok şeyler vardır. İşte bunun gibi, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını-Kur'anın talim ve terbiyesiyle olmak şartiyla-âlemdeki eserlerinden istidlal yoluyla anlarız.

Bunun için Kur'an, Allah'ın eserlerini tekrar be tekrar nazarlara arzetmektedir. (Failin eserlerinden tanınması, bak: 224, 225.p.lar)

1635- Üçüncü esas:" Umumi mes'elelerde isbata karşı nefyin kıymeti yoktur ve kuvveti pek azdır. Meselâ: Ramazan-ı Şerif'in başında hilali görmek hususunda, iki adi şahid hilali isbat etseler ve binlerle eşraf ve âlimler "görmedik" deyip nefyetseler, onların nefiyleri kıymetsiz ve kuvvetsizdir. Çünki, isbatta birbirine kuvvet verir. Birbirinde tesanüd ve icma' var. Nefie'de ise; bir olsa bin olsa farkları yoktur. Herkes kendi başına kalır, infiradî olur. Çünki, isbat eden harice bakar ve nefs-ül emre göre hükmeder. Meselâ: Misalimizde olduğu gibi, biri dese "Gökte Ay vardır." Diğer arkadaşı parmağını oraya basar, ikisi birleşip kuvvetleşirler.

Nefy ve inkârda ise, nefs-ül emre bakmaz ve bakamaz. Çünki "hususi olmayan ve has bir yere bakmayan bir nefy isbat edilmez" meşhur bir

düsturun. Meselâ, bir şey'i dünyada var diye ben isbat etsem; sen de "dünyada yok" desen... benim bir işaretimle kolayca isbat edilebilen o şey'in, sen nefyini yani ademini isbat etmek için, bütün dünyayı aramak ve taramak ve göstermek, belki geçmiş zamanların her tarafını dahi görmek lâzım geliyor. Sonra "yoktur, vuku bulmamıştır." diyebilirsin.

Madem nefy ve inkâr edenler nefs-ül emre bakmazlar; belki kendi nefislerine ve akıllarına ve gözlerine bakıp hükmediyorlar. Elbette birbirine kuvvet veremezler ve zahîr olamazlar. Çünki, görmeye ve bilmeye mani' olan perdeler, sebebler ayrı ayrıdırlar. Herkes "Ben görmüyorum, benim yanımda ve itikadımda yoktur" diyebilir. Yoksa "Vaki'de yoktur" diyemez. Eğer dese;- hususan, umum kâinata bakan iman mes'elelerinde-dünya kadar büyük bir yalan olur ki, doğru diyemez ve doğrultulmaz." (Ş.100) *(Bak: 663.p.)*

1636- Evet nefyin isbatı zordur. Ancak butlan-ı mana ile bizatihi müntefi olur. Fakat insî ve cinnî müvesvis şeytanlar aldatıcı yollara başvururlar. Ezcümle:

"Şeytanın en büyük bir desisesi: Hakaik-ı imaniyenin azameti cihetinde dar kalbli ve kısa akıllı ve kasır fikirli insanları aldatır, der ki: "Bir tek zat, umum zerrat ve seyyarat ve nücumu ve sair mevcudatı bütün ahvaliyle tedbir-i rububiyetinde çeviriyor, idare edeyor deniliyor. Böyle hadsiz acib büyük mes'eleye nasıl inanılabilir? Nasıl kalbe yerleşir? Nasıl fikir kabul edebilir?" der. Acz-i insanî noktasında bir hiss-i inkarî uyandırıyor.

Elcevab: Şeytanın bu desisesini susturan sır: "Allahu Ekber"dir. Ve cevab-ı hakikisi de: "Allahu ekber"dir. Evet "Allahu Ekber"in ziyade kesretle şeair-i İslâmiyede tekrarı, bu desiseyi mahvetmek içindir.

Çünki: insanın âciz kuvveti ve zaif kudreti ve dar fikri, böyle hadsiz büyük hakikatları "Allahu Ekber" nuruyla görüp tasdik ediyor ve "Allahu Ekber" kuvvetiyle o hakikatları taşıyor ve "Allahu Ekber" dairesinde yerleştiriyor ve vesveseye düşen kalbine diyor ki: Bu kâinatın gayet muntazamca tedbir ve tedviri bilmüşahede görünüyor. Bunda iki yol var:

Birinci Yol: Mümkindir. Fakat gayet azîmdir ve hârikadır. Zaten böyle hârika bir eser, bir hârika san'at ile, çok acib bir yol ile olur. O yol ise: Mevcudat, belki zerrat adedince vücudunun şahidleri bulunan bir Zat-ı Ehad ve Samed'in rububiyetiyle ve irade ve kudretiyle olmasıdır.

İkinci Yol: Hiçbir cihet-i imkânı olmıyan ve imtina derecesinde müşkilatlı ve hiçbir cihette makul olmıyan şirk ve küfür yoludur. Çünki Yir-

minci Mektub ve Yirmiikinci Söz gibi çok risalelerde gayet kat'i isbat edildiği üzere; O vakit kâinatın herbir mevcudunda ve hatta herbir zerresinde bir uluhiyet-i mutlaka ve bir ilm-i muhit ve hadsiz bir kudret bulunmak lâzım geliyor. Ta ki, mevcudatta bilmüşahede görünen nihayet derecede nizam ve intizam ve gayet hassas nizam ve imtiyaz ile mükemmel ve müzeyyen olan nukuş-u san'at vücud bulabilsin.

Elhasıl: Eğer tam lâyık ve tam yerinde olan azametli ve kibriyalı rububiyet olmazsa, o vakit her cihetçe gayr-ı makul ve mümteni bir yol takib etmek lâzım gelecek. Lâyik ve lâzım olan azametten kaçmakla, muhal ve imtinaa girmeyi, şeytan dahi teklif edemez." (L.87)

Yukarıda görüldüğü gibi tevhid yolu mümkün, şirk yolu ise müşkildir. Mümkün ile müşkil müsavi olmadığından, müşkil yola karşı mümkün yolu tercih etmek gerektir.

Bir mes'ele hakkında "var ve yok" şeklindeki birbirine tam zıd olan iki davadan tercihi gereken "mümkün" tarafın imkâniyeti, vacibiyet derecesini kazanır ve "müşkil" tarafı dahi muhal olur. Zira iki zıd iddia, bir mes'elede birleşse, ikisinin de doğru olması mantıkan imkânsız olduğundan birisinin doğruluğu zaruri olur. O halde mezkûr "birinci yol" zaruridir, vacibdir.

1636/1- Keza "azamet ve kibriya ve nihayetsizlik noktasında, ya gaflete veya masiyete veya maddîyata dalmak sebebiyle darlaşan akıllar, azametli mes'eleleri ihata edemediklerinden, bir gurur-u ilmî ile inkâra saparlar ve nefyederler. Evet o manen sıkışmış ve kurumuş akıllarına ve bozulmuş ve manevîyetta ölmüş olan kalblerine, çok geniş ve derin ve ihatalı olan imanî mes'eleleri sığıştıramadıklarından, kendilerini küfre ve dalalete atarlar, boğulurlar.

Eğer dikkatle kendi küfürlerinin iç yüzüne ve dalaletlerinin mahiyetine bakabilseler, görecekler ki; imanda bulunan makul ve lâyık ve lâzım olan azamete karşı yüz derece muhal ve imkânsızlık ve imtina o küfrün altında ve içindedir.

Risale-i Nur yüzer mizan ve müvazenelerle, bu hakikatı "iki kere iki dört eder" derecesinde kat'i isbat etmiş. Meselâ: Cenab-ı Hakk'ın vücub-u vücudunu ve ezeliyetini ve ihatalı sıfatlarını azametleri için kabul edemeyen adam, ya hadsiz mevcudata, belki nihayetsiz zerrelere, o vücub-u vücudu ve ezeliyetini ve uluhiyet sıfatlarını vermekle küfrünü itikad edebilir. Veyahut ahmak sofestailer gibi, hem kendini, hem kâinatın vücudunu inkâr ve nefyetmekle akıldan istifa etmelidir. İşte bunun gibi bütün hakaik-ı imaniye ve

İslâmiye, kendilerinin şe'nlerini, muktezaları olan azamete istinad ederek, karşılarındaki küfrün dehşetli muhalatından ve vahşetli hurafatından ve zulmetli cehalatından kurtarıp kemal-i iz'an ve teslimiyetle selim kalblerde ve müstakim akıllarda yerleştirirler.

Evet, ezan ve namaz gibi ekser şeair-i İslâmiyede kesretle ۞ اَللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ اَللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ اَللّٰهُ اَكْبَرْ ۞ اَللّٰهُ اَكْبَرْ azamet-i kibriyasını her vakit ilanı, hem اَلْعَظَمَةُ اِزَارِى وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَائِى (163) hadis-i kudsînin fermanı, hem "Cevşen-ül Kebir" münacatının seksenaltıncı ukdesinde:

يَا مَنْ ۞ مُلْكَهُ اِ ۞ يَا مَنْ ۞ يُحْصِى الْعِبَادُ ثَنَائَهُ ۞
يَا مَنْ ۞ تَصِفُ الْخَلاَئِقُ جَلاَلَهُ ۞ يَا مَنْ ۞ يَنَالُ اَوْهَامُ كُنْهَهُ ۞
يَا مَنْ ۞ يُدْرِكُ اَبْصَارُ كَمَالَهُ ۞ يَامَنْ ۞ يَبْلُغُ اَفْهَامُ صِفَاتَهُ ۞
يَا مَنْ ۞ يَنَالُ اَفْكَارُ كِبْرِيَائَهُ ۞ يَامَنْ ۞ يُحْسِنُ اِنْسَانُ نُعُوتَهُ ۞
يَا مَنْ ۞ يَرُدُّ الْعِبَادُ قَضَائَهُ ۞ يَا مَنْ ظَهَرَ فِى كُلِّ شَىْءٍ اٰيَاتُهُ ۞
سُبْحَانَكَ يَا اِلَهَ اِ اَنْتَ اَمَانُ اَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ

diye olan gayet arifane münacat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) beyanı gösteriyor ki; azamet ve kibriya lüzumlu bir perdedir." (Ş.103) *(Bak: 3715.p.)*

1637- Dördüncü esas: Cenab-ı Hakk'a mümkinat ve insan mikyasiyle bakmamalı. "İnsan; bir şeyin ahvalini muhakeme ettiği zaman, o şeyin rabıtalarını, esbabını, esasların evvela kendi nefsinde, sonra ebna-yı cinsinde, sonra etraftaki mümkinatta taharri eder. Hatta hiçbir suretle mümkinata müşabeheti olmayan Cenab-ı Hakk'ı düşünecek olursa, kuvve-i vahimesi ile bir insanın mekayisini, esasatını, ahvalini mikyas yaparak Cenab-ı Hakk'ı düşünmeye başlar. Halbuki Cenab-ı Hakk'a bu gibi mikyaslar ile bakılmaz. Zira sıfatı inhisar altında değildir." (İ.İ.75)

163 İ.M. 4174, 4175 ve K.H. 1912. hadisler.

"Beşerin zihni ve fikri, Cenab-ı Hakk'ın azametine bir mikyas, kemalatına bir mizan, evsafının muhakemesine bir vasıta bulmak vüs'atinde değildir; ancak cemi' masnuatından ve mecmu-u âsarından ve bütün ef'alinden tahassül ve tecelli eden bir vecihle bakılabilir. Evet zerre, mir'at olur, fakat mikyas olamaz. Bu mes'elelerden tebarüz ettiği vecihle, Cenab-ı Hakk'ın mümkinata kıyas edilmesi ve mümkinatın onun şuunatına mikyas yapılması, en büyük cehalet ve hamakattır. Çünki aralarındaki fark, yerden göğe kadardır. Evet vacibi mümkine kıyas etmekten, pek garib ve gülünç şeyler çıkar. Meselâ: Ehl-i tabiat, o aldatıcı kıyas ile tesir'i- hakikiyi esbaba; ehl-i i'tizal, halk-ı ef'aili abde; mecusiler, şerri ikinci bir hâlika isnadetmeye mecbur olmuşlardır. Güya zuumlarınca Cenab-ı Hak, azameti kibriya ve tenezzühü dolayısıyla, bu gibi hasis ve çirkin şeylere tenezzül etmez. Demek akılları vehimlerine esir olanlar, bu gibi gülünç şeyleri doğururlar." (İ.İ.76)

1638- "Vacib-ül Vücud zatında, mahiyetinde mümkine benzemedeği gibi, ef'alinde de benzemiyor. Çünki Vacib-ül Vücud'un kudretine nisbeten yakın-uzak, az-çok, küçük-büyük, ferd-nev', cüz'-küll aralarında fark yoktur. Ve keza onun fiilinde bizzat mübaşeret yoktur. Fakat mümkinin kudreti bu derece değildir. Bunun için nefis, Vacib-ül Vücudun ef'alini, fiillerine benzetemiyor. Hakikatını fehmetmekte akıl mütehayyir kalıyor. Fiili failsiz zannediyor." (M.N.186) *(Cenab-ı Hakk'ın marifeti neden enaniyete bağlıdır, bak: 821.p.)*

1638/1- Keza "Cenab-ı "Hakk'a ma'lum ve ma'ruf ünvanıyla bakacak olursan, mechul ve menkûr olur. Çünki bu ma'lumiyet, örfi bir ülfet, taklidî bir sema'dır. Hakikatı i'lam edecek bir ifade de değildir.Maahaza, o ünvan ile fehme gelen mana, sıfât-ı mutlakayı beraberce alıp zihne ilka edemez. Ancak Zat-ı Akdes'i mülahaza için bir nevi ünvandır.

Amma Cenab-ı Hakk'a mevcud-u meçhul ünvanıyla bakılırsa, ma'rufiyet şuaları bir derece tebarüz eder. Ve kâinatta tecelli eden sıfat-ı mutlaka-i muhita ile, bu mevsufun o ünvandan tulu etmesi ağır gelmez." (M.N.131)

"Cenab-ı Hakk'ın kudret, ilim, iradesi; şemsin ziyası gibi bütün mevcudata âmm ve şamil olup, hiçbir şeyle müvazene edilemez; Arş-ı Azama taalluk ettikleri gibi, zerrelere de taaluk ederler. Cenab-ı Hak, şems ve kameri halkettiği gibi, sineğin gözünü de o halketmiştir. Cenab-ı Hak kâinatta vaz'ettiği yüksek nizam gibi, hurdebinî hayvanların bağırsaklarında da pek ince ve latif bir nizam vaz' etmiştir. Semadaki ecramı birbiriyle rabteden cazibe-i umumî kanunu gibi, cevahir-i ferdi de, yani zerratı da o kanunun bir

misliyle nazmetmiştir. Sanki bu zerrat âlemi, o semavî âleme küçük bir misaldir. Hülasa, aczin müdahalesi ile kudret mertebeleri ayrılır. Aczi mümteni' olan kudretçe; büyük, küçük birdir." (İ.İ.75) *(Bak: Müşebbihe)*

1639- Beşinci esas: İhtisas sahiblerinin sözü mu'teber olmasıdır, yani "bir fennin veya bir san'atın medar-ı münakaşa olmuş bir mes'elesinde, o fennin ve san'atın haricindeki adamlar ne kadar büyük ve âlim ve san'atkâr da olsalar, sözleri onda geçmez, hükümleri hüccet olmaz. O fennin icma-i ülemasına dahil sayılmazlar. Meselâ: Büyük bir mühendisin, bir hastalığın keşfinde ve tedavisinde bir küçük tabib kadar hükmü geçmez. Ve bilhassa maddîyatta çok tevaggul eden ve gittikçe manevîyattan tebaud eden ve nura karşı gabileşen ve kabalaşan ve aklı gözüne inen en büyük bir feylesofun münkirane sözü, manevîyatta nazara alınmaz ve kıymetsizdir.

Acaba yerde iken arş-ı azamı temaşa eden, hârika bir deha-yı kudsî sahibi olan ve doksan sene manevîyatta terakki edip çalışan ve hakaik-ı imaniyeyi ilmelyakîn, aynelykakîn hatta Hakkalyakîn suretinde keşfeden Şeyh Geylanî (K.S.) gibi yüzbinler ehl-i hakikatın ittifak ettikleri tevhidî ve kudsî ve manevî mes'elelerde, maddîyatın en dağınık ve kesretin en cüz'î teferruatına dalan ve sersemleşen ve boğulan feylesofların sözleri kaç para eder ve inkârları ve itirazları, gök görültüsüne karşı, sivrisineğin sesi gibi sönük olmaz mı? (Ş.102)

Evet beşer dünyasında başta, mu'cizelere istinad eden yüzyirmidört bin enbiya ve manevî keşfiyat ve kemalat sahibi olan yüzyirmidört milyon evliya ve ilim ve isbata dayanan ve hadd-ü hesaba gelmeyen asfiya ve muhakkikîn olarak dinde en yüksek ihtisas sahibi olan mezkûr üç muazzam cemaat, beşer hayatı boyunca esasat-ı diniyede kemal-i ciddiyetle ittifak etmişlerdir. Zaman ve mekânca müstevli ve müstemir böyle bir ittifak ve ihtisasa karşı çıkmak; ilim, medeniyet ve insaf düsturlarına zıd ve ilmî değerden uzak bir hareket olur.

1640- Altıncı esas: İmanın altı esası arasında telazum vardır. Yani imanın herbir esası, delilleriyle birbirini isbat eder ve biribirisiz olmaz.

Bu bahis uzun olduğundan izahını Şualar mecmuasında, 9. Şua'nın 2. Noktasına ve 11. Şua'nın 9. Mes'elesine havale ederiz.

İşte imanî mes'elelerde isabetli hükme varabilmek için mezkûr esaslar gibi noktaların nazara alınması icab eder. Zira her şeyin kendine has isbat usulü vardır. Yanlış usul, yanlış hükme götürür. Bir kısım felsefecilerde olduğu gibi...

1641- İman, taklidî ve tahkikî olarak iki kısımdır. Taklidî iman, imanın ilmi isbat ve delillerini bilmemekle beraber imana ait hükümleri dendiği gibi aynen kabul etmektir. Tahkikî iman ise, imanın ilmî delillerini öğrenip taklidî imanı tahkikî imana çevirmektir. Tahkikî imanın pek çok dereceleri vardır. *(Bak: Tevhid)*

1642- Asrımızın dehşetli dinsizlik cereyanlarının aşıladığı inkârcılık ve imanî mes'elelerde şüpheler intişar ettiğinden bu zamanda taklidî imanı tahkikî imana yükseltmek ve imanı kurtarmaya çalışmak en mübrem bir mes'ele olmuştur.

Birkaç atıf notu:

- İbadetle iman takviye edilmezse, te'siri zayıf kalır, bak: 1448.p.başı

-Bir et parçası olan kalbde iman kâmil olursa, insanda salih olur, bak: 1939.p.

-İnsanı kötülüklerden men etmek için, günahların bu dünyadaki elemlerini göstermek gerek, bak: 3103.p.

İmam-ı A'zam Hazretleri Fıkh-ı Ekber ismindeki meşhur eserinin sonunda şu izahatı verir: "Tevhid ilminin ince mes'elelerinden herhangi bir şey (in halli) insana müşkil görünürse (onda tereddüd ve şüphe uyandırırsa), bir âlim bulup da derhal onu soruncaya kadar Allahü Teala indinde doğru olanı ne ise derhal ona itikad etmesi (ona inandım demesi) kendisine borç olur. Aramayı geciktirmesi ona caiz olmaz."

İşte asrımızda imanî mes'eleler hakkında intişar eden felsefi şüphelere karşı tahkikî imana hizmet etmeyi esas olan Bediüzzaman Hazretleri, eserlerinin muhtelif yerlerinde, iman hizmetinin herşeyin üstünde olduğunu beyan ederken şöyle der:

1643- "Hakaik-ı imaniye, herşeyden evvel bu zamanda en birinci maksad olmak ve sair şeyler ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalmak; ve Risale-i Nur'la onlara hizmet etmek en birinci vazife ve medar-ı merak ve maksud-u bizzat olmak lâzım iken; şimdiki hal-i âlem hayat-ı dünyeviyeyi hususan hayat-ı içtimaiyeyi ve bilhassa hayat-ı siyasiyeyi ve bilhassa medeniyetin sefahet ve dalaletine ceza olarak gelen gadab-ı İlahînin bir cilvesi olan harb-i umumînin tarafgirane, damarları ve asabları tehyic edip batın-ı kalbe kadar, hatta hakaik-ı imaniyenin elmasları derecesine o zararlı, fani arzuları yerleştirecek derecesinde bu meş'um asır öyle şırınga etmiş ve ediyor ve öyle aşılamış ve aşılıyor ki; Risale-i Nur dairesi haricinde bulunan ülemalar, belki de veliler; o siyasî ve içtimaî hayatın rabıtaları sebebiyle, hakaik-ı imaniyenin hükmünü

ikinci, üçüncü derecede bırakıp, o cereyanların hükmüne tabi olarak hemfikri olan münafıkları sever. Kendine muhalif olan ehl-i hakikatı, belki ehl-i velayeti tenkid ve adavet eder, hatta hissiyat-ı diniyeyi o cereyanlara tabi yaparlar." (K.L.117)

1644- "Âlem-i insaniyette ve İslâmiyette üç muazzam mes'ele olan iman ve şeriat ve hayattır. İçlerinde en muazzamı iman hakikatları olduğundan bu hakaik-i imaniye-i Kur'aniye başka cereyanlara, başka kuvvetlere tabi ve âlet edilmemek ve elmas gibi o Kur'an'ın hakikatları, dini dünyaya satan veya âlet eden adamların nazarında cam parçalarına indirmemek ve en kudsi ve en büyük vazife olan imanı kurtarmak hizmetini tam yerine getirmek için, Risale-i Nur'un has ve sadık talebeleri, *(Bak: 2906.p.)* gayet şiddet ve nefretle siyasetten kaçıyorlar." (K.L.145)

"O şakirdlerin gayet keskin kalb basireti şöyle bir hakikatı anlamış ki: Risale-i Nur'a hizmet ise, imanı kurtarıyor; tarikat ve şeyhlik ise, velayet mertebeleri kazandırıyor. Bir adamın imanını kurtarmak ise, on mü'mini velayet derecesine çıkarmaktan daha mühim ve daha sevablıdır. Çünki iman, saadet-i ebediyeyi kazandırdığı için bir mü'mine, küre-i arz kadar bir saltanat-ı bakiyeyi te'min eder. Velayet ise, mü'minin Cennetini genişlettirir, parlattırır. Bir adamı sultan yapmak, on neferi paşa yapmaktan ne kadar yüksek ise, bir adamın imanını kurtarmak, on adamı veli yapmaktan daha sevablı bir hizmettir." (K.L.83)

1645- Bir hadis-i şerifte:

" لَأَنْ يَهْدِيَ اللّٰهُ عَلَى يَدَيْكَ رَجُلاً خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَغَرَبَتْ "

Yani: "Allahü Teala'nın bir kimseyi senin vasıtanla hidayete nail buyurması şüphe yok ki senin için üzerine güneşin doğup battığı şeylerden daha hayırlıdır" buyurulmuştur." [164]

Atıf notları:

-İmam hizmeti en birinci vazifedir, bak: 2303, 2689, 2931, 2935, 3105, 3227.p.lar.

-En efdal ilim, iman ilmidir, bak: 1577 .p.

-İman-ı Rabbanî'nin (R.A.) imanda inkişafın ehemmiyeti hakkında beyanı, bak: 151, 2477/2.p.lar.

164 H.G. hadis: 333

1646- "İmam-ı tahkikî ilmelyakînden hakkalyakîne yakınlaştıkça daha selbedilmeyeceğine ehl-i keşf ve tahkik hükmetmişler ve demişler ki: Sekerat vaktinde şeytan vesvesesiyle ancak akla şüpheler verip tereddüde düşürebilir. Bu nevi iman-ı tahkikî ise yalnız akılda durmuyor.Belki hem kalbe, hem ruha, hem sırra, hem öyle letaife sirayet ediyor, kökleşiyor ki, şeytanın eli o yerlere yetişemiyor; öylelerin imanı zevalden mahfuz kalıyor.

Bu iman-ı tahkikînin vüsulüne vesile olan bir yolu, velayet-i kâmile ile keşf ve şuhud ile hakikata yetişmektir. Bu yol ehass-ı havassa mahsustur, iman-ı şuhudîdir. *(Derece-i şuhud derece-i iman-ı bilgaybdan aşağıdır, bak: 211p.)*

İkinci Yol: iman-ı bilgayb cihetinde sırr-ı vahyin feyziyle bürhanî ve Kur'anî bir tarzda, akıl ve kalbin imtizacıyla hakkalyakîn derecesinde bir kuvvet ile, zaruret ve bedahet derecesine gelen bir ilmelyakîn ile hakaik-ı imaniyeyi tasdik etmektir. Bu ikinci yol: Risale-i Nur'un esası, mayası, temeli, ruhu, hakikatı olduğunu has talebeleri görüyorlar. Başkaları dahi insafla baksa, Risale-i Nur hakaik-ı imaniyeye muhalif olan yolları gayr-ı mümkin ve muhal ve mümteni' derecesinde gösterdiğini görecekler." (K.L.18)

1647- "Sual: Muhyiddin-i Arabî, Fahreddin-i Razî'ye mektubunda demiş: "Allah'ı bilmek, varlığını bilmenin gayrıdır. " Bu ne demektir? Maksad nedir diye soruyor?

Evvela: Ona okuduğun Yirmiikinci Söz'ün mukaddemesinde, tevhid-i hakikî ile tevhid-i zahirînin farkındaki misal ve temsil, maksada işaret eder. Otuzikinci Söz'ün İkinci ve Üçüncü Mevkıfları ve Maksadları, o maksadı izah eder.

Ve saniyen: Usulüddin imamları ve ülema-i İlm-i Kelâm'ın akaide dair ve vücud-u Vacib-ül Vücud ve tevhid-i İlahîye dair beyanatları, Muhyiddin-i Arabî'nin nazarında kâfi gelmediği için, İlm-i Kelâm'ın imamlarından Fahreddin-i Razî'ye öyle demiş.

Evet, İlm-i Kelâm vasıtasıyla kazanılan marifet-i İlahiye, marifet-i kâmile ve huzur-u tam vermiyor. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın tarzında olduğu vakit, hem marifet-i tammeyi verir, hem huzur-u etemmi kazandırır ki; inşaallah Risale-i Nur'un bütün eczaları, o Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın cadde-i nuranîsinde birer elektrik lambası hizmetini görüyorlar.

1648- Hem Muhyiddin-i Arabî'nin nazarına, Fahreddin-i Razî'nin İlm-i Kelâm vasıtasıyla aldığı marifetullah ne kadar noksan görülüyor; öyle de, tasavvuf mesleğiyle alınan marifet dahi, Kur'an-ı Hakim'den doğrudan

doğruya veraset-i Nübüvvet sırrıyla alınan marifete nisbeten o kadar noksandır. Çünki Muhyiddin-i Arabî mesleği, huzur-u daimîyi kazanmak için مَوْجُودًا هُوَ deyip, kâinatın vücudunu inkâr edecek bir tarza kadar gelmiş. Ve sairleri ise, yine huzur-u daimîyi kazanmak için مَشْهُودًا هُوَ deyip, kâinatı nisyan-ı mutlak altına almak gibi, acib bir tarza girmişler. Kur'an-ı Hakim'den alınan marifet ise, huzur-u daimîyi vermekle beraber, ne kâinatı mahkûm-u adem eder, ne de nisyan-ı mutlakta hapseder. Belki başıbozukluktan çıkarıp, Cenab-ı Hak namına istihdam eder. Herşey mir'at-ı marifet olur. Sa'di-i Şirazî'nin dediği gibi:

دَرْنَظَرِ هُشْيَارْ هَرْ وَرَقِى دَفْتَرِيستْ اَزْ مَعْرِفَتِ كِرْدِ كَارْ herşeyde Cenab-ı Hakk'ın marifetine bir pencere açar.

1649- Bazı Sözlerde ülema-i ilm-i Kelâm'ın mesleğiyle, Kur'andan alınan minhac-ı hakikînin farkları hakkında şöyle bir temsil söylemişiz ki:

Meselâ: Bir su getirmek için, bazıları küngan (Su borusu) ile uzak yerden, dağlar altında kazar, su getirir. Bir kısım da, her yerde kuyu kazar, su çıkarır. Birinci kısım çok zahmetlidir; tıkanır, kesilir. Fakat her yerde kuyuları kazıp su çıkarmağa ehil olanlar, zahmetsiz herbir yerdesuyu buldukları gibi, aynen öyle de: Ülema-i ilm-i Kelâm, esbabı nihayet-i âlemde teselsül ve devrin muhaliyeti ile kesip, sonra Vacib-ül Vücud'un vücudunu onunla isbat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor. Amma Kur'an-ı Hakim'in minhac-ı hakikisi ise, her yerde suyu buluyor, çıkarıyor. Her bir âyeti, birer Asa-yı Musa gibi, nereye vurursa ab-ı hayat fışkırtıyor. وَفِى كُلِّ شَىْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ düsturunu, her şeye okutturuyor.

1650- Hem iman yalnız ilim ile değil, imanda çok letaifin hisseleri var. Nasılki bir yemek mideye girse, o yemek muhtelif asaba, muhtelif bir surette inkısam edip tevzi olunuyor. İlim ile gelen mesail-i imaniye dahi, akıl midesine girdikten sonra, derecata göre ruh, kalb, sır, nefis ve hakeza letaif, kendine göre birer hisse alır, masseder. Eğer onların hissesi olmazsa, noksandır. İşte Muhyiddin-i Arabî, Fahreddin-i Razî'ye bu noktayı ihtar ediyor." (M.330) *(İmanî hükümleri delillerle isbat etmenin lüzumu, bak: 524.p.sonu)*

1651- İman şuurunun cemiyet hayatında müsbet te'sirleri vardır ki, hakiki insaniyetin temellerini tesbit eder. Küçük bir nümunesi şudur:

"Her bir şehir kendi ahalisine geniş bir hanedir. Eğer iman-ı âhiret o büyük aile efradında hükmetmezse, güzel ahlâkın esasları olan ihlas, samimiyet, fazilet, hamiyet, fedakârlık, rıza-yı İlahî, sevab-ı uhrevî yerine garaz, menfaat, sahtekârlık, hodgâmlık, tasannu, riya, rüşvet aldatmak gibi haller meydan alır. Zahirî asayiş ve insaniyet altında anarşistlik ve vahşet manaları hükmeder; o hayat-ı şehriye zehirlenir. Çocuklar haylazlığa, gençler sarhoşluğa, kaviler zulme, ihtiyarlar ağlamaya başlarlar.

Buna kıyasen, memleket dahi bir hanedir ve vatan dahi bir milli ailenin hanesidir. Eğer iman-ı âhiret bu geniş hanelerde hükmetse, birden samimi hürmet ve ciddi merhamet ve rüşvetsiz muhabbet ve muavenet ve hilesiz hizmet ve muaşeret ve riyasız ihsan ve fazilet ve enaniyetsiz büyüklük ve meziyyet o hayatta inkişafa başlarlar. Çocuklara der: "Cennet var, haylazlığı bırak." Kur'an dersiyle temkin verir. Gençlere der: "Cehennem var, sarhoşluğu bırak." Aklı başlarına getirir. Zalime der: "Şiddetli azab var, tokat yiyeceksin." Adalete başını eğdirir. ihtiyarlara der: "Senin elinden çıkmış bütün saadetlerinden çok yüksek ve daimî bir uhrevî saadet ve taze, baki bir gençlik seni bekliyorlar. Onları kazanmağa çalış" Ağlamasını gülmeye çevirir. Bunlara kıyasen cüz'î ve küllî herbir taifede hüsn-ü te'sirini gösterir, ışıklandırır. Nev'-i beşerin hayat-ı içtimaiyesiyle alâkadar olan içtimaiyyun ve ahlâkiyyunların kulakları çınlasın! İşte iman-ı âhiretin binler faidelerinden işaret ettiğimiz beş-altı nümunelerine sairler kıyas edilse kat'i anlaşılır ki; iki cihanın ve iki hayatın medar-ı saadeti yalnız imandır." (Ş.227)

1652- Evet 10. Surenin 57, 58. âyetlerinde beyan edildiği gibi, iman ve hidayetin insanın kalbine verdiği manevî huzur ve saadet dünya menfaatlerinin çok üstündedir. *(Bak:103-106.p.lar ve 1632. p.sonu ve 3071-3074.p.lar)*

Birkaç atıf not:

-İmandan gelen hürriyet-i Şer'iye, bak: 3574.p.

-İmanın üç hassası, bak: 2712.p.

-İmandan gelen kahramanlık, bak: 557,558.p.lar.

1653- İmanın ziyadeleşmesi mes'elesi hakkında Kur'an (9:124) âyetinin tefsirinde deniliyor ki: "Hakikate nazaran iman, emr-i vahid olduğundan bunda kemmiyyet itibariyle değil, ancak keyfiyyet itibariyle bir ziyade ve noksan mülahaza olunabilir. Bu haysiyetle enbiya ve sıddıkîn ile diğerlerinin meratib-i imanı arasında farklar bulunur. Nitekim Hazret-i İbrahim'in (2:260) وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى demesi bu neş'enin aksa-yı kemalini talebdir." (E.T.2649)

Diğer bir âyette de şöyle buyurulur: (48:4) لِيَزْدَادُوا اِيمَانًا مَعَ اِيمَانِهِمْ ki; imanları ile beraber iman arttırsınlar diye-basit olan asl-ı imanda ziyade ve noksan olmasa bile, müeyyidatı arttıkça imanın kemalinin de artacağından şübhe yoktur." (E.T.4410)

İmanın ziyadeleşmesi Kur'anda (3:173) (8:2) (33:22) (74.31) âyetlerinde de ve Buhari 2. kitab, l. babında zikredilir. Ve İbn-i Mace tercemesi, Mukaddeme'de 9. bab 75. hadiste izahat verilir.

Bir atıf notu:

-İman ve İslâmın farkı, bak: 1741.p.

1654- İman-ı ye's makbul değildir. Ezcümle:

"(10:92) فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ âyetiyle, Musa Aleyhisselâm'a karşı muharebe eden Fir'avun, gark olacağı zaman iman etmiş. Gerçi sekerat vaktinde o iman makbul değil, fakat o makbul olmayan imana, imanın mahiyetine hürmet için bir mükâfat olarak Cenab-ı Hak o Fir'avunun bedenine necat vereceğini haber veriyor." *(Kn. 79) (Bak: 974, 975.p.lar)*

İman-ı ye's meselesi Kur'anda (4:159) (6:158) (10:90, 91, 92, 97, 98) âyetlerinde zikredilir.

Kur'an (6:111) âyetinde; hidayete lâyık olmayanlara bedihiyat derecesinde deliller gösterilse de yine inanmıyacakları bildirilir. *(Bak: 3411.p.)*

Atıf Notları:

-İman kardeşliği bak: 3878/8.p.

-İmandan küfre, küfürden imana dönüp dolaşıp nihayet küfürde karar kılanlar, bak: 2716.p.

-Zuhurlarından sonra imanın fayda vermeyeceği üç kıyamet alâmeti, bak: 614.p.

-Fitne devresinde sabah-akşam arası imandan küfre geçiş kolaylığı rivayeti, bak. 2750.p.sonu ve 3884/1.p.

-Allah'a karşı had yarışına kalkışanları sevmeyen hizbullahın kalblerinde imanın yazılması (nakşedilip ruhlarında seciyeleşmesi) ve bu imanın bir ruh ile (nur-u irfan ve ilm-i ledün ile) te'yid edilmesi, bak: 179.p.

-Lâyık olan kuluna Allah'ın imanı sevdirmesi imanla kalbini (marifetullah, muhabbetullah ve faziletle) tezyin etmesi ve bu kulun o iman sayesinde her türlü günah ve kötülükleri kerih görmesi, bak: Kur'an (49:7)

-Münkerin izalesine güç yetmezse, münkeri kerih görmek, bak: 3891.p.

İMKAN امكان : Mümkün olmak. Olacak halde bulunmak. *(Bak: Delil-i İmkânî, Hudus)*

1655- İMTİHAN امتحان : (Mehn.den) Deneme. Tecrübe etmek. *Bir şeyin hakikatına ittıla peyda etmek için çok dikkatle düşünmek. *Salahiyet veya salahiyetsizliğini anlamak için yapılan teftiş ve tecrübe.

İmtihan kelimesinin dinî ıstılahtaki manası ise, insanların iman ve ihlasda sadık olup olmadığınnı tahakkuku ve izharı için, şer'î teklifler ve çeşitli musibetler veya muvaffakiyetler gibi ni'metlerle Allah'ın kullarını imtihan etmesidir. Bu kelime Kur'anda (49:3) (60:10) âyetlerinde geçer. *(Bak: Sabır, Şerr)*

1656- Fazilet ve keyfiyetin tahakkuk ve inkişafına sebeb olan imtihan sırrına taalluku itibariyle" kâinattaki şerleri, zararların, beliyyelerin ve şeytanların ve muzırların halk ve icadları, şer ve çirkin değildir; çünki çok netaic-i mühimme için halkolunmuşlardır. Meselâ: Melaikelere, şeytanlar musallat olmadıkları için, terakkiyatları yoktur; makamları sabittir, tebeddül etmez. Keza hayvanatın dahi, şeytanlar musallat olmadıkları için, mertebeleri sabittir, nakıstır. Âlem-i insaniyette ise meratib-i terakkiyat ve tedenniyat, nihayetsizdir. Nemrudlardan, Fir'avunlardan tut, ta Sıddıkîn-i Evliya ve Enbiyaya kadar gayet uzun bir mesafe-i terakki var.

İşte kömür gibi olan ervah-ı safiliye, elmas gibi olan ervah-ı âliyeden temyiz ve tefrik için, şeytanların hilkatiyle ve sırr-ı teklif ve ba's-ı Enbiya ile, bir meydan-ı imtihan ve tecrübe ve cihad ve müsabaka açılmış. Eğer mücahede ve müsabaka olmasaydı, maden-i insaniyetteki elmas ve kömür hükmünde olan istidadlar, beraber kalacaktı. A'la-yı illiyyîndeki Ebu Bekr-i Sıddık'ın ruhu, esfel-i safilîndeki Ebu Cehl'in ruhuyla bir seviyede kalacaktı. Demek şeyatîn ve şerlerin yaratılması, büyük bir küllî neticeye baktığı için, icadları şer değil, çirkin değil; belki su'-i istimalattan ve kesb denilen mübaşeret-i hususiyeden gelen şerler, çirkinlikler, kesb-i insana aittir, icad-ı İlahîye ait değildir.

1657- Eğer sual etseniz ki: Bi'set-i Enbiya ile beraber şeytanların vücudundan ekser insanlar kâfir oluyor, küfre gidiyor, zarar görüyor. "El-hükmü lil-ekser" kaidesince, ekser ondan şer görse, o vakit halk-ı şer, şerdir; hatta bi'set-i enbiya dahi rahmet değil denilebilir?

Elcevab: Kemmiyetin keyfiyete nisbeten ehemmiyeti yok. Asıl ekseriyet, keyfiyete bakar. Meselâ: Yüz hurma çekirdeği bulunsa, toprak altına konup su verilmezse ve muamele-i kimyeviye görmezse ve bir mücahede-i hayatiyeye mazhar olmazsa, yüz para kıymetinde yüz çekirdek olur. Fakat su verildiği ve mücahede-i hayatiyeye maruz kaldığı vakit, su'-i mizacından sekseni bozulsa; yirmi, meyvedar yirmi hurma ağacı olsa, diyebilir misin ki: "Suyu vermek şer oldu, ekserisini bozdu?" Elbette diyemezsin. Çünki o yirmi, yirmibin hükmüne geçti. Sekseni kaybeden, yirmibini kazanan, zarar etmez; şer olmaz. Hem meselâ: Tavus kuşunun yüz yumurtası bulunsa, yumurta itibariyle beşyüz kuruş eder. Fakat o yüz yumurta üstünde tavus oturtulsa, sekseni bozulsa; yirmisi, yirmi tavus kuşu olsa, denilebilir mi ki: "Çok zarar oldu, bu muamele şeroldu, bu kuluçkaya kapanmak çirkin oldu, şer oldu?" Hayır öyle değil, belki hayırdır. Çünki o tavus milleti ve yumurta taifesi, dörtyüz kuruş fiyatında bulunan seksen yumurtayı kaybedip, seksen lira kıymetinde yirmi tavus kuşu kazandı.

İşte nev'-i beşer bi'set-i enbiya ile, sırr-ı teklif ile, mücahede ile, şeytanlarla muharebe ile kazandıkları güneşleri ayları ve yıldızları mukabilinde kemiyetçe kesretli yüzbinlerle enbiya ve milyonlarla evliya ve milyarlarla asfiya gibi âlem-i insaniyetin güneşleri, ayları ve yıldızları mukabilinde, kemmiyetçe kesretli keyfiyetçe ehemmiyetsiz hayvanat-ı muzırra nev'inden olan küffarı ve münafıkları kaybetti." (M.43)

Atıf notları:

-İlahî teklif olmasaydı insan hayvan olarak kalacaktı, bak. 143.p.

-Din yolunda karşılaşılan musibet imtihanlarının hikmeti,bak: 582.p.

-Bu âlemin kanun-u tagayyür içinde imtihana sahne olmasının hikmeti, bak: 509,1032,2019.p.lar

-İmanı mecburi kılan bir şeyle, imtihan fevt olur, bak: 1694, 2106, 2495, 4075. p.lar.

1658- *Ekseriyetle imtihan manasında olan bela hakkında Kur'andan notlar:*

-Fir'avun ve avenesinden gelen musibetle Allah'ın imtihanı: (2:49) (7:141) (14.6)

-İbrahim Aleyhisselâm'ın kelimat-ı İlahiye ile imtihanı: (2:124)

-Mü'minlerin korku açlık, mal, can ve mahsuller cihetinden imtihanları: (2:155)

-Düşmana karşı galibiyet ve mağlubiyet imtihanı: (3:152)

-Düşmanla harb (cihad) meşakkatleriyle imtihan: (33:10, 11) (47:31) (Bak: "Musibet"te âyet notları ve 582, 2650.p.lar)

-Mal can zayiatı ve galiz tenkidlere karşı sabır imtihanı: (3:186)

-Kişilerin üstünlük dereceleriyle imtihanı: (6:165)

-Hasenat ve seyyiatla imtihan: (7:168)

-En iyi amel imtihanı için, kâinatın altın günde-imtihan zemini olan esbab ve tagayyür âleminin neticesi olan zaman silsilesi çerçevesinde-halkedilmesi: (11:7)

-Süleyman (A.S.) ın, celb-i suret mucizesinin ihsaniyle imtihanı: (27:40)

-İbrahim (A.S.) ın oğlunu kurban etmek imtihanını kazanması: (37:104, 105, 106)

-En iyi amel imtihanı için, ölüm ve hayatın halkedilmesi: (67:2)

-(Afakî ve naklî delail cihazıyla mücehhez) insanın imtihana müstaidiyeti: (76:2)

-Muvaffakiyetle imtihan: (7:129) (Bak: 1000.p.)

İNAYET عناية : Yardım, lütuf, medet etmek. *Muhim bir işte karşılaşıp onunla meşgul olmak. *(Bak: Delil-i İnayet)*

1659- İNCİL انجيل : Münzel dört büyük kitabdan birisi. Hristiyanların mukaddes kitabı olup, Hazret-i İsa'ya (A.S.) gelen kitab. *Beşaret, müjde. *(Bak: İsevilik, Kütüb-ü Münzele)*

Elmalılı Hamdi Efendi (57:27) âyetinin tefsirinde şu izahatı veriyor:

"Bugün Hristiyanların ellerinde resmi olarak Matta İncili, Markos İncili, Luka İncili, Yuhanna İncili namıyla dört İncil vardır ki, isimlerinden ve münderecatlarından da anlaşıldığı üzere hepsi sonradan yazılmıştır. Bunlar Hazret-i İsa'nın bir terceme-i hali olarak yazılmış muhtelif eserlerdir. Tarihlerin beyanına göre Konstantin zamanında ilk teşekkül eden sinodda, daha birçok inciller içinden seçilmiştir. Nitekim Arapçaya terceme edilmiş olan "Barnaba İncili" namındaki gayr-ı resmi İncil ile öbürlerinin arasında çok büyük fark vardır. Dört İncil'de Hazret-i İsa'nın mev'izaları olmak üzere yazılmış vaızlar içinde hakiki İncil âyetlerinin mazmunu olması ve melhuz

bulunan güzel kelâmlar da yok değil ise de, bir çoklarının tahrife uğramış olduğu birbirleriyle mukayesesinden anlaşılacak kadar barizdir. En barizi de, tevhid ruhunu değiştirmiş, teslise tebdil eylemiş olan noktalardır. Maamafih imana tergib ile ahlakî ve edebî incelikleri ihtiva eden noktaları da vardır." (E.T.4765)

İki atıf notu:

-Peygamberimizi (A.S.M.) ve tevhidi haber veren El-Enba nam kitab, bak: 337.p.

-İbranî olan asıl İncil, zamanında tesbit edilemedi, bak: 2962.p.

1660- Peygamberimizi Faraklit ismi ile müjdeleyen "İncil'in âyeti:

قَالَ الْمَسِيحُ اِنّى ذَاهِبٌ اِلَىاَبِى وَاَبِيكُمْ لِيَبْعَثَ لَكُمْ الْفَارَقْلِيطًا yani, "Ben gidiyorum, ta size Faraklit gelsin!" Yani, Ahmed gelsin. İncil'in ikinci bir âyeti: اِنّىاَطْلُبُ مِنْ رَبّى فَارَقْلِيطًايَكُونُ مَعَكُمْ اِلَىاْ َبَدِ Yani: "Ben Rabbimden, hakkı batıldan fark eden bir peygamberi istiyorum ki, ebede kadar beraberinizde bulunsun"

Faraklit: اَلْفَارِقُ بَيْنَ الْحَقّ وَالْبَطِلِ manasında, Peygamberin o kitablarda ismidir." (M.165)

1661- "İncil'de, İsa'dan sonra gelen ve İncil'in bir kaç âyetinde "Âlem Reisi" ünvaniyle müjde verdiği Nebi'nin tarifine dair:

مَعَهُ قَضِيبٌ مِنْ حَدِيدٍ يُقَاتِلُ بِهِ وَاُمَّتُهُ كَذلِكَ İşte şu âyet gösteriyor ki:

"Sahib-üs seyf ve cihada me'mur bir peygamber gelecektir." "Kadîb-i Hadîd" kılınç demektir. Hem ümmeti de onun gibi sahib-üs seyf, yani cihada me'mur olacağını, Sure-i Feth'in âhirinde:

وَمَثَلُهُمْ فِى اْ ِنْجِيلِ كَزَرْ ٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَاٰزَرَهُ

فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاَ َ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

âyeti, İncil'in şu âyeti gibi, başka âyetlerine işaret edip, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm, sahib-üs seyf ve cihada me'mur olduğunu, incil ile beraber ilan ediyor." (M.167)

1662- "Hem Türkçe Yuhanna İncilinin ondördüncü bab ve otuzuncu âyeti şudur: "Artık sizinle çok söyleşmem, zira bu âlemin reisi geliyor. Ve bende, onun nesnesi aslâ yoktur.!"

İşte "Âlemin Reisi" tabiri "Fahr-i Âlem" demektir. Fahr-i Âlem ünvanı ise, Muhammed-i Arabî (A.S.M.) ın en meşhur ünvanıdır.

Yine İncil-i Yuhanna, onaltıncı bab ve yedinci âyeti şudur: "Amma ben, size hakkı söylüyorum. Benim gittiğim size faidelidir. Zira ben gitmeyince, tesellici size gelmez." İşte bakınız! Reis-i Âlem ve insanlara hakiki teselli veren, Muhammed-i Arabî (A.S.M.) dan başka kimdir? Evet Fahr-i Âlem O'dur ve fani insanları idam-ı ebedîden kurtarıp teselli veren O'dur.

1663- Hem İncil-i Yuhanna, Onaltıncı Bab, sekizinci âyeti. "O dahi geldikte; dünyayı günaha dair, salaha dair ve hükme dair ilzam edecektir." İşte, dünyanın fesadını salaha çeviren ve günahlardan ve şirkten kurtaran ve siyaset ve hâkimiyet-i dünyayı tebdil eden Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'dan başka kim gelmiş?

Hem İncil-i Yuhanna, Onaltıncı Bab, onbirinci âyet: "Zira bu âlemin reisinin gelmesinin hükmü gelmiştir." İşte "Âlemin Reisi" (*) elbette Seyyid-ül Beşer olan Ahmed-i Muhammed Aleyhissalaatü Vesselâm'dır.

Hem İncil-i Yuhanna, Onikinci Bab ve onüçüncü âyet: "Amma o Hak ruhu geldiği zaman, sizi bilcümle hakikata irşad edecektir. Zira kendisinden söylemiyor. Bilcümle işittiğini söyliyerek, gelecek nesnelerden size haber verecek."

İşte bu âyet sarihtir. Acaba umum insanları birden hakikata davet eden ve her haberini vahiyden veren ve Cebrail'den işittiğini söyliyen ve Kıyamet ve Âhiret'ten tafsilen haber veren, Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'dan başka kimdir? Ve kim olabilir?" (M.169)

1664- "Hem İncil'de, esma-i Nebevîden: صَاحِبُ الْقَضِيبِ وَالْهِرَاوَةِ yani:

"Seyf ve asâ sahibi." Evet sahib-üs seyf enbiyalar içinde en büyüğü; ümmetiyle cihada me'mur, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dır.

---

* Evet o zat öyle bir reis ve sultandır ki; binüçyüz elli senede ve ekser asırlardan herbir asırda, laakal üçyüz elli milyon tebaası ve raiyyeti var. Kemal-i teslim ve inkıyadla evamirine itaat ederler, her gün ona selam etmekle tecdid-i biat ederler.

Yine İncil'de: "Sahib-üt Tac"dır. Evet "Sahib-üt Tac" ünvanı, Resul-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm'a mahsustur. Tac; imame, yani sarık demektir. Eski zamanda, milletler içinde, milletçe umumiyet itibariyle sarık ve agel saran Kavm-i Arabdır. İncil'de "Sahib-üt Tac" kat'i olarak "Resul-i Ekrem" (Aleyhissalatü Vesselâm) demektir.

1665- Hem İncil'de **اَلْبَارَقْلِيطْ** veyahut **اَلْفَارَقْلِيطْ** ki İncil tefsirlerinde;

"Hak ve batılı birbirinden tefrik eden hak-perest" manası verilmiş ki, sonra gelecek insanları hakka sevkedecek zatın ismidir.

İncil'in bir yerinde, İsa Aleyhisselâm demiş: "Ben gideceğim; ta dünyanın reisi gelsin." Acaba Hazret-i İsa Aleyhisselâm'dan sonra dünyanın reisi olacak ve hak ve batılı fark ve temyiz edip Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın yerinde insanları irşad edecek, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan başka kim gelmiştir?

Demek Hazret-i İsa Aleyhisselâm, ümmetine daima müjde ediyor ve haber veriyor ki: "Birisi gelecek; bana ihtiyaç kalmıyacak. Ben onun bir mukaddemesiyim ve müjdecisiyim."

Nasılki şu Âyet-i Kerime:

وَاِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِىاِسْرَائِيلَ اِنِّىرَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَوْرَيةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَاْتِى مِنْ بَعْدِى اسْمُهُ اَحْمَدُ

(61:6) (*) Evet İncil'de Hazret-i İsa Aleyhisselâm, çok defalar ümmetine müjde veriyor. İnsanların en mühim bir reisi geleceğini ve o zatı da, bazı

---

* **أُمَّتُهُ الْحَمَّادُونَ** Seyyah-ı meşhur Evliya Çelebi; Hazret-i Şem'un-u Safa'nın türbesinde, ceylan derisinde yazılı İncil-i Şerif'te, bu gelen âyeti okumuştur. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm hakkında nâzil olan âyet: ايتون Bir oğlan, ازربيون yani: İbrahim neslinden ola, پروفتون Peygamber ola, لوغسلين yalancı olmaya, بنت onun افزو mevlidi Mekke ola, شير كه كالو sâlihlikle gelmiş ola, تونومنين onun mübarek adı مواميت (**) Ahmed Muhammed ola. اسفدوس Ona uyanlar, تاكرديس bu cihan ıssı olalar. بيست بيث dahi, ol cihan ıssı ola.

(**) : Bu "Mevamit" kelimesi "Memed"den ve "Memed" dahi "Muhammed'den tahrif edilmiş.

isimler ile yadediyor. O isimler, elbette Süryanî ve İbranîdirler. Ehl-i tahkik görmüşler. O isimler, "Ahmed, Muhammed, Fârık-un Beyn-el Hakk-ı Ve-l Batıl" manasındadırlar. Demek İsa Aleyhissalâm, çok defa Ahmed Aleyhissalatü Vesselâm'dan beşaret veriyor.

1666- Sual: Eğer desen: "Neden Hazret-i İsa Aleyhisselâm, her Nebiden ziyade müjde veriyor; başkalar yalnız haber veriyorlar, müjde sureti azdır."

Elcevab: Çünki Ahmed Aleyhissalatü Vesselâm; İsa Aleyhisselâm'ı Yahudilerin müdhiş tekzibinden ve müdhiş iftiralarından ve dinini müdhiş ve tahrifattan kurtarmakla beraber, İsa Aleyhisselâm'ı tanımayan Benî İsrail'in suubetli şeriatına mukabil, sühuletli ve cami' ve âhkamca Şeriat-ı İseviyenin noksanını ikmal edecek bir şeriat-ı âliyeye sahibdir. İşte onun için çok defa, "Âlemin Reisi geliyor!" diye müjde veriyor." (M.170) *(Bak: 2593.p.)*

1667- İncil hakkında Kur'andan notlar:

-Hidayet için inzal olan İncil'in Kur'anda tasdiki: (3:3)

-İncil'in nur, hidayet ve Tevrat'ı tasdik edici vasıflarıyla gönderildiği ve zamanında İncil hükümleriyle hükmedilmesi emri: (5:46, 47, 68)

-İncil'de Peygamberimiz'in (A.S.M.) ismi yazılı olduğu: (7:157)

İNKÂR انكار : Bilmeme, tanımama. Yaptığını ve söylediğini gizleme. Reddetme. İnanmama. *(Bak: Küfr)*

1668- İNSAN انسان : (Bu kelimenin aslı bir kısım lügat âlimlerince "ins"den geldiği söylenir. Kamus'ta da Kûfiyyuna göre, unutmak manasında "nisyan" kelimesinden geldiği zikredilmektedir.

Akıl, iman, vicdan, irade gibi insaniyet vasıflarıyla hayvanlardan farklı, Cenab-ı Hakk'ın en mükerrem yarattığı mahluku olup, Rabbanî ni'metleri unutkanlığı dolayısıyla "İnsan" (yani unutkan) denilmiş. *(Bak: Acz, Âdem, Antropoloji, Kemalat, Müşebbihe)*

Birkaç atıf notu:

-İnsan nisyandan alındığı için nisyana mübteladır, bak: 2830.p.

-İnsanın kıymeti Sani'a nisbetle tezahür eder, bak: 2155.p.

-İnsanın manen tedennisi, bak: Mesh

-İnsan ile hayvan arasındaki farklar, bak: 1255,1258.p.lar

1669- Kur'anın (2:21) âyetinde geçen ناس aslında nisyandan alınmış bir ism-i faildir, vasfiyet-i asliyesi mülahazasıyla insanlara bir itaba işarettir. Yani: ey insanlar! Ne için misak-ı ezelîyi unuttunuz... Fakat bir cihetten de insanlara bir mazeret yolunu gösteriyor. Yani: Sizin o misakı terketmeniz amden değil belki sehiv ve nisyandan ileri gelmiştir." (İ.İ.97)

"Cenab-ı Hak hayr-ı mahz olarak melaikeyi yaratmıştır, şerr-i mahz olarak da şeytanı yaratmıştır, hayır ve şerden mahrum olarak behaim ve hayvanatı halketmiştir. Hikmetin iktizasına göre, hayır ve şerre kadir ve cami' olarak dördüncü kısmı teşkil eden beşerin yaratılması da lâzımdır ki; beşerin şeheviye ve gazabiye kuvvetleri kuvve-i akliyesine münkad ve mağlub olursa, beşer mücahedesinden dolayı melaikeye tefevvuk eder. Aksi halde hayvanattan daha aşağı olur, çünki özrü yoktur." (İ.İ.205)

1670- "İnsan ahsen-i takvimde yaratıldığı ve ona gayet cami bir istidad verildiği için; esfel-i safilînden ta âlâ-yı illiyyîne, ferşten ta arşa, zerreden ta şemse kadar dizilmiş olan makamata, meratibe, derecata, derekâta girebilir ve düşebilir bir meydan-ı imtihana atılmış, nihayetsiz sukut ve suuda giden iki yol onun önünde açılmış bir mu'cize-i kudret ve netice-i hilkat ve acube-i san'at olarak şu dünyaya gönderilmiştir." (S.319)

1671- Hem bütün zihayatlar içinde insan intihab edilmiştir. Evet "hilkat-ı âlemde görüyoruz ki; mevcudat-ı âlem bir daire tarzında teşkil edilip, içinde nokta-i merkeziye olarak hayat halkedilmiş. Bütün mevcudat hayata bakar, hayata hizmet eder, hayatın levazımatını yetiştirir. Demek kâinatı halkeden Zat, ondan o hayatı intihab ediyor. Sonra görüyoruz ki: Zihayat âlemlerini bir daire suretinde icadedip, insanı nokta-i merkeziyede bırakıyor. Adeta zihayatlardan maksud olan gayeler onda temerküz ediyor; bütün zihayatı onun etrafına toplayıp, ona hizmetkâr ve müsahhar ediyor. Onu onlara hâkim ediyor. Demek Hâlik-ı zülcelal, zihayatlar içinde insanı intihab ediyor, âlemde onu irade ve ihtiyar ediyor." (M.364)

1672- "Hem deme ki: "Ben hiçim; ne ehemmiyetim var ki, bu kâinat bir Hakîm-i Mutlak tarafından kasdî olarak bana teshir edilsin; benden bir şükr-ü küllî istenilsin?"

Çünki, sen çendan nefsin ve suretin itibariyle hiç hükmündesin. Fakat vazife ve mertebe noktasında, sen şu haşmetli kâinatın dikkatli bir seyircisi, şu hikmetli mevcudatın belagatlı bir lisan-ı natıkı ve şu kitab-ı âlemin anlayışlı bir mütalaacısı ve şu tesbih eden mahlukatın hayretli bir nazırı ve şu ibadet eden masnuatın hürmetli bir ustabaşısı hükmündesin.

Evet ey insan! Sen nebatî cismaniyetin cihetiyle ve hayvanî nefsin itibariyle; sagîr bir cüz, hakîr bir cüz'î, fakir bir mahluk, zaif bir hayvansın ki; bütün dehşetli mevcudat-ı seyyalenin dalgaları içinde çalkanıp gidiyorsun. Fakat mühabbet-i İlahiyenin ziyasını tazammun eden imanın nuruyla münevver olan İslâmiyetin terbiyesiyle tekemmül edip; insaniyet cihetinde, abdiyetin içinde bir sultansın ve cüz'iyetin içinde bir küllîsin, küçüklüğün içinde bir âlemsin ve hakaretin içinde öyle makamın büyük ve daire-i nezaretin geniş bir nazırsın ki, diyebilirsin: "Benim Rabb-ı Rahimim dünyayı bana bir hane yaptı. Ay ve güneşi o haneme bir lamba ve baharı bir deste gül; ve yazı, bir sofra-i ni'met; ve hayvanı, bana hizmetkâr yaptı. Ve nebatatı, o hanemin zinetli levazımatı yapmıştır."

Netice-i kelâm: Sen eğer nefis ve şeytanı dinlersen, esfel-i safilîne düşersin. Eğer Hak ve Kur'an'ı dinlersen, âlâ-yı illiyyîne çıkar, kâinatın bir güzel takvimi olursun." (S.328)

Atıf notları:

-İnsanın hem mükerrem, hem çok zalim ve cahil olduğu mealindeki âyetin izahı, bak. 144.p.

-Semavî dinler gelmeseydi, insan hayvan olarak kalacaktı, bak: 143.p.

-İman, İslâmiyet ve insaniyet mideleri, bak. 2988.p.

-İnsanda nebatî, hayvanî, insanî mertebeler, bak: 2883.p.

-İnsanı manen tekemmül ettiren ibadettir, bak: 1434.p.

-İnsanın fıtratı medenidir, bak: 2342.p.

-İnsanın kalben tekâmül etmesi, bak: 3665.p.

1673- İşte bu hakikatı tenvir eden bir âyette şöyle buyuruluyor.

هُوَالَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى اْ َرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى

اِلَىالسَّمَاءِ فَسَوَّ يهُنَّ سَبْعَ سَمَوَا ٍ وَ هُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ

(2:29) "Kur'an-ı Kerim, bu âyetin işaretiyle diyor ki: "İnsanın pek yüksek bir kıymeti olmasaydı, semavat ve arz onun istifadesine muti' ve müsahhar olmazdı. Ve keza insan ehemmiyetsiz olsaydı, mahlukat onun için halkedilmezdi. Eğer insan ehemmiyetsiz ve kıymetsiz olsa idi, o vakit insan, mahlukat için halkolunacaktı. Ve keza insanın Hâlıkı yanında mevkii pek büyük olduğu içindir ki; âlem-i dünyayı kendisi için değil, beşer için; beşeri de ibadeti için halketmiştir.

Hülasa: İnsan mümtaz ve müstesnadır; hayvanlar gibi değildir. Onun için insan وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ cevherine bir sadef olmuştur." (İ.İ.185)

Hem (22:65) (31:20) âyetlerinde geçen سَخَّرَ لَكُمْ gibi ifadeleriyle, mahlukatın insana teshir edildiğini bildiren âyetler de çoktur.

1674- "Sual: İnsan, Arza nisbeten bir zerredir; Arz da, kâinata nazaran bir zerredir; ve keza insanın bir ferdi, nev'ine nisbeten bir zerredir; nev'ide, sair ortakları bulunan enva'içinde bir zerre gibidir. Ve keza aklın düşünebildiği gayeler, faideler hikmet-i ezeliye ve ilm-i İlahîdeki faidelere nisbeten bir zerreden daha aşağıdır. Binaenaleyh, böyle bir âlemin insanın istifadesi için yaratılmış olduğu akla giremez?

Cevab: Evet zahire bakılırsa insan bir zerre hükmündedir. Fakat insanın taşıdığı ruha, kafasına taktığı akla, kalbinde beslediği istidadlara nazaran bu âlem-i şehadet dardır, istiab edemez. Ancak o ruhun arzularını ve o aklın fikirlerini ve o istidadların meyillerini tatmin ve te'min edecek âlem-i âhirettir. Ve keza istifade hususunda müzahame mümanea ve tecezzi yoktur; bir küllînin cüz'iyatına nisbeti gibidir. Nasılki bir küllî bütün cüz'iyatında mevcud olduğu halde, ne o küllîde tecezzi ve inkısam olur ve ne de cüz'iyatında müzahame ve müdafaa olur. Küre-i Arzdan da binlerce müstefid olsa, ne aralarında bir müzahame olur ve ne Küre-i Arzda bir noksaniyet peyda olur. Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için, âlem-i şehadetin yaratılışında insan, ille-i gaiye menzilesinde gösterilmiştir. Ve insanın hatırı için, bütün envaa bir umumi ziyafet verilmiştir. Bu ise, bütün âlemin faideleri insana münhasır olup başkalara hiçbir faidesi yoktur demek değildir." (İ.İ.101)

1675- "İnsanı hayvandan ayıran şeylerden biri, mazi ve müstakbel ile alâkadar olmasıdır. Hayvan bu iki zamanı bihakkın düşünecek bir idrake malik değildir..

İkincisi, gerek enfüsî, gerek afakî, yani dahilî ve haricî şeylere taalluk eden idraki, küllî ve umumîdir.

Üçüncüsü,inşaata lâzım olan mukaddemeleri keşf ve tertib etmektir. Meselâ: Bir evin yapılması için lâzım olan taş, ağaç, çimento misillü lüzumlu mukaddemeleri ihzar ve tertib etmek gibi.

Binaenaleyh, insanın en evvel ve en büyük vazifesi, tesbih ve tahmiddir. Evvela mazi, hal ve istikbal zamanlarında görmüş veya görecek nimetler lisanıyla, sonra nefsinde veya haricinde görmekte olduğu in'amlar lisanıyla, sonra mahlukatın yapmakta oldukları tesbihatı şehadet ve müşahede lisanıyla Sanii hamd ü sena etmektir." (M.N.206)

1676- "İnsanı fıtraten bütün hayvanlara tefevvuk ettiren camiiyetinin meziyetlerinden biri, zevilhayatın Vâhib-ül Hayat'a olan tahiyye ve tesbihlerini fehmetmektir. Yani insan kendi kelâmını fehmettiği gibi, iman kulağıyla zevilhayatında, belki cemadatın da bütün tesbihlerini fehmeder. Demek her şey sağır adam gibi yalnız kendi kelâmını anlar. İnsan ise, bütün mevcudatın lisanlarıyla tekellüm ettikleri esma-i hüsnanın delillerini fehmeder. Binaenaleyh herşeyin kıymeti, kendisine göre cüz'îdir. İnsanın kıymeti ise küllîdir. Demek bir insan, bir ferd iken bir nevi gibi olur." (M.N.212)

Birkaç atıf notu:

-İnsan nevi, pekçok envaı tazammun edecek fıtratta yaratılmıştır, bak: 3430.p.

-Zihayatlar içinde insan intihab edildi, bak: 3601.p.

-Nev- i beşere insan-ı kâmil yüzünden gelen şeref, bak: 3540.p.

-İnsan-ı kâmilin tarifi, bak: 3667.p.

-İnsanın yeryüzündeki hilafeti, bak: 1139, 1140.p.lar.

"İnsanın efradı arasında cismen ve sureten ayrılık varsa da pek azdır. Amma manen ve ruhen, aralarında zerre ile şems arasındaki ayrılık kadar bir ayrılık vardır. Fakat sair hayvanat öyle değildir. Meselâ, balık ile kuş, kıymet-i ruhiyece birbirine pek yakındırlar. En küçüğü en büyüğü gibidir. Çünki insanın kuvve-i ruhiyesi tahdid edilmemiştir." (M.N.128)

Bir atıf notu:

-İnsanlarda tehalüf ve tevafuk cihetleri, bak: 3804.p.

1677- "İnsanın cihazat cihetiyle zenginliği şu sırdandır ki: Akıl ve fikir sebebiyle insanın hasseleri, duyguları fazla inkişaf ve inbisat peyda etmiştir.

Ve ihtiyacatın kesreti sebebiyle çok çeşit çeşit hissiyat peyda olmuştur ve hassasiyeti çok tenevvü etmiş. Ve fıtratın camiiyyeti sebebiyle pek çok makasıda müteveccih arzulara medar olmuş ve pek çok vazife-i fıtriyesi bulunduğu sebebiyle, âlât ve cihazatı ziyade inbisat peyda etmiştir. Ve ibadatın bütün envaına müstaid bir fıtratta yaratıldığı için bütün kemalatın tohumlarına cami' bir istidad verilmiştir." (S.325)

1678- "İnsan, kâinatın ekser envaına muhtaç ve alâkadardır. İhtiyacatı âlemin her tarafına dağılmış; arzuları ebede kadar uzanmış. Bir çiçeği istediği gibi, koca bir baharı da ister. Bir bahçeyi arzu ettiği gibi, ebedî Cennet'i de arzu eder. Bir dostunu görmeğe müştak olduğu gibi, Cemil-i Zülcelal'i de görmeğe müştaktır.

Başka bir menzilde duran bir sevdiğini ziyaret etmek için o menzilin kapısını açmaya muhtaç olduğu gibi; berzaha göçmüş yüzde doksandokuz ahbabını ziyaret etmek ve firak-ı ebedîden kurtulmak için koca dünyanın kapısını kapayacak bir mahşer-i acaib olan âhiret kapısını açacak, dünyayı kaldırıp âhireti yerine kuracak ve koyacak bir Kadir-i Mutlak'ın dergahına ilticaya muhtaçtır.

İşte şu vaziyette bir insana hakiki mabud olacak; yalnız, herşey'in dizgini elinde, herşey'in hazinesi yanında, herşeyin yanında nazır, her mekânda hazır, mekândan münezzeh, acizden müberra, kusurdan mukaddes, nakıstan mualla bir Kadir-i Zülcelal, bir Rahim-i Zülcemal, bir Hakîm-i Zülkemal olabilir. Çünki nihayetsiz hacat-ı insaniyeyi ihsan edecek, ancak nihayetsiz bir kudret ve muhit bir ilim sahibi olabilir. Öyle ise, mabudiyete lâyık yalnız O'dur." (S.319)

Birkaç atıf notu:

-İnsan onsekiz bin âlemi cami bir nüshadır, bak: 207, 1159.p.lar

-İnsanın kâinat üstündeki ihtiyacatıyla kazandığı camiyeti, bak:538.p.

-İnsan bilmediği şeye düşmandır, bak: 2550.p.

1679- "İnsanda iki vecih var: Birisi, enaniyet cihetinde şu hayat-ı dünyeviyeye nazırdır. Diğeri, ubudiyet cihetinde hayat-ı ebediyeye bakar.

Evvelki vecih itibariyle öyle bir biçare mahluktur ki; sermayesi yalnız ihtiyardan bir şa're (saç) gibi cüz'î bir cüz-i ihtiyarî ve iktidardan zaif birkesb ve hayattan çabuk söner bir şule ve ömürden çabuk geçer bir müddetçik ve mevcudiyetten çabuk çürür küçük bir cisimdir. O haliyle beraber kâinatın

tabakatında serilmiş hadsiz envaın hesabsız efradından nazik, zaif bir fert olarak bulunuyor.

İkinci vecih itibariyle ve bilhassa ubudiyete müteveccih acz ve fakr cihetinde pek büyük bir vüs'ati var. Pek büyük bir ehemmiyeti bulunuyor. Çünki Fatır-ı Hakîm, insanın mahiyet-i manevîyesinde nihayetsiz azîm bir acz ve hadsiz cesîm bir fakr dercetmiştir. Ta ki, kudreti nihayetsiz bir Kadir-i Rahim ve gınası nihayetsiz bir Ganiyy-i Kerim bir zatın hadsiz tecelliyatına cami' geniş bir ayine olsun." (S.321) *(Bak: Acz)*

1680- "İnsanın bu ehemmiyetli camiiyetidir ki: Zat-ı Hayy-ı Kayyum, insana bütün esmasını ihsas etmek ve bütün enva-ı ihsanatını tattırmak için öyle iştihalı bir mide vermiş ki, o midenin geniş sofrasını hadsiz enva-i mat'umatıyla kerimane doldurmuş. Hem bu maddî mide gibi, hayatı da bir mide yapmış. O hayat midesine duygular eller hükmünde gayet geniş bir sofra-i nimet açmış. O hayat ise duyguları vasıtasıyla o sofra-i nimetten her çeşit istifadeler ile teşekküratın her nev'ini yapar.

Ve bu hayat midesinden sonra bir insaniyet midesini vermiş ki, o mide, hayattan daha geniş bir dairede rızk ve nimet ister. Akıl ve fikir ve hayal, o midenin elleri hükmünde, semavat ve zemin genişliğinde, o sofra-i rahmetten istifade edip şükreder.

Ve insaniyet midesinden sonra hadsiz geniş diğer bir sofra-i nimet açmak için, İslâmiyet ve iman akidelerini, çok rızk ister bir manevî mide hükmüne getirip, onun rızk sofrasının dairesini mümkinat dairesinin haricinde genişletip, Esma-i İlahiyeyi de içine alır kılmıştır ki, o mide ile ism-i Rahman'ı ve ism-i Hakîm'i en büyük bir zevk-i rızkî ile hisseder.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى رَحْمَانِيَّتِهِ وَعَلَى حَكِيمِيَّتِهِ der ve hakeza... bu manevî mide-i kübra ile hadsiz nimet-i İlahiyeden istifade edebilir; ve bilhassa o midedeki muhabbet-i ilahiye zevkinin daha başka bir dairesi var:

1681- İşte Zat-ı Hayy-ı Kayyum, insanı bütün kâinata bir merkez, bir medar yaparak, kâinat kadar geniş bir sofra-i nimet insana açtığının ve kâinatı insana müsahhar ettiğinin ve kâinatın insan ile mazhar olduğu sırr-ı Kayyumiyetle bir cihette kaim olduğunun hikmeti ise, insanın mühim üç vazifesidir:

1682- Birincisi: Kâinatta münteşir bütün enva-ı nimeti insanla tanzim etmek ve insanın menfaatı ipiyle tesbih taneleri gibi tanzim eder, nimetlerin

iplerinin uçlarını insanın başına bağlar, rahmet hazinelerinin umum çeşitlerine insanı bir liste hükmüne getirir.

1683- İkinci Vazifesi: Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un hitabatına, insan, camiiyeti haysiyetiyle en mükemmel muhatab olmak ve hayretkârane san'atlarını takdir ve tahsin etmekle en yüksek sesli bir dellal olmak ve şuurdarane teşekküratın bütün envaiyle, bütün enva-ı nimetine ve çeşit çeşit hadsiz ihsanatına şükür ve hamd ü sena etmektir.

Üçüncü Vazifesi: Hayatı ile, üç cihetle Zat-ı Hayy-ı Kayyum'a ve şuunatına ve sıfat-ı muhitasına ayinedarlık etmektir.

1684- Birinci Vecih: İnsan kendi acz-i mutlakıyla, Hâlikının kudret-i mutlakasını ve deracatını, ve acz'in dereceleriyle, kudretin mertebelerini hissetmektir. Ve fakr-ı mutlakıyla rahmetini ve rahmetinin derecelerini idrak etmek; ve za'fiyle onun kuvvetini anlamaktır. Ve hakeza... Noksan sıfatlarıyla Hâlikının evsaf-ı kemaline mikyasvarî ayine olmak. Gecede nurun daha ziyade parlamasına nazaran, gece zulmetinin elektrik lambalarını göstermeğe mükemmel bir ayine olduğu gibi, insan dahi, böyle nâkıs sıfatlarıyla kemalat-ı İlahiyeye ayinedarlık eder.

1685- İkinci Vecih: İnsan cüz'î iradesiyle ve azıcık ilmiyle ve küçücük kudretiyle ve zahirî malikiyetiyle ve hanesini bina etmesiyle, bu kâinat ustasının malikiyyetini ve san'atını ve iradesini ve kudretini ve ilmini, kâinatın büyüklüğü nisbetinde anlar, ayinedarlık eder.

1686- Üçüncü Vecih'deki ayinedarlığın iki yüzü var:

Birisi: Esma-i İlahiyenin ayrı ayrı nakışlarını kendinde göstermektir. Adeta insan, camiiyetiyle kâinatın küçük bir fihristesi ve bir misal-i musaggarası hükmünde olup, umum esmanın nakışlarını gösteriyor.

İkinci yüzü, şuunat-ı İlahiyeye ayinedarlık eder. Yani: Kendi hayatıyla Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un hayatına işaret ettiği gibi, kendi hayatında inkişaf eden sem ve basar gibi duyguların vasıtasıyla, Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un sem ve basar gibi sıfatlarına ayinedarlık eder, bildirir.

1687- Hem insan hayatında bulunan ve inkişaf etmiyen ve his ve hassasiyet suretinde galeyan eden ve kesretli bir surette olan çok ince hayatî duygular, manalar ve hisler vasıtasıyla, Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un şuunat-ı kudsiyesine ayinedarlık eder. Meselâ: o hassasiyet içinde sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, mesrur olmak, müferrah olmak gibi manalar ile, Zat-ı Akdes'in kudsiyetine ve gına-yı mutlakına münasib ve lâyık olmak şartıyla, o

neviden olan şuunatına ayinedarlık eder. Hem insan, nasılkı hayat-ı camiasıyla Zat-ı Zülcelal'in sıfat ve şuunatına bir mikyas-ı marifettir ve cilve-i esmasına bir fihristedir ve şuurlu bir ayinedir. ve hakeza çok cihetlerle, Zat-ı Hayy-ı Kayyum'a ayinedarlık eder." (L.353-354) *(Bak: 860.p)*

Birkaç atıf notu:

-İnsanın sema-i dünyada akliyle tasarrufu, bak: 3357.p.

-Arz'ın insanla kazandığı kıymet, bak: 274.p.

-İnsanın vazife-i asliyesi, bak: 3711.p.

1688- "Bir Hadis-i Şerifte varid olmuş ki:

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰ ِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ اَلرَّحْمَانِ [165] -ev kema kal- Bu Hadis-i Şerif, bir kısım ehl-i tarikat, akaid-i imaniyeye münasib düşmiyen acib bir tarzda tefsir etmişler. Hatta onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sima-yı manevîsine bir suret-i Rahman nazarıyla bakmışlar. Ehl-i tarikatın bir kısm-ı ekserinde sekir ve ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibas olduğundan, hakikata muhalif telakkilerinde belki mazurdurlar. Fakat aklı başında olanlar, fikren onların esas-ı akaide münafi olan manalarına kabul edemez. Etse hata eder. Evet bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam idare eden ve yıldızları zerreler gibi hikmetli ve kolay çeviren ve gezdiren ve zerratı muntazam memurlar gibi istihdam eden Zat-ı Akdes-i İlahî'nin şeriki, naziri, zıddı, niddi olmadığı gibi, (42:11) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ sırrıyla sureti, misli, misali, şebihi dahi olamaz.

Fakat وَ لَهُ الْمَثَلُ اٰ َعْلَى فِى السَّمَوَا ِ وَ اٰ َرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (30:27) sırrıyla mesel ve temsil ile şuunatına ve sıfat ve esmasına bakılır. Demek mesel ve temsil, şuunat nokta-i nazarında vardır. Şu mezkûr Hadis-i Şerifin çok makasıdından birisi şudur ki: İnsan, İsm-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir. Evet sabıkan beyan ettiğimiz gibi kâinatın simasında binbir ismin şualarından tezahür eden İsm-i Rahman göründüğü gibi, zemin yüzünün simasında rububiyet-i mutlaka-i İlahiyenin hadsiz cilveleriyle tezahür eden İsm-i Rahman gösterildiği gibi, insanın suret-i camiasında küçük

165 S.B.M. ci: 9 sh: 88 ve S.M.ci: 8 sh: 82 hadis: 115 ve sh: 366 hadis: 28 ve K.H. hadis 1215

bir mikyasta zeminin siması ve kâinatın siması gibi yine o İsm-i Rahmanın cilvesi etemmini gösterir demektir. Hem işarettirki zatrı Rahmanurrahim'in delilleri ve ayineleri olan zihayat ve insan gibi mazharlar o kadar o Zat-ı Vacib-ül Vücud'a delaletleri kat'î ve vâzıh ve zâhirdir ki; Güneşin timsalini ve aksini tutan parlak bir ayine parlaklığına ve delaletinin vuzuhuna işareten"o ayine Güneştir" denildiği gibi, "insanda suret-i Rahman var" vuzuh-u delaletine ve kemal-i münasebetine işareten denilmiş ve denilir. Ve ehl-i Vahdet-ül Vücud'un mutedil kısmı لَا مَوْجُودَ اِلَّا هُوَ bu sırra binaen, bu delaletin vuzuhuna ve bu münasebetin kemaline bir ünvan olarak demişler." (L.100) *(Bak: Müşebbihe)*

Atıf notları:

-Esma-i hüsnada cereyan eden hakikatların nümunecikleri insaniyette de cereyan eder, bak: 886.p.

-İns ü cin şeytanlarından taavvüz, bak: 590.p.

-İns ü cin şeytanları peygamberlere düşman olagelmişlerdir, bak: 595.p.

-İnsî şeytan, bak: 345/1. p.da bir âyet notu ve 3537.p.

1689- İnsan hakkında Kur'andan birkaç not:

-İnsanın yaradılış başlangıcı bir "tîn" : (32: 7) (bak. 99.p.)

-İnsanın mebde-i hilkat devreleri, bak: Kur'an (22.5) (32:7, 8, 9) âyetleri ve 968.p.

-İnsanın nankörlüğü: (42: 48) (43:15)

-İnsana nefsinin vesveseleri: (50:16)

-İnsanın hırsı ve cimriliği: (70:19)

-İnsanın mahşerde kendine şahitliği, (tarih-i hayatının mahfuziyetine ve zabtetmek kabiliyetine işaret) : (75:14) (Bak: 1123.p.)

-İnsan kebed (şerait-i hayat ve zor imtihanlar cihetleri gibi) meşakkatler içinde yaratıldı: (90:4)

-İnsan ahsen-i takvimde yaratılmıştır: (95:4)

-İnsanın fıtrat-ı asliyesi İslâmîdir: (30:30) (Bak: Fıtrat)

-İnsanlar arasında tefadul (üstünlük farkları): (17:21)

-Hilkatta ziyadelik: (7:69) (35:1)

-İnsanların mahlukat üstünde tafdili: (17:70)

-Erkek kadından üstün kılınması: (4:34)

-Rızkta (zenginlikte) üstün kılınanlar: (16:71)

-Peygamberler arasında tefadul (Bak: 826.p.)

-Peygamberlerin mü'minlerden tafdilleri: (27:15)

1689/1- İnsana verilen göz, kulak gibi hârika cihazatı, ihsanat-ı ilahiye olarak zikreden Kur'an, bu cihazların nimetiyet ve hârikalığını tefekkür ve şükretmeye *(Bak: Şükr)* davet eder. Ezcümle (6:46) (10:31) (16:78) (23:78) (32:9) (46:26) (67:23) âyetleri örnek verilebilir.

Evet renkler ve şekiller âlemine ve sesler envaına ve manaları nakleden kelimatın idrakine açılan göz ve kulak cihazları ve her biri böyle birer hârika âleme bakan cihazat-ı insaniye verilmeseydi; renkler, şekiller, kokular, tadlar, acılar ve lezzetler bütün envaı ile bilinemezdi ve bunlar bize göre bir nevi gayb âlemi gibi olurdu. insanda inkişaf etmemiş pek çok hissiyat var ki, inkişaflarıyla kendi âlemlerine açılabilir. *(Bak: 1159.p.)*

1689/2- Kur'anda (**ekseriyet**) **kelimesinin geçtiği âyetlerdeki ekseri insanların tavsifatı şöyledir.**

-Lâ ya'lemûn: (İnsanların çoğu) Bilmezler, bilgisizdirler: (6:37), (7:131), (8:34), (10:55) (12:21, 40, 68), (16:38, 75, 101), (27:61), (28:13, 57), (29:63), (31:25), (34:28, 36), (39:29, 49), (40:57), (44:39), (45:26), (52:47)

-Lâ yü'minûn: (ekserisi) iman etmezler: (2:100), (11:7), (13.1), (36:7), (40:59)

-Lâ yeşkürün: (ekserisi) şükretmezle: (2:243), (10:60), (12:38), (27:73), (40:61)

-Lâ ya'kılûn: (ekserisi) akletmezler, anlamazlar: (5:103), (49:4)

-Kâfirûn: (ekserisi) inkârcıdırlar: (16: 83)

-Müşrikûn: (ekserisi) müşriktirler: (10:60), (12:106), (30:42)

-Ekserisi zanlarına uyar: (10:36)

-Ekserisi cahil ve bilmez kişilerdir: (6:111)

-Ekserisi hakkı kerih gören bozuk kimselerdir:(23:70), (43:78)

-Ekserisi fasıkdırlar: (3:110), (5:59), (7:102), (9:8)

-Ekserisi kefûr; çok nankör ve inkarcı: (17:89), (25:50)

-Bi mü'minîn: ekserisi imansız, inanmamış kimselerdir: (12:103), (26:8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190)

-Ekserisini şükredici bulamazsın: (7:17)

-Ekserisini ahdinde durur bulamazsın: (7:102)

-Ekserisi lâ yesmeûn: hakkı işitmez ve dinlemez: (41:4)

-Kâzibûn: ekserisi yalancıdırlar: (26:223)

-Ekserisi hakkı işitmez ve akletmez, anlamaz: (25:44)

-Ekserisi hakkı bilmez ve yan çizerler, yüz çevirirler: (21:24)

1690- İNŞİKAK-I KAMER انشقاِ قمر : Ay'ın parçalanması. Peygamberimiz Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın mu'cizesi olarak gökte Ay'ın en parlak olduğu bir zamanda parmağının işaretiyle ikiye ayrılması.

"Resul-i ekrem'in (A.S.M.) mütevatir ve kat'i bir mu'cize-i kübrası "Şakk-ı Kamer"dir. Evet şu "inşikak-ı Kamer" çok tariklerle mütevatir bir surette, İbn-i Mes'ud, İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, İmam-ı Ali, Enes, Huzeyfe gibi pek çok eazım-ı sahabeden müteaddid tariklerle haber verilmekle beraber, Nass-ı Kur'anla اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ âyeti, o mu'cize-i kübrayı âleme ilan etmiştir. O zamanın inatçı Kureyş müşrikleri, şu âyetin verdiği habere karşı inkâr ile mukabele etmemişler, belki yalnız "sihirdir" demişler. Demek kâfirlerce dahi Kamer'in inşikakı kat'idir." (M.179)

1691- İnşikak-ı Kamer hakkında bazı istifhamlar ileri sürülmüşse de gereken cevablar verilmiştir.

" اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ
وَاِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ

Kamer gibi parlak bir mu'cize-i Ahmediye (A.S.M.) olan inşikak-ı Kamer'i, evham-ı fâside ile inhisafa uğratmak istiyen feylesoflar ve onların muhakemesiz mukallidleri diyorlar ki: "Eğer inşikak-ı Kamer vuku bulsa idi umum âleme malum olurdu. Bütün tarih-i beşerin nakletmesi lâzım gelirdi?"

Elcevab: İnşikak-ı Kamer; dava-yı nübüvvete delil olmak için o davayı işiten ve inkâr eden hazır bir cemaate, gecede, vakt-i gaflette ani olarak gösterildiğinden; hem ihtilaf-ı metali ve sis ve bulutlar gibi rü'yete mani esbabın vücudu ile beraber, o zamanda medeniyet taammüm etmediğinden ve hususi kaldığından ve tarassudat-ı semaviye pek az olduğundan; bütün etraf-ı âlemde görülmek, umum tarihlere geçmek, elbette lâzım değildir. Şakk-ı Kamer yüzünden bu evham bulutlarını dağıtacak çok noktalardan şimdilik "beş nokta"yı dinle..

1692- Birinci Nokta: O zaman, o zemindeki küffarın gayet şedid derecede inatları, tarihen malum ve meşhur olduğu halde; Kur'an-ı Hakîm'in وَانْشَقَّ الْقَمَرُ demesiyle şu vak'ayı umum âleme ihbar ettiği halde; Kur'anı inkâr eden o küffardan hiçbir kimse, şu âyetin tekzibine yani ihbar ettiği şu vakıanın inkârına ağız açmamışlar. Eğer o zamanda o hâdise, o küffarca kat'i ve vaki bir hâdise olmasa idi; şu sözü serrişte ederek, gayet dehşetli bir tekzibe ve Peygamber'in iptal-i davasına hücum göstereceklerdi. Halbuki şu vak'aya dair siyer ve tarih, o vak'a ile münasebetdar küffarın adem-i vukuuna dair hiçbir şey'ini nakletmemişlerdir.

Yalnız وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ âyetinin beyan ettiği gibi, tarihçe menkul olan şudur ki: O hâdiseyi gören küffar, "sihirdir" demişler ve "Bize sihir gösterdi. Eğer sair taraflardaki kervan ve kafileler görmüşlerse hakikattır. Yoksa bize sihir etmiş." demişler. Sonra sabahleyin Yemen ve başka taraflardan gelen kafileler ihbar ettiler ki: "Böyle bir hâdiseyi gördük." Sonra küffar, Fahr-i Âlem (A.S.M.) hakkında (hâşâ) "Yetim-i Ebu Talib'in sihri semaya da te'sir etti" dediler.

1693- İkinci Nokta: "Sa'd-ı Taftazanî gibi eazım-ı muhakkikinin ekseri demişler ki: "İnşikak-ı Kamer, parmaklarından su akması, umum bir orduya su içirmesi, camide hutbe okurken dayandığı kuru direğin müfarakat-ı Ahmediyeden (A.S.M.) ağlaması; umum cemaatin işitmesi gibi mütevatirdir. Yani öyle tabakadan tabakaya bir cemaat-i kesire nakletmiştir ki, kizbe ittifakları muhaldir. "Hale" gibi meşhur bir kuyruklu yıldızın bin sene evvel çıkması gibi mütevatirdir. Görmediğimiz Serendip Adası'nın vücudu gibi tevatürle vücudu kat'idir." demişler. İşte böyle gayet kat'î ve şuhudî mesailde teşkikat-ı vehmiye yapmak, akılsızlıktır.Yalnız muhal olmamak kâfidir. Halbuki şakk-ı Kamer, bir volkanla inşikak eden bir dağ gibi mümkündür.

1694- Üçüncü Nokta: Mu'cize dava-yı nübüvvetin isbatı için, münkirleri ikna etmek içindir, icbar için değildir. Öyle ise dava-yı nübüvveti işitenler için, ikna edecek bir derecede mu'cize göstermek lâzımdır.

Sair taraflara göstermek veyahut icbar derecesinde bir bedahetle izhar etmek; Hakîm-i Zülcelal'in hikmetine münafi olduğu gibi, sırr-ı teklife dahi muhaliftir. Çünki "Akla kapı açmak, ihtiyarı elinden almamak" sırr-ı teklif iktiza ediyor.

Eğer Fâtır-ı Hakîm, inşikak-ı Kamer'i, feylesofların hevesatına göre bütün âleme göstermek için bir-iki saat öyle bıraksa idi ve beşerin umum tarihlerine geçse idi, o vakit sair hâdisat-ı semaviye gibi; ya dava-yı nübüvvete delil olmazdı, Risale-i Ahmediyeye (A.S.M.) hususiyeti kalmazdı. Veyahut bedahet derecesinde öyle bir mu'cize olacaktı ki: Aklı icbar edecek, aklın ihtiyarını elinden alacak; ister istemez nübüvveti tasdik edecek. Ebucehil gibi kömür ruhlu, Ebubekir-i Sıddık gibi elmas ruhlu adamlar; bir seviyede kalıp, sırr-ı teklifzayi olacaktı. İşte bu sır içindir ki: Hem ani, hem gece, hem vakt-i gaflet, hem ihtilaf-ı metali, sis ve bulut gibi sair mevanii perde ederek umum âleme gösterilmedi veyahut tarihlere geçirilmedi.

1695- Dördüncü Nokta: Şu hâdise gece vakti herkes gaflette iken, ani bir surette vuku bulduğundan etraf-ı âlemde elbette görülmiyecek. Bazı efrada görünse de, gözüne inanmıyacak. İnandırsa da, elbette böyle mühim bir hâdise, haber-i vahid ile tarihlere baki bir sermaye olmayacak.

Bazı kitablarda: "Kamer, iki parça olduktan sonra yere inmiş" ilavesi ise; ehl-i tahkik reddetmişlerdir. "Şu mu'cize-i bahireyi kıymetten düşürmek niyetiyle, belki bir münafık ilhak etmiş" demişler.

Hem meselâ o vakit, cehalet sisiyle muhat İngiltere, İspanya'da yeni gurub; Amerika'da gündüz; Çin'de, Japonya'da sabah olduğu gibi, başka yerlerde başka esbab-ı maniaya binaen elbette görülmiyecek. Şimdi bu akılsız muterize bak, diyor ki: "İngiltere, Çin, Japon, Amerika gibi akvamın tarihleri bundan bahsetmiyor. Öyle ise vuku bulmamış." Bin nefrin onun gibi Avrupa kâselislerin başına.

1696- Beşinci Nokta: İnşikak-ı Kamer, kendi kendine bazı esbaba binaen vuku bulmuş, tesadüfi, tabii bir hâdise değil ki adi ve tabii kanunlarına tatbik edilsin. Belki Şems ve Kamer'in Hâlik-ı Hakîm'i, Resulünün risaletini tasdik ve davasını tenvir için hârikulâde olarak o hâdiseyi ika etmiştir. Sırr-ı irşad ve sırr-ı teklif ve hikmet-i risaletin iktizasiyle, hikmet-i rububiyetin istediği

insanlara ilzam-ı hüccet için gösterilmiştir. O sırr-ı hikmetin iktiza etmedikleri, istemedikleri ve dava-yı nübüvveti henüz işitmedikleri aktar-ı zemindeki insanlara göstermemek için, sis ve bulut ve ihtilaf-ı metali haysiyetiyle; bazı memleketin Kamer'i daha çıkmaması ve bazılarının güneşleri çıkması ve bir kısmının sabahı olması ve bir kısmının güneşi yeni gurub etmesi gibi, o hâdiseyi görmeye mani pekçok esbaba binaen gösterilmemiş. Eğer umum onlara dahi gösterilse idi, o halde ya işaret-i Ahmediye'nin (A.S.M.) neticesi ve mucize-i nübüvvet olarak gösterilecekti; o vakit risaleti, bedahet derecesine çıkacaktı. Herkes tasdike mecbur olurdu. Aklın ihtiyarı kalmazdı. iman ise, aklın ihtiyariyledir. Sırr-ı teklif zayi olurdu. Eğer sırf bir hâdise-i semaviye olarak gösterilse idi: Risalet-i Ahmediye(A.S.M) ile münasebeti kesilirdi ve onunla hususiyeti kalmazdı.

1697- Elhasıl: Şakk-ı Kamer'in imkânında şüphe kalmadı. Kat'i isbat edildi. Şimdi, vukuuna delalet eden çok bürhanlarından altısına [*] işaret ederiz. Şöyle ki:

Ehl-i adalet olan sahabelerin vukuuna icmaı ve ehl-i tahkik umum müfessirlerin (54:1) وَانْشَقَّ الْقَمَرُ tefsirinde onun vukuuna ittifakı ve ehl-i rivayet-i sadıka bütün muhaddisînin, pekçok senetlerle ve muhtelif tariklerle vukuunu nakletmesi ve ehl-i keşif ve ilham bütün evliya ve sıddıkînin şehadeti ve İlm-i Kelâm'ın meslekçe birbirinden çok uzak olan imamların ve mütebahhir ulemanın tasdiki ve nass-ı kat'i ile dalalet üzerine icma'ları vaki olmıyan Ümmet-i Muhammediye'nin (A.S.M.) o vak'ayı telakki-i bilkabul etmesi; güneş gibi inşikak-ı Kamer'i isbat eder.

1698- Elhasıl: Buraya kadar tahkik namına ve hasmı ilzam hesabına idi. Bundan sonraki cümleler, hakikat namına ve iman hesabınadır. Evet tahkik öyle dedi. Hakikat ise diyor ki:

Sema-yı Risalet'in Kamer-i Münir'i olan Hatem-i Divan-ı Nübüvvet, nasılki mahbubiyet derecesine çıkan ubudiyetindeki velayetin keramet-i uzması ve mu'cize-i kübrası olan Mi'rac ile, yani bir cism-i arzî semavatta gezdirmekle semavatın sekenesine ve âlem-i ulvi ehline rüçhaniyeti ve mahbubiyeti gösterildi ve velayetini isbat etti. Öyle de: Arza bağlı, semaya

[*] Yani, altı defa icma' suretinde, vukuuna dair altı hüccet vardır. Bu makam çok izaha lâyık iken, maatteessüf kısa kalmıştır.

asılı olan Kamer'i, bir arzlının işaretiyle iki parça ederek arzın sekenesine, o arzlının risaletine öyle bir mu'cize gösterildi ki: Zat-ı Ahmediye(A.S.M.) Kamer'in açılmış iki nurani kanadı gibi; risalet ve velayet gibi iki nurani kanadıyla, iki ziyadar cenah ile evc-i kemalata uçmuş. Ta Kab-ı Kevseyne çıkmış. Hem ehl-i semavat hem ehl-i arza medar-ı fahr olmuştur." (S.586-589)

1698/1- İnşikak-ı Kamer, pek çok hadislerle de isbatlanmıştır. Ezcümle, Sahih-i Buhari 63. Kitab 36. bab ve 65. Kitabda 54. sure 1. bab ve Sahih-i Müslim 50. Kitab 8. bab ve S.B.M. 9. cild. 1483. hadis, inşikak-ı Kamer hakkındadır.

1699- İNTİKAL انتقال : Bir yerden bir yere nakletmek. *Tebdil-i mekân etmek. Göçmek, geçmek. Sirayet, bulaşmak. *Bir şeyin miras olarak kalması. *Bir meseleden diğer bir hususu veya neticeyi anlamak.

"İntikalin başlıca üç nev'i vardır:

Birincisi: cüz'îden cüz'îye ferdden ferde intikaldir ki, buna temsil veya kıyas-ı fıkhî denilir.

İkincisi: cüz'îden küllîye, vahid-i ferdîden vahid-i nev'îye veya vahid-i nev'îden vahid-i cinsîye intikaldir ki, buna istikra tesmiye edilir. Kazaya-yı külliyenin ve kavaid-i fününun ekserisi ve belki umumu bu tarik ile keşfedilegelmiştir. Bunda müşahede ve tecrübenin ehemmiyeti büyüktür.

Üçüncüsü; külliden cüz'îye, vahid-i cinsîden vahid-i nev'îye veya vahid-i nev'îden vahid-i ferdîye intikaldir ki, buna da mana-yı ehassiyle istintac veya kıyas-ı mantıkî veya sadece kıyas tabir olunur ki, bütün ulûmun tatbikat-ı fiiliyesi bununla yapılır. istikraların netaic-i ameliyesi bununla istihsal olunur. Ve turuk-u ilmiyenin en kuvvetlisi budur.Çünkü bunda bir taraftan te'sis, diğer taraftan te'kid vardır.

1700- Bütün ulûm-u fününun ve her türlü mazhariyet-i beşeriyenin medarı olan illiyet kanununu hüsn-ü idrak ve tatbik sayesinde akıl, bu âyetlerden bu tariklerle vücud ve vahdaniyet-i İlahiyeyi ve rahmet-i şamilesini bizzarure anlar, keşfeder. Bu tariklerden birinde veya hepsinde yürüyen aklın da başlıca iki nevi seyri vardır. Birincisi ağır, tedricî ve zamanî olan teemmülî seyridir ki, buna fikir tesmiye olunur. Diğeri de bir lahzada, bir hamlede matluba vasıl oluverecek derecede seri olan ani seyridir ki, buna da hads

tesmiye edilir. Bu hads de iki kısımdır: Birisi; her birinde mevzuuna göre uzun müddet vaki olan tahsil, tecrübe ve mümareseden mütehassıl meleke-i itiyaddır ki, kesbîdir. Nazarî, amelî tahsil ve terbiye-i ilmiyye bu gayeye ermek içindir. Buna akl-ı mesmu dahi denilir. Diğeri; doğrudan doğruya fıtratta merkuz ve sırf vehbi-i İlahî olan melekedir ki, buna da kuvve-i kudsiye veya akl-ı matbu veya garizî tesmiye olunur. Bunda esas itibariyle sa'y ü kesbin hiç hükmü yoktur. Ve herkesin bu nevi hads ü akıldan az çok bir nasibi vardır. Bu olmayınca öbür akl-ı mesmuun hiç hükmü olmaz. Bunun kabil-i tahdid olmayan bir çok meratibi vardır ki, bir zekâ-yı basitten ukul-u enbiya mertebelerine kadar gider." (E.T.566) *(Bak.İbret, İstidlal)*

1701- İRADE إرادة : İstek, arzu, Dilemek. Emir. Ferman. *Bir şeyi yapmak veya yapmamak için olan iktidar, güç.

İrade, ihtiyardan daha geniştir, umumidir. İhtiyar, taraflardan birinin diğerine tafdil ile beraber tercihtir. İrade, yalnız tercihtir. Mütekellimler bazan iradeyi ihtiyar manasında kullanmışlardır. İradenin zıddı kerahet; ihtiyarın zıddı; icab ve ıztırardır. İrade, hakikatte daima ma'duma taalluk eder. Çünki bir emrin husul ve vücudu için o, tahsis ve takdir eder. Cenab-ı Hak irade sıfatı ile muttasıftır ve iradesi ezelîdir. *(Bak: İhtiyar-ı Cüz'î)*

Atıf notları:

-İrade-i ilahiyenin tecellisi, bak. 815.p.

-İrade-i İlahiyenin isbatı, bak: 1557.p.

İRFAN عرفان : *(Bak: Maarif)*

1702- İRŞAD ارشاد : Doğru yolu göstermek. Veli bir zatın, bir kimsenin hidayete ermesine vesile olması. *Hak ve hakikatı arayan kimselere bir mürşid-i ekmelin Kur'anî ve İslâmî eserleriyle veya sözüyle sırat-ı müstakim olan İslâmiyet yolunu tanıtması ve tarif etmesi. İmanı kuvvetlendiren ve inkişaf ettiren tahkikî ve yakinî delillerle hak ve hakikatı talim ve tedris etmesi. *(Bak: Mürşid, Rüşd, Tebliğ)*

İki atıf notu:

-Fıtrî hisleri ibtal etmek değil, mecralandırmak, bak: 1344.p.

-Risale-i Nur, hidayet ve dalalet müvazeneleriyle, dalaletin dünyadaki elemlerini göstermekle irşad eder, bak: 3102-3104.p.lar

1703- Bediüzzaman, eserlerinin muhtelif yerlerinde, irşadda gerekli bazı mühim hususlara dikkati çeker. Ezcümle" irşadın tam ve nafi olmasının birinci şartı, cemaatın istidadına göre olması lâzımdır. Cemaat, avamdır. Avam ise; hakaiki çıplak olarak göremez, ancak onlarca malum ve me'luf üslub ve elbise altında görebilirler. Bunun içindir ki Kur'an-ı Kerim, yüksek hakaikı, müteşabihat denilen teşbihler, misaller istiareler ile tasvir edip, cumhura yani avam-ı nasın fehimlerine yakınlaştırmıştır. Ve keza, tekemmül etmiyen avam-ı nasın tehlikeli galatlara düşmemesi için, hiss-i zahiri ile gördükleri ve itikad ettikleri güneş, arz gibi mes'elelerde icmal ve ibham etmiş ise de, yine hakikatlara işareten bazı emareler, karineler vaz'etmiştir." (İ.İ.112) *(Bak. 3513.p.)*

1704- "Kur'an mürşiddir, irşad umumi oluyor. Bunun için Kur'an'ın ifadeleri zamanların ihtiyaçlarına, makamların iktizasına, muhatabların vaziyetlerine göre ayrı ayrı olmuştur. Hakikat-ı hal bu merkezde iken, en yüksek, en güzel ifade çeşitlerini Kur'anın herbir ifadesinde aramak hata olduğu gibi; muhatabın hissine, fehmine uygun olan bir üslubun mizan ve mirsadiyle mütekellime bakan elbette dalalete düşer." (M.N.79) *(Bak. 2119.p)*

1705- İrşadda şiddetten ziyade ıslah yolu takib edilmelidir. Zira "fena adama, iyisin iyisin denilse iyileşmesi ve iyi adama, fenasın fenasın denildikçe fenalaşması çok vuku' bulmuştur.

Sual: Neden?

Cevab: Faraza, bazılarının altında büyük fenalıkları varsa da hücum edilmemek gerektir. Zira çok fenalıklar vardır ki; iyilik perdesi altında kaldıkça ve perde yırtılmadıkça ve ondan tegafül edildikçe, mahdud ve mahsur kaldığı gibi, sahibi de perde-i hicab ve haya altında kendisinin ıslahına çalışır. Lakin vakta ki perde yırtılsa, haya atılır; hücum gösterilse, fenalık fena tevessü' eder." (Mün.36)

İ.M. 53.kitab-üz zühd 8. babında, kötülüklerden (haya perdesini yırtmadan) ikaz ve men etmek tavsiye edilir.

1706- Hem bu zamanda irşad delillere dayanmalıdır. Çünki "mazi derelerinde hükümferma olan garaz ve husumet ve meylü't-tefevvuku tevlid eden hissiyat ve müyûlat ve kuvvet idi. O zamanın ehlini irşad için iknaiyat-ı hitabiye kâfi idi. Zira hissiyatı okşayan ve müyûlata tesir ettiren, müddeayı

müzeyyene ve şa'şaalandırmak veyahut haile veya kuvve-i belagatla hayele me'nus kılmak, bürhanın yerini tutar idi. Fakat bizi onlara kıyas etmek, hareket-i ric'iyye ile o zamanın köşelerine sokmak demektir.

Herbir zamanın bir hükmü var. Biz delil isteriz, tasvir-i müddea ile aldanmayız." (Mu:31) *(Bak.761, 3065, 3068.p.lar ve 3883.pda dip notu)*

1707- "Ben vaizleri dinledim. Nasihatları bana tesir etmedi. Düşündüm. Kasavet-i kalbimden başka üç sebeb buldum:

Birincisi: Zaman-ı hazırayı zaman-ı salifeye kıyas ederek yalnız tasvir-i müddeayı parlak ve mübalağalı gösteriyorlar. Tesir ettirmek için; isbat-ı müddea ve müteharri-i hakikatı ikna lâzım iken ihmal ediyorlar.

İkincisi: Bir şeyi tergib veya terhib etmekle ondan daha mühim şeyi tenzil edeceklerinden müvazene-i şeriatı muhafaza etmiyorlar.

Üçüncüsü: Belagatın muktezası olan hale mutabık, yani ilcaat-ı zamana muvafık, yani teşhis-i illete münasib söz söylemezler; güya insanları eski zaman köşelerine çekiyorlar, sonra konuşuyorlar.

Hasıl-ı kelâm: Büyük vaizlerimiz hem âlim-i muhakkik olmalı, ta isbat ve ikna etsin. Hem hakîm-i müdakkik olmalı, ta müvazene-i şeriatı bozmasın. Hem beliğ-i mukni' olmalı, ta mukteza-yı hal ve ilcaat-ı zamana muvafık söz söylesin ve mizan-ı Şeriatla tartsın ve böyle olmaları da şarttır." (İ.M.Ş.80) *(Bak: Tefsir)*

1708- İrşadda lisan-ı hal, lisan-ı kalden daha müessirdir: Kur'an te'dibkârane (61:2) لِمَ تَقُولُونَ مَا ۘ تَفْعَلُونَ ve emsali âyetlerle bu hakikata dikkati çeker. (2:44) âyeti de aynı hakikatı teyid eder.

"Eğer biz, ahlâk-ı İslâmiyenin ve hakaik-i imaniyenin kemalatını ef'alimizle izhar etsek, sair dinlerin tabileri elbette cemaatlerle İslâmiyete girecekler. Belki Küre-i Arzın bazı kıt'aları ve devletleri de İslâmiyete dehalet edecekler." (H.Ş.24) *(Bak: Lisan-ı Hal)*

1709- İRTİCA ارتجاح : Geri dönmek, Ric'at etmek. Eski hayat tarzına dönmek. *(Bak: Mürteci)*

"Menşeleri iki kanun-u esasiyeye istinad eden iki irtica var:

Biri: Siyasî ve içtimaî ki, hakiki irticadır. Onun kanun-u esasîsi çok su-i istimale ve zulme medar olmuştur.

İkincisi: İrtica namı verilen hakiki bir terakki ve adaletin esasıdır.

.....Beşerin vahşet ve bedevilik zamanlarındaki bir kanun-u esasîsine medeniyet namına dine hücum edenler, irtica ile o vahşete ve bedeviliğe dönüyorlar. Beşerin selâmet, adalet ve sulh-u umumîsini mahveden o dehşetli vahşiyane kanun-u esasî, şimdi bizim bu biçare memleketimize girmek istiyor. Garazkârane ve anudane particilik gibi bazı cereyanları aşılamağa başlaması gibi bir ihtilaf görülüyor. O kanun-u esasî de budur.

Bir taifeden; bir cereyandan, bir aşiretten bir ferdin hatasıyla o taifenin, o cereyanın, o aşiretin bütün ferdleri mahkûm ve düşman ve mes'ul tevehhüm ediliyor. Bir hata, binler hata hükmüne geçiriliyor.İttifak ve ittihadın temel taşı olan kardeşlik ve vatandaşlık, muhabbet ve uhuvveti zir ü zeber ediyor.

Evet birbirine karşı gelen muannid ve muarız kuvvetler, kuvvetsiz oluyorlar. Bu kuvvetsizlikle zaiflendiği için millete ve memlekete ve vatana âdilane hizmete muvaffak olunamadığından maddî ve manevî bir nevi rüşvet vermeğe mecbur oluyorlar ki, dinsizleri kendilerine taraftar yapmak için... O gaddar, engizisyonane ve bedeviyane ve vahşiyane bu mezkûr kanun-u esasîye karşı; ayn-ı adalet olan bu semavî ve kudsî (6:164) وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى nass-ı kat'îsiyle Kur'anın bir kanun-u esasîsi muhabbet ve uhuvvet-i hakikiyeyi te'min eden ve bu millet-i İslâmiyeyi ve memleketi büyük tehlikeden kurtaran bu kanun-u esasî ki: Birisinin hatasıyla başkası mes'ul olamaz. Kardeşi de olsa, aşireti ve taifesi de olsa, partisi de olsa o cinayete şerik sayılmaz. Olsa olsa o cinayete bir nevi tarafgirlikle yalnız manevî günahkâr olup âhirette mes'ul olur; dünyada değil.

Eğer bu kanun-u esasî çabuk düstur-u esasî yapılmazsa, hayat-ı içtimaiye-i beşeriye iki harb-i umumînin gösterdiği tahribatın emsaliyle esfel-i safilîn olan o vahşi irticaa düşecek.

1710- İşte Kur'an'ın bu gibi kudsi kanun-u esasîsine irtica namını veren bedbahtlar, vahşet ve bedeviliğin dehşetli bir kanun-u esasîsi olarak kabul ettikleri şimdiki öylelerinin siyasetinin bir nokta-i istinadı şudur ki: "Cemaatin selâmeti için fert feda edilir. Vatanın selâmeti için eşhasın hukuku nazara alınmaz. Devletin siyasetinin selâmeti için cüz'î zulümler nazara alınmaz" diye, bir tek cani yüzünden bir köyü mahvetmekle bin masumun hakkını

nazara almaz. Bir tek caninin yüzünden bin adamın kılınçtan geçmesini caiz görür. Bir adamın yaralanması ile binler masumu sıkıntıya verdirir. Ve ikiyüz adamı kurşuna dizilmesini o bahane ile nazara almaz. Birinci Harb-i Umumîde üçbin adamın caniyane siyaset hatalarıyla otuz milyon biçare nev'-i beşer aynı harbde mahvedildiği gibi, binler misaller var.

İşte bu vahşiyane irticaın bu dehşetli zulümlerine karşı gelen Kur'an şakirdlerinin Kur'anın yüzer kanun-u esasîsinden وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (6:164) âyetinin ders verdiği kanun-u esasîsi ile adalet-i hakikiyeyi ve ittihadı ve uhuvveti te'min etmeğe çalışan ehl-i iman fedakârlarına "mürteci" namını verip onları müttehem etmek, mel'un Yezid'in zulmünü, adalet-i Ömeriyeye tercih etmek misillü en vahşi ve zalimane bir engizisyon kanununu, beşerin en yüksek terakkiyatına ve adaletine medar olan Kur'anın mezkûr kanun-u esasîsine tercih etmek hükmündedir. (E.L.II.82)

1711- İslâm Şeriatı, gelişen beşerî ve içtimaî hayatın seviye ve iktizasına göre her türlü terakki ve tekemmülün ve en ileri medeniyetin üstadı olmuş ve olacaktır. Bu hakikat, 1927 senesinde Lahey'de toplanan Dünya Hukuk Kongresi'nde te'yid edilmiştir. *(Bak: 1360/1.p.)*

İslâmiyete irtica diye dil uzatan, ya koyu cehaletini ilan eder veya dine muhalif cereyanı hesabına din aleyhinde propaganda yapmış olur ki; hiçbir müslüman buna değer vermez ve aldanmaz. Hatta böyle propagandalar karşısında dinine daha sarılır ve ona hizmet eder.

Elhasıl, irtica geriye dönüş olduğuna ve geri devrede ise, biri Asr-ı Cahiliye, diğeri Asr-ı Saadet olarak yalnız iki hayat şekli bulunduğuna göre, menfi ve müsbet iki irticadan söz edilebilir. Asrımızda asr-ı cahiliye hayatını yaşamak isteyenler, asr-ı cahiliye mürtecileri; diğer irtica ise: Asr-ı Saadet'teki en yüksek fazilete sahib olan sahabe hayatına uymak isteyenler demek olur.

Amma bazı cahil müslümanın hurafeli anlayış sahibi olanları varsa, o irtica değil, cehaletli taassubdur. İslâm ise, cehaleti kabul etmiyor.

1712- İslâmdan önceki cahiliye devrinde, sefaheti tahrik unsuru ve fitnenin büyük âmili olan hayasız kadınlar, erkekler arasında açık-saçık ve dikkati kendilerine çekecek süs ve eda ile gezerlerdi. Ezcümle Kur'an (7:26-28) âyetlerinin tefsirinden kısmen alınan izahlarda şu bilgi veriliyor:

"(7:26) يَابَنِىٓ اٰدَمْ Ey Âdem oğulları! قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِىْ سَوْاٰتِكُمْ Muhakkak ki biz üzerinize fena yerlerinizi örter, setr-i avret eder bir libas وَرِيشًا bir de rîş, yani cemal ve mefharet kisvesi yahut servet ü refah indirdik... Bu miyanda وَلِبَاسُ التَّقْوٰى Takva libası-hiss-i takva veya hiss-i takva ile giyim, yani hiss-i haya ve haşyetullah ile giyilen ve biiznillah maddî ve manevî ayıbdan, fenalıktan, zarar ve mehlekeden vikaye edecek olan korunmak elbisesi yok mu ذٰلِكَ bu خَيْرٌ hayr-ı mutlaktır... (7:27) يَابَنِىٓ اٰدَمْ Ey Âdem oğulları! لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ Sakının Şeytan (bilhassa cahiliye devresinin hayatını isteyen hayasız insî şeytanlar) sizi meftun etmesin!

كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا

Ebeveyninizin, babanızın, ananızın sev'elerini- fena yerlerini, Mücahid'in tefsirine göre kendilerine fenalık veren ma'siyetlerini (nefsin günaha bilkuvve olan meyl-i fıtrîsini tahrik ile bilfiile çıkarıp) kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak-üzerlerindeki libas-ı takvayı sıyırtarak Cennet'ten çıkmalarına sebeb olduğu gibi sizi de aldatıp fitne ve mihnete (irticaî ve çılgın sefahete) düşürmesin, sakının!

اِنَّهٗ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ Çünkü o ve o kabilden olanlar sizi, sizin onları görmiyeceğiniz cihetten görürler (zayıf damarlarınızdan ve mimsiz medeniyetin sefahetine tedricen alıştırarak gaflete düşürüp iğfal ederler)

اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِينَ اَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ Muhakkak ki biz (insî ve cinnî) şeytanları iman şanından olmıyan imansızların evliyası (velileri, amirleri, iş başları, başlarına musallat karinleri, arkadaşları) kılmışızdır.

(7:28) وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً O imansızlar (münafıklar) bir fahişe, bir edebsizlik yaptıkları zaman da قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَآ اٰبَآءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا Biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk, Allah da bize böyle emretti (sefahet ve ezvak-ı nefsiyeyi Allah halketti; biz de bunlara göre zevkleniyoruz) dediler. (Allah'ın yasaklarını inkâr ettiler)" (E.T.2145-2148 arasında telhisen alındı)

Görüldüğü gibi Kur'an lisanında hakiki irtica'ın mahiyeti böyledir.

Atıf notları:

-Avrupa hayat şekline uyan müslümanın, irtidada düşmek tehlikesi, bak: 2744.p.da bir âyet notu.

-Kadınların açık saçıklığı asr-ı cahiliyete bir irticadır, bak: 3788.p.

-Âhirzaman fitnesinde marufa irtica manasında bakılacağı, bak: 985.p.

1713- Böyle irticaî cemiyetlerde kaviler zayıfları ezer, merhametsizlik ve vahşet hükmeder. Mehmed Akif Ersoy "Safahat" adlı eserinde bu hakiki mürtecilere şiirle şu müskit cevabı veriyor:

"Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim.
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
Adam aldırma da geç, git diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zalimin hasmıyım ama, severim mazlumu.
İrtica'ın şu sizin lehçede manası bu mu!..."

Beşer dünyasında yer-yer ve zaman-zaman bu tarz vahşet hayatına dönerek medeniyet maskesi altında bir kısım mürteciler türerler ve münafıkane bir yol ile halkı iğfale ve idlale çalışırlar.

Bu vahşi mürtecilerin, müslüman ecdadı lanetlemek küstahlığına düşecekleri de rivayette bildirilir. *(Bak: 2049.p.sonu)*

1714- İrticaı takbih eden hadisler de vardır. Ezcümle: S.B.M. 12. cild. 2175. hadiste ve ibn-i Mace, Kitab-ül Fiten, 17. bab, 3994. hadiste: Ümmet-i İslâmiyenin kendilerine önceki cahiliye âdetlerine uyan milletlere her cihetle uymalarıyla düşecekleri dalaletleri tasvir edilir *(Ehl-i bid'aya hürmet etmemek, bak: 455.p.)*

Kur'an (31:21) ve emsali bazı âyetlerde, İslâma uymak davetine karşı "Biz atalarımızın izinden gideriz" diyen mürtecilere işaret eder. (26:74) âyeti de putperestlik irticaını anlatır.

Avrupa memleketlerinden yayılan mimsiz (yani tedenni etmiş) medeniyette, vahşet ve cahiliyet devrelerinin âdetlerine çok rastlanır. *(Bak: Medeniyet)* Bilhassa nefsanî âdetlerine gösterdikleri taassub *(Bak: Taassub)* onları, irşad imkânından da mahrum ediyor.

Bir hadis-i şerifte de medeniyet maskesi altında saklanmak isteyen hakiki mürteciler şöyle tarif ediliyor: " مُبْتَغٍ فِيْ سْلاَمِ سُنَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ Yani: İslâm camiası içinde cahiliyet âdetini araştırıp, onu bulup yaşatmak isteyen mürteci" diye beyan ediliyor. (166)

1715- Mezkûr hakikatı Bediüzzaman Hazretleri, ikinci meşrutiyet devresinde yazdığı "Münazarat" adlı eserinde tenkid ettiği muhatablarının, hakikatta 30-40 sene sonra ortaya çıkan hakiki mürteciler olup o eseriyle bu mürtecilere hitab ettiğini şöyle ifade eder:

"Eski Said'in matbu eski eserlerinden birisi elime geçti. Merak ve dikkatle baktım. Bu gelen fıkra kalbe geldi. Münasibse Mektubat ahirinde yazılsın.

Evvela: Hürriyetin üçüncü senesinde aşairler arasında meşrutiyet-i meşruayı aşaire tam bildirmek ve kabul ettirmek için Ertuş aşairi içinde hususan Küdan ve Mamhuran'a verdiği ders ve 1329'da Matbaa-i Ebuzziya'da tab'edilen, kırkbir sene evvel tab'edilmiş fakat maatteessüf yirmi-otuz seneden beri arıyordum. bulamamıştım. Bu def'a birisi bir nüsha bulup bana göndermiş. Ben de Eski Said kafasını alıp ve Yeni Said'in sünuhatıyla dikkatle mütalaa ettim. Anladım ki Eski Said acib bir hiss-i kablelvuku ile otuz-kırk sene sonra şimdi vukua gelen vukuat-ı maddîye ve manevîyeyi hissetmiş. Ve bedevi Ekrad aşairi perdesi arkasında bu zamanın medeni perdesini kendilerine maske yapan ve vatanperverlik perdesi altında dinsiz ve hakiki bedevi ve hakiki mürteci; yani bu milleti, İslâmiyet'ten evvelki âdetlerine sevk eden hainleri görmüş gibi onlarla konuşup başlarına vuruyor." (E.L.II.110)

1716- Bu irtica yaygarası, 1909 siyasî dalgalanmalar devresinde de yapılıyordu. Kur'an (4:83) (33:60 âyetlerinde tenbih ve tehdid edilen ve bir kısım eracif ehli olan cerideler ve mevkuteler ortalığı karıştırmıştı. Yine Bediüzzaman Hazretleri bu müstebidlere de cevab vermiş ve hakikat-ı hali ortaya koymuştu. Bu beyanlardan birkaç kısa nümuneler verelim:

"Vakta ki hürriyet divanelikle yadolunurdu; zaif istibdad, tımarhaneyi bana mekteb eyledi. Vakta ki i'tidal, istikamet; irtica ile iltibas olundu, meşrutiyette şiddetli istibdad, hapishaneyi mekteb eyledi." (İ.M.Ş.9)

166 S.B.M. hadis 2097

"Eğer meşrutiyet bir fırkanın istibdadından ibaret ise ve hilaf-ı şeriat hareket ise: فَلْيَشْهَدِ الثَّقَلاَنِ اَنِّى مُرْتَجِعٌ (*) Zira yalanlarla ittihad yalandır ve ifsadat üzerine müesses olan ism-i meşrutiyet fasiddir. Müsemma-yı meşrutiyet; hak, sıdk ve imtiyazsızlık üzerine beka bulacaktır." (İ.M.Ş.34)

"Bunu da derim ki: Siyaseti dinsizliğe âlet yapan bazı adamlar, kabahatını setr için başkasını irtica ile ve dinini, siyasete âlet yapmakla itham ederler. Şimdiki hafiyeler, eskisinden beterdirler." (İ.M.Ş.12)

"Divan-ı Harb-i Örfî'de, mahkemedeki paşaların: "Sen de mürtecisin, şeriat istemişsin" diye suallerine karşı idame beş para kıymet vermeyip, cevab en: Eğer meşrutiyet bir fırkanın istibdadından ibaret ise, bütün cin ve ins şahid olsun ki; ben mürteciyim ve şeriatın birtek mes'elesine ruhumu feda etmeğe hazırım." (Ş.449)

1717- Bediüzzaman Hazretlerinin Afyon mahkemesinde de aynı mesele ileri sürülmüştü. Ezcümle ehl-i vukuf raporunda:

"Suçlarından diye: "Tekye ve zaviyelerin ve medreselerin kapatılması ve laikliğin kabulü, İslâmiyet yerine milliyet esaslarının konulması, şapka giyilmesi, tesettürün kaldırılması, latin harflerinin huruf-u Kur'aniye yerinde cebren kabulü, Türkçe ezan ve kamet okunması, mekteplerde din derslerinin kaldırılması, kadınlara erkekler derecesinde irsiyet ve hak tanınması ve teaddüt-ü zevcatın kaldırılması gibi inkılab hareketlerini bid'at, dalalet, ilhaddır diyen, irtica ile suçludur." diye yazmışlar.

Ey insafsız hey'et! Eğer her asırda üçyüzelli milyonun kudsi ve semavi rehberi ve bütün saadetlerinin programı ve dünyevî ve uhrevî hayatın mukaddes hazinesi olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın tesettür ve irsiyet ve teaddüd-ü zevcat ve zikrullah ve ilm-i dinin dersi ve neşri ve şeair-i diniyenin muhafazası haklarında gelen ve te'vil kaldırmaz sarih çok ayat-ı Kur'aniyeyi inkâr etmek ve bütün İslâm müçtehidlerini, umum şeyhülislâmları suçlu yapmak mümkün ise ve mürur-u zamanı ve müteaddid mahkemelerin beraetlerini ve af kanunları ve mahremiyet ve mahrem vechini ve hürriyet-i vicdan ve hürriyet-i fikri ve fikren ve ilmen muhalefeti memleketten ve hükümetlerden kaldırabilirseniz, beni bu şeylerle suçlu yapınız. Yoksa siz hakikat ve hak ve adalet mahkemesinde dehşetli suçlu olursunuz." (Ş.431) *(Bak: 3841/1.p.)*

---

* Yani: bütün dünya, cin ve ins şahid olsun ki, ben mürteciyim.

Bir atıf notu:

-M.Kemal'in inkılab hareketlerini önceden gizli tuttuğuna dair bir hatıra, bak: 2194/1.p.

1718- "Eğer dinsizliği küfrü kendine meslek ittihaz eden bedbaht bir kısım adamlar, bir maksad-ı siyasînin perdesi altında hükümetin bazı erkânına hulul edip iğfal etseler veya memuriyet mesleğine girseler ve Risale-i Nur'u desiselerle imha ve beni tehdidleriyle susturmak için deseler: "Taassub zamanı geçti. Maziyi unutmak ve istikbale bütün kuvvetimizle müteveccih olmak lâzım gelirken, senin irticakârane bir surette dini ve imanı kuvvetli ders vermen işimize gelmez.!.."

Elcevab: Evvela o mazi zannedilen zaman ise, istikbale inkılab etmiş ve hakiki istikbal odur ve oraya gideceğiz.

Saniyen: Risale-i Nur, tefsir olduğu haysiyetiyle, Kur'an-ı Hakim ile bağlanmış. Kur'an ise, Küre-i Arzı Arş'a bağlayan cazibe-i umumiye gibi bir hakikat-ı cazibedardır. Asya'da hükmedenler; Kur'anın Risale-i Nur gibi tefsirleriyle mübareze edemezler. Belki müsalaha ederler, ondan istifade ederler ve himaye ederler." (T.H.235)

1719- "Müdafaatımın bütün safahatında gizli ve müdhiş bir komiteye karşı mübareze vaziyetini gösteren tarz-ı ifademdeki maksadım şudur:

Nasılki Hükümet-i Cumhuriye "Dini dünyadan tefrik edip bîtarafane kalmak" prensibini kabul etmiş; dinsizlere, dinsizlikleri için ilişmediği gibi; dindarlara da, dindarlıkları için ilişmemesi o prensibin icabatındandır. Öyle de; ben dahi bîtaraf ve hürriyetperver olması lâzım gelen Hükümet-i Cumhuriyeyi, dinsizliğe tarafdar ve entirikaları çeviren ve hükümetin me'murlarını iğfal eden gizli menfi komitelerden tefrik edilip, hükümetin onlardan uzak olmasını istiyorum; o entrikacılarla mübareze ediyorum. O komitelerden, tesadüfle hükümetin me'muriyetine girenler, ciddi dindarlara takmak için iki kulp elinde tutmuş, garaz ettikleri dindarlara takıyorlar ve hükümeti iğfale çalışıyorlar. O iki kulpun birisi. O mülhidlerin, dinsizliğe temayül göstermemek manasıyla "irtica" kulpunu takıyor. Diğeri: Haşa ve haşa! dinsizliği, bu Hükümet-i İslâmiyetin ayn-ı siyaseti telakki etmediğimiz manasında "Dini siyasete âlet etmek" kulpu ile lekelemek istiyorlar. (*)

---

* Yani "Hükümet bir siyaset takib etmiyor, haşa sümme haşa! Hükümetin siyaseti dinsizliktir." diye tevehhüm eden o mülhidlerin nazarında, benim Kur'an-ı Hakim'in nusus-u

Evet Hükümet-i Cumhuriye, o gizli müfsidlerin vatana ve millete muzır efkârlarını elbette terviç etmez ve tarafdar olamaz. Menetmek, Cumhuriyetin kanunlarının muktezasıdır. Ve öyle müfsidlere tarafdarlık ile, Cumhuriyetin esaslı prensiplerine zıddı zıddına gidemez. Hükümet-i Cumhuriye, bizim ile o müfsidler mabeyninde hakem hükmünü alsın. Hangimiz zalim ise tecavüz ve ediyorsa; o vakit hakem hükmünü versin ve hakimlik noktasında hükmünü icra etsin.

1720- Evet inkâr edilmez ki; kâinatta, dinsizlik ve dindarlık, Âdem zamanından beri cereyan edip geliyor ve kıyamete kadar gidecektir. Bu mes'elemizin künhüne vakıf olan herkes, bize olan bu hücumun, doğrudan doğruya dinsizlik hesabına dindarlığa bir taarruz olduğunu anlar. Ekser-i hükemanın Garbda ve Avrupa'da zuhuru; ve agleb-i Enbiyanın Şarkta ve Asya'da tulu'ları kader-i ezelînin bir işaret ve remzidir ki; Asya'da hâkim, galib, din cereyanıdır. Elbette Asya'nın ileri kumandanı olan bu Hükümet-i Cumhuriye, Asya'nın bu fıtrî hasiyetinden ve madeninden istifade edecek. Ve bîtarafane prensibini, değil dinsizlik tarafına, belki dindarlık tarafına temayül ettirecektir." (T.H.240)

İRTİDAD ارتداد : *(Bak: Mürted)*

1721- İSA (A.S.) عيسى : Dört büyük Peygamberden birisidir. Hakiki Hristiyanlık dininin Peygamberidir. Kur'an-ı Kerim'de meziyet ve senası geçmektedir. İncil, mukaddes kitabıdır. Vahiy ile kendine gönderilmiştir. Ancak kendisinden sonra Havarileri tarafından yazılmıştır. Daha sonraları da tadilata ve tahrifata uğramıştır. *(Bak: İsevilik, Mesih)*

İki atıf notu:

-İsa (A.S.) mücerred idi, bak: 417/1.p.

-İsa (A.S.) dan sonra Cercis (A.S.), bak: 552.p.

1722- "İsa, Süryanice "İşu"dur. Nitekim bazı Hristiyanlar "Yesu" Frenkler "Jezü" derler. Bunun ism-i mensubu olan "Jezvit" "İsevi", tabir-i aherle "Yesuî" demek ise de, Katolik papazlarının cemiyet-i mahsusalarına alem olmuştur ki, lisanımızda "Cizvit" tabir olunur." (E.T.405)

---

kat'iyyesinden tereşşuh eden Risale-i Nur ile takib ettiğim hakaik-i imaniyeye hizmetimi, muhalif bir siyaset demekle, dünyada en şeni' bir iftirayı eder

1723- " İsa Aleyhisselâm otuz yaşına girince peygamberliğe ve İncil-i Şerife nail olmuş, Yahudileri irşada çalışmış, kendilerine güzel güzel öğütler vermiş, büyük mucizeler göstermişti. Fakat kendisine pek az kimse iman etmişti ki, onlara "Havariyyun" denilir, rivayete nazaran oniki zattan ibarettirler.

Hazret-i İsa'nın bir müddet validesiyle beraber Ürdün'e tabi "Nasire" karyesinde ikamet etmiş olduğu, bu cihetle kendisine tabi olanlara "Nasara", dinlerine de "Nasraniyyet" denilmiş bulunduğu mervidir.. İslâm âlimlerinden, muhaddislerinden bir kısım zatlara göre de, İsa (A.S.) kırk yaşında iken peygamberliğe nail olmuş, yüzyirmi yaşında iken de semaya ref' olunmuştur.

Hazret-i İsa'nın vasiyeti üzerine havarilerden bazıları öteye beriye dağılıp Hz. İsa'nin bildirdiği İlahî dini neşre çalışmak istediler. Fakat o zaman dünyanın her tarafı cehalet içinde, küfr ve şirk içinde kalmış bulunuyordu. Yahudiler ile putperest olan Romalılar ise isevilerin en büyük düşmanları kesilmişlerdi. iseviyeti kabul edenler, dinlerini gizliyor, gizlice ibadette bulunuyorlardı. Binaenaleyh, Nasraniyet üçyüz sene kadar genişleyemedi. Bu müddet içinde de mahiyetini büsbütün kaybetmiş, İlahî bir din olmaktan çıkmış oldu.

Yahudiler, Hz.İsa'nın hayatına su-i kasdda bulundukları gibi tebliğ ettiği dine de pek fena kasıdda bulunmuşlar, içlerinden bazıları İseviyeti zahiren kabul ederek dost görünmüş, halkın bilgisizliğinden istifade ederek Hz. İsa'nın tebligatını, talimatını değiştirmiş, Nasraniyeti muharref, akıl ve hikmete muhalif bir hale getirmişlerdi." (B.İ.İ.492)

1724- Hz. İsa (A.S.)'ın vefatı ve ref-i sema mes'elesine gelince:

" **اِذْ قَالَ اللّٰهُ :** Zira Allah o mekreden, su-i kasd yapan kâfir zalimlere rağmen İsa'ya dedi ki: (3:55) يَا عِيسَى اِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ Ya İsa, seni ben vefat ettireceğim ve bana ref'edeceğim. ilh... teveffiy "vefa" dan me'huz olarak esas-ı lügatta istifa gibi tamamen kabzedip almaktır. Lakin ziruha ve bilhassa insana taalluk ettiği zaman, vefat ettirmek yani eceline yetiştirip ruhunu kabzetmek manasında zahir ve mütearefitir. Binaenaleyh bir delil bulunmadıkça diğer bir mana ile te'vili caiz bulunmaz. Lakin burada mekir manasıyla alâkadar bulunmak üzere sure-i Nisa'da (âyet: 157):

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ âyeti onların Mesih İsa ibn-i Meryem Resulullahı ne katl ne salbedemediklerini ve lakin şüpheye düşürüldüklerini

sarahaten beyan etmiş, Hz. Peygamber'den dahi "İsa ölmedi. Yevm-i kıyametten evvel size dönecektir."

اِنَّ عِيسَى لَمْ يَمُتْ وَاِنَّهُ رَاجِعٌ اِلَيْكُمْ قَبْلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ hadis-i şerifi gibi hadisler dahi varid olmuş bulunduğundan buradaki مُتَوَفِّيكَ az çok hilaf-ı zahir bir mana ile te'vil olunmak iktiza etmiştir. Bunun için müfessirîn burada yedi-sekiz kadar mana beyan eylemişlerdir." (E.T.1111) *(İsa (A.S.) hayattadır, bak: 1605.p.)*

1725- "Kat'i ve sahih rivayette var ki: "İsa Aleyhisselâm büyük Deccal'ı öldürür." (167)

Vel'ilmü indallah. bunun da iki vechi var:

Bir vechi şudur ki: Sihir ve manyetizma ve ispirtizma gibi istidracî hârikalarıyla kendini muhafaza eden ve herkesi teshir eden o dehşetli Deccal'ı öldürebilecek, mesleğini değiştirecek; ancak hârika ve mu'cizatlı ve umumun makbulü bir zat olabilir ki: O zat, en ziyade alâkadar ve ekser insanların peygamberi olan Hazret-i İsa Aleyhisselâm'dır.

İkinci vechi şudur ki: Şahs-ı İsa Aleyhisselâm'ın kılıncı ile maktul olan şahs-ı Deccal'ın teşkil ettiği dehşetli maddîyunluk ve dinsizliğin azametli heykeli ve şahs-ı manevîsini öldürecek ve inkâr-ı uluhiyet olan fikr-i küfrîsini mahvedecek ancak isevi ruhanileridir ki; o ruhaniler, din-i isevinin hakikatını hakikat-ı İslâmiye ile mezcederek o kuvvetle onu dağıtacak, manen öldürecek. Hatta "Hazret-i İsa Aleyhissalâm gelir, Hazret-i Mehdi'ye namazda iktida eder, tabi olur." (168) diye rivayeti bu ittifaka ve hakikat-ı Kur'aniyenin metbuiyetine ve hâkimiyetine işaret eder." (Ş.587)

Bir atıf notu.

-İslâm-Hristiyan ittifakı, bak: 785-787.p.lar.

1726- Sahih-i Buhari 34. kitab, 102. bab ve Sahih-i Müslim 52. Kitab-ül Fiten, 9. ve 23. bablar ve 2937. hadis ve ibn-i Mace 36. Kitab-ül Fiten, 33. bab, nüzul-u İsa (A.S.) ve Deccal'a karşı icraatları hakkındadır. Yine Sahih-i Buhari 60. kitab. 49. bab ve Sahih-i Müslim l. Kitab-ül iman, 71. bab dahi nüzul-ü İsa (A.S.) ve Kitab-ül Fezail, 40. bab. fezail-i İsa (A.S.) hakkındadır.

167 S.M. 52. kitab-ül fiten hadis: 34, 110, 116 ve İ.M. 36. kitab-ül fiten 33. bab 4075, 4077 hadisler.

168 İ.M. 4077. hadisin ortası.

Birkaç atıf notu:

- Nüzul-ü İsa (A.S.) rivayeti, bak: 1441. p.sonu

-İsa (A.S.) nüzul edeceği rivayatının hakikatı bak: 1000/3, 1251, 1735-2037-2039.p.lar

-İsa (A.S.) ın nüzulünü herkes bilmez, bak: 1631.p.sonu

1727- Hz. İsa (A.S.) hakkında yanlış bir te'vile cevab:

"Bir doktor Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın pederi varmış diye (*) divanecesine bir te'vil ile âyetten kendine güya şahid gösteriyor...

(3:59) اِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ آدَمَ gibi nusus-u kat'iyye ile Hazret-i İsa Aleyhisselâm pedersiz olduğu kat'iyyeti varken, tenasüldeki bir kanunun muhalefetini gayr-ı mümkün telakki etmekle, vâhî te'vilat ile bu metin ve esaslı hakikatı değiştirmeğe teşebbüs edenlerin sözüne ehemmiyet verilmez ve ehemmiyete değmez. Çünki hiçbir kanun yoktur ki; şuzuzları ve nadirleri bulunmasın ve haricine çıkmış ferdler bulunmasın. Ve hiç bir kaide-i külliye yoktur ki, hârika ferdler ile tahsis edilmesin. Zaman-ı Âdem'den beri bir kanundan hiç bir ferd, şüzuz etmemek ve haricine çıkmamak olamaz. Evvela, bu kanun-u tenasül mebde' itibariyle ikiyüzbin enva-ı hayvanatın mebde'leriyle hark edilmiş ve nihayet verilmiş. Yani en evvelki pederleri adeta Âdemleri hükmünde ikiyüzbin o evvelki pederleri, kanun-u tenasülü hark etmişler. Peder ve valideden gelmemişler. O kanun haricinde vücud verilmiş. Hem her baharda gözümüzle gördüğümüz yüzbin envaın kısım-ı a'zamı hadsiz efradları, kanun-u tenasül haricinde yaprakların yüzünde, taaffün etmiş maddelerde o kanun haricinde icad edilir. Acaba mebde'inde ve hatta her senede bu kadar şazleriyle yırtılmış, zedelenmiş bir kanunu, bindokuzyüz senede bir ferdin şuzuzunu aklına sığıştıramayan ve nusus-u Kur'aniyeye karşı bir te'vile yapışan bir akıl, kaç derece akılsızlık ettiğini

* Nev-i beşerin bir rub'unun başına reis olarak geçen ve nev-i beşerden nev-i melaikeye bir cihette intikal eden ve arzı bırakıp semavatı vatan ittihaz eden harika bir ferd-i insanî, bu harika vaziyetleri kanun-u tenasülün harika bir suretini iktiza ederken; kanun-u tenasülün şüpheli, meçhul, gayr-ı fitrî belki edna bir tarzıyla o kanun içine almak hiç yakışmadığı gibi, hiç mecburiyet de yoktur. Hem sarahat-ı Kur'aniye tevil kaldırmaz. Yüz cihette zedelenen kanun-u tenasülün tamiri hesabına, hiçbir cihette zedelenmeyen ve tenasülün haricinde bulunan kanun-u cinsiyet-i melek, hem kanun-u sarahat-ı Kur'aniye gibi kuvvetli kanunlar nasıl tahrib edilir?

kıyas et. O bedbahtların kanun-u tabiî tabir ettiği şeyler, emr-i İlahî ve irade-i Rabbaniyenin küllî bir cilvesi olan, âdetullah kanunlarıdır ki; Cenab-ı Hak o âdatını bazı hikmet için değiştirir. Herşeyde ve her karnda irade ve ihtiyarının hükmettiğini gösterir.

Hârukulâde bazı ferdlerde hark-ı âdet eder:

(3:59) اِنَّ مَثَلَعِيسَىعِنْدَ اللّٰهِكَمَثَلِ آدَمَ fermanıyla bu hakikatı gösterir." (O.L.125)

Bir atıf notu:

-İsa (A.S.) "Mesih" namı verilmesinin sebebi, bak. 249.p

1728- İsa (A.S.) hakkında Kur'andan birkaç not:

-Hz. İsa'nın (A.S.) beyyineler (mu'cizeler) verilip Ruh-ül Kudüs ile müeyyed kılınması: 2:87, 253)

-Hz.İsa'nın (A.S.) Hz. Meryem'e bir kelime olarak müjdelenmesi ve isminin Mesih- İsa olması: (3:45) . Beşikde iken konuşması: (3:46)

-"Kün" emriyle yaratılması: (3:47)

-Yazı, hikmet, Tevrat ve İncil'in öğretilmesi: (3:47)

-Benî-İsrail'e peygamber olarak gönderilmesi ve çamurdan yapılmış kuş suretini canlandırmak ve hastalara şifa ve ölüyü ihya mu'cizeleri: (3:49)

-Tevrat'ı tasdik edici olmakla beraber bazı muharrematını kaldırması: (3:50)

-Hz. İsa'ya (A.S.) ibnullah diyenlerin hatasını gösteren (innî abdullah) ifadesi: (19:30) (72:19)

-İsa (A.S.) Allah'ın kulu ve resulüdür: (3:60)

-Allah benim ve sizin rabbinizdir demesi: (3:51) (43:64)

-Ehl-i Kitab, ölümünden önce Hz. İsa'ya iman edecekleri: (4:159)

-Teslis akidesinin tenkidi: (4:171, 172) (5:17, 72, 73, 75, 116) (9:30, 31) (43:59)

-Ruh-ul Kudüs ile müeyyed kılınması; beşikte tekellümü kitab, hikmet, Tevrat ve İncil'in öğretilmesi; ihya ve şifa mu'cizeleri, su-i kasddan necatı: (5:110) (Bak 1323.p.da âyet notu)

-Maide-i semaviye (semadan indirilen sofra mu'cizesi) (5:112 ilâ 115)

-Mu'cize olarak babasız yaratılması: (3:59) (19: 16 ilâ 34)

-Hz. İsa'nın vefatı: (19:33)

-Hz. Meryem'e nefh-i ruh edilmesi (21:91)

-İsa (A.S.) saat (kıyamet) için bir alâmet ve ilim olduğu: (43:61)

Rivayetlerde, "Her doğan çocuğa şeytan temas eder, fakat Meryem ve İsa'ya temas edememiştir." buyurulur. (Buhari 60/44 ve 65, sure: 3 bab: 2; Müslim kitab: 43, hadis: 146, 147)

-Hz. İsa'nın kıyamet alâmetleri hakkındaki bilgisi: Bak: 2050.p.

1729- İSBAT إثبا **:** Doğruyu delil göstererek meydana koymak. Delil ve şahitle bir fikrin sıhhatını göstermek. İtiraf, ikrar ve tasdik etmek. *Sabit ve muhkem kılmak. *Baki ve payidar eylemek. *Delil. Bürhan, Şahid *(Bak: Delil, Hads, İrşad)*

1730- Bazı insanlar birşeye akılları ermeyince, hemen o şeyin inkârına giderler Halbuki insan aklı, bilmediği çok şeyleri zamanla öğrendiği gibi pek çok şeyleri de bilememektedir. Hem bir şeyin varlığını bilmek başkadır, mahiyetini bilmek başkadır. Bazı şeyler var ki, varlıağını biliriz fakat mahiyetini bilmeyiz.

Hem herbir şeyin kendine has isbat delilleri vardır. Meselâ kimyaya ait inceleme ve isbatlar, laboratuvarda yapıldığı için, sosyolojiye ait meselelerin isbatını da kimya metotlarıyla isteyen adam cehlini ilan eder. Öyle de: İstidlalata dayanan mücerred mefhumlar dahi mahsusat âleminde maddî ölçülerle ölçülmez ve anlaşılmaz.

Hem bazı meseleler de var ki, o meselelerin mütehassısı olmayanlar bilemez. Zamanımızda âdiyat haline gelmiş ve mahiyetlerine dikkat edilmediğinden ülfetle basit zannedilen öyle fennî keşfiyatlar var ki; bunlar üç-beş asır önceki insanlara söylenebilse idi, kabul etmeleri imkânsız olurdu. Meselâ: Televizyonla görünen resimlerin ve işitilen seslerin hakikatları, oturduğumuz odanın içinde ve atmosfer sahasında varken ve bu ses ve suretlerin hakikatları, kulağımızın içinde ve gözümüzün önünde bulunurken, onları ne görebiliriz ve ne de işitebiliriz. Eğer verici istasyonlar olup ta alıcı cihazlar olmasaydı, havada bulunan bu ses ve suret dalgalarının varlığını bu zamanda dahi bazı kimseler akıllarına sığdıramaz ve kabul edemezlerdi. Demek görmediğim şeye inanmam diyen adam ancak cehlini ilan eder. Hem mühim bir kaidedir ki; adem ve nefiy isbat edilmez. Çünki yokluğun vücudu yoktur ki,

olduğu yerde gösterilsin. Hem yokluğun eseri de yoktur ki, eserinden kendisinin varlığına istidlal edilsin. O halde inkâra dayanan iddialar, çok kere hayalî ve delilsiz iddialardır. *(Bak: adem-i Kabul ve 1894.p.)*

1731- İSBATİYECİLİK إثباتيه جيلك : Bu terim, delil göstererek hakikatı meydana koymak, sabit ve muhkem kılmak manasına gelen isbat kelimesinden alınmıştır. Umumi manada, isbata dayalı bilgilerin, doğruluğunu kabul etme metodudur. Felsefede 19. yy. ortalarına doğru, ateist görüşte olan Fransız filozofu Ogüst Kont'un (Auguste Compte) metafiziği ve aklî (rasyonel) ilimleri kabul etmeyen felsefi doktrinin ismi olmuştur. *(Bak: Pozitivizm) (metafizik ve isbat mes'eleleri, bak: 2379,2380.p.lar.)*

Bu felsefi nazariye isbat yollarını bir çeşide inhisar ettirerek hakikatın yalnız tecrübelerle, müşahedelerle ve vakıalara istinaden isbatı mümkün olacağını iddia eder. İsbat şeklini ve sahsını daraltıp sadece maddî müşahedeye ve maddî vak'alara münhasır kılan bu anlayış, modern fiziğe ve matematiğe istinad eden filozoflar ve hads (Fr.entüisyon=intuition) ile metafiziğin bilineceğini müdafaa eden filozoflar tarafından tenkide uğramıştır. *(Bak: Rasyonalizm)*

1732- "Bir şeyden uzak olan bir kimse, yakın olan adam kadar o şeyi göremez. Ne kadar zeki olursa olsun, o şeyin ahvali hakkında ihtilafları olduğu zaman yakın olanın sözü muteberdir. Binaenaleyh Avrupa feylesofları maddîyatta şiddet-i tevaggulden dolayı İman, İslâm ve Kur'anın hakaikından pek uzak mesafelerde kalmışlardır.Onların en büyüğü, yakından hakika-ı İslâmiyeye vukufu olan ami bir adam gibi de değildir. Ben böyle gördüm, nefs-ül emir de benim gördüğümü tasdik eder. Binaenaleyh şimşek, buhar gibi fennî meseleleri keşfeden feylesoflar, Hakkın esrarını, Kur'an nurlarını da keşfedebilir diyemezsin. Zira onun aklı gözündedir. Göz, kalb ve ruhun gördüklerini göremez. Çünkü kalblerinde can kalmamıştır. Gaflet okalbleri tabiat bataklığında çürütmüştür." (M.N.239)

1733- İSEVİLİK عيسويلك : İsa (A.S.)'ın Allah'ın emriyle tebliğ ettiği din, Hristiyanlık ve Nasraniyet de denir. *(Bak: Ehl-i Kitab, Havariyyun, incil, İsa (A.S.) Protestanlık, Teslis)*

İsa (A.S.)'ın peygamberliği devrinde pek az kimseler tabi olduğundan, içtimaiyata müessir bir cemaat durumuna gelemediği için "Din-i İsevi'de

yalnız esasat-ı diniye Hazret-i İsa Aleyhisselâm'dan alındı. Hayat-ı içtimaiyeye ve füruat-ı şer'iyeye dair ekser ahkâmlar, Havariyyun ve sair rüesa-yı ruhaniyun tarafından teşkil edildi. Kısm-ı a'zamı, kütüb-ü sabıka-i mukaddeseden alındı. Hazret-i İsa Aleyhisselâm, dünyaca hâkim ve sultan olmadığından ve kavanîn-i umumiye-i içtimaiyeye merci' olmadığından, esasat-ı diniyesi hariçten bir libas giydirilmiş gibi, Şeriat-ı Hristiyaniye namına örfi kanunlar, medenî düsturlar alınmış, başka bir suret verilmiş. Bu suret tebdil edilse, o libas değiştirilse, yine Hazret-i İsa aleyhisselâm'ın esas dini baki kalabilir. Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ı inkâr ve tekzib çıkmaz." (M: 435)

1734- "Tahrif sebebiyle şimdiki Hristiyanlık esbab ve vesaiti müessir bilir, mana-yı ismî nazarıyla bakar. Akide-i velediyet ve fikr-i ruhbaniyet öyle ister, öyle sevkeder. Onlar azizlerine mana-yı ismiyle birer menba-ı feyz ve güneşin ziyasından bir fikre göre istihale etmiş lambanın nuru gibi-birer maden-i nur nazarıyla bakıyorlar.

Biz ise evliyaya mana-yı harfiyle, yani ayine güneşin ziyasını neşrettiği gibi birer ma'kes-i tecelli nazarıyla bakıyoruz." (H.Ş.137) *(Hristiyanda ene, bak: 3478.p.)*

1735- "Nasraniyet, ya intifa veya ıstıfa edip İslâmiyet'e karşı terk-i silah edecektir. Nasraniyet birkaç defa yırtıldı, protestanlığa geldi. Protestanlık da yırtıldı, tevhide yaklastı. tekrar yırtılmağa hazırlanıyor. Ya intifa bulup sönecek veya hakiki Nasraniyetin esasını cami' olan hakaik-i İslâmiyeyi karşısında görecek, teslim olacaktır. İşte bu sırr-ı azîme, Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm işaret etmiştir ki: "Hazret-i İsa nazil olup gelecek ümmetimden olacak, şeriatımla amel edecektir."" (H.Ş.113) *(Bak: 1726.p.)*

Atıf notları:

-Nüzul-ü İsa (A.S.) ve Deccal'a karşı icraatları hakkında ehadisin me'hazleri, bak: 1726.p.

-İsevîlerin hakiki dindarlarıyla ittifak, bak: 1513.p.haşiyesi.

1736- İSHAK (A.S.) إسحاق : "Hazret-i İshak, İbrahim Aleyhisselâm'ın ikinci oğludur. Sare'nin çocuğu olmuyordu. Hz. İsmail doğduğu zaman mahzun olmuştu. Hak Teala Hazretleri lütfetti. Sare de ihtiyarlığı zamanında Hazret-i İshak'ı doğurdu. İshak Aleyhisselâm, daha Hazret-i İbrahim hayatta

iken Şam ahalisine taraf-ı İlahîden peygamber gönderildi. İbrahim Aleyhisselâm'ın irtihalinden sonra da yerine geçti. Neslinden bir çok peygamberler gelmiştir.

Bazı rivayetlere göre İbrahim Aleyhissalâm Hazret-i İsmail'i değil, Hazret-i İshak'ı kurban etmekle me'mur olmuştu.

İshak Aleyhisselâm, rivayete nazaran, 160 yaşında iken vefat etmiş, Hazret-i İbrahim'in yattığı mağarada medfun bulunmuştur. Validesi Sare de 127 yaşında olarak Şam'da vefat etmiştir." (B.İ.İ: 481)

1737- İshak Aleyhisselâm hakkındaki âyetlerden birkaç not:

-İshak ve Yakub'un (A.S.) melekler tarafından İbrahim'e (A.S.) müjdelenmesi: (11:69 ilâ 74) (14:39) (19:49) (21.72)

-Kitab ve nübüvvet verilmesi: (29: 27) (37:112). İhlası: (38:45, 46)

İSİM إسم : *(Bak: İsm-i A'zam)*

1738- İSKENDER اسكندر : (M.Ö. 356-323) Aristo'dan ders almış bir imparatordu. İskender-i Rumî de denir. Bundan başka ismi geçen bir de İskender-i Zülkarneyn vardır. *(Bak: Zülkarneyn)*

1739- İSLÂM إسلام : (İslâmiyet) Bu kelime "silm ü selâmet madde sinden if'al olduğu için if'al babının muhtelif binalara göre teslim-i nefis yani inkıyad, salim bulundurmak, selim ve lekesiz tutmak, selâmete girmek, selâmete çıkarmak, müsalemet ve ihlas gibi mütenevvi' manaları ifade eder. Ve esasta iman ile birleşir ve din-i İslâm isminde bütün bu meani muteberdir. Allah'a teslim-i nefs ile iman ve inkıyad manası ise cümlesini cami'dir." (E.T.468)

Mezkûr mana ile bu kelime, bütün semavi dinlerin müşterek vasfı olmakla beraber, şer'î lisanda, Hz.Muhammed'in (A.S.M.) Allah'ın emriyle insanlara bildirdiği dine has isim olmuştur.

İslâmlıkta, Allah'a itaat etmek, peygambere tabi' olmak ve din namına ne bildirilmişse, kalb ile dil ile tasdik ve onunla amel etmek şarttır. İslâmın beş şartı vardır. Kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan-ı şerif orucunu tutmaktır. *(Bak: Din*)

1740- İslâmın beş şartını bildiren bir hadis-i şerif:

بُنِىَ اْ ِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ اَنْ َ اِلَهَ اِ ّ اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَاِقَامِ الصَّلاَةِ وَاِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

"Müslümanlık şu beş esas üzerine kurulmuştur. Allah Teala'dan başka ma'bud bulunmadığına şehadet, Hazret-i Muhammed'in Allah Teala'nın kulu ve peygamberi olduğuna şehadet, farz namazları adab ve erkâniyle eda etmek, zekat vermek, Kâbe-i Muazzama'ya gidip hac farizasını ifa etmek ve ramazan-ı şerif ayında oruç tutmak." (169)

1741- "Ülema-i İslâm ortasında, "İslâm" ve "iman"ın farkları çok medar-ı bahsolmuş. Bir kısmı, "ikisi birdir", diğer kısmı, "ikisi bir değil, fakat biri birisiz olmaz" demişler ve bunun gibi çok muhtelif fikirler beyan etmişler. Ben şöyle bir fark anladım ki:

İslâmiyet iltizamdır, iman iz'andır. Tabir-i diğerle: İslâmiyet, hakka taraftgirlik ve teslim ve inkıyaddır; iman ise, hakkı kabul ve tasdiktir. Eskide bazı dinsizleri gördüm ki: Ahkâm-ı Kur'aniyeye şiddetli tarafgirlik gösteriyorlardı. Demek o dinsiz, bir cihette hakkın iltizamıyla İslâmiyet'e mazhardı; "dinsiz bir müslüman" denilirdi. Sonra bazı mü'minleri gördüm ki; ahkâm-ı Kur'aniyeye tarafgirlik göstermiyorlar, iltizam etmiyorlar, "gayr-ı müslim bir mü'min" tabirine mazhar oluyorlar.

Acaba İslâmiyetsiz iman, medar-ı necat olabilir mi?

Elcevab: İmansız İslâmiyet sebeb-i necat olmadığı gibi; İslâmiyetsiz iman da medar-ı necat olamaz." (M.34)

İslâm ile iman arasındaki fark hakkında hadis kitablarında malumat verilmiştir. Ezcümle Ahmed bin Hanbel, salis, sh: 134'de aynı mevzuu kaydeder.

1742- "İslâmiyetin erkân-ı hamsesi aralarında ve o erkânın da en ince teferruatı ve en küçük adabı ve en uzak gayatı ve en derin hikemiyatı ve en cüz'î semeratına varıncaya kadar aralarında hüsn-ü tenasüb ve kemal-i münasebet ve tam bir müvazenet muhafaza edildiğine delil: O Kur'an-ı Camiin nusus ve vücuhundan ve işarat ve rumuzundan çıkan Şeriat-ı Kübra-yı İslâmiyenin kemal-i intizamı ve müvazeneti ve hüsn-ü tenasübü ve rasaneti; cerhedilmez bir şahid-i âdil, şüphe getirmez bir bürhan-ı katı'dır." (S.141)

169 H.G. hadis: 120 ve K.H. hadis 327

1743- " Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın getirdiği şeriatın hakaiki, fıtratın kanunlarındaki müvazeneyi muhafaza etmiştir. İçtimaiyatın rabıtalarına lâzım gelen münasebetleri ihlal etmemiştir. Zaman uzadıkça, aralarında ittisal peyda olmuştur. Bundan anlaşılır ki; İslâmiyet, nev-i beşer için fitrî bir dindir; ve içtimaiyatı tezelzülden vikaye eden yegane bir âmildir." (İ.İ.111)

1744- "Zaman-ı Saadette, Kur'andan neş'et eden İslâmiyet sanki bir şeceredir. Kökü zaman-ı saadette sabit olmakla damarları o zamanın ab-ı hayat menba'larından kuvvet ve hayat alarak, her tarafa intişar ettikleri gibi, dal ve budakları da istikbal semasına kadar uzanarak âlem-i beşere maddî ve manevî semereleri yetiştiriyor. Evet, İslâmiyet mazi ile istikbali kanatları altına almış, gölgelendirerek istirahat-ı umumiyeyi temin ediyor." (İ.İ.50)

1745- Hem İslâmiyet fıtrî din olduğundan vicdanlardaki te'siri zail olmaz. Evet "müslüman neslinden gelen bir adamın akıl ve fikri İslâmiyet'ten vaz geçemez. En ebleh, en sefih bile, sedd-i rasin-i istinadımız olan İslâmiyet'e bütün mevcudiyetiyle tarafdardır; lasiyyema siyasetten haberdar olanlar..

1746- Hem zaman-ı saadetten şimdiye kadar hiç bir tarih bize bildirmiyor ki; bir müslüman muhakeme-i akliyesiyle başka bir dini, İslâmiyet'e tercih etmiş olsun ve delil ile başka bir dine dahil olmuş olsun. Dinden çıkanlar var, o başka mesele..... taklid ise, ehemmiyetsizdir.

Halbuki edyan-ı saire müntesibleri mutlaka fevc fevc , muhakeme-i akliye ile ve bürhan-ı kat'î ile daire-i İslâmiyet'e dahil olmuşlar ve olmaktadırlar. Eğer biz, doğru İslâmiyet'i ve İslâmiyet'e lâyık doğruluğu ve istikameti göstersek, bundan sonra onlardan fevc fevc dahil olacaklardır.

1747- Hem de tarih bize bildiriyor ki: Ehl-i İslâm'ın temeddünü, hakikat-ı İslâmiyete ittiba'ları nisbetindedir. Başkaların temeddünü ise, dinleriyle makûsen mütenasibdir. Hem de hakikat bize bildiriyor ki: Mütenebbih olan beşer, dinsiz olamaz. Lasiyyema uyanmış, insaniyeti tatmış, müstakbele ve ebede namzed olmuş adam dinsiz yaşayamaz. Zira uyanmış bir beşer, kâinatın tehacümüne karşı istinad edecek ve gayr-i mahdud âmâline neşv ü nema verecek ve istamdadgâhı olacak noktayı-yani din-i hak olan dane-i hakikatelde etmezse yaşamaz. Bu sırdandır ki: Herkeste din-i hakkı bulmak için bir meyl-i taharri uyanmıştır. Demek istikbalde nev'-i beşerin din-i fıtrîsi İslâmiyet olacağına beraat-ül istihlal vardır." (Mün.39)

Fakat son asırlarda kısmen İsrailiyat ve bazan da Kur'an ve ehadisteki mecazat ve müteşabihatı yanlış anlayanların fikirleri dinden zannedilerek dine zarar verildiğini anlatan Bediüzzaman Hazretleri şöyle diyor:

"İslâmiyetin mağz ve lübbünü terk ederek kışrına ve zahirine vakf-ı nazar ettik ve aldandık. Ve su-i fehm ve su-i edeb ile İslâmiyetin hakkını ve müstehak olduğu hürmeti ifa edemedik. Ta, o da bizden nefret ederek evham ve hayalatın bulutlarıyla sarılıp tesettür eyledi. Hem de hakkı var. Zira biz İsrailiyatı usulüne ve hikâyatı akaidine ve mecazatı hakaikına karıştırarak kıymetini takdir edemedik. O da ceza olarak bizi dünyada tedib için zillet ve sefalet içinde bıraktı. Bizi kurtaracak yine onun merhametidir.

Öyle ise, ey ihvan-ı müslimîn! Geliniz, ona tarziye vereceğiz. El birliğiyle dest-i sadakatı uzatacağız, biat edeceğiz. Onun hablü'l-metinine sarılacağız.

Hem de bilâ-perva olarak ilan ederim: Beni geçmiş asırların efkârına karış mübarezeye heyecan ve şecaate getiren ve yüzer senelerden beri sevkü'l-ceyş ile kuvvet bulan hayalat ve evhamın müdafaasına beni gayrete getiren itikadım ve yakînimdir ki: Hak neşv ü nema bulacaktır.

Evet saadet-saray-ı istakbalde taht-nişin hakaik ve maarif yalnız İslâmiyet olacaktır. Onu fethedecek yalnız odur; emareler görünüyorlar...

Zira mazi kıt'asında, vahşetâbâd sahralarında hayme-nişin taassub ve taklid; veyahut cehlistan ülkesinde menzil-nişin müzahrefat ve istibdad olanlara, şeriat-ı garra'nın galebe-i mutlak ve istila-i tammına sed ve mani olan sekiz emir, üç hakikat ile zir ü zeber olmuşlardır ve oluyorlar.O maniler ise: Ecnebilerde; taklid ve cehalet ve taassub ve kıssîslerin riyaseti. Ve bizdeki mani ise; istibdad-ı mütenevvi ve ahlâksızlık ve müşevveşiyet-i ahval ve ataleti intac eden ye'sdir ki, şems-i İslâmiyetin küsufa yüz tutmasına sebeb olmuşlardır.

Sekizinci ve en birinci mani ve bela budur: Biz ile ecnebiler; bazı zevahir-i İslâmiyet ve bazı mesail-i fünun ortasında hayal-i batıl (!) ile tevehhüm eylediğimiz müsademet ve münakazattır.

Evet en büyük sebeb ki: Bizi dünya rahatından ve ecnebileri âhiret saadetinden mahrum eden, şems-i İslâmiyet'i münkesif ettiren su-i tefehhüm ile tevehhüm-ü müsademet ve muhalefettir. Feya lil'aceb! Köle efendisine ve hizmetkâr reisine ve veled pederine nasıl düşman ve muarız olabilir? Halbuki İslâmiyet fünunun seyyidi ve mürşidi ve ulûm-u hakikiyenin reis ve pederidir." (Mu.7)

1748- Hem garib başlayan İslâm'ın istikbalde hükmedeceğini Kur'an müjdelemektedir. Ezcümle (27:93) وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا

Ve de ki: Hamdolsun Allah'a, o size âyetlerini gösterecek de, onları tanıyacaksınız. Yani, Kur'anda delail-i kudretinden İslâm'a va'd buyurduğu hârikulâde nusret ve muvaffakiyetleri ileride fiilen gösterecek, şimdi tanımak istemediğiniz o hakikatleri o vakit tanıyacaksınız.

1749- Bu âyetin işaretine nazaran İslâm'ın istikbali gece değil gündüzdür, sönük değil parlaktır, ara sıra bazan gece zulmetleri, onu dinlendirip tekrar uyandırmak içindir. Bu mana, maruf bir hadis-i şerif ile şöyle beyan buyurulmuştur. اَ لْاِسْلَامُ بَدَ أُغَرِ يبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأُغَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ (170) Bu hadisteki سَيَعُودُ fiilini ekserî kimseler سَيَصيرُ manasına, fi'l-i nakıs telakki ederek: "İslâm garib olarak başladı (yahut zuhur etti) yine başladığı gibi garib olacak" diye yalnız inzar suretinde anlamış; bundan ise hep yeis teammüm etmiştir. Halbuki Kamus'ta gösterildiği üzere عَادَ fiili, يُبْدِي وَيُعِيدُ de olduğu gibi, dönüp yeniden başlamak manasına da gelir.

Bu hadisde de böyledir. Yani "İslâm garib olarak başladı (veya zuhur eti) ileride yine başladığı gibi garib olarak yine başlayacak (yahut yeniden zuhur edecek). Ne mutlu o gariblere!" demektir. Hadisin âhirindeki فَطُوبَى onun inzar için değil, tebşir için sevk buyurulduğunu gösterir; gerçi bunda da dönüp garib olmak inzarı yok değil, lakin sönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte "fetuba lil-guraba" müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar sâbikûn-i evvelûn (Kur'an 9:100) gibidirler. Binaenaleyh hadis de ye'si değil, müjdeyi natıktır." (E.T.3711, 3713) *(Bak: Ye's, 933, 1289.p.lar)*

1750- Diğer bir hadiste de şöyle buyurulur:

اِنَّ الَّذِينَ بَدَأَ غَرِيبًا وَيَرْجِعُ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ اَلَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَااَفْسَدَالنَّاسُ مِنْ بَعْدِى مِنْ سُنَّتِى "Muhakkak ki bu din garib olarak başladı

170 S.M. kitab-ül iman hadis: 332 ve Tirmizî iman/13 ve İ.M. fiten/l0 ve H.G. hadis. 87

ve sonunda da garib olacaktır. Ne mutlu benden sonra insanların bozduğu sünnetimi ıslah edecek olan gariblere!" (171)

Evet "İslâmiyet güneş gibidir, üflemekle sönmez; gündüz gibidir, göz yummakla gece olmaz. Gözünü kapayan yalnız kendine gece yapar." (Mün.4)

1751- "Din-i İslâmı,Hıristiyan dinine kıyas edip, Avrupa gibi dine lakayd olmak, pek büyük bir hatadır. Evvela: Avrupa, dinine sahibdir. Başta Wilson, Loyd George, Venizelos gibi Avrupa büyükleri, papaz gibi dinlerine mütaassıp olmaları şahiddir ki: Avrupa dinine sahibdir; belki bir cihette mutaassıbdır.

Salisen: İslâmiyet'i Hristiyan dinine kıyas etmek, kıyas-ı maalfarıktır, o kıyas yanlıştır. Çünki Avrupa dinine mutaassıb olduğu zaman medeni değildi; taassubu terketti, medenileşti.

1752- Hem din, onların içinde üçyüz sene muharebe-i dahiliyeyi intac etmiş. Müstebid zalimlerin elinde avamı, fukarayı ve ehl-i fikri ezmeye vasıta olduğundan; onların umumunda muvakkaten dine karşı bir küsmek hasıl olmuştu. İslâmiyette ise, tarihler şahiddir ki, bir def'adan başka dahilî muharebeye sebebiyet vermemiş. Hem ne vakit ehl-i İslâm dine ciddi sahib olmuşlarsa, o zamana nisbeten yüksek terakki etmişler. Buna şahid, Avrupa'nın en büyük üstadı, Endülüs Devlet-i İslâmiyesidir.

Hem ne vakit, cemaat-ı İslâmiye dine karşı lâkayd vaziyeti almışlar, perişan vaziyete düşerek tedenni etmişler.

Hem İslâmiyet, vücub-u zekat ve hurmet-i riba gibi binler şefkatperverane mesail ile fukarayı ve avamı himaye ettiği;

اَفَلاَ يَعْقِلُونَ اَفَلاَ يَتَفَكَّرُونَ اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ gibi kelimatıyla aklı ve ilmi istişhad ve ikaz ettiği ve ehl-i ilmi himaye ettiği cihetle; daima İslâmiyet, fukaraların ve ehl-i ilmin kal'ası ve melce'i olmuştur. Onun için, İslâmiyet'e karşı küsmeye hiçbir sebeb yoktur. İslâmiyet'in Hristiyanlık ve sair dinlere cihet-i farkının sırr-ı hikmeti şudur ki:

1753- İslâmiyetin esası, mahz-ı tevhiddir; vesait ve esbaba, te'sir-i hakiki vermiyor, icad ve makam cihetiyle kıymet vermiyor. Hristiyanlık ise

171 T.T. cild 5, hadis: 994

"velediyet" fikrini kabul ettiği için, vesait ve esbaba bir kıymet verir, enaniyeti kırmaz. Adeta rububiyet-i İlahiyenin bir cilvesini azizlerine, büyüklerine verir.

اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَآباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ (9:31) âyetine masadak olmuşlar. Onun içindir ki, Hristiyanların dünyaca en yüksek mertebede olanları, gurur ve enaniyetlerini muhafaza etmekle beraber sabık Amerika reisi Wilson gibi, mutaassıb bir dindar olur. Mahz-ı tevhid dini olan İslâmiyet içinde, dünyaca yüksek mertebede olanlar, ya enaniyeti ve gururu bırakacak veya dindarlığı bir derece bırakacak. Onun için, bir kısmı lâkayd kalıyorlar, belki dinsiz oluyorlar." (M.325)

1754- "Ehl-i bid'a ecnebi inkılabcılarından böyle meş'um bir fikir aldılar ki: Avrupa, Katolik Mezhebini beğenmiyerek başta ihtilalciler, inkılabcılar ve feylesoflar olarak -Katolik Mezhebine göre ehl-i bid'a ve Mu'tezile telakki edilen- Protestanlık Mezhebini iltizam edip, Fransızların İhtilal-i Kebirinden istifade ederek, Katolik Mezhebini kısmen tahrib edip, Protestanlığı ilan ettiler. İşte körü körüne taklidciliğe alışan buradaki hamiyet-füruşlar diyorlar ki: "Madem Hristiyan dininde böyle bir ınkılab oldu; bidayette inkılapçılara mürted denildi, sonra Hristiyan olarak yine kabul edildi. Öyle ise, İslâmiyet'te de böyle dinî bir inkılab olabilir?"

Elcevab: Bu kıyasın, birinci işaretteki kıyastan daha ziyade farkı zahirdir. Çünki Din-i İsevi'de yalnız esasat-ı diniye Hazret-i İsa Aleyhisselâm'dan alındı. Hayat-ı içtimaiyeye ve füruat-ı şer'iyeye dair ekser ahkâmlar, Havariyyun ve sair rüesa-yı ruhaniye tarafından teşkil edildi. Kısm-ı a'zamı, kütüb-ü sabıka-i mukaddeseden alındı. Hazret-i İsa Aleyhisselâm, dünyaca hâkim ve sultan olmadığından ve kavanin-i umumiye-i içtimaiyeye merci' olmadığından; esasat-ı diniyesi, hariçten bir libas giydirilmiş gibi, şeriat-ı Hristiyaniye namına örfi kanunlar, medenî düsturlar alınmış, başka birsuret verilmiş. Bu suret tebdil edilse, o libas değiştirilse, yine Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın esas dini baki kalabilir. Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ı inkâr ve tekzib çıkmaz.

Halbuki Din ve Şeriat-ı İslâmiyenin sahibi olan Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm iki cihanın sultanı, şark ve garb ve Endülüs ve Hind, birer taht-ı saltanatı olduğundan; Din-i İslâm'ın esasatını bizzat kendisi gösterdiği gibi, o dinin teferruatını ve sair ahkâmını, hatta en cüz'î âdabını dahi bizzat o gösteriyor. O haber veriyor, o emir veriyor. Demek füruat-ı İslâmiye, değişmeye kabil bir libas hükmünde değil ki; onlar tebdil edilse,esas

din baki kalabilsin. Belki esas-ı dine bir ceseddir, lâakal bir cilddir. Onunla imtizaç ve iltiham etmiş, kabil-i tefrik edeğildir. Onları tebdil etmek, doüğrudan doğruya sahib-i şeriatı inkâr ve tekzib etmek çıkar.

1755- Mezahibin ihtilafı ise: Sahib-i şeriatın gösterdiği nazarî düsturların tarz-ı tefehhümünden ileri gelmiştir. "Zaruriyat-ı Diniye" denilen ve kabil-i te'vil olmıyan ve "muhkemat" denilen düsturları ise, hiçbir cihette kabil-i tebdil değildir ve medar-ı içtihad olamaz. Onları tebdil eden, başını dinden çıkarıyor;

يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَالْقَوْسِ kaidesine dahil oluyor.

(Bak: Laiklik sonu ve 454.p.)

1756- Ehl-i bid'a, dinsizliklerine ve ilhadlarına şöyle bir bahane buluyorlar. Diyorlar ki: "Âlem-i insaniyetin müteselsil hâdisatına sebeb olan Fransız İhtilal-i Kebirinde, papazlara ve rüesa-yı ruhaniyeye ve onların mezheb-i hassı olan Katolik Mezhebine hücum edildi ve tahrib edildi. Sonra çokları tarafından tasvib edildi. Frenkler dahi, ondan sonra daha ziyade terakki ettiler?"

Elcevab: Bu kıyasın dahi, evvelki kıyaslar gibi farkı zahirdir. Çünki Fransızlarda, havas ve hükümet adamları elinde çok zaman Din-i Hristiyanî, bahusus Katolik Mezhebi; bir vasıta-i tahakkum ve istibdad olmuştu. Havas, o vasıta ile nüfuzlarını avam üzerinde idame ediyorlardı. Ve "serseri" tabir ettikleri avam tabakasında intibaha gelen hamiyet-perverlerin mütefekkir kısımlarını ezmeye vasıta olduğundan ve dörtyüz seneye yakın Frengistan'da ihtilaller ile istirahat-ı beşeriyeyi bozmağa ve hayat-ı içtimaiyeyi zir ü zeber etmeye bir sebeb telakki edildiğinden; o mezhebe, dinsizlik namına değil, belki Hristiyanlığın diğer bir mezhebi namına hücum edildi. Ve tabaka-i avamda ve feylesoflarda bir küsmek, bir adavet hasıl olmuştu ki; malum hâdise-i tarihiye vukua gelmiştir. Halbuki Din-i Muhammedî (A.S.M.) ve Şeriat-ı İslâmiyeye karşı hiçbir mazlumun, hiçbir mütefekkirin hakkı yoktur ki, ondan şekva etsin. Çünki onları küstürmüyor, onları himaye ediyor. Tarih-i İslâm meydandadır. İslâmlar içinde bir-iki vukuattan başka dahilî muharebe-i diniye olmamış. Katolik Mezhebi ise, dörtyüz sene ihtilalat-ı dahiliyeye sebeb olmuştur." (M.435)

1757- Avrupa fikir ve felsefesini yüksek sanarak aşağılık hissine kapılmadan *(Bak: 1882.p.)* İslâmiyet'i müdafaa etmekle alâkalı olarak, Bediüzzaman'a sorulan bir sual ve cevabı:

"Diyorlar ki: "Senin eski zamandaki müdafaatın ve İslâmiyet hakkındaki mücahedatın, şimdiki tarzda değil. Hem Avrupa'ya karşı İslâmiyet'i müdafaa eden mütefekkirîn tarzında gitmiyorsun. Neden Eski Said vaziyetini değiştirdin? Neden manevî mücahidîn-i İslâmiye tarzında hareket etmiyorsun?

Elcevab: Eski Said ile mütefekkirîn kısmı, felsefe-i beşeriyenin ve hikmet-i Avrupaiye'nin düsturlarını kısmen kabul edip, onların silahlarıyla onlarla mübareze ediyorlar; bir derece onları kabul ediyorlar. Bir kısım düsturlarını, fünun-u müsbete suretinde layetezelzel teslim ediyorlar, o suretle İslâmiyet'in hakiki kıymetini gösteremiyorlar. Adeta kökleri çok derin zannettikleri hikmetin dallarıyla İslâmiyet'i aşılıyorlar; güya takviye ediyorlar. Bu tarzda galebe az olduğundan ve İslâmiyet'in kıymetini bir derece tenzil etmek olduğundan, o mesleği terkettim. Hem bilfiil gösterdim ki: İslâmiyet'in esasları o kadar derindir ki; felsefenin en derin esasları onlara yetişmez, belki sathi kalır. Otuzuncu Söz, Yirmidördüncü Mektub, Yirmidokuzuncu Söz bu hakikatı bürhanlarıyla isbat ederek göstermiştir. eski meslekte, felsefeyi derin zannedip, ahkâm-ı İslâmiyeyi zahirî telakki edip felsefenin dallarıyla bağlamakla durutmak ve muhafaza edilmek zannediliyordu. Halbuki felsefenin düsturlarının ne haddi var ki onlara yetişsin." (M:441)

Bir atıf notu.

-Her çocuk, İslâm fıtratı üzere doğar, bak: 168.p.

1758- Kur'anda İslâmiyet'le alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Allah indinde makbul olan din İslâm'dır: (3:19) (5:3)

-İslâm'dan gayrı bir din asla makbul olmaz: (3:85) (Bak: 684.p.)

-Allah kime hidayet murad ederse, İslâm'a sadırını şerh eder: (6:125) (39: 22)

1759- İSM-İ A'ZAM إسمِ أعظم : Allah'ın (C.C.) Kur'an ve Hadis-i Şeriflerde zikredilen isimlerinin manaca en cami'olanıdır. İsm-i A'zam, diğer isimlerin de manalarını içinde toplar. Her ism-i İlahînin de, her mahlukun da bir a'zamlık mertebesi vardır. *(Bak: Esma-ül Hüsna)*

"İsm-i A'zam herkes için bir olmaz, belki ayrı ayrı oluyor. Meselâ: İmam-ı Ali (R.A.) hakkında "Ferd, Hayy, Kayyum, Hakem, Adl, Kuddüs" altı isimdir. Ve İmam-ı A'zam'ın ism-i a'zamı, "Hakem, Adl" iki isimdir. Ve Gavs-ı A'zam'ın ism-i a'zamı "Ya Hayy"dır. Ve İmam-ı Rabbani'nin ism-i a'zamı "Kayyum" ve hakeza... pek çok zatlar daha başka isimleri ism-i a'zam görmüşlerdir." (L.339)

1760- "İsm-i A'zam gizlidir. Ömürde ecel, ramazanda leyle-i kadir gibi, esmada ism-i azamın istitarı mühim hikmeti var. Kendi nokta-i nazarımda hakiki ism-i azam gizlidir, havassa bildirilir. Fakat her ismin de azamî bir mertebesi var ki, o mertebe ism-i azam hükmüne geçiyor. Evliyaların ism-i azamı ayrı ayrı bulması bu sırdandır. Hazret-i Ali'nin (R.A.) Ercuze namında bir kasidesi Mecmuat-ül Ahzab'-da var. ism-i Azamı altı isimde zikrediyor. İmam-ı Gazalî onu Cünnet-ül Esma namındaki risalesinde, Hz.Ali'nin zikrettiği ve ism-i azamın muhiti olan o esma-i sitteyi şerh ve hassalarını beyan etmiştir. O altı isim de, فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّومٌ حَكَمٌ عَدْلٌ قُدُّوسٌ dür."

(B.L.331)

1761- "Cenab-ı Hakk'ın esma-i hüsnası; güneşin ziyasının elvan-ı seb'ayı tazammun ettiği gibi, her bir isim dahi, bütün esmayı icmalen tazammun ediyor. Ve keza esmadan herbir isim, diğer bütün esmaya hem delil, hem hepsinin neticesi oluyor. Kendi aralarında aynalar gibi in'ikasları vardır. Binaenaleyh, kıyas-ı mevsul gibi neticeleri müteselsil olan; veyahut bütün delail-i mürettebeden alınan netice gibi, o esmayı zikir ve yad etmek mümkündür.

1762- Amma bir tek olan ism-i azam, ise şu umumi tazammunun çok fevkinde olarak bütün esmayı tazammun etmektedir. Bununla beraber bazı zatlar ism-i azamın nuruna vasıl olmasında, esma-i hüsnadan herhangi birisinin nuruna mazhariyetle dahi vusûl mümkün olabilir. Şu halde ism-i azam, vasilînin istidadına göre ayrı ayrı olabiliyor. Allahu a'lem." (M.Nu.263)

1763- "İsm-i Azamın altı ismi, ziyadaki yedi renk gibi imtizac ederek teşkil ettikleri ziya-yı kudsiyeye bakmak için, bir hülasanın zikri münasibdir. Şöyle ki:

Bütün kâinatın mevcudatını böyle durduran, beka ve kıyam veren, İsm-i Kayyum'un bu cilve-i azamının arkasından bak: İsm-i Hayy'ın cilve-i azamı, o bütün mevcudat-ı zihayatı cilvesiyle şu'lelendirmiş, kâinatı nurlandırmış, bütün zihayat mevcudatı cilvesiyle yaldızlıyor. Şimdi bak: ism-i Hayy'ın arkasında İsm-i Ferd'in cilve-i azamı, bütün kâinatı envaiyle eczasiyle bir vahdet içine alıyor, herşeyin alnına bir sikke-i vahdet koyuyor, her şeyin yüzüne bir hatem-i ehadiyet basıyor, nihayetsiz ve hadsiz dillerle cilvesini ilan ettiriyor..

1764- Şimdi İsm-i Ferd'in arkasından İsm-i Hakem'in cilve-i azamına bak ki: Yıldızlardan zerrelere kadar, hayalin iki dürbünüyle temaşa ettiğimiz

mevcudatın herbirisini, cüz'î olsun, küllî olsun, en büyük daireden en küçük daireye kadar, herbirine lâyık ve münasib olarak meyvadar bir nizam ve hikmetli bir intizam ve semeredar bir insicam içine almış, bütün mevcudatı süslendirmiş, yaldızlandırmış. Sonra İsm-i Hakem'in cilve-i azamı arkasından bak ki, İsm-i Adl'in cilve-i azamıyla (İkinci Nükte'de izah edildiği vechile) bütün kâinatı, mevcudatıyla, faaliyet-i daime içinde öyle hayretengiz mizanlarla, ölçülerle, tartılarla idare eder ki; ecram-ı semaviyeden biri, bir saniye de müvazenesini kaybetse; yani İsm-i Adl'in cilvesi altından çıksa, yıldızlar içinde bir herc ü merce, bir kıyamet kopmasına sebebiyet verecek.

1765- İşte bütün mevcudatın daire-i azamı, Kehkeşan'dan, yani Samanyolu tabir edilen mıntıka-i kübradan tut, tâ kan içindeki küreyvat-ı hamra ve beyzanın daire-i hareketlerine kadar herbir dairesini, herbir mevcuduna hassas bir mizan, bir ölçü ile biçilmiş bir şekil ve bir vaziyetle baştan başa yıldızlar ordusundan, ta zerreler ordusuna kadar bütün mevcudatın "emr-i Kün-Feyekün"den gelen emirlere kemal-i müsahhariyetle itaat ettiklerini gösteriyor. Şimdi İsm-i Adl'in cilve-azamı arkasından (Birinci Nükte'de izah edildiği gibi) İsm-i Kuddüs'ün cilve-i azamına bak ki; kâinatın bütün mevcudatını öyle temiz, pak, safi, güzel, süslü, berrak yapar gösterir ki; bütün kâinata ve bütün mevcudata Cemil-i Mutlak'ın hadsiz derecede cemal-i zatîsine lâyık ve nihayetsiz güzel olan esma-i hüsnasına münasib olacak güzel ayineler şeklini vermiştir.

Elhasıl: İsm-i Azam'ı bu altı ismi ve altı nuru, kâinatı ve mevcudatı ayrı ayrı güzel renklerde, çeşit çeşit nakışlarda, başka başka zinetlerde bulunan yaldızlı perdeler içinde mevcudatı sarmıştır. (L.352)

Atıf notları:

-İsm-i Azam'ın masdarı, bak. 226.p.

-Haşr-i Azam İsm-i Azam'ın tecellisiyledir, bak: 1217.p.

-Gavs-ı Azam'ın İsm-i Azam'ı "Ya Hayy"dır, bak: 38.p.

-Arş-ı Azam İsm-i Azam'a mazhardır, bak: 264, 2142.p.lar

1766- İSMAİL (A.S.) اسمعيل : "Hazret-i İsmail, İbrahim Aleyhisselâm'ın oğludur. "Hacer" adındaki zevcesinden dünyaya gelmiştir. Bu muhterem Hacer, bir cariye idi. Bunu Mısır hükümdarı, İbrahim Aleyhisselâm'ın refikası "Sare"ye bağışlamıştı. Sare de bunu mübarek kocası

Hazret-i İbrahim'e vermişti. Sahih görülen bir rivayete göre Hacer, Sare'den evvel vefat etmiştir.

İbrahim Aleyhisselâm, Hak Teala'nın emriyle Hacer'i ve oğlu İsmail'i alıp Hicaz'da Kâbe-i Mükerreme'nin bulunduğu mahalle kadar götürdü, orada bıraktı. Yemen'den gelmekte bulunan "Cürüm" kabileleri de bunlara refakat eyledi. O zamana kadar ıssız ve susuz bulunan Mekke-i Mükerreme vadisini bunlar imarettiler. Hatta bunların ayakları berekâtıyla "Zemzem" denilen su meydana çıktı, artık oralar şenlendi. Hazret-i İbrahim, bir aralık bir rüya gördü. Bu Allah Teala'nın bir vahyi idi; oğlu İsmail'i kurban etmesi emrolunmuştu. Bunun üzerine henüz oniki yaşında olan Hazret-i İsmail'i Mekke-i Mükerreme'de Sebir Dağı'nın eteğinde tenha bir mevkie götürdü, onu Ma'buduna kurban etmek istiyordu. Bu sevgili yavru da: "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap, inşaallah beni sabredenlerden bulursun" diyordu. Bu Allah yolunda olan fedakârlığın en yüksek bir nişanesi idi. Fakat Allah Teala lutfetti, baba ile oğlun şu fedakârlığına mükâfat olarak Hazret-i İsmail'e bedel bir koç ihsan buyurdu da bu latif, masum çocuk kurban olmaktan kurtuldu.

İsmail Aleyhisselâm, büyüyüp Cürhümîlerden kız aldı ve oniki çocuğu doğdu. İbrahim Aleyhisselâm ara sıra gelir, oğlunu görürdü. sonra Hazret-i İsmail'in oğulları ve torunları çoğalıp etrafa hâkim olmuşlardı. Hazret-i İsmail, İbrahim Aleyhisselâm'ın şeriatıyla amel etmek üzere Yemen kabilelerine ve "Amalika" denilen eski bir kavme peygamber gönderilmişti. Hazret-i İbrahim'den kırk sene sonra yüz otuz yedi yaşında irtihal ettiği ve anası Hacer'in "Hicr" deki kabri civarında medfun bulunduğu mervidir." (B.İ.İ: 480)

1767- Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmesi hâdisesi, büyük bir imtihan nümunesidir. Kur'an (9:24) *(Bak. 569/1.p.)* ve emsali âyetlerde bildirildiği gibi, her mü'minin dünyada bütün sevdiği şeylerden daha çok Allah'ı sevmesi gerekmektedir. Hele Halilürrahman ünvanıyla ma'ruf ve muhabbetullahta nümune-i imtisal olan İbrahim (A.S.) gibi bir zatın kalbinde, Allah sevgisi kadar hiç bir şeyin yer tutmaması gerekiyordu. Bir babanın dünya hayatında en çok sevdiği şeylerden başta geleni, kendi evladıdır. İşte İbrahim (A.S.) en çok sevdiği evladını Allah'ın emri üzerine Allah'a feda ve kurban edebilecekse, Allah'ı her şeyden daha çok sevdiğini isbat etmiş ve çok kimselerin veremiyeceği imtihanı vermiş olacaktır. İşte Hz.İbrahim Aleyhisselâm Allah'ın bu emrine bilfiil teşebbüs etti ve imtihanı en yüksek seviyede kazanmış oldu. *(Bak. 1469.p. sonunda bir âyet notu)*

Malumdur ki âyetlerin her zaman ve herkese ders vermesi, küllî bir kaidedir. Binaenaleyh ciddi müslüman ana ve babalar, müstaid olan evladlarını, gerektiğinde din yolunda feda edebilmeleriyle ve bu yola samimi teşvik etmeleriyle, bu yüksek imtihanı kendi dereceleri nisbetinde kazanmış olurlar. Yani dünyada en çok sevdiklerinden daha çok Allah'ı sevdiklerini isbat etmiş olurlar. *(Bak: Vakf-ı Hayat)*

1768- İsmail (**A.S.**) **hakkında Kur'andan birkaç not:**

-Hz. İbrahim ve İsmail'e (A.S.) Kabe'nin maddî ve manevî bakımdan temiz tutulması emri ve bir emniyet yeri olması: (2:125) , inşası: (2:127) (Bak: Kâ'be)

-Hz. İsmail'in (A.S.) evsaf-ı mümeyyizeleri: (19:54) (21:85) (38:48)

-Hz. İsmail'in '(A.S.) kurban edilme meselesi: (37: 100 ilâ 108)

1769- İSPRİTİZMA ايسپير تيزما : (Fr. Spritisme=spritizm) Ölülerin ruhlarıyla bazı şartlar altında haberleşmenin mümkün bulunduğuna inanan görüş ve bu maksatla yapılan tecrübeler. *(Bak: Medyum)*

"Nurlarla şiddetli alâkası bulunan birkaç has kardeşimizin nazarını, fikrini başka tarafa çevirmek veya zevkli ve ruhanî bir meşreb ile meşgul edip, hizmet-i imaniyeye karşı zaifleştirmek için bazı şahıslar ispirtizma denilen ölülerle muhabere namı altında cinnîlerle muhabere etmek gibi hatta bazı büyük evliyalarla, hatta peygamberlerle güya bir nevi konuşmak gibi eski zamanda kâhinlik denilen, şimdi de medyumluk namı verilen bu mes'ele ile bazı kardeşlerimizi meşgul ediyorlar. Halbuki: Bu mes'ele, felsefeden ve ecnebiden geldiği için ehl-i imana çok zararları olabilir. Ve çok su'-i istimalata menşe olmakla beraber içinde bir doğru olsa, on yalan karışıyor. Çünki doğruyu ve yalanı tefrik edecek bir mehenk, bir mikyas olmadığından ervah-ı habise ve şeytana yardım eden cinnîlerin bu vesile ile hem onun ile meşgul olanın kalbine ve hem de İslâmiyet'e zarar vermek ihtimali var. Çünki manevîyat namına hakaik-ı İslâmiyeye ve akide-i umumiyeye muhalif ihbarat oluyor. Ervah-ı habise iken kendilerini ervah-ı tayyibe zannettirip belki kendilerine bazı büyük veliler namını verip, İslâmiyet'in esasatına muhalif sözlerle zarar vermeye çalışabilirler. Hakikatı tağyir edip, safdilleri tam aldatabilirler.

1769/1- Meselâ: Nasılki güneş, bir küçük cam parçasında ziyasıyla, hararetiyle şekliyle görünüyor. Fakat o küçücük camın içindeki güneşin o küçücük timsali, kendi namına eğer konuşsa ve dese: Benim ziyam dünyayı istila ediyor, benim hararetim herşeyi ısıtıyor ve küre-i arzdan bir milyon defadan

daha büyüğüm dese, ne derece hilaf-ı hakikat olduğu anlaşılır. Aynen bu misal gibi: Bir peygamber, güneş gibi hakiki makamında iken o ispirtizmanın veyahut medyumluğun cam parçası hükmündeki istidadına göre bir cilvesinin tezahürü, o hakikat namına konuşamaz. Eğer konuşsa yüz derece muhalif olur. İspirtizmanın veya medyumluğun o mazhardaki cüz'î cilvesi, vahyin mazharı olan o manevî güneşin kudsi mahiyetine hiçbir cihetle kıyas olamaz. Çünki esfel-i safilîndeki bir cam parçası, manen a'la-yı illiyyînde olan o manevî güneşin hakikatını yanına getiremez. Getirmeye çalışmak da hürmetsizlikten başka birşey değildir.

Ancak onun makamına karib olmak için, Celaleddin-i Süyutî ve bir kısım evliyalar gibi seyr ü sülûk ile terakki ederek o manevî güneşin sohbetine mazhar olunur. Fakat böyle terakki, Risale-i Nur'un isbat ettiği gibi, Peygamberin velayetiyle bir nevi sohbeti, kendi derecelerine göre ve kendi istidadları derecesinde olur. Fakat nübüvvet hakikatı, velayetten ne derece yüksek ise, ispirtizma vasıtasıyla veyahut terakkiyat-ı ruhiye cihetiyle mazhar olunan sohbet ve muhabere dahi, hiçbir cihette hakiki Peygamberle muhabereye yetişemiyeceğinden yeni ahkâm-ı şer'iyeye medar-ı ahkâm olamaz.

1769/2- Evet dinden gelmeyen, belki felsefenin hassasiyetinden gelen celb-i ervah da; hem hilaf-ı hakikat, hem hilaf-ı edeb bir harekettir. Çünki A'la-yı illiyyînde ve kudsi makamlarda olanları esfel-i safilîn hükmündeki masasına ve yalanların yeri olan oyuncak tahtasına getirmek tam bir ihanettir ve bir hürmetsizliktir. Adeta bir padişahı kulübeceğine çağırıp getirmek gibidir. Belki ayn-ı hakikat ve edeb ve hürmet ve istifade odur ki, Celaleddin-i Süyuti, Celaleddin-i Rumi ve imam-ı Rabani gibi zatların seyr ü sülûk-u ruhanîleri gibi seyr ü sülûk ile yükselerek o kudsi zatlara yanaşmak ve istifade etmektir.

1769/3- Rü'ya-yı sadıkada ervah-ı habise ve şeytan, peygamber suretinde temessül edemez. Fakat celb-i ervahta; ervah-ı habise, belki peygamberin lisanen ismini kendine takıp; sünnet-i seniyeye ve ahkâm-ı şer'iyeye muhalif olarak konuşabilir. Eğer bu konuşması şeriatın ahkâmına ve sünnet-i seniyeye muhalif ise tam delildir ki, o konuşan ervah-ı tayyibe değildir. Mü'imn ve müslüman cinnî de değildir, ervah-ı habisedir. Bu şekilde taklid ediyor." (E.L.II. 155)

Esasen cinlerle temas mümkün ve vakidir. Fakat bu temas ve münasebet, onlara oyuncak olmamak ve onları istihdam etmek şeklinde olmalıdır. *(Bak: 596, 597, 599, 600.p.lar)*

1770- İSRAF إسراف : Lüzumsuz yere harcamak. Malı ve parayı lüzumsuz yere sarf etmek. *En lüzumlu aslî vazifeleri bırakıp en lüzumsuz veya zararlı şeylerle meşgul olarak ömrünü veya gençliğini boş yere harcamak. "İsraf mal sarfında meşhur ise de, insanın yaptığı herhangi bir fiilde haddini aşmaktır." (E.T.4133) *(Bak: Fantaziye, İktisad) (Sefihte mal bırakılmaz, bak: 3309.p.)*

1771- Yemek-içmekte israfa bir misal: "Bir lokma kırk paraya, diğer bir lokma on kuruşa... Ağıza girmeden ve boğazdan geçtikten sonra birdirler. Yalnız birkaç saniye ağızda bir fark var. Müfettiş ve kapıcı olan kuvve-i zaikayı taltif ve memnun etmek için birden ona gitmek, israfın en sefihidir." (H.Ş.126)

1772- Hem meselâ cemiyeti ifsad eden moda, fantaziye ve hevesat yolundaki israf hakkında "rivayette var ki: "Âhirzamanın eşhas-ı mühimesinden olan Süfyan'ın eli delinecek."

Allahu a'lem, bunun bir te'vili şudur ki: Sefahet ve lehviyat için gayet israf ile elinde mal durmaz, israfata akar. Darb-ı meselde deniliyor ki, "Filan adamın eli deliktir" yani çok müsriftir.

İşte Süfyan israfı teşvik etmekle, şiddetli bir hırs ve tamaı uyandırarak insanların o zaif damarlarını tutup kendisine müsahhar eder diye bu hadis ihtar ediyor. "İsraf eden ona esir olur, onun damına düşer" diye haber verir." (Ş.583)

Demek israfta, bir ferdin zarar görmesinden tâ bir cemiyetin ifsadına kadar küllî zararlar vardır.

1773- Kur'anda israf kelimesinin geçtiği âyetlerden siyak ve sibaka göre alınan birkaç not:

-(Nefsin istekleri yolunda her türlü hadd-i meşru'yu aşmak manasında) müsrif olanlar: (5:32) ((7:81)

-Ni'metlerde ve yiyip içmede israfın yasaklanması: (6:141) (7: 31)

-Allah'a iltica ve duayı, yalnız zarar görmemek gayesiyle yapan müsrif menfaatperestler: (10:12)

-Fir'avunun azgın müsrifliği: (10:83)

-İsraf ve cimrilikten azade vasat infak tavsiyesi: (25:67)

-Nimetler içinde azgınlaşmış hayatperest müsriflere itaat etmemek. (26:151)

-Nübüvvete tabi olmayan azgın müsrifler. (36: 19)

-(Günahların işlenmesini ve herkese sirayetini istememelerine rağmen nefislerinin isteklerine kapılarak) kendi zararlarına aşırı derece hadd-i meşru'yu aşanlar dahi Allah'ın rahmetinden ümidi kesmemelidirler. (39:53)

Atıf notları:

-Mimsiz medeniyetin aşıladığı israf, bak: 2284.p.

-İsraf hırsı intac eder, bak: 1279.p.

1774- İSRAFİL اسرافيل : Dört büyük melekten biri olup kıyamet günü cesedlere nefh-i ruh etmeğe ve Sur'u üfürmeğe vazifelidir. *(Bak: Melaike, Sur)*

1775- İSRAİL اسرائيل : Hz. Yakub'un (A.S.) lakabı olup sonradan bütün o soydan gelenlere Benî İsrail denmiştir. *İsrail oğulları, Yahudiler. *(Bak.Yahudi)*

Atıf notları:

-İsrail oğullarının ikiye ayrılan devletlerinden biri olan İsrail, bak: 3458.p.

-İsrailoğullarının menşei, bak: 1470.p.

1776- İSRAİLİYAT اسرائيليا : Zamanla hurafeye inkılab etmiş. Yahudilikten kalma haberler, hikâyeler. israil oğullarına mahsus hikâyeler, hâdiseler.

"İsrailiyatın bir taifesi ve hikmet-i Yunaniyenin bir kısmı, daire-i İslâmiyet'e duhul etmeleriyle, din süsüyle görünerek,efkârı ihtilale verdiler Şöyle ki:

O necib kavm-i Arab, zaman-ı cahiliyette bir ümmet-i ümmiye idi. Vaktaki içlerinden hak tecelli edip istidad-ı hissiyatları uyandı da meydanda yol açan din-i mübini gördüklerinden umum rağabat ve meyilleri, yalnız dinin marifetine inhisar eylediler. Fakat kâinata olan nazarları teşrihat-ı hikemiye nazarıyla değil, belki istitraden yalnız istidlal için idi. Oların o hassas zevk-i tabiîlerine ilham eden yalnız onların fıtratlarına münasib olan geniş ve ulvi

muhitleri; ve safi ve müstaid olan fıtrat-ı asliyeleri talim ve terbiye eden yalnız Kur'an idi. Bundan sonra kavm-i Arab sair akvamı bel'ettiği gibi milel-i sairenin malumatları dahi müslüman olmaya başladığından, muharrefe olan İsrailiyat ise Vehb, Kâ'b gibi ülema-i ehl-i kitabın İslâmiyetlerinin cihetiyle Arapların hazain-i hayalatına bir mecra ve menfez bularak o efkâr-ı safiyeye karıştılar. Hem sonra da ihtiram dahi gördüler. Zira ülema-i ehl-i kitabdan İslâmiyet'e gelenler, İslâmiyet şerefiyle gayet celalet ve tekemmül ettiklerinden, malumat-ı müzahrefe-i sabıkaları makbule ve müselleme gibi oldular. reddedilmedi. Çünki İslâmiyet'in usulüne müsadim olmadığından hikâyat gibi rivayet olunur iken, ehemmiyetsizliği için tenkidsiz dinlenirler idi. Fakat hayfa! Sonra hak olarak kabul edildiler. Çok şübeh ve şükûkata sebebiyet verdiler.

1777-Hem de vaktaki şu israiliyat, Kitab ve Sünnet'in bazı imaatlarına merci ve bazı mefahimlerine bir münasebetle me'haz olabilirler idi. Fakat âyât ve hadisin manaları değil. Belki faraza doğru olsalar idi, masadak ve efradından olmaları mümkün olduğundan; su'-i ihtiyarlarıyla başka bir me'hazı bulmayan veya atf-ı nazar etmeyen zahirperestler, bazı âyât ve ehadisi o hikâyat-ı İsrailiyeye tatbik ederek tefsir eylediler. Halbuki Kur'anı tefsir edecek, yine Kur'an ve hadis-i sahihtir. Yoksa ahkâmı mensuh olduğu gibi kısası dahi muharrefe olan İncil ve Tevrat değildir.

Evet masadak ile mana ayrıdırlar. Halbuki masadak olmaya mümkün olan şey, mana yerine ikame olundu. Çok da imkânat vukuata karıştırıldı." (Mu.16)

İSTANBUL استانبول : *(Bak: İstanbul)*

İSTİAZE استعاذه : *(Bak: 3547.p.)*

1778- İSTİ'DAD إستعداد : Bir şeyin gelişip mertebe-i kemaline varması için Allah'ın verdiği fıtrî meyil. *Kabiliyet. Akıllılık. Anlayışlılık. *Allah Teala Hazretlerinin (C.C.) insanlara ve sair mahluklara tevdi buyurduğu tekâmül kuvveleri. Yani herbir zihayatın gelişip inkişaf etmede fıtrî imkânlılık ve manevî proğramı manasında, çekirdek-misal bilkuvve bir hakikattır. Bu hakikat, insanların istidad-ı fıtrî cihetiyle Cenab-ı Hakk'a verdikleri ahd manasını da tazammun eder.

"Cenab-ı Hakk'ın ahdi; meşiet, hikmet, inayet ipleriyle örülmüş nurani bir şerittir ki, ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nurani şerit, kâinatta nizam-ı umumi şeklinde tecelli ederek silsilelerini kâinatın envaına dağıtır iken, en acib silsilelerini nev'-i beşere uzatmıştır ve ruh-u beşerde pek çok istidad ve kabiliyetlerin tohumlarını ekmiştir. Fakat o istidadların terbiyesini ve neticesini cüz'-i ihtiyarînin eline vermiştir. O cüz'-i ihtiyarînin yuları da Şeriatın ve delail-i nakliyenin eline verilmiştir. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın ahdini bozmamak ve ifa etmek ancak o istidadları lâyık ve münasib yerlerine sarfetmekle olur." (İ.İ.173)

1779- İnsan istidad cihetinde bir çekirdeğe benzer. Çünkü "insanın mahiyetine, kudretten ehemmiyetli cihazat ve kaderden kıymetli proğramlar tevdi edilmiş. Eğer insan, şu dar âlem-i arzîde, hayat-ı dünyeviye toprağı altında o cihazat-ı manevîyesini nefsin hevesatına sarfetse; bozulan çekirdek gibi bir cüz' telezzüz için kısa bir ömürde, dar bir yerde ve sıkıntılı bir halde çürüyüp tefessüh ederek, mes'uliyet-i manevîyeyi bedbaht ruhuna yüklenecek, şu dünyadan göçüp gidecektir.

Eğer o istidad çekirdeğini İslâmiyet suyu ile, imanınziyasıyla ubudiyet toprağı altında terbiye ederek, evamir-i Kur'aniyyeyi imtisal edip cihazat-ı manevîyesini hakiki gayelerine tevcih etse, elbette âlem-i misal ve berzahta dal ve budak verecek ve âlem-i âhiret ve Cennet'te hadsiz kemalat ve nimetlere medar olacak bir şecere-i bakiyenin ve bir hakikat-ı daimenin cihazatına cami kıymetdar bir çekirdek ve revnakdar bir makine ve bu şecere-i kâinatın mübarek ve münevver bir meyvesi olacaktır." (S.321)

Bir atıf notu:

-Cihazat-ı insaniyeyi asıl vazifelerinde kullanmak, bak: 3598.p.

1780- "Evet, Cenab-ı Hak tarafından mükerrem kılınan insanın cevher-i ruhunda ekilen ve rakamlara sığmayan istidadlar var. Bu istidadların altında, hesaba gelmiyen kabiliyetler var. Ve bunlardan neş'et eden hadde gelmiyen meyiller var. Ve bunlardan husule gelen gayr-ı mütenahi efkâr ve tasavvurat var." (İ.İ.55)

1781- " Evet, bir çekirdekten koca bir ağaca kadar ne kadar mertebeler var; mahiyet-i insaniyedeki istidadda dahi ondan daha ziyade meratib var. Belki zerreden şemse kadar derecelere var. Bu istidadatın inkişafatı elbette

bir hareket ister, bir muamele iktiza eder. Ve o muameledeki terakki zenbereğinin hareketi, mücahede ile olur. O mücahede ise şeytanların ve muzır şeylerin vücuduyla olur. Yoksa melaikeler gibi insanların da makamı sabit kalırdı." (L.71)

1782- İSTİDLAL استدلال : Delil getirmek. Bir delile dayanarak netice çıkarmak. Muhakeme. Zihnin eserden müessire veya müessirden esere intikali. *(Bak: Delil, İktiranî Kıyas, İntikal)*

İki atıf notu:

-İbrahim (A.S.)ın istadlalen Hâlik-ı Zülcelal'e imanı, bak: 1469.p.

-Aklı istidlale teşvik eden âyetlerden bazıları, bak: 190.p.

"Ateşin dumana olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlale "bürhan-ı limmî" denildiği gibi, dumanın ateşe olan delaleti gibi eserden müessire olan istidlâle de "bürhan-ı innî" denir. Bürhan-ı innî, şüphelerden daha salimdir." (İ.İ.86)

1783- Bazı kimselerin"Kur'anda delail-i akliyeye ve fennin keşfiyatına muhalif bazı âyetler vardır dedikleri şüphelerine cevap:

Kur'an-ı Kerim'de takib edilen maksad-ı aslî; isbat-ı Sani', nübüvvet, haşir, adalet ve ibadet esaslarına cumhur-u nası irşad ve isal etmektir. Binaenaleyh, Kur'an-ı Kerim'in kâinattan yaptığı bahis tebeîdir; kasdî değildir. Yani ligayrihidir, lizatihi değildir. Yani Kur'an-ı Kerim, Cenab-ı Hakk'ın vücud, vahdet ve azametine istidlal suretiyle kâinattan bahsetmiştir. Yoksa kâinatın bizzat keyfiyetini izah etmek için değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim; coğrafya, kozmoğrafya gibi kasden kâinatın keyfiyetinden mana-yı ismiyle bahseden bir fen, bir kitab değildir. Ancak kâinat sahifesinde yazılan san'at-ı İlahiyenin nakışları ve kudretin hilkat mu'cizeleri ve kozmoğrafyacıları hayrette bırakan nizam ve intizamla, mana-yı harfiyle Sani' ve nizam-ı hakikîye istidlal keyfiyetini öğretmek için nazil olan bir kitabdır. Binaenaleyh san'at, kasd, nizam; kâinatın her zerresinde bulunur, matlub hasıl olur. Teşekkülü nasıl olursa olsun, bizim matlubumuza taalluku yoktur. Febinâen alâ zâlik, mademki Kur'anın kâinattan bahsi istidlal içindir ve delilin müddeadan evvel ma'lum olması şarttır ve delilin muhatablarca vuzuhu müstahsendir; bazı âyetlerin onların hissiyatına ve edebî ma'lumatlarına imale etmesi ve benzetmesi, mukteza-yı belagat ve irşad olmaz mı?

Fakat bu âyetlerin, hissiyatlarına imale etmesi mes'elesi o hissiyata kasden delalet etmek için değildir. Ancak kinaye kabilinden o hissiyatı okşamak içindir. Maahaza hakikata ehl-i tahkiki isal için, karine ve emareler vaz'edilmiştir. Meselâ:

Eğer Kur'an-ı Kerim, makam-ı istidlalde şöylece demiş olsa idi ki: "Ey insanlar! Güneş'in zahirî hareketiyle hakiki sükûnuna ve Arz'ın zahirî sükûnuyla hakiki hareketine ve yıldızlar arasında cazibe-i umumiyenin garibelerine ve elektriğin acibelerine ve yetmiş unsur arasında hasıl olan imtizacata ve bir avuç su içinde binler mikrobun bulunmasına dikkat ediniz ki, bu gibi hârika şeylerden Cenab-ı Hakk'ın herşeye kadir olduğunu anlayasınız." deseydi; delil, müddeadan binlerce derece daha hafi, daha müşkül olurdu. Halbuki delilin müddeadan daha hafi olması, makam-ı istidlale uymaz." (İ.İ: 118)

1784- Mantıkta istidlal: Doğru farz ve kabul edilen kaziyeler (hükümler) esas alınarak bir netice çıkarmayı temin eden aklî muhakemedir.

İstidlalin üç şekli vardır: 1-Ta'lil (Fr.deduction: dedüksiyon) 2- İstikra (Fr. induction: endüksiyon) 3- Temsil (Fr. analogie: analoji)

1785- Ta'lil: Bir veya birkaç kaziye esas alınarak bunlara göre zaruri bir netice çıkarmaktır. Bir kaziyeden netice çıkarmaya örnek: "Madde yer kaplayan şeydir" kaziyesini doğru kabul eden kimse bu kaziyeden şu zaruri neticeyi çıkarır: "O halde yer kaplamıyan madde değildir." Yahut: "O halde madde olmıyan yer kaplamaz." İki kaziye esas alınarak yapılan ta'lile örnek: "Her mütegayyir hâdistir", "Her hâdis olan halk edilmiştir" kaziyelerine doğru kabul eden kimse bunlardan şu zaruri neticeyi çıkarır: "Öyle ise her mütegayyir halkedilmiştir."

1786- Ta'lilde doğru farz ve kabul edilen kaziyeye "mebde" (c. mebadi) denir. Ta'lildeki neticenin doğruluğu ve zarureti, mebde veya mebadiye bağlıdır. Bunlar doğru değilse, netice de doğru olmaz. Mebde veya mebadi, küllî hükümlerdir. Bunların doğruluğundan nasıl emin olunabilir? Bu mevzu, ilimde usul (metod) meselesine; felsefede "bilgi nazariyesi"ne girer. Mantık ise, mebdenin doğruluğu durumunda neticenin doğruluğu için uyulması icab eden kaideleri tesbit eder.

1787- Ta'lilin hususi bir hali "kıyas"tır.

Kıyas, İslâm mantıkçıları tarafından umumiyetle şöyle tarif edilegelmiştir: "Kıyas, kaziyelerden mürekkep bir delildir ki her ne vakit o kaziyeler

teslim olunsa, ondan bizzat diğer bir kaziye lâzım gelir."Bugünkü ifade ile kıyası şu şekilde tarif edebiliriz: Kıyas, doğru kabul edilen en az iki kaziye esas alınarak bunlara bağlı zaruri bir netice çıkarmaktır.

1788- Kıyaslar ihtiva ettikleri kaziyelerin sayısına göre iki kısma ayrılır: 1-Kıyas iki mebde ve bir neticeden yani üç kaziyeden ibaretse, basit kıyas olur. 2-Mebdeler ikiden fazla olup, bunlara istinaden netice çıkıyorsa, yapılan kıyas "mürekkep kıyas"tır. Kıyasların ihtiva ettiği mebde kaziyeleri "kaziye-i hamliye" veya "kaziye-i şartiye" olabilir. Buna göre de basit kıyasın iki şekli ortaya çıkar: 1- iki mebdei kaziye-i hamliyeden yapılmışsa "basit iktiranlı kıyas" olur. 2-. kıyasın mebdei olan kaziyelerden en az biri veya ikisi şartlı kaziye ise yapılan kıyas "kıyas-ı istisnaî" olur.

Eski mantıkçılar mebdeleri kaziye-i hamliye (yüklemli kaziye) olan iktiranlı kıyas üzerinde çok durmuşlardır. Kaziye-i hamliye demek, bir mevzu ile ona dair bir sıfat (mahmul, yüklem) ile yapılan kaziye demektir. Meselâ "dünya yuvarlaktır" yahut "dünya döner" gibi.

1789- Gelişi güzel iki kaziye mebde olarak alınıp basit bir kıyas yapılmaz. Basit iktiranlı bir kaziyede üç terim bulunur. Bu terimlere "hadd" denir. Haddler şümul derecesine ve mebde olan kaziyelerdeki yerine göre yani kaziyede mevzu veya mahmul oluşuna göre üç isim alır. Meselâ "fani" "insan" ve "Farabi" olmak üzere üç terim alalım ve bunları ikişer ikişer birleştirerek önce iki mebde teşkil edelim ve bunlardan bir netice çıkaralım. "Her insan fanidir." "Farabi insandır". Mebde olarak alınan bu iki kaziyeden şu zaruri netice çıkar: "O halde Farabi de fanidir."

Neticeyi teşkil eden kaziyede mevzu olan terim "Farabi" "hadd-i asgar" (küçük terim), aynı kaziyenin mahmulü olan "fani" terimi "hadd-i ekber" (büyük terim) adını alır. ilk iki mebdekaziyede müşterek olan "insan" terimi de "hadd-i evsat" (orta terim) ismini alır. Dikkat edilirse büyük terim olan "fani" terimin şümulü (kaplamı) "insan" teriminin şümulünden daha geniştir ve bu sebeble "hadd-i ekber" olmuştur. Nitekim "fani" terimine insanlar dahil olduğu gibi başka varlıklar da dahildir.

1790- Kıyasta "hadd-i vasat" (Orta terim) mebde olarak alınan kaziyelerde bulunur, neticede bulunmaz. Bu bir kaidedir. Basit kıyaslar, orta terimin mebdedeki yerine göre dört şekil alır:

1- Orta terim ilk kaziyede mevzu, ikinci kaziyede mahmul durumunda ise kıyas "birinci şekil kıyas" olur. Misalimizde olduğu gibi (Her insan fanidir, Farabi insandır.)

2- Hadd-i vasat her iki kaziyede mahmul vazifesinde olabilir; bu takdirde kıyas, "ikinci şekil kıyas" olur. Bu kıyas şeklinde neticeler daima menfi çıkar. Misal: "Hiçbir hayvan akıllı değildir" "Her insan akıllıdır" kaziyelerinden çıkan netice: "Hiçbir insan hayvan değildir" kaziyesidir. "Akıllı", "hadd-i evsat" olup mebde olarak alınan iki kaziyede "mahmul" vazifesindedir.

3- İlk kaziyelerde mevzu müşterek alınabilir. Bu takdirde kıyas, "üçüncü şekil kıyas" olur. Misal: "Her mü'min Allah'ı sever." "Bazı mü'minler zengindir." Mebde olarak alınan bu iki kaziyeden çıkan netice: "Bazı zenginler Allah'ı sever."

4- Mebde olarak alınan iki kaziyenin müşterek terimi birinci kaziyede mahmul, ikinci kaziyede mevzu vazifesinde ise, kıyas "dördüncü şekil kıyas" olur Misal: "Hiçbir faizci haramdan kaçmaz." Bazı faizciler zengindir." Bu iki kaziyeden çıkan netice: "Bazı zenginler haramdan kaçmaz.

1791- Basit kıyasların kaziyeleri küllî, cüz'î, müsbet veya menfi olabilir. Bir kaziyenin başında "her, bütün hiçbir" sözleri bulunuyorsa veya kaziye zımnen bu manayı taşıyorsa "kaziye-i külliye" (küllî kaziye) olur. Kaziyenin başında "bazı, enaz, biri, bir kısım" gibi sözler bulunuyorsa kaziye "kaziye-i cüz'iye" olur. Kaziyenin mevzuu tek varlığı gösteriyorsa"kaziye-i hususiye" veya "kaziye-i şahsiye" adını alır. Kaziyenin mahmulü "değil" eki almışsa veya bu manaya gelen bir biçimde ise kaziye "menfi" olur. "Domuz eti yenmez" "Domuz eti helal değildir" gibi. Dikkat edilirse kaziyenin müsbet veya menfiiliği daha çok şekle tabidir. Aynı bir mana müsbet bir kaziye ile ifade edilebilir: "Domuz eti haramdır." Kaziyenin mahmulünde tasdik ifade eden şekilde bir terim bulunuyorsa kaziye "müsbet" olur. Burada aslolan şekildir, mana değildir. Misal: "Farabi yaşamıyor" menfi bir kaziyedir."Farabi ölmüştür" müsbet bir kaziyedir.

1792- Mebde olarak alınan kaziyelerden biri veya ikisi şartlı kaziye ise, kıyasın "istisnaî kıyas" olduğu söylemiştik. Bu çeşit kıyasta netice kaziyesi şeklen mebdede varsa, kıyas "istisna-i müstakim" adını alır. Eğer netice, mebdenin nakizi ise kıyas "istisna-i gayr-ı müstakim" adını alır. Misaller: "Allah'ı seviyorsanız resulüne tabi olursunuz." "Allah'ı seviyorsunuz." Bundan netice çıkıyor ki "Resulüne tabisiniz." Bu bir istisna-i müstakim kıyastır. "Allah'ı seviyorsanız resulüne tabi olursunuz." "Resulüne tabi değilsiniz." Bundan netice çıkıyor ki, "Allah'ı sevmiyorsunuz." Bu, "istisna-i gayr-ı müstakim" kıyastır.

1793- İstidlalin ikinci şeklinin "istikra" olduğunu söylemiştik. İstikra, cüz'î kaziyeleri esas alarak küllî bir netice çıkarmaktır. Bu netice zaruri değildir. Çünki küllî netice, mebde olarak alınan cüz'î hükümlere de olur. Eğer sadece mebdede zikredilen cüzi hükümlere şamil olsaydı, istikra zaruri olurdu; fakat bu durumda söz bir tekrardan başka bir şey olmazdı.

Bunu izah için ilk örneğe dönelim. "Her insan fanidir" kaziyesini ele alalım. Bu küllî kaziyenin doğruluğunun delili nedir? Bu kaziye, bir kıyasın zaruri neticesi midir? Şimdi bunu inceleyelim. Biz ölen insanları müşahede ediyoruz. Müşahedemiz münferid ve cüz'îdir. Ali öldü, Veli öldü, diyoruz. Bu cüz'î kaziyelerin sayısını çoğaltabiliriz. Fakat bunların yekûnü "bütün insanlar" değildir. Geçmiş ve gelecek bütün insanları müşahede etmiş değiliz. Buna rağmen cüz'î müşahedelerimizi ifade eden cüz'î hükümleri esas alarak küllî bir netice çıkarıyoruz:"Bütün insanlar fanidir" diyoruz Bu küllî hüküm, mebde olarak aldığımız cüz'î hükümleri aşmaktadır. Şu halde bu hüküm, mebde olan cüz'î hükümlere göre zaruri bir netice değildir. Ancak muhtemel bir neticedir. İşte bunun gibi "tecrübe ve müşahedeye dayanarak elde edilen cüz'î kaziyeleri küllî bir kaziye altında toplayıcı umumi bir netice çıkarmaya "istikraî istidlal" denir. Hâdisat âlemine ait küllî kaziyeler, bu çeşit istidlalin neticesidir. Tecrübe ve müşahedeye istinad eden maddî ilimler, netice istihsalinde bu metodu kullanır. İstikra, hâdiselerin sebebini bulmaya yarıyan bir istidlaldir. Netice, mebde olarak alınan cüz'î kaziyelerden zaruri olarak çıkmamasına rağmen kat'i imiş gibi kabul edilmesinin sebebi, "determinizm" denilen bir küllî kaidenin kabul edilmesidir. Kâinatta bir nizam vardır. Bu nizamda "şartlar aynı olunca aynı sebeblerden aynı neticeler meydana gelir." Yani şimdiye kadar böyle olmuş, bundan sonra da böyle olacaktır, demektir. Fakat hâdiselerin değişmez nizamda aynen devamını kim garanti edebilir? Allah'ın iradesinden başka hiçbir kuvvet bunu temin edemez. Şu halde inançsız bir kimse, gelecekten emin olamaz ve şüpheci olmaya mahkûmdur.

1794- İstikraî istidlal olmadan ta'lil ve kıyas da olamaz. Çünkü kıyasta delil olarak alınan mebadi yani esas kaziyeler ya bir tarif veya bir kabul yahut istikraî istidlal neticesi varılan bir kaziye yani küllî bir hükümdür. Kıyasın doğruluğu, bunların doğruluğuna tabidir. Şu halde kıyas yeni bir hakikat getirmez, bilinen hakikata vuzuh kazandırır. İşte modern ilmin klasik mantığa itirazı budur. Modern ilmin tekâmülü, istikra metodlarının inkişafına bağlıdır. Orta çağda maddî ilimlerin gelişmemesinin bir sebebi de budur" *(Bak: Mantık)* (B. Sami Sağbaş, Felsefe öğretmeni) *(İman sahasında istidlalin vazifesi, bak: 1115.p.)*

1795- İSTİDRAC استدراج **:** (Derece. den) Kur'anda bu kelimenin geçtiği bir âyette şöyle buyuruluyor: "سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ (7:182) O mükezziblere bilmiyecekleri bir cihetten istidrac yaparız.

-İstidrac, aslında derece derece çıkarmak veya indirmek demek olup bundan bir kimseyi arzusuna göre bir noktaya kadar tedricen götürüp haberi olmıyarak felakete atmak ma'nasında mütearef olmuştur ki, o kimse onu menafiine muvafık bir terakki zanneder; hakikatte ise, o onun için uçuruma sürüklenmek olur. Allah Teala'nın istidrac yapması da alettevali bir kimseye, hakkında hayırlı olmıyan ni'metler verip, onun da bunu lütuf ve tuttuğu yolun kendisi için iyi olduğunu zahib olarak gurur ile tuğyanını artırması ve nihayet bütün bir inkisar-ı hayal ile en acı ve en feci' bir surette kelime-i azabın tahakkuk edivermesidir ki, bu en şedid bir azab olur. Zahiren lütuf, batınen bir kahrolmak i'tibariyle buna bir keyd tesmiye buyurulmuştur." (E.T.2342) *(68:44 âyeti de istidrac hakkındadır.) (Deccal ve Süfyan'da istidrac, bak: 651, 1725.p.lar) (6:123, âyeti de istidracla alâkadardır.)*

1796- Ehadiste de istidracdan bahsedilir. Meselâ:

اِنَّ اَرَاَيْتَ اللّٰهَ تَعَالَى يُعْطِى الْعَبْدَ مِنَ الدُّنْيَا مَا يُحِبُّ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَى مَعَاصِيهِ فَاِنَّمَا ذٰلِكَ اِسْتِدْرَاجٌ لَهُ

"Yani: "Bir kul, günahları işlemekte devam ettiği halde, dünya varlığından sevdiği şeyleri ona Cenab-ı Hakk'ın vermekte olduğunu görünce bil ki, bu şüphesiz Allah Teala tarafından o kul için bir istidracdır. Yani o kulun tedricen felakete kavuşacağına bir alâmettir." [172]

1797- İstidrac, bazı menfi ve aldatıcı dünyevî liderlerde olabileceği gibi, manevîyat sahasında dahi yalnız şahsiyet ve enaniyetini kendine gaye edinen şahıslarda da olabilir.

1798- "Keramet ile müşerref olan bir şahıs, bilerek hârika bir emre mazhar olursa, o halde eğer nefs-i emmaresi baki ise, kendine güvenmek ve nefsine ve keşfine itimad etmek ve gurura düşmek cihetinde istidrac olabilir." (M.32)

---

172 H.G. hadis 62

"Keramet ile istidrac manen birbirine mübayindir. Zira keramet, mu'cize gibi Allah'ın fiilidir. Ve o keramet sahibi de kerametin Allah'tan olduğunu bilir ve Allah'ın kendisine hami ve rakib olduğunu da bilir. Tevekkül ü yakîni de fazlalaşır. Lakin bazan Allah'ın izniyle kerametlerine şuuru olur, bazan olmaz. Evla ve eslemi de bu kısımdır.

İstidrac ise, gaflet içinde iken eşya-yı gaybiyenin inkişafından ve garib fiileri izhar etmekten ibarettir. Fakat bu istidrac sahibi, nefsine istinad ve iktidarına isnad etmekle enaniyeti, gururu öyle fazlalaşır ki اِنَّمَا اُوتِيتُهُعَلَى عِلْمٍ (28:78) okumaya başlar. Lakin o inkişaf, tasfiye-i nefs ve tenevvür-ü kalb neticesi olduğu takdirde, ehl-i istidrac ile ehl-i keramet arasında tabaka-i ûlada fark yoktur. Tam manasıyla fenaya mazhar olanlar ise, onlara da Allah'ın izniyle eşya-yı gaybiye inkişaf eder. Ve onlar da, o eşyayı fenafillah olan havaslarıyla görürler. Bunun istidracdan farkı pek zahirdir. Zira zahire çıkan batınlarının nuraniyeti, müraîlerin zülumatıyla iltibas olmaz." (M.N. 227)

Mezkûr ölçüleri nazara alan müslüman, zahirde görünen her muvaffakiyete bel bağlamaz. Çünkü Allah kulunu zorluklarla olduğu gibi, çeşitli muvaffakiyetlerle de imtihan eder. (Bak.İmtihan)

1799- İSTİĞFAR استغفار : (Gufran.dan) Afv dilemek. Cenab-ı Hak'tan kusurlarının afvedilmesini, günahlarının bağışlanmasını dilemek. Tevbe etmek. Yalvarmak. "Estağfirullah" demek. *(Bak: Tevbe) (Kusurunu gören istiğfar eder, bak: 128, 1059.p.lar)*

"Tevbe, nedamet manası bulunmayan ve günahına pişman olmaksızın sadece onun afv u mağfiretini istemekten ibaret kalan istiğfar; sade bir duadır, makbul olmamak gerektir. Çünki hem günaha pişmanlık duymamak hemde onun mağfiretini istemek Allah'a karşı su-i edebdir.

...Alusi der ki: Abid her ne kadar bezl-i mechud etse de Ma'bud'un celaline lâyık olanı gereği gibi ifada kusurdan halî olmayacağına işaret için bir çok taatlardan sonra istiğfar da meşru kılınmıştır." (E.T.6247)

1800- Seyyid-ül istiğfar:

سَيِّدُ اْ ِسْتِغْفَارِاَنْ تَقُولُ اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّى َ اِلَهَ اِ ّ اَنْتَ خَلَقْتَنِى وَاَنَاعَبْدُكَ

وَاَنَا عَلَىعَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَااسْتَطَعْتُ اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُواءُلَك

بِنِعْمَتِكَ عَلَىَّ وَاَبُوءُ بِذَنْبِى فَاغْفِرْلِى فَاِنَّهُ ۔ يَغْفِرُ الذُّنُو ۔ ا ۔ اَنْتَ

"Meal-i icmalîsi: Şeddad bin Evs Radıyallahü Anh'dan rivayete göre Nebi Sallallahü Aleyhi Vesselem şöyle buyurmuştur: Seyyid-ül istiğfar Allahü Teala'dan şu yolda mağfiret dilemektir: Allahım! Sen Rabbimsin, ibadete lâyık hiç ilah yoktur, yalnız sen varsın, beni sen yarattın, şüphesiz senin kulunum ve gücüm yettiği kadar ezelde sana verdiğim ahd ü vaad üzere sabitim.İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana ihsan buyurduğun nimetini Zat-ı Uluhiyetine itiraf ederim. Günahlarımı da itiraf ederim. Binaenaleyh günahımı sen afvet! Çünki günah afvetmek, kimsenin haddi değildir, ancak sen bağışlarsın." [173] (Buhari kitab 80, bab 16) (Efdal-ül istiğfar: Buhari 80/2)

1801- İstiğfar kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Günaha karşı istiğfara teşvik eden âyetler: (3:135) (4:64, 106, 110) (8:33) (11:3, 52, 61, 90) (40:55) (51:18) (110:3)

-Münafıklar için ne kadar istiğfar edilse de (nifaktan dönmedikçe) faide vermez: (9:80)

-Akraba da olsalar haklarında istiğfar edilmeyecek olan kimseler: (9:113) (63:6)

-İbrahim (A.S.)'ın babası için mağfiret dilemesi: (19:47) (60:4) (Bak: 1469.p.)

-Meleklerin, ehl-i iman için mağfiret duaları: (40:7) (42: 5)

İstiğfar hakkında hayli ehadis-i şerife vardır. Ezcümle: Sahih-i Buhari, 80. Kitab-üd Daavat, 2 ve 16. babları ve İbn-i Mace, 33. Kitab-ül Edeb, 57.babı istiğfar hakkındadır.

1802- İSTİĞNA استغنى : Cenab-ı Hak'tan başka kimsenin minneti altına girmemek. *Gönül tokluğu. Elindekini kâfi bulmak. Muhtaç olmayıp zengin olmak. *Nazlanmak. *Azamet ve tekebbür etmek.

İstiğna kelimesinin dinî bir tabir olarak taşıdığı mana çok mühimdir. Hele asrımızda şahsî menfaat düşkünlüğü şiddetlendiği için, dine hizmet

173 S.B.M. hadis: 2141 ve K.H. hadis: 1516

edenlerin insanlardan hiçbir maddî menfaat veya teveccüh beklememek olan istiğna düsturuna hassasiyetle riayet etmeleri gerekiyor. Para ve mal gibi maddî menfaatlarden çekinmekten başka; insanların teveccühü, beğenip övmeleri ve şöhret sahibi olmak gibi istekleri de bırakmak ve teveccüh-ü nasdan istiğna etmek hatta meşru ve uhrevî menfaatleri dahi gaye yapmamak, azamî ihlas için lâzımdır.

1803- İstiğna düsturu üzerinde çok hassasiyetle duran Bediüzzaman Hazretleri, kendisine gönderilen hediyeyi almamasının hikmetleri hakkında şu izahatı veriyor:

"Eski Said minnet almazdı. Minnetin altına girmektense, ölümü tercih ederdi. Çok zahmet ve meşakkat çektiği halde kaidesini bozmadı. Eski Said'in senin bu biçare kardeşine irsiyet kalan şu hasleti ise, tezehhüd ve sun'i bir istiğna değil, belki dört-beş ciddi esbaba istinad eder.

Birincisi: Ehl-i dalalet, ehl-i ilmi; ilmi, vasıta-i cer etmekle ittiham ediyorlar.

"İlmi ve dini kendilerine medar-ı maişet yapıyorlar" deyip insafsızcasına onlara hücum ediyorlar. Bunları fiilen tekzib lâzımdır.

1804- İkincisi: Neşr-i hak için enbiyaya ittiba etmekle mükellefiz. Kur'an-ı Hakim'de hakkı neşredenler اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ ـ اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ (10:72) diyerek, insanlardan istiğna göstermişler. Sure-i Yasin'de (36:21) اِتَّبِعُوا مَنْ لَا یَسْئَلُکُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ cümlesi, mes'elemiz hakkında çok manidardır. *(Nasdan gelen maddî ve manevî ücretten istiğna, bak: 1510.p.)*

1805- Üçüncüsü: Birinci Söz'de beyan edildiği gibi: Allah namına vermek, Allah namına almak lâzımdır. Halbuki ekseriya ya veren gafildir; kendi namına verir, zımnî bir minnet eder. Ya alan gafildir; Mün'im-i Hakikî'ye şükrü, senayı, zahirî esbaba verir, hata eder.

Dördüncüsü: Tevekkül, kanaat ve iktisad öyle bir hazine ve bir servettir ki, hiçbir şey ile değişilmez. İnsanlardan ahz-ı mal edip, o tükenmez hazine ve defineleri kapatmak istemem. Rezzak-ı Zülcelal'e yüzbinler şükrediyorum ki, küçüklüğümden beri beni minnet ve zillet altına girmeye mecbur etmemiş. Onun keremine istinaden, bakıye-i ömrümü de o kaide ile geçirmesini rahmetinden niyaz ediyorum.

1806- Beşincisi: Bir-iki senedir çok emareler ve tecrübelerle kat'i kanaatım oldu ki; halkların malını, hususan zenginlerin ve memurların hediyelerini almağa me'zun değilim. Bazıları bana dokunuyor belki dokunduruluyor, yedirilmiyor. Bazan bana zararlı bir surete çevriliyor. Demek gayrın malını almamağa manen bir emirdir ve almaktan bir nehiydir. Hem bende bir tevahhuş var; herkesi, her vakit kabul edemiyorum. Halkın hediyesini kabul etmek, onların hatırını sayıp istemediğim vakitte onları kabul etmek lâzım geliyor. O da hoşuma gitmiyor. Hem tasannu' ve temellukten beni kurtaran bir parça kuru ekmek yemek ve yüz yamalı bir libas giymek, bana daha hoş geliyor. Gayrın en âlâ baklavasını yemek, en murassa' libasını giymek ve onların hatırını saymağa mecbur olmak, bana nahoş geliyor.

1807- Altıncısı ve istiğna sebebinin en mühimmi: Mezhebimizce en muteber olan İbn-i Hacer diyor ki: "Salahat niyetiyle sana verilen bir şey, salih olmazsan kabul etmek haramdır."

İşte, şu zamanın insanları hırs ve tama' yüzünden küçük bir hediyesini pek pahalı satıyorlar. Benim gibi günahkâr bir biçareyi salih veya veli tasavvur ederek, sonra bir ekmek veriyorlar. Eğer haşa! Ben kendimi salih bilsem, o alâmet-i gururdur, salahatın ademine delildir.Eğer kemdimi salih bilmezsem o malı kabul etmek caiz değildir. Hem âhirete müteveccih a'male mukabil sadaka ve hediyeyi almak, âhiretin baki meyvelerini dünyada fani bir surette yemek demektir." (M.13)

1808- Hem yine Bediüzzaman bir talebesine yazdığı gayet manidar bir mektubunda şöyle diyor:

"Çok rica ederim ki gücenmeyiniz, hediyeyi kabul edemedim. Adem-i kabulün esbabı çoktur. En mühim sebeb, benim kardeşlerim ve talebelerimle olan münasebetin samimiyetini ve ihlası zedelememektir. Hem iktisad, bereket ve kanaat sayesinde, şiddetli ihtiyacım olmadığı halde dünya malına el uzatmak elimde değil, ihtiyarım haricindedir. Mühim bir misal ile ince bir sebebi anlatacağım:

1809- Mühim bir tüccar dostum otuz kuruşluk bir çay getirdi, kabul etmedim. "İstanbul'dan senin için getirdim, beni kırma" dedi. Kabul ettim, fakat iki kat fiatını verdim. Dedi: "Ne için böyle yapıyorsun, hikmeti nedir?"

Dedim: Benden aldığın dersi, elmas derecesinden şişe derecesine indirmemektir. Senin menfaatın için, menfaatımı terkediyorum. Çünki dünyaya tenezzül etmez, tama' ve zillete düşmez, hakikat mukabilinde dünya malını almaz, tasannua mecbur olmaz bir üstaddan alınan ders-i hakikat elmas kıy-

metinde ise.. sadaka almaya mecbur olmuş, ehl-i servete tasannua muztar kalmış, tama'zilletiyle izzet-i ilmini feda etmiş, sadaka verenlere hoş görünmek için riyakârlığa temayül etmiş, âhiret meyvelerini dünyada yemeğe cevaz göstermiş bir üstaddan alınan aynı ders-i hakikat, elmas derecesinden şişe derecesine iner. işte sana manen otuz lira zarar vermekle, otuz kuruşluk menfaatımı aramak, bana ağır geliyor ve vicdansızlık telakki ediyorum.Sen madem fedakârsın... bende o fedakârlığa mukabil, menfaatınızı menfaatıma tercih ediyorum, gücenme! O da bu sırrı anladıktan sonra kabul etti, gücenmedi." (B.L.122)

1810- "Evet hakikat ve âhiret için çalışanlara karşı bu millet bir hürmet ve bir muavenet fikrini daima beslemiş. Ve bilfiil onların hakikat-ı ihlaslarına ve sâdıkane olan hizmetlerine bir cihette iştirak etmek niyetiyle, onların hacat-ı maddîyelerinin tedarikiyle meşgul olup, vakitlerini zayi etmemek için, sadaka ve hediye gibi maddî menfaatlerle yardım edip, hürmet etmişler. Fakat bu muavenet ve menfaat istenilmez, belki verilir. Hem kalben arzu edip muntazır kalmakla lisan-ı hal ile dahi istenilmez, belki ummadığı bir halde verilir. Yoksa ihlası zedelenir. Hem (2:41) وَ لَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِى ثَمَنًا قَلِيلاً âyetinin nehyine yanaşır, ameli kısmen yanar. İşte bu maddî menfaatı arzu edip muntazır kalmak, sonra nefs-i emmare hodgâmlık cihetiyle, o menfaatı başkasına kaptırmamak için, hakiki bir kardeşine ve o hususi hizmette arkadaşına karşı bir rekabet damarı uyandırır. İhlas zedelenir, hizmette kudsiyeti kaybeder. ehl-i hakikat nazarında sakil bir vaziyet alır. Ve maddî menfaati de kaybeder." (L.164)

1811- Hem "sahabelerin sena-i Kur'aniyeye mazhar olan "isar" hasletini kendine rehber etmek, yani hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek; ve hizmet-i diniyenin mukabilinde gelen menfaat-i maddîyeyi istemeden ve kalben taleb etmeden, sırf bir ihsan-ı İlahî bilerek, nasdan minnet almıyarak ve hizmet-i diniyenin mukabilinde de almamaktır. Çünki hizmet-i diniyenin mukabilinde dünyada bir şey istenilmemeli ki, ihlas kaçmasın. Çendan hakları var ki, ümmet onların maişetlerini temin etsin.Hem zekâta da müstehaktırlar. Fakat bu istenilmez, belki verilir. Verildiği vakitte, hizmetimin ücretidir denilmez. Mümkün olduğu kadar kanaatkârane başka ehil ve daha müstehak olanların nefsini kendi nefsine tercih etmek; (59:9) وَيُؤْثِرُونَ عَلَى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ sırrına mazhariyetle, bu müdhiş tehlikeden kurtulup ihlası kazanabilir." (L.150)

1812- "Eski Said'in çocukluk zamanından beri hem kendisi, hem babası fakir oldukları halde, başkalarının sadaka ve hediyelerini almadığının ve alamadığının ve şiddetli muhtaç olduğu halde hediyeleri mukabilsiz kabul etmediğinin ve Kürdistan âdeti talebelerin tayinatı ahalinin evlerinden verildiği ve zekâtla masrafları yapıldığı halde, Said hiç bir vakit tayin almağa gitmediğinin ve zekâti dahi bilerek almadığının bir hikmeti, şimdi kat'i kanaatımla şudur ki; Ahir ömrümde Risale-i Nur gibi sırf imanî ve uhrevî bir hizmet-i kudsiyeyi dünyaya âlet etmemek ve menafi-i şahsiyeye vesile yapmamak için o makbul âdete ve o zararsız seciyeye karşı bana bir nefret ve bir kaçınmak ve şiddet-i fakr ve zarureti kabul edip elini insanlara açmamak haleti verilmişti ki, Risale-i Nur'un hakiki bir kuvveti olan hakiki ihlas kırılmasın. Ve bundan bir işaret-i manevî hissediyordum ki: Gelecek zamanda maişat derdiyle ehl-i ilmin mağlubiyeti bu ihtiyaçtan gelecektir." (E.L.II. 74) *(Bak: 1880.p.)*

1812/1- Hediye ve yardımların kabulü veya adem-i kabulü hakkında ülema-i İslâm geniş izahatta bulunmuşlardır. Ezcümle: S.B.M. 734 no.lu hadisinde (Ansiklopedi'nin 1810, 1811. p.larında beyan edildiği gibi) istemeden ve nefsin meyli de bulunmadan gelen bir malın alınabileceği cevazı verilirken, isteme ve temayül gösterme ise yasaklanır. S.M. 12. kitab-üz zekat 37.babı, aynı meseleye dairdir. Temel hadis kitabları, aynı mevzuyu ekseriya zekat bahsinin bazı bablarında kaydederler. Mezkûr Buhari hadisinin Umdet-ül Kari'den nakledilen uzun izahatında özetle şunlar kaydediliyor:

Verilen malın helal olması şarttır. Haram maldan verilen şeyin alınması haramdır. Şüpheli mal sahiplerinin hediyeleri hakkında farklı reyler beyan edilmiş ise de, azimet ve takva tarafının tercih edilmesi evla görülmüştür. Zamanımızda şüpheli ve menfi kazanç yollarının istila etmiş olduğu da herhalde dikkate alınması gereken mühim bir husustur. *(Bak. 3041, 3042, 3043.p.lar)*

1812/2- Bu mevzuda ehemmiyetli diğer bir cihet de şudur: Âl-i Beyt, dini himaye ve manevîyattan nümune-i imtisal şahsiyetler oldukları ve ümmetin onlara itimad etmeleri gerektiği cihetle, sadaka almaları yasaklanmıştır. (S.E.D. 9. kitab, 29. bab; S.M. 12.kitab-üz zekat 50.bab; İbn-i Sa'd Tabakat 1/388 ve S.B.M 739.hadis) Elbette ki onların vazifeleri ve hizmetleri yolunda yürüyen hizmet-i diniye ehlinin de, Âl-i Beyt'in bu istiğna kaidesinin hikmetinden bu zamanda daha çok hissedar olması lâzımdır. Zira bu asırda şahsî ve dünyevî menfaat hissi ve hırsı ziyade olduğundan, insanların nazarı kıyas-ı bin-nefs ile onları da kendi gibi telakki edebilir. Bu ehemmiyetli

hikmetler için, Bediüzzaman Hazretleri istiğna düsturu üzerinde hassasiyetle ve ısrarla durmuştur.

1812/3- Burada şöyle bir sual akla gelebilir: Kur'an ve Sünnette muhtaçlara muavenet tavsiye ve emrediliyor. Dinî hizmetler de maddî imkânlar ile yapılır. İstiğna kaidesi ise bu kapıları kapatır.

Cevaben denir ki: Maddi yardımı alacak olanlar eğer azamî ihlas ve rızayı İlahîye istinad eden sırf imanî hizmet ve manevî irşad ehli iseler, istemezler fakat samimi ehl-i hamiyetin yardımlarının kapısı da bütün bütün kapalı değildir.

İstiğna kaidesi üzerine gayet hassas davranan Bediüzzaman Hazretleri, şahsî menfaate bakmayan medrese hizmetleri için bile, Eski Said devresinde istiğna düsturunu bozmadığını şöyle anlatıyor:

"Medar-ı hayrettir ki, o eski zamanda Evkaf'tan beş talebenin tayinatını Van'da Eski Said kabul etmiş, o az para ile bazan talebesi yirmiye, otuza, altmışa kadar çıktığı halde kendi talebelerinin tayinatını kendisi veriyordu. O kanaat ve iktisadın bereketiyle ve kendi beş altı mavzer tüfeğini satmakla istiğna kaidesini bozmadı. O zaman meşhur Tahir Paşa gibi çok yardımcılar varken kaidesini bozmadı." (E.L.II.216)

Ancak malî yardım istenmediği halde fedakârane, hâlisane ve hizmet-i diniyeye iştirak etmek niyetiyle yardımda bulunmak, Ehl-i himmetin dinî ve vicdanî vazifesidir. ehl-i hizmet buna mani olmaz. Ezcümle bu hususu Bediüzzaman Hazretleri şöyle beyan ediyor:

"Safranbolu Eflani nahiyesi Mülayim Köyü'nde mütekaid muallim bir kardeşimiz ve Nur'un has şakirdi, Nurların neşri ve tab'ı için âdeta sermayesinin kısm-ı azamını teberru etmek istiyor, kabulünü rica ediyor. Ben bu hâlis ve has kardeşimizin fedakârane ve hâlisane ricasını reddedemiyorum ve dünya malları kaide-i şahsiyeme girmediği ve muavenetleri kendime kabul etmediğim için bu işdeki maslahatı da bilemiyorum. İki Isparta'nın kahramanlarına ve Hüsrev ve Tahirî ve arkadaşlarına ve Nazif ve refiklerine bu meseleyi havale ediyorum. Nurun neşri için böyle çok büyük bir hayır ve sevaba mani olamam. Sizler ya bütün niyet ettiği miktarı veyahut bir kısmını iki hisse ile, biri büyük Isparta'nın, biri küçük Isparta'nın makinelerine verilsin. Onun istediği gibi ya teberru veya ileride başka muavenet edenler gibi bir mukabele nev'inde, ya Nurlardan veya başka bir istediği ne varsa vermek suretiyle o has kardeşimizi memnun edersiniz." (E.L.I.182)

Bu mektubda dikkati çeken ehemmiyetli noktalar var: Evvela, muaveneti yapmak isteyen hâlis bir Nur şakirdidir. Saniyen, yapılmak istenen yardım hemen kabul görmüyor, ancak hayra mani olmak endişesiyle reddedilmiyor. Salisen, yapılmak istenen yardımın bir kısmının alınması teklifi getiriliyor. Çünki hissî bir heyecan anında böyle büyük bir yardım yapılmak istenmiş olabilir. Rabian, bu yardım bir borç şeklinde olması veya karşılığında kitab verilmesi gibi şıklar ortaya konulup, muavenetin ihlas ve samimiyetinin tam tebarüzüne çalışılmaktadır. Bütün bu tekliflere rağmen muavenette yine ısrar gösteriliyorsa, o zaman tam bir gönül rahatlığı mevzubahis demektir.

İşte hizmet ve himmet ehline her zaman için ehemmiyetli bir ders olan böyle mektublar, çeşitli kayıtlarıyla nazara alınırsa hizmet düsturlarının âdeta bir ilmihali gibidirler.

Bediüzzaman Hazretleri bir eserini 5000 nüsha basmak isteyen bir nâşir talebesinin bu arzusuna iştirak etmemesinin hikmetlerini beyan ederken de aynı hususu te'yid eder:

"Risale-i Nur'un meşrebi izhar-ı hacet etmemek ve ehl-i dünyanın cemaatlerindeki o su-i istimal edilen ianeler toplamak gibi, başkaların malî yardımlarını istememek ve dünya menfaatı için mukaddesatı âlet edenlerin nazarında ihlas zararına "Ver" dememek; belki istemeden verilse ve kabulü rica edilmek şartıyla alınmaktır. Yoksa bu kadar rakibler karşısında, Nurların halis ve safi mesleğinin muhafazası müşkil olur." (53. no.lu Elyazma Emirdağ Lâhikası sh: 511)

Amma geniş dairedeki çalışmalarda, talim ve tedris gibi faaliyetlerinde ehl-i hamiyetin vicdanî serbestliğine manevî baskı yapılmadan, meselâ umuma hitab eden broşür gibi vasıtalarla maddî imkânlara olan ihtiyaç ve yardım yeri ve şekli bildirilebilir. Malî yardım istemeyip sadece bilgi veren bu broşür, şahs-ı manevî veya belli bir müessese namına lüzumu halinde bazı adreslere de gönderilebilir. Fakat bu geniş daire faaliyetleri, manevî hizmetlerin hassas düsturlarıyla karıştırılmamalıdır.

Atıf notları:

-Ashab-ı Suffa'nın istiğnası, bak: 2477.p.

-Bediüzzaman Hazretleri, padişah II. Abdülhamid'in ihsan-ı şahane olarak gönderdiği parayı almaması, Bak. 3275, 3276.p.lar.

-İmam-ı Azam'ın halife Mansur'dan hediye kabul etmemesi, bak: 1608.p.

-İbn-i Cerir-i Taberi'nin atiyeleri kabul etmemesi, bak. 3622/1.p.sonu.

1813- İSTİHARE استخاره : Tefe'ül. Sual sorup cevap istemek. *Hayırlı olmayı istemek. *Hayran olmak, şaşmak, taaccüb etmek. *Bir işin hayırlı olup olmıyacağı niyetiyle abdest alıp, dua edip rüya görmek üzere uykuya yatmak.

Hak veya batıl, hayır veya şer olduğu Şeriatça bilinen şeyler hakkında istihare yapılmaz. Ancak şer'î ölçülerle açık olarak bilinemiyen ve tereddüd edilen umûrlar hakkında yapılır. Böyle tereddüdler ise daha çok tatbikat hayatında, muamelat ve içtimaî münasebetler sahasında ortaya çıkar.

1814- Büyük İslâm İlmihali'nde istiharenin yapılış şekli hakkında şu bilgi veriliyor: "İstihare namazı: Şöyle ki, hakkında bir şeyin hayırlı olup olmadığına dair Allah tarafından manevî bir işarete nail olmak isteyen kimse yatacağı zaman iki rek'at namaz kılar. İlk rek'atında (Kâfirun) süresini, ikinci rek'atında da (İhlas) süresin okur. Nihayetinde de istihare duasını okur; sonra da abdestli olarak kıbleye yönelerek yatar. Rüyada beyaz veya yeşil görülmesi hayra, siyah veya kırmızı görülmesi de şerre delalet eder. Bu vechile istihare namazının yedi gece yapılması ve kalbe ilk lâhik olana bakılması da bir hadis-i şerif ile beyan buyurulmuştur.

Resul-i Ekrem Sallallahü Teala Aleyhi Vesellem Efendimiz, ashab-ı kiramına istihareyi talim buyururlardı. İstihare namazını kılmak müteazzir olunca, yalnız duasıyla iktifa edilir. Hadd-i zatında meşru ve hayırlı olan birşey hakkında yapılacak istihare, onun istenilen vakitte yapılıp yapılmaması için yapılabilir. Yoksa bizzat o şeyin doğru olup olmadığı hakkında yapılmaz. Muayyen bir senede hacc yapılıp yapılmaması ve bir mütemerridin bir münkerden nehyedilip edilmemesi gibi. İstihare duası Resul-i Ekrem Efendimiz'den şu vechile rivayet olunmuştur:

عَنْ جَابِرْ ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ صم
يُعَلِّمُنَاْ سْتِخَارَةَفِىْ اُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ يَقُولُ اِذَا
هَمَّ اَحَدُكُمْ بِاَ مْرِ فَالْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلْ اَللّٰهُمَّ اِنِّى
اَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَاَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَاَسْئَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَاِنَّكَ
تَقْدِرُ وَ َ اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَ َ اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُو ِ . اَللّٰهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ

اَنَّ هَذَا اْ َمْرَ خَيْرٌ لِی فِی دِينِی وَمَعَاشِی وَعَاقِبَةِاَمْرِیاَوْ قَالَ عَاجِلِ اَمْرِی وَآجِلِهِ فَاقْدِرْهُ لِی وَيَسِّرْهُ لِیثُمَّ بَارِكْ لِی فِيهِ وَاِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ هَذَا اْ َمْرَ شَرٌّ لِی فِی دِينِی وَمَعَاشِی وَعَاقِبَةِ اَمْرِیاَوْ قَالَ عَاجِلِ اَمْرِیوَآجِلِهِ فَاصْرِفْهُ عَنِّی وَاصْرِفْنِی عَنْهُ وَاقْدِرْ لِی الْخَيْرَ حَيْثُكَانَ ثُمَّ اَرْضِنِی بِهِ [174]

Meali: "Ya İlahî! Sen bildiğin için, senden hakkımda hayırlısını bana bildirmeni dilerim. Ve kudretin yettiği için ben senden kuvvet ve takat isterim. Ve hayra ermemi senin büyük fazıl ve kereminden niyaz eylerim, çünki sen herşeye kadirsin. Ben ise kadir değilim. Ve sen herşeyi bilensin. Halbuki ben bilemem, sen gayblara da tamamen âlimsin. Ya Rabbi! Sen bilirsin, eğer bu iş; benim dinim, yaşayışım, akibet-i emrim, dünyam ve âhiretim hakkında hayırlı ise, bunu bana nasib ve müyesser eyle, Sonra da benim için feyiz ve bereket vücuda getir. Ve eğer bu iş benim dinim, hayatım akıbet-i emrim hakkında ve dünyevî, uhrevî hususlarımda benim için bir şer ise bunu benden çevir, beni de bundan çevir. Bunun için gönlümde bir meyil bırakma ve benim için hayrı nerede ise müyesser et; sonra da beni bu mukadder hayır ile hoşnut buyur. ey Kerim olan Hâlikım." (B.İ.İ.190)

İSTİHBAB استحبا **:** Bir şeyi iyi ve güzel addetmek. *Dost edinme. *Müstehab etmek ve olmak. *(Bak: Müstehab)*

İSTİKAMET استقامه **:** *(Bak: Sırat-ı Müstakim)*

1815- İSTİRAHAT استراحة **:** Dinlenmek. Rahatlamak. *(Bak: Teneffüs)*

رَوِّحُوا اَلْقُلُو َ سَاعَةً فَسَاعَةً "Gönüllerinizi vakit vakit dinlendiriniz, rahat ettiriniz." İzah: Bir insan mütemadi surette bir şeyle meşgul olursa yorulur. Usanır, neş'esini gaib eder, zaafa düşer. Binaenaleyh itidali elden bırakmamalıdır. Vücudu mübah olan şeylerle, meselâ tenezzühe çıkarmakla,

174 S.B.M. hadis: 598

güzelce sohbetlerde bulunmakla, helal olan tatlı şeylerden yeyip içimekle vakit vakit dinlendirmelidir. Böyle bir hareket, dinî vazifeleri daha ziyade bir huzur ve neş'e ile yapmağa yardım eder. Bu hıfzussıhha bakımından faydalıdır. (175)

İSTİŞARE استشاره : Meşveret etmek. Fikir danışmak. Müşaverede bulunmak. *(Bak: Şura)*

İSYAN عصيان : *(Bak: Ma'siyet)*

1816- İŞRAKİYYE FELSEFESİ اشراقيه فلسفه سی : İslâm dünyasında "İşrakiyye" denen felsefe çığırın, Şehabeddin Sühreverdî (Mi. 1153-1191) açmıştır. İşrak, kelime olarak "Güneşin doğması" "tan ağarması", "aydınlanma" demektir. Felsefî bir terim olarak "keşf", "ilham", "seziş", "müşahede", "esrarın kalbe açılması", "hakikat nurunun kalbe doğuşu" demektir.

1817- İşrakiyye, felsefede bilgi nazariyesi *(Bak: 1304/1-1305.p.lar)* olarak bilinen "Hakikatı bulma imkânı ve kaynağı" mes'elesinde ortaya atılan görüşlerden biridir. Bu mevzuda İslâm dünyasında "Meşeiyyun" denilen Aristocu ve akılcı filozoflar aklı esas alarak akılla mutlak hakikatın bilineceğini iddia ederler. Maddeden başka varlık tanımıyan maddîyun denilen filozoflar ise, beş hasseyi esas alırlar. Osmanlıca "Reybiyyun" (Septikler) denilen şüphecilere gelince: Hakikatın hiçbir vasıta ile bilinemezliğini iddia ederler. Sühreverdî'nin işrakî felsefe dediği çığır ise, akıl ve hasseleri yeterli bulmaz ve "hads", "sezgi" "ilham", "keşif" gibi tabirlerle ifade edilen ruhî ve kalbî bir kuvveti esas aldığını söyler. Sühreverdî "Bana herşey taakkul, muhakeme, istidlal yolu ile değil, büsbütün başka bir tarzda gelmiştir. Ben sonra bu keşfedilmiş şeylerin delilini aradım." demektedir.

Akıl ancak bundan sonra işe karışır.

1818- Sühreverdî bu mevzuda filozofları üç zümreye ayırır:

l- Sırrî haz ve keşifle uğraşanlar: Bunlar taakkul ve istidlale iltifat etmezler. Beyazıd-ı Bestamî, Mansur gibi...

175 H.G. hadis: 191

2- Akıl, muhakeme ve istidlal yolunu tercih edenler: Bunlar sırrî haz ve keşfi bilmezler. Meşaiyyun gibi...

3- Keşf, müşahede, sırrî zevk yolunda gitmekle birlikte kalbe açılan hakikatların tesbit ve izahında akıl ve nazar yolunu beraber kullananlar. Sühreverdî kendini bunlardan sayar. Kendinden önceki Eflatun ve Eflatuncu filozoflarla Zerdüşt'ü de bunlardan sayar.

Kendi zamanında ve sonraları Endülüs'ten Hindistan'a kadar bir kısım taraftarları olmuştur. Fakat belki Meşaiyyun'un şiddetli tenkidi, belki de düşüncelerindeki mübhemlik ve anlaşılma zorluğu sebebiyle Sühreverdî'nin eserleri pek tanınmamıştır.

1819- Sühreverdî ve diğer filozoflar gibi Aristo ve Eflatun'un te'sirinden kurtulamadığından mevcudatın hudûsunu, kesret ve tebeddülünü izahta büyük müşkilatla karşılaşır. Sühreverdî de Farabî, ibn-i Sina gibi feleklerin akıl, ruh ve irade sahibi oldukları nazariyesini ileri sürer. Bu nazariyede Aristo'ya bağlı kalan bu filozoflara göre: "Birden bir çıkar. Kesret ve tebeddülat, sebebinde de tebeddülünü gerektirir." deyip önce Vacib-ül Vücud'dan "Akl-ı Evvel" dedikleri bir varlığın sudur ettiğini ve ondan da ikinci aklın ve birinci feleğin meydana geldiğini, ondan da üçüncü aklın ve ikinci felek çıktığını ve hakeza dokuz felek ve on aklın sudurunu iddia ederler.

Buna binaen insan aklı ve nefsine, hayvan, nebat ve unsurlara kadar muhtelif varlıkların teselsülen meydana gelişini güya izah ederek böyle esbabı, uluhiyette bir nevi ortaklar tevehhüm ederler. *(Bak: Akl-ı Evvel ve 941.p.)*

1820- Sühreverdî bu teselsülen sudur nazariyesinin izahında, İlahî nurun, varlık mertebeleri üzerindeki farklı tecellisini ileri sürer. En nurani varlık telakki ettiği akl-ı evvelden en kesif ve karanlıklı kabul ettiği madde ve unsurlara kadar bu tecelli derecelenir, der.

Bu görüşüyle Meşaiyyun'un teselsülen sudur nazariyesine küçük bir izah fark getirirse de, mezkûr nazariyenin esasında onlardan ayrılmaz.

Böyle dâhi şahısların dehalarına rağmen hidayet yolunu bulamamalarının en birinci sebebi, bütün beşerî düşüncelerin üstünde ve kâinat Hâlikının kelâmı olarak tam bir istiklaliyete sahib olan Kur'ana sadakatla bağlı kalmayıp, beşerî iktidar ve bilgi imkânı ile de hakikatı bulabilecekleri zannıyla felsefeye de rağbet göstermeleridir. *(Bak: 1305.p.)*

1821- Sühreverdî Harput, Diyarbakır, Konya, Sivas ve Haleb'de bu-

lundu. Kendisi, "Hayatının büyük bir kısmını seyahatle, tetkikle ve aydın bir dost aramakla geçirdim" demektedir. Selçuklu beylerinden Harput Emiri İmaduddin Karaaslan'ın himayesinde çalıştı. Son olarak Haleb'e gidince büyücülük ithamı ile Salahaddin- Eyyubî'nin emri ile ölüme mahkûm edilmiştir. (B.Sami Sağbaş, Felsefe öğretmeni) *(Bak: Meşşaiye)*

İTAAT إطاعة : *(Bak: İkrah, Ulu-l Emr ve 178, 179, 180.p.lar)*

Atıf notları:

- Hz.Ömer (R.A.)'ın Allah'a itaat şartıyla halktan itaat istemesi, bak: 801.p.

-Zevcenin zevcine itaatı, bak: 176.p.

-Müsriflere itaat etmemek, bak: 1773.p.da âyet notu.

-Düşmanın tahakkümü altında kalan mükreh padişaha adem-i itaat, bak: 376.p.

Ehl-i dünyaya itaat etmemek, bak: 3177.p.da âyet notu.

1822- İ'TİKAD إعتقاد : İnanmak. inanç. Sıdk ve doğruluğuna kalben kararlı olmak. Gönülden tasdik ederek inanmak. Dinin temelini meydana getiren şeylere inanmak.

İtikad kelimesi: Düğümlemek ve bir bağ ile bağlamak manasındaki "akd" kökünden manasını alarak, "Bir şeye gönül bağlayıp kalbin ona karar kılması" demektir. *(Bak: İman)*

İ'TİKAF اعتكاف : Bir şeye devam etmek. *Ist: Bir yere çekilip yalnız ibadetle meşguliyet. Hususan Ramazanın son on gününde, mescidlerde ve buna benzer yerlerde kalıp, ibadet,ilm-i iman ve Kur'an, evrad ve ezkâr gibi ibadetlerle meşgul olmak. Böyle bir kimseye "Mu'tekif" denir. Kur'an (2:187) âyetinde geçen i'tikaf hakkında, hadîslerde de hayli yer verilmiştir. Ezcümle T.T.ci: 2, sh:170'de i'tikaf bölümü, Buhari 22. Kitabı; Müslim 14. Kitabı; ibn-i Mace 7. Kitabın 58 ilâ 67. babları, Ebu Davud 14. Kitabın 77 ilâ 80. babları i'tikafa dairdir. B.İ.İ. sh: 305-310 i'tikaf'ın mes'elelerini izah eder.

1823- İ'TİZAL إعتزال : Ehl-i sünnet olan hak mezhebden ayrılıp hakka aykırı başka yola sapmak. *Mu'tezile olmak *(Bak: Mutezile)*

1824- İTTİFAK إتّفاق : Beraber hareket için sözleşmek. İttihad ve muvafakat etmek. Söz birliği etmek. Anlaşmak.

İttifak kelimesini mana muhtevası ve fiilî tezahürleri, çeşitli şekilleriyle ele alınır. Meselâ mütecaviz bir kuvvetin ve cereyanın tecavüz ettiği farklı din ve milletten olan toplulukların bu mütecavize karşı ittifakları, tecavüzden korunmak içindir. Bu ittifakta müttefikler, dinlerini veya milliyetlerini birleştirmiş olmazlar. Keza bir dine bağlı olan cemaatlar, bağlı oldukları dinin esasatında ittifak ederler.Cemaatların teferruat sayılan meslekî hususiyetlerin de birleştirmelerine mecburiyet yoktur. Keza dinî bir cemaatın mensubları da, kendi mesleklerinin esaslarında ittifak eder. Ferdler arasında teferruata ait bazı anlayış ve meşreb farklarının bulunması, ittifaklarına zarar vermez ve vermemeli. Keza dünyevî ve siyasî cemiyetler de, aralarında anlaşabildikleri sistem ve prensipler etrafında ittifak ederler ve hakeza..

Bazan da bir taraf diğer tarafa, bütün hususiyetini benimseyerek ve kendi farklı hususiyetlerini tamamen terkederek katılırlar. Bu ise ittifak etmekten daha çok ittiba ve iltihak demektir. Bir tarafı tamamen tercih ve kabuldür. İslâmiyette hakiki manada ittiba, hakka ve hak kanunlarına edilir. *(Bak. 3893/1, 3893/2.p.lar)*

İslâmiyet, bütün müslümanların asgari olarak gayede ve esasat-ı diniyede müttefik olmalarını ister. Aksi halde izzet-i İslâmiyeyi muhafaza edemeyip zillete düşerler. Kur'an (3:103) âyetinde hablullaha sarılmak ve onda ittifak etmek emredilir. *(Bak: Hablullah)*

İslâm dünyasındaki ittifakta, bütün müslümanların dinin en küçük teferruatına kadar bütün meselelerde ve anlayışlarda birleşip aralarında hiçbir farklılığın bulunmaması, yani meşru' mezheb, meslek ve meşreblerin kaldırılması lâzımdır, şeklinde düşünmek gerekmemektedir. Zira "Cemaat", "Mezheb" ve "Ehl-i Sünnet" maddelerinde de bahsedildiği gibi, meşru' dinî meslekler vardır. Pek çok akval-i müfessirîn ve müctehidîn, Kur'an ve sünnetin her asra ve her tabaka-i nâsa hitab eden maani ve hakaik-i mütenevviasını izhar etmesiyle; ümmetteki müsbet ihtilafın güzelliği gözlere de görünür olmuştur. *(Bak: Adem-i Merkeziyet, İhtilaf, İttihad-ı İslâm)*

1824/1- Dinî cemaatlar arasında, dinin esasat ve zaruriyatından bir kısmına; dinî bir cemaat efradı arasında da bağlı oldukları mesleklerinin esasatından bir kısmına bil'ihtayr uymayanlarla ittifak ve hizmet beraberliği

caiz olmaz. Ancak büyük bir mütecaviz düşmana karşı ve yalnız o düşmanı def'etmek işinde ittifak caiz olur. O halde bir cemaat mensupları, ihtilafın olmamasını ve ittifakın devamını ciddi olarak istiyorlarsa; herşeyden evvel, uyulması zaruri olan esasatın usûlüne uygun tesbitiyle, o esaslarda ittifakat davet etmelidirler veya böyle bir davete uymalıdırlar. Aksi halde, mücerred ittifak davası; ciddiyetsiz ve gayr-ı ilmî olur. Bu durumda hakka bağlı olanlar, Kur'anda "Hecran Cemilâ" âyetiyle bildirilen *(Bak: Hecran Cemilâ)* kaideye uyarak ve ihtilaf etmiyerek uzaklaşırlar. Kur'an (49:9) âyeti, bu hükme de bakar.

1825- Mevzumuzla alâkalı olarak Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bazı sualler ve verdiği cevap ve izahları:

"Sual: Âlem-i İslâmdaki ihtilafı tadil edecek çare nedir?

Cevab: Evvela; müttefekun aleyh olan makasıd-ı âliyeye nazar etmektir. Çünkü Allahımız bir, Peygamberimiz bir, Kur'anımız bir, zaruriyat-ı diniyede umumumuz müttefik, zaruriyat-ı diniyeden başka olan teferruat veya tarz-ı telakki veya tarik-i tefehhümdeki tefavüt bu ittihad u vahdeti sarsamaz, racih de gelemez.

اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ düstur tutulsa, aşk-ı hakikat harekâtımızda hâkim olsa -ki; zaman dahi pek çok yardım ediyor- ihtilafat sahih bir mecraya sevkedilebilir." (S.T.İ.92) *(İhtilafı terk ile esasat-ı diniyede ittifak etmek, bak: 629.p.)*

1826- "Hakta ittifak, ehakta ihtilaf olduğundan; bazan hak, ehaktan ehaktır. Hasen, ahsenden ahsendir. Herkes kendi mesleğine "Hüve hak" demeli, "Hüve-l hak" dememeli. Veyahut "Hüve hasen" demeli. "Hüve-l hasen" dememeli... (M.475)

"Sen, mesleğini ve efkârını hak bildiğin vakit mesleğim haktır veya daha güzeldir demeye hakkın var. Fakat yalnız hak benim mesleğimdir, demeye hakkın yoktur.

وَعَيْنُ الرِّضَاعَنْ كُلِّعَيْبٍ كَلِيلَةٌ وَلَكِنَّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبْدِى الْمَسَاوِيَا sırrınca,

insafsız nazarın ve düşkün fikrin hakem olamaz. Başkasının mesleğini butlan ile mahkûm edemez." (M.265)

1827- "Sual: Âlem-i İslâm ülemasının ortalarındaki müthiş ihtilafata ne dersin? Re'yin nedir?

Cevab: Ben âlem-i İslâmiyete gayr-ı muntazam veya intizamı bozumuş bir meclis-i meb'usan ve bir encümen-i şura nazarıyla bakıyorum. Şeriattan işitiyoruz ki: Re'y-i cumhur budur, fetva bunun üzerinedir. işte şu, bu meclisteki re'y, ekseriyetin naziresidir. Re'y-i cumhurdan maada olan akval, eğer hakikat ve mağzdan hâlî ve boş olmazsa istidadatın reylerine bırakılır. Ta herbir istidad, terbiyesine münasib gördüğünü intihab etsin. Lâkin burada iki nokta-i mühimme vardır.

Birincisi: Şu istidadın meyelanı ile intihab olunan ve bir derece hakikatı tazammun eden ve ekalliyette kalan kavl, nefs-ül emirde mukayyed ve o istidad ile mahsus olduğu halde,. sahibi ihmal edip mutlak bıraktı. Etbaı iltizam edip tamim etti. Mukallidi taassub edip, o kavlin hıfzı için muhaliflerin hedmine çalıştılar. Şu noktadan müsademe, müşagabe, cerh ve red, o derece meydan aldı ki; ayakları altından çıkan toz ve ağızlarından feveran eden duman ve lisanlarından püsküren berkler, şimşekli ve bazan rahmetli bir bulut, şems-i İslâmiyet'in tecellisine bir hicab teşkil etmiştir. Lâkin ziya-i şemsden tefeyyüz etmesine istidad bahşeden rahmetli bulut derecesinde kalmadı. Yağmuru vermediği gibi, ziyayı dahi men'etmetektir.

İkincisi: Ekalliyette kalan kavl. eğer içindeki hakikat ve mağz, onu intihab eden istidadlardaki heves ve heva ve muris ayineye ve mizacına galebe çalmazsa, o kavl bir hatar-ı azîmde kalır. Zira istidad onunla insibağ edip onun muktezasına inkılab etmek lâzım iken; o, onu kendine çevirir ve telkih eder, kendi emrine müsahhar eder. İşte şu noktada hüda hevaya tahavvül ve mezheb dahi mizacdan teşerrüb eder. Arı su içer bal akıtır, yılan su içer zehir döker." (S.T.İ.79-81)

1828- "...Yüz defa söylemişim, yine söyleyeceğim: Ehl-i medrese, ehl-i mekteb, ehl-i tekkenin müsalahalarıdır. Ta, temayül ve tebadül-ü efkâriyle lâakal maksadda ittihad eylesinler. Teessüf ile görülüyor ki: Onların tebayün-ü efkârı, ittihadı, tefrik ettiği gibi; tehalüf-ü meşaribi de terakkiyi tevkif etmiştir. Zira herbiri mesleğine taassub, başkasının mesleğine sathiyeti itibariyle tefrit ve ifrat ederek; biri diğerini tadlil, öteki de berikini techil eyliyor. Elhasıl: İslâmiyet hariçte temessül etse; bir menzili mekteb, bir hücresi medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecma-ül küll.. biri diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şûra olarak, bir kasr-ı meşid-i nurani timsalinde arz-ı didar edecektir." (Mün.82)

1829- "Sual: Acaba kâinatta, şu meclis-i âlî-i İslâm, şu sergerden küre şehrinde bir intizamı daha bulamıyacak mıdır?

Cevab: İman ederim ki: Umum Âlem-i İslâm; millet-i insaniyede ve Âdem kavminde bir meclis-i meb'usan-ı mukaddese hükmüne geçecektir. Selef ve halef asırlar üzerine birbirine bakıp mabeynlerinde bir encümen-i şûra teşkil edeceklerdir. Fakat birinci kısım olan ihtiyar babalar, sâkitane ve sitayişkârane dinleyeceklerdir." (Mün:73)

1830- Sual: "İttihad-ı İslâm cemaati, sair cemiyet-i diniye ile şakk-ül asadır. Rekabet ve münaferatı intac eder.

Elcevab: Evvela umur-u uhreviyede hased ve müzahamet ve münakaşa olmadığından bu cemiyetlerden hangisi münakaşaya, rekabete kalkışsa, ibadette riya ve nifak etmiş gibidir.

Saniyen: Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemaatlerin iki şart ile umumunu tebrik ve onlarla ittihad ederiz.

Birinci şart: Hürriyet-i şer'iyeyi ve asayişi muhafaza etmektir.

İkinci şart: Muhabbet üzerinde hareket etmek, başka cemiyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeğe çalışmamak. Birinde hata bulunsa, müfti- i ümmet cemiyet-i ulemaya havale etmektir.

Salisen: İ'la-yı kelimetullahı hedef-i maksad eden cemaat, hiçbir garaza vasıta olamaz. isterse muvaffak olamaz. Zira nifaktır. Hakkın hatırı âlîdir, hiçbir şeye feda olunmaz. Nasıl süreyya yıldızları süpürge olur veya üzüm salkımı gibi yenilir? Şems-i hakikata "püf -üf" eden divaneliğini ilan eder.

Ey dinî cerideler! Maksadımız: Dinî cemaatlar maksadda ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreblerde ittihad mümkün olmadığı gibi, caiz de değildir. Zira taklid yolunu açar ve "neme lâzım başkası düşünsün" sözünü de söylettirir." (H.Ş.98)

1831- "Ben kusurlu fehmimle şu zamanda, hey'et-i içtimaiye-i İslâmiyeyi, çok çark ve dolapları bulunan bir fabrika suretinde tasavvur ediyorum. O fabrikanın bir çarkı geri kalsa, yahut bir arkadaşı olan başka bir çarka tecavüz etse, makinenin mihanikiyeti bozulur.

Onun için ittihad-ı İslâmın tam zamanı gelmeye başlıyor. Birbirinizin şahsî kusurlarına bakmamak gerektir." (H.Ş.58)

"Bizim cemaatımızın meşrebi: Muhabbete muhabbet ve husumete husumettir. Yani beyn-el İslâm muhabbete imdad ve husumet askerini bozmaktır.

Mesleğimiz ise, ahlâk-ı Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm) ile tahalluk

ve Sünnet-i Peygamberîyi ihya etmektir. Ve rehberimiz şeriat-ı garra ve kılıncımız da berahin-i katıa ve maksadımız i'lâ-yı Kelimetullahtır. Cemaatimize herbir mü'min manen müntesibdir. Sûreten intisab ise, Sünnet-i Nebeviyeyi kendi âleminde ihyaya azm-i kat'î iledir. En evvel mürşid-i umumî olan ülema ve meşayih ve talebeyi, şeriat namına ittihada davet ederiz." (H.Ş.86)

"Ehl-i hidayet ve diyanet ve ehl-i ilim ve tarikat, hak ve hakikata istinad ettikleri için ve herbiri bizzat tarik-i hakta yalnız Rabbisini düşünüp, tevfikına itimad ederek gittiklerinden, manen o meslekten gelen izzetleri var. Zaaf hissettiği vakit; insanların yerine Rabbisine müracaat eder, meded ondan ister. Meşreblerin ihtilafıyla, zâhir meşrebine muhalif olana karşı muavenet ihtiyacını tam hissetmiyor, ittifaka ihtiyacını göremiyor. Belki hodgâmlık ve enaniyet varsa, kendini haklı ve muhalifini haksız tevehhüm ederek; ittifak ve muhabbet yerine, ihtilaf ve rekabet ortaya girer. İhlası kaçırır, vazifesi zir ü zeber olur.

İşte bu müdhiş sebebin verdiği vahim neticeleri görmemenin yegane çaresi "dokuz emir"dir.

l- Müsbet hareket etmektir ki; yani: Kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin; onlarla meşgul olmasın.

2- Belki daire-i İslâmiyet içinde hangi meşrebde olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabıta-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek.

3- Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise: Mesleğim haktır, yahut daha güzeldir diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini ima eden "Hak yalnız benim mesleğimdir" veyahut "Güzel benim meşrebimdir" diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.

4- Ve ehl-i hakla ittifak tevfik-i İlahînin bir sebebi ve diyanetteki izzetin bir medarı olduğunu düşünmekle,

5- Hem ehl-i dalalet ve haksızlık-tesannüd sebebiyle-cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı manevînin dehasıyla hücumu zamanında; o şahs-ı manevîye karşı, en kuvvetli ferdî olan mukavemetin mağlub düştüğünü anlayıp ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı manevî çıkarıp o müthiş şahs-ı manevî-i dalalete karşı, hakkaniyeti muhafaza ettirmek.

6- Ve hakkı, batılın savletinden kurtarmak..için

7- Nefsini ve enaniyetini..

8- Ve yanlış düşündüğü izzetini..

9- Ve ehemmiyetsiz rekabetkârane hissiyatını terketmekle ihlası kazanır, vazifesini hakkıyla ifa eder." (*) (L.150)

1832- "Eğer denilse: Hadisde اِخْتِلاَفِ أُمَّتِى رَحْمَةٌ [176] denilmiştir. İhtilaf ise, tarafgirliği iktiza ediyor. Hem tarafgirlik marazı; mazlum avamı, zalim havvassın şerrinden kurtarıyor. Çünki bir kasabanın ve bir köyün havassı ittifak etseler, mazlum avamı ezerler. Tarafgirlik olsa, mazlum bir tarafa iltica eder. kendisini kurtarır. Hem tesadüm-ü efkârdan ve tehalüf-ü ukulden hakikat tamamıyla tezahür eder?

Elcevab: Birinci suale deriz ki: Hadisteki ihtilaf ise, müsbet ihtilaftır. Yani: Herbiri kendi mesleğinin tamir ve revacına sa'yeder. Başkasının tahrib ve ibtaline değil, belki tekmil ve ıslahına çalışır. Amma menfi ihtilaf ise ki, garazkârane, adavetkârane birbirinin tahribine çalışmaktır. Hadisin nazarında merduddur. Çünki birbiriyle boğuşanlar, müsbet hareket edemezler..

İkinci suale deriz ki: Tarafgirlik eğer hak namına olsa, haklılara melce' olabilir. Fakat şimdiki gibi garazkârane, nefis hesabına olan tarafgirlik, haksızlara melce'dir ki; onlara nokta-i istinad teşkil eder. Çünki garazkârane tarafgirlik eden bir adama şeytan gelse, onun fikrine yardım edip tarafdarlık gösterse, o adam o şeytana rahmet okuyacak. Eğer mukabil tarafa melek gibi bir adam gelse, ona haşa lânet okuyacak derecede bir haksızlık gösterecek.

Üçüncü suale deriz ki: Hak namına, hakikat hesabına olan tesadüm-ü efkâr ise; maksatta ve esasta ittifak ile beraber, vesailde ihtilaf eder. Hakikatın her köşesini izhar edip, hakka ve hakikata hizmet eder. Fakat tarafgirane ve garazkârane firavunlaşmış nefs-i emmare hesabına hodfüruşluk, şöhretperverane bir tarzdaki tesadüm-ü efkârdan barika-i hakikat değil, belki fitne

---

* Hattâ hadis-i sahihle, âhirzamanda İsevilerin hakiki dindarları ehl-i Kur'an ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zendekaya karşı dayanacakları gibi; şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslekdaşı, kardeşi olanlarla samimi ittifak etmek, belki Hristiyanların hakiki dindar ruhanileri ile dahi, medar-ı ihtilaf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve niza etmiyerek müşterek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar. (Bak: 785.p.)

176 Süyutî El-Feth-ul Kebir (Mısır baskısı) ci: 1 sh: 56 (ve Sünen-i Darimî mukaddime bab. 51, ihtilaf-ı fukaha hakkındadır.)

ateşleri çıkıyor. Çünki maksatta ittifak lâzım gelirken, öylelerin efkârının küre-i arzda dahi nokta-i telakisi bulunmaz. Hak namına olmadığı için, nihayetsiz müfritane gider. Kabil-i iltiyam olmayan inşikaklara sebebiyet verir. Hal-i âlem buna şahittir." (M.268)

1833- "Sebeb-i ihtilaf-ı muzır: Bu haktır düsturu yerine; yalnız hak budur ve en güzeli budur hükmü yerine, güzeli budur hükmü ikamet edilmiştir. (Elhubbu lillah) esas-ı merhametkârı yerine (velbuğzu fillah) ikame edilmiştir. Kendi mesleğinin muhabbeti yerine, başka meslekten nefret, harekâtında hâkim kılınmıştır. Hakikata muhabbet yerine "ene" tarafgirliği müdahale etmiştir. Vesail ve delail, makasıd ve gayat yerine ikame edilmiştir.

Halbuki: Fasid bir delil ile, hak bir netice zihinde ikame edilir. Ve batıl bir vesile ile hak bir gaye, fikirde tesbit edilir. Madem gayat ve makasıd haktır; delil ve vesilelerdeki fesad, böyle inşikak-ı kuluba sebebiyet vermemeli." (S.T.İ.82)

1834- "Ehl-i hidayetin ihtilafı ve adem-i ittifakı zaaflarından olmadığı gibi; ehl-i dalaletin kuvvetli ittifakı da kuvvetlerinden değildir. Belki ehl-i hidayetin ittifaksızlığı, iman-ı kâmilden gelen nokta-i istinad ve nokta-i istinaddan neş'et eden kuvvetten ileri geldiği gibi; ehl-i gaflet ve ehl-i dalaletin ittifakları kalben nokta-i istinad bulmadıkları itibariyle zaaf ve aczlerinden ileri gelmiştir. Çünki zaifler ittifaka muhtaç oldukları için, kuvvetli ittifak ederler. Kaviler ihtiyacı tam hissetmediklerinden, ittifakları zaiftir. Arslanlar, tilkiler gibi ittifaka muhtaç olmadıkları için ferdi yaşıyorlar. Yabani keçiler, kurtlardan muhafaza için, bir sürü teşkil ederler. Demek zaiflerin cemiyeti ve şahs-ı manevîsi kavi olduğu gibi, (*) kavilerin cemiyeti ve şahs-ı manevîsi ise zaiftir. Bu sırra bir işaret-i latife ve zarif bir nükte-i Kur'aniyedir ki ferman etmiş: (12:30) وَقَالَ نِسْوَةٌ فِى الْمَدِينَةِ Müenneslerin cemaatine iki katlı müennes olduğu halde, müzekker fiili olan قَالَ buyurması.. hem وَقَالَتِ اْعْرَا ُ (49:14) buyurmakla müzekkerlerin cemaatına müennes fiili olan قَالَتْ tabiriyle latifane işaret ediyor ki: Zaif ve halim ve yumuşak kadınların cemiyeti kuvvetleşir, sertlik ve şiddet kesbedip bir nevi reculiyet kazanır. Müzekker

* Avrupa komiteleri içinde en şiddetlisi ve en tesirlisi ve bir cihette en kuvvetlisi, cins-i latif ve zaif ve nazik olan kadınların Amerika'daki Hukuk ve Hürriyet-i Nisvan Komitesi olduğu... hem milletler içinde az ve zaif olan Ermenilerin komitesi, gösterdikleri kuvvetli fedakârane vaziyetle bu müddeamızı teyid ediyor.

fiilini iktiza ettiğinden وَقَالَ نِسْوَةٌ tabiriyle gayet güzel düşmüş. Kavi erkekler ise hususan bedevi a'rab olsa kuvvetlerine güvendikleri için cemiyetleri zaif olup hem ihtiyatkârlık hem yumuşaklık vaziyetini aldığından, bir nevi kadınlık hasiyeti takındıkları için müennes fiilini iktiza ettiğinden قَالَتِ اْ َعْرَا ُ müennes fiiliyle tabiri tam yerindedir. Evet ehl-i hak gayet kuvvetli bir nokta-i istinad olan iman-ı billahtan gelen tevekkül ve teslim ile başkalara arz-ı ihtiyaç edip muavenet ve yardımlarını istemez. istese de gayet fedakârane yapışmaz. Ehl-i dünya dünya işlerinde hakiki nokta-i istinadlarından gaflet ettiklerinden zaaf ve acze düşüp şiddetli bir surette yardımcılara ihtiyacını hisseder; samimane, belki fedakârane ittifak ederler.

İşte ehl-i hak, ittifaktaki hak kuvvetini düşünmediklerinden ve aramadıklarından, haksız ve muzır bir netice olan ihtilafa düşerler. Haksız ehl-i dalalet, ise ittifaktaki kuvveti, aczleri vasıtasıyla hissettiklerinden, gayet mühim bir vesilse-i makasıd olan ittifakı elde etmişler.

İşte ehl-i hakkın bu haksız ihtilaf marazının merhemi ve ilacı

وَ َ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ (8:46) âyetindeki şiddetli nehy-i İlahî;

وَتَعَاوَنُ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى (5:2) âyetinde hayat-ı içtimaiyece gayet hikmetli emr-i İlahîyi düstur-u hareket etmek. Ve ihtilafın İslâmiyet'e ne derece zararlı olduğunu ve ehl-i dalaletin ehl-i hakka galebesini ne derece teshil ettiğini düşünüp, kemal-i zaaf ve acz ile, o ehl-i hakkın kafilesini fadakârane, samimane iltihak etmektir; şahsiyetini unutmakla riya ve tasannudan kurtulup, ihlası elde etmektir." (L.153)

Elhasıl: Dinî sahada vuku bulan ihtilâfın bir sebebi, re'y farklılığıdır. Yani şer'i me'hazların farklı manaları anlamaya yolu açık olan ifadelerinden bir kanaat-ı ilmîyyeye sahip olunur. Ehl-i sünnet imamları arasında olduğu gibi. Bu ihtilaf müsbettir. (Bu ihtilaf müsbettir. Silinecek) Tarafgirliğe ve tefrikaya sebeb olmaz. İhtilafın diğer bir sebebi ise temayülat-ı hissiyedendir. O da, enaniyet ve menfaata dayanır ve tefrikaya sebeb olur.

1834/1- Bediüzzaman Hazretleri ehl-i imandan gelecek tenkide karşı, ihtilafa meydan vermeyip sulhkârane karşılamayı tavsiye eden ehemmiyetli bir mektubunda şöyle diyor:

"Gayet ciddi bir ihtar ile bir hakikatı beyan etmeye lüzum var. Şöyle ki:

لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ sırrıyla ehl-i velayet, gaybî olan şeyleri bildirilmezse bilmezler. En büyük bir veli dahi, hasmının hakiki halini bilmedikleri için, haksız olarak mübareze etmesini Aşere-i Mübeşşere'nin mabeynindeki muharebe gösteriyor. Demek iki veli, iki ehl-i hakikat birbirini inkâr etmekle makamlarından sukut etmezler. Meğer bütün bütün zahir-i şeriata muhalif ve hatası zâhir bir içtihad ile hareket edilmiş ola.

Bu sırra binaen (3:134) وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ deki ulüvv-ü cenab düsturuna ittibaen ve avam-ı mü'minînin şeyhlerine karşı hüsn-ü zanlarını kırmamakla, imanlarını sarsılmadan muhafaza etmek ve Risale-i Nur'un erkânlarının haksız itirazlara karşı haklı fakat zararlı hiddetlerinden kurtarmak lüzumuna binaen; ve ehl-i ilhadın iki taife-i ehl-i hakkın mabeynindeki husumetten istifade ederek, birinin silahıyla, itirazlarıyla ötekini cerhedip ve ötekinin delilleriyle berikini çürütüp ikisini de yer vurmak ve çürütmekten istinaben,. Risale-i Nur şakirdleri, bu mezkûr dört esasa binaen, muarızlara hiddet ve tehevvürle ve mukabele-i bilmisille karşılamamalı. Yalnız kendilerini müdafaa için müsalahakârane, medar-i itiraz noktaları izah etmek ve cevab vermek gerektir.

Çünki bu zamanda enaniyet çok ileri gitmiş. Herkes, kameti miktarında bir buz parçası olan enaniyetini eritmeyip, bozmuyor; kendini mazur biliyor, ondan niza çıkıyor. Ehl-i hak zarar eder, ehl-i dalalet istifade ediyor.

İstanbul'da malum itiraz hâdisesi ima ediyor ki; ileride meşrebini çok beğenen bazı zatlar ve hodgâm bazı sofi-meşrebler ve nefs-i emmaresini tam öldürmiyen ve hubb-u cah vartasından kurtulmıyan bazı ehl-i irşad ve ehl-i hak, Risale-i Nur'a ve şakirdlerine karşı kendi meşreblerini ve mesleklerinin revacını ve etba'larının hüsn-ü teveccühlerini muhafaza niyetiyle itiraz edecekler, belki dehşetli mukabele etmek ihtimali var. Böyle hâdiselerin vukuunda, bizlere itidal-i dem ve sarsılmamak ve adavete girmemek ve o muarız taifenin de rüesalarını çürütmemek gerektir.

Faş etmek hatırıma gelmiyen bir sırrı, faş etmeye mecbur oldum. Şöyle ki:

Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîyi temsil eden has şakirdlerinin şahs-ı manevîsi "Ferid" makamına mazhar oldukları için, değil hususi bir memleketin kutbu, belki -ekseriyet-i mutlaka ile- Hicaz'da bulunan kutb-u azamın tasarrufundan hariç olduğunu ve onun hükmü altına girmeye mecbur değil. Her zamanda bulunan iki imam gibi, onu tanımağa mecbur olmuyor. Ben eskide Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini, o imamlar-

dan birisini zannediyordum. Şimdi anlıyorum ki; Gavs-ı Azam'da, kutbiyet ve gavsiyetle beraber "ferdiyet" dahi bulunduğundan, âhirzamanda şakirdlerinin bağlandığı Risale-i Nur, o ferdiyet makamının mazharıdır.

Bu gizlenmeye lâyık olan bu sırr-ı azîme binaen, Mekke-i Mükerreme'de, dahi -farz-ı muhal olarak-Risale-i Nur'un aleyhinde bir itiraz kutb-u azamdan dahi gelse; Risale-i Nur şakirdleri sarsılmayıp, o mübarek kutb-u azamın itirazını iltifat ve selâm suretinde telakki edip, teveccühünü de kazanmak için, medar-ı itiraz noktaları o büyük üstadlarına karşı izah etmek, ellerini öpmektir.

Evet kardeşlerim; bu zamanda öyle dehşetli cereyanlar ve hayatı ve cihanı sarsacak hâdiseler içinde, hadsiz bir metanet ve itidal-i dem ve nihayetsiz bir fedakârlık taşımak gerektir.

يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى اْ خِرَةِ (14:3) âyetinin sırr-ı işarîsiyle, âhireti bildikleri ve iman ettikleri halde, dünyayı âhirete severek tercih etmek ve kırılacak şişeyi baki bir elmasa, bilerek rıza ve sevinçle tercih etmek; ve akıbeti görmeyen kör hissiyatın hükmüyle, hazır bir dirhem zehirli lezzeti, ileride bir batman safi lezzete tercih etmek, bu zamanın dehşetli bir marazı, bir musibetidir. O musibet sırrıyla, hakiki mü'minler dahi bazan ehl-i dalalete tarafdar olmak gibi dehşetli hatada bulunuyorlar. Cenab-ı Hak, ehl-i imanı ve Risale-i Nur şakirdlerini bu musibetlerin şerrinden muhafaza eylesin, amin!" (K.L.195)

Atıf notları:

-Cemaatı birleştiren hususiyetler, bak: 520.p.

-İttihad-ı Muuhammedî Cemiyeti'ne dair dokuz suale Bediüzzaman'ın verdiği cevab, bak: 1849-1854.p.lar

1835- İTTİHAD-I İSLÂM إتحاد إسلام : İslâm birliği. "Hepiniz birden hablullah'a (Bak Hablullah) tutunup sarılın (birlik olun)" mealindeki (3:103) âyeti, çok hakikatları ifade ettiği gibi İslâm birliğini de emreder. *(Bak: İttifak ve Şura maddesinde 3575-3582.p.lar)*

İttihad-ı İslâmın varlığı ve devamı için:

l- İslâm milliyetini esas alıp, menfi unsuriyet fikrini bırakmak.

2- İslâm dünyasındaki dinî cemaatler gayede ve dinî esaslarda ittifak edip teferruat meseleleri medar-ı niza etmemek.

3- İslâm devletleri arasında, meşveret-i şer'iyeyi yapmak gerekiyor.

Bunlar en ehemmiyetli sebeblerinden üç tanesidir.

1836- İttihad-ı İslâm yani İslâm birliği, bütün müslümanları derecelerine göre alâkadar eden ehemmiyetli bir mes'eledir. Zira ittihad-ı İslâm sadece siyasi bir mes'ele değildir. Bu ittihad, iki mü'minin imanî kardeşlik rabıtalarıyla irtibat ve tesanüdlerinden başlayarak tâ âlem-i İslâm genişliğinde bütün müslümanların teavün ve teşrik-i mesailerine kadar gider.

Müslümanların bu dinî kardeşliğinden gelen ve tesanüdden hasıl olan muazzam kuvvetle, dinimiz, milletimiz, vatanımız her türlü tehlike ve her çeşit düşmanlardan muhafaza edilir ve sulh-u umumîye de vesile olur.

Bunun içindir ki, bu maddî ve manevî kuvvetin karşısında dayanamıyan düşmanlar, bu kuvvetin dağılıp parçalanması için her çeşit hile ve planlarla âlem-i İslâmın ittihad ve tesanüdünü bozmağa çalışırlar.

İşte bu bozguncuların ifsadlarına karşı müteyakkız olmağa ve dinimizin çok ehemmiyetle emrettiği İslâm kardeşliğinin mana ve mahiyetini ve ehemmiyetini bilmeğe ve icablarını yapmağa gayret göstermek gerektir.

Kur'an (8:73) âyetinde, beyn-el İslâm teavün olmazsa büyük fesadların zuhura geleceğine dikkat çekilmektedir.

Bütün İslâm cemaatleri, zaruriyat-ı diniyede, dinî cemaatlar de meslekleri-nin esaslarında ittifak edip fer'î mes'eleleri meşverete bırakmaları, ihtilafı önleyip ittifakı sağlamanın tek çaresidir. Bu zarurî kaidenin dışında yapılacak olan ittifaklar, dinî mahiyeti kazanamaz ve bu tarzdaki usulsüz ittifak teşebbüslerine ehl-i hak katılmaz. Bediüzzaman Hazretleri diyor ki:

"Tarafgirlik eğer hak namına olsa, haklılara melce' olabilir. Fakat şimdiki gibi garazkarane, nefis hesabına olan tarafgirlik, haksızlara melce'dir ki onlara nokta-i istinad teşkil eder." (M.268)

Şu halde ittifak edilecek esasların usulüne göre tesbiti zaruridir ki o esaslara bağlı kalınsın. Aksi halde şahsî re'y ve temayüllere göre hareket edilir. Bu ise ihtilafın esasıdır.

İslâmiyet teavünü netice verecek mühim vazife ve düsturlar getirmiştir. Meselâ, teavün ve ittihad-ı İslâm için haccın ehemmiyeti çok büyüktür. *(Bak: 1088, 1089 ve 1090.p.sonu)*

1837- "Hakiki milliyetimizin esası, ruhu ise İslâmiyet'tir. Ve hilafet-i Osmaniye ve Türk Ordusunun o milliyete bayraktarlığı itibariyle, o İslâmiyet milliyetinin sadefi ve kal'ası hükmünde Arab ve Türk hakiki iki kardeş, o kal'a-i kudsiyenin nöbettarlarıdırlar. İşte bu kudsi milliyetin rabıtasıyla, umum ehl-i İslâm bir tek aşiret hükmüne geçiyor. Aşiretin efradı gibi İslâm taifeleri de, birbirine uhuvvet-i İslâmiye ile mürtebit ve alâkadar olur. Birbirine manen (lüzum olsa maddeten) yardım eder.Güya bütün İslâm taifeleri bir silsile-i nuraniye ile birbirine bağlıdır." (H.Ş.54)

"Bu zamanın en büyük farz vazifesi, İttihad-ı İslâm'dır." (H.Ş.90)

"Arap taifeleri, Cemahir-i Müttefika-i Amerika gibi, en ulvi bir vaziyete girmeğe, esarette kalan hâkimiyet-i İslâmiye eski zaman gibi küre- arzın nısfında belki ekserisinde, te'sisine muvaffak olmanızı Rahmet-i İlahiyeden kuvvetle bekliyoruz. Bir kıyamet çabuk kopmazsa inşaallah nesl-i âti görecek." (H.Ş.57)

Evet"azametli bahtsız bir kıt'anın, şanlı tali'siz bir devletin, değerli sahibsiz bir kavmin reçetesi: İttihad-ı İslâmdır." (M.430)

1838- "Hey'et-i içtimaiye-i İslâmiye, büyük bir ordudur, kabail ve tavaife inkısam edilmiş. Fakat binbir bir birler adedince cihet-i vahdetleri var. Hâlikları bir, Rezzakları bir, peygamberleri bir, kıbleleri bir, kitabları bir, vatanları bir, bir, bir, bir... binler kadar bir, bir. İşte bu kadar bir, birler; uhuvveti muhabbeti ve vahdeti iktiza ediyorlar." (M.322)

1839- "Bu memleketteki ehl-i siyaset garba ve ecnebiye siyasi ve manevî verdiği rüşvetin yüz mislini âlem-i İslâmın ileride cemahir-i müttefikası hükmünde olacak olan dört yüz milyon müslaman kardeşlere memleket ve milletin ve bu devlet-i İslâmiyenin selâmeti için gayet azîm bir rüşvet vermesi lâzım ve elzemdir.

İşte o makbul, lâzım ve çok menfaatli, caiz ve vacib rüşvet ise: Teavün-ü İslâmın esası ve hediye-i Kur'an'ın semavi bir düsturu ve rabıtası ve kudsi kanun-u esasisi olan (3:103) وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ لِلَّهِ جَمِيعًا وَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (6:164) اِنَّمَاالْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ (49:10) وَ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ (8:46) kudsî esasî kanunlarını, düstur-u hareket etmektir." (E.L.II.83)

"Eski zamamda İngiliz, Fransız, Amerika siyasetleri ve menfaatleri buna muarız olmakla mani olurdular. Şimdi menfaatleri ve siyasetleri buna muarız değil; belki muhtaçtırlar. Çünki komünistlik, masonluk, zındıklık, dinsizlik doğrudan doğruya anarşistliği intac ediyor.

Ve bu dehşetli tahrib edicilere karşı, ancak ve ancak hakikat-ı Kur'aniye etrafında ittihad-ı İslâm dayanabilir. Ve beşeri, bu tehlikeden kurtarmağa vesile olduğu gibi, bu vatanı istilai-i ecanibden ve bu milleti anarşilikten kurtaracak yalnız odur." (E.L.II.24) *(Bak: 785.p.)*

1840- "Cemahir-i müttefika-yı İslâmiyenin kudsi kanun-u esasiyelerinin menbaı olan Kur'an-ı Hakîm'in istikbale tam hâkim olup beşeriyete tam bir bayramı getireceğine çok emareler var." (E.L.I.76)

"Çok zamandan beri esaret altında kalmış ve istiklaliyetini kaybetmiş Hindistan, Arabistan gibi âlem-i İslâmın büyük memleketleri birer devlet-i İslâmiye şeklinde Hind'de yüz milyon bir devlet-i İslâmiye, Cava'da elli milyondan ziyade bir devlet-i İslâmiye ve Arabistan'da dört-beş hükümet bir cemahiri-i müttefika gibi Arab birliği ile İslâm birliğini birleştirmesindeki âlem-i İslâmın bu büyük bayramının mukademesini tebrik ile, bu bayram bize müjde veriyor." (E.L-l.268)

"Evet o ecnebilerin canavarlar gibi yaptıkları muamele ve zulümler, İslâm dünyasında hürriyet ve istiklal ve ittihad-ı İslâm cereyanını da hızlandırmıştır. Nihayet müstakil İslâm devletlerinin teşkilini intac etmiştir.

İnşaallahü Teala Cemahir-i Müttefika-i İslâmiye de meydana gelecek ve İslâmiyet, dünyaya hâkim ve hükümran olacaktır. Rahmet-i İlahiyeden kuvvetle ümid ve niyaz ediyoruz." (Kn.54) *(Bak. 933.p. sonundaki atıflar.)*

1841- İTTİHAD-I MUHAMMEDÎ CEMİYETİ

إتّحاد محمدى جميعيتى : Süheyl Paşa, Mehmed Sadık, Ferik Rıza Paşa, Derviş Vahdetî ve arkadaşları tarafından İstanbul'da resmen 5 Nisan 1909 tarihinde kurulan cemiyettir. *(Geniş bilgi için 2943/1.p.a bakınız.)*

"Cemiyetin kuruluşu Ayasofya'da okutturulan bir mevlidle ilan edildi. Bu mevlid dolayısıyla büyük merasimler yapıldı. Ayasofya Meydanı İstanbul'da o güne kadar görülmemiş bir kalabalıkla dalgalanıyordu. Cemiyetin kuruluş töreninde Bediüzzaman da hazır bulunmuştu. Bediüzzaman belinde taşıdığı hançeri ile kürsüye çıktı ve ateşîn bir hitabede bulundu. O gün mevlidde

bulunan Hafız Ali Rıza Sağman "Mevlid Nasıl Okunur ve Mevlidhanlar" isimli eserinde "Bediüzzaman'ın kürsüde, ayakta irad eylediği mev'ize şaheser idi" demektedir." (Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman S. Nursî sh:116)

1842- "İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin nizamnamesine göre:

"Anasır-ı muhtelif-i İslâmiyenin tehzib-i ahlâkına, içtimaî terakkiyatına yegâne âmil olan İslâmiyetin ilâ-yevm-il kıyam devamını temine gayret eylemek, bütün müslümanların faaliyet-i siyasiye ve içtimaiyelerini tezyin ve tevhid etmek ve usul-ü meşvereti muhafaza eylemek ve âlem-i İslâmiyeti taarruzdan siyanet eylemek" başlıca gayedir." (Türkiye'de Siyasi Partiler, sh.271)

İttihad-ı Muhammedî Cemiyetinin resmen kuruluşundan bir hafta sonra meşhur ve meş'um "31 Mart Hâdisesi" vukua gelmiştir. (13 Nisan 1909)

Bu hâdise sebebiyle İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti kurucuları ve müntesiplerinden çok kimse de, Hareket Ordusunun Divan-ı Harb-i Örfi'sinde cezalandırılmış bir kısmı da idam edilmiştir. Bediüzzaman da bu dehşetli mahkemede muhakeme edilmiş ve kendisinden evvel mahkemece idamına hükmedilen onbeş kişi gözünün önünde asılmış vaziyetteyken yaptığı cesurane müdafaası neticesinde beraetine hükmedilmiştir. Bediüzzaman, mahkemeden çıkarken mahkeme heyetine teşekkür etmiyerek, "Yaşasın zalimler için Cehennem" diye haykırarak arkasından büyük bir kalabalıkla Sultanahmed'e doğru yürümüştür.

Devrin hâdisatına ve bilhassa 31 Mart hâdisesinin sebeb ve mahiyetine ışık tutan bu müdafaası, kısa bir zaman içerisinde iki defa matbaalarda basılmış ve neşredilmişti. "İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi" veya "Divan-ı Harb-i Örfî ve Said-i Nursî ismiyle neşredilen bu kitaba Bediüzzaman'ın bizzat yazdığı mukaddime şöyledir:

1843- "Vakta ki hürriyet divanelikle yadolunurdu; zayıf istibdad tımarhaneyi bana mekteb eyledi. Vakta ki i'tidal, istikamet; irtica ile iltibas olundu; meşrutiyette şiddetli istibdat, hapishaneyi mekteb yaptı.

Ey şu şehadetnamemi temaşa eden zevat! Lütfen ruh ve hayalinizi misafireten, yeni medeniyete karışmış asabi bir bedevi talebenin hal-i ihtilalde olan cesed ve dimağına gönderiniz. Ta tahtie ile hataya düşmeyiniz. Otuzbir Mart Hâdisesinde Divan-ı Harb-i Örfi'de dedim ki:

Ben talebeyim, onun için her şeyi mizan-ı Şeriatle müvazene ediyorum. Ben milliyetimizi, yalnız İslâmiyet biliyorum. Onun için her şeyi de İslâmiyet nokta-i nazarından muhakeme ediyorum.

Ben hapishane denilen âlem-i berzahın kapısında dururken ve darağacı denilen istasyonda âhirete giden şimendüferi beklerken, cemiyet-i beşeriyenin gaddarane hallerini tenkid ederek; değil yalnız sizlere, belki bu zamandaki nev-i benî beşere irad ettiği bir nutuktur. Onun için (86:9) يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ sırrınca kabr-i kalbden hakaik çıplak çıktı. Namahrem olan kimseler nazar etmesin. Âhirete kemal-i iştiyak ile müheyyayım, bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım. Nasılki bir bedevi garaibperest, İstanbul'un acaib ve mehasinini işitmiş, fakat görmemiş; nasıl kemal-i hahişle görmeyi arzu eder! Ben de ma'rez-i acaib ve garaib olan âlem-i âhireti, o hâhişle görmek istiyorum. Şimdi de öyleyim. Beni oraya nefyetmek, bana ceza değil; sizin elinizden gelirse, beni vicdanen tazib etdiniz! Ve illâ başka suretle azab, azab değil, benim için bir şandır!

1844- Bu hükümet zaman-ı istibdatta akla husumet ederdi. Şimdi de hayata adavet ediyor. Eğer hükümet böyle olursa; yaşasın cünun, yaşasın mevt! Zalimler için de yaşasın Cehennem! Ben zaten bir zemin istiyordum ki, efkârımı onda beyan edeyim. Şimdi bu Divan-ı Harb-i Örfi iyi bir zemin oldu.

Bidayetlerde herkesten sual olunduğu gibi, Divan-ı Harb'de bana da sual ettiler. "Sen de şeriatı istemişsin?"

Dedim: Şeriatın bir hakikatına, bin ruhum olsa feda etmeğe hazırım! Zira şeriat, sebeb-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir. Fakat ihtilalcilerin isteyişi gibi değil.

1845- Hem de dediler: İttihad-ı Muhammediye'ye (A.S.M.) dâhil misin?

Dedim: Meal'iftihar! En küçük efradındanım. Fakat benim tarif ettiğim vecihle... Ve o ittihaddan olmayan, dinsizlerden başka kimdir? Bana gösterin.

İşte o nutku şimdi neşrediyorum. Ta ki, Meşrutiyeti lekeden ve ehl-i şeriatı me'yusiyetten ve ehl-i asrı tarih nazarında cehil ve cünundan ve hakikatı evham ve şüpheden kurtarayım. İşte başlıyorum:

Dedim: Ey Paşalar, Zabitler! Hapsimi iktiza eden cinayetlerin icmali:

اِذَا مَحَاسِنِى اَلَّتِى اَدِلُّ بِهَا كَانَتْ ذُنُوبِى فَقُلْ لِى كَيْفَ اَعْتَذِرُ Yani: Medar-ı iftiharım olan mehasinim, şimdi günah sayılıyor. Artık nasıl i'tizar edeyim, mütehayyirim. Mukaddeme olarak söylüyorum: Mert olan cinayete tenezzül etmez. Şayet isnad olunsa cezadan korkmaz. Hem de haksız yere idam olunsam, iki şehid sevabını kazanırım. Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti

lafızdan ibaret bulunan gaddar bir hükümetin en rahat mevkii hapishane olsa gerektir. Mazlumiyetle ölmek, zalimiyetle yaşamaktan daha hayırlıdır." (İ.M.Ş.9-12)

Müdafaanın devamını merak edenleri, mezkûr kitaba havale ederiz.

1846- Yine başka bir kitabında, 31 Mart hâdisesinde iyi niyetli hamiyet-perverlerin müsbet düşüncelerinin kargaşalığa getirildiğini şöyle beyan eder:

"İslâmiyet'in meşrutiyet-perver ve hamiyetli fedaileri, cevher-i hayat makamında bildikleri nimet-i meşrutiyeti şeriata tatbik edip, ehl-i hükümeti adalet namazında kıbleye irşad ve tam mukaddes şeriatı meşrutiyet kuvvetiyle i'la; ve meşrutiyeti şeriat kuvvetiyle ibka; ve bütün seyyiat-ı sabıkayı, muhalefet-i şeriat üzerine ilka etmek için bazı telkinatta ve teferruatın tatbikatında bulundular. Sonra, sağını solundan farkedemiyenler, haşa, şeriatı istibdada müsaid zannederek, tuti kuşları taklidi gibi "Şeriat isteriz!" demekle, hakiki maksad ortada anlaşılmaz oldu. Zaten planlar serilmişti. İşte o zaman yalan olarak hamiyet maskesini takınan bazı herifler, o ism-i mukaddese tecavüz ettiler. İşte cay-ı ibret bir nokta-i siyah." (Mün.36)

1847- 31 Mart hâdisesi hakkında İsmail Hami Danişmend de şunları söylüyor:

"İttihad Terakki komitesinin İstanbul da tertib etmiş olduğu siyasi cinayetlerin şehirde bir tedhiş havası hasıl etmesi, hususan İsmail Mahir Paşa'nın yolda öldürülmesi, "Serbestî Gazetesi"nin İttihat ve Terakki Cemiyetini şiddetli tenkid eden baş muharriri Hasan Fehmi Bey'in köprü üzerinde vurulması ve buna rağmen katilin yakalanmaması, alaylı zabitlerin ordudan çıkarılmasına karar verilmiş olması ve ordudan çıkarılması, devlet dairelerinde yapılan tensikat üzerine bir çok memurun açıkta kalması, garb menbalarında bile tenkid edilmiştir.

Buna göre 31 Mart Hâdisesi, halkın ruhî temayül ve manevîyatına karşı İttihad-Terakki komitesinin lüzumsuz bir laübalilikle hareket etmesi, İttihat-Terakki müesseseleriyle kumandanlarının halk arasında şayi olan masonluğu, Bosna-Hersek ve Bulgaristan felaketleri ve Girit buhranı sebebiyle halk arasında bütün bu vilayetlerin İttihad-Terakki Cemiyeti tarafındansatıldığına dair şayialar çıkması ve Paris'te Jön Türklerle bir müddet çalıştıktan sonra İstanbul'a gelip Şura-yı Devlet azası olan müverrih Murad Bey'in o sırada "Mizan Gazetesi"ni tekrar neşre başlayarak İttihad-Terakki'ye karşı çok şiddetli hücumlarla bulunması ve İngiliz entellijans servisinin ve İttihad ve

Terakki'nin Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek için bahaneler araması gibi çeşitli sebeblerin tesiri altında meydana gelmiştir." (Osmanlı Tarihi Koronojisi ci: 4)

1848- "İttihad-ı Muhammedî Cemiyetinin kapatılması:

İttihad- Teraki'nin hışmına uğrayan kimselerle, alaylı denilerek ordudan ihrac edilen ve edilmek istenenlerin ve bilhassa "Serbetî" Gazetesinin baş yazarı Hasan Fehmi'nin katlinden galeyana gelenlerin protestosu mahiyetinde olan ve bazı dış tahriklerin de âmil olduğu, fakat hiçbir şekil ve surette dinî çevrelerin dinî bir reaksiyonu manasında olmayan; fakat Abdülhamid'i hal' etmek isteyen ittihad- Terakkicilerin hal'e bir esbab-ı mucibe bulmak için bir irtica hareketi şeklinde göstermek istedikleri ve fakat böyle bir mahiyeti olmadığı, İttihad-Terakki'nin en salahiyetlileri tarafından kabul edildiği gibi, milletin siyasi haklarını gasbetmek için bahane uydurmağa çalışan çevrelerin haricindeki bütün ilim adamlarının, irticaî bir mahiyeti olmadığını tesbit ettikleri 31 Mart olayını müteakib bu cemiyetin feshedilmesi yoluna gidilmiştir." (Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman S. Nursî, sh: 132)

Yani Hareket Ordusu İstanbul'da örfi idareyi ilan ettikten (25 Nisan 1909) sonra Divan-ı Harb-i Örfi tarafından kapatıldı ve Volkan Gazetesi sahibi ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti kurucularından Derviş Vahdetî ve bazı arkadaşları idam edildiler.

1849- İttihad-ı Muhammedî Cemiyetine dair evhamlı dokuz suale Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği cevab:

"Redd-ül Evham (31 Mart 1909)

İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalatü Vesselâm) cemaatine isnad ettikleri dokuz evham-ı fasideyi reddedeceğim.

Birinci Vehim. Böyle nazik bir zamanda din meselesini ortaya atmak münasib görülmüyor.

Elcevab: Biz dini severiz. Dünyayı da yine din için severiz.

لَا خَيْرَ فِى الدُّنْيَا بِلاَ دِينٍ

Saniyen: Madem ki Meşrutiyette hakimiyet millettedir. Mevcudiyet-i milleti göstermek lâzımdır. Milletimiz de yalnız İslâmiyet'tir. Zira Arab, Türk, Kürd, Arnavut, Çerkez, Lazların en kuvvetli ve hakikatlı revabıt ve milliyetleri, İslâmiyet'ten başka bir şey değildir. Nasılki az ihmal ile tevaif-i

mülûk temelleri atılmakta ve onüç asır evvel ölmüş olan asabiyet-i cahiliyeyi ihya ile fitne ikaz olunmaktadır. Ve oldu gördük.

1850- İkinci Vehim: Bu ünvan tahsisiyle, müntesib olmayanları vehim ve telaşa düşürüyor?

Elcevab: Evvel de söylemiştim. Ya mütalaa olunmamış veya su-i tefehhüme uğramış olduğundan tekrarına mecbur oldum. Şöyle ki:

İttihad-ı İslâm olan İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalatü Vesselâm) dediğimiz vakit, umum mü'minlerin mabeyninde bilkuvve veya bilfiil sabit olan ittihad muraddır. Yoksa, İstanbul ve Anadolu'daki cemaat murad değildir. Amma bir katre su da, sudur. Bu ünvandan tahsis çıkmaz. Tarif-i hakikisi şöyledir:

Esas temeli, şarktan garba, cenubdan şimale mümted ve merkezi Haremeyn-i Şerifeyn ve cihet-i Vahdeti tevhid-i İlahî peyman ve yemini iman... nizamnamesi, Sünnet-i Ahmediye (Aleyhissalatü Vesselâm) kanunnamesi, evamir ve nevahi-i şer'iye.. kulûb ve encümenleri, umum medaris, mesacid ve zevaya... o cemaatin ilelebed ve muhalled nâşir-i efkârı umum kütüb-ü İslâmiye ve her vakit naşir-i efkârı başta Kur'an ve tefsirleri (ve bu zamanda bir tefsiri, Risale-i Nur) ve i'la-yı kelimetullahı hedef ve maksad eden umum dinî ve müstakim ceraiddir. Müntesibîni, umum mü'minlerdir. Reisi de Fahr-i Âlem'dir (Aleyhissalatü Vesselâm).

Şimdi istediğimiz nokta, mü'minlerin teveccühleri ve teyakkuzlarıdır. Teveccüh-ü umuminin tesiri inkâr edilmez. ittihadın hedefi ve maksadı i'la-yı Kelimetullah ve mesleği de kendi nefsiyle cihad-ı ekber ve başkalarını irşaddır. Bu mübarek hey'etin yüzde doksan dokuz himmeti siyaset değildir.Siyasetin gayri olan hüsn-ü ahlâk ve istikamet ve saire gibi makasıd-ı meşruaya masruftur. Zira bu vazifeye müteveccih olan cemiyetler pek az, kıymet ve ehemmiyeti ise pek çoktur. Ancak yüzde biri, siyasiyyunu irşad tarikiyle siyasete taalluk edecektir. Kılınçları, berahin-i kat'iyyedir. Meşrebleri de muhabbet olduğu gibi, beynel'mü'minîn uhuvvet çekirdeğinde mündemiç olan muhabbete şecere-i tuba gibi neşv ü nema vermektir.

1851- Beşinci Vehim. Ecnebilerin bundan tevahhuş etmek ihtimali var?

Elcevab: Bu ihtimale ihtimal verenler mütevahhiştir. Zira merkez-i taassublarında İslâmiyet'in ulviyetine dair konferanslarla (*) takdis etmeleri bu

* Bismark ve Mister Karlayl gibilerin malum beyanatlarına işaret eder.

ihtimali reddeder. Hem de düşmanlarımız onlar değil; asıl bizi bu kadar düşürüp i'la-yı Kelimetullah'a mani olan ve cehalet neticesi olan muhalefet-i şeriattır. Ve zaruret ve onun semeresi olan su-i ahlâk ve harekettir. ve ihtilaf ve onun mahsulü olan ağraz ve nifaktır ki, ittihadımız bu üç insafsız düşmana hücumdur.

Amma ecnebilerin vahşi oldukları kurun-u vustada; İslâmiyet, vahşete karşı husumet ve taassuba mecbur olduğu halde, adalet ve itidalini muhafaza etmiş. Hiçbir vakit engizisyon gibi etmemiş. Ve zaman-ı medeniyette ecnebiler medeni ve kuvvetli olduklarından, zararlı olan husumet ve taassub zail olmuştur. Zira din nokta-i nazarından medenilere galebe çalmak ikna iledir, icbar ile değildir. Ve İslâmiyeti, mahbub ve ulvi olduğunu evamirine imtisalen ef'al ve ahlâk ile göstermek iledir. İcbar ve husumet, vahşilerin vahşetine karşıdır.

1852- Altıncı Vehim: Bazıları, "Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden ittihad-ı İslâm, hürriyeti tahdid eder ve levazım-ı medeniyeye münafidir" diyorlar.

Elcevab. Asıl mü'min,hakkıyla hürdür. Sânii Âlem'e abd ve hizmetkâr olan, halka tezellüle tenezzül etmemek gerektir. Demek ne kadar imana kuvvet verilse, hürriyet de o kadar kuvvet bulur. Amma hürriyet-i mutlak ise, vahşet-i mutlakadır, belki hayvanlıktır. Tahdid-i hürriyet dahi insaniyet nokta-i nazarından zaruridir.

Salisen: Bazı sefih ve laübaliler hür yaşamak istemediklerinden, nefs-i emmarenin esaret-i rezilesi altına girmek istiyorlar.

Elhasıl: Şeriat dairesinden hariç olan hürriyet, ya istibdad veya esaret-i nefis veya canavarcasına hayvanlık veya vahşettir. Böyle laübaliler ve zındıklar iyi bilsinler ki, dinsizlik ve sefahetle sahib-i vicdan hiçbir ecnebiye kendilerini sevdiremezler ve benzetemezler. Zira mesleksiz ve sefih sevilmez. Ve bir kadına yakışır-istihsan ettiği-libası erkek giyse maskara olur.

1853- Yedinci Vehim: İttihad-ı İslâm cemaati, sair cemiyet-i diniye ile şakk'ül-asadır. Rekabet ve münaferatı intac eder.

Elcevab: Evvela, umur-u uhreviyede hased ve müzahamet ve münakaşa olmadığından bu cemiyetlerden hangisi münakaşaya, rekabete kalkışsa ibadette riya ve nifak etmiş gibidir.

Saniyen: Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemaatlerin iki şart ile umumunu tebrik ve onlarla ittihad ederiz.

Birinci şart: Hürriyet-i şer'iyeyi ve asayişi muhafaza etmektir.

İkinci şart: Muhabbet üzerine hareket etmek, başka cemiyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeğe çalışmamak. Birinde hata bulunsa, müfti-i ümmet cemiyet-i ülemaya havale etmektir.

Salisen: İ'layı Kelimetullahı hedef-i maksad eden cemaat, hiçbir garaza vasıta olamaz. İsterse de muvaffak olamaz. Zira nifaktır. Hakkın hatırı âlîdir, hiçbir şeye feda olunmaz. Nasıl Süreyya yıldızları süpürge olur veya üzüm salkımı gibi yenilir? Şems-i Hakikata "püf, üf" eden divaneliğini ilan eder.

Ey dinî cerideler! Maksadımız: Dinî cemaatlar maksadda ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreblerde ittihad mümkün olmadığı gibi caiz de değildir. Zira taklid yolunu açar ve "Neme lâzım, başkası düşünsün" sözünü de söylettirir.

1854- Sekizinci Vehim: Ehl-i ittihad-ı İslâm olan buradaki cemaata, manen gibi sureten de intisab edenlerin ekserisi avam, bir kısmı da meçhulülhal olduğundan, fitne ve ihtilafı ima ediyor.

Elcevab: Belki ağraza adem-i müsaadesine binaendir. Hem de madem maksadı, ittihad ve ila-yı Kelimetullahtır. Teşebbüsat ve harekâtı da ibadettir. İbadet camiinde şah ve geda birdir. Müsavat hakiki düsturdur. İmtiyaz yoktur. Zira en ekrem, en müttakidir. Ve en müttaki, en mütevazidir. Binaenaleyh, manen asıl hakikat-ı ittihada intisab ile beraber sureten onun nümunesi olan bu uhrevî ve sırf dinî cemaate intisab ile teşerrüf edecek. Yoksa şeref vermiyecektir. Bir katre, bahr-ı ummanı tezyid edemez. Hem de, bir günah-ı kebire ile imandan çıkmadığı gibi; şems garbdan tulû etmediğinden tevbenin kapısı da açıktır. Bir desti müteneccis su, bir denizi tencis etmediği gibi, kendi de temizlendiğinden şimdi bu nümune-i ittihada intisab eden adama şartımız olan Sünnet-i Nebeviyeyi (Aleyhissalatü Vesselâm) ihya ve evamirine imtisal ve nevahiden içtinab ve asayişe ilişmemek elinden gelse azm-i kat'i ile dahil olan bazı meçhulülhal olanlar bu hakikat-i âliyeyi lekedar etmez. Zira kendi lekedar olsa da imanı mukaddestir. Rabıta da imandır. Bu ünvan-ı mukaddese böyle bahane ile leke sürmek; İslâmiyet'in kıymet ve ulviyetini bilmemekle beraber, kendini ahmakunnas ilan etmektir. Nümune-i ittihad olan cemaatimize -sair cem'iyat-ı dünyeviyeye kıyasen- leke sürmeyi, tariz etmeyi cemi' kuvvetimizle reddederiz. İstifsar tarıkiyle bir itirazları olursa cevaba hazırız. İşte meydan..

Benim dahil olduğum cemaat burada tafsil ettiğim İttihad-ı İslâmdır. Yoksa muterizlerin batıl tevehhüm ettikleri cemiyet-i mütehayyile değildir. Bu dinî hey'et efradı, şarkta olsa, garbda olsa, cenubda olsa, şimalde olsa beraberiz." (H.Ş.93-100)

1855- İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ إتّحادوترقّىجمعيتى :

1918 tarihinine kadar devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında mühim rol oynamış bir siyasi parti. *(Bak: Meşrutiyet, Tanzimat)*

Osmanlı imparatorluğunun son devrelerinde ve imparatorluğun yıkılışında çok sözü edilen ittihad ve Terakki Cemiyeti, bilinen ve bilinmeyen taraflarıyla tarihimizde mühim bir mes'ele ve ibret alınacak tarihî bir manzara olduğundan dolayı, Sultan Abdülaziz'den İmparatorluğun sonuna kadar olan safahatın bazı mühim kısımlarını ve Sultanlarını, İsmail Hami Danişmend'in Osmanlı Tarihi Kronolojisinden kısm-ı ekserisini aynen ve kısmen de telhisen naklediyoruz:

1856- "Sultan Abdülmecid: 1 Temmuz 1839 Pazartesi, 17 yaşında iken tahta çıkmıştır. 25 Hazieran 1861'de vefat etmiştir.

Sultan Abdülaziz: Abdülmecid'in küçük kardeşi olup 25 Haziran 1861'de 32 yaşında iken tahta çıkmıştır. 30 Mayıs 1876'da tahttan indirilmiştir.

4 Haziran 1876'da Avni Paşa çoktan planlamış olduğu cinayeti saraydan elde ettiği adamlarına yaptırdı.

(İsmail Hami Danişmend Osmanlı Tarihi Kronolojisi kitabında bu feci hâdisenin intihar olmayıp, cinayet olduğunu 31 delil ile izah etmektedir.)

Sultanın cenazesi 5 Haziran 1876 günü büyük bir merasimle kaldırıldı. Babası Sultan ikinci Mahmud Han'ın Çemberlitaş'taki türbesine defnedildi.

Beşinci Murat: 30 Mayıs 1876'da 36 yaşında iken tahta çıkmış, 31 Ağustos 1876'da tahttan indirilmiştir. 29 Ağustos 1904'de de vefat etmiştir.

1857- İkinci Abdülhamit: 31 Ağustos 1876 Perşembe günü tahta çıkmış ve 27 Nisan 1909 Salı günü tahttan indirilmiştir. Tahta çıkmadan önce meşrutiyeti ilan edeceğini va'deden Sultan Abdülhamid, 10 Eylül Pazar günü kanun-u esasî hazırlanması için Mithat Paşa riyasetinde encümen teşkil ettirmiş ve 23 Kanun-u Evvel 1876 Cumartesi birinci meşrutiyeti ilan etmiştir.

19 Mart 1877 Pazartesi ilk meclis-i meb'usanın açılış merasimini yaptırmış ve böylece devlet idaresinde kanun-u esasi ve meclis sistemi başlamıştır. Fakat meclis, çok karışıklıklara sebeb olduğundan 13 Şubat 1878 Çarşamba günü tatil edilmiştir. Fakat kanun-u esasi mer'iyette kalmış ve kayd-ı hayat şartıyla tayin edilmiş olan meclis azası öldükçe azalan meclis-i ayan hiçbir zaman içtima etmemekle beraber resmen mevcudiyetini daima muhafaza etmiştir. Ancak bu meclisin devamlılığı icraî değil nazarî manada kalmıştır.

1858- İkinci Meşrutiyet ise, 23 Temmuz 1908'de ilan edilmiş ve 17 Kanun-u Evvel 1908 Perşembe günü de ikinci meşrutiyet meclis-i meb'usanı açılmıştır. Meşrutiyetin ilanında âmil olan "İttihad ve Terakki" ismindeki balkan komitesinin pek tuhaf bir teşekkül tarihi vardır. Memlekette kanlı bir hatıradan başka bir şey bırakmayan bu gizli cemiyet, şekilden şekile girerek nihayet bir Balkan Komitesi haline gelmiştir.

"İttihad ve Terakki"nin "Terakki ve İttihad" ismiyle ilk teşekkülü 1890 tarihinde ve İstanbul Askeri Tıbbiyesindedir. Müessisleri de Doktor Abdullah Cevdet, İshak Sukutî ve İbrahim Temo'dur. Meşrutiyet istihsali için kurulan bu gizli cemiyet, az zamanda Tıbbiye'den şehre yayılmıştır.

Bab-ı Seraskerî Muhasebat Dairesi mümeyyizlerinden Hacı Ahmed Efendi umumi reis ve Nümune-i Terakki mektebi müdürü Nadir Bey de kâtib-i umumi seçilmiştir.

1859- Meşhur "Mizan" gazetesinin sahibi olduğu için, "Mizancı" denilen Düyun-u Umumiye komiseri müverrih Murat Bey'le, sonraları İşkodra valisi ve müşir olan birinci fırka kumandanı Kâzım Paşa gibi bazı mühim şahsiyetlerin iltihakı üzerine büsbütün kuvvetlenen bu ilk "İttihad ve Terakki, Sultan Hamid'i hal edip Bab-ı Âli'yi basarak Sultan Murad'ı veyahud Veliahd Reşat Efendi'yi tahta çıkarmak üzere icraata geçeceği sırada, kâtib-i umumi Nadir Bey'in Mekatib-i Askeriye Nazırı İsmail Paşa akrabasından Mazhar Bey'i cemiyete almak ümidiyle ihtiyatsızca yaptığı ifşaat üzerine meydana çıkmış, azasının birçoğu yakalanıp öteye beriye sürülmüş ve bazıları da Mısır'a ve Avrupa'ya kaçmıştır. Faaliyet merkezinin Paris'e intikali işte bu vaziyet üzerinedir.

Bununla beraber İstanbul'da ele geçmemiş olanlar da vardır ve bunlar bir müddet sonra Avrupadakilerle muhabereye başlayıp ikinci bir faaliyet devrine girmişler ve hatta Harbiye Mektebinde Sultan Aziz vak'asındaki

elebaşıların manidar isimleriyle Süleyman Paşa ve Hüseyin Avni Paşa komitelerinin kurulmasında önayak olmuşlardır.

Nihayet Harbiye ve Tıbbiye talebesinin Yıldız'a karşı büyük bir nümayiş yapmasına karar verilmişse de, hükümet haber aldığı için birçok tevkifat yapılmış, 2 Temmuz 1897 (l Safer 1315) Cuma günü Taşkışla Divan-ı Harbi'nde onikisi idam olmak üzere 81 mahkumiyet kararı verilmiş, fakat Sultan Hamid idam cezalarını küreğe tahvil etmiştir." (Aynı eser sh: 357)

1860- ".... Dikkat edilecek mühim bir nokta vardır; bir müddet sonra "Fırka", "Parti" ismini alan "İttihad ve Terakki" komitesinin 1908 (1326)'dan 1918 (1337) tarihine kadar 10 seneye yaklaşan meş'um iktidarı üç devreye ayrılır:

l- Meşrutiyetin ilanına tesadüf eden bu 23 Temmuz 1908 (1326) Perşembe gününden itibaren, 31 Mart Vak'ası üzerine istanbul'a gelen Hareket Ordusunun 1909 (1327) senesi 27 Nisan (6 Rebi'ül âhir) Salı günü Sultan Hamid'i hal'edip, devlet mukadderatına hâkim olduğu tarihe kadar 9 ay 5 gün süren birinci devirde, "İttihad ve Terakki" erkân-ı hükümete iştirak etmemiş olduğu gibi padişahın nüfuzunu da tamamıyla kıramamıştır. Bu ilk devir icraatından cemiyet resmen ve kanunen mes'ul değildir. Fakat meşrutiyetin daha ilk günlerinden itibaren komitenin en mühim erkânından olan Talat, Cavid, Cemal ve Rahmi Efendiler ve bazı arkadaşları İstanbul'a gelmiş, hükümet erkâniyle her gün temas ederek her meselede "İttihad ve Terakki"nin iradelerini dikte etmiş, kabinelerin teşekkülünde cemiyetin telkinatı en mühim âmil olmuş, taşralarda valilerle mutasarrıflar ve kaymakamlar hep İttihad ve Terakki şubelerinin talimatına göre hareket etmiş ve nihayet muhalif gazetecilerle eski devir adamları sokak ortalarında karanlıklarda gizli eller tarafından vurularak siyasi cinayetler işlenmiye başlanmıştır. Sarhoş bir mülâzımın yakası açık ve düğmeleri çözük bir halde Şam'daki Beşinci Ordu Kumandanını bir bahçe toplantısında meşrutiyete sadakat yeminine davet etmesi, çocukluk hafızamda feci bir levha gibi nakşolup kalmıştır. Orduyu siyasete âlet ittihaz edip perde arkasında emir tebliğ etmekle geçen bu ilk devir, "İttihad ve Terakki" komitesinin gayr-ı mes'ul vaziyetteki "tahakküm devri"dir.

2- Sultan Hamid'in 1909=1327 senesi 27 Nisan = 6 Rebi'ül-ahir Salı günü hal'i üzerine, "İttihad ve Terakki" komitesinin devlete tamamıyla

hâkim olmasından itibaren komiteye muhalif olan "Halaskâran" grubunun tazyikiyle dokuzuncu ve sonuncu Said Paşa kabinesinin sukutuna tesadüf eden 16 Temmuz 1912 = 1 Şa'ban 1330 Salı gününe kadar 3 sene 2 ay 19 gün süren ikinci devir "İttihad ve Terakki" komitesinin resmi mes'uliyetlere iştirak ettiği"ilk hâkimiyet devri"dir.

3- İttihadçıların 23 Kanunusani 1913=14 Safer 1331 Perşembe gününe tesadüf eden Bab-ı Âli baskınından 14 Teşrinievvel 1918=8 Muharrem 1337 Pazartesi günü Birinci Cihan Harbinin feci neticesi üzerine Tal'at Paşa kabinesinin istifasından dolayı İzzet Paşa kabinesinin teşekkülüne kadar 5 sene 8 ay 22 gün süren üçüncü devir de "İttihad ve Terakki" komitesinin Osmanlı imparatorluğu'nu yele verdiği "son hakimiyet devri" dir.

İşte bu suretle "İttihad ve Terakki" ismindeki Balkan komitesi 9 ay 5 gün süren gayr-ı mes'ul bir tahakküm devrinden sonra mecmuu 8 sene 11 ay 11 gün tutan iki mutlak hâkimiyet devri geçirmiş demektir. Bu iki hâkimiyet devri arasındaki kısa fasıla altı ay, sekiz günden ibarettir. İlk tahakküm devriyle iki hâkimiyet devrinin mecmuu da 9 sene 8 ay 16 gün tutmaktadır.

1861- Meşrutiyetin ilanından biraz sonra komitenin "merkez-i umumisi" Selanik'ten İstanbul'a nakledilmiştir. Derhal ilan edilen afv-ı umumi üzerine Avrupa'daki Jön Türklerle, memleketin muhtelif yerlerindeki menfiler artık İstanbul'a dönmeye başlamış, birçokları mızıkalarla karşılanıp alkışlanmış, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun mahalli muhtariyetlere ayrılarak parçalanması için yıllarca propaganda yapan "adem-i merkeziyetçi" *(Bak: Adem-i Merkeziyet)* Sabahaddin bile bir milli kahraman tavrı takınıp gelmekten çekinmemiş ve kimse işin farkında olmadığı için o bile hararetli tezahürlerle karşılanmıştır." (Aynı eser, sh. 364) *(Bak: Ahrar Fırkası)*

1862- "23/24 Nisan (2/3 Rebi'ül-âhir) Cuma- Cumartesi gecesi: Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmeye başlaması ve ikinci Meşrutiyetin örfileşmesi:

31 Mart vak'asının jandarma yüzbaşılarından Çerkez İsmail Canbulat Efendi tarafından Selaniğe derhal bildirildiği rivayet edilir. Sonraları dahiliye nazırlığına kadar çıkarılan bu zaptiye yüzbaşısı, "Meşrutiyet mahvoldu" diye bir telgraf çekmiştir. Tahsin Uzer'in yine aynı fıkrada bahsi geçen gayr-ı münteşir hatıratına göre, Selaniğe haber gider gitmez askerî kulübde bir içtima akdedilmiş ve Üçüncü Ordu Kumandanı Birinci Ferik Mahmud Şevket

Paşa'nın idare ettiği müzakerede İstanbul'a derhal kuvvet sevkedilip meşrutiyetin kurtarılmasına karar verilerek bu kuvvete "Hareket Ordusu" gibi manasız bir isim takılmıştır.

Muhtelif yerlerden parça parça yola çıkan bu derme çatma "ordu", kozmopolit bir kütleden başka birşey değildir. İçinde her milletten mahlukat vardır; hatta Selanik Yahudilerinden bile katılanlar olmuştur. Türk düşmanı Makedonya çetelerinin teşkil ettikleri gönüllü kuvvetler içinde bilhassa Bulgar müfrezesi pek meşhurdur. Bir takım keçe-külahlı Arnavut serserilerinden de bahsedilir. Selanik'ten pişdar şeklinde ilk hareket eden asker ve gönüllü kuvveti 15 Nisan (24 Rebi'ül-evvel) Perşembe günü yola çıkmış ve ondan sonra da 19, 20, 21 Nisan (28, 29, 30 Rebi'ül-evvel) Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri yine Selanik'le Drama, Serez, Gümülcine, Manastır ve Üsküp'ten birçok askerî trenler daha hareket ettirilmiştir.

1863- Hareket Ordusu'nun başına ilk önce Selanik Redif Fırkası Kumandanı Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa geçmiştir. Sadr-ı A'zam Said Paşa'nın hatıratına göre İstanbul önlerine gelen ilk kuvvetler içindeki Selanik Jandarma bölüğü 19 Nisan (28 Rebi'ül-evvel) Pazartesi günü, ilk önce Ayastefanos (Yeşilköy) istasyonunu işgal etmiş ve Hareket Ordusu'nun ilk kumandanı Hüseyin Hüsnü Paşa'da ertesi gün Hadım Köyü'ne gelmiştir. Üçüncü Ordunun başında Hadi Paşa'yı vekil bırakan Mahmut Şevket Paşa'nın 7 treniyle Selanik'ten hareketi 18 Nisan (27 Rebi'-ül- evvel) Pazar gününe ve Ayastefanos'a muvasalatı da 22 Nisan (1 Rebi'-ül-âhir) Perşembe gününe müsadiftir.

1864- Hareket Ordusu Ayastefanos'a gelince İstanbul'daki ayandan bazılarıyla, meb'usların ekserisi, birdenbire oraya gidip gene 22 Nisan (l Rebi'ül-âhir) Perşembe günü Yat-Kulüb'ün sonradan yanmış olan sahil binasında "Meclis-i Umumi-i Milli" halinde ve o sırada Ayan Reisi olan eski Sadr-ı A'zam Said Paşa'nın riyasetinde gizli bir celse akdettikten sonra, Hareket Ordusu lehinde bir beyanname neşretmiştir. Sultan Hamid'in hal'ine ilkönce işte bu celsede karar verilmişse de henüz ordu İstanbul'a girmemiş ve girdiği takdirde akıbetin ne olacağı da iyice anlaşılmamış olduğu için mes'ele son derece gizli tutulmuştur. Hatta bu kadarla da iktifa edilmeyerek gizli celsenin akdedildiği gün ayan reisi Said, reis-i sanisi Gazi Ahmet Muhtar ve Meclis-i Meb'usan birinci reis-i vekili Tal'at imzalarıyla Sadaret Makamına çekilen telgrafta padişaha teminat verildiği gibi, ertesi gün

"Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket" imzasıyla gene Sadr-ı A'zama çekilen telgrafta da hal'e ait dedikodular tekzib edilmiştir. Halbuki o sırada padişahın hal'i takarrür etmiş ve hatta bir fetva müsveddesi bile hazırlanmıştır. Her halde Ayan Reisi Said Paşa'nın 33 senelik velinimeti olan ve kendisini Ziraat Meclisi azalığından itibaren yükselte yükselte yedi defa Sadarete çıkarmış ve ihsanlarıyla da büyük bir servet sahibi haline getirmiş olan Sultan Abdülhamid'e karşı oynadığı rol, pek hoş bir rol değildir..." (Aynı eser, sh: 375)

1865- "... Hareket Ordusu, İstanbul'a girdikten sonra kurulan ve suçlulardan fazla suçsuzları darağacına çeken meşhur Divan-ı Harb-i Örfi azasından birinin bana anlattığını burada tarihe tevdi' etmeyi milli bir vazife bilirim: İstanbul'un padişaha sâdık birinci ordusunun sâdık olmıyan kumandanı mahmud Muhtar Paşa, "31 Mart Vak'ası" üzerine Selaniğe kaçınca, Yıldız'a gidip huzura kabul edilen bir iki müşir ve ferik, Sultan Hamid'in ayaklarına kapanarak Hareket Ordusu'na mukavemet edilmesini istirham ettikleri halde padişah kabul etmemiş, asabi bir sesle; Paşalar, ben Halife-i İslâmım. Müslümanı müslümana kırdıramam! deyip bitişik odaya çekilmiştir.

...Sultan Abdülhamid o kadarla da kalmamış, bir taraftan Topçu Feriki Hurşid Paşa ile Ders Vekili Halis Efendi'yi, Hareket Ordusu'na gönderip meşrutiyetin mahfuz olduğunu te'min ederken, bir taraftan da Birinci Ordu'nun yeni kumandanı Nazım Paşa'yı Rumeli kuvvetlerine mukavemet etmemeleri için İstanbul askerlerine yemin ettirmeye me'mur etmiştir. Ayastefanos açıklarına gelmiş olan donanmanın da müzaheretine istinad eden Hareket Ordusu'nun bu gece ezanî saat 4.25 (zevalî 11.33) de İstanbul'a kolayca hulûle başlaması işte o sayededir. Gece bazı mevkiler işgal edildikten sonra sabaha kadar muhtelif kollardan şehrin işgaline başlanmış, Padişah kan dökülmemesini emrettiği halde Bab-ı Âlî'de, Taksim Kışlasında, Taşkışla'da, Harbiye'de ve Selimiye'de görülen mukavemetler yüzünden bazı müsademeler olmuş ve top bile kullanılmış. Selimiye'den maada Yıldız'daki İkinci Fırka da ertesi gün teslim olunca Hareket Ordusu artık İstanbul'a tamamıyla hâkim kesilmiştir.

1866- ...Tabii derhal "Divan-ı Harb-i Örfi"lerle darağaçları kurulmuş, suçluların yanında suçsuzlar da ipe çekilmiş veyahud hapse atılmış, eski devir adamlarından birçok kimseler öteye beriye sürülmüş, idare-i örfiye mıntı-

kası, mutlakiyete rahmet okutan bir tedhiş sahası haline gelmiş, bütün Birinci Ordu efradı angarya ile çalıştırılmak üzere Rumeli yollarına sürülmüş, inkılabı koruma bahane ve teranesiyle "İttihad ve Terakki" hâkimiyetini idame için bu tedhiş rejimi gittikçe tabii hal şeklini almış, hafiyelik yeni bir şekle istihale etmiş, matbuatın ağzına yepyeni bir kilit vurulmuş ve netice olarak Meşrutiyet örfileşerek "Hürriyet" ismi altında iki meclisli tuhaf bir mutlakıyet kurulmuştur.

1867- ... 27 Nisan (6 Rebi'ül-âhir) Salı, ezanî saat 6.30 (zevalî l.32) İkinci Abdülhamid'in hal'i:

Yukarıdaki fıkrada Ayastefanos (Yeşilköy)de toplandığını gördüğümüz "Meclis-i Milli" azası İstanbul'un Hareket Ordusu tarafından işgali tamamlandıktan sonra 26 Nisan (5 Rebi'ül-âhir) Pazartesi günü İstanbul'a dönmüş ve bugün de Ayasofya'daki binada 240 meb'usla 34 ayandan mürekkep 274 kişilik bir "Meclis-i Umumi-i Milli" halinde tekrar toplanarak Sultan Hamid'in hal'ine ittifakla karar vermiştir. Hali' fetvasının ilk müsveddesini sarıklı meb'uslardan Elmalılı Hamdi Hoca (Küçük Hamdi Efendi) yazmış, Meclis'e davet edilen Fetva Emini Hacı Nuri Efendi metin ve dürüst adam olduğu için, riyaset odasında toplanan hususi encümende bu müsveddeye karşı "tahallül gösterip" ve hatta istifa ettiğini söyleyip hal'e muhalefet etmiş ve nihayet padişaha kendiliğinden feragat teklif edilmesini tavsiye ettiği için fetvanın son kısmı tadil edilerek hali' ve feragat şıklarından birinin tercihi "erbab-ı hall ü akde" yani Meclis-i Milliye bırakılmış, Şeyh-ül İslâm Mehmet Ziyaüddin Efendi'nin imza ettiği bu muaddel şekil Hey'et-i Umumiyede okununca İttihadçı meb'uslar:

-Hal'i, hali'! diye bağırışmış ve işte o sırada Sultan Hamid'in yetiştirmesi ve lütufdidesi olan Meclis-i Milli Reisi Küçük Said Paşa riyaset kürsüsünde ayağa kalkarak:

-Efendiler, okunan fetva-yı şerife ve millet tarafından gönderilen arzu-yu umumi mucibince Sultan abdülhamid Han-ı Sani'nin hilafet ve saltanattan hal'ine karar veriyor musunuz? deyince eller kaldırılırken "feragat" taraftarları tereddüd gösterdikleri için ayağa kalkılması ihtar edilmiş ve işte bunun üzerine ittifakla hal'e karar verilmiştir. Fetva metnindeki hali' sebebleri tamamıyla yalan ve iftiradan ibarettir. Bu sebeblerin en mühimmi olarak 31 Mart vak'asında Sultan Hamid'e isnad edilen mes'uliyet iftirası, diğer

sebeblerin en mühimleri de "Kütüb-ü şer'iyyenin men'ü ihrakı" tebaanın "katli" ve beyt-ül -malın "tebzir ü israfı" gibi safsatalardır. Halbuki Sultan Hamid'in en büyük hususiyeti kan dökmekten içtinabıdır." (Aynı eser, sh: 376-377)

1868- "... Sultan Hamid, Çırağan Sarayında oturmak istediğini Meclis-i Milli'ye bildirdiği halde, Hareket Ordusunun artık diktatör kesilen kumandanı Bağdatlı Gürcü yahud Çeçen Mahmud Şevket Paşa elçabukluğu ederek "Hakan-ı mahlu"u hal'ettiği gece Selanik'e sevkettirmiştir. Eşyasını bile almadan birkaç bavulla geceyarısı Yıldız Sarayı'ndan çıkarılan Sultan Hamid, "cem'iyyet" denilen komite tarafından Selanik'teki ikametgâhının "Mübayaa Me'murluğu"na tayin edilen Tahsin Uzer'in hatıratına nazaran, aile ve maiyet efradından 38 kişiyle hareket etmiştir. 27/28 Nisan (6/7 Rebi'ül-âhir) Salı/Çarşamba gecesi, zevalî saat birde, Sirkeci İstasyonundan hareket eden hususi trenin iki yahud üç vagondan ibaret olduğu rivayet edilir. Salonlu vagona Sultan Hamid'le ailesi yerleşmiş, ötekine de maiyeti binmiştir. 28 Nisan (7 Rebi'ül-âhir) Çarşamba günü akşam ezanından sonra Selaniğe vasıl olan bu hazin kafile, Kılkış İstasyonunda 15 hususi arabayla bir süvari müfrezesi tarafından takib edilerek Allatini Köşküne isal edilmiştir...." (Aynı eser, sh: 379)

1869- "Beşinci Mehmed: 27 Nsian (6 Rebi'ül-âhir) Salı, 1909 (1327 Beşinci Mehmed'in cülusu:

Sultan Mecid'in Abdül Aziz'den sonra sırayla tahta çıkan dört oğlunun üçüncüsü ve Osmanlı Padişahlarının otuzbeşincisi olan Beşinci Mehmed Reşad'ın cülusunda iki garabete tesadüf edilir.

Birinci garabet, Sultan Hamid'in hal'ine karar veren Meclis-i Milli'de Reis Küçük Said Paşa'nın o tarihî karardan sonra Veliahd Mehmed Reşad Efendi'nin saltanatını hiç lüzum olmadığı halde re'ye koyması ve işte bu suretle Reşad Efendi'nin "intihabla" iclas edilmiş olmasıdır. Hatta bu "intihab" iki kişilik bir hey'etle derhal kendisine tebliğ edilmiştir. Bu hareket o zamanki kanun-u esasinin üçüncü maddesine mugayirdir; çünki o madde mucibince saltanat zaten "ekber-i evlad"a aittir. İkinci garabet de, Ayandan Ferik Sami Paşa'nın teklifiyle Meclis-i Milli, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişini şehrin ikinci fethi saymak saygısızlığında bulunduğu için, ilk fatih olan "İkinci Mehmed"in ismine nazire olarak yeni padişaha "Birinci Reşad"

yerine "Beşinci Mehmed" isminin takılıvermiş olmasıdır. Bununla beraber halk arasında Sultan Reşad ismi kullanılmıştır. (Aynı eser, sh: 380)

1870- "Altıncı Mehmed Sultan Vahidüddin (Vahdeddin)'in tahta çıkışı: 4 Temmuz Perşembe günü 1918'de olmuştur. 4,5 seneye yaklaşan saltanatta kalmış olup 1922'de tahttan indirilmiştir.

1 Teşrinisani (11 Rebi'ül-evvel) 1922 Çarşamba, Saltanatın ilgası:

Büyük Millet Meclisinin neşrettiği iki maddelik bir kanunla lağvedilmiştir. Yalnız Hilafet ibka edilmiş ve ikinci maddede "ilmen ve ahlâken erşed ve aslah olan" Osmanlı şehzadesine meclisin intihabiyle tevcih edileceğinden bahsolunmuştur. O sırada Hilafet sıfatı henüz Sultan Vahidüddin'dedir.

Osmanlı tarihi hakikatte işte bugün nihayet bulmuş demektir... (Aynı eser, sh: 467)

"... Saltanatın üç gün evvel ilga edilmiş olmasına rağmen padişahın bu emr-i vâkıı kabul etmekte gösterdiği tereddütten dolayı bir gün evvel sarayda ve bugün de Bab-ı Âli'de toplanan Hey'et-i Vükela nihayet istifaya karar vermiş ve istifaname alel-usul padişaha takdim edilmiştir. ertesi gün Ankara mümessili Re'fet Paşa Divanyolundaki "Şark Mahfili"ne Nezaret müsteşarlarını çağırıp her türlü faaliyetlerini tatil etmeleri hakkında emirler vererek İstanbul Hükümetine fiilen nihayet vermiştir." (Aynı eser, sh: 468)

"16/17 Teşrinisani 1922 gecesi "Malaya" ismindeki İngiliz zırhlısına binen Sultan Vahidüddin bu gece sabaha karşı Malta'ya hareket etmiş ve oradan Mekke'ye gitmiştir... 18 Teşrinisani (28 Rebi'ül-evvel) tarihinde Büyük Millet Meclisi hilafetten hal'ine karar vermiştir." (Aynı eser, sh: 468)

1871- "19 Teşrinisani (29 Rebi'ül-evvel) Pazar; son halife Abdülmecid İbn-i Abd-ül Aziz'in hilafeti:

Sultan Aziz'in oğullarından hiçbirisi padişah olamamış, yalnız son Veliahd Abdülmecid Efendi Büyük Millet Meclisi tarafından halife intihab edilmiştir. Mükerrer cüluslar sayılmamak şartıyla Osmanlı Hanedanından 36 hükümdar yetişmiştir. Yavuz devrinde hilafetin Arablardan Türklere intikalinden itibaren yetişen Osmanlı Halifelerinin mecmuu da 29'dur. Bunların hepsi hilafetle saltanatı cem' etmiş oldukları halde, saltanatın ilgasından dolayı yirmidokuzuncu halife Abdülmecid yalnız hilafet sıfatını haizdir, padişah değildir. Kendisine bütün İslâm halifelerinin haiz oldukları "Emir-ül

Mü'minîn" ünvanı yerine "Halife-i Müslimîn" ünvanının verilmesi de işte bundandır. İntihabının ertesi günü, halifenin resmi kıyafeti redingot olacağı Ankara'dan bildirilmiştir.

1872- 24 Teşrinisani (4 Rebi'ül-âhir) Cuma, biat merasimi:

Büyük Millet Meclisinin gönderdiği bir hey'et de hazır olduğu halde Topkapı Sarayındaki Hırka-i Şerif dairesinde yeni halifeye biat edilmiş ve Fatih Camiinde de hutbe okunmuştur. Bu münasebetle halife Abdülmecid ibn-i Abdülaziz İslâm âlemine hitaben bir beyanname neşretmiş ve kendisini intihab eden Meclis'e de teşekkürlerini bildirmiştir. .." (Aynı eser, sh: 469)

1873- "2 Teşrinievvel (20 Safer) Salı, işgal kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmesi, 1923:

Dolmabahçe meydanında iki taraf bayrakları karşılıklı olarak selâmlandıktan sonra İ'tilaf askerleri gemilerine binmişlerdir. Resmi işgal tarihi olan 16 Mart 1920 (25 Cumadel-âhire 1338) Salı gününden itibaren Osmanlı payitahtı 3 sene 6 ay 16 gün düşman işgali altında kalmıştır; fakat hakikatta bu işgal ilk düşman kuvvetlerinin İstanbul'a gelmesinden itibaren başlamaktadır." (Aynı eser, sh: 469)

1874- "3 Mart (26 Receb) 1924 (1342) Pazartesi, Hilafetin ilgası ve Osmanlı tarihinin sonu:

Büyük Millet Meclisinin neşrettiği 341 numaralı kanunun birinci maddesinde "Halife hal'edilmiştir. Hilafet, hükümet ve cumhuriyet mana ve mefhumunda esasen mündemic olduğundan makam-ı hilafet mülgadır." denilmektedir. Aynı kanun mucibince Osmanlı Hanedanının Türk topraklarından ihracına da karar verilmiştir. Abdülmecid'in hilafeti 1922 (1341) senesi 19 Teşrinisani (29 Rebi'ül-evvel) Pazar gününden itibaren l sene 3 ay 14 gün sürmüştür. Yavuz Sultan Selim'in 1517 (923) senesi 20 Şubat (28 Muharrem) Cuma günü hilafeti ihrazından bugünkü ilgasına kadar, takvim ıslahından mütevellit on günlük fark da hesab edilmek şartıyla, Osmanlı Hanedanı tam 407 sene l gün hilafet makamında bulunmuştur. Abdülmecid bu sülaleden yirmidokuzuncu halifedir." (Aynı eser, sh: 470)

1875- "3/4 Mart (26/27 Receb) Pazartesi/Salı gecesi, son halifenin hudud haricine ihracı 1924:

İstanbul valisi Haydar ve polis müdürü Sa'duddin Beylerle diğer bir takım me'murlardan mürekkep bir hey'et, Dolmabahçe Sarayı'na gitmiş ve yalnız vali ile polis müdürü huzura kabul edilip halifeye Meclisin kararını tebliğ etmiştir. Abdülmecid o gece hareket emrine i'tiraz edip hazırlanabilmek için bir iki gün müsaade edilmesini istemişse de kabul edilmediği için, bir kaç satte alellacele hazırlanıp sabaha karşı saat beş buçukta oğlu Ömer Faruk, kızı Dürrişehvar, refikaları, hususi hekimi, hususi kâtibi ve saray erkânından biri de maiyetinde olduğu halde otomobillerle Çatalca'ya sevkedilmiş ve ertesi akşam üstü oradan geçen ekspresle Ankara hükümetinin tensib ettiği İsviçre'ye müteveccihen yola çıkarılmıştır." (Aynı eser, sh: 470)

Böylece Osmanlı İmparatorluğu'na hazin bir şekilde son verilmiştir. Bu tarihî safahatta, ekseriyet teşkil eden iyi niyetli şahsiyetlerden bir kısmını aldatarak kuvvet kazanan gizli münafık cereyan mensubları, yüzde on kadar olmalarına rağmen vatanperverlik kisvesiyle menfi gaye ve niyetlerini gizleyip feci tahribata sebebiyet vermişlerdir. Osmanlı Devleti'nin bu son tarihî durumu, tekrar öyle neticelere düşmemek için en çok ibret alınacak bir tablodur:

Bir atıf notu:

-İttihadçıların dinde laübaliliklerinden dolayı dahilde nefret görmeleri, bak:383.p.

1876- İZZET عزّة : Bir kimse zelil iken kavi ve kudret sahibi olmak. *Ziyadelik ve üstünlük. *Değer, kıymet, kuvvet. Muhterem ve mu'teber olmak.*Bulunmaz derecede az olan şey. *(Bak: Şahsiyet, Tevazu)*

"İzzetin zıddı zillet, kibrin zıddı tevazudur. Bazan da izzet inad ve hamiyeti cahiliye manasında istiare olunur ki kâfirlerin iddia ettikleri izzet bu manayadır." (E.T.5010)

1877- "Malumdur ki, bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliyenin imtizacından izzet-i nefis, haysiyet, şeref, vakar gibi; hasis, alçak şeylere tenezzül etmeğe müsaade etmeyen yüksek haller husule gelir. Evet melaike ulüvv-i şanlarından, şeytanları reddeder, kabul etmezler. Kezalik bir zatta içtima eden ahlâk-ı âliye; kizb, hile gibi alçak halleri reddeder." (İ.İ.107)

1878- "Hasletlerin yerleri değişse, mahiyetleri değişir:

Bir haslet... yer ayrı, sima bir. Kâh dev, kâh melek, kâh salih, kâh talih; misali şunlardır:

Zaifın kaviye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, ger olursa kavide, tekebbür ve gururdur.

Kavinin bir zaife karşı da tevazuu sayılan bir sıfatı, ger olursa zaifte, tezellül ve riyadır." (S.724) *(Bak: 241.p.)*

1879- Hem "zalim ve vicdansız bir adam, birisini yere atıp ayağıyla onun başını kat'i ezecek bir surette davransa, o yerdeki adam eğer o vahşi zalimin ayağını öpse; o zillet vasıtasıyla kalbi başından evvel ezilir; ruhu cesedinden evvel ölür. Hem başı gider, hem izzet ve haysiyeti mahvolur. Hem o canavar vicdansız zalime karşı zaaf göstermekle, kendisini ezdirmeye teşci'ider. Eğer ayağı altındaki mazlum adam, o zalimin yüzüne tükürse; kalbini ve ruhunu kurtarır, cesedi bir şehid-i mazlum olur." (M.416)

1880- İzzetin korunmasında dikkat edilecek diğer bir cihet de iktisaddır.

"İktisad ise, kanaatı intac eder. عَزَّ مَنْ قَنَعَ ذَلَّ مَنْ طَمَعَ [177] hadisin sırrıyla kanaat izzeti intac eder." (L.146)

"İktisad, sebeb-i izzet ve kemal olduğuna delalet eden bir vakıa: Bir zaman, dünyaca sehavetle meşhur Hatem-i Taî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeğe çıkıyor. Bakar ki: Bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş; cesedine batıyor, kanatıyor. Hatem ona dedi: "Hatem-i Taî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beşyüz kuruş alırsın."

O muktesid ihtiyar demiş ki: "Ben, bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırırım. Hatem-i Taî'nin minnetini almam."

Sonra, Hatem-i Taî'den sormuşlar." Sen kendinden daha civanmerd, aziz kimi bulmuşsun?"

Demiş: "İşte o sahrada rast geldiğim o muktesid ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmerd gördüm." (L.142) *(Bak: İstiğna)*

---

177 H.G. hadis: 234 ve K.H.hadis:1731 (Az farklı ibare ile)

1881- "Küçük bir mikroba mağlub olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'an ile ne kadar teali ediyor ve ne derece letaifi inbisat eder ki, koca dünya mevcudatını, virdine tesbih olmakta kısa görüyor. Ve Cennet'i zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü halde, kendi nefsini Cenab-ı Hakk'ın edna bir mahlukunun üstünde büyük tutmuyor. Nihayet izzet içinde, nihayet tevazuu cem' ediyor. Felsefe şakirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyas edebilirsin." (L.119)

1882- İzzet, şahsiyet ve medenî cesaret sahibi olmanın en önemli ciheti, dinî hizmette tezellül ve aşağılık duygusuna (kompleks'e) kapılmadan, dinî hayatı aleniyette ve şereflilik şuuru ile yaşamak ve tebliğde çekingenlik göstermemektir. Bilhassa şerair-i diniyeyi yaşayarak İslâmî şahsiyeti izhar etmek gerektir. *(Şeairi izhar etmek, bak: 3113.p.)* R.E. 298. sahifenin son hadisinde bildirildiği gibi, gizli din düşmanları müslümanların dini müdafaalarında çekingenlik hissini uyandırmak için her türlü vasıtalarla aleyhte propagandalar ve yaygaralar yaparlar. Hakiki mü'minler böyle yaygaralara ehemmiyet vermez ve aldırmazlar. Zira hak yolunda hizmet eden mü'min, sayıca çok fakat şahsiyet ve manevî değeri olmayan tenkitçilerin nazarına değil, Allah ve O'na bağlı olan ehl-i hakkın nazarına ehemmiyet verir. Bir mahkeme hâdisesi münasebetiyle bu hakikatı yaşıyarak beyan eden Bediüzzaman şöyle diyor:

"Ben, bu gece Eski Said'in izzetli damarıyla, ellerimiz kelepçeli beraber mahkemeye süngülü neferat ile sevkimizi düşündüm. Şiddetli bir hiddet geldi. Birden kalbe ihtar edildi ki: Hiddet değil, belki kemal-i iftiharla, şükür ve sevinçle bu vaziyeti karşılamak lâzımdır. Çünki zişuur ve haddü hesaba gelmiyen melek ve ruhanilerin ve insanlardan ehl-i hakikatın ve ashab-ı vicdanın ve iman-ı tahkiki sahiplerinin nazarlarında, hak ve hakikat ve Kur'an ve iman yolunda bu asra meydan okuyan bir kahramanlar kafilesi suretinde görünüyorlar. Bunların teveccühü ise rahmet-i ilahiyeyi ve kabul-u Rabbaniyeyi gösteren bu yüksek takdir ve tahsinlerine karşı mahdud bir kısım serseri ve haylaz ve sefihlerin tahkirkârane nazarlarının hiçbir ehemmiyeti olamaz. Hatta bir gün hastalık için araba ile gittiğim zaman, çok ağırlık hissettim. Ve sonra sizin gibi elim bağlı beraber gittiğim vakit, büyük bir inşirah ve manevî bir ferah hissettim. Demek o hal, bu sırdan ileri gelmiş." (Ş.321)

Atıf notları:

-Müslümanlarda şeairi terk ile izzetin zail olması, bak. 3495.p.

-Avrupa fikir ve felsefesine karşı İslâmı, semavi istiklaliyetiyle müdafaa etmek, bak: 1757.p.

1883- Kur'anda izzet kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-İzzet ve zillet, meşiet-i ilahiye iledir: (3:26)

-İzzet, Allah'ta ve dolayısıyla dinî şahsiyetlerde olduğundan, kâfirlerin tenkitlerine değer vermemek: (10:65) (63:8)

-İzzet isteyen bilsin ki, bütün izzet Alah'ındır: (35:10)

-Kâfirlere karşı izzetli, mü'minlere karşı mütevazi ve merhametli ve levm-i laimden çekinmeyen mücahid mü'minler: (5:54) (Bak: 522, 2716.p.lar)

K

1884- KA'BE كعبه : (Kâbe) Dünyada en kudsi ma'bet. Beytullah, Beyt-ül Ma'mur (52:4), Beyt-ül Atik *(Bak: Beyt-i Atik)* gibi isimleri de vardır. Bütün mü'minlerin ibadet esnasında yöneldikleri merkez, Yani kıblegâh. (Kur'an 2:142 ilâ 145 ve 149, 150)

Dört köşe olduğu içni Kâbe denir. Bu mukaddes makamın etrafına Mescid-ül Haram *(Bak: Mescid-i Haram)* ismi verilir. İçinde bir kısım olarak Makam-ı İbrahim mevcuddur. Burası İbrahim Aleyhisselâm'ın Kâbe'yi bina ederken, yahut insanları hacca davet ederken, üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Tavaf namazı burada kılınır. Kabe'nin ilk inşası Hz. Âdem (A.S.) tarafından olduğuna dair rivayetler vardır. Bedahetle malum olan ise; Sahih-i Buhari Tercemesine ve çok kıymetli delillere binaen İbrahim ve İsmail Aleyhisselâmlar inşa etmişlerdir. Bu husus Âyet-i Kerime ile de sabittir. *(Bak: Ashab-ı Fil, Ebabil)*

Beyt-ül Muazzam'ın Âmir-i İnşası: Allah-ü Zülcelil; Mübelliği ve mühendisi: Cibril; İlk Banisi: İbrahim Halil, Muavini de İsmail olduğu en sahih rivayet olarak kabul edilmek icabeder diye Sahih-i Buhari tercemesinde Hâfız İbn-ü Kesir'den nakledilmiştir.

Kâbe kıblegâhtır. Üzerine farz olan müslümanların, hacc zamanında gidip, ziyaret etmeleri icabeden en mühim ve en büyük mabedimizdir. *(Bak: Beyt-ül Haram, Hacc)*

Bir atıf notu:

-Kâbe'nin ilk inşası, bak: 3564 ve 1469.p.da 1.âyet notu.

Bir âyette şöyle buyurulur:

"جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ (5:97) Allah, Beyt-i Haram olan -gayet muhterem ve her vecihle hürmeti vacib bulunan- Kâb'eyi, nasın mabih-il kıyamı kıldı. -Halk, bununla tutunur, kalkınır; din ve dünyaları bununla kaimdir. Maaş ve meadlarında sebeb-i intiaşlarıdır, korkanlar buraya iltica eder, zuafa burada emniyet bulur. Huccac ve zâhirîn buraya gelir. Namaz kılar buraya teveccüh eder.

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَاْتِى بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا (2:148) sırrı bununla zahir olur." (E.T.1817)

Hem "muhtelif cihetlerde, başka başka beldelerde bulunduğunuzdan dolayı aranızda vahdet-i ictimaiye yoktur sanmayınız. Zira (2:148)

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَاْتِى بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيعًا her nerede olursanız olunuz, Allah hepinizi bir araya getirir. Bir kıbleye teveccühünüz sayesinde ihtilaf-ı cihata rağmen hepiniz cemaat-ı vahide olur ve hepiniz Mescid-i Haram içinde namaz kılıyor gibi muntazam bir hey'et-i ictimaiye halini iktisab edersiniz ve ecrinizi o suretle alırsınız." (E.T.534)

1885- İlk mescid olan Kâbe'nin mübarekiyeti ve emniyet merkezi olması (3:96, 97 ve 5:97) âyetlerinde beyan edilir. *(Bak: 1768.p.da bir âyet notu)* Sahih-i Buhari tercemesinde Hz. İbrahim, İsmail, Hacer zemzem kıssası olan 1381. hadisin sonu ve 1382. hadis, Kâbe'nin ilk inşasını bildirir ve 6. cildde 17. sahifeden 67. sahifeye kadar ve İbn-i Mace 4. Kitab-ül Mesacid 7. bab'da, Kâbe'nin inşası ve sair hususiyetleri hakkında geniş tafsilat verilir. Âhirzamanda mütecaviz düşmanların Kâbe'yi tahrib etmek için tecavüz edecekleri, rivayetlerde haber veriliyor. Ezcümle, Sahih-i Buhari 25. Kitab 49. bab ve 34. kitab.49 bab; Sahih-i Müslim 52. kitab 2. babı ve 18. babın 57, 58, 59 hadisleri ile diğer hadis kitablarında bu husus beyan edilir.

Atıf notları:

-Kâbe'nin bir amud-u nurani şeklinde Arş'a doğru temessülüne işaret-i hadisiye, bak: 438/2.p.

-Namazda Kâbe'yi hayalen nazara almak,bak:436.p.

1886- KABİLİYET قابلية : Dıştan gelen te'sirleri alabilme gücü. *İstidat, anlayış, kabul edebilirlilik. Kabul edici yüksek bir kuvvete malik olmak, olabilirlilik. *(Bak: İstidad)*

1887- KABR قبر) : (Kabir) Mezar. Merkad. Ölünün toprağa gömüldüğü yer. *(Bak: Âlem-i Berzah, Mevt)*

"Kabir, âlem-i âhirete açılmış bir kapıdır. Arka ciheti rahmettir, ön ciheti ise azabdır. Bütün dost ve sevgililer o kapının arka cihetinde duruyorlar. Senin de onlara iltihak zamanın gelmedi mi? Ve onlara gidip onları ziyaret etmeğe iştiyakın yok mudur? Evet vakit yaklaştı. Dünya kazuratından temizlenmek üzere bir gusül lâzımdır. Yoksa onlar istikzar ile ikrah edeceklerdir. Eğer İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî bugün Hindistan'da hayattadır diye ziyâretine bir dâvet vuku bulsa, bütün zahmetlere ve tehlikelere katlanarak ziyaretine gideceğim. Binaenaleyh İncil'de "Ahmet", Tevrat'ta, "Ahyed" Kur'anda "Muhammed" ismiyle müsemma, iki cihanın güneşi, kabrin arka tarafında milyonlarca Farukî Ahmedler ile muhat olarak sakindir. Onların ziyaretlerine gitmek için niye acele etmiyoruz? Geri kalmak hatadır." (M.N. 129) diyen ve kabrin zahiren korkunç görünen fakat hakikatta gayet güzel olan cihetini gösteren Bediüzzaman Hazretleri, kabre girenlerin de üç sınıf olduğunu şöyle beyan ediyor:

1888- "Madem kabir var, hiç kimse inkâr edemez. Herkes ister istemez oraya girecek. Ve oraya girmek için de üç tarzda "üç yol"dan başka yol yok.

Birinci yol: O kabir, ehl-i iman için bu dünyadan daha güzel bir âlemin kapısıdır.

İkinci yol: Âhireti tasdik eden, fakat sefahet ve dalalette gidenlere bir haps-i ebedî ve bütün dostlarından bir tecrid içinde bir haps-i münferid yalnız başına bir hapis kapısıdır. Öyle gördüğü ve itikad ettiği ve inandığı gibi hareket etmediği için öyle muamele görecek.

Üçüncü yol: Âhirete inanmayan ehl-i inkâr ve dalâlet için bir idam-ı ebedî kapısı. Yani hem kendisini, hem bütün sevdiklerini idam edecek bir darağacıdır. Öyle bildiği için, cezası olarak aynını görecek. Bu iki şık bedihidir, delil istemiyor, göz ile görünür.

Madem ecel gizlidir; her vakit ölüm, başını kesmek için gelebiliyor ve genç ihtiyar farkı yoktur. Elbette daima gözü önünde öyle büyük dehşetli bir mes'ele karşısında biçare insan; o idam-ı ebedî, o dipsiz, nihayetsiz haps-i münferidden kurtulmak çaresini aramak ve kabir kapısını bir âlem-i bakîye, bir saadet-i ebediyeye ve âlem-i nura açılan bir kapıya kendihakkında çevirmek hâdisesi; o insanın dünya kadar büyük bir mes'elesidir." (S.142)

1889- Buhari tercemesinde, kabir suali ve azabı hakkında 685 numaralı rivayete uzun bir tafsilat verilmiştir. Biz burada bu uzun tafsilatı kısmen aşağıya alıyoruz. Uhrevi hayata ait böyle rivayetlerin bildirdikleri ahvalin hakiki

keyfiyetleri, bazı ehl-i keşif müstesna, bu dünyada bilinmez... fakat, ibret alınabilir ve alınmalıdır. Buhari'nin naklettiği hadis- şerif meali şöyledir:

"Enes İbn-i Malik'ten Nebi (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

(Mü'min) kul, kabrine konulup onun ashab ve yâranı geri dönüp gittiklerinde-ki meyyit, bunlar yürürken ayaklarının sesini bile muhakkak işitir-ona (Münker ve Nekir adlı) iki melek *(Bak:2332.p.)* gelir. Bunlar meyyiti oturturlar. Ve ona:

-Ha! Şu Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) denilen kimse hakkında (ki kanaatın nedir?) ne dersin? diye sorarlar. O mü'minde:

-Samimi bildiğim ve size de bildirmek istediğim şudur ki; Muhammed (Sallallahü Aleyhi Vessellem) Allah'ın kulu ve Allah'ın Resulüdür, diye cevab verir. Bunun üzerine melekler tarafından:

-Ey mü'min! Cehennem'deki yerine bak, Allah Teala bu azab yerini senin için Cennet'ten (yüce) bir makama tebdil eyledi, denilir. Nebi (Sallallahü Aleyhi Vesellem): "O mü'min, Cehennem ve Cennet'teki iki makamını birden görür" buyurmuştur. Fakat kâfir yahud münafık olan meyyit (meleklerin bu sualine karşı):

-Muhammed hakkında birşey bilmiyorum. Halkın Ona (Peygamber) dedikleri bir sözü (işitir), ben de halka uyup söylerdim, diye cevab verir. Bu iki melek tarafından bu kâfir veya münafığa:

-Hay sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir. Sonra bu kâfir veya münafığın iki kulağı arasına demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yeyince kâfir veya münafık şiddetli sayha ile bir bağırır ki, bu feryadı ins ve cinden başka bu ölüye yakın olan herşey işitir.

1890- Bu hadisi Müslim ve Sünen-i Erbaa sahiblerinin dördü de tahriç eylemişlerdir. Bunlardan başka Hâkim, Taberanî, İbni Hibban gibi ehl-i rivayet de eserlerinde rivayet etmişlerdir. Bu rivayetlerdeki metinler mufassal ve muhtasar olmak üzere birbirlerinden farklıdır:

Müslim Sahih'in de Katade'den şu ziyadeyi rivayet etmiştir: Mü'min olan meyyit, Muhammed Aleyhisselâm Allah'ın kulu ve resulü, dedikten sonra Katade: "O mü'minin kabri yetmiş zira' genişlenir. Ve burası yeşilliklerle tarh ve tanzim edilip insanların ba's olundukları zamana kadar zümrüdîn bir mesire halinde devam eder." diye bize haber verildi, diyor.

1891- Tirmizî'nin Ebu Hüreyre (Radıyallahü Anh) dan rivayetinde şu ziyadeler vardır: Meyyit kabre konulunca yanına iki gök siyah renkli melek gelir. Bunun birine Münker, öbürüne Nekir denilir.

Meyyite gelen bu iki meleğin ismi Buharî'nin rivayetinde zikredilmediği halde bunlara Münker ve Nekir denildiğini Tirmizî'nin Ebu Hüreyre'den bir rivayetinden öğrendik. Bu iki kelimenin medlûl-ü aslîsi birdir. Ve gayr-ı ma'ruf demek olup bunların hilkati insanların, meleklerin, hayvanat ve sair behaimin hilkatlerine benzemeyip ma'ruf ve ma'lum olmıyan bir şekl-i garibde yaratılmış olduklarından kendilerine bu iki isim verilmiştir. Böyle gayr-ı me'nus bir şekl-i bedi'de iki melek vasıtasıyla mü'min kişiye bu suallerin iradı ve âhiret makarrının irae edilmesi, mü'minin kalbinde uhrevî hal ve vaziyetine dair emniyet bahşetmek ve kâfirle münafığın gönlüne de yarının azabına nasıl kesb-i istihkak ettiklerini şu berzahî hayatta gösterilerek azab ve ıztırab uyandırmak maksadına mebnidir. Bu iki meleğe "Fettan-ül kabr = Kabir sorgucusu ve imtihancısı" da denilir. Bunların hilkatlerinde suubet ve suallerinde şiddet ve gılzat bulunduğu için kabrin fitneci bir imtihancısı denilmiştir.

Bu hadis-i şeriften müstefad olan hükümler arasında en mühimmi, kabir azabının sübutudur ki, ehl-i sünnet ve cemaat mezhebidir. İslâmî hükümler arasında azab-ı kabr keyfiyeti, Kitab ve Sünnetteki delailin kesretiyle mümtaz olan mesail cümlesindendir.

1892- Kur'anda (40:46) اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا âl-i Fir'avun sabah ve akşam Cehennem'deki ateşten duraklarına arzolunurlar, buyurulmuştur. Âl-i Fir'avuna sabah ve akşam Cehennem'deki karargâhların götserilmesi keyfiyeti, ehl-i küfür ve ma'siyyetin öldükten sonra kıyamet gününe kadar azab olunacakları hususunda gayetle sarihtir. Kurtubî: Bu azaba arzolunmak keyfiyetinin berzahda vuku'bulacağı hususunda cumhur-u ülemanın ittifakı vardır diyor... İbn-i Mes'ud (Radıyallahü Anh)dan: "Âl-i Fir'avuna ve küffardan Fir'avunîler ayarında olanlara sabah ve akşam Cehennem'deki durakları gösterilecek, işte müstakbel eviniz burasıdır diye azab olunacakları rivayet edilmiştir.

Kabir azabına delalet eden sahih hadisler ve mütevatir haberler ise pek çoktur. Bazıları şunlardır:

1893- Müslim'in rivayet ettiği uzun bir hadis-i şerifte:

تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ Kabir azabından Allah'a sığınınız, buyrulmuştur.

Resulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) iki kabrin yanından geçerken, o kabir sahibleri hakkında: اِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ Bu zavallılar azab olunuyorlar, buyurmuştur.

Resulullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir kere kabir halinden ve kabir sualinden bahsetmişti. Ömer İbn-i Hattab, kabirde hayatın mahiyetini iyice anlamak için: اَيُرَدُّ عُقُوْلُنَا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ Aklımız başımıza iade olunacak mı? diye sordu. Resul Aleyhisselâm da: نَعَمْ كَهَيْئَتِكُمُ الْيَوْمَ Evet, bugünkü hey'etinizde akıl ve şuurunuz iade olunacaktır, buyurmuştur." (S.B.M. ci:4, sh: 634-644)

Bir hadis-i şerifte de: عَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِهِ عُذِّبَ Yani: **"Kabir azabı sabittir, vakidir. Artık buna inanmayan muazzeb olacaktır."** buyurulur. (178)

1893/1- Bediüzzaman Hazretleri kabir azabı hakkında şu izahı veriyor:

"Eğer denilse: Bir insan yakılsa ve külleri havaya savrulsa, onun için kabir hayatı nasıl düşünülebilir?

Denilir: Beden (vücud), ehl-i sünnete göre, hayat için şart değildir. Ruh'un taalluku için birkaç zerrenin varlığı yeterlidir.

Eğer denilse: Cenazenin üzerine bir yumurta konulduğu halde, günler geçmesine rağmen en ufak bir hareket hissedilmiyor. Buna göre kabir azabı ve kabir hayatı nasıl düşünülebilir.

Sana denilir ki: İlahiyatçı muhakkiklere göre vücudu kat'i olan âlem-i misalin mevkii ve yeri konusunda delil getirilmiştir. Âlem-i misalin hassası, manaların şekillenmesi, a'razın cevhere ve mütegayyir olan eşya ve hâdisatın sabit bir şekle tahvilidir. Âlem-i şehadetten, âlem-i misale bakan gözler rü'ya-yı sadıka, keşf-üs sadık ve şeffaf cisimlerdir. Bütün bunlar onun varlığını bildirirler. Sonra berzah âlemi, onun timsali olan misal âleminin hakikatını isbat

178 H.G. hadis: 233

eder. Bu âlemin gölgesi, rü'ya âlemidir. Bunun gölgesi ise hayal âlemi ve ayna gibi şeffaf cisimlerdir.

Eğer bunu anladınsa, şimdi senin yanında uyuyan bir şahsı düşün ve ondan rüya âlemine bak. O görünüşte sakin ve hareketsiz bir şekilde yatmakla beraber, rüya âleminde savaşır ve döğüşür, yara alır veya onu yılan zehirler. Şimdi düşün; senin için mümkün olsa da, rüyasına girsen ve ona şöyle desen: "Yahu! âcizlik gösterme ve sinirlenme. Bütün bunlar hakikat değildir." Ve onu inandırmak için bin yemin etsen, o sana şöyle cevab verecek:" Görmüyor musun işte bana acı veren elemim ve yaram. Onun elindeki kılıncı ve bana hücum eden yılanı görmez misin?"

Çünki omuz acısının manası veya nezlenin manası, yaralayan bir kılınç şeklinde tecessüm edip, şekillenmiştir. Zira elem bakımından netice itibariyle ikisi de birdir. Veya onun kalbini üzüntüye boğan hıyanetin manası, yılan şeklinde tasavvur edilmiştir. Zira ikisinin de sonuç itibariyle elemi birdir.

Yahu! Sen bu âlem-i misalin gölgesi olan rüyada görüp te kabul ettiğin halde, bizden çok uzak ve hakikaten onun derecelerini isbat eden berzah âlemini niçin tasdik etmezsin." (Risale-i Nur'dan Arabî İşarat-ül İ'caz, sh: 231'den tercemedir.)

Bir atıf notu:

-Bediüzzaman Hz.lerinin kabrinin gizli kalması için vasiyeti, bak: 3263.p.

S.M.5. kitab-ül mesacid 24. bab ve 10.kitab-ül küsuf 2. bab kabir azabı ve ondan istiaze etmek hakkındadır. Aynı eserin 905. hadisi de, Mesih-Deccal imtihanına benzer kabir imtihanını haber verir.

1894- KABUL-Ü ADEM قبولِ عدم : Bir şeyin yokluğunu, ilim ve fikir yoluyla isbatlayarak iddia etmek. *İman eseslarına ait olan müsbet hükümleri ilmen nakzederek imanın zıddını yani inkârcı fikirleri kabul etmek ki, hakikatta mümkün değildir. Çünki iman mevzuunda-müsbet veya menfi- yapılacak isbat, âlem-i şahedetten yani maddî âlemden gayb âlemine ait olacağından ancak istidlal yoluyla yapılacaktır. Yani eserden müessire intikal edilecektir. Halbuki ademin eseri olmaz ki onunla ademe istidlal edilsin. O halde inkârın isbatı mümkün değildir. *(Bak: Adem-i Kabul ve 1730.p.sonu ve 2379.p.sonu)*

Bir atıf notu:

-Kabul-ü adem tarzıyla inkâr isbat edilmez, bak: 1563.p.

1895- KADER قدر : Cenab-ı Hakk'ın kâinatta olmuş ve olacak her şeyin evsafını ve havassını ve sair geleceğini ve geçmişini ezelden bilip, levh-i mahfuzunda takdiri ve yazması. Takdir-i İlahî. *(Bak: Ecel, İhtiyar-ı Cüz'î, Kitab-ı Mübin, Levh-i Mahfuz, Mukadderat,)*

Bir atıf notu:

-İlm-i ezelîde vücud-u ilmîye mazhar olanlar muhakkak vücuda gelir, bak: 319.p.sonu

Kader kelimesi (kadr) kökündendir. Kadr kökü ise, ayarlamak, kıymetini bilmek, daraltmak, gücü yetmek, ölçülü ve maksada uygun muayyen şekil vermek ve muayyenlik gibi manalara gelir. Kadir: kudretli; makdur: kaderlenmiş; takdir: bir şeye kaderini ve lâyık olduğu hüküm ve hususiyetlerini vermek; mikdar: muayyen kısım veya şekil manalarındaki bu kelimeler de aynı köktendir.

Kâinattaki maddî veya manevî herşey, bütün hususiyetleriyle Allah tarafından takdir, ta'yin ve tanzim edilmiştir ve edilir. Kâinata hâkim olan kaderi kabul etmemek; herşeyde görünen intizam, mizan, muayyen şekil ve tertibleri, tesadüfe veya şuursuz ve mevhum tabiata isnad etmek gibi akla ve ilme aykırı bir anlayışa hak vermek demektir ki, akıl, mantık ve ilim bunu reddettiğini eserlerinin muhtelif yerlerinde izah eden Bediüzzaman Hazretleri diyor ki:

1896- "Kader, ilmin bir nev'idir ki, herşeyin manevî ve mahsus kalıbı hükmünde bir mikdar tayin eder. Ve o mikdar-ı kaderî, o şey'in vücuduna bir plan, bir model hükmüne geçer. Kudret icad ettiği vakit; gayet sühuletle o kaderî mikdar üstünde icad eder. Eğer o şey muhit ve hadsiz ve ezelî bir ilmin sahibi olan Kadir-i Zülcelal'e verilmezse... binler müşkilat değil, belki yüz muhalât ortaya düşer. Çünki o mikdar-ı kaderî ve mikdar-ı ilmî olmazsa; binler haricî ve maddî kalıplar, küçücük bir hayvanın cesedinde istimal edilmek lâzım gelir." (L.193)

1897- "Kadere iman, imanın erkânındandır. Yani: "Herşey, Cenab-ı Hakk'ın takdiriyledir." Kadere delail-i kat'iye o kadar çoktur ki, had ve hesaba gelmez. Biz, basit ve zahir bir tarz ile şu rükn-ü imaniyeyi, ne derece kuvvetli ve geniş olduğunu bir mukaddeme ile göstereceğiz.

Mukaddeme: Herşey vücudundan evvel ve vücudundan sonra yazıldığını

وَ ۪ رَطْبٍ وَ ۪ يَابِسٍ اِ ّ فِى كِتَا ٍ مُبِينٍ (6:59) gibi pekçok âyât-ı Kur'aniye tasrih ediyor ve şu kâinat denilen, kudretin Kur'an-ı Kebirin âyâtı dahi şu hükm-ü Kur'anîyi, nizam ve mizan ve intizam ve tasvir ve tezyin ve imtiyaz gibi âyât-ı tekviniyesiyle tasdik ediyor. Evet şu kâinat kitabının manzum mektubatı ve mevzun âyâtı şehadet eder ki, herşey yazılıdır. Amma vücudundan evvel herşey mukadder ve yazılı olduğuna delil, bütün mebadi ve çekirdekler ve mekadîr ve suretler, birer şahittir. Zira herbir tohum ve çekirdekler, "Kâf-Nun" tezgahından çıkan birer latif sandukçadır ki, kaderle tersim edilen bir fihristecik ona tevdi edilmiştir ki, kudret o kaderin hendesesine göre zerratı istihdam edip, o tohumcuklar üstünde koca mu'cizat-ı kudreti bina ediyor. Demek bütün ağacın başına gelecek, bütün vakıatı ile çekirdeğin deyazılı hükmündedir. Zira tohumlar maddeten basittir, birbirinin aynıdır, maddeten birşey yoktur. Hem herşeyin miktar-ı muntazaması, kaderi vâzıhan gösterir. Evet hangi zihayata bakılsa görünüyor ki, gayet hikmetli ve san'atlı bir kalıbdan çıkmış gibi bir mikdar, bir şekil var ki; o mikdarı, o sureti, o şekli almak, ya hârika ve nihayet derecede eğri büğrü maddî bir kalıb bulunmalı veyahut kaderden gelen mevzun, ilmî bir kalıb-ı manevî ile kudret-i ezeliye o sureti, o şekli biçip giydiriyor. Meselâ: Sen şu ağaca şu hayvana dikkat ile bak ki; camid, sağır, kör, şuursuz, birbirinin misli olan zerreler; onun neşv ü nemasında hareket eder. Bazı eğri büğrü hududlarda, meyve ve faidelerin yerini tanır, görür, bilir gibi durur, tevakkuf eder. Sonra başka bir yerde, büyük bir gayeyi takib eder gibi yolunu değiştirir. Demek kaderden gelen mikdar-ı manevînin ve o mikdarın emr-i manevîsiyle zerreler hareket ederler.

Madem maddî ve görünecek eşyada bu derece kaderin tecelliyatı var. Elbette eşyanın mürur-u zamanla giydikleri suretler ve ettikleri harekât ile hasıl olan vaziyetler dahi, bir intizam-ı kadere tabidir." (S.468)

1898- Not: Yukarıda bahsi geçen "Kader kalemiyle çekirdeklerdeki yazı" ile alâkalı olarak fünun-u cedide ehlinin bir itirafı: "İnsanın biçimlenmesi kromozomlarda bulunan kodlarla adeta proğramlanmıştır. Bu kodların tamamı, kullandığımız yazı ile yazılsaydı 1000 ciltlik büyük bir ansiklopedi olurdu." (Bilim ve Teknik cilt: 8. sayı 213 sh:35)

Kur'anda (41:53)

سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى اْ ٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ

"Afakta ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz, ta ki O'nun hak olduğu onlara tebeyyün etsin." mealindeki âyetin küllî hakikatlerinden bir cüz-ü olarak bu itirafı telakki edebiliriz. *(Bak. 123.p.)*

Bir atıf notu:

-Âhirzamanda ilm-i hakikatın hâkimiyet, bak: 1561.p.

1899- İnsanların ef'al-i ihtiyariyelerine talluk eden kader ise, insanların cüz'-i ihtiyariyelerine göre lâyık oldukları muamelelerin, Allah tarafından ezelen bilinip takdir edilmiş olmasıdır.

Evet "şu kâinatta tasarruf eden zatın muhit bir ilmi vardır. Ve her şeyi bütün şuunatıyla bilir, sonra yapar. Madem şu kâinat sahibinin böyle bir ilmi vardır; elbette insanları ve insanların amellerini görür ve insanlar neye lâyık ve müstehak olduklarını bilir. Hikmet ve rahmetin muktezasına göre onlarla muamele eder ve edecek." (M.243)

1900- Kur'anda sarahaten ve işareten kaderi bildiren âyetler vardır. Ezcümle:

وَاِنْ مِنْ شَیْءٍ اِ ّ عِنْدَنَاخَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ اِ ّ بِقَدَرٍمَعْلُومٍ (15:21)

وَكُلَّ شَیْءٍ اَحْصَیْنَاهُ فِی اِمَامٍ مُبِینٍ (36:12) âyetleri kader vazıhan ifade eder.

"Kader ve cüz-i ihtiyarî, İslâmiyetin ve imanın nihayet hududunu gösteren, halî ve vicdanî bir imanın cüz'lerindendir. Yoksa ilmî ve nazarî değillerdir. Yani mü'min, herşeyi hatta fiilini, nefsini Cenab-ı Hakk'a vere vere, ta nihayette teklif ve mes'uliyetten kurtulmamak için "cüz'-i ihtiyarî" önüne çıkıyor. Ona "mes'ul ve mükellefsin" der. Sonra, ondan sudur eden iyilikler ve kemalat ile mağrur olmamak için" Kader" karşısına geliyor. Der: "Haddini bil, yapan sen değilsin." Evet kader, cüz-i ihtiyâri iman ve İslâmiyet'in nihayet merâtibinde. Kader, nefsi gururdan ve cüz-i ihtiyarî, adem-i mes'uliyetten kurtarmak içindir ki, mesail-i imaniyeye girmişler. Manen terakki etmiyen avam içinde kaderin cay-ı istimali var. Fakat o da maziyat ve mesaibdedir ki, ye'sin ve hüznün ilacıdır.

Yoksa maasi ve istikbaliyatta değildir ki, sefahete ve atalete sebeb olsun. Demek kader mes'elesi, teklif ve mes'uliyetten kurtarmak için değil, belki fahr ve gururdan kurtarmak içindir ki, imana girmiş.

Cüz-i ihtiyarî, seyyiata merci olmak içindir ki, akideye dahil olmuş. Yoksa mehasine masdar olarak tefer'un etmek için değildir.

Evet Kur'anın dediği gibi: İnsan, seyyiatından tamamen mes'uldür. Çünki seyyiatı istiyen odur. Seyiat tahribat nev'inden olduğu için, insan bir seyyie ile çok tahribat yapabilir. Müthiş bir cezaya kesb-i istihkak eder. Bir kibrit ile bir evi yakmak gibi. Fakat hasenatta iftihara hakkı yoktur. Onda onun hakkı pek azdır. Çünki hesanatı istiyen, iktiza eden rahmet-i İlahiye ve icad eden kudret-i Rabbaniyedir. Sual ve cevab, daî ve sebeb, ikisi de Hak'dandır. insan yalnız dua ile, iman ile, şuur ile, rıza ile onlara sahib olur. Fakat seyyiatı istiyen, nefs-i insaniyedir (ya istidad ile, ya ihtiyar ile). Nasılki beyaz, güzel Güneşin ziyasından bazı maddeler siyahlık ve taaffün alır. O siyahlık, onun istidadına aittir. Fakat o seyyiatı, çok mesalihi tazammun eden bir kanun-u İlahî ile icad eden yine Hak'dır. Demek sebebiyet ve sual, nefistendir ki, mes'uliyeti o çeker. Hakk'a ait olan halk ve icad ise, daha başka güzel netice ve meyveleri olduğu için güzeldir, hayırdır. İşte şu sırdandır ki: Kesb-i şer, şerdir; halk-ı şer, şer değildir. Nasılki pekçok mesalihi tazammun eden bir yağmurdan zarar gören tenbel bir adam diyemez: "Yağmur rahmet değil." Evet halk ve icadda bir şerr-i cüz'î ile beraber hayr-ı kesir vardır. Bir şerr-i cüz'î için hayr-ı kesiri terketmek, şerr-i kesir olur. Onun için o şerr-i cüz'î, hayır hükmüne geçer. İcad-ı İlahîde şer ve çirkinlik yoktur. Belki abdin kesbine ve istidadına aittir.

Hem nasıl kader-i İlahî, netice ve meyveler itibariyle şerden ve çirkinlikten münezzehtir. Öyle de: İllet ve sebeb itibariyle dahi, zulümden ve kubuhtan mukaddestir. Çünki kader, hakiki illetlere bakar, adalet eder. İnsanlar, zahirî gördükleri illetlere, hükümlerini bina eder; kaderin aynı adaletinde zulme düşerler. Meselâ: Hâkim seni sirkatle mahkûm edip hapsetti. Halbuki sen sârık değilsin. Fakat kimse bilmez gizli bir katlin var. İşte kader-i İlahî dahi seni o hapisle mahkûm etmiş. Fakat kader, o gizli katlin için mahkûm edip adalet etmiş. Hâkim ise, sen ondan masum olduğun sirkate binaen mahkûm ettiği için zulmetmiştir. İşte şey-i vahidde iki cihetle kader ve icad-ı İlahînin adaleti ve insan kesbinin zulmü göründüğü gibi, başka şeyleri buna kıyas et.

Demek kader ve icad-ı ilahî, mebde' ve münteha, asıl ve fer', illet ve neticeler itibariyle şerden ve kubuhtan ve zulümden münezzehtir." (S.463-464)

1901- "Eğer kader ve cüz'-i ihtiyarîden bahseden adam, ehl-i huzur ve kemal-i iman sahibi ise, kâinatı ve nefsini Cenab-ı Hakk'a verir, onun tasarrufunda bilir. O vakit hakkı var, kaderden ve cüz'i ihtiyarîden bahsetsin. Çünki madem nefsini ve herşey'i Cenab-ı Hak'tan bilir, o vakit cüz-i ihtiyarîye istinad ederek mes'uliyeti deruhde eder. Seyyiata merciiyeti kabul edip,

Rabbini takdis eder. Daire-i ubudiyette kalıp, teklif-i ilahiyeyi zimmetine alır. Hem kendinden sudur eden kemalat ve hasenat ile gururlanmamak için kadere bakar, fahr yerine şükreder. Başına gelen musibetlerde kaderi görür, sabreder. Eğer kader ve cüz-i ihtiyarîden bahseden adam, ehl-i gaflet ise, o vakit kaderden ve cüz-i ihtiyarîden bahse hakkı yoktur. Cünki: Nefs-i emmaresi, gaflet veya dalalet saikasıyla kâinatı esbaba verip, Allah'ın malını onlara taksim eder; kendini de kendine temlik eder. Fiilini kendine ve esbaba verir. Mes'uliyeti ve kusuru kadere havale eder. O vakit, nihayette Cenab-ı Hakk'a verilecek olan cüz-i ihtiyarî ve en nihayette medar-ı nazar olacak olan kader bahsi manasızdır. Yalnız bütün bütün onların hikmetine zıd ve mesu'liyetten kurtulmak için bir desise-i nefsiyedir." (S.465)

1900- paragrafta bahsolunan kaderin hâlî ve vicdanî bir hakikat olduğunun bir nevi tatbikî izahı manasında olarak başa gelen hâdiseleri, kaderin adaletli ve merhametli icraatı diye izah edilen Bediüzzaman Hz. Risale-i Nur Külliyatı'nın muhtelif yerlerinde, bilhassa Emirdağ Lahikası 2. sh: 78 deki (Konuşan Yalnız Hakikattır) yazısında kadere teslimiyet ve hâdiselere bu noktadan bakıp ibret alma dersini verir. *(Aynı mevzuda tafsilat için: 1908/1, 914/p.lara ve atıf notlarına bakınız.)*

Bir atıf notu:

-Münafıkların, hidayete karşılık dalaleti almaları, bak: 1301.p.

1902- Eğer desen: "Kader ile cüz'-i ihtiyarî, nasıl tevfik edilebilir?

Elcevab: Yedi vecihle.

Birincisi. elbette kâinatın intizam ve mizan lisaniyle hikmet ve adaletine şehadet ettiği bir Âdil-i Hakîm, insan için medar-ı sevab ve ikab olacak, mahiyeti meçhul bir cüz-i ihtiyarî vermiştir. O Âdil-i Hakîm'in pek çok hikmetini bilmediğimiz gibi, şu cüz-i ihtiyarînin kaderle nasıl tevfik edildiğini bilmediğimiz, olmamasına delalet etmez.

İkincisi: Bizzarure herkes kendisinde bir ihtiyar hisseder. O ihtiyarın vücudunu vicdanen bilir. Mevcudatın mahiyetini bilmek ayrıdır, vücudunu bilmek ayrıdır. Çok şeyler var: Vücudu bizce bedihi olduğu halde, mahiyeti bizce meçhul... İşte şu cüz'-i ihtiyarî, öyleler sırasına girebilir. Herşey, malumatımıza münhasır değildir. Adem-i ilmimiz, onun ademine delalet etmez.

Üçüncüsü: Cüz'-i ihtiyarî, kadere münafi değil. Belki kader, ihtiyarı te'yid eder. çünki kader, ilm-i İlahînin bir nev'idir. ilm-i ilahî, ihtiyarımıza taalluk etmiş. Öyle ise, ihtiyarı te'yid ediyor, ibtal etmiyor.

1903- Dördüncüsü: Kader, ilim nev'indendir. ilim, maluma tabidir. Yani nasıl olacak, öyle taalluk ediyor. yoksa malum, ilme tabi değil. Yani ilim desatiri, malumu haricî vücud noktasında idare etmek için esas değil. Çünki malumun zatı ve vücud-u haricîsi, iradeye bakar ve kudrete istinad eder. Hem ezel, mazi silsilesinin bir ucu değil ki, eşyanın vücudunda esas tutulup ona göre bir mecburiyet tasavvur edilsin. Belki, ezel; mazi ve hal ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir ayine-misaldir. öyle ise, daire-i mümkinat içinde uzanıp giden zamanın mazi tarafında bir uç tahayyül edip, ona ezel deyip, o ezel ilmine, eşyanın tertib ile girmesini ve kendisini onun haricinde tevehhüm etmesi, ona göre muhakeme etmek hakikat değildir.

Şu sırrın keşfi için şu misale bak: Senin elinde bir ayine bulunsa, sağ tarafındaki mesafe mazi, sol tarafındaki mesafe müstakbel farzedilse; o ayine yalnız mukabilini tutar. Sonra o iki tarafı bir tertib ile tutar, çoğunu tutamaz. O ayine ne kadar aşağı ise, o kadar az görür. Fakat o ayine ile yükseğe çıktıkça o ayinenin mukabil dairesi genişlenir. Gitgide bütün iki taraf mesafeyi birden bir anda tutar. İşte şu ayine şu vaziyette onun irtisamında, o mesafelerde cereyan eden hâlat birbirine mukaddem-muahhar, muvafık-muhalif denilmez.

İşte kader, ilm-i ezelîden olduğu için; ilm-i ezelî, hadisin tabiriyle: "Manzar-ı a'lâdan, ezelden ebede kadar herşey, olmuş ve olacak birden tutar, ihata eder bir makam-ı a'lâdadır." [179] Biz ve muhakematımız, onun haricinde olamaz ki, mazi mesafesinde bir ayine tarzında olsun.

1904- Beşincisi: Kader, sebeble müsebbebe bir taalluku var. Yani şu müsebbeb, şu sebeble vukua gelecek. Öyle ise denilmesin ki: "Madem filan adamın ölmesi, filan vakitte mukadderdir. Cüz'-i ihtiyariyle tüfek atan adamın ne kabahatı var, atmasaydı yine ölecekti?"

Sual: Niçin denilmesin?

Elcevab: Çünki kader, onun ölmesini onun tüfeğiyle tayin etmiştir. Eğer onun tüfek atmamasını farzetsen, o vakit kaderin adem-i taallukunu farzediyorsun. O vakit ölmesini ne ile hükmedeceksin? Yalnız Cebrî gibi, sebebe ayrı, müsebbebe ayrı birer kader tasavvur etsen veyahut Mu'tezile gibi kaderi inkâr etsen, Ehl-i Sünnet ve Cemaati bırakıp fırka-i dalleye girersin. Öyle ise, biz ehl-i hak deriz ki: "Tüfek atmasaydı, ölmesi bizce meçhul." Cebrî der: "Atmasaydı yine ölecekti." Mu'tezile der: "Atmasaydı ölmiyecekti."

---

179 K.U. ci: 6 hadis: 15220

1905- Altıncısı: (*) Cüz'-i ihtiyarînin uss-ül esası olan meyelan, Maturidîce bir emr-i itibarîdir, abde verilebilir. Fakat Eş'arî, ona mevcud nazarıyla baktığı için abde vermemiş. Fakat o meyelandaki tasarruf, Eş'ariyece bir emr-i itibarîdir. Öyle ise o meyelan, o tasarruf, bir emr-i nisbîdir. Muhakkak bir vücud-u haricîsi yoktur.Emr-i itibarî ise, illet-i tamme istemez ki; illet-i tamme vücudu için lüzum ve zaruret ve vücub ortaya girip ihtiyarı ref'etsin. Belki o emr-i itibarînin illeti, bir rüçhaniyet derecesinde bir vaziyet alsa, o emr-i itibarî sübut bulabilir. Öyle ise, o anda onu terkedebilir. Kur'an ona o anda diyebilir ki: "Şu şerdir, yapma."

Evet eğer abd, hâlik-ı ef'ali bulunsaydı ve icada iktidarı olsaydı, o vakit ihtiyarı ref'olurdu. Çünki ilm-i usûl ve hikmette مَالَمْ يَجِبْ لَمْ يُجَدْ kaidesince mukarrerdir ki: "Bir şey vacib olmazsa, vücuda gelmez": Yani illet-i tamme bulunacak, sonra vücuda gelebilir. İllet-i tamme ise, malulü bizzarure ve bilvücub iktiza ediyor. O vakit ihtiyar kalmaz.

1906- Eğer desen: Tercih bila müreccih muhaldir. Halbuki, o emr-i itibarî dediğimiz kesb-i insanî; bazan yapmak ve bazan yapmamak, eğer mûcib bir müreccih bulunmazsa tercih bilâ müreccih lâzım gelir. Şu ise, usûl-ü Kelâmiyenin en mühim bir esasını hedmeder?

Elcevab: Tereccüh bilâ müreccih muhaldir.(**) Yani: Müreccihsiz, sebebsiz rüchaniyyet muhaldir. Yoksa, tercih bila müreccih caizdir ve vakidir. İrade bir sıfattır, onun şe'ni böyle bir işi görmektir.

1907- Eğer desen: Madem katli halkeden Hak'dır. Niçin bana katil denilir?

Elcevab: Çünki ilm-i sarf kaidesince ism-i fail, bir emr-i nisbî olan masdardan müştaktır. Yoksa bir emr-i sabit olan hasıl-ı bilmasdardan inşikak etmez. Masdar kesbimizdir; katil ünvanını da biz alırız. Hasıl-ı bilmasdar, Hakk'ın mahlukudur. Mes'uliyeti işmam eden birşey, hasıl-ı bilmasdardan müştak kılınmaz.

1908- Yedincisi: İrade-i cüz'iye-i insaniye ve cüz-i ihtiyariyesi çendan zaiftir, bir emr-i itibarîdir, fakat Cenab-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak o zaif, cüz'î iradeyi irade-i külliyesinin taallukuna bir şart-ı adi yapmıştır. Yani manen der:

---

* Gayet müdakkik alimlere mahsus bir hakikattır.

** Tereccüh ayrıdır, tercih ayrıdır, çok fark vardır

"Ey abdim! ihtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyle ise mes'uliyet sana aittir!" Teşbihte hata olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp "Nereyi istersen, seni oraya götüreceğim" desen, o çocuk yüksek bir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette "Sen istedin" diyerek itab edip üstünde bir tokat vuracaksın. İşte Cenab-ı Hak, Ahkem-ül Hâkimîn, nihayet zaafta olan abdin iradesini bir şart-ı adi yapıp irade-i külliyesi ona nazar eder.

Elhasıl: Ey insan! Senin elinde gayet zaif, fakat seyyiatta ve tahribatta eli gayet uzun ve hasenatta eli gayet kısa, cüz-i ihtiyarî namında bir iraden var. O iradenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan Cennet'e eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğfarı ver ki, onun eli seyyiattan kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan zakkum-u Cehennem'e yetişmesin. Demek dua ve tevekkül, meyelân-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi, istiğfar ve tevbe dahi meyelan-ı şerri keser, tecavüzatını kırar." (S.466-468)

1908/1- Kaderin adaletle muamele ettiğini beyan eden Bediüzzaman Hazretleri şu hususu ehemmiyetle nazar verir:

"Bir hâdisede hem insan eli, hem de kader müdahalesi olduğundan; insan, zahirî sebebe bakıp bazan haksız hükmedip zulmeder. Kader, o musibetin gizli sebebine baktığı için adalet eder." diye Risale-i Nurda bir kaide-i esasiyedir. (K.L.193)

1909- Yani ef'al-i beşeriye içinde kaderin adaleti vardır. Evet" bazan zulüm içinde adalet tecelli eder. Yani insan bir sebeble bir haksızlığa, bir zulme maruz kalır; başına bir felaket gelir, hapse de mahkûm olur, zindana da atılır. Bu sebeb haksız olur. Bu hüküm bir zulüm olur. Fakat bu vakıa, adaletin tecellisine bir vesile olur. Kader-i İlahî başka bir sebebden dolayı cezaya mahkûmiyete istihkak kesbetmiş olan o kimseyi bu defa bir zalim eliyle cezaya çarptırır, felakete düşürür. Bu adalet-i İlahiyenin bir nevi tecellisidir." (E.L.II.78) *(Bak: 81.p.)* der ve aynı kaidenin bir tatbikatı manasında şunu hikâye eder:

"Bu sekiz dokuz senede, sekiz dokuz defa tecrübem var ki, onların zâlimane bana karşı muamelelerinin vukuundan sonra, kader-i İlahîyi düşünüp "Ne için bunları bana musallat et diye nefsimin desiselerini arıyordum. Her defada, ya nefsim şuursuz olarak enaniyete fıtrî meyletmiş veyahud bilerek beni aldatmış, anlıyorum. O vakit kader-i İlahî o zâlimlerin zulmü içerisinde hakkım da adâlet etmiş, derdim. Ezcümle: Bu yazın arkadaşlarım güzel bir

ata beni bindirdiler. Bir seyrangâha gittim. Şuursuz olarak nefsimde hodfuruşane bir keyf arzusu uyanmakla ehl-i dünya öyle şiddetli o arzumun karşısına çıktılar ki, yalnız o gizli arzuyu değil belki çok iştihalarımı kestiler. Hattâ ezcümle, bu defa Ramazandan sonra, eski zamanda gayet büyük, kudsî bir imamın bize karşı gaybî kerametiyle iltifatından sonra kardeşlerimin takva ve ihlasları ve ziyaretçilerin hürmet ve hüsn-ü zanları içinde -ben bilmeyerek- nefsim müftehirane, güya müteşekkirane perdesi altında riyakârane bir enaniyet vaziyetini almak istedi. Birden bu ehl-i dünyanın hadsiz hassasiyetle ve hattâ riyakârlığın zerrelerini de hissedebilir bir tarzda, birden bana iliştiler. Ben Cenab-ı Hakk'a şükrediyorum ki, bunların zulmü bana bir vasıta-i ihlas oldu.

1910- Hem Kur'anda kaderin tasarrufunu bildiren âyetlerden birinde şöyle buyurulur:

" (3:26) قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى لْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ İşte şu âyet Cenab-ı Hakk'ın nev'-i beşerin hayat-ı içtimaiyesindeki tasarrufatını şöyle gösteriyor ki; izzet ve zillet, fakr ve servet doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk'ın meşietine ve iradesine bağlıdır. Demek kesret-i tabakatın en dağınık tasarrufatına kadar meşiet ve takdir-i İlahiye iledir, tesadüf karışamaz." (S.418)

Hem "(8:24) يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ işaratıyla insanın kalbine ve iradesine müdahalesinden tut, ta (39:67) وَالسَّمَوَا ُ مَطْوِيَّا ٌ بِيَمِينِهِ yani, bütün semavatı bir kabzasında tutmasına kadar" (S.396) kader hâkimdir.

1911- Hakikat-ı hal böyle olduğu halde, "nefis daima ızdıraplar, kalaklar içinde evhamdan kurtulup tevekküle yanaşmıyor. Hükm-ü kadere razı olmuyor. Halbuki şemsin tulu' ve gurubu muayyen ve mukadder olduğu gibi, insanın da dünyaya tulu' ve gurubu ve sair mukadderat, kalem-i kader ile cephesinde yazılıdır. isterse başını taşa vursun ki, o yazıları silsin; fakat başı kırılır, yazılara bir şey olmaz ha! ..." (M.N.122)

1912- Keza "merayı tecavüz eden koyun sürüsünü çevirtmek için çobanın attığı taşlara musab olan bir koyun lisan-ı haliyle: "Biz çobanın emri altındayız, o bizden daha ziyade faidemizi düşünür. Madem onun rızası yoktur, dönelim." diye kendisi döner, sürü de döner.

Ey nefis! Sen o koyundan fazla asi ve dâll değilsin. Kaderden sana atılan bir musibet taşına maruz kaldığın zaman اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (2:156) söyle ve merci-i hakikiye dön, imana gel, mükedder olma. O seni senden daha ziyade düşünür." (M.N.120)

1913- Kaderin hâkimiyetini gösteren bir hâdise hakkında sorulan bir sual ve cevabı:

"Hazret-i Ömer'in (R.A.) minber üstünde, bir aylık mesafede bulunan Sariye namındaki bir kumandanına: يَا سَارِيَةَ الْجَبَلَالْجَبَلَ [180] deyip, Sariye'ye işittirip, sevk-ül ceyş noktasından zaferine sebebiyet veren keramet-kârane kumandası ne derece keskin nazarlı olduğunu gösterdiği halde, neden yanındaki katili Firuz'u o keskin nazar-ı velayetiyle görmedi?

Elcevab: Hazret-i Yakub. Aleyhisselâm'ın verdiği cevab ile cevab veririz. Yani Hazret-i Yakub'dan sorulmuş ki: "Ne için Mısır'dan gelen gömleğinin kokusunu işittin de, yakınında bulunan Ken'an Kuyusundaki Yusuf'u görmedin?" Cevaben demiş ki: "Bizim halimiz şimşekler gibidir; bazan görünür, bazan saklanır. Bazı vakit olur ki, en yüksek mevkide oturup her tarafı görüyoruz gibi oluruz. Bazı vakitte de ayağımızın üstünü göremiyoruz."

Elhasıl: insan her ne kadar fail-i muhtar ise de, fakat (76:30) وَمَاتَشَاءُونَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ sırrınca meşiet-i ilahiye asıldır, kader hâkimdir. Meşiet-i İlahiye, meşiet-i insaniyeyi geri verir.

اِذَا جَاءَ الْقَدَرُ عُمِيَ الْبَصَرُ hükmünü icra eder. Kader söylese iktidar-ı beşer konuşmaz, ihtiyar-ı cüz'î susar." (M.52)

1914- "Cenab-ı Hakk'ın ata, kaza ve kader namında üç kanunu vardır. Ata, kaza kanununu, kaza da kaderi bozar.

Meselâ: Bir şey hakkında verilen karar, kader demektir. O kararın infazı, kaza demektir. O kararın iptaliyle hükmü kazadan afvetmek, ata demektir.

---

[180] K.H. hadis: 3172

Evet yumuşak bir otun damarları katı taşı deldiği gibi, ata da kaza kanununun kat'iyetini deler. Kaza da ok gibi kader kararlarını deler. Demek atanın kazaya nisbeti, kazanın kadere nisbeti gibidir. Ata, kaza kanununun şümulünden ihraçtır. Kaza da kader kanununun külliyetinden ihracıdır. Bu hakikate vâkıf olan arif:

"Ya İlahî! Hasenatım senin ata'ndandır. Seyyiatım da senin kaza'ndandır. Eğer ata'n olmasa idi, helâk olurdum" der." (M.N.206)

"Maziye, mesaibe kader nazarıyla ve müstakbele, maasîye teklif noktasında bakmak lâzımdır. Cebr ve İ'tizal, burada barışırlar." (M.472)

Atıf notları:

-Mukadderat-ı hayatiyenin dış yüzündeki elîm hâlât sebebiyle kadere gelen itirazları nur-u imanın şükre tebdil etmesi, bak: 3073.p.

-Kadere rıza gerek, bak: 3832.p.

-Duanın kaderi geri döndürdüğünü beyan eden hadis, bak: 3186.p.

-Pek çok musibetlere rağmen kaderin herşeyi güzeldir, bak: 2641.p.

-Zerreler kaderin manevî proğramına göre manevî nura mazhar olurlar, bak: 4093.p.

-Bediüzzaman Hazretlerine siyasi bir inkilabcı nazarıyla bakılmaması için kader adaletinin müdahalesi, bak: 3227.p.

-Cihan Harbi musibetine maruz kalan müslümanlara kaderin adaleti, bak: 370.p.

-Hz. Hasan ve Hüseyin (R.A.)'ın siyasi muvaffakiyetsizliğinde kaderin adaleti, bak: 1196, 1197.p.lar

-Her canlının rızkı kader levhalarında yazılıdır, bak: 3037.p.

-Ziyaret-i kabirde ifrat edenlere kaderin adaleti, bak: 450, 451.p.lar

-İnsanın el ve yüzündeki çizgilerin kaderî işaretler olduğu, bak: 73.p.

-Bir kısım safdil müslümanların ehl-i dalaleti desteklemekle kader nazarında musibete lâyık olmaları, bak: 126.p.

-Bazı rüyaların, kaderin hakkiyetine delaleti, bak: 3162.p.

-Dine hizmet ehlinin kader-i İlahî tarafından musibetlerle imtihan edilmeleri, bak: 582.p.

-Kaderi isbat eden deliller haşri de isbat eder, bak: 653.p.

-İlham-ı İlahî ile hayvanat, kader-i İlahî tarafından sevkedilir, bak: 1345.p.

-Annelerin şefkatlerini su-i istimal etmelerine karşı kaderin adaleti, bak: 161.p.

1915- Kader hakkında Kur'andan birkaç not:

-Bütün mahlukat, İlahî nizam ve mukadderat altındadır: (25:2) (65:3)

-Herşey Levh-i Mahfuz'da mukadderdir. (57:22)

-Ana karnındaki ceninin takdiri: (77:22, 23) (80:19) (Bak: 969.p.)

-İyilik Alah'tan, seyyiat nefistendir: (4:79)

-Ölüm mukadderdir. (3:154) (Bak: Ecel)

-Allah'ın izni olmadan hiçbir musibet gelemez: (64:11)

KADI İYAZ قَاضى عياض : "Ebu-l'Fazl İyaz ibn-i Musa, Malikî fukahasındandır. Endülüs'te Sebte beldesindendir. Hadis, usul, fıkıh ilimlerinde, Arabiyatta imam idi. Muhtelif ilimlere dair musannefatı vardır. (Kitab-i Şifa bi-ta'rifi Hukuk-il Mustafa) adındaki mübarek eseri meşhurdur. Pek parlak bir fikre, bir fakahete malik olan bu zat, bir müddet kendi beldesinde, sonra Gıranata'da kadılık yapmıştır. Hi. 476'da doğmuş, 544 tarihinde Merrakeş'de vefat etmiştir." (H.İ. sh: 453)

KADIN قادين : *(Bak Nisa)*

KADİRÎ قادري : Abdülkadir-i Geylanî'nin (R.A.) tarikatına bağlı olan. *(Bak: Abdülkadir-i Geylanî)*

1915/1- KAF DAĞI قاف طاغى : Kur'an (50:1) âyetinin başında geçen (Kaf) harfinin tefsirinde bahsedilen bu dağ hakkında çeşitli izahlar verilir. Müfessir Hamdi Efendi çeşitli kavilleri naklederek geniş bilgi verirken şöyle der:

"(ق) Bu sure ile ص suresinin başlayışında ziyade bir benzeyiş vardır. Evvela, ikisi de birer harf ve Kur'ana kasem ve بَلْ ile başlıyor, kâfirlerin

taaccübüne tearüz ediyor. Onun evelinde وَالْقُرْاٰنِ ذِى الذِّكْرِ (38:1) âhirinde (38:87) اِنْ هُوَ اِ ّ ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ bunun evvelinde وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ (50:1.), âhirinde فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ (50:41) buyuruluyor. Onda imanın şartlarından ilk esas olan tevhide, bunda ba's-ü haşre inayet buyuruluyor.

ق yazılışta harf, okunuşta kaf isim tarzındadır. Zahir olan harfin ismi, bundan da bu surenin ismidir. Bu münasebetle Kaf Dağı'ndan da bahsedilmiş. Remzen veya sarahaten emr-i hazır olması ihtimali de söylenmiştir. Doğrusu diğerleri gibi bu da müteşabihattandır." (E.T.449)

Bediüzzaman Hazretlerinin, bu tarz müteşabih ifadelere ışık tutan izahatı ise şöyledir:

"Malumdur, bir şeyin mahiyetinin keyfiyetini bilmek başkadır. O şeyin vücudunu tasdik etmek yine başkadır. Bu iki noktayı temyiz etmek lâzımdır. Zira çok şeylerin asıl vücudu yakîn iken, vehim onda tasarruf ederek ta imkândan imtina derecesine çıkarıyor.

"Kaf'a işaret eden kat'iyy-ül metinlerden yalnız

ق وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ (50:1) dir. Halbuki caizdir; "Kaf", "Sad" gibi olsun. Dünyanın şarkında değil, belki Arzın garbındadır. Şu ihtimal ile delil yakîniyetten düşer. Hem de katiyy-üd delalet bundan başka olmadığının bir delili; Şer'in müctehidlerinden olan Karafi'nin اَصَلَ لَهُ demesidir. Lakin İbn-i Abbas'a isnad olunan keyfiyet-i meşhuresi, Dördüncü Mukaddeme'ye (Mu.20. sahifeye) bak. Vech-i nisbeti sana temessül edecektir. Halbuki İbn-i Abbas'ın her söylediği sözü, hadis olması lâzım gelmediği gibi, her naklettiği şeyi de onun makbulü olmak lâzım gelmez. Zira İbn-i Abbas gençliğinde İsrailiyata, bazı hakakikın tezahürü için hikâyet tarikıyle bir derece atf-ı nazar eylemiştir.

Eğer dersen: "Muhakkıkîn-i Sofiyye, "Kaf"a dair pek çok tasviratta bulunmuşlardır?" Buna cevaben derim: "Meşhur olan âlem-i misal, onların cevelangâhıdır. Biz elbisemizi çıkardığımız gibi onlar da cesetlerini çıkarıp seyr-i ruhanî ile o ma'razgâh-ı acaibe temaşa ediyorlar. "Kaf" ise; o âlemde

onların tarif ettikleri gibi mütemessildir. Bir parça ayinede, semavat ve nücum temessül ettikleri gibi, bu âlem-i şehadette, -velev küçük şeyler de olsa çekirdek gibi- âlem-i misalde tecessüm-ü maanînin tesiriyle bir büyük ağaç oluyor. Bu iki âlemin ahkâmları birbirine karıştırılmaz. Muhyiddin-i Arabî'nin mağz-ı kelâmına muttali olan bunu tasdik eder. Amma avamın yahut avam gibi adamların mabeynlerinde müştehir olan keyfiyeti ki: "Kaf" yere muhittir ve müteaddiddir. her ikisinin ortasında beş yüz senedir... ve zirvesi semanın ketfine mümasdır... ilâ âhiri hayalâtihim... Bunu, ne kıymette olduğunu bilmek istersen, git Üçüncü Mukaddeme'den (Mu.16. sahifede) fenerini yak; sonra gel, bu zulümata gir. Belki ab-ı hayat olan belagatını göreceksin.

Eğer bizim bu mes'elede olan itikadımızı anlamak istersen; bil ki ben "Kaf"ın vücuduna cezmederim; fakat keyfiyeti ise, havale ederim. Eğer bir hadis-i sahih ve mütevatir, keyfiyetin beyanında sabit olursa iman ederim ki; murad-ı Nebi sâdık ve doğru ve haktır. Fakat murad-ı Nebevî üzerine... Yoksa nâsın mütehayyelleri üzerine değildir. Zira bazan fehmolunan şey, muradın gayrısıdır. Bu mes'elede malumumuz budur: kaf Dağı, ekser şarkı ihata eden ve eski zamanda bedevi ve medenilerin aralarında fâsıl olan ve a'zam-ı cibal-i dünya olan Çamular'ının annesi olan Himalaya silsilesidir. Bu silsilenin ırkından cibal-i dünyanın ekserisi teşa'ub eyledikleri denilir. Bu hal öyle gösteriyor ki: "Kaf"ın dünyaya meşhur olan ihatanın fikir ve hayali bu asl-ı teşa'ubdan neş'et etmiş olmak gerektir. Ve saniyen: Âlem-i şehadete suretiyle ve âlem-i gayba manasıyla müşabih ve ikisinin mabeyninde bir berzah olan âlem-i misal o muammayı halleder. Kim isterse keşf-i sadık penceresiyle veya rü'ya-yı sadık menfeziyle veya şeffaf şeyler dürbünüyle ve hiç olmazsa hayalin vera'-i perdesiyle o âleme bir derece seyirci olabilir. Bu âlem-i misalin vücuduna ve onda maanînin tecessüm etmelerine pek çok delail vardır. Binaenaleyh bu kürede olan "Kaf", o âlemde zi'l-acaib olan "Kaf" ın çekirdeği olabilir.

Hem de Sani'in mülkü geniştir. Bu sefil küreye münhasır değildir. Feza ise gayet vâsi', Allah'ın dünyası gayet azîm olduğundan zü'l-acaib olan "Kaf"ı istiab edebilir. Fakat eyyam-ı İlahiye ile beşyüz sene bizim küreden uzak olmakla beraber mevc-i mekfuf olan semaya temas etmek, imkân-ı aklîden hariç değildir. Zira "Kaf" sema gibi şeffaf ve gayr-ı mer'î olmak caizdir. Ve rabian: Neden caiz olmasın ki "Kaf", daire-i ufuktan tecelli eden silsile-i a'zamdan ibaret ola.. Nasıl ufkun ismi de "Kaf"a me'haz olabilir. Zira devair-i mütedahile gibi nereye bakılırsa, silsilelerden bir daire görülür. Gide

gide nazar kalır, hayale teslim eder. En nihayet hayal ise selasil-i cibalden bir daire-i muhiti tahayyül eder ki, semanın etrafına temas ediyor. Küreviyet sırrıyla, beş yüz sene de uzak olursa yine muttasıl görünür." (Mu.55) *(Bir kısım ehl-i keşfin "Kaf Dağı" hakkındaki ihbarları, bak: 209.p.)*

1916- KÂFİR كَافر : Hakkı görmiyen ve örten. İyilik bilmiyen. *Allah'ı inkâr eden. Dinsiz. *İmanın esaslarına veya bunlardan birine inanmayan. *Mülhid. *(Bak: Küfr)*

1917- KÂİNAT كائِنا : Var edilen şeylerin hepsi. Yaratılanlar. Mevcudat. Âlemler. *(Bak: Arş, Arz, Halk, Semavat)*

Bu mevzu hakkında pek çok ansiklopedi ve alâkalı kaynaklar daha çok maddî cephesini ön plana alarak, lüzumlu lüzumsuz malumat verirler. Biz ise burada mevzuumuzu câlib-i dikkat bazı hususları cihetiyle ele aldık ve fennî teferruata yer vermedik.

Kâinat, hududları bilinemiyen ve daima tekemmül eden büyük bir ağaca benzemektedir. Evet "şecere-i âlemde, meyl-ül istikmal vardır. Yani kâinatın, bir ağaç gibi bütün zerratı ve eczası kemale meyleder ve kemalata doğru yürümektedir." (İ.İ. 117)

1918- Kâinatın teşkili, ref' ve tevsii ile alâkalı bir âyetin tefsirinde şu izahat veriliyor:

"... Yaradılmak cihetiyle siz mi daha zor ve çetinsiniz (79: 28) اَمِ السَّمَاءُ yoksa sizden yüksek ve sizi muhit sema mı? Belli ki o daha çetin değil mi? Çünki siz onun içinde bir zerre demeksiniz. Öyle iken بَنَيهَا O Allah, onu bina etti-Bina, müteferrik eczayı yekdiğerine zamm u rabt ile mecmuundan bir küll inşa etmektir. Sema da böyle latif ve kesif nice mevadd ve ecramın türlü kuvvetlerle suret-i mahsusada terkib ve rabt olunarak mecmuundan husule getirilmiş bir yapıdır ki onu Allah yapmıştır. Şöyle ki رَفَعَ سَمْكَهَا boyuna irtifa' verdi-direksiz olarak yükseğe kaldırdı. *(Kur'an (13:2) (88:18) âyetlerine de bak)*

Semk, bir şeyin irtifa' ta'bir ettiğimiz boyu, aşağıdan yukarıya imtidadı ve yüksekliğidir. Yukarıdan aşağıya mülahaza edildiği zaman, umk ta'bir olunur. Enine boyuna olmak üzere (sihan) ile de tefsir edenler olmuştur. فَسَوَّيهَا sonra da onu tesviye etti.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ (55:7) mantukunca mizanını vaz'edip denkleştirdi, nizamına koyup düzeltti. Bundan semanın şekli tam küre olduğunu anlamak isteyenler olmuş ise de bütün semanın hey'et-i umumiyesinin şekli tam küre olduğu sabit değildir. Tafsilini Allah bilir.

وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا Gece karanlık olmak ma'nasına "gatş"tan olduğuna göre gecesini karanlık etti, muzlim kıldı diye ma'na verilmiştir. (*)

Bir de gatş ve gataşan, Kamus'ta mezkûr olduğu üzere, hastalıktan veya ihtiyarlıktan naşi aheste aheste yürümek ma'nasına gelir. Bundan (ıtgaş) aheste aheste yürütmek demek olacağından, gecesini tedricen giderdi demek olur. Bu ise şu ihrac ile pek mütenasibdir. وَاَخْرَجَ ضُحَيهَا Ve duhasını çıkardı, ziyasını çıkarıp gündüzünü yaydı

1919- ... Zulmet esası i'tibariyle ademî olduğundan güneşi ve sair ecram-ı münire yaratılmazdan evvel sema elbette muzlim, gece halinde demek idi. Ecram-ı muzie yaratılmağa başlandığından i'tibaren gitgide o gece giderilmiş ve gündüzü çıkarılmıştır... Bundan sonra söyleneceği cihetle buradaki geceyi ve gündüzü dediğimiz gibi semanın kendisinin gecesi ve gündüzü diye anla-

---

* Atmosfer dışında fezaya bakıldığında, ışıklı veya aydınlanmış gök cisimleri hariç olmak üzere, feza vâsi' bir karanlık olarak gözükür. Bu itibarla وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا kelam-ı İlahîsinin küllî manalarından biri de, bu hususa bir işaret olsa gerektir. Yani ecram-ı münire (ışık enerjisi saçan küreler) yaratılmadan evvel, feza karanlık idi. Sonra ecram-ı münireden mesela güneşten yayılan ışık enerjisinin atmosferimize ve diğer ışıksız cisimlere çarpmasıyla, o enerji bir kanun-u İlahî ile ışık olarak görünür ve yalnız bu ışık enerjisinin çarptığı yerler aydınlanır, diğer feza sahası yine karanlık görünür. Kur'an (92:1) ayetinin çok geniş olan mana-yı küllîsinden bir ferdi, bu mezkûr hakikata, yani fezada gecenin (karanlığın) istilasına işaret eder. *(Bak: Duhan)* (Hazırlayanlar)

mak bize daha muvafık görünüyor. وَالْاَرْضَ Arza gelince بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا ondan sonra da onu bast edip döşedi. Arzın üzerinde yaşadığımız kışrını ondan sonra yaratıp döşek halinde döşedi." (E.T.5564-5566)

Kur'an (51:47) âyetinde geçen **"mûsiûn"** ifadesinden, Allah'ın bu kâinatı tevsi" ettiği manasını anlayanlar vardır. Cevşen-ül Kebir namındaki meşhur ve hârika münacat-ı Ahmediye'nin 63. ve 92. ukdesinde geçen "Ya Râfi'assemai"' ifadesi de aynı manayı te'yid eder.

1920- Âlemimizin ilk yaradılışı mes'elesine ait âyetler vardır. Ezcümle:

هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى اِلَى السَّمَاءِ فَسَوّٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ (2:29) âyetinde geçen ثُمَّ ifadesiyle "Bu âyet, arzın semadan evvel yaratılmış olduğuna delalet eder ve وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰيهَا (79:30) âyeti de semavatın arzdan evvel halkedildiğine dâldir. Ve (21:30) كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا âyeti ise ikisinin bir maddeden beraber halkedilmiş ve sonra birbirinden ayırd edilmiş olduklarını gösteriyor. Şeriatın nakliyatına nazaran, Cenab-ı Hak bir cevhereyi, bir maddeyi yaratmıştır, sonra o maddeye tecelli etmekle bir kısmını buhar, bir kısmını da mayi kılmıştır; sonra mayi kısmı da, tecellisiyle tekâsüf edip زَبَدْ (köpük) kesilmiştir; sonra arz veya yedi küre-i arziyeyi o köpükten halketmiştir. Bu itibarla, herbir arz için hava-i nesimîden bir sema hasıl olmuştur; sonra o madde-i buhariyeyi bastetmekle yedi kat semavatı tesviye edip yıldızları içine zer'etmiştir; ve o yıldızlar tohumuna müştemil olan semavat inikad etmiş, vücuda gelmiştir.

1921- Hikmet-i cedidenin nazariyatı ise şu merkezdedir ki: Görmekte olduğumuz manzume-i şemsiye ile tabir edilen güneşle ona bağlı yıldızlar cemaati basit bir cevhere imiş; sonra bir nevi' buhara inkılab etmiştir; sonra o buhardan, mayi-i narî hasıl olmuştur; sonra o mayi-i narî bürudet ile tasallub etmiş yani katılaşmış, sonra şiddet-i hareketiyle bazı büyük parçaları fırlatmıştır. O parçalar tekâsüf ederek seyyarat olmuşlardır; şu arz da onlar-

dan biridir. Bu izahata tevfikan, şu iki meslek arasında mutabakat hasıl olabilir. Şöyle ki:

1922- "İkisi de birbirine bitişikti, sonra ayrı ettik" manasında olan كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا nın ifadesine nazaran, manzume-i şemsiye ile arz, dest-i kudretin madde-i esiriyeden yoğurmuş olduğu bir hamur şeklinde imiş. Madde-i esiriye, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir. وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ (11:7) âyeti, şu madde-i esiriyeye işarettir ki, Cenab-ı Hakkın Arş'ı, *(Bak: Arş)* su hükmünde olan şu esir maddesi üzerinde imiş.

Esir maddesi yaratıldıktan sonra, Sani'in ilk icadlarının tecellisine merkez olmuştur. Yani esiri halkettikten sonra, cevahir-i ferd'e kalbetmiştir. Sonra bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısımdan, meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır. Arz, bunlardandır. İşte arzın-hepsinden evvel tekâsüf ve tasallub etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibariyle hilkat-i teşekkülü semavattan evveldir.

Fakat arzın bastedilmesiyle nev'-i beşerin taayyüşüne elverişli bir vaziyete geldiği, semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle, hilkatı semavattan sonra başlarsa da bidayette, mebde'de ikisi beraber imişler. Binaen-alâhâza o üç âyetin aralarında bulunan zahirî muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılab eder.

1923- İkinci Bir Cevab: Ey arkadaş! Kur'an-ı Kerim tarih, çoğrafya muallimi değildir. Ancak, âlemin nizam ve intizamından bahisle Sani'in ma'rifet ve azametini cumhur-u nasa ders veren mürşid bir kitabdır. Binaenaleyh bunda iki makam vardır:

Birinci Makam: Ni'metleri, ihsanları, merhametleri göstermekle delail-i zahiriyeyi beyan etmekten ibarettir. Bu itibarla arz, semavattan evveldir.

İkinci Makam: Azamet, izzet, kudret delillerini gösterir bir makamdır. Bu cihetle semavat, arzdan evveldir.

1924- ثُمَّ maba'dinin makablinden bir zaman sonra vücuda geldiğine delalet eder ki, buna "terahi" denilir. Demek burada arz ile semavat arasında

bir uzaklık vardır. Bu uzaklık, arzın semavattan evvel halkedildiğine göre zatîdir. Aksi halde rütebî ve tefekkürîdir. Yani semavatın hilkati birinci ise de, tefekkürce rütbesi ikincidir; arzın hilkati ikinci ise de, tefekkürü birincidir. Yani evvela arzın tefekkürü, sonra semavatın tefekkürü lâzımdır.

Buna göre ثُمَّ ile اسْتَوى arasında اِعْلَمُواوَتَفَكَّرُوا mukadderdir. Takdir-i kelâm: ثُمَّ اِعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا اَنَّهُ اَسْتَوَى ilââhirdir." (İ.İ. 187-189)

1925- Cenab-ı Hak en evvel Nur-u Muhammedî'ye (A.S.M.) halketti. Nur-u Muhammedî'den de madde-i aciniyeyi ve o cevherden de kâinatı yarattı. Evet "(21:30) اِنَّ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا âyetinde avam için safha-i ûla budur ki: اَىْ هُمَا رَتْقَوَانِ Yani gökler safi, yağmursuz ve kuru iken, yerler katı, ölü ve hayatsız olduğu halde, Cenab-ı Hakk'ın izniyle bu ikisi izdivac edip gökler yağmuru, zemin çiçekleri doğurup evlat verdiler diye anlar. Bu safhaya delil ise şu âyettir:

(21:30) وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَىْءٍ حَيٍّ Bu safha ve sahifenin arkasında şu safha vardır ki; Seyyid-ül Enam olan Peygamberimiz'in (A.S.M.) nurundan halkedilen bir maddenin acin ve hamuruyla, herşeyin aslı bitişik ve beraber iken, seyyarat güneşleriyle birlikte o maddeden ayrılıp fasledilmiştir, diye fehmeder. Bu safhanın delil ve alâmeti de şu hadis-i şeriftir:

اَوَّلَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِى [181] Yani **Cenab-ı Hak, herşeyden evvel benim nurumu halketti..** ilh." (M.Nu.243) *(Bak: 2607.p.)*

İşte kâinat böylece bir çekirdekten yaratılan ağaç gibi halk edilerek inbisat ettiriliyor.

1926- Evet "şecerenin nasıl dalları, yaprakları, çiçekleri, meyveleri vardır. Şu şecere-i hilkatin de bir şıkkı olan âlem-i süflînin anasır, dalları; nebatat ve eşcar, yaprakları; hayvanat, çiçekleri; insan, meyveleri hükmünde görünür. Sani-i Zülcelal'in ağaçlar hakkında cari olan bir kanunu, elbette şu şecere-i azamda da cari olmak, mukteza-yı ism-i Hakîm'dir. Öyle ise mukteza-yı hikmet, şu şecere-i hilkatin de bir çekirdekten yapılmasıdır. Hem öyle bir çe-

181 K.H. hadis: 827

kirdek ki; âlem-i cismanîden başka, sair âlemlerin nümunesini ve esasatını cami' olsun. Çünki binler muhtelif âlemleri tazammun eden kâinatın çekirdek-i aslîsi ve menşei, kuru bir madde olamaz. Madem şu şecere-i kâinattan daha evvel, o nev'den başka şecere yok. Öyle ise ona menşe' ve çekirdek hükmünde olan mana ve nur, elbette yine şecere-i kâinatta bir meyve libasının giydirilmesi, yine Hakîm isminin muktezasıdır. Çünki çekirdek daima çıplak olamaz. Madem evvel-i fıtratta meyve libasını giymemiş, elbette âhirde o libası giyecektir.

Madem o meyve insandır. Ve madem insan içinde sabıkan isbat edildiği üzere, en meşhur meyve ve en muhteşem semere ve umumun nazar-ı dikkatini celbeden ve arzın nısfını ve beşerin humsunun nazarını kendine hasreden ve mehasin-i manevîyesi ile âlemi ya nazar-ı muhabbet veya hayretle kendine baktıran meyve ise: Zat-ı Muhammediye Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Elbette kâinatın teşekkülüne çekirdek olan nur, onun zatında cismini giyerek en âhir bir meyve suretinde görünecektir." (S.579)

1927- Baştan buraya kadar yapılan izahlarda görüldüğü üzere böylesine ref'ü tevsi' olunan semanın kıyamette terkib ve nizamı bozularak merkezine doğru çöküp yıkılacağı hakkında muhtelif âyetlerin işaretleri vardır. Meselâ semanın zat-ür ric' tabir edilen geriye dönüş sahibi (fıtratında) olduğu (86:11) ve açılıp genişlemiş olan semanın dürülüp evvel-i halk'a iadesi (21:104) ve semavatın toplanıp dürülmesi (39:67) ve semanın inşikakı (55:37) (69:16) ve semanın mühl'e, yani eriyip dibe çökmüş madene döndürülmüş gibi olması (70:8) ve semanın infitarı, yani infitar lâzım fiilinin ihsas ettiği manaya göre kendi bünyesinde merkezine doğru yıkılışı(82:1) ve kıyametin arzdan semaya doğru intikali, yani merkezden icad edilen semanın yine merkezden bozulmasına işaret (75:18) ve inşikak-ı sema (81:1) ve semanın ferc olunması, yarılması (77:9) âyetleri örnek verilebilir. Bu inşikak ve ferc, cennet ve cehennem taraflarına taksimine de işaret olabilir.

1928- Kıyamette esbab perdesinin kaldırılmasıyla tahakkuk edecek olan **"keşt-i sema"**yı, elmalılı Hamdi Efendi şöyle tefsir eder:

"Keşt-i sema (81:11) وَاِذَاالسَّمَاءُ كُشِطَتْ Ve sema sıyrıldığı vakit.

"Keşt"; kesilmiş bir hayvanın derisini yüzmek ve ağacın kabuğunu soymak ve yüzden nikabı sıyırmak gibi, örtülü bir şeyi bürüyen örtüyü yüzünden bertaraf edip açmaktır. Semanın böyle sıyrılması da, hayvanın derisi soyulur gibi kal'u izalesiyle tefsir edilmiştir.

Bundan ilk nazarda (21:104) يَوْمَ نَطْوِى السَّمَاءَ كَطَىِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ gibi âlem-i ulvinin tahribi ile fena-i küllî manası tebadür ederse de, bu mana tekvir-i şems ve inkidar-ı nücum mazmunlarından da anlaşılmış olduğu cihetle, bundan murad semanın tayyından sonra كَمَا بَدَاْنَا اَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ buyurduğu üzere, yeni kurulacak olan o âlemde keşf-i gıta ve arz-ı küllî ile her hakikatın tecellisi manası olmak siyak-ı beyana daha muvafıktır.

Demek ki o gün... hakikatı örten hiçbir şey kalmayacak, arş-ı Hak zâhir olup her hakikat hakkalyakîn münkeşif olacaktır ki, bu mana Sure-i Kaf'da 22. ve Sure-i Hakka'da 18. ve Sure-i İbrahim'de 48 ve Sure-i Mü'min'de 16. âyetleriyle beyan olunan manadır." (E.T.5607)

İşte böylece kâinat, kıyamet hâdisatından sonra âhirette ebedî bir şekilde tahakkuk edip istikrar bulacaktır. *(Bak: Kıyamet)*

1929- Hilkat-ı semavat âyetlerinden (7:54) (10:3) (11:7) (25:59) (50:38) (54:7) âyetleri semavat ve arzın (eyyam-ı Kur'aniye ile) (Bak. Eyyam-ı Kur'aniye) altı günde (altı devrede) halkedildiğini beyan ediyor. (32: 4) âyeti ise, kâinatın altı günde halkından sonra, "Arşta istiva" tabiriyle de derin bir sırrı ifade ediyor.

Evvela Nur-u Muhammedî (A.S.M.)sonra esir maddesi ve atomlar, sonra bir nevi büyük gaz grubları ve kürelerin yaratılışından ta dünyalardaki hayat şartları ve hayatın halkına kadar istihale devrelerine uğratılan âlemde herşey mukadder olan mertebe-i kemaline vardırıldı. Böylece bütün umûrun idare merkezi diye bir cihette ve mecazen tarif edeceğimiz arşta istiva ile İlahî tasarruf, bütün kâinatı mukannen bir nizam altına aldı. 1148 p.da da eşyanın ilk yaratılışından sonra bir nizam altına alındığı izah edilir.

1929/1- Kâinatın altı günde, yani ani değil de zamanla ve tedricî yaratılmasının İlahî bir hikmeti, (11:7) âyetinde de işaret edildiği gibi, sebeblerin konulması ve zıdların ihtilatıyla bir âlem-i tagayyür ve imtihanın açılmasıdır. *(Bak: 2018, 2019.p.lar)* İbn-i Mace Mukaddime 13. bab 182. hadis ile S.B.M. 1317. hadiste, varlığı ezelî olan Allah'ın, mahlukatı yaratmadan önce "Allah'ın arşı" (esir maddesi) olarak tefsir edilen "su" üzerinde olduğu (tecelli ettiği)beyan ve ifade edilmektedir.

1930- KALB قلب : Vücudun kan dolaşımı merkezi. Yürek. *Gönül. *Herşeyin ortası. *Bir halden diğer bir hale çevirme. Değiştirme. *İmanın mahalli. *Fuad, sıkt-ül ilim, tabut-ül ilim, beyt-ül hikmet, via-i ilim de denilir. (Daima değiştiği ve hareket halinde olduğu için kalb ismi verilmiştir. *Bir şeyi geri döndürmek ve çevirmek. *Bir şeyin içini dışına ve dışını içine çevirmek. *Aks ve tahvil. *Ehl-i tahkik indinde: Çam kozalağı şeklindeki cisamanî et parçasında bulunan manevî hislerdir. *(Bak: Latife, Muhabbet, Süveyda-ül Kalb)*

1931- "Kalben maksad; sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan; ma'kes-i efkârı, dimağdır. Binaenaleyh o latife-i Rabbaniyeyi tazammun eden o et parçasına kalb tabirinden şöyle bir letafet çıkıyor ki; o latife-i Rabbaniyenin insanın manevîyatına yaptığı hizmet, cism-i sanevberînin cesede yaptığı hizmet gibidir. Evet nasılki bütün aktar-ı bedene mâ-ül hayatı neşreden o cism-i sanevberî bir makine-i hayattır ve maddî hayat onun işlemesi ile kaimdir. Sekteye uğradığı zaman cesed de sukuta uğrar. Kezalik o latife-i Rabbaniye, âmâl ve ahval ve manevîyatın hey'et-i mecmuasını hakiki bir nur-u hayat ile canlandırır, ışıklandırır; nur-u imanın sönmesi ile mahiyeti, meyyit-i gayr-ı müteharrik gibi bir heykelden ibaret kalır." (İ.İ.77)

1932- "Evet, şu kâinatta insan bir fihriste-i camia olduğundan, insanın kalbi binler âlemin harita-i manevîyesi hükmündedir. Evet insanın kafasındaki dimağı, hadsiz telsiz telgraf ve telefonların santral denilen merkezi misillü, kâinatın bir nevi merkez-i manevîsi olduğunu gösteren hadsiz fünun ve ulûm-u beşeriye olduğu gibi, insanın mahiyetindeki kalbi dahi, hadsiz hakaik-ı kâinatın mazharı, medarı, çekirdeği olduğunu; had ve hesaba gelmiyen ehl-i velayetin yazdıkları milyonlarla nurani kitablar gösteriyorlar.

İşte madem kalb ve dimağ-ı insanî bu merkezdedir; çekirdek haletinde bir şecere-i azimenin cihazatını tazammun eder ve ebedî, uhrevi, haşmetli bir makinenin âletleri ve çarkları içinde dercedilmiştir. Elbette ve her halde o kalbin Fâtırı, o kalbi işlettirmesini ve bilkuvve tavırdan bilfiil vaziyetine çıkarmasını ve inkişafını ve hareketini irade etmiş ki, öyle yapmış. Madem irade etmiş, elbette o kalb dahi akıl gibi işliyecek." (M.443)

"Hem bu küçük insanın küçücük kalbinde, kâinat kadar bir aşk yerleşir. Evet kalbin mercimek kadar bir sandukçası olan kuvvet-i hâfıza, bir kütüp-

hane hükmünde binler kitab kadar yazı, içinde yazılması gösteriyor ki: Kalb-i insan kâinatı içine alabilir ve o kadar muhabbet taşıyabilir." (L.57)

1933- "Kalbin ihtiyacat saikasıyla âlemin envaiyle, eczasiyle pek çok alâkaları vardır. Esma-i Hüsnanın bütün nurlarına ihtiyaçları vardır. Dünyayı dolduracak tadar o kalbin hem emelleri; hem de düşmanları vardır. Ancak Ganiyy-i Mutlak ve Hâfız-ı Hakiki ile itmi'nan edebilir.

Ve keza o kalbin öyle bir kabiliyeti vardır ki, bir harita veya bir fihriste gibi bütün âlemi temsil eder. Ve Vahid-i Ehad'den başka merkezinde bir şeyi kabul etmiyor. Ebedî, sermedî bir bekadan maada bir şeye razı olmuyor.

İnsanın çekirdeği olan kalb, ubudiyet ve ihlas altında İslâmiyet ile iska edilmekle, imanla intibaha gelirse; nuranî misalî Âlem-i Emir'den gelen emr ile öyle bir şecere-i nuranî olarak yeşillenir ki, onun cismanî âlemine ruh olur. Eğer o kalb çekirdeği böyle bir terbiye gözmezse, kuru bir çekirdek kalaraka nura inkılab edinceye kadar ateş ile yanması lâzımdır.

Ve keza, o habbe-i kalb için, pek çok hizmetçi vardır ki, o hâdimler kalbin hayatıyla hayat bulup inbisat ederlerse, kocaman kâinat onlara tenezzüh ve seyrangâh olur. Hatta kalbin hâdimlerinden bulunan hayal meselâ en zaif, en kıymetsiz iken hapiste ve zindanda kayıtlı olan sahibini bütün dünyada gezdirir, ferahlandırır." (M.N.117)

"Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mahiyetin, bir ayinedir. Senin fıtratında ve kalbinde bulunan şedid bir muhabbet-i beka, o ayine için değil ve o kalbin ve mahiyetin için değil. Belki o ayinede istidada göre cilvesi bulunan Baki-i Zülcelal'in cilvesine karşı muhabbetindir ki, belahet yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere dönmüş." (L.136)

1934- "İnsanın kalb cüzdanındaki letaif ve akıl defterindeki havas ve istidadındaki cihazat; tamamen ve müttefikan saadet-i ebediyeye müteveccih ve ona göre verilmiş ve ona göre techiz edilmiş olduğuna ehl-i tahkik ve keşf müttefiktirler." (S.88)

Evet" kalbin umûr-u dünyeviye ile kasden iştigal etmek için yaratılmış olmadığı şöylece izah edilebilir: Görüyoruz ki, kalb hangi bir şeye el atarsa, bütün kuvvetiyle, şiddetiyle o şeye bağlanır. Büyük bir ihtimam ile eline alır, kucaklar. Ve ebedî bir devamla onun ile beraber kalmak istiyor.Ve onun hakkında tam manasıyla fena olur. Ve en büyük ve en devamlı şeylerin peşindedir, talebindedir. Halbuki umûr-u dünyeviyeden herhangi bir emir olursa, kalbin istek ve âmâline nazaran bir kıl kadardır. Demek kalb, ebed-ül

âbâda müteveccih açılmış bir penceredir. Bu fani dünyaya razı değildir." (M.N.120)

1935- Keza Mahbub-u Baki'ye hasr-ı muhabbeti ifade eden:

"يَا بَاقِى اَنْتَ الْبَاقِى bir ameliyat-ı cerrahiye hükmünde, kalbi masivadan tecrid ediyor, kesiyor. Şöyle ki: insan, mahiyet-i camiiyeti itibariyle mevcudatın hemen ekserisiyle alâkadardır. Hem insanın mahiyet-i camiasında hadsiz bir istidad-ı muhabbet dercedilmiştir. Onun için insanda umum mevcudata karşı bir muhabbet besliyor.Koca dünyayı bir hanesi gibi seviyor. Ebedî Cennet'e bahçesi gibi muhabbet ediyor. Halbuki muhabbet ettiği mevcudat, durmuyorlar, gidiyorlar, firaktan daima azab çekiyor. Onun o hadsiz muhabbeti, hadsiz bir manevî azaba medar oluyor. O azabı çekmekte kabahat, kusur ona aittir. Çünki kalbindeki hadsiz istidad-ı muhabbet, hadsiz bir cemal-i bakiye malik bir zata tevcih etmek için verilmiş. O insan su-i istimal ederek o muhabbeti fani mevcudata sarfettiği cihetle kusur ediyor. Kusurun cezasını, firakın azabıyla çekiyor.

İşte bu kusurdan teberri edip o fani mahbubattan kat-ı alâka etmek, o mahbublar onu terketmeden evvel o onları terketmek cihetiyle Mahbu-u Baki'ye hasr-ı muhabbeti ifade eden يَا بَاقِى اَنْتَ الْبَاقِى olan birinci cümlesi: "Baki-i Hakiki yalnız sensin. Masiva fanidir. Fani olan elbette baki bir muhabbete ve ezelî ve ebedî bir aşka ve ebed için yaratılan bir kalbin alâkasına medar olamaz." manasını ifade ediyor" (L.14)

1936- "Allah kalbin batınını iman ve marifet ve muhabbeti için yaratmıştır. Kalbin zahirini, sair şeylere müheyya etmiştir. Cinayetkâr hırs kalbi deler, sanemleri içine idhal eder. Allah darılır, maksudunun aksiyle mücazat eder." (H.Ş.139)

1937- "Nur-u akıl, kalbden gelir.

Zulmetli münevverler bu sözü bilmeliler: Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver.

O nur ile bu ziya mezcolmazsa zulmettir; zulüm ve cehli fışkırır. Nurun libasını giymiş bir zulmet-i müzevver.

Gözünde bir nehar var; lakin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki, bir leyl-i münevver.

O içinde bulunmazsa, o şahm-pare göz olmaz, sen de birşey göremez. Basiretsiz basar da para etmez.

Ger fikret-i beyzada süveyda-i kalb olmazsa, halita-i dimağî ilim ve basiret olmaz. Kalbsiz akıl olamaz." (S.705-706)

1938- Medeniyetin ruhu olan Roma dehasıyla, kalbin nuru olan Kur'an hidayetinin farkları:

"O deha ile bu hüda menşe'leri ayrıdır: Hüda semadan indi, deha zeminden çıktı.

Hüda kalbde işliyor; dimağı da işletiyor. Deha dimağda işler, kalbi de karıştırır." (S.714)

"İmanın yeri kalbdir; dimağ ise oluyor ma'kes-i nur-u iman. Bazan da mücahiddir, bazan süpürgecidir. Dimağda vesveseler, hem pek çok ihtimaller kalb içine girmese sarsılmaz iman, vicdan.

Yoksa bazıların zannınca iman dimağda olsa, ruh-u iman olan hakkalyakîne ihtimalat-ı kesîre olur birer hasm-ı bîeman.

Kalb ile vicdan, mahall-i iman. Hads ile ilham, delil-i iman. Bir hiss-i sâdis; tarik-ı iman. Fikir ile dimağ, bekçi-i iman." (S.732)

1939- Mahall-i iman olan kalb eğer nur-u imanla münevver olursa, cesedin maddî ve manevî bütün cihazat ve hissiyatı da salih olur. Eğer kalb nur-u imandan hissesiz kalarak fesada uğrarsa, cesed de bütün cihazatıyla fesada uğrar. Zira cesedin diyanet hayatında, kalb merkez ve kumandandır. Bu hakikatı şu hadis çok veciz ifade ediyor:

اَ ۘ وَاِنَّ فِى الْجَسَدِ مُضْغَةً اِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ

كُلُّهُ وَاِذَا فَسَدَ ۠ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ اَ ۘ وَهِىَ الْقَلْبُ

"Agâh olur, cismin içinde bir lokmacık et (parçası) vardır ki, iyi olursa bütün cesed iyi olur, bozuk olursa bütün cesed bozulur. İşte o (et parçası) kalbdir." [182]

Bu hadisde geçen kalbden maksad, iman şuurudur. Zira kalb, mahall-i imandır. Demek iman kâmil olursa, insan da salih olur. Şu halde tahkikî iman dersleri, bilhassa bu zamanda en mübrem bir ihtiyaç halindedir. *(Bak: 1642.p.)*

182 S.B.M. hadis:48

1940- Kalb hakkında âyetlerden birkaç not:

-Kalb-i selim: (26:89) (37:84) (Bak: 419 p.da bir âyet notu)

-Kalb-i münib (halisiyetle Allah'a bağlı kalb): (50:33)

-Ehl-i kalbin tefeyyüzü: (50:37) (Bak: 1382, 4101/2 p.lar)

-Kalbin zikirde gafleti: (18:28)

-Maneviyatta hissiz kalbler ve kalb körlüğü: (7:179) (21:3) (22:46)

-Kalbler hatmedilse (hidayetsiz, duygusuz bırakılsa) Allah'dan başka kim duygu verebilir: (6:46)

-Kalbin mahiyetinde bir hayır hali varsa, Allah bilir ve o likayata göre muamele eder: (8:70) (48:18)

-Kalbin manevî hassasiyeti: (8:2) (22:35)

-Kalbi manevîyatta hasta olanların hali: (9:125,127) (Bak: 1213/1.p.)

-Günahların kalbi manen karartması: (83:14)

-Kalbin mühürlenmesi ve perdelenmesi (maneviyata karşı kapanması) : (2:7) (6:25) (7:100, 101) (9:87, 93) (10:74) (16:108) (17:46) (18:57) (30:59) (40:35) (42:24) (45:23) (47:16)

Atıf notları:

-Kalb ayağıyla tarikatta sülûk, bak: 3665.p.

-Kalb insan latifelerine bir kumandandır, bak: 3667.p.

-Kalb ile vicdan mahall-i iman, bak: 1120.p.

-Allah'ın kalbini açtığı insanın nur üzerinde olduğu, bak: 2896.p.da âyet notu.

-Âhirzaman fitnesinde sefahetle kalblerin ölmesine dair rivayet, bak: 985.p.

-Heva ve sefahetle kalbin körleşmesi, bak: 1524.p.

1941- KALÛ BELÂ قالو بلى : Cenab-ı Hak ruhları yaratıp, onlara "Rabbiniz değil miyim" mealinde: "Elestü bi Rabbiküm" buyurduğunda, ruhlar: "Evet Rabbimizsin" mealindeki "Kal"u belâ" diye cevap verdiklerini bildiren Kur'andaki bir tabirdir. *(Bak: Misak-ı Ezelî)*

1942- KANUN قانون : (c.Kavanîn) Herkesin uyması için develetin teşri' kuvveti tarafından konulan her türlü meşru nizam, kaide, emir, nehiy ve yasaklar. *Kaziye-i külliye. *Kâinatta Allah'ın koyduğu değişmez nizam. *(Bak: Âdetullah, Teşrî)*

Atıf notları:

-Kanun-u emrî tecezzi etmez, bak: 816.p.

-Kanun-u emrî vücud-u haricî giyse nevinin ruhu olurdu, bak: 3133.p.

-Ruh mahiyeti itibariyle bir kanun-u emrîdir, bak: 3138.p.

-Kanun emirdendir, namus iradedendir, bak: 839.p.

1943- KARN قرن : Zaman devre. *Bir insanın ortalama ömrü olan altmış sene. *Yüz yıllık zaman. Asır. *Boynuz. Hayvanda başın boynuz yerleri, boynuz yerinden sarkan saç.

"Karn, iki manaya gelir. Birisi; zamandan bir müddete mukterin olan ümmet, bir zaman ahalisi olan hey'et-i içtimaiye ki, خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِى [183] hadis-i şerifi bu manayadır. Bunda sivrilmek veya mukarenet etmek manası vardır. Bu mukarenet veya efradın yekdiğerine mukareneti veya bir peygamber, bir âlim, bir reis gibi büyük bir şahsiyete mukareneti mülahaza olunur. Diğeri de müddet-i zamanın kendisine denir ki, asır gibi eksireyetle yüz sene takdir edilmiştir." (1878) *(Bak: Kurun-i Ahire, Zaman)*

1944- Karn ve kurun hakkında âyetlerden birkaç not:

-Bol ni'metlere rağmen isyan eden nice karnların helâki: (6:6) (19:74, 89)

-Peygamberlere isyan eden karnların helâki: (10:13)

-Az bir kısım cihad edenler müstesna, ekseriyet teşkil eden fesada ve fesadın ıslahına çalışmayan karnlar zevk u sefa ile dünyaya aldanıp lüks hayata dalışları: (11:116) (5:66)

-Nuh'dan (A.S.) sonra helâk edilen karnlar: (17:17)

---

183 Sahih-i Buhari 62.kitab (Ashab-ı Nebi) bab: 1 ve S.M. 44. kitab.(Fezail-i Sahabe) bab: 52 ve İ.M. hadis: 2362

-Geçmiş karnların helâkinden ibret alınacak çok alâmet ve eserler vardır: (20:128) (32:26)

-Kuvvetlerine güvenen karnların helâki: (28:78) (50:36) (Bak Musibet)

1945- KARUN قارون : Hz.Musa (A.S.) devrinde yaşamış ve zenginliğiyle mağrur bir azgındır. Cenab-ı Hakk'ın zekat emrini dinlemediğinden, mallarıyla birlikte Allah onu yere batırmış ve helâk olmuştur. Kur'an bu gibi azgınların kıssalarıyla kıyamete kadar bütün insanlara ibret derslerini veriyor. Fani dünya malı ile gururlanmak, enaniyete saplanmak ve âhireti ve ebedî saadeti unutmak veya inkâr etmek, Allah'ın nimetlerini kendi iktidarına maletmek gibi azgınlıklardan ve azgınlardan uzak durmak lâzımdır. Aksi halde Kur'anın böyle çok mühim derslerinden hissesiz kalınır ve helâket yoluna sapılmış olur.

1946- Evet nasılki "menfi esesata bina edilen ve Karun gibi

اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ (28:78) deyip ihsan-ı Rabbanî olduğunu bilmeyip şükretmiyen ve maddîyyun fikriyle şirke düşen ve seyyiatı hasenatına galib gelen şu medeniyet-i Avrupaiye öyle bir semavi tokat yedi ki; yüzer senelik terakkisinin mahsulünü yaktı, tahrib edip yangına verdi." (K.L.16)

Hem "ehl-i dalaletin şerrinden kâinatın kızdıklarını ve anasır-ı külliyenin hiddet ettiklerini ve umum mevcudatın galeyana geldiklerini, Kur'an-ı Hakim mu'cizane ifade ediyor. Yani: Kavm-i Nuh'un başına gelen tufan ile semavat ve arzın hücumunu ve kavm-i Semud ve Âd'in inkârından hava unsurunun hiddetini ve Kavm-i Fir'avuna karşı su unsurunun ve denizin galeyanını ve Karun'a karşı toprak unsurunun gayzını ve ehl-i küfre karşı âhirette (67:8)

تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ sırrıyla, Cehennem'in gayzını ve öfkesini ve sair mevcudatın ehl-i küfür ve dalalete karış hiddetini gösterip ilan ederek gayet müdhiş bir tarzda ve i'cazkârane ehl-i dalalet ve isyanı zecrediyor." (L.83)

1947- Halbuki insan acz ve fakrını bilerek Allah'a iltica etmesi gerekmektedir. "Nasılki nazadar bir çocuk ağlamasıyla, ya istemesiyle, ya hazin haliyle matlublarına öyle muvaffak olur ve öyle kaviler ona müsahhar olurlarki; o matlublardan binden birisine bin def'a kuvvetçiğiyle yetişemez.

Demek zaaf ve acz, onun hakkında şefkat ve himayeti tahrik ettikleri için küçücük parmağıyla kahramanları kendine müsahhar eder. Şimdi böyle bir çocuk, o şefkati inkâr etmek ve o himayeti ittiham etmek suretiyle ahmakane bir gurur ile "Ben kuvvetimle bunları teshir ediyorum" dese, elbette bir tokat yiyecektir. İşte insan dahi Hâlikının rahmetini inkâr ve hikmetini ittiham edecek bir tarzda küfran-ı ni'met suretinde Karun gibi: اِنَّمَا اُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ (28:78) yani "Ben kendi ilmimle, kendi iktidarımla kazandım" dese, elbette sille-i azaba kendini müstahak eder. Demek şu meşhud saltanat-ı insaniyet ve terakkiyat-ı beşeriye ve kemalat-ı medeniyet; celb ile değil, galebe ile değil, cidal ile değil, belki ona onun za'fı için teshir edilmiş, onun aczi için ona muavenet edilmiş, onun fakrı için ona ihsan edilmiş, onun cehli için ona ilham edilmiş, onun ihtiyacı için ona ikram edilmiş. Ve o saltanatın sebebi, kuvvet ve iktidar-ı ilmî değil, belki şefkat ve re'fet-i Rabbaniye ve rahmet ve hikmet-i İlahiyedir ki, eşyayı ona teshir etmiştir. Evet bir gözsüz akrep ve ayaksız bir yılan gibi haşerata mağlub olan insana, bir küçük kurttan ipeği giydiren ve zehirli bir böcekten balı yediren onun iktidarı değil, belki onun za'fının semeresi olan teshir-i Rabbanî ve ikram-ı Rahmanîdir.

Ey insan! Madem hakikat böyledir; gurur ve enaniyeti bırak. Uluhiyetin dergâhında acz ve za'fını istimdad lisanıyla; fakr ve hacatını, tazarru ve dua lisanıyla ilan et ve abd olduğunu göster." (S.327)

1948- Kur'anda Karun kıssası: (28:76 ilâ 82) (29:39,40) (40:23,24,25) âyetlerinde geçer.

1949- KASİDE-İ ERCUZE قصيدهء ارجوزه : (Ürcuze) Hz. İmam-ı Ali (R.A.) tarafından bahr-ı recez vezni üzere yazılan ve istikbalden haber veren meşhur kasidenin adı. *(Bak: 1393.p.)*

"Mecmuat-ül Ahzab'ın 582. sahifesinden 597. sahifesine kadar o Erccuze'dir. O Ercuze'nin mevzuu ve içindeki maksad-ı aslî; İsm-i Azam'ı tazammun eden altı ismin ehemmiyetini beyan etmek, hem o münasebetle istikbaldeki bir kısım umur-u gaybiyeye ve te'sis-i İslâmiyette bir kısım mücahedatına işaret etmektir. Evet Hz. İmam, üstadı olan Habibullah'tan (A.S.M.) aldığı dersin bir kısmını, işarî bir surette zikrediyor." (O.L.307) *(Bak: Gayb)*

1950- KAYYUM قيّوم : "Kıyam'dan (fey'ul) vezninde bir siga-i mübalağadır ki, kendi kaim, diğerlerini mukim ve mukavvim demektir." (E.T.849)

Başlangıç, nihayet ve yeniden oluş gibi hallerden münezzeh ve ezelden ebede kaim, daim ve var olan manasında Allah'ın bir ismidir. Bütün eşyanın ancak kendisi ile kaim olduğu Cenab-ı Hak. *(Bak.229.p.)*

1951- "Sırr-ı kayyumiyetin cilvesine bu noktadan bakınız ki: Bütün mevcudatı ademden çıkarıp, her birisini bu nihayetsiz fezada (13:2) اَللّٰهُ الَّذِى رَفَعَ السَّمَوَا ِ بِغَيْرِعَمَدٍ تَرَوْنَهَا sırrıyla durdurup, kıyam ve beka verip, umumunu böyle sırr-ı kayyumiyetin tecelisine mazhar eyliyor. Eğer bu nokta-i istinad olmazsa; hiçbir şey kendi başıyla durmaz, hadsiz bir boşlukta yuvarlanıp ademe sukut edecek.

Hem nasılki bütün mevcudat, vücudları ve kıyamları ve bekaları cihetinde Kayyum-u Zülcelal'e dayanıyorlar; kıyamları onunladır. Öyle de, mevcudatın keyfiyat ve ahvalinde binler silsilelerin; (temsilde hata olmasın) telefon, telgraf silsilelerinin merkezi ve santral direği hükmünde olan sırr-ı kayyumiyette وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ اْ َمْرُ كُلُّهُ (11:123) sırrıyla, uçları bağlıdır. Eğer o nuranî nokta-i istinada dayanmazlarsa, ehl-i akılca muhal ve batıl olan binler devirler ve teselsüller lâzım gelecek; belki mevcudat adedince batıl olan devirler ve teselsüller lâzım gelir. Meselâ: Bu şey (hıfz veya nur veya vücud veya rızık gibi) bir cihette buna dayanır; bu da ötekine; o da ona... gitgide herhalde nihayetsiz olamaz, bir nihayeti bulunacak. İşte bütün böyle silsilelerin müntehaları; elbette sırr-ı kayyumiyettir. Sırr-ı kayyumiyet anlaşıldıktan sonra, o mevhum silsilelerde birbirine dayanmak rabıtası ve manası kalmaz, kalkar; herşey doğrudan doğruya sırr-ı kayyumiyete bakar." (L.346)

İki atıf notu:

- Faaliyet-i Rabbaniye içindeki sırr-ı kayyumiyete bakan hikmet, bak: 882-890.p.lar

- 4081-4086.p.larda izah edilen zerratın harekâtındaki hikmetler, sırr-ı kayyumiyetle de alâkalıdır.

1952- "İsm-i Kayyum'un cilve-i azamını görmek istersek, hayalimizi bütün kâinatı temaşa edecek; biri, en uzak şeyleri; diğeri, en küçük zerreleri gösterecek iki dürbin yapıp birinci dürbinle bakıyoruz, görüyoruz ki:

İsm-i Kayyum'un cilvesiyle, Küre-i Arz'dan bin def'a büyük milyonlar küreler, yıldızlar, direksiz olarak havadan daha latif olan madde-i esiriye içinde kısmen durdurulmuş, kısmen vazife için seyahat ettiriliyor.

Sonra o hayalin hurdebini olan ikinci dürbiniyle, küçük zerratı görecek bir suretle bakıyoruz. O sırr-ı kayyumiyetle, zihayat mahlukat-ı Arziyenin herbirinin zerrat-ı vücudiyeleri, yıldızlar gibi muntazam bir vaziyet alıp hareket ediyorlar ve vazifeler görüyorlar.Hususan zihayatın kanındaki "küreyvat-ı hamra ve beyza" tabir ettikleri zerrelerden teşekkül eden küçük kütleleri, seyyar yıldızlar gibi, mevlevivari iki hareket-i muntazama ile hareket ediyorlar görüyoruz." (L.351)

1953- "İsm-i Kayyum'un bir cilve-i azamına işaret eden:

لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ (2:255) مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا (11:56)

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (39:63) gibi âyetlerin işaret ettiği hakikat-ı azamın bir vechi şudur ki: Şu kâinattaki ecram-ı semaviyenin kıyamları, devamları, bekaları; sırr-ı kayyumiyetle bağlıdır. Eğer o cilve-i kayyumiyet bir dakikada yüzünü çevirse, bir kısmı Küre-i Arz'dan bir defa büyük milyonlarla küreler, feza-yı gayrimütenahi boşluğunda dağılacak, birbirine çarpacak, ademe dökülecekler.

Nasılki meselâ: Havada-tayyareler yerinde-binler muhteşem kasırları kemal-i intizamla durdurup seyahat ettiren bir zatın kayyumiyet iktidarı, o havadaki sarayların sebat ve nizam ve devamları ile ölçülür. Öyle de: O Zat-ı Kayyum-u Zülcelal'in madde-i esiriye içinde hadsiz ecram-ı semaviyeye nihayet derecede intizam ve mizan içinde sırr-ı kayyumiyetle bir kıyam, bir beka, bir devam vererek, bazısı Küre-i Arz'dan bin ve bir kısmı bir milyon defa büyük milyonlarla azîm küreleri direksiz, istinadsız, boşlukta durdurmakla beraber, herbirini bir vazife ile tavzif edip gayet muhteşem bir ordu şeklinde "Emr-i Kün Feyekûn"den gelen fermanlara kemal-i inkıyadla itaat ettirmesi, İsm-i Kayyum'un azamî cilvesine bir ölçü olduğu gibi, herbir mevcudun zerreleri dahi, yıldızlar gibi sırr-ı kayyumiyetle kaim ve o sır ile beka ve devam ediyorlar.

Evet bir zihayatın cesedindeki zerrelerin herbir azaya mahsus bir hey'et ile küme küme toplanıp dağılmadıkları ve sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini muhafaza edip dağılmamaları ve muntazaman durmaları, bilbedahe kendi kendilerinden olmayıp, belki sırr-ı kayyumiyetle olduğundan; herbir cesed muntazam bir tabur, herbir nevi muntazam bir ordu hükmünde olarak bütün zihayat ve mürekkebatın zemin yüzünde ve yıldızların feza âleminde durmaları ve gezmeleri gibi, bu zerreler dahi hadsiz dilleriyle sırr-ı kayyumiyeti ilan ederler." (L.344)

1954- Kayyûm kelimesi Kur'an'da (Hayyul Kayyum) ifadesiyle (2:255) (3:2) (20:111) ayetlerinde zikredilir.

1955- KAZA قضى : Birden bire olan musibet. Beklenmedik belâ. *Vaktinde kılınmayan namazı sonradan kılmak. *Allah'ın takdirinin ve emrinin yerine gelmesi. *Hâkimlik, hâkimin hükmü. *İstemeden yapılan zarar. *Hükmeylemek, hüküm. *Bir şeyi birbirine lâzım kılmak, beyan eylemek. *Ahdini yerine getirmek. Ödemek, eda etmek. *İcab. *Ölüm. (L.R.) *(Bak: Ecel)* *Şeriat hâkimi olan Kadı'nın hükümetinin hududu olan memleket. (Yani, eskiden bir hâkimin şeriat namına davalara baktığı memlekete "Kaza Merkezi" denirdi.) *Fık: İnsanlar arasında vuku bulan dava ve muhasamayı şer'î hükümler dairesinde fasletmek, halletmek. (Fetvanın kazadan farkı; mevzuu âmdır, gayr-ı muayyendir, hem mülzim değil. Kaza ise muayyen ve mülzimdir.)

Atıf notu:

-Cenab-ı Hakk'ın ata, kaza, kader kanunları, bak: 1914.p.

1956- KAZF-I MUHSANAT قذفِ محصنا : Namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak. Kur'an (24:4) âyetinde bildirilen bu iftiranın tahakkuku için, fukaha: İslâm, akıl, büluğ, hürriyet ve iffet olarak beş şart saymıştır. Bu şartlara sahib olan kadına muhsane denir. Erkekler de delaleten aynı hükme dahildir. (E.T.3479 telhisen)

1957- Böyle bir iftirada bulunan kimseye, suçu sabit olması halinde şer'i ceza verilir. Hem bu gıybet ve iftirayı Kur'an şiddetle takbih eder.

"(49:12) **اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْ كُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا** Gıybet, şu âyetin kat'i

hükmüyle nazar-ı Kur'anda gayet menfur ve ehl-i gıybet gayet fena ve alçaktırlar. Gıybetin en fena ve en şenii ve en zâlimane kısmı, kazf-ı muhsanat nev'idir. Yani gözüyle görmüş dört şahidi gösteremeyen bir insan, bir erkek veya kadın hakkında zina isnad etmek; en şeni' bir günah-ı kebair ve en zâlimane bir cinayettir, hayat-ı içtimaiye-i ehl-i imanı zehirlendirir bir hıyanettir, mes'ud bir ailenin hayatını mahveden bir gadirdir.

Evet Sure-i Nur bu hakikatı o kadar şiddetle göstermiş ki, vicdan sahibini titretiyor ve tüylerini ürperttiriyor.

لَوْ ۬ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ

(24:16) şiddetle ferman ediyor ve diyor ki: Gözüyle görmüş dört şahidi *(Bk. Şahid-i âdil)* gösteremeyen merdud-üş şehadettir. Ebedî şehadetlerini kabul etmeyiniz. Çünki yalancıdırlar. Acaba böyle kazfe cesaret eden hangi adam var ki, gözüyle görmüş dört şahidi gösterebilir. Kur'an-ı Hakim bu şartı koşturmakla, böyle şeylerde şakk-ı şefe etmeyiniz, bu kapıyı kapayınız demektir. (24:19) يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ tehdidiyle, öyleleri münafık gibi ehl-i imanın hayat-ı içtimaiyelerini böyle işaalar ile ifsad ediyorlar, ifade ediyor." (B.L.267) *(Bak: Gybet)*

KEBAİR كبائر **:** (Kebire c.) Büyük şeyler. Büyük günahlar. *(Bak: Günah, Mubikat-ı Seb'a)*

Atıf notları:

-Dans ve tiyatro gibi kebairler, bak: 982.p.

-Kebairden ictinab edenin günahı örtülür, bak: 130.p.

1958- KELÂM كلام **:** Söz. Bir manayı taşıyan, bir maksadı anlatan ifade. *Allah'a mahsus bir sıfat. *Fık: Allah (C.C.) Kelâm sıfatını da haizdir. Onun kelâmı harften ve savttan (sesten) münezzehtir, ezelîdir, ebedîdir. *Ist. Hikmet ve mantık esaslarıyla Allah'ın (C.C.) varlığı, birliği, İslâmiyet'in doğruluğu ve hakkaniyetinden bahseden ilim. *(Bak: İlm-i Kelâm, Kelimat-ı Rabbî)*

Atıf notları:

-Musa (A.S.) ın kelâm-ı İlahîye mazhariyeti, bak: 2638.p.da âyet notu.

-Allah'ın kelâmı beşerin kelâmına benzememeli, bak: 465.p.

-Kelâmın dört makamı, bak: 566.p.

-Kelâmın hüsnünü arttıran hususlar, bak: 424.p.

-Kelâmullah ünvanının Kur'ana verilmesinin hikmeti, bak: 2090/1.p.

-Kelâm-ı Mudari'nin korunması, bak: 256.p.

1959- KELİMAT-I RABBÎ كلما ربّي : Allah'ın kelimeleri. *(Bak: İlham)*

Kur'anda geçen bu ifadenin taşıdığı mana, çok derin ve küllî olmasından ihtisas ehlinin beyanlarına havale ederiz. Şöyle ki:

"Kelime, bir manayı ifade eden şeye denir. Amma Nahvîlerin lafz ile takyid ve tahsis ettikleri, onlara mahsus bir ıstılahtır. Evet biri kal, diğeri hal olmak üzere iki lisan vardır. Lisan-ı kalin kelimatı elfaz ise, lisan-ı halin kelimatı da ahvaldir.

Binaenaleyh, kudsi şairin وَفِى كُلِّ شَىْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ dediği gibi; kitab-ı kebir-i kâinatta yaratılan herhangi bir şey, Hâlik'ın azametine delalet eden bir kelime-i haliyedir. Eşcar ile denizler, kâinat kitabında mevcud kelimat-ı haliyelerin yazılmasına kâfi geldiği takdirde, o denizlerin katreleri, o ağaçların zerreleri birer hâlî kelime olduğundan, onların da yazılması için mürekkeb, kalem lâzımdır. Öyle ise, onlar içinde, onlar kadar başka eşcar ve denizler lâzımdır: Ve hakeza, herbir birincinin katreleri ve kelimatı yazıldıktan sonra, ona da onun kadar ikinci bir takım eşcar ve denizler lâzımdır. Hal böylece ilâ-gayr-ın-nihaye teselsül eder gider. Cenab-ı Hak'ın kelimatı, yani Cenab-ı Hakk'ın azametine delalet eden kelimat-ı hâliyesi bitmez. Demek hakikatta قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا (18:109) âyetinin ifade ettiği manada hiçbir cihetle mübalağa, müzayede yoktur, belki tenakus vardır. Mütercim Abdülmecid." (İ.İ.157)

1960- Evet "şu âyet-i azîme çok büyük ve çok âlî ve çok geniş bir denizdir. Onun cevherlerini beyan etmek için koca bir cild kitab yazmak lâzım

gelir. Onun kıymetdar cevherlerini başka zamana ta'likan şimdilik yalnız birkaç gün evvel tahattur-u hakaik noktasında benim için ehemmiyetli bir zaman olan namaz tesbihatında uzaktan uzağa fikrin nazarına ilişen bir nüktenin şuaı göründü. O zamanda kaydedemedik, gittikçe tebaud ediyordu. Bütün bütün kaybolmadan evvel o nüktenin bir cilvesini avlamak için etrafında dairevarî bir kaç kelime söyliyeceğiz:

1961- Birinci Kelime: Kelâm-ı Ezelî; ilim, kudret gibi bir sıfat-ı İlahiye olduğu cihetle gayr-i mütenahidir. Nihayetsiz olan bir şeye denizler mürekkeb olsa elbette bitiremezler.

1962- İkinci Kelime: Bir zatın vücudunu ihsas eden en zâhir, en kuvvetli eser, tekellümüdür.Bir zatın kelâmını işitmek, bin delil kadar vücudunu belki şuhud derecesinde isbat ettiği nokta-i nazarda bu âyet-i Kerime mana-yı işarîsiyle diyor ki: Rabb-ı Zülcelal'in vücudunu gösteren Kelâm-ı İlahînin adedini denizler mürekkeb olsa ağaçlar kalem olsa, yazsalar bitiremezler. Yani bir zatın böyle bir kelâmı, vücuduna şuhud derecesinde delalet ettiğine bedel, Zat-ı Ehad-ı Samed'e, kelâmın mütekellime delaleti ve ihsası gibi haddü hesaba gelmeyen hadsizdir ki; umum denizlerin suyu mürekkeb olsa yazmasına kifayet etmez demektir.

1963- Üçüncü Kelime: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hakaik-ı imaniyeyi, umum tabakat-ı beşere ders verdiği için tesbit ve tahkik ve ikna' etmek hikmetiyle, bir hakikatı zâhiren tekrar etiği için ehl-i ilim ve ehl-i kitab bulunan o zaman ülema-i Yehud, Peygamber-i Zişan Aleyhissalatü Vesselâm'ın ümmiliğine ve kıllet-i ilmine gayet haksız bir taarruz ettiklerine manen bir cevabdır. Şöyle ki:

Âyet-i Kerime der: Tahkik ve ikna' gibi pekçok hikmetler için ayrı ayrı faideler nokta-i nazarında çok müteaddid neticeleri bulunan bir hakikatı, umumun bilhassa avamın kalbinde yerleştirmek için erkân-ı imaniye gibi herbir mes'elesi, bin mesail kıymetinde ve binler hakaikı tazammun eden mes'eleleri, ayrı ayrı mu'cizane tarzlarda tekrarını hasr-ı kelâmî ve kusur-u zihnî ve sermayenin noksaniyetinden değildir. Belki hadsiz nihayetsiz hazine-i ezeliye-i kelâm-ı İlahîden alınan ve âlem-i gayb hesabına âlem-i şehadete müteveccih olup, cin, ins, ruh, melekle konuşan ve her ferdin kulağında taninendaz olan Kur'anın menbaı bulunan Kelâm-ı ezelî'nin kelimatını saymak için denizler mürekkeb olsa, zişuurlar kâtib, nebatatlar kalem, belki zerratlar kalem ucu olsalar, yine bitiremezler. Çünki bunlar mütenahi, o ise nihayetsizdir.

1964- Dördüncü Kelime: Ma'lumdur ki, umulmadık bir şeyden kelâmın suduru kelâmı ehemmiyetleştirir, kendini dinlettiriyor. Hususan cevv-i sema ve bulutlar gibi büyük cirimlerde tekellümvari sadalar dahi, ehemmiyetle herkese kendini dinlettiriyor. Hususan dağ cesametinde bir fonoğrafın nağamatı, daha fazla kulağın nazar-ı dikkatini celb eder. Hususan semavat tabakalarını plaklar ittihaz edip, küre-i arzın kafasına işittirmek için sudur eden sada-i semavî-i Kur'anîyi radyo kuvvetiyle zerrat-ı havaiye hurufata âhize ve nâkile oldukları gibi, elbette bu kudsi hurufat-ı Kur'aniye'ye birer ayine, birer lisan, birer ibre ucu, birer kulak hükmüne geçtiğine remzen, Kur'an-ı Hakîm'in hurufatının ne derece ehemmiyetli, kıymetli, hasiyetli, hayatdar olduğuna işareten, âyet mana-yı işarîsiyle diyor ki: Kelâmullah olan Kur'an o kadar hayatdar ve kıymetdardır ki; onu dinleyen, işiten kulakların adedini ve o kulaklara giren o kudsi kelimelerin sayısını bütün denizler mürekkeb ve melaikeler kâtib ve zerreler, nutfeler ve nebatlar ve kıllar kalemler olsa bitiremezler: Evet bitiremezler çünki Cenab-ı Hak beşerin zayıf, ruhsuz kelâmının adedini havada milyonlar kadar teksir etse, elbette arz ve semavatın Padişah-ı Bîmisal'inin arz ve semavata bakan ve arz ve semavatta umum zişuurlara hitab eden kelâmının herbir kelimesi, zerrat-ı havaiye adedince kelimeler olur.

1965- Beşinci Kelime: İki harftir.

Birinci Harf: Nasılki sıfat-ı Kelâm'ın kelimeleri var. Öyle de; kudretin de mücessem kelimeleri var. İlmin de, hikmetli kaderî kelimeleri var ki; bütün mevcudattır. Hususan zihayatlar, hususan küçük mahluklar, herbiri birer kelime-i Rabbaniyedir ki; Mütekellim-i Ezelî'ye kelâmdan daha kuvvetli bir surette işaret eder. Ve onların adedini, denizler mürekkeb olsa bitiremezler demek olduğu manasına dahi şu âyet remzen bakıyor.

1966- İkinci Harf: Bütün melaikelere ve insanlara hatta hayvanlara gelen umum ilhamlar bir nevi Kelâm-ı İlahî'dir. Bu kelâmın kelimatı, elbette gayr-ı mütenahidir. Saltanat-ı mutlakanın nihayetsiz cünudunun mütemadiyen aldıkları ilham, evamir-i İlahiyenin kelimatı ne derece çok ve nihaytesiz olduğunu âyet bize haber veriyor, demektir." (O.L.662)

1967- (31:27) âyeti de mevzu ile alâkalıdır. (6:15) âyeti ise, kelimat-ı Rabbî, sıdk ve adaletçe son derece mükemmel olup değiştirilemiyeceğini beyan eder.

-Âdem' e (A.S.) gelen kelimat: (2:37)

-İbrahim'e (A.S.) gelen kelimat: (2:124)

-Allah'ın kelimeleri tebeddül etmez: (6:34, 115) (10:64) (18:27) (Bak. 3473.p.da âyet notu)

-Allah kelimatıyla hakkın tahakkuk ve izharını ve kâfirlerin arkasının kesilmesini istiyor: (8:7) ve (10:82) (42:24) âyetleri de aynı mana ile alâkalıdır.

KELİME-İ TEVHİD كلمهء توحيد : *(Bak Tevhid)*

1968- KEMALAT كما : (Kemal c.) Faziletler, iyilikler, mükemmellikler. Ahlâk ve huy güzellikleri. Terbiyelilik, edeblilik.

Hakiki kemalat bütün cihazat-ı insaniyeyi gaye-i hilkatlerine tevcih etmekle kazanılır. Şöyle ki:

"İnsan bir çekirdeğe benzer. Nasılki o çekirdeğe kudretten manevî ve ehemmiyetli cihazat ve kaderden ince ve kıymetli proğram verilmiş. Ta ki, toprak altında çalışıp, ta o dar âlemden çıkıp, geniş olan hava âlemine girip, Hâlikından istidad lisanıyla bir ağaç olmasını isteyip, kendine lâyık bir kemal bulsun. Eğer o çekirdek, su-i mizacından dolayı ona verilen cihazat-ı manevîyeyi, toprak altında bazı mevadd-ı muzırrayı celbine sarfetse; o dar yerde kısa bir zamanda faidesiz tefessüh edip çürüyecektir. Eğer o çekirdek, o manevî cihazatını فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى nın emr-i tekvinîsini istimal edip hüsn-ü imtisal etse; o dar âlemden çıkacak, meyvedar koca bir ağaç olmakla, küçücük cüz'î hakikatı ve ruh-u manevîsi, büyük bir hakikat-ı külliye suretini alacaktır.

1969- İşte aynen onun gibi; insanın mahiyetine, kudretten ehemmiyetli cihazat ve kaderden kıymetli proğrmalar tevdi' edilmiş. Eğer insan, şu dar âlem-i arzîde, hayat-ı dünyeviye toprağı altında o cihazat-ı manevîyesini nefsin hevesatına sarfetse; bozulan çekirdek gibi bir cüz'î telezzüz için kısa bir ömürde, dar bir yerde ve sıkıntılı bir halde çürüyüp tefessüh ederek, mes'uliyet-i manevîyeyi bedbaht ruhuna yüklenecek, şu dünyadan göçüp gidecektir.

Eğer o istidad çekirdeğini İslâmiyet suyu, ile imanın ziyasıyla ubudiyet toprağı altında terbiye ederek, evamir-i Kur'aniyeyi imtisal edip cihazat-ı manevîyesini hakiki gayelerine tevcih etse, elbette âlem-i misal ve berzahta dal ve budak verecek ve âlem-i âhiret ve Cennet'te hadsiz kemalat ve

ni'metlere medar olacak bir şecere-i bakiyenin ve bir hakikat-ı daimenin cihazatına cami kıymetdar bir çekirdek ve revnakdar bir makine ve bu şecere-i kâinatın mübarek ve münevver bir meyvesi olacaktır. (Şükr-ü örfi ile istidadat-ı ruhiyenin inkişafı, bak: 1159 ve 3610.p.da iki âyet notu)

Evet hakiki terakki ise; insana verilen kalb, sır, ruh, akıl hatta hayal ve sair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, herbiri kendine lâyık hususi bir vazife-i ubudiyet ile meşgul olmaktadır. Yoksa ehl-i dalaletin terakki zannettikleri, hayat-ı dünyeviyenin bütün inceliklerine girmek ve zevklerinin her çeşitlerini, hatta en süflisini tatmak için bütün letaifini ve kalb ve aklını nefs-i emmareye musahhar edip yardımcı verse; o, terakki değil, sukuttur." (S.321)

İki atıf notu:

-Cihazat-ı insaniyeyi asıl vazifelerinde istihdam etmek, bak: 3598.p.

-Hakiki kemalat, kalbin bir kumandan olması ve bütün cihazatını istihdam etmesi iledir, bak: 3667.p.

-Bozuk cemiyetin menfi tesiri, Bak 710/1.p.

1970-Hem kazanılan kemalat nisbetinde gaye-i İlahiye ve hakikatler idrak ve tasdik edilir. *(Bak: 1305.p.)* Sefahet ise, kemalatın zıddına olarak tedenniye ve tefeyyüzat-ı manevîyeden mahrumiyete sebebdir. *(Bak: 985.p.)* Beşeriyet âleminde kemalatı kazanıp manevî imtiyaza sahib olan mümtaz kullar vardır. *(Bak: Istıfa)*

1971- Bütün enva'-ı kemalatın mercii olan Allah, sonsuz kemalat sahibi olup tecelli-i kemaliyle kâinatı envaen tezyin etmiştir. Evet"madem mevcudat, zeminin yüzünde büyük bir nehir gibi, kemalatın lem'alarıyla parlar geçer. O nehir, güneşin cilveleriyle parladığı gibi; şu seyl-i mevcudat dahi, hüsün ve cemal ve kemalin lem'alarıyla müvakkaten parlar gider. Arkalarından gelenler aynı parlamayı, aynı lem'aları gösterdiklerinden anlaşılıyor ki: Cereyan eden suyun kabarcıklarındaki cilveler, güzellikler, nasıl kendilerinden değil; belki bir güneşin ziyasının güzellikleri, cilveleridir. Öyle de şu seyl-i kâinattaki muvakkat parlayan mehasin ve kemalat, bir Şems-i Sermedî'nin lemaat-ı cemal-i esmasıdır." (S.621)

1972- "Keza ilim sıfatını ihsan edenin ilimsiz, şuuru ihsan edenin şuursuz, ihtiyarı verenin ihtiyarsız, iradeyi verenin iradesiz, kâmil şeylerin sânii gayr-ı kâmil olduğunu telakki etmek muhaldir... Maahâza, masnudaki kemalat, tamamen Sâni'deki kemalden akan bir feyizdir." (M.N.184) *(Bak: 1429.p.)*

1973- "Ve keza bakıyoruz ki, kâinatta her hangi bir şey, hadd-i kemale vâsıl olmayınca hareket etmekten durmuyor. Kemaline vâsıl olduğu zaman hareketi terk edip sükûnda oturur. Bundan anlaşılıyor ki, vücud, kemali ister. Kemal da sübutu iktiza eder. Öyle ise vücudun vücudu kemal iledir. Kemalin kemali de devam ile olru. Öyle ise bir Vâcib-i Sermedî Kâmil-i Mutlak var ki, mümkinatın bütün kemalatı onun nur-u kemalinin cilvelerine birer gölgedir. Öyle ise Cenab-ı Hak zatında, sıfatında, ef'alinde Kâmil-i Mutlak'tır." (M.N.62)

Atıf notları:

-Eslaf-ı izamın yüksek kemalatına ihtiyaç duymamak hatası, bak: 1066.p.

-İbadetin şahsî kemalata sebeb oluşu, bak: 1454.p.

-Mübareze ve tekâmül kanunu, bak: 1292.p.

-Keşif ve kerametler hakiki kemalatın mihengi değil, bak: 1989.p.

-Kemalat arşına giden dört yol, bak: 2251.p.

-Hak dinler olmasaydı insanlar hayvan olarak kalacaktı, bak: 143.p.

-Cenab-ı Hak her şey için bir nokta-i kemal tayin etmiştir, bak: 2981.p.

1974- KEMMİYET كمّية : (Kemiyet) Miktar, sayı, nice oluş. Az veya çok oluş, sayıca çokluk. *(Bak: Keyfiyet)*

Kur'an kemmiyetten daha çok, ihlas, sadakat, fedakârlık gibi yüksek faziletlere sahib olmak demek olan keyfiyeti esas alır. Ezcümle bir âyette şöyle buyurulur: "(102:1) اَلْهٰيكُمُ التَّكَاثُرْ Yani "Oyaladı o çokluk kuruntusu sizleri. "Âyetin başındaki (Elha), Lehiv'den if'aldir: (vav) harfi rabiaten vaki' olduğu için (ya) harfine kalb edildiğinden elif ya'dan mübeddel olarak yazılır. Eğlence demek olan lehvin aslı gaflet olduğundan ilha: eğlenmek, boş bir şey ile iğfal ve işgal eyleyerek oyalamak, işinden alıkoymaktır.

Tekâsür: Çokluk kurumu, gururu, iddiası olup kesret'ten tefâuldur. "Biz çoğuz", "Hayır, biz çoğuz" diye yekdiğeriyle çokluk yarışı, çokluk gösterişi etmek, çokluk sevdası veya çokluk izharı ile kurumlanmak, tefahur eylemektir ki, ehl-i dünyanın umumiyetle kapılıp aldandığı bir gurur haletidir. Âyette neyin çokluğu ve bu çokluğun nelerden alıkoyduğu zâhiren tasrih olunmaya-

rak, ilhâ ve tekâsür mutlak zikredilmiştir. Zira makamın iktizasına göre zihin, muhtemel olan her şeye zahib olabilmek itibariyle ıtlakın bir belagat-ı şamilesi vardır." (E.T.6040)

Bu itibarla her türlü çokluk ve çoğalmak sevdası ve çokluğa dayanıp gururlanmak ve haklılığı çokluğa dayandırmak iddiası sizi haktan, marifetullahtan, ihlas ve rıza-yı İlahîyi gaye yapmak gibi faziletlerden oyalayıp men'eder, diye derin ve küllî manaları ve manevî dersleri veren mezkûr âyet, keyfiyetin esas alınmasını ve kemmiyeti de ayakta tutan ruhun keyfiyet olduğunu ifade eder. Çokluğa güvenmek bazan kader tarafından mağlubiyete sebeb olur. *(Bak: 1370.p.)* Amma kemmiyetle keyfiyetin birleşmesi ise ahsendir.

1975- Evet" cemaatte vâhid-i sahih olmazsa; cem' ve zamm, kesir darbı gibi küçültür. Hesapta malumdur ki; darb ve cem', ziyadeleştirir. Dört kere dört, onaltı olur. Fakat kesirlerde darb ve cem' bil'akis küçültür. Sülüsü sülüs ile darbetmek, tüsü' olur yani dokuzda bir olur. Aynen onun gibi, insanlarda sıhhat ve istikamet ile vahdet olmazsa; ziyadeleşmekle küçülür, bozuk olur, kıymetsiz olur!..." (M.475)

1975/1- Âhirzaman fitnesinin acib şartları içinde iken, Bediüzzaman Hazretleri, daima müsbet hareketi tavsiye eder. Bazı müslümanlar ise, mütecaviz ehl-i dalâlete fiilen karşı çıkıp durdurmak gerektiğini söylerler: Gerçi mütecaviz ve münafıkane hareket eden ehl-i dalâlet, halkı aldatmak için iddia ettikleri demokrasinin esaslarını dahi açıkça çiğneyerek maksadlarına varmak isterler. Hem Avrupa felsefesinin menfi eseslarından birisi olan kuvvete dayanıp, hak düsturlarını dinlemezler: Hâkimiyetlerinde insanlık huzur ve hürriyet bulamaz. Onların ifsâdat ve istibdadları ancak kuvvetle durdurulur. Evet, Avrupa medeniyetinin -2272. parağrafta beyan olunduğu gibi- beş menfi esasından biri olan kuvvet, beşer tarihinde ekseriyetle hükümran olmuştur. *(Bak 1405/1.p.)*

Bediüzzaman Hz.leri, ehl-i istibdada hitaben şöyle der:

"Ey efendiler! Bilirim ki, hak noktasında mağlub olduğunuz zaman, kuvvete müracaat edersiniz. Kuvvet hakta olduğu, hak, kuvvette olmadığı sırriyle; dünyayı başıma ateş yapsanız, hakikat-ı Kur'aniyeye feda olan bu baş size eğilmiyecektir." (M.424)

İşte bunun içindir ki, asrımızda siyaset namı verilen menfi mücadeleleri hakikî siyaset olarak görmeyen Bediüzzaman Hz.leri, siyasete karışmamak kararını izah eden beyanlarında, asrımız siyasetinin kuvvete istinadını, kuvvetin de zulme sebebiyet vereceğini hatırlatarak, hakikî dindarların bu çeşit

siyasete girmeleri halinde, gaddar ve hodgâm olan ehl-i dünya siyasîleri, bunu, hâkimiyet ve iktidarlarına bir tehdid olarak göreceklerinden, sözde taraftar göründükleri hak, hürriyet, halk iradesi prensiplerini çiğnemekten çekinmeden kuvvet ve şiddete baş vuracaklarını; müslümanların buna mukabeleleri halinde daha büyük bir zulme yol açılacağı hususundaki endişelerini ifade ve ihsas etmektedir. *(Bak: Ş.292; K.L.240, son paragraf; E.L.II 98, Birinci Sual)* Hatta, ağırceza mahkemelerinde dahi, müstebidlerin istibdad-ı mutlakalarına cumhuriyet namı verdiklerini ifade ve beyan etmiştir. *(Bak: 3243.p.)*

Demek ki, bilhassa bu zamanda kuvvete dayanan ve neticesi zulme varan siyasî hayata hakikî dindarların da katılması, ehl-i dünya siyasetindeki müstebitlerin başvuracakları kuvvet ve şiddete karşı kuvvetle mukabele mecburiyetini getireceğinden zulme düşmek tehlikesi ortaya çıkar.

Hem istibdadı durduracak ve hakkı koruyacak üstün bir kuvvet gerekir. Bu ise ancak ittihad-ı İslâm ile hakikî İsevî ve insaniyetperverlerin ittifakı ile mümkün olur. Halbuki âlem-i İslâm ve Hıristiyanlık dünyası büyük bir sarsıntı geçiriyor. Hamiyet ve gayret-i diniyye ekseriyet itibariyle eksiktir.

Evet, İslâm dünyasının kemmiyetçe çokluğuna rağmen âhirzaman fitnesinin ifsadatiyle keyfiyeten gerilemesi sebebiyle mağlubiyete düşeceği bazı rivatlerde haber verilir. Ezcümle bir rivayette şöyle buyuruluyor:

يُوشِكُ اَنْ تَدَاعَي عَلَيْكُمْ اُ مَمُ مِنْ اُفِقٍ كَمَاتَدَاعَي اُ كَلَةَ عَلَي قَصْعَتِهَا

قَالَ : قُلْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ اَمِنَ قِلَّةٍ بِنَا يَوْمَئِذٍ قَالَ اَنْتُمْ كَثِيرٌ وَلَكِنْتَكُونُونَ

غُثَايٌ كَغُثَايِ السَّيْلِ تَنْتَزِ ُ الْمَهَابَةُ مِنْ قُلُو ِ عَدُوِّكُمْ وَيَجْعَلُ فِى قُلُوبِكُمْ

اَلْوَهْنُ قَالَ قُلْنَا وَمَالْوَهْنُ قَالَ حُبُّ الْحَيَاةِ وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْ ِ

Yani: "Ümmetler (milletler) yakın bir zamanda ve ufuktan yani, en uzak yerlerden ve sema cihetinden [1] sizin üzerinize üşüşürler, çöküşürler. [2]

---

1 Yüksek tekniğe sahip, sür'atli ve muharrib tayyarelere işaret olabilir

2 Hadîste geçen تَدَاَ ى kelimesi müşâreket olup, birbirini çağırmak demektir. Hücum edilmek istenen taraf aleyhinde milletlerin birbirini çağırıp toplanmaları, müttefik güç meydana getirip saldırmaları mânâsını ihsas eder.

(Öyle ki) sizin yemek kaplarına üşüştüğünüz gibi." (3) Su'ban sordu: "Yâ Resulallah! Biz o zaman azmı olacağız (ki böyle bize hücum edilecek.)

Resulullah (A.S.M.) buyurdu: (O zaman) Çok olacaksınız. Fakat siz selin köpük ve çör-çöpüne benzer bir hale geleceksiniz. (Bu zayıf halinizden dolayı) düşmanlarınızın kalbinden (önceden var olan veya her türlü) mehabet ve korku nez' olur, çıkar ve sizin kalbinizde de vehn olur.

"Vehn nedir?" diye sorulunca, Resulullah (A.S.M.): "Yaşamak sevgisi (yani rahat ve zevkli hayat arzusu) ve ölümü kerih görmenizdir." Diğer bir rivayette: Kıtalı (cihadı) kerih görmenizdir." diye cevab verdi. (İbn-i Hanbel 5/278)

Yine ibn-i Hanbel'in 2/259'da ve Ebu Davud Melâhim 5'deki rivayetleri, aynı hadisi te'yid eder.

1975/2- Mezkûr hadisde ifade edilen İslâm dünyasının durumunu gören Bediüzzaman Hazretleri, artık bundan sonra ittihad ve dine sarılarak kuvvet kazanmanın lüzumunu; şimdiki tahribçi, mütecaviz müstebidlere karşı maddî mukabele ile hürriyet-i hakikiyeyi ikame imkânı olmadığını, ancak müsbet hareketle hizmet etmek ve İslâm dünyasının kuvve-i manevîyesini takviye etmek gerektiğini ders verir.

Bediüzzaman Hazretleri, bozulmuş cemiyetin yeniden ıslah ve ihyası için eserlerinde çok bahis ve tavsiyeleri mevcuddur. Ezcümle, bir tavsiyesinde şöyle diyor:

"Yirmi senedenberi tahribkârane eşedd-i zulüm altında o derece ahlâk bozulmuş ve metanet ve sadakat kaybolmuş ki; ondan belki de yermiden birisine itimad edilmez. Bu acib hâlâta karşı, çok fevkalâde sebat ve metanet ve sadakat ve hamiyet-i İslâmiye lâzımdır; yoksa akîm kalır ve zarar verir." (K.L.90)

"Bunu da teessüf ve teellüm ile size beyan ediyorum ki: Ecnebîlerin bir kısmı, nasıl kıymettar malımızı ve vatanlarımızı bizden aldılar. Onun bedeline çürük bir fiat verdiler.

Aynen öyle de, yüksek ahlâkımızı ve yüksek ahlâkımızdan çıkan ve hayat-ı içtimaiyeye temas eden seciyelerimizin bir kısmını da bizden aldılar. Terakkilerine medar ettiler. Ve onun fiatı olarak bize verdikleri sefihane ahlâk-ı seyyieleridir, sefihane seciyeleridir. Meselâ:

---

3 Yeme-içime ve yaşama zevklerine karşı düşkünlüğe düşüleceğine telmih olsa gerek.

Bizden aldıkları seciye-i milliye ile, bir adam onlarda der: "Eğer ben ölsem milletim sağ olsun. Çünki milletimin içinde bir hayat-ı bakiyem var." İşte bu kelimeyi bizden almışlar ve terakkiyatlarında en metin esas da budur. Bizden hırsızlamışlar. Bu kelime ise din-i haktan ve iman hakikatlarından çıkar. O bizim, ehl-i imanın malıdır. Halbuki ecnebilerden içimize giren pis ve fena seciye itibariyle bir hodgâm adam bizde diyor: "Ben susuzluktan ölsem, yağmur hiçbir daha dünyaya gelmesin. Eğer ben görmezsem bir saadeti, dünya istediği gibi bozulsun." İşte bu ahmakâne kelime dinsizlikten çıkıyor, âhireti bilmemekten geliyor. Hariçten içimize girmiş, zehirliyor. Hem o ecnebilerin bizden aldıkları fikr-i milliyetle bir ferdi, bir millet gibi kıymet alıyor. Çünki bir adamın kıymeti, himmeti nisbetindedir. Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir.

Bazılarımızdaki dikkatsizlikten ve ecnebilerin zararlı seciyelerini almamızdan, kuvvetli ve kudsî İslâmî milliyetimizle beraber herkes "nefsî" "nefsî" demekle ve milletin menfaatini düşünmekle -menfaat-ı şahsiyesini düşünmemekle- bin adam, bir adam hükmüne sükût eder." (H.Ş.589)

1975/3- "Müddet-i hayatımda tecrübelerimle fikrimde tevellüd eden şudur:

Yeis en dehşetli bir hastalıktır ki, âlem-i İslâm'ın kalbine girmiş. İşte o yeistir ki bizi öldürmüş gibi, garbda bir-iki milyonluk küçük bir devlet, şarkta yirmi milyon Müslümanları kendine hizmetkâr ve vatanlarını müstemleke hükmüne getirmiş. Hem o yeistir ki, yüksek ahlâkımızı öldürmüş, menfaat-ı umumiyeyi bırakıp menfaat-ı şahsiyeye nazarımızı hasrettirmiş. Hem o yeistir ki, kuvve-i manevîyemizi kırmış. Az bir kuvvetle, imandan gelen kuvve-i ile şarktan garba kadar istilâ ettiği halde; o kuvve-i manevîye-i hârika, me'yusiyetle kırıldığı için, zâlim ecnebiler dörtyüz seneden beri üçyüz milyon Müslümanı kendilerine esir etmiş. Hatta bu yeis ile başkasının lâkaydlığını ve füturunu kendi tenbelliğine özür zannedip "Neme lâzım" der, "Herkes benim gibi berbattır" diye şehamet-i imaniyeyi terkedip hizmet-i İslâmiyeyi yapmıyor. Madem bu derece bu hastalık bize bu zulmü etmiş, bizi öldürüyor; biz de o katilimizden kısasımızı alıp öldüreceğiz.

لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ (39:53) kılıncı ile o yeisin başını parçalayacağız. مَا لَا يُدْرَكُ كُلُّهُ لَا يُتْرَكُ كُلُّهُ [1] hadisinin hakikatıyla belini kıracağız inşâallah.

[1] K.H. 2258, 2757.hadisler

Yeis; ümmetlerin, milletlerin "seretan" denilen en dehşetli bir hastalığı dır. Ve kemalâta mâni ve اَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِى بِي [2] hakikatına muhaliftir; korkak, aşağı ve âcizlerin şe'nidir, bahaneleridir. Şehamet-i İslâmiyenin şe'ni değildir. Hususan Arab gibi nev'-i beşerde medar-ı iftihar yüksek seciyelerle mümtaz bir kavmin şe'ni olamaz. Âlem-i İslâm milletleri Arab'ın metanetinden ders almışlar. İnşaalah yine Arablar ye'si bırakıp İslâmiyet'in kahraman ordusu olan Türklerle hakiki bir tesanüd ve ittifak ile el ele verip Kur'an'ın bayrağını dünyanın her tarafında ilân edeceklerdir." (H.Ş.43-45)

1976- Kemmiyet ve çokluk hırsı, ihlas hakikatına da zarar verir. Evet "Cenab-ı Hakk'ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba' ile ve fazla muvaffakiyet ile değildir. Çünki onlar vazife-i İlahiyeye ait olduğu için istenilmez; belki bazan verilir. Evet bazan bir tek kelime sebeb-i necat ve medar-ı rıza olur. Kemmiyetin ehemmiyeti o kadar medar-ı nazar olmamalı. Çünki bazan bir tek adamın irşadı, bin adamın irşadı kadar rıza-i İlahîye medar olur. Ey sevaba hırslı ve a'mal-i uhreviyeye kanaatsız insan! Bazı Peygamberler gelmişler ki, mahdud birkaç kişiden başka ittiba edenler olmadığı halde, yine o peygamberlik vazife-i kudsiyesinin hadsiz ücretini almışlar. Demek hüner, kesret-i etba' ile değlidir. Belki hüner, rıza-yı İlahîyi kazanmakladır. Sen neci oluyorsun ki, böyle hırs ile "Herkes beni dinlesin" diye vazifeni unutup, vazife-i İlahiyeye karışıyorsun? Kabul ettirmek, senin etrafına halkı toplamak Cenab-ı Hakk'ın vazifesidir. Vazifeni yap, Allah'ın vazifesine karışma." (L.152)

1977- Keyfiyeti esas alan Bediüzzaman Hazretleri şöyle diyor:" Kemmiyet, keyfiyete nisbeten ehemmiyetsiz olduğundan, halis bir hâdim olarak hakikat-ı ihlas ile, herşeyin fevkinde hakaik-ı imaniyeyi on adama ders vermek, büyük bir kutbiyetle binler adamı irşad etmekten daha ehemmiyetli görüyorum. Çünki o on adam, tam o hakikatı herşeyin fevkinde gördüklerinden sebat edip, o çekirdekler hükmünde olan kalbleri, birer ağaç olabilirler." (E.L.I.75)

1978- Allah, sivrisinek misaliyle insanların çoğunu dalalete, bir çoğunu da hidayete götürür manasındaki (2:26) يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِى بِهِ كَثِيرًا âyetinde iki kere geçen "evvelki كَثِيرًا den kemmiyet ve adetçe çokluk irade

[2] S.B.M. hadis 2183, K.H. 613, 746, 1894, İ.M. edeb, 58

edilmiştir. İkinci كَثِيرًا den keyfiyet ve kıymetçe çokluk kasdedilmiştir. Ve aynı zamanda, Kur'anın nev-i beşere rahmet olduğunun sırrına işarettir. Evet insanların az bir kısmının fazilet ve hidayetlerini çok görmek ve göstermek, Kur'anın beşere karşı merhametli ve lütufkâr olduğunu gösterir. Ve keza bir fazilet sahibi, bin faziletsize mukabildir. Bu itibarla, fazileti taşıyan az olsa da, çok görünür. (İ.İ.172)

Bir atıf notu:

-Bi'set-i enbiya ile kemalat kazananlar, bozulan ekserisine racihtir, bak: 1657.p.

1979- Kemmiyet hakkında âyetlerden birkaç not:

-Sayıca az fakat keyfiyette yüksek olanların, kemmiyetçe çok olanlara galibiyetleri: (2:249)

-Kemmiyete güvenme sebebiyle Huneyn'de mağlubiyet hâdisesi: (9:25)

-Mal ve evlad çokluğuyla iftihar edip gururlananların hali: (57:20)

-Haktan ayrılmış olan ekseriyete ittiba etmemek: (6:116) (Bak: 525.p.sonu)

-Keyfiyeten yüksek olanlarla beraber olmak: (18:28)

-Emrolunduklarını yaşamayan (sadakatsız) ekseriyet içinde muktesid (vasat) bir cemaat-ı kalile: (5:66) (11:116)

-Kötülerin çokluğuna ehemmiyet vermemek (5:100)

-Halk ekseriyetine uymayı gerektirmeyen husus, bak: 4038.p.da bir âyet notu.

-Ekseriyet kelimesinin geçtiği âyetlerden notlar, bak: 1689/1.p.

1980- KERAMET كرامة : Kerem, ikram, ağırlama. Bağış. *Allah (C.C.) indinde makbul bir veli abdin (yani adi beşeriyetten bir derece tecerrüd edebilen zatların) lütf-u İlahî ile gösterdigi büyük marifet ve hârika hal. Velayet mertebelerinde yükselen bir abdin hilaf-ı âdet hali. *(Bak: Himmet, istidrac, Mu'cize, Tarikat)*

"Velilerin himmetleri, imdatları, manevî fiilleriyle feyiz vermeleri hâlî veya fiilî bir duadır. Hâdi, Mugis, Muin ancak Allah'tır. Fakat insanda öyle bir latife, öyle bir halet vardır ki, o latife lisanıyla her ne sual edilirse, -velev ki fâsık da olsun-Cenab-ı Hak o latifeye hürmeten o matlubu yerine getirir.

O latife pek uzaktan bana göründü ise de, teşhis edemedim." (M.N.240) *(Bak: 3964/2.p.)*

"Evet öyle bir latifedir ki, hadis-i şerifte اِذَا اَقْسَمَتْ عَلَى اللّٰهِ بَرَّهَا (*) yani, o latife Allah'a yemin ettiği zaman, Allah onun yeminini doğruluyor, yani dilediğini kabul ediyor." (M.Nu.542)

Atıf notları:

-Ehl-i Sünnet haricinde velayet, bak: 2364 ilâ 2366.p.lar

-İmam-ı Rabbani'nin (R.A.) hakaik-i imaniyenin inkişafını ve vuzuhunu keramâta üstün tutması, bak: 151.p.

-Niyet-i hâlisenin kerameti, bak: 3260.p.

-Kerametlerin, bazı kimselerin ihlasına zarar vermesi, bak: 1519.p.

1981- KERAMET-İ İLMİYE كرامة علميه : İktisab suretiyle olmayıp, vehbî yani Cenab-ı Hakk'ın atiyyesi olarak geniş bir ilme mazhariyetten hasıl olan ilmî keramet. *İlim tahsili ile çok büyük ilim sahibi olan bir allameden çok daha yüksek, vâsi' ve hârikulâde bir ilme mazhar bulunan, hem ilmî dehası ve fart-ı zekâsı tecrübelerle ve hârika eserleri ile sabit ve müsellem olarak bir ferd-i ferid-i zaman halinde zuhur ve iştihar eden ender evliyaullahtan vücuda gelen ve zuhur eden, nur-efşan, hikmet-feşan ilmî keramet, ilmî hârika. **(Z.Gündüzalp)**

1982- KERAMET-İ KEVNİYE كرامة كونيه : Kudret-i Rabbaniyenin ihsanı ile letafet kesbedip havada uçmak, uzun yolu kısa zamanda gitmek, bir mü'minin bir sıkıntısı halinde Cenab-ı Hakk'a dua edip ind-i İlahîde makbul bir zattan yardım istemekle, o zatın izn-i İlahî ile o muztar kimsenin imdadına yetişmesi. Kale gibi muhkem bir yerde, üzerinden kilitli muhkem bir hücresinde hapis olan bir zatın, orada ibadet ve taatla meşgul olduğu bir zamanda görüldüğü halde, aynı zat aynı zamanda çarşıda halk arasında veya camide görülmesi ve bir zata şiddetli ve kesretli zehirlemelerle su-i kasdlar yapıldığı halde, ona zehir te'sir etmemesi ve ona düşmanları tarafından kurşun isabet ettirilememesi ve tayy-ı mekân ve bast-ı zaman gibi hârika hallere mazhar olması gibi hâdiselere o zatın "keramet-i kevniyesi"

* S.M. 1675. ve İ.M. 2649. hadisler

denilmektedir. Bu gibi hârika haller Cenab-ı Hak indinde ve Resul-ü Ekrem (A.S.M.) yanında makbul ve mahbub olan ender velilerde zuhur eder. **(Z.Gündüzalp)**

"Bir zaman meşhur bir allameyi, harbin müteaddid cephesinde cihada gidenler görmüşler, ona demişler... O da demiş: "Bana sevab kazandırmak ve derslerimden ehl-i imana istifade ettirmek için benim şeklimde bazı evliyalar benim yerimde işler görmüşler." Aynen bunun gibi, Denizli'de camilerde beni gördükleri hatta resmen ihbar edilmiş ve müdür ve gardiyana aksetmiş. Bazıları telaş ederek, "Kim ona hapishane kapısını açıyor?" demişler. Hem burada dahi aynen öyle oluyor. Halbuki benim çok kusurlu, ehemmiyetsiz şahsiyetime pek cüz'î bir hârika isnadına bedel, Risale-i Nur'un hârikalarını isbat edip gösteren "Sikke-i Gaybî Mecmuası" yüz derece, belki bin derece ziyade Nurlara itimad kazandırır ve makbuliyetine imza basar. Hususan Nur'un kahraman talebeleri, hakikaten hârika halleri ve kalemleriyle imza basıyorlar." (Ş.485)

Birkaç atıf notu:

-Şah-ı Geylani'nin ba'delmemat tasarrufu, bak: 36, 37.p.lar.

-Geylani Hazretlerinin yemiş olduğu tavuğun keramet olarak tekrar canlanması, bak: 39.p.

-Bast-ı zaman hâdiseleri, bak: 4027, 4028.p.ları.

-Makamat-ı evliyadan makam-ı Hızır, bak: 3676.p.başı

1983- "Kerametin izharı, zaruret olmadan zarardır. İkramın izharı ise, bir tahdis-i ni'mettir. Eğer keramet ile müşerref olan bir şahıs, bilerek hârika bir emre mazhar olursa, o halde eğer nefs-i emmaresi baki ise, kendine güvenmek ve nefsine ve keşfine itimad etmek ve gurura düşmek cihetinde istidrac olabilir. Eğer bilmiyerek hârika bir emre mazhar olursa meselâ birisinin kalbinde bir sual var, intak-ı bilhak nev'inden ona muvafık bir cevap verir; sonra anlar. Anladıktan sonra kendi nefsine değil, belki kendi Rabbisine itimadı ziyadeleşir ve "Beni benden ziyade terbiye eden bir hafizim vardır" der, tevekkülünü ziyadeleştirir. Bu kısım, hatarsız bir kerametdir; ihfasına mükellef değil, fakat fahr için kasden izharına çalışmamalı. Çünki onda zahiren insanın kesbinin bir medhali bulunduğundan, nefsine nisbet edebilir. Amma ikram ise: O kerametin selâmetli olan ikinci nev'inden daha selâmetli, bence daha âlîdir. İzharı, tahdis-i ni'mettir. Kesbin medhali yoktur, nefsi onu kendine isnad etmez." (M.32)

1984- "Sahabelerin velayeti, velayet-i kübra denilen, veraset-i nübüvvetten gelen, berzah tarikına uğramıyarak, doğrudan doğruya zâhirden hakikata geçip, akrebiyet-i ilahiyenin inkişafına bakan bir velayettir ki, o velayet yolu gayet kısa olduğu halde gayet yüksektir. Hârikaları az, fakat meziyatı çoktur. Keşif ve keramet orada az görünür. Hem evliyanın kerametleri ise, ekserisi ihtiyarî değil. Ummadığı yerden, ikram-i İlahî olarak bir hârika ondan zuhur eder. Bu keşif ve kerametlerin ekserisi de, seyr ü sülûk zamanında, tarikat berzahından geçtikleri vakit, adi beşeriyetten bir derece tecerrüd ettiklerinden, hilaf-ı âdet hâlâta mazhar olurlar." (M.50)

1985- Hem "ehl-i velayet, hizmet ve meşakkat ve musibet ve külfeti hoş görüyorlar, nazlanmıyorlar, şekva etmiyorlar, "Elhamdülillahi alâ külli hal" diyorlar. Keşif ve keramet, ezvak ve envar verildiği vakit, bir iltifat-ı İlahî nev'inden kabul edip setrine çalışıyorlar. Fahre değil, belki şükre, ubudiyete daha ziyade giriyorlar. Çokları o ahvalin istitar ve inkıtaını istemişler, ta ki amellerindeki ihlas zedelenmesin. Evet makbul bir insan hakkında en mühim bir ihsan-ı İlahî, ihsanını ona ihsas etmemektir; ta niyazdan naza ve şükürden fahre girmesin. İşte bu hakikata binaendirki, velayeti ve tarikatı istiyenler; eğer velayetin bazı tereşşuhatı olan ezvak ve keramatı isterlerse ve onlara müteveccih ise ve onlardan hoşlansa; baki uhrevi meyveleri, fani dünyada, fani bir surette yemek kabilinden olmakla beraber velayetin mayesi olan ihlası kaybedip, velayetin kaçmasına meydan açar." (M.451)

"Sırr-ı tarikatı anlamıyan birkısım mutasavvıfe, zaifleri takviye etmek ve gevşekleri teşci' etmek ve şiddet-i hizmetten gelen usanç ve meşakkati tahfif etmek için, istenilmeyerek verilen ezvak ve envar ve keramatı hoş görüp meftun olur; ibadata, hidemata ve evrada tercih etmekle vartaya düşer." (M.455)

1986- "Deniliyor ki: Madem Risale-i Nur hem kerametlidir, hem tarikatlardan ziyade iman hakikatlarının inkişafında terakki veriyor ve sadık şakirdleri kısmen bir cihette velayet derecesindedir. Neden evliyalar gibi manevî zevkler ve keşfiyatlara ve maddî kerametlere mazhariyetleri görülmüyor; hem onun talebeleri de öyle şeyler aramıyorlar. Bunun hikmeti nedir?

Elcevab: Evvela: Sebebi, sırr-ı ihlastır. Çünki dünyada muvakkat zevkler, kerametler tam nefsini mağlub etmeyen insanlara bir maksad olup, uhrevî ameline bir sebeb teşkil eder, ihlası kırılır. Çünki amel-i uhrevî dünyevî maksadlar, zevkler aranılmaz. Aranılsa sırr-ı ihlası bozar.

1987- Saniyen: Kerametler, keşfiyatlar, tarikatta sülûk eden ami ve yalnız

imanı taklidî bulunan ve tahkik derecesine girmeyenlere, bazan zayıf olanları takviye ve vesveseli şübhelilere kanaat vermek içindir. Halbuki Risal-i Nur'un imanî hakikatlarına gösterdiği hüccetler, hiç bir cihette vesveselere meydan vermediği gibi, kanaat vermek cihetinde kerametlere, keşfiyatlara hiç ihtiyaç bırakmıyor. Onun verdiği iman-ı tahkikî, keşfiyat, zevkler ve kerametlerin çok fevkinde olmasından, hakiki şakirdleri öyle keramet gibi şeyleri aramıyorlar.

1988- Salisen: Risale-i Nur'un bir esası, kusurunu bilmekle mahviyetkârane yalnız rıza-i İlahî için rekabetsiz hizmet etmektir. Halbuki keramet sahibleri ve keşfiyattan zevklenen ehl-i tarikatın mabeynindeki ihtilaf ve bir nevi rekabet ve bu enaniyet zamanında ehl-i gafletin nazarında onlara si-i zan edip o mübarek zatları, benlik ve enaniyetle ittiham etmeleri gösteriyor ki; Risale-i Nur'un şakirdleri şahsı için keramet ve keşfiyatlar istememek peşinde koşmamak lâzım ve elzemdir. Hem onun mesleğinde şahsa ehemiyet verilmiyor. Şirket-i manevîye ve kardeşler birbirinde tefani noktasında Risale-i Nur'un mazhar olduğu binler keramet-i ilmiye ve intişar-ı hizmetteki teshilat ve çalışanların maişetindeki bereket gibi ikramat-ı ilahiye umuma kâfi gelir; daha başka şahsî kemalat ve kerameti aramıyorlar.

1989- Rabian: Dünyanın yüz bahçesi, fani olmak haysiyetiyle âhiretin baki olan bir ağacına mukabil gelemez. Halbuki hazır lezzete meftun kör hissiyat-i insaniye fani hazır bir meyveyi, baki uhrevi bir bahçeye tercih etmek cihetiyle, nefs-i emmare bu halet-i fıtriyeden istifade etmemek için Risale-i Nur şakirdleri ezvak-ı ruhaniyeyi ve keşfiyat-ı manevîyeyi dünyada aramıyorlar." (E.L.I.86)

"Hem manevî kıymet ve makam ve meziyet, bu dünyaya bakmıyor ki kendini ihsas etsin. Hatta en büyük makamda bulunanlardan bazı zatlara verilen büyük bir ihsan-ı İlahîyi hissetmediklerinden kendilerini herkesten ziyade biçare ve müflis telakki etmeleri gösteriyor ki; avamın nazarında medar-ı kemalat zannedilen keşif ve keramet ve ezvak ve envar, o manevî kıymet ve makamlara medar ve mehenk olamaz. Sahabelerin bir saati, başka velilerin bir gün, belki bir çilesi kadar kıymeti olduğu halde; keşif ve manevî hârikulâde hâlâta evliya gibi mazhariyetleri her sahabede olmaması, bu hakikatı isbat ediyor." (Ş.332)

"Bu dünya dar-ül hizmettir, külfet ve meşakkatla ücret ölçülür, dar-ül mükafat değil!... Onun içindirki, ehl-i hakikat keşif ve kerametteki ezvak ve envara ehemmiyet vermiyorlar, bazan kaçıyorlar, setrini istiyorlar." (H.N.151)

1990- KERUBİYYUN كروبيون : (Kerrubiyyun) Allah'a en yakın olan melekler. Büyük melekler. Kerubiyyun yalnız hamele-i arştır diyenler olduğu gibi, Kerrubiyun diyenler de olmuştur. Aslı Kerubiyyun'dur. *(Bak: Hamele-i Arş)*

1991- KESRET كثرة : Çokluk, sıklık. *Bir şeyin ekserisi ve mu'zamı. Bolluk. (Bunun zıddı kıllettir). *(Bak: Kemmiyet)*

1992- KEŞFİYAT كشفيا : (Keşf. c.) Keşifler. Bulup meydana çıkarılan şeyler, telefon ve radyo gibi fennî buluşlar." Cenab-ı Hakk'ın ihsan ve ilhamı ile evliyaullahın, hususan evliya-i izam hazeratının ve hasseten Kur'an-ı Hakîm'in irşadı ile ve feyzi ile Rüesa-i Evliya ve Server-i Kâinat olan Peygamberimiz Resul-i Ekrem (A.S.M.) Efendimizin dersi ile ferd-i ferid-i azam makamının zirve-i âlîsine yükselen büyük hâdînin vâkıf oldukları maziye, hale, istikbale müteallik, kevnî, manevî sırlar, keşifler." (Z. Gündüzalp) *(Bak: Terakkiyat)*

1993- "Sual: Keşfiyat-ı fenniye ve fünun-u hazıra eski insanlara meçhul ve gayr-ı me'luf olduğundan, onları onlara ders vermek hatadır" diyorsun. Bilhassa âhirete ait ahval gibi, müstakbeldeki nazariyat da böyle değil midir? Onlar da bize meçhul ve gayr-ı me'lufdurlar. Onlardan bahsetmek ne için hata olmuyor?

Cevab: Müstakbeldeki nazariyat, bilhassa âhirete ait ahvale hiç bir cihetle hiss-i zahirî taalluk etmemiştir ki, o hissin hilafını söylemek şaşırtma olsun. Binaeenaleyh o gibi şeyler, daire-i imkândadırlar. Öyle ise, onlara itikad ve onlar ile itmi'nan peyda etmek mümkündür. Öyle ise, o gibi şeylerin hakk-ı sarihi, onları tasrih etmektir. Lakin keşfiyat-ı fenniye; eski insanlara göre, imkân ve ihtimal dairesinden çıkıp, muhal ve imtina derecesine girmişlerdir. Çünkü gözleriyle gördükleri şeyler, onlarca bedahet derecesine girmekle, onun hilafı onlarca muhaldir. Öyle ise, onların hissiyatına hürmeten, o gibi mes'elelerde belagatın iktizası, ibham ve ıtlaktır ki, onlara bir şaşırtma olmasın. Fakat Kur'an-ı Kerim, irşadını noksan bırakmamıştır. Bu zamanın fencilerini de istifadeden mahrum etmemek üzere, çok karine ve emarelerin vaz'iyle, hakikatlara işaretler yapmıştır. *(Bak: 2104-2106, 3728/1.p.lar)*

1994- Ey insafsız! Seni insafa davet ediyorum. Bir kere

قَدَرِ عُقُولِهِمْ كَلِّمِ النَّاسَ عَلَى [*] olan meşhur düsturu nazara almakla, zamanlarıyla muhitlerinin müsaadesizliğini düşünerek, telahuk eden binlerce efkârın neticelerinden doğan şu keşfiyat-ı fenniyeyi o zamanlardaki insanların kafa mideleri alıp hazmedemediklerine dikkat edersen anlayacaksın ki; Kur'an-ı Kerim'in o gibi meselelerde ihtiyar ettiği ibham ve ıtlak yolu, ayn-ı belagat olduğu gibi, yüksek i'cazını da isbata aşikâr bir delil olduğunu gözün kör değilse göreceksin." (İ.İ.117) *(Bak: 1008.p.sonu)*

Bir atıf notu:

-Bazı evliyaların keşfiyatla istikbalden verdikleri haberlerin çıkmamasının sebebi, bak: 752.p.

1995- KEVSER كوثر : Bereket. *Kesret'ten mübalağa. Çokluğun gayesine varan şey. Gayet çok şey. *Pek çok hayır. Hikmet, ilim. Kur'an, İslâm, tevhid. İlm-i ledün. Ma'rifetullah. *Cennet ırmaklarının kaynakları. *Cennet'te bir havuz veya nehir. Kur'anda 108. surenin ismi. Kıyamete kadar gelecek Âl, Ashab, etba ve onların iyilikleri, hayırları manasına da tefsir edilmiştir.

1996- "Kevser kelimesi kudsi, cami, külli, nurani bir kelime olduğundan mana-yı lügavîsi olan; hayr-ı kesirden ve uhrevi havz-ı kevserden ve manevî havz-ı kevser olan Kur'andan tut, ta hayr-ı kesir ıtlakına masadak olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a i'ta edilen bütün hedaya-yı Rahmaniye ve fütuhat-ı Rabbaniyeye, ta feth-i Mekke ve feth-i Şam ve feth-i İstanbul'a kadar manaları var." (İc.49)

1997- Sure-i Kevser'in feth-i İstanbul'a dair işareti:

"Madem اَلْكَوْثَرُ bir küllîdir. Bir ferdi de İstanbul'dur. Ve madem bu sure, fütuhat-ı İslâmiyeyi ve Resûlü Ekrem'e (A.S.M.) ihsan edilen atiyye-i İlahiyeyi haber veriyor. Ve madem اَلْكَوْثَرُ in makam-ı ebcedîsi 757 olup,

[*] K.H. hadis: 592

Sultan Orhan zamanında, Süleyman Paşa kumandasında "erler" tabir edilen kırk kahramanın şehid olması ile, İstanbul'u hükümet-i İslâmiye akdi altına girmeğe ve fatihasını o tarihte, 757'de muhasara ile okumuştur.

1998- Ve madem kevser kime verildiğini ifade etmek için اِنَا اَعْطَيْنَاكَ (108:1) deki ك ve ne için verildiğine delalet eden فَصَّلِ deki ف zammı ile 857 adedi ile Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) vekili olan Sultan Fatih'in eliyle daire-i İslâmiyet'e ve bir mescid-i ekber ve bir mahall-i salat-ı kübra olarak 857'nin tarihine tevafuk ediyor. Elbette bu sure, şu kevser-i hilafet-i İslâmiyeye sarahata yakın işaret eder denilebilir." (İc.50) *(Bak: Istanbul)*

1999- KEYFİYYET كيفية : Bir şeyin esası ve iç yüzü. Nasıl olduğu ciheti. *Kalite. Madde.

Dinî hizmetler dairesinde keyfiyet: İhlas, sadakat, fedakârlık, sebat, halktan istiğna, takva, iktisad ve kanaat gibi yüksek vasıflarda azamiyet derecesine yükselmek manalarında kullanılır.

Dinî hizmetlerde daima keyfiyet meziyetine sahib olanları tercih eden Bediüzzaman Hz. nin tarihçe-i hayatında keyfiyete verilen ehemmiyet, ziyaretçilerde de görüldüğü şöyle ifade ediliyor:

"Risaleleri okuyup müstefid olanlardan üstadı görmeye gelenler pek çoktu. Fakat ziyarete gelenlerden az bir kısmı görüşebilmeye muvaffak olurdu. Daha ziyade Risale-i Nur'a kemal-i sadakatla ve ihlasla hizmet etmeye kabiliyetli olanlar ve sırf lillah için muhabbet ve uhuvvet taşıyanlar görüşebilir; Üstadın dersini, sohbetini dinleyebilirdi. Üstad, muhtelif istidadda olan her ziyaretçinin derece-i fehim ve idrakine göre konuşur, nazarları Risale-i Nur'a ve hizmet-i imaniyeye çevirir, Risale-i Nur hakikatlarıyla imana hizmetin bu millete maddeten ve manen en büyük menfaatleri temin edeceğini dava ve izah ederdi." (T.H.462)

Yüksek meziyete sahip olanlardan bir ferd, keyfiyetsiz yüz belki bin ferde mukabildir. Keyfiyete sahip bir cemaatta, hakiki tesanüd kuvveti bulunur. Aralarında ciddi bir ihtilaf olmaz. Rıza-i İlahîyi kazanırlar: *(Bak: Kemmiyet)*

Atıf notları:

-Şeytanların hilkati ile bozulan ekseriyetin kıymeti yoktur. Kıymet keyfiyete bakar, bak: 1657, 3540.p.lar.

-Keyfiyet meziyetlerinin zamanın geçmesiyle eksilmesi, bak: 2691.p.

-Mehdiyetin kemmiyetçe fütuhatı nokta-i nazariyle, manevî fütuhat-ı Nuriyenin az görünmesi, Bak: 3374/.p

2000- KIRAAT قرأية : Okuma. Düzgün ve çabuk okuma. *Okuma kitabı. *Fık: Namazda Kur'an-ı Kerim'den bir miktar okumak.

İnsan bir yazıyı ya kendi kendine yahut başkasına dinletmek üzere okur. Hususi mütalaa nasıl olsa olur. Fakat dinletmekten maksad, anlatmak olduğu için o yolda okumanın dikkat edilecek bazı noktaları vardır. Bir eser mensur ise onu okumağa kıraat, manzum ise inşad denir. Gerek kıraat, gerek inşad; mihanikî, mantıkî, bedîî diye üçe ayrılır:

2001- Kıraat-ı Bedîî: Mantıkî kıraat şartlarına riayet ettikten başka rikkat mevkiinde sesini indirmek, şiddet makamında yükseltmek, -acemi aktör tavrı takınmaksızın- mevzuu ses ve işaretle canlandırmak.

2002- Kıraat-ı Mantıkî: Acele etmeyerek fakat imla kaidelerine dikkat ederek, yani virgüllerde biraz daha durmak, taacüb ve istifhamları anlatmak, muhaverelerde konuşanların sözlerini ayırmak suretiyle okumaktır.

Mecma-ül Âdab eserinin kelâm âdabı babının dördürcü âdabında "kelâmı ta'cil etmeyip gayet teenni ile, tertil ile söylemek; hatta Fahr-i Âlem A.S.M. Efendimiz, tekellüm buyurdukça eğer bir kimse saymak murad eylese, saymaya kadir olurdu.

Yani ﴿ س م ﴾ وقد كان نبينا

فضلاً يفهمه كلّ مَن سمعهاواوعدّ العدّ َ حصاه diye mervidir.

S.M.Zühd 71. hadîste meâlen: "Peygamber (A.S.M.) bir hadîs tahdsis eder, anlatırdı. Eğer onun sözlerini saymak isteyen kişi saysa idi, muhakkak onları sayabilirdi" buyurulur. *(Ebu Davud, İlim 7'ye de bak)*

Kur'anda (25:32), (73:4) âyetlerinde tane tane ve yavaşça kıraat manasında olan tertilen okumak tavsiyesi de aynı hususu te'yid eder. *(Bak: 2137.p.)*

2003- Kıraat-ı Mihanikî: Kelimeleri, terkibleri doğru telaffuz etmekle beraber ezber dersi gibi çabuk çabuk okumaktır. Böyle okuyuş dinleyene fazla birşey anlatmaz. Ancak okuyanın, mevzuu kavramış olduğunu anlatır. Öyle kıraat, bir makinanın duygusuz işlemesine benzetilir. *(Bak: Edebiyat)*

2004- KIRAAT-I SEB'A قرائِة سبعه : Yedi türlü okuma. Kur'an-ı Kerim'i yedi türlü okuma tarzı. Mana değişmemek üzere Kur'an-ı Kerim'in Kureyş, Huzeyl, Havazin, Kinane, Sakif, Temim ve Yemen lehçeleriyle "sırat, malik, cibril" gibi kelimelerin yedi türlü okunmasına denir. S.B.M. 9. ci.13, 31. hadisi ile 11. ci. 1766 hadisi, kıraat-ı seb'a hakkındadır. (Ebu Davud 8/22 de de tafsilat var.)

2005- KISAS قصاص : "Lûgatta, mukabele-i bilmisil, herhangi bir hakkı misliyle takat etmektir." (E.T.601)

"Esasen müsavat manasını müş'ir olup birşeyin izine tabi olmak, onun mislini ityan etmek (getirmek) demektir. Cürüm ile ceza arasında mümaselet matlub olduğundan, bu cihetle ceza-yı mahsusa kısas denilmiştir." (H.İ. 3. cild. sh: 19)

2006- Kısas şer'an katili maktul mukabilinde öldürmek veya birini yaralayan veya bir uzvunu keseni, yaptığı aynı fiil ile cezalandırmaktır. Kur'an (4:93) âyetinde bildirilen katil cezasının şiddeti sebebiyle Bediüzzaman Hazretlerinden hapishanede sorulan bir sual ve cevabı aynen şöyledir:

"Muhterem Üstadım Efendim Hazretleri,

وَ مَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَائُهُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا (4:93) âyet-i celilesi katiller hakkında pek korkunçtur. Bunu soruyorlar. İstiğfar eden kabul olunmaz mı diyorlar. Cevaben dedim:

اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ (4:48, 116) âyeti mucibince kabil-i afvdır. Her iki âyet-i celilenin manalarının telifini ve biri diğerini nakzedip etmediğini bildirilmesini istediler. Üstadımıza müracaata mecbur kaldım. Cevabınıza intizar ile hürmetle ellerinizden öperim. efendim. (Re'fet)

Birinci âyetin tefsirinde, istihlal ile küfre gider, ebedî Cehennem'de kalır, demişler. (Said Nursî)"

2006/1 Bediüzzaman Hazretleri katl ile alâkalı olarak mahbuslara verdiği nasihatında da şöyle der:

"Ey hapis arkadaşlarım ve din kardeşlerim!

Size, hem dünya azabından, hem âhiret azabından kurtaracak bir hakikatı beyan etmek, kalbime ihtar edildi. O da şudur:

Meselâ birisi birinin kardeşini veya bir akrabasını öldürmüş. Bir dakika intikam lezzetiyle bir katl milyonlar dakika hem kalbî sıkıntı, hep hapis azabını çektirir ve maktulün akrabası dahi intikam endişesiyle ve karşısında düşmanını düşünmesiyle, hayatının lezzetini ve ömrünün zevkinin kaçırır. Hem korku, hem hiddet azabını çekiyor. Bunun tek bir çaresi var. O da Kur'anın emrettiği ve hak ve hakikat ve maslahat ve insaniyet ve İslâmiyet iktiza ve teşvik etikleri olan, barışmak ve müsalaha etmektir.

Evet hakikat ve maslahat sulhtur. Çünki ecel birdir, değişmez. O maktul, herhalde ecel geldiğinden daha ziyade kalmıyacaktı. O katil ise, o kaza-i İlahiyeye vasıta olmuş. Eğer barışmak olmazsa iki taraf da daima korku ve intikam azabını çekerler. Onun içindir ki: Üç günden fazla bir mü'min diğer bir mü'mine küsmemek, İslâmiyet emrediyor. Eğer o katl, bir adavetten ve bir kinli garazdan gelmemişse ve bir münafık o fitneye vesile olmuş ise; çabuk barışmak elzemdir. Yoksa o cüz'î musibet büyük olur, devam eder. Eğer barışsalar ve öldüren tevbe etse ve maktule her vakit dua etse, o halde her iki taraf çok kazanırlar ve kardeş gibi olurlar." (S.152)

2007- Bigayr-ı hak katl, hukuk-u hayatı ilga eden bir cinayettir ki Kur'anda şiddetle yasaklanmıştır. Ezcümle, bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(6;151) وَ ۪ تَقْتُلُوا النَّفْسَ اَلَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ Allah'ın tahrim ettiği ya'ni İslâm ile olsun ahd ile olsun demini masun ve muhterem ve katlini haram kıldığı her hangi bir nefsi de katletmeyiniz اِ ّ بِالْحَقِّ meğer ki sabit bir hak ile ola. Müslim bir kimse aleyhine bu hak, taraf-ı risaletten

: ۪ يَحِلُّ دَمُ امْرِءٍ مُسْلِمٍ اِ ّ بِاِحْدَى ثَلاَ

كُفْرٌ بَعْدَاِيمَانٍ وَزِنًابَعْدَ اِحْصَانٍ وَقَتْلُ نَفْسٍ بِغَيْرِ حَقٍّ

(184) "Müslim bir kimsenin kanı helal olmaz, meğer ki üç sebebden birisi ile olsun: İmandan sonra küfür, ihsandan sonra zina, bigayr-ı hakkın katl-i nefis." hadis-i Nebevîsiyle beyan buyurulduğu üzere üç sebeble sabit olur." (E.T.2094)

2008- Bir Âyet-i Kerime de şöyledir:

"(2:194) اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِالْحَرَامِ وَالْحُرُمَا ُ قِصَاصٌ Şehr-i haram şehr-i harama, hürmetler hürmetlere kısastır. Burada hürmet; muhafaza ve ihtiramı vacib olan, el uzatılması caiz olmıyan şey demektir ki emvale de şamildir. Bu atıfta tahsisten sonra ta'mim vardır.

Binaenaleyh فَمَنِ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ her kimse size tecavüz eder, hürmet ü ismetinizden birşey ihlal eylerse فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَاعْتَدَى عَلَيْكُمْ onun size tecavüz ettiği kadar ya'ni misli olmak şartıyla siz de ona bilmukabele tecavüz ediniz.-Çünkü (42:40) وَجَزَؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا dır. Bir tecavüze karşı mukabele-i bilmisil, tecavüz değil; tecavüzün cezasıdır.

2009- Mümaselete riayet mümkün olmayan hususatta kısas yapılmaz. Meselâ; magsub mevcud ise aynen alınır, misliyattan ise misl-i nev'isi ile, değil ise misl-i malîsi olan kıymetiyle tazmin edilir. Hasılı; meşru olan mukabele-i mutlaka değil, mukabele-i bilmisildir. Misle riayet edilmeyince re'sen bir zarar ika edilmiş ve zarara zarar ile mukabele olunmuş olur. Halbuki İslâmda: لَا ضَرَرَ وَ لَا ضِرَارٌ dır. Re'sen zarar caiz değil, zarara zararla mukabele de caiz değildir, fakat izale-i zarar lâzımdır. Zarar ise bizzarure misliyle takat edilerek izale olunabilir. Yoksa diğer bir zarar ihdas edilmiş olur. Takas demek olan kısas kelimesi bu mümaselet manasını mutazammın olduğu halde zühul edilmemek ve hükümde maksud bizatihi olduğu gösterilmek için tefrian ayrıca da tansis olunmuştur." (E.T.698-699)

184 Sahih-i Buhari diyat: 6 ve Müslim kaseme: 25, 26

2010- Kısas ve katl hakkında âyetlerden birkaç not:

-Kısasın vücubu, cezanın aynı cinsten olması, kısasta afv ve kısasın tatbikatında hayat (hakk-ı hayatın korunması gibi maslahat-ı umumiye) bulunması: (2:178, 179) (5:45)

-Hataen katilde, köle azadı ve diyet ödemesi ve maktulün mü'min olup olmamasında ve dar-ı harbde bulunmasında ceza durumu: (4:92)

-Haksız olarak bir adam öldürmek, bütün insanları öldürmek gibidir, hem kan dökücü anarşist ve ihtilalcilere idam cezası: (5:32) (Bak: 528.p.)

-İdam cezası, taktil, teslib, el ve ayakların çapraz kesilmesi, nefy cezaları: (5:33), (7:124)

-İntiharın yasaklanması: (4:29)

-Geçim korkusuyla evlad öldürmenin haram olması: (6:151) (17:31)

-Düşmandan gelen bir ukubete karşılık misliyle mukabele edilir. Sabretmek ise, daha hayırlıdır: (16:126)"

-Bigayr-ı hak katlin haramiyeti ve maktulün velisine tanınan hak: (17:33)

-Seyyiienin cezası, misil seyyie ile cezadır. Afvetmekte de mükâfat var: (42:40)

-Şirk, katl ve zinanın haramiyeti ve uhrevi cezası ve afv: (25:68,69,70)

Kısastan hadislerde de bahsedilir. Ezcümle: Sahih-i Buhari Tercemesinde 172 ve 1081. hadisler, Resulullah'ın iki kısas tatbikatını bildirir ve 2097. hadis de, katl için bahane arayanları takbih eder. Kısasın şer'î ahkâm ve usulü, fıkıh kitablarında tafsilen bildirilmiştir. Meselâ, H. İ. nun ci: 3, 7. kitab l. Bölüm sh: 66'dan 107'ye kadar olan kısmı kısas hakkındadır. *(Bak Hadd)*

KIYAFET قيافة : *(Bak İlmiye Kıyafeti)*

2011- KIYAM قيام : Ayakta durmak. Ayağa kalkmak. *Ayaklanmak. İsyan. *Ölümden sonra tekrar dirilmek. *Bir işe başlamak, devam etmek. *Satılan bir mal hakkında müşteri ile anlaşıp kararlaşma. *Canlanmak. *Kıyamet günü (manasına da gelir). *Namazın iftitah tekbiriyle rükû arasındaki ayakta durma kısmı.

2012- KIYAM-I BİNEFSİHİ قيام بنفسه : (Kıyam-i bizatihî) Fık: Varlığı, durması kendi zatı ile olmak manasında bir sıfat-ı İlahîdir. Şöyle ki: Hak Teala'nın ezelî ve ebedî olan varlığı, kendi zatı ile kaimdir. Kendi varlığı, kendi hüviyetinin, kendi mukaddes zatının muktezasıdır. Asla başkasının değildir. Bunun için, Allah Teala'ya "Vacib-ül Vücud" denir. *(Bak: Kayyum)*

2013- KIYAMET قيامة : Dünyanın yıkılıp harab olması. Dünyanın sonu ve mahşer meydanına bütün insanların dirilip toplanacağı zaman. *Mc: Büyük bela. *Fazla sıkıntı. *(Bak: Âhiret, Sekal, Sur)*

Kıyamet, "mevt-i dünyanın vuku bulmasıdır. Şu mes'eleye delil: Bütün Edyan-ı Semaviyenin icmaıdır ve bütün fıtrat-ı selimenin şehadetidir ve şu kâinatın bütün tahavvülat ve tebeddülat ve tegayyüratının işaretidir. Hem asırlar, seneler adedince zihayat dünyaların ve seyyar âlemlerin, şu dünya misafirhanesinde mevtleriyle, asıl dünyanın da onlar gibi ölmesine şehadetleridir.

2014- Şu dünyanın sekeratını, âyât-ı Kur'aniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen; bak şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafî, nâzik, lâtif bir rabıta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecram-ı ulviyeden tek bir cirm, "Kün" emrine veya "mihverinden çık" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak, nihayetsiz feza-yı âlemde milyonlar gülleleri küreler gibi büyük topların müdhiş sadaları gibi vâveylaya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar şaçarak, dağlar uçarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadir-i Ezelî, kâinatı çalkalar; kâinatı tasfiye edip, Cehennem ve Cehennem'in maddeleri bir tarafa, Cennet ve Cennet'in mevadd-ı münasibeleri başka tarafa çekilir, âlem-i âhiret tezahür eder." (S.531)

2015- Evet "şu kâinatın mevti, mümkündür. Çünki bir şey kanun-u tekâmülde dahil ise, o şeyde alâ-külli-hal neşvünema vardır. Neşvünema ve büyümek varsa, ona alâ-külli-hal bir ömr-ü fıtrî vardır. Ömr-ü fitrîsi var ise, alâ-külli-hal bir ecel-i fitrisi vardır. Gayet geniş bir istikra ve tetebbu ile sabittir ki, öyle şeyler mevtin pençesinden kendini kurtaramaz. Evet nasilki insan küçük bir âlemdir; yıkılmaktan kurtulamaz. Âlem dahi büyük bir insandır; o dahi ölümün pençesinden kurtulamaz. O da ölecek, sonra dirilecek

veya yatıp sonra subh-u haşirle gözünü açacaktır. Hem nasılki kâinatın bir nüsha-i musaggarası olan bir şecere-i zihayat, tahrib ve inhilalden başını kurtaramaz. Öyle de: Şecere-i hilkatten teşa'ub etmiş olan silsile-i kâinat tamir ve tecdid için, tahribden dağılmaktan kendini kurtaramaz. Eğer dünyanın ecel-i fıtrîsinden evvel İrade-i Ezeliyenin izni ile haricî bir maraz veya muharrib bir hâdise başına gelmezse ve onun Sani-i Hakîm'i dahi, ecel-i fıtrîden evvel onu bozmazsa, herhalde hatta fennî bir hesap ile bir gün gelecek ki: (81:1, 2, 3)

اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَ ۟ α وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَ ۟ α وَاِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَ ۟

اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَ ۟ α وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَ ۟ α وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَ ۟

(82:1, 2, 3) manaları ve sırları, Kadîr-i Ezelînin izni ile tezahür edip, o dünya olan büyük insan sekerata başlayıp acib bir hırıltı ile ve müthiş bir savt ile fezayı çınlatıp dolduracak, bağırıp ölecek; sonra emr-i İlahî ile dirilecektir.

2016- İnce remizli bir mes'ele:

Nasılki su, kendi zararına olarak incimad eder. Buz, buzun zararına temeyyu eder. Lüb, kışrın zararına kuvvetleşir. Lafz, mana zararına kalınlaşır. Ruh, cesed hesabına zaifleşir. Cesed, ruh hesabına inceleşir. Öyle de: Âlem-i kesif olan dünya, âlem-i lâtif olan âhiret hesabına, hayat makinesinin işlemesiyle şeffaflaşır, latifleşir. Kudret-i Fâtıra, gayet hayret verici bir faaliyetle kesif, camid, sönmüş, ölmüş eczalarda nur-u hayatı serpmesi bir remz-i kudrettir ki; âlem-i lâtif hesabına şu âlem-i kesifi nur-u hayat ile eritiyor, yandırıyor, ışıklandırıyor, hakikatını kuvvetleştiriyor. Evet hakikat ne kadar zaif ise de ölmez, suret gibi mahvolmaz. Belki teşahhuslarda, suretlerde seyr ü sefer eder. Hakikat büyür, inkişaf eder, gittikçe genişlenir. Kışır ve suret ise eskileşir, inceleşir, parçalanır. Sabit ve büyümüş hakikatın kametine yakışmak için daha güzel olarak tazeleşir. Ziyade ve noksan noktasında hakikatle suret, makûsen mütenasibdirler. Yani suret kalınlaştıkça, hakikat inceleşir; suret inceleştikçe, hakikat o nisbette kuvvet bulur. İşte şu kanun, kanun-u tekâmüle dahil olan bütün eşyaya şamildir. Demek herhalde bir zaman gelecek ki: Kâinat hakikat-ı uzmasının kışır ve sureti olan âlem-i şehadet, Fâtır-ı Zülcelal'in izniyle parçalanacak. Sonra daha güzel bir surette tazelenecektir.

(14:48) يَوْمَ تُبَدَّلُ اْ َرْضُ غَيْرَ اْ َرْضِ sırrı tahakkuk edecektir." (S.529)

2017- "Şu kâinata dikkat edilse görünüyor ki: İçinde iki unsur var ki, hertarafa uzanmış, kök atmış: Hayır şer, güzel çirkin, nef' zarar, kemal noksan, ziya zulmet, hidayet dalâlet, nur nâr, iman küfür, tâat isyan, havf muhabbet gibi âsarlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor.Daima tagayyür ve tebeddülata mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulatının tezgâhı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zıd olan dalları ve neticeleri, ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit Cennet-Cehennem suretinde tezahür edecektir. Madem âlem-i beka, şu âlem-i fenadan yapılacaktır. Elbette anasır-ı esasiyesi, bekaya ve ebede gidecektir. Evet Cennet-Cehennem; şecere-i hilkatten ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalının iki meyvesidir ve şu silsile-i kâinatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuunatın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki; ders-i kudret bir hareket-i şedide ile, kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havuz, münasib maddelerle dolacaktır.

2018- Şu remizli nüktenin sırrı şudur ki: Hakîm-i Ezelî, inayet-sermediye ve hikmet-i ezeliyenin iktizası ile, şu dünyayı tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve esma-i hüsnasına ayine ve kalem-i kader ve kudretine sahife olmak için yaratmış. Ve tecrübe ve imtihan ise neşvünemaya sebeptir. O neşvünema ise, istidadların inkişafına sebeptir. O inkişaf ise, kabiliyetlerin tezahürüne sebeptir. O kabiliyetlerin tezahürü ise, hakaik-ı nisbiyenin zuhuruna sebeptir. Hakaik-i nisbiyenin zuhuru ise, Sani-i Zülcelal'in esma-i hüsnasının nukuş-u tecelliyatını göstermesine ve kâinatı mektubat-ı Samedaniye suretine çevirmesine sebeptir. İşte şu sırr-ı imtihan ve sırr-ı teklif iledir ki: Ervah-ı âliyenin elmas gibi cevherleri, ervah-ı sâfilenin kömür gibi maddelerinden tasaffi eder, ayrılır.

2019- İşte bu mezkûr sırlar gibi, daha bilmediğimiz çok ince, âlî hikmetler için, âlemi bu surette irade ettiğinden şu âlemin tagayyür ve tahavvülünü dahi o hikmetler için irade etti. Tahavvül ve tagayyür için zıdları birbirine hikmetle karıştırdı ve karşı karşıya getirdi. Zararları menfaatlara mezcederek, şerleri hayırlara idhal ederek, çirkinlikleri güzelliklerle cem'ederek, hamur gibi yoğurarak şu kâinatı tebeddül ve tagayyür kanununa ve tahavvül ve tekâmül düsturuna tabi kıldı. Vaktaki meclis-i imtihan kapandı. Tecrübe vakti bitti, esma-i hüsna hükmünü icra etti. Kalem-i kader, mektubatını tamamıyla yazdı. Kudret, nukuş-u san'atını tekmil etti. Mevcudat, vezaifini ifa etti. Mahlukat, hizmetlerini bitirdi. Herşey manasını ifade etti. Dünya, âhiret fidanlarını yetiştirdi. Zemin, Sani-i Kadir'in bütün mu'cizat-ı kudretini, umum

havarik-ı san'atını teşhir edip gösterdi. Şu âlem-i fena, sermedî manzaraları teşkil eden levhaları zaman şeridine taktı. O Sani-i Zülcelal'in hikmet-i sermediyesi ve inayet-i ezeliyesi; o imtihan neticelerini, o tecrübenin neticelerini, o esma-i hüsnanın tecellilerinin hakikatlarını, o kalem-i kader mektubatının hakaikını, o nümune-misal nukuş-u san'atının asıllarını, o vezaif-i mevcudatın faidelerini, gayelerini, o hidemat-ı mahlukatın ücretlerini ve o kelimat-ı kitab-ı kâinatın ifade ettikleri manaların hakikatlarını ve istidad çekirdeklerinin sünbüllenmesini ve bir mahkeme-i kübra açmasını ve dünyadan alınmış misalî manzaraların göstermesini ve esbab-ı zahiriyenin perdesinin yırtmasını ve herşey doğrudan doğruya Hâlik-ı Zülcelal'ine teslim etmesi gibi hakikatları iktiza etti ve o mezkûr hakikatları iktiza ettiği için kâinatı dağdağa-i tagayyür ve fenadan, tahavvül ve zevalden kurtarmak ve ebedîleştirmek için o zıdların tasfiyesini istedi ve tagayyürün esbabını ve ihtilafatın maddelerini tefrik etmek istedi. Elbette kıyameti koparacak ve o neticeler için tasfiye edecek. İşte şu tasfiyenin neticesinde Cehennem ebedî ve dehşetli bir suret alıp, taifeleri (36:59) وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ tehdidine mazhar olacak. Cennet ebedî, haşmetli bir suret giyerek ehil ve ashabı (39:73) سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ hitabına mazhar olacak. Yirmisekizinci Söz'ün Birinci Makamı'nın ikinci sualinde isbat edildiği gibi: Hakîm-i Ezelî, şu iki hanenin sekenelerine, kudret-i kâmilesiyle ebedî ve sabit bir vücud verir ki; hiç inhilal ve tagayyüre ve ihtiyarlığa ve inkıraza maruz kalmazlar. Çünki inkıraza sebebiyet veren tagayyürün esbabı bulunmaz." (S.531) *(Bak: 132.p.)*

Bir atıf notu:

-Âlem-i tagayyür ve imtihana işaret eden âyet, bak: 1929.p.

2019/1- "Rivayette var ki: "Âhirzamanda, Allah Allah diyecek kalmaz." (185) يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ۬ اللّٰهُ bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki: "Allah! Allah! Allah! deyip zikreden tekyeler, zikirhaneler, medreseler kapanacak ve ezan ve kamet gibi şeairde ismullah yerine başka isim konulacak" demektir.

185 S.B.M. hadis: 2114 ve S.M. ci: 1. sh: 195 hadis: 234 ve Tirmizî fiten/35 hadis: 2217 ve K.U. ci: 14 hadis: 3485

Yoksa umum insanlar küfr-ü mutlaka düşecekler demek değildir. Çünki Allah'ı inkâr etmek, kâinatı inkâr etmek kadar akıldan uzaktır. Umum değil, belki ekser insanlarda dahi vukuunu akıl kabul etmez. Kâfirler Allah'ı inkâr etmiyorlar, yalnız sıfatında hata ediyorlar.

Diğer bir te'vili şudur ki: Kıyamet kopmasının dehşetini görmemek için, mü'minlerin ruhları bir parça evvel kabzedilir; kıyamet, kâfirlerin başlarında patlar." (Ş.584) *(Bak: 988, 2042.p.lar)*

Kıyamet şerli insanların başına kopar. Bak: Sahih-i Müslim, 2949.hadis ve İbn-i Mace 4039.hadis.

Kıyametin kopmasında en önemli sebepte insanların dinden uzaklaşmalarıdır. *(Bak: 1038 p.sonu)*

2020- Sual: "Kıyametin hâdisatında ervah-ı bakiye müteessir olacaklar mı?

Elcevab: Derecatlarına göre müteessir olacaklar. Melaikelerin tecelliyat-ı kahriyede kendilerine göre müteessir oldukları gibi, müteessir olurlar.Nasılki bir insan sıcak bir yerde iken, hariçte kar ve tipi içinde titriyenleri görse, akıl ve vicdan itibariyle müteessir olur. Öyle de; zişuur olan ervah-ı bakiye, kâinatla alâkadar oldukları için, kâinatın hâdisat-ı azîmesinden derecelerine göre müteessir olmalarını; ehl-i azab ise elemkârane, ehl-i saadet ise hayretkârane, istiğrabkârane, belki bir cihette istibşarkârane teessüratları bulunmasını, işarat-ı Kur'aniye gösteriyor. Zira Kur'an-ı Hakîm her zaman kıyametin acaibini tehdid suretinde zikrediyor. "Göreceksiniz" diyor. Halbuki cism-i insanî ile onu görenler, kıyamete yetişenlerdir. Demek kabirde cesedleri çürüyen ervahların da o tehdid-i Kur'aniyeden hisseleri var." (M.58)

2021- Kıyamette insanların durumunu tasvir eden bir âyette şöyle buyurulur. "(101:4) يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ Yani: "O gün ki, insanlar çırpınıp yayılan pervaneler gibi olacaklar. Alusi'nin naklettiği üzere Te'vilat sahibi demiştir ki; bunun te'vilinde birkaç vech üzere ihtilaf etmişler ise de hepsi bir manaya raci'dir. O günün hevlinden hayret ve ıztıraba işarettir. Katade'den rivayet olunduğu vechile, bir takımları şunu ihtiyar eylemişler ve demişlerdir ki: İnsanlar mahşere çağırıldıkları sıra, çağıran dâîye doğru uçuşmakta ve nizamsız gelip gidişdeki perişanlıkta ve za'f u zillette ve kesret ü intişarda uçuşup çırpınan müteferrik pervanelere teşbih olunmuşlardır.

Bu ma'na ise اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ suresindeki يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلَى شَيْءٍ نُكُرٍ

خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ مُهْطِعِينَ اِلَى الدَّاعِ

(54:6, 7, 8) mazmunu olduğundan buradaki "feraş-ı mebsus" teşbihi oradaki "cerad-ı münteşir" teşbihi ma'nasında demek olur. Feraş-ı mebsus, ba's zamanında muhtelif insanların muhtelif cihetlere fırlayıp yayılışları halini; cerad-ı münteşir de, kesret ile bir semte sevk edilişleri halini ifade eder denilmiştir..." (E.T.6028-6029)

Atıf notları:

-Kıyametin gizli olmasının hikmeti, bak: 2032.p.

-Kıyamet vakti mugayyebat-ı hamsedendir, bak: 2535.p.

-Semanın, kıyametteki durumu, bak: 1927, 1928.p.lar.

2022- Kıyametin tahakkuk ve dehşetiyle alâkalı bazı âyetlerin sure ve âyet numaraları: (22:1, 2) (25:25) (52:9, 10) (55:37) (69:13, 16) (75:6, 10) (81:1-6) (82:1-4) (101:1-5)

-Kıyamette ve kıyametten sonra arzın durumu ve kıyametin dehşetiyle alâkalı bazı sure ve âyet numaraları: (14:48) (18:47) (39:69) (50:44) (56:4-6) (73:14) (84:3-5) (89:21) (99:1-3)

-Kıyamet (layeş'urûn) farkına varılmadan kopar: (12:107) (43:66)

-Kıyamet kopmasının esas sebebi, beşerin şirk ve küfranı olduğuna ve kopma şekline işaret: (19:90) *(Bak: 1038.p.sonu)*

2023- KIYAMET ALÂMETLERİ قيامة علامتلرى : *(Bak: Dabbet-ül Arz, Deccal, Fitne, Mehdi, Süfyan)*

"Âhirzamanda vukua gelecek hâdisata dair hadislerin bir kısmı müteşabihat-ı Kur'aniye gibi derin manaları var. Muhkemat gibi tefsir edilmez ve herkes bilemez. Belki tefsir yerinde te'vil ederler.

(3:7) وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ sırrıyla, vukuundan sonra te'villeri anlaşılır ve murad ne olduğu bilinir ki, ilimde rasih olanlar اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا deyip o gizli hakikatları izhar ederler." (Ş.578)

2024- Kıyamet alâmetlerinden ve âhirzaman vukuatından bahseden hadis-i şeriflerin kısm-ı ekserisi müteşabih olduklarından bu tarz hadislerle karşılaşıldığında tefsir kaidelerini nazara almak gerekmektedir. Bu kaidelerden oniki usulü ihtiva eden bir bahisten sekiz tanesini aynen alıyoruz:

"Kıyamet alâmetlerinden ve âhirzaman vukuatından ve bazı a'malin fazilet ve sevablarından bahseden ehadis-i şerife güzelce anlaşılmadığından, akıllarına güvenen bir kısım ehl-i ilim onların bir kısmına zaif veya mevzu demişler. İmanı zaif ve enaniyeti kavi bir kısım da inkâra kadar gitmişler. Şimdi tafsile girişmiyeceğiz. Yalnız oniki aslı beyan ederiz:

2025- Birinci Asıl: Yirminci Söz'ün ahirindeki sual ve cevapta izah ettiğimiz mes'eledir. İcmali şudur ki: Din bir imtihandır, bir tecrübedir; ervah-ı âliyeyi, ervah-ı sâfileden tefrik eder. Öyle ise, ileride herkese göz ile görülecek vukuatı öyle bir tarzda bahsedecek ki; ne bütün bütün meçhul kalsın, ne de bedihi olup herkes ister istemez tasdike mecbur kalsın. Akla kapı açacak, ihtiyarı elinden almıyacak. Zira eğer tamamen bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamet görülse, herkes tasdike muztar olsa; o vakit kömür gibi bir istidad, elmas gibi bir istidad ile beraber kalır. Sırr-ı teklif ve netice-i imtihan zayi' olur. İşte bunun için Mehdi ve Süfyan mes'eleleri gibi çok mes'elelerde çok ihtilaf olmuş. Hem rivayet dahi çok muhteliftir, birbirine zıd hükümler olmuş.

2026- İkinci Asıl: Mesail-i İslâmiyenin tabakatı vardır. Biri, bürhan-ı kat'i istese, diğeri bir zann-ı galibî ile iktifa eder. Başkası yalnız bir kabul-ü teslimî ve reddetmemek ister. Öyle ise, esasat-ı imaniyeden olmıyan mesail-i fer'iye veya vukuat-ı zamaniyenin herbirinde bir iz'an-ı yakîn ile bir bürhan-ı kat'i istenilmez. Belki yalnız reddetmemek ve teslimiyetle ilişmemektir.

2027- Üçüncü Asıl: Zaman-ı Sahabede Benî-İsrail ve Nasara ülemalarından çoğu İslâmiyet'e girdiler. Eski malumatları dahi onlarla beraber müslüman oldu. Bazı hilaf-ı vaki malumat-ı sabıkaları, İslâmiyet'in malı olarak tevehhüm edildi.

2028- Dördüncü Asıl: Ehadis-i şerife ravilerinin bazı kavilleri veyahut istinbat ettikleri manaları metn-i hadisten telakki ediliyordu: Halbuki insan, hatadan hâlî olmadığı için hilaf-ı vaki bazı istinbatları veya kavilleri, hadis zannedilerek za'fına hükmedilmiş.

2029- Beşinci Asıl: اِنَّ فِی اُمَّتِی مُحَدَّثُونَ[186] yani مُلْهَمُونَ sırrınca bazı

186 S.B.M. hadis: l496 ve S.M. ci: 7 sh: 295 hadis: 23

ehl-i keşif ve ehl-i velayet olan muhaddisîn-i muhaddesûn ilhamlarıyla gelen bazı maani, hadis telakki edilmiş. Halbuki ilham-ı evliya-bazı arızalarla-hata olabilir. İşte bu neviden bir kısım, hilaf-ı hakikat çıkabilir.

2030- Altıncı Asıl: Beynennas iştihar bulmuş bazı hikâyeler bulunuyor ki, durub-u emsal hükmüne geçer. Hakiki manasına bakılmaz. Ne maksad için sevkedilir, ona bakılır. İşte bu neviden beynennas tearüf etmiş bazı kıssa ve hikâyatı, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm bir maksad-ı irşadî için temsil ve kinaye nev'inden zikredivermiş. Şu nevi mes'elelerin mana-yı hakikisinde kusur varsa, örf ve âdât-ı nasa aittir ve tearüf ve tesamu'-u umumîye raci'dir.

2031- Yedinci Asıl: Pekçok teşbih ve temsiller bulunuyor ki, mürur-u zamanla veya ilmin elinden cehlin eline geçmesiyle hakikat-ı maddîye telakki ediliyor. Hataya düşer. Meselâ: "Sevr" ve "Hut" isminde ve âlem-i misalde sevr ve hut timsalinde berrî ve bahrî hayvanat nâzırlarından iki melaiketullah, adeta bir koca öküz ve cismanî bir balık zannedilerek hadise ilişilmiş. Hem meselâ: Bir vakit huzur-u Nebevîde derin bir ses işitildi. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etti ki: "Bu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp ta ancak bu dakika Cehennem'in dibine düşen birtaşın gürültüsüdür." (187) İşte bu hadisi işiten, hakikata vâsıl olmıyan inkâra sapar. Halbuki yirmi dakika o hadisten sonra kat'iyyen sabittir ki: Biri geldi, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a dedi ki: "Meşhur münafık, yirmi dakika evvel öldü. Yetmiş yaşına giren o münafık, Cehennem'in bir taşı olarak bütün müddet-i ömrü tedennide esfel-i safilîne küfre sukuttan ibaret olduğunu gayet beliğane bir surette Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm beyan etmiştir. Cenab-ı Hak, o vefat dakikasında o sesi işittirip, ona alâmet etmiştir.

2032- Sekizinci Asıl: Cenab-ı Hakîm-i Mutlak, şu dar-ı tecrübe ve meydan-ı imtihanda çok mühim şeyleri, kesretli eşya içinde saklıyor. O saklamakla çok hikmetler, çok maslahatlar bağlıdır. Meselâ: Leyle-i Kadri, umum ramazanda; saat-i icabe-i duayı, Cum'a gününde; makbul velisini, insanlar içinde; eceli, ömür içinde ve kıyametin vaktini, ömr-ü dünya içinde saklamış. Zira ecel-i insan muayyen olsa, yarı ömrüne kadar gaflet-i mutlaka, yarıdan sonra darağacına adım adım gitmek gibi bir dehşet verecek. Halbuki âhiret ve dünya muvazenesini muhafaza etmek ve her vakit havf ve reca ortasında bulunmak maslahatı iktiza eder ki; her dakika hem ölmek, hem yaşamak mümkün olsun. Şu halde mübhem tarzdaki yirmi sene mübhem bir ömür,

187 S.M. ci: 8 sh: 369 hadis: 3l

bin sene muayyen bir ömre müreccahtır. İşte kıyamet dahi, şu insan-ı ekber olan dünyanın ecelidir. Eğer vakti taayyün etseydi, bütün kurun-u ûla ve vusta, gaflet-i mutlakaya dalacak idiler ve kurun-u uhra, dehşette kalacaktı.

İnsan nasıl hayat-ı şahsiyesiyle, hanesinin ve köyünün bekasıyla alâkadardır. Öyle de: Hayat-ı içtimaiye ve nev'iyesiyle küre-i arzın ve dünyanın yaşamasıyla alâkadardır. Kur'an (59:1) اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ der. "Kıyamet yakındır" ferman ediyor. Bin bu kadar sene geçtikten sonra gelmemesi, yakınlığına halel vermez. Zira kıyamet, dünyanın ecelidir. Dünyanın ömrüne nisbeten bin veya ikibin sene, bir seneye nisbetle bir-iki gün veya bir-iki dakika gibidir. Saat-ı kıyamet yalnız insaniyetin eceli değilki, onun ömrüne nisbet edilip baîd görülsün. İşte bunun içindirki, Hakîm-i Mutlak, kıyameti "mugayyebat-ı hamse"den olarak ilminde saklıyor. İşte bu ibham sırrındandır ki, her asır, hatta asr-ı hakikat-bin olan Asr-ı Saadet dahi daima kıyametten korkmuşlar. Hatta bazıları, şeraiti hemen hemen çıkmış demişler.

İşte bu hakikatı bilmiyen insafsız insanlar derler ki: "Âhiretin tafsilatını ders alan müteyakkız kalbli, keskin nazarlı olan sahabelerin fikirleri niçin bin sene hakikattan uzak olarak fikirleri düşmüş gibi, istikbal-i dünyevîde bin dörtyüz sene sonra gelecek bir hakikatı asırlarında karib zannetmişler?"

Elcevab: Çünki sahabeler feyz-i sohbet-i Nübüvvetten herkesten ziyade dar-ı âhireti düşünerek, dünyanın fenasını bilerek, kıyametin ibham-ı vaktindeki hikmet-i İlahiyeyi anlıyarak ecel-i şahsî gibi dünyanın eceline karşı dahi daima muntazır bir vaziyet alarak âhiretlerini ciddi çalışmışlar. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm: "Kıyameti bekleyiniz, intizar ediniz" tekrar etmesi, şu hikmetten ileri gelmiş bir irşad-ı Nebevidir. Yoksa vuku-u muayyene dair bir vahyin hükmüyle değildir ki, hakikattan uzak olsun. İllet ayrıdır, hikmet ayrıdır. İşte Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın bu nevi sözleri, hikmet-i ibhamdan ileri geliyor. Hem şu sırdandır ki: Mehdi, Süfyan gibi âhirzamanda gelecek eşhasları çok zaman evvel hatta Tabiîn zamanında onları beklemişler, yeşitmek emelinde bulunmuşlar. Hatta bazı ehl-i velayet "Onlar geçmiş" demişler. İşte bu da, kıyamet gibi, hikmet-i ilahiye iktiza eder ki; vakitleri taayyün etmesin. Çünki her zaman, her asır, kuvve-i manevîyenin takviyesine medar olacak ve yeisten kurtaracak **"Mehdi"** manasına muhtaçtır. Bu manada her asrın bir hissesi bulunmak lâzımdır. Hem gaflet içinde fenalara uymamak ve lâkaydlıkda nefsin dizginini bırakmamak için, nifakın başına geçecek müthiş şahıslardan her asır çekinmeli ve korkmalı. Eğer tayin edilseydi, maslahat-ı irşad-ı umumi zayi olurdu.

Şimdi, Mehdi gibi eşhasın hakkındaki rivayatın ihtilafatı ve sırrı şudur ki: Ehadisi tefsir edenler, metn-i ehadisi tefsirlerine ve istinbatlarına tatbik etmişler. Meselâ: Merkez-i saltanat o vakit Şam'da veya Medine'de olduğundan, vukuat-ı Mehdiye veya Süfyaniyeyi merkez-i saltanat civarında olan Basra, Kûfe, Şam gibi yerlerde tasavvur ederek öyle tefsir etmişler. Hem de o eşhasın şahs-ı manevîsine veya temsil ettikleri cemaate ait âsâr-ı azîmeyi o eşhasın zatlarında tasavvur ederek öyle tefsir etmişler ki, o eşhas-ı hârika çıktıkları vakit bütün halk onları tanıyacak gibi bir şekil vermişler. Halbuki demiştik: Bu dünya tecrübe meydanıdır. Akla kapı açılır, fakat ihtiyarı elinden alınmaz. Öyle ise, o eşhas hatta o mithiş Deccal dahi çıktığı zaman çokları, hatta kendisi de bidayeten Deccal olduğunu bilmez. Belki nur-u imanın dikkatiyle o eşhas-ı âhirzaman tanılabilir.

2033- Alâmet-i kıyametten olan Deccal hakkında Hadis-i Şerifte: "Birinci günü bir sene, ikinci günü bir ay, üçüncü günü bir hafta, dördüncü günü eyyam-ı saire gibidir. Çıktığı zaman dünya işitir. Kırk günde dünyayı gezer." rivayet ediliyor. İnsafsız insanlar bu rivayete muhal demişler. Haşa, şu rivayetin inkâr ve iptaline gitmişler. Halbuki, وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ hakikatı şu olmak gerektir. ki: Âlem-i küfrün en kesafetlisi olan şimalde, tabiiyyunun fikr-i küfrîsinden süzülen bir cereyan-ı azîmin başına geçecek uluhiyeti inkâr edecek bir şahsın şimal tarafından çıkmasına işaret ve şu işaret içinde bir remz-i hikmet vardır ki, kutb-u şimalîye yakın dairede bütün sene, bir gece bir gündüzdür. Altı ayı gece, altı ayı gündüzdür. "Deccal'ın bir günü bir senedir" o daire yakınında zuhuruna işarettir. "İkinci günü bir aydır" demekten murad, şimalden bu tarafa geldikçe bazan olur yazın bir ayında güneş gurub etmez. Şu dahi, Deccal şimalden çıkıp âlem-i medeniyet tarafına tecavüzüne işarettir. Günü Deccal'a isnad etmekle şu işarete işaret eder. Daha bu tarafa geldikçe bir haftada güneş gurub etmiyor. Daha gele gele tulu' ve gurub ortasında üç saat devam ediyor. Ben Rusya'da esarette iken böyle bir yerde bulundum. Bize yakın, bir hafta güneş gurub etmiyen bir yer vardı. Seyir için oraya gidiyorlardı.

"Deccal'ın çıktığı vakit, umum dünya işitecek" olan kaydı, telgraf ve radyo halletmiştir. Kırk günde gezmesini de, merkebi olan şimendifer ve tayyare halletmiştir. Eskiden bu iki kaydı muhal gören mülhidler, şimdi adi görüyorlar!...

2034- Alâmet-i kıyametten olan Ye'cüc ve Me'cüce ve sedde dair bir risalede, bir derece tafsilen yazdığımdan ona havale edip şurada yalnız şunu

deriz ki: Eskiden Mançur, Moğol ünvaniyle içtimaat-ı beşeriyeyi zir ü zeber eden taifeler ve Sedd-i Çinî'nin yapılmasına sebebiyet verenler, kıyamete yakın yine anarşistlik gibi bir fikirle medeniyet-i beşeriyeyi zir ü zeber edecekleri, rivayetlerde vardır. bazı mülhidler derler: "Bu kadar acaibi yapan ve yapacak taifeler nerede?

Elcevab: Çekirge gibi bir âfat, bir mevsimde pek çok kesretle bulunur. Mevsim değiştikçe memleketi fesada veren kesretli o taifelerin hakikatları, mahdudbazı ferdlerde saklanıyor. Yine zamanı geldikçe emr-i İlahî ile o mahdud ferdlerden gayet kesretli aynı fesad yine başlar. Güya onların hakikat-ı milliyetleri inceliyor, kopmuyor. Yine mevsimi geldikçe zuhur ediyor. Aynen öyle de: Bir zaman dünyayı herc ü merc eden o taifeler, izn-i İlahî ile mevsimi geldiği vakit aynı o taife medeniyet-i beşeriyeyi herc ü merc edecekler. Fakat onların muharrikleri başka bir surette tezahür eder. ﴿ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ۜ اللّٰهُ ﴾ (S.341-345)

2035- Hadislerde kıyamet alâmetlerinden bahsedilir. Ezcümle: Sahih-i Müslim 52. Kitab-ül Fiten, 13. bab ve İbn-i Mace 36. Kitab-ül Fiten 25 ve 28.bablar, T.T. 5 ci. 5. kitab, sh: 531, yedi bölüm olup fitneler ve kıyamet alâmetleri hakkındadır.

2036- Âhirzaman alâmetlerinden olan; Deccal ve Deccal'ın mahiyeti, İsa Aleyhisselâm'ın onu öldürmesi ve Deccal'ın yalancı cennet ve cehennemine dair birkaç mes'ele:

"Rivayetler, Deccal'ın dehşetli fitnesi İslâmlarda olacağını gösterir ki, bütün ümmet istiaze etmiş. [188] ﴿ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ۜ اللّٰهُ ﴾

Bunun bir te'vili şudur ki: İslâmların Deccalı ayrıdır. Hatta bir kısım ehl-i tahkik İmam-ı Ali'nin (R.A.) dediği gibi demişler ki: Onların Deccal'ı Süfyan'dır. İslâmlar içinde çıkacak, aldatmakla iş görecek. Kâfirlerin Büyük Deccal'ı ayrıdır. Yoksa Büyük Deccal'ın cebr ve ceberut-u mutlakına karşı itaat etmiyen şehid olur ve istemiyerek itaat eden kâfir olmaz, belki günahkâr da olmaz." (Ş.585)

2037- Âhirzamanda Hazret-i İsa Aleyhisselâm Deccal'ı öldürdükten sonra, insanlar ekseriyetle din-i hakka girerler. Halbuki rivayetlerde gelmiştir

188 Ruh-ul Beyan tefsiri ci: 8 sh. 197 ve K.U. ci: 11 sh: l25

ki: "Yeryüzünde Allah Allah diyenler bulundukça kıyamet kopmaz. [189] Böyle umumiyetle imana geldikten sonra nasıl umumiyetle küfre giderler?

Elcevab: Hadis-i Sahihde rivayet edilen. "Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın geleceğini ve Şeriat-ı İslâmiye ile amel edeceğini, Deccal'ı öldüreceğini" imanı zaif olanlar istib'ad ediyorlar. Onun hakikatı izah edilse, hiç istib'ad yeri kalmaz. Şöyle ki:

O hadisin ve Süfyan ve Mehdi hakkındaki hadislerin ifade ettikleri mana budur ki: Âhirzamanda dinsizliğin iki cereyanı kuvvet bulacak:

Birisi Nifak perdesi altında risale-i Ahmediyeyi (A.S.M.) inkâr edecek Süfyan namında müdhiş bir şahıs, ehl-i nifakın başına geçecek, Şeriat-ı İslâmiyenin tahribine çalışacaktır. Ona karşı Âl-i Beyt-i Nebevî'nin silsile-i nuranîsine bağlanan, ehl-i velayet ve ehl-i kemalin başına geçecek Âl-i Beyt'ten Muhammed Mehdi isminde bir zat-ı nuranî o Süfyan'ın şahs-ı manevîsi olan cereyan-ı münafıkaneyi öldürüp dağıtacaktır.

2038- İkinci cereyan ise: Tabiiyun, maddîyun felsefesinden tevellüd eden bir cereyan-ı Nemrudane, gittikçe âhirzamanda felsefe-i maddîye vasıtasıyla intişar ederek kuvvet bulup, uluhiyeti inkâr edecek bir dereceye gelir.

Nasıl bir padişahı tanımıyan ve ordudaki zâbitan ve efrad onun askerleri olduğunu kabul etmiyen vahşi bir adam, herkese, her askere bir nevi padişahlık ve bir gûna hâkimiyet verir. Öyle de: Allah'ı inkâr eden o cereyan efradları, birer küçük Nemrud hükmünde nefislerine birer rububiyet verir. Ve onların başına geçen en büyükleri, ispirtizma ve manyetizmanın hâdisatı nev'inden müdhiş hârikalara mazhar olan Deccal ise daha ileri gidip, cebbarane surî hükümetini bir nevi rububiyet tasavvur edip uluhiyetini ilan eder. Bir sineğe mağlub olan ve bir sineğin kanadını bile icad edemeyen âciz bir insanın uluhiyet dava etmesi, ne derece ahmakçasına bir maskaralık olduğu malumdur.

2039- İşte böyle bir sırada, o cereyan pek kuvvetli göründüğü bir zamanda, Hz. İsa (A.S.)ın şahsiyet-i manevîyesinden ibaret olan hakiki İsevîlik dini zuhur edecek, yani rahmet-i ilahiyenin semasından nüzul edecek; hal-i hazır Hristiyanlık dini o hakikata karşı tasaaffi edecek, hurafattan ve tahrifattan sıyrılacak, hakaik-i İslâmiye ile birleşecek; manen Hristiyanlık bir nevi İslâmiyete inkılab edecektir. Ve Kur'ana iktida ederek, o İsevîlik şahs-ı manevîsi tabi' ve İslâmiyet metbu' makamında kalacak. Din-i Hak, bu iltihak neticesinde azîm bir kuvvet bulacaktır.

---

[189] 185 no.lu dipnota bakınız.

Dinsizlik cerayanına karşı ayrı ayrı iken mağlub olan İsevîlik ve İslâmiyet; ittihad neticesinde, dinsizlik cereyanına galebe edip dağıtacak istidadında iken, âlem-i semavatta cism-i beşerîsiyle bulunan şahs-ı İsa Aleyhisselâm, o din-i hak cereyanının başına geçeceğini; bir Muhbir-i Sadık, bir Kadir-i Külli Şey'in va'dine istinad ederek haber vermiştir. Madem haber vermiş haktır. Madem Kadir-i Külli Şey va'detmiş, elbette yapacaktır.

Evet her vakit semavattan melaikeleri yere gönderen ve bazı vakitte insan suretine vaz'eden -Hazret-i Cibril'in "Dıhye" suretine girmesi gibi- ve ruhanileri âlem-i ervahtan gönderip beşer suretine temessül ettiren, hatta ölmüş evliyaların çoklarının ervahlarını cesed-i misaliyle dünyaya gönderen bir Hakîm-i Zülcelal, Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ı, İsa dinine ait en mühim bir hüsn-ü hatimesi için, değil sema-i dünyada cesediyle bulunan ve hayatta olan Hazret-i İsa, belki âlem-i âhiretin en uzak köşesine gitseydi ve hakikaten ölseydi, yine şöyle bir netice-i azîme için ona yeniden cesed giydirip dünyaya göndermek, o Hakîm'in hikmetinden uzak değil. Belki onun hikmeti öyle iktiza ettiği için va'detmiş ve va'dettiği için elbette gönderecek..

Hazret-i İsa Aleyhisselâm geldiği vakit, herkes onun hakiki İsa olduğunu bilmek lâzım değildir. Onun mukarreb ve havassı, nur-u iman ile onu tanır. Yoksa bedahet derecesinde herkes onu tanımıyacaktır.

2040- Sual: Rivayetlerde gelmiş ki: "Deccal'ın bir yalancı cenneti var, kendine tabi olanlar ona atar. Hem yalancı bir cehennemi var, tabi' olmayanları ona atar. (190) Hatta o kendi merkebinin de bir kulağını Cennet gibi, bir kulağını da Cehennem gibi yapmış. Azamet-i bedeniyesi bu kadardır, şu kadardır." diye tarifat var?

Elcevab: Deccal'ın şahs-i surîsi insan gibidir. Mağrur, fir'avunlaşmış, Allah'ı unutmuş olduğundan; surî, cebbarane olan hâkimiyetine, uluhiyet namını vermiş bir şeytan-ı ahmaktır ve bir insan-ı dessastır. Fakat şahs-ı manevîsi olan dinsizlik cereyan-ı azîmi, pek cesimdir. Rivayetlerde Deccal'a ait tavsifat-ı müdhişe ona işaret der. Bir vakit Japonya'nın başkumandanının resmi, bir ayağı Bahr-i Muhit'te, diğer ayağı on günlük mesafedeki Port Artür Kal'asında tasvir edilmiş. O küçük Japon Kumandanının bu suretle tasviriyle, ordusunun şahs-ı manevîsi gösterilmiş.

2041- Amma Deccal'ın yalancı cenneti ise, medeniyetin cazibedar lehviyatı ve fantaziyeleridir. Merkebi ise, şimendifer gibi bir vasıtadır ki bir

190 Riyazüssalihîn ci: 3 hadis: 1850 ve T.T. hadis: l034

başında ateş ocağı bulunur, kendine tabi' olmıyanları bazan ateşe atar. O merkebin bir kulağı, yani diğer başı cennet gibi tefriş edilmiş, tabi' olanları oraya oturtur. Zaten sefih ve gaddar medeniyetin mühim bir merkebi olan şimendifer ehl-i sefahet ve dünya için yalancı bir cennet getirir. Biçare ehl-i diyanet ve ehl-i İslâm için medeniyet elinde cehennem zebanisi gibi tehlike getirir, esaret ve sefalet altına atar.

2042- İşte İsevîliğin din-i hakikisi zuhur ile ve İslâmiyete inkılab etmesiyle çendan âlemde ekseriyet-i mutlakaya nurunu neşreder. Fakat yine kıyamet kopmasına yakın tekrar bir dinsizlik cereyanı baş gösterir, galebe eder. Ve "Elhükmü-lil-ekser" kaidesince, yeryüzünde "Allah Allah" diyecek kalmıyacak, yani ehemmiyetli bir cemaat, Küre-i Arz'da mühim bir mevkie sahip olacak bir surette "Allah Allah" denilmiyecek demektir. yoksa ekalliyette kalan veyahut mağlub düşen ehl-i hak, kıyamete kadar baki kalacak; yalnız, kıyametin kopacağı anında, kıyametin dehşetlerini görmemek için, bir eser-i rahmet olarak, ehl-i imanın ruhları daha evvel kabzedilecek,kıyamet kâfirlerin başına kopacaktır." (M.56-58) *(Bak: 2019/1.p.)*

2043- "Amma güneşin mağribden tuluu ise, bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamettir. Ve bedaheti için, aklın ihtiyarı ile bağlı olan tevbe kapısını kapayan bir hâdise-i semaviye olduğundan tefsiri ve manası zahirdir, te'vile ihtiyacı yoktur. Yalnız bu kadar var ki: Allahu a'lem, o tuluun sebeb-i zahirîsi:

Küre-i Arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'an onun başından çıkmasıyla zemin divane olup, izn-i İlahî ile başını başka seyyareye çarpmasıyla hareketinden geri dönüp, garbdan şarka olan seyahatını, irade-i Rabbanî ile şarktan garba tebdil etmekle Güneş garbdan tulua başlar. Evet arzı şems ile, ferşi arş ile kuvvetli bağlayan Hablullah-il metin olan Kur'anın kuvve-i cazibesi kopsa; küre-i arzın ipi çözülür, başıboş serseri olup aksiyle ve intizamsız hareketinden güneş garbdan çıkar. Hem müsademe neticesinde emr-i İlahî ile Kıyamet kopar diye bir te'vili vardır." (Ş.591)

2044- Âhiret hayatını bırakıp sadece dünya menfaat ve lezzetlerini esas alan anlayış ve sistem sahibi olmak manasında olarak **"Deccal a'verdir"** yani tek gözlüdür, mealindeki hadisler için bak: T.T. ci: 5, Hadis: 1031, 1032, 1033, 1035, 1037, 1043. *(Bak: A'ver)*

2045- "Büyük Deccal'ın ispirtizma nevinden teshir edici hassaları bulunur. İslâm Deccalı'nın dahi, bir gözünde teshir edici manyetizma bulunur. Hatta rivayetlerde "Deccal'ın bir gözü kördür" diye nazar-ı dikkati gözüne

çevirerek Büyük Deccal'ın bir gözü kör ve ötekinin bir gözü öteki göze nisbeten kör hükmünde olduğunu hadiste kaydetmekle, onlar kâfir-i mutlak bulunduğundan yalnız münhasıran bu dünyayı görecek birtek gözü var ve akıbeti ve âhireti görebilecek gözleri olmamasına işaret eder." (Ş.595)

2046- Rivayette

اَلدَّجَّالُ اَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُسْرَى جِفَالُ الشَّعْرِ
مَعَهُ جَنَّةٌ وَنَارٌ فَنَارُهُ جَنَّةٌ وَ جَنَّتُهُ نَارٌ

"Yani: Deccal sol gözü kör, saçı çoktur. Cennet ve cehennemi vardır; fakat gerçekte cehennemi cennet, cenneti de cehennemdir." (191)

2047- Hem "rivayette var ki: -İsa Aleyhisselâm Deccal'ı öldürdüğü münasebetiyle- "Deccal'ın fevkalâde büyük bir minareden daha yüksek bir azamet-i heykelde ve Hazret-i İsa Aleyhisselâm ona nisbeten çok küçük bulunduğunu." gösterir.

يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللّٰهُ Bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki: İsa Aleyhisselâm'ı nur-u iman ile tanıyan ve tabi olan cemaat-i ruhaniye-i mücahidînin kemiyeti, Deccal'ın mektebce askerce ilmî ve maddî ordularına nisbeten çok az ve küçük olmasına işaret ve kinayedir." (Ş.588)

2048- Deccal'in icraatını beğenmiyenler onu tanıyabilirler. Yani: Aşağıdaki rivayetten anlaşılır ki, Deccaliyet tarz-ı hayatını yaşayıp beğenenler, onun dalalet ve sefahetinin çirkinliğini güzel görüp derin bir gaflete düşerler.

Rivayette şöyle buyurulur:

تَعْلَمُونَ اَنَّهُ لَنْ يَرَىاَحَدٌ مِنْكُمْ رَبُّهُ حَتَّى يَمُو َ وَاِنَّ الدَّجَّالَ مَكْتُو ٌ بَيْنَ

عَيْنَيْهِ كَافِرٌ يَقْرَاُهُ مَنْ كَرِهَ عَمَلَهُ "Yani: Bilirsiniz ki, sizden hiç bir kimse ölünceye kadar Rabbini görmeyecektir. Şu muhakkaktır ki, Deccal'ın iki gözü arasında "kâfir" yazılıdır; onun işi ve icraatını beğenmiyen herkes bu yazıyı okur." (192) *(Bak: 650.p.başı)*

---

191 190 no.lu dipnota bak.

192 T.T. ci: 5 hadis: 1040

2049- Diğer bir rivayet de mealen şöyledir:

"Ümmetim on beş şeyi yaptığı vakit bela başlarına iner, buyurdu.

-Ey Allah'ın Resulü! Bunlar nedir? denildi. Peygamber (A.S.M.):

1- Devlet malı yalnız bir kısım insanlara (makam sahiblerine) verilip, ötekilerin mahrum bırakıldığı;

2- Emanetin *(Bak: 801.p)* kendisine bırakılan kişi tarafından ganimet sayıldığı;

3- Zekatın ödenmesi gereken bir zarar telakki edildiği;

4- Kocanın her hususta karısının emrinde bulunduğu;

5- Kişinin anasına isyan ettiği (aile yapısında manevî bağların koptuğu);

6- Kişinin (enaniyetine çok hoş gelen aşırı tarafgir) dostunu, (hakka bağlı olanlara tercih edip) çok iltifatkâr karşıladığı;

7- Babasına cefa ettiği (aile müessesesinin manevî nizamı bozulduğu);

8- Mescidlerde yüksek sesle konuşulduğu (Bu ihbar-ı Nebevîde; siyasî tarafgirlik, cemaatî taassub ve halkın hissiyatına hitaben heyecanlandırıp cemaatın teveccühünü toplamak ve kendine bağlamak gibi ihlasa münafi olan hissî temayüllerle yapılan heyecanlı vaazların zuhur edeceğine de işaret vardır);

9- Bir kavmin (milletin) en alçağı, o halkın ilk adamı (reisi) olduğu;

10- Bu kişinin şerrinden korkulduğu için ikram edildiği (tarafgirlik gösterildiği);

11- İçkinin bol bol içildiği;

12- İpek elbiselerin giyildiği (aşırı lüks hayata girildiği);

13- Şarkıcı kadınların

14- Çalgı âletlerinin yaygın hale geldiği;

15- Ve bu ümmetin sonundakilerin, ilkte bulunanları (geçmiş muhterem ecdadı) lânetlediği vakit, bu onbeş şey gerçekleşmiş demektir. İşte bu saydıklarım meydana geldiği vakit, kızıl rüzgârı veya hasf'ı ya da mesh'i *(Bak: Mesh)* bekleyin." (193)

193 T.T. ci: 5 hadiks: 1009 (Tirmizî fiten/38'den naklen)

Bu hadiste onbeş kıyamet alametinin bildirilmesi, Âhirzaman fitnesine karşı ümmeti ikaz etmek içindir. Bu sebeble her müslüman kişi, böyle hadislerden gereken ibret dersini almalı, yalnız malumat kazanmak niyetiyle bakmamalıdır. Bildirildiği gibi âhirzaman fitnesinin dehşetli hususiyetlerini görüp, gereken tedbirleri de almalıdır.

2050- "Rivayette var ki: "Âhirzamanın dehşetli bir şahsı sabah kalkar; alnında "Hâza Kâfir" yazılmış bulunur." (194)

Allahu a'lem bissavab bunun te'vili şudur ki: O Süfyan, kendi başına frenklerin serpuşunu koyup herkese de giydirir. Fakat cebir ve kanun ile tamim ettiğinden o serpuş dahi secdeye gittiği için inşaallah ihtida eder, daha herkes -yalnız istemeyerek- onu giymekle kâfir olmaz." (Ş.582) *(Bak. 316.p.sonu)*

Peygamberimiz (A.S.M.) Mi'racda Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya (A.S.) kıyamet ve alâmetleri hakkında bilgi sorar. Onlar, bu hususta bilgileri olmadığını söylerler. Aynı hususu Hz. İsa'dan da sorar. Hz. İsa (A.S.) bu bilginin kendisine ihsan edildiğini söyler ve bazı bilgiler verir. (*Bak. İ.M. 4081.hadis)*

Âhirzamanda maddî ve teknik imkânlara sahib dinsizlik cereyanının, bozuk hiziplerden bir ordu olduğuna işaret eden âyet için bak: 3355.p.

KIYAS قياس : *(Bak: İstidlal)*

Atıf notları:

-İmam-ı Azam'ın kıyasla dinde tağyirat yapıyormuşsun sualine cevabı, bak: 2777.p.

-Kıyas-ı istisnaîye bir misal, bak: 3467.p.

-Müçtehid olmayanlar kıyasla şer'î hüküm veremez, bak: 954.p.

KIYAS-I TEMSİLÎ قياسِ تمثيلي : Temsil tarzında yapılan mukayese. *(Bak: Temsil)*

2051- KİBR كبر : (Kibir) Büyüklük. Kendisini başkalarından üstün ve şerefli görüp tavırlar takınmak ve gösterişlerde bulunmak ki, bir nevi manevî

194 K.U. ci. 14 hadis: 39639, 39677

ve ahlâkî hastalıktır. Liderlik, makam, rütbe, zenginlik ve bazı imtiyazlı meharet ve sıfatlara sahib olmak gibi hususlar, bazı kimselerde kibirliliğe düşmeye sebebiyet verdiği görülüyor.

Kur'an nazarında kibrin en çirkini: İnsanın kendisini, itaat eden değil itaat edilen bir kimse olduğunu göstermek hissi ile Allah'a itaat etmemek gururuna kapılmasıdır. Bu sebeble beşeriyet âleminde bilhassa bazı menfi cereyan başları ve fir'avun-meşreb enaniyet mahkûmları, daima peygamberlere ve onların tebliğlerine karşı çıkmışlardır.

2052- Kur'anda kibirlenmeyi takbih eden çok âyetler vardır. Ezcümle: "(31:18) وَ تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ Ve nasa avurdunu şişirme, avurt etme, yani böbürlenip kibirlenme.

صعر : Sa'r, bir derddir ki, deveye ârız olur da boynunu büker. Şu halde tas'ir, boynu derdli deve gibi başını yana bükmek demek olur ki, kibirli kimselerin âdetidir. Yani emr-i bil-maruf ve nehy-i anil-münker yapmakla beraber kibirlenme." (E.T.3847)

Diğer bir âyette de şöyle buyurulur. "لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا اَتَوْا (3:188) **:** Yaptıkları herhangi bir iş ile ferahlanan, lisanımız tabirince mağrur olan; وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا ve yapmadıkları bir şey ile medh ü sena edilmelerini hoşlanan kimseleri فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ **:** sakın azabdan kurtulacak bir mevkide zannetme." (E.T.1254) *(Bak. Enaniyet, Gurur, Riya, Tevazu)*

2053- Kibir hakkında âyetlerden birkaç not:

-Şeytanın lanetlenmesine sebeb olan kibri: (2:34) (7:12, 13) (38: 74-77)

-Kibir ve hevaları sebebiyle, hak tebliğcileri Peygamberlere isyan edenler: (2:87) (35:42, 43) (63:5) (71:7)

-Kibirlenip ibadetten kaçanlar: (4:172, 173) (41:38)

-Kibretmeyen mütevazi rahibler: (5:82)

-Kibirlerinden dolayı âyât-ı İlahiyeden uzaklaşanlar: (6:93) (7:36, 40) (31:7) (40:56) (41:15) (45:8, 31) (46:10)

-Kibirlerinden iman etmeyenler: (7:75, 76, 88 ,133) (10:75) (16:22) (25:21) (39:59, 60)

-Fir'avun ve ordusunun kibri: (28:39) ((29:39)

-Kibirlenmeyen mütevazi abidler: (32:15)

-Mütekebbirlerin (fıtrî ve kelâmî) âyât-ı İlahiyeyi anlamaktan (imandan) men edilmeleri: (7:146) (40:35)

İ.M. 37. Kitab-üz Zühd 16. babı, kibrin zemmi hakkındadır.

2054- KİNAİYYAT كنائيا : (Kinaî.c.) Temsillerle anlatılan imalı ve dokunaklı sözler.

"Malumdur ki, fenn-i belagatta bir lafzın, bir kelâmın mana-yı hakikisi, başka bir maksud manaya sırf bir âlet-i mülahaza olsa, ona "lafz-ı kinaî" denilir. Ve "kinaî" tabir edilen bir kelâmın mana-yı aslîsi, medar-ı sıdk ve kizb değildir. Belki kınaî manasıdır ki, medar-ı sıdk ve kizb olur. Eğer o kinaî mana doğru ise; o kelâm, sâdıktır. Mana-yı aslî kâzib dahi olsa sıdkını bozmaz. Eğer mana-yı kinaî doğru değilse, mana-yı aslîsi doğru olsa, o kelâm kâzibdir.

Meselâ: Kinaî misallerinden: فِلاَنٌ طَوِيلُ النِّجَادِ denilir. Yani: "Kılıncının kayışı, bendi uzundur." Şu kelâm, o adamın kametinin uzunluğuna kinayedir. Eğer o adam uzun ise, kılıncı ve kayışı ve bendi olmasa da, yine bu kelâm sâdıktır, doğrudur. Eğer o adamın boyu uzun olmazsa; çendan, uzun bir kılıncı ve uzun bir kayışı ve uzun bir bendi bulunsa, yine bu kelâm kâzibdir. Çünki mana-yı aslîsi maksud değil." (S.616) *(Bak: Mecaz)*

2055- KİSRA كسرى : Husrev'den muarreb veya galat olan bu isim, Sasaniler sülalesinden olan Eski İran padişahlarına ve bilhassa Nevşirvan'dan sonrakilere verilmiş olup, Rum imparatorlarına Kayser, Çin hükümdarlarına Fağfur ve Hakan denildiği gibi, bunlara da Kisra denilirdi.

2056- KİTAB كتا : Levh-i Mahfuz. *Kur'an. *Mc. Mana ifade eden şey, yazılmış eser. *(Bak: Kütüb)*

"Kitab: Kitabet manasına masdardır. Ketb ve kitabet gibi bir zamm u cemi manasını mutazammın olarak, hurufu birbirine zammetmek, yani yazmak demek iken, örfte mektub manasına isim olmuştur. Kitabet ve kitab, esasen nazm-ı hattîde bulunur. Maamafih ibare dediğimiz nazm-ı lafzîye dahi ıtlak olunur. Evvelkinde kitab, bir yere yazılmış olan yazı mecmuu, ikinciside ise, yazılan yazı ile ifade olunan ibare demektir.

Kitab, şeriat lisanında Kur'an demektir. Peygamber Efendimiz'e (A.S.M.) inzal edilmiş olup mushaflarda mektub bulunan nazm-ı beliğ... İşte bu kelâm-ı münzele, kıraat itibariyle Kur'an, bilkuvve veya bilfiil kitabet itibariyle Kitab denildiği zaman, nazım ve mana beraber kastedilmek ve daha doğrusu, manaya delalet eden nazm-ı lafzî veya hattî tasavvur olunmak zaruri bulunduğundan, yalnız manaya Kur'an veya Kitab denilmiyeceği sühuletle anlaşılır. Bunun içindir ki Peygamberimiz'e (A.S.M.) münzel olan da, Kur'anın yalnız manası değil, hem nazmı hem manasıdır." (E.T.162-163 ve 1103. sahifelerden telhisen)

Kur'anda "(68:1) نٓ وَ الْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ âyeti, bütün kalemlerin ve tastir ve kitabların aslı, esası, ezelî me'hazı ve sermedî üstadı kaderin kalemi ve Nur ve İlm-i Ezelî'nin nuruna işaret eden ن kelimesidir." (Ş.519)

2057- KİTAB-I MÜBİN كِتَابٍ مبين **:** *(Bak: Levh-i Mahfuz)*

"Mübin: (Kur'an 26:2) "bane" manasına "ebane"den beyyin, gayet açık, parlak demek olduğundan, Kitab-ı Mübin: i'cazı zâhir olan parlak kitab demek olur ki, murad Kur'andır. Hakkı beyan eden demek dahi olabilirse de, makama münasib olan evvelkidir." (E.T.3619)

"Bir de lisanı gayet güzel, muradını yerine göre dilediği gibi anlatır, fasih ve beliğ manasına gelir ve Kur'an-ı Azimüşşan, hüda, nur, furkan, bir kitab-ı hakîm, bir kitab-ı mufassal olduğu gibi her manasıyla bir kitab-ı mübindir de." (E.T.2842) *(Bak: Mübin)*

2058- "Kur'an-ı Hakîm'de "İmam-ı Mübin" ve "Kitab-ı Mübin", mükerrer yerlerde zikredilmiştir. Ehl-i tefsir "ikisi birdir", bir kısmı "ayrı ayrıdır" demişler. Hakikatlarına dair beyanatları muhteliftir. Hülasa: İlm-i İlahî'nin ünvanlarıdır" demişler. Fakat Kur'anın feyzi ile şöyle kanaatım gelmiş ki: İmam-ı Mübin, ilim ve emr-i İlahînin bir nev'ine bir ünvandır ki; âlem-i şehadetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani zaman-ı halden ziyade

mazi ve müstakbele nazar eder. Yani herşeyin vücud-u zahirîsinden ziyade aslına, nesline ve köklerine ve tohumlarına bakar. Kader-i İlahînin bir defteridir. Şu defterin vücudu, Yirmialtıncı Söz'de, hem Onuncu Söz'ün haşiyesinde isbat edilmiştir. Evet şu İmam-ı Mübin, bir nevi ilim ve emr-i İlahînin bir ünvanıdır. Yani eşyanın mebadileri ve kökleri ve asılları, kemal-i intizam ile eşyanın vücudlarını gayet san'atkârane intac etmesi cihetiyle elbette desatir-i İlm-i İlahînin bir defteri ile tanzim edildiğini gösteriyor ve eşyanın neticeleri, nesilleri, tohumları; ileride gelecek mevcudatın proğramlarını, fihristelerini tazammun ettiklerinden elbette evamir-i İlahiyenin bir küçük mecmuası olduğunu bildiriyorlar. Meselâ: Bir çekirdek bütün ağacın teşkilatını tanzim edecek olan proğramları ve fihristeleri ve o fihriste ve proğramları tayin eden o evamir-i tekviniyenin küçücük bir mücessemi hükmünde denilebilir. Elhasıl, iman-ı Mübin, mazi ve müstakbelin ve âlem-i gaybın etrafında dalbudak salan şecere-i hilkatin bir proğramı, bir fihristesi hükmündedir. Şu manadaki İmam-ı Mübin, kader-i İlahînin bir defteri, bir mecmua-i desatiridir. O desatirin imlası ile ve hükmü ile, zerrat vücud-u eşyadaki hidematına ve harekâtına sevkedilir.

Amma "Kitab-ı Mübin" ise, âlem-i gaybdan ziyade, âlem-i şehadete bakar. Yani mazi ve müstakbelden ziyade, zaman-ı hazıra nazar eder ve ilim ve emirden ziyade, kudret ve irade-i İlahiyenin bir ünvanı, bir defteri, bir kitabıdır. İmam-ı Mübin, kader defteri ise; Kitab-ı Mübin, kudret defteridir. Yani: Herşey vücudunda, mahiyetinde ve sıfat ve şuunatında kemal-i san'at ve intizamları gösteriyor ki; bir kudret-i kâmilenin desatiri ile ve bir irade-i nâfizenin kavanîni ile vücud giydiriliyor. Suretleri tayin, teşhis edilip birer mikdar-ı muayyen, birer şekl-i mahsus veriliyor. Demek o kudret iradenin küllî ve umumî bir mecmua-i kavanîni, bir defter-i ekberi vardır ki; herbir şeyin hususi vücudları ve mahsus suretleri ona göre biçilir, dikilir, giydirilir. İşte şu defterin vücudu, "İmam-ı Mübin" gibi kader ve cüz'-i ihtiyarî mesailinde isbat edilmiştir. Ehl-i gaflet ve dalalet ve felsefenin ahmaklığına bak ki: Kudret-i Fâtıranın o Levh-i Mahfuzunu ve hikmet ve irade-i Rabbaniyenin o basirane kitabının eşyadaki cilvesini, aksini, misalini hissetmişler. Hâşa "Tabiat" namıyla tesmiye etmişler, körletmişler. İşte "İmam-ı Mübin"in imlası ile, yani kaderin hükmüyle ve düsturu ile kudret-i ilahiye, icad-ı eşyada herbiri birer âyet olan silsile-i mevcudatı "Levh-i Mahv-İsbat" denilen zamanın sahife-i misaliyyesinde yazıyor, icad ediyor, zerratı tahrik ediyor." (S.548)

2059- "Sani'-i Zülcelal'in âlem-i ekberdeki san'atı o derece manidardır ki; o san'at, bir kitab suretinde tezahür edip, kâinatı bir kitab-ı kebir hükmüne

getirdiğinden, akl-ı beşer hakiki fenn-i hikmet kütübhanesini ondan aldı ve ona göre yazdı. Ve o kitab-ı hikmet, o derece hakikatla bağlı ve hakikattan meded alıyor ki, büyük Kitab-ı Mübin'in bir nüshası olan Kur'an-ı Hakîm şeklinde ilan edildi." (M.233)

2060- Kur'anda (6:59) وَ ۪ رَطْبٍ وَ ۪ يَابِسٍ اِ ّ فِى كِتَا ٍ مُبِينٍ buyurulur.

"Bir kavle göre Kitab-ı Mübin, Kur'andan ibarettir. Yaş ve kuru, herşey içinde bulunduğunu şu âyet-i kerime beyan ediyor. Öyle mi? Evet herşey içinde bulunur. Fakat herkes, herşeyi içinde göremez. Zira muhtelif derecelerde bulunur. Bazan çekirdekleri, bazan nüveleri, bazan icmalleri, bazan düsturları, bazan alâmetleri; ya sarahaten, ya işareten, ya remzen, ya ibhamen, ya ihtar tarzında bulunurlar. Fakat ihtiyaca göre ve maksad-ı Kur'ana münasib bir tarzda ve iktiza-yı makam münasebetinde şu tarzların birisiyle ifade ediliyor." (S.252)

2061- KİZB كذ : Yalan. Yalan söyleme. (Sıdk'ın zıddı) *(Bak: Sıdk)*

"Kizb, küfrün esasıdır. Kizb nifakın birinci alâmetidir. Kizb, kudret-i İlahiyeye bir iftiradır. Kizb, hikmet-i Rabbaniyeye zıddır. Ahlâk-ı âliyeyi tahrib eden kizbdir. Âlem-i İslâmı zehirlendiren, ancak kizbdir. Âlem-i beşerin ahvalini fesada veren, kizbdir. Nev'-i beşeri kemalattan geri bırakan kizbdir. Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde rezil ü rüsva eden, kizbdir. işte bu sebeblerden dolayıdır ki; bütün cinayetler içinde tel'ine, tehdide tahsis edilen kizbdir...

2062- Sual: Bir maslahata binaen kizbin caiz olduğu söylenilmektedir. Öyle midir?

Cevab: Evet, kat'i ve zaruri bir maslahat için bir mesağ-ı şer'î vardır. Fakat hakikate bakılırsa, maslahat dedikleri şey bâtıl bir özürdür. Zira usul-i şeriatta takarrur ettiği vecihle, mazbut ve miktarı muayyen olmayan bir şey, hükümlere illet ve medar olamaz. Çünki mikdarı bir had altına alınmadığından su-i istimale uğrar. Maahaza bir şeyin zararı menfaatına galebe ederse, o şey mensuh ve gayr-i muteber olur. Maslahat, o şey'i terk etmekte olur. Evet âlemde görünen bu kadar inkılablar ve karışıklıklar, zararın özür telakki edilen maslahata galebe etmesine bir şahiddir. Fakat kinaye veya ta'riz suretiyle yani gayr-ı sarih bir kelime ile söylenilen yalan, kizbden sayılmaz." (İ.İ.82)

Atıf notu:

-Asr-ı Saadet'te kizb ve sıdkın birbirinden uzaklaşması, bak: 3204.p.

2063- KOMÜNİZM قومونيزم : Cemiyet içinde fertlerin her türlü mülkiyet haklarını ve aile hayatını ve dini kaldırıp materyalizmi esas alan ve bütün mülkiyeti devlete mal eden batıl bir nazariye ve devlet sistemi. Ahlâkî ve mânevî değerleri, izafî ve telkin neticesidir deyip inkâr eden komünistlik ve benzeri cereyanların nazarı, insanı hayvanî dereceden aşağı düşürür.

Allah'ın sonsuz hikmetini nazara almayanlar, herşeyi maddî, hayvanî ve nefsanî menfaat ve lezzet nazariyle değerlendirir ve böylece insaniyetini kaybetmiş olur.

Bazı ahlâkî değerlerin izafiyeti ve mânevî değerlere istinaden yapılan telkin ve terbiye ile inkişafı, gerçekliliğini kaldırmaz. Çünkü bu inkişaf, ruhun asliyetinde bulunan mânevî kabiliyet ve istidadata dayandığı gibi, vücuda çıkan bu kalbî ve ruhî hissiyat-ı ulviye ve vicdaniyat denen mânevî ve ahlâkî değerler ve hisler ruhla ebedileşir ve fiile intikal eden amelî neticeleri de uhrevîliğe intikalen ebedîleşir. Esasen zaman ve mekân üstünde bütün vücud âlemlerini ve ahval-i muhtelifeyi ihata eden sonsuz ilm-i İlâhî'nin dahilinde olan herşey, bir nevi sübûtiyet kazanmıştır. Amma gözle görülüp elle tutulandan başka birşeyi görüp anlamayan, yani aklı gözüne inen adam, muayyen mekân ve zaman içinde, çok dar bir sahada sıkıştığından geniş ve ebedî âlemlerden ve hikmetlerden habersiz dir.

Sonsuz hikmet-i İlâhiyenin iktizasıyle insan bu dünyaya istidadlarının inkişafı ve imtihan için gönderilmiştir. Eğer insan yaradılıştan tekâmül etmiş olarak gönderilseydi, tâlim ve terbiye ile ruhun istidadat-ı fıtriyesini inkişaf ettirmek, insaniyet şerefini kazanmak veya bozulup tedenni etmek şeklindeki İlâhî imtihan sırrı olmazdı. *(Alâkalı bahisler için 143, 1669.p. 2. bendine ve 1672.p.a bakınız.)*

İnsanın mezkûr mahiyetini ve İlâhî hikmetleri anlamayanlar, telkinlerle ve terbiye ile kazanılan ahlâkî hislerle alâkası olmayan hayvanlar âlemine baksalar, ahlâkî hislerin gerçekliği hakkında yeterli ibret alabilirlerdi. Meselâ: Sineğin devamlı temizlenmesi, kedinin pisliğini örtmesi ve kendi yavrusunu himaye etmesi gibi hayvanlar âlemindeki sayısız ibretâmiz haller, mânevî pislik ve nezafetin ve aile efradı arasındaki hissî bağların hakkıyetini anlamayanlara birer ikazdır. Daha buna benzer diğer haller de kıyas edilse görülür

ki, fıtrat âlemi dahi şeriatı te'yid ve materyalistleri reddeder. Hayvanlar âlemini şeriat-ı fıtriyye ile rabtedip başıboş bırakmayan Rabb-ül âlemîn, elbette ki insanları ahlâksız ve şeriatsız bırakmaz ve bırakmamıştır. *(Bak: Anarşizm, Sosyalizm)*

Rusya'da siyasi iktidarı ele geçiren bu zihniyet, tatbikatta zümre diktatörlüğü olarak ortaya çıktı.

2064- Rusya'da 1898'de kurulan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi 1903'de çoğunluk manasına gelen (Bolşevik) ve azınlık manasına gelen (Menşevik) olarak ikiye ayrıldı. Çarlık idaresine karşı patlak veren 1917' Şubat ihtilalini Sosyalist Liberal ve Halkçı Partiler müştereken yapmışlardı. Fakat sonradan aynı senenin Ekim ayında Lenin'in liderliğindeki Bolşevikler, silahlı bir ayaklanma yaparak iktidarı tek başlarına elegeçirdiler.

2065- Lenin (D.1870 - Ö.1924) Komünist Partisinin kurucusu ve Karl Marx sosyalizminin tatbik edicisidir. Karl Marx ise, (D. 1818 - Ö 1883) sosyalizm rejimini ileri süren bir Alman Yahudisidir. Bir İngiliz fabrikatörünün oğlu olan Engels ile (D.1820 - Ö 1895) 1844'de Paris'te tanışıp sosyalizmin öncülüğünde beraber olmuşlardır.

2066- Rusya komünist ihtilalinin baş müsebbiblerinden biri de Troçki'dir: (1877-1940) Troçki, bir burjuva Yahudi ailesindendi. Çarlık Rusya'sının son zamanlarında iç siyasi mücadeleleri neticesinde Londra'ya kaçmak mecburiyetinde kaldı. 1905'de tekrar gizlice Rusya'ya giren Troçki, ayaklanmış işçi teşekküllerini teşkilatlandırarak, "işçi sovyeti"ni kurdu. Bu "işçi delegelerinden meydana gelen komite"dir. İhtilalci işçilerden meydana getirilmiş teşkilatlı milis kuvvetleri, devlet gücünün karşısına ayrı ve düşman kuvvet olarak çıkarılıyordu.

Aldatılmış halkın da katıldığı gösteriler önü alınmaz bir hal alınca, Çar, anayasayı çıkarma vaadinde bulundu ve işçilerin arzusuna uyarak siyasi suçluları affetti. Bu aftan yararlanan Lenin de Rusya'ya dönme hakkı kazanıyordu. Böylece 1905 yılında isyancıların hareketinin durması beklenirken daha da genişledi. Rusya'da genel grev ilan edilmişti. Hükümet bir ihtilalin arefesinde olduğunu görünce, çok sert tedbirlerle karşı çıktı, işçilere ateş açıldı ve Troçki de dahil olmak üzere, liderler tevkif edildi. 1907 yılında ikinci defa Sibirya'ya sürüldü.

Troçki ikinci defa sürgünden kaçtı. Avusturya, İsviçre ve Fransa'da komünist hareketlere katıldı. Fransa'dan sınır dışı edilince, Amerika'ya sığındı.

Bir yıl sonra 1917'de Rusya'ya tekrar döndü. Yeniden "Petrograd asker ve işçi sovyeti" başkanı seçildi. Bu sıfatla Ekim'de yapılan bolşevik ihtilalde çok mühim rol oynadı. Troçki, ayaklanmanın her noktasında hâkim görünüyordu. Adeta dizginler tamamen onun elinde idi. Geçici hükümetin bakanları tevkif edilerek hapishaneye konulunca, yorgun ve uykusuz ihtilalciler sevinç çığlıkları attılar, hatta Troçki'nin bir ara bayıldığı bile görülmüştü.

İhtilal başarıya ulaşmış. Lenin'in başbakanlığında kurulan hükümete Troçki Dışişleri Bakanı olarak girmişti. Daha sonra Harbiye ve Bahriye Nazırı oldu. Kızıl Ordu'yu kurdu ve teşkilatlandırdı. Batılı devletlerin silahlandırdığı, komünist ihtilale karşı hareketleri tamamen bastırdı, milyonlarca adam öldürttü.

Lenin'in 1924 yılında ölmesiyle, bütün hâkimiyet parti genel sekreteri Stalin'in elinde toplanmaktaydı. Stalin, komünizmin evvela Rusya'da yerleştirilmesini, kuvvetlendirilmesini ve ancak bundan sonra dünyada bolşevik ihtilalin hazırlanmasına gidilmesini müdafaa ediyordu. Troçki ise, durumun müsait olduğunu, bilhassa Almanya'nın olgun hale geldiğini söylüyor, hemen dünyada bolşevik ihtilalin tahrik edilmesi gerektiğini tezini savunuyordu. Stalin (1879-1952), Troçki'yi haris, menfaatperest bir Yahudi olmakla, ihtilale ihanet planları hazırlamakla suçlayarak bakanlıktan uzaklaştırdı. Tamamıyla elinde olan basın ve gizli polis vasıtasıyla Troçki'nin itibarını günden güne siliyordu.

Troçki 1927 Kasım'ında karşı ihtilali hazırladı ise de, önceden haber alınarak bastırıldı. Ayaklanan yüzlerce Yahudi, öğrenci ve işçi tevkif edildi. Troçki, artık herşeyi kaybetmiş olarak Rusya'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Taraftarlarının çokluğu sebebiyle onu Rusya'da öldürtmeye cesaret edemeyen Stalin, sürgünde öldürtmeye karar vermişti. 1929'da İstanbul'a gelen Troçki 4,5 yıl kaldı.

Troçki 1933 yılında Fransa'ya giriş müsaadesi alarak gitti. Fakat kısa bir zaman sonra sınırdışı edildi ve Norveç'e gitti. Buradan da atılınca, 1940'da gittiği Meksiko'da (Meksika başşehrinin adı) Stalin'in görevlendirdiği bir komünist ajan tarafından başına çekiçle vurularak öldürüldü.

2067- Komünizmin en dehşetli iki hususiyeti vardır.:

Biri. Allah' manevîyatı, manevî değerleri ve ahlâkî esasları inkâr eden ateistliği ve materyalistliğidir.

İkincisi: Ferd mülkiyetini ve hiçbir hürriyet hakkını tanımayan ve idareciler zümresi diktatörlüğü olan aşırı devletçiliğidir.

Komünizmin mezkûr iki hususiyetini kabul eden kimse, insaniyetini kaybeder, behimî hayat içine sıkışır. Fakat aklını tam iptal edemediğinden, ölümle sonsuz hiçliğe düşmek nöbetini beklemekten doğan Cehennemî bir manevî azab içerisinde kalır. Ya sarhoş, ya canavar olur.

2068- Peygamberimiz (A.S.M.), âhirzamanda çıkacak olan Büyük Deccal'ın şimalden çıkıp İslâm dünyasına tecavüz edeceğini 1400 sene evvel şöyle bildirmiştir:

"Rivayetlerde var ki: "Deccal'ın birinci günü bir senedir, ikinci günü bir ay, üçüncü günü bir hafta, dördüncü günü bir gündür." (195)

لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ Bunun iki te'vili vardır. Birisi: Büyük Deccal'ın kutb-u şimalî dairesinde ve şimal tarafından zuhur edeceğine kinaye ve işarettir. Çünkü kutb-u şimalînin mevkiinde bütün sene, bir gece bir gündüzdür. Bir gün şimendifer ile bu tarafa gelse, yaz mevsiminde bir ay mütemadiyen güneş gurub etmez. Daha bir gün otomobil ile gelse, bir hafta daima güneş görünür. Ben Rusya'daki esaretimde bu mevkiye yakın bulunuyordum. Demek Büyük Deccal şimalden bu tarafa tecavüz edeceğini mu'cizane bir ihbardır." (Ş.586)

2069- Evet "şimalde koca bir devlet, gençlik hevasatını elde ederek, bu asrı fırtınalarıyla sarsıyor. Çünki akıbeti görmiyen kör hissiyatla hareket eden gençlere ehl-i namusun güzel kızlarını ve karılarını ibahe eder. Belki hamamlarında erkek kadın beraber çıplak olarak girmelerine izin vermeleri cihetinde bu fuhşiyatı teşvik eder. Hem serseri ve fakir olanlara zenginlerin mallarını helal eder ki; bütün beşer, bu müsibete karşı titriyor." (Ş.479)

2070- "Rivayette var ki: "Deccal'ın mühim kuvveti Yahudidir. Yahudiler severek tabi olurlar." (196) *(Bak: 3979/2 ve 3980.p.lar)*

Allah'u a'lem.. diyebiliriz ki, bu rivayetin bir parça te'vili Rusya'da çıkmış. Çünki her hükümetin zulmünü gören Yahudiler, Almanya memleketinde kesretle toplanıp intikamlarını almak için, Komünist komitesi'nin te'sisinde mühim bir rol ile, Yahudi milletinden olan "Troçki" namında

195 K.U. ci: 14 hadis: 38394 ve Müslim 52. kitab-ı fiten: 110 ve Ebu Davud melahim: l4 ve Tirmizî fiten 59 ve İ.M. fiten 33 ve Ahmed bin Hanbel 4/181

196 S.M.ci:8 hadis: 124 ve K.U. ci: 14 hadis: 39079, 39867

dehşetli bir adamı, Rusya'nın başkumandanlığına ve terbiyegerdeleri olan meşhur Lenin'den sonra, Rus hükümetinin başına geçirerek Rusya'nın başını patlatıp bin senelik mahsulatını yaktırdılar. Büyük Deccal'ın komitesini ve bir kısım icraatını gösterdiler. Ve sair hükümetlerde dahi ehemmiyetli sarsıntılar verip karıştırdılar." (Ş.587)

2071- Dinsizlik ve komünistliğin tahribatını durduracak ancak ittihad-ı İslâm kuvveti ve hakaik-ı Kur'aniyedir:

"Eski zamanda İngiliz, Fransız, Amerika siyasetleri ve menfaatleri buna muarız olmakla mani olurdular. Şimdi menfaatleri ve siyasetleri buna muarız değil; belki muhtaçtırlar. Çünki komünistlik, masonluk, zındıklık, dinsizlik; doğrudan doğruya anarşistliği intac ediyor. Ve bu dehşetli tahrib edicilere karşı, ancak ve ancak hakikat-ı Kur'aniye etrafında ittihad-ı İslâm dayanabilir. Ve beşeri bu tehlikeden kurtarmağa vesile olduğu gibi, bu vatanı istila-yı ecanibden ve bu milleti anarşilikten kurtaracak yalnız odur." (E.L.II.24)

2072-"Komünistin manevî tahribatına karşı şimdiye kadar Rus'un Amerika ve İngiliz'e karşı tecavüzünden ziyade, bin senelik adavetinden dolayı en evvel bize tecavüz etmesi adavetinin muktezası iken, o tecavüzü durduran, şüphesiz hakaik-ı Kur'aniye ve imaniyedir. Öyle ise bu vatanda her şeyden evvel o acib kuvvete karşı hakaik-ı Kur'aniye ve imaniyeyi bilfiil elde tutup dinsizliğin önüne kuvvetli bir Sedd-i Zülkarneyn gibi bir sedd-i Kur'anî yapılması lâzım ve elzemdir. Çünki dinsizlik Rus'u, şimdiye kadar yarı Çin'i ve yarı Avrupa'yı istila ettiği halde bize karşı tecavüz ettirmeyip tevkif ettiren, hakaik-i imaniye ve Kur'aniyedir. Yoksa Ruslar'ın tahribat nev'inden manevî kuvvetlerine karşı adliyenin binden birine maddî ceza vermesiyle; serserilere ve fakirlere, zenginlerin malını peşkeş çeken ve hevesli gençleri ehl-i namusun kızlarını ve ailelerini mübah kılan ve az bir zamanda Avrupa'nın yarısını elde eden bir kuvvete karşı, ancak ve ancak manevî bombalar lâzım ki, o da hakaik-i Kur'aniye ve imaniye atom bombası olup o dehşetli solculuk cereyanını durdursun. yoksa adliye vasıtasıyla yüzden birine verilen maddî ceza ile bu küllî kuvvet tevkif edilmez.

İki dehşetli harb-i umumînin neticesinde beşerde hasıl olan bir intibah-ı kavi ve beşerin tam uyanması cihetiyle kat'iyyen dinsiz bir millet yaşamaz. Rus da dinsiz kalamaz. Geri dönüp Hristiyan da olamaz. Olsa olsa küfr-ü mutlakı kıran ve hak ve hakikata dayanan ve hüccet ve delile istinad eden ve aklı ve kalbi ikna eden Kur'an ile bir musalaha veya tabi olabilir. O vakit dörtyüz milyon ehl-i Kur'ana kılınç çekemez." (E.L.II.71)

KOSTANTİNİYYE قسطنطنيه : İslâm dünyasında İstanbul için kullanılmış isimlerden biri. *(Bak: Istanbul)*

2073- KÖLE كوله : Bütün tarihî devirlerde başka milletlerden, yabancılardan zorla kaçırılıp hürriyetten mahrum hale getirilerek alınıp satılabilen ve hizmette kullanılan erkek.

İslâmiyet köleliği en âdil usullerle kaldırmağa çalışmış ve Resul-i Ekrem (A.S.M.) insanları kölelikten kurtarmayı ibadet olarak ilan etmiştir.Bununla beraber, İslâm dininde bazı yasaklara ceza olarak da, köle azad edilmesi şartı getirilmiş ve beşer âleminden köleliğin izalesine en büyük âmil olmuştur. Kur'an ve hadislerde buna dair bir çok beyanlar bulunmaktadır. Ezcümle:

2074- "(58:3) فَتَحْرِرُ رَقَبَةٍ Onun için ya'ni zıhardan dönmek için çare, bir rakabe azad etmektir. Rakabe, esasen boyun kökü demek ise de mecazen zatta ve alelhusus hürr olmayan zatta şayi'dir. Yani büyük veya küçük, erkek veya dişi, bir kul azad edip hürriyete kavuşturmak keffaret olarak vacibdir. Demek ki indallah o çirkin sözü söylemek, kadının haysiyet ve mevcudiyetini öldürmek manasını tazammun etmek i'tibariyle bir insanı hataen öldürmek cinayeti kadar büyük bir günahtır. Ancak ona benzer bir keffaretle örtülebilir." (E.T.4780)

2075- Ve keza "(90:12) وَمَا اَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ "Bildin mi o akabe, iktihamı büyük bir kahramanlık olan o zor yüksek iş, o sarp yokuş nedir?

فَكُّ رَقَبَةٍ (90:13) Bir rakabeyi fekk etmek -ma'lum ki rakabe boyun demek olup zikr-i cüz irade-i kül tarikiyle mecaz olarak zat ve şahıs manasında mütearefitir ve bilhassa hürriyetini gaib etmiş esir veya memlûkte şayi'dir. Binaenaleyh (fekkü rekabe) esaret bağıyla bağlanmış bir koyunu, bir kimseyi esaretten kurtarıp hürriyete kavuşturmaktır ki bu evvela insanın kendi hürriyetine malik olarak nefsini kurtarmış olmasına mütevakkıf ve bunun en basit misali köle azad etmektir ve bunun fazileti çoktur. Buhari, Müslim, Tirmizi vesairede Ebu Hüreyre'den (R.A.) mervidir, Resulullah (A.S.M.) buyurmuş-

tur. ki: "Her kim bir mü'min azad ederse, Allah Teala onun her uzvuna mukabil azad edenin bir uzvunu Cehennem ateşinden azad eyler." (Buhari ci: 7, Hadis No: 1111)" (E.T.5842)

2076- "Ebu Hüreyre Radıyallahu Anh'dan Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu, dediği rivayet edilmiştir.

Aziz ve Celil olan Allah: Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet gününde ben bunların hasmıyım:

l- O kimse ki bana, (mukaddes ismime) yemin ederde sonra ahdini bozar.

2- Yine bir kimse ki, hür (bir insan)'ı köle diye satar da onun bahasını yer.

3- Öbür kimse de ki, bir işçi tutar, onu çalıştırır da ücretini vermez buyurmuştur.

.... İslâm dini, dünya kurulalı kendi zamanına kadar devam edip gelen esareti kaldırmağa, hiç olmazsa bu zavallı esirleri hürlerin müstefid oldukları müsavi hayata kavuşturmağa uğraşırken, hürriyette yekdiğerine küfv olan müslümanların birbirinin şahsî hürriyetine taarruz etmelerine ve binnetice bir fevza-yı içtimaî vukuuna lâkayd kalamazdı. Bu sebeble husumet-i İlahiye gibi en şiddetli bir ceza tayin buyurulmuştur." (S.B.M. ci: 6 Hadis no: 1020)

Köle azadı hususunda Kur'an (4:92) (5:89) (58:3) (90:13) âyetleriyle kölelerin hürriyeti lehinde teşvikte bulunmuş ve bazı durumlarda da köleyi azad etmek şartını getirmiştir.

Atıf notu:

-Bazı ecnebilerce serrişte edilen köle gibi mesaile cevab, bak: 3613.p.

2077- KUBH قبح : Günah ve çirkin hareket. Kabahat. Suç. *Fık: Aklen ve şer'an müstehcen olup dünyada zemme, âhirette azaba ve itaba mahal olan şey. *(Bak: Hüsün)*

2078- KUDRET قدرة : Güç. Takat. *Her yeri kaplayan kudretullah. *Varlık. Ehliyet. *Becerebilme. *Zenginlik. Kabiliyet. *İlm-i Kelâm'da: Allah Teala'ya mahsus ezelî ve ebedî ve bütün kâinatta tasarruf eden sıfattır.

Kâinatta âsâr-ı tecelli-i kudret olan cazibe ve dafıa gibi kuvvelerden intikal ile kudret-i İlahiyenin sırr-ı tecellisine bir misal şöyle verilebilir: Çok kuvvetli mıknatısiyeti bulunan bir çelik parçasında aynı zamanda yine gözle görülmiyen ve hikmetli eserleriyle vücudu anlaşılan idrak ve ilim de bulunduğunu farzetsek; idrak sahibi farzettiğimiz bu mıknatıs, demir tozlarını sıraya koyup kelimeler yazsa, nasıl bu fiilin faili olan mıknatıs ve ilmin tasarrufllarındaki temasları görünmezdi ve hayret-amiz bir hâdise olurdu. Hem bu mıknatıs, hiç inkısam etmeden bir demir parçasına tesir ettiği gibi, bütün demir parçacıklarına da aynı zamanda tesir eder ve işini de birbirine mani olmadan bir anda yapardı. Öyle de bilkıyas, sonsuz olan ve ilim, irade ve sair sıfat-ı İlahiye ile mümteziç bulunan İlahî kudretin atom denen zerrat-ı kâinatı icad edip onunla kitab-ı kâinatı pek manidar yazması şuhud derecesinde makul görünür ve görülmelidir.

2079- Evet "Kudret-i Ezeliyenin feyz-i tecellisi ve eser-i ibdaı olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata -herbir zerreye- birer zerre-i cazibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabıtası olan müttehid, müstakil, muhassal cazibe-i umumiyeyi inşa ve icad etmiştir." (S.T.İ.11)

2080- "Vacib-ül Vücud zatında, mahiyetinde mümkine benzemediği gibi, ef'alinde de benzemiyor. Çünki Vacib-ül Vücud'un kudretine nisbeten yakın uzak, az-çok, küçük-büyük, ferd-nev', cüz'-küll aralarında fark yoktur. Ve keza onun fiilinde bizzat mübaşeret yoktur. Fakat mümkinin kudreti bu derece değildir. Bunun için nefis, Vacib-ül Vücud'un ef'alini fiillerine benzetemiyor. Hakikatını fehmetmekte akıl mütehayyir kalıyor. Fiili failsiz zannediyor." (M.N.186) *(Bak: 1476.p.)*

2081- Hem tabiatperest bir nazarla" o Sultan-ı Ezelî'nin hikmetinden gelen nizamat-ı kâinatın manevî kanunlarını, birer maddî madde tasavvur ederek ve saltanat-ı rububiyetin kavanin-i itibariyesi ve o Mabud-u Ezelî'nin şeriat-ı fıtriye-i kübrasının manevî ve yalnız vücud-u ilmîsi bulunan ahkâmlarını ve düsturlarını, birer mevcud-u haricî ve maddî birer madde tahayyül ederek, kudret-i İlahiyenin yerine o ilim ve kelâmdan gelen ve yalnız vücud-u ilmîsi bulunan o kannuları ikame etmek ve ellerine icad vermek, sonra da onlara "tabiat" namını takmak ve yalnız bir cilve-i kudret-i Rabbaniye olan kuvveti, kudret ve müstakil bir kadir telakki etmek. bir vahşettir." (L.186)

2082- "Hem maddîyun denilen bir kısım ehl-i dalalet, zerrattaki tahavvülat-ı muntazama içinde Hallakiyet-i İlahiyenin ve kudret-i Rabbaniyenin bir cilve-i azamını hissettiklerinden ve o cilvenin nereden geldiğini

bilemediklerinden ve o kudret-i Samedaniyenin cilvesinden gelen umumi kuvvetin nereden idare edildiğini anlıyamadıklarından, madde ve kuvveti ezelî tevehhüm ederek, zerrelere ve hareketlerine âsâr-ı İlahiyeyi isnad etmeye başlamışlar." (L.342)

2083- "Kudret-i Ezeliye, Zat-ı Akdes-i İlahiyenin lâzıme-i zaruriye-i zatiyyesidir. Yani, bizzarure zatın lâzımesidir. Hiçbir cihet-i infikâki olamaz. Öyle ise, kudretin zıddı olan acz, o kudreti istilzam eden zata bilbedahe ârız olamaz. Çünki o halde cem'-i zıddeyn lâzım gelir. Madem acz, zata ârız olamaz; bilbedahe o zatın lâzımı olan kudrete tahallül edemez. Madem acz, kudretin içine giremez; bilbedahe o kudret-i zatiyede meratib olamaz. Çünki herşeyin vücud meratibi, o şeyin zıtlarının tedahülü iledir. Meselâ: Hararetteki meratib, bürudetin tahallülü iledir; hüsündeki derecat, kubhun tedahülü iledir ve hakeza, kıyas et.. Fakat mümkinatta hakiki ve tabii lüzum-u zatî olmadığından, mümkinatta zıtlar birbirine girebilmiş; mertebeler tevellüd ederek ihtilafat ve tagayyürat-ı âlem neş'et etmiştir. Madem ki kudret-i ezeliyede meratib olamaz. Öyle ise makdurat dahi, bizzarure kudrete nisbeti bir olur. En büyük, en küçüğe müsavi ve zerreler, yıldızlara emsal olur. Bütün haşr-i beşer, birtek nefsin ihyası gibi; bir baharın icadı, birtek çiçeğin sun'u gibi; o kudrete kolay gelir. Eğer esbaba isnad edilse; o vakit birtek çiçek, bir bahar kadar ağır olur." (S.526)

2084- Hem "eşyada görünen nev'i ve ferdî vahdetler Sani'deki sırr-ı vahdetten neş'et etmiştir. Çünki kuvvet dağılmıyor. Bir kısmına çok, bir kısmına az sarfedilmekle kudrette, kuvvetin tecezzi ve inkısamı olmuyor. Eğer vahdet olmasa idi, kudretin yaptığı sarfiyatta tefavüt olsa idi, masnuatta da tefavüt ve intizamsızlık olurdu. Demek kudretin vahdetle beraber masnuata yaptığı tasarrufu, şemsin tenviri gibidir ki, bir şems-i vâhid, cüz' ve küllü bilâ-tefavüt her şeyi ziyalandırdığı gibi, tecellisiyle de her şeyin yanında mevcuddur." (M.N.110)

2085- "Evet müsavat ve adem-i tefavütü göz ile görünür. Bak! Mahiyeti meçhul, mu'cizatıyla malum olan Kudret-i Ezeliyenin bilhassa semerat ve sebzelerdeki nakışları, san'atları, esbaba havale edilirse, esbab altında ezilecektir." (M.N.94)

2086- Kur'anın muhtelif âyetlerinde tekrar edilen وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yani: Hiçbir şey ona ağır gelemez. Daire-i imkânda ne kadar eşya var, o eşyaya gayet kolay vücud giydirebilir. Ve o derece ona kolay ve rahattır ki:

(36:82) اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا ilh. sırrıyla, güya yalnız emreder, yapılır. Nasılki gayet mahir bir san'atkâr, ziyade kolay bir tarzda, elini işe dokundurur dokundurmaz, makina gibi işler: Ve o sür'at ve mehareti ifade için denilir ki: O iş ve san'at, ona o kadar müsahhardır ki; güya emriyle dokunmasıyla işler oluyor, san'atlar vücuda geliyor. Öyle de: Kadir-i Zülcelal'in kudretine karşı, eşyanın nihayet derecede müsahhariyet ve itaatine; ve o kudretin nihayet derecede külfetsiz ve sühuletle iş gördüğüne işareten

(36:82) اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونَ ferman eder." (M.245)

Atıf notları:

-Havas ve hasiyetler kudretin tecelliyatındandır, bak: 839.p.

-Kudret-i İlahiyede tagayyür olamaz, bak: 227.p.

2087- KUMAR قمار : Para vs. karşılığında oynanılan oyun. Meşru bir ihtiyacın karşılanması için bir çalışma sonucu olmadan piyango ve şans oyunları gibi haram yollarla kazanç elde etmektir.

Dinimizde böyle oyunların her türlüsü haramdır. Bir müslüman kendi menfaatini isteyip zararını istemediği gibi; diğer bir müslümanın da menfaatini gözetir, kötülüğünü isteyemez. Halbuki kumara katılan herkes, karşı tarafın zararıyla kendi çıkarlarını düşünmektedir.

Eğer böyle bir menfaat ve zarar, ortaya konulmamışsa ve dince yasaklanan maksadlar da yoksa, yine de her insan için en kıymetli mal olan zamanını boş yere harcayarak, maksadsız fikirsiz ve dünyaya ne için geldiğini bilmeyen basit bir insan durumunda olmak da büyük bir zarardır.

Halbuki insan, ulvi bir gaye, yüksek bir şahsiyet sahibi olmalı ve intizamlı bir hayat yaşamalıdır. *(Bak: Meysir)*

2088- KUNUT قنو : Yatsı veya sabah namazlarında ayakta okunan dua. *İbadet. Dua. *Taat. Şükür eylemek. *Namazda dünya kelâmından imsak eylemek, yani kendini tutup konuşmamak.

"Kunut, bir şeye o suretle devam ve mülazemet edip durmaktır ki, taat,

huşu, sükût, kıyam manalarını tazammun eder ve lisanımızda, divan durmak tabir edilir. Bunun için kunut taattir, kunut tûl-u kıyamdır, kunut sükûttur, kunut huşu ve hafd-ı cenah ve sükûn-u etraftır diye çeşitli nokta-i nazardan tarif edilmiştir.... Bir hadis-i şerifde اَفْضَلُ الصَّلاَةِ طُولُ الْقُنُوِ buyurulmuştur ki, kıyam demektir. Binaenaleyh namazda kıyam ve kıraeti, duayı veya huşu ve sükûtu uzatmağa da kunut denilir." (E.T.807)

Kunut hakkında pek çok rivayetler vardır. Ezcümle, T.T. l. ci. 188. sahife ve S.B.M. hadis: 445, 531 ve S.M. ki. 5, hadis: 268, 294, 308 ve İbn-i Mace 5. kitab 115, 117-120 ve 145 . bablar kunut hakkındadır.

2089- KUR'AN قرآن : Allah (C.C.) tarafından Hz. Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'a Cebrail Aleyhisselâm vasıtası ile (yani vahiyle) gönderilen ve beşeriyetin bütün saadet düsturlarını havi, en mukaddes, en son kitab-ı semavidir.

"Kur'an-ı Kerim bir kitaptır ki; onun manası da, nazmı da Allah'tandır. Hak Teala'nın vahyi iledir, vahye vasıta olan Cibril-i Emin'in peygamberimize gelip bildirmesiyledir.

Binaenaleyh Kur'an-ı Azim'in manasıyla amel edilir, o müslümanların bir ebedî kanunudur. Mübarek nazmı da bir ibadet olmak üzere okunur, kendisiyle teberrük edilir ve Kur'anın manası ancak bu İlahî nazım sayesinde bihakkın anlaşılabilir, ruhlara tesir eder, bununla Hakk'ın rızası kazanılır.

Kur'an-ı Mübin, hiçbir kitaba benzemez, bunun manasını bir kimse değiştiremez, nazmının yerine de başka bir lafız konulamaz ve hiçbir tercüme, Kur'an hükmünü alamaz." (B.İ.İ.sh: 22)

Hem Kur'an, kelâm-ı ezelîdir. *(Bak: 1621, 1622.p.lar)* Lûgat manasına göre Kur'an: Tilavet, okumak, cem' ve zammolunmuş okunmuş manalarına gelir. Furkan, Zikir, Hüda, Hitab, Kitab, Mushaf, Nur, Necm, Tenzil, Mev'iza, Aziz, Besair, Bürhan... gibi elli beş kadar isimle de anılır. *(Bak: Âyet, Belagat Cezalet, Hizb-ül Kur'an, Huruf-u Mukattaa, Kıraat-ı Seb'a, Kitab, Kütüb-ü Münzele, Müteşabihat, Tefsir, Terakkiyat, Terceme, Tezkir, Vahy)*

Bir atıf notu:

-Kur'ana bîtarafane nazarla bakılamıyacağı, bak: 463-467.p.lar

2090- "Kur'an nedir? Tarifi nasıldır?

Elcevab: Ondokuzuncu Söz'de beyan edildiği ve sair Sözler'de isbat edildiği gibi Kur'an, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi... ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi... ve şu âlem-i gayb ve şehadet kitabının müfessiri... ve zeminde ve gökte gizli esma-i İlahiyenin manevî hazinelerinin keşşafı ve sütûr-u hâdisatın altında muzmer hakaikin miftahı... ve âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı... ve şu âlem-i şehadet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifatat-ı ebediye-i Rahmaniye ve hitabat-ı ezeliye-i Sübhaniyenin hazinesi... ve şu İslâmiyet âlem-i manevîsinin güneşi, temeli, hendesesi... ve avalim-i uhreviyenin mukaddes haritası ve zat ve sıfat ve esma ve şuun-u ilahiyenin kavl-i şarihi, tefsir-i vazıhı, bürhan-ı katı, tercüman-ı satı.. ve şu âlem-i insaniyetin mürebbisi ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyet'in ma ve ziyası... ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi ve insaniyeti saadete sevkeden hakiki mürşidi ve hâdîsi... ve insana hem bir kitab-ı şeriat, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı hikmet, hem bir kitab-ı ubudiyet, hem bir kitab-ı emir ve davet, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı fikir, hem bütün insanın bütün hacat-ı manevîyesine merci' olacak çok kitabları tazammun eden tek, cami' bir Kitab-ı Mukaddes'tir. Hem bütün evliya ve sıddıkîn ve urefa ve muhakkikînin muhtelif meşreblerine ve ayrı ayrı mesleklerine, her birindeki meşrebin mezakına lâyık ve o meşrebi tenvir edecek ve herbir mesleğin mesakına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ibraz eden mukaddes bir kütübhane hükmünde bir Kitab-ı Semavî'dir.

2090/1- İkinci cüz ve tetimme-i tarif:

Kur'an, arş-ı azamdan, ism-i azamdan, her ismin mertebe-i azamından geldiği için, -Onikinci Söz'de beyan ve isbat edildiği gibi- Kur'an, bütün âlemlerin Rabbi itibariyle Allah'ın kelâmıdır. Hem bütün mevcudatın İlahı ünvaniyle Allah'ın fermanıdır. Hem bütün Semavat ve Arz'ın Hâlıkı namına bir hitabdır. Hem rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir. Hem saltanat-ı amme-i Sübhaniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir. Hem Rahmet-i vasia-i muhita nokta-i nazarında bir defter-i iltifatat-ı Rahmaniyedir. Hem uluhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazan şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır. Hem ism-i azamın muhitinden nüzul ile arş-ı azamın bütün muhatına bakan ve teftiş eden hikmetfeşan bir Kitab-ı Mukaddes'tir. Ve şu sırdandır ki, "Kelâmullah" ünvanı, kemal-i liyakatla Kur'ana verilmiş ve daima da veriliyor. Kur'andan sonra sair enbiyanın kütüb ve suhufları derecesi gelir.

Sair nihayetsiz Kelimat-ı İlahiyenin ise, bir kısmı dahi has bir itibarla, cüz'î bir ünvan ile, hususi bir tecelli ile, cüz'î bir isim ile ve has bir rububiyet ile ve mahsus bir saltanat ile ve hususi bir rahmet ile zahir olan ilhamat suretinde bir mükâlemedir. Melek ve beşer ve hayvanatın ilhamları, külliyet ve hususiyet itibariyle çok muhteliftir.

2091- Üçüncü cüz': Kur'an, asırları muhtelif bütün enbiyanın kütüblerini ve meşrebleri muhtelif bütün evliyanın risalelerini ve meslekleri muhtelif bütün asfıyanın eserlerini icmalen tazammun eden ve cihat-ı sittesi parlak ve evham u şübehatın zulümatından musaffa ve nokta-i istinadı, bilyakîn vahy-i semavî ve kelâm-ı ezelî.. ve hedefi ve gayesi, bilmüşahede saadet-i ebediye... içi, bilbedahe halis hidayet... üstü, bizzarure envar-ı iman... altı, biilmelyakîn delil ve bürhan... sağı, bittecrübe teslim-i kalb ve vicdan... solu, biaynelyakîn teshir-i akıl ve iz'an Meyvesi, bihakkalyakîn rahmet-i Rahman ve dar-ı cinan... Makamı ve revacı, bilhads-i sadık makbul-ü melek ve ins ü cân bir Kitab-ı Semavî'dir." (S.366)

2092-"Kur'an-ı Kerim, bütün mebahis-i esasiyeyi ve mühimmeyi öyle bir tarzda beyan eder ki, o beyan, bütün kâinatı bir saray gibi idare eden ve dünyayı ve âhireti iki oda gibi açıp kapayan; ve zemin bir bahçe, ve sema, misbahlarıyla süslendirilmiş bir dam gibi tasarruf eden; ve mazi ve müstakbel, bir gece ve gündüz gibi nazarına karşı hazır iki sahife hükmünde temaşa eden; ve ezel ve ebed, dün ve bugün gibi silsile-i şuunatın iki tarafı birleşmiş ittisal peyda etmiş bir surette, bir zaman-ı hazır gibi onlara bakan bir Zat-ı Zülcelal'e yakışır bir tarz-ı beyandır. Nasıl bir usta, bina ettiği ve idare ettiği iki haneden bahseder, proğramını ve işlerinin liste ve fihristesini yapar; Kur'an dahi, şu kâinatı yapan ve idare eden ve işlerinin listesini ve fihristesini, -tabir caiz ise- proğramını yazan, gösteren bir zatın beyanına yakışır bir tarzdadır. Hiç bir cihetle eser-i tasannu' ve tekellüf görünmüyor. Hiç bir şaibe-i taklid veya başkasının hesabına ve onun yerinde kendini farzedip konuşmuş gibi bir hud'anın emaresi olmadığı gibi, bütün ciddiyetiyle, bütün safvetiyle, bütün hulusiyle safi, berrak, parlak beyanı, nasıl gündüzün ziyası, "Güneşten geldim" der. Kur'an dahi, "Ben Hâlik-ı Âlem'in beyanıyım ve kelâmıyım" der.

Evet şu dünyayı antika san'atlarla süslendiren ve lezzetli nimetlerle dolduran ve san'atperverane ve nimetperverane şu derece san'atının acibeleriyle şu derece kıymetdar nimetlerini dünyanın yüzüne serpen, sıravari tanzim eden ve zeminin yüzünde seren, güzelce dizen bir Sani', bir Münim'den başka şu velvele-i takdir ve istihsanla ve zemzeme-i hamd ve şükranla dün-

yayı dolduran ve zemini bir zikirhane, bir mescid, bir temaşagâh-ı san'at-ı İlahiyeye çeviren Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan kime yakışır ve kimin kelâmı olabilir? Ondan başka kim ona sahib çıkabilir? Ondan başka kimin sözü olabilir? Dünyayı ışıklandıran ziya, güneşten başka hangi şeye yakışır? Tılsım-ı kâinatı keşfedip âlemi ışıklandıran beyan-ı Kur'an, Şems-i Ezelî'den başka kimin nuru olabilir? Kimin haddine düşmüş ki, ona nazire getirsin? Onun taklidini yapsın?

2093- Elhak, bu dünyayı san'atlarıyla zinetlendiren bir san'atkârın, san'atını istihsan eden insanla konuşmaması muhaldir. Madem ki, yapar ve bilir, elbette konuşur. Madem konuşur, elbette konuşmasına yakışan Kur'andır. Bir çiçeğin tanziminden lâkayd kalmayan bir Malik-ül Mülk, bütün mülkünü velveleye veren bir kelâma karşı nasıl lâkayd kalır? Hiç başkasına mal edip hiçe indirir mi?" (S.397)

2094- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın en büyük ebedî ve yüzer delail-i mübüvveti cami' ve kırk vecihle i'cazı isbat edilmiş bir mu'cizesi dahi Kur'an-ı Hakîm'dir.

Eğer denilse: İ'caz-ı Kur'an belagattadır. Halbuki umum tabakatın hakları var ki, i'cazında hisseleri bulunsun. Halbuki belagattaki i'cazı, binde ancak bir muhakkik âlim anlıyabilir?

Elcevab: Kur'an-ı Hakîm'in her tabakaya karşı bir nevi i'cazı vardır. Ve bir tarzda, i'cazının vücudunu ihsan eder. Meselâ: Ehl-i belagat ve fesahat tabakasına karşı hârikulâde belagattaki i'cazını gösterir. Ve ehl-i şiir ve hitabet tabakasına karşı; garib, güzel, yüksek üslub-u bedîin i'cazını gösterir. O üslub herkesin hoşuna gittiği halde, kimse taklid edemiyor. Mürur-u zaman o üslubu ihtiyarlatmıyor, daima genç ve tazedir. Öyle muntazam bir nesir ve mensur bir nazımdır ki; hem âlî, hem tatlıdır. Hem kâhinler ve gaibden haber verenler tabakasına karşı hârikulâde ihbarat-ı gaybiyedeki i'cazını gösterir. Ve ehl-i tarih ve hâdisat-ı âlem üleması tabakasına karşı, Kur'an'daki ihbarat ve hâdisat-ı ümem-i salife ve ahval ve vakıat-ı istikbaliye ve berzahiye ve uhreviyedeki i'cazını gösterir. Ve içtimaiyat-ı beşeriye üleması ve ehl-i siyaset tabakasına karşı Kur'anın desatir-i kudsiyesindeki i'cazını gösterir. Evet o Kur'andan çıkan Şeriat-ı Kübra, o sırr-ı i'cazı gösterir. Hem maarif-i İlahiye ve hakaik-ı kevniyede tevaggul eden tabakaya karşı, Kur'andaki hakaik-ı kudsiye-i İlahiye'deki i'cazı gösterir ve i'cazın vücudunu ihsas eder. Ve ehl-i tarikat ve velayete karşı, Kur'an bir deniz gibi daima temevvücde olan âyâtının esrarındaki i'cazını gösterir ve hakeza... Kırk tabakadan her tabakaya

karşı bir pencere açar,i'cazını gösterir. Hatta yalnız kulağı bulunan ve bir derece mana fehmeden avam tabakasına karşı, Kur'anın okunmasıyla başka kitablara benzemediğini, kulak sahibi tasdik eder. Ve o ami der ki: Ya bu Kur'an bütün dinlediğimiz kitabların aşağısındadır. Bu ise, hiçbir düşman dahi diyemez ve hem yüz derece muhaldir. Öyle ise, bütün işitilen kitabların fevkindedir. Öyle ise, mu'cizedir." (M.181)

2095- Muhtelif vecihlerde i'cazı bulunan Kur'anın bir benzerinin getirilmemesi de Kur'anın semavîliğinin ve mu'cizeliğinin isbatı olduğunu beyan eden Bediüzzaman Hazretleri şu izahatı veriyor:

"Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın zamanında sihrin revacı olduğundan, mühim mu'cizatı ona benzer bir tarzda geldiği ve Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın zamanında ilm-i tıb revaçta olduğundan mu'cizatının galibi o cinsten geldiği gibi, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın dahi zamanında Ceziret-ül Arab'da en ziyade revacda dört şey idi:

Birincisi: Belagat ve fesahat.

İkincisi: Şiir ve hitabet.

Üçüncüsü: Kâhinlik ve gaibden haber vermek.

Dördüncüsü: Hâdisat-ı maziyeyi ve vakıat-ı kevniyeyi bilmek idi.

İşte Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan geldiği zaman, bu dört nevi malumat sahiplerine karşı meydan okudu:

Başta ehl-i belagata birden diz çöktürdü. Hayretle Kur'anı dinlediler. İkincisi, ehl-i şiir ve hitabet yani muntazam nutuk okuyan ve güzel şiir söyliyenlere karşı öyle bir hayret verdi ki, parmaklarını ısırttı. Altun ile yazılan en güzel şiirlerini ve Kâ'be duvarlarına medar-ı iftihar için asılan meşhur "Muallakat-ı seb'a"larını indirtti, kıymetten düşürdü.

Hem gaibden haber veren kâhinleri ve sâhirleri susturdu. Onların gaybî haberlerini onlara unutturdu. Cinnîlerini tardettirdi. Kâhinliğe hatime çektirdi.

Hem ümem-i salifenin vekayiine ve hâdisat-ı âlemin ahvaline vâkıf olanları hurafattan ve yalandan kurtarıp, hakiki hâdisat-ı maziyeyi ve nurlu olan vekayi-i âlemi onlara ders verdi.

İşte bu dört tabaka, Kur'ana karşı kemal-i hayret ve hürmetle onun önüne diz çökerek şakird oldular. Hiçbirisi, hiçbir vakit birtek sureyle muarazaya kalkışamadılar.

Eğer denilse: Nasıl biliyoruz ki, kimse muaraza edemedi ve muaraza kabil değildir?

Elcevab: Eğer muaraza mümkün olsaydı, herhalde teşebbüs edilecekti. Çünki muarazaya ihtiyaç şedid idi. Zira dinleri, malları, canları, iyalleri tehlikeye düşüyor. Muaraza edilseydi kurtulurlardı. Eğer muaraza mümkün olsaydı, herhalde muaraza edecektiler. Eğer muaraza edilseydi, muaraza tarafdarları kâfirler, münafıklar çok, hem pek çok olduğundan herhalde muarazaya tarafdar çıkıp iltizam ederek, herkese neşredeceklerdi. Nasılki İslâmiyetin aleyhinde herşey'i neşretmişler.-Eğer neşretseydiler ve muaraza olsaydı; her halde tarihlere, kitaplara şa'şaalı bir surette geçecekti. İşte meydanda bütün tarihler, kitaplar; hiçbirisinde Müseylime-i Kezzab'ın birkaç fıkrasından başka yoktur. Halbuki Kur'an-ı Hakîm, yirmiüç sene mütemadiyen damarlara dokunduracak ve inadı tahrik edecek bir tarzda meydan okudu. Ve der idi ki:

"Şu Kur'an'ın, Muhammed-ül Emin gibi bir ümmiden nazirini yapınız ve gösteriniz. Haydi, bunu yapamıyorsunuz; o zat ümmi olmasın, gayet âlim ve kâtip olsun. Haydi bunu da getiremiyorsunuz; birtek zat olmasın, bütün âlimleriniz, beliğleriniz toplansın, birbirine yardım etsin, hatta güvendiğiniz âlileriniz size yardım etsin. Haydi bununla da yapamıyacaksınız; eskiden yazılmış beliğ eserlerden de istifade edip, hatta gelecekleri de yardıma çağırıp, Kur'an'ın nazirini gösteriniz, yapınız. Haydi bunu da yapamıyorsunuz; Kur'anın mecmuuna olmasın da, yalnız on suresinin nazirini getiriniz. Haydi on suresine mukabil hakiki doğru olarak bir nazire getiremiyorsunuz; haydi hikâyelerden, asılsız kıssalardan terkib ediniz. Yalnız nazmına ve belagatına nazire olsun getiriniz. Haydi bunu da yapamıyorsunuz, birtek suresinin nazirini getiriniz. Haydi sure uzun olmasın, kısa bir sure olsun nazirini getiriniz. Yoksa din, can, mal, iyalleriniz; dünyada da, âhirette de tehlikeye düşecektir..!

İşte, sekiz tabakada, ilzam suretinde, Kur'an-ı Hakîm yirmiüç senede değil, belki bin üçyüz senede bütün ins ve cinne karşı bu meydanı okumuş ve okuyor. Halbuki evvelki zamanda o kâfirler can, mal ve iyalini tehlikeye atıp en dehşetli yol olan harb yolunu ihtiyar ederek, en kolay ve en kısa olan muaraza yolunu terkettiler. Demek muaraza yolu mümkün değildi. İşte hiçbir akıl, hususan o zamanda Ceziret-ül Arab'daki adamlar, hususan Kureyşîler gibi zeki adamlar; birtek edibleri, Kur'anın birtek suresine nazire yapıp Kur'an'ın hücumundan kurtulmasını te'min ederek, kısa ve kolay yolu terkedip can, mal, iyalini tehlikeye atıp en müşkilatlı yola sülûk eder mi?

Elhasıl: Meşhur Câhız'ın dediği gibi: "Muaraza-i bilhuruf mümkün olmadı, muharebe-i bissüyufa mecbur oldular." (M.184-186) *(Bak: Muallakat-ı Seb'a)*

2096- "Kur'an baştan aşağıya kadar, nazil olduğu hey'et üzerine bakidir. Bu kadar Kur'anı taklid etmeye müştak olan dostlar ve mütehacim düşmanlara rağmen, şimdiye kadar Kur'anın ne taklidi yapılmış ve ne de bir misali gösterilmiştir. Evet Kur'an, milyonlarca Arabî kitablarla mukayese edilirse benzeri bulunamaz. O halde Kur'an, ya hepsinin altındadır, bu ise muhaldir; öyle ise hepsinin fevkindedir. öyle ise Allah'ın kelâmıdır." (İ.İ.34)

2097- "Bir şeyin hakikatını, tam olarak ancak o şeyi yapan bilir" hükmüne binaen, kâinatı da bütün madde ve manasıyla bilen, ancak onu icad eden zattır. Binaenaleyh, Hâlik-ı Kâinat'ın kelâmı olan ve kâinat hakaikını ders veren ve kâinatı bütün hikmet ve gayeleriyle ihata eden Kur'ana, ilm-i beşerin nazire yapması da muhaldir.

"Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın en yüksek derece-i i'cazına bakmak istersen, şu temsil dürbiniyle bak: Şöyle ki:

Gayet büyük ve garib ve gayetle yayılmış acib bir ağaç farzedelim ki, o ağaç geniş bir perde-i gayb altında bir tabaka-i mesturiyet içinde saklanmıştır. Malumdur ki, bir ağacın, insanın azaları gibi onun dalları, meyveleri, yaprakları, çiçekleri gibi bütün uzuvları arasında bir münasebet, bir tenasüb, bir müvazenet lâzımdır. Herbir cüz'ü, o ağacın mahiyetine göre bir şekil alır, bir suret verilir. İşte hiç görülmiyen -ve hâlâ görünmüyor- o ağaca dair biri çıksa, perde üstünde onun herbir azasına mukabil bir resim çekse, bir hudud çizse; daldan meyveye, meyveden yaprağa bir tenasüble bir suret tersim etse ve birbirinden nihayet uzak mebde ve müntehasının ortasında uzuvlarının aynı şekil ve suretini gösterecek muvafık tersimat ile doldursa, elbette şüphe kalmaz ki, o ressam bütün o gaybî ağacı gayb-aşina nazarıyla görür, ihata eder, sonra tasvir eder.

Aynen onun gibi, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan dahi hakikat-ı mümkinata dair ki o hakikat, dünyanın ibtidasından tut, ta âhiretin en nihayetine kadar uzanmış ve arştan ferşe zerreden şemse kadar yayılmış olan şecere-i hilkatın hakikatına dair beyanat-ı Kur'aniye, o kadar tenasübü muhafaza etmiş ve herbir uzva ve meyveye lâyık bir suret vermiştir ki, bütün muhakkikleri nihayet-i tahkikinde Kur'anın tasvirine "Mâşâallah, Bârekallah" deyip, "Tılsım-ı kâinatı ve muamma-yı hilkati keşf ve fetheden yalnız sensin ey Kur'an-ı Kerim!" demişler.

وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ اْ َعْلَى temsilde kusur yok. Esma ve sıfât-ı İlahiye ve şuun ve ef'al-i Rabbaniye, bir şecere-i tuba-i nur hükmünde temsil edilmekle; o şecere-i nuraniyenin daire-i azameti ezelden ebede uzanıp gidiyor. Hudud-u kibriyası, gayr-ı mütenahi feza-yı ıtlakta yayılıp ihata ediyor. Hudud-u icraatı فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى (6:95) يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ (8:24) hududundan tut, ta خَلَقَالسَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ (39:67) مَطْوِيَّا ٌ بِيَمِينِهِ (7:54) وَالسَّمَوَا ُ hududuna kadar intişar etmiş o hakikat-ı nuraniyeyi bütün dal ve budaklarıyla, gayat ve meyveleriyle o kadar tenasüble birbirine uygun, birbirine lâyık, birbirini kırmayacak, birbirinin hükmünü bozmayacak, birbirinden tevahhuş etmiyecek bir surette o hakaik-i esma ve sıfatı ve şuun ve ef'ali beyan eder ki, bütün ehl-i keşf ve hakikat ve daire-i melekûtta cevelan eden bütün ashab-ı irfan ve hikmet, o beyanat-ı Kur'aniyeye karşı "Sübhanallah" deyip, "Ne kadar doğru, ne kadar mutabık, ne kadar güzel, ne kadar lâyık" diyerek tasdik ediyorlar.

Meselâ: Bütün daire-i imkân ve daire-i vücuba bakan, hem o iki şecere-i azîmenin birtek dalı hükmünde olan imanın erkân-ı sittesi ve o erkânın dal ve budaklarının en ince meyve ve çiçekleri aralarında o kadar bir tenasüb gözetilerek tasvir eder ve o derece bir müvazenet suretinde tarif eder ve o mertebe bir münasebet tarzında izhar eder ki, akl-ı beşer idrakinden âciz ve hüsnüne karşı hayran kalır. Ve o iman dalının budağı hükmünde olan İslâmiyet'in erkânı hamsesi aralarında ve o erkânın ta en ince teferruatı, en küçük âdâbı ve en uzak gayatı ve en derin hikemiyatı ve en cüz'î semeratına varıncaya kadar aralarında hüsn-ü tenasüb ve kemal-i munasebet ve tam bir müvazenet muhafaza ettiğine delil ise, o Kur'an-ı Cami'in nusus ve vücuhundan ve işarat ve rumuzundan çıkan şeriat-ı kübra-yı İslâmiyenin kemal-i intizamı ve müvazeneti ve hüsn-ü tenasübü ve resaneti, cerhedilmez bir şahid-i âdil, şüphe getirmez bir bürhan-ı kat'ıdır.

Demek oluyor ki, beyanat-ı Kur'aniye, beşerin ilm-i cüz'îsine, bahusus bir ümminin ilmine müstenid olamaz. Belki bir ilm-i muhite istinad ediyor ve cemi' eşyayı birden görebilir, ezel ve ebed ortasında bütün hakaikı bir anda müşahede eder bir zatın kelâmıdır. Âmenna..." (S.434-436) *(Bak: Cezalet)*

2098- "Eğer denilse: Bazı muhakkik ülema demişler ki: "Kur'an'ın bir suresine değil; birtek âyetine, hatta birtek cümlesine, hatta birtek kelimesine muaraza edilmez ve edilmemiş." Bu sözler mübalağa görünüyor ve akıl kabul etmiyor. Çünki beşerin sözlerinde Kur'an cümlelerine benziyen çok cümleler var. Bu sözün sırr-ı hikmeti nedir?

Elcevab: İ'caz-ı Kur'anda iki mezheb var:

Mezheb-i ekser ve racih odur ki; Kur'andaki letaif-i belagat ve mezaya-yı meani, kudret-i beşerin fevkindedir.

İkinci mercuh mezheb odur ki: Kur'anın bir suresine muaraza, kudret-i beşer dahilindedir. Fakat Cenab-ı Hak, mu'cize-i Ahmediye (A.S.M.) olarak men'etmiş. Nasılki bir adam ayağa kalkabilir, fakat eser-i mu'cize olarak bir Nebi dese ki: "Sen kalkamıyacaksın!" O da kalkamazsa, mu'cize olur. Şu mezheb-i mercuha" Sarfe Mezhebi" denilir. Yani Cenab-ı Hak cin ve insi men'etmiş ki, Kur'anın bir suresine mukabele edemesinler. Eğer men'etmeseydi, cin ve ins bir suresine mukabele ederdi. İşte şu mezhebe göre, "Bir kelimesine de muaraza edilmez" diyen ülemanın sözleri hakikattır. Çünki madem Cenab-ı Hak, i'caz için onları men'etmiş; muarazaya ağızlarını açamazlar. Ağızlarını açsalar da; izn-i İlahî olmazsa, kelimeyi çıkaramazlar.

Amma mezheb-i racih ve ekser olan mezheb-i evvele göre dahi, o ülemanın beyan ettiği fikrin şöyle bir ince vechi vardır ki:

Kur'an-ı Hakîm'in cümleleri, kelimeleri birbirine bakar. Bazı olur bir kelime, on yere bakar; onda, on nükte-i belagat, on münasebet bulunuyor. Nasılki İşarat-ül İ'caz namındaki tefsirde, Fatiha'nın bazı cümleleri içinde ve

(2:1, 2) الٓمٓ ۝ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ cümleleri içinde, şu nüktelerden

bazı nümuneleri göstermişiz. Meselâ: Nasılki münakkaş bir sarayda, müteaddid, muhtelif nakışların düğümü hükmünde bir taşı, bütün nakışlara bakacak bir yerde yerleştirmek, bütün o duvarı nukuşuyla bilmeye mütevakkıftır. Hem nasılki, insanın başındaki gözbebeğini yerinde yerleştirmek, bütün cesedin münasebatını ve vezaif-i acibesini ve gözün o vezaife karşı vaziyetini bilmekle oluyor. Öyle de: Ehl-i hakikatın çok ileri giden bir kısmı, Kur'anın kelimatında pek çok münasebatı ve sair âyetlere, cümlelere bakan vücuhları, alâkaları göstermişler. Hususan ülema-i ilm-i huruf daha ileri

gidip, bir harf-i Kur'anda, bir sahife kadar esrarı, ehline beyan ederek isbat etmişler. Hem madem Hâlik-ı Külli Şey'in kelâmıdır; herbir kelimesi, kalb ve çekirdek hükmüne geçebilir. (Etrafında, esrardan müteşekkil bir cesed-i manevîye kalb ve bir şecere-i manevîyeye çekirdek hükmüne geçebilir.)

İşte insanın sözlerinde, Kur'anın kelimeleri gibi kelimeler, belki cümleler, âyetler bulunabilir. Fakat Kur'an'da, çok münasebat gözetilerek bir tarz ile yerleştirildiği yerde; bir ilm-i muhit lâzım ki, öyle yerli yerine yerleşsin." (M.186)

2099- "Kur'anın, bütün kelimat-ı İlahiye içinde cihet-i ulviyetini ve bütün kelâmlar üstünde cihet-i tefevvukunu anlamak istersen şu iki temsile bak:

Birincisi: Bir sultanın iki çeşit mükâlemesi, iki tarzda hitabı vardır.

Birisi; adi bir raiyyet ile cüz'î bir iş için, hususi bir hacete dair, has bir telefonla konuşmaktır. Diğeri; saltanat-ı uzma ünvanıyla ve hilafet-i kübra namıyla ve hâkimiyet-i amme haysiyetiyle evamirini etrafa neşir ve teşhir maksadıyla bir elçisiyle veya büyük bir memuruyla konuşmaktır ve haşmetini izhar eden ulvi bir fermanla mükâlemedir.

İkinci Temsil: Bir adam, elinde bir ayineyi güneşe karşı tutar. O ayine mikdarınca bir ışık ve yedi rengi cami bir ziya alır. O nisbetle Güneşle münasebetdar olur, sohbet eder ve o ışıklı ayineyi, karanlıklı hanesine veya dam altındaki bağına tevcih etse; güneşin kıymeti nisbetinde değil, belki o ayinenin kabiliyeti mikdarınca istifade edebilir. Diğeri ise, hanesinden veya bağının damından geniş pencereler açar. Gökteki güneşe karşı yollar yapar. Hakiki güneşin daimî ziyasıyla sohbet eder, konuşur ve lisan-ı hal ile böyle minnetdarane bir sohbet eder. Der: "Ey yeryüzünü ışığıyla yaldızlayan ve bütün çiçeklerin yüzünü güldüren dünya güzeli ve gök nazdarı olan nazenin güneş! Onlar gibi benim haneciğimi ve bahçeciğimi ısındırdın, ışıklandırdın." Halbuki; ayine sahibi böyle diyemez. O kayıt altındaki güneşin aksi ise, âsârı mahduddur, o kayda göredir...

İşte bu iki temsilin dürbünüyle Kur'ana bak, ta ki i'cazını göresin ve kudsiyetini anlıyasın. İşte bir padişahın saltanat-ı uzması haysiyetiyle çıkan fermanı, adi bir adamla cüz'î bir mukalemesinden ne kadar yüksek ve âlî ise; ve gökteki güneşin feyzinden istifade, ayinedeki aksinin cilvesinden istifadeden ne derece çok ve faik ise; Kur'an-ı Azimüşşan dahi, o nisbette bütün kelâmların ve hep kitabların fevkindedir.

Kur'andan sonra ikinci derecede Kütüb-ü Mukaddese ve Suhuf-u Semaviyenin dereceleri nisbetinde tefevvukları vardır. O sırr-ı tefevvuktan hissedardırlar. Eğer bütün cin ve insanın Kur'andan tereşşuh etmiyen bütün güzel sözleri toplansa; yine Kur'anın mertebe-i kudsiyesine yetişip tanzir edemez." (S.133-135)

2100- "Hem üslub-u Kur'anîde öyle bir cezalet ve selaset ve fıtrîlik var ki: Güya Kur'an bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sahifelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güya Kur'an, kâinat kitabının kıratıdır ve nizamatının tilavetidir ve Nakkaş-ı Ezelî'sinin şuunatını okuyor ve fiillerini yazıyor. Bu cezalet-i beyaniyeyi görmek istersen, hüşyar ve müdakkik bir kalb ile, Sure-i Amme ve (3:26) قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ âyetleri gibi fermanları dinle! ..." (L.128)

2101- Kur'anın mezayasının biri de fezlekeleridir:

"Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, âyetlerinin hatimelerinde galiben bazı fezlekeleri zikreder ki, o fezlekeler, ya Esma-i Hüsnayı veya manalarını tazammun ediyor veyahut aklı tefekküre sevketmek için akla havale eder veyahut makasıd-ı Kur'aniyeden bir kaide-i külliyeyi tazammun eder ki, âyetin te'kid ve te'yidi için fezlekeler yapar." (S.415)

2102- Evet "Kur'an, beşerin nazarına san'at-ı İlahiyenin mensucatını açar, gösterir. Sonra, fezlekede o mensucatı, esma içinde tayyeder veyahut akla havale eder. Birincisinin misallerinden meselâ: (10:31, 32)

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَاْ َرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَاْ َبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَىِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ اْ َمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلاَ تَتَّقُونَ α فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ

İşte, başta der: "Sema ve zemini, rızkınıza iki hazine gibi müheyya edip oradan yağmuru, buradan hububatı çıkaran kimdir? Allah'tan başka koca sema ve zemini iki muti hazinedar hükmüne kimse getirebilir mi? Öyle ise, şükür ona münhasırdır."

İkinci fıkrada der ki: "Sizin azalarınız içinde en kıymettar göz ve kulaklarınızın maliki kimdir? Hangi tezgâh ve dükkandan aldınız? Bu latif kıymetdar

göz ve kulağı verecek ancak Rabbinizdir. Sizi icad edip terbiye eden odur. Bunları size vermiştir. Öyle ise, yalnız Rab odur, Mabud da o olabilir."

Üçüncü fıkrada der: "Ölmüş yeri ihya edip yüzbinler ölmüş taifeleri ihya eden kimdir? Hak'tan başka ve bütün kâinatın Hâlikından başka şu işi kim yapabilir? Elbette o yapar, o ihya eder. Madem Hak'tır, hukuku zayi etmiyecektir. Sizi bir mahkeme-i kübraya gönderecektir. Yeri ihya ettiği gibi, sizi de ihya edecektir."

Dördüncü fıkrada der: "Bu azîm kâinatı bir saray gibi, bir şehir gibi kemal-i intizamla idare edip tedbirini gören, Allah'tan başka kim olabilir? Madem Allah'tan başka olamaz, koca kâinatı bütün ecramiyle gayet kolay idare eden kudret, o derece kusursuz, nihayetsizdir ki, hiçbir şerik ve iştirake ve muavenet ve yardıma ihtiyacı olamaz. Koca kâinatı idare eden, küçük mahlukatı başka ellere bırakmaz. Demek ister istemez "Allah" diyeceksiniz." İşte birinci ve dördüncü fıkra "Allah" der, ikinci fıkra "Rab" der, üçüncü fıkra "El Hak" der. فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ ne kadar mu'cizane düştüğünü anla. İşte Cenab-ı Hakk'ın azîm tasarrufatını, kudretinin mühim mensucatını zikreder. Sonra da o azîm âsârın, mensucatın destgâhı فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ der. Yani "Hak" "Rab" "Allah" isimlerini zikretmekle o tasarrufat-ı azîmenin menbaını gösterir." (S.416)

2103- "Kur'anın, mesail-i kevniyenin bazısında ibham ve icmali ise; irşadî bir lem'a-i i'cazdır. Ehl-i ilhadın tevehhüm ettikleri gibi, medar-ı tenkid olamaz ve sebeb-i kusur değildir.

Eğer desen: Acaba neden Kur'an-ı Hakîm felsefenin mevcudattan bahsettiği gibi etmiyor. Bazı mesaili mücmel bırakır, bazısını nazar-ı umumîyi okşayacak, hiss-i ammeyi rencide etmiyecek, fikr-i avamı taciz edip yormıyacak bir suret-i basitane-i zâhiranede söylüyor?

Cevaben deriz ki: Felsefe, hakikatın yolunu şaşırmış onun için... Hem geçmiş derslerden ve sözlerden elbette anlamışsın ki: Kur'an-ı Hakîm, şu kâinattan bahsediyor; ta, zat ve sıfat ve esma-i İlahiyeyi bildirsin. Yani bu kitab-ı kâinatın maanisini anlattırıp, ta Hâlikını tanıttırsın. Demek mevcudata kendileri için değil, belki mucidleri için bakıyor. Hem umuma hitab ediyor. ilm-i hikmet ise, mevcudata mevcudat için bakıyor. Hem hususan ehl-i

fenne hitab ediyor. Öyle ise mademki Kur'an-ı Hakîm mevcudatı delil yapıyor, bürhan yapıyor. Delil zahirî olmak, nazar-ı umuma çabuk anlaşılmak gerektir. Hem madem ki Kur'an-ı Mürşid, bütün tabakat-ı beşere hitab eder. Kesretli tabaka ise, tabaka-i avamdır. Elbette irşad ister ki: Lüzumsuz şeyleri ibham ile icmal etsin ve dakik şeyleri temsil ile takrib etsin ve mugalatalara düşürmemek için zahirî nazarlarında bedihî olan şeyleri, lüzumsuz, belki zararlı bir surette tağyir etmemektir.

Meselâ Güneşe der: "Döner bir siracdır, bir lambadır." zira Güneşten Güneş için, mahiyeti için bahsetmiyor. Belki bir nevi intizamın zenbereği ve nizamın merkezi olduğundan, intizam ve nizam ise Saniin ayine-i marifeti olduğundan bahsediyor. Evet der: (36:38) وَالشَّمْسُ تَجْرِى Güneş döner."

Bu döner tabiriyle; kış, yaz, gece, gündüzün deveranındaki muntazam tasarrufat-ı kudreti ihtar ile azamet-i Sanii ifham eder. İşte bu dönmek hakikatı ne olursa olsun, maksud olan ve hem mensuc, hem meşhud olan intizama te'sir etmez." (S.243)

2104- "İki mühim suale karşı, iki mühim cevab:

Birincisi: Eğer desen: "Madem Kur'an, beşer için nazil olmuştur. Neden beşerin nazarında en mühim olan medeniyet hârikalarını tasrih etmiyor? Yalnız gizli bir remz ile, hafi bir ima ile, hafif bir işaretle, zaif bir ihtar ile iktifa ediyor?"

Elcevab: Çünki medeniyet-i beşeriye hârikalarının hakları, bahs-i Kur'anîde o kadar olabilir. Zira Kur'anın vazife-i asliyesi: Daire-i rububiyetin kemalat ve şuunatını ve daire-i ubudiyetin vezaif ve ahvalini talim etmektir.

Öyle ise, şu havarik-ı beşeriyenin o iki dairede hakları; yalnız bir zayıf remz, bir hafif işaret ancak, düşer. Çünki onlar, daire-i rububiyetten hakların isteseler, o vakit pek az hak alabilirler. Meselâ tayyare-i beşer (*) Kur'ana dese: "Bana bir hakk-ı kelâm ver, âyâtında bir mevki ver." Elbette o daire-i rububiyetin tayyareleri olan seyyarat, Arz, Kamer; Kur'an, namına diyecekler: "Burada cirmin kadar bir mevki alabilirsin." Eğer beşerin taht-el-bahir-

* Şu ciddi mes'eleyi yazarken, ihtiyarsız olarak, kalemim üslubunu şu latif latifeye çevirdi. Ben de kalemimi serbest bıraktım. Ümid ederim ki, üslubun latifeliği, mes'elenin ciddiyetine halel vermesin.

leri âyât-ı Kur'aniyeden mevki isteseler; o dairenin taht-el-bahirleri (yani bahr-ı muhit-i havaîde ve esir denizinde yüzen) zemin ve yıldızlar ona diyecekler: "Yanımızda senin yerin, görünmiyecek derecede azdır." Eğer elektriğin parlak, yıldız-misal lambaları, hakk-ı kelâm istiyerek âyetlere girmek isteseler; o dairenin elektrik lambaları olan şimşekler, şahablar ve gökyüzünü zinetlendiren yıldızlar ve misbahlar diyecekler: "Işığın nisbetinde bahis ve beyana girebilirsin." Eğer havarik-ı medeniyet, dekaik-ı san'at cihetinde haklarını isterlerse ve âyetlerden makam taleb ederlerse, o vakit birtek sinek onlara: "Susunuz!" diyecek. "Benim bir kanadım kadar hakkınız yoktur. Zira sizlerdeki, beşerin cüz'-i ihtiyariyle kesbedilen bütün ince san'atlar ve bütün nâzik cihazlar toplansa benim küçücük vücudumdaki ince san'at ve nazenin cihazlar kadar acib olamaz...

اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوالَهُ (22:73) ilâ âhir..

âyeti sizi susturur."

2105- Eğer o hârikalar, daire-i ubudiyete gidip, o daireden haklarını isterlerse; o zaman o daireden şöyle bir cevab alırlar ki: "Sizin münasebetiniz bizimle pek azdır ve dairemize kolay giremezsiniz. Çünki proğramımız budur ki: Dünya bir misafirhanedir. insan ise, onda az duracaktır ve vazifesi çok bir misafirdir ve kısa bir ömürde hayat-ı ebediyeye lâzım olan levazımatı tedarik etmekle mükelleftir.En ehemm ve en elzem işler, takdim edilecektir. Halbuki siz ekseriyet itibariyle şu fani dünyayı bir makarr-ı ebedî nokta-i nazarında ve gaflet perdesi altında, dünyaperestlik hissiyle işlenmiş bir suret sizde görülüyor. Öyle ise hakperestlik ve âhireti düşünmeklik esasları üzerine müesses olan ubudiyetten hisseniz pek azdır. Lâkin eğer kıymetdar bir ibadet olan sırf menfaat-ı ibadullah için ve menafi-i umumiye ve istirahat-ı ammeye ve hayat-ı içtimaiyenin kemaline hizmet eden ve elbette ekalliyet teşkil eden muhterem san'atkârlar ve mülhem keşşaflar, arkanızda ve içinizde varsa; o hassas zatlara şu remz ve işarat-ı Kur'aniye -sa'ye teşvik ve san'atlarını takdir etmek için- elhak kâfi ve vâfidir."

2106- İkinci suale cevab: Eğer desen: "Şimdi şu tahkikattan sonra şüphem kalmadı ve tasdik ettim ki Kur'anda, sair hakaikle beraber, medeniyet-i hazıranın hârikalarına ve belki daha ilerisine işaret ve remz vardır. Dünyevî ve uhrevî saadet-i beşere lâzım olan herşey, değeri nisbetinde içinde bulunur. Fakat niçin Kur'an, onları sarahatla zikretmiyor? Ta, muannid kâfirler dahi tasdike mecbur olsunlar, kalbimiz de rahat olsun?"

Elcevab: Din bir imtihandır. Teklif-i İlahî bir tecrübedir. Ta, ervah-ı âliye ile ervah-ı sâfile, müsabaka meydanında birbirinden ayrılsın. Nasılki bir madene ateş veriliyor; ta, elmasla kömür, altınla toprak birbirinden ayrılsın. Öyle de: Bu dar-ı imtihanda olan teklifat-ı İlahiye bir ibtiladır ve bir müsabakaya sevktir ki; istidad-ı beşer madeninde olan cevahir-i âliye ile mevadd-ı süfliye, birbirinden tefrik edilsin. Madem Kur'an, bu dar-ı imtihanda; bir tecrübe suretinde, bir müsabaka meydanında, beşerin tekemmülü için nazil olmuştur. Elbette şu dünyevî ve herkese görünecek umur-u gaybiye-i istikbaliyeye yalnız işaret edecek ve hüccetini isbat edecek derecede akla kapı açacak. Eğer sarahaten zikretse; sırr-ı teklif bozulur.

Adeta gökyüzündeki yıldızlarla vazıhan اَلَهَ اِ ٓ اللّٰهُ yazmak misillü bir bedahete girecek. O zaman herkes ister istemez tasdik edecek. Müsabaka olmaz, imtihan fevt olur. Kömür gibi bir ruh ile elmas gibi bir ruh (*) beraber kalacaklar.

Elhasıl: Kur'an-ı Hakîm, hakîmdir. Herşeye kıymeti nisbetinde bir makam verir. İşte Kur'an binüçyüz sene evvel, istikbalin zulümatında müstetir ve gaybî olan semerat ve terakkiyat-ı insaniyeyi görüyor ve gördüğümüzden ve göreceğimizden daha güzel bir surette gösterir. Demek Kur'an, öyle bir zatın kelâmıdır ki, bütün zamanları ve içindeki bütün eşyayı bir anda görüyor. İşte mu'cizat-ı enbiya yüzünde parlayan bir lem'a-i i'caz-ı Kur'an." (S.265-267)

İki atıf notu:

-Kur'anda istikbale ait keşfiyatın işarî; uhrevî ahvalin ise sarihan bildirilmesinin hikmeti, bak: 1993p.

-Kur'anın ulûm-u kevniyedeki ibhamının hikmeti, bak: 1923.p.

2107- "Kur'anın takib ettiği makasıd-ı esasiye ve anasır-ı asliye; ubudiyetle Tevhid, Risalet, Haşir, Adalet olmak üzere dörttür. Diğer bahsettiği mes'eleler, ancak bu maksadlara vesilelerdir. Bu itibarla vesilelerde yapılacak tafsilat ol babtaki kavaide muhaliftir. Çünkü malayani ile iştigal, maksadı geri bırakıyor. Bunun içindir ki, bazı mesail-i kevniyede Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan

* Ebu Cehil-i Lain ile Ebubekir-i Sıddık müsavi görünecek, sırr-ı teklif zayi olacak...

ihmal veya ibham veya icmal yapmıştır. Ve keza, Kur'anın muhatablarından kısmı-ı ekseri avamdır. Avam sınıfının hakaik-ı İlahiyenin ince ve müşkil kısmına fehimleri kadir değildir. Ancak temsil ve icmaller ile fehimlerine yakınlaştırmak lâzımdır. Bunun içindir ki Kur'an, kesret ile temsilleri zikrediyor. Ve istikbalde keşfedilecek bazı mesailde de icmal yapıyor." (M.N.234)

Bir atıf notu:

-Kur'anın takib ettiği dört esas maksad, bak: 3722-3724.p.lar.

2108- Yaradılışta ve maddîyata dair mes'elelerde Kur'an mübhem geçmiştir, diyen bazı mu'terizlerin şüphelerine bir cevab:

"Şecere-i âlemde, meyl-ül istikmal vardır. Yani kâinatın, bir ağaç gibi bütün zerratı ve eczası kemale meyleder ve kemale doğru yürümektedirler. O umumi meyl-ül istikmalden ayrı olarak, insanda da meyl-üt terakki vardır. Bu meyl-üt terakki çekirdek gibidir; neşv ü neması pek çok tecrübeler vasıtasıyla olur; ve çok fikirlerin mahsulü olan neticelerin içtimaiyle teşekkül ve tevessü' etmekle fününu intac eder. Bu fünun da, mürettebedir. Yani her ikinci fen, birincisinin neticesidir. Birincisi olmasa, o olamaz. Birincisinin ona mukaddeme ve ulûm-u mütearife hükmünde olması şarttır. Buna binaen, bundan on asır evvel gelen insanlara fünun-u hazırayı ders vermek veya garib mes'elelerden bahsetmek; onların zihinlerini şaşırmaktan ve o insanları safsatalara atmaktan gayri bir faide vermezdi.

Meselâ: Kur'an-ı Kerim, "Ey insanlar! Şemsin sükûnuna, Arzın hareketine (*) ve bir katre su içinde binlerce hayvanatın bulunduğuna dikkat ediniz ki azamet-i ilahiyeyi anlayasınız." demiş olsaydı, bütün o zamanların insanlarını tekzibe sevketmiş olurdu. Çünki hiss-i zahirîye muhaliftir. Maahaza on

---

* Hasta halimde, nevm ile yakaza arasında ihtar edilen bir nüktedir:
Şemsin yerinde mevlevi-vari yaptığı semavî hareketi, kuvve-i cazibeyi tevlid etmek içindir. Kuvve-i cazibe de manzume-i şemsiye ile anılan güneşe bağlı yıldızları düşmek tehlikesinden kurtarmak içindir. Demek şemsin mihverinde daire-vari cereyan ve hareketi olmasa yıldızlar düşerler.

Said Nursî

Muhterem Müellif, diğer bir risalesinde şöyle diyor:
Evet güneş bir meyvedardır, silkinir ta düşmesin seyyar olan yemişleri
Eğer sükuniyle sükunet eylese, cezbe kaçar, ağlar fezada muntazam meczubları.

Mütercim

asırdan beri gelip geçen insanları şaşırtmak, yalnız fünun-u cedidenin zuhurundan sonra gelen insanları memnun etmek; makam-ı irşada muhalif olduğu gibi, ruh-u belâgatla da kabil-i te'lif değildir." (İ.İ.116)

2109- "Madem Kur'anın herbir âyeti, çok vücuh-u irşadî ve müteaddid cihat-ı hidayeti olduğunu ehl-i tahkik ve ilm-i belagat ittifak etmişler. Öyle ise Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan'ın en parlak âyetleri olan mu'cizat-ı Enbiya âyetleri; birer hikâye-i tarihiye olarak değil, belki onlar çok maani-i irşadiyeyi tazammun ediyorlar. Evet mu'cizat-ı Enbiyayı zikretmesiyle fen ve san'at-ı beşeriyenin nihayet hududunu çiziyor. En ileri gayatına parmak basıyor, en nihayet hedeflerini tayin ediyor. Beşerin arkasına dest-i teşviki vurup o gayeye sevkediyor." (S.254) (Tafsilat, Sözler mecmuasında 20. Söz'dedir.)

2110- "Kur'an-ı Hakîm, her asırdaki tabakat-ı beşerin herbir tabakasına güya doğrudan doğruya o tabakaya hususi müteveccihtir, hitab ediyor. Evet bütün benî-âdeme bütün tabakatıyla, en yüksek ve en dakik ilim olan imana ve en geniş ve nuranî fen olan marifetullaha ve en ehemmiyetli ve mütenevvi maarif olan ahkâm-ı İslâmiyeye davet eden, ders veren Kur'an ise; her nev'e, her taifeye muvafık gelecek bir ders vermek elzemdir. Halbuki ders birdir, ayrı ayrı değil. Öyle ise, aynı derste tabakat bulunmak lâzımdır. Derecata göre herbiri, Kur'anın perdelerinden bir perdeden hisse-i dersini alır." (S.412)

2111- Kur'an-ı Kerim sarih ve işarî mana cihetinde çok muhtelif vecihlere sahiptir:

" لِكُلِّ اٰيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَ حَدٌّ وَمُطَّلَعٌ وَلِكُلٍّ شُجُونٌ وَغُصُونٌ وَ فُنُونٌ [197]

olan hadisin işaret ettiği gibi; elfaz-ı Kur'aniye, öyle bir tarzda vaz'edilmiş ki, herbir kelâmın, hatta herbir kelimenin, hatta herbir harfin, hatta bazan bir sükûtun çok vücuhu bulunuyor. Herbir muhatabına ayrı ayrı bir kapıdan hissesini verir." (S.391)

2112- "Sual: Belagat ve hidayetten maksad, hakikatı vazıh bir şekilde gösterip fikirleri ve zihinleri ihtilaflardan kurtarmak iken; müfessirlerin bu gibi âyetlerde yaptıkları ihtilafat, gösterdikleri ihtimaller, beyan ettikleri ayrı ayrı birbirine uymayan vecihler altında hak ve hakikat ne suretle görülebilir?

---

197 K.H. hadis: 630 ve İ.U. ci: 1. sh: 25l

Cevab: Malumdur ki, Kur'an-ı Azimüşşan yalnız bir asra değil, bütün asırlara nazil olmuştur. Hem bir tabaka insanlara mahsus değil, bütün tabakat-ı beşere şümulü vardır. Hem bir sınıf insanlara ait değil, bütün beşerin sınıflarına raci'dir. Binaenaleyh herkes, her tabaka, her zaman, fehmine, istidadına göre Kur'anın hakaikından hisse alabilir ve hissedardır. Halbuki nev'-i beşer derece itibariyle muhtelif ve zevk cihetiyle mütefavit ve keza meyl, istihsan, lezzet, tabiat itibariyle birbirine uymuyor.

Meselâ: Bir taifenin istihsan ettiği bir şey, öteki taifenin zevkine muhaliftir. Bir kavmin meylettiği bir şeyden öteki kavim nefret ediyor. Bu sırra binaendir ki, Kur'an-ı Kerim günahların cezası veya hayırların mükâfatı hakkında zikrettiği âyetlerde tahsisat yapmamış; âmm bir şekilde bırakmıştır ki, herkes zevkine göre fehmetsin.

Hülasa: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan âyetlerini, cümlelerini öyle bir şekilde nazmetmiş ve vaz'etmiştir ki, her cihetten ihtimal yolları bulunsun ki, muhtelif fehimler ve istidadlar, zevklerine göre hisselerini alabilsinler. Binaenaleyh ulûm-u Arabiyenin kaidelerine muvafık ve belagatın prensiplerine uygun ve ilm-i usule mutabık olmak şartıyla, müfessirlerin birbirine muhalif olan beyanatı ve ihtimalleri; zamanlara, tabakalara ve fehimlere göre murad ve caizdir diye hükmedilebilir. Bu nükteden anlaşıldı ki, Kur'anın i'caz vecihlerinden biri odur ki; nazmı, öyle bir üslubdadır ki, bütün asırlara, tabakalara intibak edebilir." (İ.İ.39) *(Kur'an-ı Hakim'in cümleleri birer manaya münhasır değil, bak: 201p.)*

2113- "Ayat-ı Kur'aniye emir ve nehy, vaad ve vaid, tergib ve terhib, zecr ve irşad, kısas ve emsal, ahkâm ve maarif-i İlahiye ve ulûm-u kevniye ve kavanînin ve şerait-i hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiye ve hayat-ı kalbiye ve hayat-ı manevîye ve hayat-ı uhreviye gibi umum tabakat-ı kelâmiye ve maarrif-i hakikiye ve hacat-ı beşeriyeye delalatıyla, işaratıyla cami' olmakla beraber, خُذْمَا شِئْتَ لِمَا شِئْتَ yani, "İstediğin herşey için Kur'andan her ne istersen al" İfade ettiği mana, o derece doğruluğuyla makbul olmuş ki, ehl-i hakikat mabeyninde durub-u emsal sırasında geçmiştir. Ayat-ı Kur'aniyede öyle bir camiiyet var ki, her derde deva, her hacete gıda olabilir. Evet öyle olmak lâzım gelir. Cünki daima terakkiyatta kat'-ı meratib eden bütün tabakat-ı ehl-i kemalin rehber-i mutlakı, elbette şu hasiyete malik olması elzemdir." (S.398)

2114- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan mefahimiyle mana-yı sarihiyle ifade-i hakaik ettiği gibi; üslublarıyla, hey'atıyla çok maani-i işariyeyi dahi ifade ediyor. Herbir âyetin çok tabaka-i manaları var. Kur'an, ilm-i muhitten geldiği için, bütün manaları murad olabilir. İnsanın cüz'î fikri ve şahsî iradesiyle olan kelâmlar gibi, bir iki manaya inhisar etmez.

İşte bu sırra binaen âyât-ı Kur'aniyenin ehl-i tefsir tarafından hadsiz hakaikı beyan edilmiş. Müfessirînin beyan etmediği daha çok hakaikı var. Ve bilhassa hurufatında ve mana-yı sarihinden başka işaratında çok ulûm-u mühimme vardır." (L.34)

Bir atıf notu:

-Kur'an'ın hâdisat-ı cüz'iyeyi bir düstur-u küllî olarak ders verdiğine bir kaç misal, bak: 96, 284, 340, 976.p.lar

2115- Evet"Kur'an-ı Hakîm'in Kelâm-ı Ezelî'den gelmesi ve bütün asırlardaki bütün tabakat-ı beşere hitab etmesi hasebiyle, manasında bir camiiyet ve külliyet-i hârika vardır. İnsandaki akıl ve lisan gibi, bir anda yalnız bir meseleyi düşünmek ve yalnız bir lafzı söylemek gibi cüz'î değil, göz misillü muhit bir nazara sahib olmak gibi, Kelâm-ı Ezelî dahi bütün zamanı ve bütün taife-i insaniyeyi nazara alan bir külliyette bir kelâm-ı İlahîdir. Elbette onun manası beşer kelâmı gibi cüz'î bir manaya ve hususi bir maksada münhasır değildir. Bu sebebden, bütün tefsirlerde görünen ve sarahat, işaret, remiz, ima, telvih, telmih gibi tabakalarla müfessirînin beyan ettikleri manalar, kavaid-i Arabiyeye ve usul-ü nahve ve usul-ü dine muhalif olmamak şartıyla, o manalar, o kelâmden bizzat muraddır, maksuddur." (İ.İ.7)

2116- "Kur'an-ı Hakîm'in esrarı bilinmiyor, müfessirler hakikatını anlamamışlar, diye beyan olunan fikrin iki yüzü var. Ve onu diyen, iki taifedir.

Birincisi: Ehl-i hak ve ehl-i tedkiktir. Derler ki: "Kur'an, bitmez ve tükenmez bir hazinedir. Her asır; nusus ve muhkematını teslim ve kabul ile beraber, tetimmat kabilinden hakaik-ı hafiyesinden dahi hissesini alır; başkasının gizli kalmış hissesine ilişmez." Evet zaman geçtikçe Kur'an-ı Hakîm'in daha ziyade hakaiki inkişaf eder demektir. Yoksa haşa ve kella selef-i salihînin beyan ettikleri hakaik-ı zahiriye-i Kur'aniyeye şüphe getirmek değil. Çünki onlara iman lâzımdır. Onlar nasstır, kat'idir, esastırlar, temeldirler. Kur'an عَرَبِىٌّ مُبِينٌ (16:103) fermanıyla manası vâzıh olduğunu bildirir. Baştan başa hitab-ı İlahî, o manalar üzerine döner, takviye eder, bedahet

derecesine getirir. O mensus manaları kabul etmemekten, haşa sümme haşa, Cenab-ı Hakk'ı tekzib ve Hazret-i Risalet'in fehmini tezyif etmek çıkar. Demek maani-i mensusa, müteselsilen menba'-ı Risaletten alınmıştır. Hatta İbn-i Cerir-i Taberî, bütün maani-i Kur'anı, muan'an sened ile müteselsilen menba'-ı Risalete isal etmiş ve o tarzda, mühim ve büyük tefsirini yazmış.

İkinci Taife: Ya akılsız bir dosttur; kaş yapayım derken göz çıkarıyor veya şeytan akıllı bir düşmandır ki, ahkâm-ı İslâmiye ve hakaik-ı imaniyeye karşı gelmek istiyor. Kur'an-ı Hakîm'in senin tabirinle-birer polat kal'ası hükmünde olan surlu sureleri içinde yol bulmak istiyor. Böyleler haşa, hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyeye şüphe iras etmek için bu nevi sözleri işaa ediyorlar." (M.188)

2117- "Sual: Kur'an, zaruriyat-ı diniyedendir. Zaruriyatta ihtilaf olamaz. Halbuki müfessirlerce verilen ayrı ayrı manaların bir kısmı, birbirine muhaliftir?

Cevab: Azizim! Kur'anın herbir kelâmı, üç kaziyeyi müştemildir:

Birincisi: Bu, Allah'ın kelâmıdır.

İkincisi: Allah'ca murad olan mana haktır.

Üçüncüsü: Mana-yı murad, budur.

Eğer Kur'anın o kelâmı, başka bir manaya ihtimali olmayan muhkemattan olursa veya Kur'anın başka bir yerinde beyan edilmiş ise, birinci ve ikinci kaziyeleri aynen kabul etmek lâzımdır ve inkârları da küfürdür. Şayet Kur'anın o kelâmı, başka bir manaya ihtimali olan bir nass veya zâhir olursa, üçüncü kaziyeyi kabul etmek lâzım olmadığı gibi inkârıda küfür değildir.İşte müfessirlerin ihtilafları, ancak ve ancak şu kısma aittir.

2118- İhtar: Mütevatir hadisler de, bu hususta âyetler gibidir. Yalnız birinci kaziye, teemmül yeridir. Çünki هَذَا ile işaret edilen hadisin hakikaten hadis olup olmadığında tereddüd yeri vardır." (İ.İ.66)

"Biri dese: "Bu hadîsi kabul etmem. "Nasıldır?

C-Bazan, adem-i kabul kabul-ü ademle iltibas olunur. Çok hatiata müncer olur. Halbuki adem-i kabul, adem-i delil-i sübut, onun delilidir. Kabul-ü adem, delil-i adem ister. Biri şek, biri inkârdır. Meselâ, bir hadîsin kabulü, adem-i kabulü, kabul-ü ademi vardır.

Birincisi: Bürhanî bir cazibe ister.

İkincisi: Kaziye-i tasdikî değil, belki cehildir.

Üçüncüsü: Red ve inkâr olduğundan, bürhan ve isbat ister. O nefiydir. Nefiy kolayca isbat edilmez. Belki butlan-ı mana ile binefsihi müntefi olur." (S.T.İ.98-99)

Bir atıf notu:

-İnkâra yer bırakmayan Kur'anın sarih hükümleri, bak: 4109.p.

2119- "Kur'anın üslubları ve şivesi altında bir insanın timsali görünür, diyorlar. Çünki Kur'anda bahsedilen adi işler ve hakir şeyler, insanların arasında yapılan muhavere ve konuşmalar gibidir? Bu cahil herifler bilmezler mi ki söylenilen bir kelâm, bir cihetten mütekellimine bakarsa birkaç cihetten de muhatabına bakar. Çünki muhatabın ahvalini nazara almak lâzımdır ki, söylenilen söz o ahvalin iktizası üzerine söylensin. Binaenaleyh Kur'anın muhatabı beşerdir. Kur'anın maksadı da tefhimdir. Yani beşerin bilmediği şeyleri bildirmektir. Buna binaendir ki, belagatın iktizası üzerine Kur'an, beşerin hissiyatıyla memzuc olan üslublarını giyer ve şivesiyle söyler ki, beşerin fehmi söylenilen sözden tevahhuş edip ürkmesin." (İ.İ. 158)

İki atıf notu:

-Kur'an beşer kelâmına benziyor şeklindeki şeytan vesvesesine cevab, bak: 465.p.

-Kur'an'ın her ifadesinde en üstün ifade şekli aranmamasının hikmeti, bak: 1704.p.

2120- Kur'anın işarî ve remzî manalar cihetiyle muhtelif vecihlere sahib olduğunu ifade eden Hamdi Efendi, tefsirinden şunları kaydeder:

"Şüphe yok ki Kelâmullah, lisan-ı mübin-i Arabî ile nazil olmuştur. Kur'anın lisanı lügaz ve muamma gibi remizden ibaret sembolik bir ifade değildir. Ve şüphe yok ki nususta asl olan, bir karine-i mania bulunmadıkça zahiri üzere hamlolunmakdır. Bununla beraber şu da mahakkaktır ki; Kur'anın ümmül'kitab olan muhkematının yanında hafi, müşkil, mücmel ve müteşabihatı, hakikatı, mecazı, sarihi, kınayesi, istiaresi, temsili, tansisi, iması, belagatının nükteleri, ta'rizleri, telmihleri, remizleri de vardır. Bütün bunlardan en vâzıh olan ma'na maksud olmakla berebar, müstetbeat-üt terakib denilen ve derece-i taliyede matlub nice ifadeler de vardır. İlm-i usulde ma'lum olduğu üzere; zâhirin zâhir olması aynı zamanda te'vil, tahsis, mecaz ihtimallerini kesmiş olmak lâzım gelmiyeceği cihetle o zâhire münafi ve

münakız olmıyarak maiyyetinde ba'zı ihtimalat ile derece-i taliyede birçok işaret fehm ü istinbat olunabilmesi, muhkematın vuzuh ve beyanına muhalif olamıyacağı gibi, bil'akis lisanının Arabi-i mübin olmasının levazımındandır. Bundan dolayı Kur'anda hiç batın ve remiz ve ima yoktur, demek de doğru olmaz.

آلم α ق α ن gibi mukattaat-ı suver ne suretle tefsir edilirse edilsin, remzî olmaktan hâlî denemez. Doğrusu bazı âsârda dahi varid olduğu üzere Kur'anın hem zâhiri vardır hem bâtını, hem haddi vardır, hem muttala'ı.

Fakat Kur'an, (4:82) وَ لَوْكَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِاللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلاَفًا كَثِيرًا buyurulduğu üzere hakikatte ihtilaf ve tanakuzdan azade eblağ bir kitab-ı mübin olduğu için, zahiri ile bâtını arasında tehalüf ve tebayünden de münezzehtir. Bu esas Kur'anın hadlerinden biridir.

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ α بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ ۬ يَبْغِيَانِ (55:19, 20) mazmunu üzere zâhir ve bâtın deryalarının iltikasıyla beraber, biribirine bağy ü tecavüzünü mani' olan haddi aşılmamak şartıyla ondan zaman zaman vehbî ve zevkî olarak alınan tuluat ve ilhamata bir nihayet de tasavvur olunamaz.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّى لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّى وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا (18:109) dır." (E.T.5611)

2121- Meşhur İngiliz tarihçisi ve filozofu Carlyle (Karlayl) Thomas (1795-1881) Kur'an-ı Kerim hakkında şöyle diyor:

"Kur'anı bir kere dikkatle okursanız, onun hususiyetlerini izhara başladığını görürsünüz. Kur'anın güzelliği, diğer bütün edebî eserlerin güzelliklerinden kabil-i temyizdir. Kur'anın başlıca hususiyetlerinden biri, onun asliyetidir. Benim fikir ve kanaatıma göre Kur'an, serapa samimiyet ve hakkaniyetle doludur. Hazret-i Muhammed'in (A.S.M.) cihana tebliğ ettiği davet, hak ve hakikattır." (İ.İ. 216)

"Mister Karlayl yine diyor: "En evvel kulak verilecek sözlerin en lâyıkı, Muhammed'in (A.S.M.) sözüdür. Çünki hakiki söz onun sözleridir." Hem yine de diyor ki: "Eğer hakikat-ı İslâmiyede şüphe etsen, bedihiyat ve zaruriyat-ı kat'iyede iştibah edersin. Çünki en bedihi ve zaruri bir hakikat ise,

İslâmiyet'tir."İşte bu meşhur feylesof, İslâmiyet hakkında bu şehadetini eserinde müteferrik yerde yazmış." (H.Ş.31)

Bir atıf notu:

-Prens Bismark'ın Kur'an hakkındaki takdiri, bak: 295.p.

2122- Tekrarat-ı Kur'aniye ve tilavet:

"Tilavet: takib etmek, arkasına düşmek, alettevali (tekrar be-tekrar) okumak." (E.T.438)

"Ragıb'ın beyanına göre bilhassa Allah Teala'nın kütüb-ü münzelesini, ya kıraat veya içindeki emr ü nehyi, tergib ve terhibi i'tiyad ile ta'kib eylemektir. Demek ki tilavet, kıraattan min vechin ehastır." (E.T.3718)

Elhasıl, tilavet: tesirinde kalıp fikren, hissen ve amelen tabi olmayı netice vermek; derin ve ince manaları, hikmet ve gaye-i İlahiyeyi daha iyi anlamak için tekraren ve tefekkürle okumaktır. Kur'anda tilavet ifadesi, müteaddid âyetlerde geçer.

2122/1- Kur'an okuyan çocuklara hitaben yazdığı bir mektubunda Bediüzzaman Hazretleri, dünyevî ilimlere bedel Kur'anî ilimlerin üstünlüğünü ve Kur'anı latince yazı ile okumamak gerektiğini şöyle anlatıyor:

"Aziz masum evladlarım,

Kur'anı öğrenmek için ders almağa çalışıyorsunuz. Sizin bildiğiniz yeni harfte noksanlar olduğu için, mümkün oldukça yeni harften okunmamak lâzım gelir.

Hem Kur'anı okumanın faidesi, yalnız hâfız olmak ve dünyada onunla bir makam kazanmak, bir maaş almak değil; belki herbir harfi, hiç olmazsa on hayrından ta yüze, ta binlere kadar Cennet meyvelerini, âhiret faidelerini vermesini düşünüp ve ebedî hayatın rahatını ve saadetini te'min etmek niyetiyle okumak lâzımdır.

Evet mekteblerde, dünya maişeti, ya rütbeleri için fenleri ders okumak, bu kısacık dünyevî hayatta derecesi, faidesi bir ise, ebedî hayatta Kur'an ve Kur'anın kudsî kelimelerini ve nurlu ve imanî manalarını öğrenmek binler derece daha kıymetlidir. Onlar şişe hükmünde, bunlar elmas hükmündedir." (E.L.I. 238)

2123- "Tekrarat-ı Kur'aniyedeki i'cazın bir lem'asını beyan zımnında "altı nokta"dan ibarettir:

Birinci Nokta: Kur'an bir zikir kitabı, bir dua kitabı, bir davet kitabı olduğuna nazaran surelerinde vukua gelen tekrar, belagatça ayn-ı isabet ve ayn-ı hikmettir. Çünki zikir ve duadan maksad sevabdır ve merhamet-i İlahiyeyi celbetmektir. Malumdur ki: Bu gibi hususlarda fazlasıyla tekrar lâzımdır ki, o nisbette sevap kazanılsın ve merhamet celbedilsin. Hem de zikrin tekrarı kalbi tenvir eder. Duanın tekrarı bir takrirdir. Davet dahi, tekrarı nisbetinde te'siri, te'kidi vardır.

2124- İkinci Nokta: Kur'an bütün beşerin tabakatına hitab ve deva olduğu için zeki, gabi, takiyy, şaki, zahid, gayr-ı zahid bütün insan tabakaları şu hitab-ı ilahiyeye mazhar ve bu eczahane-i Rahmaniyeden ilaç almaya hakları vardır. Halbuki Kur'anı tamamen ve daima okumak herkese müyesser değildir. Bunun için, lüzumlu olan maksadlar, hüccetler, bilhassa uzun surelerde tekrar edilmiştir ki, herbir sure hemen hemen bir küçük Kur'an hükmünde olsun ki herkes sühuletle istediği vakit istediği sureyi okumakla tam Kur'anın sevabını kazanabilsin.

Evet وَلَقَدْ يَسَّرْنَاالْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ (54:17) olan âyet-i kerime bu hakikatı isbat ediyor.

2125- Üçüncü Nokta: Cismanî ihtiyaçlar vakitlerin ihtilaflarıyla tebeddül eder. Noksan ve fazlalaşır. Meselâ: Havaya olan ihtiyaç her anda var. Suya olan ihtiyaç, midenin harareti zamanlarında olur. Gıdaya olan hacet, her günde olur. Ziyaya olan ihtiyaç alelekser haftada bir defa lâzımdır. Ve hakeza..

Kezalik manevî ihtiyaçlar da vakitleri muhtelif ve mütefavittir. Her anda "Allah" kelimesine ihtiyaç vardır. Her vakit "Besmele"ye, her saatte "Lâ İlahe İllallah"a ihtiyaç vardır. Ve hakeza... Binaenaleyh âyetlerin, kelimelerin tekrarı, ihtiyaçların tekrarından ileri geliyor. Ve keza o gibi hükümlere olan ihtiyacın şiddetine işarettir.

2126- Dördüncü Nokta: Bilirsiniz ki Kur'an bu metin din-i azîmin esasatını ve İslâmiyet'in erkânını te'sis ettiği gibi içtimaat-ı beşeriyeyi tebdil eden bir kitabdır. Malumdur ki: Müessis olan zat, vaz'ettiği esasları güzelce yerleştirmek için tekrarlara çok ihtiyacı olur. Evet tekrar edilen şey sabit kalır, takarrur eder, unutulmaz.

Ve keza, Kur'an beşerin muhtelif tabakalarından kalî veya hâli yapılan suallere lâzım olan cevabları veren umumi bir mürşid-i mücîbdir. Malum ya, sual tekerrür ederse cevab da tekerrür eder.

2127- Beşinci Nokta: Bilirsiniz ki Kur'an pek büyük mes'elelerden bahseder. Ve kalbleri iman ve tasdike davet eder. Ve çok ince hakikatlerden bahis açar. Akılları marifete, dikkate tahrik eder. Binaenaleyh o mesailin, o ince hakaikin kalblerde, efkârda tesbit ve takriri için suver-i muhtelifede türlü türlü üslublarla tekrara ihtiyaç vardır.

2128- Altıncı Nokta: Bilirsiniz ki her âyet için bir zâhir var, bir bâtın var, bir had var, bir muttala' var. Ve herbir kıssa için çok vecihler, hükümler, faideler, maksadlar vardır. Binaenaleyh muayyen bir âyet, her yerde öbür münasib bir vecih için, bir faide için zikredilebilir. Bu itibarla, zahiren tekrar görünse bile hakikatta tekrar değildir. (M.N.230)

2129- "Sebeb-i kusur tevehhüm edilen tekraratındaki lem'a-i i'caza bak ki:

Kur'an; hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab.-ı davet, olduğundan içinde tekrar müstahsendir, belki elzemdir ve eblağdır. Ehl-i kusurun zannı gibi değil... Zira zikrin şe'ni, tekrar ile tenvirdir. Duanın şe'ni, terdad ile takrirdir. Emir ve davetin şe'ni, tekrar ile te'kiddir. Hem herkes her vakit bütün Kur'anı okumaya muktedir olamaz. Fakat bir sureye galiben muktedir olur. Onun için en mühim makasıd-ı Kur'aniye, ekser uzun surelerde dercedilerek her bir sure bir küçük Kur'an hükmüne geçmiş. Demek hiç kimseyi mahrum etmemek için tevhid ve haşir ve kıssa-i Musa gibi bazı maksadlar tekrar edilmiş. Hem öyle mesail-i azîme ve hakaik-ı dakikadan bahsediyor ki: Umumun kalblerinde yerleştirmek için çok def'a muhtelif suretlerde tekrar lâzımdır. Bununla beraber sureten tekrardır fakat manen herbir âyetin çok manaları, çok faideleri, çok vücuh ve tabakatı vardır. Herbir makamda ayrı bir mana ve faide ve maksadlar için zikrediliyor." (S.242) *(Tekrarat-ı Kur'aniye için Kur'an (39:23) âyetine ve "Tezkir" kelimesine bakınız.)*

2130- «Kur'an-ı Kerim okunurken istimaında bulunduğun zaman muhtelif şekillerde dinleyebilirsin:

l- Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nübüvvet kürsüsüne çıkıp nev'-i beşere hitaben Kur'anın âyetlerini tebliğ ederken, kıraatini kalben ve hayelen dinlemek için kulağını o zamana gönder. O fem-i mübarekinden çıkar gibi dinlemiş olursun.

2- Veya Cebrail(A.S.) Hazret-i Muhammed'e (A.S.M.) tebliğ ederken her iki Hazretin arasında yapılan tebliğ tebellüğ vaziyetini dinler gibi ol.

3- Veya Kab-ı Kavseyn makamında, yetmiş bin perde arkasında Mütekellim-i Ezelî'nin Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a olan tekellümünü dinler gibi hayalî bir vaziyete gir." (M.N.140) *(Bak: 3008. p.)*

2131- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın her bir suresi, bütün Kur'anın münderecatını icmalen ihtiva ettiği gibi, sair surelerde zikredilen makasıd ve mühim kıssaları da tazammun etmiştir. Bundaki hikmet, Kur'an'ı tamamen okumaya vakti müsait olmayan veya ancak bir kısmını veya bir suresini okuyabilen insanlar, Kur'anın hepsini okumaktan hasıl olan sevabdan mahrum kalmamasıdır.

Evet mükellefin arasında bulunan ümmiler ancak bir sureyi okuyabilirler. İ'caz-ı Kur'an onları da tam sevap kazanmaktan mahrum etmemek için, bu nükte-i i'caziyeyi takip ederek bir sureyi tam Kur'an hükmünde kılmıştır." (M.N.108)

2132- "Kur'an'ın her bir harfi, hiç olmazsa on sevabı ve on hasenesi olması ve on meyve-i baki vermesi, hatta bir kısım âyâtın ve surelerin herbir harfi, yüz ve bin ve daha ziyade meyve vermesi ve mübarek vakitlerde her harfin nuru ve sevabı ve kıymeti ondan yüzlere çıkması gibi kudsî imtiyazları kazanmış." (Ş.139)

"Kur'an-ı Azimüşşan'ın herbir harfinin ekalli on hasene olmakla beraber; tekerrür ettikçe ve mübarek vakitlere rast geldikçe ve melek ve sair zişuur ruhaniler kıraatını dinledikçe herbir harfi öyle bir çekirdek olur ki, hasenat cihetinden öyle bir manevî sünbül teşekkül eder ki; o sünbülün taneleri, tekellüm vaktinde ağızdan çıkan bir kelimenin havanın dalgalarının ayinelerinde temessül eden milyonlarca o kelime gibi kelimelerin adedine belki müsavi gelir. Böyle her bir harfi bir hazine-i ebediyenin bir anahtarı olabilir ki kudsî kelâmı kalbinde yazmak, ne kadar mukaddes bir hizmet olduğu aşikârdır." (B.L.337) (Kur'anın bazı surelerinin okunmasındaki sevab dereceleri, bak: 3364.p.)

2133- Kasemat-ı Kur'aniyenin nükte ve sırları:

"Cenab-ı Hak, Kur'anda çok şeylere kasem etmiş. Kasemat-ı Kur'aniyede çok büyük nükteler var, çok sırlar var.

Mesela: وَالشَّمْسِ وَضُحَيهَا da kasem, Onbirinci Söz'deki muhteşem temsilin esasınıa işaret eder. Kâinatı, bir saray ve bir şehir suretinde gösterir.

Hem (36:1, 2) يس α وَالْقُرآنِ الْحَكِيمِ deki kasem ile, i'cazat-ı Kur'aniyenin kudsiyetini ve ona kasem edilecek bir derece-i hürmette olduğunu ihtar eder.

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوَى α (53:1) فَلاَ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ α (56:75)

(56:76) وَاِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ deki kasem; yıldızların sukutuyla vahye şüphe iras etmemek için cin ve şeytanların gaybi haberlerden kesilmelerine alamet olduğuna işaret etmekle beraber; yıldızları dehşetli azametleriyle ve kemel-i intizam ile yerlerine yerleştirmek ve seyyaratları hayret-engiz bir surette döndürmekteki azamet-i kudret ve kemal-i hikmeti, o kasem ile ihtar ediyor.

(77:1) وَالْمُرْسَلاَتِ α وَالذَّارِيَاتِ (51:1) deki kasemde; havanın temevvücatı ve tasrifatı içinde mühim hikmetleri ihtar etmek için, rüzgarlara me'mur melaikelere kasem ile nazar-ı dikkati celbediyor ki, tesadüfî zannolunan unsurlar, çok nâzik hikmetleri ve ehemmiyetli vazifeleri görüyorlar. Ve hakeza... Her bir mevkiin, ayrı ayrı nüktesi ve faidesi vardır. Vakit müsait olmadığı için, yalnız icmalen (95:1) وَالتِّينِ وَ الزَّيْتُونِ kasemindeki çok nüktelerinden bir nükteye işaret edeceğiz. Şöyle ki:

2134- Cenab-ı Hak, tîn ve zeytin ile kasem vasıtasıyla, azamet-i kudretini ve kemal-i rahmetini ve büyük ni'metlerini ihtar ederek, esfel-i safilîn tarafına giden insanın yüzünü o taraftan çevirip, şükür ve fikir ve iman ve amel-i salih ile, tâ a'lâ-yı illiyyîne kadar terakkiyat-ı manevîyeye mazhar olabilmesine işaret ediyor. Ni'metler içinde tîn ve zeytinin tahsisinin sebebi; o iki meyvenin çok mübarek ve nâfi' olması ve hilkatlerinde de medar-ı dikkat ve nimet çok şeyler bulunmasıdır. Çünki hayat-ı içtimaiye ve ticariye ve tenviriye ve gıda-yı insaniye için zeytin en büyük bir esas teşkil ettiği gibi, incirin hilkatı, zerre gibi bir çekirdekte koca incir ağacının cihazatını saklayıp dercetmek gibi bir hârika mu'cize-i kudreti gösterdiği gibi; taamında, menfaatinde ve ekser meyvelere muhalif olarak devamında ve daha sair menafiindeki ni'met-i İlahiyeyi kasem ile hatıra getiriyor. Buna mukabil, insanı iman ve amel-i salihe çıkarmak ve esfel-i safilîne düşürmemek için ders veriyor." (M.389) *(Bak: Tefekkür)* (Kur'ana kasem edilmesinin bir hikmeti, bak: 2591.p.)

2135- Nüzul-ü Kur'an:

Kur'anın nüzulü hakkında müteaddid âyetler vardır. Ezcümle: Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"Size sıyamı farz kılınan eyyam-ı ma'dude شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِى o mübarek şehr-i Ramazandır ki, أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنَ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَا ٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ (2:185) âyetleri furkan ve hidayetten ibaret beyyinat, mecmuu bütün insanlara ayn-ı hidayet olarak Kur'an bu ayda inzal olundu."

İnzal def'aten, tenzil de tedricen indirmek demektir. Kur'an yirmiüç senede tedricen tenzil buyurulmuş olduğu halde burada şehr-i Ramazanda inzalinin beyan buyurulması şayan-ı dikkattir. Bunda üç mana vardır.

Birincisi: Ekser müfessirînin rivayat-ı varidesine göre Kur'an, şehr-i Ramazanın Kadir gecesi denilen bir leyle-i mübarekesinde sema-i Dünyaya, Beyt-i Ma'mure *(Bak:Beyt-i Ma'mur)* def'aten inzal, ba'dehu yirmiüç senede tedricen, parça parça arza tenzil buyurulmuştur. Demek ki hakikat-ı Kur'aniye, arza nüzulünden evvel âlem-i kevnde ve arza en yakın olan semada bir ramazan gecesi toptan tecelli etmiş ve yeryüzüne nüzulü onu takib eylemiştir.

İkincisi; Kur'an bu ayda inzal olunmağa başladı demektir. Zikr-i küll ve irade-i cüz' kabilinden mecaz olmakla beraber, Muhammed İbn-i İshak'tan mervi ve maafih zahir gibidir. Bu surette Gar-ı Hira'da (96:1) اِقْرَاْ بِسْمِ رَبِّكَ ayetinin nüzulü Ramazan-ı Şerifin kadir gecesine müsadif olmuştur.

Üçüncüsü: (2:185) أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنَ Hakkında bu vecihle Kur'an inzal edilmiş bulunan Şehr-i Ramazan demektir. Filhakika Kur'an-ı Azimüşşan'da bu mübarek aydan başka bilhassa medh-i celil-i İlahîye mazhar olarak ismi tasrih edilmiş bir ay yoktur. İşte Şehr-i Ramazan böyle mübarek bir aydır. Ve bunun için siyamın farziyeti de bu aya tahsis edilmiştir." (E.T.645)

Diğer bir âyette de şöyle buyuruluyor: "(17:106) وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلاً Ve tenzilen indirdik -ya'ni hepsini birden değil. Usulden furua doğru nâsın her türlü mesalih ve ihtiyacatına ve ahvalin mukteziyatına mutabık olmak üzere tedricen indirdik." (E.T.3213) (76:23 âyeti de aynı hakikatı beyan eder.)

2136- Kur'anın Arabça lisan üzerine nazil olduğunu bildiren âyetlerden birinde şöyle buyuruluyor: "(12:2) اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْآناً عَرَبِيًّا Hakikaten biz onu Arabî bir Kur'an olarak inzal eyledik- Ya'ni yalnız manasını değil, Arabî olan nazmıyla birlikte makruvv olarak indirdik لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ki taakkul edesiniz - iyi anlayasınız diye... *(Bak: Arabiyyat)*

Bundan anlaşılır ki Kur'anın manası iyi anlaşılmak ve mazmunu ve meali taakkul ve tedebbür olunmak matlub-u İlahîdir. Ve binaenaleyh Arabî bilmesi mümkün olmıyanlara (3:187) لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَ َ تَكْتُمُونَهُ muktezasınca kendi lisanlarıyla mümkün olduğu kadar beyan olunması da zaruridir. Fakat Kur'an tercümelerinin Kur'an olmasına imkân ve ihtimal yoktur. Çünki Kur'an, Arabîdir. Ancak Arabî olarak inzal buyurulmuştur. Bunun içindir ki Kur'an tercümelerine Kur'an tesmiye edilmesi, meselâ: Farisî Kur'an, Türkçe Kur'an denilmesi (12:2) اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْآناً عَرَبِيًّا nassına küfr olacağını ülema ihtar ederler." (E.T.2844) *(Bak.Terceme)*

Kur'anda (13:37) (20:113) (39:28) (41:3) (42:7) (43:3) (46:12) âyetleri de Kur'anın Arabça inzal olunduğunu beyan eder.

Bir atıf notu:

-Kur'an lisanı olan kelâm-ı Mudari'nin meziyetlerinin muhafazası, bak:256.p.

2137- Kur'an (73:4,5,6) âyetleri, çok hakikatları beyan etmekle beraber kıraat-ı Kur'anda tertil, yani manaya ve makama münasip, tagannisiz, açık ve sade okumayı tahsin eder. *(Bak.326, 2658.p.lar)*

2138- Kur'anın muhtelif fazilet ve hususiyetleri hakkında hayli ehadis-i şerife vardır. Ezcümle: Sahih-i Buhari 66. Kitabı ve Sahih-i Müslim 6.Kitab 32 ilâ 50. babları ve İbn-i Mace Mukaddime 16.babı ile 33. kitab 52. babı, Kur'anın faziletleri, kıraatı, ta'lim ve taallümü gibi muhtelif hususiyetleri hakkındadır.

Kur'anın bir mushaf halinde toplanması meselesi için 736.737.p.lara bakınız.

Atıf notları

-Hz. Osman (R.A.) zamanında Kur'anın istinsah ve teksir edilmesi, bak: 2940.p.

-Kur'an-ı Hakîm'in hikmeti ile felsefe hikmetinin müvazenesi, bak: 1309, 3903.p.lar

-Hakaik-ı Kur'aniye geçmiş milletlerin seviyelerine göre kütüb-ü semaviyede tezahür etmiştir, bak: 870.p.

-Kur'an-ı Hakîm, münasebat-ı kelâmiye cihetinde bir hâdiseden uzak diğer bir hâdiseye intikal eder, bak: 4111.p.

- Her bir tabaka-i beşeriyenin kendi seviyelerine göre Kur'andan istifham ve istifade etmeleri, bak: 3345.p.

-Kur'an-ı Kerim'in ıtlak ve icmal ile yaptığı mana şümuliyeti, bak: 241.p.

-Kur'an-ı Kerim mahluk değil, ezelîdir, bak: 1622.p.

-Kur'anın usandırmamasının hikmeti, bak: 902.p.

-Kur'anın güzel sesle okunmasının müstahsen olduğu, bak: 2658.p.

-Kitablar Kur'ana gölge olmamalı, bak: 1492-1495.p.lar.

-Kur'an'ı tefsir eden yine Kur'an ve hadis-i sahihtir, bak: 1777.p.

-Kur'anın kâinattan bahsi istidlal içindir, bak: 1783.p.

-Kur'anın yüksek hakikatlarını iyi anlayabilmek için ülfet perdesinden azade olmanın lüzumu, bak: 3904/1.p.

-Kur'an mü'minlere şifadır, bak: 1213/1.p.da âyet notu.

2139- Kur'an hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Kur'anı hakkıyla ve adabına uygun okumak :(2:121)

-Kur'anın mükerremliği ve temiz olmıyanların el süremiyeceği :(56:77-79)

-Kur'ana hürmet etmek (80:13,14)

-Kur'anın kelâm-ı beşer olamıyacağı: (16:103) (Bak: 463.p.)

-Kur'anın "zikr-ül hakîm" vasfı :(3:58)

-Kur'an zikirdir:(38:87)

Bediüzzaman Hazretleri, "Kur'an" kelimelerinin geçtiği âyetleri "Hizb-ü Elfaz-ıl Kur'an" namı altında bir hizb şeklinde bir araya toplamış ve bu eser Envar Neşriyat tarafından neşredilmiştir.

f **1. CİLDİN SONU** ♣

2140- KURBİYYET قربية **:** Yakınlık kazanmak. Yakınlık. Bir şeye kendi gayretiyle yakınlaşmak. Allah'a manevî yakınlık. *(Bak.3681.p.)*

Kurbiyet: Velayette seyr ü sülük ile Allah'ın manevî yakınlığını kazanmaktır ve alelekser kesbîdir.

Akrebiyet ise: Nübüvvet ve veraset-i nübüvvet sahiblerine Cenab-ı Hakk'ın tecelli etmesiyle kazanılan manevî bir yakınlık olup vehbîdir.

Bu'diyet ise: İnsanın ve herşeyin kendi cihetlerinden Allah'a karşı olan sonsuz uzaklığını ifade eder.

2141- Sual: Kur'anda "مَامِنْ دَابَّةٍ اِ ۜ هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا (11:86) وَنَحْنُ اَقْرَ ُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِالْوَرِيدِ (50:16) بِيَدِهِ مَلَكُو ُ كُلِّ شَىْءٍ (36:83) gibi ayetler, nihayet derecede kurbiyet-i İlahiyeyi gösteriyor. وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (2:245) تَعْرُجُ الْمَلَٰٓئِكَتُ وَالرُّوحُ اِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ (70:4) ve hadiste varid olan: "Cenab-ı Hak, yetmişbin hicab arkasındadır" ve Mi'rac gibi hakikatler, nihayet derecede bu'diyetimizi gösteriyor. Şu sırr-ı gamızı fehme takrib edecek bir izah isterim?

Elcevab: Öyle ise dinle:

Evvelâ: Nasılki Güneş, kayıdsız nuruyla ve maddesiz aksi cihetiyle; sana senin ruhun penceresi ve onun ayinesi olan gözbebeğinden daha yakın olduğu halde; sen mukayyed ve maddede mahpus olduğun için ondan gayet uzaksın. Onun yalnız bir kısım akisleriyle, gölgeleriyle temas edebilirsin ve bir nevi cilveleriyle ve cüz'î tecellileriyle görüşebilirsin ve bir sınıf sıfatları hükmünde olan elvanlarına ve bir taife isimleri hükmünde olan şualarına ve mazharlarına yanaşabilirsin

Eğer güneşin mertebe-i aslîsine yanaşmak ve bizzat doğrudan doğruya güneşin zatı ile görüşmek istersen, o vakit pek çok kayıdlardan tecerrüd etmekliğin ve pek çok meratib-i külliyetten geçmekliğin lâzım gelir. Adeta sen, manen tecerrüd cihetiyle Küre-i Arz kadar büyüyüp, hava gibi ruhen inbisat edip ve Kamer kadar yükselip, bedir gibi mukabil geldikten sonra bizzat perdesiz onunla görüşüp, bir derece yanaşmak dava edebilirsin.

Öyle de: O celil-i Pürkemal, O Cemil-i Bîmisal, O Vacib-ül Vücud, O Mucid-i Küll-i Mevcud, O Şems-i Sermed, O Sultan-ı Ezel ve Ebed, sana senden yakındır. Sen, ondan nihayetsiz uzaksın. Kuvvetin varsa, temsildeki dekaiki tatbik et.

2142- Saniyen: Mesela وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ ا َعْلَى Bir padişahın çok isimleri içinde "kumandan" ismi, çok mütedahil dairelerde tezahür eder. Serasker daire-i külliyesinden tut, müşiriyet ve ferikiyet, ta yüzbaşı, ta onbaşıya kadar geniş ve dar, küllî ve cüz'î dairelerde de zuhur ve tecellisi vardır. Şimdi bir nefer hizmet-i askeriyesinde onbaşı makamında tezahür eden cüz'î kumandanlık noktasını merci' tutar, kumandan-ı azamına şu cüz'î cilve-i ismiyle temas eder ve münasebatdar olur. Eğer asıl ismiyle temas etmek, ona o ünvanı ile görüşmek istese, onbaşılıktan ta serasker mertebe-i külliyesine çıkmak lâzımgelir. Demek padişah, o nefere ismiyle, hükmüyle, kanunuyla ve ilmiyle, telefonuyla ve tedbiriyle ve eğer o padişah evliya-i abdaliyeden nuranî olsa bizzat huzuruyla gayet yakındır. Hiçbir şey mani olup, hail olmaz. Halbuki o nefer, gayet uzaktır. Binler mertebeler hail, binler hicablar fâsıldır. Fakat bazan merhamet eder; hilaf-ı âdet, bir neferi huzuruna alır, lutfuna mazhar eder. Öyle de: Emr-i (36:82) كُنْ فَيَكُونَ e malik; güneşler ve yıldızlar emirber nefer hükmünde olan Zat-ı Zülcelal, herşeye herşeyden daha ziyade yakın olduğu halde, herşey ondan nihayetsiz uzaktır. Onun huzur-u kibriyasına perdesiz girmek istenilse, zülmanî ve nuranî, yani maddî ve ekvanî ve esmaî ve sıfatî yetmiş binler hicabdan geçmek, her ismin binler hususî ve küllî derecat-ı tecellisinden çıkmak, gayet yüksek tabakat-ı sıfatında mürur edip ta ism-i azamına mazhar olan arş-ı azamına uruc etmek, eğer cezb ve lütuf olmazsa binler seneler çalışmak ve sülûk etmek lazım gelir.

Mesalâ sen, ona Hâlik ismiyle yanaşmak istersen; senin Hâlikın hususiyetiyle, sonra bütün insanların Hâlıkı cihetiyle, sonra bütün zihayatların Hâlıkı ünvaniyle, sonra bütün mevcudatın Hâlıkı ismiyle münasebatdarlık lâzım gelir. Yoksa zılde kalırsın, yalnız cüz'î bir cilveyi bulursun." (S.197-199)

2143- Sahabelerin kurbiyet-i İlahiye noktasındaki makamlarına velayet ayağıyla yetişilmez. Çünki Cenab-ı Hak bize akrebdir ve herşeyden daha ziyade yakındır. Biz ise, ondan nihayetsiz uzağız. Onun kurbiyetini kazanmak iki suretle olur:

Birisi: Akrebiyetin inkişafıyledir ki, nübüvvetteki kurbiyet ona bakar ve nübüvvet veraseti ve sohbeti cihetiyle sahabeler o sırra mazhardırlar.

İkinci suret: Bu'diyetimiz noktasında kat-ı meratib edip bir derece kurbiyete müşerref olmaktır ki, ekser seyr-i sülûk-u velayet ona göre ve seyr-i enfüsî ve seyr-i afakî bu suretle cereyan ediyor. İşte, birinci suret sırf vehbîdir, kesbi değil; incizabdır, cezb-i Rahmanîdir ve mahbubiyettir .Yol kısadır, fakat çok metin ve çok yüksektir ve çok hâlistir ve gölgesizdir. Diğeri kesbîdir, uzundur, gölgelidir. Acaib hârikaları çok ise de, kıymetçe evvelkisine yetişemez. Mesalâ: Nasılkı dünkü güne bugün yetişmek için iki yol var. Birincisi: Zamanın cereyanına tabi olmıyarak, bir kuvvet-i kudsiye ile, fevkaz-zaman çıkıp, dünü bugün gibi hazır görmektir. İkincisi: Bir sene kat'ı mesafe edip, dönüp dolaşıp, düne gelmektir; fakat yine dünü elde tutamıyor, onu bırakıp gidiyor. Öyle de, zâhirden hakikata geçmek iki suretledir. Biri: Doğrudan doğruya hakikatın incizabına kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikatı ayn-ı zâhir içinde bulmaktır. İkincisi: Çok meratibden seyr-i sülûk suretiyle geçmektir. Ehl-i velayet, çendan fena-i nefse muvaffak olurlar, nefs-i emmareyi öldürürler, yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünki sahabelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden; nefsin mahiyetindeki cihazat-ı kesire ile, ubudiyetin envaına ve şükür ve hamdin aksamına daha ziyade mazhardırlar. Fena-i nefisten sonra, ubudiyet-i evliya besatet peyda eder." (S.492)

2144- "Nefiste öyle dehşetli bir nokta ve açılmaz bir ukde var ki, zıdları birbirinden tevlid eder. Ve aleyhte olan her bir şeyi lehte zanneder. Meselâ güneşin eli sana yetişir, ziyasıyla başını okşar. Fakat senin elin ona yetişemez ve senin keyfin üzerine hareket etmez. Demek şemsin sana karşı iki ciheti vardır: Biri kurb, diğeri bu'd. Eğer senin ondan baîd olduğun cihetle " O bana te'sir edemez" ve onun sana karib olduğu cihetle "Ona tesir edebilirim" desen, cehlini ilan etmiş olursun.

Kezalik, Hâlik ile nefis arasında da bir kurb ve bu'd vardır. Kurb Hâlikındır, bu'd nefsindir. Eğer nefis uzaklığı cihetiyle enaniyet ile Hâlika bakıp: "Bana te'sir edemez" diye bir ahmaklıkta bulunursa dalalete düşer." (M.N.77)

2145- "Fâtır-ı Hakîm'in kâinattan sonsuz bir uzaklığı olduğu gibi, sonsuz bir kurbiyeti de vardır. Evet, ilim ve kudretiyle bâtınların en bâtınında bulunduğu gibi; fevklerin de en fevkinde bulunuyor. Hiç birşeyde dâhil olmadığı gibi, hiçbir şeyden de hâriç değildir. Evet âsâr-ı rahmetine mazhar olan sath-ı arzda mamulat-ı kudrete bak ki, bir parça bu sırra vakıf olasın. Meselâ: Biri arzda diğeri semada veya biri şarkta diğeri garpta iki şeyi bir anda

yaratan Saniin, o yaratılan şeylerin arasındaki uzaklık kadar uzaklığı lazımdır. Ve keza herşeyin kayyumu olduğu cihetle de, her şeyin nefsinden daha ziyade bir kurbiyeti de vardır. Bu sır daire-i vücub, tecerrüd ve ıtlak hasaisindendir. Ve fail-i aslinin mahiyetiyle zılli olan münfail arasındaki mübayenet-i lâzımesidir. Meselâ: Şems timsallerine kayyum olduğu için fevkalhad onlara bir kurbiyeti vardır. Ayinedeki zıll ve gölge ile semada bulunan asıl arasındaki mesafe kadar da bu'diyeti vardır." (M.N.241)

2146- Kurbiyet hakikatının sırrıyla: "Herbir şey, her bir insan, "Allah yanımdadır" diyebilir. Bilhassa insanın zaafı , fakrı, aczi nisbetinde Cenab-ı Hakk'ın kurbiyeti ve her bir şeyin Cenab-ı Hak'la münasebeti olmakla beraber, o da münasebatdardır. Ve gayr-ı mütenahi acz ve fakrı olan insan, gayri mütenahi kudret ve gına ve azameti olan Cenab-ı Hak'la münasebeti ne kadar latiftir.

Takdis ederiz o zatı ki, en büyük lütfu en büyük azamete, en yüksek şefkati en yüksek ceberuta idhal ettiği gibi, nihayetsiz kurbu nihayetsiz bu'd ile cem'edip, zerreler ile şemsler arasında uhuvveti te'sis etmiştir. Birbirine zıd olan bu şeyleri cem'etmekle derece-i azametini bir derece göstermiştir." (M.N.114)

Atıf notları:

-Kurbiyette kat'-ı meratib, bak:2456.p.

-Cenab-ı Hak rahmetiyle bize karib, biz ise ondan uzağız, bak: 3450.p.

2147- KURUN-U AHİRE قرون أخره : Son asırlar. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiğinden sonraki zaman. Hicri 857, Mi.1453 yılından sonraki devir. *(Bak: Karn, 2148/1.p.)*

Atıf notu:

-Kurun-u selase, bak:3331.p.

2148- KURUN-U ÛLÂ قرون اولى : Eski Roma Devleti'nin ikiye ayrılması zamanına kadar olan eski devir. İlk çağ.

2148/1- Tarih-i beşerin devirlere ayrılması mevzuunda bir devrin başlangıcı ve sonu olarak alınan mühim hâdise-i tarihiye, itibarî bir kıymeti haiz olur. Batı Hıristiyanlık âlemi, Hazret-i İsa (A.S.)ın doğumunu, Miladî

tarihin başlangıcı olarak kabul etmiştir. İslâm âlimleri, Kur'ana istinaden Fir'avun'dan önceki devri İlkçağ, Fir'avun'un garkı ile bi'set-i Muhammede (A.S.M.) kadarki zamana Ortaçağ ve ondan itibaren de kıyamete kadar olan zaman, âhirzaman (Sonçağ) olarak kabul etmişlerdir.

Bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(28:43) وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَا Celalim hakkı için biz Musa'ya o kitabı, yani Tevrat'ı مِنْ بَعْدِ مَا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ اْ ُولَى kurun-u ûlayı ihlâk ettiğimizden sonra verdik." Demek ki Kur'anın lisanında, kurun-u ûlâ Fir'avun'un helâkiyle hitam buluyor. Ve işte Sure-i طه da Fir'avun'un (20:51)

قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَا ٍ َ يَضِلُّ رَبِّي وَ َ يَنْسَى sualine فَمَا بَالُ الْقُرُونِ اْ ُولَى

cevabının ma'nası da bu olduğu buradan anlaşılıyor. Fir'avunun helâkinden veya Tevrat'ın nüzulünden İslâm'ın zuhuruna, kurun-u vusta oluyor. İslâm'ın zuhuruyla da âhirizaman yani kurun-u uhra başlıyor. Demek ki, Hz. Musa'nın bi'seti ile kurun-u ûlâ kapanıp kurun-u vusta açıldığı gibi bi'set-i Muhammediye ile de kurun-u vustaya nihayet verilip kurun-u uhra açılıyor. Ancak Hz. Musa'nın bi'setinden Firavun'un garkına kadar olan müddet, kurun-u ûlâya mahsub edilmiş olduğu gibi bi'set-i Muhammediyeden hicret-i seniyeye kadar olan müddet de kurun-u vustaya mahsub edilerek tarih-i İslâm hicretten başlamıştır." (E.T.3739)

2149- KURUN-U VUSTA قرون وسطى **:** Eski Roma Devleti'nin ikiye ayrılmasından, İstanbul'un müslümanlar tarafından zabtedildiği tarihe kadar olan zamandır. (Mi.395-1453) Orta asırlar. Ortaçağ. *(Bak:2148/1.p.)*

2150- KUTB-UL AKTAB قتب ا ٔقطا **:** Kutubların başı. Hilafet-i manevîye-i Muhammediye (A.S.M.). Velayet-i manevîye makamlarının en yükseği, Nübüvvet-i Muhammediye'ye (A.S.M.) veraset makamı olup, bu makama ancak Cenab-ı Hakk'ın bir atiyyesi olarak nail olunur. Bu makamda

bulunan zat, hakikat-ı Muhammediye'nin (A.S.M.) mazharı ve Esma-i İlahiyenin cami'idir. Her asırda bir tane bulunan bu zatların sonuncusu, mezkûr sıfatların en ekmeline mazhardır. Bu makam hakkında Gavs ve Kutbiyyet-i Kübra tabirleri de kullanılır. (O.A.L.) *(Bak: Aktab)*

Müsned-i İbn-i Hanbel, Evvel, 112. sh. ve Hâmis, 322. sahifede, evliyadan olup da ziyade nuraniyet kazananlar ve "abdal" denen zatlardan bahseder. *(Bak: Ebdal)*

2151- KÜFR كفر : (Küfür) Allah'ı ve dini ve dinî hakikatları inkâr etmek. *Günah, kaba ve ayıp söz.

Müfessir Hamdi Efendi (2:6) âyetinin tefsirinde küfrü tarif ederken şöyle der:

"Küfür, asl-ı lügatte küfran gibi setr-i ni'met yani nankörlüktür. Bunun aslı da, feth-i kâf ile kefirdir ki alel'ıtlak setr demektir. Binaenaleyh feth ile kefr, setr-i mutlak eam (daha umumi manada); kâf'ın zammiyle küfr, setr-i ni'met ehas (daha hususi manada)dır. Şer'an küfür ise, imanın mukabilidir ki imansızlık demektir. Yani bir kimsenin imanı icab eden şeylere iman etmemesidir. Tekzib ve inkâra ve terk-i tasdika ve -ıztırar ve mani bulunmadığı zaman- terk-i ikrara da şamildir. *(Bak: İkrah-ı Mülci)* İmandaki tasdik gibi küfürde tekzib dahi, kalbî, kavlî veya fiilî olur. Tekzib-i kalbî nasıl küfür ise, bilâ-ıztırar tekzib-i kavlî de öyledir. Hatta böyle bir tekzib-i kavlî daha eşne' bir izhar-ı adavet olur. Kezalik tekzib-i fiilî de böyledir.

İmanı matlub olan (inanılması gereken) mukaddesatı fiilen tahkir, tezyif, tehzil (alay etme) ve istihfaf etmek eşne' küfür olduğundan şübhe yoktur." (E.T.207) *(Bak: Cehennem, Dalalet, İman, Mürted, Şirk, Tecdid-i İman)*

Bir atıf notu:

-Kebairi işlemek imansızlıktan gelmiyor, bak: 2673.p.

2152- "Bir müslüman bir hakikat-ı imaniyeyi inkâr etse, küfr-ü mutlaka düşer. Çünki başka dinlerin icmallerine mukabil, İslâmiyet'te tam izahat verilmiş. Rükünler birbiriyle zincirlenmiş. Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ı tanımayan, tasdik etmeyen bir müslüman Allah'ı da (sıfatıyla) daha tanımaz ve âhireti bilmez. Bir müslümanın imanı o kadar kuvvetli ve sarsılmaz hadsiz hüccetlere dayanıyor ki, inkârda hiçbir özür kalmıyor. Adeta akıl, kabulde mecbur oluyor." (Ş.242)

Sual: "Dalalet yolu, kolay ve tahrib ve tecavüz olduğu için, çoklar o yola sülûk ediyorlar. Halbuki sair risalelerde kat'i deliller ile isbat etmişsiniz ki; küfür ve dalalet yolu o kadar müşkilatlı ve suubetlidir ki, hiç kimse ona girmemek gerekti ve kabil-i sülûk değil. Ve iman ve hidayet yolu o kadar kolay ve zâhirdir ki, herkes ona girmeli idi.

2153- Elcevab: Küfür ve dalalet iki kısımdır. Bir kısmı amelî ve fer'i olmakla beraber, iman hükümlerini nefyetmek ve inkâr etmektir ki, bu tarz dalalet kolaydır. Hakkı kabul etmemektir, bir terktir, bir ademdir, bir adem-i kabuldür. İşte bu kısımdır ki, risalelerde kolay gösterilmiş.

İkinci kısım ise; amelî ve fer'î olmayıp, belki itikadî ve fikrî bir hükümdür. Yalnız imanın nefyini değil, belki imanın zıddına gidip bir yol açmaktır. Bu ise, batılı kabuldür, hakkın aksini isbattır. Bu kısım, imanın yalnız nefyi ve nakîzi değil, imanın zıddıdır. Adem-i kabul değil ki kolay olsun. Belki kabul-ü ademdir. Ve o ademi isbat etmekle kabul edilebilir اَلْعَدَمُ يَثْبُتُ kaidesiyle, ademin isbatı elbette kolay değildir.

İşte sair risalelerde imtina derecesinde suubetli ve müşkilatlı gösterilen küfür ve dalalet bu kısımdır ki, zerre mikdar şuuru bulunan, bu yola sâlik olmamak lâzımdır. Hem bu yol, risalelerde kat'i isbat edildiği gibi, o kadar dehşetli elemleri var ve boğucu karanlıkları var ki, zerre mikdar aklı bulunan o yola talib olmaz.

2154- Sual: Eğer denilse: Dalalette öyle dehşetli bir elem ve bir korku var ki; kâfir, değil hayattan lezzet alması, hiç yaşamaması lâzım geliyor. Belki o elemden ezilmeli ve o korkudan ödü patlamalı idi. Çünki insaniyet itibariyle hadsiz eşyaya müştak ve hayata âşık olduğu halde, küfür vasıtasıyla mevtini bir idam-ı ebedî ve bir firak-ı lâyezalî ve zeval-i mevcudatı ve ahbabının vefatlarını ve bütün sevdiklerini idam ve müfarakat-ı ebediye suretinde gözü önünde daima küfür vasıtasıyla gören insan, nasıl yaşayabilir? Nasıl hayattan lezzet alabilir?

Elcevab: Acib bir mağlata-i şeytaniye ile kendini aldatır, yaşar. Surî bir lezzet alır zanneder. Meşhur bir temsil ile onun mahiyetine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Deniliyor: Deve kuşuna demişler: "Kanatların var uç!" O da kanatlarını kısıp, "Ben deveyim" demiş, uçmamış. Fakat avcının tuzağına düşmüş. Avcı beni görmesin diye başını kuma sokmuş. Halbuki koca gövdesini dışarıda

bırakmış, avcıya hedef etmiş. Sonra ona demişler: "Madem deveyim diyorsun, yük götür!" O zaman kanatlarını açıvermiş, "Ben kuşum" demiş, yükün zahmetinden kurtulmuş. Fakat hâmisiz ve yemsiz olarak avcıların hücumuna hedef olmuş.

Aynen onun gibi; kâfir, Kur'anın semavî ilanatına karşı küfr-ü mutlakı bırakıp meşkûk bir küfre inmiş. ona denilse: "Madem mevt ve zevali bir idam-ı ebedî biliyorsun; kendini asacak olan darağacı göz önünde ona her vakit bakan nasıl yaşar, nasıl lezzet alır?" O adam, Kur'anın umumî vech-i rahmet ve şümullü nurundan aldığı bir hisse ile der: "Mevt idam değil, ihtimal beka var" Veyahut deve kuşu gibi başını gaflet kumuna sokar, ta ki ecel onu görmesin ve kabir ona bakmasın ve zeval-i eşya ona ok atmasın!

Elhasıl: O meşkûk küfür vasıtasıyla deve kuşu gibi mevt ve zevali idam manasında gördüğü vakit, Kur'an ve semavî kitabların iman-ı bil'ahirete dair kat'i ihbaratı ona bir ihtimal verir. O kâfir o ihtimale yapışır, o dehşetli elemi üzerine almaz. O vakit ona denilse: "Madem baki bir âleme gidilecek; o âlemde güzel yaşamak için tekâlif-i diniye meşakkatini çekmek gerektir!" O adam şekk-i küfrî cihetiyle der: "Belki yoktur, yok için neden çalışayım." Yani vakta ki o hükm-ü Kur'anın verdiği ihtimal-i beka cihetiyle idam-ı ebedî âlâmından kurtulur ve meşkûk küfrün verdiği ihtimal-i adem cihetiyle tekâlif-i diniye meşakkati ona müteveccih olur, ona karşı küfür ihtimaline yapışır, o zahmetten kurtulur. Demek bu nokta-i nazarda, mü'minden ziyade bu hayatta lezzet alır zannediyor. Çünki tekâlif-i diniyenin zahmetinden ihtimal-i küfrî ile kurtuluyor ve âlâm-ı ebediyeden, ihtimal-i imanî cihetiyle kendi üzerine almaz.

Halbuki bu mağlata-i şeytaniyenin hükmü, gayet sathî ve faidesiz ve muvakkattır.

İşte Kur'an-ı Hakîm'in küffarlar hakkında da bir nevi cihet-i rahmeti vardır ki; hayat-ı dünyeviyeyi onlara cehennem olmaktan bir derece kurtarıp bir nevi şek vererek, şek ile yaşıyorlar. Yoksa âhiret cehennemini andıracak bu dünyada dahi manevî bir cehennem azabı çekeceklerdi ve intihara mecbur olacaklardı." (L.78-80) *(Ademe karşı duyulan teessürün devaları, bak: 103-106.p.lar)*

2155- "İnsan, nur-u iman ile âlâ-yı illiyyîne çıkar; cennete lâyık bir kıymet alır. Ve zulmet-i küfür ile, esfel-i safilîne düşer; cehenneme ehil (olacak) bir vaziyete girer. Çünki iman, insanı Sani-i Zülcelal'ine nisbet ediyor, iman bir intisabdır. Öyle ise insan, iman ile insanda tezahür eden san'at-ı İlahiye ve

nukuş-u esma-i Rabbaniye itibariyle bir kıymet alır. Küfür, o nisbeti kat'eder. O kat'dan san'at-ı Rabbaniye gizlenir. Kıymeti dahi yalnız madde itibariyle olur. Madde ise, hem faniye, hem zaile, hem muvakkat bir hayat-ı hayvanî olduğundan kıymeti hiç hükmündedir.

Bu sırrı bir temsil ile beyan edeceğiz. Meselâ: İnsanların san'atları içinde nasıl ki maddenin kıymeti ile san'atın kıymeti ayrı ayrıdır. Bazan müsavi, bazan madde daha kıymettar, bazan oluyor ki; beş kuruşluk demir gibi bir maddede beş liralık bir san'at bulunuyor. Belki bazan, antika olan bir san'at, bir milyon kıymeti aldığı halde, maddesi beş kuruşa da değmiyor. İşte öyle antika bir san'at, antikacıların çarşısına gidilse, hârika-pişe ve pek eski hünerver san'atkârına nisbet ederek o san'atkârı yad etmekle ve o san'atla teşhir edilse, bir milyon fiatla satılır. Eğer kaba demirciler çarşısına gidilse, beş kuruşluk bir demir bahasına alınabilir.

İşte insan, Cenab-ı Hakk'ın böyle antika bir san'atıdır. Ve en nâzik ve nazenin bir mu'cize-i kudretidir ki: İnsanı, bütün esmasının cilvesine mazhar ve nakışlarına medar ve kâinata bir misal-i musağğar suretinde yaratmıştır.

Eğer nur-u iman içine girse, üstündeki bütün manidar nakışlar, o ışıkla okunur. O mü'min, şuur ile okur ve o intisabla okutur. Yani "Sani-i Zülcelal'in masnuuyum, mahlûkuyum, rahmet ve keremine mazharım" gibi manalarla insandaki san'at-ı Rabbaniye tezahür eder. Demek Saniine intisabdan ibaret olan iman; insandaki bütün âsâr-ı san'atı izhar eder. İnsanın kıymeti, o san'at-ı Rabbaniyeye göre olur ve ayine-i Samedaniye itibariyledir. O halde şu ehemmiyetsiz olan insan, şu itibarla bütün mahlukat üstünde bir muhatab-ı İlahî ve Cennet'e lâyık bir misafir-i Rabbanî olur.

Eğer kat'-ı intisabdan ibaret olan küfür, insanın içine girse; o vakit bütün o manidar nukuş-u esma-i İlahiye karanlığa düşer, okunmaz. Zira Sani unutulsa, Sania müteveccih manevî cihetler de anlaşılmaz. Adeta baş aşağı düşer. O manidar âlî san'atların ve manevî âlî nakışların çoğu gizlenir. Baki kalan ve göz ile görülen bir kısmı ise; süflî esbaba ve tabiata ve tesadüfe verilip, nihayet sukut eder. Herbiri birer parlak elmas iken, birer sönük şişe olurlar. Ehemmiyeti yalnız madde-i hayvaniyeye bakar. Maddenin gayesi ve meyvesi ise; dediğimiz gibi, kısacık bir ömürde hayvanatın en âcizi ve en muhtacı ve en kederlisi olduğu bir halde yalnız cüz'î bir hayat geçirmektir. Sonra tefessüh eder gider. İşte küfür böyle mahiyet-i insaniyeyi yıkar, elmastan kömüre kalbeder." (S.311)

2156- Hem küfür pekçok manevî hukuka tecavüzdür. "Meselâ, küfür bir fenalıktır, bir tahribdir, bir adem-i tasdiktir. Fakat o tek seyyie; bütün kâinatın tahkirini ve bütün esma-i İlahiyenin tezyifini, bütün insaniyetin terzilini tazammun eder. Çünki şu mevcudatın âlî bir makamı, ehemmiyetli bir vazifesi vardır. Zira onlar, mektubat-ı Rabbaniye ve meraya-yı Sübhaniye ve me'murîn-i İlahiyedirler. Küfr ise; onları ayinedarlık ve vazifedarlık ve manidarlık makamından düşürüp, abesiyet ve tesadüfün oyuncağı derekesine ve zeval ve firakın tahribiyle çabuk bozulup değişen mevadd-i faniyeye ve ehemmiyetsizlik, kıymetsizlik, hiçlik mertebesine indirdiği gibi... bütün kâinatta ve mevcudatın ayinelerinde nakışları ve cilveleri ve cemalleri görünen esma-i İlahiyeyi inkâr ile tezyif eder. Ve insanlık denilen, bütün esma-i kudsiyye-i İlahiyenin cilvelerini güzelce ilan eden bir kaside-i manzume-i hikmet ve bir şecere-i bakiyenin cihazatını cami çekirdek-misal bir mucize-i kudret-i bâhire ve emanet-i kübrayı uhdesine almakla yer, gök, dağa tefevvuk eden ve melaikeye karşı rüchaniyet kazanan bir sahib-i mertebe-i hilafet-i arziyeyi; en zelil bir hayvan-ı fani-i zailden daha zelil, daha zaif, daha âciz, daha fakir bir derekeye atar. Ve manasız, karmakarışık, çabuk bozulur bir adi levha derekesine indirir." (S.320) *(Kâfir-i mutlak affa lâyık değil, bak: 127.p.)*

2157- Halbuki " sırr-ı vahdet ile kâinat öyle cesim ve cismanî bir melaike hükmünde olur ki, mevcudatın nevileri adedince yüzbinler başlı ve her başında o nevide bulunan fertlerin sayısınca yüzbinler ağız ve her ağızda o ferdin cihazat ve ecza ve aza hüceyratı mikdarınca yüzbinler diller ile Saniini takdis ederek tesbihat yapan İsrafil-misal ubudiyette ulvi bir makam sahibi bir acaib'ül-mahlukat iken hem sırr-ı tevhid ile âhiret âlemlerine ve menzillerine çok mahsulat yetiştiren bir mezraa ve dar-ı saadet tabakalarına a'mal-i beşeriye gibi çok hasılatıyla levazımat tedarik eden bir fabrika ve âlem-i bekada hususan Cennet-i âla'daki ehl-i temaşaya dünyadan alınma sermedî manzaraları göstermek için mütemadiyen işleyen yüzbin yüzlü sinemalı bir fotoğraf iken; şirk ise, bu çok acib ve tam muti, hayatdar ve cismanî melaikeyi; camid, ruhsuz, fani, vazifesiz, hâlik, manasız hâdisatın herc ü merci altında ve inkılabların fırtınaları içinde, adem zulümatında yuvarlanan bir perişan mecmua-yı vahiyesi, hem bu çok garib ve tam muntazam, menfaatdar fabrikayı; mahsulatsız, neticesiz, işsiz, muattal, karmakarışık olarak şuursuz tesadüflerin oyuncağı ve sağır tabiatın ve kör kuvvetin mel'abegâhı ve umum zişuurun matemhanesi ve bütün zihayatın mezbahası ve hüzüngâhı suretine çevirir.

İşte (31:13) اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ sırrıyla, şirk birtek seyyie iken ne kadar çok ve büyük cinayetlere medar oluyor ki, Cehennem'de hadsiz azaba müstehak eder." (Ş.13)

2158- Evet kâfir "su-i ihtiyarından neş'et eden küfür sarhoşluğu ile ve dalalet divaneliğiyle Sani-i Hakîm'in şu misafirhane-i dünyasını, tesadüf ve tabiat oyuncağı olduğunu tevehhüm edip ve cilve-i esma-i İlahiyeyi tazelendiren masnuatın, zamanın geçmesiyle vazifelerinin bittiğinden âlem-i gayba geçmelerini, adem ile idam tasavvur ederek ve tesbihat sadalarını, zeval ve firak-ı ebedî vaveylası olduklarını tahayyül ettiğinden ve mektubat-ı Samedaniye olan şu mevcudat sahifelerini, manasız, karmakarışık tasavvur ettiğinden ve âlem-i rahmete yol açan kabir kapısını zulümat-ı adem ağzı tasavvur ettiğinden ve eceli, hakiki ahbablara visal daveti olduğu halde, bütün ahbablardan firak nöbeti tasavvur ettiğinden; hem kendini dehşetli bir azab-ı elîmde bırakıyor, hem mevcudatı, hem Cenab-ı Hakk'ın esmasını, hem mektubatını inkâr ve tezyif ve tahkir ettiğinden; merhamete ve şefkate lâyık olmadığı gibi şiddetli bir azaba da müstehaktır. Hiçbir cihette merhamete lâyık değildir." (S.633)

2159- "Sual: Bir kâfirin ma'siyet-i küfriyesi mahduddur, kısa bir zamanı işgal ediyor. Ebedî ve gayr-ı mütenahî bir ceza ile tecziyesi, adalet-i İlahiyeye uygun olmadığı gibi, hikmet-i ezeliyeye de muvafık değil. Merhamet-i İlahiye müsaade etmez..?

Cevab: O kâfirin cezası gayr-ı mütenahî olduğu teslim edildiği takdirde, kısa bir zamanda irtikâb edilen o ma'siyet-i küfriyenin, gayr-ı mütenahi bir cinayet olduğu altı cihetle sabittir:

2160- Birincisi: Küfür üzerine ölen bir kâfir, ebedî bir ömür ile yaşayacak olursa, o gayr-ı mütenahi ömrünü behemehal küfür ile geçireceği şüphesizdir. Çünki kâfirin cevher-i ruhu bozulmuştur. Bu itibarla o bozulmuş olan kalbin gayr-ı mütenahi bir cinayete istidadı vardır. Binaenaleyh ebedî cezası, adalete muhalif değildir.

İkincisi: O kâfirin ma'siyeti; mütenahi bir zamanda ise de, gayr-ı mütenahi olan umum kâinatın vahdaniyete olan şehadetlerine gayr-ı mütenahi bir cinayettir.

Üçüncüsü: Küfür, gayr-ı mütenahi ni'metlere küfran olduğundan, gayr-ı mütenahi bir cinayettir.

Dördüncüsü: Küfür, gayr-ı mütenahi olan zat ve sıfat-ı İlahiyeye cinayettir.

Beşincisi: İnsanın vicdanı, zahiren mütenahi ise de, batınen ebede bakıyor ve ebedi istiyor. Bu itibarla, gayr-ı mütenahi hükmünde olan o vicdan, küfür ile mülevves olarak mahvolur gider.

Altıncısı: Zıd zıddına muanid ise de, çok hususlarda mümasil olur. Binaenaleyh iman, lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi, küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi âhirette intaç etmesi şe'nindendir.

Bu altı cihetten çıkan netice ve gayr-ı mütenahi olan bir ceza, gayr-ı mütenahi bir cinayete karşı ayn-ı adalettir." (İ.İ.80)

2161- "Sual: Pekâlâ, o ebedî ceza hikmete muvafıktır; kabul ettik. Amma merhamet ve şefkat-i İlahiyeye ne diyorsun?

Cevab: Azizim! O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir, ya ademe gidecektir veya daimî bir azab içinde mevcud kalacaktır. Vücudun, velev Cehennem'de olsun, ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve ma'siyetlerin de merciidir. Vücud ise velev Cehennem de olsa, hayr-ı mahzdır.

Maahaza kâfirin meskeni Cehennem'dir ve ebedî orada kalacaktır. *(Bak: Beka)*

Fakat kâfir, kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmiş ise de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateş ile bir nev'i ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden azade olur. O kâfirlerin dünyada yaptıkları a'mal-i hayriyelerine mükâfaten, şu merhamet-i İlahiyeye mazhar olduklarına dair işarat-ı hadisiye vardır." (İ.İ.81)

2162- "Şefkat yüzünden, esasat-ı İslâmiyenin haricindeki bid'at ve dalalet yollarına sapanları çeviren bir hakikattır:

Şefkat-i insaniye, merhamet-i Rabbaniyenin bir cilvesi olduğundan; elbette rahmetin derecesinden aşmamak ve Rahmeten-lil-âlemîn Zat'ın (A.S.M.) mertebe-i şefkatinden taşmamak gerektir. Eğer aşsa ve taşsa o şefkat, elbette merhamet ve şefkat değildir; belki dalalete ve ilhada sirayet eden bir maraz-ı ruhî bir sakam-ı kalbîdir.

Meselâ: Kâfir ve münafıkların Cehennem'de yanmalarını ve azab ve cihad gibi hâdiseleri kendi şefkatine sığıştırmamak ve te'vile sapmak, Kur'anın ve edyan-ı semaviyenin bir kısmı-ı azîmini inkâr ve tekzib olduğu gibi, bir zulm-ü azîm ve gayet derecede bir merhametsizliktir.

Çünki: Masum hayvanları parçalayan canavarlara himayetkârane şefkat etmek, o biçare hayvanlara şedid bir gadir ve vahşi bir vicdansızlıktır. Ve binler müslümanların hayat-ı ebediyelerini mahveden ve yüzer ehl-i imanın su'-i akıbetine ve müdhiş günahlara sevkeden adamlara şefkatkârane tarafdar olmak ve merhametkârane cezadan kurtulmalarına dua etmek, elbette o mazlum ehl-i imana dehşetli bir merhametsizlik ve şen'i bir gadirdir.

2163- Risale-i Nur'da kat'iyetle isbat edilmiş ki; küfür ve dalalet, kâinata büyük bir tahkir ve mevcudata bir zulm-ü azîmdir ve rahmetin ref'ine ve âfâtın nüzulüne vesiledir. Hatta deniz dibinde balıklar, canilerden şekva ederler ki; "İstirahatımızın selbine sebeb oldular" diye rivayet-i sahiha vardır.

O halde kâfirin azab çekmesine acıyıp şefkat eden adam, şefkata lâyık hadsiz masumlara acımıyor ve şefkat etmeyip ve hadsiz merhametsizlik ediyor demektir. Yalnız bu var ki, müstehaklara âfât geldiği zaman masumlar da yanarlar, onlara acımamak olmuyor. Fakat canilerin cezalarından zarar gören mazlumların hakkında gizli bir merhamet var.

2164- Bir zaman, eski Harb-i Umumîde, düşmanların ehl-i İslâma ve bilhassa çoluk ve çocuklara ettikleri katl ve zulümlerinden pek çok müteellim oluyordum. Fıtratımda şefkat ve rikkat ziyade olduğundan, tahammülüm haricinde azab çekerdim.

Birden kalbime geldi ki: O maktul masumlar şehid olup veli olurlar; fani hayatları, baki bir hayata tebdil ediliyor ve zayi olan malları sadaka hükmünde olup, baki bir mal ile mübadele olur. Hatta o mazlumlar kâfir de olsa, âhirette kendilerine göre o dünyevî âfâttan çektikleri belâlara mukabil rahmet-i İlahiyenin hazinesinden öyle mükâfatları var ki; eğer perde-i gayb açılsa, o mazlumlar haklarında büyük bir tezahür-ü rahmet görüp, "Ya Rabbi! Şükür Elhamdülillah" diyeceklerini bildim ve kat'i bir surette kanaat getirdim. Ve ifrat-ı şefkatten gelen şiddetli teessür ve elemden kurtuldum." (K.L.75)

2165- Yine Bediüzzaman Hazretleri aynı mevzuda devamla şöyle diyor: "Şiddet-i şefkat ve rikkatten, bu kışın şiddetli soğuğuyla beraber manevî ve şiddetli bir soğuk ve musibet-i beşeriyeden biçarelere gelen felâketler, helâketler, sefaletler, açlıklar şiddetle rikkatime dokundu.

Birden ihtar edildi ki: Böyle musibetlerde kâfir de olsa hakkında bir nevi merhamet ve mükâfat vardır ki, o musibet ona nisbeten çok ucuz düşer. Böyle musibet-i semaviye, masumlar hakkında bir nevi şehadet hükmüne geçiyor.

Üç-dört aydır ki, dünyanın vaziyetinden ve harbinden hiçbir haberim yokken Avrupa'da Rusya'daki çoluk çocuğa acıyarak tahattur ettim. O manevî ihtarın beyan ettiği taksimat bu elîm elem-i şefkate bir merhem oldu. Şöyle ki:

2166- O musibet-i semaviyeden ve beşerin zalim kısmının cinayetinin neticesi olarak gelen felaketten vefat eden ve perişan olanlar eğer onbeş yaşına kadar olanlar ise, ne dinde olursa olsun şehid hükmündedir. Müslümanlar gibi büyük mükâfat-ı manevîyeleri, o musibeti hiçe indirir.

Onbeşinden yukarı olanlar, eğer masum ve mazlum ise, mükâfatı büyüktür; belki onu Cehennem'den kurtarır. Çünki âhirzamanda madem fetret derecesinde din ve din-i Muhammedî'ye (A.S.M.) bir lâkaydlık perdesi gelmiş ve madem âhirzamanda Hazret-i İsa'nın (A.S.) din-i hakikisi hükmedecek, İslâmiyetle omuz omuza gelecek. Elbette şimdi, fetret gibi karanlıkta kalan ve Hazret-i İsa'ya (A.S.). mensub Hristiyanların mazlumları çektikleri felaketler, onlar hakkında bir nevi şehadet denilebilir.

Hususan ihtiyarlar ve musibetzedeler, fakir ve zaifler, müstebid büyük zalimlerin cebir ve şiddetleri altında musibet çekiyorlar. Elbette o musibet, onlar hakkında medeniyetin sefahetinden ve küfranından ve felsefenin dalaletinden ve küfründen gelen günahlara keffaret olmakla beraber, yüz derece onlara kârdır diye hakikattan haber aldım. Cenab-ı Erhammürrahimîn'e hadsiz şükrettim. Ve o elîm elem-i şefkatten teselli buldum.

2167- Eğer o felaketi gören zalimler ise ve beşerin perişaniyetini ihzar eden gaddarlar ve kendi menfaati için insan âlemine ateş veren hodgâm, alçak insî şeytanlar ise, tam müstehak ve tam adalet-i Rabbaniyedir.

Eğer o felaketi çekenler, mazlumların imdadına koşanlar ve istirahat-ı beşeriye için ve esasat-ı diniyeyi ve mukaddesat-ı semaviyeyi ve hukuk-u insaniyeyi muhafaza için mücadele edenler ise, elbette o fedakârlığın manevî ve uhrevi neticesi o kadar büyüktür ki; o musibeti onlar hakkında medar-ı şeref yapar, sevdirir." (K.L.111)

2168- Bir insanda imanın tahakkuku için "mücerred لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ kâfi midir? Yani, مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ demezse, ehl-i necat olabilir mi? diye diğer bir maksadı soruyorsunuz. Bunun cevabı uzundur. Yalnız şimdi bu kadar deriz ki:

Kelime-i şehadetin iki kelâmı, birbirinden ayrılmaz, birbirini isbat eder, birbirini tazammun eder, biribirisiz olmaz. Madem Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm Hatem-ül Enbiyadır, bütün enbiyanın varisidir; elbette bütün vüsul yollarının başındadır. Onun cadde-i kübrasından hariç, hakikat ve necat yolu olamaz. Umum ehl-i marifetin ve tahkikin imamları, Sa'di-i Şirazî gibi derler:

مُحَالَسْتْ سَعْدِی بَرَاهِ نَجَا ۞ ظَفَرْ بُرْ دَنْ جُزْدَرْ بَيِ مُصْطَفَی

Hem كُلُّ الطُّرُقِ مَسْدُودٌ اِلَّا الْمِنْهَاجَ الْمُحَمَّدِيَّ demişler. Fakat bazan oluyor ki, cadde-i Ahmediye'de (A.S.M.) gittikleri halde, bilmiyorlar ki cadde-i Ahmediye'dir ve cadde-i Ahmediye dahilindedir.

Hem bazan oluyor ki, Peygamberi bilmiyorlar, fakat gittikleri yol cadde-i Ahmediye'nin eczasındandır.

Hem bazan oluyor ki: Bir keyfiyet-i meczubane veya bir halet-i istiğrakkârane veya bir vaziyet-i münzeviyane ve bedeviyane suretinde cadde-i Muhammediyeyi düşünmiyerek, yalnız اَللّٰهُ اِلَّا اَلَهَ onlara kâfi geliyor. Fakat bununla beraber, en mühim bir cihet budur ki; "adem-i kabul" başkadır, "kabul-ü adem" başkadır. Bu çeşit ehl-i cezbe ve ehl-i uzlet veya işitmiyen veya bilmiyen adamlar; Peygamberi bilmiyorlar veya düşünmüyorlar ki kabul etsinler. O noktada cahil kalıyorlar. Marifet-i İlahiyeye karşı yalnız اَللّٰهُ اِلَّا اَلَهَ biliyorlar. Bunlar ehl-i necat olabilirler. Fakat Peygamberi işiten ve davasını bilen adamlar onu tasdik etmezse, Cenab-ı Hakk'ı tanımaz. Onun hakkında, yalnız اَللّٰهُ اِلَّا اَلَهَ kelâmı sebeb-i necat olan tevhidi ifade edemez. Çünki o hal, bir derece medar-ı özür olan cahilane adem-i kabul değil, belki o kabul-ü ademdir ve o inkârdır. Mu'cizatıyla, âsârıyla kâinatın medar-ı fahri ve nev-i beşerin medar-ı şerefi olan Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ı inkâr eden adam, elbette hiçbir cihette hiçbir nura mazhar olamaz ve Allah'ı tanımaz." (M.335)

Birkaç atıf notu:

-İslâm ve imanın farkı, bak: 1741.p.

-Şeriat haricinde tarikat olabilir mi? Bak: 3673.p.

-Füruat-ı İslâmiyeyi tebdil etmek inkar manasını taşır,bak: 1754.p.sonu

-İnkârı kabil olmayan Kur'anın sarih hükümleri, bak: 2117.p.

-Günah içinde küfre gidecek bir yol vardır, bak: 1074.p. son yarısı.

2169- "Haktan (ayrıldıktan) sonra dalaletten başka ne kalır" mealinde olan (10:32) âyetinin beyan ettiği gibi:

"Küfür ile iman ortası yoktur. Bu memlekette İslâmiyet'e karşı komünist mücadelesi ortası olamaz. Sağ ve sol, ortası üç meslek icab ettirir. Eğer İngiliz, Fransız deseler hakları var. Sağ İslâmiyet sol kominstlik, ortası da Nasraniyet diyebilirler. Fakat bu vatanda küfr-ü mutlaka karşı iman ve İslâmiyet'ten başka bir din, bir mezheb olamaz. Olsa, dini bırakıp komünistliğe girmektir. Çünki hakiki bir müslüman hiçbir zaman Yahudi ve Nasrani olamıyor. Olsa olsa dinsiz olup tam anarşist olur." (E.L.II.59)

Kâfirler farklı derecelerde başlıca üç kısım olmakla beraber, küfürde müşterektirler. *(Bak: Kur'an 4:150, 151)*

2170- "Arkadaş! iman bütün eşya arasında hakiki bir uhuvveti, irtibatı, ittisali ve ittihad rabıtalarını te'sis eder. Küfür ise, bürudet gibi bütün eşyayı birbirinden ayrı gösterir ve birbirine ecnebi nazarıyla baktırır. Bunun içindir ki, mü'minin ruhunda adavet, kin, vahşet yoktur. En büyük bir düşmanıyla bir nevi kardeşliği vardır. Kâfirin ruhunda hırs, adavet olduğu gibi nefsini iltizam ve nefsine itimadı vardır.

Bu sırra binaendir ki, dünya hayatında bazan galebe kâfirlerde olur. Ve keza kâfir, dünyada hasenatının mükâfatını (filcümle) görür. Mü'min ise, seyyiatının cezasını görür. Bunun için dünya kâfire cennet (yani âhirete nisbeten), mü'mine cehennemdir (yani saadet-i ebediyesine nisbeten). Yoksa dünyada dahi mü'min yüz derece ziyade mes'uddur, denilmiştir.

Ve keza iman, insanı ebediyete, Cennet'e lâyık bir cevhere kalbeder. Küfür ise ruhu, kalbi söndürür, zulmetler içinde bırakır. Çünki iman, kabuğunun içerisindeki "lüb"ü gösterir. Küfür ise, lüb ile kabuğu tefrik etmez. Kabuğu aynen "lüb" bilir ve insanı cevherlik derecesinden kömür derecesine indirir." (M.N.69)

Atıf notları:

-Kâfirin Allah'a adaveti, bak: 2550, 2554.p.lar

-Küfre cebredilen mü'minin mes'ul olmaması, bak: 2050, 3452.p.lar.

-Kâfirin her sıfatı ve her halinin kâfir olmaması, bak: 143, 1136.p.lar

-Kâfirin iki manası, bak: 780.p.

-İnkârda karar kılanlar, bak: 2716.p.

-Katlin istihlali küfre gider, bak: 2006.p.

-Tasavvur-u küfür küfür değildir, bak: 3963/1.p.

-Kur'an mealine Kur'an denilmesinin itikadî tehlikesi, bak: 2136.p.

-İkrah-ı mülci ve küfür mes'elesi, bak: 1534.p.

-İnkârda adem-i kabul ve kabul-i adem meselesi bak: 1563.p.

-Günahı günah kabul etmemek küfre delalet eder, bak: 965.p.

-Tekfirin mes'uliyeti, bak: 3240.p.

-Kâfirlerin dünyevî muvaffakiyeti ve cezalarının te'hirindeki hikmet, bak: 3759/3. p.sonu

2170/1-Kâfirler hakkında Kur'andan bir kaç not:

-Kâfirlerin dostu taguttur: (2:257) (Bak. Tagut)

-Kâfirler tagut yolunda savaşır, o halde siz de onlara karşı savaşın: (4:76)

-Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti kâfirleredir. (2:161)

-Mü'minleri bırakıp kâfirlere dost olanın Allah ile hiç bir alâkası kalmaz: (3:28) (Bak: 2560.pda bir âyet notu)

-Mü'min din kardeşinden başkasını (kâfir ve münafıkları) dost edinmez: (3:118) (4:144) (5:57)

-Kâfirler mü'minlerin apaçık düşmanıdır. (4:101)

-Kâfir baba ve kardeşi dost edinmemek. (9:23)

-Allah'tan ve âhiretten ümit kesenleri dost edinmemek: (60:13)

-Kâfirlerle (menfi konuşmalarda, bilhassa localarında) beraber olmamak: (4:104) (6:68)

-Kâfirle mü'min müsavi tutulmaz: (32:18)

-Ashab-ı Nar ile Ashab-ı Cennet müsavi olamaz: (59:20) (Bak: 779, 2258, 2259.p.lar)

Not: Mezkûr âyet notları, ibret ve ders makamında zikredilmiştir. Onun için bu âyetlerin beyan ettiği ahkâm-ı şer'iyeyi şeriatın temel kitablarından öğrenmek gerektir.

2171- KÜFRAN-I NİʼMET كفرانِ نعمة : Cenab-ı Hakk'ın ihsan ettiği ni'metleri bilmemek ve hürmetsizlikte bulunmak: *(Bak: Tahdis-i Ni'met)*

2172- KÜRE-İ ARZ كرهء أرض : Yerküre. Dünya. (Yuvarlak olduğundan dolayı bu isim verilmiştir. *(Bak: Arz)*

Atıf notları:

-Küre-i Arz, uhrevî âlemleri dolduracak kadar mahsulat-ı manevî vermiştir, bak: 1227.p.

-Ehl-i hikmet ile ehl-i Kur'anın nokta-i nazarlarına göre dünyanın hakikatı, bak: 2881.p.

-Dünya ve küre-i arzın ömrü Bak. 873.p.

2173- KÜRSÎ كرسى : Oturulacak yüksekçe yer. Camilerde vaizin, medreselerde müderrisin oturduğu yer. *Taht, serir. Erike. Koltuk. *Kaide. *Merkez. *Vazife. *Saltanat, kudret ve mülk. *Başkent, hükümet merkezi. *Manevi makam. *Arş'ın altında bir sema tabakası.

1174- Bu kelime (2:255) (38:34) âyetlerinde geçer. Kelime lügat manasına göre: "Üzerine münferiden oturulan malum şeydir ki, esasen taht ve ilm-i şerifin aynı surette olan makam-ı mahsusu ve mümtazı demektir. Nefs-i ilme ve âlime dahi ıtlak olunur. Bilahare iskemle ve sandalye gibi şeylere dahi tamim edilmiştir. Lisanımızda en çok makam-ı ilimde müsta'meldir. Herhangi bir şeyin aslına ve toplandığı yere dahi kürsî denilir. Nitekim kürsî-i memleket, payitaht manasına gelir. Bunun aslı olan "kürs" kelimesinde içtima' ve imtizac ile keçe gibi giriftleşip muhkemleşmek manası vardır. Hasılı, hakiki manasıyla kürsî, ancak bir kişi oturabilen en yüksek bir nevi sandalyedir. Binaenaleyh yerleri gökleri kaplamış bir kürsî tasavvuru, bu mana-yı marufun aynı olmayacağı da şüphesizdir. Aynı zamanda bu kelimenin bize bir hâkimiyet ve saltanat, bir ilim, bir şeref ü nüfuz mefhumu ifade ettiğinde de şüphe yoktur." (E.T.853)

2175- KÜSUF كسوف **:** Güneş tutulması. Ay'ın, dünya ile güneş arasına gelerek dünya üzerinde gölge yapması. *Mc: Birisinin felaketli halinde çok teessür göstermesi hali.

"Güneşin ve ayın tutulmaları, küsuf ve husuf namazları denilen iki ibadet-i mahsusanın vakitleridir. Yani gece ve gündüzün nurani âyetlerinin nikablanmasıyla bir azamet-i İlahiyeyi ilana medar olduğundan, Cenab-ı Hak ibadını o vakitte bir nevi ibadete davet eder. Yoksa o namaz, (açılması ve ne kadar devam etmesi, müneccim hesabıyla muayyen olan) ay ve güneşin husuf ve küsuflarının inkişafları için değildir. Aynı onun gibi, yağmursuzluk dahi, yağmur namazının vaktidir. Ve beliyyelerin istilası ve muzır şeylerin tasallutu, bazı dualaların evkat-ı mahsusalarıdır ki; insan o vakitlerde aczini anlar, dua ile niyaz ile Kadir-i Mutlak'ın dergâhına iltica eder. Eğer dua çok edildiği halde, beliyyeler def' olunmazsa denilmiyecek ki: "Dua kabul olmadı". Belki denilecek ki: "Duanın vakti kaza olmadı." Eğer Cenab-ı Hak, fazl ve keremiyle belayı ref'etse nurun alâ nur... o vakit dua vakti biter, kaza olur. Demek dua, bir sırr-ı ubudiyettir." (S.317)

2176- Küsuf ve husuf namazları hadislerde bildirilmiştir. Ezcümle: S.B.M. ci.l. hadis 76 ve ci: 2 hadis 417 ve ci: 3 hadis 554'de tafsilat vardır.

2177- Küsuf ve husuf namazlarının kılınma şekli ise şöyledir:

"Küsuf namazı: Güneş tutulduğu zaman cuma namazını kıldıran imam, ezansız ve ikametsiz olarak en az iki rek'at namaz kıldırır ve her rek'atta fazla miktar ve İmam-ı A'zam'a göre gizlice, İmameyne göre de cehren kıraatta bulunur. Meselâ, her rek'atinde bir kere rüku' iki defa secde eder; namazdan sonra da güneş açılıncaya kadar kıbleye doğru ayakta ve nâsa karşı oturarak dua eder. Cemaat da "âmin" der. Böyle bir imam bulunmazsa nâs, bu namazı kendi hanelerinde tek başlarına kılarlar. Küsuf namazını büyük bir camide kılmak, mescidlerde kılmaktan efdaldir. Sahrada da kılınabilir.

2178- Küsuf namazlarında İmam-ı A'zam, İman-ı Malik ile İmam-ı Ahmed'e göre hutbe irad edilmez. Çünki Resul-i Ekrem Efendimiz, küsuf hâdisesinden dolayı namaz kılınmasını, dua edilmesini, sadaka verilmesini tavsiye buyurmuş, hutbe okunmasını emretmemiştir. İmam-ı Şafiî ile İbn-i Hacer'e ve bir kısım muhaddislere göre ise, namazdan sonra hutbe okunması müstehabdır.

Husuf namazı: Ay tutulduğu zaman müslümanların hanelerinde teker

teker bir halde küsuf namazı suretinde cehren veya hafiyyen kıraatla iki veya dört rek'at namaz kılmaları mendub, müstahsen bulunmuştur. Bu namazın camide cemaatla kılınması, İmam-ı A'zam'a göre mesnun değil, fakat caizdir.

İmam-ı Şafiî ile İmam-ı Ahmet vesair bazı ehl-i hadis de cemaatla kılınmasına kail olmuşlardır. İmam-ı Malik'e göre ise cemaatla kılınamaz. Nâsın geceleyin her taraftan toplanıp bunu cemaatla kılmaları güçtür." (B.İ.İ.275)

2179- KÜTÜB-Ü MÜNZELE كتب منزله : Vahiy ile Cenab-ı Hak tarafından indirilmiş, ihsan edilmiş mukaddes kitaplar. Kütüb-ü Semaviye de denir. *(Bak: İncil, Kur'an, Tevrat, Zebur)*

"Allah Teala Hazretleri, insanlara yine insanlardan peygamberler göndermiş olduğu gibi, bu peygamberlerden bir kısmı vasıtasıyla da insanlara kendi iradelerini, emirlerini, nehiylerini, hikmetlerini birer kitab ile bildirmiştir.

Bu kitabların bir kısmına "Suhuf" denir ki, bir kaç sahifelik kitablardır. Dördü de büyük kitablardır. Şöyle ki: 10 sahife Hazret-i Âdem'e, 50 sahife Hazret-i Şit'e, 30 sahife Hazret-i İdris'e, 10 sahife Hazret-i İbrahim'e verilmiş olduğu rivayet olunmaktadır. Büyük kitablara gelince bunların tarihçe birincisi Hazret-i Musa'ya verilmiş olan Tevrat'tır. İkincisi: Hazret-i Davud'a verilen Zebur'dur. Üçüncüsü: Hazret-i İsa'ya verilmiş olan İncil'dir. Dördüncüsü de bizim Peygamberimize verilmiş olan Kur'an-ı Kerim'dir.

Bu kitabları, Allah Teala Peygamberlerine vahyetmiştir.Yani bunları ve Cibril-i Emin namındaki melek vasıtasıyla bildirmiş veya sair bir vechile ilham ve ihsan buyurmuştur. Bu kitablara Kütüb-ü İlahiyeye denildiği gibi, haiz oldukları yükseklikten dolayı "Kütüb-ü Semaviyye" ve Cibril-i Emin vasıtasıyla indirilmiş oldukları cihetle de "Kütüb-ü Münzele" adı verilir." (B.İ.İ. 20)

Bir atıf notu:

-Sabık Kütüb-ü Münzele'de Peygamberimiz'in (A.S.M.) müjdelenmesi, bak: 2593-2604.p.lar

2180- Kur'an (2:4, 136, 285) (4:136) (29:46) ve emsali âyetlerde bildirildiği üzere, bütün semavi kitablara iman etmek farzdır. Bu kitablardan birini inkâr eden mü'min olamaz. Çünki imanın altı esası arasında telazum vardır, biribirisiz olmaz. *(Bak: 1640.p.)*

Bir atıf notu:

-Kütüb-ü sabıkaya iman, bak: 777.p.

2181- KÜTÜB-Ü SİTTE-İ HADİSİYE كتبِ ستّةء حديثية : Hadise dair altı kitab. Bu eserler en çok tedkik edilmiş, en sahih, en doğru ve mu'teber hadis kitablarıdır.

l- Sahih-i Buhari. Müellifi: Hâfız Ebu Abdullah Muhammed İbn-i Cafi-il Buhari'dir. Sahih hadisleri tesbit için İslâm merkezlerini dolaşmış, hadis âlimlerinden istifade etmiştir. Hicrî 256'da vefat etmiş olup, bu mezkûr kitabında 7395 adet hadis nakletmiştir.

Cumhurun telakkisine göre Kur'an-ı Kerim'den sonra en sahih kitab ve ilim menbaıdır.

2- Sahih-i Müslim. Müellifi: İmam-ı Müslim bin El-Haccac Hi: 204-261) Kâtib-us Sahihini yüzbin hadisten seçmiş ve onbeş senede vücuda getirmiştir. Mezkûr eserinde 2775 hadis nakletmiştir.

3- İbn-i Mace (Sünen-i İbn-i Mace). Müellifi: Ebu Abdullah Muhammed Yezid-i Kazvinî'dir. Vefatı: Hicrî 273 senesidir.

4- Ebu Davud (Sünen-i Ebu Davud(4800 hadisi muhtevidir. Müellifi: Ebu Davud Süleyman Es-Sicistanî'dir. Hicrî 275'e kadar yaşamıştır. Camiüs-Sünen isimli kitabı meşhurdur. 500 bin hadis hıfzetmiştir. İslâm hukukçuları arasında çok mühim yeri vardır.

5-Tirmizi (Sünen-i Tirmizi). Müellifi: Hâfız Ebu İsa et-Tirmizi olup, Hicrî 275'de vefat etmiştir.

6- Nesai (Sünen-i Nesai). Mücteba da denir. Müellifi: Hâfız Ebu Nesai olup Hicrî 303 tarihine kadar yaşamıştır.

Buhari ile Müslim hadis kitablarına **"Sahihan"**; diğer dört hadis kitabına da **"Sünen"** tabir edilir.

L

LAEDRİYE أدريه : *(Bak: Sofizm)*

2182- LAİKLİK أيكلك **:** (Fr. laic yahut laique = laik kelimesinden laicisme = laisizm yani laikleştirme akımı ve laicite = laisite yani laiklik, laik olma vasfı; Os. Laik = lâdinî ve laiklik = lâdiniye) Umumi manada ve ilmî bir ifade olarak laik: "Dine istinad etmeyen, ruhani olmayan kimse. Dinî olmayan şey, dinî olmayan fikir, dinî olmayan müessese, sistem veya prensib. Laiklik ise: Devleti, dinî esas ve hükümler ile idare etmeyen sistem. Temel esas ve kanunların menşeini ve teşri'de (kanun yapmakta) hareket noktasını ve değer ölçüsünü dine isnad etmeyip insanın ve cemiyetin sadece dünyevî menfaat ve anlayış ölçüsüne terkeden, diğer bir tabirle, İlahî kanunu terkeden, beşerî nizamla cemiyeti idareye çalışan sistem manalarına gelir." (O.A.L.) *(Bak: Cumhuriyet, Demokrasi, Devlet, Hadd, Hukuk, Şeri'at, Teşri', Ulu-l Emr)*

2183- Laik kelimesinin aslı, Latince "laıcus" (laikus) kelimesi olup "rahiplerin dışında kalan halktan kimseler manasında kullanılıyordu. Bu terim Batı'da siyasî ve hukukî bir prensip olarak kullanılmadan önce kiliseye, ruhbanlığa, dine ait olmayan kişi ve eşya için kullanılmıştır. Meselâ "laik kişi", din adamı sınıfından olmayan; "laik elbise", ruhban sınıfına veya dinî törenlere mahsus olmayan elbise demektir. Bu terimin kullanma sahası zamanla genişleyerek, düşünce ve sanat hakkında da din dışı olma vasfını ifade için başvurulan bir terim olmuştur. Laik müzik: Kilise müziği dışında kalan müzik; laik resim, laik mimari, laik şiir, daha umumi bir tabirle laik sanat: dinî gaye, dinî kayıt ve endişe taşımadan icra edilen sanat gibi...

2184- Laikliğin çeşitli tarifleri vardır. Siyasî tarifiyle laiklik; demokrasinin temel esaslarına yani hür seçim, kanun hâkimiyeti, din ve vicdan hürriyeti, söz hürriyeti gibi demokraside değişmeyen prensiplere aykırı olmamak şartıyla devletin, her türlü düşünce ve inanışlara bağlı olan ferd ve cemaatlere karşı tarafsız kalmasıdır. Diğer bir ifade ile lâiklik, dine ve dindarlara, dinsizliğe ve dinsizlere dokunmaz ve dokundurmaz ve tarafsız bir devlet idare

şeklindedir. Bediüzzaman Hazretleri bir eserinde "dinsizlere ve sefahetçilere ilişmediği gibi, dindarlara ve takvacılara da ilişmez bir hükümet" (Ş.363) şeklinde tarif eder. *(Bak: 1719.p.)*

2185- İşte halk ekseriyetinin kabulüne dayanmak şartıyla, bu tarif edilen laik devletin icraat ve müdahale sahası, milli bünyede maddî hayatın tanzimidir. Yani yollar, hastahaneler, beşerî münasebetlerde vukua gelen tecavüzleri önleyen adalet mercileri ve askerî gücün teşkili gibi faaliyetlerdir. Bu devlet şeklinde ne devlet dine ve ne de din devlete mahkûm değildir. Avrupa'da, hususan Amerika'da olduğu gibi...

2186- Laikliğin hukukî tarifine gelince: Hukukun kaynağını ve teşri'de (kanun yapmada) nokta-i nazarı dinî olmaktan çıkarıp beşerî anlayışa terketmektir. Yapılan bir kanun, dinî bir kanuna denk gelebilir. Fakat bu kanun böyle bir niyetle yapılmamıştır ve bu yüzden dinî mahiyete de sahib olmaz.

Esasen kanun, kötülüğü men ve iyiliği emreden bir mahiyete sahib olmalıdır. Fakat iyi ve kötünün ölçüsü ne olacaktır?Bu ölçü nedir? İslâm hukukçuları Kur'ana dayanarak hülasaten şu hakikatı beyan ediyorlar. İnsanın herhangi bir şeye iyi veya kötü demesi, iki ana ölçüye dayanır:

Birincisi: Allah, halkettiği şeyleri sonsuz hikmetine göre halk eder. O şeylerin hakiki değeri de, o hikmete göredir. O halde her şeyin hakiki hükmünü, hikmetine göre Allah tayin etmiş ve Kur'anla bildirmiştir. Âlem ve beşerin bütün ahvali, esma-i İlahiyenin iktizalarına ve âhiret hayatına bakar çok küllî ve derin İlahî hikmetlere sahibdir. İnsanın bu hikmetlere uygun düşünmesi ve yaşaması, ancak Allah'ın bildirmesi ile mümkündür. *(Bak: Hikmet)*

İnsanın bu İlahî esasa dayanan, bu niyetle yapılan ferdî ve ictimaî bütün hareketleri ibadet sayılır. Çünkü ibadet, Allah'ın bildirdiği şeyleri, bildirdiği için yapmaktır. Aksi halde ibadet olmaz.

2187- İkincisi: İnsan yalnız dünya hayatındaki menfaat ve lezzeti "iyi" için, zarar ve elemi de "kötü" için ölçü alacaktır ki bu da maddeci ve egoist bir anlayıştır. *(Bak: A'ver)*. Bu ikinci ölçü ancak dinin hükmetmediği mübah şeylerde caiz olur. *(Bak: Teşri')*. Laikliğin felsefi tarifi ile de alâkalı olan bu ölçü, Kur'an nazarında, kişinin kendi heva ve arzularına göre hayatını değerlendirmesi olup, hakka ve hakikata uygun değildir. Ezcümle 1936 senesinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ilk baskısı yapılan "Hak Dini Kur'an Dili" tefsirinde bu husus şöyle beyan ediliyor:

وَ لَئِنْ اتَّبَعْتَ اَهْوَائَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ (13:37) "Sana gelen ilimden sonra onların hevalarına ittiba edecek olursan" yani, Kur'anın ba'zı ahkâmını inkâr eden hiziblerin inkârları, hevadır. Onlar hakkında hükmünden hoşlanmazlar da hevalarına, gönüllerinin arzusuna uyarlar, kendi hevaları hâkim olsun isterler." (E.T.2997)

فَاعْلَمْ اَنَّمَا يَتَّبِعُونَ اَهْوَاءَ هُمْ (28:50) "Artık bil ki sırf hevalarına tabi' oluyorlardır."

وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ "Halbuki Allah'tan hiç bir delil olmaksızın mücerred hevasına tabi olandan daha sapkın, daha şaşkın kim olabilir." (E.T.3743)

"Onun için o şeriata ittiba et, kendini ona uydur da, (45:18)

وَ لَا تَتَّبِعْ اَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ "bilmiyenlerin hevalarına uyma." Allah'ın ahkâmına ilmi bulunmayan veya ilmin muktezasına tabi' olmayan kimseler, sırf kendi keyf ü heveslerinin arkasında koşarlar. Hevalar ise ferde göre ihtilaf eder, Benî İsrail gibi ihtilafa düşürür, Allah'ın gadabına götürür. Şeriat ise toplar, tevhid ile rızasına götürür. Şeriatı ta'kib et de cahillerin hevalarına uyma." (E.T.4318)

Atıf notu:

-Bir ilmin hak olmasının şartları, bak: 1559.p.

-Kanun-u hak, bir vaz'-ı İlahîdir, bak: 1364,3525.p.lar

-Firavuniyet cereyanlarının (ene rabbükümül a'lâ iddiaları, Bk: 978.p.)

2188- Bundan başka, Kur'an (2:120,145) (5:48,49) (38:26) (42:21) (47:14) (53:4) emsali âyetleri Hakka bedel, insanın arzu ve hevasına uymasının haktan udul olduğunu beyan eder. *(Bak: Heva)*

İşte cemiyet hayatını ve beşerî münasebetleri tanzim edecek olan kanunlar, temel yapısı itibariyle mezkûr iki ölçüden birine dayanacaktır. O cemiyet dahi bu ölçülerden birisi ile şeklini alıp cemiyetin ferdlere tesiri de buna göre olacaktır. *(Bak: Şeair)* Yani ya hakkın veya hevanın tesiri hâkim rol oynar. İşte en hürriyetçi addolunan Avrupa ve Avrupaî memleketlerde yeti-

şen gençliğin durumu ki, bütün demokrat memleketlerde vatanperver ve hamiyetperverleri endişeye düşüren bir merhaleye gelmiştir.

2189- Şimdi doğuş ve gelişmesinin temelinde Hümanizm cereyanının da te'siriyle *(Bak: Hümanizm)* felsefi tarifine doğru kaydırılan laikliğin tarihi seyrine geçelim. Şöyle ki:

Laiklik teriminin Batı'da devlet ve hukuk prensibi olarak kabul ve tatbik edilmesini hazırlıyan şartlar ve gelişmelerin kökleri, Ortaçağ'a kadar uzanır. Bilindiği gibi Batı'da içtimaî hayat ve nizam, Ortaçağ'da tamamen Katolik kilisesinin kontrolü ve otoritesi altında bulunuyordu. Siyasî ve içtimaî hayat kadar felsefe, ilmî ve sanat faaliyetleri de bu kontrolün içinde yer alıyordu. Meselâ felsefe, Katolik kilisesinin hizmetinde idi ve vazifesi de Katolik inançlarının müdafaasını yapmak; akıl, ilim ve felsefe ile uzlaştırmaktı. Bu çalışmalardan kilisenin resmi felsefesi olan Skolastik Felsefe doğmuştur. Bu felsefenin Katolik inançlarını akıl ve ilimle uzlaştırma çabaları başarılı olamamış ve bir takım tezatlara yol açmıştır. Neticede Katolik mezhebi, inanç ve fikriyat birliğini koruyamamıştır.

Bu mezhebin inançlarının akıl, ilim ve felsefe ile bağdaşamıyacağını gören mütefekkirler, dinî inancı vicdanî bir mesele olarak kabul etmek icabettiğini müdafaa eder oldular. Kilise, Katolik inançlarının tehlikede olduğunu görerek otoritesini ve birliğini sağlamak için tahakküm ve baskı yoluna başvurmuştur. Buna karşılık Eski Yunan ve Roma medeniyetlerine ait ilmî, felsefi ve sanat eserlerinin Batı dünyasında yeniden rağbet görmesiyle tesirinin artması neticesi Rönesans ve Reform hareketleri ortaya çıkmıştır.

Rönesans mütefekkir ve sanatçıları kiliseden bağımsız yani laik bir düşünce ile hareket ederek uhrevî hayata karşı dünyevî hayatı ön plana alan, İlahî olan yerine beşerî olanı tercih eden bir dünya görüşünü işleyip geliştirmeye başlamışlardır. Kilise dışında uhrevîlikten dünyevîliğe yönelen bu akımlar yanında kilise içindeki fikir ayrılıkları, Reform hareketlerine ve mezhep ayrılıklarına yol açmış, Hristiyanlık dünyası parçalanarak Protestan, Anglikan gibi mezheplere bölünmüştür. Buna paralel olarak da devletler ve milletler Katolik kilisesine karşı istiklallerini ortaya koymuşlardır.

2190- Batı dünyasının mezheplere ve milli devletlere bölünmesi, kilisenin baskı ve otoritesini sarsmakla birlikte, yeni ihtilaflara da yol açmıştır. Bunun neticesinde uzun süren mezhep kavgaları ve savaşları başlamıştır. Bu mücadeleler bir çok masum insanların ölümüne, ızdıraplara sebebiyet vermiştir.

Diğer taraftan, Yeniçağ'dan itibaren ilim ve teknikte ilerlemelerin hızlanması, dünyevî hayatın cazibesini arttırmıştır. Artık din dışında bir takım maddî imkânları keşfeden, maddî dünyaya hükmetmeye başlıyan ve bu sebeble kendinde bir kudret vehmederek kendine güveni artan Batı insanı, dine karşı şüpheci ve inkârcı bir tavır alır. Fransız ihtilalini hazırlıyan ve yapanların benimsedikleri esas düşünce de bu olmuştur. Kilisenin teklif ettiği dinî bir nizam yerine, beşerî bir nizam hâkim olacaktır. Geçmişteki kilise hâkimiyeti ve onunla müttefik olan Aristokrasi'nin baskılarına ve Avrupa insanını bıktıran mezhep mücadelelerine karşı ihtilal, herkese düşünce ve inanç hürriyeti, eşitlik ve adalet vadediyordu. Bu sebeble yeni kurulan siyasî rejim, din ve siyasî otoritenin ayrılığını esas alan laiklik prensibini kabul etmiştir. Laiklik esasına göre; dünyevî hayat nizamı devlete, uhrevî hayat nizamı dine ve dinî otoriteye aittir. Devlet ve din müessesesi birbirine karşı bağımsızdır ve birbirlerinin sahasına müdahale edemez.

2191- Laik devlet düzeni, Batı dünyasında kolaylıkla benimsendi. Çünkü dinle devlet ayrılığı aslında Hristiyanlığın kabul ettiği mevcut İncil'e ters düşmüyordu. Bu muharref İncil, "Allah'ın hakkını Allah'a, kralın hakkını krala ver" demektedir. İncil'de, dinî hayat ve ibadet şekilleri ile içtimaî hayatın hakukî nizamına ait kaideler mevcut olmadığı için, sonradan "Kilise babaları" denilen Hristiyan din büyükleri bir takım kaideler vaz' etmişlerdir. Bunların değiştirilmesi de, Hristiyanlığın esasına bir zarar vermez. Çünkü bu kaideler İlahî değil, beşerî mahiyettedir. Bu sebeble reform hareketleri yapılabilmiştir. İhtilaf, Katolik kilisesinin otorite birliğini sağlamak gayretinden doğuyordu.

2192- Laikliğin felsefî, siyasî ve hakukî manaları az çok farklıdır. Laikliğin felsefî manası, insanın şahsî ve içtimaî hayatı üzerinde İlahî iradenin hâkimiyetini reddetme, insan hayatına insanın kendisi tarafından, kendi akıl ve iradesi ile ve yalnız dünyevî hayatı için kaide ve nizam vaz' etmesini esas almaktır. *(Bak: 978.p.)*

Laikliğin bu manasına göre devletin dinden bağımsız olması yetmez, aynı zamanda dinini ilim, felsefe, sanat, ahlâk, eğitim ve öğretim, aile, ekonomi gibi cemiyet hayatının hiçbir sahasına müdahale ve tesir icrasına izin vermemek, dinî hayatın her türlü tezahürünü ortadan kaldırmak ve sadece kişinin vicdanında hapsetmek hatta mümkünse kişi vicdanından da silmek icabeder. Bu manada laiklik, devletin dinsizliği esas almasıyla eş manadadır.

2193- Kökleri eski Yunan reybiye ve izafiyetçilere (şüpheci ve rölativistlere) kadar uzanan ve her şeyin ölçüsü olarak insanı alan, cemiyet ve cemiyetteki din ve ahlâk dahil bütün müesseseleri insan eseri olarak telakki eden, maddeyi ve dünyevî hayatı esas alan bu inkârcı çığır, Rönesansla beraber yeniden ortaya çıkıp gelişmeye başlar ve 19. yy. da sistemleşir.

Batı memleketlerinde bu düşünce paralelinde bir laiklik tatbikatı olmamıştır. Çünkü Fransız İhtilalinden sonra fikir ve inanç hürriyetiyle birlikte çok partili serbest seçimli demokrasi de gelişip yerleşmeye başlamıştır. Demokraside hâkimiyet millette kabul edildiği için, devlet halka rağman halkın istemediği bir prensibi, din aleyhtarı bir düşünceyi tatbik edemezdi. Nitekim halkı temsilen seçilip gelen meclislerin hazırladıkları anayasalarında, Allah inancı ve dinin kutsallığı açıkça belirtilmiştir. Meselâ, Batı demokrasisine örnek gösterilen ülkelerde birisi olan İngiltere'de Kral veya Kralice Anglikan Kilisesinin tabii reisidir. Hamen mer'î olan Act of Settlement'e göre "İşbu tahta cülus edecek kimse, kanunen müesses İngiliz Kilisesi mezhebine riayetkâr olacaktır. "Yani bizim tabirimizle söylersek; laik İngiltere'de Kral veya Kraliçe siyasî makamları ve sıfatları yanında aynı zamanda Anglikan Kilisesinin halifesi durumundadırlar. İsveç Anayasası'na göre Evanjelik Loteriyen Kilisesi, isveç'in milli kilisesidir. Bu kiliseye mensup olmıyanlar milletvekili olamaz, dinî tedrisatta vazife alamaz, resmî dinle ilgili mevzularda hâkimlik yapamaz ve memur ise mütalaa, profesör ise ders veremez. Norveç anayasası'na göre Luteriyen Mezhebi, devletin resmî dinidir. Bu dine mensup olan halk, çocuklarını bu dinle terbiye ile mükelleftir.

Jesuitlere (Cizvitlere) karşı müsamaha yoktur. Kral daima resmî dine sadık olmaya, bu dini yaşatmaya ve korumaya mecburdur. Resmî dine mensup olmıyanlar, Devlet Kilisesine müteallik müzakere ve kararlara katılamazlar. Danimarka'nın 1953 yılında yürürlüğe giren Anayasasının 4. maddesi: "Devletin milli kilisesi, Evanjelik Luteriyen Kilisesidir. Bu sıfatla devletten yardım görür." Altıncı maddesine göre de Kral, resmi kiliseye sahip olmalıdır. İtalya'nın 1848 tarihli anayasasında "Apostelik ve Romen Katolik Dini, devletin yegane dinidir." kaydı mevcuttur. İkinci Dünya Harbi'nden sonra yapılan anayasa değişikliğinde şu hükümler konmuştur: "Devlet ve Katolik Kilisesi kendi aralarında bağımsız ve egemendirler."

2194- Türkiye'de laiklik merhaleleri ve mücadeleleri hakkında çok şeyler yazılmış olduğundan burada o merhalelerin tafsilatına girilmemiştir. En kısa şekliyle o merhalelerin bir kısmı şöyledir:

17 Şubat 1926'da İsviçre Medeni Kanunu kabul edildi. Kanun Türkçe'ye çevrildi. 1926' da yeni Ceza Kanunu kabul edildi. 1936' da kanuna ilave edilen 163.madde, dinî faaliyetle ilgili cezalara aitti. Bu maddenin ilk metninde suç unsuru olarak şiddet kullanma şart koşulmuşken 1948'de bu şart kaldırılmış ve laikliğe aykırı olarak devletin temel eseslarını dinî esaslara uydurmak maksadıyla cemiyet kurma veya propaganda yapmak yasağının ilavesiyle bütün müslümanlara şamil acib bir şekil verilmiştir. Bu şekliyle kanun, yalnız insan hakları ve demokrasi prensiplerine değil, din ve vicdan hürriyetlerini *(Bak: Hürriyet-i Diniye)* korumak mecburiyetinde olan laik devlete de aykırı düşmüştür. *(Bak: 3790.p.)* Laikliği korumak iddiasıyla çıkarılan bir kanunun laikliğe aykırılığı, tahlile değer bir husustur.

Çünki Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimiz ve bütün Peygamberler (Aleyhimüsselâm) ve semavî kitablar, ümmetlerine emr-i bil-ma'ruf ve nehy-i an-il münker vazife-i kudsiyesini emretmişlerdir. *(Bak: Emr-i Bil- Ma'ruf)* Bu emredilen tebliğ, dinde nasılsa öyle yapılır; yoksa beşerî istekler ve hududlandırmalara göre değil. Allah'ın emirlerine beşer tasarruf edemez, had koyamaz. *(Bak: 1097.p.)* Bu asıl ve en mühim vazifeyi yapmıyanlar da dinen mes'ul olurlar.

Ceza Kanunu'nun 163. maddesi ise, bu kudsî vazife-i diniyenin karşısına, ahkâm-ı Kur'aniyenin tebliği ve iltizamı cihetinde yasaklayıcı bir tavırla çıkar. Kur'an, ehadis ve kütüb-ü diniyede tekrarla ve ısrarla emredilen ve inanılıp yaşanması zaruri olan ahkâm-ı diniyenin ferdî ve içtimaî hayat için elzemiyetini ifade ve tebliğ etmeye, "devletin temel esaslarını dinî esaslara uydurmak maksadıyla propaganda yapmak" diyerek, laik devlete dahi aykırı şekilde, dindeki tebliğ vazifesine ve hürriyetine hudud ve yasak koyar.

Halbuki laik devlet, dine ve dindara, dinsizliğe ve dinsize-şiddet hareketine geçilmedikçe-dokunmaz, dokunamaz ve başkalarına da dokundurtmaz bir devletdir. Bu bîtaraflık prensibi, laik devletin temeli ve esasıdır.

Hem 163. madde, Ceza Kanunu'nun 1. maddesinin maksadına aykırı olarak umum dinî nasihatçıları içine alabilir mahiyetteki elastikiyetiyle, hukukçunun şahsî temayülüne göre hükmetmeye imkân verdiği gibi, hukukun hâkimiyetine bedel, kişi hâkimiyetine de kapı açar. İşte laikliğin korunması iddiasıyla çıkarılan 163. maddenin garabeti budur. Münsif ve münevver hukukçular, bu garabeti tarihe intikal ettireceklerdir.

Bu 163. madde müdafilerinin en calib-i dikkat tarafı; 1400 seneden bu yana bütün İslâm dünyasının ve muhterem ve kahraman ecdadımızın haya-

tını feda ettiği mukaddesatı ve dinde emredildiği şekliyle ifası gereken dinî tebliğ ve telkini, kanunî müeyyidelerle yasaklamayı, sanki bizzat bu Müslüman Türk Milleti istemiş gibi bir eda ile ortaya çıkışlarıdır. Cemiyette ekseriyeti teşkil eden avam sınıfı eğer mezkûr hukukî ve ilmî meseleleri ve inceliklerini bilecek kültüre sahib olsaydı, herhalde hürriyet rejimi ismi altında zümre hâkimiyetlerine gidilemezdi. Bediüzzaman Hazretleri, asrımızdaki siyasî, ideolojik ve mutezad çok cereyanların propaganda ve telkinleri içinde, doğru olanı görebilmek ve aldatılmamak için avamın da ehl-i tahkik ve müteyakkız olmasının lüzumunu belirtmiş; tahkikîn iman ve ilmî dersleriyle bu faaliyeti yürütmüş ve halen de geniş bir sahada devam etmektedir.

Daima tahkik mesleğini ders verip ikaz eden Bediüzzaman Hazretleri, nimmanzum bir eserinde, halkı aldatmak isteyenlerin hakikatları nasıl tersine çevirdiklerini şöyle ifade eder:

"Bazan zıd zıddını tazammun eder.

Zaman olur zıd zıddını saklarmış. Lisan-ı siyasette lafız, mananın zıddıdır. Adalet külahını (*)

zulüm başına geçirmiş. Hamiyet libasını, hıyanet ucuz giymiş. Cihad ve hem gazaya, bagy ismi takılmış. Esaret-i hayvanî, istibdad-ı şeytanî

hürriyet nam verilmiş. Zıdlarda emsal olmuş, suretlerde tebadül, isimlerde tekabül, makamlarda becayiş-i mekânî." (S.707)

Yine Bediüzzaman'ın, İkinci Meşrutiyet'in ilânı akabinde Şark aşiretlerini gezerek, hak ve hakikatın ölçüsü ile hareket etmelerine dair yaptığı ikazlarından bir kısım:

"Hiçbir müfsid ben müfsidim demez. Daima suret-i haktan görünür. Yahut batılı hak görür. Evet kimse demez ayranım ekşidir. Fakat siz mehenge vurmadan almayınız. Zira çok silik söz ticarette geziyor. Hatta benim sözümü de, ben söylediğim için hüsn-ü zan edip tamamını kabul etmeyiniz. Belki ben de müfsidim veya bilmediğim halde ifsad ediyorum. Öyle ise her söylenen sözün kalbe girmesine yol vermeyiniz. İşte size söylediğim sözler hayalin elinde kalsın, mehenge vurunuz. Eğer altın çıktı ise kalbde saklayınız. Bakır çıktı ise çok gıybeti üstüne ve bedduayı arkasına takınız, bana reddediniz gönderiniz." (Mün.9)

Yine mevzumuz olan, laikliğin tarihî merhalelerine devam ediyoruz.

---

* Bu zamanı tam görmüş gibi bahseder.

30 Kasım 1925'de İsmet İnönü ve yüzyirmi arkadaşı ile Meclis'e verilen bir takrirle Anayasa'daki dinle ilgili maddeler çıkarılarak laikleştirilmiştir. 1222 sayılı kanunla yapılan değişiklikler şöyle idi: Anayasa'nın ikinci maddesinde yer olan "Türkiye Devleti'nin dini, Din-i İslâm'dır" hükmü kaldırılmıştır. 26. maddesinde yer alan "Meclis, dinî hükümleri yerine getirir." hükmü Anayasa'dan çıkarılmıştır.

Laiklik, 5 Şubat 1937' de 3115 sayılı kanunla Anayasa'ya dahil edildi. Fakat açık tarifi yapılmadı.

Gerçi 1982 Anayasasının 24. maddesi ve T. Ceza Kanunu'nun yürürlükten kaldırılan 163. maddesi laikliğe aykırı olarak devletin tamam nizamlarını kısmen de olsa dinî esaslara uydurmayı yasaklayan şekli ile laikliği fikir cihetinde tarif eder. Yani laik Türkiye devleti, din hukukunun tatbikatına karşı olduğunu açıklamıştır. Fakat ceza hukuku cihetinde suçun tekevvününü, gereği gibi açıklamayıp elastikî bırakmıştır.

Esasen bu maddede geçen "dinî esaslara uydurmak maksadıyla" ifadesi, "antidemokratik esaslara uydurmak maksadıyla" şeklinde olsaydı; serbest seçim, hukukun hâkimiyeti, din, vicdan ve söz hürriyetleri gibi demokrasinin esaslarına aykırı düşen telkin ve propagandaları yasaklıyarak zıt cereyanlara karşı demokrasiyi koruyan şümullü bir şekil alırdı. *(Bak: 1405/1.p.)*

24 Mayıs 1928'de rakamlar, 1 Kasım 1928'de Latince yazı resmen kabul edildi.

2194/1- Mustafa Kemal Paşa'nın önceden gizli tuttuğu inkılab esasları hakkında bir hatıra:

"Mazhar Müfit hatırasında şöyle yazmaktadır.

Erzurum'dayız.

"Mazhar not defterin yanında mı?"

"Hayır Paşam"

"Zahmet olacak ama, bir merdiveni inip çıkacaksın. Al gel." dedi. Defteri getirdiğimi görünce, sigarasını bir iki nefes çektikten sonra: "Ama bu defterin bu yaprağını hiç kimseye göstermiyeceksin. Sonuna kadar gizli kalacak. Bir ben, bir Süreyya (Özel Kalem Müdürü), birde sen bileceksin. Şartım bu."dedi.

Süreyya da, bende:

"Bundan emin olabilirsin Paşam." dedik.

"Öyle ise tarih koy." dedi. Koydum, 7-8 Temmuz 1919 sabaha karşı, "Zaferden sonra hükümet biçimi Cumhuriyet olacaktır. Bu bir. İki; padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken işlem yapılacaktır. Üç; örtünmek kalkacaktır. Dört; fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir."

Seneler sonra Çankaya'da yemek esnasında birkaç defa:

"Bu Mazhar Müfit yok mu? Kendisine Erzurum'da örtünme kalkacak, şapka giyilecek, latin harfleri kabul edilecek dediğim ve bunları not etmesini söylediğim zaman, defteri koltuğunun altına almış ve bana hayal peşinde koştuğumu söylemişti." dedi.

Birgün bana önemli bir ders verdi: Şapka devrimini açıklamış olarak Kastamonu'dan dönüyordu. Ankara'ya döndüğü anda, otomobille eski Meclis binası önünden geçiyor, ben de kapı önünde bulunuyordum. Manzarayı görünce gözlerime inanamadım. Kendisinin yanında oturan Diyanet İşleri Başkanı'nın başında bir şapka vardı. Kendisi ne ise ne? Fakat Diyanet İşleri Başkanı'na da şapkayı giydirmişti. Ben hayretlerle bu manzarayı seyrederken, otomobili durdurdu. Beni yanına çağırdı ve "Azizim Mazhar bey, kaçıncı maddedeyiz? Notlarına bakıyor musun?" dedi." (Rehber Ansiklopedisi'nden)

2195- Ekseriyeti müslüman olan cemiyetlerde laikliğin en dikkati çeken tarafı, laik ve antilaik grupların mücadelesine sebeb olmasıdır. Zira laiklik en müşterek tarifi ile, devletin dinî hukuka dayanmaması demek olduğundan böyle bir devlet şeklinin tasvibi ve kabulü; her hususta Allah'ın hâkimiyetini kabul etmek demek olan iman hakikatıyla te'lif edilememektedir. Bu durum ise, din ve vicdan hürriyetine zıd olduğu gibi böyle cemiyetlerde idare edenlerle edilenler arasına da mutabakat sağlanamaz ve içtimaî keşmekeşlere sebebiyet veren bir nevi mübareze devam eder, gider.

Böyle durum karşısında, ya ilim ve ihtisas ehli tarafından meselenin vuzuha kavuşturulması veya serbest ve açık referanduma başvurulması gibi hal çaresini aramak yerine; laikliği dine muhalefet manasında ve baskı metodlarıyla icra etmek yoluna gitmek, gerginliği daha da arttırır.

Ya laik rejimin dine aykırı düşmediği, dinî delillerle isbat edilmeli (ki, bu yol İslâm dinine göre mümkün değildir) veya demokrasinin kabul ettiği hürriyet verilmelidir. Yani, demokrat memleketlerin anayasalarında demokrasinin değişmez esaslarından olan seçim -yani milli irade hâkimiyeti-, hukukun hâkimiyeti, din ve vicdan hürriyeti, düşünce ve söz hürriyeti, hürriyet rejimi

için yeterli bulunmaktadır. Bunların dışında millet ekseriyetinin kabul etmiyeceği bir hükmün, azınlık tarafından zorla getirilmesi, halk ekseriyetine dayanmak demek olan Cumhuriyete aykırı düşer. Kaldı ki İslâm Dini, seçim sistemini kabul eder. *(Bak: Biat)* Vicdan hürriyetini getirmiştir. *(Bak: Hürriyet-i Vicdan)* Hukukun hâkimiyeti ise, İslâm'da bir esastır. Kur'an (6:57) (12:40, 67) ve emsali âyetlerin bildirdiği gibi, hüküm yalnız Allah'ındır. İnsan o hükümlerin tatbikatçısıdır, hukukun üstünde iktidarı yoktur. *(Bak: 3895.p.)*

İslâm Dini 1400 sene evvel vahşet hayatını değiştirip, kavinin zaife hâkim olmasını kaldırıp, hakiki medeniyet ve hukukun hâkimiyetini getirdiğinden, demokrasinin İslâm Dinine mani olması değil, belki ciddi bir hürmet etmesi gerektir. *(Bak: Hukuk)*

2195/1- Nitekim tarihte demokratik sisteme benzer esaslara dayanan bir devlet idaresi olarak Kur'anda haber verilen Belkıs'ın idare ve hakimiyet tarzını görüyoruz. O'nun devlet idaresinde danışma meclisi var. Siyasî ve idarî sahayı ilgilendiren kararlarda şûraya (parlementoya) başvuruyor. (**1**) Kendi şahsî reyine, görüşüne göre hareket eden mütehakkimane bir idare şeklini esas almıyor. (**2**) Ciddi bir zaruret ve maslahat olmadıkça harp taraftarı değil. (**3**) Bir harb meselesiyle karşılaşınca önce sulh yollarını tercih ediyor. (**4**) Belkıs gerçeği görüp anlayınca da o doğruya sahip çıkıyor. (**5**) [*] *(Bak: Kur'an 27/20-44)* Bu müsbet idarî unsurlara rağmen, hak dindenden uzak kaldığı için Allah'ın hakimiyetine tâbi olmak yerine tabiata (Güneş'e) ve esas itibariyle de beşerî görüşe ve anlayışa tâbi oluyordu. Oysa Allah'a teslimiyet ve tebaiyet, sebeb-i hilkati âlemdir. Bu sebeble Hz. Süleyman (A.S.) Belkıs'a bu ültimatom mahiyetinde olan bir tebliğname göndermiştir. Tebliğnamenin başında "Bismillahirrahmanirrahim" kudsî kelamı yer alıyor. Bu kudsî cümle, kâinat ve beşer âleminin tek hâkiminin Allah olduğunu ihtar eder. Hz. Süleyman (A.S.) keyfi değil, Allah'ın emrine uyarak hareket etmektedir. Zira "Bismillah" daki "Allah" ismi, ism-i câmi olup kayyumiyet sırrıyla herşeyi kuşatan ve kâinatı an bean tasarrufunda tutan binbir esma-i İlahiyeyi tazammun eder. Ancak Kâinat içinde en mümtaz şekilde yaratılmış olan insan imtihana tabî tutulduğu için, efal-i ihtiyariyesinde hür ve muhtar kılınmış ve bu fıtrî nizama mecburî tebaiyetten azade kılınmıştır. Bu imtihan neticesi olarak, ya ilahî hâkimiyeti tasdik edip O'na tabî olur veya muhalefet ederek asî olur, dalalete düşer. İlahî hâkimiyete tabî olanlar da dalalete düşenlere

[*] Belkıs'ın hâkimiyet ve saltanatının yukarıda işaret edilen beş prensibi tahtında beş ayağına imâ ve teşbih olabilir.

hakka davet ve hakikati tebliği ile dinen tavzif edilmişlerdir. Hz. Süleyman aleyhisselam da bu vazifeyi ifâ etmek üzere Belkıs'a tebliğatta bulunmuştur. Yani beşerî sistemin ilahî sisteme bağlı kalması gereğini bildirmiştir. Hak dine tabi olmayan sistemin, -hilkate ve ilahî iradeye aykırı olmasından- Allah'ın kanununa teslim olmasını taleb etmiştir. Belkıs da hakkı görüp hak yola uymuş ve kendi beşerî ve bir derece demokratik olan sistemini teslim ederek zaaf, kusur ve zulüm unsurlarından temizleme imkanı bulmuştur.

Netice: Pek manidar olan mezkur kıssa-i Kur'aniyeden anlaşılıyor ki hak dine dayanmayan hiçbir beşerî sistem insan nazarında mükemmel görünse de Allah'ın nizamına teslim olmadıkça yani Allah'ın hakimiyetine tebaiyyet etmedikçe, makbuliyet kazanamaz. Zira, Allah'a teslimiyet ve tebaiyet, gaye-i fıtrattır. Muhalefet edenler ebedî hüsranda kalırlar.

Dünyaya imtihan için gönderilen insan, ferdî ve içtimaî bütün hareket ve düşüncelerinin canlı ve ebedî filimleri alınıp muhasebesi için ebedi aleme gönderilir. Bu ferdî ve içtimai düşünce ve hareketlerinin Allah'ın hükmettiği kısımlarından muhasebeye çekilecektir. Laik anlayış, bu İlahî hikmetleri nazara almadığından, en ileri derecedeki ilahî gayeye ters düşmektedir.

2196- Dinde hükmü bulunan veya dinin teşri' sahasına giren hususlarda, *(Bak: Teşri')* bilerek ve bil'ihtiyar gayr-ı dinî ve beşerî anlayışlara dayanan hükümlerin konulmasını Kur'an kabul etmez ve Allah'a isyan ve hakiki inkâr olarak tavsir eder. Buna dair (Kur'an 5:44, 45, 47) ve (42:13) âyetleri örnek verilebilir. Bu âyetlerin ifade şekli, bütün dinî ahkâm ve hukuku içine alır ve ahkâm-ı Kur'aniyenin ilga edilemiyeceğini ve devamlılığını beyan eder. Bu âyetlerin tefsirlerinde büyük müfessirler ve imanlar geniş malumat vermişlerdir.

Bir atıf notu:

-Ahkâm'ın şer'iyede naklî delile dayanmanın bir hikmeti, bak: 2775.p.

Bir kısım âyetler de muayyen sahalardaki hukuka taalluk eder ve "hududullah" tabir edilen bu hükümleri kabul etmeyenleri, zâlim, ebedî cehennemlik ve kâfir olarak tavsif eder. Meselâ: Aile hukukuna ait (2:229) (65:1) ve miras hukukuna ait (4:12, 13, 14) âyetleri örnek gösterilebilir.

Hem Kur'an ahkâmını tek merci tanımak gerektiği: (4:59-61); hükm-ü İlahîye karşı muhayyerlik olmadığı: (33:36) âyetleri gibi muhtelif makamlarda gelen âyât-ı Kur'aniye, hükm-ü İlahînin hükümranlığını bildirir.

Evet, İslâm Hukukunu mer'iyetten kaldırmak esasına dayanan laiklikle, halk ekseriyetine istinad eden cumhuriyet; büyük çoğunluğu müslüman olan bir milletin kuracağı devlet bünyesinde cem' olamaz, birbirini nakzeder. Zira laikliğin benimsenmesiyle iman te'lif edilemiyor. *(Bak: 673/2.p.sonu)*

Atıf notları:

-Füruat-ı İslâmiyenin tebdilinden Sahib-i Şeriat'ı inkâr etmek çıkar, bak: 1754,1755.p.lar.

-Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan inkılabın esasları, bak: 1717.p.

2197- LATİF لطيف : Mülayim. Yumuşak. Nazik. Mütenasib. *Güzel. Şirin. Küçük ve hoşa giden. *Cisimle alâkası olmayan. Göze görünmeyen. *Çok lütfedici. *Derin, gizli.

Latif kelimesi Kur'anda (6:103) (12:100) (22:63) (31:16) (33:34) (42:19) (67:14) âyetlerinde geçer. (67:14) âyetinde geçen وَ هُوَ الَّطِيفُ الْخَبِيرُ cümlesinin tefsirinde şu izahat veriliyor: "Latif; lütufdan mübalağa, ism-i fail yahut letafetten sıfat-ı müşebbehe olabilir. Birincisinde gayet lütufkâr demek olur. Lütuf gayet incelik, hoşluk ve uygunlukla gayeye isal, muradı ihsan eylemektir. Letafet de kesafet mukabili olarak incelik, hoşluk, nâziklik demektir ki, mukabili olan kesafetin derecesine göre nisbî olarak muhtelif mertebelerde mülahaza olunur. Latif bir hava dediğimiz gibi, bazı ecsama latif veya ruh ıtlak edilmesi bu manaca nisbî bir letafet itibariyledir. Ziyaya latif denilmesi daha ince, nura latif denilmesi daha ince, esire latif denilmesi daha ince bir mülahazadır. Halbuki bütün bunlarda az çok maddî veya cismanî bir nevi kesafet mefhumu da vardır. Hiç kesafet mefhumu olmayarak mülahaza edebileceğimiz bir letafeti ancak ilim mahiyetinde bulabiliriz ki, böyle yalnız işaret-i ilmiye ile iş'ar olunabilen letaife mücerredat tabir olunur. Mutlak vücud, mücerredatın en yükseği, Vacib-ül Vücud olan Zat-ı Hakk ise hepsinden üstündür." (E.T.5221)

Atıf notu:

-Te'sir ve failiyet, latif ve nuranîlerin şe'nidir, bak: 840,841.p.lar

2198- LATİFE لطيفه : Hoş söz. Şaka. Mizah. *Söz ile iltifat. *İnsanın çok ince ve hassas olup kalbe veya ruha bağlı duygusu. *(Bak: Havass, Hiss-i Kabl-el Vuku, Letaif-i Aşere, Mizah)*

Atıf notları:

-Ruhun dört havassı var, bak: 3965.p.

-Hisler iki kısma ayrılır, bak: 1343.p.

-Gayr-ı meş'ur pek çok hisler var, bak: 1344/2.p.

2199- LAZA لظى : Ateş. Alev. *Cehennem'in altıncı katı. Kur'anda (70:15) (92:14) âyetlerinde geçer.

2200- LEDÜN لدن : "İnd" kelimesi gibi, zaman ve mekân zarfıdır. "Yanında, nezdinde" gibi manaya gelir. *(Bak: 2202.p.)* Hel-i istifhamiye manasına geldiği de vaki'dir. Kamus Müellifine göre ledün ile leda, aynı şeydir. Başkaları ise tefrik etmişlerdir. Demişlerdi ki: Ledün kelimesi zaman ve mekânın evvel ve ibtidasından muteberdir. Onun için ekseri harf-i cer olan "mim" kelimesine mukarin olur. "Leda" kelimesinde ise, ibtida manası lâzım değildir. Ve "inde" kelimesinin "min" yerinde tasarrufu daha umumidir. "Ledün" kelimesi mâba'dını izafetle cerr eder." (Lügat-ı Remzi)

2201- LEDÜNN لدنّ : (İlm-i Ledünn) Bir ilim ismidir. Ona vâkıf olan, mestûrat ve hafâyayı, gizlilikleri münkeşif bir halde göreceği gibi esrar-ı İlahiyeye de ıttıla' kesbeder. Bu ilm-i şerifin hocası ve sultanı, Fahr-i Kâinat Aleyhi Ekmelüttahiyyat Vessalavat Efendimiz Hz.leridir. Bu ilmin ehli ise, Enbiya-i İzam (A.S.) ve Ehlullah-i Kiram Efendilerimizdir.

Bir atıf notu:

-Hikmet-i İlahiyeden olan bâtın ilmi, bak: 1590.p.

2202- "Ledünn, "inde" gibi bir zarftır. مِنْ لَدُنَّا lisanımızda nezdimizden veya tarafımızdan demek gibidir.. Şüphe yok ki bütün enbiyanın ilmi, taraf-ı İlahîden vahy ü ta'lim olmak i'tibariyle ledünnîdir. Fakat burada şayan-ı dikkattir ki: (18:65) وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا kaydıyla Hızır'a ta'lim edilmiş olan ilim Hz. Musa'nınkinden bambaşka bir ilim, yani ulum-i ledünniyeden bir

ilm-i mahsus olduğu anlatılmıştır ki âyetteki kıssalar karinesiyle müfessirîn bunu "ilmülguyub ve esrar-ı ulum-i hafiyye" diye tefsir etmişlerdir. Ta'bir-i aherle demişlerdir ki: Musa'nın ilmi, marifet-i ahkâm ve zahir ile ifta; Hızır'ın ilmi ise, bevatın-ı umura ma'rifet idi. Sahih-i Buhari'de mervidir ki Hızır "Ya Musa" demiş! "Ben Allah'ın ilminden bana ta'lim ettiği bir ilim üzereyim ki sen onu bilmezsin. Sen de Allah'ın ilminden sana ta'lim ettiği bir ilim üzeresin ki ben onu bilmem." Bu surette ilm-i ledünnî ta'biri bu ilm-i mahsusta bir ma'na-yı ehass ile ıstılah olmuştur ki; buna ilm-i hakikat ve ilm-i bâtın dahi denilmiş ve Sofiyye bu kıssaya bir hüccet olarak tutunmuştur. Hasılı ilm-i ledünnî cehd-i fikrî ile istihsal olunamayıp, taraf-ı Hakk'tan mevhibe-i mahzar olan bir kuvve-i kudsiyenin tecellisidir." (E.T.3262)

2203- LETAİF-İ AŞERE لطائف عشره : On latif duygu. On adet latifeler. *(Bak: Latife)*

"Letaif-i aşere; İman-ı Rabbanî kalb, ruh, sır, hafi, ahfa, insanda anasır-ı erbaanın herbir unsurundan o unsura münasib bir latife-i insaniye tabir ederek, seyr ü sülûkta her mertebede bir latifenin terakkiyatı ve ahvalinden icmalen bahsetmiş. Ben kendimce görüyorum ki, insanın mahiyet-i camiasında ve istidad-ı hayatiyesinde çok letaif var. Onlardan on tanesi iştihar etmiş. Hatta hükema ve ülema-i zahirî dahi o letaif-i aşerenin pencereleri veyahut nümuneleri olan havass-ı hamse-i zâhire, havass-ı hamse-i bâtına diye o letaif-i aşereyi başka bir surette hikmetlerine esas tutmuşlar. Hatta avam ve havas beyninde tearüf etmiş olan insanın letaif-i aşeresi, ehl-i tarikin letaif-i aşeresi ile münasebatdardır. Meselâ vicdan, a'sab, his, akıl, heva, kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye gibi letaifi kalb, ruh ve sırra ilave edilse letaif-i aşereyi başka bir surette gösterir. Daha bu letaiften başka saika, şaika ve hiss-i kabl-el vuku gibi çok letaif var." (B.L.347)

2204- LEVH-İ MAHFUZ لوح محفو : Her türlü değişiklik ve bozulmalardan muhafaza edilmiş levha. Olmuş ve olacak bütün mevcudat ve hâdisatın bütün ahval ve hususiyetleriyle yazılı bulunduğu kader levhası. *(Bak: Kader, Sadaka)*

2205- Levh-i Mahfuz'un hakikatını bir derece anlamak için, onun tereşşuhatı hükmünde olan nümuneleri nazara alınmalıdır. Meselâ:

"Nasıl küçük küçük cüzdanlar, büyük bir kütüğün vücudunu ihsas eder

ve küçük küçük senedler, bir defter-i kebirin bulunduğunu iş'ar eder ve küçük kesretli tereşşuhatlar, büyük bir su menbaını işmam eder. Aynen öyle de: Küçük küçük cüzdanlar hükmünde; hem birer küçük levh-i mahfuz manasında; hem büyük levh-i mahfuzu yazan kalemden tereşşuh eden küçük küçük noktalar suretinde olan benî beşerin kuvve-i hâfızaları, ağaçların meyveleri, meyvelerin çekirdekleri, tohumları; elbette bir hâfıza-i kübrayı, bir defter-i ekberi, bir levh-i mahfuz-u azamı ihsas eder, iş'ar eder ve isbat eder, belki keskin akıllara gösterir." (S.53) *(Bak: Hafiziyet, Kitab-ı Mübin)*

2206- Kur'anda Levh-i Mahfuz ifadesi geçtiği gibi, ona telmih eden ifadeler de vardır.Ezcümle bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(85:21) قُرْاٰنٌ مَجِيدٌ Yüksek, şanlı bir Kur'andır. فِى لَوْحٍ مَحْفُوظٍ (85:22) bir "Levh-i Mahfuz"dadır. Allah'ın hıfzıyla tahriften, yanlışlıktan masun bir levhde sabit ve mahfuzdur. Bu levh, lisan-ı şer'îde meşhur olan Levh-i Mahfuz'dur ki, Sure-i Yasin'de وَكُلَّ شَىْءٍ اَحْصَيْنَاهُ فِى اِمَامٍ مُبِينٍ (36:12) buyurulduğu üzere, bütün eşyanın yazıldığı sahife-i vücuddur. Onun da aslı, ümm-ül kitab olan ilmullahdır." (E.T.5696)

Diğer bir âyet de şöyledir: "(13:39) يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ Allah dilediğini mahv ü isbat eyler.

Gerek tekvinde ve gerek teşri'de dilediğini mahveder. Vücuddan siler, hükümden iskat, eserini izale eyler. Dilediğini de onun yerine veya re'sen sabit kılar. Evvela tekvin hususunda görülüyor ki, Allahu Teala âlemde birtakım şeyleri ifna ve izale ederken diğer bir takım şeyleri de durduruyor veya yeniden vücuda getiriyor. Allah böyle dilediğini mahv, dilediğini isbat eyler.

(13:39) وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ ve ümm-ül kitab ancak onun indindedir. Bütün kitabların mebdei, asl ü esası olan, hiçbir vechile değişmeyen, mahv ü isbatı mümkün olmayan lâyetegayyer, ana kitab, daha doğrusu kitab anası, düstur-u a'lâ, kütük ancak Allah'ın indindedir ki, o Levh-i Mahfuz veya ilm-i ezelî-i İlahîdir. Değişecek, değişmeyecek, giden, kalan herşey onda yazılıdır. Hepsi malumdur. Onun için fer'î olan diğer kitablarda cereyan eden nesihden, mahv ü isbattan Allah Teala'ya bedâ lâzım gelmez. Ve yine onun içindir ki, tekvin ve teşri'de mahv ü isbat cereyan ettiği halde ümm-ül kitaba nazaran

جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ [198] dir. Herşey yazılmış, bitmiştir, kalem kurumuştur. Yeniden yazılacak hiçbir şey yoktur." (E.T.3002)

Kur'anda (6:38) (17:58) (50:4) (57:22) âyetleri de Levh-i Mahfuz'a işaret eder.

Atıf notları:

-Kuvve-i hâfıza Levh-i Mahfuz'dan haber verir, bak: 206.p.

-Levh-i Ezelî'nin bütün ahval ve vukuatı ihata etmesi, bak: 752.p.

2207- LEYLE-İ KADR ليلهء قدر **:** Ramazan-ı mübarekin ve senenin en kudsi ve kıymetli gecesi. Kur'an âyetlerinin ilk defa vahiy ile gelmeye başladığı gece. *(Bak: Şuhur-u Selase)*

Atıf notu:

-Kur'anın Leyle-i Kadir'de inzali, bak: 2135.p.

2208- LEZZET لذّة **:** Tad, çeşni. Hoş ve güzel olan şey.

Çok şeylerde olduğu gibi lezzetin de meşru ve gayr-ı meşru kısımları vardır. Ve Şeriat kitablarında meşruiyet hududları tayin edilmiştir. Meşru lezzetin de bir kısmı manevî ve uhrevidir ki, iman çekirdeğinden nemalanır. Diğeri ise lezaiz-i cismaniyedir. Bunları ekser gafil insanlar gayr-ı meşru lezzetlerle karıştırıp sefahet yoluna girerler.

2209- "Dünyanın akıbeti ne olursa olsun, lezaizi terketmek evladır. Çünki akıbetin ya saadettir, saadet ise şu fani lezaizin terkiyle olur. Veya şekavettir. Ölüm ve idam intizarında bulunan bir adam, sehpanın tezyin ve süslendirilmesinden zevk ve lezzet alabilir mi? Dünyasının akıbetini küfür saikasıyla adem-i mutlak olduğunu tevehhüm eden adam için de, terk-i lezaiz evladır. Çünki o lezaizin zevaliyle vukua gelen hususi ve mukayyed ademlerden adem-i mutlakın elîm elemleri her dakikada hissediliyor. Bu gibi lezzetler, o elemlere galebe edemez." (M.N.119)

198 K.H. hadis: 1071

"Bu dünya menzilinde görünen leziz şeyler, lezzet ve zevk için değildir. Çünki visallerinin lezzeti, firaklarının elemine mukabil gelmez. Maahaza o lezzetlerden hiç kimse tam manasıyla muradına nail olamaz. Ya o lezzetlerin ömürleri kısa olur veya insanın ömrü kısa olduğundan muradına yetişemez. Ancak o lezzetler ve o nefis şeyler, ibret ve şükre sevk içindir. Çünki onlar; Cenab-ı Hakk'ın ehl-i iman için Cennetlerde İhzar ettiği hakiki nimetlere nümunelerdir." (M.N.44)

2210- "Ey sersem nefsim ve ey pürheves arkadaşım! Ayâ, zannediyor musunuz ki, vazife-i hayatınız yalnız terbiye-i medeniye ile güzelce muhafaza-i nefs etmek, ayıb olmasın batın ve fercin hizmetine mi münhasırdır? Yahut zannediyor musunuz ki, hayatınızın makinesinde dercedilen şu nâzik letaif ve manevîyat ve şu hassas aza ve âlat ve şu muntazam cevarih ve cihazat ve şu müteccessis havas ve hissiyatın gaye-i yeganesi; şu hayat-ı faniyede, nefs-i rezilenin, hevasat-ı süfliyenin tatmini için istimaline mi münhasırdır? Haşa ve kella!" (S.128)

2211- "Ey zevk ve lezzete mübtela insan! Ben yetmişbeş yaşımda binler tecrübelerle ve hüccetlerle ve hâdiselerle aynelyakîn bildim ki: Hakiki zevk ve elemsiz lezzet ve kedersiz sevinç ve hayattaki saadet yalnız imandadır ve iman hakikatleri dairesinde bulunur. Yoksa dünyevî bir lezzette çok elemler var. Bir üzüm tanesini yedirir on tokat vurur gibi hayatın lezzetini kaçırır." (S.150)

"Hayatın zevkini ve lezzetini isterseniz, hayatınızı iman ile hayatlandırınız ve feraizle zinnetlendiniz ve günahlardan çekinmekle muhafaza ediniz." (S.146)

"Evet gençlik damarı, akıldan ziyade hissiyatı dinler. His ve heves ise kördür, akıbeti görmez. Bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzete tercih eder. Bir dakika intikam lezzeti ile katleder, seksen binsaat hapis elemlerini çeker. Ve bir saat sefahet keyfiyle bir namus mes'elesinde; binler gün hem hapsin, hem düşmanın endişesinden sıkıntılarla ömrünün saadeti mahvolur. Bunlara kıyasen biçare gençlerin çok vartaları var ki, en tatlı hayatını en acı ve acınacak bir hayata çeviriyorlar." (S.148)

"Hem zeval-i lezzet elem olduğu gibi, zeval-i elem dahi lezzettir. Evet herkes geçmiş lezzetli, safalı günlerini düşünse; teessüf ve tahassür elem-i manevîsini hissedip "Eyvah" der ve geçmiş musibetli, elemli günlerini tahattur etse; zevalinden bir manevî lezzet hisseder ki, "Elhamdülillah şükür, o belâ sevabını bıraktı gitti" der. Ferah ile teneffüs eder. Demek bir saat

muvakkat elem, ruhta bir manevî lezzet bırakır ve lezzetli saat, bilakis elem bırakır." (S.150) *(Lezzetin zevali elemdir, bak: 533.p.)*

2212- "İnsan bu dünyaya keyif sürmek ve lezzet almak için gelmediğine, mütemadiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlaşması ve mütemadiyen zeval ve firakta yuvarlanması şahittir. Hem insan, zihayatın en mükemmeli, en yükseği ve cihazatça en zengini, belki zihayatların sultanı hükmünde iken, geçmiş lezzetler ve gelecek belâları düşünmek vasıtasıyla, hayvana nisbeten en edna bir derecede, ancak kederli, meşakkatli bir hayat geçiriyor. Demek insan, bu dünyaya yalnız güzel yaşamak için ve rahatla ve safa ile ömür geçirmek için gelmemiştir. Belki azîm bir sermaye elinde bulunan insan, burada ticaret ile, ebedî, daimî bir hayatın saadetine çalışmak için gelmiştir. Onun eline verilen sermaye de ömürdür." (L.206) O halde ömür sermayesi, vazife-i asliyede sarfedilmelidir.

2213- Lezzet kelimesi Kur'anda (37:46) (43:71) (47:15) âyetlerinde Cennet'teki lezzetleri ifade makamında geçmektedir.

Atıf notları:

-İlahî lezzet-i mukaddese, bak: 884.p.

-Nisbîliğe dayanmayan hakiki lezzetler, bak: 1437.p.

-Şerlerden lezzet alan fâsıklar, bak: 3537.p.

-Lezzet, tagayyür-ü âlemin mayesidir, bak: 893.p.

-Lezzeti şükür için istemek caiz olur, bak: 39.p.

-Gaflet ve dalalet, lezzeti acılaştırıyor, bak: 1255, 3311.p.lar

-Lezzetlere mana-yı harfi ile bakılmalı, bak: 2241.p.

-Fâtır-ı Hakîm Kitab-ı Mübin'in düsturlarını güzel bir surette ve has bir lezzette icmal edip derceder, bak: 1348.p.

-Cennet'te lezaiz-i cisminayenin bulunduğu, bak: 540, 1219.p.lar

2214- LİBAS لباس : Giyilecek şey. Elbise. *Karı ve koca. *Mc: İctima'. *Şübhe kabul eden söz. *(Bak: Tesettür)*

Atıf notları:

-Âyette geçen takva libasının izahı, bak: 1712.p.

-Libas-ı Cennet, bak: 3775.p.ta âyet notu.

-Libas-ı takva en hayırlı libastır, bak: 3655.p.ta âyet notu.

2215- LİHYE-İ ŞERİF لحيهء شريف : Peygamberimiz Hazreti. Muhammed'e (A.S.M.) ait sakaldan bazıları. Sakal-ı şerif.

"Hadisçe sabittir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın Lihye-i Saadetinden düşen saçların taneleri mahduttur. Otuz kırk tane veya elli altmış tane gibi az bir miktarda iken, binler yerde Lihye-i Saadetin saçları bulunması, beni bir zaman çok düşündürdü. O vakit hatırıma gelmiş ki:

Lihye-i Saadet, yalnız Lihye-i Şerifin saçlarından ibaret değil, belki re's-i mübarekinin tıraş oldukça hiçbir şeyini kaybetmiyen Sahabeler, o nurlu ve mübarek ve daimî yaşayacak saçları muhafaza etmişler. Onlar binlerdir. Şimdiki mevcuda müsavi gelebilirler.

Yine o vakit hatırıma geldi ki: Acaba her camide bulunan, sened-i sahih ile bu saç Hazret-i Risaletin saçı olduğu sabit midir ki, ona karşı ziyaret makbul olabilsin? Birden hatıra geldi ki: O saçların ziyareti, vesiledir. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a karşı salavat getirmeye sebeb ve bir hürmet ve muhabbete medardır. Vesilelik ciheti o şeyin zatına bakmaz, vesilelik cihetine bakar. Onun için eğer bir saç hakiki olarak Lihye-i Saadetten olmazsa, madem zahir hale göre öyle telakki edilmiş ve o vesilelik vazifesini yapıyor ve hürmete ve teveccühe ve salavata vesile oluyor; kat'i sened ile o saçın zatını teşhis ve tayin lâzım değildir. Yalnız aksine kat'i delil olmasın, yeter. Çünki telakkiyat-ı amme ve kabul-ü ümmet, bir nevi hüccet hükmüne geçer.

Bazı ehl-i takva böyle işlerde, ya takva veya ihtiyat veya azimet noktasında ilişseler de, hususi ilişirler. Bid'a da deseler, bid'a-i hasene nev'inde dahildir. Çünki vesile-i salavattır." (L.106)

2216- LİSAN لسان : Dil, konuşma dili. Lehçe. *(Bak: Arabiyat, Dil, Edebiyat, Elsine, Terceme)*

Lisan, bir milletin düşünce, ilim, medeniyet ve fazilet gibi milli hususiyetlerini gösteren miyardır. Zira lisanın temeli olan kelimeler, kendilerine izafe edilen mana ve mefhumları nakleder. Bu itibarla lisan, bir milletin manevî, fikrî ve medenî seviyesinin derecesini gösteren bir ölçüdür. Nitekim bir

hadis kitabı olan Keşf-ül Hafa'da, 1943 numaralı hadis, "Kelâm, mütekellimin sıfatını gösterir" mealindedir. Kur'an (47:30) âyeti, Peygamber'e (A.S.M.) hitabla, münafıkların tanınması makamında: "Sözün üslub ve edasından onları muhakkak tanırsın" mealindeki beyanı, bu hakikata da işaret eder Bediüzzaman Hazretleri bu hakikata işareten şöyle der: "Bir milletin mizacı o milletin hissiyatının menşei olduğu gibi, lisan-ı millîsi de hissiyatının ma'kesidir." (Mu.78)

Demek ki bir millet, bir cemiyet veya bir zümre, düşünüp hissedebildiği mana ve mefhumları, kullandığı kelimelere yüklemektedir. Bu sebeble maddeci ve inkârcı ve manevîyatsız milletlerin ve cemiyetlerin lisanı, inkârcı anlayışı; imanlı, manevîyatçı ve şahsiyetli milletin lisanı da, imanlı fazileti telkin eder.

Manevî ve ilmî seviyesi yüksek olan bir millet, kullandığı lisanın kelimelerini değişitirmezse, millî kültür ve tarihî şahsiyetini devam ettirir. Aksi halde, dilini basitleştiren veya yabancı dillere kapı açın milletler, tedricen cılız ve basit dereceye düşer ve yabancı ideolojilerin ve milletlerin düşünce istilasına uğrar. Meselâ, Dil Kurum'nun sözlüğünde "Cin: Masallara ve boş-inaçlara göre, göze görünmeyen, göründüğü vakit elle tutulmayan varlık" diye karşılık veriliyor. Kahraman ve Müslüman Türk milletinin lügatlarında meselâ Kamus-u Türkî'de "Cin: Taife-i beşerin gayrı olarak görünmez ecsam-ı latifeden ibaret bir cins mahlukattır" şeklinde ifade edilir.

Dil Kurumu'nun tarifini kabul eden kimsenin imanı tehlikeye düşer. Çünkü Kur'anda cinnin varlığı çok âyetlerde açıkça anlatılır. Kamus-u Türkî'nin ifadesi ise dine uygundur. Bu hususta çok örnekler gösterilebilir.

İşte böylesine Müslüman Türk milletinin manevî mefhum ve değerleri, dilcilik perdesi altında tahrif edilip müsbet mecrasından yabancı ve inkârcı ideolojilerin lehine saptırılırsa, yetişen gençlik elbetteki milliyetine bağlı kalmaz ve ecdadından miras kalan manevî değerlerini korumaz.

Milli ve tarihî şahsiyete sahib olan bir millet, günümüzün şartları içinde, tedrisatında, matbuat ve radyo gibi neşir organlarında bilhassa lügat kitablarında, millî kültürünü ve şahsiyetini idame eden lisanını bozmamalıdır ki, millî değerler, düşünce ve hisler devam etsin.

Her lisan, zaman seyri içinde bazı yabancı veya yerli yeni kelimeleri içine alır ve normal olarak o lisana mal olurlar. Yukarıda kullandığımız Fransızca asıllı (normal) kelimesinin Türkçeye mal olması gibi.... Fakat zorlamalarla,

kaide dışı uydurma kelimeler, lisan içine sokulursa, lisan da, ilim de, milletin fazilet ve tarihî şahsiyeti de zedelenir.

2217- Lisanın tekâmülü: "Lisan, insan gibi çok devirleri yaşıyarak ve çok tavır ve inkılabları geçirerek, çok asırlar terakki ederek, türlü türlü şekilleri, intizamsızlıkları, perişaniyetleri gördükten sonra hal-i hazırdaki şekle girmiştir. Eğer şimdi el'an zamanın seylinde çalkalanıp giden lisanın bakiye kalan yıkıntıları, harabe ve enkazlarına bakıp (el'an) kelimesinin karnında birikeni düşünebilsen, lisanın tarih-i hayatını ve neşv ü nemasının keyfiyetini görebileceksin. Şöyle ki:

2218- Lisan, ilk saha-i vücuda çıktığı devirde, savtlar içerisinde görünmez, işitilmez bir takım oturtulmamış zaif harflerin tohumuna benzeyen ve ekserisi tam fıtratı temsile delalet eden bir vaziyette idi. Sonra manaların biraz toplanmasıyla heca vaziyetine terakki etti. Sonra fikirler, garazlar çoğalarak terkib başladı. (Lisanın o zamanlardaki örnekleri şimdi de şark memleketlerinde vardır.)

Sonra maksadların kısımlarına göre tasrifi bir surete girdi. Sonra ince ince hissiyat, latif latif nükteler ona devredilmesiyle nahvî bir şekil aldı, ki lisanın bu son vaziyetine en üstün hâkim Arab lisanıdır ki, muhtasarı ihtisar eden hem mûcez, hem mutlak, hem kısa, hem uzun bir lisandır. Sonra bu lisan dahi daimî şekilde mecazı hakikate kalbettiği için iştiraki tevlid etmiştir. Sonra aralarındaki münasebeti unuttuğu ve sıfatın cümuda inkılab etmesi hikmetiyle teradüfleri doğurmuştur. Ve daha buna göre kıyas et!

Demek elfaz ve manalar arasındaki tenasüb, kelimeler arasında vukua gelen iştikak ve tenasülün neticesidir." (M.Nu.640)

2219- Lisan hakkında âyetlerden birkaç not:

-Her Peygamber, kavminin lisanı ile geldi: (14:4) Ayrıca: (19:97) (26:194, 195) (44:58) âyetleri de alâkalıdır.

-Harun (A.S.) lisan-ı fasih sahibi idi: (28:34)

-Lisanların çeşitliliği, âyâtullahtandır: (30:22)

Atıf notları:

-Âhirzaman fitnesinde lisanına sahib olmak, bak: 989.p.

-Kur'an lisanı hakkında âyette geçen "Lisanün Arabiyyün Mübin" tabiri, bak: 2683.p.

2220- LİSAN-I HAL لسانِ حال : Hal dili, Bir şeyin hal ve tavrıyla mana ifade etmesi ve ondan ders ve ibret alınması. Allah'ın san'at eserleri olan bütün varlıkların nizama, hikmet ve maslahatlarla tanzim ve techizleri ve gösterdikleri hal ve etvarları onların lisan-ı halleridir ki, ehl-i tefekküre Sani'lerini yadettiriyorlar. Öyle de herbir müslüman dahi ahlâk ve ameliyle Din-i İslâm'ın kemalatını ef'aliyle ve yaşayarak göstermelidir. En kuvvetli tebliğ ve ders, fiilîdir, lisan-ı haldir ve a'mal-i salihadır. *(Bak: A'mal-i Saliha)*

Evet "lisanın, Kur'anın âyetlerini âleme duyururken, hal ve etvar ve ahlâkın da onun manasını neşretsin; lisan-ı halin ile de Kur'anı oku. O zaman sen dünyanın efendisi, âlemin reisi ve insaniyetin vasıta-i saadeti olursun!" (T.H.157)

"Hazmolmayan ilim, telkin edilmemeli:

Hakiki mürşid-i âlim; koyun olur, kuş olmaz. Hasbî verir ilmini.

Koyun verir kuzusuna hazmolmuş musaffa sütünü.

Kuş veriyor ferhine lüab-âlaud kayyını." (S.706) *(Bak: Ahlâk, Şahsiyet)*

Atıf notları:

-Ahlâk-ı İslâmiyeyi ef'al ile izhar etmek, bak: 1708.p.

-Hakaik-i Kur'aniyenin boğazdan aşağıya geçmiyeceği rivayeti, bak: 3969/1.p.

2221- LOKMAN HAKÎM لقمان حكيم : Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen büyük zatlardan olup öğütleri ve ahlâki, tıbbî sözleri ile tanınmıştır. Hz. Davud (A.S.) zamanında yaşadığı rivayet edilmektedir. Peygamber veya veli olduğu hususunda ihtilaf vardır.

2222- Bir âyette şöyle buyurulur: "(31:12) وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَنَ الْحِكْمَةَ "Şanım hakkı için Lokman'a hikmet verdik." Lokman Hakîm'in kim olduğu hakkındaki rivayetlerin hülasası Ebussuud'un nakline göre şudur: Lokman İbn-i Baura ki, Azer evladından olup Eyyüb (A.S.) ın hemşire veya teyzezadesi imiş. Uzun müddet yaşamış, Davud Aleyhisselâm'a yetişmiş ve ondan ilim ahzetmiş ve onun ba'sından evvel ifta da edermiş, ilh... Sahib-i san'at imiş, Benî İsrail'de kadılık ettiği de söylenmiş. Bazıların bunun bir nebi ol-

duğuna da kail olmuşlar ise de cumhurun kavlince nebi değil bir hakîm idi. İbn-i Rüşd'ün Tehafüt'ünde dediği gibi, her nebi hakîm ise de, her hakîm nebi değildir." (E.T.3842)

Atıf notu:

-Hz. Lokman'ın oğluna nasihatleri, bak: 3760/8-11.p.lar.

2223- LUT (A.S.) لو : Hz. İbrahim'in kardeşi Harran oğlu Lut (A.S.),

onunla beraber Babil diyarından Şam yakasına geçmişti. Sodom nahiyesine Peygamber oldu. Bu nahiyenin ahalisi ehl-i küfür ve fücur idi. Yolsuz giderlerdi ve hiçbir kavmin yapmadığı fuhşiyatı yaparlardı. Hz. Lut, onları doğru yola davet etti, dinlemediler ve çok nasihat etti, kabul etmediler. Cenab-ı Hak da onların başına taş yağdırdı ve zelzele ile köylerinin altını üstüne getirdi. Cümlesi helâk oldu. Yalnız Lut (A.S.), ehl-i beytiyle geceleyin içlerinden çıkıp kurtuldu. (Kısas-ı Enbiya'dan)

2224- Lut Aleyhisselâm hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Lut (A.S.) kıssası: (7:80 ilâ 84)

-Lut kavmine azab me'muru olan meleklerle İbrahim (A.S.) arasında cereyan eden muhavere ve Lut kıssası ve kavmine azabın gelmesi: (11:70 ilâ 83, 89) (15:52 ilâ 77) (26:160 ilâ 174) (27:54 ilâ 58) (29:28 ilâ 35) (37:133 ilâ 138) (54:33 ilâ 39)

-Lut (A.S.) ın İbrahim'e (A.S.) iman etmesi: (29:26)

-Lut kavmi hizbi: (38:13)

-Lut (A.S.)ın ailesi kâfirlere bir misal ve ibrettir: (66:10)

-Lut ismi: (6:86) (21:71,74) (22:43) (50:13) âyetlerinde de geçer.

Lutiliği takbih eden rivayetler de vardır. Ezcümle, İbn-i Hanbel (l/217) (2/182,210) ve Ebu Davud, hudud/28 ve R.E. 3003/11. *(Bak: 4104.p.sonu)*

❁❁❁

M

2225- MAARİF معارف : İrfan masdarından marifetin cem'idir. Günümüzde, eğitim ve öğretim sistemi diye ifade edilir. *(Bak: Medrese)*

Maarifte ilim ve terbiye birbirinden ayrılmaz. İnsanı kemalata götüremeyen mücerred bilgi, marifet ve irfan sayılmaz. İlim mürşid olmalıdır. Hakiki bilgi ve maarifte, mutlaka irşad da vardır. O halde maarif, aynı zamanda irşad demektir. Asrımızdaki maarif bu nokta-i nazardan ciddi bir ıslahata muhtaçtır. Bilhassa resmi tedrisata giren müsbet fenlerde olduğu gibi, Allah'ı nazara almadan yalnız sebeb- müsebbeb çerçevesinde yani, varlıkların ve hâdiselerin meydana gelmesinde yalnız sebeblerine dayandırıp ve o sebebleri hakiki müessir gösteren determinist bir anlayışla ders vermek yanlıştır. Allah'ın bütün kâinata hâkim olan tasarruf ve rububiyetini nazara almayan asrımızdaki müsbet fenler, bu tavrıyla bir nevi tabiat ve esbab şirkini telkin etmiş olur. *(Bak: 3760/8.p. Son yarısı)* Böyle bir maarif ve tedrise, irşad denemez. Hem bu yanlış nokta-i nazar sebebiyledir ki bu zamanda dalalet, fen ve felsefeden gelmektedir.

2226- Eğer denilse: Müsbet fenlerde tarafsız bir nazar gereklidir. Varlıkların ve hâdiselerin araştırılması neticesinde tesbit edilen fenler, ne imanı ne de inkârı mevzu edinmez.

Cevaben denir ki: İman ve inkâr iki zıd kutup olduklarından, ortası yoktur. Zira iman bütün kâinatta hakiki müessirin yalnız Allah olduğunu kabul etmeyi zaruri kılarken, inkâr tarafı da sebeb ve tabiatın müessir olduğunu iddia edip fennî bilgileri o nazar ve anlayışla anlatır. Bunun için bu iki tarafın ortası yoktur. Nasıl ki, fevkalâde meharetlere sahib bir zat kendi maharetlerini göstermek için pekçok maslahat ve hikmetlere medar olan hârika eserlerini bir sergide teşhir edip insanları sergisine davet etse, o hârika eserleri temaşa edip yapılışlarını ve ince hususiyetlerini anlamaya çalışanlardan bazı kimseler, eserlerin yapılışında kullanılan aletlerin bu eserleri yaptıklarını kabul edip halka anlatsalar, bu eserlerin sahibi, bunları nazar-ı nefretle karşılayacağı muhakkaktır. Zira, eser sahibinin esas maksadına tam zıd hareket etmiş oluyorlar.

Aynen bunun gibi kâinat sergisinde Allah'ın teşhir ettiği masnuatına esbab namına bakıp Allah'ın eserleri olduğunu düşünmemek; eserleriyle kendini tanıttırmak isteyen Allah'ın gayesine zıddır ve manevî bir cinayettir. Eğer sebeblerle beraber neticeleri de Allah tanzim ve tasarruf ettiği nazarıyla ders verilse, hem hakikata hem irşada uygun bir ilim olur ki, hakiki maarif budur. *(Bak: Biyoloji)*

İki atıf notu:

-Allah kendini tanıtmak için yarattığı kâinatı, çeşitli cihetlerde inceleyen bütün müsbet ilimlerin nokta-i nazarı, mana-yı harfi nazarıyla olmasını anlatan temsilî bir ders, bak: 1307-309 ve 658.p.sonu.

-Âleme mana-yı harfî ile bakmak, ilim ve marifettir, bak: 2876.p.

Evet sebebler vardır fakat onlar da herşey gibi Allah tarafından konulmuş olup Allah'ın eseridir. *(Bak: Nokta-i Nazar) (Kur'an erbabı müessiriyetten azleder, bak: 838.p.)*

2227- Eğer denilse: Anlatılan manada bir tedrisatı devlet resmen tatbik etse, laikliğe aykırı düşer.

Cevab: Halkın ekseriyeti müslüman olan bir millet içinde din derslerinin laikliğe aykırı olduğu iddiası, evvela cumhuriyete aykırıdır. Çünkü cumhuriyetin değişmez temeli, halk ekseriyetinin hâkimiyetidir. Sonra aynı iddia, laikliğe de aykırıdır. Zira laik devlet tarafsızdır. Dine uymayan fikirleri okuttuğu gibi, dine uygun fikirleri de okutur. Ancak okuttuğu fikirleri inanmaya ve amel etmeye zorlayamaz. Sonra bu aynı iddia, memleket ve millet maslahatına da aykırı düşer.Çünkü Türk milleti asıl tarihî şerefini, bin senelik İslâm kahramanlığından almıştır. Bu büyük ve milli şahsiyetin korunması, ancak İslâm'a aykırı ve inkârcılığa götüren ideolojilerin gençlik içinde yayılmamasına ve ilim ve manevîyata saygılı gençliğin yetiştirilmesine bağlıdır. Aynı iddia, medeniyet dünyasına da aykırıdır. Zira komünist olmayan Avrupa memleketlerinde din, devlet tarafından himaye edilir. Meselâ: "Evanjelik Luterian Kilisesi, İsveç'in de milli kilisesidir. Bu kiliseye mensub olmayanlar, milletvekili olamazlar. Norveç Anayasasında, kral daima İncil-i Luter dinine sadık kalmaya ve dini korumaya mecburdur. Keza Finlandiya, İngiltere ve Amerika gibi memleketlerde aynı manada din, devlet tarafından himaye edilir." (Dünya Anayasalarında Din. Doğan Güneş Yayınları, 1961 İstanbul)

Atıf notları:

-Terakkiyat-ı medeniye namı altında verilen manevîyatsız dersler ve şeytanların çocuklara ortak olacağına dair âyet ve hadis, bak: 165-167/1 p.lar.

-İmanın yeri kalbdir, tedrisatta manevîyat bulunmalı, bak: 1120.p.

-Diyanete zarar verecek me'muriyet maaşı hakkında bir ikaz, bak: 3043.p.

-Annelerin şefkati su-i istimal ile çocuklarını dünyaya sevk etmeleri hatası, bak: 161.p.

-Hizmetten geri bırakmak için me'muriyete teşvik planı, bak: 2907.p.

-Peygamberimizin (A.S.M.) me'muriyet talebinde olanlara vazife vermemesi, bak: 3418.p.

-Herkes, müstehlikler sınıfı olan me'muriyete gitmesi halinde umumi istihsal zayıflar, bak: 1279.p.

-Âhirzaman fitnesinde Süfyan'ın maarif yoluyla ifsadatı, bak: 3455.p.

2228- MA-BA'DETTABİA مابعد الطبيعه : (Mâ ba'de-t tabia) Metafizik. Beş duygu ile bilinmeyen varlıklar hakkında fikrî araştırma yapan felsefe kolu. Bu felsefe ile alâkalı olan. *(Bak: Metafizik)*

2229- MADDE مادّه : Fizikte: Mekânda yer kaplayan, ağırlık ve kütlesi olan varlık. Cisim. *Unsur. *Kanun, lügat gibi metinlerde herbiri başlıbaşına hüküm veya mevzuu bildiren kısım. Bent. *İleri sürülen mes'ele. *Asıl, esas, cevher, maye. *(Bak:Atom, Zerre, Tabiat)*

Fizikte maddenin temeli olarak atom kabul edilmektedir. Atomun yapısı ve mahiyeti hakkındaki nazariyeler tarih boyunca değişikliklere uğramıştır. Halen bu mevzudaki nazariyeler istikrar bulmuş ve tam vuzuha kavuşmuş değildir. Bugünkü fizikte maddenin yanında bir de "anti-madde"nin varlığından bahsedilmektedir. İlim terakki ettikçe hatalı nazariyeler tadile uğramaktadır. Buna rağmen maddenin hakiki mahiyeti anlaşılmış değildir. Günümüzde bir kısım peşin hükümlü olmayan ciddi fizikçiler, insanın mutlak hakikat karşısındaki aczini ve beşerî ilimlerin nâkısiyet ve nisbîliğini anlayarak, bilmedikleri sahada daha ihtiyatlı ve daha mütevazi konuşmayı tercih etmektedirler. Muhakkak ki, geçen asırla asrımız arasındaki anlayış büyük farklar arzetmektedir. Maddeciliğin 19.yy. kaynaklarının ne kadar basit ve cehle istinad ettiği, bugün daha iyi anlaşılıyor. Asrımızda aklı bozulmamış bir insanın, madde âleminde tecelli eden kudret-i İlahiyeyi anlamakta bir bakıma daha şanslı olduğu söylenilebilir. Fakat hala geçmiş asırların maddeciliğine

yani herşeyi maddeye dayandırıp izah etmek iddiasına rastlamaktayız. Halbuki:

2230- "Bittecrübe, madde asıl değil ki, vücud ona müsahhar kalsın ve tabi olsun. Belki madde, bir mana ile kaimdir. İşte o mana, hayattır, ruhtur. Hem bilmüşahede madde, mahdum değil ki, herşey ona irca' edilsin. Belki hâdimdir, bir hakikatın tekemmülüne hizmet eder. O hakikat, hayattır. O hakikatın esası da ruhtur. Bilbedahe madde hâkim değil ki, ona müracaat edilsin, kemalat ondan istenilsin. Belki mahkûmdur; bir esasın hükmüne bakar, onun gösterdiği yollar ile hareket eder. İşte o esas, hayattır, ruhtur, şuurdur.

Hem bizzarure madde lüb değil, esas değil, müstekar değil ki, işler ve kemalat ona takılsın, ona bina edilsin; belki yarılmağa, erimeğe, yırtılmağa müheyya bir kışırdır, bir kabuktur ve köpüktür ve bir surettir. Görülmüyor mu ki: Gözle görülmiyen hurdebinî bir hayvanın ne kadar keskin duyguları var ki, arkadaşının sesini işitir, rızkını görür, gayet hassas ve keskin hisleri vardır. Şu hal gösteriyor ki; maddenin küçülüp inceleşmesi nisbetinde âsâr-ı hayat tezayüd ediyor, nur-u ruh teşeddüd ediyor. Güya madde inceleştikçe bizim maddîyatımızdan uzaklaştıkça ruh âlemine, hayat âlemine, şuur âlemine yaklaşıyor gibi hararet-i ruh, nur-u hayat daha şiddetli tecelli ediyor. İşte hiç mümkün müdür ki: Bu madde perdesinde bu kadar hayat ve şuur ve ruhun teşerruhatı bulunsun; o perde altında olan âlem-i batın, ziruh ve zişuurlarla dolu olmasın. Hiç mümkün müdürki: Şu maddîyat ve âlem-i şehadetteki mananın ve ruhun ve hayatın ve hakikatın şu hadsiz tereşşuhatı ve lemaat ve semeratının menabii, yalnız maddeye ve maddenin hareketine irca' edilip izah edilsin. Haşa ve kat'a ve asla! Bu hadsiz tereşşuhat ve lemaat gösteriyor ki; şu âlem-i maddîyat ve şehadet ise, âlem-i melekût ve ervah üstünde serpilmiş tenteneli bir perdedir." (S.509)

2230/1- Madde mefhumu din ilminde daha geniş ele alınır. Eski Yunan felsefesinden gelen madde anlayışı, zamanla değerini kaybetmekte ve mahsûsat âleminin zâhir ve dar sahasına inhisar etmektedir.

Bediüzzaman Hazretleri, Yunan felsefesinin melaike anlayışını bazıların dinden geldiğini zannetmeleri münasebetiyle cisim anlayışına da temas ederek şöyle diyor:

"Ehl-i zâhirin zihinlerini teşviş eden, felsefe-i Yunaniyeye incizablarıdır. Hatta o felsefeye fehm-i âyette bir esas-ı müselleme nazarıyla bakıyorlar. Hatta oğlu ölmüş ve kocakarıyı güldürecek derecede bir misal budur ki:

Bazıları öyle bir zatın kelâmındaki fülûs-u felsefeyi, cevher-i hakikatten temyiz etmeyecek dereceden pek çok derecede âlî olan o zat-ı nakkad, Kürdçe demiştir ki: عَنَاصِرْ چِهَارِنْ وَانِنْ مَلَكْ Halbuki: Bu söz ile hükemanın mezhebi olan ki: "Melaike-i Kiram maddeden mücerreddirler" red yolunda tasrih ediyor ki: "Melaike-i Kiram anasırdan mahluk ecsam-ı nuraniyedirler." Onlar fehmetmişler ki: Anasır dört oldukları İslâmiyet'tendir. Acaba... Dörtlüğü ve unsuriyeti ve besateti, hükema ıstılahatından ve müzahref olan ulûm-u tabiiyenin esaslarındandır. Hiç usûl-ü İslâmiyeye taallukları olmayan belki zâhir müşahedetle hükmolunan bir kaziyedir. Evet dine teması olan her şey, dinden olması lâzım gelmiyor. Ve İslâmiyet'le imtizac eden her bir madde, İslâmiyet'in anasırından olduğunu kabul etmek unsur-u İslâmiyet'in hasiyetini bilmemek demektir. Zira kitab ve sünnet ve icma' ve kıyas olan anasır-ı erbaa-i İslâmiye, böyle maddeleri terkib ve tevlid etmez.

Elhasıl: Unsuriyet ve besatet ve erbaiyyet, felsefenin bataklığındandır; şeriatın maden-i safisinden değildir. Fakat felsefenin yanlışı, seleflerimizin lisanlarına girdiğinden bir mahmil-i sahih bulmuştur. Zira selef, "dörttür" dediklerinden murad, zâhiren dörttür. Veyahut hakikaten ecsam-ı uzviyeyi teşkil eden müvellidülma ve müvellidülhumuza ve azot ve karbon... yine dörttür." (Mu.72) *(Bak: 2326.p.)*

2231- MADDİYYUN مَادّيون : (Maddiyun) Maddeciler. Herşeyin esası madde olduğunu iddia edip, ruhaniyatı ve manevîyatı inkâr eden dinsizler. Masnuat-ı İlahiye olan mahlukatı ve zerrelerin muntazam hareketini, tesadüf eseri tevehhüm edip dinsizliğe yol açmaya çalışanlar. Materyalistler.

2232- "Maddiyun denilen bir kısım ehl-i dalalet, zerrattaki tahavvülat-ı muntazama içinde Hallakiyet-i İlahiyenin ve kudret-i Rabbaniyenin bir cilve-i azamını hissettiklerinden ve o cilvenin nereden geldiğini bilemediklerinden ve o kudret-i Samedaniyenin cilvesinden gelen umumi kuvvetin nereden idare edildiğini anlıyamadıklarından, madde ve kuvveti ezelî tevehhüm ederek, zerreler ve hareketlerine âsâr-ı İlahiyeyi isnad etmeye başlamışlar.

Fesübhanallah! İnsanlarda bu derece hadsiz cehalet olabilir mi ki, mekândan münezzeh olmakla beraber herbir yerde herbir şeyin icadında herşeyi görecek, bilecek, idare edecek bir tarzda bulunur bir vaziyetle yaptığı

fiilleri ve eserleri; camid, kör, şuursuz, iradesiz, mizansız ve tesadüf fırtınaları içinde çalkanan zerrata ve harekâtına vermek, ne kadar câhilane ve hurafetkârane bir fikir olduğunu, zerre kadar aklı bulunanların bilmesi gerektir.

Evet bu herifler vahdet-i mutlakadan vazgeçtikleri için, hadsiz ve nihayetsiz bir kesret-i mutlakaya düşmüşler; yani bir tek İlahı kabul etmedikleri için, nihayetsiz ilahları kabul etmeye mecbur oluyorlar. Yani bir tek Zat-ı Akdes'in hassası ve lâzım-ı zatîsi olan ezeliyeti ve hâlikıyeti, bozulmuş akıllarına sığıştıramadıklarından; o hadsiz, nihayetsiz camid zerrelerin ezeliyetlerini, belki uluhiyetlerini kabul etmeye mesleklerince mecbur oluyorlar...

2233- İşte sen gel, echeliyetin nihayetsiz derecesine bak! Evet zerelerdeki cilve ise; zerreler taifesini Vacib-ü Vücud'un havliyle, kudretiyle, emriyle muntazam ve muhteşem bir ordu hükmüne getirmiştir. Eğer bir saniye o Kumandan-ı Azam'ın emri ve kuvveti geri alınsa, o çok kesretli camid, şuursuz taife, başıbozuklar hükmüne gelecekler; belki bütün bütün mahvolacaklar.

2234- Hem insanların bir kısmı güya daha ileri görüyor gibi, daha ziyade câhilane bir dalaletle Sani-i Zülcelal'in gayet latif, nazenin, muti, müsahhar bir sahife-i icraatı ve emirlerinin bir vasıta-ı nakliyatı ve zaif bir perde-i tasarrufatı ve latif bir midad-ı (mürekkeb) kitabeti ve en nazenin bir hulle-i icadatı ve bir maye-i masnuatı ve bir mezraa-i hububatı olan "esir" maddesini, cilve-i rububiyetine ayinedarlık ettiği için masdar ve fail tevehhüm etmişler. Bu acib cehalet, hadsiz muhalleri istilzam ediyor. Çünki esir maddesi, maddîyunları boğduran zerrat maddesinden daha latif ve eski hükemanın saplandığı heyula fihristesinden daha kesif, ihtiyarsız, şuursuz, camid bir maddedir. Bu hadsiz bir surette tecezzi ve inkısam eden ve nâkillik ve infial hassasıyla ve vazifesiyle teçhiz edilen bu maddeye, belki o maddenin zerreden çok derece daha küçük olan zerrelerine; herşeyde herşeyi görecek, bilecek, idare edecek bir ihtiyar ve bir iktidar ile vücud bulan fiilleri, eserleri isnad etmek, esirin zerreleri adedince yanlıştır." (L.342)

Atıf notu:

-Maddiyunlar mesleklerinde tahavvülat-ı zerratı esas tutmuşlar, bak: 4081.p.

MAĞLUBİYET مغلوبية : Yenilme. *(Bak: Galibiyet)*

2235- MAHREM محرم : Gizli. *Dince ve şer'an müsaade olunmayan.*Birisinin hususi hallerine ait gizli sır. *Nikah düşmeyen, evlenilmesi haram olan yakın akraba. Baba, dede, anne, nine, erkek ve kızkardeş, amca, dayı, hala ve teyze ile kişi arasında bir neseb yakınlığı, bir ebedî mahremiyet vardır. Bunlarla nikah asla caiz değildir. *(Bak: Muharremat)* *Mc: Çok samimi ve içli-dışlı olan kimse.

Atıf notu:

-Taife-i nisanın mahremlerine karşı tesettürü gereken yerleri, bak: 3779.p.

2236- MAHŞER محشر : Toplanma yeri. Kıyametten sonra insanların tekrar dirilip toplanmaları ve toplandıkları yer. Haşir meydanı. *Çok kalabalık. *(Bak: Haşr)*

Atıf notları:

-Kıyamette Küre-i Arz, ahalisini mahşer meydanına boşaltır, bak: 3395.p.

-Mahşerde herkes sadakasının gölgesinde bulunacağı rivayeti, bak: 3185.p.

-Riyakârların mahşerde nâsın huzurunda teşhir edileceği mealindeki rivayet, bak: 3119.p.

2237- MAKAM-I MAHMUD مقام محمود : En yüksek şefaat makamı. Peygamberimiz'in (A.S.M.) kavuşacağı, Allah tarafından vaad edilen makam. "Makam-ı Mahmud, herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makam demektir ki hakikat-ı hamdin müteallıkı olan kurb-i mutlak makamı yani ehadis-i şerifede varid olduğu üzere liva-ül hamd altında şefaat-ı kübra makamıdır." (E.T.3194)

Liva-ül Hamd'in geçtiği kaynak eserlerden bazıları: Tirmizi, menakıb/1, ibn-i Mace zühd/37, Darimî mukaddeme/8, İbn-i Hanbel l, 281, 295/3, 144.

Sual: "(17:79) عَسَى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا Cenab-ı Hak va'dettiği halde, her ezan ve kametten sonra edilen mervi duada:

وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ [199] deniliyor; bütün ümmet o va'di ifa etmek için dua ederler. Bunun sırr-ı hikmeti nedir?

Cevab: Bu kadar tekrar ile kat'i verilecek olan bir şeyin vermesini istemesinin sırr-ı hikmeti şudur: İstenilen şey meselâ, Makam-ı Mahmud bir uçtur. Pek büyük ve binler Makam-ı Mahmud gibi mühim hakikatları ihtiva eden bir hakikat-ı azamın bir dalıdır. Ve hilkat-ı kâinatın en büyük neticesinin bir meyvesidir. Ve ucu ve dalı ve o meyveyi dua ile istemek ise; dolayısıyla o hakikat-ı umumiye-i uzmanın tahakkukunu ve vücud bulmasını ve o şeçere-i hilkatın en büyük dalı olan âlem-i bekanın gelmesini ve tahakkukunu ve kâinatın en büyük neticesi olan haşir ve kıyametin tahakkukunu ve dar-ı saadetin açılmasını istemektir. Ve o istemekle, dar-ı saadetin ve Cennet'in en mühim bir sebeb-i vücudu olan ubudiyet-i beşeriyeye ve daavat-ı insaniyeye kendisi dahi iştirak etmektir. Ve bu kadar hadsiz derecede azîm bir maksad için, bu hadsiz dualar dahi azdır. Hem Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'a "Makam-ı Mahmud" verilmesi, umum ümmete şefaat-ı kübrasına işarettir. Hem o, bütün ümmetin saadetiyle alâkadardır. Onun için hadsiz salavat ve rahmet dualarını bütün ümmetten istemesi ayn-ı hikmettir." (Ş.96) Makam-ı Mahmud, S.B.M. 1712. hadiste de geçer. *(Bak: Şefaat)*

2238- MANA-YI HARFÎ مَعْنَوَى حَرْفِي : Harf, kendinden başkasını anlatmak için kullanılan işaret ve âlet olduğundan, herhangi bir şeyin harfi manası, o şeyin başka bir şeye delalet etmesi veya delalet ettiği şeyi anlamak için ona bakılması demektir.

Bu mananın mukabili olan mana-yı ismî ise; isim, müsemmasını anlattığından, bir şeye yalnız kendisini anlamak için bakmaktır.

Meselâ; mükemmel bir makinaya yalnız yapısını anlamak için bakmak, mana-yı ismî; ustasının maharetini onunla tanımak için bakmak ise, mana-yı harfîdir. *(Bak: Cehl-i Mürekkeb, Niyet, Nokta-i Nazar)*

Bediüzzaman Hazretlerine bir talebe tarafından sorulan bu mevzudaki sualine verdiği cevab aynen şöyledir:

"Senin ikinci sualin olan, mana-yı ismî ile mana-yı harfinin bahsi ise, ilm-i nahvin umum kitabları başlarında o mes'ele izah edildiği gibi, ilm-i hakikatın

199 S.B.M. hadis: 365

Sözler ve Mektubatlar namındaki risalelerinde temsilâtla kâfi beyanat vardır. Senin gibi zeki ve müdakkik bir zâta karşı, fazla izahat fazla oluyor. Sen âyineye baksan, eğer âyineye şişe için bakarsan, şişeyi kasden görürsün, içinde Re'fet'e tebeî, dolayısıyla nazar ilişir. Eğer maksad, mübarek simanıza bakmak için âyineye baktın, sevimli Re'fet'i kasden görürsün. تَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ dersin.Âyine şişesi tebeî dolayısıyla nazarın ilişir. İşte birinci surette âyine şişesi mana-yı ismîdir. Re'fet mana-yı harfî oluyor. İkinci surette âyine şişesi mana-yı harfidir, yani kendi için ona bakılmıyor, başka mana için bakılır ki akisdir. Akis mana-yı ismîdir.

Yani دَلَّ عَلَى مَعْنًى فِى نَفْسِهِ olan tarif-i isme bir cihette dâhildir. Ve âyine ise دَلَّ عَلَى مَعْنًى فِى غَيْرِهِ olan harfin tarifine mâsadak olur. Kâinat nazar-ı Kur'anî ile, bütün mevcudatı huruftur, mana-yı harfiyle başkasının manasını ifade ediyorlar. Yani; esmasını, sıfatını bildiriyorlar. Ruhsuz felsefe ekseriya mana-yı ismiyle bakıyor, tabiat bataklığına saplanıyor. Her ne ise..." (B.348)

2239- Bu tabirler, daha çok marifetullah ve iman ilminde kullanılır. Mana-yı harfî, Kur'anın ısrarla teşvik ettiği tefekkür ve şükür mesleğinde terakki yolu; mana-yı ismî ise, Kur'anın şiddetle reddettiği esbab ve tabiat-perestlik ile küfran yoludur.

2240- Evet "Cenab-ı Hakk'ın masivasına (yani kâinata) mana-yı harfiyle ve O'nun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbab hesabına bakmak hatadır.

Evet her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh, ni'mete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sani', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakiki zihne ve fikre gelmelidir. (M.N.51)

2241- Ve keza" Dünyayı ve ondaki mahlukatı mana-yı harfiyle sev. Mana-yı ismiyle sevme. "Ne kadar güzel yapılmış" de. "Ne kadar güzeldir" deme. Ve kalbin batınına, başka muhabbetlerin girmesine meydan verme. Çünki batın-ı kalb, ayine-i Samed'dir ve O'na mahsustur." (S.640)

"Meselâ: Nasılki bir padişah-ı âlî, sana bir elmayı ihsan etse, o elmaya iki muhabbet ve onda iki lezzet var: Biri; elma, elma olduğu için sevilir. Ve elmaya mahsus ve elma kadar lezzet var. Şu muhabbet padişaha ait değil. Belki huzurunda o elmayı ağzına atıp yiyen adam, padişahı değil, elmayı sever ve nefsine muhabbet eder. Bazan olur ki: Padişah o nefisperverane olan muhabbeti beğenmez, ondan nefret eder. Hem elma lezzeti dahi cüz'îdir. Hem zeval bulur; elmayı yedikten sonra o lezzet dahi gider; bir teessüf kalır. İkinci muhabbet ise; elma içindeki elma ile gösterilen iltifatat-ı şahanedir. Güya o elma, iltifat-ı şahanenin nümunesi ve mücessemidir diye başına koyan adam, padişahı sevdiğini izhar eder. Hem iltifatın gılafı olan o meyvede öyle bir lezzet var ki, bin elma lezzetinin fevkindedir.İşte şu lezzet ayn-ı şükrandır. Şu muhabbet, padişaha karşı hürmetli bir muhabbettir.

Aynen onun gibi bütün ni'metlere ve meyvelere, zatları için muhabbet edilse, yalnız maddî lezzetleriyle gafilane telezzüz etse, o muhabbet nefsanîdir. O lezzetler de geçici ve elemlidir. Eğer Cenab-ı Hakk'ın iltifatat-ı rahmeti ve ihsanatının meyveleri cihetiyle sevse ve o ihsan ve iltifatatın derece-i lütuflarını takdir etmek suretinde kemal-i iştiha ile lezzet alsa; hem manevî bir şükür, hem elemsiz bir lezzettir." (S.641)

Atıf notları:

-Kâinata mana-yı harfiyle bakmak, bak: 1309.p.

-Mahlukat mana-yı ismiyle bakılınca hiçtir, bak: 1128.p.

2242- MANTIK مَنطق : Mantık kelimesi, yunanca "logike" kelimesinin Arapçadaki karşılığıdır. Logike; söz, konuşma, akıl manalarına gelen "logus" kelimesinden gelmektedir. "Logike"; logos'a, söze, konuşmaya yahut akla ait demektir.

Seyyid Şerif Cürcanî (Mi: 1340-1413= "Haşiye-i Suğra"sında şöyle der: "Mantık, nutk-u zahirîye ıtlak olunur ki bu, konuşmadır. Ve nutk-u batınîye ıtlak olunur ki, o da ma'kulatın idrakidir."

Mantık, bir terim olarak, "doğru düşünme prensip ve kaidelerini inceleyen bir ilimdir" şeklinde tarif edilebilir.

Günlük dilde mantık kelimesi hem bir ilmi, hem bir düşünme tarzını belirtmek için kullanılmaktadır. İnsan, mantık ilmini bilmeden de mantıklı düşünebilir. Mantıklı düşünme tarzından başka düşünme tarzları da vardır.

Meselâ rüya halindeki düşünme tarzı (otistik düşünce), çocukların düşünme tarzı (egosantrik düşünce), ibtidaî insanların düşünme tarzı (prelojik düşünce), tasavvufta cezbe ve sekr halindeki düşünme tarzı (mistik düşünce) gibi... Mantık, hakikata ve kendi iç prensiplerine uygun, tutarlı ve sağlıklı bir düşünme tarzını ifade ettiği gibi, bu doğru düşünme tarzının istinad ettiği prensip ve kaideleri tetkik eden ilmi de ifade eder. *(Mantıkta istidlal, bak: 1784-1794.p.lar)*

2243- Mantıklı düşünme, insanlıkla beraber var olduğu halde mantık ilminin kuruluşu çok sonradır. Mantık ilminin kurucusu Aristo (Aristoteles) dur. (M.Ö. 384-322) Aristo kendinden önceki ve kendi zamanındaki filozofların mantıklı düşünme üzerindeki fikirlerinden istifade etmiştir. Fakat mantığın mevzularını, prensip ve kaidelerini tesbit ederek düzenli bir ilim haline getiren Aristo olmuştur.

İslâm dünyasında mantık çalışmaları yapılmıştır. İslâm mantıkçıları arasında Farabî (Mi: 870-950), El-Kindî (Öl. Mi. 873), İbn-i Sina (Mi: 980-1037), Gazalî (1058-1111), Fahreddin Razi (Öl. Mi: 1209), Seyyid Şerif (Mi: 1340-1413) sayılabilir.

2244- Farabi ve İbn-i Sina geleneğine uygun olarak yazılmış ve medreselerde yüzyıllar boyunca okutulup açıklamaları yapılmış mantık kitaplarından bilhassa ikisi şöhret bulmuştur. Ebherî'nin İsagoji'si ve Kazvinî'nin Şemsiye'si.

Klasik mantık denilen Aristo mantığı, yüzyıllar boyunca Doğu ve Batı dünyasında hâkim olmuştur. Esas mevzuu terim, kaziye ve kıyas olan bu mantık üzerindeki çalışmalar, bu mantığa fazla bir şey katmamıştır. Bazı teferruatta yenilikler yapılmıştır. Mantık ilmindeki esas gelişme ve yenilik Mi.19.yy.ın ikinci yarısında başlıyan ve yüzyılımızın başından itibaren kuvvet kazanan "Modern Mantık" çalışmalarıdır... Bu yeni mantık "Matematik Mantık", "Lojistik", "Sembolik Mantık" adlarıyla da anılmaktadır. Hususiyeti, matematik gibi muhakemenin esas kaidelerinin de, söz ve hislerin tesirinden uzak, mücerret şekillerle ve remizlerle ifade edilmesi ve kat'iyet kazandırılmasıdır. Bu mantığın tatbikatı, "bilgisayar" denilen cihazların yapılmasına yol açmıştır.

2245- Yeni mantık akımları arasında, bir kaziyenin ya doğru ya da yanlış değer alacağını kabul eden "iki değerli mantık"tan başka, kaziyede doğru ve yanlışın yanında ihtimali de bir değer olarak kabul eden "üç değerli mantık" anlayışı da mevcuddur. Ayrıca kaziyeleri imkânsızlık, ihtimaliyet, zaruret mefhumları bakımından inceliyen, modelite (tarz) mantığı da vardır.

Yeni mantık, klasik mantığı ortadan kaldırmamış, eksiklerini tamamlamış ve onu aşmış, mantığın sahasını daha da genişletmiştir."Miyar-ul İlm" ve "Mihakk-un Nazar" isimli eserleri yazmış olan Gazali, "El-Munkız"da şöyle demektedir: "Mantıkta ne müsbet ne de menfi cihetten dine taalluk eden birşey yoktur. Mantık delillerin, kıyasların usulünü; bürhanın, mukaddimelerin nasıl terkib edileceğini; hadd-i sahih denilen tariflerin şartlarını, bunun nasıl terkib edileceğini, ilmin ya tasavvurdan -ki tarif yolu ile öğrenilir- ya tedkikten -ki bürhan yolu ile öğrenilir- ibaret olduğunu tetkik eder. Bunlardan reddedilmesi gereken bir cihet yoktur. Bunlar mütekellimînin ve ilim erbabanın delile ait zikrettiği şeyler cinsindendirler."

2246- Gazali, ilim içinde mantığın dine taalluku olmamakla beraber mantık ile meşgul olanların, iki yönde dine zararları dokunabileceklerini söyler:

l- Red ve inkâr ihtimalinden uzak olan bilgilere vâkıf olanlar, bu bilgileri vaz' edenlere karşı aşırı derecede itimad edeceklerinden, onların dinî hükümleri inkâra müteallik sözlerini de kabule meylederler.

2- Dine hizmet ettiğini zannederek bu gibilerin her sözünü reddetmeye kalkan bir müslüman da farkında olmadan dine zarar verebilir... (Bekir Sami Sağbaş, Felsefe Öğretmeni)

2247- "İnsan fıtratının merkezinde beş dallı ve dilli bir ihtiyaç şeceresi vardırki, beş sual ile, şu boşluğu dolduran hâdiselere karşı mukabelede bulunmaktadır. Ve onlarla cereyan eden vukuatlara seslenmekte ve kâinata nida etmektedir. O suallerin en mümtazı مَا dır ki, mebadi-i tasavvuriyeyi tevlid eder. Yani şu gördüğümüz eşya nedir, diye مَا ile sual ediyor.

İkincisi de: Mebadi-i tasdikiyeyi ilim içinde tedvin eden şu hükümler ne içindir? diye لِمَ ile soruyor. O zaman hikmet, kâinat lisanıyla ve hikmetin mukaddemesi olan mantık ile, birinci suali tariflerle, ikinci suali de delil ve bürhanlarla cevablandırır." (M.Nu.642)

"Vakta ki, inayet-i İlahiye, insanın terakkisini ve mücahede ile istikmalini ve hadd-i kemale erişmesini iktiza etti. Şüphesiz ki insanın seciye ve seviyesine vaz'iyyet etmemiş, meyil ve arzularını da kayd altına almamış, ahlâkına sed çekmemiştir. Belki istediği tarafa gitmesi için serbest bırakmıştır. Bunun

içindir ki beşere yakınlık uzaklıkça, sıhhat ve fesatça mütefavit pek çok yollar açılmıştır. Buna binaen seciyeleri güzel ukûl-ü selîme sahipleri, hakka doğru yürüdükleri zaman, mesleklerini aşağı tabakalara da ta'mim etmek için, bâtıl ve dalalete düşmemek için şartlar adıyla bazı alâmat-ı ihtiraz koymuşlardır.

İşte buna binaendir ki; mantık, kuvve-i fikriye ve akliyeyi doğru yollara sevketmek için bazı şartlar vaz'etmiştirki, o şartların vücuduyla sıhhate, fıkdanı ile de fesada delalet eder." (M.Nu.643)

2248- "İnsanın fikrinin gayesi ve son mertebesi, nefs-i natıkanın kâinata manevî bir harita olmaktan ibarettir. Bu ise kâinatın hakikatları nefs-i natıkada irtisam etmek ve pek çok hakaik-i nisbiyeyi bir mukayese ile bilmekle hasıl olur. Bu hakikatlar ise kaziyelerdir. Bu kaziyeler de delillerden hasıl olan neticelerdir. Onlar da delillerle eczası teşekkül eder. O ecza da mevzu ve mahmullerden ibarettir. Mevzu ve mahmullerden maksad da tasavvurlarıdır. Tasavvurları ise, tarifler ile hasıl olur. Tarifleri de eczasından hasıl olur. Eczaları ise külliyat-ı hamsedir.

Hülasa; külliyat-ı hamse tariflere mebadidir, tarifler de kaziyelere mebadidir, kaziyeler de delillere mebadidir, deliller de meçhul hakikatlara mebadidir." (M.Nu.644) (Mantık denilen intikal, bak: 185/1.p.)

MANZUME منظومه : Tertibli, ölçülü yazı, şiir. Vezinli ve kafiyeli olan söz. *Sıra, dizi. Sistem. *(Bak: Şiir)*

MANZUME-İ ŞEMSİYE منظومهء شمسيه : Güneş sistemi. *(Bak: Şems)*

2249- MARİFET معرفة : Bilme, tanıma, bir şeyi cüz'î vecihle bilmek. *Hüner, Üstadlık. San'at.*Tuhaflık, garib hareket. *Vasıta, tavassut. *İlim ve fenlerle tahsil olunan malumat. İrfan kazanmak. *(Bak: Maarif)*

Atıf notları:

-Marifetin bir manası da fıkıhtır, bak: Fıkıh.

-Bu dünyada insanlar için Allah'ın ma'rifeti, yani künhü ile bilinmesi mümkün değildir, bak: 3599.p.

-Yakîn, marifetten üstündür, bak: 1601.p.

2250- MARİFETULLAH معرفة اللّٰه : Âlemdeki âsârından Hâlikın varlığını, birliğini, sıfat ve esmasını, hikmet ve gayelerini Kur'anın ders ve talimiyle veya ehlinden öğrenip bilmek ve şuuruna ermek. Masnuat-ı İlahiyeyi ve Kur'anî hakikatleri tefekkür ve tahsil edip *(Bak: Tefekkür)* lütf-u İlahî ile kalbî inkişaf ve basirete sahib olmak. İlahî hakikatlara ve hikmetlere vukufiyet, her işde Allah rızasına en uygun hareket tarzını bilip amel etmek. *(Bak: Allah)*

Marifetin zıddı, inkârdır. İlmin zıddı ise, cehildir..

Bir atıf notu:

-Ene'deki ahval ve hissiyatın marifetullaha vesile olması, bak: 818-822.p.lar.

2250/1- Kur'an-ı Kerim'de, marifetullah yani âlemde tecelli eden esma-i İlahiyeyi tefekkür ile Allah'ı sıfatlarıyla bilmeyi ve insanın yaradılış gayelerini anlamayı teşvik ve emreden pekçok âyetler vardır. Meselâ:

"(51:56) وَمَا خَلَقْتُ الجِنَّ وَالْ ِنْسَ ا ّ لِيَعْبُدُونَ Bu âyet-i uzmanın sırrıyla, insanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi; Hâlik-ı Kâinat'ı tanımak ve ona iman edip ibadet etmektir. Ve o insanın vazife-i fıtratı ve farîza-i zimmeti, marifetullah ve iman-ı billah'tır. Ve iz'an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir.

Evet fıtraten daimî bir hayat ve ebedî yaşamak isteyen ve hadsiz emelleri ve nihayetsiz elemleri bulunan biçare insana, elbette o hayat-ı ebediyenin üssül'esası ve anahtarı olan iman-ı billah ve marifetullah ve vesilelerinden başka olan şeyler ve kemalâtlar, o insana nisbeten aşağıdır. Belki, çoğunun kıymetleri yoktur." (Ş.100)

"İnsan bu âleme ilim ve dua vasıtasıyla tekemmül etmek için gelmiştir. Mahiyet ve istidad itibariyle herşey ilme bağlıdır. Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu, Marifetullahtır ve onun üssül-esası da iman-ı billah'tır." (S.316)

2250/2- Evet "hilkatin en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi "İman-ı Billah"tır. Ve insaniyetin en âlî mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, İman-ı Billah içindeki "Marifetullah"tır. Cin ve insin en parlak saadeti ve en tatlı nimeti, o marifetullah içindeki "Muhabbetullah"tır. Ve ruh-u beşer için en hâlis sürur ve kalb-i insan için en safi sevinç, o muhabbetullah

içindeki lezzet-i ruhaniyedir. Evet bütün hakiki saadet ve hâlis sürur ve şirin nimet ve safi lezzet, elbette marifetullah ve muhabbetullahtadır. Onlar, onsuz olamaz.

Cenab-ı Hakk'ı tanıyan ve seven, nihayetsiz saadete, nimete, envara, esrara; ya bilkuvve veya bilfiil mazhardır. Onu hakiki tanımayan, sevmeyen, nihayetsiz şekavete, âlâma ve evhama manen ve maddeten mübtela olur. Evet şu perişan dünyada, avare nev'-i beşer içinde, semeresiz bir hayatta; sahipsiz, hâmisiz bir surette, âciz miskin bir insan, bütün dünyanın sultanı da olsa kaç para eder. İşte bu avare nev'-i beşer içinde, bu perişan fani dünyada; insan sahibini tanımazsa, malikini bulmazsa, ne kadar biçare sergerden olduğunu herkes anlar. Eğer sahibini bulsa, malikini tanısa, o vakit rahmetine iltica eder, kudretine istinad eder. O vahşetgâh dünya, bir tenezzühgâha döner ve bir ticaretgâh olur." (M.222)

Keza" Dünyanın lezzetleri, zevkleri ve zinetleri, Hâlikımızı, Malikimizi ve mevlamızı bilmediğimiz takdirde Cennet olsa bile Cehennem'dir. Evet öyle gördüm ve öyle de zevkettim. Bilhassa şefkatin ateşini söndürecek, marifetullahtan başka bir şey var mıdır? Evet marifetullah olduktan sonra, dünya lezzetlerine iştiha olmadığı gibi Cennet'e bile iştiyak geri kalır." (M.N.104)

2251- "Marifet-i Sani' denilen kemalat arşına uzanan mi'racların usûlü dörttür.

Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikîn-i sofiyenin minhacıdır.

İkincisi: İmkân ve hudusa mebni mütekellimîn tarikıdır.

Bu iki asıl, çendan Kur'andan teşaub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için uzunlaşmış ve müşkilleşmiş, evhamdan masun kalmamışlar.

Üçüncüsü: Şübehat-alud hükema mesleğidir.

Dördüncüsü en birincisi: Belagat-ı Kur'aniyenin ulvi mertebesini ilan etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzuh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mirac-ı Kur'anîdir.

Hem o arşa çıkmak için dört vesile vardır: İlham, talim, tasfiye, nazar-ı fikrî." (M.N.252)

2252- İlm-i Kelâm, tasavvuf ve cadde-i kübra diye tabir edilen üç mesle-

ğin, marifetullahı kazandırmadaki farklarını beyan eden aşağıdaki mektub, mevzumuzu tenvir eder.

Sual ediliyor ki:"Muhyiddin-i Arabi, Fahreddin-i Razi'ye mektubunda demiş: "Allah'ı bilmek, varlığını bilmenin gayrıdır." Bu ne demektir? Maksad nedir? soruyor.

Usul-üd din imamları ve ülema-i İlm-i Kelâm'ın akaide dair ve vücud-u Vacib-ül Vücud ve tevhid-i İlahîye dair beyanatları, Muhyiddin-i Arabî'nin nazarında kâfi gelmediği için, İlm-i Kelâm'ın imamlarından Fahreddin-i Razi'ye öyle demiş.

Evet İlm-i Kelâm vasıtasıyla kazanılan marifet-i İlahiye, marifet-i kâmile ve huzur-u tam vermiyor. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın tarzında olduğu vakit, hem marifet-i tammeyi verir, hem huzur-u etemmi kazandırır ki, inşaallah Risale-i Nur'un bütün eczaları, o Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın cadde-i nuranîsinde birer elektrik lambası hizmetini görüyorlar.

Hem Muhyiddin-i Arabi'nin nazarında, Fahreddin-i Razi'nin İlm-i Kelâm vasıtasıyla aldığı marifetullah ne kadar noksan görülüyor; öyle de tasavvuf mesleğiyle alınan marifet dahi, Kur'an-ı Hakîm'den doğrudan doğruya veraset-i nübüvvet sırrıyla alınan marifete nisbeten o kadar noksandır. Çünki Muhyiddin-i Arabî mesleği, huzur-u daimîyi kazanmak için مَوْجُودًا اِلَّا هُوَ deyip kâinatın vücudunu inkâr edecek bir tarza kadar gelmiş.Ve sairleri ise, yine huzur-u daimîyi kazanmak için مَشْهُودًا اِلَّا هُوَ deyip, kâinatı nisyan-ı mutlak altına almak gibi, acib bir tarza girmişler. Kur'an-ı Hakîm'den alınan marifet ise, huzur-u daimîyi vermekle beraber, ne kâinatı mahkûm-u adem eder, ne de nisyan-ı mutlakta hapseder. Belki başıbozukluktan çıkarıp, Cenab-ı Hak namına istihdam eder. Herşey mir'at-ı marifet olur. Sa'di-i Şirazî'nin dediği gibi: دَرْ نَظَرِ هُشْيَارْ هَرْ وَرَقِى دَفْتَرِيسْتْ مَعْرِفَتِ كَرْدِ كَارْ Herşeyde Cenab-ı Hakk'ın marifetine bir pencere açar.

2253- Bazı Sözlerde ülema-i İlm-i Kelâm'ın mesleğiyle, Kur'andan alınan minhac-ı hakikinin farkları hakkında şöyle bir temsil söylemişiz ki: Meselâ: Bir su getirmek için, bazıları küngân (su borusu) ile uzak yerden, dağlar altında kazar, su getirir. Bir kısmı da, her yerde kuyu kazar, su çıkarır. Birinci kısım çok zahmetlidir; tıkanır, kesilir. fakat her yerde kuyuları kazıp su

çıkarmağa ehil olanlar, zahmetsiz herbir yerde suyu buldukları gibi, aynen öyle de: Ülema-i İlm-i Kelâm, esbabı, nihayet-i âlemde teselsül ve devrin muhaliyeti ile kesip, sonra Vacib-ül Vücud'un vücudunu onunla isbat ediyorlar. Uzun bir yolda gidiliyor. Amma Kur'an-ı Hakîm'in minhac-ı hakikisi ise, her yerde suyu buluyor, çıkarıyor. Herbir ayeti, birer asa-yı Musa gibi, nereye vursa ab-ı hayat fışkırtıyor. وَفِى كُلِّ شَىْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ düsturunu, her şeye okutturuyor.

Hem iman yalnız ilim ile değil, imanda çok letaifin hisseleri var. Nasılki: Bir yemek mideye girse, o yemek muhtelif asaba, muhtelif bir surette inkısam edip tevzi olunuyor. İlim ile gelen mesail-i imaniye dahi, akıl midesine girdikten sonra derecata göre ruh, kalb, sır, nefis ve hakeza... letaif, kendine göre birer hisse alır, masseder. Eğer onların hissesi olmazsa, noksandır. İşte Muhyiddin-i Arabi, Fahreddin-i Razi'ye bu noktayı ihtar ediyor." (M.330) *(Bak: Velayet-i Kübra)*

Atıf notları:

-Ma'rifetullahın şahidleri ve bürhanları üç çeşittir, bak: 665.p.

-Zihnin vazifesi marifetullahtır, bak: 3965.p.

2254- MA'RUF معروف : Bilinen, tanınmış. Belli, meşhur. *Şeriatın makbul kıldığı veya emrettiği. *Adl, ihsan, cud, tatlı dil, iyi muamele. *(Bak: Emr-i bi-l Ma'ruf, Örf)*

Atıf notları:

-Ahir zaman fitnesinde ma'ruf inkâr edilir, bak: 985.p.

-Her ma'ruf sadakadır, bak: 3184.p.

2255- MA'SİYYET معصية : İtaatsizlik, günah, isyan. *(Bak.Günah)*

"Masiyetin mahiyetinde, bilhassa devam ederse, küfür tohumu vardır. Çünki o masiyete devam eden, ülfet peyda eder. Sonra ona âşık ve mübtela olur. Terkine imkân bulanmıyacak dereceye gelir. Sonra o masiyetinin ikaba mûcib olmadığını temenniye başlar. Bu hal böylece devam ettikçe, küfür tohumu yeşillenmeye başlar. En nihayet, gerek ikabı ve gerek dar-ül ikabı inkâra sebeb olur.

Ve keza, masiyete terettüb eden hacaletten dolayı, o masiyetin masiyet olmadığını iddia etmekle, o masiyete muttali olan melekleri bile inkâr eder. Hatta şiddet-i hacaletten yevm-i hesabın gelmiyeceğini temenni eder. Şayet yevm-i hesabı nefyeden edna bir vehmi bulursa, o vehmi kocaman bir bürhan addeder. En nihayet nedamet edip terketmiyenlerin kalbi küsufa tutulur, mahvolur gider.-El-iyazü Billah-" (M.N.126)

Bir atıf notu:

-Her bir günah içinde küfre giden bir yol var, bak: 1074.p.

2255/1- Tekvinî veya teşriî evamir-i İlahiyeye muhalefetle işlenen ma'siyetin, dünyada görülen maddî ve manevî azab neticeleri, âhirette de cezanın bulunacağını gösterir. Evet "(82:14) وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِىجَحِيمٍ Akıbet, ikaba delildir, hadsen onu gösteriyor. Ma'siyetin ekseriya dünyada olan akıbeti, bir emare-i hadsiyedir ki, cezasında bir ikab vardır. Çünki herkes hususi bir tecrübe ile hadsen görüyor ki; hiçbir münasebet-i tabiiyye olmadığı halde, ma'siyet bir netice-i seyyieye müncer olur. Bu kadar kesret ve vüs'atle tesadüf olamaz.

Eğer şu umum muhtelif tecrübeler nazara alınırsa görünür ki; nokta-i iştirak yalnız tabiat-ı ma'siyettir ki, cezayı istilzam ediyor. Demek ceza, ma'siyetin lâzım-ı zatîsidir.

Madem ki dünyada filcümle bu lazım, sırf tabiat-ı ma'siyet için terettüb ediyor. Elbette bu darda terettüb etmiyen, başka dârda terettüb edecektir. Acaba kim vardır ki, küçücük bir tecrübe geçirmemiş ve dememiş ki: "Filan adam fenalık etti, belasını buldu." (S.T.İ.7)

"Cenab-ı Hakk'ın günahkârları afvetmesi fazldır, tazib etmesi adldir. Evet zehiri içen adam, âdetullaha nazaran hastalığa, ölüme kesb-i istihkak eder. Sonra hasta olursa, adldir. Çünki cezasını çeker. Hasta olmadığı takdirde, Allah'ın fazlına mazhar olur. Masiyet ile azab arasında kavi bir münasebet vardır. Hatta ehl-i i'tizal, masiyet hakkında, doğru yoldan udûl ile masiyeti, şerri Allah'a isnad etmedikleri gibi, masiyet üzerine tazibin de vacib olduğuna zehab etmişlerdir. Şerrin azabı istilzam ettiği, Rahmet-i İlahiyeye münafi değildir. Çünki şer, nizam-ı âlemin kanununa muhaliftir." (M.N.238)

2255/2- "Masiyet" kelimesinin kökü olan "isyan" hakkında Kur'an âyetlerinden birkaç not:

-Evamir-i İlahiyeyi kulaklarıyla işitip kalbleriyle isyan edenler (yani, "bakarperestlik"in esası olan dünyevî menfaatlerine şiddetli hırs ile bağlı olup kalblerinde diyanet duygusu bulunmayanlar): (2:93) (Bak: Bakarperestlik)

-İsyan ehline gelen musibet ve ceza: (3:112, 152) (4:14)

-Evamir-i İlahiyenin tebdilini istemek ma'siyeti: (10:15)

-Allah ve Resulüne (A.S.M.) isyan dalalettir. (33:36)

-İsyanı kalben çirkin gösteren kemalat-ı imaniye: (49:7)

Bir atıf notu:

-Masiyet olan bir emre itaat edilmez, bak: 3889.p.

2256- MASONLUK ماصونلق : Fr. Duvarcı manasına gelen bir kelimeden alınmış isimdir. Halk lisanında dinsiz, imansız manasına kullanılır. Fermeson veya farmason da denir. *(Bak: Hümanizm, Münafık, Siyonizm)*

Masonlar, insanları aldatıp cemiyetlerine bağlayabilmek ve halkın itimadını kazanıp telkin ve propagandalarını te'sirli kılmak için; hürriyet, adalet terakki, medeniyet, kardeşlik ve müsavat gibi sureta parlak kelâmlarla *(Bak: Kur'an 6:112)* ilericilik iddia ederler. Böyle aldatıcı sözlerle de asıl mahiyetlerini gizlemeye çalışırlar. Bununla beraber böylesine parlak kelâmlarının tam tersine olan gizli mahiyetleri hakkında matbuatta pek çok ifşaatlar da yapılmıştır.

Esasen ilericilik ve insaniyetçilik iddiaları doğru olsaydı, bilhassa kendilerine uygun düşen sefahete kapısı açık olan bu devrin şartları içinde, hiçbir hareketlerini gizli tutmazlardı. Halbuki iç faaliyetleri ve hususi toplantıları daima gizlidir.

2257- Bu cereyana bağlı olanların hepsi aynı düşüncede değildirler. Bunların bir kısmı var ki, bu cereyana bağlı olmanın manevî zararlarının anlayamama neticesi olarak, ya zahirî görünüş ve parlak kelâmlarına aldanırlar veya bazı dünyevî ve şahsî maksad, şöhret, makam ve menfaatler elde edebilmek için hissiyata mağlub olarak zahiren bağlı görünürler.

2258- Masonluk cereyanı mensubları, masonluğu tarif ederlerken: "Din ve ırk farkı gözetmeden insanlar arasında sevgiyi geliştirmek gayesini güden" şeklinde ifade ederler. Bir cihette Hümanizm'in de mahiyetini teşkil eden bu ifade, zahiren parlak görünürken, hakikatta dine ve Kur'ana aykırıdır. Çünki

ırk farkı olmamalıdır, fakat din farkı gözetmeden kâfir ve mü'minleri birbirini sevmeye, yani Allah'ın sevmediği ve buğzettiği münafık kâfirleri sevmeye davet etmek, müslümanı sinsice dalalete atmak ve dalaletle hidayeti, imanla küfrü müsavi görmek ve göstermek demektir. Halbuki Kur'anın müteaddid âyetlerinde mü'minler kâfire muhabbetten şiddetle menedilmişlerdir. Ezcümle bir âyette şöyle buyurulur:

"(60:1) يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ۟ تَتَّخِذُواعَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَاءَ "Ey o bütün iman edenler! Adüvvümü ve adüvvünüzü dostlar yerine tutmayın." Allah düşmanı, Allah'a adavet eden, Allah dinini, Allah hukukunu tanımayan Allah ve Resulü ile yarışa kalkışan ve Sure-i Mücadelede اِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ (58:5) ve emsali âyetlerde halleri beyan olunan kâfirler, müşrikler, zâlimlerdir.." (E.T.4890-4895)

2259- Diğer bir âyette de şu ikaz vardır:

"(5:82) لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُواالْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا Gerek Yehud ve Nasara ehl-i kitab, gerekse bunların gayrı alel'umum kâfir olan nas içinde "mü'minlere adavetçe en şiddetlisini kasem olsun ki, Yahudiler ve müşrikler bulacaksın." Ehl-i imana şiddet-i adavet nokta-i nazarından Yahudileri müşriklerin de önünde göreceksin. Demek ki bunlar imandan uzaktırlar, kesîr-i fâsikûn bunlarda daha ziyadedir. Çünki bunların dünyaya hırsı hepsinden çoktur." (E.T.1791)

"Bir hadis-i şerifte: [200] اَلْمَرْءُ دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ مَنْ يَخَالل Kişi, halilinin yani sır dostunun dini üzereder. Onun için her biriniz iyi bakın, kime dostluk ediyor, kiminle sevişiyor buyuruluyor." (E.T.4459)

Mezkûr misalleri hayli çoğaltmak mümkündür. Demek masonların din farkı gözetmeden bütün insanları sevmek iddiası; Kur'ana, dine tamamen aykırı bir iddia ve sinsice bir idlaldir.

2259/1- Bilhassa son zamanlarda en üstün insaniyet olduğu iddiasıyla yapılan ve yaptırılan telkinler ki: Bütün insanlara bakışta "evrensellik" ve

[200] Ebu Davud edeb/16; Tirmizi zühd/45; İbn-i Hanbel 2/303, 334; Tac 5/59

"küresellik" anlayışıyla bakmak ve insanları bu anlayışta ortak kılıp "tek insan sınıfı" meydana getirmek gibi saptırıcı cerbezelerle efkar-ı ammenin ifsad edilmesi isteniyor.

Halbuki Allah Kur'anda mü'min ve kafirlere eşitlik nazarıyla bakmaz ve baktırmaz. Çünkü Allah'ın hakimiyetine inanmayan kafirler ve müşrikler, kendilerini yaratıp yaşatanı ve O'nun esas gayesini inkar etmeleri sebebiyle ebedi ceza ve nefrete layık olmuşlardır.

Evet mezkur fâsid iddialar, Allah'ın sonsuz hikmet ve iradesiyle tercih ettiği ve vahyen gönderdiği ahkâm-ı Kur'aniyesine karşı bir isyandır. Beşerî düşünce ve anlayışı Allah'ın sonsuz ilmine karşı çıkarmak çılgınlığıdır.

Kur'anda, kafirlerle mü'minler arasındaki zıddiyeti ve kafirlere karşı şiddeti ifade eden ayetler pek çoktur. Bunlardan bir kısmını görmek için: *(510/1, 619. p. sonu, 2170/1, 2744/1, 3563. p.)lara bakınız.*

İki atıf notu:

-Yahudilerin düşmanlığı, bak: 93.p.da bir âyet notu.

-Kâfirlerin düşmanlığı ve onlara dost olmamak,bak: 2170/1.p.da âyet notları.

2260- Esasen Masonluk, kökü dışarda olan ve Yahudiliğe dayanan bir cemiyet olup, mazisi Süleyman (A.S.) zamanına kadar gider. Elmalılı Hamdi Efendi tefsirinde şöyle bir tarihî hâdiseyi nakleder:

"Celalim hakkı وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَاَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا (38:34)" için Süleyman'ı bir de fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık." -Bu fitne hakkında da bir takım garibeler söylenmiştir. Sure-i Bakara'da işaret olunduğu üzere anlaşılıyor ki; Süleyman Aleyhisselâm Beyt-ül Makdis'i yaptırdığı sırada celbettiği sanatkârlar içinde hıyel-i sanayia vâkıf bir takım şeytanların kurdukları bir ihtilal yüzünden bir müddet nüfûzu zayi' etmiş, yahut tahtından cüda olmuş, bu suretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir cesed kadar heykel gibi birisi oturtulmuş idi. Mason tarihlerinde mason cemiyetlerinin Süleyman Aleyhisselâm aleyhine olan bu ihtilal hareketlerini esas ittihaz ettikleri ve reisin hatırasına hürmet eyledikleri söylenir..." (E.T.4097)

Atıf notları:

-Masonların tecavüzkârlıkları, bak: 397,398,399. p.lar.

-Masonların İslâm Deccalına müzaheratı, bak: 651.p.

-Masonluk, komünistlik ve anarşistliği intac ediyor, bak: 2071.p.

2260/1- MATBUAT مَطْبُوعَا : Kitab, mecmua, gazete gibi yayınlar.

Atıf notları:

-Müsbet gazeteler, bak: 1850.p.

-Eracif ehli olan gazeteciler, bak: 2722, 2724, 2726, 3409, 3410.p.lar

-Neşriyatla işlenen günahlar, bak: 984, 1004, 2286, 2653.p.lar.

-Menfi neşriyatı desteklemek hatası, bak: 704.p.

-Bediüzzaman Hazretlerine gönderilen gazete, bak: 3248.p.

-Risale-i Nur'a kanaat etmek, bak: 3093, 3100.p.lar.

-Gazete ile Risale-i Nur'un neşrine adem-i cevaz, bak: 3695, 3696.p.lar.

2261- MATERYALİZM مَاتريَاليزم : Maneviyatı ve Allah'ı inkâr eden maddîyyunların mesleği. *(Bak: Maddiyyun)*

2262- MATÜRİDÎ ماتوريدى : Ehl-i Sünnet itikad imamlarından Ebu Mansur-u Matüridî, Semerkand şehrinin Matürid köyünde doğmuştur. Hi: 280-332 tarihleri arasında yaşamıştır.

Amelde Hanefî mezhebinden olanlar, itikadda (ekseriyetle) Matüridî mezhebindendir. Çünki bu zat, ehl-i sünnet itikadına muhalif görüşleri, eserleriyle reddederek ıslah etmiştir.

Atıf notu:

-İtikadda mezheb imanları, bak: 2410-2414.p.lar.

2263- MEAL مآل : Bir ibarenin kısaca manası.

"Meal, te'vilin me'hazı olan "evl" manasına masdar-ı mimîdir. Bir şeyin varacağı gaye manasına ism-i mekân da olur ki, te'vilin hasılı demektir. Bun-

dan başka, meal; bir şeyi eksiltmek manasına da gelir. Onun için örfte bir kelâmın manasını her vechile aynen değil de, biraz noksanıyla hasılına göre ifade etmeğe de meal denilmiştir." (E.T. Mukaddimede 30) *(Bak: Te'vil)*

2264- MECAZ مجاز : (Cevaz.dan) Geçecek yer. Yol. *Ebd: Bir hususu anlatmak için kelime veya cümlenin hakiki manası ile değil de, anlatılmak istenen şeye benzer başka ifade şekli ile anlatmak. *(Bak: Kinaiyyat, Müteşabihat)*

Edebiyat Lügatı'nın, "Mecaz" maddesinde şu tafsilat vardır. "Bir kelime kendi manasında kullanılırsa, hakikat olur. Eğer bir münasebetle asıl manasından başka bir manada istimal edilir ve kendi manasında kullanılmasında "karine-i mania" bulunursa, "mecaz"dır. Meselâ; tahta kelimesi, ağaçtan satıh manasına olduğu halde hakikattır. Fakat-yazı levhası-manasına kullanılır. Faraza, muallim tarafından talebeye "Tahta başına geç" denilirse, mecazdır. Çünkü, levhanın tahtadan yapılmış olması münasebeti ile, bir de başına geçilecek tahtanın ancak yazı tahtası olup döşeme ve tavan tahtalarının başına geçilemiyeceği karine-i maniası ile, o kelime hakikat manasından mecaz manasına naklolunmuştur.

Nakildeki münasebete alâka denilir. Alâkası teşbih olan mecazlar istiare, başka türlü alâkası bulunanlar da mecaz-ı mürsel'dir. Mecaz-ı mürselin alâkaları teşbihten başkadır ve en meşhurları şunlardır.

2265- 1- Hulul: Hakikat ve mecaz manalarında birinin ötekine mahal olmasıdır. "Derse girildi" denildiği vakit, hal olan dersin söylenip onun mahalli bulunan dershanenin kastedilmesi. "Yemekhaneye indi" denilince de, mahal bulunan yemekhanenin zikrolunup yemeğe inildi, denilmek istenmesi gibi.

Manaca cüz'î bir fark ile buna, zarfiyyet-mazrufet alâkası da diyebiliriz.

2- Sebebiyet, müsebbebiyet: Hakiki ve mecazî manalardan birinin diğerine sebeb müsebbeb olmasıdır. "Bir muharrir, kalemiyle geçinir" cümlesinde sebeb olan kalemin zikredilip müsebbeb olan yazı ücretinin kastedilmesi; kar yağarken söylenilen "bereket yağıyor" cümlesindeki müsebbeb olan bereketin zikredilip, sebeb olan karın murad edilmesi gibi.

3- Cüz'iyet, külliyet: Hakikat ve mecaz manalarından biri, diğerinin cüz'ü olmasıdır. Diğer bir tabir ile; bir şeyin bütünü kastedilmesidir.

"Marmara'dan her yelken

Uçar gibi neş'eli"

beytindeki yelken kelimesi gibi (ki, onun zikriyle bütünü söylenip parçası, yahut parçası söylenip bütünü bulunan kayık murad edilmiştir.)

4- Itlak ve takyid: Hakikat ve mecaz manalarından birinin mutlak yani umuma; o birinin mukayyed, yani hususa delalet eder olmasıdır. Hayvan kelimesindeki mana umumidir. Hayvan deyip de meselâ "at"ı murad etmek onu mukayyed bir manada kullanmak demek olacağından"mecaz" olur.

5- Kevniyyet: Bir şeye eski halinin ismini vermektir. Bir validenin, yetişmiş oğluna; "bizim çocuk" demesi gibi.

6- Evveliyyet: Bir şeyi sonra olacağı isim ile zikretmektir. Tıbbiye ve deniz mekteblerine yeni girmiş talebeye "doktor ve kaptan" denilmesi gibi."

Mecaz ilmin elinden cehlin eline düşerse, hakikate inkılab eder, hurafata kapı açar." (H.Ş.120)

Bir atıf notu:

-Teşbih ve temsiller havastan avama geçince hakikat telakki edilir, bak: 268.p.

2266- MECELLE مجلّه : Aslında hikmet yazılı sahife olup, bazı lügat mütehassıslarına göre, bu kelime her kitab için de kullanılabilir. Hususi manada Mecelle, Osmanlı imparatorluğunda 1868 tarihinden 1926 tarihine kadar, Medeni Kanun olarak mer'î bulunan ve "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye" adını taşıyan kanuna denilir. Mecelle, İslâm Hukuku'nun ilk kanunlaştırılmış olan bir kısmıdır.

Sadrazam Ali Paşa'nın layihasından da anlaşıldığı üzere Fransız Medeni Kanunu'nun kabulü takarrür etmiş iken, Cevdet Paşa'nın gayreti ile, fıkha dayanan bu kanun kabul olunmuştur. İslâm Hukuk âlimlerinin re'y ve içtihadlarının bir araya toplanması için, bu tarihe kadar İslâm âleminde büyük bir teşebbüs yapılmamış idi.

Mecelle, "def-i mefasidin celb-i menafi'den evla" olduğu temeli ile ahlâka dayanmakta ve "celb-i menafi'in def-i mefaside tekaddümü"ne istinad eden ve menfaati esas tutan Garp Hukuku'ndan ayrılmaktadır.

2267- ...Mecelle'nin muhtelif kitabları başka başka zamanlarda, ayrı ayrı neşredilip, yürürlüğe konulmuştur. Mukaddimesi ile Bey' bahsini ihtiva eden ilk kitabı 1870'de ve 16. ve sonuncu kitabı olan Kaza ise, 1877'de neşredilmiştir. Mecelle, medeni kanun vazifesini görmüş olmakla beraber, medeni

hukukun bütün hükümlerini ihtiva etmediğinden, diğer Avrupa medeni kanunlarına benzemez. 1851 madde olan bu eser, bir mukaddeme ile 16 kitabdan mürekkeptir. Bunlar sırası ile, Bey', İcare, Kefalet, Havale, Rehin, Emanat, Hibe, Gisp, Hacir, İkrah, Şüf'a, Şirket, Vekalet, Sulh ve ibra, İkrar, Dava, Beyyine ve Kaza kitaplarından ibarettir.

Mecelle'nin muhtelif kitaplarında ve muhtelif akidler vesilesi ile koyduğu hükümlerde daima kendi adalet ve hakkaniyet ölçüsü dahilinde bir müvazene kurmak ve haksız bir menfaat te'minine yer vermemek temayülü sezilir. Aynı zamanda her meseleyi teferruatına kadar tanzim ederek, ihtilaflara, indî ve keyfî olabilecek takdirlere yer bırakmaz ve netice itibarı ile hâkimlere pek az takdir hakkı tanır. İşte bu yüzden, Mecelle'de Garp medeni kanunlarında görülmeyen teferruata ait hükümler vardır ve bunlar tefsirî mahiyette olmayıp, âmir hükümlerdir.

2268- ...Cemiyeti teşkil eden zevatın beraberce çalışmaları mahsulü olan Mecelle'yi, Cevdet Paşa tarafından te'lif edilmiş bir eser olarak göstermek doğru değildir. Cevdet Paşa'nın meseleleri toplayıp tertiplemede, tercüme ve tahrirde, kitapları bablara bölme ve sırayı tayin ve tertipte, hatta tab', tashih ve neşirde büyük himmeti geçmiştir. Mecelle, muhtelif yabancı dillere de tercüme edilmiştir.

Mecelle 1926 senesinde İsviçre kanunlarından iktibas edilen Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu'nun kabulüne kadar, Türkiye'de yürürlükte kalmıştır. (İslâm Ansiklopedisi'nden) *(Bak: Şeriat)*

2269- MECUSİ مجوسی : Çok eskiden yaşamış, kulağı küçük olan birisinin adıdır. Ateşperestlik ayinine sebeb olduğundan, Ateşperestlere bu isim verilmiştir. *Eski İran dini olan Mecusilikten olan kimse.

2270- Çok hakikatları ifade ile beraber Mecusiliğe de işaret eden bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(6:100) **وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ** Allah'a cinleri türlü türlü şerikler kıldılar..

İbn-i abbas'tan bir rivayete göre de işbu Sure-i Saffat'daki

(37:158) **وَجَعَلُوا بِيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا** âyetinin de delaleti veçhile, Allah ile

İblis beynlerinde bir neseb alâkası iktiza eden, mütekabil iki birader gibi addederek hayırların hâlikı Allah, şerrin hâlikı İblis'tir" diyen zenadika hakkında nazil olmuştur ki; bu surette de evvela Mecus itikadına ve saniyen buna benziyenlere alâkadar olur. Zira alel'umum Mecus, bu âlemdeki bütün hayırlar Nur'dan ve tabir-i âharla Yezdan'dan, bütün şerler de Zulmet'ten ve tabir-i âharla Ehremen'dendir, diye bir ikiliğe kail olduklarından suret-i umumiyede "Sineviyye" ünvanını almışlardır. Ve esasen Zerdüşt'ün "Zeynd" kitabına nisbeti ifade eden Farisîde "zendik" ve Arabîde "zındık" ve bunun cemi' olarak zenadika, alel-umum Mecusun lakabıdır. Bütün Mecus mezhebinde anası ve kızkardeşi gibi meharimini tezevvüc etmek helal addedildiği gibi yine Mecus içinde haram ve helal ahkâmına i'tikad etmiyen, "hurremdiniler" tabir olunan, eski bir İbahiye fırkası ve kezalik alel-umum kadınlarda emvalde, ot su mer'a gibi iştirake kail olan ve Mezdekiyye denilen bir iştirakiyye fırkası dahi bulunduğu cihetle, zındık bilhassa dinsiz ve itikadsız manasına da örf olmuş ise de esasen zenadika, Zerdüşt'ün "Zendavesta"sı dolayısıyla alel-umum Mecus demektir. Mecus'un hissî bir nokta-i nazar iş'ar eden Nur ve Zulmet isimleriyle ifade ettikleri bu ikilik akideleri, surenin başında;

وَجَعَلَ الظُّلُمَا ِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ (6:1) kavl-i celili ile

şümullü bir surette takbih olunduğu gibi, Yezdan ve Ehremen veya Hürmüz ve Ehremen diye maba'dettabiî ve manevî bir nokta-i nazardan ifade eden şirkleri de burada "cin" mantukiyle takbih ve reddolunmuştur. Çünkü Ehremen, İslâm'da İblis denilendir ve İblis كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ (18:50) medlûlünce cindendir. Gerçi müfessirînin ve Milel ü Nihal'de Şehristanî'nin beyanları veçhile, Mecusilerin bu babda birçok ihtilafatı vardır." (E.T.1998)

2271- MEDENİYET مدنية : Adaletseverlik, insanca iyi ve ferah yaşayış. *Şehirlilik. Yaşayışta, içtimaî münasebetlerde, ilim ve fen ve san'atta tekâmül etmiş cemiyetlerin hali. *İslâmiyet'in emirlerine göre, usulü dairesinde yaşayış. *(Bak: Terakkiyat)*

2272- "İnsanın fıtratı medenidir, ebna-i cinsini mülahazaya mecburdur. Hayat-ı içtimaiye ile hayat-ı şahsiyesi devam edebilir. Meselâ: Bir ekmeği

yese kaç ellere muhtaç ve ona mukabil o elleri manen öptüğünü ve giydiği libasla kaç fabrikayla alâkadar olduğunu kıyas ediniz. Hayvan gibi bir postla yaşıyamadığından ebna-i cinsiyle fıtraten alâkadar olduğundan ve onlara manevî bir fiat vermeğe mecbur bulunduğundan fıtratıyla medeniyetperverdir. Menfaat-ı şahsiyesine hasr-ı nazar eden, insanlıktan çıkar; masum olmayan cani bir hayvan olur. Birşey elinden gelmese hakiki özrü olsa, o müstesna." (H.Ş.60)

2273- Kur'an nazarında ilim, fazilet ve adalet gibi müsbet esaslara dayanan hakiki medeniyet makbul; bozuk ve sefih medeniyet ise merduttur. "Medeniyet-i hazıra felsefesiyle hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede nokta-i istinadı "kuvvet" kabul eder. Hedefi "menfaat" bilir. Düstur-u hayatı "cidal" tanır. Cemaatlerin rabıtasını "unsuriyet ve menfi milliyet" bilir. Gayesi, hevesat-ı nefsaniyeyi tatmin ve hacat-ı beşeriyeyi tezyid etmek için bazı "lehviyat"tır. Halbuki: Kuvvetin şe'ni, tecavüzdür. Menfaatin şe'ni, her arzuya kâfi gelmediğinden üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidalin şe'ni, çarpışmaktır. Unsuriyetin şe'ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan tecavüzdür.

İşte şu medeniyetin şu düsturlarındandır ki, bütün mehasiniyle beraber beşerin yüzde ancak yirmisine bir nevi surî saadet verip seksenini rahatsızlığa, sefalete atmıştır.

2274- Amma hikmet-i Kur'aniye ise, nokta-i istinadı, kuvvet yerine "hakk"ı kabul eder. Gayede, menfaat yerine "fazilet ve rıza-yı İlahî" kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine "düstur-u teavün"ü esas tutar. Cemaatlerin rabıtalarında, unsuriyet ve milliyet yerine "rabıta-i dinî ve sınıfî ve vatanî" kabul eder. Gayatı, "hevesat-ı nefsaniyenin nameşru tecavüzatına sed çekip ruhu maaliyata teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin etmektir ve insanı kemalat-ı insaniyeye sevkedip insan etmektir." Hakkın şe'ni ise, ittifaktır. Faziletin şe'ni, tesanüddür. Teavünün şe'ni, birbirinin imdanına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizabdır. Nefs-i emmareyi gemlemekle bağlamak, ruhu kemalata kamçılamakla serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dareyndir.

İşte medeniyet-i hazıra, edyan-ı sabıka-i semaviyeden, bahusus Kur'anın irşadatından aldığı mehasinle beraber, Kur'ana karşı böyle hakikat nazarında mağlub düşmüştür." (S.407)

2275- "Ey uykuda iken kendilerini ayık zannedenler! Umûr-u diniyede müsamaha veya teşebbühle medenilere yanaşmayın. Çünki, aramızdaki dere pek derindir. Doldurup hatt-ı muvasalayı temin edemezsiniz. Ya siz de

onlara iltihak edersiniz veya dalalete düşer boğulursunuz." (M.N.126) *(Bak: 3884/1.p.)*

2276- "Fısk çamuruyla mülevves olan medeniyet, insanları da o çamur ile telvis ediyor. Ezcümle, riyaya şan ve şeref namını vermiş. İnsanları da o pis ahlâka sevkediyor. Hakikaten insanlar o riyaya öyle alışmışlar ki, şahıslara yaptıkları gibi milletlere hatta unsurlara bile yapıyorlar. Gazeteleri o riyaya dellal, tarihleri de alkışçı yapmışlardır. Bu yüzden şahsî hayatlar "hamiyet-i cahiliye" ünvanı altında unsurî hayatlara feda edilmektedir." (M.N.188)

İkaz edici mezkûr beyanlarıyla medeniyetin bozuk kısmını tenkid eden Bediüzzaman, 1909 senelerinin siyasî buhranlarını fırsat bularak açığa çıkan gayr-ı medeni hallere karşı sözlerine şöyle devam ediyor.

2277- "Eğer medeniyet böyle haysiyet kırıcı tecavüzlere ve nifak verici iftiralara ve insafsızcasına intikam fikirlerine ve şeytancasına mugalatalara ve diyanette laübalicesine hareketlere müsaid bir zemin ise; herkes şahid olsun ki, o saadet-saray-ı medeniyet tesmiye olunan böyle mahall-i ağraza bedel, vilayat-ı şarkiyenin hürriyet-i mutlakanın meydanı olan yüksek dağlarındaki bedeviyet ve vahşet çadırlarını tercih ediyorum. Zira bu mimsiz medeniyette görmediğim hürriyet-i fikir ve serbestî-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selâmet-i kalb, Şarkî Anadolu'nun dağlarından tam manasıyla hükümfermadır." (İ.M.Ş.46)

2278- "Medeniyetten istifam, sizi düşündürecek. Evet böyle istibdad ve sefahete ve zilletle memzuç medeniyete, bedeviyeti tercih ediyorum. Bu medeniyet, eşhası fakir ve sefih ve ahlâksız eder. Fakat hakiki medeniyet, nev'-i insanın terakki ve tekemmülüne ve mahiyet-i nev'iyesinin kuvveden fiile çıkmasına hizmet ettiğinden, bu nokta-i nazardan medeniyeti istemek, insaniyeti istemektir." (İ.M.Ş.48)

"İslâmiyet ise insaniyet-i kübra ve şeriat ise medeniyet-i fuzla (en faziletli medeniyet) olduğundan âlem-i İslâmiyet medine-i fâzıla-i eflâtuniye olmağa sezadır." (İ.M.Ş.40)

2279- "Şu medeniyet-i sefihe, küre-i arzı bir tek şehir hükmüne getirip ahalisi birbiriyle tanışmakla, her sabah ve akşam gazetelerle günahları ve malayaniyatı birbirine nakledip öğretmektedir. İşte bu sefih medeniyet sebebiyle, gaflet perdesi o kadar kalınlaşmış ve onun süs ve fantaziyeleriyle hicab o kadar kesafet peyda etmiş ki, adeta yırtılmaz bir hale gelmiş. Çok büyük bir himmetin sarfı lâzımdır ta yırtılsın.

Hem dahi o medeniyet-i habise, beşerin ruhuna dünyaya bakan hadsiz menfez ve ihtiyacat deliklerini açmıştır. Cenab-ı Hakk'ın hususi lütfuna mazhar olmuş olanlardan başka, bu delikleri kapamak gayet çetin ve müşkül olmuştur." (M.Nu.246)

2280- "Bunu da inkâr etmem. Medeniyette vardır mehasin-i kesîre... Lakin, onlar değildir ne Nasraniyet malı, ne Avrupa icadı,

Ne şu asrın san'atı. Belki umum malıdır. Telâhuk-u efkârdan, semavi şerayi'den, hem hâcat-ı fıtrîden, hususen şer'-i Ahmedî.

İslâmî inkılabdan neş'et eden bir maldır. Kimse temellük etmez." (S.714) *(Bak: 3523/1.p.)*

"Hristiyanlığın malı olmıyan mehasin-i medeniyeti ona mal etmek ve İslâmiyet'in düşmanı olan tedenniyi ona dost göstermek, feleğin ters dönmesine delildir." (H.Ş.120)

2281- "Ecnebiyeden terakkiyat-ı medeniyeye yardım edecek noktaları (fünun ve sanayi gibi) maalmemnuniye alacağız. Amma medeniyetin zünub ve mesavîsi olarak bazı âdât ve ahlâk-ı seyyie ki, ecnebilerde mehasin-i medeniye-i kesiresiyle muhat olduğu için çirkinliğini o kadar göstermiyor. Biz ise aldığımız vakit su-i tali' cihetiyle ve su-i intihab tarikiyle müşkil-ü tahsil mehasin-i medeniyeti terkedip çocuk gibi heva ve hevese muvafık zunub-u medeniyeti kesbettiğimizden, muhannes gibi (yani kadınlaşmış erkek gibi) veya müterecile gibi (yani erkekleşmiş kadın gibi) oluruz. Kadın erkek gibi giyinse maskara olur. Erkek kadın gibi süslense muhannesliktir, yakışmaz. Merd ve âlî-himmet, zib ü ziverle müzahraf cilveli hanım gibi olmamalı." (İ.M.Ş.71)

"Kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâzımdır ki; onlar Avrupa'dan mehasin-i medeniyeti almakla beraber, her kavmin maye-i bekası olan âdât-ı milliyelerini muhafaza ettiler. Bizim âdât-ı milliyemiz İslâmiyet'te neşv ü nema bulduğu için iki cihetle sarılmak zaruridir." (İ.M.Ş.72)

2282- "Biliniz ki: Bizim muradımız medeniyetin mehasini ve beşere menfaati bulunan iyilikleridir. Yoksa medeniyetin günahları, seyyiatları değil ki; ahmaklar o seyyiatları, o sefahetleri mehasin zannedip, taklid edip malımızı harab ettiler. Ve dini rüşvet verip dünyayı da kazanamadılar.

Medeniyetin günahları iyiliklerine galebe edip seyyiatı hesanatına racih gelmekle, beşer iki harb-i umumi ile iki dehşetli tokat yiyip, o günahkâr medeniyeti zir ü zeber edip öyle bir kustu ki, yer yüzünü kanla bulaştırdı.

İnşaallah istikbaldeki İslâmiyet'in kuvveti ile medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumiye de temin edecek.

2283- Evet Avrupa'nın medeniyeti fazilet ve hüda üstüne tesis edilmediğinden, belki heves ve heva, rekabet ve tahakküm üzerine bina edildiğinden, şimdiye kadar medeniyetin seyyiatı hasenatına galebe edip, ihtilalci komitelerle kurtlaşmış bir ağaç hükmüne girdiği cihetle; Asya medeniyetinin galebesine kuvvetli bir medar, bir delil hükmündedir. Ve az vakitte galebe edecektir. (H.Ş.35)

2284- Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir "sual: Sen eskiden şarktaki bedevi aşairde seyahat ettiğin vakit, onları medeniyet ve terakkiyata çok teşvik ediyordun. Neden kırk seneye yakındır, medeniyet-i hazıradan "mimsiz" diyerek hayat-ı içtimaiyeden çekildin, inzivaya sokuldun?

Elcevab: Medeniyet-i hazıra-i Garbiye, semavî kanun-u esasîlere muhalif olarak hareket ettiği için seyyiatı hasenatına; hataları, zararları, faidelerine racih geldi. Medeniyetteki maksud-u hakiki olan istirahat-ı umumiye ve saadet-i hayat-ı dünyeviye bozuldu. İktisad, kanaat yerine israf ve sefahet.. ve sa'y ve hizmet yerine tenbellik ve istirahat meyli galebe çaldığından, biçare beşeri hem gayet fakir, hem gayet tenbel eyledi. Semavi Kur'anın kanun-u esasîsi (7:31) كُلُوا وَاشْرَبُوا وَ تُسْرِفُوا (53:39) لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِ ّ مَا سَعَى ferman-ı esasîsiyle: "Beşerin saadet-i hayatiyesi, iktisad ve sa'ye gayrette olduğunu ve onunla beşerin havas, avam tabakası birbiriyle barışabilir" diye Risale-i Nur bu esası izaha binaen kısa bir-iki nükte söyliyeceğim:

2285- Birincisi: Bedevilikte beşer üç-dört şeye muhtaç oluyordu. O üç-dört hacatını tedarik etmiyen on adette ancak ikisi idi. Şimdiki garb medeniyet-i zalime-i hazırası su'-i istimalat ve israfat ve hevasatı tehyiç ve havaic-i gayr-ı zaruriyeyi, zaruri hacatlar hükmüne getirip görenek ve tiryakilik cihetiyle şimdiki o medeni insanın tam muhtaç olduğu dört hacatı yerine, yirmi şeye bu zamanda muhtaç oluyor. O yirmi hacatı tam helal bir tarzda tedarik edecek, yirmiden ancak ikisi olabilir. Onsekizi muhtaç hükmünde kalır. Demek bu medeniyet-i hazıra, insanı çok fakir ediyor. O ihtiyaç cihetinde beşeri zulme, başka haram kazanmağa sevk etmiş. Biçare avam ve havas tabakasını daima mübarezeye teşvik etmiş. Kur'anın kanun-u esasîsi olan "vücub-u zekat, hurmet-i riba" vasıtasıyla avamın havassa karşı itaatini ve havassın avama karşı şefkatini te'min eden o kudsî kanunu bırakıp; burjuva-

ları zulme, fukaraları isyana sevk etmeğe mecbur etmiş. İstirahat-ı beşeriyeyi zir ü zeber etti!

2286- İkinci Nükte: Bu medeniyet-i hazıranın hârikaları, beşere birer ni'met-i Rabbaniye olmasından, hakiki bir şükür ve menfaat-ı beşerde istimali iktiza ettiği halde, şimdi görüyoruz ki: Ehemmiyetli bir kısım insanı tenbelliğe ve sefahete ve sa'yi ve çalışmayı bırakıp istirahat içinde hevesatı dinlemek meylini verdiği için sa'yin şevkini kırıyor. Ve kanaatsizlik ve iktisadsızlık yoluyla sefahete, israfa, zulme, harama sevkediyor.

Meselâ Risale-i Nur'daki "Nur Anahtarı"nın dediği gibi: Radyo büyük bir ni'met iken, maslahat-ı beşeriyeye sarf edilmek ile bir manevî şükür iktiza ettiği halde, beşte dördü hevasata, lüzumsuz malayani şeylere sarf edildiğinden; tenbelliğe, radyo dinlemekle heveslenmeğe sevk edip, sa'yin şevkini kırıyor. Vazife-i hakikiyesini bırakıyor. Hatta çok menfaatli olan bir kısım hârika vesait, sa'y ve amel ve hakiki maslahat-ı ihtiyac-ı beşeriyeye istimali lâzım gelirken, ben kendim gördüm; ondan bir-ikisi zaruri ihtiyaca sarf edilmeğe mukabil, ondan sekizi keyif, hevasat, tenezzüh, tenbelliğe mecbur ediyor. Bu iki cüz'î misale binler misaller var.

2287- Elhasıl: Medeniyet-i garbiye-i hazıra, semavi dinleri tam dinlemediği için, beşeri tam fakir edip ihtiyacatı ziyadeleştirmiş. İktisad ve kanaat esasını bozup israf ve hırs ve tama'ı ziyadeleştirmeğe; zulüm ve harama yol açmış. Hem beşeri vesait-i sefahete teşvik etmekle o biçare muhtaç beşeri tam tenbelliğe atmış. Sa'y ve amelin şevkini kırıyor. Hevasata, sefahete sevk edip ömrünü faidesiz zayi ediyor.

Hem o muhtaç ve tenbelleşmiş beşeri, hasta etmiş. Su'-i istimal ve israfat ile yüz nevi hastalığın sirayetine, intişarına vesile olmuş.

Hem üç şiddetli ihtiyaç ve meyl-i sefahet ve ölümü her vakit hatıra getiren kesretli hastalıklar ve dinsizlik cereyanlarının o medeniyetin içlerine yayılmasıyla intibaha gelip uyanmış beşerin gözü ününde ölümü idam-ı ebedî suretinde gösterip, her vakit beşeri tehdid ediyor. Bir nevi cehennem azabı veriyor.

2288- İşte bu dehşetli musibet-i beşeriyeye karşı, Kur'an-ı Hakîm'in dörtyüz milyon talebesinin intibahiyle ve içinde semavî, kudsî kanun-u esasîleriyle bin üçyüz sene evvel gösterdiği gibi, yine bu dört yüz milyonun kendi kudsî esasî kanunlarıyla beşerin bu üç dehşetli yarasını tedavi etmesini; ve eğer yakında kıyamet kopmazsa, beşerin hem saadet-i hayat-ı dünyeviyesini, hem saadet-i hayat-ı uhreviyesini kazandıracağını; ve ölümü,

idam-ı ebedîden çıkarıp âlem-i nura bir terhis tezkeresi göstermesini ve ondan çıkan medeniyetin mehasini, seyyiatına tam galebe edeceğini ve şimdiye kadar olduğu gibi; dinin bir kısmını, medeniyetin bir kısmını kazanmak için rüşvet vermek değil, belki medeniyeti ona, o semavi kanunlara bir hizmetkâr, bir yardımcı edeceğini-Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın işarat ve rumuzundan anlaşıldığı gibi-Rahmet-i İlahiyeden şimdiki uyanmış beşer bekliyor, yalvarıyor, arıyor!..." (H.Ş.147-152)

2289- Bütün insanları azdırıp dalalete düşürmek tehlikesi olmasaydı, Allah insanlar için gümüş tavanlı, koltuk ve asansörlü evler yapardı manasında açıklanan (43:33) âyeti, insanı dünya hayatına bağlıyan ve gaflete sebebiyet veren aşırı lüks ve konfordan çekinmeyi ders verir.

Bu âyet daha çok asrımızdaki medeniyeti 1400 sene önceden haber verir. Çünkü asansör, çok katlı evler ve gökdelenler içindir. Halbuki 14 asır önce ve bilhassa Arabistan'da şehircilik ve teknik gelişmemişti. Demek Kur'an bütün zamanların içindeki her şeyi gören ve bilen bir zatın kelâmıdır. *(Rızık gayet bol verilseydi insanlar şükrü unuturlardı, bak: 3048.p.)*

Atıf notları:

-Meshi intac eden mimsiz medeniyet, bak: 2355.p.

-Medenilere galebe çalmak ikna iledir, bak: 1851.p.

-Medenilere müsamaha ile yanaşmamak, bak: 1006.p.

-İslâm medeniyetinin inkişafına zemin hazırlamak, bak: 386.p.

-Medeniyet-i Avrupa'nın bozukluğu ve ihya-yı din ile bu milletin ihyası mümkün olacağı, bak: 683.p.

-Avrupa medeniyetinden süzülen medeniyet-i habisenin reddi, bak: 383.p.

-Avrupanın teknik medeniyetini almak, bak: 779.p.

-Seyyiatı hasenatına üstün, mağrur medeniyet-i Avrupa, bak: 1946.p.

-Medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümü, ictihad kabiliyetinden uzaklaştırır, bak: 1485.p.

-Medeniyet-i sefihenin neşir imkânlarıyla sefaheti neşretmesi, bak:1004.p.

-Aile bünyesinde medeniyetin fantaziyelerine teşvik edici olmamak, bak: 158.p.

-Medeniyet-i Avrupa'nın yerine dine teşvik etmek, bak: 251.p.

-Mimsiz medeniyet irtidada kapı açar, bak: 2744.p.da âyet notu.

-Medeniyet-i Avrupa beş menfi esas üzerine kurulmuştur, bak: 367.p.

-İslâmiyet'in kuvvetiyle mehasin-i medeniyet seyyiatına galebe edecek, bak: 1423/1.p.

-İnsan fıtraten medenidir, bak: 2342.p.

2289/1- MEDRESE مدرسه : Ders yapılan yer. Dinî derslerin okutulduğu, okunduğu yer. Bu medreselerde hayatını tahsile hasreden talebe-i ulûma çok değer verilmiştir. *(Bak: 203.p.)* Zira medrese tahsilinin asıl gayesi, ulûm-u âliye denilen tahkikî iman ve hikemiyat-ı Kur'aniyeyi ve fazilet-i İslâmiyeyi kazanmaktır. Fakat Osmanlı Devleti'nin bilhassa son devirlerinde Arabî gramer ve sarf, nahiv gibi âlet ilimlerine fazla ağırlık verilerek medreselerin asıl gayesi zayıf kaldı. *(Bak: 256.p.)*

Cumhuriyet döneminde ise -ıslah edilmesi gerekirken- 3 Mart 1924'de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile hükümet tarafından medreseler maalesef tamamen kapatıldı; tedrisat hükümetin tekelinde kaldı. Ancak 1950 sonrası halkın gayretiyle açılan Kur'an Kursları ve laik devletin kontrolünde bulunan İmam Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlahiyat Fakültesi devletin müsaadesi ve tasarrufu çerçevesinde açılmış fakat asrın dinî ihtiyacı karşısında çok eksik ve yetersiz kalmıştır. Asrın fitnesine karşı gerekli olan ilim, fazilet ve irşad iktidarına sahip olamamıştır. Hatta Bediüzzaman Hazretleri Osmanlı Devleti'nin son devresindeki Darülfünun'u dahi manevîyat ve iman-ı tahkikî cihetinde eksik görmüştür. *(Bak: 1120.p.)*

Bu sebeble kendisi asrın ihtiyacına cevap verecek, manevî yapısı sağlam ve bid'alardan uzak, dinî bir darülfünün açmak hususunda Sultan II. Abdülhamid devrinden beri hükümet erkânına teklifler getirmiştir. Bu mesele ile alâkalı olarak Tarihçe-i Hayatında ve bazı eserlerinde şu izahat verilmektedir:

2289/2- "Bediüzzaman, Ankara'da bulunduğu müddetçe en birinci maksadı olan Şark Darülfünununun te'sisi için uğraşmaktan kat'iyyen geri durmadı. Bir gün meb'uslar heyetine der:

-Bütün hayatımda bu darülfünunu takib ediyorum. Sultan Reşad ve ittihadcılar yirmibin altın lira verdiler. Siz de o kadar ilave ediniz..

O zaman yüzelli bin banknot vermeye karar verdiler. Bunun üzerine, "Bunu meb'uslar imza etmelidirler." der. Bazı meb'uslar diyorlar ki:

-Yalnız sen medrese usulüyle, sırf İslâmiyet noktasında gidiyorsun; halbuki şimdi garblılara benzemek lâzım. Bediüzzaman:

-O Vilayat-ı Şarkiye, âlem-i İslâmın bir nevi merkezi hükmündedir; fünun-u cedide yanında, ulûm-u diniye de lâzım ve elzemdir. Çünki ekser enbiyanın şarkta, ekser hükemanın garbda gelmesi gösteriyor ki; şarkın terakkiyatı dinle kaimdir. Başka vilayetlerde sırf fünun-u cedide okuttursanız da şarkta her halde millet, vatan maslahatı namına, ulûm-u diniye esas olmalıdır. Yoksa Türk olmayan müslümanlar, Türk'e hakiki kardeşliğini hissedemiyecek. Şimdi bu kadar düşmanlara karşı teavün ve tesanüde muhtacız. Hatta bu hususta size bir hakikatlı misal vereyim:

Eskiden Türk olmayan bir talebem vardı. Eski medresemde, hamiyetli ve gayet zeki o talebem, ulûm-u diniyeden aldığı hamiyet dersi ile her vakit derdi: "Salih bir Türk, elbette fâsık kardeşimden ve babamdan bana daha ziyade kardeştir ve akrabadır." Sonra aynı talebe, talihsizliğinden, sırf maddî fünun-u cedide okumuş. Sonra ben, dört sene sonra esaretten gelince onunla konuştum. Hamiyet-i milliye bahsi oldu. O dedi ki: "Ben şimdi rafizî bir Kürd'ü, salih bir Türk hocasına tercih ederim." Ben de: "Eyvah! dedim, ne kadar bozulmuşsun?! Bir hafta çalıştım, onu kurtardım; eski hakikatlı hamiyete çevirdim. İşte ey meb'uslar! O talebenin evvelki hali, Türk Milleti'ne ne kadar lüzumu var. İkinci hali, ne kadar vatan menfaatine uygun olmadığını fikrinize havale ediyorum. Demek-farz-ı muhal olarak-siz başka yerde dünyayı dine tercih edip, siyasetçe dine ehemmiyet vermeseniz de; her halde şark vilayetlerinde din tedrisatına azami ehemmiyet vermeniz lâzım. Bu hakikatlı maruzat üzerine muhalifler dışarı çıkıp, 163 meb'us o kararı imza ederler." (T.H.143)

2289/3- Hem bu darülfünunda Risale-i Nur okutulmalıdır. Evet "te'sis edilecek Şark Darüfünununun ilk müteşebbisinin bir ders kitabı olan ve ulûm-u müsbete ve fenniye ile ulûm-u imaniyeyi barıştıran ve bu otuz seneden beri bütün feylesoflara meydan okuyan ve resmî ülemaya dokunduğu ve eski hükümetle resmen mübareze ettiği halde bütün bunlar tarafından takdir ve tahsine mazhar olan ve mahkemelerde beraet kazanan Risale-i Nur'un bu vatan ve millete te'min ettiği asayiş ve emniyettir ki: İslâm memleketlerinde, hususan Fas'ta, Mısır ve Suriye ve İran gibi yerlerde vuku bulan dahilî karışıklıkların bu vatanda görülmemesidir. İşte nasılki bu vatan ve millette

Risale-i Nur -emniyet ve asayişin ihlaline sair memleketlerden daha ziyade esbab bulunmasına rağmen- asayişi te'min etmesi gösteriyor ki; o Doğu Üniversitesi'nin te'sisi, beşeri müsalemet-i umumiyeye mazhar kılacaktır. Çünki şimdi tahribat manevî olduğu için ona mukabil tamirci manevî bir atom bombası lâzımdır. İşte bu zamanda tahribatın manevî olduğuna ve ona karşı mukabelenin de ancak tamirci manevî atom bombasıyla mümkün olabileceğine kat'i bir delil olarak üniversitenin mebde' ve çekirdeği olan Risale-i Nur'un bu otuz sene içerisinde Avrupa'dan gelen dehşetli dalalet ve felsefe ve dinsizlik hücumlarına bir sed teşkil etmesidir. O manevî tahribata karşı Risale-i Nur tamirci ve manevî bir atom bombası olmuş..." (E.L.II.185)

Evet "ulûm-u diniye o üniversitede esas olacak. Çünki hariçteki kuvvet tahribatı manevîdir, imansızlıkladır. O manevî tahribata karşı atom bombası ancak manevî cihetinde manevîyattan kuvvet alıp o tahribatı durdurabilir." (E.L.II.225)

Hem bu darülfununu " medrese nam me'luf ve me'nus ve cazibedar ve şevk-engiz itibarı olduğu halde büyük bir hakikatı tazammun ettiğinden rağabatı uyandıran o mübarek medrese ismiyle tesmiye." Hem"fünun-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc.. ve Lisan-ı Arabî vacib, Kürdî caiz, Türkî lâzım kılmak..." (Mün.77)

2298/4- Maarif-i cedide denen müsbet fenlerin, tabiat kanunlarına ve sebeblere müessiriyet veren ifade şeklinin İslâmîleştirilmesini isteyen Bediüzzaman Hazretleri bu çok ehemmiyetli hususu şöyle ifade eder:

"Zahiren hariçten cereyen eden maarif-i cedidenin bir mecrası da, bir kısım ehl-i medrese olmalı. Ta gıll ü gıştan tasaffi etsin.

Zira bulanıklığıyla başka mecradan taaffün ile gelmiş ve atalet bataklığından neş'et istibdad sümûmu ile teneffüs eden, zulüm tazyiki ile ezilen efkâra bu müteaffin su, bazı aksülamel yaptığından, misfat-ı şeriat ile süzdürmek zaruridir. Bu da ehl-i medresenin dûş-u himmetine muhavveldir." (H.Ş. 92) *(Bak: Maarif)*

2289/5- Bediüzzaman Hazretlerinin te'sisini çok arzu ettiği bu darülfünun, çeşitli manialar sebebiyle tahakkuk etmeyince, imanî ve dinî dersleri ihtiva eden Risale-i Nur eserlerini te'lif ederek bu eserlerin okunduğu gayr-ı resmî Nur medreselerinin açılmasının lüzumunu bildirdi ve bu medreseler Anadolu sathında yaygınlaştı. Bu medreselerde Risale-i Nur eserlerinin okunmasıyla talebe-i ulûm *(Bak: Talebe-i Ulûm)* şerefinin kazanılacağını beyan

eden Bediüzzaman, hizmetkâr talebeleriyle beraber bulunduğu medresede hayatı boyunca Risale-i Nur eserlerini okutup ve okuyarak medrese hayatını bilfiil ihya etmiştir. İman sahasında son asrın tecdid hareketinin merkeziyetini teşkil eden bu medreseler devam ediyor ve kıyamete kadar da devam edecektir. Zira Risale-i Nur'da beyan olunan malum üç vazifenin en birincisi ve en ehemmiyetlisi olan iman hizmetinin merkeziyetini teşkil eden Nurculuğun manevî medreseleri sahasında yerini alan manevî hizmet hey'etinin, İslâmiyet'in gelecekteki hâkimiyet devresinde de mezkûr birinci vazifenin istinadgâhı olarak manevî bir ordu şeklinde devam edeceğini beyan eden Hz. Bediüzzaman, vasiyetnameleri ile de bu hususu te'minat altına almıştır. *(Bak: 2303 ve 3940.p.lar)*

Bu bahsolunan Risale-i Nur medreselerinin hizmet-i diniyeye ve tekamüle vesile olabilmesi için bazı ehemmiyetli hususiyetleri bulunması gerekiyor.

Mâlum olduğu üzere cemiyet veya cemaatlardaki yaşayış tarzları ve sohbetleri gibi hususiyetler, ferdlere te'sir eden en ehemmiyetli sebeblerdir.

Risale-i Nur eserlerinden İçtihad Risalesinde mukayese edilen Asr-ı Saadet cemiyetiyle asrımızın cemiyeti arasında müsbet ve menfi te'sir unsurları olan sebebler üzerinde durulur.

Asr-ı Saadetteki cemiyet, iyi niyet sahibi olanların istidad ve kabiliyetlerini emsalsiz derecede, dince makbul kemalatın inkişafına vesile olurken, asrımızdaki cemiyet hayatı, kemâlata mani olan tereddiye itmektedir.

Asr-ı Saadetteki cemiyette bütün sohbetler ve umumî olarak merak edilip rağbet gören mes'eleler, kelâm-ı ilâhiyeden murad ve marziyat-ı İlâhiyeyi anlamak ve âhireti kazanmak idi. Zamanımızda ise:

1: Hayat-ı Dünyeviyenin te'mini...

2: Siyaset merakları...

3: Felsefenin revacı... Yani: dinî hükümlere tabi olmak yerine, kendi arzusuna ve aklına göre dini te'vil edip veya dini mevzu etmeden hareket etmekle kendi isteklerine uymaktır. *(Bak: 3698.p.)* Böyle bir cemiyetteki ferdlerin ekserisi, şahsî ve dünyevî menfaat ve zevklerine bağlı, nefis ve enaniyetine mübtela ve hak nizamına uymayıp ihtilaflara yol açan ve hamiyet-i diniye ve vataniye hislerinden mahrum bir hale düşerler.

Böyle bir hale düşmemenin ehemmiyetli bir çaresi, Asr-ı Saadet cemiyetinin mezkûr hususiyetlerine bir derece sahip olan bir cemaat içinde olmaktır.

Bu cemaat, asrın içtimaî üç hastalığı olan hayat-ı dünyeviye ve dünyanın makamı ve maaşına teşvik eden, siyasi mes'elelere nazarları çevirip merakı tahrik eden ve aklî muhakeme ve nefsanî temayüllerle dinî hükümlerde tasarrufa yol açan sohbet, anlayış ve çalışmalara bünyesinde yer vermez.

İşte Bediüzzaman Hazretleri Nur cemaatinin haslar dairesini bu hususiyetler içerisinde tutar. En birinci vazifesi olan iman hizmetinin istinad ettiği medreseler sahasında buluşup birleşen ve cemiyetin mezkûr menfi te'sirlerinden azâde kalmaları için siyasî ve içtimaî mücadelelerden uzak duran bir müsbet cemaat-i kalileden *(Bak: 958/1, 1979, 2477/1, 3941.plar)* yani haslar dairesinin bulunmasını ısrarla ister. Ancak ehl-i siyasetin ikaz ve irşadı gibi hususların ifası müstesnadır.

Hem bu dar ve haslar dairesi resmiyetin müdahalesi altına girmez ve ehl-i siyasetin icraatına karşı vicdan-ı âmme müvacehesinde mürakabe ve nezzare vazifesini de yapar, halkı ikaz eder. *(Bak: 1332.p.sonu ve 1339.p.sonu)*

Cemiyetin ve geniş dairede çalışan nurcuların manevî istinad noktası *(Bak: 3940/3 p.son yarısı)* ve mürşid makamında bir şahs-ı manevî *(Bak: 3374/1.p.sondan 3. bend)* bir itimad merkezi olarak bulunması gereken ve 199.p. da beyan edilen Al-i Beytin vazifesini deruhte eden bu dar daire cemaati bulunmazsa veya geniş daireye temayül ederek keyfiyyet hususiyetlerini zayıflatır veya kaybederse, artık dünyanın vazifesi bitiyor demektir.

Böyle nümune-i imtisal bir daire mensupları, azâmî takva, azimet, ihlâs, sadakat, sebat ve istiğna gibi keyfiyyet şartlarına itina göstermelidir. Haram-helâl demeyip rast gelen menfaatlara el atmamalıdır. İstiğna düsturunu, takva ve azîmeti takib etmek gayretinde olmalıdır. *(Bak: Azimet)*

Bilhassa zamanımızda helâl-haramı tefrik etmiyenlerden gelecek yardımları almak şöyle dursun Allah namına vermek ihlâsını kazanmamış ve nam, teveccüh ve hürmet kazanmak hislerini karıştıranlardan dahi, muavenetlerini almamak tavsiye ediliyor. *(Bak: 329/3.p.)*

2289/6- Devlet müdahaleleri ve tasarruflarının üstünde olan bu manevî hizmet tefeyyüz medreseleri devam etmekle beraber, ittihad-ı İslâm iktidarının hâkimiyeti devrinde, Eski Said'in tahakkukunu takib ettiği mezkûr medresenin de te'sisini isteyen Bediüzzaman Hazretleri talebelerine hitaben şöyle der:

"Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgraf ile sizin ile konuşuyorum. Ne yapayım acele ettim, kışta geldim. Siz

inşaallah cennet-asa bir baharda gelirsiniz. Şimdi ekilen nur tohumları, zeminizde çiçek açacaklar. Sizden şunu rica ederim ki, mazi kıt'asına geçmek için geldiğiniz vakit mezarıma uğrayınız. O çiçeklerin birkaç tanesini mezar taşı denilen, kemiklerimi misafir eden toprağın kapısıcısının başına takınız. (Yani İhtiyar Risalesi'nin Onüçüncü Rica'sında beyan ettiği gibi, Medreset-üz Zehra'nın mekteb-i ibtidaîsi ve Van'ın yekpare taşı olan kal'asının altında bulunan Horhor Medresemin vefat etmesi ve Anadolu'da bütün medreselerin kapatılması ile vefat etmelerine işaret ederek umumunun bir mezarı ekberi hükmünde olmasına bir alamet olarak o azametli mezara azametli Van kal'ası mezar taşı olmuş. Ey yüz sene sonra gelenler! *(Bak: 3911.p.)* Şu kal'anın başında bir medrese-i nuriye çiçeğini yapınız.)

Cismen dirilmemiş, fakat ruhen baki ve geniş bir hey'ette yaşayan Medreset-üz Zehra'yı cismanî bir surette bina ediniz, demektir. Zaten Eski Said ekser hayatı o medresenin hayaliyle gitmiş ve o matbu risalenin 147 nci sahifeden ta 157 nci sahifeye kadar Medreset-üz Zehra'nın te'sisine ve faydalarına dair ehemmiyetli hakikatları yazmış.

Bir fal-i hayırdır ki; yirmibeş senelik dehşetli ve medreseleri öldüren istibdadın kırılması ile Maarif Vekili Tevfik, Van'da, Şark Üniversitesi namında Medreset-üz Zehra'yı inşa etmesine karar vermesi ve ümidin haricinde reis Celal dahi mühim mes'eleler içinde Tevfik'in fikrine iştirak etmesi, Eski Said'in kırk sene evvel sözü ve ricası doğru çıkacağını gösteriyor." (E.L.II.110)

Atıf notları:

-Dershane durumundaki evler, bak: 3700.p.

-Medrese-i Nuriyelerin açılması, bak: 3940, 3940/1.p.lar

-Kadınların dershanesi kendi evleridir, bak: 184.p.

2290- MEDYUM مديوم : (Latince "medium"dan) İspritizma denilen bir çeşit "gizli ilim" ile uğraşanlara göre, ruhlarla temas kurabilen ve onlardan gaybî haberler alabilen kimse.

2291- Medyumluk, Eskiçağdan beri sihirbazlar ve bazı şahıslar arasında devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Geçen asırda Avrupa ve Amerika'da ruhun varlığına inanıp bunun ilmî olarak isbat edilebileceğini kabul

eden bazı kimseler, ispritizma (Fr. spritisme), parapsikoloji, metapsikoloji, metabiyoloji gibi adlar altında medyumluğa ilmî bir kisve giydirmeye çalışmışlardır.

2292- Bu çeşit çalışma ve araştırmalar, aslında ruhun varlığını inkâr eden maddeci bir zihniyete karşı bir nevi aksülameldi. Zira geçen asır, komünizm, materyalizm, Fröydizm (Fr. Freudisme), Darvinizm gibi dine karşı ve inkârcı cereyanların dehşetlenmeye başladığı bir zamanın mühim bir merhalesi olmuştur. Temelleri itibariyle gayr-i ilmî oldukları halde, kendilerini ilmî bir vasıfta imiş gibi takdim ve propaganda yolu ile bir kısım insanları iğfal edip dalalete sevkeden bu menfi cereyanlara karşı ruhçuluğa inanan Avrupa ve Amerika'daki bazı çevreler, muarızlarına karşı fikirlerini daha müsbet bir yolda müdafaa ihtiyacını duymuşlardır.

Milli ve milletlerarası cemiyetler tesis edilerek daha geniş çevrelere hitab etme ve tesir sahasını genişletme, neticede kendini bir nevi ilim olarak kabul ettirme gayretleri müşahede edilmektedir. Ne kadarki bu nevi faaliyetleri iyi niyetle yürütenler olduğu gibi, bu çalışmaları asıl gayesinden saptırıp, uyanan alâkayı istismar etmek veya itimadı sarsıp maddeci inkârcı cereyanlara karşı zafiyete düşürücü şarlatanlıkları karıştırmak istiyenler de vardır.

Nitekim medyumluk ve ispritizma, bazı ilim çevrelerinde münazaa mevzuu olmuş ve olmakta devam etmektedir. Bunlar arasında madde-dışı ruhî hâdiseleri kabul etmeyip medyumluk ve ispritizmayı peşinen reddedenler olduğu gibi, müşahede ve tesbit edilen bir kısım hâdiseleri kabul etmekle beraber bunlaran izahının yine maddî bir açıdan yapılabileceğini iddia edenler veya hâdiselere daha tarafsız bakan ve bu nevi hâdiseleri, inkâr edilmemesi gereken fakat madde ilimlerinin metodlarıyla izah edilemiyecek vakıalar olarak ileri süren (J.B.Rhine gibi) kimseler de vardır.

2293- Medyumluktaki gözboyacılığı ve şarlatanlıkları bir tarafa bırakarak, bazı tarafsız ilim adamlarının da kabul ettiği gibi, inkârı kabil olmıyan bazı müşahedeleri ve vakıaları nasıl değerlendirmek ve izah etmek gerekir, şeklinde bir sual varid olabilmektedir.. Bu meselede ifrat ve tefrite sapmadan yani yanlış, yanıltıcı, mübalağalı izah ve görüşlere itibar etmeden ve inkârcılığa da sapmadan , hâdisenin asıl mahiyetine bakmak gerektir. Nitekim medyumluk ve ispritizmacılıkla alâkalı nakledilen hâdiselerin ciddi ve doğru bir değerlendirmesi İslâm nokta-i nazarından yapılmıştır. *(Bak: Cin, İspritizma)*

2294- MEHDİ مهدی : Hidayete eren veya Allah tarafından hususiyetle hidayete erdiren ve hidayete vesile olan. Sahib-üz zaman.

"Hususî ve şahsî bir tarzda Allah'ın hidayetine mazhar olan, kendisine Cenab-ı Hak tarafından yol gösterilen ve bu cihetle de dinî vazifesinde hatalardan korunmuş olan" manasınadır. Bu kelime ihtida etmiş olanlar için de kullanılmıştır. Mehdi-yi Resul, Mehdi-yi Muntazır da denir. Ahir zamanda gelip bütün müslümanları hakaik-i imaniye ve Kur'aniyeyi cami' eserleri ile uyandıracak, dinlerini takviye ve imanlarını tecdid edecek olan ve Peygamberimizin (A.S.M.) âlinden bir zattır. (O.A.L.) *(Bak: Deccal, Müceddid)*

2294/1- Dinî bir şahsiyetin mehdilik ve müceddidlik makamına sahip olduğunun bilinmesi için o zatın yüksek ilim ve kemalat sahibi olması gerektiği gibi, aynı zamanda asrında zuhur eden muannidane ve nifakkârane şer cereyanının manevî tahribatına karşı tam bir fedakârlık ve cesaretle tamire çalışması ve hatta idam tehlikelerine rağmen hakikatı izhar edip ve nifak cereyanının mahiyetini de izhar etmesi lâzımdır. Böylece bu zatın vazifedar bir şahsiyet olduğu anlaşılır. Evet Deccal varsa, Mehdi de olacaktır. *(Bak: R.K.K. 811. hadisin sonu)* Rivayetlerde Mehdi, yeryüzü cevr ü zulüm ile dolu olduğu, ihtilafların, içtimaî sarsıntıların (ihtilallerin) şiddetlendiği zamanda zuhur edeceği kaydedilir. [201]

Demek müceddidlik, bir fesad ve fitne devresinde zuhur eder. Normal bir İslâmî cemiyetin içinde pek çok mürşidler ve yüksek ilim ve kemalât sahibi zatlar gelmişler. Fakat âhirzamandaki gibi ciddi bir fitne ile karşılaşmayanları, müceddidlik vasfı yerine mürşid-i azam veya kutb-u azam gibi sıfatlarla tavsif edilmişlerdir. Âhirzamanın en son ve en büyük Süfyanî fitnesine karşı *(Bak: Süfyan)* en büyük müceddid ve onun cereyanı vazifedar olur.

Deccal'ın en dehşetli tarafı, onun fitnekâr cereyanı olduğu için, Mehdi'nin de ona karşı olan cereyanı vardır.

2294/2- Evet yukarıda temas edildiği gibi, aynı zaman içinde bulunan mütekabil bu iki cereyan, İslâm cemiyetlerinde muhtelif zaman ve mekânda, devre devre zuhur eder. Âhirzaman devresindeki ise, bunların en şiddetlisidir. *(Bak: A'ver)*

---

201 R.E. sh: 7, 346

Bir hadiste şöyle buyurulur:

يَكُونُ فِى أُمّتِى رَجُلاَنِ اَحَدُهُمَا وَهَبُ يَهِبُ اللّٰهُ لَهُ الْحِكْمَةَ

وَاْ ُخَرُ غَيْلاَنُ فِتْنَتُهُ عَلَى هَذِهِ اْ ُمَّةِ اَشَدُّ مِنْ فِتْنَةِ الشَّيْطَانِ [202]

Bu hadis-i şerif, ümmet-i Muhammediyenin hayatı nokta-i nazarında çok şamil bir te'siri haiz iki şahsı haber vermektedir. Bunlardan biri, mahz-ı mevhibe-i İlahiye olacak ve kendisine hikmet-i İlahiye ve hikmet-i Kur'aniye ihsan edilecek. Diğeri de, fitnesi bu ümmet-i Muhammed'e şeytandan daha te'sirli olan bir şerir zalim olacaktır.

Bu şerir şahsın tahribatına karşı, tamirci ve manen vazifedar şahsın ilmi, mezkûr hadiste de geçtiği üzere, vehbîdir. *(Bak: 3210.psonu) (Asrın müceddidini tanıma imkânı, bak: 2685.p.)*

2294/3- Mezkûr Mehdi mes'elesinde, daha çok avam tabakası Mehdi'nin bir ferdi olarak hâkimiyetini düşünür. Halbuki zaman cemaat zamanı olduğundan, bu zamanda şahsî dehâlar değil, şahs-i manevînin hükmettiği ve iman, hayat ve şeriat tabir edilen üç vazifenin bir şahısta veya muayyen bir cemaatte cem' olup yüklenemeyeceği hükmü, Risale-i Nur'un muhtelif yerlerinde tasrih edilmiştir. Ezcümle, Bediüzzaman bir eserinde şöyle demektedir.

"Bu zamanda öyle fevkalâda hâkim cereyanlar var ki, herşeyi kendi hesabanı aldığı için, faraza hakiki beklenilen o zat dahi bu zamanda gelse, herakâtını o cereyanlara kaptırmamak için siyaset âlemindeki vaziyetten feragat edecek ve hedefini değiştirecek diye tahmin ediyorum.

Hem üç mes'ele var: Biri hayat, biri şeriat, biri imandır. Hakikat noktasında en mühimmi ve en a'zamı, iman mes'elesidir. Fakat şimdiki umumun nazarında ve hal-i âlem ilcaatında en mühim mes'ele, hayat ve şeriat göründüğünden o zat şimdi olsa da, üç mes'eleyi birden umum ruy-i zeminde vaziyetlerini değiştirmek nev'-i beşerdeki cari olan âdetullaha muvafık gelmediğinden, her halde en azam mes'eleyi esas yapıp, öteki mes'eleleri esas yapmayacak. Ta ki iman hizmeti safvetini umumun nazarında bozmasın ve avamın çabuk iğfal olunabilen akıllarında, o hizmet başka maksadlara âlet olmadığı tahakkuk etsin." (K.L.90) *(Bak: 2689, 2690, 2899/1.p.lar)*

---

[202] R.E. sh: 518

2295- "Sual: Âhirzamanda Hz. Mehdi geleceğine ve fesada girmiş âlemi ıslah edeceğine dair müteaddid rivayat-ı sahiha var. Halbuki şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil. Şahıs ne kadar dâhî ve hatta yüz dâhî derecesinde olsa bir cemaatın mümessili olmazsa, bir cemaatın şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatın şahs-ı manevîsine karşı mağlubdur. Şu zamanda, kuvvet-i velayeti ne kadar yüksek olursa olsun, böyle bir cemaat-ı beşeriyenin ifsadat-ı azîmesi içinde nasıl ıslah eder? Eğer Mehdi'nin bütün işleri hârika olsa, şu dünyada hikmet-i İlahiyeye ve kavanîn-i âdetullaha muhalif düşer. Bu mehdi mes'elesinin sırrını anlamak isityoruz?

Elcevab: Cenab-ı Hak, kemal-i rahmetinden, Şeriat-ı İslâmiyenin ebediyetine bir eser-i himayet olarak, her bir fesad-ı ümmet zamanında bir muslih veya bir müceddid veya bir halife-i zişan veya bir kutb-u a'zam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi Mehdi hükmünde mübarek zatları göndermiş, fesadı izale edip milleti ıslah etmiş. Din-i Ahmedî'yi (A.S.M.) muhafaza etmiş.

Madem âdeti öyle cereyan ediyor; âhirzamanın en büyük fesadı zamanında; elbette en büyük bir müctehid, hem en büyük bir müceddid, hem hâkim, hem mehdi, hem mürşid, hem kutb-u a'zam olarak bir zat-ı nuranîyi gönderecek ve o zat da Ehl-i Beyt-i Nebevî'den olacaktır. Cenab-ı Hak bir dakika zarfından beyn-es sema ve-l arz âlemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder ve bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadir-i Zülcelal, Mehdi ile de âlem-i İslâmın zulümatını dağıtabilir va'detmiştir, va'dini elbette yapacaktır.

Kudret-i ilahiye noktasında bakılsa, gayet kolaydır. Eğer daire-i esbab ve hikmet-i Rabbaniye noktasında düşünülse, yine o kadar ma'kul ve vukua lâyıktır ki; eğer Muhbir-i Sadık'tan rivayet olmazsa dahi, herhalde öyle olmak lâzım gelir ve olacaktır, diye ehl-i tefekkür hükmeder.

2296- Şöyle ki: Felillahilhamd

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰىآلِ سَيِّدِنَامُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيمَ وَعَلٰى آلِ اِبْرَاهِيمَ فِى اْلعَالَمِينَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

duası -umum ümmet umum namazında, günde beş def'a tekrar ettikleri bu dua- bilmüşahade kabul olmuştur ki; Âl-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm, Âl-i İbrahim Aleyhisselâm gibi öyle bir vaziyet almış ki; umum

mübarek silsilelerin başında, umum aktar ve a'sarın mecma'larında o nuranî zatlar kumandanlık ediyorlar. (*) Ve öyle bir kesrettedirler ki; o kumandanların mecmu'u, muazzam bir ordu teşkil ediyorlar. Eğer maddî şekle girse ve bir tesanüd ile bir fırka vaziyetini alsalar, İslâmiyet dinini milliyet-i mukaddese hükmünde rabıta-i ittifak ve intibah yapsalar, hiçbir milletin ordusu onlara karşı dayanamaz! İşte o pek kesretli o muktedir ordu, Âl-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır ve Hazret-i Mehdi'nin en has ordusudur.

Evet bugün tarih-i âlemde hiçbir nesil, şecere ile ve senedlerle ve an'ane ile birbirine muttasıl ve en yüksek şeref ve âlî haseb ve asil neseb ile mümtaz hiçbir nesil yoktur ki, Âl-i Beyt'ten gelen seyyidler nesli kadar kuvvetli ve ehemmiyetli bulunsun. Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatın fırkaları başında onlar ve ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardır. Şimdi de kemiyeten milyonları geçen bir nesl-i mübarektir. Mütenebbih ve kalbleri imanlı ve muhabbet-i Nebevî ile dolu ve cihandeğer şeref-i intisabıyla serfirazdırlar. Böyle bir cemaat-ı azîme içindeki mukaddes kuvveti tehyic edecek ve uyandıracak hâdisat-ı azîme vücuda geliyor. Elbette o kuvvet-i azîmedeki bir hamiyet-i âliye feveran edecek ve Hazret-i Mehdi başına geçip, tarîk-ı hak ve hakikata sevkedecek. Böyle olmak ve böyle olmasını; bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, âdetullahtan ve rahmet-i İlahiyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız...

2297- İkinci İşaret, yani Altıncı İşaret: Hazret-i Mehdi'nin cem'iyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akâranesini tamir edecek, Sünnet-i Seniyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslâmiyette Risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyeyi (A.S.M.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hazret-i Mehdi cem'iyetinin mu'cizekâr manevî kılıncıyla öldürülecek ve dağıtılacak." (M.439-441)

2298- "Rivatlerde, âhirzaman alâmetlerinden olan ve Âl-i Beyt-i Nebevî'den Hazret-i Mehdi'nin (Radıyallahu Anhü) hakkında ayrı ayrı haberler var. Hatta bir kısım ehl-i ilim ve ehl-i velayet, eskide onun çıkmasına hükmetmişler.

---

* Hattâ onlardan bir tanesi olan Seyyid Ahmed-üs Sünusî, milyonlar müride kumandanlık ediyor. Seyyid İdris gibi diğer bir zat, yüzbinden fazla müslümanlara kumandanlık ediyor. Seyyid Yahya gibi bir başka seyyid, yüzbinler adamlara emirlik ediyor. Ve hakeza... Bu seyyidler kabilesinin efradlarında böyle zahirî kahramanlar çok olduğu gibi; Seyyid Abdülkadir-i Geylanî, Seyyid Ebulhasen-i Şazelî, Seyyid Ahmed-i Bedevî gibi manevî kahramanların kahramanları dahi varlarmış...

Allahu a'lem bissavab, bu ayrı ayrı rivayetlerin bir te'vili şudur ki: Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âlemindeki çok dairelerde icraatları olduğu gibi... herbir asır me'yusiyet vaktinde, kuvve-i manevîyesini te'yid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahut Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan; rahmet-i İlahiye ile her devirde belki her asırda bir nevi Mehdi, Âl-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş. Meselâ: Siyaset âleminde Mehdi-i Abbasî ve diyanet âleminde Gavs-ı A'zam ve Şah-ı Nakşibend ve aktab-ı erbaa ve oniki imam gibi büyük Mehdi'nin bir kısım vazifelerini icra eden zatlar dahi, -Mehdi hakkında gelen rivayetlerde- medar-ı nazar-ı Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm olduğundan rivayetler ihtilaf ederek, bir kısım ehl-i hakikat demiş: "Eskide çıkmış." Her ne ise... Bu mes'ele Risale-i Nur'da beyan edildiğinden, onu ona havale ile burada bu kadar deriz ki:

2299- Dünyada mütesanid hiçbir hanedan ve mütevafık hiçbir kabile ve münevver hiçbir cemiyet ve cemaat yokturki, Âl-i Beyt'in hanedanına ve kabilesine ve cemiyetine ve cemaatine yetişebilsin.

Evet yüzer kudsî kahramanları yetiştiren ve binler manevî kumandanları ümmetin başına geçiren ve hakikat-ı Kur'aniyenin mayası ile ve imanın nuruyla ve İslâmiyet'in şerefiyle beslenen, tekemmül eden Âl-i Beyt, elbette âhirzamanda şeriat-ı Muhammediyeyi ve hakikat-ı Furkaniyeyi ve Sünnet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) ihya ile, ilan ile, icra ile, başkumandanları olan "Büyük Mehdi"nin kemal-i adaletini ve hakkaniyetini dünyaya göstermeleri gayet makul olmakla beraber... gayet lâzım ve zaruri ve hayat-ı içtimaiye-i insaniyedeki düsturların muktezasıdır." (Ş.590)

2300- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın istikbalden haber verdiği bazı hâdiseler cüz'î birer hâdise değil; belki tekerrür eden birer hâdise-i külliyeyi, cüz'î bir surette haber verir. Halbuki o hâdisenin müteaddid vecihleri var. Her defa bir vechini beyan eder. Sonra ravi-i hadis o vecihleri birleştirir, hilaf-ı vaki gibi görünür.

Meselâ: Hazret-i Mehdi'ye dair muhtelif rivayetler var. Tafsilat ve tasvirat, başka başkadır. Halbuki Yirmidördüncü Söz'ün bir dalında isbat edildiği gibi: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, vahye istinaden, her bir asırda kuvve-i manevîye-i ehl-i imanı muhafaza etmek için, hem dehşetli hâdiselerde ye'se düşmemek için, hem âlem-i İslâmiyetin bir silsile-i nuraniyesi

olan Al-i Beytine ehl-i imanı manevî rabtetmek için, Mehdi'yi haber vermiş. Âhirzamanda gelen Mehdi gibi herbir asır Âl-i Beyt'ten bir nevi Mehdi, belki Mehdiler bulmuş. Hatta Âl-i Beyt'ten madud olan Abbasiye Hulefasından, Büyük Mehdi'nin çok evsafına cami' bir Mehdi bulmuş.

İşte büyük Mehdi'den evvel gelen emsalleri, nümuneleri olan Hulefayı Mehdiyyîn ve Aktab-ı Mehdiyyîn evsafları, asıl Mehdi'nin evsafına karışmış ve ondan rivayetler ihtilafa düşmüş" (M.95) *(Bak: Kıyamet Alâmetleri)*

2300/1- Bazı çevreler ve bir kısım avam-ı mü'minîn, Mehdi'nin siyasî hâkimiyete sahib bir lider olduğunu tasavvur ederler. Hakikat nazarında ise asıl mehdi, hakaik-i imaniyeyi vehbî ilmi ile keşf ü izhar ve neşretmekle, asrın küfür ve dalaleti karşısında imanı kurtarmak hareketinin müessis ve mümessilidir ve onun hizmet cemaatı vardır. Asıl vazifesi imanda tecdiddir.

2300/2- Alim ve fâzıl bir Nur şakirdinin, Bediüzzaman Hazretlerine yazdığı mektubunun ahir fıkrasında yani son kısmında İslâmî hâkimiyetin zaman ve şartlarının yakınlaştığını bildirmesine karşı Bediüzzaman Hazretleri verdiği cevabında: asl olan imanî hizmet ve keyfiyetli mü'minlerin yetişmesi olduğunu ve hadîslerle bildirilen âhirzaman fitnesinin tahribatını ıslah etmek vazifesini Risale-i Nur'un ifa ettiğini ve imanı tahkiki yapmak hizmetine kıyasen geri derecede olan geniş dairedeki fütuhatı kabirden seyredeceklerini şöyle beyan eder:

"Âhir fıkrasında, Muhbir-i Sâdık'ın haber verdiği manevî fütuhat yapmak ve zulümatı dağıtmak, zaman ve zemin hemen hemen gelmesi diye fıkrasına bütün ruh u canımızla Rahmet-i İlâhiye'den niyaz ediyoruz; temenni ediyoruz. Fakat biz Risale-i Nur şakirdleri ise: vazifemiz hizmettir, vazife-i İlâhiyeye karışmamak ve hizmetimizi onun vazifesine bina etmekle bir nevi tecrübe yapmamak olmakla beraber; kemmiyete değil, keyfiyete bakmak; hem çoktan beri sukut-u ahlâka ve hayat-ı dünyeviyeyi her cihetle hayat-ı uhrevîfyeye tercih ettirmeye sevkeden dehşetli esbab altında Risale-i Nur'un şimdiye kadar fütuhatı ve zındıkların ve dalâletlerin savletlerini kırması ve yüzbinler biçarelerin imanlarını kurtarması ve herbiri yüze ve bine mukabil yüzer ve binler hakiki mü'min talebeleri yetiştirmesi, Muhbir-i Sâdık'ın ihbarını aynen tasdik etmiş ve vukuat ile isbat etmiş ve inşâallah daha edecek. Ve öyle kökleşmiş ki; inşâallah hiçbir kuvvet Anadolu'nun sinesinden onu çıkaramaz. Tâ âhirzamanda, hayatın geniş dairesinde asıl sahibleri, Cenab-ı Hakk'ın izniyle gelir, o daireyi genişlettirir ve o tohumlar sünbüllenir. Bizler de kabrimizde seyredip, Allah'a şükrederiz." (K.L.107)

2300/3- Geniş daire olan içtimaî ve siyasî sahadaki mehdiyetin ikinci ve üçüncü vazifesi ise, mezkûr birinci vazifeye nisbeten ikinci, üçüncü derecede olup ittihad-ı İslâmın kuvvetine dayanarak ve mehdiyete bağlı olarak onun düsturlarını tatbik edecek zat ki, hadis lisanında "Cehcah" denir ve bu mevzunun sonunda bahsedilir. Bu zat âlem-i İslâm vüs'atinde hilafetin icraatını temsil eder. Mehdi'nin icraatçısı olacak bu zata da mehdi deniliyor. Ezcümle, aşağıdaki sualin cevabı dikkatle okunması halinde mezkûr hususlar açıkça anlaşılır.

2301- Bediüzzaman Hazlerlerine Mehdi-i Âl-i Resul hakkında sorulan bir sual.

"Nurun ehemmiyetli ve çok hayırlı bir şakirdi, çokların namına benden sordu ki: Nurun halis ve ehemmiyetli bir kısım şakirdleri, pek musırrane olarak âhirzamanda gelen Âl-i Beyt'in büyük bir mürşidi seni zannediyorlar ve o kadar çekindiğin halde onlar ısrar ediyorlar. Sen de bu kadar musırrane onların fikirlerini kabul etmiyorsun, çekiniyorsun. Elbette onların elinde bir hakikat ve kat'i bir hüccet var ve sen de bir hikmet ve hakikata binaen onlara muvafakat etmiyorsun. Bu ise bir tezaddır, her halde hallini istiyoruz.

2302- Ben de bu zatın temsil ettiği çok mesaillere cevaben derim ki: O has Nurcuların ellerinde bir hakikat var. Fakat iki cihete bir tabir ve te'vil lâzım:

Birincisi: Çok def'a mektublarımda işaret ettiğim gibi, Mehdi-i Âl-i Resulün temsil ettiği kudsi cemaatinin şahs-ı manevîsinin üç vazifesi var. Eğer çabuk kıyamet kopmazsa ve beşer bütün bütün yoldan çıkmazsa, o vazifeleri onun cem'iyeti ve seyyidler cemaati yapacağını rahmet-i İlahiyeden bekliyoruz. Ve onun üç büyük vazifesi olacak:

2303- Birincisi Fen ve felsefenin tasallutuyla ve maddîyyun ve tabiiyyun taunu, beşer içine intişar etmesiyle, her şeyden evvel felsefeyi ve maddîyyun fikrini tam susturacak bir tarzda imanı kurtarmaktır. Ehl-i imanı dalaletten muhafaza etmek ve bu vazife hem dünya, hem herşey'i bırakmakla, çok zaman tedkikat ile meşguliyeti iktiza ettiğinden, Hazret-i Mehdi'nin o vazifesini bizzat kendisi görmeğe vakit ve hal müsaade edemez. Çünki hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) cihetindeki saltanatı, onun ile iştigale vakit bırakmıyor.

Herhalde o vazifeyi ondan evvel bir taife bir cihette görecek. O zat, o taifenin uzun tedkikatı ile yazdıkları eseri kendine hazır bir proğram yapacak,

onun ile o birinci vazifeyi tam yapmış olacak. Bu vazifenin istinad ettiği kuvvet ve manevî ordusu, yalnız ihlas ve sadakat ve tesanüd sıfatlarına tam sahib olan bir kısım şakirdlerdir. Ne kadar da az da olsalar, manen bir ordu kadar kuvvetli ve kıymetli sayılırlar.

İkinci Vazifesi: Hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) ünvanı ile şeair-i İslâmiyeyi ihya etmektir. Âlem-i İslâmın vahdetini nokta-i istinad edip beşeriyeti maddî ve manevî tehlikelerden ve gadap-ı İlahîden kurtarmaktır. Bu vazifenin, nokta-i istinadı ve hâdimleri, milyonlarla efradı bulunan ordular lâzımdır..

2304- Üçüncü Vazifesi: İnkılabat-ı zamaniye ile çok ahkâm-ı Kur'aniyenin zedelenmesiyle ve şeriat-ı Muhammediyenin (A.S.M.) kanunları bir derece ta'tile uğramasıyla o zat, bütün ehl-i imanın manevî yardımlarıyla ve ittihad-ı İslâmın muavenetiyle ve bütün ülema ve evliyanın ve bilhassa Âl-i Beyt'in neslinden her asırda kuvvetli ve kesretli bulunan milyonlar fedakâr seyyidlerin iltihaklarıyla o vazife-i uzmayı yapmağa çalışır.

Şimdi hakikat-ı hal böyle olduğu halde, en birinci vazifesi ve en yüksek mesleği olan imanı kurtarmak ve imanı tahkikî bir surette umuma ders vermek, hatta avamın da imanını tahkikî yapmak vazifesi ise, manen ve hakikaten hidayet edici, irşad edici manasının tam sarahatını ifade ettiği için, Nur şakirdleri bu vazifeyi tamamıyla Risale-i Nur'da gördüklerinden, ikinci ve üçüncü vazifeler buna nisbeten ikinci ve üçüncü derecededir diye, Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini haklı olarak bir nevi Mehdi telakki ediyorlar.

O şahs-ı manevînin de bir mümessili, Nur şakirdlerinin tesanüdünden gelen bir şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîde bir nevi mümessili olan biçare tercümanını zannettiklerinden, bazan o ismi ona da veriyorlar. Gerçi bu bir iltibas ve bir sehivdir, fakat onlar onda mes'ul değiller. Çünki ziyade hüsn-ü zan, eskiden beri cereyan ediyor ve itiraz edilmez. Ben de o kardeşlerimin pek ziyade hüsn-ü zanlarını bir nevi dua ve bir temenni ve Nur talebelerinin kemal-i itikadlarının bir tereşşuhu gördüğümden onlara çok ilişmezdim.

Hatta eski evliyanın bir kısmı, keramet-i gaybiyelerinde Risale-i Nur'u aynı o âhirzamanın hidayet edicisi olduğu diye keşifleri, bu tahkikat ile te'vili anlaşılır.

Demek iki noktada bir iltibas var, te'vil lâzımdır.

2305- Âhirdeki iki vazife, gerçi, hakikat noktasında birinci vazife derecesinde değiller, fakat hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) ve ittihad-ı İslâm

ordularıyla zemin yüzünde saltanat-ı İslâmiyeyi sürmek cihetinde herkeste, hususan avamda, hususan ehl-i siyasette, hususan bu asrın efkârında o birinci vazifeden bin derece geniş görünüyor; ve bu isim bir adama verildiği vakit, bu iki vazife hatıra geliyor; siyaset manasını ihsas eder, belki de bir hodfüruşluk manasını hatıra getirir, belki bir şan u şeref ve makamperestlik ve şöhretperestlik arzularını gösterir. Ve eskidenberi ve şimdi de çok safdil ve makamperest zatlar Mehdi olacağım diye dava ederler.

Gerçi her asırda hidayet edici bir nevi Mehdi ve müceddid geliyor ve gelmiş, fakat herbiri üç vazifelerden birisini bir cihette yapması itibariyle, âhirzamanın Büyük Mehdi ünvanını almamışlar." (E.L.I.265)

Mehdi hakkında gelen müteşabih rivayetlerin tercüme manalarıyla Mehdi'nin evsafı hakkında hükümler vermenin, belagat ve müteşabihat kaidelerine ve imtihan sırrının hikmetlerine uygun olmadığının izahı için "Te'vil" maddesine de bakınız.

Atıf notları:

-Dinsizlik cereyanına karşı İslâm ve İsevî ittifakı, bak: 785-787.p.lar.

-İstikbalde İslâm'ın inkişaf ve hükümranlığı, bak: 1747-1749.p.lar

-Mütekellimînden biri gelecek, hakaik-ı imaniyeyi isbat edecek, bak: 3067/1. p.

Mehdi hakkında hadislerden birkaç not:

-Hadis kitablarında "Mehdi" hakkındaki bablardan bazıları: T.T.ci: 5, sh: 612 ve İbn-i Mace 36. Kitab-ül Fiden 34. bab; Tirmizi, fiten 53, 53.

-Hulefa-ir Raşidîn-el Mehdiyyîn: Ebu Davud, Sünnet/5; Tirmizi, İlim/16; İbn-i Mace, Mukaddime/6; Ahmet Bin Hanbel, 4/126, 127.

-Mehdi'nin müjdelenmesi: Ahmet Bin Hanbel 3, 27, 52.

-Mehdi, İsa Aleyhissalâmdan önce gelecek: R.E. *344*

-Mehdi'nin ismi Peygamberimizin ismine uygun olacak: R.E. *359*

-Deccal'a karşı çıkan zat: T.T. 5. cild 1045, 1046. hadisler. Ve S.M.. Fiten 21. bab.113. hadis.

-"Lâ Mehdi illâ İsa" rivayeti: İbn-i Mace 4039.hadis.

-Mehdiyetin hükümranlık zeminini hazırlayacak olanlar: İbn-i Mace 4088. hadis.

-Doğu'dan çıkacak olan siyah bayraklılar: İbn-i Mace 4082. hadis ve Tirmizi Fiten 79 ve KSM. 17.c. 557 sh.

-Allah, Mehdi'yi bir gecede ıslah eder (vazifeye hazırlar) mealindeki hadis: İbn-i Mace 4085. hadis.

-Mehdinin hakimiyeti 5 veya 7 veya 9 sene süreceği hakkındaki rivayet: R.E. *508/8*

-Cehcah'ın asasıyla (tek iktidar olarak) idaresi: T.T. 5. cild 987, 988 ve Sahih-i Müslim, 52. kitab 60, 61. hadislerinde geçer.

Zübdet-ül Buhari Tercemesi 958. hadisin haşiyesinde, Şarkavî Şerhinden naklen, mezkûr Cehcah hakkında şu izahı veriyor:

"Bu kişinin adı Cehcah'tır. Çok kıymetli bir zat olup Mehdi'den sonra ortaya çıkacak, onun yolunu tutacaktır. Çoban koyununu nasıl sürerse, Cehcah da cihangir olarak bütün ülkeleri idare edecek, herkes ona boyun eğecektir." (Şarkavi Şerhi)

Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin Sahih-i Buharî eseri 1100 hadis de bu manada izah edilir. Az yukarıda zikredilen Sahih-i Müslim 60-61 hadisleri de aynı manayı te'yid eder.

Risale-i Nur'u proğram yapıp tatbik edecek olan zatın hususiyetleri 2301-2305.plarda izah edilmiştir. İslâm'ın hâkimiyeti devresinde halkın bir kısmı İslâm iktidarına kerhen itaat edecek *(Bak: 1000/4.p.sonu)*

Müncid Lügatı'nda (Cehcah: İyiliklere süratle koşan kimse) diye mana verilmiştir.

Istılahat-ul Hadis isimli kitabda ise, Cehcah'a şöyle mana veriliyor: Koyun sürüsünün yanında olan bir kimse, sürüden bir koyunu kurdun götürdüğünü görünce feryadla bağırması.

Er-Raid Lügatı da: l- Harbde na'ra atan kahraman. 2-Yırtıcı hayvanları koğmak ve men'etmek için atılan sayha. (Anarşistleri durduracağına işaret olsa gerek.)

(Cehcah şahsın ismi değil vasfı olsa gerek, Bak: İbn-i Hanbel 3,89)

2305/2- Tac'dan nakledilen yukarıdaki 988. hadis meali şöyledir: "Cehcah adındaki bir adam idareyi ele alıncaya kadar günler ve geceler (Süfyan'ın devre-i istibdadları *(bak: 3454/1.p.)* ve dalalet karanlıkları) gitmiyecektir. (Müslim, Tirmizi) Tirmizi'nin lafzı şöyledir: "Mevali'den (Mevali'nin izahı aşağıda gelecektir. Cehcah dedikleri bir adam idareyi ele alıncaya kadar gece ve gündüz gitmiyecektir."

Yine dinsizlik cereyanına karşı çıkacak cereyan hakkında İbn-i Mace'nin 4090. hadisi de şöyle:

اِذَا وَقَعَتِ الْمَلاَحِمُ بَعَثَ اللّٰهُ بَعْثًا مِنَ الْمَوَالِى هُمُ اَكْرَمُ الْعَرَبِ فَرَسًا وَاَجْوَدُهُ سِلاَحًا يُئَيِّدُ اللّٰهُ بِهِمُ الدِّينَ

"Yani: Melahim (çatışmalar-savaşlar) vuku bulduğu zaman, Allah mevaliden öyle bir ordu gönderecek ki atlar (ının cinsi) bakımından Arabların en kıymetlisi ve silah yönünden en iyisi olup, Allah İslâm dinini onlarla te'yid (takviye) edecektir.

....Bu hadiste geçen Mevali: Mevlanın cem'idir... Bilindiği gibi Arablar kendilerinden olmayanlara mevali derler. Bu husus tarih kitablarında da görülebilir. Bu itibarla İslâmiyeti te'yid ve takviye edeceği haber verilen toplumun, Arablardan başka bir millet olması ihtimali vardır..." (İ.M. ci: 10, sh:354-356)

Atıf notları:

-İsevîlerle ittifak rivayeti, bak: 785.p.

-Bu izahlardan hissedilirki harb tekneği çok yüksek olan isevilerden bir devlet İslâma yardım edip kuvvet verecek Allahu Alem Bak. 3420 p. sonu 3421 p.sonu

-Mehdi ve İsa (A.S.) cemaatının deccalı öldüreceği, Bak: 787.p.sonu

-Mehdi-i Muntazar mes'elesi, bak: 792/1.p.

-Geçmiş mürşidlerden manevî mehdi hükmüne geçmiş zatlar, bak: 1333.p.

-Geçmişte Âl-i Beyt'ten gelen mehdi-misal zatlar, bak: 1194.p.

-Bir nevi Mehdi'nin Sâdât-ı Ehl-i Beyt'ten geleceği ümmetçe kabul edilmiş, bak: 793.p.

-Her asır mehdiyet manasına muhtaçtır, bak: 2032.p.

-Mehdi hakkında bazı rivayetlerin ihtilafının hikmeti, bak: 2025.p.

-Mehdi sarığını çıkarmayacak (Bak: 3495.p.)

2306- MEHDİ-İ ABBASİ مهدى عبّاسي : (Hi: 120-163) Abbasi halifesidir. Ebu Abdullah Muhammed diye de anılır. Halife Mansur'un oğludur. Meşhur ve iyiliği ile umumi kabul gören bir zat olup, hususan sulh zamanında memleketin inkişafı için çok çalışmıştır. Yeni yollar yaptırmış, postayı ıslah etmiş ve Abbasi Sülalesinin en iyi hükümdarı olarak tanınmıştır.

2307- MELAİKE ملائكه : (Melek. c.) Melekler. Nurdan yaratılmış, fıtratları safi, makamları sabit, kendileri ma'sum mahluklar. *(Bak: Azrail, Hamele-i Arş, Ruh)*

Melaike meselesine gelince:"Evvela cihet-i lisaniyesini tetkik edelim: Ebu Hayyan-ı Endelüsî, gerek Bahr-ı Muhit namındaki tefsir-i kebirinde ve gerek Nehrimad ismindeki tefsir-i mülahhasında der ki: "Melek", mim-i aslî olarak kuvvet demek olan "melk"den "feal"dir. Feâile ve feâil vezninde melaike ve melaik diye cemilenmesi şaz tarikiyledir. Ebu Ubuyde buna kail olmuştur... ilh... Binaenaleyh "melek" lügaten kavi, zülkuvve demektir. Lam'ın kesriyle "melek ve lam'ın fethiyle "meleke" kelimelerinin manalarıyla alâkadardır. Lakin bu surette melaike, cem'-i kıyasî olmamış olur. Halbuki Arapça'da aslı bulmak için cem', esaslardan biridir. Bunun için diğer taraftan mim-i zaid olup aslı mel'ektir deniliyor ki; İbn-i Cerir-i Taberi dahi Cami-ül Beyan'ında bunu şöyle izah eder: Melaike ملائك in cem'idir. Şu kadar ki Arapta müfredinin hemzesizi hemzelisinden daha çok ve daha meşhurdur. Melaikeden bir melek derler, hemzesini hazf ederek harekesini makablindeki sakin olacak olan lam'a naklederler ve cemi'ledikleri zaman hemze ile aslına reddederek melaike derler ki, bunun misali çoktur: ترى ترأى gibi. Maamafih müfredin hemze ile geldiği de vardır.

2308- ..."Melek" ism-i mekân olmak üzere mevzı-ı risalet veya mef'ul manasıyla resul, mürsel, âmil-i risalet, vesait-i Rabbaniye demektir. Ehl-i lisanda, müfessirînde bu iştikakı tercih edenler çoktur. Ragıb da melaike lafzında bunu tercih etmiş ve "melek"de demiştir ki: Nahviyyun meleki de melaikeden müştak ve mimini zaid yaptılar. Halbuki bazı muhakkikîn bunun mülkden olduğunu söylemiş ve şöyle izah etmiştir:

2309- Melaikenin siyasattan bir şeye me'mur ve müstevli olanına lam'ın fethiyle "melek", beşerde olana da lam'ın kesriyle "melik" denilir. Binaenaleyh her melek melaikedir, fakat her melaike melek değildir. Melek;

فَالْمُدَبِّرَا اَمْرًا (79:5) فَالْمُقَسِّمَا اَمْرًا (51:4) وَالنَّازِعَا (79:19) gibi âyetlerde işaret olunandır ki, melek-ül mevt bu cümledendir.

وَالْمُلْكُ عَلَى اَرْجَائِهَا (69:17) عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُو َ وَمَارُو َ (2:102)

مَلَكُ الْمَوْ ِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ (32:11) Bir de der ki: Melaike, vâhide

ve cem'a ıtlak olunur ilh... Binaenaleyh bu izaha göre de melek lafzı kuvvet ve tedbirden, melaike de risalet manasından me'huz olmuş oluyor. Ve aynı zamanda melaike, melekten eam ve onun cinsi bulunuyor. Şu halde her ikisinde bir kerre mana-yı risalet vardır.

2310- Acaba bu risalet sadece tebliğ-i emir midir? Yoksa tebliğ-i fiil midir? Yani yalnız ilmî ve kelâmî bir tebliğ-i ruhî mi yapıyorlar, yoksa bilfiil kudret ve tekvin-i İlahînin de mübelliği oluyorlar mı? Ayat-ı Kur'aniyenin delaletlerine göre her ikisinin dahi bulunduğunu anlıyoruz. Peygamberlere ve hatta yine melaikeye evamir-i İlahiyeyi tebliğ eden melekler bulunduğu gibi cihad ve sair hususatta fiilen kuvvet ve imdad getiren melaike de bulunuyor.

2311- Feylesofların kuvvet nazarıyesine atlıyacak olursak, bütün kuvvet ve kudretin "Hak Teala'da tevahhüd ettiğini ve kudret-i İlahiyenin ilk vasıta-i taayyün ve tecellisi melaikenin risaleti demek olduğunu ihtar etmek kolay olur. Lakin bunlar miyanında kuva-yı müdrike de vardır ki, onlar da vakıatı kablel-vukuu tefhim eden rububiyet-i ilahiyenin mübelliğidirler ve binaenaleyh melaikesiz bir hâdise tasavvuru gayr-ı mümkindir, melaikesiz bir katre yağmur bile düşmez... Şu kadarki, irade-i insaniye ile alâkadar kuva-yı taliyedeki şerr ü fesad âmili gibi icra-yı tesvilat eden ervah u kuva-yı şeytaniye bu bâlâda izah olunduğu üzere bu melaikeye mukabildir." (E.T.301-305)

2312- "Melaikenin vücuduna ve ruhanilerin sübutuna ve hakikatlerinin vücuduna bir icma'-ı manevî ile-tabirde ihtilaflarıyla beraber- bütün ehl-i akıl ve ehl-i nakil, bilerek bilmiyerek ittifak etmişler denilebilir. Hatta maddîyatta çok ileri giden hükema-yı İşrakiyyunun Meşaiyyun kısmı, melaikenin manasını inkâr etmiyerek "Her bir nev'in bir mahiyet-i mücerrede-i ruhaniyeleri vardır" derler. Melaikeyi öyle tabir ediyorlar. Eski hükemanın İşrakiyyun kısmı dahi melaikenin manasında kabule muztar kalarak, yalnız yanlış olarak "Ukul-ü Aşere ve Erbab-ül Enva" diye isim vermişler. Bütün ehl-i edyan, "melek-ül cibal, melek-ül bihar, melek-ül emtar" gibi her nev'e göre birer melek-i müekkel, vahyin ilhamı ve irşadı ile bulunduğunu kabul ederek o namlarla tesmiye ediyorlar. Hatta akılları gözlerine inmiş ve insaniyetten cemadat derecesine manen sukut etmiş olan Maddiyyun ve Tabiiyyun dahi,

melaikenin manasını inkâr edemiyerek (*) "Kuvayı Sariye" namıyla bir cihette kabule mecbur olmuşlar." (S.509)

2313- "Mes'ele-i melaike ve ruhaniyat, o mesaildendir ki: Tek bir cüz'ün vücudu ile, bir küllün tahakkuku bilinir. Birtek şahsın rü'yeti ile umum nev'in vücudu malum olur. Çünki kim inkâr ederse, külliyyen inkâr eder. Bir tekini kabul eden, o nev'in umumunu kabul etmeye mecburdur. Madem öyledir; işte bak: Görmüyor musun ve işitmiyor musun ki; bütün ehl-i edyan, bütün asırlarda, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar melaikenin vücuduna ve ruhanilerin tahakkukuna ittifak etmişler ve insanın taifeleri, birbirinden bahsi ve muhaveresi ve rivayeti gibi melaikelerle muhavere edilmesine ve onların müşahedesine ve onlardan rivayet etmesine icma' etmişlerdir. Acaba hiçbir ferd melaikelerden bilbedahe görünmezse, hem bilmüşahede bir şahsın veya müteaddid eşhasın vücudu kat'i bilinmezse, hem onların bilbedahe, bilmüşahede vücudları hissedilmezse, hiç mümkün müdür ki: Böyle bir icma' ve ittifak devam etsin ve böyle müsbet ve vücudî bir emirde ve şuhuda istinad eden bir halde müstemirren ve tevatüren o ittifak devam etsin. Hem hiç mümkün müdür ki: Şu itikad-ı umuminin menşe'i, mebadi-i zaruriye ve bedihî emirler olmasın." (S.511)

2314- "Melaikelerin, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a hizmeti ve görünmesi ve cinnîlerin ona iman ve itaatı, mütevatirdir. Nass-ı Kur'an ve çok âyât ile musarrahtır. Gazve-i Bedir'de beşbin melaike -nass-ı Kur'an ileönde, sahabeler gibi ona hizmet edip, asker olmuşlar. Hatta o melekler, melaikeler içinde Ashab-ı Bedir gibi şeref kazanmışlar. Şu mes'elede iki cihet var: Cin ve melaikenin taifeleri, hayvan ve insanın taifeleri gibi, vücudları kat'i ve bizimle münasebetdar olduğu, Yirmidokuzuncu Söz'de, iki kere iki dört eder derecesinde bir kat'iyetle isbat etmişiz. Onların isbatını, o Söz'e havale ederiz.

2315- İkinci Cihet: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın şerefiyle, eser-i mu'cizesi olarak, efrad-ı ümmeti, onları görmek ve konuşmaktır. İşte başta Buhari ve İmam-ı Müslim, eimme-i hadis müttefikan haber veriyorlar ki:

Bir defa melek, yani Hazret-i Cebrail, beyaz libaslı bir insan suretinde gelmiş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm sahabeleri içinde otururken

---

* Melaike manasını ve ruhaniyatın hakikatını inkâra mecal bulamamışlar, belki fıtratın namuslarından "kuva-yı sariye" diye "cerayan eden kuvvetler" namını vererek yanlış bir surette tasvir ile bir cihetten tasdikine mecbur kalmışlar. (Ey kendini akıllı zanneden!..)

yanına gitmiş, demiş: مَا اْ ِسْلاَمُ وَمَا اْ ِيمَانُ وَمَا اْ ِحْسَانُ [203] Yani: "İman, İslâm, ihsan nedir? Tarif et." Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm tarif etmiş. Oradaki cemaat-ı sahabe, hem ders almış, hem de o zatı iyi görmüşler. O zat, misafir gibi görünürken, üstünde alâmet-i sefer eseri hiç yoktu. Kalktı, birden kayboldu. O vakit Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş ki: "Size ders vermek için Cebrail böyle yaptı."

2316- Hem haber-i sahih ile ve haber-i kat'i ile ve manevî tevatür derecesinde, eimme-i hadis haber veriyorlar ki: "Hazret-i Cebrail çok defa, hüsn-ü cemal sahibi olan Dıhye suretinde, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın yanında sahabeler görüyorlardı. Ezcümle, Hazret-i Ömer ve İbn-i Abbas ve Üsame İbn-i Zeyd ve Haris ve Aişe-i Sıddîka ve Ümm-ü Seleme -kat'iyen sabittir ki- bunlar kat'iyen haber veriyorlar ki: "Biz, Hazret-i Cebrail'i Dıhye suretinde, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın yanında çok görüyoruz." Acaba hiç mümkün müdür ki; bu zatlar, görmeden" görüyoruz" desinler?.

Hem nakl-i sahih-i kat'i ile, Aşere-i Mübeşşere'den İran fatihi Sa'd İbn-i Ebi Vakkas haber veriyor ki: "Gavze-i Uhud'da, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın iki tarafında, iki beyaz libaslı, ona nöbetdar gibi, muhafız suretinde gördük. İkisi de anlaşıldı ki, meleklerdir. Ve Hazret-i Cebrail ile Mikâil olduğunu anladık." Acaba böyle bir kahraman-ı İslâm gördük dese, görmemek mümkün müdür?

Hem Ebu Süfyan İbn-i Haris İbn-i Abd-ül Muttalib (ammizade-i Nebevî) nakl-i sahih ile haber veriyor ki: "Gazve-i Bedir'de, gök ile yer arasında, beyaz libaslı atlı zatları gördük."

Hem Hazret-i Hamza Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan niyaz etti ki: "Ben Cebrail'i görmek istiyorum." Kâbe'de ona gösterdi. Dayanamadı, bîhuş oldu, yere düştü. Bu çeşit, melaikeleri görmek vukuatı çoktur. Bütün bu vukuat, bir nevi mu'cize-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'ı gösteriyor ve delalet ediyor ki; onun misbah-ı nübüvvetine, melaikeler dahi pervanelerdir." (M.156)

2317- "Resull-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın nuruyla, terbiyesiyle ve onun arkasında gitmesiyle, binler Şeyh-i Geylani gibi aktablar, asfiyalar; melaikeler ve cinler ile görüşmüşler ve konuşuyorlar; ve bu hâdise, yüz tevatür derecesinde ve çok kesrettedir.

---

[203] S.B.M. hadis 47 ve S.M. ci: 1 sh: 47 hadis: 1, 5, 7.

Evet ümmet-i Muhammed'in (A.S.M.) melaike ve cinlerle temasları ve tekellümleri ise, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın terbiye ve irşad-ı i'cazkâranesinin bir eseridir." (M.158)

2318- Kur'anda (17:85) قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى تَنَزَّلُ الْمَلَٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِزْنِ رَبِّهِمْ (97:4) gibi âyatler melaike ve ruhaniyatın mevcudiyetlerini bildirir."Melaike ve ruhaniyatın vücudu, insan ve hayvanların vücudu kadar kat'idir, denilebilir. Hakikat kat'iyyen iktiza eder ve hikmet yakînen ister ki; zemin gibi, semavatın dahi sekeneleri bulunsun ve zişuur sekeneleri olsun ve o sekeneler, o semavata münasib bulunsun. Şeriatın lisanında, pekçok muhtelif-ül cins olan o sekenelere melaike ve ruhaniyat tesmiye edilir. Evet hakikat böyle iktiza eder. Zira şu zeminimiz, semaya nisbeten küçüklüğü ve hakaretiyle beraber, zişuur mahluklarla doldurulması, arasıra boşaltıp yeniden yeni zişuurlarla şenlendirilmesi işaret eder, belki tasrih eder ki: Şu muhteşem burçlar sahibi olan müzeyyen kasırlar misali olan semavat dahi, nur-u vücudun nuru olan zihayat ve zihayatın ziyası olan zişuur ve zevil-idrak mahluklarla elbette doludur. O mahluklar dahi, ins ve cin gibi, şu saray-ı âlemin seyircileri ve şu kâinat kitabının mütalaacıları ve şu saltanat-ı rububiyetin dellallarıdırlar. Küllî ve umumî ubudiyetleri ile, kâinatın büyük ve küllî mevcudatın tesbihatlarını temsil ediyorlar.

Evet şu kâinatın keyfiyatı, onların vücudlarını gösteriyor. Çünki kâinatı hadd ü hesaba gelmiyen dakik san'atlı tezyinat ve manidar mehasin ile ve hikmetdar nukuş ile süslendirip tezyin etmesi; bilbedahe ona göre mütefekkir ve istihsan edicilerin ve mütehayyir takdir edicilerin enzarını ister, vücudlarını taleb eder. Evet nasılki hüsün elbette bir âşık ister, taam ise aç olana verilir. Öyle ise, şu nihayetsiz hüsn-ü san'at içinde gıda-yı ervah ve kut-u kulûb; elbette melaike ve ruhanilere bakar, gösterir. Madem bu nihayetsiz tezyinat nihayetsiz bir vazife-i tefekkür ve ubudiyet ister. Halbuki ins ve cin, şu nihayetsiz vazifeye, şu hikmetli nezarete, şu vüs'atli ubudiyete karşı milyondan ancak birisini yapabilir. Demek bu nihayetsiz ve çok mütenevvi olan şu vezaif ve ibadete, nihayetsiz melaike envaları, ruhaniyat ecnasları lâzımdır ki, şu mescid-i kebir-i âlemi saflarıyla doldurup şenlendirsin. Evet şu kâinatın herbir cihetinde, herbir dairesinde ruhaniyat ve melaikelerden birer taife, birer vazife-i ubudiyetle muvazzaf olarak bulunurlar. Bazı rivayat-ı ehadisiyenin işaratıyla ve şu intizam-ı âlemin hikmetiyle deni-

lebilir ki: Bir kısım ecsam-ı camide-i seyyare, yıldızlar seyyaratından tut, ta yağmur kataratına kadar bir kısım melaikenin sefine ve merakibidirler. O melaikeler, bu seyyarelere izn-i İlahî ile binerler, âlem-i şehadeti seyredip gezerler ve o merkeblerinin tesbihatını temsil ederler." (S.504)

2319- "Hem denilebilir ki, bir kısım ecsam-ı hayvaniye, hadiste "Tuyurun Hudrun" [204] tesmiye edilen cennet kuşlarından tut, ta sineklere kadar bir cins ervahın tayyareleridirler. Onlar, bunların içine emr-i Hak ile girerler, âlem-i cismaniyatı seyran edip o cesedlerdeki hasselerin pencereleriyle, cismanî mu'cizat-ı fıtratı temaşa ederler. Elbette kesafetli topraktan ve küdûretli sudan mütemadiyen letafetli hayatı ve nuraniyetli zevil-idraki halkeden Hâlik'ın, elbette ruha ve hayata münasib şu nur denizinden ve hatta zulmet bahrinden bir kısım zişuur mahlukları vardır." (S.177)

2320- "elbette o Kadir-i Hakîm, bu kusursuz kudretiyle, bu noksansız hikmetiyle; nur gibi, esir gibi ruha yakın ve münasib olan sair seyyalat-ı latife maddeleri ihmal edip hayatsız bırakmaz, camid bırakmaz, şuursuz bırakmaz. Belki madde-i nurdan, hatta zulmetten, hatta esir maddesinden, hatta manalardan, hatta havadan, hatta kelimelerden zihayat, zişuuru kesretle halkeder ki; hayvanatın pekçok muhtelif ecnasları gibi pekçok muhtelif ruhani mahlukları, o seyyalat-ı latife maddelerinden halkeder. Onların bir kısmı melaike, bir kısmı da ruhani ve cin ecnaslarıdır." (S.507)

2321- Mezkûr mahlukatın"uzaklık sebebiyle veyahut gözünün kabiliyetsizliği veya onların gizlenmekliği ile sana görünmemeleri, onların olmamalarına hiçbir vakit delil olamaz."Adem-i rü'yet, adem-i vücuda delalet etmez." "Görünmemek, olmamağa hüccet olamaz." Ecram-ı ulviye ve ecsam'ı seyyare içinde küre-i arzın hakaret ve kesafeti ile beraber bu kadar hadsiz ziruhların, zişuurların vatanı olması ve en hasis ve en müteaffin cüz'leri dahi birer menba-ı hayat kesilmesi, birer mahşer-i huveynat olması, bizzarure ve bilbedahe ve bittarik-ıl evla ve bilhads-is sadık ve bilyakîn-il kat'i delalet eder, şehadet eyler, ilan eder ki: Şu nihayetsiz feza-yı âlem ve şu muhteşem semavat burçlarıyla, yıldızlarıyla zişuur, zihayat, ziruhlarla doludur.

Nardan, nurdan, ateşten, ışıktan, zulmetten, havadan, savttan, rayihadan, kelimattan, esirden ve hatta elektrikten vesair seyyalat-ı latifeden halkolunan o zihayat ve o ziruhlara ve o zişuurlara, Şeriat-ı Garra-yı Muhammediye (Aleyhissalatü Vesselâm), Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan, "Melaike ve can ve

---

[204] S.M. 23. kitab-ül imare bab. 33 ve İ.M. 24. kitab-ül cihad bab: 16 hadis: 2801

ruhaniyattır" der, tesmiye eder. Melaikenin ise, ecsamın muhtelif cinsleri gibi, cinsleri muhteliftir. Evet elbette bir katre yağmura müekkel olan melek, Şems'e müekkel meleğin cinsinden değildir. Cin ve ruhaniyat dahi, onların da pekçok ecnas-ı muhtelifeleri vardır." (S.508)

2322-"Hamele-i Arş ve yer ve göklerin melaike-i müekkelleri ve sair bir kısım melekler hakkında Muhbir-i Sadık'ın tasvir ettiği, meselâ kırkbinler başlı, herbir başta kırkbinler lisan ve her lisanda kırkbinler tarzda tesbihat ettiklerini ve intizam ve külliyet ve vüs'at-ı ubudiyetlerini ifade eden hakikata çıkmak için, şuna dikkat et ki: Zat-ı Zülcelal

وَسَخَّرْنَا الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ مَعَهُ (38:18)

تُسَبِّحُ السَّمَوَا ُ السَّبْعُ وَا َرْضُ وَمَن فِيهِنَّ (17:44)

gibi âyetlerle tasrih اِنَّاعرَضْنَااْ َمَانَةَ عَلَىالسَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ وَالْجِبَالِ (33:72) ediyor ki: Mevcudatın en büyüğü ve küllîsi dahi, kendi külliyetine göre ve azametine münasib bir tarzda tesbihat ettiğini gösteriyor ve öyle de görünüyor. Evet bir bahr-i müsebbih olan şu semavatın kelimat-ı tesbihiyesi; güneşler, aylar, yıldızlar olduğu gibi, bir tayr-ı müsebbih ve hâmid olan şu zeminin dahi elfaz-ı tahmidiyesi; hayvanlar, nebatlar ve ağaçlardır.

Demek herbir ağacın, herbir yıldızın cüz'î birer tesbihatı olduğu gibi, zeminin de ve zeminin herbir kıt'asının da ve herbir dağ ve derenin de ve ber ve bahrının da ve göklerin herbir feleğinin de ve herbir burcunun da birer tesbih-i küllîsi vardır. Şu binler başları olan zeminin her başında yüzbinler lisanlar bulunan ve her lisanda yüzbin tarzda tesbihat çiçeklerini, tahmidat meyvelerini, âlem-i misalde tercümanlık edip gösterecek ve âlem-i ervahta temsil edip ilan edecek, ona göre elbette bir melek-i müekkeli vardır.

2323- Evet müteaddid eşya bir cemaat şekline girse, bir şahs-ı manevîsi olacaktır. Eğer o cemiyet, imtizaç edip ittihad şeklini alsa, onu temsil edecek bir şahs-ı manevîsi, bir nevi ruh-u manevîsi ve vazife-i tesbihiyesini görecek bir melek-i müekkeli olacaktır.

İşte bak, misal olarak bu Barla ağzının, şu dağ lisanının bir muazzam kelimesi olan bu odamızın önündeki çınar ağacına bak, gör: Ağacın şu üç başının her başında kaç yüz dal dilleri var ve her dilde bak kaç yüz mevzun ve muntazam meyve kelimeleri var ve her meyvede dikkat et kaç yüz kanatlı

mevzun tohumcuk harfleri, emr-i Kün Feyekûn'e malik Sani-i Zülcelal'ine ne kadar beliğ ve medih ve fasih bir tesbih ettiğini işittiğin, gördüğün gibi; ona müekkel melek dahi, ona göre âlem-i manada müteaddid diller ile tesbihatını temsil ediyor ve hikmeten öyle olmak gerektir." (S.164)

2324- "Meleklerin hiçbir cihette hilaf-ı emir hareketleri yoktur. Halis bir ubudiyetten başka hiçbir icad ve emirsiz hiçbir müdahale, hatta izinsiz şefaatları dahi olmaz. Tam (16:50) بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ۞ وَيَفْعَلُونَ مَايُوۡمَرُونَ (21:26) sırrına mazhardırlar." (Ş.265)

2325- Hem "onlarda mücahede ile terakkiyat yoktur. Belki herbirinin sabit bir makamı, muayyen bir rütbesi vardır. Fakat onların nefs-i amellerinde bir zevk-i mahsusaları var. Nefs-i ibadetlerinde derecatlarına göre tefeyyüzleri var. Demek o hizmetkârlarının mükâfatı hizmetlerinin içindedir. Nasıl insan ma, hava ve ziya ve gıda ile tagaddi edip telezzüz eder. Öyle de melekler, zikir ve tesbih ve hamd ve ibadet ve marifet ve muhabbetin envarıyla tagaddi edip telezzüz ediyorlar. Çünki onlar nurdan mahluk oldukları için, gıdalarına nur kâfidir. Hatta nura yakın olan rayiha-i tayyibe dahi onların bir nevi gıdalarıdır ki, ondan hoşlanıyorlar. Evet ervah-ı tayyibe, revayih-ı tayyibeyi sever. Hem melekler, Mabudlarının emriyle işledikleri işlerde ve onun hesabıyla işledikleri amellerde ve onun namıyla ettikleri hizmette ve onun nazarıyla yaptıkları nezarette ve onun intisabıyla kazandıkları şerefte ve onun mülk ve melekûtunun mütalaasıyla aldıkları tenezzühte ve onun tecelliyat-ı cemaliye ve celaliyesinin müşahedesiyle kazandıkları tena'umda öyle bir saadet-i azîme vardır ki; akl-ı beşer anlamaz, melek olmıyan bilemez." (S.353)

2326- "Hem madem, bütün emirler, mana-yı melaikenin vücuduna şehadet ederler. Elbette, bilâşek velâ şüphe, melaike vücudlarının ve ruhani hakikatlarının en güzel sureti ve ukul-ü selime kabul edecek ve istihsan edecek en makul keyfiyeti odur ki; Kur'an, şerh ve beyan etmiştir. O Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan der ki: "Melaike, ibad-ı mükerremdir. Emre muhalefet etmezler. Ne emrolunsa onu yaparlar. Melaike, ecsam-ı latife-i nuraniyedirler. *(Bak: 2230/1.p.)* Muhtelif nevilere münkasımdırlar." Evet nasılki beşer bir ümmettir, "Kelâm" sıfatından gelen Şeriat-ı İlahiyenin hameleleri, mümessilleri, mütemessilleridir. Öyle de melaike dahi muazzam bir ümmettirki, onların amele kısmı "İrade" sıfatından gelen şeriat-ı tekviniyenin hamelesi, mümessili ve mütemessilleridirler. Müessir-i Hakiki olan Kudret-i Fatıranın

ve İrade-i Ezeliyenin emirlerine tabi bir nevi ibadullahtırlar ki; ecram-ı ulviyenin herbiri onların birer mescidi, birer mabedi hükmündedirler." (S.510)

2327- Hem "vahye istinad eden bütün edyan-ı semaviyenin icmaı ile ve şuhuda istinad eden bütün ehl-i keşfin tevatürüyle, melaike ve ervah semadan zemine geliyorlar." (S.177)

Evet "hava, su insanın yürüyüşüne; cam, ziyanın geçmesine, şuanın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani yoktur. Kezalik bu kesif âlemde ruhanileri deverandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men'edecek bir mani yoktur." (M.N.138)

2328- Hem Kur'an, meleklerin seyr ü seyahatına ve bir anda çok yerlerde bulunduklarına işaret eder. Meselâ:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَا ِ وَاْ َرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰئِكَةِ رُسُلاً اُولِى اَجْنِحَةٍ

مَثْنَى وَثُلاَ َ وَرُبَا َ يَزِيدُ فِى الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(35:1) İşte şu surede, "semavat ve arzın Fâtır-ı Zülcelali, semavat ve arzı öyle bir tarzda tezyin edip âsâr-ı kemalini göstermekle hadsiz seyircilerinden Fâtırına hadsiz medh ü senalar ettiriyor ve öyle de hadsiz ni'metlerle süslendirmiş ki, sema ve zemin bütün ni'metlerin ve ni'met-didelerin lisanlarıyla, o Fâtır-ı Rahman'ına nihayetsiz hamd ve sitayiş ederler." dedikten sonra, yerin şehirleri ve memleketleri içinde Fâtır'ın verdiği cihazat ve kanatlarıyla seyr ü seyahat eden insanlarla, hayvanat ve tuyur gibi semavi saraylar olan yıldızlar ve ulvi memleketleri olan burçlarda gezmek ve tayeran etmek için o memleketin sekeneleri olan meleklerine kanat veren Zat-ı Zülcelal, elbette herşeye kadir olmak lâzımgelir. Bir sineğe bir meyveden bir meyveye, bir serçeye bir ağaçtan bir ağaca uçmak kanadını veren, Zühre'den Müşteri'ye, Müşteri'den Zühal'e uçacak kanatları o veriyor. Hem melaikeler, sekene-i zemin gibi cüz'iyete münhasır değiller, bir mekân-ı muayyen onları kaydedemiyor. Bir vakitte dört veya daha ziyade yıldızlarda bulunduğuna işaret:

مَثْنَى وَثُلٰثَ وَرُبَا َ kelimeleriyle tafsil verir. İşte şu hâdise-i cüz'iye olan "Melaikeleri kanatlarla teçhiz etmek" tabiriyle gayet küllî ve umumî bir

azamet-i kudretin destgâhına işaret ederek, اِنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ fezlekesiyle tahkik edip tesbit eder." (S.428)

2329- "Melaikenin vücudunu ve vazife-i ubudiyetlerini isbat eden bütün deliller ve hadsiz müşahedeler, mükâlemeler dolayısıyla âlem-i ervahın ve âlem-i gaybın ve âlem-i bekanın ve âlem-i âhiretin ve ileride cin ve ins ile şenlendirilecek olan dar-ı saadetin, Cennet ve Cehennem'in vücutlarına delalet ederler. Çünki melekler, bu âlemleri izn-i İlahî ile görebilirler ve girerler. Ve Hazret-i Cebrail gibi, insanlar ile görüşen umum melaike-i mukarrebîn mezkûr âlemlerin vücutlarını ve onlar, onlarda gezdiklerini müttefikan haber veriyorlar. Görmediğimiz Amerika kıt'asının vücudunu, ondan gelenlerin ihbarıyla bedihî bildiğimiz gibi; yüz tevatür kuvvetinde bulunan melaike ihbaratıyla âlem-i bekanın ve dar-ı âhiretin ve Cennet ve Cehennemin'in vücutlarına o kat'iyette iman etmek gerektir ve öyle de iman ederiz." (S.104)

2330- "Meleklerin bir kısmı âbiddirler, diğer bir kısmının ubudiyetleri ameldedir. Melaike-i arziyenin amele kısmı, bir nevi insan gibidir. Tabir caiz ise, bir nevi çobanlık ederler, bir nevi de çiftçilik ederler. Yani ruy-i zemin, umumi bir mezraadır. İçindeki bütün hayvanatın taifelerine Hâlik-ı Zülcelal'in emriyle, izniyle, hesabiyle, havl ve kuvvetiyle bir melek-i müekkel nezaret eder. Ondan daha küçük herbir nevi hayvanata mahsus bir nevi çobanlık edecek bir melaike-i müekkel var. Hem de ruy-i zemin bir tarladır; umum nebatat onun içinde ekilir. Umumuna Cenab-ı Hakk'ın namıyla, kuvvetiyle nezaret edecek müekkel bir melek vardır. Ondan daha aşağı bir melek, bir taife-i mahsusaya nezaret etmekle Cenab-ı Hakk'a ibadet ve tesbih eden melekler var. Rezzakıyet arşının hamelesinden olan Hazret-i Mikâil Aleyhisselâm, şunların en büyük nazırlarıdır.

Meleklerin çoban ve çiftçiler mesabesinde olanların insanlara müşabehetleri yoktur. Çünki onların nezaretleri sırf Cenab-ı Hakk'ın hesabiyledir ve onun namıyla ve kuvvetiyle ve emriyledir. Belki nezaretleri, yalnız rububiyetin tecelliyatını me'mur olduğu nevide müşahede etmek ve kudret ve rahmetin cilvelerini o nevide mütalaa etmek ve evamir-i İlahiyeyi o nev'e bir nevi ilham etmek ve o nev'in ef'al-i ihtiyariyesini bir nevi tanzim etmekten ibarettir. Ve bilhassa zeminin tarlasındaki nebatata nezaretleri, onların tesbihat-ı manevîyelerini melek lisanıyla temsil etmek ve onların hayatlarıyla Fâtır-ı Zülcelal'e karşı takdim ettiği tahiyyat-ı manevîyelerini melek lisanıyla

ilan etmek; hem onlara verilen cihazatı, hüsn-ü istimal etmek ve bazı gayelere tevcih etmek ve bir nevi tanzim etmekten ibarettir. Melaikelerin şu hizmetleri, cüz'-i ihtiyarîleriyle bir nevi kesbdir. Belki bir nevi ubudiyet ve ibadettir. Tasarruf-u hakikileri yoktur. Çünki herşeyde Hâlik-ı Külli Şey'e has bir sikke vardır. Başkaları parmağını icad karıştıramaz. Demek melaikelerin şu nevi amelleri ise, onların ibadetidir. İnsan gibi âdetleri değildir." (S.353)

2331- "Hilkat-ı kâinatın en ehemmiyetli neticesi olan insanlarla münasebet-ı Rabbaniyeyi tebliğ ve izhar eden Cebrail (A.S.) ve zihayat âleminde en haşmetli ve en dehşetli olan diriltmek ve hayat vermek ve ölümle terhis etmekte ki Hâlik'a mahsus olan icraat-ı İlahiyeyi yalnız temsil edip ubudiyetkârane nezaret eden İsrafil (A.S.) ve Azrail (A.S.) ve hayat dairesinde rahmetin en cemiyetli, en geniş, en zevkli olan rızıktaki ihsanat-ı Rahmaniyeye nezaretle beraber şuursuz şükürleri şuur ile temsil eden Mikâil (A.S.) gibi meleklerin pek acib mahiyette olarak bulunmaları ve vücudları ve ruhların bekaları, saltanat ve haşmet-i rububiyetin muktezasıdır." (Ş.263)

2332- "Meleklere iman meyvesinden bir cüz'ü ve Münker ve Nekir'e ait bir nümunesi şudur: "Herkes gibi ben dahi muhakkak gireceğim" diye mezarıma hayalen girdim. Ve kabirde yalnız, kimsesiz, karanlık, soğuk, dar bir haps-i münferitte bir tecrid-i mutlak içindeki tevahhuş ve me'yusiyetten tedehhüş ederken, birden Münker ve Nekir taifesinden iki mübarek arkadaş çıkıp geldiler. Benimle münazaraya başladılar. Kalbim ve kabrim genişlendiler, nurlandılar, hararetlendiler; âlem-i ervaha pencereler açıldı. Ben de şimdi hayalen ve istikbalde hakikaten gireceğim o vaziyete bütün canımla sevindim ve şükrettim." (Ş.259)

"Hatta meşhur bir ehl-i keşf-el kubur, vefat eden ve İlm-i Sarf ve Nahvi okuyan bir talebenin kabrinde, Münker-Nekir'e nasıl cevab verecek diye murakabe etmiş ve müşahede edip eşitmiş ki: Melek-i Sual ondan sordu: مَنْ رَبُّكَ "Senin Rabbin kimdir?" dediği zaman, o Nahiv dersiyle iştigal ederken vefat eden talebe, o meleğin cevabında demiş: " مَنْ mübtedadır, رَبُّكَ onun haberidir." Nahiv ilmince cevab vermiş..." (Ş.329)

Bir atıf notu:

-Rivayetlerde bildirilen kabir ahvali, bak: 1889.p.

2333- "Bir gün bir duada, "Ya Rabbi! Cebrail, Mikâil, İsrafil, Azrail hürmetlerine ve şefaatlerine, beni cin ve insin şerlerinden muhafaza eyle" mealinde duayı dediğim zaman, herkesi titreten ve dehşet veren Azrail namını zikrettiğim vakit gayet tatlı ve tesellidar ve sevimli bir halet hissettim. Elhamdülillah dedim. Azrail'i cidden sevmeğe başladım. Melaikeye iman rüknünün bu cüz'î ferdinin pek çok meyvelerinden yalnız bir cüz'î meyvesine gayet kısa bir işaret ederiz.

Birisi: İnsanın en kıymetli ve üstünde titrediği malı, onun ruhudur. Onu zayi olmaktan ve fenadan ve başıboşluktan muhafaza etmek için kuvvetli ve emin bir ele teslimin derin bir sevinç verdiğini kat'i hissettim. Ve insanın amelini yazan melekler hatırıma geldi. Baktım, aynen bu meyve gibi çok tatlı meyveleri var.

2334- Her insan kıymetli bir sözünü ve fiilini bakileştirmek için iştiyakla kitabet ve şiir, hatta sinema ile hıfzına çalışır. Hususan, o fiillerin Cennet'te baki meyveleri bulunsa, daha ziyade merak eder. "Kiramen kâtibîn" insanın omuzlarında durup onları ebedî manzaralarda göstermek ve sahiblerine daimî mükâfat kazandırmak, o kadar bana şirin geldi ki tarif edemem." (Ş.257) *(Bak: 544.p.)*

Kur'anda melaikenin hangi şeyden yaratıldığı hakkında sarahat yoksa da Sahih-i Müslim 53. Kitab-üz Zühd 10. bab 2996. hadiste, melaikenin nurdan, cann'ın ise maric ateşten yaratıldıkları beyan edilir. Ayrıca aynı mesele, Müsned-i ibn-i Hanbel Sadis/153, 168. sahifede de kaydedilmiştir.

Atıf notları:

-Bazı gazvelerde yardım için gönderilen melekler, bak: 409, 1371.p.lar.

-Ecsam-ı nuranî olan melaikenin ferşten arşa, arştan ferşe kısa bir zamanda gidip gelmeleri, bak: 264.p.

-Melaikeye gelen ilham, bak: 1548.p.

-Melaike-i mukarrebînin itaatı, bak: 494/1.p.

-Hayvanatın melaikeden çobanları, bak: 1347.p.

-İmtihanları olmadığından melaikelerin makamları sabittir, bak: 1656.p.

-Melaikelerin çokluğu ve yaratılışları ile alâkalı bir rivayet, bak: 4006.p.

-Sevr ve Hut namındaki iki melek hakkında müteşabih bir rivayetin izahı, bak: 268.p.

-Kalb-i insanîde melek ile şeytanın mübarezesi, bak: 1020.p.

-Meleklerin kudret-i Rabbaniyeye perdedarlıkları, bak: 601.p.

-Meleklerin hamd etmesi, bak: 1162.p. da âyet notu

2335- Melaike hakkında Kur'andan birkaç not:

-Muhafaza melekleri: (13:11)

-Bütün ef'al ve ahval-i beşeriyeyi yazan Kiramen Kâtibîn melekleri: (50:17, 18)

-Meleklerden resuller: (22:75)

-Melaike-i Mukarrebûn: (4:172)

-Melek-ül mevt: (32:11)

-Melek-ül mevte işaret: (6:93) (8:50) (16:32,33) (41:30) (47:27)

-Melaike ile gelen zafer nusretinde hakiki fail Allah'tır: (8:9-12)

-Meleklerin şefaati, Allah'ın iznine bağlıdır: (52:26)

-Ra'd ve meleklerin tesbihi: (13:13)

-Meleklerin tesbihi: (42:5)

-Meleklerin kuvveti ve emre itaati: (66:6)

-Sayıları kâfirler için fitne olan Cehennem muhafızı olan melekler: (74:31)

2336- MELEKÛT ملكو : Tam bir hâkimiyetle saltanat-ı İlahiyenin müessiriyet ve idaresinin esrarı. Her şeyin kendi mertebesinde, o mertebeye münasib ruhu, canı, hakikatı. Bir şeyin içyüzü, iç ciheti. *Hükümdarlık. Saltanat. *Ruhlar âlemi. *(Bak: Arş)*

Kur'anda (36:83) âyetinin tefsirinde "Melekût, mülkün mübalağa sigasıdır ki, tam bir hâkimiyetle saltanatın esrar-ı idaresi demektir." (E.T.4043) diye ifade edilir.

Kur'an (22:56) âyeti de âhirette esbab perdesinin kaldırılması ile, melekûtiyette olduğu gibi, mülkün de hakiki sahibi Allah olduğunun izhar edileceğine işaret eder.

2337- İlahî" kudret; melekûtiyet-i eşyaya taalluk eder. Evet kâinatın ayine gibi iki yüzü var. Biri mülk ciheti ki, ayinenin renkli yüzüne benzer. Diğeri

melekûtiyet ciheti ki, ayinenin parlak yüzüne benzer. Mülk ciheti ise, zıdların cevelangâhıdır. Güzel çirkin, hayır şer, küçük büyük, ağır kolay gibi emirlerin mahall-i vürududur. İşte şunun içindir ki: Sani-i Zülcelal, esbab-ı zahirîyi, tasarrufat-ı kudretine perde etmiştir. Ta dest-i kudret, zahir akla göre hasis ve nâ-lâyık emirlerle bizzat mübaşereti görünmesin. Çünki azamet ve izzet, öyle ister. Fakat o vesait ve esbaba hakiki te'sir vermemiştir. Çünki vahdet-i ehadiyet öyle ister. Melekûtiyet ciheti ise, her şeyde parlaktır, temizdir. Teşahhusatın renkleri, muzahrafatları ona karışmaz. O cihet, vasıtasız kendi Hâlikına müteveccihtir. Onda terettüb-ü esbab, teselsül-ü ilel yoktur. Ona illiyet, maluliyet giremez. Eğribüğrüsü yoktur. Maniler müdahale edemezler. Zerre, şemse kardeş olur." (S.527)

2338- Kur'anda melekût: (6:75) (7:185) (23:88) (36:83) âyetlerinde geçer.

Atıf notu:

-Melekûtiyette şer ve çirkinlik olmadığından esbab-ı zahiriye vaz'edilmemiştir,bak: 836.p.

2339- MENFAATPEREST منفعة پرست : Yaptığı işin sadece faydasını düşünen, sadece nefsine ait kârları, faydaları düşünerek çalışan. Allah rızasını esas gaye yapmayan kimse. *(Bak: 2882.p. ve Egosantrizm)*

2340- Kur'an, şahsî menfaat düşüncesiyle olan kazanmayı takbih, menfaat-ı umumiye hesabına kazanmayı tahsin eder. Birinci tarzda kazanç, hem şahsın hem cemiyetin zararına, ikinci tarz ise menfaatınadır. Bu hakikat Kur'anın ifade şekillerinde dahi mevcuddur. Meselâ:

"(2:286) لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا كْتَسَبَتْ Herkesin kesb ettiği kendine, iktisab ettiği de aleyhinedir. Kesb ve iktisab lügatta ve Kur'anda bir manaya kullanıldığı gibi farklı olarak da kullanılır. Ragıb şunu da beyan eder ki: "Kesb hem kendi ve hem başkası için kazanıp aldığına; iktisab ise sırf kendisi için istifade ettiğine denilir." Bunun için iktisab şehvet ile, kesb ise hikmet ile alâkadar olur..

Her nefsin hem kendi, hem başkaları için kazanıp aldığı sırf kendi lehinedir. Asıl kazanç böyle kazançtır ki, hayır buna derler. Hayır her halde sahibinindir. Bilakis şehvet ü hırsına mağlub olarak, "ben, ben" diye yalnız kendisi için kazandığı da zararınadır. Zira o kendi kendine yaşamaz, kazan-

mak için bile âhare muhtaçtır. Binaenaleyh teklif-i İlahî bu menfaati temin ve o zararı def' içindir. Bunda hodgâmlıkla diğergâmlığın güzel bir tevfiki vardır." (E.T.998)

2341- Her hangi bir kimsenin kendisi için meşru kabul ettiği bir şeyi başkaları için de meşru kabul etmesi gerektir. Buna göre bir insan yalnız kendi menfaatı nokta-i nazarında çalışır ve başkalarının menfaatını düşünmezse, herkesin de kendi anlayışı gibi yalnız menfaatı için çalışacağını kabul etmek mecburiyetinde olduğu gibi; başkalarının menfaatı düşüncesiyle çalışan diğer bir şahıs dahi herkesin de başkasının menfaat ve amme hizmeti namına çalışacağını düşünebilir. Bir cemiyet içinde birinci tarz çalışmada kişi kendi sanatı noktasında birkaç kişiyi kandırabilir. Fakat çok şeylere muhtaç olan bu insan, bu ihtiyaçların tedarikinde münasebet kuracağı çok çeşitli iş sahibleri tarafından aldatılacaktır. ikinci şahıs ise birkaç kişiyi aldatmamasına bedel, efradı birbirini aldatmaz bir cemiyet içinde yaşayacaktır. İşte İslâm cemiyeti budur. Kur'anda bir âyetin ifade şeklinden çıkan bir ahlâk kaidesiyle dahi, bir cemiyet ne kadar mükemmel bir saadete nail olacağı gösteriyor ki, Kur'an terbiyesini alan insanlardan müteşekkil bir cemiyet ne kadar huzurlu ve müterakki olacaktır.

2342- Evet "bazılarımızdaki dikkatsizlikten ve ecnebilerin zararlı seciyelerini almamızdan, kuvvetli ve kudsi İslâmî milliyetimizle beraber herkes nefsi! nefsî" demekle ve milletin menfaatini düşünmemekle -menfaat-ı şahsiyesini düşünmekle- bin adam, bir adam hükmüne sukut eder.

مَنْ كَانَ هِمَّتُهُ نَفْسُهُ فَلَيْسَ مِنَ اْ نْسَانِ نَّهُ مَدَ نِىٌّ بِاالطَّبْعِ

Yani: Kimin himmeti yalnız nefsi ise, o insan değil. Çünki insanın fıtratı medenidir. Ebna-i cinsini mülahazaya mecburdur. Hayat-ı içtimaiye ile hayat-ı şahsiyesi devam edebilir. Meselâ: Bir ekmeği yese kaç ellere muhtaç ve ona mukabil o elleri manen öptüğünü ve giydiği libasla kaç fabrikayla alâkadar olduğunu kıyas ediniz. Hayvan gibi bir postla yaşıyamadığından ebna-i cinsiyle fıtraten alâkadar olduğundan ve onlara manevî bir fiat vermeğe mecbur bulunduğundan fıtratıyla medeniyetperverdir. Menfaat-ı şahsiyesine hasr-ı nazar eden, insanlıktan çıkar, masum olmayan cani bir hayvan olur. Birşey elinden gelmese, hakiki özrü olsa o müstesna!..." (H.Ş.59)

Atıf notları:

-Menfaatlarda geri durmalı, bak: 2830.p.

-Medeniyet-i Avrupaiyenin hedefi menfaattır, bak: 1312, 2273.p.lar

-Hizmet-i diniye mukabilinde maddî menfaatları istememek, bak: İstiğna

2343- MENFİ منفي : Müsbetin zıddı. Müsbet olmayan. *Nefyedilmiş, sürgün edilmiş. Sürgün. *Birşeyin olmayacak cihetini düşenen. *Hakikatın aksini iddia eden. *Gr: Başında nefiy edatı bulunan kelime veya cümle. *Nâkıs. Negatif, olumsuz. *(Bak: Münakaşa, Müsbet Hareket)*

Daima nikbinliği ve hüsn-ü zannı teşvik eden Bediüzzaman, bir eserinde şu dersi veriyor:

مَنْ اٰمَنَ بِالْقَدَرِ اَمِنَ مِنَ الْكَدَرِ "Kadere iman eden gam ve hüzünden emin olur" sırrıyla, خُذُوا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ اَحْسَنَهُ "Herşeyin güzel cihetine bakınız" kaidesinin sırrıyla, اَلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ اُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَيهُمُ اللّٰهُ وَاُولٰئِكَ هُمْ اُولُو اْ لْبَا ِ (39:18) gayet kısacık bir meali:

"Sözleri dinleyip en güzeline tabi olup fenasına bakmayanlar, hidayet-i ilahiyeye mazhar akıl sahibi onlardır" mealinde. Bizler için şimdi herşeyin iyi tarafına ve güzel cihetine ve ferah verecek vechine bakmak lâzımdır ki manasız, lüzumsuz, zararlı, sıkıntılı, çirkin, geçici haller nazar-ı dikkatimizi celbedip kalbimizi meşgul etmesin. Sekizinci Söz'de bir bahçeye iki adam, biri çıkar biri giriyor. Bahtiyarı bahçedeki çiçeklere, güzel şeylere bakar, safa ile istirahat eder. Diğer bedbaht, temizlemek elinden gelmediği halde çirkin, pis şeylere hasr-ı nazar eder, midesini bulandırır. istirahata bedel sıkıntı çeker, çıkar gider. Şimdi hayat-ı içtimaiye-i beşeriyenin safhaları, hususan Yusufiye medresesi bir bahçe hükmündedir. Hem çirkin, hem güzel, hem kederli, hem ferahlı şeyler beraber bulunur. Âkıl odur ki; ferahlı ve güzel şeylerle meşgul olup, çirkin, sıkıntılı şeylere ehemmiyet vermez, şekva ve merak yerinde şükreder, sevinir." (Ş.509)

MENSUH منسوخ : (Nesh'den)Hükmü kaldırılmış. Nesholunmuş. Hükümsüz bırakılmış. *(Bak: Nesh)*

2344- MERAK مراق : İnsanın bir musibet veya zarar karşısında duyduğu endişe. *Arzu. Heves. Düşkünlük. Kuruntu. Öğrenme isteği. "Acz muhalefetin menşeidir, merak ilmin hocasıdır." (H.Ş.129)

2344/1- Allah'ın insanlara büyük ihsanlarından biri de merak hissidir. Adeta vagonları gittiği istikamete çeken lokomotif gibi bu his dahi, insanın akıl, hayal ve kalb gibi çok ehemmiyetli ve vazifedar cihazat-ı manevîyesini, alâkalandığı müsbet veya menfi meselelere çekebilir. Eğer bu merak hissi, asıl vazifesine göre hareket ediyor ise, iyi; eğer ölçüsüz ise çok zararlı neticelere götürür.

Evet her hissin ifrat ve tefriti ve sırat-ı müstakimi olduğu gibi merak hissinin de ifrat, tefrit ve vasatı vardır. Hayatta hiçbir şeyi merak etmemek, tefrit; lüzumlu-lüzumsuz herşeyi merak edip meşgul olmak ifrat; dinde ehemmiyet verilen hususlara, ehemmiyet derecelerine göre merakla meşgul olmak ise, vasat ve sırat-ı müstakimdir. *(Bak: Sırat-ı Müstakim)*

Ancak bir kısım insanlar meşru vazife ve ihtisas sahalarında, ikinci derecede olarak meraklarını sarfedebilirler.

İnsanın merak ettiği çok şeyler var ki, Kur'an'da onlar çok mücmel veya işaret ve ima durumundadır ve insanın merak ettiği gibi tafsilatla bildirilmemiştir. Bazan da Kur'anda bir şeyin vücudundan haber verilir ve mahiyeti veya tafsilatı bildirilmez. Kısas-ı Enbiyadan haber veren (4:164) âyeti gibi.. Demek nazar-ı Kur'anda o mes'elenin ehemmiyet derecesi o kadardır. Çünkü Kur'an, insanın dünyaya geliş hikmeti itibariyle, insanlara hitab ediyor. Yoksa merakımızı tatmin için değil. Her hissimiz tam manasıyla âhirette tatmin olacağı gibi, merak hissimiz de orada tatmin olur. Evet kâinatın ibtidasından intihasına kadar küçük büyük meraka değer her şey muhafaza edilip, âhirette ebedî olarak gösterilecektir. Âlemde abes yok. O halde şimdiden herşeyi merak etmekte ifrata gerek yoktur. Belki dünyada iken bu fevkalâde hârika ve ebedî manzaralar olarak hıfzedilen icraat-ı İlahiyeyi âhirette seyretmek liyakatını kazanmayı merak edip ona göre çalışmak gerektir. *(Bak: 1123.p.)*

"Bilirsin ki en ziyade insanı tahrik eden meraktır. Hatta eğer sana denilse: "Yarı ömrünü, yarı malını versen; Kamer'den ve Müşteri'den biri gelir, Kamer'de ve Müşteri'de ne var, ne yok, ahvalini sana haber verecek. Hem doğru olarak senin istikbalini ve başına ne geleceğini doğru olarak haber ve-

recek." Merakın varsa vereceksin. Halbuki şu zat (A.S.M.) öyle bir Sultanın ahbarını söylüyor ki: Memleketinde Kamer bir sinek gibi bir pervane etrafında döner. O Arz olan o pervane ise, bir lamba etrafında pervaz eder ve o Güneş olan o lamba ise, o Sultanın binler menzillerinden bir misafirhanesinde binler misbahlar içinde bir lambasıdır. Hem öyle acaib bir âlemden hakiki olarak bahsediyor ve öyle bir inkılabdan haber veriyor ki; binler Küre-i Arz bomba olsa patlasalar, o kadar acib olmaz. Bak! Onun lisanında: (101:1)

اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَ ۟ (81:1) اِذَا السَمَاءُ انْفَطَرَ ۟ (82:1) اَلْقَارِعَةُ gibi sureleri

işit.. Hem öyle bir istikbalden doğru olarak haber veriyor ki: Şu dünyevî istikbal ona nisbeten bir katre serap hükmündedir. Hem öyle bir saadetten pek ciddi olarak haber veriyor ki: Bütün saadet-i dünyeviye, ona nisbeten bir berk-i zâilin, bir şems-i sermede nisbeti gidir." (S.238)

İşte bu hakikat içindir ki, Asr-ı Saadette Sahabeler, merak hissini gayat-ı İlahiyeyi anlamaya tevcih ettiler ve Kur'anı anlamada birinci dereceyi kazandılar.

2345- Evet "içtihadda, yani istinbat-ı ahkâmda, yani Cenab-ı Hakk'ın marziyyatını kelâmından anlamakta, sahabelere yetişilmez. Çünki o zamandaki o büyük inkılab-ı İlahî, marziyyat-ı Rabbaniyeyi ve ahkâm-ı İlahiyeyi anlamak üzere dönerdi. Bütün ezhan, istinbat-ı ahkâma müteveccih idi. Bütün kalbler, "Rabbimizin bizden istediği nedir?" diye merak ederdi. Ahval-i zaman, bu hali işmam ve ihsas edecek bir tarzda cereyan ediyordu. Muhaverat, bu manaları tazammun ederek vuku buluyordu." (S.491)

Fakat bu asırda hayatî ve siyasî pek çok merakâver hâdisat ve mücadeleler, merak hissini kendine çekip meşgul ediyor ve vazife-i asliyesinden alıkoyuyor. Halbuki "insanın fıtratındaki şiddetli merak ve hararetli muhabbet ve dehşetli hırs ve inadlı taleb ve hakeza şedid hissiyatlar, umûr-u uhreviyeyi kazanmak için verilmiştir." (M.33)

2346- "Eğer insanın fıtratındaki merak, insaniyet damarıyla sizin farz ve lâzım vazifeniz zararına, o hâdise o geniş boğuşmalara sevkediyor. Bu da bir ihtiyac-ı manevîdir, fıtrîdir derseniz ben de derim:

Kat'iyyen biliniz ki: insanın çok mu'cizatlı hilkatine merak etmeyip, dikkat etmeyerek iki başlı veya üç ayaklı bir insan görse kemal-i merakla temaşasına daldığı gibi, aynen bu asırda nev'-i beşerin muvakkat ve fani, tahripçi geniş hâdiseleri ve zemin yüzünde yüzbin millet ve insan nev'i gibi çok hâdi-

sat-ı acibeye mazhar o milletlerden her baharda yalnız birtek arı milletine ve üzüm taifesine baksan, bu nev'-i beşerdeki hâdisatın yüz def'a daha mucib-i merak ve ruhani, manevî zevklere medar hâdiseler var. Bu hakiki zevklere ehemmiyet vermeyip beşerin zararlı, şerli, ârızî hâdiselerine bu kadar merak ve zevk ile bağlanmak; dünyada ebedî kalmak ve o hâdiseler daimî olmak ve herkese o hâdiseden bir menfaat veya zarar gelmek ve o hâdiseye sebebiyet verenlerin hakiki fail ve mûcid olmak şartıyla olabilir." (E.L.I 56)

"Hem iman ve hakikat noktasında bu çeşit merakların büyük zararları var. Çünki gaflet verecek ve dünyaya boğduracak ve hakiki vazife-i insaniyeti ve âhireti unutturacak olan en geniş daire ise, siyaset dairesidir.

....Hatta ehl-i hakikat, hakikat ve marifetullahı bulmak için, kesret dairelerini unutmaya çalışıyorlar, ta kalb dağılmasın ve lüzumlu ve kıymetli şeye sarfetmek lâzım gelen merakı, zevki, şevki, lüzumsuz fani şeylerde telef olmasın." (E.L.I57)

"Ulûm-u imaniyeden sonra, en ehemmiyetli ve en elzem şey, yalnız ve yalnız amel-i salihtir. Çünkü Kur'an-ı Hakîm, aleddevam

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَا ـِ diyor. Evet şu kısa ömür, onun için en ehemm olan şeye ancak kifayet edebilir. (Başka şeyler için sermayesi yoktur.)

Amma ecnebilerden alınan ulûm-u kevniye ise, zaruret için ve ihtiyacat için ve san'atlar için ve beşerin istirahatı için olanlardan gayrı, hepsi zararlıdır, muzırdır." (Bms.253)

"Elbette en bahtiyar odur ki: Dünya için âhireti unutmasın, âhiretini dünyaya feda etmesin, hayat-ı ebediyesini hayat-ı dünyeviye için bozmasın, malayani şeylerle ömrünü telef etmesin; kendini misafir telakki edip misafirhane sahibinin emirlerine göre hareket etsin; selâmetle kabir kapısını açıp saadet-i ebediyeye girsin." (M.72)

Hem siyasi hâdisatı takib edip tarafgirane hareket etmenin manevî mesuliyetleri de vardır. *(Bak: 125, 3420.p.lar)*

Atıf notları:

-Merakı âfâka dağıtmamalı, bak: 3239, 3410.p.lar

-Merak hissinin müsbet mecrası, bak: 1344.p.

MESAKİN مساكين : (Miskin. c.) Ziyadesiyle fakir olanlar. Zavallı, fakir kimseler. *Miskinler, uyuşuklar. *Oturanlar. *(Bak. Miskin)*

2347- MESCİD-İ AKSA مسجد أقصى : En uzak mescid manasında bir tabir olup, Kur'an (17:1) âyetinde geçmektedir. Kudüs'teki meşhur caminin ismidir. Beyt-ül Makdis de denir. Uzaklık manasındaki (Kusû: قصو kökünden gelen (aksa), ism-i tafdil olup en uzak ve nihayet manasına gelir. *(Bak: Beyt-ül Makdis) (Mescid-i Aksa'nın inşası, bak: 3457.p.)*

2348- MESCİD-İ DIRAR (ZIRAR) مسجد ضرار : Kur'an (9:108) âyetinde geçen ve Mescid-i Takva, Mescid-i Kuba namlarıyla da anılan ve Medine'ye hicret edilince ilk inşa edilen Mescid-i Nebeviyeye mukabil olarak münafıklar tarafından inşa edilen ve miladi 630'da emr-i Nebevî ile yıktırılan mesciddir. Bu mescid hakkında şu bilgi veriliyor:

2349- "Mescid-i Dırar, Kuba münafıkları tarafından Kuba Mescid-i Mübarekinin yanına bir maksad-ı küfr ü nifak ile te'sis edilmiş bir bina idi. Bu münafıklar öteden beri Kuba Mescidinde namaz kılageldikleri halde müslümanlar arasına nifak sokmak için ve sırf müslümanları ızrar etmek maksadıyla bu binayı te'sis etmişlerdi. Siret-i İbn-i Hişam'da İbn-i İshak'ın rivayetine göre, Resul-i Ekrem Tebük seferine hareket edip Medine'ye bir saat mesafede "Zievan" köyüne geldiğinde, bu münafıklardan bir hey'et huzur-u saadete gelerek: Ya Resullallah! Hastalar için ve Kuba mescidine gelemeyen ashab-ı hacet için hususiyle yağmurlu gecelerde namaz kılmak için bir mescid bina ettik; teşrif buyursanız da namaz kıldırsanız, hayr ü bereketle dua buyursanız diye rica etmişlerdi. Resul-i Ekrem de seferden avdet buyurduğunda arzularını is'af edeceğini va'detmişti.

2350- Yine Siret-i İbn-i Hişam'da İbn-i İshak'ın rivayetine göre, Resul-i Ekrem Tebük seferinden dönüşünde bu Zievan köyüne geldiğinde bu münafıklar yine geldiler. Resul-i Ekrem'i kurdukları Dırar Mescidine tekrar davet edip va'dini hatırlattılar. Resul-i Ekrem gitmeye hazırlanırken Sure-i Tevbe'nin şu mealdaki 107. âyeti nazil oldu. "Şu münafıklar ki mü'minlere zarar ve küfre kuvvet vermek için, mü'minlerin arasını açmak için mescid

edinirler. Bundan evvel de Allah ve Resulullah'a muharebe eden (Ebu Amir) rahibi bunlar hazırlamışlardı. Bunlar bir de bu mescidi yapmakla hayr ü ibadetten başka bir maksadları olmadığına kat'i yemin ederler. Allah da şehedat eder ki bunlar, bu yeminlerinde kat'iyen yalancıdırlar. Sakın Habibim! Bunların mescidine gidip de namaz kılma!" Bu âyet-i kerimenin sebeb-i nüzulü üzerine Resul-i Ekrem, Malik İbn-i Dahşem ile Ma'n İbn-i Adîyi çağırdı. Bunlara: Haydi hiç durmadan gidiniz! Şu zalim cemaatin mescidlerini yıkınız, yakınız! diye emir verdi. Bu iki İslâm bahadırı müsareatle mescidin bulunduğu Benî Salim İbn-i Avf yurduna vardılar. Ve bu mehabetli emri hiç tereddüd etmeden ifa edip yaktılar, yıktılar." (S.B.M. ci: 5, sh: 377)

2351- MESCİD-İ HARAM مسجد حرام : Mekke-i Mükerreme'de ve içinde Kâbe'nin bulunduğu en büyük ve mukaddes ibadet yeri.

Kur'anın muhtelif âyetlerinde geçen Mescid-i Haram ifadesinden yalnız bir bina değil, mukaddes bir yer olan Mekke de kasdedilir. Bu husus hakkında Sahih-i Buhari tercemesi 6. cilt, sahife: 70'de "Haremin Hududu" başlığı altında tafsilat verilir. Kur'an (9:28) âyetinde Mescid-i Haram'a müşriklerin sokulmaması emredilir ve (2:191) (5:2) (9:7) âyetleriyle de bir emniyet merkezi olan Mescid-i Haram'da harp yasağı getirilir. *(Bak: Kâbe)*

2352- MESCİD-İ NEBİ مسجد نبي : Medine'de yapılan ilk mescid.

Hz.Peygamber (A.S.M.) Medine'ye hicret ettiği zaman Ebu Eyyub el-Ensari'nin evinde misafir olmuş ve oraya komşu olan mahalde Sehl ve Süheyl adlarındaki yetimlere ait olan arsayı satın alarak burada bir mescid yapılmasını emretmiştir. Medine'de yapılan bu ilk mescidin duvarları kerpiçten, sütunları hurma ağacındandı. Tavanı ise hurma yapraklarıyla örtülmüştü. Mescid-i Nebevi Hz. Ömer zamanında Hi. 17 Mi. 638 yılında kârgir olarak yapılıp, bir derece daha genişletilmiş ve Hi. 29 Mi. 649'da Hz. Osman tarafından mermer sütunlarla mükemmel bir surette te'sis olunmuştur. Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik zamanında ve Ömer b. Abdülaziz'in Medine valiliği sırasında Mısır'dan getirilen mimarlar ve san'atkârlar tarafından Salih b. Keysan'ın nezaretinde yeniden bina edildi. Abbasi halifelerinden Mehdi ve Me'mun zamanında bir kat daha genişletildi. Eyyubî ve Memlûklu hükümdarları da Mescid-i Nebeviye büyük ilgi gösterip tezyin etmişlerdir. 1517'den sonra Osmanlı hükümdarları da Haremeyn-i Şerifeyn'in imarına büyük gayret sarfetmişlerdir.

En başta Mescid-i Haram, sonra Mescid-i Aksa ve bundan sonra da Mescid-i Nebevî, diğer mescidler arasında mümtaz ve efdal kılındığı, rivayetlerde beyan edilir.

2353- MESH مسخ : Bir şeyin suretini çirkin ve kötü hale çevirmek. *Hayvanı kovarak koşturup onu sıkıştırmakla yormak, bîtab hale getirmek.

Mesh hakkında (5:60) âyetinde, müefessir Hamdi Efendi şu izahatı veriyor: "Ya Muhammed, o ehl-i kitaba şöyle de: Daha fenasını kemal-i ehemmiyetle haber vereyim mi? İşte (5:60) **مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ** "Allah'ın lanetlediği ve üzerine gazab ettiği **وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَ الْخَنَازِيرَ** ve kendilerinden maymunlar ve hınzırlar yaptığı **وَعَبَدَالطَّاغُو** ve bir de Tağut'a tapan –Tağut'a kulluk eden kimseler– *(Bak: Tağut)* **مَكَانًا وَاَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ** **أُولَٰئِكَ شَرٌّ** işte bunlar mevki'ce daha fena ve tarîk-i müstakimden daha ziyade sapmış kimselerdir."

2354- Kırade ve hanazir yapılanların yani sureten ve ma'nen mesh denilen, bu hale getirilenlerin Ashab-ı Sebt olduğu, bunların gençleri maymun, ihtiyarları da hınzır kılığına konulmuş bulunduğu zikrediliyor ki ümem-i salifede ve ezcümle Benî İsrail'de böyle meshler ma'ruftur. Nasara'da da maide-i İsa ashabı hakkında mesh mervidir. Bunun için bazı müfessirîn kırede, ashab-ı sebt; hanazir, maide-i İsa ashabıdır, demişlerdir... İnsanların böyle hayvan haline konulmasına "mesih" ta'bir olunur ki, ya yalnız ma'nevi veyahut hem surî ve hem manevî olmak üzere iki türlüdür. Mesh-i manevî sefalet-i ahlâkiyye intac eden tahavvül; mesh-i surî ve manevî de sefalet-i ahlâkiyye ile beraber sefalet-i hayatiyeyi intac eden tahavvüldür ki, buna mesh-i hakiki dahi tabir olunur. Memsuh olanlarda tenasül olmaz. Binaenaleyh maymun ve hınzır oldular demek; enva-i hayvanatın maymun ve hınzır tenasülü yapar bir nevi oldular demek değil, sefalet-i külliye içinde inkıraz ve akamete mahkûm oldular demektir.

...Ayette la'netten gadaba, gadabdan mesha, mesihten ubudiyet-i Tağut'a doğru giden silsile-i beyan gösteriyor ki; bunların hey'et-i mecmuası değil, her biri bir şerdir. Ve bunlar içinde ednası la'net, aksası Tağut'a ubudiyettir.

Demek ki Tağut'a ubudiyet, bunların cümlesini istilzam eden bir mebde-i şerdir. Bunlar evvela mel'un olur, rahmet-i İlahiyeden teb'id edilir. Saniyen, teb'id ile kalmaz, gazab-ı İlahî başlarına çöker, âlâm ve mesaib içinde kıvranırlar. Salisen, maymun gibi bir insan mukallidi, kararsız, mütelevvin, sahtekâr, bir bakışa zeki, insanın her yaptığını derhal taklid eder, fakat hakikatta ne yaptığını bilmez, taklid derdiyle her felakete atılır, sevk edilir,gayet çirkin, suratsız bir maskaralık timsali veya hınzır gibi canavar, boynu bükülmez, kafası tuttuğuna gider, her habaseti yapar, her pisliği yer, derisi bile debagat kabul etmez, müstekreh, menfur, makhur bir cinayet ve denaet timsali olur, gider." (E.T.1724)

2355- Sünuhat adlı eserde, asrımızdaki sefih medeniyetin beş menfi esasından birisi olan "heva"nın beşerin mesh-i manevîsine sebeb olduğu şöyle ifade ediliyor:

"Cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşci' ve arzularını tatmin ve metalibini teshildir.

O heva ise şe'ni, insaniyeti derece-i melekiyeden, dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevîsine sebeb olmaktır.

Bu medenilerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse, kurt, ayı, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayele gelir." (S.T.İ.40)

2356- Aynı mevzuda Lemaat'ta manzum tarzda mimsiz medeniyet hakkında ifade şöyledir:

"Cazibedar hizmeti: Heva, hevesi teşci', teshil; hevasatı, arzuları tatmin; bundan çıkar sefahet.

O heva, hem heves, şe'ni budur daima: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Ma'nevi meshediyor, değişir insaniyet.

Şu medenilerden çoğunun, eğer içini dışına çevirirsen, görürsün;başta maymunla tilki, yılanla ayı, hınzır; sîreti olur suret.

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı..." (S.712)

2357- Lem'alar adlı eserde de mevzuyu te'yiden şu bahis var:

"Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakaik-ı imaniyenin inkârındaki ittifaklarından telaşa düşen ve itikadını bozan biçare insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemmiyette ve adet çokluğunda değil, çünki insan

eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılab eder. İnsan, bazı frenkler ve frenkmeşrebler gibi ihtirasat-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki, hayvanatın kemmiyet ve adet itibariyle hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum enva-ı hayvanat üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur. İşte muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenab-ı Hakk'ın hayvanatından bir nevi habislerdir ki, Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imareti için halketmiştir. Mü'min ibadına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyasî yapıp, akıbetinde müstehak oldukları Cehennem'e teslim eder." (L.120)

2358- Allah'ın emirlerini dinlemiyen ve nihayet peygamberlerine isyan ve tecavüz eden geçmiş kavimlere ibretlik olmak üzere gelen musibetlerden biri de mesh cezasıdır. Ezcümle Benî İsrail, "deniz kenarında bulunan bir karyede cumartesi gününün hürmetine riayet etmiyerek dinin hududunu tecavüz etmişlerdi de (2:65) فَقُلْنَالَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ biz de onlara maymun olunuz, sürününüz dedik.

(2:66) فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا Ve bu kıssayı o zaman hazır olanlara ve arkalarından gelen ve gelecek haleflerine (bütün insanlara) ibret-i müessire وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ve müttakilere de bir mev'ıza ve muhtıra yaptık.

...Bunlar zahiren ve batınen kuyruklu maymuna mı döndüler? Yoksa zahiren ve sureten insan, batınen ve manen maymun gibi mi oldular?

Bunun tefsirinde iki kavil vardır. Bir hayli müfessirîn zahiren nazaran mesh-i tamme kail olmuşlardır. Fakat Mücahid ve ona peyrev (tabi) olan diğer müfessirîn bu hükmün temsilî olduğuna ve binaenaleyh mesh-i manevîye kail olmuşlardır ki, zamanımızın zihniyetine bu daha karib görünür." (E.T.378) (7:165) âyeti de aynı hâdiseyi te'yid eder.

2359- Mesh hakkında hadis-i şerifler de vardır. Ezcümle Buhari'nin 59. Kitab-ül Halk, 15. babında zikredilen bir hadisin meali şöyledir:

"Benî İsrail'den bir kavim (mesh olunup) beşer tarihinden silindi, yok oldu. Bilinmez ki o kavim ne (fenalık) işlemiştir. Ben zannetmem ki o ümmet, fareden başka bir şeye mesh ve tahvil edilmiş olsun. Çünkü fare (içsin)

diye (bir yere) deve sütü konulursa, onu içmez de koyun sütü konulursa onu içer." (Ebu Hüreyre der ki) Ben bunu Kâ'b-ül Ahbar'a hikâye ettim. O da bana:

–Ey Ebu Hüreyre! Sen Nebi (Sallallahu Aleyhi Vesellem) den böyle söylediğini işittin mi? diye sordu. Ben de:

–Evet işittim, dedim. Sonra Kâ'b tekrar tekrar bana: Resulullah'tan böyle söylediğini işittin mi? diye sordu. Ben de nihayet (onu reddederek):

–Ben sana Tevrat'ı mı okuyorum. (Ben ancak Resulullah'tan duyduğumu hikâye ediyorum) diye mukabele ettim." [205] (S.M. 8. ci. 548. sh. 2997. hadis ve sh: 140'da 2663. hadis ve mevzu ile alâkalıdır. İ.M. 36. Kitab-ül Fiten, 29. babında ve T.T. 5. ci. 608. sahifede günah çoğalınca hasf, mesh ve diğer belaların vuku' bulacağı bildirilir.) *(Bak: 2656, 2657.p.lar)*

2360- MESİH مسيح : Bir şey üzerinde eli yürütmek. bir şeyden ondaki eseri gidermek manasındaki mesh kökünden gelen bu kelime, "mesih eden" demektir. *İsa Aleyhisselâm'ın bir ismidir. Bir kısım din âlimlerine göre; elini sürdüğü, meshettiği hastaların iyileşmesinden kinaye olarak "İsa Mesih" denmiştir.

"Rivayetlerde Hazret-i İsa Aleyhisselâm'a Mesih namı verildiği gibi her iki deccala dahi Mesih namı verilmiş ve bütün rivayetlerde

مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ [206] denilmiş. Bunun hikmeti ve te'vili nedir?

Elcevab: Allahu a'lem bunun hikmeti şudur ki: Nasılki emr-i İlahî ile İsa Aleyhisselâm, şeriat-ı Museviye'de bir kısım ağır tekalifi kaldırıp şarap gibi bazı müştehiyatı helal etmiş. Aynen öyle de; büyük deccal, şeytanın iğvası ve hükmü ile şeriat-ı iseviyenin ahkâmını kaldırıp hıristiyanların hayat-ı içtimaiyelerini idare eden rabıtaları bozarak, anarşistliğe ve "Ye'cüc ve Me'cüc"e zemin hazır eder. Ve İslâm deccalı olan Süfyan dahi, şeriat-ı Muhammediye Aleyhissalatü Vesselâm'ın ebedî bir kısım ahkâmını nefis ve şeytanın desiseleri ile kaldırmağa çalışarak hayat-ı beşeriyenin maddî ve manevî rabıtalarını bozarak, serkeş ve sarhoş ve sersem nefisleri başıboş bıraka-

205 S.B.M. hadis: l364

206 Bak: l9. no.lu dipnot

rak, hürmet ve merhamet gibi nurani zincirleri çözer; hevesat-ı müteaffine bataklığında, birbirine saldırmak için cebri bir serbestiyet ve ayn-ı istibdad bir hürriyet vermek ile dehşetli bir anarşistliğe meydan açar ki, o vakit o insanlar gayet şiddetli bir istibdaddan başka zabt altına alınamaz." (Ş.593)

Bu parağrafta zikredilen şarabın şeriat-ı İseviyede mübahiyeti, azimet değil, bir ruhsattır. Kitab-ı Mukaddes'te Matta İncili 9. babın 17. âyeti ve Yuhanna İncili 2. bab l ilâ 11. âyetlerinin ifade tarzından şarabın caiziyeti manası anlaşılıyor. Fakat Matta İncili 27. bab 34. âyeti ile, Markos İncili 15. bab 23. âyeti, İsa (A.S.)ın şarabı hiç içmediğini zikreder.

2361- "Deccal'a da mesih ismi verilmesinin bir sırrı şudur ki: Bir gözü silik, yani kör ve ayıplı olmasındandır. Sadece bu dünyayı görüp, âhireti görecek gözünün kör olmasındandır." (O.A.L.) **"Mesih, uğursuzluğundan naşi Deccal'ın lakabıdır.** Nakşı silinmiş para, çok gezen adam, çok cima' eden kimse, yalancı, kezzab ve bir tarafında gözü silik olan adama denir." (Lügat-ı Remzi)

Hak Dini Kur'an Dili, cilt: 5, sahife: 4172'de şu izahat vardır: "Yalancı bir Mesih demektir. Varid olan hadis-i şeriflerde, Deccal: Bir yalancı ve halkı aldatmakta meharetli bir sahtekârdır ki, kâfirliği sahtekârlığı yüzünden belli olduğu halde bir takım hârikalar göstererek uluhiyet da'va eder. Deccal'ın bu suretle yalancı bir Mesih olması, onu Hıristiyanlık taklidi altında zuhur edeceğini anlatır." *(Bak: Deccal)*

2362- MESLEK مسلك : Yol. usul. Gidiş. *San'at. Geçim için tutulan yol. *Sistem. *Mezheb. Maneviyatta tutulan yol. *(Bak: Tarikat, Nurculuk, Velayet-i Kübra)*

Atıf notları:

-Bir mesleğin hak olup olmamasının ölçüsü, bak: 447.p.

-Risale-i Nur'un meslek-i esası, bak: 398.p.

-İslâmî meslekler arasında münaferet olmamalı, bak: 1833.p.

-Meslek taassubu, bak: 1828.p.

-Yalnız benim mesleğim haktır denmemeli, bak: 1513.p.

-Risale-i Nur'un değişmeyen esasları, bak: 2926.p.

2362/1- Risale-i Nur Mesleğini değiştirmemekle alâkalı iki hatıra:

"Bir gün Galatasaray Lisesi'nde okuyan ve sonradan eczası olan bir zât ziyarete gelmişti. Ben son ânında geldim. Tatsız bir vaziyet vardı, o anda anlayamadım. Onun ayrılmasından sonra Hazret-i Üstad, o anda hizmetinde bulunan kardeşlere çok hiddet etti. 'Çocuk bunlar, çocuk olmasa tardedeceğim, bilmiyorlar. Çocuk bunlar!' dedi. Ben de mes'eleden çok endişeli bir halet-i ruhiyeye girmiştim. Bu sırada Üstad Hazretleri karyolada oturuyorlardı. Ben ise yerde ve halının üzerindeydim. Birden bana hitaben şöyle dedi:

"Muhammed, kardeşim sen hakem ol, ben diyorum ki; Risale-i Nur'un neşir ve medrese tarzı hizmetlerinin devam ve inkişafı lâzım, bunlar ise başka şeyler, başka hizmetler düşüncesinde." Ben mes'eleyi "başka hizmetler" tabirinden anlamakla beraber, "Üstadım bizim vazifemiz, Risale-i Nur'un neşri ve medreselerin devamıdır." deyince Üstad yüksek sesle "Tamam" diye ifadede bulundu. Ve o hiddet hali akşama doğru hayli hafifledi. Sonra Muhsin Ağabeye sordum. Gelen kardeşin bizim tarz-ı hizmetimizi pasif telakki etmesi ve orada bazı konuşmaların cereyan etmesi, Üstad'ın hiddetlenmesine sebep olmuş." (Son Şahitler-3 sh: 235)

2362/2- "Neşriyat esnasında Isparta'ya forma götürdüğüm bir defasında, dersten ağabeyler yeni çıkmışlardı. Üstad Hazretleri dersin sonunda şöyle bir sohbette bulunmuş. Zübeyr Ağabey taze taze nakletmişti:

"Kardaşlarım! Abdülkadir-i Geylanî şimdi gelse, 'Said sen bu mesleğinden bir parça taviz versen, milyonlar insanlar senin kitaplarını okuyacak, fakat öyle yapmasan hem bunlardan mahrum kaldığın gibi, hapislerde zulümlerle, eziyetlerle cefa çekeceksin' dese: 'Hayır Üstadım ben bu zulümlere işkencelere razıyım, fakat mesleğimden en küçük bir taviz vermem' diye ona söyleyeceğim" (Son Şahitler-3 sh: 246)

2363- MES'ULİYET مسؤلية : Mes'ul olma hali. Yaptığı iş ve hareketten hesap vermeye mecbur oluş. *(Bak: Adalet, Ceza, Cehennem, Fetret)*

2364- Mes'uliyet mevzuu ile alâkalı "mühim ve mahrem bir mes'ele ve bir sırr-ı velayet: Âlem-i İslâmda Ehl-i Sünnet ve Cemaat denilen ehl-i hak ve istikamet fırka-i azimesi, hakaik-ı Kur'aniyeyi ve imaniyeyi, istikamet dairesinde hüve hüvesine Sünnet-i Seniyeye ittiba' ederek muhafaza etmişler. Ehl-i velayetin ekseriyet-i mutlakası, o daireden neş'et etmişler. Diğer bir kı-

sım ehl-i velayet, Ehl-i Sünnet ve Cemaatin bazı desatirleri haricinde ve usullerine muhalif bir caddede görünmüş. İşte şu kısım ehl-i velayete bakanlar iki şıkka ayrıldılar.

Bir kısım ise, Ehl-i Sünnetin usûlüne muhalif oldukları için velayetlerini inkâr ettiler. Hatta onlardan bir kısmının tekfirine kadar gittiler. Diğer kısım ki, onlara ittiba' edenlerdir. Onların velayetlerini kabul ettikleri için, derler ki: "Hak yalnız Ehl-i Sünnet ve Cemaatin mesleğine münhasır değil." Ehl-i bid'adan bir fırka teşkil ettiler, hatta dalalete kadar gittiler. Bilmediler ki; her hâdi zat, mühdi olamaz. Şeyhleri hatasından mazurdur. Çünki meczubdur. Kendileri ise mazur olamazlar. mutavassıt bir kısım ise; o velilerin velayetlerini inkâr etmediler, fakat yollarını ve mesleklerini kabul etmediler. Diyorlar ki: "Hilaf-ı usûl olan sözleri, ya hale mağlub olup hata ettiler veyahut manası bilinmez müteşabihat misillü şatahattır."

Maatteessüf birinci kısım, hususan ülema-i ehl-i zâhir, meslek-i Ehl-i Sünneti muhafaza niyetiyle, çok mühim evliyayı inkâr, hatta tadlil etmeye mecbur olmuşlar. İkinci kısım olan tarafdarları ise, o çeşit şeyhlere ziyade hüsn-ü zan ettikleri için, hak mesleğini bırakıp, bid'ate hatta dalalete girdikleri olmuş.

2365- İşte şu sırra dair, pek çok zaman zihnimi işgal eden bir halet vardı. Bir zaman ben, bir kısım ehl-i dalalete mühim bir vakitte kahr ile dua ettim. Bedduama karşı müthiş bir kuvvet-i manevîye çıktı. Hem duamı geri veriyordu, hem beni men'eti.

Sonra gördüm ki: O kısım ehl-i dalalet, hilaf-ı hak icraatında bir kuvve-i manevîyenin teshilatıyla, arkasına aldığı halkı sürükleyip gidiyor, muvaffak oluyor. Yalnız cebr ile değil, belki velayet kuvvetinden gelen bir arzu ile imtizac ettiği için, ehl-i imanın bir kısmı o arzuya kapılıp hoş görüyorlar, çok fena telakki etmiyorlar.

İşte bu iki sırrı hissettiğim vakit dehşet aldım, Fesübhanallah dedim. "Tarîk-i haktan başka velayet bulunabilir mi?" dedim. Sonra bir mübarek arefe gününde müstahsen bir âdet-i İslâmiyeye binaen Sure-i İhlas'ı yüzer defa tekrar ederek okuyup, onun bereketiyle "Mühim bir suale cevab" namında yazılı mes'ele ile beraber şöyle bir hakikat dahi rahmet-i İlahiye ile kalb-i âcizaneme gelmiş. Hakikat şudur ki:

2366- Sultan Mehmed Fatih'in zamanında hikâye edilen meşhur ve manidar "Cibali Baba Kıssası" nev'inden olarak; bir kısım ehl-i velayet, zahiren

muhakemeli ve âkıl görünürken, meczubdurlar. Ve bir kısmı dahi, bazan sahvede ve daire-i akılda görünür; bazan aklın ve muhakemenin haricinde bir hale girer. Şu kısımdan bir sınıfı ehl-i iltibastır; tefrik etmiyor. Sekir halinde gördüğü bir mes'eleyi, halet-i sahvede tatbik eder, hata eder ve hata ettiğini bilmez. Meczubların bir kısmı ise, indallah mahfuzdur, dalalete sülûk etmez. Diğer bir kısmı ise, mahfuz değiller; bid'at ve dalalet fırkalarında bulunabilirler. Hatta kâfirler içinde bulunabileceği, ihtimal verilmiş.

İşte muvakkat veya daimî meczub olduklarından, manen "mübarek mecnun" hükmünde oluyorlar. Ve mübarek ve serbest mecnun hükmünde oldukları için, mükellef değiller. Ve mükellef olmadıkları için, muaheze olunmuyorlar. Kendi velayet-i meczubaneleri baki kalmakla beraber, ehl-i dalalete ve ehl-i bid'aya tarafdar çıkarlar. Mesleklerine bir derece revaç verip, bir kısım ehl-i imanı ve ehl-i hakkı, o mesleğe girmeye meş'umane bir sebebiyet verirler." (M.342)

Bir atıf notu:

-Allah tarafından istediği kabul edilen bir latife, bak: 1980.p.

2367- Ferdlerde mes'uliyetin tahakkuku bazı şartlara bağlıdır. Akıl, büluğ, hakkıyeti sabit olan İlahî teklifin gelmiş olması, teklife ıttıla, teklifin ifasında gereken iktidar, teklife ikrahla değil, ihtiyaren muhalefet etmek gibi bir kısım şartlar vardır ki, tafsilatı fıkıh kitablarındadır.

Keza dinî teklifler gelmeden önceki fetret halinin neticesi olarak, cemiyette mevcut anlayış ve âdetlere ünsiyet etmiş olan cahiliye devri insanlarına, yeni gelen dinî tekliflerden cezaî müeyyideleri bulunan yasaklar tedricen hayata intikal ettirildi ve mer'iyete girdi. Ferdî ve içtimaî terbiyede tedric kaidesi olan bu husus, küllî bir düsturdur. Umum zaman ve mekânları içine alır. Yani herhangi bir zaman veya mekânda İslâmiyet'ten habersiz bir cemiyet bulunsa, yapılan dinî tebliği kabul edenlere aynı kaide tatbik olunur. *Mevzumuzla bir derece alâkalı bahisler için 620, 1169/1, 2166, 2294/3. p. sonu ve 3613. p.lara bakınız.*

Mes'uliyet hakkında, bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur:

اَ ـَ كُلُّكُمْ رَا ٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَاْ ـَمِيرُ الَّذِى عَلَىالنَّاسِ رَا ٍ
مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَا ٍ اَهْلِ بَيْتِهِ وَهُوَ مَسْؤُلٌ عَنْهُمْ وَالْمَرْاَةُ رَعِيَّةٌ

عَلَى بَعْلِهَا وَلَدِهِ هِيَ مَسْؤُلَةٌ عَنْهُمْ وَالْعَبْدُ رَا ٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ
هُوَ مَسْؤُلٌ عَنْهُ عَلَى فَكُلُّكُمْ رَا ٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

"Haberiniz olsun ki, her birerleriniz birer çobandır ve her birerleriniz idaresi altındakilerden mes'uldür. İnsanlar üzerinde emîr bulunan bir kimse bir çobandır ve idaresindeki milletten mes'uldür. Erkek, ev halkı üzerinde bir çobandır ve idaresindeki aile efradından mes'uldür. Kadın kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır ve o da çobanlığından mes'uldür. Hizmetçi, efendisinin malı üzerinde bir çobandır. O da ondan mes'uldür. Haberiniz olsun. Her birerleriniz birer çobandır. Ve her birerleriniz güttüklerinden (yani elinin altında ne varsa ona lâyıkıyla bakıp korumaktan) mes'uldür." [207] *(Bak: 172. p.)*

2368- Dünyada idlal eden ve edilenlerin mes'uliyetleri ve Cehennem'deki halleri

Kur'anda tasvir ediliyor. Dünyada iken münafık ve dalalet önderlerine aldanıp onlara uyanlar şöyle derler:

رَبَّنَا هَؤُ ءِ اَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًامِنَ النَّارِ (7:38)"

Ya Rabbena! Şunlar yok mu! İşte bizi bunlar şaşırttılar. Binaenaleyh sen bunlara ateşten katmerli bir azab ver. Buna karşı قَالَ Allah der ki لِكُلٍّ ضَعْفٌ Hepinize katmerli, lahzadan lahzaya artan katlama usulüyle mütezayid muzaaf bir azab var. -Çünki bir kere iki taraf dalalde müşterektir. Saniyen; öndekilerin idlali, sonrakilerin de bu idlali kabul ile tervicleri vardır. Tâbi ile metbu yekdiğerinden mütekabilen kuvvet almıştır. Bu suretle bir tarafın dalal ve idlali, diğer tarafın onları taklid ve küfürleri yekdiğerin seyyiat ve azabını katlama tezyid eder." (E.T.2160)

İki atıf notu:

-Zalimleri safdilane affetme hatası, bak: 126.p.

-Âmirin hilaf-ı kanun emri, memuru mes'uliyetten kurtarmaz, bak: 3887.p.

---

207 S.M. ci: 6 sh: 21 hadis: 20

2369- Diğer bir âyette de şöyle buyurulur: "(29:13) اَثْقَالَهُمْ kendi işledikleri günahların ağırlıklarını وَاَثْقَا ً مَعَ اَثْقَالِهِمْ ve o ağırlıklarıyla beraber daha bir çok ağırlıkları –başkalarını idlal etmeğe, günaha sokmağa çalışmalarının günahlarını– yüklenecekler." (E.T.3667) (9:115) (17:36) âyetleri de mes'uliyet hakkındadır.

Atıf notları:

-Muhabbetin taşkınlıklarından ehl-i hal mazur olabilir, bak: 1327.p.

-Ehl-i Sünnet haricinde olan bazı şahısların mes'uliyet durumları, bak: 2677, 3673-3676.p.lar

-Birisinin hatasıyla başkası mes'ul olmaz, bak: 1709.p.

MEŞAİYYUN مشائيون : *(Bak: Meşşaiye)*

MEŞİHAT-I İSLÂMİYYE مشيخةإسلامية : İslâmî işlerin ilmî mes'eleleri ile uğraşan devlet dairesi. (*Bak: Şeyh-ül İslâm)*

Atıf notları:

-Meşihat-ı İslâmiyeyi makam-ı lâyıkına is'ad etmek, bak: 23.p.

-Meşihat-ı İslâmiye hem âlî hem nezzare olacak, bak: 1339.p.

-Meşihatın za'fından doğan mahzurlar, bak: 3579.p.

2370- MEŞRUTİYYET مشروطية : Bir hükümdarın başkanlığı altında millet meclisi ile idare edilen devlet sistemi. Osmanlı İmparatorluğu'nda 23 Temmuz 1908 İkinci Meşrutiyet'in ilanından 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar geçen devir, meşrutiyet devridir. *(Bak: İttihad ve Terakki, Monarşi)*

2371- İkinci Meşrutiyet devrinde iktidarı elinde bulunduran İttihad ve Terakki Partisini müsbet mecraya sevketmeyi düşünen Bediüzzaman, bir ara Meşrutiyet Hükümeti'nin lehinde bulunarak makaleler neşretmişti. Ezcümle meşrutiyete teşvik ettiği devresinde irad ettiği "Hürriyete Hitab" başlıklı bir nutkunda: Hürriyet-i şer'î, şeriata istinad etmek, siyasî tarafgirliklerin ve

menfaat-ı şahsiyenin terki, hem şeriat dairesinde ittihad-ı kulûb, muhabbet-i milliye, maarif, say'-i insanî, terk-i sefahet gibi şartlar, meşrutiyetin tahakkuk ve tealîsinde ana unsurlar olduğunu beyan eder. Hitabe aynen aşağıda konulmuştur.

"Hürriyete Hitab

Ey hürriyet-i şer'î! Öyle müthiş ve fakat güzel ve müjdeli bir sada ile çağırıyorsun ki, benim gibi bir bedeviyi tabakat-ı gaflet altında yatmışken uyandırıyorsun. Sen olmasaydın, ben ve umum millet, zindan-ı esarette kalacaktık. Seni ömr-ü ebedî ile tebşir ediyorum. Eğer aynülhayat-ı şeriatı menba-ı hayat yapsan ve o cennette neşv ü nema bulsan; bu millet-i mazlumenin de eski zamana nisbeten bin derece terakki edeceğini müjde veriyorum. Eğer hakkıyla seni rehber etse ve ağraz-ı şahsî ve fikr-i intikam ile sizi lekedar etmezse..

Ya Rab! Ne saadetli bir kıyamet ve ne güzel bir haşir ki,

وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْ ِ حَقٌّ hakikatının küçük bir misalini bu zaman bize tasvir ediyor. Şöyle ki:

Asya'nın ve Rumeli'nin köşelerinde medfun olan medeniyet-i kadîme hayata başlamış; menfaatini mazarrat-ı umumiyede arayan ve istibdadı arzu edenler (78:40) يَالَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا demeye başladılar. Yeni Hükümet-i Meşrutamız mu'cize gibi doğduğu için inşaallah bir seneye kadar,

نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِىالْمَهْدِ صَبِيًّا sırrına mazhar olacağız.

Mütevekkilane, saburane tuttuğumuz otuz sene ramazan-ı sükûtun sevabıdır ki, azabsız cennet-i terakki ve medeniyet kapılarını bize açmıştır. Hâkimiyet-i milliyenin beraat-i istihlali olan kanun-u şer'î, hâzin-i Cennet gibi bizi duhûle davet ediyor.

Ey mazlum ihvan-ı vatan! Gidelim dahil olalım! Birinci kapısı, şeriat dairesinde ittihad-ı külûb; ikincisi, muhabbet-i milliye; üçüncüsü, maarif; dördüncüsü, sa'y-i insanî; beşincisi, terk-i sefahettir.

Ötekilerini sizin zihninize havale ediyorum...

Sakın ey ihvan-ı vatan! Sefahetlerle ve dinde laübaliliklerle tekrar öldürmeyiniz. Ve bütün efkâr-ı fâsideye ve ahlâk-ı rezileye ve desais-i şeytaniyeye

ve tabasbusata karşı; şeriat-ı garra üzerine müesses olan kanun-u esasî Azrail hükmüne geçti, onları susturdu.

Sakın ey ihvan-ı vatan! İsrafat ve hilafat-ı şeriat ve lezaiz-i nameşrua ile tekrar ihya etmeyiniz! Demek şimdiye kadar mezarda idik, çürüyorduk. Şimdi bu ittihad-ı millet ve meşrutiyet ile rahm-ı madere geçtik; neşv ü nema bulacağız. Yüz bu kadar sene geri kaldığımız mesafe-i terakkiden inşaallah mu'cize-i Peygamberî ile, şimendifer-i kanun-u şer'iye-i esasiye amelen ve burak-ı meşveret-i şer'iyeye fikren bineceğiz. Bu vahşet-engiz sahra-yı kebiri kısa zamanda tayyetmekle beraber, milel-i mütemeddine ile omuz omuza müsabaka edeceğiz. Zira onlar kâh öküz arabasına binmişler, yola gitmişler. Biz birdenbire şimendifer ve balon gibi mebadiye bineceğiz, geçeceğiz. Belki cami-i ahlâk-ı hasene olan hakikat-ı İslâmiyenin ve istidad-ı fıtrînin ve feyz-i imanın ve şiddet-i açlığın hazma verdiği teshil yardımıyla fersah fersah geçeceğiz. Nasıl ki vaktiyle geçmiştik.

Talebeliğin bana verdiği vazife ile ve hürriyetin ferman-ı mezuniyetiyle ihtar ediyorum ki: Ey ebna-yı vatan! Hürriyeti su-i tefsir etmeyiniz, ta elimizden kaçmasın. Ve müteaffin olan eski esareti başka kabda bize içirmekle bizi boğmasın. (*) Zira hürriyet, müraat-ı ahkâm ve âdab-ı şeriat ve ahlâk-ı hasene ile tahakkuk eder ve neşvünema bulur." (T.H.55)

2371/1- Fakat sonraları görüldü ki; yüzde on teşkil eden gizli komite mensublarının iğfal ve ifsadlarıyla, meşrutiyet istibdada ve tahribata inkılab etti. Bediüzzaman Hazretleri de muhalefetle ta'diline çalıştı.

2371/2- Bediüzzaman, Sultan II. Abdülhamid devrinde, hürriyet-i şer'iye ve hakikat ilminin ihyasını isterken tımarhaneye sevkedildi. Adeta o zaman "akla husumet" ediliyordu. İttihad ve Terakki hükümetinde de zalimane idamlarla "hayata adavet" edildi. Ve meşrutiyet ismi altında yürütülen istibdad şiddetlendi. Bediüzzaman o zamanın askerî mahkemesindeki müdafaasının müteferrik yerlerinde bu hususları beyan eder. Bu müdafaasının meşrutiyetle alâkalı bazı kısımlarını aynen alıyoruz:

"Vakta ki hürriyet divanelikle yâdolunurdu; zaif istibdad, tımarhaneyi bana mekteb eyledi. Vakta ki i'tidal, istikamet; irtica' ile iltibas olundu, meşrutiyette şiddetli istibdad, hapishaneyi mekteb eyledi....

Bu hükümet, zaman-ı istibdadda akla husumet ediyordu; şimdi de hayata adavet ediyor. Eğer hükümet böyle olursa, yaşasın cünun! Yaşasın

* Evet daha dehşetli bir istibdad ile, pek acı ve zehirli bir esareti bize içirdiler.

mevt!... Zalimler içinde yaşasın Cehennem! Ben zaten bir zemin istiyordum ki, efkârımı onda beyan edeyim. Şimdi bu Divan-ı Harb-i Örfi iyi bir zemin oldu." (T.H.61)

"Mukaddeme olarak söylüyorum: Mert olan, cinayete tenezzül etmez. Şayet isnad olunsa, cezadan korkmaz. Hem de, haksız yere idam olunsam, iki şehid sevabını kazanırım. Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti lafızdan ibaret bulunan gaddar bir hükümetin en rahat mevkii hapishane olsa gerektir. Mazlumiyetle ölmek, zalimiyetle yaşamaktan daha hayırlıdır." (T.H.62)

"Ayasofya'da, Bayezid'de, Fatih'te, Süleymaniye'de umum ülema ve talebeye hitaben müteaddid nutuklar ile şeriatın ve müsemma-yı meşrutiyetin münasebet-i hakikiyesini izah ve teşrih ettim. Ve mütehakkimane istibdadın, şeriatla bir münasebeti olmadığını beyan ettim. Şöyle ki: سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ hadisinin sırrıyla; şeriat âleme gelmiş, ta istibdadı ve zalimane tahakkümü mahvetsin. Herhangi bir nutuk irad ettim ise; herbir kelimesine kimsenin bir itirazı varsa, bürhan ile isbata hazırım. Ve dedim ki: "Asıl şeriatın meslek-i hakikisi, hakikat-ı meşrutiyet-i meşruadır." Demek meşrutiyeti, delail-i şer'iye ile kabul ettim. Başka medeniyetçiler gibi taklidî ve hilaf-ı şeriat telakki etmedim. Ve şeriatı rüşvet vermedim. Ve ülema ve şeriatı, Avrupa'nın zünûnu fasidesinden iktidarıma göre kurtarmaya çalıştığımdan cinayet ettim ki, bu tarz muamelenizi gördüm!" (T.H.63)

"Herkesin şevkini kıran ve neş'esini kaçıran ve ağrazlar ve taraftarlıklar hissini uyandıran ve sebeb-i tefrika olan ırkçılık cem'iyat-ı akvamiye teşkiline sebebiyet veren ve ismi meşrutiyet ve manası istibdad olan ve İttihad ve Terakki ismini de lekedar eden buradaki şube-i müstebidaneye muhalefet ettim.

Herkesin bir fikri var. İşte sulh-u umumi, aff-ı umumi ve ref'-i imtiyaz lâzım. Ta ki biri bir imtiyaz ile, başkasına haşarat nazarıyla bakmakla nifak çıkmasın." (T.H.72)

"Eğer meşrutiyet bir fırkanın istibdadından ibaret ise ve hilaf-ı şeriat hareket ise: فَلْيَشْهَدُ الثَّقَلاَنِ اَنِّى مُرْتَجِعٌ (*) Zira yalanlarla ittihad yalandır ve ifsadat üzerine müesses olan ism-i meşrutiyet fasiddir. Müsemma-yı meşrutiyet; hak, sıdk ve imtiyazsızlık üzerine beka bulacaktır." (T.H.73)

* Yani: Bütün dünya, cin ve ins şahid olsun ki, ben mürteciyim.

2371/3- "Ey Paşalar, Zabitler! Cinayetlerime ceza ve şimdi suallerime de cevab isterim. İslâmiyet ise insaniyet-i kübra ve şeriat ise medeniyet-i fuzla (en faziletli medeniyet) olduğundan; âlem-i İslâmiyet, medine-i fâzıla-i Eflatuniye olmağa sezadır." (T.H.74)

"İkinci Sual: Bir insan yılan suretine girse, yahut bir veli haydut kıyafetine girse, veyahut meşrutiyet, istibdad şekline girse; ona taarruz edenlerin cezası nedir? Belki hakikaten onlar yılandırlar, haydutturlar ve istibdaddırlar.

Sekizinci Sual: Bir fırka kendisine bir imtiyaz taksa, herkesin en hassas nokta-i asabiyesine daima dokundura dokundura zorla herkesi meşrutiyete muhalif gibi gösterse ve herkes de onların kendilerine taktığı ism-i meşrutiyet altında olan muannid istibdada ilişmiş ise, acaba kabahat kimdedir?..

Onuncu Sual: Fikir ve söz hürriyeti verilse, sonra da muahaze olunsa, acaba biçare milleti ateşe atmak için bir plan olmaz mı?.." (T.H.75)

Elhasıl: Şedid bir istibdad ve tahakküm, cehalet cihetiyle şimdi hükümfermadır. Güya istibdad ve hafiyelik, tenasuh etmiş. Ve maksad da, Sultan Abdülhamid'den istirdad-ı hürriyet değilmiş, belki hafif ve az istibdadı, şiddetli ve kesretli yapmakmış!" (T.H.76)

"Eski Said'in İttihad Terakki komitesine şiddet-i muhalefetiyle beraber, onların hükümetine ve bilhassa orduya karşı tarafgirane yüksek takdiratı ve iltizamları ise, bir hiss-i kablelvuku ile -yağı içinde bulunan- o cemaat-ı askeriyede ve o cemiyet-i milliyede bir milyona yakın evliya mertebesinde olan şüheda, altı yedi sene sonra tezahür edeceğini hissetmiş. İhtiyarsız olarak, meşrebine muhalif onlara dört sene tarafgir bulunmuş. Sabık Harb-i Umumi çalkamasıyla o mübarek yağı alındı, yağı alınmış bir ayrana döndü. Yeni Said dahi Eski Said'e muhalefet edip mücahedesine döndü." (K.L.79) *(Meşrutiyette şiddetli istibdad, bak: 1716.p.)*

2372- MEŞŞAİYE مشائيه **:** İslâm dünyasında, Aristo'ya dayanan bir felsefe ekolüne verilen addır. Bu felsefe mensublarına "Meşşaiyyun" denir. "Meşşaiyyun" kelime manası ile "gezinenler" demektir. Bu adlandırmanın aslı, eski Yunanca "Peripatos" sözüdür ki, manası "gezinenler" demektir. Eski Yunan filozofu Aristo, Atina yakınında lise (likeion) okulunu kurmuş ve bu okulda derslerini öğrencileriyle beraber gezinerek verdiği için Aristo felsefesine bağlı bu okula, Peripatos okulu denmiştir. Peripatosculuk, yani Aristoculuk, Arabça ve Osmanlıcada yani İslâm dünyasında Meşşaiyye ve

Batı dillerinde Peripatetizm tabiriyle ifade edilmiştir. Bu tabir, Aristocu felsefe çığırını anlatır.

2373- Meşşaiyye Aristo'ya atfedilen bir felsefi çığırın adı olmakla beraber müdafaa edilen fikirler yalnız Aristo'ya ait değildir. Aristo'nun yanında Eflatun'un bir takım fikirleri ve onun felsefesinin "Monizm" (bircilik, bir cevherden türeme) nazariyesi istikametinde te'vilini yapan Plotinos'un (Mi. 3. yy.) fikirleri ile, eski İran, Hint, Mezopotamya medeniyetlerinden gelen bazı fikirler, Meşşaiyye içine karışarak mezcedilmiştir. Meşşaî filozofları benimsedikleri felsefeyi temel alarak, İslâmın iman hakikatlarını bu felsefeye uydurma ve'dini, akıllarınca bu felsefe gözü ile anlayıp açıklamaya çalışmışlar, felsefelerine uymayan iman hakikatların te'vil yolu ile değiştirmişlerdir. Böylece İslâm dinine ters düşen bir takım neticelere varmışlardır.

2374- Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî (R.A.) bunların düşüncelerini cerh etmiş, çürütmüştür. Bu filozofların İslâmiyete ters düştükleri noktada dinden ayrıldıklarını ve bu sebeble de küfre yol açtıklarını belirtmiştir. Bunların eski Yunan felsefesini doğru zannederek İslâmın bir kısım iman hakikatlarını ve Kur'an esaslarını yanlış istikamette te'vil edip değiştirmeleri ve dine aykırı düşünceleri iyi niyetle de olsa kabul etmeleri büyük hatadır. Bilindiği gibi felsefi düşünce, devirlere ve filozoflara göre değişir. Bir çağda doğru kabul edilen bir felsefe, sonraki bir çağda yanlış kabul edilir. Yahut bir filozofun doğru kabul ettiğini, başka bir filozof yanlış kabul eder. Her filozof veya felsefî görüş, sonrakiler tarafından çürütülür. Bu böyle devam edip gider. Felsefe tarihi, birbirine zıd düşüncelerin kör düğüşünü andıran mücadele sahası; ve neticesi ise, ölmüş ve çürümüş fikirler mezarlığıdır.

2375- Meşşaiyye felsefesi İslâm dünyasında (Mi. 9. yy. 12. yy.) arasında görülmüştür. Bu devirdeki meşhur temsilcileri arasında El-Kindî, Farabî, İbn-i Sina, İbn-i Bacce ve İbn-i Rüşd vardır. Bunlar tecrübî ilimlerle uğraştıkları zaman faydalı neticeler elde ettikleri halde; Yunan felsefesini esas alıp, dini bu felsefeye uydurmaya çalıştıkları zaman hatalara düşmüşlerdir.

2376- İman-ı Gazalî'nin de isbat ettiği gibi İslâm dini, hakiki ilim ve sağlam düşünen akla değer verir. Çünki Kur'an gibi, kâinat da bir çeşit İlahî kitabdır. Kâinat kitabı ile Kur'an birbirine zıd olamaz. Kur'an, kâinat kitabının bir çeşit İlâhî tercümesidir, ikisi birbirine uygundur. Çünkü ikisinin de sahibi birdir. Onun için hakiki ilimle İslâmın temeli olan Kur'an arasında çatışma olmuyor. Aksine, ilimler ilerledikçe Kur'anın mu'cizeleri daha iyi anlaşılıyor. Zaman ilerledikçe, Kur'an gençleşiyor.

Meşşaiye filozofları ve o dâhî mütefekkirler, Aristo, Eflatun ve benzerleri yanılmaz kişilerdir zehabına kapılmasalardı ve onların felsefelerini esas alacaklarına, doğrudan doğruya tecrübî ilimlerle uğraşıp araştırmalar yapsalardı, ilim sahasında daha büyük başarılara varabilecekleri gibi, dine aykırı fikirlere de belki düşmezlerdi. Böylece İslâm dünyasında sapık mezheblerin doğmasına sebeb olmazlardı.

2377- Meşşaiyye felsefesi İslâm dünyasından Avrupa'ya yani Hıristiyan dünyasına geçmiştir. Hristiyan düşünürleri Mi. 11. yy.dan itibaren Meşaaî felsefeyi, dolayısıyla da Aristoculuğu İslâm âlemindeki filozoflardan öğrenmişlerdir. Bu felsefe Hırıstiyanlık dünyasına Mi. 11. yy. - 14. yy. arasında hâkim olmuştur. Bu felsefe Realizm (Gerçekçilik) (Os.Hakikiye) ve Nominalizm (Os.İsmiye) olarak iki kola ayrılmış ve aralarında şiddetli çatışmalar olmuştur. Neticede Hırıstiyan düşünürleri ilimle din, akıl ile inanç birbiriyle bağdaşamaz; ilim ile akıl bir tarafta; din ve inanç bir tarafta diyerek kendilerine uygun bir hal şekli bulmuşlardır. Fakat bu durum Hırıstiyanlığın aleyhinde sonuçlar da doğurmuştur. İlim ve fikir adamları ile din adamları zıd kutublara ayrılmaya başlamış, ilim adamları gittikçe artan bir sayıda kiliseye karşı cephe almaya ve dinsizliği tercihe başlamışlardır. O kadar ki, Mi.19.yy.a gelindiğinde dinsizlik ve ilim bir yanda, din ve cehalet öbür yanda sayılmaya başlamıştır. Komünizm ve materyalizm bu atmosferi istismar etmiştir. Bizde de Batıdaki bu durumun neden kaynaklandığını bilmiyen sözde aydınlar, ilericilik adına dinsizliği savunur olmuşlar. Günümüzdeki Batı ilim ve fikir adamlarından İslâmiyeti inceleyenler, İslâmın ne kadar ilme, akla uygun olduğunu görerek hayranlıklarını gizleyememekte, bir bir İslâmiyete girmektedirler. Fakat bizdeki, Batı'nın kör taklitçileri hâlâ intibaha gelmiş görünmüyorlar. *(Bak: Aristo, Felsefe, İşrakiye)* (B. Sami Sağbaş, Felsefe Öğ.)

Atıf notları:

-Meşşaiyeye göre akl-ı evvel, bak: 191.p.

-Meşşaiye öncülerinden olan Farabi'nin dinî mes'elelerde bazı yanlış tasavvurları, bak: 900.p.

MEŞVERET مشورة : *(Bak: Şûra)*

2378- METAFİZİK متافزيك : (Yun. Meta ta physica, Lat. metaphysica, Fr. metaphysique, Os. maba'dettabia) Fizik ötesi.

Bu kelime ilk defa felsefenin bir bölümü olarak Aristo'nun (M.Ö.384-322) "Prote Philosophia" "İlk Felsefe" adlı eseri hakkında kullanılmıştır. Aristo'nun ölümünden sonra Andronikos adlı bir öğrencisi, hocasının eserlerini bir araya getirirken, bu eseri Physika (Fizik) adlı eserinden sonraya koyduğu için "Fizik'ten sonra" manasına gelen Metaphysika (Metafizik) adını almıştır. Aristo'nun "Prote Philosophia" dediği ve sonradan "Metafizik" şeklinde ismi değşitirilen eserinin mevzuu, var olan her şeyin müşterek prensiplerini araştırmaktır. Eski Yunanca'da "physis" tabiat demek olup physika (Fizik) tabiat ilmi manasında kullanılmıştır. Metaphysik kelimesi Arabçaya tercüme edilirken de bu kelimenin aslına sadık kalınarak " Maba'düt tabia" olarak tercüme edilmiştir. Türkçe olarak "tabiat ötesi", yahut "fizik ötesi" olarak ifade edilebilir.

2379- Felsefede, müşahede edilebilen tabiat hâdiseleri, yani maddî hâdiseler dışındaki mevzular metafizik olarak ele alınmış ve "metafizik", felsefenin bir bölümü sayılmıştır. Kâinatın ve mecudatın ilk kaynağı, Allah, ruh gibi meseleler metafiziğin mevzuları arasında yer almıştır. Onsekiz ve Ondokuzuncu yüzyılda, müsbet ilimlerin gelişmesinin de tesiriyle, maddeci düşünce metafiziği toptan inkâr etmiş, müşahede ve tecrübe edilemiyen her türlü düşünce mevzularını metafizik olarak vasıflandırıp reddetmeye kalkışmıştır. Alman filozofu Kant (Mi. 1724-1804), ilmin ve felsefenin mevzuu yalnız müşahede edilen şeyler olarak alınırsa ilmin ve felsefenin var olamıyacağını izah etmiş, müşahede ve tecrübeye dayanan ilimlerin, müşahede ve tecrübe edilemiyen "zaman" ve "mekân"a dayandığını, aynı şekilde ruhî hâdiselerin de, müşahede edilemiyen ruha ve bütün mevcudatın ise müşahede edilemiyen Allah'a istinad ettiğini göstermiştir.

Esasen fızik dünyası, diğer bir ifade ile mahsûsat âlemi (beş duygunun taalluk ettiği âlem-i şehadet) yani maddî âlem, iman ve inkâr cihetinde istidlal sahasıdır. Yani âlemi şehadet; akıl, mantık, ilim ve insaf sahibleri için Hâlık ve Sâniine delalet eden bir âlemdir. Yoksa istidlalsiz olarak bizzat ya iman etmeyi veya inkâr etmeyi zaruri kılan bedihî hükümler sahası değildir. *(Bak: 1894.p.)* Ancak gaybî âlemlere nüfuz eden veliler veya iman-ı tahkikîde yüksek dereceye terakki edenler için, esasat-i imaniye bedahet derecesine gelir.

2380- İsbat etmenin ölçüsü tecrübe ve müşahede ise, metafizik mevzularının inkârı da imkânsızdır. Kant'a göre, rasyonalist metafiziğin mevzuları bir problem olarak vardır ve inkâr edilemez. Bununla alâkalı olarak der ki: "İnsan aklı ister istemez öyle sualler altında kalıp tedirgin olmaktadır ki, akıl onları ne kesin cevablandırabilir ne de onları reddedebilir." Şu halde metafi-

ziği, akıl veya tecrübî metotlarla çözülemiyen problemler sahası olarak anlamak gerekir. Bu karakterde bir çok metafizik problemler mevcuddur. Metafizik, insanın bilgi imkânının sınırlı oluşu ile alâkalıdır. İnsan gerek akıl, gerek göz, kulak gibi his organları ile sınırlı bilgi edinebilir. Tecrübî ilimler ne kadar ilerlerse ilerlesin, insanın bilme imkânı yine sınırlı kalır ve kaçınamıyacağı metafizik problemlerle karşı karşıya gelir. Bu noktada karanlıkta kalan insanın ufkunu hak din olan İslâm ve bunun dayanağı olan Kur'an aydınlatır.

Kur'an Allah kelâmı olmak sıfatıyla insan için gayb âlemine ait olan bir kısım hakikatları da bildirir. Varlığın, hayatın, ölümün manasını; yaradılışı, kıyameti, âhireti, ruhu, ebedî hayatı haber verir. Hiç bir tecrübî ilim, hiç bir felsefe, o mevzular hakkında hakikat vasfına sahib bilgi veremez. Ancak zanna tabi olurlar. Bu sebeble filozoflar, dine tabi olmadıkları zaman, ya inkâra sapar veya şüpheye düşerler, yahut zanna ve indî fikirlere dayanarak kurdukları teoriler, bir çok yanlışlar ihtiva edeceklerinden, sahibleri gibi fani olup, hataları anlaşıldığı zaman, kitabların ölü sahifeleri arasında gömülü kalıp kaybolurlar. Halbuki Kur'an her asırda yeniden nazil olmuş gibi dipdiri ebedî bir hayata ve ebedî hakikatlara mazhadır. (Bekir Sami Sağbaş, Felsefe Öğ.) *(Bak: İsbat, İsbatiyecilik)*

MEVLANA CELALEDDİN-İ RUMÎ مو نا جلال‌الدّين رومي : Büyük evliyaullahtan olup, şöhreti bütün âlem-i İslâmda yaygındır. İlm ü fazlı ve şiir ve edebiyattaki kudreti dahi, envar-ı batınıyesiyle mütenasibdir. "Mesnevi"siyle sair şiir ve divanı çok meşhur olup, makamatı ve keramatı müsellemdir.

Aslen Horasan'lı olup, Hicri 604 tarihinde Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Nesebi, Hz. Ebubekir-i Sıddık'a (R.A.) müntehî olur. Pederi Bahaüddin Veled büyük ülemadan olup, talebe ve halktan kendisine çok teveccüh sebebiyle zamanının Harzemşah Meliki'nin rahatsızlığından mütevellid o diyarı terkederek Hicaz'a gitmişti. Hicaz dönüşü Şam'da Seyyid Bürhanüddin Hazretlerinin vasiyeti üzerine Anadolu'ya gelmiş ve nihayet Selçuklu Sultanı'nın davetiyle Konya'da yerleşmiştir. Hicrî 631'de Hz. Bahaüddin'in vefatı üzerine oğlu Hz. Celaleddin ders vermeye başlamış ve ilm ü fazlı hasebiyle kısa zamanda şöhret bulmuştu. Bir müddet sonra sofiyyun tarikine meyl ü muhabbet edip Konya'da Çelebi Hüsameddin'e intisab etmiş ve sonraları Şemsüddin-i Tebrizî ile bu yolda arkadaş olup ilerlemişti. Aşk-ı İlahî ateşiyle sûzan olunca bir mekânda duramayıp, bir di-

reğe tutunarak döner ve ney ve dümbelek sesiyle vecde gelirdi ki, Mevlevî Tarikatı'ndaki "sema"ın mebdei budur. Bu makama eriştikten sonra, edebiyatta yüksek bir yeri olan "Mesnevî" yi yazmış ve aşk-ı İlahî üzerine birçok şiirler söylemiştir. Bu şiirlerinde 30 bin ve Mesnevî'sinde 47 binden çok beyt vardır. Hicri 672 tarihinde 69 yaşında vefat edip, türbesi Konya'da ziyaretgâhtır. (Kamus-ul A'lâm'dan telhisen alınmıştır.)

"Evet bir meyve, bir çiçek, bir ışık gibi küçücük bir ihsan, bir nimet, bir rızık; bir küçük âyine iken, tevhidin sırrıyla birden bütün emsaline omuz omuza verip ittisal ettiğinden, o nevi büyük âyineye dönüp o nev'e mahsus cilvelenen bir çeşit cemal-i İlahîyi gösterir. Ve fâni, muvakkat olan güzellik ile, bâki bir nevi hüsn-ü sermedîye irae eder. Ve Mevlana Celaleddin'in dediği gibi,

اَنْ خَیَا ـَتی کِه دَامِ اَوْلِیَاسْتْ ـ عَکْسِ مَهْرُویَانِ بُوسْتَانِ خُدَاسْتْ

sırrıyla bir âyine-i cemal-i İlahî olur. Yoksa eğer tevhid sırrı olmazsa, o cüz'î meyve tek başına kalır. Ne o kudsî cemal, ne de o ulvî kemali gösterir. Ve içindeki cüz'î bir lem'a dahi söner, kaybolur. Âdeta başaşağı olup elmastan şişeye döner." (Ş.9)

2381- MEVLANA HALİD مو نا خالد : Ebü'l Baha Eşşeyh Ziyaeddin

Mevlana Halid (Hi: 1192-1242) Nakşibendî Tarikatının Halidiye kolunun müessisidir. Hem asrın müceddidi olduğu, milyonlarca irşad ettiği kimselerin şehadetiyle sabit olmuştur. Şam'da vefat etmiştir. Hz. Osman Bin Affan (R.A.) soyundandır. İlim ve takvada ve her çeşit makbul vasıflarda, devrindeki en ileri âlimlerin ve velilerin fevkinde idi. Bütün ömrünü zühd ve vera ile geçirdi. Çok âlim ve veli yetiştirdi. Nahiv'de, Kelâm'da, Fıkıh'ta, Tasavvuf'ta kıymetli eserler verdi. O zamanda Hindistan'da bulunan Kutub Abdullah Dehlevî'den ders almıştı.

2382- Hz. Mevlana Halid'in müceddidiyeti ve tarihçesi hakkında âlim bir zat, bir yazısında şöyle der:

"Malum olsun ki: "Zübdet-ür Resail Umdet-ül Vesail" namında kutb-ül arifin Ziyaeddin Mevlana Halid'in Mektubat ve Resail-i Şerifelerinden muktebes nesayih-i kudsiyenin tercümesine dair bir risaleyi onüç sene mukaddem, Bursa'da Hoca Hasan Efendi'den almıştım. Nasılsa mütalaasına muvaffak olamamıştım. Ta bu günlerde -kitablarımın arasında birşey ararken-

elime geçti. Dedim, bu Hazret-i Mevlana Halid, üstadımın hemşehrisidir. Hem İmam-ı Rabbani'den sonra, tarik-ı Nakşînin en mühim kahramanıdır. Hem Tarik-ı Halidiye-i Nakşiyenin piridir. Risaleyi mütalaa ederken, Hazret-i Mevlana'nın tercüme-i halinden şu fıkrayı gördüm:

Ashab-ı Kütüb-ü Sitte'den İmam-ı Hakim "Müstedrek"inde ve Ebu Davud "Kitab-ı Sünen"inde, Beyhaki "Şuab-ı İman"da tahriç buyurdukları:

اِنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ اْ ُمَّةِ عَلَى رَاْسِ كُلِّ مِاَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا

(208) yani; **"Her yüz senede Cenab-ı Hak bir müceddid-i din gönderiyor."** Hadis-i Şerifine mazhar ve mâsadak ve müzhir-i tam olan Mevlana Eşşehir Kutb-ül Arifîn, Gavs-ül Vasilîn, varis-i Muhammedî, kâmil-üt tarikat-ül aliyye ve'l müceddidiyye Halid-i Zülcenaheyn Kuddisi Sırruhu... ilh.

2383- Sonra tarihçe-i hayatında gördüm ki, tevellüdü (1193) tarihindedir. Sonra gördüm ki, (1224) tarihinde Saltanat-ı Hind'in payitahtı olan Cihanâbad'a dahil olmuş. Abdullah Dehlevî Hazretlerinden aldıkları füyuzat-ı manevîye ile Tarik-ı Nakşî silsilesine girip müceddidliğe başlamış. Sonra 1238'de ehl-i siyasetin nazar-ı dikkatini celbettiğinden, vatanını terk ederek diyar-ı Şam'a hicretle gitmiştir. Hem içinde gördüm ki; Hazret-i Mevlana'nın nesli, Hazret-i Osman Bin Affan'a mensubdur. Sonra gördüm ki; tercüme-i halinde istidad-ı fıtrî ve kabiliyet-i hârika ile sinni yirmiye baliğ olmadan evvel a'lem-i ülema-i asr ve allâme-i vakt olmuş, Süleymaniye kasabasında tedris-i ulûm ile iştigal eylemiştir.

2384- Sonra üstadımın tarihçe-i hayatını düşündüm. Baktım dört mühim noktada tevafuk ediyorlar.

Birincisi: Hazret-i Mevlana 1193'de dünyaya gelmiş, Üstadım ise,

1293'de. Tam Mevlana Halid'in yüz senesi hitam bulduktan sonra dünyaya gelmiş.

İkincisi: Hazret-i Mevlana'nın tecdid-i din mücahedesine başlangıcı ve mukaddemesi, Hindistan'ın payitahtına 1224'de girmiş. Üstadım ise aynen yüz sene sonra 1324'de Osmanlı saltanatının payitahtına girmiş, mücahede-i manevîyesine başlamış.

Üçüncüsü: Ehl-i siyaset, Hazret-i Mevlana'nın fevkalâde şöhretinden tevehhüm ederek diyar-ı Şam'a nakl-i mekân ettirilmesi, 1238'de vaki olmuş-

208 K.H. hadis:740

tur. Üstadım ise, aynen yüz sene sonra 1338'de Ankara'ya gidip, onlarla uyuşamayıp onları reddederek -küserek- tekrar Van'a gidip, bir dağda inziva ederken 1338 senesini müteakip, Şeyh Said hâdisesinin vukuu münasebetiyle ehl-i siyasetin vehmine dokunmuş. Ondan korkarak Burdur ve Isparta Vilayetlerinde dokuz sene ikamet ettirilmiş.

Dördüncüsü: Hazret-i Mevlana Halid, yaşı yirmiye baliğ olmadan evvel allame-i zaman hükmünde, fuhul-i ülemanın üstünde görünmüş, ders okutmuş. Üstadım ise; tarihçe-i hayatını görenlere ve bilenlere malumdur ki: Ondört yaşında icazet alıp, a'lem-i ülema-i zamanla muarazaya girişmiş; ondört yaşında iken, icazet almaya yakın talebeleri tedris etmiştir.

2385- Hem Hazret-i Mevlana Halid, neslen Osmanlı olduğu ve Sünnet-i Seniyeye bütün kuvvetiyle çalıştığı gibi... Üstadım da Kur'an-ı Hakim'e hizmet noktasında, meşreben Hazret-i Osman-ı Zinnureyn'in arkasından gidip, Hazret-i Mevlana gibi, Risale-i Nur eczalarıyla -bütün kuvvetiyle- Sünnet-i Seniyenin ihyasına çalıştı.

İşte bu dört noktadaki tevafukat, tam yüz sene fasıla ile Risale-i Nur'un takviye-i din hususundaki te'siratı; Hazret-i Mevlana Halid'in Tarik-ı Nakşiye vasıtasıyla hizmeti gibi azîm görünüyor. (*)

2386- Üstadım kendine ait medh ü senayı kabul etmiyor. Fakat Risale-i Nur,

Kur'ana ait olup medh ü sena Kur'anın esrarına aittir. Yalnız üstadımla

Hazret-i Mevlana'nın bir kaç farkı var:

Birisi: Hazret-i Mevlana, zülcenaheyndir. Yani hem Kadirî, hem Nakşî tarikat sahibi iken, Nakşîlik Tarikatı onda daha galibdir. Üstadım bilakis, Kadirî meşrebi ve Şazelî mesleği daha ziyade onda hükmediyor. Ben Üstadımdan işitim ki: Hazret-i Mevlana Hindistan'dan Tarik-i Nakşîyi getirdiği vakit, Bağdad dairesi Şah-ı Geylanî'nin ba'del-memat, hayatında olduğu gibi, taht-ı tasarrufunda idi. Hazret-i Mevlana'nın manen tasarrufu -bidayetencay-i kabul göremedi. Şah-ı Nakşibend ile İmam-ı Rabbani'nin ruhaniyetleri Bağdad'a gelip Şah-ı Geylani'nin ziyaretine giderek rica etmişler ki; "Mevlana Halid senin evladındır, kabul et." Şah-ı Geylani, onların iltimaslarını kabul

* Madem Hazret-i Mevlana Halid, milyonlar etba'larının ittifaklarıyla müceddiddir. Ve baştaki Hadis-i Şerifin bir masadakıdır. Ve madem tam yüz sene sonra, dört mühim cihet-i tevafukla beraber Risale-i Nur aynı vazifeyi görüyor. Demek nass-ı Hadis ile, Risale-i Nur eczaları tecdid ve takviye-i din vazifesini görüyorlar.

ederek Mevlana Halid'i kabul etmiş. Ondan sonra Mevlana Halid birden parlamış. Bu vakıa ehl-i keşifçe vaki ve meşhud olmuştur. O hâdise-i ruhaniyeyi, o zaman ehl-i velayetin bir kısmı müşahede etmiş, bazısı da rüya ile görmüşler. Üstadımın sözü burada hitam buldu.

2387- İkinci fark şudur ki: üstadım kendi şahsiyetini merciiyetten azlediyor. Yalnız Risale-i Nur'u merci' gösteriyor. Hazret-i Mevlana Halid'in şahsiyeti, kutb-ül irşad, merci-il has ve- âmm olmuştur.

Üçüncü fark: Hazret-i Mevlana Halid, zülcenaheyn'dir. Fakat zamanın muktezasıyla ilm-i tarikatı ve Sünnet-i Seniyeyi esas tutmak cihetiyle tarikatı daha ziyade tutmuşlar. O noktada sarf-ı himmet etmiş. Üstadım ise şu dehşetli zamanın muktezasıyla ilm-i hakikatı ve hakaik-i imaniye cihetini iltizam ederek, tarikata üçüncü derecede bakmışlar.

Elhasıl: Baştaki Hadis-i Şerifin "Her yüz sene başında dini tecdid edecek bir müceddidi gönderiyor" müjdesinin ihbarına müvazi olarak Hazret-i Mevlana Halid, -ekser ehl-i hakikatın tasdikiyle-1200 senesinin yani Onikinci Asrın müceddididir. Madem tam yüz sene sonra, aynen dört cihette tevafuk ederek Risale-i Nur eczaları aynı vazifeyi görmüş. Kanaat verir ki-nass-ı Hadis ile-Risale-i Nur tecdid-i din hususunda bir müceddid hükmündedir.

Benim Üstadım daima diyor ki: "Ben bir neferim, fakat müşir hizmetini görüyorum. Yani kıymet bende yoktur. Belki Kur'an-ı Hakîm'in feyzinden tereşşuh eden Risale-i Nur eczaları bir müşiriyet-i manevîye hizmetini görüyor." Üstadımı kızdırmamak için şahsını sena etmiyorum. Şamlı Hâfız Tevfik." (S.T.14)

2388- MEVT موـ : Ölüm. Âhirete göç. Dünyadan gitmek. Mevt, mü'minler için dünya vazifelerinden ve imtihanından bir paydostur. *(Bak: Adem, Azrail, Ecel, Kabir, Rabıta-i Mevt, Şehid)*

"Sual: Furkan-ı Hakîm'de

اَلَّذِى خَلَقَ الْمَوْ ۟ وَالْحَيَوةَ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً

(67:2) gibi âyetlerde: "Mevt dahi, hayat gibi mahluktur, hem bir ni'mettir" diye ifham ediliyor. Halbuki zahiren mevt, inhilaldir, ademdir, tefessühtür, hayatın sönmesidir, hêdim-ül lezzattır. Nasıl mahluk ve ni'met olabilir?

Elcevab: "Birinci Sual"in cevabının âhirinde denildiği gibi; mevt, vazife-i hayattan bir terhistir, bir paydostur, bir tebdil-i mekândır, bir tahvil-i

vücuddur, hayat-ı bakiyeye bir davettir, bir mebde'dir, bir hayat-ı bakiyenin mukaddimesidir.

Nasılki hayatın dünyaya gelmesi bir halk ve takdir iledir; öyle de, dünyadan gitmesi de bir halk ve takdir ile, bir hikmet ve tedbir iledir. Çünki en basit tabaka-i hayat olan hayat-ı nebatiyenin mevti, hayattan daha muntazam bir eser'i san'at olduğunu gösteriyor. Zira meyvelerin, çekirdeklerin, tohumların mevti tefessüh ile, çürümek ve dağılmakla göründüğü halde, gayet muntazam bir muamele-i kimyeviye ve mizanlı bir imtizacat-ı unsuriye ve hikmetli bir teşekkülat-ı zerreviyeden ibaret olan bir yoğurmaktır ki, bu görünmeyen intizamlı ve hikmetli ölümü, sünbülün hayatıyla tezahür ediyor. Demek çekirdeğin mevti, sünbülün mebde-i hayatıdır; belki ayn-ı hayatı hükmünde olduğu için, şu ölüm dahi hayat kadar mahluk ve muntazamdır.

Hem zihayat meyvelerin yahut hayvanların mide-i insaniyede ölümleri, hayat-ı insaniyeye çıkmalarına menşe' olduğundan; o mevt, onların hayatından daha muntazam ve mahluk denilir.

İşte en edna tabaka-i hayat olan hayat-ı nebatiyenin mevti; böyle mahluk, hikmetli ve intizamlı olsa, tabaka-i hayatın en ulvisi olan hayat-ı insaniyenin başına gelen mevt, elbette yer altına girmiş bir çekirdeğin hava âleminde bir ağaç olması gibi, yer altına giren bir insan da âlem-i berzahta elbette bir hayat-ı bakıye sünbülü verecektir.

2389- Amma mevt, ni'met olduğunun ciheti ise, çok vücuhundan dört vechine işaret ederiz.

Birincisi: Ağırlaşmış olan vazife-i hayattan ve tekalif-i hayatiyeden azad edip, yüzde doksandokuz ahbabına kavuşmak için, âlem-i berzahta bir visal kapısı olduğundan, en büyük bir ni'mettir.

İkincisi: Dar, sıkıntılı, dağdağalı, zelzeleli dünya zindanından çıkarıp; vüs'atli, sürurlu, ızdırapsız, baki bir hayata mazhariyetle Mahbub-u Baki'nin daire-i rahmetine girmektir.

2390- Üçüncüsü: İhtiyarlık gibi, şerait-i hayatiyeyi ağırlaştıran bir çok esbab vardır ki; mevti, hayatın pek fevkinde ni'met olarak gösterir. Meselâ: Sana ızdırap veren pek ihtiyar olmuş peder ve validen ile beraber, ceddin cedleri, sefalet-i halleriyle senin önünde şimdi bulunsaydı; hayat ne kadar nıkmet, mevt ne kadar ni'met olduğunu bilecektin. Hem meselâ: Güzel çiçeklerin âşıkları olan güzel sineklerin, kışın şedaidi içinde hayatları, ne kadar zahmet ve ölümleri ne kadar rahmet olduğu anlaşılır.

Dördüncüsü: Nevm, nasılki bir rahat, bir rahmet, bir istirahattır; hususan musibetzedeler, yaralılar, hastalar için.. öyle de: Nevmin büyük kardeşi olan mevt dahi, musibetzedelere ve intihara sevkeden belalarla mübtela olanlar için, ayn-ı ni'met ve rahmettir. Amma ehl-i dalalet için, müteaddid Sözlerde kat'i isbat edildiği gibi; mevt dahi hayat gibi nıkmet içinde nıkmet, azap içinde azaptır." (M.7-8)

2391- Fakat "ehl-i iman için ölüm, vazife-i hayat külfetinden bir terhistir; hem dünya meydanındaki imtihanda, talim ve talimat olan ubudiyetten bir paydostur; hem öteki âleme gitmiş yüzde doksan dokuz ahbab ve akrabasına kavuşmak için bir vesiledir; hem hakiki vatanına ve ebedî makam-ı saadetine girmeye bir vasıtadır; hem zindan-ı dünyadan, bostan-ı cinana bir davettir; hem Hâlik-ı Rahim'inin fazlından, kendi hizmetine mukabil, ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Madem ölümün mahiyeti hakikat noktasında budur; ona dehşetli bakmak değil, bil'akis rahmet ve saadetin bir mukaddemesi nazarıyla bakmak gerektir. Hem ehlullahın bir kısmının ölümden korkmaları, ölümün dehşetinden değildir. Belki daha fazla hayır kazanacağım diye, vazife-i hayatın idamesinden kazanacakları hayrat içindir. Evet ehl-i iman için ölüm, rahmet kapısıdır. ehl-i dalalet için, zulümat-ı ebediye kuyusudur." (L.210)

2392- İşte ey ehl-i iman "sizlere müjde! Mevt idam değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz değil, sönmek değil, firak-ı ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, failsiz bir in'idam değil. Belki bir Fâil-i Hakîm-i Rahim tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i ebediye tarafına, vatan-ı aslîlerine bir sevkiyattır. Yüzde doksandokuz ahbabın mecmaı olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır." (M.226)

2393- Hem Kur'anda (5:18) (40:3) (42:15) (50:43) (64:3) âyetlerinde zikredilen:

" وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ Yani: Ticaret ve me'muriyet için, mühim vazifelerle bu dar-ı imtihan olan dünyaya gönderilen insanlar; ticaretlerini yapıp, vazifelerini bitirip ve hizmetlerini itmam ettikten sonra, yine onları gönderen Hâlik-ı Zülcelal'ine dönecekler ve Mevla-yı Kerim'lerine kavuşacaklar. Yani bu dar-ı faniden gidip, dar-ı bakide huzur-u kibriyaya müşerref olacaklar. Yani esbab dağdağasından ve vesaitin karanlık perdelerinden kurtulup, Rabb-ı Rahim'lerine, makarr-ı saltanat-ı ebedîsinde perdesiz kavuşacaklar. Doğrudan doğruya herkes kendi Hâlikı ve Mabudu ve Rabbi ve Seyyidi ve Maliki kim olduğunu bilecek ve bulacaklar. İşte şu kelime bütün müjdelerin fevkinde, şöyle müjde eder. Ve der ki:

Ey insan! Bilir misin nereye gidiyorsun ve nereye sevk olunuyorsun? Otuzikinci Söz'ün âhirinde denildiği gibi: Dünyanın bin sene mes'udane hayatı, bir saat hayatına mukabil gelmiyen Cennet hayatının ve o Cennet hayatının dahi bin senesi, bir saat rü'yet-i cemaline mukabil gelmeyen bir Cemil-i Zülcelal'in daire-i rahmetine ve mertebe-i huzuruna gidiyorsun. Mübtela ve meftun ve müştak olduğunuz mecazi mahbublarda ve bütün mevcudat-ı dünyeviyedeki hüsün ve cemal, onun cilve-i cemalinin ve hüsn-ü esmasının bir nevi gölgesi.. ve bütün cennet, bütün letafetiyle, bir cilve-i rahmeti.. ve bütün iştiyaklar ve muhabbetler ve incizablar ve cazibeler, bir lem'a-i muhabbeti olan bir Mabud-u Lemyezel'in, bir Mahbub-u Layezal'in daire-i huzuruna gidiyorsunuz ve ziyafetgâh-ı ebedîsi olan Cennet'e çağrılıyorsunuz. Öyle ise kabir kapısına ağlıyarak değil, gülerek giriniz. Hem şu kelime şöyle müjde veriyor, diyor ki:

2394- Ey insan! Fenaya, ademe, hiçliğe, zulümata, nisyana, çürümeye, dağılmaya ve kesrette boğulmaya gittiğinizi tevehhüm edip düşünmeyiniz! Siz fenaya değil, bekaya gidiyorsunuz. Ademe değil, vücud-u daimîye sevk olunuyorsunuz. Zulümata değil, âlem-i nura gidiyorsunuz. Sahip ve Malik-i Hakiki'nin tarafına gidiyorsunuz ve Sultan-ı Ezelî'nin payitahtına dönüyorsunuz. Kesrette boğulmaya değil, vahdet dairesinde teneffüs edeceksiniz. Firaka değil, visale müteveccihsiniz." (M.228)

2395- Kur'anın (2:258) (3:156) (7:158) (9:116) (10:56) (23:80) (40:68) (44:8) (57:2) âyetlerinde geçen " وَيُمِيتُ Yani: Mevti veren O'dur. Yani: Hayatı veren o olduğu gibi; hayatı alan, mevti veren dahi yine odur. Evet mevt, yalnız tahrib ve sönmek değildir ki esbaba verilsin, tabiata havale edilsin. Belki nasıl bir tohum zahiren ölüp çürüyor, fakat batınen bir sünbülün hayatına ve yoğurmasına yani cüz'î tohumluk hayatından, küllî sünbül hayatına geçiyor. Öyle de mevt dahi zahiren bir inhilal ve bir intifa göründüğü halde, hakikatta insan için hayat-ı bakiyeye unvan ve mukaddeme ve mebde' oluyor. Öyle ise; hayatı veren ve idare eden Kadir-i Mutlak, yine elbette mevti o icad eder. Şu kelimedeki mertebe-i uzma-yı tevhidin bir bürhan-ı a'zamına şöyle işaret ederiz ki: Otuzüçüncü Mektub'un Yirmidördüncü Penceresi'nde beyan edildiği gibi: Şu mevcudat, irade-i İlahiye ile seyyaledir. Şu kâinat, emr-i Rabbanî ile seyyaredir. Şu mahlukat, izn-i İlahî ile zaman nehrinde mütemadiyen akıyor.. âlem-i gaybdan gönderiliyor, âlem-i şehadette vücud-u zahirî giydiriliyor. Sonra âlem-i gayba muntazam yağıyor, iniyor. Ve emr-i

Rabbanî ile, mütemadiyen istikbalden gelip, hale uğrayarak teneffüs eder, maziye dökülür.

2396- İşte şu mahlukatın şu seyelanı, gayet hakîmane rahmet ve ihsan dairesinde; ve şu seyeranı, gayet alîmane hikmet ve intizam dairesinde; ve şu cereyanı, gayet rahimane şefkat ve mizan dairesinde baştan aşağıya kadar hikmetlerle, maslahatlarla, neticelerle ve gayelerle yapılıyor. Demek bir Kadir-i Zülcelal, bir Hakim-i Zülkemal mütemadiyen tevaif-i mevcudatı ve her taife içindeki cüz'iyatı ve o taifelerden teşekkül eden âlemleri, kudretiyle hayat verip tavzif eder. Sonra hikmetiyle terhis edip mevte mazhar eder; âlem-i gayba gönderir. Daire-i kudretten, daire-i ilme çevirir. İşte hiç mümkün müdür ki: Şu kâinatı, hey'et-i mecmuasıyla çevirmeğe muktedir olmayan ve bütün zamanlara hükmü geçmeyen ve âlemleri hayata, mevte bir ferd gibi mazhar etmeye kudreti yetmiyen ve baharları bir çiçek gibi hayat verip, yer yüzüne takıp, sonra mevt ile ondan koparıp alamıyan bir zat; mevt ve imateye sahip çıkabilsin! Evet en cüz'î bir zihayatın mevti dahi, hayatı gibi bütün hakaik-i hayat ve enva'-ı mevt elinde bulunan bir Zat-ı Zülcelal'in kanunuyla, izniyle, emriyle kuvvetiyle, ilmiyle olmak zaruridir." (M.239)

2397- " Ey gaflete dalıp ve bu hayatı tatlı görüp ve âhireti unutup, dünyaya talip bedbaht nefsim! Bilir misin neye benzersin? Deve kuşuna... Avcıyı görür, uçamıyor; başını kuma sokuyor, ta avcı onu görmesin. Koca gövdesi dışarda. Avcı görür. Yalnız o, gözünü kum içinde kapamış, görmez.

Ey nefis! Şu temsile bak, gör: Nasıl dünyaya hasr-ı nazar, aziz bir lezzeti, elîm bir eleme kalbeder. Meselâ şu karyede (yani Barla'da) iki adam bulunur. Birisinin yüzde doksandokuz ahbabı İstanbul'a gitmişler, güzelce yaşıyorlar. Yalnız birtek burada kalmış. O dahi oraya gidecek. Bunun için şu adam İstanbul'a müştaktır; orayı düşünür. Ahbaba kavuşmak ister. Ne vakit ona denilse "Oraya git", sevinip gülerek gider. İkinci adam ise, yüzde doksandokuz dostları buradan gitmişler. Bir kısmı mahvolmuşlar. Bir kısmı, ne görür, ne de görünür yerlere sokulmuşlar. Perişan olup gitmişler zanneder. Şu biçare adam ise, bütün onlara bedel yalnız bir misafire ünsiyet edip teselli bulmak ister. Onunla o elîm âlâm-ı firakı kapamak ister.

Ey nefis! Başta Habibullah, bütün ahbabın, kabrin öbür tarafındadırlar. Burada kalan bir iki tane ise, onlar da gidiyorlar. Ölümden ürküp, kabirden korkup, başını çevirme. Merdane kabre bak, dinle ne talep eder. Erkekçesine ölümün yüzüne gül; bak ne ister. Sakın gafil olup ikinci adama benzeme." (S.169)

2397/1- Ölümün temenni edilip edilmemesi hususunda ülemanın farklı reyleri vardır. Kur'an (3:143) âyetinin tefsirinde bazı ülema, temenni-i şehadetin de caiz olmayacağını, bazıları da mezkûr âyetin zahir manası olarak caiz olduğunu beyan ederler.

(12:101) âyetinin tefsirinde de "Yusuf, geçici mihnet ve ibtila, sonu fena ve zeval olan dünya mülkünün mahiyet ve akibetini bildiğinden, daha ilerisine gitmek ve kuvvet elinde iken Mısır'a büsbütün melik olmak sevdasını beslememiş, bilakis dünyadan çekilmek, ebedî hayata can atmak istemiş de bu dua ile vefatını temenni etmiş ve bu hâtime ile âhirete gitmiştir ki, ne güzel dua, ne güzel hâtime. İşte müttakilerin can atacakları gaye, o dünya hazineleri değil, bu hüsn-ü hâtimedir." (E.T.2929) diye beyan edilir. *(Bak: 4018.p.)*

İbn-i Mace 4163. hadisin izahında, ölümü temenni etmenin, bazı ülemaca haram, bazılarınca mekruh sayıldığını, eğer dünya meşakkatlerinden dolayı ise, aynı eserin 4265. hadisin beyanı üzerine (ölmek veya yaşamanın hangisi hayırlı ise) şeklinde dua edilebileceğini, eğer âhiret menfaatları için ise, caiz olduğu kaydedilir. Aynı mevzuda Buhari 75/19, 80/30, 81/7, 94/6; Müslim 48. kitab 10-13 hadisleri ve Tirmizi, Nesei, ibn-i Hanbel gibi hadis kitablarında müteaddit rivayat vardır. (R.E. sh.479) daki hadiste, Allah'a inabeli (bağlı) olan uzun ömür tahsin edilir. Kur'an (62:6, 7) âyetleri hayatperest Yahudilerin Allah'ın dostu olmadıkları ve günahları sebebiyle asla mevti istemeyeceklerini beyan eder. *(Bak: 3978.p.)*

2398- Evladı vefat eden mü'minlere teselli ve müjde veren iki noktadır.

"Birinci Nokta: Kur'an-ı Hakîm'de (56:17) (76:19) وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ sırrı

ve meali şudur ki: Mü'minlerin kablelbüluğ vefat eden evladları, Cennet'te ebedî, sevimli, Cennet'e lâyık bir surette daimî çocuk kalacaklarını ve Cennet'e giden peder ve validelerinin kucaklarında ebedî medar-ı sürurları olacaklarını ve çocuk sevmek ve evlad okşamak gibi en latif bir zevki, ebeveynine te'mine medar olacaklarını... ve herbir lezzetli şey'in Cennet'de bulunduğunu... Cennet tenasül yeri olmadığından, evlad muhabbeti ve okşaması olmadığını diyenlerin hükümleri hakikat olmadığını.. hem dünyada on senelik kısa bir zamanda teellümatla karışık evlad sevmesine ve okşamasına bedel safi, elemsiz milyonlar sene ebedî evlad sevmesini ve okşamasını kazanmak, ehl-i imanın en büyük bir medar-ı saadeti olduğunu

şu âyet-i kerime وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ cümlesiyle işaret ediyor ve müjde veriyor. *(Bak: Vildan)*

2399- İkinci Nokta: Bir zaman bir zat, bir zindanda bulunuyor. Sevimli bir çocuğu yanına gönderilmiş. O biçare mahbus, hem kendi elemini çekiyor, hem veledinin istirahatını te'min edemediği için, onun zahmetiyle müteellim oluyordu. Sonra merhametkâr hâkim ona bir adam gönderir, derki: "Şu çocuk çendan senin evladındır, fakat benim raiyyetim ve milletimdir. Onu ben alacağım, güzel bir sarayda beslettireceğim." O adam ağlar, sızlar; "Benim medar-ı tesellim olan evladımı vermiyeceğim" der.

Ona arkadaşları der ki: "Senin teessüratın manasızdır. Eğer sen çocuğa acıyorsan, çocuk şu mülevves, ufunetli, sıkıntılı zindana bedel ferahlı, saadetli bir saraya gidecek. Eğer sen nefsin için müteessir oluyorsan, menfaatini arıyorsan; çocuk burada kalsa, muvakkaten şepheli bir menfaatinle beraber, çocuğun meşakkatlerinden çok sıkıntı ve elem çekmek var. Eğer oraya gitse sana bin menfaati var. Çünki padişahın merhametini celbe sebeb olur, sana şefaatçı hükmüne geçer. Padişah, onu seninle görüştürmek arzu edecek. Elbette görüşmek için onu zindana göndermiyecek, belki seni zindandan çıkarıp saraya celbedecek, çocukla görüştürecek. Şu şartla ki, padişaha emniyetin ve itaatin varsa."

2400- İşte şu temsil gibi, aziz kardeşim, senin gibi mü'minlerin evladı vefat ettikleri vakit şöyle düşünmeli: Şu veled masumdur, onun Hâliki dahi Rahim ve Kerim'dir. Benim nâkıs terbiye ve şefkatime bedel, gayet kâmil olan inayet ve rahmetine aldı. Dünyanın elemli, musibetli, meşakkatli zindanından çıkarıp Cennet-ül Firdevs'ine gönderdi. O çocuğa ne mutlu! Şu dünyada kalsaydı, kimbilir ne şekle girerdi? Onun için ben ona acımıyorum, bahtiyar biliyorum.

Kaldı kendi nefsime ait menfaati için, kendime dahi acımıyorum, elîm müteessir olmuyorum. Çünki dünyada kalsaydı, on senelik muvakkat elemle karışık bir evlad muhabbeti te'min edecekti. Eğer salih olsaydı, dünya işinde muktedir olsaydı, belki bana yardım edecekti. Fakat vefatıyla, ebedî Cennet'te on milyon sene bana evlad muhabbetine medar ve saadet-i ebediyeye vesile bir şefaatçı hükmüne geçer. Elbette ve elbette meşkûk, muaccel bir menfaati kaybeden, muhakkak ve müeccel bin menfaati kazanan elîm teessürat göstermez; me'yusane feryad etmez." (M.77-79)

2401- Hem "vesile-i saadet-i dareyn olan iman ve İslâmiyet, mü'mine der

ki: Şu sekeratta olan çocuğun Hâlik-ı Rahim'i, onu bu fani dünyadan çıkarıp Cenet'ine götürecek. Hem sana şefaatçı, hem ebedî bir evlad yapacak. Müfarakat muvakkattır, merak etme.

(2:156) اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ ۞ اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ de sabret." (M.80)

2402- Bir hadis-i şerifte ölüm şöyle anlatılır:

مَا شَبَّهَتْ خُرُوجَ الْمُؤْمِنِ مِنَ الدُّنْيَا اِلَّا مِثْلَ خُرُوجِ الصَّبِيِّ مِنْ بَطْنِ اُمِّهِ مِنْ ذَلِكَ الْغَمِّ وَالظُّلْمَةِ اِلَى رَوْحِ الدُّنْيَا

Yani, "Bir mü'min-i kâmilin ölerek bu dünyadan çıkıp gitmesini, bir çocuğun ana rahminden, o nemli, karanlık yerden geniş dünya sahasına çıkmasından başka bir şeye benzetemem." (209)

Kâmil mü'minin vefatında göklere çıkacağı, İ.M. 4262. hadiste beyan edilir. Mevtin müslümanlar için keffaret olduğu, K.H. 2663. hadiste ifade edilir. *(Ayette uykunun mevte benzetilmesi, bak: 2850.p.)*

2403- " مَنْ مَاتَ عَلَى شَيْءٍ بَعَثَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ Bir kimse ne hal üzerine ölürse, onu Allah Teala o hal üzere ba's buyurur." (210) *(Bak: 545.p.sonu)*

Atıf notları:

-Kıyamette ölümün öldürülmesi, bak: 3396.p.

-Dört defa öldürülüp mu'cize olarak dirilen Cercis (A.S.), bak: 552.p.

-Rızıksızlıktan ölmek yoktur, bak: 3039.p.

-İsa (A.S.)'ın mu'cize olarak ölüyü diriltmesi, bak: 1728.p.ta âyet notu ve 3285.p.

MEVZU HADİS حديث موضو **:** *(Bak: Hadis-i Mevzu)*

Atıf notları:

-Mevzu ehadisin tefrik ve temyiz edilmesi, bak: 1105, 1106.p.lar.

-Mevzu ehadisin mahiyeti, bak: 3844.p.

209 H.G. hadis:358

210 H.G.hadis 441.

2404- MEYDAN DAYAĞI ميدان طاياقى : Eskiden askerî mekteb-

lerle kışlalarda tatbik edilen cezalardan biridir. Meydanda tatbik edildiği için bu adı almıştır. Arkadaşını yaralamak, hoca ve zabitine hakarette bulunmak gibi büyük kabahatlerden dolayı verilen bu dayak cezası, saf saf dizilen bütün talebelerin –asker ise kışladaki askerlerin– huzurunda atılır. Cezaya çarpılacak talebe yahut asker, meydana getirilerek cezayı icab ettiren kabahatle meydan dayağının tatbiki için verilen karar okunduktan sonra serilen bir battaniye üzerine yüzükoyun yatırılıp, başının ucuna ve ayaklarının üstüne kuvvetli birer hademe yahut asker oturtulur. Okulun inzibat subayı asker ise bölüğün subaylarından biri ince kızılcık sopasıyla kaba etlerine vururdu. Bu gibi cezalar, herkes ibret alıp bu suçlar işlenmemesi için herkesin gözü önünde icra edilirdi.

2405- MEYSİR ميسر : Meyser. Kolaylık yeri. Kolaylık. *Kumar. Arablar arasında ok ile oynanan kumar. *Kumar için kesilen hayvan.

Meysir yani kumar hakkında "Büyük İslâm İlmihali"nde şu izahat var:

"Kumar oyunu haramdır. Çünkü bunun mazarratı herkesçe ma'lumdur. Tavla, satranç gibi oyunlar da tahrimen mekruhtur. Bunlar kıymetli vakitlerin ziyanına sebeb ve kumara saik olacağı cihetle iyi şeyler değildir. Yalnız İmam-ı Şafii Hazretleri ve bir rivayete göre İmam Ebu Yusuf Hazretleri de satrancın mübah olduğuna kail olmuştur. Fakat bu ibahe, satrancın kumar yoluyla oynanmadığı ve bir vacib vazifenin yapılmasına mani olmadığı takdirdedir ve illâ bil'ittifak haramdır.

Telehhi (oyun) maksadıyla ve kumar şeklinde değil de, harb için idman ve kudret tedariki maksadıyla yapılan bir kısım müsabakalar caizdir. Bunlar ile birer meşru' gaye ta'kib edileceği cihetle bunlar, levh ve leab kabilinden sayılmaz. Bunlar birer riyazettir, cihad için hazırlıktır. Güreşler, silah atmalar, piyade ve at, deve gibi binek hayvanlarıyla süvari olarak yapılan yarışlar bu cümledendir. Bu müsabakalarda bulunanlara bahşiş olarak bir para, bir atiyye verilmesi caizdir. Bunlar, cihad eshabını tedarik için bir teşvik mahiyetindedir." (B.İ.İ.433)

2406- Sahih-i Buhari tercemesinin 11. cild, 1698. hadisin izahının bir kısmında şu bilgi verilir:

"Âyet-i Kerimede hamr (içki)den sonra meysir (kumar) geliyor. Leys Bin Sa'd, Ata, Mücahid, Tavus gibi birçok tabiîn âlimleri, kumarın her nevi, âyette nehy olunan meysirdir; hatta çocukların oynadıkları ceviz ve yumurta oyunları da öyledir; demişlerdir. Hazret-i Ali de satranç oyunu kumardır, demiştir. İbn-i Kesir'in tefsirinde, beyanına göre Abdullah bin Ömer, satranç tavla ve gülbahar oyunlarından daha şer bir oyundur diye tavsif etmiştir. Ebu Hanife, Malik, Ahmed bin Hanbel satranç oyununun haram olduğunu bildirmişlerdir. İmam-ı Şafii kerahetine kail olmuştur. Nerd denilen ve iki zarla oynanan tavla ve gülbahar oyunlarının hürmeti ise Muvatta ile Kütüb-ü Sitte'de Ebu Musa el-Eş'ari rivayetiyle sabittir. Bu rivayete göre Resul-i Ekrem, "Her kim nerd (tavla) oynarsa, Allah ve Resulüne asi olur" buyurmuştur.

Müslim'in Sahihinde Büreyde'den rivayetine göre Resul-i Ekrem Efendimiz: "Her kim nerd-i şir (yani tavla ve gülbahar) oynarsa sanki o kişi elini hınzır etine ve kanına bulamıştır." buyurmuştur.

2407- Hadis-i şerifte çocukların aşık ve ceviz oynamaları bile meysirden madud olduğu beyan buyurulmuştur. İki kişiden biri diğerine şu kadar yumurtayı yiyebilirsen şu senin olsun demiş, bunlar Hz. Ali'ye mürafaa oldular. Bu kumardır diye cevaz vermedi. Zaten hayır namına (piyango) haram olursa, diğer kumarların haram olacağı evleviyetle anlaşılır." (E.T.765) *(Bak: Kumar)*

2408- Kur'an (2:219) (5:90, 91) âyetlerinde kumar yasaklanır. Hadis-i şeriflerde de kumar yasaklanmıştır. Ezcümle Sahih-i Müslim 41. Kitab-üş Şiir 10. babında ve ibn-i Mace 33. Kitab-ül Edeb 43. babında, nerd tabir edilen tavla oyunu yasaklanır. Bir rivayette satranç oynayan lânetlenir. (R.E. 394)

2409- MEZHEB مذهب : Yol Gidilen yol. Tutulan çığır. *Dinin esaslarında ve esas temel mes'elelerde bir olmakla beraber, teferruatta bazı muhtelif mes'eleler olması sebebiyle birbirinden az farklı müctehidlerin yolları. *Müctehidlerden, kendilerine tabi olunanların seçtikleri meslekleri. Füruatta Hanefî ve Şafiî, ve akaidde Matüridî ve Eş'arî gibi. Bu "Mezheb" kelimesi, asıl ve esas manasına da kullanılır.

Beyn-el ülema ve muhakkiklerce ince tedkik neticesinde Kur'an-ı Kerim'in esaslarından, Peygamber'in '(A.S.M.) emir ve sünnetlerinden ayrılmamış olan şu "Dört Mezheb" hak olarak seçilmiştir: l-Hanefî Mezhebi.

2- Şafiî Mezhebi. 3- Hanbelî Mezhebi. 4- Malikî Mezhebi. *(Bak: İçtihad, İmam, Eimme-i Erbaa, Selefiye, Telfik-i Mezahib, Zahirî Mezhebi)*

2410- İtikadda Ehl-i Sünnet imamları:

"Ashab-ı güzin ile tabiîne "selef-i salihîn" denilir. Bunlar ehl-i sünnet ve cemaatin ilk rehberidir. Bunlar Peygamberimiz'in yolunu hakkıyla takib etmiş, İslâmiyeti her tarafa yaymaya çalışmış, İslâm birliğini, İslâm camiasını kuvvetlendirmiş, bid'atlardan yani din namına sonradan türemiş, dine aykırı bulunmuş şeylerden berî bulunmuşlardır.

Ehl-i sünnetin itikad hususunda büyük üstadları, büyük imamları vardır. Bunlardan herbiri, selef-i salihîn mezhebi üzere yürümüş, İslâm âleminde yüz gösteren muhtelif cereyanlara, felsefî nazariyelere karşı hak ve hakikatı müdafaaya çalışmış, İslâm akaidinin ne kadar doğru olduğunu yeni yeni delillerle, mütalaalar ile isbat etmiştir. İşte bu büyük mücahidlerden birisi İmam-ı Matüridî, diğeri de İmam-ı Eş'arî'dir.

2411- İmam-ı Ebu Mansur Muhammed Matüridî (Hi.280) tarihinde doğmuş, (Hi.333) tarihinde Semerkant'ta vefat etmiştir. Mensub olduğu Matürid, Buhara ilçelerinden biridir. Kendisi Hanefi mezhebindeydi. Pek kıymetli tefsiri ve sair eserleri vardır. Bizim itikadda imamımızdır. Hanefî mezhebinde bulunan müslümanların en büyük kısmı itikadda Ebu Mansur-u Matüridî'ye tabidir.

2412- İmam Ebu Hasan Aliyy-ül Eş'arî (Hi. 260) tarihinde Basra'da doğmuş, (Hi.324) tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Büyük dedesi, ashab-ı güzinden Ebu Muse-l Eş'arî'dir.

Ebu Hasan-il Eş'arî, Şafiî mezhebinde idi. Ehl-i Sünnet itikadında pek çok hizmet etmiştir.Pek değerli eserleri vardır. Malikîler ile Şafiîlerin hemen ekserisi, Hanefîlerin bir kısmı ve Hanbelî mezhebindeki müslümanların bir kısım fuzalası, itikad meselelerinde Ebu-l Hasan-il Eş'arî'ye tabidirler. *(Bak: Eş'arî)*

2413- İmam-ı Matüridî ile Eş'arî arasında esas itibariyle ihtilaf yoktur. Her ikisi de Selef-i Salihîn mezhebini takib etmiştir, ikisi de hak üzeredir. Ancak ikinci derecede bulunan füruattan sayılan birkaç tali meselede ihtilafları vardır. Fakat bunların başlıcaları da lafzî, zahirî bir ihtilaftan başka değildir. Binaenaleyh, bugün müslümanların en büyük kısmı, itikadca ya İmam-ı Matüridî'ye veya imam-ı Eş'arî'ye tabi bulunmaktadır." (B.İ.İ.32-33)

2414- "İslâm ülemasi, herhangi bir ilim şubesi ile iştigal edip o hususta

temayüz eden İslâm âlimlerini müteaddid tabakalara, derecelere ayırmışlardır. Bu sayede her âlimin zamanı, muhiti, daire-i ihtisası ve bilgisinin intişar sahası bilinmiş olur.

İşte bu cümleden olmak üzere tefsir, hadis, kelâm, fıkıh gibi, şer'î ilimler ile mütevaggil olan İslâm âlimleri de "Tabakat-ül Müfessirîn", "Tabakat-ül Muhaddisîn", "Tabakat-ül Mütekellimîn", "Tabakat-ül Fukaha" denilen muhtelif tabakalara ayrılmışlardır.

Müctehidler ile sair fukahanın tabakata ayrılmaları ashab-ı kiram ile kibar-ı tabiîn devrinden sonraya müsadiftir. Çünkü bilahare İslâm muhiti ziyadesiyle genişlemiş, şer'î hâdiseler çoğalmış, bir kısım ahkâm hakkında muhtelif içtihadlar tecelli etmiş, bir takım ilimlerin müdevven bir hale gelmesine lüzum görülmüş olduğu cihetler şer'î ilimler ve kitaplarda kayd ve zabtedilerek müdevven bir hale getirilmiş, bu ilimlerde ihtisasları olan zatlar tabakata tabi tutulmuş, bunun neticesi olarak fıkhî mezheblere mensub zevata ait "Tabakat-ı Fukaha"da vücuda gelmiştir.

2415- İkinci ve Üçüncü Asr-ı Hicrîde, en ziyade iştihar ve temayüz eden müctehidler; İmam-ı A'zam, İmam-ı Malik, İmam-ı Şafii, İmam-ı Ahmed-İbn-i Hanbel hazeratıdır. Bu muhterem zatlar, Kur'an-ı Mübin'in âyetlerinden, Resul-i Ekrem'in hadislerinden ashab-ı kiram ile kibar-ı tabiînin asrından şer'î hükümleri istinbat, tetebbu ve tetkik ederek bunları bir ilim halinde tedvin ve neşrettikleri cihetle, birer müessese-i fıkhiyye vücuda gelmiş, bu müesseselerden herbirine bir "mezheb-i fıkhî" denilmiş, böyle bir mezhebin kudretli müessisine de "imam" namı verilmiştir. Bu mezhebler müessislerinin namına izafe edilerek "Mezheb-i Hanefî", "Mezheb-i Malikî", "Mezheb-i Şafiî", "Mezheb-i Hanbelî" ünvanı ile yad olunmaktadır. Hepsine birden "mezahib-i fıkhiyye" denilir.

2416- Yukarıda yazıldığı vechile gerek ashab-ı kiram ve gerek tabiîn ile tebe-i tabiîn arasında bir çok müctehidler yetişmiştir. Fakat bunların mezhebleri birer müessese-i fıkhiyye halinde teessüs edip devam eylemiş olmadığı için bunlardan bir çoğunun mezhebi kendi zamanına münhasır kalmış veya bir müddet devam etmiş ise de tabileri münkariz olmakla nihayete ermiştir.

2417- Tabiîn ve tebe-i tabiîn hazeratından müçtehid olup da müessese-i içtihadiyeleri devam etmemiş olan zatların başlıcaları şunlardır: İbrahim Nehaî, İbn-i Ebi Leyla, İbn-i Şübrüme, Süfyan-ı Sevrî, Hasan İbn-i Salih, Abdurrahman-ı Evzaî, Amr İbn-i Haris, Leys İbn-i Sa'd, Abdullah İbn-i

Ebu Cafer, İshak İbn-i Raheveyh, Ebu Ubeyd, Kasım İbn-i Selâm, Ebu Sevr-i Bağdadî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Nasr-ı Mervezî, İbn-i Münzir-i Nişaburî, Davud-u Zahirî, İbn-i Cerir-i Taberî. (Rahmetullahi aleyhim)" (H.İ. cild 1, sahife: 335)

2418- "Şüphesiz ki Allah Teala dört mezheb için beka ve başka mezhebler üzerine galibiyet takdir etti. Evzaî'nin mezhebi Endülüs'de, Malikî mezhebi önünde bekasını koruyamadı. Leys b. Sa'd'ın mezhebi, Mısır'da diğer mezheb ülemasının yaptığı gibi kendini tedvin edecek ve onu insanlar arasında yaşayacak taraftar bulamadı. Mısırlılar evvela Malikî mezhebinden, saniyen de Şafiî mezhebinden ihtiyaç gördükleri şeyler bulmuşlardır. Davud ez-Zahir'in mezhebi, imamların yok olmasıyla ve büyük çoğunluğunun onun müntesiblerini hoş karşılamamasıyla yok oldu. İbn-i Haldun'un zikrettiği gibi, ancak kitab ciltleri içinde kaldı. Yine böylece diğer fakihlerin mezhebleri de zamanla ortadan kalkmış ve onların zikri ancak kitablarda kalmıştır.

Hülasa olarak, bu dört mezheb ehl-i İslâmda bütün şehirlerde büyük çoğunluğun (cumhurun) mezhebi oldu. İnsanlar bunları taklid etmekle yetinip durdular... Ülema bunları taklid etmenin vücubuyla, bunların başkasını taklid etmesinin ise adem-i cevaziyle fetva verdiler. Fetva ve kaza işleri, müslümanlar arasında ancak bu mezheblerden birisi üzere olan kimselere verildi." (Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı ci: 1, sh: 49)

2419- "Asırlara göre şeriatlar değişir. Belki bir asırda, kavimlere göre ayrı ayrı şeriatlar, peygamberler gelebilir ve gelmiştir. Hatem-ül enbiya'dan sonra; şeriat-ı kübrası, her asırda, her kavme kâfi geldiğinden, muhtelif şeriatlara ihtiyaç kalmamıştır. Fakat teferruatta, bir derece ayrı ayrı mezheblere ihtiyaç kalmıştır. Evet nasılki mevsimlerin değişmesiyle elbiseler değişir, mizaçlara göre ilaçlar tebeddül eder. Öyle de, asırlara göre şeriatlar değişir, milletlerin istidadına göre ahkâm tahavvül eder. Çünki ahkâm-ı şer'iyenin teferruat kısmı, ahval-i beşeriyeye bakar. Ona göre gelir, ilaç olur. Enbiya-yı salife zamanında, tabakat-ı beşeriye birbirinden çok uzak ve seciyeleri hem bir derece kaba, hem şiddetli ve efkârca ibtidaî ve bedeviyete yakın olduğundan, o zamandaki şeriatlar, onların haline muvafık bir tarzda ayrı ayrı gelmiştir. Hatta bir kıt'ada bir asırda, ayrı ayrı peygamberler ve şeriatlar bulunurmuş.

Sonra Âhirzaman Peygamberi'nin gelmesiyle, insanlar güya ibtidaî derecesinden, idadiye derecesine terakki ettiğinden, çok inkılabat ve ihtilatat ile akvam-ı beşeriye birtek ders alacak, birtek muallimi dinliyecek, birtek şeriatla amel edecek vaziyete geldiğinden, ayrı ayrı şeriata ihtiyaç kalmamıştır, ayrı ayrı muallime de lüzum görülmemiştir.

Fakat, tamamen bir seviyeye gelmediğinden ve bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyede gitmediğinden, mezhebler taaddüd etmiştir. Eğer beşerin ekseriyet-i mutlakası bir mekteb-i âlînin talebesi gibi, bir tarz-ı hayat-ı içtimaiyeyi giyse, bir seviyeye girse; o vakit mezhebler tevhid edilebilir. Fakat bu hal-i âlem, o hale müsaade etmediği gibi, mezahib de bir olmaz. *(Bak: 3210 p.sonu)*

2420- Eğer desen: Hak bir olur; nasıl böyle dört ve oniki mezhebin muhtelif ahkâmları hak olabilir?

Elcevab: Bir su, beş muhtelif mizaçlı hastalara göre nasıl beş hüküm alır; şöyle ki: Birisine, hastalığının mizacına göre su ilaçtır, tıbben vacibdir. Diğer birisine, hastalığı için zehir gibi muzırdır; tıbben ona haramdır. Diğer birisine, az zarar verir tıbben ona mekruhtur. Diğer birisine, zararsız menfaat verir; tebben ona sünnettir. Diğer birisine, ne zarardır, ne menfaattir afiyetle içsin, tıbben ona mübahtır. İşte hak burada taaddüd etti. Beşi de haktır. Sen diyebilir misin ki: "Su yalnız ilaçtır, yalnız vacibdir, başka hükmü yoktur".

İşte bunun gibi, ahkâm-ı İlahiye mezheblere hikmet-i İlahiyenin sevkiyle ittiba edenlere göre değişir, hem hak olarak değişir ve herbirisi de hak olur, maslahat olur. Meselâ, hikmet-i İlahiyenin tensibiyle İmam-ı Şafii'ye ittiba eden, ekseriyet itibariyle Hanefilere nisbeten köylülüğe ve bedeviliğe daha yakın olup cemaatı birtek vücud hükmüne getiren hayat-ı içtimaiye de nakıs olduğundan, herbiri bizzat dergâh-ı Kadıy-ül Hacat'ta kendi derdini söylemek ve hususi matlubunu istemek için, imam arkasında Fatiha'yı birer birer okuyorlar. Hem ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir. İmam-ı Azam'a ittiba edenler, ekseriyet-i mutlaka itibariyle, İslâmî hükümetlerin ekserisi, o mezhebi iltizam etmesiyle medeniyete, şehirliliğe daha yakın ve hayat-ı içtimaiyeye müstaid olduğundan; bir cemaat, bir şahıs hükmüne girip, birtek adam umum namına söyler; umum kalben onu tasdik ve rabt-ı kalb edip, onun sözü umumun sözü hükmüne geçtiğinden, Hanefi Mezhebi'ne göre imam arkasında Fatiha okunmaz. Okunmaması ayn-ı hak ve mahz-ı hikmettir.

2421- Hem meselâ, madem şeriat, tabiatın tecavüzatına sed çekmekle onu tadil edip nefs-i emmareyi terbiye eder. Elbette ekser etbaı, köylü ve nim-bedevi ve amelelikle meşgul olan Şafii Mezhebi'ne göre: "Kadına temas ile abdes bozulur; az bir necaset zarar verir". Ekseriyet itibariye hayat-ı içtimaiyeye giren, nim-medeni şeklini alan insanlar, ittiba ettikleri mezheb-i Hanefiye göre: "Mess-i nisvan abdesti bozmaz, bir dirhem kadar necasete fetva var".

İşte bir amele ile bir efendiyi nazara alacağız. Amele, tarz-ı maişet itibariyle; ecnebi kadınlarla ihtilata, temasa ve bir ocak yanında oturmaya mülevves şeylerin içine karışmaya mübtela olduğundan; san'at ve maişet itibariyle, tabiat ve nefs-i emmaresi meydanı boş bulup tecavüz edebilir. Onun için, şeriat onların hakkında, o tecavüzata sed çekmek için, "Abdest bozulur, temas etme; namazını ibtal eder bulaşma" manevî kulağında bir sada-yı semavi çınlattırır. Amma o efendi, namuslu olmak şartıyla âdât-ı içtimaiyesi itibariyle, ahlâk-ı umumiye namına, ecnebi kadınlara temasa mübtela değil, mülevves şeylerle nezafet-i medeniye namına kendini o kadar bulaştırmaz. Onun için şeriat, mezheb-i Hanefî namıyla ona şiddet ve azimet göstermemiş; ruhsat tarafını gösterip, hafifleştirmiştir. "Elin dokunmuş ise, abdestin bozulmaz; hicab edip, kalabalık içinde su ile istinca etmemenin zararı yoktur. Bir dirhem kadar fetva vardır" der, onu vesveseden kurtarır. İşte denizden iki katre sana misal.. onlara kıyas et. Mizan-ı Şaranî mizaniyle, şeriat mizanlarını bu suretle müvazene edebilirsen et." (S.485-487)

Atıf notları:

-2419.p.ta izah edilen: ahkâm-ı şer'iyenin teferruat kısmı, ahval-i beşeriyeye bakar kaidesi, 3143.p.taki âyetin hükmü ile alâkadardır.

-Peygamberler ahkâm-ı esasiyede müttefiktirler, bak: 831.p.

-İslâm idaresinin mezahib-i erbaayı me'haz ittihaz etmesi, bak: 3802.p.

-Yapılan bir amelin bir mezheb-i hakka muvafık gelmesi lüzumu, bak: 3960.p.

-Batıl mezheblerde de bir hakikat payı vardır, bak: 447.p.

2422- MINTIKAT-ÜL BÜRUC منقطع البروج **:** Burçlar mıntıkası.

Burç, aslında zahir şey demek olup sonra her tabakanın gözüne çarpacak vecihle, zahir olan yüksek köşk, kasr-ı âlî manasında hakikat olmuştur. Şehir surlarının, kalelerin yüksek yerlerine de aynı vecihle burç denilmiştir. Bunlara teşbih tarikiyle veya zuhur ma'nasıyla semadaki yıldızlara veya büyüklerine veya bazı yıldızların içtimaından müteşekkil suretlere de ıtlak olunmuş ve bahusus ma'ruf olan "Hamel, Sevr, Cevza, Seratan, Esed, Sünbüle, Mizan, Akreb, Kavs, Cedi, Delv, Hut" oniki burc da hakikat olmuştur. Onun için hey'et ve nücum ıstılahında burc tabiri, altısı şimalî ve altısı cenubî olan bu onikisine mahsus olup diğerlerine de "suret" tabiri kullanılmıştır. Semada bu oniki burcun bulundukları sahaya "Mintakat-ül burûc"tesmiye edilmiştir." (E.T.5688)

2423- "Mıntaka yahut mıntakat-ul burûc, aynı zamanda mintakal felakat-bürûc yahut daha seyrek olarak mıntakal-bürûc; ilmî eserlerde pek sık olarak kullanılan felek-el bürûc ıstılahı gibi, 12 burc (müstahkem kale) manasına kullanılmakta ve aynı zamanda Arab hey'et ve nücum ilimlerinde, her biri 30 derecelik 12 burc mıntıkasının teşkil ettiği daire-i husuf mıntıkası manasına da gelmektedir.

2424- Ay'ın 28 menzilinin pek çoğu 12 burc sahasına düşmektedir ve bu burçların bir cüz'ünü teşkil etmektedir. Yalnız şu dört menzil, burçlar mıntıkasına dahil değildir. Hak'a, Farg-el Evvel, Farg-el Sani, Batn-el Hut.

Burçlar mıntıkasında l, 4, 7 ve 10. burçlar, "Büruc-ul munkalibe" ismi altında toplanmıştır. 2, 5, 8 ve 11. burçların mecmuuna "büruc-ul sabite" denilmektedir. 3, 6, 9 ve 12. burçlar ise "büruc zevat-el cesedeyn" adı ile zikredilmektedir." (İslâm Ansiklopedisi 8/212-214)

2425- "Kevakibin mütalaası için burç taksimatı pek eski zamandan beri nazar-ı itibare alınmış, hatta İdris Aleyhisselâm'a kadar nisbet edilmiştir." (E.T.3608)

"Boğazköy'de bulunan ve miladdan 1300 sene öncesine ait olan listede, Arslan ve Terazi burçları hariç, bütün mıntıka burçları yer almaktadır." (İslâm Ansiklopedisi 8/212)

"Bu mıntıka-i büruc üzerindeki on iki burc, bir sene zarfında adeta Şems'in birbirini müteakib uğradığı haneler gibi mülahaza olunur.

Hamel ü Sevr ile Cevazede olur fasl-ı bahar;

Seretan ü Esed ü Sünbüledir yazda karar

Tuttu güz faslını Mizan ile Akreb dahi Kavs

Cediv ü Delv ile Hut oldu zimistane medar." (E.T.3609) *(Bak: Burc)*

2426- MİHRAB مَحْرَا **:** Camide imamın namaz kıldırırken cemaatin önünde durduğu yer. *Şiddetli harbeden cengaver. Bahadır. *Evin şerefli yüksek yeri çardak. *Meclisin sadrı ve ekrem mevzii. *Mc. Harb âleti. *Orman. *Melikin hususi makamı. *Mc. Şeytan ve heva ile muharebe edecek yer. Ümit bağlanan yer.

2427- "Mihrab, mif'al ism-i âlet vezni olduğu gibi, bir de midrar gibi mübalağa sigası olur ki mihrabın esasen bu manadan me'huz olduğu söyle-

niyor. Keşşaf da der ki; meharib, ibtizalden masun olan şerefli mesakin ve mehafil demektir. Bunlar hamiyyet ve muhafaza ve müdafaa olundukların-dan dolayı meharib tesmiye edilmişştir. Maamafih burada mesacid diye de tefsir olunmuştur." (E.T.3952)

2428- MİKÂİL ميكائيل **:** Rezzakıyyet arşının hamelesi olan büyük melek. Dört büyük melekten birisi. Kur'anda (2:98) âyetinde zikredilir. *(Bak: Melaike)*

2429- MİLLET ملّة **:** Bir dinden olanların topluluğu. Din, dil ve tarih beraberliği bulunan insan cemaatı. Sınıf. Topluluk. *Bir sülaleden gelenlerin hepsi. *Maddi manevî bir unsurdan sayılıp beraber yaşayanların hepsi. *(Bak: Milliyet, Ümmet)* Bir âyette şöyle buyurulur:

2430- "وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودَ وَ َ النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ (2:120)

Ya Muhammed! Ne Yahudiler ne de Hristiyanlar, sen onların milletine tabi olmadıkça senden asla razı ve memnun olmazlar.

Millet, esas-ı lügatta, söyleyip yazdırmak veya ezbere yazmak manasına olan املام masdariyle yani imla manası ile alâkadar bir isimdir. Zemahşeri'nin "Esas"da beyanına göre asıl manası "tarikat-ı meslûke"dir ki, eğri veya doğru olabilir. Bundan din, şeriat manasında mütearef olmuştur. Şehristanî'nin Milel ü Nihal'de beyanına göre din, şeriat, millet denilen şeyler vaki'de ve hadd-i zatında aynı şeylerdir, fakat itibaren ve mefhumen her biri bir zatında aynı şeylerdir, fakat itibaren ve mefhumen her biri bir hasiyetle tefrik olunur. İ'tikad hasiyetiyle din, amel hasiyetiyle şeriat, içtima hasiyetiyle millet denilir. Filvaki itikad edilen ne ise, esas itibariyle amel edilen odur. Amel edilen ne ise, esas itibariyle içtima edilen de odur. Binaenaleyh millet, bir hey'et-i içtimaiyenin etrafında toplandığı ve üzerinde yürüdüğü, tabir-i âherle ruh-ı içtimaîsinin merbut bulunduğu mebadi-i hakime ve tarikat-ı meslûkedir. Demek ki millet, hey'et-i içtimaiyenin kendisi değildir. Ona ce-maat, kavm, ümmet veya ehl-i millet denilir. Meselâ, Yahudiyet ve Nasraniyet bir millettir. Ve fakat Yehud ve Nasara ehl-i millet, sahib-i mil-lettirler. Maamafih millet, "ehl-i millet" manasına da mecaz olarak kullanılır.

Meselâ "millet şöyle yaptı, millet böyle yaptı" denilir ki kavim demektir. Zikr-i müteallik, irade-i müteallak kabilindendir veya mecaz-ı hazfidir. Nitekim âyette (2:135) قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ her iki mana ile kabil-i tefsirdir. (2:120) اَهْوَائَهُمْ buyurulması gösteriyor ki, Yehud ve Nasara'nın takib ettikleri din ve millet, yukarıdan beri nâkabil-i inkâr bürhanlarla isbat edildiği üzere, kendi hevalarıyla, gönüllerinin sevdalarıyla uydurulmuş tahrifattır. Bunlar hakka değil, keyiflerine tabidirler." (E.T.482)

2431- Millet hakkında Kur'andan birkaç not:

-Millet-i İbrahim'den yüz çevirmenin sefihlik olduğu: (2:130, 135)

-Millet-i İbrahim'e tebaiyet: (3:95) (4:125) (16:123)

-Müstakim, sağlam ve hanif olan millet-i İbrahim: (6:161)

-Hz.Şuayb'in asi kavminin kendi milletine davetlerine verilen red cevabı: (7:89)

-Yusuf (A.S.)ın ihkârcı bir kavmin milletini (dinini) terkedip İbrahim, İshak ve Ya'kubun milletine ittiba etmesi: (12:37, 38)

-İnkârcıların kendi milletlerine davetleri: (14:13) (18:20)

Atıf notları:

-Asıl milletimiz İslâmiyettir, bak: 1849.p.

-Millet-i İbrahim'den gelen enbiya silsilesi, bak: 198.p.

2432- MİLLİYET مليّة **:** Ümmet. Aralarında din, dil ve tarih birliği olan topluluktaki hal. Millet olma. Aralarında maddî manevî birlik ve beraberlik rabıtaları bulunan topluluktaki vasıf. *(Bak: Hamiyet-i Cahiliye, Millet, Türk)*

"(49:13) وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا Ve sizi şa'blar, kabileler yaptık ki tanışasınız -Yani soylarınız, atalarınızla tefahur için değil, birbirinizi soyu sopu ile tanıyarak ona göre, yardımlaşasınız. "Şuub" şa'bın cem'i, "kabail" kabilenin cem'idir. Arablar cemiyet taksimatını, insan bedeninin hilkatini esas ittihaz ederek yapmışlardır. Şöyle ki: İnsanın kafatasını teşkil eden baş kemiklerinden her birine kabile ve mecmuuna kabail denir ve bu

baş kemiklerinin birbirine kavuşup bitiştiği eke de şa'b ıtlak edilir. Bir babanın sulbünden müteşaib olan kesretli bir cemaata, bundan me'huz olarak kabile denildiği gibi müteaddit kabileleri cami' olan ve hey'et-i mecmuası bir asla mensub bulunan büyük cemiyete de re's ve şa'b tesmiye olunur. Bu suretle bir asla mensub olan cemiyetlerin hepsinin başı ve büyüğü olan cemiyet şa'bdır ki, kabileleri ihtiva eyler. Kabile amareleri ihtiva eyler ki sadır, yani gögüs mesabesindedir. Amare batınları ihtiva eyler ki Türkçemizde göbek tabirine benzer. Batın fahizleri ihtiva eder, fahiz ve fasileleri ihtiva eyler, mecmuu altı tabaka eder. Bazıları, fasilden sonra yedinci olarak aşireti saymışlardır. Meselâ: Huzeyme bir şa'b, Kinane bir kabile, Kureyş bir amare, Kusayy bir batın, Haşim bir fahiz, Abbas bir fasiledir. Maamafih bazı müfessirîn burada kabail, Arab batınlarına, şuub da Acem, yani Arabın gayrı akvam batınlarına işaret olduğunu söylemişlerdir." (E.T.4478)

"Milliyetimiz bir vücuddur. Ruhu İslâmiyyet, aklı Kur'an ve imandır." (Mün.53)

"Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir." (H.Ş.59)

2433- İnsanların taifeler, milletler ve kabileler halinde yaratılmalarının çok derin ve fıtrî hikmetleri bulunması ve fezail-i beşeriyenin tahakkukuna zemin teşkil etmesi gibi hakaikı tazammun eden şu âyet:

"يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا لِتَعَارَفُوا مَنَاسَبَاتِ الْحَيَاةِ الْاِجْتِمَاعِيَّةِ فَتَعَاوَنُوا عَلَيْهَا لَا لِتَنَاكَرُوا فَتَخَاصَمُوا (49:13) Yani:

Yani: Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım; ta birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki hayat-ı içtimaiyeye ait münasebetlerinizi bilesiniz, birbirinize muavenet edesiniz. Yoksa sizi kabile kabile yarattım ki; yekdiğerinize karşı inkâr ile yabani bakasınız, husumet ve adavet edesiniz değildir!

...Şu âyet-i kerimenin işaret ettiği "tearüf ve teavün düsturu"nun beyanı için derizki: Nasılki bir ordu fırkalara, fırkalar alaylara, alaylar taburlara, bölüklere, ta takımlara kadar tefrik edilir. Ta ki her neferin muhtelif ve müteaddit münasebatı ve o münasebata göre vazifeleri tanınsın, bilinsin... ta, o ordunun efradları, düstur-u teavün altında, hakiki bir vazife-i umumiye

görsün ve hayat-ı içtimaiyeleri, a'danın hücumundan masun kalsın. Yoksa tefrik ve inkısam; bir bölük bir bölüğe karşı rekabet etsin, bir tabur bir tabura karşı muhasamet etsin, bir fırka bir fırkanın aksine hareket etsin değildir. Aynen öyle de: Hey'et-i içtimaiye-i İslâmiye, büyük bir ordudur, kabail ve tavaife inkısam edilmiş. Fakat binbir bir birler adedince cihet-i vahdetleri var. Hâlıkları bir, Rezzakları bir, Peygamberleri bir, kıbleleri bir, kitabları bir, vatanları bir, bir, bir, bir... binler kadar bir, bir.....

İşte bu kadar bir birler; uhuvveti, muhabbeti ve vahdeti iktiza ediyorlar. Demek kabail ve tavaife inkısam, şu âyetin ilan ettiği gibi tearüf içindir, teavün içindir... tenakür için değil, tahasüm için değildir.

2434- Fikr-i milliyet, şu asırda çok ileri gitmiş. Hususan dessas Avrupa zalimleri, bunu İslâmlar içinde menfi bir surette uyandırıyorlar, ta ki parçalayıp, onları yutsunlar.

Hem fikr-i milliyette bir zevk-i nefsanî var; gafletkârane bir lezzet var; şeametli bir kuvvet var. Onun için şu zamanda hayat-ı içtimaiye ile meşgul olanlara, "Fikr-i milliyeti bırakınız!" denilmez. Fakat fikr-i milliyet iki kısımdır. Bir kısmı menfidir, şeametlidir, zararlıdır; başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine adavetle devam eder, müteyakkız davranır. Şu ise, muhasamet ve keşmekeşe sebebdir. Onun içindir ki, hadis-i şerifte ferman etmiş:

اَنْ سْلاَمْيَّةُ جَبَّتِ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ [211] Ve Kur'an da ferman etmiş:

اِذْجَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى قُلُوبِهِمْ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا

İşte şu hadis-i şerif, şu âyet-i kerime kat'i bir surette menfi bir milliyeti ve fikr-i unsuriyeti kabul etmiyorlar. Çünki müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyeti, ona ihtiyaç bırakmıyor.

2435- Evet acaba hangi unsur var ki, üçyüzelli milyon vardır? Ve o İslâmiyet yerine o unsuriyet fikri, fikir sahibine o kadar kardeşleri, hem ebedî kardeşleri kazandırsın! Evet menfi milliyetin, tarihçe pek çok zararları görülmüş.

---

211 127 no.lu dipnota bakınız.

Ezcümle: Emeviler, bir parça fikr-i milliyeti siyasetlerine karıştırdıkları için, hem âlem-i İslâmı küstürdüler, hem kendileri de çok felaketler çektiler. Hem Avrupa milletleri, şu asırda unsuriyet fikrini çok ileri sürdükleri için, Fransız ve Alman'ın çok şeametli ebedî adavetlerinden başka; harb-i umumideki hâdisat-ı müdhişe dahi, menfi milliyetin nev'-i beşere ne kadar zararlı olduğunu gösterdi. Hem bizde ibtida-i hürriyette, -Babil kal'asının harabiyeti zamanında "tebelbül-ü akvam" tabir edilen "teşaub-u akvam" ve o teşaub sebebiyle dağılmaları gibi- menfi milliyet fikriyle, başta Rum ve Ermeni olarak pekçok "kulüpler" namında sebeb-i tefrika-i kulûb, muhtelif mülteciler cemiyetleri teşekkül etti. Ve onlardan şimdiye kadar ecnebilerin boğazına gidenlerin ve perişan olanların halleri, menfi milliyetin zararını gösterdi." (M.321-323)

2436- "Müsbet milliyet, hayat-ı içtimaiyenin ihtiyac-ı dahilîsinden ileri geliyor; teavüne, tesanüde sebebdir; menfaatli bir kuvvet te'min eder; uhuvvet-i İslâmiyeyi daha ziyade te'yid edecek bir vasıta olur.

Şu müsbet fikr-i milliyet; İslâmiyete hâdim olmalı, kal'a olmalı, zırhı olmalı.. yerine geçmemeli. Çünki İslâmiyetin verdiği uhuvvet içinde, bin uhuvvet var; âlem-i bekada ve âlem-i Berzahta o uhuvvet baki kalıyor. Onun için uhuvvet-i milliye ne kadar da kavi olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek; aynı kal'anın taşlarını, kal'anın içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nev'inden ahmakane bir cinayettir.

2437- İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altıyüz sene değil, belki Abbasiler zamanından beri bin senedir Kur'an-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'anı ilan etmişsiniz. Milliyetinizi, Kur'ana ve İslâmiyete kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müdhiş tehacümatı def'ettiniz. Ta (5:54)

يَأْتِى اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِاللّٰهِ

âyetine güzel bir masadak oldunuz. Şimdi Avrupa'nın ve frenkmeşreb münafıkların desiselerine uyup, şu âyetin evvelindeki hitaba masadak olmaktan çekinmelisiniz ve korkmalısınız.!

2438- Cay-ı dikkat bir hal: Türk milleti anasır-ı İslâmiye içinde en kesretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise, müslümandır. Sair

unsurlar gibi, müslim ve gayr-ı müslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk taifesi varsa, müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya müslüman olmayan Türkler, Türklükten dahi çıkmışlardır. (Macarlar gibi) Halbuki küçük unsurlarda dahi, hem müslim ve hem de gayr-ı müslim var.

2439- Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et! Senin milliyetin İslâmiyet'le imtizaç etmiş, ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvsın! Bütün senin mazideki mefahirin, İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefahir; zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefahiri kalbinden silme! .." (M.323)

2440- "Menfi milliyette ve unsuriyet fikrinde ifrat edenlere deriz ki:

Evvela: Şu dünya yüzü, hususan şu memleketimiz, eski zamandan beri çok muhaceretlere ve tebeddülata maruz olmakla beraber; Merkez-i Hükümet-i İslâmiye bu vatanda teşkil olduktan sonra, akvam-ı saireden pervane gibi çokları içine atılıp,. tavattun etmişler. İşte bu halde Levh-i Mahfuz açılsa ancak hakiki unsurlar birbirinden tefrik edilebilir. Öyle ise, hakiki unsuriyet fikrine, hareketi ve hamiyeti bina etmek, manasız ve hem pek zararlıdır. Onun içindir ki; menfi milliyetçilerin ve unsuriyet-perverlerin reislerinden ve dine karşı pek lakayd birisi mecbur olmuş, demiş: "Dil din bir ise; millet birdir." Madem öyledir, hakiki unsuriyete değil; belki dil, din, vatan münasebatına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dahildir.

2441- Saniyen: İslâmiyetin mukaddes milliyeti, bu vatan evladının hayat-ı içtimaiyesine kazandırdığı yüzer faideden iki faideyi misal olarak beyan edeceğiz:

Birincisi: Şu devlet-i İslâmiye yirmi-otuz milyon iken, bütün Avrupa'nın büyük devletlerine karşı hayatını ve mevcudiyetini muhafaza ettiren, şu devletin ordusundaki Nur-u Kur'andan gelen şu fikirdir: "Ben ölsem şehidim, öldürsem gaziyim." Kemal-i şevk ile ve aşk ile ölümün yüzüne gülerek istikbal etmiş. Daima Avrupa'yı titretmiş. Acaba dünyada basit fikirli, safi kalbli olan nefaratın ruhunda şöyle ulvi fedakârlığa sebebiyet verecek, hangi şey gösterilebilir? Hangi hamiyet onun yerine ikame edilebilir? Ve hayatını ve bütün dünyasını severek ona feda ettirebilir?

2442- İkincisi: Avrupa'nın ejderhaları (büyük devletleri) her ne vakit şu devlet-i İslâmiyeye bir tokat vurmuşlarsa; üçyüz elli milyon İslâmı ağlatmış ve inletmiş. Ve o müstemlekat sahibleri, onları inletmemek ve sızlatmamak

için, elini çekmiş... elini kaldırırken indirmiş. Şu hiçbir cihette istisgar edilmiyecek manevî ve daimî bir kuvvetüzzahr yerine hangi kuvvet ikame edilebilir? Gösterilsin! Evet o azîm manevî kuvvetüzzahrı menfi milliyet ile ve istiğnakârane hamiyet ile gücendirmemeli!..." (M.326)

2443- "Irkçılık fikri, Emeviler zamanında büyük bir tehlike verdiği ve hürriyetin başında "kulüpler" suretinde büyük zararı görülmesi ve birinci harb-i umumide yine ırkçılığın istimali ile mübarek kardeş Arabların mücahid Türklere karşı zararı görüldüğü gibi, şimdi de uhuvvet-i İslâmiyeye karşı istimal edilebilir ve istirahat-ı umumiye düşmanları gizli dinsizler, yine o ırkçılıkla büyük zarar vermeğe çalıştıklarına emareler görünüyor. Halbuki menfi hareketle başkasının zararıyla beslenmek, ırkçılığın seciye-i fıtrîsi olduğu halde; evvela başta Türk milleti dünyanın her tarafından müslüman olduğundan onların ırkçılıkları İslâmiyetle mezcolmuş, kabil-i tefrik değil. Türk, Müslüman demektir. Hatta Müslüman olmayan kısmı, Türklükten de çıkmışlar. Türk gibi Arablarda da Arablık ve Arab milliyeti İslâmiyetle mezcolmuş ve olmak lâzımdır. Hakiki milliyetleri İslâmiyettir. O kâfidir. Irkçılık, bütün bütün bir tehlike-i azîmdir." (E.L.II.222)

2444- "Bir asır evvel milliyet asrı olabilirdi. Şu asır, unsuriyet asrı değil! Bolşevizm, sosyalizm mes'eleleri istila ediyor; unsuriyet fikrini kırıyor; unsuriyet asrı geçiyor. Ebedî ve daimî olan İslâmiyet milliyeti; muvakkat, dağdağalı unsuriyetle bağlanmaz ve aşılanmaz. Ve aşılamak olsa da; İslâm milletini ifsad ettiği gibi, unsuriyet milliyetini dahi ıslah edemez, ibka edemez. Evet muvakkat aşılamakta bir zevk ve bir muvakat kuvvet görünüyor, fakat pek muvakkat ve akibeti hatarlıdır.

2445- Hem Türk unsurunda ebedî kabil-i iltiyam olmamak suretinde bir inşikak çıkacak. O vakit milletin kuvveti, bir şık bir şıkkın kuvvetini kırdığı için, hiçe inecek. İki dağ birbirine karşı bir mizanın iki gözünde bulunsa; bir batman kuvvet o iki kuvvet ile oynayabilir; yukarı kaldırır; aşağı indirir." (M.439)

2446- Menfi milliyetçiliği kabul etmeyen hadisler de vardır. Meselâ:

اَ ٓ اِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَاَبَوَيْكُمْ وَاحِدٌ وَ ٓ فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ وَ ٓ

لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ وَ ٓ اَحْمَرَ عَلَىاَسْوَدَ وَ ٓ اَسْوَدَ عَلَىاَحْمَرَ اِ ٓ بِاَتَقْوَى

"Ey Nas! Uyanınız şüphe yok ki Rabbiniz birdir, babanız, ananız birdir, ne Arabinin Acemi üzerine, ne Aceminin Arabi üzerine, ne ahmerin esved

üzerine, ne esvedin ahmer üzerine fazl ve rüçhanı yoktur, fazl ve rüçhan ancak takva iledir." (212)

2447- "Peygamber (A.S.M.) şöyle buyurdu:

مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَا ً مَا
مَيتةً جَاهِلِيَّةٌ . وَمَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عُمِّيَّةٍ يَغْضَبُ لِعَصَبَةٍ
اَوْيَدْعُواالَى عَصَبَةٍ اَوْيَنْصُرُعَصَبَةً فَقُتِلَ فَقَتلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ

Her kim itaatten çıkar ve İslâm cemaatinden ayrılır da bu hal üzere ölürse o kişi cahiliyet ölümüyle ölmüş olur. *(Bak: 2685. p ve 3760/10.p.başı)* Her kim akıbetinin hayır ve şer olduğu belli olmayan bir dava yolunda körü körüne açılmış bir sancak altında mukatele eder, sırf soyu için öfkelenir, yahud ırk davasına çağırır, yahud (hak davaya değil de) kuru kuru bir kavmiyet ve asabiyet davasına yardım eder ve bu yolda öldürülürse işte böylesinin ölümü tam bir cahiliyet ölümüdür." (213) *(Bak: 4111/1.p.sonu)*

İslâm öncesi bâtıl inanç sahibi ecdad ile iftihar edilmemeli. Bir rivayette mealen şöyle buyurulur: "Cahiliyette ölen babalarınızla iftihar etmeyin. Nefsim yed-i kudretinde olana kasem ederim ki, gübre kurtları cahiliyette ölen babalarınızdan (kâfir olandan) efdaldir." (R.E. 475/2)

Kur'an (2:170) (5:104) (21:53) (43:22, 23) âyetlerinde, müşrik veya bâtıl yolda olan atalara (ecdada), diğer bir ifade ile kendi ırk ve soyuna bağlılığı dava etmenin dalalet olduğu beyan edilir.

Atıf notları:

-Rabıta-i İslâmiyet, rabıta-i milliyetten önce gelir, bak: 1195.p.

-Kendi milletine nefret eden Avrupa meftunu hamiyetsizlerin hali, bak: 318/4.p.

2448- MİʼRAC معراج : Merdiven, süllem. *Yükselecek yer. *En yüksek makam. *Huzur-u İlahî, Peygamberimiz Hz. Muhammed (A.S.M.) Efendimizin Receb ayının 27. gecesinde Cenab-ı Hakk'ın huzuruna ruhen, cismen müşerref olması mu'cizesi ki, en büyük mu'cizelerinden birisidir. *(Bak: Burak ve 3167/1.p.sonunda bir âyet notu)*

212 H.G.hadis: 33 ve İbn-i Hanbel 5/411
213 S.M. ci: 6 sh: 50

2449- "Mu'cize-i Mi'racın mukaddimesi olan Beyt-ül Makdis seyahatı ve sabahleyin Kureyş kavmi, ondan Beyt-ül Makdis'in tarifatını istemesi üzerine hasıl olan bir mu'cizeyi bahsedeceğiz Şöyle ki:

Mi'rac gecesinin sabahında, Mi'racını Kureyş'e haber verdi. Kureyş tekzib etti. Dediler: "Eğer Beyt-ül Makdis'e gitmiş isen, Beyt-ül Makdis'in kapılarını ve duvarlarını ve ahvalini bize tarif et." Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman ediyor ki:

فَكَرَبْتُ كَرْباً لَمْ اَكْرُ ْ مِثْلَهُ قَطُّ فَجَلَّى اللّٰهُ لِى بَيْتَ الْمَقْدِسِ

وَكَشَفَ الْحُجُبَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ حَتَّى رَاَيْتُهُ فَنَعُتُّهُ وَاَنَا اَنْظُرُ اِلَيْهِ [214]

Yani: Onların tekziblerinden ve suallerinden pek çok sıkıldım. Hatta öyle bir sıkıntı hiç çekmemiştim. Birden Cenab-ı Hak, Beyt-ül Makdis'i bana gösterdi; ben de Beyt-ü Makdis'e bakıyorum, birer birer herşeyi tarif ediyordum" İşte o vakit Kureyş baktılar ki: Beyt-ül Makdis'den doğru ve tam haber veriyor..

2450- Hem Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm Kureyş'e demiş ki: "Yolda giderken sizin bir kafilenizi gördüm; kafileniz yarın filan vakitte gelecek. Sonra o vakit kafileye muntazır kaldılar. Kafile bir saat teehhür etmiş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın ihbarı doğru çıkmak için, ehl-i tahkikin tasdikiyle, Güneş bir saat tevakkuf etmiş. Yani Arz, onun sözünü doğru çıkarmak için; vazifesini, seyahatını bir saat tatil etmiştir ve o tatili, Güneş'in sükûnetiyle göstermiştir. İşte Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'ın bir tek sözünün tasdiki için, koca Arz vazifesini terkeder; koca Güneş şahid olur. Böyle bir zatı tasdik etmiyen ve emrini tutmıyanın ne derece bedbaht olduğunu ve onu tasdik edip emrine سَمِعْنَا وَ اَطَعْنَا diyenlerin ne kadar bahtiyar olduklarını anla." (M.180)

2451- "İhtar: Mirac mes'elesi, erkân-ı imaniyenin usûlünden sonra terettüb eden bir neticedir. Ve erkân-ı imaniyenin nurlarından meded alan bir nurdur. Erkân-ı imaniyeyi kabul etmiyen dinsiz mülhidlere karşı elbette bizzat isbat edilmez. Çünki Allah'ı bilmiyen, Peygamber'i tanımıyan ve melaikeyi kabul etmiyen veya semavatın vücudunu inkâr eden adamlara Mi'racdan bahsedilmez. Evvela o erkânı isbat etmek lâzım geliyor. Öyle ise

214 S.B.M. hadis: 1550 ve S.M. ci: 1 sh: 235 hadis: 276,278

biz, Mi'racda istib'ad ile vesveseye düşen bir mü'mini muhatab ittihaz ederek ona karşı beyan edeceğiz. Ara-sıra makam-ı istima'da olan mülhidi nazara alıp serd-i kelâm edeceğiz. Bazı Sözlerde hakikat-ı Mi'racın bir kısım lem'aları zikredilmişti. İhvanlarımın ısrarı ile ayrı ayrı o lem'aları hakikatın aslıyla birleştirmek ve kemalat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) cemaline birden bir ayine yapmak için, inayeti Allah'dan istedik.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرَى بِعَبْدِه لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِدِ
اَ قْصَا الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (17:1)
اِنْ هُوَ اِ ّ وَحْىٌ يُوحَى α عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى α ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى α
وَهُوَ بِاْ ُفُقِ اْ َعْلَى α ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى α فَكَانَ قَا َ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنَى α
فَاَوْحَى اِلَى عَبْدِه مَا اَوْحَى α مَا كَذَ َ اْلفُؤَادُ مَا رَاَى α
اَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى α وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرَى α
عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى α عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوَى α
اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى α مَا زَا َ الْبَصَرُ وَمَا تَغَى α
لَقَدْ رَاَى مِنْ اٰيَا ِ رَبِّهِ الْكُبْرَى α (53:4-18) (S.559)

Mirac hakkındaki mezkûr âyetleri tefsir eden Sözler mecmuasının Otuzbirinci Söz'ünden bazı kısımları nakletmekle, tafsilatını aynı Söz'e havale ederiz:

2452- " Hakikat-ı Mi'rac nedir?

Elcevab: Zat-ı Ahmediyyenin (A.S.M.) meratib-i kemalatta seyr ü sülûkünden ibarettir. Yani, Cenab-ı Hakk'ın tertib-i mahlukatta tecelli ettirdiği ayrı ayrı isim ve ünvanlarla ve saltanat-ı rububiyetinde teşkil ettiği devair-i tedbir ve icadda ve o dairelerde birer arş-ı rububiyet ve birer merkez-i tasarrufa medar olan bir sema tabakasında gösterdiği âsâr-ı rububiyeti, birer birer o abd-i mahsusa göstermekle, o abdi, hem bütün kemalat-ı insaniyeyi cami', hem bütün tecelliyat-ı İlahiyeye mazhar, hem bütün

tabakat-ı kâinata nazır ve saltanat-ı rububiyetin dellalı ve Marziyat-ı İlahiyenin mübelliği ve tılsım-ı kâinatın keşşafı yapmak için Burak'a bindirip, berk gibi semavatı seyrettirip, kat'-ı meratib ettirerek, kamer-vari menzilden menzile, daireden daireye rububiyet-i İlahiyeyi temaşa ettirip, o dairelerin semavatında makamları bulunan ve ihvanı olan enbiyayı birer birer göstererek, ta Kab-ı Kavseyn makamına çıkarmış. Ehadiyet ile kelâmına ve rü'yetine mazhar kılmıştır." (S.567) *(Bak: 3170.p.)*

2453- Evet bu "saray-ı âlemi, kendi kemalat ve cemal-i manevîsini görmek ve göstermek için bir meşher hükmünde açan Celil-i Zülcemal, Cemil-i Zülcelal, Sani-i Zülkemal'in hikmeti iktiza ediyor ki: Şu âlem-i arzdaki zişuurlara nisbeten abes ve faidesiz olmamak için, o sarayın âyetlerinin manasını birisine bildirsin. O saraydaki acaibin menba'larını ve netaicinin mahzenleri olan avalim-i ulviyede birisini gezdirsin. Ve bütün onların fevkine çıkarsın ve kurb-u huzuruna müşerref etsin ve âhiret âlemlerinde gezdirsin, umum ibadına bir muallim ve saltanat-ı rububiyetine bir dellal ve Marziyat-ı İlahiyesine bir mübelliğ ve saray-ı âlemindeki âyât-ı tekviniyesine bir müfessir gibi çok vazifeler ile tavzif etsin. Mu'cizat nişanlarıyla imtiyazını göstersin. Kur'an gibi bir ferman ile o şahsı, Zat-ı Zülcelal'in has ve sâdık bir tercümanı olduğunu bildirsin." (S.574)

2454- "Hâkim-i Arz ve Semavat, emr-i Kün Feyekün'e malik Âmir-i Mutlak olan Sultan-ı Ezelî ve Ebedî, tabakat-ı mahlukatında cereyan eden ve kemal-i itaat ve intizam ile imtisal olunan evamir ve kumandanlığının şuunatı ve zerrattan seyyarata ve sinekten semavata kadar olan tabakat-ı mahlukat ve tavaif-i mevcudatta küçük-büyük cüz'î-küllî tabakatı ve taifeleri ayrı ayrı, fakat birbirine bakar bir tarzda birer daire-i rububiyet, birer tabaka-i hâkimiyet görünüyor.

Şimdi bütün kâinattaki makasıd-ı ulya ve netaic-i uzmayı anlıyacak ve bütün tabakatın ayrı ayrı vezaif-i ubudiyetlerini görmekle, Zat-ı Kibriya'nın saltanat-ı rububiyetini, haşmet-i hâkimiyetini müşahede ederek, o zatın marziyatı ne olduğunu anlamak ve onun saltanatına dellal olmak için, alâ-külli-hal, o tabakat ve dairelere bir seyr ü sülûk olacaktır. Ta daire-i azamiyesinin ünvanı olan Arş-ı Azam'ına girecek, ta Kab-ı Kavseyn'e yani imkân ve vücub ortasında Kab-ı Kavseyn ile işaret olunan makama girecek ve Zat-ı Celil-i Zülcemal ile görüşecektir ki: Şu seyr ü sülûk ise, Mi'racın hakikatıdır. Herbir insan, aklıyla hayal sür'atinde seyeranı, herbir veli kalbiyle berk sür'atinde cevelanı ve cism-i nuranî olan herbir melek ruh sür'atinde Arş'tan Ferş'e Ferş'ten Arş'a deveranı, ehl-i Cennet'in insanları Burak

sür'atinde haşirden beşyüz sene fazla mesafeden Cennet'e çıkmaları olduğu gibi; nur ve nur kabiliyetinde ve evliya kalblerinden daha latif ve emvatın ruhlarından ve melaike cisimlerinden daha hafif ve cesed-i necmî ve beden-i misalîden daha zarif olan Ruh-u Muhammediye'nin (A.S.M.) hadsiz vezaifine medar ve cihazatının mahzeni olan Cism-i Muhammedî (A.S.M.) elbette onun ruh-u âlîsiyle Arş'a kadar beraber gidecektir." (S.565)

2455- "Elhasıl: Madem şu azîm kâinatı mezkûr maksatlar gibi ço azîm makasıd ve çok büyük gayeler için şu surette teşkil, tertib ve tezyin etmiştir. Hem madem şu mevcudat içinde şu umumi rububiyeti bütün dekaikı ile, şu azîm saltanat-ı uluhiyeti bütün hakaikı ile görecek insan nev'i vardır. Elbette o Hâkim-i Mutlak, o insan ile konuşacaktır, makasıdını bildirecektir. Madem her insan cüz'iyetten ve süfliyetten tecerrüd edip, en yüksek bir makam-ı küllîye çıkamıyor, o hâkimin küllî hitabına bizzat muhatab olamıyor. Elbette o insanlar içinde bazı efrad-ı mahsusa, o vazife ile muvazzaf olacaklar; ta iki cihetle münasebeti bulunsun. Hem insan olmalı, ta insanlara muallim olsun. Hem ruhen gayet ulvi olmalı ki; ta doğrudan doğruya hitaba mazhar olsun. Şimdi madem şu insanlar içinde, şu kâinat Saniinin makasıdını en mükemmel tarzda dellallık eden Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Elbette bütün efrad-ı insaniye içinde öyle bir manevî seyr ü sülûkü olacaktır ki; cismanî âlemde seyr ü seyahat suretinde bir Mi'racı olacaktır. Yetmişbin perde tabir olunan berzah-ı sema ve tecelli-i sıfat ve ef'al ve tabakat-ı mevcudatın arkasına kadar kat'-ı meratib edecektir. İşte Mi'rac budur.

2456- Yine hatıra geliyor ki: Ey müstemi'! Sen kalbinden diyorsun ki: "Nasıl inanayım, her şeyden daha yakın bir Rabb'a binler sene mesafeyi kat'edip yetmişbin perdeyi geçtikten sonra onunla görüşmek ne demektir?"

Biz de rız ki: Cenab-ı Hak herşeye, herşeyden daha yakındır. Fakat herşey, ondan nihayetsiz uzaktır. Nasılki Güneşin şuuru ve konuşması olsa, senin elindeki ayine vasıtası ile seninle konuşabilir, istediği gibi sende tasarruf eder. Belki ayine-misal senin göz bebeğinden sana daha yakın olduğu halde, sen dörtbin sene kadar ondan uzaksın, hiçbir cihette ona yanaşamazsın. Eğer terakki etsen, kamer makamına gelip, doğrudan doğruya bir mukabele noktasına çıksan, ona yalnız bir nevi ayinedarlık edebilirsin. Öyle de, Şems-i Ezel ve Ebed olan Zat-ı Zülcelal herşeye herşeyden daha yakın olduğu halde, herşey ondan nihayetsiz uzaktır. Yalnız bütün mevcudatı kat'edip, cüz'iyyetten çıkıp, külliyetin meratibinde gitgide binler hicablardan geçip, ta bütün mevcudata muhit bir ismine yanaşır, ondan daha ileride çok meratibi kat'eder. Sonra bir nevi kurbiyete müşerref olur." (S.567)

2457- "Yine hatıra gelir ki: Dersin: "Birkaç dakikada binler sene mesafeyi kat'etmek, aklen muhaldir?"

Biz de deriz ki: Sani-i Zülcelal'in san'atında, harekât, nihayet derecede muhteliftir. Meselâ: Savtın sür'atiyle ziya, elektrik, ruh, hayal sür'atleri ne kadar mütefavit olduğu malum. Seyyaratın dahi, fennen harekâtı o kadar muhteliftir ki, akıl hayrettedir. Acaba latif cismi, urûcda sür'atli olan ulvi ruhuna tabi olmuş; ruh sür'atinde hareketi nasıl akla muhalif görünür? Hem on dakika yatsan, bazı olur ki bir sene kadar hâlâta maruz olursun. Hatta bir dakikada insan gördüğü rü'yayı, onun içinde işittiği sözleri, söylediği kelimatı toplansa, uyanık âleminde bir gün, belki daha fazla zaman lâzımdır. Demek oluyor ki; bir zaman-ı vâhid, iki şahsa nisbeten, birisine bir gün birisine de bir sene hükmüne geçer.

2458- Şu manaya bir temsil ile bak ki: İnsanın hareketinden, güllenin hareketinden, savttan, ziyadan, elektrikten, ruhtan, hayalden tezahür eden sür'at-i harekâtta bir mikyas olmak için şöyle bir saat farzediyoruz ki: O saatta on iğne var. Birisi, saatleri gösterir. Biri de ondan altmış def'a daha geniş bir dairede dakikayı sayar. Birisi, altmış def'a daha geniş bir daire içinde saniyeleri; diğeri, yine altmış def'a daha geniş bir dairede saliseleri ve hakeza... rabiaları, hamiseleri, sadise, sabia, samine, tasia ta aşireleri sayacak gayet muntazam azîm bir dairede birer ibre farzediyoruz. Faraza saati sayan ibrenin dairesi, küçük saatimiz kadar olsa; herhalde aşireleri sayan ibrenin dairesi, arzın medar-ı sanevîsi kadar, belki daha fazla olmak lâzım gelir. Şimdi iki şahıs farzediyoruz: Biri saatı sayan ibreye binmiş gibi o ibrenin harekâtına göre temaşa ediyor. Diğeri, aşireleri sayan ibreye binmiş. Bu iki şahsın bir zaman-ı vâhidde müşahede ettikleri eşya; saatimizle arzın medar-ı senevîsi nisbeti gibi, meşhudatça pekçok farkları vardır. İşte zaman, (çünki) harekâtın bir rengi, bir levni yahut bir şeridi hükmünde olduğundan, harekâtta cari olan bir hüküm, zamanda dahi caridir. İşte bir saatte meşhudatımız, bir saatin saati sayan ibresine binen zişuur şahsın meşhudatı kadar olduğu ve hakikat-ı ömrü de o kadar olduğu halde; aşire ibresine binen şahıs gibi, aynı zamanda, o muayyen saatte Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, burak-ı tevfik-i İlahîye biner; berk gibi bütün daire-i mümkinatı kat'edip, acaib-i mülk ve melekûtu görüp, daire-i vücub noktasına çıkıp, sohbete müşerref olup, rü'yet-i cemal-i İlahîye mazhar olarak, fermanı alıp vazifesine dönebilir ve dönmüş ve öyledir." (S:571)

2459- "İnsanın camiiyeti; ve şecere-i kâinatın en münevver meyvesi olduğundan, bütün kâinatta cilveleri tezahür eden esma-i hüsnayı, birden

ayine-i ruhunda gösterebilmesi cihetiyle, Cenab-ı Hak tecelli-i zatiyle ve esma-i hüsnanın azamî mertebede, nev'-i insanın manen en azam bir ferdine, tecelli-i azam tezahür eder ki; bu tezahür ve tecelli, Mi'rac-ı Ahmedî (A.S.M.) sırrıdır ki; onun velayeti, risaletine mebde'olur... Mi'racın batını velayettir, halktan Hakk'a gitmiş. Zahir-i Mi'rac risalettir, Hak'tan halka geliyor. Velayet, kurbiyet meratibinde sülûktür; çok meratibin tayyına ve bir derece zamana muhtaçtır. Nur-u azam olan risalet ise, akrebiyet-i İlahiyenin inkişafı sırrına bakar ki; bir an-ı seyyale kâfidir. Onun için hadiste denilmiş: "Bir anda dönmüş gelmiş" [215]" (S.562)

2460- "Mi'racın semeratı ve faydası nedir?

Elcevab: Şu şecere-i tuba-i manevîye olan Mi'racın beşyüzden fazla meyvelerinden nümune olarak yalnız beş tanesini zikredeceğiz

Birinci Meyve: Erkân-ı imaniyenin hakaikını göz ile görüp, melaikeyi, Cenneti, âhireti, hatta Zat-ı Zülcelal'i göz ile müşahede etmek; kâinata ve beşere öyle bir hazine ve bir nur-u ezelî ve ebedî bir hediye getirmiştir ki: Şu kâinatı, perişan ve fani ve karmakarışık bir vaziyet-i mevhumeden çıkarıp, o nur ve o meyve ile, o kâinatı kudsi mektubat-ı Samedaniye, güzel ayine-i cemal-i Zat-ı Ehadiye vaziyeti olan hakikatını göstermiş. Kâinatı ve bütün zişuuru sevindirip mesrur etmiş. Hem o nur ve o meyve ile beşeri müşevveş, perişan, âciz, fakir, hâcâtı hadsiz, a'dası nihayetsiz ve fani, bekasız bir vaziyet-i dalaletkâraneden o insanı o nur, o meyve-i kudsiye ile ahsen-i takvimde bir mu'cize-i kudret-i Samedaniyesi ve mektubat-ı Samedaniyenin bir nüsha-i camiası ve Sultan-ı Ezel ve Ebed'in bir muhatabı, bir abd-i hassı, kemalâtının istihsancısı, halili ve cemalinin hayretkârı, habibi ve Cennet-i bakiyesine namzet bir misafir-i azizi suret-i hakikisinde göstermiş. İnsan olan bütün insanlara, nihayetsiz bir sürur, hadsiz bir şevk vermiştir.

2461- İkinci Meyve: Sani-i Mevcudat ve Sahib-i Kâinat ve Rabb-ül Âlemîn olan Hâkim-i Ezel ve Ebed'in marziyat-ı Rabbaniyesi olan İslâmiyet'in - başta namaz olarak-esasatını, cin ve inse hediye getirmiştir ki: O marziyatı anlamak, o kadar merak-aver ve saadet-averdir ki, tarif edilmez. Çünki: Herkes, büyükçe bir veliyy-i ni'met, yahut muhsin bir padişahının uzaktan arzularını anlamağa ne kadar arzukeş ve anlasa, ne kadar memnun olur. Temenni eder ki: "Keşki bir vasıta-i muhabere olsa idi doğrudan doğruya o zat ile konuşsa idim. Benden ne istiyor, anlasa idim. Benden onun hoşuna gideni bilse

215 Nüzhet-üt Mecalis c: 2 sh: 130 (2. tab')

idim." der. Acaba bütün mevcudat kabza-i tasarrufunda ve bütün mevcudattaki cemal ve kemalat, onun cemal ve kemaline nisbeten zayıf bir gölge ve her anda nihayetsiz cihetlerle ona muhtaç ve nihayetsiz ihsanlarına mazhar olan beşer, ne derece onun marziyatını ve arzularını anlamak hususunda hâhişger ve merak-aver olması lâzım olduğunu anlarsın.

İşte Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) yetmiş bin perde arkasında o Sultan-ı Ezel ve Ebed'in marziyatını doğrudan doğruya Mi'rac semeresi olarak hakkalyakîn işitip, getirip beşere hediye etmiştir.

2462- Evet beşer, Kamer'deki hali anlamak için ne kadar merak eder ki: Biri gidip, dönüp haber verse. Hem ne kadar fedakârlık gösterir. Eğer anlasa, ne kadar hayret ve meraka düşer. Halbuki Kamer, öyle bir Malik-ül Mülk'ün memleketinde geziyor ki: Kamer, bir sinek gibi Küre-i Arz'ın etrafında pervaz eder. Küre-i Arz, Pervane gibi Şems'in etrafında uçar. Şems, binler lambalar içinde bir lambadır ki; o Malik-ül Mülk-ü Zülcelal'in bir misafirhanesinde mumdarlık eder. İşte Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) öyle bir Zat-ı Zülcelal'in şuunatını ve acaib-i san'atını ve âlem-i bekada hazain-i rahmetini görmüş, gelmiş, beşere söylemiş. İşte beşer, bu zatı kemal-i merak ve hayret ve muhabbetle dinlemezse, ne kadar hilaf-ı akıl ve hikmetle hareket ettiğini anlarsın.

2463- Üçüncü Meyve: Saadet-i ebediyenin definesini görüp, anahtarını alıp getirmiş; cin ve inse hediye etmiştir. Evet Mi'rac vasıtasıyla ve kendi gözüyle Cennet'i görmüş ve Rahman-ı Zülcelal'in rahmetinin baki cilvelerini müşahede etmiş ve saadet-i ebediyeyi kat'iyen hakkalyakîn anlamış, saadet-i ebediyenin vücudunun müjdesini cin ve inse hediye etmiştir ki: Biçare cin ve ins, kararsız bir dünyada ve zelzele-i zeval ve firak içindeki mevcudatı, seyl-i zaman ve harekât-ı zerrat ile adem ve firak-ı ebedî denizine döküldüğü olan vaziyet-i mevhume-i canhıraşanede oldukları hengâmda; şöyle bir müjde, ne kadar kıymetdar olduğu ve idam-ı ebedî ile kendilerini mahkûm zanneden fani cin ve insin kulağında öyle bir müjde, ne kadar saadet-aver olduğu tarif edilmez. Bir adama, idam edileceği anda, onun afvıyla kurb-u şahanede bir saray verilse, ne kadar sürura sebebdir. Bütün cin ve ins adedince böyle sürurları topla, sonra bu müjdeye kıymet ver.

2464- Dördüncü Meyve: Rü'yet-i cemalullah meyvesini kendi aldığı gibi, o meyvenin her mü'mine dahi mümkün olduğunu, cin ve inse hediye getirmiştir ki, o meyve, ne derece leziz ve hoş ve güzel bir meyve olduğunu bununla kıyas edebilirsin. Yani: Her kalb sahibi bir insan; zicemal, zikemal,

ziihsan bir zatı sever. Ve o sevmek dahi, cemal ve kemal ve ihsanın derecatına nisbeten tezayüd eder, perestiş derecesine gelir, canını feda eder derecede muhabbet bağlar. Yalnız birdefa görmesine, dünyasını feda etmek derecesine çıkar. Halbuki bütün mevcudattaki cemal ve kemal ve ihsan, onun cemal ve kemal ve ihsanına nisbeten küçük birkaç lemaatın, güneşe nisbeti gibi de olmaz. Demek nihayetsiz bir muhabbete lâyık ve nihayetsiz rü'yete ve nihayetsiz bir iştiyaka elyak bir Zat-ı Zülcelali Velkemal'in saadet-i ebediyede rü'yetine muvaffak olması, ne kadar saadet âver ve medar-ı sürur ve hoş ve güzel bir meyve olduğunu insan isen anlarsın.

2465- Beşinci Meyve: İnsan kâinatın kıymetdar bir meyvesi ve Sani-i Kâinat'ın nazdar sevgilisi olduğu, Mi'rac ile anlaşılmış ve o meyveyi cin ve inse getirmiştir. Küçük bir mahluk, zayıf bir hayvan ve âciz bir zişuur olan insanı, o meyve ile o kadar yüksek bir makama çıkarır ki: Kâinatın bütün mevcudatı üstünde bir makam-ı fahr veriyor. Ve öyle bir sevinç ve sürur-u mes'udiyetkârane veriyor ki, tasvir edilmez. Çünki adi bir nefere denilse: "Sen müşir oldun." Ne kadar memnun olur. Halbuki fani âciz bir hayvan-ı natık, zeval ve firak sillesini daima yiyen biçare insana, birden ebedî, baki bir Cennet'te, Rahim ve Kerim bir Rahman'ı rahmetinde ve hayal sür'atinde, ruhun vüs'atinde, aklın cevelanında, kalbin bütün arzularında, mülk ve melekûtunda tenezzühe, seyerana ve cevelana muvaffak olduğun gibi, saadet-i ebediyede rü'yet-i cemaline de muvaffak olursun denildiği vakit, insaniyeti sukut etmemiş bir insan, ne kadar derin ve ciddi bir sevinç ve süruru kalbinde hissedeceğini tahayyül edebilirsin." (S.581-583)

2466- Süleyman Çelebi'nin yazdığı Mevlid'in Mi'raciye bahsinde zikredilen maceralar, ulvi hakikatlara işaret eden birer ihtar ve kinaye ifadelerdir. Evet "Mi'raciyedeki maceralar, malumumuz olan manalarla, o kudsi ve nezih hakikatları ifade edemiyor. Belki o muhavereler; birer ünvan-ı mülahazadır, birer mirsad-ı tefekkürdür ve ulvi ve derin hakaika birer işarettir ve imanın bir kısım hakaikına birer ihtardır ve kabil-i tabir olmıyan bazı manalara, birer kinayedir. Yoksa malumumuz olan manalar ile bir macera değil. Biz, hayalimiz ile o muhaverelerden o hakikatları alamayız; belki kalbimizle heyecanlı bir zevk-i imanî ve nuranî bir neş'e-i ruhanî alabiliriz. Çünki nasıl Cenab-ı Hakk'ın zat ve sıfatında nazir ve şebih ve misli yoktur; öyle de: şuunat-ı rububiyetinde misli yoktur. Sıfatı nasıl mahlukat sıfatına benzemiyor; muhabbeti dahi benzemez. Öyle ise şu tabiratı, müteşabihat nev'inden tutup deriz ki: Zat-ı Vacib-ül Vücud'un vücub-u vücuduna ve kudsiyetine münasib bir tarzda ve istiğna-i zatîsine ve kemal-i mutlakına muvafık bir su-

rette muhabbeti gibi bazı şuunatı var ki, miʼraciye mecarasıyla onu ihtar ediyor.ʼʼ (M.305) *(Bak: Müteşabihat)*

2467- Sual: ʻʻYetmiş bin perde arkasında Cenab-ı Hakkʼı görmüşʼʼ tabiri, buʼdiyet-i mekânı ifade ediyor. Halbuki Vacib-ül Vücud, mekândan münezzehtir; herşeye, herşeyden daha yakındır. Bu ne demektir?

Elcevab: Otuzbirinci Sözʼde mufassalan, bürhanlar ile o hakikat beyan edilmiştir. Burada yalnız şu kadar deriz ki:

Cenab-ı Hak bize gayet karibdir, biz ondan gayet derecede uzağız. Nasılki güneş; elimizdeki ayine vasıtasıyla bize gayet yakındır ve yerde herbir şeffaf şey, kendine bir nevi arş ve bir çeşit menzil olur. Eğer güneşin şuuru olsaydı, bizimle ayinemiz vasıtasıyla muhabere ederdi. Fakat biz ondan dörtbin sene uzağız. Bilâ teşbih velâ temsil; Şems-i Ezelî, her şeye herşeyden daha yakındır. Çünki Vacib-ül Vücudʼdur, mekândan münezzehtir. Hiçbir şey ona perde olamaz. Fakat herşey nihayet derecede ondan uzaktır.

İşte Miʼracın uzun mesafesiyle, (50:16) وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

in ifade ettiği mesafesizliğin sırrıyla; hem Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâmʼın gitmesinde, çok mesafeyi tayyederek gitmesi ve an-ı vahidde yerine gelmesi sırrı, bundan ileri geliyor. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâmʼın Miʼracı, onun seyr ü sülûküdür, onun ünvan-ı velayetidir. Ehl-i velayet, nasılki seyr ü sülûk-ü ruhanî ile kırk günden, ta kırk seneye kadar bir terakki ile derecat-ı imaniyenin hakkalyakîn derecesine çıkıyor.

Öyle de: Bütün evliyanın sultanı olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm; değil yalnız kalbi ve ruhu ile, belki hem cismiyle, hem havassiyle, hem letaifiyle, kırk seneye mukabil kırk dakikada, velayetinin keramet-i kübrası olan miʼracı ile bir cadde-i kübra açarak, hakaik-ı imaniyenin en yüksek mertebelerine gitmiş, miʼrac merdiveniyle Arşʼa çıkmış, ʻʻKab-ı Kavseynʼʼ makamında, hakaik-ı imaniyenin en büyüğü olan iman-ı billah ve iman-ı bilʼâhireti aynel yakin gözüyle müşahede etmiş. Cennete girmiş Saadet-i ebediyeyi görmüş. O miʼracın kapısıyla açtığı cadde-i kübrayı açık bırakmış, bütün evliya-yı ümmeti seyr ü sülûk ile, derecelerine göre, ruhanî ve kalbî bir tarzda o miʼracın gölgesi içinde gidiyorlar.ʼʼ (M.306)

2467/1- Mirac hâdisesinde ehemmiyetle zikri geçen ʻʻSidret-ül Münteha'' hakkında, Buhariʼdeki müteşabih vasfındaki iki hadisin son kısmında izahat

veriliyor ve Peygamberimiz (A.S.M.)ın Enbiya ile görüşmesinden sonraki ahvali teşbihen şöyle anlatılıyor:

"...Sonra (Cibril) ta Sidret-ül Münteha'ya (*) birlikte varıncaya kadar beni götürdü. Sidre'yi öyle (acib ve garib) elvan kaplamıştı ki, onlar nedir, bilmem..." (S.B.M. ci:2 227. hadis mealinden)

"....Bütün bu menazil ve menazırdan sonra karşıma Sidre-i Münteha sahası açıldı. Bir de gördüm ki, Sidr ağacının yemişleri (Yemen'in) Hecir (kasabası) testileri benzeri (büyüklüğünde)dir. Yaprakları da fillerin kulakları gibidir. Cibril bana: "İşte bu Sidre-i Münteha'dır." dedi. (**) Bu ağacın aslından dört nehir nebean ediyordu. İki nehir zâhir, iki nehir de bâtın idi." (S.B.M. 10. ci. 1551. hadis mealinden)

S.B.M. 227, 1464, 1550. hadisler de Mi'rac hakkındadır. S.M. Kitab-ül İman'da 74. babı, Mi'raca dair Bab-ül İsra'dır.

Atıf notları:

-Mi'racdaki mükâleme olan "tahiyyat"ın teşehhüdde okunmasının hikmeti, bak: 3639-3641.p.lar

-Mi'racın birkaç dakika müddetinin uzunluğu, bak: 4028.p.da haşiye.

MİʼRAC GECESİ معراج جسی : (Leyle-i Mi'rac) *(Bak: Şühur-u Selase)*

---

* Sidr سِدْرَ "Kamus" mütercimi Asım'ın beyanına göre, Arabistan Kirazı denilen ağacın ismidir ki cemi'dir. Vahidi سِدْرَة dir. Sidret-ül Münteha semavat ile cinanı gölgesi altına alan bir ağacın ismidir ki, bir rivayete göre sema-i sabianın fevkinde; Müslim rivayetine göre, sema-i sadisededir. Yahud da kökü sema-i sadisede, kendisi sabiadadır. Sidret-ül Münteha tesmiye buyurulması, melaike-i kiram ile enbiya-i izam hazaratının münteha-yı ilmi olması itibariyledir. Yalnız Resul-i Ekrem Sallallahu Aleyhi Vesellem Efendimiz'e ondan öte Kab-ı Kavseyn'e kadar destûr-u urûc verilmiştir.
Bazılarına göre Sidret-ül Mühteha, Arş-ı Azim-i Rahman'ın esfelidir. Ondan ilerisine ne Melek-i Mukarreb varabilir ne Nebiyy-i Mürsel, İlerisi gaybdır ki, Allah'dan başka hiçbir kimsenin daire-i ilmine giremez.

** Sidre-i Münteha terkibindeki Sidir, Nebak Ağacı diye tefsir olunuyor ki Arabistan Kirazı denilen ve Trabzon Hurması fasilesinden olup ehlîsi ve yabanisi olan bir nevi ağaçtır. Münteha da bir şeyin son haddine denildiğine göre Sidre-i Münteha, mahlukatın ilmi ve ameli kendisinde nihayet bulup âlem-i kevni tahdid eden bir işaret demek olur. Bazı tefsir kitablarında da Tuba Ağacı olarak tefsir olunmuştur.

2468- MİRAS ميرا **:** Ölen kimseden akrabalarına ve yakınlarına kalmış olan mal, mülk. Buna dair hukuk kaidelerine İslâm Fıkhında "Feraiz" denilir. Bu ilim, çok teferruatlı ve mühim bir miras hukukudur. Kur'anda ve ehadiste miras hukukuna hayli yer verilmiş ve buna istinaden fıkıh imamları, miras hukukunu etraflıca tesbit etmişlerdir.

Miras hukuku ve onunla alâkalı olarak Kur'anda çok âyetler vardır. Meselâ: (2:77, 180, 181, 182, 233) (4:7 ilâ 12 ve 19, 33, 176) (5:106, 107, 108) (8:72, 75) (33:6) âyetleri zikredilebilir.

2469- Mirasta erkek, kız hissesinin iki mislini alacağına ait bir âyet hükmünün hikmet cihetindeki tefsirinden bir nümune ve medeniyet hesabına edilen itiraza bir cevabdır. Şöyle ki: " (4:176) فَلِذَّ كَرِمِثْلُحَظِّ اُ نْثَيَيْنِ olan hükm-ü Kur'anî, mahz-ı adalet olduğu gibi, ayn-ı merhamettir. Evet adalettir, çünki ekseriyet-i mutlaka itibariyle bir erkek, bir kadın alır, nafakasını taahhüd eder. Bir kadın ise, bir kocaya gider, nafakasını ona yükler; irsiyetteki noksanını telafi eder. Hem merhamettir, çünki o zaife kız, pederinden şefkate ve kardeşinden merhamete çok muhtaçtır. Hükm-ü Kur'ana göre o kız pederinden endişesiz bir şefkat görür. Pederi ona, "Benim servetimin yarısını, ellerin ve yabanilerin ellerine geçmesine sebeb olacak zararlı bir çocuk" nazarıyla endişe edip bakmaz. O şefkate, endişe ve hiddet karışmaz. Hem kardeşinden rekabetsiz, hasedsiz bir merhamet ve himayet görür. Kardeşi ona, "Hanedanımızın yarısını bozacak ve malımızın mühim bir kısmını ellerin eline verecek bir rakib" nazarıyla bakmaz; o merhamete ve himayete bir kin, bir iğbirar katmaz. Şu halde o fıtraten nâzik, nazenin ve hilkaten zaife ve nahife kız, sureten az bir şey kaybeder fakat ona bedel akaribin şefkatinden, merhametinden tükenmez bir servet kazanır. Yoksa rahmet-i Hak'tan ziyade ona merhamet edeceğiz diye hakkından fazla ona hak vermek, ona merhamet değil, şedid bir zulümdür. Belki zaman-ı cahiliyette, gayret-i vahşiyaneye binaen kızlarını sağ olarak defnetmek gibi gaddarane bir zulmü andıracak şu zamanın hırs-ı vahşiyanesi, merhametsiz bir şenaate yol açmak ihtimali vardır." (M.40)

H.İ.4. ci.14. kitab sh: 471, veraset hukukuna dairdir.

2469/1- Miras hukuku ile alâkalı olarak evlad ve akrabaya yapılan hibelerde de adalet nazara alınmalıdır. Ezcümle:

"Bir kimse hal-i sıhhatinde evladından herhangi birine bütün mallarını hibe ve teslim etse sahih olur. Çünkü kendi halis mülkünde tasarrufta bulunmuş olur. Şu kadar var ki; böyle evladın bazısını tercih etmek, adalete münafi olacağından, kerahet-i tahrimiye ile mekruhtur. (Ebussuudil'mısrî)

Böyle bir tercih, evlad arasında adavet ve bürudet tahaddüsüne sebebiyet verebilir. Binaenaleyh evlad hakkında müsavata riayet etmelidir. Hatta oğullar ile kızlara yapılacak hibelerde, atiyelerde müsavat gözetilmeli, kızlara da oğullara verildiği kadar verilmelidir. Müfta bih olan budur: (Tahtavî)

Şu kadar var ki evlad arasında takva ile fıkh ve edeb ile, fazl ve kemal ile temayüz etmiş olanlar bulunursa bunların tercihinde müteahhirîne göre bir beis yoktur. Mütekaddimîne göre ise mahrum bırakılacak evlad cahil, fasık olsa da yine bu tercih adalete muvafık olmaz. (Ebussuudil'mısrî, Elbedayi)

Bir hadis-i şerifte: اِتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ اَوْ َدِكُمْ

"Allah Teala'dan korkunuz, evladınızın arasında adalete riayet ediniz" buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i Nebevîde de:

سووابين اَوْ َدِكُمْ فِىاْلعَطِيَّةِ وَلَوْكُنْتُمؤثراً َثر ُالنِّسَاءَ عَلَىالرِّجَالِ

varid olmuştur. Yani atiye hususunda çocuklarınızın arasında müsavata riayet ediniz. Eğer ben tercih ihtiyar edecek olsa idim, elbette kadınları erkekler üzerine tercih ederdim.

Maamafih bazı fukahaya ve bilhassa İmam Muhammed'e göre bu husta miras nisbeti nazara alınmalı, oğullara iki, kızlara bir nisbetinde atiye verilmelidir. Adl olan budur. Çünkü erkeklerin ihtiyaçları daha çoktur. Erkekler zevcelerinin ve çocuklarının nafakalarını vermeğe ve refikalarının mehirlerini ödemeğe mecburdur. Bu gibi hikmetlere mebnidir ki, Hak Teala Hazretleri miras hususunda erkekleri tafdil buyurmuştur. İşte bu gibi hikmetler, hal-i hayattaki atiyelerde de nazara alınmalıdır.

İmam Malik'e ve İmam Leys ile Sevrî-ye göre evlad arasından bazılarına tercihan bir malı hibede bulunmak caizdir. Fakat İmam Malike göre bir kimse böyle evladından bazılarına malının bir kısmını bağışlıyabilirse de bütün mallarını bağışlayamaz, bu caiz değildir. (Elmugnî, Bidayetülmüctehid)..

Bir kimse hal-i hayatında evladından birine, meselâ oğluna tasarrufta bulunmak üzere bir mikdar mal vermiş ve bu mal tasarruf neticesinde artmış

bulunsa bakılır, eğer bu malı oğluna hibe etmiş ise hepsi oğlunun olur. Yoksa kendisi için tasarruf etmek, meselâ ticarette bulunmak üzere vermiş ise, bunlar vârislerine mevrus olur. Oğlu, babası namına tasarrufta bulunmuş olur. (Dürri Muhtar)" (H.İ. 4. ci. sh: 145-147) Aynı eserin onbirinci kitabı (sh: 90), hibelere dairdir.

2470- MİSAK-I EZELÎ ميثاق أزلي : Ezelî misak ve sözleşme manasında olan bu tabir, derin bir hakikatı ifade eder. Cenab-ı Hak bütün ruhları halkedip onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" sualine, ruhlar: "Evet Rabbimizsin" diye tevhid-i rububiyeti tasdik edip ubudiyet vazifesini kabul ettiklerine söz vermişlerdir. Çok derin ve ince olan bu hakikatı ifade eden bir âyet şöyle tefsir ediliyor:

"...Bu misakın sırf tekvinî bir mahiyette olmayıp onunla beraber emrî ve kelâmî bir hasiyeti de haiz olduğundan şüphe edilmemek lâzım gelir. Bu misak tekvinî olmakla beraber, ruhî ve kelâmî hasiyeti de haiz olduğundan buna mukavele demek de bir hakikat olur. Ancak bu hitab, kelâm-ı lafzî ile değil, melaikeye olan tebliğ gibi kelâm-ı nefsî ile bir tebliğ telakki edilmelidir. Ahiz bir tekvin, işhad nefh-i ruh ile bir tekvin ve tebliği (7:172) اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ hitabı وَرَاءَانَا den bir takrir, buna karşı بَلَى da bu tekvin ü işhad ve takrire mutlak bir inkıyad-ı nefsî ile mutavaat ve mucebini teahhüddür." (E.T.2326)

2471- " Nitekim (41:11)

فَقَالَ لَهَا وَلِلاَرْضِ ائْتِنَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اَتَيْنَا طَائِعِينَ de emr ü icabet

böyle temsilî olduğu gibi bunda da mana-yı marufiyle bir işhad ve sual ü cevab, hakiki manasıyla bir mukavele düşünmek lâzım değildir." (E.T.2325)

Kur'an (2:21) âyetinde geçen " ناس aslında nisyandan alınmış bir ism-i faildir, vasfiyet-i asliyesi mülahazasıyla insanlara bir itaba işarettir. Yani: ey insanlar! Ne için misak-ı ezelîyi unuttunuz. Fakat bir cihetten de insanlara bir mazeret yolunu gösteriyor. Yani: Sizin o misakı terketmeniz, amden değil; belki sehiv ve nisyandan ileri gelmiştir." (İ.İ.97) *(Bak: 966.p.)* "Elestü"

hitabına muhatab olanların mahiyeti, 1244.p.daki hakikatla alâkalı olsa gerektir. *(Bak: İstidad)*

2472- MİSAL مثال : Bir şeyin benzer hali. Benzer. Örnek. *Düş. Rüya. *Ahlâk ve âdabla ilgili kıssa ve hikâye. *Bir şeyin örneği ve sıfatı. Kısas. *Gr: İlk harfi harf-i illet olan (yani elif, vav veyahud da ya olan) fiil veya kelime. *(Bak: Âlem-i Misal, Temsil)*

2473- MİSKİN مسكين : (c.Mesakin) Halk lisanında uyuşuk, tenbel, hareketsiz, Zavallı. *Cüzzam hastası. *Fık: Kendi kendini idare edemiyen, hastalık, yaşlılık ve sakatlık gibi sebeblerle iktisabdan âciz, mal ve mülkü hiç olmayan kimse, Bu kelime Kur'an ve hadis lisanında galib mana ile Ashab-ı Suffa ve o tarzda yaşıyanlara da bakar.

Kur'an (2:184) (5:89,95) (58:4) âyetlerinde, keffaret ve fidye olarak miskini it'am (yedirmek); (69:34) (74:44) (76:8) (89:18) (90:16) (107:3) "ayetlerinde de diyaneten ve ikraman it'am tavsiyeleri var. Fakir hakkında ise, it'am (yedirme) tavsiyeleri yoktur. Bundan telmihen şöyle bir mananın anlaşılması da mümkündür ki; miskin: evi ve ailesi olmayan ve dolayısıyla de çok kere evlerde hazırlanan yemek imkânlarından mahrum kimselerdir. Fakir ise, ev ve aile sahibi olmakla beraber nisab miktarı gınaya malik olmayan kimsedir.

İmamlar, miskin ve fakirin tariflerinde farklı re'y beyan ederler. Bazılarınca miskin fakirden; diğer bazı âlimler de fakir miskinden daha yoksul olduğunu söylerler.

"Hanefiyece meşhur olan: Fakir, nisaba malik olmayan; miskin ise, hiçbir şeyi olmayıp fakirden daha düşkün olandır." (E.T.4834)

2474- Miskin kelimesinin aslı, sükûnet ve hareketsizlik manasındaki س ك ن köküdür. Hareket ve çalışmadan sonra istirahat edilen yere de, ism-i mekân ile "mesken" denilir.

Din ve hak uğrunda hasr-ı hayat ile, dünyevî iaşesi için çalışmaya zamanı olmayan fedakârlara da işaret eden bu kelime, zamanla halk anlayışında hakaret manasını tazammun eder bir hale kadar gelmiştir. Halbuki Resulullah'ın (A.S.M.) ve Kur'anın tarifiyle miskin, izzet ve fedakârlık sıfatla-

rına sahib oldukları ve Kur'anın geçmiş Peygamberler zamanında da onlardan bahisle, ehl-i hamiyeti yardıma davet etmesi ile anlaşılır ki, geçmiş peygamberlerden bu yana kıyamete kadar hak ve hakikatın fedakâr havarileri yer yer bulunur ve bulunmalıdır. *(Bak: Vakf-ı Hayat)*

2475- Daima dünya hayatına ve saltanatına değer veren insanlar, bu fedakârları gereği gibi takdir edememişler. Fakat kâinat vüs'atinde hakaikın mümessili olan Habibullah (A.S.M.) mesakin hakkında hakikat-ı hali gereği gibi tarif tesbit etmiştir. Şöyle ki:

لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِهَذَا الطَّوَّافِ الَّذِى يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ فَتُرَدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ. وَالتَّمْرَتَانِ قَالُوا فَمَنِ الْمِسْكِينُ؟ قَالَ الَّذِى يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ وَ لَا يُفْتَنُّ لَهُ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ وَ لَا يَسْأَلُ النَّاسَ شَيْئًا

2476- "Resulullah (A.S.M.): "Miskin şu kapı kapı dolaşmayı san'at edinen, sadaka için halkı dolaşıp, halkın da kendisine bir iki lokma, bir iki hurma verdiği dilenci makulesi değildir." buyurdu. Sahabeler:

-Öyle ise miskin kimdir? Ya Resullallah! dediler.

-Miskin, kendini geçindirecek gınaya malik olamıyan ve kendisine verilmesi için (halk tarafından) zarureti bilinmeyen, kendisi de kalkıp halktan birşey istemeyen (afif, nezih) kimsedir." buyurdu." [216]

2477- Diğer bir hadis de şöyledir:

لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِالَّذِى تُرَدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَا لَا اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ اِنَّمَا الْمِسْكِينُ الْمُتَعَفِّفُ اِقْرَؤُا اِنْ شِئْتُمْ لَا يَسْئَلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا

"Resulullah (A.S.M.) buyurdu ki: "Miskin, kendisini bir iki hurmanın, bir iki lokmanın geri çevirmekte olduğu (dilenci) kimse değildir. Miskin, ancak zaruretler içinde iffetli kalmaya çalışan nezih kimsedir. İsterseniz şu âyeti okuyunuz: (Bu 2:273 âyeti olup meali şöyledir:)

"(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen iffet ve istiğ-

216 S.M. ci: 3 hadis: 1039

nalarından dolayı onları zengin kimseler sanır. Sen o gibileri simalarından tanırsın. Onlar, insanlardan yüzsüzlük edip de (birşey) istemezler. Siz (hak yolunda) ne mal harcarsanız şüphesiz Allah onu hakkıyla bilicidir." (217) Buhari 24. kitab-üz zekat 53. babı aynı mevzudur. *(Bak: 4050-4052.p.lar)*

Mesakinin faziletini gösteren bir dua-yı Nebevî de şudur:

"اَللّٰهُمَّ اَحِينِى مِسْكِينًا وَاَمِتْنِى مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِى فِى زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ

Allahım! Beni miskin olarak hayatlandır (yaşat) ve miskin olarak vefat ettir ve mesakin zümresi içinde de haşreyle." (K.H. hadis: 538)

2477/1- 3939, 4050, 4051.p.larda kaydedildiği gibi Kur'anda "Allah yolunda kendilerini vakfettikleri" bildirilen "fakirler" ve hadislerde faziletleri bildirilen "mesakin" elbette ki belli bir yer ve zamana münhasır değildir. Gerek âyetlerin, gerek hadislerin küllî manaları itibariyle hem Asr-ı Saadet'e hem gelecek bütün asırlara şümulü vardır. Asr-ı Saadet ise bütün gelecek asırlara ekmel ve küllî bir örnektir. Her devirde Allah'ın inayetiyle O'nun yoluna kendilerini vakfetmiş "fakirler" ve" mesakin" olmuştur ve olacaktır.

Nitekim büyük müceddid İmam-ı Rabbani (R.A.) Mektubat adlı eserinde yer alan Mirza Bediüzzaman'a hitaben yazdığı 74. ve 75. mektublarında, Asr-ı Saadet'teki Ashab-ı Suffa'yı kendilerine örnek olarak kendisi ve yakın çevresini "mesakin" manasında fakirler diye vasıflandırmakta (*) ve bu fakirleri âyet ve hadislerdeki asırlara şamil küllî manasıyla ele alarak 74. mektubunda şöyle demektedir: (**)

"(Mektubunuzu) okuyunca fakirlere sevginiz ve bağlılığınız anlaşıldı. Çünki bu sevgi selâmetin (dalalete düşmemenin) sermayesidir. Onlar, Allahu Teala'nın celîsleridir (yani, huzur-u etemme nail olup, Allah'ı unutmayan marifet ehlidirler). Onlarla beraber onlanlar (manevi cihad ve gayrette onlara katılan, destek olan, meclislerinde bulunup feyizyab olanlar) şaki olmazlar. (yani, bu hak cereyanının muhalifleri olan Süfyan, Tagut, Deccal ve Firavunî cereyanlara fiilen hattâ zımnen dahi katılıp kapılmayacaklar) (218) Resulullah

---

217 S.M. ci: 3 hadis: 1039

* Bu mana, aşağıdaki "muhacirlerin fakirleri hürmetine" ifadesinden de açıkça anlaşılır ki bu fakirler, herkesçe bilinen alelâde fakirler değildir. Tafsilat için Ashab-ı Suffa maddesine de bakınız.

** Mektubundaki bazı ifadelerin maksud manaları, parantezler içinde kısaca gösterilmiştir.

218 Bu rivayet Buhari 80. kitab-üd daavat 66. babda; Tirmizi daavat/129'da; S.B.M. 2161. hadiste mezkûrdur.

(A.S.M.) kâfirlere galib gelmesi ve işlerin kolaylaşması (hizmet-i diniyede inayet-i İlahiyeye mazhariyeti) için, muhacirlerin fakirleri hürmetine dua buyurduğu bildirilmektedir." [219]

İmam-ı Rabbani (R.A.) bu cemaatın Allah indinde yeminlerinin (dualarının) makbuliyetini *(Bak: 3964/2.p.)* beyan ederek böyle halis mücahid ve ehl-i marifet bir cemaat-ı makbulenin hizmetini ve bunlara bağlanmanın ehemmiyetini gösteriyor. Elbette ki ikinci bin yılın müceddidi, bu beyanlarıyla sadece kendi zamanının Mirza Bediüzzaman'ına değil, zamanımızdaki Mirza oğlu Bediüzzaman'a da hitab ederek, onun en ehemmiyet verdiği Nur camiasının haslar dairesi olan iman hizmeti fedakârlarına da işaret ettiği anlaşılıyor. Zira böyle büyük imamlar, Kur'an ve ehadisin tarzını takib ederek cüz'î bir hâdiseyi beyan ederken o hâdisenin külliyetini de ders veriyorlar.

İmam-ı Rabbani (R.A.) aynı mektubun devamında kendisine yapılan ölçüsüz medihten nehyederek azami ihlası ders vermekte, nasihatların başında sünnet-i seniyeye ittiba etmenin elzemiyetini anlatmaktadır. Daha sonra da, "dünyanın süslerine düşkün olmamak, varlığına ve yokluğuna aldırış etmemek lâzımdır... Dünyanın malına, mevkiine düşkün olanların, bunlara kavuşmak için uğraşıp da ansızın hepsini bırakıp gidenlerin halini görerek ibret alınız." demekte ve böylece en ehemmiyetli esaslara dikkat çekerek irşad etmektedir.

2477/2- Yine Mirza Bediüzzaman'a hitab eden 75. mektubunda İmam-ı Rabbani (R.A.) Ehl-i Sünnet ve Cemaata uygun olarak, itikad ve iman esaslarında tekâmül etmek, yani imanda terakkiyi ve ona hizmeti birinci derecede ele almak bundan sonra sünnete uyma yolunda amelî fıkhı, yani İlahî emir ve yasakları bilmek gereğini beyan etmektedir. İman-ı kâmil ve amel-i salih ile mukaddes âleme (Cennet'e) uçmak nasib olur; bu iki kanat olmadan yükselmek olmaz, şeklinde nasihatta bulunarak bu mevzudaki hassasiyetin göstermektedir.

Calib-i dikkattir ki, Bediüzzaman Said Nursî Hz.nin en çok ehemmiyet verdiği iki esas olan, halis bir hizmet cemaatının varlığı ve iman hizmetinin birinci derecede tutulması hususu; İmam-ı Rabbani'nin (R.A.) mezkûr iki mektubunda da açıkça görülmektedir. Böylece bu iki büyük müceddid, bu iki esasın elzemiyetinde müttefik olup, mesleklerini ona bina etmişlerdir.

---

219 Taberani, Ebu Nuaym ve Hâfız-ı Münzirî'nin Tergib adlı kitabında nakledilmiştir.

2478- Mesakine yardım, bir ihsan olmaktan daha çok bir vecibe-i diniyedir. Zira, mukaddesatın muhafazısında her müslüman muvazzaftır. O yolda hasr-ı nefs edenlere ağniyanın muaveneti, dinen vacibdir. *(Bak: 521.p.1 ve 2479 p.ta bir ayet notu)* Yoksa manen mesul olunur. Bu hakikatı Elmalılı Hamdi Efendi 107. surenin 3. âyetini tefsir ederken şöyle izah eder:

"Burada taamdan murad it'am olduğu için, it'am-ül miskin demek daha zahir olacak iken, taam denilmesi nüktelidir. Bunda aç olan bir miskinin, kudreti olanlar tarafından verilecek taama mülki imiş gibi diyaneten bir hakkı taalluk ettiğine işaret vardır ki, (51:19) وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ âyetin mantukudur. Bu suretle istihkakın şiddetine tenbih ve başa kakmaktan nehy edilmiş demektir." (E.T.6167) (69:34) (89:18) âyetleri de aynı mealdedir.

2479- Mesakin hakkında âyetlerden birkaç not:

-Mesakine yardım tavsiyesi: (2:83,177,215) (4:8,36) (17:26) (30:38) (76:8)

-Mesakinin gemisini, Hz. Hızır'ın arızalandırması: (18:79) (Bak: 3227, 3228. p.lar)

-Mesakin ve muhacirîne muavenet ve kusurlarına bakmamak: (24:22) (Bak: 2478.p.)

-Mesakinin ganimetlerden hisseleri: (8:41) (59:7)

-Gaddar zalimlerin mesakin aleyhinde gizli fısıldaşmaları: (68:24)

-"Miskinen za metrabeh" tabiri: (90:16)

2480- MİZAH مزاح : Şaka, latife. *Ebd: Bazı düşünceleri nükte, şaka veya takılmalarla süsleyip anlatan bir yazı çeşidi. Hoş, nükteli söz. (Zıddı ciddiyettir)

Peygamberimiz (A.S.M.) buyuruyor ki:

" اِيَّاكُمْ وَالْمِزَاحُ فَاِنَّهُ يُذْهِبُ بَهَاءَ الْمُؤْمِنِ Yani: Lüzumsuz latifelerden kaçınınız; çünki bu, mü'minin bahasını, şeref ve şanını giderir." [220] *(Bak: Zühd ve 679, 680.p.lar)*

[220] H.G. hadis: 106

2481- MİZAN ميزان **:** Terazi, ölçü, tartı. *Akıl, idrak, muhakeme. Mikyas. *Fık: Mahşerde herkesin amellerini tartmağa mahsus bir adalet ölçüsü olup, hakiki mahiyeti ancak âhirette bilinecektir. *Mat: Yapılan hesabın doğruluğunu anlamak için yapılan diğer bir hesab. Sağlama. (O.A.L.)

2482- Allah zerrattan yıldızlara kadar bütün varlıklar arasında birbirlerine tecavüzü durduran müvazene kanununu koyduğu gibi, insanlar arasında dahi birbirlerine tecavüzatı önleyen adalet kanunlarını da vaz'etmiştir.

2483- Semanın yükseltilip mizan konulduğunu bildiren, (55:7) âyetinde geçen mizan hakkında Elmalılı Hamdi Efendi şu bilgiyi veriyor:

"Mizan, misak gibi hem vezin manasına masdar hem de vezin âleti terazi manasına ism-i âlet olabilir. Vezin, eşyanın yekdiğerine nisbetle mikdarı veya mikdarının tanınmasıdır ki, asıl sıklette ma'ruftur. Ve bir mukayese ve muadele ile yapılır. Ve bu mukayesenin yapıldığı âlete de mizan denilir. Bu suretle vezin, daima bir muadele, yani bir denkleşme nisbeti ifade ettiğinden adalete ve adaletin mi'yarı olan şeriata da mizan tabir olunagelmiştir. Onun için burada mizan, eşyanın gerek sıklet itibariyle ve gerek sair suretle mikdarlarının tanınmasına mi'yar olarak herhangi bir âlet manasına hamledilebildiği gibi daha şümullü olmak üzere adalet manasına hamledilmiş, şeriat ile tefsir edildiği de olmuştur: (55:7) وَوَضَعَ الْمِيزَانَ da mizan, ref-i sema münasebetiyle zahir olan mana bütün eşya arasındaki müvazene-i umumiye kanunudur ki: (Pesenteur) yahud (gravitation) denilen cazibe-i umumiye veya sıklet kanunu bunun en zahir tecellisidir." (E.T.4665) *(Bak: Eskal)*

Atıf notu:

-Ecram-ı semaviye arasındaki mizan, bak: 83.p.

2484- Mizan hakkında âyetlerden birkaç not:

-Müvazene-i a'mal kaidesi: (7:8) (21:47) (23:102, 103) (101:6, 8) (654.p.da âyet notlarına da bakınız.)

-Kıyamet günü hesab için hiçbir iyiliği kalmayan kâfirler: (18:105)

-Mevzun masnuat-ı İlahiye: (15:19)

2485- MODA مودا : Geçici yenilik. Elbise ve süslenmede geçici heveslер ve fantazi düşkünlüğü sebebiyle çıkartılan yeni tarz ve şekiller. Bunlar israfı arttırır ve iktisada aykırıdır. *(Bak: Fantaziye, İsraf)*

2486- MONARŞİ مونارشی : Hâkimiyetin kaynağı birtek şahısta (kral, padişah, han vs.) olduğu kabul edilen devlet şeklidir. Bu şahsın, yani devlet başkanının yanında bir meclis (parlamento) olursa, meşrutî monarşi; olmazsa mutlak monarşi ismini alır. Ayrıca devlet başkanının iş başına gelmesi şekline göre, irsî veya seçimli monarşi adlı çeşitleri de vardır.

2487- Monarşi, istibdat demek değildir. 1877 yılına kadar Osmanlı Devletinde bir parlamento yoktu. Fakat kanunlar âdil bir şekilde tatbik ediliyordu. Bu tarihte mutlak monarşi sona ermiş, meşrutî monarşi devri başlamıştır. Asırlardır İngiltere de, meşrutî monarşi devlet şekline sahiptir. Monarşi, bir devlet şekli olduğu için, hükümet şeklinden ayrıdır. Yani monarşik bir devlette, hükümetin kurulması ve vazife görmesi hukuk ve adalete uygun olabilir. Eğer meşrutî monarşi ise, hükümetin teşkili ve faaliyeti, parlamenter demokrasi esaslarına uygun olarak tanzim edilebilir ve yürütülebilir. (O.A.L.) *(Bak: Meşrutiyet)*

2488- MUALLEKAT-I SEB'A معلّقا سبعه : (Yedi askı) Kur'an henüz nazil olmadan, cahiliyet devrinde meşhur Arab şairlerinin en beğenilmiş şiirlerinden, Kâ'benin duvarına astıkları yedi meşhur kaside.

2489- "Ceziret-ül Arab ahalisi o asırda ekseriyet-i mutlaka itibariyle ümmi idi. Ümmilikleri için mefahirlerini ve vukuat-ı tarihiyelerini ve mehasin-i ahlâka yardım edecek durub-u emsallerini kitabet yerine şiir ve belagat kaydıyla muhafaza ediyorlardı. Manidar bir kelâm, şiir ve belagat cazibesiyle eslaftan ahlafa hafızalarda kalıp gidiyordu. İşte şu ihtiyac-ı fıtrî neticesi olarak o kavmin manevî çarşı-yı ticaretlerinde en ziyade revac bulan, fesahat ve belagat metaı idi. Hatta bir kabilenin beliğ bir edibi, en büyük bir kahraman-ı millîsi gibi idi. En ziyade onunla iftihar ediyorlardı. İşte İslâmiyetten sonra âlemi zekalarıyla idare eden o zeki kavim, şu en revaçlı ve medar-ı iftiharları ve ona şiddet-i ihtiyaçla muhtaç olan belagatta akvam-ı âlemden en ileride ve en yüksek mertebede idiler. Belagat, o kadar kıymetdar

idi ki, bir edibin bir sözü için iki kavim büyük muharebe ederdi ve bir sözüyle musalaha ediyorlardı. Hatta onların içinde "Muallekat-ı Seb'a" namıyla yedi edibin yedi kasidesini altınla Kâbe'nin duvarına yazmışlar, onunla iftihar ediyorlardı. İşte böyle bir zamanda, belagat en revaclı olduğu bir anda Kur'an-ı Mu'cizil-Beyan nüzul etti. Nasılki zaman-ı Musa Aleyhisselâm'da sihir ve zaman-ı İsa Aleyhisselâm'da tıb revaçta idi. Mu'cizelerinin mühimmi o cinsten geldi. İşte o vakit bülega-yı Arabı, en kısa bir suresine mukabeleye davet etti:

اِن كُنْتُم فِى رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِه (2:23)

fermanıyla onlara meydan okuyor. Hem der ki: "İman getirmezseniz mel'unsunuz. Cehennem'e gireceksiniz." Damarlarına şiddetle vuruyor. Gururlarını dehşetli surette kırıyor. O kibirli akıllarını istihfaf ediyor. onları bidayeten idam-ı ebedî ile ve sonra da Cehennem'de idam-ı ebedî ile beraber dünyevî idam ile de mahkûm ediyor. Der: "Ya muaraza ediniz yahut can ve malınız helâkettedir."

2490- İşte eğer muaraza mümkün olsaydı acaba hiç mümkün mü idi ki, iki satırla muaraza edip davasını ibtal etmek gibi rahat bir çare varken, en tehlikeli, en müşkilatlı muharebe tariki ihtiyar edilsin! Evet o zeki kavim, o siyasi millet ki, bir zaman âlemi siyasetle idare ettiği halde, en kısa ve rahat ve hafif bir yolu terketsin! En tehlikeli ve bütün mal ve canını belaya atacak uzun bir yolu ihtiyar etsin, hiç kabil midir! Çünki: Bir edibleri, birkaç hurufatla muaraza edebilseydi; Kur'an, davasından vazgeçerdi. Onlar da maddî ve manevî helakatten kurtulurlardı. Halbuki muharebe gibi dehşetli, uzun bir yolu ihtiyar ettiler. Demek muaraza-i bilhuruf mümkün değildi, muhaldi. Onun için muharebe-i bissuyufa mecbur oldular. Hem Kur'anı tanzir etmek, taklidini yapmak için gayet şiddetli iki sebeb var. Birisi, düşmanın hırs-ı muarazası; diğeri, dostlarının şevk-i taklididir ki, şu iki saik-i şedid altında milyonlar Arabî kitablar yazılmış ki hiçbirisi ona benzemez. Âlim olsun, ami olsun her kim Ona ve onlara baksa kat'iyyen diyecek ki: "Kur'an, bunlara benzemez. Hiçbirisi onu tanzir edemez." Şu halde, ya Kur'an, bütününün altındadır. Bu ise dost ve düşmanın ittifakiyle battaldır, muhaldir. Veya kur'an, o yazılan umum kitabların fevkindedir." (S.368)

Atıf notu:

-Kur'ana muaraza edilememesi, bak:2095,2098.p.lar.

MUATTILA معطّله : Boş bırakılmış. Atalete atılmış. *Hâlıka itikad etmeyen. *(Bak: Ta'til)*

2491- MUAVİYE معاويه : (Mi: 603-682) Sahabe-i Kiramdan olup Şam'da yirmi seneden ziyade valilik yaptı, sonra hilafetini ilan etti. Yirmi sene de halifelik yaptı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın kayın biraderi ve vahiy katibi idi. Benî Ümeyye sülalesinden olan bu zattan itibaren İslâm Devletine, Emevi Devleti denmiştir. *(Bak: Emeviler)*

Atıf notları:

-Hz.Hasan'ın Hz. Muaviye ile musalahası, bak: 1010. p. ve 1193.p. sonu ve 1198.p.

-Emeviye Devleti'nin zuhuru ve Hz. Muaviye'nin başa geçeceğine dair ihbar-ı Nebevî (A.S.M.) , bak: 1013.p.

-Hz. Hüseyin, Hz. Muaviye'ye biat etmedi, bak: 1425

2492- MUBİKAT-I SEB'A موبقا سبعه : İnsanı felakete götüren yedi kebair, yedi büyük günah."...mubikat-ı seba tabir edilen günahlar yedidir: "Katl, zina, şarab, ukuk-u valideyn (yani kat'-ı sıla-yı rahm), kumar, yalancı şehadetlik, dine zarar verecek bid'alara taraftar olmak"tır." *(Bak: Günah-ı Kebair)*

2493- MU'CİZE معجزه : Bu kelime (acz) kökünden gelmektedir. Hiçbir kimsenin yapabilmesi imkânı olmayan hârika bir şey. Başka bir ifade ile; Allah'tan başka hiçbir kimsenin yapamayacağı ve âciz kalacağı fevkalâde hâdisedir.

Kur'anda mu'cize, bazan âyet veya âyat tabiriyle ifade edilir. Tahkikatımızda hadislerde de mu'cize ifadesine rastlayamadık. Fakat çok çeşitli mu'cize hâdiseleri hadislerde de beyan edilir.

2493/1- Esasen şu âlemde zerrelerden (atomlardan) yıldızlara kadar herşey hârikadır, mu'cizedir. Fakat bunların ekserisi bir sebeb ve kanuniyet ile halk ediliyor. Mu'cize ise, alışılan sebeb ve fıtrat kanunlarının haricinde, alışılmadık tarzda meydana getiriliyor.

Alışılmadık olmak sebebiyle, mu'cize inkâr edilmemelidir. Çünkü, meselâ: Tavuk yumurtadan, ağaç çekirdekten yapılıyor. Fakat dünyanın ilk devrelerinde ne tavuk var, ne yumurta, ne ağaç var, ne de çekirdek. O halde başlangıçta ya yumurta veya tavuğun; ağaç veya çekirdeğin şimdi görüp alıştığımızın dışında olarak yaratılmış olması mecburiyeti var. Pekçok nevileri bu kıyas ile düşünürsek görülür ki, başlangıçtaki gibi bugün bir ferdin meydana gelişini görsek, alışılmadık bir hârika ve mu'cize olarak göreceğiz. Çünki meydana gelen tavuk ise, yumurtadan çıkmayacak; eğer ilk yaratılan yumurta ise tavuktan olmayacak. Demek şimdi görüp alıştığımızın dışında olacak. O halde hârika hâdiseler mümkündür, muhal değildir. Birşey muhal olmayıp, mümkün olursa ve aleyhte zahir delil bulunmazsa, o şeyin vukuu inkâr edilemez.

Hem de büyüklüğünü düşünemediğimiz koskoca kâinatı halkeden Allah'ın sonsuz kudreti, gönderdiği peygamberleri tasdik için onlara mu'cizeler vermesinden âciz olması hiç mümkün değildir. *(Bak: Adiyat, Bereket, Hanin-ül Ciz', İnşikak-ı Kamer, Mir'ac)*

2494- Peygamberlere Allah tarafından verilen mu'cizeleri asrımız insanlarına ilmî bir tarzda izah eden Risale-i Nur Kulliyatı ve bilhassa "Mektubat" atlı eserin Ondokuzuncu Mektub'u müstesna bir kaynaktır. Burada Risale-i Nur'dan örnek olarak nakledeceğimiz bazı kısımlar şöyledir:

"Mu'cize, dava-yı Nübüvvetin isbatı için, münkirleri ikna etmek içindir, icbar için değildir. Öyle ise dava-yı Nübüvveti işitenler için, ikna edecek bir derecede mu'cize göstermek lâzımdır. Sair taraflara göstermek veyahut icbar derecesinde bir behadetle izhar etmek, Hakîm-i Zülcelal'in hikmetine münafi olduğu gibi, sırr-ı teklife dahi muhaliftir. Çünki "akla kapı açmak, ihtiyarı elinden almamak" sırr-ı teklif iktiza ediyor." (S.587)

2495- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın çendan her hali ve her tavrı, sıdkına ve nübüvvetine şahid olabilir; fakat her hali, her tavrı hârikulâde olmak lâzım değildir. Çünki Cenab-ı Hak, onu beşer suretinde göndermiş, ta insanın ahval-i içtimaiyelerinde ve dünyevî, uhrevî saadetlerini kazandıracak a'mal ve harekâtlarında rehber olsun ve imam olsun ve herbiri birer mu'cizat-ı kudret-i İlahiye olan âdiyat içindeki hârikulâde olan san'at-ı Rabbaniyeyi ve tasarruf-u kudret-i İlahiyeyi göstersin. Eğer ef'alinde beşeriyetten çıkıp hârikulâde olsaydı, bizzat imam olamazdı; ef'aliyle, ahvaliyle, etvariyle ders veremezdi.

Fakat yalnız nübüvvetini muannidlere karşı isbat etmek için hârikulâde

işlere mazhar olur ve indelhace arasıra mu'cizatı gösterirdi. Fakat sırr-ı teklif olan imtihan ve tecrübe muktezasıyla, elbette bedahet derecesinde ve ister istemez tasdike mecbur kalacak derecede mu'cize olmazdı. Çünki sırr-ı imtihan ve hikmet-i teklif iktiza eder ki, akla kapı açılsın ve aklın ihtiyarı elinden alınmasın. Eğer gayet bedihi bir surette olsa, o vakit aklın ihtiyarı kalmaz. Ebu Cehil de, Ebu Bekir gibi tasdik eder. İmtihan ve teklifin faidesi kalmaz. Kömür ile elmas bir seviyede kalırdı." (M.92) *(Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) daima mu'cizelere istinad etmemesinin bir sırrı, bak: 1373, 2588.p.lar)*

2496- "Sual: Neden hâdisat-ı i'caziye sair zaruri ahkâm-ı şer'iye gibi tevatür suretinde, pek çok tariklerle, çok ehemmiyetli nakledilmemiş?

Elcevab: Çünki ekser ahkâm-ı şer'iyeye, ekser nas, ekser evkatta muhtaçtır. Farz-ı ayn gibi, o ahkâmın her şahsa alâkası var. Amma mu'cizat ise; herkesin, herbir mu'cizeye ihtiyacı yok. Eğer ihtiyaç olsa da bir def'a işitmek kâfi gelir. Adeta farz-ı kifaye gibi, bir kısım insanlar onları bilse, yeter. İşte bunun içindir ki; bazı olur, bir mu'cizenin vücudu ve tahakkuku, bir hükmün vücudundan on derece daha kat'i olduğu halde, onun ravisi bir-iki olur; hükmün ravisi on yirmi olur." (M.95)

2496/1- "Peygamber Aleyhisselâm'ın zahirî hârikalarının herbirisi ahadî olup mütevatir değilse de, o ahadîlerin hey'et-i mecmuası ve çok nevi'leri, mütevatir-i bil'manadır. Yani, lafz ve ibareleri mütevatir değilse de, manaları çok insanlar tarafından nakledilmiştir. O hârikaların nev'ileri üçtür.

Birincisi: "İrhasat" ile anılmaktadır ki, Hazret-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın nübüvvetinden evvel zuhur eden hârikalardır. Mecusi Milleti'nin taptığı ateşin sönmesi, Sava Denizi'nin sularının çekilmesi, Kisra Sarayı'nın yıkılması ve gaibden yapılan tebşirler gibi şeylerdir..

İkinci: Nev': İhbarat-ı gaybiyedir ki, bilâhare vukua gelecek pek çok garib şeylerden bahsetmiştir..

Üçüncü: Nev': Hissî hârikalardır ki, muaraza zamanlarında kendisinden taleb edilen mu'cizelerdir. Taşın konuşması, ağacın yürümesi, Ay'ın iki parçaya bölünmesi, parmaklarından su akması gibi..." (İ.İ.119) *(Muhammed (A.S.M.) ın mu'cizatı çok mütenevvidir, bak: 2580,2581.p.lar)*

2497- "Resul-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm iddia-yı nübüvvet etmiş; Kur'an-ı Azimüşşan gibi bir fermanı göstermiş ve ehl-i tahkikin yanında bine kadar mu'cizat-ı bahireyi göstermiştir. O mu'cizat hey'et-i mecmuasıyla dava-yı nübüvvetin vukuu kadar vücudları kat'idir. Kur'an-ı Hakîm'in çok

yerlerinde en muannid kâfirlerden naklettiği sihir isnad etmeleri gösteriyor ki; o muannid kâfirler dahi mu'cizatın vücudlarını ve vukularını inkâr edemiyorlar. Yalnız kendilerini aldatmak veya etba'larını kandırmak için, hâşa sihir demişler.

2498- Evet mu'cizat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) yüz tevatür kuvvetinde bir kat'iyeti vardır. Mu'cize ise; Hâlik-ı Kâinat tarafından onun davasına bir tasdiktir; "Sadakte" hükmüne geçer. Nasılki sen bir padişahın meclisinde ve daire-i nazarında desen ki: "Padişah beni filan işe me'mur etmiş". Senden o davaya bir delil istenilse; padişah "Evet" dese, nasıl seni tasdik eder. Öyle de, âdetini ve vaziyetini senin iltimasınla değiştirirse; "evet" sözünden daha kat'i, daha sağlam, senin davanı tasdik eder.

Öyle de, Resul-i Ekrem aleyhissalatü Vesselâm dava etmiş ki: "Ben, şu kâinat Hâlikının meb'usuyum. Delilim de şudur ki: Müstemir âdetini, benim dua ve iltimasımla değiştirecek. İşte parmaklarıma bakınız; beş musluklu bir çeşme gibi akıttırıyor. Kamer'e bakınız, bir parmağımın işaretiyle iki parça ediyor. Şu ağaca bakınız, beni tasdik için yanıma geliyor, şehadet ediyor. Şu bir parça taama bakınız, iki-üç adama ancak kâfi geldiği halde; işte ikiyüz-üçyüz adamı tok ediyor." Ve hakeza... yüzer mu'cizatı böyle göstermiştir.

2499- Şimdi şu zatın delail-i sıdkı ve berahin-i nübüvveti yalnız mu'cizatına münhasır değildir. Belki ehl-i dikkat için, hemen umum harekâtı ve ef'ali, ahvali, ahlâk ve etvarı, sîret ve sureti, sıdkını ve ciddiyetini isbat eder. Hatta meşhur ülema-i Benî israiliyeden Abdullah İbn-i Selâm gibi pek çok zatlar, yalnız o Zat-ı Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın simasını görmekle: "Şu simada yalan yok! Şu yüzde hile olamaz!" diyerek imana gelmişler.

Çendan muhakkikîn-i ülema, delail-i nübüvveti ve mu'cizatı bin kadar demişler; fakat binler, belki yüzbinler delail-i nübüvvet vardır. Ve yüzbinler yol ile yüzbinler muhtelif fikirli adamlar, o zatın nübüvvetini tasdik etmişler. Yalnız Kur'an-ı Hakîm'de kırk vech-i i'cazdan başka, nübüvvet-i Ahmediyenin (A.S.M.) bin bürhanını gösteriyor." (M.90)

2500- Not: Risale-i Nur Külliyatından; Ondokuzuncu Mektub olan Mu'cizat-ı Ahmediye Risalesi, üçyüzden fazla mu'cizeyi nakleder. Burada ise, ondan bazı parçalar alınmıştır. Bu sebeble parçalar arasında görülecek mana münasebetindeki uzaklıklara, buna göre bakılmalıdır. Ta ki, mana münasebetini görmekte zorluk çekilmesin.

2501- "Mukaddime: Malumdur ki cemaatler içinde vuku bulan hâdiseler, ahadî bir surette nakledilse, tekzib edilmediği vakit, doğruluğunu gösterir. Çünki insanın fıtratında yalana yalandır demeye cibillî bir meyil vardır. Hususan, her kavimden ziyade yalana karşı sükût etmez Sahabeler olsa; hususan hâdiseler, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a taalluk etse ve bilhassa nakleden meşahir-i Sahabeden olsa; elbette o haber-i vâhid sahibi, o hâdiseyi gören cemaatı temsil eder hükmünde rivayet eder. Halbuki şimdi bahsedeceğimiz mu'cizat-ı maiyeyi, herbir misali çok tariklerle, çok Sahabelerin ellerinden, binler Tabiînin muhakkikleri el atıp almışlar; sağlam olarak ikinci asır müçtehidlerinin ellerine vermişler. Onlar da, kemal-i ciddiyetle ve hürmetle el atıp, kabul edip, arkalarındaki asrın muhakkiklerinin ellerine vermişler. Her tabaka, binler kuvvetli ellerden geçip, gele gele ta asrımıza gelmiş.

Hem Asr-ı Saadet'te yazılan Kütüb-ü Ehadisiye sağlam olarak devredilip ta Buhari ve Müslim gibi ilm-i hadisin dâhî imamlarının eline geçmiş. Onlar da, kemal-i tahkik ile meratibini tefrik ederek, sıhhati şüphesiz olanları cem'ederek bize ders vermişler, takdim etmişler. (Cezahümullahü hayran kesira)

2502- İşte Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'ın mübarek parmaklarından suyun akması ve pek çok adama içirmesi mütevatirdir. Öyle bir cemaat nakletmiş ki, yalana ittifakları muhaldir. Şu mu'cize, gayet kat'idir. Hem üç def'a, üç mecma-ı azîmde tekerrür etmiş.

Başta Buhari, Müslim, imam-ı Malik, İmam-ı Şuayb, İmam-ı Katade gibi pek çok ehl-i sahih bir cemaat, Sahabelerden başta hâdim-i Nebevî Hazret-i Enes, Hazret-i Cabir, Hazret-i İbn-i Mes'ud gibi meşahir-i sahabenin bir cemaatinden, parmaklarından suyu kesretle akması ve orduya içirmesi nakl-i sahih-i kat'i ile beyan edilmiştir." (M.120)

2503- " Malumdur ki: Ceziret-ül Arab, suyu ve ziraati az bir yerdir. Onun için ahalisi, hususan bidayet-i İslâmdaki Sahabeler, dıyk-ı maişete maruzdular. Hem, susuzluğa çok def'a giriftar oluyorlardı. İşte bu hikmete binaen, mu'cizat-ı bahire-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'ın mühimleri, taam ve su hususunda tezahür etmiş. Bu hârikalar, dava-yı Nübüvvete delil ve mu'cize olmaktan ziyade, ihtiyaca binaen Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a bir ikram-ı İlahî, bir ihsan-ı Rabbanî, bir ziyafet-i Rahmaniye hükmündedir. Çünki o mu'cizatı görenler nübüvveti tasdik etmişler. Fakat mu'cize zuhur ettikçe iman ziyadeleşir, nurun alâ nur olur." (M.119)

2504- "Mu'cizat-ı Nebeviyenin bereket-i taam hususunda olan kısmından bir kaç kat'i ve manen mütevatir misaline işaret edeceğiz. Şu gelecek bereketli mu'cizat misalleri, herbiri müteaddit tarikle, hatta bazıları onaltı tarikle sahih bir surette nakledilmiş. Ekserisi, bir cemaat-ı kesire huzurunda vukubulmuş; o cemaat içinde muteber, ve sadık insanlar onlardan bahsedip nakletmişler: Meselâ: "Sa' denilen dört avuç taamdan yetmiş adam yemişler, tok olmuşlar", nakledliyor. O yetmiş adam,onun sözünü işitiyor, tekzib etmiyor. Demek sükût ile tasdik ediyorlar. Halbuki o asr-ı sıdk ve hakikatta ve o hak-perest ve ciddi ve doğru adam olan sahabeler, zerre miktar yalanı görse, red ve tekzib ederler. Halbuki bahsedeceğimiz vakıaları çoklar rivayet etmiş ve ötekiler de sükût ile tasdik etmişler. Demek herbir hâdise, manen mütevatir gibi kat'idir." (M.112)

2505- "Başta Buhari, Müslim, kütüb-ü sahiha haber veriyorlar ki: Hazret-i Cabir İbn-i Abdullah-il Ensari beyan ediyor: Biz bin beşyüz kişi, Gazve-i Hudeybiye'de susadık. Resul-i Ekrem Aleyhissatü Vesselâm; kırba denilen deriden bir kap sudan abdest aldı, sonra elini içine soktu. Gördüm ki: Parmaklarından çeşme gibi su akıyor... Bin beşyüz kişi içip, kaplarını o kırbadan doldurdular. Salim İbn-i Eb-il Ca'd, Cabir'den sormuş: "Kaç kişi idiniz?" Cabir demiş ki: "Yüzbin kişi de olsaydı, yine kâfi gelirdi. Fakat biz, onbeş yüz (yani bin beşyüz) idik." İşte şu mu'cize-i bahirenin ravileri, manen bin beşyüz kadardırlar. Çünki fıtrat-ı beşeriyede, yalana yalan demek bir meyl-i arzusu vardır. Sahabeler ise, sıdk ve doğruluk için, can ve mal ve peder ve validelerini ve kavim ve kabilelerini feda edip, sıdk ve hak için fedai oldukları halde; hem "Benden bilerek yalan birşey haber veren, Cehennem ateşinden yerini hazırlasın"! *(Bak: 429.p.)* mealindeki hadis-i şerifin tehdidine karşı, yalana mukabil sükût etmeleri mümkün değildir. Madem sükût ettiler; o haberi kabul ettiler, manen iştirak edip, tasdik ediyorlar demektir." (M.121)

2506- Şimdi enva-ı mu'cizattan bir kaçı nakledilecek:

"Mihmandar-ı Nebevî Ebu Eyyüb-il Ensarî hanesini teşrif-i Nebevî hengamında Ebu Eyyüb der ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ve Ebu Bekir-i Sıddık'a kâfi gelecek iki kişilik yemek yaptım. Ona ferman etti: اُدْعُ ثَلٰثِينَ مِنْ اَشْرَافِ اَنْصَارِ Otuz adam geldiler, yediler. Sonra ferman etti: اُدْعُ سِتِّينَ Altmış daha davet ettim; geldiler, yediler. Sonra ferman etti:

أُدْ سَبْعِينَ [221] Yetmiş daha davet ettim; geldiler, yediler. Kablarda yemek daha kaldı. Bütün gelenler o mu'cize karşısında İslâmiyete girip, biat ettiler. O iki kişilik taamdan yüzseksen adam yediler." (M.114)

2507- "Bir nükte-i mühimme: Eğer denilse: Neden Gazve-i Hendek'te dört avuç taamla bin adamı doyurmak olan mu'cize-i taamiye ve mübarek parmaklarından akan su ile, bin kişiye suyu doyuruncaya kadar içiren mu'cize-i maiye, neden şu Hanin-i ciz' mu'cizesi gibi şa'şaa ile çok kesretli tariklerle nakledilmemiş? Halbuki o ikisi, bundan daha ziyade bir cemaatte vukubulmuş.

Elcevab: Zuhur eden mu'cizeler, iki kısımdır. Bir kısmı, nübüvveti tasdik ettirmek için Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm elinde izhar ediliyor. Hanin-i Ciz' şu nevidendir ki, sırf nübüvvetin tasdiki için bir hüccet olarak zuhura gelmiş ki; mü'minlerin imanını ziyadeleştirmek ve münafıkları ihlasa ve imana sevketmek ve küffarı imana getirmek için zahir olmuş. Onun için, avam ve havas, herkes onu gördü; onun neşrine fazla ihtimam edildi.

Fakat şu mu'cize-i taamiye ve mu'cize-i maiye ise; mu'cizeden ziyade, bir keramettir; belki kerametten ziyade, bir ikramdır; belki ikramdan ziyade, ihtiyaca binaen bir ziyafet-i Rahmaniyedir. Onun için, çendan dava-yı nübüvvete delildir ve mu'cizedir, fakat asıl maksad ordu aç kalmış, bir çekirdekten bin batman hurmayı halkettiği gibi, Cenab-ı Hak hazine-i gaybdan bir sa' taamdan, bin adama ziyafet veriyor. Hem susuz kalmış mücahid bir orduya Kumandan-ı Azam'ın parmaklarından, ab-ı kevser gibi su akıttırıp içiriyor." (M.131)

2508- Hem "bir menba'-ı garaib olan Gazve-i Kübra-yı Bedir'de, Ukkaşe İbn-i Mihsan-il Esedî'nin, müşriklerle döğüşürken kılıncı kırıldı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ona kılınca mukabil, kalınca bir değnek verdi. Dedi: "Bununla harbet." Birden değnek biiznillah uzun, beyaz bir kılınç oldu. Onunla harbetti. Hayatı mikdarınca, ta Yemame Harbi'nde şehid oluncaya kadar boynunda taşıdı. Şu hâdise, kat'idir. Çünki Ukkaşe, bütün hayatında onunla iftihar etmiş ve o kılınç, "El-Avn" namıyla meşhur olmuş. İşte Hazret-i Ukkaşe'nin iftiharı ve kılıncın Avn namıyla kılınçların fevkinden iştiharı, şu hâdisenin iki hüccetidir." (M.137)

---

221 Şifa-i Şerif (Hi: 1290, İst.) ci: 1 sh: 242

2509- Hem "İbn-i Abd-il Berr gibi bir allame-i asır ve ehl-i tahkikin büyüklerinden nakl ve tashih ediyorlar ki: Gazve-i Uhud'da, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın halazadesi olan Abdullah İbn-i Cahş harbederken kılıncı kırıldı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, ona bir değnek verdi. O değnek onun elinde bir kılınç oldu. Onun ile harbetti O eser-i mucize olan kılınç, baki kaldı. Meşhur İbn-i Seyyid'in-Nas siyerinde haber veriyor ki: Bir zaman sonra Abdullah, o kılıncı Bugay-ı Türkî namında bir adama iki yüz liraya sattı. İşte bu iki kılınç, Asa-yı Musa gibi birer mu'cizedir. Fakat Asa-yı Musa, vefat-ı Musa'dan sonra vech-i i'cazı kalmadı, fakat şunlar baki kaldılar." (M.137)

2510- Hem "(8:17) وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمَى nass-ı kat'îsiyle ve ehl-i tahkik umum müfessirlerin tahkikıyla ve umum ehl-i hadisin ihbarıyla, Gazve-i Bedir'de, şu âyet haber veriyor ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm bir avuç toprak ile küçük taşları aldı, küffar ordusunun yüzüne attı, شَاهَتِ الْوُجُوهُ [222] dedi. شَاهَتِ الْوُجُوهُ kelimesi bir kelâm iken, onların herbirinin kulağına gitmesi gibi, o bir avuç toprak dahi, herbir kâfirin gözüne gitti, herbiri kendi gözü ile meşgul olup, hücumda iken, birden kaçtılar.

2511- Hem Gazve-i Huneyn'de, başta İmam-ı Müslim olarak ehl-i hadis haber veriyorlar ki: Gazve-i Huneyn'de Bedir gibi-küffar, şiddetle hücum ederken, yine bir avuç toprak atıp شَاهَتِ الْوُجُوهُ diyerek, herbirinin kulağına bir شَاهَتِ الْوُجُوهُ kelimesi girdiği gibi, biiznillah herbirinin yüzüne bir avuç toprak gitti. Gözleriyle meşgul olup, kaçtılar.

İşte Bedir'de ve Huneyn'deki hârika olan şu hâdise, esbab-ı adi ve kudret-i beşer dahilinde olmadığından, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan (8:17) وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمَى ferman eder. Yani, o hâdise kudret-i beşer haricindedir. Kuvve-i beşeriye ile değil, belki fevkalâde bir surette kudret-i İlahiye ile olmuştur." (M.135)

2512- Beş-altı tarikle, manevî bir tevatür hükmünü almış kurt hâdisesidir

222 Bak: 142 no.lu dipnot

ki; bu kıssa-i acibe, çok tariklerle meşhur sahabelerden nakledilmiş. ezcümle; Ebu Said-il Hudrî ve Seleme İbn-i Ekva' ve İbn-i Ebi Veheb ve Ebu Hureyre ve bir vak'a sahibi çoban (Uhban) gibi müteaddit tariklerle haber veriyorlar ki: Bir kurt, keçilerden birisini tutmuş; çoban, kurdun elinden kurtarmış. Zi'b demiş: "Allah'tan korkmadın, benim rızkımı elimden aldın." Çoban demiş: "Acaib, zi'b konuşur mu?" Zi'b ona demiş: "Acib senin halindedir ki, bu yerin arka tarafında bir zat varki; sizi Cennet'e davet ediyor, Peygamberdir, onu tanımıyorsunuz!" Bütün tarikler kurdun konuşmasında müttefik olmakla beraber, kuvvetli bir tarik olan Ebu Hüreyre, ihbarında diyor ki: Çoban kurda demiş: "Ben gideceğim, fakat kim benim keçilerime bakacak?" Zi'b demiş: "Ben bakacağım." Çoban ise, çobanlığı kurda devredip gelmiş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı görmüş, iman etmiş, dönüp gitmiş. Zi'bi, çoban bulmuş. Zayiat yok. Bir keçi ona kesmiş; çünkü ona üstadlık etmiş. Bir tarikte: Rüesa-yı Kureyş'ten Ebu Süfyan ile Safvan, bir kurdu gördüler, bir ceylanı takip edip Harem-i Şerif'e girdi. Kurt dönmüş; sonra taaccüb etmişler. Kurt konuşmuş, Risalet-i Ahmediyeyi haber vermiş. Ebu Süfyan, Safvan'a demiş ki: "Bu kıssayı kimseye söylemiyelim; korkarım, Mekke boşalıp onlara iltihak edecekler." Elhasıl, kurt kıssası kat'i ve manevî mütevatir gibi kanaat verir. [223]

2513- Beş-altı tarikle, mühim sahabelerden nakledilen cemel hâdisesidir ki, ezcümle: Ebu Hureyre ve Sa'lebe İbn-i Malik ve Cabir İbn-i Abdullah ve Abdullah İbn-i Cafer ve Abdullah İbn-i Ebi Evfa gibi müteaddit tarikler ve o tariklerin başındaki sahabeler, müttefikan haber veriyorlar ki: Deve gelmiş, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a tahiyye-i ikram nev'inden secde edip konuşmuş. Ve birkaç tarikte haber veriliyor ki: O deve; bir bağda kızmış, vahşi olmuş, yanına kimseyi sokmuyor, hücum ediyordu. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm girdi; deve geldi, ikramen secde etti, yanında ıhdı. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm yular taktı. Deve, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a dedi: "Beni çok meşakkatli şeylerde çalıştırdılar, şimdi de beni kesmek istiyorlar, onun için kızdım." Deve sahibine söyledi: "Böyle midir?" "Evet" dediler." (M.152)

2514- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın hıfzı ve ismeti bir mu'cize-i bahiredir. (5:167) وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ âyet- i kerimesinin hakikat-ı bahiresi, çok mu'cizatı gösterir.

---

223 Şifa-i Şerif (Hi: 1290, İst.) ci: 1 sh: 263, 264

Evet Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm çıktığı vakit, değil yalnız bir taifeye, bir kavme, bir kısım ehl-i siyasete veya bir dine; belki umum padişahlara ve umum ehl-i dine tek başıyla meydan okudu. Halbuki onun amucası, en büyük düşman ve kavm- ve kabilesi düşman iken; yirmiüç sene nöbetdarsız, tekellüfsüz, muhafazasız ve pek çok def'a su'-i kasde maruz kaldığı halde, kemal-i saadetle rahat döşeğinde vefat edip Mele-i A'laya çıkmasına kadar hıfz ve ismeti, وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ne kadar kuvvetli bir hakikatı ifade ettiğini ve ne kadar metin bir nokta-i istinad olduğunu, güneş gibi gösterir.

Biz yalnız nümune için, kat'iyyet kesbetmiş birkaç hâdiseyi zikredeceğiz." (M.158)

2515- "Gazve-i Gatafan ve Enmar'da müteaddit tariklerle eimme-i hadis haber veriyorlar ki: Gavres isminde cesur bir kabile reisi, kimse görmeden, tam Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın başı üzerine gelerek, yalın kılınç elinde olduğu halde, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a dedi: "Kim seni benden kurtaracak?"

Demiş: "Allah". Sonra böyle dua etti: اَللّٰهُمَّ اكْفِنِيهِ بِمَا شِئْتَ Birden o Gavres; iki omuzu ortasına gaibden bir darbe yer, o kılınç elinden düşer, yere yuvarlanır. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm kılıncı eline alır, "Şimdi seni kim kurtaracak?" der, sonra afveder.

O adam gider taifesine. O pek çür'etkâr, cesur adama herkes hayrette kalır: "Ne oldu sana; ne için bir şey yapamadın?" dediler. O dedi: "Hâdise böyle oldu. Ben şimdi, insanların eniyisinin yanından geliyorum." (M.159)

2516- Hem "nakl-i sahih ile haber veriliyor ki: Gazve-i Uhud'da veya Huneyn'de Şeybe İbn-i Osman-el Hacebî-ki Hazret-i Hamza onun hem amucasını, hem pederini öldürmüştü- intikamını almak için, gizli geldi. Ta Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın arkasından yalın kılınç kaldırdı. Birden kılınç elinden düştü. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ona baktı, elini göğsüne koydu. Şeybe der ki: "O dakikada dünyada ondan daha sevgili adam bana olmazdı." İmana geldi. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etti: "Haydi git, harbet!" Şeybe dedi: Ben gittim, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm önünde harbettim. Eğer o vakit pederim de rastgelseydi, vuracaktım." (M.161)

2517- Hem" başta Buhari, Müslim, kütüb-ü sahiha haber veriyorlar ki, Gazve-i Hayber'de bir Yahudi kadını, bir keçiyi biryan yapıp pişirmiş, gayet müessir bir zehir ile zehirlemiş. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a göndermiş. Sahabeler yemeye başladılar.

Birden ferman etti: اِرْفَعُوا اَيْدِيَكُمْ اِنَّهَا اَخْبَرَتْنِى اَنَّهَا مَسْمُومَةٌ [224] Yani, pişirilen keçi bana der ki: "Ben zehirliyim" diye haber veriyor. Herkes elini çekti. Fakat o şiddetli zehirin te'sirinden, Bişr İbn-il Berra', aldığı bir tek lokmadan vefat etti. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, o Zeyneb ismindeki kadını çağırdı. Ferman etti: "Neden böyle yaptın?" O menhuse dedi: "Eğer peygamber isen, sana zarar vermiyecek; eğer padişah isen, insanları senden kurtarmak için yaptım." Bazı rivayette onu öldürtmemiş, bazı tarikte öldürtmüş. Ehl-i tahkik demiş ki: Kendi öldürtmemiş; fakat Bişr'in veresesine verilmiş, onlar öldürmüşler." (M.136)

2518- Hem yine" başta İmam-ı Buhari ve İmam-ı Müslim ve eimme-i hadis Hazret-i Aişe'den naklediyorlar ki: (5:167) وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ âyeti nazil olduktan sonra, arasıra Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı muhafaza eden zatlara ferman etti: اِنْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِى رَبِّىعَزَّ وَجَلَّ يَاَاَيُّهَا النَّاسُ [225] Yani: "Nöbetdarlığa lüzum yok; benim Rabbim, beni hıfzediyor."

İşte şu risalede, baştan buraya kadar gösteriyor ki: Şu kâinatın her nev'i, her âlemi; Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı tanır, alâkadardır. Herbir nev'-i kâinatta, onun mu'cizatı görünüyor. Demek o Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) Cenab-ı Hakk'ın-fakat kâinatın Hâlıkı itibariyle ve bütün mahlukatın Rabbi ünvanıyla-me'murudur ve resulüdür.

Evet nasılki bir padişahın büyük ve müfettiş bir me'murunu herbir daire bilir ve tanır; hangi daireye girse, onunla münasebetdar olur; çünki umumun padişahı namına bir me'muriyeti var. Eğer meselâ yalnız adliye müfettişi olsa, o vakit adliye dairesiyle münasebetdar olur. Başka daireler onu pek tanımaz. Ve askeriye müfettişi olsa, mülkiye dairesi onu bilmez.

---

224 S.M. ci.5 sh: 422 hadis: 76, 81

225 Tirmizi tefsir-i sure/5, 4

Öyle de, anlaşılıyor ki; bütün devair-i saltanat-ı İlahiyede, melekten tut, ta sineğe ve örümceğe kadar herbir taife, onu tanır ve bilir veya bildirilir. Demek Hatem-ül Enbiya ve Resul-ü Rabb-il Âlemîn'dir. Ve umum enbiyanın fevkinde risaletinin şümulü var." (M.161)

2519- "Eğer denilirse: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, madem Habib-ü Rabb-il Âlemîn'dir. Hem elindeki hak ve lisanındaki hakikattır. Ve ordusundaki askerlerin bir kısmı melaikedir. Ve bir avuç su ile bir orduyu sular. Ve dört avuç buğday ve bir oğlağın etiyle bin adamı doyuracak bir ziyafet verir. Ve küffar ordusunun gözlerine bir avuç toprak atmakla o bir avuç topraktan her küffarın gözüne bir avuç toprak girmesiyle onları kaçırır. Ve daha bunun gibi bin mu'cizat sahibi olan bir Kumandan-ı Rabbanî, nasıl oluyor Uhud'un nihayetinde ve Huneyn'in bidayetinde mağlub oluyor?

Elcevab: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nev'-i beşere mukteda ve imam ve rehber olarak gönderilmiştir. Ta ki, o nev'-i insanî, hayat-ı içtimaiye ve şahsiyedeki düsturları ondan öğrensin ve Hakîm-i Zülkemal'in kavanin-i meşietine itaate alışsınlar ve desatir-i hikmetine tevfik-i hareket etsinler. Eğer Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, hayat-ı içtimaiye ve şahsiyesinde daima hârikulâdelere ve mu'cizelere istinad etseydi, o vakit imam-ı mutlak ve rehber-i ekber olamazdı.

İşte bu sır içindir ki, yalnız davasını tasdik ettirmek için arasıra indelhace, münkirlerin inkârını kırmak için mu'cizeler gösterdi. Sair vakitlerde nasılki herkesten ziyade evamir-i İlahiyeye itaat etmiştir.öyle de: Hikmet-i Rabbaniye ile ve meşiet-i Sübhaniye ile te'sis edilen âdetullah kavaninine herkesten ziyade müraat ve itaat ederdi. Düşmana karşı zırh giyerdi, "sipere giriniz!" emrederdi. Yara alırdı, zahmet çekerdi. Ta tamamıyla hikmet-i ilahiye kanununa ve kâinattaki şeriat-ı fıtriye-i kübraya müraat ve itaatı göstersin." (L.81)

2520- Şimdi de"umûr-u gaybiyeye dair hadislerin birkaç misalini zikrederiz:

Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nakl-i sahih ile ve mütevatir bir derecede bize vasıl olmuş ki; minber üstünde, cemaat-ı sahabe içinde ferman etmiş ki: اِبْنِىحَسَنٌ هَذَاسَيِّدٌ سَيُصْلِحُ اللّٰهُ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ [226] İşte kırk sene sonra İslâmın en büyük iki ordusu karşı karşıya geldiği vakit,

226 Bak: 115 no.lu dipnot

Hazret-i Hasan Radıyallahü Anh, Hazret-i Muaviye (R.A.) ile müsalaha edip, cedd-i emcedinin mu'cize-i gaybiyesini tasdik etmiştir." (M.98)

2521- "Hem nakl-i sahih-i kat'i ile ferman etmiş:

يُقْتَلُ عُثْمَانُ وَهُوَ يَقْرَأُ الْمُصْحَفَ وَاَنَّ اللّٰهَ

عَسَى اَنْ يُلْبِسَهُ قَمِيصًا وَاِنَّهُمْ يُرِيدُونَ خَلْعَهُ

(227) deyip, Hazret-i Osman halife olacağını ve hal'i istenileceğini ve mazlum olarak Kur'an okurken katledileceğini haber vermiş. Haber verdiği gibi çıkmış." (M.103)

2522- " Hem nakl-i sahih-i kat'i ile ferman etmiş ki:

وَتُفْتَحُ خَيْبَرُ عَلَى يَدَىْ عَلِيٍّ (228) deyip, "Hayber Kal'asının fethi, Ali'nin eliyle olacak." Me'mülün pek fevkinde ikinci gün bir mu'cize-i Nebeviye olarak Hayber Kal'asının kapısını Hazret-i Ali çekip kalkan gibi istimal ederek, fethe muvaffak olduktan sonra kapıyı yere atmış; sekiz kuvvetli adam, o kapıyı yerden kaldıramamış; bir rivayette kırk adam kaldıramamış." (M.107)

2523- "Hem ferman etmiş ki: اِنَّ الْفِتَنَ ۔ تَظْهَرُ مَا دَامَ عُمَرُ حَيًّا (*) diye, "Hz. Ömer sağ kaldıkça, içinizde fitneler zuhur etmez!" haber vermiş, öyle de olmuş." (M.108)

2524- Birkaç nümunesini arzettiğimiz bu mu'cizeler gibi Peygamberimiz (A.S.M.) ın mazi ve müstakbel zamanlarına ait verdiği pekçok mu'cizevî gaybî ihbarları karşısında, nübüvvetini kabul etmekten başka bir izah yolu yoktur.

"Muhammed-i Arabî (A.S.M.) akıllı bir adam idi" deyip geçme. Çünki şu umûr-u gaybiyeye dair ihbarat-ı sadıka-i Ahmediye (A.S.M.) iki şıktan hâlî değil; ya diyeceksin ki: O Zat-ı Kudsî'de öyle keskin bir nazar ve geniş bir deha var ki, mazi ve müstakbeli ve umum dünyayı görür, bilir ve etraf-ı âlemi ve şark ve garbı temaşa eder bir gözü ve geçmiş ve gelecek bütün

---

227 Bak: 118 no.lu dipnot.

228 S.B.M. hadis: 1236 ve S.M. ci: 5 sh: 482 hadis: 132 ve ci: 7 sh: 307 hadis 32-34

* Hz. Ömer'in (R.A.)"fitneyi önleyen kapı" vasfıyla tavsifi de mevzu ile alâkalıdır. S.M. ci: 1 sh: 193 hadis: 231 ve ci: 8 sh: 422 hadis: 26 ve 36. kitab-ül fiten hadis: 3955 ve Tirmizi 31. kitab 71. bab ve Ahmed İbn-i Hanbel hâmis sh: 40l,405.

zamanları keşfeder bir dehası vardır. Bu hal ise, beşerde olamaz; eğer olsa, Hâlik-ı Âlem tarafından verilmiş bir hârika, bir mevhibe olur. Bu ise, tek başıyla bir mu'cize-i azamdır. Veyahut inanacaksın ki: O Zat-ı Mübarek, öyle bir Zat'ın memuru ve şakirdidir ki, herşey O'nun nazarında ve tasarrufundadır. Ve bütün enva-i kâinat ve bütün zamanlar, O'nun taht-ı emrindedir. Defter-i Kebir'inde herşey yazılıdır. İstediği zaman talebesine bildirir ve gösterir. Demek Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm, Üstad-ı Ezelî'sinden ders alır, öyle ders verir." (M.110) *(Bak: Gayb)*

Bir atıf notu:

-Fir'avun hakkında Kur'anın bir ihbar-ı gayb mu'cizesi, bak: 974.p.

2525- "Nübüvvetin isbatı, ancak mu'cizeler ile olur. En büyük mu'cizesi ise, Kur'an-ı Kerim'dir. Evet Kur'anın mu'cize olduğu, âlem-i İslâmca kabul ve tasdik edilmiş bir hakikattır." (İ.İ.121)

"Herşeyin Kitab-ı Mübin'de mevcud olduğunu tasrih eden (6:59)

وَ ۪ رَطْبٍ وَ ۪ يَابِسٍ اِ ّ فِى كِتَا ٍ مُبِينٍ Âyet-i Kerimesinin hükmüne göre: Kur'an-ı Kerim, zahiren ve batınen, nassen ve delaleten, remzen ve işareten her zamanda vücuda gelmiş veya gelecek herşeyi ifade ediyor. Buna binaen, gerek enbiyanın kıssa ve hikâyeleri, gerek mu'cizeleri hakkında Kur'an-ı Kerim'in işaratından fehmettiğime göre; mu'cizat-ı enbiyadan iki gaye ve hikmet takib edilmiştir:

Birincisi: Nübüvvetlerini halka tasdik ve kabul ettirmektir.

İkincisi: Terakkiyat-ı maddîye için lâzım olan örnekleri nev'-i beşere göstererek, o mu'cizelerin benzerlerini meydana getirmek için nev'-i beşeri teşvik ve teşci' etmektir. Sanki Kur'an-ı Kerim, enbiyanın kıssa ve hikâyeleriyle terakkiyatın esaslarına, temellerine parmakla işaret ederek: "Ey beşer! Şu gördüğün mu'cizeler, birtakım örnek ve nümunelerdir. Telahuk-u efkârınızla, çalışmalarınızla şu örneklerin emsalini yapacaksınız" diye ihtar etmiştir. Evet mazi, istikbalin ayinesidir; istikbalde vücuda gelecek icadlar, mazide kurulan esas ve temeller üzerine bina edilir. Evet şu terakkiyat-ı hazıra tamamıyla dinlerden alınan işaretlerden, vecizelerden hasıl olan ilhamlar üzerine vücuda gelmişlerdir." (İ.İ. 206) *(Devamı 3769.p.da)*

Bir atıf notu:

-Mu'cizat-ı inbiya âyetleri birer hikâye-i tarihiye değil, bak: 2109.p.

2526- "Evet Kur'anın üstadiyetinden ve dersinin işaratından fehmediyoruz ki: Kur'an, mu'cizat-ı enbiyayı zikretmesiyle; beşeri, istikbalde o mu'cizatın nazirelerini terakki ile vücuda geleceğine beşere ders verip teşvik ediyor:

"Haydi çalış, bu mu'cizatın nümunelerini göster. Süleyman Aleyhisselâm gibi iki aylık yolu bir günde git! İsa Aleyhisselâm gibi en dehşetli hastalığın tedavisine çalış! Hazret-i Musa'nın asası gibi taştan ab-ı hayatı çıkar, beşeri susuzluktan kurtar! İbrahim Aleyhisselâm gibi ateş seni yakmıyacak maddeleri bul, giy! Bazı Enbiyalar gibi Şark ve Garpta en uzak sesleri işit, suretleri gör! Davud Aleyhisselâm gibi demiri hamur gibi yumuşat, beşerin bütün san'atına medar olmak için demiri balmumu gibi yap!

Yusuf Aleyhisselâm ve Nuh Aleyhisselâm'ın birer mucizesi olan saat ve gemiden nasıl çok istifade ediyorsunuz. Öyle de, sair enbiyanın size ders verdiği mu'cizelerden dahi o saat ve sefine gibi istifade ediniz, taklidlerini yapınız."

İşte buna kıyasen Kur'an, her cihetle beşeri maddî, manevî terakkiyata sevk etmek için ders veriyor, üstad-ı küll olduğunu isbat ediyor." (H.Ş.33)

2527- Evet nev-i beşer"kâinatın ihtiva ettiği bütün nevi'lerin isimlerini, sıfatlarını, hassalarını beyan zımnında; beşerin telahuk-u efkâriyle meydana gelen binlerce fünun sayesinde, (2:31) وَعَلَّمَ اٰدَمَ اَ سْمَاءَ كُلَّهَا âyetiyle işaret edilen Hazret-i Âdem'in mu'cizesine mazhar olmuştur." (İ.İ.207) *(Bak: Terakkiyat)*

2528- "Hem Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın mütevatir ve kat'i bir mu'cize-i kübrası, "Şakk-ı Kamer"dir. Evet, şu inşikak-ı Kamer; çok tariklerle mütavatir bir surette, İbn-i Mes'ud, ibn-i Abbas, ibn-i Ömer, imam-ı Ali, Enes, Huzeyfe gibi pek çok Eazım-ı Sahabeden müteaddit tariklerle haber verilmekle beraber, nass-ı Kur'anla (54:1) اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ âyeti o mu'cize-i kübrayı âleme ilan etmiştir. O zamanın inatçı Kureyş müşrikleri, şu âyetin verdiği habere karşı inkâr ile mukabele etmemişler, belki yalnız "sihirdir!" demişler. Demek kâfirlerce dahi Kamer'in inşikakı kat'idir.

Şu mu'cize-i kübrayı, şakk-ı Kamer'e dair yazdığımız Otuzbirinci Söz'e zeyl olan Şakk-ı Kamer Risalesi'ne havale ederiz.

2529- "Hem Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nasılki arz ahalisine inşikak-ı Kamer mu'cizesini göstermiş, öyle de: Semavat ahalisine, Mi'rac mu'cizesi-i ekberini göstermiştir. İşte Mi'rac denilen şu mu'cize-i azamı, Otuzbirinci Söz olan Mi'rac Risalesi'ne havale ederiz. Çünki o risale, o mu'cize-i kübrayı, ne kadar nurani ve âlî ve doğru olduğunu kat'i bürhanlarla, hatta mülhidlere karşı da isbat etmiştir.

Yalnız mu'cize-i Mi'racın mukaddimesi olan Beyt-ül Makdis seyahatı ve sabahleyin Kureyş kavmi, ondan beyt-ül Makdis'in tarifatını istemesi üzerine hasıl olan bir mu'cizeyi bahsedeceğiz Şöyle ki:

2530- Mi'rac gecesinin sabahında, Mi'racını Kureyş'e haber verdi. Kureyş tekzib etti. Dediler: "Eğer Beyt-ül Makdis'e gitmiş isen, Beyt-ül Makdis'in kapılarını ve duvarlarını ve ahvalini bize tarif et!" Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman ediyor ki:

فَكَرَبْتُ كَرْباً لَمْ اَكْرُ ْ مِثْلَهُ قَطُّ فَجَلَّى اللّٰهُ لِى بَيْتَ الْمَقْدِسِ
وَكَشَفَ الْحُجُبَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ حَتَّى رَاَيْتُهُ فَنَعَتُّهُ وَاَنَا اَنْظُرُ اِلَيْهِ

(229) Yani:"Onların tekziblerinden ve suallerinden pek çok sıkıldım. Hatta öyle bir sıkıntı hiç çekmemiştim. Birden Cenab-ı Hak, Beyt-ül Makdis'i bana gösterdi; ben de Beyt-ü Makdis'e bakıyorum, birer birer herşey'i tarif ediyordum. İşte o vakit Kureyş baktılar ki; Beyt-ül Makdis'ten doğru ve tam haber veriyor." (M.179)

2531- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın Kur'andan sonra en büyük mu'cizesi, kendi zatıdır. Yani: Onda içtima etmiş ahlâk-ı âliyedir ki, herbir haslette en yüksek tabakada olduğuna dost ve düşman ittifak ediyorlar. Hatta şecaat kahramanı Hazret-i Ali, mükerreren diyordu "Harbin dehşetlendiği vakit, biz Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın arkasına iltica edip tahassun ediyorduk." Ve hakeza bütün ahlâk-ı hamidede en yüksek ve yetişilmiyecek bir dereceye malik idi. Şu mu'cize-i ekberi, Allame-i Mağrib Kadı iyaz'ın Şifa-i Şerif'ine havale ediyoruz. Elhak o zat, o mu'cize-i ahlâk-ı hamideyi pek güzel beyan edip isbat etmiştir.

Hem pek büyük ve dost ve düşmanla musaddak bir mu'cize-i Ahmediye (A.S.M.), Şeriat-ı Kübrasıdır ki, ne misli gelmiş ve ne de gelecek. Şu mu'cize-i

229 Bak: 214 no.lu dipnot.

azamın bir derece beyanını, bütün yazdığımız otuzüç Söz ve otuzüç Mektuba ve otuzbir Lem'aya ve onüç Şuaya havale ediyoruz." (M.179)

Bir atıf notu:

-Peygamberimiz'in (A.S.M.) şecaatı, bak: 669.p.

2532- " Bu parça, altın ve elmas ile yazılsa liyakatı var:

Evet sabıkan bahsi geçmiş: Avucunda küçük taşların zikir ve tesbih etmesi; (8:17) وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ sırrıyla, aynı avucunda küçücük taş ve toprak, düşmana top ve gülle hükmünde onları inhizama sevketmesi; (54:1) وَانْشَقَّ الْقَمَرُ nassı ile, aynı avucunun parmağıyla Kamer'i iki parça etmesi; ve aynı el, çeşme gibi on parmağından suyun akması ve bir orduya içirmesi; ve aynı el hastalara ve yaralılara şifa olması, elbette o mübarek el, ne kadar hârika bir mu'cize-i kudret-i İlahiye olduğunu gösterir. Güya ahbab içinde o elin avucu küçük bir zikirhane-i Sübhanîdir ki, küçücük taşlar dahi içine girse, zikir ve tesbih ederler. Ve a'daya karşı, küçücük bir cephane-i Rabbanîdir ki; içine taş ve toprak girse, gülle ve bomba olur. Ve yaralılar ve hastalara karşı küçücük bir eczahane-i Rahmanîdir ki, hangi derde temas etse, derman olur. Ve celal ile kalktığı vakit, Kamer'i parçalayıp Kab-ı Kavseyn şeklini verir; ve cemal ile döndüğü vakit, ab-ı kevser akıtan on musluklu bir çeşme-i rahmet hükmüne girer. Acaba böyle bir Zat'ın birtek eli, böyle acib mu'cizata mazhar ve medar olsa; o Zat'ın, Hâlik-ı Kâinat yanında ne kadar makbul olduğu ve davasında ne kadar sadık bulunduğu ve o el ile biat edenler, ne kadar bahtiyar olacakları, bedahet derecesinde anlaşılmaz mı? .." (M.140)

Atıf notları:

-Musa (A.S.)'ın dokuz mu'cizesi, bak: 3436.p.

-Mu'cizeler arasında en acib olanları, bak: 3285.p.

-Mu'cizelere inanmak istemeyenlerin sihir isnad etmeleri, bak: 3411.p.ta âyet notları.

2533- MUGAYYEBAT مغيبا : (Magîbat) Zahir duygularla bilinmeyen, bizce gaib olan, bilinmeyen şeyler. *(Bak: Gayb)*

2534- MUGAYYEBAT-I HAMSE خمسه معايبا : Beş bilinmeyen.

Bizce gaib olan ve 31. surenin 34. âyetinde bildirilen beş şey:

1- Kıyamet vakti,

2- Yağmurun ne zaman yağacağı,

3- Ana rahmindeki çocuğun mahiyeti ve ceninin isti'dadı ve manevî simasının ne olduğu,

4- Yarın insan hayır ve şer olarak ne kazanacağı,

5- İnsanın nerede ölceğini, Allah bildirmedikçe kimse bilemez. Bunlara mefatih-ül gayb da denir.

2535- Aynı mevzuda Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir sual ve cevabı: "Mugayyebat-ı Hamse'ye dair Sure-i Lokman'ın âhirindeki âyetin hakkında mühim sualinize gayet mühim bir cevap isterken, maatteessüf şimdiki halet-i ruhiyem ve ahval-i maddîyem o cevaba müsaid değildir. Yalnız sualinizin temas ettiği bir iki noktaya gayet müçmel işaret edeceğiz. Şu sualinizin meali gösteriyor ki, ehl-i ilhad tarafından tenkid suretinde mugayyebat-ı hamseden yağmurun gelmek vaktine ve rahm-i maderdeki ceninin keyfiyetine itiraz edilmiş. Demişler ki: "Rasadhanelerde bir âletle yağmurun vakt-i nüzulü keşfediliyor. Onu da, Allah'tan başkası da biliyor.Hem röntgen şuaiyle rahm-i maderdeki ceninin müzekker, müennes olduğu anlaşılıyor. Demek mugayyebat-ı hamseye ıttıla' kabildir?"

Elcevab: Yağmurun vakt-i nüzulü bir kaideye merbut olmadığı için, doğrudan doğruya meşiet-i hassa-i İlahiye ile bağlı ve hazine-i rahmetten hususi iradeye tabi olduğunun bir sırr-ı hikmeti şudur ki: Kâinatta en mühim hakikat ve en kıymetdar mahiyet; nur, vücud ve hayat ve rahmettir ki bu dört şey perdesiz vasıtasız, doğrudan doğruya kudret-i İlahiye ve meşiet-i hassa-i İlahiyeye bakar.

Sair masnuatta zahirî esbab, kudretin tasarrufuna perde oluyorlar. Ve muttarid kanunlar ve kaideler, bir derece irade ve meşiete hicab oluyor. Fakat vücud, hayat ve nur ve rahmette o perdeler konulmamış. Çünki perdelerin sırr-ı hikmeti o işde cereyan etmiyor: Madem vücudda en mühim hakikat rahmet ve hayattır; yağmur, hayata menşe ve medar-ı rahmet, belki ayn-ı rahmettir. Elbette vesait perde olmıyacak. Kaide ve yeknesaklık dahi, meşiet-i hassa-i İlahiyeyi setretmiyecek; ta ki her vakit, herkes herşeyde şükür ve

ubudiyete ve sual ve duaya mecbur olsun. Eğer bir kaide dahilinde olsaydı, o kaideye güvenip şükür ve rica kapısı kapanırdı. Güneşin tuluunda ne kadar menfaatler olduğu malumdur. Halbuki muttarid bir kaideye tabi olduğundan, Güneşin çıkması için dua edilmiyor ve çıkmasına dair şükür yapılmıyor. Ve ilm-i beşerî, o kaidenin yoluyla yarın Güneşin çıkacağını bildiği için, gaibden sayılmıyor. Fakat yağmurun cüz'iyatı bir kaideye tabi olmadığı için, her vakit insanlar rica ve dua ile dergah-ı İlahiyeye ilticaya mecbur oluyorlar. Ve ilm-i beşerî, vakt-i nüzulünü tayin edemediği için, sırf hazine-i rahmetten bir nimet-i hassa telakki edip hakiki şükrediyorlar.

2536- İşte bu âyet, bu nokta-i nazardan yağmurun vakt-i nüzulünü, Mugayyebat-ı Hamse'ye idhal ediyor. Rasadhanelerdeki âletle, bir yağmurun mukaddematını hissedip vaktini tayin etmek, gaibi bilmek değil, belki gaibden çıkıp âlem-i şehadete takarrubu vaktinde bazı mukaddematına ıttıla' suretinde bilmektir. Nasıl en hafi umur-u gaybiye vukua geldikte veyahut vukua yakın olduktan sonra hiss-i kabl-el vukuun bir nev'iyle bilinir. O, gaybı bilmek değil; belki o, mevcudu veya mukarreb-ül vücudu bilmektir. Hatta ben kendi asabımda bir hassasiyet cihetiyle yirmi dört saat evvel, gelecek yağmuru bazan hissediyorum. Demek yağmurun mukaddematı, mebadileri var. O mebadiler, rutubet nev'inden kendini gösteriyor, arkasından yağmurun geldiğini bildiriyor. Bu hal, aynen kaide gibi, ilm-i beşerin gaibden çıkıp daha şehadete girmiyen umura vüsule bir vesile olur. Fakat daha âlem-i şehadete ayak basmayan ve meşiet-i hassa ile rahmet-i hassadan çıkmıyan yağmurun vakt-i nüzulünü bilmek, ilm-i Allâm-ül Guyub'a mahsustur.

2537- Kaldı ikinci mes'ele: Röntgen şuaiyle rahm-ı maderdeki çocuğun erkek ve dişisini bilmek ile (31:34) وَيَعْلَمُ مَافِىٱلْ َرْحَامِ âyetinin meal-i gaybîsine münafi olamaz. Çünki âyet yalnız zükûret ve ünûset keyfiyetine değil, belki o çocuğun acib istidad-ı hususisi ve istikbalde kesbedeceği vaziyetine medar olan mukadderat-ı hayatiyesinin mebadileri, hatta simasındaki gayet acib olan sikke-i Samediyet muraddır ki, çocuğun o tarzda bilinmesi, ilm-i Allâm-ül Guyûb'a mahsustur.

Yüzbin röntgen-misal fikr-i beşerî birleşse, yine o çocuğun umum efrad-ı beşeriyeye karşı birer alâmet-i farikası bulunan yalnız hakiki sima-yı vechiyesini keşfedemez. Nerede kaldı ki sima-yı vechîsinden yüz defa daha hârika olan istidadındaki sima-yı manevîyi keşfedebilsin. Başta dedik ki:

Vücud ve hayat ve rahmet, bu kâinatta en mühim hakikatlardır ve en mühim makam onlarındır. İşte onun için o cami hakikat-ı hayatiye, bütün inceliklerıyle ve dekaikiyle irade-i hassaya ve rahmet-i hassaya ve meşiet-i hassaya bakmalarının bir sırrı şudur ki: Hayat, bütün cihazatıyla ve cihatıyla şükür ve ubudiyet ve tesbihin menşe' ve medarı olduğundandır ki, irade-i hassaya hicab olan yeknesaklık ve kaidelik ve rahmet-i hassaya perde olan vesait-i zahiriye konulmamıştır. Cenab-ı Hak'ın rahm-i maderdeki çocukların sima-yı maddî ve manevîlerindeki iki cilvesi var:

Birisi: Vahdetini ve ehadiyetini ve samediyetini gösterir ki; o çocuk azayı esasîde ve cihazat-ı insaniyenin envaında sair insanlarla muvafık ve mutabık olduğu cihetle, Hâlık ve Saniinin vahdetine şehadet ediyor. O cenin bu lisan ile bağırıyor ki: "Bana bu sima ve azayı veren kim ise, bütün esasat-ı azada bana benziyen bütün insanların sanii dahi odur. Ve hem bütün zihayatın sanii odur."

İşte rahm-i maderdeki ceninin bu lisanı, gaybî değil, kaideye ve ıttırada ve nev'ine tabi olduğu için malumdur, bilinebilir. Âlem-i şehadetten âlem-i gayba girmiş bir daldır ve bir dildir.

İkinci Cihet: Sima-yı istidadiye-i hususiyesi ve sima-yı vechiye-i şahsiyesi lisanıyla Saniinin ihtiyarını, iradesini ve meşietini ve rahmet-i hassasını ve hiçbir kayd altında olmadığını, bağırıp gösteriyor. Fakat bu lisan, gayb-ül gaybdan geliyor. İlm-i Ezelîden başkası, kabl-el vücud bunu göremiyor ve ihata edemiyor. Rahm-i maderde iken bu simanın binde bir cihazatı görünmekle, bilinmiyor!

Elhasıl: Ceninin sima-yı istidadîsinde ve sima-yı vechiyesinde hem delil-i vahdaniyet var, hem ihtiyar ve irade-i ilahiyenin hücceti vardır." (L.110-112)

Atıf notları:

-Yağmurun evkat-ı nüzulünün gayr-ı muayyen olmasının bir hikmeti, bak: 842.p.

-Birkısım mugayyebatın hikmeti, bak: 2032.p.

2537/1- Mugayyebat-ı hamseden olan kıyametin vakti ve Nurcular taifesinin ne zamana kadar devam edeceği mevzuunda Bediüzzaman Hazretlerinin yazdığı bir mektub:

"Ahir zamandan haber veren mühim bir hadis:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهِ

(230) Ramazan-ı şerifte onuncu günün ikinci saatinde birden bu hadis-i şerif hatırıma geldi. Belki Risale-i Nur şakirdlerinin taifesi ne kadar devam edeceğini düşündüğüme binaen ihtar edildi. تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى (şedde sayılır, tenvin sayılmaz) fıkrasının makam-ı cifrîsi 1542 ederek nihayet-i devamına ima eder.

يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللَّهُ

ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ (şedde sayılır) fıkrası dahi; makam-ı cifrîsi 1506 edip, bu tarihe kadar zahir ve aşikârane, belki galibane; sonra ta kırk ikiye kadar, gizli ve mağlubiyet içinde vazife-i tenviriyesine devam edeceğine remze yakın ima eder.

وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللَّهُ

حَتَّى يَأْتِىَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ (şedde sayılır) fıkrası dahi; makam-ı cifrîsi 1545 olup kâfirin başında kıyamet kopmasına ima eder. يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللَّهُ

Cay-ı dikkat ve hayrettir ki, üç fıkra bil'ittiifak bin beşyüz tarihini göstermeleriyle beraber, tam tamına manidar, makul ve hikmetli bir surette bin beşyüz altıdan ta kırk ikiye, ta kırk beşe kadar üç inkılab-ı azîmin ayrı ayrı zamanlarına tetabuk ve tevafuklarıdır. Bu imalar gerçi yalnız birer tevafuk olduğundan delil olmaz ve kuvvetli değil, fakat birden ihtar edilmesi bana kanaat verdi.

Hem kıyametin vaktini kat'i tarzda kimse bilmez; fakat böyle imalar ile bir nevi kanaat, bir galib ihtimal gelebilir.

Fatiha'da "sırat-ı müstakim" ashabının taife-i kübrasını tarif eden اَلَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ fıkrası, şeddesiz bin beşyüz altı veya yedi ederek tam tamına ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ fıkrasının makamına tevafuku ve manasına tetabuku ve şedde sayılsa تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِى fıkrasına üç manidar farkla

230 Bak: 104 no.lu dipnot

tam muvafakatı ve manen mutabakatı bu hadisin imasını te'yid edip remz derecesine çıkarıyor; ve müteaddid ayat-ı Kur'aniyede "sırat-ı müstakim" kelimesi, bir mana-yı remzîyle Risalet-in Nur'a manaca ve cifirce ima etmesi remze yakın bir ima ile, Risalet-in Nur şakirdlerinin taifesi, âhirzamanda o taife-i kübra-i azamın âhirlerinde bir hizb-i makbul olacağını işaret eder diye def'aten birden ihtar edildi.

اَلْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۞ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ (K.L.27)

2537/2- Hakikatları i'lam-ı İlahîye istinad eden ilham ve manevî mükâşefelerle veya Kur'an ve ehadisten cifrî istihrac ve işarî manaların keşfiyle mugayyebattan bazılarına cüz'iyet cihetiyle hem kat'i ve sarih olmayarak muttali olunabileceği hükmünü, ülema-i İslâm reddetmemiştir. Ezcümle Elmalı'lı Hamdi Efendi, mugayyebat-ı hamse hakkındaki âyeti tefsir ederken şunları kaydeder:

"Camius'sagîr'de خَمْسٌ يَعْلَمُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ [231] diye varid olan Büreyde hadisinde Menavi Kebir şerhinde der ki: Ya'ni bu beş şeyi Allah'dan başkası hem küllî hem cüz'î olarak ihata ve şümul vechi üzere bilmez.

Şu halde Allah Teala'nın bazı havassını (İslâm büyüklerini) hatta bu beşten bazı mugayyebata muttali' kılmasına münafi olmaz. Çünkü o mahdud cüz'iyattır. Mu'tezile'nin bunu inkâr etmesi de mükâberedir.

Bir de Buhari'de Enes İbn-i Malik (radıyallahü anh)ten rivayet olunduğu üzere Hazret-i Peygamber (sallallahü aleyhi vesselem) buyurmuştur ki: "Allah Teala rahime bir melek müvekkel kılmıştır. Ya Rab nutfe, ya Rab aleka, ya Rab mudga der, Allah Teala da hakkını kaza etmek irade buyurduğu vakit erkek mi dişi mi ? şaki mi Said mi? Rızkı ne, eceli ne? Söyler, anası karnında bunlar yazılır. O vakit onu o melek ve Allah Teala'nın mahlukatından dilediği kimseler de bilir. Demek ki bazılarının bu suretle bilebilmesi zikrolunan ihtisasa (yalnız Allah'ın bilmesine) münafi değildir. Çünkü Allah'a mahsus olan ilim, gaybde iken her birinin ahvaline alet- tafsil ilmi tam ve kâmildir. Melekin ve ba'zı havassın muttali' olabileceği ilim ise, az çok delili tahakkuk etmiş bir vechile nâkıs bir ilimdir... Zannî istidlaller de buna münafi değildir. Çünkü zann, ilim değildir. İlim şübhesiz olandır." (E.T.3853)

---

231 Buhari, Kitab-ül İman 37. bab; Müslim, Kitab-ül iman 5, 7 hadisler. İbn-i Mace, Mukaddeme 9 ve Kitab-ül Fiten 25. bablar. İbn-i Hanbel, 2/52, 426

2537/3- Gayb hakkında Kur'andan birkaç not:

-Resulullah'ın (A.S.M.) gaybı bilmediğini bildirmesi: (6:50) (7:188) (11:31)

-Gaybı Allah bilir: (6:59)

-Allah gayb ve şehadet âlemlerini bilir: (6:73) (13:9)

-Vahiyle gelen, gayb haberleridir. (11:49) (12:102)

-Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir: (11:123) (16:77) (18:26) (23:92) (27:65) (35:38)

-Süleyman'ın (A.S.) vefatını bilemiyen cinlerin, gaybî haberi bilemiyecekleri: (34:14)

-Allah bütün gaybı bilir, başkaları bilmez, ancak bildirmeyi dilediği peygamber müstesna: (72:26,27)

-Ashab-ı Kehf'in gaybî olan sayıları hakkındaki isabetsiz ve zannî olan iki bilgi şekli (18:22)

2538- MUHABBET محبّة : Sevgi, sevme. *Sohbet. *Ruhun kendisinden lezzet duyduğu şeye meyletmesi. (Zıddı: Buğzetme ve adavettir.) *(Bak: Aşk, Hüsn, Kalb)*

"Seyyid Şerif-i Cürcanî "Şerh-ül Mevakıf'da demiş ki: "Sebeb-i muhabbet, ya lezzet veya menfaat, ya müşakelet (yani meyl-i cinsiyet), ya kemaldir. Çünki kemal, mahbub-u lizatihîdir." Yani; ne şey'i seversen; ya lezzet için seversin, ya menfaat için, ya evlada meyil gibi bir müşakele-i cinsiye için, ya kemal olduğu için seversin. Eğer kemal ise, başka bir sebeb, bir garaz lâzım değil. O, bizzat sevilir. Meselâ eski zamanda sahib-i kemalât insanları herkes sever, onlara karşı hiçbir alâka olmadığı halde istihsankârane muhabbet edilir.

İşte Cenab-ı Hakk'ın bütün kemalâtı ve Esma-i Hüsnasının bütün meratibleri ve bütün faziletleri, hakiki kemalât olduklarından bizzat sevilirler. "Mahbebetün Lizatiha"dırlar." (S.619)

2539- "Adavet ve muhabbet, nur ve zulmet gibi zıttırlar. İkisi, mana-yı hakikisinde olarak beraber cem' olamazlar. Eğer muhabbet, kendi esbabının rüçhaniyetine göre bir kalbde hakiki bulunsa, o vakit adavet mecazî olur; acımak suretine inkılab eder. Evet mü'min, kardeşini sever ve sevmeli. Fakat fenalığı için yalnız acır. Tahakkümle değil, belki lütufla ıslahına çalışır. Onun

için nass-ı hadis ile: "Üç günden fazla mü'min mü'mine küsüp kat'-ı mükâleme etmiyecek" [232] Eğer esbab-ı adavet galebe çalıp, adavet hakikatiyle bir kalbde bulunsa, o vakit muhabbet mecazî olur, tasannu' ve temelluk suretine girer." (M.263)

2540- "Muhabbete en lâyık şey muhabbettir ve husumete en lâyık sıfat husumettir. Yani, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi temin eden ve saadete sevk eden muhabbet ve sevmek sıfatı, enziyade sevilmeğe ve muhabbete lâyıktır. Ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi zir ü zeber eden düşmanlık ve adavet, her şeyden ziyade nefrete ve adavete ve ondan çekilmeğe müstahak ve çirkin ve muzır bir sıfattır. Bu hakikat Risale-i Nur'un "Yirmiikinci Mektub"unda izahıyla beyan edildiğinden burada kısa bir işaret ediyoruz. Şöyle ki:

2541- Husumet ve adavetin vakti bitti. İki harb-i umumi adavetin ne kadar fena ve tahrib edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti. Öyle ise, düşmanlarımızın seyyiatı, -tecavüz olmamak şartıyla- adavetinizi celb etmesin. Cehennem ve azab-ı İlahî kâfidir onlara... *(Bak: 799.p.)*

2542- Bazan insanın gururu ve nefisperestliği, şuursuz olarak ehl-i imana karşı haksız olarak adavet eder; kendini haklı zanneder. Halbuki bu husumet ve adavetle, ehl-i imana karşı muhabbete vesile olan iman, İslâmiyet ve cinsiyet gibi kuvvetli esbabı istihfaf etmektir, kıymetlerini tenzil etmektir. Adavetin ehemmiyetsiz esbablarını, muhabbetin dağ gibi sebeblerine tercih etmek gibi bir divaneliktir.

2543- Madem muhabbet adavete zıttır. Ziya ve zulmet gibi, hakiki içtima edemezler. Hangisinin esbabı galib ise, o hakikatiyle kalbde bulunacak; onun zıddı hakikatiyle olmayacak. Meselâ: Muhabbet hakikatiyle bulunsa, o vakit adavet şefkate, acımağa inkılab eder. Ehl-i imana karşı vaziyet budur. Yahut adavet hakikatiyle kalbde bulunsa, o vakit muhabbet mümaşat ve karışmamak, zahiren dost olmak suretine döner. Bu ise tecavüz etmiyen ehl-i dalalete karşı olabilir." (H.Ş.51) *(Bak: 91, 92.p.lar)*

2544- "Ey nefisperest nefsim, ey dünya perest arkadaşım! Muhabbet, şu kâinatın bir sebeb-i vücududur. Hem şu kâinatın rabıtasıdır. Hem şu kâinatın nurudur, hem hayatıdır. İnsan, kâinatın en cami' bir meyvesi olduğu için, kâinatı istila edecek bir muhabbet o meyvenin çekirdeği olan kalbine dercedilmiştir. İşte şöyle nihayetsiz bir muhabbete lâyık olacak, nihayetsiz

232 S.B.M. hadis: l992, l996

bir kemal sahibi olabilir. İşte ey nefis ve ey arkadaş! İnsanın havfe ve muhabbete âlet olacak iki cihaz, fıtratında dercolunmuştur. Alâ-Külli-hal o muhabbet ve havf, ya halka veya Hâlik'a müteveccih olacak. Halbuki halktan havf ise, elîm bir beliyyedir. Halka muhabbet dahi, belalı bir musibettir. Çünki sen öylelerden korkarsın ki, sana merhamet etmez veya senin istirhamını kabul etmez. Şu halde havf, elîm bir beladır. Muhabbet ise, sevdiğin şey, ya seni tanımaz, Allah'a ısmarladık demeyip gider. -Gençliğin ve malın gibi.- Ya muhabbetin için seni tahkir eder. Görmüyor musun ki, mecazi aşklarda yüzde doksandokuzu, maşukundan şikayet eder. Çünki Samed ayinesi olan batın-ı kalb ile sanem-misal dünyevi mahbublara perestiş etmek, o mahbubların nazarında sakildir ve istiskal eder, reddeder. Zira fıtrat, fıtrî ve lâyık olmıyan şey'i reddeder, atar. (Şehvanî sevmekler, bahsimizden hariçtir.)

2545- Demek sevdiğin şeyler ya seni tanımıyor, ya seni tahkir ediyor, ya sana refakat etmiyor. Senin rağmına müfarakat ediyor. Madem öyledir; bu havf ve muhabbeti, öyle birisine tevcih et ki, senin havfın lezzetli bir tezellül olsun. Muhabbetin, zilletsiz bir saadet olsun. Evet Hâlik-ı Zülcelal'inden havf etmek, onun rahmetinin şefkatına yol bulup iltica etmek demektir. Havf, bir kamçıdır; onun rahmetinin kucağına atar. Malumdur ki, bir valide, meselâ bir yavruyu korkutup sinesine celbediyor. O korku, o yavruya gayet lezzetlidir. Çünki şefkat sinesine celbediyor. Halbuki, bütün validelerin şefkatleri, rahmet-i ilahiyenin bir lem'asıdır. Demek havfullahta bir azîm lezzet vardır. Madem havfullahın böyle lezzeti bulunsa, muhabbetullahta nekadar nihayetsiz lezzet bulunduğu malum olur. Hem Allah'tan havf eden, başkaların kasavetli, belalı havfından kurtulur. Hem Allah hesabına olduğu için mahlukata ettiği muhabbet dahi firaklı, elemli olmuyor.

2546- Evet insan evvela nefsini sever. Sonra akaribini, sonra milletini, sonra zihayat mahlukları, sonra kâinatı, dünyayı sever. Bu dairelerin herbirisine karşı alâkadardır. Onların lezzetleriyle mütelezziz ve elemleriyle müteellim olabilir. Halbuki şu herc ü merc âlemde ve rüzgar deveranında hiçbir şey kararından kalmadığından biçare kalb-i insan, her vakit yaralanıyor. Elleri yapıştığı şeylerle, o şeyler gidip ellerini paralıyor, belki koparıyor. Daima ızdırap içinde kalır, yahut gaflet ile sarhoş olur. Madem öyledir, ey nefis! Aklın varsa, bütün o muhabbetleri topla, hakiki sahibine ver, şu belalarndan kurtul. Şu nihayetsiz muhabbetler, nihayetsiz bir kemal ve cemal sahibine mahsustur. Ne vakit hakiki sahibine verdin, o vakit bütün eşyayı onun namıyla ve onun ayinesi olduğu cihetle ızdırapsız sevebilirsin. Demek

şu muhabbet doğrudan doğruya kâinata sarfedilmemek gerektir. Yoksa muhabbet en leziz bir ni'met iken, en elîm bir nıkmet olur.

2547- Bir cihet kaldı ki, en mühimi de odur ki, ey nefis! Sen, muhabbetini kendi nefsine sarfediyorsun. Sen, kendi nefsini kendine mabud ve mahbub yapıyorsun. Herşeyi nefsine feda ediyorsun. Adeta bir nevi rububiyet veriyorsun. Halbuki muhabbetin sebebi, ya kemaldir; zira, kemal zatında sevilir. Yahut menfaattır, yahut lezzettir veyahut hayriyettir, ya bunlar gibi bir sebeb tahtında muhabbet edilir. Şimdi ey nefis! Bir kaç Sözde kat'i isbat etmişiz ki, asıl mahiyetin; kusur, naks, fakr, aczden yoğrulmuştur ki; zulmet, karanlığın derecesi nisbetinde nurun parlaklığını gösterdiği gibi, zıddiyet itibariyle sen, onlarla Fâtır-ı Zülcelal'in kemal, cemal, kudret ve rahmetine ayinedarlık ediyorsun. Demek ey nefis! Nefsine muhabbet değil, belki adavet etmelisin veyahut acımalısın veyahut mutmainne olduktan sonra şefkat etmelisin. Eğer nefsini seversen, çünki senin nefsin lezzet ve menfaatin menşeidir, sen de lezzet ve menfaatin zevkine meftunsun. O zerre hükmünde olan lezzet ve menfaat-ı nefsiyeyi, nihayetsiz lezzet ve menfaatlere tercih etme. Yıldız böceği gibi olma. Çünki o, bütün ahbabını ve sevdiği eşyayı karanlığın vahşetine gark eder, nefsinde bir lem'acık ile iktifa eder. Zira nefsî olan lezzet ve menfaatinle beraber bütün alâkadar olduğun ve bütün menfaatleriyle intifa' ettiğin ve saadetleriyle mes'ud olduğun mevcudatın ve bütün kâinatın menfaatleri, ni'metleri, iltifatına tabi bir Mahbub-u Ezelî'yi sevmekliğin lâzımdır. Ta, hem kendinin, hem bütün onların saadetleriyle mütelezziz olasın. Hem Kemal-i Mutlak'ın muhabbetinden aldığın nihayetsiz bir lezzeti alasın.

2548- Zaten sana, sende senin nefsine olan şedid muhabbetin, onun zatına karşı muhabbet-i zatiyedirki, sen su-i istimal edip kendi zatına sarfediyorsun. Öyle ise nefsindeki eneyi yırt, hüveyi göster ve kâinata dağınık bütün muhabbetlerin, onun esma ve sıfatına karşı verilmiş bir muhabbettir. Sen su-i istimal etmişsin, cezasını da çekiyorsun. Çünki yerinde sarfolunmıyan bir muhabbet-i gayr-ı meşruanın cezası, merhametsiz bir musibettir. Rahmanürrahim ismiyle, hurilerle müzeyyen Cennet gibi senin bütün arzularına cami' bir meskeni, senin cismanî hevesatına ihzar eden ve sair esmasıyla senin ruhun, kalbin, sırrın, aklın ve sair letaifin arzularını tatmin edecek ebedî ihsanatını o Cennet'te sana müheyya eden ve herbir isminde manevî çok hazine-i ihsan ve kerem bulunan bir Mahbub-u Ezelî'nin, elbette bir zerre muhabbeti, kâinata bedel olabilir. Kâinat onun bir cüz'î tecelli-i muhabbetine bedel olamaz." (S.357-360)

2549- "Elhasıl: Dünyayı ve ondaki mahlukatı mana-yı harfiyle sev. Mana-yı ismiyle sevme. "Ne kadar güzel yapılmış" de. "Ne kadar güzeldir" deme. Ve kalbin bâtınına, başka muhabbetlerin girmesine meydan verme. Çünki bâtın-ı kalb, ayine-i Samed'dir ve ona mahsustur." (S.640)

2550- Bununla beraber inkâr sebebiyle fıtrî muhabbetin adavete dönmesi de var ki, manevî hayat için en büyük tehlikedir: "Bir zaman bir dünya güzeli, bir âşıkını huzurundan çıkarıyor. O adamdaki aşk, birden adavete dönüyor ve diyor ki: "Tuh!.. ne kadar çirkindir" diyerek, kendine teselli vermek için cemalinden küsüyor, cemalini inkâr ediyor. Evet insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, eli yetişmediği veyahut tutamadığı şeylerin adavetkârane kusurlarını arar, adeta düşmanlık etmek ister. Madem bütün kâinatın şehadetiyle Mahbub-u Hakiki ve Cemil-i Mutlak, bütün güzel esma-i hüsnasiyle kendini insana sevdiriyor ve insanların kendini sevmelerini istiyor; elbette ve her halde, kendisinin hem mahbubu, hem habibi olan insana fıtrî bir adaveti verip derinden derine kendinden küstürmiyecek. .. ve fıtraten en ziyade sevimli ve muhabbetli ve perestiş için yarattığı en müstesna mahluku olan insanın fıtratına bütün bütün zıd olarak bir gizli adaveti, insanın ruhuna vermiyecek. Çünki insan, sevdiği ve kıymetini takdir ettiği bir Cemal-i Mutlak'tan ebedî ayrılmaktan gelen derin yarasını; ancak ona adavetle, ondan küsmekle ve onu inkâr etmekle tedavi edebilir. İşte kâfirlerin Allah'ın düşmanı olması, bu noktadan ileri geliyor." (L.355)

2551- Mü'minler muhabbetullahı fiiliyatla da gösterirler. Nitekim,

"(3:31) قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ âyet-i azîmesi, ittiba-i Sünnet ne kadar mühim ve lâzım olduğunu pek kat'i bir surette ilan ediyor. Evet şu âyet-i kerime, kıyasat-ı mantıkiye içinde, kıyas-ı istisnaî kısmının en kuvvetli ve kat'i bir kıyasıdır. Şöyle ki: Nasıl mantıkça kıyas-ı istisnaî misali olarak deniliyor: "Eğer Güneş çıksa, gündüz olacak." Müsbet netice için denilir: "Güneş çıktı, öyle ise netice veriyor ki şimdi gündüzdür." Menfi netice için deniliyor: "Gündüz yok öyle ise netice veriyor ki: Güneş çıkmamış." Mantıkça, bu müsbet ve menfi iki netice kat'idirler. Aynen böyle de: Şu âyet-i kerime der ki: "Eğer Allah'a muhabbetiniz varsa, Habibullah'a ittiba edilecek. İttiba edilmezse netice veriyor ki; Allah'a muhabbetiniz yoktur. Muhabbetullah varsa netice verir ki; Habibullah'ın Sünnet-i Seniyesine ittibaı intac eder." Evet Cenab-ı Hakk'a iman eden, elbette ona itaat edecek. Ve itaat yolları içinde en makbulü ve en müstakimi ve en kısası, bilâ-şüphe Habibullah'ın gösterdiği ve takip ettiği yoldur." (L.52)

2552- Hem mezkûr âyet-i kerimede" i'cazlı bir îcaz vardır. Çünki çok cümleler, bu üç cümlenin içinde dercedilmiştir. Şöyle ki: Şu âyet diyor ki: "Allah'a (celle celaluhu) imanınız varsa, elbette Allah'ı seveceksiniz. Madem Allah'ı seversiniz, Allah'ın sevdiği tarzı yapacaksınız. Ve o sevdiği tarz ise, Allah'ın sevdiği zata benzemelisiniz. Ona benzemek ise, ona ittiba etmektir. Ne vakit Ona ittiba etseniz, Allah da sizi sevecek. Zaten siz Allah'ı seversiniz, ta ki Allah da sizi sevsin."

İşte bütün bu cümleler, şu âyetin yalnız mücmel ve kısa bir mealidir. Demek oluyor ki: İnsan için en mühim âlî maksad, Cenab-ı Hakk'ın muhabbetine mazhar olmasıdır. Bu âyetin nassıyla gösteriyor ki: O matlab-ı a'lanın yolu, Habibullah'a ittibadır ve Sünnet-i Seniyyesine iktidadır. Bu makamda "üç nokta" isbat edilse, mezkûr hakikat tamamıyla tezahür eder.

2553- Birinci Nokta: Beşer, fıtraten şu kâinatın Hâlikına karşı hadsiz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünki fıtrat-ı beşeriyede cemale karşı bir muhabbet ve kemale karşı perestiş etmek ve ihsana karşı sevmek vardır. Cemal ve kemal ve ihsan derecatına göre, o muhabbet tezayüd eder, aşkın en münteha derecesine kadar gider. Hem bu küçük insanın küçücük kalbinde, kâinat kadar bir aşk yerleşir. Evet kalbin mercimek kadar bir sandukçası olan kuvve-i hâfıza, bir kütüphane hükmünde binler kitab kadar yazı, içinde yazılması gösteriyor ki; kalb-i insan, kâinatı içine alabilir ve o kadar muhabbet taşıyabilir. Madem fıtrat-ı beşeriyede ihsan ve cemal ve kemale karşı böyle hadsiz bir istidad-ı muhabbet vardır.

Ve madem bu kâinatın Hâlikı, kâinatta tezahür eden âsârıyla, bilbedahe tahakkuku sabit olan hadsiz cemal-i mukaddesi; bu mevcudatta tezahür eden nukuş-u san'atıyla bizzarure sübutu tahakkuk eden hadsiz kemal-i kudsîsi; ve bütün zihayatlarda tezahür eden hadsiz enva-ı ihsan ve in'amatıyla bilyakîn ve belki bilmüşahede vücudu tahakkuk eden hadsiz ihsanatı vardır. Elbette zişuurların en camii ve en muhtacı ve en mütefekkiri ve en müştakı olan beşerden, hadsiz bir muhabbeti iktiza ediyor.

Evet herbir insan, o Hâlik-ı Zülcelal'e karşı hadsiz bir muhabbete müstaid olduğu gibi, o Hâlik dahi herkesten ziyade cemal ve kemal ve ihsanına karşı hadsiz bir mahbubiyete müstahaktır. Hatta insan-ı mü'minde hayatına ve bekasına ve vücuduna ve dünyasına ve nefsine ve mevcudata karşı türlü türlü muhabbetleri ve şedid alâkaları, o istidad-ı muhabbet-i ilahiyenin tereşşuhatıdır. Hatta insanın mütenevvi hissiyat-ı şedidesi, o istidad-ı muhabbetin istihaleleridir ve başka şekillere girmiş reşhalarıdır. Malumdur ki:

İnsan, kendi saadetiyle mütelezziz olduğu gibi, alâkadar olduğu zatların saadetleriyle dahi mütelezziz oluyor. Ve kendini beladan kurtaranı sevdiği gibi, sevdiklerini de kurtaranı öyle sever.

2554- İşte bu halet-i ruhiyeye binaen; insan, her insana ait enva-ı ihsanat-ı İlahiyeden yalnız bunu düşünse ki: Benim Hâlikım beni zulümat-ı ebediye olan ademden kurtarıp bu dünyada bir güzel dünyayı bana verdiği gibi, ecelim geldiği zaman beni idam-ı ebedî olan ademden ve mahvdan yine kurtarıp baki bir âlemde ebedî ve çok şa'şaalı bir âlemi bana ihsan ve o âlemin umum enva-ı lezaiz ve mehasininden istifade edecek ve cevelan edip tenezzüh edecek zahirî ve batınî hassaları, duyguları bana in'am ettiği gibi, çok sevdiğim ve çok alâkadar olduğum bütün akarib ve ahbab ve ebna-yı cismini dahi öyle hadsiz ihsanlara mazhar ediyor ve o ihsanlar bir cihette bana ait oluyor. Zira onların saadetleriyle mes'ud ve mütelezziz oluyorum. Madem اَلْاِنْسَانُ عَبِيدُ الْاِحْسَانِ sırrıyla, herkeste ihsana karşı perestiş var; elbette böyle hadsiz ebedî ihsanata karşı kâinat kadar bir kalbim olsa, o ihsana karşı muhabbetle dolmak iktiza eder ve doldurmak isterim. Ben bilfiil o muhabbeti etmezsem de, bil'istidad, bil'iman, binniyye, bil'kabul, bittakdir, bil'iştiyak, bil'iltizam, bil'irade suretinde ediyorum, diyecek ve hakeza... *(Bak: 453.p.)* Cemal ve kemale karşı insanın göstereceği muhabbet ise, icmalen işaret ettiğimiz ihsana karşı muhabbete kıyas edilsin. Kâfir ise, küfür cihetiyle hadsiz bir adavet eder. Hatta kâinata ve mevcudata karşı zalimane ve tahkirkârane bir adavet taşıyor." (L.57)

2555- "İkinci Nokta: Muhabbetullah, ittiba-ı Sünnet-i Muhammediye Aleyhissalatü Vesselâm'ı istilzam eder. Çünki Allah'ı sevmek, onun marziyatını yapmaktır. Marziyatı ise en mükemmel bir surette Zat-ı Muhammediye'de (A.S.M.) tezahür ediyor. Zat-ı Ahmediye'ye (A.S.M.) harekât ve ef'alde benzemek, iki cihetledir:

Birisi: Cenab-ı Hakk'ı sevmek cihetinde emrine itaat ve marziyatı dairesinde hareket etmek, o ittibaı iktiza ediyor. Çünki bu işde en mükemmel imam, Zat-ı Muhammediye'dir. (A.S.M.)

İkincisi: Madem Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) insanlara olan hadsiz ihsanat-ı İlahiyenin en mühim bir vesilesidir.Elbette Cenab-ı Hak hesabına hadsiz bir muhabbete lâyıktır. İnsan, sevdiği zata eğer benzemek kabil ise, fıtraten benzemek ister.İşte Habibullah'ı sevenlerin, Sünnet-i Seniyyesine ittiba ile ona benzemeye çalışmaları, kat'iyyen iktiza eder.

2556- Üçüncü Nokta: Cenab-ı Hakk'ın hadsiz merhameti olduğu gibi, hadsiz bir muhabbeti de vardır. Bütün kâinattaki masnuatın mehasini ile ve süslendirmesiyle kendini hadsiz bir surette sevdirdiği gibi; masnuatını, hususan sevdirmesine sevmek ile mukabele eden zişuur mahlukatı sever. Cennet'in bütün letaif ve mehasini ve lezaizi ve niamatı, bir cilve-i rahmeti olan bir zatın nazar-ı muhabbetini kendine celbe çalışmak, ne kadar mühim ve âlî bir maksad olduğu bilbedahe anlaşılır. Madem nass-ı kelâmiyle: Onun muhabbetine, yalnız ittiba-ı Sünnet-i Ahmediye (A.S.M.) ile mazhar olunur. Elbette ittiba-ı Sünnet-i Ahmediye (A.S.M.) en büyük bir maksad-ı insanî ve en mühim bir vazife-i beşeriye olduğu tahakkuk eder." (L.58) *(Bak: Sünnet)*

2557- "Velayet yollarının ve tarikat şubelerinin en mühim esası ihlastır. Çünkü ihlas ile hafi şirklerden halas olur. İhlası kazanmıyan, o yollarda gezemez ve o yolların en keskin kuvveti, muhabbettir. Evet muhabbet, mahbubunda bahaneler aramaz ve kusurlarını görmek istemez. Ve kemaline delalet eden zayıf emareleri, kavi hüccetler hükmünde görür. Daima mahbubuna tarafdardır.

İşte bu sırra binaendir ki, muhabbet ayağı ile marifetullaha teveccüh eden zatlar şübehata ve itirazata kulak vermezler, ucuz kurtulurlar. Binler şeytan toplansa, onların mahbub-u hakikisinin kemaline işaret eden bir emareyi, onların nazarında ibtal edemez. Eğer muhabbet olmazsa, o vakit kendi nefsi ve şeytanı ve harici şeytanların ettikleri itirazat içinde çok çırpınacak. Kahramancasına bir metanet ve kuvvet-i iman ve dikkat-ı nazar lâzımdır ki, kendisini kurtarsın.

2558- İşte bu sırra binaendir ki, umum meratib-i velayette, marifetullahtan gelen muhabbet, en mühim maye ve iksirdir. Fakat muhabbetin bir vartası var ki; ubudiyetin sırrı olan niyazdan, mahviyetten naza ve davaya atlar, mizansız hareket eder. Masiva-yı İlahiyeye teveccühü hengâmında, mana-yı harfiden mana-yı ismîye geçmesi ile, tiryak iken zehir olur. Yani gayrullahı sevdiği vakit Cenab-ı Hak hesabına ve Onun namına, Onun bir ayine-i esması olmak ciheti ile rabt-ı kalb etmek lâzım iken; bazan o zatı o zat hesabına kendi kemalat-ı şahsiyesi ve cemal-i zatîsi namına düşünüp, mana-yı ismiyle sever. Allah'ı ve Peygamber'i düşünmeden yine onları sevebilir. Bu muhabbet, muhabbetullaha vesile değil, perde oluyor. Mana-yı harfi ile olsa, muhabbetullaha vesile olur, belki cilvesidir denilebilir." (M.450)

2559- "Cenab-ı Hakk'ın masivasına yapılan muhabbet iki çeşit olur. Birisi, yukarıdan aşağıya nazil olur. Diğeri, aşağıdan yukarıya çıkar. Şöyle ki: Bir

insan en evvel muhabbetini Allah'a verirse, onun muhabbeti dolayısıyla Allah'ın sevdiği herşeyi sever mahlukata taksim ettiği muhabbeti, Allah'a olan muhabbetini tenkis değil, tezyid eder.

İkinci kısım ise, en evvel esbabı sever ve bu muhabbetini Allah'ı sevmeğe vesile yapar. Bu kısım muhabbet, topluluğunu muhafaza edemez, dağılır. Ve bazan da kavi bir esbaba rast gelir. Onun muhabbetini mana-yı ismiyle tamamen cezbeder, helakete sebeb olur. Şayet Allah'a vasıl olsa da, vüsulü nâkıs olur." (M.N.73)

2559/1- Atıf notları:

-Muhabbette ifrat ve tefrit ve mana-yı harfi mes'elesi, bak: 216.p.

-Endadı (şer cereyanı liderlerini ve onları temsil eden putları) mabud gibi sevenler, bak: 833.p.

-Dünyayı ve ondaki mahlukatı mana-yı harfi ile sevmek, bak: 2241.p.

-Mü'minler arasında muhabbet ve adavetin muaccel neticeleri, bak: 145, 146.p.lar.

-Refika-i hayatına meşru muhabbet, bak: 159, 160.p.lar

-Aile efradı ve mü'minler arasında muhabbet ve itaatın şartları, bak: 178-180.p.lar

-Yalnız Allah için birbirini seven cemaat-ı makbule, bak: 3941.p.

-Ebeveyni, evladı ve dostları, Allah için sevmek, bak: 164.p.

-Cenab-ı Hakk'ın muhabbet-i kudsiyesi, bak: 884,1315.p.lar

-Kişi, Cennet'te sevdiği ile beraberdir, bak: 542, 3502.p.lar

-Muhabbet, şahsın zatına değil, fazilet ve dine hizmet vasfına olmalı, bak: 2737.p.

-Allah, çok tevbekârları ve temizlenenleri sever, bak: 2355.p.

2560- Muhabbete dair âyetlerden birkaç not:

-Dünya hayatını sevip dünyayı âhirete tercih edenler: (14:3) (16:107)

-Hidayete karşı (Hakkı görmeyen), kötülüğü sevip tercih eden Semûd Kavmi'ne gelen azab: (41:17)

-İnsanın muaccel dünya menfaatini âhirete tercih etmesi: (75:20) (76:27)

-Mal sevgisi ve hırsının zemmi: (89:20)

-Muhabbetleri Allah'a ve âhirete tevcih etmek: (3:14) (9:24)

-Kişi sevdiği şeylerden infak etmeli: (3:92)

-Allah için ve severek infak etmek: (2:177) (76:8)

-Fani olan şeyler sevilmez: (6:76)

-Hz. Süleyman (A.S.) kıssasında zikredilen hubb-ül hayr (yani mal veya at veya muvaffakiyet ve hâkimiyet vesileleri) sevgisinin Allah'a zikrine mani olması: (38:32) (Lihubb-il hayr ifadesi; (100:8) âyetinde de geçer.)

-Sahabelerden Ensarın Muhacirîne muhabbeti: (59:9)

-Gayr-i müslimlere muhabbet meselesi: (3:119) (Ve (60:1, 9) âyetleri de alâkalıdır.) (Bak: 779, 784, 2170/1.p.lar)

-Allah tam tesanüd ile fisebilillah çalışan mücahidleri sever: (61:14)

-Allah müttakileri sever: (3:76)

-Allah sabredenleri sever: (3:146)

-Allah'ın, mü'mine imanı sevdirmesi: (49:7)

-Çocukların baba sevgisini kazanmada kıskançlığı: (12: 8)

2561- MUHAKKİK محقّق : Hakikatı araştırıp bulan. İç yüzüne inceliyerek vakıf olan. *Hakikat âlimi. Çeşitli rey ve meslekler içinde en doğrusunu bulan en yüksek İslâm âlimi:

2562- MUHAMMED (A.S.M.) محمّد : Pek çok tekrar tekrar övülmüş, medhedilmiş mealinde bir isimdir.

"Nasılki; kâhinler, arif-i billahlar, hatifler, hatta sanemler ve kurbanlar, Risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) haber vermişler; her bir hâdise dahi; bir kısım insanların imanına sebeb olmuş. Öyle de, bazı taşlar üstünde ve kabirlerde ve kabirlerin mezar taşlarında hatt-ı kadîm ile مُحَمَّدٌ مُصْلِحٌ اَمِينٌ gibi ibareler bulunmuş; onunla bir kısım insanlar imana gelmişler. Evet hatt-ı kadîm ile bazı taşlarda bulunan مُصْلِحٌ اَمِينٌ مُحَمَّدٌ Resul-i Ekrem Aleyhissalatü

Vesselâm'dan ibarettir. Çünki ondan evvel, zamanına pek yakın, yalnız yedi Muhammed ismi var, başka yoktur. O yedi adamın hiçbir cihetle "Muslih-i Emin" ta'birine liyakatları yoktur." (M.176) *(Bak: Bahira, Burak, Enbiya, ezvac-ı Tahirat, inşikak-ı Kamer, Mu'cize, Salat, Siyer-i Nebi, Sünnet, Şefaat, Taaddüd-ü Zevcat)*

2563- Kur'anda "Muhammed" (A.S.M.) ismi sarahatla dört yerde geçer:

l- Bir gazvede şehid edildiği haberi şayi' olması münasebetiyle nazil olan (3:144) âyetinde.

2- Muhammed (A.S.M.) sizin (nesebî) babanız değil, ancak resulullahtır, mealinde (33:40) âyetinde.

3- Muhammed'e (A.S.M.) indirilen ve ayn-ı hak olan (Kur'an)a iman etmeyi tahsin eden (47:2) âyetinde.

4- Muhammed'in (A.S.M.) Resulullah olduğunu sarahatla bildiren (48:29) âyetinde Peygamberimiz'in (A.S.M.) ismi lafzen zikredilir.

Ayrıca Kur'an, (61:6) âyeti, incil'de Peygamberimiz'in (A.S.M.) "Ahmed" ismiyle müjdelendiğini bildirir. *(Bak: 1887.p.)*

2564- Pek çok âyetlerde hem manaca hem resûl ve nebî gibi lafızlarla Peygamberimiz (A.S.M.) zikredilmektedir. Ezcümle; (9:128) âyeti, onun ümmetine karşı azîm şefkatini beyan eder. (7:157, 158) âyetlerinde ise, "nebiyy-i ümmi" vasıf ile tavsif edilen Peygamberimiz'in (A.S.M.) Tevrat ve İncil'de yazılı olduğunu ve ona uyulması gerektiğini bildirir.

2565- Peygamberimiz'in (A.S.M.) ilmi, vehbî olup Allah tarafından talim olunmuştur. Ezcümle: "(96:4) اَلَّذِى عَلَّمَ بِالْقَلَمِ O kalem ile ta'lim eden de -kalem ile yazıyı öğreten, o vasıta ile ilim belleten de O'dur. Yoksa bir alaktan yaratılmış olan insanlar ne kalem bilirdi ne yazı.

(96:6) عَلَّمَ اْ نْسَانَ مَالَمْ يَعْلَمْ O, insana öyle bilmediği şeyleri öğretti. İnsanda olmıyan kuvveleri, istidadları, melekeleri, yaratarak ve deliller nasb u ikame ederek ve âyetler inzal eyliyerek vehbî olarak da öğretti, kesbî olarak da öğretti." (E.T.5952)

2566- "Peygamberin yazı yazmaksızın okuması, sahib-i kitab olması hakkındaki kerem-i Îlahîyi, yani nübüvvet ve risaletini isbat nokta-i nazarın-

dan daha yüksek olduğu da ifade edilmiştir.Nitekim bu ma'na Sure-i Ankebut'ta

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوامِنْ قَبْلِهِمِنْ كِتَا ٍ وَ َتَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ اِذًا َرْتَا َالْمُبْطِلُونَ

(29:48) âyetinde tasrih olunmuştur. Şu halde kalemin bu ehemmiyetini ifade eyliyen âyeti, ilk kıraet emriyle bareber telakki eden Peygamber bundan sonra kalem ile yazıyı da öğrenip yazmak lâzım gelmez miydi suali varid olmaz. Filvaki Peygamber'in kendi eliyle hiç yazı yazmadığı ve Sure-i A'la'da

سَنُقْرِ ئُكَ فَلاَ تَنْسَى (87:6) buyrulduğu üzere taraf-ı İlahîden okutulanı unutmayacağına dair kendisine teminat verildiğinden, hıfz u zabt için de yazmağa ihtiyacı olmadığı, fakat nazil olanı ümmetin hıfzı için vahiy katiblerine okuyup yazdırdığı ma'lumdur. Acaba kendi yazmamakla beraber yazılanı okumayı nübüvetten sonra da bilmiyor mu idi? Bu hususta da meşhur olan, "hayır"dır. Nitekim Hudeybiye müsalahanamesinde yazılan bir kelimeyi silmek için hangisi olduğunu Hazret-i Ali'ye sorduğu ma'ruftur.

Maamafih Şifa ve etrafında mezkur olduğu üzere sonradan kâtibi Hazret-i Muaviye'ye:

اَلْقِ الدَّوَاةَ وَحَرِّفِ الْقَلَمَ وَطَوِّلِالْبَاءَ وَفَرِّقِ السِّينَ وَ َتُعَوِّرِالْمِيمَ
وَحَسِّنِ اللّٰهَ وَمُدَّ الرَّحْمٰنَ وَجَوِّدِ الرَّحِيمَ

Ya'ni divite lika koy, kalemi yan kes, ba'yı uzat, sin'i fark ettir, mimi körletme, Allah'ı tahsin, Errahman'ı med, Errahim'i tecvid eyle " mealinde Besmelenin hüsn-i hattını emr-ü ta'rif ettiğine dair bazı eserlere nazaran yazıyı bildiği de söylenmiştir. Bunu hususi bir vahy ile söylemiş olması melhuz olmakla beraber bu (96:1) اِقْرَاْ emrinden sonra yirmi üç sene Kur'anı okumak ve yazdırmak vazifesi almış olan Hazret-i Peygamberin bu müddet zarfında yazıyı da bellemiş olması müsteb'ad değil, ma'kuldür. Bu onun hiç okumamış yazmamış ümmi iken biemrillah okur gibi nebi olması mu'cizesine münafi olmaz, menhi de değildir." (E.T.5953)

2567- Diğer bir âyette de "(87:6) سَنُقْرِ ئُكَ Bundan böyle seni okutacağız

وَكَذَلِكَ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِى مَاالْكِتَا ُ (42:52) -Yani hitab-ı izzetiyle ihtar olunduğu üzere sen kitab nedir? okumak nedir? bilmezken bundan böyle Ruh-i Emin, Ruhulkudüs olan Cibril vasıtasıyla sana okuyacağın bir kitab olan Kur'anı vahy ederek indirip belleteceğiz, ineni ve indirileceği kıraate muvaffak edeceğiz, yahud vahy ile seni Kur'an ve kıraet sahibi yapacağız. Bu suretle bu fevkalâde hidayet ve risalet-i İlahiyeye delalet eyliyen bir âyet, bir mu'cize olacak (87:6) فَلاَ تَنْسَى Artık unutmıyacaksın -bu unutmamak, bu derece kuvvetli bir hıfza sahib olmak da diğer bir âyet ve mu'cize olacak... (87:7) اِ ّ مَا شَاءَ اللّٰهُ Meğer ki Allah dileye -çünkü unutturmak isterse unutturur." (E.T.5758)

2568- O'nun nübüvvetiyle alâkalı olarak (5:19) âyetinde, ehl-i kitabın fetret devrinde, "Bize bir beşir ve nezir gelmedi" şeklinde özür beyan etmemeleri için peygamber olarak gönderildiği bildirilir.

93. ve 94. sureler de Peygamber'in (A.S.M.) nübüvvet hususiyetleriyle alâkalıdır. Daha pek çok âyetlerde "resul" ismi ile veya "ke" (Sen) hitaplarıyla vs.şekillerde Hz.Muhammed (A.S.M.) kastedilmektedir.

2569- Peygamberimiz'in (A.S.M.) hayatından Büyük İslâm İlmihali'nin Siyer-i Enbiya kısmında bir derece bilgi verilir. Şöyle ki:

"Allah'ın bütün insanlara son peygamberi olan Hz.Muhammed (A.S.M.) Efendimiz, Arabistan'da Mekke-i Mükerreme şehrinde miladi 571 tarihinde dünyaya teşrif etmişlerdir. Fahri- Âlem Efendimiz, Kureyş kabilesinden ve Haşim ailesindendir. Muhterem pederinin adı Abdullah, dedesinin adı Abdülmuttalib, validesinin adı ise Âmine'dir.

Peygamberimiz'in (A.S.M.) baba cihetinden mübarek nesebleri şöyledir: Hz. Muhammed ibn-i Abdullah, İbn-i Abdülmuttalib, Haşim, Abdi Menaf, Kusayy, Hakim, Mürre, Kâ'b, Lüey, Galib, Fihr, Malik, Nazr, Kinane, Huzeyme, Müdrike, İlyas, Mudar, Mirar, Mead, Adnan. Adnan da İsmail Aleyhisselâm'ın oğlu Kıyzar'ın neslindendir. Adlarını yazdığımız bu zatlardan her birinin evladı birçok kabilelere ayrılmış, Malik'in oğlu Fihr'in evladından da Kureyş kabilesi teşekkül etmiştir.

Resul-i Ekrem Efendimiz(A.S.M.) validesi cihetinden yüksek nesebleri de şöyledir: Hz. Muhammed İbn-i Âmine bint-i Vehb, İbn-i Abdi Menaf, İbn-i Zühre, İbn-i Hakim. Peygamber Efendimizin (A.S.M.) babası tarafından mübarek nesebiyle anası tarafından nesebi, Mürre oğlu Hakim'de birleşirler.

Peygamber Efendimizin dedesi ve zamanında Kureyş kabilesinin reisi bulunan Abdülmuttalib, Kâbe-i Muazzama'nın mütevellisiydi. Ebu Talib, Ebu Leheb, Haris, Zübeyr, Hamza, Abbas, Abdullah vs. adında onüç oğlu vardı. Fakat bunların içinde en fazla Abdullah'ı severdi. Çünki onda başka bir güzellik, başka bir nuraniyet vardı. Abdülmuttalib, bu sevgili oğluna Benî Zühre reisi Vehb'in kızı Hz. Âmine'yi nikahla aldı. Abdullah Hazretleri, Peygamber Efendimiz doğmadan iki ay evvel bir ticaret kafilesiyle Medine-i Münevvere'ye gidip orada vefat etti ki, daha yirmibeş yaşında bulunuyordu. Bu cihetle Fahr-i Âlem Efendimiz (A.S.M.) yetim kaldı.

2570- Peygamber Efendimiz çocukluk devresi pek kudsi bir halde geçmiştir. Daha doğar doğmaz birtakım hârikalar meydana gelmiştir. Süt anası, Benî Sa'd kabilesinden Haris'in refikası Halime idi. Dört sene onun yanında kaldı. Annesi Hz. Âmine ile birlikte Medine-i Münevvere'ye dayızadeleri bulunan Neccar oğullarını ziyarete gittiler. Sonra Mekke-i Mükerreme'ye dönerlerken Hazret-i Âmine, Ebva denilen yerde daha yirmi yaşında olduğu halde vefat etti. Altı yaşında öksüz kalan Peygamberimiz'in, Ümmi Eymen adındaki dadısı alıp, Mekke-i Mükerreme'ye getirip dedesi Hz. Abdülmuttalib'e teslim etti. İki sene sonra da dedesi vefat edince amcası Ebu Talib'in yanında kaldı.

2571- Peygamber Efendimiz gençliğinde Kureyş kabilesi arasında büyük bir şeref ve şanı haiz bulunuyordu. Kendisine "Muhammed-ül Emin" deniliyordu. Yirmibeş yaşında iken, pek yüksek bir ruha sahib, pek şerefli hanedana mensub olan ve daha genç iken dul kalmış olup, çok zengin olan Huveylid kızı Hatice ile evlendi. Peygamber Efendimiz, tam kırk yaşlarına girince peygamberlik şerefine nail oldu. *(Vahyin ilk gelişi, bak: 3928/1.p.)*

2572- Kendisine peygamberlik verilince ilk evvel çevresinde bulunan kişileri hususi surette İslâm dinine davet etmişti. Bu daveti ilk önce Hz.Hatice validemiz kabul etti. Sonra Kureyş'in büyüklerinden olan Hz.Ebu Bekir-is Sıddik ile Peygamberimiz'in azatlısı olan Zeyd ibn-i Harise ve Peygamberimiz'in amcası Ebu Talib'in oğlu olup henüz dokuz-on yaşlarında olan Hz. Ali kabul ettiler. Bir müddet sonra da Hz. Ebu Bekir'in vasıtasiyla Osman

bin Affan, Abdurrahman ibn-i Avf, Sa'd ibn-i Ebi Vakkas, Zübeyr ibn-ül Avvam, Talha-tübnü Ubeydullah Hazretleri İslâmiyetle müşerref oldular.

2573- Bi'setin ondördüncü senesinde Mekke'deki müslümanlar, Medine-i Münevvere'ye hicret ettiler. Peşinden de Peygamberimiz Hz. Ebubekir ile birlikte hicret etti. *(Bak: Hicret)*

Peygamberimiz (A.S.M.) hicretin onbirinci senesinde Rebiülevvel ayının onikisinde pazartesi günü Medine-i Münevvere'de hücre-i saadetinde vefat etti." ((B.İ.İ.494-526)

2574- "Şu kâinatın Hâlıkı, her nev'de bir ferd-i mümtaz ve mükemmel ve cami' halkedip, o nev'in medar-ı fahri ve kemali yapar. Elbette esmasındaki İsm-i A'zam tecellisiyle, bütün kâinata nisbeten mümtaz ve mükemmel bir ferdi halkedecek. Esmasında bir İsm-i A'zam olduğu gibi, masnuatında da bir ferd-i ekmel bulunacak ve kâinata münteşir kemalatı o ferdde cem'edip, kendine medar-ı nazar edecek.

O ferd her halde zihayattan olacaktır. Çünki enva'-ı kâinatın en mükemmeli zihayattır. Ve her halde zihayat içinde o ferd, zişuurdan olacaktır. Çünki zihayatın enva'ı içinde en mükemmeli zişuurdur. Ve herhalde o ferd-i ferid, insandan olacaktır. Çünki zişuur içinde hadsiz terakkiyata müstaid, insandır. Ve insanlar içinde her halde o ferd, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm olacaktır. Cünki zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar hiç bir tarih, onun gibi bir ferdi gösteremiyor ve gösteremez.

Zira o zat; Küre-i Arz'ın yarısını ve nev-i beşerin beşten birisini saltanat-ı manevîsi altına alarak, binüçyüz elli sene kemal-i haşmetle saltanat-ı manevîsini devam ettirip bütün ehl-i kemale, bütün enva-ı hakaikte bir üstad-ı küll hükmüne geçmiş. Dost ve düşmanın ittifakıyla ahlâk-ı hasenenin en yüksek derecesine sahib olmuş. Bidayet-i emrinde tek başıyla bütün dünyaya meydan okumuş. Her dakikada yüz milyondan ziyade insanların vird-i zebanı olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ı göstermiş bir zat, elbette o ferd-i mümtazdır, ondan başkası olamaz. Bu âlemin hem çekirdeği hem meyvesi Odur." (M:307)

2575- Nübüvvetin lüzumu:

"Şu kâinatın Sahib ve Mutasarrıfı, elbette bilerek yapıyor ve hikmetle tasarruf ediyor. Ve her tarafı görerek tedvir ediyor. Ve her şeyi bilerek, görerek terbiye ediyor ve her şeyde görünen hikmetleri, gayeleri, faydaları irade ederek tedvir ediyor. Madem yapan bilir; elbette bilen konuşur. Madem ko-

nuşacak, elbette zişuur ve zifikir ve konuşmasını bilenlerle konuşacak. Madem zifikirle konuşacak; elbette zişuurun içinde en cem'iyetli ve şuuru küllî olan insan nev'i ile konuşacaktır. Madem insan nev'i ile konuşacak, elbette insanlar içinde kabil-i hitab ve mükemmel insan olanlarla konuşacak. Madem en mükemmel ve istidadı en yüksek ve ahlâkı ulvi ve nev'-i beşere mukteda olacak olanlarla konuşacaktır. Elbette, dost ve düşmanın ittifakı ile, en yüksek isti'datta ve en âlî ahlâkta ve nev'-i beşerin humsu O'na iktida etmiş ve nısf-ı arz O'nun hükm-ü manevîsi altına girmiş ve istikbal O'nun getirdiği nurun ziyası ile bin üçyüz sene ışıklanmış ve beşerin nurani kısmı ve ehl-i imanı mütemadiyen günde beş defa O'nunla tecdid-i biat edip, O'na dua-i rahmet ve saadet edip, O'na medh ve muhabbet etmiş olan Muhammed (A.S.M.) ile konuşacak ve konuşmuş ve resul yapacak ve sair nev'-i beşere rehber yapacak ve yapmıştır." (M:89)

Bir atıf notu:

-Kâinat ve insanın yaratılış gayesini ve Risalet-i Muhammediyenin (A.S.M.) lüzumunu beyan eden temsilî bir bahis, bak: 1033-1039.p.lar.

2576- Keza" İsm-i Hakem ve Hakîm, bedahet derecesinde Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın risaletine delalet ve istilzam ediyor denilebilir. Evet madem gayet manidar bir kitab, onu ders verecek bir muallim ister. Ve gayet güzel bir cemal, kendini görecek ve gösterecek bir ayine iktiza eder. Ve gayet kemalde bir san'at, teşhirci bir dellal ister; elbette herbir harfinde yüzer manalar, hikmetler bulunan bu kitab-ı kebir-i kâinatın muhatabı olan nev'-i insan içinde elbette bir rehber-i ekmel, bir muallim-i ekber bulunacak. Ta ki, o kitabda bulunan kudsi ve hakiki hikmetleri ders verecek... belki kâinattaki hikmetlerin vücudunu bildirecek.. belki kâinatın hilkatindeki makasıd-ı Rabbaniyenin zuhuruna, belki husulüne vesile olacak... ve umum kâinatta Hâlik tarafından gayet ehemmiyetle izharını irade ettiği kemal-i san'atını, cemal-i esmasını bildirecek, ayinedarlık edecek... ve o Hâlik, bütün mevcudatla kendini sevdirmek ve zişuur mahluklarından mukabele istediğinden, o zişuurların namına birisi o geniş tezahürat-ı rububiyete karşı geniş bir ubudiyet ile mukabele edip, berr ve bahri cezbeye getirecek, Semavat ve Arzı çınlatacak bir velvele-i teşhir ve takdis ile, o zişuurların nazarını, o san'atların Saniine çevirecek... ve kudsi dersler ve talimatla bütün ehl-i aklın kulaklarını kendine çevirecek bir Kur'an-ı Azimüşşan'la, o Sani-i Hakem-i Hakîm'in makasıd-ı İlahiyesini en güzel bir surette gösterecek. ve bütün hikmetlerinin tezahürüne ve tezahürat-ı cemaliye ve celaliyesine karşı en ekmel bir mukabele edecek bir zat, Güneşin vücudu gibi kâinata lâzımdır, zaruridir. Ve öyle

eden ve en ekmel bir surette o vazifeleri yapan, bilmüşahede Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dır. Öyle ise; Güneş ziyayı, ziya gündüzü istilzam ettiği derecede; kâinattaki hikmetler, Risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) istilzam eder.

2577- Evet nasılki İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i azamı ile, azamî derecede Risalet-i Ahmediyeyi iktiza ediyor; öyle de: Esma-i Hüsnadan Allah, Rahman, Rahim, Vedud, Mün'im, Kerim, Cemil, Rab gibi çok isimlerin herbiri, kâinatta görünen bir cilve-i azamla, azamî derecede ve mertebe-i kat'iyette Risalet-i Ahmediyeyi (A.S.M.) istilzam ederler.

Meselâ: İsm-i Rahman'ın cilvesi olan rahmet-i vâsia, o Rahmetenlil'âlemîn ile tezahür eder. Ve İsm-i Vedud'un cilvesi olan tahabbüb-ü İlahî ve taarrüf-ü Rabanî, o Habib-i Rabb-ül Âlemîn ile netice verir, mukabele görür. Ve İsm-i Cemil'in bir cilvesi olan bütün cemaller, yani cemal-i zat, cemal-i esma, cemal-i san'at, cemal-i masnuat dahi, o ayine-i Ahmediyede görülür, gösterilir. Ve Haşmet-i rububiyet ve saltanat-ı uluhiyetin cilveleri dahi, o dellal-ı saltanat-ı rububiyet olan Zat-ı Ahmediyenin risaletiyle bilinir, görünür, anlaşılır, tasdik edilir. Ve hakeza... Bu misaller gibi ekser esma-i hüsnanın herbirisi Risalet-i Ahmediyeye birer parlak bürhandır." (L.316)

2578- Keza "maddiyat âlemi Cenab-ı Hakk'ın envar-ı ni'metini cezbetmek için hakiki bir ihtiyaç ile şemse muhtaç olduğu gibi, âlem-i manevîyat dahi rahmet-i ilahiyenin ziyalarını almak için şems-i Nübüvvete, muhtaçtır. Binaenaleyh Resul-i Ekremin (ASM) nübüvveti şemsin kat'iyet ve vuzuhu derecesinde kat'i ve vâzıhtır." (M.N.139)

2579- Kemalat-ı Muhammediye (A.S.M.): Kur'anda "Zat-ı Zülcelal (C.C.) demiş: (68:4) وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ Bütün ümmet, hatta düşmanları da dahil olduğu halde icma etmişler ki, bütün ahlâk-ı haseneye cami'dir. Nübüvvetten evvel ondaki ahlâk-ı hamidenin kemaline tercüman olan Muhammed-ül Emin ünvanıyla iştihar etmiştir. Hazret-i Aişe (R.A.) her vakit derdi. خُلُقُهُ الْقُرْآنَ [233] Demek Kur'anın tazammun ettiği bütün ahlâk-ı haseneye cami idi. İşte o Zat-ı Kerim'de icma-ı ümmetle tevatür-ü manevî-i kat'i ile sabittir ki:

---

233 S.M. ci: 2 sh: 384. hadis: 139

İnsanların sîreten, sureten en cemili ve en halîmi ve en sâbiri ve en şâkiri ve en zâhidi ve en mütevazii ve en afifi ve en cevadı ve en kerimi ve en rahîmi ve en âdili, herkesten ziyade mürüvvet, vakar, afv, sıhhat-i fehim, şefkat gibi ne kadar secaya-yı âliye varsa en mükemmel bir fihriste-i nuranisidir. Bunların içindeki nokta-i i'caz şudur ki: Ahlâk-ı hasene çendan birbirine mübayin değil. Fakat derece-i kemalde birbirine müzahame eder. Biri galebe çalsa öteki zayıflaşır. Meselâ: Kemal-i hilm ile kemal-i şecaat, hem kemal-i tevazu ile kemal-i şehamet, hem kemal-i adaletle kemal-i merhamet ve mürüvvet, hem tam iktisad ve itidal ile tamam-ı kerem ve sahavet, hem gayet vakar ile nihayet haya, hem gayet şefkat ile nihayet elbuğzu fillah, hem gayet afv ile nihayet izzet-i nefs, hem gayet tevekkül ile nihayet içtihad gibi mecami-i ahâk-ı mütezahime birden derece-i âliyede bir zatta içtimaı, müzayakasız inkişafları, mu'cizelerin mu'cizesidir." (A.B.70) *(Bak: 135,136, 137, 139.p.lar)*

İki atıf notu:

-Peygamberimiz'in (A.S.M.) şecaatı, bak: 559.p.

-Peygamberimiz'in (A.S.M.) istikameti, bak: 3391.p.

2580- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın mu'cizatı çok mütenevvidir. Risaleti umumi olduğu için, hemen ekser envan-ı kâinattan birer mu'cizeye mazhardır. Güya nasılki bir padişah-ı zişanın bir yaver-i ekremi mütenevvi hediyelerle muhtelif akvamın mecmaı olan bir şehre geldiği vakit, her taife onun istikbaline bir mümessil gönderir; kendi taifesi lisanıyla ona "hoş amedî" eder; onu alkışlar.. öyle de: Sultan-ı Ezel ve Ebed'in en büyük yaveri olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, âleme teşrif edip ve Küre-i Arz'ın ahalisi olan nev'-i beşere meb'us olarak geldiği ve umum kâinatın Hâliki tarafından umum kâinatın hakaikına karşı alâkadar olan envar-ı hakikat ve hedaya-yı manevîyeyi getirdiği zaman; taştan, sudan, ağaçtan, hayvandan, insandan tut, tâ aydan, güneşten, yıldızlara kadar her taife kendi lisan-ı mahsusiyle ve ellerinde birer mu'cizesini taşımasıyla, onun nübüvvetini alkışlamış ve hoş-amedî demiş. Şimdi o mu'cizatın umumunu bahsetmek için, ciltlerle yazı yazmak lâzım gelir. Muhakkikîn-i asfiya, delail-i nübüvvetin tafsilatına dair çok ciltler yazmışlar." (M:91)

2581- "Şu kâinatın her nev'i, her âlemi; Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı tanır, alâkadardır. Herbir nev'-i kâinatta, onun mu'cizatı görünüyor. Demek o Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) Cenab-ı Hakk'ın fakat kâinatın Hâlıkı itibariyle ve bütün mahlukatın Rabbi ünvaniyle me'murudur ve resulüdür. Evet nasılki bir padişahın büyük ve müfettiş bir me'murunu herbir daire

bilir ve tanır; hangi daireye girse, onunla münasebetdar olur; çünki, umumun padişahı namına bir memuriyeti var. Eğer meselâ: Yalnız adliye müfettişi olsa o vakit adliye dairesiyle münasebetdar olur. Başka daireler onu pek tanımaz. Ve askeriye müfettişi olsa, mülkiye dairesi onu bilmez. Öyle de, anlaşılıyor ki; bütün devair-i saltanat-ı ilahiyede, melekten tut, ta sineğe ve örümceğe kadar herbir taife, onu tanır ve bilir veya bildirilir. Demek, Hatem-ü Enbiya ve Resul-i Rabb-il Âlemîn'dir. Ve umum enbiyanın fevkinde risaletinin şümulü var." (M.161)

2582- Hem "Enbiyaların (Aleyhimüsselâm) icmaı, nasılki vücud ve vahdaniyet-i ilahiyeye gayet kuvvetli bir delildir; öyle de, bu Zatın (A.S.M.) doğruluğuna ve risaletine gayet sağlam bir şehadettir. Çünki Enbiya Aleyhimüsselâm'ın doğruluklarına ve Peygamber olmalarına medar olan ne kadar kudsi sıfatlar ve mu'cizeler ve vazifeler varsa, o Zatta (A.S.M.) en ileride olduğu tarihçe musaddaktır.

Demek onlar, nasılki lisan-ı kal ile; Tevrat, İncil, Zebur ve suhuflarında bu Zat'ın (A.S.M.) geleceğini haber verip insanlara beşaret vermişler ki, kütüb-ü mukaddesenin o beşaretli işaratından yirmiden fazla ve pek zahir bir kısmı, Ondokuzuncu Mektub'da güzelce beyan ve isbat edilmiş. Öyle de, lisan-ı halleriyle, yani nübüvvetleriyle ve mu'cizeleriyle, kendi mesleklerinde ve vazifelerinde en ileri ve en mükemmel olan bu Zatı tasdik edip davasını imza ediyorlar ve lisan-ı kal ve icma' ile vahdaniyete delalet ettikleri gibi, lisan-ı hal ile ve ittifak ile de, bu Zatın sadıkiyetine şehadet ediyorlar." (Ş.129)

2583- Hem "Muhammed-i Arabî (A.S.M.)'a bak ki: O Zat, herkesçe müsellem ümmiliğiyle beraber, geçmiş Enbiya ile kavimlerinin ahvallerini görmüş ve müşahede etmiş gibi Kur'anın lisaniyle söylemiştir. Ve onların ahvalini, sırlarını beyan ederek aleme neşir ve ilan etmiştir. Bilhassa naklettiği onların kıssaları, bütün zekilerin nazar-ı dikkatini celbeden dava-yı nübüvvetini isbat içindir. Ve naklettiği esasları, beyn-el enbiya ittifaklı olan kısmı tasdik, ihtilaflı olanı da tashih edip davasına mukaddeme yapmıştır. Sanki O Zat, vahy-i İlahînin ma'kesi olan masum ruhuyla zaman ve mekânı tayyederek o zamanın en derin derelerine girmiş ve gördüğü gibi söylemiştir. Binaenaleyh O Zatın bu hali onun bir mu'cizesi olup nübüvvetine delil olduğu gibi, evvelki enbiyanın da nübüvvet delilleri manevî bir delil hükmünde olup, o zatın nübüvvetini isbat eder." (İ.İ.108)

Bir atıf notu:

-Peygamberimiz (A.S.M.) nazar-ı nuranîsiyle gayb âlemlerini temaşa etmesi, bak: 1194. p.sonu.

2584- "Daha bunlar gibi pek çok sahih ihbarat-ı gaybiye vuku bulmuş. Meşhur kütüb-ü sitte-i sahiha-i hadisiyyede zikredilmiştir ve senetleriyle beyan edilmiştir. Bu risalede beyan edilen vakıatın ekseri, tevatür-ü manevî hükmünde kat'idir, yakinîdirler. Başta Buhari ve Müslim ki, Kur'andan sonra en sahih kitab olduklarını, ehl-i tahkik kabul etmiş. Ve sair Sahih-i Tirmizi, Nesai ve Ebu Davud ve Müsned-i Hakim ve Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel ve Delail-i Beyhakî gibi kitablarda an'anesiyle beyan edilmiştir.

Şimdi ey mülhid-i bîhuş! "Muhammed-i Arabî (A.S.M.) akıllı bir adam idi" deyip geçme. Çünki şu umur-u gaybiyeye dair ihbarat-ı sadıka-i Ahmediye (A.S.M.) iki şıktan hâlî değil; ya diyeceksin ki, o Zat-ı Kudsi'de öyle keskin bir nazar ve geniş bir deha varki, mazi ve müktakbeli ve umum dünyayı görür, bilir ve etraf-ı âlemi ve şark ve garbı temaşa eder bir gözü ve geçmiş ve gelecek bütün zamanları keşfeder bir dehası vardır. Bu hal ise beşerde olamaz; eğer olsa,

Hâlik-ı Âlem tarafından verilmiş bir hârika, bir mevhibe olur. Bu ise, tek başıyla bir mu'cize-i a'zamdır. Veyahut inanacaksın ki: O Zat-ı Mübarek, öyle bir zatın memuru ve şakirdidir ki, her şey onun nazarında ve tasarrufundadır ve bütün envan-i kâinat ve bütün zamanlar, onun taht-ı emrindedir. Defter-i Kebirinde herşey yazılıdır; istediği zaman talebesine bildirir ve gösterir. Demek Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm, Üstad-ı Ezelî'sinden ders alır, öyle ders verir." (M.110)

Bir atıf notu:

-Muhammed (A.S.M.) akıllı bir insandı deyip geçilemez, bak: 467.p.sonu

2585- Hem "Asfıya ve sıddıkîn denilen müctehidler, imamlar, allameler; İbn-i Sina, İbn-i Rüşd gibi dâhî feylesoflar misillü binler ehl-i tahkik, aklî ve mantıkî bir tarzda, her biri ayrı bir meslekte, şübhesiz binler hüccetlere ve kat'i bürhanlara istinaden, ilmelyakîn derecesinde Muhammed'in (A.S.M.) risaletine ve hakkaniyetine imanları, öyle küllî bir şehadettir ki; onların umumu kadar bir zekası bulunmayan karşılarına çıkamaz." (Ş.627)

2586- "Resul-i Ekrem (A.S.M.)'ın ahval ve evsafı, Siyer ve Tarih suretiyle beyan edilmiş. Fakat o evsaf ve ahval-i galibi, beşeriyetine bakar. Halbuki o Zat-ı Mübarek'in şahs-ı manevîsi ve mahiyet-i kudsiyesi o derece yüksek ve nuranidir ki; Siyer ve Tarihte beyan olunan evsaf, o bâlâ kamete uygun gelmiyor, o yüksek kıymete muvafık düşmüyor.

Çünki اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrınca her gün, hatta şimdi de bütün ümmetinin ibadetleri kadar bir azîm ibadet, sahife-i kemalatına ilave oluyor. Nihayetsiz Rahmet-i İlahiyeye, nihayetsiz bir surette nihayetsiz bir istidad ile mazhar olduğu gibi, her gün hadsiz ümmetinin hadsiz duasına mazhar oluyor. Ve şu kâinatın neticesi ve en mükemmel meyvesi ve Hâlik-ı Kâinat'ın tercümanı ve sevgilisi olan o Zat-ı Mübarek'in tamam-ı mahiyeti ve hakikat-ı kemalatı, Siyer ve Tarihe geçen beşerî ahval ve etvara sığışmaz. Meselâ Hazret-i Cebrail ve Mikail, iki muhafız yaver hükmünde, Gazve-i Bedir'de yanında bulunan bir Zat-ı Mübarek, çarşı içinde bedevi bir arabla at mübayaasında münazaa etmek, bir tek şahid olan Huzeyfe'yi şahid göstermekle görülen etvarı içinde sığışmaz.

İşte yanlış gitmemek için; her vakit mahiyet-i beşeriyesi itibariyle işitilen evsaf-ı adiye içinde başını kaldırıp, hakiki mahiyetine ve mertebe-i risalette durmuş nurani şahsiyet-i manevîyesine bakmak lâzımdır. Yoksa ya hürmetsizlik eder veya şüpheye düşer.

Şu sırrı izah için şu temsili dinle: Meselâ bir hurma çekirdeği var. O hurma çekirdeği toprak altına konup, açılarak koca meyvedar bir ağaç oldu. Hem gittikçe tevessü' eder, büyür. Veya tavus kuşunun bir yumurtası vardı. O yumurtaya hararet verildi, bir tavus civcivi çıktı. Sonra tam mükemmel, her tarafı kudretten yazılı ve yaldızlı bir tavus kuşu oldu. Hem gittikçe daha büyür ve güzelleşir. Şimdi o çekirdek ve o yumutaya ait sıfatlar, haller var. İçinde incecik maddeler var. Hem ondan hasıl olan ağaç ve kuşun da, o çekirdek ve yumurtanın adi küçük keyfiyet ve vaziyetlere nisbeten, büyük ve âlî sıfatları ve keyfiyetleri var. Şimdi o çekirdek ve o yumurtanın evsafını ağaç ve kuşun evsafıyle rabtedip bahsetmekle lâzım gelir ki; her vakit akl-ı beşer, başını çekirdekten ağaca kaldırıp baksın ve yumurtadan kuş'a gözünü tevcih edip dikkat etsin. Ta işittiği evsafı onun aklı kabul edebilsin. Yoksa "Bir dirhem çekirdekten bin batman hurma aldım" ve "Şu yumurta, cevv-i asumanda kuşların sultanıdır" dese tekzib ve inkâra sapacak.

İşte bunun gibi Resul-i Ekrem (A.S.M.)'ın beşeriyeti, o çekirdeğe, o yumurtaya benzer. Ve vazife-i Risaletle parlıyan mahiyeti ise, Şecere-i Tuba gibi ve Cennet'in tayr-ı hümayunu gidir. Hem daima tekemmüldedir. Onun için, çarşı içinde bir bedevi ile niza eden o zatı düşündüğü vakit; Refref'e binip, Cebrail'i arkada bırakıp Kab-ı Kavseyn'e koşup giden Zat-ı Nuranisine hayal gözünü kaldırıp bakmak lâzım gelir. Yoksa ya hürmetsizlik edecek veya nefs-i emmaresi inanmayacak." (M.96-98)

2587- Evet Muhammed (A.S.M.)'ın şahsiyat-i manevîyesi kâinatın sebeb-i vücudu olduğunu beyan eden: لَوْ لَاكَ لَوْ لَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ [234] hadis-i kudsisinin ifade ettiği hakikat bizzat Resullah'a racidir.

"Çünki küllî hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) hem hayatın hayatı, hem kâinatın hayatı, hem İsm-i Azam'ın tecelli-i azamının mazharı ve bütün ziruhların nuru ve kâinatın çekirdek-i aslîsi ve gaye-i hilkati ve meyve-i ekmeli olmasından, o hitab, doğrudan doğruya ona bakar. Sonra hayata ve şuura ve ubudiyete onun hesabına nazar eder." (E.L.I.176) *(Nur-u Muhammedî'nin (A.S.M.) geçmiş peygamberlerle de tezahür etmesi, bak: 870.p.)*

2588- Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) daima mu'cizelere istinad etmemesinin bir sırrı şudur ki:

"Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, nev-i beşere mukteda ve imam ve rehber olarak gönderilmiştir. Ta ki, o nev-i insanî, hayat-ı içtimaiye ve şahsiyedeki düsturları ondan öğrensin ve Hakîm-i Zülkemal'in kavanin-i meşietine itaate alışsınlar ve desatir-i hikmetine tevfik-i hareket etsinler. Eğer Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, hayat-ı içtimaiye ve şahsiyesinde daima hârikulâdelere ve mu'cizelere istinad etseydi, o vakit imam-ı mutlak ve rehber-i ekber olamazdı.

İşte bu sır içindir ki, yalnız davasını tasdik ettirmek için arasıra indelhace, münkirlerin inkârını kırmak için mu'cizeler gösterirdi. Sair vakitlerde nasılki herkesten ziyade evamir-i İlahiyeye itaat etmiştir. Öyle de: Hikmet-i Rabbaniye ile ve meşiet-i Sübhaniye ile te'sis edilen âdetullah kavaninine herkesten ziyade müraat ve itaat ederdi. Düşmana karşı zırh giyerdi. "sipere giriniz!" emrederdi. Yara alırdı, zahmet çekirdi. Ta tamamıyla hikmet-i İlahiye kanununa ve kâinattaki şeriat-ı fıtriye-i kübraya müraat ve itaati göstersin." (L.81) *(Bak: 2495.p.)*

2589- Sual: "Sinn-i kemal itibar olunan kırk yaşında nübüvvetin gelmesi ve ömr-ü saadetlerinin altmışüç olmasındaki hikmet nedir?

Elcevab: Hikmetleri çoktur. Birisi şudur ki: Nübüvvet, gayet ağır ve büyük bir mükellefiyettir. Melekât-ı akliye ve istidadat-ı kalbiyenin inkişafı ve tekemmülü ile o ağır mükellefiyet tahammül edilir. O tekemmülün zamanı ise kırk yaşıdır. Hem hevesat-ı nefsaniyenin heyecanlı zamanı ve hararet-i

234 K.H. hadis: 91, 2123

gariziyenin galeyanlı hengamı ve ihtirasat-ı dünyeviyenin feveranlı vakti olan gençlik ve şebabiyet ise, sırf İlahî ve uhrevî ve kudsî olan vezaif-i nübüvvete muvafık düşmüyor. Kırktan evvel ne kadar ciddi ve halis bir adam olsa da, şöhretperestlerin hatırlarına belki dünyanın şan ü şerefi için çalışır vehmi gelir. Onların ittihamından çabuk kurtulamaz. Fakat kırktan sonra, madem kabir tarafına nüzul başlıyor ve dünyadan ziyade âhiret ona görünüyor. Harekât ve a'mal-i uhreviyesinde çabuk o ittihamdan kurtulur ve muvaffak olur. İnsanlar da su-i zandan kurtulur, halas olur.

2590- Amma ömr-ü saadetinin altmışüç olması ise, çok hikmetlerinden birisi şudur ki: Şer'an ehl-i iman, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı gayet derecede sevmek ve hürmet etmek ve hiç bir şey'inden nefret etmemek ve her halini güzel görmekle mükellef olduğundan, altmıştan sonraki meşakkatli ve musibetli olan ihtiyarlık zamanında, Habib-i Ekrem'ini bırakmıyor; belki imam olduğu ümmetin ömr-ü galibi olan altmışüçte Mele-i A'laya gönderiyor; yanına alıyor; her cihette imam olduğunu gösteriyor." (M.281)

2591- Risalet-i Ahmediyenin küllî delail-i nübüvvetinden bir hüccet-i nübüvveti de Kur'andır. Evet "makam-ı isbatın en latif misallerinden:

يٰسٓ α وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ α اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ (36:1, 2, 3) der. Yani, "Hikmetli Kur'ana kasem ederim. Sen Resullerdensin." Şu kasem işaret eder ki, risaletin hücceti o derece yakinî ve haktır ki, hakkaniyette makam-ı tazim ve hürmete çıkmış ki, onunla kasem ediliyor. İşte şu işaret ile der: Sen resulsün, çünki senin elinde Kur'an var. Kur'an ise, haktır ve Hakk'ın kelâmıdır. Çünki, içinde hakiki hikmet, üstünde sikke-i i'caz var." (S.382)

2592- Delail-i nübüvvetin zuhurundan sonra nübüvvet hakkında şek olamaz. Evet" iki tarafı birbirinden gayet uzak bir mes'ele var ki, her bir tarafı bir çekirdek gibi sünbül vermiş; ağaç olmuş, dal budak salmış. Böyle bir mes'ele üzerine, şükûk ve evhamın konmaması lâzımdır. Çünkü, bir çekirdek diğer bir çekirdekle çekirdek olarak toprak altında kaldıkları müddetçe iltibas edilebilir. Amma ağaç olduktan, meyve verdikten sonra şek edersen, bütün meyveler senin aleyhinde şehadet ederler. Eğer bu başka bir çekirdektir diye tevehhüm etsen, o ağacın bütün meyveleri seni tekzib ederler. Elma ağacına inkılab etmiş bir çekirdeği, hanzale ağacının çekirdeği farzetmek sana müyesser olmaz. Ancak tevehhümle veya bütün elmaların hanzaleye tebdil edilmiş olmasıyla mümkündür ki, bu da muhaldir.

Binaenaleyh, nübüvvet öyle bir çekirdektir ki; İslâmiyet şeceresi bütün semeratiyle, çiçekleriyle o çekirdekten çıkmıştır. Kur'an dahi, seyyar yıldızları ismar eden şems gibi, İslâmiyetin onbir rüknünü intac etmiştir. Acaba bu cihan-baha semerelere bakıp gördükten sonra çekirdeğinde şüphe ve tereddüt yeri kalır mı? Haşa!.." (M.N.85)

2593- Muhammed'in (A.S.M.) delail-i hakkaniyetinin biri de, "nass-ı Kur'anla Tevrat, İncil, Zebur ve Suhuf-u Enbiyanın, Nübüvvet-i Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'a dair verdikleri haberdir. Evet madem o kitablar semavidirler ve madem o kitab sahipleri enbiyadırlar, elbette ve her halde, onların dinlerini nesheden ve kâinatın şeklini değiştiren ve yerin yarısını getirdiği bir nur ile ışıklandıran bir

Zat'tan bahsetmeleri, zaruri ve kat'idir. Evet küçük hâdiseleri haber veren o kitablar, nev-i beşerin en büyük hâdisesi olan hâdise-i Muhammediye Aleyhissalatü Vesselâm'ı haber vermemek kabil midir? İşte madem bilbedahe haber verecekler, her halde ya tekzib edecekler -ta ki dinlerini tahribden ve kitablarını neshden kurtarsınlar-veya tasdik edecekler, -ta ki o hakikatlı Zat ile, dinleri hurafattan ve tahrifattan kurtulsun-. Halbuki dost ve düşmanın ittifakıyla, tekzib emaresi hiçbir kitabda yoktur. Öyle ise, tasdik vardır." (M.162) *(Bak: Tevrat, 1660 ilâ 1667.p.lar)*

2594- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Kur'anın lisaniyle onlara der ki: "Kitaplarınızda benim tasdikım ve evsafım vardır. Benim beyan ettiğim şeylerde, kitaplarınız beni tasdik ediyor."

قُلْ فَاْتُوا بِالتَّوْرَيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ α قُلْ تَعَالَوْ نَدْ ُ اَبْنَائَنَا وَاَبْنَائَكُمْ وَنِسَائَنَا وَنِسَائَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ α (3:93)

فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَىالْكَاذِبِينَ (3:61) gibi âyetlerle, onlara meydan okuyor:

"Tevratınızı getiriniz, okuyunuz ve geliniz; bir çoluk ve çocuğumuzu alıp Cenab-ı Hakk'ın dergahına el açıp, yalancılar aleyhinde lanetle dua edeceğiz!" diye mütemadiyen onların başına vurduğu halde, hiç Yahudi bir âlim veya Nasrani bir kıssîs, onun bir yanlışını gösteremedi. Eğer gösterseydi, pek çok kesrette bulunan ve pek çok inadlı ve hasedli olan kâfirler ve münafık Yahudiler ve bütün âlem-i küfür, her tarafta ilan edeceklerdi." (M.162)

2595- "Tevrat, İncil ve Zebur'un ibareleri; Kur'an gibi i'cazları olmadı-

ğından, hem mütemadiyen tercüme tercüme üstüne olduğundan, pekçok yabani kelimeler, içlerine karıştı. Hem müfessirlerin sözleri ve yanlış te'villeri, onların âyetleriyle iltibas edildi; hem bazı nâdanların ve bazı ehl-i garazın tahrifatı da ilave edildi. Şu surette o kitablarda tahrifat, tağyirat çoğaldı. Hatta Şeyh Rahmetullah-i Hindî (allame-i meşhur) kütüb-ü sabıkanın binler yerde tahrifatını, keşişlerine ve Yahudi ve Nasara ülemasına isbat ederek, iskât etmiş. İşte bu kadar tahrifatla beraber şu zamanda dahi, meşhur Hüseyin-i Cisrî (Rahmetullahi Aleyh); o kitablardan yüzondört delil, nübüvvet-i Ahmediyeye dair çıkarmıştır. "Risale-i Hamidiye"de yazmış. O risaleyi de, Manastırlı merhum İsmail Hakkı tercüme etmiş. Kim arzu ederse,ona müracaat eder, görür. (Kütüb-ü Sabıkada Peygamberimiz'in (A.S.M.) geleceğine dair ihbarat perdeli olduğundan, garazla tevil edildi, bak: 1008 .p.)

2596- Hem pek çok Yahudi uleması ve Nasara uleması, ikrar ve itiraf etmişler ki: "Kitablarımızda Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'ın evsafı yazılıdır." Evet gayr-ı müslim olarak başta meşhur Rum Meliklerinden Hirakl itiraf etmiş, demişki: "Evet İsa Aleyhisselâm, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dan haber veriyor."

2597- Hem Rum Meliki Mukavkis namında Mısır hâkimi ve ülema-i Yehud'un en meşhurlarından İbn-i Suriya ve ibn-i Ahtab ve onun kardeşi Kâ'b Bin Esed ve Zübeyr Bin Batıya gibi meşhur ülema ve reisler, gayr-ı müslim kaldıkları halde ikrar etmişler ki: "Evet kitablarımızda onun evsafı vardır; ondan bahsediyorlar."

2598- Hem Yehud'un meşhur ulemasından ve Nasara'nın meşhur kıssîslerinden, Kütüb-ü Sabıka'da evsaf-ı Muhammediyeyi (A.S.M.) gördükten sonra inadı terkedip imana gelenler, evsafını Tevrat ve İncil'de göstermişler ve sair Yahudi ve Nasrani ülemasını onunla ilzam etmişler. Ezcümle meşhur Abdullah İbn-i Selâm ve Veheb İbn-i Münebbih ve Ebi Yasir ve Şamul (ki bu zat, Melik-i Yemen Tübba' zamanında idi. Tübba' nasıl gıyaben ve bi'setten evvel iman getirmiş. Şamul de öyle) ve Sa'yenin iki oğlu olan Esid ve Sa'lebe ki: İbn-i Heyban denilen bir arif-i billah bi'seten evvel Benî Nadir Kabilesine misafir olmuş.

قَرِيبٌ ظُهُورُ نَبِيٍّ هَذَا دَارُ هِجْرَتِهِ demiş, orada vefat etmiş. Sonra o kabile Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ile harbettikleri zaman, Esid ve Sa'lebe meydana çıktılar, o kabileye bağırdılar:

وَاللّٰهِ هُوَ الَّذِى عَهَدَ اِلَيْكُمْ فِيهِ ابْنُ هَيْبَانْ Yani: "İbn-i Heyban'ın haber verdiği zat budur; onunla harbetmeyiniz!" Fakat onlar, onları dinlemediler, belalarını buldular.

Hem ülema-i Yehud'dan İbn-i Bünyamin ve Muhayrık ve Kâ'b-ül Ahbar gibi çok ülema-i Yehud, evsaf-ı Nebeviyeyi kitablarında gördüklerinden imana gelmişler; sair imana gelmiyenleri de ilzam etmişler.

2599- Hem ülema-i Nasara'dan meşhur bahsi geçen Buheyra-i Rahib ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Şam tarafına amucasıyla gittiği vakit oniki yaşında idi. Buheyra-i Rahib, onun hatırı için Kureyşîleri davet etmiş. Baktı ki, kafileye gölge eden bir parça bulut, daha kafile yerinde gölge ediyor. "Demek aradığım adam orada kalmış!" Sonra adam göndermiş. Onu da getirtmiş. Ebu Talib'e demiş: "Sen dön Mekke'ye git! Yahudiler hasuddurlar; bunun evsafı Tevrat'ta mezkûrdur; hiyanet ederler."

2600- Hem Nastur-ul Habeşe ve Habeş Reisi olan Necaşi, evsaf-ı Muhammediyeyi kitablarında gördükleri için, beraber iman etmişler.

Hem Dağatır isminde meşhur bir Nasranî âlimi, evsafı görmüş, iman etmiş, Rumlar içinde ilan etmiş. Şehid edilmiş.

Hem Nasranî rüesasından Haris İbn-i Ebi Şümer-i Gasanî ve Şam'ın büyük dinî reisleri ve melikleri, yani Sahib-i İlya ve Hirakl ve ibn-i Natur ve Carud gibi meşhur zatlar, kitablarında evsafı görmüşler ve iman etmişler. Yalnız Hirakl dünya saltanatı için imanını izhar etmemiş.

Hem bunlar gibi, Selman-ül Farisî, o da evvel Nasranî idi. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın evsafını gördükten sonra, onu arıyordu.

Hem Temin namında mühim bir âlim, hem meşhur Habeş Reisi Necaşi, hem Habeş Nasarası, hem Necran papazları bütün müttefikan haber veriyorlar ki: "Biz, evsaf-ı Nebeviyeyi kitaplarımızda gördük, onun için imana geldik." (M.163)

Bir atıf notu:

-Tevrat'ta Peygamberimiz'in (A.S.M.) isimleri, bak: 3849.p.

2601- "Zebur'da, yetmişikinci babında şu âyet var: "Bahirden bahire malik ve nehirlerden Arz'ın makta' ve müntehasına kadar malik ola... ve kendisine Yemen ve Cezair Mülûku hediyeler götüreler... ve padişahlar ona

secde ve inkıyad edeler. Ve her vakit ona salât ve her gün kendisine bereketle dua oluna... ve envarı, Medine'den münevvir ola.. ve zikri ebed-ül âbâd devam ede. O'nun ismi, Şemsin vücudundan evvel mevcuddur. O'nun adı, güneş durdukça münteşir ola." İşte şu âyet, pek aşikâr bir tarzda Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm'ı tavsif eder. Acaba Hazret-i Davud Aleyhisselâm'dan sonra Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'dan başka hangi Nebi gelmiş ki, şarktan garba kadar dinini neşretmiş ve mülûku cizyeye bağlamış ve padişahları, kendine secde eder gibi bir inkıyad altına almış ve hergün nev-i beşerin humsunun salavat ve dualarını kendine kazanmış ve envarı Medine'den parlamış kim var, kim gösterilebilir?" (M.168)

2602- Hem "Nasara ülema-yı benamından İbn-ül Alâ, bi'setten ve Peygamber'i görmeden evvel haber vermiş. Sonra gelmiş. Hz. Peygamber'i (A.S.M.) görmüş demiş:

وَالَّذِى بَعْثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ وَجَدْ ُ صِفَتَكَ فِى اْ ِنْجِيلِ وَبَشَّرَ بِكَ اِبْنُ البَتُولِ

Yani"Ben senin sıfatını İncil'de gördüm. İman ettim. İbn-i Meryem, İncil'de senin geleceğini müjde etmiş." (M.174)

2603- "Eş'iya Peygamberin kitabında, kırkikinci babında şu âyet vardır: "Hak Sübhanehu, âhirzamanda, kendinin ıstıfagerde ve bergüzidesi kulunu ba's edecek ve ona Ruh-ül Emin Hazret-i Cibril'i yollayıp, din-i İlahîsini ona talim ettirecek. Ve o dahi, Ruh-ül Emin'in talimi veçhiyle nâsa talim eyliyecek ve beynennas hak ile hükmedecektir. O bir nurdur, halkı zulümattan çıkaracaktır. Rabbin bana kabl-el vuku' bildirdiği şeyi, ben de size bildiriyorum." İşte şu âyet, gayet sarih bir surette, âhirzaman peygamberi olan Muhammed (A.S.M.) 'ın evsafını beyan ediyor.

2604- Mişail namıyla müsemma Mihail Peygamberin kitabının Dördüncü Babında şu âyet var: Âhirzamanda bir ümmet-i merhume kaim olup, orada Hakk'a ibadet etmek üzere, mübarek dağı ihtiyar ederler. Ve her iklimden orada birçok halk toplanıp, Rabb-ı Vâhid'e ibadet ederler. Ona şirk etmezler."

İşte şu âyet, zahir bir surette dünyanın en mübarek dağı olan Cebel-i Arafat ve orada her iklimden gelen hacılara tekbir ve ibadetlerini ve ümmet-i merhume namıyla şöhret-şiar olan ümmet-i Muhammediyeyi tarif ediyor." (M.168)

2605- Sual: "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın ecdadlarından Nebi gelmiş midir?

Elcevab: Hazret-i İsmail Aleyhisselâm'dan sonra bir nass-ı kat'i yoktur. Ecdatlarından olmıyan, yalnız Halid İbn-i Sinan ve Hanzele namında iki Nebi gelmiştir. Fakat ecdad-ı Nebi'den Kâ'b İbn-i Lüey'in meşhur ve sarih

ve tansis tarzındaki bu şiiri ki:

عَلَى غَفْلَةٍ يَأْتِىالنَّبِىُّ مَحَمَّدٌ فَيُخْبِرُ اَخْبَارًاصَدُوقًاخَبِيرُهَا demesi, mu'cize-

kârane ve nübüvvetdarane bir söze benzer. İmam-ı Rabbani hem delile, hem keşfe istinaden demiş ki: "Hindistan'da çok Nebiler gelmiştir. Fakat bazılarının ya hiç ümmeti olmamış veyahut mahdut birkaç adama münhasır kaldığı için iştihar bulmamışlar veyahut Nebi ismi verilmemiş."

İşte imam'ın bu düsturuna binaen, ecdad-ı Nebi'den bu nevi Nebilerin bulunması mümkün." (M.386) *(Bir âyette, kıssaları bildirilmeyen pek çok peygamberlerin gönderildiği bildirilir, bak: 827.p.)*

"Bazı Peygamberler gelmişler ki, mahdut birkaç kişiden başka ittiba edenler olmadığı halde, yine o Peygamberlik vazife-i kudsiyesinin hadsiz ücretini almışlar. Demek hüner, kesret-i etba' ile değildir. Belki hüner, rıza-yı ilahîyi kazanmakladır." (L.152)

2606- Peygamberimiz'in (A.S.M.) Hatem-ü Enbiya yani son peygamber olduğu, Kur'an ve hadislerle musarrahtır. Evet Kur'anın beyanıyla

"(33:40) وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ Hem de Hâtem-ül Enbiyadır.

Hâtem, Asım kıraatinde "ta"nın fethiyle, mütebakisinde kesriyle okunur. Kesr ile "hâtim"; ism-i fail olup hatmeden, nihayete erdiren, yahut mühürleyen demek olur. Feth ile "hâtem" de ism-i âlet olup, mühür demektir. Mühür de birşeyin tevsik ve tasdiki için nihayete basıldığından, hem âhir manasını hem tasdik manasını tazammun eder. Şu halde iki kıraet, hâtemünnebiyyûn vasfının iki mefhumunu ifham ediyor. Yani Muhammed Resulullah, hem peygamberleri hitama erdiren son peygamberdir, Âhir-ül Enbiya, hem de bütün peygamberleri tasdik ve tevsik eden İlahî bir mühürdür. Eğer o gelmese idi; diğer peygamberler unutulup gidecek, tarihte onların mevcudiyetlerini ve nübüvvetlerinin hakkıyetini ilmen isbat etmek mümkün olmayacaktı. Çünki diğer peygamberlerin hayat ve mevcudiyetleri, tarihin sinesinede hayat-ı Muhammed gibi vuzuh ve vüsuk ile ma'lum değildir. Öyle ki bugün Kur'an olmasa idi; Musa ile İsa'nın (A.S.) bile varlıkları, ciddiyetleri isbat olunamazdı. Hayat ve nübüvvet-i Muhammediyenin tarihte vuzuh ve kat'iyyetle malum olması ki, diğer peygamberlerin de mazideki nübüvvet-

lerini tasdik ile bir vesika elde edilmiş bulunuyor. Aynı zamanda Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm, diğer enbiyanın kendisi hakkındaki beşaretlerini tahakkuk ettirmek itibariyle de onların nübüvvetini mühürleyen İlahî bir damgadır." (E.T.3906)

2607- Peygamberimiz'in (A.S.M.) Hatem-ül Enbiya olduğu hadis-i şerifte de zikredilir. Ezcümle:

"كُنْتُ اَوَّلَ النَّاسِ فِى الْخَلْقِ وَآخِرَهُمْ فِى الْبَعْثِ" Yani: "Ben, nasıl yaradılışta evveliyim, peygamber gönderilmek itibariyle de âhiri bulunmaktayım." [235] *(Bak: 1925.p.sonu)*

2608- Diğer bir rivayet de şöyledir:

اَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِينَ وَ َ فَخْرَ وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ
وَ َ فَخْرَ وَاَنَا اَوَّلُ شَافِعٍ وَمُشَفَّعٍ وَ َ فَخْر

"Ben resullerin rehberiyim, fahirlenmek yok. Ve ben nebilerin hatemiyim, iftihar yok. Ve ben ilk şefaat ediciyim ve ilk şefaati kabul edilecek olanım, tefahur yok. Yani bunları bir şükrane olarak söylüyorum, yoksa ululanmak için değil." [236] *(Bak: Tahdis-i Ni'met)*

2609- Ayrıca Peygamberimiz'in Hatem-ül Enbiya olduğu: S.B.M. ci: 9, hadis 1441 ve S.M. ci: 7, hadis: 22. Hem Şefaat-ı Kübra hadisi olan S.B.M. ci: 11, hadis: 1171 ve S.M. ci: 1, hadis: 327'de mezkûrdur.

Bir atıf notu:

-Asırlara göre şeriatlar değişmiş, fakat Peygamberimiz'den sonra buna lüzum kalmamıştır, bak: 832, 2419, 2686, 2687.p.lar.

-Hem iki omuzu arasındaki "Hatem-ü Nübüvvet"de, S.M. ci: 7 hadis: 109, 112'de zikredilir.

Atıf notları:

-Peygamberimiz (A.S.M.) hakkında Prens Bismark'ın beyanatı, bak: 2958.p.

-Peygamberimiz (A.S.M.) sihir isnadıyla dalalete sapanlar, bak: 3411.p.da bir âyet notu.

---

235 H.G. hadis: 296 e K.H. hadis: 2007

236 H.G. hadis: 37

-Asr-ı Saadetteki İslâmî inkılabın hârikalığı, Muhammed (A.S.M.)'ın nübüvvetine delildir, bak: 303-306.p.lar

-Ubudiyet dairesinin reisi olan Peygamberimiz'in (A.S.M.) Rububiyet dairesi ile alâkası, bak: 3125.p.

2610- MUHARREMAT محرّما **:** Haramlar, haram edilen şeyler. Dinimizde helal olmayan şeyler. *(Bak: Haram, Mahrem)*

Yakınlık sebebiyle, nikahı haram olan kadınlar (muharremat) Kur'anda şöyle beyan ediliyor:

"Nikahı helal olmayıp haram olan kadınlarla helal olanların beyanına başlanıyor. Şöyle ki: وَ َ تَنْكِحُوامَا نَكَحَ آبَائُكُمْ مِنَالنِّسَآءِ اِ ّ مَا قَدْ سَلَفَ (4:22) bir de atalarınızın yani baba ve dedelerinizin menkûhası olmuş bulunan kadınların ölmüş gitmiş olanlardan başka hiç birini nikah etmeyiniz, atanızın el sürdüğü kadına el sürmeyiniz." -cahiliye ahalisi kadınlara veraset mes'elesinden de anlaşıldığı üzere babalarının zevcelerini tezevvüç ederlermiş. Bu âyet ile bu âdet-i şeni'a ale-l ıtlak nehyolunmuştur. Ve şayi'i bir adet-i cahiliye olduğundan dolayı diğer muharremattan evvel suret-i mahsusada zecredilmiştir. Binaenaleyh din-i İslâm'da ataların nikah-ı sahih ile sade akdedib el sürmedikleri veya nikah-ı fasid ile akd edib el sürdükleri, yahud bilâ-akid vadetmiş bulundukları kadınlardan hiç birini, oğulları, torunları nikahlayamazlar.."

(4:23) حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ Ey mü'minler! Size şunların nikahı haram kılındı:

1- أُمَّهَاتُكُمْ Analarınız, kendi anneleriniz, babanızın ve ananızın anaları ve onların anaları ilh nineleriniz. Ataların alet'ıtlak menkûhalarını nikah haram olunca anaların, ninelerin haram olduğu da evleviyetle anlaşılmış ise de ehemmiyetine binaen bilhassa tasrih edilmiştir.

2- وَبَنَاتُكُمْ kızlarınızı ki gerek bizzat kendi evladınız olan kızlar, gerek oğullarınız veya kızlarınızın kızları olan torunlarınız, gerekse torunların torunları ilh kızlar.

3- وَاَخَوَاتُكُمْ kız kardeşleriniz ki gerek ana baba bir, gerek baba bir, gerek ana bir bütün hemşireleriniz.

4- وَعَمَّاتُكُمْ ammeleriniz, yani babalarınızın, dedelerinizin hemşireleri olan alel'umum halalarınız, bibileriniz.

5- وَخَا تُكُمْ haleleriniz, yani analarınızın ve ninelerinizin hemşireleri olan büyük küçük alel'umum teyzeleriniz.

6- وَبَنَا ُ اْ خِ ve biraderinizin kızları, gerek evladı ve gerek torunu ilh... yeğenleriniz.

7- وَبَنَا ُ اْ ُخْتِ ve hemşirenizin kızları, kezalık alel'umum yeğenleriniz.

Buraya kadar beyan olunan yedi mahrem, neseb cihetinden olanlardır.

8- وَاُمَّهَاتُكُمْ اَلَّتِى اَرْضَعْنَاكُمْ sizi emzirmiş olan analarınız, yani süt analarınız ve nineleriniz ilh...

9- وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرِّضَاعَةِ radaan kız kardeşleriniz yani süt hemşirelerniz, zira süt emzirenlere ana, emenlere kardeş ıtlak edilmiş olması bunlarda neseb evsaf ve ahkâmının cereyanını istilzam eder. Süt analar, süt hemşireler bulununca süt babalar, süt kızları, süt halaları, süt teyzeler, süt birader ve kızları hep var demektir. Binaenaleyh radaan haram olanların da bu kıyas üzerine berveçh-i bâlâ yediye bâliğ olacağı ve bu ikisinin zikriyle mütebakisinden iktifa edildiği anlaşılır. Gerçi marız-ı beyanda sükût, hasr ifade ederse de delalet-i iltizamiye ile işaret mevcud olunca sükût mevzu-u bahs olamaz. Filvaki' Aleyhissalatü Vesselâm Efendimiz bu işareti tavzih veya bu icmali beyan için كُلُّ مَا يُحْرَمُ مِنَالنَّسَبِ يُحْرَمُ مِنَ الرِّضَا ِ [237] "Nesebden haram olanların hepsi, rada'dan haram olur" buyurmuştur. Binaenaleyh burada وَقِسْ عَلَيْهَا mealinde bir işaret ve îcaz bulunduğu ve bu suretle buraya kadar

237 Sahih-i Buhari şehadet/7 ve nikah/20, 27, 117 ve Müslim rida/1, 2, 9, 12 ve İ.M. nikah/34

neseben yedi, radaan da yedi olmak üzere min-haysülmecmu' on dört meharim ta'dad edilmiş olduğu unutulmamalıdır.

Buradan sonra da müsahereten harem olanlara geliyoruz:

15- وَاُمَّهَا ُ نِسَائِكُمْ Alel'ıtlak kadınlarınızın, yani gerek medhûlün-biha olsun ve gerek olmasın, menkûhalarınızın anaları, kayın analarınız ilh...

16- وَرَبَائِبِكُمْ اللاَّتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللاَّتِى دَخَلْتُمْ بِهِنّ dâhilolduğunuz kadınlarınızdan doğmuş rebibeleriniz, yani üvey kızlarınız ki, -ekseriyyet itibariyle- taht-ı terbiyenizdedirler.

فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

Bu surette kadınlarınıza dâhil olmuş değil iseniz rebibelerinizi nikahda size günah yoktur. Demek ki anaları vatı' kızları haram kılar. Kızları mücerred nikah da anaları haram kılar.

17- وَحَلاَئِلُ اَبْنَائِكُمْ الَّذِينَ مِنْ اَصْلاَبِكُمْ sülblerinizden bizzat ve bilvasıta gelen oğullarınızın halileleri olan gelinleriniz ki, bütün torunların zevcelerine de şamildir. مِنْ اَصْلاَبِكُمْ kaydıyla üvey oğullardan ve oğulluklardan ihtiraz edilmiştir.

18- وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ اْ ُخْتَيْنِ iki hemşire beynini taht-ı nikahta cem' etmeniz, kezalik biri erkek farz edildiği takdirde diğerine nikahı caiz olmayan iki kadının, meselâ bir kızla halasının veya teyzenin cem'i de iki hemşirenin cem'i gibi haramdır. Bunun için Aleyhissalatü Vesselâm meşhur bir hadisinde buyurmuştur ki:

(238) تُنْكَحُ الْمَرْاَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَ عَلَى خَالَتِهَا وَ عَلَى ابْنَةِ اَخِيهَا وَعَلَى ابْنَةِ اُخْتِهَا

Bir kadın ne halasının ne teyzesinin, ne biraderzadesinin, ne hemşirezade-

238 Sahih-i Buhari nikah/27 ve Müslim nikah/37, 39 ve İ.M. nikah/31

sinin üzerine nikah olunmaz" اِلّا مَا قَدْ سَلَفَ Ancak mazide geçmiş olanlar müstesna, onlardan dolayı muahaze yoktur. Nitekim Yakub Aleyhisselâm'ın şeriatında vardı. اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا Ona Allah Gafur, Rahim bulunuyor. Fakat halen ve istikbalen bunlar memnu' ve haramdırlar." (E.T.1321-1324)

2611- MUHKEMAT-I KUR'ANİYYE محكماتِ قرآنيه **:** Kur'an (3:7) (47:20) ve emsali âyetlerde bildirilen, manası açık ve te'vile ihtiyacı olmayan âyetler. Başka bir manaya ihtimali olmayıp sarih emir ve nehiyleri müştemil olan âyetler. Bu âyetler mensuh veya müteşabih olmayıp muhkem ve mübeyyin olmakla asla te'vile muhtaç olmazlar. Bazı şeylerin haram olması veya enbiya kıssaları (ekasis-i enbiya) gibi. *(Bak: Müteşabihat)*

Atıf notu:

-Muhkemat-ı diniye tebeddül etmez, bak: 452, 2116, 2117 p.lar.

2612- MUHYİDDİN-İ ARABÎ محيى الدين عربى **:** (Hi. 560-638, Mi. 1162-1240) İspanya'da doğmuş, Anadolu ve Arabistan'ı gezmiştir. Mutasavvıf ve büyük âlim idi. Birçok ilmî eserler yazmıştır. Kendisine Şeyh-i Ekber de denir. Fütuhat-ı Mekkiye, Füsus-ül Hikem adlı eserleri meşhurdur. Şam'da vefat etmiştir. (K.S.) *(Bak: Vahdet-ül Vücud)*

2613- "Muhyiddin, kendisi hâdi ve makbuldür. Fakat her kitabında mühdi ve mürşid olamıyor. Hakaikte çok zaman mizansız gittiğinden, kavaid-i Ehl-i Sünnete muhalefet ediyor ve bazı kelâmları, zahiri dalalet ifade ediyor. Fakat kendisi dalaletten müberradır. Bazan kelâm, küfür görünür; fakat sahibi kâfir olamaz." (L.274)

2614- "O zat-ı kudsînin kendine mahsus bir makamı var. Hem makbulîndendir. Fakat mizansız keşfiyatında hududları çiğnemiş. Cumhur-u muhakkikîne çok mes'elelerde muhalefet etmiş. İşte bu sır içindir ki, o kadar yüksek ve hârika bir kutub, bir ferid-i deveran olduğu halde, kendine mahsus tarikatı gayet kısacık, Sadreddin-i Konevî'ye münhasır kalıyor gibidir. Ve âsârından istikametkârane istifade nadir oluyor. Hatta çok muhakkikîn-i

asfıya o kıymetdar âsârının mütalaa etmeğe revac göstermiyorlar. Hatta bazıları men'ediyorlar." (O.L.121)

2615- قَالَ مُحْيِالدِّين : تَحْرُمُ مُطَالَعَةُ كُتُبِنَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِنَّا

Yani: "Bizden olmayan ve makamımızı bilmeyen, kitablarımızı okumasın, zarar görür." Evet bu zamanda Muhyiddin'in kitabları, hususan vahdet-ül vücuda dair mes'elelerini okumak, zararlıdır." (L.274)

2616- "Hazret-i Muhyiddin'in meşrebiyle ehl-i tahkikin meşrebinin mabeynindeki esaslı farkı ve onların me'hazlarını göstermek çok uzun tedkikata ve çok yüksek ve geniş nazarlara muhtaçtır. Evet fark, o kadar dakik ve derin; ve me'haz, o kadar yüksek ve geniştir ki; Hazret-i Muhyiddin hatasından muahaze edilmemiş, makbul olarak kalmış. Yoksa eğer ilmen, fikren ve keşfen o fark ve o me'haz görünse idi, onun için gayet büyük bir sukut ve ağır bir hata olurdu." (O.L.121)

2617- MUKADDERAT مقدّرا **:** (Mukadder c.) Kader. Ölçü ve miktarı tayin olunan şeyler. Alın yazısı. *(Bak: Ecel, Kader)*

"Hayat,"iman-ı bil'kader" rüknüne bakıyor; remzen isbat eder. Çünki madem hayat, âlem-i şehadetin ziyasıdır ve istila ediyor; ve vücudun neticesi ve gayesidir; ve Hâlik-ı Kâinat'ın en cami ayinesidir; ve faaliyet-i Rabbaniyenin en mükemmel enmuzeci ve fihristesidir, temsilde hata olmasın, bir nevi proğramı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb-yani mazi, müstakbel-yani geçmiş ve gelecek mahlukatın hayat-ı manevîyeleri hükmünde olan intizam ve nizam ve malumiyet ve meşhudiyet ve taayyün ve evamir-i tekviniyeyi imtisale muheyya bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktiza ediyor.

Nasılki bir ağacın çekirdek-i aslîsi ve kökü ve müntehasında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi aynen ağaç gibi bir nevi hayata mazhardırlar. Belki ağacın kavanin-i hayatiyesinden daha ince kavanin-i hayatı taşıyorlar. Hem nasılki bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı tohumlar ve kökler, bu bahar gittikte sonra, gelecek baharlara bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavanin-i hayatiyeye tabidirler. Aynen öyle de: Şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla herbirinin bir mazisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nevi ve her cüz'ünün ilm-i İlahiyede muhtelif

tavırlar ile müteaddid vücudları bir silsile-i vücud-u ilmî teşkil eder. Ve vücud-u haricî gibi o vücud-u ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin manevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderat-ı hayatiye, o manidar ve canlı elvah-ı kaderiyeden alınır.

Evet âlem-i gaybın bir nevi olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zatları olan ervah ile dolu olması, elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzam eder. Hem herbir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve manidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları bir nevi hayat-ı manevîyeye mazhariyetini gösterir. Evet Hayat-ı Ezeliye Güneşinin ziyası olan bu gibi cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u hariciyeye münhasır olamaz; belki herbir âlem, kabiliyetine göre o ziyanın cilvesine mazhardır ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayatdar ve ziyadardır. Yoksa nazar-ı dalaletin gördüğü gibi, muvakkat ve zahirî bir hayat altında herbir âlem büyük ve müthiş birer cenane ve karanlıklı birer virane alem olacaktı." (L.336)

2618- "Eşyanın mürur-u zamanla giydikleri suretler ve ettikleri harekât ile hasıl olan vaziyetler dahi, bir intizam-ı kadere tabidir. Evet bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irade ve evamir-i tekviniyenin ünvanı olan "Kitab-ı Mübin"den haber veren ve işaret eden hem nazarî olarak emir ve ilm-i İlahînin bir ünvanı olan "İmam-ı Mübin"den haber veren ve remzeden iki kader tecellisi var. Bedihî kader ise, o çekirdeğin tazammun ettiği ağacın, maddî keyfiyat ve vaziyetleri ve hey'etleridir ki, sonra göz ile görünecek. Nazarî ise, o çekirdekte, ondan halkolunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbihatlardır ki tarihçe-i hayat namıyla tabir edilen vakit be-vakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller; o ağacın dalları, yaprakları gibi intizamlı birer kaderî miktarı vardır. Madem en adi ve basit eşyada böyle kaderin tecellisi var. Elbette umum eşyanın vücudundan evvel yazılı olduğunu ifade eder ve az bir dikkatle anlaşılır.

Şimdi, vücudundan sonra herşeyin sergüzeşt-i hayatı yazıldığına delil ise; âlemde "Kitab-ı Mübin" ve "İmam-ı Mübin"den haber veren bütün meyveler ve "Levh-i Mahfuz"dan haber veren işaret eden insandaki bütün kuvve-i hafızalar birer şahittir, birer emaredir. Evet herbir meyve, bütün ağacın mukadderat-ı hayatı onun kalbi hükmünde olan çekirdeğinde yazılıyor. İnsanın sergüzeşt-i hayatıyla beraber kısmen âlemin hâdisat-ı maziyesi kuvve-i hafızasında öyle bir surette yazılıyor ki, güya hardal küçüklüğünde bu kuvvecikte dest-i kudret, kalem-i kaderiyle insanın sahife-i a'malinden

küçük bir senet istinsah ederek, insanın eline verip, dimağının cebine koymuş, ta, muhasebe vaktinde onunla hatırlatsın. Hem, ta mutmain olsun ki; bu fena ve zeval herc ü mercinde beka için pek çok ayineler var ki, Kadîr-i Hakîm zaillerin hüviyetlereni onlarda tersim edip ibka ediyor. Hem beka için pek çok levhalar var ki, Hafiz-i Alîm, fanilerin manalarını onlarda yazıyor." (S.469) *(Bak: İmam-ı Mübin)*

2619- MUKARREBÛN مقرّبون : (Mukarrebîn) Büyük meleklerden bir zümre. *Takva ve ubudiyet ile evliya derecesine gelmiş, Cenab-ı Hakk'ın indinde çok kıymetli ve mübarek büyük zatlar. *Yakınlaşmış olanlar. *(Bak Hamele-i Arş)*

2620- MUKATTAAT-I HURUF مقطّعاِ حروف : (Edb: Matlasız şiir parçaları. Muhtelif olarak alınmış şiir parçaları. *Kısaltmalar. Tamamlanmamış cümleler. *(Bak: Huruf-u Mukattaa)*

2621- MUKÎM مقيم : İkamet eden. *Ayakta duran. *Okuyan. *Bir memlekette devamlı duran. *Esma-i İlahiyeden olup "Her şeyi ayakta tutan, devam ettiren ve kayyumiyet sırrıyla bir an bile hiçbir şeydan alâkasız olmayan" mealindedir. *Fık: Vatanında veya vatanı sayılan bir yerde onbeş günden fazla kalan kimse. (18 saatlik uzağa gidene "Misafir" denir.) *(Bak: Misafir)*

2622- MÛSÂ (A.S.) موسى : Benî İsrâîl peygamberlerinden Hz. Musa'nın (A.S.) ismi. Dört büyük kitabdan birisi olan Tevrat, vahiy yoluyla kendisine gelmiştir. Yahudilerin en büyük peygamberidir. Şeriatı, Hz. İsa'ya (A.S.) kadar devam etti. Hz. Yusuf'un (A.S.) soyundan Yuşa namındaki Peygamberi yerine tayin ederek vefat etmiştir. Mısır Firavununa karşı mücadele etti. Harun (A.S.), kardeşi ve kendi veziri hükmünde idi. *(Bak: Bakarperestlik, Fir'avun, Harun (A.S.), Tevrat)*

İki atıf notu:

-Hz. Hızır ve Musa (A.S.) kıssası, bak: 2202.p.

-Firavunun, Musa'ya (A.S.) "meshür"demesi, bak: 3411.p.da bir âyet notu.

2623- "Hazret-i Musa, Benî İsrail'den "İmran" adındaki bir zatın oğludur. Mısır'da doğmuştur. İsrail Oğulları, Mısır'da artarak oniki kabileye ayrılmıştı. Bunlara "Benî israil Esbatı" denirdi. Bunların böyle artmaları, Mısır'ın eski ahalisi olan Kıptîlerin hoşuna gitmiyordu. Bunlara zahmet veriyorlar, dedelerinin yurdu olan Ken'an iline çıkıp gitmelerine de mani oluyorlardı.

2624- Bir gün Mısır kâhinlerinden biri, Benî İsrail'den gelecek bir çocuk, Mısır Devleti'nin batmasına sebeb olacak" diye Fir'avuna yani Kabur ibn-i Mus'ab adındaki Mısır hükümdarına haber vermiş, Fir'avun da Benî İsrail'in yeni doğan çocuklarını öldürmeye başlamıştı. İşte bu sırada Hazret-i Musa doğdu Validesi onu cellat eline vermekten ise bir sandık içine koyarak Nil ırmağına atmayı muvafık gördü. Nil'in sahiline attığı bu sandığı, Fir'avunun zevcesi Asiye elde edip açtı. İçinden mücessem bir güzellik, bir letafet nuru halinde çıkan ma'sum çocuğu pek sevip kendisine evlat edindi. Hazret-i Musa'nın validesi de bir yolunu bularak kendisini bu güzide yavrusuna süt anne tayin ettirdi.

Hazret-i Musa, kendi düşmanı tarafından sarayında besleniyor. Bu garip ve ibret alınacak, ilahî bir cilve idi.

2625- Hazret-i Musa büyüdü. Birgün sokakta, Benî israil'den biriyle kavga eden bir Kıptîye bir tokat attı. Kiptînin son günleri imiş, kazara canı çıktı. Hazret-i Musa yaptığına pişman oldu. Fir'avundan korkarak Mısır'dan çıkıp Medyen şehrine gitti. Orada Şuayb Aleyhisselâm'ın kızı "Safura" ile evlendi. Bir müddet sonra Mısır'a dönmek üzere refikasıyla beraber yola çıktı, giderken Tur Dağı'na uğradı. Orada Allah'ın tecellisine mazhar oldu, kendisine Peygamberlik verildi. Büyük kardeşi Hârun Aleyhisselâm ile beraber Fir'avun'u dine davete me'mur oldular.

Hazret-i Musa'nın eli ay gibi parladı; elindeki asâ da, Allah'dan dilediği vakit büyük bir ejderha kesilirdi. Bunlar kendisine verilen birer mu'cize idi. O zaman Mısır tarafında sihir, büyücülük pek ilerlemişti. Fir'avun, Musa (A.S.)'ın gösterdiği bu mu'cizeleri sihir sandı. Sahirleri topladı; bunlar Hazret-i Musa'ya meydan okudular. Fakat Hazret-i Musa'nın asa mu'cizesini görünce, sahirlerin hepsi de iman ettiler. Bunun bir sihir olmadığını derhal anladılar. Çünkü bu asa, bir ejder kesilerek büyücülerin meydanda birer yılan, çıyan gibi gösterdikleri ipleri, değnekleri yuttu. Silip süpürdü. Eğer Hazret-i Musa'nın gösterdiği şey, bir gözbağcılık olsa idi böyle imha hârikası vücuda gelemezdi. *(Bak: 3400.p.)*

2626- Sıkılmadan rububiyet iddiasında bulunan Fir'avun ile Mısır kadîm ahalisi olan Kıptîler, Hazret-i Musa'nın bu mu'cizelerini gördükleri halde ne yazık ki yine iman etmediler. Nihayet Musa Aleyhisselâm, bir gece Benî İsrail'i alıp Mısır'dan çıktı, Süveyş'e geldiklerinde deniz bir mu'cize olarak yarıldı, oniki yola ayrıldı. Benî İsrail'in oniki kabilesi bu yollardan karşı yakaya geçtiler. Bunları takip eden Fir'avun ile ordusu ise suların tekrar kapanması üzerine boğulup gittiler. Yalnız Fir'avun'un cesedi suların çarpmasıyla sahile atılmış idi. Kendi fani varlığına güvenerek yaradanını unutan, tanrılık davasında bulunmaktan utanmayan gafil, mugfil bir şahsiyetin şu elîm akibeti büyük bir ibret levhası teşkil ediyordu.

2627- Musa Aleyhisselâm Fir'avundan kurtulmuş, Benî İsrail ile beraber denizi selâmetle geçerek Tiyh Sahrası'na gelmişti. Onları burada bırakarak "Turisina" denilen Tur Dağı'na gitti; orada kırk gün kadar Hak Teala'ya ibadette, münacâtta bulundu. Mekândan ve zamandan münezzeh olan Allah Teala ile tekellüm şerefine nail oldu, kendisine Tevrat Kitabı verildi.

2628- Hazret-i Musa, Turisina'dan Tiyh Sahrası'na dönünce, kavminin bir kısmını Samiri namında birinin altundan yapmış olduğu bir buzağıya tapar bir halde bulmuş, bundan pek müteessir olmuş idi. Bunlar, Harun Aleyhisselâm'ın nasihatlarını dinlemiyerek böyle bir cehalette bulunmuşlardı. Tevbe edip yaptıklarına pişman oldular.

2629- Musa Aleyhisselâm, Ken'an topraklarını, Arz-ı Mukaddes'i almak için Amalika ile harb etmek istiyordu. Benî İsrail ise savaştan kaçındılar; o mübarek peygamberin bedduasına uğrayarak kırk sene Tiyh Sahrası'nda kaldılar. Aradan bir hayli zaman geçti; Benî İsrail arasında da çölde büyümüş yiğitler yetişti. Hazret-i Musa, bunları alıp Lut Denizi'nin cenub taraflarına götürdü. Daha ileriye giderek Amalika'dan "Avc ibn Unk" adındaki hükümdar ile harb etti. Şeria Nehri'nin şark taraflarındaki beldeleri elde etti.

2630- Hazret-i Musa, bir aralık gidip İbrahim Aleyhisselâm'ın zamanından beri berhayat olan veya Hazret-i İbrahim ile beraber hicret eden zatların zürriyetinden bulunan Hızır Aleyhisselâm ile görüşmüş, onun mazhar olduğu ledünnî ilmine şahit bulunmuştur. *(Bak: 3148.p.)*

Musa Aleyhisselâm, rivayete nazaran Ken'an hududuna yakın bir mahalde yüz yirmi yaşında olduğu halde vefat etmiştir ki, Hazret-i Âdem devrinin üçbin sekizyüz altmış sekizinci yılına ve Mısır'dan çıkmalarının kırkıncı senesine müsadiftir." (B.İ.İ.484)

2631- Benî İsrail'e verilen ni'metleri ihtar ile Arz-ı Mukaddes'e girmek için fedakârlık gerektiğini tebliğ eden Hz. Musa'nın (A.S.) kıssası âyette şöyle ifade edilir:

"(5:20) وَاِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ Hani bir vakit Musa kavmine şöyle demişti.

يَاقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ Ey benim kavmim! Allah'ın size olan nimetini zikr ü yad ediniz.

اِذْ جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَالَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

o vakit ki, ni'metini ki içinizden enbiya yarattı ve sizi mülûk kıldı. Ve size âlemînden hiç birine vermediği şeyler verdi."

Âlemde hiç bir kavimde Benî İsrail'deki kadar çok peygamber ba'sedilmemiş bulunduğu malumdur. Mukaddema evlad-ı Yakub Esbat, sonra Musa, Harun, Yuşa' ve ezcümle Hazret-i Musa'nın kavminden ihtiyar edip beraber Tur'a gittikleri yetmiş zat ve daha sonra nice enbiya-i Benî İsrail gelmiştir. Ancak âyetin ilerisinden suret-i kat'iyyede anlaşılıyor ki, Hazret-i Musa bu ihtarı yaptığı zaman Benî İsrail henüz Arz-ı Mukaddes'e girmemiş ve daha bir vatan tutmamış ve henüz mülûk devrine ermemişti. O sırada da Musa, Harun ve yetmiş zat ile جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَاءَ mütehakkık ise de, "sizi mülûk kıldı" demek nasıl mümkün olabilir? Gerçi bunun tahakkuku, vukuuna binaen istikbalden mazi ile tabir olarak "kılacaktır, kılacağı muhakkaktır veya ezelde de böyle takdir edilmiştir"manasında olması ve binaenaleyh enbiyadan bütün enbiya-i Benî İsrail, mülûktan da bütün mülûk-u Benî israil kasdedilmesi muhtemeldir.

Bu surette hasılı meal: "Ey benim kavmim! Muhakkak ki, Allah sizin içinizde daha bir çok peygamberler yapacak ve sizi mülûk kılacak, saltanatlara nail edecek ve size diğerlerine vermediği şeyler verecek; şimdi Allah'ın bunları yaptığı veya takdir ettiği vakit size olan ni'metlerini yad ve tefekkür ediniz de ona göre hareket eyleyiniz" demek olur." (E.T.1639)

2632- "(5:21) يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ Ey benim kavmim! Arz-ı Mukaddes'e giriniz ki Allah onu sizin için yazdı. Yani size

vatan ve mesken olmak üzere takdir ve kısmet etti. Levh-i Mahfuz'a yazdı." (E.T.1641)

"Hz. Musa'nın bu teklifine karşı kavmi ne dediler bilir misiniz?

قَالُوا يَامُوسَى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ (5:22) Ya Musa! O dediğin yerde öyle bir kavim var ki, hepsi cebbar. Yani: Mukavemet edilmez istediğini zorla cebren ve kahren yaptırır, yahut boylarına yetişilmez, iri, güçlü kuvvetli, dev gibi adamlar. (5:22) وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا Onlar oradan çıkmadıkça biz asla oraya girmeyiz... Onlar şayet oradan çıkarlarsa biz de muhakkak gireriz" dediler... Ancak içlerinden fetâ-yı Mûsâ Yuşa' İbn-i Nun ile damad-ı Musa Kaleb İbn-i Yufanna işi teshile çalışmışlar; çok güzel, çok hoş ni'meti bol bir memleket; ahalisinin gövdeleri iri, bedenleri kuvvetli ise de kalbleri zaif demişler." (E.T.1643)

2633- "Hasılı, Benî İsrail Hazret-i Musa'ya karşı "Biz Arz-ı Mukaddes'e girmeyiz" diye dayattılar. Ancak (5:23) قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ korkanlardan yani Allah'tan ve Allah'ın emrine muhalefetten korkanlardan iki er, ekser rivayete göre Yuşa' ve Kaleb ki اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا Allah ikisini de in'amiyle mes'ud eylemişti, bunlar dedilerki: (5:23) اُدْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَا ۘ "Üzerlerine kapıyı tutunuz, giriniz." فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ Çünkü onu tutup girdiniz mi, siz muhakkak galibsiniz. Binaenaleyh böyle yapınız. وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوا ve ancak Allah'a dayanınız. اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eğer Allah'a ve nübüvvet-i Musa'ya mü'min iseniz böyle yapınız. Allah'dan korkan ve mes'ud olan bu iki er Hz. Musanın mübüvvetine ve vadü ihbarındaki sıtkına bihakkın iman etmekte bulunmuş olduklarından gördükleri kuvvet ü şevkete rağmen lütf-i Hak ile misaklarında sebat ederek bu suretle itimad ve emniyetlerini beyan ve kavimlerini itaate teşvik u tergib eylemişler ve bunlar bidayeten bu sebatta mazhar-ı in'am-ı İlahî oldukları gibi bilahare Arz-ı Mukaddes'e girmek ni'metine de nail olmuşlardı." (E.T.1647)

2634- Hz.Musa'ya (A.S.) Allah tarafından kitap verildiğini ve Tevrat'ın uzun bir devre hükmettiğini bildiren bir âyet de şöyledir:

"(2:87) وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَا Yani nam-ı uluhiyete kasem olsun ki, muhakkak biz Azimüşşan, Musa'ya o kitabı, Beni İsrail'in berveçh-i bâlâ aksamını nakz edegeldikleri Tevrat'ı verdik.

وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بَالرُّسُلِ Ve arkasından onun izinde ve aynı şeriatla me'mur nice peygamberler daha gönderdik; ki bunlar "Yuşa', İşmuil, Şem'un, Davud, Süleyman, Şa'ya, Armiya, Uzeyr, Hazkıl, İlyas, El'yesa, Yunus, Zekeriyya, Yahya Aleyhimüsselâm ve sair enbiyadır." (E.T.404)

2635- "Kur'anda çok tekrar edilen kıssa-i Musa Aleyhisselâm'ın cümleleri ve cüz'leridir ki, herbir cümlesi, hatta herbir cüz'ü, bir düstur-u küllînin ucu olarak gösterilmiş ve o düsturu ifade ediyor." (S.401) *(Bak: Bakar-perestlik)*

2636- "Hem Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın bir mu'cizesini beyan eden:

فَقُلْنَااضْرِ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا (2:60) ilâ âhir...

Bu âyet işaret ediyor ki: Zemin tahtında gizli olan rahmet hazinelerinden, basit âletlerle istifade edilebilir. Hatta taş gibi bir sert yerde, bir asa ile ab-ı hayat celbedilebilir. İşte şu âyet, bu mana ile beşere der ki: "Rahmetin en latif feyzi olan ab-ı hayatı, bir asa ile bulabilirsiniz; öyle ise haydi çalış bul!" Cenab-ı Hak şu âyetin lisan-ı remziyle manen diyor ki: "Ey insan! Madem bana itimad eden bir abdimin eline öyle bir asa veriyorum ki; her istediği yerde ab-ı hayatı onunla çeker. Sen de benin kavanin-i rahmetime istinad etsen; şöyle ona benzer veyahut ona yakın bir âleti elde edebilirsin. Haydi et!" İşte beşer terakkiyatının mühimlerinden birisi; bir âletin icadıdır ki: Ekser yerlerde vurulduğu vakit suyu fışkırtıyor. Şu âyet, ondan daha ileri, nihayet ve gayat-ı hududunu çizmiştir." (S.255)

2637- "Kur'andan tavr-ı kalbe ilham edilen Asa-yı Musa gibi, manevî bir asa ihsan edilmiştir. Bu asa ile, kitab-ı kâinatın herhangi bir zerresine vurulursa, derhal ma-i hayat çıkar. Çünki müessir ancak eserde görülebilir. Manevi asansör hükmünde olan murakabeler ile ma-i hayatı bulmak pek

müşküldür. Vesaite lüzum gösteren ehl-i nazar ise, etraf-ı âlemi arşa kadar gezmeleri lâzımdır. Ve o uzun mesafede hücum eden vesveselere, vehimlere, şeytanlara mağlub olup caddeden çıkmamak için, pekçok bürhanlar, alâmetler, nişanlar lâzımdır ki yolu şaşırtmasınlar." (M.N.81)

2638- Musa (A.S.) hakkında Kur'andan birkaç not:

-Firavun'un Hz. Musa'yı (A.S.), ya dinimizi (hayat tarzımızı) değiştirecek veya fesad çıkaracak (asayişi bozar) ithamıyla öldürmek istemesi kıssası, Bediüzzaman'a yapılan iki ana ithamı hatırlatmaktadır. (Bak: (40:62)

-Hz. Musa'nın (A.S.) bakarı kesmesi: (2:67)

-İcl hâdisesi: (2:51,54)

-Asasıyla taştan su çıkarması mu'cizesi: (2:60) (7:160) (Bak: 523.p.)

-Şecere-i Musa (A.S.) (20:9, 11) (27:8) (28:29, 30)

-Musa'nın (A.S.) Kelâm-ı ilahîye mazhariyeti: (4:164) (7:143) (19:52) (Bak: 465.p.)

-Musa'ya (A.S.) denizin teshiri: (2:50)

-Fir'avunun sarayında beslenmesi: (20:38,39,40) (28:3 ilâ 46)

-Yed-i beyza ve değneğin yılan olması mu'cizeleri: (7:107,117 ve 20:18 ilâ 22, 57 ilâ 73) (26:29 ilâ 50)

-Taleb-i rü'yet: (7:142, 143) (Bak: 3170/1.p)

-Emr-i İlahî ile Musa (A.S.)'ın şehirde evler ittihaz etmesi: (10:87)

-Musa'ya (A.S.) Allah'tan dokuz ayat-ı beyyinat gelmesi: (7:101)

-Musa (A.S.) muhlas bir resul ve nebi idi: (19:51)

Atıf notları:

-Musa (A.S.)ın azrail (A.S.)ın gözüne tokat vurması rivayetinin izahı, bak: 331.p.

-Musa (A.S.) ın 9 mucize ile Firavun'a gönderilmesi, bak: 3436.p.

-Musa (A.S.) ın mihnetleri içinde imtihanı, bak: 1000.p.

-Musa'ya (A.S.) verilen iki mu'cize, bak: 481.p.

2639- MUSAFAHA مصافحه : El sıkışmak. Tokalaşmak. *Muhabbetini, arkadaşlığını, sevgisini izhar etmek.

Muharrematından olmayan kadın ile erkeğin musafaha etmesi, dinimizce memnu'dur.

"İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel, Nesei, İbn-i Mace Tirmizi sahih diyerek Ümeyye bint-i Rukayya Radıyallahu Anha'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Müşarünileyha demiştir ki; ben Resulullah'a biat edelim. diye vardığımda... Ya Resulallah! Bizi musafaha etmez misin? dedik. Ben kadınlara musafaha etmem, ancak yüz kadına sözüm bir kadına sözüm gibidir buyurdu.

Bazı rivayetlerde Resulullah kadınlara biatı zamanında mübarek eline bir sevb koyardı, bazılarında bir bardağa su koyup mübarek elini daldırır, sonra da kadınlar ellerini daldırırlardı diye varid olmuştur. Meşhur ve mu'temed olan budur ki, kadınlarla musafaha etmemiştir." (E.T.4916) *(Bak: 441.p.sonu)*

İbn-i Mace 33. Kitab-ül Edeb, 15. babında erkekler arasında musafaha (tokalaşma) ve muanaka (birbirine sarılma) nın meşruiyetini, takbilin (öpme-öpüşmenin) -aile ve evlad müstesna- memnuiyetini kaydeder. Aynı kitabın devamındaki 16. babı ise, el öpme hakkındadır. S.B.M. 6. cild. 985. hadisin izahında mezkûr meseleler tafsil edilir. Sahih-i Buhari 79. Kitab-ül İsti'zan, 27. babı musafaha hakkındadır. *(Bak: Nazar-ı Haram)*

Bazı âlimler şâbb-i emred ile muanakanın da memnuiyetine kaildirler. Livatanın takbihi makamında zikredilen bir rivayette (nefsanî his ile olan) konuşma, bakma ve muanaka dahi kötülenir. Enes (R.a.) dan Deylemî'nin naklettiği hadisin meali şöyledir: "Âhirzamanda Lutî denilen bir taife çıkar ve üç sınıf olurlar. Bir sınıfı konuşmak ve yüze bakmakla, diğeri musafaha ve kucaklaşmakla yetinirler. Bir sınıfı da bu işi bilfiil yaparlar. Allah'ın laneti bunların üstüne olsun, meğer ki tövbe ederler. Tövbe edenin tövbesini Allah kabul eder." (R.E.303 sonu)

2640- MUSİBET مصيبة : Âfet. Belâ. Felaket. Hastalık. Dert. *(Bak: Âd, Bela, Hastalık, Hayvan, İmtihan, Sabır, Zelzele ve Karun maddesinde 1945, 1946.p.lar)*

2641- Sual: "Kaderin herşey'i güzeldir, hayırdır. Ondan gelen şer de hayırdır, çirkinlik de güzeldir. Halbuki şu dar-ı dünyadaki musibetler, beliyyeler o hükmü cerhediyor?

Elcevab: Ey şiddet-i şefkatten şedid bir elemi hisseden nefsim ve arkadaşım! Vücud hayr-ı mahz, adem şerr-i mahz olduğuna; bütün mehasin ve kemalatın vücuda rücuu ve bütün maasi ve mesaib ve nekaisin esası, adem olduğu delildir. Madem adem eşrr-i mahzdır. Ademe müncer olan veya ademi işmam eden hâlât dahi şerri tazammun eder. Onun için vücudun en parlak nuru olan hayat, ahval-i muhtelife içinde yuvarlanıp kuvvet buluyor. Mütebayin vaziyetlere girip tasaffi ediyor ve müteaddit keyfiyatı alıp, matlub semeratı veriyor ve müteaddit tavırlara girip, Vâhib-i Hayat'ın nukuş-u esmasını güzelce gösterir. İşte şu hakikattandır ki, zihayatlara âlâm ve mesaib ve meşakkat ve beliyyat suretinde, bazı hâlât ârız olur ki; o hâlât ile hayatlarına envar-ı vücud teceddüd edip zulümat-ı adem tebaud ederek hayatları tasaaffi ediyor. Zira tevakkuf, sükûnet, sükût, atalet, istirahat, yeknesaklık; keyfiyatta ve ahvalde birer ademdir. Hatta en büyük bir lezzet, yeknesaklık içinde hiçe iner.

2642- Elhasıl: Madem hayat, esma-i Hüsnanın nukuşunu gösterir. Hayatın başına gelen herşey hasendir. Meselâ: Gayet zengin, nihayet derecede san'atkâr ve çok san'atlarda mâhir bir zat; âsâr-ı san'atını, hem kıymetdar servetini göstermek için adi bir miskin adamı modellik vazifesini gördürmek için, bir ücrete mukabil bir saatte murassa musanna yaptığı gömleği giydirir, onun üstünde işler ve vaziyetler verir, tebdil eder. Hem her nevi san'atını göstermek için keser, değiştirir, uzaltır, kısaltır. Acaba şu ücretli miskin adam o zata dese: "Bana zahmet veriyorsun. Eğilip kalkmakla vaziyet veriyorsun, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun." demeğe hak kazanabilir mi" "Merhametsizlik, insafsızlık ettin" diyebilir mi? İşte onun gibi Sâni-i Zülcelal, Fâtır-ı Bimisal zihayata göz, kulak, akıl, kalb gibi havas ve letaif ile murassa olarak giydirdiği vücud gömleğini Esma-i Hüsnanın nakışlarını göstermek için çok hâlât içinde çevirir. Çokvaziyetlerde değiştirir. Elemler, musibetler nev'inde olan keyfiyat, bazı Esmasının ahkâmını göstermek için lemaat-ı hikmet içinde bazı şuaat-ı Rahmet ve o şuaat-ı Rahmet içinde latif güzellikler vardır." (S.472)

2642/1- Bir kısım musibetleri intac eden yeksenak kanunların tazyikinden müteellim olan masumlar, imdadat-ı hususiye ile merhamet-i İlahiyeye mazhar olurlar. Evet "ne kadar iyilik ve güzellik ve ni'met varsa, doğrudan doğruya o Cemil ve Rahim-i Mutlak'ın hazine-i rahmetinden ve ihsanat-ı hususiyesinden gelir. Ve musibet ve şerler ise, saltanat-ı rububiyetin âdetullah namı altında ve küllî iradelerin mümessilleri olan umumî ve küllî kanunlarının çok neticelerinden tek-tük cüz'î neticeleri olmasından, o

kanunlar cereyanının cüz'î muktezaları olduğundan, elbette küllî maslahatlara medar olan o kanunları muhafaza ve riayet etmek için o şerli, cüz'î neticeleri dahi halkeder. Fakat o cüz'î ve elîm neticelere karşı, imdadat-ı hassa-i Rahmaniye ve ihsanat-ı hususiye-i Rabbaniye ile musibete düşen efradın feryatlarına ve beliyyelere giriftar olan eşhasın istigaselerine yetişir. Ve fâil-i muhtar olduğunu ve her bir şey'in her bir işi, onun meşietine bağlı bulunduğunu ve umum kanunları dahi, daima irade ve ihtiyarına tabi bulunmalarını ve o kanunların tazyikinden feryad eden ferdleri, bir Rabb-ı Rahim dinlediğini ve imdadlarına ihsanıyla yetiştiğini göstermekle; esma-i hüsnanın kayıtsız ve hadsiz cilvelerine, hadsiz ve kayıtsız bir meydan açmak için o küllî âdetullah düsturlarının ve o umumî kanunların şüzuzatıyla ve hem şerli cüz'î neticeleriyle, hususu ihsanat ve hususi teveddüdat, yani sevdirmekle hususi tecelliyat kapılarını açmıştır." (Ş.31)

2642/2- "Herbir unsurun, maddî ve manevî kış ve zelzele gibi hâdiselerin yüzer hayırlı neticeleri ve gayeleri varken; şerli ve zararlı bir tek neticesi için onu vazifesinden durdurmak, o yüzer hayırlı neticeleri terketmekle yüzer şer yapmak, ta bir tek şer gelmesin gibi hikmete, hakikata, rububiyete münafi olur.

Fakat küllî kanunların tazyikinden feryad eden ferdlere, inayat-ı hassa ve imdadat-ı hususiye ile ve ihsanat-ı mahsusa ile Rahmanürrahim, her biçarenin imdadına yetişebilir. Dertlerine derman yetiştirir. Fakat o ferdin hevesiyle değil, hakiki menfaatiyle yardım eder. Bazan dünyada istediği bir cama mukabil, âhirette bir elmas verir." (K.L.220) *(Bak: 4075.p.)*

Birkaç atıf notu:

-Musibetzedelere şefkatten gelen elemin teskini, bak: 3507/1.p.

-Harb gibi musibetlerde, mazlum ve masumlara gelen meşakkatlerdeki merhamet-i İlahiye, bak: 2162-2167.p.lar.

-Umur-u hayriye ve şerriyede mümessil ve perdelerin bulunması, bak: 3538.p.

-Her şey en güzel şekilde yaratılmıştır mealindeki âyetin izahı, bak: 1438.p.

-Şeytan ve şerlerin yaratılmasındaki hikmet, bak: 3540.p.

2643- "Asıl musibet ve muzır musibet, dine gelen musibettir. Musibet-i diniyeden her vakit dergah-ı ilahiyeye iltica edip feryad etmek gerektir. Fakat dinî olmıyan musibetler, hakikat noktasında musibet değildirler. Bir kısmı ihtar-ı Rahmanîdir. Nasılki çoban, gayrın tarlasına tecavüz eden koyunlarına

taş atıp, onlar o taştan hissederler ki; zararlı işten kurtarmak için bir ihtardır, memnunane dönerler. Öyle de: Çok zahirî musibetler var ki, İlahî birer ihtar, birer ikazdır ve bir kısmı keffaret-üz zünubdur ve bir kısmı gafleti dağıtıp, beşerî olan aczini ve za'fını bildirerek bir nevi huzur vermektir.

Musibetin hastalık olan nev'i, sabıkan geçtiği gibi o kısım, musibet değil, belki bir iltifat-ı Rabbanîdir, bir tathirdir. Rivayette vardır ki:

"Ermiş bir ağacı silkmekle nasıl meyveleri düşüyor; sıtmanın titremesinden günahlar öyle dökülüyor." (L.11) *(Bak: 1213. p. sonu)*

2644- "Merayı tecavüz eden koyun sürüsünü çevirtmek için çobanan attığı taşlara musab olan bir koyun, lisan-ı haliyle: "Biz çobanın emri altındayız. O bizden daha ziyade faidemizi düşünür. Madem onun rızası yoktur, dönelim." diye kendisi döner, sürü de döner.

Ey nefis! Sen o koyundan fazla asi ve dâll değilsin. Kaderden sana atılan bir musibet taşına maruz kaldığın zaman, اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (2:156) söyle ve Merci-i Hakiki'ye dön, imana gel, mükedder olma. O seni senden daha ziyade düşünür." (M.N.120)

2645- Hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَ لَا وَصَبٍ وَ لَا هَمٍّ وَ لَا حُزْنٍ
وَ لَا اَزًى وَ لَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةَ يُشَاكُهَا اِلَّا كَفَّرَ اللّٰهُ مِنْ خَطَايَاهُ

"Yani: "Bir müslümana bir dert veya bir maraz veya bir keder veya bir hüzün veya bir zahmet veya bir gam ârız olmaz ki, hatta vücuduna bir diken batmaz ki, illâ bunun mukabilinde onun bir kısım hatalarını Cenab-ı Hak afv ve setr etmesin." [239]

Atıf notları:

-Çeşitli musibetlerle helâk edilen karnlar, bak: 1944.p.da âyet notları.

-Musibetlerin gizli kalmasındaki hikmet, bak: 1008.p. (T.T: 5. cild 335. sahifede musibetlerin ve sabretmenin mükâfatları bölümü vardır.

-Cihad musibetinin bir hikmeti, bak: 581, 582.p.lar

239 H.G. hadis: 373

-Tagayyür kanunundan doğan mesaibin bir hikmeti, bak: 892.p.

-Hakiki selâmet ancak Cennet'te olur, bak: 3326.p.sonu

2646- MUSÎBET-İ ÂMME مصيبة عامّه : Umuma ve cemiyetin ekseriyetine gelen belâ. *(Bak: Sünnetullah)*

"Bu asırdaki ehl-i İslâm'ın fevkalâde safderunluğu ve dehşetli canileri de âlicenabane affetmesi; ve bir tek haseneyi, binler seyyiatı işliyen ve binler manevî ve maddî hukuk-u ibadı mahveden adamdan görse, ona bir nevi tarafdar, çıkmasıdır. Bu suretle ekall-i kalil olan ehl-i dalalet ve tuğyan; safdil tarafdar ile ekseriyet teşkil ederek, ekseriyetin hatasına terettüb eden musibet-i ammenin devamına ve idamesine belki teşdidine kader-i İlahiyeye fetva verirler; biz buna müstehakız derler.

Hem âlicenabane affetmek ise yalnız kendine karşı cinayetini affedebilir. Kendi hakkından vazgeçse hakkı var; yoksa başkaların hukukunu çiğniyen canilere afuvkârane bakmağa hakkı yoktur, zulme şerik olur." (K.L.25)

"Umumi musibet, ekseriyetin hatasından ileri gelmesi cihetiyle, ekser nâsın o zâlim eşhasın harekâtına fiilen veya iltizamen veya iltihaken tarafdar olmasıyla manen iştirak eder, musibet-i ammeye sebebiyet verir." (S.172) *(Bak: 509/5.p.sonu, 704,3891.p.lar)*

Bir atıf notu:

-Cihan Harbi musibetinin hikmeti, bak: 365,370.p.lar.

2646/1- Bazı musibetlerin gelmesinin bir sebebi: Bid'aların izalesine ve şeairin muhafazasına çalışan Risale-i Nur'a ve şeairi muhafazaya çalışmamak olduğunu, Bediüzzaman Hazretleri bir yangın münasebetiyle şöyle ihtar ediyor:

"Bu çeşit kazaların bir sebebi, beşerin çirkin bir hatası bulunmasından, bu Ramazan-ı Şerifin hürmetini ve kıymetini muhafaza etmek ve Nurları himaye etmeye, her yerden ziyade Nurların menbaı ve medresesi olan Isparta borçludur ve vazifesidir. Ve sefahetlere karşı şeair-i İslâmiyeyi muhafaza etmekle mükelleftir." (E.L.I.175)

2647- Bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(64:11) مَا اَصَا َ مِنْ مُصِيبَةٍ اِ َّ بِاِذْنِ اللَّهِ "Bir musibet isabet etmez ki, Allah'ın izniyle olmasın." Yani gerek kâfir, gerek mü'min her kim, her hangi bir ferd veya cemaat olursa olsun başına, gerek cana gerek mala, gerek saireye müteallik herhangi bir musibet, maddî ve manevî, kavlî veya fiilî hoşa gitmeyecek acı bir hâdise çarparsa o her halde Allah'ın izni olmayınca bir yaprak bile yerinden oynamaz. Sure-i Hadid'de:

مَااَصَا َ مِنْ مُصِيبَةٍ فِىاْ َرْضِ وَ َفِى اَنْفُسِكُمْ اِ َّ فِىكِتَا ٍ مِنْ قَبْلِاَنْ نَبْرَاَهَا

(57:22) âyetinde bak: Gerçi (4:79) وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسَكَ ve (13:11) اِنَّ اللّٰهَ َ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ âyetlerinde geçtiği üzere bazı musibetlerin mebdei, insanın veya kavmin kendi nefsi olduğu ise de böyle olan musibetler dahi yine Allah'ın takdir ve iradesiyle, izni taalluk etmedikçe vukua gelmez. Onun için (4:78) قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ buyurulmuştur." (E.T.5033)

2648- "Sual: Has dostlarınıza gelen musibetleri, tokat eseri deyip hizmet-i Kur'aniyede füturları cihetinde bir itab telakki ediyorsun. Halbuki size ve hizmet-i Kur'aniyeye hakiki düşmanlık edenler, selâmette kalıyorlar. Neden dosta tokat vuruluyor, düşmana ilişilmiyor?

Elcevab: اَلظُّلْمُ َ يَدُومُ وَالْكُفْرُ يَدُومُ sırrınca, dostların hataları, hizmetimizde bir nevi zulüm hükmüne geçtiği için, çabuk çarpılıyor. Şefkatli tokat yer, aklı varsa intibaha gelir. [1] Düşman ise, hizmet-i Kur'aniyeye zıddiyeti, mümanaatı, dalalet hesabına geçer. Bilerek veya bilmiyerek hizmetimize tecavüzü, zındıka hesabına geçer. Küfür devam ettiği için onlar ekseriyetle çabuk tokat yemiyorlar. Nasılki küçük kabahatleri işliyenlerin, nahiyelerde cezaları verilir. Büyük kabahatleri de büyük mahkemelere gönderilir. Öyle de:

---

1 Bir musibete maruz kalan kimse, bu musibeti kusuruna karşı kaderin ikaz tokadı deyip intibaha gelirse, o musibet şefkat tokadı olduğuna, intibaha gelmez ve nedamet göstermez ve şefkat tokadı cihetini nazara almaz ise o musibetin zecir tokadı olduğu galip ihtimaldir. (Naşir)

Ehl-i imanın ve has dostların hükmen küçük hataları, çabuk onları temizlemek için kısmen dünyada ve sür'aten verilir. Ehl-i dalaletin cinayetleri, o kadar büyüktür ki; kısacık hayat-ı dünyeviyeye cezaları sığışmadığından, muktezа-yı adalet olarak âlem-i bekadaki Mahkeme-i Kübra'ya havale edildiği için, ekseriyetle burada cezaya çarpılmıyorlar.

2649- İşte hadis-i şerifte اَلدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ [240] mezkûr hakikata dahi işaret ediyor. Yani: Dünyada şu mü'min, kısmen kusuratından cezasını gördüğü için dünya onun hakkında bir dar-ı cezadır. Dünya, onların saadetli âhiretlerine nisbeten bir zindan ve cehennemdir. Ve kâfirler, madem Cehennem'den çıkmıyacaklar. Hasenatlarının mükâfatlarını kısmen dünyada gördükleri ve büyük seyyiatları te'hir edildiği cihetle, onların âhiretine nisbeten dünya cennetleridir. Yoksa mü'min bu dünyada dahi kâfirden manen ve hakikat nokta-i nazarında çok ziyade mes'uddur. Adeta mü'minin imanı, mü'minin ruhunda bir cennet-i manevîye hükmüne geçiyor; kâfirin küfrü, kâfirin mahiyetinde manevî bir cehennemi ateşlendiriyor." (L.47)

Bir atıf notu:

-Harb gibi hâdiselerde musibete uğrayan masumların uhrevî mükâfatları, bak: 2165.p.

- Musibetler hakkındaki âyetlerden birkaç not: 2650

-Müslümanın hatasına terettüb eden veya imtihan için olan musibetler: (3:165, 166) (22:11)

-Eziyet ve musibetleri çekmeden ni'metlere nail olmak isteyen menfaatperestlerin hali: (4:72, 73) (9:50,51)

-Din yolunda meşakkatler çekmeden Cennet'e gireceklerini sananlar: (2:214)

-Musibetler, yapılan hataların cezasıdır: (42:30)

-Bütün musibetler kitabda (Levh-i Mahfuz'da) yazılıdır: (57:22)

-Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet başa gelmez: (64:11)

-Harb musibetlerindeki imtihan sırrı: (3:152-154) (47:4) (Bak: 1026, 1658. p.lar) (Musibetlerin âhiret saadetine bakan bir kısım hikmetleri için 3326. paragrafa bakınız.)

---

[240] Bak: 77 no.lu dipnot.

2651- MUSİKÎ موسيقي : Müzik, Ses ölçülerinden, ölçülü ses ve san'atkârlığından bahseden ilim. *(Bak: 3736-3738.p.lar)*

Kulaklarda güzel seslerden zevk alma kabiliyetini yaratan Allah, kulaklar için de güzel sesleri yaratan yine O'dur. Yani, fıtraten ses ve kulak münasebetini Allah tanzim etmiştir. Bediüzzaman Hazretleri diyor ki: **"Cenab-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, bu insanda istihdam ettiği bu cihazatın elbette her birerlerine lâyık ücretlerini verecektir"** (S.646) Demek kulak fıtraten güzel ses dinleme hakkına sahibdir. Fakat yine her organ için olduğu gibi, kulak için de seslerin zevki, meşru ve gayr-i meşru olarak iki kısma ayrılır. Gayr-ı meşru kısmı için Kur'an ve hadislerden irşad ve teyakkuz makamında şu örnekler verilebilir:

2652-

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَالْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ"
اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَا ٌ مُهِينٌ

(31:6) Bayağı insanlardan kimi de vardır ki, Allah yolundan bilmiyerek sapıtmak ve onu (Allah yolunu) eğlence yerine tutmak için laf eğlencesi (oyalayıcı söz ve sesleri) satın alır. İşte bunlara mühîn bir azab vardır..." (E.T.3837)

Mezkûr âyette geçen **لَهْوَ الْحَدِيث** "Laf eğlencesi" : eğlence söz, insanı oyalayan, (haktan) işinden alıkoyan, asılsız hikâyeler, masallar, romanlar, tarih kılıklı efsaneler, güldürücü lakırdılar, hokkabazlıklar *(Bak: 4106.p.)* gevezelikler, teganniler (şarkılar) gibi eğlence sesler.

Bunun sebeb-i nüzulünde deniliyor ki: Nadr İbn-i Haris ticaretle Faris'e gidiyor, Acemlerin hikâyelerini, efsane kitaplarını getiriyor ve bunları Kureyş'e okuyarak "Muhammed size Âd ve Semud hikâyeleri söylüyor, gelin ben size Rüstem'in, İsfendiyar'ın, Kisraların hikâyelerini anlatayım" diyor ve bu suretle bir çoklarının Kur'an dinlemesine mani oluyordu. Bundan başka güzel bir hanende (şarkıcı) cariye almış birinin müslüman olacağını işittiği zaman onu alıp cariyesine: Haydi buna yedir içir, söyleyiver; der, bu suretle eğlendirip "Gördün ya! Muhammed'in çağırdığından, namazdan, oruçdan, onun önünde çarpışmaktan daha iyi değil mi?" dermiş.

لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ Bilmiyerek Allah yolundan sapıtmak, yani saptırdığını hissettirmeden, yaptığı işin akıbetini sezdirmeden dini, ahlâkı bozmak; وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ve onu, yani Allah yolunu, hak dinini eğlence yerine tutmak için...” (E.T.3838)

Sefahete medeniyet, salabet-i diniyeye irtica diyerek milli ahlâkı tahrib etmeğe çalışan münafıklar, bu âyetin tehdidine mazhardırlar. *(Bak: 985.p.)*

2653- Çok âyetlerde olduğu gibi mezkûr âyetin de umum zamanlara bakan mana külliyeti vardır. Bilhassa zamanımızda tekniğin gelişmesiyle bütün insanlara tesir etmek imkânını veren neşir organları yoluyla ve nefsanî zevklerin cazibedarlığıyla insanları diyanetten, manevîyattan alıkoymak ve sefahete atmak olan din düşmanlarının dehşetli planlarından, bu âyet insanları ikaz eder. Keza İblis'in ve İblis'e bağlı olan sefih insî şeytanların, yani münafık cereyanların halkı şehevî çalgılarla dalalete itmesine ve ihtilalci ve neşriyatta yaygaracı müfsidlere işaret eden (17:64) âyeti de gayetle câlib-i dikkattir. *(Bak: 167.p.)*

2654- Bir rivayette buyuruluyor ki:

تَبِيعُوا الْقَيْنَا وَ تَشْتَرُوهُنَّ وَ تُعَلِّمُوهُنَّ وَ خَيْرَ
فِى تِجَارَةٍ فِيهِنَّ وَثَمَنُهُنَّ حَرَامٌ فِى مِثْلِ ذلِكَ نَزَلَتْ :
وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ﴿اٰيَة﴾

“Yani: Şarkıcı cariyeleri ne satın ne de satın alın, ne de öğretin. Onlarla yapılan ticarette hayır yoktur, parası da haramdır. “İnsanlardan bazıları, Allah yolundan saptırmak için boş lafa müşteri çıkanlar vardır.” (Lokman Suresi, 6) âyet-i celilesi bu gibilerin hakkında nazil olmuştur.” (241)

2655- Diğer bir rivayet de şöyledir:

“ اِنَّ الْغِنَاءَ يُنْبِتُ النِّفَاقَ فِى الْقَلْبِ Abdullah (R.A.)'den: Peygamber

241 T.T. ci: 5 hadis: 867

(A.S.M.) dedi ki: Şarkı ve çalgı, kalbde nifak tohumlarının bitmesini sağlar." (242) Yani milli ahlâkı bozarak çılgın sefahete ve anarşizme kapı açar.

2656- Başka bir hadiste de şöyle buyuruluyor:

فِىهَذِهِ اْ ُمَّةِ خَسْفٌ وَمَسْخٌ وَقَذْفٌ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَالْمُسْلِمِينَ يَا رَسُولَاللّٰهِ وَمَتَى ذَاكَ ؟ قَالَ اِذَاظَهَرَ الْقَيْنَا ُ وَالْمَعَازِفُ وَشُرِبَتِ الْخُمُورُ

"İmran b. Husayn (R.A.)'den: Resulullah (A.S.M.) : Bu ümmette hasf, *(Bak: 2359 p. Sonu)* mesh *(Bak: mesh)* ve kazf belaları vardır, buyurdu.

Müslümanlardan bir adam: Ey Allah'ın Resulü, bu ne zaman? diye sordu. Peygamber (A.S.M.) : Şarkıcı kadınlarla çalgı âletlerinin yaygın hale geldiği ve içki içmek çoğaldığı vakit, buyurdu." (243)

İbn-i Mace, Kitab-ül Fiten, 4020. hadisi de aynı rivayeti teyid eder.

Hasf (**yere batma**) **ve zelzele ile alâkalı ayet notları:**

-Dünya servetine dayananların kıyamete kadar gelen muakiblerinden yere batırılma (hasf) cezaları: (28:81) manaca alâkalı ayet (34:9) (67:16)

-Müfsidlerin zelzele musibetiyle cezalandırılmalarına bakan ayet: (10:26)

Müşriklere gece veya gündüz gelen helaket (7:4)

2657- Bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyuruluyor:

"Bir zaman gelecektir ki, ümmetimden muhakkak bir takım zümreler türeyecektir. Bunlar zina etmeyi, ipekli elbiseler giymeyi, şarap içmeyi, defler dümbelekler ile eğlenmeyi helal ve mübah sayarlar. Bunlardan bir takım merhametsiz ve hodgâm zümreler de dağ mesirelerine yaslanacaklar. Bunun üzerine Allah, sevip eğlendikleri dağı üzerlerine indirerek, bir kısmını helâk edecek, sağ kalan öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymun ve domuz suretlerine tebdil edecek." (S.B.M. Hadis No: 1892 tercümesinden) *(Bak: Mesh)*

2658- Şimdi de meşru sesler bahsine geçelim:

Güzel seslerin meşruiyetine delalet eden şu âyet:

242 T.T. ci: 5 hadis: 866
243 T.T. ci: 5 hadis: 1008

"(34:10) يَاجِبَالُ اَوِّبِى مَعَهُ Ey dağlar, dedik onunla beraber te'vib, yani terci' yapın; ötün, çınlayın وَالطَّيْر siz de ey kuşlar!

Yani Davud'a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir eda verilmişti ki, akşam sabah tesbih ettikçe, onun sesine bütün dağlar ve kuşlar iştirak eder, çınlar, öterlerdi. *(Bak: 647, 648.p.lar)* Demek ki, güzel sesle hüsn-ü elhan Davud'un bir fazilet-i mahsusası, kuşları dahi başına toplayan bir mu'cizesi olmuştu. Bu mana iledir ki, savt-ı Davud meşhur olduğu gibi, Mezamir-i Davud da meşhurdur. Bu güzel sanatı, İslâm'da suret-i mutlakada mezmum zannedenler olmuştur. Fakat bilmek lâzım gelir ki, mezmum olan lühun-u fısktır (fısk olan nağmelerdir). Yoksa Kur'an okurken tertil ve tahsin-i savt, me'murun bihdir. Bu babda kütüb-ü sıhahda hayli hadisler vardır.

2659- Bir çokları da müsikînin tesirini ruhanî zannederler. Böyle bir zan, ruhu heva zannetmektir. Ses, bir hava ihtizazı olduğu için musikînin doğrudan doğruya verdiği tesir ve heyecan, bir buse zevki gibi cismanî ve asabî bir tesirdir. Taganni, ancak bir kelimenin, bir kelâmın manasını ruha duyurmağa hizmet etmesi itibariyledir ki, ruhanî bir kıymet alabilir. Ehl-i fısk, hep şehevanî mevzularla cismanî heyecan aradığı için manayı öldürerek, sade asaba basan kuru nağmelerle cismanî tesir arar. Bu ise ruhanî şuuru terbiye değil, ifna eder. Belki fâsık için bütün şuurundan geçip mest-i laya'kıl olmak bir zevktir. Fakat dinin, şer'in vermek istediği zevk bu değil; güzel manalı, mukaddes şuurlu bir hayat yaşatmaktır." (E.T.3948)

2660- Sefahet ve dalalete düşen bir insan, vahşetli bir halet-i ruhiye ile âleme bakar, âlemi de vahşetli görür. Böyle insanlar hakkında Bakara Suresi'nin 7. âyetindeki " وَعَلَىسَمْعِهِمْ kelimesiyle, küfür sebebiyle kulağa ait pek büyük bir nimeti kaybettiklerine işaret edilmiştir. Hatta kulaktaki zar, nur-u iman ile ışıklandığı zaman, kâinattan gelen manevî nidaları işitir. Lisan-ı hal ile yapılan zikirleri, tesbihatları fehmeder. Hatta o nur-u iman sayesinde, rüzgarların terennümatını, bulutların na'ralarını, denizlerin dalgalarının nağamatını ve hakeza yağmur, kuş ve saire gibi her nevi'den Rabbanî kelâmları ve ulvi tesbihatı işitir. Sanki kâinat, İlahî bir musikî dairesidir. Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümatla kalblere hüzünleri ve Rabbanî aşkları intıba' ettirmekle kalbleri, ruhları nuranî âlemlere götürür, pek garib misalî levhaları göstermekle, o ruhları ve kalbleri lezzetlere, zevklere garkeder.

Fakat o kulak, küfür ile tıkandığı zaman, o leziz, manevî yüksek savtlardan mahrum kalır. Ve o lezzetleri iras eden avazlar, matem seslerine inkılab eder. Kalbde, o ulvi hüzünler yerine, ahbabın fıkdanıyla ebedî yetimlikler, malikin ademiyle nihayetsiz vahşetler ve sonsuz gurbetler hasıl olur.

2661- Bu sırra binaendirki, şeriatça bazı savtlar helal, bazıları da haram kılınmıştır. Evet ulvi hüzünleri, Rabbanî aşkları iras eden sesler, helaldir. Yetimane hüzünleri, nefsanî şehevatı tahrik eden sesler, haramdır. Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı te'sire göre hüküm alır." (İ.İ.70) (*)

2662- Evet "o yabani edebin verdiği bir şevk ile nefis düşer heyecana, heves olur münbasit; ruha ferah veremez.

Kur'an'ın şevki ise: Ruh düşer heyecana, şevk-i maalî verir. İşte bu sırra binaen, Şeriat-ı Ahmediye (A.S.M.) lehviyatı istemez.

Bazı âlât-ı lehvi tahrim edip, bir kısmı helal diye izin verip... Demek hüzn-ü Kur'anî veya şevk-i Tenzilî veren âlet, zarar vermez.

Eğer hüzn-ü yetimî veya şevk-i nefsanî verse, âlet haramdır. Değişir eşhasa göre; herkes birbirine benzemez." (S.737)

Bir atıf notu:

-Şerre dua mes'elesi: 704.p. ve devamı

---

* Burada beyan edilen musikî tesirinin şahıstan şahısa değişeceği hususunun su-i istimal edilmemesi için nazara alınması gereken bazı noktalar vardır. Ezcümle, nağmelerin kız ve kadın sesiyle olmaması, gayr-i ahlâkî veya itikadiyata aykırı manaları taşımaması gibi şartlar var. Bu tarz nağmelerin kişiye su-i tesir edip etmiyeceği mevzubahis olamaz, suret-i kat'iyede memnu'dur.

Böyle dince memnu' nağmelerin dışında kalan musiki ve kişilere göre tesiri değişebilen seslerin cevazında, kişinin şahsî kemalat veya sefahet durumu nazara alınıyor. Kur'an (49:7) âyetinde açıkça ve çok manidar ifade edildiği gibi; dinî hayatı kemal-i ciddiyetle yaşayan insan, manen tekâmül edip nefsaniyatı ve günahları kerih görür, hoşlanmaz. Nefsanî zevkler içinde hayat geçirenler de, manevîyattan hoşlanmaz, sıkılır. Bediüzzaman Hazretleri bu hakikatı vecize şeklinde şöyle ifade eder: "Kâmilîn insanların zevk-i maâlîsini hoşnud eden bir hâlet; çocukça bir hevese, sefihçe bir tabiat sahibine hoş gelmez, onları eğlendirmez. Bu hikmete binaen, bir zevk-i süflî, sefih, hem nefsî ve şehvanî içinde tam beslenmiş, zevk-i ruhîyi bilmez." (S.736)

Bu asrın insanlarının ekserisinin mevcud cemiyetin umumileşmiş sefaheti içinde ne halde olduğu zahirdir. Hayale geliyor ki; bu asrın sefih insanlarına güzel bir ilahî dinletilse, "Getir saki bir kadeh" diyecek...

Şarkı hakkındaki fıkhî hükümler için: Bak: D.M.İ.F.ci: 7, sh: 2945 ve İ.U. ci: 2 8. kitab adab-ı sema ve vecd başlığı sh:675

2663- MUSTALIK GAZASI مصطلق غزاسی : Benî Mustalık Gazası'na Müreysi Gazası da denilir. Benî Mustalık, Huzaa'nın bir şubesidir. Müreysi de bunların bir kuyusudur. Benî Mustalık, Resul-i Ekrem'le harb etmek üzere bu kuyu başında toplandıkları için bu sefer bu isimle anılır. Çeşitli raviler, bu gazanın Hicri dört veya beş veya altıncı senesinde olduğunu rivayet etmişlerdir.

Beni Mustalık'ın bu hainane hareketinden vaktiyle haberdar olan Resul-i Ekrem (A.S.M.) süvari, piyade yediyüz kişilik bir kuvvetle ve sür'atle hareket edip bunları ansızın bastırmış ve birçok esir ve ganimet almışlardır. (S.B.M. ci: 5, hadis 1117'de bahsi geçer.)

2664- MUTAASSIB متعصّب : Bir şeyi müdafaada ifrat ve inat gösteren. Körü körüne inad ve ısrar eden. Aşırı derece kendi tarafını tutan. *Din, milet ve vatanı hakkında çok sevgi, bağlılık ve gayret gösteren. *(Bak: Taassub)*

2665- MÛTE HARBİ موتة حربی : "Mute, Şam'a bağlı, Kudüs'e iki konak mesafede bir yerdi. Mute harbi Müslümanlarla Rumlar arasında vuku bulan muharebelerin başlangıcıdır. Sebebi de Hz.Peygamber'in elçisinin öldürülmesidir. Resul-i Ekrem Busra Emiri Şurahbil bin Amr'a, ashabdan Haris bin Umeyr ile bir mektub göndererek İslâm'a davet etmişti. Haris, Mute'den geçerken Şürahbil'e tesadüf edip, elçi olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Şürahbil, Haris'i küstahça öldürdü. Şimdiye kadar Resul-i Ekrem'in elçilerinden hiç birisinin hayatına taarruz edilmemişti. Bunun üzerine Resul-i Ekrem üç bin kişilik bir kuvvet hazırlayıp azadlı kölesi Zeyd bin Harise'nin komutasında gönderdi.

2666- Resul-i Ekrem: "Şayet Zeyd şehid olursa komutanlığı Cafer alsın, Cafer de şehid düşerse Abdullah bin Revaha komutan olsun!" buyurdu. Ve ordunun Haris bin Umeyr'in şehid edildiği Mute Kasabası'na kadar gitmesi ve orada Şürahbil ile tabiiyetinin İslâm'a davet olunması, kabul ederlerse ne âlâ kabul etmezlerse harb edilmesi Resul-i Ekrem'in emirleri cümlesindendi. Peygamber Efendimiz bu küçük ordusunu "Seniyet-ül Veda=ayrılık tepesi" mevkiine kadar uğurladı.

2667- Öbür tarafta Şürahbil de bu hareketten haberdar olarak, vaziyeti tabi olduğu Kayser Hirakl'e bildirdi. Aynı zamanda Şürahbil, Vâil Benî Bekir, Lahim, Cüzzam gibi Arap kabilelerinden yüz bin kişilik büyük bir kuvvet hazırladı. İmparator Hirakl de bu işe önem vererek Belka'daki Meab şehrine kadar geldi. Nihayet iki ordu karşılaştı. Bu muazzam ordu karşısında üç bin kişinin ne ehemmiyeti olabilirdi. Fakat dönmek ne müşkildi, felâketi mucibdi. Bu sebeble Zeyd bin Harise hemen harbe atıldı. Zeyd şehid oldu, sancağı Cafer aldı. Muharebe meydanında hârikalar gösterdi, sağ eli kesildi, sancağı sol eliyle tuttu. O da kesilince kesilmiş kollarıyla sancağa sarıldı. En sonunda Cafer de şehid edildi. Sonra sancağı, Abdullah bin Revaha aldı, şiirler okuyarak harbetti, o da şehid edildi. Bunun üzerine orduda umumi bir panik başgösterdi. Fakat Halid bin Velid askeri önledi, bu paniğin dehşetini anlattı. Bütün mücahidlerin reyleriyle komutan seçilerek sancağı eline aldı. Akşama kadar harbedildi. Mahir bir komutan olan Halid bin Velid, askeri yeni nizamda tertibledi. Sağ cenah mücahidlerini sola, soldakileri sağa, öndekileri arkaya ve arkadakileri de öne aldı. Bu suretle düşmanın her fırkası, karşısında yeni kuvvet görüyor ve İslâm ordusuna imdat geldiği zannında bulunuyordu. Bunun üzerine Halid, şiddetli hücumlar yaparak düşmanı bozdu, düşmana bir hayli telef verdirdi. Düşmanın bu panik ve bozgunundan istifade ederek askerini geri çekti ve bir bozguna uğratmadan muntazam ric'at ederek sâlimen Medine'ye getirdi." (S.B.M. ci: 10, hadis: 1619'da zikredilir.)

2668- MU'TEZİLE معتزله : "Mu'tezile fırkası Emeviler devrinde ortaya çıktı. Fakat asıl Abbasiler devrinde uzun zaman İslâm efkârını meşgul etti.

Hulefa-yı Raşidîn zamanında ve Emeviler devrinde Irak'ta muhtelif dinlere mensub bir çok milletler sakin idi. Bunların içinde Irak'ın eski sekenesi olan Geldaniler, İranlılar, Hıristiyanlar, Yahudiler ve Arablar vardı. Bunların çoğu müslüman olmuştu. Bazıları müslümanlığı, kafasında yerleşmiş olan eski malumatın ışığında anladı. Ve ona, içine sinmiş olan renge göre yeni bir renk verdi. Onun anlayışına göre bir akide ortaya çıktı. Bazıları İslâmı, safi kaynağından, temiz menbaından aldı. Gönlüne, safiyet-i asliyesiyle yerleştirdi. Fakat şuuru ve arzuları halis değildi. Farkına varmadan eskiye meyl ve arzuları uyanırdı." (Ebu Hanife, Diyanet İşleri Bşk. Yayınları

2669- "Ekseriyete göre Mu'tezilenin başı, Vasıl b. Ata'dır. Hasan-ı Basri'nin ilim meclisinde bulunuyordu. O çağda bütün zihinleri kurcalayan

büyük günah irtikâbı mes'elesi ortaya atıldı. Hasan-ı Basri, görüşünü söyledi. Vasıl, üstadı Hasan-ı Basri'ye muhalefet etti. Ve büyük günah işleyen mü'min değildir, o küfür ile iman arasında bir mertebededir, dedi ve üstadının meclisinden ayrılarak başka bir ders halkası kurdu. Bunun için onlara, "ayrılan" manasına, Mu'tezile denildi." (Aynı eser, sh: 143)

Bir atıf notu:

-İlm-i Kelâm tarihinde Mu'tezile, bak: 1599.p.

2670- "Mu'tezile, akideleri izahta, naklî delillere değil, aklî delillere dayanırlar..

.... Onlara bu tarzda akılla araştırma usulü şu yollardan gelmiştir:

l- Irak'ta ve İran'da bulunmaları, buralarda eski medeniyetlerin ve kültürlerin seslerinden izler kalmıştı.

2- Arabın gayri soylardan olmaları, ekserisi mevalidendi.

3- Muhaliflere cevap verme zorunda kaldıklarından akla müracaatları.

4- Yahudilerle, Hristiyanlarla temasları olduğundan eski felsefe görüşlerinin çoğu onlara geçmişti. Akla itimad etmeleri neticesi olarak onlar eşyanın hüsün ve kubhu mes'elesinde; güzel ve çirkin olmamaları hususunda akıl ile hüküm verir, aklı hâkim yaparlardı." (Aynı eser, sh: 145)

2671- Mu'tezile Mezhebi'nin zıddı olan Cebriye Mezhebi için de tarihçiler Cebriye fikrini ilk ortaya atanın kim olduğu hakkında ittifak edememişlerdir. Ancak Cebriyeciliğin, Emevilerin ilk devrelerinde şuyu' bulduğu söylenir.

2672- "Sual: Mu'tezile imamları, şerrin icadını şer telakki ettikleri için, küfür ve dalaletin hilkatini Allah'a vermiyorlar. Güya onunla Allah'ı takdis ediyorlar. "Beşer, kendi ef'alinin hâlikıdır" diye dalalete gidiyorlar. Hem derler: "Bir günah-ı kebireyi işliyen bir mü'minin imanı gider. Çünki Cenab-ı Hakk'a itikad ve Cehennem'i tasdik etmek, öyle günahı işlemekle kabil-i tevfik olamaz. Çünki dünyada gayet cüz'î bir hapis korkusuyla kendini hilaf-ı kanun herşeyden muhafaza eden adam, ebedî bir azab-ı Cehennem'i ve Hâlik'ın gadabını nazar-ı ehemmiyete almıyacak derecede büyük günahları işlerse, elbette imansızlığa delalet eder.

Elcevab: Birinci şıkkın cevabı şudur ki: Kader Risalesinde izah edildiği gibi: Halk-ı şer, şer değil; belki kesb-i şer, şerdir. Çünki halk ve icad, umum

neticelere bakar. Bir şerrin vücudu, çok hayırlı neticelere mukaddeme olduğu için, o şerrin icadı, neticeler itibariyle hayır olur, hayır hükmüne geçer. Meselâ ateşin yüz hayırlı neticeleri var. Fakat bazı insanlar su-i ihtiyariyle ateşi kendilerine şer yapmakla "ateşin icadı şerdir" diyemezler. Öyle de şeytanların icadı, terakkiyat-ı insaniye gibi çok hikmetli neticeleri olmakla beraber, su-i ihtiyariyle ve yanlış kesbiyle şeytanlara mağlub olmakla "şeytanın hilkati şerdir" diyemez. Belki o , kendi kesbiyle kendine şer yaptı. Evet kesb ise, mübaşeret-i cüz'iye olduğu için, hususi bir netice-i şerriyenin mazharı olur; o kesb-i şer şer olur. Fakat icad, umum neticelere baktığı için; icad-ı şer, şer değil, belki hayırdır.

İşte Mu'tezile bu sırrı anlamadıkları için, "Halk-ı şer, şerdir ve çirkinin icadı, çirkindir" diye Cenab-ı Hakk'ı takdis için şerrin icadını ona vermemişler, dalalete düşmüşler; وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ olan bir rükn-ü imanîyi te'vil etmişler.

2673- İkinci şık ki: "Günah-ı kebireyi işliyen, nasıl mü'min kalabilir?" diye suallerine cevab ise; evvela: Sabık işaretlerde onların hatası kat'i bir surette anlaşılmıştır ki, tekrara hacet kalmamıştır. Saniyen: Nefs-i insaniye, muaccel ve hazır bir dirhem lezzeti; müeccel, gaib bir batman lezzete tercih ettiği gibi, hazır bir tokat korkusundan, ileride bir sene azabdan daha ziyade çekinir. Hem insanda hissiyat galib olsa, aklın muhakemesini dinlemez. Heves ve vehmi hükmedip, en az ve ehemmiyetsiz bir lezzet-i hazırayı, ileride gayet büyük bir mükâfata tercih eder. Ve az bir hazır sıkıntıdan, ileride büyük bir azab-ı müecceleden ziyade çekinir. Çünki tevehhüm ve heves ve his, ileriyi görmüyor. Belki inkâr ediyorlar. Nefis dahi yardım etse mahall-i iman olan kalb ve akıl susarlar, mağlub oluyorlar. Şu halde; kebairi işlemek, imansızlıktan gelmiyor, belki his ve hevesin ve vehmin galebesiyle akıl ve kalbin mağlubiyetinden ileri gelir.

Hem sabık işaretlerde anlaşıldığı gibi: Fenalık ve hevasat yolu, tahribat olduğu için gayet kolaydır. Şeytan-ı ins ve cinnî, çabuk insanları o yola sevkediyor. Gayet cay-ı hayret bir haldir ki: Âlem-i bekanın -nass-ı hadislesinek kanadı kadar bir nuru, ebedî olduğu için, bir insanın müddet-i ömründe dünyadan aldığı lezzet ve nimete mukabil geldiği halde; bazı biçare insanlar, bir sinek kanadı kadar bu fani dünyanın lezzetini, o baki âlemin bu fani dünyasına değer lezzetlerine tercih edip şeytanın arkasında gider.

İşte bu sırlar içindir ki: Kur'an-ı Hakîm, mü'minleri pek çok tekrar ve ısrar ile, tehdid ve teşvik ile günahtan zecr ve hayra sevkediyor." (L.76) *(Bak: 1058/1.p.)*

Bir atıf notu:

-Günah işleme anında imanın durumu, bak: 1171.p.

2674- Halk-ı ef'al meselesinde; Cebriye ifrat, İ'tizal tefrit, Ehl-i Sünnet vasattır. Evet "Cebr mezhebi ifrattır ki, bütün bütün insanı mahrum eder. İ'tizal mezhebi de tefrittir ki, te'siri insana verir. Ehl-i Sünnet mezhebi vasattır. Çünkü bu mezheb beyne beynedir ki, o fiillerin bidayetini irade-i cüz'iyeye, nihayetini irade-i külliyeye veriyor." (İ.İ.24)

Bir atıf notu:

-Mu'tezilenin Vacib'i mümkine yaptığı yanlış kıyasla, halk-ı ef'ali abde vermesi, bak: 1637.p.

2675- "Her makamın iktiza ettiği hükme göre hareket lâzımdır. Aksi takdirde, daire-i esbabda iken tabiatıyla, vehmiyle, hayaliyle daire-i itikada bakan; Mu'tezile olur ki; te'siri esbaba verir. Ve keza daire-i itikadda iken ruhuyla, imanıyla daire-i esbaba bakan da, esbaba kıymet vermeyerek Cebriye mezhebi gibi tenbelcesine bir tevekkül ile nizam-ı âleme muhalefet eder." (İ.İ.20)

2676- "Maziye, mesaibe kader nazarıyla; ve müstakbele, maasiye teklif noktasında bakmak lâzımdır. Cebir ve İ'tizal, burada barışırlar." (H.Ş.118)

2677- Bir kısım Mu'tezile imamlarının Ehl-i Sünnetçe merdud sayılmamalarının bir sırrı:

"Ehl-i dalalet ve bid'at fırkalarından bir kısım zatlar, ümmet nazarında makbul oluyorlar. Aynen onlar gibi zatlar var; zahirî hiçbir fark yokken, ümmet reddediyor. Bunda hayret ediyordum. Meselâ: Mu'tezile mezhebinde Zemahşerî gibi, i'tizalde en müteassıb bir ferd olduğu halde, muhakkikîn-i Ehl-i Sünnet, onun o şedid itirazatına karşı; onu tekfir ve tadlil etmiyorlar, belki bir rah-ı necat onun için arıyorlar. Zemahşerî'nin derece-i şiddetinden çok aşağı Ebu Ali Cübbaî gibi Mu'tezile imamlarını, merdud ve matrud sayıyorlar. Çok zaman bu sır benim merakıma dokunuyordu.

Sonra lütfu İlahî ile anladım ki: Zemahşerî'nin Ehl-i Sünnete itirazatı, hak zannettiği mesleğindeki muhabbet-i haktan ileri geliyordu. Yani meselâ: Tenzih-i hakiki onun nazarında, hayvanlar kendi ef'aline hâlık olmasıyla

oluyor. Onun için Cenab-ı Hakk'ı tenzih muhabbetinden, Ehl-i Sünnetin halk-ı ef'al mes'elesinde düsturunu kabul etmiyor. Merdud olan sair Mu'tezile imamları muhabbet-i haktan ziyade, Ehl-i Sünnetin yüksek düsturlarına kısa akılları yetişemediğinden ve geniş kavanin-i Ehl-i Sünnet, onların dar fikirlerine yerleşmediğinden, inkâr ettiklerinden merduddurlar." (M.453)

Atıf notları:

-Mu'tezile'nin hüsün ve kubh anlayışı, bak: 3969.p.

-Mu'tezile'nin kader anlayışı, bak: 1904.p

-Mu'tezile'nin masiyet üzerine tazibin vacib olduğu şeklindeki hatalı anlayışı, bak: 2255/1.p.

2678- MUTTALA' مطّلع : Ittıla'dan ism-i mekândır. Ittıla' olunacak semt ve mahal. Bir işin başlanacak ve onu kolaylaştıracak münasib yer. Yüksek yerden aşağıya bakıp muttali' olunacak mevzi'e denir. Kamus tercemesinden kısmen alınan malumat şöyledir: "Nazil olan her bir âyet bir vech-i zahirîyi ve bir vech-i batınîyi müştemildir. Ve bunlardan herbirinin bir had ve her haddin bir muttala' olacak semt ve mahalli vardır ki, onu bilmeye o semt ve mahalden hareket edilir."

2679- MUVAHHİDÎN موحّدين : (Muvahhidûn) Mağrib ve Endülüs'te hükümet sürmüş bir devlet-i İslâmiyedir. Hi: 535 tarihinde zuhur ve 668 tarihine kadar 133 sene devam etmiş ve yekûnü 13'ü bulan idarecilerinden devletin ilk müessisi, Berberîlerden ve İmam-ı Gazali'nin talebesi Muhammed bin Tumart Hüseynî'dir. Kamus-ul A'lam'dan ve İslâm Ansiklopedisi'nden telhisen aldığımız bilgiye göre: Muhammed bin Tumart, an'ane-yi diniyeden uzaklaşan ve aynı kıtada bulunan Murabıtlar Hükümeti'ne karşı Mehdi manasında bir ıslahatçı ve İslâm idarecisi (İmam-ül Müslimîn ve Halife-i İslâm) olarak ortaya çıktı. Kendisinden sonra gelen halefleri de aynı gayeyi takib ettiler.

2680- Muhammed bin Tumart'dan sonra yerine arkadaşı Abdülmü'min bin Ali geçti. Abdülmü'min başında bulunduğu bir orduyla Mi.. 1144-1146 yıllarında Telemsan'da Murabıtları mağlub ettikten sonra Fas, Sebte ve Tanca'ya hâkim olmuştur. Muvahhidler, Murabıtların başkenti Merakeş'i de ele geçirerek 1147 tarihinde bu hanedana son verdiler. Son Murabıt hükümdarı İshak bin Ali, Muvahhidler tarafından idam edilmiştir.

Abdülmü'min, Murabıtları unutturmak ve hâkimiyetini yerleştirebilmek için de taassubkârane ve inhisarcı düşüncelerle bazı ifratkâr icraatlar yapmıştır. Merakeş'i kendisine başkent yapan Abdülmü'min, beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde İspanya topraklarına hâkim oldu. 1152'de Cezayir, 1158'de Tunus, 1160'da Trablusgarb'ı ele geçiren Abdülmü'min, Atlantik sahillerinden Mısır'a kadar uzanan geniş bir bölgeyi İspanya ile birleştirmiştir. Muvahhidlerin çekilmesinden sonra, İspanya'da yeniden küçük beylikler ortaya çıkmış ve bunlar kuvvetli bir İslâm birliği meydana getirememişlerdir. Abdülmü'min 1163 yılında vefat etti. Saltanat çekişmelerine sebeb olan onun taht varisleri arasında en tanınmış olanı Ebu Yusuf Yakub el-Mansur olmuştur. Mansur, Mağrib'de ve İspanya'da abidevî yapılar inşa ettirmiştir. Muvahhidler 1170 yılında başkenti Sevil'e naklettiler.

2681- Abdülmü'min ve ondan sonra gelen idareciler zamanında ortaya çıkan saltanat çekişmeleri bir kısım muhalif grubların karşı çıkışları ile meydana gelen keşmekeşlikler de devam etmiştir. Mi. 1212 yılında Las Havas'da Haçlılara mağlub olan Muvahhidler, buradan sürülmüşlerdir. Mansur'un oğlu Muhammed en Nasır (Mi. 1199-1214) pek az bir kuvvetle geri çekilebilmiş ise de, iki yıl sonra 1214'de hayata gözlerini yummuştur. Bunun üzerine, bütün müslüman İspanya kuzeyden gelen Hristiyanların akınlarına ve istilasına maruz kaldı.

Nihayet Muvahhidîn'in son hükümdarı Ebu Debbus-ül Vâsık, harbde maktul olmakla Muvahhidîn Hükümeti ortadan kalkmıştır.

2682- MÜBÎN مبين : Açık, vazıh, aşikâr. *Ayan kılan, beyan ve izah eden. *Dilediğine doğru yolu gösteren. *Hak ile batılın arasını tefrik edip, ayıran. Hakkı hakkınca beyan ve izhar eden. İltibas, decl ve karışıklıkları tefrik ve temyiz eden manasında olan" Mübin (Kur'an 1196) "ibane"den ism-i faildir. İbane ise lâzım ve müteaddi olur. Lâzım olunca mübin; beyyin, açık demektir. Müteaddi olduğunda da, mübeyyin gibi beyan ve tavzih edici veya fürkan gibi ayırıcı demek olur." (E.T.2815) *(Bak: Kitab-ı Mübin)*

2683- Kur'anda "mübin" kelimesi şu terkibler şeklinde geçer:

-Adüvvün mübin: (2:168,208) (4:101) (6:1142) (7:22) (12:5) (16:53) (36:60)

-Adüvvün mudıllün mübin: (28:15)

-Dalalin mübin: (3:164) (6:74) (7:60) (12:8,30) (19:38) (21:54) (26:97) (28:85) (31:11) (33:36) (34:24) (36:24, 47) (39:22) (43:40, 62) (46:32) (62:2) (67:29)

-Kitab-ı mübin: (5:15) (6:59) (10:61) (11:6) (12:1) (26:2) (27:1, 75) (28:2) (34:3) (43:2) (44:2)

-Belâgun mübin: (5:92) (16:35,82) (24:54) (29:18) (36:17) (64:12)

-Sihrun mübin: (5:110) (6:7) (10:76) (11:7) (27:13) (37:15) (46:7) (61:6)

-Fevz-ül mübin: (6:16) (45:30)

-Su'banun mübin: (7:107) (26:32)

-Nezirun mübin: (7:184) (11:25) (15:79) (22:49) (26:115) (29:50) (38:70) (46:9) (51:5, 51) (67:26) (71:2)

-Sahurun mübin: (10:2) (34:32)

-Sultanun mübin: (4:91, 144, 153) (11:96) (14:10) (23:45) (27:21) (37:156) (40:23) (44:19) (51:38) (52:38)

-Kur'anun mübin: (15:1) (36:69)

-Şıhabun mübin: (15:18)

-İmam-ı mübin :(15:79) (36:12)

-Hasîmun mübin: (16:4) (36:12)

-Lisanun Arabiyyün mübin: (16:103) (26:195)

-Husranün mübin: (4:119) (22:11) (39:15)

-İfkün mübin: (24:12)

-Hakk-ul mübin: (24:25) (27:79)

-Bişey'in mübin: (26:30)

-Fadlun mübin: (27:16)

-Lekaviyyun mübin: (28:18)

-Bela-ül mübin: (37:106) (44:33)

-Zalimün linefsihi mübin: (37:113)

-Lekefûrun mübin: (43:15)

-Hısam-ı gayr-ı mübin: (43:18)

-Resulün mübin: (43:29) (44:13)

-Duhanun mübin: (44:10)

-Ufuk-ul mübin: (81:23)

-İsmen mübinen: (4:20, 50, 112) (33:58)

-Nuren mübinen: (4:174)

-Fethan mübinen: (48:1)

2684- MÜCÂHEDE مجاهده : (c.Mücahedat) Cihad etme. *Din düşmanına karşı koyma. Çarpışma. *Uğraşma. Çalışma. Gayret gösterme. *(Bak: Cihad)*

2685- MÜCEDDİD مجدّد : Yenileyen. Yenileyici. Hadis-i sahihle bildirilen, her yüz yıl başında, dinî hakikatleri devrin ihtiyacına göre ders vermek üzere Allah tarafından manen vazifeli büyük âlim ve Peygamber'in (A.S.M)varisi olan zat. Bu dinî şahsiyetler İslâm cemiyetinde bilhassa hilafet merkezinde fitne zuhur etmesiyle bozulan millî vicdan, fikir ve iman sahasında ıslahatçı olarak vazife görürler. *(Bak: Ahmed-i Farukî, Eimme-i İsna Aşer, Mehdi, Mevlana Halid, Velayet-i Kübra)*

İslâm tarihi seyri içinde zuhur eden müceddidlerin tesbitinde, ülema-i İslâm az çok farklı tercihler yapmışlardır. Zira istikbal-i dünyeviyedeki hâdisatın dinî naslarla tayin edilmeleri hikmet-i ilahiyeye uygun gelmediğinden, bazı âyet ve hadislerin ancak işarî manaları ve müceddidiyet için gerekli bazı hususiyetler, müceddidin tesbitinde ölçü olmaktadır. *(Bak: 2294/1, 2294/2. p.lar)*

Bu ise nassen bir sarahat olmadığından asrın müceddidini kabul etmekte itikadî bir mecburiyet getirmez. *(Bak: 2032.p. son yarısı)*

Ancak asrın müceddidini ve müstakim cemaatını bilmeyen kimse, mevcut fitneleri, bid'aları ve dalaletleri sezip görmek ve onlardan içtinab etmek ve taklidî olan imanını muhafaza etmekte çok müşkilatla karşılaşır, tehlikeli bir cehalette ve gaflette kalır. Binaenaleyh asrın müceddidini tanımak ve onun dairesi dışında kalmamak gerektir. *(Bak: 2447.p.)*

Tecdid hareketi cemiyette fikrî ve amelî sahada zuhur eder, yaygınlaşan bid'atların *(Bak:446.p.)* izalesine, sünnet ve şeairin ihyasına çok ehemmiyet verir. *(Bak: 1289.p.)* Fikren olduğu kadar fiilen de bid'atlardan kaçar ve sünneti yaşıyarak ihya etmeye çalışır ve takvayı esas alır. *(Bak:3143.p.)* Bu husus müceddidiyetin ehemmiyetli bir vasfını teşkil eder. Müceddidiyetin temeli olan diğer bir vasfı ise, imânî ve fikrî sahada verdiği vehbî ve ilhamî eserleriyle, fen ve felsefeden gelen her türlü inkâr ve ebâtılı imha edebilmede üstün seviyede olmasıdır.

2685/1- Mehdî ve Deccâl hâdisesi, pek çok hadislerle haber verilmiştir. Âhirzaman fitnesi olarak haber verilen Deccaliyetin tahribat ve ifsatı en son, en büyük ve en dehşetli bir fitne olduğu, yine aynı rivayetlerin ifadelerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Aynı zaman ve mekânda Deccaliyetle mücahede halinde olacağı haber verilen Mehdiyet cereyanının da en büyük ve en son müceddid ve mehdiyet hareketi olduğu zâhir oluyor. Zira Mehdiyetin mücahedesiyle yapılan ıslahattan sonra, (18:99) âyetinde de işaret edildiği gibi; tekrar ortaya çıkacak olan fitne, kıyametin kopmasına sebeb olacak fitnedir. *(Bak: 2042.p.)* Artık o zaman Mehdi-Deccal mücadelesi de olmıyacaktır.

Binaenaleyh âhirzaman fitnesinin zuhur etiğini kabul edenlerin, o fitneye karşı hayatını feda ederek mücahede eden şahsiyetin ve cereyanının da son mehdi ve mehdiyet cereyanı olduğunu kabul etmeleri icab eder. Hele umum dinî cemaatler; zuhur eden bu fitnenin, âhirzamanda geleceği haber verilen Deccal fitnesi olduğunda ittifak etmelerinin mantıkî neticesi olarak, o fitne ve şer cereyanının en çok müdahale, takib ve tahakkümüne maruz kalan dinî şahsiyet ve cereyanının da Deccaliyetle mücahedeye manen vazifedar ve beklenen en büyük ve en son müceddid olduğunu da kabul etmeleri iktiza eder.

2686- Müceddidlerin lüzumu: Âdem Aleyhisselâm'dan Peygamberimiz'e (A.S.M.) kadar zamanla ve tedricen terakki eden beşerin idrak ve ahval-i içtimaiye seviyelerine göre peygamberler ve semavi kitablar gönderildi. Peygamberimiz'den (A.S.M.) ve Kur'an-ı Kerim'den sonra peygamber ve kitab gönderilmedi ve gönderilmeyecek. Halbuki beşerin terakki ve tekâmül kanunu durmadı. O halde neden beşerin terakki seviyesine göre yeniden peygamber ve kitab gelmeyecek?

Cevab: Kur'andan önce gelen semavi kitablar, zamanlarının ihtiyacına ve o zamanki beşerin seviyesine göre gelmişlerdir. Umum zamanlara şamil

olabilecek ahkâma medar mana külliyetinde değildiler. Fakat Kur'an, öyle bir mana külliyetine ve camiiyetine sahiptir ki, beşerin bütün terakki seviyelerine cevap verebilir. *(Bak: 2419, 3527.p.lar)*

Ancak Kur'anın her asrın ihtiyacına cevap veren ders, irşad ve ahkâmını keşf ve izhar etmek için ahkâmda müçtehidler, hikmet ve irşad dersinde de müceddidler gerekmektedir. Demek mana külliyetinden dolayı Kur'andan sonra diğer semavi bir kitaba ihtiyaç kalmadığı gibi, semavi kitabı tebliğ ve tedris vazifesi içinde, varis olan müctehid ve müceddidler yeterli olmuştur.

2687- Bu hakikatı, Peygamberimiz (A.S.M.)

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ اَ نْبِيَآءِ [245] عُلَمَاءُ اُمَّتِى كَاَنْبِيَآءِ بَنِى اِسْرَآ ئِيلَ [244]

اِنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ لِهَذِ اَ ُمَّةِ عَلَى رَاْسِ كُلِّ مِاَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا

[246] gibi hadis-i şerifleriyle bildirmişlerdir.

Yani Nasılki semavi kitab olan Tevrat'ın hükümran olduğu devrede, muhtelif zaman ve mekânda gelen nebiler, kendilerine kitab gelmediği halde Tevrat'la vazife-i nübüvveti ifa ettiler. Onun gibi, Kur'an ile de muhtelif asırlarda gelen müceddidler, vazife-i veraset-i Nübüvveti ifa ederler.

Demek mana külliyetinden dolayı, Kur'andan sonra semavi bir kitaba lüzum kalmadığı gibi, müceddidler de asırlarında, Kur'an'ın o asra bakan vechini tefsir etmekle veraset-i Nübüvveti ifa ettiklerinden yeni bir peygambere ihtiyaç görülmemiştir.

2688- "Her asır başında hadisce geleceği tebşir edilen dinin yüksek hâdimleri; emr-i dinde mübtedi' değil, müttebi'dirler. Yani, kendilerinden ve yeniden bir şey ihdas etmezler, yeni ahkâm getirmezler. Esasat ve ahkâm-ı diniyeye ve Sünen-i Muhammediyeye (A.S.M.) harfiyyen ittiba' yoluyla dini takvim ve tahkim ve dinin hakikat ve asliyetini izhar ve ona karıştırılmak istenilen ebatılı ref' ve ibtal ve dine vaki tecavüzleri red ve imha ve evamir-i Rabbaniyeyi ikame ve ahkâm-ı İlahiyenin şerafet ve ulviyetini izhar ve ilan ederler. Ancak tavr-ı esasîyi bozmadan ve ruh-u aslîyi rencide etmeden yeni izah tarzlarıyla, zamanın fehmine uygun yeni ikna usulleriyle ve yeni tevcihat ve tafsilat ile ifa-i vazife ederler." (Ş.669)

---

244 Bak: 2 no.lu dipnot.

245 K.H. hadis: 1745

246 K.H. hadis 740

2689- "Bu zaman; hem iman ve din için, hem hayat-ı içtimaiye ve şeriat için, hem hukuk-u amme ve siyaset-i İslâmiye için, gayet ehemmiyetli birer müceddid ister. Fakat en ehemmiyetlisi, hakaik-i imaniyeyi muhafaza noktasında tecdid vazifesi, en mukaddes ve en büyüğüdür. Şeriat ve hayat-ı içtimaiye ve siyasiye daireleri ona nisbeten ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalıyor.

Rivayât-ı hadisiyede, tecdid-i din hakkında ziyade ehemmiyet ise, imanî hakaikteki tecdid itibariyledir. Fakat efkâr-ı ammede, hayatperest insanların nazarında zahiren geniş ve hâkimiyet noktasında cazibedar olan hayat-ı içtimaiye-i İslâmiye ve siyaset-i diniye cihetleri daha ziyade ehemmiyetli göründüğü için, o adese ile o nokta-i nazardan bakıyorlar, mana veriyorlar.

2690- Hem bu üç vezaifi birden bir şahısta, yahut cemaatte, bu zamanda bulunması ve mükemmel olması ve birbirini cerhetmemesi pek uzak, adeta kabil görülmüyor. Âhirzamanda, Âl-i Beyt-i Nebevî'nin (A.S.M.) cemaat-i nuraniyesini temsil eden Hazret-i Mehdi'de ve cemaatindeki şahs-ı manevîde ancak içtima edebilir. Bu asırda, Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Risale-i Nur'un hakikatına ve şakirdlerinin şahs-ı manevîsine, hakaik-i imaniye muhafazasında tecdid vazifesini yaptırmış." (K.L.189) *(Bak: 2294/3 ve 3254 .p.lar)*

2690/1- Bu asırda müceddidiyetin bir şahs-ı manevî olduğunu beyan eden Bediüzzaman Hazretleri şöyle diyor:

"Her asırda dine ve imana tam hizmet eden müceddidler geldikleri gibi, bu acib ve komitecilik ve şahs-ı manevî-i dalaletin tecavüzü zamanında bir şahs-ı manevî müceddid olmak lâzım gelir. Eski zamana benzemez. Şahıs ne kadar da hârika olsa, şahs-ı manevîye karşı mağlub olmak kabildir.

Risale-i Nur'un o cihette bir nevi müceddid olması kaviyyen muhtemel olduğundan o sıfatlar, hâşâ benim haddim değil; belki mükerrer yazdığım gibi, benim hayatım Risale-i Nur'a bir nevi çekirdek olabilir. Kur'anın feyziyle Cenab-ı Hakk'ın ihsanıyla o çekirdekten Risale-i Nur'un meyvedar, kıymettar bir ağaç hükmüne icad-ı İlahî ile geçmesidir. Ben bir çekirdektim, çürüdüm gittim. Bütün kıymet Kur'an-ı Hakîm'in manası ve hakikatlı tefsiri olan Risale-i Nur'a aittir." (E.L.II. 152) *(Bak: 3254.p.)*

" Evet عُلَمَآءُ اُمَّتِى كَاَنْبِيَآءِ بَنِىٓ اِسْرَآ ئِيلَ [247] ferman etmiş. Gavs-ı

[247] Bak. 2 no.lu dipnot.

Azam Şah-ı Geylani, İmam-ı Gazali, imam-ı Rabbani gibi hem şahsen, hem vazifeten büyük ve hârika zatlar bu hadisi, kıymetdar irşadatlarıyla ve eserleriyle fiilen tasdik etmişler. O zamanlar bir cihette ferdiyet zamanı olduğundan hikmet-i Rabbaniye onlar gibi feridleri ve kudsi dâhîleri ümmetin imdadına göndermiş. Şimdi ise aynı vazifeye, fakat müşkilatlı ve dehşetli şerait içinde, bu şahs-ı manevî hükmünde bulunan Risalet-i Nur'u ve sırr-ı tesanüd ile bir ferd-i ferid manasında olan şakirdlerini bu cemaat zamanında o mühim vazifeye koşturmuş. Bu sırra binaen, benim gibi bir neferin, ağırlaşmış müşiriyet makamında ancak bir hümdarlık vazifesi var." (KL.7)

2691- Semavi dinlerin ilk devrelerinde samimiyet, ciddiyet, fedakârlık gibi keyfiyet meziyetleri yüksek olur. Sonraları ise mürur-u zamanla kasavet-i kalb, zevk-i hayat ve gaflet galib gelerek dinde lâkaydlık ve bir takım hurafeler zuhur eder. Peygamberlerin ilk davetinde asi olan ümmet, dini kabulden bir müddet sonra te'vilci ve hurafeci bir duruma girince, Allah yeni bir peygamber gönderir.

İslâm dininde de ilk keyfiyet devreden sonra kemmiyet artmakla beraber kısmen keyfiyet azaldı, salabet-i diniye ve ihlas zayıfladı, fitneler zuhur etti. Böyle fitneler ve dalaletlere karşı Allah yeni bir tecdid-i din hareketiyle hayat-ı diniyeyi ihya ettirir. Bu hakikatı ifade eden bir âyet-i kerimeyi Elmalılı Hamdi Efendi şöyle tefsir ediyor:

"(28:45) وَلَكِنَّ اَنْشَاْنَ قُرُوْنًا Ve lâkin biz bir çok karnlar inşa ettik. Kurun-u ûlâ helâkinden sonra Tevrat'ın neş'e-i hidayetiyle kurun-u vusta husule geldi. فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ Onların da üzerlerine ömür uzadı. Mürur-u zaman ile kocadılar, şaşkınlaştılar, o neş'e köreldi, o iman dinçliği, o amel kudreti kalmadı. *(Bak: 3206, 3207, 4097-4099.p.lar)* Hiss-i dinî söndü; türlü bid'atlar, ihtilaflar, tahrifler ile şeriat ve ahkâm bozuldu. Bahusus sonlarına doğru fısk ü fetret çoğaldı. Binaenaleyh hikmet-i ilahiye yeni bir ruh ile yeni bir teşri' iktiza etti. Musa'nın (A.S.) hissettiği o ateşi yeniden duyurmak, muhabbetullah ile yeni bir hayat şevk u neş'esi vermek için yeni bir kitab, yeni bir peygamberle ahbar u ahkâmı yenilemek lâzım geldi; bu sebeble sana vahiy gönderip bunları bildirdik. Tevrat, kurun-u vustayı tenvir için verildiği gibi, bu suretle Kur'an da kurun-u vustanın fetretine nihayet verip kurun-u cedideyi tenvir için gönderildi.

2692- Fıkıhda "Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz" kaidesinin bir esası demek olan bu veciz âyet, bi'set-i Muhammediyenin bir sırr ü hikmetini göstermekte ve Kur'anın her zamana hâkim olabilmesinin esas vechini anlatmaktadır ki, tetavül-i ömür ile eskimiş olan cemiyet-i beşeriyeyi emr-i Hak olan diğer bir neş'et, "bir neş'et-i uhra" ile yenilemek kanunu; bunun mısdaki Sure-i Hadid'de gelecek olan

اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَانَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَ
يَكُونُوا كَالَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَا مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ اْ مَدُ فَقَسَتْ
قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ α

اِعْلَمُوااَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ اْ رْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ اْ يَا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ α

(57:16, 17) âyetidir. **"Allah Teala bu ümmete muhakkak her yüz sene başında dinini yenileyecek kimse gönderir"** mealindeki hadis-i şerif dahi asırdan asra bu âyetlerin tatbikine teşvik yollu bir va'ddir.

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ اْ نْبِيَاءِ [248] hadis-i şerifinin mazmunu bu suretle tecelli eder." (E.T.3740)

2693- Bazı müceddidlere bilhassa ilk devrelerinde bazı itirazlar olmuş ise de, sonraları onların büyük şahsiyetler oldukları anlaşılıp iyi niyet sahipleri onlardan istifade etmişlerdir. Ezcümle: Tarihin Şeref Levhaları isimli eser, İmam-ı Gazali Hazretlerine yapılan garib bir itiraz hâdisesini nakleder:

Gazali Hazretlerinin muarızlarından âlim bir zat, Gazali'nin (R.A.) eserini imha etmek için, aleyhe geçirdiği kimselerle kitablarını toplayıp depo eder. Bu esnada gördüğü müdhiş bir rüyada, bu cinayetine karşı ceza olarak vurulan kamçılardan sonra uyanan muarız zat, kamçıların darbesinden bir müddet yatakta kaldıktan sonra, müceddid Gazali'nin (R.A.) o asrı irşad ile vazifeli olduğunu anlar ve eserleriyle hizmete başlar. Daha sonraları erbab-ı ilim, Gazali Hazretlerinin asrının müceddidi olduğunu tesbit ettiler.

2694- MÜCTEHİD مجتهد : İctihad eden. İhtiyaç hasıl olduğunda âyet ve hadislerden hüküm çıkarmış büyük İslâm allameleri ve önderleri. İmam-ı Azam, İmam-ı Şafii gibi *(Bak: İctihad)*

248 K.H. hadis: 1745

Bir atıf notu:

-Müctehidlerin fazilet dereceleri, bak: 3210.p.,

2695- MÜDÂRÂ مدارا : Yüze gülmek, zahiren dostluk göstermek, nâsa karşı güzel muamelede bulunmak ve sulh ü salah üzere durmaktır. Meşru' surette yapılan müdara, memduhtur. Muvaffakiyete sebebdir. Bir hadis-i şerifte, "Nâsa müdara bir sadakadır" [249] buyurulmuştur. Diğer bir hadis-i şerif de, "Ben farzlar ile emrolunduğum gibi, nâsa müdara ile de memur oldum" mealindedir.

Fakat güzel bir akibet düşüncesiyle olmaksızın herhangi bir kimsenin mücerred mevkiinden veya servetinden dolayı yüzüne gülmek, kendisine müdarada bulunmak pek mezmumdur. Böyle bir hale temelluk, tabasbus, müdahene, yaltaklanmak, dalkavukluk denir ki insaniyete asla yakışmaz, dinen memnu', aklen makbuhtur." (B.İ.İ.469) *(Bak: Hecr-i Cemil)*

2696- MÜFESSİR مفسّر : Tefsir eden, izah eden. Anlayabildiği manayı söyleyen ve yazan. *Kur'an-ı Kerim'i tefsir edebilmek salahiyetini haiz olan âlim fâzıl ve kuvve-i kudsiye sahibi zat. *(Bak: Tefsir)*

2697- MÜMÂŞÂT مماشاة : Birlikte hoş geçinmek. *Bir maslahat yolunu takib etmek. *Meslek işlerinde tevsiye, tervic ve idare etmek. *Karışmamak. *Başkalarının zarar vermeyen fikirlerine uyarcasına hareket etmek ve sulh u salah üzere durmak. Uygunluk. *(Bak: Müdara)*

2698- MÜNÂCÂT مناجاة : Allah'a yalvarmak. Dua. Allah'tan necat için dua. *Yalvarmak için yazılan dua veya manzume. *(Bak: Dua)*

Her şey her halinde Allah'a muhtaç olup O'ndan istiane ve istimdad edip münacat eder."Evet bütün mevcudat, güya lisan-ı hal ile, Veys-el Karanî gibi şöyle münacat ederler... Derler ki:

"Ya İlahena! Rabbimiz sensin!... Çünki biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek bizi terbiye eden sensin!... Hem sensin Hâlık? Çünki biz

[249] K.H. hadis: 2704 ve R.E. sh: 292

mahlûkuz, yapılıyoruz. Hem Rezzak sensin!... Çünki biz rızka muhtacız. Elimiz yetişmiyor. Demek bizi yapan ve rızkımızı veren sensin!... Hem sensin Malik!..Çünki biz memlûküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek Malikimiz sensin!... Hem sen azizsin! İzzet ve azamet sahibisin! Biz zilletimize bakıyoruz, üstümüzde bir izzet cilveleri var. Demek senin izzetinin ayinesiyiz. Hem sensin Ganiyy-i Mutlak! Çünki biz fakiriz. Fakrımızın eline yetişmediği bir gına veriliyor. Demek gani sensin, veren sensin!..Hem sen Hayy-ı Baki'sin! Çünki biz ölüyoruz. Ölmemizde ve dirilmemizde, bir daimî hayat verici cilvesini görüyoruz. Hem sen bakisin! Çünki biz, fena ve zevalimizde, senin devam ve bekanı görüyoruz. Hem cevab veren atiyye veren sensin! Çünki biz umum mevcudat kalî ve halî dillerimizle daimî bağırıp istiyoruz, niyaz edip yalvarıyoruz. Arzularımız yerlerine geliyor, maksudlarımız veriliyor. Demek bize cevab veren sensin!" Ve hakeza...

Bütün mevcudatın küllî ve cüz'î herbirisi birer Veys-el Karanî gibi, bir münacat-ı manevîye suretinde bir ayinedarlıkları var. Acz ve fakr ve kusurlarıyla, kudret ve kemal-i İlahîyi ilan ediyorlar." (M.241)

2699- MÜNÂFIK منافق : İki yüzlü, araya nifak sokan. Fitnekâr. *Ahdini bozan, yalan söyleyen, hıyanet eden. *Görünüşte müslüman olup hakikatte kâfir ve düşman olan. *(Bak: Hannas, Hizbüşşaytan,Masonluk, Mescid-i Dırar, Nâfıka)*

2700- "Münafık, Sure-i Bakara'nın başında tafsil olunduğu üzere, dışı müslüman, içi kâfir olan iki yüzlü müzebziblerdir ki, piyasaya göre tahavvül eder. Her münafık müraîdir. Fakat her müraînin münafık olması lâzım gelmez. Riya imana muhalif olmayarak yalnız bazı amelde de olabilir.

Asıl münafıklık ise, akidenin hilafına imanda müraîliktir. Bununla beraber sırf amelî olan nifak da vardır. Bu cihetle nifak ile riya mütekaribdir." (E.T.4997)

Münafıkların en dikkat edilecek tarafları; biz de müslümanız deyip dinî hakikatları ve ahkâmı kendi gayelerine göre tağyir ve te'vil ederek saf müslümanları aldatmalarıdır.

2701- Münafıklar, cemiyetlerin halet-i içtimaiyesini tahrik ve istismar yoluyla ifsadat yaparlar. Yani cemiyette garaz ve tarafgirlik, hayatperestlik gibi hisleri sinsice tahrik ederler. Sonra da o karışık zemini, menfi maksadlarına âlet ederler. Bu hal, tarih boyunca ta kıyamete kadar münafık-

ların kullandıkları fesad planlarıdır. Sahabeler devrinde çıkan hâdiselere dair sorulan bir suale verilen aşağıdaki cevab, bu mes'eleyi tenvir için güzel bir örnektir:

2702- "Sual: Sahabeler nazar-ı velayetle müfsidleri neden keşfedemediler? Ta Hulefa-i Raşidîn'in üçünün şehadetini netice verdi. Halbuki küçük sahabelere, büyük velilerden daha büyük deniliyor?

Elcevab: O hâdisata sebebiyet veren ve fesadı çeviren bir kaç yahudiden ibaret değildir ki, onları keşfetmekle fesadın önü alınsın. Çünki pek çok muhtelif milletlerin İslâmiyete girmeleriyle birbirine zıd ve muhalif çok cereyanlar ve efkâr karıştı. Bahusus bazıların gurur-u millîleri, Hazret-i Ömer'in (R.A.) darbeleriyle dehşetli yaralandığından,seciyetten intikama fırsat beklerlerdi. Çünki onların hem eski dini ibtal edilmiş, hem medar-ı şerefi olan eski hükümeti ve saltanatı tahrib edilmiş. İntikamını, bilerek veya bilmeyerek hâkimiyet-i İslâmiyeden almağa hissen taraftar bir suret almış, Onun için, yahudi gibi zeki ve dessas bir kısım münafıklar, o halet-i içtimaiyeden istifade ettiler denilmiş. Demek o hâdisatın önünü almak, o vakitteki hayat-ı içtimaiyeyi ve muhtelif efkârı ıslahla olurdu. Yoksa bir-iki müfsidin keşfedilmesiyle olmazdı." (M.50)

2703- "Sual: Hizbullah olan ehl-i hidayet, başta Enbiya ve onların başında Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm, o kadar inayet ve rahmet-i İlahiye ve imdad-ı Sübhaniyeye mazhar oldukları halde, neden çok defa hizb-üş şeytan olan ehl-i dalalete mağlub olmuşlar? Hem Hatem-ül Enbiya'nın Güneş gibi parlak nübüvvet ve risaleti ve iksir-i azam gibi te'sirli i'caz-ı Kur'anî vasıtasiyle irşadı ve cazibe-i umumiye-i kâinattan daha cazibedar hakaik-i Kur'aniyenin komşuluğunda ve yakınında olan Medine münafıklarının dalalette ısrarları ve hidayete girmemeleri ne içindir ve hikmeti nedir?

2704- Elcevab: bu iki şık müdhiş sualin halli için, derince bir esas beyan etmek lâzım gelir. Şöyle ki:

Şu kâinat Hâlik-ı Zülcelalinin hem cemalî, hem celalî iki kısım esması bulunduğundan ve o cemalî ve celalî isimler, hükümlerini ayrı ayrı cilvelerle göstermek iktiza ettiklerinden, Hâlik-ı Zülcelal kâinatta ezdadı birbirine mezcedip birbirine mukabil getirip ve birbirine mütecaviz ve müdafi bir vaziyet verip hikmetli ve menfaatdar bir nevi mübareze suretine getirip, ondan zıdları birbirinin hududuna geçirip, ihtilafat ve tagayyürat meydana getirmekle kâinatı kanun-u tagayyür ve tahavvül ve düstur-u terakki ve tekâmüle

tâbi kıldığı için; o şecere-i hilkatin cami bir semeresi olan insan nev'inde o kanun-u mübarezeyi daha acib bir şekle getirip bütün terakkiyat-ı insaniyeye medar bir mücahede kapısını açıp, Hizbullah'a karşı meydana çıkabilmek için hizb-üş şeytana bazı cihazat vermiş.

2705- İşte bu sırr-ı dakik içindir ki, Enbiyalar çok defa ehl-i dalalete karşı mağlub oluyor. Ve gayet zaaf ve acizde olan dalalet ehli, manen gayet kuvvetli olan ehl-i hakka muvakkaten galip oluyorlar ve mukavemet ediyorlar. Bu acib mukavemetin sırr-ı hikmeti şudur ki:

Dalalette ve küfürde hem adem ve terk var ki, pek kolaydır, hareket istemez. Hem tahrib var ki, çok sehildir ve âsândır; az bir hareket yeter. Hem tecavüz var ki, az bir amel ile çoklarına zarar verip, ihafe noktasında ve fir'avniyet cihetinden onlara bir makam kazandırır. Hem akıbeti görmiyen ve hazır zevke mübtela olan insandaki nebatî ve hayvanî kuvvelerin tatmini, telezzüzü, hürriyeti vardır ki, akıl ve kalb gibi letaif-i insaniyeyi insaniyetkârane ve akıbet-endişane olan vazifelerinden vazgeçiriyorlar. Ehl-i hidayet ve başta Ehl-i Nübüvvet ve başta Habib-i Rabb-i Âlemîn olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın meslek-i kudsisi, hem vücudî, hem sübutî, hem tamir, hem hareket, hem hududda istikamet, hem akıbeti düşünmek, hem ubudiyet, hem nefs-i emmarenin fir'avniyetini, serbestliğini kırmak gibi esasat-ı mühimme bulunduğundandır ki, Medine-i Münevvere'de bulunan o zamanın münafıkları, o parlak Güneşe karşı yarasa kuşu gibi gözlerini yumup, o cazibe-i azimeye karşı şeytanî bir kuvve-i dafiaya kapılıp, dalalette kalmışlar." (L.80) *(Mübareze ve tekâmül kanunu için 1292, 3385, 3540.p.lara bakınız.)*

2706- Kâfirler hakkında Bakara Suresi'nde (6 ve 7) iki âyetiyle iktifa edilirken; münafıklar hakkında, 8. ilâ 20.âyete kadar olan 12 âyetle yapılan tahşidata dair bir "sual: Kâfirlerin zemmi hakkında yalnız iki âyetle iktifa edilmiştir. Oniki âyetin hülasası ile münafıklar hakkında yapılan itnab neye binaendir?

Elcevab: Münafıklar hakkında itnabı, yani tatvili icab ettiren bir kaç nükte vardır:

2707- Birincisi: Düşman Meçhul olduğu zaman daha zararlı olur. Kandırıcı olursa daha habis olur. Aldatıcı olursa, fesadı daha şedid olur. Dahilî olursa, zararı daha azîm olur. Çünki dahilî düşman, kuvveti dağıtır, cesareti azaltır. Haricî düşman ise; bilakis asabiyeti şiddetlendirir, salabeti arttırır. Nifakın cinayeti, İslâm üzerine pek büyüktür. Âlem-i İslâmı zelzeleye maruz bı-

rakan nifaktır. Bunun içindirki, Kur'an-ı Azimüşşan ehl-i nifaka fazlaca teşniat ve takbihatta bulunmuştur.

2708- İkincisi: Münafık olan, mü'minlerle ihtilat ede ede, yavaş yavaş ünsiyet kesbeder. İman ile ülfet peyda eder. Gerek Kur'andan, gerek mü'minlerden nifakın kötülüğü hakkındaki sözleri işite işite, pis haletten nefret eder. En nihayet lisanından kelime-i tevhidin kalbine damlamasına zemin hazırlamak için itnab yapılmıştır.

2709- Üçüncüsü: İstihza, hud'a, ikiyüzlülük, hile, kizb, riya gibi kötü ahlâklar münafıkta var, kâfirde o derece yoktur. Bu cihetten münafıklar hakkında itnab yapılmıştır.

2710- Dördüncüsü: Alelekser münafıklar, ehl-i kitaptan oldukları için şeytanî bir zekâ sahipleri olup, daha hilekâr, daha desiseci olurlar. İşte bu durumdaki münafıklar hakkında itnab, yani tatvil-i kelâm, ayn-ı belagattır." (O.İ.İ.)

2711- "Münafıklar ancak ve yalnız kendilerini aldatırlar" mealinde olan وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّا اَنْفُسَهُمْ (2:9) âyeti münasebetiyle sorulan bir "Sual: Bu cümledeki hasrdan anlaşılır ki, onların hud'a ve nifakları İslâmiyete ve âlem-i İslâma zarar vermemiştir. Halbuki âlem-i İslâmın unsurları, onların öldürücü zehir gibi intişar eden nifak şubelerinden gördüğü zararları hiçbir şeyden görmemiştir?

Elcevab:Âlem-i İslâmda görülen zararlar, ancak onların bozulmuş tabiatlarından, tefessüh etmiş fıtratlarından, taaffün etmiş vicdanlarından neş'et ve intişar etmiştir. Yoksa onların arzu ve ihtiyarlarıyla yaptıkları hud'a ve hilelerin neticesi değildir. Çünki onların hileleri Cenab-ı Hakk'a, Peygamber-i Zişan'a (A.S.M.) cemaat-ı müslimîne yapılan bir muameledir. Allah o muameleye âlimdir. Peygamber-i Zişan da vahiy ile vâkıftır. Cemaat-ı müslimînce de imanî bir şiddet-i zekâ sayesinde o gibi hileler tesettür edip gizli kalamaz. Demek onların âlem-i İslâma vurdukları balta, dönüp kendi başlarını parçalamıştır. Çünki aldanan cemaat-ı müslimîn değildir. Ancak aldanan, aldatandır." (O.İ.İ.)

2712- "İmanın üç hassası vardır:

Birincisi: Nokta-i istinadından neş'et eden izzet-i nefistir. İzzet-i nefsi olan, başkalara kendisini zelil göstermeğe tenezzül etmez.

İkincisi: Şefkattir. Şefkati olan, kimseyi tahkir ve tezlil etmez.

Üçüncüsü: Hakikatlara ihtiram etmek ve yüksek şeylerin kıymetini bilmekle istihfaf etmemektir.

Kezalik, imanın zıddı olan nifakın da üç hassası vardır:

Birincisi: Zillettir.

İkincisi: İfsadata meyletmektir.

Üçüncüsü: Başkalarını tahkir etmekle, gururlanıp zevk almaktır." (O.İ.İ.)

2713- Kur'an, umum zaman ve mekânlara birden hitab ettiği için, muayyen zaman ve mekânlarda vukua gelen cüz'î hâdiseleri bildiren âyetlerin manaları, aynı hâdiselerin kıyamete kadar gelecek emsallerine de şamildir. Meselâ: Kur'anda zikredilen Nemrud, Firavun, Ebu Leheb ve emsali şahıslarla: Nemrudluk, Firavunluk ve Ebu Leheblik olan muannid ve mütecaviz din düşmanlığı ve kıyamete kadar gelecek olan azgın din düşmanları da bildirilmiş ve onlara karşı beşeriyeti ikaz etmiş oluyor. Binaenaleyh, Asr-ı Saadet'teki münafıklar hakkındaki âyetlerde de onların menfi hallerini beyan ile kıyamete kadar gelen ve gelecek bütün münafıklardan ve münafıklıktan mü'minler ikaz edilmiştir.

Münafıklar hakkındaki bu kadar şiddet ve tahşidattan anlaşılıyor ki, Kur'an nazarında münafıklık çok çirkin ve menfurdur. Ve kıyamete kadar da ehl-i nifak bulunacaktır. Bu sebeble münafıklar hakkındaki âyetlerden bir kısmının meal ve tefsirleri ibret ve ikaz makamında olarak burada dercedilmiştir. Şöyle ki:

2714- "(63:1) **اِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقِينَ قَالُوا** Münafıklar sana geldikleri vakit dediler: **نَشْهَدُ اَنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ** Şehadet ederiz ki, hakikaten sen şüphesiz Resulüllahsın...

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّكَ لَرَسُولُهُ ... Allah da biliyor ki, hakikaten sen onun şüphesiz Resulüsün **...**

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ Bununla beraber Allah şehadet ediyor ki;

اِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ doğrusu münafıklar, içi dışına uygun olmıyanlar

لَكَاذِبُونَ elbette yalancıdırlar...

Bunların yalancılıkları ve sebebi şu suretle izah da ediliyor:

اتَّخَذُوا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً Onlar yeminlerini bir kalkan, bir siper ittihaz ettiler.

Yani şehadet getirmek ve yemin etmekle zahiren mü'min görünüp onu kendilerine bir sedd edinerek dünyada mallarını, canlarını korumak istediler...

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ de bu suretle Allah yolundan i'raz ettiler, kaçındılar, yan çizdiler. Yahud bir takım zaif halkı gizli gizli şaşırtıp din-i haktan ve Peygamber'e ittiba'dan men'ettiler...

سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ki ne fena yapıyorlardı.. ذٰلِكَ o yaptıkları fena amel.. بِاَنَّهُمْ şu suretledir ki, bunlar آمَنُوا imana gelmişler... ثُمَّ كَفَرُوا sonra da küfre gitmişlerdir.

فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ onun üzerine o küfür huyu olan fena ahlâk kalblerine tab'olunmuştur.

فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ Artık anlamaz olmuşlardır. İyiyi kötüyü, hakkı batılı seçecek, hak dininin, ahlâkının ulviyetini anlıyacak, ne yaptıklarını, nereye gittiklerini inceden inceye sezip bilecek fıkıh kabiliyeti kalmamış, kabiliyetsiz, anlamamazlık huy olup kalmıştır. Çünki i'tiyad, tabiat-ı saniye olur. Kalb alıştığı o huyun gayrisine hassasiyetini zayi' eder.

وَاِذَا رَاَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ Ve onları gördüğün vakit cisimleri tuhafına gider. Zahiren bakınca giyimleri, kuşamları, şıklıkları, irilikleri, sabahatleri ile bedenlerinin süsü ve manzarası hoşuna gider. İmreneceğin tutar.

وَاِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ Ve lakırdı ederlerse lakırdılarına kulak verirsin, dillerinin fesahatı ve söyleyişlerinin selaset ve halaveti ve natıkapervazlık san'atına merak ve mümareseleri hasebiyle tatlı laf ederler... *(Bak: 3932.p.)*

öyle ki, مُسَنَّدَةٌ كَاَنَّهُمْ خُشْبٌ sanki onlar huşüb-ü müsenned, dayanmış keresteler, oturdukları yerde dayanmış ahşab keresteler gibi dışları düzgün, endamları süzgün... öyle cansız, yüreksizdirler ki, يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ her sayhayı aleyhlerinde zannederler... Yalan söylemeğe de alışkın olduklarından lehlerinde söyleneni bile yalan telakki ederek hep aleyhlerinde mana çıkarırlar هُمُ الْعَدُوُّ Onlar halis hak düşmanıdırlar. فَاحْذَرْهُمْ Onun için onlardan sakın." (E.T.4997-5002)

2715- "(59:14) تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا Sen onları toplu sanırsın, وَقُلُو بُهُمْ شَتَّى halbuki kalbleri dağınıktır. Her biri başka hevada, başka emelde, kendi zevk ve hissiyatına göre ayrı fikir ve mezhebde perişandırlar.... Böyle bir ordu ise zahirde ne kadar toplu ve kuvvetli görünse, hakikatte bir ordu ve bir cemiyet değil, eczası arasında iltiyam ve irtibat bulunmayan bir kül yığını gibi bir rüzgarla savrulacak bir kuru kalabalıktan ibaret demektir. "Şetta" dağınık ve pe rakende demek olan "şetit"in cem'idir. Meriz, merza gibi. ذٰلِكَ Bu dağınıklık بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ onların akletmez bir kavim olmaları sebebiyledir. Sırf dünya muhabbetiyle nefislerinin şehevatı ve heva ve hissiyatları arkasında gittiklerinden akılları kalmaz." (E.T.4859)

2716- "Şu da muhakkak ki,

اِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا (4:137)

Evvela iman etmiş sonra küfr etmiş sonra iman etmiş, sonra yine küfr etmiş ve tamamen küfre dalmış olanlar, böyle imandan küfre, küfürden imana dönerek nihayet küfürde karar kılmış ve bu suretle küfrü tezyid etmiş olanlar yok mu?

لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلاً Hiç bir vech ile Allah'ın bunları mağfiret etmesine ve doğru yola sevk eylemesine ihtimal yoktur. Yani iman ederlerse kabul etmez değil, fakat ekseriyetle bunlar matbu ul'kulûb

olduklarından halet-i nez'a gelmedikçe iman etmezler ve belki o zaman bile etmezler. Ve iman etmeyince de (4:48) يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ medlûlünce asla mağfiret yüzü görmezler. Tevbenin makbul olabileceği bir zamanda tevbe edip ihlas ile iman etseler, gelecek olan (4:146) اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاَصْلَحُوا istisnası mucebince kabul edilir ve mağfur olabilirlerdi, amma etmezler ki...

Bunun için بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا

Münafıklara müjde et ki, onlara elîm bir azab muhakkaktır. Bu fıkra, bu âyetin doğrudan doğru veya dolayısiyle münafıklara taallukunu ifade eder. Filvaki münafıklar zahiren iman ederler, sonra gizli gizli küfürler yaparlar, sonra mü'minleri görünce yine "âmenna" derler. Nifak u fesadda ısrar ederler. Maamafih âyetin zahiri, açıktan açığa imandan küfre, küfürden imana mükerreren tahavvül gösteren ve nihayet küfürde karar kılan ferdler ve cemaatler hakkındadır ki, münafıklarda bunlara mülhaktır. Ve rivayet olunduğuna göre, bunun asıl sebeb-i nüzulü Yahudilerdir. Zira Yahudiler evvela Hazret-i Musa'ya iman ettiler, sonra icle taptıkları zaman küfrettiler. Sonra Hazret-i Musa avdet edince yine iman ettiler, sonra Hazret-i İsa'ya küfrettiler, sonra da Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm'a küfr ile küfürlerini arttırdılar ki, âyet bunların bu hallerini tasvir ve böyle olanları da bunlara ilhak eylemiş, münafıklar da bunlara benzediği ve bunlara dost oldukları için, بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ diye inzar mevkiinde tebşir ve tehekküme tabi' tutulmuşlardır.

Demek oluyorki bu gibi televvünat sade efrad hakkında değil, cemaatlar hakkındada sebeb-i felakettir. Zira Yahudilerin âyette tasvir olunan bu halleri ferdlerinin değil, cemaat ve milletlerinin halidir. Çünki Hazret-i İsa'ya ve Hazret-i Muhammed'e küfreden ferdler, icle perestiş eden ve ondan evvel iman eyleyen ferdlerin aynı olmadığı malumdur. Lakin bu tahavvül ve televvün o milletin bir haslet-i umumiyyesi olmuştur. Binaenaleyh burada bir zamanlar din-i İslâma hizmet etmiş olup da bil'ahare kâh küfür ve kâh iman, şuraya buraya bocalayarak sonunda küffara istihale etmiş olanların halas ve selâmet bulmalarına asla ihtimal olmadığı da anlatılmış oluyor.

Nitekim Endülüs'te irtidad edenlerin hiç biri dünyalarını kurtaramamışlar, hepsi muzmahil olmuşlardır.

Yani اَلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ onlar ki, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost ittihaz ederler ve onların arkalarından giderler. Münafıklar Mü'minlere karşı Yahudilerle müvalât ediyorlardı, bunlar اَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ o kâfirlerin yanında izzet ve kuvvet mi arıyorlar? Onlara dost olmakla izzet ve şeref bulacaklarını, galebe edeceklerini mi zannediyorlar? Ne kadar yanılıyorlar! فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا Çünki bütün izzet Allah'ındır." (E.T.1497)

2717- Bu gibi âyetlerin ders ve izahlarından anlıyoruz ki, mesleklerinin aslı zillet iken zahiren medenî ve şerefli zannedilen bir kısım asrın münafıkları vardır. Ezcümle bu hakikatı "Mesnevi-i Nuriye" eseri güzel tasvir eder ve der ki:

"Bil ey müslüman! Kâfirlerin medeniyeti ve mü'minlerin medeniyeti arasında fark budur ki:

Kafirlerin medeniyeti dış içe, iç dışa çevrilmiş bir vahşet-i mahzadır. Zahirîsi süslü püslü, batınîsi çirkin ve pistir. Sureti me'nus, sireti muvahhiştir.

Amma mü'minlerin medeniyeti ise batını zahirinden daha âlâ ve ahsendir. Manası suretinden daha tam ve kâmildir. İçinde bir ünsiyet, bir sevgi, bir muavenet saklıdır.

Bunun sırrı budurki: Mü'min sırr-ı iman ve tevhid ile bütün kâinatın mevcudatı arasında bir uhuvvet ve eczaları mabeyninde-hususan benî Âdem arasında ve bilhassa müslümanlar ortasında-bir ünsiyet ve mütekabil bir sevgi görüyor. Hem asıl mebde' ve mazi i'tibariyle yine her şeyle bir uhuvvet ve sonunda bir mülâkat ve kavuşmak ve müstakbelde neticenin varlığını biliyor ve görüyor.

Fakat kâfir ise, küfrün hükmüyle her şeye karşı bir yabanilik ve ayrılık, belki bir nevi düşmanlık görür ki adeta hiç bir şeyde hatta kardeşinde de kendisi için herhangi bir menfaati yok görür. Çünki kâfir; uzanıp giden ezelî bir ayrılış ve sonsuz ebedî bir ayrılık ortasında yalnız nokta kadar bir buluşma anındaki bir uhuvvetten başka bir uhuvveti görmüyor. Yalnız bir nevi hamiyet-i milliye yahut gayret-i cinsiye cihetiyle o az zamandaki kardeşliği şiddet peyda eder. Halbuki o kâfir, zahiren sevdiği kimseyi de samimi ve kardeşane bir muhabbet ile değil, belki ancak nefsinin ondaki menfaatini sever.

Amma kâfirlerin medeniyeti içinde görülen bazı insanî güzellikler ve ruhî yücelikler ise, yine İslâm medeniyetinin sızıntılarındandır. Ve Kur'anın sayha ve irşadatının in'ikaslarındandır. Veya semavi dinlerin bakiye kalan parıltılarındandır.

2718- Eğer bu mezkûr hakikata müşahhas bir misal istersen, hayalin ile Nurşin Karyesi'ndeki Seyda (K.S.) hazretlerinin meclisine git. Ve o zatın sohbet-i kudsiyesi ile orada izhar edilen İslâm medeniyetine bir bak! O zat-ı kerimin irşadıyla, fukara elbisesine bürünmüş sultanları ve insan libasını giymiş melaikeleri gör.

Sonra bu hakikatı müvazen etmek üzere Paris'e de git. Ve onların büyüklerinin localarına gir, bak! Göreceksin ki, onlar insan elbisesine bürünmüş birer akrep veya benî Âdem suretine girmiş birer ifrittirler." (M.Nu.179)

2719- Hem dahilde hem hariçte bulunan ve dinsizliklerini en çok gizleyebilen en dehşetli münafıklar, Kur'anda şöyle tavsif ediliyor:

"(9:101) وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ اَ عْرَا ِ Havalinizdeki Arablardan da, yani şehriniz civarında bulunan Arabilerden de... مُنَافِقُونَ münafıklar vardır. وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ Medine ahalisinden de, bunlar مَرَدُواعَلَى النِّفَاقِ münafıklıkta temerrüd etmiş.. Öyle ki, تَعْلَمُهُمْ َ sen bile onları bilemezsin; şahıslarını, isimlerini, neseblerini bilmez değil, münafık olduklarını gizlemeğe, takıyye yapmaya, töhmet mevkilerinden kaçınıp yağ gibi suyun yüzüne çıkmağa öyle alışmışlardır ki, hallerini senden, senin o yüksek dirayet ve ferasetinden bile gizleyebilirler de vahiy nazil olmayınca münafıklıklarını kat'iyyen bilemezsin.

نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ Onları biz biliriz. سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ Biz onları muhakkak iki kerre ta'zib edeceğiz..

ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلَى عَذَا ٍ عَظِيمٍ sonra da azîm bir azaba reddolunacaklardır. Ki bu da kıyamette müebbeden azab-ı nardadır..." (E.T.2610-2611)

Bu menfaatperest ve hayatperest münafıklar, Almanya'da dehşetli bir azaba uğradılar. İkincisi de 3980.p sonunda kaydedildiği gibi âhirzamanda olması düşünülebilir.

2720- Münafıkların dünya hayatı cihetinde aldatıcı ve parlak sözlerle insanları iğfal ederek maksadlarına âlet etmek planlarına Kur'an dikkati çekip ikaz ediyor. Ezcümle, (2:204, 205) âyetlerinde şöyle buyuruluyor:

2721- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِىالْحَيوةِ الدُّنْيَا

İnsanlardan bazısı vardır ki, hayat-ı dünya zımnındaki lakırdısı senin taaccübünü celbeder ve pek beğenecek olursun.

وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلَى مَا فِى قَلْبِهِ O kalbindekine Allah'ı şahid de tutar. Kalbime, vicdanıma Allah şahiddir ki bu böyle, şu şöyle gibi yeminler ederek, tatlı tatlı diller dökerek, seni kandırmak için parlak parlak sözler söyler.

وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ Halbuki hakikatte onun düşmanlığı kıyaktır. Ve zaten habis olan kimselerin düşmanlığı pek kıyat, pek gaddar olur. وَاِذَاتَوَلّٰى Senden ayrılınca veya bir iş başına geçince لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ سَعَىفِىالْاَرْضِ yeryüzünde fesad çıkarmak ve ekinleri, zürriyetleri mahvetmek için koşar dolaşır. وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ Allah da fesadı sevmez, fesada razı olmaz. Buna binaen وَاِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ o müfside Allah'dan kork denilince de اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ onu izzet-i nefsi tutar, daha ziyade günaha sokar.

فَحَسْبُهُ جَهَنَّمَ Buna da Cehennem yetişir. وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ Bu Cehennem de ne fena yataktır.." (E.T.731)

2722- Hem yine münafıkların bazı haberleri menfi maksadlarına göre tahrif ederek veya uydurma ve yalan haberlerle efkâr-ı ammeyi şaşırtan ve yanlış yollara tahrik eden neşriyatlarından da Kur'an mü'minleri ikaz ediyor.

Meselâ: " (4:83) وَاِذَا جَاءَهُمْ اَمْرٌ مِنَ الْاَمْنِ اَوِالْخَوْفِ اَذَاعُوا بِهِ

Bir de kendilerine emniyet veya havfe müteallik tatlı veya acı bir emir, bir haber, bir şey geldi mi, hemen neşr ü ifşa ediveriyorlar; doğru mu değil

mi, menafi-i umumiyet nokta-i nazarından neşri caiz mi düşünmeden, danışmadan işaa ediyorlar. Burada gazetecilerin de hallerine temas eden bir ihtar vardır.

وَلَوْ رَدُّوهُ اِلَى الرَّسُولِ اِلَى أُولِى اْ َمْرِ Bunlar da işittikleri haberi Peygamber'e ve ulü-l emre yani o işe salahiyyet ve ihtisası bulunan zevata veya ümeraya redd ü irca' etseler, danışsalar veya havale eyleseler,

لَعَلِمَهُمُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ onu içlerinden malumat ve tecrübeleri, hüsn-ü nazar ve basiretleri sayesinde istinbat u istihrac edebilecek olanlar her halde bilirler, ne yapılacağını anlar anlatırlardı." (E.T.1402)

2723- Mezkûr âyetten anlaşılıyor ki bir ülema heyeti., yani şûra-i İslâm mercii bulunmalı ve neşriyat vasıtalarını sansür etmeli veya mühim haberlerin neşrinde naşirler, bu şûraya müracaat edip neşir izni almalıdırlar. Zira efkâr-ı ammeyi teşviş eden ve maslahat-ı umumiyeye zarar veren fikir ve haberler neşretmek, hukuk-u ümmete tecavüz mahiyetindedir.

Bu türlü neşriyatla ifsadat yapan müfsidlere Bediüzzaman şöyle hitab ediyor:

2724- "İ'lem ey hitabet-i umumiye sıfatı ile gazete lisanıyla konferans veren muharrir! Sen, kendi nefsini aşağı göstermeye ve nedamet ederek kusurlarını ilan etmiye hakkın var. Fakat şeair-i İslâmiyeye zıd ve muhalif olan herzeler ile İslâmiyeti lekelendirmeğe kat'iyyen hakkın yoktur. Seni kim tevkil etmiştir? Fetvayı nereden alıyorsun? Hangi hakka binaen milletin namına, ümmetin hesabına İslâmiyet hakkında hezayanları savurarak dalaletini neşr ve ilan ediyorsun? Milleti, ümmeti kendin gibi dâll zannetme. Dalaletini kime satıyorsun? Burası İslâmiyet memleketidir. Yahudi memleketi değildir. Cumhur-u mü'minînin kabul etmediği bir şeyin gazete ile ilanı, milleti dalalete davettir, hukuk-u ümmete tecavüzdür. Bir adamın hukukuna tecavüze cevaz-ı kanunî olmadığı halde, koca bir milletin belki âlem-i İslâmın hukukuna hangi cesarete binaen tecavüz ediyorsun? Ağzını kapat!.." (M.N.89) *(Bak: 3487.p.)*

2725- "Ey müslümanlar, (4:83) وَلَوْ َ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ sizin üzerinizdeki Allah'ın bu fazl ü rahmeti yani böyle peygamber ve istinbata muktedir ehl-i ilm ulü-l emr ile tarîk-ı hakka irşad ve hidayeti olmasa,

لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ اِلَّا قَلِيلاً muhakkak ki siz ekseriyetle şeytana, şeytan gibi münafıklara uyardınız, onların aldatıcı re'y ü fikirlerine tabi olur, fena yollara sürüklenirdiniz, uymadığınız husus veya uymayan rical pek az olurdu." (E.T.1405)

İşte bu hakikat gösterir ki, hakiki mü'min hidayete ermek için sadakatla dinî düsturlara bağlı kalır, dinde beşerî anlayışlara iltifat etmez.

2726- "Emnn ü asayişi, ahlâk ve huzuru ihlal ve ifsad edenlere karşı celal ve azametle buyuruluyor ki:

(33:60) لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ celalim hakkı için söylerim ki: Eğer vazgeçmezlerse o münafıklar münafıklıktan وَالَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ve o kalblerinde maraz bulunanlar وَالْمُرْجِفُونَ فِىالْمَدِينَةِ ve şehirde eracif neşredenler..

2727- İrcaf: Aslında zelzele manasına olan "recfe"den me'huz olarak ortalığı sarsacak tahrikât yapmak demektir ki, fiilî de olur, kavlî de. Bundan dolayı yalan yanlış uydurma havadisler neşretmeğe ircaf denildiği gibi o yoldaki yalanlara da eracif denilir. Bunu yapanlar içinde münafıklar dahi varsa da ayrıca zikrolunması daha başkalarını da göstermiş oluyor ki, Medine ve civarındaki Yahudilerdir. Bütün bunlar akıllarını başlarına alıp bu fena huylardan tevbekâr olarak bu yaptıklarından vazgeçmezlerse لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ azamet-i şanımla mutlak ve muhakkak seni onlara iğra ederim-musallat kılar, saldırtırım..." (E.T.3929)

O halde mü'minler, münafıkların beyan edilen planlarından müteyakkız olup, neşriyatlarına aldanmamalıdırlar.

2728- Münafığın cenaze namazının kılınmaması, (8:84) âyetinde bildiriliyor. Ancak bir kimse hakkında münafıklık hükmünü vermekte dikkat gerektiği gibi, şartlarını da bilmek gerekir. Bu hususta Bediüzzaman'a sorulan bir suale, kısaca şu cevabı veriyor:

«"Münafık öldükten sonra namazı kılınmaz" mealindeki âyet o zamandaki ihbar-ı İlahî ile bilinen kat'i münafıklar demektir. Yoksa zan ile, şüphe

ile münafık deyip namaz kılmamak olmaz. Madem لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ der, ehl-i kıbledir. Sarih küfür söylemese veyahut tevbe etse, namazı kılınabilir..

Münafık itikadsızdır, kalbsizdir ve vicdansızdır, Peygamber (A.S.M.) aleyhindedir. (Şimdiki bazı zındıklar gibi.) Alevî ve Şiîlerin müfritleri ise; değil Peygamber (A.S.M.) aleyhinde, belki âl-i beytin muhabbetinden, ifratkârane muhabbet besliyorlar. Münafıkların tefritlerine mukabil, bunlar ifrat ediyorlar. Hadd-i Şeriattan çıktıkları vakit, münafık değil, ehl-i bid'a oluyorlar; zındıkaya girmiyorlar. Hazret-i Ali Radıyallahü Anhü, yirmi sene hürmet ettiği ve onlara Şeyhülislâm mertebesinde onların hükmünü kabul ettiği Ebu Bekir, Ömer, Osman (Radıyallahü Anhüm)a ilişmeseler, Hazreti Ali Radıyallahü Anhü o üç halifeye hürmet ettiği gibi, onlar da hürmet etseler, farz namazını kılsalar yeter.» (E.L.1 78)

Hadislerde de münafıklar hakkında bahisler vardır. Ezcümle, S.M. l.cild. 25. bab sh: 118 ve 50. kitab sh: 296 münafıklar hakkındadır.

Atıf notları:

-Münafıkların, hidayeti dalaletle değiştirmeleri, bak: 1301.p.

-Münafkılar lehinde yapılan istiğfar fayda vermez, bak: 1801.p.da bir âyet notu.

-Münafıklara karşı cihad, izhar-ı hüccet ile olur, bak: 571.p.

-Münafığın konuşmasından tanınması, bak: 2216.p.

-Ahkâm-ı diniyeye sadakat göstermemenin nifak alâmeti olduğu, bak: 1526.p.

-Bu da iyi eserdir deyip münafıkların nazarları harice çekip dağıtma planı, bak: 3098.p.

2729- MÜNAKAŞA مناقشه : Münazaa. Mücadele. Karşılıklı sözle çekişme. Bazı asar-ı cedide-i fenniyede münakaşa tedkik ve mübahese manasında kullanılmaktadır. (Kamus-u Türkî) Birinin muhasebesinde gereği gibi tedkik ve istiksa etmek. (İncelemek) Mübahese. Bu manada yeni kullanılan kelimelerdendir. Fakat manasında bir şeyi iki taraftan uzun uzadıya çekiştirmek mülahaza olur. c. münakaşattır. (Lûgat-ı Nâcî) Kamus-u Okyanus, Müslim'den 2876.hadîsini misal verir. *(Bak: Bitaraf, Hecr-i Cemil, Menfi, Münazara)*

2730- Dinî meselelerin münakaşasında çok dikkat edilmelidir.

"Evvela: Bu çeşit mesaili münakaşa etmenin birinci şartı; insaf ile, hakkı bulmak niyetiyle, inadsız bir surette, ehil olanların mabeyninde, su-i telakkiye sebeb olmadan müzakeresi caiz olabilir. O müzakere hak için olduğuna delil şudur ki: Eğer hak, muarızın elinde zahir olsa, müteessir olmasın, belki memnun olsun; çünki bilmediği şeyi öğrendi. Eğer kendi elinde zahir olsa, fazla birşey öğrenmedi, belki gurura düşmek ihtimali var.

Saniyen: Sebeb-i münakaşa eğer hadis ise: Hadisin meratibini ve vahy-i zımnînin derecatını ve tekellümat-ı Nebeviyenin aksamını bilmek lâzım. Avam içinde müşkilat-ı hadisiyeyi münakaşa etmek, izhar-ı fazl suretinde avukat gibi kendi sözünü doğru göstermek ve enaniyetini, hakka ve insafa tercih etmek suretinde deliller aramak caiz değildir." (M.351) Çünki "dakik mesail-i imaniyeyi, mizansız mücadele suretinde cemaat içinde bahsetmek caiz değildir. Mizansız mücadele olduğundan, tiryak iken zehir olur. Diyenlere, dinliyenlere zarardır. Belki böyle mesail-i imaniyenin itidal-i demle, insafla, bir müdavele-i efkâr suretinde bahsi caizdir." (M.45)

İslâm uhuvvetine ve güzel ahlak kazanmaya büyük zarar veren münakaşayı terk etmeyi teşvik eden bir rivayette mealen şöyle buyuruluyor: "Batıl ve haksız yolda iken yalan ve çekiştirmeyi bırakana cennetin kenarında bir köşk bina edilir. Hakkı olduğu halde münakaşa ve çekiştirmeyi bırakana, cennetin ortasında bir köşk bina edilir. Kim de ahlakını güzelleştirirse, ona cennetin en alâ mevkiinde bir köşk yapılır" (İ.M. mukaddime hadis no: 51)

Bir atıf notu:

-Münakaşa kişinin itibarını giderir, bak: 1610.p

2730/1- Kur'an (8:48) âyetinde, Allah'a ve Resulüne itaat edin (şer'î usule ve düsturlara uyun, meselelerinizi ona irca' edin), münakaşalarla çekişmeyin ve sabırlı olun nasihatı veriliyor. *(Bak İhtilaf)*

Münakaşaya alışmış olanlar, ekseriyetle sual sorup münakaşa kapısını açarlar. Bir rivayette; suali münakaşa etmek için değil, bilmediğiniz lüzumlu bir şeyi öğrenmek için sorunuz (R.E. 58) şeklinde ders verilir. Kur'an (5:101, 102) âyetlerinde de, hoşa gitmeyen şeyleri sormamak tavsiye edilir. S.B.M. 323, 1078, 1699, 1700, 2173. hadislerinde ve S.M. 30. kitab 10 ilâ 14. hadisleri ile İ.M. Mukaddime'nin 2. hadisinde, çok ve lüzumsuz suallerin sorulmaması beyan ediliyor.

Bununla beraber Kur'anda sual kökünden türemiş ve müsbet manada

bazı şeyleri ehlinden sorup öğrenmek manasında olan ifadeler çok âyetlerde zikredilir. Ezcümle (4:83) (16:43) (21:7) âyetleri örnek verilebilir. Bir rivayette de "Sual, ilmin yarısıdır" denilir. (K.H. hadis: 1492) Diğer bir rivayette de "Sual, ilim hazinelerinin anahtarıdır" buyurulur. (K.H. hadis: 1754)

İki rivayet de mealen şöyledir:

"Musa (A.S.) altı şeyden sual eyledi. Zannederdi ki o hasletler kendisi içindi. Yedinci bir suali ise, kendisini düşünerek sormamıştı.

Demek ki: "Ya Rabbi, kullarının hangisi daha müttakidir?" Allah buyurdu ki: "Allah'ı zikreden ve onu unutmayan". Dedi ki: "Hangi kulun daha hidayettedir?" Buyurdu ki: "Hangi kulum hüdaya (inzal olunan vahye) tabi ise o." Dedi ki: "Hangi kulun daha ahkemdir?" Buyurdu ki: "İnsanlara hükmederken kendine hükmettiği gibi olan." Dedi ki: "Hangi kulun daha ilim sahibidir?" Buyurdu ki: "İlimden doymıyan ve nâsın ilmini de kendi ilmi üzerine toplıyan âlimdir." Dedi ki: "Hangi kulun daha azizdir?" Buyurdu ki: "Kudreti var iken affeden." Dedi ki: "Hangi kulun daha âbiddir?" Buyurdu ki: "Kısmetine razı olan." Dedi ki: "Kullarının hangisi en fakirdir?" Buyurdu ki: "Sahib-i sefer olan." Resulüllah buyurdu ki: Zenginlik, mal zenginliği değil, kalb zenginliğidir. Allah bir kulu için hayır murad ettiğinde onun gönlünü zengin eder ve kalbine kanaat verir. Allah bir kul hakkında da şer murad ettiğinde, onun ihtiyacını iki gözü arasına kor." (R.E.294/6)

"Musa (A.S.)dan Yahudiler sordular, gene sordular. Suali çoğalttılar, artırdılar, eksilttiler, ta ki küfre düştüler. Hristiyanlar da İsa (A.S.)dan sordular da sordular. Suali çoğalttılar, artırdılar, eksilttiler ve neticede onlar da küfre düştüler. Muhakkak ki benden size hadisler söylenecektir. Size benim hadislerim geldiğinde, Allah'ın kitabını okuyun. Onunla karşılaştırın. Allah'ın kitabına uygunsa, onu ben söylemişimdir. Allah'ın kitabına uymuyor ise, onu ben söylememişimdir." (R.E. 294/8)

Kur'an (18:70) âyetinde geçen Hızır (A.S.) Musa'yı sormaktan men etmesinde şöyle bir işaret de var ki: ilm-i ledüne ait hususları anlamak sual-cevaptan daha çok, o ilimde zamanla terakki etmek iledir.

2731- MÜNAZARA مناظره : Karşılıklı konuşmak. İlmî ve kaideye uygun olarak yapılan mübahese. *(Bak: Münakaşa, Müsabaka, Tenkid)*

Münazara: Nazariye, görüş ve düşüncelerini birbirine arz etme manasında bir tabirdir.

Herhangi bir meseleyi mevzu edip konuşanlar, eğer meselenin daha etraflıca anlaşılması niyetiyle konuşuyorlarsa ve birbirinden faydalanma isteği de varsa, biribirini dikkatle dinlerler ve könuşma yarışına girmezler ve münakaşa yapmazlar.

Eğer bu kişiler benim sözüm dinlensin, kabul edilsin ve üstün çıksın isteğiyle veya konuşma zevki gibi sebeplerin saikiyle konuşuyorlarsa, biribirilerini sıra ile dinlemeye tahammülleri olmaz ve konuşma yarışına girerler ki bu hal adâba aykırı olup ilmin unutulmasına sebeptir. Hem neticesi de zararlı bir münakaşaya döner. Bu tarz konuşmalara katılmamak ve (23:3, 28:56) ayetleri gereğince uzak durulmalıdır. Hem de diyaneten ve izzet-i ilmiyeyi korumak için gereklidir.

Usulüne uygun olmak şartıyla yapılan münazaralar, fikren gelişmeye sebebdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında, İstanbul'a gelen Bediüzzaman, medreselerin durumunu anlatırken şöyle der:

"İstanbul'a geldim, gördüm ki sair şuubata nisbeten medaris terakki etmemiştir. Bunun da sebebi, kitaba nazarla istinbat-ı mes'ele etmek olan istidadı, meleke-i ilim yerinde ikame olunmuş ve talebelerde adem-i münazara ve sual ve cevab sebebiyle şevksizlik ve melekesizlik ve atalet gibi bazı hali intac etmiş." (A.B.326)

Fakat münazarada ölçülü ve âdabına uygun hareket etmemek de zararlara sebebiyet verir. Münazarada esas gaye, hakikatın ortaya çıkması ve daha etraflıca anlaşılmasıdır. yoksa benim fikrim üstün gelsin ve muarızımı yeneyim düşüncesi, enaniyet ve riyadan geldiği gibi, bu hal aynı zamanda enaniyet ve riyakârlığı da artırır. Hakiki ilmin hedefi olan ihlas, kemalât ve fazilete ters düşer. Asrımızda çok görülen bu mahiyetteki münazaralarda dikkat ve itina gösterilmelidir. Yapılan bir münazarada eğer karşı tarafın fikrinde hakikat payı varsa, bu hakikat itiraf ve teslim edilmelidir. Aksi halde, ketm-i hak etmek mes'uliyetine düşülür.

2732- Evet "fenn-i âdab ve ilm-i münazaranın üleması mabeynindeki hakperestlik ve insaf düsturu olan şu: Eğer bir meselenin münazarasında kendi sözünün haklı çıktığına taraftar olup ve kendi haklı çıktığına sevinse ve hasmının haksız ve yanlış olduğuna memnun olsa, insafsızdır. Hem zarar eder. Çünkü haklı çıktığı vakit, o münazarada bilmediği bir şey öğrenmiyor. Belki gurur ihtimaliyle zarar edebilir. Eğer hak, hasmının elinde çıksa; zararsız, bilmediği bir meseleyi öğrenip menfaattar olur. Nefsin gururundan kurtulur. Demek insaflı hakperest, hakkın hatırı için nefsin hatırını kırıyor. Hasmının elinde hakkı görse; yine rıza ile kabul edip taraftar çıkar, memnun

olur." (L.158)

2733- MÜRŞİD مرشد : (Rüşd'den) İrşad eden, doğru yolu gösteren, gafletten uyandıran. *Peygamber vârisi olan, kılavuz. *Tarikat piri, şeyhi. *(Bak: İrşad, Tarikat)*

2734- Üstad ve mürşide feyiz cihetinde vesilelikten fazla makam verilmemelidir."Nasılki bir cemaatın malı bir adama verilse, zulüm olur. Veya cemaate ait vakıfları bir adam zabtetse zulmeder. Öyle de: Cemaatın sa'yleriyle hasıl olan bir neticeyi veya cemaatın haseneleriyle terettüb eden bir şerefi, bir fazileti, o cemaatin reisine veya üstadına vermek; hem cemaate, hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünkü enaniyeti okşar, gurura sevk eder. Kendini kapıcı iken, padişah zannettirir. Hem kendi nefsine de zulmeder. Belki bir nevi şirk-i hafiye yol açar. Evet bir kalayı fetheden bir taburun ganimetini ve muzafferiyet ve şerefini, binbaşısı alamaz.

Evet üstad ve mürşid, masdar ve menba telakki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve ma'kes olduklarını bilmek lâzımdır. Meselâ: Hararet ve ziya, sana bir ayine vasıtasıyla gelir. Senden güneşe karşı minnettar olmaya bedel, ayineyi masdar telakki edip, güneşi unutup,ona minettar olmak, divaneliktir. Evet ayine muhafaza edilmeli, çünki mazhardır. İşte mürşidin ruhu ve kalbi bir ayinedir. Cenab-ı Hak'tan gelen feyze ma'kes olur. Müridine aksedilmesine de vesile olur. Vesilelikten fazla feyiz noktasında makam verilmemek lâzımdır.

Hatta bazı olur ki, masdar telakki edilen bir üstad, ne mazhardır ne masdardır. Belki müridinin safvet-i ihlasıyla ve kuvvet-i irtibatıyla ve ona hasr-ı nazar ile o mirid başka yolda aldığı füyüzatı, üstadının mir'at-ı ruhundan gelmiş görüyor. Nasılki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede, âlem-i misale karşı hayalinde bir pencere açılır. O ayinede çok garaibi müşahede eder. Halbuki ayinede değil, belki ayineye olan dikkat-ı nazar vasıtasıyla ayinenin haricinde hayaline bir pencere açılmış görüyor. Onun içindir ki, bazan nâkıs bir şeyhin halis müridi, şeyhinden daha ziyade kâmil olabilir ve döner şeyhini irşad eder ve şeyhinin şeyhi olur." (L.134)

Hülasa, İslâm büyüklerine gösterilen hürmet mana-yı harfiyle olmalıdır. *(Bak: 216 ve 3262.p.lar)*

2735- Müslümanların evliyaya bakışları ile Hristiyanların azizlerine

bakışları farklıdır. "İslâmiyet der: خَالِقَ اِ ّ هُوَ Hem vesait ve esbabı, müessir-i hakiki olarak kabul etmez. Vasıtaya mana-yı harfi nazarıyla bakar. Akide-i tevhid ve vazife-i teslim ve tefviz öyle ister. Tahrif sebebiyle şimdiki Hristiyanlık esbab ve vesaiti müessir bilir, mana-yı ismî nazarıyla bakar. Akide-i velediyet ve fikr-i ruhbaniyet öyle ister, öyle sevk eder. Onlar azizlerine mana-yı ismiyle birer menba-ı feyz ve -güneşin ziyasından bir fikre göre istihale etmiş lambanın nuru gibi-birer maden-i nur nazarıyla bakıyorlar. Biz ise evliyaya mana-yı harfiyle, yani ayine güneşin ziyasını neşrettiği gibi birer ma'kes-i tecelli nazarıyla bakıyoruz." (H.Ş.137)

2736- Hem mürşid-i hakikat İslâmiyeti kendi şahsında yaşamalı. Evet

"Hazmolmayan ilim, telkin edilmemeli:

Hakiki mürşid-i âlim; koyun olur, kuş olmaz. Hasbî verir ilmini,

Koyun verir kuzusuna hazmolmuş müsaffa sütünü.

Kuş veriyor ferhine lüab-âlud kay'ını." (S.706) *(Bak: 242.p.)*

2737- Hem bir mü'minin muhabbetini mürşidin şahsî makamına değil, hizmet-i diniyesine bina etmesi gerektiğini söyleyen Bediüzzaman, bir hatırasını şöyle anlatıyor:

«Bundan kırk elli sene evvel, büyük kardeşim Molla Abdullah (Rahmetullahi Aleyh) ile bir muhaveremi hikâye ediyorum:

O merhum kardeşim, evliya-i azîmeden olan Hazret-i Ziyaeddin (Kuddise Sırruhu)nun has müridi idi. Ehl-i tarikatça, mürşidin hakkında müfritane muhabbet ve hüsn-ü zan etse de makbul gördükleri için o merhum kardeşim dedi ki: "Hazret-i Ziyaeddin bütün ulûmu biliyor. Kâinatta, kutb-u azam gibi her şeye ıttılaı var." Beni, onunla rabtetmek için çok hârika makamlarını beyan etti.

Ben de o kardeşime dedim ki: "Sen mübalağa ediyorsun. Ben onu görsem, çok meselelerde ilzam edebilirim. Hem sen, benim kadar onu hakiki sevmiyorsun. Çünkü kâinattaki ulûmları bilir bir kutb-u azam suretinde tahayyül ettiğin bir Ziyaeddin'i seversin; yani o ünvan ile bağlısın, muhabbet edersin. Eğer perde-i gayb açılsa ve hakikat görünse, senin muhabbetin ya zail olur veyahut dörtte birisine iner. Fakat ben o zat-ı mübareki, senin gibi pek ciddi severim, takdir ederim. Çünki sünnet-i saniyye dairesinde, hakikat mesleğinde, ehl-i imana halis ve tesirli ve ehemmiyetli bir rehberdir. Şahsî

makamı ne olursa olsun, bu hizmeti için ruhumu ona feda ederim. Perde açılsa ve hakiki makamı görünse,değil geri çekilmek, vazgeçmek, muhabbette noksan olmak; bil'akis daha ziyade hürmet ve takdir ile bağlanacağım. Demek ben hakiki bir Ziyaeddin'i, sen de hayalî bir Ziyaeddin'i seversin." (*)

Benim o kardeşim insaflı ve müdakkik bir âlim olduğu için, benim nokta-i nazarımı kabul edip takdir etti.» (K.L.88) *(Bak: Hürmet)*

Bir atıf notu:

-Mürşidlerin ekserisi Âl-i Beyt'ten gelmiştir, bak: 198.p.

2738- MÜRTECİ' مرتجع : (Rücu'dan) Geri dönen, geri dönmek isteyen. *Her cihetle en yüksek saadet ve selâmete sevkeden İslâmiyete muhalefetle İslâmdan önceki cahiliyet ve ahlâksızlığa dönmek isteyenlerin vasfı. *İslâmiyete muhalif olanların; hakikat, İslâmiyet ve iman fedakârlarına, İslâmiyetin Asr-ı Saadet'teki halisiyetini yaşamak istiyenlere gizli din düşmanları irtica ithamını yaparlar ki, büyük bir iftira ve haksızlıktır. Halkı aldatmak için nifak perdesi altında dine hücum eden bu muarızlara gereken cevaplar verilmiştir. *(Bak: İrtica)*

2739- MÜRTED مرتد : İrtidad eden. İslâm dininden dönen.

"İrtidad, din-i celil-i İslâmı kabul ettikten sonra dönmektir. Yani, esasen müslüman olan veya bilahare İslâm dinini kabul etmiş bulunan bir şahsın, bilahare dönüp başka bir dine intisab etmesi veya hiçbir din ile mukayyed bulunmayıp inkâr-ı mahza sapması demektir. Bu hale "riddet" de denir. Böyle bir şahsa da "mürted" denir." (H.İ. ci:3, sh: 363)

Bir atıf notu:

-İslâm cemiyetlerinde irtidad ve anarşi, İslâmiyetten uzaklaşma ve dinde lâkaydlıktan doğar, bak: 248-252 ve 906.p.lar)

2740- Sual: "Neden bir rükün ve hakikat-ı imaniyeyi inkâr eden mürted olur, küfr-ü mutlaka düşer ve kabul etmeyen İslâmiyetten çıkar? Halbuki sair erkân-ı imaniyeye imanı,varsa, onu küfr-ü mutlaktan kurtarmak lâzım geli-

* Çünki sen, muhabbetini ona pek pahalı satıyorsun. Verdiğin fiatın yüz defa ziyade bir mukabil düşünüyorsun. Halbuki onun hakiki makamının fiatına, en büyük muhabbet de ucuzdur.

yor?

Elcevab: iman altı rüknünden çıkan öyle bir vahdanî hakikattır ki, tefrik kabul etmez. Ve öyle bir küllîdir ki, tecezzi kaldırmaz. Ve öyle bir külldür ki kabil-i inkısam olmazlar. Çünki herbir rükn-ü imanî, kendini isbat eden hüccetleriyle sair erkân-ı imaniyeyi isbat eder. Herbiri herbirisine gayet kuvvetli bir hüccet-i azam olur Öyle ise bütün erkânı, bütün delilleriyle sarsmayan bir fikr-i bâtıl, hakikat nazarında birtek rüknü, belki bir hakikatı iptal edip inkâr edemez. Belki adem-i kabul perdesi altında gözünü kapamakla, bir küfr-ü inadî yapabilir. Gitgide küfr-ü mutlaka düşer; insaniyeti mahvolur. Hem maddî, hem manevî Cehennem'e gider." (Ş.237)

2741- "Bizde biri fâsık olsa galiben ahlâksız ve vicdansız olur. Zira arzuyu masiyet, vicdandaki imanın sadasını susturmakla inkişaf edebilir. Demek vicdanını ve manevîyatını sarsmadan, istihfaf etmeden tam ihtiyar ile şerri işlemez. Onun için İslâmiyet; fâsıkı hain bilir, şehadetini reddeder. Mürtedi zehir bilir, idam eder. Hristiyan bir zimmîyi ve kâfir muahidi ibka eder. Hanefi Mezhebi zimmînin şehadetini kabul eder." (H.Ş.144)

2742- "İslâmiyet, sair dinlere kıyas edilmez. Bir müslüman, İslâmiyetten çıksa ve dinini terketse, daha hiçbir peygamberi kabul edemez; belki Cenab-ı Hakk'ı dahi ikrar edemez ve belki hiçbir mukaddes şeyi tanımaz; belki kendinde kemalâta medar olacak bir vicdan bulunmaz, tefessüh eder. Onun için İslâmiyet nazarında, harbî kâfirin hakk-ı hayatı var. Hariçte olsa müsalaha etse, dahilde olsa cizye verse; İslâmiyetçe hayatı mahfuzdur. Fakat mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Çünki vicdanı tefessüh eder, hayat-ı içtimaiyeye bir zehir hükmüne geçer. Halbuki Hristiyanın bir dinsizi, yine hayat-ı içtimaiyeye nafi' bir vaziyette kalabilir. Bazı mukaddesatı kabul eder ve bazı Peygamberlere inanabilir ve Cenab-ı Hakk'ı bir cihette tasdik edebilir." (M.438)

Bir atıf notu:

-İslâmiyetten çıkan, gayr-ı müslim gibi de olamaz, bak: 1050, 3313.p.

2743- "Beşeriyetin hakiki bir din dairesinde umumi bir uhuvvet teşkil ederek mesudane yaşaması, müslümanlıkta bir gayedir. Umum beşeriyetin menfaatleri de bunu muktazidir. Binaenaleyh hakiki bir din olan İslâmiyetin mehasin ve maalisini anlamış olması iktiza eden müslimin bilahare bu gayeye muhalif hareket etmesi; hem kendisinin, hem de ammenin menfaatlerine münafi aheng-i umumîyi ihlale bâdi olacağından, hakkında böyle bir cezayı (yani idamını) müstelzim olur. Umumun selâmeti için böyle bir cezanın vü-

cuduna ihtiyaç vardır." (H.İ. ci: 3sh: 484)

Elhasıl: İslâm dini, maddî ve manevî; ferdî ve içtimaî bütün iyilikleri kendinde topladığından, İslâmiyeti terketmek, bütün iyilikleri terketmek demek olur. Bu itibarla mürtedde hiçbir hayır ve salah ihtimali kalmaz, canavar bir hayvana inkılab eder ve idam edilir.

Evet nasılki hür rejimin 1405/2. parağrafta kaydedilen temel prensiblerine muhalefet, devletin inkârını (anarzşimi), yani kavinin zaifi ezme vahşetini doğuracağı cihetiyle, böyle bir muhalefet şiddetle karşılanır. Öyle de İslâmiyet, hakiki hürriyet rejiminin bütün esaslarını ve iyiliklerini tazammun ettikten başka, insanlık dünyasının en büyük ihtiyaç ve mes'elesi olan ruhî, manevî ve ebedî hayatın teminatı ve müjdesini vermek cihetinden de en üstün emsalsiz bir hidayet yoludur. Binaenaleyh İslâm dinine girdikten sonra, bu dini inkâr ve terk eden mürtedin de hakk-ı hayatı olamayacağı evleviyetle anlaşılır. Hem hürriyet-i vicdana zahiren aykırı görülen bu irtidad cezası, hürriyet-i vicdana aykırı değil, belki hürriyet-i vicdanla beraber, her türlü meşru hürriyetlerin varlığı için zaruridir. Zira mürtedlerin (anarşistlerin)istila ettiği yerde hiç bir hürriyetin varlığı düşünülemez. O halde hayatta ya hürriyet ve ehl-i hürriyet hâkim olacak veya irtidad ve anarşi vahşeti istila edecek. Demek bu iki zıd kutub, birbirini ifna eder. İşte anarşi, hürriyetleri ilga ettiğinden, hürriyet nizamında anarşiye hakk-ı hayat tanınmaz.

2743/1- Atıf notları:

-Mürtedlerin amelleri ibtal olur, bak: 1085.p.da âyet notu.

-Mürtedlerin perişaniyeti, bak: 2716.p.

-Mürtedlerin cezası, ahidlerini nakzetmelerindendir, bak: 1420.p.

-İrtidaddan sonra tövbe, bak: 3827.p.da âyet notu.

-İrtidad-ı mutlakı rejim altına almak, bak: 3243.p.

-Mürtedlerden azab-ı Cehennem tahfif olunmaz, bak: 510/1.p. da bir âyet notu.

2744- İrtidad hakkında Kur'andan birkaç not:

-Kâfirlerin güçleri yetse, müslümanları dinden döndürmek isterler: (2:217)

-Ehl-i kitab olan gayr-ı müslimlerin (Avrupalıların) yaşayışlarına uyan Müslüman-

ların, irtidada düşmek tehlikesinden ikazı: (3:100, 149) (4:115) (5:52)

-İmandan sonra küfre dönenlerin kıyametteki azabları: (3:106)

-Allah, irtidad edenlere bedel, mücahid bir kavim getirir: (5:54)

-Şehevî arzuları tahrik ve tûl-ü emele teşvik ile şeytan, müslümanları irtidada iter: (47:25)

-T.T. cild: 3 sh: 36, mürtedlere dairdir.

2745- MÜSABAKA مسابقه : Karşılıklı yarışma. Hangisinin ileride olduğunu anlamak için yapılan tecrübe, imtihan. Bir şeyde derece anlama için iki veya daha çok şahıslar arasında bazı şartlarla yapılan tecrübe. *(Bak: Münazara, Rekabet)*

2746- Müsabaka; kemalât ve fazilet gibi her iyi şeyde ileride olanlara gıpta edip, o mertebelere erişmek gayretine sahip olmaktır. Cemiyet hayatında böylesine iyi şeylere, teşviklerle millî rağbeti uyandırmak, terakki yoludur. Müsabakayı kıskançlık ve hased şekline çevirmek ise, menfidir. İhtilafa ve tedenniye götürür.

"Hatta şeytanın dahi; manevî terakkiyat-ı beşeriyenin zenbereği olan müsabakaya ve mücahedeye sebeb olduğundan, o nev'in icadı dahi hayırdır. O cihette güzeldir. Hem-hatta-kâfir, küfür ile, bütün kâinatın hukukuna bir tecavüz ve şerefini tahkir ettiğinden, ona Cehennem azabı vermek güzeldir." (Ş.31)

2747- Kur'anda (4:32) (83:26) âyetleri ve S.B.M. ci: 11, 1774. hadisi müsabaka ve gıbta meselesiyle alâkalıdır. *(Caiz olan müsabakalar, bak: 2405.p.)*

2748- MÜSBET HAREKET مثبت حركة : Doğruluğu aşikâr olan ve isbat edilebilen ve meşru kanun ve nizama uygun hareket. Allah (C.C.) emrine uygun, tahribkâr ve tecavüzkâr olmayan, yapıcı ve tamir edici tarzda olan hareket. *(Bak: Hecr-i Cemil)*

Birkaç atıf notu:

-Particilik tarafgirliğinden doğan zulümler, bak: 277,278.p.lar.

-Bediüzzaman Hz.leri, Şarktaki ihtilal hareketine katılmadı, bak: 388.p.

-Kılınç kullanmamış mücahid, bak: 570.p.

-Menfi hareketlerden men eden ehadis, bak: 584,585.p.lar.

-Âhirzaman fitnesinde terk-i imarete dair ehadis, bak: 989,993.p.lar.

-Zalim veya kâfir ümeraya itaat ve adem-i itaat mes'elesi, bak: 3890/1, 3891.p.lar.

-Asayişi muhafaza için Bediüzzaman Hz.nin sabrı, bak: 3898.p.

-Müsbet harekete dair Bediüzzaman Hz.nin son vasiyeti, bak: 1513, 3267, 3270.plar.

-Fitne zamanında delil ve hüccetle cihad-ı manevî yapmak, bak: 524.p.sonu.

-İslâm dünyasının mevcud dünya şartları karşısında müsbet hareketle kuvvetlenmesinin lüzumu, bak: 1975/1 ilâ 1975/3.p.)

2749- "Bir şeyin vücudu, bütün eczasının vücuduna vabestedir. Ademi ise, bir cüz'ünün ademiyle olduğundan; zaif adam, iktidarını göstermek için tahrib tarafdarı oluyor, müsbet yerine menfice hareket ediyor." (M.471)

2750- Kur'an (6:108) âyeti"müşriklerin putlarına sövmeyin ki, onlar da size tecavüz etmesinler." diye müsbet hareketi emreder.

Müsbet hareketle alâkalı iki hadis meali: "Yakında fitne, fesad ve ihtilaf olacak. "Ne yapalım?" dediler. Buyurdu ki: (Hz.Osman'ı (R.A.) göstererek) Günün emîri olan bu zata ve ashabına tabi olun."

"Benden sonra yakında muzlim gecelerin karanlık dalgaları gibi bir takım fitneler olacak. O fitnelerde adam sabah mümin, akşam kâfir; akşam mümin, sabah kâfir olacak. Denildi ki: "O zaman ne yapalım?" Buyurdu ki: Evlerinize girin, kendinizi unutturun, Denildi ki: "Bizden birimizin evine girilirse ne dersin?" Buyurdu ki: Elinize sahib olun. Allah'ın katil kulu olmaktansa, mazlum kulu olun. Zira öyle zamanda İslâm adamın ağzında olur. Kardeşinin malını yer, kanını akıtır. Rabbine asi olur, Hâlikına küfr eder. Neticede de kendisine Cehennem vacib olur." (R.E.299)

Bir atıf notu:

-Müsbet ve menfi ihtilaflar, bak: 1832.p.

2751- MÜSEYLEMET-ÜL KEZZAB مسيلمة الكذّا **:** Benî Ha-

nife'ye mensub olup Peygamberimiz Muhammed (A.S.M.) zamanında Yemame'de ortaya çıkmıştı. Önce müslüman olmuş iken sonra irtidad etmiş ve yalancı peygamberlik iddiasında bulunup bazı taraftarlar bulmuştu. Hicri onbirinci yılda katledilen Müseyleme, Resulüllah'ın nübüvvetini zahiren kabul ettiği anlaşılan mektubunda Resulullah'a şöyle yazmıştı:

فَاِنَّ اَ ْرضَ نِصْفُهَا لِی وَنِصْفُهَا لَكَ

"Arzın nısfı benim, nısfı senin." Aleyhissalatü Vesselâm da şöyle cevab vermişti: "Muhammed Resulüllah'dan Müseylemet-ül Kezzab'a:

اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ اَ ْرضَ لِلّٰهِ یَرِثُهَا مَنْ یَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

Sonra Hazret-i Ebu Bekir hilafetinde Müseylemet-ül Kezzab üzerine asker gönderip harbetti ve Hazret-i Hamza'nın katili Vahşi eliyle katlolundu. Vahşi: "Ben cahiliyetimde hayr-ün nâs'ı, İslâmımda da şerr-ün nâs'ı katlettim." der idi.

S.B.M. 1585,1648. hadislerinde ve bazı hadis kitaplarında Müseyleme'nin bahsi geçer.

Bir atıf notu:

-Müseylime-i Kezzab'ın fitnesi, bak: 3944.p.

2752- MÜSTEHAB مستحب : Sevilmiş şey. Yapılması sevablı olan.

*Fık: Peygamber Efendimiz'in (A.S.M.) bazan yapıp bazan terkeylediği şeylerdir. Farz ve vacibin dışındaki sevablı iş. Nafile mendub, fazilet, tatavvu, edeb namları da verilir. *(Bak: Nafile)*

2753- MÜŞÂHEDÂT مشاهدا : Gözle görülen şeyler. *Görüşler.

*Keşifle seyredilenler. *Man: Mücerret his ile kat'iyyetle hüküm ve tasdik olunan kaziyeler. Maneviyatta kemalât sahibi olan büyük velilerin manevî âlemlerdeki bazı varlıkları ve hakikatları görmeleri.

Atıf notları:

-Manevi müşahedatta âlem-i maddî ile âlem-i manevîyi iltibas etmemek, bak: 209.p.

-Şükr-ü örfi ile kazanılan ruhî inkişaf ve onsekizbin âleme karşı açılan pencereler, bak: 1159.p.

2754- MÜŞEBBİHE مشبّهه : Fls: İnsan biçiminde ilah tasavvur edip suretlendiren batıl bir inanış. (Mücessime) de denir. *(Bak: Antropomorfizm)*

"İnsanın zihni ve lisanı ve sem'i; cüz'î ve teakubî oldukları gibi, fikri ve himmeti dahi cüz'îdir. Ve teakub tarikiyle yalnız bir şeye taalluk eder ve meşgul kalır. Hem de insanın kıymet ve mahiyeti, himmeti nisbetindedir. Himmetin derecesi ise: Maksad ve iştigal ettiği şeyin nisbetindedir. Hem de insan teveccüh ve kasdettiği şeyde, güya "fena fi'l-maksat" oluyor. İşte şu noktaya binaen hasis bir emir veya pek cüz'î bir şey, büyük bir adama isnad olunmaz. Zira tenezzül etmez. Ve himmetini o küçük şeye sığıştıramaz. Himmeti ağır, o şey gayet hafif olduğundan güya müvazenet bozulur. Hem de insan hangi şeye temaşa ederse, elbette mekayisini ve esaslarını kendi nefsinde arayacaktır. Eğer bulmazsa, etrafında ve ebna-yı cinsinde arayacaktır. Hatta hiçbir cihetten mümkinata benzemeyen Vacib-ül Vücud'u tefekkür etse; yine kuvve-i vahimesi şu vehm-i seyyii düstur ve dürbin yapmak istiyor. Halbuki Sani-i Zülcelal, şu nokta-i nazarda temaşa edilmez. Kudretine inhisar yoktur. Ziya-yı şems gibi, kudret ve ilim ve iradesi şâmile ve ammedir, münhasır olmaz, müvazeneye gelmez. En büyük şeye taalluk ettiği gibi, en küçük ve en hasis şeye dahi taalluk eder. Mikyas-ı azameti ve mizan-ı kemali mecmu-u âsârıdır. Herbir cüz'ü mikyas olamaz. İşte Vacib-ül Vücud'u mümkinata kıyas etmek, kıyas-ı maalfârıktır. Mezbur vehm-i batıl ile muhakeme etmek hata-yı mahzdır. İşte şu hata-i bîedebane ve şu vehm-i batılın netice-i seyyiesidir ki: Tabiiyyun, esbabı müessir-i hakiki olduklarına; ve Mu'tezile hayvanları ef'al-i ihtiyariyelerine hâlık olduklarına; ve hükema, cüz'iyatta ilm-i İlahînin nefyine; ve Mecusiler, halk-ı şer başkasının eseri olduğuna itikad ettiler. Güya onlarca Sani' o kadar azametiyle beraber, nasıl şöyle umûr-u hasiseye ve cüz'iyeye tenezzül edip iştigal etsin. Yuf onların akıllarına ki, şöyle bir vehm-i batılın hükmüne esir oldular.

Ey birader! Şu vehim itikad tarikıyla olmazsa da, vesvese cihetiyle bazan mü'minlere musallat oluyor." (Mu.114)

2755- Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarının hakiki mahiyetlerini, beşer idrak edemiyeceğinden bazı âyetlerde teşbih ve temsil yolu ihtiyar edilmiştir. Bu gibi âyetlerden, İlahî sıfatların beşerî sıfatlara benzediği anlaşılmamalıdır.

Zira Kur'an (42:1) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ gibi âyetlerde, böyle yanlış anlayışlara sarahaten imkân bırakmamıştır. Kâinat hakikatları dahi, böyle tevehhüm-ü batılı reddeder.

2756- Kur'an'da اَلرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ kelimeleriyle bildirilen iki sıfat-ı İlahiye hakkında bir sual ve cevabı:

"Sual: Mebde ve me'haz itibariyle rikkat-ül kalb manasını ifade eden bu iki sıfatın Cenab-ı Hak hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-yı hakikatlarının lâzım ve neticesi olan in'am ve ihsan kasdedilirse, mecazda ne hikmet vardır?

Cevab: Bu iki sıfat, "yed" gibi mana-yı hakikileriyle, Cenab-ı Hak hakkında kullanılması muhal olan müteşabihattandır. Müteşabihatta, mana-yı mecazinin mana-yı hakikinin lafzıyla, üslubuyla gösterilmesindeki hikmet, insanların me'luf ve malumları olmayan manaları ve hakikatları zihinlerine yakınlaştırıp kabul ettirmekten ibarettir. Meselâ "yed"in mana-yı mecazisi insanlara me'nus olmadığından, mana-yı hakikinin şekliyle, lafzıyla gösterilmesi zarureti vardır." (İ.İ.16) *(Bak: 2765, 3744, 3746.p.lar)*

2757- "Kur'an-ı Azimüşşan'da ferman ettiği gibi, (42:11) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ dür. Yani; ne zatında ne sıfatında, ne ef'alinde naziri yoktur, misli olmaz, şehibi yoktur, şeriki olmaz. Evet, bütün kâinatı bütün şuunatıyla ve keyfiyatıyla kabza-i rububiyetinde tutup, bir hane ve bir saray hükmünde kemal-i intizam ile tedbir ve idare ve terbiye eden bir Zat-ı akdes'e, misil ve mesil ve şerik ve şebih olmaz, muhaldir." (L.341)

2758- Hem "Vacib-ül Vücud'un mahiyet-i kudsiyesi, mahiyat-ı mümkinat cinsinden değildir. Belki bütün hakaik-i kâinat, o mahiyetin Esma-i Hüsnasından olan Hak isminin şualarıdır. Madem mahiyet-i mukaddesesi hem vacib-ül Vücud'dur, hem maddeden mücerreddir, hem bütün mahiyata muhaliftir; misli, misali, mesili yoktur.

Elbette o Zat-ı Zülcelal'in, o kudret-i ezeliyesine nisbeten bütün kâinatın idaresi ve terbiyesi; bir bahar, belki bir ağaç kadar kolaydır. Haşr-ı Azam ve Dar-ı Âhiret, Cennet ve Cehennem'in icadı, bir güz mevsiminde ölmüş ağaçların yeniden bir baharda ihyaları kadar kolaydır." (M.250)

İki atıf notu:

-Allah'ın ademden icad etmek fiiline, mümkinin kudreti canibinden bakılmamalı, bak: 1476.p.

-Allah'a mümkinat mikyasıyla bakılmamalı, bak: 1637, 1638.p.lar.

2759- Hem "bu kâinatta bulunan bütün güzelliklerin envaı ve çeşitleri, âlem-i gayb arkasında tecelli eden ve kusurdan mukaddes, maddeden mücerred bir cemalin esma vasıtasıyla cilveleri ve işaretleri ve emaratlarıdır. Fakat nasılki Vacib-ül Vücud'un Zat-ı Akdes'i, başkalara hiçbir cihette benzemez ve sıfatları mümkinatın sıfatlarından hadsiz derece yüksektir. Öyle de onun kudsi cemali, mümkinatın ve mahlukatın hüsünlerine benzemez, hadsiz derecede daha âlîdir.

Evet koca Cennet bütün hüsün ve cemaliyle bir cilvesi bulunan ve bir saat müşahedesi ehl-i Cennet'e, Cennet'i unutturan bir cemal-i sermedî, elbette nihayeti ve şebihi ve naziri ve misli olamaz." (Ş.76)

Atıf notları:

-Sani-i Kâinat, kâinat cinsinden değildir, mütealdir, bak: 227.p.

-Kâinatı tağyir eden, mütegayyir olur iddiasına cevab, bak: 230.p.

2760- İnsanın Allah'a evsaf-ı beşeriye mikyasiyle bakıp düşünmesi, marifetullah içindir. Yoksa Cenab-ı Hakk'ın zat ve mahiyetini bilmek için değildir. Nitekim "insan, cüz'î iradesiyle ve azıcık ilmiyle ve küçücük kudretiyle ve zahirî malikiyetiyle ve hanesini bina etmesiyle, bu kâinat ustasının malikiyetini ve san'atını ve iradesini ve kudretini ve ilmini, kâinatın büyüklüğü nisbetinde anlar, ayinedarlık eder.

Her insan hayatında bulunan ve inkişaf etmiyen ve his ve hassasiyet suretinde galeyan eden ve kesretli bir surette olan çok ince hayatî duygular, manalar ve hisler vasıtasıyla, Zat-ı Hayy-ı Kayyum'un şuunat-ı kudsiyesine ayinedarlık eder. Meselâ: O hassasiyet içinde; sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, mesrur olmak, müferrah olmak gibi manalar ile, Zat-ı Akdes'in kudsiyetine ve gınayı mutlakına münasib ve lâyık olmak şartıyla, o neviden olan şuunatına ayinedarlık eder." (L.354)

Birkaç atıf notu:

-İnsanın suret-i Rahman üzere yaratıldığı rivayetinin izahı, bak: 1688.p.

-Cenab-ı Hakk'ın sıfat ve esmasının marifeti neden enaniyete bağlıdır, bak: 820, 821.p.lar.

-Allah'ın zatını düşünmek, iktidar-ı beşerin üstünde olduğunu bildiren rivayet, bak: 3918.p.sonu.

2761- Demek Cenab-ı Hakk'ın evsaf ve şuunatı hakkındaki bazı teşbih ve temsiller, mirsad-ı tefekkür, vesile-i tefhim ve teshildir. Hakikat-ı halin künhünü ifade etmek için değildir. Hatta bir nevi müşebbihe anlayışında olanlar, Hâlıkı mahluka benzetmek tahayyülüyle, mahlukatın umumunda vasf-ı müştereke ve zaruriye olan yaratılmayı, Vacib'e de teşmil edeceklerini, Peygamberimiz (A.S.M) bir hadis-i şeriflerinde şöyle haber vermişlerdir:

لَنْ يَبْرَحَ النَّاسُ يَتَسَائَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا هَذَا
اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَمَنْ خَلَقَ اللّٰهَ

Yani: İnsanlar birbirlerine birtakım sualler sormaktan vazgeçmiyecekler. Hatta: Herşeyi yaratan Allah'tır, fakat Allah'ı kim yaratmıştır? diyeceklerdir." (250)

Halbuki böyle bir sual, ilme ve mantığa aykırıdır. Çünki Allah ezelî olmazsa, *(Bak: Ezeliyat)* sonradan yaratılmış olsa; ilm-i Kelâm'da muhaliyeti isbatlanan teselsül, yani zincirleme sonsuz yaratıcılar tahayyül edilecek. Çünkü aynı sual, o mevhum hâlıklar içinde sorulacak. Bu ise aklen muhal, ilmen de tamamen delilsiz bir safsatadır. Kur'anın (16:17) âyeti, "yaratan, yaratamıyana benzer mi" (E.T.3092) mealindedir.

2762- MÜTEAHHİRÎN متأخّرين : Son zamanlarda gelenler ve yetişenler. (Büyük allameler hakkında söylenir.) *(Bak: Selef-i Salihîn)*

Bir atıf notu:

-Müteahhirîn ülemasının başlangıcı, bak: 611/1.p. ve 1599.p.sonu.

2763- MÜTEKADDİMİN متقدّمين : Evvelkiler, eskiden gelmiş İslâm allameleri. *(Bak: Selef-i Salihîn)*

250 S.B.M: hadis: 2173

MÜTEKELLİMÎN متكلّمين : İlm-i Kelâm âlimleri. *(Bak: İlm-i Kelâm)*

2764- MÜTEŞABİHAT متشابها : Birbirine benzeyenler. *Fık: Manası açık olmayan âyet ve hadis. Kur'an-ı Kerim'in ve hadislerin mecazî manalara gelen ifadeleri. *Zahirî manası kastedilmeyen ve teşbih ve temsil yoluyla hakikatların beyanında kullanılan ifade.

Müteşabih âyet ve hadisleri, ilimde rüsuh sahibi olan büyük dinî şahsiyetler, inayet-i Hak ile ancak bir derece te'vil ederler, yoksa herkesin böyle te'villere kalkışması caiz olmaz. *(Bak: Muhkemat, Teşbih, Temsil, Te'vil)*

2765- Bazı mu'terizlerin "Kur'an-ı Kerim'de müteşabihat vardır dedikleri birinci şüphelerine cevab:

Evet Kur'an-ı Kerim, umumi bir muallim ve bir mürşiddir. Halka-i dersinde oturan, nev'-i beşerdir. Nev'-i beşerin ekserisi avamdır. Mürşidin nazarında ekall, eksere tabidir. Yani umumi irşadını ekallin hatırı için tahsis edemez. Maahaza avama yapılan konuşmalardan havas hisselerini alırlar. Aksi halde avam, yüksek konuşmaları anlayamadığından mahrum kalır.

Ve keza avam-ı nas, ülfet ettikleri üslublardan ve ifadelerin çeşitlerinden ve daima hayallerinde bulunan elfaz, maani ve ibarelerden fikirlerini ayıramadıklarından, çıplak hakikatları ve akliyyatı fehmedemezler. Ancak o yüksek hakaikın, onların ülfet ettikleri ifadelerle anlatılması lâzımdır. Fakat Kur'anın böyle ifadelerinin hakikat olduğuna itikad etmemelidirler ki; cismiyet ve cihetiyet gibi muhal şeylere zahib olmasınlar. Ancak o gibi ifadelere, hakaika geçmek için bir vesile nazarıyla bakılmalıdır. Meselâ Cenab-ı Hakk'ın kâinatta olan tasarrufunun keyfiyeti, ancak bir sultanın taht-ı saltanatında yaptığı tasarrufla tasvir edilebilir. Buna binaendir ki;

اِنَّ اللّٰهَ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى da kinaye tarıkı ihtiyar edilmiştir.

Hissiyatı bu merkezde olan avam-ı nâsa yapılan irşadlarda, belagat ve irşadın iktizasınca, avamın fehimlerine müraat, hissiyatına ihtiram, fikirlerine ve akıllarına göre yürümek lâzımdır. Nasılki bir çocukla konuşan, kendisini çocuklaştırır ve çocuklar gibi çat-pat ederek konuşur ki, çocuk anlayabilsin. Avam-ı nâsın fehimlerine göre ifade edilen Kur'an-ı Kerim'in ince hakikat-

ları, اَلتَّنَزُّ ُ ا ِ الْهِيَّةُ اِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ ile anılmaktadır. Yani, insanların fehimlerine göre Cenab-ı Hakk'ın hitabatında yaptığı tenezzülat-ı İlahiye, insanların zihinlerini hakaikten tenfir edip kaçırtmamak için İlahî bir okşamadır. Bunun için, müteşabihat denilen Kur'an-ı Kerim'in üslubları, hakikatlara geçmek için en derin incelikleri görmek için, avam-ı nâsın gözüne bir dürbin veya numaralı birer gözlüktür. Bu sırra binaendir ki; bülega, büyük bir ölçüde ince hakikatları tasavvur ve dağınık manaları tasvir ve ifade için istiare ve teşbihlere müracaat ediyorlar. Müteşabihat dahi ince müşkil istiarelerin bir kısmıdır. Zira müteşabihat, ince hakikatlara suretlerdir." (İ.İ.115)

Bir atıf notu:

-Mevlid-i Nebeviyenin Mi'raciye kısmındaki müteşabih ifadeler, bak: 2466.p.

2766- Kur'andaki bir kısım âyetlerin müteşabih olduğunu yine Kur'an bildiriyor. Şöyle ki:

"(3:7) هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَا َ Ya Muhammed! O şerik ü nazirden münezzeh, aziz ve hakîm olan Allah-ü Zülcelal'dir ki, sana bu Kitab-ı Ekmel'i inzal etti.. مِنْهُ اٰيَا ٌ مُحْكَمَا ٌ Bunun âyetlerinin bir kısmı muhkemattır; mana-i murada delaletleri kat'i, ibareleri ihtimal ü iştibahtan mahfuz ve muhkemdir. هُنَّ اُمُّ الْكِتَا ِ Bunlar ümm-ül kitabdırlar; kitabın anası, fehimde asl ü esastırlar. Tefrik-i hakk u batıl, tasdik-i hakaik asıl bunlardadır. İlm ü amelde ittiba' edilmesi lâzım gelen edille-i esasiye, bürhan-ı hidayet bunlardır.

Her âyet-i muhkeme, diğer âyat-ı muhkeme ile mukayese edilmek şartıyla manaları, hükümleri yakînen tayin olunur. Herbiri nefsinde muhkem olmakla beraber yekdiğerine nazaran ıtlak u takyid, umum u husus, takrir ü tefsir, istisna veya tahsis veya nesih gibi nisbet-i muayyene ile bir alâka-i muhkemeleri vardır. Bunlar zahir, nass, müfesser, mana-yı hassiyle muhkem olmak üzere dört mertebe üzeredirler. Muhkematın bu nizam-ı vahdetle mukayeseleri de, ilm-i Kur'anın usul-i muhkemesindendir..

Diğer bir kısmı da müteşabihattır. Yani herbiri murad olunabilecek gibi görünmekle, birbirine benzer müteaddid manaları muhtemildir." (E.T.1035)

2767- "Müteşabihat denildiği zaman manasız bir ibham-ı küllî iddia edildiğini zannetmek büyük bir hata teşkil eder. Müteşabihat manasız ve mühmel değil, kesret-i maaniden dolayı muayyen bir murad tayini mümkün görünmiyen ve daha doğrusu ifade ettiği hakaik-i muhita zihn-i beşerle kabil-i istiab olmadığından dolayı, mübhem görünen bir ifadedir. Bu öyle bir beyandır ki; hakikat, mecaz, sarih, kinaye, temsil, tahkik, zahir, hafi gibi vücuh-u beyanın mecmuunu havidir... Zaten kelâmda ibham, mevkiine göre en büyük vücuh-u belagattan birini teşkil eder. Her şahıs her manaya muhatab olamıyacağı gibi, bütün ilm-i İlahînin ifham ve tebliğine alel'umum beşeriyetin kudreti dahi mütehammil değildir." (E.T.159)

Bir atıf notu:

-Âhirzamana ait hadislerin müteşabihatı, bak: 1631, 2023.p.lar.

2768- MÜTEŞEYYİH متشيّخ **:** Şeyhlik taslayan, kendini şeyh gibi gösteren. *İhtiyarlaşan.

"Sual: Veli olan şeyhin, müddeî olan müteşeyyih ile farkları nedir?

Cevab: Eğer hedef-i maksadı, İslâmın ziya-yı kalb ve nur-u fikriyle ittihad ve mesleği muhabbet.. ve şiarı, terk-i iltizam-ı nefs.. ve meşrebi, mahviyet.. ve tarikatı, hamiyet-i İslâmiye olsa kabildir ki:

Bir mürşid ve hakiki şeyh olsun. Lakin eğer mesleği tenkîs-i gayr ile meziyetini izhar.. ve husumet-i gayr ile muhabbetini telkin.. ve inşikak-ı asayı istilzam eden hiss-i taraftarlık ve meyelan-ı gıybeti intaç eden kendine muhabbeti, başkalarına olan husumete mütevakkıf gösterilse; o, bir müteşeyyih-i müteevviğdir, bir zi'b-i müteganimdir. Din ile, dünyanın saydına gider. Ya bir lezzet-i menhuse veya bir içtihad-ı hata onu aldatmış o da kendisini iyi zannedip büyük meşayihe ve zevat-ı mübarekeye su-i zan yolunu açmıştır.!" (Mün.70)

MÜZAKERE مذاكره **:** *(Bak: Münazara, Tenkir)*

2769- MÜZEKKİR مذكّر **:** Andıran, hatıra getiren, yad ettiren, zikretti-

ren, hatırda tutturan. *Zikreden, ibadet eden. *Resul-i Ekrem (A.S.M.) mü'minleri ve bütün beşeriyeti tehlikeli şeylerden halas edip iki cihan saadetine nail olma yolunu talim ettiğinden, Kur'an-ı Kerim'de "müzekkir" diye isimlendirilmiştir. *(Bak: Tezkir)*

N

2770- NAFIKA نافقه : (c.Nevafık-Nüfeka) Arab tavşanının (diğer adı "tarla faresi" dedikleri hayvanın) iki yuvasından gizli olanın adıdır. Bu hayvan, bunun tavanını yeryüzüne çok yakın yapar. Belirli olan "kasia" dedikleri yuvasında tehlike hissederse, hemen nafıkanın tavanını delerek kaçar. Münafıklar buna benzediği için nifak, münafık kelimeleri bu kelimeden gelmiştir. (Kamus)

2771- NAFİLE نافله : Fazladan yapılan iş. *Menfaatı olmayan. Ziyadeden olan. *Torun. *Ganimet malı. Bahşiş. Atiyye. *Fık: Farz ve vacibden gayrı, mecburiyet olmadığı halde yapılan ibadet. *(Bak: Müstehab, Sünnet, Tatavvu)*

S.B.M. ci: 2. 295. hadisi gece nafile namazı; ve 412. hadisi de, nafilelerin evlerde kılınmasının efdaliyeti hakkındadır.

2772- NAKLÎ DELİL نقلی دلیل : Dinî hükümlerin tesbitinde temel kaynak olan Kur'an ve hadislerde görülen delillerdir. Müçtehidler bu iki kaynaktan ahkâm-ı şer'iyeyi tesbit ve istinbat etmişlerdir. Müçtehid olmayanların içtihada kalkışmaları caiz olmaz. Bilhassa Kur'an ve hadis tercemelerinden dinî hükümleri çıkarmak düşüncesi, çok yanlış birhareket olur. *(Bak: 3762.p.)* Böyle bir hareket, dinde, ilim ve âlime verilen ehemmiyeti istihfaf etmek sayılır. Hem Kur'anın mana camiiyetini nazara almamak manasına gelir.

2773- Şer'î hükümlerin tesbitinde naklî delil esastır. Yalnız akıl ile din namına hüküm getirilmez ve böyle bir hükmün dinle alâkası olmaz. Dinî meselelerde aklın ve ilmin vazifesi; dinî hükümlerdeki hikmetleri ve hakkaniyet delillerini görüp izhar etmektir. Kur'anın bazı âyetlerinde yapılan akla havaleler ve Kur'andan herkesin istifade etmesine ait hususlar ise tefekkür, faziletler ve havf ü reca ve bilhassa ahkâm-ı diniyenin hikmetlerini ve hakkaniyet delillerini görmek gibi ibret derslerine aittir. İslâm dinine "aklî

dindir" denmesi bu sebebledir. Yoksa mücerred akıl ve dinî hükümler getirilebilir demek değildir.

Ahkâm-ı diniyede yalnız akla müracaat etmek, dinden uzaklaşmak ve kopmak demektir. *(Bak: Fetva, Teşri')*

İki atıf notu:

-Ahkâm-ı diniyede ülema yalnız müzhirdir, bak: 1364.p.

-Kur'an tercemelerinden şer'î hüküm çıkarmağa kalkışılmaz, bak: 3762.p.

2774- "Mesail-i şeriattan bir kısmına "taabbüdî" denilir; aklın muhakemesine bağlı değildir; emroluduğu için yapılır. İlleti, emirdir. Bir kısmına "makul-ül mana" tabir edilir. Yani bir hikmet ve bir maslahatı varki, o hükmün teşriine müreccih olmuş; fakat sebeb ve illet değil. Çünki hakiki illet, emir ve nehy-i İlahîdir.

Şeairin taabbüdî kısmı; hikmet ve maslahat onu tağyir edemez. Taabbüdîlik ciheti tereccuh ediyor, ona ilişilmez. Yüzbin maslahat gelse, onu tağyir edemez. Öyle de: Şeairin faidesi, yalnız malum mesalihtir denilmez ve öyle bilmek hatadır. Belki o maslahatlar ise çok hikmetlerinden bir faidesi olabilir. Meselâ biri dese: "Ezanın hikmeti, müslümanları namaza çağırmaktır; şu halde bir tüfenk atmak kâfidir." Halbuki o divane bilmez ki, binler maslahat-ı ezaniye içinde o bir maslahattır. Tüfenk sesi, o maslahatı verse; acaba nev-i beşer namına, yahut o şehir ahalisi namına, hilkat-ı kâinatın netice-i uzması ve nev-i beşerin netice-i hilkatı olan ilan-ı Tevhid ve rububiyet-i İlahiyeye karşı izhar-ı ubudiyete vasıta olan ezanın yerini nasıl tutacak?

Elhasıl: Cehennem lüzumsuz değil; çok işler var ki, bütün kuvvetiyle "Yaşasın Cehennem!" der. Cennet dahi ucuz değildir; mühim fiat ister." (M.3979

2775- Şeriat sahasında naklî delil olmadan yalnız akıl ile bir hüküm vaz'etmenin hak olmamasının bir hikmeti şudur: Dinî hükümler, İlahî gayeler ve hikmetlere istinad eder. O İlahî gaye ve maksadlara insanın ilmi ve ihatası ise, Kur'andan istifade edilen ilim, feyiz ve ilham nisbetindedir. Sonsuz olan İlahî hikmet ve gayeleri insanın ihata etmesi muhal olduğundan, o sonsuz İlahî hikmet ve gayelerin tercih ettiği ahkâmı, insanın keşfedip bulması da muhaldir. Kur'an (2:32) âyetiyle bildirdiği gibi, beşerde Allah'ın ihsanettiği kadar bilgi vardır.

2775/1- Bediüzzaman Hazretleri, şeriatın getirdiği hükümlere noksan

veya ilave etmeden ondaki müvazeneyi muhafaza etmenin elzemiyetini beyan ederken şöyle der:

"Mübalağa ihtilalcidir. Şöyle ki: Beşerin seciyelerindendir, telezzüz ettiği şeyde meyl-üt tezeyyüd ve vasfettiği şeyde meyl-ül mücazefe ve hikâye ettiği şeyde meyl-ül mübalağa ile, hayali hakikata karıştırmaktır.

Bu seciye-i seyyie ile iyilik etmek, fenalık etmek demektir. Bilmediği halde tezyidinden noksan, ıslahından fesad, medhinden zemm, tahsininden kubh tevellüd eder. Zira müvazenet ve tenasübden naşi' olan hüsnü, مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُر ihlal eder. Nasılki bir ilacı istihsan edip izdiyad etmek, devayi dâ'e inkılab etmektir." (Mu.27)

Kur'an (5:50) âyeti, en iyi ve en güzel hükmü ancak Allah'ın verdiğini beyan eder. *(Taharri-i hakikatta isabet, hükm-ü İlahîye istinad ile mümkündür, bak: 2879.p.)*

2776- Bir rivayette şöyle buyuruluyor:

اِفْتَرَقَتْ بَنُوا اِسْرَائِيلَ عَلَى اِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَزِيدُ أُمَّتِى عَلَيْهَا فِرْقَةً لَيْسَ فِيهَا فِرْقَةٌ اَضَرُّ عَلَىأُمَّتِى مِنْ قَوْمٍ يَقِيسُونَ الدِّينَ بِرَأْيِهِمْ فَيُحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَيُحَرِّمُونَ مَا اَحَلَّ اللّٰهُ

"Yani: Benî israil 71 fırkaya ayrıldı. Ümmetim bundan bir fazladır. Onların içinde dini akılları ile ölçen kimseler kadar zararlısı yoktur. Neticesi, Allah'ın helal ettiğini haram, haram ettiğini de helal etmek olur." (R.E.76) *(Bak: 3547.p.da bir âyet notu)*

Kur'an (67:10) âyeti, önce naklî, sonra aklî delillerin makamlarına göre kullanılması gerektiğine işaret eder. *(Bak: 3716.pda 5. âyet notu)*

Bir atıf notu:

-Cüz'-i ihtiyarînin naklî delile bağlı kalması, bak: 1778.p.sonu.

İnsan aklı, çok kere nefsinin meyil ve arzularının tesirinde kalarak hükm-ü şer'iyeyi nefsinin temayülatına göre te'vilci olduğunu beyan eden İslâm âlimleri, bu hususta hassasiyet göstermektedirler. Ezcümle Bediüzzaman, müçtehidlerin içtihadî reyleri hususunda şöyle demektedir: "Ekalliyette kalan kavl, eğer içindeki hakikat ve mağz, onu intihab eden istidadlardaki heves ve

heva ve mûris ayineye ve mizacına galebe çalmaza o kavl bir hatar-ı azîmde kalır. Zira istidad onunla insibağ edip onun muktezasına inkılab etmek lâzım iken; o , onu kendine çevirir ve telkih eder, kendi emrine müsahhar eder. İşte şu noktada hüda hevaya tahavvül ve mezheb dahi mizacdan teşerrüb eder. Arı su içer bal akıtır, yılan su içer zehir döker." (Mün.73)

Hem "bazan arzu, fikir suretini giyer. Şahs-ı muhteris arzu-yu nefsaniyesini fikir zanneder." (H.Ş.143)

2777- Buna mümasil olarak burada yeri gelmişken İmam-ı A'zam'a ait bir menkıbeyi nakledelim. Seyyid Muhammed Bâkır ile İmam-ı A'zam görüşürler ve aralarında şöyle bir muhavere geçer:

Seyyid Muhammed Bâkır:

"-Sen ceddim Resulüllah'ın dinini kıyasla değiştiriyormuşsun? deyince, İmam-ı A'zam:

-Allah korusun. Böyle şey nasıl olur? Lâyık olduğunuz makama oturunuz. Benim size hürmetim var dedi. Bunun üzerine Muhammed Bakır oturunca, İmam-ı A'zam da onun önüne diz çöktü. Ve aralarında şu konuşma geçti. İmam-ı A'zam şöyle dedi:

-Size üç sualim var, cevab lûtfediniz.

-Kadın mı daha zayıftır, erkek mi? diye sordu. O da, kadın daha zayıf dedi.

-Kadının miras hissesi kaç?

-Erkek iki hisse, kadın ise bir hisse alır, deyince,

-Bu ceddin Resulüllah'ın (A.S.M.) kavli değil midir? Eğer ben bozmuş olsa idim, erkeğin hissesini bir, kadınınkini iki yapardım. Fakat ben kıyas yapmıyorum. Nassla (âyet ve hadis ile) amel ediyorum.

İkincisi: Namaz mı daha faziletli, yoksa oruç mu?

-Namaz daha faziletli, diye cevab verdi.

-Eğer ben ceddinin dinini kıyasla değiştirseydim, kadın hayızdan temizlendikten sonra, namazını kaza etmesini söylerdim. Orucu kaza ettirmezdim. Fakat ben kıyasla böyle bir şey yapmıyorum.

Üçüncüsü: Bevl mi daha pis, yoksa meni mi?

-Bevl daha pis, diye cevab verdi.

-Eğer ben ceddinin dinin kıyasla değiştirseydim bevilden sonra gusül, meniden sonra abdest alınmasını bildirirdim. Fakat ben, hadise aykırı rey kullanarak, kıyas yaparak Resulüllah'ın (A.S.M.) dinini değiştirmekten Allahü Teala'ya sığınırım. Böyle şeyden beni Allah korusun dedi. Nass olan yerde kıyas yapmadığını, delili bulunmayan meseleleri delili bulunan meselelere istinaden kıyas yaptığını söyleyince, Muhammed Bâkır onu kucaklayıp alnından öptü." (Rehber Ansiklopedisi, ci: 8, sh: 134) *(Bak: İctihad)*

2777/1- Dinde önce naklî delilin esas alınmasının bir hikmeti elbette ki vardır. Zira gerek mevcudat hâdisat-ı kevniye, gerek ahkâm-ı şer'iye, mükevvin ve şari'i tarafından takib edilen ille-i gaiye ve hikmetlerine göre tekvin ve teşri' edilmiştir. İsm-i Hakîm bunu iktiza eder. Bu sebeble onlardaki mehasin ve mesalih, o ille-i gaiye ve hikem nokta-i nazarıyla bilinebilir. Cenab-ı Hakk'ın hikmetleri ise ancak O'nun vahy ve tebliğ-i İlahîsiyle bilinebilir. Bu da naklî delil demektir. o halde naklî deliller nazara alınmadan yapılacak değerlendirmeler, beşerî nazar itibariyle olur ve beşerî menfaat ve lezzet, zarar ve elem mihengine (mısdakına) dayanır. Dinî sahada bu tarz değerlendirmeler ise, tamamen gayr-ı dinî olup memnu'dur.

Kur'anda kulak ve işitme manasında olan sem', göz ve görme manasındaki basar'a bazı âyetlerde takdim edilmiştir. Yani önce naklî delili işitip kabul etmek, sonra naklî delilin getirdiği hüküm ve bilgi ile aklî delil ve basarı çalıştırıp ahkâm-ı diniye ve masnuatın hikem ve mesalihini anlamaya çalışmak gerektir. Naklî delili nazara almadan mücerred aklî delail ile hakaik-ı İlahiye bilinemez. Yalnız delail-i akliyeye dayanan felsefe mesleğinin içinde yığılan mütenakız ve şüpheci fikirler buna şahiddir.

Mezkûr hikmete telmihen Kur'an bazan sem'i basara takdim etmiş, bazan da yalnız sem'i (naklî delili işitmeyi) birinci derecede nazara vermiştir. Nitekim (2:75) (3:193) (4:46) (10:31) (16:78) (32:9) (45:8) (46:26) (67:23) âyetleri örnek verilebilir.

Atıf notları:

-Taharri-i hakikatta naklî delilin takdimi, bak: 2879.p.

-Ahkâm-ı diniyeye teslimiyet manasında sadakat, bak: 435.p. ve 3194.p.da âyet notları.

-Ahirzamanda kitab ve sünnete teslimiyet (bak: 985/2 p.)

2778- NAKŞBEND نقشبند : (Bahaüddin Muhammed bin Muhammed el-Buhari) (Mi. 1318-1389) Nakşibendîlik Tarikatının kurucusu olan büyük mutasavvıf. Buhara (şimdi Özbekistan) yakınlarında Kasr-ı Arifan (Kasr-ı Hinduvan) adlı köyde doğdu. Ne sebeble kendisine "Nakşbend" denildiği de bilinmiyor. (Nakşbend; nakış işleyen, resim yapan, yani nakışçı ve ressam manasındadır. Ataları arasında şöhretli kimselerin bulunmadığını söylüyor. Buna rağmen sonraki yazarlarca nesebi, İmam Cafer-i Sadıka çıkartılmıştır. *(Bak: Ahmed-i Farukî, Mevlana Halid)*

2779- Nakşiler, zikr-i hafiye ve "ene"nin öldürülmesine ehemmiyet verirler. Nasılki "tohum olacak bir habbenin kalbi, yani içi delindiği zaman, elbette sünbüllenip neşv ü nema bulamaz; ölür gider. Kezalik ene ile tabir edilen enaniyetin kalbi, Allah Allah zikrinin şua ve hararetiyle yanıp delinirse, büyüyüp gafletle fir'avunlaşamaz. Ve Hâlik-ı Semavat ve Arz'a isyan edemez. O zikr-i İlahî sayesinde, ene mahvolur. İşte Nakşibendîler, zikir hususunda ittihaz ettikleri zikr-i hafi sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enaniyet mikrobunu öldürmeğe ve şeytanın emirberi olan nefs-i emmarenin başını kırmağa muvaffak olmuşlardır. Kezalik Kadirîler de zikr-i cehrî sayesinde tabiat tağutlarını tar ü mar etmişlerdir." (M.N.103)

2780- "Sual: Tarikatlar, hakikatların yollarıdır. Tarikatların içerisinde en meşhur ve en yüksek ve cadde-i kübra iddia olunan tarik-ı Nakşbendî hakkında, o tarikatın kahramanlarından ve imamlarından bazıları esasını böyle tarif etmişler. Demişler ki:

دَرْ طَرِيقِ نَقْشِبَنْدِى زِمْ آمَدْ چَارْ تَرْكْ : تَرْكِ دُنْيَا
تَرْكِ عُقْبَى، تَرْكِ هَسْتِى، تَرْكِ تَرْك

Yani, tarik-ı Nakşîde dört şeyi bırakmak lâzım. Hem dünyayı, hem nefis hesabına âhireti dahi maksud-u hakiki yapmamak; hem vücudunu unutmak; hem ucbe, fahre girmemek için bu terkleri düşünmemektir. Demek hakiki marifetullah ve kemalât-ı insaniye terk-i masiva ile olur?

Elcevab: Eğer insan yalnız bir kalbden ibaret olsaydı; bütün masivayı terk, hatta esma ve sıfatı dahi bırakmak, yalnız Cenab-ı Hakk'ın zatına rabtıkalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi pek çok vazifedar letaifi ve hassaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki: Bütün o letaifi;

kendilerine mahsus ayrı ayrı tarik-ı ubudiyette, hakikat canibine sevketmek ile, sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette... kalb bir kumandan gibi, letaif askerleriyle kahramanane maksada yürüsün. Yoksa kalb, yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı iftihar değil, belki netice-i ıztırardır." (S.495)

2781- NAMAZ نماز : İslâmın beş şartından birisidir. Bu kelimenin Arabcası "salât"tır. Namaz Farsça olup, Türkçede de kullanılır. Salât kelimesi şu manalara gelir: Dua, Kur'an, kunut, rükû', salât, şükür, tesbih, secde, hamd. *(Bak: Huşu, ibadet, Tatavvu, Teheccüd)*

"Namaz hiç hilafsız İsra (Mi'rac) gecesinde farz kılınmıştır. İsra'nın Hicret'ten bir sene evvel olduğuna da, İbn-i Hazm icma' iddia etmiştir." (E.T.5957) "Mi'racdan önce farz olarak yatsı ve sabah namazları kılınıyordu." (E.T.3145)

Mi'racda namazın farz kılınması ve elli vakitten 5 vakte indirilmesi, hadislerde beyan edilir. Ezcümle: Buharî Kitab: 8, Bab: l ve S.M. Kitab: l, hadis: 259, 263. İ.M. Kitab: 5, Bab: 194 ve S.B.M. 227. hadis sonu örnek verilebilir.

2782- "Namazın manası, Cenab-ı Hakk'ı tesbih ve tazim ve şükürdür. Yani, celaline karşı kavlen ve fiilen "Sübhanallah" deyip takdis etmek. Hem kemaline karşı lafzan ve amelen "Allahü Ekber" deyip tazim etmek. Hem cemaline karşı, kalben ve lisanen ve bedenen "Elhamdülillah" deyip şükretmektir. Demek tesbih ve tekbir ve hamd, namazın çekirdekleri hükmündedirler. Ondandır ki, namazın harekât ve ezkârında bu üç şey, her tarafında bulunuyorlar. Hem ondandır ki, namazdan sonra, namazın manasını te'kid ve takviye için şu kelimat-ı mübareke, otuzüç defa tekrar edilir. Namazın manası, şu mücmel hülasalarla te'kid edilir." (S.40)

2783- Kur'anda namazın ehemmiyet ve hikmetleri hakkında çok âyetler olduğu gibi hadislerde de pekçok tafsilat vardır. İslâm büyükleri de âyet ve hadislere istinaden namaza çok ehemmiyet vermişler ve namaz kılmamayı kâinatın yaratılış gayesine aykırı hareket olduğunu bildirmişlerdir. Bütün semavi dinlerde namaz ve ibadet emredilmiş olduğu, Kur'anın müteaddid âyetlerinde görülüyor.

Meselâ: (2:83) (5:12) (10:87) (14:37, 40) (19:55, 59) (21:73) (31:17) âyetlerinde sarahatla anlaşılıyor.

2784- Sual: "Çok tenbellerden ve târik-üs salâtlardan işitiyoruz; diyorlar ki: Cenab-ı Hakk'ın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var ki, Kur'anda çok şiddet ve ısrar ile ibadeti terkedeni zecredip Cehennem gibi dehşetli bir ceza ile tehdid ediyor. İtidalli ve istikametli ve adaletli olan ifade-i Kur'aniyeye nasıl yakışıyor ki ehemmiyetsiz bir cüz'î hataya karşı, nihayet şeddeti gösteriyor?

Elcevab: Evet Cenab-ı Hak senin ibadetine belki hiçbir şeye muhtaç değil. *(Bak: 3293/1.p.)* Fakat sen ibadete muhtaçsın; manen hastasın. İbadet ise, manevî yaralarına tiryaklar hükmünde olduğunu, çok risalelerde isbat etmişiz. Acaba bir hasta, o hastalık hakkında, şefkatli bir hekimin ona nafi ilaçları içirmek hususunda ettiği ısrara mukabil, hekime dese: Senin ne ihtiyacın var, bana böyle ısrar ediyorsun?... Ne kadar manasız olduğunu anlarsın.

2785- Amma Kur'anın, terk-i ibadet hakkında şiddetli tehdidatı ve dehşetli cezaları ise; nasılki bir padişah, raiyetinin hukukunu muhafaza etmek için; adi bir adamın, raiyetinin hukukuna zarar veren bir hatasına göre, şiddetli cezaya çarpar. Öyle de; ibadeti ve namazı terk eden adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in raiyeti hükmünde olan mevcudatın hukukuna ehemmiyetli bir tecavüz ve manevî bir zulüm eder. Çünkü mevcudatın kemalleri, Sania müteveccih yüzlerinde tesbih ve ibadet ile tezahür eder. İbadeti terkeden, mevcudatın ibadetini görmez ve göremez. Belki de inkâr eder. O vakit ibadet ve tesbih noktasında yüksek makamda bulunan ve herbiri birer mektub-u Samedanî ve birer ayine-i Esma-i Rabbaniye olan mevcudatı âlî makamlarından tenzil ettiğinden ve ehemmiyetsiz, vazifesiz, camid, perişan bir vaziyette telakki ettiğinden, mevcudatı tahkir eder; kemalatını inkâr ve tecavüz eder.

Evet herkes kâinatı kendi ayinesiyle görür. Cenab-ı Hak, insanı kâinat için bir mikyas, bir mizan suretinde yaratmıştır. Her insan için, bu âlemden hususi bir âlem vermiş. O âlemin rengini, o insanın i'tikad-ı kalbîsine göre gösteriyor. Meselâ; gayet me'yus ve matemli olarak ağlıyan bir insan, mevcudatı ağlar ve me'yus suretinde görür. Gayet sürurlu ve neş'eli, müjdeli ve kemal-i neş'esinden gülen bir adem; kâinatı neş'eli, güler gördüğü gibi.. mütefekkirane ve ciddi bir surette ibadet ve tesbih eden adam; mevcudatın hakikaten mevcud ve muhakkak olan ibadet ve tesbihatlarını bir derece keşfeder ve görür... gafletle veya inkârla ibadeti terkeden adam; mevcudatı, hakikat-ı kemalatına tamamıyla zıd ve muhalif ve hata bir surette tevehhüm eder ve manen onların hukukuna tecavüz eder.

Hem o târik-üs salât, kendi kendine malik olmadığı için, kendi malikinin

bir abdi olan kendi nefsine zulmeder. Onun maliki, o abdinin hakkını onun nefs-i emmaresinden almak için, dehşetli tehdid eder. Hem netice-i hilkatı ve gaye-i fıtratı olan ibadeti terk ettiğinden, hikmet-i İlahiyeye ve meşiet-i Rabbaniyeye karşı bir tecavüz hükmüne geçer. Onun için cezaya çarpılır.

Elhasıl: İbadeti terkeden hem kendi nefsine zulmeder; -nefis ise, Cenab-ı Hakk'ın abdi ve memlûküdür- hem kâinatın hukuk-u kemalatına karşı bir tecavüz, bir zulümdür. Evet nasılki küfür mevcudata karşı bir tahkirdir; terk-i ibadet dahi kâinatın kemalatını bir inkârdır. Hem hikmet-i ilahiyeye karşı bir tecavüz olduğundan, dehşetli tehdide, şiddetli cezaya müstahak olur.

İşte bu istihkakı ve mezkûr hakikatı ifade etmek için Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan; mu'cizane bir surette o şiddetli tarz-ı ifadeyi ihtiyar ederek, tam tamına hakikat-ı belagat olan mutabık-ı mukteza-yı hale mutabakat ediyor." (L.189-191)

2785/1- Namazın terki hakkında Kur'anda şiddet gösterildiği gibi, hadislerde de şiddet gösterilmiştir. Ezcümle, S.M. l. Kitab-ül iman, 35. bab ve İbn-i Mace 5. kitab, 77. bab ve T.T. l. cild sh: 125, küfre mani olan salâtın terki hakkındaki zecre dairdir. Namaz, mü'mini kâfirden ayırdeden bir alâmettir, deniliyor.

Târik-i salâtın hükmü:

"Namazın farziyetini ikrar ile beraber onu tenbelliğinden naşi terk eden, fâsıktır. Diğer mezheblerde olduğu gibi, -hadden yahut küfren katlolunmayıp- darb ve hapsolunur. Ve mühmel bırakılmayıp, hali tefakkud olunarak -icabına göre- nush yahut unf edilir. Ya musalli olur veyahut hapiste ölür.

Cami-i Sagir-i Suyutî'de, Kütüb-üs Sitte ashabından İmam Buhari ile İmam Nesei'den maadasının remziyle mezkûr, Hazret-i Cabir'den mervi hadiste: "Beyn-er recul ve beyn-eş şirk ve-l küfr, terk-is salâti" buyurulmuştur ki; salâtın terki, kişi ile küfür beyninde -ma bih-il vüsul olmakla- arada hâil ancak odur, yani namazdır. İnsan onu terk ederse, hâil zail olur, demektir.

İyazen Billahi Teala, namazı inkâren veya istihfafen terk eden, mürted muamelesi görür." (N.İ. kitab-üs salât 187)

"Farz olduğunu itikad ile beraber, tekâsülen târik-i salât olan, fâsıktır. Kılıncaya kadar hapsolunur." (N.İ. kitab-üs salât 7)

D.M.İ.F. ci: 8, sh: 3529'da, namazı kasden terketmenin dehşetini ve cezasını beyan eden bölüm vardır.

2785/2- Kişi, dinin emirlerine uymakla evvela kendine iyilik eder; Allah'a isyan ile de nefsine (**kendine**) **zulmeder, mealindeki âyetlerden birkaç not:**

-Aile hukukuna riayetsizlikle nefsine zulmetmek: (2:231) (65:1)

-Nefsine zulmedenin istiğfar etmesi: (4:110)

-Gurur ve küfran-ı nimetle nefsine zulmeden kişi: (18:35)

-Allah yolunda veya nefsi ile mücahede eden nefsine iyilik eder, Allah muhtaç değildir: (29:6) (31:12) âyeti de aynı mana ile alâkalıdır.

-İnsanların bir kısmı nefsine zulmeder, bir kısmı da kötülük ve iyilikte müsavidir, diğer kısmı ise, büznillah hayırda ileridirler: (35:32)

-İyilik ve kötülük eden, nefsine eder: (35:18) (39:41) (41:46)

2786- Namazın mü'minler üzerine muayyen vakitlerde farz olduğu bildiren (4:103) اِنَّالصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَىالْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا âyetiyle diğer emsali âyetlerin verdiği dersi Bediüzzaman şöyle ifade ediyor:

"Bir zaman sinnen, cismen, rütbeten büyük bir adam bana dedi: "Namaz iyidir. Fakat hergün hergün beşer defa kılmak çoktur. Bitmediğinden usanç veriyor."

O zatın o sözünden hayli zaman geçtikten sonra, nefsimi dinledim. İşittim ki, aynı sözleri söylüyor ve ona baktım gördüm ki; tenbellik kulağıyla şeytandan aynı dersi alıyor. O vakit anladım: O zat o sözü, bütün nüfûs-u emmarenin namına söylemiş gibidir veya söylettirilmiştir. O zaman ben dahi dedim: "Madem nefsim emmaredir. Nefsini ıslah etmeyen, başkasını ıslah edemez. Öyle ise, nefsimden başlarım."

Dedim: Ey nefis! Cehl-i mürekkeb içinde, tenbellik döşeğinde, gaflet uykusunda söylediğin şu söze mukabil "beş ikaz"ı benden işit.

2787- Birinci İkaz: Ey bedbaht nefsim! Acaba ömrün ebedî midir! Hiç kat'i senedin var mı ki, gelecek seneye belki yarına kadar kalacaksın! Sana usanç veren, tevehhüm-ü ebediyettir. Keyf için, ebedî dünyada kalacak bir nazlanıyorsun. Eğer anlasa idin ki, ömrün azdır hem faidesiz gidiyor. Elbette onun yirmidörtten birisini, hakiki bir hayat-ı ebediyenin saadetine medar olacak bir güzel ve hoş ve rahat ve rahmet bir hizmete sarfetmek; usanmak şöyle dursun, belki ciddi bir iştiyak ve hoş bir zevki tahrike sebeb olur.

2788- İkinci İkaz: Ey şikem-perver nefsim! Acaba hergün hergün ekmek yersin, su içersin, havayı teneffüs edersin; sana onlar usanç veriyor mu! Madem vermiyor; çünki ihtiyaç tekerrür ettiğinden, usanç değil, belki telezzüz ediyorsun. Öyle ise: Hane-i cismimde senin arkadaşların olan kalbimin gıdası, ruhumun ab-ı hayatı ve latife-i Rabbaniyemin hava-yı nesimini cezb ve celbeden namaz dahi, seni usandırmamak gerektir.

Evet nihayetsiz teessürat ve elemlere maruz ve mübtela ve nihayetsiz telezzüzata ve emellere meftun ve pürsevda bir kalbin kut ve kuvveti; herşey'e kadir bir Rahim-i Kerim'in kapısını niyaz ile çalmakla elde edilebilir. Evet şu fani dünyada kemal-i sür'atle vaveyla-yı firakı koparan giden ekser mevcudatla alâkadar bir ruhun ab-ı hayatı ise; herşey'e bedel bir Mabud-u Baki'nin, bir Mahbub-u Sermedî'nin çeşme-i rahmetine namaz ile teveccüh etmekle içilebilir. Evet fıtraten ebediyeti isteyen ve ebed için halk olunan ve ezelî ve ebedî bir zatın ayinesi olan ve nihayetsiz derecede nazik ve letafetli bulunan zişuur bir sırr-ı insanî, zinur bir latife-i Rabbaniye; şu kasavetli, ezici ve sıkıntılı, geçici ve zulümatlı ve boğucu olan ahval-i dünyeviye içinde, elbette teneffüse pek çok muhtaçtır ve ancak namazın perceresiyle nefes alabilir.

2789- Üçüncü İkaz: Ey sabırsız nefsim! Acaba geçmiş günlerdeki ibadet külfetini ve namazın meşakkatini ve musibet zahmetini, bugün düşünüp muzdarip olmak, hem gelecek günlerdeki ibadet vazifesini ve namaz hizmetini ve musibet elemini, bugün tasavvuredip sabırsızlık göstermek hiç kâr-ı akıl mıdır!

Şu sabırsızlıkta misalin şöyle bir sersem kumandana benzerki: Düşmanın sağ cenah kuvveti onun sağındaki kuvvetine iltihak etmiş ve ona taze bir kuvvet olduğu halde; o tutar mühim bir kuvvetini sağ cenaha gönderir, merkezi zayıflaştırır. Hem sol cenahta düşmanın askeri yok iken ve daha gelmeden, büyük bir kuvvet gönderir, "Ateş et!" emrini verir. Merkezi bütün bütün kuvvetten düşürtür. Düşman işi anlar, merkeze hücum eder; tar ü mar eder. Evet buna benzersin. Çünki geçmiş günlerin zahmeti, bugün rahmete kalbolmuş; elemi gitmiş, lezzeti kalmış. Külfeti, keramete iltihak ve meşakkati, sevaba inkılab etmiş. Öyle ise ondan usanç almak değil, belki yeni bir şevk, taze bir zevk ve devama ciddi bir gayret almak lâzımgelir. Gelecek günler ise madem gelmemişler. Şimdiden düşünüp usanmak ve fütur getirmek; aynen o günlerde açlığı ve susuzluğu ile bugün düşünüp bağırıp çağırmak gibi bir divaneliktir. Madem hakikat böyledir. Âkıl isen, ibadet cihetinde yalnız bugünü düşün ve onun bir saatini, ücreti pek büyük, külfeti pek az,

hoş ve güzel ve ulvi bir hizmete sarfediyorum, de. O vakit senin acı bir fütürun, tatlı bir gayrete inkılab eder.

İşte ey sabırsız nefsim! Sen üç sabır ile mükellefsin. Birisi: Taat üstünde sabırdır. Birisi: Masiyetten sabırdır. Diğeri: Musibete karşı sabırdır. Aklın varsa, şu üçüncü ikazdaki temsilde görünen hakikatı rehbet tut. Merdane "Ya Sabur" de, üç sabrı omuzuna al. Cenab-ı Hakk'ın sana verdiği sabır kuvvetini eğer yanlış yolda dağıtmazsan, her meşakkate ve her musibete kâfi gelebilir ve o kuvvetle dayan.

2790- Dördüncü İkaz: Ey sersem nefsim! Acaba şu vazife-i ubudiyet neticesiz midir, ücreti az mıdır ki, sana usanç veriyor? Halbuki bir adam sana birkaç para verse veyahut seni korkutsa, akşama kadar seni çalıştırır ve fütursuz çalışırsın. Acaba bu misafirhane-i dünyada âciz ve fakir kalbine kut ve gına ve elbette bir menzilin olan kabrinde gıda ve ziya ve herhalde mahkemen olan Mahşer'de sened ve berat ve ister istemez üstünden geçilecek Sırat Köprüsü'nde nur ve burak olacak bir namaz, neticesiz midir veyahut ücreti az mıdır! Bir adam sana yüz liralık bir hediye va'detse, yüz gün seni çalıştırır. Hulf-ul va'd edebilir o adama itimad edersin, fütursuz işlersin. Acaba hulf-ul va'd hakkında muhal olan bir zat, cennet gibi bir ücreti ve saadet-i ebediye gibi bir hediyeyi sana va'd etse, pek az bir zamanda, pek güzel bir vazifede seni istihdam etse; sen hizmet etmezsen veya isteksiz, suhre gibi veya usançla, yarım yamalak hizmetinle onu va'dinde ittiham ve hediyesini istihfaf etsen, pek şiddetli bir te'dibe ve dehşetli bir tazibe müstahak olacağını düşünmüyor musun! Dünyada hapsin korkusundan en ağır işlerde fütursuz hizmet ettiğin halde; Cehennem gibi bir haps-i ebedînin havfı, en hafif ve latif bir hizmet için sana gayret vermiyor mu?

2791- Beşinci İkaz: Ey dünyaperest nefsim! Acaba ibadetteki füturun ve namazdaki kusurun meşagil-i dünyeviyenin kesretinden midir veyahut derd-i maişetin meşgalesiyle vakit bulamadığından mıdır! Acaba sırf dünya için mi yaratılmışsın ki, bütün vaktini ona sarfediyorsun! Sen istidad cihetiyle bütün hayvanatın fevkinde olduğunu ve hayat-ı dünyeviyenin levazımatını tedarikte iktidar cihetiyle, bir seçe kuşuna yetişemediğini biliyorsun. Bundan neden anlamıyorsun ki, vazife-i asliyen hayvan gibi çabalamak değil; belki hakiki bir insan gibi, hakiki bir hayat-ı daime için sa'y etmektir.

Bununla beraber meşagil-i dünyeviye dediğin, çoğu sana ait olmayan ve fuzuli bir surette karıştığın ve karıştırdığın malayani meşgalelerdir. En elzemini bırakıp, güya binler sene ömrün var gibi en lüzumsuz malumat ile vakit geçiriyorsun. Meselâ: Zühal'in etrafındaki halkaların keyfiyeti nasıldır ve

Amerika tavukları ne kadardır? gibi kıymetsiz şeylerle kıymettar vaktini geçiriyorsun. Güya kozmoğrafya ilminden ve istatistikçi fenninden bir kemal alıyorsun.

2792- Eğer desen: "Beni namazdan ve ibadetten alıkoyan ve fütur veren öyle lüzumsuz şeyler değil, belki derd-i maişetin zaruri işleridir." Öyle ise ben de sana derim ki: Eğer yüz kuruş bir gündelik ile çalışsan; sonra biri gelse dese ki: "Gel on dakika kadar şurayı kaz, yüz lira kıymetinde bir pırlanta ve bir zümrüt bulacaksın." Sen ona: "Yok, gelmem. Çünki on kuruş gündeliğimden kesilecek, nafakam azalacak" desen; ne kadar divanece bir bahane olduğunu elbette bilirsin. Aynen onun gibi; sen şu bağında, nafakan için işliyorsun. Eğer farz namazı terketsen, bütün sa'yin semeresi, yalnız dünyevî ve ehemmiyetsiz ve bereketsiz bir nafakaya münhasır kalır. Eğer sen istirahat ve teneffüs vaktini, ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne medar olan namaza sarfetsen; o vakit, bereketli nafaka-i dünyeviye ile beraber, senin nafaka-i uhreviyene ve zad-ı âhiretine ehemmiyetli bir menba olan, iki maden-i manevî bulursun:

2793- Birinci Maden: Bütün bağındaki (*) yetiştirdiğin -çiçekli olsun, meyveli olsun- her nebatın, her ağacın tesbihatından, güzel bir niyet ile, bir hisse alıyorsun. *(Herşey Allah'ı tesbih eder, bak: 3771.p.da âyet notu)*

İkinci Maden: Hem bu bağdan çıkan mahsulattan kim yese-hayvan olsun, insan olsun; inek olsun, sinek olsun; müşteri olsun, hırsız olsun-sana bir sadaka hükmüne geçer. Fakat o şart ile ki: Sen, Rezzak-ı Hakiki namına ve izni dairesinde tasarruf etsen ve onun malını, onun mahlukatına veren bir tevziat memuru nazarıyla kendine baksan.

İşte bak, namazı terk eden ne kadar büyük bir hasaret eder, ne kadar ehemmiyetli bir serveti kaybeder ve sa'ye pek büyük bir şevk veren ve amelde büyük bir kuvve-i manevî temin eden o iki neticeden ve o iki madenden mahrum kalır, iflas eder. Hatta ihtiyarlandıkça bahçecilikten usanır, fütur gelir. "Neme lâzım" der. "Ben zaten dünyadan gidiyorum. Bu kadar zahmeti ne için çekeceğim?" diyecek, kendini tenbelliğe atacak. Fakat evvelki adam der: "Daha ziyade ibadetle beraber sa'y-i helale çallışacağım. Ta, kabrime daha ziyade ışık göndereceğim. Âhiretime daha ziyade zahîre tedarik edeceğim." (**)

---

* Bu makam, bir bağda bir zata bir derstir ki, bu tarz ile beyan edilmiştir.

** Kur'anda (73:20) âyeti, çalışıp kazanmanın meşruiyetini ve kesb, sa'y ve darb ve bunlardan türeyen kelimelerden bazıları, istihsal için meşru çalışmaları ifade eder. *(Bak: rızk)* (Hazırlayanlar)

2794- Elhasıl: Ey nefis! Bil ki dünkü gün senin elinden çıktı. Yarın ise senin elinde sened yok ki, ona maliksin. Öyle ise hakiki ömrünü bulunduğun gün bil. Lâakal günün bir saatini, ihtiyat akçesi gibi, hakiki istikbal için teşkil olunan bir sandukça-i uhreviye olan bir mescide veya bir seccadeye at... Hem bil ki: Her yeni gün, sana hem herkese, bir yeni âlemin kapısıdır. Eğer namaz kılmazsan, senin o günkü âlemin zulümatlı ve perişan bir halde gider, senin aleyhinde âlem-i misalde şehadet eder.

Zira herkesin, her gün, şu âlemden bir mahsus âlemi var. Hem o âlemin keyfiyeti, o adamın kalbine ve ameline tabidir. Nasılki ayinende görünen muhteşem bir saray, ayinenin rengine bakar. Siyah ise, siyah görünür. Kırmızı ise, kırmızı görünür. Hem onun keyfiyetine bakar. O ayine şişesi düzgün ise sarayı güzel gösterir. Düzgün değil ise, çirkin gösterir. En nazik şeyleri kaba gösterdiği misillü; sen kalbinle, aklınla, amelinle, gönlünle, kendi âleminin şeklini değiştirirsin. Ya aleyhinde, ya lehinde şehadet ettirebilirsin.

Eğer namazı kılsan, o namazın ile o âlemin Sani-i Zülcelal'ine mütevecciih olsan; birden, sana bakan âlemin tenevvür eder. Adeta namazın bir elektrik lambası ve namaza niyetin, onun düğmesine dokunması gibi, o âlemin zulümatını dağıtır ve o hercümerc-i dünyeviyedeki karmakarışık perişaniyet içindeki tebeddülat ve harekât, hikmetli bir intizam ve manidar bir kitabet-i kudret olduğunu gösterir.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ (24:35) âyet-i pür-envarından bir nuru, senin kalbine serper. Senin o günkü âlemini, o nurun in'ikasıyla ışıklandırır. Senin lehinde nuraniyetle şehadet ettirir.

2795- Sakın deme: "Benim namazım nerede, şu hakikat-ı namaz nere?" Zira bir hurma çekirdeği, bir hurma ağacı gibi, kendi ağacını tavsif eder. Fark yalnız icmal ve tafsil ile olduğu gibi; senin ve benim gibi bir aminin-velev hissetmezse-namazı, büyük bir velinin namazı gibi şu nurdan bir hissesi var, şu hakikattan bir sırrı vardır velev şuurun taalluk etmezse-.Fakat derecata göre inkişaf ve tenevvürü ayrı ayrıdır. Nasıl bir hurma çekirdeğinden, ta mükemmel bir hurma ağacına kadar ne kadar meratib bulunur. Öyle de: Namazın derecatında da daha fazla meratib bulunabilir. Fakat bütün o meratibde, o hakikat-ı nuraniyenin esası bulunur." (S.269-273)

2796- "Arkadaş! Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nisbet ve ulvi bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezbetmek nama-

zın şe'nindendir. Namazın erkânı, Fütuhat-ı Mekkiye'nin şerhettiği gibi, öyle esrarı havidir ki, her vicdanın muhabbetini celbetmek, namazın şe'nindendir. Namaz Hâlik-ı Zülcelal tarafından her yirmidört saat zarfında tayin edilen vakitlerde manevî huzuruna yapılan bir davettir. Bu davetin şe'nindendirki, her kalb kemal-i şevk ve iştiyakla icabet etsin. Ve mi'racvari olan o yüksek münacata mazhar olsun.

2797- Namaz; kalblerde azamet-i ilahiyeyi tesbit ve idame... ve akılları ona tevcih ettirmekle adalet-i İlahiyenin kanununa itaat ve nizam-ı Rabbanîye imtisal ettirmek için yegane İlahî bir vesiledir. Zaten insan medeni olduğu cihetle, şahsî ve içtimaî hayatını kurtarmak için, o kanun-u ilahîye muhtaçtır. O vesileye müraat etmeyen veya tenbellikle namazı terkeden veyahut kıymetini bilmeyen ne kadar cahil, ne derece hâsir, ne kadar zararlı olduğunu bilâhare anlar, ama iş işten geçer." (İ.İ.43)

2798- "Bir tek saat, beş vakit namaza abdestle kâfi gelir. Acaba yirmi üç saatini şu kısacık hayat-ı dünyeviyeye sarfeden ve o uzun hayat-ı ebediyeye bir tek saatini sarfetmeyen; ne kadar zarar eder, ne kadar nefsine zulmeder, ne kadar hilaf-ı akıl hareket eder. Zira bin adamın iştirak ettiği bir piyango kumarına yarı malını vermek, akıl kabul ederse; halbuki kazanç ihtimali binde birdir. Sonra yirmi dörtten bir malını, yüzde doksan dokuz ihtimal ile, kazancı musaddak bir hazine-i ebediyeye vermemek; ne kadar hilaf-ı akıl ve hikmet hareket ettiğini, ne kadar akıldan uzak düştüğünü, kendini âkıl zanneden adam anlamaz mı?

Halbuki namazda ruhun ve kalbin ve aklın büyük bir rahatı vardır. Hem cisme de o kadar ağır bir iş değildir. Hem namaz kılanın diğer mübah dünyevî amelleri, güzel bir niyet ile ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü, âhirete mal edebilir. Fani ömrünü, bir cihette ibka eder." (S.21)

2799- Namazın farziyetini ve beş vakte tahsisini bildiren

فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ
الْحَمْدُ فِى السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

(30:17,18) âyetlerinin sırrıyla, beş vakte tahsisin hikmetleri vardır. (*)

* (2:238) (11:114) (17:78) (20:130) (50:39, 40) (76:25, 26) âyetleri de namaz vakitlerini bildiren âyetlerdendir.

"Herbir namazın vakti, mühim bir inkılab başı olduğu gibi, Azîm bir tasarruf-u İlahînin ayinesi ve o tasarruf içinde ihsanat-ı külliye-i İlahiyenin birer ma'kesi olduğundan, Kadir-i Zülcelal'e o vakitlerde daha ziyade tesbih ve tazim ve hadsiz ni'metlerinin iki vakit ortasında toplanmış yekûnuna karşı şükür ve hamd demek olan namaza emredilmiştir." (S.40)

"Nasılki haftalık bir saatın saniye ve dakika ve saat ve günlerini sayan milleri, birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmünü alırlar. Öylede; Cenab-ı Hakk'ın bir saat-ı kübrası olan şu âlem-i dünyanın saniyesi hükmünde olan gece ve gündüz deveranı.. ve dakikaları sayan seneler... ve saatleri sayan tabakat-ı ömr-ü insan.. ve günleri sayan edvar-ı ömr-ü âlem birbirine bakarlar, birbirinin misalidirler ve birbirinin hükmündedirler ve birbirini hatırlatırlar. Meselâ:

2800- Fecirzamanı, tulua kadar, evvel-i bahar zamanına, hem insanın rahm-ı madere düştüğü avanına, hem Semavat ve Arz'ın altı gün hilkatinden birinci gününe benzer ve hatırlatır ve onlardaki şuunat-ı ilahiyeyi ihtar eder.

Zuhr zaman ise, yaz mevsiminin ortasına, hem gençlik kemaline, hem ömr-ü dünyadaki hilkat-i insan devrine benzer ve işaret eder ve onlardaki tecelliyat-ı rahmeti ve füyuzat-ı ni'meti hatırlatır.

Asr zaman ise, güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem Âhirzaman Peygamberi'nin (Aleyhissalatü Vesselâm) asr-ı saadetine benzer ve onlardaki şuunat-ı İlahiyeyi ve in'amat-ı Rahmaniyeyi ihtar eder.

Mağrib zamanı ise, güz mevsiminin âhirinde pekçok mahlukatın gurubunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet ibtidasındaki harabiyetini ihtar ile, tecelliyat-ı Celaliyeyi ifham ve beşeri gaflet uykusundan uyandırır, ikaz eder.

İşa vakti ise, âlem-i zulümat, nehar âleminin bütün âsârını siyah kefeni ile setretmesini, hem kışın beyaz kefeni ile ölmüş yerin yüzünü örtmesini, hem vefat etmiş insanın bakiye-i âsârı dahi vefat edip nisyan perdesi altına girmesini, hem bu dar-ı imtihan olan dünyanın bütün bütün kapanmasını ihtar ile, Kahhar-ı Zülcelal'in celalli tasarrufatını ilan eder.

Gece vakti ise; hem kışı, hem kabri, hem âlem-i berzahı ifham ile... ruh-u beşer, rahmet-i Rahman'a ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır. Ve gecede teheccüd ise, kabir gecesinde ve berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder ve bütün bu inkılabat içinde cenab-ı Mün'im-i Hakiki'nin nihayetsiz ni'metlerini ihtar ile ne derece hamd ü senaya müstehak olduğunu ilan eder.

İkinci sabah ise, sabah-ı haşri ihtar eder. Evet şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar makul ve lâzım ve kat'i ise, haşrin sabahı da, berzahın baharı da o kat'iyettedir.

Demek bu beş vaktin herbiri, bir mühim inkılab başında olduğu ve büyük inkılabları ihtar ettiği gibi; kudret-i Samedaniyenin tasarrufat-ı azîme-i yevmiyesinin işaretiyle, hem senevî, hem asrî, hem dehrî, kudretin mu'cizatını ve rahmetin hedayasını hatırlatır.

Demek asıl vazife-i fıtrat ve esas-ı ubudiyet ve kat'i borç olan farz namaz, şu vakitlerde lâyıktır ve ensebdir." (S.41)

Namaz vakti tahakkuk etmeyen veya aylarca gündüz veya gece devam eden yerlerde namaz kılınıp kılınmayacağı hakkında ulemanın reyleri farklıdır. *(Bak: S.M.A. 11.ci sh: 390, B.İ.İ. namazlara ait 3. kitab 58p.)*

2801- " Vaktin evvelinde, Kâbe'yi hayalen nazara almakla namaz kılmak mendubdur ki, birbirine giren daireler gibi Beyt'in etrafında teşekkül eden safları görmekle, yakın saflar Beyt'i ihata ettikleri gibi, en uzak safların da âlem-i İslâmı ihata etmiş olduğunu hayal ile görsün. Ve o saflara girmekle, o cemaat-ı uzmaya dahil olsun ki, o cemaatın icma ve tevatürü, onun namazda söylediği her davaya ve her bir sözüne bir hüccet ve bir bürhan olsun. Meselâ: Namaz kılan اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ dediği zaman, sanki o cemaat-ı uzmayı teşkil eden bütün mü'minler "Evet doğru söyledin" diye onun o sözünü tasdik ediyorlar. Ve bu tasdikler, hücum eden evham ve vesveselere karşı manevî bir kalkan vazifesini görür. Ve aynı zamanda, bütün hasseleri, latifeleri, duyguları o namazdan zevk ve hisselerini alırlar. Yalnız musallinin Kâbe'ye olan şu hayalî nazarı, kasdî değil tebeî bir şuurdan ibaret bulunmalıdır.

2802- İhtar: Sath-ı Arz mescidini mütehalif ve muntazam harekâtıyla tezyin eden o cemaat-ı uzmanın, satırları andıran saflarının o güzel manzarası muhafaza edilmek üzere, âlem-i misal sahifesinde kalem-i kader ile, İlahî bir fotoğrafla tersim ve terkim edilmekte olduğu ihtimal ve imkândan halî değildir." (M.N:76)

2803- Cemaatle kılınan namazın ve namazdaki huzurun ehemmiyetini gösteren iki hâdise:

"Birisi: Âlem-i İslâmiyetin en acib harbi olan Bedir Harbi'nde namaz vaktinde cemaatten hissesiz kalmamak için, düşmanın hücumu ile beraber

mücahidlerin yarısı silahını bırakıp cemaat hayrına şerik olmak, iki rek'at sonra onlar hissedar olsun diye Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm bir hadis-i şerifiyle emretmiş olmasıdır. Madem harpte bu ruhsat var. Ve madem cemaat hayrı da sünnet olduğu halde, o sünnete riayet etmek en büyük bir hâdise-i dünyeviyeye tercih edilmiş. Üstad-ı Mutlak'ın böyle bir işaretinden bir nüktecik alarak, biz de ruh u canımızla ittiab' ediyoruz. (*)

2804- İkincisi: Kahraman-ı İslâm İmam-ı Ali Radıyallahü Anhü Celcelutiye'nin çok yerlerinde ve âhirinde bir himayetçi istemiş ki, namaz içinde huzuruna gaflet gelmesin. Düşmanları tarafından ona bir hücum manası hatırına gelmemek, sırf namazdaki huzuruna pek çok olan düşmanları tarafından bir hücum tasavvuruyla namazdaki huzuruna mani olunmamak için bir muhafız ifriti dergâh-ı İlahîden niyaz etmiş." (E.L.II.246) *(Bak: Huşu')*

2804/1- Büyük İslâm ilmihali namaza dair bölümünün (İmamet ve cemaat) bahsinde: Hanefi, Malikî ve bir kısım Şafiîlere göre namazın cemaatle kılınması, şeair olarak bir sünnet-i müekkededir. Namazın cami ve mescidlerde kılınması da sünnettir, şeklinde bilgi verilir ve devamında bazı imamların farklı re'ylerini de kaydeder.

Aynın bahsin 150. parağrafında aynen şöyle denilmektedir: "Fâsık veya bid'at sahibi bir kimsenin imameti, tahrimen mekruhtur. Çünki fâsık, dinî işlerde laübali bulunur. İmam-ı Muhammed ile İmam-ı Malik'e göre ise, bunlara iktida esasen caiz değildir." *(Bak: 3884.p.sonu)*

Cemaatle namaz kılmak ve mescidler hakkında hayli ehadis vardır. Ezcümle T.T. ci: 1 sh: 224'de 8. bölüm ve İ.M. 4. Kitabı, örnek verilebilir. Kur'an (2:43) âyeti de cemaatle namaz kılmak manasında tefsir edilir. Yeryüzünün namaz kılınabilecek her yerinde tek olarak ve cemaatle namaz kılınabilir. T.T.ci: 1 (658.hadis) Fakat mümkün oldukça mescidlerde kılınması sünnet ve daha faziletlidir. Mescide gidip gelmekte kebaire maruz kalınırsa, halvethanede kılınır. *(Bak:2826.p.)*

Bilhassa âhirzaman fitnesinde ihlassız ve menfaat-ı şahsiyesini takib eden ve dinî vazifelerde bulunan bazı kimselere rağbet ve alâka göstermemekle onları fiilen tenbih ve camilerin manevî kudsiyetini koruma makamında ikaz edici rivayetler de vardır. Ezcümle bir hadiste mealen şöyle buyurulur:

---

* Bu hâdise Kur'an (4:102) âyetinde ve ehadiste zikredilir. Ezcümle: Müslim 6. Kitab 57. bab ve S.B.M. ci: 3, 510. hadis, meselemiz olan salat-ı havf hakkındadır. (Hazırlayanlar)

"İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, camilerde halka halinde toplanırlar. Gayeleri dünyevî olur. Allah'ın onlara ihtiyacı yoktur. Bunların arasına girmeyin." (R.E 503) K.H. 3247. hadisi de mezkûr hadisi te'yid eder.

Diğer bir rivayet de şöyledir: "Bazı ümera gelecek, namazı bir sebeble vaktinden geciktirecekler. Siz (evinizde vaktinde kılın), cemaate de gelip onlarla nafile kılın." (R.E.298)

Başka iki rivayet de şöyle de buyurulur: "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, Kur'anın merasimi ve müslümanlığın da ismi kalacak. Onlar müslüman ismi alırlar. Halbuki kendileri müslümanlıktan, insanların en uzağıdırlar. Camileri süslü olur, hidayet bakımından ise viran olur. O zaman âlimleri, gök kubbesi altındaki âlimlerin en şerlisi olup, fitne onlardan başlar ve yine onlara döner." "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, camilerde onlardan binden fazla adam namaz kılacak da, içlerinde hâza mü'min bulunmayacak." (R:E.301)

Evleri kabre çevirmemek için bir kısım namazların evde kılınması, T.T. 1. cild 656. hadisine ve (Nafile) maddesine de bakınız.

2804/2- Mescidler hakkında Kur'andan bir kaç not:

-Mescidler hep Allah'ındır: (72:18) (Ayetteki mescidler kelimesi şu şekillerde tefsir edilmiştir: 1- Namaz kılmak için bina edilmiş yerler. 2- Namaz ve ibadet yalnız camilere ve belli yerlere hasr edilmiş olmadığından, bütün yeryüzü. 3- Bütün mescidlerin kıblesi olduğundan, Mescid-i Haram. 4- Secdeye temas eden uzuvlar... Bütün bunlar Allah'tan gayrısına kullanılmaz.)

-Allah'ın mescidlerini müşrikler değil, evamir-i İlahiyeye bağlı müslümanlar tamir eder: (9:17, 18)

-Hacılara su dağıtmak ve Mescid-i Haram'ı (ve diğer mescidleri) imar etmek, fisebilillah cihadla kıyas edilmez, cihad üstündür: (9:19)

-Allah'ın mescidlerinde zikr-i İlahîden men' eden ve mescidlerin harab olmasına çalışandan daha zalim kimdir: (2:114)

2805- Namaz ve ibadetlerin günahları izale etmesi de ehemmiyetli bir husustur. Beş vakit namazı emreden bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(11:114) اِنَّ الْحَسَنَا يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰ Zira bu bir hakikat ki hasenat seyyiatı giderir. Yani her namaz bir hasenedir, hasenata devam edildikçe

seyyiat-ı sabıka silinir silinir gider, bu muhakkaktır. Binaenaleyh namaza devam edildikçe arada hasbelbeşeriye insanların alel'ekser halî kalamıyacakları bazı seyyiat yapılmış ise onlar silinir silinir, gider. Beş vakit namaz, arada vaki' olan küçük günahlara keffaret olur. Nitekim bir hadis-i şerifte de varid olmuştur ki: اَلصَّلَاةُ اِلَىالصَّلَاةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا مَااجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ Namaz namaza kadar aralarındakine keffarettir, kebairden ictinab ettikçe. Bundan başka (29:45) اَلصَّلَاةُ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ olduğundan namaza devam edildikçe alel'umum seyyiata karşı hiss-i nefret uyanır. Bu suretle namaz, kebairden ictinaba ve şayet sebk etmiş kebire varsa ondan nedamet ve tevbeye de saik olur." (E.T.2833) *(Bak: 3188.p.)*

"Cahiller namazı bir külfet sayarak ancak bir teklif ve tazyik tahtında kılarlar ve başları dara gelmeden Allah'a dua ve ibadet etmezler.

Arifler ise bunu büyük bir zevk ve mi'rac bilirler. Nitekim. Aleyhissalatü Vesselâm اَلصَّلَاةُ مِعْرَاجُ الْمُؤْمِنِ (*) ve وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِى فِى الصَّلَاةِ buyurmuştur." (E.T.2681)

2806- "Namazdan sonraki tesbihatlar, tarikat-ı Muhammediye'dir (A.S.M.) ve velayet-i Ahmediye'nin(A.S.M.) bir evradıdır. O noktadan ehemmiyeti büyüktür. Sonra, bu kelimenin hakikatı böyle inkişaf etti:

Nasılki risalete inkılab eden velayet-i Ahmediye, bütün velayetlerin fevkindedir; öyle de, o velayetin tarikatı ve o velayet-i kübranın evrad-ı mahsusası olan namazın akabindeki tesbihat, o derece sair tarikatların ve evradların fevkindedir. Bu sır dahi şöyle inkişaf etti:

Nasıl zikir dairesinde bir mecliste veyahut hatme-i Nakşiyede bir mescidde birbiriyle alâkadar hey'et-i mecmuada nurani bir vaziyet hissediliyor. Kalbi hüşyar bir zat, namazdan sonra سُبْحَانَ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ deyip tesbihi çekerken, o daire-i zikrin reisi olan Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) müvacehesinde, yüz milyon, tesbih elinde çektiklerini manen hisseder; o

* Feyz-ül Kadir 3/3593, Nesei 36. kitab 1., İbn-i Hanbel 3/l28, 199, 285.

azamet ve ulviyetle سُبْحَانَ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ der. Sonra o serzakirin emr-i manevîyesiyle ona ittibaen اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُلِلّٰهِ dediği vakit,. o halka-i zikrin ve o çok geniş dairesi bulunan hatme-i Ahmediyenin (A.S.M) dairesinde yüz milyon muridlerin اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ larından tezahür eden azametli bir hamdi düşünüp içinde اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ile iştirak eder. Ve hakeza... اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ ve duadan sonra α اَلَهَ اِ اَللّٰهُ α اَلَهَ اِ اَللّٰهُ otuzüç defa o tarikat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) halka-i zikrinde ve hatme-i kübrasında o sabık mana ile o ihvan-ı tarikatı nazara alıp, o halkanın ser-zakiri olan Zat-ı Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'a müteveccih olup

اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلاَمٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ der, diye anladım ve hissettim ve hayalen gördüm. Demek tesbihat-ı salatiyenin çok ehemmiyeti var." (K.L.103)

Hem "velayet-i Ahmediye ve ubudiyet-i Muhammediye (Aleyhissalatü Vesselâm) cihetinde, öyle bir daire-i zikirde, namazdan sonraki tesbihatta bir tarikat-ı Muhammediyenin (A.S.M) virdidirler ki; her namaz vaktinde yüz milyondan ziyade mü'minler beraber, o halka-i kübra-yı zikirde, ellerinde tesbihler "Sübhanallah" otuzüç, "Elhamdülillah" otuzüç, "Allahü Ekber" otuzüç defa da tekrar ederler.

İşte böyle gayet muhteşem bir halka-i zikirde, sabıkan beyan ettiğimiz gibi hem Kur'anın, hem imanın, hem namazın hülasaları ve çekirdekleri olan o üç kelime-i mübarekeyi namazdan sonra otuzüçer defa okumak ne kadar kıymetdar ve sevablı olduğunu elbette anladınız." (Ş.236)

Bir atıf notu:

-Cemaat namazında tesbihat izhar ve isma' edilir, bak: 3117

Mezkûr namaz tesbihatıyla alâkalı hadislerden birkaç not:

-Teşehhüdde okunan salavat: B.M. ci: 2 sh: 362

-Cehennem, kabir azablarından ve fitne-i mesih i deccaldan istiaze: Aynı eser, sh: 364, 371

-Teşehhüdden sonra verilen selâm: Aynı eser, sh: 368

-Namazdan sonra okunan tesbihat: Aynı eser, sh: 370

-Namazda selâmdan sonra okunan dua: Aynı eser, sh: 372

-B.M. 1. cild sh: 296'dan 381'e kadar; namazın sıfatı, hususiyetleri, ezkârı ve tesbihatları hakkındadır.

2806/1- "İ'lem Eyyühel- Aziz! "Sübhanallah", "Elhamdülillah", "Allahü Ekber" bu üç mukaddes cümlenin faidelerini ve mahalli- istimallerini dinle:

1- Kalbinde hayat bulunan bir insan kâinata, âleme bakarken idrakinden âciz bilhassa şu boşlukta yapılan İlahî manevraları görmekle hayretler içinde kalır. İşte bu gibi hayret ve dehşet-engiz vaziyetleri ancak "Sübhanallah" cümlesinden nebean eden ma-i zülali içmekle o hayret ateşi söner.

2- Aynı o insan, gördüğü leziz nimetlerden duyduğu zevkleri izhar etmekle, "hamd" ünvanı altında in'amı mün'imde ve mün'imi in'amda görmekle idame-i nimet ve tezyid-i lezzet talebinde bulunarak "Elhamdülillah" cümlesiyle nimetler definesini bulan adam gibi nefes alıyor.

3- Aynı o insan, mahlukat-ı acibe ve harekât-ı garibeden aklının tartamadığı ve zihninin içine alamadığı şeyleri gördüğü zaman, "Allahü Ekber" demekle rahat bulur. Yani, Hâlıkı daha azîm ve daha büyüktür. Onların halk ve tedbirleri kendisine ağır değildir." (M.N:129) *(Bak: Sübhanallah)*

2806/2- Bediüzzaman Hazretlerinin hizmetinde bulunan ve beraberinde namaz kılanlardan tesbihat hakkında aldığımız malumatın hülasası şöyledir: Namazın sonunda Bediüzzaman Hazretleri tesbihatı da cemaatla yapardı. Tesbihatı yapan zat, bunu tagannisiz ve cemaatın rahatlıkla duyabileceği sesle söyler, cemaat da hafif sesle iştirak ederdi. Tesbihatın kelimeleri telaffuz edilirken acele etmeden, kelimeler rahatlıkla anlaşılır şekilde okunmasına dikkat olunurdu. Kur'an (17:110) âyeti, namazdaki kıraatın vasat yolda olmasını emrettiğini bu vesile ile hatırlayalım.

Bediüzzaman Hazretleri dört hatveli acz, fakr, şefkat ve tefekkür meslegini anlatırken" bilhassa namazı ta'dil-i erkân ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır." (S.476) şeklinde ifade ederek, tesbihatın ehemmiyetini de nazara verir.

Nimet-ül İslâm ismindeki eser, "Mecma-ür Rivayat'ta: Namazdan fariğ olduktan sonra, virdini dilerse oturarak, dilerse ayakta okuyabilir, diye mezkûrdur." Devamında özetle: Namaz bittikten sonra imam dilerse kendi işine gidebileceği ve cuma namazı kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın, mealindeki (62:10) âyetinden diğer namazlar da dahil edilerek, dağılmanın ibahe edildiği (mübah kılındığı) ifade edilir. Daha sonra da, imam ve cemaatın tesbihatı eda etmeleri şekli anlatılır. *(Bak: N.İ. Kitab-üs Salât sh: 128-129)*

Büyük İslâm İlmihali aynı hususu sh: 134 madde: 172'de kaydeder. 144. sahife 5, 6, 7 p.larda da cemaatla yapılan tesbihatı izah eder.

Ferden veya cemaatla kılanan namaz sonunda yapılan tesbihatın sünnetiyeti kat'idir. Ancak bu tesbihatın cemaat halinde beraberce yapılmasının sünnet veya mekruh olduğuna dair bir delil göremedik. Şu kadar var ki, asırlardan beri cemaat namazlarında tesbihat cemaatla yapılır. Böyle küllî bir "kabul-ü ümmet, bir nevi hüccet hükmüne geçer." (L.106) kaidesini nazara almak gerektir.

Malumdur ki maslahat-ı mürsele gibi dinde tasarruflar, ancak ibahatta cereyan eder. Zamanın ve mekânın yani cemiyetlerin ahvaline göre, dinen istihsan edilen ve müstahsen görülen bazı ibahat, maslahat-ı mürsele ve istihsan *(Bak: 1623/1, 1623/2, 1625/2.p.lar)* kaidesiyle ve kabul-ü ümmete mazhariyetle âdet-i İslâmiyeye dahil olurlar ve şeaire de kuvvet verirler. (Cami minareleri gibi.)

Mevzumuz olan cemaatla tesbihat yapmak hakkında şeriatça muayyeniyet verilmemesinin çeşitli hikmetleri vardır. Bunlardan biri, "Evlerinizi kabre çevirmeyiniz" *(Bak: 2804/1.p.)* mealinde olan rivayetlerdeki hikmet olsa gerektir. Yani bu rivayetlerin hükmü ile Asr-ı Saadet'te sünnet namazlarını bazı sahabeler evlerinde gidip orada kılarlardı. Bu namaz, bilhassa küçüklerin namaza alışmaları için fiilî bir teşvik ve telkin olurdu. Fakat sonraları ve hele asrımızda halkın büyük ekseriyeti, camiden eve gitmedikleri ve gidemedikleri gibi, camiden sonra da kendi başlarına tesbihatı yapacak halet ve zamanları yoktur. Eğer camide cemaatla tesbihat yapılmazsa, cemaatın belki ekserisi camiden çıktıktan sonra tesbihatı yapmaz ve böylece tesbihatın yapılması unutulur gider. O halde tesbihatın cemaatla yapılması, en azından ehemmiyetli bir maslahat-ı mürseledir. Sünnetleri evlerinde kılmaya müsaid olanlar, bu kayıddan azade kalabilirler. Nitekim ilmihalde: Eğer (imam) kendisini bir şey meşgul etmiyecek ise, bu sünneti gidip evinde kılabilir. Çünki sünnetlerin evde kılınması efdaldir. Şu kadar var ki, cemaatın yanlış bir zehabda bulunması melhuz ise, camide kılar." (B.İ.İ.134) kaydı vardır.

Bunun gibi bazı hususlara şeriatça muayyeniyet yerine seyyaliyet verilmesinde de çeşitli hikmetlerin varlığı anlaşılmaktadır.

2806/3- "Farz namazları için ezan, yani bu namazların kılınacağını ilan, Kitab (Kur'an) ve Sünnet ile sabittir. Erkekler hakkında vacib kuvvetinde bir sünnet-i müekkededir. (B.İ.İ.125)

Ezan lügatta i'lam, yani bildirmek, duyurmak, ilan etmek, davet etmek demektir. Dinî bir tabir olarak ezan, farz namazlar için belli vakitlerde ve belli bir tarzda yüksek sesle okunan mübarek sözlerdir. Bu sözler, şer'î kitablarda beyan edildiği gibi bir kısım sahabelerin tevafukan aynı gece gördükleri sadık bir rüyaya ve onu te'yid eden bir vahye dayanmaktadır.

Ezan müslümanları namaza davettir. Müslümanların bu davete icabet etmelerinin vacib olduğu ve buna uymayıp alay ve hafife almanın küfre delalet ettiği tefsirlerde kaydedilir. Ezcümle (5: 58) âyetinin tefsirinde şöyle denilmektedir:

"O kâfirleri de dost ittihaz etmeyiniz ki, namaza nida ettiğiniz, yani ezan okuduğunuz vakit o ezan veya namazı eğlence ve oyun yerine tutar, istihza ederler; bu da bunların akılsız bir kavim olmalarından neş'et eyler." Bu akılsızlıkları cümlesindendir ki manasız çanları hoşlanır, dinlerler de tevhide, salat ü felaha çağıran yüksek ma'nalı güzel ezanlardan hoşlanmazlar.

Bu âyet, evvelâ ezanın meşruiyyetine, saniyen onunla istihza ve istihfafın küfrolduğuna delalet etmektedir. Bunun için ezana icabet vacibdir." (E.T.1722)

Ayrıca (62:9) âyetinde de cuma namazı için ezan okununca hemen icabet edilmesi emrolunmaktadır.

Ezan Kur'anda namaza dâvet olarak iki yerde geçmektedir. Biri (5:58) âyetinde اِذَا نَادَيْتُمْ اِلَى الصَّلَاةِ namaza çağrıldığınız zaman.." şeklinde, diğeri de (62:9) âyetinde" اِذَا نُودِىَ لِلصَّلَاةِ Namaz için nida olunduğu zaman.." şeklindedir. Başka âyetlerde kelime olarak "ezan" ve "müezzin" sözleri geçiyorsa da namazla alâkalı olmayıp başka mevzularla alâkalıdır. Meselâ (12:70) âyetinde duyurmak, ilan etmek manasında; (9:3) âyetinde tebliğ, ilan, ültimatom (harp ilanı) manasında; (7:44) âyetinde (ilan et, duyur); (7:167 ve 14:7) âyetlerinde (duyurdu, bildirdi, ilan etti) manasında geçmektedir.

2806/4- İslâmın Mekke devrinde müslümanlar azınlıkta olduklarından ibadetlerini umumiyetle gizli yaparlardı. Namaz vakitlerinde namaza dâvet için belli bir usûl yoktu. Hicretten sonra müslümanlar fiilen bir devlete sahip oldular ve hürriyetlerine kavuştular; sayıları da arttı. Mescid-i Nebevî yapıldıktan sonra ashab-ı kiram toplanıp beş vakit namazı cemaatle kılmaya başlamışlardı. Namaz vakitlerinde müslümanların namaza dâvet edilmesi gerekiyordu. Boru veya çan çalınması, ateş yakılması, mescidin damına bayrak asılması gibi usûller başka dinlere ait dâvet şekilleri olduğu için kabul edilmedi. Bilâl-i Habeşî'nin "Namaza! Namaza!" diye seslenerek müslümanları toplamasına karar verildi. Bir süre bu usûl devam etti. Bir gün sahabeden Abdullah bin Zeyd-il Ensarî, Hz.Peygamber'e (A.S.M.) gelerek, rü'yasında yeşil giymiş birini gördüğünü ve onun kendisine namaz vakitlerini bildirmek için okunacak sözleri ezberlettiğini söyledi. Hz. Peygamber (A.S.M.) de bunları Bilâl'e öğretmesini ve ezanı böyle okuma-sını emir buyurdu. Sonra bu rüya, vahy-i İlâhi ile de te'yid buyuruldu.

"Sabah ezanlarında söylenilen "Essalâtü hayrun min-en nevm" cümlesi ise, bir sabah Hazret-i Bilâl tarafından hücre-i saâdet pişgâhında irad edilmiş ve emr-i Peygamberî ile sabah ezanlarına ilâve olunmuştur." (M.T. 63)

2806/5- Resulüllah'ın (A.S.M.) dört müezzini vardı: l- Bilâl-i Habeşî. 2- İbni Umm-i Mektum-ul Kureşî. 3- Ebu Mahzure Semure. 4-Sa'd-ül Karaz.

1- Bilâl-i Habeşî Hazretleri, ilk İslâm ile müşerref olanlardan biridir. Köle iken müslüman olmuş ve bu sebeble maruz kaldığı işkence ve ezalara sabır ve tahammül ile müşriklere karşı direnirken Hazret-i Ebû Bekir-is Sıddîk (R.A.) onu satın alıp Allah rızası için âzad ettikten sonra Hz. Peygamber'in hizmetine girdi. Hicretten sonra da Hz. Peygamber'in (A.S.M.) irtihaline kadar onun hizmetinde kaldı. Ve sefer zamanlarında bir an yanından ayrılmazdı. İlk ezanı okuyan ve ilk kamet getiren O'dur. Fahr-i Âlem'in (A.S.M.) vefatına kadar müezzinlik hizmetinde bulundu. Hz. Peygamber'in vefatına çok üzülen Bilâl Hazretleri artık Medine'de kalmak istemedi. Hz. Ebubekir'in (R.A.) ısrarlı ricası üzerine bir süre daha müezzinliğe devam etti ve fakat bir gün artık dayanamıyarak Şam tarafına giderek Müslüman gazilere katıldı. Bir gün rüyasında Resulüllah'ın dâveti üzerine tekrar Medine'ye döndü ve kabr-i Nebevîyi hasret ve gözyaşı içinde ziyaretten sonra, eskisi gibi ezan okumaya başlayınca herkes heyecana kapıldı. "Eşhedü Enne Muhammeden Resûlüllah" deyince, çocuklar, Resulüllah dirilmiş diyerek sokaklara döküldü. Herkes ağlamaya başladı. Resûl-i Ekrem'den sonra Medine'de o kadar ağlayış görülmemişti. Hz. Bilâl Hicrî 20 yılında dâr-ı bekaya göçtü.

2- İbn-i Ümm-i Mektûm, Hazret-i Haticet-ül Kübra'nın dayısı oğludur.

Bilâl-i Habeşî teheccüd için fecirden önce ezan okur, İbn-i ümm-i Mektûm ise sabah namazının tam kılınma vakti gelince okurdu.

3- Ebu Mahzure'nin sesi çok güzeldi ve çok güzel ezan okurdu. Resulüllah (A.S.M.) fetihten sonra onu Mekke'de müezzin tayin etti. Evlâtları da Harun Reşid zamanına kadar bu vazifeyi devam ettirdiler.

4- Sa'd-ül Karaz, Ammar İbn-i Yâsir'in kölesi idi. Resul-i Ekrem (A.S.M.) onu Kûba Mescidi'ne müezzin tâyin etti. Resulüllah'ın vefatından sonra, Bilâl-i Habeşî (R.A.) Şam tarafına gidince Sa'd-ül Karaz, Medine-i Münevvere'ye nakl ile Mescid-i Nebevî müezzinliğine tayin edildi. Kendisinden sonra de evlâdı Mescid-i Nebevî'de müezzinlik yapmışlardır. (Ahmet Cevdet Paşa Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ'dan bu dört müezzin sahabe hakkında bilgi kısmen telhisle alındı. ci: l, sh: 255, İstanbul- 1966 baskısı)

2806/6- Ezanın ifade ettiği derin ve küllî mânâ şöyle beyan ediliyor: "Erbab-ı dâniş ve dikkatin (ilim ve dikkat sahiplerinin) ikaz-ı ârifanelerine göre ezan, elfaz-ı kalile ile mesâil-i i'tikadiye ve ameliyenin hemen kâffesini hülâsaten câmi' ve şamildir. "Allahu Ekber" lâfz-ı celili, vücud-u Bâri'yi tasdika delâlet ettiği gibi, bilcümle sıfat-ı kemaliyesini de isbat eder." Eşhedü en lâilâhe illallah" kelime-i tayyibesi, tevhide ve nefy-i şirke; "Eşhedü Enne Muhammeden Resulüllah" cümle-i cemilesi de risalet-i celile-i Muhammediyeyi ve onun zımnında bütün Enbiya ve Rusül Aleyhimüsselâmın alelıtlak nübüvvet ve risaletlerini tasdika dâll olduğu gibi, "Hayye alessalâti" sîga-i emrî, ancak resul sayesinde ma'lum olan taat-i İlahiyeye da'vettir. "Hayye Alelfelah" sîgası da, beka-yı dâim demek olan felah ve necat yoluna çağırmaktır ki, bu da meâd ve ukbayı tasdikten ileri gelir. Bu elfaz-ı şerifenin tekrarı, mazmunların tekidi içindir." (M.T.63)

Ezan önceleri yüksek binaların üzerinde okunuyordu. İlk minare Hicret'in 58. yılında Mısır vâlisi Mesleme bin Muhalled tarafından Amr İbn-ül As Camii'nin yanında yaptırıldı. Ezan ve daha sonra minare, İslâm şeairinden olmuştur." Miladi 700 tarihlerinde Mısır hükümdarı olan Melikün Nâsır Seyfüddin Kılavuz'un emriyle Cuma namazından evvel "Salâ" verilmek usulü vaz'edildi." (M.T.63)

2806/7- Ezan ve kametle ilgili bir takım şer'î hükümler vardır. Bunların açıklamaları, ilmihal kitaplarında mevcuttur. Ehemmiyetine binaen bazılarına burada yer veriyoruz:

1- Ezan, Arapça muayyen kelime ve cümleleriyle sade, zühdî bir üslubla okunur. Daha sonraları, on ayrı makamda da okunmuştur.

2- Kamet de ezan gibidir. Yalnız kamet, ezanda olduğu gibi ağır ağır ve çok yüksek sesle okunmaz. Namaz kılınan yerde, ayakta ve kıbleye karşı okunur. Ayrıca ezanda da geçen "Hayye Alelfelah"tan sonra "Kadkametis-salatü kadkametissalah" (Namaz başladı, namaz başladı) sözleri ilave edilir. Kamet de, ezan gibi farz olan namazların sünnetlerindendir. Gerek tek başına, gerek cemaatle farz namaza başlanacağı sırada kamet getirilir ve hemen namaza başlanır.

3- Kadınların, çocukların ezan okumaları veya cemaate kamette bulunmaları mekruhtur. Bu takdirde ezanı iade etmek mendub veya vacibdir.

4- Müezzin olan zât, ezanın âdabını bilir ve müttaki olması müstehabdır. Cahillerin, fâsıkların ezan okumaları mekruhtur.

5- Sarhoşların, mecnun veya ma'tuhların, cünüblerin ezan okumaları da mekruhtur. Bunların okudukları ezan iade edilmelidir.

6- Evde veya kırda kılınacak farz namazları içinde hem ezan, hem de kamet efdaldir. Bunlarda yalnız kamet ile iktifa edilebilir, fakat ezan ile iktifa mekruhtur.

7- Ezan ve kamet vakit namazları için sünnet olduğu gibi, kaza namazları için de mesnundur.

8- Sabah namazı hariç, vaktinden önce ezan okumak caiz değildir. İadesi lâzım gelir.

9- Akşam namazında ezanın arkasında kamet getirilirken camiye giren kimse oturur. Ayakta durması mekruhtur.

Ezan okunurken" Hayye alessalâh" derken müezzinin yüzünü sağa, "Hayye alelfelah" derken sola çevirmesi müstehabdır, minarede sağa ve sola dolaşır.

10- Ezan İslâm'ın büyük şeairindendir. Ezan okurken onu huşu ile dinleyip hürmet göstermekle, şeair cihetindeki manevî te'siri daha çok alınır ve hissedilir. Lâkayd kalmak, fuzuli konuşmaları terketmemek hatadır. Hatta muteber kaynaklar, Kur'an okumak, zikir gibi sünnet ve müstehab meşguliyetlere ara verilmesini efdal görmektedir. Dinî ilimlerin ders ve tâlimi gibi farz olan fiiller, buna dahil değildir.

11- Ezan ve kameti işiten kimsenin bunları kendi kendine tekrar etmesi, "Haye alessalah, Hayye alelfelah" kelimelerinde ise: "Lâ havle velâ kuvvete illâ billah" demesi; sabah namazında da "essalatü hayrun minnevm" (yani, namaz uykudan hayırlıdır) diyen müezzinin bu sözüne karşı "sadakte ve berirte" (yani doğrusun, gerçeksin) demesi müstehabdır. "Eşhedü enne Muhammeden Resulüllah" sözüne karşı da "Sallallahü aleyke ya Resulallah" der.

Ezan ve kameti dinledikten sonra şu dua okunur:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ آتِ
سَيِّدِنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ الْعَالِيَةَ وَابْعَثْهُ
مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ وَارْزُقْنَا شَفَاعَتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ

(Meali: Ey bu tam davetin-yani okunan mübarek ezan veya kametin-ve kılınmak üzere olan (ve kıyamete kadar devem edecek olan) namazın sahibi Allah'ım! Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (A.S.M.) Vesile'yi, fazileti ve yüksek dereceyi ihsan et! Ve O'nu kendisine va'dettiğin Makam-ı Mahmud'a eriştir! Ve bizi de O'nun şefaatına nail et! Şüphesiz sen va'dinden dönmezsin. (B.İ.İ.128)

Mezkûr ezan duası ehadiste zikredilir. Ezcümle Buhari Ezan 8, Ebu Davud 529. hadîsi, İ.M. 722. hadîsi, B.M. 1 ci. 157. hadîsi ve S.B.M. 365. hadîsi örnek verilebilir.

(Not: Duada geçen Vesile, Allah'ın rızasına ve yakınlığına sebep olan şey demek olduğu gibi Cennet'te çok yüksek bir makam olduğu, faziletin de iyi ahlâk ve meziyetler manasına geldiği gibi, aynı şekilde Cennet'te yüksek bir makam olduğu; Makam-ı Mahmud'un da *(Bak: 2237.p.)* şefaat-i kübra makamı olduğu beyan olunmaktadır. Böyle bir duada bulunmak, Resul-i Ekrem'e (A.S.M.) sevginin, kuvvetli bağlılığın bir nişanesidir.)

2806/8- Bilindiği gibi ezan, bütün dünyada müslümanlar tarafından Arapça olarak, aslına uygun şekilde okunmaktadır. Memleketimizde ise Cumhuriyet'ten sonra bir ara Türkçe olarak okunma mecburiyeti getirildi ve bu husus kanunî müeyyideye bağlandı. Kur'an ve ezanın Türkçe okunması fikrini müdafaa eden Ziya Gökalp'ti. Mustafa Kemal bunu tatbikat sahasına koydurdu. Önce bir deneme yapıldı. Türkçeleştirilmiş bir kısım Kur'an sûreleri ve Türkçe ezan 3 Şubat 1932'de (27 Ramazan, Kadir Gecesinde)

Ayasofya'da okutuldu. Bu hareket İslâm dünyasında şiddetle tenkid edildi. Meselâ Mısır'da Şeyh Muhammed-el Güneymî et-Taftazanî, bunu dinsizlik hareketi şeklinde kınadı. Fakat Türkiye'de halk baskı altında bulunduğu için sesini fazla duyuramadı. Türkçe ezanın bir yıl sonraki Ramazanda bütün yurt sathında yaygınlaştırılması talimatı verildi ve bu iş için hararetli çalışmalar başlatıldı. Fakat gelecek Ramazana kadar bu çalışmalar tamamlanamadığı için ancak kısmen bu plan tatbik edilebildi. Türkçe ezana karşı 1 Şubat 1933'te Bursa'da halk arasında bir protesto hareketi oldu. Yahudilerin sinagogda, Hristiyanların kilisedeki ibadetlerine karışılmadığı halde Müslümanların camideki ibadetlerine asla karışılamayacağını beyan ettiler. Fakat bu haklı talep ve ikaz, şiddet ve ceza ile karşılandı. Bursa müftüsü Nurettin Efendi vazifesinden azledildi ve din hürriyetine yapılan tecavüzü protesto edenler hapsedildi.

Türkçe ezan okunma mecburiyeti Ceza Kanunu'nun 526. maddesi ile cezaî müeyyideye bağlandı. 2 Haziran 1941 tarihli kanunla bu maddeye yapılan ilaveye göre, cami ve mescidler dışında, her hangi bir yerde vazife dışında, Arapça ezan okuyanlara üç ay hapis cezası getirildi. Arapça ezan okuma yasağı, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Haziran 1950'de kaldırıldı. Halk bunu sevinç gözyaşları ve büyük tezahüratla karşıladı. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi ve onun fikriyatını savunan gazeteler, bu yasağın kaldırılmasına karşı çıktılar. Antidemokratik alışkanlıklarını, ideolojileri hesabına bırakamadılar.

Ezanın devlet müdahalesiyle Türkçeleştirilmesi ve zorla okutturulmasının dine ve demokrasiye aykırılığı bir yana, hiç te'vil kaldırmaz bir kat'iyetle laik devlete dahi tam manasıyla aykırıdır. Zira laik devlet dindara ve dinsize müdahale etmez ve edemez; yoksa laikliğin esas vasfı ihlal olunur.

2806/9- Hadislerde de ezan bahsine hayli yer verilmiştir. Ezcümle: S.B.M. ci:2 sh: 550'de bab-ı bed'-il ezan ve S.M.4. kitab-üs salât 1-8 bablar ve İ.M.3. kitab-ül ezan, ci:2 sh: 475 ve Ebudavud 2. kitab-üs salât, 27-44. bablar ve T.T. ci: 1, sh: 147, 4. bölüm ve B.M. ci: 1, sh: 206-232 ezan babı, ezan hakkında olup, bu hususta geniş tafsilat verirler.

2807- Namazda Fatiha'nın okunması mes'elesi ise, fıkıh kitablarında tafsilatıyla izah edilmiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulur:

"كُلُّ صَلاَةٍ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ"

Herhangi bir namaz ki, onda Fatiha-i Şerife okunmaz o namaz noksandır.

İzah: Malum olduğu üzere namazlarda Kur'an-ı Kerim âyetlerinden bir miktar okunması farzdır. Fatiha-i Şerifenin okunması da vacibdir. Bir namazda hiç Kur'an okunmazsa o namaz batıl olur. Başka âyetler okunduğu halde Fatiha-i Şerife okunmazsa namaz da noksan bulunur. Fatiha-i Şerife sehven okunmamış ise secde-i sehiv lâzım gelir, kasden okunmamış ise namazın iadesi icabeder. Cemaatle kılınan namazlarda imamın Fatiha-i Şerifeyi kıraati, cemaatin de kıraati yerine kaim olur. Bu Hanefi Mezhebine göredir. İmam-ı Malik ile İmam-ı Ahmed'e göre ise bu, cemaatle kılınıp cehren kıraat olunan namazlara mahsustur. İmam-ı Şafiî'ye göre ise Fatiha-i Şerifeyi cemaatin her halde okuması lâzımdır, bunu okumayanın namazı sahih olmaz. Bu mes'elelere dair fıkıh kitaplarımızda tafsilat vardır. Biz burada şuna işaret edelim ki, namazda okumakla mükellef olduğumuz şey, mahza Kur'an-ı Kerim'in âyetleridir, sureleridir. Bunlar ise vahy-i İlahîye müstenid, birer mu'cize-i kelâmiyedir. Birer kudsiyet-i mahsusayı haizdir. Bunların yerine hiçbir tercüme, hiçbir meal kaim olamaz. Bunlara Kur'an hükmü verilemez. Bu hususta sarahat-ı Kur'aniye vardır. Bu babda icma-i ümmet, mün'akiddir. Kur'an-ı Kerim tercümelerinin Kur'an-ı Mübin mahiyetinde olamıyacağına dair Tefsir Tarihi ve Tabakat-ül Müfessirîn adındaki eserimizde tafsilat vardır." (H.G. Hadis: 286) (Büluğ-ul Meram Tercemesi, ci:1, sh: 316 ile 320'de de tafsilat vardır.)

İ.M. 984-988. hadislerde, cemaatte ihtiyarlar, hastalar, çocuklar ve zamanı az olanlar düşünülerek imamın namazı hafif (kısa) kıldırması, cemaatı usandırmaması gerektiği bildirilir.

Atıf notları:

-Bediüzzaman Hz.nin namaza dair, ilk Millet Meclisi'ne hitaben bir beyannamesi, bak: 383.p.

-Yedi yaşına giren çocuğa namaz kıldırmak, bak: 170.p.

2808- Namaz hakkında Kur'andan birkaç not:

-Namaz insanı fuhşiyattan, münkerden men eder: (29:45)

-Namazı yalnız Allah rızası için kılmak: (6:162)

-Namazı eğlence edinerek kılanlar: (8:35)

-İstemiyerek ve riya için namaz kılanların hali: (4:142) (9:54) (107:4, 6)

-Namaza mani olanlar: (96:9, 10)

-Huşu ile namazı kılmak: (23:2)

-İkame-i salât (ta'dil-i erkâna riayet etmek) : (2:3, 238) (4:162) (5:55) (6:92) (8:3) (9:71) (31:17) (70:34)

-Namazda müdavemet: (70:23)

-Kasr-ı salât (seferî namaz): (4:101)

-Ehline namazı emretmek: (20:132)

-Din kardeşliğinde; nifaktan tövbe, namaz ve zekâtı ifa etmek şartları: (9:11)

-Bütün zihayatların ibadeti: (24:41)

Hadislerde de namaz bütün tafsilatıyla bahsedilir. T.T. ci: 1, 5. kitab, bütün bölüm ve fasıllarıyla namaz hakkındadır.

2809- NAMUS ناموس : Irz, iffet, edeb, haya. *Şeriat. *Melaike. *İrade-i İlahiyenin tecellisi. *Nizam. *Emniyet ve istikamet gibi faziletlerin muhassalası olan pek kıymetli haslet. *Bir kimsenin mahrem, gizli esrarı olup işleri ve hallerinin içyüzüne vâkıf ve muttali kimseye denir. Hayırlara ait gizli hallerinin hâmil ve vâkıf olan. Bu manada Cebrail Aleyhisselâm'a ıtlak olunur. Sair melaikenin vâkıf olmadıkları vahyin sırlarına vâkıf ve mahrem olması cihetiyle ona "Namus-u Ekber" denilmiştir. *Hâzık. Mahir. *Av ve tuzak. *Nemmam manasıyla fitneci ve koğucu.*Birisinin hilesine siper ettiği şeye ve arslan yatağına da bu mana verilmiştir. *Temizlik, doğruluk. *(Bak: Tesettür)*

Atıf notları:

-Kanun emirdendir, namus iradedendir, bak: 839.p.

-Kadında namus mefhumunun bir tarifi, bak: 3782/1.p.

2810- NAR نار : (c.Niran, envar, niyere, niyar) Ateş. *Cehennem. *Bir meyve adı. *Mc: Allah'ın gadabı. *Yakıcı, azab verici her şey. *Şer. Dalalet. Sefahet. *(Bak: Cehennem)*

2811- NASARA نصارى : Hristiyanlar. Nasraniler. Hz. İsa'ya (A.S.) ilk önceleri Nasıra Karyesi'deki ahali yardım ettiklerinden onlara "Nasara" ismi verilmiştir. *(Bak: Ehl-i Kitab)*

Bir atıf not:

-Nasara tesmiyesinin sebebi, bak: 1723.p.

2811/1- NASIRÜDDİN KADI BEYZAVÎ ناصرالدین‌قاضی‌بیضاوی :

"Ebu-l Hayr Abdullah İbn-i Ömer; Şafiî ülemasından meşhur bir müfessirdir. ... Tefsir, Fıkıh, Usul, Kelâm, Mantık, Belagat, Tarih ilimlerinde bihakkın mütehassıs idi. Kadılık tarîkine sülûk etmiş, biraralık Tebriz'e gitmiş, orada vezirin hazır bulunduğu bir ilim meclisinde kudret-i ilmiyesini isbat etmekle vezirin fevkalâde iltifatlarına nail olmuş, nihayet Tebriz'de Kadı-l Kudat mesnedini ihraz eylemişti. Bilâhare kadılığı terk ederek, meşhur tefsirini te'lif ile meşgul olmuştur.

Bu muhterem müfessirin: El'İzah, El'Minhac, Şerh-ül Minhac, Et-Tevali, Şerh-ül Metali, El-İnayet-ül Kusva vesaire namında Usule, Kelâma, Fıkha, Mantığa ve saireye dair eserleri de meşhurdur. Şiraz nahiyelerinden "Beyza"da doğmuş, Hi. 685 tarihinde Tebriz'de vefat etmiştir." (H.İ. 1/471)

2812- NAŞİZE ناشیزه : Kendisini kocasından üstün ve salahiyetli addederek, kocasına karşı her istek ve sözünün hâkim olmasını isteyen ve şer'î esaslar dairesinde kocasına itaat etmek istemeyen kadın. *Kocasının hanesinden, izni olmaksızın çıkıp kendisini kocasından haksız yere men'eden kadın. Bu çıkış hakikaten olabileceği gibi, hükmen de olabilir. *Kabarmış, şişmiş. *(Bak: 176.p.)*

2813- NAZAR نظر : Göz atmak. *Mülâhaza, düşünmek, bakmak, imrenerek bakmak, düşünce. *Yan bakış, *Bir türlü kabul etmek. *Gözdeğmesi. *İltifat. *İtibar.

2814- Kur'anda nazar değme ile alâkalı görülen bazı âyetler vardır. Ezcümle:

"وَاِنْ یَکَادُ الَّذِینَ کَفَرُوا لَیُزْلِقُونَکَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّکْرَ (68:51)"

O zikri, Allah tarafından öğüt olarak okuduğun Kur'anı işittikleri vakit, az daha seni gözleriyle kaydıracaklardı. -Onun yüksekliğini öyle hissetmişlerdi ki, kıskançlıklarından az daha isabet-i ayn'a uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse helâk edeceklerdi.

Bunun hakkında uzun uzadıya sözler söylenmiş, inkâr edenler, isbat edenler olmuş ise de, biz tafsiline lüzum görmeyerek bu kadarla iktifa ediyoruz. Keyfiyeti ne suretle olursa olsun, isabet-i ayn vardır." (E.T.5305)

2815- Hadis-i şeriflerde de isabet-i ayn ile alâkalı ehadis vardır. Meselâ:

" اَلْعَيْنُ حَقٌّ تَسْتَنْزِلُ الْحَالِقَ ﴿ اَىْ اَلْجَبَلَ ﴾ Göz değmesi vakidir, yüksek bir dağı bile baş aşağı eder." (251)

2816- Diğer bir rivayette şöyle:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ اَمَرَنِى
رَسُولُ اللّٰهِ ﴿ ص م ﴾ اَوْ اَمَرَ اَنْ يُسْتَرْقَى مِنَ الْعَيْنِ

Meali: Aişe Radıyallahü Anha'dan rivayete göre Aişe (Hazretleri): Resulüllah Sallallahu Aleyhi Vesellem göz değmesine okunmasını bana emretti yahut (mutlak olarak) emretti" demiştir.

İzahı: (Bana emretti), yahud (emretti) suretindeki tereddüd raviye aittir. Ravi, Hazret-i Aişe'nin bu iki şekilden hangisini söylediğini kestirememesinden neş'et etmiştir. Müellif Buhari bu hadisi (Rukyet-ül ayn=Göz dokunmasına okunmak) başlığıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu tabir ile murad, göz ağrısına okunmak demek olmayıp isabet-i ayn(göz değmesine) karşı okunmak demektir.

Sahih-i Buhari'nin ilk şârihlerinden ve büyük Türk ve muhaddis ve ediblerinden Hattabî merhum der ki: "Resulüllah'ın nazara ve göz değmesine karşı okunmasını emrettiği (kavari-i Kur'an) adıyla anılan Âyet-ül Kürsî gibi esma ve sıfat-ı İlahiyeyi ve Allah Teala'yı zikri havi âyetlerin nüfûs-u tâhire sahiblerinin diliyle göz değmesine musab olan hastalara okunmasıdır. Bu okunma, ruhanî tedavidir. Evvelki zamanda salih kimselerin okumalarının büyük mevkii vardı. Fakat bu sınıf faaziletli insanlar bulunamayacak derecede azalmıştır. Bu cihetle halk, cismanî tedaviye meyletmiştir. Çünkü ruhanî olan nefes, efsuncuların ve cinleri teshir iddia eden cincilerin nefesidir." (S.B.M. 12. ci.1932. hadis)

2817- Bediüzzaman'ın da nazar hakkında şu ifadesini görüyoruz:

---

251 H.G. hadis: 239 ve K.H. hadis: 1797

"Kardeşlerim! Benim kat'i kanaatım geldi ki; nazar, beni şiddetle müteessir ve hasta eder. Çok defa tecrübe ettim. Ben ruh u canla size her vaziyette arkadaş olmak istiyorum, fakat النَّظَرُ يُدْخِلَ الْجَمَلَ الْقِدْرَ وَالرَّجُلَ الْقَبْرَ [252] meşhur kaide ile nazar beni vurur. Çünki bana bakan, ya şiddetli adavetle veya takdir ile nazar eder. Bu iki nazar dahi bazı insanların bir hasiyet-i isabet sırrıyla bakmasında bulunur. Bunun için, mümkün olsa, mecbur etmezlerse sizin ile beraber mahkemeye her vakit gelmemek niyet ettim." (Ş.323)

2818- S.B.M. 1833. hadis ve İbn-i Mace 31. kitab-ut tıb 32, 33. babları ve T.T. 3. ci, 730, 736, 743. hadislerde de nazar değmesinden bahsedilir.

2819- NAZAR-I HARAM نظرِ حرام : Haram nazar. Namahreme bakmak. *(Bak: Avret, Haram, Sefahet, Suret, Takva)*

Kendisiyle evlenmesi haram olanlardan başka olan kız ve kadınlara bakmayı dinimiz erkekler için haram kılmıştır. Mihhac-ı Talibîn kitabının 361. sahifesinde zikredildiği gibi Şafiî Mezhebinin bazı imamları, Kur'an (24:31) âyetinde de temas edildiği gibi, kadınların da yabancı erkeklere bakmalarını men'ederler. Fakat imamların ekseriyeti haram olmadığını beyan ettiler. Ezcümle Ömer Nasuhi Efendi, Büyük İlmihalinde şöyle diyor:

"Kadınların birbirine veya kocaları olmayan erkeklere bakmaları da erkeklerin birbirine bakmaları gibidir. Binaenaleyh bir İslâm kadını, diğer bir kadının veya bir erkeğin göbeği altından diz kapakları altına kadar olan kısmına bakamaz, sair uzuvlarına bakabilir. Elverir ki bir şehvet, yani kalben bir iştiha, temayül korkusu bulunmasın.

Bir erkek, yabancı veya karibi olup nikahı müebbeden haram olmayan bir kadının-ahlâkî bir mahzur bulunmadığı takdirde-yalnız yüzüne, ellerine bakabilir. Ebediyyen mahremi olan bir kadının, meselâ anasının veya kızının veya teyzesinin ise yüzüne, başına göğsüne, kulaklarına, baldırlarına bakabilir ve bu uzuvları tutabilir. Elverir ki iki taraftan hiç birinde şehvet korkusu bulunmasın.

Erkek ile zevcesi arasında her veçhile bir hususiyet mevcud olduğundan

252 K.H. hadis: 1797

biri diğerinin bütün vücuduna bakabilir. Şehvetle olup olmaması müsavidir. Şu kadar var ki, tenasül uzuvlarına bakmamaları evladır, edebe muvafıktır.

Bir tabib, tedavisinde bulunduğu bir kadının marazlı olan herhangi mahrem bir uzvuna zaruret miktarı bakabilir. Şu kadar var ki, tedavisini bir kadına tarif ederek havale etmesi daha muvafıktır. Çünkü cinsin cinse bakması daha hafiftir." (B.İ.İ.417) *(Bak: Muharremat)*

2820- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor: "(24:30) قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ Mü'minlere yani mü'min erkeklere söyle يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ gözlerini indirsinler; gerek hariçte, gerek dahilde ve gerek başkalarının evlerine girerken, çıkarken, otururken, kalkarken gözlerini dikmesinler; harama bakmaktan, ayıb şey görmekten sakınsınlar.

Sofiyyeden Şiblî (kuddise sırruhu) ya, يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ne demek diye sormuşlar. Demiş ki: Baş gözlerini muharremattan, kalb gözlerini masivaullahtan çeksinler." (E.T.3502)

2820/1- Mezkûr âyette bakılması yasaklanan şeylerin neler olduğu beyan edilmediğinden, bakıldığında nefse hoş gelen her nevi muharremat ve nefsaniyeti tahrik edebilen şeyler yasaklanmış oluyor. Sinema, televizyon, gazete ve mecmualarda görülen açık-saçık suretler, resim ve heykeller gibi şeyler, bu âyetin yasakladığı sahaya girer. *(Bak: Suret)* Hatta İmam-ı Şafiî Hazretleri ve bazı âlimler, bu âyete istinaden şabb-ı emredle yani henüz yüzünde tüyü çıkmamış gençle tenhada kalmak gibi bazı hususlara dahi cevaz vermemişlerdir. Ancak alış-veriş, tedavi ve ilim öğretme gibi şer'î ihtiyaçlarda, ihtiyaç miktarı kadar müsaade etmişlerdir. *(Bak: İmam-ı Nevevi Fetvaları sh: 204)*

Şabb-ı emred hakkındaki mezkûr hükmü, Kitab-ul Fıkıh Alâ Mezahib-il Erbaa Tercemesi ci: l. sh: 169'da daha tafsilatlı beyan eder ve bakılması yasaklanan yerlere, hailsiz dokunulmasını da yasaklar.

Ebu Davud da şunları kaydeder: "Müslim 3. kitabın 17. babında rivayet edilen: "Erkek erkeğin avret yerine, kadın da diğer kadının avret yerine bakmasın. Erkek erkeğe bir tek elbise içinde sürtünmesin. Kadın da diğer kadına bir tek elbise içinde sürtünmesin" mealindeki hadise istinaden "Şafiîler: Bir kimsenin avret mahalline (bakılması caiz olmayan yerine)

vücudunun hangi organı ile olursa olsun dokunmasının haram olduğuna delalet etmektedir, bunda ülemanın ittifakı vardır" derler." (Ebu Davud Tercemesi, 2150. hadisin izahından)

Bir rivayette mealen şöyle buyuruluyor: "Kadına karşı olan kıskançlık (nefsanî yönden), aynı şekilde çocuklara da duyulmadıkça kıyamet kopmaz." (R.E.5942. hadis. Mütercim: Naim Erdoğan)

Hanefî Mezhebinde mu'teber âlimlerden İbn-i Abidin ise şu izahatı veriyor: "Kadının ve şabb-ı emredin yüzlerine bakmakla şehvetin uyanma şüphesi varsa, o zaman bakmak haramdır. Amma tüysüz gençle tenhada kalmakta ve şehvetsiz ona bakmakta bir beis yoktur. Buna binaen, tüysüz bir genç örtünmekle mükellef değildir.

Kadının sadece yüzüne ve ellerine zaruretten dolayı bakılabilir. Eğer şehvet hissi kendisinde uyanmasından korkarsa veya şüphelenirse o zaman yüzüne ve ellerine bakamaz. Yüze bakmanın helal olması adem-i şehvetle mukayyeddir. Şehvet uyanırsa velev uyanması şüpheli de olsa, bakmak haramdır. Bu selef-i salihîn devrinde böyledir. Bizim zamanımızda [*] ise katiyyetle kadının yüzüne ve ellerine şehvet uyansın uyanmasın bakmak haramdır. Çünki şehvet ve fitne uyanması bu asırda (müellifin asrı ve bilhassa asrımızda) umumi bir belva haline gelmiştir. Kur'an'ın sarih ifadesiyle, kadın katiyyetle bütün vücudunu çarşafıyla örtmekle mükelleftir." (İbn-i Abidin cild: l-5)

Daha bunun gibi pek çok büyük İslâm âlimleri sedd-i zerai gibi *(Bak: Sedd-i Zerai)* ihtiyatî tedbirleri ve fitne zamanlarında, ruhsat yolunun daraltılması kaidesini de nazara alarak hayli tafsilat verirler. İmam-ı azam Hazretleri Ebu Yusuf'a yazdığı vasiyetnamesinde bu hususstaki hassasiyetini kaydeder. *(Bak: 173.p.)*

Mezkûr hükümler müvacehesinde, şabb-ı emred ile, bu yaş devresini geçirmiş büyük bir kimse arasındaki münasebetlerde ciddiyetin muhafaza edilmesi, el şakaları ve güreş gibi laübali hareketlerden uzak durulması ve küçüklere örnek olacak vakarlılık gösterilmesi bilhassa gençlere ders verenler için daha çok gereklidir. *(Bak: 3940/7.p.)* Bu dersler verilirken İslâmî ders âdabına uygun oturma şeklinde, yani ders alan ders verenin önünde oturup dersin kudsiyetine uygun hürmet ve ciddiyet içinde bulunurlar. Hem bu

---

[*] Yani: Dürr-ül Muhtar ve İbn-i Abidin müelliflerinin zamanları...(İbn-i Abidin Hi. 1198-l252)

dersler umumi mahalde ve hep beraber olup, şabb-ı emred devresinde olan gençlerin ünsiyetine ve dolayısiyle gayr-i ciddiliğe kapı açan, hususi mahallere alıştırılmaması elzemdir. Cemaat namazında dahi çocukların arka safta durmaları sünnettir. (*Bak: B.İ.İ. sh:136)*

Çocuklara ders verirken vakarlı davranmayı ve lisan-ı hal ile ciddiyet dersini vermeyi emreden hadisler de vardır. *(Bak: 1587, 1593.p.lar)* Hatta bazı âlimler, şabb-ı emredle muanakanın da memnuiyetine kaildirler. Hz. Enes'den (R.A.) Deylemî'nin naklettiği hadis, fitne zamanlarında daha çok nazara alınmalıdır. *(Bak: 2639.p.sonu)*

2821- "Buhari 23. Mü'minûn Suresi'nin 19. âyetini zikretmiştir ki, meali şöyledir: Allah hem hain gözlerin (tecessüslerini) hem de (fâsıd) gönüllerin gizlediği temayülleri bilir..

İbni Ebî Hatem'in, Abdullah bin Abbas vasıtasıyla rivayetine göre; âyetteki hain gözlerin tecessüs ve fasid gönüllerin temayülü şöyle tasvir buyurulmuştur: Hain gözlü o kimsedir ki; , bir cemaatla bir yerde otururken yanından güzel bir kadın geçerse, yahut girdiği bir evde güzel bir kadın görürse, yanındakilerden hırsızlayarak kadına sinsi sinsi bakar. Yanındakiler kendisine bakınca hemen gözünü ayırır. Fakat Allah bilirki, o hain gözlü kimse, kadının daire-i mahremiyetine girmeğe gücü yetse muhakkak girmek ve zina etmek ister.

Bundan sonra Buhari'nin arka arkaya iki hadisi vardır ki, bunlardan birisi: Veda Haccında Resul-i Ekrem Medine'den hareket ettiğinde terkisine amcası Abbas'ın oğlu Fazl'ı almıştı. Yolda güzel bir kadın bir mes'ele sormak üzere yaklaştığında, Fazl kadına bakmağa başladı. Kadın da son derece güzel olan Fazl'a bakıyordu. Bu manzarayı görünce Hazret-i Peygamber Fazl'ın çenesinden tutup öbür tarafa çevirdi. Bu hadisin tercümesiyle izahı 6. cildin başında 752 rakamıyla geçti, oraya bakınız!

Öbürüsü de: Resul-i Ekrem bir kere ashabı yol üzerinde oturmaktan men etmişti. Fakat bilahare bulunan iktisadî hayat için lüzum ve zarureti arz olununca; Resul-i Ekrem gelip geçen kadınlara bakılmaması, kimseye eza olunmaması gibi şartlarla müsaade buyurdu. Bu hadisin tamamının tercüme ve izahı da 7. cildde 1098 numara ile geçti, oraya bak!..." (S.B.M. ci:12 sh: 187)

Ebu Davud 12. Kitab-ün nikah 42. babı, kasdî olmayan ilk bakış müstesna, kadınlara bakmanın haramiyeti hakkındadır.

Tafe-i Nisa'nın erkek çocuklara ders verme meselesi:

"Kız olsun erkek olsun herkes, oniki yaşını bulan kız çocuk onüç yaşını bulan erkek çocuktan sakınmaları gereklidir. Çünkü bunlar buluğ çağına ulaşmamışlarsa da, çocukluk devrelerini geçirmişlerdir."

Aynî el-Bidâye'de Şeyh Muhyiddin'in bu fetvasını "çok yerinde" diye nitelemiştir. (İsmail Çetin Ölçüler sh:146)

Beş şey dışında genç erkeğin genç kadınla konuşmaları meşru değildir. (Fukahanın ittifakıyla)

1- Evlilik 2- Tedavi 3- Mahremiyet 4- Şahidlik 5- Hüküm. (İsmail Çetin Ölçüler sh: 119)

2822- Bir hadis-i kudsîde de şöyle buyuruluyor:

"اَلنَّظْرَةُ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ اِبْلِيسَ مَنْ تَرَكَهَا مِنْ مَخَافَتِى
اَبْدَلْتُهُ اِيمَانًا يَجِدُ حَلاَوَتَهُ فِى قَلْبِهِ

Yani: Namahreme bakmak, İblis'in oklarından bir oktur ki, her kim benden korkar onu bırakırsa, (harama bakmazsa) o haramın zevkine bedel ona bir iman veririm ki, o imanın celadet ve halavetini kalbinde duyar." [253]

Bir atıf notu:

-Gözü Allah namına çalıştırmak, bak: 3598.p.

2823- Bediüzzaman Hazretleri, nazar-ı haram ve tesettür-i nisvan meseleleri üzerinde ehemmiyetle durmuştur. Bunlardan bir kaç cüz'î örnekler: "Kur'an merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Ta hevesat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler; âlet-i hevasat, ehemmiyetsiz bir meta' hükmüne geçmesinler.[*] Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde mütekabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açık-saçıklık, samimi hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Hususan suretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği

253 İlahî Hadisler (H.Hüsnü Erdem, D.İ.Bşk. Yayınları) ve K.H. hadis: 2864

* Tesettür-ü nisvan hakkında Otuzbirinci Mektub'un Yirmidördüncü Lem'ası gayet kat'i bir surette isbat etmiştir ki: Tesettür, kadınlar için fıtrîdir. Ref'-i tesettür, fıtrata münafidir.

şununla anlaşılır: Nasılki merhûme ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder." (S.410) *(Bak: Tesettür)*

2824- "Bir genç hâfız, pek çok adamların dedikleri gibi, dedi: "Bende unutkanlık hastalığı tezayüd ediyor, ne yapayım?" Ben de dedim: Mümkün oldukça namahreme nazar etme. Çünki rivayet var. İmam-ı Şafiî'nin (R.A.) dediği gibi: Haram nazar, nisyan verir.

Evet ehl-i İslâmda, nazar-ı haram ziyadeleştikçe, hevasat-ı nefsaniye heyecana gelip, vücudunda su-i istimalat ve israfa girer. Haftada bir kaç defa gusle mecbur olur. Ondan, tıbben kuvve-i hafızasına zaaf gelir.

Evet bu asırda çık saçıklık yüzünden, hususan bu memalik-i harrede o su'-i nazardan su'-i istimalat, umumi bir unutkanlık hastalığını netice vermeğe başlıyor. Herkes cüz'î, küllî o şekvadadır. İşte bu umumi hastalığın tezayüdiyle, hadis-i şerifin verdiği müdhiş bir haberin te'vili ucundan görünüyor. Ferman etmiş ki: "Âhirzamanda, hâfızların göğsünden Kur'an nez'ediliyor, çıkıyor, unutuluyor." Demek bu hastalık dehşetlenecek, hıfz-ı Kur'an'a bu su-i nazarla bazılarda sed çekilecek; o hadisin te'vilini gösterecek." (K.L.133)

2824/1- Bediüzzaman Hazretleri, nazar-ı haramdan ictinab etmekteki hassasiyetini şöyle anlatır:

«Tarih-i hayatımı bilenlere malumdur. Ellibeş sene evvel, ben yirmi yaşlarında iken, Bitlis'te merhum Vali Ömer Paşa hanesinde iki sene onun ısrarıyla ve ilme ziyade hürmetiyle kaldım. Onun altı adet kızları vardı. Üçü küçük, üçü büyük. Ben, üç büyükleri iki sene beraber bir hanede kaldığımız halde, birbirinden tefrik edip tanımıyordum. O derece dikkat etmiyordum ki, bileyim. Hatta bir âlim misafirim yanıma geldi, iki günde onları birbirinden farketti, tanıdı. Herkes bendeki hale hayret ederek bana sordular: "Neden bakmıyorsun?" Derdim: "İlmin izzetini muhafaza etmek beni baktırmıyor."

Hem kırk sene evvel İstanbul'da, Kağıthane şenliğinin yevm-i mahsusunda, Köprü'den ta Kağıthane'ye kadar, Haliç'in iki tarafında, binler açıksaçık Rum ve Ermeni ve İstanbullu karı ve kızlar dizildikleri sırada, ben ve merhum mebus Molla Seyyid Taha ve mebus Hacı İlyas ile beraber bir kayığa bindik. O kadınların yanlarından geçiyorduk. Benim hiç haberim yoktu.

Halbuki Molla Taha ve Hacı İlyas beni tecrübeye karar verdikleri ve nöbetle beni tarassud etiklerini bir saat seyahat sonunda itiraf edip, dediler: "Senin bu haline hayret ettik, hiç bakmadın!" Dedim: "Lüzumsuz, geçici, günahlı zevklerin akıbeti elemler, teessüfler olmasından istemiyorum." » (T.H.519)

2825- Açık-saçıklık âdet olmuş büyük şehirler ve çarşı-pazarlar, nazar-ı haramı en çok tahrik edici yerlerdir. İki hadis-i şerif mealinde şöyle buyuruluyor: "Gücün yeterse sen çarşıya girenlerin ilki ve çarşıdan çıkanların sonuncusu olma. (Yani: Mümkün olduğu kadar çarşılarda az bulun) Çünkü, çarşı şeytanın harb yeridir. (Günahların çok olduğu yerdir.) Şeytan sancağını çarşıda diker. (Yani hâkimiyetini icra eder.)" (254)

"Beldelerin Allah'a en sevimli olan yerleri, mescidlerdir (ilim ve ibadet yerleridir). Beldelerin, Allah'a en sevimsiz ve buğz ettiği yerler de çarşı-pazarlarıdır." (255)

2826- "İmam-ı Rabbani demiş ki "Bid'a olan yerlere girmeyiniz." Maksadı, sevabı olmaz demektir; yoksa namaz battal olur değil. Çünki selef-i salihînden bir kısmı, Yezid ve Velid gibi şahısların arkasında namaz kılmışlar. Eğer mescide gidip gelmekte kebaire maruz kalırsa, halvet hanesinde bulunması lâzımdır." (K.L.247)

Diğer bir rivayette de: âhirzamanda (bid'atlar ve hevanın yaygınlaştığı zamanda) köy ehlinin ve saliha ihtiyarelerin hayatı tavsiye ediliyor. (R.E. 61)

2826/1- NECMEDDİN-İ KÜBRA نجم الدين كبرى : (Mi:540-618)

İran mutasavvıflarının en mühim şahsiyetlerindendir. Kübreviyye veya Zehebiyye ismi ile anılan tarikatın kurucusu sayılır. İsmi: Ahmed bin Ömer Ebu-l Cenab Necmeddin Kübra el-Hivakî el-Harzemî, Münazara ve mübahaseyi çok sevdiği ve her münazarada hasımlarını yendiği için kendisine "Et-Tammet-ül Kübra" lakabı verilmiş, sonradan sadece "Kübra" denilmiştir. Moğolların Harzem'i istilasında şehri terk etmeyerek, onlara karşı kahramanca çarpışarak şehid düşmüştür. (K.S.)

NEFİY نفى : (Nefy) *(Bak: 663, 2153.p.lar)*

254 S.M. ci: 7 sh: 363 hadis: 245l
255 R.E. sh: 16

2827- NEFS نفس : (Nefis) Can, kişi, kendi, öz varlık. Bir şeyin zatı olan kendisi. *Göz. *Şehvet ve gadabın mebdei olan kuvve-i nefsaniye. Fıtrî meyil, bedenin hissî istekleri.*Ruh, hayat, asıl. Maya. *Hamiyet.

Nefsin derecelerini "Sofiye şu meratib üzere tasnif ederler: Nefs-i emmare, nefs-i levvame, nefs-i mutmainne, nefs-i raziye, nefs-i marziye, nefs-i mülheme, nefs-i zekiye." (E.T.5817)

Bir atıf notu:

-Nefsin bazı garip halleri, bak: 2144.p.

2828- NEFS-İ EMMARE نفسِ أماره : İnsanın günahlara ve şeytanın teşviklerine itirazsız ve mücahedesiz tabi olması hali. *(Bak: Heva, Sefahet)*

Nefs-i emmarenin zararlarından ikaz eden pek çok âyetler ve hadisler vardır. Mürşidler ve ülema-i İslâm, âyet ve hadislere istinaden nefs-i emmarenin şerlerinden ısrarla ikaz etmişler ve irşadda bulunmuşlardır. Bu ikazlardan birkaç nümuneyi görelim:

«(12:53) اِنَّ النَّفْسَ َمَّارَةٌ بَالسُّوءِ Meali: "Nefis daima kötü şeylere sevk eder." âyetinin, hem de اَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِى بَيْنَ جَنْبَيْكَ [256] mana-yı şerifi: "Senin en zararlı düşmanın nefsindir." hadisinin bir nüktesidir.

Tezkiyesiz nefs-i emmaresi bulunmak şartıyla kendi nefsini beğenen ve seven adam, başkasını sevmez. Eğer zahirî sevse de samimi sevemez; belki ondaki menfaatini ve lezzetini sever. Daima kendini beğerdirmeye ve sevdirmeye çalışır ve kusuru nefsine almaz; belki avukat gibi kendini müdafaa ve tebrie eyler. Mübalağalar ile, belki yalanlarla nefsini medh ve tenzih ederek adeta takdis eder ve derecesine göre (25:43) مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوَيهُ âyetinin bir tokadını yer. Temeddühü ve sevdirmesi ise, aks-ül amel ile istiskali celbeder, soğuk düşürtür. Hem amel-i uhrevîde ihlası kaybeder, riyayı karıştı-

256 H.G. hadis: 2 ve K.H. hadis:412

rır. Akıbeti görmiyen ve neticeleri düşünmiyen ve lezzet-i hazıraya mübtela olan hisse ve heva-yı nefse mağlub olup, yolunu şaşırmış hissin fetvasıyla, bir saat lezzet için bir sene hapiste yatar. Bir dakika gurur veya intikam yüzünden on sene ceza görür. Adeta ders aldığı amme Cüz'ünü birtek şekerlemeye satan hevaî bir çocuk gibi, elmas kıymetinde bulunan hasenatını, hissini okşamak için ve hevasını memnun etmek için ve hevesini tatmin etmek için, ehemmiyetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, enaniyetlere vesile edip, kârlı işlerde hasaret eder.» (L.275)

"Elhasıl: Nefs-i emmare tahrib ve şer cihetinde nihayetsiz cinayet işleyebilir, fakat icad ve hayırda iktidarı pek azdır ve cüz'îdir. Evet, bir haneyi bir günde harab eder, yüz günde yapamaz. Lâkin eğer enaniyeti bıraksa, hayrı ve vücudu tevfik-i İlâhiyeden istese, şer ve tahribden ve nefse itimaddan vazgeçse, istiğfar ederek tam abd olsa; o vakit يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئٰاتِهِمْ حَسَنَاتٍ sırrına mazhar olur. Ondaki nihayetsiz kabiliyet-i şer, nihayetsiz kabiliyet-i hayra inkılâb eder. Ahsen-i takvim kıymetini alır, âlâ-yı illiyyîne çıkar." (S.320)

Bu gibi sebeblerden dolayı dünyada nefsin muhasebesi yapılmalı ve Kur'an (59:18) âyetinde verilen derse ittibaen kötülükleri terk ile a'mal-i salihaya gayret gösterilmelidir. İslâm büyükleri, muhasebe-i nefse gayetle ehemmiyet vermişlerdir.

2829- Hem "(53:32) فَلاَ تُزَكُّوا اَنْفُسَكُمْ âyeti işaret ettiği gibi: Tezkiye-i nefs etmemek. Zira insan, cibilliyeti ve fıtratı hasebiyle nefsini sever. Belki evvela ve bizzat yalnız zatını sever, başka herşeyi nefsine feda eder. Mabud'a lâyık bir tarzda nefsini medheder. Mabud'a lâyık bir tenzih ile nefsini meayibden tenzih ve tebrie eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lâyık görmez ve kabul etmez. Nefsine perestiş eder tarzında şiddetle müdafaa eder.

Hatta fıtratında tevdi edilen ve Mabud-u Hakiki'nin hamd ve tesbihi için ona verilen cihazat ve istidadı, kendi nefsine sarfederek مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ (25:43) sırrına mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir. İşte şu mertebede, şu hatvede tezkiye, tathiri: Onu tezkiye etmemek, tebrie etmemektir..

وَ ۟ تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُواااللّٰهَ فَاَنْسَيٰهُمْ اَنْفُسَهُمْ (59:19) dersini verdiği gibi:

Kendini unutmuş, kendinden haberi yok. Mevti düşünse, başkasına verir. Fena ve zevali görse, kendine almaz ve külfet ve hizmet makamında nefsini unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzuzat makamında nefsini düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nefs-i emmarenin muktezasıdır. Şu makamda tezkiyesi,tathiri, terbiyesi; şu haletin aksidir. Yani nisyan-ı nefs içinde nisyan etmemek. Yani, huzuzat ve ihtirasatta unutmak ve mevtte ve hizmette düşünmek..

مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ (4:79) dersini verdiği gibi: Nefsin muktezası, daima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede: Nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp bütün mehasin ve kemalâtını, Fâtır-ı Zülcelal tarafından ona ihsan edilmiş ni'metler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir.

Şu mertebede tezkiyesi: (91:9) قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا sırrıyla şudur ki: Kemalini kemalsizlikte, kudretini aczde, gınasını fakrda bilmektir." (S.477)

2830- Keza "İnsan nisyandan alındığı için, nisyana mübteladır. Nisyanın en kötüsü de nefsin unutulmasıdır. Fakat hizmet, sa'y, tefekkür zamanlarında nefsin unutulması, yani nefse bir iş verilmemesi dalalettir. Hizmetler görüldükten sonra neticede, mükâfat zamanlarında nefsin unutulması kemaldir. Bu itibarla ehl-i dalâl ile ehl-i kemal, nisyan ve tezekkürde müteâkistirler. Evet dâll olan kimse, bir iş ve bir ibadet teklifinde başını havaya kaldırarak fir'avunlaşır. Lakin mükâfatın, menfaatın tevziinde, bir zerreyi bile terketmez. Amma nefsini unutan ehl-i kemal sa'y, tefekkür, sülûk zamanlarında herşeyden evvel nefsini ileri sürüyor; fakat neticelerde, faidelerde, menfaatlerde nefsini unutmakla en geriye bırakıyor." (M.N.238)

2831- "Resul-i Ekrem (A.S.M.) ferman etmiş:

اِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا اَبْصَرَهُمْ بِعُيُو ِ اَنْفُسِهِمْ [257] Kur'an-ı Hakîm'de Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm demiş: وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِى اِنَّ النَّفْسَ ۟ مَّارَةٌبَالسُّوءِ

257 R.E. 26/11 ve K.H. hadis: 191

(12:53) Evet nefsini beğenen ve nefsine itimad eden, bedbahttır. Nefsinin ayıbını gören, bahtiyardır. Fakat bazan olur ki, nefs-i emmare ya levvameye veya mutmainneye inkılab eder; fakat silahlarını ve cihazatını asaba devreder. Asab ve damarlar ise, o vazifeyi âhir ömre kadar görür. Nefs-i emmare çoktan öldüğü halde, onun âsârı yine görünür. Çok büyük asfiya ve evliya var ki, nüfusları mutmainne iken, nefs-i emmareden şekva etmişler. Kalbleri gayet selim ve münevver iken, emraz-ı kalbden vaveyla etmişler. İşte bu zatlardaki, nefs-i emmare değil, belki asaba devredilen nefs-i emmarenin vazifesidir. Maraz ise, kalbî değil, belki maraz-ı hayalîdir." (M.329)

2832- "Bir zaman evliya-yı azîmeden enfs-i emmaresinden kurtulanlardan birkaç zattan, şiddetli mücahede-i nefsiyeler ve nefs-i emmareden şekvalarını gördüm. Çok hayret ediyordum. Hayli zaman sonra, nefs-i emmarenin kendi desaisinden başka, daha şiddetli ve daha ziyade söz dinlemez ve daha ziyade ahlâk-ı seyyieyi idame eden ve heves ve damar ve asab, tabiat ve hissiyat halitasından çıkan ve nefs-i emmarenin son tahassüngâhı bulunan ve nefs-i emmareyi tezkiyeden sonra onun eski vazife-i seyyiesini gören ve mücahedeyi âhir ömre kadar devam ettiren, bir manevî nefs-i emmareyi gördüm. Ve anladım ki, o mübarek zatlar, hakiki nefs-i emmareden değil; belki mecazi bir nefs-i emmareden şekva etmişler. Sonra gördüm ki, İmam-ı Rabbani dahi bu mecazi nefs-i emmareden haber veriyor.

Bu ikinci nefs-i emmarede şuursuz kör hissiyat bulunduğu için, akıl ve kalbin sözlerini anlamıyor ve dinlemiyor ki, onlarla ıslah olsun ve kusurunu anlasın. Yalnız tokatlar ve elemler ile nefret edip veya tam bir fedailiğe her hissini maksadına feda etsin." (K.L.233)

2833- Keza "zahirden hakikata geçmek iki suretledir. Biri: Doğrudan doğruya hakikatın incizabına kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikatı ayn-ı zahir içinde bulmaktır. İkincisi: Çok meratibden seyr-i sülûk suretiyle geçmektir. Ehl-i velayet çendan fena-i nefse muvaffak olurlar, nefs-i emmareyi öldürürler, yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünki sahabelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden; nefsin mahiyetindeki cihazat-ı kesire ile, ubudiyetin envaına ve şükür ve hamdin aksamına daha ziyade mazhardırlar. Fena-i nefisten sonra ubudiyet-i evliya besatet peyda eder." (S.492)

2834- Nefis hakkında Kur'andan birkaç not:

-Her nefse fücur ve takvanın ilham edilmiş olduğu: (91:8)

-Nefsin verdiği vesveseler (fıtrî temayül ve gizli arzular vs.): (50:16)

-Allah yolunda olanların yanında ve beraberinde iken, nefsin hevaya meyletmesine sabırla mukabele edip sebat etmek: (18:28)

-Nefsi hevadan men'etmek: (79:40)

-Nefsin şuhhundan, hırs ve kıskançlığından korunmak: (59:9)

-Nefsin öldürülmesine (takva ve riyazete) işaret: (2:54)

Atıf notları:

-Orucun nefsin terbiyesindeki te'siri, bak: 3002, 3006.p.lar

-Nefs-i emmarenin öldürülmesi, bak: 1210, 3672.p.lar

-Yunus (A.S.)'ı balık yuttuğu gibi nefsimiz de bizi yutar, bak: 4014.p.

-Nefsin istidadat-ı ruhiyeyi bozması, bak: 1969.p.

2835- NEFS-İ LEVVAME نفسِ لوّامه : Kötülüğü işledikten sonra günahından ve gazab-ı İlahiyeyi celbetmekten dolayı insanı rahatsız eden pişmanlık hali ve vicdan rahatsızlığı. *İnsanın kendine ait kötülük ve günahını görüp fenalığını bilen ve hayra meyleden iradesi. Nefs-i levvame ifadesi, Kur'an (75:2) âyetinde geçer.

2836- NEFS-İ MARDİYYE نفسِ مرضیه : (Marziyye ve raziye) Kusurlarını bilen ve Allah'ın emirlerine ihlas ve sadakatla teslim olduğundan rıza-yı İlahîyi kazanmış ve kendisi de Allah'ın her türlü tasarrufuna razı ve teslim olmuş olan nefsin yani mahiyet-i insaniyenin kemal derecesi. Bu tabir, Kur'an (89:28) âyetinde geçer.

2837- NEFS-İ MUTMAİNNE نفسِ مطمئنّه : İtmi'nan kazanmış olan nefis. Kötü sıfatlardan temizlenmiş ve güzel ahlâk ile muttasıf olarak kurb-u İlahîye itmi'nan ve istikrar kazanmış olan insan iradesi. Nefsin, Allah'ın emirleri altına sâkin ve şehevatı yenerek ıztırabtan kurtulmuş olma hali. Bu tabir, Kur'an (89:27) âyetinde geçer ve tefsirinde şu izahat veriliyor:

2838- "İnsanın nefsi: şair ve meş'ur her iki haysiyyetle, "ben" dediği zat hakikatıdır. Yalnız idraki haysiyyetiyle ruha da ıtlak edilir. Onun için burada çokları zat manasına, bazıları da ruh manasına telakki etmişlerdir. Şu halde nefs-i mutmainne, itmi'nane ermiş zat veya ruh demek olur. Razi der ki: İtmi'nan, istikrar ve sebattır. Bu istikrarın keyfiyetinde de bir kaç vecih vardır:

Birincisi: Hiç bir şüphe ile bulunmayacak vech ile hakkalyakîn zevkine ermektir. Nitekim: (2:260) وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى kavlinden murad budur.

İkincisi: (2:62) خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ هُمْ يَحْزَنُونَ medlûlünce, havf ü hüzünden sarsılmayacak vech ile emniyet hâsıl etmektir.

Üçüncüsü: Kur'an ve bürhan mutabıktırlar ki, bu itminan ancak zikrullah ile olur. Kur'an (13:28) اَ بِذِكْرِاللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُو diyor." (E.T.5815)

Kur'an (10:7) âyeti, dünya hayatına mutmain (razı) olup onda karar kılanların kötü akıbetini beyan eder.

2839- NEFS-İ MÜLHEME نفسِ ملهمه : Tas: Lüzumu halinde Cenab-ı Hak tarafından kendisine hakikatlar ilham edilen, tasaffi ve tekâmül etmiş nefis.

2840- NEMRÛD نمرود : Nemrud hakkında Kamus-ul A'lam'da özetle şu bilgi verilir: Babil'in müessisi ve hükümdarı olup en evvel tasallut eden ve mütecebbir olduğu mervidir. Nemrud'un Allah'a isyanına ceza olarak, Allah tarafından musallat olan bir takım sivrisineklerce itlaf edilen ve mechul olan Nemrud, milattan 2640 sene evvel bulunmuş olduğu zannedilir. Nemrud ismi bir şahsa mahsus olmayıp Firavun gibi bütün Babil hükümdarlarına yahud bir sülaleye ünvan olması dahi melhuzdur. *Bak: İbrahim (A.S.)*

Bazı müfessirler, Kur'an (21:70) âyetinin sivrisineğin Nemrud'a musallat olduğuna işaret ettiğini de kaydederler.

2841- Kur'anda Nemrud ismi açık olarak geçmemekle beraber bazı âyetlerde ona atfen işaretler bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ezcümle: "Bakınız Allah'ın inayetiyle bir mü'min bir tağuta ne yapmış? Ve Allah mü'minlere ne gibi şeyler göstermeye kadirdir. İşte tarihten misal:

اَلَمْ تَرَى اِلَى الَّذِى حَاجَّ اِبْرَاهِيمَ فِى رَبِّهِ اَنْ آتَيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ (2:258)

Görmedin mi Allah kendine mülk yani devlet ve hükümdarlık verdiği için mağrur olarak veya hükümdarlığının şükranını ma'kûs bir surette küfran ile edaya kalkışarak Halilullah olan İbrahim'e Rabbi hakkında muhacce eden, galebe etmek zulmüyle münazaraya çıkışan o tağuta -o Nemruda- baksana

اِذْقَالَ اِبْرَاهِيمُ رَبِّىَالَّذِى يُحْىِ وَيُمِيتُ O zaman İbrahim "Benim Rabbim o Zat-ı Ecellü A'ladır ki, hem ihya eder hem de öldürür" demişti ki, hem hayat halk eder hem memat demekti.

Rivayet olunduğuna göre Hazret-i İbrahim putları kırdığı zaman Nemrud onu zindana atmış, bir müddet sonra çıkarıp, sen kime davet ediyorsun diye sormuş, o da böyle söylemişti. Buna karşı Nemrud: وَ اُمِيتُ

قَالَ اَنَا اُحْيِى Ben de ihya ederim ve öldürürüm dedi. Rivayete nazaran iki adam getirmiş, birini idam edip birini salıvermiş. İşte gördünmü demiş! Bununla Hazret-i İbrahim'in dermiyan ettiği ihya ve imate bürhanına gereği gibi atfı- nazar etmemiş, güya kendince bir taraftan üslub-u hakîm yapmış bir taraftan da tehdid savurarak "İşte o benim" diye rububiyyet iddiasına kalkmış idi. Bu cahilane müşrik cevabına karşı derhal ona haddini bildirmek için tam yerinde bir üslub-u hakîm ile

قَالَ اِبْرَاهِيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْ ِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِ ِ

İbrahim, "Şu muhakkak ki Allah güneşi maşrıktan doğduruyor, sen de mağribden doğdur bakayım" deyince kâfir tutuldu kaldı; mebhut ü mağlub oldu." (E.T.877)

2842- Mezkûr âyette bildirilen ihya ve imateden tedvir-i şemse intikal ile İbrahim (A.S.) bir nevi tehekkümî manada olarak Nemrud'un ahmaklık ve gabavetini ihsas etmiştir. Yani: Değil insanın belki bir elmanın dahi ihya ve

imatesi bütün kâinata sahip olmakla mümkün olduğunu ve böylece her türlü şirkin butlanını bildirmiştir.

"Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın Nemrud'a karşı imate ve ihyada güneşin tulu' ve gurubuna intikali, cüz'î imate ve ihyadan küllî imate ve ihyaya intikaldir ve bir terakkidir. O delilin en parlak ve en geniş dairesini göstermektir. Yoksa bir kısım ehl-i tefsirin dedikleri gibi, hafî delili bırakıp, zâhir delile çıkmak değildir." (M.240) *(Bak: 3050.p.)*

2843- "Nasılki bir elmayı halkedecek, elbette dünyada bütün elmaları halketmeye ve koca baharı icad etmeye muktedir olmak gerektir.

Baharı icad etmeyen, bir elmayı icad edemez. Zira o elma, o tezgahta dokunuyor. Bir elmayı icad eden, bir baharı icad edebilir. Bir elma, bir ağacın belki bir bahçenin belki bir kâinatın misal-i musaggarıdır. Hem san'at itibariyle koca ağacın bütün tarih-i hayatını taşıyan elmanın çekirdeği itibariyle öyle bir hârika-i san'attır ki: Onu öylece icad eden, hiçbir şeyden âciz kalmaz.

Öyle de bugünü halkeden, Kıyamet gününü halkedebilir ve baharı icad edecek, Haşrin icadına muktedir bir zat olabilir. Zaman-ı mazinin bütün âlemlerini zamanın şeridine kemal-i hikmet ve intizam ile takıp gösteren; elbette istikbal şeridine dahi başka kâinatı takıp gösterebilir ve gösterecektir." (S.79)

2844- "Hem meselâ: (3:26) قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ

İşte şu âyet Cenab-ı Hakk'ın, nev'-i beşerin hayat-ı içtimaiyesindeki tasarrufatını şöyle gösteriyor ki: izzet ve zillet, fakr ve servet doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk'ın meşietine ve iradesine bağlıdır. Demek "kesret-i tabakatın en dağınık tasarrufatına kadar, meşiet ve takdir-i İlahiye iledir... tesadüf karışamaz."

Şu hükmü verdikten sonra insaniyet hayatında en mühim iş, onun rızkıdır. Şu âyet, beşerin rızkını doğrudan doğruya Rezzak-ı Hakiki'nin hazine-i rahmetinden gönderdiğini bir-iki mukaddeme ile isbat eder. Şöyle ki:

Der: Rızkınız, yerin hayatına bağlıdır. Yerin dirilmesi ise, bahara bakar. Bahar ise, Şems ve Kamer'i teshir eden, gece ve gündüzü çeviren zatın elindedir. Öyle ise bir elmayı, bir adama hakiki rızk olarak vermek; bütün yeryüzünü bütün meyvelerle dolduran o zat verebilir. Ve o, ona hakiki Rezzak olur."

Sonra da: (3:27) وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ der. Bu cümlede o tafsilatlı fiilleri icmal ve isbat eder. Yani, size "Hesapsız rızık veren odur ki, bu fiilleri yapar." (S.418)

İşte Nemrud'un ihya ve imate davasındaki cehalet ve butlanı bu izah ile aşikâre görünüyor. Hem, her asra ders veren böyle kıssalardan her asır hisse-i dersini almalıdır. *(Bak: 973/1.p.9)*

2845- NESH نسخ : Bir şeyin aynını kopya etmek, aynını çoğaltmak. *İbtal etmek, hükümsüz bırakmak, değiştirmek. *Nakletmek, kaldırmak, bir şeyi zail kılmak. (Güneş'in gölgeyi giderdiği gibi) *İst :Şer'î bir hükmü yine Şer'î bir emirle kaldırmaktır. (İtikada ait olan ve zamanla değişmeyen hükümlerde nesih olmaz, bunlar sabit birer hakikattırlar.)

2846- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

" مَانَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ اَوْ نُنْسِهَانَأْ بِخَيْرٍ مِنْهَا اَوْ مِثْلِهَا " (2:106) Yani: "Biz bir âyetten bir şeyi nesih veya inşa edersek, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz."

Usul-i şer'îden neshin meşruiyetini müsbit olan bu âyetin sevki, kütüb-ü salifenin cevaz-ı neshi hakkında nass ise de, mantuku itibariyle مِنْ آيَةٍ âmm olduğundan bazı Kur'an âyetlerine de zahir olarak şamildir. Binaenaleyh ayat-ı Kur'aniyede de nesih ve mensuh vardır ve hilafını iddia, zâhir-i nassı inkâr olur.

Ebediyetle takyid edilmiş olan hükümlerde nesih cereyan edemez, kezalik haberlerde de nesih cereyan edemez. Nesih ancak evamir ü nevahi gibi inşaî bir manayı tazammun eden ve vakıa müteallik bir ihbar ve i'lam olmayıp mahz-ı icad olan ve sırf bir iradeyi gösteren ve bununla beraber ebediyeti tansis edilmemiş bulunan eşyada ve ahkâmda cereyan eder." (E.T.457-460)

2846/1- Mensuh âyetlerin gelişinde muhatab olan insanların mevcud ahval ve hususiyetleri neshden sonra zuhur etse bu âyetlerin getirdiği tedricî

terbiye usulünün, yine nazara alınabilme maslahatının bulunması hem fer'î mesailin teşriinde ahval-i içtimaiyeyi nazara almak gerektiğine işaret etmesi hem terbiyede her zaman tedric kaidesine irşad etmesi gibi dersler alınması cihetiyle (hukuk sahasında mensuh iken) mezkûr hikmetler sahasında irşadları vardır. (Kur'anda içki yasağının tedricen olması gibi...) *(Bak: 1169.p.)*

Bilhassa bazı menfi inkılablar neticesinde ifsad ile tereddî eden cemiyette yeniden irşadda usûl ve irşad şeklini Kur'andan almakla Kur'anın umum zaman ve mekanlarda, umum ahval-i beşeriyeye ve ihtiyacatına şümûliyetini göstermek de ehemmiyetli bir husustur.

2847- Kur'an (16:101) âyeti de nesh hakkındadır. Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu cild: l, sh: 108'de de nesh'e dair malumat vardır.

NEŞRİYAT نشريا **:** *(Bak: Musikî, Matbuat)*

2848- NEVM نوم **:** Uyku. Uyumak. *Rüya. *Sönmek. Sükût. *(Bak: Rüya)*

2849- Kur'anın (7:4) اَوْهُمْ قَائِلُونَ âyet-i celilesindeki قَائِلُونَ kelimesinin manasını merak edip soran bir zata verilen cevabdır:

"Uyku üç nevidir:

Birincisi: Gayluledir ki, "fecirden sonra ta vakt-i kerahet bitinceye kadardır." Bu uyku, rızkın noksaniyetine ve bereketsizliğine hadisce sebebiyet verdiği için, hilaf-ı Sünnettir. Çünki rızk için sa'yetmenin mukaddematını ihzar etmenin en münasib zamanı, serinlik vaktidir. Bu vakit geçtikten sonra bir rehavet ârız olur. O günkü sa'ye ve dolayısıyla da rızka zarar verdiği gibi, bereketsizliğe de sebebiyet verdiği, çok tecrübelerle sabit olmuştur.

İkincisi: Feyluledir ki, "ikindi namazından sonra mağribe kadardır." Bu uyku ömrün noksaniyetine, yani uykudan gelen sersemlik cihetiyle o günkü ömrü nevm-âlud, yarı uyku, kısacık bir şekil aldığından maddî bir noksaniyet gösterdiği gibi, manevî cihetiyle de o gün hayatının maddî ve manevî neticesi ekseriya ikindiden sonra tezahür ettiğinden, o vakti uyku ile geçirmek o neticeyi görmemek hükmüne geçtiğinden, güya o günü yaşamamış gibi oluyor.

Üçüncüsü: Kayluledir ki, bu uyku Sünnet-i Saniyyedir. Duha vaktinden, öğleden biraz sonraya kadardır. Bu uyku, gece kıyamına sebebiyet verdiği

için Sünnet olmakla beraber, Ceziret-ül Arab'da, vakt-üz zuhr denilen şiddet-i hararet zamanında bir tatil-i eşgal, adet-i kavmiye ve muhitiye olduğundan, o Sünnet-i Seniyyeyi daha ziyade kuvvetlendirmiştir. Bu uyku, hem ömrü, hem rızkı tezyide medardır. Çünki yarım saat kaylule, iki saat gece uykusuna muadil gelir. Demek ömrüne hergün bir buçuk saat ilave ediyor. Rızk için çalışmak müddetine, yine bir buçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşatıyor ve çalışmak zamanına ilave ediyor." (L.270)

2850- Kur'anda (nevm) uyku ile alâkalı muhtelif âyetler vardır. Ezcümle Bir âyette şöyle buyurulur: "وَهُوَ الَّذِى O Allah kadirdir ki, يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ (6:60) geceleyin sizi vefat ettirir. -Uyutur kendinizden geçirir, nefislerinizi sizden alır, kabzeder...

ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ sonra gündüzün yine sizi ba'seder... İşte Allah insanları her gece vefat ettiriyor ve onlar uyurken maddî manevî neleri varsa hepsini biliyor ve ertesi gün aynen iade edip ba'sediyor ki, لِيُقْضَى اَجَلٌ مُسَمًّى bir ecel-i müsemma kaza olunsun, mukadder olan vakit, ömür tamam olsun..." (E.T.1948-1950)

Kur'anda (39:42) âyeti de aynı mana ile alâkalıdır.

2851- Nevm hakkında Kur'andan birkaç not:

-Rukud tabir edilen Ashab-ı Kehf'in uykusu ki uyanık hale benzerdi: (18:18)

-Âyette "nüas" tabir edilen ve korkuyu (evhamı) teskin eden bir uyku hali: (Bu uykunun tıpta tedavi ile de alâkası olsa gerektir): (3:154) (8:11)

-Uykunun dinlenme, yorgunluğu gidermek cihetindeki ni'metiyeti: (25:47) (30:23) (78:9)

-Gece az uyumak: (51:17)

T.T. ci: 4, sh: 600, bölüm 4, âdab-ı nevme dairdir.

2852- NEZÂFET نظافة : Temizlik, paklık. Maddi ve manevî kirlerden kötülüklerden uzak olmak. *(Bak: Abdest, Gusül)*

2853- Temizlik ve nezafete en küçük bir mahluktan, ta kâinatın heyet-i umumiyesine kadar herşeyin riayet ettiğini beyan eden Bediüzzaman bir eserinde şöyle diyor:

"(51:48) وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i Azam veyahut ism-i Azam'ın altı nurundan bir nuru olan "Kuddüs" isminin bir cilvesi, Şaban-ı Şerif'in âhirinde, Eskişehir Hapishanesinde bana göründü. Hem mevcudiyet-i İlahiyeyi kemal-i zuhurla, hem vahdet-i Rabbaniyeyi kemal-i vuzuhla gösterdi. Şöyle ki, gördüm:

Bu kâinat ve bu Küre-i Arz, daim işler bir büyük fabrika ve her vakit dolar boşalır bir han, bir misafirhanedir. Halbuki böyle işlek fabrikalar, hanlar ve misafirhaneler; müzahrefatla, enkazlarla, süpüntülerle çok kirleniyorlar, bulaşık oluyorlar ve ufûnetli maddeler her tarafında teraküm ediyorlar. Eğer pek çok dikkatle bakılmazsa ve tanzif edilmezse ve süpürülüp temizlenmezse içinde durulmaz, insan onda boğulur.

Halbuki bu fabrika-i kâinat ve misafirhane-i Arz o derece pak, temiz ve naziftir ve o kadar kirsiz ve bulaşıksızdır ve ufûnetsizdir ki, bir lüzumsuz şey ve bir menfaatsiz madde ve tesadüfî bir kir bulunmaz, zahirî bulunsa da, çabuk bir istihale makinesine atılır, temizlenir. Demek bu fabrikaya bakan zat, çok iyi bakıyor. Ve bu fabrikanın öyle tanzifçi bir sahibi var ki, o koca fabrikayı ve o büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, temizler, tanzim ve tanzif eder. Ve o pek büyük fabrikanın büyüklüğü nisbetinde müzahrefatı ve enkazından kalma kirli maddeleri, süprüntüleri bulunmuyor.Belki büyüklüğü nisbetinde, temizliğine ve nezafetine dikkat ediliyor. Bir insan, bir ayda yıkanmazsa ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir, pislenir. Demek bu saray-ı âlemdeki paklık, safilik, nuranilik, temizlik; mütemadiyen hikmetli bir tanziften, bir dikkatli tathirden ileri geliyor. Ve eğer o daimî tathir ve süpürmek ve dikkat ile bakmak olmasaydı, bir senede bütün hayvanların yüzbin milletleri Arzın yüzünde boğulacaklardı.

2854- Demek bu saray-ı âlem ve bu fabrika-i kâinat, İsm-i Kuddüs'ün bir cilve-i azamına mazhardır ki, o tanzif-i kudsîden gelen emirleri, değil yalnız denizlerin âkil-ül lahm tanzifatçıları ve karaların kartalları, belki kurtlar ve karıncalar gibi cenazeleri toplayan sıhhiye me'murları dahi dinliyorlar. Belki o kudsî evamir-i tanzifiyeyi, bedende cereyan eden kandaki küreyvat-ı hamra ve beyza dahi dinleyip, bedenin hüceyratında tanzifat yaptıkları gibi; nefes dahi o kanı tasfiye eder, temizler. Ve o emri; göz kapakları, gözleri temizle-

mek ve sinekler kanatlarını süpürmek için dinledikleri gibi, koca hava ve bulut dahi dinler. Hava; zeminin sathına, yüzüne konan toz toprak gibi süprüntülere üfler, tanzif eder. Bulut süngeri zemin bahçesine su serper, toz toprağı yatıştırır. Sonra gökyüzünü çok zaman kirletmemek için, çabuk süprüntülerini toplayıp kemal-i intizamla çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü silinmiş ve süpürülmüş, parıl parıl parlar gösteriyor. Ve o evamir-i tanzifiyeyi; yıldızlar, unsurlar, madenler, nebatlar dinledikleri gibi, bütün zerreler dahi dinliyorlar ki, hayret-engiz tahavvülat fırtınaları içinde o zerreler nezafete dikkat ediyorlar. Bir yerde lüzumsuz toplanmıyorlar; kalabalık etmiyorlar. Mülevves olsalar çabuk temizleniyorlar. En temiz ve en nazif ve en parlak ve en pak vaziyetleri; en güzel, en saf, en latif suretleri almak için, bir dest-i hikmet tarafından sevkolunuyorlar.

İşte bu tek fiil, yani bir tek hakikat olan tanzif; İsm-i Kuddüs gibi bir İsm-i azam'dan kâinatın daire-i azamında görünen bir cilve-i azamdır ki, doğrudan doğruya mevcudiyet-i Rabaniyeyi ve vahdaniyet-i ilahiyeyi Esma-i Hüsnasıyla beraber, Güneş gibi geniş ve dürbün gibi olan gözlere gösterir...

2855- Evet kâinat sarayını tertemiz tutan bu ulvi umumi tanzif; elbette İsm-i Kuddüs'ün cilvesi ve muktezasıdır. Evet nasılki bütün mahlukatın tesbihatları ism-i Kuddüs'e bakar; öyle de, bütün nezafetlerini de, Kuddüs ismi ister. (*) Nezafetin bu kudsî intisbındandır ki: النَّظَافَةُ مِنَ الْ يمَانِ hadisi, nezafeti imanın nurundan saymış. (2:222) يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ اِنَّ اللّٰهَ âyeti dahi, tahareti muhabbet-i ilahiyenin bir medarı göstermiş." (L.304-407)

2856- Büyük âlemde böyle tathirat ve nezafet cereyan ettiği gibi, bir küçük âlem olan insan dahi nezafete dikkat etmelidir. Müslümanların hayatında tekrar edilen abdest, nezafetin birinci teminatıdır.

Rivayetlerde abdestin, maddî ve manevî taharete şamil olduğu beyan edilir. 9. surenin 108. ve 74. surenin 4. âyetlerinde geçen taharet, maddî ve manevî taharetle tefsir edilir. Yani vücudu, elbiseyi ve yiyip içecek şeyleri temiz tutmak gerektiği gibi, günahlardan uzaklaşmak ve ahlâk güzelliğine sahib olmak da gerektiğini ders verir.

---

* Kötü hasletler, batıl itikadlar, günahlar, bid'alar; manevî kirlerden olduklarını unutmamalıyız.

2857- Dinî tabirle (hadesten taharet, necasetten taharet) temizlikte önemli yer alır. Büyük hadis ve şeriat kitabları ekseriyetle iman bahsinden sonra tahareti geniş tafsilatıyla beyan ederler.

Hadis kitablarından taharet hakkında: Sahih-i Müslim 2. kitab ve İbn-i Mace l. Kitab ve T.T. l. cild 4. kitab, l. Bölüm, sh: 57 birkaç me'haz eser olarak zikredilebilir.

NİFÂK نفاق : *(Bak: Münafık)*

2858- NİKÂH نكاح : Kelime manasıyla, zam (katılma), vat (cinsî mukarenet.) *Istılahta: Şer'î şartlarına göre salahiyetli şahsın huzurunda yapılan evlenme akdi; yani, taraflar arasında hukuki bir sözleşmedir.

Büyük İslâm İlmihali, nikah akdini şöyle tarif eder: "Nikah denilen evlenme muamelesi, müslümanlarca zevc ve zevce olacak kimseler veya bunların velileri veya vekilleri arasında en az iki müslim erkeğin veya bir müslim erkek ile iki müslim kadının huzurlarında: "Ben seni tezevvüc ettim" Ben de kabul eyledim" veya "Ben filanın kızı filaneyi velisi veya vekili bulunduğum filan için tezevvüc ettim" "Ben de filaneyi velisi veya vekili bulunduğum filaneabilvelaye veya bilvekale tezvic ettim" gibi bir icab ve kabul ile akdedilir. Ve kadına "mehr" namıyla emsaline göre bir miktar mal verilmesi de lâzım gelir. Bu mehr, iki tarafın rızasıyla evvelce de tayin edilebilir. Kadın bu mehrini sonra kocasına bağışlayabilir." (B.İ.İ.415) Mezkûr nikah akdi tarifini K.H. 3092. hadis te'yid der.

"Nikahların sırren=gizlice akdi bir hadîs-i şerif ile men edilmiştir. Nikah-ı sır ise lâakal iki şahit bulunmaksızın yapılan nikahtır. Bilâhare yapılacak ilân kifayet etmez. İki şahid bulunduğu halde akid ise alenî bir surette yapılmış olur. Çünkü iki kişiyi tecavüz eden sır, sır olmaktan çıkar. Şu kadar var ki nikahın daha ziyade aleni olması mendubdur.

Filhakika nikah, bir hususî ehemmiyeti haizdir. Bunun alelâde muameleler, akidler gibi hemen iki kimsenin icab ve kabulu ile olup bitmesi hikmete muvafık değildir. İki tarafın sifah töhmetinden vikayesi aralarındaki münasebetin gayr-ı meşru münasebetlerden tefrik edilmesi elzemdir. Binaenaleyh Hanefiyeye göre nikah akdedilirken şahitlerin hazır bulunmaları herhalde şarttır. Şahit bulunmadıkça nikah, caiz ve bilâhare vukubulacak işhad, muteber olmaz. Bedayi, Hidaye, Dürer, Hindiye.

(İmam-ı Şafiî ile İmam Ahmed'e göre de şehadet, akd-i nikahın şartıdır. Hin-i akidde şahit bulunmazsa nikah, sahih olmaz.)

(İbn-i Hazm'e göre de nikah, en az iki adil kimse işhad edilmedikçe tamam olmaz. Meğer ki umumî ilâm bulunsun.)

(Ebu Sevre, Zühriye, ve imam Ahmed'den bir rivayete göre şühud, nikahın ne sıhhatinin, ne de tamam olmasının şartı değildir. Mücerred ilân kafidir.)

(Mâlikî mezhebine göre de şehadet akd-i nikahın şartı değildir. Belki nikahın devam ile meşruiyeti mukarenetin şartıdır. Binaenaleyh ilân şartiyle akdedilen bir nikah caizdir.) (H.İ. ci 2, sh:32)

H.İ. ci: 2,3. kitab nikaha ait olup, üç bölümdür. Birinci bölüm ıstılahlar ve nikahın (nişan vs. gibi) mukaddematı, ikinci bölüm muharremat, üçüncü bölüm mehir hakkındadır. Bâtıl olan nikah-ı muvakkat ile nikah-ı mut'a aynı eserin 24-25. sahifelerindeki 114. ve 115. maddelerinde izah edilir. D.M.İ.F. ci:5, sh: 2159 da aynı mevzuda tafsilat verilir. S.B.M. 1613 ve 1802. hadîsleri de aynı mes'eleye dairdir. *(Bak: Aile, Bekar, Hürmet-i Müsahere, Muharremat, Talak, Taaddüd-ü Zevcat)*

İslâm öncesi cemiyetlerde de semavi dinlerin ta'lim ve telkiniyle nikah âdeti mevcuddu. Maderşahî tabir edilen ve soyda anayı esas alan âdet ve anlayışı ile, pederşahî denilen ve soyda babayı asıl sayan anlayışa dayanan an'anevî aile toplulukları; nikah esasından doğuyordu. İslâm nikah hukuku, bu an'anevî nikah hukukunu en mükemmel şekliyle ve bir ibadet manasında vaz'etmştir.

Zira ibadet, Allah emrettiği için ve emrettiği gibi yapmaktan ibarettir. Nikah da, Allah emrettiği için ve emrettiği gibi yapılırsa ibadet olur. Nikahsız evlenme haramdır. *(Bak: Zina)*

2859- Nikahın hikmet-i teşriiyesine gelince: Nikah, aile müessesesini te'sis ve zevc ile zevce arasındaki maddî ve manevî hukuku, dinî hayat istikametinde tayin ve temin eder. Zira şer'î nikah ile taraflar, şer'î hukukun tayin ettiği hak ve salahiyetleri, resmen teminat altına almış olurlar. Şer'î hukuka itaat etmek mecburiyetini kaldıran cemiyetlerin hukukî şartları içinde evlenenlerin, çok kuvvetli dinî salabetleri ve şer'î kıstaslara bağlılıkları gerektir ki; şer'î hukukun mer'î olduğu yerlerde sağladığı hukukî ve manevî disiplin bir derece temin edilebilsin. Yani manen ve maddeten mes'ul makamda bulunan erkeğe, kadının itaatını netice versin. Halbuki hayata meyyal olan

ekser kadınların hissiyatını tahdid edip şer'î istikamete tevcih etmekle muvazzaf olan ve Kur'an lisanında kavvam vasfıyla tavsif edilen erkeğin, eşini şer'i istikamete tevcih edecek hukukî istinadı ve salahiyeti bulunmazsa; moda ve israf dünyasında ve kadın hürriyetine istinaden naşizeliğe giren ve kanunî istinadları bulunan asrın kadınını, manevî ve ahlâkî disiplin altına almak, gayet müşküldür. Böylece salahiyet ve mes'uliyetleri bulunması gereken bir erkeğin idaresinde nizama girmeyen aile hayatı, ciddiyetini kaybeder.

İşte resmiyete ve hukukî müeyyideye dayanan şer'î nikahla, zevc ve zevce arasındaki vazife ve salahiyetler, dinî ve ahlâkî istikamette teessüs edebildiği için olsa gerektir ki; Hanbelî Mezhebi, (Dar-ül harbde evlenmenin haramiyetine veya bir müslüman esir olduğu zaman tezevvücü asla caiz olmadığına) hükmetmiştir. (Kitab-ül Fıkıh Ale-l Mezahib-il erbaa Tercemesi, ci: 5, sh: 19, Mütercim: Hasan Ege)

2860- Nikahta mehir şartiyeti ise: Erkeğin kadından istimtaına karşılık verilen bir haktır. Evet kadının evlenebilme ihtimalini azaltan bekâretin izalesi sebebiyle,-bir hâmiye muhtaç olan kadının boşandıktan sonra-tekrar evlenememesi halinde, bir derece malî bir iktidara sahib olabilmesini sağlar. Evet evlenmede cari olan asrımızdaki âdete göre; erkek istediği zaman, kadın ise istendiği zaman evlenebildiklerinden, kadının evlenebilme ihtimali erkeğe nisbetle azdır. Asr-ı Saadette ise, (S.B.M. 11. ci. 1803, 1804. hadislerinde görüldüğü gibi) böyle değildi. Evlenme teklifi kız tarafından da yapılırdı.

Ondandır ki, ailelerde kız evlendirme işinde endişe edilip bazan şer'î ciddiyeti aşarlar. Bazan da çok nahoş durumlar olur.

Dinden uzak asrî hayat anlayışı, nikahsız kız-erkek arkadaşlığını medenilik namıyla terviç ederek haya ve şahsiyet gibi ahlâkî değerleri izale edip, neslin bozulmasına ve umumi ahlâk ve itaatın zedelenmesine kapı açmıştır. (Haya hissi, meşru şeylerin yapılmasına mani olmamalı, bak: 1241/1.p.)

2861- Evet "rivayette var ki: "Âhirzamanda bir erkek kırk kadına nezaret eder." [258]

Allahu a'lem bissavab, bunun iki te'vili var:

Birisi: O zamanda meşru nikah azalır veya Rusya'daki gibi kalkar. Bir tek kadına bağlanmaktan kaçıp başıboş kalan kırk bedbaht kadınlara çoban olur. *(Bak: 981.p.)*

---

258 S.B.M. hadis: 72, 697 ve Riyazüssalihîn Tercemesi ci: 3 hadis: 1857

İkinci te'vili: O fitne zamanında, harblerde erkeklerin çoğu telef olmasından, hem bir hikmete binaen ekser tevellüdat kızlar bulunmasından kinayedir. Belki hürriyet-i nisvan ve tam serbestiyetleri kadınlık şehvetini şiddetle ateşlendirdiğinden fıtratça erkeğine galebe eder; veledi kendi suretine çekmeğe sebebiyet verdiğinden, emr-i İlahiyle kızlar pekçok olur." (Ş.586)

2862- Nikahın fıtrî ve vicdanî sahadaki hikmetlerinden biri şudur: Meşruiyet dairesinde kurulan aile efradı arasında fıtrî ve nesebî karabet ve münasebet yani manevî bağlar tahakkuk eder. Bu ise hakiki bir teavüne sebebdir. Hele annelerin evladlarına şefkât-ı fıtriyeleri, aile müessesesinin esasıdır. Beşerin pek çok ahval ve mesaib-i dünyeviyesine karşı aile yuvası, bu fıtrî alâka ile bir tahassüngâh olur. *(Bak: Sıla-i Rahm)*

2863- Hem nikah yolu ile, fıtrî alâkadarlıkları tazammun eden nesebî karabetle ana, baba, evlad, kardeş zevc ve zevce gibi kelimelerle ifade edilen ve hakiki insaniyeti teşkil eden ve ebedî devam edecek olan ulvi mefhumlar, manevî değerler, seciyeler ve fıtrî alâkadarlıklar ortaya çıkar, anlaşılır ve yaşanır. *(Bak: 3530.p.sonu)* Aksi takdirde insaniyet hayvaniyete döner, mahvolur. Böyle hikmetlerin iktizasıyla da Cenab-ı Hak, insanların herbirisine tanınması için ayrı bir sima vermiştir. Halbuki hayvan envaındaki efradda, insan siması derecesinde alâmat-ı fârikalı sima yoktur. Meselâ, bir koyun, sürüsü içinde kendi koyununu karıştıran onu tanıyamaması mümkündür. Hele balık nev'inde tamamen karıştırılır. Çünkü insan mülkiyetinden uzak, deniz içinde olduklarından onlarda tanınma alâmetine ihtiyaç yoktur. Fakat milyonlarca insan içinde herbir insan, simasıyla hatta sesiyle tanınır. İşte mezkûr hakikatlerden anlaşılıyor ki, aile müessesesini kaldırmak isteyen Komünizmin- başka cihetlerde olduğu gibi- bu cihetteki felaketi de gayet dehşetlidir.

2864- NİʼMET نعمة : (Nimet) İyilik, lütuf, ihsan. Saadet. Hidayet.

*Yiyecek faydalı şey, rızık. Her türlü meşru ihtiyaçlar. *(Bak: Rahmaniyet, Rızk, Şükür)*

"Dünyadaki lezzet ve nimetlere iki cihetle bakılır:

Bir cihette, o nimetlerin bir mün'im tarafından verildiği düşünülür. Ve nazar, o lezzetten in'am edene döner; onu düşünür. Mün'imi düşünmek lezzeti, nimeti düşünmekten daha lezizdir.

İkinci cihet, nimeti görür görmez nazarını ona hasrederek, o nimeti ganimet telakki ederek minnetsiz yer. Halbuki birinci cihette lezzet, zeval ile

zail olsa bile ruhu bakidir. Çünki Mün'im'i düşünür. Mün'im ise merhametlidir, daima bu nimetleri bana verir diye ümitvar olur. İkinci cihette, nimetin zevali ölüm değildir ki, ruhu kalsın. Ruhu da söner, ancak dumanı kalır Musibetlerin ise; zevalinden sonra dumanları söner, nurları kalır. Lezzetlerin zevalinden sonra kalan dumanları, günahlarıdır.

2865- Arkadaş! Dünya ve âhiretteki lezzet ve nimetlere, iman ile bakılırsa, bunlarda bir hareket-i devriye görülür ki; emsaller birbirini takib eder. Biri gider, yerine onun misli gelir. Bu sayede o nimetlerin mahiyeti sönmez. Ancak teşahhusat-ı cüz'iyede firak ve iftirakları vardır. Bunun içindir ki; lezaiz-i imaniye, firak ve iftirak ile müteessir ve mükedder olmuyor. Fakat ikinci cihette, her bir lezzetin zevali var. Ve o zeval hadd-i zatında elem olduğu gibi, düşünmesi de elemdir. Çünki bu ikinci cihette, hareket devriye değildir, müstakimdir. Lezzet, ebedî bir ölüm ile mahkûm olur." (M.N.70)

2866- Hem "eğer dünyanın veya vücudun mülkiyeti, zılliyeti sende ise taahhüd, tahaffuz, korku külfetleriyle nimetlerden lezzet alamazsın, daima rahatsız olursun. Çünki noksanları tedarik, mevcutları telef olmaktan muhafaza ile daima evham, korkular, meşakkatlere mahal olursun. Halbuki o nimetler, Mün'im-i Kerim'in taahhüdü altındadır. Senin işin onun sofra-i ihsanından yeyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur. Bilakis nimetin lezzetini artırır. Çünki şükür nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hasıl olan elemi def'eder. Zira nimet zail olduğundan, Mün'im-i Hakiki onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın." (M.N.122)

2867- Keza "nur-u iman ile bilinir ki: Allah'ın varlığı bütün nimetlerin fevkinde öyle büyük bir nimettir ki; sonsuz nimetlerin envaını, nihayetsiz ihsanların cinslerini, sayısız atiyyelerin sınıflarını havi bir menba, bir kaynaktır. Binaenaleyh zerrat-ı âlemin adedince iman nimetlerine hamd ü sena etmek bir borçtur. Risale-i Nur'un eczasında bir kısmına işaretler yapılmıştır. Maahaza iman-ı billahtan bahseden Risale-i Nur'un cüz'leri, bu nimetten perdeyi kaldırarak gösteriyor.

"Elhamdülillah" lam-ı istiğrakla işaret ettiği umum hamdler ile hamdedilmesi lâzım olan nimetlerden birisi de, Rahmaniyet nimetidir. Evet Rahmaniyet, zevilhayattan rahmete mazhar olanların sayısınca nimetleri tazammun etmiştir. Çünki bilhassa insan, herbir zihayatla alâkadardır. Bu itibarla insan her zihayatın saadeti ile saidleşir ve elemleri ile müteessir olur. Öyle ise herhangi bir fertte bulunan bir nimet, arkadaşlarına da bir nimettir.

Ve keza validelerin şefkatleri ile nimetlenen çocukların sayısınca nimetleri tazammun edip ona göre hamdlere, senalara kesb-i istihkak edenlerden birisi de Rahimiyettir. Evet annesiz aç bir çocuğun ağlamasından müteessir ve acıyan bir vicdan sahibi, elbette validelerin çocuklarına olan şefkatlerinden zevk alır, memnun ve mahzuz olur. İşte bu gibi zevkler birer nimettir hamd ve şükürler ister." (Ş.758)

2868- "Ve keza, esma-i hüsnadan "Vâris" isminin tecelliyatı adedince ve babalar gibi usûlün zevalinden sonra baki kalan füruatın sayısınca ve âlem-i âhiretin mevcudatı adedince ve uhrevî mükâfatları almağa medar olmak üzere hıfzedilen beşerin amelleri sayısınca, sadası ile şu fezayı dolduracak kadar büyük bir "Elhamdülillah"ile hamd edilecek hafiziyet nimetidir. Çünki ni'metin devamı, ni'metin zatından daha kıymetlidir. Lezzetin bekası, lezzetten daha lezizdir. Cennet'te devam, Cennet'in fevkindedir ve hakeza...

Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın hafiziyeti tazammun ettiği nimetler, bütün kâinatta mevcut bütün nimetlerden daha çok ve daha üstündedir. Bu itibarla dünya dolusu ile bir "Elhamdülillah" ister. Şu zikredilen dört isme baki kalan esma-i hüsnayı kıyas et ki; herbir isminde sonsuz ni'metler bulunduğu için sonsuz hamdleri, şükürleri istilzam eder.

Ve keza, bütün nimet hazinelerini açmak salahiyetinde olan nimet-i imana vesile olan Hz. Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm dahi öyle bir nimettir ki; nev-i beşer ilel'ebed O Zat'ı (A.S.M.) medh ü sena etmeye borçludur. Ve keza, maddî ve manevî bütün nimetlerin envaına fihriste ve kaynak olan İslâmiyet ve Kur'an nimeti de gayr-ı mütenahi hamdleri bil'istihkak istilzam eder." (Ş.759)

2869- "Zat-ı Hayy-ı Kayyum, insana bütün esmasını ihsas etmek ve bütün enva-ı ihsanatını tattırmak için öyle iştihalı bir mide vermiş ki, o midenin geniş sofrasını hadsiz enva-i mat'umatıyla kerimane doldurmuş. Hem bu maddî mide gibi, hayatı da bir mide yapmış. O hayat midesine duygular, eller hükmünde gayet geniş bir sofra-i nimet açmış. O hayat ise, duyguları vasıtasıyla, o sofra-i nimetten her çeşit istifadeler ile, teşekküratın her nev'ini yapar. Ve bu hayat midesinden sonra bir insaniyet midesini vermiş ki, o mide hayattan daha geniş bir dairede rızk ve nimet ister. Akıl ve fikir ve hayal, o midenin elleri hükmünde; semavat ve zemin genişliğinde, o sofra-i rahmetten istifade edip şükreder. Ve insaniyet midesinden sonra hadsiz geniş diğer bir sofra-i nimet açmak için, İslâmiyet ve iman akidelerini, çok rızık ister bir manevî mide hükmüne getirip, onun rızık sofrasının dairesini mümkinat dairesinin haricinde genişletip, Esma-i İlahiyeyi de içine alır kılmıştır ki, o

mide ile İsm-i Rahman'ı ve İsm-i Hakîm'i en büyük bir zevk-i rızkî ile hisseder. "Elhamdülillahi alâ rahmaniyyetihi ve alâ hakîmiyyetihi" der ve hakeza... bu manevî mide-i kübra ile hadsiz nimet-i İlahiyeden istifade edebilir; ve bilhassa o midedeki muhabbet-i ilahiye zevkinin daha başka bir dairesi var." (L.353)

2870- «Eğer desen: "Şu küllî hadsiz nimetlere karşı, nasıl şu mahdud ve cüz'î şükrümle mukabele edebilirim?

Elcevab: Küllî bir niyetle, hadsiz bir itikad ile. Meselâ: Nasılki bir adam beş kuruş kıymetinde bir hediye ile, bir padişahın huzuruna girer ve görür ki, herbiri milyonlara değer hediyeler, makbul adamlardan gelmiş, orada dizilmiş. Onun kalbine gelir: "Benim hediyem hiçtir, ne yapayım." Birden der: "Ey seyyidim! Bütün şu kıymetdar hediyeleri kendi namıma sana takdim ediyorum. Çünki sen onlara lâyıksın. Eğer benim iktidarım olsaydı, bunların bir mislini sana hediye ederdim." İşte hiç ihtiyacı olmıyan ve raiyyetinin derece-i sadakat ve hürmetlerine alâmet olarak hediyelerini kabul eden o padişah, o biçarenin o büyük ve küllî niyetini ve arzusunu ve o güzel ve yüksek itikad liyakatını en büyük bir hediye gibi kabul eder. Aynen öyle de: Âciz bir abd, namazında "Ettehıyyatü lillâh" der. Yani bütün mahlukatın hayatlarıyla sana takdim ettikleri hediye-i ubudiyetlerini, ben kendi hesabıma, umumunu sana takdim ediyorum. Eğer elimden gelseydi, onlar kadar tahiyyeler sana takdim edecektim. Hem sen onlara, hem daha fazlasına lâyıksın. İşte şu niyet ve itikad, pek geniş bir şükr-ü küllîdir. Nebatatın tohumları ve çekirdekleri, onların niyetleridir. Hem meselâ: Kavun, kalbinde nüveler suretinde bin niyet eder ki, "Ya Hâlikım! Senin esma-i hüsnanın nakışlarını yerin bir çok yerlerinde ilan etmek isterim." Cenab-ı Hak, gelecek şeylerin nasıl geleceklerini bildiği için, onların niyetlerini bilfiil ibadet gibi kabul eder."Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır" şu sırra işaret eder.» (S.361)

Bir atıf notu:

-Niyet âdetleri ibadete çevirir, bak: 2877.p.

2871- Ey insan! "Cenab-ı Hak seni ademden vücuda ve vücudun pek çok eşkal ve vaziyetlerinden en yükseği müslim sıfatıyla insan suretine getirmiştir. Mebde-i hareketin ile son aldığın suret arasında müteaddid vaziyetlerin, menzillerin ve etvar ve ahvalin herbirisi sana ait nimetler defterine kaydedilmiştir. Bu itibarla, senin geçirmiş olduğun zaman şeridine elmas gibi nimetler dizilmiş, tam bir gerdanlık veya nimetlerin envaına bir fihriste şeklini veriyor.

Binaenaleyh, geçirmiş olduğun vücudun her menzilinde ve vaziyetinde, etvarında, ahvalinde: "Nasıl bu nimete vâsıl oldun? Ne ile müstahak oldun? Ve şükründe bulundun mu?" diye suale çekileceksin. Çünki vukua gelen haller suale tabidir. Amma imkânda kalıp vukua gelmiyen şeyler suale tabi değildir. Geçirmiş olduğun ahval, vukuattır. Gelecek ahvalin ademdir. Vücud mes'uldür, adem ise mes'ul değildir.

Öyle ise, mazide şükrünü eda etmediğin nimetlerin şükrünü kaza etmek lâzımdır." (M.N.136)

2872- "Cenab-ı Hakk'ın insana verdiği nimetler, ister âfakî olsun ister enfüsî olsun, bazı şerait altında insana gelip vusûl buluyor. Meselâ:

Ziya, hava, gıda, savt ve sada gibi nimetlerden insanın istifade edebilmesi ancak göz, kulak, ağız, burun gibi vesaitin açılmasıyla olur. Bu vesait, Allah'ın halk ve icadıyla olur. İnsanın eli, kesb ve ihtiyarında yalnız o vesaiti açmaktır. Binaenaleyh, o nimetleri yolda bulmuş gibi sahipsiz, hesapsız olduğunu zannetmesin. Ancak Mün'im-i Hakiki'nin kasdıyla gelir, insan da ihtiyarıyla alır. Sonra ihtiyaca göre in'am edenin iradesiyle bedeninde intişar eder." (M.N.94)

2873- "Sem', basar, hava, su gibi umumi nimetler daha ehemmiyetli, daha kıymetli olduklarına nazaran, hususî şahsî nimetlerden kat kat fazla şükre istihkak ve liyakatları vardır. Binaenaleyh, o gibi umumi nimetlere karşı nankörlük edip şükran etmemek, en büyük küfra-ı nimet sayılır.

Hal bu merkezde iken, bazı insanlar şahıslarına ait hususi nimetlere karşı Allah'a şükrederlerse de, şu umumi nimetler onlara şümulü yokmuş gibi fikirlerine bile gelmiyor. Halbuki en büyük nimet, âmm ve daimî olan nimetlerdir. Umumiyet kemal-i ehemmiyete delil olduğu gibi, devam da ulviyet ve kıymete delalet eder." (M.N.239)

2873/1- Yukarıda bahsedilen umumi nimetlerden sular hakkında Kur'anda bazı âyetler vardır. Meselâ Kur'anda deniz suyu **بَحْر - بِحَار - اَبْحَرُ** kelimeleriyle; nehir suları **نَهْرٌاَنْهَار** kelimeleriyle; yağmur suları **مَطَرمَاء** kelimeleriyle; kaynak suları (pınarlar) **عَيْن - عُيُون** kelimeleriyle ifade edilir. Âyetlerde, insanların içmeleri cihetinde ve nimetiyet ve şükür vazifesi makamında kaynak sularına (pınarlara) daha çok dikkat çekilir. Meselâ:

(36:34) وَفَجَّرْنَا فِيهَامِنَالْعُيُونِ yani onda (Arz'da) kaynaklardan (pınarları fışkırtarak) akıttık.

(44: 25) كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّا ٍ وَعُيُونٍ yani (o tard ve gark edilen Firavun güruhu) nice güzel bahçeler ve kaynak sular terk etmişlerdi. (26:57) âyeti de aynı mealdedir. Yani ehl-i dünya ve kâfirler dahi bunların kıymetini bilip kullanıyor ve şükretmiyorlardı (26:134) وَجَنَّا ٍ وَعُيُونٍ yani (size) cennetler (bağ ve bahçeler) ve menba'lar (kaynak suları ikram eden Allah'a küfran-ı nimet etmiyerek ittika edin). (77:27) وَاَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا Sizlere tatlı sular içirdik (içiriyoruz).

İşte bu ve benzeri âyetlerde temiz, tatlı ve safi kaynak sularının nimetiyet ciheti hatırlatılarak şükre teşvik edildiği gibi, bu pınarlar yer altındaki temiz ve İlahî mahzenlerde insanlar için ihzar edildiğine ve insanların bu suları tercih etmeleri gerektiğine de işaret vardır. Yine Kur'anda نبع kökünden türeyen (39:21) يَنَابِيعَ kelimesiyle ifade edilen yer altında yağmur sularının iddihar olunduğu mahzenlerden haber verilir. Keza (7:57) âyetinde de yağmur yüklü bulutların rüzgârlar vasıtasıyla muhtaç yerlere gönderilip onunla çeşitli meyvelerin rızık olarak ihya olunduğu bildirilerek, böyle hârika İlahî icraatlardan ibret alınması hatırlatılır.

2874- Ve keza "nimette kendinden yukarıya bakıp şekva etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Ve musibette herkesin hakkı, kendinden musibet noktasında daha yukarı olanlara bakmaktır ki şükretsin. Bu sır bazı risalelerde bir temsil ile izah edilmiş. İcmali şudur ki:

Birzat, bir biçareyi, bir minarenin başına çıkarıyor. Minarenin her basamağında ayrı ayrı birer ihsan, birer hediye veriyor. Tam minarenin başındada en büyük bir hediyeyi veriyor. O mütenevvi hediyelere karşı ondan teşekkür ve minnetdarlık istediği halde, o hırçın adam, bütün o basamaklarda gördüğü hediyeleri unutup veya hiçe sayıp şükretmiyerek yukarıya bakar. Keşki bu minare daha uzun olsaydı, daha yukarıya çıksaydım. Ne için o dağ gibi veyahut öteki minare gibi çok yüksek değil deyip şekvaya başlarsa, ne kadar

bir küfran-ı nimettir, bir haksızlıktır. Öyle de: Bir insan hiçlikten vücuda gelip, taş olmıyarak, ağaç olmayıp hayvan kalmıyarak, insan olup müslüman olarak, çok zaman sıhhat ve afiyet görüp yüksek bir derece-i nimet kazandığı halde, bazı arızalarla sıhhat ve afiyet gibi bazı nimetlere lâyık olmadığı veya su-i ihtiyariyle veya su-i istimaliyle elinden kaçırdığı veyahut eli yetişmediği için şekva etmek, sabırsızlık göstermek, aman ne yaptım böyle başıma geldi diye rububiyet-i İlahiyeyi tenkid etmek için bir halet, maddî hastalıktan daha musibetli, manevî bir hastalıktır." (L.215)

Bir atıf notu:

-Oruç nimetlerin kıymetini hissettirir, bak: 461.p.

2874/1- NİSA نساء : (Kadınlar) Arapçada "imreetü, mer'etün, meretün, cem'i: nisaün ve nisvetün ve nisvân" kelimeleridir ve kadınlar demektir. Avret de denir. *(Bak: Avret)*

Yeryüzünde kesretli enva arasında en üstün varlık olan insan nev'i, pek çok hususiyetleriyle birbirine mütenasibiyet ve fıtraten mütekâbil ihtiyâcat üzere erkek ve kadın olarak iki kısım yaradılmıştır. Kadın fıtraten lâtif, nâzik ve erkeğin nazarında câzib ve sâhib-i cemaldir. Bunun için şeriat kadını gayr-ı meşru nazarlardan ve tasallutlardan korunması ve daha pek çok hikmetler için tesettürü farz kıldı.

Bediüzzaman Hazretleri, bu hususla alâkalı olarak verdiği izahlardan bir kısmında şunları kaydeder:

"Kur'an, merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Tâ hevasat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Alet-i hevasat, ehemmiyetsiz bir meta' hükmüne geçmesinler... Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki: Aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde mütekabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki: Açık-saçıklık, samimi hürmet ve muhabbeti izale edip ailevî hayatı zehirlemiştir." (S.410)

"Hem refika-i hayatını, rahmet-i İlahiyenin munis, latif bir hediyesi olduğu cihetiyle sev ve muhabbet et. Fakat çabuk bozulan hüsn-ü suretine muhabbetini bağlama. Belki; kadının en câzibedar, en tatlı güzelliği, kadınlığa mahsus bir letafet ve nezaket içindeki hüsn-ü siretidir. Ve en kıymetdar ve en şirin cemali ise; ulvî ciddî, âhir hayata kadar devam eder, ziyadeleşir. Ve o

zaife, latife mahlûkun hukuk-u hürmeti, o muhabbetle muhafaza edilir. Yoksa: Hüsn-ü suretin zevaliyle, en muhtaç olduğu bir zamanda bîçare hakkını kaybeder." (S.639)

Hem "kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münasebet, muhabbet ve alâka; yalnız dünyevî hayatın ihtiyacından ileri gelmiyor. Evet birkadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır. Madem hayat-ı ebediyede dahi kocasına refika-i hayattır; elbette ebedi arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayrı başkasının nazarını kendi mehasinine celbetmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir. Madem mü'min olan kocası, sırr-ı imana binaen onun ile alâkası hayat-ı dünyeviyeye münhasır ve yalnız hayvanî ve güzellik vaktine mahsus muvakkat bir muhabbet değil, belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayat noktasında esaslı ve ciddi bir muhabbetle, bir hürmetle alâkadardır." (L.196)

Kur'an (2:25) âyetinde: "Onlar (cennet ehli) için orada (cennette) mutahhar (çok temiz) zevceler (eşler) de var" mealindeki âyette müjdelendiği gibi, "İnsan en fazla ihtiyacını tatmin eden, kalbine mukabil bir kalbin mevcud bulunmasıdır ki, her iki taraf sevgilerini, aşklarını , şevklerini mübadele etsinler ve lezaizde birbirine ortak; gam ve kederli şeylerde de yekdiğerine muavin ve yardımcı olsunlar. Evet, bir işte mütehayyir kalan veya birşeye dalarak tefekkür eden adam; velev zihnen olsun, ister ki; birisi gelsin, kendisiyle o hayreti, o tefekkürü paylaşsın. Kalblerin en latifi, en şefiki; kısm-ı sani ile tabir edilen kadın kalbidir. Fakat kadın ile ruhî imtizacı (geçimi) ikmal eden kalbî ünsiyet ve ülfeti itmam eden, sûrî ve zâhiri olan arkadaşlığı samimileştiren; kadının iffetiyle, ahlâk-ı seyyieden temiz ve pâk bulunması ve çirkin arızalardan hâli olmasıdır." (İ.İ.145)

2874/2- Kadın erkek farklılığı hakkında Kur'an'da şöyle buyrulur:

"(4:34) بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ Çünkü Allah rical ve nisanın ba'zısını diğerine hilkaten tafdil etmiştir. هُمْ zamiri delâletiyle bundan erkeklerin kadınlara fazl ü rüchanı anlaşılmakla beraber âyetin öyle bir hüsn-i beyanı vardır ki bu fazl ü fazileti بِمَا فَضَّلَهُمُ اللّٰهُ عَلَيْهِنَّ diye alel'ıtlak erkeklere hasr etmemiş, mübhem olarak ba'zısının diğerine tafdilini (üstün kılındığını) ifade eylemiştir. Bu ise erkeğin kadında bulunmayan bir takım mezaya-yı fıtriyeyi haiz olduğu gibi aynı zamanda kadının da erkekte bulun-

mayan ba'zı mezaya-yı fıtriyeyi haiz olduğunu ve bundan dolayı her ikisinin yekdiğerine muhtelif cihetten muhtaç bulunduklarını ve bu suretle erkekle kadın fıtraten mütefavit ve mütekabilen müfteadıl (yani birbirine karşı farklı cihetlerden üstünlükleri) olduğu gibi her erkeğin ve kezalik her kadının da seviyeleri bir olmadığını ve binaenaleyh her erkek her kadın ile ferden mukayese edilemiyeceğini ve maamafih bütün bunlar topyekûn karşılaştırılınca kadınların erkeklere ihtiyacı, erkeklerin kadınlara ihtiyacından fazla ve çünkü beyan olunduğu veçhile asıl mi'yar-ı fazilet olan kesb ü iktisab nokta-i nazarından erkek haslet-i failiyetle kaim (yani aile hayatında idareci ve icraatçı), kadın ise hissi itaat ve haslet-i kabiliyet ile rakik ve cazibedar bir fıtratta ve bunun için kuvvet-i rical ile himaye ve muhafazaya daha ziyade muhtaç, ve binaenaleyh binnetice suret-i umumiyede fazl ü rüçhanın rical tarafından bulunduğunu vilayet-i emir ve salâhiyet-i idarenin bihakkın erkek olan ricale tevdii ve kadınların onlara itaatı hem bir hak ve hem de menfaat-i nisvanın muktezası olduğunu pek beliğ bir îcaz ile tefhim eyler.

İşte erkeklerin nübüvvet, imamet, velâyet, ikame-i şeair, hudud-i kısasta şehadet, vücûb-i cihad, vücûb-i cum'a, ezan, hutbe, i'tikâf, asabalık, katl-i hata ve kasamede tahammül-i diyet, talâk u ric'atte istiklal gibi bir takım hasais ve hukuk-u vezaif ile temayüzleri de bu cümledendir.

قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ olarak ailede hakk-ı riyaseti haiz olmalarının bir sebebi bu tefadul-i fıtrî, biri de وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ erkeklerin mallarından bir kısmını mehir ve nafakaya sarf etmeleri kazıyyesidir. Ki kesbî olan bu sebeb de evvelkine merbuttur. Ve kadınların mirastan nasibleri yarım olması bilhassa bu sebeble alâkadardır. Ve bunda kadınların menfaatı, irste müsavi olmalarından çok ziyadedir." (E.T.1348-1350)

2874/3- Zevceyn arasında mütekabil haklar: "(2:228) وَلَهُنَّ ve kadınlar için erkekler üzerinde مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ erkekler için kadınlar üzerinde bulunan hukuka mümasil بِالْمَعْرُوفِ ma'ruf veçhile, yani tanınması ve muhafaza edilmesi vacib hukuk, mevcuddur, ki bunlar müteaddid âyetlerde beyan olunmuştur.

Ezcümle: (2:229) اِمْسَاكٌ بِمَعْرُفٍ اَوْتَسْرِيحٍ بِاِحْسَانٍ

عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (4:19)

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُفِ (2:233)

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَىالنِّسَاءِبِمَا فَضَّلَاللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

وَبِمَا اَنْفَقُوا مِنْاَمْوَالِهِمْ (4:34)

وَآ تُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً (4:4)

وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ اِحْدَيهُنَّ قِنْطَارً

فَلاَ تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئاً (4:20)

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلاَ تَمِيلُوا

كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ (4:129)

İmdi bu hükmün umumu içinde şu da anlaşılıyor ki hîn-i nikahta mehir tesmiye edilmemiş ise, mehr-i misil de lâzım gelir.

﴿ وَ ﴾ Maamafih لِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ erkekler için kadınlar üzerinde fazla bir derece vardır. Maksadı izdivacda erkekler kadınlar müşarik olmakla beraber üzerlerinde bulunurlar, onları ve ellerindekini gözetir, muhafaza ederler, idare ve infak eylerler, me'unet-i aileyi erkekler çekerler, erkeklerin bu gibi cihetlerle der'uhde edecekleri fazla vecibeye mukabil meziyet ve dereceleri de fazladır." (E.T.785)

2874/4- Bazı rivayetlerde İslâm kadınlarının asr-ı saadette (yani fitnenin bulunmadığı en mükemmel İslâm cemiyetinde) gazaya iştirakleri olduğu; yani, geri hizmetlerde çalıştıkları bildirilmiştir. *(Bak: S.B.M.1216.hadis)* Zamanımızın fitne ve bozuk cemiyetinde, şeriat imamları kadının camiye çıkmalarını dahi caiz görmüyorlar. *(Bak: 181,182, 183.p.lar)*

Bir rivayette: **"Kadını cemiyetin idaresinde veliyy-ül emir, idareci tâyin eden cemiyet felâh bulmaz"** buyrularak ümmet ikaz edilir. Bu rivayete istinaden imamlar, kadının veliyy-ül-emir olamıyacağı hükmünü vermişlerdir. *(Bak: D.M.İ.F. sh: 3469, H.G. 339.hadis, Buharî: 92-18, Tirmizî*

fiten 75, K.H. 2080. hadis (S.M. ci: 4, sh: 263) Bütün beşer âlemine Allah tarafından gönderilen bütün Peygamberler yalnız erkekler arasından gönderilmiştir. *(Bak: 3933.p.ta bir âyet notu)*

Sağlam İslâm cemiyetlerinde dahi kadınların hâkimlik yapmalarını, müçtehidlerin ekserisi caiz görmemişlerdir. Hukuk-u İslâmiye ve İstilâhatı Fikhiye Kamusunun altıncı cild 429. sahifesindeki (kadıların=hâkimlerin evsafı) bölümünde bu hususun tafsilâtı vardır. Ancak bu bölümdeki hükümleri İslâm cemiyetinde câri olduğu da unutulmamalıdır. Aksi halde cemiyette en büyük ifsad kapısının açılmasına sebebiyet verilir.

Hikmet-i İlahiye her nevi mahlukları ve herkesi vazife-i fıtriye ve gaye-i hilkatlerine göre vücud şekli verip çeşitli istidat, kabiliyet ve cihazatla teçhiz etmiştir. O şey veya kimse, kendi hususiyetlerine uygun olan vazifede çalışması veya çalıştırılması ile kendi hususiyetlerindeki İlahi hikmetler tezahür eder ve istidatları zamanla gelişir. Vazifesinde de muvaffak kılınır. Nitekim Kur'an (17:84) ayetinde çok hakikatlerle beraber, insan nevindeki bu hakikate işaret edildiği gibi (4:119) gibi ayetlerle de hilkatin tağyiri ile, hilkat nizamını bozmak ve ona ters düşen harekette bulunmak, şer hesabına geçeceği beyan edilir. Bu zahir hükümlerin derin hikmet ve mahiyetlerini izah eden Bediüzzaman Hazretleri diyor ki:

"Bir işde muvaffakıyet isteyen adam, Allah'ın âdetlerine karşı safvet ve muvafakatını muhafaza etsin ve fıtratın kanunlarına kesb-i muarefe etsin ve heyet-i içtimaiye rabıtalarına münasebet peyda etsin. Aksi takdirde fıtrat, adem-i muvafakatla cevab verecektir." (İ.İ. 110)

"Evet Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın getirdiği şeriatın hakaikı, fıtratın kanunlarındaki müvazeneyi muhafaza etmiştir. İçtimaiyatın rabıtalarına lâzım gelen münasebetleri ihlâl etmemiştir. Zaman uzadıkça, aralarında ittisal peyda olmuştur. Bundan anlaşılır ki; İslâmiyet, nev-i beşer için fıtrî bir dindir ve içtimaiyatı tezelzülden vikaye eden yegâne bir âmildir." (İ.İ.111)

"Evet ifrat veya tefrit, delillere karşı bir isyandır. Yani sahife-i âlemde yaratılan delail, uhud-u İlahiye hükmündedir. O delaile muhalefet eden, Cenab-ı Hak'la fıtraten yapmış olduğu ahdini bozmuş olur. Ve keza ifrat ve tefrit hayat-ı nefsiye ve ruhiyenin maraz ve hastalığını intac eden esbabdandır. Buna fıskın birinci sıfatı olan (2:27) يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ve keza ifrat ve tefrit, hayat-ı içtimaiyeye karşı isyan ateşini yakan iki âmildir. Evet bu âmiller hayat-ı içtimaiyeyi nizam ve intizam altına alan rabıtaları, kanunları keser atar. Evet şehvet veya gazab haddini aşarsa, ırz ve namuslar pay-mal olur, masumlar mahvolur.

Buna da, fıskın ikinci sıfatı olan وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَاللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ve keza dünyanın nizamının bozulmasını intac edip fesad ve ihtilale sebebiyet veren iki ihtilalcidirler.

Buna dahi, fıskın üçüncü sıfatı olan وَيُفْسِدُونَ فِى اْ َرْضِ cümlesiyle işaret edilmiştir. Evet fasık olan kimsenin kuvve-i akliye ve fikriyesi itidali kaybedip safsatalara düşerse, itikadata ait rabıtaları kesmekle, hayat-ı ebediyesini yırtar atar. Ve keza kuvve-i gazabiyesi hadd-i vasatı tecavüz ederse, hayat-ı içtimaiyenin hem yüzünü, hem astarını yırtar, altüst eder. Ve keza kuvve-i şeheviyesi haddi aşarsa heva-i nefse tabi olur, kalbinden şefkat-i cinsiye zail olur, kendisi berbad olacağı gibi başkalarını da berbad edecektir. Bu itibarla fasıklar hem nev'inin zararına, hem arzın fesadına çalışmış olur." (İ.İ.165)

" يَنْقُضُونَ: Örülmüş kalın bir şeridi açıp dağıtmak manasını ifade eden "nakz" tabiri, yüksek bir üslûba işarettir. Sanki Cenab-ı Hakk'ın ahdi; meşiet, hikmet, inayetin ipleriyle örülmüş nuranî bir şerittir ki, ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nuranî şerit, kâinatta nizam-ı umumî şeklinde tecelli ederek silsilelerini kâinatın enva'ına dağıtır iken, en acib silsilesini nev'-i beşere uzatmıştır ve ruh-u beşerde pek çok istidad ve kabiliyetlerin tohumlarını ekmiştir. Fakat o istidadların terbiyesini ve neticesini cüz'-i ihtiyarînin eline vermiştir. O cüz'-i ihtiyarînin yuları da şeriatın ve delail-i nakliyenin eline verilmiştir. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın ahdini bozmamak ve îfa etmek, ancak o istidadları lâyık ve münasib yerlerine sarfetmekle olur." (İ.İ.173)

"(2:27) وَيَقْطَعُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ Bu cümledeki emir, iki kısımdır.

Birisi, teşriîdir ki, sıla-i rahim ile tabir edilen akraba ve mü'minler arasında şer'an emredilen muvasala hattıdır.

Diğeri, emr-i tekvinîdir ki, fıtrî kanunlar ile âdetullahın tazammun ettiği emirlerdir. Meselâ; ilmin i'tası, manen ameli emrediyor; zekanın i'tası, ilmi emrediyor; istidadın bulunması, zekayı; aklın verilmesi, marifetullahı; kudretin verilmesi, çalışmayı; cesaretin verilmesi, cihadı manen ve tekvinen emrediyor.

İşte o fâsıklar, bu gibi şeylerin arasında şer'an ve tekvinen te'sis edilen muvasala hattını kesiyorlar." (İ.İ.174)

Mezkur nisa mevzuunun fıtrat kanunlarına uymak meselesinde en ehemmiyetli cihet şudur ki, hikmet-i İlahiyenin farklı veya müşterek olarak çeşitli vasıflar ve meziyetlerle teçhiz ettiği erkeklerin ve kadınların fıtratlarına uygun hayat ve hareket tarz ve kanunlarını mutlak isabetle vazedebilecek olan ancak onların Sani'leri olduğunu bilmek ve ona göre hareket etmektir.

Evet Cenab-ı Hak insanları yaşayışlarında başıboş bırakmayıp peygamberleri vasıtasıyla uyacakları şeriatı gönderdiği herkesin malumudur. Bu şeriata uygun hayat ve hareket, fıtrata uygun hayat ve hareket demektir. Buna muhalif olan hayat ve hareket ise, İlahî hikmet ve gayeye ve istikamete; Rububiyetin terbiyesine ve Onun fıtrat kanununa aykırı düşen dalalet yolu olup insan fıtratının fesadını, dünya ve ahiret hayatının mahvını intac eder.

İşte nisa taifesini açık-saçık ve erkeklerle iç içe karışık olarak cemiyetin her sahasında tavzif etmek mezkur tekvinî teşri'î kanunlara muhalefet olduğundan fitneye kapı açılır. *(Bak: 983. p.)*

Atıf notları:

-Sıbgatullah hakikatına muhalif düşen gayr-ı fıtrî tezeyyün (bak: 3375. p.)

-Kadınlar dinde emredildiği gibi örtünmelidirler. (Bak: Tesettür)

-Kadının temel olduğu aile hayatının muhtelif hususiyetleri: (Bak: Aile)

-Kadında haya ahsendir rivayeti: (Bak: 1239.p.sonu)

-Âhirzaman fitnesinde kadınların rolü: (Bak: 981/983.p.lar)

-Avrupa sefih hayatının nazarında kadının putlaştırılması: (Bak: 3294 ve 938.p.sonu)

-Kadın, şer'î nikâh ile disiplin altına girer: (Bak: 2859.p.)

-Kadında akıl ve din noksanlığı: Bak: İ.M. 4003. hadis.

-Âhirzaman fitnesinde kırk kadına bir erkek nezaret edeceği rivayeti: (Bak: 2861.p.)

-Âhirzaman fitnesinde insanların kıbleleri kadınlar olacak rivayeti: (Bak: 983.p.sonu)

-Mirasta kızların hakkı: (Bak: 2469.p.)

-Fitraten zayıf olan kadınların cemiyeti kavi olduğuna işaret eden bir nükte-i Kur'aniye: (Bak: 1834.p.)

-Kadının ilk yaradılışı: (Bak: Havva)

Bir âyet notu:

-Kadın-erkek arasında hiss-i meveddet ve rahmet: (30:21)

NİSBÎ نسبی : *(Bak: Hakaik-ı Nisbiye)*

2875- NİYET نية : Kasd. Kalbin bir şeye yönelmesi. *Fık: Yapılan bir vazife ile Cenab-ı Hakk'a taatta bulunmayı ve O'na manen yaklaşmayı kasdetmektir. *(Bak: Mana-yı Harfi, Nokta-i Nazar)*

2876- Niyet ve tarz-ı nazar gibi ince manalı tabirler hakkında Bediüzzaman şöyle der:

"Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelâm öğrendim; tafsilen beyan edilecektir. Burada yalnız icmalen işaret edilecektir. Kelimelerden maksad: Mana-yı harfi, mana-yı ismî, niyet, nazardır. Şöyle ki:

Cenab-ı Hakk'ın masivasına (yani kâinata) mana-yı harfiyle ve O'nun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbab hesabına bakmak hatadır. Evet her şeyin iki ciheti vardır. Bir ciheti Hakk'a bakar. Diğer ciheti de halka bakar. Halka bakan cihet, Hakk'a bakan cihete tenteneli bir perde veya şeffaf bir cam parçası gibi, altında Hakk'a bakan cihet-i isnadı gösterecek bir perde gibi olmalıdır. Binaenaleyh nimete bakıldığı zaman Mün'im, san'ata bakıldığı zaman Sani', esbaba nazar edildiği vakit Müessir-i Hakiki zihne ve fikre gelmelidir.

Ve keza nazar ile niyet, mahiyet-i eşyayı tağyir eder. Günahı sevaba, sevabı günaha kalbeder. Evet niyet adi bir hareketi ibadete çevirir. Ve gösteriş için yapılan bir ibadeti günaha kalbeder. Maddiyata esbab hesabıyla bakılırsa cehalettir. Allah hesabıyla olursa, marifet-i İlahiyedir." (M.N.51)

2877- "Evet niyet öyle bir hasiyete maliktir ki, âdetleri, hareketleri ibadete çeviren pek acib bir iksir ve bir mayedir. Ve keza niyet, ölü ve meyyit olan haletleri ihya eden ve canlı, hayatlı ibadetlere çeviren bir ruhtur. Ve keza niyette öyle bir hasiyet vardır ki; seyyiatı hasenata ve hasenatı seyyiata tahvil eder.

Demek niyet, bir ruhtur. O ruhun ruhu da ihlastır. Öyle ise necat, halas ancak ihlas iledir. İşte bu hasiyete binaendir ki; az bir zamanda çok ameller husule gelir.

Buna binaendir ki; az bir ömürde, Cennet bütün lezaiz ve mehasiniyle kazanılır. Ve niyet ile insan, daimî bir şakir olur, şükür sevabını kazanır." (M.N.70) *(Küllî niyet, bak: 2870.p.)*

Bu p.daki mana ile alâkalı hadîs için, bak: R.E. 98/5,6

2878- "Hayrat ve hasenatın hayatı niyet iledir. Fesadı da ucub, riya ve gösteriş iledir. Ve fıtrî olarak vicdanda şuur ile bizzat hissedilen vicdaniyatın esası, ikinci bir şuur ve niyet ile inkıta' bulur.

Nasılki amellerin hayatı niyet iledir. Onun gibi, niyet bir cihetle fıtrî ahvalin ölümüdür. Meselâ: Tevazua niyet onu ifsad eder, tekebbüre niyet onu izale eder, feraha niyet onu uçurur, gam ve kedere niyet onu tahfif eder. Ve hakeza kıyas et." (M.N.201)

T.T.ci: l, sh: 35'de niyet, ihlas ve bunların meziyetleri hakkında bir bölüm mevcuddur.

Atıf notları:

-Zekat için kalben niyet etmek, bak: 4047.p.

-Cihadda niyet, bak: 581.p.

-Ameller niyetlere göredir, ikrah ile değil, bak: 1418.p.

2879- NOKTA-İ NAZAR نقطهٔ نظر : Bakış tarzı. Bir şeyi anlamada, değerlendirmede ve hususiyetlerinin tesbitinde isabet edebilmek için yapılan taharri ve tefekkürde istinad edilen hareket noktasıdır. *(Bak: Mana-yı Harfî)*

Tefekkür ve taharri-i hakikatta isabet için vahiy nokta-i nazarını esas almak gerekir. Ancak böyle bir başlangıçla hikmet-i ilahiye yani her şeyin yapılış gayesi ve mahiyeti anlaşılabilir ve verilecek hükmün isabetinden emin olunabilir. Evet âlem-i kevne, yaratılışındaki İlahî hikmet ve gayeler nazarıyla

bakılmazsa, mücerred akıl ile o hikmetler bilinemez. Hatta gözümüz önünde hemcinsimiz olan bir insan, meselâ ilk yaptığı bir eserini ne maksatla ve ne için yaptığını bildirmezse, biz o şeyin hikmetini ve değerini bilip anladığımızdan emin olamayız. Demek önce failin eserinde takib ettiği hikmet ve gayeleri bilmeli ki, eserin o gayelere göre yapılışındaki mükemmellik görülüp anlaşılsın. Bu vesile ile de eser sahibindeki maharet ve sıfatlarının mükemmelliği bilinsin. Şu halde bu nokta-i nazarla kâinat hakikatlarını tefekkür etmek icabeder.

Kur'an'da (29:99) ayeti "Hakk u emr işinde daha ziyade tafsil istersen başkasından değil her şeyi bilen o Habîr'den sor" (E.T.3609) manasında da tefsir edilmiştir. Bu manaya nazaran bilgi nazariyesi vahye istinad etmesinin lüzumuna da işaret vardır.

Feylesofların bir kısmı bu esasa riayet etmeden ve naklî delili nazara almadan kâinat hakkında fikir yürütmeleri neticesi, hakikatı gereği gibi göremiyorlar ve göremezler.

Elhasıl taharri-i hakikatta yalnız akl-ı beşer yahut beşerî bir nokta-i nazar, hakkı ve hakikatı bulmakta nâkıs olup, en emin yol Kur'ana tabi olmak ve onun ışığı altında hakikata varmaya çalışmaktır. *(Bak: 661.p.)*

Birkaç atıf notu:

-Hakkın hakkiyeti, hikmet-i İlahiyeye istinadındandır, bak: 1133.p.

-Ahkâm-ı şer'iyenin hikmetleri, yalnız beşerî nokta-i nazarla bilinmez, bak: 2775.p.

-Kur'anda sem'in basara takdim edilmesinin bir hikmeti, bak: 2777/1.p.

2880- " Nazar-ı nübüvvet ve tevhid ve iman; vahdete, âhirete, uluhiyete baktığı için, hakaikı ona göre görür. Ehl-i felsefe ve hikmetin nazarı; kesrete, esbaba, tabiata bakar, ona göre görür. Nokta-i nazar birbirinden çok uzaktır. Ehl-i felsefenin en büyük bir maksadı, ehl-i usulü'd-din ve ülema-i ilm-i Kelâm'ın makasıdı içinde görünmiyecek bir derecede küçük ve ehemmiyetsizdir.

İşte onun içindir ki, mevcudatın tafsil-i mahiyetinde ve ince ahvallerinde ehl-i hikmet çok ileri gitmiş; fakat hakiki hikmet olan ulûm-u âliye-i İlahiye ve uhreviyede o kadar geridirler ki, en basit bir mü'minden daha geridirler. Bu sırrı fehmetmiyenler, muhakkikîn-i İslâmiyeyi, hükemalara nisbeten geri zannediyorlar. Halbuki akılları gözlerine inmiş, kesrette boğulmuş olanların

ne haddi var ki, veraset-i nübüvvet ile makasıd-ı âliye-i kudsiyeye yetişenlere yetişebilsinler.

2881- Hem bir şeye iki nazar ile bakıldığı vakit, iki muhtelif hakikatı gösteriyor. İkisi de hakikat olabilir. Fennin hiçbir hakikat-ı kat'iyesi, Kur'anın hakaik-ı kudsiyesine ilişemez. Fennin kısa eli, onun münezzeh ve muallâ damenine erişemez. Nümune olarak bir misal zikrederiz:

Meselâ: Küre-i Arz ehl-i hikmet nazarıyla bakılsa hakikatı şudur ki: Güneş etrafında mutavassıt bir seyyare gibi, hadsiz yıldızlar içinde döner. Yıldızlara nisbeten küçük bir mahluk. Fakat ehl-i Kur'an nazarıyla bakıldığı vakit hakikatı, şöyledir ki: Semere-i âlem olan insan; en cami', en bedi' ve en âciz, en aziz, en zaif, en latif bir mu'cize-i kudret olduğundan, beşik ve meskeni olan zemin, semaya nisbeten maddeten küçüklüğüyle ve hakaretiyle beraber manen ve san'aten bütün kâinatın kalbi, merkezi.bütün mu'cizat-ı san'atının meşheri, sergisi.. bütün tecelliyat-ı esmasının mazharı, nokta-i mihrakiyesi... nihayetsiz faaliyet-i Rabbaniyenin mahşeri, ma'kesi... hadsiz hallakıyet-i İlahiyenin hususan nebatat ve hayvanatın kesretli enva-ı sagiresinden cevvadane icadın medarı, çarşısı ve pek geniş âhiret âlemlerindeki masnuatın küçük mikyasta nümunegâhı ve mensucat-ı ebediyenin sür'atle işliyen tezgâhı ve menazır-ı sermediyenin çabuk değişen taklidgâhı ve besatin-i daimenin tohumcuklarına sür'atle sünbüllenen dar ve muvakkat mezraası ve terbiyegâhı olmuştur.

İşte, Arzın bu azamet-i manevîyesinden ve ehemmiyet-i san'aviyesindendir ki, Kur'an-ı Hakîm; semavata nisbeten büyük bir ağacın küçük bir meyvesi hükmünde olan Arzı, bütün semavata karşı küçücük kalbi, büyük kalıba mukabil tutmak gibi denk tutuyor. Onu bir kefede, bütün semavatı bir kefede koyuyor. Mükerreren رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ diyor. İşte sair mesaili buna kıyas et ve anla ki: Felsefenin ruhsuz, sönük hakikatleri; Kur'an'ın parlak, ruhlu hakikatleriyle müsademe edemez. Nokta-i nazar ayrı ayrı olduğu için ayrı ayrı görünür." (S.350)

2882- Beşer âleminde biri imanî diğeri nefsi olarak başlıca iki değer ölçüsü caridir. İmanî nokta-i nazar, Allah'ın bildirdiği hükümlere teslim olup mülkü, mülk sahibine bırakmakla ubudiyet yoluna girmektir. Nefsî nokta-i nazar ise, kişinin lezzet ve menfaatını, elem ve zararını âlemde her şey için değer ölçüsü tutup, ubudiyet yolunu terk ile nefsin emrine tabi olmaktır. Böyle bir yola sapmamak için, nefsin terbiye ve tezkiyesi gerekmektedir.

2883- "İnsan, kendi vücud ve hayatında bir devair-i mütedahile ve masnuat-ı müterakibedir. Zira insan, hem nebattır, hem hayvandır, hem insandır, hem mü'min. İşte bundan dolayıdır ki, tezkiye muamelesi, bazan dördüncü tabaka olan iman mertebesinde vuku bulur. Sonra iman tabakasından ta en aşağı tabaka ki, şedid-ül mukavemet olan nebatiyet mertebesine kadar bu muamele tabaka tabaka nüzul ediyor. Hatta bazan yirmidört saat zarfında bütün tabakalarda da o muamele vuku bulabilir. İşte bundandır ki, o meratibin aralarını farketmeyip galat eden insan, yerdeki herşey yalnız bizim için halkedilmiştir, der.

Binaenaleyh insan evvela insaniyeti yalnız bir mide-i nebatiye veya hayvaniyeye münhasır zannetmekle galat ediyor.Sonra eşyanın gaye-i hilkatlarını yalnız kendi nefsine bakan faydadan ibaret olduğunu zannetmekle galat ediyor. Sonra eşyanın kıymetini yalnız onlardaki nefsinin menfaatı ölçüsüyle takdir etmekle galat ediyor. Hatta bu ölçüye göre, kokulu bir zehre çiçeğini bir zühre yıldızıyla değişmek istemez." (M.Nu.420) *(Bak: Heva, Menfaatperest)*

Bir atıf notu:

-Âdab ve ahlâkî anlayışlarda nokta-i nazar, bak: 77.p.

2883/1- Âleme, nefsin hevesiyle değil, rahmet ve hikmet-i Rabbaniye nazarıyla bakmak gerektiğini anlatan Bediüzzaman Hazretleri diyor ki: "Otuz sene evvel aşairlerde gezerken böyle sual ettiler: Acaba şu zaman ve dehrin şikayetindeki, hatta büyük zatlar ve evliyalar dahi felekten ve zamandan şikayet ediyorlar. Ondan, Sani'-i Zülcelal'in san'at-ı bedîine itiraz çıkmaz mı?

Cevab: Hayır ve asla!.. Belki manası şudur:Güya şikayetçi der ki: İstediğim emir ve arzu ettiğim şey ve teşehhi ettiğim hal; hikmet-i ezeliyenin düsturuyla tanzim olunan âlemin mahiyeti müstaid değil ve inayet-i ezeliyenin pergeliyle nakşolunan feleğin kanunu müsaid değil ve meşiet-i ezeliyenin matbaasında tab'olunan zamanın tabiatı muvafık değil ve mesalih-i umumiyeyi te'sis eden hikmet-i İlahiye razı değildir ki; şu âlem-i imkân, Feyyaz-ı Mutak'ın yed-i kudretinden, şu ukûlümüzün hendesesiyle ve tehevvüsümüzün iştihasiyle istediğimiz herbir semeratı koparsın. Verse de tutamaz, düşse de kaldıramaz. Evet bir şahsın tehevvüsü için büyük bir daire-i muhita hareket-i mühimmesinden durdurulmaz.

İşte otuz sene evvelki cevaba Risale-i Nur dahi zelzeleler bahsinde, böyle küçük bir haşiye ilhak ediyor ki:

Herbir unsurun, maddî ve manevî kış ve zelzele gibi hâdiselerin yüzer hayırlı neticeleri ve gayeleri varken; şerli ve zararlı bir tek neticesi için onu vazifesinden durdurmak, o yüzer hayırlı neticeleri terketmekle, yüzer şer yapmak, ta bir tek şer gelmesin gibi hikmete, hakikata, rububiyete münafi olur. *(Bak: 1438.p.)*

Fakat küllî kanunların tazyikinden feryad eden ferdlere, inayat-ı hassa ve imdadat-ı hususiye ile ve ihsanat-ı mahsusa ile Rahmanürrahim, her biçarenin imdadına yetişebilir. Dertlerine derman yetiştirir. Fakat o ferdin hevesiyle değil, hakiki menfaatıyla yardım eder. Bazan, dünyada istediği bir cama mukabil, âhirette bir elmas verir." (K.L.220)

2884- NUH (A.S.) نوح : Kur'an-ı Kerim'de adı geçen bir peygamberdir.

2885- "Hazret-i Âdem'den sonra insanlar çoğalmış, bir çok yerleri imar etmiş, fakat hakiki dini, Allah Teala'nın birliği ve ma'budiyeti hakkındaki tevhid akidesini bırakmış, putlara tapınmaya başlamışlardı. Kendilerine kırk veya elli yaşında bulunan Nuh Aleyhisselâm, peygamber gönderildi. Bu muhterem zatın 950 sene süren öğütlerini dinlemediler. Nihayet Hazret-i Nuh, Allah Teala'nın emriyle bir gemi yapmağa çalıştı; bu gemi yapılıp bitince emr-i İlahî ile gökten yağmurlar yağmaya, yerlerden sular fışkırmağa, denizler kaynayıp taşmağa başladı; sular bütün yeryüzünü kapladı, dağların tepelerini bile aştı. Buna "Tufan Hâdisesi" denir ki, rivayete göre Hazret-i Âdem'in yaratılışından 2242 sene sonra vukubulmuş, beş veya yedi ay devam etmiştir.

Nuh Aleyhisselâm Sam, Ham, Yafes adındaki üç oğlu ile sair mü'minleri ve münasib gördüğü hayvanlardan birer çift gemiye almış; bunun dışarısında kalanlar, suların içinde boğulup gitmişlerdir. Hazret-i Nuh'un Yam veya Ken'an adındaki oğlu da kendisine inanmayıp bu günahkâr kavim arasında mahvolup gitmiştir. Bilahare yağmurlar emr-i İlahî ile kesilmiş, sular çekilmeğe başlamış, Hazret-i Nuh'un gemisi de Musul civarında "Cudi" denilen dağın üzerine muharremin onuna rastlayan "Aşura" gününde oturmuş. Rivayete göre kırkı erkek kırkı da dişi olmak üzere seksen kişiden ibaret bulunan gemi halkı karaya çıkmış, Allah Teala'nın dinine sarıldıkları için selâmete ermişlerdir.

2886- Hazret-i Nuh'a ikinci Âdem denir. Çünki yeryüzündeki insanlar

Tufandan sonra hepsi onun neslinden türeyip yeryüzüne dağılmış, aralarında başka başka diller meydana gelmiştir. Rivayete nazaran Hazret-i Nuh'un oğlu bulunan Sam; Arapların Farsların, Rumların; Ham da Sudan Kavminin; Yafes de Türklerin ilk babasıdır.

Hazret-i Nuh tufandan sonra altmış sene veya üçyüzelli sene kadar daha yaşamıştır.

Nuh Aleyhisselâm'ın vesair bazı kimselerin uzun bir müddet yaşamış oldukları çok görülemez. Hak Teala Hazretleri, ilk insanları lihikmetin çok yaşatmıştır. Allah Teala'nın kudretine göre güçlük yoktur. Zaten hayatımızın her lahzası onun kudretiyle kaimdir. Yoksa bir dakika bile yaşamak kabil değildir. Binaenaleyh Hak Tela dilediği kulunu uzun bir ömre nail edebilir. Artık bu seneleri aylar ile veya mevsimler ile te'vile lüzum yoktur.

Tufan hâdisesine gelince: Cumhura göre umumidir. Bütün yeryüzüne şamildir; en yüksek dağların tepelerinde görülen deniz hayvanları müstehaseleri (fosilleri) de bunu te'yid ediyor. Bazı zevata görede hususidir, yalnız Hazret-i Nuh'un bulunduğu Babil iklimine ve civarına aittir. Hakikatını Allah Teala bilir." (B.İ.İ.477)

2887- Nuh Tufanını haber veren bir âyette şöyle buyuruluyor:

يَا اَرْضُابْلَعِى مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ اَقْلِعِى وَغِيضَالْمَاءُ وَقُضِىَ
اْ مَرُ وَاسْتَوَ ْ عَلَى الْجُودِىِّ وَقِيلَ بُعْدًّ اِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (11:44)

İşte şu âyetin bahr-i belagatından bir katreye işaret için bir üslubunu bir temsil ayinesinde göstereceğiz. Nasıl bir harb-i umumide bir kumandan, zaferden sonra ateş eden bir ordusuna "Ateş kes!" ve hücum eden diğer bir ordusuna "Dur!" der, emreder. O anda ateş kesilir, hücum durur. "İş bitti, istila ettik. Bayrağımız düşmanın merkezlerinde, yüksek kalelerinin başında dikildi. Esfelüssafilîne giden o edebsiz zalimler cezalarını buldular" der.

Aynen öyle de: Padişah-ı Bîmisal, kavm-i Nuh'un mahvı için Semavat ve Arz'a emir vermiş. Vazifelerini yaptıktan sonra ferman ediyor: "Ey Arz! Suyunu yut. Ey sema! Dur, işin bitti. Su çekildi. Dağın başında me'mur-u İlahînin çadır vazifesini gören gemisi kuruldu. Zalimler cezalarını buldular." İşte şu üslubun ulviyetine bak."Zemin ve gök iki muti' asker gibi emir dinler, itaat ederler" diyor. İşte şu üslub işaret eder ki, insanın isyanından kâinat kızıyor. Semavat ve Arz hiddete geliyorlar ve şu işaretle derki: "Yer ve gök iki

muti' asker gibi emirlerine bakan bir zata isyan edilmez, edilmemeli." Dehşetli bir zecri ifade eder. İşte tufan gibi bir hâdise-i umumiyeyi bütün netaiciyle, hakaikiyle birkaç cümlede îcazlı, i'cazlı, cemalli, icmalli bir tarzda beyan eder." (S.376)

2888- Diğer bir âyet de şöyledir: "(11.40) حَتَّى اِذَا جَاءَ اَمْرُنَا وَفَارَالتَّنُّورُ

Ta ki emrimiz geldi ve tennur feveran etti, sun'una devam eyliyor.

Tennur: Lügatte kapalı bir ocak, bir fırındır ki lisanımızda en ziyade "tandır tabir olunur. Leys demiştir ki; **"tennur"** umumiyetle her lisana geçmiş bir lafızdır...

"Feveran" da malumdur ki kuvvet ve şiddetle kaynamak, fışkırmaktır. Şimdi biz gemiden bahsolunurken tam ocak feveran ettiği sırada yüklemek emri verildiğini işittiğimiz zaman, o geminin harekete müheyya, fayrap vaz'iyetinde bir vapur olduğunu anlamakta hiç tereddüt etmeyiz..

Eslaf-ı müfessirîn bunun hakkında muhtelif manalar kayd ve nakletmişlerdir... Ekser müfessirîn tennurun hakikaten bir ocak manasına olduğunda müttefiktir..

Ebu Hayyan tefsirinde Hasen'den rivayet olarak "tennur" مَوْضِعُ اِجْتِمَا ِ الْمَاءِ فِىالسَّفِينَةِ "gemide suyun mevzi-i içtimaı" diye nakl edilmiştir ki, bu ifade hemen hemen geminin kazanını andırıyor. Görülüyor ki müfessirînin rivayetlerinin bir hayli noktaları, arz ettiğimiz manaya temas eder bir haldedir... Tennurun feveranı gemideki san'atın bir nihayeti ve haml ü hareket emrinin şart ve mebdei gösterilmiş bulunduğu da mülahaza edilirse, tennurun feveranı, geminin kuvve-i muharrikesini anlattığı ve فَارَالتَّنُّورُ bugünkü tabire göre "nihayet emrimiz gelip gemi fayrab edildiği vakit" demek olduğu tezahür eder. Ve bundan tennur ve feveran kelimeleri hakikat olduğu ve âyetin bu manada gayet zahir bulunduğu da şüphesizdir. Binaenaleyh nassta hakikatı ve zahiri bırakıp ta te'vil aramağa hiç de sebeb yoktur. (23:27) âyeti de aynı manadadır." (E.T.2780-2782)

Bu izahttan, ilk buharlı geminin Allah tarafından Nuh (A.S.)a ihsan edildiğini anlamak mümkündür.

2889- Hz. Nuh (A.S.) hakkında âyetlerden birkaç not:

-Nuh'un (A.S.) risaletle tebliğe başlaması ve kıssa-i Nuh: (7:59, 64) (10:71-74) (11:24-49) (23:23-30) (26:105-121) (54:9-15) ve (71. Nuh Suresi'nin tamamı)

-Nuh Kavmi'nden sonra Hud Kavmi'nin (devletin ilk teşekkülü ve içtimaî işaretle, şükür ve abdiyetin, nusret-i İlahiyeye nailiyet yolu olduğuna irşad: (17:3)

-Nuh tufanında Allah tarafından kurtarılanlar ve helâk edilenler: (21:76,77)

-Nuh(A.S.) 950 sene tebliğde devam etti: (29:14)

-Nuh ve Lut (A.S.) 'ın ailelerinin hiyaneti: (66:10)

-Sefine-i Nuh'un Cudi Dağı'nda oturması: (11:44)

2890- NUR نور : Aydınlık. Parıltı. Parlaklık. Her çeşit zulmetin zıddı. Işık. *Kur'an-ı Kerim. İman. İslâmiyet. Peygamber. *Zulmeti def'eden, şule, ışık. *Hakkı yakînen bilmek. Marifet. Hakikat. İmana ait deliller. (Bazılarınca ziya, nurdan daha sağlamdır ve daha hasdır. Nur: dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki nevidir. Dünyevi olanı da iki çeşittir. Biri: Envar-ı İlahiyeden intişar eden nurdur. Akıl ve Nur-u Kur'an gibi. İkincisi: Görmekle hissedilir ki, nurlu cisimlerden ibarettir, güneş, ay ve yıldız gibi.)

2891- Gerek maddî gerek manevî olan Nur'a dair Kur'an ve hadislerde çok yer verilmiş, tefsirlerde ve dinî kitablarda da bu mevzuda geniş izahlar yapılmıştır. Biz de ehemmiyetinden dolayı Nur hakkında birkaç nümuneyi aşağıda takdim ediyoruz. Şöyle ki:

"(2:257) اَللّٰهُ وَلِىُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا Allah, iman edenlerin, ilm-i ezelîde imanı mukarrer olanların muhibbi ve veliyy-ül emridir. يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَا تِ اِلَى النُّورِ Onları hidayet ü tevfikiyle zulmetlerden nura çıkarır. Burada "zulümat"ın cem'i, "nur"un müfret getirilmesi ne kadar şayan-ı dikkattir. Demek ki âlemde mütenevvi zulmetler vardır. Bütün bu zulmetleri izale edecek olan nur ise birdir, ki o da (24:35) اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَا تِ وَالْاَرْضِ mucebince Nur-u Hak'tır. Herhangi bir hususta Nur-u Hak bulunamadımı, insanı her taraftan

sayısız zulmetler kaplar, Nur-u Hak tecelli edince de o zulmetler kalkar. Nur-u Hak bulunmadı mı, yerler gökler hiç,gündüz gece, güneşler zifir, gözler kör, kulaklar sağır olur, kalbler bin türlü hayalat ile buhranlar içinde çırpınır kalır..

2892- ... Malum ki her şeyde ancak bir vech-i hak vardır ve Allah'a ancak o vecihten gidilir. Buna mukabil her şeyde vücuh-i batıl namütenahidir. Meselâ bir şey kaybettiniz, o bir yerdedir ve ancak oradadır. O anda bunda vech-i hak budur, fakat siz bir kere onu bilmiyor ve hele o yeri bildiğiniz halde, orada yoktur diye itikad etmiş bulunuyorsanız, oradan başka hangi taraf aklınıza gelse vech-i batıldır, bulamazsınız...Allah'a iman, Nur-u Hakk'ın, ma'rifet-i yakîniyenin, inşirah-ı mutlakın mebde-i tulûu, fecri-i sâdıkıdır. İman ü ma'rifete mukabil veya muhalif adem, yeis, küfür, rayb, vesvese, dalal, cehil, ilm-i nâkıs, fısk, heva, terbiyesizlik, nankörlük, ahlâksızlık, hadnâşinaslık vesaire hepsi birer zulmettir." (E.T.874) *(Hakkın bir ta'rifi, bak: 1133.p.)*

Şu halde hak ve hakikatın bilinmesinde hakiki yol, Nur-u Hak, Nur-u Kur'an, Nur-u Muhammedî (A.S.M.) ve Nur-u İmandırki, bütün nurların asıl ve tek menbaı Nur-u İlahîdir. Mü'minin kalb ve aklını aydınlatan ancak bu Nur iledir ki, kâinat hakikatları görünür, bilinir.

2893- Kur'anda Nur-u İlahî hakkında şöyle buyuruluyor:

"(24:35) اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰا ِ وَاْ َرْضِ Allah, semavat ü arzın nurudur... (E.T.3515)

"Akıl, bir hâdi ve mürşide muhtaçtır. En yüksek mürşid ise Allah'ın kelâmıyla, enbiya irşadıdır. Ve filhakika akl ü basiret gözünde Kur'an âyetleri, basar gözünde güneş nuru mesabesindedir. Güneşin ziyasına nur denildiği gibi Kur'ana nur tesmiyesi evleviyettedir. Ve işte bununla (64:8)

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِى اَنْزَلْنَاقَدْ جَاءَكُمْ

بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا (4:174)

âyetlerinin manası zahir olur. Bu haysiyyetle Resul'ün beyanı, şemsin nurundan daha kuvvetli olduğu tebeyyün edince onun nefs-i kudsiyesi, nuraniyette şemsten daha yüksek olmak icab eder. Nitekim Allah Teala:

وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا (25:61) diye güneşi sade bir sirac olmakla

tavsif ettiği halde, Resul-i Ekrem Muhammed Mustafa Sallallahü Aleyhi Vesellem Hazretlerini de سِرَاجًا مُنِيرًا diye tavsif eylemiştir. Demek ki, avalim-i ecramda güneşin diğer bir cisimden istifade etmeksizin gayrisine nur ifaza etmek hassası Peygamber'de daha kuvvetlidir. Nur-u Nübüvvet, diğer nüfus-u beşeriyeden müstefid olmaksızın sairlerine nur ifaza eder." (E.T.3518)

2894- Diğer bir âyet de şöyledir: "(10:5) هُوَ الَّذِى O, odur ki, -yani bu iade ve cezayı yapacak olan Allah, o Hâlik-ı Müdebbir'dir ki;

جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَ الْقَمَرَ نُورًا Güneş'e bir ziya yaptı ve Kamer'e bir nur. Buradan ziya ile nurun bir farkı anlaşılıyor. Bunların ikisi de esasen zulmetin mukabili olan aydınlık hâdisesini ifade ettikleri, bunun da derece-i şiddet ve za'fına göre birçok meratibi bulunduğu malumdur. Ve bunların hepsine nur ıtlak edilebilir. Fakat, nur ziyadan eamm, ziya nurdan ehass veya akvadır. Ziyada bir fart-ı işrak, bir sutu' ve lemean, şiddetli bir intişar ve ıztırab; nurda da mutlak zulmete tekabül eden bir ravnak-ı intişar ile sükûnu andıran bir safa ve letafet mülahaza olunur. Bir tarife göre de nur, ziyanın pertev ve şuaıdır ki, zulmeti dafi' olan şu'lesi, ışığı demektir... Meselâ ziyada hararet ve nariyyet de bulunabilir... Nitekim ziya harurî ve gayr-ı harurî hususiyetlere tahlil olunabilir. Fakat nur, sırf zulmete tekabül eden ve ziyadan bittahlil alınan bir manadır. Bir de denilmiştirki ziya, bizzat olana, nur bil'araz olana ıtlak edilir. Şu halde burada, Ay nurunun güneş dolayısıyla verildiğine iş'ar vardır. Sure-i İsra'da gelecek olan (17:12)

فَمَحَوْنَا اٰيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً beyanını mülahaza ile bu daha ziyade tenvir edilmiş olur." (E.T.2672)

2895- Nur ve zulümatın yaratılışı hususundada, bir âyet tefsir edilirken şu bilgi veriliyor:

"(6:1) اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ Hamd hep Allah'a اَلَّذِى خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ ki başların üstündeki semavatı ve ayakların altındaki arzı halketti وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ve zulümat u nuru yaptı..

Burada görülüyor ki, semavat ü arz hakkında "halk", zulümat u nur hakkında "ca'l" tabir olunmuştur. Müfessirîn diyorlar ki, "ca'l" de "halk" gibi bir inşa ve ibda'dır. Şu kadar ki, halk inşa-i tekvinîye muhtass ve bir takdir ü tesviye manasını da muntazammındır... Nur, inşiraha; zulmet, gumuma sebeb olmak itibariyle bunlar küfr ü iman, cehl ü ilim, keder ü sürur, şerr ü hayr gibi manevîyyata imadan da halî değildirler... Vahidî de zulümat ü nurun mahsus ve ma'kul her ikisine şamil bulunduğunu göstermiştir." (E.T.1865-1867) *(Kehf Suresi'nin sırrıyla verilen nurla, deccaldan korunma, bak: 287.p.)*

2896- Nur'a ait âyetlerden birkaç not:

-Allah tarafından gelen Nur-u Mübin: (4:174)

-Gaflet ve dalalet olan manevî ölümden, hakaik-i nur ile manevî dirilmek: (6:122)

-Kâfirlerin, nur-u İlahîyi söndürmek istemelerine karşı Allah nurunu tamamlamak istediği: (9:32) (61:8)

-Zulümat ile nur müsavi olmadığı: (13:16) (35:20)

-Kur'an insanları zulmetlerden nura çıkardığı: (5:16) (14:1)

-Liyakatsızlıklarından dolayı Allah'ın nur vermediği kimselerin nursuz kaldıkları: (24:40)

-Allah İslâm'a kalbini açmış olduğu kişinin nur üzere olduğu: (39:22)x

-Münafıkların ehl-i nur'dan nur isteyip yalvaracakları mahşer gününün ahvali: (57:12,13)

2897- NURCULUK نورجيلك : Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri tarafından Türkiye'de başlatılan dinî bir hareket ve imanî sahada tecdid faaliyetidir. Bu hareketin en mühim istinad noktası, Risale-i Nur namındaki eserlerdir. *(Bak: Risale-i Nur, Said Nursî)*

Risale-i Nur eserleri 1926-1949 seneleri arasında yazılmıştır ve Kur'anın bu asra bakan manevî bir tefsiridir. Bilhassa iman ve İslâm esaslarını ve Kur'anın hikmetlerini izah ve isbat eder.

Siyasî ve dünyevî cemiyetçilikten uzak ve aynı eserleri okumaktan doğan manevî alâkadarlık ile gönüllerde kurulan Nur irfan müessesesi mensublarına, yani Risale-i Nur eserlerini okuyanlara: **"Risalet-i Nur Talebesi"**, kısaltılmış şekli ile **"Nur Talebesi"** veya **"Nurcu"** denilmektedir.

Diğer bir tarif ile Nurculuk: Zamanımızda çok umumi ve tahribkâr hale gelen maddeci ve inkârcı cereyanların ifsadatının neticesi dinî düşünce ve yaşayışın tehdid altına girmesiyle bunalan insanlığa İslâmın hidayet yolunu göstermek ve asrın ihtiyacına tam cevab vermek üzere bir Kur'an tefsiri olan Risale-i Nur Külliyatını okumak, anlamak ve ihtiyaç duyanlara bildirmekle dine getirilmek istenen şübheleri izale etmek, taklidî imandan tahkikî imana yükselmek, böylece şuurlu olarak İslâmiyeti aslına ve ruhuna uygun yaşamak cehdidir. Hem cemiyet, teşkilat gibi unsurlardan mücerred, din ve hakaik-i imaniyeyi muhafaza noktasında tecdid vazifesi ve hizmetidir. *(Bak: Müceddid)*

Bu manevî cihad ve hizmet hareketi, rıza-yı ilahî dairesinde ve yalnız Kur'an ve iman hakikatlarına istinad ederek, maddîyyunluk ve âhirzaman fitnesinden zarar gören insanlık âlemine İslâmın hidayet ışığını ulaştırmaktır. Nitekim bu hareket âlem-i İslâma, hatta dünyanın her tarafına kadar genişlemiş ve hüsn-ü kabule mazhar olmuştur.

2897/1- Risale-i Nur ve Nurculuk isimlerinin verilişindeki hikmetlerin birisi şudur:

Bir önceki Nur maddesinde beyan olunduğu üzere; karanlığın varlıkları örtüp göstermediğine karşı, maddî nur karanlığı yok ederek varlıkların görünüp bilinmesine sebeb olduğu gibi; küfür ve inkâr manevî karanlıkları da iman ve Kur'an hakikatlarını ins ve cinnin nazarında örter, göstermez. Kur'an ve imanın manevî nuru ise, o manevî küfür karanlıklarını yok edip Kur'an ve iman hakikatlarını gösterir. İşte Risale-i Nur, Kur'anın ve imanın manevî nurunu açıklayıp küfrün manevî karanlıklarını yokettiği cihetiyle, Risale-i Nur eserlerine dayanan Nurculuk cereyanına bu isim uygun düşmüştür.

2898- Diyanet İşleri Başkanlığının 2.7.1963 tarih, 18746 sayılı yazısına ekli, Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu'nun 29.6.1963 tarih, 326 sayılı kararında: "Nurculuk: Bir tarikat veya bir mezhep olmayıp, Said-i Nursî adındaki zatın, son zamanlarda yayılma istidadı gösteren dinsizlik cereyanına karşı, Kur'an-ı Kerim âyetlerini ele alarak, Risale-i Nur namıyla yazdığı eserlere izafe edilen bir cereyandır. Adı geçen eserler, imanı fikirlerle birleştirmeye çalışmaktadır." şeklinde beyan edilmiştir.

2899- Hakaik-i imaniye ve Kur'aniyeye hizmet cereyanı olan Nurculuğun, hassasiyetle üzerinde durduğu hizmet düsturları vardır. Ancak bu düsturları daha isabetli anlıyabilmek için Risale-i Nur'da yer yer temas edilen dar ve geniş daireyi nazara almak gerekiyor. Zira Risale-i Nur Külliyatında bazı

ifade ve beyanlara, makamına göre bakılmazsa hakikat iltibasa uğrar, yanlış te'villere sebebiyet verilir. Meselâ: Risale-i Nur'dan Mektubat adlı eserde Yirmidokuzuncu Mektub'un Yedinci Kısmının Beşinci İşaretinde: Âl-i Beyt'ten olan Büyük Mehdi'nin hâkimiyeti; ve Beşinci Şua'ın Ondokuzuncu Mes'elesinin sonunda: Büyük Mehdi'ye bağlı olan Âl-i Beyt'in, şeriat-ı Muhammediyeyi ihya ve icra edecekleri yani siyasi hâkimiyet sahibi olacakları kaydedilir. Bu beyanlara karşı Ondokuzuncu Mektub'un "Beşinci Nükteli İşaret"inde, saltanat ve siyaset-i İslâmiyet hâkimiyetinin Âl-i Beyt'e yaramadığı ve asıl vazife-i diniyelerini unutturduğu yani siyasi hâkimiyete girmemeleri gerektiği beyan ediliyor. Bu iki beyan arasında zahirî bir münafat görünüyor. Fakat hakikatta ve makamlarına göre bakılınca münafat yoktur. Çünkü bu son beyan hakikatta en ehemmiyetli ve en büyük olan hizmet-i imaniye ve hidayet yolunun mümessili olan müceddidlere ve mürşidlere, bilhassa Mehdi'nin haslar cemaatına bakar ki, buna "dar daire" tabir edilir ve risalet âl'inin dairesi sayılır. *(Bak: 3374/4.p.)* Diğer ifade ise, geniş ve hâkimiyet dairesine nazar eder. Fitne-i ahirzamanın izalesi için Âl-i Beyt cemaatinin geniş dairede ıslâh hareketine girmesi bu son fitne devresine bakar. Zira bu devrede geniş İslâm dünyasının manevîyattan gelen kahramanlığı zaafa uğrayacağı *(Bak: 1975/1. p.5, 6. bendler)* ve bozuk cemiyette manen yıpranmamış hakiki Âl-i Beytin hamiyet-i diniyesinin feveraniyle fitne cereyanının izale edileceği bildiriliyor. *(Bak: 2296 p.2).* Bu geniş dairenin hâkimiyet ve icraatı dahi, dar dairenin yani imanî sahadaki tecdidiyetten alınan ikaz, irşad ve düsturlara dayanacağı ve onun proğramını tatbik edeceği cihetle de bu maddî hâkimiyet dahi asıl Mehdi'nin hâkimiyeti manasında olur. Çünkü bir hükmü icra eden, memur; hükmü vaz' eden ise âmir durumundadır. Bediüzzaman, Kur'anın i'caz-ı manevîsinden tereşşuh eden Risale-i Nur'u, mükemmel ve daimî bir merci ve müceddid göstermiştir.

Hem bu mes'eleye maddî hâkimiyet nokta-i nazarıyla bakılsa, dar daire mazruf, geniş daire zarf olur. Hakikat nokta-i nazarıyla ise, dar daire zarf, geniş daire mazruf olur. Nasılki maddîlik ve cesed itibariyle bakılınca bâtın-ı kalb mazruf, cesed zarf olur. Fakat bâtın-ı kalb cihetiyle nazar edilince cesed mazruf, kalb zarf olur. Demek nokta-i nazar ve makamları nazara almak lâzımdır.

2899/1- Esasen ittihad-ı İslâm kuvvetine dayanan, hatta hakiki İsevilerle de ittifak edecek olan Mehdiyet cereyanı, **"iman", "hayat" ve "şeriat"** tabir edilen ve her üçünün de istinad ettiği heyeti bulunan üç vazifeyi *(Bak: 2294/3, 2303, 2304, 2305, 2690.p.lar)* hâmildir. Fakat birinci vazife en

ehemmiyetlisi ve keyfiyet şartları içinde *(Bak: Keyfiyet)* hakaik-i Kur'aniyenin muhafızı ve irşad âleminde nezzaredir *(Bak: 1339. p.sonu)* ve Mehdiyetin asliyetine istinad eder. İkinci ve üçüncü vazifeler ise geniş daire olup, icraat ve hâkimiyeti haizdir. Risale-i Nur her daireye dersini ve düsturlarını vermiştir.

Meselâ, Hutbe-i Şamiye Risalesi ve bir kısım içtimaî hayatla alâkalı mektupların birinci derecede muhatabları, geniş dairenin siyaset ehlidir. *(Bak: 3250 p. sonu ve H.Ş.79 Hâşiye)* Yirmibirinci Lem'a olan İhlas Risalesi'nin ise birinci derecede muhatabları Risale-i Nur'un haslar dairesidir. Haslar dairesinde hizmet düsturlarına a'zamiyet derecesinde riayet edilmesi isteniyor.

Bir atıf notu:

-Eski ve Yeni Said'in münasebettar olduğu dar ve geniş sahalar, bak: 3253/1.p.)

2900- Bediüzzaman eserlerinin çok yerlerinde dar ve geniş daireden bahseder demiştik. Meselâ, Risale-i Nur'un müteferrik yerlerinde izah edilen üç vazife ki, "iman-hayat-şeriat" diye tarif edilip, birincisi olan iman hizmetinde bilfiil hizmet edenlerin hizmet sahasına "dar daire" veya "haslar dairesi" tabir edilir ve bu daire ehlinin, iman hizmetinin dışındaki meşgalelerden azade kalmaları istenir.

2901- Haslar dairesi hakkında Risale-i Nur eserlerinden birkaç örnek verelim:

"Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîyi temsil eden has şakirdlerinin şahs-ı manevîsi "ferid" makamına mazhar oldukları.." (K.L.196) Hem "Risale-i Nur, bir daire değil, mütedahil daireler gibi tabakatı var. Erkânlar ve sahibler ve haslar ve naşirler ve talebeler ve taraftarlar gibi tabakatları var." (K.L.248) Hem "Her meselemizde emir, Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini temsil eden has şakirdlerin ve sizlerindir." (E.L.I 223)

2902- "Şimdi namazda bir hatıra kalbe geldi ki: Kardeşlerin, ziyade hüsn-ü zanlarına binaen, senden maddî ve manevî ders ve yardım ve himmet bekliyorlar. Sen nasıl dünya işlerinde hasları tevkil ettin, erkânların meşveretlerine bıraktın ve isabet ettin. Aynen öyle de; uhrevî ve Kur'anî ve imanî ve ilmî işlerinde dahi Risale-i Nur'u ve şakirdlerinin şahs-ı manevîlerini tevkil ile o halis, muhlis hasların şahs-ı manevîleri senden çok mükemmel o vazifeni kendi vazifeleriyle beraber yaparlar." (Ş.492)

2903- "Madem Hacı Kılınç Ali birbuçuk sene bütün Risale-i Nur eczalarına sahip çıkmış, kısmen okumuş; nazarımızda yirmi senelik bir Nur talebesidir. Ben her sabah haslar içinde onun ismiyle bütün manevî kazançlarıma, defter-i a'maline geçmek için hissedar ediyorum. Öyle ise, o da bütün hayatını Risale-i Nur'a vermeye mükelleftir." (E.L.II.26)

2904- "Azami ihlası kırmamak için Risale-i Nur has talebelerine, hususan nafakasını tedarik edemiyenleri tam tamına idare edecek derecede Risale-i Nur'un satılan nüshalarının beşten birisi Risale-i Nur'un hakkı olduğu cihetle şimdi elli-altmış talebelerine kâfi sermayesi çıkıyor." (E.L.II.232)

2905- "Risale-i Nur talebelerinin hasları olan sahib ve varisleri ve haslarının hasları olan erkân ve esasları olan kardeşlerime bu günlerde vuku' bulan bir hâdise münasebetiyle beyan ediyorum ki:

Risale-i Nur, hakaik-ı İslâmiyeye dair ihtiyaçlara kâfi geliyor, başka eserlere ihtiyaç bırakmıyor.... Siz dahi Risale-i Nur'a kanaat etmeniz lâzımdır, belki bu zamanda elzemdir." (K.L.76) *(Bak:3095 ilâ 3098.p.lar.)*

2906- "Risale-i Nur'un has talebeleri, *(Bak: 1644.p.)* baki elmaslar hükmünde olan hakaik-i imaniyenin vazifesi içinde iken zalimlerin satranç oyunlarına bakmakla vazife-i kudsiyelerine fütur vermemek ve fikirlerini onlar ile bulaştırmamak gerektir." (K.L.118)

2907- "Cepheyi burada değiştirdiler. Düşmanane taarruzdan vazgeçip, dostane hulûl edip, has talebeleri Risale-i Nur'un hizmetinden geri bırakmak için, me'muriyet gibi bir meşgale buluyorlar veya terfian işi çok diğer bir me'muriyete veya diğer bir meşgaleyi buluyorlar. Burada, o neviden çok vakıalar var. Bu taarruz, bir cihette daha zararlı görünüyor." (K.L.147)

2908- "Ehl-i dalalet, Risale-i Nur'un intişarına sed çekmek için, has talebelerin ve ciddi çalışanların şevklerini kırmak ve onlara fütur vermek için, ayrı ayrı tarzlarda, umumi bir plan dahilinde taarruz ediliyor. Halislere fütur veremediklerinden, başka meşgaleler bulmakla çalışmalarına zarar veriyorlar." (K.L.197)

2909- Bediüzzaman "bundan otuz kırk sene evvel diyordu: Bir Nur gelecek, bir nurani âlemi göreceğiz deyip o mana, geniş bir dairede ve siyasette tasavvur edilmiş... Evet Eski Said'in nur âlemi göreceğiz demesi, Risale-i Nur dairesinin manasını hissetmiş." (K.L.215)

2910- "İşte Nur'un zahiren, kemmiyeten dar cihetine bakmıyarak, hakikat cihetinde keyfiyeten geniş ve fevkalâde menfaatını hissetmesi suretiyle hem de siyaset nazarıyla bütün memleket-i Osmaniyede olacak gibi ifade etmiş." (E.L.II.112)

"Halbuki o Nur, Risale-i Nur idi. Nur şakirdlerinin dairesini umum vatan ve memleket siyasi dairesi yerinde tahmin edip sehiv etmiştim." (Ş.539)

2911- "Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedahil daireler gibi, her insanın kalb ve mide dairesinden ve cesed ve hane dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden ve vatan ve memleket dairesinden ve küre-i arz ve nev'-i beşer dairesinden tut, ta zihayat ve dünya dairesine kadar, birbiri içinde daireler var. Herbir dairede, herbir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var.Ve en büyük dairede en küçük ve muvakkat arasıra vazife bulunabilir. Bu kıyas ile-küçüklük ve büyüklük makusen mütenasib-vazifeler bulunabilir. Fakat büyük dairenin cazibedarlığı cihetiyle küçük dairedeki lüzumlu ve ehemmiyetli hizmeti bıraktırıp, lüzumsuz malayani ve âfakî işlerle meşgul eder. Sermaye-i hayatını boş yerde imha eder. O kıymetdar ömrünü kıymetsiz şeylerde öldürür." (Ş.202)

2912- "Sözler ile alâkadarlık edenlere, evvelki üç hâfız ile mutaf Hâfız Mahmud Efendi'ye selâm, hem dua ediyorum. Sebat etsinler; onları kardeş dairesine dahil etmişim, talebe dairesine girmeye çalışsınlar." (B.L.341)

Dost kardeş ve talebeliğin hususiyetleri:

"Dostun hassası ve şartı budur ki: Kat'iyyen Sözler'e ve envar-ı Kur'aniyeye dair olan hizmetimize ciddi tarafdar olsun ve haksızlığa ve bid'alara ve dalalete kalben tarafdar olmasın, kendine de istifadeye çalışsın.

Kardeşin hassası ve şartı şudur ki: Hakiki olarak Sözler'in neşrine ciddi çalışmakla beraber, beş farz namazını eda etmek, yedi kebairi işlememektir. *(Bak: Mubikat-ı Seb'a)*

Talebeliğin hassası ve şartı şudur ki: Sözler'i kendi malı ve te'lifi gibi hissedip sahip çıksın ve en mühim vazife-i hayatiyesini, onun neşir ve hizmeti bilsin." (M.344)

Birkaç nümunelerini naklettiğimiz bu parçalarda, dar ve haslar dairesi sarahatla görülüyor.

2913- Şimdi bu haslar dairesinde riayeti istenen sabit düstur ve esaslardan bir kısmını nakledelim:

Birinci esas: Azami ihlastır. Yani, dinî hizmette yalnız rıza-yı ilahîyi gaye yapıp maddî ve manevî her türlü meşru menfaatlere dahi, hizmeti vesile yapmamak; hem şöhret, tarafgirlik, rekabet ve siyasi mücadeleler gibi hal ve hareketlerden kaçmak gerektir. Zira bunlar ihlası bozar. Bu esas, "İhlas" maddesinde bir derece izah edildiğinden o maddenin 1514.p.ından 1521. p.ına kadar bakınız.

2914- İkinci esas: Hizmet-i diniyede terk-i enaniyetin lüzumudur. Bu esas hakkında da Risale-i Nur'da hayli yer verilmiştir. Birkaç kısa nümunesi şudur:

"Risale-i Nur'un Kur'andan aldığı dersin en birinci esası: Benlik, enaniyet, hodfüruşluğu terk etmek lüzumudur. Ta ihlas-ı hakiki ile imanın kurtarılmasına hizmet edilsin. Cenab-ı Hakk'a şükür, o azami ihlası kazananların pek çok efradı meydana çıkmış. Benliğini, şan ve şerefini en küçük bir mesele-i imaniyeye feda eden çoktur." (E.L.II.246)

2915- "Bu zamanda şahsiyet cihetiyle insanlara zarar verecek haller var. Risalet-i Nur'un mesleğindeki azami ihlas için bu hastalık verilmiş. Çünkü bu zamanda şan, şeref perdesi altında riyakârlık yer aldığından azami ihlas ile bütün bütün enaniyeti terk lâzımdır." (E.L.II.201)

2916- "Gaflet ve dünya-perestlikten çıkan dehşetli bir enaniyet, bu zamanda hükmediyor. Onun için ehl-i hakikat, -hatta meşru bir tarzda dahi olsa-enaniyetten, hodfüruşluktan vazgeçmeleri lâzım olduğundan, Risale-i Nur'un hakiki şakirdleri, buz parçası olan enaniyetlerini şahs-ı manevîde ve havz-ı müşterekte erittiklerinden, inşaallah bu fırtınada sarsılmayacaklar." (Ş.318)

2917- "Bu zaman ehl-i hakikat için, şahsiyet ve enaniyet zamanı değil. Zaman, cemaat zamanıdır. Cemaatten çıkan bir şahs-ı manevî hükmeder ve dayanabilir. Büyük bir havuza sahib olmak için bir buz parçası hükmündeki enaniyet ve şahsiyetini, o havuza atmaktır ve eritmek gerektir. Yoksa o buz parçası erir zayi olur; o havuzdan da istifade edilmez." (K.L.143)

2918- "Bu zamanda en büyük bir ihsan, bir vazife, imanını kurtarmaktır, başkaların imanına kuvvet verecek bir surette çalışmaktır. Sakın, benlik ve gurura medar şeylerden çekin. Tevazu, mahviyet ve terk-i enaniyet, bu zamanda ehl-i hakikata lâzım ve elzemdir.

Çünki bu asırda en büyük tehlike benlikten ve hodfüruşluktan ileri geldiğinden; ehl-i hak ve hakikat, mahviyetkârane daima kusurunu görmek ve nefsini itham etmek gerektir." (E.L.I .62)

2919- Hem "ehl-i dalaletin tarafgirleri, enaniyetten istifade edip, kardeşlerimi benden çekmek istiyorlar. Hakikatten insanda en tehlikeli damar, enaniyettir ve en zaif damarı da odur. Onu okşamakla, çok fena şeyleri yaptırabilirler. Ey kardeşlerim! Dikkat ediniz; sizi enaniyette vurmasınlar, onunla sizi avlamasınlar.Hem biliniz ki: Şu asırda ehl-i dalalet; ene'ye binmiş, dalalet vadilerinde koşuyor. Ehl-i hak, bilmecburiye ene'yi terketmekle hakka hizmet edebilir. Ene'nin istimalinde haklı dahi olsa; madem ki ötekilere benzer ve onlar da onları kendileri gibi nefisperest zannederler, hakkın hizmetine karşı bir haksızlıktır." (M.424) (Daha geniş bilgi için "Enaniyet" maddesine bakınız.)

2920- Üçüncü esas ise; meslekî düsturlara azami sadakattır. Bu esas dahi, "Sadakat" maddesinde bir derece belirtilmiştir. Oraya bakınız.

2922- Beşinci esas: Haslar dairesinin siyasete girmemesidir. Bu esasın da bir derece tafsilatı için "Siyaset" maddesi ile 3223-3246,3250.p.lara bakınız. Risale-i Nur'un haslar dairesi olan hizmet ehline de işaret eden (taife: cemaat-ı kalile ve cihad-ı manevî ehli) için 958/1 ve 524.p.lara bakınız.

2923- Altıncı esas: Dine hizmet yolunda müsbet hareket etmek ve menfi hareketlere girmemektir. Bu esasın da kısa bir izahı için "Müsbet Hareket" maddesine bakınız.

2924- Yedinci esas: Din yolunda ve dine hizmet için azami fedakârlık göstermektir. Yani lüzumunda din için mal, aile, evlad ve hayat gibi meşru haklarından vazgeçip feda etmektir. Aynı zamanda dava arkadaşları arasında şahsî hukukta anlaşmazlıklar çıkarsa, hizmetin selâmeti için kendi hakkından vazgeçmek; keza din yolunda mahrumiyet ve maddî imkânsızlıklara veya din düşmanlarının zulümlerine maruz kalınmasına rağmen sabr u sebat etmek, büyük bir fedakârlıktır. İşte Nurculukta bu manada azami fedakârlık bir esastır ki, Kur'an mü'minlerden mallarıyla, canlarıyla bu fedakârlığı yapmalarını ister. Fedakârlık hakkında daha geniş tafsilat için, bu ansiklopedinin **"Vakf-ı Hayat"** maddesine de bakınız.

Bir atıf notu:

-Kur'anda, din yolunda can ve mal ile cihad ve fedakârlık istenir, bak: 582. p.sonu

2925- Sekizinci esas: Azami takvadır. Takvanın lüzumu dahi "Cihad-ı Ekber" maddesinde ve 1078,3143,3652.plarda bir nebze bahsedilmiştir, o kısımlara bakınız.

2926- Hakiki keyfiyete medar ve Risale-i Nur'un hizmet hayatında hiçbir zaman değişmeyecek olan mezkûr esaslar, Nurculuk hareketinin ehemmiyetli düsturlarından bir kısmıdır ki; haslar dairesinin vasıfları ve temelidir. Bu hizmet düsturlarının ekseriyetini ihtiva eden Hizmet Rehberi ismindeki eserin mukaddimesinde bu hizmet düsturlarının değişmezliği ve Risale-i Nur'u her meselede merci tutmak gerektiği anlatılırken şöyle deniliyor:

2927- "Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin meslek ve meşrebine dair Kur'andan ders aldığı çok muazzam bazı hakikatleri, hizmet-i imaniyede bulunan Nur Şakirdleri için daima tazelenen bir dersimiz ve her vakit temessük edeceğimiz değişmez düsturumuz, maddî-manevi her türlü engeller karşısında muvaffakıyete, rıza-yı İlahîye isal edici en ehemmiyetli rehberimiz manasıyla neşrediyoruz.

Çünki Risale-i Nur'un dairesi çok genişlemiş; çok muhtelif efkâr ve mizaç sahipleri, bu hizmet safında yer almışlardır. Elbette bütün efkâr, kanaat, meslek ve meşrebler üstündemakam-ı sıddıkiyette yer tutmuş ve şahs-ı manevî-i Âl-i Beyt'in mümessili olarak hizmet-i Kur'aniyenin başına geçmiş Üstad Bediüzzaman'ın azami ihlas, azami sadakat ve azami fedakârlık manasını ihtiva eden, gösteren ve işaret eden mesleğini nazara vermek lâzım gelmektedir. Ta ki, hizmet-i Nuriyede bulunacak Kur'an Şakirdleri kıyamete kadar bu düsturlar müvacehesinde hareket etsinler. Muvaffakıyetin ve rıza-yı İlahîye nailiyetin, ancak bu suretle mümkün olacağına kat'i kanaat getirsinler

2928- Risale-i Nur hizmetinde tecelli eden rıza-yı İlahî ve tevfik nurlarının tevali ve devam etmesi için herhalde Hazret-i Üstad Bediüzzaman'ın takib ettiği meslek ve meşrebi, yarım asra yaklaşan uzun bir hizmet devresinde muhtelif hâdiseler, şiddetli tazyikat ve hücumlar karşısında maddî ve manevî engeller içerisinde takındığı tavır, niyaz ve yaşadığı halet-i ruhiye ve gösterdiği azim ve sadakat gibi ahvali olan "sıddıkiyet mesleğidir" ki; Nur Talebeleri için ehemmiyetle bilinmek, anlaşılmak ve yaşanmak icab eder.

2929- Çok dikkatle üzerinde durulması, tefekkür edilmesi gereken bedihi bir hakikat vardır ki, o da şudur: Risalelerde, mektuplarda, lahikalarda def'alarca yazıldığı gibi mübarek üstadımıza müracaat edenler ve ziyarete gelen bütün ziyaretçiler hemen umumiyetle daima görüyorlardı ki:

Üstadımız onların nazarlarını Risale-i Nur'a tevcih ediyordu. Acaba bunun sırrı-ı hikmeti ne idi? Mütemadiyen ne için bu noktada tahşidat yapı-

yordu? Evet bu muazzam bir hakikattır ve Hazret-i Bediüzzaman'a kâfil bir muazzam hakikatın ifadesidir ki, dersimizi hakaik-ı Kur'aniye ve envar-ı imaniye hazinesi olan Risale-i Nur'dan aldığımız gibi, birbirimizle manevî münasebet, alâka, uhuvvet ve muhabbet düsturlarımızı da hep o Risale-i Nur'an ders alacağız.

Evet bu zamanda, bu dehşetli ve cihanşümul hâdiseler hengâmında Kur'an Şakirdleri cüz'î ve küllî, ferdî ve içtimaî bütün ders ve ikazlarını Risale-i Nur'la tahsil edeceklerdir.

2930- Risale-i Nur'daki hakaik, nasılki doğrudan doğruya feyz-i Kur'andan mülhem hakaik-ı imaniyedir, zaman ve zemine göre değişmez ebedî hakikatlardır. O kudsi hakaikın ders ve taliminde, neşir ve ilanatında hizmete taalluk eden, irşad, ikaz, teşvik ve tergibi tazammun eden, şu gelecek mes'eleler de (*) herhalde değişmez dersler ve esasattır ki, Nur Talebeleri hayatın ve hizmetin muhtelif saha ve safhalarında onlardan istifade ederler, müşkilatlarını giderirler. Daha geniş istifade için bu Hizmet Rehberi'nin menbaı olan Külliyat-ı Nuriye ve Mektubatı mütalaa etmelidirler." *(Bak: Meslek)*

Atıf notları:

-Maddî ve manevî feragat mesleğinden ayrılmamak tavsiyesi, bak: 651/3.p. ta 3. bend

- Risale-i Nur'un talimat dairesinde kanaatla hizmet etmek, bak: 3940/6 p.

2930/1- Bediüzzaman Hazretleri, Nur dairesinin yakınında bulunan bazı şahısların Risale-i Nur mesleğine uymayan dinî faaliyetlerini, Risale-i Nur'un meslek tarzına çevirmek için yazdığı mektublarında evvela mültefitane ve takdirkârane karşılar, sonra Risale-i Nur'un hizmet şeklini değiştirmemenin lüzumunu, akla kapı açıp icbar etmeyen bir üslub ve ifade ile beyan meder. Bir şahıs veya cüz'î bir hâdise münasebetiyle yazılan böyle bir mektub, aynı zamanda umum Nurcular için her zaman tazeliğini koruyan ve Nur'un meslek tarzının tesbitine ışık tutan bir ders olarak Risale-i Nur'da yerini alır. Ezcümle bir zatın tarikat tarzıyla yapmak istediği dinî hizmetinden dolayı yazılan mektubda evvela takdirkâr ve mültefitane karşılanır. Fakat mektubun sonunda, Risale-i Nur'un hizmet şeklinde karar kılınması açıklanır. Mektub aynen şöyledir:

* Yani: Hizmet Rehberi'nin ihtiva ettiği düsturlar ve dersler demektir.(Hazırlayanlar)

"Çok aziz ve sıddık, kahraman Sabri!

Cenab-ı Hak, Galib Bey gibi çok fedakârları İslâm ordusunda yetiştirsin. Bu zat garpta, aynı şarkta Hulusi Bey gibi imana hizmet ediyor. Tarikat cihetiyle ehl-i imanı dalaletten çekmeye çalışıyor. Bu zat, eskidenberi Risale-i Nuru görmeden Nur mesleğinde hareket etmeye çalışmış sonra Nurlarla münasebeti kuvvetleştiği zaman, daha ziyade hizmet edebilir.Fakat Nur'un mesleği, hakikat ve Sünnet-i Seniye ve feraize dikkat ve büyük günahlardan çekinmek esastır; tarikata ikinci, üçüncü derecede bakar. Galib kardeşimiz Aleviler içinde Kadiri, Şazeli, Rüfai Tarikatlarının bir hülasasının Sünnet-i Seniye dairesinde Hulefa-yı Raşidîn, Aşere-i Mübeşşere'ye ilişmemek şartıyla muhabbet-i Âl-i Beyt dairesinde bir tarikat dersi vermesini düşünüyor. Hakikat namına ve imanı kurtarmak ve bid'alardan muhafaza etmek hesabına ehemmiyetli üç-dört faidesi var:

Birincisi: Alevileri başka fena cereyanlara kaptırmamak ve müfrit Rafizîlik ve siyasi Bektaşîlikten bir derece muhafaza etmek için ehemmiyetli faidesi var.

İkincisi: Hubb-u Ehl-i Beyt'i meslek yapan Aleviler ne kadar ifrat da etse, Rafizî de olsa; zendekaya, küfr-ü mutlaka girmez. Çünki muhabbet-i Âl-i Beyt ruhunda esas oldukça, Peygamber ve âl-i Beyt'in adavetini tazammun eden küfr-ü mutlaka girmezler. İslâmiyete o muhabbet vasıtasıyla şiddetli bağlanıyorlar. Böylelerini daire-i sünnete tarikat namına çekmek, büyük bir faidedir.

Hem bu zamanda, ehl-i imanın vahdetine çok zarar veren bazı siyasi cereyanlar Alevilerin fıtrî fedakârlıklarından istifade edip kendilerine âlet etmemek için Nur dairesine çekmek büyük bir maslahattır. Madem Nur şakirdlerinin üstadı İmam-ı Ali'dir (R.A.) ve Nur'un mesleğinde hubb-u Âl-i Beyt esastır, elbette hakiki Aleviler kemal-i iştiyakla o daireye girmeleri gerektir.

Bu zaman, imanı kurtarmak zamanıdır. Seyr-ü sülûk-ü kalbî ile tarikat mesleğinde bu bid'alar zamanında çok müşkilat bulunduğundan, Nur dairesi hakikat mesleğinde gidip tarikatların faidesini te'min eder diye o kardeşimize Ramazanını tebrik ve selâmımla beraber yazınız. O da bize dua etsin." (E.L.I.241)

2930/2- Yine Bediüzzaman Hazretleri tarafından yazdırılmış diğer bir örnek mektub:

"Aziz, sıddık kardeşlerimiz Ziya ve Abdülmuhsin,

Üstadımız diyor ki: Eşref Edip kırk seneden beri iman hizmetinde benim arkadaşım ve Sebiürreşad'da makale yazan ve şimdi vefat eden çok kıymetli kardeşlerimin mümessili ve hakiki İslâmiyet mücahidlerinden bir kardeşimdir. Ben vefat etsem de Eşref Edip, Nurcular içinde bulunmasıyla büyük bir teselli buluyorum.

Fakat Nur Risalelerinin ve Nurcuların siyasetle alâkaları yok ve Risale-i Nur, rıza-i İlahîden başka hiç bir şeye âlet edilmediğinden, mümkün olduğu kadar Risale-i Nur'un mensubları, içtimaî ve siyasî cereyanlara karışmak istemiyorlar. Yalnız Sebilürreşad, Doğu gibi mücahidler iman hakikatlarını ehl-i dalaletin tecavüzatından muhafazaya çalıştıkları için, ruh u canımızla onları takdir ve tahsin ediyoruz. Onlarla dostuz ve kardeşiz, fakat siyaset noktasında değil. Çünki iman dersi için gelenlere tarafgirlik nazarıyla bakılmaz. Dost düşman derste fark etmez. Halbuki siyaset tarafgirliği, bu manayı zedeler. İhlas kırılır. Onun içindir ki, Nurcular emsalsiz işkencelere ve sıkıntılara tahammül edip Nur'u hiç bir şeye âlet etmediler. Siyaset topuzuna el atmadılar." (E.L.II.35)

Bunlar gibi daha da nümuneler gösterilebilir. Fakat bu iki mektub, maksadı açık gösterdiğinden yeterli görüldü.

2931- Nurculuk cereyanının en birinci vazifesi, iman hizmetidir. Kâinatta en büyük hakikat, iman ve ona hizmet etmek olduğunu beyan eden Bediüzzaman Hazretlerinin eserlerinden birkaç cümleyi nakledelim:

"Bu zaman hem iman ve din için, hem hayat-ı içtimaiye ve şeriat için, hem hukuk-u amme ve siyaset-i İslâmiye için gayet ehemmiyetli birer müceddid ister. Fakat en ehemmiyetlisi, hakaik-ı imaniyeyi muhafaza noktasında tecdid vazifesi, en mukaddes ve en büyüğüdür." (K.L.189)

2932- "Risale-i Nur'un hakiki şakirdleri hizmet-i imaniyeyi her şeyin fevkinde görür." (K.L.251)

"Hakaik-ı imaniye herşeyden evvel bu zamanda en birinci maksad olmak ve sair şeyler ikinci, üçüncü, dördüncü derecede kalmak ve Risale-i Nur'la onlara hizmet etmek en birinci vazife ve medar-ı merak ve maksud-u bizzat olmak lâzım" (K.L.117)

"Kâinatta en büyük mesele ve vazife ve hizmet olan hakaik-ı imaniye"dir (K.L.89)

"Risale-i Nur ve şakirdlerinin meşgul oldukları vazife, ruy-i zemindeki bütün muazzam mesailden daha büyüktür." (E.L.I.43)

"Risale-i Nur'un hizmet ettiği hakaik-ı imaniye herşeyin fevkinde olduğu gibi, bu zamanda herşeyden ziyade onlara ihtiyaç var." (K.L.230)

"O hizmet-i imaniye, hayat-ı bakiyeye baktığı için, hayat-ı faniyenin meşgalelerine ve faidelerine tercih etmek ehl-i imana vacib iken..." (E.L.I.51)

"Ey kardeşlerim! Dikkat ediniz, vazifeniz kudsiyedir, hizmetiniz ulvidir, herbir saatiniz bir gün ibadet hükmüne geçebilecek bir kıymettedir. Biliniz ki, elinizden kaçmasın." (M.427)

2933- "Ben tahmin ediyorum ki, eğer Şeyh Abdülkadir-i Geylani (R.A.) ve Şah-ı Nakşibend (R.A.) ve İmam-ı Rabbani (R.A) gibi zatlar bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini hakaik-i imaniyenin ve akaid-i İslâmiyenin takviyesine sarfedeceklerdi. Çünkü saadet-i ebediyenin medarı onlardır. Onlarda kusur edilse, şekavet-i ebediyeye sebebiyet verir." (M.22)

2934- "Böyle bir zamanda en lüzumlu, en ehemmiyetli, en birinci vazife imanı kurtarmak olduğundan; bu zamana ve bu seneye bakan beşaret-i Kur'aniye ve (57:21 ve 62:4) فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ (33:47) فَضْلاً كَبِيرًا

âyetlerini müjdesi en büyük bir fütuhat suretinde Risalet-in Nur'un manevî fütuhat-ı imaniyesini gösteriyor.

Evet bir adamın imanı, ebedî ve dünya kadar bir mülk-ü bakinin anahtarı ve nurudur. Öyle ise, imanı tehlikeye maruz her adama, bütün küre-i arzın saltanatından daha faideli bir saltanat, bir fütuhat kazandıran Risale-i Nur, elbette bu âyetlerin, bu asırda, bu beşaretlerinin kasdî bir medar-ı nazarlarıdır." (K.L.22)

"Bir hadiste vardır ki: Bir tek adam seninle imana gelse, sahra dolusu kırmızı koyundan daha hayırlıdır." (E.L.I.149)

2935- "Risale-i Nur hizmetiyle Isparta ve civarında binler ehl-i imana fevkalâde kuvvet-i imaniyeyi te'min etmek olan bu netice, bizim fevkalâde hizmetimize kâfidir. On kutub derecesinde biri çıksa, bin adamı derece-i velayete sevketse, yine bu neticeyi aşağıya düşürtmez. Nur'un hakiki şakirdleri, bu gibi neticelere kanaat ediyorlar." (E.L.I.90)

İşte örnek olarak nakledilen bu birkaç parçadan açıkça anlaşılıyor ki; Risale-i Nur ve şakirdlerinin yani Nurculuk cereyanının en birinci vazifesi, imana hizmettir. *(Bak: 1642-1644.p.lar)*

Çok ehemmiyetli olan bu iman hizmeti, tebliğin düsturlarına uygun yapılmalıdır. Risale-i Nur'da meslekî esaslardan olan tebliğ düsturlarına da çok ehemmiyet ve yer verilir. *(Bak: Tebliğ)*

Yukarıdaki izahlardan ve Nurculuk hareketinin esas istinadgâhı olan Risale-i Nur eserlerinden, Nurculuk hareketinin temel yapısı şöyle hülasa edilebilir:

l- Risale-i Nur eserlerinin neşri ve muhtaçlara tebliği.

2- Dershaneler açılıp *(Bak: Medrese)* Risale-i Nur eserleriyle dersler yapılması.

3- Dershanelerde hizmet yapacak fedakâr şakirdlerin yetişmesi. *(Bak: Vakf-ı Hayat)*

4- Cemiyette zamanla ortaya çıkan bazı hâdiseler karşısında istikametli hareketi tayin etmek ve Nur cemaatının hizmet birliğini korumak ve mezkûr esasların ehemmiyetini beyan ile teşvik etmek ve muarızların aleyhteki planlarına karşı ikaz etmek ve Nur cemaatının manevî istinad noktasını göstermek gibi hikmetler için, haslar dairesinden lahikaların zaman zaman neşredilmesidir. Haslar dairesi bütün imkânlarını mezkûr sahaya hasrederler.

Risale-i Nur'da bildirildiği üzere, içtimaî ve siyasî hayata bakan diğer hizmetler ve faaliyetler ise, ikinci ve üçüncü derecede ve geniş daireye ait olup, ittihad-ı İslâmın şahs-ı manevîsinin kuvveti ile ifa edilebilir.

2936- NÜBÜVVET نبوة : Peygamberlik, nebilik. Allah'ın bildirdiği hakikatları, emir ve yasakları tebliğ etmek vazifesi ve makamı.

"Nebi, "Nebe"den müştak olarak aslında **نبيء** dir ki, Allah Teala'dan vahiy ile haber getiren demektir. Ve tam "Peygamber" müradifidir. Cem'inde enbiya ve nebiyyîn gelir. Nafi kıraetinde aslı üzere **نبئيين** okunur. Nebi resulden eamdır. Her resul nebidir, fakat her nebi resul değildir. Maamafih Kur'anda müradif olarak kullanıldığı da vardır." (E.T.370) *(Bak: Enbiya, Muhammed (A.S.M.), Resul)*

❁❁❁

O

ONİKİ İMAM اون ایکی إمام **:** *(Bak: Eimme-i İsna Aşer)*

2937- ORHAN GAZİ اورخان غازی **:** (Mi. 1281-1362) Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan babası Osman Gazi vefat edince (1324) onun yerine geçti. Onu yetiştiren, Hocası Şeyh Edebali idi. Genç yaşta gazi akıncılar arasına karıştı; çok cesur ve atılgandı. Akıncı gaziler onun oğlu Süleyman Paşa kumandasında Rumeli'ye geçtiler. Türbesi Bursa'dadır. (R.Aleyh)

ORUÇ اورووج **:** *(Bak: Savm)*

2938- OSMAN (R.A.) عثمان **:** İlk İslâm halifelerinin üçüncüsüdür. Hz. Osman'ın halifeliğe seçilmesi hususunda Kamus-u A'lam eserinde şu kayıt var:

"Hz. Ömer'in şehiden irtihalinde işaret buyurdukları altı müntehabın biri Hz. Osman (R.A.) olmakla; üç gün ihtilafatla uğraşılarak, Hz. Ali'nin (R.A.) irad ettiği hutbede kelimat-ı tevazukâraneye isti'fa manası verilerek, hicret-i Nebevînin 24. senesi muharremi ibtidasında hilafete geçmiştir." (Kamus-ul A'lam, sh: 3125)

"Hazret-i Osman, Kureyş kabilesinin asîl ailesine mensub olup Resulüllah'ın üçüncü halifesidir.

Fil Vak'asından altı yıl sonra Mekke'de doğmuştur. Babası Affan, annesi Erva'dır. Beşinci ceddi olan Abd-i Menaf'da Resul-i Ekrem'in nesebiyle birleşir. Büyük babası Ümeyye, Kureyş reislerinden biridir. Kureyşlerin İkbal adıyla yad edilen bayrağı bu ailenin yedinde bulunurdu. İslâmiyeti ilk kabul edenler arasında idi. Bütün malıyla ve canıyla İslâm'ın inkişafında göstermiş olduğu hizmeti büyüktür.

Peygamberimiz'in damadıdır. Birinci zevcesi Hazret-i Rukiye'nin ölümünden sonra da yine Resul-i Ekrem'in diğer kızı Ümmü Gülsüm ile evlendiğinden dolayı Zi'n-Nureyn ünvanını ihraz etmiş ve şeref kazanmıştır.

Hazret-i Osman zevcesi Rukiye'nin hastalığı münasebetiyle yalnız Bedir Muharebesi'ne katılamamış ve diğer bütün savaşlarda hazır bulunmuştur.

2939- Hazret-i Ömer'in vefatından sonra halifeliğe seçilen Hazret-i Osman ilk zamanları, selefinin yolunu takip etmiş ve İslâm'ın inkişafını sağlamıştır. Mülkî idareyi, askerî idareden ayırmıştır. Zamanında Trablus, Kıbrıs, Rodos, Ermenistan, Taberistan İslâm memleketlerinin hudutları içine alınmıştır. Artık İslâmiyet Afganistan, Türkistan ve Horasan'ın büyük bir kısmına yayılmıştı. İlk deniz seferleri Hazret-i Osman zamanında başlamış ve bu suretle büyük bir donanma vücuda getirilmişti.

Hazret-i Osman Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde Medine'de müslümanların su ihtiyacını karşılamak üzere binlerce dirhem mukabilinde "Roma Kuyusu"nu satın alıp vakfetmiştir. Tebük Gazvesi'nde binlerce askeri levazımını temin suretiyle Hazret-i Peygamber'in duasına mazhar olmuştur.

Hac mevsiminde hacılar için hususi çadırlar kurdurmuş ve onları it'am etmiştir. Kendi servetiyle Mescid-i Nebevî'yi ve Harem-i Şerif'i tevsi' ve tamir etmiş ve yirmi köleyi de hürriyetlerine kavuşturmuştur.

2940- Hazret-i Osman'ın en büyük hizmeti Hazret-i Ebu Bekir'in hilafeti zamanında cem' edilen Kur'an-ı Kerim'i istinsah ve teksir etirmesidir. Hazret-i Sıddık'ın hilafeti zamanında cem' edilen suhuf-u mutahhare Hazret-i Ömer'den sonra muhafaza edilmek üzere kerime-i muhteremesi Hazret-i Hafsa'ya verilmişti. Görülen lüzum üzerine Hazret-i Osman bu suhuf-u mutahhare'yi Hazret-i Hafsa'dan alarak aynen istinsah ve teksir edilmek üzere Peygamberimiz'in vahiy kâtiplerinden ve arza-i ahîrede Huzur-ı Risalette bulunan Zeyd b. Sabit'in başkanlığında Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberleyen ve Kur'an ilmine vâkıf olan Abdullah b. Zübeyr, Sa'd b. As, Abdurrahman b. Hâris Hazaratından müteşekkil bir hey'ete havale buyurmuşlardı.

İslâm merkezlerine gönderilmek üzere müteaddit Mushaf'lar yazılması lâzım geldiğinden Ubeyy b. Kâ'b, Enes b. Malik, Abdullah İbn-i Abbas gibi Ashab-ı Kiram'dan bazıları bu hey'ete katılmış, Hazret-i Ali radıyallahu anhü de bu işe nezaret etmiş ve Hazret-i Osman'ın bu hareketini takdir buyurmuşlardır. Bu suretle Mushaf'ların teksiri işinde çalışanların sayısı 12'yi bul-

muştu. Bu hey'et beş veya yedi adet nüsha istinsah etmiş ve sureleri de sıraya koymuştu. Hazret-i Osman bu Mushaf'ların öğrenilmesi için Medine'de Zeyd b. Sabit'i me'mur etmiş, Abdullah b. Saib'i Mekke'ye, Mugiretü'bnü Şihab'ı Şam'a, Abdurrahman b. Sülemî'yi Kûfe'ye, Amr b. Kays'ı Basra'ya bu Mushaf'lar'la göndermiş ve halkı ta'lim ile vazifelendirmiştir.

Bu suretle Kur'an-ı Kerim'in eda ve tilavetindeki ihtilaflara meydan verilmemiş ve birlik te'min edilmiştir. Asıl nüsha da tekrar Hazret-i Hafsa'ya iade olunmuştur. Hazret-i Osman'ın zaman-ı hilafetinden zamanımıza kadar bütün Kur'an-ı Kerim, Mushaf-ı Osmanîden istinsah olunmuştur.

2941- Hazret-i Osman, Peygamber Efendimiz'in vahiy kâtiplerinden ve Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberliyenlerdendi. Hicri 35 yılı Zil-hicce'nin onsekizinci Cum'a günü Emirü'l Mü'minîn Hazret-i Osman, Kur'an-ı Kerim okuduğu bir sırada şehid edilmiştir. Cenaze namazını Cübeyr b. Mut'im kılmış, geceleyin Baki kabristanına defnedilmiştir. Hilafet müddeti 12 sene 11 ay ve 12 gündür.

Hazret-i Osman'ın fazaili hakkında bir çok hadisler vardır. Riyazü's-Salihîn müellifi Muhyiddin-i Nevevi Tehzibü'l-Esma adlı eserinde bu hadis-i şerifleri nakletmiştir. Radıyallahü anhü." (Riyazüssalihîn Hadislerinin Ravileri Olan Ashab-ı Kiramın ve Hadis İmamlarının Hal Tercemeleri. Diyanet İ.B. Yayınları, Hasan Hüsnü Erdem, 1964, Ankara sh: 60)

Atıf notları:

- Hz. Osman' ın (R.A.) şehid olacağını ihbar eden rivayet, bak: 1012 .p.

-Hz. Osman'ın (R.A.) Biat-ı Rıdvan'a sebeb veren hâdisesi, bak: 443.p.

2941/1- OSMAN GAZİ عثمان غازی : (Mi. 1258-1326): Kurucusu sayıldığı için ismine izafeten Osmanlı Devleti adı verilen Türk-İslâm devletinin ilk padişahıdır. Gerçekte Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak belli bir tarih vermek hususunda tarihçiler müttefik değildir. Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi, Oğuz Türklerinden 24 boydan biri olan Kayı Boyu'na mensup bir aşiret reisi (beyi) idi. Bu aşirete Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin'in emriyle Batı Anadolu'da Bizans sınır bölgesinde Söğüt ve Domaniç havalisinde bir bölge "yurt" olarak verilmişti. Ertuğrul Gazi, diğer Türkmen Beyleri gibi Bizans'a karşı gazalara katılarak yurdunu genişletmiş ve 1280 yıllarında 90 yaşlarında vefat ettiği zaman oğlu Osman Bey'e 4800 km2 civarında bir toprak bırakmıştı.

Ertuğrul Gazi'nin vefatında yerine kardeşi Dündar Bey geçmek arzusunda idi. Ancak Ertuğrul'un oğullarının küçüğü Osman Bey, cesareti, mertliği ve ahlâkî meziyetleri ile Kayı Boyu'na Bey olacak kudret ve vasıfta görüldü. Osman Bey, beyliğe getirildiğinde henüz 23 yaşlarında idi. Osman Gazi, meşhur Şeyh Edebali'ye de damat olmuştu.

Osman Bey'in bir kabile reisliğinden cihana hâkim olacak güçlü bir devlet kurucusu olmasındaki sır; kemiyete değil, keyfiyete ehemmiyet vermesinde idi. Osman Bey'e bağlı kuvvetlerin kemiyetçe azlığı, büyük bir keyfiyet üstünlüğü ile geniş şekilde telafi ediliyordu. Osman Bey'in çevresindeki gaziler ve dervişlerin arasında hainlere, korkaklara, bencillere yer yoktu. Muti, sadık, vefakâr, yiğit olan kabiliyetler bu cemaatte yer alabilirdi. Bu keyfiyet üstünlüğü, Osmanlı Devleti'nin yükseliş asırlarında da korunmuştu.

Osman Bey, Bizans tekfurları ile yaptığı müteaddid savaşlarda üstün başarılar kazanarak beyliğinin sınırlarını genişletti. İnegöl Rum tekfuru Nikola ile 1287 tarihinde yaptığı Domaniç Meydan Muharebesi'ni kazanarak Hendek'i aldı ve Karadeniz'e 20 km. kadar yaklaştı. 1288'de Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mes'ud Eskişehir'i Osman Gazi'ye verdi. Burada Selçuklu Sultanı'nın ardından Osman Gazi adına hutbe okundu. Osman Gazi Bilecik ve kuzeyindeki Yarhisar'ı da fethederek beyliğine kattı (1299). Aynı yıl İnegöl'ü aldı. Bunun üzerine rivayete göre Osman Bey, beylik merkezini Söğüt'ten Bilecik'e nakletmiştir. Bizans Ordusu'nu dağıtması, onun şöhretini bir anda Anadolu'ya yaydı. 27 Temmuz 1302'de Bursa Tekfuru'nun kumandasındaki Bizans Ordusu'nu da bozguna uğrattı. Bir müddet sonra Osmanlılar Ulubat Gölü'nün güney kıyılarına hâkim oldular. 1315'de Bursa ablukaya alınmaya başlandı. Abluka onbir yıl kadar sürdü. Osmanlılarda kale düşürecek muhasara silahları yoktu. Bu sebeple muhasara uzun sürdü ve şehrin alınması gecikti. Bu arada Osman Gazi 1321'de Mudanya'yı alıp ilk defa Marmara'ya ulaştı. Böylece deniz yolu ile Bursa'ya yapılan yardım yolunu kesmiş oluyordu.

Osman Gazi 1324 yıllarında Bursa muhasarası devam ederken hastalandı. İdareyi oğlu Orhan Bey'e bıraktı. Osman Gazi 1326'da Bursa'nın fethi sırasında vefat etmiştir. Rivayete göre Osman Gazi Söğüt'te ölüp vasiyeti mucibince cenazesi Bursa'ya getirilmiş ve buradaki türbesine defnedilmiştir. Türbesi bugün "Gümüşlü Künbet" denilen yerdedir. (Allah rahmet eylesin.)

Bursa 6 Nisan 1326'da fetholunarak Osmanlı Beyliği'nin merkezi olmuştur.

Son yıpalan araştırmalara göre ilk Osmanlı parasını bastıran da Osman Bey'dir. Osman Gazi vefat ettiğinde Osmanlı Beyliği'nin genişliği 16.000 km2 civarına ulaşmış bulunuyordu. Sağlam temeller üzerine kurulan bu devlet, kısa zamanda üç kıt'aya yayılarak çağının en büyük İmparatorluğu haline gelmiştir. (Büyük Türkiye Tarihi ve Büyük İslâm Tarihi'nden telhis)

2942- OSMANLI عثمانلی : Osmanlı devlet teb'asından olan. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırındaki Beyliği reisi olan Ertuğrul Bey'in vefatından sonra, Mi: 1288'de yerine geçen Osman Bey'in kurduğu devlete mensub olan. *(Bak: İttihad ve Terakki)*

Osmanlı Devleti; kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme, devirlerini yaşıyarak, I. Osman Gazi'nin saltanata geçiş tarihi olan Mi. 1281 esas alındığında, Osmanlı saltanatının ilgası tarihi olan 1922'ye kadar 36 hükümdar tarafından idare edilmiştir.

2943- Osmanlı Padişahları (Doğum, vefat ve saltanat müddetleri) :

1- I. Osman (Gazi) : (1258-1326: 68 yıl) (Saltanatı: 1281-1324: 43 yıl)

2- Orhan Gazi : (1281-1362: 81 yıl) (Saltanatı: 1324-1362: 38 yıl)

3- I. Murad (Hüdavendigar): 1326-1389: 63 yıl) (Saltanatı: 1362-1389: 27 yıl)

4- I. Bayezid (Yıldırım): (1360-1403: 43 yıl) (Saltanatı: 1389-1402: 13 yıl)

5- I. Mehmed (Çelebi) : (1379-1421: 42 yıl) (Saltanatı: 1413-1421: 7 yıl 10 ay)

6- II. Murad (Gazi): 1404/1451: 46 yıl 18 ay) (Saltanatı: 1421-1444: 23 yıl 3 ay ve 1445-1451: 5 yıl 2 ay ki, toplam 28 yıl 5 ay eder.)

7- II. Mehmed (Fatih): 1432-1481: 49 yıl) (Saltanatı: 1444-1445: l yıl 4 ay ve 1451-1481: 30 yıl 2 ay 28 gün ki, toplamı: 31 yıl 7 ay)

8- II. Bayezid(Veli): 1450-1512: 61 yıl 6 ay) (Saltanatı: 1481-1512: 30 yıl 11 ay 22 gün)

9- I.Selim (Yavuz): (1470- 1520: 50 yıl) (Saltanatı: 1512-1520: 8 yıl 4 ay 28 gün (İlk halife: 1516)

10- II. Süleyman (Kanuni): (1495-1566: 71 yıl 4 ay 10 gün) (Saltanatı: 1520- 1566: 45 yıl 11 ay 15 gün)

11- II. Selim: (1524-1574: 50 yıl 7 ay 18 gün) (Saltanatı: 1566-1574: 8 yıl 3 ay)

12- III.Murad: (1546-1595: 48 yıl 6 ay 12 gün) (Saltanatı: 1574-1595: 20 yıl)

13- III.Mehmed: (1566-1603: 37 yıl 6 ay 25 gün) (Saltanatı: 1595-1603: 8 yıl 11 ay)

14- I. Ahmed: (1590-1617: 27 yıl 7 ay) (Saltanatı: 1603--1617: 13 yıl 11 ay)

15- I. Mustafa: (1592-1639: 47 yıl) (Saltanatı: 1617-1618: 3 ay 4 gün ve 1622-1623: l yıl 3 ay 22 gün ki, toplamı: l yıl 6 ay 26 gün)

16- II. Osman (Genç, Şehid): (1604-1622: 17 yıl 6 ay 17 gün) (Saltanatı: 1618-1622: 4 yıl 2 ay 21 gün)

17- IV. Murad (Bağdad Fatihi): 1612-1640: 27 yıl 6 ay 12 gün) (Saltanatı: 1623-1640: 16 yıl 4 ay 28 gün)

18- Sultan İbrahim Han: (1615-1648: 32 yıl 19 ay 13 gün) (Saltanatı: 1640-1648: 8 yıl 6 ay)

19- IV. Mehmed (Avcı): (1642-1693: 51 yıl) (Saltanatı: 1648-1687: 39 yıl 3 ay)

20- III. Süleyman: (1642-1691: 49 yıl) (Saltanatı: 1687-1691: 3 yıl 7 ay 14 gün)

21- II. Ahmed:(1643-1695: 51 yıl 11 ay 9 gün) (Saltanatı: 1691-1695: 3 yıl 7 ay 14 gün)

22- II. Mustafa: (1664-1703: 39 yıl 6 ay 24 gün) (Saltanatı: 1695-1703: 8 yıl 6 ay 14 gün)

23- III. Ahmed: (1673-1736: 62 yıl 6 ay) (Saltanatı: 1703-1730: 27 yıl)

24- I. Mahmud: (1696-1754: 58 yıl 4 ay) (Saltanatı: 1730-1754: 24 yıl 2 ay)

25- III.Osman: (1699-1757: 58 yıl (Saltanatı: 1754-1757: 2 yıl l ay 18 gün)

26- III. Mustafa: (1717-1774: 56 yıl 11 ay 24 gün) (Saltanatı: 1757-1774: 16 yıl 11 ay 22 gün)

27- I. Abdülhamid: (1725-1789: 64 yıl) (Saltanatı: 1774-1789: 15 yıl 2 ay 17 gün)

28- III. Selim (Şehid) : (1761-1808: 46 yıl 7 ay) (Saltanatı: 1789-1807: 18 yıl l ay)

29- IV. Mustafa (Maktul): (1779-1808: 29 yıl 2 ay) (Saltanatı: 1807-1808: l yıl 2 ay)

30- II. Mahmud: (1785-1839: 53 yıl 11 ay 12 gün) (Saltanatı: 1808-1839: 30 yıl 11 ay)

31- I. Abdülmecid: (1823-1861: 38 yıl) (Saltanatı: 1839-1861: 21 yıl 11 ay 25 gün)

32- Abdülaziz Han (Şehid): (1830-1876: 46 yıl 3 ay) (Saltanatı: 1861-1876: 14 yıl 11 ay 5 gün)

33- V. Murad (Mehmed): (1840-1904: 63 yıl 11 ay) (Saltanatı: 3/5/1876-31/8/1876: 3 ay 28 gün)

34- II. Abdülhamid: (1842-1918: 75 yıl 4 ay 10 gün) (Saltanatı: 1876-1909: 33 yıl 4 ay 27 gün)

35- V. Mehmed (Reşad): (1844-1918: 73 yıl 8 ay) (Saltanatı 1909-1918: 9 yıl 2 ay)

36- VI. Mehmed (Vahideddin): (1861-1926: 65 yıl 3 ay 13 gün) (Saltanatı: 1918-1922: 4 yıl 4 ay 15 gün)

II. Abdülmecid (Son Halife): (1868-1944: 76 yıl 2 ay 24 gün) (Halifeliği: 18/11/1922 - 3/3/1924: l yıl 3 ay 15 gün) (Kaynak: Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi ci: 8)

2943/1- Osmanlılar'ın en buhranlı devresi; İkinci Meşrutiyet'in ilânından başlar. Bu devrede İttihad ve Terakki Cemiyeti hâkim rol oynamaya başlamış ve Sultan Abdülhamidi'de hal' ederek iktidara tam hâkim olmak için bahaneler aramaya başlamıştı. Fakat bu sıralarda kurulan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ni, karşılarında kuvvetli bir rakip olarak görüyorlardı. 31 Mart hâdisesi münasebetiyle, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti kapatıldı ve Sultan Abdülhamid de hal' edildi. Halbuki mezkûr İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, faziletli şahsiyetlerle kurulmuştu. Bu cemiyet hakkında, Büyük İslâm Tarihi şunları kaydeder:

"31 Mart hâdisesinden on gün önce kurulmuş, parlemento ile direkt ilgisi bulunmayan fırka, İttihatçılara karşı muhalefetin en şiddetli kesimini temsil eder. İttihatçılar dışında, halk arasında en yaygın fırkanın İttihad-ı Muhammediye Fırkası olduğu söylenebilir.

Kırk gün müddetle faaliyet göstermesine rağmen fırka hem Türk siyasî hayatında mühim gelişimlere yol açmış, hem de parlementoda üyesi olmamasına rağmen Ayan ve Mebusan meclislerinde etkisini hissettirebilmiştir. İlmiye sınıfına mensub kurucuları arasında bugün en tanınmış olanları, Said-i Nursî ile Volkan muharriri Derviş Vahdetî'dir.

Fırka ideolojik planda gayesinin "Şeriat-ı Garra-yı Ahmediye"yi korumak ve bunu da ilmiye sınıfına dayanarak gerçekleştirmek olduğunu belirtmişti." (Büyük İslâm Tarihi ci: 12 sh: 80 İst.-1989)

Diğer bir kaynak ise şu bilgiyi veriyor:

"5 Nisan 1909 yılında İstanbul'da Volkan gazetesi idarehanesinde faaliyete geçmiştir. Kuruluşundan sekiz gün sonra meşhur 31 Mart Vak'ası zuhur etmiştir. Gayesi, Şeriat-ı Muhammedî'nin muhafızlığını yapmaktır. Kurucuları şunlardır: Süheyl Paşa, Şeyhülislâmzade Mehmed Sadık Efendi, Bayezid Dersiamlarından Mehmed Emin Hayretî Efendi, İbnünnafi Ahmed Esad Efendi, Şeyhülhac Mehmed Emin Efendi, Karagümrük İmamı Nevşehirli Hâfız Mehmed Sabri Efendi, Bandırma Naibi Şevket Efendi, Bediüzzaman Said-i Kürdî İbn-i Mirza, Hırka-i Saadet-i Hazret-i Nebevî Kethüdası Hacı Hayri Bey, Evkaf-ı Hümayun Serveznedarı Raşid Efendi, Ferik Rıza Paşa, Volkan muharrirlerinden Farukî Ömer Şevki Efendi, Tarikat-ı Halvetiyeden Şeyh Seyyid Müslim Penah Efendi, Darendevî Binbaşı Refik Bey, Kadirî Şeyhi Muhammed Erganî Efendi, Müciz Dersiamlarından Ahmed Nazif Efendi, Hacı İzzet Paşa, Fatih Dersiamlarından Divrikîzade Abdullah Ziyaeddin Efendi, Şeyh Yunus Dergâhı Postnişini Şeyh Ali Efendi, Beylerbeyi Cami-i Şerifi vaizi Hacı Kâzım Efendi, Şeyhzade Hacı Mehmed Efendi, Volkan muharriri Derviş Vahdetî." (Türkiye'de Parti Kavgaları, Tekin Erer, 1966, sh. 41)

Bir atıf notu:

- Osmanlı Devleti'nin bir Avrupa devletini doğurması, bak: 357.p.

❁❁❁

Ö

ÖLÜM يُولوم **:** *(Bak: Mevt)*

2944- ÖMER (R.A.) عمر **:** "Sadr-ı İslâm'ın en mümtaz siması ve İslâm Devleti'nin en muazzam banisi olan Hazret-i Ömer, Resulüllah'ın kayınpederi ve ikinci halifesidir. Mekke'de doğmuştur. Babası Hattab, künyesi Ebu Hafs'dır. Annesi de Haşim'in kızı Hateme veya Halime'dir. Peygamber Efendimiz'in nesebiyle sekizinci cedde birleşir. İmana geldiği vakit müslümanların kırkıncısı olmuştu.

Abdullah b. Mes'ud Hazretleri: "Biz müslümanlar Hazret-i Ömer müslüman oluncaya kadar açıktan Allahu Teala'ya ibadet edemezdik" diyor. Onun İslâmı üzerine Ashab-ı Kiram Harem-i Şerif'te alenen cemaatle namaz kılabilmiştir.

Hazret-i Ömer, hak ile batılı ayırdığı için Resul-i Ekrem ona Faruk ünvanını vermişti.

2945- Hazret-i Ömer, cahiliyet devrinde Kureyş kabilesinin ileri gelenlerindendi. Onların sefaret vazifesini görürdü. Başlıca varidat menbaı ticaretti. Sahih-i Buhari'nin "Müzaraa" bahsinde müşarünileyhin Medine'de ziraatle de iştigal ettiği mezkûrdur.

Zaman-ı Saadet'te Resul-i Ekrem Hazretlerinin ikinci veziri olduğu gibi Sıddik-ı Ekber'in hilafeti zamanında da onun Kadısı ve müşavir-i hassı idi. Vahiy kâtiplerinden ve Kur'an'ı tamamen ezberliyenlerdendi.

Hazret-i Ömer, İslâmiyeti kabulden evvel okuma yazmayı öğrenmişti. Meşhur Hadis imamlarından Darimî Müsned'inde müşarünileyhin Tevrat'ı anlayacak derecede İbranice öğrendiğini zikrediyor.

Hazret-i Ömer, Resul-i Ekrem'in bütün gazvelerine katılmış, büyük yararlıklar göstermiştir. İslâmiyetin inkişaf ve intişarında büyük bir âmil olmuştur. Uhud gazvesinde müslümanların şaşırıp dağıldıkları vakit Hazret-i Peygamber'in yanında sebat edenlerden biri idi.

2946- Hilafeti zamanında Irak, İran, Şam, Filistin, Mısır, Berka ve Trablusgarp gibi belli başlı memleketleri, İslâm hududuna katmağa muvaffak olmuştur. İslâmiyet Ceyhun vadisinden Afrika'da Tunus çöllerine kadar yayılmıştır. Hükümran olduğu bu kadar geniş ülkede adalet ve müsavat mefhumlarının kökleşmesi hususunda göstermiş olduğu eşsiz hassasiyeti takdirle karşılanır. Ulvi bir fikre ve âdil bir hisse sahip yegane bir zattı. Hazret-i Ömer, cihan tarihinde en mümtaz bir adalet timsali idi.

O maliye, adliye, nâfıa ve ordu gibi bütün idare şubeleriyle mücehhez bir devletin tesisine muvaffak olmuştur.

Yapacağı bütün işlerde ashabıyla birlikte müşaverede bulunurdu. Bunun için de yapılacak işlerin bütün İslâm ülkelerinde tatbik olunmak üzere bir Meclis-i Şûra tesis etmişti.

2947- Hazret-i Ömer, Mescid-i Şerif'te sabah namazını kılarken Ebu Lü'lü' Firuz adında bir Mecusi tarafından ağır bir şekilde yaralanmış ve 63 yaşında olduğu halde şehid olarak Cenab-ı Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Hazret-i Aişe'nin müsaadesiyle Hazret-i Peygamber'in bulunduğu yere defnolunmuştur. Hilafet müddeti, on sene altı ay ve yedi gündür.

Hazret-i Ömer'in vefatı üzerine Ashab-ı Kiram'ın müçtehidlerinden İbn-i Mes'ud Hazretleri: "Bu gün ilmin onda dokuzu zayi' olmuştur" demek suretiyle üzüntülerini belirtmişlerdir.

Hazret-i Ömer'ül Faruk'un fezailine dair bir çok hadisler vardır. Riyazü's-Salihîn müellifi Muhyiddin-i Nevevi Tehzib'ül-Esma adlı eserinde müşarünileyhin hal tercümesine 12 sahife tahsis etmiş ve hakkında varid olan hadis-i şerifleri nakletmiştir." (Riyazüssalihîn Hadislerinin Ravileri Olan Ashab-ı Kiramın ve Hadis İmamlarının Hal Tercemeleri. Diyanet İ.B. Yayınları, Hasan Hüsnü Erdem, 1964, Ankara. sh: 57)

2948- " Hz. Ömer'in (R.A.) fazileti hakkında Abdullah bin Mes'ud: "Biz müslümanlar, Ömer müslüman olunca şerefimizle yaşar olduk" demiştir. İbn-i Ebi Şeybe'nin, Taberani'nin rivayetleri ise Buhari'nin bu rivayetini izah eder mahiyettedir. Bunların rivayetlerine göre, Abdullah bin Mes'ud: "Ömer'in müslüman olması, müslümanlar için şeref ve izzet ve Medine'ye hicreti nusret; emaret ve hilafeti de rahmet oldu. Vallahi Ömer müslüman oluncaya kadar biz müslümanlar Kâbe avlusunda açıktan açığa namaz kılmak kudret ve cesaretini gösteremiyorduk." demiştir. Siyer müelliflerinin izahına göre Hz. Ömer'in kudreti ve hamaseti sayesinde ilk def'a müslümanlar Kâbe'nin hareminde alenî namaz kılmağa başlamışlardır." (S.B.M. ci: 9 sh: 401)

2949- "Ebu Hüreyre (R.A.) dan, Nebi Sallallahu Aleyhi Vesellem'in şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur:

Benî İsrail'den sizden önce gelip geçen insanlar içinde (Allahü Teala tarafından mülhem) öyle kimseler vardı ki, onlar peygamberler (payesinde) olmadıkları halde kendilerine haber ilham olunurdu. Eğer ümmetim içindede bunlardan bir kimse bulunursa (ki şüphesiz bulunacaktır) o da muhakkak Ömer'dir." (S.B.M. ci: 9 sh: 402)

2949/1- "Hazret-i Ömer, Usul-i Fıkh'ın birçok kaidelerini tesbit etmiş, sünen-i Nebeviyeyi bir itina ile tesbite çalışmış, kendisinden birer sahih sened ile rivayet edilen fetvaların adedi binlere baliğ bulunmuştur. Bunların içinde bin kadarı, fıkhın mühim meselelerini ve mukaddematını teşkil etmektedir. Birçok müçtehidler, bu hususta Hazret-i Ömer'e ittiba etmişlerdir. Bu meseleler, muhaddisînden Ebu Bekir Abdullah ibni Ebi Şeybe'nin Musannef fil-Hadis" adındaki meşhur kitabında vesair bazı hadis kitaplarında münderiçtir. Hatta Şah Veliyyullah, "Fıkh-ı Farukî" hakkında yazdığı bir risaleyi "İzalet-ül Hafa" adındaki eserine zeyl olarak ilave etmiştir.

..... Ömer ibn-i Hattab hazretleri, kavaid-i fıkhiyyenin, usul-i muhakemesinin büyük bir kısmını tesbit etmiş, o babdaki şer'î hükümleri kadılarına birer kaide-i külliyye, birer madde-i hukukiyye halinde tebliğ ederek İslâm hukukunun inkişafına, adaletin tevziine pek çok hizmetlerde bulunmuştur. Ezcümle zamanında Basra kadısı bulunan Ebu Musel Eş'ari hazretlerine yazmış olduğu mektup, pek meşhurdur. Bu mektuba, ihtiva ettiği yüksek ahkâm itibarı ile (Kitab-üs Siyase) ünvanı verilmiştir. Bu mektub, bir kısım fıkıh kitaplarımızda ve tarihlerimizde-bazı ibarelerinde birer cüz'î başkalık olmak üzere-münderiçtir. (Elbedayi-üs Senayi) de yazılı bulunan bu mektubun mealen tercümesi (aldığımız bazı kısımları) şöyledir:

Müvacehende, meclisinde, huzur-u adaletinde nâsı müsavi tut. Ta ki mevki sahipleri senden tarafgirlik ümidine düşmesinler, zaif olanlar da adaletinden me'yus, kalben münkesir olmasınlar.

Dünkü gün vermiş olduğun bir hüküm, nefsine müracaatla, hakkiyyete, savaba yol bulduğun takdirde seni hakka dönmekten men etmesin. -Yani: İçtihadın değişerek evvelce vermiş olduğun bir hükümde isabetsizliğe kani olursan o hüküm, diğer mümasil bir hâdise hakkında yeni içtihadına göre hüküm vermekliğine mani olmasın.- Çünkü hak kadîmdir, hakka dönmek, batılda sebat etmekten hayırlıdır."

Kalbini işgal edip hükümlerini Kur'anda, Sünnet'te bulamadığın meseleler hakkında güzelce imal-i fikr et, sonra bu gibi şeylerin emsalini, benzerlerini düşün, bil, bunları birbiriyle kıyas et, bunlardan Hak Teala'ya daha sevimli, daha karib ve hakka daha şebih olanı ihtiyar eyle.

.... Hak Teala, sizin gizli umurunuzdan iraz buyurmuş, beyyineler sebebiyle sizden mesuliyeti kaldırmıştır.-Yani: Nâsın serairini araştırıp ona göre hüküm vermekle mükellef değilsin. Sizin yapacağınız şey, beyyinelere göre hüküm vermektir. Dünyevi hükümler, zevahire göredir; bunlarda serair, zevahire tabidir. Uhrevi hükümlerde ise serair asldır; zevahir, seraire tabidir.

Muhakeme esnasında, Hak Teala ve Tekaddes hazretlerinin kendisiyle sevab vereceği ve ebedî mükâfat ihsan buyuracağı hak mevkilerinde gazaptan, sabırsızlıktan, kalb ıztırabından ve müteezzi olmaktan hazer et.-Yani Muhakemeyi sabr ile, temkin ve teenni ile rü'yet eyle." (H.İ. ci: l, sh: 330-331)

Atıf notları:

-Hz. Ömer (R.A.) 'ın vefatından önce kendisine halef ta'yin etmemesi, bak: 441.p.

-Hz. Ömer (R.A.) sağ kaldıkça fitneler zuhur etmez, rivayeti, bak: 2523.p.

-Hz. Ömer (R.A.)'ın Sariye namındaki kumandanına zafer kazandıran kerameti, bak: 1913.p.

2950- ÖMER İBN-İ ABDÜLAZİZ عمرابن عبدالعزيز : Meşhur Emevi halifesi, (Hi. 63, Mi.682) tarihinde Medine'de doğdu. Annesi Ümmü Asım, Hz. Ömer'in torunuydu. Mısır valisi olan babası Abdülaziz (vefatı Hi. 85, Mi. 704) tarafından tahsil ve terbiyesi için Medine'ye gönderildi. Emevi halifesi Velid b. Abdülmelik tarafından (Hi. 87, Mi. 706) yılında Hicaz Valiliğine getirildi. (Mi. 711, 712)'ye kadar devam eden Medine Valiliği sırasında halkı şefkat ve adalet üzere idare etti. Süleyman b. Abdülmelik'ten sonra hilafet makamına geçti.

2951- O, yeni fetihler yerine mevcut topraklarda refah ve saadetin sağlanması için çalıştı. Emevi Devleti'nin kuruluşundan beri devam eden Hz. Ali'nin tel'in edilmesi gibi çirkin bir âdeti ortadan kaldırdı. Bunun yerine günümüzde de hutbelerin sonunda okunmakta olan (16:90) âyetinin okunmasını emretti.

2952- Ailesi, Emevi hanedanının bir gün fırsat bulup da kendisine zarar verebileceğinden söz ederek onu ikaz etmesi üzerine, Ömer b.Abdülaziz hiddetlenerek: "Korktuğun gün, kıyamet gününden daha konkunç değildir" dedi. Hulefa-i Raşidîn'in yolunu takib ettiğinden, Ömer-i Sani lakabıyla anılır. Ehl-i Beyt'e karşı davranışları, Emevi hanedanı mensublarını huzursuz etti ve bir köle vasıtasıyla zehirlenerek şehid edildi. (Hi. 101-Mi.720)

2953- Pek basit ve mütevazi bir hayatı vardı. Halife olduktan sonra bu sadelik ve basitlik, en fakir bir teb'asının seviyesine düşecek kadar fazlalaşmıştır. Mü'minlerin Emiri sıfatıyla onun bu şartlara kanaatı garip karşılanır, devlet başkanlarının ahvaline hiç benzemeyen hallerinden sorulurdu:

-Ya Emirel Mü'minîn!... Allah Teala sana ihsan buyurdular, biraz giyinip kuşansan olmaz mı?

O büyük insan, eşine az raslanır veli devlet başkanı şöyle cevap verir:

-Şüphe yok ki, iktisadın efdali varlık zamanında olanıdır.

Ömer İbn-i Abdülaziz (R.A.), devlet sistemini de ıslah etmek ve İslâm dünyasını huzursuz etmekte olan "mutlakiyet"ten, tekrar dört halife devrindeki gibi biat usulüne dönmek istiyordu. Ne var ki, Emevi sülalesi buna da yanaşmadı. Hilafetin ellerinden gideceği korkusu ile, harekete geçtiler. Saltanat hevesi ve şahsî menfaat sebebiyle Ömer İbn-i Abdülaziz (R.A.) gibi büyük bir insan, hizmetçisi eliyle zehirletilerek şehid edildi.

2954- ÖRF عرف : İnsanlar arasında güzel görülmüş, red ve inkâr edilmeyip mükerreren yapılagelmiş olan şeydir. Bu kelime; ihsan, ma'ruf, cûd, seha, bezl ve ata olunan, atiyye, tanımak, bilmek, biliş, ikrar eylemek, arka arkaya tetebbu ve tevali etmek, Allah (C.C.) tarafından ulülemre ve Sultana tevdi' olunan hüküm, müstahsen, yani Hazret-i Peygamber'in (A.S.M.) iyi gördüğü şeyler, gibi manalara gelir. *Fık: Şer'an ve şeriata bağlı akl-ı selim sahiplerince müstahsen olup münker olmayan şey demektir. Örf, eğer şeriate muhalif olursa, gayr-ı meşru olur. Onunla amel edilmez ve onun izalesi lâzım gelir. *(Bak: An'ane)*

2955- Kur'an (7:199) âyetinde geçen "ma'ruf" tabiri hakkında şu bilgi veriliyor:

"Örf, ârife, ma'ruf;

كُلِّ اَمْرٍ عُرِفَ اَنَّهُ ۟ بُدَّ مِنَ اْ ِ تْيَانِ فَاَنَّ وُجُودَهُ خَيْرٌ مِنْ عَدَمِهِ

Ta'bir-i âherle: فِعْلٌ جَمِيلٌ مُسْتَحْسَنٌ demektir..

Örf مَايَتَعَارَفُهُ النَّاسُ diye de tarif edilir ki; nâsın te'aruf eder, ya'ni yekdiğerine karşı tatbikini mütekabilen tanır, hüsn-ü telakki eder, vücubunu veya cevazını, lüzumunu veya hüsnünü i'tiraf eyler, ürküp böyle şey mi olur, diye redd ü inkâra kalkışmaz oldukları şey demektir.

Burada şu iki nokta-i mühimmeden gaflet etmemek iktiza eder.

Birincisi: Örf ile emretmek demek, "her örf, her ma'ruf me'murun bihtir, emredilmesi vacibdir" demek değildir. Yani her emir bir ma'ruftur. Fakat her ma'ruf me'murun bih değildir. İkincisi: Nâs beyninde şayi olmuş iyi kötü herşey, her âdet örf demek değildir. Cehalet ve dalalet veya cebr ü idlal ile şayi olmuş, alışılmış birtakım kötü âdetler vardir ki, haddizatında batıl ve çirkin ve nehy ü ibtal olunması lâzım münkerattandır. Ve hatta bunların bir çoğu sahiblerinin nazarında bile münkerdir. Kendi nefislerine tatbikini hoşlanmaz, inkâr ederler.

Yukarıdan beri Kur'anda zikr ü beyan edilegeldiği üzere kâfirlerde, fâsıklarda, zalimlerde, âdet olmuş daha nice seyyiat ve hepsinin başında şirk ve küfür âdeti vardır ki; Peygamber bunlara emre değil nehy ü ibtali için mücahedeye me'mur buyurulmuştur." (E.T.2357)

ÖRTÜ VE ÖRTÜNMEK اورتو و اورتونمك : *(Bak: Cilbab, Tesettür)*

P

2956- PEYGAMBER پیغمبر : (Peygamber) Allah'dan haber getiren. Allah'ı, âhireti, zararlı ve faydalı şeyleri tanıtan. Nebi. *(Bak: Enbiya, Nübüvvet)*

Atıf notları:

-Kütüb-ü sabıkada Peygamberimiz (A.S.M.) hakkında gelen müjdeler, bak: 1008.p.

-Peygamberimiz (A.S.M.) gelmeseydi diğer peygamberler unutulurdu, bak: 2606.p.

POZİTİVİZM پوزیتیویزم : *(Bak: İsbatiyecilik)*

2957- PRENS BİSMARK پرنس بیسمارق : (1815-1898) Meşhur Alman siyasilerinden ve Alman birliği için çalışanlardan birisidir. İslâmiyeti ve Hz. Peygamber'i (A.S.M.) medh ü sena ederek hayranlığını bildiren bir mütefekkirdir.

2958- "Prens Bismarck (Bismark)'ın Beyanatı:

Sana muasır bir vücud olamadığımdan müteessirim ey Muhammed! (A.S.M.)

Muhtelif devirlerde, beşeriyeti idare etmek için taraf-ı Lahutîden geldiği iddia olunan bütün münzel semavi kitabları tam ve etrafıyla tetkik ettimse de, tahrif olundukları için, hiçbirisinde aradığım hikmet ve tam isabeti göremedim. Bu kanunlar değil bir cemiyet, bir hane halkının saadetini bile te'min edecek mahiyetten pek uzaktır. Lakin Muhammedîlerin Kur'anı, bu kayıddan azadedir. Ben, Kur'anı her cihetten tetkik ettim, her kelimesinde büyük hikmetler gördüm. Muhammedîlerin düşmanları, bu kitab Muhammed'in (A.S.M.) zade-i tab'ı olduğunu iddia ediyorlarsa da, en mükemmel hatta en mütekâmil bir dimağdan böyle hârikanın zuhurunu iddia etmek, hakikatlara göz kapayarak kin ve garaza âlet olmak manasını ifade eder ki; bu da ilim ve hikmetle kabil-i telif değildir. Ben şunu iddia ediyorum ki;

Muhammed (A.S.M.) mümtaz bir kuvvettir. Destgâh-ı kudretin böyle ikinci bir vücudu imkân sahasına getirmesi ihtimalden uzaktır.

Sana muasır bir vücud olamadığımdan dolayı müteessirim ey Muhammed (A.S.M)! Muallimi ve naşiri olduğun bu kitab, senin değildir; o Lahutîdir. Bu kitabın Lahutî olduğunu inkâr etmek, mevzu ilimlerin butlanını ileri sürmek kadar gülünçtür. Bunun için, beşeriyet senin gibi mümtaz bir kudreti bir defa görmüş, bundan sonra göremiyecektir. Ben, huzur-u mehabetinde kemal-i hürmetle eğilirim. Prens Bismarck." (İ.İ. 213)

2959- PROTESTANLIK پروتستانلق **:** Papa'yı Hristiyanların başı olarak tanımayıp ruhaniyetini kabul etmeyen bir Hristiyanlık mezhebi. *(Bak: İsevilik, Nasraniyet, Püritenlik, Reform)*

2960- Protestanlık, Miladi XVI. yüzyılda Avrupa'da, Katolik Kilisesi ruhani reisliği olan papalığın hâkimiyet ve otoritesini reddeden Reform hareketi neticesinde ortaya çıkan dinî mezhep ve kiliseleri ifade eden bir terimdir. "Hristiyanlıkta Reform" denilen dinî ve siyasî tahrikâttan çıkan mezheplerin ve fırkaların hey'et-i mecmuasına Protestanlık ıtlak olunur ki, bunların bir kısmı o zaman İncil ve akıl namına papaları protesto ederek Roma Kilisesinden ayrılan katoliklerle teşkil edilmiş, bir kısmı da bizzat Protestan cemaatlerinin sinesinden türemiştir. Bu suretle diğer Nasara fırkalarının mecmuuna muadil denecek kadar Protestan fırkaları hasıl olmuştur ki, başlıcaları Lüteranizm, Kalvenizm, Presbiteranizm, Anglikanizm, Anabaptizm fırkalarıdır." (E.T.1619)

2961- Batı dillerinde "reform" kelimesinin lügat manası; bozulan bir şekli düzeltmek, yeniden aslî şekline irca' hareketi demektir. Avrupa'da Protestan kiliselerinin doğmasına yol açan harekete Reform denilmesinin sebebi de, Katolik, Hristiyanlığı temsil eden Papalığın Hristiyan asliyetinden uzaklaştığı, İncil ve diğer kutsal saydıkları metinlere ve ilk kiliselere nazaran inhiraf ettiği, bid'atlarla bozulduğu düşüncesiyle Hristiyanlığı ilk asliyetine döndürmek, bozukluklarını düzeltmek manasında bir hareket olarak ortaya çıkmasıdır.

2962- Hakikate nazaran Reform ve Protestanlık hareketi, Hristiyanlığı tahriften ve bid'atlardan arındırıp asliyetine irca' etmiş değildir. Çünkü bu hareketin dayandığı temel, mevcut olan muharref dört İncil ve Havarilere ait mektuplardır. Oysa Hz. İsa (A.S.) tebliğini İbranî dilinde yapmış, fakat onun

zamanındaki bu tebliği günümüze kadar ulaşamamıştır. İncil olarak ileri sürülen kitapların en eskileri bile Yunanca olup Hz. İsa'dan (A.S.) sonra kaleme alınmıştır. Nitekim bu nevi çok sayıda İnciller ortaya çıkmış ve birbirini tutmıyan bu İnciller sebebiyle Hristiyanlıkta farklı mezhepler çıkmıştır. Miladi 325 yılında İznik'te toplanan Konsil (ruhani meclis), bu çeşitli İncillerden yalnız dört tanesini kabul etmiş ve bunlara uymayan İncilleri ve mezhepleri reddetmiştir. Bu dört İncil'in ilk kaleme alınış tarihi ise, miladi 60-110 arasındadır. Bu İncillere yazarlarının adına izafeten Matta İncili, Markos İncili, Luka İncili ve Yuhanna İncili denmiştir. Bu İncillerin muhtevasının bir kısmı, İslâmî bir tabirle söylersek, vahiy olması şöyle dursun, zayıf ve hatta mevzu hadisler mesabesindedir. Bu sebeplerle Hristiyanlıkta mezhep ayrılıkları ve mücadeleleri her devirde olagelmiştir. Kaynaklar bu mezhepler arasında Hz. İsa'yı (A.S.) Allah'ın kulu ve resulü olarak kabul eden muvahhid mezhebini de kaydeder. (Aryus'un kurduğu Aryaniler Mezhebi gibi.) Yasaklanan İncillerden biri olan Barnabas İncili'nin sonradan bulunan nüshası da, Hz. İsa'yı Allah'ın kulu ve resulü olarak zikreder.

2963- Kilisenin kabul ettiği dört İncil'e rağmen, itikat ve ibadet bakımından en mühim mezhep ayrılığı, Hristiyanlığın Mi. 1040 yılında Katolik Kilisesi ve Ortodoks Kilisesi olarak ikiye ayrılmasıdır.

Önceleri bütün Doğu Ortodoks kiliseleri, Doğu Roma Kilisesi denen Bizans Kilisesine bağlıydı. Zamanla kavimler arasında çıkan bir takım din anlaşmazlıkları yüzünden Doğu Ortodoks kilisesinde de bölünmeler meydana geldi. Böylece İstanbul Ortodoks Kilisesi; Rum Ortodoks, Ermeni Ortodoks, Süryani Ortodoks kiliseleri olmak üzere üçe ayrıldı. Rum Ortodoks kilisesi merkezi İstanbul, Ermenilerin Erivan, Süryanilerin Mardin idi. Erivan Osmanlı Devleti sınırları dışında kalınca, Osmanlı topraklarında bulunan Ermeni Ortodoksları İstanbul'u merkez olarak alınca Ermeni Ortodoks kilisesi de, merkezin biri Erivan diğeri İstanbul olmak üzere ikiye ayrıldı. Başlangıçta Bizans Ortodoks Kilisesine bağlı olan Rus Ortodoks Kilisesi, Rusya'nın güçlenmesi sonucu bağımsızlığını ilan etti. Böylece Moskova, Rus Ortodoks Kilisesi merkezi oldu.

2964- Ortodoks kiliseleri başlangıçlarını Hz. İsa'ya kadar götürür. Ortodoks kelimesi "doğru itikad" manasına gelir ve bu kiliseler, Hristiyanlığın gerçek inancına sahip olduklarını iddia ederler. Aslında bunların da kabul ettikleri dört İncil'dir. Bu kiliseler, Mi. 325'te toplanan İznik Konsili (ruhani meclisi) kararlarıyla birlikte Mi. 787 yılına kadar olan ilk yedi konseyin kararlarına uyarlar. Bu tarihten sonraki hiçbir konseyin aldığı kararları kabul

etmezler. Ayrıca bütün kiliseleri bağlayıcı kararlar alabilecek hiç bir yüksek otorite de tanımazlar. Bu sebeple de Papa'yı Hz. İsa'nın ve Aziz Petrus'un varisi saymazlar. Ortodoks papazlar evlenirler. İbadetler her memleketin kendi dilinde yapılır. Kilise başkanlarına "patrik" denir.

Katolik Roma Kilisesi ise birliğini Mi. 16. yüzyıla kadar korumuştur. Kilise sözü Yunanca "Ekklesia" olup cemaat demektir. Katolik kelimesi de Yunanca "catholikos" kelimesinden gelip "umumi, küllî, âlemşümul" manasına gelir. Roma Kilisesi kendine bu adı vermekle, dünyadaki bütün Hristiyan cemaatının küllî kilisesi olduğunu ifade etmiş oluyordu.

2965- İlk Hristiyan cemaatlerinde ruhban sınıfı ve bunlar arasında meratipler teşekkül etmemişti. Zamanla bu meratip doğmaya başladı. Önce bir itibar sırası olarak kıdemliler manasına gelen "presbyteri", gözeticiler (mubasır) "iyakos"lar vardı. Mi. 2. yüzyıldan itibaren "presbyteri"ler kendilerini kilisenin temsilcisi sayıp rahiplerin başı oldular. Episkopi de piskopos ünvanını aldı. Sonra da piskoposlar havarilerin halefi sayıldı. Bunlar bir araya gelerek Katolik Kilisesi (âlemşümul kilise) meydana getirdiler. Havarilerin mes'ul reisi saydıkları Aziz Petrus (Simun) Roma'da din uğruna ölmüş ve Roma piskoposu onun vazifesini yüklenmiştir. Böylece Roma Kilisesi başkanı papa, Aziz Petrus'un manevî varisi, halefi ve onun yetkilerine sahip, dolayısıyla, Hz. İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi sayılmıştır. Papa'dan sonra kardinaller, başpiskoposlar, piskoposlar, rahipler gelir ki bunların hepsi ruhban sınıfını teşkil eder.

Katolik Kilisesinde ruhban sınıfı dışında kalanlar yani laik denilen Hristiyan halk, ruhbanın idaresine tabi olmak zorundadır. Miladi 8. yüzyıldan itibaren bunlara izinsiz kutsal kitapları okuyup üzerinde fikir yürütmeleri yasaklanmıştır. Bunlar ancak vahyedilmiş hakikatlar değerinde sayılan Katolik Kilisesinin itikadiyatını aynen ve hiç tartışmasız kabul etmek zorundadır. Aksi takdirde mezhep ayrılıkçısı sayılır. Mezhep ayrılıkçısı demek, Kiliseden farklı, kendine göre fikri olan kimse demektir. Papa aynı zamanda ruhani bir devletin başkanıdır. *(Bak: Teokrasi)* Ortaçağda ruhani iktidarın, cismanı iktidara üstün olduğu ilan edilmiştir. Papa, yanılmaz ve masum sayılmıştır. Papa, Roma'da Vatikan denilen muhteşem bir sarayda otururdu. Katolik olan bütün krallar, prensler ve halk ona bağlılık ve saygı gösterirdi. Yanılmazlık sıfatı dolayısıyla İncil ve diğer metinler üzerinde yorumlar yapmak, kanun ve kaide koymak, içtihad yapmak, itikat, ibadet, usul ve erkân, ceza ve muamelat hususlarında tek merci ve tek otorite idi. Hz. İsa'nın yeryüzündeki vekili sıfatıyla günahkâr Hristiyanların günahlarını affetmek, kilise ve papalığa karşı

gelenleri cezalandırmak ve afaroz etmek salahiyetinin kendisinde olduğu kabul edilmişti.

2966- Papalar günahların affı ve cezaların bağışlanması için keffaret ve diyet olarak para ve mal bağışını da kabul ediyorlardı. Bu şekildeki bağışlanmaya endüljans denmekte idi. Kilise bu yolla büyük servetlere ulaştı. Katolik kilisesinin bütün Avrupa ülkelerinde vakıf, bağış ve endüljans gibi yollarla elde edilmiş arazileri, tesisleri, binaları, servetleri mevcuttu. Bu yolla ruhani iktidar yanında, cismani bir iktidarın da sahibi olmuştu. Rönesans dönemine gelindiği zaman, papalığın lüks ve israfı da artmıştı. Toplanan para ve servetler, gösterişli saraylar, şatolar, kiliseler, mezar ve heykellerle resimlere, şatafatlı tören ve toplantılara harcanıyordu. Bu durum geniş çapta hoşnutsuzluklara sebebiyet veriyordu. Reform ve Protestanlık hareketinin başlamasına yol açan, bardağı taşıran karar, Roma'da inşa halinde olan Sen Piyer Kilisesi'nin bitirilmesi için günahların affı karşılığı Avrupa çapında teberru toplanmasına dair Papa X. Leon'un 1516 yılında verdiği karardır. Endüljans denilen mal ve para bağışı ile günahların bağışlanmasına dair bu son karara, bir müddet sonra yeni bir karar daha ilave etti. Bu bağış ölmüşlerin günahlarının affı için de kabul edilecekti.

2967- Bağış kampanyası Almanya'da tantanalı büyük bir kampanya halinde papazların va'zlarıyla başlatıldı. Kendisi de bir din adamı olan ve Wittenberg Üniversitesi'nde İlahiyat dersleri veren Martin Luter (Martin Luther), buna karşı çıktı. Günahların mağfireti ve kurtuluşun bu tarzda bağışlarla olamıyacağını ileri sürdü. Allah ile kul arasında kimsenin giremiyeceğini, af ve kurtuluşun, Allah'ın bir lütfu olan Allah'a iman ve Allah sevgisiyle mümkün olduğunu müdafaa etti. Bu düşüncelerini Aziz Pavlus (Paulus)'un "Romalılara Mektubu" (Kitab-ı Mukaddes, Türkçe tercüme, 1981 Yeni Ahit sh: 154) olarak bilinen yazısına dayandırdı. Düşüncelerini 31 Ekim 1517'de, 95 madde halinde Wittenberg kilisesinin kapısına asarak ilan etti. Ayrıca fikirlerini Papa'ya da iletti. Bağış toplamakla görevli papazlar ve bir kısım din adamları yaptıkları va'z ve konuşmalarda Luter'in fikirlerini çürütmeye çalıştılar. Bu yolla da Luter'in fikirleri tanıtılmış oluyordu. Luter onların bu konuşmalarına karşılık yazılı beyannameler dağıttı. Papa, Luter'den ileri sürdüğü fikirleri bırakmasını istedi. Luter, Papa'nın bu teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine Papa Luter'i afaroz etti. Luter, Papa'nın kendisine gönderdiği afaroznameyi Wittenberg meydanında halkın önünde yaktı (10 Aralık 1520). Papa kendisine kafa tutan Luter'i cezalandırmak için o sırada Almanya imparatorluğuna seçilen Şarlken'e baş vurdu.

Koyu bir katolik olan Şarlken, Luter'i yargılamak üzere Worms şehrinde toplanan Diyet Meclisi'ne çağırdı.

2968- Mecliste yapılan bütün baskılara rağmen, Luter fikrinden dönmedi ve inancını cesaretle müdafaa etti. İmparatorun başkanlık ettiği Diyet Meclisi Luter'i ölüme mahkûm etti. Fakat onu dostlarından Saksonya Elektörü Frederik, kaçırtarak malikanesi olan Wartburg şatosunda sakladı (1521. On yılını orada geçirmiş, düşüncelerini açıklayan üç eseri çok kimselere tesir etmiş ve taraftar bulmuştur. Bu arada İncil'i Almancaya tercüme etmiştir. Gayesi herkesin anlamadığı Latince İncil yerine Almancasının okunmasını sağlamak ve Papa'nın otoritesini kırmaktı. Ona göre Hristiyanlıkta en üstün otorite Papa değil "Kutsal Kitap"tı, Papa'nın dediği değil; İncil ve Havarilerin sözleri idi. Bu bakımdan dinde bağımsızlık fikrini müdafaa etti. İlk kiliseler gibi, kilisenin cemaatların idaresinde olmasını ileri sürdü. Cismani bir riyasetin otoritesini kabul etmedi. Papa'nın yanılmazlığı inancını tanımadı. Din adamlarının evlenmesine taraftar oldu ve kendisi de evlendi. İnsanın Allah'a karşı kuvvetli imanı ve sevgisi varsa, herkese karşı hür olduğunu iddia etti.

Bazı fikirlerini aşırı istikamette değerlendiren köylüler, kralsız ve papazsız bir Hristiyanlık davasıyla ayaklandılar. Kilise mallarını yağma ve talan ettiler. Luter bunları teskin etmek istediyse de başaramadı. Bunun üzerine Luter'in de teşvikiyle Prensler, bu köylü ayaklanmalarını şiddetle bastırdılar ve kilise mallarını geri aldılar.

2969- Luter bir kitabında: "Kiliseyi düzeltmek için, onun elindeki bütün servetini almak lâzımdır. Kilise ancak o zaman esas dinî vazifeleriyle uğraşır" demişti. Bu sözler Katolik Kilisesinin mal ve mülklerinin yağmalanması şeklinde kabul edildi. Bu sebeple Luter'e taraftar olan başlıca büyük Alman prensliklerinden olan Saksonya, Brandenburg, Palatina Elektörleri ile bazı küçük prensler, kendi toprakları içinde yer alan kilise mallarına el koydular.

2970- Almanya'da başlayan bu mücadeleler İmparator Şarlken'i telaşa düşürdü. Luter'cilerle başa çıkamıyacağını anlayınca bir Diyet Meclisi topladı. Bu meclis "Luter Mezhebinin, şimdiye kadar nerede tutunmuşsa ancak oralarda kalmasına, fakat başka yerlere yayılmamasına" karar verdi (1529). Şarlken'in bu kararına beş Alman prensi ve ondört şehir protesto etti. Bu tarihten itibaren bu protesto dolayısıyla, Katolik kilisesinden ayrılmış olan Luter Mezhebi taraftarlarına protestan adı verildi.

2971- İmparator Şarlken, Diyet Meclisi'nin kararını protesto eden

prensler ve şehirleri silah zoruyla yola getirmek istedi. Bunun üzerine Protestanlarla İmparator arasında 25 yıl süren mezhep kavgaları başladı. Nihayet Şarlken, Protestanlığı resmen tanımak zorunda kaldı. 1555 tarihinde Ogsburg'da toplanan Diyet Meclisi'nde İmparatorla Protestan Mezhebi ve kilisesi resmen kabul edildi. Alman prensleri istedikleri mezhebi seçmekte ve bu mezhebi kendi tebaasına kabul ettirmekte serbest oldular ve kendi idareleri altında bulunan memleketlerde din işlerinin mutlak âmiri olmak hakkını elde ettiler.

2972- Görüldüğü gibi papalıktaki dine bağlı devlet sistemi yerine, Protestanlıkla devlete bağlı din sistemi gelmiş oluyordu. Protestanlığın böyle bir neticeye varmasının sebebi, karşılarına imparatorluk ve papalık gücü ile çıkılmasına karşılık, kendisini müdafaa etmek için mahalli bir devlet kuvvetine dayanma ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç karşılıklı menfaata da uygundu. Çünkü Papalığa karşı Protestanlık hareketinin varlığı ve korunması bu yolla mümkün olduğu gibi, Prenslikler de Papalığa karşı daha müstakil olabilecek ve memleketlerindeki Papalığa ait mülk ve arazilere el koyabileceklerdi.

2973- Papalık otoritesini tanımama ve Katolik Kilisesinden ayrılma hareketi olarak başlıyan Refom hareketinin öncüleri arasında Alman Martin Luter'den başka Fransa'da Jan Kalven (Jean Calvin), İsviçre'de Ulrih Zıingli (Ulrich Zıingli), İskoçya'da Con Knoks (Jhon Knox) da yer alıyordu.

Kalven felsefe, mantık, hukuk ve ilahiyat tahsili yapmış, mühim eserleri Latince, İbranice, Yunanca asıllarından okumuştu. O da Papa'nın yanılmazlığını ve dinde otoritenin mercii olarak kabul edilmesini reddetti. Kurtuluş için imanı esas aldı ve otoritenin kaynağı olarak "Kutsal Kitab" ve en eski kaynakları gösterdi. Kiliselerin bağımsızlığına taraftar oldu. Kiliselerin, halk tarafından seçilen din adamları ile cemaatlerce idaresini müdafaa etti. Fransa'da Protestanlık şiddetle takibata uğradığı için İsviçre'ye geçerek bir müddet faaliyetlerini orada sürdürdü.

2974- Kalvenistler Fransa'da Kral I. Fransuva, II. Henri, II. Fransuva, IX. Şarl zamanında şiddetli takibata uğradı. Kalvenistler ve diğer Protestanlar işkencelere tabi tutuldu, hatta diri diri ateşte yakıldılar. Fransa'da çıkan mezhep savaşları Fransa'yı manen ve maddeten perişan bir hale getirdi. Bu din ve mezhep kavgaları, 1563-1594 yılları arasında 30 yıl sürdü. Kral X. Şarl zamanında mezhep mücadelesi korkunç bir devreye girdi. Kralın emriyle 25 Ağustos 1572'de, Sen Bartelmi Yortusu'na rastlayan geceden sonra Paris'te Kalvenistlere karşı büyük bir katliam düzenlendi. Diğer şehirlerde de buna

benzer katliamlar oldu. Bu durum IV. Henri'nin kral olmasına kadar sürdü. Eski bir Kalvenist olan IV. Henri, mezhep değiştirip tekrar Katolik olmasından sonra kavgalar sona erdi. Kral 1598'de neşrettiği Nant Fermanı ile Kalvenist ve Protestanlara mezhep ve inanma serbestliği verdi.

2975- Dikkate değer bir husus şudur ki; Katolik Kilisesine karşı itikad ve vicdan hürriyeti istiyen Kalven, İncil'in serbest tefsiri neticesi tevhid inancına varan Mişel Serve'yi (Michel Servet) suçladı ve teslis itikadını kabul etmediği için onu Katolik engizisyonuna ihbar etti. Serve hekim, hukukçu ve ilahiyatçı idi. İncil'in tefsirini yazdı. Fikrini "De Trinitatis Erroribus" (Teslis Konusunda Yanılma Üstüne) ve "Christianismi Restitutio" (Hristiyanlığın Islahı) gibi eserlerle ortaya koydu. Mişel Serve, Kalven'in ihbarı ile, bu son eseri yüzünden engizisyon mahkemesi kararı ile 28 Ekim 1553'de yakılmıştır.

2976- Papa'ya karşı protestan hareketin bir diğer öncüsü de İsviçre'li Zwingli olduğu yukarıda ifade edilmişti. Zwingli İbranice, Yunanca Latince bilen ve mühim eserleri asıl kaynaklarından okuyan hümanist bir din adamı idi. O zaman hümanist diye, bu eski dilleri bilip bu dillerle yazılmış eserleri inceliyen, toplıyan ve yayınlıyanlara ve bu yolla yeni bir edebî harekete vesile olanlara denilirdi. Zwingli de yazdığı eserleriyle Reform hareketine katıldı. "Din"i Tefsirlerin Doğruluğu ve Yanlışlığı Üzerine" adlı eseri (1525), geniş yankılar yaptı. Mücadelesini İsviçre'de yürüttü. Kendisi bu mezhep ayrılığı sebebiyle öldürüldü.

2977- Reform hareketleri İngiltere'ye de sıçradı. Diğer memleketlerde halk hareketi şeklinde ortaya çıkan Protestanlık, İngiltere'de Kralların öncülük ettiği bir hareket oldu. Kral VIII. Henri, eşinden boşanıp başka bir kadınla evlenmesine Papa'nın izin vermemesi üzerine Papa ile münasebetini kesti ve İngiltere'nin Papa'ya karşı dinî bağımsızlığını ilan etti. İngiltere'deki kiliseleri kendine bağladı. Böylece İngiltere'de Anglikanizm mezhebi ve Anglikan Kilisesi kurulmuş oldu (1534).

Anglikanizm, Kalvenizm ve Katolik Mezhebinin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. VIII.Henri'den sonra gelen krallar başka mezhepleri kabul etmek isteyince karışıklıklar çıktı. Nihayet Kralice I. Elizabeth (1558-1603) zamanında Anglikanizm resmi mezhep olarak tanındı.

İskoçya'da reform hareketi, Kalven'in misyonerleri tarafından yürütüldü. Bunlar din işlerinin "Presbiteri" denilen, halk tarafından seçilmiş bir meclisçe idaresini esas aldıklarından bu mezhebe Presbiteryen Mezhebi denmiştir.

2978- Reform hareketleri Avrupa'nın kuzey memleketlerine de yayıldı. İsveç, Norveç, Danimarka Protestan mezhebini kabul etti. Daha sonra Protestan Mezhebi Amerika'da da yayıldı.

İngiltere'de ve daha çok Amerika'da Protestanlığın başka tali mezhepleri doğmuştur. Bunların belli başlıları: Babtistler, Metodist'ler, Püriten'lik, Kvaker'ler, Mormon'lar, Üniter'ler, Salütist'ler, Kristian Siantist'ler, Yehova Şahitleri, Teozoflar vs.dir. Bunların yanında çeşitli mezheplere mensup tarikatlar da ortaya çıkmıştır.

Bu tali mezhepleden biri olan Püritenlik, İngiltere'de ve Amerika'da siyasi sahada ve bilhassa demokratik düşüncenin gelişmesinde tesirleri görülen bir dinî akım olması sebebiyle üzerinde bir nebze durmakta fayda vardır. Zira uzun zaman Hristiyanlık dünyasına hükmeden Katolik Hristiyanlığın hâkimiyeti ve otoritesinin Reform ve Protestanlık hareketiyle sarsılması neticesi, Hristiyanlıktaki taassubu bir derece de kırıp vicdan ve fikir hürriyetlerinin tanınmasına yol açtığı gibi, Avrupa'da ve Amerika'da demokrasinin gelişmesi fertlerin hak ve hürriyet sınırlarının genişlemesine, gelenekçi Hristiyanlık anlayışının baskısının azalmasına ve Batı insanının Hristiyanlık dışındaki dinlere, bilhassa İslâm'a karşı daha hoşgörülü bir tavırla yaklaşmasına yol açmaktadır.

PUTPEREST پوتپرست : *(Bak: Sanemperest)*

2978/1- PÜRİTENLİK پوريتنلك : (İng. Puritanism, Fr. Puritanisme "püritnizm", sıfat olarak puritain, ("püriten") Miladı 16. asırda İngiltere'de, Kalven'ci fikirleri temsil eden ve bu yüzden baskı gören dinî bir cereyana verilen addır. Püriten'ler başlangıçta bir mezhebin temsilciliğini yapmak üzere ortaya çıkmamışlardı. O zamanlar İngiltere'de krala tabi Anglikanizm mezhebi kurulmuştu. Anglikanizm bir fikir ve halk hareketi olarak değil, İngiltere kralı VIII. Henri'nin, boşanma konusunda Papa'yı tanımaması ve İngiliz kilisesini kendisine bağlaması ile kurulmuştur. Bu sebeble kilisenin teşkilat ve idaresi, dinî ayin ve merasimlerle kıyafetler bakımından Katolik kilisesinin unsurlarını taşıyordu. Oysa İskoçya'da ortaya çıkan Presbiteryen mezhebi Kalvenci olup dinî cemaatın idaresinde demokratik esasları benimsemiş, dinî ayin ve ibadetlerde sadeliği müdafaa ediyordu. Anglikan kilisesi mensuplarından bir kısmı bu fikirlerin tesiri altında kalarak Anglikanizmin hâlâ muha-

faza ettiği Katolik unsurlarına karşı çıktılar. Bu hareket Anglikan kilisesi tarafından şiddetle kınandı ve Püriten'ler 1583'te kurulan Kilise Yüksek Komisyonunun kararları ile takibata uğrayıp, baskı ve zulme maruz kaldılar. Bir kısmı Hollanda'ya ve daha sonra Amerika'ya göç etti. Bir kısmı Presbiteryen mezhebine katıldı.

2978/2- Kraliçe I. Elizabet'in 1603 yılında ölümü ile İngiltere'ye hükmeden Tudor Hanedanı sona ermiş, yerine Stuart hanedanı geçmiştir. Bu hanedandan gelen dört kral (I.Ceymis, I. Çarls, II. Çarls ve II. Ceymis) İngiltere'yi mutlakiyetle idare etmek istediler. Oysa İngiltere'de o sıralarda bir de parlamento mevcuttu. Kral I. Çarls parlamentoyu dağıttığı gibi, Presbiteryenleri ve dolayısıyla Püritenleri, Anglikan mezhebine girmeye zorladı. Bunun üzerine 1638yılında Edinburg'da isyan çıktı. Kral, isyanı bastırması için gerekli parayı temin için parlamentoyu toplamak zorunda kaldı. Fakat parlamento da krala karşı cephe aldı. Böylece dinî sahadan sonra siyasi sahada da siyasi Püritenlik ortaya çıktı.

Kral'ın ve Anglikan kilisesinin zulmüne ve baskısına karşı Püritenler "no bishlop no king" yani ne piskopos istiyoruz ne de kral, diyerek dinî sahada olduğu kadar siyasi sahada hürriyet ve demokrasiye taraftar oldular. Bu hürriyetçi slogan ve fikirleri bir kısım burjuva-kapitalist çevreleri de cezbetti. Devlet idaresinde parlamentarizm ve demokrasi, kapitalist sınıfın menfaatine uyduğu için Püritenlik bu çevrelerce destek gördü ve siyasi alanda işbirliği yapıldı. Nitekim Kral I. Çarls'a cephe alan parlamento, gücünü bu işbirliğinden aldı. Kral taraftarları ile parlamento taraftarları arasındaki mücadele ve savaşta kral yenildi ve Londra'dan kaçtı. Daha sonra yakalanarak idam edildi. Parlamentonun başına Kromvel (Cromıel) geçti. Püritenler Kromvel'in iktidarı zamanında hükümeti fiilen kontrolleri altına aldılar. Fakat daha sonra siyasi tecrübesizlikleri yüzünden bölündüler. İngiltere'de 1660 yılında krallık yeniden kurulup Çarls II.'nin tahta geçmesi ile Püritenler yeniden baskı ve takibe uğradılar ve siyasi alandan elendiler.

Kuzey Amerika'ya göç eden Püritenlerin siyasi rolleri daha uzun sürdü. Masaçuset (Massachusetts)'te ayrı bir koloni kurdular. Fakat muhtelif sebeplerin tesiriyle 1691 yılında kolonileri dağıldı. Bununla beraber devlet idaresinde demokratik fikirleri müdafaaya devam ettiler. Nitekim 1750'den itibaren, Anglikan piskoposluğu ile İngiliz hükümetine karşı çıkmaya başladılar. Bu bakımdan da Amerika'daki İngiliz sömürgelerini bağımsız bir devlet olma hareketine yönelten 1776 ihtilalinin hazırlanmasında büyük bir rol oynadılar.

2979- Siyasi alandaki Püritenlik geniş çevrelerce desteklenmesine karşılık, dinî sahadaki Püritenlik çok sınırlı kalmıştır. Zira Püritenler yalnız İncil'e bağlılığı esas aldıkları ve buna göre bir çok bid'atları reddettikleri için bu mezhep mensupları din ve ahlâkta çok katı olarak vasıflandırıldılar. Nitekim Puritanizm kelime manasıyla "tathir ve tasfiyecilik" demektir ve Hristiyan dinine sonradan ilave edilen unsurları ayıklayıp asliyetine irca' fikrini ihtiva etmektedir. Bu cereyan mensupları ayrıca Kalven'in kaderiyeci görüşlerini benimsemeleri neticesi, kendilerine farklı ve mümtaz bir yer vererek diğer topluluklardan tecritleri neticesine yol açmıştır. Nitekim Kalven "İman, ancak ebedî saadetleri ezelden mukadder olan kimselere bahşedilmiş İlahî bir lütuftur" demiştir ve bu sebeple de samimi inanışa sahip Püritenler, kendilerini hususi olarak İlahî bir mazhariyete sahip gördüklerinden dinî, ahlâkî hayatta çok titiz ve disiplinli yaşayışı esas almışlar, buna uyamıyanlara karşı hoşgörülü olamamış, taraftarlarının azalmasına sebep olmuşlardır. Öyle ki, Batı'da yazılmış lügatlar "püriten" sözüne mecaz olarak mütaassıp, aşırı bağlılık manalarını verirler.

Zikri geçen bu mezhep çokluğu ve din hürriyeti, insanları doğru dini aramaya sevketmektedir. Hakikatı arama meyliyle İncil ve Tevrat'ın aslını araştırma çalışmaları artmıştır. Tarafsız ilim adamları ve tarihçiler, bunların tahrife uğradığını kabul etmektedirler. Ayrıca bu kitapların tarihî hâdiseler ile dünya, kâinat ve insan hakkındaki malumatlarında ilim ve hakikata aykırı tarafları ortaya çıkarılmaktadır. *(Bak: Prens Bismark)* Bu muharref din ve mezhepler, zamanımız insanlarının din ihtiyacını tatmin edememektedir. İnkârcılık cereyanları, insanları maddî ve manevî buhranlara sürüklemektedir.

Geçici maddî zevkler ve aldatıcı meşgaleler, buhranlara bir çare değildir. Bu sebeple akıl ve vicdan sahipleri, hakikatı aramaya devam edeceklerdir ve etmektedirler. Nitekim bir çok örnekleriyle bu hakikatı bulanların huzura kavuştukları görülmektedir. Yirminci asır ve sonrası insanları, Kur'an hakikatlerine sarılmakla ancak felah bulacaklardır.

۞۞۞

R

2980- RABB ر ّ : Sahib, malik, seyyid. Cenab-ı Hakk (C.C.) *Besleyen, yetiştiren, terbiye eden. *Müstahik. Hüdavend. (Kur'an-ı Kerim'de bu "Rabb" ismi ile Cenab-ı Hak 647 defa zikredilir. *(Bak: Rububiyet)*

"Rab ismi rabb-üd dar ve rabb-ül mal gibi izafetle kullanıldığı zaman Allah'dan maada da söylenebilir. Melik isminin de ondan ehass olmakla beraber Allah'dan maadaya ıtlak edildiği malumdur. Fakat uluhiyyet asla şirk kabul etmediği, اَلَهَ اِ ّ اللّٰهُ olduğu için İlah ismi şer'an ve hakikaten Allah'a mahsustur. Binaenaleyh Rab e'am, Melik ehass, İlah daha ehastır." (E.T.6412)

2981- Keza Fatiha Suresi'nde geçen ve rububiyet-i ammeyi ifade eden''Rab; yani herbir cüz'ü bir âlem mesabesinde bulunan şu âlemi bütün eczasıyla terbiye ve yıldızlar hükmünde olan o cüz'lerin zerratını kemal-i intizamla tahrik eder. Evet Cenab-ı Hak, herşey için bir nokta-i kemal tayin etmiştir. Ve o noktayı elde etmek için o şeye bir meyil vermiştir. Her şey o nokta-i kemale doğru hareket etmek üzere, sanki manevî bir emir almış gibi muntazaman o noktaya müteveccihen hareket etmektedir. Esna-yı harekette onlara yardım eden ve manilerini def'eden, şüphesiz Cenab-ı Hakk'ın terbiyesidir. Evet kâinata dikkatle bakıldığı zaman, insanların taife ve kabileleri gibi, kâinatın zerratı, münferiden ve müçtemian Hâliklarının kanununa imtisalen, muayyen olan vazifelerine koşmakta oldukları hissedilir. Yalnız bedbaht insanlar müstesna!" (İ.İ.18)

2982- "Evet gözümüzle görüyoruz ki: Bu kâinatta binler değil, belki milyonlar âlemler, küçük kâinatlar, ekseri birbiri içinde, herbirinin idaresi ve tedbirinin şeraiti ayrı ayrı olduğu halde, öyle bir mükemmel terbiye, tedvir, idare ediliyor ki; bütün kâinat bir sahife gibi her an nazarında ve bütün âlemler birer satır gibi kalem-i kudret ve kaderiyle yazılır, tazelenir, değişir. Bir nihayetsiz rububiyet içinde nihayetsiz bir ilim ve hikmet ve ihatalı hadsiz bir rahmet ve dikkat ile bu milyonlar âlemleri ve seyyal kâinatları idare eden bir Rabb-ül Âlemîn'in vücub-u vücuduna ve vahdetine küllî ve cüz'î

şehadetler, zerreler ve zerrelerden terekküb eden mevcutlar adedince hadsiz, nihayetsiz şehadetler her an ve zaman geliyorlar.

Zerrat tarlasından ta manzume-i şemsiyeye, ta samanyolu denilen kehkeşan dairesine ve bir hüceyre-i bedenden ta zemin mahzenine, ta kâinat hey'et-i mecmuasına kadar aynı kanun, aynı rububiyet, aynı hikmet ile beraber idare ve terbiye eden bir rububiyeti, tasdik ve hissetmiyen bilmeyen, görmeyen bir insan, elbette hadsiz bir azaba kendini müstahak eder ve merhamete liyakatını selbeder." (Ş.609)

Atıf notları:

-Allah'dan başka rab ittihaz etmek dalaleti, bak: 776.p.

-Firavunun rububiyet dava etmesi ve bu kıssanın her asra bakan veçhi, bak: 978.p.

2983- RÂBITA-İ MEVT رابطهء مو **:** Ölümünü düşünüp dünyanın fani olduğunu mülahaza edip nefsin desiselerinden kurtulma, tasavvufta bir terbiye kaidesidir.

"Evet ihlası zedeliyen ve riyaya ve dünyaya sevkeden, tul-i emel olduğu gibi; riyadan nefret veren ve ihlası kazandıran, rabıta-i mevttir. Yani: Ölümünü düşünüp, dünyanın fani olduğunu mülahaza edip, nefsin desiselerinden kurtulmaktır. Evet ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat, Kur'an-ı Hakîm'in اِنَّكَ مَيِّتٌ وَاِنَّهُمْ مَيِّتُونَ (39:30) كُلِّ نفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْ ِ (3:185) gibi âyetlerinden aldığı dersle, rabıta-i mevti sülûklarında esas tutmuşlar; tul-i emelin menşei olan tevehhüm-ü ebediyeti o rabıta ile izale etmişler. Onlar farazî ve hayalî bir surette kendilerini ölmüş tasavvur ve tahayyül edip ve yıkanıyor, kabre konuyor farz edip; düşüne düşüne nefs-i emmare o tahayyül ve tasavvurdan müteessir olup uzun emellerinden bir derece vaz geçer. Bu rabıtanın fevaidi pek çoktur. Hadiste اَكْثِرُواذِكْرَ هَادِمِ اللَّذَّا ِ -ev kema kal-Yani. "Lezzetleri tahrib edip acılaştıran ölümü çok zikrediniz!" diye bu rabıtayı ders veriyor. Fakat mesleğimiz tarikat olmadığı, belki hakikat olduğu için, bu rabıtayı ehl-i tarikat gibi farazî ve hayalî suretinde yapmağa mecbur değiliz. Hem meslek-i hakikata uygun gelmiyor. Belki akıbeti düşünmek suretinde müstakbeli zaman-ı hazıra getirmek değil, belki hakikat noktasında zaman-ı

hazırdan istikbale fikren gitmek, nazaran bakmaktır. Evet hiç hayale, faraza lüzum kalmadan bu kısa ömür ağacının başındaki tek meyvesi olan kendi cenazesine bakabilir. Onunla yalnız kendi şahsının mevtini gördüğü gibi, bir parça öbür tarafa gitse, asrının ölümünü de görür; daha bir parça öbür tarafa gitse, dünyanın ölümünü de müşahede eder, ihlas-ı etemme yol açar." (L.163) *(Bak: Tul-i Emel)*

Bir atıf notu:

-Aşk-ı mecazinin aşk-ı hakikiye inkılab etmesi, bak: 717, 718 p.lar.

2984- RABİA-İ ADEVİYE رابعهء عدويه : (Hi. 95-185) Basra'lı bir hatun. Bütün hayatını dine hizmet için vakfetmiş, zevcinin vefatından sonra dinî şahsiyet sahibi ve zengin kimseler evlenmek teklifinde bulundukları halde; "Allah'ı anmaktan, dine hizmetten beni alıkoyar" fikri ile reddetmiş, fakirliği ve istiğnayı kabul edip dine hizmetten vaz geçmemiştir. Talebe okutmuş meşhur bir veliyedir. (R.Aleyha)

Ailenin 4. çocuğu olarak doğduğundan, dördüncü manasındaki rabi' kelimesinin müennesi olan Rabia ismi verilmiştir. Manevi mertebesinden dolayı "Tac-ür Rical" ünvanı ile de anılır.

İmam-ı Gazali Hazretleri, İhya-yı Ulûm'un 3. cild Rub'ul Mühlikat kısmında der ki: "Basra velilerinden ve Haşimî kabilesinden Süleyman'ın oğlu Muhammed, zengin bir zat idi. Evlenmek için Basra âlimlerine mektub yazdı. Basra eşrafı, Rabia-yı Adeviye'yi ittifakla münasib gördüler. Bunun üzerine Muhammed, Rabia-yı Adeviye'ye mektubla zenginliğini bildirip evlenme teklifinde bulundu. Rabia-yı Adeviye mektuba şu cevabı verdi:

"Bundan sonra bilmiş ol ki; zâhidlik yani târik-i dünyalık, kalb ve bedenin huzurudur. Dünyalık peşinde olmak ise, insanın gam ve kederini artırır. Mektubumu aldığında azığını al ve ölümün için hazırlan. Oruç tut, iftarın ölüm olsun. Bana gelince: Eğer Allah sana verdiği servet gibi ve hatta iki misli de olsa kıymeti yoktur. Beni bir saniye Allah'tan meşgul edecek hiçbir şeye değer vermem" diyerek evlenme teklifini reddetmiş ve hayatını din yoluna vakfetmiştir."

2985- RAFIZÎLER رافضيلر : Arabça rafız-rafızî kelimeleri "terkeden" manasını ifade etmektedir. *Istılahta: Zeyd b. Ali'yi (vefatı Hi: 122) önce

imam kabul ettikten sonra, Haz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'e sebbetmediği bahanesiyle onu terkedenler için kullanıldığı söylenir. Zeyd b. Ali, Kûfelilerin biatını aldıktan sonra onbeş bin Kûfeli ile birlikte Hişam b. Abdülmelik'in Irak Valisi ve âmili olan Yusuf b. es-Sakafi'ye başkaldırmıştı. Taraflar arasında harp devam ederken Zeyd, adamlarından bazılarının Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'e (R.A.) ta'nettiklerini işitmiş ve onları bu gibi sözlerden menetmişti. Bunun üzerine kendisine daha önce biat etmiş olanlar ondan ayrılmışlardı. Zeyd de onlara hitaben "Rafudtümunî: **Beni terkettiniz"** demişti. İşte Zeyd'in onlara bu hitabından dolayı "terkedenler" manasına "Rafıda" (çoğulu: Ravafıd) Rafizîler denmiştir.

Rafızî kelimesi, Şiîlerin müfrit kısmı olan bu grubun has ismi olmakla birlikte, Mezhebler Tarihi ve Akaid kitablarında Şiî topluluklarının tamamını ifade eden umumi bir isim olarak da kullanılmaktadır. *(Bak: Şia)*

2986- "Meşhur "İmam-ı Zeyd" sâdat-ı azîmeden ve eimme-i Âl-i Beyttendir. Ve müfrit Şiaları reddeden ve اِذْهَبُوا اَنْتُمْ الرَّوَا فِضُ deyip Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer'den teberriyi kabul etmeyen ve o iki Halife-i Zişanı hürmet edip kabul eden bir zattır. Onun etba'ları, Şiaların en mu'tedili ve en sünnisidir. Bunlar hem ehl-i insaf ve hem çabuk hakkı kabul eder bir taifedir. İnşaallah Vehhabilerin tahribatını tamire sebeb oldukları gibi Ehl-i Sünnet ve Cemaattan, Zeydîlerin inhirafları dahi istikamet kesb edip, Ehl-i Sünnete iltihak edip imtizaç edecekler. Bu âhirzaman çok çalkalanıyor, bu fitne-i âhirzaman acib şeyler doğuracağını ihsas ediyor." (B.L.338)

2987- RAHMANİYYET رحمانية : Cenab-ı Hakk'ın Rahman oluşu.

(Bak: Nimet, Şefkat)

"Yani: Gözümüzle görüyoruz, birisi var ki, bize zemin yüzünü rahmetin binlerle hediyeleri ile doldurmuş, bir ziyafetgâh yapmış ve Rahmaniyetin yüzbinlerle ayrı ayrı lezzetli taamları içinde dizilmiş bir sofra etmiş ve zemin içini Rahimiyet ve Hakîmiyetin binlerle kıymetdar ihsanlarını cami bir mahzen yapmış. Ve zemini devr-i senevîsinde bir ticaret gemisi hükmünde her sene âlem-i gaybdan levazımat-ı insaniye ve hayatiyenin yüz bin çeşitlerinden en güzellerini içine alarak yüklenmiş bir nevi sefine veya şimendifer gibi her baharı ise, erzak ve elbisemizi taşıyan bir vagon hükmünde olarak bizlere gönderir. Bizi gayet rahimane beslettirir. Ve bütün o hediyelerden, o

nimetlerden istifade etmemiz için bize de yüzlerle ve binlerle iştihalar, ihtiyaçlar, duygular, hisler vermiş...

2988- Evet bize böyle bir mide vermiş ki, hadsiz taamlardan lezzet alır. Ve öyle bir hayat ihsan etmiş ki, duyguları ile- bir sofra-i nimet gibi-koca cismanî âlemde hadsiz nimetlerinden istifade eder. Ve öyle bir insaniyet bize lutfetmiş ki, akıl ve kalb gibi çok âletleri ile hem maddî hem manevî âlemin nihayetsiz hediyelerinden zevk alır. Ve öyle bir İslâmiyet bize bildirmiş ki; âlem-i gayb ve âlem-i şehadetin nihayetsiz hazinelerinden nur alır. Ve öyle bir iman hidayet etmiş ki, dünya ve âhiret âlemlerinin hasra gelmez envarından ve hediyelerinden tenevvür edip müstefid eder. Güya rahmet tarafından bu kâinat hadsiz antika ve acib ve kıymetli şeylerle tezyin edilmiş bir saraydır. Ve bütün o saraydaki hadsiz sandıkları ve menzilleri açacak olan anahtarlar insanın ellerine verilmiş ve bütün onlardan istifade ettirecek olan ihtiyaçlar, hissiyatlar insanın fıtratına verilmiş. İşte böyle dünyayı ve âhireti ve herşeyi kaplamış bir rahmet, elbette o rahmet, vâhidiyet içinde bir ehadiyetin cilvesidir.

2989- Yani nasılki güneşin ziyası, mukabilindeki umum eşyayı ihata etmesi ile vâhidiyete bir misal olduğu gibi, parlak ve şeffaf her bir şey dahi kabiliyetine göre güneşin hem ziyasını, hem hararetini hem ziyasındaki yedi rengini, hem aks-i misalini almakla ehadiyete bir misal olduğundan; elbette o ihatalı ziyayı gören adam, arzın güneşi vâhiddir, bir tektir diye hükmeder. Ve her parlak şeyde hatta katrelerde güneşin ışıklı, hararetli aksini müşahede eden o adam, güneşin ehadiyetini, yani bizzat güneşi sıfatları ile her şeyin yanındadır ve her şeyin ayine-i kalbindedir diyebilir. Aynen öyle de: Rahman-ı Zülcemal'in geniş rahmeti dahi ziya gibi umum eşyayı ihatası o Rahman'ın vâhidiyetini ve hiç bir cihette şeriki bulunmadığını gösterdiği gibi, her şeyde hususan her bir zihayatta ve bilhassa insanda o cemiyetli rahmetin perdesi altında o Rahman'ın ekser isimlerinin ışıkları ve bir nevi cilve-i zatiyesi bulunarak, her ferdde bütün kâinata baktıracak ve münasebetdarlık verecek bir cem'iyet-i hayatiye vermesi dahi o Rahman'ın ehadiyetini ve herşeyin yanında hazır ve herşeyin herşeyini yapan O olduğunu isbat eder.

2990- Evet nasılki o Rahman, o rahmetin vâhidiyetiyle ve ihatasıyla, kâinatın mecmuunda ve zeminin yüzünde celalinin haşmetini gösteriyor. Öyle de, ehadiyetin cilvesiyle herbir zihayatta, hususan insanda bütün nimetlerin nümunelerini o fertte toplayıp, o zihayatın âlât ve cihazatına geçirip tanzim ederek, mecmu-u kâinatı (parçalanmadan) o tek ferd'e, bir cihette aynı hanesi gibi vermesiyle dahi, cemalinin hususi şefkatini ilan eder ve insanda enva-i ihsanatının temerküzünü bildirir.

Hem nasılki bir kavunun meselâ her bir çekirdeğinde, o kavun temerküz ediyor. Ve o çekirdeği yapan zat elbette odur ki; o kavunu yapar, sonra ilminin hususi mizaniyle ve hikmetinin ona mahsus kanunuyla o çekirdeği ondan sağar, toplar, tecessüm ettirir. Ve o tek kavunun tek ve vâhid ustasından başka hiçbir şey, o çekirdeği yapamaz ve yapması muhaldir. Aynen öyle de, rahmaniyetin tecellisiyle kâinat bir ağaç, bir bostan ve zemin bir meyve, bir kavun ve zihayat ve insan bir çekirdek hükmünde olduğundan; elbette en küçük bir zihayatın hâlikı ve rabbi, bütün zeminin ve kâinatın hâlikı olmak lâzım gelir.

2991- Elhasıl: Nasılki ihatalı olan fettahiyet hakikatıyla bütün mevcudatın muntazam suretlerini basit maddeden yapmak ve açmak, vahdeti bedahetle isbat eder. Öyle de herşeyi ihata eden "rahmaniyet" hakikatı dahi, vücuda gelen ve dünya hayatına giren bütün zihayatları ve bilhassa yeni gelenleri kemal-i intizamla beslemesi ve levazımatını yetiştirmesi ve hiçbirini unutmaması ve aynı rahmet, her yerde, her anda ve her ferde yetişmesiyle bedahetle hem vahdeti, hem vahdet içinde ehadiyeti gösterir." (Ş.168)

2992- Bir hadis-i kudsîde ihata-i rahmet şöyle ifade edilir:

قَالَ الَّذِينَ عَزَّ وَجَلَّ : سَبَقَتْ رَحْمَتِى غَضَبِى [259]

Benim rahmetim gazabımı sebkat etti buyurdu." (İbn-i Mace, Mukaddime, 13. Bab, hadis: 189 ve Sahih-i Müslim, 49. Kitab-üt Tevbe, 4. Bab'da rahmet-i İlahiyenin vüs'atı hakkında bilgi vardır.)

2993- Kur'anda "Rahmet", "Rahim" ve emsali ifadeler çokça zikredildiğinden aşağıda üç not ile iktifa edildi.

-Allah'ın rahmet-i vasiası, herşeyi kaplamıştır: (7:156)

-Allah'ın rahmet-i vasiası olmakla beraber azabı da vardır: (6:147)

-Rahmet-i İlahiyeden ümid kesenler: (29:23) (Bak: Reca)

2994- RAMAZAN رمضان : Mübarek ayların en mühimmi ve mübarek üç ayların sonuncusu. Kur'an-ı Kerim'in nazil olmağa başladığı oruç ayı, Arabî ve Kamerî olan takvime göre 9. ay. Oruç tutanın günahlarını yaktığı mahveylediği için bu isim verildiği rivayet edilir. *(Bak: Savm, Yevm-i Şek)*

---

259 S.M. ci: 8 sh: 244

2995- Ramazan kelimesinin iştikakı yani hangi kelimeden türediği hakkında muhtelif kaviller vardır. Mühimlerinden iki kavil şöyledir:

"İmam-ı Halil'den naklolunduğu üzere yaz sonunda, güz mevsiminin evvelinden yağıp yeryüzünü tozdan tathir eden yağmur manasına رمضى dan me'huzdur. Bu yağmurun yeryüzünü yıkadığı gibi Şehr-i Ramazan da ehl-i imanı zünubdan yıkayıp kalblerini tathir ettiği için bu isim ile tesmiye edilmiştir...

Ekseriyet kavline göre Ramazan رمض dan me'huzdur. Ramaz, şemsin şiddet-i hararetinden taşların gayet kızmasıdır. Binaenaleyh Ramazan "Ramda"dan ihtirak manasına رمض fiilinin masdarıdır. Yani kızgın yerde yalın ayak yürümekle yanmak demektir..... Bu ayda açlık, susuzluk hararetinden ızdırab çekilir. Veyahut hararet-i sıyam ile günahlar yakılır. Bir de deniliyor ki: Arablar ayların isimlerini lügat-ı kadîmelerinden tahvil ettikleri ramaz, her ayı tesadüf ettiği mevsime göre tesmiye etmişlerdi. Lügat-ı kadîmede ناتق ismiyle yadedilen bu ay da, o sene şiddetli bir sıcağa tesadüf ettiğinden buna Şehr-i Ramazan namını verdiler." (E.T.643)

Orucun farziyetini bildiren bir âyet şöyledir:

"(2:183) يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا Ey iman ile mükellef bulunup da iman etmiş olanlar, ey âkıl ü baliğ ehl-i iman!

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

Sizden evvelki enbiyaya ve ümmetlerine yazıldığı gibi sizin üzerinize de sıyam yazıldı, yani farz kılındı. Lisanımızda oruç demek olan sıyam, savm; lügaten nefsi meylettiği şeylerden imsak etmek yani kendini tutmaktır.

(19:26) اِنِّى نَذَرْ ُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا bu manayadır... Şeriatta manası ise, nefsin en büyük müştehiyatı olan ekl ü şürb ve cima gibi muztarrat-ı ma'hudeden niyete mukarin olarak bütün gün imsaktır." (E.T.625)

2996- Kur'anda oruç tutmak manasında olan savm, bir kaç âyette zikredilir. Ramazan kelimesi ise bu gelen âyette geçer:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ

(2:185) İşte Kur'anda bu âyetle beraber (2:183, 184) âyetleri, Ramazan orucu hakkında olup pek çok hikmetleri mutazammındır. Şöyle ki:

2997- "Ramazan-ı şerifteki savm, İslâmiyet'in erkân-ı hamsesinin birincilerindendir. Hem şeair-i İslâmiyenin a'zamlarındandır. İşte Ramazan-ı Şerifteki orucun çok hikmetleri; hem Cenab-ı Hakk'ın rububiyetine, hem insanın hayat-ı içtimaiyesine, hem hayat-ı şahsiyesine, hem nefsin terbiyesine, hem niam-ı İlahiyenin şükrüne bakar hikmetleri var.

2998- Cenab-ı Hakk'ın rububiyeti noktasında orucun çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: Cenab-ı Hak, zemin yüzünü bir sofra-i nimet suretinde halkettiği ve bütün enva-ı nimeti, o sofrada مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ (65:3) bir tarzda o sofraya dizdiği cihetle kemal-i rububiyetini ve Rahmaniyet ve Rahimiyetini o vaziyetle ifade ediyor. İnsanlar gaflet perdesi altında ve esbab dairesinde, o vaziyetin ifade ettiği hakikatı tam göremiyor, bazan unutuyor. Ramazan-ı Şerifte ise, ehl-i iman birden muntazam bir ordu hükmüne geçer. Sultan-ı Ezelî'nin ziyafetine davet edilmiş bir surette akşama yakın "Buyurunuz" emrini bekliyorlar gibi bir tavr-ı ubudiyetkârane göstermeleri; o şefkatli ve haşmetli ve külliyetli Rahmaniyete karşı vüs'atli ve azametli ve intizamlı bir ubudiyetle mukabele ediyorlar. Acaba böyle ulvi ubudiyete ve şeref-i keramete iştirak etmeyen insanlar, insan ismine lâyık mıdırlar?...

2999- Ramazan-ı Şerif'teki oruç; hakiki ve halis, azametli ve umumi bir şükrün anahtarıdır. Çünkü sair vakitlerde mecburiyet tahtında olmayan insanların çoğu hakiki açlık hissetmedikleri zaman, çok nimetlerin kıymetini derk edemiyor. Kuru bir parça ekmek, tok olan adamlara-hususan zengin olsa-ondaki derece-i nimet anlaşılmıyor. Halbuki iftar vaktinde o kuru ekmek, bir mü'minin nazarında çok kıymetdar bir nimet-i İlahiye olduğuna kuvve-i zaikası şehadet eder. Padişahtan ta en fukaraya kadar herkes Ramazan-ı Şerifte o nimetlerin kıymetini anlamakla bir şükr-ü manevîye mazhar olur.

3000- Hem gündüzdeki yemekten memnuiyeti cihetiyle: "O nimetler benim mülküm değil. Ben bunların tenavülünde hür değilim; demek başka-

sının malıdır ve in'amıdır. Onun emrini bekliyorum" diye nimeti nimet bilir. Bir şükr-ü manevî eder. İşte bu suretle oruç çok cihetlerle hakiki vazife-i insaniye olan şükrün anahtarı hükmüne geçer.

3001- Oruç, hayat-ı içtimaiye-i insaniyeye baktığı cihetle çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: İnsanlar, maişet cihetinde muhtelif bir surette halkedilmişler. Cenab-ı Hak o ihtilafa binaen, zenginleri fukaraların muavenetine davet ediyor. Halbuki zenginler fukaranın acınacak acı hallerini ve açlıklarını, oruçtaki açlıkla tam hissedebilirler. Eğer oruç olmazsa, nefisperest çok zenginler bulunabilir ki, açlık ve fakirlik ne kadar elîm ve onlar şefkate ne kadar muhtaç olduğunu idrak edemez. Bu cihette insaniyetteki hemcinsine şefkat ise, şükr-ü hakikinin bir esasıdır. Hangi ferd olursa olsun, kendinden bir cihette daha fakiri bulabilir. Ona karşı şefkate mükelleftir. Eğer nefsine açlık çektirmek mecburiyeti olmazsa, şefkat vasıtasıyla muavenete mükellef olduğu ihsanı ve yardımı yapamaz; yapsa da tam olamaz. Çünkü hakiki o haleti kendi nefsinde hissetmiyor...

3002- Ramazan-ı Şerifin orucu, nefsin tehzib-i ahlâkına ve serkeşane muamelelerinden vazgeçmesi cihetine baktığı noktasındaki çok hikmetlerinden birisi şudur ki: Nefs-i insaniye gafletle kendini unutuyor. Mahiyetindeki hadsiz aczi, nihayetsiz fakrı, gayet derecedeki kusurunu göremez ve görmek istemez. Hem ne kadar zaif ve zevale maruz ve musibetlere hedef bulunduğunu ve çabuk bozulur, dağılır et ve kemikten ibaret olduğunu düşünmez. Adeta polattan bir vücudu var gibi, lâyemutane kendini ebedî tahayyül eder gibi dünyaya saldırır. Şedid bir hırs ve tama' ile ve şiddetli alâka ve muhabbet ile dünyaya atılır. Her lezzetli ve menfaatli şeylere bağlanır. Hem kendini kemal-i şefkatle terbiye eden Hâlikını unutur. Hem netice-i hayatını ve hayat-ı uhreviyesini düşünmez; ahlâk-ı seyyie içinde yuvarlanır.

İşte Ramazan-ı Şerifteki oruç; en gafillere ve mütemerridlere, zaafını ve aczini ve fakrını ihsas ediyor. Açlık vasıtasıyla midesini düşünüyor. Midesindeki ihtiyacını anlar. Zaif vücudu, ne derece çürük olduğunu hatırlıyor. Ne derece merhamete ve şefkate muhtaç olduğunu derk eder. Nefsin fir'avunluğunu bırakıp, kemal-i acz ve fakr ile dergâh-ı İlahiyeye ilticaya bir arzu hisseder ve bir şükr-ü manevî eliyle rahmet kapısını çalmağa hazırlanır. Eğer gaflet kalbini bozmamış ise." (M.398-401)

3003- "Ramazan-ı Şerif, insanın hayat-ı şahsiyesine baktığı cihetindeki çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: İnsana en mühim bir ilaç nev'inden maddî ve manevî bir perhizdir. Ve tıbben bir hımyedir ki; insanın nefsi yemek içmek hususunda keyfemayeşa hareket ettikçe; hem şahsın maddî haya-

tına tıbben zarar verdiği gibi, hem helal haram demeyip rastgelen şeye saldırmak, adeta manevî hayatını da zehirler. Daha kalbe ve ruha itaat etmek o nefse güç gelir. Serkeşane dizginini eline alır. Daha insan ona binemez, o insana biner.

Ramazan-ı Şerifte oruç vasıtasıyla bir nevi perhize alışır. Riyazete çalışır ve emir dinlemeyi öğrenir. Biçare zaif mideye de hazımdan evvel, yemek yemek üzerine doldurmak ile hastalıkları celbetmez. Ve emir vasıtasıyla helali terkettiği cihetle, haramdan çekinmek için akıl ve Şeriattan gelen emri dinlemeğe kabiliyet peyda eder. Hayat-ı manevîyeyi bozmamağa çalışır.

3004- Hem insanın ekseriyet-i mutlakası açlığa çok defa mübtela olur. Sabır ve tahammül için bir idman veren açlık, riyazete muhtaçtır. Ramazan-ı Şerifteki oruç onbeş saat, sahursuz ise yirmi dört saat devam eden bir müddet-i açlığa sabır ve tahammül ve bir riyazettir ve bir idmandır. Demek beşerin musibetini ikileştiren sabırsızlığın ve tahammülsüzlüğün ilacı oruçtur.

3005- Hem o mide fabrikasının çok hademeleri var. Hem onunla alâkadar çok cihazat-ı insaniye var. Nefis, eğer muvakkat bir ayın gündüz zamanında tatil-i eşgal etmezse; o fabrikanın hademelerinin ve o cihazatın hususi ibadetlerini onlara unutturur, kendiyle meşgul eder, tahakkümü altında bırakır. O sair cihazat-ı insaniyeyi de, o manevî fabrika çarklarının gürültüsü ve dumanlarıyla müşevveş eder. Nazar-ı dikkatlerini daima kendine celbeder. Ulvi vazifelerini muvakkaten unutturur. Ondardır ki; eskiden beri çok ehl-i velayet, tekemmül için riyazete, az yemek ve içmeğe kendilerini alıştırmışlar. Fakat Ramazan-ı Şerif orucuyla o fabrikanın hademeleri anlarlar ki, sırf o fabrika için yaratılmamışlar. Ve sair cihazat o fabrikanın süflî eğlencelerine bedel, Ramazan-ı Şerifte melekî ve ruhanî eğlencelerde telezzüz ederler, nazarlarını onlara dikerler. Onun içindir ki; Ramazan-ı Şerif'te mü'minler derecatına göre ayrı ayrı nurlara, feyizlere, manevî sürurlara mazhar oluyorlar. Kalb ve ruh, akıl, sır gibi letaifin o mübarek ayda oruç vasıtasıyla çok terakkiyat ve tefeyyüzleri vardır. Midenin ağlamasına rağmen, onlar masumane gülüyorlar.

3006- Ramazan-ı Şerifin orucu, doğrudan doğruya nefsin mevhum rububiyetini kırmak ve aczini göstermekle ubudiyetini bildirmek cihetindeki hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: Nefis, Rabbisini tanımak istemiyor, fir'avunane kendi rububiyet istiyor. Ne kadar azablar çektirilse o damar onda kalır. Fakat açlıkla o damarı kırılır. İşte Ramazan-ı Şerifteki oruç, doğrudan doğruya nefsin fir'avunluk cephesine darbe vurur, kırar. Aczini, zaafını, fakrını gösterir. Abd olduğunu bildirir.

3007- Hadisin rivayetlerinde vardır ki: Cenab-ı Hak nefse demiş ki: "Ben neyim, sen nesin?" Nefis demiş: "Ben benim, sen sensin!" Azab vermiş, Cehennem'e atmış, yine sormuş. Yine demiş: "Ene ene, ente ente." Hangi nevi azabı vermiş, enaniyetten vazgeçmemiş. Sonra açlık ile azab vermiş. Yani aç bırakmış. Yine sormuş: "Men ene vema ente?" Nefis demiş:

اَنْتَ رَبِّی الرَّحِیمُ وَاَنَاعَبْدُكَ الْعَاجِزُ [260] Yani "Sen benim Rabb-i Rahimimsin, ben senin âciz bir abdinim." (M.403)

3008- "Ramazan-ı Şerifin sıyamı Kur'an-ı Hakim'in nüzûlüne baktığı cihetle ve Ramazan-ı Şerif, Kur'an-ı Hakim'in en mühim zaman-ı nüzûlü olduğu cihetindeki çok hikmetlerinden birisi şudur ki: Kur'an-ı Hakim, madem şehr-i Ramazanda nüzûl etmiş; o Kur'an'ın zaman-ı nüzûlünü istihzar ile o semavi hitabı hüsn-ü istikbal etmek için Ramazan-ı Şerif'de nefsin hacat-ı süfliyesinden ve malayaniyat hâlâttan tecerrüd... ve ekl ve şürbün terkiyle melekiyet vaziyetine benzemek... ve bir surette o Kur'an'ı yeni nazil oluyor gibi okumak ve dinlemek ve ondaki hitabat-ı İlahiyeyi güya geldiği an-ı nüzûlünde dinlemek ve o hitabı, Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) işitiyor gibi dinlemek, belki Hazret-i Cebrail'den, belki Mütekellim-i Ezelî'den dinliyor gibi bir kudsi halete mazhar olur. *(Bak: 2130.p.)* Ve kendisi tercümanlık edip başkasına dinlettirmek ve Kur'anın hikmet-i nüzûlünü bir derece göstermektir.

3009- Evet Ramazan-ı Şerifte güya âlem-i İslâm bir mescid hükmüne geçiyor. Öyle bir mescid ki; milyonlarla hâfızlar o mescid-i ekberin kûşelerinde o Kur'anı, o hitab-ı semavîyi arzlılara işittiriyorlar. Her Ramazan شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِی اُنْزِلَ فِیهِ الْقُرْاٰنُ (2:185) âyetini nurani, parlak bir tarzda gösteriyor. Ramazan, Kur'an ayı olduğunu isbat ediyor. O cemaat-ı uzmanın sair efradları, bazıları huşu ile o hâfızları dinlerler. Diğerleri kendi kendine okurlar.

Şöyle bir vaziyetteki bir mescid-i mukaddeste, nefs-i süflînin hevesatına tabi olup, yemek-içmek ile o vaziyet-i nuraniden çıkmak ne kadar çirkin ise ve o mesciddeki cemaatın manevî nefretine ne kadar hedef ise, öyle de: Ramazan-ı Şerifte ehl-i sıyama muhalefet edenler de, o derece umum o âlem-i İslâm'ın manevî nefretine ve tahkirine hedeftir." (M.401)

---

[260] Müzekki-ün Nüfus (Osmanlıca) sh: 189

İki atıf notu:

-Nüzûl-ü Kur'an için bak: 2135.p.

-Mürur-u zamanla gelen ülfet perdesinin, Kur'an hakikatlarının derkine mani olması, bak: 3904/1.p.

3010- " Ramazan'ın sıyamı, dünyada âhiret için ziraat ve ticaret etmeğe gelen nev'-i insanın kazancına baktığı cihetteki çok hikmetlerinden bir hikmeti şudur ki: Ramazan-ı Şerifte sevab-ı a'mal bire bindir. Kur'an-ı Hakim'in -nass-ı hadis ile- her bir harfinin on sevabı var, on hasene sayılır, on meyve-i Cennet getirir. Ramazan-ı Şerifte her bir harfin on değil, bin; ve Âyet-ül Kürsi gibi âyetlerin her bir harfi binler; ve Ramazan-ı Şerif'in cumalarında daha ziyadedir. Ve Leyle-i Kadir'de otuzbin hasene sayılır. *(Bak: Sevab)*

Evet her harfi otuzbin baki meyveler veren Kur'an-ı Hakîm, öyle bir nurani şecere-i tuba hükmüne geçiyor ki, milyonlarla o baki meyveleri Ramazan-ı Şerif'te mü'minlere kazandırır.

İşte gel, bu kudsi, ebedî, kârlı ticarete bak, seyret ve düşün ki: Bu hurufatın kıymetini takdir etmeyenler ne derece hadsiz bir hasarette olduğunu anla.

3011- İşte Ramazan-ı Şerif, adeta bir âhiret ticareti için gayet kârlı bir meşher, bir pazardır. Ve uhrevi hasılat için gayet münbit bir zemindir. Ve neşvünema-i a'mal için bahardaki mah-i Nisandır. Saltanat-ı Rububiyet-i İlahiye'ye karşı ubudiyet-i beşeriyenin resm-i geçit yapmasına en parlak, kudsi bir bayram hükmündedir. Ve öyle olduğundan, yemek içmek gibi nefsin gafletle hayvanî hacatına ve malayani ve hevaperestane müştehiyata girmemek için oruçla mükellef olmuş. Güya muvakkaten hayvaniyetten çıkıp melekiyet vaziyetine veyahut âhiret ticaretine girdiği için dünyevi hacatını muvakkaten bırakmakla uhrevi bir adam ve tecessüden tezahür etmiş bir ruh vaziyetine girerek, savmı ile Samediyete bir nevi ayinedarlık etmektir.

Evet Ramazan-ı Şerif bu fani dünyada, fani ömür içinde ve kısa bir hayatta baki bir ömür ve uzun bir hayat-ı bakiyeyi tazammun eder, kazandırır.

Evet bir tek Ramazan, seksen sene bir ömür semeratını kazandırabilir. Leyle-i Kadir ise, nass-ı Kur'an ile bir aydan daha hayırlı olduğu, bu sırra bir hüccet-i katıadır." (M.401)

3012- Herbir amel-i hayrın ekmel dereceleri var. "Orucun ekmeli ise, mide gibi bütün duyguları, gözü, kulağı, kalbi, hayali, fikri gibi cihazat-ı

insaniyeye dahi bir nevi oruç tutturmaktır. Yani: Muharremattan, malayaniyattan çekmek ve her birisine mahsus ubudiyete sevketmektir.

Meselâ: Dilini yalandan, gıybetten ve galiz tabirlerden ayırmakla, ona oruç tutturmak. Ve o lisanı tilavet-i Kur'an ve zikir ve tesbih ve salavat ve istiğfar gibi şeylerle meşgul etmek.

Meselâ: Gözünü namahreme bakmaktan ve kulağını fena şeyleri işitmekten men'edip gözünü ibrete ve kulağını hak söz ve Kur'an dinlemeğe sarfetmek gibi sair cihazata da bir nevi oruç tutturmaktır.

Zaten mide en büyük bir fabrika olduğu için oruç ile ona tatil-i eşgal ettirilse, başka küçük tezgahlar kolayca ona ittiba ettirilebilir." (M.402)

Büyük hadis kitablarında oruca geniş yer verilmiştir. Ezcümle: Sahih-i Buhari 30. kitab ve S.M. 3. cild 13. kitab 287. sh. ve İbn-i Mace Tercemesi 4. cild 7. kitab 517. sh. ve T.T. 2. kitab 80. sh. oruç hakkındaki kısımlardır.

3013- RASYONALİZM راسيوناليزم **:** Akliyecilik. Her şeyin hakikatının yalnız akıl ile bilinebileceğini iddia eden bir felsefi görüş. İnsanın akılla gerçeğe uygun bilgiyi bulabileceğini, aklın doğru kabul ettiği bilginin şüphe götürmez kesinlikte doğru olduğunu kabul eden felsefe.

Tenkitçi felsefe, deneyci felsefe, psikoloji ve sosyoloji, bu felsefenin aşırı iddialarını çürütmüştür. Bugünkü ilim adamları herşeyi tam doğru olarak biliyoruz iddiasından uzak, daha alçak gönüllü bir hareket tarzını benimsemektedirler. (... izm) ekleriyle ifade edilen görüşlere körükörüne ve acele ile bağlanmayı doğru görmemektedirler. *(Bak: Akliyyun, Felsefe, isbatiyecilik)*

3014- Esasen asliyeti bozulmamış bir akıl, ancak Kur'anın nuru ile hakikatı bulabileceğini anlar. Kur'anda (52.32) âyetiyle beyan edildiği gibi Resulullah'a kâh kâhin kâh mecnun demekle tenakuza düşen böyle akılfüruş azgınlar, "acaba akıllarına güvenen akılsız feylesoflar gibi "aklımız bize yeter" deyip sana ittiba'dan istinkâf mı ederler? Halbuki akıl ise, sana ittiba'ı emreder. Çünkü bütün dediğin makuldür. Fakat akıl kendi başı ile ona yetişemez.

Yahut inkârlarına sebeb, tagi zalimler gibi hakka serfüru etmemeleri midir? Halbuki mütecebbir zalimlerin rüesaları olan firavunların, nemrudların akibetleri malumdur." (S.386) şeklindeki ikazlar, düşünen insanlar için birer ibret levhasıdır.

3015- RECA رجاء : Emel, ümit, yalvarmak. *Canib, taraf. *İstek, arzu, dilek. *(Bak: Havf ve Reca, Ye's)*

3016- Kur'an (25:21) âyetinin tefsirinde şu bilgi veriliyor: "Reca, meşhurda emel (arzu) demektir. Ekser lügaviyyun birini diğeriyle tefsir etmişlerdir. Maamafih aralarında ince fark gösterenler de vardır. ibn-i Hilal'in Furuk'unda: "Emel, müstemirr bir recadır. Onun için bir şeye nazar, müstemirr olup uzayınca "teemmül etti" denilir. Bir de emel, mümkinde ve muhalde olur. Reca ise mümkine mahsustur." denilmiş. Misbah'ta da der ki: Emel ye'sin zıddıdır. Ve ekser isti'mali, husulü baid olandadır. Tama', husulü karib olanda olur. Reca ise, emel ile tama' arasındadır. Çünkü reca eden me'mülünün hasıl olmamasından korkar, bu itibarla tama' ma'nasında kullanılır. Reca nefiy halinde bazan havf manasını da ifade eder ki, buna lügat-ı ittihamiye denilmiştir. Buna göre (25:21) **يَرْجُونَ** korkmazlar; meşhure göre, arzu etmezler; tahkika göre de ümid etmezler demek oluyor ki burada en münasib olan da budur." (E.T.3579)

3017- Kur'anda tekrar edilen " (2:21) **لَعَلَّ : لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ** kelimesi ümid ve recayı ifade ediyor. Fakat bu mana, -hakikatiyle- Cenab-ı Hak hakkında istimal edilemez. Binaenaleyh ya mecazen istimal edilecektir. Veya muhatablara veyahut sami' ve müşahidlere isnad edilecektir. Mana-yı mecaziyle Cenab-ı Hak hakkında isnad edilmesi şöyle tesvir edilir: Nasılki bir insan bir iş için bir adamı techiz ettiği zaman, o işin o adamdan yapılmasını ümid eder. Kezalik -bilâ teşbih- Cenab-ı Hak, insanlara kemal için bir istidad, teklif için bir kabiliyet ve bir ihtiyar vermiştir. Bu itibarla Cenab-ı Hak, insanlardan o işlerin yapılmasını intizar etmektedir, denilebilir. Bu teşbih ve istiarede, hilkat-i beşerdeki hikmetin takva olduğuna ve ibadetin de neticesi takva olduğuna ve takvanın da en büyük mertebe olduğuna işaret vardır.

3018- Reca manasının muhatablara atfedilmesi şöyle izah edilir:

Ey muhatab olan insanlar! Havf ve reca ortasında bulunmakla, takvayı reca ederek Rabbinize ibadet ediniz. Bu itibarla insan, ibadetine itimad etmemelidir ve daima ibadetinin artmasına çalışmalıdır. Reca manası, sami' ve müşahidlere göre olursa öyle te'vil edilecektir:

Ey müşahidler! Arslanın pencesini gören adam, o pençenin iktizası olan parçalamayı arslandan ümid ve reca ettiği gibi; siz de, insanları ibadet techizatıyla mücehhez olduklarını gördüğünüzden, onlardan takvayı reca ve intizar edebilirsiniz. Ve keza ibadetin fıtrî bir iktiza neticesi olduğuna işaret-tir." (İ.İ. 98)

3019- Hadislerde de recadan bahsedilir. Ezcümle bir rivayette: Dünyada münkerin izalesi için çalışmamış olan mü'minden, kıyamette bu hatası sorulunca Allah'ın merhametinden ümitli olduğunu ifade edeceği kaydedilir. (İ.M. hadis 4017)

Aynı eserin 4261. hadisinde de: Havf ü reca sahibinin mağfirete liyakat kazanacağı beyan edilir.

3020- Reca hakkında Kur'andan birkaç not:

-Rahmet-i İlahiyeyi reca ümid etmek: (2:218) (35:29) (39:9)

-Saadet-i ebediyeyi ummayan kâfirlerden, saadet-i ebediyeyi uman mü'minler, musibete daha mütehammil olmalıdır: (4:104)

2992, 2993.p.lardaki âyet ve hadis notlarına da bakınız.

3021- REFORM رفورم : Düzeltme, tanzim. Asıl şeklini verme, İslah etme. Bozulan şeyi aslına çevirip düzeltme.

Avrupa'da başlayan dinde reform hareketini, İslâm dinine tatbik etmenin yeri yoktur. Çünkü İslâm dini, bütün zaman ve mekânların insanlarına her cihetle cevap verecek camiiyette olduğundan ve ilmî esaslara dayanmış olarak asliyetini muhafaza ettiğinden, İslâm dininde reform olamaz. Ancak dinde yeni izah ve isbat şekli vardır. *(Bak: Protestanlık, 454. ve 1751-175 .p.lar.)*

REGAİB رغائب : (Ragibe c.) Çok istenilecek şeyler. Hediye, atiyye. Çok rağbet olunan şeyler. Bol bol ihsan etmek. *(Bak: Şühur-u Selase)*

3022- REKABET رقابة : Kıskanmak. *Hıfzetmek. *Gözetmek. *Başkalarından ileri geçmeğe çalışmak. Benzerleriyle üstünlük yarışına çıkmak. *Kendi işini yürütmeğe çalışmak. *(Bak: Hased, Müsabaka)*

3023- İhtilaf, tagayyür ve nizam, âlemin üç semeredar esasıdır. Bunların birincisi olan, "âlemdeki ihtilaftır ki, bu ihtilaf ise hakaik-i hakikiyeden çok hem pek çok ziyade hakaik-i nisbiyeyi izhar etmektedir. Yani bu ihtilaftan; hakaik-i nisbiyeden olan küçüklük büyüklük, güzellik, çirkinlik, âlimlik, cahillik gibi hakaik-ı nisbiye doğar. Ve bu hakaikten hırs ve rekabet hisleri meydana gelir. Hırs ve rekabet hisleri de maddî ve manevî beşer terakkiyatına menşedir. Ve daha bunlara benzer ihtilafın çok büyük, azîm vak'alara sahib olmasındandır ki, ona olan riayet, bazı cüz'î ve dağınık şerlerin vücuduna fetva vermiş. Çünkü o az kabih olmasaydı, pek çok mehasinin güzellikleri zuhur etmiyecekti." (M.Nu. 643)

3024- Bununla beraber, mezkûr müsbet rekabetin hikmet ve ölçüsünü kaybedip menfi rekabete düşülürse, zararları büyük olur.

Hem "umur-u diniye ve uhreviyede rekabet, gıbta, hased ve kıskançlık olmamalı ve hakikat nokta-i nazarında olamaz. Çünki kıskançlık ve hasedin sebebi: Birtek şeye çok eller uzanmasından ve bir tek makama çok gözler dikilmesinden ve bir tek ekmeği çok mideler istemesinden müzahame,, münakaşa, müsabaka sebebiyle gıbtaya sonra kıskançlığa düşerler. Dünyada bir şey-i vahide çoklar talib olduğundan ve dünya dar ve muvakkat olması sebebiyle insanın hadsiz arzularını tatmin edemediği için, rekabete düşüyorlar.

Fakat âhirette tek bir adama beşyüz sene *(Bak: 539.p.)* mesafelik bir cennet ihsan edilmesi ve yetmiş bin kasır ve huriler verilmesi ve ehl-i Cennet'ten herkes kendi hissesinden kemal-i rıza ile memnun olması işaretiyle gösteriliyor ki; âhirette medar-ı rekabet birşey yoktur ve rekabet de olamaz. Öyle ise âhirete ait olan a'mal-i salihada dahi rekabet olamaz, kıskançlık yeri değildir. Kıskançlık eden ya riyakârdır, a'mal-i saliha suretiyle dünyevi neticeleri arıyor. Veyahut sadık cahildir ki, a'mal-i saliha nereye baktığını bilmiyor ve a'mal-i salihanın ruhu, esası ihlas olduğunu derketmiyor. Rekabet suretiyle evliyaullaha karşı bir nevi adavet taşımakla, vüs'at-ı rahmet-i İlahiyeyi ittiham ediyor. Bu hakikatı te'yid eden bir vakıa:

3025- Eski arkadaşlarımızdan bir adamın, bir adama karşı adaveti, vardı. O adamın yanında senakârane onun düşmanı amel-i salihle, hatta velayetle tavsif edildi. O adam kıskanmadı, sıkılmadı. Sonra birisi dedi: "Senin o düşmanın cesurdur, kuvvetlidir." Baktık ki o adamda şiddetli bir kıskançlık ve bir rekabet damarı uyandı.

Ona dedik: "Velayet ve salahat hadsiz bir hayat-ı ebediyenin pırlantası gibi bir kuvvet ve bir yükseklikdir. Sen buna bu cihette kıskanmadın. Dün-

yevi kuvvet öküzde ve cesaret canavarda dahi bulunmakla beraber, velayet ve salahata nisbeten; bir adi cam parçasının elmasa nisbeti gibidir." O adam dedi ki: "Bir noktaya, bir makama ikimiz bu dünyada gözümüzü dikmişiz. Oraya çıkmak için basamaklarımız da, kuvvet ve cesaret gibi şeylerdir. Onun için kıskandım.Âhiret makamatı hadsizdir. O burada benim düşmanım iken, orada benim samimi ve sevgili kardeşim olabilir."

Ey ehl-i hakikat ve tarikat! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve muhafaza etmek gibidir. O defineyi omuzunda taşıyanlara ne kadar kuvvetli eller yardıma koşsalar daha ziyade sevinir, memnun olurlar." (L.156)

Bir atıf notu:

-İbadetlerde rekabet olamaz, bak: 1518.p.

3026- RESM رسم : (Resim) Yazma, çizme, desen. *Eser, iz, nişan, alâmet. *Suret. *Tertib. Tarz, üslûb. *Fotoğraf resmi. *Âdet, usûl, tavır, davranış. *Alay, merasim. *Man: Bir şeyi başkalarından ayırdeden tarif. *(Bak: Suret)*

3027- RESUL رسول : Peygamber. Yeni bir kitap ve yeni bir şeriat ile bir ümmete veya bütün beşeriyete Allah tarafından Peygamber olarak gönderilmiş olan zat. Mürsel de denir. Yeni bir kitap ve şeriatla gelmeyip kendinden evvelki Resulün getirdiği kitap ve şeriatı devam ettirse, ona Nebi denir.*Haberci. *Huk: Tasarrufta hakkı olmaksızın, birisinin sözünü olduğu gibi bir başkasına bildiren kimse. *Elçi. *(Bak: Nübüvvet)*

Bediüzzaman Hazretleri, Kur'anda "Resul" kelimelerinin geçtiği âyetleri bir hizb şeklinde cem'etmiştir. *Hizb-ü Elfaz-ır Resul" namındaki bu hizb, İstanbul'da Envar Neşriyat tarafından neşredilmiştir.

3028- RIZA-İ İLAHÎ رضاء الهي : Allah rızası. Allah'ın kulundan memnun olması. Her hangi bir hareketinde mü'min, Allah emrettiği için ve emrettiği gibi yapmak gayretinde olursa, rıza-i İlahîyi kazanır ki, mü'min için çok yüksek bir derecedir. *(Bak: İhlas)*

Evet"rıza-yı İlahî ve iltifat-ı Rahmanî ve kabul-ü Rabbanî öyle bir makamdır ki; insanların teveccühü ve istihsanı, ona nisbeten bir zerre hükmündedir. Eğer teveccüh-ü rahmet varsa yeter. İnsanların teveccühü, o tevec-

cüh-ü rahmetin inikası ve gölgesi olmak cihetiyle makbuldür. Yoksa arzu edilecek bir şey değildir. Çünkü kabir kapısında söner, beş para etmez." (M.413)

3029- "Ey nefis! Eğer takva ve amel-i salih ile Hâlikını razı etti isen, halkın rızasını tahsile lüzum yoktur; o kâfidir. Eğer halk da Allah'ın hesabına rıza ve muhabbet gösterirlerse, iyidir. Şayet onlarınki dünya hesabına olursa kıymeti yoktur. Çünki onlar da senin gibi âciz kullardır. Maahaza ikinci şıkkı takib etmekte şirk-i hafi olduğu gibi, tahsili de mümkün değildir. Evet bir maslahat için sultana müracaat eden adam, sultanı irza etmiş ise, o iş görülür. Etmemiş ise halkın iltimasıyla çok zahmet olur. Maamafih, yine sultanın izni lâzımdır. İzni de rızasına mütevakkıftır." (M.N.185)

"Ey insan! Senin vücudunun sahasında yapılan fiiller ve işlerden senin yed-i ihtiyarında bulunan, ancak binde bir nisbetindedir. Baki kalan Malik-ül Mülk'e aittir. Binaenaleyh kendi kuvvetine göre yük al. Yoksa altında ezilirsin. Kıl kadar bir şuur ile, büyük taşları kaldırmak teşebbüsünde bulunma. Malikinin izni olmaksızın O'nun mülküne el uzatma. Binaenaleyh gafletle, kendi hesabına bir iş yaptığın zaman, haddini tecavüz etme. Eğer Malikin hesabına olursa istediğin şeyi al ve yap. Fakat izin ve meşiet ve emri dairesinde olmak şartıyla. İzin ve meşietini de Şeriatından öğrenirsin." (M.N.82)

3030- Ey ehl-i iman!..."Amelinizde rıza-yı ilahî olmalı. Eğer o razı olsa, bütün dünya küsse, ehemmiyeti yok. Eğer o kabul etse, bütün halk reddetse, tesiri yok. O razı olduktan ve kabul ettikten sonra, isterse ve hikmeti iktiza ederse, sizler istemek talebinde olmadığınız halde halklara da kabul ettirir, onları da razı eder." (L.160)

3031- Evet "Cenab-ı Hakk'ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba' ile ve fazla muvaffakıyet ile değildir. Çünki onlar vazife-i İlahiyeye ait olduğu için istenilmez, belki bazan verilir. Evet bazan birtek kelime sebeb-i necat ve medar-ı rıza olur. Kemmiyetin ehemmiyeti o kadar medar-ı nazar olmamalı. Çünki bazan bir tek adamın irşadı, bin adamın irşadı kadar rıza-i İlahîye medar olur. Hem ihlas ve hakperestlik ise, müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine tarafdar olmaktır. Yoksa "Benden ders alıp sevab kazandırsınlar" düşüncesi, nefsin ve enaniyetin bir hilesidir." (L.152)

3032- Rıza-yı İlahî hakkında Kur'andan birkaç not:

-Rıza-yı İlahîyi kazanan sadıklar: (5:119)

-Rıza-yı İlahîyi kazanan ve sabıkûn-el evvelûn olan Muhacirîn, Ensar ve onlara tabi olanlar: (9:100)

-Allah'ın rızasını kazanan Hizbullah: (58:22)

-Dinin temeli rıza-i İlahî ve takvadır: (9:109)

-Sahabeler Allah'dan bir fazilet ve rızasını istemişlerdir: (48:29) (59:8)

-Allah, rızasına uyanlara, selâmet yollarını açar: (5:16)

-Rıza-ı İlahî her şeyden büyüktür. (üstündür): (9:72)

-Rıza-yı İlahîyi kazanmak için nefsini Allah yolunda sarfedenler: (2:207)

-Rıza-yı İlahîyi isteyerek, malını infak, kendilerini veya kendilerinden bir kısmını Allah yolunda tesbit edenlerin hali: (2:265) (Bu not, E.T.den alındı ve vakf-ı hayata da ima olsa gerek.)

-Rıza-yı İlahîyi kazanmak maksadıyla sadaka, ma'ruf ve ıslah-ı beyni emretmek için gizli toplanıp çalışanlara ecr-i azîm vardır: (4:114) (Bu âyette de gizli planlar hazırlayan münafık cereyanıyla, böyle cereyanların tahribatına karşı gizli dinî faaliyet yapan Hizbullaha da işaret vardır.)

Bir atıf notu:

-Ubudiyet, emir ve rıza-i İlahîye bakar, bak: 4101.p.

3033- RIZK رزق : Yiyip içecek şey. Maddi, manevî ihtiyaca lâzım olan nimet. Allah'ın herkese lütuf ve kısmet ettiği ve bekaya sebeb olan nimet. *(Bak: Hırs, Ni'met, Şükr)*

3033/1- Bediüzzaman Hazretleri rızk ve maişetin istihsali için helâlinden çalışıp kazanmanın meşru yollarını hülasaten şöyle ifade eder:

"Maişet için tarik-i tabiî ve meşru ve zîhayat; san'attır, ziraattır, ticarettir." (Mün.32)

Şeriatın beyan ettiği mezkûr üç nevi maişet yolu, Büyük İslâm İlmihali'nde şöyle izah edilir:

"Başka başka kazanç yolları vardır. Bunların efdali, evvela cihad yoludur. Sonra ticarettir, sonra ziraattır. Bazı zevata göre, ziraat ticaretten efdaldir. Daha sonra da san'attır..."

Bu zikrolunan meşru kazanç, dört sınıf olarak beyan ediliyor:

3033/2- Birincisi: "Herhangi bir müslim için kendi nefsini ve nafakaları üzerine lâzım gelen kimseleri iaşeye ve (eğer borcu varsa) borçlarını ödemeye yetişecek miktar helâlinden kesbde bulunmak bir farzdır. Nitekim bir Hadis-i Şerif'de: **"Her Müslim üzerine helâli aramak vacibdir"** buyurulmuştur. (1)

3033/3- İkincisi: "Fakirlere yardım, gariblere *(Garibler için bak: 1289, 1750.p.lar)* iyilik yapmak için kifâyet miktarından fazla kesb, memduhtur, müstahsendir. (2) Böyle bir kazanç nafile ibadetten efdaldir. Çünkü bunun faidesi başkalarına şâmildir. (3)

1: طَلَبُ الْحَلاَلِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

2 Yani ihtiyacat-ı zaruriyeden fazla olan kazanç, hayr u hasenat için olması halinde müstahsen olunca, bu çalışma, dinî hizmete takdim hakkını kazanmaz. Zira cihad-ı manevî olan dinî hizmetler, bu zamanda farz-ı ayndır ki, çok şeylerden önce tercihi gerekiyor. Bediüzzaman Hz. bu mevzuda şöyle diyor:

"Cihad farz-ı kifaye iken farz-ı ayn olmuştur, belki muzaaf bir farz-ı ayn hükmüne geçmiştir." (H.Ş. 43)

Bediüzzaman Hz. diğer bir beyanında ise: Tahrib kolay olduğundan bu zamanda yüzbinler tamiratçının ve millet ve hükümetin kendine yardım etmesinin zarureti ve ehl-i imanın da dine hizmeti dünya işlerine tercih etmelerinin vâcib, yani terkedilemeyen bir farz ve mükellefiyet olduğunu beyan eder. İfade aynen şöyledir:

"Risale-i Nur'un hizmet-i imaniyede, bu zamanda binler tahribatçılara mukabil yüzbinler tamiratçı lâzım gelirken, hem benimle lâakal yüzer kâtib ve yardımcı bulunmak ihtiyaç varken, değil çekinmek ve temas etmemek, belki millet ve ehl-i idare takdir ile ve teşvik ile yardım ve temas etmek zaruri iken ve o hizmet-i imaniye hayat-ı bakiyeye baktığı için hayat-ı faniyenin meşgalelerine ve faidelerine tercih etmek ehl-i imana vacib iken..." (E.L.51)

"Halbuki bu asır, o damar-ı insanîyi o derece şırınga etmiş ki; küçük bir ihtiyaç ve âdi bir zarar-ı dünyevî yüzünden elmas gibi umûr-u diniyeyi terkeder." (K.L.l05) diyerek, bu fitne asrında umum müslümanlar için dinî hizmetin elzemiyeti sarahaten ilân edilmektedir. Demek maişette ihtiyacât-ı hakikiyeden fazla olan kazancın tercihi, 3033/3.p.da beyan olunduğu üzere ve kazanç da meşru olmak şartiyle hem vesile-i hizmet-i diniye cihetiyle ve bir nevi taksim-ül a'mal kaidesi manasında olabilir. Bu tercih hususu, mü'minin kendi ihtiyar ve diyanetine bağlıdır. Ondan maddî yardım taleb olunmaz.
Mevzumuzla alâkalı bir atıf notu: Dünya işleri cihada mani olmamalı: Bak, 573, 574. p.lar.

Mezkûr ikinci kazanç şekline bir örnek mânasında olarak, Bediüzzaman Hazretleri'nin Darül Hikmet'te aldığı maaşın fazlasını, millete iade etmesi. Bak: Emirdağ Lâhikası-I sh: 24 ve A. Badıllı Mufassal Tarihçe sh: 458 (Hazırlayanlar)

3 Bir hadis-i şerif: "Salih insan için salih mal ne güzeldir." mealindedir. K.H. 2823 Kesb ve iktisabın farkı için: Bak, 2340-2342.p.lar. (Hazırlayanlar)

3033/4- Üçüncüsü: "Geniş bir dirliğe ermek, fazla mütena'im olmak için daha ziyade miktarda kesb, mübahtır." (4)

3033/5- Dördüncüsü: "Halka karşı tekebbür ve tefahurda bulunmak için yapılan kesb haramdır. Velev ki helâl bir yolda yapılmış olsun. Nâsa karşı serveti ile, mevkii ile çalım satan kimseler, yarın âhirette Hak Tealâ Hazretlerinin gazabına uğrayacaklardır." (B.İ.İ. sh: 417)

Bir rivayette şöyle buyruluyor:

طَلَبُ كَسْبِ الْحَلاَلِ فَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ Yani: **Helâl kazanç talebinde bulunmak, farzdan sonra farzdır.** (R. E. 312 ve K.H. 1671, 1929)

Âhirzamanda İslâm'ın maddî varlığı ve dinin muhafazası ve i'lâsı (israfa, sefahete ve şahsî menfaat hissine vesile yapmamak şartıyla) teknik imkânlar ve iktisadî kuvvet ile korunabileceği ehadiste haber verilir. *(Bak: R.E. 59/15, 105/6)* Fakat bu tarz rivayetlerin beyan ettikleri terakkinin (mevzumuzla alâkalı umum bahisler ve dersler müvacehesinde) müslüman ekseriyetin şahsî menfaatının terkiyle hamiyet-i diniyeye sahib olacakları devrede zuhur edeceği anlaşılıyor. Fitne zamanında ekseriyetle zenginlik, sefahete; fakirlik, derd-i maişetten gelen gafletle dünya hayatının âhirete tercih edilmesine sebebiyet verdiği görülmektedir. *(Bak: 719, 720.p.lar.)*

Demek cemiyette iktisadî refahtan önce, dinî salâhat gerekiyor. Esasen bu refah ve salâhat da, İslâm milletlerinde ancak diyanet ile mümkündür. Bediüzzaman Hz. bu mes'ele hakkında şu ikazı yapar:

"Ey divane baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki; müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki, fakr-ı hale düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar; tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar. Zannın yanlıştır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hale düşüyorlar. Çünki mü'minde hırs, sebeb-i hasarettir ve sefalettir. اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ durub-u emsal hükmüne geçmiştir. Evet, insanı dünyaya çağıran ve sevkeden esbab çoktur. Başta nefis ve hevası ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâîleri var.

4 Yani sefahet ve asrîliği terk ile meşru dairede yaşayanlar için, bu kazancın günahı ve sevabı olmuyor demektir. Fakat 3033/3.p.da anlatılan şekilde olsa, bir nevi ibadet olur. (Bak: 2793.p.) (Hazırlayanlar)

Halbuki baki olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediyeye davet eden azdır. Eğer sende zerre miktar bu bîçare millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-ü himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bakiyeye yardım eden azlara imdat etmek lâzım gelir. Yoksa o az dâîleri susturup, çoklara yardım etsen, şeytana arkadaş olursun.

İşte bu esaslara binaen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevketmeye ve teşvik etmeye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesailerinin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin te'sisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evamir-i kudsiyesiyle ve takva ve salabet-i diniye ile olur." (L.122)

Kur'an umum zaman ve mekânlara hükmettiği cihetle, Kur'anın hakikatlarını izhar ve beyan eden Bediüzzaman'ın eserlerindeki hakaik de küllîdir, gelecek zamanlara da şâmildir ve en mükemmel cemiyetlere de ders verir. Bu itibarla Külliyat-ı Nur'un bazı beyanlarına, makamlarına göre bakılmalıdır. Meselâ ekseriyetin dünyevî ve şahsî menfaatlere sarıldığı bir cemiyette, âhirete teşvik etmek gerekiyor. Dünyasını âhiretine vesile yapabilen kâmil bir İslâm cemiyetinde ise-şer'î müvazenesi ile olmak şartıyla-teknik terakki tavsiye edilebilir. İşte Risalelerde görülen dünyanın imarına ve terakkiye teşvik eden beyanlarla, dünyadan geri çeken ikazlara ve derslere, makamlarına göre bakılmazsa hakikat iltibas olunur. Bu iki tarz beyanlardan bazı nümuneler aşağıda dercedildi.

3033/6- Meselâ: Bediüzzaman Hazretleri, terakkiye teşvik ettiği Eski Said devresinde, yani Osmanlı Devleti'nin son devresinde sorulan bir sual ve terakki ve çalışmaya teşvik eden cevabı:

"S- Eskiden İslâmlar zengin, onlar fakir idiler. Şimdi her yerde kaziyye bil'âkistir. Hikmet nedir?

C- İki sebebi biliyorum:

Birincisi: لَيْسَ لِلاِنْسَانِ اِ ّ مَاسَعَى (53:39) olan ferman-ı Rabbanîden müstefad olan meyelan-ı sa'y ve اَلْكَاسِبُ حَبِيبُ اللّٰه olan ferman-ı Nebevîden müstefad olan şevk-i kesb; bazı telkinat ile o meyelan kırıldı ve o şevk de söndü. Zira i'lâ-yı Kelimetullah şu zamanda maddeten terakkiye mütevakkıf olduğunu bilmeyen; ve dünya مِنْ حَيْثُ هِيَ مَزْرَعَةُ اْ ٰخِرَة cihetiyle

kıymetini takdir etmeyen; ve kurun-u vusta ve kurun-u uhranın ilcaatını tefrik eylemeyen; ve birbirinden gayet uzak, biri mezmum ve biri memduh olan tahsil ve kesbde olan kanaatı ile, mahsul ve ücretteki kanaatı temyiz etmeyen; ve birbirinden nihayet derecede baîd, hatta biri tenbelliğin ünvanı, diğeri hakiki ihlasın sadefi olan iki tevekkülü (ki: Biri, meşietin muktezası olan esbab arasındaki nizama karşı temerrüd hükmünde olan, tertib-i mukaddemattaki bir tevekkül-ü tenbelâne; diğeri, İslâmiyetin muktezası olan, netice itibarıyla gerdendâde-i tevfik olarak vazife-i İlahiyeye karışmamakla terettüb-ü neticede mü'minâne tevekküldür.) ikisini birbiriyle iltibas eden ve "Ümmetî! Ümmetî!" sırrını teferrüs etmeyen ve خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ hikmetini anlamayan bazı adamlar ve bilmeyen bir kısım vaizlerdir ki, o meyelanı kırdılar; o şevki de söndürdüler." (Mün.38)

3033/7- Terakkiye ait bir başka misal:

"Madem herbir insana, fıtraten, zemine bir halife olmak kabiliyetini vermişim. Elbette o kabiliyete göre ruy-i zemini görecek ve bakacak, anlayacak istidadını dahi vermesini, hikmetim iktiza ettiğinden vermişim. Şahsen o noktaya yetişmezse de, nev'an yetişebilir. Maddeten erişemezse de, ehl-i velâyet misillû, manen erişebilir. Öyle ise, şu azîm ni'metten istifade edebilirsiniz. Haydi göreyim sizi, vazife-i ubudiyetinizi unutmamak şartıyla öyle çalışınız ki, ruy-i zemini, her tarafı herbirinize görülen ve her köşesindeki sesleri size işittiren bir bahçeye çeviriniz.

هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ اْ َرْضَ ذَلُو ً فَامْشُوا فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَاِلَيْهِ النُّشُورِ (67:15) deki ferman-ı Rahmanîyi dinleyiniz." (S.257)

3033/8- Bediüzzaman Hz.nin terakkiyata dair buna benzer pek çok beyanları vardır. Fakat, insanlar salih olmazlarsa, maddî ve teknik imkanlarla zulüm ve sefahete girdikleri; fakir olunca da derd-i maişette boğuldukları, dinde haber verildiği gibi, bilmüşahede de görülmektedir. Bunun için Bediüzzaman Hz. yine dinin haber verdiği üzere, evvela insanların iman-ı kâmil ve sâlih olmalarını birinci derecede ele alarak tahkikî iman ve takvada tahşidat yapmış; dünya hayatını âhirete tercih ettiren ve sefahete iten bu asrın fitnesinden daima ikaz etmiş ve önceki parağrafta nümunesini gördüğümüz gibi İkinci Meşrutiyette terakkiyata teşvik ederken daha sonraları bu teşvikten vazgeçip inzivaya çekilmiştir. *(Bak: 2284-2288.p.lar)*

İşte Risale-i Nur Külliyatı'nda Kur'anda beyan olunduğu üzere, dünyanın imarına ve terakkiyata teşvikle beraber, daha çok ve tekrarlı bir şekilde dünyadan men edici *(Bak: Dünya)* derslerin bulunması, zâhiren tenakuz gibi görünürken, hakikatta tam bir belâgat olup mutabık-ı hâldir. Yani fâsık ve kâmil insan ve cemiyetlere göre bu teşvik durumu da değişir.

Mevzumuz içinde zikri gereken diğer ehemmiyetli bir husus da şudur ki: İnsanların çoğu dünyayı imar ederlerken, az bir kısmı da emr-i Kur'anî olarak münhasıran diyanete hâdim olmalı ve dünya işlerine girmemeli ve girmemeleri için de fırsat ve imkân verilmelidir. *(Bak: 8958/1, 2477/1.p.lar)*

3033/9- Şimdi dünya hayatına dalıp gaflete düşmekten ikaz eden birkaç dersi görelim:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

وَمَاخَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونَ α مَااُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ

وَمَااُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونَ α اِنَّ اللّٰهَ هُوَالرَّزَّاقُ ذُوالْقُوَّةِ الْمَتِين α

Şu âyet-i kerimenin zâhir manası, çok tefsirlerin beyanına göre yüksek i'caz-ı Kur'anîyi göstermediğinden, çok zaman zihnime ilişiyordu. Kur'anın feyzinden gelen gayet güzel ve yüksek manalarından üç veçhini icmalen beyan edeceğiz..

İkinci Vecih: İnsan rızka çok mübtelâ olduğu için, rızka çalışmak bahanesi, ubudiyete mani tevehhüm edip, kendine bir özür bulmamak için âyet-i kerime diyor ki: "Siz ubudiyet için halkolunmuşsunuz, netice-i hilkatiniz ubudiyettir. Rızka çalışmak, emr-i İlahî noktasında bir nevi ubudiyettir. Benim mahlukatım ve rızıklarını deruhde ettiğim nefisleriniz ve ıyaliniz ve hayvanatınızın rızkını tedarik etmek, âdeta bana ait rızk ve it'amı ihzar etmek için yaratılmamışsınız. Çünki Rezzak benim, sizin müteallikatınız olan ibadımın rızkını ben veriyorum. Siz bunu bahane edip, ubudiyeti terk etmeyiniz!" (L.268)

"İ'lem: Ey müslümanları dünyaya davet eden gafil bil ki: Hata ediyorsun. Evet ey gafil, zannediyor musun ki, insanın dünyaya gelmesinden maksud-u bizzat, yalnız dünyanın imareti ve sanayiin ihtirai ve rızkı tahsil, vesaire gibi dünyaya ait şeylerdir. Halbuki kâf ve nûn mabeyninde emri cari olan Sahib-ül Mülk, ins ve cinni kendisine ibadet etmek için yarattığına ve

insan ve hayvanın rızkını kendisi taahhüd ettiğine dair olan fermanıma; hem de vücud ve kevn ve vakide olan herşey ve fıtrat-ı insaniye techizatının dahi tasdik ettiği olan şu âyetlerine bak:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونَ α

وَكَاَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ

Hem acaba zu'm ediyor musun ki; seni sun'-u hâlikanesiyle yapan ve her zaman vücudunun tazelenmesiyle daima seni ve sende değişmekte olan zerrat-ı vücudunu san'at içinde halkeden bir zât, onun nizam-ı mülkü içinde senin yaptığın tasniâtına veya kendi tasarrufatı içindeki faaliyetinde senin tavassutuna muhtaç olsun.

Evet beşerin eliyle yapılan bütün masnuat, bir tek ağacın yahut tek bir arının hilkatına veyahut bir tek gözün veya bir lisanın san'atına müsavi gelmediğini görmüyor musun?" (M.Nu 329)

"Rızk-ı helâl, iktidar ve ihtiyar kuvvetiyle kazanılmaz, buldurulmaz. Belki çalışmasını ve sa'yini kabul eden bir merhamet tarafından verilir ve ihtiyacına acıyan bir şefkat canibinden ihsan edilir. Fakat, rızk ikidir:

Biri Yaşamak için hakiki ve fıtrî rızıktır ki; taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Hatta o kadar muntazamadır ki; bedende yağ vesaire suretinde iddihar olunan fıtrî rızk, hiç olmazsa yirmi günden ziyade bir şey yemeden yaşatır. Hayatını idame eder. Demek yirmi-otuz günden evvel ve bedende müddehar olan fıtrî rızkı bitmeden zâhiren açlıktan vefat edenler, rızıksızlıktan değil, belki su-i i'tiyaddan ve terk-i âdetten neş'et eden bir hastalıktan vefat ederler.

İkinci kısım rızık: İ'tiyad, israf ve su-i istimalât ile tiryaki olup zaruret hükmüne geçen mecazî ve sün'î rızıktır. Bu kısım ise; taahhüd-ü Rabbanî altında değil, belki ihsana tâbidir. Kâh verir, kâh vermez." (Ş.173)

وَمَاهٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ" -3033/10

İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsan bir yolcudur. Sabavetten gençliğe, gençlikten ihtiyarlığa, ihtiyarlıktan kabre, kabirden haşre, haşirden ebede kadar yolculuğu devam eder. Her iki hayatın levazımatı, Mâlik-ül Mülk tarafından verilmiştir. Fakat o levazımatı, cehlinden dolayı tamamen bu hayat-ı faniyeye sarfediyor. Halbuki, o levazımattan lâakal onda biri dünyevî hayata, dokuzu hayat-ı bakiyeye sarfetmek gerektir." (M.N.223)

"Madem iş böyledir. Vazife-i asliyeni yaptıktan sonra, seni istimâl ettiği vakit, O'nun hesabıyla çalış, O'nun namıyla başla. İzin verdiği dairede amel et. Eğer vazife-i asliyen olan ubudiyetle vazife-i ârıziye muaraza etseler, sen vazifene bak. Ötekini, sahib-i hakiki olan Cenab-ı Hakk'a tefviz et." (N.İ.K. 51)

3033/11- Bediüzzaman Hazretleri, âhirzaman fitnesinin manevî tahribatını tamire çalışan manevî cihad ehlini, dünyevî mes'elelerle meşgul etmenin çok yanlış bir hareket olacağını bir hâdise münasebetiyle şöyle beyan eder:

"Bugünlerde benim yanıma müteaddid ayrı ayrı zâtlar geldiler. Ben onları âhiret için zannettim. Halbuki ya ticaret veya işlerinde bir kesad ve muvaffakiyetsizlik olduğundan, bize ve Risale-i Nur'a, muvaffakiyet için ve zarardan kurtulmak niyetiyle müracaat edip, dua ve istişare istediklerini anladım.

Ben, bunlara ne edeyim ve ne diyeyim? diye tahattur ettim. Birden ihtar edildi: "Ne sen divane ol ve ne de onları divanelikte bırakıp divanece konuşma. Çünki: Yılanlar zehirine karşı tiryak tedarikiyle ve onları kaçırmasıyla meşgul ve vazifedar bir tek adam, yılanlar içinde duran ve sineklerin ısırmasına maruz olan ve sinekleri kaçırmak için çok yardımcıları bulunan diğer bir adama, yılanların ısırmasını bırakıp ona, sinekler ısırmamasına yardım için koşan divanedir. Ve onu çağıran dahi divanedir. O sohbet dahi divanece bir konuşmaktır." Evet hadsiz hayat-ı uhreviyeye nisbeten muvakkat ve fani kısacık hayat-ı dünyeviyenin zararları, sineklerin ısırması gibidir. Hayat-ı ebediyenin zararları, ona nisbeten yılanların ısırmasıdır." (K.L.124)

3033/12- Müdde-i Umuminin bir iddiası:

"Hiçbir iş ile meşgul olmayan...

Cevap: Risale-i Nur'un te'lifi ve tashihi ile olan büyük meşgaleyi görmemesi, bu yanlışını herkese gösteriyor." (Ş.406)

"Madem kabir kapısı kapanmıyor ve madem kabrin öbür tarafındaki endişe-i istikbal her ferdin en mühim mes'elesidir. Elbette milletin itaat ve hürmetine istinad eden vazifeler, yalnız milletin hayat-ı dünyeviyesine ait içtimaî ve siyasî ve askerî vazifelere münhasır değildir. Evet, yolculara seyahat için vesika vermek bir vazife olduğu gibi, ebed tarafına giden yolculara da hem vesika, hem o zulümatlı yolda nur vermek öyle bir vazifedir ki, hiçbir

vazife o vazife kadar ehemmiyetli değildir. Böyle bir vazifenin inkârı, ölümün inkârıyla ve her gün اَلْمَوْتُ حَقٌّ davasını, cenazelerinin mührüyle imza edip tasdik eden otuzbin şâhidin şehadetini tekzib ve inkâr etmekle olur. Madem manevî hâcât-ı zaruriyeye istinad eden manevî vazifeler var. Ve o vazifelerin en mühimmi, ebed yolunda seyahat için pasaport varakası ve berzah zulümatında kalbin ceb feneri ve saadet-i ebediyenin anahtarı olan imandır ve imanın ders ve takviyesidir." (L.173)

"Bu gözümüz önünde ve bizi bekleyen ölümün idam-ı ebedîsinden ve karşımızda kapısını açan ve bizi cebr-i kat'î ile çağıran kabrin daimî karanlık haps-i münferidinden kurtulmağa çalışıyoruz. Hem sizin de o dehşetli ve çaresiz musibetten kurtulmanıza yardım ediyoruz. Sizin nazarınızda en büyük bir mes'ele-i dünyeviye ve siyasiye, bizim nazarımızda ve hakikat cihetinde kıymeti pek azdır ve bilfiil vazifedar olmayanlara mâlâyani ve ehemmiyetsizdir ve kıymeti yoktur. Fakat bizim iştigal ettiğimiz vazife-i zaruriye-i insaniye ise, herkese her zaman ciddi alâkası var. Bu vazifemizi beğenmeyenler ve kaldıranlar, ölümü kaldırmalı ve kabri kapamalı!" (Ş.340)

3033/13- Dünyanın imarına ait olan teknik vasıtalar ve hârika keşfiyatların lisan-ı hal ile ileri sürdükleri ehemmiyet derecelerine karşı, hakiki vazife-i insaniye olan ubudiyetin verdiği cevab şöyle dile getiriliyor:

"Eğer o hârikalar, daire-i ubudiyete gidip, o daireden haklarını isterlerse; o zaman o daireden şöyle bir cevab alırlar ki: "Sizin münasebetiniz bizimle pek azdır ve dairemize kolay giremezsiniz. Çünki, programımız budur ki: Dünya bir misafirhanedir. İnsan ise onda az duracaktır ve vazifesi çok bir misafirdir ve kısa bir ömürde hayat-ı ebediyeye lâzım olan levazımatı tedarik etmekle mükelleftir. En ehemm ve en elzem işler, takdim edilecektir. Halbuki siz ekseriyet itibarıyla şu fani dünyayı bir makarr-ı ebedî nokta-i nazarında ve gaflet perdesi altında, dünyaperestlik hissiyle işlenmiş bir suret, sizde görülüyor. Öyle ise; hakperestlik ve âhireti düşünmeklik esasları üzerine müesses olan ubudiyetten hisseniz pek azdır. Lâkin eğer kıymettar bir ibadet olan sırf menfaat-ı ibadullah için ve menafi-i umumiye ve istirahat-ı âmmeye ve hayat-ı içtimaiyenin kemaline hizmet eden ve elbette ekalliyet teşkil eden muhterem san'atkârlar ve mülhem keşşaflar, arkanızda ve içinizde varsa; o hassas zatlara şu remz ve işarât-ı Kur'aniye -sa'ye teşvik ve san'atlarını takdir etmek için- elhak kâfi ve vâfidir." (S.266) *(Bak: Terakki)*

"Ey dünyaperest nefsim! Acaba ibadetteki füturun ve namazdaki kusurun meşagil-i dünyeviyenin kesretinden midir veyahut derd-i maişetin meş-

galesiyle vakit bulamadığından mıdır? Acaba sırf dünya için mi yaratılmışsın ki, bütün vaktini ona sarfediyorsun? Sen istidad cihetiyle bütün hayvanatın fevkinde olduğunu ve hayat-ı dünyeviyenin levazımatını tedarikte iktidar cihetiyle, bir serçe kuşuna yetişemediğini biliyorsun. Bundan neden anlamıyorsun ki, vazife-i asliyen hayvan gibi çabalamak değil; belki hakiki bir insan gibi, hakiki bir hayat-ı dâime için sa'y etmektir." (S.271)

3034- "Nasılki mide bir rızık ister; öyle de, kalb ve ruh ve akıl ve göz ve kulak ve ağız gibi insanın latifeleri ve duyguları dahi Rezzak-ı Rahim'den rızıklarını isterler ve müteşekkirane alırlar. Her birisine ayrı ayrı ve onlara lâyık ve onları memnun ve mütelezziz eden rızıkları, hazine-i rahmetten ihsan edilir. Belki Rezzak-ı Rahim, onlara daha geniş rızık vermek için göz ve kulak, kalb ve hayal ve akıl gibi o latifelerin her birisini, hazine-i rahmetinin birer anahtarı hükmünde yaratmış. Meselâ: Göz, kâinat yüzündeki hüsün ve cemal gibi kıymetdar cevher hazinelerinin bir anahtarı olduğu misillü, ötekiler dahi (herbiri) birer âlemin anahtarı olur; iman ile istifade eder...

3035- Bu kâinatı yaratan Zat-ı Kadir-i Hakîm, nasılki kâinattan hayatı bir hülasa-i camia olarak halkedip, umum maksadlarını ve isimlerinin cilvelerini onda temerküz ettiriyor. Öyle de, hayat âleminde dahi, rızkı bir cem'iyetli merkez-i şuunat yaparak... iştiha ihtiyacını ve zevk-i rızkîyi zihayatta halkederek... hilkat-ı kâinatın en ehemmiyetli bir gayesi ve bir hikmeti olan daimî ve küllî bir teşekkür ve minnetdarlık ve perestişlik ile rububiyetine ve sevdirmesine karşı mukabele ettiriyor.

3036- Meselâ: Çok geniş olan memleket-i Rabbaniyenin her tarafını, hususan melaike ve ruhaniler ile semavatı ve ervah ile âlem-i gaybı şenlendirdiği gibi; maddî âlemi dahi,hususan hava ve arzı, her vakit ve her tarafını ziruhun, hususan kuşların ve kuşçukların vücudlarıyla şenlendirmek ve ruhlandırmak hikmetiyle ihtiyac-ı rızkî ve rızkın zevki, pek kuvvetli bir kamçı olarak hayvanları ve insanları rızık peşinde koşturmakla tahrik ederek tenbellikten ve ataletten kurtarıp gezdirmesi, şuunat-ı rububiyetin bir hikmetidir. Eğer bu hikmet gibi mühim hikmetler olmasa idi, ağaçların erzakını onlara koşturduğu gibi, hayvanların da mukannen olan ta'yinatlarını onlara zahmetsiz bir surette fıtrî hacetlerini koşturacaktı." (Ş.174)

3037- Hem"ehemmiyetli bir hikmet için, zahir nazarda mübhem ve gayr-ı muayyen tevehhüm edilen eceller ve rızıklar, ibham perdesi altında Kaza ve Kader-i Ezelî'nin defterinde mukadderat-ı hayatiye sahifesinde her zihayatın eceli mukadder ve muayyendir; tekaddüm, teahhur etmez. Ve her ziruhun rızkı tayin ve tahsis edilip Kaza ve Kader levhasında yazıldığına hadsiz deliller var.

Meselâ: Koca bir ağacın ölmesi, onun bir nevi ruhu olan çekirdeğini onun yerinde vazife görmek için bırakması, bir Alîm-i Hafîz'in hikmetli kanunuyla olması ve bir yavrunun rızkı olan süt memelerden gelmesi ve kan ve fışkı içinden çıkıp hiç bulaşmadan safi, temiz olarak ağzına akması, tesadüf ihtimalini kat'i bir surette red ve bir Rezzak-ı Alîm-i Rahim'in şefkatli düsturuyla olduğunu gayet kat'i gösteriyor. Bu iki cüz'î misale bütün zihayat, ziruh kıyas edilsin.

Demek hakikatta hem ecel muayyen ve mukadderdir, hem rızık herkese göre bir taayyün içinde mukadderat defterinde kaydedilmiştir. Fakat gayet mühim bir hikmet için hem ecel, hem rızık perde-i gaybda ve mübhem ve gayr-ı muayyen ve zahiren tesadüfe bağlı gibi görünüyor.

Eğer ecel güneşin gurubu gibi muayyen olsa idi; yarı ömür gaflet-i mutlakada ve âhirete çalışmamakla zayi olup, yarı ömürden sonra hergün ölüm darağacı tarafına bir ayak atmak gibi dehşetli bir korku alıp eceldeki musibet yüz derece ziyadeleşmesi sırrıyla, başa gelen musibetler ve hatta dünyanın eceli olan kıyamet perde-i gaybda merhameten bırakılmış.

Rızık ise; hayattan sonra ni'metlerin en büyük bir hazinesi ve şükür ve hamdin en zengin bir menbaı ve ubudiyet ve dua ve ricaların en cem'iyetli bir madeni olmasından, suret-i zahirede mübhem ve tesadüfe bağlı gibi gösterilmiş. Ta her vakit Rezzak-ı Kerim'in dergahına iltica ve rica ve yalvarmak ve hamd ve şükür şefaatiyle rızk istemek kapısı kapanmasın. Yoksa muayyen olsa idi, mahiyeti bütün bütün değişecekti. Şâkirane, minnetdarane ricalar, dualar, belki mütezellilane ubudiyet kapıları kapanırdı." (Ş.649)

3038- Hem "وَكَاَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ (29:60) اِنَّ اللّٰهَ هُوَالرَّزَّاقُ ذُوالْقُوَّةِ الْمَتِينِ (51:58) âyetlerinin sırrınca: Rızık, doğrudan doğruya Kadir-i Zülcelal'in elindedir ve hazine-i rahmetinden çıkar. Herbir zihayatın rızkı, taahhüd-ü Rabbanîsi altında olduğundan, açlıktan ölmek, olmamak lâzım gelir. Halbuki zahiren açlıktan ve rızıksızlıktan ölenler çok görünüyor. Şu hakikatın ve şu sırrın halli şudur ki: Taahhüd-ü Rabbanî hakikattır. Rızıksızlık yüzünden ölenler yoktur. Çünki o Hakîm-i Zülcelal, zihayatın bedenine gönderdiği rızkın bir kısmını ihtiyat için şahm ve içyağı suretinde iddihar eder. Hatta bedenin her hüceyresine gönderdiği rızkın bir kısmını, yine o hüceyrenin bir köşesinde iddihar eder. İstikbalde hariçten rızık gelmediği zaman, sarfedilmek üzere bir ihtiyat zahîresi hükmünde bulundurur.

3039- İşte bu iddihar edilmiş ihtiyat rızık bitmeden evvel ölüyorlar. Demek o ölmek, rızıksızlıktan değildir. Belki su-i ihtiyardan tevellüd eden bir âdet ve o su-i ihtiyardan ve âdetin terkinden neş'et eden bir marazla ölüyorlar. Evet zihayatın bedeninde şahm suretinde iddihar edilen rızık-ı fıtrî, hadd-i vasat olarak kırk gün mükemmelen devam eder. Hatta bir marazın veya bir istiğrak-ı ruhani neticesinde iki kırkı geçer. Hatta bir adam, şedid bir inad yüzünden Londra mahpushanesinde yetmiş gün sıhhat ve selâmetle, hiçbirşey yemeden hayatı devam ettiğini, onüç-şimdi otuzdokuz-sene evvel gazeteler yazmışlar. Madem kırk günden yetmiş seksen güne kadar rızk-ı fıtrî devam ediyor ve madem Rezzak ismi gayet geniş bir surette ruy-i zeminde cilvesi görünüyor ve madem hiç ümid edilmediği bir tarzda, memeden ve odundan rızıklar akıyor, baş gösteriyor. Eğer pür-şer beşer su-i istiyariyle müdahale edip karışmazsa, her halde rızk-ı fıtrî bitmeden evvel, o zihayatın imdadına o isim yetişiyor, açlıkla ölüme yol vermiyor. Öyle ise açlıktan ölenler, eğer kırk günden evvel ölseler, kat'iyyen rızıksızlıktan değildir. Belki "Terk-ül âdât min-el mühlikât" sırrıyla, su-i ihtiyardan gelen bir âdet ve terk-i âdetten neş'et eden bir illetten, bir marazdan ileri gelmiştir. Öyle ise: Açlıktan ölmek olmaz, denilebilir. Evet bilmüşahede görünüyor ki: Rızık, iktidar ve ihtiyar ile makusen mütenasibdir. Meselâ: Daha dünyaya gelmeden evvel bir yavru, rahm-i maderde ihtiyar ve iktidardan bütün bütün mahrum olduğu bir zamanda, ağzını kımıldatacak kadar muhtaç olmayacak bir surette rızkı veriliyor. Sonra dünyaya geldiği vakit iktidar ve ihtiyar yok, fakat bir derece istidadı ve bilkuvve bir hissi olduğundan, yalnız ağzını yapıştırmak kadar bir harekete ihtiyaç ile en mükemmel ve en mugaddi ve hazmı en kolay ve en latif bir surette ve en acib bir fıtratta, memeler musluğundan ağzına veriliyor. Sonra iktidar ve ihtiyara bir derece alâka peyda ettikçe, o kolay ve güzel rızık, bir derece çocuğa karşı nazlanmağa başlar. O memeler çeşmeleri kesilir, başka yerlerden rızkı gönderilir. Fakat iktidar ve ihtiyarı, rızkı takib etmiye müsaid olmadığı için, Rezzak-ı Kerim, peder ve validesinin şefkat ve merhametlerini, iktidar ve ihtiyarına yardımcı gönderiyor. Her ne vakit iktidar ve ihtiyar tekemmül eder, o vakit rızkı ona koşmaz ve koşturulmaz. Rızık yerinde durur. Der: "Gel beni ara bul ve al!" Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile makusen mütenasibdir. Hatta çok risalelerde beyan etmişiz ki: En ihtiyarsız ve iktidarsız hayvanlar, daha iyi yaşıyorlar, daha iyi besleniyorlar." (L.62-64)

3040- Hem "(11:6) وَ مَامِنْ دَابَّةٍ فِىاْ َرْضِ اِ ّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا sarahatıyla; ummadığı tarzda yaşayacak kadar rızkını bulacak. Çünki şu âyet taahhüd ediyor. Evet, rızık ikidir:

Biri hakiki rızıktır, onunla yaşıyacak. Bu âyetin hükmü ile o rızık, taahhüd-ü Rabbanî altındadır. Beşerin su-ihtiyarı karışmazsa, o zaruri rızkı her halde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini feda etmeğe mecbur olmaz.

3041- İkincisi: Rızık-ı mecazidir ki, su-istimalat ile hacat-ı gayr-ı zaruriye hacat-ı zaruriye hükmüne geçip görenek belasiyle tiryaki olup, terkedemiyor. İşte bu rızık, taahhüd-ü Rabbanî altında olmadığı için, bu rızkı tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini feda edip, zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar manen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazan hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesat-ı diniyesini feda etmek suretiyle o bereketsiz menhus malı alır. Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemlerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşru bir surette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acib bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifa etmek lâzımdır.

Çünki اِنَّ الضَّرُورَةَ تُقَدَّرُ بِقَدْرِهَا [261] sırrıyla: Haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir; fazlasını alamaz. Evet muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki ölmiyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda kemal-i lezzet ile fazla yenilmez." (L.142)

3042- Hem "şimdi malda ve rızıkta hileler ile, su'-i istimal ile, rüşvetle çok haram karıştığı ve ekinciler kendi malına hakkıyla sahib olmadığı ve on adamdan iki-üçü tam rahmete müstahak ise, ekincilerin malından istifade edenlerden beş-altısı; ya zulüm ile -haram karıştırmakla- ya şükürsüzlükle rahmete istihkakını kaybediyor." (E.L.I33)

3043- "Madem rızık mukadderdir ve ihsan ediliyor ve veren de Cenab-ı Haktır; O hem Rahim, hem Kerimdir. Onun rahmetini ittiham etmek derecesinde ve keremini istihfaf eder bir surette gayr-ı meşru bir tarzda yüz suyu dökmekle; vicdanını belki bazı mukaddesatını rüşvet verip menhus, bereketsiz bir mal-ı haramı kabul eden düşünsün ki, ne kadar muzaaf bir divaneliktir.

Evet ehl-i dünya, hususan ehl-i dalalet; parasını ucuz vermez, pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mu-

261 K.H.: hadis: l640

kabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrib etmeye bazan vesile olur. O pis hırs ile, gazab-ı İlahîyi kendine celbeder ve ehl-i dalaletin rızasını celbe çalışır.

Ey kardeşlerim! Eğer ehl-i dünyanın dalkavukları ve ehl-i dalaletin münafıkları, sizi insaniyetin şu zaif damarı olan tama' yüzünden yakalasalar; geçen hakikatı düşünüp, bu fakir kardeşinizi nümune-i imtisal ediniz. Sizi bütün kuvvetimle te'min ederim ki: Kanaat ve iktisad; maaştan ziyade sizin hayatınızı idame ve rızkınızı te'min eder. Bahusus size verilen o gayr-ı meşru para, sizden ona mukabil binkat fazla fiat istiyecek. Hem her saati size ebedî bir hazineyi açabilir olan hizmet-i Kur'aniyeye sed çekebilir veya fütur verir. Bu öyle bir zarar ve boşluktur ki; her ay binler maaş verilse, yerini dolduramaz." (M.418) *(Bak: 990.p.)*

3044- Hem "rızık-ı helal, iktidar ile alınmadığına, belki iftikara binaen verildiğine delil-i kat'i; iktidarsız yavruların hüsn-ü maişeti ve muktedir canavarların dîk-ı maişeti; hem zekavetsiz balıkların semizliği ve zekavetli, hileli tilki ve maymunun derd-i maişetle vücutça zaifliğidir. Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile makusen mütenasibdir. Ne derece iktidar ve ihtiyarına güvense, o derece derd-i maişete mübtela olur." (S.64)

3045- Kur'anda rızıkla alâkalı çok âyetler vardır. Ezcümle aşağıdaki (51:56-58) âyetlerindeki mana inceliği hakkında Bediüzzaman Hazretleri bazı mühim vecihlerini şöyle beyan ediyor:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونَ مَا اُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَااُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونَ اِنَّ اللّٰهَ هُوَالرَّزَّاقُ ذُوالْقُوَّةِ الْمَتِينِ

"Şu âyet-i kerimenin zahir manası çok tefsirlerin beyanına göre yüksek i'caz-ı Kur'anîyi göstermediğinden, çok zaman zihnime ilişiyordu. Kur'anın feyzinden gelen gayet güzel ve yüksek manalarından üç veçhini icmalen beyan edeceğiz.

Birincisi: Cenab-ı Hak, Resulüne ait olabilecek bazı halleri, Resulünü tekrim ve teşrif noktasında bazan kendisine isnad eder. İşte burada da: "Resulüm size vazife-i risalet ve tebliğ-i ubudiyet hizmetine mukabil sizden bir ecir ve ücret ve mükâfat, bir it'am istemez" manasında, "Ben sizi ibadet için halketmişim, bana rızık vermek ve it'am etmek için değil" mealindeki âyet, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a ait it'am ve irzakı murad etmek gerektir. Yoksa gayet bedihi bir malumu i'lam kabilinden olur; i'caz-ı Kur'anın belagatına uygun gelmez.

3046- İkinci Vecih: insan rızka çok mübtela olduğu için, rızka çalışmak bahanesi, ubudiyete mani tevehhüm edip, kendine bir özür bulmamak için âyet-i kerime diyor ki:

"Siz ubudiyet için halkolunmuşsunuz. Netice-i hilkatiniz ubudiyettir. Rızka çalışmak, emr-i İlahî noktasında bir nevi ubudiyettir. Benim mahlukatım ve rızıklarını deruhde ettiğim nefisleriniz ve iyaliniz ve hayvanatınızın rızkını tedarik etmek, adeta bana ait rızık ve it'amı ihzar etmek için yaratılmamışsınız. Çünki Rezzak benim. Sizin müteallikatınız olan ibadımın rızkını ben veriyorum. Siz bunu bahane edip ubudiyeti terketmeyiniz!" Eğer bu mana olmazsa, Cenab-ı Hakk'a rızık vermek ve it'am etmek muhaliyeti bedihi ve malum olduğundan, i'lam-ı malum kabilinden olur. İlm-i belagatta bir kaide-i mukarreredir ki: Bir kelâmın manası malum ve bedihi ise, o mana murad değil, onun bir lâzımı, bir tabii muraddır. Meselâ, sen birisine desen: "Sen hâfızsın." O malumunu i'lam kabilinden olur. Demek maksud manası budur ki: "Ben senin hâfız olduğunu biliyorum." Bildiğimi bilmediği için ona bildiriyorum.

İşte bu kaideye binaen âyet, Cenab-ı Hakk'a rızık vermeyi ve it'am etmeyi nefyetmekten kinaye olan mana şudur: "Bana ait olup ve rızıklarını taahhüd ettiğim mahlukatıma rızık yetiştirmek için halkolunmamışsınız. Belki asıl vazifeniz ubudiyettir. Evamirime göre rızka çabalamak da bir nevi ibadettir."

3047- Üçüncü Vecih: Sure-i İhlas'ta nasılki (112:3) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ zahir manası malum ve bedihi olduğundan, o mananın bir lâzımı muraddır. Yani: "Valide ve veledi bulunanlar İlah olamazlar" manasında ve Hazret-i İsa (a.s.) ve Üzeyr (a.s.) ve melaike ve nücumların ve gayr-ı hak mabudların uluhiyetlerini nefyetmek kasdıyla, ezelî ve ebedî manasında Cenab-ı Hakk'ın, لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ -gayet bedihi ve malum- hükmettiği gibi, aynen onun gibi; bu misalimizde de "rızık ve it'am kabiliyeti olan eşya, İlah ve Mabud olamazlar" manasında Mabudunuz olan Rezzak-ı Zülcelal sizden kendine rızık istemez ve siz onu it'am için yaratılmamışsınız mealindeki âyet; rızka muhtaç ve it'am edilen mevcudat, mabudiyete lâyık değiller demektir." (L.268)

3048- Elhasıl: Herbir canlının varlığı ve hayatiyetinin devamı ve mukadder kemalatına vasıl olması için muhtaç olduğu -maddî ve manevî- her türlü

ihtiyaçları demek olan rızkı, Allah'dan başka hiçbir kimsenin vermeğe iktidarı olmaz. Ancak şu cihet var ki:

Allah'ın halkettiği sayısız ni'metlerin kıymetlerinin bilinmesi ve hamd ve şükür etmek vazifesinin unutulmaması gibi pekçok hikmetler için, rızkın elde edilmesini Cenab-ı Hak zahiren sebeblere bağlamış ve o sebeblere göre lâzım gelen çalışmaya insanları mükellef kılmış ve onları, çalışmadan fıtrî bir tarzda rızıklandırdığı ana karnındaki yavrular veya ağaçlar gibi rızıklandırmamıştır. Eğer hayat için gerekli bir nimet olan güneşin, belli vakitlerde doğup batması gibi, insanların diğer rızıkları dahi öylesine muayyen olarak verilse idi veya her an muhtaç olduğumuz hava gibi gayet bol olsa idi, şimdi nasıl ki büyük bir ni'met olan güneşin doğması için Cenab-ı Hakk'a dua ve iltica etmek ve doğduğu zaman şükretmek çok defa yapılmadığı gibi, bu ni'metlere karşı dahi vazife-i asliye olan hamd ve şükrü ve Cenab-ı Hakk'a ilticayı ekser halk çok kere unutmuş, gaflet ve isyana dalmış olurlardı.

Evet وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ (42:27) gibi âyetlerden anlaşılıyor ki; eğer rızık -havanın her yeri kapladığı gibi- bol verilseydi, insanlar şükrü unutup isyana dalacaklardı. Kur'an müteaddid âyetlerde de bu hakikatleri mükerreren bildirir.

Bir atıf notu:

-Lüks ve konforlu hayatın gaflet verdiğine dair bir âyetin işareti, bak: 2289.p.

3049- Rızkın insalar arasında müsavi olmaması ve zengin fakir sınıflarının bulunması da hikmetlidir. Zira iyilik eden ve edilenler arasındaki beşerî hayat ve iş münasebetlerinde adalet, şefkat, muhabbet, hürmet ve itaat gibi seciyeler, bu iki sınıfın bulunması ile tezahür edebilir. Eğer zengin fakir sınıfları bulunmasaydı, beşerin mezkûr yüksek seciyeleri tahakkuk etmezdi. Meselâ acınacak kimseler olmazsa, acıyan da olamaz. O halde şefkat hissinin ortaya çıkıp bilinmesi elbette mümkün olmazdı ve hakeza... Âlemde büyük ölçüde hakaik-i nisbiye hükümrandır.

Nitekim, bu hakikat Kur'anda (43: 32) âyetinde pek derin ve küllî manasıyla ifade ediliyor.

Ancak şu cihet var ki; sebebler arasında hükmünü icra eden hikmet-i İlahiyenin mezkûr tecellisini idrak etmek, ancak iman şuuru ile olur. Yoksa maddî sebebler içinde boğulan insan aklı, bu hakikatları idraktan âcizdir. 34. Surenin 36. âyeti ve 39. Surenin 52. âyeti derin ve küllî manasıyla bu hakikatı da ders veriyor.

3050- Evet yerlerde ve göklerdeki bütün fıtrat kanunlarına sahib olmayan ve küreleri döndürüp mevsimleri getiremeyen, Güneş'i halkedip Arz'a bakan vazifelerinde tavzif edemeyen; rızık olarak bir elmayı dahi yapamaz. Çünki her şey gibi bir tek elma dahi bahar tezgahında yapılır. Öyle ise, her bir canlının rızkını vermek sadece kâinatın sahibine hastır. Yağmur duası hakkında sorulan bir suale verdiği cevabın bir kısmında bu hakikatı gayet güzel ifade eden Bediüzzaman Hazretleri şöyle diyor:

"Gerçi yağmur namazının zahir neticesi yağmurun gelmesidir, fakat asıl hakiki, en menfaatli neticesi ve en güzel ve tatlı meyvesi şudur ki: Herkes o vaziyetle anlar ki, onun ta'yinini veren, babası, hanesi, dükkânı değil; belki onun tayinini veren, koca bulutları sünger gibi ve zemin yüzünü bir tarla gibi tasarrufunda bulunduran bir zat, onu besliyor, rızkını veriyor. Hatta en küçücük bir çocuk da -daima aç olduğu vakit validesine yalvarmağa alışmışken- o yağmur duasında küçücük fikrinde büyük ve geniş bu manayı anlar ki: Bu dünyayı bir hane gibi idare eden bir zat; hem beni, hem bu çocukları, hem validelerimizi besliyor, rızıklarını veriyor. O vermese, başkalarının faidesi olmaz. Öyle ise ona yalvarmalıyız der, tam imanlı bir çocuk olur." (E.L.I 32) *(Bak: 2842, 2843, 2844.p.lar)*

3051- RİBA رباء **:** (Faiz) Kelime manasıyla bir şeyin artması, çoğalması. *Muamelede meşru miktardan tecavüz. *Verilen borç para veya mal karşılığında kâr isteyip zarara ortak olmamak suretiyle hasıl olan haram kazanç. *Fıkıhta: Tartısı ve ölçüsü belli olan bir malı, aynı cinsten daha fazla olan bir mal ile, bir karşılığı olmaksızın, peşin veya veresiye değiştirmektir.

"Riba bir akid zımnında olur. Bir akidde cins ve miktarı müttehid iki mal birbirine tekabül ettirilerek mübadele edilmiş olduğu halde, arada bir tarafa bedelsiz bir fazla tahakkuk etti mi, işte bu bir ribadır ki, bedelli olmak üzere verildiği halde karşılığı yoktur. Meselâ, birine bedelini bilahare almak üzere karzan on lira verdiniz. Bir müddet sonra on lira yerine, on lira on kuruş getirip verirse, bu on kuruş açıktan, bedelsiz verilmiş bir ziyadedir. İşte âyet nazil olduğu zaman böyle altın veya gümüş nukud ikrazı ile riba, devr-i cahiliye Arablarında ma'ruf idi. Biri diğerine bir va'de ile altın veya gümüş bir miktar para ikraz eder ve o müddet için miktar-ı istikraza, aralarındaki teraziye (yani, karşılıklı rızaya) göre bir miktar ziyade de şart eylerdi. Her hangi bir borçta va'de hulul ettiği zaman, borçlu borcunu veremezse alacaklısına "veremiyeceğim, irba et, yani arttır" derdi. Yine bir miktar daha riba

zammedilir ve bu suretle va'de yenilendikçe borcun miktarı artardı. Her va'denin tecdidinde zammedilecek ribanın yalnız re's-ül mal hesabiyle veya evvelkinin re's-ül male zammiyle mecmuu üzerine yürütülmesi de şekl-i teraziye (karşılıklı rıza şekline) tabi olurdu ki, zamanımızda birisi basit faiz, biri mürekkeb faiz (bileşik faiz) demektir. Dünyanın bugünkü faiz muamelatı da mahiyeten devr-i cahiliyenin bu âdetinden başka bir şey değildir.

Ribanın ziyade-i nukuda mütearef olan bu manası, şer'îde diğer emvale ve nesiyeye dahi tatbik olunmuştur. Nitekim muamele-i sarrafiyeden mücerred nesiye yani veresiye, başlı başına bir ribadır.

Kezalik hurma, tuz, altın, gümüş, hasılı altı şeyi aynı vecihle sayan meşhur hadis-i şerifte fadıl (artış, fazlalık), hem yeden biyedin (elden ele) peşin ve hem mislen bimislin (aynı cins ve aynı miktar) müsavi mukabili olduğundan, müsavi olduğu halde peşin olmamak suretiyle tahakkuk eden fazlın (artışın) sırf veresî olmaktan ibaret ziyade-i hükmiyeye şümulü müttefekun aleyhtir.

Hazret-i Ömer demiştir ki: "Riba âyeti, Kur'anın en son nazil olan âyetlerindendir. Hazret-i Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bunu bize tamamen beyan etmeden irtihal etti. Binaenaleyh ribayı ve ribeyi bırakınız. Fıkıhta "şüphe-i riba ribadır, zira ribada şüphe müteberdir" diye bir kaide vardır.

Herhangi bir cemiyette faizsiz yaşanamıyacağı hissi çoğalmaya ve faizin meşruiyetine çareler aranmaya başlandı mı, orada sukut ve inhitat ve devr-i cahiliyeye irtica başlamıştır. Iztırar ise ibaha kapısını açar. Bugünkü cemiyet-i beşeriyenin riba devrinden kurtulabilmesi, ciddi bir salah-ı içtimaî iktisab etmesine mütevakkıftır." (E.T.952-955)

Kitab-ül Fıkıh Alâ Mezahib-il Erbaa'da Kitab-ül Buyû (alış-veriş) bölümünün Sarf bahsi (sarraflık, altın ticareti) hakkındadır. S.B.M. 1003-1006. hadisleri ve İ.M. 12. Kitab-üt Ticare, 48-52. babları aynı mevzuya dairdir.

3051/1- Yukarıda da izah edildiği gibi riba, İslâmda haram olan bir mübadele şeklidir. Mübadele iki şekilde mümkündür: Birisi, cinsleri farklı malların peşin mübadelesi, ki bu İslâmda helaldir; diğeri de, aynı cins malların mübadelesidir. Bu da iki şekilde olabilir: Ya mübadele edilen aynı cins mallar arasında sayı, ölçü, ağırlık ve zaman unsurları bakımından fark yoktur veya bu unsurlarıyla bir fark vardır. Birinci halde mübadele gereksiz, ikinci halde mübadele riba olduğu için haramdır. Şu halde tek bir mübadele şekli kalıyor ki o da farklı cins malların peşin mübadelesidir.

Para ile her cins mal mübadele edilebildiğinden, para ile mal mübadelesi, farklı cins mal mübadelesi gibidir. Bu sebeple de para ile mal mübadelesi, peşin veya veresiye, meşru ve helaldir.

Demek oluyor ki, fıkıhta yazılı olan şartlara göre, faize girmemek için ağırlık, hacim, cins ve zaman unsurları bakımından eşitlik bulunan eşyanın satılması, alınması ve mübadelesi zaten mevzu-u bahs olmadığına göre (zira veren veya alana göre alış-verişi gerektirecek hiç bir farklılık yoktur), şeriattaki bu kaidelerin elbette başka hikmeti olsa gerektir. Beşerin iktisad hayatının seyrini de göz önünde bulundurarak, o hikmet veya hikmetlerin bir hakikatı şu olsa gerektir diyoruz:

Beşer hayatındaki temel ihtiyaçlar, müstahsilin istihsaline dayanır. İstihsal ise, başlıca ziraat ile san'ata istinad eder.

Bu istihsalin tevzii de ticarî faaliyetler ile te'min edilir. Ticaretin esası da, istihsalin ihtiyaç mahallerine nakli ile mübadelesidir. Bu mübadelede sonraları kolaylık sağlamak için para, bir ölçü olarak kabul edilmiş ise de, istihsal maddelerinin mübadelesinde tam adalet ve müsavatın tesbit edilebilmesi için muayyen ve sabit hattâ fıtrî ölçüye ihtiyaç vardır. Bu da ancak keylî ve veznî yani ölçekle ölçmek veya tartmak ile olur. Zira eşyada aslen hacim ve ağırlık, iki vasf-ı sabittir. Diğer değerlendirmeler izafillik ifade ederler ve sabitiyetleri yoktur.

Şu halde taraflar arasındaki mübadelatta keylen veya veznen müsavi olan aynı cins meta' aynı zamanda mübadele edilirse müsavat tesbit edilmiş olur. Aksi halde yani bu üç şart dışında riba meselesi yani, bir tarafta karşılığı olmayan fazlalık ortaya girer. Amma ayrı cins meta' ise, arz ve talebin derecesine göre ve pazarlık sistemiyle yapılan izafi değerlendirmeler olup (para ile değilse peşin olması şartıyla) mübah olan bey' u şira sınıfına girer.

3052- "Riba; altın ve gümüş gibi mevzunattan, yani tartılan şeyler ile, buğday, arpa, hurma, kuru üzüm gibi mekîlattan bulunan, yani ölçü ile alınıp verilen şeylerde cereyan eder..

Riba, Malikîlere göre yalnız altın ve gümüş ile maişeti temin edip "kuterzak" denilen şeylerde caridir. Şafiîlere göre de yalnız altın ve gümüş ile mat'umattan olan şeylerde caridir.

3053- Riba, iki nevidir: Riba-i fazl, riba-i nesie. Riba-i fazl; tartılan veya ölçülen bir cins eşyanın kendi cinsi mukabilinde peşin olarak ziyadesiyle satılması halinde vücuda gelir.

Binaenaleyh altın, gümüş, bakır, buğday, arpa ve tuz gibi bir şey, kendi cinsiyle derhal mübadele edilecek olsa mikdarları müsavi olmak icab eder. Birinin mikdarı biraz fazla olunca bu, bir riba olmuş olur ki, haramdır, indallah cezası çok büyüktür. Velev ki aynı cinsten olan bu iki kısım eşyadan bir kısmı san'at itibariyle daha kıymetli veya bir kısmı a'lâ, diğeri edna bulunsun.

Altın ile gümüş san'at itibariyle veya sikke halinde bulunmakla veznî olmaktan çıkmış olmaz. Çünkü bunların veznî = tartılır şeylerden olmaları, nass-ı şer'î ile sabittir. Meselâ on miskal altın, yine on miskal mukabilinde peşin olarak satılabilir. Fakat onbir miskal mukabilinde satılamaz. Bu bir miskal fazla olduğundan riba olmuş olur.

Kezalik on kile buğday, on kile buğday mukabilinde peşin olarak satılabilir. Fakat dokuz veya onbir kile buğday mukabilinde satılamaz. Ziyade miktar ribadır.

Riba-i fazldan kurtulmak için, bir cinsten olan ribevî mallardan herbirini ya tamamen veya kısmen kendi cinsinin gayriyle mübadele etmelidir.

Meselâ on miskal altın, yüz dirhem gümüş mukabilinde ve on kile buğday onbeş kile arpa mukabilinde peşin olarak mübadele edilebilir. Kezalik on miskal altın dokuz miskal altın ile şu kadar dirhem gümüş mukabilinde ve on kile buğday da beş kile buğday ile şu kadar kile arpa mukabilinde peşin olarak değiştirilebilir.

3054- Riba-i nesieye gelince; bu da tartılan veya ölçülen şeyleri birbiri mukabilinde veresiye olarak mübadele etmektir. Velev ki miktarları müsavi olsun, bu da haramdır.

Meselâ; on dirhem gümüş veya bu dirhemdeki gümüş para, yine on dirhem gümüş veya gümüş sikke mukabilinde veresiye olarak satılamaz. Çünki bunların cinsleri ve miktarları birdir. Biri peşin diğeri veresiyedir. Bu suretle aralarında bir fark vardır. Binaenaleyh bu bir ribadır, bir günahtır.

Kezalik elde edilen bir kile buğday ile bilahare harman zamanında verilecek bir kile buğday satın alınamaz. Bunlar a'lâ ve edna olmak itibariyle mütefavit bulunsunlar, bulunmasınlar müsavidir. Çünki cinsleri, miktarları müttehiddir. Böyle olmakla beraber biri peşin diğeri veresiyedir. Veresiye ise peşine tekabül edemez. Arada bir fazlalık bulunmuş olur.

Mevzunattan olan şeyler, cinsleri muhtelif olsa da birbirleriyle mübadele edilemez. Meselâ; şu kadar kilo demir mukabilinde o kadar kilo bakır veresiye satılamaz. Çünkü bunlar veznî olmak itibariyle müttehittirler.

Kezalik şu kadar kile buğday, o kadar kile arpa ile veya tuz mukabilinde veresiye olarak satılamaz. Zira bunlar da keylî olmakta müttehittirler.

Bu esastan yalnız nakitler müstesnadır. Şöyle ki:

Nakit paralar mukabilinde nakit cinsinden olmamak üzere tartılan ve ölçülen şeyler peşin olarak alınabileceği gibi veresiye olarak da alınabilir. Çünkü alış-veriş hakkında buna ihtiyaç vardır." (B.İ.İ.422)

3055- Kur'an ve hadislerde ribanın haramiyeti hakkında pek çok beyanlar vardır. Bu hükümler, çok hikmetler ve maslahatları camidir.

Meselâ:

"وَاَقِيمُواالصَّلاَةَ وَاٰتُوا الزَّكَوةَ α وَ اَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَوا (2:275)

(2:43) Kur'anın bu galebe-i i'cazkâranesini bir mukaddeme ile beyan edeceğiz. Şöyle ki:

"İşarat-ül İ'caz" da isbat edildiği gibi bütün ihtilâlat-ı beşeriyenin madeni, bir kelime olduğu gibi bütün ahlâk-ı seyyienin menbaı dahi, bir kelimedir.

Birinci kelime: "Ben tok olayım, başkası açlıktan ölse bana ne."

İkinci kelime: "Sen çalış, ben yiyeyim."

Evet hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede havas ve avam yani, zenginler ve fakirler, müvazeneleriyle rahatla yaşarlar. O müvazenenin esası ise: Havas tabakasında merhamet ve şefkat; aşağısında hürmet ve itaattir. Şimdi birinci kelime, havas tabakasını zulme, ahlâksızlığa, merhametsizliğe sevketmiştir. İkinci kelime avamı kine, hasede, mübarezeye sevkedip rahat-ı beşeriyeyi bir kaç asırdır selbettiği gibi, şu asırda sa'y, sermaye ile mübareze neticesi herkesce malum olan Avrupa hâdisat-ı azîmesi meydana geldi. İşte medeniyet, bütün cem'iyyat-ı hayriye ile ve ahlâkî mektepleriyle ve şedid inzibat ve nizamatiyle, beşerin o iki tabakasını müsalaha edemediği gibi, hayat-ı beşerin iki müthiş yarasını tedavi edememiştir. Kur'an birinci kelimeyi, esasından "vücub-u zekat" ile kal'eder, tedavi eder. İkinci kelimenin esasını "hurmet-i riba" ile kal'edip, tedavi eder. Evet âyet-i Kur'aniye âlem kapısında durup ribaya yasaktır der. "Kavga kapısını kapamak için banka kapısını kapayınız" diyerek insanlara ferman eder. Şakirdlerine "Girmeyiniz" emreder." (S.408)

3055/1- Bankalar, mevduat sahiblerinin namına faizcilik yapan müesseseler gibidir. Yani bankaya parasını yatıran kişi, bu fiili ile sanki bankacıya diyor ki: "Bu parayı al, faizde çalıştır ve kazan, bana da bir miktarını ver." Böylece mahdud bir grup olan bankacılar, bankerler, bankaya yatırılan ve çok büyük bir yekûn tutan bu paralardan yüksek faizle aldığı büyük bir para yekûnünü ceblerine koyarlar. Böylece çalışmadan oturduğu yerde vatandaşın paraları ile aşırı zengin olarak kendi ideolojilerine ve aşırı lüks hayatlarına bu paraları vasıta yaparlar. *(Bak: 769.p.)* Diğer taraftan da müstahsil (üretici) bankaya ödediği faizi, istihsal (üretim) maddelerine ekliyerek fiyatlar hayli yükselir ve bundan daha çok fakir tabaka ezilir. *(Bak: Faiz)*

İşte bu gibi sebebler iledir ki dar-ül harbde de olsa bankaya para yatırmak, İslâmın ve fakir halkın aleyhinde netice verir ve mes'uliyeti mucib olur.

Ferd olarak bir müslimin yine bir ferd olarak gayr-ı müslimden faiz almasının cevazındaki bir hikmet: Normal iktisadî şartlarda parasını faize veren müslimin ana parası ve alacağı muayyen olan faizi te'minat altındadır, kâr ve zarara ortaklık şekli yoktur. Faiz verecek olan taraf ise, kâr ve zarar ihtimali ile karşı karşıyadır. Buna göre bir müslim gayr-ı müslimden faiz almakla iktisaden kuvvetlenmesi te'minatlı, diğer tarafın ise ihtimalîdir. Bu ise İslâmiyetin kuvvetlenmesine yol açar.

Banka ise, yukarıda anlatıldığı gibi bunun tersidir.

3056- "Ribanın kap ve kapıları olan bankaların nef'i, beşerin fenası olan gâvurlara ve onların en zalimlerine ve bunların en sefihlerinedir. Âlem-i İslâm'a zarar-ı mutlaktır. Mutlak beşerin refahı nazara alınmaz. Zira gâvur harbî ve mütecaviz ise, hürmetsiz ve ismetsizdir." (M.479)

Gayr-ı müslim memleketlerde, banka yoluyla olmamak şartıyla, bir müslümanın gayr-ı müslime para veya mal verip mukabilinde faiz alabileceğine dair bazı fetvalar varsa da, müslümanın gayr-ı müslimden para veya mal alıp mukabilinde faiz verebileceğine dair fetva mevcut değildir. *(Bak: 625.p.)*

Hülasa riba, insanlığın ve hususan devrimizin çeşitli dalaletlerinden biridir. Bu dalaletin insanlık ve içtimaî hayat bakımından da zararları pek çok olduğu gibi, terkinde sayılamıyacak kadar faydalar vardır.

Bir atıf notu:

-Dar-ül harbde riba meselesi, bak: 623/1.p.

3057- Riba Hakkında Kur'andan birkaç not:

-Ribanın haram kılınması ve terketmeyenlerin mes'uliyetleri. (2:275, 276, 278, 279)

-Ez'af-ı muzaafa (kat kat faizcilik): (3:130)

-Yahudilerin zulümkârlıkları ve faizciliği terketmedikleri: (4:160,161)

-Riba malı arttırmaz, zekât arttırır: (30:39)

-Faizcilikten tevbe, bak: 3828.p.ta bir âyet notu.

3058- Hadis kitablarında da ribanın haramiyeti üzerinde durulmuştur. Ezcümle: S.B.M. 972, 973. hadislerinde yapılan geniş izahlar ve İbn-i Mace 12. kitab 49. ve 58. bablar ve T.T. 2. cild 4. kitabın 5. bölümü sh: 371 örnek verilebilir.

Bir rivayette: "Bir zaman gelecek riba yemiyen kalmıyacak, yemese dahi tozu isabet edecek" buyurulur. (R.E.306, 503 ve İ.M.226-78. hadis)

3059- RİSALE-İ NUR رسالهء نور : Nur risalesi *(Bak: Nur).* Kur'anın i'caz-ı manevîsinin tefsiri olup, Bediüzzaman Said Nursî hazretleri tarafından 1920-1960 seneleri arasında telif edilmiş olan eserlerin ismidir. *(Bak: Bediüzzaman)*

Risale-i Nur isminin verilişi eserlerinde şöyle ifade edilir: "Kur'an-ı Kerim'in feyzinden kalbime doğan füyuzatı yanımdaki kimselere yazdırarak birtakım risaleler vücuda geldi. Bu risalelerin heyet-i mecmuasına Risale-i Nur ismini verdim. Hakikaten Kur'an'ın nuruna istinad edildiği için bu isim vicdanımdan doğmuş. Bunun ilham-ı İlahî olduğuna bütün imanımla kaniim." (Ş.496)

Bir atıf notu:

-Risale-i Nur ve Nurculuk isimlerinin bir izahı, bak: 2897/1.p.

3059/1- Risale-i Nur'un Barla'da başlayan te'lifi ve o devrin çok ağır tahakküm ve istibdadı, Bediüzzaman Hz.nin Tarihçe-i Hayatı'nda şöyle beyan ve tasvir ediliyor:

"Barla, ehl-i imanın manevî imdadına gönderilen Risale-i Nur Külliyatının te'lif edilmeye başlandığı ilk merkezdir. Barla, Millet-i İslâmiyenin hususan Anadolu halkının başına gelen dehşetli bir dalalet ve dinsizlik cereyanına karşı, Kur'andan gelen bir hidayet nurunun, bir saadet güneşinin tulu' ettiği beldedir. Barla, rahmet-i İlahiyenin ve ihsan-ı Rabbanînin ve lütf-u Yezdanînin bu mübarek Anadolu hakkında, bu kahraman İslâm Milletinin

evladları ve âlem-i İslâm hakkında, hayat ve mematlarının, ebedî saadetlerinin medarı olan eserlerin lemean ettiği bahtiyar yerdir.

Bediüzzaman Said Nursî; Barla nahiyesinde daimî ve çok şiddetli bir istibdad ve zulüm ve tarassud altında bulunduruluyordu. Barla'ya nefiy sebebi ise; kalabalık şehirlerden uzaklaştırıp, böyle hücra bir köye atılarak ruhunda mevcud hamiyet-i İslâmiyenin feveran etmesine mani olmak, onu konuşşturmamak, söyletmemek, İslâmî imanî eserler yazdırmamak, âtıl bir vaziyete düşürüp dinsizlerle mücahededen ve Kur'ana hizmetten men'etmek idi. Bediüzzaman ise, bu planın tamamen aksine hareket etmekte muvaffak oldu; bir an bile boş durmadan, Barla gibi tenha bir yerde Kur'an ve iman hakikatlarını ders veren Risale-i Nur eserlerini te'lif ederek perde altında neşrini temin etti. Bu muvaffakiyet ve bu muzafferiyet ise; çok muazzam bir galibiyet idi. Zira o pek dehşetli dinsizlik devrinde, hakikî bir tek dinî eser bile yazdırılmıyordu. Din adamları susturulup, yok edilmeğe çalışılıyordu. Dinsizler, Bediüzzaman'ı yok edememişler, uyuşmuş kalb ve akılları ihtizaza getiren İslâmî ve imanî neşriyatına mani olamamışlardı. Bediüzzaman'ın yaptığı bu dinî neşriyat, yirmibeş senelik eşedd-i zulüm ve istibdad-ı mutlak devrinde hiçbir zatın yapamadığı bir iş idi.

Bediüzzaman, Barla'ya 1925-1926 senelerinde nefyedilmiştir. Bu tarihler, Türkiye'de yirmibeş sene devam edecek bir istibdad-ı mutlakın icra-yı faaliyetinin ilk seneleri idi. Gizli dinsiz komiteleri, "İslâmî şeairleri birer birer kaldırarak İslâm ruhunu yok etmek, Kur'anı toplatıp imha etmek" planlarını güdüyorlardı. Buna muvaffak olunamayacağını iblisane düşünerek, "Otuz sene sonra gelecek neslin kendi eliyle Kur'anı imha etmesini intac edecek bir plan yapalım" demişler ve bu planı tatbike koyulmuşlardı. İslâmiyeti yok etmek için, tarihte görülmemiş bir tahribat ve tecavüzat hüküm sürmüştür.

Evet altıyüz sene, belki Abbasiler zamanından beri yani bin seneden beri Kur'an-ı Hakîm'in bir bayraktarı olarak bütün cihana karşı meydan okuyan Türk Milletini, bu vatan evladlarını, İslâmiyetten uzaklaştırmak ve mahrum bırakmak için, müslümanlığa ait her türlü bağların koparılmasına çalışılıyor ve bilfiil de muvaffak olunuyordu. Bu vâkıa cüz'î değil, küllî ve umumi idi. Milyonlarca insanın hususan gençlerin ve milyonlar masumların, talebelerin iman ve itikadlarına dünyevî ve uhrevî felaketlerine taalluk eden çok geniş ve şümullü bir hâdise idi. Ve kıyamete kadar gelip geçecek Anadolu halkının ebedî hayatlarıyla alâkadardı. O zaman ve o senelerde, bin yıllık parlak mazinin delalet ve şehadetiyle, Kur'anın bayraktarı olarak en yüksek bir mevki-i

muallayı ihraz etmiş bulunan kahraman bir milletin hayatında, İslâmiyet ve Kur'an aleyhinde dehşetli tahavvüller ve tahribler yapılıyor ve cihanın en namdar ordusunun bin senelik cihad-ı diniye ile geçen parlak mazisi ve o mazide medfun muhterem ecdadı, yeni nesillere ve mektebli talebelere unutturulmaya çalışılıyor ve mazi ile irtibatları kesilerek birtakım maskeli ve sûreta parlak kelâmlarla iğfalatta bulunularak, komünizm rejimine zemin hazırlanıyordu!

İslâmiyetin hakikatında mevcud maddî-manevî en yüksek terakki ve medeniyet umdeleri yerine; dinsiz felsefenin bataklığındaki nursuz prensipler, edebsiz edip ve feylesofların fikir ve ideolojileri, gizli komünistler, farmasonlar, dinsizler tarafından telkin ediliyor ve çok geniş bir çapta tedris ve talime çalışılıyordu. Bilhassa İngiliz, Fransız gibi İslâm düşmanlarının İslâm Âlemini maddeten ve manen yıpratmak, sömürmek emellerinin başında, Kahraman Türk Milletinin dinî bağlardan uzaklaştırılması; örf-âdet, an'ane ve ahlâk bakımından tamamen İslâmiyete zıt bir duruma getirilmek planları vardı ve bu planlar maalesef tatbik sahasına konmuştu!

3059/2- İşte Bediüzzaman Said Nursî'nin, Risale-i Nur'la Anadolu'daki hizmet-i imaniye ve Kur'aniyesine cansiperane çalışan bir fedai-yi İslâm olarak başladığı seneler ki, zemin yüzünün görmediği pek dehşetli bir dinsizlik devrinin başlangıcı ve teessüs zamanı idi. Bunun için Bediüzzaman'ın Risale-i Nur'la hizmetine nazar edildiği vakit, böyle dehşetli bir zamanı göz önünde bulundurmak icab eder. Zira tarihte emsali görülmemiş bu kadar ağır şerait tahtında yapılan zerre kadar hizmet, dağ gibi bir kıymet kazanabilir; ufacık bir hizmet, büyük bir değeri ve neticeyi haiz olabilir! İşte Risale-i Nur böyle dehşetli ve ehemmiyetli bir zamanın mahsulü ve neticesidir. Risale-i Nur'un müellifi, yirmibeş senelik din yıkıcılığının hükmettiği dehşetli bir devrin cihad-ı diniye meydanının en büyük kahramanı ve tâ kıyamete kadar Ümmet-i Muhammediyeyi (A.S.M.) Dar-üs Selâm'a davet eden ve beşeriyete yol gösteren rehber-i ekmelidir. Ve hem Risale-i Nur, Kur'anın elmas bir kılıncıdır ki, zaman ve zemin ve fiiliyat bunu kat'iyetle isbat etmiş ve gözlere göstermiştir. İşte öyle elîm ve feci ve dehşetli bir devri ihdas eden dinsizlerin icraatı olan pek ağır şartlar dahilinde Bediüzzaman'ın inayet-i Hak'la te'life muvaffak olduğu Risale-i Nur eserleri, dinsizliğin istilasına karşı, yıkılması gayr-ı kabil olan muazzam ve muhteşem bir sed teşkil etmiştir. Risale-i Nur; maddîyyunluk, tabiiyyunluk gibi dine muarız felsefenin muhal, bâtıl ve mümteni' olduğunu; cerhedilmez bürhanlarla, aklî mantikî delillerle isbat

ederek en dinsiz feylesofları dahi ilzam etmiştir. Küfr-ü mutlakı mağlubiyete dûçar etmiş, dinsizliğin istilasını durdurmuştur.

Evet Bediüzzaman'a yapılan o tarihî zulüm ve işkence ve ihanetler altında feveran edip parlayan Risale-i Nur, bu zamanda ve istikbalde bir seyfül İslâmdır. Risale-i Nur; ruhların sevgilisi, kalblerin mahbubu, âşıkların maşuku, canların cananı olmuş; icabında bu canan için canlar feda edilmiştir. Risale-i Nur; beşerin sertacı ve halaskârı mevki-i muallasında hizmet yapmış ve yapmaktadır. Risale-i Nur, Kur'anın son asırlarda beklenen bir mu'cize-i manevîsi olarak tulu' etmiş ve başta müellifi Bediüzzaman Said Nursî olarak milyonlarla talebeleri ve kardeşleri, bu hakikat-ı Kur'aniye etrafında pervaneler gibi dönerek onun nuruyla nurlanmışlar, ondaki Kur'an ve iman hakikatlarını massetmişler (emmişler), imanlarını kuvvetlendirmişler ve bu hakikat-ı kübrayı bütün dünyaya ilan etmek ve ölünceye kadar onu okumak ve ona hizmet etmek gayesini azmetmişlerdir.

Evet Türk Milletini ve bu vatan ahalisini ve âlem-i İslâmı ebede kadar şerefle yaşatacak ve mazide olduğu gibi istikbalde de, tarihin altın sahifelerine, Kur'an ve İslâmiyet hizmetinde âlem-i İslâmın pişdarı ve namdar kumandanı olarak kaydettirecek medar-ı iftiharı Risale-i Nur'dur. Büyük bir vüs'at ve külliyeti taşıyan ve Anadolu'da ve İslâm Âleminde zuhur edip her tarafta hüsn-ü kabule ve tesire mazhariyetle gittikçe inkişaf ve intişar eden bu eser; Kur'anın malıdır, âlem-i İslâmın ve ehl-i imanın malıdır ve bu vatan ahalisinin İslâmî bir medar-ı iftiharıdır. Bu memlekette hükmeden bir hükümetin nokta-i istinadı, hem aynı zamanda bütün dünyaya duyuracağı muazzam hakikatlar manzumesidir ki, inşaallah bir zaman gelip radyo ile bütün âlemlere ders verilecek ve ilan edilecektir.

Evet dünya ilim ve irfan sahasına Türkiye'den bir güneş doğmuştur. Bu yeni doğan güneş, bin üçyüz yıl evvel âlem-i beşeriyete doğmuş olan güneşin bir in'ikasıdır ve o manevî güneşin her asırda parlayan lem'alarından birisidir ve beklenilen son mu'cize-i münevîsidir!

Yalnız manevîyat sahasında değil, zahiren ve maddeten dahi tesirini göstermiştir." (T.H.151-156)

3060- Nur Risalelerinde bütün Kur'an âyetleri değil, devrin ihtiyacına cevap veren, imanî hakikatları anlatan âyetler tefsir edilmiştir. Eserin yegâne istinadgâhı Kur'andır. Mehmed Akif Ersoy'un:

Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı.

beytiyle ifade ettiği idealini, Nur müellifi tahakkuk ettirmiştir. Risale-i Nur 1957 senesinden beri matbaalarda muhtelif defalar basılarak neşredilmiştir ve edilmektedir.

Daha has bir tarifle Risale-i Nur; Bediüzzaman Said Nursî'nin "Yeni Said" devresinde yazdığı eserlerinin hepsine birden verilen isimdir. "Eski Said" devresinde yazdığı eserlerinin de bir kısmını sonradan bizzat kendisi Risale-i Nur'a dahil etmiştir. Bazı mektublarında buna dair beyanları vardır. Ezcümle Kastamonu Lahikası'ndaki bir mektubunda şöyle diyor:

"Bu günlerde Salahaddin'in İstanbul'dan getirdiği Habbe, Katre Şemme, Hubab gibi Arabî risalelere baktım. Gördüm ki: Yeni Said'in doğrudan doğruya harekât-ı kalbiyesinde müşahede ettiği hakikatlar, Risale-i Nur'un çekirdekleri hükmündedir. Zaten bunlar hem Şule ve Zühre, Risale-i Nur'un Arabî parçalarıdır. Onlar, doğrudan doğruya benim nefsimin dersi olduğu için, Arabî ve kısa ibarelerle ifade edilmiş, başka adamlar nazara alınmamış. O zaman başta Şeyhülislâm ve Dar-ül Hikmet azaları ve İstanbul'un büyük âlimleri, tahsin ve takdirle karşıladılar. Bunlar Yeni Said'in eserleri olduğundan, Risale-i Nur'un eczalarıdır. Eski Said'in ise, Arabî risalelerinden yalnız İşarat-ül İ'caz, Risale-i Nur'da en mühim bir mevki almış.

Hem her iki Said'in iştirakiyle, birtek Ramazan'da iki hilal ortasında te'lif edilen ve kendi kendine, ihtiyarım haricinde bir derece manzum şeklini alan ve İşarat-ül İ'caz kıt'asında elli-altmış sahife bulunan Türkçe olarak Lemaat namındaki risale dahi Risale-i Nur'a girebilir. Maatteessüf bir nüsha elde edemedim. Herkesin hoşuna gittiği için, matbu' nüshaları kalmamış.

Hem Eski Said'in ilm-i mantık noktasında bir şaheser hükmünde bulunan gayr-ı matbu' Ta'likat'tan süzülen i'cazlı bir îcaz-ı hârikada, müdakkik ülemaları hayret ve tahsinle dikkate sevkeden matbu' "Kızıl İcaz" namındaki risale-i mantıkıye Risale-i Nur'la bağlanmasına ve şakirdlerinin âlimler kısmının nazarına göstermek lâyık gördüm. Fakat çok derindir. Bu günlerde Feyzi'ye bir parça ders verdim. Belki bir zaman Feyzi kendisi, başkasının da anlaması için dersini Türkçe kaleme alacak." (K.L.139)

Risale-i Nur'a dahil edilen eski eserlerinin külliyattaki yerlerini de şöyle gösteriyor:

"Madem Arabîce 64'e girdik, işaret-i gaybiye gelmesiyle Risale-i Nur tekemmül etmiş olur. Eğer Rumi tarihi olsa, daha iki senemiz var. Halbuki çok mühim yerde yazılmayan ve te'hir edilen risaleler kalmış. Meselâ: "Otuzuncu Mektub" ve "Otuzikinci Mektub" ve "Otuzikinci Lem'a"lar gibi ehemmiyetli mertebeler boş kalmış. Kalbime ihtar edilmiş ki: Eski Said'in en mühim eseri ve Risale-i Nur'un fatihası, Arabî ve matbu olan İşarat-ül İ'caz tefsiri, Otuzuncu Mektub olacak ve olmuş. Eski Said'in en son te'lifi ve yirmi gün ramazanda te'lif edilen, kendi kendine manzum gelen "Lemaat Risalesi", Otuzikinci Lem'a olması ve Yeni Said'in en evvel hakikattan şuhud derecesinde kalbine zahir olan ve Arabî ibaresinde Katre, Habbe, Şemme, Zerre, Hubab, Zühre, Şu'le ve onların zeyillerinden ibaret büyükçe bir mecmua "Otuzüçüncü Lem'a" olması ihtar edildi: Hem "Meyve" "Onbirinci Şua" olduğu gibi, "Denizli Müdafaanamesi" de, "Onikinci Şua" ve hapiste ve sonra "Küçük Mektuplar Mecmuası" "Onüçüncü Şuâ" olması ihtar edildi. Ben de aziz kardeşlerimin tensiblerine havale ediyorum." (E.L.I. 42)

3061- Bediüzzaman Hazretlerinin 1928 harf inkılabına kadar olan te'lifatının büyük çoğunluğu, o zamanki matbaalarda basılarak neşredilmiştir. Sonraki te'lifatının ekseriyeti de, yeni harflerle 1957'den beri matbaalarda basılarak neşredilmektedir. Bu eserlerinin bir kısmı ciltli kitaplar halinde, bir kısmı da cep kitapları şeklindedir. Ciltli kitap halinde olanlar şunlardır: Sözler, Mektubat, Lem'alar, Şualar, Barla Lahikası, Kastamonu Lahikası, Emirdağ Lahikası, İşarat-ül İ'caz, Mesnevi-i Nuriye.

Son ikisinin aslı Arabça olup, kardeşi Abdülmecid Efendi tarafından yapılmış tercümeleri neşredilmektedir. Bir de Bediüzzaman Hazretlerinin hayatına dair yakın talebeleri tarafından yazılmış Tarihçe-i Hayat eseri bu meyanda zikredilebilir. Bu ciltli kitaplardan alınarak tertib edilen ciltli iki kitap daha vardır: Asa-yı Musa ve Sikke-i Tasdik-i Gaybî.

Küçük cepkitabı olarak neşredilen ve ciltli kitaplardan alınmamış eserleri ise şunlardır: Hutbe-i Şamiye, iki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi, Münazarat, Muhakemat, Sünuhat, Tuluat, İşarat, Nurun İlk Kapısı, Nur Âleminin Bir Anahtarı.

3062- Gerek mecmua şeklinde birarada gerekse müstakil olarak neşredilen bu risalelerden bazılarına hususi isimler de verilmiştir. Tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

Türkçe Risaleler

Âyet-i Feth Risalesi,
Âyet-i Hasbiye Risalesi,
Âyet-ül Kübra Risalesi,
Bismillah Risalesi,
Elhüccet-üz Zehra Risalesi,
Es'ile-i Sitte Risalesi,
Esma-i Sitte Risalesi,
Fihriste Risalesi,
Hakikat Çekirdekleri Risalesi,
Hastalar Risalesi,
Haşir Risalesi,
Hikmet-ül İstiaze Risalesi,
Hutbe-i Şamiye Risalesi,
Hutuvat-ı Sitte Risalesi,
Hücumat-ı Sitte Risalesi,
İçtihad Risalesi,
İhlas Risaleleri,
İhtiyarlar Risalesi,
İktisad Risalesi,
İşarat-ı Kur'aniye Risalesi,
İşarat-ı Seb'a Risalesi,
İşarat-ı Selase Risalesi,
Kader Risalesi,
Keramet-i Aleviye Risalesi;
Lemeat Risalesi,
Meyve Risalesi,
Mi'rac Risalesi,
Mihhac-üs Sünne Risalesi,
Mirkat-üs Sünne Risalesi,
Mu'cizat-ı Ahmediye Risalesi,
Mu'cizat-ı Kur'aniye Risalesi,
Muhakemat Risalesi,
Müdafaat Risalesi,
Münacat Risalesi,
Münazarat Risalesi,
Nokta Risalesi,
Notalar Risalesi,
Nur Âleminin Bir Anahtarı Risalesi,
Nurun İlk Kapısı Risalesi,
Nübüvvet-i Ahmediye Risalesi,
Pencereler Risalesi,
Ramazan Risalesi,
Rumuzat-ı Semaniye Risalesi,
Sünuhat Risalesi,
Şakk-ı Kamer Risalesi,
Şefkat Tokatları Risalesi,
Şuaat-ı Marifet-in Nebi Risalesi,
Şükür Risalesi,
Tabiat Risalesi,
Telvihat-ı Tis'a Risalesi,
Tesettür Risalesi,
Uhuvvet Risalesi,
Zerrat Risalesi.

Arabî Risaleler: Habbe, Hubab (Habab), İşarat-ül İ'caz, Katre, Kızıl İcaz, Lasiyyemalar (El-lasiyyemat), Lem'alar (El-lemeat), Reşhalar (Eş-reşahat), Şemme, Şu'le, Ta'likat, Zerre, Zühre (Zehre).

3063- Risale-i Nur Külliyatı'nda risaleler hakkında verilen bilgilerden bazı örnekler:

«Risalet-ün Nur'un eczaları Sözler namıyla iştihar etmişler Sözler ise, Arabça "Kelimat"tır.» (Ş.699)

İmam-ı Ali (R.A.) meşhur Celcelutiye Kasidesinde "Risale-i Nur'un mühim eczalarına tertibiyle işaretlerin hatimesinde mukabil sahifede der:

وَتِلْكَ حُرُوفُ النُّورِ فَاجْمَعْ خَوَاصَّهَا وَحَقِّقْ مَعَانِيهَا بِهَا الْخَيْرُ تُمِّمَتْ

(*) Yani: "İşte Risale-i Nur'un sözleri, hurufları ki onlara işaretler eyledik. Sen onların hassalarını topla ve manalarını tahkik eyle. Bütün hayır ve saadet onlarla tamam olur." der. "Hurufların manalarını tahkik et" karinesiyle, manayı ifade etmiyen hecaî harfler murad olmayıp, belki "kelimeler" manasındaki "Sözler" namıyla risaleler muraddır. يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ٓ اللّٰهُ " (Ş.298)

"Malumdur ki; Risale-Nur başta otuzüç adet Sözler'dir ve Sözler namıyla yad edilir. Fakat Otuzüçüncü Söz müstakil değil, belki otuzüç adet Mektubat'tan ibarettir. Ve Mektubat namıyla zikredilir. Sonra Otuzbirinci Mektub dahi müstakil değil, belki otuzbir adet Lem'alar'dan mürekkebdir. Ve Lem'alar adı ile müştehirdir. Sonra Otuzbirinci Lem'a dahi müstakil olmamış, o da inşaallah otuzbir adet Şualar'dan mürekkeb olacak." (Ş.730)

Görüldüğü gibi bütün risaleler müteselsilen Sözler'den geldiğinden, Sözler ismi bu makamda Risale-i Nur külliyatını ifade eder.

3064- Ençok iman esaslarının izah ve isbatı üzerine duran bu eserler Velayet-i Kübra *(Bak: Velayet-i Kübra)* yolundan giderek akıl ve kalbi beraber inkişaf ettirir. Meseleleri, teferruatıyla ele almak yerine, kâinata şamil hikmet-i İlahiyenin *(Bak: 1304/1, 1305,1318.p.lar)* küllî nokta-i nazarıyla izah eder. Okuyucunun mantık ve anlayış seviyesini yükselterek, meseleleri küllî ve isabetli anlama imkânını verir ve ikna kabiliyetini artırır, az söyler çok öğretir.

3065- "Bedüzzaman, eserlerinde hemen bütün büyük müellif ve ediplerden farklı olarak lafızdan ziyade manaya ehemmiyet vermiştir. Manayı, lafza feda etmemiş; lafzı manaya feda etmiştir. Üslûbda okuyucunun bir nevi hevesini nazara almamış, hakikatı ve manayı esas tutmuştur. Vücuda elbiseyi yaparken vücuttan kesmemiş, elbiseden kesmiştir." (T.H.697)

* Mecmuat-ül Ahzab ci: 1, sh: 517

"Risale-i Nur'da müstesna bir edebiyat ve belâğa ve îcaz, nazirsiz cazib ve orijinal bir üslûb vardır. Evet Bediüzzaman, zatına mahsus bir üslûba maliktir.Onun üslûbu başka üslûblarla müvazene ve mukayese edilemez. Eserlerin bazı yerlerinde, edebiyat kaidesine veya başka üslûblara nazaran pek münasib düşmemiş gibi zannedilen bir noktaya rastlanırsa, orada gayet ince bir nükte, bir ima veya ince bir mana veya hikmet vardır. Ve o beyan tarzı, oraya tam muvafıktır. Fakat o ince inceliği, âlimlerde birden pek anlamadıklarını itiraf etmişlerdir. Bunun için Bediüzzaman'ın eserlerindeki hususiyet ve incelikleri, Risale-i Nur'la fazla iştigal etmemiş olanlar birden intikal edemezler.

Büyük şairimiz, edebiyatımızın medar-ı iftiharı merhum Mehmed Akif, bir üdeba meclisinde, "Viktor Hügo'lar, Şekspir'ler, Dekart'lar edebiyatta ve felsefede Bediüzzaman'ın bir talebesi olabilirler" demiştir." (S.764)

Bediüzzaman, Lemaat adlı eserinde şöyle der: "Zannımca lafz ve nazım, san'atça cazibedar olsa, nazarı kendiyle meşgul eder. Nazarı manadan çevirmemek için perişan olması dahi iyidir." (S.694)

Kur'anın (12:30) (4914) âyetlerinde, bir gramer kaidesi terkedilerek ince bir manaya dikkat çekilmiştir. 1834. p.ta, ihtilaf ve ittifakın fıtrî bir menşei bu suretle gösterildiği anlatılarak, bu gramer kaidesinin terkindeki hikmet izah edilmiştir, o prağrafa bakınız.

İşte bu mezkûr âyetler o tarz ifadesiyle; manayı lafza tercih etmek dersini verdiği, hem lafız ve onun kaideleri manaya âlet olup gaye olmadıklarını ve dolayısıyla da manaya yardım etmeyen şa'şaalı kelâm ve ifadelere kapılmamağa ve aynı zamanda sonsuz hikmet-i İlahiyeden gelen şeylerin hikmetlerine akl-ı beşerin acziyetiyle teslimiyeti gerektiğine bir telmih olduğu ve daha pek çok hikmetlerin bulunabileceği düşünülmelidir.

3066- İşte Risale-i Nur bu tarz üzere gittiği için, lafza ehemmiyet verenlerin nazarında edebî meziyeti tam görünmeyebilir. Bediüzzaman bu hususu belirtirken: "Nur, nar göründüğü gibi, bazan şiddet-i belagat dahi, mübalağa görünür." (M.475) diyerek Kur'anî beliğ eserlere, Kur'anın belagat nazarıyla bakılması gerektiğini hatırlatır.

3067- Böyle edebî meziyetleri sebebiyledir ki, İmam-ı Ali'nin (R.A.) "Celcelutiye" nam eserinden işarî manada bir istihracında Bediüzzaman şöyle diyor:

"Celcelutiye, Süryanice bedi' demektir ve bedi' manasındadır. İbareleri

bedi' olan Risale-i Nur, Celcelutiye'de mühim bir mevki tutup ekser yerlerinde tereşşuhatı göründüğünden, kasidenin ismi ona bakıyor gibi verilmiş.

Hem şimdi anlıyorum ki; eskiden beri benim liyakatım olmadığı halde, bana verilen Bediüzzaman lakabı benim değildi. Belki Risale-i Nur'un manevî bir ismi idi. Zahir bir tercümanına âriyeten ve emaneten takılmış. Şimdi o emanet isim hakiki sahibine iade edilmiş. Demek Süryanice bedi' manasında ve kasidede tekerrürüne binaen kasideye verilen Celcelutiye ismi, işarî bir tarzda bid'at zamanında çıkan Bediülbeyan ve Bediüzzaman olan Risale-i Nur'un hem ibare, hem mana, hem isim noktalarıyla bedi'liğine münasebettarlığını ihsas etmesine ve bu isim bir parça ona da bakmasına ve bu ismin müsemmasında Risale-i Nur çok yer işgal ettiği için hak kazanmış olmasına... tahmin ediyorum." (Ş.747)

3067/1- Bediüzzaman Hazretleri, Risale-i Nur'un bu ulvi meziyet ve hususiyetini, İmam-ı Rabbani Hz.nin bir beyanını naklederek şöyle ifade eder:

"O İman, ders verirken diyordu:

"Bütün tarikatların en mühim neticesi hakaik-ı imaniyenin inkişafıdır." ve "Birtek mes'ele-i imaniyenin vuzuh ile inkişafı, bin keramata ve ezvaka müreccahtır." Hem diyordu: "Eski zamanda, büyük zatlar demişler ki: "Mütekellimînden ve ilm-i kelâm ülemasından birisi gelecek, bütün hakaik-ı imaniye ve İslâmiyeyi delail-i akliye ile kemal-i vuzuh ile isbat edecek" Ben istiyorum ki, ben o olsam, belki (*) o adamım diye, iman ve tevhid bütün kemalat-ı insaniyenin esası, mayesi, nuru, hayatı olduğunu ve تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ (262) düsturu, tefekkürat-ı imaniyeye ait bulunması ve Nakşi tarikatında hafi zikrin ehemmiyeti ise, bu çok kıymetdar tefekkürün bir nevi olmasıdır." diye talim ederdi." (Ş.166)

3068- Bediüzzaman Muhakemat eserinin unsur-u belagat kısmında üslûbun ehemmiyetli unsurlarını anlatırken diyor ki:

"Üslûbun esasları üçtür:

Birincisi: Üslûb-u mücerreddir. Seyyid Şerif'in ve Nasıruddin-i Tusî'nin sade olan ma'raz-ı kelâmları gibi...

---

* Zaman isbat etti ki: O adam, adam değil, Risale-i Nur'dur. Belki ehl-i keşif, Risale-i Nur'u ehemmiyetsiz olan tercümanı ve naşiri suretinde -keşiflerinde- müşahede etmişler; "bir adam" demişler.

262 K.H. hadis: 1004

İkincisi: Üslûb-u müzeyyendir. Abdülkahir'in "Delail-ül İ'caz ve "Esrar-ül Belâga"sındaki müşa'şa ve parlak kelâm gibi..

Üçüncüsü: Üslûb-u âlîdir. Sekkakî ve Zemahşerî ve ibn-i Sina'nın bazı muhteşem kelâmları gibi.. Veyahut şu kitabın mealindeki arabiyy-ül ibare, lasiyyema makale-i sâlisedeki müşevveş fakat muhkem parçaları gibi. Zira mevzuun ulviyeti şu kitabı üslûb-u âlî'ye ifrağ etmiştir. Yoksa benim san'atımın te'siri cüz'îdir.

Elhasıl: Eğer İlahiyat ve usûl bahis ve tasvirinde isen, şiddet ve kuvvet ve heybeti tazammun eden üslûb-u âlîden ayrılmamak gerektir.

Eğer hitabiyat ve iknaiyatta isen, zinet ve parlaklık ve terğib ve terhibi tazammun eden üslûb-u müzeyyeni elinden gelirse elden bırakma. Fakat gösteriş ve tasannu' ve avamperestane nümayiş etmemek gerektir. *(Bak: 1706p.)*

Eğer muamelat ve muhaverat ve âlet olan ilimlerde isen; vefa ve ihtisar ve selâmet ve selaset ve tabiiliği tekeffül eden ve sadeliği ile cemal-i zatiyeyi gösteren üslûb-u mücerrede iktisar et." (Mu.98) *(Bak: Edebiyat)*

3069- Bununla beraber Risale-i Nur gibi akla, kalbe ve hissiyata ders veren eserlerden daha iyi istifade edebilmek için, hitabetin güzelliği ile beraber muhatabda da gereken bazı hususiyetler vardır. O hususiyetler ise: Kur'andan alınan o manevî ilaçlara ihtiyacını hissetmek ve kendi manevî hastalıklarının farkında olup izalesini istemek ve bekadan başka hiçbir şeye razı olmayan ve vicdanın derinlerinde bulunan fıtrî aşk-ı bekanın faniyat âleminin boğucu dalgaları içinde vaveylalarını işiterek manevî imdad aramak haletlerinde olmak gibi şartlardır. *(Bak: 3252.p.sonu)*

3070- Evet Bediüzzaman bir eserinde şöyle der: "Bu birinci mertebe, bana mahsus gayet ehemmiyetli bir muhakeme-i hissî ve gayet ruhlu bir muamele-i imanî ve gayet gizli bir mükâleme-i kalbî suretinde mütenevvi ve derin dertlerime şifa olarak tebarüz etmiş. Bana tam tevafuk eden tam hissedebilir. Yoksa tam zevkedemez." (Ş.61)

"Hem yazılan eserler, risaleler,-ekseriyet-i mutlakası-hariçten hiçbir sebeb gelmiyerek, ruhumdan tevellüd eden bir hacete binaen, ani ve def'i olarak ihsan edilmiş. Sonra bazı dostlarıma gösterdiğim vakit, demişler: "Şu zamanın yaralarına devadır." İntişar ettikten sonra ekser kardeşlerimden anladım ki, tam şu zamandaki ihtiyaca muvafık ve derde lâyık bir ilaç hükmüne geçiyor." (M.375)

3071- Bediüzzaman, müellifi olduğu ve hayatı boyunca okuyup istifade ettiği eserlerinin manevî ihtiyaçlarına nasıl deva olduğunu anlatırken, sahib olduğu halet-i ruhiyelerinden bir kaçını zikredersek, meselemiz bir derece daha tavazzuh eder. Çünkü eserlerinin bir kısmı, Bediüzzaman'ın kendi ifadesiyle: "Kur'andan gelen o Sözler ve o Nurlar, yalnız aklî mesail-i ilmiye değil belki kalbî, ruhî, halî mesail-i imaniyedir ve pek yüksek ve kıymettar maarif-i İlahiye hükmündedir." (M.356)

3072- İşte hakaik-i imaniyeye şiddetli ihtiyaç duyuran o haletlerden birisi:

"Bir zaman yüksek bir dağ başında idim. Gafleti dağıtacak bir intibah-ı ruhî vasıtasıyla, kabir tam manasıyla, ölüm bütün çıplaklığıyla; ve zeval ve fena, ağlattırıcı lehvalarıyla bana göründü. Herkes gibi fıtratımdaki fıtrî aşk-ı beka, birden zevale karşı isyan edip galeyana geldi. Ve muhabbet ve takdir ile pek çok alâkadar olduğum ehl-i kemalat ve meşahir-i enbiya ve evliya ve asfiyanın sönmelerine, mahvolmalarına karşı mahiyetimdeki rikkat-ı cinsiye ve şefkat-i nev'iye dahi kabre karşı tuğyan edip feveran etti. Ve altı cihete istimdadkârane baktım. Hiç bir teselli, bir meded göremedim. Çünki zaman-ı mazi tarafı, bir mezar-ı ekber; ve müstakbel bir karanlık; ve yukarı bir dehşet; ve aşağı ve sağ ve sol taraflarından elîm ve hazin haller, hadsiz muzır şeylerin tehacümatını gördüm. Birden sırr-ı tevhid imdadıma yetişti, perdeyi açtı. Hakikat-ı halin yüzünü gösterdi. Bak, dedi. En evvel beni çok korkutan ölümün yüzüne baktım. Gördüm ki ölüm, ehl-i iman için bir terhistir; ecel, terhis tezkeresidir. Bir tebdil-i mekândır, bir hayat-ı bakiyenin mukaddimesi ve kapısıdır. Zindan-ı dünyadan çıkmak ve bağistan-ı cinana bir uçmaktır. Hizmetinin ücretini almak için huzur-u Rahman'a girmeğe bir nöbettir ve dar-ı saadete gitmeğe bir davettir diye kat'i anladığımdan, ölümü ve mevti sevmeğe başladım." (Ş.16) diye devam eden bahiste, sırr-ı tevhidin şifakâr nurlarının tafsilatını Nur risalelerine, hususan bu bahsimizde bazı nümunelerini göreceğimiz İhtiyarlar Risalesi'ne havale eder.

3073- Hem yine nebatat ve hayvanat âlemindeki fanilik ve zevalin tahribatına karşı ruhunun feryadını şöyle tasvir eder:

"Hem nebatat ve hayvanat âleminde gayet güzel, sevimli ve çok kıymetdar san'atta olan zihayatların bir dakikada gözünü açıp bu seyrangâh-ı kâinata bakar, dakikasıyla mahvolur, gider. Bu hali temaşa ettikçe, ciğerlerim sızlıyordu. Ağlamak ile şekva etmek istiyor; neden geliyorlar, hiç durmadan gidiyorlar?... diye feleğe karşı kalbim dehşetli sualler soruyor ve böyle faydasız, gayesiz, neticesiz, çabuk idam edilen bu masnu'cuklar gözümüz önünde

bu kadar ihtimam ve dikkat ve san'at ve cihazat ve terbiye ve tedbir ile kıymetdar bir surette icad edildikten sonra, gayet ehemmiyetsiz paçavralar gibi parçalanıp, hiçlik karanlıklarına atılmalarını gördükçe, kemalâta meftun ve güzelliklere mübtela ve kıymetdar şeylere âşık olan bütün latifelerim ve duygularım feryad edip bağırıyorlardı ki: "Neden bunlara merhamet edilmiyor? Yazık değiller mi? Bu baş döndürücü deverandaki fena ve zeval nereden gelip, bu biçareler musallat olmuş" diye mukadderat-ı hayatiyenin dış yüzünde bulunan elîm keyfiyetleriyle kadere karşı müdhiş itirazlar başladığı hengâmda, birden nur-u Kur'an, sırr-ı iman, lütf-u Rahman ile tevhid imdadıma yetişti." (Ş.13) diye devam eden derste iman ve hikmet-i İlahiye nazarıyla gördüğü manevî ilaçları, böyle haletlerden hissedar olanların nazarına arzeder.

3074- Diğer bir nümune de şöyle:

"Müfarakat-ı umumiye hengâmı olan harab-ı dünyadan haber veren âhirzaman hâdisatı içinde müfarakat-ı hususiyemi ihtar eden ihtiyarlık ve âhir ömrümde bir hassasiyet-i fevkalâde ile fıtratımdaki cemal-perestlik ve güzellik sevdası ve kemalâta meftuniyet hisleri inkişaf ettikleri bir zamanda, daimî ve tahribatçı olan zeval ve fena ve mütemadi ve tefrik edici olan mevt ve adem, dehşetli bir surette bu güzel dünyayı ve bu güzel mahlukatı hırpaladığını, parça parça edip güzelliklerini bozduğunu fevkalâde bir şuur ve teessürle gördüm. Fıtratımdaki aşk-ı mecazî bu hale karşı şiddetli galeyan ve isyan ettiği zamanda bir medar-ı teselli bulmak için yine bu âyet-i hasbiyeye müracaat ettim." (Ş.73) der ve yine devamında iman hakikatlarının, aklı ve kalbi ikna edip hüznünü sürura kalbeden hakikatları beyan eder. *(Bak. 104.p.)*

3075- Yukarıda bahsi geçen İhtiyarlar Risalesi'ndeki "Ricalar"dan da birkaç örnek görelim. Tafsilatını merak eden, me'haz kitaba bakmalıdır. "İhtiyarlığa girdiğim zaman; bir gün güz mevsiminde, ikinei vaktinde, yüksek bir dağda dünyaya baktım. Birden gayet rikkatli ve hazin ve bir cihette karanlıklı bir halet bana geldi." (L.223)

3076- Hem"bir zaman gençlik gecesinin uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım vakit kendime baktım; vücudum kabir tarafına bir inişten koşar gibi gidiyor. Niyazi-i Mısrî'nin:

Günde birtaşı bina-yı ömrümün düştü yere,

Can yatar gafil, binası oldu viran bîhaber..

dediği gibi, ruhumun hanesi olan cismimin de hergün bir taşı düşmekle yıpranıyor ve dünya ile beni kuvvetli bağlıyan ümidlerim, emellerim kopmaya başladılar. Hadsiz dostlarımdan ve sevdiklerimden müfarakat zamanının yakınlaştığını hissettim. O manevî ve çok derin ve devasız görünen yaranın merhemini aradım." (L.224)

3077- Hem yine" bir zaman ihtiyarlığa ayak bastığımdan, gafleti idame ettiren sıhhat-ı bedenim de bozulmuştu. İhtiyarlıkla hastalık, müttefikan bana hücum etti. Başıma vura vura uykumu kaçırdılar.

Çoluk çocuk, mal gibi beni dünya ile bağlıyacak alâkalar da yoktu. Gençlik sersemliğiyle zayi ettiğim sermaye-i ömrümün meyvelerini; bütün günahlar, hatiatlar gördüm. Niyazi-i Mısrî gibi feryad eyliyerek dedim:

Bir ticaret yapmadım, nakd-i ömür oldu heba,
Yola geldim lâkin göçmüş cümle kervan bîhaber.
Ağlayıp nalan edip düştüm yola tenha garib
Dide giryan, sine biryan, akıl hayran bîhaber.

O vakit gurbette idim. Me'yusane bir hüzün ve nedametkârane bir teessüf ve istimdadkârane bir hasret hissettim." (L.225)

3078- "İhtiyarlığın alâmeti olan beyaz kıllar saçıma düştüğü bir zamanda, gençliğin derin uykusunu daha ziyade kalınlaştıran Harb-i Umumi'nin dağdağaları ve esaretimin keşmekeşlikleri ve sonra İstanbul'a geldiğim vakit; ehemmiyetli bir şan ü şeref vaziyeti, hatta Halifeden, Şeyhülislâmdan, Başkumandandan tut, ta medrese talebelerine kadar haddimden çok ziyade bir hüsn-ü teveccüh ve iltifat gösterdikleri cihetle, gençlik sarhoşluğu ve o vaziyetin verdiği halet-i ruhiye, o uykuyu o derece kalınlaştırmıştı ki, adeta dünyayı daimî, kendimi de lâyemutane dünyaya yapışmış bir vaziyet-i acibede görüyordum..." (L.231)

"İstanbul'da bir-iki sene yine gaflet galebe etti. Siyaset havası, nazarımı nefsimden kaldırıp âfaka dağıtmış..." (L.236)

3079- Hem yine "bir zaman ehl-i dünya beni herşeyden tecrid ettiklerinden beş çeşit gurbetlere düşmüştüm. Sıkıntıdan gelen bir gaflet ile, Risale-i Nur'un teselli verici ve meded edici nurlarına bakmıyarak, doğrudan doğruya kalbime baktım ve ruhumu aradım. Gördüm ki; gayet kuvvetli bir aşk-ı beka ve şedid ve muhabbet-i vücud ve büyük bir iştiyak-ı hayat ve hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir fakr, bende hükmediyordu. Halbuki müdhiş bir fena, o bekayı söndürüyor. O haletimde, yanık bir şairin dediği gibi dedim:

"Dil bekası, Hak fenası, istedi mülk-ü tenim

Bir devasız derde düştüm, ah ki Lokman bîhaber."

Me'yusane başımı eğdim; birden (3:173) حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ imdadıma geldi, "Beni dikkatle oku!" dedi. Ben de günde beşyüz defa okudum. Okudukça yalnız ilmelyakîn ile değil, aynelyakîn ile çok kıymetdar envarından dokuz mertebe-i hasbiye bana inkişaf etti." (L.253) diyerek o inkişaf eden hakikatları beyan eder.

3080- Cihan Harbi'nde Rus'un istilasında harabeye dönen Van vilayetinin hazin manzarasından tahassür ve şiddetli teessürlerin verdiği halet-i ruhiyesine gelen imdad-ı manevîyi ifade ederken de şöyle diyor:

"O yerler boş, harap, halî kalmış diye ağlamaların, Malik-i Hakikisinden gaflet ve insanları misafir tasavvur etmemekten ve malik tevehhüm etmek yanlışından ileri geliyor.... Fakat o yanlışlıktan ve o yakıcı vaziyetten bir hakikat kapısı açıldı ve o hakikatı tam kabul etmeye nefis hazırlandı. Evet nasılki bir demir ateşe sokulur; ta yumuşasın, güzel ve menfaatdar bir şekil verilsin. Öyle de, o hüzün-engiz halet ve o dehşetli vaziyet ateş oldu, nefsimi yumuşattı. Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, mezkûr âyetin hakikatiyle, hakaik-ı imaniyenin feyzini tam ona gösterdi, kabul ettirdi." (L.250)

3081- Daha bu misaller "gibi pek çok misaller var. Onlar gösteriyorlar ki: Ulûm-u imaniye, hususan doğrudan doğruya ihtiyaca binaen ve yaralarına devaen Kur'an-ı Hakim'in esrarından manevî ilaçlar alınsa ve tecrübe edilse; elbette o ulûm-u imaniye ve o edviye-i ruhaniye, ihtiyacını hissedenlere ve ciddi ihlas ile istimal edenlere yeter, kâfi gelir." (M.358) diyen Hz. Bediüzzaman, Risale-i Nur'un, insanlık dünyasının ve hele bu asır insanlığının ıztırabını çektiği manevî dertlerinin devası olduğunu ilan eder. Hülasa, Risale-i Nur'dan ileri derecede istifade edebilmek için, manevî yaralarını hissedip tedavisine ihtiyaç duymak gerektir. Aksi halde yani dünya emellerine ve hayatına meftun olmuş ve sefahete dalmış veya acz ve fakrını hissetmez bir istiğna ve gurur haletine girmiş veya enaniyet, şan ü şeref hırsı ve siyaset sarhoşluğu içine gömülmüş olanlar, hakaik-i imaniyeyi aklen anlasalar bile vicdanen, kalben ve ruhen tefeyyüz edip hakiki istifade edemezler veya çok noksan ve sathî kalırlar. Bediüzzaman Hz.nin şu ifadeleri şayan-ı dikkattir:

"Bir mevhibe-i ilahiye olan o esrar, halis bir niyet ile ve dünyadan ve huzuzat-ı nefsaniyeden tecerrüd etmek vesilesiyle o feyizler gelebilir." (M.70)

"Risale-i Nur, siyasetle alâkası olmadığından, siyasî bir kafa çabuk takdir edemiyor." (E.L.I.223)

"Evet evet... acz ve tevekkül ile, fakr ve iltica ile nur kapısı açılır, zulmetler dağılır." (M.26)

"Hakaik-i Kur'aniye nurdur, ziyadır. Tasannu', temelluk, tezellül zulmetleriyle birleşemiyor." (L.44)

Bu misaller hayli çoğaltılabilir.

Bir atıf notu:

-Dini tebliğ, ihtiyaç duyanlara yapılır, bak: 3693,3694.p.lar.

3082- Risale-i Nur külliyatının kıymeti ve mümtaz hususiyetleri hakkında müellifi bulunan Bediüzzaman Hazretlerinin eserlerinde hayli beyan ve ifadeler vardır. Ezcümle:

"Risale-i Nur eczaları, bütün mühim hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyeyi hatta en muannide karşı dahi parlak bir surette isbatı, çok kuvvetli bir işaret-i gaybiye ve bir inayet-i İlahiyedir. Çünki hakaik-i imaniye ve Kur'aniye içinde öyleleri var ki; en büyük bir dâhî telakki edilen İbn-i Sina, fehminde aczini itiraf etmiş, "Akıl buna yol bulamaz!" demiş. Onuncu Söz Risalesi, o zatın dehasıyla yetişemediği hakaikı; avamlara da, çocuklara da bildiriyor.

3083- Hem meselâ: Sırr-ı Kader ve cüz'-ü ihtiyarînin halli için, koca Sa'd-ı Taftazanî gibi bir alleme; kırk-elli sahifede, meşhur "Mukaddemat-ı İsna Aşer" namıyla "Telvih" nam kitabında ancak hallettiği ve ancak havassa bildirdiği aynı mesaili, Kadere dair olan Yirmialtıncı Söz'de, İkinci Mebhas'ın iki sahifesinde tamamıyla, hem herkese bildirecek bir tarzda beyanı, eser-i inayet olmazsa nedir?

3084- Hem bütün ukûlü hayrette bırakan ve hiçbir felsefenin eliyle keşfedilemeyen ve sırr-ı hilkat-i âlem ve tılsım-ı kâinat denilen ve Kur'an-ı Aziimüşşan'ın i'cazıyla keşfedilen o tılsım-ı müşkil-küşa ve o muamma-yı hayret-nüma, Yirmidördüncü Mektub ve Yirmidokuzuncu Söz'ün âhirindeki remizli nüktede ve Otuzuncu Söz'ün tahavvülat-ı zerratın altı adet hikmetinde keşfedilmiştir. Kâinattaki faaliyet-i hayret-nümanın tılsımını ve hilkat-i kâinatın ve akıbetinin muammasını ve tahavvülat-ı zerrattaki harekâtın sırr-ı hikmetini keşf ve beyan etmişlerdir, meydandadır, bakılabilir. *(Bak: 1305.p.)*

3085- Hem sırr-ı ehadiyet ile, şeriksiz vahdet-i rububiyeti; hem nihayetsiz kurbiyet-i İlahiye ile, nihayetsiz bu'diyetimiz olan hayret-engiz hakikatları

kemal-i vuzuh ile Onaltıncı Söz ve Otuzikinci Söz beyan ettikleri gibi, kudret-i ilahiyeye nisbeten zerrat ve seyyarat müsavi olduğunu ve haşr-i a'zamdan umum ziruhun ihyası, bir nefsin ihyası kadar o kudrete kolay olduğunu ve şirkin hilkat-ı kâinatta müdahalesi imtina' derecesinde akıldan uzak olduğunu kemal-i vuzuh ile gösteren Yirminci Mektub'daki

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ kelimesi beyanında ve üç temsili havi onun zeyli, şu azîm sırr-ı vahdeti keşfetmiştir.

3086- Hem hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyede öyle bir genişlik var ki, en büyük zekâ-i beşerî ihata edemediği halde; benim gibi zihni müşevveş, vaziyeti perişan, müracaat edilecek kitab yokken, sıkıntılı ve sür'atle yazan bir adamda, o hakaikın ekseriyet-i mutlakası dekaikıyla zuhuru; doğrudan doğruya Kur'an-ı Hakîm'in i'caz-ı manevîsinin eseri ve inayet-i Rabbaniyenin bir cilvesi ve kuvvetli bir işaret-i gaybiyedir." (M.372)

Evet "Resail-in Nur'un mesaili; ilim ile, fikir ile, niyet ile ve kasdî bir ihtiyarla değil; ekseriyet-i mutlaka ile sünuhat, zuhurat, ihtarat ile oluyor." (K.L.210)

3087- "Sözler hakkında tevazu' suretinde demiyorum; belki bir hakikatı beyan etmek için derim ki: Sözlerdeki hakaik ve kemalat, benim değil Kur'an'ındır ve Kur'an'dan tereşşuh etmiştir. Hatta Onuncu Söz, yüzer ayat-ı Kur'aniyeden süzülmüş bazı katarattır. Sair risaleler dahi umumen öyledir. Madem ben öyle biliyorum ve madem ben faniyim, gideceğim; elbette baki olacak bir şey ve bir eser, benimle bağlanmamak gerektir ve bağlanmamalı.

Ve madem ehl-i dalalet ve tuğyan, işlerine gelmiyen bir eseri, eser sahibini çürütmekle eseri çürütmek âdetleridir; elbette sema-yı Kur'anın yıldızlarıyla bağlanan risaleler, benim gibi çok itiraza ve tenkidata medar olabilen ve sukut edebilen çürük bir direk ile bağlanmamalı. Hem madem örf-i nâsda, bir eserdeki mezaya, o eserin masdarı ve menba'ı zannettikleri müellifin etvarında aranılıyor ve bu örfe göre, o hakaik-ı âliyeyi ve o cevahir-i galiyeyi kendim gibi bir müflise ve onların binde birini kendinde gösteremiyen şahsiyetime mal etmek hakikata karşı büyük bir haksızlık olduğu için; risaleler kendi malım değil, Kur'an'ın malı olarak, Kur'an'ın reşehat-ı meziyatına mazhar olduklarını izhar etmeye mecburum. Evet lezzetli üzüm salkımlarının hasiyetleri, kuru çubuğunda aranılmaz. İşte ben de öyle bir kuru çubuk hükmündeyim." (M.369)

3088- "Kırk elli sene evvel Eski Said, ziyade ulûm-u akliye ve felsefiyede hareket ettiği için, hakikat-ül hakaike karşı ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat gibi bir meslek aradı. Ekser ehl-i tarikat gibi yalnız kalben harekete kanaat edemedi. Çünki aklı, fikri hikmet-i felsefiye ile bir derece yaralı idi; tedavi lâzımdı. Sonra hem kalben, hem aklen hakikate giden bazı büyük ehl-i hakikatın arkasında gitmek istedi. Baktı, onların herbirinin ayrı cazibedar bir hassası var. Hangisinin arkasından gideceğine tahayyürde kaldı. İmam-ı Rabbanî de ona gaybî bir tarzda "Tevhid-i kıble et!" demiş; yani "Yalnız bir üstadın arkasından git!" O çok yaralı Eski Said'in kalbine geldi ki:

"Üstad-ı hakiki Kur'an'dır. Tevhid-i kıble bu üstadla olur." diye, yalnız o üstad-ı kudsînin irşadıyla hem kalbi, hem ruhu gayet garib bir tarzda sülûke başladılar. Nefs-i emmaresi de şükûk ve şübehatıyla onu manevî ve ilmî mücahedeye mecbur etti.

Gözü kapalı olarak değil, belki İmam-ı Gazalî (R.A.), Mevlana Celaleddin (R.A.) ve imam-ı Rabbani (R.A.) gibi kalb, ruh, akıl gözleri açık olarak, ehl-i istiğrakın akıl gözünü kapadığı yerlerde, o makamlarda gözü açık olarak gezmiş. Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür olsun ki, Kur'an'ın dersiyle, irşadiyle hakikate bir yol bulmuş, girmiş." (M.N.7) *(Bak: 3253.p.)*

3089- "Sahabelerden ve Tabiîn ve Tebe-i Tabiînden en yüksek mertebeli velayet-i kübra sahibi olan zatlar, nefs-i Kur'an'dan bütün letaiflerinin hisselerini aldıklarından ve Kur'an onlar için hakiki ve kâfi bir mürşid olduğundan gösteriyor ki: Her vakit Kur'an-ı Hakîm, hakikatları ifade ettiği gibi velayet-i kübra feyizlerini dahi ehil olanlara ifâze eder.

Evet, zahirden hakikata geçmek iki suretledir:

Biri: Tarikat berzahına girip seyr ü sülûk ile kat'-ı meratib ederek hakikata geçmektir.

İkinci suret: Doğrudan doğruya, tarikat berzahına uğramadan, lütf-u İlahî ile hakikata geçmektir ki, Sahabeye ve Tabiîne has ve yüksek ve kısa tarik şudur. Demek hakaik-ı Kur'aniyeden tereşşüh eden Nurlar ve o Nurlara tercümanlık eden Sözler, o hassaya malik olabilirler ve maliktirler." (M.356) *(Bak: Velayet-i Kübra)*

3090- "Risale-i Nur Kur'anın çok kuvvetli, hakiki bir tefsiridir." tekrar ile dediğimizden, bazı dikkatsizler tam manasını bilemediğinden bir hakikatı beyan etmeğe bir ihtar aldım. O hakikat şudur.

Tefsir iki kısımdır: Birisi: Malum tefsirlerdir ki, Kur'an'ın ibaresini ve kelime ve cümlelerinin manalarını beyan ve izah ve isbat ederler.

İkinci kısım tefsir ise: Kur'anın imanî olan hakikatlarını kuvvetli hüccetlerle beyan ve isbat ve izah etmektir. Bu kısmın pekçok ehemmiyeti var. Zahir malum tefsirler, bu kısmı bazan mücmel bir tarzda dercediyorlar. Fakat Risale-i Nur; doğrudan doğruya bu ikinci kısmı esas tutmuş, emsalsiz bir tarzda muannid feylesofları susturan bir manevî tefsirdir." (Ş.515) *(Bak: Tefsir)*

3091- Hem Kur'an (2:129, 151, 269) âyetlerinden istifaza ile "Risale-in Nur'un müstesna bir hassası, ism-i Hakem ve Hakîm'in mazharı olup bütün safahatında, mebahisinde nizam ve intizam-ı kâinatın ayinesinde İsm-i Hakem Hakîm'in cilveleri olan hikmet-i kudsiyeyi ve hikemiyat-ı Kur'aniyeyi ders veriyor. Mevzuu ve neticesi, hikmet-i Kur'aniyedir." (Ş.700)

3092- Hem "Risale-i Nur, hükema ve ülemanın mesleğinde gitmeyip, Kur'an'ın bir i'caz-ı manevîsiyle, her şeyde bir pencere-i marifet açmış; bir senelik işi bir saatte görür gibi Kur'an'a mahsus bir sırrı anlamıştır ki, bu dehşetli zamanda hadsiz ehl-i inadın hücumlarına karşı mağlub olmayıp galebe etmiş." (M.N.8)

3093- "Evliya divanlarını ve ülemanın kitablarını çok mütalaa eden bir kısım zatlar taraflarından soruldu: "Risalet-in Nur'un verdiği zevk ve şevk ve iman ve iz'an onlardan çok kuvvetli olmasının sebebi nedir?"

Elcevab: Eski mübarek zatların ekseri divanları ve ülemanın bir kısım risaleleri imanın ve marifetin neticelerinden ve meyvelerinden ve feyizlerinden bahsederler. Onların zamanlarında imanın esasatına ve köklerine hücum yoktu ve erkân-ı iman sarsılmıyordu. Şimdi ise köklerine ve erkânına şiddetli ve cemaatli bir surette taarruz var. O divanlar ve risalelerin çoğu has mü'minlere ve ferdlere hitab ederler, bu zamanın dehşetli taarruzunu def'edemiyorlar.

Risalet-in Nur ise, Kur'an'ın bir manevî mu'cizesi olarak imanın esasatını kurtarıyor ve mevcud imandan istifade cihetine değil, belki çok deliller ve parlak bürhanlar ile imanın isbatına ve tahkikine ve muhafazasına ve şübehattan kurtarmasına hizmet ettiğinden herkese bu zamanda ekmek gibi, ilaç gibi lüzumu var olduğunu dikkatle bakanlar hükmediyorlar..

3094- Hem Risalet-in Nur, sair ülemanın eserleri gibi, yalnız aklın ayağı ve nazarıyla ders vermez ve evliya misillü yalnız kalbin keşf ve zevkiyle hareket etmiyor; belki akıl ve kalbin ittihad ve imtizacı ve ruh vesair letaifin

teavünü ayağıyla hareket ederek evc-i a'lâya uçar; taarruz eden felsefenin değil ayağı, belki gözü yetişmediği yerlere çıkar; hakaik-ı imaniyeyi kör gözüne de gösterir." (K.L.11)

3095- Bu zamandaki dehşetli dinsizlik cereyanlarına karşı Risale-i Nur'un en isabetli ve muvaffakiyetli eserler olduğunu beyan eden Bediüzzaman, bu sebeble Nurcuların münhasıran Risale-i Nur'la hizmet ettiklerini ifade eder ve bunu elzem görür.

Ezcümle bir mektubunda şöyle diyor: Bazı kimseler "diyorlar: "Said, yanında başka kitabları bulundurmuyor. Demek onları beğenmiyor. Ve İmam-ı Gazalî'yi de (R.A.) tam beğenmiyor ki, eserlerini yanına getirmiyor." İşte bu acib manasız sözlerle bir bulantı veriyorlar. Bu nevi hileleri yapan, perde altında ehl-i zendekadır; fakat, safdil hocaları ve bazı sofuları vasıta yapıyorlar.

Buna karşı deriz ki: "Haşa, yüz defa haşa!... Risale-i Nur ve şakirdleri, Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî ve beni Hazret-i Ali ile bağlıyan yegâne üstadımı beğenmemek değil, belki bütün kuvvetleriyle onların takib ettiği mesleği ehl-i dalaletin hücumundan kurtarmak ve muhafaza etmektir.

3096- Fakat onların zamanında bu dehşetli zendeka hücumu, erkân-ı imaniyeyi sarsmıyordu. O muhakkik ve allame ve müçtehid zatların asırlarına göre münazara-i ilmiyede ve diniyede isti'mal ettikleri silahlar hem geç elde edilir, hem bu zaman düşmanlarına birden galebe edemediğinden; Risale-i Nur, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'dan hem çabuk, hem keskin, hem tam düşmanların başını dağıtacak silahları bulduğu için, o mübarek ve kudsi zatların tezgâhlarına müracaat etmiyor. Çünki umum onların merci'leri ve menba'ları ve üstadları olan Kur'an, Risale-i Nur'a tam mükemmel bir üstad olmuştur. Ve hem vakit dar, hem bizler az olduğumuz için vakit bulamıyoruz ki, o nurani eserlerden de istifade etsek.

3097- Hem Risale-i Nur şakirdlerinin yüz mislinden ziyade zatlar, o kitablarla meşguldürler ve o vazifeyi yapıyorlar. Biz de, o vazifeyi onlara bırakmışız. Yoksa haşa ve kella! O kudsi üstadlarımızın mübarek eserlerini ruh u canımız kadar severiz. Fakat herbirimizin birer kafası, birer eli, birer dili var, karşımızda da binler mütecaviz var. Vaktimiz dar. En son silah, mitralyoz gibi Risale-i Nur bürhanlarını gördüğümüzden, mecburiyetle ona sarılıp iktifa ediyoruz." (K.L.182)

3098- "Gizli din düşmanları ve münafıklar çoktandır anladılar ki, Nur Talebelerinin kefenleri boyunlarındadır. Onları Risale-i Nur'dan ve üstadlarından ayırmak kabil değildir. Bunun için seytanî planlarını, desisele-

rini değiştirdiler. Bir zayıf damarlarından veya safiyetlerinden istifade ederiz fikriyle aldatmak yolunu tuttular. O münafıklar veya o münafıkların adamları veya adamlarına aldanmış olanlar dost suretine girerek, bazan da talebe şekline girerek derler ve dedirtirler ki: "Bu da İslâmiyete hizmettir; bu da onlarla mücadeledir. Şu malumatı elde edersen, Risale-i Nur'a daha iyi hizmet edersin. Bu da büyük eserdir." gibi bir takım kandırışlarla sırf o Nur talebesinin Nurlarla olan meşguliyet ve hizmetini yavaş yavaş azaltmakla ve başka şeylere nazarını çevirip, nihayet Risale-i Nur'a çalışmaya vakit bırakmamak gibi tuzaklara düşürmeye çalışıyorlar. *(Bak: 2905.p.)* Veyahut da maaş, servet, mevki, şöhret gibi şeylerle aldatmaya veya korkutmakla hizmetten vazgeçirmeye gayret ediyorlar. Risale-i Nur, dikkatle okuyan kimseye öyle bir fikrî, ruhî, kalbî intibah ve uyanıklık veriyor ki; bütün böyle aldatmalar, bizi Risale-i Nur'a şiddetle sevk ve teşvik ve o dessas münafıkların maksatlarının tam aksine olarak bir tesir ve bir netice hasıl ediyor. Fesübhanallah! Hatta öyle Nur Talebeleri meydana gelmektedir ki, asıl halis niyet ve kudsi gayeden sonra-bir sebeb olarak da- münafıkların mezkûr planlarının inadına, rağmına dünyayı terk edip kendini Risale-i Nur'a vakfediyor ve Üstadımızın dediği gibi diyorlar: Zaman, İslâmiyet fedaisi olmak zamanıdır." (T.H.690)

3099- Bediüzzaman bir hocaya (dolayısıyla da bütün hocalara) bu zamanda Risale-i Nur'la dine hizmet etmeyi tavsiye ederken diyor ki:

"Zatınız gibi metin ve imanlı ve hakikatlı zatlar Risale-i Nur dairesine giriniz. Çünki bu asırda Risale-i Nur, bütün tehacümata karşı mağlub olmadı. En muannid düşmanlarına da, serbestiyetini resmen teslim ettirdi. Hatta iki seneden beridir büyük makamatlar ve adliyeler, tedkikat neticesinde, Risale-i Nur'un serbestiyetini tasdik ve mahrem ve gayr-ı mahrem bütün eczalarını sahiplerine teslime karar verdiler.

Risale-i Nur'un mesleği, sair tarikatlar, meslekler gibi mağlub olmıyarak belki galebe ederek pek çok muannidleri imana getirmesi; pek çok hâdisatın şehadetiyle, bu asırda bir mu'cize-i manevîye-i Kur'aniye olduğunu isbat eder. O dairenin haricinde, ekseriyetle bu memlekette bu hususi ve cüz'î ve yalnız şahsî hizmet; veya mağlubane perde altında veya bid'alara müsamaha suretinde ve te'vilat ile bir nevi tahrifat içinde hizmet-i diniye tam olamaz diye, hâdisat bize kanaat vermiş.

Madem sizde büyük bir himmet ve kuvvetli bir iman var; tam bir ihlas ve tam bir mahviyetle, sebatkârane Risale-i Nur'a şakird ol. Ta binler, belki yüzbinler şakirdlerin şirket-i manevîye-i uhreviyelerine hissedar ol. Ta senin

hayırların, iyiliklerin cüz'iyetten çıkıp küllîleşsin, âhirette tam kârlı bir ticaret olsun." (E.L.I.63)

3100- Bediüzzaman, Risale-i Nur dairesinde bulunan ilim sahibi hocalara da şöyle diyor:

"Bir şey daha kaldı, en tehlikesi odur ki: İçinizde ve ahbabınızda, bu fakir kardeşinize karşı bir kıskançlık damarı bulunmak, en tehlikelidir. Sizlerde mühim ehl-i ilim de var. Ehl-i ilmin bir kısmında, bir enaniyet-i ilmiye bulunur. Kendi mütevazi de olsa, o cihette enaniyetlidir. Çabuk enaniyetini bırakmaz. Kalbi, aklı ne kadar yapışsa da; nefsi, o ilmî enaniyeti cihetinde imtiyaz ister, kendini satmak ister, hatta yazılan risalelerek arşı muaraza ister.

Kalbi risaleleri sevdiği ve aklı istihsan ettiği ve yüksek bulduğu halde; nefsi ise, enaniyet-i ilmiyeden gelen kıskançlık cihetinde zımnî bir adavet besler gibi, Sözler'in kıymetinin tenzilini arzu eder, ta ki kendi mahsulat-ı fikriyesi onlara yetişsin onlar gibi satılsın. Halbuki bilmecburiye bunu haber veriyormu ki:

"Bu dürûs-u Kur'aniyenin dairesi içinde olanlar, allame ve müctehidler de olsalar; vazifeleri –ulûm-u imaniye cihetinde– yalnız yazılan şu Sözler'in şerhleri ve izahlarıdır veya tanzimleridir. Çünki çok emarelerle anlamışız ki: Bu ulûm-u imaniyedeki fetva vazifesiyle tavzif edilmişiz. Eğer biri, dairemiz içinde nefsin enaniyet-i ilmiyeden aldığı bir his ile, şerh ve izah haricinde birşey yazsa; soğuk bir muaraza veya nâkıs bir taklidcilik hükmüne geçer. Çünki çok delillerle ve emarelerle tahakkuk etmiş ki: Risale-i Nur eczaları, Kur'anın tereşşuhatıdır; bizler taksim-ül a'mal kaidesiyle, herbirimiz bir vazife deruhde edip, o ab-ı hayat tereşşuhatını muhtaç olanlara yetiştiriyoruz!..." (M.395)

Yukarıda gayet mücmel olarak geçen (şerh ve izah) ifadesinin hududu ve şekli, Kastamonu Lahikası'nda açıkça beyan edildiği gibi, Risale-i Nur'un bazı yerlerinde de tafsilat vardır. Risale-i Nur'un mücmel yerlerini yine Risale-i Nur'la izah etmek, Risalse-i Nur'da bir kaidedir. İşte Bediüzzaman Hazretleri izah şekli hakkında gayet açık olarak şöyle diyor:

"Risale-i Nur'un tekmil ve izahı ve haşiyelerle beyanı ve isbatı size tevdi' edilmiş tahmin ediyorum. Bir emaresi de şudur ki; bu sene çok defa ihtar edilen hakikatları kaydetmek için teşebbüs ettim ise de çalıştırılamadım. Evet Risale-i Nur size mükemmel bir me'haz olabilir. Ve ondan erkân-ı imaniyenin her birisine, meselâ Kur'an kelâmullah olduğuna ve i'cazî nüktelerine

dair müteferrik risalelerdeki parçalar toplansa veya haşre dair ayrı ayrı bürhanlar cem'edilse ve hakeza ... mükemmel bir izah ve bir haşiye ve bir şerh olabilir. Zannederim ki, hakaik-ı âliye-i imaniyeyi tamamıyla Risale-i Nur ihata etmiş, başka yerlerde aramaya lüzum yok." (K.L.56)

3101- Evet Risale-i Nur eserleri bu zamanın ihtiyaçlarına cevab olarak yazılmıştır. Bu zaman ile eski zaman arasında büyük farklar vardır. Zira "eski zamanda esasat-ı imaniye mahfuzdu, teslim kavi idi. Teferruatta, ariflerin marifetleri delilsiz de olsa, beyanatları makbul idi, kâfi idi. Fakat şu zamanda dalalet-i fenniye, elini esasata ve enkâna uzatmış olduğundan, her derde lâyık devayı ihsan eden Hakîm-i Rahim olan Zat-ı Zülcelal, Kur'an-ı Kerim'in en parlak mazhar-ı i'cazından olan temsilatından bir şu'lesini; acz ve zaafıma, fakr ve ihtiyacıma merhameten hizmet-i Kur'an'a ait yazılarıma ihsan etti.

Felillahilhamd sırr-ı temsil dürbiniyle, en uzak hakikatlar gayet yakın gösterildi. Hem sırr-ı temsil cihet-ül vahdetiyle, en dağınık mes'eleler toplattırıldı. Hem sırr-ı temsil merdiveniyle, en yüksek hakaika kolaylıkla yetiştirildi. Hem sırr-ı temsil penceresiyle hakaik-ı gaybiyeye, esasat-ı İslâmiyeye şuhuda yakın bir yakîn-i imaniye hasıl oldu. Akıl ile beraber vehim ve hayal, hatta nefs ve heva teslime mecbur olduğu gibi, şeytan dahi teslim-i silaha mecbur oldu.

Elhasıl: Yazılarımda ne kadar güzellik ve te'sir bulunsa, ancak temsilat-ı Kur'aniyenin lemeatındandır. Benim hissem; yalnız şiddet-i ihtiyacımla talebdir ve gayet aczimle tazarruumdur. Derd benimdir, deva Kur'anındır." (M.376) *(Bak: Temsil)*

3102- "Çoklar tarafından hem bana, hem bazı Nur kardeşlerime sual etmişler ve ediyorlar: "Neden bu kadar muarızlara karşı ve muannid feylesoflara ve ehl-i dalalete mukabil Risale-i Nur mağlub olmuyor? Milyonlar kıymettar hakiki kütüb-ü imaniye ve İslâmiyenin intişarlarına bir derece sed çekmekle ve sefahet ve hayat-ı dünyeviyenin lezzetleriyle çok biçare gençleri ve insanları hakaik-ı imaniyeden mahrum bırakıyorlar. Halbuki en şiddetli hücum ve en gaddarane muamele ve en ziyade yalanlarla ve aleyhinde yapılan propagandalarla Risale-i Nur'u kırmak, insanları ondan ürkütmek ve vazgeçirmeğe çalıştıkları halde, hiçbir eserde görülmediği birtarzda Risale-i Nur'un intişarı hatta çoğu el yazması ile altıyüz bin nüsha risalelerinden kemal-i iştiyak ile perde altında intişar etmesi ve dahil ve hariçte kemal-i iştiyak ile kendini okutturmasının hikmeti nedir? Sebeb nedir?" diye bu mealde çok suallere karşı elcevab deriz ki:

Kur'an-ı Hakim'in sırr-ı i'cazıyla hakiki bir tefsiri olan Risale-i Nur, bu dünyada bir manevî Cehennem'i dalalette gösterdiği gibi, imanda dahi bu dünyada manevî bir Cennet bulunduğunu isbat ediyor. Ve günahların ve fenalıkların ve haram lezzetlerin içinde manevî elîm elemleri gösterip hasenat ve güzel hasletlerde ve hakaik-i şeriatın amelinde, Cennet lezaizi gibi manevî lezzetler bulunduğu isbat ediyor. Sefahet ehlini ve dalalete düşenlerini, -o cihetle-aklı başında olanlarını kurtarıyor. Çünki bu zamandaki iki dehşetli hal var.

3103- Birincisi: Akıbeti görmeyen, bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzetlere tercih eden hissiyat-ı insaniye, akıl ve fikre galebe ettiğinden ehl-i sefaheti sefahetten kurtarmanın çare-i yeganesi; aynı lezzetinde elemi gösterip hissini, mağlub etmektir. Ve (14:3) يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَوٰةَالدُّنْيَا âyetinin işaretiyle; bu zamanda âhiretin elmas gibi ni'metlerini, lezzetlerini bildiği halde, dünyevî kırılacak şişe parçalarını ona tercih etmek, ehl-i iman iken ehl-i dalalete o hubb-u dünya ve o sır için tabi olmak tehlikesinden kurtarmanın çare-i yeganesi, dünyada dahi Cehennem azabı gibi elemleri göstermekle olur ki; Risale-i Nur o meslekten gidiyor. Yoksa bu zamandaki küfr-ü mutlakın ve fenden gelen dalaletin ve sefahetteki tiryakiliğin inadı karşısında Cenab-ı Hakk'ı tanıttırdıktan sonra ve Cehennem'in vücudunu isbat ile ve onun azabı ile insanları fenalıktan, seyyiattan vazgeçirmek yolu ile ondan, belki de yirmiden birisi ders alabilir. Ders aldıktan sonra da, "Cenab-ı Hak Gafur-ur Rahim'dir., hem Cehennem pek uzaktır." der, yine sefahetine devam edebilir. Kalbi, ruhu hissiyatına mağlub olur. İşte Risale-i Nur ekser müvazeneleriyle küfür ve dalaletin dünyadaki elîm ve ürkütücü neticelerini göstermekle, en muannid ve nefisperest insanları dahi o menhus, gayr-ı meşru lezzetlerden ve sefahetlerden bir nefret verip aklı başında olanları tevbeye sevkeder." (H.Ş.7) *(Bu parağrafta geçen "fenden gelen dalalet" ifadesinin izahı için, "Biyoloji" kelimesine bakınız.)*

3104- "Bu asırda ikinci dehşetli hal: Eski zamanda küfr-ü mutlak ve fenden gelen dalaletler ve küfr-ü inadîden gelen temerrüd bu zamana nisbeten pek azdı. Onun için eski İslâm muhakkiklerinin dersleri, hüccetleri o zamanda tam kâfi olurdu. Küfr-ü meşkûkü çabuk izale ederlerdi. Allah'a iman umumi olduğundan Allah'ı tanıttırmakla ve Cehennem azabını ihtar etmekle çokları sefahetlerden, dalaletlerden vazgeçebilirlerdi. Şimdi ise, eski zamanda bir memlekette bir kâfir-i mutlak yerine şimdi bir kasabada yüz tane bulunabilir. Eskide fen ve ilim ile dalalete girip inad ve temerrüd ile hakaik-ı imana

karşı çıkana nisbeten şimdi yüz derece ziyade olmuş. Bu mütemerrid inadçılar firavunluk derecesinde bir gurur ile ve dehşetli dalaletleriyle hakaik-ı imaniyeye karşı muaraza ettiklerinden, elbette bunlara karşı atom bombası gibi bu dünyada onların temellerini parça parça edecek bir hakikat-ı kudsiye lâzımdır ki, onların tecavüzatını durdursun ve bir kısmını imana getirsin. İşte Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükürler olsun ki, bu zamanın tam yarasına bir tiryak olarak Kur'an-ı Mucizülbeyan'ın bir mucize-i manevîyesi ve lemaatı bulunan Risale-i Nur, pek çok müvazenelerle en dehşetli muannid mütemerridleri, Kur'anın elmas kılıncı ile kırıyor ve kâinat zerreleri adedince vahdaniyet-i İlahiyeye ve imanın hakikatlarına hüccetleri, delilleri gösteriyor." (H.Ş.15)

3105- "Madem hakikat böyledir, ben tahmin ediyorum ki: Eğer Şeyh Abdülkadir-i Geylanî (R.A.) ve Şah-ı Nakşibend (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) gibi zatlar bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini hakaik-ı imaniyenin ve akaid-i İslâmiyenin takviyesine sarfedeceklerdi. Çünki saadet-i ebediyenin medarı onlardır. onlarda kusur edilse, şekavet-i ebediyeye sebebiyet verir. İmansız Cenet'e gidemez, fakat tasavvufsuz Cennet'e giden pek çoktur. Ekmeksiz insan yaşıyamaz, fakat meyvesiz yaşıyabilir. Tasavvuf meyvedir, hakaik-ı İslâmiye gıdadır. Eskiden kırk günden tut ta kırk seneye kadar bir seyr-i sülûk ile bazı hakaik-ı imaniyeye ancak çıkılabilirdi. Şimdi ise Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle, kırk dakikada o hakaika çıkılacak bir yol bulunsa, o yola karşı lâkayd kalmak elbette kâr-ı akıl değil!

3106- İşte otuzüç adet Sözler, böyle Kur'anî bir yolu açtığını, dikkatle okuyanlar hükmediyorlar. Madem hakikat budur; esrar-ı Kur'aniyeye ait yazılan Sözler, şu zamanın yaralarına en münasib bir ilaç, bir merhem ve zulümatın tehacümatına maruz hey'et-i İslâmiyeye en nafi' bir nur ve dalalet vadilerinde hayrete düşenler için en doğru bir rehber olduğu itikadındayım.

Bilirsiniz ki: Eğer dalalet cehaletten gelse izalesi kolaydır. Fakat dalalet, fenden ve ilimden gelse, izalesi müşkildir. Eski zamanda ikinci kısım, binde bir bulunuyordu. Bulunanlardan ancak binden biri irşad ile yola gelebilirdi. Çünki öyleler kendilerini beğeniyorlar; hem bilmiyorlar, hem kendilerini bilir zannediyorlar. Cenab-ı Hak şu zamanda, i'caz-ı Kur'anın manevî lemeatından olan malum Sözler'i, şu dalalet zendekasına bir tiryak hasiyetini vermiş tasavvurundayım." (M.23)

Risale-i Nur ulûm-u âliye denen gramer, sarf-nahiv gibi ilimleri tahsil etmeden; ulûm-u âliye denen iman, marifetullah ve hikemiyat-ı İlahiye gibi yüksek ve esas teşkil eden ilimlere az zamanda isal eder. *(Bak: 3666/5.p.)*

3106/1- Bediüzzaman Hazretleri, âhirzamanda gelip fesadı izale edeceği rivayetlerde müjdelenen zatın kendisi olduğu yolundaki has şakirdlerinin kanaatlarının daima Risale-i Nur ve şahs-ı manevîsi hakkında doğru olduğunu beyan ederek, kendini nazara vermekten çekinmiştir. Ezcümle, mevzu ile alâkalı bir mektubunda şöyle diyor:

"Ümmetin beklediği, âhirzamanda gelecek zatın üç vazifesinden en mühimmi ve en büyüğü ve en kıymetdarı olan iman-ı tahkikîyi neşir ve ehl-i imanı dalaletten kurtarmak cihetiyle o en ehemmiyetli vazifeyi aynen bitemamiha Risale-i Nur'da görmüşler. İmam-ı Ali ve Gavs-ı Azam ve Osman-ı Halidî gibi zatlar bu nokta içindir ki, o gelecek zatın makamını Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsinde keşfen görmüşler gibi işaret etmişler. Bazan da o şahs-ı manevîyi bir hâdimine vermişler, o hâdime mültefitane bakmışlar. Bu hakikattan anlaşılıyor ki; sonra gelecek o mübarek zat, Risale-i Nur'u bir programı olarak neşir ve tatbik edecek." (S.T.9) Daha geniş tafsilat için 2300/1-2305.p.lara bakınız.

3107- Risale-i Nur'un resmen neşredilmesinin lüzumu:

"Risale-i Nur bu mübarek vatanın manevî bir halaskârı olmak cihetiyle şimdi iki dehşetli manevî belayı mldef'etmek için matbuat âlemiyle tezahüre başlamak, ders vermek zamanı geldi veya gelecek gibidir zannederim.

O dehşetli beladan birisi: Hristiyan dinini mağlub eden ve anarşiliği yetiştiren şimalde çıkan dehşetli dinsizlik cereyanı, bu vatanı manevî istilasına karşı Risale-i Nur, sedd-i Zülkarneyn gibi bir sedd-i Kur'anî vazifesini görebilir ve âlem-i İslâmın bu mübarek vatanın ahalisine karşı pek şiddetli itiraz ve ittihamların izale etmek için matbuat lisanıyla konuşmak lâzım gelmiş diye kalbime ihtar edildi.

Ben dünyanın halini bilmiyorum fakat Avrupa'da istilakârane hükmeden ve edyan-ı semaviyeye dayanmıyan dehşetli cereyanın istilasına karşı Risale-i Nur hakikatları bir kal'a olduğu gibi; âlem-i İslâmın ve Asya kıtasının hal-i hazırdaki itiraz ve ittihamını izale ve eskideki muhabbet ve uhuvvetini iade etmeğe vesile olan bir mu'cize-i Kur'aniyedir.

Bu memleketin vatanperver siyasileri çabuk aklını başına alıp, Risale-i Nur'u tab'ederek resmi neşretmeleri lâzımdır ki, bu iki belaya karşı siper olsun." (E.L.I.102)

3108- Evet "bu millet ve vatan, hayat-ı içtimaiyesi ve siyasiyesi anarşilikten kurtulmak ve büyük tehlikelerden halas olmak için beş esas lâzım ve

zaruridir. Birincisi: merhamet. İkincisi: hürmet. Üçüncüsü: emniyet. Dördüncüsü: haram ve helalı bilip haramdan çekilmek. Beşincisi: serseriliği bırakıp itaat etmektir. İşte Risale-i Nur, hayat-ı içtimaiyeye baktığı vakit bu beş esası te'min edip, asayişin temel taşını tesbit ve te'min eder." (K.L.241)

Bir atıf notu:

-Risale-i Nur'un müceddidiyeti, bak: 2690/1.p.

3109- RİSALET رسالة : Birisini bir vazife ile bir yere göndermek. *Peygamberlik. Büyük kitabla gelen peygamberlik. *Elçilik. (Bak: Nübüvvet)

3110- RİVAYET رواية : Hikâye edilen hâdise veya söz. Bir hâdisenin başkalarına anlatılması. *Kuyudan halk için su çekmek. *Birisinin Peygamberimiz'den (A.S.M.) işittiklerini veya sahabeden duyduklarını başkasına anlatması veya nakletmesi. *(Bak: Hadis)*

Bir atıf notu:

-Rivayat-ül usul, bak: 954.p.

3111- RİYA رياء : Özü sözü bir olmamak. İnandığı gibi hareket etmeyiş, iki yüzlülük etmek. İbadeti ve beğenilen iyi şeyleri, gösteriş ve kendini beğendirmek için yapmak. K.H. hadis 1401'de, riyaya şirk-i asgar deniyor. *(Bak: Kibr, Tekellüf)*

3112- "İnsanda ekseriyet itibariyle hubb-u cah denilen hırs-ı şöhret ve hodfüruşluk ve şan ü şeref denilen riyakârane halklara görünmek ve nazar-ı ammede mevki sahibi olmağa, ehl-i dünyanın her ferdinde cüz'î küllî arzu vardır. Hatta o arzu için, hayatını feda eder derecesinde şöhretperestlik hissi onu sevkeder. Ehl-i âhiret için bu his gayet tehlikelidir. Ehl-i dünya için de gayet dağdağalıdır; çok ahlâk-ı seyyienin de menşeidir ve insanların da en zaif damarıdır. Yani: Bir insanı yakalamak ve kendine çekmek; onun o hissini okşamakla kendine bağlar, hem onun ile onu mağlub eder." (M.412)

3313- "Riyaya dair "üç nokta" yazılacak:

Birincisi: Farz ve vaciblerde ve şeair-i İslâmiye'de ve Sünnet-i Seniyenin ittibaında ve haramların terkinde riya giremez. İzharı riya olamaz. Meğer

gayet za'f-ı imanla beraber, fıtraten riyakâr ola. Belki şeair-i İslâmiyeye temas eden ibadetlerin izharları, ihfasından çok derece daha sevablı olduğunu, Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî (r.a.) gibi zatlar beyan ediyorlar. Sair nevafilin ihfası çok sevablı olduğu halde; şeaire temas eden, hususan böyle bid'alar zamanında ittiba-ı Sünnetin şerafetini gösteren ve böyle büyük kebair içinde haramların terkindeki takvayı izhar etmek, değil riya belki ihfasından pek çok derece daha sevablı ve halistir. *(Dini tebliğde aşağılık duygusuna kapılmamak, bak: 1882.p.)*

3114- İkinci Nokta: Riyaya insanları sevkeden esbabın birincisi: Za'f-ı imandır. Allah'ı düşünmeyen, esbaba perestiş eder, halklara hodfüruşlukla riyakârane vaziyet alır. Risale-i Nur şakirdleri, Risale-i Nur'dan aldıkları kuvvetli iman-ı tahkikî dersiyle; esbaba ve nâsa ubudiyet noktasında bir kıymet, bir ehemmiyet vermiyor ki, ubudiyetlerinde onlara gösterişle riya etsinler.

3115- İkinci Sebeb: Hırs ve tama', za'f u fakr noktasında teveccüh-ü nası celbine medar riyakârane vaziyet almıya sevkediyor. Risale-i Nur'un şakirdleri, iktisad ve kanaat ve tevekkül ve kısmetine rıza gibi, Risale-i Nur'un dersinden aldıkları izzet-i imaniye, inşaallah onları riyadan ve dünya menfaatleri için hodfüruşluktan men'eder.

3116- Üçüncü Sebeb: Hırs-ı şöhret, hubb-u cah, makam sahibi olmak, emsaline tefevvuk etmek gibi hisler ve insanlara iyi görünmek, tasannu'kârane haddinden fazla kendine ehemmiyet verdirmek ve tekellüfkârane lâyık olmadığı yüksek makamlarda görünmek tarzını takınmak ile riya eder. Risale-i Nur şakirdleri ene'yi nahnü'ye tebdil ettikleri, yani enaniyeti bırakıp, Risale-i Nur dairesinin şahs-ı manevîsinin hesabına çalışması, ben yerine biz demeleri ve ehl-i tarikatın "fena fişşeyh" ve "fena firresul" ve nefs-i emmareyi öldürmek gibi riyadan kurtaran vasıtaların bu zamanda birisi de "fena fil-ihvan" yani şahsiyetini kardeşlerinin şahs-ı manevîsi içinde eritip öyle davrandığı için, inşaallah ehl-i hakikatın riyadan kurtulmaları gibi, bu sır ile onlar da kurtulurlar.

3117- Üçüncü Nokta: Vazife-i diniye itibariyle, nâsa hüsn-ü kabul ettirmek, o makamın iktiza ettiği yüksek tavırlar ve vaziyetler, hodfüruşluk ve riya sayılmaz ve sayılmamalı. Meğer o adam, o vazifeyi kendi enaniyetine tabi edip isti'mal ede. Evet bir imam imamet vazifesinde tesbihatları izhar eder, isma' eder; hiç bir cihetle riya olamaz. Fakat vazife haricinde, o tesbihatları aşikâre halklara işittirmeye riya girebildiği için, gizlisi daha sevablıdır.

3118- Risale-i Nur'un hakiki şakirdleri, neşriyat-ı diniyelerinde ve ittiba-ı sünnetteki ibadetlerinde ve içtinab-ı kebairdeki takvalarında, Kur'an hesabına vazifedar sayılırlar. İnşaallah riya olmaz. Meğer ki, Risale-i Nur'a başka bir maksad-ı dünyeviye için girmiş ola." (K.L.184)

Bir atıf notu:

-Mevlana Cami'nin riyakârane konuşan bir şahsı ikaz etmesi, bak: 680.p.

3119- Riyakârlar mahşerde nâsın huzurunda teşhir edileceklerini bildiren iki hadis meali:

"Yaptığı ibadeti insanlara işittirip ve öğülmesini isteyen kimseyi Allah kıyamet gününde insanların huzurunda rezil eder. Müraîlik yapanı da kıyamet gününde insanlara teşhir eder." [263]

"Allah'ın kendisine bolluk verdiği, malların her çeşidini ihsan ettiği kimsedir ki, Allah'ın huzuruna getirilir ve Allah, kendisine verilen nimetleri karşısına çıkarır. O da bütün bunların kendisine verildiğini kabul eder ve Allah kendisine: Şu elde ettiğin nimetlerle ne yaptın, der. O da verilmesini arzu ettiğin ne kadar yer varsa hep o yerlerde ve o yolda dağıttım, cevabını verir. Allah Teala: Yalan söylüyorsun. Sen bütün bunları kendine "Ne cömert adam!" dedirtmek için yaptın ve sana dediler de. Sonra meleklere onu almalarını emreder. Ve yüz üstü sürüklendirilerek Cehennem'e atılır." [264] (İ.M. Kitab-üz Zühd, 21. babı, riya ve süm'a hakkındadır.)

Mü'minin dili ile kalbi aynı olması ve komşularının kendinden emin bulunmasının lüzumu, bak: R.E. 91/1

Şeairi izhar edip göstermek, salabet-i diniyeden olduğu halde; Müslümanlar arasında şahıs, kendi zenginlik ve hamasetini ve sair hususiyetlerini şahsını nazara verip tefahura vesile ederek gösterse, mezmum sayılır. Meselâ sarıklar, güzel ve gösterişli sarılıp izhar edilirken *(Bak: 3494.p.)* İ.M. 32. Kitab-ül Libas, 24. babında şöhret vesilesi yapılan elbiseler yasaklanır. Keza aynı eserin 4118. hadisinde de: Bezazet (yani mütevazi, süssüz ve eski elbise giymek) imandandır buyurulur.

Bir atıf notu:

-Medeniyet-i hazıra riyaya, şan ü şeref namını vermiş, bak: 2276.p.

---

263 T.T. ci: 1 sh: 40 hadis: 91

264 T.T. ci: 1 sh: 42 hadis: 93

3120- Riya ile alâkalı, Kur'andan birkaç not:

-Gösteriş için sadakat ve hayır yapanlar gibi; yapılan iyiliği, karşılığında minnet isteyerek ibtal etmemek: (2:264) (Bak: Habt-ı A'mal)

-Riyakârlık yapanlar: (107:6)

3121- RUBUBİYET ربو بية : Cenab-ı Hakk'ın her zaman her yerde her mahluka, muhtaç olduğu şeyleri vermesi, terbiye ve tedbir etmesi ve malikiyeti, besleyiciliği keyfiyeti. *(Bak: Rabb, Faaliyet-i Rububiyet, Terbiye)*

3122- Canlı cansız bütün mevcudatı yaratılış gayelerine göre vücud verip kavanin-i fıtriyeye imtisalen vazifelerinde istihdam ederek nokta-yı kemallerine erdiren Rububiyet-i İlahiyedir. İnsanlık âlemini şeriat-ı meşhuresiyle terbiye ettiği gibi, kâinatı da şeriat-ı kübra-yı fıtriyesiyle terbiye ve tavzif eder.

3123- " Evet bütün kâinatta hususan zihayatlarda bilhassa terbiye ve iaşelerinde her tarafta aynı tarzda ve umulmadık bir surette beraber ve birbiri içinde hakîmane, rahimane bir dest-i gaybî tarafından olan bir tasarruf-u âmm elbette bir rububiyet-i mutlakanın tereşşuhudur ve ziyasıdır ve tahakkukuna bir bürhan-ı kat'idir. Madem bir rububiyet-i mutlaka vardır; elbette şirk ve iştiraki kabul etmez. Çünkü o rububiyetin kendi cemalini izhar ve kemalâtını ilan ve kıymetli san'atlarını teşhir ve gizli hünerlerini göstermek gibi en mühim maksad ve gayeleri cüz'iyatta ve zihayatta temerküz ve içtima' ettiğinden en cüz'î bir şeye ve en küçük bir zihayata kendi başı ile müdahale eden bir şirk, o gayeleri bozar ve o maksatları harab eder. Ve zişuurun yüzlerini o gayelerden ve o gayeleri irade edenden çevirip esbaba saldığından ve bu vaziyet rububiyetin mahiyetine bütün bütün muhalif ve adavet olduğundan, elbette böyle bir rububiyet-i mutlaka, hiç bir cihetle şirke müsaade etmez." (Ş.151)

3124- "Elhasıl: Madem Sani-i Hakîm her şey için o şeye münasib bir nokta-i kemal ve ona lâyık bir mertebe-i feyz-i vücud tayin edip ve o şeye, o nokta-i kemale sa'yedip gitmek için bir istidad vererek ona sevk ediyor ve bütün nebatat ve hayvanatta şu kanun-u rububiyet cari olmakla beraber, cemadatta dahi caridir ki; adi toprağa, elmas derecesine ve cevahir-i âliye mertebesine bir terakkiyat veriyor ve şu hakikatta muazzam bir "Kanun-u Rububiyet"in ucu görünüyor." (S.555)

Bir atıf notu:

- Kanun-u Rububiyetin cüz'den külle aynı zamanda ve farksız tecellisi, bak: 3748.p.

3125- "Ey gözleri sağlam ve kalbleri kör olmayan insanlar! Bakınız, insan âleminde iki daire ve iki levha vardır:

Birinci daire: Rububiyet dairesidir.

İkinci daire: Ubudiyet dairesidir.

Birinci levha: Hüsn-ü san'attır.

İkinci levha ise: Tefekkür ve istihsandır.

Bu iki daire ile iki levha arasındaki münasebete bakınız ki: Ubudiyet dairesi bütün kuvvetiyle rububiyet dairesi hesabına çalışıyor. Tefekkür, teşekkür, istihsan levhası da bütün işaretleriyle hüsn-ü san'at ve nimet levhasına bakıyor. Bu hakikatı gözün ile gördükten sonra rububiyet ve ubudiyet dairelerinin reisleri arasında en büyük bir münasebetin bulunmamasına aklınca imkân var mıdır? Ve Saniin makasıdına kemal-i ihlas ile hizmet eden ubudiyet reisinin Sani ile azîm bir münasebeti ve kavi bir intisabı ve o intisab ile her iki daire reisleri arasında bir muarefe ve mükâleme ve alışverişin olmamasına ihtimal var mıdır? Öyle ise, bilbedahe tahakkuk etti ki, ubudiyet reisi, rububiyetin has mahbub ve makbulüdür." (M.N.31)

Atıf notları:

-Oruçla nefsin mevhum rububiyetini kırmak, bak: 3006.p.

-Kur'an'ın vazife-i asliyesi, daire-i rububiyetin şuunatını ve daire-i ubudiyetin vezaifini bildirmektir., bak: 2104.p.

3126- RUH روح : Can, nefes, canlılık. *Öz, hülasa, en mühim nokta. *Kur'an. İsa (A.S.). Cebrail (A.S.) *Korkmak. *İnsanın fani ve maddî varlığının hayatiyetine esas olan ölümsüz ve tekâmüle müstaid kılınmış manevî varlığı. *(Bak: Hayat, Melaike)*

"Ruh, bir kanun-u zivücud-u haricîdir, bir namus-u zişuurdur. Sabit ve daim fıtrî kanunlar gibi, ruh dahi âlem-i emirden, sıfat-ı iradeden gelmiş, kudret ona vücud-u hissî giydirmiştir. Bir seyyale-i latifeyi o cevhere sadef etmiştir. Mevcud ruh, makul kanunun kardeşidir. İkisi hem daimî, hem âlem-i emirden gelmişlerdir. Şayet nevilerdeki kanunlara kudret-i ezeliye bir vücud-u haricî giydirseydi, ruh olurdu. Eğer ruh, şuuru başından indirse, yine lâyemut bir kanun olurdu." (H.Ş.113)

3127- Ruh, sabit ve müstakil bir cevherdir. "Nasılki hayat, bu kâinattan

süzülmüş bir hülasadır... ve şuur ve his dahi, hayattan süzülmüş; hayatın bir hülasasıdır.... akıl dahi, şuurdan ve histen süzülmüş; şuurun bir hülasasıdır... ve ruh dahi, hayatın halis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zatıdır." (L.336)

3128- Hem nasıl ki: "Lafız tebeddül eder, fakat mana baki kalır. Hem kışır parçalanır, fakat lübb devam eder. Hem libas yırtılır, fakat cesed sağlam kalır. Hem cesed birbirinden ayrılır, fakat ruh bakidir. Hem cesed ihtiyarlanır, fakat ene gençleşir. Hem kesir dağılır, fakat vahid baki kalır. Hem kesret dağılır, fakat vahdet devam eder. Hem madde eriyip gider, fakat nur baki kalır.

İşte bak, ömrün evvelinden ta âhirine kadar baki kalan bir mana, hem de vahdaniyetini muhafaza ile beraber çok cesedler değiştirerek ve çok tavırlar içinde intikal ederek ve çok devirler üzerinden yuvarlanarak devam edip gelen bir mana, elbette delalet eder ki: O mana ebed yolunda dahi mevtin üzerinden de atlıyacak ve cesedi yararak ruh çıplak olarak ölümün pençesinden, çengelinden sıyrılıp sağlam kurtulacaktır.

Hem dahi aslı fena ve fani olan maddîyat içindeki hıfz ve muhafaza düsturunun şiddetli cereyan etmesi de, aslı beka ve vahid-i basit olan mana ve nur ve ruhta dahi o kanun-u bekaînin cereyan edeceğine, bir hads-i sadık ve bittarik-il evla delâlet eder." (M.Nu.391)

3129- "Değil ruh-u beşer, hatta en basit tabakat-ı mevcudat dahi, fena için yaratılmamışlar; bir nevi bekaya mazhardırlar. Hatta ruhsuz ehemmiyetsiz bir çiçek dahi, vücud-u zahirîden gitse, bin vecihle bir nevi bekaya mazhardır. Çünki sureti, hadsiz hâfızalarda baki kalır. Kanun-u teşekkülatı, yüzer tohumcuklarında beka bulup devam eder. Madem bir parçacık ruha benzeyen o çiçeğin kanun-u teşekkülü, timsal-i sureti, bir Hafiz-i Hakîm tarafından ibka ediliyor. Dağdağalı inkılablar içinde kemal-i intizam ile, zerrecikler gibi tohumlarında muhafaza ediliyor, baki kalır. Elbette gayet cem'iyetli ve gayet yüksek bir mahiyete malik ve haricî vücud giydirilmiş ve zişuur ve zihayat ve nurani kanun-u emrî olan ruh-u beşer, ne derece kat'iyetle bekaya mazhar ve ebediyetle merbut ve sermediyetle alâkadar olduğunu anlamazsan, nasıl "zişuur bir insanım" diyebilirsin? Evet koca bir ağacın bir derece ruha benziyen proğramını ve kanun-u teşekkülatını, bir nokta gibi en küçük çekirdekte dercedip muhafaza eden bir Zat-ı Hakîm-i Zülcelal, bir Zat-ı Hafiz-i Bîzeval hakkında: "Vefat edenlerin ruhlarını nasıl muhafaza eder" denilir mi?

3130- Herkes hayatına ve nefsine dikkat etse, bir ruh-u bakiyi anlar. Evet herbir ruh, kaç sene yaşamış ise o kadar beden değiştirdiği halde, bilbedahe aynen baki kalmıştır. Öyle ise: Madem cesed gelip geçicidir; mevt ile bütün bütün çıplak olmak dahi ruhun bekasına te'sir etmez ve mahiyetini de bozmaz. Yalnız müddet-i hayatta, tedricî cesed libasını değiştiriyor. Mevtte ise birden soyunur.

Gayet kat'i bir hads ile, belki müşahede ile sabittir ki, cesed ruh ile kaimdir. Öyle ise ruh, onun ile kaim değildir. Belki ruh, binefsihî kaim ve hâkim olduğundan; cesed istediği gibi dağılıp toplansın, ruhun istiklaliyetine halel vermez. Belki cesed, ruhun hanesi ve yuvasıdır, libası değil. Belki ruhun libası, bir derece sabit ve letafetçe ruha münasib bir gılaf-ı latifi ve bir beden-i misalîsi vardır. Öyle ise, mevt hengâmında bütün bütün çıplak olmaz, yuvasından çıkar, beden-i misalîsini giyer." (Ş.516)

3131- Hem "tek bir ruhun ba'delmemat bekası anlaşılsa, şu ruh nev'inin külliyetle bekasını istilzam eder. Zira fenn-i mantıkça kat'idir ki: Zatî bir hassa, birtek ferdde görünse; bütün efradda dahi o hassanın vücuduna hükmedilir. Çünki zatîdir. Zatî olsa, her ferdde bulunur. Halbuki değil bir ferd, belki o kadar hadsiz, o kadar hesaba, hasra gelmez müşahedata istinad eden âsâr ve beka-i ervaha delalet eden emarat o derece kat'idir ki; bize nasıl Yeni dünya, yani Amerika var ve orada insanlar bulunur; o insanların vücudlarına hiç vehim hatıra gelmez. Öyle de şüphe kabul etmez ki, şimdi âlem-i melekût ve ervahta; ölmüş, vefat etmiş insanların ervahı, pekçok kesretle vardır ve bizimle münasebettardırlar. Manevi hedayamız onlara gidiyor, onların nurani feyizleri de bizlere geliyor.

Hem hads-i kat'i ile vicdanen hissedilebilir ki; insan öldükten sonra esaslı bir ciheti bakidir. O esas ise ruhtur. Ruh ise, tahrib ve inhilale maruz değil. Çünki basittir, vahdeti var. Tahrib ve inhilal ve bozulmak ise, kesret ve terkib edilmiş şeylerin şe'nidir. Sabıkan beyan ettiğimiz gibi; hayat, kesrette bir tarz-ı vahdeti te'min eder, bir nevi bekaya sebebiyet verir. Demek vahdet ve beka, ruhta esastır ki, ondan kesrete sirayet eder.

Ruhun fenası, ya tahrib ve inhilal iledir. O tahrib ve inhilal ise, vahdet yol vermez ki girsin; besatet bırakmaz ki bozsun. Veyahut idam iledir. İdam ise, Cevvad-ı Mutlak'ın hadsiz merhameti müsaade etmez ve nihayetsiz cûdu bırakmaz ki, verdiği ni'met-i vücudu, o ni'met-i vücuda pek müştak ve lâyık olan ruh-u insanîden geri alsın.

3132- Ruh zihayat, zişuur, nurani, vücud-u haricî giydirilmiş, cami', hakikatdar, külliyet kesbetmeğe müstaid bir kanun-u emrîdir. Halbuki en zaif olan kavanin-i emriye, sebat ve bekaya mazhardırlar. Çünki dikkat edilse, maruz-u tagayyür olan bütün nevilerde birer hakikat-ı sabite vardır ki, bütün tagayyürat ve inkılabat ve etvar-ı hayat içinde yuvarlanarak suretler değiştirip, ölmiyerek, yaşıyarak baki kalıyor. İşte herbir şahs-ı insanî, mahiyetinin camiiyetiyle ve küllî şuuruyla ve umumi tasavvuratıyla bir şahıs iken, bir nev' hükmüne geçmiştir. Bir nev'e gelen ve cari olan kanun, o şahs-ı insanîde dahi caridir. Madem Fatır-ı Zülcelal, insanı cami' bir ayine ve küllî bir ubudiyetle ve ulvi bir mahiyetle yaratmıştır. Her ferddeki hakikat-ı ruhiye, yüzbinler suret değiştirse, izn-i Rabbanî ile ölmiyecek, yaşıyarak geldiği gibi gidecek. Öyle ise o şahs-ı insanînin hakikat-ı zişuuru ve unsur-u zihayatı olan ruhu dahi, Allah'ın emriyle, izni ile ve ibkasıyla daima bakidir.

3133- Ruha bir derece müşabih ve ikiside âlem-i emirden ve iradeden geldiklerinden masdar itibariyle ruha bir derece muvafık, fakat yalnız vücud-u hissî olmayan nevilerde hükümran olan kavanine dikkat edilse ve o namuslara bakılsa görünür ki: Eğer o kanun-u emrî, vücud-u haricî giyse idi, o nevilerin birer ruhu olurdu. Halbuki o kanun daima bakidir. Daima müstemir, sabittir. Hiçbir tagayyürat ve inkılabat, o kanunların vahdetine tesir etmez, bozmaz. Meselâ: Bir incir ağacı ölse, dağılsa onun ruhu hükmünde olan kanun-u teşekkülatı, zerre gibi bir çekirdeğinde ölmiyerek baki kalır. İşte madem en adi ve zaif emrî kanunlar dahi böyle beka ile, devam ile alâkadardır. Elbette ruh-u insanî, değil yalnız beka ile, belki ebed-ül âbad ile alâkadar olmak lâzım gelir.

3134- Çünki Ruh dahi Kur'anın nassı ile (17:85) قُلِالرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى ferman-ı celili ile âlem-i emirden gelmiş bir kanun-u zişuur ve bir namus-u zihayattır ki; kudret-i ezeliye ona vücud-u haricî giydirmiş. Demek nasılki sıfat-ı iradeden ve âlem-i emirden gelen şuursuz kavanin, daima veya ağleben baki kalıyor. Aynen onların bir nevi kardeşi ve onlar gibi sıfat-ı iradenin tecellisi ve âlem-i emirden gelen ruh, bekaya mazhar olmak daha ziyade kat'idir, lâyıktır. Çünki zivücuddur, hakikat-ı hariciye sahibidir. Hem onlardan daha kavidir, daha ulvidir. Çünki zişuurdur. Hem onlardan daha daimîdir, daha kıymetdardır. Çünki zihayattır." (S.517-518)

3135- Ruh, zaman ve mekânla kayıtlı olmayarak ve teakubiyetsiz teveccüh eder.

Meselâ:

"İnsanın nasıl ruhu bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki: Bütün azasını ve eczasını birbirine yardım ettirir. Yani irade-i İlahiye cilvesi olan evamir-i tekviniye ve o emirden vücud-u haricî giydirilmiş bir kanun-u emrî ve latife-i Rabbaniye olan ruh oların idaresinde onların manevî seslerini hissetmesinde ve hacatlarını görmesinde birbirine mani olmaz, ruhu şaşırtmaz. Ruha nisbeten uzak yakın bir hükmünde. Birbirine perde olmaz. İsterse, çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse bedenin her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hatta çok nuraniyet kesbetmiş ise, herbir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir." (S.687)

3136- "Gözle görülmeyen hurdebinî bir hayvanın ne kadar keskin duyguları var ki, arkadaşının sesini işitir, rızkını görür, gayet hassas ve keskin hisleri vardır. Şu hal gösteriyor ki; maddenin küçülüp inceleşmesi nisbetinde âsâr-ı hayat tezayüd ediyor, nur-u ruh teşeddüd ediyor. Güya madde inceleştikçe, bizim maddîyatımızdan uzaklaştıkça ruh âlemine, hayat âlemine, şuur âlemine yaklaşıyor gibi hararet-i ruh, nur-u hayat daha şiddetli tecelli ediyor. İşte hiç mümkün müdür ki; bu madde perdesinde bu kadar hayat ve şuur ve ruhun tereşşuhatı bulunsun; o perde altında olan âlem-i batın ziruh ve zişuurlarla dolu olmasın." (S.509)

"Evet şu âlem-i berzahta, âlem-i ervahta bulunan ve âhirete gitmek için bekliyen hadsiz ervah-ı bakiye kafileleri ile bizim mabeynimizdeki mesafe o kadar ince ve kısadır ki, bürhan ile göstermeğe lüzum kalmaz. Hadd ü hesaba gelmiyen ehl-i keşfin ve şuhudun onlarla temas etmeleri, hatta ehl-i keşf-el kuburun onları görmeleri, hatta bir kısım avamın da onlarla muhabereleri ve umumun da rü'ya-yı sadıkada onlarla münasebet peyda etmeleri, muzaaf tevatürler suretinde adeta beşerin ulûm-u mütearifesi hükmüne geçmiştir." (S.515)

3137- Ruhun dört havassı:

"Vicdanın anasır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan "irade, zihin, his, latife-i Rabbaniye" herbirinin bir gayetül'-gayatı var: İradenin ibadetullahtır. Zihnin marifetullahtır. Hissin muhabbetullahtır. Latifenin müşahedetullahtır. Takva denilen ibadet-i kâmile dördünü tazammun eder. Şeriat, şunları hem tenmiye, hem tehzib, hem bu gayatü'l-gayata sevkeder." (H.Ş.136)

3138- "Muhyiddin-i Arabî demiş: Ruhun mahlukiyeti inkişafından ibarettir..

Evet ruh, mahiyeti itibariyle bir kanun-u emrîdir. Fakat vücud-u haricî giydirilmiş bir namus-u zihayattır. Vücud-u haricî sahibi bir kanundur. Hz. Muhyiddin yalnız mahiyeti noktasında düşünmüştür. Vahdet-ül vücud meşrebince eşyanın vücudunu hayal görüyor. O zat hârika keşfiyatıyla ve müşahedatıyla ve mühim bir meşreb sahibi ve müstakil bir meslek ihtiyar ettiğinden bilmecburiye zayıf te'vilatıyla tekellüflü bir surette bazı âyatı meşrebine, meşhudatına tatbik ediyor. Âyatın sarahatını incitiyor." (O.L.120)

3139- "Sual: Sa'd-ı Taftazanî, biri hayvanî diğeri insanî olmak üzere ruhu ikiye taksim ettikten sonra, "Mevte maruz kalan yalnız ruh-u hayvanîdir, ruh-u insanî ise mahluk değildir ve onun ile Allah beyninde nisbet ve sebeb yoktur, cesed ile kaim olmayıp müstakill-i bizzattır" demesinin sebebi ve izahı?

Elcevab: Sa'd-ı Taftazanî'nin اَلرُّوحُ اْ نْسَانِيَّةُ لَيْسَتْ مَخْلُوقَةً demesi; قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى (17:85) sırrıyla, beka-yı ruh bahsinde beyan edildiği gibi-ruhun mahiyeti; zihayat bir kanun-u emr, zişuur bir ayine-i İsm-i Hay, zicevher bir cilve-i Hayat-ı Sermedî olduğundan mec'uldür. Bu cihetle mahluktur denilemez. Fakat Sa'd, Makasıd ve Şerh-ül Makasıd'da, bütün muhakkikîn-i İslâmın icmaına ve âyat ve ehadisin nususuna muvafık olarak, "O kanun-u emr, vücud-u haricî giydirilmiş sair mahlukat gibi mahluk ve hâdistir" demiştir. Sa'dın ezeliyet-i ruha kail olmadığına bütün âsarı şahiddir.

لَيْسَتْ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللّٰهِ نِسْبَةٌ demesi, hulul gibi batıl bir mezhebin reddine işarettir. Hayvanatın ruhları dahi bakidir, kıyamette yalnız cesedleri fena bulur. Mevt ise fena değil, belki alâkanın kesilmesidir.

وَ سَبَبَ demesi, esbab-ı zahiriyenin tavassutu ve Azrail Aleyhisselâm'ın kabz-ı ervah hususundaki münacatı bahsinde denildiği gibi, ruhun doğrudan doğruya perdesiz vasıtasız icad edilmesine işarettir.

اِسْتَقَلَّتْ بِذَاتِهَا demesi; beka-yı ruh isbatında denildiği gibi, cesed ruha dayanır, ayakta kalır. Ruh ise, bizatihi kaimdir. Cesed harab olursa daha

ziyade serbest olur, melek gibi göğe uçar, demektir ve batıl bir mezhebin reddine işarettir." (B.L.258)

3140- Ruh hakkında âyetlerden birkaç not:

-Vahy ve ilka-i ruh: (16:2) (Ve yine (4:171) (40:15) (42:52) (58:22) (66:12) âyetleri de aynı hakikatla alâkalıdır.)

-Hazret-i Âdem'e (A.S.) nefh-i ruh mes'elesi: (15:29) (32:9) (38:72)

-Melaike ve ruhun urûcu (70:4)

-Kadir gecesinde melaike ve ruhun nüzûlü: (97:4)

-Yevm-il kıyamette melaike ve ruh'un saf saf olması: (78:38)

-Ruh-ul Emin: (26:193)

-Ruh-ul Kudüs: (2:87, 253) (5:110) (16:102) (Bundan başka (19:17) (21:91) âyetleri de alâkalıdır.)

3141- RUHBAN روهبان : Korkmak, çekinmek, yılmak. *Rahib, Hristiyan din adamı. Bu kelime Kur'anda (5:82) (9:31, 34) (57:27) âyetlerinde geçer.

3142- RUHSAT رخصة : (c.Ruhus) İzin, müsaade. *Genişlik. *Kolaylık.

"Kulların özürlerine mebni kendilerine bir sühulet ve müsaade olmak üzere ikinci derecede meşru kılınan şeydir. Sefer halinde ramazan-ı şerif orucunun tutulmaması gibi.

Vukubulan ikraha mebni birisinin malını itlaf etmek de bu kabildendir ki, bu halde bu itlaf hakkında bir ruhsat-ı şer'iyye bulunmuş olur.

Bir hâdisede azimet ile ruhsat içtima edince azimet tarikini iltizam etmek, bir takva nişanesi sayılır." (H.İ. ci: l, sh:43) *(Bak: Azimet, Fetva, Sedd-i Zerai', Zaruret ve 778/3.p.)*

3143- Kur'an (4:160) âyetin beyaniyle yahudilerin zulüm ve idlâllerinden dolayı kendilerine bazı helâl şeyler haram kılındı. Bu tahrim hâdisesinden de anlaşılıyor ki, şeriat, bazı füruata ait mes'elelerde cemiyetin ahvaline göre hükmeder. Cemiyette azgınlık ve sefahat arttıkça şiddet getirir. Evet, dinde bir kaidedir ki: Fitne zamanlarında ve fitne ihtimali karşısında ruhsat yolu daraltılır. Cemiyette diyanet kuvvetleşince de ruhsat kişilerin tercihlerine bırakılır.

Böyle sefahetin umumileştiği zamanlarda dine aykırı düşen bir kısım umumileşmiş âdetlere müsamahakâr fetvalar vermekte dikkatli olmak gerektir.

"Meselâ: Hâdisat-ı zamaniye bahanesiyle Vehhabilik ve Melamiliğin bir nevine zemin ihzar etmek tarzında, yani ruhsat-ı şer'iyeyi perde yapıp eserler yazılmış. Risalet-in Nur gerçi umuma teşmil suretiyle değil; fakat her halde hakikat-ı İslâmiyenin içinde cereyan edip gelen esas-ı velayet ve esas-ı takva ve esas-ı azimet ve esasat-ı Sünnet-i Seniyye gibi ince fakat ehemmiyetli esasları muhafaza etmek, bir vazife-i asliyesidir. Sevk-i zaruretle, hâdisatın fetvalarıyla onlar terkedilmez." (K.L.77)

3144- Hem meselâ, zamanımızda umumileşen Avrupaî kıyafet hususunda Bediüzzaman, bir vesile ile şunu belirtiyor:

"Dünyaca büyük makamlarda bulunan bedbahtlar dediler: "Sen yirmi senedir birtek defa takkemizi başına koymadın, eski ve yeni mahkemelerin huzurunda başını açmadın, eski kıyafetin ile bulundun. Halbuki onyedi milyon bu kiyafete girdi."

Ben de dedim: Onyedi milyon değil, belki yedi milyon da değil, belki rızasıyla ve kalben kabulüyle ancak yedi bin Avrupaperest sarhoşların kıyafetlerine ruhsat-ı şer'iye ve cebr-i kanunî cihetiyle girmektense; azimet-i şer'iye ve takva cihetiyle, yedi milyar zatların kıyafetlerine girmeyi tercih ederim." (Ş.290) diyen Bediüzzaman hayatında daima azimet yolunda yürümüştür.

3145- Bediüzzaman, ruhsat meselesiyle alâkalı olarak, o zamanın Diyanet Reisi'ne yazdığı bir mektubunda şöyle diyor:

"Muhterem Ahmed Hamdi Efendi Hazretleri!

Bir hâdise-i ruhiyemi size beyan ediyorum: Çok zaman evvel zatınız ve sizin mesleğinizdeki hocaların zarurete binaen ruhsata tabi ve azimet-i şer'iyeyi bırakan fikirler, benim fikrime muvafık gelmiyordu. Ben hem onlara, hem sana hiddet ederdim. "Neden azimeti terkedip ruhsata tabi oluyorlar" diye Risale-i Nur'u doğrudan doğruya sizlere göndermezdim. Fakat üç-dört sene evvel yine şiddetli kalbime sizi tenkidkârane bir teessüf geldi. Birden ihtar edildi ki:

"Bu senin eski medrese arkadaşların olan başta Ahmet Hamdi gibi zatlar, dehşetli ve şiddetli bir tahribata karşı "ehven-üş şer" düsturuyla mümkün olduğu kadar bir derece bir kısım vazife-i ilmiyeyi, mukaddesatın muhafazasına sarfedip, tehlikeyi dörtten bire indirmeleri, onların mecburiyetle

bazı noksanlarına ve kusurlarına inşaallah keffaret olur" diye kalbime şiddetli ihtar edildi. Ben dahi sizleri ve sizin gibilerini, o vakitten beri yine eski medrese kardeşlerim ve ders arkadaşlarım diye hakiki uhuvvet nazarıyla bakmağa başladım." (E.L.II.10)

3146- Kur'an (4:102) âyetinde ve Sahih-i Müslim, 6. kitab. 57. Salat-ı Havf babında zikredilen azîm bir takva hâdisesi: "Âlem-i İslâmiyetin en acib harbi olan Bedir Harbi'nde namaz vaktinde cemaatten hissesiz kalmamak için düşmanın hücumu ile beraber mücahidlerin yarısı silahını bırakıp cemaat hayrına şerik olmak, iki rek'at sonra onlar da hissedar olsun diye Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm bir Hadis-i Şerifiyle emretmiş olmasıdır. Madem harpte bu ruhsat var. Ve madem cemaat hayrı da sünnet olduğu halde, o sünnete riayet etmek en büyük bir hâdise-i dünyeviyeye tercih edilmiş. Üsdat-ı Mutlak'ın böyle bir işaretinden bir nüktecik alarak biz de ruh u canımızla ittiba ediyoruz." (E.L.II.246)

Atıf notları:

-İkrah-ı mülcide ruhsat ve azimet, bak: 1535.p.

-Ruhsat için gereken zaruretin tahakkuk şartı, bak: 126, 720.p.lar.

-Gayrı meşru sebeble doğan zaruret, ruhsata medar olamaz, bak: 1488.p.

3147- RÜŞD رشد : İfrat ve tefritten uzak kalarak sırat-ı müstakimi bulup bağlanmak. Hak yolunda salabet, metanet ve kemal-i isabetle dosdoğru gitmek. *Hayra isabet etmek. *Büluğa ermek. *İstikamette olmak. Dinine ve malına zarar gelecek şeyi bilmek, doğru düşünmek. *Kişinin akıl ve idraki kavi ve tedbiri metin olmak. *(Bak: İrşad)*

3148- Hz. Musa'nın (A.S.) İlm-i Ledünne sahib olan zattan rüşd öğretmesini istediğini bildiren şu âyet: "(18:66) **قَالَ لَهُ مُوسَى** Musa, ona dedi:

هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلَى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمَتْ رُشْدًا Talim olunduğun ilimden bir rüşd için bana talim etmek üzere sana ittiba' edebilir miyim? -Rüşd, hayra isabet demektir.- Bu sözde âlime karşı tevazuun lüzumuna ve ilim tahsilinden maksad-ı aslî iktisab-ı rüşd olmasına ve taleb-i ilimde tenezzül, edeb, nezaket, takib ve hizmet şart bulunduğuna delalet vardır." (E.T.3263)

3149- Rüşd hakkında Kur'andan birkaç not:

-Kur'an hakaikıyla rüşd, gavayetten (dalaletten) ayrılıp tebeyyün ettiğinde dinde ikrah olmaz. (2:256)

-Rüşd ve isabet yolunu görseler de o yola giremeyip dalalete sapanlar: (7:146)

-Allah tarafından İbrahim'e (A.S.) rüşd verilmesi: (21:51)

-Kur'an rüşd'e hidayet ettiğini cinler de itiraf ettiler: (72:2)

-Fir'avn kendi re'yine sebil-ür reşad (rüşd yolu) deyip davet ederken, ona karşı hakiki sebil-ür reşada davet eden mü'minin kıssası: (40:29, 38)

-Rüşd ehli olanların mühim vasıfları: (49:7) (Bak: 509/5.p. sonunda 3. bend ve 1654. p.sonu)

Bir atıf notu:

-İstişare eden rüşdden mahrum olmaz, bak: 3572.p.

3150- RÜŞVET رشوة : Haksız ve kanunsuz bir iş gördürmek gayesiyle vazifeli kimseye verilen para vesair menfaat.

Kur'an (2:188) âyetinde, rüşvetin memnuiyetine delalet vardır.

3151- "Rüşvet: lügatta bir şahsa gördüğü iş mukabilinde verilen ücret, ayak teri demektir. Örfde bir hacete, bir maksada bir ustalık suretiyle kavuşmak için verilen mal veya yapılan herhangi bir muameledir.

Rüşvet tabiri, reşa kelimesinden alınmıştır. Reşa ise, kendisiyle kuyudan su çıkarılan ip demektir. Rüşvet de bir maksadın husulüne sebeb olduğu için bu adı almıştır. Rüşvet, bir hakkı ibtale veya bir batılı terviç ve teşmiyete âlet olduğu cihetle haramdır, en büyük günahlardan sayılmıştır. Bunu irtikab edenler, Şâri-i Hakîm tarafından tel'in edilmişlerdir. Nitekim bir hadis-i şerifte:

لَعَنَ اللّٰهُ الرَّاشِى وَالْمُرْتَشِى فِى الْحُكْمِ [265] buyurulmuştur.

Yani: Bir hükmü ita ve istihsal hususunda rüşvet verene de, rüşvet alana da Allah Teala lanet etsin. Çünki bu, hakkı ibtale bir vesiledir. Fakat bir

265 K.H. hadis: 2048

hakka kavuşmak veya bir zulmü def etmek için verilen rüşvet, bunu vermeğe mecbur kalan hak sahibi için bir rüşvet-i menhiyye (haram olan rüşvet) değildir. Bunun mes'uliyeti bunu haksız yere satana raci'dir.

3152- Reşv: Rüşvet demektir. Rüşvet verene" raşi", rüşvet alana "mürteşi", rüşvet isteyene "müsterşi", rüşvet almaya "irtişa", rüşvet istemeğe "istirşa", bir şahsa şerrini def' için biraz mal vermeğe de "müraşat" denir. Müraşat, müsaade ve müsamaha manasını da ifade eder.

Rüşvete "musanaa" da denir. Hâkimlere verilen bir kısım hediyelere, bahşişlere de "minhat-ül hükkam" denir ki, bunlar da maksada bir nevi tasannu = kurnazlık suretiyle kavuşmağa sebeb olduğundan rüşvet hükmündedir.

Rüşvet, kadimden beri dinen nehy edilmiştir. Hatta Tevrat'ta da "Sakın rüşvet kabul etmeyiniz, çünkü rüşvet, hâkimlerin gözlerini hüküm hususunda kör eder." diye yazılmıştır." (H.İ. ci: 6, sh: 425)

3153- Bir hadis-i şerifte: اَلرَّاشِی وَالْمُرْ تَشِی فِیالنَّارِ [266] Yani "Rüşvet veren de, rüşvet alan da ateş içindedir. Yani: Cehennem'in ateşine müstehak bulunmaktadırlar." buyurulur. (Hâkimin rüşvet ve hediye almasının haramiyeti: T.T. ci: 3, sh:106)

3154- RÜYA رؤیا **:** Uykuda görülen misalî âlem. Düş *(Bak: Nevm)*

Görmek manasına gelen ve re'ye رأی kök kelimesinden alınan rü'ya, geniş manasıyla göz, akıl, kalb, ruh, lâtife-i Rabbaniye gibi cihazat-ı muhtelife ile görmek diye tabir edilir.

Nitekim Risale-i Nur'da akıl gözü, nazar-ı aklî, kalb gözü, iman gözü, iman nazarı, nazar-ı fikrî, nazar-ı gayb-bin nazar-ı hayal ve rü'ya-yı hayaliye gibi cihazat-ı muhtelife ile görmek manasına gelen ifadeler, bu gibi tabirler, görmenin envaına bakar.

Evet, Risale-i Nur'da rü'ya-i hayaliye, vakıa-i hayaliye gibi tabirler, alem-i misal gibi manevî alemlerdeki temessülatın müşahedelerine ve manevî meclisleriyle münasebete delalet eder.

---

266 H.G. hadis:186

3155- Kur'an (12:44) âyetinde (adgas-ül ahlam) tabir edilen rü'yadan bahsedilir. "Yani, yaşı kurusuna karışmış ot demetleri gibi, yenisi eskisine karışmış bir yığın uyku halatıdır. Edgas, dad'ın kesriyle dıgs'ın cem'idir. Dıgs, yaşı kurusu karışık ot demeti demektir. Hulm, uykuda görülmüş boş hayaldir ki, ihtilam bundan me'huzdur. Binaenaleyh "adgas-ü ahlam" terkibi izafet-i teşbihiyesidir ki, adgas gibi karma karışık; ahlam, demet demet evham halitası, hayalat yığını düşler demektir. Lügatta hulüm ve ahlam, alelumum rü'ya hâdiselerinden eamm olarak kullanılırsa da burada rü'yanın mukabili olarak kullanılmış olduğu zahirdir." (E.T.2863)

"Rü'ya misalin zılli, misal ise berzahın zılli olmuştur. Ondan onların düsturları birbirine benziyor." (S.717)

Demek âlem-i berzah, âlem-i misal ve rü'ya, vücud dereceleri farklı olmakla beraber mahiyetleri birbirine benzer. *(Bak: Âlem-i Misal)*

3156- Kur'an (12:43) âyetinin bir cümlesi olan: اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبِرُونَ

ve emsali âyetlerin tefsir ve izahında Bediüzzaman Hazretleri şu bilgiyi veriyor: "Hayalatlara karşı kapısı açık olan rüyaları, tahkiki bir surette mevzubahs etmek, tahkik mesleğine tam uygun gelmediğinden; o cüz'i hâdise-i nevmiye münasebetiyle, mevtin küçük bir kardeşi olan nevme *(Bak: 2850.p.)* ait ilmî ve düsturî olarak altı nükte-i hakikatı âyat-ı Kur'aniyenin işaret ettiği vecihte beyan edeceğiz.

Birincisi: Sure-i Yusuf'un mühim bir esası, rü'ya-yı Yusufiye olduğu gibi; (78:9) وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا âyeti misillü çok âyetlerle, rü'yada ve nevmde perdeli olarak ehemmiyetli hakikatlar var olduğunu gösterir.

3157- İkincisi: Kur'an ile tefe'üle ve rü'yaya itimada ehl-i hakikat tarafdar değiller. Çünki Kur'an-ı Hakîm, ehl-i küfrü kesretle ve şiddetli bir tarzda vuruyor. Tefe'ülde, kâfire ait şiddeti, tefe'ül eden insana çıktığı vakit yeis veriyor, kalbi müşevveş ediyor. Hem rü'ya dahi hayr iken, bazı aks-i hakikatla göründüğü için şer telakki edilir, yeise düşürür, kuvve-i manevîyeyi kırar, su'-i zan verir. Çok rü'yalar varki: Sureti dehşetli, zararlı, mülevves iken; tabiri ve manası çok güzel oluyor. Herkes rü'yanın suretiyle manasının hakikatı mabeynindeki münasebeti bulamadığı için; lüzumsuz telaş eder, me'yus olur, keder eder.

3158- Üçüncüsü: Hadis-i Sahih ile nübüvvetin kırk cüz'ünden bir cüz'ü nevmde rüya-yı sadıka suretinde tezahür etmiş. Demek rü'ya-yı sadıka hem haktır, hem nübüvvetin vezaifine taalluku var. Şu üçüncü mes'ele, gayet mühim ve uzun ve nübüvvetle alâkadar ve derin olduğundan, başka vakte talik ediyoruz; şimdilik o kapıyı açmıyoruz.

3159- Dördüncüsü: Rü'ya üç nevidir: İkisi, tabir-i Kur'an'la اَضْغَاثُ اَحْلاَمٍ da dahildir; tabire değmiyor. Manası varsa da ehemmiyeti yok. Ya mizacın inhirafından kuvve-i hayaliye şahsın hastalığına göre bir terkibat, tasvirat yapıyor; yahut gündüz veya daha evvel, hatta bir iki sene evvel aynı vakitte başına gelen müheyyic hâdisatı, hayal tahattur eder; tadil ve tasvir eder, başka bir şekil verir. İşte bu iki kısım اَضْغَاثُ اَحْلاَمٍ dır, tabire değmiyor.

3160- Üçüncü kısım ki, "Rü'ya-yı Sadıka"dır. O doğrudan doğruya mahiyet-i insaniyedeki latife-i Rabbaniye, âlem-i şehadetle bağlanan ve o âlemde dolaşan duyguların kapanmasıyla ve durmasıyla, âlem-i gayba karşı bir münasebet bulur, bir menfez açar. O menfez ile, vukua gelmeye hazırlanan hâdiselere bakar ve Levh-i Mahfuz'un cilveleri ve mektubat-ı kaderiyenin nümuneleri nevinden birisine rastgelir, bazı vakıat-ı hakikiyeyi görür. Ve o vakıatta, bazan hayal tasarruf eder, suret libasları giydirir. Bu kısmın çok enva'ı ve tabakatı var. Bazı aynen gördüğü gibi çıkar, bazan bir ince perde altında çıkıyor, bazan kalınca bir perde ile sarılıyor.

Hadis-i Şerifte gelmiş ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın bidayet-i vahiyde gördüğü rü'yalar; subhun inkişafı gibi zahir, açık, doğru çıkıyordu.

3161- Beşincisi: Rü'ya-yı sadıka, hiss-i kablelvukuun fazla inkişafıdır. Hiss-i kablelvuku ise, herkeste cüz'î-küllî vardır. Hatta hayvanlarda dahi vardır.

...Umum avam için dahi bir nevi velayete mazhariyet var ki, rü'ya-yı sadıkada evliya gibi, gaybî ve istikbalî olan şeyleri görüyorlar. Evet uyku nasılki avam için rü'ya-yı sadıka cihetinde bir mertebe-i velayet hükmündedir; öyle de umum için, gayet güzel ve muhteşem bir sinema-i Rabbaniyenin seyrangâhıdır. Fakat güzel ahlâklı güzel düşünür, güzel düşünen güzel levhaları görür, fena ahlâklı fena düşündüğünden, fena levhaları görür. Hem herkes için, âlem-i şehadet içinde âlem-i gayba bakan bir penceredir.

Hem mukayyed ve fani insanlar için, saha-i ıtlak bir meydan ve bir nevi bekaya mazhar ve mazi ve müstakbel, hal hükmünde bir temaşagâhtır. Hem tekâlif-i hayatiye altında ezilen ve meşakkat çeken ziruhların istirahatgâhıdır.

İşte bu gibi sırlar içindir ki, Kur'an-ı Hakîm (78:9) وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا nev'indeki âyetlerle, hakikat-ı nevmiyeyi ehemmiyetle ders veriyor.

3162- Altıncısı ve en mühimmi: Rü'ya-yı sadıka benim için hakkalyakîn derecesine gelmiş ve pek çok tecrübatımla, kader-i İlahînin her şeye muhit olduğuna bir hüccet-i katı' hükmüne geçmiştir. Evet bu rü'yalar, benim için hususan bu birkaç sene zarfında o dereceye gelmiştir ki; meselâ yarın başıma gelecek en küçük hâdisat ve en ehemmiyetsiz muamelat ve hatta en adi muhaverat yazılı olduğunu ve daha gelmeden muayyen olduğunu ve gecede onları görmekle, dilim ile değil, gözüm ile okuduğum bana kat'i olmuştur. Bir değil, yüz değil, belki bin def'a gecede, hiç düşünmediğim halde gördüğüm bazı adamlar veyahut söylediğim mes'eleler, o gecenin gündüzünde, az bir tabir ile aynen çıkıyor. Demek en cüz'î hâdisat vukua gelmeden evvel hem mukayyeddir, hem yazılmıştır. Demek tesadüf yok. Hâdisat başı boş gelmiyor, intizamsız değillerdir." (M.346-349)

3163- Rü'yalar, ahkâm-ı şer'iyeye medar olamazlar, fakat müsbet rüya-i sadıka bazı gizli hâdiselerin keşfine medar olur. Ezcümle, Mustafa Çavuş ismindeki Bediüzzaman'ın bir talebesine "ehl-i dünya onun safvet-i kalbinden istifade ederek dediler ki: "Sözlerin bir kâtibi olan Hâfız'ın sarığına ilişecekler. Hem gizli ezan, muvakkaten terkedilsin. Sen kâtibe söyle, cebir görmeden evvel sarığı çıkarsın." O bilmiyordu ki: Hizmet-i Kur'aniyede bulunan birisinin sarığını çıkarmağa dair sözü tebliğ etmek, Mustafa Çavuş gibi yüksek ruhlulara pek ağırdır. Onların sözlerini tebliğ etmiş. O gece rü'yada ben görüyordum ki: Mustafa Çavuş'un elleri kirli, kaymakam arkasında olarak odama geldi. İkinci gün ona dedim: "Mustafa Çavuş sen bugün kim ile görüştün? Seni elin mülevves bir surette kaymakamın arkasında gördüm." Dedi: "Eyvah! Bana böyle bir söz, muhtar söyledi, kâtibe söyle. Ben arkasında ne olduğunu bilmedim." (L.48) dedi ve hatasını anladı.

3164- Diğer bir vakıa-i sadıkayı da Bediüzzaman şöyle anlatır:

"Eski Harb-i Umumi'den evvel ve evailinde, bir vakıa-i sadıkada görüyorum ki: Ararat Dağı denilen meşhur Ağrı Dağı'nın altındayım. Birden o dağ, müthiş infilak etti. Dağlar gibi parçaları, dünyanın her tarafına dağıttı. O dehşet içinde baktım ki, merhum validem yanımdadır. Dedim: "Ana korkma!

Cenab-ı Hakk'ın emridir; o Rahim'dir ve Hakîm'dir." Birden o halette iken baktım ki, mühim bir zat bana âmirane diyor ki: "İ'caz-ı Kur'anı beyan et".

Uyandım, anladım ki: Bir büyük infilak olacak. O infilak ve inkılabdan sonra, Kur'an etrafındaki surlar kırılacak. Doğrudan doğruya Kur'an, kendi kendini müdafaa edecek. Ve Kur'ana hücum edilecek; i'cazı, onun çelik bir zırhı olacak. Ve şu i'cazın bir nev'ini şu zamanda izharına, haddimin fevkinde olarak, benim gibi bir adam namzed olacak. Ve namzed olduğumu anladım." (M.368)

Bu vakıa-i sadıkanın bir derece meal ve te'vilini anlamak için: 386, 387. p.lara bakınız.

Not: 364. p.da bulunan (Rü'yada Bir Hitabe) başlıklı yazıda anlatılan hâdise de, mezkûr vakıa-i sadıkanın benzeridir.

3165- Kötü rü'yaların anlatılmamasını emreden bir hadis-i şerif mealinde şöyle buyurulur:

"Sizden biriniz sevdiği bir rüya görürse, bilsinki o Allah'tandır, bunun için Allah'a hamdetsin ve rüyasını anlatsın. Sevmediği bir şey görürse bu şeytandandır; bunun için şerrinden Allah'a sığınsın ve bu rü'yayı kimseye anlatmasın. (Böyle yaptıktan sonra) bu rü'ya kendisine bir zarar vermez." [267]

Bir atıf notu:

-Dinde yasaklanan fal şekli, bak: 3718.p.

3166- Kur'an (8:43) âyeti, Resulullah'a rü'yada harb edecekleri düşmanları az miktarda gösterildiğini, (37:102) âyeti ise, İbrahim (A.S.) oğlunu kurban etmesini rü'yada gördüğünü bildirir.

3167- Rüya ve tabirleri hakkında hadis kitablarından birkaç me'haz:

-Sahih-i Buhari, 91. Kitab-ı Ta'bir. (Bu kitab Buhari tercemesinde: 12. cildin 295. sahifesindedir.)

-Sahih-i Müslim, 42. Kitab-ür Rüya. (Bu kısım dahi aynı kitabın tercemesinde 7. cild, 129. sahifesindedir.)

-İbn-i Mace, 35. Kitab-ür Rüya. (Aynı kitabın tercemesinde 10. cild, 89. sahifede.)

-T.T. 4. cild, 576. sahifede.

---

[267] T.T. ci: 4 hadis: 654

3167/1- Rüya hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Yusuf (A.S.)'ın onbir yıldızın kendisine secde ettiğini rüyada görmesi ve rüya tabirindeki mahareti: (12:4, 7, 100)

-Yusuf (A.S.)'ın isabetli rüya te'vili: (12:43-49)

-Peygamberimiz'in (A.S.M.) gördüğü rüyasının Hudeybiye zaferiyle tasdik edilmesi: (48:27)

-Peygamberimiz'in (A.S.M.) Mi'rac müşahedeleri veya bazı zaferleri müjdelemek gibi çeşitli tefsirleri yapılan ve bir imtihan vesilesi olan rüya ve rü'yeti: (17:60)

3168- RÜ'YETULLAH رؤية الله : Cennet'te mü'minlerin ehadiyet sırrıyla Allah'ı görmeleri ki, Kur'an (75:23) âyetinde bu müjdeyi veriyor. Bu gelen âyet de kâfirlerin rü'yetullahtan mahrumiyetlerini şöyle beyan ediyor:

"(83:14) كَلاَّ Hayır, hayır-bu okunan âyetler esatîr-i evvelîn değildir. بَلْ Fakat - öyle diyenlerin رَانَعَلَىقُلُوبِهِمْ مَاكَانُوايَكْسِبُونَ kazançları, kesbedip durdukları ve kâr sandıkları günahlar, kalblerinin üzerine pas bağlamıştır... (83:15) كَلاَّ Hayır hayır- öyle reyn veren, kalb körleten kesiblerden zecirdir. Sebebi de اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ çünkü onlar; o tekzib edenler, o kıyam günü Rablarından لَمَحْجُوبُونَ muhakkak mahcub kalırlar. Yani hicab ve hail arkasında kalır, onu görmekten memnu' ve mahrum bırakılırlar." (E.T.5658)

3169- Fakat mü'minler için,"iman ve muhabbetullahın neticesi: Ehl-i keşif ve tahkikin ittifakiyle; dünyanın bin sene hayat-ı mes'udanesi, bir saatine değmeyen Cennet hayatı... ve Cennet hayatının dahi bin senesi, bir saat müşahedesine değmeyen bir kudsi, münezzeh cemal ve kemal sahibi olan Zat-ı Zülcelal'in müşahedesi, rü'yetidir ki [268*] hadis-i kat'i ile ve Kur'anın nassıyla

* Hadisin nassıyla: "O şuhud, bütün lezaiz-i Cinnet'in o derece fevkindedir ki, onları unutturur. Ve şuhuddan sonra ehl-i şuhudun hüsn-ü cemali o derece fazlalaşırki: döndükleri vakit, saraylarındaki aileleri çok dikkat ile zor ile onları tanıyabilirler." Hadiste varid olmuştur. [268]

268 Tac Tercemesi ci: 5 Hadis: 1148'in sonu.

sabittir. Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm gibi muhteşem bir kemal ile meşhur bir zatın rü'yetine iştiyaklı birmerak; Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm gibi bir cemal ile mümtaz bir zatın şuhuduna meraklı bir iştiyak; herkes vicdanen hisseder. Acaba dünyanın bütün mehasin ve kemalatından binler derece yüksek olan Cennet'in bütün mehasin ve kemalatı, bir cilve-i cemali ve kemali olan bir zatın rü'yeti, ne kadar mergub, merak-aver ve şuhudu ne derece matlub ve iştiyak-aver olduğunu kıyas edebilirsen et..." (S.650) *(Bak: 537.p).*

3170- Mi'racda Resulullah'ın rü'yetullaha mazhariyeti hakkında imamlar arasında bazı rey' farkı varsa da, Cennet'te mü'minlerin rü'yete mazhar olacakları müttefekun aleyhtir. Mi'racdaki rü'yet de vahidiyetle değil, ehadiyet sırrıyla olduğu beyan edilmiştir. *(Bak: Ehadiyet ve 2452.p.)*

Bir rivayette Cebrail (A.S.) ile Cenab-ı Hak arasında nurdan yetmiş bin perde olduğu ve bu perdelerin en ednasını görse Cebrail'in yanacağı zikredilir. (R.E.294)

Sahih-i Müslim, Tercüme ve Şerhi, Ahmed Davudoğlu, l. Kitab-ül İman 77. Babı; Mi'racdaki rü'yetullaha dairdir.

3170/1- Tecelli-i İlâhiye ile alâkalı olarak İ.M. 1262. hadîsin bir kısmında: Allah bir mahluka tecelli ettiği zaman o şey Allah'a karşı huşu' eder diye geçer. S.M. kitab-ül imanın 316. hadîsin bir kısmında: cennette de Allah'ın kullarına tecelli edeceği bildirilir.

Bu gibi rivayetlerde bahsolunan tecelli-i esmânın mahiyeti ve hakikatı bu dünyada aynıyla bilinmez. Nitekim bir âyette şöyle buyuruluyor:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا (7:143) vaktaki Musâ- biraderini halef bırakıp mîkatımızda, yani, tayin ettiğimiz vakt-i mahsusta geldi.

وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ve Rabb'i onu kelâmiyle bekâm etti - meleklere olan kelâmı gibi bilâ vasıta ve vera-i hicabdan ona kelâm söyledi.

وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا (19:52) kavl-i İlahisi delalet eder ki, bu kelam " necvâ" (*) idi. Musa Aleyhisselam kelâmullahı her cihetten işitiyordu diye bir rivayet

* Bu ifade Kur'anın muhtelif âyetlerinde geçer.

vardır. Bu da gösterir ki Allah'ın kelâmını işitmek, mahluk kelâmı işitmek gibi değildir. Rabbi onu böyle doğrudan doğru fakat vera-i hicabdan kelâmıyla bekâm edip (muradına erdirip) kelîm kılınca kelâmullahın neş'e-i zevkiyle Musâ'da şevk-i rüyet galeyana geldi de قَالَ رَبِّى اَرِنِى اَنْظُرْ اِلَيْكَ ya Rab, bana göster sana bakayım dedi - yani hicabı kaldır, bana bizzat tecelli et de dîdârını görmek nasib eyle diye yalvardı.

قَالَ لَنْ تَرَانِى Rabbi dedi: Beni kat'iyyen görmeyeceksin وَلَكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ ve lâkin dağa bak فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِى eğer yerinde durursa beni göreceksin. Bunun üzerine فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ Rabbi dağa tecelli edince - ki bu bir tecelli-yi izafidir. Yani zatındaki bütün azamet ve kudret-i mutlaka değil, azamet-ü kudretinden bir lemha zuhur ve bir emr ü iradesi dağa tasaddî ediverince جَعَلَهُ دَكًّا onu hürd u haş eyledi, ufalayıverdi. Musâ'da şiddetle baygın düştü. (E.T.2276-2277) *(Bak: 465.p.sonu)*

3171- Cennet'te mü'minlerin rü'yetullaha mazhar olacakları, hadislerde de kat'iyetle müjdelenmiştir. Ezcümle: T.T. 5. cild, 1176, 1177, 1178. hadisler sarihtir. S.B.M. 2 cild, 450. hadis, Cennet ve Cehennem ehlinin ahvalini tasvir eden rivayette de zikredilir.

Sahih-i Buhari Kitab-üt Tevhid, 24. Bab ve Sahih-i Müslim Kitab-ül İman, 80 ve 81. Bablar ve İbn-i Mace, Mukaddime 13. Babda, Cennet'te rü'yetullahı bildiren hadisler vardır.

———

S

3172- SABIKÎN-İ İSLÂM سابقينِ إسلام : En evvel müslüman olan sahabeler. Kur'an (9:100) (56:10) âyetlerinde bahsedilir. *(Bak: Ashab-ı Suffa ve Selef-i Salihîn)*

3173- SABR صبر : (Sabır) Acıya ve zorluğa katlanmak. Bir musibet ve belaya uğrayanın, hikmet ve rahmet-i İlahiyeye itimaden, telaş ve feryad etmeyip sonunu bekleyerek tahammül ile katlanması. Kur'an ve hadislerde sabırdan çok bahsedilir. *(Bak: Hecr-i Cemil, Hırs, Musibet)*

İnsan hayatında sabrın yeri çok ehemmiyetlidir. Zira dünyanın zevk ve menfaatlerini şiddetli arzulayan nefisteki hislere karşı -ebedî hayatta o zevkler en âlâ şekliyle verileceğine istinaden- sabırla mukabele edilmezse, insan sefahete ve dalalete sapar. Keza dinî teklifler olan ibadetlerden de kaçmak isteyen nefsin tenbelliği sabırla yenilmezse, Allah'a karşı münasebet bağlarını koparmış bir insanın hazin haline düşülür. Halbuki Allah şu dünya hayatını sonsuz hikmetiyle imtihana sahne yapmıştır ki, dünya hırsıyla koşuşanlar rıza-i İlahî için çalışanlar birbirinden ayrılsın.

İşte bu imtihan sahnesinin dünyaya ve ukbaya ayrılan iki yoldan, âhiret cihetinin tercih edilmesinde sabrın vazifesi büyüktür.

3174- Bir Sual: Kur'anda (2:153, 8:46) âyetlerinde geçen اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِينَ de hikmet ve gaye nedir?

Elcevab: Cenab-ı Hak, Hakîm ismi muktezası olarak, vücud-u eşyada bir merdivenin basamakları gibi bir tertib vaz'etmiş. Sabırsız adam teenni ile hareket etmediği için, basamakları ya atlar düşer veya noksan bırakır; maksud damına çıkamaz. Onun için hırs mahrumiyete sebebdir. Sabır ise müşkilatın anahtarıdır ki, اَلْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ α وَالصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ [269] durub-u

269 K.H. hadis: 1590

emsal hükmüne geçmiştir. Demek Cenab-ı Hakk'ın inayet ve tevfiki, sabırlı adamlarla beraberdir. Çünki sabır üçtür.

Biri: Masiyetten kendini çekip sabretmektir. Şu sabır takvadır. (2:194) اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ sırrına mazhar eder.

İkincisi: Musibetlere karşı sabırdır ki, tevekkül ve teslimdir. (3:149) اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ α اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّالصَّابِرِينَ (3:159) şerefine mazhar ediyor. Ve sabırsızlık ise Allah'tan şikayeti tazammun eder. Ve ef'alini tenkid ve rahmetini ittiham ve hikmetini beğenmemek çıkar. Evet musibetin darbesine karşı şekva suretiyle elbette âciz ve zaif insan ağlar; fakat şekva O'na olmalı, O'ndan olmamalı.

Hazret-i Yakub Aleyhisselâm'ın اِنَّمَا اَشْكُوا بَثِّىوَحُزْنِى اِلَى اللّٰهِ (12:86) demesi gibi olmalı. Yani musibeti Allah'a şekva etmeli, yoksa Allah'ı insanlara şekva eder gibi, "Eyvah! Of!" deyip, "Ben ne ettim ki, bu başıma geldi" diyerek, âciz insanların rikkatini tahrik etmek zarardır, manasızdır.

Üçüncü Sabır: İbadet üzerine sabırdır ki, şu sabır onu makam-ı mahbubiyete kadar çıkarıyor. En büyük makam olan ubudiyet-i kâmile canibine sevkediyor." (M.280)

3175- Her şeyde olduğu gibi sabırda da sırat-ı müstakim vardır. Evet "Cenab-ı Hakk'ın insana verdiği sabır kuvvetini evham yolunda dağıtmazsa, her musibete karşı kâfi gelebilir. Fakat vehmin tahakkümüyle ve insanın gafletiyle ve fani hayatı bâki tevehhüm etmsiyle sabır kuvvetini mazi ve müstakbele dağıtıp, hal-i hazırdaki musibete karşı sabrı kâfi gelmez, şekvaya başlar. Adete -haşa- Cenab-ı Hakk'ı insanlara şekva eder.

Hem çok haksız bir surette ve divanecesine şekva edip sabırsızlık gösterir. Çünkü geçmiş herbir gün, musibet ise, zahmeti gitmiş rahatı kalmış; elemi bitmiş zevalindeki lezzet kalmış; sıkıntısı geçmiş, sevabı kalmış. Bundan şekva değil, belki mütelezzizane şükretmek lâzımgelir. Onlara küsmek değil bilakis muhabet etmek gerektir. Onun o geçmiş fani ömrü, musibet vasıtasıyla bâki ve mes'ud bir nevi ömür hükmüne geçer. Onlardaki âlâmı, vehim ile düşünüp bir kısım sabrını onlara karşı dağıtmak, divaneliktir. Amma

gelecek günler ise, madem daha gelmemişler; içlerinde çekeceği hastalık veya musibeti şimdiden düşünüp sabırsızlık göstermek, şekva etmek ahmaklıktır. Yarın, öbür gün aç olacağım, susuz olacağım diye bugün mütemadiyen su içmek, ekmek yemek, ne kadar ahmakçasına bir divaneliktir; öyle de, gelecek günlerdeki şimdi adem olan musibet ve hastalıkları düşünüp, şimdiden onlardan müteellim olmak, sabırsızlık göstermek, hiçbir mecburiyet olmadan kendi kendine zulmetmek öyle bir belahettir ki; hakkında şefkat ve merhamet liyakatını selbediyor.

3176- Elhasıl: Nasıl şükür, nimeti ziyadeleştiriyor; öyle de şekva, musibeti ziyadeleştirir. Hem merhamete liyakatı selbeder.

Birinci Harb-i Umumi'nin birinci senesinde, Erzurum'da mübarek bir zat müdhiş bir hastalığa giriftar olmuştu. Yanına gittim, bana dedi: "Yüz gecedir ben başımı yastığa koyup yatamadım" diye acı bir şikayet etti. Ben çok acıdım. Birden hatırıma geldi ve dedim: "Kardeşim, geçmiş sıkıntılı yüz günün şimdi sürurlu yüz gün hükmündedir. Onları düşünüp şekva etme, onlara bakıp şükret. Gelecek günler ise, madem daha gelmemişler. Rabbin olan Rahmanurrahim'in rahmetine itimad edip, dövülmeden ağlamak, hiçten korkma, ademe vücud rengi verme. Bu saati düşün; sendeki sabır kuvveti bu saate kâfi gelir. Divane bir kumandan gibi yapma ki: Sol cenah düşman kuvveti onun sağ cenahına iltihak edip ona taze bir kuvvet olduğu halde, sol cenahındaki düşmanın sağ cenahı daha gelmediği vakitte, o tutar, merkez kuvvetini sağa sola dağıtıp merkezi zaif bırakıp, düşman edna bir kuvvet ile merkezi harab eder. Dedim: Kardeşim, sen bunun gibi yapma, bütün kuvvetini bu saate karşı tahşid et, rahmet-i İlahiyeyi ve mükâfat-ı uhreviyeyi ve fani ve kısa ömrünü, uzun ve baki bir surete çevirdiğini düşün. Bu acı şekva yerinde ferahlı bir şükret."

O da tamamıyla bir ferah alarak: Elhamdülillah dedi, hastalığım ondan bire indi." (L.10)

3176/1- Mevzumuzun diğer bir ciheti de şudur: Müslümanlar arasında meydana gelen dargınlık veya düşmanlıkta, menfi hareket etmeyip sabırlı olmak ve düşmanlık hissini fiile intikal ettirmemek, ehemmiyetli bir fazilettir. *(Bak: 1059.p.)*

3177- Sabır hakkında Kur'andan birkaç not:

- Sabır ve afvetmek en iyi harekettir. (42:43)

- Peygamberlerde bulunan yüksek sabır: (21:85) (46:35)

- İntikam almayı terk ve sabır tavsiyesi: (16:126,127)

- Her türlü İlahî imtihan ve musibetlere karşı sabır: (2:155) (3:186) (22:35) (25:20)

- Din yolunda karşılaşılan musibetlere sabır: (31:17) (3:200)

- Muarızların sözlerine sabredip aldırmamak: (50:39) (73:10) (Bak: Hecr-i Cemil)

- Sabır tavsiyeleşmek: (90:17) (103:3)

- Ehl-i Kitabdan sabır ehli olanlar: (28:54)

- Karun gibi dünyevî muaccel menfaatlara sarılmaya bedel, sabredip uhrevî hayatı tercih edenlerin hali: (28:79, 80)

- Meşakkatlere sabredip ehl-i dünyaya boyun eğmemek, itaat etmemek: (76:24)

- (Musibetlere karşı sabırla imtihanı kazanan, Allah'ın merhamet ve yardımını celbedeceği cihetle) sabırla ve namazla Allah'a teveccüh edip istiane etmek: (2:45, 153)

- Sabrın uhrevî selâmeti: (13:23, 24)

3178- Bir hadiste:

عِظَمُ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلاَءِ وَاِنَّ اللّٰهَ اِذَا اَحَبَّ قَوْمًا
اِبْتَلاَهُمْ فَمَنْ رَضِىَ فَلَهُ الرِّضَا وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ

Yani: "Sevabın çokluğu, belanın büyüklüğü ile beraberdir. Allah bir kavmi (cemaatı) sevdiği zaman şüphesiz onları beliyyelerle imtihan eder. Kim ki (imtihan edildiği musibete) rıza gösterirse, Allah'ın rızası o kimseyedir. Kim de öfkelenirse (İlahî hükme rıza göstermezse) Allah'ın gazabını celbeder." [270] buyuruluyor.

İ.M. 4014. hadisin sonunda: Âhirzaman fitnesindeki devre-i istibdad ve çılgın sefahetlerine اَيَّام الصَّبْر = sabır günleri deniliyor. O zamanda sabredenin sevabı çok olacağı müjdeleniyor.

270 İ.M. ci: 10 hadis: 4031

Bir atıf notu:

-Said fitnelere karşı sabreden kişidir, rivayeti, bak: 993.p.

3179- Tasavvufî manada inzivaya çekilip şahsî ibadetle meşguliyete bedel halkın eziyetleri içinde, sadakatla dine hizmet ve sabretmenin daha faziletli olduğunu bildiren diğer bir hadis de şöyledir:

اَلْمُؤْمِنُ الَّذِى يُخَالِطُ النَّاسَ وَيَصْبِرُ عَلَى اَذَاهُمْ اَعْظَمُ اَجْرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ اَلَّذِى لَا يُخَالِطُ النَّاسَ وَ لَا يَصْبِرُ عَلَى اَذَاهُمْ

(271) Bu hadisin mealiyle çok münasebetdar olan Said Nursî Hazretlerinin başından geçmiş hayat hâdisesi, kendi ifadeleriyle şöyledir:"Her ne vakit hizmete fütur verir, "neme lâzım" deyip hususi nefsime ait işlerle meşgul olduğum zaman tokat yemişim. Hem de kanaatım geliyor ki, ihmalimden tokat yedim. Çünkü hangi maksadım beni iğfale sevketmiş ise, onun aksi ile tokat yerdim. Sair halis arkadaşlarımın da yedikleri şefkat tokatları, dikkat ede ede, benim gibi hangi maksad için ihmal etmişse, onun aksiyle şefkat tokatlarını yediklerinden kanaatımız gelmiş ki: O hâdiseler, hizmet-i Kur'aniyenin kerametindendir. Meselâ: Bu biçare Said, Van'da ders-i hakaik-i Kur'aniye ile meşgul olduğum miktarca Şeyh Said hâdisatı zamanında vesveseli hükümet, hiçbir cihette bana ilişmedi ve ilişemedi. Vakta ki "neme lâzım" dedim, kendi nefsimi düşündüm.Âhiretimi kurtarmak için Erek Dağı'nda harabe mağara gibi bir yere çekildim. O vakit sebebsiz beni aldılar nefyettiler. Burdur'a getirildim. Orada yine hizmet-i Kur'aniyede bulunduğum miktarca o vakit menfilere çok dikkat ediliyordu. Her akşam isbat-ı vücud etmekle mükellef oldukları halde, ben ve halis talebelerim müstesna kaldık. Ben hiçbir vakit isbat-ı vücuda gitmedim, hükümeti tanımadım. Oranın valisi, oraya gelen Fevzi Paya'ya şikayet etmiş. Fevzi Paşa demiş: "Ona ilişmeyiniz, hürmet ediniz!" Bu sözü ona söylettiren, hizmet-i Kur'aniyenin kudsiyetidir. Ne vakit nefsimi kurtarmak, yalnız âhiretimi düşünmek fikri bana galebe etti. Hizmet-i Kur'aniyede muvakkat fütur geldi; aks-i maksadımla tokat yedim. Yani, bir menfadan diğerine (Isparta'ya) gönderildim. Isparta'da yine hizmet başına geçtim. Yirmi gün geçtikten sonra bazı korkak insanların ihtarlarıyla: "Belki bu vaziyeti hükümet hoş görmiyecek, bir parça teenni etsen, daha iyi olur." dediler. Bende tekrar yalnız kendimi düşünmek hatırası kuvvet buldu. "Aman halklar gelmesin" dedim. Yine o menfadan dahi üçüncü nefy olarak

271 İ.M. ci: 10 hadis: 4032

Barla'ya verildim. Barla'da ne vakit bana fütur gelmiş ise, yalnız kendimi düşünmek hatırası kuvvet bulmuş ise, bu ehl-i dünyanın yılanlarından, münafıklarından birisi bana musallat olmuş. Bu sekiz senede seksen hâdiseyi, kendi başımdan geçtiği için hikâye edebilirim. Usandırmamak için kısa kesiyorum." (L.41)

3180- Bediüzzaman devamla diyor: "Ben yirmi yaşında iken tekrar ile derdim: "Eski zamanda mağaralara çekilen târik-üd dünyalar gibi âhir ömrümde ben de bir mağaraya bir dağa çekilip, insanların hayat-ı içtimaiyesinden çıkacağım." Hem eski harb-i umumide şark-ı şamilîdeki esaretimde karar vermiştim ki: "Bundan sonra ömrümü mağaralarda geçireceğim. Hayat-ı siyasiyeden ve içtimaiyeden sıyrılacağım. Artık karışmak yeter." derken, inayet-i Rabbaniye, hem adalet-i kaderiye tecelli ettiler. Kararımdan ve arzumdan çok ziyade hayırlı bir surette, ihtiyarlığıma merhameten o mutasavver mağaralarımı hapishanelere ve inzivalara ve yalnızlık içinde çilehanelere ve tecrid-i mutlak menzillerine çevirdi. Ehl-i riyazet münzevilerin dağlardaki mağaralarının çok fevkinde "Yusufiye Medreseleri" ve vaktimizi zayi etmemek için tecridhaneleri verdi. Hem mağara faide-i uhreviyesini, hem hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyenin mücahidane hizmetini verdi." (L.266)

3181- Gerçi Bediüzzaman Hazretlerinin Yeni Said tabir ettiği hayatının son yarısı ekseriyetle inzivada geçmiştir. Fakat bu inzivası mezkûr ifadesinde de görüldüğü gibi, pek çok muarızlarının taarruzunu celbedecek olan Kur'an ve iman hakikatlarını keşfedip neşretmek hizmeti içindir. Bediüzzaman Hazretleri bir mektubunda şöyle der:

"Ben elli-altmış senedir küfr-ü mutlaka karşı imana hizmet etmek ve küfr-ü mutlakın neticesi olan anarşilikten milleti kurtarmak için bütün kuvvetimle iman hizmetindeki ihlasın neticesi olan asayişi muhafaza ile, bir cani yüzünden on masumu zulümden kurtarmak için rahatımı, şerefimi, haysiyetimi hatta lüzum olsa hayatımı feda etmekle herbir tazyikata, manasız, lüzumsuz şeylere karşı sabır ve tahammül ettim. İşte benim otuz-kırk senedir bu hizmet-i imaniye için, benim hakkımda habbeyi kubbe yapıp bir bardak suda fırtına çıkarıp beni ta'ciz ettikleri halde, sırf hizmet-i imaniyenin bir neticesi olan asayiş için sabır ve tahammül ettim." (E.L.II.199)

Tarihçe-i hayatında da şu ifadeyi görüyoruz: "Evet Said Nursî, gayet câmi bir istidada malik bir zattır. Bu istidadların hepsinde çok ileri gitmiştir. Cüz' ile küllü, âfakın en geniş dairesi ile enfüsî dairesini, meselâ zerre ile

samanyolunu beraberce dikkatle tedkik eder, onlardaki envar-ı tevhidi görür, gösterir ve isbat eder. Bir yandan Âlem-i İslâm ve insaniyete uzanan küllî hizmet-i imaniye ile meşgul, bir yandan inziva hayatı geçirerek kalem-i kudretin mektubatı olan fıtratın antika eserlerini, san'at-ı İlahiyenin mu'cizelerini temaşa ve tefekkür ile kitab-ı kâinatı mütalaa eder ve böylece her gün bu müteaddit ulvi vazifeleri yaparak marifet-i İlahiye ve huzurun nihayetsiz ezvak ve envarında terakki eder." (T.H.458)

3182- 3179. parağrafta mezkûr hadisin külî manasından şunu da anlıyoruz ki: Bir araya gelip din için çalışan mü'minler şahsî meselelerde birbirlerini üzdüklerinde, bunu sabır ve afv ile karşılamalıdırlar. Zira sabr, afv, metanet, hilm ilh... gibi yüksek vasıfların çekirdek-misal kaderî proğramını taşıyan insan ruhundaki istidadların kuvveden fiile çıkması, muhtelif eziyetlere maruz kalmakla mümkündür. Meselâ, tek başına mağaradaki bir mü'minin insanlarla münasebeti yok ki, onlardan gelen eziyete sabredip afvedicilik sıfatı fiile çıksın. O halde mü'minler arasındaki münasebetlerde vuku bulan ve şahsî haklara taalluk eden incinme ve haksızlıklarda kusuru kendine almak, kemalat yoludur. Pek çok yüksek sıfat ve ahlâklar bu kıyasla düşünülmelidir.

Atıf notu:

-Bediüzzaman Hazretlerindeki yüksek sabır meziyeti, bak: 397,3264.p.lar

3182/-1 Sabır kuvvetinin tahakkuku ve fiile çıkması, bazı zor durumlarda mümkün olduğunu ihtar eden çok manidar bir rivayetin meali şöyledir.

"Allah'tan sabır isteyen bir kimseye, Peygamberimiz (A.S.M.) "Allah'tan belâ istiyorsun, evvela afiyet iste." buyurmuştur. (Sabır belâ ile gelir.)" (R.E. 294/5)

Yani çok sabırlılık, sabrı gerektiren durumların çokluğuna ve şiddetine bağlıdır. Keza zarar, kötülük ve eziyetlerin şiddeti nisbetinde de, yüksek derecede sabır gerektir. Böyle durumlarda sabır imtihanını kazanmak, büyük kemalat ve mükâfata vesiledir. Bundan dolayı belâlara en çok maruz kalanlar, peygamberler olmuştur. *(Bak: 1207.p.)* Üstün sabır gerektiren durmlara tahammül edemiyen, ilahî imtihanı kazanamaz. Bunun için insan tahammül edemiyeceği imtihanlara maruz bırakılmamasını Allah'tan istemeli. Nitekim Kur'an lisaniyle mealen: "Ya Rabbena! Bizden evvelki ümmetlere yüklediğin musibetler gibi bize ağır yükler, çekemiyeceğimiz şiddetli imtihanlar, zor teklifler yükleme!" (2:286) diye dua şekli talim buyurulmaktadır.

SA'DÜDDİN-İ TAFTAZANÎ سعد الدين تفتازاني : "Mesud ibni Ömer-il Hareviyy-il Horasanî; Şarkımızın pek büyük âlimlerindendir. Hatta Şarkta ilim ve irfanı yeni baştan ihyaya çalışan eazım-ı İslâmiyedendir. Bir aralık Moğol fecayii yüzünden Şarkta İslâm medeniyeti tevakkufa uğramış, yüksek âlimler azalmış, İslâm ilim müesseseleri sönmeğe yüz tutmuştur. İşte böyle bir zamanda Taftazanî yetişti. Şark ufuklarını yeniden ilm ü marifet ziyalariyle aydınlatmaya çalıştı. Kutbüddin-i Razî ile Azudüddin-il İcî'den ilim ahzetmiş, kendisi de yüzlerce tilmiz yetiştirmiştir. Serahs'de ikamet ederdi. Bir aralık Timur ile beraber seferlerde bulunmuş, nihayet Timur tarafından Semerkand'a gönderilmişti.

Taftazanî'nin yazdığı eserler, binlerce ilim ve kemal müştakları tarafından mütemadiyen istinsah edilerek cihanın her tarafına neşredilirdi. Bu suretle İslâm âlimleri iki devreye ayrılmıştır. Taftazanî'den evvelki devirlerdeki âlimlere "Mütekaddimîn", ondan sonraki âlimlere de "Müteahhirîn" namı verilir.

Taftazanî, bir aralık Türkiye'yi ziyaret etmiş, Osmanlı ülemasıyla görüşmüş, aralarında mübahaseler vukua gelmiş, o tarihten itibaren kitabları Türkiye ilim müesseselerinde de okunmaya başlanmıştır.

Taftazanî, fıkhen Hanefî mezhebinde idi. Hanefî fıkhına ve fukahasına dair yazdığı eserler, buna şehadet etmektedir. "Bahr-i Raik" sahibi İbn-i Nüceym, Ahmed-üt Tahavî, Aliyy-ül Karî bu kanaattedirler. Aliyy-ül Karî, Taftazanî'yi "Tabakat-ı Hanefiyye"sinde zikrediyor. İbn-i Nüceym'e göre de Taftazanî, zamanında Hanefiyyenin riyasetini ihraz etmiş, Hanefî kadılığına tayin edilmiştir. Fakat bazı zevatın iddialarına nazaran Taftazanî, Şafiî mezhebinde idi. Kefevî, Hasen Çelebi, "Keşf-üz Zünun" sahibi bu kanaattedirler. Kefevî diyor ki: "Taftazanî, Şafiî âlimlerinin büyüklerindendir, bununla beraber usul-i Hanefiyye üzere telif ettiği birçok eserleri de vardır."

Taftazanî'nin bir kısım eserleri şunlardır: (Keşf-ül Esrar) tefsirdir. (Keşşaf Haşiyesi), (Hadis-i Erbain Şerhi), (Telvih fi Keşfi Hakaik-it Tenkih), (El Fetavel'Hanefiyye), (Şerh-i Hutbetil'Hidaye), (Şerh-i Makasıd), (Şerh-i Müntehas'süvali vel'emel fi İlmil'usuli vel'cedel), (Şerh-i Akaid-in Nesefi), (Mutavvel), (Muhtasar), (Şerh-ül 'Miftah), (Şerh-ül'Azud).

Taftazanî merhum, Hi. 727 tarihinde Horasan'da Nesa civarında büyük bir karye olan "Taftazan"da doğmuş, 793 tarihinde Semerkand'da vefat edip na'şı Serahs'e nakledilmiştir." (H.İ. ci: l sh: 481)

3183- SADAKA صدقه : Allah rızası için fakirlere ve muhtaçlara yapılan yardımlar. *Müslüman zenginlerin fakirlere ve bilhassa din yolunda çalışanlara verdikleri zekat. *Rıza-yı İlahî için yapılan dinî hizmetler.

"(9:60) اِنَّمَا الصَّدَقَا ُ Sadaka, insanın malından mahzâ Allah için muhtacına temlik edilmek üzere çıkardığı vergidir. Allah'a sıdk u sadakat mânasından me'huzdur... Sadaka mefhumunda üç vasf-ı aslî vardır: Fakr yani ihtiyaç, temlik, Allah için olmak. Sadaka, evvel emirde vâcib veya tatavvu' yani nafile olmak üzere iki kısımdır ki; vâcib olan kısmına zekât tesmiye olunur. Her iki kısmın da enva-ı muhtelifesi vardır. Meselâ zekât-ı arazı "öşür"; "zekât-ı sevaim" "agnam vesaire", zekât-ı ticaret ve nükud, zekât-ı rikâz ve meadin zekât-ı nefis "sadaka-i fıtır", bir kısmı emval-i zâhireden, bir kısmı emval-i bâtıneden olmak üzere hepsi sadakat-ı vâcibeden ve enva-ı zekâttandır. Ve sadakat, cem'-i esas i'tibariyle bunların hepsine şâmildir. Fakat âyetin nihayeti karinesiyle burada asıl murad ma'lum olan farz sadakalar, yani enva-ı zekâttır." (E.T.2572)

Allah'a sıdk u sadakat manasında olan bu kelime, hadis-i şeriflerde geniş manasıyla ele alınarak dinde emir ve teşvik edilen her türlü hayr ü hasenata ıtlak edilmiştir. *(Bak: A'mal-i Saliha, Zekat)*

3184- Bir rivayette: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ Her maruf sadakadır, buyuruluyor.

Ma'ruf, münkerin zıddıdır. İbn-i Ebi Cemre diyor ki: "Âdet olsun olmasın iyi amellerden olduğu şer'î delillerden anlaşılan şeye ma'ruf adı verilir. Eğer o iş, niyetle yapılırsa sahibi kat'i olarak ecir kazanır. Niyetsiz yapıldığı takdirde ecir işi ihtimalî kalır."

Bir hadiste: "Her tesbih sadaka, her tekbir sadaka, emr-i bilma'ruf iyiliği emir sadaka, kötülükten nehiy sadakadır." buyurulmuştur. Hatta insanın kötülük yapmaktan kendini tutması, sadaka sayılmıştır. Zaten hadisimizdeki: "Her iyilik" tabiri bütün salih amellere âmm ve şamildir.

İmam-ı Tirmizi, Hz. Ebu Zerr (R.A.) dan mervi olarak tahriç ettiği bir hadisin meali de şöyledir:

"Din kardeşinin yüzüne gülümsemenin senin için bir sadaka, iyiliği emir, kötülükten nehyetmen senin için bir sadaka, dalalet diyarında bir adamı irşad etmen, senin için sadaka, kovandan din kardeşinin kovasına suyu boşaltman da sadakadır."

Bu hadislerde sadakanın yalnız aslına münhasır kalmadığına işaret vardır. Yani sadaka yalnız maldan olmaz ve sadece zenginlere mahsus değildir. Bilakis onu herkes her zaman ve her şeyle yapabilir." (Bülûğ-ul Meram ci: 4, sh: 352-353)

3185- Diğer bir hadiste de mealen: "Âhiret gününde herkes kendi sadakasının gölgesinde barınacaktır. Nâs arasında hüküm oluncaya kadar." diye buyuruluyor." [272]

Amel-i salihin, dünya ve berzahta olduğu gibi mahşerde de mükâfatı görüleceği, mezkûr hadisten anlaşılmaktadır.

3186- Günah işlenip zulüm yapıldığı zaman adalet-i İlahiye tarafından ceza olarak gelmeye hazırlanan mukadder musibetlere karşı hayr ü hasenatla mukabele edilirse, bu sadaka yani hayr u hasenat, gelecek belaya karşı çıkar, geri bırakır. Ezcümle, bir hadis-i şerifte:

يَزِيدُ فِى الْعُمْرِ اِلَّا الْبِرُّ وَ لَا يُرَدُّ الْقَدَرَ اِلَّا الدُّعَاءِ

Yani: Birr (hayr ü hasenat gibi amel-i salihler) den başka birşey ömrü attırmaz ve duadan (bilhassa fiilî duadan) *(Bak: 704-707.p.lar)* başka bir şey kaderi geri döndürmez." [273] denilmiştir.

3187- Diğer bir hadiste de:

اِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزِلْ

Yani: Şüphesiz ki, dua hem başa gelen hem de henüz gelmemiş olan şeylere faydalıdır. (İyiliği celb, şerri def'etmeye sebeb olur." [274]

Aynı eserin 352. hadisi de aynı manada olup şöyledir:

يُرَدُّ الْقَضَّاءَ اِلَّا الدُّعَاءُ وَ يَزِيدُ فِىالْعُمْرِ اِلَّا الْبِرُّ *(Bak: Ecel, 242. p. sonu ve Levh-i Mahfuz maddesinde 2206 p.)*

272 H.G. hadis: 284
273 İ.M. hadis: 90
274 T.T. ci: 5 hadis: 351

3188- Bir âyette de, küllî bir mana ile buyuruluyor ki:

"(28: 54) وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ Seyyieyi hasene ile def' ederler. Masiyyeti taat ile giderirler. Çünki, (11:114) اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ dır. Aleyhissalatü Vesselâm, Muaz radıyallahü anh a demiştir ki:

اَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا [275] Seyyienin arkasından bir hasene yap, onu mahveder. "Maamafih ezayı, hilm ile; münkeri, maruf ile; şerri, hayır ile; cehli, ilm ile; gayzı, kazm ile; şirki, شَهَادَةُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ile izale ediniz, diye de tefsir etmişlerdir." (E.T.3747) *(Bak: 2805.p.)*

3189- Malumdur ki, sadakanın yani hayr ü hasenatın en ehemmiyetlisi ve büyüğü, iman hizmetidir. Bilhassa küfrün intişar ettiği bu asırda, fedakârane ve ihlasla yapılan iman hizmeti, en büyük sadakadır. Bunun için Bediüzzaman en birinci vazife olarak iman hizmetini tercih etmiş ve eserlerini de, küfrü imanla izale eden en makbul sadaka manasında neşretmiştir. Bu hakikatı, eserlerinin müteferrik yerlerinde ifade eden Hazret-i Bediüzzaman ezcümle şöyle diyor:

"Risale-i Nur,- bu Anadolu memleketine- belaların def'ine ehemmiyetli bir vesiledir. Sadaka nasıl belayı def'ediyor, onun intişarı ve okunması küllî bir sadaka nev'inde semavî ve arzî belaların def'ine çok emareler ve çok hâdiselerle tebeyyün etmiş. Hatta Kur'anın işaretiyle tahakkuk etmiş. Ve yazmasını ve intişarını men'etmek zamanlarında dört defa zelzelelerin başlaması ve intişarıyla durmaları ve Anadolu'da ekser okunması, İkinci Harb-i Umumi'nin Anadolu'ya girmemesine bir vesile olduğu Sure-i وَالْعَصْرِ işaret ettiği, bu iki ay kuraklık zamanında mahkemenin Risale-i Nur'un beraetine ve vatana menfaatli olduğuna dair kararını mahkeme-i temyiz tasdik ederek tam serbestiyetle Risale-i Nur'un intişar ve okunmasını beklerken, bütün bütün aksine olarak men'edilmesi ve mahkemedeki risalelerin sahiplerine

275 Tirmizi birr/55 ve Deylemi rikak/74 ve Müsned-i İbn-i Hanbe 15/153, 158, 169, 177, 228, 236

iade edilmemesi ve bizi de o cihetle konuşmaktan men'etmeleri cihetiyle, belaların def'ine vesile olan bu küllî sadaka-i manevîye karşı çıkamadı, günahımız neticesi kuraklık başladı." (E.L.I. 33)

3190- SADAKA-İ FITR صدقهء فطر : Ramazan bayramından evvel fıtra olarak verilen sadaka. Zengin (nisaba malik) her müslümanın (ihtiyar, genç, çocuk ve hatta bunak da olsa) fakirlere vermeye mükellef olduğu sadakadır, vacibdir. Nisaba malik olan bir müslüman, hem kendi nefsi için, hem de çocukları, hizmetçisi için sadaka-i fıtr verir. Fıtra: Fıtrat sadakası, yaratılış atiyyesi demektir. Sadaka-i fıtr: Buğday veya buğday unundan 1667 gram veyahut da arpa, kuru üzüm, hurmadan 3334 gram kadar yahut verildiği zamandaki rayice göre bedellerinin muhtaç olanlara verilmesidir.

3191- SADAKAT صداقة : (Sıdk'dan) Dostluk. Bir kimseye Allah için kalbden bağlılık. Doslukta sebat, vefadarlık. *Bir mesleğin düstur ve kaidelerine hiç tasarruf etmeden ve tereddütsüz olarak bağlılık. Düstur ve tavsiyeleri tasarruf etmeden aynen kabul edip bilfiil tatbikine gayret göstemek. *(Bak: Sıddıkiyet, Sıdk)*

3192- Bir ameli, Allah emrettiği için yapmak, ihlas; emrediłği gibi yapmak ise sadakattır. Sadakatın bir manevî, diğeri fiilî olarak iki ciheti vardır. Kişinin bağlandığı şeye ciddi ve kalbî samimiyetle bağlılığı, sadakatın manevî cihetidir. Bu manevî bağlılığın fiilî tezahürü ise, bağlandığı şeyin icablarını harfiyyen ve tasarruf etmeden ifa etmek ve fiilen sadakatını isbat etmektir. Eğer kişi, kudsi ve manevî bir merciden gelen düstur ve hükümlerin fiilî tavsiye veya emredilen şekle, kendi anlayışıyla yeni tarzlar ihdas ederek tasarruf ediyorsa, bu kimse sadakatı zedelemiş veya terketmiş ve kendi arzusuna uymuş olur. *(Bak: Naklî Delil, 4037.p.)*

Bir atıf notu:

-Fiilî sadakatın lüzumu, bak: 1294.p.

3193- Bir mercie itaat ve bağlılık manasındaki sadakat, ittifaka ve dolayısıyla şahs-ı manevînin teşekkülüne; sadakatsızlık ise ihtilafa sebebdir. Zira merciin birliği, birleştirici olduğu gibi, şahsî reylere tebaiyet de tefrikayı netice verir. *(Bak: İhtilaf)* Bu sebeble de sadakatsız olan kimse, şahs-ı manevîden istifade hakkını kaybeder. Sadakat sahibi kimse ise, mensub olduğu

cemaatın yekûn sevabına, rahmet-i İlahiye ile mazhar olur. *(Bak: 1078.p.)* Çünkü bir sisteme ve muayyen düsturlara sadakatla bağlı olanlar, bu bağlılık sebebiyle gayeleri bir, düşünceleri bir, çalışma sistemleri ve hareketleri bir olur. Bu husus bir eserde şöyle ifade edilir: "Sırr-ı uhuvvet ve ittihad-ı maksad ve ittifak-ı vazife ile tevafuk edip.." (L.161) yani uhuvvet, gaye ve vazifede tevafuk eden ferdler şahs-ı manevî teşkil ederler. Ve böylece manen bir vücud gibi olurlar.

Bilhassa dinî mesleklerde kudsi, ulvi ve layetezelzel ve Kur'anî düsturlara sadakatla bağlanmak, temasülün neticesi olan tezad ve ihtilafı da önler. Zira fevkalâde mütemayiz ve cemaate merkez olabilen mümtaz bir şahsiyet, cemaatin birliğini muhafaza eder. Fakat o şahsiyetten sonra, onun yakınları, seviyeleri birbirine mütemasil olduklarından, aralarında itaat sebebi mevcut olmaz. Hatta tezada da sebebiyet verebilirler. Zira "temasül tezadın sebebidir." (H.Ş.129) Onun için, bağlı oldukları mesleğin değişmeyen esasatına tam sadakat göstermeleri ve füruatta da şahs-ı manevînin usule uygun meşveretine havale etmeleri gerektir. Her bir meslekte gösterilen kanaat ve sadakatla, himmet inkısam etmediğinden, o meslekte kemal ve ihtisas sahibi olunur. (Bak İhtisas) Sadakatı terk eden, şahs-ı manevînin teşekkülüne mani olan sadakatsızlığından dolayı, şirket-i manevîyenin yekûn sevabından mahrum kalır, belki de çok mes'uliyetlere girer.

Kendilerine hak tebeyyün ettikten sonra haktan i'raz edenlerin halleri şöyle tavsif ediliyor:

"(5:13) وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ve kalblerini kasavet içinde bıraktık; ne söylense duymaz, hakk u adil tanımaz gadr ü zulümden kaçınmaz, Allah'dan korkmaz, yeisten kurtulmaz bir hale getirdik." -Hamze ve Kisaî kıraetlerinde "ya" nın teşdidiyle elifsiz olarak قَسِيَّةً okunur ki, zuyuf ve mağşuş akça demektir, yani kalblerini mağşuş para gibi bozuk ve düşkün bir hale getirdik. Bunun için يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ kelimeleri mevzi'lerinden tahrif ederler.-kelimeleri şuraya buraya çekerek kelâmı tağyir ederler. Bu onların öyle bir âdeti olmuştur ki, sairlerinden kat-ı nazarla kelâmullahı ve arzularına muvafık gelmeyen ahkâm-ı İlahiyeyi tahrif ve tağyir ederler." (E.T.1602)

Atıf notu:

-Lehte ve aleyhte hüküm verilmemiş mübahatta maslahata göre hareket edilebilir, bak: 3799.p.

3194- Sadakat hakkında Kur'andan birkaç not:

-(4:69) (57:19) âyetleri, sıddıkları: (47:21) âyeti de sadakatı tahsin eder.

-İhtilafsız ve sadakatla ahkâm-ı diniyeye teslimiyet manasında, yani ahkâm-ı şer'iyeye içten gelen bir bağlılıkla teslim olmadıkça iman-ı kâmil kazanılamaz: (4:65)

-Meşru bir netice için, mubah bir vesileyi ihdas etmeye cevaz: (57:27)

-(Dine teslim olmayıp) ne bir ilme, ne bir mürşide veya delile ve ne de tenvir eden bir kitaba istinad etmeksizin, Allah ve O'nun dini hakkında mücadele edenler: (31:20)

-Tam bir ihlas ile Allah'a (ve dine) teslimiyet: (31:22)

-Kendi düşünce ve meyline değil, belki bütün manasıyla Allah'a teslim olmak: (2:112) (3:20)

-Kitaba sadakatla bağlılık gerekirken te'vil ve tahrif ile haktan inhiraf edenler: (3:78) (7:162) (10:15) (17:73)

-İnnâ lillah: Bütün madde ve mana ile Allah için olmak: (2:156) (Bak: 1026.p.)

Atıf notları:

-Şirket-i manevîye-i Nuriyeden istifade etmek için sadakat şartiyeti, bak: 1078.p.

-Hakkın düsturlarına tebaiyet gerek,bak: 435.p.

3195- SÂDÂT سادا : (Seyyid c.) Seyyidler. Hazret-i Peygamber Aleyehissalatü Vesselâm'ın soyundan gelenler ve onun izinden gidenler. Bazı kaynaklara göre Hz. Hasan (R.A.) neslinden gelenlere "seyyid", Hz. Hüseyin (R.A.) neslinden gelenlere "şerif" denmektedir. Eski kaynaklar ise, her iki ünvanı tarif ederken, böyle bir ayırım yapmadan, "nesl-i Nebevîden gelenler" diye kaydeder. *(Bak: Şerif)*

Bu nesl-i mübareğin birinci dairesi olarak, S.M. Fezail-i Sahabe 9. Bab'da Âl-i Aba hakkındaki meşhur hadiste sarahatla ifade edilir.

İslâm Ansiklopedisi "Şerif" maddesinde, şerif ve seyyid tabirlerinin kullanılışı hakkında kaynakları belirterek, zaman ve mekân içinde kullanışlarının farklılığını kaydeder. Verilen izahattan, dinî tabir olarak her ikisinin de umumiyetle, Resulüllah (A.S.M.) neslini ifade etmek için kullanıldığı anlaşılıyor.

Aşağıda belirtilen muteber lügatlar da, bu iki tabire aynı manayı verdikleri görülmektedir:

"Seyyid (c. sâdât): Efendi, ağa, bey, mevla, ileri gelen, baş, reis, server, neseb-i celil-i Cenab-ı Nebevîye mensub olan."

Şerif (c. eşraf, şürefa): İzz ü şeref sahibi, mübarek. Soyunda şerafet bulunan, asil, necib (bu mana ile başlıca cem'i "eşraf" müstameldir). Sülale-i tahire-i Cenab-ı Nebevîye mensub (bu mana ile cem'i "şürefa" gelir)." (Kamus-i Türkî)

"Seyyid: Peygamberimiz'in (A.S.M.) sülalesinden olan."

"Şerif: (c. şürefa, eşraf) Şerefli. Peygamberimiz'in (A.S.M.) sülalesinden olan." (Er- Raid Lügatı)

"Seyyid: Ulu, Hz. Peygamber'in sülale-i tahiresinden olan zat."

"Şerif: Şerefli. Sülale-i Peygamberî'den olan zat." (Lügat-ı Naci)

SA'Dİ-İ ŞİRAZÎ سعديِء شرازي : (Hi. 587-691) Şiraz'da doğdu. 30 yılını ilme, 30 yıl seyahata, 30 yıl da inzivada ibadete ayırıp çalıştı. En meşhur eserleri Bostan ve Gülistan adındaki ahlâkî ve imanî kitablarıdır.

3196- SAFEVİLER DEVLETİ صفويلر دولتى : (1499-1737) Safeviler adında bir hanedana mensub olan Şah İsmail'in kurduğu bir devlettir. İran'da kurulmuş olan bu devlet şiî idi.

Osmanlılarla münasebetleri iyi değildi. Çaldıran'da 1514'de Yavuz Sultan Selim tarafından büyük bir mağlubiyete uğratıldılar. Nihayet 1737'de bir ayaklanma neticesinde ortadan kaldırıldılar.

SAFF-I EVVEL صفِّ أوّل : İlk saf, birinci saf. *İlk sahabeler. *Bir hareket ve cereyanın ilk sahibleri. *(Bak: Sabıkîn-i İslâm)*

3197- SAHABE صحابه : (Sahabi) Sahibler. Sahib çıkanlar. *Peygamberimiz Hazret-i Muhammed (A.S.M.) sağ iken mü'min olarak görmüş, mü'min olarak vefat etmiş erkek müslüman.

Hicretin 100. senesinden biraz sonra vefat eden Amir bin Vasıl el Kinanî Ebu-t Tufeyl ashabın sonuncusudur. Kendisi Peygamber'i (A.S.M.) gördüğü vakit hayli küçük bir çocuk olması icabeder. Amir, ancak Uhud muharebesinden sonra dünyaya gelmiş, 8 yaşında iken Peygamber'in (A.S.M.) yanında bulunmuş, Peygamber'in (A.S.M.) hayatının son sekiz senesine yetişmiştir. *(Bak: Enes İbn-i Malik)*

Aynı mes'ele, Aslanî El-İsabe Fî Temyiz-is Sahabe, ci: 4, ve İslâm ansiklopedisi, Eshab maddesinde geçer. S.B.M. ci: 1 Mukaddeme sh: 29 da (en son kalan sahabi) bölümü vardır. *(Bak: Ashab, Asr-ı Saadet, Selef-i Salihîn, Selefiye)*

3198- Peygamberimizi gören ve onunla müsahabe şerefine nail olan Asr-ı Saadet müslümanları, başlıca iki toplu kısma ayrılır: Muhacirler, Ensar. Müellif Buhari, bu bahisde bu iki sınıftan herbiri hakkında ve umumi surette nazil ve varid olan Kur'anın ve Peygamberimiz'in medih ve sitayişlerini zikir ve rivayet etmekle beraber hem muhacirlerin, hem de Ensarın en seçme simalarına ait menkıbeleri de ayrı ayrı bablarda rivayet etmiştir.

3199- Muhacirler; Allah için ve İslâm dininin teessüs ve tealisi için dâr ve diyarını bırakarak Mekke'den Medine'ye göç eden müslümanlardır. Ensar da Medine'lilerdir ki, Evs ve Hazrec kabileleri halkı ile bunların emanı altında bulunup bunlara tabi olan müslümanlardır. Bu mevzuyu, S.B.M. Fezail-i Ashab bahsinde kaydeder.

3200- Hem Sure-i Feth'in ahirki âyetinde de ashabın fezail ve sıfatına dair işaretler bulunuyor. Şöyle ki:

" مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا (48: 29) ilâ âhir ...

Şu âyetin başı, sahabelerin enbiyadan sonra nev-i beşer içinde en mümtaz olduklarına sebeb olan secaya-yı âliye ve mezaya-yı galiyeyi haber vermekle, mana-yı sarihiyle; tabakat-ı sahabenin istikbalde muttasıf oldukları ayrı ayrı

mümtaz has sıfatlarını ifade etmekle beraber, mana-yı işarîsiyle; ehl-i tahkikçe vefat-ı Nebevîden sonra makamına geçecek Hülefa-yı Raşidîne hilafet tertibi ile işaret edip her birisinin en meşhur medar-ı imtiyazları olan sıfat-ı hassayı dahi haber veriyor.

Şöyle ki: وَالَّذِينَ مَعَهُ Maiyyet-i mahsusa ve sohbet-i hassa ile ve en evvel vefat ederek yine maiyyetine girmekle meşhur ve mümtaz olan Hazret-i Sıddık'ı gösterdiği gibi, اَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ ile istikbalde Küre-i Arzın devletlerini fütuhatıyla titretecek ve adaletiyle zalimlere saika gibi şiddet gösterecek olan Hazret-i Ömer'i gösterir. Ve رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ile istikbalde en mühim bir fitnenin vukuu hazırlanırken kemal-i merhamet ve şefkatinden İslâmlar içinde kan dökülmemek için ruhunu feda edip teslim-i nefs ederek Kur'an okurken mazlumen şehid olmasını tercih eden Hazret-i Osman'ı da haber verdiği gibi, تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا saltanat ve hilafete kemal-i liyakat ve kahramanlıkla girdiği halde ve kemal-i zühd ve ibadet ve fakr ve iktisadı ihtiyar eden ve rüku ve sücudda devamı ve kesreti herkesçe musaddak olan Hazret-i Ali'nin (R.A.) istikbaldeki vaziyetini ve o fitneler içindeki harpleriyle mes'ul olmadığını ve niyeti ve matlubu fazl-ı İlahî olduğunu haber veriyor." (L.30)

3201- " ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرَيةِ fıkrası, iki cihet ile ihbar-ı gaybîdir.

Birincisi: Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm gibi ümmi bir zata nisbeten gayb hükmünde olan Tevrat'taki evsaf-ı sahabeyi haber veriyor. Evet Tevrat'ta, Ondokuzuncu Mektub'da beyan edildiği gibi; âhir zamanda gelecek Peygamberin sahabeleri hakkında Tevrat'ta bu fıkra var: "Kudsilerin bayrakları beraberlerindedir." Yani onun sahabeleri ehl-i taat ve ibadet ve ehl-i salahat ve velayettirler ki, o vasıfları "kudsiler" yani "mukaddes" tabiriyle ifade etmiştir. Tevrat'ın pek çok ayrı ayrı lisanlara tercüme edilmesi vasıtasıyla o kadar tahrifat olduğu halde, şu Sure-i Feth'in مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرَيةِ hükmünü müteaddit âyatıyla tasdik ediyor.

3202- İkinci cihet ihbar-ı gaybî şudur ki: مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرَيةِ fıkrasıyla ihbar ediyor ki: "Sahabeler ve Tabiînler, ibadette öyle bir dereceye gelecekler ki, ruhlarındaki nuraniyet, yüzlerinde parlıyacak ve cephelerinde kesret-i sücuddan hasıl olan bir hatem-i velayet nev'inde alınlarında sikkeler görünecek." Evet istikbal bunu vuzuh ile ve kat'iyyet ile parlak bir surette isbat etmiştir. Evet o kadar acib fitneler ve dağdağa-i siyaset içinde gece ve gündüzde Zeyn-el Abidin gibi bin rek'at namaz kılan ve Taus-u Yemenî gibi, kırk sene yatsı abdestiyle sabah namazını eda eden çok mühim pek çok zatlar, مَثَلُهُمْ فِى التَّوْرَيةِ sırrını göstermişlerdir." (L.31)

3203- Mühim bir nükte:

"Sahabeyi tavsifat-ı mühimme ile sena ederken, en büyük bir mükâfatın va'di makamca lâzım geldiği halde مَغْفِرَةً (48:29) kelimesiyle işaret ediyor ki: İstikbalde sahabeler içinde fitneler vasıtasıyla mühim kusurlar olacak. Çünki mağfiret, kusurun vukuuna delalet eder. Ve o zamanda sahabeler nazarında en mühim matlub ve en yüksek ihsan "mağfiret" olacak ve en büyük mükâfat ise, afv ile mücazat etmemektir. مَغْفِرَةً kelimesi, nasıl bu latif imayı gösteriyor. Öyle de surenin başında لِيَغْفِرَلَكَ اللّٰهُ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَاتَاَخَّرَ (48:2) cümlesiyle münasebettardır. Surenin başı, hakiki günahlardan mağfiret değil; çünki ismet var, günah yok. Belki makam-ı Nübüvvete lâyık bir mana ile Peygambere müjde-i mağfiret ve âhirinde sahabelere mağfiret ile müjde etmekle, o imaya bir letafet daha katar." (L.32)

İki atıf notu:

-Hz. Ali (R.A.) zamanında başlayan dahilî muharebelerin mahiyeti, bak: 527. p.

-Sahabe ve Tabiînin başına gelen fitnenin hikmeti, bak: 999.p.

3204- "Sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle, kemalât-ı insaniyenin en âlâ derecesindedirler. Çünki o zamanda, o inkilab-ı azîm-i İslâmîde hayır ve hak bütün güzelliğiyle, şer ve batıl bütün çirkinliğiyle görülmüş ve maddeten hissedilmiş. Şer ve hayır ortasında öyle bir ayrılık ve kizb ve sıdk mabeyninde öyle bir mesafe açılmıştı ki; küfür ve iman kadar, belki Cehennem ve

Cennet kadar beynleri uzaklaştı. Kizb ve şer ve batılın dellalı ve nümunesi olan Müseylime-i Kezzab ve maskaraca kelimeleri olduğundan, fıtraten hisiyat-ı ulviye sahibi ve maâli-i ahlâka meftun ve izzet ve mübahata meyyal olan sahabeler, elbette ihtiyarlarıyla, kizb ve şerre ellerini uzatıp, Müseylime derekesine düşmemişler. Sıdk ve hayır ve hakkın dellalı ve nümunesi olan Habibullah (A.S.M.)'ın âlâ-yı illiyyîn-i kemalâtındaki makamına bakarak, bütün kuvvet ve himmetleriyle, o tarafa koşmak mukteza-yı seciyeleridir." (S.489) *(Bak: 1490, 1491.p.lar)*

3205- "Fazilet-i a'mal ve sevab-ı ef'al ve fazilet-i uhreviye cihetinde sahabeler yetişilmez. Çünki nasıl bir asker bazı şerait dahilinde, mühim ve mahuf bir mevkide, bir saat nöbette, bir sene ibadet kadar bir fazilet kazanabilir ve bir dakikada bir kurşunu yemekle, en ekall kırk günde ancak kazanılacak velayet derecesi gibi bir makama çıkıyor. Öyle de, sahabelerin te'sis-i İslâmiyette ve neşr-i ahkâm-ı Kur'aniyede hizmetleri ve İslâmiyet için bütün dünyaya ilan-ı harb etmeleri o kadar yüksektir ki, bir dakikasına başkaları bir senede yetişemez.

Hatta denilebilir ki; bütün dakikaları, -o hizmet-i kudsiyede- o şehid olan neferin dakikası gibidir. Bütün saatleri, müdhiş bir makamda bir saat nöbet tutan fedakâr bir neferin nöbeti gibidir ki; amel az, ücreti çok, kıymeti yüksektir. Evet sahabeler madem İslâmiyetin te'sisinde ve envar-ı Kur'aniyenin neşrinde, saff-ı evvel teşkil ediyorlar. اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrınca, bütün ümmetin hasenatından onlara hisse çıkar.

Ümmet اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ demesiyle; sahabelerin, bütün ümmetin hasenatından hissedarlıklarını gösteriyor. Hem nasılki bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet; ağacın dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyüktür. Hem nasılki mebde'de küçük bir irtifa, gittikçe bir yekûn teşkil eder. Hem nasılki nokta-i merkeziyeye yakın bir iğne ucu kadar bir ziyadelik; daire-i muhitada, bazan bir metre kadar ziyadeye mukabil geliyor. Aynen şu dört misal gibi; sahabeler, İslâmiyetin şecere-i nuraniyesinin köklerinden, esaslarından oldukları; hem binayı İslâmiyetin hutut-u nuraniyesinin mebde'inde, hem cemaat-ı İslâmiyenin imamlarından ve adedlerinin evvellerinden, hem Şems-i Nübüvvet ve sirac-ı hakikatın merkezine yakın olduklarından; az amelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için, hakiki sahabe olmak lâzım geliyor." (S. 493)

3206- "Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddin-i Arabî gibi hârika zatlar sahabelere yetişemiyorlar? Sonra namaz içinde سُبْحَانَ رَبِّيَ اْ َعْلَى derken, şu kelimenin manası inkişaf etti. Tam manasıyla değil, fakat bir parça hakikatı göründü. Kalben dedim: Keşki birtek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hatıra ve o hal, sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilmediğine bir irşaddır. Evet Kur'an-ı Hakim'in envarıyla hasıl olan o inkılab-ı azîm-i içtimaîde, ezdad birbirinden çıkıp ayrılırken; şerler bütün tevabiiyle, zulümatıyla ve teferruatıyla ve hayır ve kemalat bütün envarıyla ve netaiciyle karşı karşıya gelip, bir vaziyette ve müheyyic bir zamanda, her zikir ve tesbih, bütün manasının tabakatını turfanda ve taravetli ve taze ve genç bir surette ifade ettiği gibi; o inkılab-ı azîmin tarrakası altında olan insanların bütün hissiyatını, letaif-i manevîyesini uyandırmış; hatta vehim ve hayal ve sır gibi duygular hüşyar ve müteyakkız bir surette o zikir, o tesbihlerdeki müteaddit manaları kendi zevklerine göre alır, emer. İşte şu hikmete binaen bütün hissiyatları uyanık ve letaifleri hüşyar olan sahabeler, envar-l imaniye ve tesbihiyeyi cami' olan kelimat-ı mübarekeyi dedikleri vakit, kelimenin bütün manasıyla söyler ve bütün letaifiyle hisse alırlardı. Halbuki o infilak ve inkılabdan sonra, git gide letaif uykuya ve havas o hakaik noktasında gaflete düşüp, o kelimat-ı mübareke, meyveler gibi git gide ülfet perdesiyle letafetini ve taravetini kaybeder. Adeta sathilik havasıyla kuruyor gibi, az bir yaşlık kalıyor ki;: kuvvetli, tefekkürî bir ameliyatla ancak evvelki hali iade edilebilir. İşte bundandır ki, kırk dakikada bir sahabenin kazandığı fazilete ve makama kırk günde, hatta kırk senede başkası ancak yetişebilir."(S.490)

3207- "Bir zaman birtek tesbihin, bir tek namazda, sahabelerin tarz-ı telakkisine yakın bir surette bana inkişafı, bir ay kadar ibadet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahabelerin yüksek kıymetini onunla anladım. Demek bidayet-i İslâmiyede kelimat-ı kudsiyenin verdiği feyiz ve nurun başka bir meziyeti var. Tazeliği haysiyetiyle başka bir letafeti, bir taraveti, bir lezzeti var ki; gaflet perdesi altında mürur-u zamanla gizlenir, azalır, perdelenir. Zat-ı Muhammediye (A.S.M.) ise, onları menba-ı hakikisinden (Zat-ı Akdes'ten) turfanda, taze olarak, fevkalâde istidadıyla almış, emmiş, massetmiş. Bu sırra binaen o Zat; bir tek tesbihten, başkasının bir sene ibadeti kadar feyiz alabilir." (L.327) *(Bak: Zikir)*

İki atıf notu:

-İlk devredeki safiyet zamanla azalır, bak: 2691.p.

-Sahabelerin kurbiyet-i İlahiye noktasındaki makamları, bak: 2143.p.

3208- "Nübüvvetin velayete nisbeti, güneşin ayn-ı zatıyla ayinelerde görülen güneşin misali gibidir. İşte daire-i nübüvvet, daire-i velayetten ne kadar yüksek ise, daire-i nübüvvetin hademeleri ve o güneşin yıldızları olan sahabeler dahi, daire-i velayetteki sülehaya tefevvuku olmak lâzım geliyor. Hatta velayet-i kübra olan veraset-i nübüvvet ve sıddıkiyet ki, sahabelerin velayetidir; bir veli kazansa, yine saff-ı evvel olan sahabelerin makamına yetişmez." (S.491)

3209- "Bazı rivayetlerde vardır ki; "Bid'aların revacı hengamında ehl-i iman ve takvadan bir kısım süleha, sahabe derecesinde veya daha ziyade efdal olabilir" diye rivayetler vardır. Bu rivayetler sahih midir? Sahih ise, hakikatları nedir?

Elcevab: Enbiyadan sonra nev-i beşerin en efdali sahabe olduğu, ehl-i Sünnet ve Cemaatın icmaı, bir hüccet-i katıadır ki, o rivayetlerin sahih kısmı, fazilet-i cüz'iye hakkındadır. Çünki cüz'î fazilette ve hususi bir kemalde, mercuh racihe tereccüh edebilir. Yoksa Sure-i Feth'in âhirinde sitayişkârane tavsifat-ı Rabbaniyeye mazhar ve Tevrat ve İncil ve Kur'anın medh ü senasına mazhar olan sahabelere, fazilet-i külliye nokta-i nazarında yetişilmez." (S.488)

3210- "Başta müctehidin-i izam imamları mı efdal, yoksa hak tarikatların şahları, aktabları mı efdaldir?

Elcevab: Umum müçtehidîn değil; belki Ebu Hanife, Malik, Şafiî, Ahmed İbn-i Hanbel; şahların, aktabların fevkindedirler. Fakat hususi faziletlerde Şah-ı Gaylanî gibi bazı hârika kutublar, bir cihette daha parlak makama sahiptirler. Fakat küllî fazilet imamlarındır. Hem tarikat şahlarının bir kısmı, müçtehidlerdendir; onun için umum müçtehidîn, aktabdan daha efdaldir denilmez. Fakat Eimme-i Erbaa, Sahabeden ve Mehdi'den sonra en efdallerdir denilir." (M: 280)

İmam-ı Şaranî'nin Mizan-ül Kübra eserinde: Mehdi zamanında fer'î yani içtihadî hükümlerde tam isabetlilik getirileceği, hatta Resulüllah (A.S.M.) eğer gelse idi, Mehdi'nin bütün hükümlerini tasdik edecekti, şeklinde kayıt vardır. (sh: 54 Fasıl 29)

3211- "Sual: Sahabe-i Kiram hazeratına Radıyallahu Anhü denildiğine binaen, başkalara da bu manada söylemek muvafık mıdır?

Elcevab: Evet denilir. Çünki Resul-i Ekrem'in bir şiarı olan Aleyhissalatü Vesselâm kelâmı gibi Radıyallahu Anhü terkibi, Sahabeye mahsus bir şiar değil, belki Sahabe gibi veraset-i nübüvvet denilen velayet-i kübrada bulunan ve makam-ı rızaya yetişen Eimme-i Erbaa, Şah-ı Geylanî, İmam-ı Rabbanî, İmam-ı Gazalî gibi zatlara denilmeli. Fakat örf-ü ülemada Sahabeye Radıyallahü Anhü, Tabiîn ve Tebe-i Tabiîne Rahimehullah; onlardan sonrakilere, Gaferehullah ve evliyaya Kuddise Sırruhu denilir." (M.279)

3212- Sahabelerin hârika kemalâtlarına vesile olan "sohbet-i Nebeviye öyle bir iksirdir ki, bir dakikada ona mazhar bir zat, senelerle seyr ü sülûka mukabil, hakikatın envarına mazhar olur. Çünki sohbette insibağ ve in'ikas vardır. Malumdur ki; in'ikas ve tebaiyetle, o nur-u a'zam-ı nübüvvetle beraber en azîm bir mertebeye çıkabilir. Nasılki bir sultanın hizmetkârı ve onun tebaiyyeti ile öyle bir mevkiye çıkar ki, bir şah çıkamaz. İşte şu sırdandır ki, en büyük veliler sahabe derecesine çıkamıyorlar. Hatta Celaleddin-i Süyutî gibi, uyanık iken çok def'a sohbet-i Nebeviyeye mazhar olan veliler, Resul-i Ekrem (A.S.M.) ile yakazaten görüşseler ve şu âlemde sohbetine müşerref olsalar, yine sahabeye yetişemiyorlar. Çünki sahabelerin sohbeti, nübüvvet-i Ahmediye (A.S.M.) nuruyla, yani Nebi olarak onunla sohbet ediyorlar. Evliyalar ise, vefat-ı Nebevîden sonra Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı görmeleri, velayet-i Ahmediye (A.S.M.) nuruyla sohbettir. Demek Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın onların nazarlarına temessül ve tezahür etmesi, velayet-i Ahmediye (A.S.M.) cihetindedir; nübüvvet itibariyle değil. Madem öyledir; nübüvvet derecesi, velayet derecesinden ne kadar yüksek ise, o iki sohbet de o derece tefavüt etmek lâzım gelir.

Sohbet-i Nebeviye ne derece bir iksir-i nuranî olduğu bununla anlaşılır ki: Bir bedevi adam; kızını sağ olarak defnedecek derecede bir kasavet-i vahşiyanede bulunduğu halde, gelip bir saat sohbet-i Nebeviyeye müşerref olur, daha karıncaya ayağını basamaz derecede bir şefkat-i rahimaneyi kesbederdi. Hem cahil, vahşi bir adam, bir gün sohbet-i Nebeviyeye mazhar olur; sonra Çin ve Hind gibi memleketlere gider, o mütemeddin kavimlere muallim-i hakaik ve rehber-i kemalat olurdu." (S.489)

3213- "Eğer desen: Sahabeler de insandırlar, hatadan, hilaftan halî olmazlar. Halbuki içtihadın ve ahkâm-ı şeriatın medarı, sahabelerin adaleti ve sıdkıdır ki, hatta ümmet "Sahabeler umumen âdildirler, doğru söylerler" diye ittifak etmişler.

Elcevab: Evet sahabeler ekseriyet-i mutlaka itibariyle hakka âşık, sıdka müştak, adalete hahişgerdirler. Çünki yalanın ve kizbin çirkinliği, bütün çir-

kinliğiyle ve sıdkın ve doğruluğun güzelliği, bütün güzelliğiyle o asırda öyle bir tarzda gösterilmiş ki, ortalarındaki mesafe, Arş'tan Ferş'e kadar açılmış. Esfel-i safilîndeki Müseylime-i Kezzab'ın derekesinden âlâ-yı illiyyînde olan Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın derece-i sıdkı kadar bir ayrılık görülmüştür. Evet Müseylime'yi esfel-i safilîne düşüren kizb olduğu gibi, Muhammed-ül Emin Aleyhissalatü Vesselâm'ı âlâ-yı illiyyîne çıkaran sıdktır, doğruluktur.

İşte hissiyat-ı ulviyeyi taşıyan ve mehasin-i ahlâkiyeye perestiş eden ve Şems-i Nübüvvet'in ziya-i sohbetiyle nurlanan sahabeler, o derece çirkin ve sukuta sebeb ve Müseylime'nin maskara-âlud müzahrefat dükkanındaki kizbe, ihtiyarıyla ellerini uzatmamak ve küfürden çekindikleri gibi, küfrün arkadaşı olan kizbden çekinmeleri ve o derece güzel ve medar-ı fahr ve mübahat ve mi'rac-ı suud ve terakki ve Fahr-i Risalet'in hazine-i âliyesinden en revaçlı bulunan ve şa'şaa-i cemaliyle içtimaat-ı insaniyeyi nurlandıran sıdka ve doğruluğa ve hakka- ve bilhassa ahkâm-ı şer'iye rivayetinde ve tebliğinde-elbette ellerinden geldiği kadar talib ve muvafık ve âşık olmaları kat'idir, zaruridir, şüphesizdir. Halbuki şu zamanda, kizb ve sıdkın ortasındaki mesafe o kadar kısalmış ki, adeta omuz omuza vermişler. Sıdktan yalana (geçmek) pek kolay gidiliyor. Hatta siyaset propagandası vasıtasıyla yalancılık, doğruluğa tercih ediliyor. İşte en çirkin şey en güzel şeylerle beraber bir dükkanda, bir fiatla satılsa; elbette pek âli olan ve hakikat cevherine giden sıdk ve hak pırlantası, o dükkancının marifetine ve sözüne itimad edip, körü körüne alınmaz." (S.484)

3214- Sahabeler hakkında birkaç hadis-i şerif:

دَعُوالِیاَصْحَابِیفَوَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِہِ لَوْ اَنْفَقْتُمْ مِثْلَ اُحُدٍ ذَھَبًامَابَلَغْتُمْ اَعْمَالَھُمْ

"Yani: Ashabımı bana bırakınız. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah Teala'ya kasem ederim ki, eğer siz Uhud Dağı kadar altın infak edecek olursanız, onların amellerine yetişemezsiniz." (276)

3215-

" تَسُبُّوا اَصْحَابِی فَلَوْ اَنَّ اَحَدَکُمْ اَنْفَقَ مِثْلَ
اُحُدٍذَ ھَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ اَحَدِھِمْ وَ نَصِیفَہُ

(Ey müstakbel müslümanlar!) Sakın ashabıma sebb ü şetim etmeyiniz.

276 H.G. hadis: 180

(Onların şeref ve fazileti yüksektir. Bakınız!) Sizden birinin Uhud (Dağı) kadar altın sadaka verdiği farzedilse, bu (Muazzam sadakanın sevabı), ashabdan birisinin iki avuç (hurma) sadakası (fazileti)ne erişemez (Hatta) bunun yarısına da ulaşamaz." (277)

3216-

" مَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ اَصْحَابِى يَمُو ُ بِاَرْضٍ اِ ّ
بُعِثَ قَائِدًا وَنُورًا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Ashabımdan hangi biri bir yerde vefat etmiş olmaz ki, illâ o yerin ahalisi için kıyamet gününde bir rehber ve nur olarak ba'solunur." (278)

Diğer bir rivayette de: Ashaba hürmetle, Resulullah'a karşı olan hürmetin muhafaza edilebileceği bildirilir. *(Bak: R.E. 19/5,6)*

Ashab hakkında bir rivayet te şöyledir:

" اَصْحَابِى كَالنُّجُومِ فَبِاَيِّهِمِ اقْتَدَيْتُمُ اِهْتَدَيْتُمْ

Ashabım yıldızlar gibidirler. Artık her hangisine tâbi olsanız hidayete ermiş olursunuz." (H.G. 22)

3216/1- Sahih-i Buhari 62., Sahih-i Müslim 44. kitablar ve İbn-i Mace mukaddime 11. bab ve T.T. 3. cild sh: 559'da 9. kitab, sahabelerin faziletleri hakkındadır. Ayrıca S.B.M. l. cild 13. sahifeden başlayan sahabe tarihçesinde: Sahabenin hepsi âdil oldukları, müksirîn-i sahabe, fukaha-i sahabe, Abadile, sahabenin adedi, tabakat-ı ashab, en son kalan sahabi başlıklarıyla tasnif edilerek izahları verilir. 30. sahifede de, Tabiîn bahsi vardır. (Sahabelerin adedi için: Risale-i Nur'un Kudsî Kaynakları adlı eserin 274. hadîs sıra numarasına da bakınız.)

Atıf notu:

-Sahabelerin dünya hayatına ait nokta-i nazarları, bak: 716.p.

Sahabeler hakkında Kur'andan birkaç not:

-Mü'minlerin sahabelere ittiba etmeleri: (9:100) (59: 10)

-Ensarın Muhacirleri sevmesi ve yardımları: (59: 9)

277 S.B.M. ci: 9 hadis: 1491
278 H.G. hadis: 361

3217- SAİD NURSÎ (Bediüzzaman) سعید نورسی : *(Bak: Bediüzzaman)*

Ansiklopedik İslâm Lügatı, Said Nursî hakkında şu bilgiyi veriyor:

"Büyük İslâm âlimi ve müceddidi. 1876'da Bitlis'in Hizan kazasının İsparit nahiyesine bağlı Nurs köyünde doğdu. Babası Sofi Mirza Efendi, annesi ise Bilkan köyü eşrafından Nuriye Hanım'dır.

3218- İlk tahsiline Tağ medreselerinde başladı. Bitlis, Van, Hizan ve Müküs medreselerinde okudu. Kısa zamanda yüksek zekası ve hâfızasıyla parladı. Bütün âlimler kendisine Bediüzzaman ünvanını verdiler. Uzun yıllar Bitlis Valisi Hasan Paşa ve Van Valisi Tahir Paşa ile beraber kaldı. 1907'de Vali Tahir Paşa'nın tavsiye mektubu ile İstanbul'a Sultan Abdülhamid'le görüşmek ve doğuda Medresetüzzehra ismini verdiği İslâmî ilimlerle, müsbet ilimlerin birlikte okutulacağı üniversitenin açılmasını taleb etmek için geldi.

3219- 31 Mart Olayına adı karıştı. İdamların verildiği Hurşid Paşa başkanlığındaki Divan-ı Harbde yaptığı müdafaa ile 31 Mart Olayı ile ilgisinin olmadığını isbat edip beraet etti. *(Bak: 358, 359.p.lar)*

3220- Birinci Dünya savaşına gönüllü alay kumandanı olarak talebeleriyle birlikte katıldı. Ağır yaralandı ve Ruslara esir düştü. Bir çok talebesi şehid oldu. Bu harbler esnasında İşarat-ül İ'caz isimli tefsirini yazdı. Van, Culfa yoluyla Kiloğrif ve Kosturma'ya sevkedildi. İki buçuk sene esir kaldı. Kampı teftişe gelen Rus kumandanı Nikola Nikolaviç'e karşı ayağa kalkmayınca idamına karar verildi. İdam kararına karşı metanet, hatta sevinç göstermesi, Nikola'yı şaşırttı. O da hükmünü geri aldırıp özür diledi. Sonra esaretten firar ederek Varşova, Almanya, Viyana ve Sofya yoluyla İstanbul'a geldi. Firar edip döndüğünü gazeteler sevinçler haber verdiler.

3221- Ordu-yu Hümayun'un adayı olarak (İslâmî ilimler akademisi manasında olan) Dar-ül Hikmet-il İslâmiye üyeliğine alındı. Harb madalyası ile taltif edildi. Yine devrin gazetelerinde yazılar yazdı. Yirmi kadar eseri neşredildi. İngiliz işgaline karşı Hutuvat-ı Sitte isimli eseriyle "Tükürün İngiliz laininin hayasız yüzüne" diye sert cevablar verdi. Bu vatanperver ve kahramanca hizmetlerinden dolayı Millî Hükümet ve M. Kemal tarafından Ankara'ya tekrar tekrar davet edildi. "Ben tehlikeli yerde mücadele etmek isterim" diye cevablar vermişti. Millî Mücadele için çalışıyordu. Nihayet 1922'de Ankara'ya geldi. Merasimle karşılandı. Meclis'te bir konuşma yaptı. Sonra İslâmiyet'e olan lâkaydlıktan dolayı anlaşamadı, Van'a gitti. Bu sıralarda

zuhur eden Şeyh Said hadisesine katılmadı ve Şeyh Said'in iştirak tekliflerine verdiği cevabda, 'halkı tenvir ve irşad' yolunu tavsiye ederek 'böyle niyetlerinden vazgeçmesini' söyledi. Yine de ihtiyatî tedbir bahanesiyle Batı Anadolu'ya gönderildi.

Isparta'nın Barla Nahiyesi'nde kaldı. Burada Risale-i Nur isimli eserlerini yazmaya başladı. Daha sonraları ise, Kastamonu ve Emirdağ'da ikamete mecbur edildi. Buralarda da eserlerini yazıp tamamladı. (Bak: Risale-i Nur)

3222- 1935'ten itibaren eserlerinden dolayı defaatle mahkemeye verildi ve beraet etti.

23 Mart 1960 (Ramazan 25)'de Urfa'da vefat etti. Cenazesi büyük bir kalabalık tarafından kaldırıldı. Önce Urfa'daki İbrahim Halil dergâhına gömüldü, 1960 ihtilalinden sonra da naşı alınıp Isparta'ya defnedildi.

Bu gün eserleri Amerika'da da Risale-i Nur Enstitüsü tarafından İngilizce'ye çevrilip neşredilmektedir. Ayrıca Almanca, Fransızca, Urduca, Arabça, Hintçe (Gujarati) ve Malezya dilleriyle neşredilmektedir." (Ansiklopedik İslâm Lügatı)

3223- Said Nursî ve Nurculuk aleyhinde açılan davaların ekserisi, Nurculuğun siyasi maksada dayanan bir hareket olduğu iddiasına dayandırılıyordu. Halbuki Bediüzzaman Said Nursî iman hizmetini esas almış, siyasetle meşgul olmayı ise ehline bırakmıştır.

Esasen binüçyüz seneden bu yana İslâm dünyasının büyük dinî şahsiyetleri olan imamlar, mürşidler de aynı şekilde siyasetten uzak kalarakbu işi ehline bırakmışlardır. Hatta İmam-ı A'zam Hazretleri en büyük bir İslâm hukukçusu olmasına ve halife tarafından idarî makama geçmeye zorlanmasına rağmen, esas vazifesinin icabı olarak hizmet-i diniye sahasında kalmayı tercih etmiştir. Bununla da kalmayarak güvendiği şahsiyetlerden İmam-ı Ebu Yusuf Hazretlerine yazdığı vasiyetnamede, aynı husus üzerinde hassasiyet göstererek onunda siyasetle uğraşmamasını tavsiye ve telkin etmiştir. *(Bak: İmam-ı A'zam)*

3224- Risale-i Nur müellifi Bediüzzaman, aynı mevzuda daha hassas davranmıştır. Şöyle ki: T.B.M.M.'nin kuruluşu sıralarında Bediüzzaman İstanbul'da bulunmakta iken, yeni hükümet tarafından Ankara'ya davet edildi. Kendisine meb'usluk ve bazı siyasi makamlar teklif edildi. Fakat o, manevîyat sahasındaki hizmeti gaye edindi ve bu teklifleri kabul etmedi. Meclis kürsüsüne de davet edilen Bediüzzaman, orada vatan ve millet için dua etti. Hem vatan ve millet maslahatı namına meb'uslara 10 maddelik bir beyan-

name dağıttı, daha sonrada Van'a gidip manevî sahasına çekildi. *(Bak: 382.p.dan 387.p.a kadar)*

3225- Yazmış olduğu Risale-i Nur namındaki eserlerinde, siyasi çekişmeler hakkında ikaz edici pekçok beyanları vardır. Ezcümle: Bir eserinde şöyle der:

"Maksad-ı aslî siyasetini yapanlarda din ikinci derecede kalır, tebeî hükmüne geçer. Hakiki dindar ise; "bütün kâinatın en büyük gayesi ubudiyet-i insaniyedir" diye siyasete aşk u merak ile değil; ikinci üçüncü mertebede onu dine ve hakikata âlet etmeye - eğer mümkünse- çalışabilir. Yoksa baki elmasları, kırılacak adi şişelere âlet yapar." (E.L.I.57)

3226- İşte üstad Bediüzzaman, Risale-i Nur hizmetinin temel esasatını bu ve buna benzer çok yerlerde beyan ettiği gibi, bilhassa son ve umumi vasiyetnamesi hükmünde olan Ankara'da verdiği bir dersinde bizzat talebelerine Risale-i Nur mesleğinin azami ihlası muhafaza olduğunu kendi hayat ve harekâtından misaller vererek bütün Nur şakirdleri camiasına şaşmaz değişmeş bir kısım düsturları vaz' etmiştir.

"Madem mesleğimiz azami ihlastır; değil benlik enaniyet, dünya saltanatı da verilse, baki bir mes'ele-i imaniyeyi o saltanata tercih etmek azami ihlasın iktizasıdır." (E.L.II.246) diyerek tercihini yapmıştır.

3227- Hatta Risale-i Nur Müellifini müdafaa etmek, dinen vazifesi olmasına rağmen muhalefet eden bir şeyhin itirazını Bediüzzaman, efkâr-ı ammede kendisine, siyaset-i İslâmiyede inkılapçı bir zata nazarıyla bakılmasını önlemesi cihetiyle kaderin bir himayeti diye çok manidar bir mana ile tefsir ederken şöyle der: "Risale-i Nur'un hakikatıyla ve şakirdlerinin şahs-ı manevîsiyle tezahür eden fevkalâde imanî hizmetlerin ehemmiyetli bir kısmını biçare tercümanına vermek ve ehl-i dünya ve ehl-i siyaset ve avamın nazarında birinci derece hakikat nazarında, imana nisbeten ancak onuncu derecede bulunan siyaset-i İslâmiye ve hayat-ı içtimaiye-i ümmete dair hizmeti, kâinatta en büyük mes'ele ve vazife ve hizmet olan hakaik-ı imaniyenin çalışmasına racih gördüklerinden; o tercümana karşı arkadaşlarının pek ziyade hüsn-ü zanları ehl-i siyasete, inkılapçı bir siyaset-i İslâmiye fikrini vermek cihetinde, Risale-i Nur'a karşı hayat-ı içtimaiye noktasında cephe almak ve fütuhatına mani olmak pek kuvvetli ihtimali vardı. Bunda hem hata, hem zarar büyüktür.

Kader-i İlahî, bu yanlışı tashih etmek ve o ihtimali izale etmek ve öyle ümid besliyenlerin ümidlerini tadil etmek için, en ziyade öyle cihetlerde yar-

dım ve iltihaka koşacak olan ülemadan ve sâdattan ve meşayihten ve ahbabdan ve hemşehriden birisini muarız çıkardı; o ifratı tadil edip adalet etti. "Size, kâinatın en büyük mes'elesi olan iman hizmeti yeter" diye bizi merhametkârane o hâdiseye mahkûm eyledi. Sonra Lillahilhamd, o muarızı susturdu, o ateşi söndürdü. Fakat münafıklar söndürmemek için çalışıyorlar." (K.L.193)

3228- Adeta Hz. Hızır'ın (A.S.) Kur'an (18:79) âyetinde bildirilen mesakînin gemisini, gasıb mütehakkimler tarafından gasbedilmemesi için, kaderin hükmüyle arızalandırması gibi, iman hizmetinin haslar dairesini, maddî ve kemmiyet kuvveti cihetinde evhama kapılan ehl-i siyasetin tasallutundan ve azami ihlasın zedelenmesinden hıfzetti.

3229- Yine Mektubat namındaki eserinde: Âl-i Beyt ünvanıyla bilinen, dinde büyük şahsiyetlerin esas vazifeleri, dine hizmet olduğunu; saltanat ve siyasete el atmaları halinde, esas vazifelerine zarar getirdiğini bir suale cevap verirken şöyle anlatıyor:

"Eğer denilse: Neden hilafet-i İslâmiye, Âl-i Beyt-i Nebevîde takarrur etmedi? Halbuki en ziyade lâyık ve müstehak onlardı.

Elcevab: Saltanat-ı dünyeviye aldatıcıdır. Âl-i Beyt ise, hakaik-i İslâlimeyeyi ve ahkâm-ı Kur'aniyeyi muhafazaya me'mur idiler. Hilafet ve saltanata geçen, ya Nebi gibi masum olmalı veyahut Hulefa-yı Raşidîn ve Ömer İbn-i Abdülaziz-i Emevî ve Mehdi-i Abbasî gibi hârikulâde bir zühd-ü kalbi olmalı ki, aldanmasın.

Halbuki Mısır'da Âl-i Beyt namına teşekkül eden Devlet-i Fatimiyye Hilafeti ve Afrika'da Muvahhidîn hükümeti ve İran'da Safevîler Devleti gösteriyor ki: Saltanat-ı dünyeviye, Âl-i Beyte yaramaz; vazife-i asliyesi olan hıfz-ı dini ve hizmet-i İslâmiyeti onlara unutturur. Halbuki saltanatı terkettikleri zaman, parlak ve yüksek bir surette İslâmiyete ve Kur'ana hizmet etmişler." (M.100)

3230- Evet "Hasan ve Hüseyin ve onların hanedanları ve nesilleri, manevî bir saltanata namzed idiler. Dünya saltanatıyla manevî saltanatın cem'i gayet müşkildir. Onun için onları dünyadan küstürdü, dünyanın çirkin yüzünü gösterdi. Ta kalben dünyaya karşı alâkaları kalmasın." (M.55)

3231- Yine Şualar, Emirdağ Lahikası ve Tarihçe-i Hayat namlarındaki eserlerinde Risale-i Nur okuyucularına hitaben:Parti çekişmeleri, tarafgirliği netice verdiğinden; dine hizmet edenler, bu hizmetlerinden herkesin istifade edebilmesi için siyasete girmemelerinden bahsederken şöyle der:

"Risale-i Nur şakirdlerinin, mümkün olduğu kadar, siyasete ve idare işine ve hükümetin icraatına karışmamak bir düstur-u esasîleridir.

Çünki halisane hizmet-i Kur'aniye, onlara her şeye bedel kâfi geliyor... Hem milletin her tabakası; muvafıkı ve muhalifi, memuru ve amisinin o hakikatlarda hisseleri var ve onlara muhtaçtırlar. Risale-i Nur şakirdleri, tam bîtarafane kalmak için siyaseti ve maddî mübarezeyi tam bırakmak ve hiç karışmamak lâzım gelmiş." (Ş.362)

3232- "Nur Şakirdleri hiç siyasete karışmadılar, hiçbir partiye girmediler. Çünki iman, mal-ı umumidir. Her taifede muhtaçları ve sahipleri vardır. Tarafgirlik giremez. Yalnız küfre, zendekaya, dalalete karşı cephe alır. Nur mesleğinde, mü'minlerin uhuvveti esastır." (E.L.l.180) *(Bak: 2930/2.p.)*

3233- «Ben de Nur-u Kur'anı elde tutmak için "euzübillahi mineşşeytani vessiyaseti" deyip, siyaset topuzunu atarak, iki elim ile nura sarıldım. Gördüm ki, siyaset cereyanlarında; hem muvafıkta, hem muhalifte, o nurların âşıkları var. Bütün siyaset cereyanlarının ve tarafgirliklerin çok fevkinde ve onların garazkârane telakkiyatlarından müberra ve safi olan bir makamda verilen ders-i Kur'an ve gösterilen envar-ı Kur'aniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve ittiham etmemek gerektir..

Elhamdülillah "siyasetten tecerrüd sebebiyle, Kur'anın elmas gibi hakikatlarını propaganda-i siyaset ittihamı altında cam parçalarının kıymetine indirmedim."» (M.49)

3234- Dinin şiddetle men'ettiği şeylerden biri de, dini siyasete âlet etmektir. Bu cihette de Bediüzzaman ısrarla ikazlarda bulunmuştur. Ezcümle, bir suale cevab verirken bunu açıkça görüyoruz:

"Sual: Neden ne dahilde, ne hariçte bulunan cereyanlara ve bilhassa siyasetli cemaatlara hiçbir alâka peyda etmiyorsun? Ve Risale-i Nur ve şakirdlerini mümkün olduğu kadar o cereyanlara temastan men' ediyorsun. Halbuki eğer temas etsen ve alâkadar olsan, birden binler adam Risale-i Nur dairesine girip parlak hakikatlarını neşredeceklerdi; hem bu kadar sebebsiz sıkıntılara hedef olmayacaktın!

Elcevab: Bu alâkasızlık ve içtinabın en ehemmiyetli sebebi: Mesleğimizin esası olan ihlas, bizi men ediyor. Çünki bu gaflet zamanında, hususan tarafgirane mefkûreler sahibi, herşeyi kendi mesleğine âlet ederek, hatta dinini ve uhrevi harekâtını da o dünyevi mesleğe bir nevi âlet hükmüne getiriyor. Halbuki hakaik-ı imaniye ve hizmet-i nuriye-i kudsiye, kâinatta hiçbir şeye âlet olamaz. Rıza-yı İlahî'den başka bir gayesi olamaz. Halbuki şimdiki

cereyanların tarafgirane çarpışmaları hengâmında bu sırr-ı ihlası muhafaza etmek, dinini dünyaya âlet etmemek mümkülleşmiş." (E.L.I.38)

3235- Diğer ehemmiyetli bir husus da; ölçüsüz siyasi çekişmelerin milli bünyeye getirdiği zararlardır. Bediüzzaman 1909'larda bu zararlardan bahsederken, 1958'de yani elli sene sonra A. Menderes'e hitaben yazdığı mektupta da aynı tehlikeyi hatırlattı. 1909'da şöyle diyor:

"Seviye-i irfan bir olmadığından, fırkalarda husumet, taassub ve taraftarlık intac eder. Tabii o kuvveti istimal ile siyasete karışacak ve umumi idarede herkesçe lezzetli olan tahakkümatı yapacak sahib-i ağraza müsaid bir zemin olur. Binaenaleyh bizdeki fırkaların şimdiki hal ile devamı gayet muzırdır. Lakin bir şirkette veya münevver-ül fikir ve bitaraf mabeyninde tenkidat-ı siyasetten veya ehl-i ilim mabeyninde nasihat ve irşaddan menfaat olabilir." (H.Ş.108)

3236- 1958' de yazılan mektubdan bir parça ise aynen şöyledir.

"İslâmiyetin pek çok kanun-u esasîsinden birisi:

وَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى (6:164) âyet-i kerimesinin hakikatıdır ki; birisinin cinayetiyle başkaları, akraba ve dostları mes'ul olamaz. Halbuki şimdiki siyaset-i hazırada particilik taraftarlığı ile, bir caninin yüzünden pek çok masumların zararına rıza gösteriliyor. Bir caninin cinayeti yüzünden taraftarları veyahut akrabaları dahi şeni' gıybetler ve tezyifler edilip bir tek cinayet yüz cinayete çevrildiğinden, gayet dehşetli bir kin ve adaveti damarlara dokundurup, kin ve garaza ve mukabele-i bilmisile mecbur ediliyor. Bu ise, hayat-ı içtimaiyeyi tamamen zir ü zeber eden bir zehirdir ve hariçteki düşmanların parmak karıştırmalarına tam bir zemin hazırlamaktır. İran ve Mısır'daki hissedilen hâdise ve buhranlar, bu esastan ileri geldiği anlaşılıyor. Fakat onlar burası gibi değil, bize nisbeten pek hafif, yüzde bir nisbetindedir. Allah etmesin bu hal bizde olsa, pek dehşetli olur." (T.H.618)

3237- Risale-i Nur'un has talebelerini siyasete girmekten men' eden birkaç parça:

"Risale-i Nur'un bir talebesini tecrübe ettim. Acaba bu heyecan, şimdiki siyasete karşı ne fikirdedir diye boğazlar hakkında boşboğazlığı münasebetiyle bir iki şey sordum. Baktım, alâkadarane ve bilerek cevab verdi. Kalben yazık dedim. Bu vazife-i Nuriyede zararı olacak. Sonra şiddetle ikaz ettim." (E.L.I.44)

3238- "Sakın sakın!... Dünya cereyanları, hususan siyaset cereyanları ve bilhassa harice bakan cereyanlar sizi tefrikaya atmasın? Karşınızda ittihad etmiş dalalet fırkalarına karşı perişan etmesin!

اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ وَالْبُغْضُ فِى اللّٰهِ düstur-u Rahmanî yerine, el-iyazü billah اَلْحُبُّ فِى السِّيَاسَةِ وَالْبُغْضُ فِى السِّيَاسَةِ düstur-u şeytanî hükmedip, melek gibi bir hakikat kardeşine adavet ve el-hannas gibi bir siyaset arkadaşına muhabbet ve tarafdarlık ile zulmüne rıza gösterip, cinayetine şerik eylemesin.

Evet bu zamanda siyaset, kalbleri ifsad eder ve asabi ruhları azab içinde bırakır. Selâmet-i kalb ve istirahat-ı ruh istiyen adam, siyaseti bırakmalı." (K.L.122)

3239- Hem "dünya siyasetine karışmadığımın sebebi? O geniş ve büyük dairede vazife az ve küçük olmakla beraber, cazibedarlık cihetiyle meraklıları kendiyle meşgul eder; hakiki ve büyük vazifelerini onlara unutturur veya noksan bıraktırır; hem her halde bir tarafgirlik meylini verir...

Hem iman ve hakikat noktasında bu çeşit merakların büyük zararları var. Çünki gaflet verecek ve dünyaya boğduracak ve hakiki vazife-i insaniyeti ve âhireti unutturacak olan en geniş daire ise, siyaset dairesidir. Hususan böyle umumi ve mücadele suretindeki hâdiseler, kalbi de boğuyor..

Hatta ehl-i hakikat, hakikat ve marifetullahı bulmak için kesret dairelerini unutmağa çalışıyorlar, ta kalb dağılmasın ve lüzumlu ve kıymetli şeye sarfetmek lâzım gelen merakı, zevki, şevki lüzumsuz fani şeylerde telef olmasın.

Hatta bu ehemmiyetli sırdandır ki, din düsturlarının bir hâdimi olmak cihetinde (güneş gibi imanlar taşıyan bir kısım sahabeler ve onlara benzeyen mücahidînden, selef-i salihînden başka) siyasetçi, ekserce tam müttaki dindar olamaz. Tam ve hakiki dindar, müttaki olanlar siyasetçi olmazlar." (E.L.I.56) *(125.p. da buradaki mana ile alâkalıdır.)*

3240- "Otuz seneden beri siyaseti terkettiğime sebeb, bir mübarek âlimin takib ettiği cereyanın tarafgirlik damarı ile salih ve büyük bir âlimin onun fikrine muhalif olmasından tefsik derecesinde tahkir edip ve cereyanına ve kendi fikrine muvafık meşhur ve mütecaviz bir münafığı gayet medh ü sena etti. Ben de bütün ruhumla ürktüm. Demek tarafgirlik hissine siyasetçilik de karışsa, böyle acib hatalara sebebiyet veriyor diye "eûzübillahi

mineşşeytani vessiyaseti" dedim. O zamandan beri siyaseti terkettim." (E.L.I.272)

S.B.M. 1988,1989. hadisler ve Ebu Davud 39. kitab 15. babı, kişiyi tekfir etmenin mes'uliyeti ve isabetsizliği halinde küfrün tekfir edene döneceği hakkındadır. Muayyen kişileri tel'in etmekte de usulsüz hareket edilmemelidir. *(Bak: 995.p.)*

Tekfir etmenin mes'uliyeti hakkında gayet hassas davranan Bediüzzaman Hazretleri bir mektubunda şu izahatı verir:

"Evvelen: Ben fıtratımda ziyade şefkat itibariyle eskiden beri sair âlimlere nisbeten mümkün olduğu kadar tekfirden çekindiğimi, beni tam tanıyanlar bilir.

Sâniyen: Mezheb-i Hanefî'de çok maddelere küfür denildiği halde, mezheb-i Şafiî'de o günahlara küfür denmez, günah-ı kebire denilir. Eğer sarih küfrü görse, o vakit hükmeder. Ben Şafiî iken yine te'vili mümkün olsa, hükmetmekten çekinirim. Çünki tekfir bana çok ağır geliyor.

Sâlisen: Benim sarfettiğim zındık ve dinsiz kelimelerini, gizli ve şahsen tanımadığım ve kırk seneden beri bu millette iman ve İslâmiyet aleyhinde çalışmalarını bildiğim, kökü Avrupa'da bir komite efradına diyorum. Bana zulmedenlerin çoğunu, masumlarının hatırı için hakkımı onlara helâl ediyorum. Yalnız harekâtında dalâlet ve zulme ve fıska düşer. Yoksa küfre düşer demek değildir.

Râbian: Gayr-ı muayyen ve şahısları ve isimleri zikredilmeyen insanlara dair bazı fena sıfatlar için "Böyle yapan münafıktır" veya "Dinsizliğe yardım eder" veya "Kâfir olur" denilse dahi gıybet dahi sayılmaz. Ve Kur'an-ı Hakîm'de böyle mübhem şahıslar hakkındaki şiddetli tabiratı gibi tabir olduğu halde; savcı o tabiratı kendine ve muayyen şahıslara alsa, o kendi kendini tekfir eder. Bana ilişmesi bütün bütün kanunsuzdur." (Elyazma Afyon Hapsi Mektubları sh: 1451)

3241- "Elhasıl: Benim ile temas eden bütün dostlarım bilirler ki; siyasete değil karışmak, değil teşebbüs, belki düşünmesi dahi esas maksadıma ve ahval-i ruhiyeme ve hizmet-i kudsiye-i imaniyeme muhaliftir ve olamıyor. Bana nur verilmiş, siyaset topuzu verilmemiş.

Bu halin bir hikmeti şudurki; hakaik-ı imaniyeye müştak ve memuriyet mesleğine giren birçok zatları, bu hakaika endişeli ve tenkidkârane baktırmamak, onlardan mahrum etmemek için, Cenab-ı Hak kalbime siyasete karşı şiddetli bir kaçınmak ve bir nefret vermiştir kanaatındayım." (T.H.221)

3242- Daha bunlar gibi büyük bir yekûn teşkil eden beyanlar, açıkça gösteriyor ki Risale-i Nur talebelerinden haslar dairesi tabir edilen ve bizzat dine hizmet edenlerin siyasi iktidarı ele geçirmek değil, bilakis siyaseti ehline bırakmaları ve siyasete girmemeleri, Risale-i Nur'da bir esas ve düsturdur. Şunu kat'iyyen söyliyebiliriz ki: Vazifeleri ve kabiliyetleri icabı siyasette bulunanlar müstesna, bizzat ve bilfiil dine hizmet eden hakiki Nur talebeleri; kendi ihtiyarlarıyla idare ve siyaset işlerine girmek şöyle dursun, resmen siyasete girmeğe zorlansalar da, yine kendi manevî hizmet sahalarında kalmayı tercih ederler. Ancak idarecilerin dindar ve dirayetli olmalarını ister ve tavsiye ederler. Bu da, vicdanî ve vatanî bir vazifedir. *(Bak: Siyaset)*

3243- İşte bu derece siyasetten kaçan Bediüzzaman Hazretlerini, dünyevî maksada dayanan bir siyaset takib ediyor diye itham edenler, çok yanlış ve insafa aykırı hareket ederler. Böyle yersiz hücumlara karşı müdafaasının birkısmında şöyle diyor: "Sabık mahkemelerde dava ettiğim ve hüccetlerini gösterdiğimiz gibi; bizim gizli düşmanlarımız ve hükümeti iğfal ve bir kısım erkânını evhamlandıran ve adliyeleri aleyhimize sevk eden resmî ve gayr-ı resmî muarızlarımız, ya gayet fena bir surette aldanmış veya aldatılmış veya anarşilik hesabına gayet gaddar bir ihtilalcidir veya İslâmiyete ve hakikat-ı Kur'an'a karşı mürtedane mücadele eden bir dessas zındıktır ki; bize hücum etmek için istibdad-ı mutlaka cumhuriyet namını vermekle, irtidad-ı mutlak rejim altına almakla sefahet-i mutlaka medeniyet namını takmakla, cebr-i keyfi-i küfrîye kanun namını vermekle; hem bizi perişan, hem hükümeti iğfal, hem adliyeyi bizimle manasız meşgul eylediler. Onları Kahhar-ı Zülcelal'in kahrına havale edip, kendimizi onların şerrinden muhafaza için حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ kal'asına iltica ederiz." (Ş.377)

3243/1- Yine Bediüzzaman Hazretleri, bütün hür rejimlerde her türlü tecavüzlerden korunan ve hür rejimin değişmez prensiplerinden olan "din ve vicdan hürriyetleri"ne yapılan pek acib tecavüzü, gelecekteki tarihçilere ve tarih dünyasına intikal ettirirken, hür rejimin maskeli düşmanlarını "Es'ile-i Sitte" başlıklı yazısında şöyle ilan eder:

"Es'ile-i Sitte

(İstikbalde gelecek nefret ve tahkirden sakınmak için, şu mahrem zeyil yazılmıştır. Yani "Tuh, o asrın gayretsiz adamlarına!" denildiği zaman, yüzümüze tükürükleri gelmemek için veyahut silmek için yazılmıştır. Avrupa'nın insaniyetperver maskesi altında vahşi reislerinin sağır kulakları çın-

lasın!... Ve bu vicdansız gaddarları bize musallat eden o insafsız zalimlerin görmeyen gözlerine sokulsun!... Ve bu asırda, yüzbin cihette "Yaşasın Cehennem!" dedirten mimsiz medeniyet-perestlerin başlarına vurulmak için yazılmış bir arzuhaldir.) (14:12)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ α مَا لَنَا اَ ّ نَتَوَكَّلَ عَلَىاللّٰهِ وَقَدْ هَدَينَا
سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا اٰذَيْتُمُونَا وَعَلَىاللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلِينَ

Bu yakınlarda ehl-i ilhadın perde altında tecavüzleri gayet çirkin bir suret aldığından; çok biçare ehl-i imana ettikleri zalimane ve dinsizcesine tecüvüz nevinden, bana hususi ve gayr-ı resmi, kendim tamir ettiğim bir mabedimde, hususi bir-iki kardeşimle hususi ibadetimde gizli ezan ve kametimize müdahale edildi. "Ne için Arabca kamet ediyorsunuz ve gizli ezan okuyorsunuz?" denildi. Sükûtta sabrım tükendi. Kabil-i hitab olmıyan öyle vicdansız alçaklara değil; belki milletin mukadderatıyla keyfî istibdad ile oynayan fir'avunmeşreb komitenin başlarına derim ki:

3243/2- Ey ehl-i bid'a ve ilhad!.. Altı sualime cevab isterim:

Birincisi: Dünyada hükümet süren, hükmeden her kavmin, hatta insan eti yiyen yamyamların, hatta vahşi canavar bir çete reisinin bir usulü var, bir düstur ile hükmeder. Siz hangi usulle bu acib tecavüzü yapıyorsunuz? Kanununuzu ibraz ediniz! Yoksa bazı alçak memurların keyiflerini, kanun mu kabul ediyorsunuz? Çünki böyle hususi ibadatta kanun yapılmaz ve kanun olamaz!..

3243/3- İkincisi: Nev-i beşerde hususan bur asr-ı hürriyette ve bilhassa medeniyet dairesinde hemen umumiyetle hükümferma"hürriyet-i vicdan" düsturunu kırmak ve istihfaf etmek ve dolayısıyla nev-i beşeri istihkar etmek ve itirazını hiçe saymak kadar cür'etinizle, hangi kuvvete dayanıyorsunuz? Hangi kuvvetiniz var ki, siz kendinize "lâdinî" ismi vermekle, ne dine ne dinsizliğe ilişmemeyi ilan ettiğiniz halde; dinsizliği mutaassıbane kendine bir din ittihaz etmek tarzında, dine ve ehl-i dine böyle tecavüz elbette saklı kalmıyacak! Sizden sorulacak!.. Ne cevab vereceksiniz?... Yirmi hükümetin en küçüğünün itirazına karşı dayanamadığınız halde, nasıl yirmi hükümetin birden itirazını hiçe sayar gibi hürriyet-i vicdaniyeyi cebrî bir surette bozmağa çalışıyorsunuz.

3243/4- Üçüncüsü: Mezheb-i Hanefi'nin ulviyetine ve safiyetine münafi bir surette vicdanını dünyaya satan bir kısım ülema-is sû'un yanlış fetvala-

rıyla, benim gibi Şafı-ül Mezheb adamlara hangi usul ile teklif ediyorsunuz?... Bu meslekte milyonlar etbaı bulunan Şafiî Mezhebini kaldırıp, bütün Şafiîleri Hanefileştirdikten sonra, bana zulüm suretinde cebren teklif edilse, sizin gibi dinsizlerin bir usulüdür denilebilir. Yoksa keyfî bir alçaklıktır. Öylelerin keyfine tabi değiliz ve tanımayız!... *(Bak: 3894.p.)*

3243/5- Dördüncüsü: İslâmiyet ile eskiden beri imtizaç ve ittihad eden, ciddi dindar ve dinine samimi hürmetkâr Türklük Milliyetine bütün bütün zıd bir surette, frenklik manasında Türkçülük namıyla, tahrifdarane ve bid'akârane bir fetva ile "Türkçe kamet et" diye, benim gibi başka milletten olanlara teklif etmek hangi usulledir? Evet hakiki Türklere pek hakiki dostane ve uhuvvetkârane münasebetdar olduğum halde, böyle sizin gibi frenkmeşreblerin Türkçülüğü ile hiçbir cihette münasebetim yoktur. Nasıl bana teklif ediyorsunuz? Hangi kanun ile? Eğer milyonlarla efradı bulunan ve binler seneden beri milliyetini ve lisanını unutmıyan ve Türklerin hakiki bir vatandaşı ve eskiden beri cihad arkadaşı olan Kürdlerin Milliyetini kaldırıp, onların dilini onlara unutturduktan sonra, belki bizim gibi ayrı unsurdan sayılanlara teklifiniz bir nevi usul-ü vahşiyane olur. Yoksa sırf keyfidir. Eşhasın keyfine tebaiyet edilmez ve etmeyiz!..

3243/6- Beşincisi: Bir hükümet kendi raiyetine ve raiyet kabul ettiği adamlara herbir kanunu tatbik etse de; raiyet kabul etmediği adamlara kanununu tatbik edemez. Çünki onlar diyebilirler ki: "Madem biz raiyetiniz değiliz, siz de bizim hükümetimiz değilsiniz!..."

Hem hiçbir hükümet iki cezayı birden vermez. Bir katili ya hapse atar veyahut idam eder. Hem hapisle ceza, hem idamla ceza bir yerde vermek, hiçbir usulde yoktur!

İşte madem vatana ve millete hiçbir zararım dokunmadığı halde; beni sekiz senedir en yabani ve hariç bir milletten cani bir adama dahi yapılmayan bir esaret altına aldınız. Canileri affettiğiniz halde, hürriyetimi selbedip hukuk-u medeniyeden iskat ederek muamele ettiniz. Bu da vatan evladıdır demediğiniz halde; hangi usul ile, hangi kanun ile biçare milletinize rızaları hilafına olarak tatbik ettiğiniz bu hürriyet-şiken usulünüzü, benim gibi her cihetle size yabancı bir adama teklif ediyorsunuz? Madem Harb-i Umumi'de ordu kumandanlarının şehadetiyle, vasıta olduğumuz çok fedakârlıkları ve vatan uğrunda cansiperane mücahedeleri cinayet saydınız. Ve biçare milletin hüsn-ü ahlâkını muhafaza ve saadet-i dünyeviye ve uhreviyelerinin teminine pek ciddi ve tesirli çalışmayı hiyanet saydınız. Ve manen menfaatsız, zararlı,

hatarlı, keyfî, küfrî frenk usulünü kendinde kabul etmiyen bir adama sekiz sene ceza verdiniz. (Şimdi ceza yirmi sekiz sene oldu.) Ceza bir olur. Tatbikini kabul etmedim, cezayı çektirdiniz. İkinci bir cezayı cebren tatbik etmek, hangi usul iledir?

3243/7- Altıncısı: Madem sizlerle itikadınızca ve bana edilen muameleye nazaran küllî bir muhalefetimiz var. Siz dininizi ve âhiretinizi, dünyanız uğrunda feda ediyorsunuz. Elbette mabeynimizde tahmininizce bulunan muhalefet sırrıyla, biz dahi hilafınıza olarak, dünyamızı dinimiz uğrunda ve âhiretimize her vakit feda etmeye hazırız. Sizin zalimane ve vahşiyane hükmünüz altında bir-iki sene zelilane geçecek hayatımızı, kudsi bir şehadeti kazanmak için feda etmek, bize ab-ı kevser hükmüne geçer. Fakat Kur'an-ı Hakîm'in feyzine ve işaratına istinaden, sizi titretmek için size kat'i haber veriyorum ki:

Beni öldükten sonra yaşıyamıyacaksınız! Kahhar bir el ile, cennetiniz ve mahbubunuz olan dünyadan tardedilip ebedî zulümata çabuk atılacaksınız! Arkamdan pek çabuk sizin Nemrudlaşmış reisleriniz gebertilecek, yanıma gönderilecek. Ben de huzur-u İlahîde yakalarını tutacağım. Adalet-i İlahiye onları esfel-i safilîne atmakla intikamımı alacağım!..

Ey din ve âhiretini dünyaya satan bedbahtlar! Yaşamanızı isterseniz, bana ilişmeyiniz!...İlişseniz, intikamım muzaaf bir surette sizden alınacağını biliniz, titreyiniz. Ben rahmet-i İlahîden ümid ederim ki: Mevtim, hayatımdan ziyade dine hizmet edecek ve ölümüm başınızda bomma gibi patlayıp başınızı dağıtacak! Cesaretiniz varsa, ilişiniz. Yapacağınız varsa, göreceğiniz de var!.. Ben bütün tehdidatınıza karşı, bütün kuvvetimle bu âyeti okuyorum:

اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُالنَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْجَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْ
هُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

(3:173)" (M.429-432)

İstibdad devrinin en ağır ve acib tahakkümü karşısında yapılan bu müdafaa, cesaret-i imaniye ve medeniyenin en üstün örneğini ortaya koymuştur.

3244- Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri kendi hayatını, "Eski Said", "Yeni Said" ve "Üçüncü Said" tabirleriyle birkaç devreye ayırır. Bu husus, eserlerinin muhtelif yerlerinde ifade edilir. Şöyle ki:

"Ey dünyaperest ve hayat-ı dünyeviyeye âşık ve sır-ı ahsen-i takvimden gafil insan! Şu hayat-ı dünyeviyenin hakikatını bir vakıa-i hayaliyede Eski Said görmüş. Onu Yeni Said'e döndürmüş olan şu vakıa-i temsiliyeyi dinle:

Gördüm ki, ben bir yolcuyum. Uzun bir yola gidiyorum, yani gönderiliyorum. Seyyidim olan zat, bana tahsis ettiği altmış altından tedricen birer miktar para veriyordu. Ben de sarfedip pek eğlenceli bir hana geldim. O handa bir gece içinde on altını kumara mumara, eğlencelere ve şöhretperestlik yoluna sarfettim. Sabahleyin elimde hiç bir para kalmadı. Bir ticaret edemedim. Gideceğim yer için bir mal alamadım. Yalnız o paradan bana kalan elemler, günahlar ve eğlencelerden gelen yaralar, bereler, kederler benim elimde kalmıştı. Birden ben o hazin halette iken orada bir adam peyda oldu. Bana dedi: "Bütün bütün sermayeni zayi ettin. Tokata da müstahak oldun. Gideceğin yere de müflis olarak elin boş gideceksin. Fakat aklın varsa, tevbe kapısı açıktır. Bundan sonra sana verilecek baki kalan onbeş altından her eline geçtikçe yarısını ihtiyaten muhafaza et. Yani gideceğin yerde sana lâzım olacak bazı şeyleri al." Baktım nefsim razı olmuyor. "Üçte birisini" dedi. Ona da nefsim itaat etmedi. Sonra "dörtte birisini" dedi. Baktım nefsim mübtela olduğu âdetini terkedemiyor. O adam hiddetle yüzünü çevirdi gitti.

Birden o hal değişti. Baktım ki; ben, tünel içinde sukut eder gibi sür'atle giden bir şimendifer içindeyim. Telaş ettim. Fakat ne çare ki, hiç bir tarafa kaçılmaz. Garaibden olarak o şimendiferin iki tarafında pek cazibedar çiçekler, leziz meyveler görünüyordu. Ben de akılsız acemiler gibi onlara bakıp elimi uzattım. O çiçekleri koparmak, o meyveleri almak için çalıştım Fakat. o çiçekler ve meyveler, dikenli mikenli, mülâkatında elime batıyor, kanatıyor. Şimendiferin gitmesiyle müfarakatından elimi parçalıyorlar. Bana pek pahalı düşüyorlardı. Birden şimendiferdeki bir hademe dedi: "Beş kuruş ver, sana o çiçek ve meyvelerden istediğin kadar vereceğim. Beş kuruş yerine, elin parçalanmasıyla yüz kuruş zarar ediyorsun. Hem de ceza var. İzinsiz koparamazsın." Birden sıkıntıdan ne vakit tünel bitecek diye başımı çıkarıp ileriye baktım. Gördüm ki, tünel kapısı yerine çok delikler görünüyor. O uzun şimendiferden o deliklere adamlar atılıyorlar. Bana mukabil bir delik gördüm. İki tarafında iki mezar taşı dikilmiş. Merak ile dikkat ettim. O mezar taşında büyük harflerle "Said" ismi yazılmış gördüm. Teessüf ve hayretimden "Eyvah!" dedim. Birden o han kapısında bana nasihat eden zatın sesini işittim:

Dedi: Aklın başına geldi mi?

Dedim: Evet geldi fakat kuvvet kalmadı, çare yok.

Dedi: Tevbe et, tevekkül et.

Dedim: Ettim.

Ayıldım... Eski Said kaybolmuş. Yeni Said olarak kendimi gördüm.

3245- İşte o vakıa-i hayaliyeyi (Allah hayr etsin) bir-iki kısmını ben tabir edeceğim. Sair cihetleri sen kendin tabir et.

O yolculuk ise; âlem-i ervahtan, rahm-ı maderden, gençlikten, ihtiyarlıktan, kabirden, berzahtan, haşirden, köprüden geçen ebed-ül âbad tarafına bir yolculuktur. O altmış altın ise, altmış sene ömürdür ki; bu vakıayı gördüğüm vakit kendimi kırkbeş yaşında tahmin ediyordum.Senedim yok, fakat baki kalan onbeşinden yarısını âhirete sarfetmek için Kur'an-ı Hakîm'in halis bir tilmizi beni irşad etti. O han ise, benim için İstanbul imiş. O şimendifer ise zamandır. Herbir yıl bir vagondur. O tünel ise, hayat-ı dünyeviyedir. O dikenli çiçekler ve meyveler ise, lezaiz-i nameşruadır ve lehviyatı-ı muharremedir ki; mülakat esnasında tasavvur-u zevaldeki elem, kalbi kanatıyor. Müfarakatında parçalıyor. Cezayı dahi çektiriyor. Şimendifer hademesi demişti: "Beş kuruş ver, onlardan istediğin kadar vereceğim." Onun tabiri şudur ki: İnsanın helal sa'yiyle meşru dairede gördüğü zevkler, lezzetler, keyfine kâfidir. Harama girmeye ihtiyaç bırakmaz. Sair kısımları sen tabir edebilirsin." (S.325-327)

3246- Bazı kimseler tarafından Bediüzzaman'a sorulmuş: "Ne için siyasetten çekildin? Hiç yanaşmıyorsun?

Elcevab: Dokuz-on sene evveldeki Eski Said, bir mikdar siyasete girdi. Belki siyaset vasıtasıyla dine ve ilme hizmet edeceğim diye beyhude yoruldu. Ve gördü ki; o yol meşkûk ve müşkilatlı ve bana nisbeten fuzuliyane, hem en lüzumlu hizmete mani ve hatarlı bir yoldur." (M.61)

3247- "Yeni Said ne için bu kadar şiddetle siyasetten tecennüb ediyor?

Elcevab: Milyarlar seneden ziyade olan hayat-ı ebediyeye çalışmasını ve kazanmasını; meşkûk bir-iki sene hayat-ı dünyeviyeye lüzumsuz, fuzuli bir surette karışma ile feda etmemek için. Hem en mühim, en lüzumlu, en saf ve en hakikatlı olan hizmet-i iman ve Kur'an için şiddetle siyasetten kaçıyor." (M.62)

3248- "Dört-beş aydan beri bir zat, bana buraya bir gazete gönderiyormuş; ben yeniden haber aldım ki, bana gönderiliyormuş. Buradaki dostlarım âdetimi bildikleri içindir ki, değil gazete, Nur'dan başka hiçbir kitabı, hiçbir mecmuayı kabul etmediğim gibi, yeni yazıdan hiçbir harf bilmediğim için

korkmuşlar, bana haber vermemişler ve göstermemişler. Şimdi bir zat, bir mektub içinde bir sahifesi benimle konuşan bir gazetecinin, fakat dost ve hemşehri bir zatın mektubunu gösterdi. Dediler ki: "Çoktanberi senin namına bir gazete gönderiyordu, biz korktuk sana göstermedik." Ben de dedim: "O zata benim tarafımdan çok selâm ediniz. O dostun eski bildiği Said değişmiş, dünya ile alâkası kesilmiş" (E.L.I.273)

3249- "Bundan oniki sene evvel Ankara reisleri, İngilizlere karşı "Hutuvat-ı Sitte" namındaki mücahedatımı takdir edip, beni oraya istediler. Gittim. Gidişatları, benim ihtiyarlık hissiyatıma uygun gelmedi. Bizimle çalış, dediler. Dedim: Yeni Said öteki dünyaya çalışmak istiyor, sizinle çalışamaz. Fakat size de ilişmez." (T.H:219)

3250- Âlem-i İslâmın hayat-ı içtimaiye ve siyasiyesiyle alâkadar Eski Said'in eserlerinden Hutbe-i Şamiye'yi 1950'den sonra neşrederken, eserin muhteviyatının içtimaî ve siyasî ahvale temas etmesi dolayısıyla şu açıklamayı ilave ettirir:

"Kırkbeş sene evvel Eski Said'in bu dersinden anlaşılıyor ki; o Said siyasetle, içtimaiyat-ı İslâmiye ile ziyade alâkadardır. Fakat sakın zannetmeyiniz ki; o, dini siyasete âlet veya vesile yapmak mesleğinde gitmiş. Haşa belki o bütün kuvvetiyle siyaseti dine âlet ediyormuş. Ve derdi ki: "Dinin bir hakikatını bin siyasete tercih ederim." Evet o zamanda kırk-elli sene evvel hissetmiş ki, bazı münafık zındıkların siyaseti dinsizliğe âlet etmeğe teşebbüs niyetlerine ve fikirlerine mukabil, o da bütün kuvvetiyle siyaseti İslâmiyetin hakaikına bir hizmetkâr, bir âlet yapmağa çalışmış.

Fakat o zamandan yirmi sene sonra gördü ki: O gizli münafık zındıkların garplılaşmak bahanesiyle, siyaseti dinsizliğe âlet yapmalarına mukabil, bir kısım dindar ehl-i siyaset dini siyaset-i İslâmiyeye âlet etmeğe çalışmışlardı. İslâmiyet güneşi yerdeki ışıklara alet ve tabi olamaz. Ve alet yapmak İslâmiyetin kıymetini tenzil etmektir, büyük bir cinayettir. Hatta Eski Said o çeşit siyaset tarafgirliğinden gördü ki:

Bir salih âlim kendi fikr-i siyasîsine muvafık bir münafığı hararetle sena etti ve siyasetine muhalif bir salih hocayı tenkid ve tefsik etti.

Eski Said ona dedi: "Bir şeytan senin fikrine yardım etse, rahmet okutacaksın. Senin fikr-i siyasiyene muhalif bir melek olsa, lanet edeceksin." Bunun için Eski Said: اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالسِّيَاسَةِ dedi. Ve otuzbeş seneden beri siyaseti terk etti.

Siyaseti Yeni Said bütün bütün terk ettiği için bakmadığından, Eski Said'in siyasete temas eden Hutbe-i Şamiye dersinin (onun yerine) tercümesi yazıldı." (H.Ş.46)

3251- "İki-üç def'adır ehemmiyetli bir halet-i ruhiye bana ârız oluyor. Aynı otuz sene evvel İstanbul'da beni Yuşa Dağı'na çıkarıp İstanbul'un, Dar-ül Hikmet'in cazibedar hayat-ı içtimaiyesini bıraktırıp hatta İstanbul'da bulunan Nur'un birinci şakirdi ve kahramanı merhum Abdurrahman'ı dahi zaruri hizmetimi görmek için de yanıma almağa müsaade etmiyen ve Yeni Said mahiyetini gösteren acib inkılabat-ı ruhînin bir misli, şimdi mukaddematı bende başlamış. Üçüncü bir Said ve bütün bütün târik-i dünya olarak zuhuruna bir işaret tahmin ediyorum. Demek Nurlar ve kahraman şakirdleri benim vazifelerimi yapacaklar, daha bana hiç ihtiyaç kalmamış. Zaten Nur'un her bir cami' cüz'ü ve sarsılmayan halis şakirdlerinin her birisi, benden daha mükemmel ders verir." (Ş.529)

3252- Bediüzzaman Said Nursî, ilim hayatındaki derin tahkikatını ve nihayet Kur'anı kendine mürşid tutarak ondan tefeyyüzünü şöyle ifade eder:

"Bundan otuz sene evvel Eski Said'in gafil kafasına müthiş tokatlar indi, اَلْمَوْتُ حَقٌّ kaziyesini düşündü. Kendini bataklık çamurunda gördü. Meded istedi, bir yol aradı, bir halaskâr taharri etti. Gördü ki, yollar muhtelif; tereddütte kaldı. Gavs-ı A'zam olan Şeyh-i Geylanî Radıyallahü Anh'ın "Fütûh-ul Gayb" namındaki kitabıyla tefe'ül etti. Tefe'ülde şu çıktı:

اَنْتَ فِى دَارِ الْحِكْمَةِ فَاطْلُبْ طَبِيبًا يُدَاوِى قَلْبَكَ

Acibdir ki; o vakit ben, Dar-ül Hikmet-il İslâmiye azası idim. Güya ehl-i İslâmın yaralarını tedaviye çalışan bir hekim idim. Halbuki en ziyade hasta ben idim. Hasta evvela kendine bakmalı, sonra hastalara bakabilir. İşte Hazret-i Şeyh bana der ki: "Sen kendin hastasın, kendine bir tabib ara!" Ben dedim: "Sen tabibim ol!" Tuttum, kendimi ona muhatab addederek, o kitabı bana hitab ediyor gibi okudum. Fakat kitabı çok şiddetli idi. Gururumu dehşetli kırıyordu. Nefsimde şiddetli ameliyat-ı cerrahiye yaptı. Dayanamadım, yarısına kadar kendimi ona muhatab ederek okudum; bitirmeye tahammülüm kalmadı. O kitabı dolaba koydum. Fakat sonra, ameliyat-ı şifakâraneden gelen acılar gitti, lezzet geldi. O birinci üstadımın kitabını tamam okudum ve

çok istifade ettim. Ve onun virdini ve münacatını dinledim, çok istifaza ettim. (*)

3253- Sonra İmam-ı Rabbanî'nin Mektubat kitabını gördüm, elime aldım. Halis bir tefe'ül ederek açtım. Acaibdendir ki, bütün Mektubat'ında yalnız iki yerde "Bediüzzaman" lafzı var. O iki mektub bana birden açıldı. Pederimin ismi Mirza olduğundan, o mektubların başında "Mirza Bediüzzaman'a Mektub" diye yazı olarak gördüm. Fesübhanallah! dedim, bu bana hitab ediyor. O zaman Eski Said'in bir lakabı, "Bediüzzaman"dı. Halbuki hicretin üçyüz senesinde, Bediüzzaman-ı Hemedanî'den başka o lakabla iştihar etmiş zatları bilmiyordum.Halbuki İmamın zamanında dahi öyle bir adam vardı ki, ona o iki mektubu yazmış. O zatın hali, benim halime benziyormuş ki, o iki mektubu kendi derdime devam buldum. Yalnız İmam, o mektublarında tavsiye ettiği gibi çok mektublarında musırrane şunu tavsiye ediyor: "Tevhid-i kıble et." Yani: Birini üstad tut, arkasından git, başkasıyla meşgul olma. Şu en mühim tavsiyesi benim istidadıma ve ahval-i ruhiyeme muvafık gelmedi. Ne kadar düşündüm: "Bunun arkasından mı, yoksa ötekinin mi, yoksa daha ötekinin mi arkasından gideyim?" Tahayyürde kaldım. Herbirinde ayrı ayrı cazibedar hasiyetler var. Biriyle iktifa edemiyordum. O tahayyürde iken, Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle kalbime geldi ki: "Bu muhtelif turukların başı ve bu cedvellerin menba'ı ve şu seyyarelerin güneşi, Kur'an-ı Hakîm'dir. Hakiki tevhid-i kıble bunda olur. Öyle ise, en âlâ mürşid de ve en mukaddes üstad da odur. Ona yapıştım. Nâkıs ve perişan istidadım elbette lâyıkıyla o Mürşid-i Hakiki'nin ab-ı hayat hükmündeki feyzini massedip alamıyor; fakat ehl-i kalb ve sahib-i halin derecatına göre o feyzi, o ab-ı hayatı yine onun feyziyle gösterebiliriz. Demek Kur'andan gelen o Sözler ve o Nurlar, yalnız aklî mesail-i ilmiye değil,; belki kalbî, ruhî, halî mesail-i imaniyedir. Ve pek yüksek ve kıymettar maarif-i İlahiye hükmündedirler." (M.355)

(Mezkûr iki mektub için, 2477/1.p.a bakınız.)

İki atıf notu:

-Eski Said'in ulûm-u felsefiyeyi terk ile tevhid-i kıbleye geçişi, bak: 3088.p.

-Bediüzzaman Hazretlerinin Avrupa'ya karşı İslâmiyet'i müdafaasında Eski Said tarzını değiştirmesi, bak: 1757.p.

---

* Yukarıda geçen "Kendimi ona muhatab addederek okudum" gibi ifadelerden anlaşıldığı üzere; kitab, başkasına bilgi vermek gayesiyle değil, kendi ihtiyacını hissetmenin sâikiyle okunmalı. *(Bak: 3069.p.)*

3253/1- Eski Said'in hayatı, Yeni Said'e geçişte bir ihzariye manasında olduğu söylenebilirse de, Yeni Said'in haslar dairesindeki hizmet tarzına me'haz tutulup tutulamıyacağı, mezkûr nakilerden anlaşılmaktadır. Ancak Eski Said'in hayatı, geniş daireye bakabilir. Zira Nurculuk hareketinin müessis ve mümessili olan Yeni Said'in vazife makamı umumi ve küllidir. Yani dar daireye bizzat ve bilfiil, geniş daireye de irşad ve ikaz cihetiyle bakar. *(Bak: 2899, 2899/1.p.lar)*

3253/2- "Fazıl-ı Muhterem, Tetkik-i Mesahif ve Müellefat-ı Şer'iye Reis-i Alisi Şeyh Safvet Efendi Hazretlerinin bir takrizidir:

Sübhan olan Allah'a (c.c.) hamdederim. Ve Kur'anını üstüne inzal eylediği Resûl-ü Ekrem'ine salât ü selâm ederim. Ve din-i mübin-i İslâmın maalim ve binasını kuran onun âl ve ashabına da salât ü selâm ederim.

Bundan sonra; şu "Tevhid Deryasından Bir Katre" isimli risale benim gözüme tecelli etti. Gördüm ki; şu katre ile o bahir arasında bir fark yoktur. Çünkü şu katre, din-i İslâm'ın halis pınarını izhar ve ifaza etmiştir. Ve hakikatta kendisi de o çeşme-i İslâmdan çıkıp yine olna dönüyor ve ona dökülüyor.

İşte Allahü Teâlâ'ya (c.c.) çok şükürler olsun ki, tevhid denizlerinden tefeyyüz edip İslâmın memesinden hakikî ve halis bir süt alıp emmeğe muvvaffak olmuş olan biraderimiz Bediüzzaman Said Efendi, bu eyyamda emsalsiz bir allâme-i garibdir. Bu gariblik ve bedi'lik ise Peygamber Aleyhi ve Alâ Âlihissalâtü Vesselâm'ın ferman buyurduğu فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ (*) hadîsinin sırrını izhar ediyor. Elhamdülillahi Rabb-il Âlemin.

اَلْفَقِيرُ اِلَيْهِ سُبْحَانَهُ تُرَا ُ اَقْدَامِ الْعُلَمَاءِ Safvet" (M.Nu.105)

(Risale-i Nur'un müceddidliği, bak: 2690/1.p.)

3254- Eski Fetva Emini Ali Rıza Efendi'nin, Bediüzzaman ve eserleri hakkında bir takrizidir:

---

* 1289.p.ta izah edilen bu hadîs, ehadiste haber verilen süfyaniyet cereyanının tahribatını tamir edecek olan mehdiyet cereyanını haber verir. Safvet Efendi, bu hadisi hatırlatmakla, Bediüzzaman'ın manen vazifedar şahsiyat olduğuna işaret eder. Hazırlayanlar

«İstanbul ülemasının en büyüğü ve en müdakkiki ve çok zaman Müftiyül Enam olan eski fetva emini, meşhur Ali Rıza Efendi; Birinci Şua İşarat-ı Kur'aniye ve Âyet-ül Kübra gibi risaleleri gördükten sonra, Risale-i Nur'un mühim bir talebesi olan Hâfız Emin'e demiş ki:

"Bediüzzaman, şu zamanda din-i İslâma en büyük hizmet eylediğini; ve eserlerinin tam doğru olduğunu; ve böyle bir zamanda, mahrumiyet içinde feragat-ı nefs edip yani dünyayı terkedip, böyle bir eser meydana getirmek hiç kimseye müyesser olmadığını ve her suretle şayan-ı tebrik olduğunu ve Risale-i Nur, müceddid-i din olduğunu ve Cenab-ı Hak onu muvaffak-un bilhayr eylesin, âmin" diyerek; bazılarının sakal bırakmamaklığına itirazları münasebetiyle; Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin pederleri olan Sultan-ül Ülema'nın bir kıssası ile onu müdafaa edip, demiş:

"Bu misillü, Bediüzzaman'ın dahi elbette bir içtihadı vardır. İtiraz edenler haksızdır." demiştir.» (K.L.194) *(Risale-i Nur'un müceddidliği, bak: 2690/1. p.lar)*

3255- Yukarıda bahsi geçen sakal bırakmama meselesini medar-ı tenkid yapanlara Bediüzzaman Hazretleri verdiği cevabında diyor ki:

"Bu bir sünnettir, hocalara mahsus değil. Bu millette yüzde doksan sakalsız olanların içinde küçüktenberi sakalsız bulundum. Bu yirmi senedir bana resmi hücumlarda -bazı arkadaşlarımın sakallarını kestirmeleriyle, benim sakal bırakmadığım bir hikmet, bir inayet-i İlahiye olduğunu isbat etti. Eğer sakal olsaydı traş edilseydi, Risale-i Nur'a büyük bir zarardı. Çünki ölecektim, dayanamıyacaktım.

Bazı âlimler "Sakalı traş etmek caiz değildir" demişler. Muradları sakalı bıraktıntan sonra traş etmek haramdır demektir. Yoksa hiç bırakmayan, bir sünneti terketmiş olur. Fakat bu zamanda, dehşetli pek çok günah-ı kebireden çekinmek için, bu terk-i sünnete mukabil, Risale-i Nur'un irşadıyla, yirmi sene haps-i münferid hükmünde işkenceli bir hayat geçirdik; inşaallah o sünnetin terkine bir keffarettir.

3256- Hem bunu kat'iyyen ilan ediyorum ki: Risale-i Nur, Kur'anın malıdır. Benim ne haddim var ki, sahib olayım; ta ki kusurlarım ona sirayet etsin. Belki o Nur'un kusurlu bir hâdimi ve o elmas mücevherat dükkanının bir dellalıyım. Benim karmakarışık vaziyetim ona sirayet edemez, ona dokunamaz. Zaten Risale-i Nur'un bize verdiği ders de, hakikat-ı ihlas ve terk-i enaniyet ve daima kendini kusurlu bilmek ve hodfüruşluk etmemektir. Kendimizi değil, Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini ehl-i imana gösteriyoruz.

Bizler, kusurumuzu görene ve bize bildirene -fakat hakikat olmak şartıyla minnettar oluyoruz, Allah razı olsun deriz. Boynumuzda bir akrep bulunsa, ısırmadan atılsa, nasıl memnun oluruz; kusurumuzu, -fakat garaz ve inad olmamak şartıyla ve bid'alara ve dalalete yardım etmemek kaydı ile- kabul edip minnettar oluyoruz." (E.L.I 48)

3257- Bu mektubdan da anlaşıldığı gibi; müslümanlar arasında daima sulh yolunu takib ederek uhuvvet-i İslâmiyeyi korumaya çalışan ve bütün hayatını din yolunda ve sünnetin ihyası için feda eden ve en şiddetli baskılar karşısında hatta idam planlarıyla muhakeme edildiği zamanlarda dahi sarık, cübbe gibi İslâmî kıyafetini -zorlamalara rağmen- değiştirmeyen bir mücahid-i ekberin bilâ-ma'zeret ve hâşa sünnete ehemmiyet vermediğinden sakal bırakmadığını iddia etmek insafa çok zıd düşen bir hareket olur. Eserlerinin çok yerlerinde, bilhassa Lem'alar namındaki eserinin sünnete ittiba etmek dersi olan Onbirinci Lem'asında, Sünnete uymayı en büyük gaye-i insaniyet göstererek; "Sünnete ittiba etmiyen tenbellik eder ise, hasaret-i azîme; ehemmiyetsiz görür ise cinayet-i azîme; tekzibini işmam eden tenkid ise, dalalet-i azîmedir." (L.59) deyip Sünnet yolunu gaye-i hayat gören *(Bak: Sünnet)* bir zatın bilâ-sebeb Sünnete muhalefet edeceğini düşünmek ve işaa etmek büyük hatadır. İnsaf olan odur ki, bu meselede bu büyük mücahidin bildiği bir sebeb vardır demeli... *(Daha fazla bilgi için bak: Sakal)*

3257/1- Yine buna benzer zararlı bir itiraz ve gıybete karşı, Bediüzzaman Hz.nin verdiği cevabın bir kısmı:

"Onsekiz sene müddetinde Sünnet-i Seniyeyi muhafaza için başına şapka koymadığından, onsekiz senedir haps-i münferid hükmünde ihtilattan men' ve yalnız bir odada hayatını geçirmeye mecbur edilen ve hususi ibadetgâhında ezan-ı Muhammedî okuyup "Allahü Ekber" dediğinden ve "Lâ ilahe illallah" hakikatını güneş gibi gösterdiğinden, yüz arkadaşıyla taht-ı tevkife alınan ve mahkûm edilen bir adamı, yüzer emare ve karinelere istinaden inayet-i İlahiyeden geldiğine kat'i bir kanaatı ile işarat-ı Kur'aniyeden bir müjde hem kendine, hem musibetzede arkadaşlarına bir teselli niyetiyle beyan ettiği için onu gıybet ve galiz tabiratla teşhir etmek ve onun dersleriyle imanlarını kurtaran masum şakirdlerini ondan tenfir edip şübheler vermek; güya ortalıkta medar-ı inkâr hiçbir şey yok ve hiçbir münkeratı ve cinayeti görmüyor gibi, yalnız o biçarenin mevhum bir hatasını, sekiz senede seksen müdakkiklerin nazarında saklanan ve sathî ve inadî nazarına göre bir içtihadî yanlışını görüyor zannıyla galiz tabirler ile zemmetmek; elbette bu asırda, bu memlekette Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın kasden işaretine medar olabilir azîm bir hâdisedir." (K.L.191)

3258- Said Nursî Hazretleri yüksek seciyelere sahib idi. Ezcümle, âlim ve fâzıl talebelerinden Ali Ulvi Kurucu, onun tevazu' ve mahviyetkârlığını anlatırken şu ifadelere yer veriyor:

"Nur Risalelerinin bu kadar hârikulâde bir şekilde cihana yayılmasında, bu iki hasletin çok faydası olmuş ve pek derin tesirleri görülmüştür. Çünkü Üstad, sohbet ve te'liflerinde kendine bir "Kutb-ul Arifin" ve bir "Gavs-ul Vâsilîn" süsü vermediği için, gönüller ona pek çabuk ısınmış, onu tertemiz bir samimiyetle sevmiş ve derhal ulvi gayesini benimsemiştir. Meselâ: Ahlâk ve fazilete, hikmet ve ibrete ait olan birçok sohbet ve telkinlerini, doğrudan doğruya nefsine tevcih eder. Keskin ve ateşîn hitabelerinin ilk ve yegane muhatabı öz nefsidir. Oradan, merkezden muhite yayılırcasına-bütün nur ve sürura, saadet ve huzura müştak olan-gönüllere yayılır." (T.H.15)

3259- Aynı mevzu ile alâkalı olarak, müttaki ve hoca bir talebesi de şöyle diyor:

"Üstadım, başkalarında nadiren bulunan mümtaz hasletlerinden, zahirî tavrının pek fevkinde bir vaziyet gösteriyor. Zahir hale bakılsa, ilm-i hali bilmiyor gibi görünüyor; birden, bakarsın bir derya kesiliyor. Me'zun olduğu mikdarı ve Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan istifade derecesi nisbetinde söyler. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan cihet-i istifadesi olmadığı vakitlerde, yeni ay gibi mahviyet gösterir. Bende nur yok, kıymet yok der. Bu hasleti de, tam tevazu'dur ve مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللّٰهُ [279] hadisiyle tam âmil olmasıdır.

İşte bu haslet icabatındandır ki; bizim gibi talebelerinden bazı mesail-i ilmiyede muhalefet bulunsa, onların sözlerini içinde arar, hak bulduğu vakit, kemal-i tevazu ile ve lezzetle kabul ederek teslim eder. Maşaallah der. Siz benden daha iyi bildiniz der, Allah razı olsun der. Hak ve hakikatı, nefsin gurur ve enaniyetine daima tercih eder. Hatta ben bazı mes'elelerde muhalefet ediyordum. Bana karşı gayet multefit, memnunane bir tavır alır; eğer yanlış yapsam, güzelce, damarıma dokunmayarak beni ikaz eder. Eğer güzel bir şey söylemiş isem çok memnun olur." (B.L.148)

3260- Cihad-ı manevîyesindeki muvaffakıyeti, şahsına değil daima şahs-ı manevîye vermeyi düstur edinen Bediüzzaman hazretleri bu hakikatı şöyle ifade eder:

---

279 H.G. hadis: 397 ve K.H. hadis: 2445

"Cenab-ı Hak, benim gibi kalemsiz, yarım ümmi, diyar-ı gurbette, kimsesiz, ihtilattan men'edilmiş bir tarzda; kuvvetli, ciddi, samimi, gayyur, fedakâr ve kalemleri birer elmas kılınç olan kardeşleri bana muavin ihsan etti. Zaif ve âciz omuzuma çok ağır gelen vazife-i Kur'aniyeyi, o kuvvetli omuzlara bindirdi. Kemal-i kereminden yükümü hafifleştirdi.

O mübarek cemaat ise; -Hulusi'nin tabiriyle- telsiz telgrafın âhizeleri hükmünde ve -Sabri'nin tabiriyle- Nur fabrikasının elektriklerini yetiştiren makineler hükmünde ayrı ayrı meziyetleri ve kıymetdar muhtelif hasiyetleriyle beraber, -yine Sabri'nin tabiriyle- bir tevafukat-ı gaybiye nev'inden olarak şevk ve sa'y ü gayret ve ciddiyette birbirine benzer bir surette esrar-ı Kur'aniyeyi ve envar-ı imaniyeyi etrafa neşretmeleri ve her yere eriştirmeleri ve şu zamanda (yani hurufat değişmiş, matbaa yok, herkes envar-ı imaniyeye muhtaç olduğu bir zamanda) ve fütur verecek ve şevki kıracak çok esbab varken, bunların fütursuz, kemal-i şevk ve gayretle bu hizmetleri, doğrudan doğruya bir keramet-i Kur'aniye ve zahir bir inayet-i İlahiyedir.

Evet velayetin kerameti olduğu gibi, niyet-i halisenin dahi kerameti vardır. Samimiyetin dahi kerameti vardır. Bahusus lillah için olan bir uhuvvet dairesindeki kardeşlerin içinde, ciddi samimi tesanüdün çok kerametleri olabilir. Hatta şöyle bir cemaatın şahs-ı manevîsi bir veliyy-i kâmil hükmüne geçebilir, inayata mazhar olur.

3261- İşte ey kardeşlerim ve ey hizmet-i Kur'anda arkadaşlarım! Bir kal'ayı fetheden bir bölüğün çavuşuna bütün şerefi ve bütün ganimeti vermek nasıl zulümdür, bir hatadır; öyle de: Şahs-ı manevînizin kuvvetiyle ve kalemleriniz ile hasıl olan fütuhattaki inayatı benim gibi bir biçareye veremezsiniz.!" (M.371)

3262- "Evet iktiran ayrıdır, illet ayrıdır. Bir nimet sana geliyor; fakat bir insanın sana karşı ihsan niyeti, o nimete mukarin olmuş; fakat illet olmamış. İllet Rahmet-i İlahiyedir. Evet o adam ihsan etmeyi niyet etmeseydi, o nimet sana gelmezdi. Nimerin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kaideye binaen; o meyl-i ihsan, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şeraitin bir şartı olabilir. Meselâ: Risale-i Nur'un şakirdleri içinde Cenab-ı Hakk'ın nimetlerine mazhar bazı zatlar (Husrev, Re'fet gibi), iktiranı illetle iltibas etmişler. Üstadına fazla minnetdarlık gösteriyorlardı. Halbuki Cenab-ı Hak onlara ders-i Kur'anîde verdiği nimet-i istiifade ile, Üstadlarına ihsan ettiği nimet-i ifadeyi beraber kılmış, mukarenet vermiş. Onlar derler ki. "Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi, biz bu dersi alamazdık. Öyle ise onun ifadesi, istifademize illettir." Ben de derim: "Ey kardeşlerim! Cenab-ı Hakk'ın bana da sizlere de et-

tiği nimet beraber gelmiş, iki nimetin illeti de Rahmet-i İlahiyedir. Bende sizin gibi iktiranı illetle iltibas ederek, bir vakit Risale-i Nur'un sizler gibi elmas kalemli yüzer şakirdlerine çok minnetdarlık hissediyordum. Ve diyordum ki: Bunlar olmasaydı, benim gibi yarım ümmi bir biçare nasıl hizmet edecekti. Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla olan kudsi nimetten sonra, bana da bu hizmeti muvaffakiyet ihsan etmiş. Birbirine iktiran etmiş, birbirinin illeti olamaz. Ben size teşekkür değil, belki sizi tebrik ediyorum. Siz de bana minnetdarlığa bedel, dua ve tebrik ediniz." (L.134) *(Bak: 2734, 2735.p.lar)*

3263- Said Nursî Hazretleri, dinimizde çok büyük ehemmiyeti bulunan sırr-ı ihlasın muhafazası hakkında gösterdiği hassasiyetin bir nümunesi olarak, yazdırdığı bir vasiyetnamesinde şöyle der:

«Benim kabrimi gayet gizli bir yerde, bir-iki talebemden başka hiç kimse bilmemek lâzım geliyor. Bunu vasiyet ediyorum. Çünkü dünyada sohbetten beni men'eden bir hakikat, elbette vefatımdan sonra da o hakikat bu surette beni mecbur ediyor."

Biz de Üstadımızdan sorduk: Kabri ziyarete gelenler fatiha okur, hayır kazanır. Acaba siz ne hikmete binaen kabrinizi ziyaret etmeyi men'ediyorsunuz?

Cevaben Üstadımız dedi ki: "Bu dehşetli zamanda, eski zamandaki Fir'avunların dünyevî şan ü şeref arzusuyla heykeller ve resimler ve mumyalarla nazar-ı beşeri kendilerine çevirmeleri gibi, enaniyet ve benlik verdiği gafletle, heykeller ve resimler ve gazetelerle nazarları mana-yı harfîden mana-yı ismîyle tamamen kendilerine çevirtmeleri ve uhrevî istikbalden ziyade dünyevî istikbali hayal edinmiş olmaları ile eski zamandaki lillah için ziyarete mukabil ehl-i dünya kısmen bu hakikate muhalif olarak mevtanın dünyevî şan ü şerefine ziyade ehemmiyet verir. Öyle ziyaret ediyorlar. Ben de Risale-i Nur'daki azamî ihlası kırmamak için ve o ihlasın sırrıyla, kabrimi bildirmemeyi vasiyet ediyorum. Hem şarkta, hem garpta, hem kim olursa olsun okudukları fatihalar o ruha gider. Dünyada beni sohbetten men'eden bir hakikat, elbette vefatımdan sonra da o hakikat bu suretle beni sevab cihetiyle değil, dünya cihetiyle men'etmeye mecbur edecek." dedi.» (E.L.II.204) *(Bak: İhlas)*

3264- Hem yine Bediüzzaman kendisi hakkında yapılan kasdî bir ihanete karşı, Kur'an (3:136) âyetinde tavsiye edildiği gibi yüksek bir sabırlılık dersini veren tahammülünü şöyle ifade eder:

"İki sene evvel benim hakkımda bir müdür sebebsiz, gıyabımda tezyifkârane, hakaretli sözler söylemişti. Sonra bana söylediler. Bir saat kadar Eski Said damarıyla müteessir oldum. Sonra Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle şöyle bir hakikat kalbe geldi. Sıkıntıyı izale edip o adamı da bana helal ettirdi. O hakikat şudur:

Nefsime dedim: Eğer onun tahkiri ve beyan ettiği kusurlar, şahsıma ve nefsime ait ise; Allah ondan razı olsun ki, benim nefsimin ayıplarını söyler. Eğer doğru söylemiş ise, beni nefsimin terbiyesine sevkeder ve gururdan beni kurtarmaya yardımdır. Eğer yalan söylemiş ise, beni riyadan ve riyanın esası olan şöhret-i kâzibeden kurtarmaya yardımdır. Evet ben nefsim ile musalaha etmemişim. Çünki terbiye etmemişim. Benim boynumda veya koynumda bir akrep bulunduğunu biri söylese veya gösterse; ondan darılmak değil, belki memnun olmak lâzım gelir. Eğer o adamın tahkiratı, benim imana ve Kur'ana hizmetkârlığım sıfatıma ait ise, o bana ait değil. O adamı, beni istihdam eden Sahib-i Kur'ana havale ediyorum. O Azizdir, Hakîmdir. Eğer sırf beni sövmek, tahkir etmek, çürütmek nev'inden ise; o da bana ait değil. Ben menfi ve esir ve garib ve elim bağlı olduğundan, haysiyetimi kendi elimle düzeltmeye çalışmak bana düşmez. Belki misafir olduğum ve bana nezaret eden şu köye, sonra kazaya, sonra vilayete hükmedenlere aittir. Bir insanın elindeki esirini tahkir etmek, sahibine aittir; o müdafaa eder. Madem hakikat budur, kalbim istirahat etti.

وَأُفَوِّضُ اَمْرِى اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (40:44) dedim. O vakıayı olmamış gibi saydım, unuttum. Fakat maatteessüf sonra anlaşıldı ki, Kur'an onu helal etmemiş." (M.64)

3265- Hem "ben, Risale-i Nur mesleğinin esası olan şefkat itibariyle, bir masuma zarar gelmemek için, bana zulmeden canilere değil ilişmek, hatta beddua da edemiyorum. Hatta en şiddetli ve garazla bana zulmeden bazı fâsık, belki dinsiz zalimlere hiddet ettiğim halde; değil maddî, belki beddua ile de mukabeleden beni o şefkat menediyor.

Çünkü o zalim gaddarın, ya peder ve validesi gibi ihtiyar biçarelere veya evladı gibi masumlara maddî ve manevî darbe gelmemek için, o dört-beş masumun hatırına binaen o zalim gaddara ilişmiyorum; bazan da helal ediyorum." (T.H.526)

3266- Hem "... Eğer Risale-i Nur'u tenkid fikriyle tedkik eden adliye

me'murları, imanlarını onunla kuvvetlendirip veya kurtarsalar, sonra beni idam ile mahkûm etseler; şahid olunuz, ben hakkımı onlara helal ediyorum. Çünki biz hizmetkârız. Risale-i Nur'un vazifesi, imanı kuvvetlendirip kurtarmaktır. Dost ve düşmanı tefrik etmiyerek, hizmet-i imaniyeyi hiçbir taraf-girlik girmeyerek yapmağa mükellefiz." (Ş.393)

Bediüzzaman Hazretleri, öylesine bir müsamaha sahibi idi ki, "hapishanede -zehirlenerek- ölüm döşeğinde iken, fırsat bulup ziyaretine varabilen bir talebesine şöyle demiştir: "Belki hayatta kalamıyacağım, bütün mevcudiyetim vatan, millet, gençlik ve Âlem-i İslâm ve beşerin ebedî refah ve saadeti uğrunda feda olsun. Ölürsem, dostlarım intikamımı almasınlar!" (T.H.545) *(Bak: Afv)* Bütün bu hâdise ve beyanlar gösteriyor ki: Bediüzzaman daima şefkat, afv, asayişi muhafaza yolunda hareket etmiştir.

3267- Dahilde müsbet hareket etmeyi esas alan Üstad Bediüzzaman'ın vefatından önce vermiş olduğu en son dersten bir parça:

"Aziz kardeşlerim,

Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfi hareket değildir. Rıza-yı İlahîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır, vazife-i İlahiyeye karışmamaktır. Bizler asayişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. Meselâ:

Kendimi misal alarak derim: Ben eskiden beri tahakküme ve terzile karşı boyun eğmemişim. Hayatımda tahakkümü kaldırmadığım, bir çok hâdiselerle sabit olmuş. Meselâ: Rusya'da kumandana ayağa kalkmamak, Divan-ı Harb-i Örfi'de idam tehdidine karşı mahkemedeki paşaların suallerine beş para ehemmiyet vermediğim gibi, dört kumandanlara karşı bu tavrım tahakkümlere boyun eğmediğimi gösteriyor.

Fakat bu otuz senedir müsbet hareket etmek, menfi hareket etmemek ve vazife-i İlahiyeye karışmamak hakikatı için; bana karşı yapılan muamelelere sabırla, rıza ile mukabele ettim. Cercis (A.S.) gibi ve Bedir, Uhud muharebelerinde çok cefa çekenler gibi sabır ve rıza ile karşıladım.

3268- Evet meselâ: Seksenbir hatasını mahkemede isbat ettiğim bir müddeiumuminin yanlış iddiaları ile aleyhimizdeki kararına karşı, beddua dahi etmedim. Çünkü asıl mesele bu zamanın cihad-ı manevîsidir. Manevi tahribatına karşı sed çekmektir. Bununla dahilî asayişe bütün kuvvetimizle yardım etmektir.

3269- Evet mesleğimizde kuvvet var. Fakat bu kuvvet, asayişi muhafaza etmek içindir. (6:164) وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى düsturu ile ki: "Bir cani yüzünden; onun kardeşi, hanedanı, çoluk-çocuğu mes'ul olamaz." İşte bunun içindirki, bütün hayatımda bütün kuvvetimle asayişi muhafazaya çalışmışım. Bu kuvvet dahile karşı değil, ancak haricî tecavüze karşı istimal edilebilir. Mezkûr âyetin düsturu ile vazifemiz, dahildeki asayişe bütün kuvvetimizle yardım etmektir. Onun içindir ki, âlem-i İslâm'da asayişi ihlal edici dahilî muharebat ancak binde bir olmuştur. O da, aradaki bir içtihad farkından ileri gelmiştir. Ve cihad-ı manevîyenin en büyük şartı da; vazife-i İlahiyeye karışmamaktır ki, "Bizim vazifemiz hizmettir, netice Cenab-ı Hakk'a aittir; biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz." Ben de Celaleddin-i Harzemşah gibi, "Benim vazifem hizmet-i imaniyedir; muvaffak etmek veya etmemek Cenab-ı Hakk'ın vazifesidir." deyip ihlas ile hareket etmeyi Kur'andan ders almışım.

3270- Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı, çoluk-çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dahilde ise öyle değildir. Dahildeki hareket müsbet bir şekilde manevî tahribata karşı manevî, ihlas sırrı ile hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır. Şimdi milyonlar hakiki talebeleri Cenab-ı Hak bana vermiş. Biz bütün kuvvetimizle dahilde ancak asayişi muhafaza için müsbet hareket edeceğiz. Bu zamanda dahil ve hariçteki cihad-ı manevîyedeki fark, pek azîmdir." (E.L.II.241)

3271- Said Nursî Hazretlerinin diğer bir seciyesi de, en zor şartlarda dahi cesaret-i imaniye ile hakkı söylemekten çekinmemek ve izzet-i diniyeyi korumaktaki gayretidir. Hayatı boyunca bunun pek çok örneklerini vermiştir. Ezcümle 1907 senesi içinde, rakiplerinin ifsadatı ile Toptaşı'na götürülen Bediüzzaman, kendisini muayene ile vazifelendirilen doktora şöyle der:

"Ey tabib efendi, sen dinle ben söyliyeceğim. Cinnetime bir delil daha senin eline vereceğim. O da sual olunmadan cevaptır. Antika bir divanenin sözünü dinlemeyi şüphesiz arzu edersiniz. Muayenemi muhakeme suretinde istiyorum. Senin vicdanın da hakem olsun. Tabibe tıp dersi vermek fuzuliliktir. Fakat teşhis-i illete yardım edecek noktaları anlatmak, hastanın vazifesidir. Hem de istikbal sizi tekzib etmemek için elbette dinlemeyi lüzumlu görürsünüz. İşte şu dört noktayı nazar-ı mütalaaya alınız:

3272- Birincisi: Ben Şarkın dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi o yerlerin kapanı ile tartmalısınız. Hassas olan medeni İstanbul mizaniyle

tartmamalısınız. Öyle yaparsanız bir maden-i saadetimiz olan Dersaadet'ten önümüze sed çekmiş olursunuz. Hem de ekseri hemşehrilerimi tımarhaneye sevk etmek lâzım gelir. Zira Anadolu'da en revaçlı olan ahlâk; cesaret, izzet-i nefis, salabet-i diniye, muvafakat-ı kalb ve lisandır. Medeniyette nezaket denilen umûr, onlarca müdahenedir, dalkavukluktur.

3273- İkincisi: Benim elbisem gibi ahval ve ahlâkım da nâsa muhaliftir. Hak ve nefs-ül emri mehenk itibar ediniz. Zamanın ve âdatın revaç verdiği bazı ahlâk-ı seyyieyi görenek vasıtası ile nümune-i imtisal olmuş, mikyas etmeyiniz." Neme lâzım başkası düşünsün" feryad-ı meyyitanesi gibi, ben derim ki: Müslümanım, İslâmiyet cihetine manen memurum ve sadakatle mükellefim. Millete, din ve devlete nâfi' olan birşey düşüneceğim.

3274- Üçüncüsü: Şaz ve nadir olarak, istidad-ı zamanın fevkinde çok kimseler gelip geçmişler. Nâs, başlangıçta onlara cünun veya abes isnad etmişler. Sonradan sihir veya hârikaya hamletmişler. Birinci ve ikinci noktanın mabeyninde olan tezad, cinnetime hükmeden zevatın delil ve müddealarında olan tezada işarettir ve imadır. Zira ef'alleriyle demişler: "Divanedir çünki her mesail-i müşkileye cevab veriyor." Böyle delil getiren elbette delidir!

Eğer dalkavukluk ve temelluk ve kedi gibi yalvarmak, menfaat-ı umumiyeyi, menfaat-ı şahsiyeye feda etmek, aklın muktezasından addedilmek lâzım geliyorsa, şahid olunuz, ben o akıldan istifamı veriyorum. Divanelik bence bir mertebe-i masumiyet gibidir, iftihar ediyorum.

Doktor bunları dinledikten sonra: "Eğer Bediüzzaman'da zerre kadar mecnunluk eseri varsa, dünyada akıllı adam yoktur." diyerek raporunu tanzim eder.

3275- Bundan sonra Bediüzzaman tekrar Zaptiye Nezaretine geri gönderilmiştir. Hikâyenin gerisi ise tevkifhanede Zaptiye Nâzırı Şefik Paşa ile olan konuşmadır ki; onu da dinleyelim.

Bunu da Bediüzzaman anlatıyor:

"Zaptiye Nâzırı: Padişah sana selâm etmiş, bin kuruş da maaş bağlamış, sonra da memleketine döndüğün vakit, o maaşı otuz lira yapacak. Ve bu seksen altını da ihsan-ı şahane olarak sana göndermiş."

Cevaben dedim: Ben maaş dilencisi değilim, bin lira da olsa kabul etmem. Kendim için gelmedim, memleketim için geldim. Hem de bu bana vermek istediğiniz hakk-ı sükûttur.

Nâzır: İradeyi reddediyorsun, irade reddolunmaz.

Ben dedim: Reddediyorum, ta ki Padişah darılsın, beni çağırsın, ben de doğrusunu söyliyeyim.

Nâzır dedi: Neticesi vahimdir.

Cevaben dedim: Neticesi deniz olsa geniş bir kabirdir. Hem de İstanbul'a geldiğim vakit hayatımı rüşvet getirmişim, ne ederseniz ediniz. Bunu da ciddi söylüyorum. Ben isterim ki, vatandaşlarımı bilfiil ikaz edeyim ki; bu da devlete intisab, hizmet içindir. Maaş kapmak için değildir. Hem de benim gibi bir adamın millete ve devlete hizmeti nasihatladır. O da hüsn-ü tesir iledir. O da hasbîlikledir. Bu da garazsızlık, o da ivazsızlık, o da terk-i menafi-i şahsiye iledir. Binaenaleyh ben maaşın kabulünden mazurum.

3276- Nâzır: Senin memleketinde neşr-i maariif olan maksadın, Meclis-i Vükelada derdest-i tezekkürdür.

Cevaben dedim: Maarifi tehir, maaşı tacil etmeniz acaba ne kaide iledir? Neden menfaat-ı şahsiyemi menfaat-ı umumiye-i millete tercih ediyorsunuz?

Nâzır hiddet etti. Ben dedim: Ben hür yaşamışım, hürriyet-i mutlakanın meydanı olan Anadolu'nun dağlarında büyümüşüm, bana hiddet fayda vermez. Nafile yorulmayınız. Beni nefyedin, Fizan olsun, Yemen olsun razıyım. Siz de pinedüzlükten ve yamalakçılıktan kurtulursunuz. Ben de yüksekten düşmekle incinmekten kurtulurum.

Nâzır: Ne demek istiyorsun?

Cevaben dedim ki: Sigara kağıdı kadar ince ve nizam namıyla bir perdeyi, feveran eden bu kadar efkâr ve hissiyata karşı herkesin üstüne örtmüşsünüz. Herkes altında sizin tazyikatınızla meyyit-i müteharrik gibi inliyor. Ben acemi idim, o perdenin altına girmedim, üstünde kaldım." (Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî, N.Şahiner, sh: 89 ve Nurculuk Davası, Av. B.Berk, sh: 280. Asıl me'haz ise Bediüzzaman'ın eski eserlerini cem'eden Asar-ı Bediiye nam kitabın içinde bulunan İki Mekteb-i Musibet eseridir. sh: 324)

3277- Mezkûr cünuniyet isnadının mantıksızlığını Bediüzzaman şöyle beyan ediyor:

"Kırk sene evel ehl-i siyaset, bana bir cinnet-i muvakkata isnadıyla tımarhaneye sevkettiler. Ben onlara dedim: Sizin akıllılık dediğinizin çoğunu ben akılsızlık biliyorum; o çeşit akıldan istifa ediyorum;

وَ كُلُّ النَّاسِ مَجْنُونٌ وَلَكِنْ عَلَىقَدَرِالْهَوَى اِخْتَلَفَ الْجُنُونُ kaidesini sizlerde görüyorum demiştim: ..

Hadis-i sahihde vardır ki: "Bir adam kemal-i imanı kazandığına, avam-ı nâsın akıllarının tavrı haricindeki yüksek hallerini mecnunluk, divanelik saymaları, onun kemal-i imanına ve tam itikadına delalet eder." diye ferman ediyor." (Ş.345)

Evet "Said Nursî filvaki ifrat-ı zeka itibariyle hudud-u cününda idi. Fakat öyle bir cünun ki, "onun ulvi ruh ve kemal-i aklına işarettir" diye bir zat şu mısralarında tercüman-ı zişanı olmuştur:

Cünun başımda yanar, ateş-i maalidir

Cünun başımda benim bir zeka-i âlîdir.

Benim cününuma rehber ziya-yı ulviyyet,

Benim cünunumu bekler azîm bir niyet.." (İ.M.Ş.5)

İşte böylece Bediüzzaman ihlas, şefkat ve hak yolunda cesaret gibi pek çok yüksek meziyetleri yalnız nasihatlarla değil, aynı zamanda bilfiil yaşayarak ders vermiş ve hayatı boyunca aynı yolda yürümüştür.

Atıf notları:

-Bediüzzaman Hazretleri inziva hayatında manevî cihadda bulunmuş ve zahmetlere karşı sabretmiştir, Bak. 3179-3181.p.lar.

-Bediüzzaman Hazretlerinin mücerred kalması, bak: 415-417.p.lar

3278- SAKAL صقال : (a. lihye) Kur'anda, dinî bir hükme medar olmayan bir ifade ile yalnız (20:94) âyetinde geçer ve on şey fıtrattandır rivayetinde beyan olunduğu gibi İslâmiyetten önceki asırlarda da sakalın bırakıldığına işaret eder. *(Bak: Lihye-i Şerif)*

Hadis kitablarında Sahih-i Buhari 77. Kitab-ül Libas'da 63, 64, 65. Bablar ve Sahih-i Müslim 2. Kitab-üt Tahare, 16. Bab'da 52 ilâ 56. hadisler; fitrî sünnetler, saç ve sakal hakkındadır. Ve yine S.M. 37. Kitab-ül Libas, 24, 25. Bablar ve İbn-i Mace 32. Kitab, 32.33. Babları ve T.T. 3. ci.323. sahife, saç ve sakalın boyanmasına dairdir. *(On şey fıtrattandır, bak: 971.p.)*

El-Menhel-ül Azb-ül Mevrud Şerh-i Sünen-i Ebu Davud l. cild sh: 186'da sakalın vücubiyetini kaydederken; İanet-üt Talibîn 2. ci., 340'da İmam-ı Gazali, Şeyh Zekeriyye-l Ensarî, İbn-i Hacer, Remlî, Hatib-i Şirbinî ve daha diğer bir kısım âlimler de, sakalı traş etmenin (tenzihen) mekruhiyetini beyan ederler. İmam-ı Şafiî Hazretleri de: Sakalı kesmek ve fazla kısaltmak mekruhtur der. (Mezahib-i Erbaa Tercemesi, ci: 3, sh:57)

İmam-ı Nevevî, Müslim Şerhinde Kadı İyaz'dan nakl ile diyor ki: Sakalı kesmek, traş etmek, yakmak da mekruhtur. Gayet uzun olanlar alınırsa (genişliğinden ve uzunluğundan) güzeldir. Şöhret için sakalı büyütmek, kısaltmak gibi mekruhtur. (Müslim Şerh-i Nevevi ci: 3, sh: 151)

Tuhfet-ül Ahvezî bi-Şerhi Cami-üt Tirmizî; sakal bırakmak mevzuunda gelen rivayetlerde ifade şekli:

اَرْخُوااَخْفُوااَعْفُواوَفِّرُوا kelimeleri olup manası: "Sakalı olduğu gibi kendi halinde bırakın" demek olduğunu ifade eder. (ci: 8, sh: 46) *(Bak: K.H. hadis: 142)*

İmam-ı Malik Hazretlerinin El-Muvatta kitabı sh: 675'de, bıyığı kısaltmak, sakalı koyvermek sünnettir der. Muvatta kitabının şarihi Yusuf Zerkani, Şerh-ül Muvatta kitabı, ci: 5, sh: 397'de aynı hükmü te'yid eder. Muhaddislerden Tayyibî de: Sakalı bıraktıktan sonra Acemler gibi kesmek, yahut da merkeb buyruğu gibi çok uzatmak nehyedilmiştir, demiştir.

Mirkat-ül Mefatih, ci: 4. sh: 457'de sakalı traş etmek hususunda bir hürmet (haramlılık) hükmü varid değildir, belki âlimlerin bir kısmı mekruh görmüşlerdir der.

3278/1- Sakal mevzuunda dikkat edilmesi gereken bir cihed de şudur: Zamanımızda Avrupaî hayat şekli umumîleştiği için; İslâm cemiyetinde normal görülen İslâmî âdetlerin yaşanması, halk nazarında ileri derecede dindarlık alâmeti olarak telakki edilmektedir. Meselâ, bir iş yerinde namaz kılana "Hoca" denilmesi, sakal bırakmanın ileri derecede dindarlık sayılması gibi.. O halde sakalın şerefini korumak lâzım geliyor... Yani, yüzünde sakalı olduğu halde dar pantolon giyinmek, lâübaliyane hareket ve konuşmalarda bulunmak, aşırı ve tarafgirane siyasî veya diğer dünyevî münakaşalara girmek, iş hayatında hırslı olmak, itimada liyakatı kaybetmek, cemiyette umumîleşen kadın-erkek ihtilatı ve açık-saçıklık gibi bid'at ve haramlara karşı

hassasiyet göstermemek gibi haller; dindarlık alâmeti telakki edilen sakal bırakmakla tezadî bir manzara arzedip, sakalın şerefini cidden haleldar eder. Sünnet niyetiyle sakal bırakanlar, mezkûr hususlara çok dikat etmek mecburiyetindedirler.

Ebu Davud fiten/2'de nakledilen ve âhirzaman fitnesinde, cihad-ı manevî yolunda müsbet hareket ederek meşakkatlere sabreden mücahidi medheden bir hadisin son kelimesini bazı âlimler, "sakalı traş edilmiş" manasında tefsir etmişlerdir. Bu kelimenin çeşitli manalarından biri olarak verilen bu manayı, R.E. 100. sahife kenarında فَوَاهًا kelimesini izah ederken ele alır ve اَلْوَهَى kelimesinin bir manası, sakalsız demektir diye kaydeder.

Tezkiret-ül Kurtubî de bu kelimeyi aynı manada zikreder. Et-Tergîbu ve-t Terhîb'de de; zamanın bedii, alışılmadık şahsı, garib bir insan manalarını hatırlatan "Feya acaba" ifadesi ile o şahsa karşı alâka uyandırılır. Evet böyle işarî ve letafetli ince manalar, sarih ifadelerle bildirilmez. Zira sırr-ı imtihana uygun düşmez. Böyle telmihler, ehl-i ferasete uzaktan bir işarettir, delail-i şer'iye ile isbatı aranmaz. (*Bak: 2026 p) (Mezkûr hadisin mana ve me'hazı için 993. p.a bakınız.)*

Sakal bırakıldıktan sonra kesmenin haramiyeti, (Bir sünnete şuru' olunup ikmal edilmezse, ba'dehu onu ikmal ve ifa eylemek vacib olur, ifa edilmezse mes'uliyet getirir.) kaidesiyle de alâkalıdır. Bu kaide için bak: Şerh-ül Menar Fi-l Usuli İbn-i Melek, sh: 197, Fasl-ül Meşruat.

Daha geniş araştırma isteyenler: Müsned-i Ahmed bin Hanbel, Evvel-i Cüz' sh: 243, 301, Sani-i Cüz' sh: 16, 52, 65, 118, 156, 229, 239, 283, 356, 365, 366, 387, 410, 489, Salis-i Cüz' sh: 122, 103, 255, Rabi-i Cüz' sh: 108, 109, Hamis-i Cüz' sh: 410, Sadis-i Cüz' sh: 137'ye bakabilirler.

Atıf notu:

Bediüzzaman Hazretlerinin sakal bırakmamasının sebebi, bak: 3254-3257. p.lar.

SAKALEYN ثقلين : *(Bak: Sekal)*

3279- SALAHADDİN-İ EYYUBÎ صلاح الدين أيّوبى : Mi. 1138'de Irak'da doğdu, 1193'de Şam'da vefat etti. Babası, Necmeddin Eyyub'dur.

Kamus-ul A'lam, kabail-i Ekrad'dan Revadiye kabile-i kebirine mensub olduğunu kaydeder. Salahaddin 1154'de Şam'a gelerek Türk hükümdarı Sultan Nureddin'in hassas subayları arasına girdi ve Nureddin'in en güvendiği generallerinden biri oldu. Mısır'ın Şiî Fatımî halifesini kontrol için bir Türk ordusunun başında, sultan tarafından Mısır'a gönderildi. 1172' de Fatımî hilalfet ve saltanatını ilga ederek Şiîliği yasakladı. Böylece Mısır tekrar Sünnîliğe döndü. Bu sırada Sultan Nureddin'in vefatı üzerine Salahaddin, Sultan ünvanıyla imparator oldu. Sonra Suriye'yi de Zengîler'den aldı. Yemen ve Hicaz'a hâkim oldu. 1187'de Hattîn Meydan Muharebesinde Haçlı ordusunu imha ederek Kudüs kralını esir aldı. Bu hâdise üzerine Üçüncü Haçlı seferi düzenlendi. Bu seferde ise, Almanya İmparatoru kumandasındaki büyük orduyu, I. Kılıç Arslan Anadolu'da imha etti. İngiltere ve Fransa Kralı kumandasındaki kısım ise, Filistin'e çıktı ve Salahaddin-i Eyyubî ile üç yıl süren harbde bir neticeye varamadı.

3279/1- Ehl-i Salib zihniyetinin İslâm dünyasına karşı açtığı Haçlı Seferlerini maddeten durduran Şarkın en kahraman kumandanlarından ve sultanlarından olan Salahaddin-i Eyyubî hakkında bir Avrupalı tarihçi "İslâmın en saf kahramanı" diye bahseder.

Düşmanın çokluğundan bahsederek geri dönmek isteyen kumandanlarını harbe şöyle teşvik etmiştir:

-"Madem ölümden korkuyoruz, niçin evlerimizde oturup da çocuklarımızla keyfimize bakmadık, askerliğe girdik... Bizim borcumuz, düşmanın azlığını çokluğunu kıyaslamak değil, ona karşı durmaktır." diyerek neticede az bir kuvvetle inayet-i İlahiye ile Haçlıları perişan etmiştir.

Sultan Salahaddin, Eyyubiye Devleti'nin başında yirmidört sene kaldı. Avrupa'nın Haçlı ordularını iman ve şecaatla çok defa perişan hale getirdi.

Onlara mağlub olmadı. Namazını vaktinde ve cemaatla kılardı. Kerim, sabur, halim ve mütevazi idi.

3280- SALÂT صلاة : (c. Salavat) Namaz. Belirli vakitlerde Kur'anda emredildiği tarzda ve Hz. Peygamber'in tarifi veçhiyle yapılan ibadet. *(Bak: Namaz)* *Tebrik, tezkiye. Dua. Kur'an (33:56) âyetinde mezkûr olduğu üzere Peygamberimiz'e (A.S.M.) yapılan dua. İstiğfar. Rahmet. *(Bak: Tahiyyat)*

3281- "Salât kelimesinin lügat-ı Arabda iki me'hazı vardır. Birisi alel'ıtlak dua manasıdır ki, Peygamber'e salât ü selâm dediğimiz zaman suret-i mahsusada bunu anlarız. Diğeri صلو = salv maddesinden gelen "sallâ" fiilinin masdarıdır ki, "tahrik-i salveyn" demek olur. Arablar bu manaca "salla" dedikleri zaman "salveynini tahrik etti" manasını anlarlar... Salveyn oylukların başındaki iki tümsek kemiktir.. "Sallâ", rükû ve sücudda yapıldığı gibi bizim belini eğmek dediğimiz tahrik-i salveyn manasına kullanılırmış... İşte lügaten biri kalb ve lisan işi olan dua, diğeri de bir hareket-i bedeniye işi olan fiil-i mahsus. İki manaya gelen salât kelimesi şer'an Peygamberimizden görülegeldiği üzere kalbî, lisanî, bedenî ef'al ve erkân-ı mahsusadan mürekkeb gayet muntazam bir ibadet-i kâmilenin ismi olmuştur." (E.T.190)

3282- Salât ü selâm hakkında bir "sual: Salavatın bu kadar kesretle hikmeti ve salâtla beraber selâmı zikretmenin sırrı nedir?

Elcevab: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a salavat getirmek, tek başıyla bir tarik-ı hakikattır. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm nihayet derecede rahmete mazhar olduğu halde nihayetsiz salavata ihtiyaç göstermiştir. Çünki Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm bütün ümmetin dertleriyle alâkadar ve saadetleriyle nasibedardır. Nihayetsiz istikbalde ebed-ül âbadda nihayetsiz ahvale maruz ümmetinin bütün saadetleriyle alâkadarlığının ihtiyacındandır ki nihayetsiz salavata ihtiyaç göstermiştir. Hem Resul-i Ekrem hem abd, hem resul olduğundan ubudiyet cihetiyle salât ister, risalet cihetiyle selâm isterki: Ubudiyet halktan Hakk'a gider, mahbubibiyet ve rahmete mazhar olur. Bunu اَلصَّلاَة ifade eder. Risalet Hak'tan halka bir elçiliktir ki, selâmet ve teslim ve me'muriyetinin kabul ve vazifesinin icrasına muvaffakiyet ister ki, سَلاَم lafzı onu ifade ediyor. Hem biz سَيِّدِنَا lafzıyla tabir ettiğimizden diyoruz ki: Ya Rab! Yanımızda elçiniz ve dergâhınızda elçimiz olan reisimize merhamet et ki, bize sirayet etsin." (B.L.270)

İ.M. ci: 3 sh: 163, 6. kitab 25. babı salât hakkındadır.

Atıf notu:

-Salât ü selâmın geniş manasını hisseden Hz. Bediüzzaman'ın bir müşahedesi, bak: 3327.p.

3283- SALİH (A.S.) صالح : Büyük Peygamberlerden olup Hicaz ile Şam arasında oturmuş olan Semud kavmine gönderilmişti. Semud kavmi, Ad kavminden sonra Arap yarımadasında kuvvet ve ma'muriyet bulup küfür ve dalalete meyil ile putlara ibadet ediyorlardı. Salih (A.S.) kendilerini hak dine davet etmiş ise de, inanmayıp kendisinden mu'cize istemeleri üzerine, Allah bir kayadan bir dişi deve çıkarmış ve deve derhal yavrulamış; bu hayvanla yavrusuna bakılması Salih Peygamber tarafından kavmine tavsiye olunduğu halde, bunlar deveyi dahi öldürdüklerinden Allah'ın gazabına uğramışlardı. İmana gelen küçük bir kısmın gerisi, mahv ve helak olmuştu. Hz. Salih (A.S.), bir rivayette Mekke'ye ve bir rivayette de Kudüs'e çekilip orada vefat etmiştir. Enbiya-i Arab'dan olduğu halde Tevrat'ta zikredilmiştir. *(Bak: Semud)*

3284- Bir âyette şöyle buyuruluyor: "(54:27) اِنَّا مُرْسِلُواالنَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ Çünki biz onlara fitne için nakayı salacağız. Naka: dişi deve demektir. Sure-i Şuara'da geçtiği üzere ...

مَا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَاْ تِ بِاٰيَةٍ اِنْ كُنْتَ مِنَالصَّادِقِينَ (26:154) diye Salih Aleyhisselâm'dan âyet, yani nübüvvetine alâmet olacak mu'cize istemeleri üzerine birkaç surede geçtiği vech ile; işte size bir naka, bir âyet olmak üzere Allah nakası

هَذِهِ النَّاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَاْ كُلْ فِى
اَرْضِ اللّٰهِ وَ لَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ

(7:73) denilmişti. Bu nakanın nereden ve nasıl çıktığı Kur'anda musarrah değildir. Ancak نَاقَةُ اللّٰهِ tabir olunmuştur. Lakin haberlerde bir هَضَبَة den, yani yalçın kayadan ibaret bir tepeden çıkarılmış olduğu şayi'dir. Burada bunun çıkarılması değil de irsali, yani bırakın Allah'ın arzında otlasın, diye salınması bir fitne için olduğu beyan buyuruluyor. Bunu çokları imtihan manasına tefsir etmişler." (E.T.4646)

3285- "Salih Aleyhisselâm'ın hali Muhammed Sallallahu Aleyhi Vesellem Hazretlerinin haline daha çok benziyor. Çünkü onun getirdiği mu'cize, sair peygamberlerin getirdikleri mu'cizelerden daha acibdir. Gerçi İsa

Aleyhisselâm ölüyü diriltmiştir. Lakin ölü hayata mahal idi. Demek o, Allah'ın izniyle hayatı kabil olan bir mahalde isbat etmişti. Musa Aleyhisselâm'ın asası ejderha oldu, demek Allah Teala bir haşebede hayat isbat eyledi. Lakin haşeb nebattır. Nebatta da hayvanınkine müşabih bir nema kuvveti vardır. Bu öbüründen daha acibdir. Salih Aleyhisselâmın yed'inde zahir olan ise, taştan deve çıkmasıdır. Halbuki taş cemaddır. Hayata da mahal değildir. Nemaya da mahal değildir. Demek ki bu daha acibdir. Hazret-i Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesellem ise, hepsinden daha acibini getirdi ki, semavi bir cirimde tasarruftur." (E.T.4644)

3286- Salih (A.S.)ın kavmine evamir-i İlahiyeyi tebliğ etmesi ve âyet-i İlahiye olan devesi ve kavminin isyankârlığıyla helak edilmesi kıssası: (7:73-79) (11:61-68) (15:80-84) (26:142-158) (27:45-50) (54:23-31) (1:11-14) âyetlerinde geçmektedir.

3287- SALİHAT صالحا : Dine uygun iyi hareketler. Cenab-ı Hakk'ın ve Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın beğeneceği işler, iyilikler. *Hayır ve hasenat sahibi müslüman kadınlar. *(Bak: Amel-i Salih)*

3288- SALTANAT سلطنة : Kudret, kuvvet. *Hâkimiyet, padişahlık, *Tantana, gösteriş, debdebe. *Şatafatlı hayat. Bolluk. Zenginlik. *(Bak: Hilafet, Sultan)*

3289- SAMED صمد : Her şeyin kendine muhtaç olup, kendisi hiç kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmayan (Allah). *Pek yüksek, daim. *Refi' ve âlî ve içi dolu şey. *Kavmin ulusu.

3290- Bu kelime Kur'anda yalnız (112:2) âyetinde geçer. "Samed ismi hakkında lügat nokta-i nazarından mülahaza olunacak esaslı iki mana mervidir. Birincisi, hamd vezninde kasd manasına samd mastarında masmud-i ileyh, yani kasd doğrudan doğruya kendisine müteveccih olan maksud manasına olmaktır. "Samede samdehu" tabiri ma'ruftur ki dos-doğru, düpedüz, hiç inhirafsız ona kasd ve teveccüh etti demektir. Malum ki kasd'da bir noktaya doğrudan doğru teveccüh manası vardır. Bu mana ile bir kavmin seyyidine yani umûr ve ihtiyacatında maksud ve mercii olan ve mafevki bulunmayan en şerefli ulusuna, en büyük efendisine "samed-ül kavm"

denilir. Ve mutlaka kadri yüksek, âlişan manasına da gelir ki, masmudun lâzım manasıdır. İkincisi: Bir de hiç cevfi, boşluğu olmıyan, eksiksiz, gediksiz, deliksiz, nüfuz edilmez şeye denir ki, musmed gibidir. Buna lisanımızda som tabir olunur.

3291- Bu meyanda en yüksek rivayet Abdullah İbn-i Büreyde'nin her halde Peygambere refi' etmiştir biliyorum, اَلصَّمَدُ الَّذِى ۤ جَوَفَ لَهُ dir dedi, diye vaki olan bir rivayettir. Türkçemizde bu manalar eksiksiz, gediksiz, deliksiz, som diye ifade olunabilir ve bu ihtiyaçsızlıktan, gına-i tamdan, kemal-i âlâdan kinaye de olur. İbn-i Enbarî demiştir ki, ehl-i lügat beyninde samed "nasın havaic ve umurunda kendisine samd eder (yani doğrudan doğru maksud ve matlub edinerek müracaat ve iltica eyler) ve mafevki yok seyyid" demek olduğunda ihtilaf yoktur. Zeccac da demiştir ki, samed; suded yani ululuk kendisine müntehi olan, kendisine samd olunan, yani herşey ona dayanır, onu maksud ve merci edinir olandır.

Ali İbn-i Ebi Talha, İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet eylemiştir: Samed: sûdedinde kâmil olan seyyid ve şerefinde kâmil olan şerif ve azametinde kâmil olan azîm ve hilminde kâmil olan halîm ve ilminde kâmil olan alîm ve hikmetinde kâmil olan hakîm, velhasıl şeref ve ululuk envaının hepsinde ekmel olandır..." (E.T.6305)

3292- İhlas Suresinde "üçüncü cümle: اَللّٰهُ الصَّمَدُ dir. İki cevher-i tevhide sadeftir. Birinci dürrü: Tevhid-i Rububiyet. Evet nizam-ı kevn lisanı der ki: Lâ Hâlika illâ hu.... İkinci dürrü: Tevhid-i Kayyumiyet. Evet seraser kâinatta, vücud ve hem bekada, müessire ihtiyaç lisanı der ki: Lâ Kayyume illâ hu..." (S.696)

3292/1- Allah'ın hiçbir şeye ve hiçbir kimseye hiçbir cihette muhtaç olmadığı, Kur'anın pek çok beyan ve ifadelerinde zikredilir. Bu hakikatı ifade eden kelimelerden birisi "gani"dir.

Bu kelimenin geçtiği âyetlerden alınan bir kaç not:

-Allah ganidir: (2:263, 267) (7:133) (22:64) (31:26) (57:24) (60:6) (64:6)

-Allah bütün âlemlerden müstağnidir: (3:97) (29:6)

-Allah veled edinmekten müstağni ve münezzehtir: (10:68)

- Bütün insanlar ve yeryüzündekiler nankörlük ve küfran-ı ni'met etseler de Allah bütün bunlardan müstağnidir: (14:8)

-Allah'a şükretmek ve etmemek cihetinde de Allah müstağnidir: (27: 40) (31:12) (39:7)

-İnsanlar fakir, Allah ganidir: (47: 38)

3293- SANEMPEREST صنم رست : Kur'an (29:17, 25) ve emsali âyetlerde bildirilen putlara ve Allah'tan başka şeylere, şerli ve mudıll insanlara tapan. *(Bak: Endad, Suret, Şirk, Şirk-i Hafi, Tağut)*

3294- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"اِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖ اِلَّآ اِنَاثًا وَاِنْ يَدْعُونَ اِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا (4:117)

Allah'a şirk edenler, Allah'ı bırakarak ancak inase dua ederler. Bunların nazarında ilah mefhumu, mabud tasavvuru her şeyden evvel bir kadın hayalidir. Ve bunun içindir ki, putların ekserisi inas suretinde, inas ismindedir.... Yunanlılar ve saire gibi putperest akvamın ekser esnamları da dişi olduğu malumdur. Binaenaleyh bu mana haddizatında sahihdir. Fakat bunu anlamak için inas kelimesini mana-yı hakikisinden çıkarmağa lüzum yoktur. Her hayal bir hakikatın in'ikası olduğundan, bu hal inasa incizabın bir neticesi olarak mülahaza edilmek ve inası mana-yı hakikisiyle mütalaa etmek hem asıldır hem de âyetin ruh-u mazmununa muvafıktır. Yani müşrik ruhunun gaye-i ma'budu kadındır. Onun nazarında taabbüdün en büyük misali, taabbüd-ü nisvandır.

...Bu suretle fevkalâde veya muhayyel güzellerin suretleri tamim olunarak onların hayalleri karşısında diğer kadınlar tahkir edilir. Ve en çirkin bir kadın, en güzel bir puttan daha kıymetli olmak lâzım gelirken, ma'budunu kadın telakki eden müşriklerin elinde hakiki kadınlar öyle lbir ibtizale düşerler ki, hürmet şöyle dursun, en basit hukuk-u insaniyeden bile mahrum edilirler.

Davaya bakarsanız kadın herşeydir. Fiiliyata bakarsanız, kadın oyuncakların en sefili olmuştur. Bu hal müşriklerin öyle bir dalaleti ve şeytanların öyle bir desisesidir ki, herhangi bir şeyi sevecek olsalar, ona mutlaka bir kadın tasavvuru karıştırırlar. Güneşe taparlar, dişi tasavvur ederler; yıldıza taparlar, dişi tasavvur ederler; melaikeye taparlar, inas tasavvur ederler ve bu

suretle bütün zevk-i taabbüdü şehevatta toplayıp hakları , hakikatları hayallere feda ederek kadın hayalleri karşısında hakiki kadınları payimal ederler." (E.T.1468-1470)

Kur'anda putlara tapmanın batıl, dalalet ve mantıksızlık olduğu manasında âyetler vardır. Ezcümle: (71:23) âyetinde Nuh Kavminin taptığı ve sonra ta Arablara kadar intikal eden beş puttan bahsedilir.

Allah'dan başka, batıl ilaha taabbüdün cezasını Allah verecektir. (23:117)

SARFE MEZHEBİ صرفه مذهبی : Kur'an-ı Kerim'in mu'cize olduğuna dair ikinci mercuh bir mezheb ismi. *(Bak: 2098.p.)*

3295- SAVM صوم : Oruç. İkinci fecirden başlayarak güneşin batmasına kadar yemekten, içmekten ve cinsî mukarenetten nefsi men'etmek suretiyle yapılan ibadet. *(Bak: Ramazan)*

SEB'A SEMAVAT سبعه سموا : Yedi kat gökler. *(Bak: Semavat)*

3296- SEBE سبأ : (Seba) Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm'ın mu'cizesi ile imana gelen ve onunla evlenen Belkıs'ın Yemen'de hükmü altında bulundurduğu mamur şehrinin ismi. *Bir Arab kavminin adı. *Bir devlet ismi, bir şahıs adı.

Kur'anda (27:22) (34:15) âyetlerinde geçen bu kelime, 34. surenin ismi olması münasebetiyle bazı tefsirler bu surenin başında izahat verirler.

SEBEB سبب : *(Bak: Esbab)*

3297- SEBR Ü TAKSİM سبر و تقسیم : (Lat. Residu: Arkada kalan, bakiye) Mantık'ta, taksim: Bir bütünü, hariçte hiç artmamak şartıyla bölmek, demektir. Sebr ü taksim, Mantık'ta bir isbatlama tarzı ve usulüdür. Bu iki kelime beraber kullanıldığı gibi, "delil-i taksim, delil-i münkasım" gibi tabirlerle de söylenir. Bu isbatlamada bir şeyin aslında bulunan vasıflar, illet olmaktan birer birer ibtal edildikten sonra, tam illet olmaya elverişli olan tesbit edilir.

Meselâ, şu mahlukatın yaratıcısı kimdir diye sorulduğunda sebr ü taksim yoluyla denir ki; bu mevzuda mantıkan yalnız dört ihtimal düşünülebilir:

l- Ya kendi kendine ve tesadüfen meydana gelmiştir.

2- Ya sebeblerin birleşmesinden olmuştur.

3- Ya tabiatın eseridir.

4- Ya da Vacib-ül Vücud icad etmiştir. İlk üçünün imkânsızlığı isbat edildiği takdirde, geri kalan tek imkân (Allah'ın yaratması) ayrıca isbat edilmeden de mantıken zaruri olur.

3298- SECDE سجده : "Asl-ı lügatte secde, son derece tevazu ile alçalıp serfüru etmek ki, kibrin tam zıddıdır. Şer'an da alnını yere koymaktır ki, ta'zim ve inkiyadın en yüksek suretidir." (E.T.318)

"Lügavî ve şer'î her secdede bir mana-yı tezellül ve ta'zim ü inkıyad vardır. Bunun için Allah'dan maadasına secde etmek şer'an küfürdür." (E.T.319)

3299- Kur'an (72:18) âyetinde Allah ile beraber başka birine dua ve ibadet etmeyin, yalnız Allah'a ibadet ve ondan istiane edin buyuruluyor. Hem "Rivayette vardır ki: "Âhirzamanda Deccal gibi bir kısım şahıslar, uluhiyet dava edecekler ve kendilerine secde ettirecekler."

Allahu a'lem, bunun bir te'vili şudur ki: Nasıl bir padişahı inkâr eden bir bedevi kumandan, kendinde ve başka kumandanlardı, hâkimiyetleri nisbetinde birer küçük padişahlık tasavvur eder. Aynen öyle de: Tabiiyyun ve maddîyyun mezhebinin başına geçen o eşhas, kuvvetleri nisbetinde kendilerinde bir nevi rububiyet tahayyül ederler ve raiyetini kendi kuvveti için kendine ve heykellerine ubudiyetkârane serfüru ettirirler, başlarını rükûa getirirler demektir." (Ş.584) *(Bak: Endad)*

Bir atıf notu:

-Allah'dan başkasına baş ile yapılan secde dalalettir, bak: 1344/1.p.

3300- Allah'a manevî yakınlığın en ileri derecesi secde hali olduğu gibi böyle şuurlu secdeler de, bu manevî yakınlığı kazanmaya vesiledir. Nitekim çok küllî esrara işaret eden (96:19) âyeti bu hakikatı da ders veriyor.

"Hadis-i sahihte de varid olduğu üzere:

اَقْرَ ُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ اِلَى رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ "Kulun Rabbine en yakın olabileceği hal, secde ederkendir."

Bir hadis-i kudside de:

َ يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّ ُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى اَكُونَ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَقَلْبَهُ

Kul bana fazla ibadetlerle mütemadiyen yaklaşır, o derece ki nihayet ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, duyduğu kalbi olurum; benimle işitir, benimle görür, benimle duyar" buyurulmuştur." (E.T.5962)

Ebu Davud 875. hadisi, secdenin ehemmiyetini beyan eder.

3301- SECDE-İ TİLAVET سجدهء تلاوة **:** Kur'an okurken veya dinlerken secde âyeti dinlenir veya okunursa secdeyi kapanmak vacibdir. Okuma secdesi manasıyla bu isim verilmiştir. Abdestli ve bulunduğu yer temiz olmak şartıyla kıbleye müteveccihen secde edilir.

Şöyle ki: "Secde-i tilavet niyetiyle eller kaldırılmaksızın (Allahü Ekber) denilerek secdeye varılır. Secdede üç kere سُبْحَانَ رَبِّىَ اْ َعْلَى veya bir kere سُبْحَانَ رَبَّنَا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُو ً denilir. Ba'dehu (Allahü Ekber) de nilerek secdeden kalkılır. Secde-i tilavetin rüknü -Allahü Teala'ya ta'zim tevazu ve secdeden kaçınanlara muhalefat için- cebheyi yere koymaktır.... Bu secdeden kalkarken ayağa kadar kalkılması ve böyle ayağa kalkarken:

غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ denilmesi müstehabdır. Bu secdeye inilirken ve bundan kalkılırken alınan tekbirler de müstehabdır. Asıl secde ise vacibdir...

3302- Secde-i tilavet, secde âyetini okuyan bir mükellef için vacib olduğu gibi, bunu dinleyen bir mükellef için de vacibdir. İster dinlemeyi kasd etmiş olsun ister olmasın, bu secdeyi yapan sevaba erer, yapmayan da bir vecibeyi terk etmiş olacağından günaha girer.

Mümeyyiz bir çocuğun, cünübün, hayız ile nüfesanın veya bir sarhoşun veya bir gayr-ı müslimin okuyacağı bir secde âyetini işiten her mükllefe secde-i tilavet vacib olur. Çünkü bunların bu okuyuşları sahih bir tilavettir.

Müslüman olan bir cünüb veya sarhoş da okuyacağı veya işiteceği bir secde âyetinden dolayı secde ile mükellef olur. Temizlik ve uyanıklık- savh- halinde bu secdeyi yapmaları lâzım gelir. Fakat hayız ve nüfesa bulunan bir kadına ne okuyacağı ve ne de işiteceği bir secde âyetinden dolayı tilavet secdesi vacib olmaz. Çünkü bunlar bu halde namaz ile mükellef değillerdir.

3303- Muallem kuşlardan veya aks-i sadadan veya sesleri aksettiren fonoğraf gibi bir âletten işitilen bir secde âyeti ile de secde-i tilavet vacib olmaz. Fakat diğer sahih görülen bir kavle göre kuşlardan işitilen secde âyetinden dolayı secde-i tilavet lâzım gelir. Zira işitilen kelâmullahtır. İhtiyata muvafık olan da budur.

Radyoya gelince bu sada-yı akis olmaktan ziyade nakil sayılmaktadır. Kasde mukarin olarak okunan şeylerin hemen aynını nakletmektedir. Bundan işitilen sesler aks-i sada ile mücerred bir muhakattan ibaret değildir. Bu cihetle radyo vasıtasıyla işitilen bir secde âyet-i celilesinden dolayı secde edilmesi vacib olsa gerektir. Vacib olmasa bile secde edilmesinde bir mahzur olmadığından herhalde secde edilmesi ihtiyata muvafık, Kur'an-ı Azîm'e karşı hürmet ve tazime müş'irdir..

Secde-i tilavet âyetinin tehecci suretiyle okunması ile veya mücerred yazılması ile veya telafuz edilmeksizin mücerred yazısına bakılmasıyla secde-i tilavet lâzım gelmez. Çünkü bu hallerde tilavet bulunmuş olmaz..

Tilavet secdesinin vücub-i edası, fevrî değildir. Yani secde âyeti okunur okunmaz hemen secde edilmesi lâzım gelmez. Bu secde uzun bir müddet sonra da yapılabilir.... Şu kadar var ki, bir zaruret bulunmadıkça tehiri tenzihen mekruhtur." (B.İ.İ.1179)

3304- Secde-i tilavet bazı imamlara göre sünnettir. "Aleyhissalatü Vesselâm bir gün (96:19) كَلاَّ لاَ تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ okumuş da secde etmiş, beraberinde bulunan mü'minlerde secde etmişlerdi. Kureyş de başları ucunda el çırpmış ve ıslık çalmışlardı, bu âyet nazil oldu diye rivayet edilmiştir. İmam-ı A'zam Ebu Hanife hazretleri bununla burada secde-i tilavetin vücubuna istidlal eylemiştir. Şafiî de sünnet demiştir. İbn-i Abbas Radıyallahü Anhüma'dan Mufassal'da secde yoktur diye rivayet edilmiş ise de, Ebu Hüreyre Radıyallahü Anh burada secde etmiş ve Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem hazretlerinin bunda secde ettiğini gördükten sonra secde ettim vallahi demiştir. Enes Radıyallahü Anh de demiştir ki:

Ebu Bekr'in, Ömer'in Osman'ın, Ali'nin Radıyallahü Anhüm arkalarında namaz kıldım. Hepsi de secde ettiler. Yani namazda bu sureyi okudular, burada bilhassa secde-i tilavet yaptılar. Maamafih surenin âhirine kadar okunup da rükûa gidilecek olursa, namazın rükû ve sücuduyla secde-i tilavet sâkıt olur. Vacib değildir diye Hasen'den varid olan rivayetin mahmili de bu olmak gerektir." (E.T.5684)

3305- Kur'an-ı Kerim'de (7:206) (13:15) (16:49) (17:107) (19:58) (22:18) (24:60) (27:25) (32:15) (38:24) (41:37) (53:62) (84:21) (96:19) olmak üzere 14 yerde secde âyeti vardır.

3306- SEDD-İ ZERAİ سدّ ذرائع **:** Şer'an yasak olan bir şeye vesile teşkil eden mübah fiillerin de men'edilmesi. *Def-i mefasid, celb-i menafi'den evladır." Buna binaen insan, şer'an memnu' olan herhangi bir şeye saik olacak şeylerden sakınması icabeder, o şeyler hadd-i zatında memnu' olmasa da. Bu husus Malikî Mezhebinde delil kabul edilen bir mes'eledir. *(Bak: Ehven-üş Şer, Ruhsat ve 1623/3.p.)*

3307- Bir âyette şöyle buyurulur: "(2:229) تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ İşte ahkâm-ı mezkûre Allah'ın vaz'ettiği hududdur, yahut hudud-u memnuadır.

فَلاَ تَعْتَدُوهَا Binaenaleyh tecavüz şöyle dursun bunlara yaklaşmayınız bile- Nitekim bir hadis-i şerifte:

اِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ وَحِمَى اللّٰهِ مَحَارِمُهُ فَمَنْ
رَتَعَ حَوْلَالْحِمَى يُوشِكُ اَنْ يَقَعَ فِيهِ [280]

"Her hükümdarın bir korusu vardır. Allah'ın korusu da maharimi, yani nehyettiği, haram kıldığı şeylerdir. Koru etrafında otlayanlar da içine düşmek tehlikesine maruzdur" buyurulmuş ve bu suretle maharim-i menahiye yaklaşmaktan tahzir edilmiştir ki, ilm-i fıkıhda bunlardan sedd-i zerai' kaideleri istinbat olunmuştur." (E.T.677) Sahih-i Buhari tercemesinde 48. ve 959.

[280] Müsned-i İbn-i Hanbel 4/267 ve Sahih-i Buhari iman/39 ve S.M. ci: 5 sh: 123 hadis: 107 ve İ.M. 36. kitab-ül fiten bab: 14

hadisleri de aynı mesele ile alâkalı olup şüpheli şeylerin terk edilmesini tavsiye eder. *(Bak: 3650.p.)*

3307/1- SEDD-İ ZÜLKARNEYN سدّ ذولقرنين : Zülkarneyn'in yaptırdığı büyük sed. *(Bak: 4110.p.)* Kamus-ul A'lam, Sedd-i Ye'cüc maddesinde şu bilgiyi veriyor:

"Sedd-i Ye'cüc (yahut Sedd-i İskender) Ye'cüc ve Me'cüc ismiyle küre-i arzın şimal cihetlerinde sakin oldukları Tevrat'ta mezkûr akvamın şerrinden muhafaza için çekilmiş bir sed olduğu mervi olup, binası İskender Zülkarneyn'e isnad olunur. Ancak bir taraftan İskender'in tarihi mazbut olup, böyle bir sed bina ettiği bilinmediği gibi, bir taraftan dahi İskender'in zabtettiği ve geçtiği yerlerin hiçbirinde böyle bir sed eseri görülmüyor. Ancak çendan nefs-i Çin ile Moğolistan ve Maçu memaliki arasında Sedd-i Ye'cüc hakkında mervi olan evsafla muttasıf vâsi', yüksek ve uzun bir sed bulunup, Sedd-i Ye'cüc'den maksad bu sed olacağından şüphe yoktur. Hakikaten bu seddi Çinliler, Maçu ve Moğol vesaire şimal akvamının tecavüzatına karşı bina etmişlerdir. Tûlu dörtbin kilometreyi mütecaviz olup, bazı mahallerinde iki ve üç sıra duvardan ibarettir. Üstü üç dört araba geçecek kadar vâsi' olup, burçlar ve kaleleri dahi vardır. Ekser mahalleri taş ve tuğladan ve bazı yerleri kerpiçten olup, bir hayli mahalleri yıkılmış ve defaatla ta'mir olunmuştur. Bu sedde milad-ı İsa (A.S.)dan ikiyüz kırkyedi sene evvel yani İskender'in vefatından yetmişaltı sene sonra (Çe-Huang-ti) nam Çin İmparatoru tarafından başlanılarak, on sene mütemadiyen dört beş milyon amele çalıştırılmış ve bunlardan dörtyüzbini bu işde helâk olmuştur.

Maahaza sedd-i mezkûr bir işe yaramayıp, Ye'cüc ve Me'cücden murad olan akvam-ı Tatariye seddi tecavüzle, Çin'i zabtederek bu güne kadar idare etmektedirler. Ancak Çinliler mağlub oldukları halde, sa'y ve medeniyetleriyle galiblerine galebe ederek, bunlara kendi lisan ve mezheblerini ve âyin ve âdetlerini kabul ettirmiş ve Çin hududunu seddin pek ilerisine kadar tevsi' etmişlerdir. Bu vecihle sed şimdiki halde Çin memaliki arasında kalıp, âsâr-ı atikadan addolunmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Bazı müverrihler dahi Sedd-i Ye'cüc'den murad bilad-ı Kafkas'ta bender cihetinde bulunmuş olan bir sed olduğunu iltizam edip, bunun Nuşirevan tarafından te'sis edildiğini ve çok vakit sonra dahi âsârı baki bulunduğunu beyan etmişlerdir." (Kamus-ül A'lam, sh: 2540-2541)

3308- SEFAHET سفاهة : (Sefeh) Zevk ve eğlenceye düşkünlük. *(Bak Dalalet, Gençlik, Günah, Lezzet, Musiki, Nazar-ı Haram, Nefs-i Emmare, Takva)*

"Lügaten "sefeh", rey ü revişte hafiflik ve yufkalıktır ki, akıl noksanından neş'et eder. Yani ucu budalalığa varan hafiflik, fikirsizlik, temkinsizliktir ki, mukabili ağır başlılık, tam akıllılıktır. Şer'an da akıl ve dinin muktezası hilafına harekettir ki, mukabili rüşd ü sedaddır. Lisanımızda sefahet de bu manada müteareftir. Hasılı sefeh ve sefahet; re'y ü fikirde heva ve hevese tabi olma, akıl ile değil, zevk ile hareket etmektir." (E.T.234)

Böyle sefihlerin mallarının mülkiyet hakkı sabit kalmakla beraber tasarrufunda hacr (malını istediği gibi kullanma serbestliğinin verilmemesi) fıkıhta zikredilir.

3309- "Nisa Sure-i Şerifesinin 5. âyetinin matlaı olan (4:5)

وَ لَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمْ "mallarını sefihlere vermeyiniz" kavl-i şerifini de Buhari bu babının ünvanında zikrediyor.... Üzerlerinde vilayet-i hassası bulunan reis-i ailenin servetini sefahete meyyal kadınların ve hizmetçilerin ellerinde mahv ü tebah olmaktan memnu' bulunduğunu ifade etmektedir... İbn-i Kesir, (4:5) وَ لَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمْ kavl-i şerifinin tefsirinde, süfehanın hacri ve mallarında tasarruftan men'olunmaları bu âyet-i kerimeden alınmıştır, demiştir. Yukarıda esbab-ı hacri izah ederken bunun sıgar-ı sinn, cünun, ateh, sefeh gibi bir takım sebebleri olduğunu bildirmiş, sefaheti de müstakil bir sebeb-i hacr olarak göstermiştir.

Sefeh'i, fukaha-yı Hanefiye: Şer'in muktezası hilafına harekettir ve heva arzuya ittibadır diye tarif etmişlerdir. Sefihin âdetinden biri de hatta birincisi tarz-ı maişette, tasarruf-u emvalde israf ve tebzirdir. Hem de hiç bir garaz ve gayeye müstenid olmayarak, yahud da ehl-i diyanetten hiç bir sahib-i akıl ve şuurun garaz ve menfaat tasavvur etmediği yolda israftır. Lu'b ve lehve dökülen servetler gibi. Ticarette memduh olmayan aldanmalar da sefehden addedilmiştir..

Ebu Hanife Hazretleri, sefahet sebebiyle hacrı muvafık bulmamıştır. İmam-ı Züfer'in içtihadı da böyledir. İbrahim-i Nahaî'nin, Muhammed İbn-i Sirin'in mezhebleri de böyledir.

Öbür tarafta Ebu Yusuf, Muhammed, Malik, Evzai, Şafiî, Ahmed, İshak, Ebu Sevr, sefihin hacrini kabul etmişlerdir. Bu içtihad Ali, İbn-i Abbas, İbn-i Zübeyr, Aişe Radıyallahü Anhüm'den de menkuldür." (S.B.M. ci: 7, sh: 406) *(Bak: İsraf)*

3310- Sefahete teşvik eden ve anarşiye kapı açan bir şahs-ı manevî ile Bediüzzaman'ın bir münazarası:

"Bir zaman, Eskişehir hapishanesinin penceresinde bir Cumhuriyet Bayramında oturmuştum. Karşısındaki Lise Mektebinin büyük kızları, onun avlusunda gülerek raksediyorlardı. Birden manevî bir sinema ile elli sene sonraki vaziyetleri bana göründü. Ve gördüm ki: O elli-altmış kızlardan ve talebelerden kırk-ellisi, kabirde toprak oluyorlar, azab çekiyorlar. Ve on tanesi, yetmiş-seksen yaşında çirkinleşmiş, gençliğinde iffetini muhafaza etmediğinden sevmek beklediği nazarlardan nefret görüyorlar... kat'i müşahede ettim. Onların o acınacak hallerine ağladım... Hapishanedeki bir kısım arkadaşlar, ağladığımı işittiler... geldiler, sordular. Ben dedim: Şimdi beni kendi halime bırakınız, gidiniz.

Evet gördüğüm hakikattır, hayal değil. Nasılki bu yaz ve güzün âhiri kıştır. Öyle de: Gençlik yazı ve ihtiyarlık güzünün arkası kabir ve berzah kışıdır. Geçmiş zamanın eli sene evvelki hâdisatı sinema ile hal-i hazırda gösterildiği gibi, gelecek zamanın elli sene sonraki istikbal hâdisatını gösteren bir sinema bulunsa, ehl-i dalalet ve sefahetin elli-altmış sene sonraki vaziyetleri onlara gösterilse idi, şimdiki güldüklerine ve gayr-ı meşru' keyiflerine nefretler ve teellümlerle ağlayacaklardı.

3311- Ben o Eskişehir hapishanesindeki müşahede ile meşgul iken, sefahet ve dalaleti terviç eden bin şahs-ı manevî, insî bir şeytan gibi karşıma dikildi ve dedi: "Biz hayatın herbir çeşit lezzetini ve keyiflerini tatmak ve tattırmak istiyoruz; bize karışma."

Ben de cevaben dedim: Madem lezzet ve zevk için ölümü hatıra getirmeyip dalalet ve sefahete atılıyorsun, kat'iyyen bil ki: Senin dalaletin hükmüyle bütün geçmiş zaman-ı mazı ölmüş ve madumdur. Ve içinde cenazeleri çürümüş bir vahşetli mezaristandır. İnsaniyet alâkadarlığıyla ve dalalet yoluyla senin başına ve varsa ve ölmemiş ise kalbine, o hadsiz firaklardan ve o nihayetsiz dostlarının ebedî ölümlerinden gelen elemler, senin şimdiki sarhoşça, pek kısa bir zamandaki cüz'î lezzetini imha ettiği gibi, gelecek istikbal zamanı dahi itikadsızlığın cihetiyle yine madum ve karanlıklı ve ölü ve dehşetli bir vahşetgahtır. Ve oradan gelen ve başını vücuda çıkaran ve

zaman-ı hazıra uğrayan biçarelerin başları, ecel celladının satırıyla kesilip hiçliğe atıldığından, mütemadiyen akıl alâkadarlığıyla senin imansız başına hadsiz elîm endişeler yağdırıyor. Senin sefihane cüz'î lezzetini zir ü zeber eder.

Eğer dalaleti ve sefaheti bırakıp iman-ı tahkikî ve istikamet dairesine girsen iman nuruyla göreceksin ki: O geçmiş zaman-ı mazi madum ve her şeyi çürüten bir mezaristan değil, belki mevcud ve istikbale inkılab eden nurani bir âlem ve baki ruhların istikbaldeki saadet saraylarına girmelerine bir intizar salonu görünmesi haysiyetiyle değil elem, belki imanın kuvvetine göre Cennet'in bir nevi manevî lezzetini dünyada dahi tattırdığı gibi; gelecek istikbal zamanı, değil vahşetgâh ve karanlık... belki iman gözüyle görünür ki:

Saadet-i ebediye saraylarında hadsiz rahmeti ve keremi bulunan ve her bahar ve yazı birer sofra yapan ve ni'metlerle dolduran bir Rahman-ı Rahim-i Zülcelali Ve-l İkram'ın ziyafetleri kurulmuş ve ihsanlarının sergileri açılmış, oraya sevkiyat var diye iman sinemasıyla müşahede ettiğinden, derecesine göre baki âlemin bir nevi lezzetini hissedebilir. Demek hakiki ve elemsiz lezzet yalnız imanda ve iman ile olabilir.

3312- O muannid döndü dedi: "Hiç olmazsa hayvan gibi hayatımızı keyf ve lezzetle geçirmek için sefahet ve eğlencelerle bu ince şeyleri düşünmeyerek yaşıyacağız."

Cevaben dedim: "Hayvan gibi olamazsın. Çünki hayvanın mazi ve müstakbeli yok. Ne geçmişten elemler ve teessüfler alır ve ne de gelecekten endişelere korkular gelir. Lezzetini tam alır. Rahatla yaşar, yatar. Hâlikına şükreder. Hatta kesilmek için yatırılan bir hayvan, birşey hissetmez. Yalnız bıçak kestiği vakit hissetmek ister. Fakat o his dahi gider. O elemden de kurtulur. Demek en büyük bir rahmet, bir şefkat-i İlahiye, gaybı bildirmemektedir. Ve başa gelen şeyleri setretmektedir. Hususan masum hayvanlar hakkında daha mükemmeldir. Fakat ey insan, senin mazi ve müstakbelin akıl cihetiyle bir derece gaybîlikten çıkmasıyla, setr-i gaybdan hayvana gelen istirahattan tamamen mahrumsun. Geçmişten çıkan teessüfler, elîm firaklar ve gelecekten gelen korkular ve endişeler; senin cüz'î lezzetini hiçe indirir. Lezzet cihetinde yüz derece hayvandan aşağı düşürür. Madem hakikat budur. Ya aklını, çıkar at, hayvan ol kurtul! Veya aklını imanla başına al. Kur'anı dinle, Yüz derece hayvandan ziyade bu fani dünyada dahi safi lezzetleri kazan!..." diyerek onu ilzam ettim.

3313- Yine o mütemerrid şahıs döndü dedi: "Hiç olmazsa ecnebi dinsizleri gibi yaşarız."

Cevaben dedim: "Ecnebi dinsizleri gibi de olamazsın. Çünki onlar bir Peygamberi inkâr etse, diğerlerine inanabilirler. Peygamberleri bilmese de, Allah'a inanabilir. Bunu da bilmezse, kemalata medar bazı seciyeleri bulunabilir. Fakat bir müslüman, en âhir ve en büyük ve dini ve daveti umumi olan Âhirzaman Peygamberi Aleyhissalatü Vesselâm'ı inkâr etse ve zincirinden çıksa, daha hiçbir Peygamberi, hatta Allah'ı kabul etmez. Çünkü bütün Peygamberleri ve Allah'ı ve kemalatı onunla bilmiş. Onlar onsuz kalbinde kalmaz. Bunun içindir ki, eskidenberi her dinden İslâmiyete giriyorlar. Ve hiç bir Müslüman, hakiki Yahudi veya Mecusi veya Nasrani olmaz. Belki dinsiz olur, seciyeleri bozulur; vatana, millete muzır bir halete girer." isbat ettim. O muannid ve mütemerrid şahsın daha tutunacak bir yeri kalmadı. Kayboldu. Cehennem'e gitti." (Ş.198-200)

"Dördüncü Meyve: Ey nefis! Ehl-i dünyaya, hususan ehl-i sefahete, hususan ehl-i küfre bakıp sûri zînet ve aldatıcı gayr-ı meşru lezzetlerine aldanıp taklid etme. Çünki sen onları taklid etsen, onlar gibi olamazsın. Pek çok sukut edeceksin. Hayvan dahi olamazsın. Çünki senin başındaki akıl, meş'um bir âlet olur. Senin başını daima döğecektir. Meselâ: Nasılki bir saray bulunsa, büyük bir dairesinde büyük bir elektrik lâmbası bulunur. O elektrikten teşa'ub etmiş ve onunla bağlı küçük küçük elektrikler, küçük menzillere taksim edilmiş. Şimdi birisi o büyük elektrik lâmbasının düğmesini çevirip ziyayı kapatsa, bütün menziller derin bir karanlık içine ve bir vahşete düşer. Ve başka sarayda büyük elektrik lâmbasıyla merbut olmayan küçük elektrik lâmbaları, her menzilde bulunuyor. O saray sahibi büyük elektrik lâmbasının düğmesini çevirerek kapatsa, sair menzillerde ışıklar bulunabilir. Onunla işini görebilir, hırsızlar istifade edemezler.

İşte ey nefsim! Birinci saray, bir müslümandır. Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm, onun kalbinde o büyük elektrik lâmbasıdır. Eğer onu unutsa, el-iyazübillah kalbinden onu çıkarsa, hiçbir peygamberi daha kabul edemez. Belki hiçbir kemalâtın yeri ruhunda kalamaz, hattâ Rabbini de tanımaz. Mahiyetindeki bütün menziller ve latifeler, karanlığa düşer ve kalbinde müdhiş bir tahribat ve vahşet oluyor. Acaba bu tahribat ve vahşete mukabil hangi şeyi kazanıp ünsiyet edebilirsin?Hangi menfaati bulup o tahribat zararını onunla tamir edersin? Halbuki ecnebiler, o ikinci saraya benzerler ki, Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm'ın nurunu kalblerinden çıkarsalar da, kendilerince bazı nurlar kalabilir veya kalabilir zannederler. Onların manevî kemalât-ı ahlâkiyelerine medar olacak Hazret-i Musa ve İsa Aleyhimesselâm'a bir nevi imanları ve Hâliklarına bir çeşit itikadları kalabilir.

Ey nefs-i emmare! Eğer desen: "Ben, ecnebi değil, hayvan olmak isterim." Sana kaç defa söylemiştim: "Hayvan gibi olamazsın. Zira kafandaki akıl oduğu için, o akıl geçmiş elemleri ve gelecek korkuları tokatıyla senin yüzüne, gözüne, başına çarparak dövüyor. Bir lezzet içinde bin elem katıyor. Hayvan ise, elemsiz güzel bir lezzet alır, zevkeder. Öyle ise, evvelâ aklını çıkar at, sonra hayvan ol. Hem كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُوَ اَضَلُّ sille-i tedibini gör." (S. 362)

Bir atıf notu:

-Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur, bak: 2742.p.

3314- İşte bu zamanda "akibeti görmiyen ve bir dirhem hazır lezzeti ileride bir batman lezzetlere tercih eden hissiyat-ı insaniye akıl ve fikre galebe ettiğinden, ehl-i sefaheti sefahetinden kurtarmanın, yegane çaresi: Aynı lezzetinde elemini gösterip hissini mağlup etmektir. يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا (14:3) âyetinin işaretiyle bu zamanda âhiretin elmas gibi nimetlerini, lezzetlerini bildiği halde dünyevi kırılacak şişe parçalarını ona tercih etmek ehli iman iken ehli dalelete o hubb-u dünya ve o sır için tabi olmak tehlikesinden kurtarmanın çare-i yeganesi, dünyada dahi Cehennem azabını ve elemlerini göstermekle olur ki, Risale-i Nur o meslekten gidiyor..

İşte Risale-i Nur'daki ekser müvazeneler, küfür ve dalaletin dünyadaki elîm ve ürkütücü neticelerini göstermekle en muannid ve nefisperest insanları dahi o menhus gayr-ı meşru lezzetlerden ve sefahetlerden bir nefret verip aklı başında olanları tövbeye sevkeder." (H.Ş.8)

Bir atıf notu:

-Âhirzaman fitnesinde sefahetler, bak:985.p.

3315- İnsanları sefahete iten şehevata dair âyetlerden birkaç not:

-İnsanın şehevatına güzel görünüp en çok meylettiği kadınlar, oğullar, altın ve gümüş yığınları (para), salma atlar (zamanımızdaki hususi ve lüks vasıtalar), davarlar ve ekinler (gelir kaynakları) kabilinden olan dünya meta'larına aldanmamak: (3:14)

-Şehevat yoluyla cemiyeti ifsad etmek isteyenler: (4:27) (Bak: 166, 167.p.lar)

-Şehevata uyanların uhrevî cezası: (19:59)

3316- SEFER سفر : Yolculuk. *Muharebe, Harb. Muharebeye hazır bulunma hali. *Def'a, kerre. *Fık: Muayyen bir mesafeye gitmek. *(Bak: Misafir)*

"Sefer = Müsaferet; lügatta her hangi bir mesafeye gitmektir. Mukabili "ikamet"dir. Şer'-i Şerif bakımından sefer: Muayyen bir mesafeye gitmektir ki, bu mutedil bir yürüyüş ile üç günlük yani onsekiz saatlik bir mesafeden ibarettir. Buna "üç merhale" de denir.

Mutedil yürüyüş, yaya yürüyüşüdür ve kafile arasındaki deve yürüyüşüdür. Denizlerde de yelken gemileriyle havanın itidali muteberdir. İşte karalarda böyle bir yürüyüş ile denizlerde de mutedil bir hava ile ve yelkenli bir gemi ile onsekiz saat sürecek bir mesafe,"müddet-i sefer" sayılır..

Yolculuk hali esasen meşakkatten halî olamaz. Bu cihetle Şer'-i Şerif yolcular hakkında bazı kolaylıklar göstermiştir. Yolculukta gece gündüz mütemadiyen yola devam edilemez, istirahata da ihtiyaç görülür. Bazı fıkıh kitablarımızda "sefer müddeti üç gün üç gecedir" denilmesi bu esasa mani değildir. Bu cihetle bir günlük mutedil yürüyüş, vasatî olmak üzere altı saat olarak kabul edilmiştir. Bazı seferler, meşakkatten halî olsa da hüküm ferde değil cinse göre olacağından, sefer hükmü bütün sefer hallerine şamil bulunmuştur.

3317- Fukahadan bazı zatlara göre sefer müddeti onsekiz fersahlık bir mesafeden ibarettir. Bir fersah: Üç mil, her mil ise "20" dakika sürecek olsa onsekiz fersah "18" saat etmiş olur.

Meselâ: şimendifer ile tayyare ile olan yolculuklarda kat' edilecek arazinin kaç fersah olduğu nazara alınır. En az onsekiz fersahlık bir mesafe kat'edilmiş olunca sefer müddeti tahakkuk etmiş, sefer hükmü cereyan etmeye başlamış olur. Artık seyir vasıtalarının halini nazara almaya ihtiyaç kalmaz.

Filhakika eimme-i selase de bu fersah cihetini kabul etmişlerdir. Sefer müddeti, İman-ı Malik ile İmam-ı Ahmed'e göre "16" fersah yani "48" mildir." Bir mil ise 6050 arşındır. Bu halde müddet-i sefer, seksen buçuk kilometre ile yüzkırk metreye müsavi bulunmuş olur." (B.İ.İ.157)

3318- Seferde belli mesafeye ölçü kabul eden Bediüzzaman Hazretleri de mezkûr eimme-i selasenin re'yini te'yid ederek: "Ruhsat-ı şer'iye olan kasr-ı

namaz ve takdim-te'hir, vesait-i nakliye bir kararda olmadığı için onlara bina edilmez. Belki kaide-i şer'iye olan kasr-ı namaz, sabit olan mesafeye bina edilebilir." (B.L.383) demektedir.

3319- Sefer hakkında Kur'andan birkaç not:

-Ramazan ayında sefer: (2:184,185)

-Seferde gusül (boy abdesti) meselesi. (4:43) (5:6)

-Seferde düşman korkusu karşısında kasr-ı salat ruhsatı: (4:101)

3320- SEKAL ثقل : (c. Eskal) Misafir. *Mal, mülk, meta. Ev metaı, ev eşyası. *İns ve cinnin bir ünvanı ki arzda İlahî gayeyi tazammun eden en ehemmiyetli mahluklardır. *(Bak: Eskal)*

"Sekal, meta-i beyt yani ev eşyasıdır. Ayrıca sekal: Misafirin yani yolcunun ağırlık tabir olunan meta ve ailesine ve sahibinin çok zaman kullanmayıp sakladığı kıymetli şeye denir. İns ü cinne sekaleyn denilmesi, arzın içinde ve üzerinde bulunmaları itibariyle onun sekaili, ağırlığı gibi olmalarından, yahut amellerinin günahlarının ağırlığındandır denilmiştir." (E.T.6009) Bu mana ile, Kur'an (55:31) âyetinde geçer.

3321- Keza Kur'an (99:2) âyetinde geçen eskal ifadesi hakkında müfessir Hamdi Efendi şu bilgiyi verir: "Arzın eskalini, yani ağırlıklarını çıkarmasında iki rivayet vardır. Birisi; ölüleri kabirlerinden fırlatıp çıkarmasıdır ki; وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَ ْ (82:4) âyetinin mazmunudur. Bu ise ba's demek olacağından nefha-i saniyeye işaret olur. Birisi de içindeki definelerin, hazinelerin, madenlerin meydana çıkarılmasıdır ki, bunun da nefha-i ûlada, yani ilk zelzelede olması zahirdir." (E.T.6008)

"Eskal: Kesr ü sükûn ile "sikal"in cem'i olabileceği de söylenmiştir ki himl-i batın, yani karın yükü manasınadır. Bunun da künûz ve emvata ıtlakı, teşbih ve istiare suretiyledir. Bu mana (84:4) وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ âyetine daha muvafıktır." (E.T.6010)

Bir atıf notu:

- Dünyanın merkezindeki ateşini Cehennem'e boşaltması, bak: 3395.p.

3322- SEKİNE (T) سكينة : Sükûn ve imti'nan, temkin. Nefisteki telâşın kesilmesi ile hasıl olan kalb huzuru ve sükûneti. İman-ı tahkikî ve marifetullahta terakki ettikçe kalbde hasıl olan emniyet, itmi'nam ve huzur haleti. Bu haletin fiilî tezahürü olan hal ve hareketlerdeki vakar ve olgunluk. *Telaş ve hafifliğin zıddıdır. *Kalb rahatlığı, kalb kuvveti veren çok mühim bir duanın ismi. (Bu Sekine isimli dua, Hazret-i Ali Radıyallahü Anh gibi evliyanın okuduğu, içerisinde ismi-i azam ve ondokuz âyet bulunan çok mühim, sükunet ve itmi'nan veren bir duadır. Hizb-ül Envar-il Hakaik-ın Nuriye'de mevcuttur. Sekine kelimesi Kur'anda (2:248) (9:26,40) (48:4, 18, 26) âyetlerinde geçer.

3322/1- SEKKAKÎ سكّاكي : (Hi. 555-626) Harzem'i olup edebiyat ve kelâm ilminde çok kıymetli ve mühim bir İslâm âlimidir. "Miftah-ül Ulûm" isminde sarf ve nahivden ve aruz kafiyesinden bahseden eseri vardır. Sadeddin-i Taftazani bu kitabı şerhetmiştir.

3323- SELÂM سلام : Ayıplardan, âfetten salim oluş. Selâmet, emniyet. Sulh. Asayiş. Bütün korktuklarından emin olma. *Allah'ın (C.C.) rızasına erişmek için mü'minlerin birbirine yaptığı dua ki, İslâmî şeairin mühimlerindendir.

Mü'minler birbirleriyle karşılaştıklarında küçük büyüğe, yürüyen durana, azlık çokluğa, hayvan veya vasıta üzerinde olan yerde yürüyene, yüksekteki aşağıdakine "Selâmün Aleyküm" der. Selâmı alan "Ve Aleykümüsselâm ve Rahmetullahi ve Berekâtühü" diyerek cevap verir. Evvela selâm veren daha çok sevab kazanır. Selâm vermek sünnet, almak ise farzdır. İki cemaat birbiri ile karşılaşırsa; onlardan birisinin selâm vermesi sünnet-i kifaye, selâm alacak taraftan birisinin selâm alması farz-ı kifayedir.

Selâm mü'minler arasında birbirlerine maddî ve manevî hiçbir zarar vermeyeceklerine dair bir te'minatlaşmayı da ifade eder. Zira selâm; selâmet ve tehlikesizlik manasına da gelir. Ümetlerin peygamberlere getirdikleri selâm ise, ümmetlerden peygamberlere (hayatta iken) ve getirdikleri dinlerine kıyamete kadar tehlike ve zarar getirmeyeceklerine dair te'minat vermeleri demektir. Kur'anda ekseriyetle peygamberlere ümmetlerinden selâmın aksine muhalefet ve taarruzlar geldiği bildirilir. Bu ise ümmetler için en büyük

tehlikedir. Onun için ümmet peygamberlere, hasseten Peygamberimize A.S.M. selâm çok getirilir. O halde sadakatsızlıkla, düsturlara ve dinî hükümlere te'villerle ve maslahat var diyerek tağyiratta bulunmak selâmın hakikatına ters düşer. Düşmanın taarruzu müslümanları ittihada götürür ve dinine daha çok bağlar. Fakat müslüman kişilerin fasid te'villerle din namına yapacakları inhiraflar, ümmeti ve cemaatı tefrikaya düşürür ve büyük zarar verir.

Büyük İslâm ilmihali, fasık-ı mütecahire selâm vermenin mekruh olduğunu kaydeder. (sh: 450)

Kur'an okuyan, vaaz hutbe dinleyen, yemek yiyen, namaz kılan kimselere selâm vermek mekruhtur ve bu selâmı almak mecburiyeti de yoktur. *(Bak: Musafaha)*

"Bir meclisten ayrılırken de, selâm ile ayrılmak efdaldir." (B.İ.İ.449) *(Bak: T.T. 744. hadisi ve Ebu Davud 40. kitab 138 bab ve Tirmizi 40. kitab 10, 15 bablar ve İbn-i Hanbel 2/ 230, 287, 439; 3/438, 450)*

3324- Selâm kelimesi Kur'anın müteaddit âyetlerinde geçer. Ezcümle: Evlere girerken selâm verilmesini (24:27) , verilen selâma daha iyi mukabele edilmesini (4:86) âyetleri bildirir. Selâm, Allah'ın bir ism-i şerifidir: (59:23)

Bir hadiste:

" اَلسَّلاَمُ قَبْلَ السُّؤَالِ فَمَنْ بَدَاَكُمْ بِالسُّؤَالِ قَبْلَ السَّلاَمِ فَلاَ تُجِيبُهُ

Selâm sualden mukaddemdir. Bir kimse size selâm vermeden sual sormaya başlarsa ona cevap vermeyiniz." [281] buyuruluyor.

3325- Selâm bazı kimselerden iyilikle uzaklaşmak manasına da gelir. Yani ölçüsüz ve incitici konuşan cahillere, kâmil mü'minler, selâm derler. Yani bizden kimseye zarar yok, salah var derler. Ve münakaşasız ayrılırlar: (25:63) *(Bak: Hecr-i Cemil)*

Kur'an (4:94) âyeti, İslâmiyeti selâmı verene, küfrü zahir olmadıkça sen mü'min değilsin deyip aleyhinde tahakküm etmemek dersini verir.

3326- Selâm; kâinatta ezdadın içtimaından doğan ızdırabat içinde ve esbab âleminin ezici maddî ve manevî tagayyürat dalgaları arasında vaki ve muhtemel her türlü tehlikelerden kurtulup selâmette kalmayı ifade eden

281 H.G.hadis: 201 ve K.H. hadis: 1483

Kur'anî, küllî bir duadır. Evet her türlü tehlikelerin cevelangâhı olan bu âlem-i mihnet ve dar-ı imtihandan çıkıp Cennet'e giden insan, hiçbir ızdırab ve tehlike ihtimali olmayan dar-üs selâmı görünce, selâmet-i tammenin sonsuz kıymetini, mihnetler dolu olan bu dünyaya kıyasen anlayacak ve mezkûr manada neş'eli (selâm) nidalarıyla selâmlaşıp selâmetin sonsuz neş'esini duyup yaşayacaklardır. Kur'an müttakilere bu müjdeyi tebşir eder. Ezcümle (10:10) (13:24) (19:62) (25:75) (39:73) (56:26) âyetleri selâm ve selâmet neş'esini ihsas eder. (15:46) âyeti de müttakilerin Cennetlere kemal-i selâmet ve emniyetle gireceklerini müjdeler. Keza (6:127) (10:25) âyetleri de Cennet'in dar-üs selâm olduğunu sarahaten müjdeler. *(Bak: 132.p.) Ragıb'a göre hakiki selâm ve selâmet Cennet'te olur. (B.M. ci: 1, sh:2)*

3327- Selâmın, nur-u iman ile hissedilen geniş manasını, manevî bir haletin inkişafıyla hisseden Bediüzzaman, müşahedesini şöyle ifade eder:

" اَلْفُ اَلْفِ صَلاَةٍ وَاَلْفُ اَلْفِ سَلاَمٍ عَلَيْكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ cümlesi, namaz tesbihatında okunurken inkişaf eden latif bir nükteyi uzaktan uzağa gördüm. Tamamını tutamadım, fakat işaret nev'inden bir iki cümlesini söyliyeceğim. Gördüm ki: Gece âlemi, dünyanın yeni açılmış bir menzili gibidir. Yatsı namazında o âleme girdim. Hayalin fevkalâde inbisatından ve mahiyet-i insaniyenin bütün dünya ile alâkadarlığından, koca dünyayı, o gecede bir menzil gibi gördüm. Zihayatlar ve insanlar o derece küçüldüler, görünmeyecek derecede küçüldüler. Yalnız o menzili şenlendiren ve ünsiyetlendiren ve nurlandıran tek şahsıyet-i manevîye-i Muhammediyeyi (A.S.M.) hayalen müşahade ettim. Bir adam yeni bir menzile girdiği zaman menzildeki zatlara selam ettiği gibi binler selam (*) sana Ya Resulallah!" demeye bir arzuyu içimde çoşar buldum. Güya bütün ins ve cinnin adedince selâm ediyorum, yani sana tecdid-i biat, me'muriyetini kabul ve getirdiğin kanunlarına itaat ve evamirine teslim ve taarruzumuzdan selâmet bulacağını selâm ile ifade edip, benim dünyamın eczaları, zişuur mahlukları olan umum cin ve insi konuşturup, herbirerlerinin namına bir selâmı, mezkûr manalarla takdim ettim. Hem

---

* Zat-ı Ahmediye'ye (A.S.M.) gelen rahmet, umum ümmetin ebedî zamandaki ihtiyacatına bakıyor. Onun için gayr-ı mütenahi salât yerindedir. Acaba, dünya gibi koca, büyük ve gafletle karanlıklı, vahşetli ve halî bir haneye birisi girse; ne kadar tedehhüş, tevahhuş, telaş eder; ve birden o haneyi tenvir ederek enis, munis, habib, mahbub bir Yaver-i Ekrem sadırda görünüp, o hanenin Malik-i Rahim-i Kerimini o hanenin her eşyasıyla tarif edip tanıttırsa ne kadar sevinç, ünsiyet, sürur, ışık, ferah verdiğini Kıyas ediniz. Zat-ı Risaletteki salavlatın kıymetini ve lezzetini takdir ediniz!..

o getirdiği nur ve hediye ile, benim bu dünyamı, tenvir ettiği gibi, herkesin bu dünyadaki dünyalarını tenvir ediyor, nimetlendiriyor diye, o hediyesine şâkirane bir mukabele nev'inden "Binler salavat sana insin!" dedim. Yani senin bu iyiliğine karşı biz mukabele edemiyoruz, belki Hâlikımızın hazine-i rahmetinden gelen ve semavat ehlinin adedince rahmetler ana gelmesini niyaz ile şükranımızı izhar ediyoruz.... manasını hayalen hissettim.

3328- O Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) ubudiyeti cihetiyle -halktan Hakk'a teveccühü hasebiyle- rahmet manasındaki salâtı ister. Risaleti cihetiyle-Hak'tan halka elçiliği haysiyetiyle- selâm ister. Nasılki cin ve ins adedince selâma lâyık ve cin ve ins adedince umumi tecdid-i biatı takdim ediyoruz. Öyle de, semavat ehli adedince, hazine-i Rahmetten herbirinin namına bir salâta lâyıktır. Çünki getirdiği nur ile herbir şeyin kemali görünür ve herbir mevcudun kıymeti tezahür eder ve herbir mahlukun vazife-i Rabbaniyesi müşahede olunur ve herbir masnudaki makasıd-ı İlahiye tecelli eder.

Onun için herbir şey, lisan-ı hal ile olduğu gibi, lisan-ı kali de olsaydı, اَلصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ diyecekleri kat'i olduğundan biz umum onların namına; اَلْفُ اَلْفِ صَلَاةٍ وَ اَلْفُ اَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ بِعَدَدِ الْجِنِّ وَاْ نْسِ وَبِعَدَدِ الْمَلَكِ وَالنُّجُومِ manen deriz." (L.271) *(Bak: Tahiyyat)*

Bir atıf notu:

-Resulullah'a (A.S.M) salât ü selâm getirmenin hikmeti, bak: 3282.p.

3329- Hadis kitablarında şeairin mühimlerinden olan "selâm"a hayli yer verilmiştir. Ezcümle: Sahih-i Buhari 79. Kitab, l ilâ 9. ve 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22. babları ve S.M. 39. kitab ile 5. kitabda 34, 36, 37, 38. hadisler ve İbn-i Mace, 6. kitab, l. babda 1435. hadis ve 33. kitab, 12, 13, 14. bablar, selâmlaşmak ve selâm'a ait meseleler hakkındadır.

3330- SELEF-İ SALİHÎN سلفِ صالحين : Ehl-i Sünnet ve Cemaatin ilk rehberleri ve Tabiîn ile ashabın ileri gelenleri ve Tebe-i Tabiînden olan müslümanlar. Diğer bir ifade ile Hicretten sonra ilk üçasır içinde yaşamış olan müslümanlar ki, en faziletli zatlardır. Kelâm ilmi üleması, bu devreyi beşinci asra kadar kabul ederler. *(Bak: Sabıkîn-i İslâm, Sahabe ve T.T.ci:5 sh: 432'de 2. bölüm)*

3331- "Millet-i İslâm üçyüz seneye kadar mümtaz ve serfiraz ve beşyüz seneye kadar filcümle mazhar-ı kemaldir." (Mu.30)

"Malum olduğu üzere; her yüz seneye bir karn, bir asır denir. Hicret-i Nebeviyyeden itibaren zamanımıza kadar geçen müddet, on dört karn = asır teşkil etmektedir. Bu karnların en hayırlısı, -bir hadis-i şeriften müstefad olduğu üzere- birinci karndır, sonra ikinci ve daha sonra üçüncü karndır. Bunlara "Kurun-u Selase" denilir. Birinci karnda ashab-ı kiram bulunmuştur. Sahabe-i kiramdan en son vefat eden Ebuttufeyl Amir'dir ki, vefatı 100 senesine müsadiftir. İkinci karnda tabiîn yani ashab-ı kirama mülaki olmuş olan müslümanlar bulunmuşlardır. Tabiînden en son vefat eden zat da Halef İbn-i Halife'dir ki, vefatı 180 senesine müsadiftir. Üçüncü karnda da tebe-i tabiîn, yani tabiîni görmüş olan ehl-i İslâm bulunmuşlardır. Bu üç karnda sıdk ve adl, salah-ı hal galib bulunmuştur. Bu üç asırda İslâm hukuku, büyük inkişaflar göstermiş, bunlarda büyük müçtehidler yetişmiş, İslâm hukuku başlıca bir ilim halinde tedvin edilmiştir. Sahabe-i kiramdan bir çoklarına mülaki olan müslümanlara "kibar-ı tabiîn" bilahare dünyaya gelip pek azına mülaki olan müslümanlara da "sıgar-ı tabiîn" ünvanı verilmiştir." (H.İ.ci: l, sh:332)

İbn-i Mace, 36. Kitab-ül Fiten, 28. bab, 4058. hadis, ümmetin beş tabaka olduğunu kaydeder.

3332- SELEFİYE سلفيه : İtikadca Ehl-i Sünnet mezhebi üzerinde olan Sahabe ve Tabiîn'in gittikleri yol. Ve bu yolda giden fakihler, muhaddisler ve bu mezhebden olanlar. *Cenab-ı Hakk'ın varlığında ve diğer hususlarda Kur'an-ı Kerim âşikar ne söylemiş ise aynen kabul edenler. Bunlara "Eseriyye" de denir.

3333- Sonradan hak mezheblerin ortaya çıkması, Selefiye yolunu terketmek manasına gelmediği gibi, aksine Ehl-i Sünnet mezhebleri Selefiye yolunu tesbit ve muhafaza etmişlerdir. Zira Hulefa-yı Erbaa'dan sonra gittikçe genişleyen fikir ihtilafları karşısında, Selefiye yolunun tesbit ve muhafazası gerekli idi ve bu, tam sağlam bir şekilde de yapılmıştır. Ehl-i Sünnet ve Cemaat içinde bulunmayan ve doğrudan doğruya Kur'an'a bağlılıkla Selefiye yolundayız diye iddia eden bazı mezhebler de ortaya çıkmıştır. Bunlarla , Ehl-i Sünnet mezheblerini karıştırmamak gerektir. *(Bak: Mezheb)*

3333/1- SELMAN-İ FARİSÎ سلمان فارسي **:** İran'ın İsfahan şehrinde doğmuş olan büyük bir sahabe. Evvelce ateşperestti, sonra Hristiyan oldu. Daha sonra papazların nasihatıyla İslâmiyetin geleceğini anlamıştı ve arıyordu. Yeni Peygamber'e (A.S.M.) kavuşmak için Şam'dan Hicaz'a geldi ve orada kendisini köle yaptılar. Peygamber (A.S.M.) Medine'ye geldiğinde müslüman oldu ve Resulullah onu satın alıp azad etti. İslâmiyete çok hizmetleri vardır. (R.A.) (Hi.35) tarihinde Medayin'de vefat etmiştir.

3334- SEMAVAT سموا **:** (Sema c.) Gökler. Her şeyin sakfı. Gölgelik. Bulut ve emsali örtü. *(Bak: Burc, Ebvab-ı Sema, Kâinat, Yıldız)* (Bu mevzuda fennî malumatın verilmemesinin sebebi, 4003.p.da belirtilmiştir, oraya bakınız)

"Gök kelimesinden de yükseklik anlar isek de, bu kelimenin iştikakı renk manasına olan göklükle alâkadar olduğu ve sema ise mutlak yükseklik manasına olan sümüv'den müştak bulunduğu için gök tabirinde tecsim, sema tabirinde yükseklik manaları daha bariz olduğundan, gök demek her zaman sema demenin yerini tutmaz." (E.T.5234)

3335- Semavatta herbiri birer ayrı âlemin arşı olan sema tabakaları vardır. "Evet en küçük tabakat-ı mahlukattan olan zerrattan; ta semavata ve semavatın birinci tabakasından, ta arş-ı azama kadar birbiri üstünde teşkilat var. Her bir sema, bir ayrı âlemin damı ve rububiyet için bir arş ve tasarrufat-ı İlahiye için bir merkez hükmündedir.

O dairelerde ve o tabakatta çendan ehadiyet itibariyle bütün esma bulunabilir. Bütün ünvanlarla tecelli eder. Fakat nasılki adliyede hâkim-i âdil ünvanı asıldır, hâkimdir. Sair ünvanlar orada onun emrine bakar, ona tabidir.

Öyle de herbir tabakat-ı mahlukatta, herbir semada bir isim, bir ünvan-ı İlahî hâkimdir. Sair ünvanlar da onun zımnındadır. Meselâ: İsm-i Kadir'e mazhar Hazret-i İsa Aleyhisselâm, hangi semada Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm ile görüştü ise; işte o sema dairesinde Cenab-ı Hak Kadir ünvanıyla bizzat orada mütecellidir. Meselâ: Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın makamı olan sema dairesinde en ziyade hükümferma, Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın mazhar olduğu "Mütekellim" ünvanıdır ve hakeza.." (S.564)

3336- Ve keza "feza-yı ulvi, bilittifak "esir"ile doludur. Ziya, elektrik hararet gibi sair seyyalat-ı latife, o fezayı dolduran bir maddenin vücuduna de-

lalet eder. Meyveler ağacını, çiçekler çimenlerini, sünbüller tarlalarını, balıklar denizini bilbedehahe gösterdiği gibi; şu yıldızlar dahi bizzarure menşe'lerini, tarlasını, denizini, çimengâhının vücudunu, aklın gözüne sokuyorlar. Madem âlem-i ulvide muhtelif teşkilat var. Muhtelif vaziyetlerde muhtelif ahkâmlar görünüyor. Öyle ise, o ahkâmların menşe'leri olan semavat, muhteliftir.İnsanda cisimden başka nasıl akıl, kalb, ruh, hayat hafıza gibi menavi vücutlarda var. Elbette insanı Ekber olan alemde ve şu insan meyvesinin şeceresi olan kâinatta âlem-i cismaniyetten başka âlemler var. Hem âlem-i arzdan, ta Cennet âlemine kadar herbir âlemin, birer seması vardır." (S.569)

3337- "Elhasıl: Esirden yapılmış elektrik, ziya, hararet, cazibe gibi seyyalat-ı latifenin medarı olmuş ve hadiste اَلسَّمَاءُ مَوْجٌ مَكْفُوفٌ [282] işaretiyle, seyyarat ve nücumun harekâtına müsait olmuş ve Samanyolu denilen مَجَرَّةُالسَّمَاء dan ta en yakın seyyareye kadar, muhtelif vaziyet ve teşekkülde yedi tabaka, herbir tabaka âlem-i Arz'dan, ta âlem-i berzaha, âlem-i misale; ta âlem-i âhirete kadar birer âlemin damı hükmünde birer semanın bulunması, hikmeten, aklen iktiza eder." (S.569)

3338- Semavatın sekenelerinden "melaike için deriz ki: Seyyarat içinde mutavassıt ve yıldızlar içinde küçük ve kesif olan küre-i arz, mvcudat içinde en kıymetdar ve nurani olan hayat ve şuur, hesabsız bir surette onda bulunuyorlar Elbette karanlık bir hane hükmünde olan şu arza nisbeten müzeyyen kasırlar, mükemmel saraylar hükmünde olan yıldızlar ve yıldızların denizleri olan gökler; zişuur ve zihayat ve pek kesretli ve muhtelif-ül ecnas olan melaike ve ruhanilerin meskenleridir." (S.569)

3339- Ve keza, yeryüzündeki mahlukat ve masnuatın manevî tezgahları ve küllî kanunları, ulvi âlemler olan semavatta olduğu gibi; netaic ve semeratının mahzenleri de oradadır. *(Bak: 548.p.)*

3340- "Seb'a semavat" hakkında âyetlerden birkaç not:

- "Seb'a semavat" ifadesi, yani semavatın yedi tabaka olarak yaratılmış olduğu: (2:29 (67:3) (71:15)

-Yedi sema ve yer ve içindekilerin Allah'ı tesbih etmeleri: (17:44)

---

282 Tirmizi tefsir-i sure/57, 1 ve Ahmed Bin Hanbel 2/270

- "Rabb-üs Semavat-is Seb'i" ifadesi: (23:86) سَبْعَ سَمَوَا ٍ فِى يَوْمَيْنِ *ifadesi: (41:12)*

- Yedi tabaka, yedi yol, yedi sistem (manzume, meslek) manalarında سَبْعَ طَرَائِقِ *tabiri: (23:17)*

3341- "Semavatın dokuz tabakadan ibaret olduğu, eski hikmetin hurafelerinden biridir. Onların o hurafevari fikirleri, efkâr-ı ammeyi istila etmişti. Hatta bazı müfessirler, bazı âyetlerin zahirini onların mezheblerine meylettirmişlerdir. Hikmet-i cedide ise, feza denilen şu boşlukta yalnız yıldızların muallak bir vaziyette durmakta olduklarına kaildir. Bunların mezhebinden semavatın inkârı çıkıyor. Ve bu iki hikmetin birisi ifrata varmışsa da ötekisi tefritte kalmıştır. Şeriat ise, Cenab-ı Hakk'ın yedi tabakadan ibaret semavatı halketmiş olduğuna hâkimdir ve yıldızların da balık gibi o semalar denizlerinde yüzmekte olduklarına kaildir. Hadis ise semanın مَوْجٌ مَكْفُوفٌ (*) den ibaret bulunduğunu emrediyor. Şu hak olan mezhebin, "Altı Mukaddeme" ile tahkikatını yapacağız:

3342- Birinci Mukaddeme: Şu geniş boşluğun "esir" ile dolu olduğu, fennen ve hikmetten sabittir.

İkinci Mukaddeme: Ecram-ı ulviyenin kanunlarını rabteden ve ziya ve hararetin emsalini neşr ve nakleden fezayı doldurmuş bir madde mevcuddur.

Üçüncü Mukaddeme: Madde-i esiriyenin, yine esir olarak kalmak şartıyla, sair maddeler gibi muhtelif teşekkülatı ve ayrı ayrı nevi'leri vardır. Buhar ile su ve buzun teşekkülatları gibi

3343- Dördüncü Mukaddeme: Ecram-ı ulviyeye dikkat edilirse, tabakaları arasında muhalefet görünür. Evet yeni teşekküle ve in'ikada başlamış milyarlarca yıldızlardan ibaret Kehkeşan ile anılan tabaka-i esiriye, sabit yıldızların tabakasına muhaliftir. Bu da, manzume-i şemsiyenin tabakasına ve hakeza yedi tabakaya kadar birbirine muhalif tabakalar vardır.

3344- Beşinci Mukaddeme: Araştırmalar neticesinde sabit olmuştur ki: Bir maddede teşkil, tanzim, tesviyeler vaki olursa, birbirine muhalif tabakalar husule gelir. Bir madenden, kül, kömür, elmas meydana gelir; ateşten alev,

* Bak: 282 no.lu dipnot

duman husule gelir. Müvellidülma' ile müvellidülhumuzanın imtizacından su, buz, buhar tevellüd eder.

Altıncı Mukaddeme: Şu müteaddid emarelerden anlaşıldı ki; semavat, müteaddiddir, şeriat sahibi de, yedidir demiştir; öyle ise yedidir. Maahaza yedi, yetmiş, yediyüz sayıları Arab üslublarında kesret için kullanılır.

3345- Arkadaş! Pek geniş bulunan Kur'an-ı Kerim'in hitablarına, manalarına, işaretlerine dikkat edilmekle bir amiden tut bir veliye kadar bütün tabakat-ı nâsa ve umum efkâr-ı ammeye olan müraatları, okşamaları fevkalâde hayrete, taaccübe mucibdir.

Meselâ: سَبْعَ سَمَوَاٍ kelimesinden bazı insanlar hava-i nesimiyenin tabakalarını fehmetmiştir; öbür bazı da, arzımız ile arkadaşları olan hayattar küreleri ihata eden nesimî küreleri fehmetmiştir; bir kısmı da, seyyarat-ı seb'ayı fehmetmiştir; bir kısım da manzume-i şemsiye içinde esirin yedi tabakasını fehmetmiştir. Bir kısmıda şu bildiğimiz manzume-i şemsiye ile beraber altı tane daha manzume-i şemsiyeyi fehmetmiştir; bir kısım da esirin teşekkülatı yedi tabakaya inkısam ettiğini fehmetmiştir.

Hülasa: Herbir kısım insanlar, istidadlarına göre feyz-i Kur'andan hisselerini almışlardır. Evet Kur'an-ı Kerim bütün şu mefhumlara şamildir diyebiliriz." (İ.İ.189)

3346- Mevzumuzla alâkalı diğer bir mesele: "Semavat gibi Arz'ın da yedi tabaka olmasıdır. Şu mes'ele, yeni zamanın feylesoflarına hakikatsız görünüyor. Onların arza ve semavata dair olan fenleri kabul etmiyor. Bunu vasıta ederek bazı hakaik-ı Kur'aniyeye itiraz ediyorlar. Buna dair muhtasaran bir kaç işaret yazacağız.

Birincisi: Evvela: Âyetin manası ayrıdır ve o manaların efradı ve masadakları ayrıdır. İşte o külli mananın müteaddit efradından bir ferdi bulunmazsa, o mana inkâr edilmez. Semavatın yedi tabakasına ve arzın yedi katına dair mana-yı küllisinin çok efradından yedi masadak zahiren görünüyor. Saniyen: Âyetin sarahatında "yedi kat arz" dememiş.

اَللّٰهُ الَّذِىخَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاٍ وَمِنَ اْ رْضِ مِثْلَهُنَّ (65:12) ilâahir. Âyetin zahiri diyor ki: "Arzı da o seb'a semavat gibi halketmiş ve mahlukatına mesken ittihaz etmiş." Yedi tabaka olarak halkettim, demiyor. Misliyet ise, mahlukıyet ve mahlukata meskeniyet cihetiyle bir teşbihtir.

3347- İkincisi: Küre-i Arz her ne kadar semavata nisbeten çok küçüktür, fakat hadsiz masnuat-ı İlahiyenin meşheri, mazharı, mahşeri, merkezi hükmünde olduğundan; kalb cesede mukabil geldiği gibi, Küre-i Arz dahi, koca hadsiz semavata karşı bir kalb ve manevî bir merkez hükmünde olarak mukabil gelir. Onun için zeminin küçük mikyasta eskidenberi yedi iklimi; hem Avrupa, Afrika, Okyanusya, İki Asya, iki Amerika namlarıyla maruf yedi kıt'ası; hem denizle beraber Şark, Garb, Şimal, Cenub, bu yüzdeki ve Yeni Dünya yüzündeki malum yedi kıt'ası; hem merkezinden ta kışr-ı zahirîye kadar hikmeten, fennen sabit olan muttasıl ve mütenevvi yedi tabakası, hem zihayat için medar-ı hayat olmuş yetmiş basit ve cüz'î unsurları tazammun edip ve "yedi kat" tabir edilen meşhur yedi nevi külli unsuru; hem dört unsur denilen su, hava nar, toprak (türab) ile beraber, "mevalid-i selase" denilen maadin, nebatat ve hayvanatın yedi tabakaları ve yedi kat âlemleri; hem cin ve ifrit vesair muhtelif zişuur ve zihayat mahlukların âlemleri ve meskenleri olduğu çok kesretli ehl-i keşf ve ashab-ı şuhudun şehadetiyle sabit yedi kat arzın âlemleri *(Bak:211. P.)* hem Küre-i Arzımıza benziyen yedi küre-i uhra dahi bulunmasına, zihayata makarr ve mesken olmasına işareten yedi tabaka, yani yedi küre-i arziye bulunmasına işareten Küre-i Arz dahi, yedi tabaka âyat-ı Kur'aniyeden fehmedilmiştir. (*) *(Bak: 267, 3351. P.lar)*

İşte yedi nevi ile yedi tarzda Arz'ın yedi tabakası mevcud olduğu tahakkuk ediyor. Sekizincisi olan âhirki mana, başka nokta-i nazarda ehemmiyetlidir. O yedide dahil değildir.

3348- Üçüncüsü: Madem Hakîm-i Mutlak israf etmiyor, abes şeyleri yaratmıyor. Ve madem mahlukatın vücudları zişuur içindir ve zişuurla kemalini bulur ve zişuurla şenlenir ve zişuurla abesiyetten kurtulur. Ve madem bilmüşahede o Hakîm-i Mutlak, o Kadir-i Zülcelal, hava unsurunu, su âlemini, toprak tabakasını hadsiz zihayatlarla şenlendiriyor. Ve madem hava ve su, hayvanatın cevelanına mani olmadığı gibi, toprak, taş gibi kesif maddeler, elektrik ve röntgen gibi maddelerin seyrine mani olmuyorlar. Elbette o Hakîm-i Zülkemal, o Sani-i Bîzeval, Küre-i arzımızın merkezinden tut, ta mes-

* Mezkûr yedi dünya, Keşf-ül Hafa 316. Hadiste izahatıyla zikredilir. Sahih-i Buhari 96. Kitab-üt Tevhid, 34. Babında: "ard-us sâbia" şeklinde ifade edilir. Bu arzlarda insanın bulunup bulunmaması hususunda, Elmalılı Hamdi Efendi E.T.5078'de "Allah Bilir" der. Yedi arz ve semavatın sıfatı: Tirmizi 44. Kitab, sure: 57, 69 hadis: 1 ve İbn-i Hanbel, Evvel/sh: 206, Sani/sh: 370. (Hazırlayanlar)

kenimiz ve merkezimiz olan bu kışr-ı zahirîye kadar birbirine muttasıl yedi küllî tabakayı ve geniş meydanlarını ve âlemlerini ve mağaralarını boş ve halî bırakmaz. Elbette onları şenlendirmiş. O âlemlerin şenlenmesine münasib ve muvafık zişuur mahlukları halkedip orada iskan etmiştir.

O zişuur mahluklar, mademki melaike ecnasından ve ruhanî envalarından olmak lâzım gelir. Elbette en kesif ve en sert tabaka, onlara nisbeten, balığa nisbeten deniz ve kuşa nisbeten hava gibidir. Hatta zeminin merkezindeki müdhiş ateş dahi, o zişuur mahluklara nisbeti, bizlere nisbeten Güneşin harareti gibi olmak iktiza eder. O zişuur ruhanîler nurdan oldukları için, nar onlara nur gibi olur.

3349- Dördüncüsü: Onsekizinci Mektub'da tabakat-ı Arzın acaibine dair ehl-i keşfin tavr-ı akıl haricinde beyan ettikleri tasvirata dair bir temsil zikredilmiştir. Hülasası şudur ki: Küre-i Arz, âlem-i şehadette bir çekirdektir; âlem-i misaliye ve berzahiyede bir büyük ağaç gibi, semavata omuz omuza vuracak bir azamettedir. Ehl-i keşfin Küre-i Arzda ifritlere mahsus tabakasını bin senelik bir mesafe görmeleri, alem-i Şehadete ait küre-i arzın çekirdeğin de değil belki alem-i misalîdeki dallarının ve tabakalarının tezahürüdür. Madem Küre-i Arzın zahiren ehemmiyetsiz bir tabakasının böyle başka âlemde azametli tezahüratı var; elbette yedi kat semavata mukabil yedi kat denilebilir ve mezkûr noktaları ihtar için îcaz ile i'cazkârane bir tarzda âyat-ı Kur'aniye, semavatın yedi tabakasına karşı bu küçücük arzı mukabil göstermekle işaret ediyor." (L.64-66)

Bir atıf notu:

-Arzın insanla kazandığı manevî değer, bak:274. P.

3350- "Eski hikmet, semavatı dokuz tasavvur edip, lisan-ı şer'îde Arş ve Kürsi, yedi semavat ile beraber kabul edip acib bir suretle semavatı tasvir etmiştiler. O eski hikmetin dâhî hükemasının şa'şaalı ifadeleri, nev'-i beşeri çok asırlar müddetince tahakkümleri altında tutmuşlar. Hatta çok ehl-i tefsir âyatın zahirlerini onların mezhebine göre tevfik etmeye mecbur kalmışlar. O suretle Kur'an-ı Hakîm'in i'cazına bir derece perde çekilmişti. Ve hikmet-i cedide namı verilen yeni felsefe ise, eski felsefenin mürur ve ubura ve hark ve iltiyama kabil olmıyan semavat hakkındaki ifratına mukabil tefrit edip, semavatın vücudunu âdeta inkâr ediyorlar. Evvelkiler ifrat, sonrakiler tefrit edip hakikatı tamamıyla gösterememişler. Kur'an-ı Hakîm'in hikmet-i kudsiyesi ise, o ifrat ve tefriti bırakıp, hadd-i vasatı ihtiyar edip der ki: Sani-i Zülcelal, yedi kad semavatı halketmiştir. Hareket eden yıldızlar ise, balıklar

gibi sema içinde gezerler ve tesbih ederler. Hadiste السَّمَاءُ مَوْجٌ مَكْفُوفٌ (*) denilmiş. Yani: "Sema, emvacı karardade olmuş bir denizdir." (L.66)

3351- Akıl sahibi olan şahsı bildiren مَنْ zamirinin ve göklerde ve yerde kimler varsa mealindeki cümlelerin geçtiği âyetler:

-(3:83) (10:66) (13:15) (19:93) (21:19) (22:18) (24:41) (27:65, 87) (30:26) (39:68) (55:29)

-Semavatta dabbe: (42:29) "Bu ayetin zahirine göre göklerde de hayvanat vardır. Mücahit de buna kail olmuştur. Diğer bazıları ise semevattaki dabbeden murad havada uçuşan hayvanat olduğuna zâhib olmuşlarsa da böyle bir te'vile zaruret yoktur." (E.T.4242)

-Kur'an (21:32) âyetinde: Sakf-ı mahfuz ve bir levha-i ibret olarak yaratılan semayı tefekkür etmekten i'raz edenler takbih edilir.

3352- Kur'anda zikredilen sema-i dünya hakkında şu bilgi veriliyor:

"Sema-i dünya terkibini dünyanın seması demek gibi izafet terkibi zannederek yanlış anlamağa alışmış olanlar, bizim buna dünya sema dememizi tuhaf bulurlarsa da, biz bunun doğrusu "dünya" sıfat, "sema" mevsuf olarak sıfat terkibi olduğunu anlatmak için yukarıdan beri dünya sema demeyi tercih eyledik ki; hayat-ı dünyaya dünya hayat dememiz de böyledir. Gerçi dünya lafzı lisanımızda olduğu gibi sıfat-ı galibe kabilinden isim olarak dahi isti'mal olunursa da, Kur'anda hep sıfat olarak zikredilmiş olduğundan o mazmunu muhafaza lâzımdır.

Dünya, ednanın müennesi ism-i tafdil olup denaet yahud dünüvvden müştak olmasına nazaran, en aşağı yahud en yakın sema demek olur." (E.T.5188)

3353- Hem "(67:5) وَلَقَدْ زَيَّنَاالسَّمَاءَ الدُّنْيَا âyetinde, semayı dünyaya izafe ile tavsif etmesi ve dünyanın âhiret ile mukabil tutulması ile işaret eder ki; sema-i dünyadan başka altı tabaka semavat-ı âherler; berzahtan ta Cen-

* 282 no.lu dipnota bak.

net'e kadar olan başka âlemlere bakıyorlar ve şu görünen gökyüzü, bütün yıldızlarıyla ve tabakatıyla - Alluh'u a'lem- yalnız bu dünyanın seması olsa gerektir." (M.Nu.272)

3354- "Sema-i dünya" ifadesi Kur'anda (37:6) ve (41:12) âyetlerinde de geçer.

3355- Beşerin teknik terakki ile semaya teveccühü hakkında Kur'an ve ehadiste bazı gizli remizler vardır. Ezcümle Kur'an (38:10,11) âyetleri, tekniğine güvenerek gururlanan ve Malik-i Semavat'ın saltanatından gafil olan beşerin semaya teveccüh edeceğine ve o devirdeki birbirine zıd siyası hizibleriyle hezimete mahkûm iktidarlarına ve dünyevi menfaat için birleşen devletlerine (Kur'anın her asra bakan mana külliyeti kaidesine binaen) remzeder. Aynı surenin 14. Âyetine kadar olan devamında, bu hiziblerin geçmişteki azgın emsallerinin devamı olduklarını da ihtar ediyor.

Aynı surenin 10. Âyetinde geçen: فَلْيَرْتَقُوافِىأَسْبَابِ ifadesi semavatta Allah'ın koyduğu sebeb ve kanunlara ve semada vaz'olunan mizana *(Bak: Kur'an 55:7)* yapışarak ve içine girerek göğe yükselmekle alâkalı müteşabih nev'inden bazı rivayetler de vardır. Meselâ Sahih-i Müslim'de nakledilen hadisin bir kısmı olan şu ifade gayet manidardır:

هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِى السَّمَاءِ فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ
اِلَى السَّمَاءِ فَيَرُدُّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مَخْضُوبَةً دَمًا

"Yani: Şimdi gelin de gökte bulunanları öldürelim (derler) ve oklarını gökyüzüne doğru atarlar. Allah onların oklarını bir kan ile boyanmış olarak kendilerine döndürür." (S.M. ci.8, sh: 481, hadis no:111)

Hadiste geçen (nüşşab), uzak menzile atılan ve ucuna maden geçirilen temrenli oktur ki, teknik dünyanın fezaya fırlattıkları oklarına (füze v.s. âlet ve cihazatlarına) da telmih vardır. Hadiste adı geçen ok'un akıllı imiş gibi sahiblerine geri döndürülmesi, bu makamda çok manidar düşmüştür.

Yaş ve kuru herşey içinde bulunan Kur'an, *(Bak: 6:59)* beşerin teknik terakkisine de gizli işaretlerle elbette temas edecektir. Evet (15:14, 15) (40:36, 37) (55:33) (84:18, 19) ve emsali âyetler, teknik terakkiyata da ince remizlerle baktığı düşünülebilir.

3356- Hem "arzın semavatla alâkası, muamelesi olup aralarında çok büyük irtibat vardır. Evet arza gelen ziya, hararet, bereket vesaire, semavattan geliyor. Arzdan da semaya dualar, ibadetler, ruhlar gidiyor. Demek aralarında cereyan eden ticarî muameleden anlaşılıyor ki; arzın sakinleri için semaya çıkmaya bir yol vardır ki, enbiya, evliya, ervah cesedlerinden tecerrüd ile semavata uruc ederler." (M.N.204)

3357- Ve keza "bu güzel âlemin bir maliki bulunmaması muhal olduğu gibi, kendisini insanlara bildirip tarif etmemesi de muhaldir. Çünki insan malikin kemalatına delalet eden âlemin hüsnünü görüyor; ve kendisine beşik olarak yaratılan Küre-i Arzda istediği gibi tasarruf eden bir halifedir. Hatta sema-i dünyada dahi aklıyla çalışıyor ve küçüklüğüyle, zaafiyetiyle beraber hârika tasarrufat-ı acibesiyle eşref-i mahlukat ünvanını almıştır." (M.N.138)

Bir atıf notu:

-Semavat âlemi, yalnız âlem-i cismanîye bakmıyor, bak: 1018. P.

3358- SEMUD ثمود : (Sümud) Kur'anda ismi geçen bir kavim adı. Salih Peygamber'in (a.s.) kavmi *(Bak: Salih (A.S.)*

Elmalılı Hamdi Yazır (11:61) âyetinin tefsirinde şu malumatı veriyor:

"Semud, Arabdan bir kabile olup büyük babaları Semud İbn-i Amir İbn-i İrem İbn-i Sam'ın ismini almışlardır. Diğer bir kavle göre de, az su demek olan "semed'den me'huz olup sularının azlığından dolayı bu namı almışlardır. Salih Aleyhisselâm'ın nesebi de "Salih İbn-i Ubeyd İbn-i Esef İbn-i Maşıh İbn-i Ubeyd İbn-i Cader İbn-i Semud olup kavm-i Semud'un eşrafından imiş." (E.T.2796)

(91:11) كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَيهَا âyetinin tefsirinde şu bilgi veriliyor:

"Mükerreren geçtiği üzere Semud, Arab-ı baideden, yani tamamen helâk ve münkarız olmuş ve helâkleri kıssası dillere destan olarak kalmış meşhur bir kavimdir. Müteaddid surelerde beyan olunduğu üzere Allah Teala onlara Peygamber olarak Salih Aleyhisselâm'ı ba's buyurmuş, sıdkına âyet, mu'cize istediklerinde:

هَذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِى اَرْضِ

اللّٰهِ وَا ۟ تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَا ۢ بٌ اَلِيمٌ

(7:73) buyurulduğu vechile, bir Allah nakası, hârikulâde bir dişi deve âyet olarak gösterilmiş ve (26:155) لَهَاشِرْ ۢ بٌ وَلَكُمْ شِرْ ۢ بُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ mucebince onun suvarılmasına münavebe suretiyle bir gün tahsis olunmuş ve Allah'ın arzında yayılmak üzere bırakılması ve kötülüklerle dokunulmaması, dokunulduğu takdirde elîm bir azab geleceği haber verilmiş idi." (E.T.5863)

3359- İşte bunun gibi pekçok peygamberlerin hakka davetlerine karşı kavimlerinin isyanlarına verilen ceza ve helaketlerini Kur'an tekraren ibret nazarlarına arzettiği kıssaların mühimlerinden olan Semud kavmi hakkında da çok âyetler vardır. Ezcümle, Semud kavminin ibretlik cezaları: (51:43 ilâ 45) âyetlerinde zikredilir.

3360- SEPTİSİZM ستيسيزم : Fls: Müsbet veya menfi hiçbir kat'i hükme varamıyan ve daim şüphe içinde olmayı kabul eden sapık felsefe sistemi. Şüphecilik. Osmanlıca: Hisbaniye, reybiye. *(Bak: Feylesof)*

SETR-İ AVRET ستر عورة : *(Bak: Avret)*

3361- SEVAB ثوا : Yapılan amelin karşılığı. Ceza. Amellerinin karşılığı olarak insana rücu' eden şey. Hayır. Hayırlı iş. Allah (C.C.) tarafından mükâfatlandırılacak doğruluk ve iyilik karşılığı. Allah'ın (C.C.) rızasını kazanmağa mahsus iyi amel.

Amelin karşılığını vermek manasında olarak en çok hayırda kullanılır. Şerde kullanılınca daha çok, tehekküm ifade eder. *(Bak: Ashab-ı Yemin, Cevşen-ül Kebir, Dua, Hasenat, Sadaka, Şuhur-u Selase, Zikir)*

Bir atıf notu:

-Ramazanda sevab-ı a'malin çokluğu, bak: 3010. P.

3362- Amellerin sevabına dair ve bazı surelerin faziletleri hakkında gelen rivayetlerde mübalağa zannedilen noktalar hakında Hz. Bediüzzaman şu izahatı veriyor:

"Mesail-i imaniyeden bir kısmın netaici, şu mukayyed ve dar âleme bakar. Diğer bir kısmı, geniş ve mutlak olan âlem-i âhirete bakar. Amellerin fazilet ve sevabına dair ehadis-i şerifenin bir kısmı tergib ve terhibe münasib bir te'sir vermek için belagatlı bir üslupta geldiğinden dikkatsiz insanlar onları mübalağalı zannetmişler. Halbuki bütün onlar ayn-ı hak ve mahz-ı hakikat olduklarından mücazefe ve mübalağa, içlerinde yoktur. Ezcümle, en ziyade insafsızların zihnini kurcalayan şu hadistir ki:

لَوْ وَزِنَتِ الدُّنْيَا عِنْدَ اللّٰهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا
شَرِبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةَ مَاءٍ (*)

-ev kema kal- Meal-i şerifi: "Dünyanın Cenab-ı Hakk'ın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsa idi, kâfirler bir yudum suyu ondan içmiyecek idiler." Hakikatı şudur ki: عِنْدَ اللّٰهِ tabiri, âlem-i bekadan demektir. Evet âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar bir nur madem ebedîdir; yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla müvazene değil, belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususi dünyasını, âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlahîye ve bir ihsan-ı İlahîye müvazeneye gelmediği demektir. Hem dünyanın iki yüzü var, belki üç yüzü var. Biri Cenab-ı Hakk'ın esmasının ayineleridir. Diğeri: Âhirete bakar, âhiretin tarlasıdır. Diğeri; fenaya, ademe bakar. Bildiğimiz marzi-yi ilahî olmıyan, ehl-i dalaletin dünyasıdır. Demek esma-i Hüsnanın ayineleri ve Mektubat-ı Samedaniye ve âhiretin mezraası olan koca dünya değil; belki âhirete zıd ve bütün hatiatın menşei ve beliyyatın menbaı olan dünyaperestlerin dünyasının âlem-i âhirette ehl-i imana verilen sermedî bir zerresine değmediğine işarettir. İşte en doğru ve ciddi şu hakikat nerede ve insafsız ehl-i ilhadın fehmettikleri mana nerede! O insafsız ehl-i ilhadın en mübalağa, en mücazefe zannettikleri mana nerede!

3363- Hem meselâ: İnsafsız ehl-i ilhadın mübalağa zannettikleri, hatta muhal bir mübalağa ve mücazefe tevehhüm ettikleri biri de, amellerin sevabına dair ve bazı surelerin faziletleri hakkında gelen rivayetlerdir. Meselâ: "Fatihanın Kur'an kadar sevabı vardır." "Sure-i İhlas, sülüs-ü Kur'an", "Sure-i İza Zülziletil-ardu, rubu", "Sure-i Kul ya eyyühel-kâfirun, rubu",

* Bak: 76 no.lu dipnot.

"Sure-i Yasin, on def'a Kur'an kadar" olduğuna rivayet vardır. İşte insafsız ve dikkatsiz insanlar demişler ki: "Şu muhaldir. Çünki Kur'an içinde Yasin ve öteki faziletli olanlar da vardır. Onun için manasız olur!"

Elcevab: Hakikatı şudur ki: Kur'an-ı Hakîm'in herbir harfinin bir sevabı var, bir hasenedir. Fazl-ı ilahîden o harflerin sevabı sünbüllenir, bazan on tane verir, bazan yetmiş, bazan yediyüz (Âyetül-Kürsî harfleri gibi), bazan binbeşyüz (Sure-i İhlas'ın harfleri gibi), bazan onbin (Leyle-i Berat'ta okunan âyetler ve makbul vakitlere tesadüf edenler gibi) ve bazan otuzbin, meselâ haşhaş tohumunun kesreti misillü Leyle-i Kadir'de okunan âyetler gibi. Ve "o gece bin aya mukabil" işaretiyle bir harfinin o gecede otuzbin sevabı olur anlaşılır. İşte Kur'an-ı Hakîm, tezauf-u sevabıyla beraber elbette müvazeneye gelmez ve gelemiyor. Belki asıl sevabı ile bazı surelerle müvazeneye gelebilir. Meselâ: İçinde mısır ekilmiş bir tarla farzedelim ki, bin tane ekilmiş. Bazı habbeleri yedi sünbül vermiş farzetsek, herbir sünbülde yüzer tane olmuş ise, o vakit tek bir habbe bütün tarlanın iki sülüsüne mukabil oluyor. Meselâ: Birisi de on sünbül vermiş, herbirinde ikiyüz tane vermiş, o vakit birtek habbe asıl tarladaki habbelerin iki misli kadardır. Ve hakeza kıyas et.

3364- Şimdi Kur'an-ı Hakîm'i nurani, mukaddes bir mezraa-i semaviye tasavvur ediyoruz. İşte herbir harfi asıl sevabıyla birer habbe hükmündedir. Onların sünbülleri nazara alınmayacak. Sure-i Yasin, İhlas, Fatiha, Kul ya eyyühel-kâfirun, İza Zülziletil-ardu gibi sair faziletlerine dair rivayet edilen sure ve âyetlerle müvazene edilebilir.

Meselâ: Kur'an-ı Hakîm'in üçyüzbin altıyüzyirmi harfi olduğundan Sure-i ihlas besmele ile beraber altmış dokuzdur. Üç defa altmış dokuz, ikiyüzyedi harftir. Demek Sure-i İhlas'ın herbir harfinin haseneleri binbeşyüze yakındır. İşte Sure-i Yasin'in hurufatı hesab edilse, Kur'an-ı hakîm'in mecmu-u hurufatına nisbet edilse ve on defa muzaaf olması nazara alınsa şöyle bir netice çıkar ki: Yasin-i Şerif'in herbir harfi takriben beşyüze yakın sevabı vardır. Yani o kadar hasene sayılabilir. İşte buna kıyasen başkalarını dahi tatbik etsen, ne kadar latif ve güzel ve doğru ve mücazefesiz bir hakikat olduğunu anlarsın. *(Kur'an'ın her bir harfinin on sevabı var, bak: 2132, 3590. P.lar)*

3365- Onuncu Asıl: ekser taife-i mahlukatta olduğu gibi, ef'al ve a'mal-i beşeriyede bazı hârika fertler bulunur. O fertler eğer iyilikte ileri gitmişse, o nevilerin medar-ı fahrleridir. Yoksa medar-ı şeametleridir. Hem gizleniyorlar. Adeta birer şahs-ı manevî, birer gaye-i hayal hükmüne geçerler. Sair fertlerin herbirisi o olmağa çalışır ve o olmak ihtimali var. Demek o mü-

kemmel hârika fert; mutlak, mübhem bulunup heryerde bulunması mümkün. Şu ibham itibariyle mantıkça kazıye-i mümkine suretinde külliyetine hükmedilebilir. Yani herbir amel şöyle bir netice verebilmesi mümkündür: Meselâ "Kim iki rek'at namazı filan vakitte kılsa, bir hac kadardır." İşte iki rek'at namaz bazı vakitte bir hacca mukabil geldiği hakikattır. Herbir iki rek'at namazda bu mana külliyet ile mümkündür. Demek şu nevideki rivayetler, vukuu bilfiil daimî ve küllî değil. Zira kabulün madem şartları vardır, külliyet ve daimîlikten çıkar. Belki ya bilfiil muvakkattır, mutlaktır veyahut mümkinedir, külliyedir. Demek şu nevi ehadisteki külliyet ise, imkân itibariyledir. Meselâ: "Gıybet, katil gibidir." Demek gıybette öyle bir fert bulunur ki, katil gibi bir zehr-i katilden daha muzırdır. Meselâ: "Bir güzel söz, bir abdi azad etmek gibi bir sadaka-i azîmenin yerine geçer." Şimdi tergib ve teşvik için o mübhem ferd-i mükemmel, mutlak bir surette heryerde bulunmasının imkânını vaki bir surette göstermekle, hayra şevki ve şerden nefreti tahrik etmektir. Hem de şu âlemin mikyasiyle âlem-i ebedînin şeyleri tartılmaz. Buranın en büyüğü, oranın en küçüğüne müvazi gelemez. Sevab-ı a'mal o âleme baktığı için dünyevi nazarımız ona dar geliyor, aklımıza sığıştıramıyoruz. Meselâ:

مَنْ قَرَاَ هَذَا اُعْطِىَ لَهُ مِثْلَ ثَوَا ِ مُوسَى وَهَارُونَ

Yani:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَ ِّ السَّمَوَا ِ وَرَ ِّ اْ َرْضِينَ رَ ِّ اْلعَالَمِينَ

وَلَهُ اْلكِبْرِيَاءُ فِى السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ وَهُوَ اْلعَزِيزُ اْلحَكِيمُ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَ ِّ السَّمَوَا ِ وَرَ ِّ اْ َرْضِينَ رَ ِّ اْلعَالَمِين

وَلَهُ اْلعَظَمَةُ فِى السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ وَهُوَ اْلعَزِيزُ اْلحَكِيمُ

وَلَهُ اْلمُلْكُ رَ ُّ السَّمَوَا ِ وَهُوَ اْلعَزِيزُ اْلحَكِيمُ

İnsafsız ve dikkatsizlerin en ziyade nazar-ı dikkatini celbeden şu gibi rivayetlerdir. Hakikatı şudur ki: Dünyada dar nazarımızla, kısacık fikrimizle Musa ve Harun Aleyhisselâmların sevablarını ne derece tasavvur ediyoruz, biliyoruz. Âlem-i ebediyette Rahim-i Mutlak, saadet-i ebedîde nihayetsiz ihtiyaç içinde bir abdine birtek virde mukabil vereceği hakikat-ı sevab, o iki zatın sevablarına -fakat dairei ilmimize ve tahminimize giren sevablarına- müsavi olabilir. Meselâ: Bedevi, vahşi bir adam hiç padişahı görmemiş. Sal-

tanat haşmetini bilmiyor. Bir köyde bir ağayı nasıl tasavvur eder, o mahdut fikriyle bir padişahı ondan büyükçe bir ağa kadar bilir. Hatta bizde sade-dil bir taife var ki, eskiden diyorlardı ki: "Padişah, kendi ocağı yanında ve tenceresinin başında pişirdiği bulgur çorbası yanında ne yapıyor, bizim ağamız onu biliyor." Demek onlar, padişahı o kadar dar bir vaziyette ve adi bir surette tahayyül ediyorlar ki, kendi bulgur çorbasını kendi pişiriyor adeta bir yüzbaşı haşmetinde farzediyorlar. Şimdi biri o adamlardan birisine dese: "Sen bugün benim için bu işi yapsan, senin bildiğin padişah haşmeti kadar sana bir haşmetlik vereceğim, yani bir yüzbaşı kadar bir rütbe vereceğim." O söz hakikattır. Çünki haşmet-i padişhîden onun dar daire-i fikrine giren, ancak bir yüzbaşılık kadar bir şevkettir.

3366- İşte dünya nazarıyla, dar fikrimizle âhirete müteveccih hakaik-ı sevabiyeyi o bedevi adam kadar da düşünemiyoruz. Hazret-i Musa (A.S.) ve Harun'un (A.S.) meçhulümüz olan hakiki sevabları ile müvazene değil, -çünki teşbih kaidesi, meçhulü maluma kıyas eder- Belki müvazene edilen ve malumumuz olan ve tahminimize giren sevablarıyla bir abd-i mü'minin bir virdine mukabil meçhulümüz olan hakiki sevabıdır. Hem de deniz yüzü ile katrenin gözbebeği Güneşin tamam aksini tutmakta müsavidirler. Fark keyfiyettedir. Hazret-i Musa (A.S.) ve Harun'un (A.S.) deniz-misal ayine-i ruhlarına in'ikas eden mahiyet-i sevab, bir katre hükmünde bir abd-i mü'minin bir âyetten aldığı aynı mahiyet-i sevabdır. Mahiyetçe, kemiyetçe birdirler. Keyfiyet ise, kabiliyete tabidir. Hem bazan olur ki, birtek kelime, birtek tesbih, öyle bir saadet hazinesini açar ki, altmış sene hizmetle o açılmamış. Demek bazı hâlât oluyor ki, birtek âyet Kur'an kadar faide verebilir. Hem ism-i A'zama mazhar olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın bir âyette mazhar olduğu feyz-i İlahî, belki bir peygamberin umum feyzi kadar olabilir. Veraset-i Ahmediye ile ism-i A'zam zılline mazhar bir mü'min, kendi kabiliyeti itibariyle kemiyetçe bir Nebi'nin feyzi kadar sevab alıyor denilse hilaf-ı hakikat olamaz. Hem de sevab ve fazilet, nur âlemindendir. O âlemden bir âlem, bir zerreye sığışabilir. Nasılki bir zerrecik bir şişede, semavat nücumuyla beraber görünebilir. Öyle de: Niyet-i halise ile şeffafiyet peyda eden bir zikirde veya bir âyette, semavat gibi nurani sevab ve fazilet yerleşebilir." (S.345-349)

3367- "Bir biçare vesveseli ve hassas ve dinsizlerle görüşen bir adam, meşhur dua-i Nebevî olan "Cevşen-ül Kebir" hakkında ve akıl haricindeki sevab ve faziletine dair bir hadisi görmüş, şüpheye düşmüş. Demiş: "Ravi, ehl-i Beyt'in imamlarındandır. Halbuki hadsiz bir mübalağa görünüyor.

Meselâ içinde der: Bu duaya Kur'an kadar sevab verilir. Hem göklerdeki büyük melaikeler, o dua sahibini gördükçe, kürsilerinden inip ona pek büyük bir tevazu ile hürmet ederler. Bu ise, aklın ve mantığın mikyaslarına gelmez" diye, Risale-i Nur'dan imdad istedi. Ben de Kur'andan ve Cevşen'den ve Nurlardan gayet kat'i ve tam akıl ve hikmete mutabık bir cevap verdim. Size gayet kısa bir icmalini beyan ediyorum. Şöyle ki, ona dedim:

3368- Evvela: Yirmidördüncü Söz'ün Üçüncü Dalında on adet "usûl" var, böyle şüpheleri esasıyla keser, izale eder. Ona bak, cevabını al.

Saniyen: Her gün bütün ümmet kadar hasenat ona işlenen ve bütün ümmetin saadetlerine yardım eden ve ism-i azamın mazharı ve kâinatın çekirdek-i aslîsi, hem en mükemmel ve cami meyvesi olan Zat-ı Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm, o duanın kendi hakkında o azîm mertebesini görmüş, ona haber veren Cebrail Aleyhisselâm'dan işitmiş, başkalarını kendine kıyas etmiş veya edilmiş. Demek o pek fevkalâde ve acib sevab, Zat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) velayet-i kübrasından ona gelmiş. Külli, umumi değil, belki o duanın mahiyetinde böyle hârika bir kıymet var ve ism-i azam mazharı olan zatın tebaiyetiyle başkalara dahi o sevab mümkündür; fakat gayet ehemmiyetli şartları var, yalnız okumak kâfi gelmez. Yoksa müvazene-i ahkâmı bozar, farzlara ilişir.

3369- Salisen: O dua, nasılki Zat-ı Ahmediye'ye baktığı vakit mübalağadan münezzeh ve ayn-ı hakikat oluyor; öyle de, o duadaki yüzer esma-i hüsnanın hakikatlarına baktığı zaman değil mübalağa, belki onların nihayetsiz tecellilerinden gelmesi mümkün ve gelebilen feyizlerin nihayetsizliğini göstermek için pek az bir kısmını Muhbir-i Sâdık (A.S.M.) haber vermiş ve teşvik için mübhem ve mutlak bırakmış. Sonra mürur-u zamanla o kaziye-i mümkine ve mutlaka, bilfiil vaki ve külliye telakki edilmiş.

3370- Rabian: Yirminci Lem'a-i İhlas'ta bir adama beşyüz senelik bir genişlikte bir Cennet verilmesine dair olan bir haşiye var. Ona da bak, gör ki; o koca Cennet'in verilmesi, bilmediğimiz tarzda bir malikiyet değil, belki insan nasıl hususi hanesine çok cihetlerle maliktir, sahiptir; öyle de; zemin yüzündeki şeylere çok duygularıyla bir nevi maliktir, tasarruf ve istifade edebilir. Hem koca dünyayı, benim hanemdir, bana vermiş ve güneş lambamdır diyebilir.

Demek bazı fevkalhad, hârika ve akıl haricindeki bir kısım sevablar, bu mezkûr hakikata bakar.

Hem İslâmiyette her sevabın, her fazilet-i a'malin en evvel mazharı ve bizlerin bir duada bir zerre sevabımızda, o duada bir dağ kadar sevab ve feyzi kazanan Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) hususi virdler ve dualar ve şeriat ve risalet cihetiyle değil, belki velayet-i Ahmediye noktasında ve umumi olmayan derslerinde, kendine verilen en yüksek mertebeyi beyan eder. Kendine tam tebaiyet eden has varislerini, o noktalara teşvik eder." (E.L.I. 162-163)

Atıf notları:

-Fesad-ı ümmet zamanında sünnete ittiba ile kazanılan sevab, bak: 3465. P.

-Sevab-ı uhrevî cihetinde sahabelere yetişilmez, bak: 3205. P.

3371- Sevab hakkında âyetlerden birkaç not:

-Dünya ve âhiret sevabı: (3:145) (4:134)

-Sevabın en güzeli, ind-i İlahîdekidir: (3:195)

-En iyi sevab, mal ve evlad değil, bakıyat-üs salihattır: (18:46) (19:76)

- Alâkalı: (28:80)

-Kâfirlerin sevablarını (cezalarını) bulması: (83: 36)

- Haseneye on, seyyieye misil karşılık verilmesi: (6:160)

SEVGİ سو ى **:** *(Bak: Muhabbet)*

3372- SEYAHAT سياحة **:** Yolculuk, gezmek. *(Bak: Seyr, Tenezzüh)*

Müfessir Hamdi Yazır Efendi tefsirinde; Kur'an (9:112) âyetinde geçen seyyahlar manasındaki "saihun" kelimesinin; oruç tutanlar, fisebilillah hicret eden mücahidler, ilim için sefer edenler, âyat-ı İlahiyeyi tefekkür için seyredenler, diye tefsir edilmiş olduğunu bildirir. Keza (9:2) âyetinde de

سِيحُوا فِىاْ َرْضِ ifadesi geçer.

Bir hadis-i şerifte " سَافِرُواتَصِحُّواوَتُرْزَقُوا [283] Yani: Müsaferette, seyahatte bulununuz, sıhhat bulursunuz ve merzuk olursunuz." Buyuruluyor.

283 H.G. hadis: 198 ve K.H. hadis: 1485

3373- SEYR سير : Yürüyüş. Eğlenme ve ibret için bakma. Gezip görme, Görülecek şey ve yer. Uzaktan bakıp karışmama. Yolculuk. *(Bak: Seyahat)*

Kur'an, yeryüzünde seyrederek geçmişteki âsi kavimlerin helaketli akıbetlerini görüp ibret almayı, ehemmiyetine binaen tekraren ihtar eder. Ezcümle: (3:137) (6:11) (12:109) (16:36) (22:45,46) (27:69) (30:9, 42) (35:44) (40:21, 82) âyetleri örnek verilebilir. *(Bak: Âd)*

Kur'an, yeryüzünü dolaşıp ilk yaradılışın hârikalığını tahkik ediniz, diyerek ibret almaya teşvik eder: (29:20)

3374- SEYYİD سيّد : Efendi. *Hazret-i Muhammed'in (A.S.M.) soyundan olan ve O'nun sünnetine ittiba eden zat. *Temiz ve fazilet sahibi müslüman zat.

Bu kelime Kur'anda (3:39) âyetinde geçer.

Resul-i Ekrem (A.S.M.) herkesin imamı, büyüğü, önderi olduğundan kendisine bu isim de verilmiştir. *(Bak: Âl-i Beyt, Hasan (R.A.), Sâdât, Şerif ve 2446. p.)*

3374/1- Hakikat nazarında nesebî şerafet, manevî ve ahlâkî fazilete istinad eder ve sünnet-i seniyeye lisan-ı hal ve kaliyle gösterilen muhafızlık gayreti derecesinde değer kazanır. Bu manevî değerleri terkedenler, (199.p.ta da beyan edildiği gibi) hakiki siyadet ve şerafette hak kazanamazlar. Âyet ve ehadiste ümmetin Âl-i Beyt'e meveddet ve ittibaının istenmesindeki en mühim hikmet, Resulullah'ın (A.S.M.) şahsiyet-i manevîyesine rağbet-i umumiyeyi tergib ve tevcih etmekle, insanın varlık âlemine ve dünyaya gelmesindeki gaye-i İlahiyeye uygun bir anlayışa, hissiyata ve yaşayışa sahib olmasını ve onda terakki etmesini temin etmektir. Şerafet, mücerred soya istinad etse, bu hikmetleri makûse kılar. Nitekim 1195, 2446. p.larda kaydedildiği gibi, asıl değer takvadadır. Hem bu hakikatı bilmeyen bir kısım kimseler arasında soy üstünlüğü iddiaları ve rekabeti başlar. Nitekim Bediüzzaman Hz.leri şahsî imtiyaz isteklerine kapı açan neseb, nesil ve para gibi şeylere ehemmiyet vermediğini şöyle ifade eder:

"Lillahilhamd ve lâ fahr.. (*) İhlas niyetini ihlal eden ve anasır-ı garaz olan

* Şeyhin kerameti şeyhten rivayet; lâkin tahdis-i ni'met dahi bir şükürdür.

neseb ve nesil ve tama' ve havf beni bilmiyorlar. Ben de onları tanımıyorum veya tanımak istemiyorum. Zira meşhur bir nesebim yok ki, mazisini muhafazaya çalışayım... Ben ebulaşey olduğumdan bir neslim de yoktur ki, istikbalini te'min edeyim. Öyle bir cünunum var ki, Divan-ı Harb dehşet ve tahvifiyle tedavisine muktedir olamadı... Öyle bir cehaletim var ki, beni ümmî edip, dinar ve dirhemin nakşını okuyamıyorum..." (Mün.85)

Yine Bediüzzaman Hz.leri kabir ziyareti sünnet olduğu halde, asrımızda istismara uğramasından dolayı ve ihlas için kendi kabrinin gizli kalmasını vasiyet etmiştir. *(Bak: 3263.p.)*

Demek oluyor ki, bazı zamanlarda su-i istimale uğrayan veya ona kapı açan şeylerden kaçmak veya onu gizlemek gerekiyor.

Hatta Bediüzzaman Hazretleri seyyidliğini bilmesine rağmen fakat herkesin bileceği şekilde zahir delillerle ortaya konmadığından siyadetin setri caiz olabileceği cihetiyle mezkûr hikmeti takib ederek mahkemedeki iddianameye şu cevabı vermiştir:

«Mehdilik isnadını hiç kabul etmediğime bütün kardeşlerim şehadet ederler. Hatta Denizli'deki ehl-i vukuf, "Eğer Said mehdiliğini ortaya atsa bütün şakirdleri kabul edecek" dediklerine mukabil, Said itiraznamesinde demiş ki: "Ben seyyid değilim. Mehdi seyyid olacak." Diye onları reddetmiş.» (Ş.383)

Diğer bir cevabında da şöyle der:

"Bununla beraber ben de manevî Âl-i Beyt'ten sayılabilirim demekten maksadım; bir kısım müçtehidlerin وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ duasında, "Seyyid olmayan fakat ehl-i takva bulunanlar, o duada dahildirler" dediklerinden, o umumi duada benim de bir hissem bulunması için ricakârane bir te'vildir. Yoksa o hatakârane mana hiç hatırıma gelmemiş." (Ş.414)

Bediüzzaman Hz.leri eserlerinin çok yerlerinde, bilhassa kendine gösterilen büyük hürmetleri ta'dil etmek makamında yazdığı mektublarında, maddî ve manevî makam ve menfaatlerin istenmeyeceğini ısrarla ders verir. Bu tarz dersleri münasebetiyle kendisine sorulan bir sual:

"Deniliyor ki: Neden Nur şakirdlerinin kuvvetli hüsn-ü zanları ve kat'i kanaatları, senin şahsın hakkında Nurlara daha ziyade şevklerine medar olan bir makamı ve kemalatı şahsına kabul etmiyorsun? Yalnız Risale-i Nur'a verip, kendini çok kusurlu bir hâdim gösteriyorsun?"

Bu suale verdiği uzun cevabın bir kısmında şöyle der:

"Bir şey daha kaldı ki; dünya cihetinde hakaik-ı imaniyenin neşrindeki vazifedar, makam sahibi olsa, daha iyi te'sir eder denilebilir. Bunda da iki mani var:

Birisi: Faraza velayet olsa da; bilerek, isteyerek makam yapmak tarzında, velayetin mahiyetindeki ihlas ve mahviyete münafidir. Nübüvvetin vereseleri olan Sahabeler gibi izhar ve dava edemezler, onlara kıyas edilmez.

İkinci mani: Pek çok cihetlerle çürütülebilir ve fani ve cüz'î ve muvakkat ve kusurlu bir şahıs sahip olsa, Nurlara ve hakaik-i imaniyenin fütuhatına zarar gelir." (E.L.I. 227)

Demek hürmet istenilmez, verilir. Ancak Kur'anî eserlerin ve ona bağlı olan cemaatin şahs-ı manevîsinin yüksek makamı nazara verilebilir. Bunun bir örneğini verelim: Bediüzzaman Hz.leri diyor:

"Faş etmek hatırıma gelmiyen bir sırrı, faş etmeye mecbur oldum. Şöyle ki:

Risale-i Nurun şahs-ı manevîsi ve o şahs-ı manevîyi temsil eden has şakirdlerinin şahs-ı manevîsi "Ferid" makamına mazhar oldukları için, değil hususi bir memleketin kutbu, belki -ekseriyet-i mutlaka ile Hicaz'da bulunan- kutb-u azamın tasarrufundan haric olduğunu.. ve onun hükmü altına girmeye mecbur değil. Her zamanda bulunan iki imam gibi, onu tanımağa mecbur olmuyor.

Ben eskide Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsini, o imamlardan birisini zannediyordum. Şimdi anlıyorum ki; Gavs-ı Azam'da kutbiyet ve gavsiyetle beraber "ferdiyet" dahi bulunduğundan, âhir zamanda şakirdlerinin bağlandığı Risale-i Nur, o ferdiyet makamının mazharıdır." (K.L.196)

Bediüzzaman Hz.leri, asrımızdaki müceddidin dahi, bir şahs-ı manevî olacağını beyan eder. *(Bak: 2690/1.p.)* Ve ferdî şahsiyetle değil, ancak şahs-ı manevî ile fahredilebileceğini vecizevî bir şekilde şöyle ifade eder:"Bir şahıs, kendi namına hazm-ı nefs eder, tefahür edemez; millet namına tefahür eder, hazm-ı nefs edemez." (M.477)

3374/2- Âl-i Beyt'in yaptığı ve yapacağı dinî hizmetlerinin müessiriyeti ve âlem-i İslâm'ın kemalat-ı manevîyelerinin merkezi olmaları ve ümmete istikamet ve selâmet yolunu göstermeleri gibi büyük hikmetler için Peygamberimiz (A.S.M.) ümmetinin Âl-i Beyt'e meveddetini ve bağlılığını istemiştir. *(Bak: Âl-i Beyt ve 1194.p.)*

İşte bu büyük maslahat-ı İslâmiyeyi muhafaza niyetiyle Âl-i Beyt silsilesi muan'an senetlerle seyyidler neslinin tesbitine çalışmışlar. Bu tesbitler kısmen kitablarda kaydedildiği gibi, kısmen de ağızdan ağıza intikalen gelmektedir. Bu arada normal veya bazı tarihî hâdiselerin zorlamasıyla vuku bulan muhaceretler ve sair sebeblerle tesbiti yapılamıyanlar da çoktur. *(Bak: 2440.p.)* Ancak âlem-i misalde cevelan edebilen ve manevî mükâşefelere mazhar ve kaif ilminin inceliğine vakıf olanlar, *(Bak:731.p.)* izn-i ilahî ile neseb tesbitinde manevî imkâna sahib olabilirler. Ezcümle:

Bediüzzaman Hz.nin bu tarz tesbit yoluyla yaptığını düşündüğümüz seyyidlik hakkında bazı hususi beyanları vardır. "Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufassal Tarihçe-i Hayatı, Abdülkadir Badıllı, Timaş Yayınları 1990-İst. sh: 36" da mevzumuzla alâkalı bazı rivayetler kaydedilmiştir.

3374/3- Bu seyyidllik mevzuu, bir derece hassas bir meseledir. Seyyidliği muan'an senedle zahir olanın siyadetini setretmesi, büyük maslahatları hâmil olan bu nesebin unutulmasına yol açar. Eğer olur olmaz herkesin seyyidlik iddia edebilmesi imkânı verilse, siyadet meselesinde teşettütlere ve menfi nesebî rekabetlere, hem ihlas ve tevazu gibi fazilet esaslarında zarara bais olabilir. Demek her şeyin ifrat ve tefritten azade ve müvezeneli bir vasatı vardır. Bu vasatı korumak ve teşettütleri önlemek gibi hikmetler için: "Seyyid olmayan seyyidim ve seyyid olan değilim diyenler, ikisi de günahkâr ve duhul ile huruc haram oldukları gibi, hadis ve Kur'anda dahi ziyade veya noksan etmek memnu'dur." (Mu.46) şeklinde bir düstur konulmuştur.

3374/4- Bediüzzaman Hz.leri "Âl" hakkında şöyle der: "Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) iki âl'i var. Biri: Nesebî âl; biri de şahs-ı manevî ve nuranisinin risalet noktasında âl'i var." (O.L.120)

Demek oluyor ki, ikinci manevî âl'in vazifesi daha ehemmiyetlidir. Çünkü biri nesebe, diğeri risaletin vazifesine bağlıdır.

Risale-i Nur Külliyatının müteferrik yerlerinde, mehdiyetin asıl vazifesi manevî iman hizmetinin birinci derecede olduğu ve bu hizmetin de birinci derecede Nur şakirdlerinin haslar dairesine istinad ettiği beyan edilir. *(Bak: 2303, 2899 / 1-2901. p.lar)*

Bediüzzaman, iman hizmetinin hâdimleri olan Nur şakirdlerinin, ikinci manevî âl'in devamı olduğunu şöyle izah eder:

"Risale-i Nur dairesi, Hazret-i Ali ve Hasan ve Hüseyn'in (R.A.) ve Gavs-ı Azam'ın (K.S.) -ihbarat-ı gaybiyeleriyle- şakirdlerinin bu zamanda bir

dairesidir. Çünkü Hazret-i Ali, üç keramet-i gaybiyesiyle Risale-i Nur'dan haber verdiği gibi; Gavs-ı Azam (K.S.) da kuvvetli bir surette Risale-i Nur'dan haber verip tercümanını teşci' etmiş. Bu mahrem dört risale, Keramet-i Aleviye ve Gavsiyeye ait dört risale inşaallah bir vakit size gönderilebilir. Mahkeme ehl-i vukufu onlara itiraz edememiş, yalnız "Bu yazılmamalı idi" diye küçük bir tenkid etmişler. Ben de cevab verdim, onlar sustular.

Zaten Üveysî bir surette doğrudan doğruya hakikat dersimi Gavs-ı Azam'dan (K.S.) ve Zeynelabidin (R.A.) ve Hasan Hüseyin (R.A.) vasıtasıyla İmam-ı Ali'den (R.A.) almışım. Onun için, hizmet ettiğimiz daire onların dairesidir." (E.L.I. 67)

"Risale-i Nur'un üstadı ve Risale-i Nur'a "Celcelutiye Kasidesi" nde rumuzlu işaratıyla pek çok alâkadarlık gösteren ve benim hakaik-i imaniyede hususi üstadım İmam-ı Ali'dir (R.A.). Ve (42:23)

قُلْ ۬ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِ ّٓالْمَوَدَّةَ فِىالْقُرْبَى âyetinin nassıyla, **Âl-i Beyt'in muhabbeti, Risale-i Nur'da ve mesleğimizde bir esastır. Ve Vehhabîlik damarı, hiçbir cihette Nur'un hakiki şakirdlerinde olmamak lâzım geliyor."** (E.L.I. 204)

"Hem mahkemede Denizli ehl-i vukufu, bazı şakirdlerin bu itikadlarına göre, bana karşı demişler ki: "Eğer Mehdilik dava etse, bütün şakirdleri kabul edecekler." Ben de onlara demiştim: "Ben, kendimi seyyid bilemiyorum. Bu zamanda nesiller bilinmiyor. Halbuki âhir zamanın o büyük şahsı, Âl-i Beyt'ten olacaktır. Gerçi manen ben Hazret-i Ali'nin (R.A.) bir veled-i manevîsi hükmünde ondan hakikat dersini aldım ve Âl-i Muhammed Aleyhisselâm bir manada hakiki Nur şakirdlerine şamil olmasından, ben de Âl-i Beyt'ten sayılabilirim; fakat bu zaman şahs-ı manevî zamanı olmasından ve Nur'un mesleğinde hiçbir cihette benlik ve şahsiyet ve şahsî makamları arzu etmek ve şan şeref kazanmak olmaz ve sırr-ı ihlasa tam muhalif olmasından, Cenab-ı Hakk'a hadsiz şükür ediyorum ki, beni kendime beğendirmemesinden, ben öyle şahsî ve haddimden hadsiz derece fazla makamata gözümü dikmem ve Nur'daki ihlası bozmamak için, uhrevî makamat dahi bana verilse, bırakmağa kendimi mecbur biliyorum." dedim, o ehl-i vukuf sustu." (E.L.I. 267)

Bediüzzaman Hz.leri bir talebesinin yazdığı mektubunun bir kısmını şu şekilde ta'dil etti:

"Hazret-i Hasan Radıyallahü Anh'ın altı aylık hilafeti ile beraber Risale-i Nur'un Cevşen-ül Kebir'den ve Celcelutiye'den aldığı bir kuvvet ve feyizle **vazife-i hilafetin en ehemmiyetlisi olan neşr-i hakaik-ı imaniye** noktasında Hazret-i Hasan Radıyallahü Anh'ın kısacık müddetini uzun bir zamana çevirerek tam beşinci halife nazarıyla bakabiliriz. Çünki adalet-i hakikiye ile bu asırda insanları mes'ud edebilir bir istidadda bulunan, Risale-i Nur'dur ve onun şahs-ı manevîsi, Hz. Hasan (R.A.) ın bir muavini, bir mütemmimi, bir manevî veledi hükmündedir." (E.L.I. 72)

Mezkûr nakillerde Risale-i Nur ve has şakirdlerinin şahs-ı manevîsi, en birinci ve âlî hizmet olan hakaik-ı imaniyenin neşrinde vazifedar gösteriliyor. Yine Bediüzzaman şimdi bu asırda âlem-i İslâmda büyük bir yekûn teşkil eden Âl-i Beyt cemaatlerinin ikinci ve üçüncü derecedeki "hayat" ve "şeriat" dairelerinde hizmet edeceklerini ve bu vazifenin tatbikçi mümessili olan Hz. Mehdi'nin en has ordusu olduğunu da beyan eder. *(Bak:2296.p.)* Bu parağrafta açıkça ifade edildiği gibi an'aneli şecere ile bilinen âl-i Beyt cemaatlerinin tam bir itimad ile bağlanmaları için, başlarına geçecek zatın da şecere ile bilinen seyyid olması, gayet münasib ve maslahatlıdır.

Amma risaletin verasetini hâmil ve mehdiyetin hakikat ve asliyeti olan ikinci âl ise, birinci âl'deki kemmiyete değil, keyfiyete ve a'zamiyet mesleğine istinad ettiği için, siyadet gibi meziyetlerini umuma izhar etmez belki tesettür toprağında gizlenir. Bu hakikatı Bediüzzaman Hz.leri nim-manzum bir şekilde şöyle ifade eder:

"Meziyetin varsa hafa türabında kalsın, ta neşvünema bulsun

Ey zîhassa-i meşhure, taayyünle zulmetme, ger perde-i hafanın altında sen kalırsan, ihvanına verirsin ihsan ve bereketi.

Herbir ihvanın altında sen çıkması, hem de o sen olması imkân ve ihtimali, herbirine celbeder bir nazar-ı hürmeti.

Eğer taayyün edip perde altından çıksan, mükerrem iken altında; üstünde zalim olursun. Güneş iken orada; burada gölge edersin.

İhvanını düşürttürüp hem nazar-ı hürmetten. Demek taayyün ve teşahhus, zalim birer emirdir; sahih doğru böyle ise hem de böyle görürsün.

Nerede kaldı yalancı tasannu' ve riya ile kesb-i teşahhus, şöhret? İşte bir sırr-ı azîm ki hikmet-i İlahî, hem o nizam-ı ahsen.

Bir ferd-i fevkalâde, kendi nev'i içinde setr ile perde çeker, bununla kıymet verdirir, hem de eder müstahsen.

İşte sana misali: İnsan içinde veli, ömür içinde ecel, olmuş meçhul ve mühmel. Cum'ada müstetirdir bir saat, kabul olur dua edersen.

Ramazanda münteşir bir leyle-i zû-kadir, Esma-ül Hüsna'dan muzmer iksir-i İsm-i Azam. Bu misallerin haşmeti, hem de o sırr-ı hasen.

İbhamda izhar eder, ihfada isbat eder. Meselâ: Ecelin ibhamında bir müvazene vardır; her dakikada tutar ve vaziyet alırsan.

Kefeteyn-i havf ü reca hizmet-i ukba, dünya. Tevehhüm-ü bekaî, lezzet-i ömrü verir. Yirmi sene mübhem bir ömür olsa ahsen,

Nihayeti muayyen bin senelik bir ömre. Zira nısfı geçerse, her saati geldikçe güya adım atarak dar ağacına gidersin.

Şey'en şey'en üzelmek, vehm de teselli vermez; sen de rahat etmezsin..." (S.720)

Bir atıf notu:

-Gamizun finnas rivayetinde ifade edilen gizli şahsiyetler, Bak: 1517. p.da ilk bend

3374/5- Âlim ve meşhur bir Nurcu olan ve Bediüzzaman Hz.nin, âhirzamanda geleceği ehadiste müjdelenen âl-i beytin büyük şahsiyeti olduğunu dehşetli mahkemeler karşısında dahi dava eden Ahmed Feyzi Kul, aynı mevzuda Maidet-ül Kur'an namıyla ve cifir ilmine müstenid bir eser yazmıştır. Bediüzzaman Hazretleri bu eserin muhteva ve davasını, şahsına ait kısmını Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsine çevirerek tasdik eder. *(Bak: E.L.I. 273)*

Keza Küçük Ali namında bir zat, üstadı olan Bediüzzaman Hz.leri hakkında kanaatını şöyle ifade eder: İmam-ı Ali'nin (R.A.) "Said Nursî Hazretlerine sair evliyaya muhalif olarak mübhem değil, sarihan haber vermesi, bizce birinci âl'den olduğu kat'îdir. Çünki sinek gibi bir mahlukun üstadımızı ta'ciz etmemesi, neslinden olan Abdülkadir-i Geylanî'den irsiyet almıştır. Gerçi üstadımız mahkemelerde ehl-i vukufa karşı, ikinci âl-i beytten olduğunu onlara isbat etti. Fakat maksadı, tam ihlasa muvaffak olduğu için kendi şahsını azlediyor. Kur'anın bir elmas kılıncı olan Risale-i Nur'u gösteriyor." (O.L.376)

Hem yine âlim ve fâzıl bir şahsiyet olan Hasan Feyzi Efendi, Bediüzzaman'ın tashih ve tensibiyle Lahika'ya giren mektubunda aynen şöyle der:

«**Ona "Kürdî" denilmesi** ve Kaside-i Hazret-i İmam-ı Ali'de (R.A.)

görülen يَا مُدْرِكًا kelimesinin hazf ve kalbiyle "Kürd" ima ve işaretinin bulunması, gerçekten **Kürdlüğüne delalet etmez ve onun manevî silsile-i şerafet ve siyadetten tenzil ve teb'idini icab ettirmez.** Bu isnad ve izafe, Kürdistan'da doğup büyüyen ve bu lakabla maruf ve meşhur olan bu zatın Risalet-in Nur'un tercümanı olduğunu sırf âleme ilan etmek içindir; yoksa Kürdlüğünü isbat etmek için değildir. Kürdçe bilmesi, o kıyafete girmesi ve öyle görünmesi, kendini setr ve ihfa için olup, hakiki hüviyet ve milliyetini ihlal ve inkâr mana ve maksadıyla değildir diye düşünüyorum. **Âlem-i İslâmiyet ve insaniyete ve Haremeyn-i Şerifeyn'e asırlarca hizmet eden bu kahraman Türk Milletini onun çok sevmesinde ve hayıtının mühim bir kısmını hep Türklerle meskûn olan bu havalide geçirmesinde büyük hikmetler, mana ve mülâhazalar olsa gerektir.**» (E.L.I. 84)

Yukarıda nakledilen kısımlar, Bediüzzaman Hz.nin tashih ve tasvibinden geçtiği halde ta'dil veya tebdil edilmemesinden bizzarure anlaşılır ki, Bediüzzaman Hz.leri nesebî âl'den olduğunu bilmektedir. Fakat veraset-i Nebeviyeyi hâmil olan ikinci âl'in son mümessili olduğu cihetiyle ve ihlas-ı tam ve tevazuu gerektiren o meslek ve vazifenin iktizasıyla, siyadetinin has dairesinde bilinmesi ve umuma izhar edilmemesi yolunu tercih etmiştir.

3374/6- Ahmed Feyzi Efendi başta olarak Bediüzzaman Hazretlerinin bazı has şakirdleri, birinci âl'in, yani şecereli senedlerle seyyidliği umuma zahir olan Âl-i Beyt cemaatlerinin vazifesi olan siyasî ve geniş dairedeki hâkimiyeti hatıra getiren mehdilik hakkında üstadlarına atfen mektub ve takrizler yazdılar. Bediüzzaman Hz.leri ise, bu yazıları ta'dil ederek, hakikat-ı hali izah eden mektublar yazmıştır. Ezcümle bir mektubunda şu ifadeleri görüyoruz:

"Hilafet-i Muhammediye (A.S.M.) ve ittihad-ı İslâm ordularıyla zemin yüzünde saltanat-ı İslâmiyeyi sürmek cihetinde herkeste, hususan avamda, hususan ehl-i siyasette, hususan bu asrın efkârında o birinci vazifeden bin derece geniş görünüyor; ve bu isim bir adama verildiği vakit, bu iki vazife hatıra geliyor; siyaset manasını ihsas eder; belki de bir hodfüruşluk manasını hatıra getirir; belki bir şan şeref ve makamperestlik ve şöhretperestlik arzularını gösterir." (E.L.I. 267)

Diğer bir mektubunda da, bir şeyhin itirazını, kader cihetinden ele aldığı kısmında şöyle der:

"Amma Kader-i İlahînin vech-i adaleti şudur ki:

Risale-i Nur'un hakikatıyla ve şakirdlerinin şahs-ı manevîsiyle tezahür eden fevkalâde imanî hizmetlerin ehemmiyetli bir kısmını biçare tercümanına vermek ve ehl-i dünya ve ehl-i siyaset ve avamın nazarında birinci derece ve hakikat nazarında, imana nisbeten ancak onuncu derecede bulunan siyaset-i İslâmiye ve hayat-ı içtimaiyede ümmete dair hizmeti, kâinatta en büyük mes'ele ve vazife ve hizmet olan hakaik-i imaniyenin çalışmasına racih gördüklerinden; o tercümana karşı arkadaşlarının pek ziyade hüsn-ü zanları ehl-i siyasete, inkılabçı bir siyaset-i İslâmiye fikrini vermek cihetinde, Risale-i Nur'a karşı hayat-ı içtimaiye noktasında cephe almak ve fütuhatına mani olmak pek kuvvetli ihtimali vardı. Bunda hem hata, hem zarar büyüktür.

Kader-i İlahî, bu yanlışı tashih etmek ve o ihtimali izale etmek ve öyle ümid besliyenlerin ümidlerini tadil etmek için, en ziyade öyle cihetlerde yardım ve iltihaka koşacak olan ülemadan ve sadattan ve meşayihten ve ahbabdan ve hemşehriden birisini muarız çıkardı; o ifratı ta'dil edip adalet etti. "Size kâinatın en büyük mes'elesi olan iman hizmeti yeter" diye bizi merhametkârane o hâdiseye mahkûm eyledi. Sonra lillâhilhamd, o muarızı susturdu; o ateşi söndürdü. Fakat münafıklar söndürmemek için çalışıyorlar." (K.L.193)

Bediüzzaman Hz.leri aynı manada kader müdahalesinin, veraset-i nübüvvet vazifesini hâmil olan ikinci âl'in ilk ve küllî mümessili olan İmam-ı Ali (R.A.) dan başladığını da izah etmiştir. *(Bak: 1331-1334. p.lar)*

Evet bu zamanda ikinci âl'i temsil eden haslar dairesinin, geniş daireye ait vazifesi; ikaz ve irşad etmek, esaslar göstermek ve vicdan-ı amme müvacehesinde manevî bir mürakıb ve nezzare vasfıyla siyaset-i İslâmiyenin ve ümmetin diyanet hayatının selâmetine çalışmaktır.

3374/7- Nesebî âl'e mensub ve içtimaî geniş dairede muvazzaf gelecek zatın vazife makamının nokta-i nazarıyla, asıl mehdiyetin birinci vazife sahasına bakmanın, yani dar ve geniş daireleri birbirine karıştırıp tefrik etmemenin mahzurunu anlatan Bediüzzaman Hz.leri şöyle diyor:

"Nurların fütuhatını kalben temaşa ederken, bazı has kardeşlerimin Nur'un tercümanına verdikleri makam noktasında baktım. O makama nisbeten fütuhat az olmasından, o makamın şerefi için bir hırs ile vazife-i İlahiyeye karışmak gibi şekva geldi. Binler derece şükür ve sırf rıza-yı İlahî noktasında bazı biçarelerin Nurla imanlarını kurtarmak cihetiyle binler hamd, sena ve şükür lâzımken bir teşekki ve sıkıntı geldi. Sonra mahviyet ve

terk-i enaniyet ve ihlas-ı tam ile aynı vaziyete baktım, gördüm ki: O fütuhatta binler hamd ve sena ve teşekkür ve manevî sürur ve sevinç ruhuma geldi. Ben o halde iken anladım ki, makamat-ı manevîye dahi mesleğimizde mevzubahis olmamalı. Eğer bazı has kardeşlerimin hakkından yüz derece ziyade bana verdikleri hisse ve makam hakikat olsa ve hakkım da olsa, mezkûr hakikat için bırakmağa, meslek-i Nuriyedeki ihlas-ı tamme bırakmağa mecbur eder." (Osmanlıca teksir baskı Tılsımlar Mecmuası'nın zeyli, Maidet-ül Kur'an başındaki mektubdan)

3374/8- Netice olarak deriz ki; seyyidlik, bir neseb ve soy taraftarlığı değildir. Belki hak ve hakikatı korumak vesilesi ve ümmete manevî bir emniyet ve itimad merkezi olmak istinadgâhını göstermektir. Rivayette hakiki âlimler, peygamberlerin varisleri ve ümenası (eminleri) oldukları bildirilir. *(Bak: Ulema)* Keza bu zamanda da Kur'anî ve imanî hizmetlerde bulunanların, itimad edilir sıfatlara sahib olmaları, daha çok ciddiyet kazanmıştır. *(Bak: 3940/3. p.son yarısı)*

Neseben seyyid olup da takva ve diyaneti olmayanların dinde değer alamaması; neseben seyyid olmayan fakat muttaki ve salih olanların makbul ve kerim olmaları isbat eder ki; siyadetin, diyaneti takviye vesilesi olarak manevî bir kıymeti vardır, mücerred bir netice değildir. Gerçi Kur'an (3:33, 34) âyetlerinde Allah'ın, Âdem'i, Nuh'u, ibrahim ve İmran ailesini birbirinin zürriyetlerinden (soyundan) olarak istifa edip âlemlere üstün kıldığı bildiriliyor. *(Bak: Istıfa)* Bu âyette İlahî bir tathir ve şerafet mevzubahistir. Fakat müfessirler, bu şerafete, takva ve amel-i salih cihetiyle liyakat kazandıklarını beyan etmişlerdir. Demek asaletle diyanet cem' olmuştur. Bu itibarla siyadet, ümmet nazarında kıyamete kadar kıymetini ve hürmetini koruyacak ve devam edecektir.

SEYYİD-İ ŞERİF-İ CÜRCANÎ سيِّد شريف جرجانى : *(Bak: Cürcanî)*

3375- SIBGATULLAH صبغة اللّٰه : Boya manasında olan sıbga, bu terkibte mecazen kullanılır. *(Bak: Sünnetullah)*

Kur'anda geçen sıbgatullah ifadesi şöyle tefsir ediliyor:

"(2:138) صبغةَ اللّٰهِ Biz Allah boyası olan iman-ı fıtrî ile iman ettik, sun'i boyaya tenezzül etmeyiz, Allah boyasına, Allah boyasına.

Zira وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً Allah boyasından daha güzel kimin boyası vardır. Maddiyatta bütün kâinata bir göz geçirseniz, eşcar ü nebatata, bütün çiçeklere bilhassa insanların simalarına bir atf-ı nazar etseniz onlardaki fıtrî elvan ile, insanların sürdüğü sun'i boyalar arasında kıymet ve hüsn ü beha cihetinden ne kadar büyük fark görürsünüz. Bilhassa insan bedenlerine sürülen ve fıtratı tağyir eden sun'i boyalar ne çirkin, ne mülevves, ne arazî şeylerdir! İşte manevîyatta din ve ahlâkta dahi böyledir. Din din-i fıtrî, iman iman-ı fıtrî, taharet taharet-i fıtriye, cemal cemal-i fıtrîdir. Mükteseb olan bütün tathirat, taharet-i fıtriyenin muhafazasına ve ârizî bulaşıkların izalesine ma'tuf olmalıdır." (E.T.516)

Avrupa'nın mimsiz medeniyetinden yayılan ve moda, fantaziye ve asrîlik namı verilip teşvik edilen ve heva ve hevesin tatminine matuf aşırı israflar, sıbgatullah hakikatına aykırı, fıtrî güzelliklere zıt ve İslâm ahlâkına muhaliftir. Hem acib bir riyakârlık ve hayatperestliktir. Çevrenin te'sirine çabuk kapılan nisa taifesinin de en zayıf damarıdır. Müslüman ailelerin böyle temayüllerden uzak durmaları gerekiyor.

3376- SIDDİKİYET صدّيقية **:** Sadakat ve doğrulukta en ileri oluş. Çok sadık olma hali. *İslâmî hükümlere hiç aklî ve şahsî tasarrufta bulunmadan ve usûlü üzere hakikatı görüp teslim olan muhakkiklerin mertebesidir. Velilik mertebesinin nihayeti, Peygamberlik mertebesinin bidayeti olan makam. *Aşere-i Mübeşşere'nin birincisi ve ilk halife olan Hazret-i Ebubekir'in (R.A.) namı ve sıfatıdır. *Çok doğru olup, hiç yalan söylememek. *(Bak: Sadakat)*

3377- SIDK صدق **:** Doğru söz. Hakikata muvafık olan. *Bir şeyin her hususu tam ve kâmil olması. *Ahdinde sabit olmak. *Peygamberlere mahsus en mühim beş hasletten birisi. *Kalb temizliği. *(Bak: Kizb)*

3378- "Sıdk, İslâmiyetin üss-ül esasıdır ve ulvi seciyelerinin rabıtasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olansıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla manevî hastalıklarımızı tedavi etmeliyiz.

Evet sıdk ve doğruluk, İslâmiyetin hayat-ı içtimaiyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fiilî bir nevi yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu, alçakça

bir yalancılıktır. Nifak ve münafıklık, muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise, Sani-i Zülcelal'in kudretine iftira etmektir.

Küfür, bütün envaiyle kizbdir, yalancılıktır. İman sıdktır, doğruluktur. Bu sırra binaen kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var; şark ve garp kadar birbirinden uzak olmak lâzım geliyor. Nar ve nur gibi birbirine girmemek lâzım. Halbuki gaddar siyaset ve zalim propaganda birbirini karıştırmış, beşerin kemalatını da karıştırmış." (H.Ş.45)

3379- "Asr-ı Saadette sıdk vasıtasıyla Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın âlâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakaik-ı imaniye ve hakaik-ı kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimaiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk en revaçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta hükmüne geçmiş.

Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab'ın emsali, esfel-i safilîne sukut etmiş. Ve kizb o zamanda küfriyat ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılab-ı azîm gösterdiğinden, kâinat çarşısında en fena, en pis bir mal olup, o malı satın almak değil; herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalana, elbette o inkılab-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fıtratlarında en revaçlı ve medar-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revaçlı mallara müşteri olmak fıtratında bulunan Sahabeler; elbette şüphesiz bilerek ellerini yalana uzatmazlar. Kizb ile kendilerini mülevves etmezler. Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetemezler. Belki bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fıtrîleriyle en revaçlı mal ve en kıymettar meta ve hakikatların anahtarı Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın âlâ-yı illiyîne çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup, mümkün olduğu kadar sıdktan ayrılmamağa çalıştıklarından, ilm-i hadisce ve ülema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler, daima doğru söylerler. onlardaki rivayet tezkiyeye muhtaç değil. Peygamberden (Aleyhissalatü Vesselâm) rivayet ettikleri hadisler, bütün sahihtir" diye ehl-i şeriat ve ehl-i hadisin ittifakına kat'i hüccet, bu mezkûr hakikattır.

3380- İşte Asr-ı Saadetteki inkılab-ı azîm, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı. Ve siyaset propagandası bazan yalana ziyade revaç verdi. Fenalık ve yalancılık bir derece meydan aldı...

Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. "Urvet'ül-vüska" sıdktır. Yani, en muhkem ve onunla bağlanacak zincir doğruluktur." (H.Ş.48)

"Evet her söylediğin doğru olmalı, fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bazan zarar verse sükût etmek.. yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı, fakat her hakkı söylemeğe senin hakkın yok. Çünki halis olmazsa su-i tesir eder; hak, haksızlıkta sarf olur." (H.Ş.51)

"Ahlâk-ı âliyeyi ve yüksek huyları hakikata yapıştıran ve o ahlâkı daima yaşattıran, ciddiyet ile sıdktır. Eğer sıdk kalkıp araya kizb girerse, rüzgarlara oyuncak olan yapraklar gibi, o adam da insanlara oyuncak olur." (İ.İ. 107)

3381- Kur'an (39:32 ilâ 35) âyetleri, sıdk'ı tekzib etmenin mesuliyetini ve sıdk'ı tasdik etmenin ise, afv ü mağfiretle mükâfatlandırılacağını beyan etmiştir.

3382- SIFFÎN صفّين : Suriye'de Fırat nehri ile Colap kolu arasındaki bölgede bir yer ismidir. Bu yer Hazret-i Ali (R.A.) ile Hazret-i Muaviye (R.A.) arasında Mi. 657 senesinde vuku bulan muharebelere meydan olmakla şöhret bulmuştur. Sıffin muharebesinde Hazret-i Ali'nin maiyyetinde 120.000, Hazret-i Muaviye'nin maiyyetinde 90.000 kişi vardı. Hazret-i Ömer'in (R.A.) oğlu Hz. Abdullah da şehid olanların arasında idi. Sıffin vak'ası 110 gün sürmüş ve doksan muharebe olmuştur. S.B.M. 12. cild Hadis No: 2123'de bahsi geçer.

3383- Risale-i Nur'dan Mektubat adlı eserde, bu harbin hakiki sebeb ve mahiyeti şöyle beyan ediliyor:

"Hazret-i İmam-ı Ali'nin Vak'a-i Sıffin'de, Hazret-i Muaviye'nin tarafdarlarıyla muharebesi ise, hilafet ve saltanatın muharebesidir. Yani: Hazret-i İmam-ı Ali ahkâm-ı dini ve hakaik-ı İslâmiyeyi ve âhireti esas tutup, saltanatın bir kısım kanunlarını ve siyasetin merhametsiz mukteziyatlarını onlara feda ediyordu. Hazret-i Muaviye ve tarafdarları ise; hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeyi, saltanat siyasetleriyle takviye etmek için azimeti bırakıp, ruhsatı iltizam ettiler, siyaset âleminde kendilerini mecbur zannedip ruhsatı tercih ettiler, hataya düştüler." (M.54)

3384- SILA-İ RAHM صلهء رحم : Mütedeyyin hısım akrabayı ziyaret etme, onlarla müsaid şartlarda ve meşru dairede görüşme ve mektuplaşma; alâkayı devam ettirme. *Akrabanın kusurlarını afvetme.

"Kadı İyaz'ın beyanına göre sıla-i rahmin birbirinden faziletli dereceleri vardır. Bu derecelerin en aşağısı, akrabayı terk etmeyerek onlarla konuşmak veya hiç olmazsa selâm göndermek suretiyle sılada bulunmaktır. Sıla-i rahim kudret ve ihtiyaca göre değişir ve yerine göre bazan vacib, bazan müstehab olur...

Kurtubî, sıla-i rahmin umumi ve hususi olduğunu söyler. Umumi sıla-i rahim dinîdir ve din kardeşini sevmek, ona nasihatta bulunmak, ona karşı adalet ve insaflı olmak, gerek vacib gerekse müstehab bütün haklarına riayet etmekle yapılır. Hususi olan ise, bundan fazla olarak akrabaya nafaka vermek, vakti, hali olup olmadığını soruşturmak ve kusurlarını görmezden gelmek gibi şeyleri de hesaba katmakla olur. İbn-i Ebi Cerre'ye göre sıla-i rahmin geniş manası: Mümkün olan hayrı yapmak ve elden geldiği kadar kötülüğü defetmektir.

Bütün bunlar müslümanlar hakkındadır. Kâfirlere, fâsıklara gelince; kendilerine nasihat kâr etmediği takdirde onlarla alâkayı kesmek icabeder... *(Bak: 3563. p.da bir âyet notu) (Aile efradı arasında itaat, meşruiyet şartına bağlıdır, bak: 178-180. p.lar)*

Bülkinî, ebeveyne isyanı izah ederken şöyle diyor: "O halde itaatsizlik, başkasına yapılmış olsa küçük günahlar cümlesinden sayılacak haram bir eziyeti, evladın ebeveyninden birine yapmasıdır. Bu suç onlara karşı büyük günah olur. Keza evladın, cihad gibi kendisine vacib olan şeylerden başka bir hususta nefsinin veya bir uzvunun telefinden korkarak ebeveyninin emir ve nehiylerine karşı gelmesi veya onlara meşakkat veren yolculukta kendisine farz olmayan bir şey hakkında muhalefette bulunması, ilim tahsili ve kazanç gibi faydalı şeylerden başka bir hususta onları uzun zaman terketmesi, onlara hürmet ve ta'zimde bulunmaması da onlara isyandır. zira ebeveynden biri geldiği vakit evladı ayağa kalkmaz veya yüzünü ekşitirse bu hareket başkalarına karşı bir suç sayılmamakla beraber, anne babaya karşı itaatsizliktir."...

Ekser-i ülemaya göre ise anne baba, evladının bulunmamasından bir zarar görmiyecekse farz-ı kifaye olan ibadetler, hatta bazılarına göre mendublar bile onların rızası olmadan eda edilebilir." (B.M. ci. 4, sh: 341-345)

3384/1- Sünen-i İbn-i Mace, sıla-i rahim hakkında şu bilgileri verir:

"Sıla-i rahim, kişinin akraba ile alâkalanıp onlara karşı üzerine düşen iyiliği yapmasıdır. Tuhfe yazarı Tirmizi'nin "Sılatü'r-Rahim" babında yukardaki bilgiyi verdikten sonra şöyle der: İbn-i Ebi Cemre demiştir ki: Sıla-i rahim, akrabaya malî yardımda bulunmak, ihtiyaçlarını gidermek, başlarına gelmesi muhtemel zararı defetmek, güler yüz göstermek ve dua etmekle olur. Hülasa, mümkün olan her iyiliği yapmak ve şerri defetmek gayretini göstermektir. Akraba kısmı dürüst ve dindar olduğu müddetçe mezkûr iyi münasebetler devam ettirilmelidir. Şayet kâfir veya fâsık, yani kötülüklere dalan tiplerden olursa önce gerekli nasihat yapılır, yollarının yanlış olduğu anlatılarak doğru yola yönelmelerine gayret edilir. Buna rağmen akraba durumundaki

kişi veya kişiler kendilerine çeki ve düzen vermedikleri takdirde olumsuz tutum ve davranışları gerekçe gösterilerek onlarla münasebet kesilir. Bu kesinti, Allah yolunda olduğu için sıla-i rahim sayılır. *(Bak: 983/1.p.)* Alâkayı kesmekle beraber doğru yola yönelmeleri için Allah'a dua etmeye de devam edilir." (İ.M. ci.9, sh: 454)

3384/2- Kurtubi'nin yukarıda nakledilen izahatında bir nebze tebarüz ettiği gibi sıla-i rahim, dar ve basit manada yani gurbette iken zaman zaman vatanına dönüp ebeveynin ve yakınlarının gönlünü almaktan ibaret değildir. Mana ve şümulü çok daha geniş ve derindir. Fıtrî alâkalara dayanan aile efradı arasındaki vicdanî ve manevî yakınlık ve irtibattan *(Bak: 156, 2862, 2863, p.lar)* ta bütün mü'minler arasındaki uhuvvet-i manevîye hisleriyle hasıl olan kudsî ve hasbî rabıtalara kadar şümulü vardır. *(Bak: 3878/1. p.)*

Evet müslümanlar arasında salih komşulardan köy, şehir, memleket ve âlem-i İslâma kadar irtibat ve alâkalar vardır. Böylece hem her türlü ehval-i dünyeviye ve a'da-i İslâma karşı bu büyük uhuvvetin maddî ve manevî kuvvetiyle dayanılabilir. *(Bak: 530, 530/1. p.lar)* Hem teavün kaidesiyle ihtiyacatı muhtelife, sühuletle te'min edilebilir, hem bu hal ile insanlığa yakışan müslümanların ve müslümanlığın şahsiyeti tezahür ve tahakkuk eder.

Nitekim bir hadiste şöyle buyuruluyor:

" اِنَّ اَهْلَ الْبَيْتِ اِذَا تَوَاصَلُوا اَجْرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ
الرِّزْقَ وَكَانُوا فِىكَنْفِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ

Bir aile halkı, birbirini yokladıklarında, Allah onların rızkını geniş ve kolay kılar ve onlar Allah'ın daire-i himayesi altında bulunurlar." (R.E. 118)

Diğer bir hadis mealen şöyledir:

"Sıla-i rahim Rahman'dan bir şubedir. Kim onu bitiştirirse (vaslederse) Allah'ı sıla etmiş demektir. Ve kim de onu keserse, Allah'la arasını açmış demektir." (R.E. 209)

3384/3- Sıla-i rahim ile alâkalı âyetlerin tefsirlerinden aldığımız aşağıdaki izahlar, mananın vüs'at, derinlik ve şümulünü gösteriyor:

" (13:21) Allah ahdini ifa ederler. Sure-i A'raf'da:

اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِاللّٰهِ وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِىآدَمَ مِنْ

ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلَىاَنْفُسِهِمْ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوابَلَى

(7:172) âyetinde beyan olunduğu vechiyle Allah Teala'nın rububiyetini i'tiraf etmek üzere nefislerinde fıtratlarıyla taahhüd ettikleri tevhid ahdini vefa ederler. (13:21) وَ يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ Ve o misakı bozmazlar. Binaenaleyh Allah'a karşı verdikleri hiç bir sözden caymaz, taahhüdlerini, yeminlerini bozmazlar.

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا اَمَرَ اللّٰهُ بِهِ اَنْ يُوصَلَ Ve Allah'ın vaslını emrettiği şeyleri vaslederler -hukuka riayet ederler. Ki enbiyanın, verese-i enbiya olan ülemanın, erham ü akrabanın, komşunun ve bütün mü'minlerin ve hatta zimmeti bulunan alel'umum insanların ve kedisine, tavuğuna varıncaya kadar herhangi bir hakkı taalluk eden hayvanat ve belki nebatat ve eşyanın hukukuna riayet mes'eleleri hep burada dahildir." (E.T.2978)

"(2:27) وَيَقْطَعُونَ مَااَمَرَ اللّٰهُ بِهِاَنْ يُوصَلَ Bu cümledeki emir, iki kısımdır.

Birisi, teşriîdir ki, sıla-i rahim ile tabir edilen akraba ve mü'minler arasında şer'an emredilen muvasala hattıdır.

Diğeri, emr-i tekvinîdir ki, fıtrî kanunlar ile âdetullahın tazammun ettiği emirlerdir. Meselâ; ilmin i'tası, manen ameli emrediyor; zekanın i'tası, ilmi emrediyor; istidadın bulunması, zekayı; aklın verilmesi, marifetullahı; kudretin verilmesi, çalışmayı; cesaretin verilmesi, cihadı manen ve tekvinen emrediyor.

İşte o fâsıklar, bu gibi şeylerin arasında şer'an ve tekvinen te'sis edilen muvasala hattını kesiyorlar." (İ.İ. 174)

İşte sıla-i rahmin bu şümullü manasındandır ki, kat'-ı sıla-i rahm mubikat-ı seb'aya dâhil olmuştur. *(Bak: Mubikat-ı Seb'a)*

3384/4- Sıla-i rahmin dar manasındaki bir tatbikatı olarak, kişinin kendi memleket ve ebeveynini ziyaretle sıla-i rahim yapması, bu kişinin, manevî bir cihad olan dine hizmet vazifesine sekte oluyor ve bu hizmeti aksıyorsa, böyle bir sıla-i rahim, ülema-i İslâmın beyanları vechile gerekmemektedir. Ezcümle, Bediüzzaman mühim bir talebesine gelen bir şefkat tokadını şöyle değerlendiriyor:

"Hizmet-i Kur'aniyenin pek mühim bir azası olan Hulusi Bey, Eğridir'den memlekete gittiği vakit saadet-i dünyeviyeyi tam zevkettirecek ve te'min edecek esbab bulunduğundan, bir derece sırf uhrevi olan hizmet-i Kur'aniyede fütura yüz göstermeğe dair esbab hazırlandı. Çünki hem çoktan görmediği peder ve validesine kavuştu, hem vatanını gördü, hem şerefli rütbeli bir surette gittiği için dünya ona güldü, güzel göründü. Halbuki hizmet-i Kur'aniyede bulunana; ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli. Ta ihlas ile, ciddiyet ile hizmet-i Kur'aniyede bulunsun.

İşte Hulusi'nin kalbi çendan lâyetezelzel idi. Fakat bu vaziyet onu fütura sevkettiğinden şefkatli tokat yedi. Tam bir iki sene bazı münafıklar ona musallat oldular. Dünyanın lezzetini de kaçırdılar. Hem dünyayı ondan, hem onu dünyadan küstürdüler. O vakit vazife-i manevîyesindeki ciddiyete tam manasıyla sarıldı." (L.42)

Görüldüğü gibi sıla-i rahmin hakikatı şümullü olduğu gibi, tatbikatı dahi şartlarla mukayyeddir.

Ehadiste sıla-i rahme ait bahisler vardır. Ezcümle: Buhari, 78. Kitab-ül edeb, 10-16. babları ve S.M. 45. Kitab-ül Birr, 6. babı ve Ebu Davud, 9. Kitabüzzekat, 45. babı örnek verilebilir.

3385- SIRAT-I MÜSTAKİM صراطِ مستقيم : En doğru yol, İslâmiyet yolu. Hak yolu. Allah'ın razı olduğu en doğru yol. Peygamberlerin, evliya ve salihlerin, sıddıkînlerin gittikleri meslek.

İnsandaki kuva, kabiliyet ve hislerin (meselâ merak gibi bir hissin) ifrat, tefrit ve vasat mertebeleri vardır. *(Bak: Merak maddesinde 2344/1. p.)*

Ve keza sırat-ı müstakim, şeriat yolu olduğundan mü'min, düşünce, his ve hareketlerinde şeriatın gösterdiği ölçülere bağlı kalmaya çalışmalıdır. Meselâ tekâmül sahasının bir nev'i olan mübareze kanunu sahasında mü'min, *(Bak: 1292. p.)* mütecaviz düşmana karşı fikren hissen ve lüzumunda fiilen hakkı koruma gayretinde tarafgir iken *(Bak: 571. p.)* mü'minler arasında çok kere bîtaraf ve hakikatı izhar etmek makamında yumuşak ve sulhçu davranır. İşte bu düstura göre şerirlerin şerleri karşısında mü'minin alâkasız kalması, tefrit; bütün kin ve gayz ile ölçüsüz tecavüzü, ifrat; şer'î kıstaslara göre hareketi ise vasattır.

3386- "Sırat-ı müstakim; şecaat, iffet, hikmetin mezcinden ve hülasasından hasıl olan adl ve adalete işarettir. Şöyle ki: Tagayyür, inkılab ve felaket-

lere ma'ruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir. Bu kuvvetlerin birincisi: Menfaatleri cezb ve celb için kuvve-i şeheviye-i behimiye. İkincisi: Zararlı şeyleri def' için kuvve-i sebuiye-i gadabiye. Üçüncüsü: Nef' ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için kuvve-i akliye-i melekiyedir. Lakin insandaki bu kuvvetlere şeriatça bir had ve bir nihayet tayin edilmiş ise de, fıtraten tayin edilmemiş olduğundan bu kuvvetlerin herbirisi tefrit, vasat, ifrat namıyla üç mertebeye ayrılırlar. Meselâ: Kuvve-i şeheviyenin tefrit mertebesi humuddur ki, ne helale ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi fücurdur ki; namusları ve ırzları payimal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise iffettir ki, helaline şehveti var, harama yoktur.

İhtar: Kuvve-i şeheviyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi füruatında da bu üç mertebe mevcuttur.

3387- Ve keza kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi cebanettir ki, korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevvürdür ki, ne maddî ve ne manevî hiç bir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattır ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz. *(Bak: Cesaret-i Medeniye)*

İhtar: Bu kuvve-i gadabiyenin füruatında da şu üç mertebenin yeri vardır.

3388- Ve keza kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi, gabavettir ki, hiç bir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi, cerbezedir ki, hakkı batıl, batılı hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekaya malik olur. Vasat mertebesi ise; hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; batılı batıl bilir, içtinab eder. (2:269)

وَمَنْ يُؤْ ۚ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا

3389- İhtar: Bu kuvvetin şu üç mertebeye inkısamı gibi; füruatı da, o üç mertebeyi havidir. Meselâ: Halk-ı ef'al mes'elesinde Cebr mezhebi ifrattır ki, bütün bütün insanı mahrum eder. İ'tizal mezhebi de tefrittir ki, te'siri insana verir. ehl-i Sünnet mezhebi vasattır. Çünkü bu mezheb beynebeynedir ki; o fiillerin bidayetini irade-i cüz'iyeye, nihayetini irade-i külliyeye veriyor. Ve keza itikadda da ta'til ifrattır, teşbih tefrittir, tevhid vasattır.

Hülasa: Şu dokuz mertebenin altısı zulümdür, üçü adl ve adalettir. Sırat-ı müstakimden murad şu üç mertebedir." (İ.İ. 23)

3390- Nev'-i beşerde, sırat-ı müstakimde giden kafilenin en mümtazlarına işaret eden Fatiha'daki (1:6) اِهْدَنَا الصِّرَا َ الْمُسْتَقِيمَ cümlesi, çok geniş bir manayı ifade eder.

"Evet nasıl bir yerden bir yere giden yolların ve bir noktadan uzak bir noktaya çekilen hatların en kısası ise, en doğrusudur ve müstakimidir.. aynen öyle de; manevîyatta ve manevî yollarda ve kalbî mesleklerde en doğrusu, en müstakimi ise en kısa ve en kolayıdır. Meselâ: Risale-i Nur'da bütün müvazeneler ve küfür ve iman yollarının mukayeseleri kat'i gösteriyorlar ki; iman ve tevhid yolu, gayet kısa ve doğru ve müstakim ve kolaydır. Ve küfür ve inkâr yolları gayet uzun ve müşkilatlı ve tehlikelidir. Demek bu istikametli ve hikmetli ve herşeyde en kısa ve kolay yolda sevkedilen bu kâinatta, elbette şirk ve küfrün hakikatları olamaz ve iman ve tevhidin hakikatları, bu kâinata güneş gibi lâzım ve vacibdir. Hem ahlâk-ı insaniyede en rahat, en faydalı, en kısa, en selâmetli yol ise sırat-ı müstakimde, istikamettedir. Meselâ: Kuvve-i akliye, hadd-i vasat olan hikmeti ve kolay, faydalı istikameti kaybetse, ifrat ve tefritle muzır bir cerbezeye ve belalı bir belahete düşer, uzun yollarında tehlikeleri çeker. Ve kuvve-i gadabiye, hadd-i istikamet olan şecaati takip etmezse; ifratla çok zararlı ve zulümlü tehevvüre ve tecebbüre ve tefritle çok zilletli ve elemli cebanet ve korkaklığa düşer.. istikameti kaybetmesinin, hatasının cezası olarak daimi, vicdanî bir azabı çeker. Ve insandaki kuvve-i şeheviye, selâmetli istikameti ve iffeti zayi etse; ifratla musibetli, rezaletli fücura, fuhşa ve tefritle humuda, yani ni'metlerdeki zevk ve lezzetten mahrumiyete düşer ve o manevî hastalığın azabını çeker.

İşte bunlara kıyasen, hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimaiyenin bütün yollarında, istikamet en faydalı ve kolay ve kısadır. Ve sırat-ı müstakim kaybedilse, o yollar pek belalı ve uzun ve zararlı olur.

Demek اِهْدَنَا الصِّرَا َ الْمُسْتَقِيمَ pek çok cami ve geniş bir dua, bir ubudiyet olduğu gibi bir hüccet-i tevhide bir ders-i hikmete ve bir talim-i ahlâka işaret eder." (Ş.615)

3391- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, hilkaten en mutedil bir vaziyette ve en mükemmel bir surette halk edildiğinden, harekât ve sekenatı, itidal ve istikamet üzerine gitmiştir. Siyer-i Seniyyesi kat'i bir surette gösterir ki: Her hareketinde istikamet ve itidal üzere gitmiş. İfrat ve tefritten içtinab

etmiştir. Evet Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ (11:112) emrini tamamıyla imtisal ettiği için, bütün ef'al ve akval ve ahvalinde istikamet, kat'i bir surette görünüyor.

Meselâ kuvve-i akliyenin fesad ve zulmeti hükmündeki ifrat ve tefriti olan gabavet ve cerbezeden müberra olarak hadd-i vasat ve medar-ı istikamet olan hikmet noktasında kuvve-i akliyesi daima hareket ettiği gibi; kuvve-i gadabiyenin fesadı ve ifrat ve tefriti olan korkaklık ve tehevvürden münezzeh olarak, kuvve-i gadabiyenin medar-ı istikameti ve hadd-i vasatı olan şecaat-i kudsiye ile kuvve-i gadabiyesi hareket etmekle beraber; kuvve-i şeheviyenin fesadı ve ifrat ve tefriti olan humud ve fücurdan musaffa olarak, o kuvvenin medar-ı istikameti olan iffette, kuvve-i şeheviyesi daima iffeti, azami masumiyet derecesinde rehber ittihaz etmiştir. Ve hakeza... Bütün Sünen-i Seniyyesinde, ahval-i fıtriyesinde ve ahkâm-ı şer'iyesinde, hadd-i istikameti ihtiyar edip zulüm ve zulümat olan ifrat ve tefritten, israf ve tebzirden içtinab etmiştir. Hatta tekellümünde ve ekl ve şürbünde, iktisadı rehber ve israftan kat'iyen içtinab etmiştir. Bu hakikatın tafsilatına dair binler cild kitab te'lif edilmiştir. الْعَارِفُ تَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ sırrınca, bu denizden bu katre ile iktifa edip, kıssayı kısa keseriz." (L.60)

Sırat-ı müstakim, yani vasat yol, "Hayr-ul umûri evsatühâ" (K.H. 1247) hadisiyle tavsiye edilir. Aynı eser, mezkûr hadisin beraberinde (17:29) (25:67) (17:110) (2:68) âyetlerini de zikreder.

3392- Sırat-ı müstakimle alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Allah tarafından emrolunduğu gibi istikamette olmak: (11:112) (42:15 ve 22:67 âyeti de alâkalıdır)

-Kur'an istikamette gitmek isteyenlere tezkirdir: (81:27, 28)

-Sırat-ı müstakime liyakat şartları: (4:66, 67, 68, 174, 175)

-Sırat-ı müstakimin hususiyetleri ve ondan başka bir yola sapmamak: (6:151, 152, 153)

-Sırat-ı müstakim, bütün zihayatın tasarrufuna sahib olan Allah'ın gönderdiği hidayet yoludur: (11:56)

-Rububiyet-i İlahiyeye karşı ubudiyet, sırat-ı müstakimdir: (19:36) (36:61)

-Allah, Kur'anın hakkıyetini bilip ona hürmet eden ehl-i ilmi, sırat-ı müstakime götürür: (22: 54)

-Allah dilediğini (lâyık olanları) sırat-ı müstakime götürür: (24: 46)

-Tarik-ı müstakim ifadesi, (46:30) âyetinde geçer.

3393- SIRAT KÖPRÜSÜ صرا کوپرسی **:** Cennet'e gidebilmek için herkesin üzerinden geçmeğe mecbur olduğu ve Cehennem üzerine kurulmuş olan köprü.

Sırat Köprüsü hakkında müteşabih nev'inden müteaddid rivayetler vardır. S.B.M. 2. cild 450. hadis içinde geçen Sırat Köprüsü hakkında 830. sahifede 2. haşiyeden 836. sahifedeki 2. haşiyeye kadar, Sırat Köprüsü'nü geçmekteki kolaylık ve zorluk ve sür'at farkları gibi hususiyetlere ait muhtelif rivayetler nakledilyor. Sırat Köprüsü âhiret ahvalinden olduğu cihetle, vücuduna iman etmek mecburi olmakla beraber hakiki mahiyeti tefhim edilemiyor. Ancak bazı temsil ve teşbihlerle fehme takrib edilir. Bu sebeble Sırat Köprüsü'nün müteşabihiyeti nev'inden sayılabilen ve iki taraf arasında münasebeti temin eden muhtelif köprülerden, Sırat Köprüsü'ne intikal etmek için deniliyor ki:

3394- "İnkılablar neticesinde, her iki taraf arasında geniş geniş dereler husule geliyor. O dereler üstünde her iki âlemle münasebettar köprüler lâzımdır ki, her iki âlem arasında gidiş geliş olsun. Lakin o köprülerin inkılabat cinslerine göre şekilleri, mahiyetleri mütebayin; isimleri mütenevvi olur.

Meselâ uyku âlemi, yakaza ile âlem-i misal arasında bir köprüdür. Berzah, dünya ile âhiret arasında ayrı bir köprüdür. Ve misal, âlem-i cismanî ile âlem-i ruhanî arasında köprüdür. Bahar, kış ile yaz arasında ayrı bir nevi köprüdür. Kıyamette ise, inkılab bir değildir. Pek çok ve büyük inkılablar olacağından, köprüsü de pek garib, acib olması lâzım gelir." (M.N.225)

3395- Sual: "Cennet ve Cehennem pek çok uzaktırlar. Haydi ehl-i Cennet, lütf-u İlahî ile berk ve burak gibi uçarak haşirden geçerler, Cennet'e giderler. fakat ehl-i Cehennem, sakil cisimleri ve büyük ve ağır günahların yükleri altında nasıl gidecekler? Hangi vasıta ile?

İşte hatıra gelen şudur: Nasılki meselâ Amerika'da bütün milletler umumi bir kongreye davet edilse, her millet büyük gemisine biner, oraya gider. Öyle de bahr-i muhit-i kâinatta, bir senede yirmibeş bin senelik uzun bir seyahata alışan Küre-i Arz, ahalisini alır gider mahşer meydanına boşaltır.

Hem her otuzüç metrede bir derece-i hararet tezayüd ettiği delaletiyle, merkez-i Arz'da bulunan Cehennem ateşinin hadisçe beyan olunan derece-i hararetine muvafık ikiyüz bin derece-i harareti taşıyan ve hadisin rivayatına göre, dünyada ve berzahta büyük Cehennem'in bazı vazifelerini gören ateşini Cehennem'e döker; sonra emr-i İlahî ile daha güzel ve baki bir surete tebeddül eder; âhiret âleminden bir menzil olur." (M.17) *(Bak: Ebvab-ı Sema, Sekal)*

3396- Müslim 1. Kitab-ül İman'da 302. hadis ve İbn-i Mace 37. Kitab-üz Zühd 33. bab, 4280. hadiste de müteşabih olarak, Sırat Köprüsü bahsi geçer. Kıyamet günü Sırat Köprüsü üstüne veya Cennet ve Cehennem arasına ölüm bir koç şeklinde getirilip boğazlanır ve böylece ölüm öldürülür, diye ehadis-i müteşabihe ile bildirilir. Ezcümle: İ.M. 4327. hadis, S.M. 51. kitab 40, 43. hadisler ve Buhari 65. kitab (19. sure) 1. bab ile 81. kitab 51. bab örnek verilebilir.

Hadis lisanında "Cehennem Köprüsü" manasında olan "Cisrü Cehennem" ifadesi: Buharî rikak/52, tevhid/24; Müslim iman/203, 216; Ebu Davud edeb/36; Tirmizî cum'a/17, tefsir-i sure 39/5; İbn-i Mace ikame/88; İbn-i Hanbel 2/275, 534; 3/25, 26, 345, 383, 441; 5/159. 6/110, 117. hadislerinde geçer.

3397- SİHR سحر : (Sihir) Büyü, gözbağcılık, büyücülük, hilekârlık. Aldatmak. Haktan uzaklaşmak. Batıl şeyi hak diye göstermek. *Latif ve rakik olan şey. Büyü kadar tesiri olan şey. Şiir ve güzel söz söyleme gibi insanı meftun eden hüner. (Buna sihr-i helal da denir.)

İki atıf notu:

-Süleyman (A.S.)'ın ervah-ı habiseyi teshir etmesi, bak: 599, 600. p.lar

-Münafığın zararlı olan cerbeze-i lisaniyesi, bak: 760/1. p.

3398- "İbn-i Ömer Radıyallahü Anhüma'nın beyanına göre, bir kere Resul-i Ekrem'in huzuruna giren iki kişiden birisi talakat-ı beyan ile orada bulunanları teshir ettiğinden Resul-i Ekrem bazı beyanların teshir edici olduğunu ifade eden: اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا buyurmuştur. [284]

284 S.B.M. hadis: 1938 ve K.H. hadis: 780

Ömer İbn-i Abdülaziz, kişinin talakat-ı beyan ile eda-yı hakikat etmesine sihr-i helal demiştir. Müşarünileyh hazretleri, bir kere huzurunda kemal-i talakatla icra-yı hitabet eden birisinin beliğ sözlerinden mütehayyir olarak هَذَا وَ اللّٰهِ السِّحْرُ الْحَلاَلُ demiştir. Şu halde sihr-i haramın mahiyetini su-i maksadla sebeb-i hafi ve hud'akârlık teşkil ediyor. Ve bu itibar ile hakkı izhar eden beyan-ı beliğ sihr-i helaldır. Hakkı batıl, batılı hak suretinde tasvir eden beyan-ı beliğ de bir sihr-i haramdır...

3399- Sihir ve sehhar tarihi, beşeriyet tarihinin en kadim medeniyetini te'sis eden Gildanîler zamanına kadar yükselir. Babil diyarında, yani Irak-ı Arab'da ikamet eden Gildanîler, hey'et ve nücum ilimlerinde çok terakki göstermişlerdi. Kevakibi, sabite ve seyyare kısımlarına ayıran ve seyyarelerin harekâtıyla buruc-u semayı tayin eden Glidanîlerdir. Bu kavmin ecram-ı semaviye ile derin iştigalleri, onları ecrama ve bilhassa kevakib-i seb'aya taabbüd derecesine götürmüştü. Kur'an-ı Mübin'de, Sâbie namıyla anılan *(Bak: Kur'an 2:62, 5:69, 22:17)* Gildanîler, bütün hâdisat-ı âlemi kevakibin eser-i fiili olduğunu iddia ederler. Hayr ü şerrin, menfaat ve mazarratın, saadet ve nühusetin ecramdan suduruna zahib olurlardı. Bu kanaatla yıldızlardan herbiri namına putlar yapılıyordu, heykeller rekzediliyordu...

Bu sehharlar memleketinde güneşten kinaye olan Ba'l Mabuduna mahsus Babil kulesi ve Babil'in mamuriyeti hakkındaki rivayetler efsanevî bir halde çoktur...

3400- Sihirler, sahirler tarihinin ikinci bir faslını da Mısır'da Fir'avunun sihirbazları ile Musa Peygamber arasında geçen vak'a teşkil eder. Mısır sihir bazları da A'raf Suresi'nin 116'ncı âyetinde سَحَرُوا اَعْيُنَ النَّاسِ (7:116) ve Taha Suresi'nin 66'ncı âyetinde de يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعَى (20:66) kavl-i şeriflerinde beyan olunduğu üzere Mısır sihirbazları da halka karşı esrarengiz bir surette gözbağcılık ederler ve hayalî şeyleri hakikat şeklinde gösterirlerdi.

Bunların bu şarlatanlıklarını meydana koymak ve halkı bunların iğfallerinden kurtarıp doğru yola irşad etmek için Cenab-ı Hak, Musa Aleyhisselâm'ı asa ve yed-i beyza gibi mu'cizat ile gönderdi. Hazret-i Musa tarafından bütün bunların hiyel ve desaisi ortaya konuldu.

Kur'an-ı Mübin'de, A'raf ve Taha Surelerinde sahare-i Fir'avunun, asa-yı Musa mu'cizesini ibtal ve hükümsüz bırakmak maksadıyla, içleri civa dolu iplerini ve sopalarını ortaya attıklarında Musa Aleyhisselâm tarafından asasını yere atmış ve büyük bir ejder haline gelen asa-yı Musa, hararet-i şems ile ortada dönen içi civa dolu ipleri, sopaları, yakalayıp yutmuştu. Bu hakikat-ı âliyeyi gözler ile müşahede eden sahare-i Fir'avun hemen secdeye kapanıp iman etmişlerdi. Ferâine devri geçip tevhidin şirke galebesi üzerine, Mısır sihirbazları da ortadan kalkmıştır... *(Bak: 2625. p.)* Süleyman Aleyhisselâm zamanında da sihirbazlık çok ileri gitmişti." (S.B.M. ci: 8, sh. 260-265)

3401- Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, sihir ve sair yollarla Hz. Süleyman'ın (A.S.) aleyhinde çalışanları bildiren (2:101, 102) âyetlerinin -kısmen alınan- izahında şöyle diyor:

"وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ

Allah tarafından bunlara beraberlerindeki kitabı tasdik ü te'yid eden gözledikleri bir resül gelince نَبَذَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَا ehl-i kitab olanlardan bir fırka كِتَا اللّٰهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ يَعْلَمُون

Allah'ın ellerindeki kitabı sanki bilmiyorlarmış gibi büsbütün arkalarına attılar da وَاتَّبَعُوا مَاتَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ mülk-i Süleyman yani Süleyman Aleyhisselâm'ın hükümet ve devleti aleyhine şeytanların takib ettiği şeytanetlere, kezalik şeytanların okuya geldiği efsun ve efsane kitablarına uydular ve onun arkasına düştüler. *(Bak: Süleyman (A.S.) âyet notu)*

3402- Bu şeytanlar nasıl şeytanlardı ve takib ettikleri şeyler nelerdi? Bunlar hem cin şeytanı ve ervah-ı habise denilen gizli şeytanlara, hem de insan şeytanlarına şamildir. Zira gizli şeytanların eserleri de insan şeytanları üzerinde zuhur eder. Ve zahirdeki insan şeytanları o ervah-ı habiseden aldıkları şeytanetlerle icra-yı şeytanet ederler. Ekser-i müfessirînin hasıl-ı rivayetlerine göre Süleyman Aleyhisselâm'ın mülkünde fitne zuhur edip hükümetini zayi ettiği zaman ins ü cin şeytanları pek azıtmış, dinsizlik ileri gitmişti. Fitneyi çıkaran ve bilahare Süleyman Aleyhisselâm'a mağlub ve musahhar olan bu şeytanlar...

Kur'anda (38:37) بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ وَآخَرِينَ namıyla üç sınıf gösterilmişlerdir... Demek bunların içinde bir takım dessas sanatkârlar da vardır. İşte bütün düşman ve menba-ı vahiyden uzak olan bu şeytanlar vukuat-ı cariye ve âtiye hakkında kulak hırsızlığı ile bir takım malumat edinirler ve bunun birine yüzlerce yalan ve eracif karıştırarak gizli gizli neşriyatta bulunurlar. Ve buna vasıta olmak için kâhinleri intihab ederler ve onlara telkinat yaparlardı. Bazı haberleri doğru çıktıkça kâhinler bunlara güvenir, bunun yanında binlerce eracif de neşrederlerdi. Bu kâhinler bunları tedvin ettiler. Cin celbi ve gönül teshiri hakkında türlü türlü sihr ü efsun kitabları yazdılar... Zaten Mısır'dan beri Benî İsrail arasında sihir, hokkabazlık meçhul değildi, fakat bu kere başka bir renk almıştı. Bir taraftan siyasî, içtimaî entrikalarla Süleyman Aleyhisselâm'ın devleti aleyhinde ta'kib edilmiş, diğer tarafan onun dünyayı teshir eden ilmi diye yine onun namına iftira ile tervic edilmek istenilmiştir. O derece ki, sonraki Benî İsrail, müşarün-ileyhe bir Peygamber değil, sehhar bir hükümdar nazarı ile bakarlarmış ve bunun için Benî İsrail bilhassa hükümetlerini zayi ettikten sonra millet arasında gizli yollarla bu kabil neşriyatı terviçten ve hüner şeklinde sihirbazlıktan halî kalmıyorlardı. Vakta ki asl-ı Tevrat mucebince bekledikleri Hatem-ül Enbiya Efendimiz geldi ve Tevrat'ı mevzu-u bahs etti. O zaman dönüp bununla mücadeleye başladılar.

"Nübüvvet yoluyla buna muaraza edemiyeceğiz, biz ne yapsak Cibril ona haber veriyor" dediler ve Cibril'e düşman oldular. Tevrat'ı da büsbütün arkalarına atarak sihr ü tezvir yoluna saptılar. Bu şeytanî eserlere ittiba ile "Süleyman, Muhammed'in dediği gibi bir peygamber değil idi, sâhir bir hükümdar idi; sihirlerini mu'cize gibi gösterirdi, diye iftiralar ettiler. Buna nazaran Hazret-i Süleyman'ın haşa kâfir olması lâzım geliyordu; çünki sihrin bu derecesi küfür olduğunda şüphe yoktur.

Halbuki: (6:102) وَمَا كَفَرَ سُلَيْمانُ Süleyman kâfir değildi.

وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا Velâkin evvel ü âhir ona sâhir deyen şeytanlar küfrettiler... يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ki nasa sihir talim ediyorlardı, halkı iğva ve idlal eyliyor ve bunu öğretiyorlardı. Nassın bu fıkrası talim-i sihrin küfr olduğunu göstermektir.

3403- Sihir nedir? Esas-ı lügatte sihir, ne olursa olsun sebebi hafi olan ince şey demektir. Örf-i şer'îde sihir, sebebi hafi olmakla hakikatın hilafına

tahayyül olunan yaldızcılık, şarlatanlık, hud'akârlık yolunda cereyan eden her hangi birşey demektir...

3404- Maamafih mukayyed olarak memduh olan ve izhar-ı hak için kullanılan latif hususata dahi istimal olunduğu vardır.

اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا (*) gibi ki buna sihr-i helal de denilir ve mücazdır.

Demek ki esrarengiz sebeb-i hafi ile incelik, cazibe-i zahiriye, hud'a, su-i makasıd sihrin mahiyetini teşkil eder. Binaenaleyh sihir evvela nefsinde bir hârika değildir. Yani esbab-ı muttaride hilafına olarak bizzat irade-i İlahiye ile zuhura gelen hâdisattan değildir. Onun herhalde teşebbüs olunabilecek bir sebeb-i mahsusu veya muttaridi vardır. Şu kadar ki o sebeb, herkes için ma'lum olmadığından hârika tahayyül olunur. Bunun içindir ki sebebi herkes için ma'lum olmıyan herhangi bir hakikat dahi, âlemi iğfal için kullanıldığı zaman bir sihir olur. Bu sebebin binnazariye izah edilebilir bir halde bulunması şart da değildir. Az çok taklidî bir halde ika edilebilmesi de kâfidir. Hilkatte sabebi ilmen izah edilemeyen muttarid veya gayr-ı muttarid bir takım hâdisat-ı garibe ihdas etmek alel-ıtlak sihir olmaz. Lakin bunlardan insanları aldatmak için istifadeye kalkışıldığı ve bu surette kulûbe icra-yı te'sir edip dolandırılcılık yapılmak istenildiği zaman bunlar sihir mahiyetini iktisab ederler. Bunun için imansızlık, ahlâksızlık, sihrin köküdür. Sâhirler ulûmdan, sanayiden, edebiyattan, felsefeden, garaib-i hilkattan su-i istimal ile istifade etmesini bilirler; bu surette hakkı gizlemek için yazılmış nice felsefeler, nice romanlar, nice tarih kılıklı ürcufeler vardır...

Bundan anlaşılır ki, sihrin envaını tayin etmek kolay değildir. Maamafih Fahruddin-i Razi tefsirinde sekiz kısma kadar saymıştır...

3405- وَ مَايُعَلِّمَانَ مِنْ اَحَدٍ حَتَّى يَقُو ٰ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ (6:102)

Harut ve Marut bunu talim edecekleri zaman, "Biz bir fitneyiz, yani bizim bellediğimiz şeyler fitneye müsaiddir ve su-i istimali küfürdür. Binaenaleyh sakın sen bunu belleyip de küfre girme" demedikçe ve bu yolda nasihat etmedikçe onları bir kimseye ta'lim etmezlerdi; gelişi güzel herkese belletmezler, su-i istimalden, küfürden, sihirden men ederlerdi. Bu şeytanlar ise böyle yapmadılar da bilakis bunlarla herkese sihir ta'lim ediyorlar.

---

* Bak: 284 no.lu dipnot.

Bu iki melek ve bunların talimatı hakkında birçok sözler söylenmiş, bahisler yapılmıştır. Bütün bunları mütalaadan sonra bizim âyetten anladığımız şudur: Malumdur ki, meleklerin insanlara talimi ya vahiy ya ilham demektir. Harut ve Marut'un, Cibril gibi vahiy melaikesinden olduklarına delil yoktur. Bilakis âyet bunları ibtida münzelünbih değil, münzelünaleyh gösterdiğinden, nüzulde mertebei taliye meleklerinden oldukları zahirdir. Binaenaleyh talimleri de enbiyaya olan vahiy derecesinde olmayıp, ilhamat kabilinden olmak mütebadirdir. İlham ise herkese olabilir. Demek oluyor ki eski bir merkez-i medeniyet olan Babil şehri ahalisinden bir takım kimseler, iki suretle böyle iki İlahî kuvvet ile mazhar-ı ilham olmuşlar, bu sayede esrar-ı hilkatten bazı havarik ü garaib öğrenmişler ve öğrenirken bunların şerre de müsaid olduğunu ve binaenaleyh su-i istimali küfr olacağını da öğrenmişlerdir. O halde bu iki meleğe inzal kılınan ve Babil halkına ilham tarikiyle talim olunan bu şeyler hadd-i zatında sihir değil idi. Lakin sihir halinde kullanılabilir ve böyle kullanılması mahz-ı küfr olurdu. Bunun için âyette bunun hadd-i zatında sihir olduğu ifade edilmiştir...

3406- (6:102) فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ

Kitabullah'ı arkalarına alıp Süleyman'a karşı o şeytanların takib ettikleri şeylere ittiba eden bu fırka-i ehl-i kitab, bu zümre-i Yehud, bu kâfir şeytanların takib ve talim ettiği bu iki nevi sihir kitablarından koca ile karısı arasını ayıracak şeyler öğreniyorlar. Bu tabir, sihrin azami tesirini ifham içindir. Yani bunlar bu tarik ile karı ile koca beynini bile ayırabilecek fesadlar çeviriyorlar... Binaenaleyh sihrin aslı yoktur diye aldanmamalıdır. Ve böyle sâhirlerden sakınmalıdır.

3407- (6:102) وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ اَحَدٍ اِ ّ بِاِذْنِ اللّٰهِ Ve maamafih

bunları yapanlar ne sihirde, ne sâhirde, ne tabiatta, ne ruhda, ne semada, ne arzda, ne şeytanda, ne melektedir. Müessir-i Hakiki ancak Allah'dır. Menfaat ü zarar da ancak O'nun izniyle olur. O halde herşeyden evvel Allah'dan korkmalı ve Allah'ın vikayesine girmelidir ve bunlara karşı koymak için de Kitabullah'a sarılmalıdır." (E.T.438-450)

3408- Süleyman (A.S.) ın saltanatı aleyhinde sihirbazlığa teşebbüs eden müfsidlerin yaptığı gibi, Resulullah'ın (A.S.M.) aleyhinde de sihir yapılmıştır.

"Nakl-i sahih-i kat'i ile, muzır bir sâhir olan Lebid-i Yahudi; Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı rencide etmek için acib ve müessir bir sihir

yapmış. Bir tarağa saçları sarmış, üstünde sihir yapmış, bir kuyuya atmış. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, Hazret-i Ali'ye ve Sahabelere ferman etmiş: "Gidiniz, filan kuyuda bu çeşit sihir âletlerini bulup getiriniz!"

Gitmişler, aynen öyle bulup getirmişler. Her bir ipi açıldıkça, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm dahi rahatsızlığından hiffet buluyordu." (285) (M.110)

3409- Sihir, ferdler aleyhinde yapıldığı gibi, aldatıcı, şeytanetli ve cerbezeli sözlerle, saltanattan halk tabakalarına ve umumi ifsadata kadar sihrin envaı ve dereceleri vardır. Evet Süleyman Aleyhisselâm'ın saltanatı aleyhinde çalışan bir Yahudi cereyanın takib ettiği siyasi sihirbazlığının asrımızda bir nümunesi mahiyetinde ve asrımızın şart ve imkânlarına göre yaptıkları ifsadat, Şualar Mecmuasında şöyle ifade ediliyor:

"Meselâ: (113:4) النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ cümlesi -şeddeler sayılmaz- bin üçyüz yirmisekiz (1328); eğer şeddedeki (lam) sayılsa, bin üçyüz ellisekiz (1358) adediyle bu umumi harpleri yapan ecnebi gaddarların, hırs ve hased ile bizdeki Hürriyet İnkılabı'nın Kur'an lehindeki neticelerini bozmak fikri ile tebeddül-ü saltanat ve Balkan ve İtalyan Harbleri ve Birinci Harb-i Umumi'nin patlamasıyla maddî ve manevî şerlerin, siyasi diplomatların radyo diliyle herkesin kafalarında sihirbaz ve zehirli üflemeleriyle ve mukadderatı beşerin düğme ve ukdelerine gizli planlarını telkin etmeleriyle bin senelik medeniyet terakkiyatını vahşiyane mahveden şerlerin vücuda gelmeye hazırlanmaları tarihine tevafuk ederek, النَّفَّاثَاتِ فِى الْعُقَدِ in tam manasına tetabuk eder." (Ş.267)

3410- İslâmiyetin lehinde olan hâdiseleri aleyhte, aleyhte olan hâdiseleri de lehte gösteren neşriyat organlarıyla yapılan mezkûr ifsadat ve sihirli propagandalarla, (siyasetle meşgul olmaları sebebiyle) bir kısım halkın sihirlenmişçesine tesirine kapılıp aldandığını ve maddî-manevî zararlara düştüğünü anlatan Bediüzzaman şöyle diyor:

"Bu zamanda merak ile, radyo vasıtasıyla, ciddi alâkadarane küre-i arzdaki boğuşmalara merak edip bakanlar, dikkat edenler, maddî ve manevî pek çok zararları vardır. Ya aklını dağıtır manevî bir divane olur, ya kalbini

285 S.B.M. hadis: 1352

dağıtır manevî bir dinsiz olur, ya fikrini dağıtır manevî bir ecnebi olur. Evet ben kendim gördüm: Lüzumsuz bir merak ile, mütedeyyin iken ami bir adam -beride ilme mensubiyeti varken- eskidenberi İslâm düşmanı olan bir kâfirin mağlubiyetiyle ağlamak derecesinde bir mahzuniyet; ve Âl-i Beytten Seyyidler Cemaatinin bir kâfire karşı mağlubiyetinden mesruriyetini gördüm. Böyle ami bir adamın, alâkasız bir geniş daire-i siyaset hatırı için, böyle kâfir bir düşmanı, mücahid bir seyyide tercih etmek, acaba divaneliğin ve aklı dağıtmaklığın en acib bir misali değil midir?

Evet haricî siyaset me'murları ve erkân-ı harbler ve kumandanlara bir derece vazifece münasebeti bulunan siyasetin geniş dairelerine ait mesaili, basit fikirli ve idare-i ruhiye ve diniyesine ve şahsiyesine ve beytiyesine ve karyesine ait lüzumlu vazifesini geri bıraktırmakla, onları meraklandırıp ruhlarını serseri, akıllarını geveze ve kalblerini de hakaik-i imaniye ve İslâmiyeye ait zevklerini, şevklerini kırıp havalandırmak ve o kalbleri serseri etmek ve manen öldürmek ile dinsizliğe yer ihzar etmek tarzında, kemal-i merak ile onlara göre malayani ve lüzumsuz mesail-i siyasiyeyi radyo ile ders verip dinlettirmek, hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye öyle bir zarardır ki; ileride vereceği neticeleri düşündükçe tüyler ürperir.

Evet herbir adam vatanıyla, milletiyle, hükümetiyle, alâkadardır. Fakat bu alâkadarlık, muvakkat cereyanlara kapılıp millet ve vatanını ve hükümetin menfaatini bazı şahısların muvakkat siyasetlerine tabi etmek, belki aynını telakki etmek çok yanlış olmakla beraber; o vatanperverlik, milletperverlik hissinden ve vazifesinden herkese düşen vazife bir ise, kendi kalb ve ruhundan, idare-i şahsiye ve beytiye ve diniye ve hakeza çok dairelerde hakiki vazifedar olduğu hizmet ve alâka ve merak on, yirmi belki yüz'dür. Bu ciddi ve lüzumlu bu kadar çok alâkaların zararına olarak, o bir tek lüzumsuz ve ona göre malayani olan siyaset cereyanlarına feda etmek, divanelik değil de nedir?" (K.L.37-38)

Daha bunlar gibi, edebî eserler perdesi altında efkâr ve hayalleri teshir tarzında teşviş eden ve ahlâk-ı umumiyeyi bozan nice roman ve sinemalar ve emsali neşriyatın dahi pek çok kimseleri menfi yollara itmesi de endişe edilecek bir mes'eledir...

3411- Sihir hakkında âyetlerden birkaç not:

-Hz.İsa'nın (A.S.) mu'cizelerine, inanmayanların sihir isnad etmeleri: (5:110)

-İnanmaya niyeti olmayanlar, Kur'anı yazılı olarak gökten indiğini görseler yine

inanmazlardı: (6:7) (7:132) Ve bunlar mu'cizelere karşı inanmak istemediklerinden, daima sihir isnadı yoluna sapmışlardır: (10:2, 76, 77) (11:7) (27:13) (28:36,48) (34:43) (37:15) (43:30) (46:7) (61:6) (Bak: 3702. p. ta âyet notları)

-Resulullah'a (A.S.M.) münkirlerin (reculen meshur) isnad ile, dönülmesi güç olan dalalete sapmaları: (17:47, 48) (25:8). Sâhirun kezzab iftirası: (38:4)

-Fir'avunun Musa (A.S.)'a "Seni mezhur zannediyorum" demesi: (17:101) "Sâhirun kezzab" iftirası: (40:24) "Sâhirun ev mecnun" iftirası: (51:39, 52)

-Müşriklerin bazan sihir, bazan rüya, bazan şiir isnadıyla hakkı kabul etmemeleri: (21:3,5)

Salih (A.S.)'a ve Şuayb (A.S.)'a münkirler, büyülenmişlerdensiniz dediler: (26:153, 185)

-Azabdan kurtulmak için Firavun kavmi, (Ya eyyühessâhiru) diye Musa (A.S.)'dan dua istediler: (43:49)

-Münkirlerin Kur'ana "sihrun yü'ser" (devam edegelen veya diğerlerinden üstün sihir) deyip inkâr etmeleri: (74:24)

3412- SİRKAT سرقة : Hırsızlık. *İslâmiyette mülkiyet hakkı ve bu hakkın korunması üzerinde ehemmiyetle durulmuş ve Kur'an (2:188) (4:2, 29) (5:38) gibi âyetlerde hırsızlık ve geniş manasıyla, gayrın hakkını batıl yollarla kendine maletmek şiddetle yasaklanmış ve İslâm hukukunda şiddetli cezalar konmuştur.

3413- "Sirkat: Lügatta, gayrın malını hufyeten (gizlenerek) almaktır ki, lisanımızda hırsızlık tabir olunur...

Hudud, her vecihle kat'î ve yakinî ve şübhe ile sakıt olduğundan, eli kesilecek hırsıza tam manasıyla şübhesiz olarak sârık veya sârıka denilebilmek için nisab ve hırz (mal sahibinin malını âdet üzere muhafazası) herhalde şart olmalıdır...

Cumhur-u fukaha bunda müttefiktirler. Ancak nisabın miktarında ihtilaf etmişlerdir. Bir kerre rub'-u dinar veya üç dirhemden aşağısına itibar eden olmamış ve İmam-ı A'zam Ebu Hanife Hazretleri, madrub olmak üzere on dirhem gümüş akça kıymetine baliğ olmayana itibar edilmeyeceğini, yani bunun madununda ta'zir yapılırsa da had lâzım gelmiyeceğini göstermiştir." (E.T.1671)

H.i. 3.cild, 7. Kitab, 2. Bölüm, 5. Mebhas, sh. 276 sirkat hakkındadır. Bülûğ-ul Meram Tercümesi, 4. cild, 41. sahife ve İbn-i Mace 20. Kitab, 22. babı, hadd-i sirkate dairdir. *(Bak: Hadd maddesinde 1098-1102. p.lar)*

3414- SİYASET سياسة : Memleket idare etme ilim ve san'atı. Devlet idare tarzı. Diplomatlık, politika. * Dünya ve âhirette necatlarına sebep olacak bir yola irşad ile, beşeriyetin salahına çalışmak. * "Umur-ı raiyenin tanzimi için hikmet-i hükümet iktizasından olan icraat" (Kamus-u Türkî'den) * Seyislik, at idaresi işleri ile uğraşmak. *(Bak: Biat, Emanet, Hilafet, Ulu-l Emr)*

3414/1- Rububiyet-i İlahiyenin beşer âlemindeki hâkimiyetin lâzımı olan İlahî talim ve terbiye kaidelerine istinaden insanları iyiye ve kemale tevcih etmek; adalet ve asayiş içinde hayat-ı içtimaiyenin hüsn-ü cereyanını temin etmek için gerekli olan icraatı yapmak mana-yı eammiyle siyaset-i İslâmiyeyi ele alan İmam-ı Gazali Hazretleri, siyaseti dört mertebeye ayırır. Veraset-i Nübüvvet makamında, yani müceddidlik vasfında bulunan dinî şahsiyetlerin, zahirî siyasete girmeyeceklerini ve daha çok münevver sınıfı yani keyfiyetli dar daireyi irşad edeceklerini beyan eder.

İmam-ı Gazali Hazretleri aynen şöyle diyor:

"Beşeriyeti ıslah ile dünya ve âhirette selâmete ulaştıracak doğru yolu gösteren siyaset dört mertebedir:

Birinci ve en üstün mertebe: Peygamberlerin siyaseti, sevk ve idaresi olup, avam ve havass bütün insanların zahir ve batınlarına hükmetmeleridir.

İkinci mertebe: Halife, melik ve sultanların siyaseti ve her sınıf insanlara hükmetmeleridir. Fakat bunlar yalnız zahire hükmeder, batına tesir edemezler.

Üçüncü mertebe: Allahu Teala'yı ve dinini bilen, peygamberlerin vârisi olan âlimlerin siyasetidir ki, bunlar hiçbir sınıfın zahirî işlerine karışmayıp kimseyi zecr ve men'edemiyecekleri gibi, umum insanlar da kendilerinden istifade edemez. Ancak münevver tabakanın batınına hitab edebilirler.

Dördüncü mertebe: Vaizlerin siyasetidir. Bunlar da ancak insanların avam kısımlarının batınına hitab ederler." (İ.U. ci: l sh: 40)

İslâm siyasetinin mezkûr tarifine göre, insan anlayışı ve tercihlerine dayanan ve his ve heyecanların mücadele sahası olan siyaset-i beşeriyenin bilhassa asrımızdaki makam, menfaat, tarafgirlik ve ideolojik mücadeleleri

cihetiyle asıl vasfı siyaset olamaz. Hatta hadis lisanında bu tarz boğuşmalar, âhirzaman fitnesi olarak vasıflanır.

Gazali Hazretleri, siyasetin her işten üstün ve ilim ve fazilete dayanan bir meslek olduğunu da kaydeder.

3414/2- İslâmî şeairin tahribi ile bozulan bir İslâm cemiyetinde siyasî ve dinî sahada pek çok mutezad gruplaşmalar varken ve kuvvetli olan zayıfı adi bahanelerle ifna ederken; millet ekseriyetinin desteğine dayanan siyasî iktidara geçmek istiyenler, önce mevcut dinî cemaatlerin söz sahibleriyle görüşmeleri ve ittifak ve mutabakatın sağlanıp sağlanamıyacağını ve böyle bir hareketin gerekli olup olmadığını meşveret etmeleri lâzımdır. Eğer ittifak sağlanırsa, aralarında ihtilafı önleyecek ciddiyette ve şer'î esasata müstenid bir hareket proğramının tesbiti ve bağlayıcılığı da gerektir. Bu husus, hem emr-i Kur'anî olan şûranın hem hâkimiyet-i diniyenin istinadgâhı olan ittihad-ı İslâmın lâzımıdır.

Mezkûr usulü terk ile veya dinî cemaatlerle mutabakat sağlanmadan, ekalliyette kalan bir grubun siyasî faaliyete girmesi hatarlıdır ve akîm kalır. Ancak 3415. p.ta beyan edilen bir "müsbet fikir partisi" olmak faziletini gösterebilmek hali müstesnadır.

İki atıf notu:

- Siyasi diplomatların aldatıcı ve sihirli propagandaları, bak: 3409, 3410. p.lar.

- Bediüzzaman Hz.nin siyasetten uzak durması, bak: 3223 - 3242. p.lar.

3415- Mühim bir ihtar: Asrımızda, tarafgirlik esasına dayanan ve aşırı mücadelelere sebebiyet veren çok partili siyasi hayatta, bilhassa âhirzaman fitnesinin istilasında dinî şahsiyetler veya şahs-ı manevî teşkil eden dinî cemaatler, siyasi iktidara karşı "Sen iktidardan çekil, ta ki ben geleyim" niyetiyle ve tavrıyla hareket etmemelidirler. Çünkü bu niyet ve bu anlayışın gereği olan siyasi tarafgirlikler ve mücadeleler, fitneyi ika eder. Tarih buna şahittir. Ancak mümkünse dinî şahsiyetler, siyasileri ve halkı ikaz etmelidirler. Bu ikazlarla istenen düzelme olmuyorsa, tarafgirliğe meydan vermeden ve cemiyet içinde siyasi temayüllü tezahürlere girmeden, kâmil bir tavırla ve idarî makama geçme hırsında olmamak şartıyla, partilerden tercih edeceği tarafı, tasvibsiz ve tâbi yahut dâhil olmadan destekleyebilir.

Bediüzzaman Hazretleri, Demokrat Parti devresi içinde mevcud siyasi partiler hakkında ehven-üş şer kaidesiyle siyasi tercih ölçüsünü bazı mektublarında kaydeder. Aynı siyasi şartların devamı halinde, bu tercihinin

devam edeceğini bilen Nurcular, Bediüzzaman Hazretlerinin bu tasvibsiz tercihini muhafaza etmişlerdir. Pek çok icraatlarıyla dine zarar veren Halk Partisi içindeki icraat makamlarında bulunan ve Bediüzzaman'ın kendi ifadesiyle % 5 olan şahısları suçlu görüp diğerlerine hakkını helal eden Bediüzzaman *(Bak: E.L.II 245)* Halk Partisi mensublarına, dine muarız olmamalarını tavsiye eder. *(Bak: 251. p.)* Fakat yine de bu parti dine muarızlığını bırakmamış olduğundan Müslüman Anadolu halkının ekseriyeti D.P. ye rey vermiştir. Gerçi D.P. içinde de dine dost olanlara nisbetle, dine ve dindarlara muarızlar çoktu.

Fakat bunlar C.H.P.nin akibetine düşmekten çekindiklerinden ehvenüşşer denecek bir parti durumunu zahirde muhafaza etmeyi tercih ettiler.

Bu arada ortaya çıkan Millet Partisi ise, dine mütemayil görünüyor ve dindarların kendilerine rey vermeleri gerektiğini söylüyorlardı. Bediüzzaman Hazretleri ise yüzde altmış-yetmiş tam dindar ekseriyeti bulmadan, dindarların şimdiki siyasetin başına geçmemeleri ve D.P. nin dindarlarına katılmalarını tavsiye etti. *(Bak: E.L.II 132)* Fakat sonradan görüldü ki, dindarların D.P. ye girmeleri için normal şartlar bulunmadığı gibi, Millet Partisi de müstakil bir parti olarak devam etmeye kararlı idi. Bu duruma karşı Bediüzzaman Hazretleri önceden D.P. dışında dindar siyasilerin bir parti kurmalarını tasvib etmezken yeniden yazdığı diğer bir mektubunda, dine mütemayil Millet Partisi'nin başa geçmemek, D.P. ye yardım etmek (yani ehvenüşşer partisini zayıflatmamak) ve muaraza etmemek şartıyla (yani bir fikir partisi biçiminde) kalmasına işaret eder. *(Bak: E.L.II 175)* Bu parti bu tavsiyeye uysa idi, dindarların bu partiye rey vermeleriyle D.P. zayıflasa da iktidardan düşmezdi. Çünki bu iki parti, bir parti gibi hareket edip muaraza ile bölünmeyecek ve böylece reylerini Millet Partisi'ne veren müslüman cemaat dahi reylerinin zayi olacağı endişesinde olmayacaklardı. Çünki ehvenüşşer partisi ile muhafazakâr parti zahirde iki parti olmakla beraber, teşri'de ve iktidar olmadaki müsbet faaliyetlerde bir parti gibi çalışacaklardı.

Bu tavsiye, mevcud siyasi ve hukuki şartlar içinde müsbet hareketin mecburi bir çıkış yolu idi. Fakat dindarlığa yardım edeceğini dava eden Millet Partisi ve muakibleri, bu tavsiyeye uygun hareket edemediler. Ve ehvenüşşer partisi ile muarazaya girdiler.

Bediüzzaman Hazretleri, siyasette bazı çareleri ve çıkış yollarını göstermek için böyle bazı ikaz mektublarını yazmakla beraber, kendisi siyasi cere-

yanlardan ve meşgalelerinden daima uzak durmuş ve has talebelerini de aynı hasassiyetle men etmiştir. *(Bak: 1644, 2906. p.lar)*

3415/1- Her hususta Kur'ana ittiba eden Bediüzzaman Hazretlerinin siyasetten içtinab etmeye dair tercihi de kitab ve sünnete istinad eder. Bilhassa kütüb-ü sittenin kitab-ül-fiten kısmında pek çok ehadisin ifadesiyle âhirzaman fitnesinde içtimaî ve siyasî sahada hâkim olan şer cereyanından uzak durmak gerektiği bildirilmiştir. *(Bu rivayetlerin az bir kısmı 387, 585, 989, 990, 993. paragraflarında ve 1000/5. paragrafın 4. bendinde geçmiştir.)*

3415/2- Âhirzaman fitnesinin izale edilip İslâmî hayatın iade edilmesi hususu ise, rivayetlerde tekrarla kaydedildiği ve Bediüzzaman Hazretlerinin de bu rivayetleri beyan ettiği üzere bu vazife Mehdî'den sonra gelecek zâtın *(Bak: 2305. p. son yarısı)* ve cemaatının vazifesidir. Yani İttihad-ı İslâm'ın ordularına istinad eder. *(Bak: E.L.I. sh: 266 p. 2, 3 ve S.T. sh: 9 sonu)* Yoksa asrın menfî siyasetinden böyle bir umumî ıslahat beklenilmez. Ancak ittihad-ı İslâmı ciddiyetle esas alan bir siyasî partinin vesile olması ve ittihad-ı İslâma yolu açması olabilir. *(İttihad-ı İslâm'ın tahakkuk şartları için, bak: 1835. p.)*

3416- Siyasi liderlerin ekserisi, halkın itimad ettiği dinî şahsiyetleri politik maksadlarla kendi siyasi sahalarına çekip nüfuzundan istifade etmek isterler.

Kur'anda bizzat Resulullah'a hitab edip dolayısıyla dinî şahsiyetlere de ders veren bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

Hayatperest ehl-i dalalet "(68:9) وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ arzu ettiler ki sen müdahene etsen; taptıklarına, alçak garazlarına, haksızlıklarına ilişmesen, muvafakat etsen, diye istediler de onlara dehalet etmediğin için tekzibe kalkıştılar. Yoksa sen müdahene edecek, garazlarına revac verecek olsaydın, o suretle sen de onların dalaletlerine iştirak etmiş bulunsaydın فَيُدْهِنُونَ o vakit müdahene edeceklerdi - onlar da sana ne büyük, ne akıllı adam diyeceklerdi. Lakin sen müdahene etmeyip hakkı söylediğin, Allah'ın emrini, risaletini tebliğ eylediğin için öyle iftiraya kalkıştılar, bile bile yalan söylediler. Onun için sen onlara itaat etme, İşte büyük ahlâkın ilk umdesi budur." (E.T.5271)

"Mühim bir suale hakikatlı bir cevaptır.

Büyük me'murlardan bir kaç zat benden sordular ki: "Mustafa Kemal

sana üçyüz lira maaş verip, Kürdistan'a ve vilayat-ı şarkıyeye, Şeyh Sünusi yerine vaiz-i umumi yapmak teklifini neden kabul etmedin? Eğer kabul etseydin, ihtilal yüzünden kesilen yüzbin adamın hayatlarını kurtarmaya sebeb olurdun!" dediler.

Ben de onlara cevaben dedim ki: Yirmişer- otuzar senelik hayat-ı dünyeviyeyi o adamlar için kurtarmadığıma bedel, yüzbinler vatandaşa, herbirisine milyonlar sene uhrevi hayatı kazandırmaya vesile olan Risale-i Nur, o zayiatın yerine binler derece iş görmüş. Eğer o teklifi ben kabul etseydim, hiçbir şeye âlet olamayan ve tâbi olmayan ve sırr-ı ihlası taşıyan Risale-i Nur meydana gelmezdi." (Ş.289)

Birkaç atıf notu:

-Mürşid zatların siyasete girmemeleri, bak: 3880. p.

-Âhirzaman fitnesinde siyasete girmemek, 387, 989-991. p.lar

-İmam-ı A'zam Hz. nin siyasete girmemesi, bak: 1609. p.

3417- Siyasi ve idari makama göz dikmemenin derin hikmetini ve içtimaî sükûnetin esasını tazammun eden ve siyasî ve içtimaî keşmekeşliğin esası olan "sen makamdan in ki ben çıkayım" anlayışını yok eden şu gelen hadis-i şerifler, cay-ı dikkat ve şayan-ı teemmüldür. Şöyle ki:

" تَجِدُونَ مِنْ خَيْرِالنَّاسِ اَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهَذَاالشَّأْنِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ

Siz insanların hayırlısı, emîr oluncaya kadar emareti çok fena görenler (ve arzu etmiyen kimseler) bulursunuz." [286]

3418- Buhari'nin kitab-ül ahkâm, 7. babdaki bir hadiste de; yakın istikbalde, emarete harislik olacağını ve mes'uliyetlerini beyan ile ümmet ikaz edilir.

Diğer iki hadis meali şöyledir:

"Abdurrahman İbn Semure (R.A.) tahdis edip dedi ki:

Resulullah (A.S.M.) bana hitaben "Ya Abdurrahman! Emîrlik talebinde bulunma. Çünkü eğer senin istemenle sana emaret vazifesi verilirse, o vazifede Allah'ın inayetine mazhar olamazsın. Eğer sen istemeksizin bu vazife sana tevcih olunursa, vazifende Allah'ın yardımına mazhar olursun." buyurdu."

---

286 S.B.M. hadis: 1422

Hem "Ebu Muse-l Eş'arî (R.A.) şöyle dedi: Ben bir kere beraberimde amcam oğullarından iki kişi ile birlikte Peygamber'in (A.S.M.) huzuruna girdim. Bu iki kişiden birisi:

-Ya Resulallah! Aziz ve Celil olan Allah'ın seni tevliye ettiği vazifelerden biri üzerine beni memur tayin et, dedi. Öbürüsü de bunun gibi bir memuriyet istedi. Bunun üzerine Resulullah (A.S.M.):

-Vallahi biz memuriyet isteyen bir kimseyi ve memuriyete haris olan bir şahsı bu işler üzerine memur tayin etmeyiz, buyurdu." (S.M. ci:6, sh: 15-16) *(Bak: Ulema-üs Sû')*

3419- Siyaset mevzuunda Bediüzzaman Hazretlerinden sorulan bir sual ve cevabı:

"Sual: Geçen sene sizden sormuştuk ki; elli gündür merak edip dünya cereyanlarına bakmadınız ve sormadınız, o zaman bize bir cevab verdiniz. Gerçi o cevab hakikattır ve kâfidir. Fakat risale-i Nur'un intişarı ve hizmeti ve âlem-i İslâmiyetin menfaati noktasında bir derece bakmanız lâzım iken, şimdi onüç ay oluyor aynı hal devam ediyor. Merak edip hiç sormuyorsunuz.

Elcevab: (14:34) اِنَّ اْ ِنْسَانَ لَظَلُومٌ âyetine en a'zam bir tarzda şimdiki boğuşan insanlar mazhar olmalarından, onlara değil tarafdar olmak veya merakla o cereyanları takib etmek ve onların yalan, aldatıcı propagandalarını dinlemek ve müteessirane mücadelelerini seyretmek, belki o acib zulümlere bakmak da caiz değil. Çünki zulme rıza zulümdür; tarafdar olsa, zalim olur. Meyletse (11:113) وَ َ تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُالنَّارُ âyetine mazhar olur." (K.L.207) *(Bak: 88, 2646. p.sonu, 3238, 3421. p.başı, 389 1. p.sonu)*

3420- Evet zalimane mücadelelere tarafgirlikle zulme şerik olmamayı ısrarla tavsiye eden Bediüzzaman, mesele üzerindeki hassasiyetini şöyle ifade ediyor:

"Dün Emin bu havaliye gelen bir kolordu münasebetiyle, istemediğim ve Rus'un harbe devamını bilmediğim halde; Rusya'nın Kafkas'la ittisali kesilmesini söyledi. Ben, onun sözünü kesip susturduğum halde, kalbim ehemmiyetle bir alâka gösterdi.

Sonra bugün namazda ve tesbihatında iken, manevî tarzda denildi ki: Küre-i Arzda çarpışan, mücadele eden cereyanlardan her halde birisi

İslâmiyete ve Kur'ana ve Risale-i Nur'a ve mesleğimize taraftar olacak; (*) bu noktadan ona karşı bakmak gerektir. Bakmamak için bir iki mektubda yazdığın sebebler çendan kalbe, akla kâfidir; fakat meraklı ve hevesli olan nefse kâfi gelmiyor diye kalbime geldi.

3421- Aynen tesbihatta ihtar edildi ki; ehemmiyetli sebebi ise: Bakmakta bir tarafa tarafgirlik hissi uyanır; tarafgir nazarı, tarafdar olduğu taraf cereyanın kusurunu görmez, zulmüne rıza gösterir belki alkışlar. Halbuki küfre rıza, küfür olduğu gibi , zulme razı olmak dahi zulümdür. Elbette zemin yüzünde bu dehşetli düelloda, semavatı ağlatacak zulümler ve tahribat oluyor; çok masum ve mazlumların hukukları kayboluyor, mahvoluyor. Mimsiz gaddar medeniyetin zalimane düsturu olan, "Cemaat için ferd feda edilir, milletin selâmeti için cüz'î hukuklara bakılmaz" diye, öyle dehşetli bir zulüm meydanı açmış ki, kurun-u ûla vahşetlerinde de emsali vuku bulmamış.

Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın adalet-i hakikiyesi, bir ferdin hakkını cemaata feda etmez; "Hak, haktır; küçüğe büyüğe, aza çoğa bakılmaz" diye kanun-u semavi ve hakiki adalet noktasında Risale-i Nur şakirdleri gibi hakikat-ı Kur'aniye ile meşgul adamlar, zaruret olmadan lüzumsuz, yalnız hevesli bir merak için, netice itibariyle faidesi bulunan; ve netice daha gelmeden evvel lüzumsuz bakmak ve zalimane tahribatlarını alkışlamak suretiyle İslâmiyet ve Kur'an lehine hizmet edeceği o cereyanın harekâtını fikren takib etmekle meşgul olmak münasib olmadığı için; nefis de, akıl ve kalbe tabi olup merakını bırakmış diye anladım." (K.L.150)

3422- Atıf notları:

-Yıkılmaya mahkûm bozuk hiziblerden müteşekkil bir nevi koalisyon iktidarlar ve dinsizlik cereyanı, bak: 3355. p.

-Nasıl olursanız öyle idare olunursunuz mealindeki hadis, bak: 3893. p.

-Âhirzamanda recül-i fâcirlerden müteşekkil partilerin son durumlarına işaret eden bir rivayet, bak: 650/1. p.

-Dini siyasete değil, siyaseti dine âlet yapmak, bak: 3250. p.

-Siyaset-i hazırada cemaat için ferd feda edilir, bak: 996. p.

-Siyaset canibiyle âhirzaman fitnesine galebe edilmez, bak: 387. p.

-Siyaset-i diniyeyi birinci derecede nazara alanlar, bak: 2689, 3227. p.lar.

-Kuvvete dayanan menfî siyaset, bak: 1975/1. p.

* Bak: 2305 / 1. p. sonu.

3423- SİYONİZM سییونیزم **:** (Kudüs'teki Sion Dağı'nın adından)

Filistin'de bağımsız bir Yahudi devleti kurmak isteyen ve Yahudiliği gaye edinen bir cereyan. *(Bak: Mason, Yahudi)*

3424- SOFESTAÎ سوفستائی **:** (Sevfestaî) Kâinatın yaratıcısı yani Cenab-ı Hakk'ı kabul etmemek için herşeyi inkâr eden. Müsbet veya menfî hiçbir hükme varmayan, daima şüphe içinde kalmayı esas alan felsefî bir doktrinin yani Septisizmin ilk ve basit şekli olan cereyanın mensubu. Âlemde hakikat namına hiçbir şey tanımayan va hakikatı araştırmaktan sarf-ı nazar ederek zevk ü sefa, şiir ve edebiyatla eğlenen safsatacılar. *(Bak: Sofizm)*

3425- SOFİ صوفی **:** Ehl-i tasavvuf. Riyazet ve nefisle mücahede ile hakikate ermeğe çalışan. Tarikata mensub, manevî kemalât için çalışan.

3426- SOFİZM سوفیزم **:** Fls: Sofestaiye. Safsatacılık. Âlemde hakikat olarak hiçbir şey tanımayan ve hakikatı araştırmaktan sarf-ı nazar ederek zevk ü sefaya dalıp şiir gibi şeylerle eğlenmeyi tercih eden batıl bir meslek. İnadiye, İndiye (Sübjektivizm) ve Lâ Edriye (Septisizm) adlarıyla üç kısma ayrılırlar. Ömer Nasuhi Bey, Mesail-i İlm-i Kelâm kitabında "Esasen bu üç cereyan aynı kökten istihale geçirerek aldıkları şekillerden türemiştir." der.

3427- SOKRAT سقرا **:** Eski bir Yunan feylesofu. (M.Ö. 470-399)

Felsefî görüşlerine göre nâkis bir şekilde Vahdaniyete ve ruhun bakiliğine inanmış ve bu fikrini yaymaya çalışmıştır. "Dünyada yalnız birşey öğrenebildim, o da hiçbir şey bilmediğimdir." sözü meşhurdur. Kendisinden önceki filozofların meşgul oldukları kâinata ait nazariyelerden daha çok, insan hayatı ve neticeleri üzerinde sistemli mantık yürütmüş ve insaniyeti müdafaa etmiştir. Devrinin gayr-ı insanî anlayışlarına karşı çıktığı için mahkemece kendisine idam kararı verilmiş, baldıran otunun zehirini içirmek suretiyle idam edilmiştir. Kendisinden sonra, öğrencisi olan Eflatun, Sokrat'ın fikirlerini kitaplarında müdafaa etmiştir.

SOLCU صولجی **:** *(Bak: Ashab-üş Şimal)*

3428- SOSYALİZM سوسیالیزم **:** İktisadî teşebbüsleri ve teşekkülleri devlete vermek isteyen görüş. Güya herkese müsavi mal verme esasını, idare sisteminde yerleştirmeyi ve mal birliğini iddia eden ve insan fıtratına zıd olarak hürriyetleri daraltıcı ve din aleyhdarı bir sistem. *(Bak: Edvar-ı Hamse, Komünizm ve 3055. p.)*

3429- Dinî şahsiyetlerin manevî imtiyazlarını istemeyen sosyalizm taraftarlarınca ortaya atılan tenkidkârane bir sualde Bediüzzaman'a atfen deniliyor ki:

"Sen neden bizden küstün? Bir defa olsun hiç müracaat etmeyip sükût ettin. Bizden şiddetli şekva edip, "bana zulmediyorsunuz" diyorsun. Halbuki bizim bir prensibimiz var; bu asrın muktezası olarak hususi düsturlarımız var. Bunların tatbikini sen kendine kabul etmiyorsun. Kanunu tatbik eden zalim olmaz, kabul etmiyen isyan eder. Ezcümle:

Bu asr-ı hürriyette ve bu yeni başladığımız cumhuriyetler devrinde, müsavat esası üzerine tahakküm ve tagallübü kaldırmak düsturu, bizim bir kanun-u esasimiz hükmüne geçtiği halde, sen kâh hocalık, kâh zahidlik suretinde teveccüh-ü ammeyi kazanarak, nazar-ı dikkati kendine celbederek, hükümetin nüfuzu haricinde bir kuvvet, bir makam-ı içtimaî elde etmeye çalıştığın, zahir halin ve eski zamandaki macera-yı hayatının delaletiyle anlaşılıyor. Bu hal ise, -şimdiki tabir ile- burjuvaların müstebidane tahakkümleri içinde hoş görünebilir. Fakat bizim tabaka-i avamın intibahıyla ve galebesiyle tezahür eden tam sosyalizm ve bolşevizm düsturları, bizim daha ziyade işimize yaradığı için, o sosyalizm düsturlarını kabul ettiğimiz halde, senin vaziyetin bize ağır geliyor. Prensiplerimize muhalif düşüyor. Onun için sana verdiğimiz sıkıntıdan şekvaya ve küsmeye hakkın yoktur?

Elcevab: Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fıtrata muvafık hareket etmezse; hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer.

Madem kanun-u fıtrata tatbik-i harekete mecburiyet var; elbette fıtrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esasiyeyi kaldırmakla, mutlak müsavat kanunu tatbik edilebilir.

Evet ben neseben ve hayatça avam tabakasındanım. Ve meşreben ve fikren, "müsavat-ı hukuk" mesleğini kabul edenlerdenim. Ve şefkaten ve İslâmiyetten gelen sırr-ı adalet ile, burjuva denilen tabaka-i havassın istibdad ve tahakkümlerine karşı eskidenberi muhalefetle çalışanlardanım. Onun için bütün kuvvetimle adalet-i tamme lehinde, zulüm ve tagallübün ve tahakküm ve istibdadın aleyhindeyim.

3430- Fakat nev-i beşerin fıtratı ve sırr-ı hikmeti, müsavat-ı mutlaka kanununa zıddır. Çünki Fâtır-ı Hakîm, kemal-i kudret ve hikmetini göstermek için, az bir şeyden çok mahsulat aldırır ve bir sahifede çok kitabları yazdırır ve birşey ile çok vazifeleri yaptırdığı gibi, beşer nev'i ile de binler nev'in vazifelerini gördürür.

İşte o sırr-ı azîmdendir ki: Cenab-ı Hak, insan nev'ini binler nevileri sünbül verecek ve hayvanatın sair binler nevileri kadar tabakat gösterecek bir fıtratta yaratmıştır. Sair hayvanat gibi kuvalarına, latifelerine, duygularına had konulmamış; serbest bırakıp hadsiz makamatta gezecek istidad verdiğinden, bir nevi iken binler nevi hükmüne geçtiği içindir ki, arzın halifesi vekâinatın neticesi ve zihayatın sultanı hükmüne geçmiştir,

3431- İşte nev-i insanın tenevvüünün en mühim mayesi ve zenbereği; müsabaka ile hakiki imanlı fazilettir. Fazileti kaldırmak, mahiyet-i beşeriyenin tebdiliyle, aklın söndürülmesiyle, kalbin öldürülmesiyle, ruhun mahvedilmesiyle olabilir. Evet şu hürriyet perdesi altında müdhiş bir istibdadı taşıyan şu asrın gaddar yüzüne çarpılmaya lâyık iken ve halbuki o tokada müstahak olmayan gayet mühim bir zatın yanlış olarak yüzüne savrulan kâmilane şu sözün:

Ne mümkün zulm ile, bîdad ile imha-yı hürriyet,

Çalış idraki kaldır, muktedirsen âdemiyetten.

sözünün yerine, bu asrın yüzüne çarpmak için ben de derim:

Ne mümkün zulm ile, bîdad ile imha-yı hakikat,

Çalış kalbi kaldır, muktedirsen âdemiyetten.

Veyahut:

Ne mümkün zulm ile, bîdad ile imha-yı fazilet,

Çalış, vicdanı kaldır, muktedirsen âdemiyetten.

Evet imanlı fazilet medar-ı tahakküm olmadığı gibi, sebeb-i istibdad da olamaz. Tahakküm ve tagallüb etmek, faziletsizliktir. Ve bilhassa ehl-i faziletin en mühim meşrebi, acz ve fakr ve tevazu ile hayat-ı içütimaiye-i beşeriyeye karışmak tarzındadır. "Lillahil Hamd" bu meşreb üstünde hayatımız gitmiş ve gidiyor. Ben kendimde fazilet var diye fahr suretinde dava etmiyorum. Fakat nimet-i İlahiyeyi tahdis suretinde şükretmek niyetiyle diyorum ki: Cenab-ı Hak fazl ve keremiyle, ulûm-u imaniye ve Kur'aniyeye çalışmak ve fehmetmek faziletini ihsan etmiştir. Bu ihsan-ı İlahîyi bütün hayatımda "Lillahil Hamd" tevfik-i İlahî ile şu millet-i İslâmiyenin menfaatine, saadetine sarfederek; hiçbir vakit vasıta-i tahakküm ve tagallüb olmadığı gibi, ekser ehl-i gafletçe matlub olan teveccüh-ü nâs ve hüsn-ü kabul-ü halk dahi, mühim bir sırra binaen benim menfurumdur; onlardan kaçıyorum." (L.170-172)

3432- SU-İ ZAN صوءِ ظَنّ **:** Kötü zanna sahib olma. Bir mü'minin kötü manada olması muhtemel bir hal ve hareketine -tam ve açıkça bilinmedikçe- kötü hüküm vermemeli ve o nazarla bakmamalıdır. *(Bak: Gybet, Zann)*

"Evet insan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan su-i ahlâkı, su-i zan saikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve başkaların bazı harekâtını, hikmetini bilmediğinden, takbih etmesin. Binaenaleyh eslaf-ı izamın hikmetini bilmediğimiz bazı hallerini beğenmemek, su-i zandır. Su-i zan ise, maddî ve manevî içtimaiyatı zedeler." (M.N.66)

3433- "Muhabbet, uhuvvet, sevmek İslâmiyetin mizacıdır, rabıtasıdır. Ehl-i adavet mizacı bozulmuş bir çocuğa benziyor ki, ağlamak ister, birşey arıyor ki onunla ağlasın. Sinek kanadı kadar ehemmiyetsiz birşey ağlamasına bahane olur. Hem insafsız, bedbin bir adama benzer ki, su-i zan mümkün oldukça hüsn-ü zan etmez. Bir seyyie ile on haseneyi örter. Bu ise, seciye-i İslâmiye olan insaf ve hüsn-ü zan bunu reddeder." (H.Ş.53)

3434- "Hem meselâ: Su-i zan ve su-i te'vilde bu dünyada muaccel bir ceza var. "Men dakka dukka" kaidesiyle, su-i zan eden, su-i zanna maruz olur. Mü'min kardeşinin harekâtını su-i te'vil edenlerin harekâtı yakın bir zamanda su-i te'vile uğrar, cezasını çeker." (Uhuvvet Risalesi, sh. 38)

3435- SULTAN سلطان : Reis. İslâm hükümdarı. Hâkimiyet sahibi.

Padişah. *Allah'ın (C.C.) bir ismi. Kuvvet, kudret ve hâkimiyet sahibi. Allah'ın insanlar üzerindeki hâkimiyetinin mümessili manasında rivayette geçer. (Keşf-ül Hafa, hadis: 645) *Hükümdar ailesinden olan anne, kız gibi kadınlardan herbiri.

"Hüccet ve delil, kahr ve tagallüb manasında masdardır. Herşeyin yavuz, şiddet ve satvetine denir. Kelimenin aslı "selit" olup, cem'i sultandır. Selit ise zeytinyağının ismidir. Zeytinyağı kandilinin ışığıyla ışıklandırma yapıldığı gibi, padişah ve vali dahi şule-i adl ve zabt ü ihtimamıyla memleketini tenvir etmek münasebetiyle, onlara da bu mana ıtlak olunmuştur." (Kamus-u Okyanus'tan hülasaten) *(Bak: Halife)*

3436- Kur'anda "Sultan", çok kere aydınlatıcı delil manasında geçer. Ezcümle:

" وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلطَانٍ مُبِينٍ اِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ

(11:96, 97) Kasem olsun ki Musa'yı da, âyetlerimiz ve bir sultan-ı mübin ile Fir'avne ve meleine gönderdik...

Burada Hazret-i Musa'nın Fir'avne gönderilmesi mevzu-i bahs olunduğundan بِآيَاتِنَا da âyetlerden murad, Tevrat değil, Sure-i A'rafda (7:133) zikri geçen dokuz mu'cizedir ki; asa, yed-i beyza, tufan, cerad, kummel, dafadi', dem, naks-ı emval ve enfüs hârikalarıdır.

Sultan, fil'asıl galebe ve istila manasına masdardır. Ve bürhan ve hüccet manasına gelir ve vali ve hükümdara da ıtlakı ma'lumdur. Fakat bu manada o kelime müennes olur. Kur'anda ekseriya bürhan ve delil manasınadır. Burada da bürhan-ı kavi diye tefsir edilmiş ve bununla Hazret-i Musa'nın en bahir mu'cizesi olan asaya hassaten işaret edildiği söylenmiş ise de âyetlerde asa dahil olmak i'tibariyle bunun (28:35) وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانً de olduğu gibi galebe ve istila manasına olması ve Hazret-i Musa'nın Fir'avne karşı tezahür eden kuvve-i kahiresini ifade etmesi daha zahir görünür. Maamafih asa ve yed-i bayza mu'cizeleri bu manayı müfid olduğuna göre evvelki tefsir de sahihtir." (E.T.2814 - 2815)

3437- SULTAN REŞAD سلطان رشاد : (Mi. 1844-1918) Meşrutiyet devri Osmanlı padişahıdır. Merhametli ve halim tabiatlı olan bu dindar ve abdestsiz gezmeyen padişah, Mevlevi tarikatına bağlı idi. Boş vakitlerini Mesnevi okumakla geçirirdi. *(Bak: 1869. p.)*

SULTAN SELİM HAN سلطان سليم خان : *(Bak: Yavuz Sultan Selim)*

3438- SULTAN SÜLEYMAN HAN سلطان سليمان خان : (Hi.900-974 Mi. 1494-1566) Osmanlı padişahlarının onuncusu, İslâm halifelerinin yetmişbeşincisidir. Yavuz Sultan Selim Han'ın oğludur. Avrupavari bir kısım kanunlar yapılmasına vesile olduğundan Kanuni namı ile de anılır.

Padişahlık yılları Osmanlı Devleti'nin en haşmetli devri olup Avrupa, Asya Osmanlıların emrinde idi. İstanbul payihtaht idi. Bir fikir vermek için o zaman İstanbul'daki eserlerden bir kaç misal vereceğiz. İlk olarak o zamanda yapılar bir sayıma göre: 485 cami, 4494 mescid, 100 imaret, 417 kervansaray, 1653 ilk mekteb, 335 tekke, 4985 çeşme, 874 hamam, 743 kilise, onbir binden ziyade sokak ve cadde tesbit edilmişti.

İstanbul böyleyken Avrupalı bir muharrir Avrupa'yı şöyle anlatır:

"Avrupalılar bin sene banyosuz kaldı. Orta çağda pis ve kirli bulunmak bir faziletti. Bu çağlarda Avrupa baştan aşağı kaşınıyordu."

3439- Sultan Süleyman Han'ın pek çok iyilikleri bulunmakla beraber, kanunî ve idarî sahada kısmen Avrupa tarzını getirmekle o yola bir derece kapı açtığından tenkidlere uğramıştır. Ezcümle:

"Sultan Süleyman Kanuni, kesretli kırk çeşme sularını istanbul'a getirdiği vakit, Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi ona demiş: "Hilaf-ı şeriat kanunları Avrupa'dan getirdiğin cihetle, İstanbul'a öyle bir bok sıçtın ki; o getirdiğin suların cümlesi üzerinden akıp geçse, yüz senede temizliyemez." (S.T. 161)

Bununla beraber, "hasenatla seyyiat müvazene edilmelidir" olan hakikat ölçüsüne göre; hasenatı çok olan büyük bir Osmanlı padişahıdır. İstanbul'da Süleymaniye Camii avlusunda medfundur.

3440- SUR صور : İsrafil (A.S.)'ın borusu diye ifade edilen bu sur meselesi, oldukça derin bir hakikattır. Bunun için bu hakikat daha çok teşbihatla ifade ediliyor. Evet bu sur denen boru, bizim bildiğimiz borulardan değildir. *(Bak: Müteşabihat)*

3441- Kur'anda sur hakkında müteaddid âyetler vardır. Ezcümle bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(27:87) وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ Hele Sur üfürüleceği gün -büyük kıyamet!

Sur, bazıları bunu "vav" ın fethiyle suver gibi "suret" in cem'i, nefhi de suretlere ruh nefhi diye telakki etmişlerdir. Lakin böyle olsa idi zamirinde فِيهَا denilmek lâzım gelirdi, halbuki diğer bir âyette ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى diye müfred müzekker zamiri gönderildiğinden bu mana sahih olamaz. Bazıları da bunu bir temsile hamletmişler mevtanın kabirlerden mahşere çağırılışları halini, bir orduyu harekete getirmek için boru çalınması haline teşbih suretiyle bir istiare-i temsiliyye yapıldığına zahib olmuşlardır. Ekser müfessiriînin kavlince ise bazı hadislerde varid olduğu üzere üç defa nefh olunacaktır. Birincisi nefha-i feza', ikincisi nefha-i sa'ık, üçüncüsü nefha-i kıyamdır. Ve buna me'mur olan İsrafil'dir. Bu âyette beyan olunduğu üzere birincisi olan nefha-i feza'da Göklerde ve Yerde kim varsa Allah Teala'nın dilediği zevattan maadası hep dehşetinden sarsılacak; Sure-i "Zümer" deki (39:68)

وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمَوَا ِ وَمَنْ فِى اْ َرْضِ ا ِ َّمَنْ شَاءَ اللَّهُ

kavl-i kerimi mucebince, ikincisi olan nefha-i sa'ıkda ise Allah'ın dilediklerinden maada hepsi yıkılıp ölecek;

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ فَاِذَا هُمْ مِنَا َجْدَا ِ اِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ

mucebince, üçüncüsü olan nefha-i kıyamda kabirlerden kalkıp mahşere koşuşacaklardır.

Feza' korkunç bir şeyden şahsa ârız olan tutukluk ve ürkeklik, yani şiddetli korku ile sarsılıp belinlemek demektir." (E.T.3707)

3442- Sur hakkında Kur'andan bir kaç not:

- Surun üfleneceği (Kıyamet) günü: (6:73) (69:13, 14) (74:8, 9)

- Büyük anarşinin şiddetli dalgalanmalarından sonra sura üflenip kıyametin kopmasına işaret: (18:99)

- Sur'a (ikinci) üfürülmesi ve haşir: (20:102) (23:101) (36:51) (78:18)

- Sur'a üflenen o vaid gününde diriltilen her insan saik ve şehid (iki melek) nezaretinde haşrolunacak: (50:20, 21)

Sahih-i Buhari tercemesinin 1732. hadisinde de, "iki nefha arasında fark vardır" der.

3443- SURE سورة : Kur'an-ı Kerim'in 114 bölümünden herbiri. *Derece. *Duracak yer. Menzilet. *Şeref ve şan. *Güzel inşa edilmiş bina. Sur. *Refi', alâmet, nişan. *(Bak: Âyet)*

"Kur'anın ekalli üç âyeti havi ve bir kitab-ı mahsus gibi hususi ismi haiz aksam-ı mahsusasından her birine sure denilmiştir ki, bunda başlıca iki vech-i teşbih vardır: Çünkü sure asl-ı lügatta iki manaya gelir: Birisi: menzile-i refia, yani yüksek rütbe demektir. Birisi de: bir medineyi, yani büyük bir şehri ihata eyliyen bir sur demektir.

Birincisine nazaran kur'an âlem-i semaya ve her sure semanın yüksek rütbede bulunan manzumelerine teşbih edilmiş olur ki, bunun zımnında her âyet de bir yıldıza benzer. ikincisine nazaran da Kur'anın yeryüzünde yüksek bir medeniyet te'sis edeceğine işareten her suresi büyük bir suru bulunan müstahkem bir şehre ve bunun zımnında her âyet bir konağa teşbih edilmiş olur." (E.T. Mukaddeme'de 22)

3444- SURET صورة : (c. Sur-Suver) Biçim, görünüş. Kılık. Hal. Tasvir. Dıştan görünen şekil. Çare. Resim. *(Bak: Nazar-ı Haram)*

Suret ve resimlerin memnuiyeti hakkında hayli ehadis vardır. Ezcümle Sahih-i Buhari muhtasarı ikinci cild, 244. hadiste "suretlerin namazın huzuruna zarar verdiğini"; altıncı cild, 980. hadis ile 10. cild, 1570. hadiste "suret bulunan eve melaikenin girmediğini"; 1019. hadis ile 12. cild,1963, 2109. hadisler "suret yapanlara âhirette azab verileceğini" bildirir. T.T. 3.cild 342. sh. "suretlerin memnuiyeti" bölümüdür.

3445- Bu hadislerin uzun izahları, bir hülasa olarak şöyle takdim ediliyor:

"Buraya kadar resim hakkında varid olan ehadis-i şerifeden bazıları, eimme-i selef ve halefden bir haylisini, ârâ ve içtihadlar ile beraber mütalaa etmiş bulunuyoruz. Bu babda ülemanın iki noktada ittifak ve bir noktada ihtilaf ettiklerini görüyoruz. ittifak ettikleri noktalardan birisi: Ağaç, dağ, taş gibi eşya ve menazır resimlerinin mutlak surette mübah olduğudur. O birisi de vesikalık fotoğraflar gibi tamm-ül hilka olmayarak bedenin bir kısmına ait olan zihayat resimlerinin hem imal edilmelerinin hem de istimal olunmalarının cevazıdır.Tamm-ül hilka olanlar hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazı ülema, vesile-i ta'zim olmaksızın bunların istimalini de maal- kerahe tecviz etmişlerdir. Bazıları etmemiştir...

Burada namaz kılan kimsenin karşısında resim bulunmamasına dikkat etmesi ile bahse nihayet vereceğiz." (S.B.M. ci: 6, sh: 512)

3446- Gölgeli gölgesiz resimler yani, madde üzerinde kabartma ve heykel gibi elle tutulan suretler veya resim makinalarıyla alınan ve boya ve renklendirme yoluyla yapılan şekillerin bütününü suretler olarak ele alan Bediüzzaman şöyle diyor:

"Sanem-perestliği şiddetle Kur'an men'ettiği gibi, sanem-perestliğin bir nevi taklidi olan suret-perestliği de men'eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'ana muaraza etmek istemiş. Halbuki gölgeli gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir veya bir riya-yı mütecessid veya bir heves-i mütecessimdir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp teşvik eder." (S.410) *(Bak: 2823. p.)*

3447- Tekniğin gelişmediği geçmiş devrelerde heykeller ve putlarla şirk ve dalalete düşülüyordu. Asrımızda ise buna ilaveten güzel sanatlar perdesi altında sinemalar, hele televizyon gibi neşir organları çıplak kadın, müstehcen resimler ile milli ahlâkın bozulmasına yol açtı. Demek mezkûr hadis-i şeriflerin resimler hakkındaki şiddeti, yalnız o asra değil, istikbali izn-i Rabbanî ile gören nübüvvet gözü, asrımıza bakarak o şiddeti göstermiştir denilebilir. Evet enaniyet saikasıyla hodfüruşane halklara görünmek, riyakârane şöhret kazanmak ve resimler, heykellerle ibka-i nam etmek gibi gayr-ı ahlâkî durumlar, beşer tarihindeki muhtelif devirlerde görüldüğü gibi asrımızda da daha acaib şekilde görülmektedir. *(Bak: Sanemperest)*

Bir atıf notu:

- Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı'na konulan resimleri, Bak: 3791. p.

3448- SÜBHANALLAH سبحان الله : Cenab-ı Hakk'ın zatında, sıfatında ve ef'alinde bütün kusurlardan münezzehiyetini ifade eder. *(Bak: Tesbih)* Günlük hayatta "Sübhanallah" sözü, Cenab-ı Hakk'ın mahlukatı ve eserleri karşısında duyulan hayret ve taaccübü ifade için de söylenir.

3449- Sübhanallah kelime-i kudsiyesinin çok derin manaları vardır. Ezcümle:

"Cenab-ı Hakk'ı şerikten, kusurdan, noksaniyetten, zulümden, aczden, merhametsizlikten, ihtiyaçtan ve aldatmaktan ve kemal ve cemal ve celaline muhalif olan bütün kusurattan takdis ve tenzih etmek manasıyla, saadet-i ebediyeyi ve celal ve cemal ve kemal-i saltanatının haşmetine medar olan dar-ı âhireti ve ondaki Cennet'i ihtar edip delalet ve işaret eder." (Ş.235)

3450- "Sübhanallah ve Elhamdülillah cümleleri, Cenab-ı Hakk'ı Celal ve Cemal sıfatlarıyla zımnen tavsif ediyorlar. "Celal" sıfatını tazammun eden "Sübhanallah", abdin ve mahlukun Allah'tan baid olduklarına nazırdır. Cemal sıfatını içine alan "Elhamdülillah", Cenab-ı Hakk'ın rahmetiyle abde ve mahlukata karib olduğuna işarettir.

Meselâ biri kurb, diğeri bu'd olmak üzere bize nazır şemsin iki ciheti vardır. Kurb cihetiyle hararet ve ziyayı veriyor. bu'd cihetiyle insanların mazarratlarından tahir ve safi kalıyor. Bu itibarla insan şemse karşı yalnız kabil olabilir, fail ve müessir olamaz.

Kezalik, -bilâ teşbih, Cenab-ı Hak rahmetiyle bize karib olduğu cihetle ona hamdediyoruz. Biz ondan uzak olduğumuz cihetle onu tesbih ediyoruz. Binaenaleyh rahmetiyle kurbüne bakarken hamdet. Ondan baid olduğuna bakarken, tesbih et. Fakat her iki makamı karıştırma ve her iki nazarı birleştirme ki, hak ve istikamet mültebis olmasın. Lakin iltibas ve mezc olmadığı takdirde, her iki makamı ve her iki nazarı hem tebdil, hem cem'edebilirsin. Evet "Sübhanallahi ve bihamdihi" her iki makamı cem'eden bir cümledir." (M.N.124) (M.Nu.115. sahifede İkinci Bab, Sübhanallah'ın beyanı hakkındadır.)

3451- SÜFYAN سفيان : Kamus-u Okyanus, bu kelime için "esami-i ricalden bir isimdir" der, yani mana aranmayacağına işaret eder. Âhirzamanda geleceği ve ümmetin karanlık günler yaşamasına sebeb olacağı sahih hadislerle bildirilen ve şeair-i İslâmiyeyi tahribe çalışan dehşetli ve münafık

bir şahıs. "Süfyanîler" ise Süfyan cereyanıdır. İbn-i Cerir-i Taberî Süfyanîler-le alâkalı rivayetleri Cami-ül Beyan'da (34:51) âyeti altında cem'etmiştir. *(Bak: Deccal)*

3452- "Rivayetler, Deccal'ın dehşetli fitnesi İslâmlarda olacağını gösterir ki, bütün ümmet istiaze etmiş. [287] يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللّٰهُ Bunun bir te'vili şudur ki: İslâmların Deccal'ı ayrıdır. Hatta bir kısım ehl-i tahkik, İmam-ı Ali'nin (R.A.) dediği gibi demişler ki: Onların Deccal'ı, Süfyan'dır. İslâmlar içinde çıkacak, aldatmakla iş görecek. Kâfirlerin Büyük Deccal'ı ayrıdır. Yoksa büyük Deccal'ın cebr u ceberut-u mutlakına karşı itaat etmiyen şehid olur ve istemeyerek itaat eden kâfir olmaz, belki günahkâr da olmaz." (Ş.585) *(Bak: İkrah-ı Mülci)*

3453- Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyuruluyor:

أُحَذِّرُكُمْ سَبْعَ فِتَنٍ تَكُونُ بَعْدِى فِتْنَةٌ تُقْبِلُ مِنَ الْمَدِينَةِ وَفِتْنَةٌ تُقْبِلُ بِمَكَّةَ وَفِتْنَةٌ تُقْبِلُ مِنَ الْيَمَنِ وَفِتْنَةٌ تُقْبِلُ مِنَ الشَّامِ وَفِتْنَةٌ تُقْبِلُ مِنَ الشَّرْقِ وَفِتْنَةٌ تُقْبِلُ مِنَ الْغَرْ ِ وَفِتْنَةٌ مِنَ الْبَطْنِ الشَّامِ وهِىَ فِى فِتْنَةُ السُّفْيَانِى

"Sizleri benden sonra vuku bulacak yedi fitneden sakınmaya davet ede-rim: Medine'den çıkacak bir fitne, Mekke'den çıkacak bir fitne, Yemen'den çıkacak bir fitne, Şam'dan çıkacak bir fitne, şarktan çıkacak bir fitne, garbdan çıkacak bir fitne. Bir fitne de Şam'ın merkezinden zuhur eder ki, işte bu Süfyanî'nin fitnesidir." [288]

Bir atıf notu:

-Âhirzaman fitnesinin yaygınlaşan neşir organlarıyla ifsadat-ı umumiyesi, bak: 985.p.

Kitab-ül Feteva-yı Hadisiyye, Ahmed Şehabeddin bin Hacer-il Heytemî adlı eserin 30. sahifesinde ve Kenz-ül Ummal, 14. cild 272. sahifede ve 39639, 39677. hadislerinde ve diğer bazı hadis kitablarında "Süfyan" dan bahsedilir. *(Bak: 1000/1. p. sonu)*

---

287 K.U. ci: 11 sh: 125 ve Ruh-ul beyan ci: 8 sh: 197

288 R.E. sh: 18

Evet "rivayetlerde, vukuat-ı Süfyaniye ve hâdisat-ı istikbaliye Şam'ın etrafında ve Arabistan'da tasvir edilmiş. [289] Allahu a'lem, bunun bir te'vili şudur ki: Merkez-i hilafet eski zamanda Irak'ta ve Şam'da ve Medine'de bulunduğundan, raviler kendi içtihadlarıyla -daimi öyle kalacak gibi, mana verip" merkez-i hükümet-i İslâmiye" yakınlarında tasvir etmişler, Haleb ve Şam demişler. Hadisin mücmel haberlerini, kendi içtihadlarıyla tafsil etmişler." (Ş.585)

3454- Diğer "bir rivayette, "İslâm Deccalı Horasan taraflarından zuhur edecek" denilmiş. [290] لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ

Bunun bir te'vili şudur ki: Şarkın en cesur ve kuvvetli ve kesretli kavmi ve İslâmiyetin en kahraman ordusu olan Türk milleti, o rivayet zamanında Horasan taraflarında bulunup daha Anadolu'yu vatan yapmadığından, o zamanki meskenini zikretmekle Süfyanî Deccal onların içinde zuhur edeceğine işaret eder.

Garibdir hem çok garibdir. Yediyüz sene müddetinde İslâmiyetin ve Kur'an'ın elinde şeref-şiar, barika-asa bir elmas kılınç olan Türk milletini ve Türkçülüğü, muvakkaten İslâmiyetin bir kısım şeairine karşı istimal etmeğe çalışır. Fakat muvaffak olmaz, geri çekilir. "Kahraman ordu, dizginini onun elinden kurtarıyor" diye rivayetlerden anlaşılıyor." (Ş.596)

3454/1- "Hem büyük Deccalın, hem İslâm Deccalının üç devre-i istibdadları manasında üç eyyam var. Bir günü; bir devre-i hükümetinden öyle büyük icraat yapar ki, üçyüz sene yapılmaz. İkinci günü, yani ikinci devresi, bir senede otuz senede yapılmayan işleri yaptırır. Üçüncü günü ve devresi, bir senede yaptığı tebdiller on senede yapılmaz. Dördüncü günü ve devresi adileşir, bir şey yapmaz, yalnız vaziyeti muhafazaya çalışır." diye, gayet yüksek bir belagatla ümmetine haber vermiş." (Ş.587) *(Bak: 2305/1. p. başı)*

3454/2- Âhirzamanda çıkan nifak cereyanının mahiyetini, Risale-i Nur'un ikazıyla anlayanların, o cereyandan alâkalarını keseceklerini anlatan Bediüzzaman Hazretleri şöyle der:

"Şimdi ihtiyarımızın haricinde onun mahiyeti ne olduğunu, en başta ve en ziyade alâkadar ve en son ondan vazgeçecek adamların ellerine kat'i hüc-

289 S.M. ci: 8 hadis: 2937

290 Miskat-ül Mesabih ci: 3 sh: 38 ve K.U. ci: 14 sh: 559 hadis: 9685

cetler gösteren ve isbat eden Risale-i Nur geçmesi, kemal-i merak ve dikkatle okunması öyle bir hâdisedir ki; bizler gibi binler adam hapse girse, hatta idam olsalar, Din-i İslâm cihetiyle yine ucuzdur. (Ş.339)

Kur'an (19:82) âyetinde remzî bir mana ile; anarşistlerle, onları yetiştirenler arasında zıdlaşma olacağına bir işaret vardır. *(Bak: 3654. p. sonu)*

3455- "Rivayette var ki: "Süfyan büyük bir âlim olacak, ilim ile dalalete düşer. Ve çok âlimler ona tabi olacaklar."

Vel'ilmu indallah, bunun bir te'vili şudur ki: "Başka padişahlar gibi ya kuvvet ve kudret veya kabile ve aşiret veya cesaret ve servet gibi vasıta-i saltanat olmadığı halde, zekavetiyle ve fenniyle ve siyasi ilmiyle o mevkii kazanır ve aklıyla çok âlimlerin akıllarını teshir eder, etrafında fetvacı yapar. Ve çok muallimleri kendine tarafdar eder ve din derslerinden tecerrüd eden maarifi rehber edip tamimine şiddetle çalışır." demektir." (Ş.585)

Süfyan ve Deccal'ın kendilerinden daha çok, Süfyaniyet ve Deccaliyet denilen cereyanları ve komiteleri daha dehşetlidir.

Kur'an (27:48) âyetinde, 9 şerir çete veya çete başlarının şehirde devamlı ifsad edecekleri bildirilir.

Atıf notları:

-Mahkeme kararlarına kadar intikal ettirilen Süfyan mes'elesi, bak: 3841/1, 3841/2. p.lar.

-Rivayette ihbar edilen dine zararlı şahıs hakkında Reis-i Cumhura gönderilen istida zeyli, bak: 396/1. p.

-Süfyan'ın ifsadat ve tahribatı ve büyük Deccal'dan daha şerli olması, bak: 249. p.

-Süfyan ve Mehdi'ye dair olan hadislerin mübhem olmasının hikmeti, bak: 2032. p.

-Süfyan müslümanlar içinde çıkacak, bak: 2036. p.

-Süfyan'ı bildiren alâmet, bak: 1772, 2037 ve 3841. p.lar.

3455/1- SÜFYAN-I SEVRÎ سفيان ثوري : "Ebu Abdillah, Said İbni Mesruk'un oğludur. Tebe-i Tabiînden büyük bir fakih, büyük bir muhaddistir. Celalet-i kadri, kudret-i ilmiyesi,, salabet-i diniyesi ülemaca müsellemdir.

Ebu Asım demiştir ki: "Sevrî, hadiste Emirül'müminîndir." ibni Mübarek de demiştir ki: "Ben bin yüz şeyhten yazdım, Sevrî'den efdal bir zattan yazmadım."

Nevevî merhum "Tehzib-ül Esma" adındaki kitabında diyor ki: "Sevrî, kendisine ittiba olunan altı mezheb sahiplerinden biridir." Meşhur Cüneyd-i Bağdadî, Sevrî'nin mezhebine tabi idi. Bu mezheb takib edilmemiştir. Kûfe'li olan Sevrî, Mekke-i Mükerreme'ye gittiği zaman halk başına toplanarak kendisinden birçok şeyler sormuşlar, o da hiç telaş eseri göstermeksizin onlara cevap vermiş, iftada bulunmuştur. Hafızasında kuvvet, fevkalâde idi. "Kalbim= hâfızam kendisine tevdi' ettiğim hiçbir şeyde bana hiyanet etmedi." demiştir. El'Cami -ül Kebir, El'Cami-üs Sagir, Kitab-ül Feraiz adında eserleri vardır.

Sevrî merhum Hicri 97 tarihinde Kûfe'de doğmuş, 161 senesinde Basra'da vefat etmiştir." (H.İ. ci:1, sh: 486)

3456- SÜLEYMAN (A.S.) سليمان **:** "Hazret-i Süleyman, Davud Aleyhisselâm'ın oğludur. Onun irtihalinden sonra onüç yaşında olarak yerine geçmiş, sonra kendisine peygamberlik de verilmiştir. Bu cihetle babası gibi nübüvvetle hükümeti cem'etmiştir.

3457- Hazret-i Süleyman'a şark ve garbdaki hükümdarlar itaat göstererek kıymetli hediyeler göndermiş. Yemen melikesi Belkıs dahi kendisiyle görüşmeğe gelmiştir. Kızıl Deniz'de hazırlattığı donanmayı Muhit Denizi sahillerine göndermişti. "Tedmür", "Ba'lebek" şehirlerini ve yedi senede Mescid-i Aksa'yı yaptırıp ikmal etmiştir...

Kırk sene pek ihtişamlı bir hâkimiyet sürdükten sonra, elliüç veya altmış yaşında irtihal etmiştir.

3458- Hazret-i Süleyman'dan sonra İsrailoğulları iki devlete ayrıldı. Biri "Yehuda" devletidir ki, payitahtı Kudüs-i Şerif idi ve bu devlet nâs nazarında daha muteber bulunuyordu. Diğeri de "İsrail" devletidir ki, idare merkezi Nablus, ba'dehu Samire şehri olmuştur.

Bu devletler muahheren doğru yoldan çıktılar. İsrail devleti Asuriler tarafından mahvedildi. Yehuda devleti de Buhdinassar'ın hücumuna uğradı. Bir çok Yehudiler Babil esaretine düştü; daha sonraları İsrailoğulları, İranlıların, Yunanların ve Romalıların hâkimiyeti altına düşerek hâkimiyetlerini elden çıkardılar.

3459- Buhdinassar, Kudüs'ü zabtettiği zaman Beyt-i Makdis'i ve Tevrat nüshalarını yakmış, Üzeyr Aleyhisselâm ile Daniyal Aleyhisselâm'ı da sair Benî İsrail âlimleriyle beraber Babil'e götürmüştü. Bilahare İran'daki "Kiyaniyan" hükümeti Babil'i zabt ile Geldaniye hükümetini mahvedince Benî İsrail, Babil esaretinden kurtulup vatanlarına dönmüşler, Beyt-i Makdis'i yeniden yapmışlar. Çoktanberi unutulmuş olan Musa Aleyhisselâm'ın şeriatı yeniden meydana çıkmıştır." (B.İ.İ.487)

Kamus-ul A'lam'ın nakline göre Süleyman (A.S.), Miladdan 962 ve bir rivayette 976 sene evvel irtihal (vefat) etmiştir.

3460- Süleyman (A.S.)'ın ins ü cin ve hayvanata kadar hâkimiyeti olduğu bazı âyetlerden anlaşılıyor:

Ezcümle: "Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm, cin ve şeytanları ve ervah-ı habiseyi teshir edip, şerlerini men ve umur-u nafiada istihdam etmeyi ifade eden şu âyetler: (38:38) مُقَرَّنِينَ فِيٱلْ َصْفَادِ ilâ âhir...

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلاً دُونَ ذَلِكَ

(21:82) ilâ âhir..... ayetiyle diyor ki: Yerin, insandan sonra zişuur olarak en mühim sekenesi olan cin, insana hizmetkâr olabilir, onlara temas edilebilir. Şeytanlar dahi düşmanlığı bırakmaya mecbur olup, ister istemez hizmet edebilirler ki, Cenab-ı Hakk'ın evamirine müsahhar olan bir abdine, onları müsahhar etmiştir. Cenab-ı Hak manen şu âyetin lisan-ı remziyle der ki: "Ey insan! Bana itaat eden bir abdime cin ve şaytanları ve şerirlerini itaat ettiriyorum. Sen de benim emrime müsahhar olsan, çok mevcudat hatta cin ve şeytan dahi sana müsahhar olabilirler."

İşte beşerin san'at ve fennin imtizacından süzülen, maddî ve manevî fevkalâde hassasiyetinden tezahür eden ispirtizma gibi celb-i ervah ve cinlerle muhabereyi şu âyet, en nihayet hududunu çiziyor ve en faideli suretlerini tayin ediyor ve ona yolu dahi açıyor. Fakat şimdiki gibi; bazan kendine emvat namını veren cinlere ve şeytanlara ve ervah-ı habiseye müsahhar ve maskara olup oyuncak olmak değil, belki tılsımat-ı Kur'aniye ile onları teshir etmektir, şerlerinden kurtulmaktır." (S.258)

3461- Hem "kahraman-ı İslâm İmam-ı Ali Radıyallahu Anhü, Celcelutiye'nin çok yerlerinde ve âhirinde bir himayetçi istemiş ki, namaz

içinde huzuruna gaflet gelmesin. Düşmanları tarafından ona bir hücum manası hatırına gelmemek, sırf namazdaki huzuruna pekçok olan düşmanları tarafından bir hücum tasavvuru ile namazdaki huzuruna mani' olunmamak için bir muhafız ifriti dergah-ı İlahîden niyaz etmiş." (E.L.II. 246)

Bu hâdise de, Süleyman (A.S.)'ın mezkûr hâdisesinde olduğu gibi, Allah'ın kâmil insanlara çok mahkulatını teshir edeceğini gösteriyor.

3462- Süleyman Aleyhisselâm hakkında âyetlerden birkaç not:

-Hazret-i Süleyman (A.S.) kıssasında zikredilen "hubb-ul hayr" yani mal veya at ya da hâkimiyet ve muvaffakiyet vesilelerinin sevgisi sebebiyle gelen bir ibtila neticesi, Hz. Süleyman'ın saltanatında iktidarsız kalışı: (38:31-35)

-Hz. Süleyman'ın (A.S.) mülk ve hâkimiyetinin aleyhinde ins ü cinlerin çıkardıkları fitne ve entrikalar: (2:102) (Bak: 3401, 3402. p.lar)

-Hz. Süleyman'a (A.S.) rüzgarın teshiri: (21:81) (38:36) (Bak: 3734. p.)

-Hz. Süleyman (A.S.) Hz. Davud'a (A.S.) varis olduğu ve kuş dili öğretildiği ve karınca ve kuşların ahvaline ittıla ve onları istihdam etmek gibi meziyetler verildi: (27: 16-19)

- Hüdhüd'le Belkıs muhaberesi: (27:20-37)

- Taht-ı Belkıs'ın celbi : (27:38-44)

- Rüzgar ve cinlerin teshiri: (34:12, 13)

- Süleyman (A.S.)'ın vefatı: (34:14)

Atıf notu:

-Süleyman (A.S.)'ın tahttan indirilmesi, bak: 2260. p.

3463- SÜNNET سنّة : Kanun, yol, âdet. *Siret-i hasen. *Ist: Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın sözü, emri, hal ve takriri, Müslümanların ittibaında ve dinlemesinde maddî ve manevî pek çok fazilet bulunan, tatbikinde mühim sevablar, terkinde mühim zararlar bulunan İslâmî emirler. Sünnet'e Farz-ı Nebevî de denir. *(Bak: Âdab, Bid'at, Tatavvu)*

3464- "Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) Sünnet-i Seniyyesinin menbaı üçtür: Akvali, ef'ali, ahvalidir. Bu üç kısım dahi üç kısımdır: Feraiz, nevafil, âdât-ı hasenesidir. Farz ve vacib kısmında ittibaa mecburiyet var; terkinde, azab ve

ikab vardır. Herkes ona ittibaa mükelleftir. Nevafil kısmında, emr-i istihbabî ile yine ehl-i iman mükelleftir. Fakat terkinde azab ve ikab yoktur. Fiilinde ve ittibaında azîm sevablar var; ve tağyir ve tebdili, bid'a ve dalalettir ve büyük hatadır. Âdât-ı seniyyesi ve harekât-ı müstahsenesi ise, hikmeten, maslahaten, hayat-ı şahsiye ve nev'iye ve içtimaiye itibariyle onu taklid ve ittiba etmek, gayet müstahsendir. Çünkü herbir hareket-i âdiyesinde, çok menfaat-ı hayatiye bulunduğu gibi, mutabaat etmekle o âdab ve âdetler, ibadet hükmüne geçer. Evet madem dost ve düşmanın ittifakıyla Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) mehasin-i ahlâkın en yüksek mertebelerine mazhardır. Ve madem bil'ittifak nev-i beşer içinde en meşhur ve mümtaz bir şahsiyettir. Ve madem binler mu'cizatın delaletiyle ve teşkil ettiği âlem-i İslâmiyetin ve kemalâtının şehadetiyle ve mübelliğ ve tercüman olduğu Kur'an-ı Hakîm'in hakaikının tasdikiyle, en mükemmel bir insan-ı kâmil ve bir mürşid-i ekmeldir. Ve madem semere-i ittibaiyle milyonlar ehl-i kemal, meratib-i kemalâtta terakki edip saadet-i dareyne vasıl olmuşlardır. Elbette o zatın sünneti, harekâtı, iktida edilecek en güzel nümunelerdir ve takib edilecek en sağlam rehberlerdir ve düstur ittihaz edilecek en muhkem kanunlardır. Bahtiyar odur ki: Bu ittiba-ı sünnette hissesi ziyade ola. Sünnete ittiba etmiyen, tenbellik eder ise, hasaret-i azîme; ehemmiyetsiz görür ise, cinayet-i azîme; tekzibini işmam eden tenkid ise, dalalet-i azîmedir." (L.59)

Bir atıf notu:

- Bilfiil işlenemeyen umur-u hayriyeye binniyet sahib olmak gerektir, bak: 2554. p.

3465- "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş:

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِى عِنْدَ فَسَادِ اُمَّتِى فَلَهُ اَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ [291] Yani: "Fesad-ı ümmetim zamanında kim benim sünnetime temessük etse, yüz şehidin ecrini, sevabını kazanabilir." Evet Sünnet-i Seniyyeye ittiba, mutlaka gayet kıymettardır. Hususan bid'aların istilası zamanında Sünnet-i Seniyyeye ittiba etmek, daha ziyade kıymettardır. Hususan fesad-ı ümmet zamanında Sünnet-i Seniyyenin küçük bir âdabına müraat etmek, ehemmiyetli bir takvayı ve kuvvetli bir imanı ihsas ediyor. Doğrudan doğruya sünnete ittiba etmek, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ı hatıra getiriyor. O ihtardan o hatıra, bir huzur-u İlahî hatırasına inkılab eder. Hatta en küçük bir muamelede, hatta yemek, içmek ve yatmak âdabında Sünnet-i Seniyyeyi müraat ettiği dakikada, o

291 H.G. hadis: 374

adi muamele ve o fıtrî amel, sevablı bir ibadet ve şer'î bir hareket oluyor. Çünki o adi hareketiyle Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a ittibaını düşünüyor ve şeriatın bir edebi olduğunu tasavvur eder. Ve şeriat sahibi o olduğu hatırına gelir. Ve ondan Şari-i Hakiki olan Cenab-ı Hakk'a kalbi müteveccih olur. Bir nevi huzur ve ibadet kazanır.

İşte bu sırra binaen Sünnet-i Seniyyeye ittibaı kendine âdet eden âdâtını ibadete çevirir, bütün ömrünü semeredar ve sevabdar yapabilir." (L.49)

3466- "Ey nefis! Az bir ömürde hadsiz bir amel-i uhrevî istersen ve herbir dakika-i ömrünü bir ömür kadar faideli görmek istersen ve âdetini ibadete ve gafletini huzura kalbetmeyi seversen, Sünnet-i Seniyyeye ittiba et. Çünki bir muamele-i şer'iyeye tatbik-i amel ettiği vakit, bir nevi huzur veriyor. Bir nevi ibadet oluyor. Uhrevî çok meyveler veriyor. Meselâ: Birşeyi satın aldın. İcab ve kabul-ü şer'iyeyi tatbik ettiğin dakikada, o adi alış-verişin bir ibadet hükmünü alır. (*) O tahattur-u hükm-ü şer'î, bir tasavvur-u vahy verir.

O dahi Şarii düşünmekle bir teveccüh-ü İlahî verir. O dahi, bir huzur verir. Demek Sünnet-i Seniyyeye tatbik-i amel etmekle bu fani ömür, baki meyveler verecek ve bir hayat-ı ebediyeye medar olacak olan faideler elde edilir.

فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ اْ مِّيِّ الَّذِينَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ

(7:158) لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ fermanını dinle. Şeriat ve Sünnet-i Seniyyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden Esma-i Hüsnanın herbir isminin feyz-i tecellisine bir mazhar-ı cami' olmağa çalış." (S.362)

3467- Evet "(3:31) قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ

âyet-i azîmesi, ittiba-ı Sünnet ne kadar mühim ve lâzım olduğunu pek kat'i bir surette ilan ediyor. Evet şu âyet-i kerime, kıyasat-ı mantıkıye içinde, kıyas-ı istisnaî kısmının en kuvvetli ve kat'i bir kıyasıdır. Şöyle ki: Nasıl man-

---

* İcab: Akitlerde ilk söylenen söz. Bir mal sahibinin müşteriye karşı, "Bu malımı sana şu kadar paraya sattım" demesidir. Müşterinin de kabul etmesine dair olan sözüne "kabul" denir. Şer'î ıstılahta buna "icab ve kabul" denir. (O.A.L.)
İcab ve kabul hakkında daha geniş bilgi almak isteyenler, H.E. cild: 5 sh: 15'deki "Bey'in Rükünleri" bahsine müracaat edebilirler.

tıkça kıyas-ı istisnaî misali olarak deniliyor: "Eğer Güneş çıksa, gündüz olacak." Müsbet netice için denilir: "Güneş çıktı, öyle ise netice veriyor ki; şimdi gündüzdür." Menfi netice için deniliyor: "Gündüz yok, öyle ise netice veriyor ki: Güneş çıkmamış." Mantıkça, bu müsbet ve menfi iki netice kat'idirler. Aynen böyle de: Şu âyet-i kerime der ki: "Eğer Allah'a muhabbetiniz varsa, Habibullah'a ittiba edilecek. İttiba edilmezse, netice veriyor ki, Allah'a muhabbetiniz yoktur. Muhabbetullah varsa, netice verir ki; Habibullah'ın Sünnet-i Seniyyesine ittibaı intac eder."

Evet Cenab-ı Hakk'a iman eden, elbette O'na itaat edecek. Ve itaat yolları içinde en makbulü ve en müstakimi ve en kısası, bilâ-şüphe Habibullah'ın gösterdiği ve takib ettiği yoldur. Evet bu kâinatı bu derece in'amat ile dolduran Zat-ı Kerim-i Zülcemal, zişuurlardan o nimetlere karşı şükür istemesi, zaruri ve bedihidir. Hem bu kâinatı bu kadar mu'cizat-ı san'atla tezyin eden o Zat-ı Hakîm-i Zülcelal, elbette bilbedahe zişuurlar içinde en mümtaz birisini kendine muhatab ve tercüman ve ibadına mübelliğ ve imam yapacaktır. Hem bu kâinatı had ve hesaba gelmez tecelliyat-ı cemal ve kemalâtına mazhar eden o Zat-ı Cemil-i Zülkemal, elbette bilbedahe sevdiği ve izharını istediği cemal ve kemal ve esma ve san'atının en cami' ve en mükemmel mikyas ve medarı olan bir zata, her halde en ekmel bir vaziyet-i ubudiyeti verecek ve onun vaziyetini sairlerine nümune-i imtisal edip herkesi onun ittibaına sevkedecek; ta ki, o güzel vaziyeti başkalarında da görünsün.

Elhasıl: Muhabbetullah, Sünnet-i Seniyyenin ittibaını istilzam edip intac ediyor. Ne mutlu o kimseye ki: Sünnet-i Seniyyeye ittibaından hissesi ziyade ola. Veyl o kimseye ki, Sünnet-i Seniyyeyi takdir etmeyip, bid'alara giriyor." (L.52) *(Bak: 2552, 2556. p.lar)*

3468- "Zat-ı Ahmediye'ye (A.S.M.) harekât ve ef'alde benzemek, iki cihetledir:

Birisi: Cenab-ı Hakk'ı sevmek cihetinde emrine itaat ve marziyatı dairesinde hareket etmek, o ittibaı iktiza ediyor. Çünki bu işde en mükemmel imam, Zat-ı Muhammediye'dir. (A.S.M.)

İkincisi: Madem Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) insanlara olan hadsiz ihsanat-ı İlahiyenin en mühim bir vesilesidir. Elbette Cenab-ı Hak hesabına hadsiz bir muhabbete lâyıktır. İnsan, sevdiği zata eğer benzemek kabil ise, fıtraten benzemek ister. İşte Habibullah'ı sevenlerin, sünnet-i seniyyesine ittiba ile ona benzemeye çalışmaları, kat'iyyen iktiza eder." (L.58)

3469- "Evet rivayet-i sahiha ile, mahşerin dehşetinden herkes, hatta Enbiya dahi "nefsî nefsî" dedikleri zaman, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm "ümmetî ümmetî" diye re'fet ve şefkatını göstereceği gibi; yeni dünyaya geldiği zaman ehl-i keşfin tasdikiyle validesi onun münacatından "ümmetî ümmetî" işitmiş. Hem bütün tarih-i hayatı ve neşrettiği şefkatkârane mekârim-i ahlâk, kemal-i şefkat ve re'fetini gösterdiği gibi; ümmetinin hadsiz salavatına hadsiz ihtiyaç göstermekle, ümmetinin bütün saadetleriyle kemal-i şefkatinden alâkadar olduğunu göstermekle, hadsiz bir şefkatini göstermiş. İşte bu derece şefkatli ve merhametli bir rehberin sünnet-i seniyyesine müraat etmemek ne derece nankörlük ve vicdansızlık olduğunu kıyas eyle." (L.19)

3470- "İmam-ı Rabbanî Ahmed-i Farukî (R.A.) demiş ki: "Ben seyr-i ruhanîde kat'-ı meratib ederken, tabakat-ı evliya içinde en parlak, en haşmetli, en letafetli, en emniyetli; Sünnet-i Seniyyeye ittibaı esas-ı tarikat ittihaz edenleri gördüm. Hatta o tabakanın ami evliyaları, sair tabakatın has velilerinden daha muhteşem görünüyordu."

Evet Müceddid-i Elf-i Sani İmam-ı Rabbanî (R.A.) hak söylüyor. Sünnet-i Seniyyeyi esas tutan, Habibullah'ın zılli altında makam-ı mahbubiyete mazhardır." (L.50)

3471- "Arkadaş" Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken, Resul-i Ekrem (A.S.M.)'ın sünnetleri birer yıldız, birer lamba vazifesini gördüklerini gördüm. Her bir sünnet veya bir hadd-i şer'î, zulmetli dalalet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda, insan zerre miskal o sünnetlerden inhiraf ve udûl ederse; şeytanlara mel'ab, evhama merkeb, ehval ve korkulara ma'rez ve dağlar kadar ağır yüklere matiye olacaktır.

Ve keza o sünnetleri, sanki semadan tedelli ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki, onlara temessük eden yükselir, saadetlere nail olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise, uzun bir minare ile semaya çıkmak hamakatinde bulunan Fir'avun gibi bir fır'avun olur.." (M.N.77) *(Bak: Hablullah)*

3472- Kur'an, Sünnet-i Seniyyeye uyulmasını müteaddid âyetlerde emreder. Ezcümle: (4:80) (5:92) (24:54) (47:33) âyetleri birer örnektir. Ehadiste de hayli yer verilen aynı mevzu için ibn-i Mace, Mukaddimenin l. babında tafsilat verilmiştir.

Bir atıf notu:

-Sünnet manasında "on şey fıtrattandır" rivayeti, bak: 971. p.

3473- SÜNNETULLAH سنّة الله : İlahî kanunlar. Kanun, âdet. *(Bak: Âdetullah, Fıtrat)*

Allah, küllî kanunlar şeklinde kâinatta tasarruf ettiği gibi, beşer âleminde de adalet-i İlahiye, asi insanlara musibetlerle ceza; ehl-i hidayete de himayet ve inayetiyle mükâfat vermesi, ekseriyetle cereyan eden Allah'ın umumi bir kanunudur.

Sünnetullah ifadesi hakkında âyetlerden birkaç not:

-Geçmişte zalimlere gelen musibetler, Sünnetullah ve âdet-i İlahiyedir mealinde: (3:137) (8:38) (18:55) (40:85)

-(Asi kavimlere gelen azablar) Sünnetullahtır ve değişmez: (33:62)

-Allah'ın kelimeleri değişmez, bak: 1967. p. da âyet notu.

-Sünnetullah değişmez: (17:77) (35:43) (48:23)

-Enbiya hakkında cari olan Sünnetullah: (33:38)

3474- SÜNUSÎ سنوسي : (Seyyid Muhammed bin Ali) (Hi. 1206-1276)

Şazelî (Şazilî) Tarikatı'nın sonradan teşekkül eden kollarından birisinin kurucusudur. Cezayir'in büyük velilerindendir. Memleketinin bir çok yerlerini ve Mekke-i Mükerreme'yi ziyaret etmiş; Mısır'da, Bingazi'de tederrüsle iştigal etmiştir. Bingazi'de zaviye te'sis etmiş, ibadette ve tedriste bir çok hizmetleri ile büyük çapta muvaffak olmuştur. Vefatından evvel bir mağarayı makarr ittihaz etmiş, dar-ı bekaya irtihalinden sonra oğlu Muhammed Mehdi (Seyyid), halefi olmuştur. Muhammed Mehdi evlad bırakmadığından kendisinden sonra meşihat seccadesinde biraderzadesi Seyyid Ahmed Es-Sünusi bin Es-Seyyid Ahmed-üş Şerif bin Es-Seyyid Muhammed Es-Sünusi oturmuştur. Müşarünileyh Birinci Cihan Harbi'nin sonlarında Bingazi'den gelen, saltanat tebeddülünde son Osmanlı Padişahı VI. Mehmed Vahidüddin'in kılınç alayında yeni Padişaha kılınç kuşatmış olan son Sünusî şeyhidir. (R.A.) (Kamus-ul A'lam'dan)

3475- SÜVEYDA-ÜL KALB سويداء القلب : (Sevad-ül kalb, Sevda-ül kalb) Kalbin ortasında varlığı kabul edilen siyah nokta. Kalbdeki gizli günah. Buna Habbet-ül kalb, Esved-ül kalb de denir. Kalbdeki basiret mahalli diye bilinir. eskiden bir kısım muhakkikler, kalbin mezkûr mahalline; mahall-i ulûm-u diniye demişler. Ekseriyetle mahall-i idrak ve basiret olarak kabul edilir. Bir kısım âlimler de "Kalbin dahili olan akıldan ibarettir" demişler. (Kamus)

Kalbdeki bu mezkûr nokta; kâfirler ve Allah'a isyan edenler için şekavet ve günah, mü'minler için ise, basiret ve idrak mahalli olarak bilinir. *(Bak: Basiret)*

Ş

3475/1- ŞÂHİD شاهيد : "Bir kimsenin başka bir kimsede olan hakkını isbat için, hâkim önünde ve davalının karşısında serd ettiği iddiası üzerine, üçüncü bir kimsenin "şuna ve şuna şahadet ederim" diyerek dava ile ilgili bilgisini bildirmesine denir. Böyle bir beyanda bulunana şâhid, lehinde şehadette bulunduğu kimseye "meşhudun leh" aleyhinde şehadette bulunduğu kimseye "meşhudun aleyh" ve böylece isbat edilmek istenilen hakka da "meşhudun bih" denir...

Şahid: 1- Şehadet ettiği husus hakkında tam bir bilgiye sahip olmalı ve "meşhudun bihi" (şahidlik edeceği hadiseyi) bizzat gözü ile görmüş veya kulağı ile duymuş olmalıdır.... Ancak başkasından duyulana göre, şehadete itibar olunmaz. *(Bak: Mecelle Mad.1886)*

2- Mükellef olmalı,

3- Hür olmalı,

4- Bir müslüman aleyhine açılmış bir davada şehadet edecekse, müslüman olmalı,

5- İşittiğini anlar, istediğini ifade edebilir olmalı.

6- Âdil: (Kur'an, 5/ 105) (yani şâhid-i âdil) iyilikleri kötülüklerinden üstün olmalı; ayrıca zina iftirası suçundan dolayı hadd cezası ile daha evvel cezalandırılmamış olmalı. (Kur'an 24/4)

7- Örf ve adete ve ictimaî mevkıine uygun bir hayat sürmeli, yani mürüvvet sahibi olmalı; böylece mesela, hamama peştemalsiz giren, kendisini oyuna (satranç, nard, "tavla") kaptıran veya sokakta yemek yiyen bir kimsenin şehadeti kabul edilmez,

8- Şehadetten bir menfaat sağlanmamalıdır. Ayrıca kendisine gelecek bir zararı da şehadeti ile önlemek istememelidir. Şâhid ile "meşhudun aleyh" (aleyhinde bulunulan kişi) arasında düşmanlık bulunmamak gerektir. *(Bu düşmanlık örf ile bilinir. Bak: Mecelle, Madde:1702).* Buna karşılık dostların birbirleri lehine şahadetleri müteberdir. Ancak bu dostluk, birbirlerinin malla-

rına tasarruf edebilme derecesinde olmamalıdır. *(Bak Mecelle, mad. 1701).* Usul ve füruun, karı ve kocanın birbirleri lehine şahadetleri müteber değildir. *(Bak:Mecelle, mad.1700).*

Şahidlerin sayısı ve cinsiyeti hakkında şu hükümler vardır: 1- Zina'da dört erkek görgü şahidi gereklidir... 2- Bir mal ile ilgili olmayan, yani borçlar hukuku dışında kalan hırsızlık, öldürme, evlilik iddiası, evliliğin feshi, kölelerin azat edilmesi gibi davalarda iki erkek şahid lazımdır. *(Bak: Kur'an 2/282)* Yalnız kadınların bilebilecekleri hususlar için (Doğum, kadınların vücud sakatlıkları) hanefi akaidine göre, yalnız bir kadın şahid yeterli iken, malikilere göre iki, şafiilere göre de dört kadın şahidin bulunması icab eder. 3- Borçlar hukuku ile ilgili akitler gibi bir mal ile ilgili olan hususlarda, veya dikkatsizlikle ölüme sebebiyet vermede veya benzeri hallerde iki erkek veya bir erkek ile iki kadın şahid gereklidir. *(Bak: Mecelle mad.1685).....*

Meşhudun aleyh, hâkimden şahidlerin yalan söylemediklerine yemin ettirilmelerini isteyebilir." (İ.A. Şahid maddesi)

3476- ŞAHS-I MANEVÎ شخصِ معنوی : Bir tek şahıs olmadığı halde, kendisine bir şahıs gibi muamele yapılan şirket, cemaat, cemiyet gibi ortaklıklar. Belli bir kişi olmayıp bir cemaatten meydana gelen manevî şahıs. *Bir topluluğun taşıdığı manevî kuvvet ve meziyetler. *(Bak: Cemaat)*

3477- ŞAHSİYET شخصية : Şahıs olma hali. Bir kimsenin, başkalarından üstünlük farkı getiren ilmî ve ahlâkî seciyeler gibi, mümeyyiz vasıflarıyla sahib olduğu derecesi. Bu hususiyetler, düşünce ve histen fiile intikal edip hareketlerde kendini gösterir. *(Bak: Cesaret-i Medeniye)*

Atıf notları:

-Hz. Ali'nin (R.A.) iki şahsiyeti, bak: 217, 218. p.lar.

-Dinî hizmette aşağılık duygusuna kapılmamak, bak: 1882. P.

3478- Müteşahhıs kişiler şahsiyetle enaniyete meyledip İslâmiyet nazarında beğenilmeyen gururlu bir duruma düşebilirler. Hakikatta makbul olan şahsiyet, tevazu sahibi olmasıyla bilinir. "Bu sırdandır ki bizde sülûk tevazudan başlar, mahviyetten geçer, Fenafillah makamını görür. Gayr-ı mütenahi makamatta sülûke başlar. Ene ve nefs-i emmare kibriyle, gururuyla söner.

Hakiki Hristiyanlık değil, belki tahrif ve felsefe ile sarsılmış Hristiyanda ene, levazımatıyla kuvvetleşir. Enesi kuvvetli müteşahhıs, rütbeli, makam sahibi bir adam Hristiyan olsa mütesallib olur. Fakat Müslüman olsa lâkayd olur." (H.Ş.138)

3479- "Bir insanın müteaddid şahsiyeti olabilir. O şahsiyetler ayrı ayrı ahlâkı gösteriyorlar. Meselâ: Büyük bir me'murun, me'muriyet makamında bulunduğu vakit bir şahsiyeti var ki; vakar iktiza ediyor, makamın izzetini muhafaza edecek etvar istiyor. Meselâ: Her ziyaretçi için tevazu' göstermek tezellüldür, makamı tenzildir. Fakat kendi hanesindeki şahsiyeti, makamın aksiyle bazı ahlâkı istiyor ki, ne kadar tevazu' etse iyidir. Az bir vakar gösterse, tekebbür olur. Ve hakeza..." (M.319)

Kur'anda "ta'zim ve hürmet etmek" manasında "tevkir" (48:9) ve büyüklük ve azamet manasında "vakar" (71:13) ifadeleri geçer. Ebu Davud, 2. Kitab-ül Edeb, 2. babı "vakar" hakkındadır. *(Bak: 1587. p.)*

3480- "Sual: Neden tekebbür küçüklük alâmetidir?

Cevab: Zira her bir insan için, içinde görünecek ve onunla nâsı temaşa edecek bir mertebe-i haysiyet ve şöhret vardır. İşte o mertebe eğer kamet-i istidadından daha yüksek ise; o, o seviyede görünmek için tekebbür ile ona uzanıp tetavül ve tekebbür edecektir. Şayet kıymet ve istihkakı daha bülend ise, tevazu ile tekavvüs edip ona eğilecektir." (Mün.18)

Demek hakiki şahsiyet sahibi mütevazidir. Şahsiyetli görünmek için tasannuata girmez.

ŞAKK-I KAMER شقِّ قمر : *(Bak: İnşikak-ı Kamer)*

3481- ŞAM شام : Akşam, akşam yemeği. "Şe'm, şam" Arabçada "sol" manasına gelir. "Yemen" sağ demek olduğundan hicaz'a nisbetle sol taraftaki memleketlere "Şam", sağ taraftaki beldeye de "Yemen" ismi verilmiştir. Suriye ve Lübnan memleketlerine de Şam denilmiştir. *Arabların Dımışk dedikleri şehrin adı. *Nuh'un (A.S.) oğullarından "Şam'ın nesli tarafından bu memleket mamur edildiği için Şam denildiğini söyleyenler de vardır.

Şam, asırlardan beri ehemmiyetli bir ilim ve fazilet merkezi olduğu gibi, dinsizlikle dindarlığın mücadelesi cihetiyle de mühim bir cihad sahası olarak

dinde değeri vardır. T.T. 3. cild sh: 788'de ve Tirmizi, 15. kitab, 3. bab ve Müsned-i İbn-i Hanbel, Rabi' sh: 110, Hamis sh: 184'de Şam'ın medih ve fazileti beyan edilir. (Ebu Davud, Cihad 3, 2483)

ŞARAB شرا : İçilecek şey. İçki. Mey. Bade. Hamr. İçilmesi haram olan bir içki. *(Bak: Hamr)*

3482- ŞARAB-I TAHUR شرا طهور : Temiz ve helal olan Cennet şarabı. Cennet'e mahsus şurub. Şarab-ı tahur, (76:21) âyetinde zikredilir.

ŞARANÎ شعرانی : *(Bak: İmam-ı Şaranî)*

3482/1- ŞAZELÎ شاذلی : (Ebu Hasan Şazelî) Nureddin Ebu Hasan-ı Şazelî denildiği gibi Ali bin Abdullah diye de anılmaktadır. Tunus'lu olup Şazeliye Tarikatı kurucusu olarak bilinir. Tasavvufî, ilmî bir çok eseri vardır. Tarikatının tekke ve zaviyesi yoktur.

"Hi. 553 (Mi. 1158) tarihinde Afrika'da Septe civarında kâin Gammare bölgesi köylerinden birinde doğmuştur. Çocukluğu ve gençliği orada geçmiş, tahsilini de o bölgede tamamlamıştır. Şazel köyüne nisbetle meşhur olan Eb'ul Hasan, tahsilini ikmal ettikten sonra va'z u nasihat ve ders okutarak herkesin teveccühünü ve takdirini kazanmıştır.

Sonraları seyahate çıkıp pekçok memleketler dolaşıp, zamanın ülema ve meşayihi ile görüşmüştür. Nihayet İskenderiye'ye gelerek orada yerleşmiştir. Bir müddet İskenderiye'de kaldıktan sonra, Mısır'a gidip orada "ibn Atiyye" ve "Şifa" okutmuştur.

Feyzini birkaç vasıta ile Ebu Medyen Hazretlerinden istihsal etmiştir. 654 (1256) tarihinde, Ramazan ayında hacca giderken Mekke yakınlarında bir sahrada vefat etmiş ve oraya gömülmüştür.

Şazeliyye tarikatının şubeleri: Desukiyye, Ahmediyye, Vefaiyye, Ruzûkiyye, Hanefiyye, Cezuliyye, Gaziyye, İseviyye, Nasiriyye, İlmiyye, Mustariyye, Afifiyye." (Tasavvuf, Mahir iz-Med Yayınları 1981, sh: 225)

3483- ŞEAİR شعائِر : Âdetler, İslâm işaretleri, İslâm'a ait kaideler. Allah'ı anmak, hamdetmek, ezan okumak, İslâmî kıyafetler, tesettür, selâmlaşmak gibi cemiyette yaşanan bütün dinî âdetlerdir. *(Bak: An'ane, Bid'at, Örf, Şuur)*

3484- Kur'anda (2:158) âyetinde geçen şeair: "İlim maddesinden alem ve alâmet ve alâim gibi; şuur maddesinden şeair, şaîrenin veya şiârenin veya meş'arin cem'idir ki; alem-i mahsus, alâmet-i müş'ire, bellik manasındadır. Nitekim harpte iki tarafın tanışması için kullanılan alâmet ve işarete de şiar "parola" denilir.

Şeair bazan ibadetin kendisine, bazan da mevziine ıtlak olunur. Ezan, cemaat ile namaz, ezcümle cuma ve bayram namazları, hac, şeair-i dindendirler. Kezalik camiler, minareler, hacdaki menasik, mevazi-i mahsusa, meşair ve şeairdendirler ki, işte Safa ile Merve de bunlardandır." (E.T.554)

3485- Şeair kelimesinin de kökü olan **شعر** maddesinden türeyen muhtelif kelimeler vardır. Ezcümle hissettirmek ve işaret vermek manasında, "iş'ar"; iş'ar eden nizamlı ses ve manzume manasında "şiir"; hissî alışkanlıklara ve vicdaniyata *(Bak: Vicdaniyat)* temel teşkil eden ve cemiyette devamlı yaşanan âdetlere ve alâmetlere "şeair"; şeairin tesiri ile melekeleşip devam eden âdet ve alışkanlık manasında, "şiar"; şuura te'sir etmek yeri manasında "meş'ar"; mezkûr te'sirler gibi dıştan alınan bütün te'sirleri hissetmeye "şuur" denmektedir.

3486- "Sünnet-i Seniyenin içinde en mühimmi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şeaire de taalluk eden sünnetlerdir. Şeair, adeta hukuk-u umumiye nev'inden cemiyete ait bir ubudiyettir. Birisinin yapmasıyla o cemiyet umumen istifade ettiği gibi, onun terkiyle de umum cemaat mes'ul olur." (L.54)

3487- "Nasıl "Hukuk-u Şahsiye" ve bir nevi Hukukullah sayılan "Hukuk-u Umumiye" namıyla iki nevi hukuk var. Öyle de: Mesail-i şer'iyede bir kısım mesail, eşhasa taalluk eder; bir kısım, umuma umumiyet itibariyle taalluk eder ki; onlara "Şeair-i İslâmiye" tabir edilir. Bu şearini umuma taalluku cihetiyle umum onda hissedardır. Umumun rızası olmazsa onlara ilişmek, umumun hukukuna tecavüzdür. O şeairin en cüz'îsi (sünnet kabilinden bir mes'elesi) en büyük bir mes'ele hükmünde nazar-ı ehemmiyettedir. Doğru-

dan doğruya umum âlem-i İslâma taalluk ettiği gibi, Asr-ı Saadet'ten şimdiye kadar bütün eazım-ı İslâm'ın bağlandığı o nurani zincirleri koparmaya, tahrib ve tahrif etmeye çalışanlar ve yardım edenler düşünsünler ki, ne kadar dehşetli bir hataya düşüyorlar. Ve zerre miktar şuurları varsa titresinler!.." (M: 396)

Atıf notları:

-Dar-ı İslâm'da tabirat-ı diniye tağyir edilemez, bak: 632, 2774. p.lar.

-Dar-ı İslâm'da dine aykırı neşriyat yapılamaz, bak: 2724. p.

3488- Ankara'da ilk meclis kurulduğu zaman Bediüzzaman mebuslara dağıttığı beyannamenin şeaire de temas eden kısmında diyor ki:

"Şu inkılab-ı azîmin temel taşları sağlam gerek. Şu meclis-i âlînin şahsiyet-i manevîyesi -sahip olduğu kuvvet cihetiyle- mana-yı saltanatı deruhde etmiştir. Eğer şeair-i İslâmiyeyi bizzat imtisal etmek ve ettirmekle mana-yı hilafeti dahi vekâleten deruhde etmezse, hayat için dört şeye muhtaç, fakat an'ane-i müstemirre ile günde lâakal beş defa dine muhtaç olan şu fıtratı bozulmayan ve lehviyat-ı medeniye ile ihtiyacat-ı ruhiyesini unutmayan bu milletin hacat-ı diniyesini Meclis tatmin etmezse, bilmecburiye mana-yı hilafeti tamamen kabul ettiğiniz isme ve lafza verecek. O manayı idame etmek için kuvveti dahi verecek. Halbuki Meclis elinde bulunmayan ve Meclis tarikıyla olmayan böyle bir kuvvet, inşikak-ı asaya sebebiyet verecektir. Bilirsiniz ki ebedî düşmanlarınız ve zıtlarınız ve hasımlarınız, İslâmın şearini tahrib ediyorlar. Öyle ise zaruri vazifeniz, şeairi ihya ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şeairde tehavün, zaaf-ı milliyeti gösterir. Zaaf ise düşmanı tevkif etmez, teşci' eder." (M.N.101)

3489- Bu şeaire ait ikazlar, dinî hayatın istikbali bakımından çok nazik ve ciddi bir devrede yazılmıştır. Bu devrede dine muarız gizli cereyanlar, heyecanlı bir faaliyet içindedirler. İslâmiyetin can damarı hükmünde olan ve bilhassa avamın dinî hissiyatının devamlılığının istinadgâhı bulunan şeair-i İslâmiyenin terkiyle, Avrupaî bir hayat tarzını ikame ederek; Türk milletinin bin seneden beri sahib olduğu şahsiyet ve tarihî mefahirinin ruhu olan an'ane-yi diniyesinden koparmak ve Avrupa mukallidliğine düşürmek istiyorlardı.

Halbuki Kur'an (3:110) ve emsali âyetleriyle işareten bu Müslüman Türk milletinin meziyetlerini zikrettiği gibi, kendisi de âyetin bu işarî manasını, tarihin safha ve sahifelerinde fiilen tefsir etmiş ve âyetin küllî masadaklarından

biri olduğunu isbat etmiştir. Böyle bir milletin ahfadını, bu yüksek meziyetlerinden uzaklaştırmak isteyen sinsi düşmanlarına karşı Bediüzzaman Hazretleri ikaz vazifesini en zor şartlarda ifa etmiştir. Ezcümle bir eserinde şöyle diyor:

3490- "Şu dalalet-âlud ve sefahetperver medeniyetin şakirdleri ve idlal edici sakîm talebeleri, acib ihtirasat ve pek garib tefer'unlukla sarhoş olmuşlar. Sonra gelip desiseler ile müslümanları, ecnebilerin âdâtına davet ve terk-i şeair-i İslâmiyeye teşvik ediyorlar. Halbuki: Her şeairde nur-u İslâma bir şuur ve bir iş'ar vardır. Kur'an-ı Hakîm'in tilmizleri ise bunlara mukabele edip derler ki: Ey dalalete dalmış gafiller! Dünyadan mevti, insandan acz ve fakrı kaldırmak çaresi varsa, dinden ve dinin şeairlerinden istiğna edebilirsiniz, yoksa susunuz!.. Zira ölüm, acz ve zeval, fakr, sefer gibi ayat-ı tekviniye, yüksek sadalarıyla dinin lüzumuna ve şeairin iltizamına davet ediyorlar." (N.İ.K. 26)

Bir atıf notu:

-Ecnebi âdetlerine tabi olmanın zararları, bak: 619. p.

"Lemaat" adlı ve nim-manzum bir eserinde de şeairin müessiriyeti hakkında Bediüzzaman şöyle diyor:

"Bir zatı gördüm ki yeis ile mübtela, bedbinlikle hasta idi. Dedi: Ülema azaldı, kemiyet keyfiyeti. Korkarız dinimiz sönecek de bir zaman

Dedim: Nasıl kâinat söndürülmezse, iman-ı İslâmî de sönemez. Öyle de, zeminin yüzünde çakılmış mismarlar hükmünde her an olan İslâmî şeair, dinî minarat, ilahî maabid, şer'î maalim itfa olmazsa, İslâmiyet parlayacak an be-an!..

Her bir mabed bir muallim olmuş tab'iyle tabayie ders verir. Her maalim dahi birer üstad olmuştur; onun lisan-ı hali eder telkin-i dinî; hatasız, hem bînisyan.

Herbir şeair bir hoca-i dânâdır, ruh-u İslâmı daim enzara ders veriyor. Mürur-u a'sar ile sebeb-i istimrar-ı zaman.

Güya tecessüm etmiş envar-ı İslâmiyet, şeairi içinde. Güya tasallüb etmiş zülal-i İslâmiyet, maabidi içinde. Birer sütun-u iman.

Güya tecessüd etmiş ahkâm-ı İslâmiyet, maalimi içinde. Güya tahaccür etmiş erkân-ı İslâmiyet, avalimi içinde, Birer sütun-u elmas. Onunla mürtabittir zemin ile asuman.

Lasiyyema: Bu Kur'an-ı hatib-i mu'ciz-beyan; daima tekrar eder bir hutbe-i ezelî, aktar-ı İslâmîde kalmamış hiç de bir köy, hem dahi hiç bir mekân;

Nutkunu dinlemesin, talimi işitmesin. (15:9) اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ sırrı ile hâfızlıktır pek de büyük bir rütbe. Tilavet ise, ibadet-i ins ü can.

Onun içinde talim, hem müsellematı tezkir. Tekerrür-ü zamanla nazariyat, kalbolur müsellemata hem döner bedihiyata. İstemez daha beyan.

Zaruriyat-ı dinî, nazariyattan çıkıp zaruriyat olmuştur. Tezkir ise kâfidir. İhtar ise vâfidir. Şâfidir her dem Kur'an." (S.730)

Bu ifadeler, şeair muhafaza olunduğu müddetçe dinî hayatın söndürülemiyeceğini beyan eder. Demek oluyor ki, şeairin cemiyet hayatında devam etmesi için, müslümanların gereken hassasiyeti göstermesi lâzımdır.

3491- "Ehl-i imana hücum eden ehl-i dalalet, -bu asır cemaat zamanı olduğu cihetiyle- cemiyet ve komitecilik mayesiyle bir şahs-ı manevî ve bir ruh-u habis olmuş, Müslüman âlemindeki vicdan-ı umumi ve kalb-i külliyi bozuyor. Ve avamın taklidî olan itikadlarını himaye eden İslâmî perde-i ulviyeyi yırtıyor ve hayat-ı imaniyeyi yaşatan, an'ane ile gelen hissiyat-ı mütevariseyi yandırıyor." (K.L.55)

Bir atıf notu:

-Bozuk cemiyetlerde müsbet bir cemaatın içinde olmanın lüzumu, bak: 525. p.

3492- İşte böyle mürtedane şeairi tahrib karşısında, şeaire daha çok hassasiyet gösteren Bediüzzaman ikazına şöyle devam ediyor:

"Şeair-i İslâmiyeye temas eden ibadetlerin izharları, ihfasından çok derece daha sevablı olduğunu, Hüccet-ül İslâm İmam-ı Gazalî (R.A.) gibi zatlar beyan ediyorlar. Sair nevafilin ihfası çok sevablı olduğu halde, şeaire temas eden, hususan böyle bid'alar zamanında ittiba-ı sünnetin şerafetini gösteren ve böyle büyük kebair içinde haramların terkindeki takvayı izhar etmek, değil riya, belki ihfasından pek çok derece daha sevablı ve halistir." (K.L.184)

3493- Bu izhar ve aleniyetle tesir imkânı ziyadeleştiğindendir ki, cemiyet hayatında bütün haşmetiyle ilan olunan ezanlar, şeair-i İslâmiyenin mühimlerinden olup hadislerde hayli yer verilmiştir. Meselâ İbn-i Mace'de 3. kitab, Sahih-i Müslim'de 4. kitabın 1 ilâ 8. babları ve Büluğ-ul Meram tercemesi, 1. cild 206. sh. deki ezan babında geniş tafsilat vardır.

3494- Hem meselâ, mühim ve en zahir şeairden olan sarık (imame) hakkında gelen ehadiste, şeair ciheti daha çok nazara verilmiştir. bir hadis mealinde: "Camilere sarıklı olarak gitmek, müslümanların simasından (alâmetinden) dir." [292] buyurulur.

3495- Diğer bir hadiste de "Sarık (dolayısıyla böyle mühim şeairler) küfürle iman arasını ayırdedici bir alâmettir." [293] denilir.

Yine aynı eserde: "Sarıklar arabların tacıdır. Onlar (müslümanlar) sarığı, (dolayısıyla şeairi) terk edince, Allah da izzetlerini (kuvvet ve hâkimiyetlerini) alır (zillete düşerler)." [294] diye haber verilip şeair, şehamet-i İslâmiyenin temeli olarak gösterilmiştir. Bu gibi sebeblerdendir ki, sarığın fazileti hakkında: "Sarıkla kılınan iki rek'at namaz, sarıksız kılınan yetmiş rek'at namazdan efdaldir." [295] mealindeki rivayetlerle şeaire teşvik edilir. Diğer bir rivayette de: "Sarıklara mülazemet (devam) edin. Zira böylesi, melek simasıdır. Sarıkların ucunu da arkanıza salın." [296] deniliyor.

İs'afe'r Rağibîn 148, El burhan, varak 810, El Havîz 61 de de "Mehdi sarığı çıkarmayacak" diye nakledilir.

Bir atıf notu:

-Şeairin izharında riya olmaz, bak: 3113-3118. p.lar.

Şeair kelimesi Kur'anda (5:2) (22:32, 36) âyetlerinde de geçer.

3496- ŞECAAT شجاعة : Yiğitlik, cesurluk. Korkulu anda kalb kuvveti ile cesaretini muhafaza etme. Kuvve-i gadabiyenin vasat mertebesidir. *(Bak: Cesaret)*

Bir atıf notu:

-Peygamberimiz (A.S.M.)'ın şecaatı, bak: 1370. p.

3497- ŞEDDAD شدّاد : "Yemendeki Âd Kavmi hükümdarlarından idi. Bir çok büyük binalar, şehirler ve su bentleri ve bilhassa İrem ismiyle

---

292 R.E. sh: 5
293 R.E. sh. 87
294 R.E. sh. 223 ve K.H. hadis: 1783
295 R.E. sh. 291, 310
296 R.E. sh. 318

meşhur ve müzeyyen bir bahçe ve köşk yaptırmıştı. Hz. Hud (A.S.)'ı tasdik etmeyip küfürde israr ettiğinden kavmi ile beraber sayha-i Cebrail ile mahv ü helak olduğu meşhurdur." (Kamus-ül A'lam) Âhireti unutup veya inkâr edip dünyada Cennet-misal yaşamak isteyen ehl-i servet ve sefahetin arzu ve tasavvurlarının mantıksızlığını anlatma bakamından ve mana külliyeti cihetiyle Şeddad'ın irem bağını ihtar eden Kur'an (89:7) âyetini Elmalılı Hamdi Yazır tefsir ederken âyetin muhtelif mana vecihlerinden birini şöyle naklediyor:

3498- "Ebu Hayyan'ın tasrihine göre cumhurun kavlince burada irem, Âd'e mensub olan bir medine, yani büyük bir şehir ismidir ki, vaktiyle Yemen'de olduğunu ve Zat-ül İmad denildiğini söylemişlerdir. Bunun, Cennet evsafını işitmiş olan Şeddad İbn-i Âd tarafından ona nazîr olmak üzere yeryüzünde âdeten bulunması muhal veya müsteb'ad bir surette senelerce mesai ile yaptırılmış ve fakat içine girmesi nasib olmadan kendisinin ve ehlinin ihlak edilmiş bulunduğunu hikâye etmişler ve bu suretle "Cennet-i İrem", "Bağ-ı İrem" namı, mesel olmuştur. Bu hikâyenin mutazammın olduğu evsafa göre "Cennet-i İrem"; bu dünyada tahakkuku muhtemil olmıyan muhayyell bir gaye olmak üzere tasvir edilmiş ve kuvvet ve şiddet misali olan Şeddad, böyle bir gaye kurarak senelerce onu tahakkuk ettirmek için çalışmış olduğu halde içine girmeye muvaffak olmadan helâk olup gitmiş olduğu anlatılmış demek olur.... Şeddad'ın Cennet-i Bağ-ı İrem'i, muhayyel bir efsanedir. Âhireti inkâr edip de dünyada iken cennete girmek isteyenlerin mahrumiyetlerini tasvir etmek itibariyle dillerde destan olmuş bir temsildir... Şeddad'ın Aden taraflarında köşkleri, altın ve gümüşten üstüvaneleri, zeberced ve yakuttan muhayyir-ul ukûl türlü eşcar ve enhardan yüzlerce sene yapmak için çalışıp da tam içine gireceği zaman kendisinin ve ehlinin semadan bir sayha ile helâk oldukları söylenen irem Cenneti hikâyesi ise, ölmeden dünyada cennete girmek isteyenlerin suret-i hırmanlarını anlatan tahyilî bir tasvir olmak zahirdir." (E.T.5802)

3499- Kamus-ul A'lam'ın beyanına göre "İrem, âd kavminin merkezi olup Yemen'de kadim bir şehirdir ki "İrem-i Âd" ve sütunları çok olmak manasıyla "irem-i Zat-il İmad" denmekle meşhurdur. Her ne kadar bu şehrin mevkii hakkında ülema-i Arab ihtilaf etmişlerse de bu şehrin Yemen'de Şeddad tarafından bina ve tezyin olunup, içinde meskûn ahali putlara taptıklarından, Hud (A.S.) bunları imana davet etmiş ise de iman etmediklerinden azab-ı İlahî ile perişan oldukları şüphesizdir. Bu şehrin binalarıyla bahçelerinin ma'muriyeti hakkında kütüb-ü Arabiyede menkul olan beyanlar mübalağadan ibaret ise de, aslında gayetle imaret yapılmış olduğuna halen o

beldede görülen cesîm âsâr-ı atîka dahi şahiddir." (Kamus-ul A'lam'dan telhisen) *(Bak: Âd)*

3500- ŞEFAAT شفاعة : Şefaat etmek. Afv için vesile olmak. *Fık: Âhiret günü bir kısım günahkâr mü'minlerin affedilmeleri ve itaatli mü'minlerin de yüksek mertebelere ermeleri için Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm ve sair büyük zatların Allah Teala'dan (C.C.) niyaz ve istirhamda bulunmalarıdır.

3501- Cenab-ı Hak, en büyük şefaat şerefini Peygamberimiz'e (A.S.M.) vermiştir. Çünki "Kur'anda Zat-ı Ahmediye'ye en büyük makam vermek ve dört erkân-ı imaniyeyi içine almakla لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ rüknüne denk tutulan مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ Risalet-i Muhammediye (A.S.M.) kâinatın en büyük hakikatı ve Zat-ı Ahmediye (A.S.M.) bütün mahlukatın en eşrefi ve hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) tabir edilen küllî şahsiyet-i manevîyesi ve makam-ı kudsîsi, iki cihanın en parlak bir güneşi olduğuna ve bu hârika makama liyakatına dair pekçok hüccetleri ve emareleri, kat'i bir surette Risale-i Nur'da isbat edilmiş. Binden birisi şudur ki: اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلُ düsturuyla: Bütün ümmetinin, bütün zamanlarda işlediği hasenatın bir misli onun defter-i hasenatına girmesi ve bütün kâinatın hakikatlerini, getirdiği nur ile nurlandırması, değil yalnız cin ve insi ve meleği ve zihayatları, belki kâinatı ve semavatı ve arzı minnettar eylemesi ve istidad lisanıyla nebatatın duaları ve ihtiyac-ı fıtrî diliyle hayvanatın duaları, gözümüz önünde bilfiil kabul olmasının şehadetiyle milyonlar, belki milyarlar fıtrî ve reddedilmez duaları makbul olan suleha-yı ümmeti her gün o Zat'a (A.S.M.) salât ü selâm ile rahmet duaları ve manevî kazançlarını en evvel o Zat'a (A.S.M.) bağışlamaları ve bütün ümmetçe okunan Kur'anın üçyüzbin hurufunun herbirisinde on sevabdan ta yüz, ta bin hasene ve meyve vermesinden - yalnız kıraat-ı Kur'an cihetiyle- defter-i a'maline hadsiz nurlar girmesi haysiyetiyle, o Zat'ın (A.S.M.) şahsiyet-i manevîyesi olan hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) istikbalde bir şecere-i tuba-i Cennet hükmünde olacağını Allâm-ül Guyub bilmiş ve görmüş ve o makama göre Kur'anında o azîm ehemmiyeti vermiş ve fermanında ona tebaiyeti ve sünnet-i seniyesine ittiba ile şefaatine mazhariyeti, en ehemmiyetli bir mesele-i insaniye göstermiş." (Ş.251)

3502- Hem "enbiya ve evliyaya Kur'anın tarif ettiği tarzda muhabbetin neticesi: O enbiya ve evliyanın şefaatlarından, berzahta, haşirde istifade etmekle beraber gayet ulvi ve onlara lâyık makam ve füyuzattan o muhabbet vasıtasıyla istifaza etmektir.

Evet اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ (*) sırrınca, adi bir adam, en yüksek bir makama, muhabbet ettiği âlî makam bir zatın tebaiyetiyle girebilir." (S.649)

3503- Şefaatin hak olduğuna dair pek çok âyât ve ehadis vardır. Ezcümle bir hadis-i şerif meali şöyledir:

"Ebu Hüreyre Radıyallahu anhü şöyle demiştir: (Bir kere) "Ya Resulallah, kıyamet gününde senin şefaatin en ziyade kime rayegân (çokça) olacak? " diye sordum. Buyurdu ki: "Ya Eba Hüreyre, hadis (bellemek) için sende gördüğüm hırsa göre bu hadisi senden evvel kimsenin bana sormayacağını (zaten) tahmin ediyordum.Kıyamet gününde halk içinde şefaatime en ziyade mazhar olacak kimse, kalbinden (yahut içinden) halis olarak Lâ ilâhe illallah diyendir. (**)" (297)

İ.M. 37. Kitab-üz Zühd, 37. babı, şefaat hakkındadır. S.B.M. 11.cild 1711. hadis de şefaat-ı kübrayı bildirir. *(Bak: Makam-ı Mahmud)*

3504- Şefaatle alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Allah'ın izni olmadıkça hiçbir kimse şefaat edemez: (2: 48, 123, 254) (6:51, 70) (19:87) (20:109) (53:26)

-Kendilerine tabi olunan mudill kimselerden şefaat ummaları boşa çıkacaktır: (6:94) (30:13)

-Şefaat etmeye izin verilenler: (34:23)

---

* Bak: 49 no.lu dipnot.

** Şefaat-ı makbule-i Muhammediye'den (Sallallahü Aleyhi Vesellem) müstefid olmayacak ferd-i aferide yoktur. Habib-i Hüda (aleyhi efdatü't-tehaya) Efendimizin bütün halkın hevl-i mevki'den rahat bulması için bir şefaat-ı ammesi olduğu gibi bazı küffarın tahfif-i azabı, müstahakk-ı ikab olan bazı mü'minînin Nar-ı Cahim'den necatı, Cehennem'e girmiş mü'minînin halâsı, bazı mü'minînin bilâhesab velâ azab dahil-i Cinan olması, keza dahil-i Cinan olan mü'minînin ref-i derecatı için gûna-gûn şefaatleri vardır. Bu şefaatler içinden en ziyade müstefid olacakların, muhlis mü'minler olduğundan şüphe yoktur.

297 S.B.M. hadis: 85

3505- ŞEFKAT شَفْقَةٌ **:** Başkasının kederiyle alâkalanmak, acıyarak sevmek. Yardıma, sevgiye muhtaç olanlara karşılıksız olarak merhamet ve sevgiyle yardıma koşmak. Karşılıksız, safi, ivazsız sevgi beslemek.

Birkaç atıf notu:

-Hayvanlara gelen musibetlere karşı şefkat-ı İlahiye nokta-i nazarıyla bakmalı, bak: 1260. p.

-Kâfirlere acımak şefkatin su-i istimalidir, bak: 2162-2167. p.lar.

-Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir, bak: 2992. p.

3506- Manevi meslekte şefkat, aşktan yüksektir. Evet "Rahmet-i İlahiyenin en latif, en güzel, en hoş, en şirin cilvelerinden olan şefkat; bir iksir-i nuranîdir, aşktan çok keskindir. Çabuk Cenab-ı Hakk'a vüsule vesile olur. Nasıl aşk-ı mecazî ve aşk-ı dünyevî; pek çok müşkilatla aşk-ı hakikîye inkılab eder, Cenab-ı Hakk'ı bulur. Öyle de şefkat -fakat müşkilatsız- daha kısa, daha safi bir tarzda kalbi Cenab-ı Hakk'a rabteder. Gerek peder ve gerek valide, veledini bütün dünya gibi severler. Veledi elinden alındığı vakit, eğer bahtiyar ise, hakiki ehl-i iman ise; dünyadan yüzünü çevirir, Mün'im-i Hakiki'yi bulur. Der ki: "Dünya madem fanidir, değmiyor alâka-i kalbe." Veledi nereye gitmişse oraya karşı bir alâka peyda eder; büyük manevî bir hal kazanır." (M.79)

3507- Hem "şefkat pek geniştir. Bir zat, şefkat ettiği evladı münasebetiyle bütün yavrulara, hatta ziruhlara şefkatini ihata eder ve Rahim isminin ihatasına bir nevi ayinedarlık gösterir. Halbuki aşk, mahbubuna hasr-ı nazar edip, herşeyi mahbubuna feda eder; yahut mahbubunu i'la ve sena etmek için, başkalarını tenzil ve manen zemmeder ve hürmetlerini kırar. Meselâ biri demiş: "Güneş mahbubumun hüsnünü görüp utanıyor, görmemek için bulut perdesini başına çekiyor." Hey âşık efendi! Ne hakkın var, sekiz ism-i azamın bir sahife-i nuranîsi olan Güneş'i böyle utandırıyorsun?

Hem şefkat halistir, mukabele istemiyor, safi ve ivazsızdır. Hatta en adi mertebede olan hayvanatın yavrularına karşı fedakârane ivazsız şefkatleri, buna delildir. Halbuki aşk, ücret ister ve mukabele taleb eder. Aşkın ağlamaları, bir nevi talebdir, bir ücret istemektir." (M.31)

3507/1- Fart-ı şefkatten gelen elem-i şefkatin teskinini, Bediüzzaman Hz.leri şöyle beyan ediyor:

"Bu şiddetli kışta ve manevî, dehşetli ayrı tarz bir kışta ve nev-i beşer içtimaî hayatında müdhiş, kanlı diğer tarz bir kışta çırpınan biçarelere, rikkat-i cinsiye ve şefkat-i nev'iye cihetinden gayet derecede bir hüzün ve elem hissettim. Çok yerlerde beyan ettiğim gibi, yine Erhamürrahimîn ve Ahkemülhakimîn olan onların Hâlik-ı Kerim ve Rahim'in hikmet ve rahmeti, benim kalbimin imdadına yetişti. Manen denildi ki: "Senin bu şiddetli teessürün, o Hakîm ve Rahim'in hikmetini, rahmetini bir nevi tenkid hükmüne geçer. Rahmet-i İlahiye'den ileri şefkat olunmaz. Hikmet-i Rabbaniye'den daha ekmel hikmet, daire-i imkânda olamaz. Asiler cezalarını; masumlar, mazlumlar zahmetlerinden on derece ziyade mükâfatlarını alacaklarını düşün! Senin daire-i iktidarın haricinde olan hâdisata, O'nun merhamet ve hikmet ve adaleti ve rububiyeti noktasında bakmalısın!.." Ben de o lüzumsuz, şiddetli elem-i şefkatten kurtuldum." (K.L.220)

Atıf notları:

-Asr-ı Saadette İslâmiyetten gelen yüksek şefkat, bak: 306. p.

-Bediüzzaman Hz. nin yüksek şefkati, bak: 3265. p.

3508- ŞEHİD شهيد : Şahid olan. *Meşhude. *Şahidin mübalağası. *Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) bir ismi. *İlminden asla bir şey kaybolmayan, bütün şeyler ilminde hazır olan Allah (C.C.) *Allah (C.C.) yolunda canını feda eden müslüman. Hak için hayatını feda ederek ölen. Allah'ın rızasına eren.

Naklinde ve gaslinde Rahmet Melekleri hazır oldukları için yahut kıyamette ümem-i salife hakkında istişhad olunan zevattan olduğu için yahut vefat etmeyip huzur-u İlahîde hazır ve zinde olduğu için yahut da âlem-i mülk ve melekûtu müşahede eylediği için "Şehid" denmiştir. *(Bak: 581, 1252. p.lar)*

3509- Şehidlik hakkında âyetlerden birkaç not:

-Şehidlere ölü demeyin: (2:154) (3:169)

-Şehidliğin fazileti: (3:157, 195) (4:69, 74) (22:58)

-Zafer veya şehidlik, herbiri iki güzel neticedir: (9:52)

-Allah yolunda sebat ve sadakatla şehadet istemek: (33:23)

-Harb ve cihad musibetleri, imtihan için olup halisler şehadetle mükâfatlanır: (47:4)

-Tahkikî iman sahibi olup o yolda cehd ü gayret gösterenler de, sıddık ve şehidler derecesindedir: (57:19) (Bak: 203, 1576. p.lar)

3510- Şehidlik hakkında pekçok ehadis-i şerife de vardır. Ezcümle:

Şehidliğin fazileti, S.M. 33. Kitab-ül İmaret 29, 33, 41, 46. bablarında ve İbn-i Mace 24. kitab-ül Cihad 2753, 2778, 2797. hadislerde ve aynı kitabın 16. babında ve S.B.M. 8. cild 1185, 1188, 1189, 1192. hadislerde kaydedilir. Keza, S.M. 32. bab 117, 119, 120. hadislerinde, sabır, sebat ve ihlas şartlarıyla ve kul hakkı müstesna şehidin günahları afvedileceği; keza, S.M. 1. kitab-ül İman 62. babında ve İbn-i Mace 20. Kitab-ül Hudud 21. babında mülk (ve mülkiyet hakkının) müdafaasında öldürülenin şehid olacağı; keza, S.M. 33. Kitab-ül İmaret, 51. babında ve ibn-i Mace 6. Kitab-ül Cenaiz 61. babı ile 24. Kitab-ül Cihad, 17. babında ve S.B.M. 8. cild 1195. ve 9. cild 1418. hadislerde şehidliğin nevileri beyan edilir. Keza, İbn-i Mace 6. Kitab-ül Cenaiz, 28. babı ve S.B.M. 4. cild 660, 661. hadisleri şehidlerin defn ve cenaze namazları hakkındadır. Keza D.M.İ.F. sh: 750, B.İ.İ. 3. kitabın ve N.İ. 2. kısmın yani kitab-üs-salâtın sonundaki bahisler şehidlere dairdir.

3511- ŞEHVET شهوة : Heva-yı nefsin meyli ve arzusu. *Bir şeyi fazla istemek. *Cinsî istek. Mahbube için olan istek, iştiha. (Yemek, içmek, uyumak da şehvetin şubelerindendir.)

Kudsi Hadis'de Cenab-ı Hak buyuruyor: "Ey benim için şehvetini bırakıp gençliğini bana veren genç! Sen meleklerin bir kısmı gibisin." (O.A.L.) *(Bak: 3315.p.)*

3512- ŞEMS شمس : Güneş. Farsçada: Aftab, hurşid, mihr.

Dünyamızla beraber diğer bağlı oldukları seyyarelere merkez olmak vazifesi verilen ve dünya semasında ışıkla sıcaklık neşreden bir küredir. Kendi ekseni etrafında 25 günde bir döner. Kızgın bir gaz kütlesi olarak bilinen Güneşin ekvator sahasıyla kutublar kısmının dönüşü –seyyal oluşundan– farklıdır. Dünyadan uzaklığı 149,6 milyon km., çapı ise 1.391 bin km.dir. Hacmi dünyadan 1.300.000 kat daha büyüktür. Satıhtaki sıcaklığı 7500 ºC derecedir. Merkezinde bu sıcaklığın 20 milyon ºC yani santigrad dereceyi bulduğu tahmin ediliyor. Güneşteki çekim kuvveti dünyanın çekim kuvvetinin 28 katıdır. Buna göre dünyada 60 kg. gelen bir insan güneşte 1680 kg. gelecek demek olur. Bir gaz kümesi olan Güneş'in kürevî durumunu, Sani-i Âlem bu çekim kuvvetiyle nizam altına almıştır.

Güneş'te kütlenin büyük parçası merkezde toplanmıştır ve dıştan içe doğru kesafet, çekim ve sıcaklık şiddetle artar. Asrımızdaki astronominin nazariyatına göre, Güneş'in yapısı iç içe dört katlı kabul edilir. Güneş enerjisi, merkezdeki atomların bir kanun-u İlahî ile enerjiye çevrilmesi suretiyle halkediliyor. Hâdisenin ilmî izahından bunu anlıyoruz. Bu enerjinin zamanla biteceği ve âlemimizin harab olacağı kat'idir. *(Bak: 758.p.da "ecramın ecel-i müsemması" notu)*

Yakın asırlarda bilhassa asrımızda ancak keşfedilebilen, Güneş'in mezkûr hususiyetlerinden, vazifesi cihetinde önemli olanlarını Kur'an 1400 sene önce, imtihan sırrını bozmamak için *(Bak: 2106, 2108. p.lar)* işaretle bildirmiş ve bu gibi pek çok ihbarat-ı istikbaliye-i fünuniye ile de hakkaniyetine delil göstermiştir.

3513- "Meselâ: (36:38) **اَلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا** daki "lam"; hem kendi manasını, hem "fi" manasını, hem "ilâ" manasını ifade eder. İşte **لِمُسْتَقَرٍّ** in "lam"ı, avam o "lam"ı "ila" manasında görüp fehmeder ki, size nisbeten ışık verici, ısındırıcı müteharrik bir lamba olan Güneş, elbette bir gün seyri bitecek, mahall-i kararına yetişecek, size faidesi dokunmıyacak bir suret alacaktır, anlar. O da, Hâlik-ı Zülcelal'in Güneş'e bağladığı büyük ni'metleri düşünerek "Sübhanallah, Elhamdülillah" der. Ve âlime dahi o "lam"ı "ilâ" manasında gösterir. Fakat Güneş'i yalnız bir lamba değil, belki bahar ve yaz tezgahında dokunan mensucat-ı Rabbaniyenin bir mekiği, gece gündüz sahifelerinde yazılan mektubat-ı Samedaniyenin mürekkebi, nur bir hokkası suretinde tasavvur ederek Güneşin cereyan-ı surîsi alâmet olduğu ve işaret ettiği intizamat-ı âlemi düşündürerek Sani-i Hakîm'in san'atına "Mâşâallah" ve hikmetine "Bârekallah" diyerek secdeye kapanır. Ve kozmoğrafyacı bir feylesofa "lam"ı "fi" manasında şöyle ifham eder ki: Güneş, kendi merkezinde ve mihveri üzerinde zenberekvari bir cereyan ile manzumesini emr-i İlahî ile tanzim edip tahrik eder. Şöyle bir saat-ı kübrayı halkedip tanzim eden Sani-i Zülcelal'ine karşı kemal-i hayret ve istihsan ile "El-azametü lillah, vel kudretü lillah" der, felsefeyi atar, hikmet-i Kur'aniyeye girer. Ve dikkatli bir hakîme şu "lam"ı, hem illet manasında, hem zarfiyet manasında tutturup şöyle ifham eder ki: "Sani-i Hakîm, işlerine esbab-ı zahiriyeyi perde ettiğinden cazibe-i umumiye namında bir kanun-u İlahîsiyle sapan taşları gibi seyyareleri Güneş'le bağlamış ve o cazibe ile

muhtelif fakat muntazam hareketle o seyyareleri daire-i hikmetinde döndürüyor ve o cazibeyi tevlid için Güneş'in kendi merkezinde hareketini zahirî bir sebeb etmiş.

Demek لِمُسْتَقَرٍّ manası: فِىمُسْتَقَرٍّ لَهَا ِ سْتِقْرَارِ مَنْظُومَتِهَا yani, kendi müstekarrı içinde manzumesinin istikrarı ve nizamı için hareket ediyor. Çünki: Hareket harareti, hararet kuvveti, kuvvet cazibeyi zahiren tevlid eder gibi bir âdet-i İlahiye, bir kanun-u Rabbanîdir. İşte şu hakîm, böyle bir hikmeti, Kur'anın bir harfinden fehmettiği zaman, "Elhamdülillah, Kur'andadır hak hikmet, felsefeyi beş paraya saymam!" der. Ve şairane bir fikir ve kalb sahibine şu "lam"dan ve istikrardan şöyle bir mana fehmine gelir ki: "Güneş, nurani bir ağaçtır. Seyyareler onun mütaharrik meyveleri. Ağaçların hilafına olarak Güneş silkinir, ta o meyveler düşmesin. Eğer silkinmezse, düşüp dağılacaklar." Hem tahayyül edebilir ki: "Şems, meczub bir ser-zakirdir. Halka-i zikrin merkezinde cezbeli bir zikreder ve ettirir." Bir risalede şu manaya dair şöyle demiştim: "Evet Güneş bir meyvedardır; silkinir ta düşmesin seyyar olan yemişleri. Eğer sükûtiyle sükûnet eylese, cezbe kaçar, ağlar fezada muntazam meczubları." (S.393)

3514- Hem yine diğer bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(81:1) اِذَاالشَّمْسُ كُوِّرَ ۟ Şu kelâm; "tekvir" lafzıyla, yani "sarmak ve toplamak" manasıyla, parlak bir temsile işaret ettiği gibi, nazîrini dahi ima eder.

Birinci: Evet Cenab-ı Hak tarafından adem ve esir ve sema perdelerini açıp, Güneş gibi dünyayı ışıklandıran pırlanta-misal bir lambayı, hazine-i rahmetinden çıkarıp dünyaya gösterdi. Dünya kapandıktan sonra, o pırlantayı perdelerine sarıp kaldıracak.

İkinci: Veya ziya metaını neşretmek ve zeminin kafasına ziyayı zulmetle münavebeten sarmakla muvazzaf bir me'mur olduğunu ve her akşam o me'mura metaını toplattırıp gizlettiği gibi, kâh olur bir bulut perdesiyle alışverişini az yapar; kâh olur Ay onun yüzüne karşı perde olur, muamelesini bir derece çeker, metaını ve muamelat defterlerini topladığı gibi, elbette o me'mur bir vakit o me'muriyetten infisal edecektir.

Hatta hiçbir sebeb-i azl bulunmazsa, şimdilik küçük fakat büyümeye yüz tutmuş yüzündeki iki leke büyümekle, Güneş yerin başına izn-i İlahî ile sardığı ziyayı, emr-i Rabbanî ile geriye alıp, Güneş'in başına sarıp, "Haydi yerde işin kalmadı" der. "Cehennem'e git, sana ibadet edip senin gibi bir me'mur-u müsahharı sadakatsızlıkla tahkir edenleri yak." der. ۞ اِذَاالشَّمْسُ كُوِّرَ fermanını lekeli siyah yüzüyle yüzünde okur." (S.426)

3515- Farklı hız, uzaklık ve cesamette olup Güneş etrafında intizam altında dolaşan seyyareler (planet'ler) ile irili ufaklı bir çok küçük seyyareler (asteroid'ler), kuyruklu yıldızlar (komet'ler) ve göktaşları (meteor'lar) vardır ki bunların heyet-i mecmuasına, Güneş Sistemi (Manzume-i Şemsiye) denir. Bu güneş sistemi, Güneş etrafında dönen ve zamanla keşfedilen seyyarat (gezegenler) ve onlara bağlı peykler (uydular) ile, çok sayıda küçük seyyareler, kuyruklu yıldızlar ve milyarlarca küçük cisimlerin hep birlikte İlahî bir nizam ile birbirine irtibatlı ve hareketli bir topluluğudur.

Sıcaklık ve ışığı Güneşten alan meşhur dokuz seyyarenin isimleri ile bunlardan bir veya birden çok peyke sahib olanların peyk (uydu= satelit) sayıları (Parantez içindeki rakamlar, peyk sayısıdır): Merkür, Venüs, Yer (1: Ay), Mars (2), Jüpiter (16), Satürn (17), Üranüs (15), Neptün (2) ve Plüton (1).

Ay hariç diğer peykler, Milâdî 1610 tarihinden 1986 yılına kadar peyderpey keşfedilmişlerdir. Peyklerin ilk keşfi, meşhur İtalyan fizik ve astronomi âlimi Galilei ile başlamıştır. Galilei, o zaman kullanılmaya başlayan dürbünle, Jüpiter'in dört peykini keşfetmiştir. Zamanla inkişaf ettirilen rasat âletleri ve teknik vasıtalara uzay araçları denilen vasıtaların da katılmasıyla, astronomi sahasında pek çok keşifler olmuştur. Kur'anın (51:57) âyetinde işaret edilen, kâinatın genişlemesi hâdisesi de, bu meyanda asrımızda yapılan keşiflerden biridir. Mevzuumuz olan seyyaratın peyklerinden beşi Voyager 1 ve on bir tanesi de Voyager 2 adı verilen feza teknik vasıtası (uzay aracı) ile 1979-1986 yılları arasında keşfedilmiştir.

İrade-i İlahiye ile vaz' edilmiş olan seyyaratın hareket kanuniyetini keşfeden Kepler ve başka bazı astronomlar, yaptıkları hesaplara istinaden, bilinen seyyarelerden başka seyyarenin de olması lâzım geldiğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim son seyyare olan Plüton'dan başka, Mars ve Jüpiter arasındaki sahada küçük seyyaratın varlığı keşfedilmiştir. Milâdî 1801-1977 yılları arasında keşfedilen ve asteroid denilen bu küçük seyyaratlardan çapları birkaç yüz kilometreyi bulanları da vardır. (Meselâ "Ceres" adı verilen asteroidin çapı

946 km.dir) Birçok astronomlarca kabul edilen görüşe göre, bu küçük seyyarat, daha önce mevcut büyük bir seyyarenin parçalanmasınadan kalan enkazdır.

Yıldızların da ecel-i müsemmaları vardır *(Bak: 758.p.)* ve Güneş sistemi içinde milyarlarca meteor, böyle enkazlardan haber vermektedir. Güneş sistemi hakkında son söz söylenmiş değildir. Kur'an-ı Kerim'in (12:4) âyetinde oniki seyyareye bir telmih bulunduğu da söylenebilir. Tabir caizse henüz hayattar olan seyyarat yanında ecel-i müsemmasına ulaşıp parçalanan ve bugün enkazı kalmış seyyare ile enkazı bile kalmamış seyyareleri de düşünmek mümkündür. İlmî keşifler ilerledikçe bu hususlar herhalde daha iyi anlaşılacaktır. *(Bak: 4008,4009.p.lar)*

3516- Bediüzzaman Hazretleri, Kur'an ve marifetullah lisanı ile Manzume-i Şemsiyeyi şöyle anlatıyor:

"Şu kâinatın lambası olan Güneş, kâinat Sanii'nin vücuduna ve vahdaniyetine güneş gibi parlak ve nurani bir penceredir. Evet Manzume-i Şemsiye denilen küremizle beraber oniki seyyare: Cirmleri küçüklük-büyüklük itibariyle pekçok muhtelif ve mevkileri uzaklık-yakınlık noktasında pekçok mütefavit ve sür'at-i hareketleri çok mütenevvi' olduğu halde kemal-i intizam ve hikmet ile ve kemal-i mizan ile ve bir saniye kadar şaşırmıyarak hareketleri ve deveranları ve Güneş ile, cazibe kanunu tabir edilen bir kanun-u İlahî ile bağlanmaları, yani onlar imamlarına iktidaları, büyük bir mikyasta bir azamet-i kudret-i İlahiyeyi ve vahdaniyet-i Rabbaniyeyi gösterir.

Çünki o camid cirmleri, o şuursuz büyük kütleleri, nihayet derecede intizam ve mizan-ı hikmet içinde, muhtelif şekillerde ve muhtelif mesafelerde ve muhtelif hareketlerde döndürmek, istihdam etmek; ne derece bir kudreti ve bir hikmeti isbat ettiğini kıyas et. Bu büyük ve ağır işe zerre miktar tesadüf karışsa, öyle bir patlayış verecek ki, kâinatı dağıtacak. Çünki bir dakika tesadüf birisini tevkif etse, mihverinden çıkmasına sebebiyet verir, başkaları ile müsademe etmesine yol açar. Küre-i Arz'dan bin def'a büyük cirmlerle müsademenin ne derece dehşetli olduğunu kıyas edebilirsin.

3517- Manzume-i şemsiyenin, yani şemsin me'mumları ve meyveleri olan oniki seyyarenin acaibini ilm-i muhit-i İlahîye havale edip, yalnız gözümüzün önünde seyyaremiz bulunan Arz'a bakıyoruz.

Görüyoruz ki: Bu seyyaremiz bir azamet-i şevket-i rububiyeti ve haşmet-i saltanat-ı uluhiyeti ve kemal-i rahmeti ve hikmeti gösterir bir surette Güneş'in etrafında, emr-i Rabbanî ile -Üçüncü Mektub'da beyan edildiği gibi-

pek büyük bir hizmet için bir uzun seyr ü seyahat ona ettiriliyor. Bir sefine-i Rabbaniye olarak acaib-i masnuat-ı İlahiye ile doldurulmuş ve zişuur ibadullaha seyrangâh gibi bir mesken-i seyyar vaziyeti verilmiş. Ve evkat ve hesabı bildirecek saat akrebi gibi, Kamer dahi dakik hesablarla, azîm hikmetlerle ona takılmış ve o Kamer'e başka menzillerde ayrı seyr ü seyahat verilmiş. İşte bu mübarek seyyaremizin şu halleri, Küre-i Arz kuvvetinede bir şehadetle, bir Kadir-i Mutlak'ın vücub-u vücudunu ve vahdetini isbat eder. Madem şu seyyaremiz böyledir. Manzume-i Şemsiyeyi ona kıyas edebilirsin.

Hem Şems'e kendi mihveri üstünde cazibe denilen manevî ipleri yumak yaptırmak için dolap ve çıkrık hükmünde olan Güneş'i, bir Kadir-ü Zülcelal'in emriyle döndürüp, o seyyaratı o manevî iplerle bağlayıp tanzim etmek ve Güneş'i bütün seyyaratı ile saniyede beş saatlik bir mesafeyi kestirecek kadar bir sür'atle, bir tahmine göre "Herkül Burcu" tarafına veya Şems-üş Şümus canibine sevk etmek, elbette ezel ve ebed sultanı olan Zat-ı Zülcelal'in kudretiyle ve emriyledir. Güya haşmet-i rububiyetini göstermek için, bu emirber neferleri hükmünde olan Manzume-i Şemsiye ordusu ile bir manevra yaptırır." (S.672)

Atıf notu:

-Hikmet-i cedideye göre Manzume-i Şemsiyenin ilk teşekkülü, bak: 1921.p.

Bediüzzaman Hazretleri, 1930 yılları civarında, mezkûr parçada görüldüğü gibi, dünyamızla birlikte oniki seyyareden bahsetmiştir ki, daha önce verilen malumat müvacehesinde, bu husus dikkat çekicidir.

3518- Seyyarattan Güneş'e en yakın olanı Merkür olup, Güneş'e olan uzaklığı 58 milyon km.dir. Güneşten en uzak olanı ise Plüton olup, uzaklığı 6 milyar km. kadardır. Manzume-i Şemsiyeye bağlı kuyruklu yıldızlar ise bulutumsu yapıda, ışıklı ve kuyruklu gök cisimleridir. İrili ufaklı çok sayıda kuyruklu yıldız var olup bunlardan mühim olanlarının ad ve hususiyetleri alâkalı kaynaklarda tesbit edilmiştir. Bunlardan biri olan , Halley kuyruklu yıldızı 76 yılda bir, sanki bir akraba ziyareti gibi dünyamızın yakınından geçmekte ve gözle müşahede edilebilmektedir. Kaynaklar, komet adını verdikleri bu çeşit kuyruklu yıldızlardan 33 tanesine yer vermektedir. (Fundamental Astronomy, H.Kattuunen-P.Kröger; 1987-New York)

Meteor denilen göktaşları da Güneş Sistemi içinde bulunmaktadır. Bazan tek tek ve bazan da topluluk halinde Güneş etrafında dolanırlar. Bunların bir kısmı Arzımızın cazibe sahasına girip gittikçe hızlanarak hava

tabakasına girer ve sürtünmekten mütevellid sıcaklıkla yanar. Cenab-ı Hakk'ın adl ve rahmetiyle dünya seması bu şekilde muhafaza edilmeseydi, yerdeki canlılar mahvolurdu.

Güneş Sistemi saniyede 19,4 km. hızla ve helezon şeklindeki bir gidişle ve kuvvetli ihtimal ile Vega Yıldızı'na doğru harekettedir. Güneş Sistemi, 125 bin ışık yılı çapındaki galaksinin (Samanyolu'nun) bir üyesi olarak da, onun dönüşüne emr-i İlahî ile iştirak eder. Bu Samanyolumuz ise fezadaki sayısız galaksilerden ancak biridir.

3519- Güneşle alâkalı âyet meâllerinden birkaç not:

-Şems, Kamer ve yıldızlar emrine müsahhar olan Allah gece ve gündüzü, Şems ve Kamer'i insanlara müsahhar kıldı: (7:54) (16:12)

-Güneş ve Ay'ın hareketleri hesablıdır: (6:96) (55:5)

-Allah Güneş'i ziyadar, Kamer'i nurlu kılıp muayyen mevzilerde takdir etti: (10:5)

-Şems ve Kamer'i Allah halketti ve hepsi feleğinde (mahrec ve medarında) yüzüp (dönüyorlar): (21:33) (36:40)

-(Karanlığın ve karanlık derecelerinden olan) gölgenin (zuhur ve bilinmesine) güneş (ziya) delil kılınmıştır: (25:45)

-Şems ve Kamer, Allah'ın âyetlerindendir: (41:37)

-Allah Güneş'i bir sirac (lamba) yapmıştır: (71:16)

3520- ŞEM'UN شمعون : Hz. İsa'nın (A.S.) havarilerindendir. Petrus veya Sen Piyer de denir. Antakya kilisesini yaptırmıştır. Mi.65'de Roma'da Neron tarafından hapsedilmiş ve çarmıha gerilerek şehid edilmiştir. Hıristiyan âlemine büyük hizmeti vardır. Esas adı Şem'un-us Safa'dır.

ŞER شرّ : *(Bak: Şerr)*

3521- ŞERİAT شرعية : Doğru yol. Hak din yolu. *Büyük ve geniş cadde. *Nur, aydınlık, ışık. *Kur'an-ı Kerim ve Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın tarif ettiği ve bildirdiği yol. Allah (C.C) tarafından Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm vasıtasıyla vaz' ve tebliğ olunan hükümleri havi İlahî kanunların hey'et-i mecmuası. Şeriat, aynı zamanda din mana-

sına müsta'meldir ki, ahkâm-ı asliye denen itikadiyatı ve ahkâm-ı fer'iye denen ibadet, ahlâk ve muamelatı yani İslâm Hukukunu ihtiva etmektedir. "Şeriat, insanlardan sudur eden ef'al-i ihtiyariyeyi bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdid eden kaidelerin hülasasıdır; veya devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır." (İ.İ. 90)

3522- « "Şir'a, Şeria, Meşrea", lügatta bir ırmak veya herhangi bir su menbaından su içmek veya almak için girilen yol demektir. Bunda, insanların hayat-ı ebediyeye ve saadet-i hakikiyeye ulaşması için Allah Teala'nın vaz' u teklif ettiği ahkâm-ı mahsusaya ve mezheb-i müstakime bil'istiare ıtlak edilmiştir ki, din demektir. Ya kapalı birşeyi yarıp açmak ve beyan etmek manasına (şer') masdarından veya bir şeye duhul manasına (Şuru') dan alınmıştır.» (E.T.1697)

"Şeriat, din lisanında: Cenab-ı Hakk'ın, kulları için vazetmiş olduğu dinî, dünyevî ahkâmının hey'et-i mecmuasıdır. Bu itibarla şeriat: Din ile müradif olup, hem ahkâm-ı asliye denilen itikadiyatı, hem ahkâm-ı fer'iye-i ameliye denilen ibadet, ahlâk ve muamelatı ihtiva eder.

Şeriat, umumi manasına nazaran bir Peygamber-i Zişan tarafından tebliğ edilmiş kanun-u İlahî demektir. Ahkâm-ı Şer'iye denilince bundan kanun-u İlahî hükümleri manasını anlamak lâzımdır. Ve bununla asıl Kur'ana, Hadise, İcmaa sarahaten müstenid olan hükümler kasdedilmiş olur." (H.İ. ci:1,sh:20) *(Bak: Din, Hadd, Hukuk, İctihad, Laiklik, Mecelle, Sadakat, Sırat-ı Müstakim, Teşri', Teokrasi, Ümmet)*

3523- Beşerî münasebetlerde Şeriat'a olan ihtiyacın bir hikmeti şudur ki:

"İnsandaki kuvve-i şeheviye, kuvve-i gadabiye, kuvve-i akliye Sani' tarafından tahdid edilmediğinden ve insanın cüz'-i ihtiyarîsiyle terakkisini temin etmek için bu kuvvetler başı boş bırakıldığından, muamelatta zülum ve tecavüzler vukua gelir. Bu tecavüzleri önlemek için, cemaat-i insaniye çalışmalarının semerelerini mübadele etmekte adalete muhtaçtır. Lakin her ferdin aklı, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki; ferdler, o küllî aklıdan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak kanun şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır." (İ.İ. 84)

Evet "insandaki lâyetenahîlik ve tabiatındaki meyl-üt tecavüz ve kuva ve âmâlindeki adem-i tahdid ve âlemdeki meyl-ül istikmalin dalı hükmünde olan insandaki meyl-üt terakkinin semeresi hükmünde olan kamet-i namiye-i istidad-ı insanîsine intibak etmeyen; belki camid ve muvakkat olan kanun-u beşer ki: Tedricen tecarüb ile hasıl olan netaic-i efkârın telahukuyla vücuda

gelen o kavanin-i beşer, şu semere-i istidadın çekirdeklerinin terbiye ve imdadına adem-i kifayetinin sebebiyle; maddeten ve manen iki âlemde saadet-i beşeri temin edecek, hem de kamet-i istidadının büyümesiyle tevessü' edecek, zihayat ve ebedi bir şeriat-ı İlahiyeye ihtiyaç gösterir." (Mu.125) *(Bak: 1363.p.)*

3523/1- "Eğer desen: "Biz görüyoruz ki, dinsizlerin veya sahih bir dini olmayanların ahvalleri muaddele ve munazzemedirler."

Elcevab: O adalet ve intizam, ehl-i dinin ikazat ve irşadatıyladır. Ve o adalet ve faziletin esasları enbiyanın tesisleriyledir. *(Bak: 2280.p.)* Demek enbiya, esas ve maddeyi vaz' etmişlerdir. Onlar da o esas ve fazileti tutup, onda işlediklerini işlediler. Bundan başka nizam ve saadetleri, muvakkattır. Bir cihetten kaime ve müstakime ise, çok cihattan maile ve münhaniyedir. Yani: Ne kadar sureten ve maddeten ve lafzen ve maaşen muntazamadır; fakat sîreten ve manevîyaten ve manen faside ve muhtelledir." (Mu.125)

"Meleke-i marifet-i hukuk dedikleri, her fenalığın maddeten zararını ihsas ede ede ve efkâr-ı umumiyeyi ikaz etmekle hasıl olan "meleke-i riayet-i hukuk" dedikleri emri, şeriat-ı İlahiyeye bedel olarak dinsizlerin tasavvuru ve şeriatten istiğnaları bir tevehhüm-ü batıldır. Zira dünya ihtiyarlandı. Öyle bir şeyin mukaddematı da zahir olmadı. Bil'akis mehasinin terakkisiyle beraber mesavi dahi terakki edip daha dehşetli ve aldatıcı bir şekle giriyor." (Mu.126)

İslâm hukuku ise, vicdanlar üzerinde kudsiyetin manevî te'siriyle suçu işlenmeden önler. *(Bak: 1098-1102.p.lar)*

3524- "Din ve Şeriat-ı İslâmiyenin sahibi olan Fahr-i Âlem Aleyhissalatü Vesselâm iki cihanın sultanı, şark ve garb ve Endülüs ve Hind, birer taht-ı saltanatı olduğundan; Din-i İslâmın esasatını bizzat kendisi gösterdiği gibi, o dinin teferruatını ve sair ahkâmını, hatta en cüz'î âdabını dahi bizzat o getiriyor, o haber veriyor, o emir veriyor. Demek füruat-ı İslâmiye değişmeye kabil bir libas hükmünde değil ki; onlar tebdil edilse, esas din baki kalabilsin. Belki esas-ı dine bir ceseddir; lâakal bir cilddir. Onunla imtizaç ve iltiham etmiş, kabil-i tefrik değildir. Onları tebdil etmek, doğrudan doğruya sahib-i şeriatı inkâr ve tekzib etmek çıkar." (M.435)

3525- İbn-i Haldun "Mukaddime"sinde, beşerî hukukun dinî hukuk yerine ikame olunamıyacağını şöyle izah eder:

"Devlet ve uyruk, siyasetin ve siyasî olan hükümlerin icabına göre idare olunur ise, bu da yerilmiş olur. Çünkü Allah'ın nurundan ibaret olan şeriat hükümleri ihmal edilmiş oluyor. Beşerin bütün işi, gerek devlet işi ve gerek

başka işler olsun iyiliği ve kötülüğü âhirette kendisine aittir. Yani iyi ise ecirli ve sevablıdır. Kötü ise cezaya çarptırılır. Allah Elçisi (A.S.M.): "Ancak dünyadaki iyi ve kötü bütün amelleriniz âhirette kendinize reddedilir. Yani hayır ise ecir ve sevab kazanır, kötü ise cezaya çarptırılırsınız!" der. Siyasi hükümlerde ise ancak dünyevi fayda ve maslahatlar gözönünde bulundurulur. Siyasi kanunları koyanlar, ancak dünya hayatının dış görünüşünü görür ve bilirler. Şari'in maksadı ise, insanların âhiret saadetidir. İşte bundan dolayı, bütün insanların gerek dünyevi ve gerek âhiret işlerinde, şeriatlara uygun olarak görmeye sevketmek vacibdir. Bu vazife, kendilerine şeriat indirilmiş olan Peygamberlere, onlardan sonra onların yerine geçenlere (devlet başkanlarına) yükletilmelidir... Siyasetçi demek, aklî delil ve hükümlere dayanarak dünya maslahat ve faidelerini elde eden, zarar ve ziyanları def'etmeye sevk eden insan demektir.

Halifelik ise, umumiyetle âhiret fayda ve maslahatlarını gözönünde bulundurarak şeriat ile işgörmeğe sevkeder. Şari'e göre, dünya iş ve amellerinin hepsi de (sonucu bakımından) âhirete raci'dir. Halifelik ise, dini korumak ve dünya siyasetinin dine uygun olarak idare etmek hususunda şeriat sahibine naiblik etmek demektir." (İbn-i Haldun, Mukaddime. ci:1. sh: 508-510, Maarif Basımevi 1954, İst.)

Atıf notu:

- Laikliğin hukukî tarifi, bak: 2186, 2187.p.lar.

3526- Resul-ü Rabb-il Âlemîn ve "o Bürhan-ı Hak ve Sirac-ı Hakikat, öyle bir din ve şeriat göstermiştir ki; iki cihanın saadetini te'min edecek desatiri cami'dir. Ve cami' olmakla beraber, kâinatın hakaikını ve vezaifini ve Hâlik-ı Kâinat'ın esmasını ve sıfâtını, kemal-i hakkaniyetle beyan etmiştir. İşte o İslâmiyet ve Şeriat öyle bir tarzda muhit ve mükemmeldir ve öyle bir surette kâinatı kendiyle beraber tarif eder ki; onun mahiyetine dikkat eden elbette anlar ki; o din, bu güzel kâinatı yapan zatın, o kâinatı kendisiyle beraber tarif edecek bir beyannamesidir ve bir tarifesidir. Nasılki bir sarayın ustası, o saraya münasib bir tarife yapar. Kendini vasıflarıyla göstermek için, bir tarife kaleme alır; öyle de: Din ve Şeriat-ı Muhmmediye'de (A.S.M.) öyle bir ihata, bir ulviyet, bir hakkaniyet görünüyor ki; kâinatı halk ve tedbir edenin kaleminden çıktığını gösterir. Ve o kâinatı güzelce tanzim eden kim ise, şu dini güzelce tanzim eden yine odur. Evet o nizam-ı ekmel, elbette bu nazm-ı ecmeli ister." (M.193)

3527- Şeriatın mübelliği olan o Zat-ı Kerim (A.S.M.) "tek başına... Ne muini var ve ne yardım edeni; ne saltanatı var ve ne definesi. Meydana çıkmış, bütün dünyaya karşı mübareze ediyor. Ve umum insanlara hücum etmeye hazırlanmıştır. Ve omuzlarına Küre-i Arz'dan daha büyük bir hakikat almıştır. Elinde de, insanları saadetini te'min eden bir şeriat tutmuştur ki, libasa benzemiyor; cild ve deri gibi yapışık olup, istidad-ı beşerin inkişafı nisbetinde tevessü' ve inkişaf etmekle, saadet-i dareyni intac ve nev'-i beşerin ahvalini tanzim eder. O şeriatın kanunları, kaideleri nereden gelmiş ve nereye kadar devam eder gider diye sorulduğu zaman, yine o şeriat, lisan-ı i'cazıyla cevaben diyecektir ki:

Biz Kelâm-ı Ezelî'den ayrıldık; nev'-i beşerin fikriyle beraber ebede kadar devam edip gideceğiz. Fakat nev'-i beşer dünyadan kat'-ı alâka ettikten sonra, biz de sureten, teklif cihetiyle insanlardan ayrılacağız. Fakat manevîyatımız ve esrarımızla nev'-i beşerin arkadaşlağına devam edip, onların ruhlarını gıdalandırarak, onlara delil olmaktan ayrılmayacağız." (İ.İ.114)

Evet "Şeriat-ı Garra Kelâm-ı Ezelî'den geldiğinden ebede gidecektir. Zira şecere-i meyl-ül istikmal-i âlemin dalı olan insandaki meyl-üt terakkinin mahsul ve semeresi olan istidadın telahuk-u efkârla hasıl olan netaicinin teşerrüb ve tegaddi ile büyümesi nisbetinde, Şeriat-ı Garra aynen maddî zihayat gibi tevessü' ve intibak edeceğinden ezelden gelip ebede gideceğine bürhan-ı bahirdir." (İ.M.Ş.76) *(Bak: 327.p.)*

3528- Hem bu "şeriat, ulûm-u esasiyenin hayatî noktalarını tamamıyla tazammun etmiş olan ulûm ve fünundan mülahhastır. Evet tehzib-ür ruh, riyazet-ül kalb, terbiyet-ül vicdan, tedbir-ül cesed, tedvir-ü menzil, siyaset-ül medeniye, nizamat-ül âlem, hukuk, muamelat, adab-ı içtimaiye vesaire vesaire gibi ulûm ve fünûnun ihtiva ettikleri esasatın fihristesi, Şeriat-ı İslâmiyedir. Ve aynı zamanda, lüzum görülen mes'elelerde, ihtiyaca göre izahatta bulunmuştur. Lüzumlu olmayan yerlerde veya zihinlerin isti'dadı olmayan mes'elelerde veyahut zamanın kabiliyeti olmayan noktalarda, bir fezleke ile icmal etmiştir...

Böyle bir şeriatın ihtiva ettiği fenlerin üçte biri bile; şu zaman-ı terakkide, en medeni yerlerde, en zeki bir insanda bulunamaz. Binaenaleyh vicdanı insaf ile müzeyyen olan zat, bu şeriatın hakikatının bütün zamanlarda, bilhassa eski zamanda, takat-ı beşeriyeden hariç bir hakikat olduğunu tasdik eder." (İ.İ.112)

Atıf notları:

- Eski asırlarda muhtelif şeriatların gelmesi, bak: 831, 832.p.lar.

- Eski şeriatların makbuliyeti mes'elesi, bak: 778/1.p. Ve esasatta müttefik oldukları, bak: 778.p. sonu.

Kur'an (5:48) âyeti, Hak'tan gelen muhtelif şeriatların sırr-ı teklif ve imtihan hikmetlerini tazammun ettiğini beyan eder.

Şeriat kelimesi hadislerde de geçer. Ezcümle: Şeriat üzerine yaşayan bir ümmetin (cemaat) zail olmayacağı (İbn-i Hanbel, 3/439) ve imanın feraiz, şerayi', hudud ve sünnetleri olup onları mükemmel kılmakla imanın kemal bulduğu (Buhari, 2. kitab-ül iman bab:1) kaydedilir. Ve İ.M. 3793. hadisinde geçen (şerai'el İslâm) ifadesi, Allah'ın kulları için koyduğu farzlar ve sünnetler diye açıklanır.

Atıf notları:

- Şeriatın temel kitabları, bak: 954.p.

- Tarikatlar şeriatın hakaikına yetişmek için vesilelerdir, bak: 3668, 3669.p.lar.

- Şeriatın getirdiği medeniyetin beş müsbet esası, bak: 368.p.

- Divan-ı Harb-i Örfi'de Bediüzzaman'ın "Sen de şeriat istemişsin?" sualine verdiği cevab, bak: 358, 1716, 1844.p.lar.

- Asırlara göre şeriatlar gelmiştir, bak: 2419.p.

Kur'an (22:67) âyetinde de, her ümmet için bir mensek (ibadet usulü, şeriat) tayin edildiği ve ona muhalefetsiz uyulacağı bildirilir. (45:18) âyetinde de, şeriata uymak gerekliliği emrediliyor.

3529- ŞERİAT-I FITRİYE شريعة فطرية : Cenab-ı Hakk'ın kâinatta vaz'ettiği fıtrî kanunlar. Âlemin hareket ve sükûnetini tanzim eden ve Allah'ın irade sıfatından gelen kanunlardır.

Evet "Şeriat ikidir. Birincisi: Âlem-i asgar olan insanın ef'al ve ahvalini tanzim eden ve sıfat-ı Kelâm'dan gelen bildiğimiz şeriattır. İkincisi: İnsan-ı ekber olan âlemin harekât ve sekenatını tanzim eden, sıfat-ı İrade'den gelen şeriat-ı kübra-yı fıtriyedir ki, bazan yanlış olarak tabiat tesmiye edilir." (H.Ş.131) *(Bak: Âdetullah)*

3530- ŞERİF شريف : (c. eşraf, şürefa) Kelimenin aslı, yüksek mekân

ve yücelik manasında olan şeref kökünden gelip şanlı ve şöhretli olan ecdada mensub olmakla mümtaziyet hakkına sahiblik manasına kullanılır. Şeriflikte temel şart, ecdadın asalet, şerafet ve üstün vasıflarının ahfada da geçmiş olmasıdır. Nitekim Kur'an (52:21) âyeti salih ecdada nesebî mensubiyetle beraber, fazilet ve amelce de ittiba etmenin gerekliliğini şart koşar.

Evet neseb insanlık âleminde lüzumlu ve fıtrî bir bağ olup, pekçok manevî ve ahlâkî değerlerin tahakkukuna sebebdir. Kur'an (25:54) âyetinde, insanlar arasında fıtrî bir bağ olan neseb ve sıhriyetin vaz' olunduğunu bildirir. *(Bak: 2863.p.)*

3531- Asil ve şerif bir neseb sahibi, salih ve müttaki değilse hakiki şerafet sahibi olamaz. Fakat şerif bir nesebe mensub olmayan, salih ve müttaki ise, Allah indinde mükerrem ve müşerreftir. Kur'an (49:13) âyeti bu hakikatı te'yid eder. Takva ile şerif nesebi birleştiren silsile-i Âl-i Beyt, (Âl-i Beyt maddesinde izah edildiği gibi) âlem-i İslâm nazarında itimad merkezi olup ahseniyet kazanmıştır ve kazanır.

Seyyid ve şerif, Peygamberimiz (A.S.M.) neslinden gelen bir silsileye has bir isim olmuştur. Âl-i Beyt, Ehl-i Beyt ve Âl-i Muhammed de denir ki daha çok Hz. Ali ve Hz.Fatıma'dan başladığı nazar-ı itibara alınmıştır. *(Bak: Âl-i Beyt, Seyyid)*

Atıf notu:

- İslâm nazarında üstünlük ırkta değil, takvadadır, bak: 2446,2447.p.lar.

3532- ŞERR شرّ : Kötü iş, Kötülük, fenalık. *Kavga. *Allah'a isyan,emirlerine uymama, muhalif hareket etme. *Fena adam, fenalık yapan adam, kötü adam. *Daha kötü, en kötü. *(Bak: Ehven-üş Şer, Ezdad, Hüsn, İmtihan, Musibet, Şeytan)*

Atıf notları:

- Kesb-i şer, şerdir. Halk-ı şer, şer değildir, bak: 1900.p.

- Şerre dua mes'elesi, bak: 704.p.

ŞEYH شيخ : Yaşlı adam. *Bir kabilenin ileri geleni. Kabile reisi. *Tarikatta müridlerin reisi. *(Bak: Müteşeyyih, Tarikat)*

3533- ŞEYHAN (شيخان) **:** (Şeyheyn) Esasen iki şeyh demek olup; bazı eserlerde, Buhari ve Müslim yerinde kullanılır. Her iki Hadis Kitablarına birden Sahihan denir. *Hazret-i Ebubekir ile Hazret-i Ömer'in (R.A.) beraberce bazı mühim kitablarda geçen isimleri. *Bazı fıkıh kitablarında, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Ebu Yusuf'un ikisine birden verilen isim.

3534- ŞEYHÜLİSLÂM شيخ ا ٍسلام **:** Osmanlı Devleti zamanında din işlerine bakan ve sadrazamdan sonra gelen en yüksek vazifeli şahıs. Âlimlerin reisi.

Bir atıf notu:

- Şeyhülislâm, büyük bir İslâm şurasına istinad etmelidir, bak: 3576-3582.p.lar. (Bak: Meşihat-ı İslâmiye)

Şeyhülislâm, bugünkü manada hem Diyanet İşleri Başkanı hem de Adalet, Vakıflar, Maarif Bakanı olup Sadrazam'a bağlı idi. Bu durum, 1826 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte II. Mahmud tarafından yapılan değişiklikle yani Adliye, Maarif ve Vakıflar, Şeyhülislâm'ın salahiyetinden çıkarılmış ve bu vazifeler, mülkiyeden üç ayrı bakana verilmiştir. Padişahın halifelik sıfatı namına, medreseler (dinî mektebler), şeriat mahkemeleri ve diyanet işleri Şeylülisâm uhdesine verilmiş ve bakanlar kuruluna dahil edilmiştir.

3535- Şeyhülislâmlık (Meşihat) 1425 tarihinde Bursa'da II. Murad tarafından başlatılmış ve ilk şeyhülislâm Şemseddin Fenari Efendi olmuştur. 16. asrın sonlarına kadar kayd-ı hayat şartlarıyla (ölünceye kadar) tayin edilirken, bu tarihten sonra azledilebilir devlet me'muru durumuna getirilmiştir.

1425-1922 tarihleri arasında 131 şeyhülislâm vazife almıştır. En son şeyhülislâm 1920'de vazife alan Medeni Mehmet Nuri Efendi, 1922'ye kadar devam etmiştir. Daha sonra, şeyhülislâmlık yerine 1924'de Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.

3536- ŞEYTAN شيطان **:** "Şeytan" kelimesini, Elmalılı Hamdi Yazır lügavî ve ıstılahî manada şöyle açıklar:

"Şeytan herhangi bir mütemerrid, yani azgınlıkta, şerr ü habasette

fevakalâde bir temayüzle sınıf ve eşbahinin haricine çıkmış, şirrir, anud manasında bir ism-i cinsdir ki gerek insandan, hayvandan, yılan gibi mahlukat-ı zâhireden ve gerek sair mahlukat-ı hafiyeden alâka-i ruhiyesi bulunan habislere ıtlak olunur. İnsan şeytanı, hayvan şeytanı, cin şeytanı denilir. Nitekim Kur'anda şeyatin-i ins ve şeyatin-i cin tabirleri çok geçmektedir. İnsan görünür, fakat esas-ı habaset ve şeytanatı görünmez, âsâriyle belli olur. Binaenaleyh insan şeytanında bile şeytanlık bir emr-i hafîdir. Bunun için şeytan ismi, gizli bir kuvvet-i habise, bir ruh-ı habis mülahazasına raci' olur. Ve şeytan-ı ins, şeytan-ı cinne merbut demektir. Melek mukabili olan şeytan-ı cin, yani gizli şeytan, bazı felasifece yalnız mücerredat-ı manevîye olarak izah edilmiş ise de bunun maddî haysiyetini de inkâr etmek doğru olamıyacağından buna habis olan maddî kuvvetleri dahi ilave etmek zaruridir. Ve ehl-i sünnetin izahı böyledir. Bu suretle şeytan ism-i cins bilhassa gayr-ı mer'î olan ervah ve kuva-yı habisiye isim olmuştur ki, hilkatte her cins bir ferd-i evvel ile başlamış olduğundan, şeytan denilince bu cinsin babası olan o ferd-i evvel yani İblis hatıra gelir ve o zaman ism-i has gibi olur... Eimme-i lügatın beyanına göre şeytan kelimesi mefhum nokta-i nazarından bir mana-yı vasfîyi haizdir. Ve bunun iştikakında iki kavl vardır. Birisi Sibeveyh'in dediği gibi uzaklık manasına **شطن** maddesinden **فَيعالَ** veznindedir ki baid, uzak demektir. Filvaki şeytan da haktan uzaktır. Ondan da uzaklaşmak lâzım gelir. Diğeri ihtirak veya butlan manasına **شيط** maddesinden **فعلان** vezninde olmasıdır ki, yanmış ve batıl demektir. Filvaki şeytan da böyledir. Bu surette kelime alem olmadığı için münsarif olmuştur." (E.T.238) *(Bak: Cinn, Hizbüşşeytan, İblis, Vesvese)*

3536/1- Ebu Davud 466. hadîsinde geçen şeytan kelimesi şöyle izah ediliyor: "Şeytan, tercih edilen görüşe göre "Hak'tan uzak oldu" manasına gelen **شطن** fiilinden türemiştir. İbn-i Abbas'ın dediğine göre, "insan, cin ve hayvandan, azgın olanlara şeytan denilir. Hususî manası ile: Hz. Âdem'e tazim secdesi yapmaktan imtina' ederek Allah'ın emrine isyan eden ve Allah'ın huzurundan kovulan varlıktır. Aslının cin mi, melek mi olduğu ihtilaflıdır. Nesefî'nin beyanına göre, Hz. Ali İbn-i Abbas ve İbn-i Mesud şeytanın melek olduğunu söylemişlerdir. Hasan-el Basrî ve Katâde cin olduğunu söyleyenlerdendir. Câhız'dan meleklerin ve cinlerin aynı cinsten oldukları görüşü

nakledilmiştir. Her görüş sahibinin kendilerine göre delilleri vardır. Ancak (18:50) âyette şeytanın cinlerden olduğu açıkça belirtilmiştir. (Ebu Davud tercemesi Şamil yayınları, ci:2, sh:231)

3537- İblisin türlü desiseleri vardır. Fakat "İblisin en mühim bir desisesi; kendini, kendine tabi' olanlara inkâr ettirmektir. Şu zamanda hususan maddîyunların felsefeleriyle zihni bulananlar, bu bedihi mes'elede tereddüd gösterdikleri için, şeytanın bu desisesine karşı bir-iki söz söyliyeceğiz. Şöyle ki:

İnsanlarda şeytan vazifesini gören cesedli ervah-ı habise bilmüşahede bulunduğu gibi, cinnîden cesedsiz ervah-ı habise dahi bulunduğu, o kat'iyettedir. Eğer onlar maddî cesed giyseydiler, bu şerir insanların aynı olacaktılar. Hem eğer bu insan suretindeki însî şeytanlar cesedlerini çıkarabilse idiler, o cinnî iblisler olacaktılar.

Hatta bu şiddetli münasebete binaendir ki, bir mezheb-i batıl hüketmiş ki: "İnsan suretindeki gayet şerir ervah-ı habise öldükten sonra şeytan olur." Malumdur ki: A'la birşey bozulsa, edna bir şeyin bozulmasından daha ziyade bozuk olur. Meselâ: Nasılki süt ve yoğurt bozulsalar,yine yenilebilir; yağ bozulsa yenilmez, bazan zehir gibi olur. Öyle de: Mahlukatın en mükerremi, belki en a'lası olan insan eğer bozulsa, bozuk hayvandan daha ziyade bozuk olur. Müteaffin maddelerin kokusuyla telezzüz eden haşarat gibi ve ısırmakla zehirlendirmekten lezzet alan yılanlar gibi, dalalet bataklığındaki şerler ve habis ahlâklar ile telezzüz ve iftihar eder ve zulmün zulümatındaki zararlardan ve cinayetlerden lezzet alırlar; adeta şeytanın mahiyetine girerler. Evet cinnî şeytanın vücuduna kat'i bir delil, insî şeytanın vücududur.

Saniyen: Yirmidokuzuncu Söz'de yüzer delil-i kat'i ile ruhanî ve meleklerin vücudunu isbat eden umum o deliller, şeytanların dahi vücudunu isbat ederler. Bu ciheti o Söze havale ediyoruz.

3538- Salisen: Kâinattaki umur-u hayriyedeki kanunların mümessili, nazırı hükmünde olan meleklerin vücudu, ittifak-ı edyan ile sabit olduğu gibi, umur-u şerriyenin mümessilleri ve mübaşirleri ve o umurdaki kavaninin medarları olan ervah-ı habise ve şeytaniye bulunması, hikmet ve hakikat noktasında kat'idir. Belki umur-u şerriyede zişuur bir perdenin bulunması daha ziyade lâzımdır. Çünki Yirmiikinci Söz'ün başında denildiği gibi: Herkes herşeyin hüsn-ü hakikisini göremediği için, zahirî şerriyet ve noksaniyet cihetinde Hâlik-ı Zülcelal'e karşı itiraz etmemek ve rahmetini ittiham etmemek ve hikmetini tenkid etmemek ve haksız şekva etmemek için, zahirî bir

vasıtayı perde ederek, ta itiraz ve tenkid ve şekva, o perdelere gidip, Hâlik-ı Kerim ve Hakîm-i Mutlaka teveccüh etmesin. Nasılki vefat eden ibadın küsmesinden Hazret-i Azrail'i kurtarmak için, hastalıkları ecele perde etmiş. Öyle de: Hz. Azrail'i (A.S) kabz-ı ervaha perde edip, ta merhametsiz tevehhüm edilen o haletlerden gelen şekvalar, Cenab-ı Hakk'a teveccüh etmesin. Öyle de: Daha ziyade bir kat'iyetle şerlerden ve fenalıklardan gelen itiraz ve tenkid, Hâlik-ı Zülcelal'e teveccüh etmemek için, hikmet-i Rabbaniye şeytanın vücudunu iktiza etmiştir.

3539- Rabian: İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan o büyük insanın bir fihristesi ve hülasasıdır. İnsanda bulunan nümunelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarure bulunacaktır. Meselâ: Nasılki insanda kuvve-i hafızanın vücudu, âlemde Levh-i Mahfuz'un vücuduna kat'i delildir. Öyle de: İnsanda kalbin bir köşesinde lümme-i şeytaniye denilen bir âlet-i vesvese ve kuvve-i vahimenin telkinatıyla konuşan bir şeytanî lisan ve ifsad edilen kuvve-i vâhime, küçük bir şeytan hükmüne geçtiğini ve sahiblerinin ihtiyarına zıd ve arzusuna muhalif hareket ettiklerini hissen ve hadsen herkes nefsinde görmesi, âlemde büyük şeytanların vücuduna kat'i bir delildir.

Ve bu lümme-i şeytaniye ve şu kuvve-i vâhime, bir kulak ve bir dil olduklarından, ona üflüyen ve bunu konuşturan haricî bir şahs-ı şerirenin vücudunu ihsas ederler." (L.82)

3540- "**Sual:** Şerr-i mahz olan şeytanların icadı ve ehl-i imana taslitleri ve onların yüzünden çok insanlar küfre girip Cehennem'e girmeleri, gayet müdhiş ve çirkin görünüyor. Acaba, Cemil-i Alel'ıtlak ve Rahim-i Mutlak ve Rahman-ı Bil'hakk'ın rahmet ve cemali, bu hadsiz çirkinliğin ve dehşetli musibetin husulüne nasıl müsaade ediyor ve nasıl cevaz gösteriyor?

Şu mes'eleyi çoklar sormuşlar ve çokların hatırına geliyor.

Elcevab: Şeytanın vücudunda cüz'î şerler ile beraber, birçok makasıd-ı hayriye-i külliye ve kemalât-ı insaniye vardır. Evet bir çekirdekten koca bir ağaca kadar ne kadar mertebeler var; mahiyet-i insaniyedeki istidadda dahi ondan daha ziyade meratib var. Belki zerreden Şemse kadar dereceleri var. Bu istidatatın inkişafatı, elbette bir hareket ister, bir muamele iktiza eder. Ve o muameledeki terakki zenbereğinin hareketi, mücahede ile olur. O mücahede ise, şeytanların ve muzır şeylerin vücuduyla olur. Yoksa melaikeler gibi insanların da makamı sabit kalırdı. O halde insan nev'inde,binler enva hükmünde sınıflar bulunmayacak. Bir şerr-i cüz'î gelmemek için bin hayrı terketmek, hikmet ve adalete münafidir.

Çendan şeytan yüzünden ekser insanlar dalalete giderler. Fakat ehemmiyet ve kıymet ekseriyetle keyfiyete bakar. kemiyete az bakar veya bakmaz. Nasılki: Bin ve on çekirdeği bulunan bir zat, o çekirdekleri toprak altında bir muamele-i kimyeviyeye mazhar etse.. ondan on tanesi ağaç olmuş, bini bozulmuş. O on ağaç olmuş çekirdeklerin o adama verdiği menfaat, elbette bin bozulmuş çekirdeğin verdiği zararı hiçe indirir. Öyle de: Nefs ve şeytanlara karşı mücahede ile, yıldızlar gibi nev-i insanı şereflendiren ve tenvir eden on insan-ı kâmil yüzünden o nev'e gelen menfaat ve şeref ve kıymet, elbette haşarat nev'inden sayılacak derecede süflî ehl-i dalaletin küfre girmesiyle insan nev'ine vereceği zararı hiçe indirip göze göstermediği için, rahmet ve hikmet ve adalet-i İlahiye, şeytanın vücuduna müsaade edip tasallutlarına meydan vermiş.

Ey ehl-i iman! Bu müdhiş düşmanlarınıza karşı zırhınız: Kur'an tezgâhında yapılan takvadır. Ve siperiniz, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın Sünnet-i Seniyesidir. Ve silahınız, istiaze ve istiğfar ve hıfz-ı İlahiyeye ilticadır." (L.71)

3541- "Şeytanlar ve şeytanlara uyanlar, dalalete sülûk ettikleri için, küçük bir hareketle çok tahribat yapabilirler. Ve çok mahlukatın hukukuna, az bir fiil ile çok hasaret veriyorlar. Nasılki bir sultanın büyük bir ticaret gemisinde bir adam az bir hareketle, belki küçük bir vazifeyi terketmekle, o gemi ile alâkadar bütün vazifedarların semere-i sa'ylerinin ve netice-i amellerinin mahvına ve ibtaline sebebiyet verdiği için, o geminin sahib-i zişanı, o asiden, o gemi ile alâkadar olan bütün raiyetinin hesabına azîm şikayetler edip dehşetli tehdid ediyor ve onun cüz'î hareketini değil, belki o hareketin müdhiş neticelerini nazara alarak ve o sahib-i zişanın zatına değil, belki raiyetinin hukuku namına dehşetli bir cezaya çarpar. Öyle de: Sultan-ı Ezel ve Ebed dahi, Küre-i Arz gemisinde ehl-i hidayetle beraber bulunan ehl-i dalalet olan hizb-üş şeytanın zahiren cüz'î hatiatlarıyla ve isyanlarıyla pek çok mahlukatın hukukuna tecavüz ettikleri ve mevcudatın vezaif-i âliyelerinin neticelerin îbtal etmesine sebebiyet verdikleri için, onlardan azîm şikayet ve dehşetli tehdidat ve tahribatlarına karşı mühim tahşidat etmek, ayn-ı belagat içinde mahz-ı hikmettir ve gayet münasib ve muvafıktır. Ve mutabık-ı mukteza-yı haldir ki; belagatın tarifidir ve esasıdır ve israf-ı kelâm olan mübalağadan münezzehtir. Malumdur ki: Böyle az bir hareketle çok tahribat yapan dehşetli düşmanlara karşı, gayet metin bir kal'aya iltica etmiyen, çok perişan olur. İşte ey ehl-i iman! O çelik ve semavî kal'a: Kur'andır. İçine gir, kurtul." (L.72)

3542- "Şeytan-ı ins ve cinnin kâinattaki müdhiş âsâr -ı tahribkâraneleri ve enva-ı küfür ve dalalet ve şer ve mehaliki yaptıkları halde zerre mikdar icada ve hilkate müdahaleleri olmadığı gibi, mülk-ü İlahîde bir hisse-i iştirakleri olamıyor. Ve bir iktidar ve bir kudretle o işleri yapmıyorlar. Belki çok işlerinde iktidar ve fiil değil, belki terk ve atalettir. Hayrı yaptırmamakla, şerleri yapıyorlar. Yani şerler oluyorlar. Çünki mehalik ve şer, tahribat nevinden olduğu için, illetleri, mevcud bir iktidar ve fail bir icad olmak lâzım değildir. Belki bir emr-i ademî ile ve bir şartın bozulmasıyla, koca bir tahribat olur.

İşte bu sır, Mecusilerde inkişaf etmediği içindir ki, kâinatta "Yezdan" namıyla bir hâlik-ı hayır, diğeri "Ehriman" namıyla bir hâlik-ı şer itikad etmişlerdir. Halbuki onların Ehriman dedikleri mevhum ilah-ı şer, bir cüz'-i ihtiyariyle ve icadsız bir kesble şerlere sebebiyet veren malum şeytandır.

İşte ey ehl-i iman! Şeytanların bu müdhiş tahribatına karşı en mühim silahınız ve cihazat-ı tamiriyeniz istiğfardır ve "Euzübillah" demekle Cenab-ı Hakk'a ilticadır. Ve kal'anız Sünnet-i Seniyyedir." (L.73)

3543- "Sual: Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?

Cevab: Yoktur. Çünkü san'at-ı fıtriyesi iktizasınca, kalbi daima idlal ile telkin için, fikri daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor." (İ.İ.67)

3544- Kur'anda şeytanların şer ve zararları bildirilirken aynı âyetlerin ekserisinde insî şeytanlar da murad edilmiştir. Çünki şeytan, müslümanlara bizzat tasallut etmekle beraber, çok kerre de şeytana uymuş insanlar vasıtasıyla tasallut eder. Kur'an (6:121) âyetindeki bir manayı, Elmalılı Hamdi Yazır bu mealde açıklamıştır. Nitekim şeytan ilk ifsadını Hz. Âdem'e (A.S.), Hz. Havva vasıtasıyla yapmıştır. Yani fıtraten zaif ve insana müessir olan taife-i nisayı çok kere iğvasına vesile eder. Böylece insanları ifsad ve idlal eden mutasallıt münafıklarla şeytanlar, şerde işbirliği durumundadırlar.

3545- Ezcümle Elmalılı, bu mes'ele hakkında şu malumatı veriyor:

"Bu münafıkların mü'min olmadıklarını ve ahlâkan ne kadar düşkün olduklarını şununla daha iyi anlarsınız:

(2:14) وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا Bir de bunlar mü'minlere rast geldikleri zaman, alelıtlak (amenna) derler; budala zannettikleri mü'minlere yaltaklanır, yüzden hulûskârlık, mürailik ederler.

وَاِذَاخَلَوْاِلَىشَيَاطِينِهِمْ Kendi şeytanlarına, gizli mukavelelerle gizli meclislerde, kendilerine gizli gizli fitne ve fesad dersi veren mütemerrid, çıfıt, şeytanat üstadlarına tenhaca varıp halvete çekildikleri zaman da قَالُوااِنَّامَعَكُمْ biz her halde sizinle beraberiz, bundan emin olunuz" derler." (E.T.236)

3546- Hem " اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ ۞ اِنَّا مَعَكُمْ fıkralarının suret-i sevki, bu şeytanların gürûh-u münafıkînin arkasında ve onlardan hariç ve fakat onlarla gizli bir alâkayı haiz hafî bir teşkilata delalet ettiği âşikardır. Âyet-i Kerime hâdisesinin daha derin, daha gizli menbalarda cereyan ettiğini göstererek Resulullah'ı ve ehl-i imanı tenvir etmiştir... Bu âyette ise insan şeytanları olduğunda müfessirînin ihtilafı görülmüyor." (E.T.238)

Şeytan, insanların nefsindeki kötü meyilleri tahrik yoluyla insana nüfuz etmeye çalışır.

3547- Kur'anda şeytan ve şeytan-ı insînin şerlerini beyan eden âyetlerden meâlen birkaç not:

-Şeytanın (İblis'in) Âdem'e(A.S) secde etmemesi ve aldatıp Cennet'ten çıkarılmasına sebeb olması ve kıyamete kadar fesad unsuru olacakları mes'eleleri: (2:34, 36) (7:11-25 ve 27) (17:61-63) (18:50, 51) (20:115-123)

-Şeytanın Peygamberlere ümniye cihetinden vesvesesi ve buna karşı vahyin muhkem kılınması hikmeti: (22:52, 53)

-İns ve cin şeytanlarının enbiyaya düşmanlıkları: (6:112)

-Eyyüb'un (A.S.) şeytandan teellümü: (38:41)

-Şeytan ve Yahudilerin Hz. Süleyman'ın (A.S.) saltanatı aleyhinde sihir yoluyla yaptıkları düşmanlıklar: (2:102)

-Hz. Süleyman'ın (A.S.) şeytanları istihdam etmesi: (21:82) (38:37, 38)

-Amel-i salihten men' ve isyana sevk etmek için şeytanın ilkaatı ve iğvası: (2:268) (4:117-120) (7:200-202) (17:64) (47:25)

-Şeytanın insan üzerindeki hâkimiyeti zayıf olup insanın nefsin arzusuyla onun davetine koşması: (14:22) (15:42) (16:99, 100) (17:65)

-Şeytan'ın insana kötü işlerini güzel göstermekle aldatması: (6:43) (16:63) (27:24) (29:38) (43:37) Not: Dinden gelen hükümlere, sadakatla bağlılık yerine akıl ve maslahatla hareket etmek, şeytanın bu cihetten iğvasına kapı açabilir. Zira ahkâm-ı diniyeye tam teslim olmayan, ölçüsünü nefsin ve menfaatın icablarına dayandırmaya mecburdur. Başka şık yoktur. Halbuki nefis ve menfaat ölçüsü çok kere diyanetle mütezaddırlar. İşte o zaman şeytan lezzet ve menfaat-ı hayat gözlüğü ile insana, yaptıklarını güzel gösterir. (Bak: 2776.p.)

-Şeytandan istiaze etmek: (23:97, 98)

-Hutuvat-ı şeytana uymamak: (2:168,169) (6:142) (24:21)

-Kur'an okurken şeytandan istiaze etmek: (16:98)

-Şeytanın dürtme ve vesvesesinden istiaze: (41:36)

-Şeytanların kâfirler üzerine musallat kılınması: (19:83) (26:221, 222) (41:25)

-Hizbüşşeytan: (58:19)

-Şeytanın yaptığı inkârcılık telkinlerini kabul edenlerden kaçması: (59:16)

-Sema-i dünyadan her şeytan recmedildiği, ancak kulak hırsızlığı yapabildikleri: (15:17, 18) (37:6-10) (67:5)

-Şeytanın isyandan önce bulunduğu yerden (Cennet'ten) kovulması: (15:34) (38:77)

-Kur'an'ı, şeytanlar indiremiyeceklerinden başka, Kur'an'ın nüzulünde dahi onu dinlemekten men' edildikleri: (26:210, 211, 212)

Hadis kitablarında da istiazeye yer verilir. Ezcümle, T.T. 5.cild sh:226, istiaze babıdır.

Atıf notları:

-Şeytanın Âdem'e (A.S.) secde etmemesi, bak: 96.p.

-Şeytanla münazara bahsi, bak: 463.p.

-Hakaik-i imaniyenin azameti cihetinde şeytanın vesvesesi, bak:1636.p.

3548- ŞIKK شقّ : (Şikk) İslâmiyetin zuhurundan biraz önce yaşamış iki kâhinin adıdır. Bunlardan eskisi Arablarda ilk kâhindir. Acaib bir mahluk olup, alnının ortasında yalnız bir gözü (veya alnını ikiye ayıran bir alev) vardı. El-Yaşkarî adındaki ikinci Şıkk, Satih ile birlikte devrinin en meşhur kahiniydi. Satih'ten sonra o da Yemen'de bulunan Lahmi meliklerinden birisinin

rüyasını tabir ile Habeşilerin Yemen'i zabt edeceklerini, bu memleketin İbn-i Ziyezen tarafından kurtarılacağını, ayrıca Peygamber'in (A.S.M.) geleceğini beşaret vermişti. Bunların vücudları yalnız bir bacak ve bir kolu olan yarım insan şeklinde idi. (İslâm Ansiklopedisi'nden)

3549- ŞİA شيعة : Kelime manasıyla taraf, fırka, grup. Bir fikir ve maksad etrafında toplanmış grup. Bir şahsın tarafdar ve yardımcıları.

Istılahta: Peygamberimiz'in (A.S.M.) vefatından sonra onun yerine halifelik hakkının kıyamete kadar Hz. Ali ve nesline ait olduğunu iddia ederek dine uygun düşmeyen bazı fikir ve telakkilere sahib olan ve çeşitli gruplara ayrılan mezheb mensubalarının umumi adıdır. Hz. Ali'ye bağlılık manasında "Alevilik" de denir. Çok aşırı ve hurafelere girmiş olan kısmı olduğu gibi, o derece aşırı olmayıp mu'tedil olanları da vardır. Meselâ, Şia'nın bir kolu sayılan Zeydîlerin İmamı hakkında sorulan suale Bediüzzaman şu izahatı veriyor:

3550- "Meşhur "İmam-ı Zeyd" sadat-ı azîmeden ve eimme-i Âl-i Beyt'tendir. Ve müfrit Şiaları reddeden ve اِذْهَبُوا اَنْتُمْ الرَّوَافِضُ deyip Hazret-i Ebubekir ve Hazret-i Ömer'den teberriyi kabul etmeyen ve o iki Halife-i Zişanı hürmet edip kabul eden bir zattır. Onun etba'ları, Şiaların en mu'tedil ve en sünnisidir. Bunlar hem ehl-i insaf ve hem çabuk hakkı kabul eder bir taifedir. İnşallah Vehhabîlerin tahribatını tamire sebeb oldukları gibi Ehl-i Sünnet ve Cemaattan, Zeydîlerin inhirafları dahi istikamet kesb edip, Ehl-i Sünnete iltihak edip imtizaç edecekler." (B.L.338) *(Bak: Âl-i Aba, Âl-i Beyt, Aliyy-ül Murtaza (R.A.), Hasan (R.A.), Hilafet, Rafizîler)*

Atıf notu:

- Şiaların yanlışlığa düşmelerinin sebebi, bak: 448.p.

3551- ŞİİR شعر : (Şi'r) (c. Eş'ar) Aslı Arabça olan bu kelime sezmek, şuur ile hissedip anlamak manasında olup **شعر** kökünden alınmıştır. Güzel tertipli manzume, tahayyül ve tasavvurları ve bazı hakikatları hoşa gidecek şekilde ifade eden ölçülü söz. *Man: Muhayyelattan terekküb eden kıyas.

Bediüzzaman Hazretleri, şiir hakkında şöyle der: "Şiir ise çendan kıymetdar, şirin bir vasıta-yı ifadedir. Fakat şiirde hayal hükmettiği için hakikata karışır, hakikatların suretini değiştirir. Bazan hakikat birbirine geçer. Halis hak ve mahz-ı hakikat olan Kur'an-ı Hakîm'in hizmetinde istikbalde bulunacağımız mukadder olduğundan, Kader-i İlahî bir inayet olarak bize şiir kapısını açmadı. (36:69) وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ sırrı buna bakar." (B.L.334)

3552- Hadislerde şiirden bahsedilir. Ezcümle bir hadis-i şerifte:

" الشِّعْرُ كَلاَمٌ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ وَ قَبِيحُهُ قَبِيحٌ buyuruluyor. Yani: "Şiir bir sözdür. Bunun güzeli güzeldir, çirkini de çirkindir." Evet şiir, esasen ince bir bilgi manasınadır. Meselâ Arabça olarak (Leyte şi'rî) denilir ki, keşki tam bir bilgim olsaydı, demektir. Fakat şiir ıstılahatta, kasden mevzun olarak söylenilen sözdür. Buna manzum da denir. Binaenaleyh bir zat, bir maksadını mevzun olarak söylemek kasdetmediği halde o maksada ait sözü vezinli, kafiyeli düşse bununla o zat şair, sözü şiir sayılmaz.

Kezalik: Resul-i Ekrem Efendimiz:

اَنَا النَّبِىُّ لاَ كَذِبْ اَنَا ابْنُ الْمُطَّلِبُ buyurmuştur. Bu mübarek ifadesi mevzun düşmüştür. Fakat kendisi bunu kasden böyle mevzun ve mukaffa olarak söylemek istemiş olmadığı için kendisine şair denilemiz. Şiirlerde hakikattan ziyade hayal caridir. Kur'an-ı Kerim'in âyetleri ve Resul-i Ekrem'in beyanatı ise mahz-ı hakikattır, her türlü şaibelerden münezzehtir. O halde Kur'an-ı Mübin'e şiir, Resul-i Ekrem'e şair denilmesi asla caiz olmaz. Maamafih şiir ile daima meşgul olmak doğru değildir. Bunda külfet vardır, hakikata muhalefet vardır. Vakitlerimizi daha faideli şeylere tahsis etmeliyiz. Şunu da arzedelim ki şiirler, manzumeler hakkında muhtelif hükümler vardır. Şöyleki: Zühd ü takvaya, hikemiyyata, niam-ı İlahiyeyi tezkire, salih zatların evsafını tasvire, dünyevî heveslerden tahzire dair olan şiirler şer'an memduhtur. Çünkü bunlar insanları uyandırır; ibadet ve itaate sevk eder, ma'siyetlerden uzaklaştırmaya vesile olur.

Güzel manzaraları, meselâ dağları, sahraları, semavi ecramı, geçmiş günleri, tarihî milletlerin hallerini tasvir eden şiirler de mübahtır. Bunlar da bu hususdaki mensur sözler gibidir. Güzel insanların gözlerini, yanaklarını, çeh-

relerini, cilvelerini tasvir eder şiirler ise birçok kimselerde şehvanî duyguları arttıracağı cihetle mekruhtur." (H.G. Hadis no: 209)

3553- Şiir hakkında Kur'andan meâlen birkaç not:

-Kur'an ve nübüvvete şiir izafe edilmez: (26:224-226) (36:69) (69:41)

-Münkirlerin Resulullah'a (A.S.M.) şair demeleri: (21:5) (37:36) (52:30)

3554- S.B.M. 2. cild 283. hadiste, şiirle (tecavüzkâr düşmanı) hicvetmenin meşruiyetini ve 4. cild 596. ve 12. cild 2005,2006. hadislerinde de şiirin meşruiyeti ve hadislerin izahında şiirler müsbet ve menfi olarak iki kısımda ele alınışını görmekteyiz. S.M. 41. Kitab, şiirler hakkındadır.

İbn-i Mace 41. Kitab 5. Babın 749. hadisinde mescidde (makbul olmayan) şiirin okunamayacağını kaydeder. Aynı eserin 33. Kitab-ül Edeb'in 41. babı şiirler hakkındadır, 42. babı ise mekruh şiirleri beyan eder.

3555- ŞİR'A شرعه : (Şeria-Meşrea) "Lügat manası, bir ırmak veya herhangi bir su menbaından su içmek veya almak için girilen yol demektir. Bunda insanların hayat-ı ebediye ve saadet-i hakikiyeye vusûlü için Allah'ın vaz' u teklif ettiği ahkâm-ı mahsusaya ve mezheb-i müstakime bil'istiare ıtlak edilmiştir ki, din demektir. Ya kapalı bir şeyi yarıp açmak ve beyan etmek manasına şer' masdarından; veya birşeye duhûl manasına şuru'dan alınmıştır." (E.T.1697) *(Bak: Şeriat)*

3556- ŞİRK شرك : Allah'a ortak koşmak ki en büyük zulümdür ve Allah'ı inkâr etmektir. Halbuki Allah'ın ne zatında ne sıfatında ve ne de rububiyet ve icraatında ortağı, benzeri ve şeriki yoktur ve olamaz.

Şirk, tevhid hakikatına zıddır. Allah tekvinî emirleriyle yaradılış ve icadda tek hâkim ve müessir olduğu gibi teşriî emirleriyle de beşer âlemindeki harekât ve ahvalin nizam ve teşriatta da tek merci', tek hâkim ve tek mutasarrıftır. Tekvinî sahada koyduğu sebeblere ve teşride vazife alan şahıslara kısmen de olsa müeessiriyet verilmesi, şirk sahasına girer. Tabiat kanunları ve sair sebeblerin te'sir sahibi olduklarını kabul eden veya dinî, siyasi ve herhangi bir şahsa Allah namına ve Allah'ın emri dairesinde olmadan doğrudan doğruya şahsı mutlak merci tanıyıp emirlerine, kanunların bağlı kalmak tevhide zıddır ve şirke girer.

Evet "İslâmiyet'in esası, mahz-ı tevhiddir; vesait ve esbaba tesir-i hakikî vermiyor,icad ve makam cihetiyle kıymet vermiyor. Hıristiyanlık ise "velediyet" fikrini kabul ettiği için, vesait ve esbaba bir kıymet verir, enaniyeti kırmaz. Âdeta rububiyet-i İlâhiyenin bir cilvesini azizlerine, büyüklerine verir.

اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ âyetine mâsadak olmuşlar." (M.325)

Hem " Tahrif sebebiyle şimdiki Hristiyanlık esbab ve vesaiti müessir bilir, mana-yı ismî nazarıyla bakar. Akide-i velediyet ve fikr-i ruhbaniyet öyle ister, öyle sevk eder. Onlar azizlerine mana-yı ismiyle birer menba-ı feyz ve -güneşin ziyasından bir fikre göre istihale etmiş lâmbanın nuru gibi- birer maden-i nur nazarıyla bakıyorlar. Biz ise evliyaya mana-yı harfiyle, yani âyine güneşin ziyasını neşrettiği gibi birer ma'kes-i tecelli nazarıyla bakıyoruz." (H.Ş.137) *(Bak: 978.p.)*

İslâmiyetten önceki asırlarda daha çok müşebbihe anlayışından *(Bak: Müşebbihe)* ve cehaletten doğan kesret-i İlah (Politeizm) şirki, putperestlik vardı. *(Bak: Sanemperest).* Asrımızda ise bir kısım insanlar, fen ve felsefeden gelen tabiatperestlik (natüralizm) ve esbabperestlik şeklindeki şirk ve inkâr ile dalalete gidiyorlar. Evet tabiatın ve sebeblerin te'sir sahibi olduğunu iddia etmek, tabiat ve esbab şirkidir. Halbuki bütün kâinat ve içinde cereyan eden bütün kanunlar, Allah'ın yaratmasıyla olduğu gibi, Allah'ın bilâfasıla Kayyumiyet tecellisinin *(Bak: Kayyumiyet)* devamıyla emr-i nisbî olan o kanunlar devam eder. Sebeb ve müsebbeb, hepsi meşiet ve kudret-i İlahiyeye istinad eder. Onlardaki bütün hikmet ve gayeler, hikmet-i Rabbaniyeye dayanır. Şirk ise bu mezkûr hakikatları inkâr ile büyük bir zulmü irtikâb demektir. *(Bak: Endad, Esbab, Küfr, Tevhid)*

3557- "Evet küfür, mevcudatın kıymetini ıskat ve manasızlıkla ittiham ettiğinden bütün kâinata karşı bir tahkir ve mevcudat ayinelerinde cilve-i esmayı inkâr olduğundan bütün esma-i İlahiyeye karşı bir tezyif ve mevcudatın vahdaniyete olan şehadetlerini reddettiğinden bütün mahlukata karşı bir tekzib olduğundan; istidad-ı insanîyi öyle ifsad eder ki, salah ve hayrı kabule liyakatı kalmaz. Hem bir zulm-ü azîmdir ki: Umum mahlukatın ve bütün esma-i İlahiyenin hukukuna bir tecavüzdür. İşte şu hukukun muhafazası ve nefs-i kâfir hayra kabiliyetsizliği; küfrün adem-i afvını iktiza eder.

اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (31:13) şu manayı ifade eder." (S.82)

3558- Hem "âmiriyet ve hâkimiyetin muktezası; rakib kabul etmemektir, iştiraki reddetmektir, müdahaleyi ref'etmektir. Onun içindir ki; küçük bir köyde iki muhtar bulunsa, köyün rahatını ve nizamını bozarlar. Bir nahiyede iki müdür, bir vilayette iki vali bulunsa, hercümerc ederler. Bir memlekette iki padişah bulunsa, fırtınalı bir karmakarışıklığa sebebiyet verirler. Madem hâkimiyet ve âmiriyetin gölgesinin zaif bir gölgesi ve cüz'î bir nümunesi, muavenete muhtaç âciz insanlarda böyle rakib ve zıddı ve emsalinin müdahalesini kabul etmezse; acaba saltanat-ı mutlaka suretindeki hâkimiyet ve rububiyet derecesindeki âmiriyet, bir Kadir-i Mutlak'ta ne derece o redd-i müdahele kanunu ne kadar esaslı bir surette hükmünü icra ettiğini kıyas et. Demek uluhiyet ve rububiyetin en kat'i ve daimi lâzımı; vahdet ve infiraddır. Buna bir bürhan-ı bahir ve şahid-i kat'i, kâinattaki intizam-ı ekmel ve insicam-ı ecmeldir. Sinek kanadından tut, ta semavat kandillerine kadar öyle bir nizam var ki; akıl onun karşısında hayretinden ve istihsanından "Sübhanallah, Mâşâallah, Barekallah" der, secde eder. Eğer zerre miktar şerike yer bulunsa idi, müdahanesi olsa idi, (21:22)

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا âyet-i kerimesinin delaletiyle; nizam bozulacaktı, suret değişecekti, fesadın âsârı görünecekti.

Halbuki فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ۞ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ

يَنْقَلِبْ اِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ (67:3) delaletiyle ve şu ifade ile nazar-ı beşer, kusuru aramak için ne kadar çabalasa, hiçbir yerde kusuru bulamayarak, yorgun olarak menzili olan göze gelip, onu gönderen münekkid akla diyecek: "Beyhude yoruldum, kusur yok" demesiyle gösteriyor ki; nizam ve intizam, gayet mükemmeldir. Demek intizam-ı kâinat, vahdaniyetin kat'i şahididir. (S.683)

3559- Hem şirkin butlanını bildiren âyetlerden biri de, "Âyet-ül Kübra namında olan قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلَى ذِى الْعَرْشِ سَبِيلاً

(17:42) ilâ ahir.. âyet-i ekberidir. Yani: Eğer şeriki olsa ve başka parmaklar icada ve rububiyete karışsa idiler, intizam-ı kâinat bozulacaktı. Halbuki küçücük sineğin kanadından ve göz bebeğindeki hüceyrecikten tut, ta tayyare-i cevviyye olan hadsiz kuşlara, ta manzume-i şemsiyeye kadar her şeyde cüz'î-küllî, küçük ve büyük en mükemmel bir intizam bulunması; şeksiz ve kat'i bir surette şeriklerin muhaliyetine ve madumiyetine delalet ettiği gibi, Vacib-ül Vücud'un mevcudiyetine ve vahdetine bilbedahe şehadet eder." (Ş.599) *(Bak: Bürhan-üt Temanü')*

3560- Şirk namına çalışan ehl-i dalaletin bir vekili diyor ki: "Şirke emare, kâinattaki tertib-i esbabdır. Herşeyin bir sebeble bağlı olduğudur. Demek esbabın hakiki te'sirleri vardır. Te'sirleri varsa, şerik olabilirler?

Elcevab: Meşiet ve hikmet-i İlahiyenin muktezasıyla ve çok esmanın tezahür etmek istemesiyle; müsebbebat, esbaba rabtedilmiş. Herbir şey, bir sebeble bağlanmış. Fakat çok yerlerde ve müteaddit Sözlerde kat'i isbat etmişiz ki: "Esbabda hakiki te'sir-i icadî yok." Şimdi yalnız bu kadar deriz ki. Esbab içinde bilbedahe en eşrefi ve ihtiyarı en geniş ve tasarrufatı en vâsi', insandır. İnsanın dahi en zahir ef'al-i ihtiyariyesi içinde en zahiri; ekl ve kelâm ve fikirdir. Yani yemek, söylemek, düşünmektir. Şu yemek, söylemek, düşünmek ise gayet muntazam, acib, hikmetli birer silsiledir. O silsilenin yüz cüz'ünden, insanın dest-i ihtiyarına verilen ancak bir cüz'üdür.

Meselâ: Yemekten, bedenin tegaddi-i hüceyratından tut, ta semeratın teşekkülüne kadar olan silsile-i ef'al içinde, insanın dest-i ihtiyarına verilen yalnız ağızdaki dişlerin değirmenini tahrik edip onu çiğnemektir. Ve söylemek silsilesinden yalnız meharic-i huruf kalıplarına havayı sokup çıkarmaktır. Halbuki ağzında birtek kelime, bir çekirdek gibi iken bir ağaç hükmündedir. Hava içinde milyonlar aynı kelime gibi meyveler verir. Milyonlarla dinleyenlerin kulaklarına girer. Bu misalî sünbüle, insandaki hayalin eli ancak yetişebilir. İhtiyarın kısacık eli, nasıl yetişir?

Madem esbab içinde en eşrefi ve ne ziyade ihtiyar sahibi olan insan, böyle hakiki icaddan eli bağlansa, sair cemadat ve behimat ve anasır ve tabiat nasıl hakiki mutasarrıf olabilirler! Yalnız o esbab, birer zarftır. Ve masnuat-ı Rabbaniyeye bir kılıftırlar. Ve hedaya-yı Rahmaniyeye birer tablacıdırlar. Elbette bir padişahın hediyesinin kabı veya hediyeye sarılan mendil veyahut hediye eline verilip getiren nefer, o padişahın saltanatına şerik olmazlar. Ve onları şerik tevehhüm eden, saçma bir hezeyan eder. Öyle de: Esbab-ı zahiriye ve vesait-i suriyenin, rububiyet-i İlahiyeden hiçbir cihette hisseleri olamaz. Hizmet-i ubudiyetten başka nasibleri yoktur." (S.608)

Bir atıf notu:

-Şirke yol açılabilmesi için kâinatın müzahrafatla dolu olması gerek, bak: 237.p.

3561- ŞİRK-İ HAFÎ شركِ خفي **:** Gizli şirk. İhlassızlık, riyakârlık. İbadet ve dine hizmet etmek gibi amellerinde Allah rızasından başka bir niyet ve maksat taşımak.

Evet "hubb-u cahtan gelen şöhretperestlik saikasıyla ve şan ü şeref perdesi altında teveccüh-ü ammeyi kazanmak, nazar-ı dikkati kendine celbetmekle enaniyeti okşamak ve nefs-i emmareye bir makam vermektir ki, en mühim bir maraz-ı ruhî olduğu gibi "şirk-i hafî" tabir edilen riyakârlığa, hodfüruşluğa kapı açar, ihlası zedeler." (L.165)

"İnsanların en büyük zulümlerinden biri de şudur ki: Büyük bir cemaatin mesaisine terettüb eden hasenatı intac eden semeratı, bir şahsa isnad ve ona malederler. Bu zulümde bir şirk-i hafî vardır. Çünki bir cemaatin cüz-i ihtiyarisiyle kesbettikleri mahsulatı bir şahsa atfetmek, o şahsın icad derecesinde hârikulâde bir kudrete malik olduğuna delalet eder. Hatta eski Yunanîlerin ve Vesenîlerin ilaheleri, böyle zalimane tasavvurat-ı şeytaniyenin mahsulüdür." (M.N.87)

3562- "Enaniyetten neş'et eden şirk-i hafi katılaştığı zaman, esbab şirkine inkılab eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahi devam ederse, ta'tile yani Hâliksızlığa incirar eder. El-iyazü billah!.." (M.N.185)

"Kelime-i Tevhid'in tekrar ile zikrine devam etmek, kalbi pek çok şeylere bağlayan bağları, ipleri kırmak içindir. Ve nefsin tapacak derecede sanem ittihaz ettiği mahbublardan yüzünü çevirtmektir. Maahaza, zâkir olan zatta bulunan hasse ve latifelerin ayrı ayrı tevhidlerin olduğuna işaret olduğu gibi; onların da onlara münasib şerikleriyle olan alâkalarını kesmek içindir." (M.N.88)

Kur'anda celî şirkin dışındaki şirklerden de gafilleri ikaz eden bir âyetin tefsirinde şöyle deniliyor:

"Tevhide öyle sarılın ki hepiniz tevbe ve ihlas ile Allah'a rücu' ve dehalet ederek (30:31) وَاتَّقُوهُ ondan korkun وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ namazı güzel kılın.. وَ تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ve müşriklerden olmayın. Amellerinizi yalnız

Allah için yapın, açık veya gizli bir şirk karıştırmayın. Burada hanifliğin tam zıddı olan müşriklik yalnız meşhur manasıyla şirk-i celîden ibaret zannedilmeyip celî, hafî şirkin her türlüsünden ihtiraz edilmek için bedel tarikiyle izah olunarak şöyle buyuruluyor:

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا Onlardan ki dinlerini ayırdılar da şia şia, öbek öbek oldular. Yani umumi fıtratı kavrayacak açık bir ruh ve geniş bir hak vicdanı ile hareket etmeyip herbiri kendi hususiyetine, kendi çıkarına, dar kafasıyla kendi kuruntusuna göre bir heva ile dinini ayırıp ayrı bir başbuğ arkasına düşerek şia şia, fırka fırka olmuşlar.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ Her bölük kendilerindekine güvenmektedirler. Fıtrattan ayrılıp taassub ile hakkı gözetmemektedirler. Halbuki (16:96) مَاعِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَاعِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ dır. Bu noktada insanların üzerine yaratılmış olduğu fıtratın başka değil yalnız Allah'a yalvarmak olduğunu göstermek için buyuruluyor ki: وَاِذَا مَسَّ النَّاسُ ضُرٌّ Bununla beraber insanlara bir sıkıntı dokunduğu vakit دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ bütün o güvendiklerinden ve herşeyden geçip yalnız yaradan Rablarına gönül vererek hep ona yalvarırlar...

ثُمَّ اِذَا اَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً Böyle iken sonra o onlara, tarafından bir rahmet tattırıverince, o sıkıntıyı açıp bir nimet ihsan ediverince اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ne bakarsın, içlerinden bir kısmı o Rablarına şirk koşuyorlardır. Şükredecek yerde tutarlar da bu şundan oldu, bundan oldu, benden oldu, senden oldu diyerek Allah'ın lütfunu başkalarına isnad etmeye kalkarlar." (E.T.3825)

Atıf notları:

-Âhirzaman fitnesinde şirk-i hafîye düşmek, bak: 3884/1.p.

-Muharref Hristiyanlıkta Papaları rab ittihaz etmek şirki, bak: 776.p.

-Asrımızda yaygın olmakla beraber ekseriyetin farkedemediği şirk şekli, bak: 3760/8, 3760/10.p.lar.

3563- Şirki red ve takbih eden âyetlerden birkaç not:

-Şirk afvolunmaz: (4:48, 116)

-Hristiyanların teslis şirki: (5:72,73) (Bak: Teslis)

-Müşriklerin hayrı kabul olmaz: (9:17) (39:65)

-Müşriklerle evlenilmez: (2:221) (24:3)

-Müşriklerden akraba da olsa alâkayı kesmek onlara istiğfar etmemek: (9:113, 114)

-Ebeveynin şirk teklifine adem-i itaat: (29:8) (31:15)

-İbadette şirki terk: (18:110)

-Şirk-i mutlak: (22:17)

-Şirkin butlanına misal (temanü' kanunu): (39:29)

-Şirke taraftarlık mantıksızlığı: (40:12,42)

-Yehud ve Nasara müşrik anlayışlarına rağmen müslümanları kendi dinlerine davetlerine karşı, asla müşrik olmayan İbrahim (A.S.)ın hanif dinine uyarız diye cevab vermeleri: (2:135) (Bak: 784.p.)

-Allah'a, yarattığı şeyleri ortak koşanlar: (7:191)

-Cinleri Allah'a ortak koşanlar: (6:100)

-Kur'anı dinleyen cinlerin Allah'a şirk koşmamaları: (72:2)

-Allah'tan başka şeyleri Allah'a şerik yapanlar, yalnız kuru bir zanna bağlıdırlar: (10:66)

-Allah ile şerikleri arasında ehl-i şirkin yaptığı mal taksimi ile, hiçbir hayır kazanamayıp hüsrana düşmüşlerdir. (Şirk ile tevhid cem'olmaz, te'lif olunmaz ve şirk cereyanına yardım edenin ibadeti makbul olmaz): (6:136)

-Müşrikler bir necistir: (9:28) (Bu âyette maddî pislikten daha çok, manevî ve ahlâki pislik kastedilir.)

-Yahudiler hahamlarını, İseviler rahiblerini ve İsa (A.S.)ı erbab edinmeleri şirki: (9:31)

3564- ŞİT (A.S.) شيت : "Âdem Aleyhisselâm'dan sonra peygamberlik, taraf-ı İlahîden Hazreti-i Şit'e verilmiştir. Şit Aleyhisselâm, Hazret-i Âdem'in en güzel ve en sevgili oğludur. Rivayete nazaran Hazret-i Âdem'in yaratılı-

şından 120 sene sonra doğmuş, 912 sene yaşamış, vefat edince Ebu Kubeys dağında Hazret-i Âdem'in yanına defnedilmiştir.

Hazret-i Şit'e peygamberliği ve tehlil ve tesbihi muhtevi olmak üzere 50 sahifelik bir kitab verilmiş ve Hazret-i Âdem'in vasiyeti üzere kardeşlerinin reisi bulunmuştur.

Kabe-i Muazzama'yı bir rivayete göre Hazret-i Âdem, diğer bir rivayete göre de Hazret-i Şit, ilk def'a olarak taştan bina etmiştir.

Şit'in manası "Hibetullah"dır. Hazret-i Âdem'e, şehid edilen Habil adındaki oğluna bedel olarak taraf-ı İlahîden hibe ve ihsan buyurulmuş demektir. Bu zata (Şis) de denilmektedir." (B.İ.İ.477)

3565- ŞUAYB (A.S.) شعيب : Ashab-ı Eyke ile Medyen ahalisine gönderilen bir peygamberdir. Çok hakikatlı ve güzel sözlerle bu iki kavmi Hakka davet ettiği halde kendisini dinlemediler. Cenab-ı Hak Eykeliler üzerine şiddetli sıcaklık ve Medyen ahalisine de şiddetli sayha ile azab verdi ve onları mahveyledi. Şuayb Aleyhisselâm kendisine inananlarla Mekke'ye gitti ve orada yerleşti. Musa Aleyhisselâm'ın kayınpederi idi. *(Bak: Ashab-ı Eyke)*

3566- Her devrin insanları için ibret dersleri veren Kur'andaki kısas-ı enbiyadan, Hz.Şuayb'ın (A.S.) kavmine ahkâm ve hakaik-i diniyeyi tebliğ etmesi ve kavminin ileri gelenleri tarafından çıkartılan isyan ve neticede helâk olmaları kıssası: (7:85-93) (11:84-95) (26:176-190) (29:36, 37) âyetlerinde geçmektedir.

"Şuayb'ın (A.S.) kıssalarına iyi dikkat edilirse, zamanımız medeniyyetinin ahlâk-ı umumisine pek yakından temas eden noktalar görülür." (E.T.2805)

Evet Şuayb (A.S.)ın kavmi, ona (11:91) مَانَفْقَهُكَثِيرًامِمَّاتَقُولُ yani, söylediklerinden çoğunu fıkh edemiyoruz, iyi anlayamıyoruz dediler. Âyette geçen fıkh edemiyoruz tabirinden, "Fıkıh" maddesinde izah edildiği gibi; (3:81) âyetiyle bildirilen bütün peygamberlere hikmet verilmiş olduğu cihetiyle Şuayb'ın (A.S.) İlahî hikmetleri kavmine anlattığı, kavminin ekserisinin ise İlahî hikmeti anlamaya mani olan nefsanî menfaat ve lezzet gaye ve niyetiyle bu nasihatlara baktıkları anlaşılıyor.

Bu ise, vahye dayanan hakikatı anlayamamanın en ehemmiyetli bir sebebidir. Bu durum aynı zamanda ve bilhassa asrımız insanlarının ekserisinin haline tam mutabıktır. Asrımızda dünyaya ve sefahete dalan ekser insanlar, hakkı dinleme ve anlama meyli ve haletini büyük ölçüde kaybetmiş durumdadırlar.

Atıf notları:

-Âhirzaman fitnesinde gözlerin görmez, kulakların işitmez olacağı rivayeti, bak: 985.p.

-Muhtaç olanlar , aradığı hakikatı işaret ile de anlar, bak: 3694.p.

3567- ŞÛRA شورى : Konuşma yeri, istişare meclisi. Büyüklerin istişare için toplanma yeri. *Meşveret için toplantı. *Meşveret etme. *(Bak: İcma-i Ümmet)*

3568- Şûra, dinin esasat ve müsellematı haricinde ve daha çok icraata ait mes'elelerde şer'î usulüne göre ve şûra için teşkil olunan ihtisas heyeti arasında yapılır. Bu ihtisas heyeti, ya millî kabule sarahaten mazhar olan bir zat tarafından veya umumî seçim yoluyla teşkil olunur. İdarî ve siyasî sahadaki meşveretin biri başkanlık, diğeri ekseriyet sistemi olarak başlıca iki şekil vardır. Birinci şekilde: Başkan meşveret eder, fikir alır fakat istediği maslahat cihetini tercih ve tatbik eder. Bu tarz daha çok ilim ve fazilette geri kalmış ibtidai milletlerde olmalı. Zira şûrada ehliyet esastır. Ehliyet ise biri halis niyet, diğeri ihtisastır. Yani şûrada ele alınan mes'elenin selâmetini ve maslahatını cidden düşünen halis bir niyet ve ihtisas sahibi olmak vasıflarını gerektirir. Yoksa o mes'elenin lehinde olmak perdesi altında, kendi arzusunun tahakkukunu takib eden ve mes'ele hakkında da ihtisası olmayan kişilerin yapacakları şûra, çok kere karışıklıklara sebep olabilir. Böyle ilim ve fazilette geri kalmış cemaatlerin ilim, fazilet ve dirayette ileride olan bir şahsın tedbiri altında bulunmaları daha maslahatlı olabilir. İkincisi ise, ilim ve fazilette ileri milletlerde tercih edilir ki, re'y ekseriyetine dayanır. Asr-ı Saadette Resulullah'ın (A.S.M.) meşvereti gibi. Ezcümle, Resulullah'a ve dolayısıyla bütün mü'minlere hitaben şûrayı emreden bir âyette şöyle buyuruluyor:

3569- "(3:159) وَشَاوِرْهُمْ فِى أَمْرِ Ve emirde onlarla müşavere et. Yani vahiy varid olmayıp re'y ü içtihada mütevakkıf bulunan harb gibi umur-u

ammeye müteallik işlerde onların (meşveret ehlinin) re'yini al ki emir, emr-i bilma'ruf olsun. فَاِذَاعَزَمْتَ Ba'del -müşavere karar verip azmettiğin vakitte فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ Allah'a tevekkül ve itimad et, icrada fütur getirme.

Müşavere, şivar, meşvüre, meşvere, meşûre; danışıp işaret almak, yani rey almak demektir. Toplanıp meşveret eden cemaate de "Şûra" denilir ki bu da esasen öbürleri gibi, masdardır. Lisan-ı Arabda "işaret" اِشَارٌ اِلَيْهِ diye اِلَى ile sılalandığı zaman lisanımızda meşhur olduğu üzere el veya göz, kaş ile ima manasına geldiği gibi, اِشَارٌ عَلَيْهِ diye عَلَى ile sılalandığı zaman da emretmek, re'y vermek manasına gelir. Müşavere işte bu manaca işaret almak içindir. İştikak nokta-i nazarından işbu müşavere ve işaret, arı kovanından bal almak manasından veya satılık bir hayvanı göstermek veya anlamak için at pazarında binip koşturmak manasından me'huzdur." (E.T.1213)

3570- "Şûra-yı İslâmın vazifesi, mücerred kendi arzu ve iştihalarını ifade eden iradelerini göstermek değil, hâdisatta ibadullahın menafi-i umumiyesi nokta-i nazarından taharri-i hakk ile o babda edille-i akliye ve nakliyesinden ma'mülünbih (kendisiyle amel edilecek hüküm) olması lâzım gelen hükmüllahı tayin etmektir... Binaenaleyh şûra evvel-emirde bir fikr-i ilmî ile tahhari-i hakk ve irade-i İlahiye tecelliyatına ittiba etmek ve irade-i cüz'iyelerini, kendi temennilerini ibraza değil, hükm-i hakkı izhar ve tayine sarf eylemek iktiza eder.

3571- İşbu müşavere emrinin vücub mu, yoksa nedib mi ifade ettiği hakkında ülemanın ihtilafı vardır. İmam-ı Şafii Hazretleri nedbe hamletmiş ise de, zahir olan vücubdur. Fakat müfessirîn ve ülemanın ittifakı vardır ki, min-indillah vahiy nazil olmuş bulunan hususatta Peygamberin ümmet ile müşavere etmesi caiz değildir. Çünkü nass karşısında re'y ü kıyas batıldır, mevrid-i nassda ictihada mesağ olmadığı malumdur. Nass olmayan hususata gelince; her şeyde müşavere caiz midir, değil midir? Bir hayli ülema ve müfessirîn, işbu (3:159) وَشَاوِرْهُمْ فِىْ اَمْرِ emrinin emr-i harbe masruf olduğu fikrindedir. Çünki, vahiy bulunan hususatta müşavere caiz olmadığı

müteyakkan bulunduğundan فِىاْ َمْرِ deki elif-lam'ın istiğrak için olmadığı anlaşılır... *(Şûra, ahkâm-ı diniyenin tatbikatında caridir, bak: 3801.p.)*

Beyyinatın vürudundan sonra ihtilaf edenler ve Kitabullah'a iman etmeyenler aleyhinde varid olan âyatın mevrid-i nassda ictihada mesağ olmadığını gösterdikleri ve daha açıkçası nass karşısında , emr-i İlahî karşısında re'y ü kıyas ile isyan eden mel'un İblis'in hali olduğu malumdur... *(Bak: İhtilaf)*

3572- Peygamber için ictihadı tecviz etmeyenler, müşaverenin emr-i harb gibi sırf dünyevî olan hususata aid bulunduğuna kail olmuşlardır. Halbuki ilm-i usulde sahih olan şudur ki: Resulullah vahye muntazır olur ve vahiy varid olmayan hususatta re'y ü ictihadiyle amel ederdi... Resulüllah vahiy nazil olmayınca, ictihada me'mur idi. İctihad ise mübahase ve münazara ile kuvvet bulacağı cihetle mevrid-i vahiyden maadasında müşavere ile de me'mur olmuştur. Mervidir ki, işbu (3:159) وَشَاوِرْهُمْ فِى اْ َمْرِ nazil olduğu zaman Resulullah şöyle buyurmuştur:

اَمَانَ اللّٰهُ وَرَسُولِهِ لَغَنِيَّانِ عَنْهَا وَلَكِنْ جَعَلَ اللّٰهُ تَعالَى رَحْمَةً لِ ُمَّتِى فَمَنِ اسْتَشَارَ مِنْهُمْ لَمْ يَعْدِمْ رُشْدًا وَمَنْ تَرَكَهَا لَمْ يَعْدِمْ غَيًا

"Biliniz ki, Allah ve Resulü, müşavereden her halde müstağnidirler ve lakin Allah Teala bunu benim ümmetime bir rahmet kıldı. Onlardan her kim istişare ederse, rüşdden mahrum olmaz. Her kim de terk ederse hatadan kurtulmaz."

Diğer bir hadis-i şerifte de: مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ قَطُّ اِ ّ هُدُوا اْ َرْشَدَ اَمْرِهِمْ

"Müşavere eden bir kavm her halde işlerinin en doğrusuna muvaffak olur." buyurulmuştur... Peygamber için müşavere mendub da olsa, ümmet için vacibdir." (E.T.1215-1217)

3573- Diğer bir âyette de şûra hakkında şöyle buyurulur:

" (42:38) وَاَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ Emirleri de beynlerinde şûradır. İşleri,

buyrukları, istibdad ile değil, aralarında danışıkla, reylerine müracaat iledir. Müracaatın sureti de, re'y kabiliyeti olan ammenin reylerini temsil edebilecek ictihad sahibi hall ü akd erbabının toplanıp müzakere etmesiyledir. Resul-i Ekrem Sallallahü Aleyhi Vesellem (3:159) وَشَاوِرْهُمْ فِىٱْ َمْرِ müeddasınca harb maslahatlarına taalluk eden işlerde müşavere ederdi. Ondan sonra da ashab, gerek onda ve gerek ahkâmda müşavere ettiler. Peygamber'in vefatı üzerine halife intihabı ve ehl-i riddete kıtal, ceddin mirası, şarab içenlerin haddinin adedi ve Irak'ta fetholunan arazinin ahkâmı ve saire gibi mesail hep bu kabildendir... Şûra müzakereleri, ictimaî mes'elelerin aslını teşkil eder. Tarih-i İslâmda ve Usul-i Fıkıhta maatteessüf bu şûra düsturu devr-i sahabeden sonra Kur'anın verdiği bu ehemmiyet ile mütenasib bir surette inkişaf ettirilememiştir. Şûra esasen fütya gibi büşra vezninde masdar olup teşavür, yani birbirinin reyini almak demektir. Aslı, arıdan bal almak manasıyla alâkalıdır. Zü-şûra manasına gelir. Nitekim bu mana ile şûra hey'etine de ıtlak olunur." (E.T.4248)

3574- "Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyedeki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şer'iyedir. (42:38) وَاَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ âyet-i kerimesi, şûrayı esas olarak emrediyor. Evet nasılki nev'-i beşerdeki "telahuk-u efkâr" ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbiriyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fünununun esası olduğu gibi; en büyük kıt'a olan Asya'nın en geri kalmasının bir sebebi, o şûra-yı hakikiyeyi yapmamasıdır. Asya kıt'asının ve istikbalinin keşşafı ve miftahı, şûradır. Yani nasıl ferdler birbiriyle meşveret eder; taifeler, kıt'alar dahi o şûrayı yapmaları lâzımdır ki, üçyüz belki dörtyüz milyon İslâmın ayaklarına konulmuş çeşit çeşit istibdatların kayıtlarını, zincirlerin açacak, dağıtacak, meşveret-i şer'iye ile şehamet ve şefkat-i imaniyeden tevellüd eden hürriyet-i şer'iyedir ki, o hürriyet-i şer'iye, âdab-ı şer'iye ile süslenip, garb medeniyet-i sefihanesindeki seyyiatı atmaktır. İmandan gelen hürriyet-i şer'iye, iki esası emreder:

اَنْ َ يُذَلِّلَ وَ َ يتذَلَّلَ مَنْ كَانَ عَبْدًا لِلَّه َ يَكُونُ
عَبْدًا لِلْعِبَادِ وَ َ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ
دُونِ اللَّهِ نَعَمْ اَلْحُرِّيَّةُ الشَّرْعِيَّةُ عَطِيَّةُ الرَّحْمٰنِ

Yani: İman bunu iktiza ediyor ki; tahakküm ve istibdad ile başkasını tezlil etmemek ve zillete düşürmemek ve zalimlere tezellül etmemek. Allah'a hakiki abd olan, başkalara abd olamaz. Birbirinizi -Allah'tan başka- kendinize Rab yapmayınız!... Yani Allah'ı tanımayan; her şeye, herkese nisbetine göre bir rububiyet tevehhüm eder, başına musallat eder. Evet hürriyet-i şer'iye; Cenab-ı Hakk'ın Rahman, Rahim tecellisiyle bir ihsanıdır ve imanın bir hassasıdır." (H.Ş.60)

3575- "Eğer denilse: Neden şûraya bu kadar ehemmiyet veriyorsun? Ve beşerin, hususan Asya'nın, hususan İslâmiyet'in hayatı ve terakkisi nasıl o şûra ile olabilir?

Elcevab: Nur'un Yirmibirinci Lem'a-i İhlasında izah edildiği gibi; haklı şûra ihlas ve tesanüdü netice verdiğinden,üç elif, yüzonbir olduğu gibi, ihlas ve tesanüd-ü hakiki ile üç adam yüz adam kadar millete fayda verebilir. Ve on adamın hakiki ihlas ve tesanüd ve meşveretin sırrı ile, bin adam kadar iş gördüklerini çok vukuat-ı tarihiye bize haber veriyor. Madem beşerin ihtiyacatı hadsiz ve düşmanları nihayetsiz ve kuvveti ve sermayesi pek cüz'î; hususan dinsizlikle canavarlaşmış, tahribatçı, muzır insanların çoğalmasıyla elbette ve elbette o hadsiz düşmanlara ve o nihayetsiz hacetlere karşı, imandan gelen nokta-i istinad ve o nokta-i istimdad ile beraber hayat-ı şahsiye-i insaniyesi dayandığı gibi hayat-ı içtimayesi de yine imanın hakaikından gelen şûra-yı şer'î ile yaşayabilir. O düşmanları durdurur, o hacetlerin teminine yol açar." (H.Ş.62) *(Bak: İttihad-ı İslâm)*

3576- Şûranın ehemmiyetini ve teşekkülünün elzemiyetini devlet ricaline bildiren Bediüzzaman, Osmanlı İmaparatorluğu Meşihatında gereken şûra heyetinin hususiyetleri hakkında şu izahatı veriyor:

" وَاَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِىاْ مْرِ

(*) Tarih bize gösteriyor ki, İslâm ne derece dine temessük etmiş ise, terakki etmiş, ne vakit dinde za'f göstermiş ise, tedenni etmiştir. Başka dinde, bilakis kuvveti zamanında vahşet, za'fı zamanında temeddün hasıl olmuştur.

---

* Bidayet-i Hürriyette şu fikri Jöntürklere teklif ettim, kabul etmediler. Oniki sene sonra tekrar teklif ettim, kabul ettiler. Lâkin meclis feshedildi. Şimdi âlem-i İslâmın mütemerkiz noktasına tekrar arzediyorum.

Cumhur-u enbiyanın şarkta bi'seti, Kader-i Ezelî'nin bir remzidir ki, şarkın hissiyatına hâkim dindir. Bu gün âlem-i İslâmdaki tezahürat da gösteriyor ki, âlem-i İslâmı uyandıracak, şu mezelletten kurtaracak yine o histir.

Hem de sabit oldu ki, bu devlet-i İslâmiyeyi bütün öldürücü müsademata rağmen, yine o his muhafaza etmiştir. Bu hususta garba nisbetle ayrı bir hususiyete malikiz. Onlara kıyas edilemeyiz.

3577- Saltanat ve hilafet gayr-ı münfek, müttehid-i bizzattır. Cihet muhteliftir. Binaenaleyh bizim padişahımız, hem sultandır, hem halifedir ve âlem-i İslâmın bayrağıdır. Saltanat itibariyele otuz milyona nezaret ettiği gibi, Hilafet itibariyle üçyüz milyonun mabeynindeki rabıta-i nuraniyenin ma'kes ve istinadgâhı ve mededkârı olmak gerektir. Saltanatı sadaret, Hilafeti meşihat temsil eder.

Sadaret üç mühim şûraya bizzat istinad ediyor, yine kifayet etmiyor. Halbuki böyle inceleşmiş ve çoğalmış münasebat içinde, içtihadattaki müdhiş fevza, efkâr-ı İslâmiyedeki teşettüt, fasid medeniyetin tedahülüyle ahlâktaki müthiş tedenni ile beraber, Meşihat cenahı bir şahsın içtihadına terkedilmiş.

Ferd te'sirat-ı hariciyeye karşı daha az mukavimdir. Te'sirat-ı hariciyeye kapılmakla, çok ahkâm-ı diniye feda edildi.

3578- Hem nasıl oluyor ki, umûrun besateti ve taklid ve teslim cari olduğu zamanda, velev ki intizamsız olsun, yine Meşihat bir şûraya, lâakal Kadıaskerler gibi mühim şahsiyetlere istinad ederdi. Şimdi iş besatetten çıkmış, taklid ve ittiba gevşemiş olduğu halde, bir şahıs nasıl kifayet eder. *(Bak: 605.p.)*

Zaman gösterdi ki, hilafeti temsil eden şu Meşihat-ı İslâmiye, yalnız İstanbul ve Osmanlılara mahsus değildir. Umum İslâma şamil bir müessese-i celiledir. Bu sönük vaziyetle, değil koca âlem-i İslâmın, belki yalnız İstanbul'un irşadına da kâfi gelmiyor. Öyle ise, bu mevki öyle bir vaziyete getirilmelidir ki, âlem-i İslâm ona itimad edebilsin. Hem menba', hem ma'kes vaziyetini alsın. Âlem-i İslâma karşı vazife-i diniyesini hakkıyla ifa edebilsin.

3579- Eski zamanda değiliz. Eskiden hâkim bir şahs-ı vâhid idi. O hâkimin müftüsü de, onun gibi münferid bir şahıs olabilirdi. Onun fikrini tashih ve tadil ederdi. Şimdi ise, zaman cemaat zamanıdır. Hâkim, ruh-u cemaatten çıkmış az mütehassis, sağırca, metin bir şahs-ı manevîdir ki, şûralar o ruhu temsil eder.

Şöyle bir hâkimin müftüsü de ona mücanis olup, bir şûra-yı âliye-i ilmiyeden tevellüd eden bir şahs-ı manevî olmak gerektir. Ta ki, sözünü ona işittirebilsin. Dine taalluk eden noktalardan, sırat-ı müstakime sevkedebilsin. Yoksa ferd dâhî de olsa, cemaatin ferd-i manevîsine karşı sivrisinek kadar kalır. Şu mühim mevki, böyle sönük kalmakla, İslâmın ukde-i hayatiyesini tehlikeye maruz bırakıyor. (İstanbul'un İngiliz işgalinde, halifenin mükreh kılınması, bak: 1339.p.)

Hatta diyebiliriz, şimdiki za'f-ı diyanet ve şeair-i İslâmiyetteki lâkaydlık ve ictihadattaki fevza, Meşihat'ın za'fından ve sönük olmasından meydan almıştır. Çünkü haricde bir adam re'yini, ferdiyete istinad eden Meşihat'a karşı muhafaza edebilir. Fakat böyle bir şûraya istinad eden bir Şeyhülislâmın sözü, en büyük bir dâhîyi de ya içtihadından vazgeçirir, ya o içtihadı ona münhasır bırakır. *(Hükm-ü müftabih için re'y-i cumhur gerektir, bak: 961.p.)*

3580- Her müstaid çendan içtihad edebilir. Lakin içtihadı o vakit düsturul amel olur ki, bir nevi icma' veya cumhurun tasdikine iktiran eder. Böyle bir Şeyhülislâm manen bu sırra mazhar olur. Şeriat-ı Garra'da daima icma' ve rey-i cumhur, medar-ı fetva olduğu gibi, şimdi de fevza-i âra' için, böyle bir faysala lüzum-u kat'i vardır. Sadaret meşihat iki cenahtır. Şu Devlet-i İslâmiyenin bu iki cenahı mütesavi olmazsa ileri gidilmez. Gidilse de, böyle bir medeniyet-i faside için mukaddesatından insilah eder.

3581- İhtiyaç her işin üstadıdır. Şöyle bir şûraya ihtiyaç şediddir. Merkez-i hilafette te'sis olunmazsa, bizzarure başka bir yerde teşekkül edecektir. Bu şûranın bazı mukaddematı olan cemaat-i İslâmiye teşkilatı ve evkafın Meşihat'a ilhakı gibi umûrun daha evvel tahakkuku münasib ise de, baştan başlansa, sonra mukaddemat ihzar edilse yine maksad hasıl olur. Daire-i intihabiyeleri hem mahdud, hem muhtelit olan âyan ve meb'usanın vazife-i resmiyeleri itibariyle bilvasıta ve dolayısıyla bu işe te'siri olabilir. Halbuki vasıtasız, doğrudan doğruya bu vazife-i uzmayı deruhde edecek halis İslâmî bir şûra lâzımdır. *(Bak: 3729, 3730.p.lar)*

3582- Bir şey mâ-vudia-lehinde istihdam edilmezse, atalete uğrar, matlub eseri göstermez. Binaenaleyh mühim bir maksad için te'sis edilen Dâr-ül Hikmet-il İslâmiyeyi, şimdiki adi bir komisyon derecesinden çıkarıp, Meşihat'taki devairin rüesasıyla beraber şûranın aza-yı tabiiyesi addetmek ve haricdeki âlem-i İslâmdan, şimdilik onbeş, yirmi kadar, İslâmın dinen, ahlâken itimadını kazanmış müntehab ülemasını celbeylemek, bu me'sele-i uzmanın esasını teşkil eder." (S.T.İ. 36-41) *(Bak: Şeyhülislâm)*

Büyük İslâm Şûrası'nın teşekkülü de, İslâm birliğine dayanan Hilafet-i İslâmiyeye istinad eder. Bediüzzaman, mezkûr şûra teklifini yaptığı zaman, Hilafet ve Meşihat mevcud idi, yani büyük İslâm Şûrası için bir temel hazırdı. Ancak âlem-i İslâm genişliğinde tevsi' ve tahkim edilecekti. Şimdi ise ancak, Cemahir-i Müttefika-i İslâmiye ile tahakkuku gereken ittihad-ı İslâmın bünyesinde yeniden teşekkül edebilir.

Atıf notu:

-Meşverette verilen kararda sebat, bak: 3833.p.da âyet notu..

3583- ŞUUR شعور : Anlayış. Vicdan. Hiss-i zahirle duymak. *Nefsin manaya ilk vusûl mertebeleridir. *Kendi varlığından haberi olma. *Bir şeyi hoşca tanıma. *İnceliklerini iyice idrak etme. *(Bak: İdrak)*

3584- Psikolojide: İnsanın kendi varlığından haberdar olması ve kendine tesir eden çevresinde meydana gelen hâdise ve değişikliklerin bilgisine sahib olması halidir. Şuurun dereceleri vardır. Meselâ: Düşünüyorum ve düşündüğümü biliyorum, yine düşündüğümü bildiğimi de biliyorum ve hakeza. Şuurlu olma ruhun bir vasfıdır. Maddede şuur yoktur. Ve şuurun maddî izahı maddîyyun ve ehl-i dalâletin şuursuzca bir izahı olup batıldır. *(Bak: Tahteş-şuur)*

İki atıf notu:

-Şuur ve his, hayattan süzülmüş, bak: 1243.p.

-Şuurun bir tarifi, bak:3485.p.

3585- "Şuur, hiss-i zahirle hissetmektir. Yani şu anda hiss halinde olan ve henüz hâfızaya ve akla tamamen geçmemiş bulunan zahir bir ilimdir ki, zühulün zıddıdır. İdrakin ilk mertebesi, yani bir şeyin kuvve-i akliyeye ilk mertebe-i vusûlü, ilk tecellisidir. Zira ilim, nefsin manaya vusûlüdür. Ve bu vusûlün bir takım mertebeleri vardır ki, şuur bunların birincisi, yani nefsin manaya ilk mertebe-i vusûlüdür. O mananın tamamına nefsin vukufu hasıl olunca tasavvur, bu mana şuurun zehabından sonra tekrar istirca' olunabilecek vech ile ruhda baki kalmış ise hıfz, bunu talebe tezekkür, tekrar bulan vicdana tesmiye olunur. Şuur bir haysiyetle ilmin en zaifidir... Diğer bir haysiyetle en canlı bir ilimdir.Çünkü filhal ve bilfiil dakik bir lemha-i şuhud ve huzurdur." (E.T.223)

3586- "Zikreden adamın feyz-i İlahîyi celbeden muhtelif latifeleri vardır. Bir kısmı kalb ve aklın şuuruna bağlıdır. Bir kısmı da şuursuz, yani şuurlara tabi değildir.

مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُ husule gelir. Binaenaleyh gaflet ile yapılan zikirler dahi feyizden halî değildir." (M.N.87)

3587- "Senin şuur ve ilminin sana taalluku, ahval ve levazımat-ı ihtiyacatın nisbetindedir. Çünki sebeb ile müsebbeb, kuvvet ile amel arasında münasebet lâzımdır. Fazla noksan olmamalıdır. Senin sana olan şuur ve ilminin nisbeti, Hâlıkın sana olan nazar ve ilmine nisbetle bir kıl gibidir. Binaenaleyh pek cüz'î olan ilim ve şuurunla, Şems-i Ezelî'nin ilim ve nazarına mukabele etmekle gündüz ortasında güneşin altında, güneşin ziyasıyla mübarezeye çıkan ateş böceği gibi olma!" (M.N.140)

3588- Şuur kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Şehidlerin hayatına hiss-i zahiri olan şuurun taalluk etmediği: (2:154)

-Kaderden hazırlanıp gelen azabı, zalimlerin şuur edememeleri: (16:26, 45) (27:50) (39:25)

3589- ŞÜHÛR-U SELASE شهور ثلاثة : Receb, Şaban, Ramazan olarak kamerî takvimde yedinci, sekizinci, dokuzuncu aylardır. *(Bak: Sevab maddesinde 3363.p.)*

"Her hasenenin sevabı başka vakitte on ise, Receb-i Şerif'te yüzden geçer, Şaban-ı Muazzam'da üçyüzden ziyade ve Ramazan-ı Mübarek'te bine çıkar ve cuma gecelerinde binlerle ve Leyle-i Kadir'de otuzbine çıkar. Bu pekçok uhrevî faideler kazandıran ticaret-i uhreviyenin bir kudsî pazarı ve ehl-i hakikat ve ibadet için mümtaz bir meşheridir." (Ş.494)

Şühûr-u selase içinde **Regaib Kandili, Mi'rac Kandili, Berat Kandili ve Kadir Gecesi** olarak dört mübarek kandil gecesi vardır. Bu kandiller hakkında alfabe sırasıyle bir nebze izah verilecektir. Şöyle ki:

3590- Berat Kandili: Arabî Şaban ayının onbeşinci gecesi. Şaban ayı mübarek şuhûr-u selaseden (üç aylardan) olup, onbeşinci gecesi mahlukatın rızıklarına, ömürlerine, amellerine dair taraf-ı İlahîden meleklere talimat verildiği hususunda rivayat-ı sahiha vardır.

"Leyle-i Berat, bütün senede bir kudsi çekirdek hükmünde ve mukadderat-ı beşeriyenin proğramı nev'inden olması cihetiyle Leyle-i Kadr'in kudsiyetindedir. Herbir hasenenin Leyle-i Beratta, herbir amel-i salihin ve herbir harf-i Kur'anın sevabı, yirmibine çıkar. Sair vakitte on ise, şühur-u selasede yüze ve bine çıkar. Ve bu kudsi leyali-i meşhurede onbinler yirmibin veya otuzbinlere çıkar. Bu geceler, elli senelik bir ibadet hükmüne geçebilir. Onun için elden geldiği kadar Kur'anla ve istiğfar ve salavatla meşgul olmak büyük bir kârdır." (Ş.505)

Kur'an (44:3) âyetindeki (Leyle-i Mübareke) bazı müfessirler leyle-i berat'a işarettir, demişlerdir.

3591- Berat Gecesinin mübarekiyet hakkında hadis-i şerifler vardır. Ezcümle İbn-i Mace 5. Kitab-üs Salât'ın 191. babında, Şabanın 15. gecesi rahmet ve mağfiret-i İlahiyenin sema-i dünyaya nüzûlüyle mağfiret isteyenleri mağfur kılınacaklarını müjdeler. Ancak R.E. hadis kitabının 484. sahifesinde de kaydedildiği gibi, dünya hayatını gaye edinen sefihler, bu mağfirete liyakatı kaybedebilirler.

3592- Kadir Gecesi: Rivayetlere istinaden Ramazan Ayı'nın yirmiyedinci gecesi olarak tercih edilmiştir. Kur'an âyetlerini ilk vahiy ile gelmeye başladığı mübarek bir gecedir. Ramazan Ayı'nın diğer herhangi bir gecesinin de Kadir Gecesi olması ihtimali olduğundan Ramazan gecelerini umumen ihya etmek faziletlidir.

3593- (97:1) âyetinde geçen "Kadir, **قدر - يقدر** fiilinini masdarı olarak

esası, güç yetirmek demek olup hükm ü kaza, takdir, şeref ü azamet ve tazyik manalarına gelir. Râzi der ki: Kadr ü kader birdir. Ancak sükûn ile masdar, feth ile isimdir. Leyle-i Kadir denilmesinde de müfessirîn bu ma'nalardan her birine göre bir kaç vecih beyan etmişlerdir:

Birincisi, İbn-i Cerir'in Mücahid'den naklettiği vecihle "hüküm gecesi" demektir ki Sure-i Duhan'da;

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ α اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِىلَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ α

(44:3, 4) buyurulduğu üzere her hakîm emrin, ya'ni takdir-i İlahîden hükmolunmuş umûrun yahut bir çok umûra hâkim büyük muhkem emirlerin fark edildiği, ayırd olunduğu mübarek gece demektir...

İkincisi: Zührî'den mervi olduğu üzere kadir, bizim de kadr ü haysiyet

ta'bir ettiğimiz vecihle "şeref ve azamet" ma'nasında olmasıdır ki, "azamet ve şeref gecesi" demek olur. Çünki خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ dir. (97:3)

Üçüncüsü, tazyik manasına olmasıdır ki, **"tazyik gecesi"** demek olur. Zira o gece inen melaikeye Arz dar gelir denilmiştir. Bu bize şunu ifade eder ki büyük, şerefli vukuatın zuhuru sonundaki hayr ü selâmetin azameti nisbetinde büyük bir şiddet ve tazyik ile alâkadardır. Nitekim Kur'anın nüzûlü de meleğin şiddetli tazyiki ile başlamıştı. Şu halde Leyle-i Kadir'de bu üç mananın üçü de var demektir. Bu surede لَيْلَةُ الْقَدْرِ ünvanının üç def'a zikr edilmiş olması da buna bir işarettir." (E.T.5970)

3594- Bütün Ramazan gecelerini ihya etmeye teşvik etmek hikmetiyle Leyle-i Kadir, Ramazan içinde gizli bırakılmıştır. Bilhassa "aşr-i âhir-i Ramazanda her gece, hususan tek gecelerde Leyle-i Kadr'in bulunmak ihtimali kuvvetli olduğunu Hadis-i Şerif ferman ediyor." (E.L.I.245)

Evet "rivayat-ı sahiha ile "Leyle-i Kadri; nısf-ı âhirde, hususan aşr-ı âhirde arayınız." [298] ferman etmesiyle, bu gelecek geceler, seksen küsur sene bir ibadet ömrünü kazandıran Leyle-i Kadr'in gelecek gecelerde ihtimali pek kavi olmasından istifadeye çalışmak, böyle sevablı yerlerde bir saadettir." (Ş.509)

Ramazanın 27. gecesi için "bir kısım müçtehidler, o geceye Leyle-i Kadr'i tahsis etmişler. Hakiki olmasa da, madem ümmet o geceye o nazarla bakıyor, İnşallah hakiki hükmünde kabule mazhar olur." (Ş.510)

"Bu kudsi gecede elden geldiği kadar sair nafile namazlar gibi tatavvuan namaz kılınabilir." (B.İ.İ.188)

3595- Mi'rac Kandili: Arabî aylardan Receb-i Şerifin yirmiyedinci gecesidir. "Leyle-i Mi'rac'da oniki rek'at nafile namaz kılınması müstahsen görülmüştür. Her iki rek'atında fatiha-i şerife ile başka bir sure okuyarak iki rek'atta bir selâm verilmeli." (B.İ.İ.188)

3596- Regaib Kandili: Arabi aylardan "Receb-i Şerif'in ilk cum'a gecesine "Leyle-i Regaib" denir. Bazı zatların beyanına göre bu gecede Resul-i

298 S.M. ci: 3 14. kitab 40. bab sh: 390

Ekrem Sallallahü Aleyhi Vessellem Efendimiz tecelli-i ef'ale mazhar olup nur-i ef'ale müstağrak olmakla Hak Teala Hazretlerine oniki rek'at namaz kılmıştır. Resul-i Ekrem Efendimizin muhterem valideleri rahmine bu Regaib gecesinde şeref vermiş olduğuna dair olan bir rivayet, pek muvafık görülmemektedir. Çünkü bu gece ile viladet-i Nebeviyeleri arasındaki müddet bunun hilafına şahiddir. Şu kadar var ki, Hazret-i Amine'nin Fahr-i Âlem Efendimizi hamil olduğuna bu geceden itibaren muttali olmuş olması melhuzdur. Maahaza Leyle-i Regaib pek mübarek bir gecedir. Zaten Regaib; nefis, mergub, bahası ağır ve çok atâ ve ihsan manasına olan "ragibe"nin cem'idir. Bu geceyi ibadetle ihyanın sevabı pek çoktur. Fakat bu gecede kılınacak namazın mesnuniyeti, mendubiyeti hakkında kuvvetli bir delil mevcud görülmemektedir. Bu gecede toplanıp regaib namazını cemaatle kılmanın bir bid'at olduğu tasrih edilmektedir. Zaten teravihten başka hiç bir nafile namazının birbirini çağırarak cemaatle kılmak kerahetten halî değildir. Ancak bir yerde bulunan iki-üç zatın bu gibi namazları cemaatle kılmaları caiz görülmüştür." (B.İ.İ.187)

Bediüzzaman Hz.leri, Leyle-i Regaib'in mübarekiyeti hakkında bir mektubunda der ki:

"Kat'iyyen benim kanaatimde bir nevi mu'cize-i Ahmediye olarak, iki aydanberi mütemadiyen kuraklık ve yağmursuzluk, her tarafta daima namazlardan sonra pek çok duaların akim kaldığı ve herkes me'yusiyetten derd-i maişet endişesiyle kalben ağlarken, birden Leyle-i Regaib -bütün ömrümde hiç mislini işitmediğim ve başkalar da işitmediği- üç saatte yüz defa, belki fazla tekrar ile melek-i ra'dın yüksek ve şiddetli tesbihatıyla öyle bir rahmet yağdı ki; en muannide dahi Leyle-i Regaib'in kudsiyetini ve Hazret-i Risalet'in bir derece, bir cihette âlem-i şehadete teşrifinin umum kâinatça ve bütün asırlarda nazar-ı ehemmiyette ve Rahmeten Lil'âlemîn olduğunu isbat etti ve kâinat o geceyi alkışlıyor diye gösterdi." (E.L.I:37)

3597- ŞÜKR شكر : (Şükür) Ni'metleri ihsan edene karşı duyulan memnuniyet ve muhabbet hisleri ve bu hisleri sözlü ifade etmek. *(Bak: Hamd, Nimet, Rızk, Tahdis-i Ni'met)*

3598- Şükür kalb ile, dil ile ve sair beden azalarıyla yapılır. Beden azalarıyla ve duygularla yapılan fiilî ve şuurlu şükür ise, şükrün en ehemmiyetlisi olup şükr-ü örfîyi de tazammun eder. Bu hakikata binaen cihazat-ı insaniyenin ni'metiyetine karşı şükre davet eden âyetler vardır. *(Bak: 1689/1.p.)* Evet

insana ihsan edilen vücud azalarının ve hissiyatın kendilerine has yaratılış gayeleri ve vazifeleri olması, hizmet-i Rabbaniyenin iktizasıdır. O cihazların gayelerinde kullanılması lâzımdır ki hakiki şükür ifa edilmiş olsun. Kur'an (9:111) âyetinin izahında beyan edilen şu mukayeseli hakikat, bu mevzuu en güzel bir şekilde izah eder:

"Meselâ: Akıl bir âlettir. Eğer Cenab-ı Hakk'a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan öyle meşum ve müz'iç ve muacciz bir âlet olur ki: Geçmiş zamanın âlâm-ı hazinanesini ve gelecek zamanın ehval-i muhavvifanesini senin bu biçare başına yükletecek, yümünsüz ve muzır bir âlet derekesine iner. İşte bunun içindir ki: Fâsık adam aklın iz'ac ve tacizinden kurtulmak için galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçar. Eğer Malik-i Hakikisine satılsa ve onun hesabına çalıştırsan; akıl öyle tılsımlı bir anahtar olur ki; şu kâinatta olan nihayetsiz rahmet hazinelerini ve hikmet definelerini açar. Ve bununla sahibini saadet-i ebediyeye müheyya eden bir Mürşid-i Rabbanî derecesine çıkar.

Meselâ: Göz bir hassedir ki ruh bu âlemi o pencere ile seyreder. Eğer Cenab-ı Hakk'a satmayıp belki nefis hesabına çalıştırsan; geçici devamsız bazı güzellikleri, manzaraları seyr ile şehvet ve heves-i nefsaniyeye bir kavvad derekesinde bir hizmetkâr olur. Eğer gözü gözün Sani-i Basirine satsan ve onun hesabına ve izni dairesinde çalıştırsan; o zaman şu göz, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir mütalaacısı ve şu âlemdeki mu'cizat-ı san'at-ı Rabbaniyenin bir seyircisi ve şu Küre-i Arz bahçesindeki rahmet çiçeklerinin mübarek bir arısı derecesine çıkar.

Meselâ: Dildeki kuvve-i zaikayı Fâtır-ı Hakîm'ine satmazsan belki nefis hesabına mide namına çalıştırsan; o vakit midenin tavlasına ve fabrikasına bir kapıcı derekesine iner, sukut eder. Eğer Rezzak-ı Kerim'e satsan; o zaman dildeki kuvve-i zaika rahmet-i İlahiye hazinelerinin bir nazır-ı mahiri ve kudret-i Samedaniye matbahlarının bir müfettiş-i şakiri rütbesine çıkar.

İşte ey akıl dikkat et! Meş'um bir âlet nerede? Kâinat anahtarı nerede? Ey göz, güzel bak! Adi bir kavvad nerede? Kütübhane-i İlahînin mütefennin bir nazırı nerede? Ve ey dil, iyi tad! Bir tavla kapıcısı ve bir fabrika yasakçısı nerede? Hazine-i hassa-i rahmet nazırı nerede?" (S.27) İşte, şükr-ü örfî manasında olan bu tarz hayatı yaşayanlar, manen terakki ederler. *(Bak: 1159, 1968, 1969.p.lar)*

3599- Şükür, kullardan Allah'a yapıldığından, ni'metlerin Allah'ın ihsanı olduğunu izhar ve o ni'metleri gayelerinde istimal etmek manalarını ifade

eder. Allah'dan kullara bakınca da kullara mükâfat ve mücazat manasında kullanılır. *(Bak: Kur'an (4:147) (35:34) (42:23) (64:17)*

Müfessir Elmalılı Hamdi Yazır, (2:152) âyetini tefsir ederken şu izahatı veriyor:

"Size şimdi iki vazife vardır. Birincisi: فَاذْكُرُونِى (2:152) Beni zikrediniz, lâyıkıyla anınız ki, اَذْكُرْكُمْ ben de sizi buna lâyık bir anışla anayım, imdad ve inayetimi idame edeyim. İkincisi: وَاشْكُرُوا لِى وَ لَا تَكْفُرُونِ Bana şükrediniz, ni'metlerime karşı kalben veya lisanen veya bedenen veya hepsiyle birden bana ta'zim ve benim emirlerime itaat ve ni'metlerimi yerine sarf ile intifa eyleyiniz...

Zikir dahi şükür gibi ya lisanî veya kalbî veya bedenî olur.

Zikr-i bedenî; bedenin cevarih ü azasından herbiri memur bulundukları vezaif ile meşgul ve müstağrak olmak ve nehyoldukları şeylerden halî bulunmaktır. Şükür de bu meratibden her biriyle icra edilir. Ancak bunların şükr olması için, şakirin kendisine vasıl olmuş olan ni'meti hissetmesi ve bunları o ni'mete mukabil bir vazife-i ta'zim olarak yapması şarttır. Zikir ise, ni'metin böyle bir kayd-ı vusûlü olmaksızın alel'ıtlak bir muhabbetin, bir aşk-ı kemalin eseridir. Şu halde şükrün zikre atfı, esasen "atf-ül has ale-l âmm" demektir. Lakin her ikisi kayd-ı ni'metten sonra zikredilmiş bulunduğundan burada atf-ı tefsirî kabilinden olur. Böyle olmamak için şükrün şükr-ü örfî manasına hamli daha muvafıktır. O da vasıl olan ni'metlerin hepsini mâhulika-lehine sarfeylemektir. Binaenaleyh her hatve-i terakkide zikir bidayet, şükür bir nihayettir...

Hasılı bidayet-i ubudiyet zikr, nihayet-i ubudiyet şükürdür...

Fakat zikir marifet ile, şükür de nimet ile mütenasib olacaktır. Halbuki hakikat-ı İhaliyeyi bihakkın marifet, O'nu kendisi gibi bilmek demek olacağından, bu mütenahi âlemde kullar için gayr-ı mümkündür.

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ Kezalik niam-ı İlahiye nâmütenahidir. Meselâ bir nefeste, içli dışlı iki nimet mevcuddur. Demek ki, sadece her nefeste iki şükür vacibdir. Bu halde bihakkın eda-i şükür de gayr-ı mümkündür.

مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ Demek ki, bu hitab-ı İlahî karşısında ilk hissedilen şey, acz ve kudret-i Hâlika arz-ı teslimiyettir." (E.T.540-542)

3600- Diğer iki âyet de şöyledir:

"(3:144) وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ Burada, şakirînden murad İslâmda sebat ederek ifa-yı vazife edenlerdir. Bunun için sabitîn veya tai'în ile tefsir edilmiştir." (E.T.1194)

"(3:145) وَسَنَجْزِى الشَّاكِرِينَ O şakirler ki, nimet-i İslâmda sebat edip Allah'ın kendilerine ihsan ettiği kuvvet ü kudreti mâ-hulika-lehi olan taate sarfederek şükrünü eda ederler ve hiçbir mania karşısında bundan inhiraf eylemezler." (E.T.1196)

3601- Hem "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan tekrar ile

اَفَلاَ يَشْكُرُونَ α اَفَلاَ يَشْكُرُونَ α وَسَنَجْزِىالشَّاكِرِينَ α
لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ α بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ α

gibi âyetlerle gösteriyor ki: Hâlik-ı Rahman'ın ibadından istediği en mühim iş şükürdür. Furkan-ı Hakîm'de gayet ehemmiyetle şükre davet eder ve şükür etmemekliği, nimetleri tekzib ve inkâr suretinde gösterip (55:13)

فَبِاَيِّ اٰلَاۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ fermanıyla Sure-i Rahman'da şiddetli ve dehşetli bir surette otuzbir def'a şu âyetle tehdid ediyor. Şükürsüzlüğün, bir tekzib ve inkâr olduğunu gösteriyor.

Evet Kur'an-ı Hakîm nasılki şükrü netice-i hilkat gösteriyor; öyle de Kur'an-ı Kebir olan şu kâinat dahi gösteriyor ki, netice-i hilkat-ı âlemin en mühimmi şükürdür. Çünkü kâinata dikkat edilse görünüyor ki: Kâinatın teşkilâtı şükrü intac edecek bir surette, her bir şey bir derece şükre bakıyor ve ona müteveccih oluyor. Güya şu şecere-i hilkatin en mühim meyvesi, şükürdür. Ve şu kâinat fabrikasının çıkardığı mahsulatın en âlâsı, şükürdür.

Çünki hilkat-ı âlemde görüyoruz ki; mevcudat-ı âlem bir daire tarzında

teşkil edilip içinde nokta-i merkeziye olarak hayat halkedilmiş. Bütün mevcudat hayata bakar, hayata hizmet eder, hayatın levazımatını yetiştirir. Demek kâinatı halkeden zat, ondan o hayatı intihab ediyor.

Sonra görüyoruz ki, zihayat âlemlerini bir daire suretinde icad edip insanı nokta-i merkeziyede bırakıyor. Adeta zihayatlardan maksud olan gayeler onda temerküz ediyor; bütün zihayatı onun etrafına toplayıp ona hizmetkâr ve müsahhar ediyor, onu onlara hâkim ediyor. Demek Hâlik-ı Zülcelal, zihayatlar içinde insanı intihab ediyor, âlemde onu irade ve ihtiyar ediyor.

3602- Sonra görüyoruz ki: Âlem-i insaniyet de, belki hayvan âlemi de bir daire hükmünde teşkil olunuyor ve nokta-i merkeziyede rızık vaz'edilmiş. Bütün nev'-i insanı ve hatta hayvanatı rızka adeta taaşşuk ettirip, onları umumen rızka hâdim ve müsahhar etmiş. Onlara hükmeden rızıktır. Rızkı da o kadar geniş ve zengin bir hazine yapmış ki, hadsiz ni'metleri camidir. Hatta rızkın çok envaıından yalnız bir nev'inin tatlarını tanımak için, lisanda kuvve-i zaika namında bir cihaz ile mat'umat adedince manevî ince ince mizancıklar konulmuştur. Demek kâinat içinde en acib, en zengin, en garib, en şirin, en cami', en bedi' hakikat, rızıktadır.

3603- Şimdi görüyoruz ki: Herşey nasılki rızkın etrafında toplanmış, ona bakıyor; öyle de rızık dahi bütün envaiyle manen ve maddeten, halen ve kalen şükür ile kaimdir, şükür ile oluyor, şükrü yetiştiriyor, şükrü gösteriyor. Çünki rızka iştiha ve iştiyak, bir nevi şükr-ü fıtrîdir. Ve telezzüz ve zevk dahi gayr-ı şuurî bir şükürdür ki, bütün hayvanatta bu şükür vardır. Yalnız insan, dalalet ve küfür ile o fıtrî şükrün mahiyetini değiştiriyor, şükürden şirke gidiyor...

Altıncı Söz'de beyan edildiği gibi: Lisandaki kuvve-i zaika, Cenab-ı Hak hesabına yani manevî vazife-i şükraniye ile rızka müteveccih olduğu vakit, o dildeki kuvve-i zaika, rahmet-i bînihaye-i İlahiyenin hadsiz matbahlarına şakir bir müfettiş, hamid bir nazır-ı âlikadr hükmündedir. Eğer nefis hesabına olsa, yani rızkı in'am edenin şükrünü düşünmeyerek müteveccih olsa; o dildeki kuvve-i zaika, bir nazır-ı âlikadr makamından, batın fabrikasının yasakçısı ve mide tavlasının bir kapıcısı derecesine sukut eder.

Nasıl rızkın şu hizmetkârı, şükürsüzlük ile bu dereceye sukut eder; öyle de, rızkın mahiyeti ve sair hademeleri dahi sukut ediyorlar. En yüksek makamdan, en edna makama inerler. Kâinat Hâlikının hikmetine zıd ve muhalif bir vaziyete düşerler.

3604- Şükrün mikyası kanaattır ve iktisaddır ve rızadır ve memnuniyettir. Şükürsüzlüğün mizanı hırstır ve israftır, hürmetsizliktir, haram-helal demeyip ratsgeleni yemektir. Evet hırs şükürsüzlük olduğu gibi, hem sebeb-i mahrumiyettir, hem vasıta-i zillettir...

Hem şükrün envaı var. O nevilerin en camii ve fihriste-i umumiyesi, namazdır.

3605- Hem şükür içinde safi bir iman var; halis bir tevhid bulunur. Çünkü bir elmayı yiyen ve elhamdülillah diyen adam, o şükür ile ilan eder ki: "O elma doğrudan doğruya Dest-i Kudret'in yadigarı ve doğrudan doğruya Hazine-i Rahmet'in hediyesidir" demesi ile ve itikad etmesi ile her şeyi -cüz'î olsun, küllî olsun- onun Dest-i Kudret'ine teslim ediyor. Ve her şeyde rahmetin cilvesini bilir. Hakiki bir imanı ve halis bir tevhidi, şükür ile beyan ediyor.

3606- İnsan-ı gafil, küfran-ı nimet ile ne derece hasarete düştüğünü; çok cihetlerden yalnız bir vechini söyleyeceğiz. Şöyle ki: Lezzetli bir nimeti insan yese, eğer şükür etse; o yediği nimet, o şükür vasıtasıyla bir nur olur, uhrevî bir meyve-i Cennet olur. Verdiği lezzet ile Cenab-ı Hakk'ın iltifat-ı rahmetinin eseri olduğunu düşünmekle, büyük ve daimî bir lezzet ve zevk veriyor. Bu gibi manevî lübleri ve hülasaları ve manevî maddeleri ulvi makamlara gönderip; maddî ve tüflî (posa) ve kışrî -yani vazifesini bitiren ve lüzümsuz kalan- maddeleri füzulat olup; aslına, yani anasıra inkılab etmeğe gidiyor.

Eğer şükür etmezse; o muvakkat lezzet, zeval ile bir elem ve teessüf bırakır ve kendisi dahi kazurat olur. Elmas mahiyetindeki nimet, kömüre kalbolur. Şükür ile, zail rızıklar; daimî lezzetler, baki meyveler verir. Şükürsüz nimet, en güzel bir suretten çirkin bir surete döner. Çünkü o gafile göre rızkın akıbeti, muvakkat bir lezzetten sonra, füzulattır...

3607- Enva-ı zihayat içinde en ziyade rızkın envaına muhtaç insandır. Cenab-ı Hak insanı bütün esmasına cami' bir ayine ve bütün rahmetinin hazinelerinin müddeharatını tartacak, tanıyacak cihazata malik bir mu'cize-i Kudret ve bütün esmasının cilvelerinin vaziyetlerinin inceliklerini mizana çekecek âletleri havi bir Halife-i Arz suretinde halk etmiştir. Onun için hadsiz bir ihtiyaç verip, maddî ve manevî rızkın hadsiz envaına muhtaç etmiştir. İnsanı, bu camiiyete göre en âlâ bir mevki olan Ahsen-i Takvim'e çıkarmak vasıtası, şükürdür. Şükür olmazsa, esfel-i safilîne düşer; bir zulm-ü azîmi irtikâb eder." (M.364-367)

3608- "Nimetler, Mün'im-i Kerim'in taahhüdü altındadır. Senin işin, onun sofra-i ihsanından yeyip içmekle şükretmektir. Şükürde bir zahmet yoktur. Bilakis nimetin lezzetini arttırır. Çünki şükür, nimette in'amı görmek demektir. İn'amı görmek, nimetin zevalinden hasıl olan elemi def'eder. Zira nimet zail olduğundan Mün'im-i Hakiki onun yerini boş bırakmaz, misliyle doldurur ve teceddüdünden lezzet alırsın. Evet (10:10)

وَاٰخِرُ دَعْوَيهُمْ اَنِالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ olan âyet-i kerime, hamdin ayn-ı lezzet olduğuna delalet eder. Çünki hamd, in'am şeceresini, nimet semeresinde gösterir. Ve bu vesile ile zeval-i nimetin tasavvurundan hasıl olan elem zail olur. Çünki şecerede çok semere vardır, biri giderse ötekisi yerine gelir. Demek hamd, ayn-ı lezzettir." (M.N.122)

3609- "Sure-i Rahman'da âyat-ı tenziliyenin makta'larındaki (55:53) فَبِاَيِّ اٰۤءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ âyeti, mütenevvi' ve muhtelif tekvinî âyetlere işaret ederek tekrar edilmesi gösteriyor ki, cin ve insin ekser isyanları ve tuğyanlarının en şiddetlisi ve küfranlarının en büyüğü; nimette in'amı görmemek ve Mün'im-i Hakiki'den gaflet etmek ve nimetleri esbab ve tesadüflere isnad etmekten geliyor. Ve böylece Allah'ın nimetlerini tekzib ve inkâra kadar gidiyorlar. Öyle ise ehl-i iman için; ona kasdî olarak gelen herbir nimete başlarken, "Bismillah" demesi lâzımdır. Yani ben Cenab-ı Hakk'ın ismiyle ve hesabıyla alıyorum, vesait hesabına değil. Öyle ise şükür ve minnet yalnız onundur." (M.Nu.190)

3610- Şükür hakkında âyetlerden birkaç not:

-Şeytanın insanları aldatıp şükürden alıkoymasıyla ekser insanların şükürsüz olduğu: (7:17) (40:60)

-İçtimaî hayat şartlarının müsbet olması ve ferdin şükr-ü örfîye uygun yaşaması halinde, çekirdek gibi insanın da istidadat-ı ruhiyesinin neşv ü nema bulacağı hakikatına bir misal: (7:58)

-Şükrün tevhid hakikatını tazammun ettiğine işaret: (12:38) Zira şükür bütün iyiliklerin ve bu iyilikleri intac eden kâinat nizamının yalnız Allah'ın eseri olduğuna inanmayı zaruri kılar. (Bak: Kur'an (25:62) ve Delil-i İnayet)

-Şükür gerek vehben, gerek kesben sahib olunan ni'metlerin artmasına vesiledir: (14:7)

-Vücud azalarının şükrü: (16:78) (23:78) (67:23) (Bak: 1689/1.p.)

-Ni'met ve ihsanat-ı Rabbaniyenin -şükür ve küfran cihetinde- tazammun ettiği imtihan sırrı: (27:40)

-İlm-i hikmet ni'metinin fikrî ve amelî şükürle münasebettarlığı: (31:12)

-Ebeveyne şükür (Şeriattaki şartlara göre hukuklarına riayet etmek): (31:14)

-İyilik edenin karşılık ve şükür beklememesi: (76:9)

T

3611- TAADDÜD-Ü ZEVCAT تعدّد زوجا : Bir kaç kadınla evlilik hali.

Kur'an (4:3) âyetiyle taaddüd-ü zevcatın, yani aynı zamanda en çok dört kadınla evli olmanın cevazını bildirirken, çok evliliğin mahzurlarını önleyen ve fıkıh lisanında (kasm) tabir edilen zevceler arasında adalet, müsavat ve sair şartları da vaz'etmiştir. Bu şartlar fıkıh kitablarında (Meselâ: Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhıye Kamusu 2.Cild 169. sahifedeki bölümde olduğu gibi) beyan ve tafsil edilmiştir. Bu şartlara gücü yetmeyenlere, bir kadınla iktifa etmeleri emredilmiştir. Buna da gücü yetmez veya normal evlilik şartları bulunmazsa, mücerred kalıp sabretmeleri tavsiye edilir. *(Bak: Bekâr)*

Kur'an (4:129) âyetinde ve zevceler arasında adaletli olmanın pek müşkil olduğu bildirilerek, çok evliliğin mes'uliyetine dikkat çekilir.

3612- Bununla beraber çok evlilik bazı içtimaî veya ferdi ahvelde bir çıkış yolu olarak da ortaya çıkar. Bu hikmeti nazara almayan "medeniyet, taaddüd-ü ezvacı kabul etmiyor. Kur'anın o hükmünü, kendine muhalif-i hikmet ve masalahat-ı beşeriyeye münafi telakki eder. Evet eğer izdivacdaki hikmet, yalnız kaza-yı şehvet olsa, taaddüd bilakis olmalı. Halbuki hatta bütün hayvanatın şehadetiyle ve izdivac eden nebatatın tasdikiyle sabittir ki; izdivacın hikmeti ve gayesi, tenasüldür. Kaza-yı şehvet lezzeti ise, o vazifeyi gördürmek için rahmet tarafından verilen bir ücret-i cüz'iyedir. Madem hikmeten, hakikaten izdivaç nesil içindir, nev'in bekası içindir. Elbette bir senede yalnız bir defa tevellüde kabil ve ayın yarısında kabil-i telakkuh olan ve elli senede ye'se düşen bir kadın, ekseri vakitte ta yüz seneye kadar kabil-i telkih bir erkeğe kâfi gelmediğinden, medeniyet pek çok fahişehaneleri kabul etmeye mecburdur." (S.409)

3613- Sual: "Taaddüd-ü zevcat ve esir ve köle gibi *(Bak: Köle)* bazı mesaili, bazı ecnebiler serrişte ederek, medeniyet nokta-i nazarında şeriata bazı evham ve şübehatı irad ediyorlar.

Cevab: Şimdilik mücmelen bir kaide söyleyeceğim. Tafsilini müstakil bir risale ile beyan etmek fikrindeyim.

İşte İslâmiyet'in ahkâmı iki kısmıdır:

Birisi: Şeriat ona müessistir, bu ise hüsn-ü hakikî ve hayr-ı mahzdır.

İkincisi: Şeriat, muaddildir. Yani gayet vahşi ve gaddar bir suretten çıkarıp, ehven-i şer ve muaddel ve tabiat-ı beşere tatbiki mümkün ve tamamen hüsn-ü hakikîye geçebilmek için zaman ve zeminden alınmış bir surete ifrağ etmiştir. Çünki birden tabiat-ı beşerde umumen hüküm-ferma olan bir emri birden ref' etmek, bir tabiat-ı beşeri birden kalbetmek iktiza eder. Binaenaleyh şeriat vâzı-ı esaret değildir, belki en vahşi suretten böyle tamamen hürriyete yol açacak ve geçebilecek surete indirmiştir, tadil etmiştir. Hem de dörde kadar taaddüd-ü zevcat tabiata, akla, hikmete muvafık olmakla beraber şeriat bir taneden dörde çıkarmamış, belki sekiz-dokuzdan dörde indirmiştir. Bahusus taaddüdde öyle şerait koymuştur ki; ona müraat etmekle hiçbir mazarrata müeddi olmaz. Bazı noktada şer olsa da ehven-i şerdir. Ehven-i şer ise bir adalet-i izafiyedir. Heyhat!.. Âlemin her halinde hayr-ı mahz olamaz." (Mün.74)

3614- Bazı muarızlar tarafından, garazen tenkid mevzuu yapılan Resul-i Ekrem'in (A.S.M.) Zeyneb'i tezevvücü hakkında, Bediüzzaman'dan bir talebesinin istizahı ve üstadının verdiği cevab:

""Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ın Zeyneb-i tezevvücünü; eski zaman münafıkları gibi, yeni zamanın ehl-i dalaleti dahi medar-ı tenkid buluyorlar, nefsanî, şehevanî telakki ediyorlar." diyorsunuz.

Elcevab: Yüzbin def'a hâşâ ve kellâ! O damen-i muallaya şöyle pest şübehatın eli yetişmez. Evet onbeş yaşından kırk yaşına kadar hararet-i gariziyenin galeyanı hengâmında ve hevesat-ı nefsaniyenin iltihabı zamanında, dost ve düşmanın ittifakıyla kemal-i iffet ve tamam-ı ismet ile Hadicetül Kübra (R.A.) gibi ihtiyarca bir tek kadın ile iktifa ve kanaat eden bir zatın kırktan sonra, yani hararet-i gariziye tevakkufu hengâmında ve hevesat-ı nefsaniyenin sükûneti zamanında kesret-i izdivac ve tezevvücatı, bizzarure ve bilbedahe nefsanî olmadığını ve başka ehemmiyetli hikmetlere müstenid olduğunu, zerre kadar insafı olana isbat eder bir hüccettir.

O hikmetlerden birisi şudur ki: Zat-ı Risalet'in akvali gibi, ef'al ve ahvali ve etvar ve harekâtı dahi menabi-i din ve şeriattır ve ahkâmın me'hazleridir. Şıkk-ı zahirîsine sahabeler hamele oldukları gibi, hususi dairesindeki mahfî ahvalatından tezahür eden esrar-ı din ve ahkâm-ı şeriatın hameleleri ve ravileri de, Ezvac-ı Tahirat'tır ve bilfiil o vazifeyi ifa etmişlerdir. Esrar ve

ahkâm-ı dinin hemen yarısı, belki onlardan geliyor. Demek bu azîm vazifeye, birçok ve meşrebce muhtelif Ezvac-ı Tahirat lâzımdır.

3615- Gelelim Hazret-i Zeyneb'in tezevvücüne: Yirmibeşinci Söz'ün Birinci Şu'lesinin Üçüncü Şuaının misallerinden olan (33:40)

مَاكَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخاتَمَ النَّبِيّينَ

âyetine dair şöyle yazılmış ki: İnsanların tabakatına göre birtek âyet, müteaddid vücuhlarla, herbir tabakanın fehmine göre bir mana ifade ediyor. Bir tabakanın şu âyetten hisse-i fehmi şudur ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın hizmetkârı veya "oğlum" hitabına mazhar olan Zeyd (R.A.), rivayet-i sahiha ile itirafına binaen, izzetli zevcesini kendine manen küfüv bulmadığı için tatlik etmiş. Yani Hazret-i Zeyneb, başka yüksek bir ahlâkta yaratılmış ve bir peygambere zevce olacak fıtratta olduğunu, Zeyd ferasetle hissetmiş ve kendisini ona zevc olacak fıtratta kendine küfüv bulmadığından, manevî imtizaçsızlığa sebebiyet verdiği için tatlik etmiştir. Allah'ın emriyle Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm almış; yani (33:37) زَوَّجْنَاكَهَا nın işaretiyle, o nikah, bir akd-i semavî olduğuna delaletiyle, hârikulâde ve örf ve muamelat-ı zahiriye fevkinde, sırf kaderin hükmüyledir ki Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, o hükm-ü kadere inkıyad göstermiştir ve mecbur olmuştur. Nefis arzusuyla değildir. Şu kader hükmünün de ehemmiyetli bir hükm-ü şer'î ve mühim bir hikmet-i ammeyi ve şümullü bir maslahat-ı umumiyeyi tazammun eden

لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ (33:37) âyet-i kerimesinin işaretiyle: Büyüklerin küçüklere "oğlum" demeleri zıhar mes'eleleri gibi, yani karısına "anam gibisin" dese haram olduğu gibi değildir ki, ahkâm onunla değişsin! Hem büyüklerin raiyetlerine ve peygamberlerin ümmetlerine pederane nazar ve hitabları, vazife-i risalet itibariyledir; şahsiyet-i insaniye itibariyle değildir ki onlardan zevce almak uygun düşmesin?

3616- İkinci bir tabakanın hisse-i fehmi şudur ki: Bir büyük âmir, raiyetine pederane bir şefkat ile bakar. Eğer o âmir, zahirî ve batınî bir padişah-ı ruhanî olsa; merhameti pederin yüz def'a şefkatinden ileri gittiği için, raiyetinin efradı onun hakiki evladı gibi ona peder nazarıyla bakarlar. Peder nazarı ise, zevc nazarına inkılab edemediğinden ve kız nazarı da zevce nazarına kolayca değişmediğinden, efkâr-ı ammede, Peygamber'in mü'minlerin kızla-

rını alması şu sırra uygun gelmediği için, Kur'an o vehmi def' maksadıyla der: "Peygamber rahmet-i İlahiye hesabıyla size şefkat eder, pederane muamele eder ve risalet namına siz onun evladı gibisiniz. Fakat şahsiyet-i insaniye itibariyle pederiniz değildir ki, sizden zevce alması münasib düşmesin? Ve sizlere "oğlum" dese, ahkâm-ı şeriat itibariyle siz onun evladı olamazsınız!.." (M.27)

3617- TAASSUB تعصّب : (Fr. Fanatisme: Fanatizm) Bir fikir, inanç ve cereyan gibi mevzularda cahilane, hissî ve aşırı taraftarlık ve bağlılılk. Muhalif fikirlere tahammülsüzlük.

Taassub yalnız dinde değil, siyasette, dinsizlikte ve ideolojik cereyanlarda da vardır. Hatta en şiddetli taassub, dinsizlikte görülür.

Dinde, ilim ve mantıkla hakkaniyeti isbat olunmuş bir hakikatın müdafaası ve o yolda gösterilen ısrar ve tarafgirlik, salabet-i diniyedir, asla taassub değildir. Eğer buna taassub denilecekse, müsbet taassub demek gerektir. Kur'an (2:170) âyetinde ve diğer mümasil âyetlerde bildirilen yani "atalardan kalma" dedikleri irticaî inançlara ve -bu âyetten önceki âyetlerden de anlaşıldığı gibi- dalalet öncüleri olan müstebid başların nefsanî zevkler yolunda uydurdukları hayat şekline ve âdetlerine gösterdikleri ısrar ve hakka muhalefette inad, irticaî ve nefsanî bir taassubdur. *(Bak: İrtica)*

3618- İşte bu tarz taassubu bulunan "ehl-i bid'a diyorlar ki: "Bu taassubu dinî, bizi geri bıraktı. Bu asırda yaşamak, taassubu bırakmakla olur. Avrupa, taassubu bıraktıktan sonra terakki etti?.."

Elcevab: Yanlışsınız ve aldanmışsınız veya aldatıyorsunuz. Çünki Avrupa dinine mutaassıptır. Hatta bir adi Bulgar'a veya bir nefer-i İngiliz'e veya bir serseri Fransız'a "Sarık sar. Sarmazsan hapse atılacaksın" denilse, taassupları muktezasınca diyecek: "Hapse değil, öldürseniz bile dinime ve milliyetime bu hakareti yapmayacağım!..!

3619- Hem tarih şahiddir ki; ehl-i İslâm ne vakit dinine tam temessük etmiş ise, o zamana nisbeten terakki etmiş. Ne vakit salabeti terketmişse, tedenni etmiş. Hristiyanlık ise bil'akistir. Bu da, mühim bir fark-ı esasîden neş'et etmiş.

3620- Hem İslâmiyet, sair dinlere kıyas edilmez. Bir müslüman, İslâmiyetten çıksa ve dinini terketse, daha hiçbir peygamberi kabul edemez:

belki Cenab-ı Hakk'ı dahi ikrar edemez ve belki hiçbir mukaddes şeyi tanımaz; belki kendinde kemalâta medar olacak bir vicdan bulunmaz, tefessüh eder. Onun için İslâmiyet nazarında, harbî kâfirin hakk-ı hayatı var. Hariçte olsa müsalaha etse, dahilde olsa cizye verse; İslâmiyetçe hayatı mahfuzdur. Fakat mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Çünki vicdanı tefessüh eder, hayat-ı içtimaiyeye bir zehir hükmüne geçer. Halbuki Hristiyanın bir dinsizi, yine hayat-ı içtimaiyeye nâfi' bir vaziyette kalabilir. Bazı mukaddesatı kabul eder ve bazı peygamberlere inanabilir ve Cenab-ı Hakk'ı bir cihette tasdik edebilir.

3621- Acaba bu ehl-i bid'a ve doğrusu ehl-i ilhad, bu dinsizlikte hangi menfaati buluyorlar? Eğer idare ve asayişi düşünüyorlarsa; Allah'ı bilmeyen dinsiz on serserinin idaresi ve şerlerini def'etmesi, bin ehl-i diyanetin idaresinden daha müşküldür. Eğer terakkiyi düşünüyorlarsa; öyle dinsizler idare-i hükümete muzır oldukları gibi terakkiye dahi mani'dirler. Terakki ve ticaretin esası olan emniyet ve asayişi kırıyorlar. Doğrusu onlar, meslekçe tahribatçıdırlar. Dünyada en büyük ahmak odur ki, böyle dinsiz serserilerden terakki ve saadet-i hayatiyeyi beklesin. Böyle ahmaklardan mühim bir mevkii işgal eden birisi demiş ki: "Biz, Allah Allah diye diye geri kaldık. Avrupa, top tüfek diye diye ileri gitti."

"Cevab-ül ahmak-es sükût" kaidesince, böylelere karşı cevab, sükûttur. Fakat bazı ahmakların arkasında bedbaht âkıller bulunduğundan deriz ki:

Ey biçareler! Bu dünya bir misafirhanedir. Her günde otuzbin şahid, cenazeleriyle "El-mevtü hak" hükmünü imza ediyorlar ve o davaya şehadet ediyorlar. Ölümü öldürebilir misiniz? Bu şahidleri tekzib edebilir misiniz? Madem edemiyorsunuz; mevt, Allah Allah dedirtir. Sekeratta Allah Allah yerine, hangi topunuz, hangi tüfeğiniz zulümat-ı ebedîyi o sekerattakinin önünde ışıklandırır, ye's-i mutlakını ümit-i mutlaka çevirebilir?.. Madem ölüm var, kabre girilecek, bu hayat gidiyor, baki bir hayat geliyor. Bir defa top tüfek denilse; bin def'a Allah Allah demek lâzım gelir.

Hem Allah yolunda olsa; tüfek de Allah der, top da Allahü Ekber diye bağırır, Allah ile iftar eder, imsak eder." (M.437-439)

3622- "Evet İslâmiyetin şe'ni metanet, sebat, iltizam-ı hak olan salabet-i diniyedir. Yoksa cehilden, adem-i muhakemeden neş'et eden taassub değildir. Bence taassubun en dehşetlisi, bazı Avrupa mukallidllerinde ve dinsizlerinde bulunur ki; sathî şüphelerinde muannidane ısrar gösteriyorlar. Bürhan ile temessük eden ülemanın şanı değildir." (Mün.81)

3622/1- TABERÎ طبري : "Ebu Cafer Muhammed ibn-i Cerir-it Taberiyy-il Amülî, pek meşhur bir âlimdir. Yirmi yaşına kadar kendi vatanında ikamet edip bir çok şeyler okumuş, öğrenmiş, sonra da sair bir kısım İslâm mütefekkirleri gibi malumatına küşayiş vermek, İslâm ülkesinin yüksek âlimleriyle görüşmek için seyahata çıkmış. Müslümanların ilm ü irfan merkezlerini ziyaret etmiş, bahusus Kûfe, Rey, Suriye, Mısır taraflarını gezip dolaşmış, nihayet Bağdad'a giderek orada tavattun eylemiş, tedris ile, kıymetli eserlerini tahrir ile iştigal eylemiştir.

İbn-i Cerir pek büyük bir müfessirdir. Yazmış olduğu tefsir bînazirdir. "Tezkiret-ül Huffaz" da deniliyor ki: Tefsir-i Taberî'nin bir misli daha tasnif edilmemiştir.

İbn-i Cerir, büyük bir muhaddistir. Binlerce ehadis-i şerife ile hâfızasını tezyin etmişti. Ve binlerce ehadis-i Nebeviyeyi kitablarında rivayet etmiştir. Fakat bu mübarek hadisleri böyle yalnız bilip yazmakla kalmamış, onların hükümlerine de bihakkın vâkıf bulunmuştur. Onların mertebelerini lâyıkıyla idrak etmiş, onların ilel ü esbabına tamamıyla muttali olup hangisinin racih, hangisinin daha kuvvetli olduğunu tayine de pek güzel muktedir bulunmuştur. Bu cihetledir ki İbn-i Cerir merhum, aynı zamanda büyük bir fakihtir, bütün mezahib-i fıkhiyeye vâkıftır. Bununla beraber kendisi de fıkıhda, İslâm hukukunda kuvvetli bir mezheb sahibidir. Yalnız taklid ile, başkalarının istinbat etmiş olduğu mesaili hıfzetmekle iktifa etmemiş, kanaatine, ilmî tetebbuatına istinad ederek bir kısım mes'elelerde sair müctehidlerden ayrılmış, teferrüd etmiş, kendisi de İslâm dünyasının başlı başına ilmen, dinen mübeccel bir imamı olmuştur.

İbn-i Cerir büyük bir müverrihdir. Bu zat, kâinatın umumi bir tarihini yazmış, hilkatten itibaren Hicret-i Nebeviyenin (302) tarihine kadar olan vakıaları muntazam bir surette zabt etmiştir.

"Tarih-i Taberî", "Tarih-i Caferî", "Ahbar-ür Rüsuli ve-l Mülk" adlarıyla da yad olunan bu kitab, tarihî eserler arasında müstesna bir mevkii haizdir. Kıdemi, mevsukiyyeti, münekkahiyyeti ve mündericatının vüs'ati itibarı ile pek kıymetli bulunmakta, müverrihler için mühim bir me'haz teşkil etmektedir.

Bu tarih kitabının evvela Farisî olan muhtasar tercemesi Fransızca'ya nakledilerek Avrupa'da tab ve neşredilmiş, bilahare asıl kendisi de büyük bir

itina ile (1879-1900) tarihlerinde Leyd=Leyde'de tab' olunmuştur. Bunun Almanca tercümesi ile (1879) tarihinde yine Leyd'de basılmıştır. Bu tarih kitabının Arabça Mısır matbuu onbir cilttir. Buna "Ureb ibn-i Said-il Kurtubî" nin yazmış olduğu zeyl de oniki cild olarak tab' edilmiştir.

Filhakika bu muazzam edib, yüksek bir seciyye, bir ferag-ı kalb sahibi idi. Babasının Taberistan'da bıraktığı mirastan hissesine düşen miktar ile maişetini temin eder, ümeranın atiyelerini kabul etmezdi. Hakanî, vezir olunca bu zata büyük bir atiyye vermek istemişti. Fakat bu âlicenab zat, bunu kabul etmedi. Asahabı kendisini muaheze etmek istediler, "Bunu kabul etmeli idin, bunda senin için sevab var idi, münderis olan bir sünneti ihya etmiş olurdun." dediler. Bu müteverri' âlim ise; "Ben bunu kabul edecek olsaydım, siz beni men' etmeli idiniz, böyle yapacağınızı zannederdim" tarzında mukabelede bulundu.

İbn-i Cerir, Hi. 224 tarihinde Taberistan'ın Amül şehrinde doğmuş, 310 senesinde Bağdad'da vefat etmiştir." (H.İ. ci:1, sh: 430-433)

3623- TABİAT طبيعة : (Tabia) Yaratılış, huy, karakter. *Âlem ve içindekiler. Şeriat-ı fıtriyye. Hâdiselerin ve varlıkların bağlı olduğu kanunlar. Allah tabiatı yarattığı ve varlıkların nasıl hareket edeceğini kanunlarıyla ve emirleriyle tayin ettiği halde, Allah'ı inkâr edip "tabiat yapıyor" diyenler büyük bir sapıklık içindedirler. Tabiatta hiçbir şey kendi başına hür değildir. Herşey Allah'ın emirlerine bağlıdır. Oksijenle hidrojen, Allah'ın emrine yani koyduğu kanuna göre birleşir ve bu kanuna göre bir birleşim (su) meydana gelir. Işık, hangi eğimle gelirse o eğimle akseder. Bunu değiştiremez. Çünki Allah'ın emri böyledir ve ona uyar. İki cisim birbirini kütleleriyle doğru ve aradaki mesafe ile ters orantılı olarak çeker, başka türlü davranamaz. (O.A.L.) *(Bak: Âdetullah, Zerre) (Tabiatçılık fikrini çürüten delillerden nümuneler, bak: 232. p. ve devamı)*

3624- "Her şeyi tabiat iktiza ediyor, tabiat yapıyor" deyip Allah'ı inkâr etmek isteyenlere kısa bir cevap:

"Eğer mevcudatta, hususan zîhayatta görünen basîrane, hakîmane olan san'at ve icad, Şems-i Ezelî'nin kalem-i kader ve kudretine verilmezse, belki kör, sağır, düşüncesiz olan tabiata ve kuvvete isnad edilse lâzım gelir ki; tabiat, icad için herşeyde hadsiz manevî makine ve matbaaları bulundursun; veyahud herşeyde, kâinatı halk ve idare edecek bir kudret ve hikmet

dercetsin. Çünki nasıl şemsin cilveleri ve akisleri, zemin yüzündeki zerrecik cam parçalarında ve katrelerde görünüyor. Eğer o misalî ve aksî güneşçikler, semadaki tek güneşe isnad edilmese, lâzım gelir ki; bir kibrit başı yerleşmeyen bir zerrecik cam parçasında tabiî, fıtrî ve güneşin hasiyetlerine mâlik, zahiren küçük, manen çok derin bir güneşin haricî vücudunu kabul ederek, zerrat-ı zücaciye adedince tabiî güneşleri kabul etmek lâzım geldiği gibi.. -aynen bu misal gibi- mevcudat ve zîhayat doğrudan doğruya Şems-i Ezelî'nin cilve-i esmasına verilmezse, herbir mevcudda, hususan herbir zîhayatta hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı, bir kuvveti, âdeta bir ilahı içinde kabul etmek lâzım gelir. Bu tarz-ı fikir ise, kâinattaki muhalatın en bâtılı, en hurafesidir. Hâlık-ı Kâinat'ın san'atını, mevhum, ehemmiyetsiz, şuursuz bir tabiata veren insan, elbette yüz defa hayvandan daha hayvan, daha şuursuz olduğunu gösterir." (L.182) *(Tabiiyyunun batıl, garib anlayışlarını tasvir eden iki misal, bak: 116, 117.p.lar)*

3625- "Tabiat, bir san'at-ı İlahiyedir, sani' olamaz. Bir kitab-ı Rabbanîdir, kâtip olamaz. Bir nakıştır, nakkaş olamaz. Bir defterdir, defterdar olamaz. Bir kanundur, kudret olamaz. Bir mistardır, masdar olamaz. Bir kabildir, münfail olur; fail olamaz. Bir nizamdır, nazım olamaz. Bir şeriat-ı fıtriyedir, şari olamaz." (L.342)

3626- "Sual: Onların daima iftiharla bahsettikleri tabiat, nevamis ve kuva nedir ki, kendilerini onlarla iknaa çalışıyorlar?

Cevab: Tabiat dedikleri şey, bir matbaadır, tabi' değildir. Tabi' ancak kudrettir. Kanundur, kuvvet değildir. Kuvvet, ancak kudrettedir. Yahut nasılki bildiğimiz şeriat, insanlardan sudur eden ef'al-i ihtiyariyeyi bir nizam ve bir intizam altına alıp tahdid eden kaidelerin hülasasıdır veya devletin işlerini tanzim eden nizamların, düsturların, kanunların mecmuasıdır. Kezalik tabiat denilen şey de, âlem-i şehadetin uzuvlarından ve eczalarından sudur eden ef'al arasında bir nizam ve bir intizamı ika' eden İlahî bir şeriat-ı fıtriyedir. Binaenaleyh şeriat ile devlet nizamı, makul ve itibarî emirlerden oldukları gibi, tabiat dahi itibarî bir emir olup, hilkatte yani yaratılışta cari olan âdetullahtan ibarettir.

Amma tabiatın bir mevcud-u haricî olduğunu tevehhüm etmek, bir fırka askerin, idman ve talim esnasında yaptıkları o muntazam hareketlerini gören bir vahşinin, "Aralarındaki o nizamı idare edip birbiriyle bağlayan ip gibi bir şey mevcuttur" diye vahşice ettiği vehme benzer. Binaenaleyh vicdanı ve aklı vahşi olan bir adam, sathî ve tebeî bir nazarla, devam ve istimrarını muhafaza eden tabiatın müessir bir mevcud-u haricî olduğuna ihtimal verebilir.

Hülasa: Tabiat, Allah'ın san'atı ve şeriat-ı fıtriyesidir. Nevamis ise, onun mes'eleleridir. Kuva dahi, o mes'elelerin hükümleridir." (İ.İ.90)

3627- TA'BİR تعبير : (Tabir) İfade, anlatma. Söz. Manası olan söz. *Deyim. Terim. *Rüya yorma. *(Ubur'dan) Herhangi bir şeyden ve hâdiseden, başka bir hak ve faydalı manaya geçmek, intikal etmek ve ibretlendirmek ve ders almak. *(Bak: İbret)*

3628- TA'DİL-İ ERKÂN تعديلِ أركان : Fık: Namazın bütün rükünlerini, usulüne uygun şekilde yerine getirerek ve namazın tertib ve düzeninin hakkını vererek kılmak. Meselâ: "Secdeyi sükûnetle yerine getirmek ve iki secde arasında bir tesbih miktarı duracak kadar oturmak. Kıyamda ve rüku'dan sonraki kıyamda sükûnet üzere olmak ve namazın bütün dualarını dikkatle okumak. Namazın her rüknünü yerine getirmek, acele ile kılmamak" gibi. *(Ta'dil-i erkân için 2808.p. daki âyet notuna bakınız.)*

3629- TAĞUT طاغو : İnsanları Allah'a (C.C.) karşı isyana sevkeden Fir'avn gibi *(Bak: Fir'avn)* azgınlar. İsyankâr. Her batıl mabud. *Şeytan. *İslâmiyetten önce Kâbe'deki putlardan birinin ismi. *(Bak: Endad, Sanemperest)*

3630- Kur'an (2:256) âyetinde geçen "Tağut, "tuğyan"dan mübalağa sigasıyla bir ism-i cinstir ki aslı ceberrut gibi "tağavut" olup kalb-i mekân ile tavağut yapılarak "vav", "elif"e kalbedilmiştir. Müfrede ve cem'a, müzekkere ve münnese ıtlak edilir. Ayn-ı tuğyan kesilmiş, tuğyankâr, azgın, azman, azıtgan demek gibidir. İbn-i Cerir-i Taberî'nin tarifi vechiyle, Allah'a karşı tuğyankâr olup kahr u cebr ile veya birriza perestiş edilip ma'bud tutulan gerek insan, gerek şeytan, gerek vesen ve gerek sanem ve sair herhangi bir şey demektir. Bunun tefsirinde Şeytan veya sâhir veya kâhin veya ins ve cinnin mütemerridleri veya Allah'a karşı ma'bud tanınıp razı olan Fir'avn ve Nemrud gibiler veya "esnam" diye müteaddid rivayetlere tesadüf edilir. Ebu Hayyan der ki: "Bunlar birer misal ile beyan olmak gerektir. Çünkü tağut bunların her birinde mahsurdur. ilh..." Bâlâdaki tarif bunların hepsine şamildir. Maamafih Kadı Beyzavi bu hasra "Allah yolundan men' edenler" fıkrasını da ilave etmiştir ki daha eam bir ta'rifi tazammun eder. Çünkü bunu yapanlar, ma'bud tanınmış olmayabilirler.

Şu kadar ki, bu da اَفَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهُ هَوٰيهُ (45:23) mucebince kendi hevasına uyup kendi kendine ma'bud payesi vermiş addolunabileceği mülahaza olunursa, evvelki ta'rifte dahil olacaktır...

3631- Tuğyan mefhumundan anlaşılıyor ki, putlar derece-i taliyede tağutlardır. Bakılırsa zevil'ukul olmıyan esnam ü evsan tağutlardan ma'dud bile olmamak lâzım gelirdi. Zira bunlar kendileri Allah'a karşı sahib-i tuğyan olamazlar ve tuğyana rıza veremezler, fakat red de edemezler; bu sebeple nihayet bir vesile-i tuğyan olabilirler... Bu cihetle putlar asıl tağut değil, tağutların mümessilleridirler...

Nihayet (2:256) فَمَنْ يَكْفُرْ بَاطَّاغُو ِ şunu da kat'iyyen ifade ediyor ki:

Mü'min-i muvahhid olmak için Allah'a imandan evvel küfre tevbe etmek şarttır ve bu tevbenin şartı da tağutları asla tanımamağa azmeylemektir.." (E.T.869)

3632- Tağut, Kur'anda bildirildiği ve Kur'an ise, ta kıyamete kadar her asra hitab ettiği ve Kur'anın irşadına her asır için tağutî cereyanlardan çekinmek dersini almak hikmeti bulunduğu nazara alınarak tağuta dair daha umumi bir tarifin yapılması gerektir. Şöyle ki: Tağut: "Cemiyetlerin hüsn-ü cereyanını te'min eden şeair-i diniyeyi tağyir ve sefaheti teşvik ile cemiyeti ifsad edip insanları Allah'a itaatten men'ederek, kendine bağlamak ve itaat ettirmek isteyen azgın ve azgınlar cereyanının başı" diye tarif edilebilir.

Bu mana ile rivayetlerde haber verilen (Süfyan ve Deccallar)ın sıfat ve hallerine daha uygun düşmektedir. *(Bak: Deccal)* Bununla beraber, tağutun şahsından çok, tağutun temsil ettiği cereyanı (çığırı) olan tağutiyet (tağutçuluk) daha şerlidir.

3632/1- Kur'an'da (5:60) (16:36) (36:60) (39:17) ve emsali âyetlerle bildirilen: "Şeytana, tağuta kulluk etmeyin ve ondan uzaklaşın" şeklindeki İlahî ikazın en çok dikkat edilecek yönü: fitne zamanlarında, hasseten âhirzaman fitnesinde, medeniyet namı altında cemiyeti ifsad eden tağuti münafık cereyanların hayat tarzlarına, gayr-ı İslâmî âdetlerine ve din-i haktaki tevhid hakikatına zıd olan prensiplerine şuursuzca uymak gafletine düşmemektir. Zira böyle bir gaflete düşmek, tağuta ve onun emrinde çalışan insî münafık şeytanlara tebaiyyet ve onlara kulluk etmek demektir. Çünkü en geniş mâna-

sıyla ibadet, bir hâkimiyet merciine tâbi olup emir ve yasaklarına göre hareket etmektir. İnsan ya Allah'a inanıp O'nun emir ve yasaklarına tabi olur veya inkâr ile O'na isyan eder ve O'ndan başkasının emir ve yasaklarına bağlanarak hareket eder. Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı düşmeyen hareketler, bu hükmün dışındadır ve serbesttir. *(Bak: 2354.p.sonu)*

3633- Hakka tecavüzkâr dehşetli cereyanların azgın başları birer tağut oldukları gibi ene ve tabiattan da tağutları bulunduğunu beyan eden Bediüzzaman şöyle diyor:

"Otuz seneden beri iki tağut ile mücadelem vardır. Biri insandadır, diğeri âlemdedir. Biri "Ene"dir, diğeri "Tabiat"tır. Birinci tağutu gayr-ı kasdî, gölge-vari bir ayine gibi gördüm. Fakat o tağutu kasden veya bizzat nazar-ı ehemmiyete alanlar, Nemrud ve Fir'avun olurlar.

İkinci tağut ise, onu İlahî bir san'at, Rahmanî bir sıbgat, yani nakışlı bir boya şeklinde gördüm. Fakat gaflet nazarıyla bakılırsa, tabiat zannedilir ve maddîyyunlarca bir ilah olur. Maahaza o tabiat zannedilen şey, İlahî bir san'attır. Cenab-ı Hakk'a hamd ve şükürler olsun ki, Kur'anın feyziyle, mezkûr mücadelem her iki tağutun ölümüyle ve her iki sanemin kırılmasıyla neticelendi.

Evet Nokta, Katre, Zerre, Şemme, Habbe, Hubab Risalelerimde isbat ve izah edildiği gibi; mevhum olan tabiat perdesi parçalanarak altında şeriat-ı fıtriye-i İlahiye ve san'at-ı şuuriye-i Rahmaniye güneş gibi ortaya çıkmıştır. Ve keza Fir'avunluğa delalet eden "Ene"den Sani-i Zülcelal'e raci olan "Hüve" tebarüz etti." (M.N.118)

"Hülasa: Ene, haddizatında bir hava, bir buhar gibi iken, verilen ehemmiyete göre mayi haline gelir. Sonra ülfetle kalınlaşır. Sonra gaflet ve isyan ile öyle kalınlaşır ki, sahibini yutar. Halkı, esbabı da kendisine kıyas ederek Hâlik'ın evamirine mübarezeye başlar.

Küçük âlemde yani insanda ene, büyük insanda yani kâinatta tabiata benziyor. İkisi de tağutlardandır." (M.N.201) *(Tağuta kulluk etmek en büyük dalalettir, bak: 2353, 2354.p.lar)*

3634- Tağut hakkında âyetlerden birkaç not:

-(Semavi) kitabtan nasibedar olmadıkları halde cibt ve tağuta inanıp kâfirleri mü'minlerden daha doğru yolda görenler: (4:51)

-Ehl-i dalaletin tabi olduğu cebbarin anîd (inadcı zorba liderler): (11:59)

-İmanlı olduklarını zanneden ve tağutu inkâr etmekle emrolundukları halde tağut mahkemesine müracaat edenler: (4:60)

-Mü'minler Allah yolunda, kâfirler tağut yolunda savaşırlar: (4:76)

-Mel'un, mağdub ve abede-t tağut olarak ifade edilen üç derece şerli insanlardan tağuta tapanlar, en şerlileridir: (5:60)

-Tağuttan (ona bağlılıktan) içtinab etmek: (16:36) (39:17)

-En sonunda ilahlarıyla (tağutla) ona tapanlar arasında zıdlaşma çıkmasına (19:82) (30:13) (40:84) âyetlerinde işaret edilir. (Bak: 3454/2. p.)

TAHARET طهارة : *(Bak: Nezafet)*

TAHAYYÜL تخيّل : *(Bak: Hayal)*

3635- TAHDİS-İ Nİ'MET تحديثِ نعمة : (93:11) âyetinde bildirildiği gibi, Cenab-ı Hakk'a karşı şükrünü eda etmek ve teşekkür etmek maksadıyla nail olduğu nimeti anlatmak, onunla sevincini ve şükrünü bildirmek. *(bak: Şükr)*

"Bazan tevazu', küfran-ı ni'meti istilzam ediyor; belki küfran-ı ni'met olur. Bazan da tahdis-i ni'met, iftihar olur. İkisi de zarardır. Bunun çare-i yeganesi ki; ne küfran-ı ni'met çıksın, ne de iftihar olsun. Meziyet ve kemalâtları ikrar edip fakat temellük etmeyerek, Mün'im-i Hakiki'nin eser-i in'amı olarak göstermektir. Meselâ: Nasılki murassa' ve müzeyyen bir elbise-i fahireyi biri sana giydirse ve onunla çok güzelleşsen, halk sana dese: "Mâşâallah çok güzelsin, çok güzelleştin." Eğer sen tevazu' kârane desen: "Hâşâ!.. Ben neyim, hiç. Bu nedir; nerede güzellik?" O vakit küfran-ı ni'met olur ve hulleyi sana giydiren mahir san'atkâra karşı hürmetsizlik olur. Eğer müftehirane desen: "Evet ben çok güzelim, benim gibi güzel nerede var, benim gibi birini gösteriniz." O vakit mağrurane bir fahirdir.

İşte fahirden, küfrandan kurtulmak için demeli ki: "Evet ben güzelleştim, fakat güzellik libasındır ve dolayısıyla libası bana giydirenindir, benim değildir." (M.369) *(Bak: 2608.p.)*

Bir atıf notu:

-Geylani Hz.nin iftiharı fahr değil, tahdis-i ni'mettir, bak: 41.p.

3636- TAHİYYAT تحيا : Selâmlar. Dualar. *Manevi hayat hediyeleri. Tezahürat-ı hayatiye. *Malikiyet, beka ve mülk.

Canlılık manasındaki (Hayy) kökünden gelen, "Tahiyye; sağ olasınız, Allah sağlık versin, Allah ömürler versin gibi hayat duası, selâm ve selâmet duasıdır." (E.T.3616)

Kur'an (4:86) (24:61) âyetlerinde, selâmlaşmak manasında; (10:10) (14:23) (25:75) (33:44) âyetlerinde de, mü'minlerin (ebedî selâmetli hayat neş'esiyle) tahiyye selâmları manasındadır. *(Bak: Selâm)*

3637- Bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulur:

"İbn-i Abbas (R.A.) şöyle dedi: Resulullah (A.S.M.) bize Kur'andan bir sure öğretir gibi teşehhüdü öğretirdi. Teşehhüdü şu lafızlarla söyler idi:

اَلتَّحِيَّا ُ اَلْمُبَارَكَا ُ اَلصَّلَوَا ُ اَلطَّيِّبَا ُ لِلّٰهِ اَلسَّلَامُ
عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَلسَّلَامُ
عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ (*)

Bu hadisin ravilerinden İbn-i Rumh'un rivayetinde "Bize Kur'an öğretir gibi" ibaresi vardır." (S.M. cild.2, 60. hadis, sh:38)

"...İmamların herbirinin kendilerine göre hüccetleri ve tercih sebebleri varsa da İbn-i Mes'ud rivayetinin hepsinden daha kuvvetli olduğu muhakkaktır. Bununla beraber rivayet edilen teşehhüd lafızlarının hangisiyle olursa olsun namaz kılmanın cevazında yine cümlesi ittifak etmişlerdir." (S.M. cild. 2, sh:38)

3638- "Namazdaki teşehhüdde bulunan

---

* Bu وَالْمُبَارَكَتُ وَالصَّلَوَا ُ وَالطَّيِّبَا takdirindedir. Bu kelimelerin başlarından atıf vavı ihtisar için hazfedilmiştir. Bu hazifler caiz ve dilde ma'ruftur. (Nevevî)

اَلتَّحِيَّا ُ اَلْمُبَارَكَا ُ اَلصَّلَوَا ُ اَلطَّيِّبَا ُ لِلّٰهِ ila âhirenin iki noktasına gelen iki suale, iki cevaptır.

3639- Birinci Sual: Teşehhüdün mübarek kelimatı, Mi'rac gecesinde Cenab-ı Hak ile Resulünün bir mükâlemeleri olduğu halde, namazda okunmasının hikmeti nedir?

Elcevab: Her mü'minin namazı, onun bir nevi Mi'racı hükmündedir. Ve o huzura lâyık olan kelimeler ise: Mi'rac-ı Ekber-i Muhammed (Aleyhissalatü Vesselâm) da söylenen sözlerdir. Onları zikretmekle, o kudsi sohbet tahattur edilir. O tahatturla o mübarek kelimelerin manaları cüz'iyetten külliyete çıkar ve o kudsi ve ihatalı manalar tasavvur edilir veya edilebilir. Ve o tasavvur ile kıymeti ve nuru teali edip genişlenir.

Meselâ: Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, o gecede Cenab-ı Hakk'a karşı selâm yerinde. "Ettahiyyatü lillahi" demiş. Yani: "Bütün zihayatların hayatlarıyla gösterdikleri tesbihat-ı hayatiye ve Sani'lerine takdim ettikleri fıtrî hediyeler, ey Rabbim sana mahsustur. Ben dahi bütün onları tasavvurumla ve imanımla sana takdim ediyorum."

Evet nasılki Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm, "Ettahiyyatü" kelimesiyle, bütün zihayatın ibadat-ı fıtriyelerini niyet edip takdim ediyor. Öyle de: Tahiyyatın hülasası olan "El-mübarekâtü" kelimesiyle de, bütün medar-ı bereket ve tebrik ve bârekallah dediren ve "mübarek" denilen ve hayatın ve zihayatın hülasası olan mahluklar, hususan tohumların ve çekirdeklerin, danelerin, yumurtaların fıtrî mübarekiyetlerini ve bereketlerini ve ubudiyetlerini temsil ederek, o geniş mana ile söylüyor.

Ve "El-mübarekâtü"nün hülasası olan "Essalavatü" kelimesiyle de zihayatın hülasası olan bütün ziruhun ibadat-ı mahsusalarını tasavvur edip dergâh-ı İlahîye o ihatalı manasıyla arzediyor. *(Bak: 3282.p.)* Ve "Et-tayyibatü" kelimesiyle de, ziruhun hülasaları olan kâmil insanların ve melaike-i mukarrebînin, salavatın hülasası olan "Et-tayyibatü" ile nurani ve yüksek ibadetlerini irade ederek Mabuduna tahsis ve takdim eder.

3640- Hem nasılki o gecede Cenab-ı Hak tarafından "Esselâmü aleyke ya eyyühennebiyyü" demesi, istikbalde yüzer milyon insanların her biri, her gün, hiç olmazsa on def'a "Esselâmü aleyke ya eyyühennebiyyü" demelerini âmirane iş'ar eder. Ve o selâm-ı İlahî, o kelimeye geniş bir nur ve yüksek bir mana verir. Öyle de:

Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın, o selâma mukabil: "Essellâmü aleyna ve ala ibadillahissalihîn" demesi, istikbalde muazzam ümmeti ve ümmetinin salihleri, selâm-ı İlahîyi temsil eden İslâmiyete mazhar olmasını ve İslâmiyetin umumi bir şiarı olan mü'minler ortasındaki "Esselâmü aleyke ve aleykesselâm" umum ümmet demesini raciyane, daiyane Hâlikından istediğini ifade eder ve ihtar eder. Ve o sohbette hissedar olan Hazret-i Cebrail Aleyhisselâm, emr-i İlahî ile o gece "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden Resulullah" demesi bütün ümmet kıyamete kadar böyle şehadet edeceğini ve böyle diyeceklerini mübeşşirane haber verir. Ve bu mükâleme-i kudsiyeyi tahattur ile, kelimelerin manaları parlar, genişler.

3641- Bu mezkûr hakikatın inkişafında bana yardım eden garib bir haleti ruhiyedir:

Bir zaman karanlıklı bir gurbette karanlık bir gecede, zulmetli bir gaflet içinde hal-i hazırda olan bu koca kâinat; hayalime camid, ruhsuz, meyyit, boş, halî, müthiş bir cenaze göründü. Geçmiş zaman dahi bütün bütün ölü, boş, meyyit, müthiş tahayyül edildi. O hadsiz mekân ve o hudutsuz zaman, karanlıklı ve vahşetgâh suretini aldı. Ben o haletten kurtulmak için namaza iltica ettim. Teşehhüdde "Ettahiyyatü" dediğim zaman; birden kâinat canlandı.. hayatdar, nurani bir şekil aldı, dirildi. Hayy-ı Kayyum'un parlak bir ayinesi oldu. Bütün hayatdar eczasıyla beraber, hayatlarının tahiyyelerini ve hedaya-yı hayatiyelerini daimî bir surette Zat-ı Hayy-ı Kayyum'a takdim ettiklerini ilmelyakîn, belki hakkalyakîn ile bildim ve gördüm.

Sonra "Esselâmü aleyke ya eyyühennebiyyü" dediğim vakit, o hudutsuz ve halî zaman; birden Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın riyaseti altında, zihayat ruhlar ile vahşetzar suretinden, ünsiyetli bir seyrangâh suretine inkılab etti.

3642- İkinci Sual: Teşehhüd âhirinde

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى اِبْرَاهِيمَ

وَعَلَى اٰلِ اِبْرَاهِيمَ deki, teşbihlerin kaidesine uygun gelmiyor. Çünki Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm, İbrahim Aleyhisselâm'dan daha ziyade rahmete mazhardır ve daha büyüktür. Bunun sırrı nedir? Hem bu tarzdaki salavatın teşehhüdde tahsisinin hikmeti nedir?

Cevab: "Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm, gerçi Hazret-i Muhammed

Aleyhissalatü Vesselâm'a yetişmiyor. Fakat onun âli, enbiyadırlar. Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'ın âli, evliyadırlar. Evliya ise, enbiyaya yetişemezler. Âl hakkında olan bu duanın parlak bir surette kabul olduğuna delil şudur ki:

Üçyüzelli milyon içinde Âl-i Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm'dan yalnız iki zatın; yani Hasan (R.A.) Hüseyin'in (R.A.) neslinden gelen evliya, -ekser-i mutlak- hakikat mesleklerinin ve tarikatlarının pirleri ve mürşidleri onlar olmaları,

عُلَمَاءُ أُمَّتِى كَأَنْبِيَاءِ بَنِى اِسْرَئِيْلَ (*) hadisinden mazharları olduklarıdır. Başta Cafer-i Sadık (R.A.) ve Gavs-ı Azam (R.A.) ve Şah-ı Nakşibend (R.A.) olarak herbiri, ümmetin bir kısm-ı azamını tarik-ı hakikata ve hakikat-ı İslâmiyete irşad edenler, bu âl hakkında ki duanın makbuliyetinin meyveleridirler.

3643- Bu tarzdaki salavatın namaza tahsisi hikmeti ise:

Meşahir-i insaniyenin en nurani, en mükemmeli, en müstakimi olan enbiya ve evliyanın kafile-i kübrasının gittikleri ve açtıkları yolda, kendisi dahi o yüzer icma' ve yüzer tevatür kuvvetinde bulunan ve şaşırmaları mümkün olmayan o cemaat-i uzmaya, o sırat-ı müstakimde iltihak ve refakat ettiğini tahattur etmektir. Ve o tahattur ile, şübehat-ı şeytaniyeden ve evham-ı seyyiden kurtulmaktır. Ve bu kafile, bu kâinat sahibinin dostları ve makbul masnuları ve onların muarızları, O'nun düşmanları ve merdud mahlukları olduğuna delil ise: Zaman-ı Âdem'den beri o kafileye daima muavenet-i gaybiye gelmesi ve muarızlarına her vakit musibet-i semaviye inmesidir.

Evet Kavm-i Nuh ve Semud ve Âd ve Fir'avun ve Nemrud gibi bütün muarızlar gadab-ı İlahîyi ve azabını ihsas edecek bir tarzda gaybî tokatlar yedikleri gibi.. kafile-i kübranın Nuh Aleyhisselâm, İbrahim Aleyhisselâm, Musa Aleyhisselâm, Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm gibi bütün kudsi kahramanları dahi, hârika ve mu'cizane ve gaybî bir surette mu'cizelere ve ihsanat-ı Rabbaniyeye mazhar olmuşlar. Birtek tokat, hiddeti; bir tek ikram, muhabbeti gösterdiği halde, binler tokat muarızlara ve binler ikram ve muavenet kafileye gelmesi, bedahet derecesinde ve gündüz gibi zahir bir tarzda o kafilenin hakkaniyetine ve sırat-ı müstakimde gittiğine şehadet ve delalet

* Bak: 2 no.lu dipnot.

eder. Fatiha'da صِرَا ٰ الَّذِين اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ o kafileye ve

غَيْرِالْمَغْضُو ِ عَلَيْهِمْ وَ ٰ الضَّالِّينَ muarızlarına bakıyor. Burada beyan ettiğimiz nükte ise, Fatiha'nın âhirinde daha zahirdir." (Ş.92-96)

3644- TAHT-EŞ ŞUUR تحت الشعور : Şuur altı. Şuur haricinde olarak açılıp yayılan ruhî faaliyet. Geçmişte yaşadığımız ve tesiri altında kaldığımız hâdiselerden şimdi hatırlayamadıklamız ve ayrıca şu anda da varlığımızda meydana gelen hâdiselerden bilgisine sahip olamadıklarımızın bütünü. İnsan şuurlu hareket ettiği gibi şuuraltı tesirlerle de hareket eder. İnsan şuuraltının tesiriyle hareket ettiği zaman bu hareketini şuuruyla izah ederken bahane sebebler bulur. Ama bu sebebler hareketin mahiyetini izahtan uzak kalır. *(Bak: Hiss-i Kabl-el Vuku, Şuur)*

3645- "Hıfz, bir zihin kuvvetidir ve bir mazi kıymetini ifade eder. Şuur, gayr-ı müstakar; hıfz ise müstakardır. Bunun için hıfz zühule de iktiran edebilir. Ve o zaman mahfuzat gayr-ı meşur olur. Bundan da anlarız ki, ruhda lâşuurî denilmese bile gayr-ı meş'ur olan umûr ve hâdisat da vardır. Hâfızadaki emrin ikinci şuuruna tahattur, tezekkür ve zükûr tesmiye olunur. Ve şuurun tevalisi ve tevali kıymetleri de bu sayede husule gelir. Bu suretledir ki şuurlar terekküb eder. Tasavvura ve suver-i zihniye ve ilmiyeye kadar müntehi olur." (E.T.225)

3646- TAKSİM-İ A'MAL تقسيمِ أعمال : İş bölümü, iş taksimi. Kur'an (17:84) âyetinde işaret edildiği gibi "Sani'-i Zülcelal'in hilkat-i âlemde cari ve taksim-ül a'mal kaidesinden akan kanun-u tekemmül ve terakkide mündemiç olan rıza ve işaretinin imtisali farz iken, itaat tamam edilmemiştir. Şöyle: Kaide-i taksim-ül a'mali muktazi olan hikmet-i İlahiyenin dest-i inayetiyle beşerin mahiyetinde ekmiş olduğu istidadat ve müyûlatla şeriat-ı hilkatin farz-ül kifayesi hükmünde olan fünun ve sanayiin edasına bir emr-i manevî vermişken, su-i isti'malimiz ile o istidaddan tevellüd eden meyle kuvvet ve meded verici olan şevki bu hırs-ı kâzib ve şu re's-i riya olan meylü't-tefevvuk ile zayi edip söndürdük. Elbette isyan eden, cehenneme müstehak olur. Biz de bu hilkat denilen şeriat-ı fıtriyenin evamirine imtisal edemediğimizden cehennem-i cehl ile muazzeb olduk. Bu azabdan bizi

kurtaracak taksim-ül a'mal kanunuyla amel etmektir. Zira seleflerimiz taksim-ül a'malin ameli ile cinan-ı ulûma dahil olmuşlardır." (Mu.25)

3647- "Bir adam müstaid ve kabil olduğu şeyi terk ve ehil olmayan şeye teşebbüs etmek, şeriat-ı hilkate büyük bir itaatsizliktir. Zira şanı odur ki; istidadı, san'atta intişar ve tedahül; ve san'atın mekayisine ihtiram ve muhabbet; ve nevamisine temessül ve imtisal.. elhasıl, fena-fi's-san'at olmaktır. Vazife-i hilkat bu iken, bu yolsuzlukla san'atın suret-i lâyıkasını tağyir eder. Ve nevamisini incitir. Ve asıl müstaid olduğu san'ata olan meyliyle; teşebbüs ettiği gayr-ı tabiî san'atın suretini çirkin eder. Zira bilkuvve olan meyil ve bilfiil olan san'atın imtizaçsızlığı için bir keşmekeş olur. Bu sırra binaen pek çok adam meyl-ül ağalık ve meyl-ül âmiriyet ve meyl-üt tefevvuk ile mütehakkim geçinmek istediğinden ilmin şanında olan teşvik ve irşad ve nasihat ve lütfu terkedip kendi istibdad ve tefevvukuna vesile-i cebr ve ta'nif eder. İlme hizmete bedel, ilmi istihdam eder. Buna binaen vezaif, ehil olmayanın ellerine geçti. Bahusus medaris, bunun ile indirasa yüz tuttu. Buna çare-i yegane: Daire-i vâhidenin hükmünde olan müderrisleri, Darülfünun gibi çok devaire tebdil ve tertib etmektir. Ta, herkes sevk-i insanîyesiyle hakkına gitmekle, hikmet-i ezeliyenin emr-i manevîsini, meyl-i fıtrîsiyle imtisal edip kaide-i taksim-ül a'male tatbik edilsin." (Mu.46)

3648- "Ehl-i san'at, netice-i san'atı ziyade kazanmak için, iştirak-i san'at cihetinde mühim bir servet elde ediyorlar. Hatta dikiş iğneleri yapan on adamdan, ayrı ayrı yapmaya çalışmışlar. O ferdî çalışmanın her günde yalnız üç iğne, o ferdî san'atın meyvesi olmuş. Sonra teşrik-ül mesai düsturuyla on adam birleşmişler. Biri demir getirip, biri ocak yandırıp, biri delik açar, biri ocağa sokar, biri ucunu sivriltir ve hakeza... Herbirisi iğne yapmak san'atında yalnız cüz'î bir işle meşgul olup, iştigal ettiği hizmet basit olduğundan vakit zayi olmayıp, o hizmette meleke kazanarak; gayet sür'atle işini görmüş.

Sonra o teşrik-i mesai ve taksim-i a'mal düsturuyla olan san'atın semeresini taksim etmişler. Her birisine bir günde üç iğneye bedel, üçyüz iğne düştüğünü görmüşler. Bu hâdise ehl-i dünyanın san'atkârları arasında, onları teşrik-i mesaiye sevketmek için dillerinde destan olmuştur." (L.165)

Kur'an (92:4) âyetinde, müteşettit değil, taksim-ül a'mal kaidesi ile ve şirket şeklinde çalışmaya bir işaret vardır.

Hem (73:20) âyeti de, beşer âleminde hastalar, çalışanlar, cihad edenler gibi çeşitli sınıflar bulunduğundan ibadet hayatında bazıları için kolaylık getirir.

3649- TAKVA تقوى : Bütün günahlardan kendini korumak gayreti. Haramlardan ve haram olduğuna şüphe edilen şeylerden çekinmek. Ruhsatla değil, azimetle hareket etmek. *(Bak: Amel-i Salih, Azimet, Def-i Mefasid, Nazar-ı Haram, Sedd-i Zeraî, Sefahet, Vicdan, Zühd)*

3650- "Takva, lügatte vikaye'dendir. Vikaye, fart-ı sinayet yani gayet iyi korunup sakınmaktır. Aslı vakya'dır. Nefsi korkulacak şeylerden vikayeye koyup korumak, tabir-i âherle sipere girip korunmak demektir. Lügatte hakikatı budur. Sonra bazan korkuya takva ve takvaya korku tabir olunur. Şeriatta iki manada kullanılır. Birisi geniş olan âmm manasıdır ki, sonunda âhirete muzırr olanlardan sakınıp korunmak demektir. Bunun ziyadeyi ve noksanı kabul eden geniş bir sahası vardır ki, en aşağısı Cehennem'de muhalled kılan şirkten sakınmaktır. En yükseği de sırrını Hak'dan işgal edebilecek her hususdan temiz tutarak bütün mevcudiyetiyle Hakk'a tebettüldür. Bütün manasıyla Allah'ın vikayesine duhuldür ki, (3:102)

اِتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ kavlinde murad olan hakiki takva budur. Birde şeri'de mütearef olan hass manası vardır ki, mutlak olarak takva denildiği ve karine bulunmadığı zaman murad bu olur: Nefsi ukubete müstehıkk kılacak gerek fiil ve gerek terk herhangi bir günahtan korumaktır.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ اْلِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِ ّ اللَّمَمَ (53:32) mucebince, bunda kebairden içtinab bil'ittifak lâzımdır. Sagairden içtinab hakkında söz edilmiştir. Tirmizi ve sairenin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte:

يَبْلُغُ الْعَبْدُ اَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَ َ
مَا َ بَاْسَ بِهِ حَذَرًا عَمَّا بِهِ بَاْسٌ (*)

"Kul be's olan şeyden sakınmak için lâ-be'se-bih olanı terk etmedikçe müttakilerden olmaz" buyurulmuş olması hasebiyle haram şüphesi bulunan helallardan, yani kerahet-i tahrimiye ile mekruh olanlardan dahi içtinab lâzımdır." (E.T.4479)

* İbn-i Mace, zühd/24.bab

S.B.M. 1.cild, 48. hadisi ve İ.M. 36. Kitab-ül Fiten 14.babı da şüpheli şeylerden kaçınmayı beyan eder. *(Bak: 3307.p.)*

3651- Ahlâkı tahrib eden bu sefahet ve hevesat zamanında takvanın en büyük esas olduğunu beyan eden Bediüzzaman bir mektubunda şöyle diyor:

"Bugünlerde Kur'an-ı Hakîm'in nazarında, imandan sonra en ziyade esas tutulan takva ve amel-i salih esaslarını düşündüm. Takva; menhiyattan ve günahlardan ictinab etmek ve amel-i salih; emir dairesinde hareket ve hayrat kazanmaktır. Her zaman def-i şer, celb-i nef'a racih olmakla beraber, bu tahribat ve sefahet ve cazibedar hevesat zamanında bu takva olan def-i mefasid ve terk-i kebair üss-ül esas olup, büyük bir rüchaniyet kesbetmiş. Bu zamanda tahribat ve menfi cereyan dehşetlendiği için, takva bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan kebireleri işlemeyen kurtulur. Böyle kebair-i azîme içinde amel-i salihin ihlasla muvaffakiyeti pek azdır. *(Bak: 710/1, 1000/5.p.sonu)* Hem az bir amel-i salih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir. Hem takva içinde bir nevi amel-i salih var. Çünkü bir haramın terki vacibdir. Bir vacibi işlemek, çok sünnetlere mukabil sevabı var.

Takva böyle zamanlarda, binler günahın tehacümünde bir tek ictinab, az bir amelle, yüzer günahın terkiyle, yüzer vacib işlenmiş oluyor. Bu ehemmiyetli nokta niyet ile, takva namıyla ve günahtan kaçınmak kasdıyla menfi ibadetten gelen ehemmiyetli a'mal-i salihadır." (K.L.148)

3652- İnsan, takvaya muvafık bir fıtratta yaratılmıştır. Bu sebeble Kur'an müteaddid âyetlerinde takvaya teşvik ve takvayı emretmektedir. Meselâ: (2:21) لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ âyetinde geçen " لَعَلَّ kelimesi, ümid ve recayı ifade ediyor. Fakat bu mana -hakikatıyla- Cenab-ı Hak hakkında istimal edilemez. Binaenaleyh ya mecazen istimal edilecektir veya muhatablara veyahud sami' ve müşahidlere isnad edilecektir.

Mana-yı mecaziyle Cenab-ı Hak hakkında isnad edilmesi şöyle tasvir edilir: Nasılki bir insan, bir iş için bir adamı techiz ettiği zaman, o işin o adamdan yapılmasını ümid eder. Kezalik -bilâ teşbih- Cenab-ı hak, insanlara kemal için bir istidad, teklif için bir kabiliyet ve bir ihtiyar vermiştir. Bu itibarla Cenab-ı Hak, insanlardan o işlerin yapılmasını intizar etmektedir, denilebilir. Bu teşbih ve istiarede, hilkat-i beşerdeki hikmetin takva olduğuna ve ibadetin de neticesi takva olduğuna ve takvanın da en büyük mertebe oluduğuna işaret vardır.

3653- Reca manasının muhatablara atfedilmesi şöyle izah edilir:

Ey muhatab olan insanlar! Havf u reca ortasında bulunmakla, takvayı reca ederek Rabbinize ibadet ediniz. Bu itibarla insan, ibadetine itimad etmemelidir ve daima ibadetinin artmasına çalışmalıdır.

Reca manası, sami' ve müşahidlere göre olursa şöyle te'vil edilecektir.

Ey müşahidler! Arslanın pençesini gören adam, o pençenin iktizası olan parçalamayı arslandan ümid ve reca ettiği gibi; siz de, insanları ibadet techizatıyla mücehhez olduklarını gördüğünüzden, onlardan takvayı reca ve intizar edebilirsiniz. Ve keza ibadetin fıtrî bir iktiza neticesi olduğuna işarettir.

3654- تَتَّقُونَ : Takva, tabakat-ı mezkûrenin ibadetlerine terettüb ettiğinden, takvanın bütün kısımlarına, mertebelerine de şamildir.

Meselâ: Şirkten takva; kebairden, masivaullahtan kalbini hıfzetmekle takva; ikabdan ictinab etmekle takva; gazabdan tahaffuz etmekle takva. Demek تَتَّقُونَ kelimesi bu gibi mertebeleri tazammun eder. Ve keza ibadetin ancak ihlas ile ibadet olduğuna ve ibadetin mahzan vesile olmayıp maksud-u bizzat olduğuna; ve ibadetin sevab ve ikab için yapılmaması lüzumuna işarettir." (İ.İ.98)

Bir atıf notu:

-Şirket-i manevîye-i Nuriyeden istifade için takva şartiyeti, bak: 1078.p.

3655- Takva hakkındaki âyetlerden birkaç not:

-Kur'an müttakilere hidayettir: (2:2)

-Ehl-i takvanın mühim hususiyetleri: (2:177) (3:133,134)

-Dünya hayatının ziyneti aldatıcıdır; hayat-ı ebediye ise müttakiler içindir: (43:33-35)

-Müttakiler ve onlara tahsis edilecek Cennet ni'metleri: (3:35) (26:88-90) (39:20, 33-35) (47:15) (78:31-36)

-Adavet adalette tarafgirliğe götürürse takvaya uygun düşmez: (5:8)

- En hayırlı libas, libas-ı takvadır: (7:26) (Bak: 1712.p.)

- İttika sahiplerine, bir fürkan (hak ve batılı tefrik eden feraseti imaniye) verilir: (8:29)

- Takvanın ilzam (ilham) olunması: (47:17) (48:26) (91:8). Ayrıca (49:3) âyeti de alâkalıdır.

- Allah indinde en mükerrem, en müttaki olandır: (49:13)

-Bir âyette üç defa takvanın zikredilmesiyle işaret olunan takva mertebeleri: (5:93)

3656- TALAK طلاق : Boşamak. Boşanmak. *Bağlı olan bir şeyi çözmek, ayırmak. *Nikahlı eşini bırakmak. *(Bak:174-176.p.lar)*

"Talakın sebebi: Karı ile kocanın ahlâkı birbirine uymadığı zaman hissedilen ayrılma ihtiyacı ve Allah'ın emirlerini ifaya engel olacak dargınlığın ârız olmasıdır... *(Bak: 3615.p.ın ilk yarısı)*

Ashab-ı kiramdan çok kadın boşadıkları rivayet edilenler, hep zaruret ve ihtiyaç karşısında bu kapıya başvurmuşlardır. Zaruret yokken kadın boşamak ise, küfran-ı nimet ve su-i edeb olduğundan mekruhtur. Bununla beraber "Talak Babı"ındaki âyet ve hadislerin mutlak oluşlarına bakarak, ona "mübahtır" diyenler de olmuştur...

Ülemadan bazıları talakı hüküm itibariyle beş kısma ayırmışlardır. Bunlar: Vacib, mendub, caiz, haram ve mekruhtur.

Mezkûr taksime göre: Karı koca arasında düşmanlık varsa o kadını boşamak vacib; kadın namuslu değilse boşamak mendub; erkek kadını istemiyor ve ondan istifade edemediği için de nafakasına katlanmaktan çekiniyorsa caizdir. Bu suretlerde talakın mekruh olmadığını Şafiîlerdan İmam-ül Harameyn (419-478) tasrih etmiştir. Nevevi (631-676) ise caiz olan kısmı kabul etmemektedir. Kadını hayız halde iken boşamak gibi bid'î talak haramdır. Boşanmaya bir sebeb yokken boşamak mekruhtur. İşte helal olmakla beraber, hoş görülmeyen kısım budur." (Büluğ-ul Meram cild:3, sh:359-362)

3657- Bilhassa karı-koca arasında geçici olan hissî değişikliklerde hemen boşamaya teşebbüs edilmemelidir. Zira erkeği, aybaşı gibi veya cima'dan sonra zevceye olan meylin azaldığı geçici hallerde boşamaya iten hissî durumlar bulunabilir. Böyle durumlar geçici değil de devamlı olması veya taraflar arasında fikrî hususta ve bilhassa diyanette zıtlık gibi manevî imtizaçsızlıkların ıslahı mümkün olmaması halinde tatlik meşru olur. Yoksa geçici olan mezkûr hissî hallerdeki talak, sünnete uygun olmaz. Nitekim bir hadis-i şerif mealinde şöyle buyurulur: "Sünnete uygun olan boşama, karısı (aybaşı

ve lohusalık halinden) temiz iken ve onunla cinsî temasta bulunmaksızın erkeğin ettiği boşamadır." (İbn-i Mace 10.Kitabün Nikah, 2.bab. 2020. hadis meali) Bu 2.bab, Sünnete uygun boşamaya aittir.

İslâm hukukunda boşama hakkı erkeklerde olmakla beraber nikâh akdinde kadın, kendisinin de boşama hakkına sahib olmasını isteyebilir ve bu hakka sahib olabilir. Tafsilat için H.İ. 2. ci. sh: 37 deki bölümde 159. mes'eleye ve sh. 228.de talaka ehliyet bahsine ve N.İ. münakahat ve müfarakat bahsi olan 3. kısmın (Talakın Tevfizi) bahsine bakınız.

3658- TALAK-I BAYİN طلاق باين : Yeniden evleniyorlarmış gibi kadının rızası ile tekrar nikah edilmedikçe geri alınamayacağı talak. Kadın istemiyorsa erkek zorla alamaz. İddet sırasında kadın, erkeğin evinde kalmaz. Erkek üçüncü defa verdiği bâin talaktan sonra, üzerinden hulle geçmeden karısını bir daha (kadın istese de) alamaz. *(Bak: Hulle)*

3659- Boşanma (talak) hakkında âyetlerden birkaç not:

-Boşama niyetinin tahakkuku: (2:227)

-Boşanan kadının (üç hayız) beklemek (iddet) şartı ve tekrar aile hayatına dönme ve zevcin üstünlük hakları: (2:228) (65:1,2) (Bak: İddet)

-Boşanma hakkı iki olup ondan sonraya boşamak veya tutmak vardır. Talakta mehrin geri alınmaması ve boşanmanın hududullahı muhafaza edememek korkusundan olması: (2:229)

-Üç talak ve hulle: (2:230)

-Boşamada menfaat fırsatı gözeterek tahakküm etmemek (2:231)

-Ric'î (dönülebilen) talakla boşanan kadının iddetinden sonra yeniden nikahları: (2:232)

-Duhul (birleşme) ve mehir öncesi boşama durumu: (2:236) (33:49)

-Duhul öncesi ve mehirden sonra boşamada yarı mehir hakkı veya bağışlama durumu: (2:237)

-Bazı dünyevi menfaatler düşüncesiyle boşama helal olmaz, ancak (günah, edebsizlik, zina gibi) fuhuş sebebiyle helal olur ve yalnız hoşlanmamak sebebiyle boşama yerine sabrı tercih: (4:19)

-Başka zevce almak için yapılan boşamada, verilen mehir ve menfaattan hiçbir şey geri almamak: (4:20,21)

-Geçimsizliklerde hakem tayini: (4:35)

-(Anlaşma imkânı bulunmama neticesi vuku bulan) boşanma: (4:130)

-Peygamberimiz (A.S.M.) ailelerinin geçim refahı ve hayat ziyneti gibi taleblerinden dolayı tahyir âyetiyle bildirilen; boşanma veya âhireti tercihte muhayyerlik teklifi: (33:28, 29)

-Boşanan kadınları iddet müddeti evde tutmak, geçimini vermek veya süt annesi tutmak: (65:6, 7)

Not: Mezkûr âyetlerin Şer'î hükümlerini ve tatbikat şeklini yalnız fıkıh kitablarından anlamak mecburiyeti vardır. Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu'nun 2.cild, 4. kitab, 1. bölümü mufassal talak bahsidir.

Talak mevzuunda hayli ehadis-i şerife de mevcuddur.

TALEBE طلبه : (Talib. c.) İstekliler. *Şakird. Tahsile çalışan. Öğrenen. Öğrenci. *(Bak: Maarif)*

3660- TALEBE-İ ULÛM طلبهء علوم : Yüksek dinî ilimleri okuyan talebe.

"İmam-ı Şafiî (K.S) gibi büyük zatlar, 'talebe-i ulûmun hatta uykusu dahi ibadet sayılır' diye ziyade ehemmiyet vermişler" (Ş.314)

"Hem İmam-ı Şafiî'den (R.A.) rivayet var ki; halis talebe-i ulûmun rızkına, ben kefalet edebilirim demiş. Çünki rızıklarında vüs'at ve bereket olur. Madem hakikat budur ve madem halis talebe-i ulûm ünvanına Risale-i Nur Şakirdleri bu zamanda tam liyakat göstermişler; elbette şimdiki açlık ve kahta mukabil Risale-i Nur hizmetini bırakmak ve zaruret-i maişet özrüyle, maişet peşinde koşmak yerine en iyi çare, şükür ve kanaat ve Risale-i Nur Talebeliğine tam sarılmaktır." (K.L.201) *(Bak: İlim, Medrese)*

3661- TALHA BİN UBEYDULLAH طلحه بن عبيد الله : Aşere-i mübeşşeredendir. Çok muharebelere iştirak etti, fedakârlığı büyüktü. Peygamberimiz (A.S.M.) ile muharebede iken kılıç darbesine karşı kolunu gerer ve onu muhafazaya çalışırdı. Kendisinden ziyade Hz. Peygamber'i (A.S.M.) muhafazaya azmederdi. Kolu bu yüzden sakatlandı.

Hz.Ali (R.A.) buyuruyor ki: "Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) duydum, dedi ki: "Talha ile Zübeyir, Cennet'te benim komşularımdandır." Hicretin 36'ncı yılında Cemel Vak'asında şehid oldu. (R.A.)

3662- TANZİMAT-I HAYRİYE تنظيما خيريه : Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülmecid zamanından başlayan ve (1839-1876) tarihleri arasındaki devreye Tanzimat-ı Hayriye denir. Sözde ıslahat için çalışılan devirdir. Bu, Gülhane Hatt-ı Hümayunu namında padişah fermanı ile başlatıldı. Bu devirde her şey yeniden tanzim edilecekti, yeni müesseseler kurulacaktı. Avrupavarî terakki esasları her yerde öğretilecek, Osmanlı Devleti ve İslâm Âlemi ilerliyecekti. Fakat ıslaha ferdlerden başlayacakken ve İslâmî çareler düşünülecekken, geniş daireden başlandı. İktisadî, içtimaî fikir hastalıklarımıza zahirde çare bulmak için doktor gibi içimize giren yabancılar ve ecnebi zihniyetin meyveleri gittikçe bünyemizi daha ziyade felce uğrattılar.

3663- Tanzimat Fermanı'nda şeriat hükümlerine aşırı derecede bağlı kalındığı intibaı uyandırılmak istenmesine rağmen, Avrupa'da yayılmış bulunan hukuk ve devlet anlayışına ait fikirlerden geniş mikyasta ilham alındığı, dikkati çekmektedir.

İlanından kısa bir süre sonra Tanzimat-ı Hayriye Fermanı'nın birer sureti eyaletlere gönderildi. Ferman, Avrupa umumi efkârında müsbet karşılanmasına mukabil, müslim teb'a ile gayr-ı müslim teb'a, cemaat ve ruhani reisler arasında hoşnutsuzluğa sebeb olmuş, ıslahat taraftarları ile muhafazakâr zümre arasında yeni bir mücadelenin doğmasına âmil olmuştur. Nitekim başşehirde devlet ricali ikiye ayrılmış, başta Sadrazam Koca Hüsrev Paşa ve taraftarları, Tanzimat-ı Hayriye Fermanı'nı bir İslâm Devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nun an'anelerine aykırı görmüşlerdir:

Okunduğu yere izafeten Gülhane Hatt-ı Hümayunu da denir. (Aynı kelimeye bakınız.)

TARAFGİR طرفگير : Taraf tutan, taraflardan birine sahib çıkan. *(Bak: Bîtaraf)*

TARİH تارخ : *(Bak: Edvar-ı Hamse, Hicrî Tarih, Kurun-u Ahire) (Arkeolojik tarih için 3373.p. daki âyetlere bakınız.)*

3664- TARİKAT طريقة : Yol, manevî yol. *Usul, tarz. *(Bak: İstidrac, Keramet, Marifetullah, Mürşid, Müteşeyyih, Nakşibend, Seyr, Şeyh, Tasavvuf, Vahdet-ül Vücud, Velayet-i Kübra, Zikr, Zühd)*

Tarikat, marifetullahta terakki etmek ve âhireti kazanmak yolunda muvaffakiyet için zihni dünyevî meşgalelerden, kalbi masivaullahtan ve menfi istek ve zevklerden uzaklaştırmakla insanı manevî terbiye etmek ve zikirle kalbi manevîyatta çalıştırmak yoludur.

3665- "Tarikatın gaye-i maksadı, marifet ve inkişaf-ı hakaik-ı imaniye olarak, Mi'rac-ı Ahmedî'nin (A.S.M.) gölgesinde ve sayesi altında kalb ayağıyla bir seyr ü sülûk-u ruhanî neticesinde zevkî, halî ve bir derece şuhudî hakaik-ı imaniye ve Kur'aniyeye mazhariyet; "tarikat", "tasavvuf" namıyla ulvi bir sırr-ı insanî ve bir kemal-i beşerîdir.

Evet şu kâinatta insan bir fihriste-i camia olduğundan, insanın kalbi binler âlemin harita-i manevîyesi hükmündedir. Evet insanın kafasındaki dimağı, hadsiz telsiz telgraf ve telefonların santral denilen merkezi misillü, kâinatın bir nevi merkez-i manevîsi olduğunu gösteren hadsiz fünun ve ulûm-u beşeriye olduğu gibi, insanın mahiyetindeki kalbi dahi, hadsiz hakaik-ı kâinatın mazharı, medarı, çekirdeği olduğunu; hadd ü hesaba gelmeyen ehl-i velayetin yazdıkları milyonlarla nurani kitablar gösteriyorlar.

İşte madem kalb ve dimağ-ı insanî bu merkezdedir; çekirdek haletinde bir şecere-i azîmenin cihazatını tazammun eder ve ebedî, uhrevî haşmetli bir makinenin âletleri ve çarkları içinde dercedilmiştir. Elbette ve her halde o kalbin Fâtırı, o kalbi işlettirmesini ve bilkuvve tavırdan bilfiil vaziyetine çıkarmasını ve inkişafını ve hareketini irade etmiş ki, öyle yapmış. Madem irade etmiş elbette o kalb dahi akıl gibi işliyecek. Ve kalbi işlettirmek için en büyük vasıta, velayet meratibinde zikr-i İlahî ile tarikat yolunda hakaik-i imaniyeye teveccüh etmektir." (M.443)

3666- Yukarıda tarif edilen hakiki tarikat ve tasavvuf, bilhassa geçmiş asırlarda yaşanmış ve manevî terbiye müesseseleri vazifesini görmüşlerdir. Asrımızda ise, cemiyetlerde yaygın olan aşırı sefahet ve günahlar ve sair sebeblerle manevî kemalat ve fazilet kazanmak şartlarının bozulması ile, tarikattan matlub neticeyi elde etmek müşkilleşmiştir. *(Bak: 651/4.p. sondan 3.bend ve 2930/1.p. sonu ve 3651.p.)*

Âhirzaman fitnesinde "duhan" tabir edilen ve manevî tefeyyüze mani

olan bozuk cemiyetin menfi tesirlerinin neticesini ihbar eden bir hadis mealen şöyledir: "Zühd (ve takva) laftan (kuru sözden), vera' (ileri derecede azimet) de yalandan ve yapmacıktan (ve riyakârlıktan) ibaret olmadıkça kıyamet kopmaz." (R.E.477)

İşte bu gibi sebeblerden dolayı, tahkikî imanın kazanılması, geçmiş asırlara nisbetle asrımızda elzem olmuştur. "Silsile-i Nakşî'nin kahramanı ve bir güneşi olan İmam-ı Rabbanî (R.A.) Mektubat'ında demiş ki: "Hakaik-ı imaniyeden bir mes'elenin inkişafını, binler ezvak ve mevacid ve keramata tercih ederim."

Hem demiş ki: "Bütün tariklerin nokta-i müntehası, hakaik-ı imaniyenin vuzuh ve inkişafıdır."

Hem demiş ki: "Velayet üç kısımdır: Biri velayet-i suğra ki, meşhur velayettir; biri, velayet-i vusta; biri, velayet-i kübradır. Velayet-i kübra ise; veraset-i nübüvvet yoluyla, tasavvuf berzahına girmeden, doğrudan doğruya hakikata yol açmaktır."

Hem demiş ki: "Tarik-i Nakşî'de iki kanat ile sülûk edilir." Yani hakaik-ı imaniyeye sağlam bir surette itikad etmek ve feraiz-i diniyeyi imtisal etmekle olur. Bu iki cenahta kusur varsa, o yolda gidilmez. Öyle ise tarik-i Nakşî'nini üç perdesi var:

Birisi ve en birincisi ve en büyüğü: Doğrudan doğruya hakaik-ı imaniyeye hizmettir ki, İmam-ı Rabbanî de (R.A.) âhir zamanında ona sülûk etmiştir.

İkincisi: Feraiz-i diniyeye ve Sünnet-i Seniyeye tarikat perdesi altında hizmettir.

Üçüncüsü: Tasavvuf yoluyla emraz-ı kalbiyenin izalesine çalışmak, kalb ayağıyla sülûk etmektir. Birincisi farz, ikincisi vacib, bu üçüncüsü ise sünnet hükmündedir.

Madem hakikat böyledir; ben tahmin ediyorum ki: Eğer Şeyh Abdülkadir-i Geylanî (R.A.) ve Şah-ı Nakşibend (R.A.) ve İmam-ı Rabbanî (R.A.) gibi zatlar bu zamanda olsaydılar, bütün himmetlerini hakaik-ı imaniyenin ve akaid-i İslâmiyenin takviyesine sarfedeceklerdi. Çünki saadet-i ebediyenin medarı onlardır. Onlarda kusur edilse şekavet-i ebediyeye sebebiyet verir. İmansız Cennet'e gidemez, fakat tasavvufsuz Cennet'e giden pek çoktur. Ekmeksiz insan yaşayamaz, fakat meyvesiz yaşayabilir. Tasavvuf meyvedir, hakaik-ı İslâmiye gıdadır." (M.22)

3666/1- Mezkûr beyanlarda görüldüğü gibi Bediüzzaman Hazretleri bu zamanda tarikattan ziyade iman-ı tahkikî yoluyla dine hizmet etmenin elzemiyetini tekrarla ifade eder. Ezcümle: Risale-i Nur'la iman hizmetinde sebat etmeyi bildiren mektublarının bazı kısımlarında aynen şu tavsiyeleri vardır:

"Bu zamanda lillahilhamd Sünnet-i Seniye dairesinde kemal-i imanı kazanan Risale-i Nur şakirdleri evliyaların, mürşidlerin nazar-ı dikkatini celbedecek vaziyeti aldığından; her zamanda bulunan hakiki mürşidler, her halde bu zamanda Risale-i Nur şakirdlerine müşteri olurlar. Birisini elde etse, yirmi mürid kadar kıymet verirler. Hem zevkli ve cazibedar velayet tereşşuhatı karşısında Risale-i Nur'un hizmetindeki meşakkat, mücahede, külfet bulunduğundan, Feyz'iye hitaben beyan edilen hakikat o tarafa da faidesi olur diye leffen size gönderildi. Umum kardeşlerime birer birer selâm ediyorum.

3666/2- Feyzi kardeşim! Sen Isparta Vilayetindeki kahramanlara benzemek istiyorsan tam onlar gibi olmalısın. Hapishanede -Allah rahmet eylesin- mühim bir şeyh ve mürşid ve cazibedar bir Nakşî evliyasından bir zat, dört ay mütamadiyen Risale-i Nur'un elli altmış şakirdleri içinde celbkârane sohbet ettiği halde, yalnız bir tek şakirdi muvakkaten kendine çekebildi. Mütebakisi, o cazibedar şeyhe karşı müstağni kaldılar. Risale-i Nur'un yüksek, kıymetdar hizmet-i imaniyesi onlara kâfi olarak kanaat veriyordu. O şakirdlerin gayet keskin kalb basireti şöyle bir hakikatı anlamış ki:

Risale-i Nur'a hizmet ise, imanı kurtarıyor; tarikat ve şeyhlik ise, velayet mertebeleri kazandırıyor. Bir adamın imanını kurtarmak ise, on mü'mini velayet derecesine çıkarmaktan daha mühim ve daha sevablıdır. Çünki iman, saadet-i ebediyeyi kazandırdığı için bir mü'mine, küre-i arz kadar bir saltanat-ı bakiyeyi te'min eder. Velayet ise, mü'minin Cennetini genişlettirir, parlattırır. Bir adamı sultan yapmak, on neferi paşa yapmaktan ne kadar yüksek ise, bir adamın imanını kurtarmak, on adamı veli yapmaktan daha sevablı bir hizmettir.

İşte bu dakik sırrı, senin Ispartalı kardeşlerin bir kısmının akılları görmese de umumun keskin kalbleri görmüş ki; benim gibi biçare, günahkâr bir adamın arkadaşlığını evliyalara, belki de eğer bulunsaydı, müçtehidlere dahi tercih ettiler.

Bu hakikata binaen, bu şehre bir kutub, bir gavs-ı a'zam gelse, seni on günde velayet derecesine çıkaracağım dese, sen Risale-i Nur'u bırakıp onun yanına gitsen, Isparta kahramanlarına arkadaş olamazsın." (K.L.83)

3666/3- Hem " Risale-i Nur hizmetiyle Isparta ve civarında binler ehl-i imana fevkalâde kuvvet-i imaniyeyi te'min etmek olan bu netice, bizim fevkalâde hizmetimize kâfidir. On kutub derecesinde biri çıksa, bin adamı derece-i velayete sevketse, yine bu neticeyi aşağıya düşürtmez. Nur'un hakiki şakirdleri, bu gibi neticelere kanaat ediyorlar. O büyük kutbun müridlerinin kanaat-ı kalbiyelerini te'min eden üstadlarının fevkalâde makamı ve mes'elelerde hükümleri yerine, Risale-i Nur'un sarsılmaz hüccetleri -o müridlerinin kanaatlerinden çok ziyade- şakirdlerine kanaat verdiği gibi; bu halet ve itikad başkasına da sirayet eder, menfaat verir. O müridlerin kanaati ise, hususî ve şahsî kalır.

Hatta ilm-i mantıkta "kaziye-i makbule" tabir ettikleri; yani büyük zatların delilsiz sözlerini kabul etmektir. Mantıkça yakîn ve kat'iyeti ifade etmiyor; belki zann-ı galible kanaat verir. İlm-i mantıkta bürhan-ı yakinî, hüsn-ü zanna ve makbul şahıslara bakmıyor, cerhedilmez delile bakar ki; bütün Risale-i Nur hüccetleri, bu bürhan-ı yakinî kısmındandır. Çünki ehl-i velayetin amel ve ibadet ve sülûk ve riyazetle gördüğü hakikatlar ve perdeler arkasında müşahede ettikleri hakaik-ı imaniye, aynen onlar gibi Risale-i Nur; ibadet yerinde, ilim içinde hakikata bir yol açmış; sülûk ve evrad yerinde, mantıkî bürhanlarla ilmî hüccetler içinde hakikat-ül hakaika yol açmış ve ilm-i tasavvuf ve tarikat yerinde doğrudan doğruya İlm-i Kelâm içinde ve İlm-i Akide ve Usul-üd Din içinde bir velayet-i kübra yolunu açmış ki; bu asrın hakikat ve tarikat cereyanlarına galebe çalan felsefî dalaletlere galebe ediyor, meydandadır.

Teşbihte hata olmasın, nasılki Kur'anın gayet kuvvetli ve mantıkî hakikatı, sair dinleri, felsefe-i tabiiyenin savletinden ve galebesinden kurtarıp onlara bir nokta-i istinad oldu, taklidî ve aklın haricindeki usullerini de bir derece muhafaza etti. Aynen öyle de: Bu zamanda onun bir mu'cizesi ve nuru olan Risale-i Nur dahi, felsefe-i maddîyeden gelen dehşetli dalalet-i ilmiyeye karşı avam-ı ehl-i imanın taklidî olan imanlarını, o dalalet-i ilmiyenin savletinden kurtarıp, umum ehl-i imana bir nokta-i istinad ve yakın ve uzaklarda olanlara dahi, zaptedilmez bir kal'a hükmüne geçmiştir ki; bu emsalsiz dehşetli dalaletler içinde, yine avam-ı mü'minin imanını şüphelerden ve İslâmiyetini hakikatsızlık vesveselerinden muhafaza ediyor." (E.L.I.90)

Hem "kemiyet keyfiyete nisbeten ehemmiyetsiz olduğundan, halis bir hâdim olarak, hakikat-ı ihlas ile, herşeyin fevkinde hakaik-i imaniyeyi on adama ders vermek, büyük bir kutbiyetle binler adamı irşad etmekten daha ehemmiyetli görüyorum.

Çünki o on adam, tam o hakikatı herşeyin fevkinde gördüklerinden sebat edip, o çekirdekler hükmünde olan kalbleri, birer ağaç olabilirler. Fakat o binler adam, dünyadan ve felsefeden gelen şüpheler ve vesveseler ile, o kutbun derslerini, hususi makamından ve hususi hissiyatından geliyor nazarıyla bakıp, mağlub olarak dağılabilirler. Bu mana için hizmetkârlığı, makamatlara tercih ediyorum." (E.L.I.75)

3666/4- "Eski zamandan beri ekser yerlerde medrese taifesi, tekyeler taifesine serfüru etmiş; yani inkıyad gösterip onlara velayet semereleri için müracaat etmişler. Onların dükkanlarında ezvak-ı imaniyeyi ve envar-ı hakikatı aramışlar. Hatta medresenin büyük bir âlimi, tekyenin küçük bir veli şeyhinin elini öper, tabi olurdu.O ab-ı hayat çeşmesini tekyede aramışlar. Halbuki medrese içinde daha kısa bir yol hakikatın envarına gittiğini ve ulûm-u imaniyede daha safi ve daha halis bir ab-ı hayat çeşmesi bulunduğunu ve amel ve ubudiyet ve tarikattan daha yüksek ve daha tatlı ve daha kuvvetli bir tarik-ı velayet; ilimde, hakaik-ı imaniyede ve ehl-i Sünnetin ilm-i Kelâmında bulunmasını, Risale-i Nur Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın mu'cize-i manevîyesiyle açmış göstermiş, meydandadır." (K.L.228)

"Hem Risale-i Nur mesleği tarikat değil, hakikattır; sahabe mesleğinin bir cilvesidir. Bu zaman tarikat zamanı değil, imanı kurtarmak zamanıdır. Risale-i Nur bu hizmeti lillahilhamd en müşkil ve ağır zamanlarda yapmış ve yapıyor." (E.L.I.67)

"Beni hapislere sokan muarızlarımın bir bahaneleri de -o mahkemede ondan beraet kazandığım- "tarikatçılık"tır. Halbuki Risale-i Nur'da daima dava edip demişim: "Zaman tarikat zamanı değil, belki imanı kurtarmak zamanıdır. Tarikatsız Cennet'e gidenler çoktur, imansız Cennet'e giden yoktur." diye bütün kuvvetimizle imana çalışmışız. Ben hocayım, şeyh değilim...

Yalnız eskiden yazdığım tarikatların hakikatlarını ilmen beyan eden "Telvihat Risalesi" var ki, bir ders-i hakikattır ve yüksek bir ders-i ilmîdir. Tarikat dersi değildir." (E.L.I.29)

3666/5- Evet "tevkif-i İlahî refiki olan adam, tarikat berzahına girmeden zahirden hakikate geçebilir. Evet Kur'andan, hakikat-ı tarikatı -tarikatsız- feyiz suretiyle gördüm ve bir parça aldım. Ve keza maksud-u bizzat olan ilimlere ulûm-u âliyeyi اِلَيه okumaksızın isal edici bir yol buldum.

Seri-üs seyr olan bu zamanın evladına, kısa ve selâmet bir tarıkı ihsan etmek, rahmet-i hâkimenin şanındandır." (M.N.212)

Kur'an (24:35) âyetinin elektriğe ve Risale-i Nur'a işaretinden bahseden Bediüzzaman Hazretleri, yukarıda anlattığı Risale-i Nur'un hususiyetiyle alâkalı olarak şöyle der:

"Resail-in Nur dahi gayet yüksek ve derin bir ilim olduğu halde, külfet-i tahsile ve derse çalışmağa ve başka üstadlardan taallüm edilmeğe ve müderrisînin ağzından iktibas olmaya muhtaç olmadan herkes derecesine göre o ulûm-u âliyeyi, عَالِيَه meşakkat ateşine lüzum kalmadan anlayabilir, kendi kendine istifade eder, muhakkik bir âlim olabilir. Hem işaret eder ki; Resail-in Nur müellifi dahi ateşsiz yanar, tahsil için külfet ve ders meşakkatine muhtaç olmadan kendi kendine nurlanır, âlim olur." (Ş.690)

Evet "bir sene bu risaleleri ve bu dersleri anlayarak ve kabul ederek okuyan, bu zamanın mühim, hakikatlı bir âlimi olabilir." (L.167)

Tahsil-i ilim için Mısır'daki Ezher Üniversitesi'ne gitmek isteyen bir talebesine Bediüzzaman Hazretleri yazdığı mektubunda şu tavsiyede bulunur: "Risale-i Nur, bu zamanda kâfidir. On senede medresede okuyanlar, Risale-i Nur'la bir senede aynı istifadeyi ettiklerine şahid, binler ehl-i ilim var." (E.L.II.26)

3666/6- Tarikat ehlinin Risale-i Nur dairesine girmelerini teşvik eden Bediüzzaman Hazretleri bir mektubunda da şöyle der:

"Şimdiye kadar ben yalnız iman hakikatını düşünüp "Tarikat zamanı değil, bid'alar mani oluyor" dedim. Fakat şimdi Sünnet-i Peygamberî dairesinde bütün oniki büyük tarikatın hülasası olan ve tariklerin en büyük dairesi bulunan Risale-i Nur dairesi içine, her tarikat ehli kendi tarikat dairesi gibi görüp girmek lâzım ve elzem olduğunu bu zaman gösterdi. Hem ehl-i tarikatın en günahkârı dahi çabuk dinsizliğe giremiyor; kalbi mağlub olamıyor. Onun için onlar tam sarsılmaz, hakiki Nurcu olabilirler. Yalnız mümkün olduğu kadar bid'atlara ve takvayı kıran büyük günahlara girmemek gerektir." (E.L.II.54) *(Bak: 3666/8.p.)*

3666/7- Yukarıda belirtildiği gibi din dairesindeki hak mesleklerin verdiği faidelerini cem'eden ve veraset-i Nübüvvet fevzini veren Risale-i Nur'un dairesinde karar kılmak dersini veren **"Bir Düstur"** başlıklı yazıda aynen şöyle deniliyor:

"Risale-i Nur Talebeleri, Risale-i Nur'un dairesi haricinde nur aramamalı

ve aramaz. Eğer arasa, Risale-i Nur'un penceresinden ışık veren manevî güneşe bedel bir lambayı bulur, belki güneşi kaybeder. Hem Risale-i Nur dairesindeki halis ve pek kuvvetli çok ruhları her ferdine kazandıran ve Sahabenin sırr-ı veraset-i Nübüvvetle meşreb-i uhuvvetkâranesini gösteren "meşreb-i hıllet ve meslek-i uhuvvet" ise, hariç dairelerde -ve o peder ve o mürşid üç cihetle zarar vermek suretiyle- bir pederi aramaya ihtiyaç bırakmaz. Bir tek peder yerine pek çok ağabeyi buldurur. Elbette büyük kardeşlerin müteaddid şefkatleri, bir pederin şefkatini hiçe indirir. Daireye girmeden evvel bulduğu mürşidi, her ferd dairede dahi muhafaza edebilir. Fakat mürşidi olmayan, daireye girdikten sonra, ancak daire içinde mürşid arayabilir.

Hem Risale-i Nur'un velayet-i kübradan olan sırr-ı veraset-i Nübüvvet feyzini veren ders-i hakaik dairesindeki ilm-i hakikat dahi, daire haricindeki tarikatlara ihtiyaç bırakmaz. Meğer tarikatı yanlış anlayıp, güzel rü'yalar, hayaller, nurlara ve zevklere mübtela ve âhiret faziletinden ayrı olan dünyevî ve hevesî zevkleri arzulayan ve merciiyet makamını istiyen nefisperestler ola.

Bu dünya dar-ül hizmettir, külfet ve meşakkatle ücret ölçülür. Dar-ül mükâfat değil! Onun içindir ki, ehl-i hakikat keşif ve kerametteki ezvak ve envara ehemmiyet vermiyorlar. Bazan kaçıyorlar, setrini istiyorlar.

Risale-i Nur dairesi geniştir, şakirdleri pek çoktur. Harice kaçanları aramaz, ehemmiyet vermez; belki daha içine almaz. Her insanda bir kalb var. Bir kalb hem dairede hem hariçte olamaz. Hem hariçteki irşada hevesli zatlar, Risale-i Nur şakirdleriyle meşgul olmamalı. Çünki üç cihetle zarar görmeleri muhtemeldir. Takva dairesindeki talebeler irşada muhtaç olmadıkları gibi, hariçte kesretli namazsız var; onları bırakıp bunlarla meşgul olmak, irşad değildir. Eğer bu şakirdleri severse, evvela daire içine girsin; o şakirdlere peder değil, belki kardeş olsun, fazileti ziyade ise ağabeyleri olsun.

Hem bu hâdisede göründüğü gibi, Risale-i Nur'a intisabın çok ehemmiyeti var ve çok pahalı düştü. Ve buna bu fiatı veren ve bu yolda bütün Âlem-i İslâm namına dinsizliğe karşı mücahid vaziyetini alan aklı başında bir adam, o elmas gibi mesleğini terkedip başka mesleklere girmez." (H.N.150)

3666/8- Hem zamanımızın sefahet ve fitnesi içinde ihlaslı ve huzurlu ibadete muvaffakiyet pek müşkildir. *(Bak: 1000/5, 4097-4099.p.lar)*

Bir atıf notu:

-Fitne zamanlarında bir hak tarikat mensubu, cemaatsız bir âlimden daha mahfuz kalır, bak:525.p.

3667- "Sual: Tarikatlar, hakikatların yollarıdır. Tarikatların içerisinde en meşhur ve en yüksek ve cadde-i kübra iddia olunan tarik-i Nakşibendî hakkında, o tarikatın kahramanlarından ve imamlarından bazıları esasını böyle tarif etmişler. Demişler ki:

دَرْ طَرِيقِ نَقْشَبَنْدِى َزِمْ آمَدْ چَارْ تَرْكْ وِ تَرْكِ دُنْيَا،
تَرْكِ عُقْبَى ، تَرْكِ هَسْتِى ، تَرْكِ تَرْكْ

Yani: Tarik-i Nakşî'de dört şeyi bırakmak lâzım. Hem dünyayı, hem nefis hesabına âhireti dahi maksud-u hakiki yapmamak; hem vücudunu unutmak; hem ucbe, fahre girmemek için bu terkleri düşünmemektir. Demek hakiki marifetullah ve kemalat-ı insaniye terk-i masiva ila olur?

Elcevab: Eğer insan yalnız bir kalbden ibaret olsaydı; bütün masivayı terk, hatta esma ve sıfatı dahi bırakmak, yalnız Cenab-ı Hakk'ın zatına rabt-ı kalb etmek lâzım gelirdi. Fakat insanın akıl, ruh, sır, nefis gibi pek çok vazifedar letaifi ve hassaları vardır. İnsan-ı kâmil odur ki: Bütün o letaifi; kendilerine mahsus ayrı ayrı tarik-ı ubudiyette, hakikat canibine sevketmek ile, sahabe gibi geniş bir dairede, zengin bir surette.. kalb bir kumandan gibi, letaif askerleriyle kahramanane maksada yürüsün. Yoksa kalb yalnız kendini kurtarmak için askerini bırakıp tek başıyla gitmek, medar-ı iftihar değil, belki netice-i ıztırardır." (S.495)

3668- Hem tarikat ve tasavvuf, hakaik-ı şeriata yetişmek için vesile ve basamak hükmündedir. Zira "şeriat doğrudan doğruya, gölgesiz, perdesiz, sırr-ı ehadiyet ile rububiyet-i mutlaka noktasında hitab-ı İlahînin neticesidir. Tarikatın ve hakikatın en yüksek mertebeleri, şeriatın cüzleri hükmüne geçer. Yoksa daima vesile ve mukaddime ve hâdim hükmündedirler. Neticeleri, şeriatın muhkematıdır. Yani: Hakaik-ı şeriata yetişmek için, tarikat ve hakikat meslekleri, vesile ve hâdim ve basamaklar hükmündedir. Git gide en yüksek mertebede, nefs-i şeriatta bulunan mana-yı hakikat ve sırr-ı tarikata inkılab ederler. O vakit, şeriat-ı kübranın cüz'leri oluyorlar. Yoksa bazı ehl-i tasavvufun zannettikleri gibi, şeriatı zahirî bir kışır, hakikatı onun içi ve neticesi ve gayesi tasavvur etmek doğru değildir. Evet şeriatın tabakat-ı nâsa göre inkişafatı ayrı ayrıdır. Avam-ı nâsa göre zahir-i şeriatı hakikat-ı şeriat zannedip, havassa münkeşif olan şeriatın mertebesine "hakikat ve tarikat" namı vermek yanlıştır. Şeriatın, umum tabakata bakacak meratibi var.

3669- İşte bu sırra binaendir ki: Ehl-i tarikat ve ashab-ı hakikat ileri gittikçe, hakaik-ı şeriata karşı incizabları, iştiyakları, ittiba'ları ziyadeleşiyor. En küçük bir Sünnet-i Seniyeyi, en büyük bir maksad gibi telakki edip, onun ittibaına çalışıyorlar, onu taklid ediyorlar. Çünki vahiy, ne kadar ilhamdan yüksek ise; semere-i vahiy olan âdab-ı şer'iye, o derece semere-i ilham olan âdab-ı tarikattan yüksek ve ehemmiyetlidir. Onun için tarikatın en mühim esası, Sünnet-i Seniyeye ittiba' etmektir." (M.451)

3670- Velayet yollarında keramet, manevî zevkler ve keşif istemek, ihlasa ve velayete münafidir. Çünkü: "Bu dünya, dar-ül hikmettir, dar-ül hizmettir; dar-ül ücret ve mükâfat değil. Buradaki a'mal ve hizmetlerin ücretleri, berzahta ve âhirettedir. Buradaki a'mal berzahta ve âhirette meyve verir. Madem hakikat budur, a'mal-i uhreviyeye ait neticeleri dünyada istememek gerektir. Verilse de, memnunane değil, mahzunane kabul etmek lâzımdır. Çünki Cennet'in meyveleri gibi kopardıkça yerine aynı gelmek sırrıyla, baki hükmünde olan amel-i uhrevî meyvesini, bu dünyada fani bir surette yemek, kâr-ı akıl değildir. Baki bir lambayı, bir dakika yaşayacak ve sönecek bir lamba ile mübadele etmek gibidir.

3671- İşte bu sırra binaen ehl-i velayet, hizmet ve meşakkat ve müsibet ve külfeti hoş görüyorlar, nazlanmıyorlar, şekva etmiyorlar, "Elhamdülillahi alâ külli hal" diyorlar. Keşif ve keramet, ezvak ve envar verildiği vakit, bir iltifat-ı İlahî nev'inden kabul edip setrine çalışıyorlar. Fahre değil, belki şükre, ubudiyete daha ziyade giriyorlar. Çokları o ahvalin istitar ve inkıtaını istemişler, ta ki amellerindeki ihlas zedelenmesin. Evet makbul bir insan hakkında en mühim bir ihsan-ı İlahî, ihsanını ona ihsas etmemektir; ta niyazdan naza ve şükürden fahre girmesin.

İşte bu hakikata binaendir ki, velayeti ve tarikatı istiyenler; eğer velayetin bazı tereşşuhatı olan ezvak ve keramatı isterlerse ve onlara müteveccih ise ve onlardan hoşlansa; baki uhrevi meyveleri, fani dünyada, fani bir surette yemek kabilinden olmakla beraber; velayetin mayesi olan ihlası kaybedip, velayetin kaçmasına meydan açar." (M.451)

3672- "Tarikatta "seyr-i enfüsî" ve "seyr-i âfaki" tabirleri altında iki meşreb var.

Birinci meşreb, enfüsî meşrebidir; nefisten başlar, hariçten gözünü çeker, kalbe bakar, enaniyeti deler geçer, kalbinden yol açar, hakikatı bulur. Sonra âfaka girer. O vakit âfakı nurani görür, çabuk o seyri bitirir. Enfüsî dairesinde gördüğü hakikatı, büyük bir mikyasta onda da görür. Turuk-u hafiyenin çoğu bu yol ile gidiyor.

Bunun da en mühim esası; enaniyeti kırmak, hevayı terketmek, nefsi öldürmektir.

İkinci meşreb; âfaktan başlar, o daire-i kübranın mezahirinde cilve-i esma ve sıfatı seyredip, sonra daire-i enfüsiyeye girer. Küçük bir mikyasta, daire-i kalbinde o envarı müşahede edip, onda en yakın yolu açar. Kalb, ayine-i Samed olduğunu görür, aradığı maksada vasıl olur." (M.446)

3673- "Sünnet-i Seniye ve ahkâm-ı Şeriat haricinde tarikat olabir mi? diye sual ediliyor.

Elcevab: Hem var, hem yok. Vardır, çünki bazı evliya-i kâmilîn, şeriat kılıncıyla idam edilmişler. Hem yoktur, çünki muhakkikîn-i evliya, Sa'di-i Şirazî'nin bu düsturunda ittifak etmişler:

مُحالَسْتْ سَعْدِی بَرَاهِ صَفَا ۞ ظَفَرْ بُرْدًاجُزْ دَرْ پِیِ مُصْطَفَی

Yani: "Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın caddesinden hariç ve onun arkasından gitmiyen muhaldir ki; hakiki envar-ı hakikata vasıl olabilsin."

Bu mes'elenin sırrı şudur ki: Madem Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm Hatem-ül Enbiyadır ve umum nev'-i beşer namına muhatab-ı İlahîdir; elbette nev'-i beşer onun caddesi haricinde gidemez ve bayrağı altında bulunmak zaruridir. Ve madem ehl-i cezbe ve ehl-i istiğrak muhalefetlerinden mes'ul olamazlar. Ve madem insanda bazı letaif var ki teklif altına giremez, o latife hâkim olduğu vakit, tekalif-i şer'iyeye muhalefetiyle mesul tutulmaz ve madem insanda bazı letaif var ki, teklif altına girmediği gibi, ihtiyar altına da girmez, hatta aklın tebdiri altına da girmez, o latife kalbi ve aklı dinlemez; elbette o latife bir insanda hakim olduğu zaman -fakat o zamana mahsus olarak- o zat, şeriata muhalefette velayet derecesinden sukut etmez, mazur sayılır. Fakat bir şartla ki, hakaik-ı şeriata ve kavaid-i imaniyeye karşı bir inkâr, bir tezyif, bir istihfaf olmasın. Ahkâmı yapmasa da, ahkâmı hak bilmek gerektir. Yoksa o hale mağlub olup, neûzü billah o hakaik-ı muhkemeye karşı inkâr ve tezkibi işmam edecek bir vaziyet, alâmet-i sukuttur!.." (M.452)

3674- "Sultan Mehmed Fatih'in zamanında hikâye edilen meşhur ve manidar "Cibali Baba kıssası" nevi'inden olarak; bir kısım ehl-i velayet, zahiren muhakemeli ve âkıl görünürken, meczubdurler. Ve bir kısmı dahi; bazan

sahvede ve daire-i akılda görünür, bazan aklın ve muhakemenin haricinde bir hale girer. Şu kısımdan bir sınıfı; ehl-i iltibastır, tefrik etmiyor. Sekir halinde gördüğü bir mes'eleyi halet-i sahvede tatbik eder, hata eder ve hata ettiğini bilmez. Meczubların bir kısmı ise; indallah mahfuzdur, dalalete sülûk etmez. Diğer bir kısmı ise, mahfuz değiller; bid'at ve dalalet fırkalarında bulunabilirler. Hatta kâfirler içinde bulunabileceği ihtimal verilmiş.

İşte muvakkat veya daimî meczub olduklarından, manen "mübarek mecnun" hükmünde oluyorlar. Ve mübarek ve serbest mecnun hükmünde oldukları için, mükellef değiller. Ve mükellef olmadıkları için muahaze olunmuyorlar. Kendi velayet-i meczubaneleri baki kalmakla beraber, ehl-i dalalete ve ehl-i bid'aya tarafdar çıkarlar. Mesleklerine bir derece revaç verip, bir kısım ehl-i imanı ve ehl-i hakkı, o mesleğe girmeğe meş'umane bir sebebiyet verirler." (M.343)

3675- Hem "bir kısım ehl-i zevk ve şevk, sülûkünde fahrı, nazı, şatahatı, teveccüh-ü nâsı ve merciiyeti şükre, niyaza, tazarruata ve nâsdan istiğnaya tercih etmekle vartaya düşer. Halbuki en yüksek mertebe ise, ubudiyet-i Muhammediye'dir ki, "mahbubiyet" ünvanıyla tabir edilir. Ubudiyetin ise sırr-ı esası; niyaz, şükür, tazarru', huşu', acz, fakr, halktan istiğna cihetiyle o hakikatın kemaline mazhar olur. Bazı evliya-yı azîme, fahr ve naz ve şatahata muvakkaten, ihtiyarsız girmişler; fakat o noktada ihtiyaren onlara iktida edilmez; hâdidirler, mühdi değillerdir, arkalarından gidilmez!.." (M:455)

3676- "Makamat-ı evliyadan bazı makamlarda Mehdi vazifesinin hususiyeti bulunduğu ve kutb-u azam'a has bir nisbeti göründüğü ve Hazret-i Hızır'ın bir münasebet-i hassası olduğu gibi, bazı meşahirle münasebettar bazı makamat var. Hatta o makamlara "Makam-ı Hızır", "Makam-ı Üveys", "Makam-ı Mehdiyet" tabir edilir.

İşte bu sırra binaen, o makama ve o makamın cüz'î bir nümunesine veya bir gölgesine girenler, kendilerini o makamla has münasebettar meşhur zatlar zannediyorlar. Kendini Hızır telakki eder veya Mehdi itikad eder veya kutb-u azam tahayyül eder. Eğer hubb-u caha talib enaniyeti yoksa, o halde mahkûm olmaz. Onun haddinden fazla davaları, şatahat sayılır. Onunla belki mes'ul olmaz. Eğer enaniyeti perde ardında hubb-u caha müteveccih ise; o zat enaniyete mağlub olup, şükrü bırakıp fahre girse, fahirden git gide gurura sukut eder. Ya divanelik derecesine sukut eder veyahut tarik-ı haktan sapar." (M.447)

Bir atıf notu:

-Bir kısım meczub velilerin durumu, bak: 2364-2366.p.lar.

3677- Hem Kur'an

" مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ (4:79) dersini verdiği gibi; nefsin muktezası daima iyiliği kendinden bilip fahr ve ucbe girer. Bu hatvede nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp, bütün mehasin ve kemalatını, Fâtır-ı Zülcelal tarafından ona ihsan edilmiş ni'metler olduğunu anlayıp, fahr yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir. Şu mertebede tezkiyesi, قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكَّيهَا sırrıyla şudur ki: Kemalini kemalsizlikte, kudretini aczde, gınasını fakrda bilmektir." (M.459)

Not: Kur'an (57:27) âyeti, meşru bir netice için ruhbaniyet ve tasavvuf gibi bir vesile ihdas etmenin cevazına da delalet eder. *(Bak: Tatavvu')* Hem 3799.p.da kaydedilen mübahlar sahasında beşerî tasarruf serbestliği, bu mes'ele ile de âlakalıdır.

TASANNU' تصنّع : Yapmacık hareket. Zorla birşeyi daha iyi göstermeğe çalışmak. Sun'i hareket. *(Bak: Tekellüf)*

3678- TASAVVUF تصوّف : Kalbi dünyanın fani işlerinden ayırıp Allah (C.C.) sevgisine bağlamak.Tarikat ehli olmak. *(Bak: Tarikat)*

"Tasavvuf kelimesinin iştikakı (kök kelimeden türeyişi) hakkında muhtelif fikirler beyan edilmiştir. Meselâ: "Tasavvuf" "sofi" kelimesinin hikmet manasına gelen "sophia" dan geldiğini ileri sürenler vardır.

Bu hususta Ömer Ferid Kam, sofi kelimesinin feylesof kelimesi gibi, âkıl, hakîm manasına gelen Yunanca "sofos" kelimesinin arablaştırılarak kendilerine alem edilmiş olmasının pek muhtemel olduğunu söylüyor. Şemseddin Sami, Kamus-u Türkî'sinin tasavvuf ve sofi maddesinde şunları söylemektedir:

Tasavvuf: Cemi "tasavvufat". Yün demek olan "sof'dan, daha doğrusu Yunanca hikmet demek olan "sophia" dan, hal-i vahdet ve fena gibi ahval-i manevîyeye hasr-ı himmet edenlerin meslek ve tariki.

"Sofi": Cem'i "sofiyyun". Yünlü elbise giydiklerinden dolayı sofdan, daha doğrusu tasavvuf kelimesinin aslı olan hikmet manasına gelen "sophia" lafz-ı Yunanîsindendir." (Tasavvuf, sh:43, Mahir İz. Med Yayınları, 1981, İst.)

3679- Bilindiği gibi hak meslekler, meşrebler, ilk devrelerindeki halisiyeti ve ciddiyeti, devreler geçtikçe muhafaza edememektedirler. Zamanla ortaya çıkan içtimaî hayat bozukluğu ve bazı nâehillerin müdahaleleri gibi bazı sebeblerle asliyetlerinden ve manevî kıymetlerinden eksilmeleri ve başka mecralara kaymaları görülebilmektedir. "İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbanî gibi muhakkikîn-i ehl-i tarikat derler ki: "Bir tek Sünnet-i Seniyyeye ittiba' noktasında hasıl olan makbuliyet, yüz âdab ve nevafil-i hususiyeden gelemez. Bir farz, bin sünnete müreccah olduğu gibi; bir Sünnet-i Seniyye dahi, bin âdab-ı tasavvufa müreccahtır." demişler." (M.454)

TASAVVUR تصوّر : *(Bak: Hayal)*

3680- TATAVVU' تطوّ : Müstehab ve mendub olan namazlar. *İbadeti sırf kendi isteğiyle yapmak. *Nafile namaz kılmak. *(Bak: Nafile)*

3681- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor: "(2:158) **وَمَنْ تَطَوَّ َ خَيْرًا** Herhangi bir kimse me'mur olmasa bile gönüllü olarak ve sırf kendi gönlünden koparak.. bir hayır yaparsa, **فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ** mükâfatını görür. Çünkü Allah şükredenleri ve şükürlerinin derecelerini bilir ve ona göre şükürlerini mukabilsiz bırakmaz... Bir hadis-i kudside şöyle varid olmuştur:

َ يَزَالُ عَبْدِىَ الْمُؤْمِنُ يَتَقَرَّ ُ اِلَىَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى اَكُونَ سَمْعَهُ الَّذِى يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِى يُبْصِرُ بِهِ وَقَلْبَهُ الَّذِى يُدْرِكُ بِهِ [299]

Mü'min kulum, tatavvu ve nafilelerle bana takarrub ede ede o dereceye gelir ki, nihayet ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, bildiği kalbi olurum.

[299] Sahih-i Buharî 81. kitab-ür rikak 38.bab ve İbn-i Hanbel 6/256

Her işittiğini hak kulağıyla işitir, her gördüğünü hak gözüyle görür, her bildiğini hak bilgisiyle bilir, hiçbir işinde şaşmaz, yanılmaz, aldanmaz, aldatılmaz, doğruca muradına erer. Allah ile arasında bu derece yakınlık peyda eder." Vezaifin icrasından başka sırf gönülden coşularak devam edilen nafile hayırlar bu kadar büyük vesile-i kemal ve saadettirler." (E.T.557) (2:184) âyetinde de tatavvu' kelimesi geçer. *(Bak: Firaset)*

3682- TA'TİL تعطيل : Kadının gerdanlığını kaybetmesi ve süs yapmaması manasındaki (atal) kökünden gelir. Tef'il ölçüsünde olan ta'til, kelime manasıyla içine birşeyler konulan kab ve benzeri şeyleri boşaltmak, evi terketmek, bir şeyi mahv ve harab olmaya bırakmak gibi manalara gelir. Halk dilindi ta'til, çalışmaya ara vermek ve izine başlamak manasında kullanılır.

İlm-i Kelâm ıstılahında ta'til: Müşebbihe mezhebinin teşbihteki ifratına karşı tefrit ederek Allah'ın sıfatlarını inkâr eden felsefecilerin mesleğidir.

3683- Bu terim; varlığın ilk ortaya çıkışında ilk müessir sebeb kabul ettikleri varlıktan zaruri olarak yalnız bir şey sudur ettiği ve bu ilk sebebin, determinizm nazariyesine göre, irade, gaye ve alâka gibi hususiyetlere sahib olmadığı anlayışında olan ve semavi dinlere bağlı olmayan, sırf akla istinad eden batıl bir anlayışı ifade eder.

Ta'til nazariyesi, Deizm olarak ifade edilen İlah anlayışını da tazammun eder. Deizm (Fr. Deisme) tarihi bakımdan düşünce temeli Aristo'ya varan Rönesans'ta akıl dini veya tabii din olarak tekrar ortaya çıkan ve daha sonra 18. yy.da daha çok İngiliz düşünürleri tarafından sistemleştirilen bir ilah anlayışıdır.

Deizm, vahye dayanan dinlerin Allah anlayışını bilhassa Allah'ın kayyumiyet *(Bak: Kayyum)* sıfatını kabul etmeyip yukarıda temas edildiği gibi rasyonalist-determinist (akılcı-icabiyeci) bir ilah anlayışını esas aldığından Ta'til nazariyesi içinde mütalaa edilir.

Muattıla, Allah'ın hâlikıyetine bedel, sudûr (Fr. emanation= emanasyon) faraziyesini ileri sürer. Yani Müssir-ül Ula dedikleri ilk sebebden bizzarure türeme görüşü ki, Allah'ı mûcib-i bizzat olarak vasıflandıran bâtıl bir felsefî mezheptir. *(Bak: Akl-ı Evvel)*

3684- Muattıla mezhebi, Deizm ve metafizik determinizm kadar Tabiiyyun mezhebine de şamildir. Zira ilimsiz, iradesiz, kör ve şuursuz taibata icad isnad ederek tabiatı bir cihette ilahlaştırmakla Ta'til mezhebinin

bir nev'ini teşkil eder. Bu felsefî mezhebin de diğerleri gibi mantıksız, gayr-ı ilmî ve batıl olduğu zahirdir. Ezcümle:

"Esbaba tapanların ve tabiatperestlerin cehaletlerine bu misal ile bak. Meselâ. "Bir zat hârika bir fabrikanın veya acib bir saatın veya muhteşem bir sarayın veya mükemmel bir kitabın gayet muntazam bir surette eczalarını, çarklarını fevkalâde san'atıyla hazır ettikten sonra, kendisi kolayca o eczaları terkib edip işletmiyerek, belki çok uzun masraflarla o eczaları kendi kendine işlemek ve o usta yerine fabrikayı, sarayı, saatı yapmak, kitabı yazmak için herbir cüz'ü herbir çarkı, hatta kağıdı, kalemi birer hârika makine hükmüne getiriyor. Ve teşhirini çok istediği bütün hünerlerini, kemalâtını izhara vesile olan o üstadlığını ve san'atını onlara havale ediyor" diye zannetmek, ne derece akıldan uzak ve cehalet olduğunu anlarsın!

Aynen öyle de; esbaba ve tabiatlara icad isnad edenler, muzaaf bir cehalete düşerler. Çünki tabiatların ve sebeblerin üstünde dahi gayet muntazam bir eser-i san'at var; onlar da sair mahlukat gibi masnu'durlar. Onları öyle yapan zat, onların neticelerini dahi yapar. Beraber gösteriyor. Çekirdeği yapan, onun üstünde ağacı o yapar; ve ağacı yapan, onun üstünde meyveleri dahi o icad eder. Yoksa ayrı ayrı tabiatların, sebeblerin vücuda gelmeleri için, yine muntazam başka tabiatları, sebebleri istiyecekler. Ve hakeza gitgide nihayetsiz, manasız, imkânsız bir silsile-i mevhumatı mevcud kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, cehaletlerin en antikasıdır." (L.324)

Evet "maksud-u hakiki olan tevhide biaynelyakîn ulaştıran kapılar, yollar (ikidir): Birisi geniştir, âfakîdir. Bir nebi veya bir resule kesbsiz. İlahî bir davetle açılmasından başka gayrilere kapalı ve mesduddur. Bu kapıdan kesb ile âfak meydanında ve Zâhir isminin daire-i tecellisi altında girip onda yürümek isteyen adam, eğer bürhanî vusûl üzerinde âfak ve kesreti iktisar etse ve matlubun tecellisini bulmak üzere nazarını bürhanlarda hasretse ve tavr-ı aklının mâfevkinde olan nübüvvet tavrına inkıyat ve teslimi de rehber ittihaz ederse ona bir beis yoktur. Fakat terakki ettikçe maksuddan uzaklaşacaktır. Şayet o şartları tecavüz etse, ضَلَّ ضَلاَ ً بَعِيدًا tokadını yiyecektir. Hususan aklıyla beraber kalbini dahi o meydanlara gönderir ise ve ecnebilerin şirk ve tatil üzerine müesses olan edebiyatının memesini emen zevk-i nefsiyesiyle beraber, şirk-i hafîyi tazammun eden nefsin enaniyetini de o yoldaki terakkisine merdiven ve basamak yaparsa, elbette dalalet derelerinde yuvarlanıp, şeytanların pençesine düşecektir.

İkinci kapı ise: Daima açıktır ki, ism-i Bâtın canibinden ve enfüs dairesi içinde kalb tarafından başlanır. Bunun anahtarı yalnız mahviyet ve terk-i enaniyettir." (M.Nu.166)

3685- İslâmiyetin gelişinden sonra şirk ve ta'til gibi dalaletlere düşmenin muhtelif sebebleri vardır. Bunların en mühimlerinden biri, enaniyetten doğan bir gafletle âlemde hikmet-i İlahiyeyi görmeyip âfaka dalmaktır.

3686- "Evet ene ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken mahiyeti bilinmezse tesettür toprağı altında neşvünema bulur, gittikçe kalınlaşır. Vücud-u insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi vücud-u insanı bel' eder. Bütün o insan bütün letaifiyle adeta ene olur. Sonra nev'in enaniyeti de bir asabiyet-i nev'iye ve milliye cihetiyle o enaniyete kuvvet verip o ene enaniyet-i nev'iyeye istinad ederek şeytan gibi, Sani-i Zülcelal'in evamirine karşı mübareze eder. Sonra kıyas-ı binnefs suretiyle herkesi hatta herşeyi kendine kıyas edip Cenab-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksim eder. Gayet azîm bir şirke düşer, اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (31:13) mealini gösterir.

Evet nasıl mirî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de: "Kendime malikim" diyen adam, "Herşey kendine maliktir" demeye ve itikad etmeye mecburdur.

İşte ene şu hainane vaziyetinde iken, cehl-i mutlaktadır. Binler fününu bilse de, cehl-i mürekkeble bir echeldir. Çünki duyguları, efkârları kâinatın envar-ı marifetini getirdiği vakit, nefsinde onu tasdik edecek, ışıklandıracak ve idame edecek bir madde bulmadığı için sönerler. Gelen herşey, nefsindeki renkler ile boyalanır. Mahz-ı hikmet gelse; nefsinde abesiyet-i mutlaka suretini alır. Çünki şu haldeki ene'nin rengi, şirk ve ta'tildir, Allah'ı inkârdır. Bütün kâinat parlak âyetlerle dolsa; o enedeki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez." (S.537)

3687- "Ve keza bazan şeytan-ı müvessis, senin enaniyetinden istimdad edip nefsinin fir'avniyetine dayanarak hayvanatın küçüklerini ve haşaratın ehemmiyetsizlik ve hasisliklerini irae etmek suretiyle gözünün önüne koyarak, "Bunların seri-üz zeval olan hilkatlarinde ne gibi bir fayda vardır?" diyerek seni başka bir mugalataya yuvarlandırmak ister. Yani ki, gaye-i hayattan maksud-u aslî, yalnız bu dünya hayatı olduğunu ve hayatın kıymet ve ehem-

miyeti ise yalnız buradaki yaşamaktan ibaret olduğunu telkinden sonra; hayvanat ve haşaratın abesiyetlerini telkin eylemeye çalışır. Ta ki onların hayatlarında müşahede edilen şu üç hakikat-ı vasia ki, (rahmet, nimet ve itkan-ı san'attır) kıymet ve ehemmiyetini gözünden ıskat ettirip tatil ile Sanii sana unuttursun." (M.Nu.315)

Elhasıl, "enaniyetten neş'et eden şirk-i hafî katılaştığı zaman, esbab şirkine inkılab eder. Bu da devam ederse, küfre tahavvül eder. Bu dahi devam ederse, ta'tile yani Hâlıksızlığa incirar eder. El-iyazü billah." (M.N.185)

3688- TEBAREK تبارك : Mübarek etsin (mealinde dua). Teala gibi mazi fiiliyle mübalağa ile bereketin Allah'tan zuhurunu ifade eder. *(Bak: Bereket)*

" تَبَارَكَ Teala gibi tefaul babından fiil-i mazidir, tasrif olunmaz, yani diğer sigaları çekilmez ve Allah'tan başkasına isnad edilmez. İştikakta bereket maddesinin buna zahir bir alâkası vardır. Tefaul babından olması da, bu mananın mübalağa ile kendisinden zuhurunu ifade eder. Bereket ise bir şeyde İlahî hayrın sübut ve sebatı demektir ki, suyun havuzda birikip, yükselerek durması manasından me'huzdur. İlahî hayrın bulunduğu şeye mübarek denir. İlahî hayır, hasr ü ihsa olunmayarak gayr-ı mahsus bir surette sudur ettiği cihetle, kendisinde hissolunmaz bir surette ziyadelik müşahede olunan şeye de mübarek ıtlak edilir. Şu halde تَبَارَكَ kendisinden olmak üzere mübarekliket büyük bir yükseklik ile istikrar ifade eder. Ve bunun Allah Teala hakkında hudus ve tagayyür şaibelerinden âri olarak mülahaza olunması lâzım gelir. Bu tahlilde mebde-i mülahaza olacak iki mefhum vardır. Biri sübut, biri de ziyadelik. Onun için selef-i müfessirîn de bunu başlıca iki mana esası üzere tefsir etmişlerdir. Birisi لَمْ يَزَلْ وَ يَزَالُ manasıdır ki, ezelen ve ebeden, lüzum-u vücud demek olur. Bunda sübut ve istikrar mefhumu esas ittihaz edilmiştir. Diğerinde ise tezayüd manası esas ittihaz edilerek iki vecih söylenmiştir. Bazıları, Allah Teala'nın zatında kemalini ve masivanın noksanını mülahaza ederek تَعَالَى manasıyla tefsir etmişlerdir. Allah Teala'nın zatında herşeyden yüksek olduğunu ifade eder. Zatında yüksek, çok yüksek demek olur.

Bazıları da sıfat-ı fiil olarak mülahaza edip تَزَايَدُ خَيْرُهُ وَعَطَاؤُهُ وَتَكَاثُرُ diye hayır ve atasının artıp çoğalmasıyla tefsir etmişlerdir. Bazı makamda bu manaların birisi, bazısında diğeri daha münasib oluyor. Şu halde İbn-i Abbas Hazretlerinden de iki rivayet varid olduğuna göre hem sıfat-ı zatî, hem sıfat-ı fiilî mülahaza ederek bütün bu manaları cem'etmek daha muvafık olacağından

تَبَارَكَ و اَىْتَعَالَىجَلَّ شَأْنُهُ فِىذَاتِهِ وَصِفَاتِهِ وَاَفْعَالِهِ عَلَىاَتَمِّ وَجْهٍ وَاَبْلَغِهُ

Yani hem zatında, hem sıfatında, hem ef'alinde etem ve eblağ vech üzere Teala Celle Şanühü mazmuniyle tefsir olunmuştur.

Malum ki "teala" da ulüvden "tefaale" dir. Ulüvv, Türkçemizde ululuk diye ifade olunabilirse de âli manasına ulu vasfı, ulumak masdarından emir sigasına da muhtemil olmakla ilham-ı kabihden hali olmadığından lisan nezahetine dikkat eden üdeba nezdinde istimali tervic edilmeyip "yüksek" vasfı buna tercih olunmuştur." (E.T.3559)

"Mübarek olsun yerinde, kutlu olsun denirse de, bereket yerinde kut demiyoruz. İşte bu gibi sebeblere binaen biz de mealde تَبَارَكَ fiilini aynen muhafaza ile beraber "ne yüce feyyaz o" tabiriyle bir tefsir ifade etmek istedik. Bunun yerinde "yüksek, çok yüksek o" yahut "çok, pek çok feyz ü berekât sahibi o" yahut "ne yüce kutlu o" demek mümkün olabilirdi." (E.T.3561)

3689- TEBAREKALLAH تبارك الله : "Cenab-ı Hakk'ın (C.C.) ne bereketli, ne hayırlı işleri var, ne kadar bereketli" diyerek hayret ve taaccübü, Allah'ın (C.C.) yaptığı eserlerinden dolayı hayranlık hislerini ifade maksadıyla, Allah (C.C.) hakkında söylenen ve aynı zamanda dua için okunan bir kelâmdır.

3690- TEBLİĞ تبليغ : Bir şeye (zaman olsun mekân olsun, hissî yahut manevî olsun) mutlak manada vasıl olmak, erişmek manasında olan büluğ kökünden masdardır. Lügat itibariyle, eriştirmek, götürmek, bildirmek manasındadır. Dinî bir tabir olarak ise; Peygamberliğin beş sıfatından birisi olup, Allah'dan aldıkları emir ve kanunları insanlara bildirmektir ve dolayı-

sıyla mü'minler için de tebliğ, şartlarına uygun olmak üzere ehemmiyetli bir vazifedir. Tebliğ, bizzat muhatabı gerektirmeyen, neşriyatla yapıldığı gibi, muhtaç ve isteyen muhatablara söz ile de yapılır. Dinî hayatı mükemmel ve ciddiyet üzere yaşamak dahi tebliğ sayılır. *(Bak: Lisan-ı Hal) (Bak: Cihad, Def-i Mefasid, Emr-i Bil Ma'ruf, Hizmet-i İmaniye, Hürriyet-i Vicdan, İrşad, Vazife)*

3691- Tebliğin, hakkı dinleyenlere yapıldığını ve muannid ehl-i dalaletle meşgul olmamak gerektiğini bildiren "bu âyet لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ (5:105) ve usul-ü İslâmiyenin ehemmiyetli bir düsturu olan;

اَلرَّاضِى بِالضَّرَرِ لَا يُنْظَرُلَهُ Yani: "Başkasının dalaleti sizin hidayetinize zarar vermez. Sizler lüzumsuz onların dalaletleriyle meşgul olmazsanız..." *(Bak: 3884/1.p.)* Düsturun manası: "Zarara kendi razı olanın lehinde bakılmaz. Ona şefkat edip acınmaz." Madem bu âyet ve bu düstur bizi, zarara bilerek razı olanlara acımaktan menediyor; biz de bütün kuvvetimiz ve merakımızla vaktimizi kudsi vazifeye hasretmeliyiz. Onun haricindekileri malayani bilip, vaktimizi zayi etmemeliyiz." (E.L.I. 44) diyerek, Bediüzzaman talebelerine tebliğe dair bir düstur beyan etmiştir.

3692- Mezkûr âyetin tefsirinde müfessirler, tebliğin terk edilip edilemeyeceği hususunda hayli beyanlarda bulunmuşlardır. *(Bak: 3698, 3702.p. sonu)* Bilhassa sefahetlerle cemiyetin bozulup hakkı dinlemeyenlerin çoğaldığı devrelerde, hakka muhalif ve düşman oldukları bilinen muannid kimselerle meşgul olmamak, hakkı dinleyen az da olsa keyfiyet kaidesine dayanarak hizmette sabr ü sebat etmek gerektir.

Mevzumuzla alâkalı olarak Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir sual ve cevabı şöyledir:

Sual: "Madem Kur'an-ı Hakîm'in feyziyle ve nuruyla en mütemerrid ve müteannid dinsizleri ıslah ve irşad etmeye Kur'anın himmetine güveniyorsun. Hem bilfiil de yapıyorsun. Neden senin yakınında bulunan bu mütecavizleri çağırıp irşad etmiyorsun?

Elcevab: Usul-ü Şeriatın kaide-i mühimmesindendir:

اَلرَّاضِى بِالضَّرَرِ لَا يُنْظَرُ لَهُ Yani: "Bilerek zarara razı olana şefkat edip lehinde bakılmaz." İşte ben çendan Kur'an-ı Hakîm'in kuvvetine istinaden

dava ediyorum ki: "Çok alçak olmamak ve yılan gibi dalalet zehirini serpmekle telezzüz etmemek şartıyla, en mütemerrid bir dinsizi birkaç saat zarfında ikna etmezsem de, ilzam etmeye hazırım." Fakat nihayet derecede alçaklığa düşmüş bir vicdan ki, bilerek dinini dünyaya satar ve bilerek hakikat elmaslarını pis, muzır şişe parçalarına mübadele eder derecede münafıklığa girmiş insan suretindeki yılanlara hakaikı söylemek; hakaika karşı bir hürmetsizliktir.

كَتَعْلِيقِ الدُّرَرِ فِى اَعْنَاقِ الْبَقَرِ darb-ı meseli gibi oluyor. *(Bak: 1539. p.)*

Çünki bu işleri yapanlar, kaç defa hakikatı Risale-i Nur'dan işittiler. Ve bilerek hakikatları zendeka dalaletlerine karşı çürütmek istiyorlar. Böyleler, yılan gibi zehirden lezzet alıyorlar." (M.362)

3693- Dinî hizmette ehemmiyeti haiz olan tebliğde dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de, muhatabın hakaika ihtiyaç duyan kişi olmasıdır. Bediüzzaman, eserlerinde tebliğ hakkında ihtiyaç duymak şartını ısrarla bildirir. Ezcümle: Herkesle görüşmediği cihetle sorulan bir suale verdiği cevabda bu hususu beyan eder:

"Sual: Senin bu teveccüh-ü ammeden çekilmen Nur'un intişarına ve istifadesine belki bir zarar olur?

Elcevab: Vazifemizi yapmak ve vazife-i İlahiyeye karışmamak elzemdir. Nurları halka kabul ettirmek ve onları ondan istifade ettirmek vazife-i İlahiyedir, ona karışamayız. Yalnız müşteri ve muhtaç olanlara tebliğ ve göstermektir. Ve onları aramak ve Nurları satın almaya teşvik etmeğe ihtiyaç kalmamış. Çünki hem bu şiddetli imtihanlarda Nurlar çok kıymettar olduğu tahakkuk ettiği için müşteri aramaz, müşteri onu aramalı ve yalvarmalı. Hem Nur, onbeş sene zarfında o dört dehşetli imtihan meydanında muhtaç müşterilere kendini göstermiş." (S.N. 113)

Evet "Nurcular, müşterileri ve kendilerine taraftarları aramaya kendilerini mecbur bilmiyorlar. "Vazifemiz hizmettir, müşterileri aramayız, onlar gelsinler bizi arasınlar, bulsunlar." diyorlar. Kemiyete ehemmiyet vermiyorlar. Hakiki ihlası taşıyan bir adamı, yüz adama tercih ediyorlar." (E.L.II. 170)

"Hem müşterileri aramak değil, belki müşteriler hakiki ihtiyacını hissedip ve yarasının tedavisi için Risale-i Nur'u aramasının lüzumu..." (E.L.I. 257) Hem "yazdığım hakaik-ı imaniyeyi doğrudan doğruya nefsime hitab etmişim. Herkesi davet etmiyorum. Belki ruhları muhtaç ve kalbleri yaralı olanlar o edviye-i Kur'aniyeyi arayıp buluyorlar." (M.70)

"Hem Risale-i Nur, müşterileri aramaz; müşteriler onu aramalı, yalvarmalı." (E.L.I.223) şeklindeki ifadelerden anlaşılıyor ki Risale-i Nur'da kemmiyetten ziyade keyfiyet esas alınır. *(Bak: Keyfiyet)*

3694- Yine Bediüzzaman bu mevzumuzla alâkalı olarak kendisinin bazı ifadeleri hakkında şöyle der: "Açık yazmadım ki, muhtaç olanlar işaret ile de maksad ve meramı hissetsin. Muhtaç olmayanlar ise zaten meşgul olmazlar ki, ihtiyaç hissetsinler. Demek meşgul olanlar, ihtiyacı hissetmişlerdir." (M.Nu.77) *(Bak: 3069 ilâ 3081.p.lar)*

"Sa'b olan bir kelâmın iğlak ve işkâli, ya lafız ve üslubun perişanlığından neş'et eder -bu kısım Kur'an-ı Vâzıh-ul Beyan'a yanaşmamıştır- veyahut mananın dakik, derin veyahut kıymetdar veyahut gayr-ı me'luf, gayr-ı mebzul olduğundan güya fehme karşı nazlanmak ve şevki arttırmak için kendini göstermemek ve kıymet ve ehemmiyet vermek ister: müşkilat-ı Kur'aniye bu kısımdandır." (Mu.41)

Bir atıf notu:

- Kavm-i Şuayb'ın hakkı anlıyamadıkları, bak: 3566.p.

3694/1- Bununla beraber muhtaçlara tebliğde gayretli olmak gerektir. Bediüzzaman Hazretlerinin, Van'daki bazı talebelerine gönderdiği mektubunda; Risale-i Nur'a sahib çıkmak, muhafaza etmek ve ehline ulaştırmak şeklinde kaydettiği ifadeleri, tebliğ ve hizmet hakkındaki gayretini ve ehline vermek kaydıyla da ehemmiyetli bir düsturu nazara vermektedir. Mektubun o kısmı aynen şöyledir:

"Size gönderdiğim risaleleri muhafaza etmek ve sahib çıkmak ve benim yerimde onları himaye etmek binler lira kıymetinde bana karşı büyük bir hediyedir. Çünki netice-i hayatımı ve vazife-i vataniyemi ve o havalideki kardeşlerimin uhuvet ve muhabbetlerine karşı borçlarımı eda eden o risalelere ciddî sahib çıkmak, tam muhafaza etmek ve ehline yetiştirmeğe vasıta olmak öyle bir hediyedir ki; dünyevî hediyelerin binlerine mukabildir." (B.L.123)

Yine Bediüzzaman Hazretleri, iki talebesinin mümtaz sıfatlarını, bütün talebeleri aynı sıfatlara teşvik maksadıyla nazara veren mektubunda diyor:

"Bütün makasıd-ı hayatiye içinde en büyük, en mühim maksadları, o nurlu Sözler vasıtasıyla Kur'an'a hizmet biliyorlar. Dünya hayatının netice-i hakikiyesinin ve dünyaya gelmekteki vazife-i fıtriyelerinin en mühimmi, hakaik-i imaniyeye hizmet olduğunu telakkileridir.

... Ve ehl-i imanın imanlarını muhafaza etmek gayreti, en yüksek derecede taşımaları ve ehl-i imanın kalbine gelen şübehat ve evhamdan hasıl olan yaraları tedavi etmek iştiyakı, yüksek bir derece-i şefkatte hissetmeleridir." (B.L.21-22)

Aynı tebliğ faaliyet ve gayretini teyid ve teşvik eden diğer bir mektubun bir kısmı da aynen şöyledir:

"Nur santralı Sabri'nin (R.H.) Lâhika'ya girecek güzel mektubu ve Ali Osman ve Çilingir Ali'nin Nurların neşrindeki kudsî hizmetleri ve İbrahim Edhem'in Balıkesir vesair taraflarda tesirli faaliyeti ve onun irşadıyla çokların Nur dairesine girmesi ve Ahmed Fuad'ın da Eflani havalisinde Hasan Feyzi gibi faaliyeti ve şiddetli alâkası ve Konya'lı Sabri'nin genç mekteblilerin çoklukla Nur dairesine girmelerine çalışması ve başta müfessir hacı ve hoca Vehbi Efendi ve Konya ülemasının Nurlara karşı hüsn-ü teveccühleri ve tasdikkârane münasebetleri ve muallim Abdurrahman İhsan'ın hasbihal mektubundaki samimî ve ciddî Nur'a alâkadarlığı ve Tavşanlı Vaizi Osman'ın mektubunda pek samimî ve ciddî iki-üç zâtın Nur şakirdliğine kemali ciddiyetle girmeleri ve Eğirdir köylerinde Ali Osman'ın ve Halil İbrahim'in tasdikiyle çok halis Nurcuların yetişmesi ve Ankara dârülfünununda Nur'a ehemmiyetli hizmet eden ve Kastamonu'da mekteb gençlerinden en evvel Nurlara giren ve Ankara'daki Abdurrahman'ın oğlu Vahdet'i himaye ve muhafazaya çalışan Araç'lı Abdullah'ın mektubunda tam imanlı ve dindarane ve müjdekârane yazması ve orada okuyucuların çok olmasıyla ellerindeki risalenin kâfi olmadığına ve Konya'lı arkadaşı Mehmed ile beraber gençler içerisinde Nur neşretmeleri ve Aydın tarafında inşâallah bir Ahmed Feyzi hükmünde Nurlarla gayet alâkadar Ali Akdağ'ın güzel ve samimî mektubundaki duaları ve tavsifleri ve Nur'un tesirlerini hissetmesi gibi fıkraların mealleri, bizi ve Nur dairesini tamamıyla mesrur ettiği gibi, bu bayramda da büyük bir manevî hediye olarak kabul ediyoruz. Cenab-ı Hak onların umumundan razı olsun." (E.L.I.21-21)

Mahkemeler vesilesiyle de ilan ve tebliğ yapıldığından, hapiste kalmanın faydalı olduğunu yazan Bediüzzaman Hazretleri diyor:

"Bir parça daha burada kalmaktan, mes'elemizi bir derece genişlendirmek istemelerinden mahzun olmayınız. Bilakis benim gibi memnun olunuz. Madem ömür durmuyor, zevale koşuyor. Böyle çilehanede, uhrevî meyveleriyle bâkileşiyor. Hem Nur'un ders dairesi genişliyor. Meselâ; ehl-i vukufun

hocaları, tam dikkatle Siracünnur'u okumağa mecbur oluyorlar. Hem bu sırada çıkmamızla, bir-iki cihetle hizmet-i imaniyemize bir noksan gelmek ihtimali var. Ben sizlerden şahsen çok ziyade sıkıntı çektiğim halde çıkmak istemiyorum. Siz de mümkün olduğu kadar sabır ve tahammüle ve bu tarz-ı hayata alışmağa ve Nurları yazmak ve okumaktan teselli ve ferah bulmağa çalışınız." (Ş.514)

Bir nebze nümunesini gördüğümüz ifadelerden anlaşılıyor ki; tebliğde, çok yayılıp açılmak ve müşteri aramak olmadığı gibi, bütün manasıyla da müstağni kalmak olmamalıdır. Daima kitabın müvazeneli tavsiyelerine sadakat göstermelidir.

3695- Neşriyat yoluyla yapılan tebliğin de bazı şartları vardır. Meselâ, siyaset yolu ile veya nazarı âfaka dağıtan ve merakları teferruata çeviren bazı gazete ve mecmualar gibi neşir vasıtalarıyla Risale-i Nur'un neşri tahsin edilmez. Ezcümle, Bediüzzaman haslar dairesindeki talebelerinden olan naşirlere hitaben bir mektubunda şöyle der:

"Sebilürreşad'ın bu sırada bizim lehimizde yazıları bize zararlı idi. Çünki Risale-i Nur'u dahi dinî ve siyasî mecmua nazarıyla bakmağa sebeb olup dikkati celbedecekti." (S.N.171)

Risale-i Nur'a mahkemece "Bu sıralarda birden serbestiyet verilseydi herhalde resmen Nurlardan bahsetmekten men' edilen gazete ve mecmua cerideleri neşriyatıyla, hem Nurların hem şakirdlerin yüzlerini dünyaya ve cereyanlara çevirmek ve dindar cereyanlara, onların manevî kuvvetinden istifadeye çalışmak, bir nevi siyaset-i diniye şeklini vermek cihetiyle Nurların hiç bir şeye ve dünyevî ve siyasî hiçbir maksada âlet olmağa hiçbir cihette müsaade etmeyen ihlası zedelenirdi." (S.N. 168)

3696- "Risale-i Nur'un neşrinde Medreset-üz Zehra erkânlarının sarsılmaz, geri çekilmez himmetleri ve gayretleri, ceridelerle intişarına ihtiyaç bırakmamış. İntişardaki ihlası; ceridelerde münafi-i ihlas olan cereyanlara âlet olmaktan muhafaza etmiş. Hatta en ziyade Nurlara tarafdar olan Sebilürreşad'ın hakkımızda neşriyatına tarafdar olamazdım. Ve hatırını kırmamak için onun teşebbüslerini zahiren reddedemedim. Fakat kalben razı değildim. Medreset-üz Zehra'nın ihtiyac-ı hakiki derecesinde neşriyat-ı halisanesi ceridelere ihtiyaç bırakmamış." (S.N.169)

Hem "Nur Risalelerinin ve Nurcuların siyasetle alâkaları yok ve Risale-i Nur, rıza-i İlahîdan başka hiçbir şeye âlet edilmediğinden, mümkün olduğu kadar Risale-i Nur'un mensubları, içtimaî ve siyasî cereyanlara karışmak is-

temiyorlar. Yalnız Sebilürreşad, Doğu gibi mücahidler iman hakikatlarını ehl-i dalaletin tecavüzatından muhafazaya çalıştıkları için, ruh u canımızla onları takdir ve tahsin edip onlara dostuz ve kardeşiz; fakat siyaset noktasında değil. Çünki iman dersi için gelenlere tarafgirlik nazarıyla bakılmaz. Dost düşman derste farketmez. Halbuki siyaset tarafgirliği, bu manayı zedeler. İhlas kırılır." (E.L.II.36)

İşte bu verilen örneklerde görüldüğü gibi Risale-i Nur'ların neşrinde ve neşir yoluyla yapılacak tebliğde, ihlasa zarar vermemek ve nazarları teferruata dağıtmamak gibi bazı şartlara dikkat edilmesi gerekiyor.

3697- Bir hadis-i şerifte:

اٰفَةُ الْعِلْمِ النِّسْيَانُ وَاِضَاعَتُهُ اَنْ تُحَدِّ َ بِهِ غَيْرَ اَهْلِهِ

Yani: İlme ait âfet, onu unutmaktır. İlmi zayi kılmak da, onu ehli olmayanlara söyleyip telkin etmektir." diye aynı hakikatı ders veriyor.[300]

İki hadis-i şerifte de mealen şöyle buyurulur:

"İnciyi, yani fıkhı köpeklerin ağzına bırakmayın."

"İnciyi (ilmi) hınzırların ağzına bırakmayınız." [301]

3698- Fitne ehlinin mütecaviz ve hâkim olduğu devrelerde, tebliğ tevakkuf edilebilir veya tebliği ciddi muhtaçlara has kılmakla çok dar sahada kalabilir. "Ebu Sa'lebe el-Huşenî diyor: Ben (5:105) âyetini Hz. Peygamber (A.S.M.) sordum. Cevaben dedi ki: "Ne zaman mucibince amel edilen bir cimrilik (şahsî menfaatçilik), peşinde gidilen hevesat (aşırı sefahat) görür ve insanların Dünya hayatını âhirete tercih ettiğine *(bak: 719.p.)* ve insanların (şer'î delilleri ve ahkâmı nazara almayıp) kendi rey ve düşüncelerini beğendiklerine şahid olursan, *(bak: Heva)* o zaman kendi başının çaresine bak. Başkalarıyla uğraşma." (Ebu Davud, Melahim 17, 4341. hadisten bir kısmı olup, İbn-i Mace, Kitab-ül Fiten, 21. bab'ı da aynı mevzuya dairdir.)

3699- Peygamberlerin kıssalarında görüldüğü gibi *(Bak: Kur'an 54:9)* tebliğ tamamen yapılmaz hale gelince, tevakkuf devresi ve hicret başlar ve azgın kavm'e de Allah'ın gazabından musibetler gelir. Peygamberlerden sonra din büyüklerinin tebliğ hayatları da, aynı sünnetullah *(Bak: Sünnetullah)* içinde cereyan eder.

---

300 H.G. hadis:8

301 R.E. sh: 474

Asrımızda dine hizmet uğrunda çok eziyetlere uğrayan Bediüzzaman, bu şiddetin son haddine gelmesi halinde, İlahî musibetlerin gelebileceğini hatırlatmak için şöyle diyor:

"Eğer Ankara'da hâkim olan Halk Partisi, oraya giden Risale-i Nur'un kuvvetli kitablarına karşı inad etse ve müsalaha niyetiyle himayesine çalışmazsa, bizim en rahat yerimiz hapistir ve mülhidler, bolşevizmi zendeka ile birleştirdiğine alâmettir ve hükümet onları dinlemeğe mecbur olur. O zaman Risale-i Nur çekilir, tevakkuf eder, maddî ve manevî musibetler hücuma başlarlar." (Ş.337)

3700- Tebliğ mevzuunu geçmiş peygamberlerin devrelerine intikal ettirirsek ümmetlerinin aşırı isyan ve tecavüzkâr hallerinden tebliğin tevakkufunu veya ehl-i tebliğin mekân değiştirdiklerini *(Bak: Hicret)* görürüz.

Hz. Musa (A.S.), nübüvvetinin bir devresinde, Firavun'un hâkim ve mütecaviz durumu karşısında Allah'tan vahiy aldı ve gelen İlahî emir icabı büyük şehirde (herkes tarafından bilinmeyen) bazı evler edinip o evlerde kendi cemaatiyle namaz ve sair dinî vazifelerini ifa etmek ve inananlara manevî nokta-i istinad merkezi teşkil ederek mütevekkilane sebat etmek ve ye'si kaldırıp ümid verici müjdeler vermek gibi manalar, (10:87) âyetinin her asra hitab eden küllî manasından hem siyak ve sibakından anlaşılıyor. Asrımızda dahi buna benzer ahval içinda dinî faaliyetler ve dersler bazı evlerde yapılmasının bir düstur haline gelmesi mezkûr âyetin manevî emriyle alâkadarlığı olsa gerektir. Bilhassa (24:35) âyetinin mana-yı küllîsinde esas teşkil eden Nur-u İlahî, Nur-u İman, Nur-u Kur'an ve Nur-u Muhammedî'nin (A.S.M.) ehemmiyet-i azîmesi nazara verildikten sonra devamındaki 36. âyette, mezkûr nurların bulunduğu ve yakıp nurlandırıldığı (izhar olunduğu) yer anlatılırken -bazı kayıtların delaletiyle- marifetullah dersini veren ve medrese hususiyetinde olan evlere de işaret edilir. *(Bak: Medrese)* Şöyle ki: Âyette geçen بُيُوٍ kelimesindeki tenvin-i tenkirle, bu evlerin herkesçe bilinmediğine ve gayr-ı resmiliğine ve nifak cereyanına karşı ihtiyat ve tedbir edildiğine remzedildiği gibi, اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَااسْمُهُ (24:36) cümlesiyle Allah bu evlerin yükseltilmesine, tazim, hürmet ve rağbet edilmesine; hem bu evlerin içinde esma-i hüsnanın zikrolunmasına *(Bak: Zikr)* izin verdiği (Allah'ın inayet-i hassasıyla te'yid ettiği) müjdelenir. Bu kayıtlara manayı muhalifiyle bakılırsa nifak cereyanı tarafından bu evlerdeki mücahidler aleyhinde yapılan yalan propagandalarla halkın rağbet etmemesi istendiği ve açılmasına izin ve-

rilmediği manen ihsas edildiği anlaşılır. Hem يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ cümlesi, yani bu evlerin içlerinde sabah vakti ile ikindi ve akşam arası vaktinde Allah'ı tesbih ederler. *(Bak: Tesbih)*

سُبْحَانَكَ يَا اَللّٰهُ ilh... zikrini yapanlar, diye olan kayıd dahi manidardır.

Bundan sonra gelen 37. âyette ise, hususiyetleri bildirilen mezkûr evlerde bulunanların evsafına işaret eden bazı kayıtlar var. Meselâ: (24:37) رِجَالٌ kelimesindeki tenkir, bu zatların şöhret peşinde koşmadıklarına ve herkesçe bilinmediklerine ve bunların rical, yani erkek ve kahraman olduklarına telmihtir. Âyetin devamında; dünya işleri onları meşgul etmediği ve gaflet veremediği ve huzur-u tammeye sahip ve ibadette daim oldukları ve haşre ve mahkeme-i kübraya imanlarında yakîne erdikleri bildirilerek nümune-i imtisal gösterilirler.

Yukarıda bahsedilen evlerin hususiyetlerini tesbit maksadıyla bütün Kur'anda yapılan araştırma neticesinde: Herkes tarafından bilinen umumi camiler, Kur'anda harf-i tarifle ifade edildiği veya malumiyeti âyetin manasından anlaşıldığı görülür. Halbuki mezkûr manada yani mütecavizlere karşı manen korunan mücahid evleri ve hususi mescidler, tenkirle, gayr-ı muayyen olarak ifade edilir. (51:36) âyeti de bu manada örnek verilebilir.

3701- Bir hadisin metninde de (yetedâresûnehu) ifadesiyle ifham edilen, halka halinde oturulup sıra ile kitab okumak şekliyle derslerin yapıldığı bu manadaki evler, yine tenkirle gelmiştir. Meselâ: Hadisin bir kısmı olan:

وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِى بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ اِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ

"Yani: Herhangi bir kavim (cemaat) Allah'ın evlerinden (Allah için hizmet yapılan) bir evde toplanıp da Allah'ın kitabını tilavet *(Bak: 2122.p.)* ve onu aralarında karşılıklı (sıra ile) okuyup ders yaptıkları zaman muhakkak üzerlerinde sekinet iner." [302] *(Bak: 3861/1.p.)* Aynı eserin sh: 188'de 40. hadisi de mealen şöyledir:

302 S.M. ci: 8 hadis: 38 sh: 185

"Birgün Muaviye, mesciddeki ders halkasının yanına geldi de: Sizleri burada oturtan nedir? diye sordu.

Oradakiler: Oturduk, Allah'ı zikrediyoruz, dediler.

Muaviye: Vallahi sizleri hakikaten sadece bu maksad mı oturttu, dedi.

Oturanlar: Vallahi bizleri bu maksaddan başka birşey oturtmamıştır, dediler.

Muaviye: Ben sizleri ittiham etmek için yemin etmiş değilim. Benim Resulullah'a yakınlığım derecesinde olup da Resulullah'tan benim kadar az hadis rivayet eden hiç kimse yoktur. Resulullah (A.S.M.) bir defasında sahabilerinden bir ders halkasının yanına geldi ve: Sizleri böyle oturtan nedir, diye sordu.

Sahabiler: Oturup Allah'ı zikrediyor ve bizleri İslâma hidayet etmesine ve bizleri nimetlendirmesine karşılık O'na hamd ediyoruz dediler.

Resulullah: Vallahi sizleri bundan başka bir maksad oturtmamış mıdır? diye sordu.

Sahabiler: Vallahi bizleri bu maksaddan başka birşey oturtmuş değildir, dediler.

Resullullah: Ben sizleri ittiham etmek için yemin etmedim. Lakin bana Cibril gelip Aziz ve Celil olan Allah'ın sizlerle, meleklere iftihar etmekte olduğunu bana haber verdi, buyurdu." Bu rivayetler daha çok Ashab-ı Suffa'ya ve onların tarzında dine hizmet edenlere bakar.

Atıf notları:

-Din ilimleri öğretmenin sevabına dair bir rivayet, bak: 1574.p.

-İhya-i din için ilm-i dini öğrenmek hakkında bir rivayet, bak: 1575.p.

-İrşad ehlinde istiğna düsturunun lüzumu, bak: 1809.p.

-İrşad ehlinin siyasete girmemesi, bak: 3234.p.

-Tebliğde aşağılık duygusuna kapılmamak, bak: 1522,1882.p.

3702- Tebliğ ile alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Nübüvvette tebliğ mecburiyeti: (5:67)

-Önce yakınlarına tebliğ etmek: (26:214)

-Peygamberler, vahyen bildirilenleri tebliğ ederler: (7:62) (46:23)

-Tebliği dinlemeyen kâfirlere merhamet edilmez: (7:93)

-Tebliği yapıp neticeyi Allah'a bırakmak: (3:20) (5:92,99) (7:164) (11:57) (13:40) (16:35, 82) (24:54) (29:18) (36:17) (42:48) (64:12) Alâkalı olan âyetler: (80:1-12) (88:21, 22)

-Hikmetle ve güzel şekilde hakka davet: (16:125) (20:44) (29:46) (41:34)

-(İlim ve manevîyatın birleşmesiyle kazanılan) basiretle hakkı tebliğ etmek (mesleği): (12:108)

-Hakkı dinlemiyenlerle meşgul olmamak: (6:91) (19:49) (23:54) (36:10, 70) (53:29)

-Salah ile çalışarak insanları Allah'a davet etmenin fazileti: (41:33)

-İnanmaları için ne kadar hırs gösterilse de, yine ekser insanlar iman etmezler: (12:103) (16:37) (Bak: 1689/1 ve 3411.p.da âyet notları)

3703- TEBÜK GAZVESİ تبوك غزوسى : Tebük, Hicaz'ın kuzey tarafında Medine-i Münevvere'den Şam'a giden yolun ortasında bir yerdir ve Peygamber Efendimizin son gazvesinin yeri olmakla meşhurdur. Tebük'te Peygamberimiz tarafından yaptırılan bir duvar, bir hurmalık ve bir de çeşme olduğu rivayet edilir.

Tebük Gazvesi, Hicretin dokuzuncu senesinde vuku bulmuştur. Şam'da bulunan Rumlar tarafından o civarın halkı, müslümanlara karşı ayaklandırıldığı Peygamberimiz tarafından duyulduğunda, onlara karşı asker hazırlayarak Tebük'e gitmiş ve oranın ileri gelenleri Peygamberimize gelerek barışmaya çalışmışlardır. Tebük'te on gün kadar kaldıktan sonra ne Rumlardan ve ne de müttefikleri olan Araplardan kimse harp için çıkmadığından tekrar Medine-i Münevvere'ye dönülmüştür.

Tebük gazvesi Kur'anda: (9:38, 39, 81, 82, 83, 90 ilâ 96, 102, 117 ,118) âyetlerinde bahsi geçer.

3704- TECDİD-İ İMAN تجديدِ ايمان : İman esaslarını kalben tasdik ettiğini, dil ile de tekrar edip yenilemek. *(Bak: Tevhid)*

Tecdid-i imana dair bir hadisin hikmeti hakkında Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir suale verdiği cevabında diyor ki:

“ جَدِّدُوا اِيمَانَكُمْ بِلاَ اِلَهَ اِ ّ اللّٰهُ [303] ın hikmetini soruyorsunuz. Onun hikmeti, çok Sözlerde zikredilmiştir. Bir sırr-ı hikmeti şudur ki: İnsanın hem şahsı, hem âlemi her zaman teceddüd ettikleri için, her zaman tecdid-i imana muhtaçtır. Zira insanın herbir ferdinin manen çok efradı var. Ömrünün seneleri adedince, belki günleri adedince, belki saatleri adedince birer ferd-i âher sayılır. Çünki zaman altına girdiği için o ferd-i vâhid bir model hükmüne geçer, her gün bir ferd-i âher şeklini giyer.

Hem insanda bu teaddüd ve teceddüd olduğu gibi, tavattun ettiği âlem dahi seyyardır. O gider, başkası yerine gelir; daima tenevvü’ ediyor; her gün başka bir âlem kapısını açıyor. İman ise; hem o şahıstaki her ferdin nur-u hayatıdır, hem girdiği âlemin ziyasıdır. اِلَهَ اِ ّ اللّٰهُ ise o nuru açar bir anahtardır.

Hem insanda madem nefs, heva ve vehim ve şeytan hükmediyorlar, çok vakit imanını rencide etmek için gafletinden istifade ederek çok hileleri ederler, şüphe ve vesveselerle iman nurunu kaparlar. Hem zahir-i şeriata muhalif düşen ve hatta bazı imamlar nazarında küfür derecesinde te’sir eden kelimat ve harekât eksik olmuyor. Onun için her vakit, her saat, her gün tecdid-i imana bir ihtiyaç vardır.” (M.332) *(Kelime-i tevhid, herkesin müteceddid hususi âlemini tenvir eder, bak: 2794.p.)*

3705- “Cismanî ihtiyaçlar vakitlerin ihtilaflarıyla tebeddül eder. Noksan ve fazlalaşır. Meselâ: Havaya olan ihtiyaç her anda var. Suya olan ihtiyaç, midenin harareti zamanlarında olur. Gıdaya olan hacet, her günde olur. Ziyaya olan ihtiyaç, alel’ekser haftada bir defa lâzımdır. Ve hakeza...

Kezalik manevî ihtiyaçlar da vakitleri muhtelif ve mütefavittir. Her anda “Allah” kelimesine ihtiyaç vardır. Her vakit “Besmele”ye, her saatte Lailahe İllallah’a ihtiyaç vardır.” (M.N.231)

3706- “Evet hergün, her zaman, herkes için bir âlem gider, taze bir âlemin kapısı kendine açılmasından, geçici herbir âlemini nurlandırmak için ihtiyaç ve iştiyakla اِلَهَ اِ ّ اللّٰهُ cümlesini bin def’a tekrar ile o değişen per-

[303] K.H. hadis: 1068 ve H.G. hadis: 147 ve R.E. 270/13

delerin herbirisine bir لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ı bir lamba yaptığı gibi öyle de; o kesretli, geçici perdeleri ve o tazelenen seyyar kâinatları karanlıklandırmamak ve ayine-i hayatında in'ikas eden suretlerini çirkinleştirmemek ve lehinde şahid olabilen o misafir vaziyetleri aleyhine çevirmemek için, o cinayetlerin cezalarını ve Padişah-ı Ezelî'nin şiddetli ve inatları kıran tehditlerini, Kur'anı okumakla takdir etmek ve nefsinin tuğyanından kurtulmağa çalışmak hikmetiyle Kur'an gayet manidar tekrar eder." (Ş.251)

3707- "Kelime-i tevhidin tekrarı, kalbi çeşitli alâkalardan ve batıl ma'budlar tabakatından tecrid etmek içindir.

Evet çünkü zikreden kimsede, latifelerden çok neviler ve havasdan çok tabakalar vardır. Bunların herbirisiyle münasebeti olan şirklerden kurtarmak üzere, herbir لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ kelime-i tevhidiyesi birer tevhid ve tecriddir." (M.Nu.177)

Tecdid-i iman hakkında bir hadis meali: "Sizin içinizde iman, elbisenin eskidiği gibi eskir. Allah'a niyaz edin ki sizin imanınızı tazelesin." (R.E. 96) Bu rivayetin hakikatı, dinde tezkirin lüzumuna da işaret eder. *(Bak: Tezkir)*

3708- TECRÜBE تجربه : (Tecribe) Deneme, sınama. *Görmüş geçirmişlik. *Anlamak için yapılan iş. İmtihan. *İlmî bir gerçeği göstermek için yapılan deneme. Deney. Tecrübiye: Deneycilik (Ampirizm). Fels: İnsan zihninde mevcut her bilginin ve her düşüncenin kaynağının, tecrübe (deney) olduğunu iddia eden felsefî görüş. Bu görüş, tecrübenin ehemmiyetini belirtirken, aklın ve dinin rolünü inkâr ediyor. Tecrübe maddî dünyayı anlamak için gerekli, ama yeterli değildir. Tecrübe görüneni ve müşahhası bize verir. Akıl ise mücerredi, umumiyi, kaide ve prensipleri verir. Din ise tecrübe ve akılla beraber bunların sahasını aşan hakikatleri verir. Hakikat, tecrübe ve akılla sınırlı değildir. İslâm akla ve tecrübeye yer verir, fakat bunların sınırları içinde hapsolmaz. Müslüman geniş görüşlüdür, dar görüşlü teorilere bağlı düşünmez.

3709- TEFEKKÜR تفكّر : Düşünmek manasındaki (fikr) kökünden gelir. Fikretmek, fikri harekete getirmektir. Bilhassa âlemde görünen İlahî ta-

sarrufları ve hârika san'at eserlerini tefekkür edip, Sani'ini sıfatlarıyla tanımak ve onlardaki İlahî hikmet ve gayeleri anlamaktır. *(Bak: Âdiyat, Afaki, İbret, İlm, Ülfet ve 1029.p.)*

3710- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın

لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (2:219) لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (7:176)

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُو افِىٓ اَنْفُسِهِمْ مَاخَلَقَ اللّٰهُ السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضَ (30:8)

gibi âyetler ile emrettiği tefekkür mesleğine teşvik eder ve تَفَكُّرُ سَاعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ (*) hadis-i şerifi, bazan bir saat tefekkür bir sene ibadet hükmünde olduğunu beyan edip, tefekküre azîm teşvikat yapar." (L.284) Çünkü tefekkür, gafleti dağıtır, imanın nuru ve kuvvet derecesi artar.

3711- Evet "bir insanın vazife-i asliyesi, nihayetsiz makasıda müteveccih vezaifini görüp, acz ve fakr ve kusurunu ubudiyet suretinde ilan etmek ve küllî nazarıyla mevcudatın tesbihatını müşahede ederek şehadet etmek ve ni'metler içinde imdadat-ı Rahmaniyeyi görüp şükretmek ve masnuatta kudret-i Rabbaniyenin mu'cizatını temaşa ederek nazar-ı ibretle tefekkür etmektir." (S.325)

3712- "Meselâ: وَاِنَّ لَكُمْ فِى اْ َنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهٖ مِنْ بَيْنِ فَرْ ٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِلشَّارِبِينَ (16:66)

فِيهِ شِفَآءٌ لِلنَّاسِ اِنَّ فِى ذَلِكَ َ ٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (16:69) ilâ ahir...

İşte şu âyetler, Cenab-ı Hakk'ın koyun, keçi inek, deve gibi mahluklarını insanlara halis, safi, leziz bir süt çeşmesi; üzüm ve hurma gibi masnu'ları da insanlara latif, leziz tatlı birer ni'met tablaları ve kazanları; ve arı gibi küçük mu'cizat-ı kudretini şifalı ve tatlı güzel bir şerbetçi yaptığını âyet şöylece gösterdikten sonra tefekküre, ibrete, başka şeyleri de kıyas etmeğe teşvik için

اِنَّ فِى ذَلِكَ َ ٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ der, hatime verir." (S.420) *(Bak: 239.p.)*

---

* Bak: 262 no.lu dipnot.

3713- Hem "Kur'an, kâinatta tefekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve nimetleri tadad eden âyatın fevasıl ve hatimelerinde galiben akla havale ve vicdanla müşaverete sevketmek için

اَوَ ۬ يَعْلَمُونَ ، اَفَلاَ يَعْقِلُونَ ، اَفَلاَ يَتَذَكَّرُونَ ، فَاعْتَبِرُوا

gibi, o bürhan-ı inayeti ezhanda tesbit ediyor." (M.N.253) *(Bak: Delil-i İnayet)*

3714- Evet "sath-ı âlemde kurulan şu sergi-yi İlahîde teşhir edilen tezyinata, kemalâta, güzel manzaralara ve rububiyetin haşmetiyle uluhiyetin azametine bir müşahid, bir mütenezzih, bir mütehayyir, bir mütefekkir lâzımdır ki, o güzellikleri görsün; o manzaralar arasında tenezzüh etsin; o hârika nakışlara, zinetlere tefekkür ile hayran olsun." (M.N.189)

Kur'anın mebahisi içinde yer alan kâinattaki masnuat-ı İlahiyeden "herbiri birer hakikatın nümunesi olduklarından, efkârı hakaik cihetine tevcih ve teşvik ve tenbih etmektir. Ezcümle: Kur'an'da kasem ile temeyyüz etmiş olan ecram-ı ulviye ve süfliyeyi tefekkürden gaflet edenleri daima ikaz ederler. Evet kasamet-ı Kur'aniye, nevm-i gaflette dalanlara kar'-ul asadır." (Mu.12) (Kasemat-ı Kur'aniye sırları, bak: 2133.p.)

3715- Hem "tefekkür, gafleti izale eder. Dikkat, teemmül; evham zulümatını dağıtıyor. Lakin nefsinde, batınında, hususi ahvalinde tefekkür ettiğin zaman derinden derine tafsilat ile tedkikat yap. Fakat âfakî, haricî, umumî ahvalâta temmül ettiğin vakit sathî, icmalî düşün, tafsilata geçme. Çünkü icmalde, fezlekede olan kıymet ve güzellik, tafsilatında yoktur. Hem de âfakî tefekkür, dipsiz denize benziyor, sahili yoktur. İçine dalma boğulursun.

Arkadaş! Nefsî tefekkürde tafsilatlı, âfakî tefekkürde ise icmalî yaparsan, vahdete takarrüb edersin. Aksini yaptığın takdirde kesret fikrini dağıtır, evham seni havalandırır. Enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur, tabiata kalbeder. İşte dalalete isal eden kesret yolu budur." (M.N.147)

Bir rivayette de "Azamet-i İlahiyeyi tefekkür edin, Zat-ı İlahiyenin künhünü tefekkür etmeyin, muktedir değilsiniz." [304] buyuruluyor. (Aklın azamet-i İlahiyeyi ihata edememesi, bak: 821, 1636, 3918.p.sonu)

Hem "âfakî malumat, yani hariçten, uzaklardan alınan malumat, evham ve vesveselerden halî olamıyor. Amma bizzat vicdanî bir şuura mahal olan

304 H.G. hadis: 133 ve K.H. hadis: 1005

enfüsî ve dahilî malumat ise, evham ve ihtimallerden temizdir. Binaenaleyh merkezden muhite, dahilden harice bakmak lâzımdır." (M.N.123)

3716- Tefekkürle alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Büyük denizlerden buharı, buhardan bulutu inşa edip rüzgarla ihtiyaç bulunan yerlere göndermek ve ondan yağmuru yağdırıp nebatatı ihya etmekle tecelli eden rahmetli ve hikmetli tasarruf-u Rabbaniyenin tefekkürü: (2:22) (6:99) (7:57) (15:22)

- Âlemin intizamını, yaratılış gayesini ve ni'metleri tefekkür etmek: (3:191) (13:3) (16:11, 12, 13, 69) (30:8, 20 ilâ 25) (45:13) (88:17-20)

- Dünya hayatının faniliğini tefekkür: (10:24)

- İhlas hakikatını tefekkür: (2:266)

- Dinin ancak vahye dayandığı hakikatını tefekür: (6:50)

- Ahkâm-ı şer'iyenin hikmetlerini tefekkür: (2:219)

- Levazımat-ı beşeriyeyi taşıyan gemilerin denizde akıp gidişini tefekkür: (2:164) (14.32)

3717- TEFE'ÜL تفأل : (Tefaül) «"Fe'l" kökünden gelir. Fe'l: Fa'nın fethi ve hemzenin sükûnu ile "tıyere" mukabildir ki, lisanımızda fal derler. Uğur tutmağa ve yümn kelimesinin tahrif edilmişi olarak yom tutmak ta'bir olunur.

Meselâ: Bir hasta, bir kimseden "Ya Sâlim!" ve gayb bir şey arayan da, "Ya Vâcid!" lafızlarını işitince şifa ve aradığını bulmaya teyemmünle azm ve ümid eder. Ve bu fal daima hayırda kullanılır. Bir kavle göre, hayırda ve şerde kullanılır. Cem'i, fuûl ve uf'ul gelir. Hemzeyi elife kalb ile, fal demek dahi caizdir. Tefaül, tefe'ül, iftial hepsi de fal tutmak manasınadır.» (S.M. ci:7, sh: 85) *(Bak: İstihare, Teşe'üm, Tevafuk)*

3718- Henüz bilinmeyen lehte veya aleyhte bazı durumları önceden bir derece anlamak yolunda, bazı hâdiseleri alâkalı görüp Allah tarafından birer alâmet ve işaret sayarak teyakkuza vesile olacak manada tefsir etmek meşru görülmüştür. Fakat tefe'ülü yani görülen işaretleri Allah tarafından olduğunu düşünmeden, tesadüfî veya eşyanın ve hâdiselerin zatlarında hayır ve şerlilik bulunduğunu kabul etmek, itikad esaslarına aykırıdır. Ve şeytan ve ervah-ı habisenin aldatmasına ve vesvese vermesine kapı açmaktır. Bütün kâinata

hakim olan Allah'ın adaletli ve merhametli kaderini bilmemektir. Bu tarz fal, dinde şiddetle reddedilmiştir. Allah'ın rahmeti, şerri istemediği ve imtihan dünyasında hayırlara karşı şerlerin ve ervah-ı habisenin asılsız vesvese ve telkinatı olduğu cihetle, böyle vahi vesveselerle bazı şeyleri uğursuz saymak düşüncesi hakikat değildir, vehmîdir ve ehemmiyeti yoktur. *(Bak: Vesvese)*

3719- Bunun için teşe'ümü red ve "beşer idrakinin akibetini kestiremediği mühim işlerde İslâm dini istihare ile tefe'ülü talim etmiştir." (S.B.M. cilt: 11, sh:113)

Bir hadis-i şerif meali şöyledir: "Ebu Hüreyre (R.A.) Resulullah (A.S.M.)'ın: "İslâmda teşe'üm yoktur, en hayırlısı tefe'üldür" buyurduğunu işittim, dediği rivayet olunmuştur. Mecliste bulunanlar: Tefe'ül nedir ya Resulallah? diye sordular. Resul-i Ekrem: Sizden birinizin duyduğu salih (güzel) sözdür, diye buyurdu." [305]

3720- Hem "Hudeybiye'de Kureyş, müslümanları müşkil bir vaziyete soktuğu sırada, Kureyş tarafından muahede akdine me'zun bir hey'etin Süheyl bin Amr'ın riyaseti altında gelmekte olduğu duyulunca, Resul-i Ekrem uysallık ve yumuşaklık ifade eden (Süheyl) adıyla tefe'ül ederek ashabına: "Artık işiniz kolaylaştı!" buyurmuştur. Güzel sözle tefe'üle dair güzel bir örnek de Arab edip ve şairi Asmai İbn-i Avn'dan hikâye ederek vermiştir ve doktora gitmek üzere evinden çıkan bir hastanın: (Sâlim) diye birisinin çağırıldığını duyarak hastalığından kurtulacağına yom tutmasıdır, demiştir." (S.B.M. cild:12, sh: 101) Sahih-i Müslim, Kitab-üs Selâm'ın Tıyer ve Fal babı ve İbn-i Mace, Kitab-üt Tıb, 43. bab da aynı mevzuya aittir.

3721- TEFSİR تفسير : Arabca ف س ر kökünden tef'il vezninde masdardır. Mestur, gizli bir şeyi aşikâr etmek. Manayı izhar etmek. *Anladığını anlatmak. Bildiği kadar açıklamak. *Kur'an-ı Kerim'in manasını açıklayan kitab. *Ehl-i hadis ıstılahında, tefsire dair hadis-i şeriflere de tefsir denilir. *(Bak: Beyan, İctihad, Terceme, Te'vil)* Tefsir kelimesi Kur'anda (25:33) âyetinde geçer.

3722- "Kur'andaki anasır-ı esasiye ve Kur'anın takib ettiği maksadlar: Tevhid, Nübüvvet, Haşir, Adalet ile ibadet olmak üzere dörttür." (İ.İ.12) Hakiki bir tefsir, bu dört ana gaye üzerinde tahşidat yapıp diğer meseleleri de bu esasları takviye makamında zikretmelidir.

---

[305] S.B.M. hadis: 1936

"Sual: Kur'anın, şu dört hedefe doğru yürüdüğü neden malumdur?

Cevab: Evet benî âdem, büyük bir kervan ve azîm bir kafile gibi mazinin derelerinden gelip, vücud ve hayat sahrasında misafir olup, istikbalin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kafile kafile müteselsilen yürümekte iken, kâinatın nazar-ı dikkatini celbetti; "Şu garib ve acib mahluklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?" diye ahvallerini anlamak üzere hilkat hükümeti, fenn-i hikmeti karşılarına çıkardı. Ve aralarında şöyle bir muhavere başladı:

Hikmet: Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bu dünyada işiniz nedir? Reisiniz kimdir?

Bu suale, benî âdem namına, emsali olan büyük peygamberler gibi, Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm, nev'-i beşere vekâleten karşısına çıkarak şöyle cevapta bulundu:

Ey hikmet! Bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezelî'nin kudretiyle, yokluk karanlıklarından, ziyadar varlık âlemine çıkarılan mahluklardır. Sultan-ı Ezelî, bütün mevcudatı içinde biz insanları seçmiş ve emanet-i kübrayı bize vermiştir. Biz, haşir yoluyla saadet-i ebediyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de, o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle re's-ül malımız olan istidadlarımızı nemalandırmaktır. Ve şu azîm insan kervanına, bundan sonra Sultan-ı Ezelî'den risalet vazifesiyle gelip riyaset eden benim. İşte o Sultan-ı Ezelî'nin risalet beratı olarak bana verdiği Kur'an-ı Azimüşşan elimdedir. Şüphen varsa al, oku!

Muhammed-i Arabî Aleyhissalatü Vesselâm'ın verdiği şu cevaplar, Kur'andan muktebes ve Kur'an lisanıyla söylenildiğinden; Kur'anın anasır-ı esasiyesinin şu dört maksatta temerküz ettiği anlaşılıyor.

3723- Sual: Şu makasıd-ı erbaa, Kur'anın hangi âyetlerinde bulunuyor?

Cevab: O anasır-ı erbaa, Kur'anın hey'et-i mecmuasında bulunduğu gibi; Kur'anın surelerinde âyetlerinde kelâmlarında, hatta kelimelerinde bile sarahaten veya işareten veya remzen bulunmaktadır. Çünkü Kur'anın küllü, cüz'lerinde görüldüğü gibi; cüz'leri de, Kur'anın küllüne ayinedir. Bunun içindir ki, Kur'an müşahhas olduğu halde, efrad sahibi olan küllî gibi tarif edilir.

3724- Sual: بِسْمِ اللّٰهِ ve اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ gibi âyetlerde makasıd-ı erbaaya işaretler var mıdır?

Cevab: Evet, قُلْ kelimesi, Kur'anını çok yerlerinde mezkûr veya mukadderdir. Bu mezkûr ve mukadder olan قُلْ kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللّٰهِ dan evvel قُلْ kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve talim et." Demek Besmelede İlahî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh şu mukadder olan قُلْ emri, risalet ve nübüvvete işarettir. Çünki Resul olmasaydı, tebliğ ve talime me'mur olmazdı. Kezalik hasrı ifade eden "car ve mecrur'un takdimi", tevhide imadır. Ve keza اَلرَّحْمَنُ nizam ve adalete, اَلرَّحِيمِ de haşre delalet eder. Ve keza الْحَمْدُ لِلّٰهِ daki ل ihtisası ifade ettiğinden tevhide işarettir. رَبُّ الْعَالَمِينَ adaletle nüvüvvete remizdir. Çünki terbiye, resuller vasıtasıyla olur.

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ zaten sarahaten haşir ve kıyamete delalet eder." (İ.İ.12-14) *(Kur'anın takib ettiği dört esas, bak: 2107.p.)*

3725- Kur'anın hakiki bir tefsirinde, Kur'anda ehemmiyet verilen hususlara ehemmiyet verilmelidir demiştik. Meselâ, ilim ile manevîyatı mezcetmek ve "kitab-ı kâinat" tabir edilen âlemdeki bütün eserleri okutup tefekkür ettirmek... *(Bak: Tefekkür)* Böylece eserlerden eser sahibini sıfatlarıyla ve eserlerinde takib ettiği hikmetleriyle tanıtıp, marifetullah *(Bak: Marifetullah)* derecelerinde terakki vermek; Kur'anın yüksek hususiyetlerinden biri olup tevhid esasının temelidir.

Evet velayet-i kübra mesleğini ders veren *(Bak: Velayet-i Kübra)* Kur'an; akıl ile kalbi, ilim ile manevîyatı, talim ile terbiyeyi beraber ele alır. Hatta Kur'anın ekser muhatabı avam olduğundan, terbiye ve irşada çok ehemmiyet verir. *(Bak: İrşad)* Kur'anın hakiki bir tefsiri, bir muallim ve mürşid gibi, okuyucusunu talim ve irşad etmelidir. Zira Kur'an "şu âlem-i insaniyetin mürebbisi.. ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyetin ma ve ziyası.. ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi.. ve insanyeti saadete sevkeden hakiki mürşidi ve hâdisi.. ve insana hem bir kitab-ı şeriat, hem bir kitab-ı dua, hem bir kitab-ı hikmet, hem bir kitab-ı ubudiyet, hem bir kitab-ı emir ve davet, hem bir kitab-ı zikir, hem bir kitab-ı fikir, hem bütün insanın bütün hacat-ı manevîyesine merci' olacak çok kitabları tazammun eden tek, cami' bir Kitab-ı Mukaddes'tir." (S.366) şeklinde tarif edilmiştir.

İşte Kur'anın hakiki tefsiri, mezkûr hususiyetlerden hissesi olmalı ve okuyucusunu hem talim hem irşad etmelidir.

3726- Mezkûr tarifi yapan Bediüzzaman, eserlerinde, bazı tefsirlerde görüldüğü gibi, âyetlerin sebeb-i nüzulü, kelimelerin etimolojik incelemesi, kısas ve ihbarat-ı tarihiyede mekân, zaman ve vukuat şeklinin tesbiti gibi mesail-i fer'iyede uzun tafsilata yer vermemiş ve tefsir hakkında şöyle demiştir:

"Tefsir iki kısımdır: Birisi malum tefsirlerdir ki, Kur'anın ibaresini ve kelime ve cümlelerinin manalarını beyan ve izah ve isbat ederler. İkinci kısım tefsir ise: Kur'anın imanî olan hakikatlerini kuvvetli hüccetlerle beyan ve isbat ve izah etmektir. Bu kısmın pek çok ehemmiyeti var. Zâhir malum tefsirler, bu kısmı bazan mücmel bir tarzda dercediyorlar. Fakat Risale-i Nur, doğrudan doğruya bu ikinci kısmı esas tutmuş, emsalsiz bir tarzda, muannid feylesofları susturan bir manevî tefsirdir." (Ş.515)

3727- Kur'an'ın diğer ehemmiyetli bir hususiyeti de şudur ki: Zikrettiği tarihî hâdisat-ı cüz'iye ile, umum zaman ve mekânlarda gelmiş ve gelecek beşer tabakalarına, düstur-u küllî kaidesiyle ders verip irşad eder. Şu halde Kur'anın hakiki bir tefsiri, Kur'andaki kıssaları, birer hâdise-i tarihiye olarak değil, belki birer manzara-i ibret ve irşad olarak nazara vermelidir. Meselâ Kur'anda tekraren zikredilen Fir'avun ve emsali olan azgınlar ve tağutları, sadece birer şahıs olarak değil, aynı zamanda bunların âhirzamana kadar tarihî akış içindeki çeşitli suret ve isimlerle ortaya çıkan tağutiyet ve fir'avuniyet cereyanlarını da anlamak ve şerlerinden muhafaza için halkı irşad etmek lâzımdır. Bu cereyanlar bulundukları cemiyetlerin mevcut şartlarına göre dine düşmanlıkları bazan açıkça, bazan da maskeli ve münafıkane şekillerde olur.

Hülasa hakiki bir tefsir, Kur'anın ana gayelerini ve küllî manasını izhar ve insanları irşad etmelidir.

Evet "Kur'anın herbir âyeti, çok vücuh-u irşadî ve müteaddid cihat-ı hidayeti olduğunu ehl-i tahkik ve ilm-i belagat ittifak etmişler." (S.254)

3727/1- Kur'anın her asra bakan dersinden bir misal: Kur'an (40:38) âyetinde, Firavun'a karşı çıkan bir mü'min zattan bahsedilir. O zat kavmine diyor ki: "Bana ittiba ediniz." Demek o zaman halk, kendilerini hakka bağlayan mühdî ve mürşid zatın sözlerini dinlemeye çok muhtaçtı. Yani halkın, şer liderleri ve cereyanı tarafından idlal edildiği bir fitne devriydi. Bu fitneye

karşı çare olarak, tahkikî imanı kazanmış bir zat, irşadla manen muvazzaf bulunuyordu. Mezkûr âyette zikredilen zatın, mü'min vasfının bilhassa ifade edilmesi, o asırda iman za'fiyeti ve küfrün dehşetli istilası olduğuna işarettir. O zat kavmine, sebil-ür reşada (rüşd yoluna) götüreceğini bildirir. Demek ki o zamanın menfî cereyanı, sebil-ür reşada düşman idi. Halkı sebilür reşaddan döndürmüş, aldatmış, şaşırtmış, ifrat ve tefrite düşürmüştü. Yine bu mü'min zat (39. âyetin beyanıyla) kavmine, dünya hayatının bir meta'dan ibaret olduğunu, hakiki hayatın dar-ül karar olan âhirette bulunduğunu tebliğ ve mukayeseli derslerle telkin eder. Âhiretin dar-ül karar olduğunu bildiren âyetteki cümle manidardır. Demek o zaman öyle bir gaflet istila etmiş ki, insanlar âhiretin tagayyürsüzlüğü ile ebedîliğini unutmuş, dünyayı ebedî tevehhüm eder olmuşlardı. O devir ile çağımız arasındaki benzerlik şayan-ı hayrettir. O asrın şerr cereyanı, insanları dünya hayatının menfaat ve lezzetlerine meftun etmiş, fani hayatın nefsanî cezibedarlığını artırmış, böylece âhireti unutturmuştu. Devamında gelen 40, 41, 42, 43. âyetlerde, o mü'min zat halka, dünya hayatında işlenen iyi ve kötü amellerin âhirette muhasebesi olduğunu hatırlatır. Bundan da anlıyoruz ki, âhiretteki muhasebeden de gafil idiler. Mü'min zat, kurtuluşa davet eder, karşı taraf ise Cehennem'e davet eder. Yani günahlara medenilik namı vererek vazgeçilmez bir hayat şekli olarak takdim eder. Hem fen namı altında esbab ve tabiat şirki, hem insanlar üzerine İlahî hâkimiyet yerine beşerî hâkimiyet prensibi gibi, hiç düşünülmedik çeşitli şirkleri dava ve telkin eder. *(Bak: 3760/10.p.sonu)*

Nihayet o mü'min zat, muvazzaf olduğu tebliğini yapar, irşadatını fetalarına neşrettirir ve Allah'a tevekkül eder. Kavmine hitaben, "Size söylediklerimi (sözlerimi) yakın bir gelecekte zikredeceksiniz, (tezekkür ve tezkiren okuyacaksınız, ona olan ihtiyacı anlayacaksınız)" der. Aynı surenin 45. âyeti ise ifham eder ki, o şer cereyanı o mürşide su-i kasdlar hazırlamış. Fakat Allah o kulunu, onların su-i kasdlarından muhafaza etmiştir. En nihayet o mütecaviz âl-i Firavunu (şer cereyanını), kötü bir azab kuşatmıştır. (Bu âyetin son cümlesi, cifren 1424 eder)

Kur'anda asrımıza bakan ibretli kıssalardan bir misal de 36. surenin 20-29. âyetlerinde anlatılan hâdisedir. Peygamberleri tekzib edip onların tebligatını ilga eden bir dehşetli hâdisenin vehametini gören ve (bunu önleme gayreti içinde uzaktan) koşarak gelen bir recül (mücahid ve kahraman bir zat), resullere (evamir-i İlahiyeye bilhassa İslâm ve hakiki İsevîliğin mümessilleri olan iki resule) uyulmasını (şer cereyanına uyulmamasını) tebliğ eder. Menfaatperest olan o asrın nazarında, dinin ve dini tebliğ edenlerin safiyet

ve halisiyetini göstermek için,istiğna düsturunu nazara verir. Daha bunlar gibi pek çok nükte ve işaretlerle asrımıza daha çok bakan kıssanın sonu, devrimizin son hâdisesi olduğuna gizli bir işarettir ki, bir sayha ile o zalim cereyana son verilişini beyan eder.

İşte âyetlere bunun gibi ibret nazarıyla ve her asra bakan manevî dersleri cihetiyle bakılırsa, her asırda bilhassa asrımızda alınacak çok ehemmiyetli ders ve ibretler görülebir. Bir tefsirde, mevzumuzla alakalı bir bahiste geçen bir cümle şöyledir: "Şuayb'ın (A.S.) kıssasına iyi dikkat edilirse, zamanımız medeniyetinin ahlâk-ı umumiyesine pek yakından temas eden noktalar görülür." (E.T.2805) Evet Kur'an (12:111) âyetinde beyan edildiği gibi, peygamberlerin kıssalarında çok ibretler vardır.

3727/2- Bediüzzaman Hazretleri de, mevzumuza ışık tutan bir beyanında şöyle der: "Ramazan-ı Şerif'te Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan'ı okurken Risale-i Nur'a işaretleri Birinci Şua'da beyan olunan otuzüç âyetten hangisi gelse bakıyorum ki, o âyetin sahifesi ve yaprağı ve kıssası dahi Risale-i Nur'a ve şakirdlerine kıssadan hisse almak noktasında bir derece bakıyor. Hususan Sure-i Nur'dan ayat-ün nur on parmakla Risale-i Nur'a baktığı gibi, arkasındaki ayat-ı zulümat dahi muarızlarına tam bakıyor ve ziyade hisse veriyor. Adeta o makam, cüz'iyetten çıkıp külliyet kesbeder. Ve bu asırda o külliyetin tam bir ferdi Risale-i Nur ve şakirdleridir diye hissettim. Evet Kur'anın hitabı, evvela Mütekellim-i Ezelî'nin rububiyet-i ammesinin geniş makamından, hem nev'-i beşer, belki kâinat namına muhatab olan zatın geniş makamından, hem umum nev'-i beşer ve benî-âdemin bütün asırlarda irşadlarının gayet vüs'atli makamından, hem dünya ve âhiretin, arz ve semavatın, ezel ebedin ve Hâlik-ı Kâinat'ın rububiyetine bütün mahlukatın tebdirine dair kavanin-i İlahiyenin gayet yüksek ihatalı beyanatının makamından aldığı vüs'at ve ulviyet ve ihata cihetiyle o hitab, öyle bir yüksek i'cazı ve şümulü gösterir ki; ders-i Kur'anın muhatablarından en kesretli taife olan tabaka-i avamın basit fehimlerini okşayan zahirî ve basit mertebesi dahi, en ulvî tabakayı da tam hissedar eder. Güya kıssadan yalnız bir hisse ve bir hikâye-i tarihiyeden bir ibret değil, belki bir küllî düsturun efradı olarak her asırda ve her tabakaya hitab ederek taze nazil oluyor. Ve bilhassa çok tekrar ile اَلظَّالِمِينَ اَلظَّالِمِينَ deyip tehdidleri ve zulümlerinin cezası olan musibet-i semaviye ve arziyeyi şiddetle beyanı, bu asrın emsalsiz zulümlerine Kavm-i Âd ve Semud ve Fir'avunun başlarına gelen azablarla baktırıyor. Ve mazlum ehl-i imana, İbrahim ve Musa Alehimesselâm gibi enbiyanın necatlarıyla teselli veriyor." (Ş.243)

Bir atıf notu:

-Kur'an'ın mezkûr kıssalara benzer diğer bazı kıssaları için 69, 288, 973/1, 3894. p.lara bakınız.

3728- "Ulûm-u Arabiyece sahih ve usul-i diniyece hak olmak şartıyla ve Fenn-i Maanîce makbul ve İlm-i Beyanca münasib ve belagatça müstahsen olan bütün vücuh ve maani, ehl-i içtihad ve ehl-i tefsir ve ehl-i usulüddin ve ehl-i usul-ül Fıkhın icmaiyle ve ihtilaflarının şehadetiyle, Kur'anın manalarındandırlar. O manalara derecelerine göre birer emare vaz'etmiştir. Ya lafziyedir, ya manevîyedir. O manevîye ise, ya siyak veya sibak-ı kelâmdan veya başka âyetten birer emare, o manaya işaret eder. Bir kısmı yirmi ve otuz ve kırk ve altmış, hatta seksen cild olarak muhakkikler tarafından yazılan yüzbinler tefsirler, Kur'anın camiiyet ve harikıyet-i hafziyesine kat'i bir bürhan-ı bâhirdir." (S.395)

3728/1- Kur'an âyetlerinin manaları küllî olup bir cüz'î manaya inhisar etmez. *(Bak:201.p.)* Kur'anda keşfiyat-ı fenniyeye ait ihbaratın işaret ve remizler şeklinde olmasındaki bir hikmet: İmtihan sırrını muhafaza etmek olduğu gibi, fünun dahi zamanla ve telahuk-u efkârla inkişaf ettiğinden, müfessir fennî mesaile ait âyetlere kat'i ve muayyen hüküm vermemeli ve istikbaldeki yeni keşiflere ve hâdiselere de şamil olan Kur'an âyetlerini bir mana cüz'üne inhisar ettirmemelidir. *(Bak: 1993, 1994.p.lar)*

Bir atıf notu:

-Kur'anın pek çok vücuh-u irşadî ve mana tabakaları vardır, bak: 2109-2112, 2116. p.lar)

Hem de "bir gayr-ı müslim yalnız mescide girmekle müslüman olmasına kâfi olmadığı gibi, tefsirin veya şeriatın kitaplarına, hikmet veya coğrafya veya tarih gibi bir fennin meselesi girmesiyle tefsir veya şeriat olamaz. Hem de bir müfessir veya fakîh mütehassıs olmak şartıyla, hükmü yalnız nefs-i şeriat ve tefsirde hüccettir. Yoksa tufeylî olarak izinsiz tefsir, şeriat kitaplarına girmiş emirlerde hüccet değildir. Zira onlarda tufeylî olabilir. Nâkile itab yoktur. Evet bir fende sözü hüccet olanın sair fenlerde nakil veya dava cihetiyle hükmünü hüccet tutmak, taksim-ül mehasin ve tefrik-ül mesai olan kanun-u İlahîsine vech-i rıza göstermemek demektir...

Hem de mukarrerdir ki; âmm,hassa delalet-i selasenin hiçbirisi ile delalet etmez. Meselâ: Tefsir-i Beyzavî'de (18:96) بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ olan âyetinde

Ermeniye ve Azerbeycan Dağlarının mabeyninde olan te'viline nazar-ı kat'i ile bakmak en büyük mantıksızlıktır. Zira esasen nakildir. Hem de tayini Kur'an'ın medlülü değildir. Tefsirden sayılmaz. Zira o tevil, âyetin bir kaydının başka fenne istinaden bir teşrihidir. Binaenaleyh o müfessir-i celilin tefsirdeki meleke-i rasıhasına böyle zayıf noktaları bahane tutmak, şüpheleri iras etmek, insafsızlıktır. İşte asıl hakaik-ı tefsir ve şeriat meydandadır. Yıldızlar gibi parlıyor." (Mu.26) *(Bak: 3731.p.)*

3728/2- Kur'an beşerî ve felsefî düşüncelerin tesirinde kalan anlayışlarla tefsir edilmemeli. "Zira mukarrerdir: Asıl mana odur ki: Elfaz onu sımahta boşalttığı gibi zihne nüfuz ederek vicdan dahi teşerrüb etmekle, ezahir-i efkârı feyizyab eden şeydir.

Yoksa başka şeyin kesret-i tevaggulünden senin hayaline tedahül eden bazı ihtimalât.. veyahut hikmetin ebatîlinden ve hikayâtın esatîrinden sirkat edip cepte doldurarak sonra âyat ve ehadisin telafifinde gizletmek, çıkartmak, elde tutmak, çağırmak ki: "Budur mana, geliniz, alınız" dediğin vakit alacağın cevap şudur: "Yahu!. İşte senin manan siliktir. Sikkesi takliddir, nakkad-ı hakikat reddeder. Sultan-ı i'caz dahi onu darb edeni tardeder. Sen âyet ve hadisin nizamlarına taarruz ettiğinden âyet şikayet edip hâkim-i belagat senin hülyanı, senin hayalinde hapsedecektir. Ve müşteri-i hakikat dahi senin bu metaını almayacaktır. Zira diyecek: Âyetin manası dürrdür. Bu ise mederdir. Hadisin mefhumu mühec, bu hemecdir." (Mu.18)

3729- "Madem Kur'an-ı Mu'ciz-il Beyan ulûm-u hakikiyenin envaına cami' ve umum asırlarda umum tabakat-ı beşeriyeye müteveccih bir hutbe-i ezeliyedir. Elbette bir tek ferdin fehmi, ona lâyık ve mükemmel bir tefsir yapamaz ve mümkün olmuyor. Çünki bir ferd pek nadir olarak kendi hususi meslek ve meşrebinin te'sirinden kendi fikrini kurtarabilir. Onun hususi meşrebi te'sir ettikçe, tam tamına hakikatı safi olarak ifade edemez. Ferdin fehmi ve manası ona hastır. O ferd, onu kabul eder. Fakat başkalarını ona davet edemez. Eğer cumhur-u ülema onun fehmini kabul ile başkalara şümulünü gösterse, o vakit başkasını o manaya davet edebilir ve hakiki tam tefsir olabilir.

Hem ferdin ahkâmda istinbatı ve içtihadında (hevesi karışmamak şartıyla) o kendi nefsi için amel edebilir, fakat başkalarına hüccet tutamaz. Ta bir nevi icma' o hükmü tasdik etsin.

Nasıl ki: Ahkâm-ı şer'iyeyi tatbik ve tanzim ve icra etmek ve hürriyet-i fikirden neş'et eden manevî anarşiliği kaldırmak için gayet lâzımdır ki;

ülema-i muhakkikînden bir hey'et-i âliye bulunsun ki, o hey'et umumun emniyetine mazhariyetleriyle ve cumhur-u ülemanın onlara itimadıyla ümmet için bir nevi zımnî kefalet ve dava vekili hükmünde olmaları cihetinde icma'-ı ümmet hüccetinin sırrına mazhar oluyorlar. O vakit içtihadın neticesi o icma' ile şer'an düstur olabilir. Ve icma'ın tasdik ve sikkesiyle umuma şamil oluyor. Aynen onun gibi lâzımdır:

3730- Kur'an'ın manalarının keşfi ve tefsirlerde ayrı ayrı mehasininin cem'i, hem zamanın çalkamasıyla ve fenlerin keşfiyle cilvelenen, tezahür eden Kur'an'ın hakikatlerinin tesbiti için elzemdir ki: Muhakkikîn-i ülemadan herbiri bir fende mütehassıs, geniş fikre, ince nazara malik allamelerden müteşekkil bir hey'et bu vazifeye sahip çıksın.

Elhasıl: Kur'anı tefsir edene lâzım gelir ki; gayet âlî bir deha ve nüfuzlu derin bir içtihad ve bir nevi kuvve-i kudsiye sahibi olmak gerektir. Bu zamanda öyle bir zat, ancak bir şahs-ı manevî olabilir ki; o şahs-ı manevî, çok ruhların imtizacından ve tesanüdünden ve efkârın telahukundan ve birbirine yardımından ve kalblerin birbirine in'ikasından ve ihlas ve samimiyetlerinden, mezkûr bir hey'etten çıkabilir. O hey'etin bir ruh-u manevîsi hükmüne geçer.

Evet "mecmuunda bir hassa bulunur ki, ondaki her fertte bulunmaz" düsturuyla çok def'a içtihadın âsârı ve nur-u velayetin hassaları ve ziyası bir cemaatte görünüyor. Halbuki o cemaatin hangisine bakılsa, o hassa görünmüyor. Demek ami adamların ihlasla tesanüdleri, bir velayet hassasını veriyor." (E.L.II.89)

Bir atıf notu:

-Şûra heyetine olan ihtiyaç, bak: 3580, 3581.p.lar.

3731- Bazı tefsir kitablarında bulunan bazı fennî malumatların yanlışlığı, Kur'ana isnad edilmemelidir. Evet "âdât-ı müstemirredendir ki: Kitab-ı vâhidde ulûm-u kesîre tezahüm eder. Zira ulûm birbirini intac ve birbirin elini tutmakla teanuk ve tecavüb ettiklerinden o derecede iştibak hasıl olur ki; bir fende telif olunan bir kitapta o fennin mesaili o kitabın muhteviyatına nisbeti ancak zekâtı çıkabilir. Bu sırdan gaflet iledir ki; bir şeriat veya bir tefsir kitabında istitraden derc olunmuş bir meseleyi gören bir zahirperest veya mugalatacı bir adam der ki: "Şeriat ve tefsir böyle" der. Eğer dost olsa diyecek: "Bunu kabul etmeyen müslüman değildir." Şayet düşman olsa, o bahane ile der: "Şeriat veya tefsir, hâşa yanlış."

Ey ifrat ve tefrit sahibleri!.. Tefsir ve şeriat başkadır, tefsir ve şeriatte telif olunan kitap yine başkadır. Zira kitap daha geniştir. O dükkanda cevherden başka kıymetsiz şeyler dahi bulunur. Eğer bunu fehmedebildin; hayse beyseden kurtulacaksın." (Mu.25)

Atıf notları:

-İnkârı kabul etmeyen Kur'anın sarih hükümleri, bak: 2117.p.

-Tefsir usulünde riayeti gereken hususlar, bak: 422.p.

3732- TEHECCÜD تهجّد : (Hecc'den) Kelime manasıyla: Gece uyumak manasında olmakla beraber ıstılahta bu manaya zıd olarak gece uyanıp namaz kılmak ve gece namazı, manasında dinî bir tabirdir. Bu namaz, nafile namazların en sevablısıdır. *(Bak: Namaz)*

"Yatsı namazından sonra daha uyumadan veya bir miktar uyuduktan sonra kılınacak nafile namazına "Salat-ı leyl" denir ki sevabı pek çoktur. Bir miktar uyuduktan sonra kalkılıp kılınırsa "Teheccüd" adını alır. Resul-i Ekrem Efendimiz, teheccüd namazına devam buyururlardı. Bu gece namazı, iki rek'atten sekiz rek'ata kadardır. Her iki rek'atta bir selâm verilmesi efdaldır." (B.İ.İ.187)

Teheccüd Kur'anda (17:79) âyetinde geçer. (73:2-6, 20) ve (39:9) (51:17, 18) âyetlerinde de gece namazı tavsiye edilir. Bu babda ehadis de çoktur. Ezcümle bir hadisin meali şöyledir:

"Gece namazına, teheccüde devam ediniz. Çünki bu, sizden evvelki salih zatların âdetidir. Allah Teala'ya manen takarrübe bir vesiledir, günahlardan men' ve siyanete bir vasıtadır. Bir takım seyyieler için bir keffarettir. Bedenen hastalıkları uzaklaştırmağa da bir vesiledir." (H.G. Hadis No: 237 ve T.T. ci:1 Hadis No:943)

Salât-ül leyl (gece namazı: teheccüd) ve hizb okumak mevzularına hadis kitablarında hayli yer verilmiştir. Ezcümle, T.T. ci:1, 931 ila 949. hadisleri ve İ.M. 5. Kitab-üs Salât, 171, 174, 177, 180, 181, 182. babları ve S.M. 6. Kitab, 17, 18, 20, 24, 26, 27, 28. babları örnek verilebilir.

TEKÂMÜL تكامل : Kemale erme, olgunlaşma. *(Bak: Kemalat)*

3733- TEKELLÜF تكلّف :

(Külfet'den) Zahmete ve zor bir işe katlanma. *Gösterişe kapılarak kendini büyük bir şahsiyet olduğu zannını uyandırmak için yapmacık hal ve hareketler göstermek. *(Bak: Riya)*

"Ziyade hüsn-ü zan edenlere karşı hoş görünmek için kendini makam sahibi göstermek ve sırr-ı ihlasa tam münafi kendini büyük göstermek ve vakar perdesi altında benliğin zararlı ve fani zevkini aramak haletleri ise..." (E.L.I. 201) tekellüfî his ve tavırlardır. "Tekellüf şer'an ve hikmeten fenadır. Çünkü tekellüf sevdası, insanı hadd-i ma'rufu tecavüze sevkeder. Mütekellif olanlar, bazan hodbinane bir tezahür ve tefahür tavrı ve muvakkat soğuk bir riyakâr vaziyeti takınmaktan kurtulmaz. Halbuki, bunların ikisi de ihlası zedeler." (T.H.326)

Kur'an (38:86) âyeti Resulullah'ın tekellüfçülerden olmadığını bildirir.

3734- TELEVİZYON تله ويزيون : Elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla hareketli ve hareketsiz şekilleri, resimleri ve sesleri uzaklara nakletme teknolojisi ve alıcı cihazı. *(Bak: Musiki)*

Kur'an (27:40) âyetinde, ses ve suret nakleden televizyon ve radyo gibi keşfedilen âletlere işaret ederek *(Bak: 1155.p)* bu âletlerle cemiyet hayatını mürakabe ile tam adalet yapmak için teşvik eder.

"Meselâ: Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm, Taht-ı Belkis'i yanına celbetmek için vezirlerinden bir âlim-i ilm-i celb dedi: "Gözünüzü açıp kapayıncaya kadar sizin yanınızda o tahtı hazır ederim" olan hâdise-i hârikaya delalet eden şu âyet:

قَالَ الَّذى عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَا اَنَا اٰتيكَ بِهِ
قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِراًّ عِنْدَهُ (27:40)

ilâ âhir... işaret ediyor ki: Uzak mesafelerden eşyayı aynen veya sureten ihzar etmek mümkündür. Hem vakidir ki: Risaletiyle beraber saltanatla müşerref olan Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm, hem masumiyetine, hem de adaletine medar olmak için pek geniş olan aktar-ı memleketine bizzat zahmetsiz muttali olmak ve raiyyetinin ahvalini görmek ve dertlerini işitmek; bir

mu'cize suretinde Cenab-ı Hak ihsan etmiştir. Demek Cenab-ı Hakk'a itimad edip Süleyman Aleyhisselâm'ın lisan-ı ismetiyle istediği gibi, o da lisan-ı istidadiyle Cenab-ı Hak'tan istese ve kavanin-i âdetine ve inayetine tevfik-i hareket etse: ona dünya, bir şehir hükmüne geçebilir. Demek Taht-ı Belkıs Yemen'de iken, Şam'da aynıyla veyahut suretiyle hazır olmuştur, görülmüştür. Elbette taht etrafındaki adamların suretleri ile beraber sesleri de işitilmiştir. İşte uzak mesafede, celb-i surete ve savta haşmetli bir surette işaret ediyor ve manen diyor:

Ey ehl-i saltanat! Adalet-i tamme yapmak isterseniz; Süleymanvari ruy-i zemini etrafıyla görmeye ve anlamaya çalışınız. Çünki bir hâkim-i adaletpişe, bir padişah-ı raiyet-perver; aktar-ı memleketine her istediği vakit muttali olmak derecesine çıkmakla mes'uliyet-i manevîyeden kurtulur veya tam adalet yapabilir.

Cenab-ı Hak, şu âyetin lisan-ı remziyle manen diyor ki: "Ey benî-Âdem! Bir abdime geniş bir mülk ve o geniş mülkünde adalet-i tamme yapmak için; ahval ve vukuat-ı zemine bizzat ıttıla veriyorum ve madem herbir insana, fıtraten zemine bir halife olmak kabiliyetini vermişim. Elbette o kabiliyete göre ruy-i zemini görecek ve bakacak, anlayacak istidadını dahi vermesini, hikmetim iktiza ettiğinden vermişim. Şahsen o noktaya yetişmezse de nev'an yetişebilir. Maddeten erişemezse de, ehl-i velayet misillü manen erişebilir. Öyle ise şu azîm ni'metten istifade edebilirsiniz. Haydi göreyim sizi, vazife-i ubudiyetinizi unutmamak şartıyla öyle çalışınız ki; ruy-i zemini her tarafı herbirinize görülen ve her köşesindeki sesleri size işittiren bir bahçeye çeviriniz.

هُوَ الَّذِی جَعَلَ لَکُمُ اْ َرْضَ ذَلُو ً فَامْشُوا فِی مَنَاکِبِهَا وَکُلُوا مِنْ رِزْقِهِ

وَاِلَیْهِ النُّشُور (67:15) deki ferman-ı Rahmanîyi dinleyiniz."

İşte beşerin nazik san'atlarından olan celb-i suret ve savtların çok ilerisindeki nihayet hududunu şu âyet remzen gösteriyor ve teşviki işmam ediyor." (S.256-258)

Yukarıdaki bahiste beyan olunduğu üzere, cemiyeti umumen murakabe ile adaleti ikame ve asayişi te'min etmeğe işaret eden mezkûr (27:40) âyetinin mana-yı küllîsinden asrımıza bakan vechinde şöyle bir işaret olabilir:

Âhirzaman fitnesinden sonra içtimaî hayatta küllî ve ekmel bir faziletin inkişafından daha çok, -Kastamonu Lahikası'nda da ifade edildiği gibi (hayat

ve iktisadiyat cihetinde) mes'udane ve (fazilet cihetinde de) dindarane haletler ve vaziyetler... (K.L.26) beklenebilir.

3735- Yani müsbet yolda kullanmak şartıyla, televizyon gibi keşfiyat-ı fenniyenin daha mütekâmil ve ileri hududu keşfedilse, bütün cemiyet ahvalini her an kontrol edebilme mümkün olur. Bunun neticesi olarak da kimse kimseye zarar veremez. Hattâ yırtıcı hayvanlar yani anarşistler dahi inzibat altına alınır ve içtimaî sükûnet ve sulh-u umumî temin edilir. *(Bak: 1000/3.p.)*

Bediüzzaman Hazretleri istikbalde gelecek iyiliği müjdeleyen diğer bir ifadesi de şöyledir: "Eşhastan kat-ı nazar nev'î ve umumi hüsün ve hakkın meydan-ı galebesi istikbaldir." (Mu:41)

Bir hadis-i şerif meali de şöyledir: "Yırtıcı hayvanlar insanlarla konuşmadıkça, kamçısının ve ayakkabısının bağı, adama konuşmadıkça ve uyluğu, ailesinin kendisi bulunmadığı sırada ne yaptığını kendisine söylemedikçe kıyamet kopmayacaktır." (T.T. cild: 5, Hadis No: 996) Bu hadisin işarî bir manası, mevzumuzla alâkalı olsa gerektir. R.E. 143/4. hadis de aynı mealdedir.

3736- Televizyon ve radyo gibi âletler, birer ihsan-ı İlahî olduklarından bu âletlere bir şükür olarak hayırlı ve faydalı şeylerde kullanmak gerektir. Evet "hava unsurunun yüksek ve ehemmiyetli bir vazifesi (35:10) اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ âyetinin sırrıyla, güzel ve manidar ve imanî ve hakikatlı kelimelerin kalem-i Kaderin istinsahıyla ve izn-i İlahî ile intişar etmesiyle bütün küre-i havadaki melaike ve ruhanilere işittirmek ve Arş-ı A'zam tarafına sevketmek için Kudret-i İlahî kaleminin mütebeddil bir sahifesi olmaktır.

Madem havanın kudsi vazifesinin, hikmet-i hilkatinin en mühimmi budur. Ve ruy-i zemini radyolar vasıtasıyla bir tek mezil hükmüne getirip nev'-i beşere pek büyük bir ni'met-i İlahiye olmaktır. Elbette ve elbette beşer bu pek büyük ni'mete karşı, bir umumi şükür olarak o radyoları herşeyden evvel kelimat-ı tayyibe olan Kelâmullah'ın, başta Kur'an-ı Hakîm ve hakikatları ve imanın ve güzel ahlâkların dersleri ve beşerin lüzumlu ve zaruri menfaatlerine dair kelimatları olmalı ki o ni'mete şükür olsun; yoksa ni'met böyle şükür görmezse, beşere zararlı düşer.

Evet beşer, hakikata muhtaç olduğu gibi bazı keyifli hevesata da ihtiyacı var. Fakat bu keyifli hevesat, beşte birisi olmalı. Yoksa havanın sırr-ı hikme-

tine münafi olur. Hem beşerin tenbelliğine ve sefahetine ve lüzumlu vazifelerin noksan bırakılmasına sebebiyet verip beşere büyük bir ni'met iken, büyük bir nıkmet olur. Beşere lâzım olan sa'ye şevki kırar.

Şimdi gözümün önündeki makinecik ve radyo kabı, Kur'anı dinlemek için odama getirilmişti. Baktım, on hissede bir hisse kelimat-ı tayyibe veriliyor. Bunu da bir hata-yı beşerî olarak anladım. İnşaallah beşer bu hatasını tamir edecek. Ve bütün zemin yüzünü bir meclis-i münevver, bir menzil-i âli ve bir mekteb-i imanî hükmüne geçirmeğe vesile olan bu radyo ni'metine bir şükür olarak beşerin hayat-ı ebediyesine sarfedilecek kelimat-ı tayyibe, beşte dördü olacak." (N.A. 20) *(Bak: 2286.p.)*

Bir atıf notu:

-Radyo gibi vasıtalarla yapılan şaşırtıcı telkinler, bak: 3409, 3410. p.lar.

3737- Radyo ve televizyon gibi âletler, dinî ve ahlâki hayata aykırı olarak günah ve haramlarda kullanıldıkları zaman; din, bu âletlere haram hükmünü verir. Bu âletler ekseriyetle din, ahlâk, ilim ve maslahat-ı beşeriyede kullanılırsa, birer nimet-i İlahiye olurlar.

3738- Asrımızda bu gibi âletler, ekseriyetle haram yolda, zevk ve sefahet âleti olarak kullanıldığı cihetle, müslüman ailelerde büyük manevî zararlar verebilmektedir. Hele imanın asgari hududunu korumak için gerekli olan "haramı haram bilmek" kaidesiyle; bu gibi âletlerde devamlı görülen günah tablolarına ünsiyet ve alışkanlıkla bir kısım ailelerde haramiyetini unutmak tehlikesi, en çok endişe edilen cihetidir. Bu sebeple televizyonun ve emsali âletlerin günah ve zararlarından ikaz için hassasiyet gösterilmeli ve hafife alınmamalı ve bu âletler, fiilen teşvik tarzında misafir odalarında konulup, gelen gidenlerin görecekleri şekilde teşhir edilmemelidir. Çünkü hem teşvik vebali, hem de zamanla ünsiyet kazanarak günahlara karşı hassasiyet ve günahtan içtinab hissi zail olur. Ve "musibet-i amme hata-yı umumiyeden doğar" kaidesiyle, böylece hata-yı umumiye meydana gelir. *(Bak: Musibet-i Amme)*

Hem günahı ibahe etmek gibi bir anlayışa ve hisse ve dolayısıyla fasık-ı mütecahirliğe kapı açar. *(Bak: Fasık-ı Mütecahir)*

Sinema ve televizyon gibi âletlerde en çok zararlı ve haram olan taraf ise, açık-saçık kız ve kadınların gösterilmesi ve bakılmasıdır ki manevîyatı geniş ölçüde tahrip eder. *(Bak: Nazar-ı Haram)*

Atıf notları:

-Sinema, tiyatro, dans gibi şeylerin tahrimi, bak: 4042.p. sonu

-Edebiyatın üç sahasında menfi fikriyatı neşir vasıtlarının tahrimi, bak: 763-766.p. lar.

-Şerre dua mes'elesi, bak: 704.p. ve devamı

3739- TEMESSÜL تمثل : Benzeşmek. *Cisimlenmek. *Bir şeyin bir yerde suret ve mahiyetinin aksetmesi, tecelli etmesi.

Kâinatın icad ve idaresindeki sühuleti akla yakınlaştırıp ikna eden delillerden birisi de temessül sırrıdır. Şöyle ki:

"Ey nefs-i nadan! Diyorsun ki: "Ehadiyet-i Zat-ı İlahiye ile külliyet-i ef'ali ve vahdet-i şahsiyesiyle muinsiz umumiyet-i rububiyeti ve ferdaniyeti ile şeriksiz şümul-ü tasarrufatı ve mekândan münezzehiyetiyle her yerde hazır bulunması ve nihayetsiz ulviyetiyle herşeye yakın olması ve birliği ile her işi bizzat elinde tutması; hakaik-i Kur'aniyedendir. Kur'an ise hakîmdir. Hakîm ise, akıl kabul etmiyen şeyleri akla tahmil etmez. Akıl ise, zahirî bir münafatı görüyor. Aklı teslime sevkedecek bir izah isterim."

Elcevab: Madem öyledir, itminan için istersen, biz de Kur'an'ın feyzine istinaden diyoruz: İsm-i Nur, çok müşkilatımızı halletmiş; inşaallah bunu da halleder..., Temsil i'caz-ı Kur'an'ın en parlak bir ayinesi olduğundan, biz dahi bir temsil ile şu sırra bakacağız. Şöyle ki: Bir tek zat, muhtelif meraya vasıtasıyla külliyet kesbeder. Cüz'i-yi hakiki iken, umumi şuunata malik bir küllî hükmüne geçer. Meselâ: Şems bir cüz'i-yi müşahhas iken, eşya-yı şeffafe vasıtasıyla öyle bir küllî hükmüne geçer ki, ruy-i zemini timsalleriyle, akisleriyle dolduruyor. Hatta katarat ve parlak zerrat adedince cilveleri bulunuyor. Güneşin harareti ve ziyası ve ziyanın içinde olan yedi renkli elvan-ı seb'ası, herbirisi mukabilindeki eşyaya muhit, âmm ve şamil oldukları halde; herbir şeffaf şey dahi güneşin timsaliyle beraber harareti, hem ziyayı, hem elvan-ı seb'ayı göz bebeğinde saklıyor. Ve safi kalbini ona bir taht yapıyor. Demek Şems, vâhidiyet haysiyetiyle ona mukabil umum eşyaya muhit olduğu gibi, ehadiyet cihetiyle herbir şeyde Güneş çok vasıflarıyla beraber bir nevi cilve-i zatıyla bulunur. Madem temsilden temessül bahsine geçtik. Temessülün çok envaından şu mes'eleye medar olacak üç nev'ine işaret ederiz.

3740- Birincisi: Kesif, maddî şeylerin akisleridir. O akisler hem gayrdır, ayn değil. Hem mevattır, ölüdür. Hüviyet-i suriyesinden başka hiçbir hasiyete malik değil. Meselâ sen ayineler mahzenine girsen, bir Said binler Said

olur. Fakat zihayat yalnız sensin, ötekiler ölüdürler. Hayat hassaları onlarda yoktur.

3741- İkincisi: Maddi nuraninin akisleridir. Şu akis ayn değil. Fakat gayr da değil. Mahiyeti tutmuyor. Fakat o nuraninin ekser hasiyetlerine maliktir. Onun gibi hayy sayılıyor. Meselâ: Şems dünyaya girdi. Herbir ayinede aksini gösterdi. O akislerin herbirinde, Güneş'in hassaları hükmünde olan ziya ve ziyadaki elvan-ı seb'a bulunuyor. Eğer faraza Güneş zişuur olsa idi, hararet, ayn-ı kudreti; ziyası, ayn-ı ilmi; elvan-ı seb'ası, sıfat-ı seb'ası olsa idi; o vakit o tek ve yekta bir güneş, bir anda herbir ayinede bulunur, herbirini kendine bir arş ve bir çeşit telefon yapabilirdi. Birbirine mani olmazdı. Herbirimizle ayinemiz vasıtasıyla görüşebilirdi. Biz ondan uzak iken, o bize bizden daha yakın olurdu.

3742- Üçüncüsü: Nurani ruhların aksidir. Şu akis, hem hayydır hem ayndır. Fakat ayinelerin kabiliyeti nisbetinde tezahür ettiğinden, o ruhun mahiyet-i nefs-ül emriyesini tamamen tutmuyor. Meselâ: Hazret-i Cebrail Aleyhisselâm, Dıhye suretinde huzur-u Nebevîde bulunduğu bir anda huzur-u İlahîde haşmetli kanatlarıyla Arş-ı Azam'ın önünde secdeye gider. Hem o anda hesapsız yerlede bulunur, evamir-i İlahiyeyi tebliğ ederdi. Bir iş bir işe mani olmazdı.

İşte şu sırdandır ki; mahiyeti nur ve hüviyeti nuraniye olan Hazret-i Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm, dünyada bütün ümmetinin salavatlarını birden işitir ve kıyamette bütün asfiya ile bir anda görüşür. Birbirine mani olmaz. Hatta evliyadan, ziyade nuraniyet kesbeden ve abdal denilen bir kısmı dahi, bir anda birçok yerlerde müşahede ediliyormuş. Aynı zat, ayrı ayrı çok işleri görüyormuş.

Evet nasıl cismaniyata cam ve su gibi şeyler ayine olur. Öyle de, ruhaniyata dahi hava ve esir ve âlem-i misalin bazı mevcudatı ayine hükmünde ve berk ve hayal sür'atinde bir vasıta-i seyr ü seyahat suretine geçerler ve o ruhaniler, hayal sür'atiyle o meraya-yı nazifede, o menazil-i latifede gezerler. Bir anda binler yerlere girerler. Madem Güneş gibi âciz ve müsahhar mahluklar ve ruhani gibi madde ile mukayyed nim-nurani masnu'lar, nuraniyet sırrıyla bir yerde iken pekçok yerlerde bulunabilirler. Mukayyed bir cüz'î iken, mutlak bir küllî hükmünü alırlar. Bir anda cüz'î bir ihtiyar ile pek çok işleri yapabilirler. *(Bak: 331.p.)*

Acaba, maddeden mücerred ve mualla; ve tahdid-i kayd ve zulmet-i ke-

safetten münezzeh ve müberra; ve şu umum envar ve bütün nuraniyat, onun envar-ı kudsiye-i esmasının bir kesif zılali; ve umum vücud ve bütün hayat ve âlem-i ervah ve âlem-i misal, nim-şeffaf bir ayine-i cemali; ve sıfatı muhita va şuunatı külliye olan bir Zat-ı Akdes'in irade-i külliye ve kudret-i mutlaka ve ilm-i muhitle tecelli-i sıfatı ve cilve-i ef'ali içindeki teveccüh-ü ehadiyetinden hangi şey saklanabilir, hangi iş ağır gelebilir, hangi şey gizlenebilir, hangi fert uzak kalabilir, hangi şahsiyet külliyet kesbetmeden ona yanaşabilir?" (S.193) *(Bak: Ehadiyet)*

Bir atıf notu:

-Temessül-ü ervah, bak: 600.p.

TEMİZLİK تميزلك : *(Bak: Nezafet)*

3743- TEMSİL تمثيل : Bir şeyin aynısını veya mislini yani benzerini yapmak. *Benzetmek. Teşbih etmek. *Örnek, nümune söz. *(Bak: Kinaiyat, Müteşabihat, Temessül, Teşbih)*

"Temsilin hasiyeti olan aklî bir şeyi, hissî bir şeyle ve aslı olmayan mevhum birşeyi muhakkak ve mevcud olan bir şeyle ve gaib olan birşeyi, hazır bir şeyle tasvir etmektir." (İ.İ. 169)

3744- Temsil, Cenab-ı Hakk'ın zatında değil, ancak şuunatında vardır. "Evet bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam idare eden ve yıldızları zerreler gibi hikmetli ve kolay çeviren ve gezdiren ve zerratı muntazam memurlar gibi istihdam eden Zat-ı Akdes-i İlahî'nin şeriki, naziri, zıddı, niddi olmadığı gibi (42:11) لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ sırrıyla sureti, misli, misali, şebihi dahi olamaz.

Fakat (30:27) وَلَهُ الْمَثَلُ اْ َعْلَى فِى السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ وَهُوالْعَزِيزُ الْحَكِيمُ sırrıyla, mesel ve temsil ile şuunatına ve sıfat ve esmasına bakılır. Demek mesel ve temsil, şuunat nokta-i nazarında vardır." (L.101)

Evet "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hakikatları beyan ederken; çok zaman darb-ı mesel ile tabir edip serd-i kelâm eder. Bunun sırrı ise; çünkü hakaik-i mücerrede-i İlâhiye daire-i mümkinatta misallerin ayna ve kayıtlarında

mütemessildir. Bir mümkin-i miskin olan insan ise, daire-i imkânda mütecelli olan misallere bakarak o emsalin arkalarında daire-i vücubun şuaatını mülahaza edebilir.

Evet وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ اَعْلَى (16:60) buna işaret eder." (M.Nu.213) Kur'an (25:33) âyeti de manaca alâkalıdır.

3745- "Temsiller, mühür veya imzalar gibi tasdik ve isbat içindir. Nasılki yazılan bir şey mühürlenmekle tasdik edilmiş olur; aynen bunun gibi, söylenilen bir söz de, bir misal ile tasdik ve isbat edilmiş olur. Yahut (2:26) اَنْ يَضْرِبَ ile paranın darbına ima edilmiştir. Yani temsillerin darbı ve darb-ı meseller, sikkenin darbı kadar kelâma kıymet veriyor. Yani nasıl ki sikke; gümüş ve altına kıymet veriyor, darb-ı meseller de kelâmlara o nisbette kıymet ve itibar veriyor. Ve bu işaretle, vehimleri defetmek için temsillerin güzel bir vasıta olduklarına ve temsillerin bid'a olmayıp belagat sahasında işler ve güzel bir cadde olduğuna ima edilmiştir." (İ.İ. 168)

3746- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, hakikatları durub-u emsal ile beyan ediyor. Çünki daire-i uluhiyete ait hakaik-ı mücerrede, daire-i mümkinatta, ancak misaller ile temessül ve tavazzuh eder. Mümkün ve miskin olan insan da, daire-i imkânda misallere bakarak, fevkinde bulunan daire-i vücubun şuunatını, ahvalini düşünür." (M.N.106)

"Evet Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, çok hakaik-ı gamızayı nazar-ı umumiyi okşayacak, hiss-i ammeyi rencide etmiyecek, fikr-i avamı taciz edip yormıyacak bir surette basitane ve zahirane söylüyor, ders veriyor. Nasıl bir çocukla konuşulsa, çocukça tabirat istimal edilir.

Öyle de: تَنَزُّلُ الْاُلُوهِيَّةِ اِلٰى عُقُولِ الْبَشَرِ denilen mütekellim üslubunda, muhatabın derecesine sözüyle nüzul edip öyle konuşan esalib-i Kur'aniye, en mütebahhir hükemanın fikirleriyle yetişemediği hakaik-ı gamıza-i İlahiye ve esrar-ı Rabbaniyeyi müteşabihat suretinde bir kısım teşbihat ve temsilat ile en ümmi bir amiye ifham eder. Meselâ: (20:5) اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى bir temsil ile, rububiyet-i İlahiyeyi saltanat misalinde ve âlemin tedbirinde mertebe-i rububiyetini, bir Sultanın taht-ı saltanatında durup icra-yı hükümet ettiği gibi bir misalde gösteriyor." (S.390)

Bir atıf notu:

-Risale-i Nur'daki temsillerin hususiyetleri, bak: 3101.p.

3747- Bediüzzaman'a, eserlerinde verdiği temsiller için sorulan bir sual ve cevabı: " Diyorsunuz ki:"Sen Sözlerde kıyas-ı temsili çok istimal ediyorsun. Halbuki Fenn-i Mantıkça, kıyas-ı temsilî yakîni ifade etmiyor. Mesail-i yakîniyede bürhan-ı mantıkî lâzımdır. Kıyas-ı temsilî, Usul-i Fıkıh ülemasınca zann-ı galib kâfi olan metalibde istimal edilir. Hem de sen, temsilatı bazı hikâyeler suretinde zikrediyorsun. Hikâye hayalî olur, hakiki olmaz. Vakıa muhalif olur?"

Elcevab: İlm-ı Mantıkça çendan "Kıyas-ı temsilî, yakîn-i kat'i ifade etmiyor" denilmiş. Fakat kıyas-ı temsilînin bir nev'i var ki, mantıkın yakinî bürhanından çok kuvvetlidir. Ve mantıkın birinci şeklinin birinci darbından daha yakînîdir. O kısım da şudur ki: Bir temsil-i cüz'î vasıtasıyla bir hakikat-ı küllînin ucunu gösterip, hükmü o hakikate bina ediyor. O hakikatın kanununu, bir hususi maddede gösteriyor. Ta o hakikat-ı uzma bilinsin ve cüz'î maddeler, ona irca' edilsin.

Meselâ: "Güneş nuraniyet vasıtasıyla, birtek zat iken her parlak şey'in yanında bulunuyor" temsiliyle bir kanun-u hakikat gösteriliyor ki, nur ve nurani için kayıd olamaz, uzak ve yakın bir olur. Az ve çok müsavi olur. Mekân onu zaptedemez.

Hem meselâ: "Ağacın meyveleri, yaprakları; bir anda, bir tarzda kolaylıkla ve mükemmel olarak birtek merkezde, bir kanun-u emrî ile teşkili ve tasviri" bir temsildir ki, muazzam bir hakikatın ve küllî bir kanunun ucunu gösterir. O hakikat ve o hakikatın kanununu gayet kat'i bir surette isbat eder ki, o koca kâinat dahi şu ağaç gibi o kanun-u hakikatın ve o sırr-ı Ehadiyetin bir mazharıdır, bir meydan-ı cevelanıdır.

İşte bütün Sözlerdeki kıyasat-ı temsiliyeler bu çeşittirler ki, bürhan-ı kat'i-yi mantıkîden daha kuvvetli, daha yakinîdirler." (S.615)

3748- "Bu temsiller; şuunat-ı rububiyetin hakikatını tutamaz, ihata edemez, mikyas olamaz; fakat baktırabilir. Meselâ: Lezzet ve sürur ve memnuniyetin bizce malum manaları, şuunat-ı mukaddeseyi ifade edemiyor; fakat birer ünvan-ı mülahazadır, birer mirsad-ı tefekkürdür. Hem dahi şu temsiller; muhit, azîm bir kanun-u rububiyetin küçük bir misalde ucunu göstermekle, rububiyetin şuunatında o kanunun hakikatını isbat ediyor. Meselâ: Bir

çiçek vücuddan gider, binler vücud bırakarak öyle gider denilmiş. Onunla azîm bir kanun-u rububiyeti gösteriyor ki; bütün bahar, belki bütün dünyadaki mevcudatta bu kanun-u rububiyet cereyan ediyor.

Evet Hâlik-ı Rahim, bir kuşun tüylü libasını hangi kanunla değiştiriyor, tazelendiriyor; o Sani'-i Hakîm, aynı kanunla her sene Küre-i Arzın libasını Tecdid eder. Hem o aynı kanunla, her asırda dünyanın şeklini tebdil eder. Hem aynı kanunla, kıyamet vaktinde kâinatın suretini tağyir edip değiştirir.

Hem hangi kanunla zerreyi, mevlevi gibi tahrik ederse; aynı kanunla Küre-i Arz'ı meczub ve semaa kalkan mevlevi gibi döndürüyor. Ve o kanun ile âlemleri böyle çeviriyor ve manzume-i şemsiyeyi gezdiriyor.

Hem hangi kanunla senin bedenindeki hüceyratın zerrelerini tazelendiriyor, tamir ve tahlil ediyorsa, aynı kanunla senin bağını her sene tecdid eder ve her mevsimde çok def'a tazelendirir. Aynı kanunla, zemin yüzünü her bahar mevsiminde tecdid eder, taze bir peçe üstüne çeker.

Hem o Sani'-i Kadir, hangi kanun-u hikmetle bir sineği ihya eder; aynı kanunla şu önümüzdeki çınar ağacını her baharda ihya eder ve o kanunla Küre-i Arzı yine o baharda ihya eder ve aynı kanunla Haşirde mahlukatı da ihya eder. Şu sırra işareten (31:28) مَا خَلْقُكُمْ وَ بَعْثُكُمْ ۟ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ Kur'an ferman eder. Ve hakeza kıyas et.

Bunlar gibi çok kavanin-i rububiyet vardır ki, zerreden ta mecmu'-u âleme kadar cereyan ediyor. İşte faaliyet-i rububiyetin içindeki şu kanunların azametine bak ve genişliğine dikkat et ve içindeki sırr-ı vahdeti gör; herbir kanun bir bürhan-ı vahdet olduğunu bil. Evet şu çok kesretli ve çok azametli kanunlar, herbiri ilim ve iradenin cilvesi olmakla beraber; hem vahid, hem muhit olduğu için; Sani'in vahdaniyetini ve ilim ve iradesini gayet kat'i bir surette isbat ederler. İşte ekser Sözler'de ekser temsilat, böyle kanunların uçlarını birer cüz'î misal ile göstermekle; müddeada, aynı kanunun vücuduna işaret eder. Madem temsil ile kanunun tahakkuku gösteriliyor; bürhan-ı mantıkî gibi yakinî bir surette müddeayı isbat eder. Demek Sözler'deki ekser temsiller; birer bürhan-ı yakinî, birer hüccet-i katıa hükmündedir." (M.290)

3749- Kur'anda **مثل ضر** gibi kök kelimelerden türemiş olan ifadelerle çok temsiller vardır. Ezcümle (2:17) âyetinde geçen misal için şu izahat veriliyor:

"Edebiyatta tefhim ve cazibe nokta-i nazarından temsilin büyük ehemmiyet-i beyaniyesi vardır. Çünki alel'ekser akıllar, vehimlerin müdahale ve tasallutlarına maruz olduklarından makulat-ı hafiyeyi hüsn-i idrakten mahrum kalırlar; temsil ile vehimleri akla teshir eder ve hakikatı cahil, gabi kimselere bile tefhime vesile olur. Zira temsil, dakik ve rakik makulat-ı hafiyyenin nikab ü hicabını atarak, onları açık mahsusat kisvesinde ibraz eder de tanınmadık şeyleri tanınmış, görülmedik şeyleri görülmüş gibi izhar ve ifham eyler." (E.T.244)

3749/1- ضر kökünden gelip temsil manasında olan kelimeleri ihtiva eden âyetlerden birkaç not:

-Allah'ın sivrisinekten misal getirmesi ve bu misale karşı mü'min ve kâfirlerin tavri: (2:26)

-Görenle görmeyen; zulmetle nur müsavî olmaz temsili: (13:16)

-Hak ve ehl-i hak, yağmura; batıl ve ehl-i batıl su yüzündeki köpüğe, benzetme temsili: (13:17)

-Güzel gözün ağaca benzetilmesi temsili: (14:24)

-Yemiş veren ağaçla getirilen temsil: (14:25)

-İrşad için muhtelif temsillerin verildiğini beyan eden âyet: (14:45)

-Allah'ın verdiği ni'metleri küfranla karşılayıp kendine mal eden ve şirke düşen kişi ile şükür ve tevhid yolundaki kişi arasında bulunan farkı gösteren temsil: (16:75, 76) (18:32-44)

-Dünya hayatının faniliğini anlatan temsil: (18:45)

-Bir sineği yaratamayan şeylerden istimdad edenlerin batıl anlayışlarını anlatan temsil: (22:73)

-Nur-u İlâhi hakkında temsil: (24:35)

-Geçmişte helak edilen ümmetlerin hepsine misaller getirilmişti: (25:39)

-Örümcek yuvasiyle getirilen temsil: (24:41)

-Temsilleri ancak alimler anlar: (25:43)

-İnsan kendine ortak kabul etmezken Allah'a şirk koşmayı takbih eden temsil: (30:28)

-Kur'anda her türlü misaller verilmiştir. (30:58) (39:27)

-Tevhide ait bir misal: (39:29)

-Azamet-i İlâhiye hakkında temsil: (59:21)

-Münafıkların korkunç haletlerini tasvir eden bir temsil: (2:17 ilâ 20)

-Riyakarların halini tasvir eden bir temsil: (2:264)

Atıf notları:

- Kur'an'da hakir şeylerden misal getirilmesi, bak: 903, 904.p.lar.

-Kur'andaki misallerin hakikatını âlimler anlar, bak: 1595.p.da bir âyet notu.

3750- TENEFFÜS تنفّس : (Nefes'den) Nefes, soluk alma. Dinlenme. *Tan yeri ağarma. *Deniz suyunun sahile vurması. *Üfürmek. *Okullarda ders araları verilen dinlenme. *(Bak: Tenezzüh, İstirahat)*

3751- TENEZZÜH تنزّه : Uzaklaşmak. *Gezinti. Bağ ve bahçe gibi yerlere gam ve kederi izale için çıkmak. *Kusur, pislik ve ayıptan uzak olmak. *(Bak: Teneffüs, Seyahat)*

Eyyüb (A.S.)'ın hastalığı zamanında (38:42) âyetiyle emredilen: "Depren ayağınla... Rekz: üzengi tepmek, kanat çarpmak kabilinden olan harekettir." (E.T.4100) diye izah ediliyor ki, küllî manasında çok hakikatları ifade etmekle beraber, idman ve bir miktar yaya yürümenin sıhhat cihetindeki alâkasını da ihtar eder.

3752- TENKİD تنقيد : Kamus-u Türkî'de tenkid hakkında şu bilgi veriliyor: "Edebiyat-ı Cedide Fransızların kritik (critique) dedikleri, mua-heze-i edebiye manasıyla kullanılmakla başlamış ise de, Arabîde **نقد** maddesi tef'il, babından gelmediğinden, bunun yerine (intikad) ve (tenkad) kullanılsa daha doğru olur."

Geniş manasıyla tenkid, seçmek manasındaki nakd kökünden geldiği cihetle muhakeme ve araştırıcılık yolu olup, herhangi birşey veya durum hak-

kında, tahkik neticesinde ve ıslah ve tekmil niyetiyle, iyi ve kötü taraflarını delilerle göstermektir. Hadis ilminde, mevzu' ile sağlam hadisleri seçip ayıran hadis imamlarına da bu mana ile alâkalı olarak nakkad-ı muhaddisîn denir. Fakat zamanla ve halk lisanında, bir şeyin yalnız kötü tarafını söylemek manasında kullanılır olmuştur.

3753- Esasen dinî meselelerde doğruluk ölçüsü, mutlaka şer'î deliller olup şahsî anlayışların değeri yoktur. Herhangi bir meselenin yanlışlığı, şer'î delillerle sabit olduğunu tam bilmedikçe hüküm vermemeli ve ölçüsüz tenkidler yapmamalıdır. *(Bak: Naklî Delil)*

Evet "en müdhiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkiddir. Tenkidi eğer insaf işletirse, hakikatı rendeçler. Eğer gurur istihdam etse tahrib eder, parçalar." (H.Ş.140) *(Bak:İhtilaf)*

"Tenkidin saiki ya nefretin veya şefkatin tatminidir. Dostun veya düşmanın ayıbını görmek gibi." (A.B.111)

"Sebeb-i ihtilaf, hâkim-i zalim olan cerbezedir. Fikr-i tenkid ve bedbinliğe istinad eden cerbeze, daima zalimdir." (A.B.103)

"En müdhiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkiddir. Tenkidi eğer insaf işletirse hakikatı rendeçler. Eğer gurur istihdam etse tahrib eder, parçalar. O müdhişin en müdhişidir ki, akaid-i imaniyeye ve mesail-i diniyeye girse. Zira iman hem tasdik, hem iz'an, hem iltizam, hem teslim, hem manevî imtisaldir. Şu tenkid, imtisali iltizamı iz'anı kırar. Tasdikte de bîtaraf kalır.

Şu zaman-ı tereddüd ve evhamda, iz'an ve iltizamı tenmiye ve takviye eden nurani sıcak kalblerden çıkan müsbet efkârı ve müşevvik beyanatı hüsn-ü zan ile temaşa etmek gerektir. Bîtarafane muhakeme dedikleri şey, muvakkat bir dinsizliktir. Yeniden mühtedi ve müşteri olan yapar." (H.Ş.140)

"Seviye-i irfan bir olmadığından fırkalarda husumet, taassub ve tarafdarlık intac eder. Tabii o kuvveti istimal ile siyasete karışacak ve umumi idarede herkesçe lezzetli olan tahakümatı yapacak sahib-i ağraza müsaid bir zemin olur. Binaenaleyh bizdeki fırkaların şimdiki hal ile devamı gayet muzırdır.

Lâkin bir şirkette veya münevver-ül fikir ve bîtaraf mabeyninde tenkidatı siyasetten veya ehl-i ilim mabeyninde nasihat ve irşaddan menfaat olabilir." (H.Ş.108)

3753/1- Bediüzzaman Hz.nin menfi tenkidin terki hakkında talebelerine verdiği nasihatlardan kısa birkaç örnek:

"Bu hizmet-i Kur'aniyede bulunan kardeşlerinizi tenkid etmemek ve onların üstünde faziletfüruşluk nev'inden gıbta damarını tahrik etmemektir.." (L.160)

"Münafıkların ehemmiyetli ve tecrübeli bir planı; böyle herbiri birer zabit, birer hâkim hükmündeki eşhası müşterek bir meselede böyle kaçınmak ve birbirini tenkid etmek asabiyetini veren sıkıntılı yerlede toplattırır, boğuşturur, manevî kuvvetlerini dağıttırır. Sonra kuvvetini kaybedenleri kolayca tokatlar, vurur." (Ş.318)

"Sakın birbirinizden gücenmeyiniz ve tenkid etmeyiniz. Yoksa az bir zaaf gösterseniz, ehl-i nifak istifade edip, sizlere büyük zarar verebilirler." (K.L.223)

"Risale-i Nur şakirdlarinin mabeynindeki tefani, birbirini tenkid etmemek, kusurunu affetmek düsturu ile bu iki kardeşim, dünyevî ve cüz'î hissî şeyleri medar-ı münakaşa etmesinler." (E.L.I.89)

"Şimdi müdhiş yılanların hücumuna maruz biçare ehl-i ilim ve ehl-i diyanet, sineklerin ısırması gibi cüz'î kusuratı bahane ederek birbirini tenkidle, yılanların ve zındık münafıkların tahribatlarına ve kendilerini onların eliyle öldürmesine yardım ediyorlar." (K.L.246)

3753/2- Hak ve hakikatın müdafaa ve muhafazası için gerektiğinde müsbet tenkid yapılır. Nitekim Bediüzzaman Hazretleri, bir sual üzerine bazı şahısların isimlerini zikrederek hatalarını gösterdiği cevabında şöyle diyor:

"Mustafa Sabri ile Musa Bekûf'un efkârlarını müvazene etmek için vaktim müsait değildir. Yalnız bu kadar derim ki: Birisi ifrat etmiş, diğeri tefrit ediyor. Mustafa Sabri gerçi müdafaatında Musa Bekûf'a nisbeten haklıdır, fakat Muhyiddin gibi ulûm-u İslâmiyenin bir mucizesi bulunan bir zatı tezyifte haksızdır.

Evet Muhyiddin kendisi hâdî ve makbuldür, fakat her kitabında mühdi ve mürşid olamıyor. Hakaikte çok zaman mizansız gittiğinden, kavaid-i Ehl-i Sünnete muhalefet ediyor ve bazı kelâmları zahiri dalalet ifade ediyor. Fakat kendisi dalaletten müberradır. Bazan kelâm küfür görünür, fakat sahibi kâfir olamaz. Mustafa Sabri bu noktaları nazara almamış, kavaid-i Ehl-i Sünnete taassub cihetiyle bazı noktalarda tefrit etmiş.

Musa Bekûf ise, ziyade teceddüde tarafdar ve asrîliğe mümaşatkâr efkâriyele çok yanlış gidiyor. Bazı hakaik-i İslâmiyeyi yanlış teviller ile tahrif ediyor. Ebu-l Alâ-i Maarri gibi merdud bir adamı, muhakkikînlerin fevkinde tuttuğundan, kendi efkârına uygun gelen Muhyiddin'in Ehl-i Sünnete muhalefet eden meselelerine ziyade tarafdarlığından ziyade ifrat ediyor.

قَالَ مُحْيِ الدِّينِ : تَحْرُمُ مُطَالَعَةُ كُتُبِنَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِنَّا

Yani: "Bizden olmıyan ve makamımızı bilmeyen, kitablarımızı okumasın, zarar görür." Evet bu zamanda Muhyiddin'in kitabları, hususan vahdet-ül vücuda dair meselelerini okumak zararlıdır." (L.273)

"Saik-i tenkid, aşk-ı hak ve arzu-yu tenzih-i hakikat olmalı. Selef-i salihînin tenkidleri gibi." (S.T.İ. 100)

3754- Tenkid, şahıslar hakkında olmaktan daha çok, fiil ve sıfatlara ait olmalıdır. Meselâ: Hırsızı tenkid yerine, hırsızlığı tenkid etmek ve kötülemek gibi... O zaman bu tenkidden hırsız dahi istifade ve ıslah-ı hal edebilir. *(Bak: Gıybet, Münakaşa)*

Atıf notları:

-Bediüzzaman'ın sakal meselesindeki tenkide verdiği cevab, bak: 3255-3257. p.lar.

-Bediüzzaman Hz.nin şahsına yapılan ihanetkâr tenkidlere karşı sabır ve müsamahası, bak: 3264.p.

-Umumi hukuka bakan meselerde müsamaha edilemez, bak: 126.p.

-Fasık-ı mütecahirin aleyhindeki konuşma gıybet sayılmaz, bak: 909.p.

-Sahabeler zamanındaki fitnelerden tenkidkârane bahis açmamak, bak: 994, 995.p.lar.

3755- TEOKRASİ تە اوقراسى **:** (Fr. Theocratie) Din hükümlerine göre idare edilen ve dinî esaslara bağlı olan idare şekli. Allah namına papazlar idaresi.

Bu kelime, İslâm memleketlerinde: Şeriat hükümleriyle devleti idare etmek manasında kullanılır. Avrupa memleketlerinde ise, Allah namına papazlar idaresi ve hâkimiyeti manasına gelir. 1886'da basılan Kamus-u Fransavî'de: "Kanun-u İlahî ile ve sıfat-ı ruhaniyetle icra olunan hükümet"

şeklindeki ifadesiyle, bu iki manaya işaret edilmiştir. Fakat İslâm ve İsevî milletlerinde teokrasinin ifade ettiği manada ilmî ve ehemmiyetli bir fark vardır. Şöyle ki:

Hristiyanlıkta velediyet akidesi ekseriyetçe kabul edildiğinden papaz, Allah'ın mutlak vekili ve İlahî kudsiyete sahip addedilmiştir. Buna göre papaz, murakabe edilmez ve kimseye karşı da mes'ul değildir.

İslâmiyette ise: İdareci, şer'î kanunlara karşı mes'ul olduğu gibi; halkın idareciye itaat etmesi de, idarecinin Allah'ın kanunlarına bağlılığı nisbetindedir. Yani idareci kanunlarla mukayyeddir. *(Bak: 676.p.da Teokratik Devlet tarifi)*

Bütün milletlerde kelimenin ifade ettiği müşterek mana ise; şahıslar tarafından İlahî ve dinî hâkimiyeti icra etmektir. (O.A.L.) *(Bak: Demokrasi, Ulu-l Emr, Velediyet Akidesi)*

3756- TERAKKİYAT ترقّيا **:** Terakkiler. Yükselişler. İlerlemeler. Teknik gelişmeler. *(Bak: Keşfiyat, Avrupalılaşmak, Elektrik, Fenn, Taassub)*

İki atıf notu:

-Terakkiyat-ı medeniyede telahuk-u efkâr ve edyan-ı semaviyenin yeri, bak: 2280.p.

-Âhirzamanda ulûm ve fununun hâkimiyeti, bak: 1561.p.

İnsanların mazhar oldukları bütün kemalat-ı ilmiye ve terakkiyat-ı fenniyeyi icmalen tazammun eden (2:31) وَعَلَّمَ اٰدَمَ اَ سْمَاءَ كُلَّهَا âyeti ""Hazret-i Âdem Aleyhisselâm'ın dava-yı hilafet-i kübrada mu'cize-i kübrası, talim-i esmadır" diyor. İşte sair enbiyanın mu'cizeleri, birer hususi hârika-i beşeriyeye remzettiği gibi, bütün enbiyanın pederi ve divan-ı nübüvvetin fatihası olan Hazret-i Âdem Aleyisselâm'ın mu'cizesi umum kemalat ve terakkiyat-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine sarahata yakın işaret ediyor.

Cenab-ı Hak (Celle Celalühü), manen şu âyetin lisan-ı işaretiyle diyor ki: "Ey benî-Âdem! Sizin pederinize, melaikelere karşı hilafet davasında rüçhaniyetine hüccet olarak bütün esmayı talim ettiğimden, siz dahi -madem onun evladı ve varis-i istidadısınız- bütün esmayı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrada, bütün mahlukata karşı rüçhaniyetinize liyakatınızı gös-

termek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlukat üstünde en yüksek makamata gitmek ve zemin gibi büyük mahlukatlar size müsahhar olmak gibi mertebe-i âliyeye size yol açıktır. Haydi ileri atılınız ve birer ismime yapışınız, çıkınız!..

Fakat sizin pederiniz bir defa şeytana aldandı, Cennet gibi bir makamdan ruy-i zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyatınızda şeytana uyup hikmet-i İlahiyenin semavatından, tabiat dalaletine sukuta vasıta yapmayınız. Vakit bevakit başınızı kaldırıp Esma-i Hüsnama dikkat ederek, o semavata uruc etmek için fünununuzu ve terakkiyatınızı merdiven yapınız. Ta fünün ve kemalâtınızın menbaları ve hakikatları olan Esma-i Rabbaniyeme çıkasınız ve o esmanın dürbünüyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız.

3757- Bir nükte-i mühimme ve bir sırr-ı ehemm: Şu âyet-i acibe, insanın camiiyet-i istidadı cihetiyle mazhar olduğu bütün kemalat-ı ilmiye ve terakkiyat-ı fenniye ve havarik-ı sun'iyeyi "Talim-i Esma" ünvaniyle ifade ve tabir etmekte şöyle latif bir remz-i ulvi var ki: Herbir kemalin, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı âliyesi var ki; o hakikat, bir ism-i İlahîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemalât, o san'at kemalini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir.

3758- Meselâ: Hendese bir fendir. Onun hakikatı ve nokta-i müntehası, Cenab-ı Hakk'ın "İsm-i Adl ve Mukaddir"ine yetişip, hendese ayinesinde o ismin hakîmane cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ: Tıbb bir fendir, hem bir san'attır. Onun da nihayeti ve hakikatı Hakîm-i Mutlak'ın "Şâfi" ismine dayanıp, eczahane-i kübrası olan ruy-i zeminde rahimane cilvelerini edviyelerde görmekle, tıbb kemalâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ: Hakikat-ı mevcudattan bahseden Hikmet-ül Eşya, Cenab-ı Hakk'ın (Celle Celalühü) İsm-i Hakîminin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o isme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa ya hurafata inkılab eder ve malayaniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalalete yol açar.

İşte sana üç misal!.. Sair kemalât ve fününu bu üç misale kıyas et.

İşte Kur'an-ı Hakîm, şu âyetle beşeri şimdiki terakkiyatında pek çok geri

kaldığı en yüksek noktalara, en ileri hududa, en nihayet mertebelere, arkasına dest-i teşviki vurup, parmağıyla o mertebeleri göstererek "Haydi arş ileri" diyor." (S.262)

3759- "Herşeyin Kitab-ı Mübin'de mevcud olduğunu tasrih eden (6:39) وَ َ رَطبٍ وَ َ يَابِسٍ اِ ّ فِى كِتَا ٍ مُبِينٍ âyet-i kerimesinin hükmüne göre: Kur'an-ı Kerim, zahiren ve batınen, nassen ve delaleten, remzen ve işareten her zamanda vücuda gelmiş veya gelecek herşeyi ifade ediyor. Buna binaen, gerek enbiyanın kıssa ve hikâyeleri, gerek mu'cizeleri hakkında Kur'an-ı Kerim'in işaratından fehmettiğime göre, mu'cizat-ı enbiyadan iki gaye ve hikmet takib edilmiştir:

Birincisi: Nübüvvetlerini halka tasdik ve kabul ettirmektir.

İkincisi: Terakkiyat-ı maddîye için lâzım olan örnekleri nev'-i beşere göstererek, o mu'cizelerin benzerlerini meydana getirmek için nev'-i beşeri teşvik ve teşci' etmektir. Sanki Kur'an-ı Kerim, enbiyanın kıssa ve hikâyeleriyle terakkiyatın esaslarına, temellerine parmakla işaret ederek: "Ey beşer" Şu gördüğün mu'cizeler, bir takım örnek ve nümunelerdir. Telahuk-u efkârınızla, çalışmalarınızla şu örneklerin emsalini yapacaksınız." diye ihtar etmiştir. Evet mazi, istikbalin ayinesidir; istikbalde vücuda gelecek icadlar, mazide kurulan esas ve temeller üzerine bina edilir. Evet şu terakkiyat-ı hazıra tamamıyla semavî dinlerden alınan işaretlerden, vecizelerden hasıl olan ilhamlar üzerine vücuda gelmişlerdir. Evet:

1- İlk saat ve sefine, mu'cize eliyle beşere verilmiştir.

2- Kâinatın ihtiva ettiği bütün nevi'lerin isimlerini, sıfatlarını, hassalarını beyan zımnında; beşerin telahuk-u efkârıyla meydana gelen binlerce fünun sayesinde (2:31) وَعَلَّمَ آدَمَ اْ َسْمَاءَ كُلَّهَا âyetiyle işaret edilen Hazret-i Âdem'in mu'cizesine mazhar olmuştur.

3- Bütün sanayinin medarı olan demirin yumuşatılıp kullanılması sayesinde icad edilen bu kadar terakkiyatla nev'-i insan, (34:10) وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ âyetiyle işaret edilen, Hazret-i Davud'un mu'cizesine mazhardır.

4- Yine telahuk-u efkâr ile, tayyare gibi keşfedilen terakkiyat-ı havaiye sa-

yesinde nev'-i beşer, (34:12) غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ âyetiyle sür'ati beyan edilen Hazret-i Süleyman'ın mu'cizesine yaklaşıyor.

5- Kıraç ve kumlu yerlerden suları çıkartan santrafüj âleti,

(2:60) اَنِ اضْرِ بْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ âyetiyle işaret edilen Hazret-i Musa'nın (A.S.) asasından ders almıştır.

6- Tecrübeler sayesinde ve telahuk-u efkâr ile husule gelen terakkiyat-ı tıbbiye, Hazret-i İsa'nın mu'cizesinin ilhamatındandır. Hakikaten şu mu'cizeler ile bu terakkiyat arasında pek büyük münasebet ve muvafakat vardır. Evet dikkat eden adam, bilâtereddüd o mu'cizeler bu terakkiyata birer mikyas ve nümunelerdir diye hükmeder.

Ve keza (12:94) يَا نَارُ كُونِى بَرْدًا وَ سَلاَمًا âyet-i kerimesinin delaletine göre, Hazret-i İbrahim ateşe atıldığı zaman, ateşin harareti mutedil bir bürudete inkılab etmesi; beşerin keşfettiği yakıcı olmayan mertebe-i nariyeye örnek ve me'hazdir.

7- (12:24) لَوْ لَآ اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ âyet-i kerimesinin -bir kavle göre- işaret ettiği gibi, Hazret-i Yusuf'un (A..S.) Ken'an'da bulunan babasının timsalini görür görmez Zeliha'dan geri çekilmesi; ve kervanları Mısır'dan avdet ettiğinde Hazret-i Ya'kub'un (12:94) اِنِّى لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ yani: "Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum" demesi; ve bir ifritin Hazret-i Süleyman'a gözünü açıp yummazdan evvel Belkıs'ın tahtını getiririm demesine işaret eden,

(27:40) اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ âyet-i kerimesi; pek uzak mesafelerden celb-i savt, suret vesaire gibi beşerin keşfettiği veya edeceği icadata nümune ve me'hazdirler.

8- Hazret-i Süleyman'a kuş dilini öğrettik manasında عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ (27:16) olan âyet-i kerime; beşerin keşfiyatından radyo, papağan, güvercin

gibi âlat ve hayvanatların konuşmalarına ve mühim işlerde kullanılmasına me'hazdir. Ve hakeza, beşerin henüz keşfedemediği çok mu'cizeler vardır; istikbalde yavaş yavaş keşfine muvaffak olur." (İ.İ. 206-209)

Mimsiz medeniyete teşvik edenlere hitaben Bediüzzaman şöyle diyor.

"Sizin cebren böyle ehl-i imanı mimsiz medeniyete sevketmekteki maksadınız, eğer memlekette asayiş ve emniyet ve kolayca idare etmek ise, kat'iyyen biliniz ki; hata ediyorsunuz, yanlış yola sevkediyorsunuz. Çünki itikadı sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz fasıkın idaresi ve onlar içinde asayiş te'mini, binler ehl-i salahatın idaresinden daha müşkildir. İşte bu esaslara binaen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevketmeye ve teşvik etmiye muhtaç değildirler. Terakkiyat ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesailerinin tanzimine ve mabeynlerindeki emniyetin te'sisine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evamir-i kudsiyesiyle ve takva ve salabet-i diniye ile olur." (L.122)

Atıf notları:

-Bediüzzaman eskiden medeniyet ve terakkiyata teşvik ederken sonra bu teşviki terk etmesinin sebebi, bak: 2284-2288.p.lar.

-Kur'an'da fennî terakkiyi teşvik derecesi, bak: 2105.p.

-Mu'cizelerin terakkiyata örnekler olması, bak: 2525-2527.p.lar.

-Allah, âfak ve enfüste hakikatleri tebeyyün ettireceği hakikatı, 1898.p.da bir nebze bahsedilir, oraya bakınız.

-Tarih ve meşveretin terakkiyata te'siri, bak: 3574.p.

-Teknik terakkinin semaya teveccühü, bak: 3355.p.

-Kur'anda fünunun işaretle bahsedilmesinin hikmeti, bak: 2103-2110.p.lar.

-İslâmiyeti Hristiyanlığa kıyasla, terakkiyat namına yapılan bazı iddialar, bak: 1751-1756.p.lar.

-Davud (A.S.)ın mucizelerinin teknik terakkiye delaletleri, bak: Davud (A.S.)

-Kur'anda televizyon gibi keşfiyata işaret, bak: 3734, 3735.p.lar.

-Kur'anda celb-i ervah ve cinlerle muhabereye delalet, bak: 599, 600.p.lar.

-Kur'anda ölüme muvakkat bir hayat rengi verilmesinin mümkün olduğuna işaret, bak: 1205.p.

-Kur'anda, ateşten korunabilmek teknik imkânına işaret, bak: 1467, 1468.p.lar.

-Âhirzamanda (İslâmiyetin hâkimiyet devrinde) zenginliğin lüzumu, bak: R.E. 1.ci. sh: 105/6 ve 5/15

3759/1- Avrupa'da Rönesans ve Reform denilen hareketlerle başlayan müsbet ilim ve fen sahasındaki terakkiyat, geçen asırda sanayi sahasına tatbiki ile ferd ve cemiyet hayatında büyük tahavvülata yol açmıştır.

San'at, düşünce, din ve içtimaî hayat sahasında başlayan bu hareketler, Fransız Büyük İnkılâbına müncer olmuş ve neticede bu inkılâbdan doğup mânevi tahribatı büyük olan lâdinî bir cereyan siyasî, iktisadî, hukukî ve içtimaî sahada fikriyâtını hâkim duruma getirmiştir.

Bu cereyan, şiddetle sarıldığı dünya hayatının menfaat ve lezzetleri yolunda teknik imkânlara sahib oldukça, Karun gibi *(Bak: Karun)* küfrana saptı. Halbuki müsbet fenlerin herbiri, Allah'ın kâinatta koyduğu kavanîn-i külliyenin keşfine dayandığını ve keşfiyat-ı fenniye ise, insanın fıtratına konulan mütenevvi ihtiyaçların ve tekâmül kabiliyetinin inkişafıyle olduğunu nazara almadı. Bütün bu nizam ve intizamat-ı kâinatın, Rububiyet ve hikmet-i İlahiyenin eseri olup tesadüf ve tabiatın eseri olmasının imkânsızlığını tam anlayamıyor ve meziyetlerini kendi iktidarına ve enaniyetine isnad edip acziyetini unutturuyor. *(Bak: 65.p.)*

Halbuki mahlûk ve masnuiyeti göz önünde olan bu insan, Hâlık ve Saniini bilmeli ve emrine girmeli; mazhar olduğu iyilikleri, Mâlikinin ihsanları olduğunu anlayıp şükretmelidir.

3759/2- Bu son asırda şa'şaalandırılıp bahsi edilen yeni keşifler ve edilecek olan bütün gelişmeler, fıtrî ve kevnî kavanin-i İlâhiye dairesi içinde zuhur ediyor. Meselâ yumurtayı tavuğun altına koymayıp da, hariçte hararet vermek muamelesi, alışılagelen zahirî şekil değişikliği olup âdetullah denen aynı kanunun tatbikidir. Hem meselâ kader-i İlahîden kaza sahasına, yani âlem-i şehadete gelen ve yağmurun mukaddematı olan atmosferdeki rutubetin suya inkılâbı için gereken kanun-u İlahîyi insan keşf edip tatbik eder. Yani insan, olmayanı var etmez; olanı keşf edip tatbik eder. Ve hakeza... Her keşif buna kıyas edilsin.

İlim ve fennin esasları hakkında malûmatı olmayan veya bu nevi malûmatı, taklidî olan kimselerin düşmesi muhtemel bir varta da şudur ki: İlmin ve fennin hârika addedilen icat ve keşiflerini işitir veya görür, sonra bunların esaslarının nasıl olduğunu bilmemesi sebebiyle bunları hârikulâde bulur.

Bunları yapanlara fevkalâde bir zekâ ve kudret izafe eder. Madem ki bu adamlar bu kadar akıllı, bu hârika şeyleri yapacak kabiliyete sahip, dinî hakikatlari inkâr etmeleri boşuna değil, bu inkârları belki bir esasa dayanıyor, şeklinde vehim ve şüphelere düşer. Halbuki en muğlak, en anlaşılmaz ve hârika gibi görülen buluşlar, âlet ve cihazlar, hergün karşılaştığımız alelâde hâdiselerin prensiplerinden farklı değildir. Meselâ ilk defa kendi kendine yürüyen otomobili veya havada uçan uçağı gören insan, şaşkına dönebilir. Oysa otomobili veya uçağı hareket ettiren prensiple, içinde su kaynayan çaydanlığın kapağının hareketine sebep, aynı prensiptir; yahut jet uçağının hareket prensibi ile çocuğun elindeki oyuncak balonun şişirilip bırakıldığında havanın geri fışkırmasıyla balonun ileri hareketi aynı prensibe dayanır. Bir müdahale ile buluttan yağmur yağdırılması ile kaynayan suya soğuk kapağı tutup su damlaları elde etmek arasında, esasta fark yoktur. Kısaca hârika icatlar denilen buluşların hakikatta dayandıkları prensipler bilindiğinde, hiç de şaşırtıcı olmaması gerekir. Şaşkınlık veya bahsi geçen şüphe, cehalettendir.

Denilebilir ki, cehaletten ileri gelen şüphe ve dalaleti anladık. Pek zekâvetli ve müsbet ilim ve fende ehl-i ihtisas bazı kimselerin inkârına ne dersiniz? Bu sualin cevabını, Ansiklopedimizin Dalalet, Nokta-i Nazar, Ülfet, İcad, 822.p. ve benzeri maddelerine havale edip kısa kesiyoruz.

Hem insanın böyle hârika keşifler yapabilmesi, Allah'ın onu mükerrem ve müstaid yaratmasındandır *(Bak: Kur'an 17:70);* insanın mükerrem yaratılışı, Hâlıkının sonsuz kemalâtına delâlet eder. Eserin mükemmelliği, müessirine aittir.

Allah, Kur'an'ında insana en yüksek masnuu ve hârika eseri olarak değer veriyor. *(Bak: 1672, 1673.p.lar)* Hatta fennî terakkiyatla semaya uruc edebileceğine *(Bak: 3355-3357.p.lar)* ve ölüme muvakkat bir hayat rengi verebilmesinin mümkün olduğuna *(Bak: 1205.p.sonu)* işaret ederek o yola teşvik ediyor. (Bu hakikatın tafsilâtını görmek isteyen, asrın en mükemmel tefsiri olan ve gelecek asırlara da ışık tutacak olan Risale-i Nur eserlerini, hassaten Yirminci Söz namındaki bahsin ikinci makamını okumalıdır.)

İşte bunun için Allah, (38:10) ve emsali âyetleriyle işareten göklerin ve yerin Mâliki, yani Hâlıkı ve Mütasarrıf-ı Hakîkisi olmayan insanın, semada vaz' olunan kanunlara yapışarak semaya çıkmasını kendi iktidarına mal ederek gururlanmasını zecreder. Evet, Allah (55:7) âyetiyle bildirdiği mizanı, feza-yı vasiada vaz' etmiş ve insanlar cehalet karanlığında uyurken, peygamberi vasıtasıyla 1400 sene evvel bu hakikatı ilân etmiştir.

3759/3- Aslında mâneviyatta kör olan bazı insanların, ilim ve fennin terakkiyatı ile uyanıp kâinattaki İlâhi mu'cizeleri idrak etmeleri beklenirken, inat edip küfran ile mukabele etmeleri büyük cinayettir. Bu cinayetlerin cezasını Cenab-ı Hak imhal eder, fakat ihmal etmez. Hatta böyle insanlara istidrac olarak *(Bak: İstidrac)* varmak istedikleri hedeflere muvaffakiyetler de verir *(Bak:724.p. sonu)* Bunun da hikmetleri vardır. Bediüzzaman Hazretleri bu mevzuda şöyle der:

"Hayat-ı dünyeviyeye kasden ve bizzat teveccüh edip bağlanan kâfirin, imhal-i ikabında ve bilakis terakkiyat-ı maddîyede muvaffakıyetindeki hikmet nedir?

Evet o kâfir, kendi terkibiyle, sıfatıyla Cenab-ı Hak'ça nev'-i beşere takdir edilen ni'metlerin tezahürüne -şuuru olmaksızın- hizmet ediyor. Ve güzel masnuat-ı İlahiyenin mehasinini bilâ-şuur tanzim ediyor. Ve kuvveden fiile çıkartmakla garabet-i san'at-ı İlâhiyeye nazarları celbediyor. Ne faide ki farkında değildir. Demek o kâfir, saat gibi kendi yaptığı amelden haberi yok. Amma vakitleri bildirmek gibi nev-i beşere pek büyük bir hizmeti vardır. Bu sırra binaen dünyada mükâfatını görür." (M.N.212)

Evet "kâinatın hikmet-i hilkatı ve büyük neticesi ve kıymetli meyvesi, Arzın halifesi olduğunu; fenleriyle, san'atlarıyla gösteren ve Dünya cihetinde Sâni-i Âlem'in mu'cizeli san'atlarını gayet güzelce teşhir ve tanzim ettiği için, isyan ve küfrüyle beraber dünyada bırakılan ve azabı te'hir edilen ve bu hizmeti için imhal edilip muvaffakiyet gören nev'-i benîâdem var." (Ş.188) Demek kâfirlerin dünyevî muvaffakıyetleri, onlar için bir meziyet ve iyilik değildir.

Kur'anda kâfirlerin istidrac manasında olarak dünyevî muvaffakıyetlerle ve bol ni'metler içinde mağrur olup azgınlaşmalarıyla beraber, cezalarının te'hir edilmesinin hikmetlerini bildiren âyetler vardır. Ezcümle: (3:178) (6:44) (7:182, 183) (10:11) (11:8) (13:32) (15:3) (19:75, 83,84) (22:44) (42:21) (73:11) (86:17) âyetleri örnek verilebilir.

3760- TERBİYE تربيه : (Rabb'dan) Lügat manasıyla: Beslemek, yetiştirmek, ilim ve edeb öğretmek. Alıştırmak. Te'dib için cezalandırmak. *Şer'î lisanda: Allah'ın emirlerine itaat ederek ruhen, fikren ve ahlâken yükselmeğe ve yükseltmeğe çalışmak. Allah rızası yolunda gitmeyi öğrenmek. *(Bak: Âdab)*

Terbiye eden kişinin, ilim, ahlâk ve faziletçe terbiye edilenden üstün olması lâzım geldiği gibi, terbiye edilen de mürebbisinin kâmil olduğunu bilmeli ve kabullenmelidir. Zira nâkısiyetten mükemmeliyete yükseltmek demek olan terbiyeyi nâkıs olanın mükemmel olana veremiyeceği bedihî olduğundan, mürebbisi nâkıs, kendisi kâmil olan veya kendisini mürebbisinden kâmil gören ve kendini beğenen kişi, terbiye edilemez. Bu sebeble de İslâmiyet gurur ve enaniyeti nâkısiyet sebebi görür. *(Bak:1066.p.)* Bu noktadan hürmet hakikatinin ehemmiyeti de anlaşılıyor. Aile yuvasında da kadının erkeğine itaati için mezkûr hakikatın muhafazasın dikkat edilmelidir. *(176, 3615.p.ları ve Naşize maddesi mevzu ile alâkalıdır.)*

3760/1- Terbiye çok umumi ve küllî sahaya şamildir. Bütün varlıklar âlemi bir ve tek "Rabb-ül Âlemin" tarafından terbiye ediliyor. Bu terbiyenin ehemmiyeti ve umumiyeti içindir ki, "Rabb-ül Âlemin" tabiri Kur'anın birinci suresinde yer alır ve daha pek çok âyetlerde tekrar edilir. Allah'ın (C.C.) terbiyesi dışında diğer bir terbiye ve tekamül yolu yoktur. Zira geniş manasıyla terbiye; mahlûk Hâlık tarafından hangi maksad ve gayeler için yaratılmışsa, mahlûkun o gayeye uygun vasıflara sahip kılınması, o gayeye erdirecek tarzda istihdam edilmesi ve tedricen ona eriştirilmesidir. O hikmet ve gayeleri bilen yalnız Allah olduğu gibi, o gayelere varmak için gerekli olan vesileleri de ancak o bilir. İnsan onun bildirmesiyle o terbiye vesilelerine nail olur. İşte bunun içindir ki; Allah, beşerin terakki seviyelerine göre bu terbiye kaidelerini peygamberleri vasıtasıyla göndermiş ve bu kaidelere uyanları, bağlılıkları derecesinde terbiye etmiş, kâmil kılmıştır. Başta peygamberler, asfiyalar ve evliyalar, bu İlahî terbiyenin mükemmel mazharlarıdırlar. *(Bak: Rab, Rububiyet)*

İlahî terbiyede taltif ve tecziye, iki mühim esastırlar. Yani Rabb-ül Âlemin, rububiyet-i İlahiyesinin kanunlarına bağlı kalanlara mükâfat, inayet ve ebedî saadet müjdesi ile; muhalefet edenlere de mücazat, hızlan ve azab-ı Cehennemle tehdid suretiyle kötülükten men' ve iyiliğe teşvik ederek terbiyelendirir. Keza mü'minlere gelen musibetlerin bir hikmeti de, o kişinin terbiyesine bakar.

Allah'ın beşer eliyle icra ettirdiği hukuk-u İslâmiyedeki bilhassa ta'zir cezaları, suçları önlemek için olduğu kadar, kişiyi te'dib ve terbiye etmek içindir.

3760/2- Terbiyede en önemli yeri işgal eden çocuk terbiyesinde de taltif ve tecziye vardır. Ancak tatbikatı gayet hassas olup, üstün bir mürebbiliği ge-

rektirir. Mürebbi, terbiye muamelelerinde çocuğun iç dünyasıyla mutabakat sağlayabilmelidir. Çocuğun hataen yaptığı dünyevî bir zararına karşı, şiddet gösterilmemelidir. Hele iyi niyetiyle beraber, sebeb olduğu bir zararda daha dikkatli olmak lâzımdır. Meselâ çocuk annesini memnun etmek düşüncesiyle, değerli bir cam vazoya koyduğu çiçekleri annesine sevinçle götürürken, düşerek vazoyu kırdığını düşünelim. Korku ve acz içinde ağlayan bu çocuğa annesi de bir itab gösterirse, iç dünyasında annesine karşı olan sevgi ve itimadı sarsılır. Buna benzer durumlara sık sık muhatab olan bir çocuk, himayecisi ve sığınağı olan anne şefkatinden ümitsizlik ve güvensizlikle his dünyasında bir boşluğa düşer. Aileden kopukluk sebebiyle de, cemiyetteki kötülüklere meyledebilir. Şu halde yukarıdaki misalimizde olduğu gibi; çocuğun kötü niyetle olmıyan hatalarını hiddet ve şiddetle değil, anlayışla ve şefkatle karşılamalı. Bu vesile ile de, gereken nasihat ve telkinlerde bulunulmalıdır. Bu davranış, hem çocuğun hatasını anlamasına, hem de sevgi ve bağlılığının artmasına sebeb olur. Bu iki netice ise, onun terbiyesinde temel iki unsurdur.

Çocuklara karşı sevgi ve şefkatle davranmayı tavsiye eden pekçok hadîsler vardır. Ezcümle T.T. 5. cild sh: 15'te 16 ilâ 25. hadisler; kız ve erkek çocuklarını sevmek ve terbiye etmek mevzuundadır.

3760/3- Çocuğun dinî sahadaki kusurlarına gelince:

Evvela, akrabalar münasebeti de dahil olarak evde, aile yuvasında ciddi bir İslâm âdabı ve hayatı yaşanmıyor ve daima dünya menfaatları ve istikbalini kazanma mevzu edilip teşvik ediliyorsa; şunun bunun dünyevî servet makamları ve konforlu hayatları gıbtakârane konuşuluyorsa; hikmetli nasihatlar ve şefkatli teşviklerle ciddi bir iman dersi ve din ahlâkı gereği gibi verilmiyorsa ve asrın fitne ve sefahetlerine karşı hissî nefretlerin fıtrî tezahürleri, yani tavır ve halleri gösterilmiyorsa, bu aile yapısı çocuğa müsbet tesir imkânlarını sağlamadığı gibi; onun bu asırda dinden uzak bir hayata itilmesine de sebebiyet verir. Böyle bir aile hayatı içinde çocuğun mütedeyyin olmasını istemek, buzdolabından sıcak su istemek gibidir. Hem mes'uliyeti de mucibdir.

Fakat bil'akis ailede dinî hayat yaşandığı, müsbet şartlar mevcud olduğu ve terbiye hususunda gerekli vazifeler ifa edildiği halde,çocuk kötü temayüller gösterirse; ölçülü olarak te'dib ve tecziye edilir. Bununla beraber umumileşen arsın ifsadatı ve sefaheti karşısında,büyük ölçüde müsbet neticelerin alınamıyacağı da bedihidir. Meğer ki hususi bir inayet-i İlahiye ola... Fitne zamanlarının kötülüklerini haber veren rivayetlerde, o zamanın şartlarında çocuk yetiştirmenin zorluğu bildirilmektedir. *(Bak: 412.p. sonu ve 161,162.p.lar)*

Çocuk terbiyesinde çok mühim bir husus da, anne baba arasında bu mevzuda bir ihtilafın olmamasıdır. Eğer böyle bir anlaşmazlık olduğu takdirde, bunu çocuğa sezdirmemelidirler. Aksi halde çocuk kendi heva ve hevesine müsait olan tarafı tutmak ve diğer tarafa karşı olmak gibi bir duruma düşecektir. Terbiyede gerekli olan "söz dinleme" ve "hevesî hareketlerini tahdid etme" ise, böyle bir zeminde oldukça zayıflar. Anne baba arasındaki ihtilaf, çocukta onların doğruyu bildiklerine dair inancı da sarsar.

3760/4- Çocuğun terbiyesinde en önemli bir husus da, murakabe ve nezarettir. Daima anne ve babasının nezaretinde olması gereken çocuğu istidad-ı fıtriyesine göre, meşru meşguliyetler bulup yetiştirmeye çalışmalıdır. Kötü arkadaş edinmesinden, televizyon ve matbuat gibi neşir vasıtalarının menfi tesirlerine muhatab olmasından korumalıdır.

Günümüzün hayat şartları içinde bu anlatılanların tatbikatı imkânsız denecek kadar zordur. Fakat insan, doğru bildiği ve kabul ettiği o gerçeklere, hayatı boyunca bir ideal şeklinde yükselmeğe gayret eder. Hem mes'uliyetler de, ihtiyar ve iktidara göredir. Hem "Bir şey tamamıyla elde edilmezse, bütün bütün terkedilmez." O halde doğruyu, mükemmeli bilmek, müdafaa ve teşvik etmek ve elden geldiğince gayret göstermek; bir tekâmül yolu ve bir vazifedir.

Çocuğun şahsiyetli, vakarlı, hayalı ve namusta hassas yetişmesi için bilhassa şabb-ı emred devresinde dikkat edilecek hususlar vardır. Bu hususların mühimlerinden az bir kısmı, 2820/1.p.da icmalen yazılmıştır, oraya bakınız. Bir gencin münasebet kuracağı kimselerin mezkûr parağrafta bildirilen takva ve ciddiyete sahip olduklarının bilinmesi gerektir. Baba bu hususların tahkiki ile mükelleftir.

3760/5- Spor perdesi altında ve çeşitli namlarla kurulan ve gençleri kendine çekip dünyaya ve bozuk cemiyet hayatına iten teşekküllerden çocukları ve gençleri uzak tutmak gerektir. Oyun ve hareket, çocukların hakkı ve ihtiyacıdır. Fakat bu -zaman ve şartlar itibariyle- kontrol dışı olmamalı. Yerine göre anne veya baba beraberliğindeki bu hareketlerle, oyun ve tenefüs haklarını sık sık yerine getirebilmelidirler.

Şabb-ı emred devresinde tatbik olunan bu murakabe, gencin sahip olduğu ciddiyeti nisbetinde ve güvenilirliği derecesinde hafif tutulabilir, ya da kaldırılabilir. Hatta bazı gençler de var ki; aile efradında manevî disiplin ve diyanet azlığını görerek, ailede daha mütedeyyin bir hayatın varlığını isterler.

Bu durumda aile, çocuğu kontrol makamında değildir. Bazı aileler de var ki; Avrupa medeniyetinin tesirinde kalarak, çocuğu dine aykırı bir hayata zorlarlar. Böyle bir durumda çocuk, ebeveynine karşı itaatsızlığa mecbur kalır. Zira evladın ebeveynle itaatının da bir hududu vardır. *(Bak: 178-180.p.lar)*

3760/6- Kur'anda "Ya Rabbena! Zevcelerimiz ve zürriyetimiz yüzünden bizlere gözler süruru nimetler, saadetler ver." mealindeki (25:74) âyetinin tefsirinde: "Bu taleb, aile ve evlad terbiyesine verilen ehemmiyeti gösterir." (E.T.3615) deniliyor.

Evet bu âyette aile terbiyesinde gösterilen hassasiyet nazara verilip, terbiyenin ehemmiyeti üzerine dikkat çekiliyor. Zira taleb edilen şeyin fiilî duası yapılmadan neticeyi istemek, hikmet-i İlahiyeye bir nevi isyan sayıldığından, bu âyette istenen neticenin fiilî duası ise; ciddi ve hassas bir aile terbiyesi ve gayretidir.

Bu dünya hayatında aile terbiyesinde gösterilen ihtimam ve gayretin uhrevî necat ve saadet neticesini tasvir edip gösteren ve böylece aile terbiyesinde ihtimama teşvik eden bir âyet de 169.p.da zikredilmiştir.

3760/7- Aile terbiyesinde çok ciddi manada ve sarahatla, aile reisine manevî mes'uliyetler yükleyen bir âyette de şöyle buyuruluyor:

"(66:6) يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا قُوااَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا Ey o bütün iman edenler! Kendilerinizi ve ehillerinizi ateşten koruyun. Cehennem ateşine sürüklenmelerine sebeb olacak fitne ve isyandan koruyarak Allah'ın emirlerine taate sevkedin. Çünki aile sahibi kendinden mes'ul olduğu gibi, ailesinden de mes'uldür... Ebu Hayyan'ın kaydettiği vech ile Hz. Ömer "Ya Resulallah! Nefislerimizi vikaye ederiz fakat ehillerimizi nasıl vikaye edebiliriz.?" demişti. Resulullah şöyle buyurdu: "Allah'ın sizi nehyettiği şeylerden onları nehyedersiniz ve Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emreylersiniz. İşte o, onları vikaye olur." ...Evlad ehilde dahildir." (E.T.5122-5123) *(Bak: 160.p.)*

3760/8- Kur'anda (31:13-19) âyetleri, Hz. Lokman'ın oğluna nasihatlarını beyan eder ki; bu âyetler incelendiğinde, müslüman ebeveynin evlatlarına yapması gereken en mühim ders, nasihat ve terbiye şeklinin nazara verildiği anlaşılır. Âyette "Lokman oğluna va'z ederken" tabiri geçmektedir. "Ragıb'ın beyanına göre "va'az", tahvife (korkutmaya) mukarin bir zecirdir. İmam-ı Halil ise, kalbi inceltecek (duygulandıracak) vech ile hayrı hatırlatmaktır, ki (bu) daha güzeldir." (E.T.3843)

Buna göre nasihat ve terbiyede evvela taltif ve iyi muamele, lüzumunda da mevcud duruma münasib korkutma ve tecziye vardır. Tecziyenin de derecelerinin bulunduğu unutulmamalıdır. Hatasını gereğinde değişik bir tonla söylemek bir ceza olduğu gibi; bir bakış, bir memnuniyetsizlik de bir cezadır. Sevdiği bir şeyden belli bir süre mahrumiyet de bir cezadır. Maddi bir ceza, ilk tatbik edilecek bir ceza değildir. Cezada da tedric vardır.

Aynı surenin 12. âyetinde, Hz. Lokman'a hikmet verildiğinin beyan edilmesi de bu makamda gayet manidardır. Yani, şirkin her çeşidinden koruma, va'z u nasihat ve terbiye, hikmetle yapılmalı ve ancak hikmet ile yapılabilir manasını ihsas etmektedir. İşte Hz. Lokman'ın bu nasihatları bilhassa asrımızın şartları müvacehesinde daha çok ehemmiyet arzetmektedir. Şöyle ki:

Hz. Lokman'ın oğluna birinci nasihatı, Allah'a şirk koşmamaktır. Şirk, avamî bir anlayışta olduğu gibi, yalnız Allah'tan başka ilahları kabul etmek değildir. Bu tarz bir anlayış, daha çok geçmiş asırlarda yaygındı. Şimdi ise müsbet ilim perdesi altında, icadı esbaba ve tabiata atfetme şeklinde tezahür eden bir şirk çeşidi vardır ki; hayat ve dünya hâdiselerinin izahı hep buna istinad ettirilmektedir. Kur'anda "Hiçbir şeyi Allah'a şerik yapmayınız" mealinde olan (4:36) (6:151) ve emsali âyetlerde; uluhiyette şirk koşmaktan başka, rububiyette, icadatta da tabiat ve esbab şirkleri, hatta Allah'ın gönderdiği ahkâm ile beşerdeki hâkimiyetini ilga ile şahıs veya zümre hâkimiyeti şirklerine kadar *(Bak: 3799/1.p.)* şirkin çok nevileri olduğu hatırlatılarak mü'minler ikaz edilir.

Bir âyette de şöyle buyuruluyor:

"وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِ ّ وَهُمْ مُشْرِكُونَ (12:106)

Ve ekseri Allah'a iman etmez, ancak müşrik olarak ederler. Uluhiyeti büsbütün nefy ü inkâr etmeseler de, açık veya gizli bir şirk karıştırmadan Allah'a da inanmazlar. Halis tevhid ile iman etmez, Allah'dan başkasına da ma'budluk payesi verir, masivaya taparlar." (E.T.2932) *(3562.p.daki atıf notlarına ve 3563.p. daki âyet notlarına da bakınız.)*

Bilhassa mekteblerde okutulan fen ilimlerinde, hâdiselerin izahında kullanılan ifade tarzı ve bir kısım mefhumlar dikkat çekicidir ve şirki işmam etmektedir. Tabiat hâdiseleri izah edilirken esbab nazara verilip, Müsebbib-ül Esbab'ın meskût geçilmesi, şeriat-ı fıtriye-i İlahiye olan tabiataki kanundan bahsedilirken bu kanunların vâzıından bahsedilmemesi; buna karşılık

sebebleri ve birer vücud-u itibariye sahibi mevhum tabiat kanunlarını hakiki müessirmiş gibi gösteren bir tarz-ı ifade kullanılması, masum gençlerin dimağlarına ve ruhlarına -haberleri olmadan- esbabperestlik ve tabiatperestlik şirkini telkin etmektedir. *(Bak: Maarif)* Böyle bir talim ve terbiye şekli içinde yetişen ve hakiki din kültürü ve dinî tefekkürü kazanamamış zavallı gençler ve teslimiyeti zedelenmiş, imanı taklid seviyesinde kalmış avam tabakası, ilim maskesi ile perdelenmiş bu şirk cereyanına karşı dayanamaz. Bu sebebledir ki; tahkikî imanı kazanmak, asrımızda en mübrem bir ihtiyaç ve zaruret haline gelmiştir. Bu ihtiyaç ve zarureti en iyi şekilde ifade eden Bediüzzaman Hz.nin yazmış olduğu eserler, denilebilir ki, bu ihtiyaç ve zarurete tam bir cevab teşkil etmektedir. Üstelik tahkikî iman, bütün ahlâk ve faziletin temel kaynağıdır. Şu halde bir İslâm terbiyecisinin ve özellikle de ebeveynin terbiyede en mühim vazifesi, mezkûr âyete binaen, tahkikî imanı ders verip müsbet telkinatta bulunmaktır. *(Bak: 161.p.)*

3760/9- Hz. Lokman'ın ikinci nasihatı; Allah'ın insana ebeveynini, yani aile yuvasının korunmasını tavsiye ettiği gerçeğidir. Mezkûr âyetin;

Komünizm (*)

feminizm (**)

hedonizm (***)

nihilizm (****) gibi cereyanların ifsad edip kaldırmaya çalıştığı aile yuvasının korunmasına dikkat çektiği açıktır.

Terbiyenin temeli olan aile ocağının ehemmiyeti, mahiyeti ve manevî çöküşü ile ilgili meseleler başka maddelerde izah edildiği için, burada bu mevzuya yeniden girmiyoruz. *(Bak: 155, 156.p.lar ve 180. p. sonu ve 2862, 2863.p.lar)*

---

* Komünizm: Toplum içinde ferdlerin serbest çalışma, ticaret yapma, mal ve mülk edinme haklarını ortadan kaldıran, bütün mülkiyeti toplumun ortak malı sayan; işçi sınıfından başka toplum sınıflarını kabul etmiyen; aileyi, dini ve hür düşünceyi reddeden; madde dışında hiçbir şeyin varlığına inanmayan bir görüş ve idare sistemidir.

** Feminizm: Hiçbir din ve ahlâka bağlı kalmadan kadınların serbest yaşamalarını savunan ve her sahada erkeklerle eşit olduklarını iddia eden; iş ve eğlence hayatında kadın-erkek beraberliğini ileri süren bir görüştür.

*** Hedonizm: (Yunanca) Hazcılık, Hayatın temel gayesinin hedeone, yani maddî zevkler olduğunu iddia eden maddeci bir hayat anlayışıdır.

**** Nihilizm: Yokçuluk. Her şeyi toptan inkâr edip hiçbir şeyin gerçekliğine inanmayan, her türlü ahlâkî ve dinî inançları reddeden şübheci ve inkârcı bir görüştür. (Sofestaîlik ve muakiblerinin görüşü)

Burada şu kadarını belirtelim ki; şefkat, anlayış, bilgi ve sabır gibi müsbet meziyet ve kuvvetli hamiyet hisleriyle çocukların kötülüklerden ve günahlardan korunup terbiye edilecekleri ve dinî ve ahlâkî değerlerin, ulvi duyguların tezahür ve tahakkuk edeceği yer, en başta aile yuvasıdır. Hz. Lokman'a verilen hikmetle birleşen tahkikî iman, terbiyenin ruhu ve esası olduğu gibi, aile yuvası da bu hakiki terbiyenin ilk merkezi ve mahallidir. Aynı zamanda bu iki husus, gerçek insanlığın da ayrılmaz bir unsurudur.

3760/10- Hz. Lokman'ın üçüncü nasihatında ise; esbab şirkine iten cemiyetteki terbiye tarzının ve hayat anlayışının tesirinde kalan ebeveynin o istikamette vereceği emir ve terbiyeye itaat etmemekle beraber *(Bak: 178-180.p.lar)* maddî ve dünyevi cihette onlara müzahir olup yine de aile vazifesine ters düşen menfi terbiyeye uymamak dahi, hakiki aile yapısını korumak manasındadır. Çünki menfi terbiyeye itaat, hakiki terbiye yuvası olan müsbet aile tarzını zamanla yok eder. Tavsiye olunan bu müsbet harekete uyan çocuğun, bozuk cemiyet ve aile şartları içinde bozulmamak ve dinî hizmette bulunabilmek için, cemiyetin ıslahına çalışan muvahhidîn, Allah'a inabe etmiş ve o asrın manen vazifeli cemaatiyle beraber olması da, âyette hassaten beyan olunmaktadır. *(Bak: 2447.p.)*

Yukarıda bahsedilen "terbiye-i İslâmiye haricinde, müslüman namı altında olan" (K.L.252) böyle ailelerin müslümanlıkları, giderek isimden ibaret bir hale gelmektedir. *(Bak: 2804/1.p.)*

Hz. Lokman'ın mezkûr üçüncü nasihatı ve ikazı, bu hakikatı ders vermekte, menfi istikametteki asrî medeniyet terbiyesinin kapısının kapatılması gereğini ifade etmektedir. Âyette zikredilen "şirke zorlanma" tabirinin mana külliyetinden, daha çok son asrın menfi felsefe anlayışıyla hayat-ı insaniye dairesinde hâkimiyet-i mutlaka-i rububiyet yerine, hâkimiyet-i mutlaka-i milliye veya zümreviyenin (ki ikisi de hâkimiyet-i beşeriye demektir) ve tabiat sahasında da hâkimiyet ve hallakiyet-i İlahiye yerine, esbab ve tabiatın ikame edilmesi manasında şirk-i beşeriyeye ve tabiiyeye zorlanmak veya telkinine tabi tutulmak manaları da anlaşılır. *(Bak: 978.p.)*

Zira asrımızda doğrudan doğruya uluhiyette şirki iddia etmek zordur. Hem bu tabiat ve esbab şirki, müsbet ilim ve fen namı altında gizlenebildiğinden, çok kimseler aldanabilmekte ve bunun da farkına varmamaktadırlar. Nitekim bir rivayette mealen: "Şirk, ümmetimde, düz taşta karanlık gecede karıncaların gezinişinden daha gizlidir." (R.E. 215) diye ümmet ikaz edilmiştir. *(Bak: 3884/1.p.)* Kur'an (40:42) âyeti de; düşünülmedik ve bilgisiz kalınan şirkin, münafıkane telkin edileceğini ihsas eder.

3760/11- Hz. Lokman'ın dördüncü nasihatı: Çocukları namaz ve ibadete teşvik ile imandan sonra en ehemmiyetli vazife ve netice-i hayat olan a'mal-i salihada şuurluluk kazandıracak terbiyeyi vermektir. Âyetin devamında, a'mal-i salihaya da zarar veren cemiyette fitne ve ifsadat çıkmaması için gerekli olan emr-i bil'maruf ve nehy-i ani-l münker, yani bir İslâm dava adamı vasfını kazandırmak ve İslâm içtimaî hayatını korumak, bu vazife ve hizmet karşılığında gelecek musibetlere karşı sabr u sebat göstermek ve bu yolda azimli olmak gereği tavsiye edilmektedir ki, 15.âyette geçen "Bana inabe edenlerin yoluna uy" emr-i İlahîsinin de bir nevi izahı olmaktadır. Daha sonra bu yoldaki gayret neticesi, ihsan-ı İlahî olarak verilen müsbet muvaffakiyetten enaniyete ve gurura kapılmamak ve mütevazi olmak lüzumu üzerinde durulmaktadır ki; bu da yüksek ahlâk ve ihlasın temelidir ve kâmil bir müslüman için vazgeçilmez bir şarttır. Yürüyüşte, hal ve hareketlerde, konuşmalarda vasat yol, yani ifrat ve tefritten uzak kalma kaidesi de ehemmiyetle tebarüz ettirilmektedir.

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği mezkûr nasihatlar ve terbiye dersinin ehemmiyetli bazı noktaları, âyetlerin her asra bakan küllî dersinden asrımızda bize bakan bir ders ve ibret levhası olarak arz olundu. Bir terbiyecinin, hele mes'ul makamda olan ebeveynin evlatlarına vereceği terbiyenin ana unsurlarına ve bir insanın kazanması gereken kemalat ve fezailin esaslarına çok manidar bir tarzdaki sıralama ile dikkat çekilmiş oldu. Asrımızda ekser ebeveyn ve terbiyeciler ise, çocuklara ve gençlere verdikleri terbiyede, fani hayatı esas alıp dünyevî hedefler göstermeleri, mezkûr Kur'anî terbiye esaslarına ters düşmektedir. Buna karşılık olarak da adalet-i kaderiye, dünya ve âhirette ebeveynin hoşlanmıyacağı neticelerle onları mükâfatlandırır. (!)

Bir atıf notu:

- Çocuk terbiyesinde ebeveynin vazifeleri ve şefkatin su-i istimali, bak: 161 ilâ 173.p.lar.

3760/12- Talim ve terbiyede (öğretim ve eğitimde) bazı umumi kaideler:

- Muvaffakiyeti takdir etmek, muvaffakiyetin devamı ve daha üstün muvaffakiyet için gerekli gücü kazandırır.

- (Çocuğun veya gencin) elde ettiği hatalı neticeleri, menfi biçimde tenkid etmeyiniz. Yavaş yavaş ve onu incitmeden daha iyi netice elde etmesine yardımcı olunuz.

- Müsbet davranışlar sözkonusu olduğunda, ona güvendiğinizi ve ondan iyi şeyler ümid ettiğinizi belli ediniz.

- Çocuğa, muvaffak olması veya ulaşması ihtimali kuvvetli olan işler veriniz ve ulvi gayeler gösteriniz.

- Çocuğun size yardım etmek veya kendi başına müsbet bir iş yapmak için gösterdiği ilk belirtileri değerlendiriniz ve bu teşebbüslerini teşvik ediniz.

- Çocuğun sadece dinlemekle değil, yaparak, tatbik ederek öğrenmesine dikkat ediniz. Zira yaparak öğrenme, çocuk için daha cazib ve manalı olur.

- Sürekli olarak 8 saat çalışmak, aralıklı olarak 8 saat çalışmak kadar verimli olamaz.

- Çocuk umumiyetle ana-babasının kendine karşı olan tutumunu taklid eder. O halde iyi örnek olunuz.

- Çocuğa veya gence verdiğimiz nasihatle, yaptıklarımızın farklı oluşu onları şaşırtır ve bize olan itimad ve inancı sarsar. O halde sözlerimizle fiillerimiz birbirine uygun olmalıdır.

- Bizim davranışlarımız, geniş ölçüde çocuklarımızın şahsiyetlerinin gelişme tarzına tesir eder.

- Çocuğun iyi yaptığı işleri takdir ediniz. Çocuk takdirle gelişir, gereksiz tenkidle yıkılır.

- Çocuk usanç belirtileri gösterdiği veya işlerini baştan savma yapmaya başladığı zaman, ona başka bir iş veya dinlenme fırsatı veriniz.

- Kardeşler arasında yaş, kabiliyet ve ilgiye göre mümkün mertebe eşit bir şekilde iş bölümü yapınız. Sevgide de bu eşitliği koruyunuz.

- Çocuğunuzun sevildiği, istendiği ve sizin için önemli olduğu duygusunu kazanmasına ehemmiyet veriniz.

- Ceza vermekten çok, iyiliğe teşvik ediniz. Hem gösterdiği gayreti, hem de muvaffakiyet derecesini takdir ve teşvik ediniz. Elde ettiği netice mükemmel olmasa bile, elinden geldiği gayreti göstermesi, çocukta sorumluluk duygusunun gelişmiş olduğunu gösterir.

- Teşvik ve takdirlerinizin samimi olması gerekir. Çocuklar yalancı iltifatların çabuk farkına varırlar.

- "Bunu yaparsan şunu veririm" şeklindeki pazarlık yapmayınız; faydadan çok zarar verir. Zira iyiliği ve vazifeyi, menfaat için yapmaya alışır.

Fakat iyi bir davranışı (önceden pazarlıksız) mükâfatlandırmak, onu yeniden iyi davranışlara teşvik eder.

- Bazı şeyler, hata yapmadan öğrenilmez. Bunu normal karşılayınız. En önemli şeyin, gayret göstermek olduğunu ona anlatınız.

- Çocuğu başka biriyle mukayese edip küçük düşürmeyiniz. Kendine güveni sarsılan ve sevilmediğini düşünen çocuk hem başarısız hem de kıskanç olabilir.

- Aşırı baskı ve aşırı müsamahakârlık aynı derecede zararlıdır. Birincisi çocuğu ya pısırık veya isyankâr yapar; ikincisi çocuğu sorumsuzluk ve irade zaafiyetine götürür. Bu ikisi arasında teraziyi doğru tutmak gerektir.

Zikredilen bu ve diğer terbiye kaidelerinin bir fiilî dua manasında olarak tatbik edilmesi halinde, istenilen neticenin mutlaka alınacağı veya tatbik edilmemesi halinde neticenin de mutlaka menfi olacağı düşünülmemelidir.

Nuh (A.S.)ın oğlu da babasına itaat etmemiştir. Şu var ki, Allah ihlas ile yapılan fiilî duayı ekseriyetle kabul eder. Zaten her nevi ile dualar bir ibadettir, vazifeyi ifadır. Allah herkesin liyakatına göre muamele eder. Oğlunun dünya muvaffakiyeti için heyecanlanan, fakat uhrevî menfaatında hassasiyeti olmayan bir kalb sahibi olan ebeveynin yapacağı kavlî dualar, şayan-ı kabul olmaz. Çocuk dünya ve âhirette ebeveyne bir dert olur, böylece İlahî adalet hükmünü icra eder.

3761- TERCEME ترجمه : (Tercüme) Bir sözü bir dilden başka dile çevirmek. Bir lügatı, diğer bilinen lügata çevirerek anlatmak.

"Terceme: Bir kelâmın manasını diğer bir lisanda dengi bir tabir ile aynen ifade etmektir. Terceme aslın manasına tamamen mutabık olmak için sarahatte, delalette, icmalde, tafsilde, umumda, hususda, ıtlakta, takyidde, kuvvette, isabette,hüsn-ü edada, üslub-u beyanda, hasılı ilimde, san'atta asıl-

daki ifadeye müsavi olmak iktiza eder. Yoksa tam bir terceme değil, eksik bir anlatış olmuş olur. Halbuki muhtelif lisanlar beyninde hutut-u müştereke ne kadar çok olursa olsun, herbirini diğerinden ayıran birçok hususiyetler de vardır.

Onun için lisanî hususiyeti olmayıp sırf akl u mantıka hitab eden kuru ve fennî eserlerin kabiliyet-i ilmiyesi terakki etmiş olan lisanlara hakkıyla tercemesi kabil olduğunda söz yoksa da; hem akla, hem kalbe yahut yalnız zevk ü hissiyata hitab eden ve lisan nokta-i nazarından edebî kıymeti ve zevk-i san'atı haiz bulunan canlı ve bedîî eserlerin tercemelerinde muvaffakiyet görüldüğü nadirdir." (E.T.9)

3762- Kur'anın tercemelerinden dinî hükümleri anlamağa kalkışmamalıdır. Çünkü Kur'anın çok derin ve ince manaları olduğu gibi; nasih-mensuh, mücmel-müfesser, zahir-hafi, nass ve müteşabih *(Bak: Müteşabih)* gibi yüksek ilim seviyesini gerektiren hususiyetleri bulunmaktadır. Bu gibi sebeblerden dolayı, dinî hükümleri, Kur'an ve hadis tercemelerinden değil, şeriat kitablarından öğrenmek mecburiyeti vardır. Ancak Asr-ı Saadette Resulullah'ın talimiyle sahabeler ve tabiîn doğrudan doğruya Kur'andan ders almışlar, müçtehid ve mezheblere ihtiyaçları olmamıştır. *(Bak: Mezheb, tefsir, Zahiriyyun)*

"Kur'anın falan tercemesinde "şöyle demiş" diyerek ahkâm istinbatına, mes'ele münakaşasına kalkışmamalıdır. Bunu ehl-i iman olanlar yapmaz, kendini bilen ehl-i insaf da yapmaz... Bazılarını duyuyoruz ki, Kur'an tercemesi demekle iktifa etmiyor da "Türkçe Kur'an" demeye kadar gidiyor...

Kur'an Arabîdir. Zira (12:2) اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا mansustur. Düşünmeli ki; Kur'anı tefsir etmek üzere Peygamber'in irad buyurduğu hadîse bile Kur'an denilse, küfr olur." (E.T. Mukaddime 15) *(Bak: Naklî Delil ve 2136.p.)*

3763- Kur'anın çok derin küllî manaları bulunup hakiki tercemesi yapılmayacağını Bediüzzaman Hazretleri şöyle ifade ediyor:

Meselâ " اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ bir cümle-i Kur'aniyedir. Bunun en kısa manası, ilm-i Nahiv ve Beyan kaidelerinin iktiza ettiği şudur:

كُلُّ فَرْدٍ مِنْ اَفْرَادِ الْحَمْدِ مِنْ اَيِّ حَامِدٍ صَدَرَ وَعَلَى
اَيِّ مَحْمُودٍ وَقَعَ مِنَ ا َزَلِ اِلَى ا َبَدِ خَاصٌ وَمُسْتَحِقٌ
لِلذَّا ِ الْوَاجِبِ االْوُجُودِ الْمُسَمَّى بِاللّٰه

Yani: "Ne kadar hamd ve medh varsa, kimden gelse, kime karşı da olsa, ezelden ebede kadar hasdır ve lâyıktır o zat-ı Vacib-ül Vücud'a ki, Allah denilir." İşte "Ne kadar hamd varsa", "El-i istiğrak"tan çıkıyor. "Her kimden gelse" kaydı ise, "hamd" masdar olup, faili terkedildiğnden , böyle makamda umumiyeti ifade eder. Hem mef'ulün terkinde, yine makam-ı hitabîde külliyet ve umumiyeti ifade ettiği için, "her kime karşı olsa" kaydını ifade ediyor. "Ezelden ebede kadar" kaydı ise; fiilî cümlesinden ismî cümlesine intikal kaidesi, sebat ve devama delalet ettiği için, o manayı ifade ediyor. "Has ve müstehak" manasını "lillah" daki "lam-ı cer" ifade ediyor. Çünkü o "lam", ihtisas ve istihkak içindir. "Zat-ı Vacib-ül Vücud" kaydı ise; vücub-u vücud, uluhiyetin lâzım-ı zarurisi ve Zat-ı Zülcelal'e karşı bir ünvan-ı mülahaza olduğundan, "Lafzullah" sair esma ve sıfata camiiyeti ve ism-i azam olduğu itibariyle, delalet-i iltizamiye ile delalet ettiği gibi, Vacib-ül Vücud ünvanına dahi, o delalet-i iltizamiye ile delalet ediyor.

İşte, "Elhamdülillah" cümlesinin en kısa ve ülema-yı Arabiyece müttefekun-aleyh bir mana-yı zahirîsi şöyle olursa, başka bir lisana o i'caz ve kuvvetle nasıl tercüme edilebilir?" (M.392)

3764- "Ehl-i ilhada kapılan ülema-üs su', milleti aldatmak için diyorlar ki: İmam-ı A'zam, sair imamlara muhalif olarak demiş ki:

"İhtiyaç olsa, diyar-ı baidede Arabî hiç bilmiyenlere, ihtiyaç derecesine göre; Fatiha yerine Farisî tercümesi cevazı var." Öyle ise, biz de muhtacız, Türkçe okuyabiliriz?

Elcevab: İmam-ı A'zam'ın bu fetvasına karşı başta a'zami imamların en mühimleri ve sair oniki eimme-i müçtehidîn,o fetvanın aksine fetva veriyorlar. Âlem-i İslâm'ın cadde-i kübrası, o umum eimmenin caddesidir; mu'zam-ı ümmet, cadde-i kübrada gidebilir. Başka hususi ve dar caddeye sevkedenler, idlal ediyorlar. İmam-ı A'zam'ın fetvası, beş cihette hususidir:

Birincisi: Merkez-i İslâmiyetten uzak diyar-ı âherde bulunanlara aittir.

İkincisi: İhtiyac-ı hakikîye binaendir.

Üçüncüsü: Bir rivayette lisan-ı ehl-i Cennet'ten sayılan Farisî lisanıyla tercümeye mahsustur.

Dördüncüsü: Fatiha'ya mahsus olarak cevaz verilmiş, ta Fatiha'yı bilmeyen namazı terketmesin.

Beşincisi: Kuvvet-i imandan gelen bir hamiyet-i İslâmiye ile, maani-i mukaddesenin, avamın tefehhümüne medar olmak için cevaz gösterilmiş. Halbuki zaaf-ı imandan gelen ve menfi fikr-i milliyetten çıkan ve lisan-ı Arabîye karşı nefret ve zaaf-ı imandan tevellüd eden meyl-i tahrib saikasıyla tercüme edip Arabî aslını terketmek, dini terk ettirmektir!.." (M.434)

3765- "Sual: Bazı ehl-i tahkik derler ki: Elfaz-ı Kur'aniye ve zikriye ve sair tesbihlerin herbiri müteaddit cihetlerle insanın letaif-i manevîyesini tenvir eder, manevî gıda verir. Manaları bilinmezse, yalnız lafız ifade etmiyor, kâfi gelmiyor. Lafız bir libastır; değiştirilse, her taife kendi lisanıyla o manalara elfaz giydirse, daha nâfi' olmaz mı?

Elcevab: Elfaz-ı Kur'aniye ve tesbihat-ı Nebeviyenin lafızları camid libas değil; cesedin hayattar cildi gibidir, belki mürur-u zamanla cild olmuştur. Libas değiştirilir; fakat cild değişse, vücuda zarardır. Belki namazda ve ezandaki gibi elfaz-ı mübarekeler, mana-yı örfîlerine alem ve nam olmuşlar. Alem ve isim ise değiştirilmez." (M.340)

"Evet nasıl İmam-ı Azam demiş: اَلَهَا اللّٰهُ Tevhide alem ve isimdir."

Biz de deriz: Kelimat-ı tesbihiye ve zikriyenin, hususan ezanda ve namazda olanların ekseriyet-i mutlakası, alem ve isim hükmüne geçmiştir. Alem gibi, mana-yı lügavisinden ziyade, mana-yı örfi-yi şer'îsine bakılır. Öyle ise, değişmeleri şer'an mümkün değilir. Her mü'mine bilmesi lâzım olan mücmel manaları, yani muhtasar bir meali ise en ami bir adam dahi çabuk öğrenir. Bütün ömrünü İslâmiyetle geçiren ve kafasını binler malayaniyat ile dolduran adamlar, bir iki haftada hayat-ı ebediyesinin anahtarı olan şu kelimat-ı mübarekenin meal-i icmalisini öğrenmemesine nasıl mazur olabilirler, nasıl müslüman olurlar, nasıl "akıllı adam" denilirler? Ve öyle heriflerin tenbelliklerinin hatırı için, o nur menbalarının mahfazalarını bozmak, kâr-ı akıl değildir. *(Bak: 632, 2807.p.lar)*

3766- Hem "Sübhanallah" diyen, hangi milletten olursa olsun, Cenab-ı Hakk'ı takdis ettiğini anlar. İşte bu kadar kâfi gelmez mi? Eğer manasına kendi lisanıyla müteveccih olsa, akıl noktasında bir defa taallüm eder. Halbuki günde yüz defa tekrar eder. O yüz defa aklın hisse-i taallümünden

başka, lafızdan ve lafza sirayet eden ve imtizaç eden meal-i icmalî, çok nurlara ve feyizlere medardır. Bahusus tekellüm-ü İlahî haysiyetiyle aldığı kudsiyet ve o kudsiyetten gelen feyizler ve nurlar, çok ehemmiyetlidir.

Elhasıl: Zaruriyat-ı diniye mahfazaları olan elfaz-ı kudsiye-i İlahiyenin yerine hiçbir şey ikame edilemez ve yerlerini tutamaz ve vazifelerini göremez. Ve muvakkat ifade etseler de; daimi, ulvi, kudsi ifade edemezler.

Amma nazariyat-ı diniyenin mahfazaları olan elfazlar ise, değiştirilmeye lüzum kalmaz. Çünki nasihat ile ve sair tedris ve talim ve va'z ile o ihtiyaç mündefi' olur." (M.341)

3767- TESBİH تسبيح : Sübhanallah demek. *Cenab-ı Hakk'ı (C.C.) şanına lâyık ifadelerle yadetmek. Yani Allah'ın zatında, sıfatında ve ef'alinde cemi nekaisden münezzeh olduğunu ifade etmektir. *(Bak: Sübhanallah, 1445, 2782.p.lar)*

Bir atıf notu:

- Namaz tesbihatı tarikat-ı Muhammediyedendir, bak: 2806.p.

3768- "Sübhan, tesbihin alemidir. Tesbih de tenzihin aksasıdır, yani her hangi bir lekeden,yaraşıksızlıktan itikadda, kavilde, fiilde son derece tenzihtir." (E.T.4027)

"Kamus sahibi Besair'de der ki: Tesbih, Allah'ı takdis demek olup sebaha'dan me'huzdur. Allah'a ibadette sürat eylemek manasında isti'mal olunup ba'dehu kavlî ve fi'lî ibadatta ta'mim olunmuştur. Sübhane lafzı da fil'asıl gufran gibi masdardır; ba'dehu tesbihte alem olmuştur, masdar olarak dahi isti'mal olunur. Lakin çokları bunu masdar olduğunu kabul etmiyerek Sahib-i Kamus'u tahtie etmişlerdir." (E.T.3142)

"Sübhan, tesbihin sülasi masdarı değil ise, o makama vaz'olunmuş bir isimdir ki Allah Teala'nın nezahet ve kudsiyet-i zatiyesini ifade eder. Biz buna sübhaniyyet veya sübbuhiyyet diyebiliriz. Çünkü sübhan esma-i hüsnadan da olur... Hazret-i Peygamber'den rivayet olunan bir haberde حَرْقَتْ سُبُحَا ُ وَجْهِهِ [306] varid olmuştur ki bunu bazıları Allah Teala'nın envar-ı vechi, cemali, bazıları da celal ve azameti ile tefsir eylemişlerdir.

306 S.M. 1. kitab-ül iman hadis: 293 sh: 243 ve İ.M. mukaddime 13. bab hadis: 195

Maamafih bunda da zahir olan "sübhaniyet tecelliyatı" demek olmasıdır." (E.T.3143)

3769- Kâinatta bütün varlıklar, İlahî gaye ve hikmetlerle icad, techiz ve tavzif edildikleri ve İlahî hikmetler nazarıyla hiçbir şeyde hakiki bir abesiyet bulunmadığı ve hikmet ve maslahatlarla mücehhez ve muvazzaf oldukları cihetle Sani'lerinin Hakîm ve Sübhan olduğunu lisan-ı halleriyle ilan ve izhar ederler. Bu hakikatın ehemmiyeti içindir ki, Kur'an müteaddit âyetlerde tekraren gökler ve yerlerin ve içindeki her şeyin Allah'ın tesbih ettiklerini beyan eder.

Evet bir eserin hikmeti bilinirse, kıymeti anlaşılır ve failinin Hakîm ve Sübhan olduğu yani abesiyetten, noksanlıklardan uzak olduğu bilinir. Bu cihetle de ilm-i hikmet-i Kur'aniye, Allah'ın Sübhaniyetini gösteren gözlük gibidir ki, ancak bu gözlükle âlemin güzelliği görünür.

3770- Hem Kur'an (3:191) (38:27) ve emsali âyetlerle, bu hakikatı anlamak için tefekküre teşvik ve dolayısıyla da hikmet-i Kur'aniye nazarıyla âleme bakmayanların bu tesbihatı anlayamayacaklarına işaret eder. Şu halde tesbihin hakikat ve mahiyetini anlamak için; tahkikî iman ve marifetullah dersleri ile hikmet-i Kur'aniyeyi anlamaya çalışmak gerektir. Bu derslerin dershaneleri de, en yüksek ilmin tahsil edildiği medreseler ünvanını alır. *(Bak: 3700.p.)*

3771- Tesbih hakkında âyetlerden birkaç not:

-Canlı cansız, bütün kâinatta herşey Allah'ı tesbih ederler: (17:44) (24:41) (59:1, 24) (61:1) (62:1) (64:1) (Bak: 1444.p. sonu)

-En şiddetli musibetlerde kusuru kendinde görüp Allah'ı tesbih etmek: (21:87) (68:28, 29)

-Allah sonsuz hikmet sahibi olduğundan, istediğini tercih ve ihtiyar etmek yalnız O'na ait olduğunu anlayıp O'nu tesbih etmek: (2:32) (28:68)

-Ra'dın (gök gürültüsünün) hamd ve tesbihi: (13:13)

T.T. ci:5, sh:175, 2. Bölüm: Tesbih, tahmid, tekbir ve tehlil hakkındadır.

3772- TESETTÜR تستّر : Kapanıp gizlenme. Örtünme. *Fık: Kadınların ve erkeklerin başkasına, namahremlere vücutlarının haram kısımlarını şer'î ölçüde örtüp göstermemeleri. *(Bak: Avret, Libas, Nazar-ı Haram)*

3773- Tesettür, yani örtünme ve elbise giyinmek; setr-i avret, soğuk ve sıcaktan korunma ve tezeyyün gibi hikmetlere münhasır değildir. Düşünülecek olursa, bazı hayvanlara, bilhassa kuşlara, gayet güzel tüylerle giydirilen fıtrî elbiselerden daha güzel fıtrî elbiseyi Allah insanlara giydirebileceği halde, insanın dünyada sun'î elbiseye muhtaç bırakılmasının elbette hikmetleri vardır.

3774- Evet "Cenab-ı Hak, insandan başka ziruh mahlukatına fıtrî birer libas giydirdiği gibi; meydan-ı haşirde sun'î libaslardan üryan olarak fakat fıtrî bir libas giydirmesi, ism-i Hakîm muktezasıdır. Dünyada sun'i libasın hikmeti, yalnız soğuk ve sıcaktan muhafaza ve zinet ve setr-i avrete münhasır değildir. Belki mühim bir hikmeti, insanın sair nevilerdeki tasarruf ve münasebetine ve kumandanlığına işaret eden bir fihriste ve bir liste hükmündedir. Yoksa kolay ve ucuz, fıtrî bir libas giydirebilirdi. Çünki bu hikmet olmazsa; muhtelif paçavraları vücuduna sarıp giyen insan, şuurlu hayvanatın nazarında ve onlara nisbeten bir maskara olur, manen onları güldürür. Meydan-ı haşirde, o hikmet ve münasebet yok. O liste de olmaması lâzım gelir." (M.384) *(Ehl-i Cennet ve ehl-i Cehennem'in libasları,bak: 545.p.)*

Mezkûr hikmet,yalnız elbiseye inhisar etmeyip insanın cami' fıtratıyla her şeye muhtaç yaratıldığına ve her şey insanın ihtiyacatına hizmet etmekle insanın hilafet-i Arziyeye sahib kılındığına ve böylece insanın en mükemmel mahluk olarak ahsen-i takvime çıkarıldığına da işaret eder.

3775- Elbise hakkında âyetlerden birkaç not:

-Libas-ı takva: (7:26) (İzahı için bak: 1712.p.)

-Libas-ı Cennet: (18:31) (22:23) (35:33) (44:53) (76:21)

-Siyab-ün min-nar (Ateşten elbiseler): (22:19) (Bak: 3791/1.p.da âyet notları)

-S.B.M. 2048. hadisi, insanların haşirde sun'i elbisesiz olarak diriltileceğini bildirir. (Bak: 3774.p.)

3776- Kur'anda:

" يَآ اَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ ِ زْوَاجِكَ وَ بَنَاتِكَ

وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاَبِيبِهِنَّ

(33:59) ilâ âhir... âyeti, tesettürü emrediyor. Medeniyet-i sefihe ise, Kur'anın

bu hükmüne karşı muhalif gidiyor. Tesettürü, fıtrî görmüyor, "bir esarettir" diyor.

Elcevab: Kur'an-ı Hakîm'in bu hükmü tam fıtrî olduğuna ve muhalifi gayr-ı fıtrî olduğuna delalet eden çok hikmetlerinden, yalnız "dört hikmet"ini beyan ederiz.

3777- Birinci Hikmet: Tesettür, kadınlar için fıtrîdir ve fıtratları iktiza ediyor. Çünki kadınlar hilkaten zaif ve nazik olduklarından, kendilerini ve hayatından ziyade sevdiği yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulunduğundan, kendini sevdirmek ve nefret ettirmemek ve istiskale maruz kalmamak için, fıtrî bir meyli var. Hem kadınların on adetten altı yedisi, ya ihtiyardır, ya çirkindir ki; ihtiyarlığını ve çirkinliğini herkese göstermek istemezler. Ya kıskançtır; kendinden daha güzellere nisbeten çirkin düşmemek veya tecavüzden ve ittihamdan korkar, taarruza maruz kalmamak ve kocası nazarında hıyanetle müttehem olmamak için, fıtraten tesettür isterler. Hatta dikkat edilse, en ziyade kendini saklıyan ihtiyarlardır. Ve on adetten ancak iki üç tanesi bulunabilir ki; hem genç olsun, hem güzel olsun, hem kendini göstermekten sıkılmasın. Malumdur ki; insan sevmediği ve istiskal ettiği adamların nazarından sıkılır, müteessir olur. Elbette açık saçıklık kıyafetine giren güzel bir kadın, bakmasına hoşlandığı namahrem erkeklerden onda iki üçü varsa, yedi sekizinden istiskal eder. Hem tefahhuş ve tefessüh etmiyen bir güzel kadın, nazik ve seri-üt teessür olduğundan, maddeten te'siri tecrübe edilen belki semlendiren pis nazarlardan elbette sıkılır. Hatta işitiyoruz; açık saçıklık yeri olan Avrupa'da çok kadınlar, bu dikkat-i nazardan sıkılarak, "bu alçaklar bizi göz hapsine alıp sıkıyorlar" diye polislere şekva ediyorlar. Demek medeniyetin ref-i tesettürü, hilaf-i fıtrattır. Kur'an'ın tesettür emri fıtrî olmakla beraber, o maden-i şefkat ve kıymetdar birer refika-i ebediye olabilen kadınları, tesettür ile sukuttan, zilletten ve manevî esaretten ve sefaletten kurtarıyor.

Hem kadınlarda, ecnebi erkeklere karşı fıtraten korkaklık, tahavvüf var. Tahavvüf ise, fıtraten tesettürü iktiza ediyor. Çünki sekiz dokuz dakika bir zevki cidden acılaştırarak sekiz dokuz ay ağır bir veled yükünü zahmet ile çekmekle beraber, hamisiz bir veledin terbiyesiyle sekiz dokuz sene, o sekiz dokuz dakika gayr-ı meşru zevkin belasını çekmek ihtimali var. Ve kesretle vaki olduğundan, cidden şiddetle namahremlerden fıtratı korkar ve cibiliyeti sakınmak ister. Ve tesettür ile namahremin iştihasını açmamak ve tecavüzüne meydan vermemek, zaif hilkatı emreder ve kuvvetli ihtar eder. Ve bir siperi ve kal'ası çarşafı olduğunu gösteriyor. Mesmuatıma göre: Merkez ve

payitaht-ı hükümette, çarşı içinde, gündüzde, ahalinin gözleri önünde, gayet adi bir kundura boyacısı, dünyaca rütbeten büyük bir adamın açık bacaklı karısına bilfiil sarkıntılık etmesi, tesettür aleyhinde olanların hayasız yüzlerine bir şamar vuruyor!..

3778- İkinci Hikmet: Kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münasebet, muhabbet ve alâka; yalnız dünyevi hayatın ihtiyacından ileri gelmiyor. Evet bir kadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır. Madem hayat-ı ebediyede dahi kocasına refika-i hayattır; elbette ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayrı başkasının nazarını kendi mehasinine celbetmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir. Madem mü'min olan kocası, sırr-ı imana binaen onun ile alâkası hayat-ı dünyeviyeye münhasır ve yalnız hayvanî ve güzellik vaktine mahsus muvakkat bir muhabbet değil, belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayat noktasında esaslı ve ciddi bir muhabbetle, bir hürmetle alâkadardır.

Hem yalnız gençliğinde ve güzellik zamanında değil, belki ihtiyarlık ve çirkinlik vaktinde dahi o ciddi hürmet ve muhabbeti taşıyor. Elbette ona mukabil, o da kendi mehasinini onun nazarına tahsis ve muhabbetini ona hasretmesi mukteza-yı insaniyettir. Yoksa pek az kazanır, fakat pek çok kaybeder.

Şer'an koca, karıya küfüv olmalı, yani birbirine münasip olmalı. Bu küfüv ve denk olmak, en mühimmi diyanet noktasındadır. Ne mutlu o kocaya ki; kadınının diyanetine bakıp taklid eder, refikasını hayat-ı ebediyede kaybetmemek için mütedeyyin olur. Bahtiyardır o kadın ki; kocasının diyanetine bakıp "ebedî arkadışımı kaybetmiyeyim" diye takvaya girer.

Veyl o erkeğe ki; saliha kadınını ebedî kaybettirecek olan sefahete girer. Ne bedbahttır o kadın ki; müttaki kocasını taklid etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder.

Binler veyl o iki bedbaht zevc ve zevceye ki; birbirinin fıskını ve sefahetini taklid ediyorlar. Birbirine ateşe atılmasında yardım ediyorlar!..

3779- Üçüncü Hikmet: Bir ailenin saadet-i hayatiyesi; koca ve karı mabeyninde bir emniyet-i mütekabile ve samimi bir hürmet ve muhabbetle devam eder. Tesettürsüzlük ve açık saçıklık, o emniyeti bozar, o mütekabil hürmet ve muhabbeti de kırar.

Çünki açık saçıklık kılığına giren on kadından ancak bir tanesi bulunur

ki, kocasından daha güzeli görmediğinden, kendini ecnebiye sevdirmeye çalışmaz. Dokuzu, kocasından daha iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmüyor. O vakit o samimi muhabbet ve hürmet-i mütekabile gitmekle beraber, gayet çirkin ve gayet alçakça bir his uyandırmaya sebebiyet verebilir. Şöyleki:

İnsan, hemşire misillü mahremlerine karşı fıtraten şehevanî his taşıyamıyor. Çünki mahremlerin simaları, karabet ve mahremiyet cihetindeki şefkat ve muhabbet-i meşruayı ihsas ettiği cihetle; nefsî, şehevanî temayülatı kırar. Fakat bacaklar gibi şer'an mahremlere de göstermesi caiz olmayan yerlerini açık saçık bırakmak, süflî nefislere göre gayet çirkin bir hissin uyanmasına sebebiyet verebilir. Çünki mahremin siması mahremiyetten haber verir ve namahreme benzemez. Fakat meselâ açık bacak, mahremin gayriyle müsavidir. Mahremiyeti haber verecek bir alâmet-i farikası olmadığından, hayvanî bir nazar-ı hevesi, bir kısım süflî mahremlerde uyandırmak mümkündür. Böyle nazar ise, tüyleri ürpertecek bir sukut-u insaniyettir!..

3780- Dördüncü Hikmet: Malumdur ki; kesret-i nesil herkesce matlubdur. Hiçbir millet ve hükümet yoktur ki, kesret-i tenasüle taraftar olmasın. Hatta Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş:

تَنَاكَحُوا تَكَاثَرُوا فَاِنِّى اُبَاهِى بِكُمُ اْ ُمَمَ -ev kema kal- Yani: "İzdivaç ediniz; çoğalınız. Ben kıyamette sizin kesretinizle iftihar edeceğim." Halbuki tesettürün ref'i, izdivacı teksir etmeyip, çok azaltıyor. Çünki en serseri ve asrî bir genç dahi, refika-i hayatını namuslu ister. Kendi gibi asrî, yani açık saçık olmasını istemediğinden bekâr kalır. Belki de fuhuşa sülûk eder. Kadın öyle değil, o derece kocasını inhisar altına alamaz. Çünki kadının -aile hayatında müdür-ü dahilî olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evladına ve herşeyine muhafaza me'muru olduğundan- en esaslı hasleti sadakattir, emniyettir. Açık saçıklık ise, bu sadakatı kırar; kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azabı çektirir. Hatta erkeklerde iki güzel haslet olan cesaret ve sehavet kadınlarda bulunsa, bu emniyete ve sadakata zarar olduğu için, ahlâk-ı seyyiedendir, kötü haslet sayılırlar. Fakat kocasının vazifesi, ona hazinedarlık ve sadakat değil, belki himayet ve merhamet ve hürmettir. Onun için, o erkek inhisar altına alınmaz. Başka kadınları da nikah edebilir. Memleketimiz Avrupa'ya kıyas edilmez. Çünki orada düello gibi çok şiddetli vasıtalarla açık saçıklık içinde namus bir derece muhafaza edilir. İzzet-i nefis sahibi birisinin karısına pis nazarla bakan, boynuna kefenini takar, sonra bakar.

3780/1- Hem memalik-i baride olan Avrupa'daki tabiatlar, o memleket gibi barid ve camiddirler. Bu Asya, yani Âlem-i İslâm kıt'ası, ona nisbeten memalik-i harredir. Malumdur ki; muhitin, insanın ahlâkı üzerinde te'siri vardır. O barid memlekette, soğuk insanlarda hevesat-ı hayvaniyeyi tahrik etmek ve iştihayı açmak için açık saçıklık, belki çok su-i istimalata ve israfata medar olmaz. Fakat seriüt teessür ve hassas olan memalik-i harredeki insanların hevesat-ı nefsaniyesini mütemadiyen tehyic edecek açık saçıklık, elbette çok su-i istimalata ve israfat ve neslin za'fiyetine ve sukut-u kuvvete sebebdir. Bir ayda veya yirmi günde ihtiyac-ı fıtrîye mukabil, her birkaç günde kendini bir israfa mecbur zanneder. O vakit, her ayda on beş gün kadar hayız gibi arızalar münasebetiyle kadından tecennüb etmeye mecbur olduğundan, nefsine mağlub ise fuhşiyata da meyleder. Şehirliler; köylülere, bedevilere bakıp tesettürü kaldıramaz. Çünki köylerde, bedevilerde, derd-i maişet meşgalesiyle ve bedenen çalışmak ve yorulmak münasebetiyle, hem şehirlilere nisbeten nazar-ı dikkati az celbeden masume işçi ve bir derece kaba kadınların kısmen açık olmaları, hevesat-ı nefsaniyeyi tehyice medar olamadığı gibi, serseri ve işsiz adamlar az bulunduğundan, şehirdeki mefasidin onda biri onlarda bulunmaz. Öyle ise onlara kıyas edilmez." (L.195-199)

"Elhasıl; nasılki kadınlar kahramanlıkta, ihlasta, şefkat itibariyle erkeklere benzemedikleri gibi, erkekler de o kahramanlıkta onlara yetişemiyorlar. Öyle de; o masum hanımlar dahi, sefahette hiç bir vecihle erkeklere yetişemezler. Onun için fıtratlarıyla ve zayıf hilkatleriyle namahremlerden şiddetli korkarlar ve çarşaf altında saklanmağa kendilerini mecbur bilirler." (L.202)

3781- Hem "Kur'an merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Ta hevesat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesat, ehemmiyetsiz bir meta' hükmüne geçmesinler. Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki aile hayatı, kadın-erkek mabeyninde mütekabil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açıksaçıklık, samimi hürmet ve muhabbeti izale edip ailevi hayatı zehirlemiştir.

Hususan suretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasılki merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlâkı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder." (S.410)

3782- Bediüzzaman Hazretleri, idam planı ile verildiği Eskişehir Ağırceza Mahkemesinde, tesettür-ü nisvanı müdafaa ederken şöyle diyor: "Bin seneden beri çarşaf altında bulunan muhadderat-ı İslâmiye şimdi de çarşaflarını muhafaza ediyorlar." (O.L.586)

"İşte ben de adliyenin mahkemesinde derim ki: Binüçyüzelli senede ve her asırda üçyüzelli milyon müslümanların hayat-ı içtimaiyesinde kudsi ve hakiki bir düstur-u İlâhiyi üçyüzelli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaklarına istinaden ve binüçyüz senede geçmiş ecdadımızın itikadlarına iktidaen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir kararı, elbette ruy-i zeminde adalet varsa, o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir diye bağırıyorum. Bu asrın sağır kulakları dahi işitsin!.." (Ş.448)

Tesettür aleyhinde böyle acib tahakkümü yapan mütehakkimler, büyük bir milli tereddiye kapı açtılar. Çünkü aile müessesesinin korunmasında ve aile efradı arasında nesebî ve fıtrî olan manevî bağların; hürmet, merhamet gibi hislerin ve ahlâkî değerlerin tahakkuk etmesinde tesettürün rolü büyüktür. Tesettürsüz ve mübtezel ailelerde, mezkûr fıtrî bağlar ve manevî değerler gelişmez.

Eğer bu değerler, yaşanan dinî hayatla geliştikten sonra,asrîliğe özenip tesettür terk edilirse, kazanılan manevî hayat büyük ölçüde zedelenir. Böylelerin hayat anlayışı giderek yalnız dünyevi menfaat ve lezzetler ölçüsü içinde darlaşır ve maddîleşir. 155, 156, 2862 ve 2863. p.larda belirtildiği gibi, insanlığın yüksek şahsiyeti tersine döner, tereddi eder.

Aile hayatında kavvam olan erkek, ailesini günah ve kötülüklerden korumada gayet hassas ve gayretli olmalıdır. Günün umumileşen moda ve fantaziyeleriyle yabancılara görünme pek çok ailelerde adeta bir şeref sayılıyor. Bu hale karşı vicdanen rahatsız olmayan bir erkeğin vasfı rivayetlerde "deyyus" tabiriyle tavsif edilir. *(Bak: Ahmed İbn-i Hanbel, 2/69, 128)* Bir hadis-i şerifte mealen şöyle buyurulur: "Allah lanet etsin, kadınlardan erkek kılığına, erkeklerden kadın kıyafetine girene." (R.E. 347) Keza kadın elbisesi giyen erkeğe ve erkek elbisesi giyen kadına Peygamber (A.S.M.) lanet etmiştir. (Ebu Davud, Libas: 28 ve Ahmed İbn-i Hanbel 2/225)

3782/1- Kadında haya hissiyle *(Bak: Haya)* korunan namus mefhumu bir cihette şöyle ifade edilebilir:

Kadın vücudunun erkeklerin hissiyatına hoş gelen bütün uzuv ve cesedinin şer'î ölçüde haya hissinin neticesi olarak örtünmesiyle, erkeklerin kadına karşı olan hissî alâkasının uyandırılmamasıdır. Binaenaleyh, kadının bil'ihtiyar şer'î ölçüde örtmediği uzvu ile erkeğin hissî alâkasını çektiği

nisbette, namus mefhumu kadında gerilemiş olur ki, bunun ileri derecesine Kur'an lisanında teberrüc (33:33) denir. Osmanlıcada tekeşşüf ve tebezzül gibi kelimeler de aynı manayı ifade eder. Bu hal devam ettikçe alışkanlık neticesinde haya hissini kaybederek, kadınlarda açılma umumi bir âdet halini alır ve cemiyette de milli ahlâk zedelenir. Milli ahlâkın bozulduğu bir cemiyette her türlü kötülük yayılır. Git gide anarşizme inkılab eder.

Bir atıf notu:

- Âhirzaman fitnesinde en dehşetli rolü oynayan hayasız kadınlar olduğu, bak: 981, 982.p.lar.

3783- "Hicab; yani tesettür âyetleri, üç defada, üç mertebeyi natık olmak üzere nazil olmuştur.

Birincisi: (33:59) âyet-i kerimesiyle yüzlerini örtmekle mükellef oldular.

İkincisi: (33:53) âyet-i kerimesi muktezasınca irha-yı hicab (yani perdeyi indirmek ve perde arkasında kalmak) ile emrolundu ki, harem ile selâmlığı ayırmak, yani evde kadınlarla erkeklerin yerlerini ayırmak demektir.

Üçüncüsü: (24:31 ve 33:33) âyet-i kerimeleri mucibince, şer'î bir zaruret olmadıkça kadınların hanelerinden çıkmaları nehyolundu ki, bazı ümmehat-ı mü'minîn, vücudlarının karaltısını bile göstermekten sakınırlardı." (Buhari ci: 1, sh: 140, 120. hadisin izahından)

Mezkûr (33:53) âyetinin tefsirinde şöyle deniliyor: "Bu âyetten sonra harem farz kılınmıştır ki; o zamana kadar Arab'da âdet değildi. (Harem usûlü) hem erkeklerin hem kadınların kalbleri için daha ziyade temizliktir. Yani şeytanî hatıralardan, vesveselerden uzaklaşılır, iffet ve ismet hisleri daha ziyade yükselir; edeb, nezahet, takva, ihtiram artar." (E.T.3921)

Bir atıf notu:

- Kadınların camilere gidip gitmeyeceği mes'elesi, bak: 181-184.p.lar.

3784- Kur'an (33:59) âyetinde geçen «"cilbab", baştan aşağı örten çarşaf, ferace, car gibi dış kisvesinin adıdır. ﴿ اَلَّذِى يَسْتُرُ مِنْ فَوْقٍ اِلَىاَسْفَلَ ﴾

﴿ كُلُّ ثَوْ ٍ تَلْبَسُهُ الْمَرْاَةُ فَوْقَ ثِيَابِهَا ﴾ ﴿اَلْمِلْحَفَةُ وَالْمِقْنَعَةُ ﴾

﴿ كُلُّ مَا تَسْتُرُ بِهِ مِنْ كِسَاءٍ اَوْ غَيْرِه ﴾

çarşaf ve peçe...” demektir.» (E.T.3927) Ve ekseriyetle müfessir ve imamlar, âyette geçen cilbabı böyle beyan ederler. Bu cilbabda süslü biçimler ve güzel görünmek için süslemelerin şeriatça yapılmaması gerekiyor.

Malum olduğu üzere bütün şekiller ve renkler göz için; göz dahi şekiller ve renkleri görüp idrak etmek ve alâka duymak içindir. Eğer görme olmazsa, şekiller ve renkler, insan için gayb âleminden sayılırdı.

Bu hakikata binaen kadın, vücudunu örttüğü cilbabında tezeyyüne müteallik şekiller ve renkler bulunması, kendisine bakanların hissî dikkatlerini ve alâkalarını çekmeye vesile olduğundan şeriatça bunlar caiz görülmemiştir.

Ezcümle: Muhammed Ali Es-Sabûnî’nini Reva-ül Beyan Tefsir-i âyât-i ahkâm minel Kur’an tefsirinin 2.ci. 373, 388. sayfalarında tesettüre ait mes’eleleri beyan ederken (şer’î hicabın şartları) bahsinde burada özetle aldığımız şu şartları sayar:

“Evvelen: Örtünün bütün vücudun her tarafını örtmesi...

Saniyen: Hicabın şeffaf olmaması ve vücud hatlarını belli etmemesi...

Salisen: Hicabın kendisinde zinet için şekiller ve renkler olmaması...

Rabian: Bol olması, vücud yapısını belli etmemesi...

Hamisen: Koku sürünmüş olmaması...

Sadisen: Erkek kisvesi şeklinde olmaması...”

Bir rivayette de şöyle buyurulur:

« لَمَّا نَزَلَتْ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلاَبِيبِهِنَ خَرَجَ نِسَاءُ
اْ نْصَارِ كَاَنَّ عَلَى رُوُسِهِنَّ الْغِرْبَانُ مِنَ اْ كْسِيَةِ

“Cilbabları ile örtünsünler” emri nazil olunca, Ensar kadınları baştan aşağı cilbablarına bürünmüş olarak çıktılar.» (T.T. ci: 3 hadis: 564)

3785- Yukarıda ifade edildiği gibi cilbab, kadının giydiği elbisenin dışından yukarıdan aşağıya sarkıtılarak örtündüğü ve bütün vücudun kaplayan örtü ve kisvedir ki, mahremlerine karşı değil, namahremlere karşı yeis devresine kadar örtünmeye mecburdur. Yeis devresinden sonra ise, tavsiye edilmiştir. (Kur’an 24:60) Fakat fitne veya fitne ihtimali varsa, cilbabı örtünmek lâzımdır. Me’yusiyet devresine giren kadının cilbabını örtünmesi mezkûr

âyette tavsiye derecesine indirilmesinden de anlaşılıyor ki me'yusiyet öncesinde cilbabın örtülmesi tavsiye derecesinin üstündedir. Yani farzdır.

3785/1- Ehl-i tefsirin, tesettürün keyfiyeti hususunda muhtelif akvalleri vardır:

1- İbn-i Cerir-i Taberi, İbn-i Sirin'den şöyle dediğini rivayet etmiştir. İbn-i Sirin demiştir ki: "Ubeyd-es Selmanî'den cilbablarını üzerlerine örtsünler mealindeki âyet hakkında sordum. Hicabın şeklini şöyle tarif etti: "Üzerindeki milhafeyi (car ve çarşaf dedikleri kaftanı) kaldırıp, onunla -baştan aşağıya kadar- bütün vücudunu örttü. Ve çarşafla bütün başını, ta kaşlarına kadar kapattı ve yüzünü de örttü. Yalnız yüzünün sol tarafındaki yerden sol gözünü tek açık bıraktı." (Taberi Tefsiri, Hazin, Cemel)

2- Yine İbn-i Cerir, Ebu Hayyan, Hz. İbn-i Abbas (R.A.) dan şöyle dediğini rivayet ediyorlar: "Kadın cilbabını cebin denilen yüz cebhesinin her iki tarafına kadar getirip kapatır. Bağlıyarak ondan sonra örtüsünü burnu üzerine atar. Her ne kadar iki gözü açık kalsa dahi. Fakat boynunu, göğsünü ve yüzünün büyük çoğunluğunu (yani, gözleri açık kalabileceğinden dolayı yüzünün hepsini denmeyip ekserisini demiş) örter." (Bahr-ül Muhit cild:7, sh:250)

"Yüz avret değildir, açık kalabilir diyen âlimler, şu şartla demişler: Eğer fitneyi (şehveti) uyandıracak boya vesaire gibi, yüzün zinet maksadıyla kullanılan bir şey mevcud değilse ve fitneden de emniyeti varsa (meselâ pir-i fani olmuş bir kadın gibi), işte bu halette yüzünü açabilir. Yoksa fitne ihtimali olduğu takdirde bil'ittifak kadın yüzünü açık bırakması haramdır." *(Bak: D.M.İ.F.sh: 260)*

"İslâm cemiyetlerinde gayr-ı müslim kadınlar her ne kadar tesettür-ü şer'î ile mükellef değillerse de fakat hayat-ı içtimaiyeyi ifsad edecek hareketlerde bulunmaktan men'edilirler... Hayat-ı içtimaiyeyi fitne ve fücurdan muhafaza etmek için İslâmiyetin âdab-ı içtimaiyesi, müslim, gayr-ı müslim herkese tatbik edilir ve bu vazife devlet tarafından icra olunur." (Taberi Tefsiri, Azhab/33. âyetinin tefsirinden telhisen)

3786- "İhticab ve mesturiyetin "yani, perdeleme ve örtünmenin" nev'i ikidir. Biri: Hane içinde ihticabdır di, kadın kısmı evi içinde zevcinin ve mahremlerinin gayriye muhalit (yani beraber ve birarada) olmamak ve görünmemektir. Diğeri: Hane dışında ihticabdır ki, kimseye görünmemek üzere yüzünü ve baştan aşağıya kadar bütün endamını (vücudunu) ve hatta libasını (yani evde giydiği elbisesini) örtmek ve gizlemektir. Bunun zıddına

tekeşşüf (açılma) ve bunun da ifratına tebezzül (yani, ayak altına düşmüş ve herkesin oyuncağı olmuş derecede kıymetsiz ve mübtezel olmak) tabir olunur.

Kadınlar tekeşşüften ve tebezzülden ve ricalin (erkeklerin) iştihalı gözlerine, dar örtülerle arz-ı endam etmekten memnu'durlar. Yüzlerini ve ellerini hatta ayaklarını, namazda açık bulundurabilirler. Velâkin zaruret olmadıkça mahrem olmıyana bunları (yani yüzlerini, ellerini ve ayaklarını) dahi gösteremezler. Sokakta yüz açmak ve libasın (yani evde giydiği elbisenin) kolunu veya eteğini örtüden (yani cilbabdan ve çarşaftan) çıkarmak, şeriatın emrine muhaliftir. İhticab (tam örtünmek) emr-i Kur'anîdir. Onda (örtünmede) tehavünün (yani, örtünmede lâkaydlık ile hassasiyet göstermemenin) vebali büyüktür. Yüz namahrem değildir tabiri, salât (namaz) hakkında olmaktan gayride galattır. (Yani: Yüz, namaz dışında namahremdir, örtülmelidir.)

Sure-i Celile-i Azhab ile inen hicab (örtünme) âyetinde: Açık-saçıklık, nehiy (haram) ve kadınlar erkekle ihtilattan (karışık bulunmaktan) men' olunarak örtü altında siyanet kılındılar (yani, muhafaza altına alındılar). Zinetlerinden madud olan libasları (yani, süs eşyası kabul edilen evde giydikleri elbiseleri) dahi erkeklerden örtünmeye mecbur olarak (yani kadınlara emredilerek) bürgü ve çarşaf içinde bulundular ve yüzlerine peçe çekip yalnız gözlerini açık bulundurdular." (N.İ. III. Kısım 71)

Cemiyette fitne veya fitne emareleri görüldüğü zaman, şeriat ruhsatı değil, azimeti esas alır. *(Bak: Azimet)* Meselâ Ömer Nasuhi Efendi, Büyük İslâm İlmihali'nde, kadınların tesettürü hakkında:

"Hürre olanların yüzleri ile ellerinden başka bütün bedenleri avrettir. Yüzleri ile elleri ise, ne namazda, ne de bir fitne korkusu bulunmadıkça, namaz dışında avret değildir." der. (B.İ.İ.sh: 99)

Yani, fitne ihtimali ya da fitne varsa, yüz ve elin açılması yasaklanır. İşte Nimet-ül İslâm'dan alınan bir önceki parçada, bu şer'î kaidenin tatbikini gösterip yüz ve elleri de örtmeyi kaydediyor. Büyük İslâm İlmihali'nden alınan parçada ise, "fitne ihtimali" kaydını koymakla, bu mevzuda ikisi de "örtme" hükmünde birleşiyorlar.

"Hasbel'icab taşra (dışarıya) çıkan kadında çarşaf *(Bak: 3784.p.)* olmayınca süfeha güruhu onları açık görüp tamaa düştükleri gibi şüpheli ve iffetini ihlal eden kadınlardan zannıyla arkalarına düşerek rahatsız edeceklerine binaen Cenab-ı Hak, kadınların çarşafa bürünüp mesture olmalarını emretmiş ve hikmeti de bürgülü olan kadının kim olduğu bilinmemekle suizandan ve süfehanın takibinden kurtulmaları olduğunu beyan etmiştir.

Hülasa, hatunların bürgü bürünmeleri vacib olduğu ve bürgülü olunca ecanibin o kadının kim olduğunu bilemediklerinden dolayı, taarruzdan vareste olup ezadan kurtuldukları ve hatunların mesture olmalarıyla fitne kapılarının kapanacağı, bu âyetten müstefad olan fevaid cümlesindendir." (Hülasat-ül Beyan, ci:11, sh:4467-4470, Konyalı Mehmed Vehbi, Üçdal Neşriyat, İstanbul)

3787- Bir âyette şöyle buyurulur:

"(24:31) وَ ۪ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ "Ve zinetlerini izhar etmesinler" Kadının zineti denince örfte tac, küpe, gerdanlık, bilezik ve emsali gibi şeyler tebadür eder. Sure-i A'rafta يَابَنِىٓ اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ (7:31) âyetinde zinet, elbise demek olduğu da geçmişti. O halde bu zinetleri açmak bile menhî olunca bunların mahalli olan bedeni açmak evleviyyetle nehyedilmiş olur. Yani bedenlerini açmak şöyle dursun, üzerlerindeki zinetleri bile açmasınlar." (E.T.3503)

3788- "Kızlar ve kadınlar baştan aşağıya kadar örtündükten başka, yürürken de edeb-i vakar ile yürüsünler. Örtüp gizledikleri sun'î veya hılkî zinetleri bilinsin diye bacak oynatıp, ayak çalmasınlar. Çapkın yürüyüşle nazar-ı dikkati celbetmesinler." (E.T.3508)

"Tesettür etmeyip de bütün güzellik ve süspüsleriyle kendini yabancı gözlere vaz' ve teşhir eden bir kadın, tabiidir ki istiklal ve hürriyetini ve vakar ve izzetini muhafaza edemez." (Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü)

Taife-i nisa'nın tesettüre riayet etmeyip açılmaları, Kur'an (7:27, 28) âyetlerinin beyanıyla, cahiliye âdetlerine bir irticadır.

3789- Kur'an (7:26) âyetiyle avret yerlerinin örtünmesini beyan ettiği gibi, hadislerde de bu mevzuda hayli rivayet mevcuttur. Ezcümle, "Behz bin Hâkim'in dedesi Muaviye bin Hayda (R.A.)dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

- Ya Resulallah! Avretlerimizin neresini örteriz? (Örtmemiz gerekir?) diye sordum. Efendimiz (bana):

- Sen avretini (helalın olan) karından veya cariyenden başka herkesten sakla! buyurdu. Ben:

- Ya Resulallah! Eğer kavm kendi aralarında (karışık ve bir yerde) olsalar, (avretle ilgili hüküm nedir?) bana bundan haber ver, dedim. Efendimiz (bana):

- Avretini hiç kimseye göstermemeye gücün yeterse, sakın avretini kat'iyyen gösterme!" buyurdu. (Ben):

- Ya Resulallah! Eğer birimiz (tek başına) boş bir yerde olursa hüküm nedir? diye sordum. Buyurdu ki:

- İnsanlara nazaran Allah'tan haya etmek daha vacibdir." (İbn-i Mace, 9.Kitab-ün Nikah, 28.bab, 1920. hadis meali)

"Ebu Said-i Hudri (Radıyallahü Anh)dan rivayet edildiğine göre: Resulullah (Sallallahü Aleyhi Vesselem) şöyle buyurdu demiştir:

Kadın, kadın avretine bakmasın. Erkek de, erkek avretine bakmasın." (İbn-i Mace Kitab-üt Tahare,137.bab, 661. hadis meali)

"Ebu Said-i Hudri (R.A.) şöyle demiştir:

- Resulullah (A.S.M.) buyurdu ki: "Erkek erkeğin avret yerine, kadın da diğer kadının avret yerine bakmasın. Erkek erkeğe bir tek elbise içinde sürtünmesin" buyuruluyor." (S.M. Kitab-ül Hayz, 74. hadis meali ve Sahih-Buhari 8.Kitab 8, 10, 12. babları da avret ile alâkalıdır.)

3790- Dinimizin tesettür gibi kat'i emirleri, resmiyet ve gayr-ı resmiyet veya zaman ve şartlara göre değişmez. Binaenaleyh büyük ekseriyeti müslüman olan bir cemiyette devlet, dine sarahatla aykırı düşen haram bir kıyafet şeklini, kanuni mecburiyet olarak getiremez. Çünkü bu halk ekseriyetine dayanan Cumhuriyetin mahiyetine aykırı düştüğü gibi, aynı zamanda vatandaşı devlet emri ile dinin emri arasında sıkıştırmış olur ki, bu durum din ve vicdan hürriyetlerine sarahatla aykırı düşer. Kanunlar ise, hakiki hürriyet rejiminin esaslarına aykırı olamaz.

3791- Bu umumi ve mütearef hakikat içindir ki; Bediüzzaman, hayatı boyunca din ve vicdan hürriyetlerine aykırı olarak yapılan şiddetli baskılara karşı kahramanca bir azim, sebat ve cesaretle İslâmî hayattan, Şeriat ve Sünnet-i Seniyeden hiç bir şekilde taviz vermemiştir. Nitekim bir eserinde kaydedildiği üzere:

"İslâmi kıyafeti kat'iyyen ve asla tebeddül etmeyen ve kıyafetine ilişmek istiyen ve sonra kendini öldürmekle tokadını yiyen Nevzat isminde Ankara valisine: "Bu sarık bu başla beraber çıkar." demiştir." (E.L.II. 19)

İşte insanlık tarihinde altın levha olarak kaydedilecek olan hak yolundaki böyle azamî fedakârlık, metanet ve cesareti, nesl-i atînin de bir ibret levhası olarak görmesinde büyük bir maslahat bulunması cihetiyle ve bir istisna olmak üzere Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatında bu İslâmî kıyafeti ile bazı resimleri konulmuştur. Bu kıyafetiyle İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde bulunmuş ve idam planları ile verildiği mahkemelerde de sarığını çıkarması yolundaki ihtarlara rağmen sarığını da çıkarmamıştır. *(Bak: İlmiye Kıyafeti)*

Netice olarak, tesettürde en ehemmiyetli bir husus şudur ki:

Müslüman erkek ve kadınların kıyafet ve tesettürde kusurları olsa da düşünceleri, tam şer'î tesettürü tasvib etmek olmalıdır. Avrupaî hayat alışkanlıkları ile tam riayet edemedikleri şer'î kıyafet ve tesettürü hafife alır tarzda bir anlayış olmamalı ve azimet ve takvaya uygun yaşamayı ve böyle yaşayanları sevmelidirler. Kendi noksanlarına karşı da istiğfar edip noksanlarını bir an önce tekmil etme gayreti içinde olmalıdırlar. Bu husus asgari bir hudud olarak müminler için şarttır.

3791/1- Elbise hakkında âyetlerden birkaç not: *(Bak: 3775.p.)*

-Yün elbise: (16:5, 80)

-Sıcaktan koruyacak ve zırh vazifesi görecek elbiselerin ihsan edilmesi: (16:81)

-Kadınları hem tesettüre hem de hiss-i diyanetle takvaya teşvik ve mahremleri: (24:31)

-Yaşça me'yus olan kadınların, teberrüc etmeksizin, çarşaf ve emsali dış elbiselerini bırakabileceklerine cevazla beraber, bırakmamalarıyla da takvaya teşvik edilmeleri: (24:60)

-Mescidlerde maddî ve manevî bakımdan temiz ve zinetli olmak: (7:31, 32)

TESLİMİYET تسليمية : *(Bak: Heva, Sadakat)*

Bir atıf notu:

- Kur'anın hükümlerine teslimiyet gerektir, bak: 435.p.

3792- TESLİS تثليث : (Fr. Trinite) Ekanim-i Selase de denir. Üçleme.

Bazı Hristiyanların sonradan uydurdukları ve dinlerinin esaslarında olmayan ve Baba, Oğul ve Ruh-ul Kudüs şeklindeki ifade ettikleri batıl bir an-

layış ki; bazıları hâşa, Cenab-ı Hakk üçtür, bazıları da üçü birdir diyerek şirke sapmışlardır. Cenab-ı Hakk'ı üç unsurdur diye tevehhüm ederler. Teslis akidesinin batıl bir anlayış olduğu Kur'an (4:171) (5:17, 18, 72, 73) âyetlerinde bahsedilir. *(Bak: Velediyet Akidesi ve 1728.p.)*

3793- TEŞBİH تشبيه : (c. Teşbihat) Benzetmek. Benzetilmek.

Benzetiş. Bir vasıfta vehmetmek. *(Bak: Müşebbihe)* *Edb: Aralarında maddî veya manevî bir münasebet bulunan iki şeyi birbirine benzetmek san'atı.

Erkân-ı teşbih (Teşbihin rükünleri): 1- Müşebbeh (Benzetilen), 2- Müşebbehün bih (Kendisine benzetilen), 3- Vech-i şebeh (benzetme ciheti), 4- Edat-ı teşbih (Teşbih edatı). Birinci ve ikinciye (yani müşebbeh ve müşebbehün bih) "tarafeyn: iki taraf" denir. Meselâ: "Nuri şecaatte Hazret-i Ali gibidir" denildiğinde: "Nuri" müşebbeh, "şecaatte" vech-i şebeh, "Hazret-i Ali" kelimesi ise müşebbehün bih'dir. "Gibi" kelimesi ise edat-ı teşbihtir. Edat-ı teşbih olanlar: "gibi, meselâ, misal, sanki, meğer ki, mesel, manend, andırır, adetaa, çû, çün, tek, benzer, zannolunur, veş" (gibi kelimelerdir). *(Bak: Müteşabihat, Temsil)*

3794- "Pek çok teşbih ve temsiller bulunuyor ki, mürur-u zamanla veya ilmin elinden cehlin eline geçmesiyle hakikat-ı maddîye telakki ediliyor. Hataya düşer. Meselâ: Sevr ve Hut isminde ve âlem-i misalde sevr ve hut timsalinde berrî ve bahrî hayvanat nazırlarından iki melaiketullah, adeta bir koca öküz ve cismanî bir balık zannedilerek hadîse ilişilmiş. Hem meselâ: Bir vakit huzur-u Nebevîde derin bir ses işitildi. Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etti ki: "Bu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp ta ancak bu dakika Cehennem'in dibine düşen bir taşın gürültüsüdür." İşte bu hadîsi işiten, hakikata vasıl olmıyan inkâra sapar. Halbuki yirmi dakika o hadîsten sonra kat'iyyen sabittir ki; biri geldi, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a dedi ki: "Meşhur münafık, yirmi dakika evvel öldü." Yetmiş yaşına giren o münafık, Cehennem'in bir taşı olarak bütün müddet-i ömrü tedennide, esfel-i safilîne, küfre sukuttan ibaret olduğunu gayet beligane bir surette Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm beyan etmiştir. Cenab-ı Hakk, o vefat dakikasında o sesi işittirip ona alâmet etmiştir." (S.342)

3795- "Teşbih ve temsiller, havastan avama geçtikçe, yani ilmin elinden cehlin eline düştükçe, mürur-u zamanla hakikat telakki edilir." (L.91)

3796- TEŞE'ÜM تشأم : Kötüye yorma. Uğursuz sayma. Bu anlayış dinimizde men'edilmiştir. Çünkü böyle anlayış sahibine ervah-ı habisenin vesvese vermesine yol açabilir. *Sola dönmek. *Sola yatmak. *(Bak: Tefe'ül) (Kötü rüyaların anlatılmaması hakkında bir rivayet, bak: 3165.p.)*

3797- Kur'an (7:131) (27:47) (36:19) âyetlerinin beyan ettikleri gibi; "cahiliyyede "ıyafet-i tayr" tabir olunur bir falcılık âdeti vardı. Bir yere gidecekleri zaman bir kuş uçururlar, sağa giderse teyemmün, sola giderse teşe'üm ederlerdi. Kezalik karga gibi bazı kuşların haykırmasında da teşe'üm ederlerdi. Bu münasebetle herhangi bir şeyden teşe'üm etme yani uğursuz sayıp kuşkulanmaya tetayyür denilmiş, gerek kuş ve gerek saire olsun şom addolunan şeye de tayr, tair, tıyare ıtlak edilmiştir. Gerçi esas itibariyle tair, müteyemmen ve şom olmaktan eamdır. Fakat şom olanda isti'mali galebe etmiş ve tetayyür herhalde teşe'üme ıtlak olunmuştur. Resul-i Ekrem Sallallahü Vesellem لَا طِيَرَةَ وَ لَا هَامْ hadis-i şerifi ile tıyereyi nehy ü iptal buyurmuştur." (E.T.2264)

İbn-i Mace Kitab-ün Nikah 55. Babı, uğurlu ve uğursuz şeyler hakkındadır.

3798- TEŞRİ' تشريع : Yolu açık ve vazıh kılma. *Şeriata isnad ve nisbet eylemek. *Kanun vaz' ve tenfiz eylemek. *Peygamberimiz'in (A.S.M.) şeriata dair emretmesi. *(Bak: Adalet, İctihad, Şeriat)*

Bir atıf notu:

- Beşerî anlayışlarla dinde teşri' yapılamaz, bak: 2196.p.

3799- İctihad yapmak salahiyetinde olmayan kişilerden müteşekkil bir hey'et, dinin hükmetmediği saha olan mubahatta, yani اَنْتُمْ اَعْلَمُ بِاُمُورِ دُنْيَاكُمْ [307] manasındaki hadislerini mana çerçevesine giren umûr-u dünya hakkında maslahatlara göre kanun yapabilir. *(Bak: 3677.p.sonu)* Fakat dinde hükme bağlanmış ve dinin teşri' sahasına girip müctehidînin yeni içtihadını gerekti-

307 S.M. 44. kitab-ül fezail 38.bab hadis: 141 ve İ.M. 16. kitab-ür rehin 15. bab.

ren mes'elelerde böyle dinî salahiyeti bulunmıyan bir heyet, maslahat anlayışı ile teşri' yapamaz.

3799/1- Kur'anda "Yoksa onların şerikleri var da onlara dinden Allah'ın izin vermediği şeyleri meşru' kıldılar öyle mi? mealindeki (42:21) âyetinin tefsirinde şöyle deniliyor:

"Allah'ın izin vermediği (şeriata zıd düşen) şeyleri meşru' kılmak için şeriat yapmaya kalkışmak (dine aykırı teşri'de bulunmak), dünya harsi (kültürü ve menfaatı) namına yapılan fenalıkların, şirklerin başında sayılmak lâzım geleceğini ihtar eder...

Allah'ın şer'ine (gönderdiği hükümlere) karşı gelmek için, yoksa o müşriklerin, o muasır kâfirlerin bir takım şerikleri *(Bak: Endad)* var ve istedikleri gibi teşri' (kanun yapma) salahiyetini haiz bulunuyorlar da

شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ dinden Allah'ın izin vermediği

şeyleri onlara meşru' mu kıldılar... Allah'ın izin vermediği, meşru' kılmadığı bir takım şeyleri teşri' ediyorlar, diledikleri gibi din yapıyorlar öyle mi?.. İnsanların teşri'deki mesaisi Allah Teala'nın izni hududunu aşmamalıdır. (Mubahat dışına çıkmamalıdır.)" (E.T.4238-4239) Kur'an (18:110) âyeti de, ibadette şirki men etmekle mezkûr manayı teyid eder.

Bir atıf notu:

- Hz. Lokman'ın oğluna "Allah'a şirk koşma" nasihatının asrımıza bakan vechi, bak: 3760/8.p.

3800- İkinci meşrutiyet devresinde teşri' organı hakkında Bediüzzaman'a sorulan bir sual ve cevabı:

"Meclis-i Meb'usanda Hristiyanlar, Yahudiler vardır. Onların reylerinin şeriatta ne kıymeti vardır?

Cevab: Evvela, meşverette hüküm ekserindir. Ekseriyet ise Müslümandır. Altmıştan fazla ülemadır. Meb'us hürdür. Hiçbir te'sir altında olmamak gerektir. Demek hâkim İslâmdır.

Saniyen: Saati yapmakta veyahut makineyi işletmekte sanatkâr bir Haço veya Berham'ın reyi mu'teberdir. Şeriat reddetmediği gibi, Meclis-i Meb'usandaki mesalih-i siyasiye ve menafi-i iktisadiye dahi ekseri bu kabilden olduğundan reddetmemek lâzım gelir.

3801- Amma ahkâm ve hukuk ise, zaten tebeddül etmez. Tatbikat ve tercihattır ki, meşverete ihtiyaç gösterir. Meb'usların vazifesi o ahkâm ve hukuku, su-i istimal etmemek ve bazı kadı ve müftilerin hilelerine meydan vermemek için, bazı kanunları yapmak, etrafına sur etmektir. Aslın tebdiline gitmek olmaz. Gidilse intihardır." (A.B. 417)

3802- "Âlem-i İslâmiyetin ukde-i hayatiyesini tenbih ve te'min ve meyl-ütterakkisini fa'al etmek için adalet ve meşveretten ibaret olan meşrutiyetin me'haz ve menbaını, ezel ve ebed şanında olan kanun-u İlahiyenin şarihi olan mezahib-i erbaayı ittihaz etmektir. Zira milyonlarla dâhîlerin ecr-i âhiret için istinbat ettikleri bahr-ı umman gibi mesail-i şer'iyeye kanaat etmeyip, Avrupa'ya ahkâm ve ahlâkta dilencilik ve izhar-ı fakr etmek, din-i İslâma bir cinayettir." (A.B.372)

3803- TEVAFUKAT-I GAYBİYE توافقاِ غيبيه : Gayb cihetinden yani, kasd ve irade-i İlahiye ile tertiblenen ve farkına varılan tevafuklar. Kur'an veya kıymetli dinî eserlerde, bir kısım kudsi kelimelerin yazılışlarında İlahî bir takdir ile, altalta veya yanyana dizilişleri veya kâinat hâdiselerinde ve fıtrat âleminde görülen manidar ve hikmetli tertib ve nizamlılıklar. *(Bak: Tefe'ül, Gayb) (Ebced hesabının meşruiyeti, bak: 730.p.)*

3804- Fıtrat âlemindeki tevafuktan bir örnek verelim. Meselâ: "Senin yüzün, vechin o kadar küçüklüğü ile beraber geçmiş ve gelecek bütün insanların adedince kendisini onlardan ayıran ve tarif eden nişan ve alâmetleri havi olduğu gibi, yüzünü teşkil eden esas ve erkânında da bütün insanlar ittifaktadır. Bütün insanlarda biri tevafuk, diğeri tehalüf olmak üzere iki cihet vardır. Tehalüf ciheti Saniin muhtar olduğuna, tevafuk ciheti ise Saniin Vahid-i Ehad olduğuna delalet ederler. Bu iki cihetin bir Kasıd'ın kasdıyla, bir Muhtar'ın ihtiyarıyla, bir Mürid'in iradesi ile, bir Alîm'in ilmiyle olmadığını tevehhüm etmek, muhalatın en acibidir. Fesübhanallah! Yüzün o küçük sahifesinde nasıl gayr-ı mütenahi nişanlar dercedilmiştir ki, göz ile okunur da nazar ile, yani akıl ile görünmez.

3805- İnsan nev'inde şu tehalüf ile beraber buğday, üzüm, arı, karınca nevilerindeki tevafuk, kör tesadüfün işi olmadığı güneş gibi aşikârdır. Mademki kesretin böyle uzak, ince, geniş ahval ve etvarında da tesadüfün müdahalesine imkân yoktur. Ve tesadüfün elinden mahfuzdur. Ve ancak bir Hakîm'in kasdı ve bir Muhtar'ın ihtiyarı ve Semi', Basir bir Mürid'in iradesinin daire-i tasarrufundadır.

"Tesadüf, şirk ve tabiat"tan teşekkül eden fesad şebekesinin âlem-i İslâmdan nefiy ve ihracına, Risale-i Nur'ca verilen karar infaz edilmiştir." (M.N.180)

3806- Âlemdeki hadiseler nev'indeki tevafuka misal olarak, Mi'rac gecesine ait bir tevafuk kerameti hakkında bir sual ve cevab:

"Sual: "Tevafukla bu keramet nasıl kat'i sabit oluyor?" diye kardeşlerimizden birisinin sualine küçük cevaptır.

Elcevab: Bir şeyde tevafuk olsa, küçük bir emare olur ki; onda bir kasd var; bir irade var; rastgele bir tesadüf değil. Ve bilhassa tevafuk bir kaç cihette olsa, o emare tam kuvvetleşir. Ve bilhassa yüz ihtimal içinde iki şeye mahsus ve o iki şey birbiriyle tam münasebetdar olsa, o tevafuktan gelen işaret sarih bir delalet hükmüne geçer ki; bir kasd ve irade ile ve bir maksad için o tevafuk olmuş, tesadüfün ihtimali yok.

3807- İşte bu mes'ele-i Mi'raciye de aynen böyle oldu. Doksandokuz gün içinde yalnız Leyle-i Regaib ve Leyle-i Mi'raca yağmur rahmetinin tevafuku ve o iki gece ve güne mahsus olması, daha evvel ve daha sonra olmaması ve ihtiyac-ı şedidin tam vaktine muvafakatı ve "Mi'raciye Risalesi"nin burada çoklar tarafından şevk ile kıraat ve kitabet ve neşrine rastgelmesi ve o iki mübarek gecenin birbiriyle bir kaç cihette tevafuk etmesi ve mevsimi olmadığı için acib gürültülerle, söylenmeyecek maddî manevî zemin gürültüleriyle feryadlarına tehditkârane ve tesellidarane tevafuk etmesi ve ehl-i imanın me'yusiyetinden teselli aramalarına ve dalaletin savletinden gelen vesvese ve zafiyetine karşı kuvve-i manevîyenin takviyesini istemelerine tam tevafuku, bu geceler gibi şeair-i İslâmiyeye karşı hürmetsizlik edenlerin hatalarına bir tekdir olarak, kâinat bu gecelere hürmet eder, neden siz etmiyorsunuz? diye manasında, kesretli rahmetle şeair-i İslâmiyeye karşı, hatta semavat ve feza-yı âlem hürmetlerini göstermekle tevafuk etmesi, zerre miktar insafı olan bilir ki, bu işde hususi bir kasd ve irade ve ehl-i imana hususi bir inayet ve merhamettir; hiçbir cihetle tesadüf ihtimali olamaz. Demek hakikat-ı Mi'rac, bir mu'cize-i Ahmediye (A.S.M.) ve keramet-i kübrası olduğu ve mi'rac merdiveni ile göklere çıkması ile Zat-ı Ahmediye'nin (A.S.M.) semavat ehline ehemmiyetini ve kıymetini gösterdiği gibi; bu seneki Mi'rac da zemine ve bu memleket ahalisine kâinatça hürmetini ve kıymetini gösterip bir keramet gösterdi." (E.L.I.40)

3808- Kur'andaki tevafuklara gelince: Usulüne uygun olmak şartıyla, tevafukat-ı Kur'aniyeden hissedilen ince manalar makbuldür. Ancak

Kur'andaki "tevafuklara ahkâm terettüb ettirilecek kadar ihticaca salih, ifadesi maksud bir mana-yı murad nazarıyla bakmak doğru olmaz ise de, hakikatta ilm-i İlahîye nazaran tesadüf mülahazası varid olmıyacağı ve her tesadüfün dahi nefsül'emirde bir hikmet ve manası bulunmak iktiza edeceği teemmül olunursa, bu gibi tesadüflerin yerine remzî bir ma'na ifadesinden halî kalmıyacağı da inkâr edilemez. Bu sebeble bunları da letaif-i işarat ve müstetbeat-ı terakib kabilinden olan zevkî nüktelere mülhak remizler, imalar halinde kayd ve mütalaa etmek faideden halî olmaz. Kur'anda bu kabilden de çok incelikler bulunduğu malum.

Maamafih müteşabihat vadisi demek olan bu gibi nüktelerden muhkemat hilafına manalar çıkarmağa kalkışmak, Hurufîlik zeyg ü dalaliyle Batınîlik zulmetlerine sürüklenmek demek olacağı, bunun ise Kur'anın zulmetten nura götüren açık beyanına münafi olduğu da şüphesiz olmakla beraber, muhkemata aykırı olmıyarak sezilen, duyulan lem'alar, ince ince irfanları, zevkleri okşayan remizler, imalar, kalden ziyade hale ait olan ve ehlinden başkasına keşf-i nikab etmiyen bedi'alar da ne kadar incelense o kadar müfid, o kadar latif olur." (E.T.6430)

3809- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'da tevafukatın envaı var. Tevafukat-ı nakş-ı lafzîden başka, tevafukat-ı manevîyesi var. Hem çok manidar ve çok vardır. Tevafukat-ı lafziyesi ise üç tarzdadır: Biri, bir tek sahifede; ikincisi, karşıdaki sahifede; üçüncüsü, yapraklar arasında bir tevafuktur...

3810- Kur'an kelâm-ı ezelî olduğundan ve kelime-i vahid hükmünde bulunduğundan ve âyatı birbirine bakmasından ve birbirini tefsir ve tekmil etmesinden anlaşılıyor ki, bir sahifede kelimeler birbirine baktığı ve bir intizam-ı tevafukkârane gösterdiği gibi, Kur'anın mecmuunda aynı hal vardır." (Osmanlıca Mektubat mecmuasında 29. Mektub'un 3. kısmının 5.ve 6. Mes'elesinden)

3811- Tevafuktan bir örnek: "Hafız Osman hattıyla ve basmasıyla olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın yazılan kelimeleri birbirine bakıyor.

Meselâ: Sure-i Kehf'de (18:22) وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ kelimesi altında yapraklar delinse Sure-i Fatır'daki (35:13) قِطْمِير kelimesi, az bir inhirafla görünecek ve o kelbin ismi de anlaşılacak." (M.183)

3812- Yani: Kur'an (18:22) âyetinde, Ashab-ı Kehf 7 kişi olup sekisincisi köpekleri olduğunu, (35:13) âyetinde geçen (Kıtmir) kelimesi, yukarda geçen (kelbühüm) kelimesine tevafukla te'yid ediyor.

3813- İşte böyle "Kur'anın müteaddit yapraklar arkasında birbirine bakar çok cümleleri var ki, manidar bir surette birbirine bakar. İşte tertib-i Kur'an irşad-ı Nebevî ile, münteşir ve matbu' Kur'anlar da ilham-ı İlahî ile olduğundan; Kur'an-ı Hakîm'in nakşında ve o hattında, bir nevi' alâmet-i i'caz işareti var. Çünki o vaziyet, ne tesadüfün işi ve ne de fikr-i beşerin düşünüşüdür. Fakat bazı inhiraf var ki, o da tab'ın noksanıdır ki, tam muntazam olsaydı, kelimeler tam birbiri üzerine düşecekti." (M.183)

3814- Hem "göz ile görünecek, lafzî, nakşî mezayalar mananın hüsnünden ve cemalinden ve intizamından ileri gelmezse, kabil-i takliddir. Kolayca onun naziri kasden yapılabilir. Halbuki i'caz, taklid edilmiyecek bir tarzda olacak. Hatta bu tevafukat-ı gaybiye tabir ettiğimiz san'at-ı bedia i'cazın ecza-yı hakikiyesinden değil, belki bir nevi' i'cazın vazifesini gördüğü için i'cazın eczası içine dahil olmuştur. Çünki i'caz gösteriyor ki, Kur'an kelâmullahtır, beşerin değildir. Şu tevafukat-ı gaybiye dahi madem tesadüf işi olamıyor ve fikr-i beşerin düşünüşü değildir. O da delalet eder ki, o kelâm gaybdandır, beşerin değildir. Eğer tevafukata kasıd girse, o delalet hassası kaybolur." (Osmanlıca 29. Mektubun 3. Kısmının 5. ve 6. Meselesinden)

3815- "Tevafukla işaretler eğer münasebet-i manevîyeye istinad etmezse ehemmiyeti azdır. Eğer münasebet-i manevîyesi kuvvetli ise, bu onun bir ferdi, bir masadakı hükmünde olsa ve müstesna bir liyakatı bulunsa, o vakit tevafuk ehemmiyetlidir. Ve o kelâmdan bunun iradesine bir emare olur. Ve ondan o ferdin hususi bir surette dahil olduğuna ya remz, ya işaret, ya delalet hükmünde onu gösterir." (Ş.686)

3816- "Tenbih: Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın en ziyade münteşir nüshalarının sahifeleri, en uzun âyet olan Âyet-i Müdayene vahid-i kıyasî olmuştur. Ve o ölçüye binaen sahifeler tanzim edilmiş ve satırlar için vahid-i kıyas ve mikyas ve ölçü, Sure-i İhlas olmuştur. Onun için bu kısım mushaflarda tezahür edene meziyetler ve mehasin doğrudan doğruya Kur'anın i'cazına aittir ve Kur'anın malıdır. Bu mehasinin envaı çoktur. Bir nev'i, tevafukattır. Tevafukatın da envaı çoktur. Bir sahife içinde tevafukat ve karşı karşıya sahifelerdeki tevafukat ve mecmu-u Kur'andaki tevafukattır. Bunların da hem manevî, hem lafzî, hem hükmî aksamları var. Biz çok enva'dan ve çok efraddan, yalnız bir sayfadaki tevafukatı, tafsilatlı yeni bir Kur'anı yazdırmakla göstereceğiz." (Osmanlıca Mektubat, 29. Mektubun 4. Kısmından)

Burada bahsedilen tevafuklu Kur'an, tevafuklu kelimeleri kırmızı renkte olarak İstanbul'da Hizmet Vakfı tarafından neşredilmiştir.

3817- Tevafukat ve cifir ilmi gibi meselelerle fazla meşgul olmamayı anlatan Bediüzzaman Hz.nin bir mektubu:

"Kardeşlerim,

Bu günlerde Rumuzat-ı Semaniyeye ait iki risaleyi ehemmiyetli talebelere, bir yere gönderdim. Yol kapandı, gitmedi. O iki risaleyi tekrar dikkatle mütalaa ettim. Fikren dedim ki: "Bu zevkli, güzel, meraklı, şirin bir maksada giden bu tevafuklu yolda ne için sevkedilmeden perde indi, başka yolda sevkedildik, çalıştırıldık." Birden ihtar edildi ki: "O gaybî esrarı açacak olan meslekten yüz derece daha ehemmiyetli ve kıymetli ve umumi ihtiyaca medar ve herkes bu zamanda ona şiddetle muhtaç ve İslâmiyetin temel taşları olan hakaik-i imaniye hazinesine hizmet etmeye ve istifadeye zarar gelecekti. En büyük ve en yüksek maksad olan hakaik-i imaniyeyi ikinci derecede bırakacaktı. Onun için idi."

Sure-i (110:1) اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ remzinde, esrar-ı gaybiye gösterildi; birden kapandı, perde indi.

Hem bu sır içindir ki, o yolda fazla istihdam edilmedik, yalnız o meslek-i tevafukiyenin tereşşuhatından Risale-i Nur'un hakkaniyetine bir imza ve cezaletine bir zinet ve huruf-u Kur'aniyenin intizamından ve vaziyetlerinden tezahür eden bir nevi i'caz çıktı. Daha o yolda çalıştırılmadık." (K.L.112)

3818- TEVATÜR تواتر : Kuvvetli haber. *Müteaddid şeylerin birbiri ardınca zahir olması. *Bir hususun söylenmesi. Şayia. *Fık: İçinde yalan ihtimali olmayan ve bir cemaate dayanan kuvvetli haber.

3819- Rivayetlerde "Naklolunan haberler eğer tevatür suretinde olsa, kat'îdir. Tevatür iki kısımdır.[HAŞİYE] Biri "sarih tevatür", biri "manevî tevatür"dür. Manevî tevatür de iki kısımdır: Biri sükûtîdir. Yani, sükût ile kabul gösterilmiş. Meselâ: Bir cemaat içinde bir adam, o cemaatin nazarı altında bir hâdiseyi haber verse, cemaat onu tekzib etmezse, sükût ile mukabele etse, kabul etmiş gibi olur. Hususan haber verdiği hâdisede cemaat onunla alâka-

HAŞİYE: Şu risalede "tevatür" lafzı, Türkçe "şâyia" manasındaki tevatür değil, belki yakîni ifade eden, yalan ihtimali olmayan kuvvetli ihbardır.

dar olsa, hem tenkide müheyya ve hatayı kabul etmez ve yalanı çok çirkin görür bir cemaat olsa, elbette onun sükûtu o hâdisenin vukuuna kuvvetli delalet eder. İkinci kısım tevatür-ü manevî şudur ki: Bir hâdisenin vukuuna, meselâ "Bir kıyye taam, ikiyüz adamı tok etmiş" denilse; fakat onu haber verenler, ayrı ayrı surette haber veriyor. Biri bir çeşit, biri başka bir surette, diğeri başka bir şekilde beyan eder.. fakat umumen, aynı hâdisenin vukuuna müttefiktirler. İşte mutlak hâdisenin vukuu; mütevatir-i bil-manadır, kat'îdir. İhtilaf-ı suret ise, zarar vermez." (M.94)

3820- Bediüzzaman Hazretlerine sorulan "bir sual: Deniliyor ki: Sen çok şeylere mütevatir dersin; halbuki biz onların çoğunu yeni işitiyoruz. Mütevatir birşey böyle gizli kalmaz?

Elcevab: Ulema-i şeriat yanında çok mütevatir ve bedihi şeyler var ki, onlardan olmayana göre meçhuldür. Ehl-i Hadis yanında da çok mütevatir var, sairlerin yanında ahadî de olmuyor ve hakeza... Her fennin ehl-i ihtisası, o fenne göre bedihiyatı, nazariyatı beyan edilir. Umum halk ise, o fennin ehl-i ihtisasına itimad eder, teslim olur veya içine girer, görür. Şimdi haber verdiğimiz hakiki mütevatir veya manevî mütevatir veya tevatür hükmünde kat'iyyeti ifade eden vakıalar, hem ehl-i hadis, hem ehl-i şeriat, hem ehl-i usul, hem ekser tabaka-i ulemada hükmünü öyle göstermiş; gaflette bulunan avam veya gözünü kapayan nâdanlar bilmezlerse, kabahat onlara aittir." (M.141)

3821- TEVAZU تواضع : و ض kökünden aşağı indirmek, alçalmak manasından alçak gönüllülük, kibirsizlik manasında kullanılır. Kur'an (25:63) (31:18, 19) ve emsali âyetlerde alçak gönüllülük ve mahviyetkârlık dersleri verilir.

Tevazu ve izzet gibi hasletlerin makbuliyetleri, makamlara göre değerlenir. Meselâ: "Zaifin kaviye karşı izzet-i nefsi, kavide tekebbür olur; kavinin zaife karşı tevazuu, zaifde tezellül olur. Bir ulülemrin makamındaki ciddiyeti vakardır; mahviyeti, zillettir. Hanesindeki ciddiyeti, kibirdir; mahviyeti tevazudur. Ferd, mütekellim-i vahde olsa, müsamahası ve fedakârlığı amel-i salihtir; mütekellim-i maalgayr olsa, hıyanettir, amel-i talihtir. Bir şahıs, kendi namına hazm-ı nefseder, tefahür edemez; millet namına tefahür eder, hazm-ı nefs edemez." (H.Ş.128)

"Her adam için, hey'et-i içtimaiyede görmek ve görünmek için, mertebe denilen bir penceresi vardır. O pencere kamet-i kıymetinden yüksek ise,

tekebbür ile tetavül edecek; eğer kamet-i kıymetinden aşağı ise, tevazu' ile tekavvüs edecek ve eğilecek. Ta, o seviyede görsün ve görünsün. İnsanda büyüklüğün mikyası, küçüklüktür; yani tevazudur. Küçüklüğün mizanı büyüklüktür, yani tekebbürdür." (H.Ş.127) *(Bak: Enaniyet, İzzet, Kibr, Tahdis-i Ni'met)*

Atıf notu:

- Bediüzzaman Hz.nin tevazuu, bak: 3259.p.

3822- TEVBE توبه : (Tövbe) Yaptığı fenalığa pişman olmak, Allah'dan afv dilemek. Bir daha işlememeye azmetmek. Estağfirullah deyip, pişmanlık duymak. *(Bak: Afv, Günah, İstiğfar)*

3823- Tevbenin makbuliyeti, günahlara karşı kalben ciddi nedamet duyup bilfiil ıslah-ı hal etmek gayretinde olmakladır. Kur'an müteaddid âyetlerde bu manada ikazlarda bulunur. Yoksa işlediği günahlara karşı vicdanında bir üzüntü ve nedamet duymadığı halde sadece ağızdan ve âdet olarak yapılan tevbenin makbuliyet ve ciddiyeti zayıftır. Ezcümle:

3824- Elmalılı Hamdi Efendi (2:37) âyetinin izahında, günaha ısrar etmemek ve tevbenin manası hususunda şöyle der:

"Tevbe esasen rücu' etmek, asl-ı sabıka dönmek demektir. Binaenaleyh kula nisbet edildiği zaman, arazî olan günah halini bırakıp aslî olan salah haline dönmek demek olur. Allah'a nisbet edildiği zaman da, talî olan nazar-ı gadabdan, aslî olan nazar-ı rahmete dönmek manasını ifade eder. Bunun için tevbenin mana-yı şer'îsi, kulun günahını itiraf ve ondan nedamet edip bir daha yapmamaya azmeylemesi, Allah'ın da bu tevbeyi kabul ile, günahı mağfiret etmesi diye tefsir olunur." (E.T.326)

Bir hadiste şöyle buyuruluyor:

" مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَ سَائَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَذَلِكُمْ الْمُؤْمِنُ

Kim yaptığı hasene ona sürur verirse ve işlediği seyyie de müteessir ederse, işte hakiki mü'min odur." (T.T. 5. ci., 935. hadis) *(Bak: 509/5, 1076.p.lar)*

Atıf notu:

-Tevbe meyelan-ı şerri keser, bak: 1908.p.

3825- TEVBE-İ NASUH توبهء نصوح : Sadık tevbe. Nasuh tevbesi.

Rücu' ettiği günaha bir daha dönmemek veya tevbe eylediği günahı bir daha yapmamak için kasd ve niyet etmek ve bunda tam kararlı olmak.

3826- Bir âyette şöyle buyurur: (66:8) تَوْبَةً نَصُوحًا **Tevbe-i nasuh:**

Nasuh bir tevbe. Burada tevbenin sıfatı olan nasuh ise, gafur vezninde mübalağa sigası olup nush, nasahat, nasihat maddesindendir. Bu madde Kamus Sahibinin de Besair'de beyan ettiği vech ile, esasen iki manaya mevzudur. Birisi, halislik ve safilik manasıdır. Nitekim mumu alınmış halis bala عَسَلٌ نَاصِحٌ denilir. Bu manaca nasuh, çok halis ve temiz demek olur. Birisi de söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle onarıp düzeltmek manasındadır. Nitekim elbisenin dikişine "nesahat-üs sevb" denilir. Bu manaca nasuh, çok ıslah edici, hiç bir gedik bırakmayacak vechile eksikleri düzeltip iyi onarıcı demek olur." (E.T.5126)

Buna göre tevbe-i nasuh, ciddi ihlas ile tam ıslah-ı hal etmek demektir.

3827- Tevbe hakkında âyetlerden birkaç not:

- Hırsızlıktan tevbe: (5:39)

- Cahillik sebebiyle kötülük yapıp sonra tevbe ile ıslah-ı hal edenlerin mağfireti: (4:16, 17, 18) (6:54) (16:119)

- İrtidaddan sonra tevbe: (3:86 ilâ 91)

- Münafıklıktan tevbe: (4:145, 146) (9:74)

- Müşriklikten tevbe: (9:5)

- Riba (faiz) almaktan tevbe: (2:279)

- Allah dilediği (lâyık gördüğü) kimseye tevbeyi nasib eder: (9:15, 27, 106, 18)

Tevbe ve istiğfar hakkında hadis-i şerifler de çoktur. Ezcümle: T.T.5. ci. 2, Kitab 5. Bölüm, sh:265-286; Sahih-i Müslim 49.Kitab-üt Tevbe ci:8, sh:234; İ.M. 37.Kitab-üz Zühd, 30.Bab, aynı mevzu ile alâkalıdır.

3828- TEVEKKÜL توكّل : İşi başkasına ısmarlamak. Sebeblere tevessül ettikten sonra neticesini Allah'a bırakmak. *Allah'tan gelene razı olmak. Kendine ait vazifeyi yaptıktan sonra neticesini Allah'tan istemek. Kadere razı olmak. Hakka güvenmek. Yeis ve kederden uzak olmak. *(Bak: Hırs)*

3829- Saadet-i dareyne vesile olan tevekkülün hakiki menbaı, tahkikî imandır. "Evet hakiki imanı elde eden adam, kâinata meydan okuyabilir ve imanın kuvvetine göre hâdisatın tazyikatından kurtulabilir. "Tevekkeltü alallah" der, sefine-i hayatta kemal-i emniyetle hâdisatın dağlar vari dalgaları içinde seyran eder. Bütün ağırlıklarını Kadir-i Mutlak'ın yed-i kudretine emanet eder, rahatla dünyadan geçer, berzahta istirahat eder. Sonra saadet-i ebediyeye girmek için Cennet'e uçabilir. Yoksa tevekkül etmezse, dünyanın ağırlıkları uçmasına değil, belki esfel-i safilîne çeker. Demek iman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dareyni iktiza eder.

Fakat yanlış anlama. Tevekkül, esbabı bütün bütün reddetmek değildir. Belki esbabı dest-i kudretin perdesi bilip riayet ederek; esbaba teşebbüs ise, bir nevi dua-i fiilî telakki ederek; müsebbatı yalnız Cenab-ı Hak'tan istemek ve neticeleri O'ndan bilmek ve O'na minnettar olmaktan ibarettir.

3830- Tevekkül eden ve etmiyenin misalleri, şu hikâyeye benzer:

Vaktiyle iki adam hem bellerine, hem başlarına ağır yükler yüklenip, büyük bir sefineye bir bilet alıp girdiler. Birisi girer girmez yükünü gemiye bırakıp, üstünde oturup nezaret eder. Diğeri hem ahmak, hem mağrur olduğundan yükünü yere bırakmıyor. Ona denildi: "Ağır yükünü gemiye bırakıp rahat et." O dedi: "Yok, ben bırakmıyacağım. Belki zayi olur. Ben kuvvetliyim. Malımı, belimde ve başımda muhafaza edeceğim." Yine ona denildi: "Bizi ve sizi kaldıran şu emniyetli sefine-i sultaniye daha kuvvetlidir. Daha ziyade iyi muhafaza eder. Belki başın döner, yükün ile beraber denize düşersin. Hem gittikçe kuvvetten düşersin. Şu bükülmüş belin, şu akılsız başın gittikçe ağırlaşan şu yüklere takat getiremeyecek. Kaptan dahi eğer seni bu halde görse, ya divanedir diye seni tardedecek. Ya haindir, gemimizi ittiham ediyor, bizimle istihza ediyor, hapis edilsin, diye emredecektir. Hem herkese maskara olursun. Çünki ehl-i dikkat nazarında, zaafı gösteren tekebbürün ile, aczi gösteren gururun ile, riyayı ve zilleti gösteren tekebbürün ile, aczi gösteren tasannuun ile kendini halka mudhike yaptın. Herkes sana gülüyor" denildikten sonra o biçarenin aklı başına geldi. Yükünü yere koydu, üstüne oturdu. "Oh".. Allah senden razı olsun. Zahmetten, hapisten, maskaralıktan kurtuldum." dedi.

İşte ey tevekkülsüz insan! Sen de bu adam gibi aklını başına al, tevekkül et. Ta bütün kâinatın dilenciliğinden ve her hâdisenin karşısında titremekten ve hodfüruşluktan ve maskaralıktan ve şekavet-i uhreviyeden ve tazyikat-ı dünyeviye hapsinden kurtulasın." (S.314)

3831- Tevekkülde makamları iltibas etmemek ve "her makamın iktiza ettiği hükme göre hareket lâzımdır. Aksi takdirde daire-i esbabda iken tabiatıyla, vehmiyle, hayaliyle daire-i itikada bakan; Mu'tezile olur ki, te'siri esbaba verir. Ve keza daire-i itikadda iken ruhuyla, imanıyla daire-i esbaba bakan da, esbaba kıymet vermeyerek Cebriye Mezhebi gibi tenbelcesine bir tevekkül ile nizam-ı âleme muhalefet eder." (İ.İ. 20)

Evet "tertib-i mebadide tevekkül, tenbelliktir. Terettüb-ü netice noktasındaki tefviz, tevekkül-ü şer'îdir." (S.725)

3832- "Nefis daima ıztıraplar, kalaklar içinde evhamdan kurtulup tevekküle yanaşmıyor. Hükm-ü Kadere razı olmuyor. Halbuki şemsin tulu' ve gurubu mukadder olduğu gibi, insanın da bu dünyada tulu' ve gurubu ve sair mukadderat, kalem-i kader ile cephesinde yazılıdır. İsterse başını taşa vursun ki, o yazıları silsin; fakat başı kırılır, yazılara bir şey olmaz ha! Ve illa muhakkak bilsin ki: Semavat ve Arz'ın haricine kaçıp kurtulamıyan insan, Hâlik-ı Külli Şey'in rububiyetine muhabbetle rıza-dade olmalıdır." (M.N.122)

3833- Tevekkül hakkında Kur'andan birkaç not:

-Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etmelidir: (3:122, 160) (5:11, 23) (8:2, 49) (9:51) (10:84) (11:88, 123) (12:67) (14:12) (58:10)

-Meşveretten sonra verilen kararda sebat ve tevekkül gerektir: (3:159)

-Tevekkül edene Allah yeter: (4:81) (33:3, 48) (39:38) (65:3)

3834- TEVHİD توحيد : Birleme. Bir Allah'tan başka ilah olmadığına inanma. Her yerde ve her şeyde Allah'tan başkasının te'sir ve hâkimiyeti olmadığını anlamak, bilmek ve bilerek yaşamak. *Edb: Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılan manzume. *Kelime-i Tevhid olan لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ sözünü tekrarlamak ki, buna tehlil de denir. Kelime-i tevhid bu şekli ile aynen Kur'anda (37:35) (47:19) âyetlerinde geçer. Az farklı ibarelerle Kur'anın muhtelif yerlerinde zikredilir. Hadis kitablarında ise, tevhid ve tesbih bölümlerinde çok yer verilmiştir. *(Bak: Hanif, Şirk, Tecdid-i İman, Yakîn)*

3835- "Tevhid iki kısımdır. Meselâ: Nasılki bir çarşıya ve bir şehre büyük bir zatın mütenevvi malları gelse, iki çeşitle onun malı olduğu bilinir. Biri icmalî, amiyanedir ki: "Bu kadar azîm mal, ondan başka kimsenin haddi değil ki sahib olabilsin." Fakat böyle ami bir adamın nezaretinde çok hırsızlık olabilir. Parçalarına çok adamlar sahib çıkabilir. İkinci çeşit odur ki, her denk üzerinde yazıyı okur, herbir top üstünde turrayı tanır, herbir ilan üstünde mührünü bilir bir surette "Herşey o zatındır" der. İşte şu halde herbir şey o zatı manen gösterir. Aynen öyle de: Tevhid dahi iki çeşittir.

Biri: Tevhid-i ami ve zahirîdir ki "Cenab-ı Hak birdir, şeriki naziri yoktur. Bu kâinat onundur."

İkincisi: Tevhid-i hakikidir ki, herşey üstünde sikke-i kudretini ve hatem-i rububiyetini ve nakş-ı kalemini görmekle doğrudan doğruya herşeyden onun nuruna karşı bir pencere açıp onun birliğine ve herşey onun dest-i kudretinden çıktığına ve uluhiyetinde ve rububiyetinde ve mülkünde hiçbir veçhile, hiçbir şeriki ve muini olmadığına, şuhuda yakın bir yakîn ile tasdik edip iman getirmektir ve bir nevi huzur-u daimî elde etmektir." (S.292)

3836- "Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, tevhid ve ferdiyeti pek çok tekrar ile, kuvvetli bir hararetle, yüksek bir halavetle ders verdiği gibi, bütün enbiya ve asfiya ve evliya en büyük zevklerini ve saadetlerini kelime-i tevhid olan

اَللّٰهُ اِلٰهَ da buluyorlar." (L.326) *(Bak: 4100.p.)*

"Hem kelime-i tevhidde azamet-i kibriya ve celal-i Sübhanî ve saltanat-ı mutlaka-i rububiyet-i Samedaniye tahakkuk etmesi içindir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm ferman etmiş:

اَفْضَلُ مَا قُلْتُ اَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِى اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

Yani: **"Ben ve benden evvel gelen Peygamberlerin en ziyade faziletli ve kıymetli sözleri, Lâ İlahe İllallah kelâmıdır."** (Ş.9)

"İmam-ı Azam demiş: اَللّٰهُ اِلٰهَ tevhide alem ve isimdir." (M.341)

"Tevhid, yalnız tasavvurdan ibaret bir marifet değildir. Belki, ilm-i mantıkta, tasavvura mukabil ve ma'rifet-i tasavvuriyeden çok kıymettar ve bürhanın neticesi olan ve ilim denilen tasdiktir. Ve tevhid-i hakiki öyle bir hüküm ve tasdik ve iz'an ve kabuldür ki; her bir şeyle Rabbini bulabilir ve

her şeyde Hâlikına giden bir yolu görür ve hiç bir şey huzuruna mani olmaz." (Ş.154)

3837- Tevhid bütün enva-ı şirki reddeder. Zira "halk-ı eşya hakkında "mucibe-i külliye" sadık olmadığı takdirde "salibe-i külliye" sadık olur. Yani ya bütün eşyanın Hâlikı Allah'tır veya Allah hiç bir şey'in hâlikı değildir. Çünki eşyanın arasında muntazam tesanüd ile halk ve yaratmak, tecezziyi kabul etmez bir külldür, baziyet yoktur. Ya mucibe-i külliye olacaktır veya salibe-i külliye olacaktır. Başka ihtimal yok. Her şeyde illetin ademini tevehhüm eden vehmin vahi hükmünde bir kıymet yok. Binaenaleyh edna bir şeyde Hâlikıyet eseri göründüğü zaman, bütün eşyada tahakkuk eder.

Ve keza Hâlık ya birdir veya gayr-ı mütenahidir, evsat yoktur. Zira Sani' vâhid-i hakiki olmazsa, kesîr-i hakiki olacaktır. Kesîr-i hakiki ise gayr-ı mütenahidir." (M.N.183)

Atıf notu:

-Nübüvvetin tevhid-i İlahî hakkındaki netaic-i âliyesi, bak: 941.p.

3838- TE'VİL تَأوِيل : "Bir nesneye redd ve irca etmek. Döndürmek. Te'vil kelimesi bazı müfessirlere göre, rücu' manasına olanl " Evl: ا و ل " den alınmıştır. Müfessirlerce: Bir âyet-i kerimenin manasını bir nesneye irca ile beyan etmektir. Bazılarınca da Evvel: اوّل lafzından alınmış olup kelâmı evveline sarf ve irca eylemektir. Bazılarınca da hükümet ve siyaset manasına olan iyalet: ايَالت den alınmıştır ki, te'vil eden kimse, zihin ve fikrini, kelâmdaki sırrın tetebbuuna taslit etmekten ibarettir ki, kelimeden maksud olan mana zahir ve söyleyenin muradı aşikâr ola. Tefsir ve te'vil beynindeki fark ise: Tefsir: Nüzul-ü âyetin sebebinden bahs ve lügat cihetinden kelâmın mevzuuna müteallik maddeye mübaşerettir. Te'vil ise: Âyetlerin sırlarını ve istar-ı kelimatı (kelimeler perdesini ve zarını) inceden inceye araştırmak ve âyetin mana ihtimallerinin birini tayin etmekten ibarettir ki, muhtelif vecihlere muhtemel olan âyetler olur. Kur'anın anlaşılmasında birinci mertebe tenzil, ikinci mertebe te'vildir.

Te'vil, bundan başka "rüya tabir etmek" manasına gelir ve "hoş kokulu bir nebat" adıdır." (Kamus Tercemesi) *(Bak: Hadis-i Mevzu, Kıyamet Alâmetleri, Meal, Müteşabihat)*

3839- Âhirzaman alâmetleri hakkında gelen ehadis-i şerifelerin ekserisi müteşabihat nevinden olduğu ve hakiki manalarını herkes bilemeyeceği gibi, onların tercüme manaları dahi hakiki maksadı ifade etmez. Evet "âhir zamanda vukua gelecek hâdisata dair hadislerin bir kısmı, müteşabihat-ı Kur'aniye gibi derin manaları var. Muhkemat gibi tefsir edilmez ve herkes bilemez. Belki tefsir yerinde te'vil ederler. (3:7) اِ ۬ اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِىالْعِلْمِ sırrıyla, vukuundan sonra te'villeri anlaşılır ve murad ne olduğu bilinir ki, ilimde rasih olanlar وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا deyip o gizli hakikatları izhar ederler." (Ş.578)

3840- "İman ve teklif, ihtiyar dairesinde bir imtihan, bir tecrübe, bir müsabaka olduğundan, perdeli ve derin ve tedkik ve tecrübeye muhtaç olan nazarî mes'eleleri elbette bedihi olmaz. Ve herkes ister istemez tasdik edecek derecede zaruri olmaz. Ta ki Ebu Bekirler âlâyı illiyyîne çıksınlar ve Ebu Cehiller esfel-i safilîne düşsünler. İhtiyar kalmazsa teklif olamaz. Ve bu sır ve hikmet içindir ki, mu'cizeler seyrek ve nadir verilir. Hem dar-ı teklifte gözle görünecek olan alâmet-i kıyamet ve eşrat-ı saat, bir kısım müteşabihat-ı Kur'aniye gibi kapalı ve te'villi oluyor. Yalnız, Güneş'in mağripten çıkması bedahet derecesinde herkesi tasdike mecbur ettiğinden, tevbe kapısı kapanır, daha tevbe ve iman makbul olmaz. Çünki Ebu Bekirler Ebu Cehiller ile tasdikte beraber olurlar. Hatta Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın nüzulü dahi ve kendisi İsa Aleyhisselâm olduğu, nur-u imanın dikkatiyle bilinir, herkes bilemez...

Teşbihler ve temsiller suretinde rivayet edilen bir kısım hadisler, mürur-u zamanla avamın nazarında hakikat telakki edildiğinden vakıa mutabık çıkmıyor. Ayn-ı hakikat olduğu halde vakıa mutabakatı görünmüyor." (Ş.579)

Meselâ, "musibetlerin vakti muayyen olsaydı, musibet başına gelen adam, musibetin intizarında o gelen musibetin belki on mislinden ziyade manevî bir musibet -o intizardan- çekmemesi için, hikmet ve rahmet-i İlahiye tarafından gizli, perdeli bırakılmış. Ve ekser hâdisat-ı kevniye-i gaybiye böyle hikmetleri bulunduğundandır ki, gaibden haber vermek yasak edilmiş.

يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ۬ اللّٰهُ düsturuna karşı hürmetsizlik ve itaatsizlik etmemek içindir ki, medar-ı teklif ve hakaik-ı imaniyeden başka olan umûr-u

gaybiyeden izn-i Rabbanî ile haber verenler dahi, yalnız işaret suretinde perdeli ve kapalı ihbar etmişler. Hatta Tevrat ve İncil ve Zebur'da Peygamberimiz hakkında gelen müjdeler ve haberler dahi bir derece perdeli ve kapalı gelmiş ki; o kitabların bir kısım tabileri te'vil edip iman etmediler. Fakat itikadat-ı imaniyeye giren mes'eleleri tasrih ile ve tekrar ile ihbar etmek ve açık bir surette tebliğ etmek hikmet-i teklifin muktezası olduğundan, Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan ve Tercüman-ı Zişan'ı (A.S.M.) umûr-u uhreviyeden tafsilen ve hâdisat-ı istikbaliye-i dünyeviyeden icmalen haber vermişler.

Hem Deccal'ın rejimine ve teşkil ettiği komitesine ve hükümetine ait garip halleri ve dehşetli icraatı, onun şahsıyla münasebetdar rivayet edilmesi cihetiyle manası gizlenmiş. Meselâ: "O kadar kuvvetlidir ve devam eder; yalnız Hazret-i İsa (A.S.) onu öldürebilir, başka çare olamaz." rivayet edilmiş. Yani, onun mesleğini ve yırtıcı rejimini bozacak, öldürecek; ancak semavi ve ulvi, halis bir din İsevîlerde zuhur edecek ve hakikat-ı Kur'aniyeye iktida ve ittihad eden bu İsevî dinidir ki, Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın nüzulü ile o dinsiz meslek mahvolur ölür. Yoksa onun şahsı bir mikrop, bir nezle ile öldürülebilir." (Ş.580)

3841- Bediüzzaman, bazı müteşabih hadislerde yaptığı te'villere edilen itiraza karşı bir mahkeme müdafaasında şöyle diyor:

"Sabık mahkememizde bir müddeiumuminin yanlış bir mana ile "Beşinci Şua"ya dair suallerinde kanun hesabına değil, belki bir ölmüş şahsın dostluğu taassubu hesabına manasız ve lüzumsuz itirazları sebebiyle bu gelecek uzunca tafsilatı vermeğe mecbur oldum...

Bundan kırk sene evvel ve Hürriyet'ten bir sene evvel İstanbul'a geldim. O zaman Japonya'nın baş kumandanı, İslâm ulemasından dinî bazı sualler sormuştu. Onları İstanbul hocaları benden sordular. Hem çok şeyleri o münasebetle sual ettiler. Ezcümle, bir hadiste; "Âhirzamanda dehşetli bir şahıs sabah kalkar, alnında "Hâzâ kâfirün" yazılmış bulunur diye hadis var deyip benden sordular. Dedim: Bir acib şahıs bu milletin başına geçer ve sabah kalkar başına şapka giyer ve giydirir. Bu cevaptan sonra bunu sordular: "Acaba o zaman onu giyen kâfir olmaz mı?" Dedim: Şapka başa gelecek, secdeye gitme diyecek. Fakat baştaki iman o şapkayı da secdeye getirecek, inşaallah müslüman edecek. Sonra dediler: "Aynı şahıs bir su içecek, onun eli delinecek ve bu hâdise ile "Süfyan" olduğu bilinecek?" Ben de cevaben dedim: Bir darb-ı mesel var. Çok israflı adama eli deliktir denilir. Yani elinde mal durmuyor, akıyor, zayi oluyor, deniliyor. İşte o dehşetli adam bir su olan

rakıya mübtela olup, onun ile hasta olacak ve kendisi hadsiz israfata girecek, başkalarını da alıştıracak. Sonra birisi sordu ki: "O öldüğü zaman İstanbul'da Dikili Taş'ta şeytan dünyaya bağıracak ki; filan öldü." O vakit ben dedim: Telgrafla haber verilecek, fakat bir zaman sonra radyo çıkmış işittim. Eski cevabım tam değilmiş bildim. Sekiz sene sonra Dar-ül Hikmet'te iken dedim: Şeytan gibi radyo ile dünyaya işittirecek. Sonra Sedd-i Zülkarneyn ve Ye'cüc ve Me'cüc ve Dabbet-ül Arz ve Deccal ve Nüzul-ü İsa (A.S.) hakkında sualler sormuşlardı. Ben de cevap vermiştim. Hatta eski risalelerimde onlar kısmen yazılmışlar. Bir zaman sonra Mustafa Kemal iki defa şifre ile, Van vilayetinin eski valisi ve benim dostum Tahsin Bey'in vasıtasıyla beni -neşredilen Hutuvat-ı Sitte'ye mükâfaten taltif için- Ankara'ya celb etti, gittim. Şeyh Sünusi Kürdçe lisanı bilmediğinden beni onun yerinde üçyüz lira maaşla vilayat-ı şarkiye vaiz-i umumisi hem meb'us, hem diyanet riyaseti dairesinde Dar-ül Hikmet azalarıyla beraber eski vazifem ile memnun etmek ve benim Van'da temelini attığım Medreset-üz Zehra ve şark darülfünunuma Sultan Reşad'ın verdiği ondokuz bin altın lira -ikiyüz meb'us içinde yüzaltmışüç meb'usun imzasıyla- yüzellibin banknota iblağ edilerek kabul edildiği halde; ben Beşinci Şua aslının verdiği haberin bir kısmını, orada bir adamda gördüm. Mecburiyetle o çok ehemmiyetli vazifeleri bıraktım. Ve bu adamla başa çıkılmaz, mukabele edilmez diye, dünyayı ve siyaseti ve hayat-ı içtimaiyeyi terk edip yalnız imanı kurtarmak yolunda vaktimi sarf ettim." (Ş.358)

3841/1- Bediüzzaman, siyasi hayatla alâkasını kesip yalnız imana ve Kur'ana hizmet için vakf-ı hayat ettiği halde, bazı adlî makamlar, mezkûr ifadede görüldüğü gibi, ehadisin külli manadaki tevillerini siyasi maksada tevcih etmek gayretini göstermişlerdir. Böyle tenkidlere de cevablar veren Bediüzzaman, Afyon Mahkemesi müdafaasında şöyle der:

"Maslahat-ı hükümet namına derim: Madem "Beşinci Şua"ı hem Denizli, hem Ankara Mahkemeleri tedkik edip ilişmemişler, bize verdiler. Elbette onu, yeniden resmiyete koyup dedikodulara meydan açmamak, idarece zaruridir. Biz o risaleyi, mahkemelerin ellerine geçmeden ve onu teşhirlerinden evvel gizlediğimiz gibi, Afyon hükümet ve mahkemesi dahi onu medar-ı sual ve cevap etmemeli. Çünki kuvvetlidir, reddedilmez! Kablelvuku haber vermiş, doğru çıkmış. Hem hedefi dünya değil, olsa olsa ölmüş gitmiş bir şahsa, müteaddid manalarından bir manası muvafık geliyor. Onun dostluğu taassubuyla o gaybî ihbarı ve manayı, resmiyete koymamayı ve bizi onunla muaheze etmekle daha ziyade teşhirine yol açmamayı, vatan ve millet ve asayiş ve idare hesabına ihtar etmeye vicdanım beni mecbur eyledi." (Ş.355)

"Hem külli ve te'vil manasından makam-ı iddia cerbezesiyle o kumandana bir hisse çıkarıp ona tatbik etmiş. Böyle yüzde bir adam ancak fehmeden bir mana, mahrem ve gizli bir risalede bulunmasını hiçbir kanun suç sayamaz. Hem o risale hârika bir tarzda müteşabih hadislerin te'villerini beyan etmiş. O beyan otuz-kırk sene evvel olduğu ve üç mahkemeye ve mahkemenize ve Ankara'nın altı makamatına üç sene zarfında iki def'a takdim edilip tenkid görmeyen müdafaa ve itiraznamemde kat'i cevap verildiği halde, o hadisin hakikatını beyan sadedinde bir kusurlu şahsa mutabık çıkmasını hiç bir kanun suç sayamaz." (Ş.384) *(Bak:1717.p.)*

Bediüzzaman'ın mezkûr ifadelerinden açıkça anlaşıldığı gibi; Beşinci Şua'da sarihan şahıs ismi bulunmadığı ve kablelvuku yani 1907'de yazılmış olduğu cihetle Beşinci Şua'nın te'lifinde müellifin hadislerin mana-yı küllîsini beyan etmiş olduğu zahirdir. Bütün bu hakikatlara rağmen Beşinci Şua'daki mezkûr mahiyette olan izahları yani küllî manayı, bazı adliyeciler cüz'î bir hâdiseye tatbik ettiler. Bunlardan 26.12.1985 tarih ve 85/114 esas, 85/186 karar sayılı İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesi kararındaki garip bir tatbikattan az bir kısmını örnek verelim. Kararda aynen şöyle deniliyor:

3841/2- "Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere:

Deccal (âhir zamanda gelecek ve Hazret-i Muhammed'in peygamberliğini inkâr edip İslâmiyeti tahribe çalışacak ve dünyayı fesada verecek çok kötü ve dine ait hiçbir gerçeği, Allah'ın varlığına hiçbir delili kabul etmemek yolunda olan dehşetli bir şahıs) hakkındaki Hadislerde bahsedilen şahsın Atatürk olduğunu zaman göstermiştir. Atatürk, İslâmların deccalı olan Süfyandır.

Atatürk, İslâm şeriatının tahribine çalışmıştır, mağrur, firavunlaşmış, Allah'ı unutmuştur.

"Bir zaman gelecek, Allah Allah diyen kalmıyacak" Hadisine uygun olarak, Atatürk zamanında "Allah Allah" diyen tekke, zikirhane ve medreseler kapanmış, ezan Türkçe okunmuştur.

"İslâm Deccalı ölünce ona hizmet eden şeytan, İstanbul Dikilitaş'da o öldü diye bütün dünyaya bağıracak" Hadisine uygun olarak,

Atatürk'ün ölümü radyo ile dünyaya duyurulmuştur.

"Süfyan su içecek, eli delinecek" Hadisi, Atatürk'ün rakıya mübtela olacağını, bu yüzden hasta olacağını ve israf yapacağını göstermiştir.

"Âhirzamanın dehşetli bir şahsı sabah kalkar, alnında 'bu kâfirdir' yazılmış olur." Hadisine uygun olarak Atatürk kanun zoru ile herkese şapka giydirmiştir, fakat şapka da secdeye gittiği için istemeyerek giyenler kâfir olmamışlardır.

"Âhirzamanda Deccal gibi bir kısım şahıslar kendilerine secde ettirecekler" Hadisine uygun olarak, Atatürk kendisine ve heykellerine baş eğdirmektedir.

"Fitne-i Âhirzaman o kadar dehşetlidir ki kimse nefsine hâkim olmaz" Hadisine uygun olarak Atatürk devrinde dans, tiyatro gibi kadınlı erkekli oyunlar, gayr-ı meşru oyun ve eğlenceler, büyük günahlar ve âdetler ortaya çıkmıştır.

Atatürk devrinde, ordu ve millet tarafından yapılanlar, haksız olarak Atatürk'ün şahsına mal edilmiştir.

Atatürk devrinde kanun perdesi altında herkesin vicdanına, mukaddesatına, kıyafetine müdahale edilmiştir.

Millet mağlubiyet hangâmında gizli ve dehşetli mahiyetine bakmıyarak Atatürk'ü alkışlayıp başına koymuştur. Fakat ordu ve dindar millet, gerçeği görecek ve Atatürk'ün yaptığı bu dehşetli tahribatı tamire çalışacaktır.

Atatürk fiilleriyle İslâmiyet an'aneleri aleyhine çalışmıştır.

Atatürk Ayasofya camiini puthaneye, Meşihat dairesi (Osmanlı Devleti'nin diyanet dairesini) kız lisesine çevirmiştir."

İşte aynı şekliyle ve şahıs ismi açıkça ve tekraren zikredilerek ve Bediüzzaman'a atfedilerek yapılan bu beyan, herhalde hayretle karşılanacak acib ve garib bir tevcihtir. Bu şekilde bir tatbikatın da Bediüzzaman, Afyon Mahkemesinde makam-ı iddia tarafından yapıldığını görerek gerekli cevabı vermiştir. Makam-ı iddia şöyle demişti: "Süfyan ve bir İslâm deccalı, Mustafa Kemal olduğu Beşinci Şua'da anlaşılıyor."

Bediüzzaman ise cevabında: "Beşinci Şua, küllî bir surette çok zaman evvel müteşabih bir hadisin bir te'vilini beyan etmesi ve itiraznamemde kat'i cevabı verilmesi; bu zahir yanlışı ve medar-ı mes'uliyet olması büyük hata olduğunu gösteriyor. Eğer mes'uliyet varsa bu ince, küllî manayı böyle cüz'î bir şahsa tatbik edip mahkemede teşhir eden kimse mes'ul ve suçlu olur." (Ş.417) diyerek müdafaada bulunmuştur ve nihayet aynı mahkeme beraet kararını vermiştir.

3842- Risale-i Nur Külliyatından Şualar adlı eserin Beşinci Şua'ındaki kıyamet alâmetlerine dair rivayetlerin te'villeri hakkında şu bilgi veriliyor:

«"Allahu a'lem bir te'vili budur" cümlesi denildiğinden manası budur ki: "Bu hadisin bir ihtimal ile manası bu olmak mümkündür" demektir. Bu ise mantıkça tekzibi kabil değil. Yalnız muhaliyetini isbat ile tekzib edilebilir.

Elhasıl te'vilin manası, hadisin veyahut âyetin birçok manalarından bir mümkün ve muhtemel manası demektir.» (Ş.386)

3843- Bediüzzaman, Afyon Mahkemesinde Beşinci Şua'da rivayetlere vaki itirazı red makamında diyor ki:

3844- "Rivayetler, mevzudur veya zaifdir" iddiacının demesi üç vecihle yanlış olduğu, cedvelde isbat edilmiş.

Birisi: Bir milyon hadisi hıfzına alan İmam-ı Ahmed ibn-i Hanbel ve beşyüz bin hadisi hıfzeden İmam-ı Buharî'nin cesaret edemedikleri o nefyin isbatı kabil olmadığı ve bütün hadis kitablarını görmediği ve ümmetin ekseriyeti her asırda o rivayetlerin manalarının zuhurlarını veya küllînin bir ferdini görmesini bekledikleri ve ümmetçe telakki-i bilkabul derecesine yakınlaşmış ve ayn-ı hakikat bazı nümune ve ferdleri meydana çıkıp görüldüğü halde, o rivayetleri külliyetle inkâr etmek on cihetle hatalıdır.

İkinci Vecih: Mevzu'dur manası; bu rivayet an'aneli, senedli hadis değil demektir. Yoksa manası yanlıştır demek değildir. Madem ümmette, hususan ehl-i hakikat ve keşf ve bir kısım ehl-i hadis ve ehl-i içtihad kabul edip manalarının vuku'larını beklemişler. elbette o rivayetlerin durub-u emsal gibi umuma bakan hakikatları vardır.

Üçüncü Vecih: Hangi mes'ele veya rivayet var ki, meşrebleri, mezhebleri muhtelif âlimlerin bir kitabında ona itiraz edilmesin. Meselâ: İslâm içinde birkaç Deccal geleceğine dair rivayetlerden birisi bu Hadis-i Şerif, sarih bir surette Cengiz ve Hülagû fitnesinden haber verir:

لَنْ تَزَالَ الْخِلاَفَةُ فِى وِلْدِ عَمِّىصِنْوِ اَبِىالْعَبَّاسِ حَتَّى يُسَلِّمُهَا اِلَىالدَّجَّالِ

(*) Yani: "Uzun zaman hilafet-i Abbasiye devam edecek, sonra o saltanat Deccal eline geçecek" *(Bak: 14.p.)* diye, beşyüz seneden sonra İslâm içine bir Deccal gelecek, o hilafeti bozacak gibi ki; eşhas-ı âhirzamandan çok rivayetler haber verdikleri halde, mezhebi ayrı veya fikri müfrit bir kısım ehl-i

* Bak: 1 no.lu dipnot.

içtihad kabul etmemişler, mevzu' veya zaiftir demişler. Her ne ise." (Ş.401) Böyle müteşabihatın hikmetlerini düşünmeyen "Bazı hocalar, "minare kadar yüksek bir adamı", hem "alnında okunacak bir yazı bulunacak", hem "birden eli bir su ile delinecek" gibi hakikatın perdesi olan teşbihleri hakikat zannetmek bahanesiyle, Nur'un bazı ihbarat-ı gaybiyesi, sathî nazarlarına muvafık gelmiyor.. ona daha yanaşmıyor." (E.L.I.214)

3845- "Eskişehir hapishanesinde, âhir zamanın hâdisatı hakkında gelen rivayetlerin te'villeri mutabık ve doğru çıktıkları halde, ehl-i ilim ve ehl-i iman onları bilmemelerinin ve görmemelerinin sırrını ve hikmetini beyan etmek niyetiyle başladım; bir iki sahife yazdım perde kapandı, geri kaldı. Bu beş senede, beş-altı def'a aynı mes'eleye müteveccih olup muvaffak olamıyordum. Yalnız o mes'elenin teferruatından bana ait bir hâdiseyi beyan etmek ihtar edildi. Şöyle ki:

Hürriyet'in bidayetinde, Risale-i Nur'dan çok evvel, kuvvetli bir ümid ve itikad ile, ehl-i imanın me'yusiyetlerini izale için, "İstikbalde bir ışık var, bir nur görüyorum" diye müjdeler veriyordum. Hatta Hürriyet'ten evvel de talebelerime beşaret ederdim. Tarihçe-i Hayatımda merhum Abdurrahman'ın yazdığı gibi, Sünuhat misillü risalelerde dahi "Ben bir ışık görüyorum" diye dehşetli hâdisata karşı o ümid ile dayanıp mukabele ederdim. Ben de herkes gibi o ışığı siyaset âleminde ve hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyede ve çok geniş bir dairede tasavvur ederdim. Halbuki hâdisat-ı âlem beni o gaybî ihbarda ve beşarette bir derece tekzib edip ümidimi kırardı.

Birden bir ihtar-ı gaybî ile kat'i kanaat verecek bir surette kalbime geldi. Denildi ki: "Ciddi bir alâka ile senin eskidenberi tekrar ettiğin bir ışık var, bir nur göreceğiz diye müjdelerin te'vili ve tefsiri ve tabiri, sizin hakkınızda belki iman cihetiyle âlem-i İslâm hakkında dahi en ehemmiyetlisi Risale-i Nur'dur. Bu ışıktır, seni şiddetle alâkadar etmişti. Ve bu nurdur ki, eskide de tahayyül ve tahminin ile geniş dairede belki siyaset âleminde gelecek mes'udane ve dindarane haletlerin ve vaziyetlerin mukaddemesi ve müjdecisi iken, bu muaccel ışığı o müeccel saadet tasavvur ederek eski zamanda siyaset kapısıyla onu arıyordun.

Evet otuz sene evvel bir hiss-i kablelvuku ile hissettin. Fakat nasıl kırmızı bir perde ile siyah bir yere bakılsa karayı kırmızı görür. Sen dahi doğru gördün, fakat yanlış tatbik ettin. Siyaset cazibesi seni aldattı." (K.L.26) *(Bak:1007/1.p.)*

3846- Te'vil hakkında Kur'andan bir kaç not:

-Müteşabih âyetlerin te'vili meselesi ve su-i te'vil etmek isteyenler: (3:7)

-(Bir şeyi varacağı yere vardırmak manasında) te'vil: (7:53)

-İlmi yetmeyen ve kendilerine te'vil ilmi gelmemiş olanların inkârları: (10:39)

-Hz.Yusuf'a (A.S.) hâdiselerin te'vil ilminin verilmesi: (12:6, 21, 101)

-(Rüya tabiri manasında) te'vil: (12:36, 37, 44, 45)

-(Netice ve akıbet manasında) te'vil: (4:59) (17:35)

-(Bazı zahir hâdisatın içyüzündeki gaye ve hikmeti i'lam-ı İlahî ile bilmek manasında) Hızır'a (A.S.) verilen te'vil ilmi: (18:78,82)

3847- TEVRAT توراة **:** İbranilerin *(Bak: İbraniler, Yahudi)* Ahd-i Atik adı verdikleri ve dört semavi kitabdan biri olan Tevrat, İsrail oğullarına peygamber gönderilen Hz. Musa'ya (A.S.) nazil olmuştur. Tevrat'a İbranicede kanun ve şeriat manasına gelen (Tora); Latincede beş kitabdan mürekkeb eser manasında (pentatechus) denilmektedir. Tevrat'ın lisanı İbranicedir. *(Bak:Musa (A.S.))*

Peygamberimiz'in (A.S.M) geleceğini ihbar eden "Tevrat, İncil ve Zebur'un ibareleri; Kur'an gibi i'cazları olmadığından, hem mütemadiyen tercüme tercüme üstüne olduğundan, pek çok yabani kelimeler içlerine karıştı. Hem müfessirlerin sözleri ve yanlış te'villeri, onların âyetleriyle iltibas edildi; hem bazı nadanların ve bazı ehl-i garazın tahrifatı da ilave edildi. Şu surette o kitablarda tahrifat, tağyirat çoğaldı. Hatta Şeyh Rahmetullah-i Hindî (allame-i meşhur) kütüb-u sabıkanın binler yerde tahrifatını, keşişlerine ve Yahudi ve Nasara ulemasına isbat ederek, iskât etmiş. İşte bu kadar tahrifatla beraber, şu zamanda dahi meşhur Hüseyn-i Cisrî (Rahmetullahi Aleyh); o kitablardan yüzondört delil Nübüvvet-i Ahmediye'ye dair çıkarmıştır. Risale-i Hamidiye'de yazmış. O risaleyi de, Manastırlı merhum İsmail Hakkı tercüme etmiş. Kim arzu ederse, ona müracaat eder, görür." (M.163)

3848- "Tevrat'ın âyeti:

اِنَ اللّٰهَ قَالَ ِبْرَاهِيمَ اِنَّ هَاجَرَ تَلِدُ وَيَكُونُ مِنْ وَلَدِهَا
مَنْ يَدُهُ فَوْقَ الْجَمِيعِ وَيَدُ الْجَمِيعِ مَبْسُوطَةٌ اِلَيْهِ بِالْخُشُو ِ

Yani: "Hazret-i İsmail'in validesi olan Hacer, evlad sahibesi olacak ve onun evladından öyle birisi çıkacak ki, o veledin eli, umumun fevkinde olacak ve umumun eli huşu' ve itaatle ona açılacak."

Tevrat'ın ikinci bir âyeti:

وَقَالَ يَامُوسَىاِنِّىمُقِيمُ لَهُمْ نَبِيًّا مِنْ بَنِى اِخْوَتِهِمْ مِثْلَكَ وَاُجْرِى قَوْلِى
فِى فَمِهِ وَالرَّجُلُ الَّذِى َيَقْبَلُ قَوْلَ النَّبِىِّالَّذِى يَتَكَلَّمُ بِاِسْمِىفَاَنَا اَنْتَقِمُ مِنْهُ

Yani: "Beni İsrail'in kardeşleri olan Beni İsmail'den senin gibi birini göndereceğim. Ben, sözümü onun ağzına koyacağım, benim vahyimle konuşacak. Onu kabul etmiyene azab vereceğim." (M:165)

3849- "Tevrat'ın üçüncü bir âyeti:

قَالَ مُوسَى رَ ِّ اِنِّى اَجِدُ فِى التَّوْرٰيةِ اُمَّةً هُمْ خَيْرُاُمَّةٍ
اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ يَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ فَاجْعَلْهُمْ اُمَّتِى قَالَ تِلْكَ اُمَّةُ مُحَمَّدٍ

İhtar: Muhammed ismi, o kitablarda مُشَفَّحْ ve اَلْمُنْحَمَنَّا ve حِمْيَاطَا gibi, Süryani isimler suretinde, "Muhammed" manasındaki İbrani isimleriyle gelmiş. Yoksa sarih Muhammed ismi az vardı. Sarih miktarını dahi hasud Yahudiler tahrif etmişler." (M.166)

3850- "Tevrat'ın bir âyeti daha:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ مَوْلُدُهُ بِمَكَّةَ وَهِجْرَتُهُ بِطَيْبَةَ
وَمُلْكُهُ بِالشَّامِ وَاُمَّتُهُ الْحَمَّادُونَ

İşte şu âyette "Muhammed" lafzı, Muhammed manasında, Süryani bir isimde gelmiştir." (M.167)

"Tevrat'ın beşinci kitabının otuzüçüncü babında şu âyet var:

"Hak Teala, Tur-u Sina'dan ikbal edip bize Sair'den tulu' etti ve Faran Dağlarında zahir oldu."

İşte şu âyet, nasılki "Tur'u Sina'da ikbal-i Hak" fıkrasıyla Nübüvvet-i

Museviyeyi ve Şam Dağları'ndan ibaret olan "Sair'den tulu-u hak " fıkrasıyla Nübüvvet-i İseviyeyi ihbar eder. Öyle de bil'ittifak Hicaz Dağları'ndan ibaret olan Faran Dağları'ndan zuhur-u hak fıkrasıyla, bizzarure Risalet-i Ahmediye (A.S.M) haber veriyor. Hem Sure-i Feth'in âhirinde ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِىالتَّوْرٰاةِ (48:29) hükmünü tasdikan, Tevrat'ta Faran Dağları'ndan zuhur eden Peygamberin sahabeleri hakkında şu âyet var: "Kudsilerin bayrakları beraberindedir ve O'nun sağındadır." "Kudsiler" namıyla tavsif eder. Yani: O'nun sahabeleri kudsi, salih evliyalardır." (M.167)

3851- "Tevrat'ın diğer bir âyeti daha: اَنْتَ عَبْدِى وَرَسُولِىسَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ İşte şu âyette, Benî-İshak'ın kardeşleri olan Benî-İsmail'den ve Hazret-i Musa'dan sonra gelen peygamberlere hitab ediyor.

Tevrat'ın diğer bir âyeti daha: عَبْدِى الْمُخْتَارُ لَيْسَ بِفَظٍّ وَ غَلِيظٍ

İşte : "Muhtar"ın manası: "Mustafa'dır, hem ism-i Nebevîdir." (M.167)

Atıf notu:

-Tevrat'ta Peygamberimiz (A.S.M.) hakkında gelen müjdeler bir derece kapalı idi, bak: 1008.p.

3852- Kur'anda Tevrat'la alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Tevrat'ın bazı hususiyetleri: (2:53) (3:65) (5:44) (21:48)

-İncil'de ve Tevrat'ta sahabelerin tavsifatı: (48:29)

-Tevrat'ın tahrif olunmadan önceki aslını Kur'an tasdik eder: (2:41, 89, 91) (3:3)

-Yahudilerin Tevrat'ı tahrif etmeleri: (2:75) (4:46) (6:91)

-İsrail Oğullarına Tevrat'ta bazı yasakların gelmesi: (3:93)

-İncil de tahrif olunmadan önceki Tevrat'ı tasdik eder: (3:50) (5:46) (61:6)

-Tevrat ve İncil'de Nebiyy-i Ümmî'nin ismi yazılıdır: (7:157)

-Ehl-i Kitab'ın kütüb-ü semaviye ile amel etmekten i'raz etmeleri: (5:66, 68), izahı için 778.p.a bakınız.

-Tevrat'la amel etmeyen Tevrat ehlinin, kitab taşıyan eşeğe benzemesi: (62:5)

3853- TEYEMMÜM تيمّم : Arabça ى م م kökünden, tefe'ul vezninde bir kelimedir. Lügatta, kasdetmek manasına gelir. *Fık: Su bulunmadığı veya su bulunup da kullanılması mümkün olmadığı takdirde, temiz olan toprak cinsinden bir şey ile, abdestsizliği veya gusulsüzlüğü -hadesi- gidermek maksadıyla yapılan bir ameliyedir.

3854- Kur'anda teyemmüm (4:43) (5:6) âyetlerinde geçer. Teyemmüm hakında hadisler de vardır. Fıkıh kitablarında teferruatıyla izah edilmiştir. Ezcümle Büyük İslâm İlmihali'nin teyemmüm bahsinden sectiğimiz bazı kısımlar şöyledir:

"Abdestsiz olan veya gusletmesi icab eden bir kimse, iki elini toprak cinsinden temiz bir şeye bir kere vurup bununla yüzünü mesheder. Sonra iki elini bir daha vurup bununla da dirseklerine kadar iki elini mesheder. Ve bu ameliyesi, hadesi gidermek veya namaz kılmak veya taharetsiz sahih olmayan sair bir ibadette bulunmak niyetine mukarin olur. İşte teyemmümün mahiyeti bundan ibarettir. O halde teyemmümün farzları da, bir niyet ile iki meshden ibaret bulunmuş olur. İmam Züfer'e göre teyemmümde niyet, farz değildir.

Teyemmümün meşruiyeti, Hicret-i Nebeviyenin beşinci senesindedir...

3855- Teyemmümün şartları:

... Su, temizlenecek kimsenin bulunduğu yerden en az bir mil yani dört bin kadem (adım) uzakta bulunmalıdır. Bu halde su hakikaten bulunmamış sayılır.

Yahud su var ise de yıkandığı takdirde hastalanmaktan veya hastalığın artmasından veya uzamasından, bittecrübe müslim, hâzık bir tabibin beyanına nazaran korkulmalıdır. Bu halde su hükmen bulunmamış sayılır.

... Bedeli olan, yani kazası mümkün bulunan namazlar için su bulunduğu halde, mücerred fevtinden dolayı teyemmüm caiz olmaz. Cuma ve sair vakit namazları gibi.

... Teyemmüm edecek kimse, elini teyemmüm edeceği şeye vaz'ederken veya eline dokunan toprak ile yüzünü meshe başlarken, bu hareketini hadesten taharet veya namaz kılmak veya taharetsiz yapılması caiz olmayan

başka bir ibadet-i maksudede bulunmak kasdıyla yapmalıdır. Böyle bir kasda mukarin olmayan bir teyemmüm ile namaz kılınamaz. Velev ki mücerred teyemmüme niyet edilsin. Binaenaleyh su bulamayan abdestsiz bir kimse, meselâ yalnız Mushaf-ı Şerifi eline almak veya bir mescid-i şerife girmek maksadıyla teyemmüm etse, bununla namaz kılınması sahih olmaz.

3856- ... Teyemmüm her vech ile temiz olan yer cinsinden bir şey ile yapılmalıdır. Şöyle ki: Kendisine pislik dokunmamış olan toprak ile, kum, horasan, alçı gibi yer cinsinden olan şeyler ile, mermer gibi madeni taşlar ile, kiremit, tuğla, yakut zümrüt, zebercet, kibrit, tutya, mercan ile, nemli veya yanık toprak ile, yer cinsinden olmayan bir şey ile karışık olup o şeye galib olan toprak ile, müftabih görülen kavle göre kaya tuzu ile ve çamur ile sıvanmış duvar ile teyemmüm olunabilir.

3857- ...Cünüblükten dolayı teyemmüm etmiş bir kimseden abdesti bozan bir şey zuhur etse cünüb değil, abdestsiz olmuş olur. Binaenaleyh yalnız abdeste yetecek su bulunursa bununla abdest alır, bunu da bulamazsa tekrar teyemmüm eder.

...Su bulunmadığından veya hastalıktan dolayı yapılmış olan bir teyemmüm, su bulunduğu ve hastalık zail olduğu anda bozulur, nihayet bulur. Su ile abdest alınmadıkça veya gusl edilmeyince namaz kılınamaz.

Cünüblükten dolayı yapılan teyemmüm, abdest yerine de geçer. Binaenaleyh araya yeniden bir cünüblük veya abdestsizlik hali geçmedikçe suyu istimale kudret hasıl oluncaya kadar bu teyemmümle müteaddit namazlar kılınabilir." (B.İ.İ. 88-93) Bülûğ-ul Meram tercemesi, 1.cild sh: 152'de teyemmüm bab'ı vardır.

3858- TEZKİR تذكير : Hatırlatma. Bilinen dinî hüküm ve hakikatları unutmamak ve bilhassa manevî tesirlerini takviye etmek ve meleke haline getirmek için tekrar etmek. *Vazifeyi veya Cenab-ı Hakk'ın emirlerini hatırlatma. Vaaz ve nasihat etme. Tenbih ve ikaz etme. *Gr: Bir kelimeyi müzekker kılmak. *(Bak: Müzekkir, Tecdid-i İman)*

3859- Dine ait mesailde hassaten esasat-ı diniyede tezkir ve tezekkür gayet mühimdir. Çünkü insan fıtraten unutucudur. Unutmaya karşı en birinci çare, unutulmaması istenen şeyin, zaman zaman bahsi yapılması ve tekrar

edilmesidir. Binaenaleyh öğrenilen hak ve hakikatın ve vicdanında yerleşen hissiyat-ı diniyenin ve hizmet-i diniyede düstur ve kaidelerin unutulup lâkaydlığa ve gaflete düşülmemesi ve haricî tesirlerle doğru yoldan i'raz edilmemesi için samimiyet dairesinde tezkir ve tezekkür etmek gerektir. Hutbe-i Şamiye namındaki eserde: "Şu zaman-ı tereddüd ve evhamda iz'an ve iltizamı tenmiye ve takviye eden nurani sıcak kalblerden çıkan müsbet efkârı ve müşevvik beyanatı hüsn-ü zan ile temaşa etmek gerektir." (H.Ş.140) ifadesiyle anlatılan mana, tezkir hakikatını da tazammun eder.

3860- Hem Sözler Mecmuasında Cuma'da hutbe tezkir olduğu ve vicdanlara müessir olan Kur'an lisanıyla yapılması gerektiği şöyle ifade edilir:

"Eğer millet-i İslâm, İslâmiyetin zaruriyatı ve müsellematı ve malum olan ahkâmını, ekseriyet itibariyle imtisal edip yerine getirseydi, o vakit nazariyat-ı şer'iye ve mesail-i dakika ve nasayih-ı hafiyeyi anlamak için, bildiği lisan ile hutbe okunması ve suver-i Kur'aniyenin -eğer mümkün olsaydı- tercümesi (*) belki müstahsen olurdu. Fakat Namaz, Zekat, Orucun vücubu ve katl, zina ve şarabın haramiyeti gibi malum olan ahkâm-ı kat'iye-i İslâmiye mühmel kalıyor. Avam-ı nâs, onların vücubunu ve haramiyetini ders almağa muhtaç değiller. Belki teşvik ve ihtar ile o ahkâm-ı kudsiyeyi hatırlatıp, İslâmiyet damarını ve iman hissini tahrik etmekle imtisallerine teşvik ve tezkire ve ihtara muhtaçtırlar. Halbuki bir ami ne kadar cahil da dahi olsa, Kur'an'dan ve hutbe-i Arabiyeden şu meal-i icmaliyeyi anlar ki: "Herkese ve bana malum olan imanın rükünlerini ve İslâmiyetin umdelerini hatib ve hâfız ihtar ediyor ve ders veriyor, okuyor" der; kalbinde onlara karşı bir iştiyak hasıl olur. Acaba kâinatta hangi tabirat var ki, arş-ı azamdan gelen Kur'an-ı Hakîm'in i'cazkârane, müfehhimane ihtarlarına, tezkirlerine, teşviklerine mukabil gelebilsin!" (S:483)

Görülüyor ki, tezekkür ve tezkir, telkin manasında ortak his ve vicdana te'sir ve teşvik etmektir ve lâkaydlık ve nisyan gafletinden ikazdır. Demek dinî hakaikı yalnız aklen bilmek yeterli değildir, manevî imtisal gerektir.

3861- Elmalılı Hamdi Yazır, (80:11) âyetini tefsir ederken tezkir hakkında şu malumatı veriyor:

"Tezkire, esasen tezkir etmek, yani ana ana belletmek ve hatıra getirmek manasına masdar olmakla beraber, bir şeyi unutturmayıp hatırlatmaya vesile

---

* İ'caza dair olan Yirmibeşinci Söz, Kur'anın hakiki tercümesi mümkün olmadığını göstermiştir.

olan anımlık manasına müzekkire, muhtıra gibi isim olarak kullanılır. Meselâ parmağa bağlanan bir iplik, unutulmayıp kulakta küpe olacak ibretli bir söz, bir muhtıra defteri, her birer tezkire olduğu gibi, bu suretle verilen öğüt, edilen va'z u nasihat, yazılan bir eser, bir mektub ve kitablar hep birer tezkiredir ki, bunda esas itibariyle malum olan birşeyi zühul zamanında hatıra getirip düşündürmek manası asıl olmakla beraber, o suretle yeniden birşey ihbar ve ilka etmek, fikir ve hatıra koyup belletmek manası da yok değildir. İşte Kur'an âyetleri,sahifeleri, sureleri ve heyet-i mecmuası ile de taraf-ı İlahîden bir tezkiredir." (E.T.5577)

3861/1- Kur'an'da tezkir sırrına hahişger mü'minler şöyle tavsif ediliyor:

"(25:73) وَالَّذِينَ اِذا ذُكِّرُوا بِاٰيَا ِ رَبِّهِمْ Ve onlar ki Rablerinin âyetleriyle tezkir edildikleri vakit -yani kendilerine ihtar yapıldığı, va'z-u nasihat olunduğu, ders verildiği vakitler لَمْ يَخِرُّ عَلَيْهَا صُمًّا وَ عُمْيَانًا o âyetlerin üstüne sağırlar, körler halinde yıkılmazlar -yani dinlememezlik etmezler, üzerine üşüşürler, lâkin görür göz, dinler kulak ile üşüşürler." (E.T.3614)

Kemal-i alâka ve dikkatle dinleyip tefeyyüz ederler ve onlara huzur ve sekinet gelir. *(Bak: 3701.p.)*

Hak kendilerine tebeyyün ettikten sonra haktan i'raz edenlere hitaben bir âyette de şöyle buyurulur:

"Kalblerinin kasavetinden veya bozukluğundan dolayı

وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ (5:13) tezkir ve ihtar olundukları şeylerden en mühim bir kısmını da unuttular. -Diğer bir mana ile- tezkir edildikleri, belletildikleri şeylerin bir kısmından hazzalmayı, intifa' etmeyi unuttular, hatırlarına getirmez veya getirmez oldular." (E.T.1602)

Mezkûr âyet nakz-ı ahd ile yani gaflet dünyasına dalarak sadakatı terk ile ve nefis ve enenin temayüllerine kapılarak önceden okudukları ve aldıkları dersleri ve hakikatları unutanların ve tezkir ü tezekkür etmeyip gaflete düşenlerin hallerini ibret için nazara veriyor.

3862- S.M. cild:3, Kitab-ül Cum'ada 34. hadiste Resulullah'ın (A.S.M.) Cuma hutbesinde Kur'anla halka tezkir buyurdukları kaydedilir.

S.M. 2821 ve devamındaki hadiste: Cemaata yapılan ders ve tezkirde dinleyicileri bıktırmamak dersi verilir.

Kur'an'da tezkir ve tezekkürle alâlakalı âyetlerden birkaç not:

-Kur'an bir tezkir ve ihtardır: (74:54) Ayrıca (81:27) âyeti de aynı mana ile alâkalıdır.

-Hz. Peygamber (A.S.M.) tezkirle muvazzaf müzekkirdir, mütesallıt değil: (88:21)

-Kadınların dahi evlerinde âyat-ı İlahiye ve hikmeti tezekkür etmeleri: (33:34)

3863- TIBB طبّ : Tabiblik, doktorluk. *Her şeyi gereği gibi bilmek. *Rıfk. Sühulet. *İrade. *Hastayı ilaçlarla tedaviye çalışmak. *Şan. *Şevhet. *(Bak: Hastalık)*

TİLAVET SECDESİ تلاوة سجدسى : *(Bak: Secde-i Tilavet)*

TÖVBE توبه : *(Bak: Tevbe)*

3864- TUFAN طوفان : Çok şiddetli ve her tarafı kaplayan yağmur. *Nuh (A.S.) zamanındaki büyük su baskını hâdisesi. *(Bak: Nuh (A.S.))*

3865- TÛL-U EMEL طولِ أمل : Bitmeyen istek. *Hiç ölmeyecek gibi dünyaya dalmak ve dünyevi gayeler düşünmek. *(Bak: Rabıta-ı Mevt ve 718.p.)*

Bediüzzaman kendine hitaben diyor ki: "Ey gafil Said! Bil ki; galat-ı his nev'inden gayet muvakkat dünyayı lâyemut ve daimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman bir derece sabit ve müstemir gördüğünden, fani nefsini de o nazar ile sabit telakki ettiğinden, yalnız Kıyametin kopacağından dehşet alıyorsun. Güya kıyametin kopmasına kadar yaşayacaksın gibi, yalnız ondan korkuyorsun. Aklını başına al. Sen ve hususi dünyan, daimi zeval ve fena darbesine maruzsunuz.

Senin bu galat-ı hissin ve mağlatan şu misale benzer ki: Bir adam elinde olan ayinesini bir hane veya bir şehre veya bir bahçeye karşı tutsa, misalî bir hane, bir şehir, bir bahçe o ayinede görünür. Edna bir hareket ve küçük bir

tagayyür ayinenin başına gelse, o hayalî hane ve şehir ve bahçede herc ü merc ve karışıklık düşer. Hariçteki hakiki hane, şehir ve bahçenin devam ve bekası sana faide vermez. Çünkü senin elindeki ayinedeki hane ve sana ait şehir ve bahçe, yalnız ayinenin sana verdiği mikyas ve mizan iledir.

Senin hayatın ve ömrün, ayinedir. Senin dünyanın direği ve ayinesi ve merkezi, senin ömrün ve hayatındır. Her dakika o hane ve şehir ve bahçenin ölmesi mümkün ve harap olması muhtemel olduğundan, her dakika senin başına yıkılacak ve senin kıyametin kopacak bir vaziyettedir. Madem öyledir; sen, bu hayatına ve dünyana, çekemedikleri ve kaldıramadıkları yükleri yükletme!.." (L.114)

"Ey nefs-i emmare, katiyyen bil ki, senin hususi ama pek geniş bir dünyan vardır ki; âmâl, ümid, taallukat, ihtiyacat üzerine bina edilmiştir. En büyük temel taşı ve tek direği, senin vücudun ve senin hayatındır. Halbuki o direk kurtludur. O temel taşı da çürüktür. Hülasa, esastan fasid ve zayıftır. Daima harab olmağa hazırdır." (M.N.67)

3866- Kur'an (15:3) âyeti, insanı haktan uzaklaştıran dünya hayatında oyalayıcı emelleri bildirir, (18:46) âyeti de emel-i uhrevi sahibi olmaya teşvik eder. (14:44) âyeti de dünya hayatını zevalsiz zannedenleri zecreder.

3867- TÜRK تورك : Türkler, Asyanın en büyük ve en meşhur milleti olup, Turan milletlerindendir. Türkler en evvel Sibirya ile Çin arasında olan Altın Dağı taraflarında yaşamışlar ve oralardan defalarca güney ve batıya doğru yayılarak Çin'de ve Türkistan memleketlerinde fetihler yapmışlardır. Türkler eskiden beri iki şubeye ayrılmış olup; Türkistan'ın doğu tarafında bulunanlar: Uygur; batı tarafındakiler de: Türk ve Türkmen isimleriyle bilinirlerdi.

3868- Peygamberimiz'in (A.S.M.) hicretinden 350 sene sonra Tağ Han neslinden olduğu rivayet edilen Türkmen Hükümdarlarından **Salur Han**, İslâm dinini kabul ederek Kara Han ismini almış ve kavminin de ekserisine İslâm dinini kabul ettirmişti. O sıralarda Türk ve Türkmen kavimleri İslâm hilafet merkezi olan Bağdad'a gidip gelmeğe başlamışlardı. Fıtrî cesaret ve kahramanlıklar hasebiyle Abbasi Halifeleri, bunları askerlik hizmetlerine almışlardı. Bu sebeble Türkler, Azerbeycan ve Erzurum taraflarına dolmuşlardı. Türkler, zamanla kumandanlık ve ümeralığa geçmişler, hükümet işlerini de ellerine almışlardı. Bu cihetle bütün İslâm memleketlerine Türkler büyük bir nüfuz ve iktidara sahib olmuşlardı.

3869- Türkler, müslümanlığı kabul ettikten sonra lisanlarını Arab hattıyla yazmağa başlamışlardı. Şark Türkçesinde, yani Uygur lisanında hayli edebiyat vücuda gelmiş, bir takım şair ve edibler yetişmişti. İran'da kurulan Türk Devletleri Farisî'yi resmî ve edebî lisan olarak kabul ettikleri halde; Anadolu'da kurulan Selçuklular devrinde resmî lisan Türkçe kabul edilmişti. Daha sonraları Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra bu lisan günden güne kesb-i Türkî etmeğe başlamış, hatta Sultan Mehmed Han, Sultan Selim ve Süleyman devirlerinde mükemmel bir Osmanlı Edebiyatı meydana gelmiş ve birçok edip ve şairler yetişmişti.

3870- "Cay-ı Dikkat Bir Hal: Türk milleti anasır-ı İslâmiye içinde en kesretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise müslümandır. Sair unsurlar gibi müslim ve gayr-ı müslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk taifesi varsa, müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya müslüman olmıyan Türkler, Türklükten dahi çıkmışlardır (Macarlar gibi). Halbuki küçük unsurlarda dahi, hem müslim ve hem de gayr-ı müslim var.

Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et! Senin milliyetin İslâmiyetle imtizaç etmiş, ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvsın! Bütün senin mazideki mefahirin İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefahir zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefahiri kalbinden silme"..." (M.324)

3871- Menfi ırkçılığın zararını gösteren bir hâdiseyi, Bediüzzaman Hz.leri anlatıyor:

"Ben Van'da iken, hamiyetli Kürd bir talebeme dedim ki: "Türkler İslâmiyet'e çok hizmet etmişler. Sen onlara ne niyetle bakıyorsun?" dedim. Dedi: "Ben müslüman bir Türk'ü, fâsık bir kardeşime tercih ediyorum. Belki babamdan ziyade ona alâkadarım. Çünkü tam imana hizmet ediyorlar." Bir zaman geçti (Allah rahmet etsin) o talebem ben esarette iken, İstanbul'da mektebe girmiş. Esaretten geldikten sonra gördüm. Bazı ırkçı muallimlerden aldığı aksül'amel ile o da Kürdçülük damarı ile başka bir mesleğe girmiş. Bana dedi: "Ben şimdi gayet fâsık hatta dinsiz de olsa bir Kürd'ü salih bir Türk'e tercih ediyorum." Sonra ben onu bir kaç sohbette kurtardım. Tam kanaatı geldi ki; Türkler, bu millet-i İslâmiyenin kahraman bir ordusudur." (E.L.II. 224)

3872- "İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altıyüz sene değil, belki Abbasiler zamanından beri bin senedir, Kur'an-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'anı ilan etmişsiniz. Milliyeti-

nizi, Kur'ana ve İslâmiyete kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müdhiş tehacümatı def'ettiniz.

يَاْتِىاللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَىالْمُؤْمِنِينَ Tâ
اَعِزَّةٍ عَلَىالْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فَى سَبِيلِ اللّٰهِ (5:54)

ayetine güzel bir masadak oldunuz. Şimdi Avrupa'nın ve frenkmeşreb münafıkların desiselerine uyup, şu âyetin evvelindeki hitaba masadak olmaktan çekinmelisiniz ve korkmalısınız!.." (M.324)

3873- "Türkler hakkında sena-i Peygamberî muhakkaktır. Birkaç yerde Türklerden ehemmiyetle bahsetmiş. Hadis var. Fakat bu hadisin hakiki sureti ne olduğunu, yanımda kütüb-ü hadisiye bulunmadığından bilemiyorum. Fakat manası hakikat ve Türk milletinin sena-i Peygamberîye mazhar olduğu hakikattır. Bir nümunesi Sultan Fatih hakkındaki hadistir." (E.L.II. 37)

Hadislerden birkaç not:

-Türkler size dokunmadıkça Türkleri terkediniz (dokunmayınız): Ebu Davud, 36. kitab. 8, 11. bablar.

-Türklerle savaş: Buhari 56. kitab 95, 96. bablar. M.S. 52.kitab 63, 64, 66. hadisler. Ebu Davud 36. kitab 9.bab. Tirmizi 31.kitab 40.bab, 25. kitab 42.bab. İ.M. 36. kitab 36.bab. İbn-i Hanbel 5/348

3874- (5:54) âyetinini, i'la-i kelimetullah ile İslâm'a hizmet edecek müteaddid akvama işaret ettiğini kaydeden Elmalılı Hamdi Yazır şöyle diyor: "Evvela Arablar, kavimden kavime bu hizmeti yapmışlar, daha sonra Emeviye'nin son zamanlarında olduğu gibi bu hizmeti, Arabdan Aceme doğru geçmiş; hadis-i şerifin de delalet ettiği üzere Fars milleti manen ve maddeten İslâmiyete pek büyük hizmetler yapmış, sonra bunlar da aynı hale gelmiş; bu defa da Allah, Türkleri göndermiş. Arabların, Farslıların kıymetini bilemeyip zayi ettikleri İslâm devletini ele alarak İstanbul'a ve oradan dünyanın her tarafına yaymışlar. Demek ki onlar da bu nimetin kıymetini bilmez, küfr ü küfrana giderlerse mevkilerini, Allah'ın göndereceği diğer bir kavme terketmeğe mecbur olacaklardır. Ve kim bilir vâsi ve alim olan Allah Teala, kıyamete kadar daha ne kavimler gönderecektir. Binaenaleyh ey mü'minler! Dininizin kıymetini biliniz, hiç bir kavme inhisar kabul etmiyen ve bu vâsi feyz-i Hakkı, bu fadl-ı İlahîyi, bu yüksek hürriyeti bırakıp da başkalarının muvâlatı arkasına düşmeyiniz." (E.T.1719) *(Bak: Milliyet)*

Atıf notları:

-Türk milletinin tarihî şahsiyetinin korunması hakkında Bediüzzaman'ın bir tavsiyesi, bak: 251.p.

- İslâm Deccalının Türkler içinde çıkacağı rivayeti, bak 3454.p.

❁❁❁

U

UBUDİYET عبودية : *(Bak: İbadet)*

3875- UCB عجب : (Ucub) Kibir, gurur. Kendini beğenmişlik. Ameline, yaptıkları iyiliklere güvenmek.

"Arkadaş! Ye'se düşen adam, azabdan kurtulmak için, istinad edecek bir noktayı aramaya başlar. Bakar ki, bir miktar hasenat ve kemalatı var, hemen o kemalatına bel bağlar. Güvenerek der ki: "Bu kemalat beni kurtarır, yeter" diye bir derece rahat eder. Halbuki a'male güvenmek ucubdur. İnsanı dalalete atar. Çünkü insanın yaptığı kemalat ve iyiliklerde hakkı yoktur; mülkü değildir, onlara güvenemez. Hem insanın vücudu ve cesedi bile onun değildir. Çünkü kendisinin eser-i san'atı değildir. O vücudu yolda bulmuş, lakita olarak temellük de etmiş değildir. Kıymeti olmayan şeylerden olduğu için yere atılmış da insan almış değildir. Ancak o vücud havi olduğu garib san'at, acib nakışların şehadetiyle, bir Sani-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıkmış kıymettar bir hane olup, insan o hanede emaneten oturur. O vücudda yapılan binlerce tasarrufattan ancak bir tane insana aittir." (M.N.65)

3876- UHUD MUHAREBESİ احد محاربسی : Uhud, Medine-i Münevvere'nin bir mil kuzeyinde kırmızı bir dağ olup. Hz. Peygamberimiz'in (A.S.M.) ashabıyla Mekke'deki Kureyş müşrikleri arasında vuku bulmuş olan Uhud Gazasıyla meşhurdur.

Uhud gazası, hicretten 2 sene 6 ay 7 gün sonra olmuştur. Bunun zahirî sebebi: Daha evvel yapılmış olan Bedir Gazasında Kureyşliler mağlup olduklarından, Kureyşlilerden Bedir Gazasında akrabaları öldürülmüş olan bazı kişiler Ebu Süfyan'a giderek harp teklifinde bulunmuşlardı. Ebu Süfyan, kendi kumandası altında Kureyş müşriklerinden ve Kenane ve Tehame'den üçbin ikiyüz kişi kadar alarak karısı Hind ve diğer bazı kadınlarla birlikte Medine'ye doğru hareket edip Uhud Dağı'na gelmişlerdi.

Hz. Resulullah (A.S.M.) Efendimiz, bunların önüne çıkmak fikrinde bulunmayıp, şehre girdiklerinde müdafaa yapmayı teklif etmişse de, bazı

ashabın ısrarı üzerine muharebeye çıkmağa karar vermişlerdi. Hz. Peygamber (A.S.M.), sahabeden 700 kişiyle küffara karşı çıktı. Muharebede müslümanlar bazan galip, bazan mağlup olarak Peygamberimiz'in amcası Hz. Hamza ile birlikte 70 sahabede şehid olmuştu. Hatta Peygamberimiz'in de dişi kırılmış, yüzü ve dudağı yaralanmıştı.

3877- "Mühim bir sual: Fahr-ül Âlemîn ve Habib-i Rabb-ül Âlemin Hazret-i Resul-ü Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın Sahabelerinin, müşrikîne karşı Uhud'un nihayetinde ve Huneyn'in bidayetinde mağlubiyetinin hikmeti nedir?

Elcevab: Müşrikler içinde o zamanda saff-ı Sahabede bulunan ekâbir-i Sahabeye istikbalde mukabil gelecek Hazret-i Halid gibi çok zatlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikballeri nokta-i nazarında bütün bütün izzetlerini kırmamak için, hikmet-i İlahiye, hasenat-ı istikbaliyelerinin bir mükâfat-ı muaccelesi olarak mazide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mazideki Sahabeler, müstakbeldeki Sahabelere karşı mağlub olmuşlar. Ta o müstakbel Sahabeler, berk-i süyuf korkusuyla değil, belki barika-i hakikat şevkiyle İslâmiyete girsin ve o şehamet-i fıtriyeleri çok zillet çekmesin." (L.29) *(Bak: Huneyn)*

3878- Kur'an (3:121, 122 ve 139 ilâ 144 ve 152 ilâ 155 ve 165 ilâ 168) âyetlerinde Uhud muharebesine manaca atıflar vardır.

3878/1- UHUVVET اخوّة : Kardeşlik. Nesebî veya imanî kardeşlik.

Nesebî kardeşliğin ciddiyeti dahi iman kardeşliğine dayanır.

Din kardeşliğinin temelinde birbirini sevme, koruma, üzülmelerde ve sürurlarda müştereklik vardır. Yani mü'min bir kimseye iyilik gelmesiyle diğer bir mü'minin de sevinmesi; gam ve kederlenmesinden de üzülmesi gibi fiilî tezahürlerle varlığı anlaşılan hiss-i rikkat, hiss-i muhabbet ve hiss-i şefkat, uhuvvetin hakikatı ve temelidir. Bu husus mü'minler arasında (sıla-i rahm) tabirleriyle de ifade edilir. *(Bak: Sıla-i Rahm)* Mü'minler arasında mezkûr hususiyetler ve fıtrî, hissî, fiilî alâkalar bulunmazsa, hamiyet ve gayret-i milliyeden dem vurmak manasız ve hakikatsızdır. Bilhassa mü'minler arasında adavet olamaz. *(Bak:Adavet)*

3878/2- Bediüzzaman Hazretlerinin hizmet-i Kur'aniyede çalışan şakirdlerine hitaben uhuvvet-i hakikiyenin azami mertebesini, yani hiss-i uhuvvet-i hakikiye ile mü'minlerin birbirine karşı afv ve müsamaha ile bakmalarını ders veren mektublarından bir kaç parça:

"Kardeşlerinizin meziyetlerini şahıslarınızda ve faziletlerini kendinizde tasavvur edip, onların şereflerine şakirane iftihar etmektir.

Ehl-i tasavvufun mabeyninde "fena fişşeyh, fena firresul" ıstılahatı var. Ben sofi değilim. Fakat onların bu düsturu, bizim meslekte "fena fil'ihvan" suretinde güzel bir düsturdur. Kardeşler arasında buna "tefani" denilir. Yani, birbirinde fani olmaktır. Yani kendi hissiyat-ı nefsaniyesini unutup, kardeşlerinin meziyat ve hissiyatıyla fikren yaşamaktır. Zaten mesleğimizin esası uhuvvettir.

Peder ile evlad, şeyh ile mürid mabeynindeki vasıta değildir. Belki hakiki kardeşlik vasıtalarıdır. Olsa olsa bir üstadlık ortaya girer. Mesleğimiz "Haliliye" olduğu için, meşrebimiz "hıllet"tir. Hillet ise, en yakın dost ve en fedakâr arkadaş ve en güzel takdir edici yoldaş ve en civanmerd kardeş olmak iktiza eder. Bu hılletin üss-ül esası, samimi ihlastır. Samimi ihlası kıran adam, bu hılletin gayet yüksek kulesinin başından sukut eder. Gayet derin bir çukura düşmek ihtimali var. Ortada tutunacak yer bulamaz.

Evet yol iki görünüyor. Cadde-i Kübra-yı Kur'aniye olan şu mesleğimizden şimdi ayrılanlar, bize düşman olan dinsizlik kuvvetine bilmiyerek yardım etmek ihtimali var. İnşaallah Risale-i Nur yoluyla Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın daire-i kudsiyesine girenler; daima nura, ihlasa, imana kuvvet verecekler ve öyle çukurlara sukut etmiyeceklerdir." (L.162)

3878/3- "Aziz, sıddık, muhlis kardeşlerim!

Bizler imkân dairesinde bütün kuvvetimizle Lem'a-i İhlasın düsturlarını ve hakiki ihlasın sırrını mabeynimizde ve birbirimize karşı istimal etmek, vücub derecesine gelmiş... Mabeyninizdeki fedakârane uhuvvet ve samimane muhabbet sarsılmasın. Bir zerre kadar olsa bile, bize büyük zarar olur...

Bizler birbirimize -lüzum olsa- ruhumuzu feda etmeğe, hizmet-i Kur'aniye ve imaniyemiz iktiza ettiği halde, sıkıntıdan veya başka şeylerden gelen titizlikle hakiki fedakârlar birbirine karşı küsmeğe değil, belki kemal-i mahviyet ve tevazu ve teslimiyetle kusuru kendine alır, muhabbetini, samimiyetini ziyadeleştirmeğe çalışır. Yoksa habbe kubbe olup tamir edilmeyecek bir zarar verebilir. Sizin ferasetinize havale edip kısa kesiyorum." (Ş.500)

3878/4- "Uhuvvet için bir düsturu beyan edeceğim ki; o düsturu cidden nazara almalısınız. Hayat, vahdet ve ittihadın neticesidir. İmtizackârane ittihad gittiği vakit, manevî hayat ta gider.

وَ ۪ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ (8:46) işaret ettiği gibi, tenasüd bozulsa cemaatın tadı kaçar. Bilirsiniz ki; üç elif ayrı ayrı yazılsa kıymeti üçtür. Tesanüd-ü adedî ile içtima etse, yüzonbir kıymetinde olduğu gibi.. sizin gibi üç-dört hâdim-i Hak, ayrı ayrı ve taksim-ül a'mal olmamak cihetiyle hareket etse kuvvetleri üç-dört adam kadardır. Eğer hakiki bir uhuvvetle, birbinin faziletleriyle iftihar edecek bir tesanüdle, birbirinin aynı olmak derecede bir tefani sırrıyla hareket etseler, o dört adam, dörtyüz adam kuvvetinin kıymetindedirler. Sizler koca Isparta'yı değil, belki büyük bir memleketi tenvir edecek elektriklerin makinistleri hükmündesiniz. Makinenin çarkları birbirine muavenete mecburdur. Hem birbirini kıskanmak değil, belki bilakis birbirinin fazla kuvvetinden memnun olurlar. Şuurlu farzettiğimiz bir çark, daha kuvvetli bir çarkı görse memnun olur. Çünki vazifesini tahfif ediyor. Hak ve hakikatın, Kur'an ve imanın hizmeti olan büyük bir hazine-i âliyeyi omuzlarında taşıyan zatlar, kuvvetli omuzlar altına girdikçe iftihar eder, minnettar olur, şükreder. Sakın birbirinize tenkid kapısını açmayınız. Tenkid edilecek şeyler, kardeşlerinizden hariç dairelerde çok var. Ben nasıl sizin meziyetinizle iftihar ediyorum, o meziyetlerden ben mahrum kaldıkça, sizde bulunduğundan memnun oluyorum, kendimindir telakki ediyorum. Siz de üstadınızın nazarıyla birbirinize bakmalısınız. Adeta her biriniz ötekinin faziletlerine naşir olunuz. Kardeşlerimizden İslâm Köylü Hâfız Ali Efendi, kendine rakip olacak diğer bir kardeşimiz hakkında gösterdiği hiss-i uhuvveti çok kıymettar gördüğüm için size beyan ediyorum:

O zat yanıma geldi, ötekinin hattı, kendisinin hattından iyi olduğunu söyledim. O daha çok hizmet eder, dedim. Baktım ki; Hâfız Ali kemali samimiyet ve ihlas ile, onun tefevvuku ile iftihar etti, telezzüz eyledi. Hem üstadının nazar-ı muhabbetini celbettiği için memnun oldu. Onun kalbine dikkat ettim; gösteriş değil, samimi olduğunu hissettim. Cenab-ı Allah'a şükrettim ki, kardeşlerim içinde bu âlî hissi taşıyanlar var. İnşaallah bu his büyük hizmet görecek. Elhamdülillah yavaş yavaş o his bu civarımızdaki kardeşlere sirayet ediyor." (B.L.124)

3878/5- "Bizi mahva çalışan gizli münafıklara büyük bir yardım olan birbirinden küsmekten ve baruta ateş atmak hükmündeki gücenmekten vazgeçiniz ve geçiriniz. Yoksa bir dirhem şahsî hak yüzünden, bizlere ve hizmet-i Kur'aniyeye ve imaniyeye yüz batman zarar gelmesi -şimdilik- ihtimali pek kavidir. Sizi kasemle te'min ederim ki; biriniz bana en büyük bir hakaret yapsa ve şahsımın haysiyetini bütün bütün kırsa, fakat hizmet-i Kur'aniye ve imaniye ve Nuraniyeden vazgeçmezse ben onu helal ederim, barışırım,

gücenmemeğe çalışırım. Madem cüz'î bir yabanilikten düşmanlarımız istifadeye çalıştıklarını biliyorsunuz, çabuk barışınız. Manasız, çok zararlı nazlanmaktan vazgeçiniz." (Ş.512)

"Sizdeki ihlas ve sadakat ve metanet, şimdiki ağır sıkıntılarda birbirinizin kusuruna bakmamaya ve setretmeye kâfi bir sebebdir ve Risale-i Nur zinciriyle kuvvetli uhuvvet öyle bir hasenedir ki, bin seyyieyi affettirir. Haşirde adalet-i İlahiye hasenelerin seyyielere racih gelmesiyle affettiğine binaen, siz de hasenelerin rüchanına göre muhabbet ve afv muamelesini yapmak lâzımdır. Yoksa bir seyyie ile hiddet etmek, sıkıntıdan gelen bir titizlik, bir asabilik ile zararlı bir hiddet, iki cihetle zulüm olur. İnşaallah birbirinize sürurda ve tesellide yardım edip, sıkıntıyı hiçe indirirsiniz." (Ş.330)

"Siz, birbirinize en fedakâr nesebî kardeşten daha ziyade kardeşsiniz. Kardeş ise, kardeşinin kusurunu örter, unutur ve affeder. Ben burada hilaf-ı me'mul ihtilafınızı ve enaniyetinizi nefs-i emmareye vermiyorum ve Risale-i Nur şakirtlerine yakıştıramıyorum; belki nefs-i emmaresini terkeden evliyalarda dahi bulunan bir nevi muvakkat enaniyet telakki ediyorum. Siz benim bu hüsn-ü zannımı inad ile kırmayınız, barışınız." (Ş.345)

"Sizin tesanüdünüze benim ziyade ehemmiyet verdiğimin sebebi yalnız bize ve Risale-i Nur'a menfaati için değil, belki tahkikî imanın dairesinde olmayan ve nokta-i istinada ve sarsılmayan bir cemaatin kat'i buldukları bir hakikata dayanmağa pek çok muhtaç bulunan avam-ı ehl-i iman için dalalet cereyanlarına karşı yılmaz, çekilmez, bozulmaz, aldatmaz bir merci, bir mürşid, bir hüccet olmak cihetiyle sizin kuvvetli tesanüdünüzü gören kanaat eder ki; bir hakikat var, hiç bir şeye feda edilmez, ehl-i dalalete başını eğmez, mağlub olmaz diye kuvve-i manevîyesi ve imanı kuvvet bulur, ehl-i dünyaya ve sefahete iltihaktan kurtulur." (Ş.320)

3878/6- "Kardeşlerim! Sizin zekavetiniz ve tedbiriniz, benim tesanüdünüz hakkında nasihatıma ihtiyaç bırakmıyor. Fakat bu âhirde hissettim ki, Risale-i Nur şakirdlerinin tesanüdlerine zarar vermek için birbirinin hakkında su-i zan verdiriyorlar, ta birbirini ittiham etsin. Belki filan talebe bize casusluk ediyor, der; ta bir inşikak düşsün. Dikkat ediniz; gözünüzle görseniz dahi perdeyi yırtmayınız. Fenalığa karşı iyilikle mukabele ediniz." (E.L.I.108)

"Aziz, sıddık kardeşlerim!

Bu dünyada hususan bu zamanda, hususan musibete düşenlere ve bilhassa Nur şakirdlerindeki dehşetli sıkıntılara ve me'yusiyetlere karşı en te'sirli

çare, birbirine teselli ve ferah vermek ve kuvve-i manevîyesini takviye etmek ve fedakâr hakiki kardeş gibi birbirinin gam ve hüzün ve sıkıntılarına merhem sürmek ve tam şefkatle kederli kalbini okşamaktır. Mabeynimizdeki hakiki ve uhrevi uhuvvet, gücenmek ve tarafgirlik kaldırmaz. Madem ben size bütün kuvvetimle itimad edip bel bağlamışım ve sizin için, değil yalnız istirahatımı ve haysiyetimi ve şerefimi, belki sevinçle ruhumu da feda etmeğe karar verdiğimi bilirsiniz." (Ş.498)

"Sakın! Çok dikkat ediniz, içinize bir mübayenet düşmesin. İnsan hatadan halî olamaz; fakat tevbe kapısı açıktır. Nefis ve şeytan, sizi kardeşinize karşı itiraza ve haklı olarak tenkide sevkettiği vakit deyiniz ki: "Biz, değil böyle cüz'î hukukumuzu; belki hayatımızı ve haysiyetimizi ve dünyevî saadetimizi Risale-i Nur'un en kuvvetli rabıtası olan tesanüde feda etmeye mükellefiz. O bize kazandırdığı netice itibariyle dünyaya, enaniyete ait herşeyi feda etmek vazifemizdir" deyip, nefsinizi susturunuz!.. Medar-ı niza bir mes'ele varsa, meşveret ediniz. Çok sıkı tutmayınız, herkes bir meşrebde olmaz. Müsamaha ile birbirine bakmak, şimdi elzemdir." (K.L.234)

3878/7-Atıf notları:

-İçtimaî hayatta uhuvvetkâr ve hamiyetkâr cemaatlerin lüzumu, bak: 530, 531. p.lar. 4463

-İslâm milletinin taife taife ve cemaatler şeklinde olması, teavün ve tearüf içindir, bak: 2433.p.

-Mü'minler beyninde hiss-i uhuvvetin gereği olan afv ve muhabbet, bak: 129.p.

-Beyn-el müslimîn ihtilaf sebebleri, bak: 1509, 1516.p.lar.

-Beyn-el müslimîn ihtilaflara yol açmamak, bak: 629, 630, 1527.p.lar.

3878/8- Uhuvvet hakkında âyetlerden bir kaç not:

- Mü'minler kardeştir (iman kardeşliği) (3:103)

- Dinî kardeşlik şartları: (9:11)

- Mü'minler kardeştir, aralarını sulh edin: (49:10)

- İman kardeşleri arasında istiğfar: (59:10)

Mü'minler arasında uhuvvet, muavenet ve zulmetmemeye dair hayli ehadis-i şerife de vardır. Ezcümle, Buhari 46. kitab, 3.babı; Müslim 45. kitab, 10. babı örnek verilebilir. Keza İ.M. 33.kitab, 4 ve 5. babları da komşu ve misafir haklarına dairdir.

3879- ULEMA علماء : (Âlim c.) Âlimler. Yüksek ehl-i ilim. Fıkıh âlimleri. İlmiye mensubları. *(Bak: İlim)*

Bir atıf notu:

-Siyasilerin dinî şahsiyetleri politikalarına âlet etmek istemeleri, bak: 3416.p.

Ulema hakkında birkaç hadis-i şerif meali:

"Ulema, yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleri, benim ve diğer peygamberlerin varisleridir." (308)

"Ulema, peygamberlerin varisleridir. Gök ehli onları sever. Öldüklerinde denizlerdeki balıklar bile onlara istiğfar ederler." (309)

"Ulema kılavuz, müttakiler efendilerdir. Bunların meclisinde bulunmak dinin kuvvetini ziyade eder." (310)

3880- "Ulema, Allah'ın kulları üzerinde peygamberlerin eminleridir. Siz onlardan (hürmetsizlik gibi cihetlerden) çekinin ve onlara taarruz etmeyin. Onlar, hükümet erkânı ile ihtilat etmedikçe ve dünyaya karışmadıkça. (Deylemî'nin lafzında şu ibare vardır: Sultanla ihtilat eder, dünyaya karışırlarsa o vakit peygamberlere hıyanet etmiş sayılırlar. O zaman bunlardan sakının.)" (311) *(Bak: 1610.p.)*

Bu hadisin beyan ettiği dünyevi ve siyasi hayata girmemek manası üzerinde çok hassasiyet göstermiş olan Bediüzzaman, bunu dine hizmet hayatında mühim bir esas yapmıştır. Zira hadiste geçen "Peygamberlerin emirleri" tabiri çok manidardır. Bunun tahakkuku da, siyaset ve dünyaya girmemekle mümkündür. Çok kimseler, dünyanın şan ü şerifi, makam ve hâkimiyeti hırsıyla -te'vilat-ı fasideye girip- bid'alara, fitne ve fesada, dolayısıyla peygamberlerin müşterek oldukları esasat-ı diniyeyi tağyire kapı açabilmektedirler, açabilirler. İşte böyle durumların olmaması, olmuşsa ıslah edilmesi için hakiki ulema, bilhassa Âl-i Beyt'in *(Bak: Âl-i Beyt)* büyük şahsiyetleri, emniyet merkezleridir. Eğer böyle sadık fedakârlar ve mücahid-i ekber

308 R.E. sh: 222 ve K.H. hadis: 1751
309 R.E. sh: 222 ve K.H. hadis: 1745
310 R.E. sh: 222 ve K.H. hadis: 1746
311 R.E. sh: 222 ve K.H. hadis: 1748, 1749, 1838

ümera zatlar ve şahs-ı manevîler olmazsa, din ve diyanet emniyette kalamaz. Bunun için Bediüzzaman, dine hizmet eden fedakâr şahsiyetlerin azami feregat ile dünyevi şan ü şeref, makam ve maaş gibi her şeyden istiğna etmeleri lüzumunu tekrarla beyan etmiştir. Ezcümle bir eserinde şöyle diyor:

"Hakaik-ı imaniye ve esasat-ı Kur'aniye, resmi bir şekilde ve ücret mukabilinde, dünya muamelatı suretine sokulmaz; belki bir mevhibe-i İlahiye olan o esrar, halis bir niyet ile ve dünyadan ve huzuzat-ı nefsaniyeden tecerrüd etmek vesilesiyle o feyizler gelebilir." (M.70) *(Bak: 990, 992, 3223, 3227-3230, 3242, 3374/6, 3415-3418. p.lar.)*

3881- Ulema ile alâkalı hadislerden birkaçı da şöyledir:

جَالِسُواالْعُلَمَاءَ وَزَاحِمُوهُمْ بِرُكْبِكُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ يُحْيِ
الْقُلُو َ الْمَيْتَةَ بِنُورِالْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِاْ َرْضَ بِوَابِلِالسَّمَاءِ

"Ulema ile beraber oturunuz. Ve diz dize sıkışınız. Zira Allah, sema yağmuru ile toprağı dirilttiği gibi ulema meclislerindeki hikmet nuru ile kalbleri diriltir." [312] *(Bak: 1320.p.)*

وَ َ تَجْلِسُوا عِنْدَ كُلِّ عَالِمٍ اِ ّ عَالِمٌ يَدْعُوكُمْ مِنَ
الْخَمْسِ اِلَى الْخَمْسِ: مِنَ الشَّكِّ اِلَى الْيَقِينِ وَمِنَ
الْكِبْرِ اِلَى التَّوَاضُعِ وَمِنَ الْعَدَاوَةِ اِلَى النَّصِيحَةِ
وَمِنَ الرِّيَاءِ اِلَى ا ِخْلاَصِ وَمِنَ الرَّغْبَةِ اِلَى الزُّهْدِ

3882- "Her âlimin meclisinde oturmayın. Ancak şu beş şeyden, diğer beş şeye davet eden âlimin yanında oturunuz: (menfî fikirler tasvir etmemekle) Şek ve şüpheden yakîne, kibirden tevazua, adavetten nasihata, riyadan ihlasa, (dünyaya) rağbetten zühde (davet eden âlimin yanında oturunuz." [313] *(Bak: Zühd)*

Hadis kitablarından Darimî, Mukaddeme 37'de "tevkir-ül ulema" âlimlere hürmet babı vardır.

---

312 R.E. sh: 271 ve K.H. hadis: 1059
313 R.E. sh: 468

3883- ULEMA-ÜS SÛ' علماء السوء : Kötü âlimler. Dünya için âhiretini unutan âlimler. Dünyayı dine tercih edenler. Menfaat için hakikatı örten âlimler.

Ulema-üs su' hakkında hayli hadis-i şerifler vardır. Ezcümle:

"Ahmed İbn-i Hanbel, Buhari, Müslim, Nesei, İbh-i Mace, İbn-i Ömer'den (R.A.) :

اِنَّ اللّٰهَ ۬ يَقْبِضُ الْعِلْمَ اِنْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلَكِنْ
يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَآءِ حَتَّى اِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ
رُؤُسًا جُهَّا ۬ فَسُئِلُوا فَاَفْتَوْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَاَضَلُّو [314]

"Allah Teala ilmi kullardan nez'ederek soymak suretiyle kabzetmez, velâkin ulemayı kabz ile ilmi kabzeder. Hiç bir âlim bırakmayınca da nâs bir takım cahil başlar edinirler. Onlara sorulur, onlar da ilimsiz fetva verirler; hem doğru yoldan saparlar hem de sapıtırlar." *(Bak: Fetva)*

Deylemî, Firdevs'te İbn-i Abbas'tan (R.A.):

اٰفَةُ الدِّينِ ثَلاَثَةٌ : فَقِيهٌ فَاجِرٌ، وَاِمَامٌ جَائِرٌ، وَمُجْتَهِدٌ جَاهِلٌ

[315] "Dinin afeti üçtür:

Fakîh-i fâcir, imam-ı câir, müctehid-i câhil."

Askerî, Hazret-i Ali (R.A.)'den:

اَلْفُقَهَاءُ اُمَنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِى الدُّنْيَا وَيَتَّبِعُو
السُّلْطَانَ فَاِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَاحْذَرُوهُمْ

"Fukaha, Peygamberlerin eminleridir. Dünyaya dalmadıkları ve saltanat uyuntusu olmadıkları müddetçe... Fakat onu yaptılar mı, o zaman onlardan hazer edin." (E.T.4795)

---

314 Sahih-i Buharî 3. kitab-ül ilim 34. bab ve S.M. 47.kitab-ül ilim hadis: 13, 14 ve İ.M. mukaddime bab: 8

315 Feyz-ül Kadir 1/11 ve K.H. hadis: 14

"Ahmed İbn-i Hanbel ve Ebu Nuaym, Hilye'de Hz.Ömer (R.A.)'dan:

اَخْوَفُ مَا اَخَافُ عَلَى اُمَّتِىاْ َئِمَّةُ الْمُضِلُّونَ (316)

"**Ümmetimin aleyhine korktuğumun en korkuncu, idlal edici imamlardır.**" (E.T.4795)

Diğer bir rivayetin meali de şöyledir: "Kıyametin yaklaşmasındandır minberlerin, hatiblerin çoğalması, (*) ulemanın valilere (idarecilere ve devlet adamlarına) meyledip, haramı helal, helalı haram ederek insanların istediği gibi fetva vermeleri *(Bak: 3892.p.),* altın ve gümüşlerinizi helal saymayı öğütlemeleri (haram-helal demeyip dünya menfaatlarına teşvik etmeleri) ve Kur'anı (dinî hizmet ve vazifeleri) ticaret metaı (geçim vasıtası) edinmeleri." (R.E.448) İşte bu sayılanlar kıyamet alâmetlerindendir.

"Dünyaya bağlı din âlimlerinin sohbetleri öldürücü zehir, fesatları da sarî hastalıktır. Eski devirlerde meydana gelen her belâ, bunların şeameti yüzünden oldu ve iş başındakileri bunlar yoldan çıkardı. Dalalet yoluna sapan yetmiş iki milletin rehberleri, hep bu türlü kötü âlimlerdir... Ve yol, Âlemlerin Fahri'nin tebliğ ettiği şeriata bütün saffet ve asliyetle uymaktan ibarettir." (Mektubat, İmam-ı Rabbanî, ci:1, 47.mektub) *(Bak: 3882.p.)*

3884- " مِنْ عَالِمٍ اَتَى صَاحِبَ سُلْطَانٍ طَوْعًا اِ ّ كَانَ
شَرِيكَهُ فِى كُلِّ لَوْنٍ يُعَذَّ ُ بِهِ فِى نَارِ جَهَنَّمَ (317)

Hiçbir âlim yoktur ki, kendi isteğiyle sultanın kapısına gitsin de, sultanın âhirette Cehennem ateşinde çekeceği her azaba ortak olmasın."

وَيْلٌ ُ مَّتِى مِنْ عُلَمَاءِ السُّوءِ وَيَتَّخِذُونَ هَذَا الْعِلْمَ تِجَارَةً
وَ يَبْتَغُونَ مِنْ اُمَرَاءِ زَمَانِهِمْ رِبْحًا َ نْفُسِهِمْ َ اَرْبَحَ اللّٰهُ تِجَارَتَهُمْ

(318) "Ümmetime kötü âlimlerden dolayı yazık. Bunlar ilmi, ticaret vası-

316 R.E. sh: 20

* Yani ilimleri kalblerine inmeyen ve muhatabları heyecanlandıran fakat fazilet veremiyen ve enaniyet zevki için hitabete hırslı olan ihlassız hatibleri ihbardır. *(Bak: 3969/1.p. ve 2220 .p.sonu ve 1706.p.)*

317 R.E. sh: 384 ve K.H. hadis: 2246

318 R.E. sh: 461

tası yaparlar. Zamanlarındaki ümeraya sokulmak suretiyle kendilerine kazanç temin ederler. Allah onların ticaretlerine kesatlık versin." *(Hakiki ulema-i İslâm fitne zamanında siyasilerden uzak durmalıdır, bak: 3416-3419.p. lar)*

Bir hadis meali de şöyledir: "Allah'tan ilim isteyiniz, faidesiz ilimden de Allah'a sığınınız." (319)

Bediüzzaman Hazretleri ulemâ-is sû' hakkında İmam-ı Ali'den (R.A.) şu beyanı nakleder:

"ثُمَّ اَعْلَمُوامَعَاشِرَاْ خْوَانِ ۞ اَنَّ غُوَا ۟ اُخِرِالزَّمَانِ
هُمْ عُلَماءِ ذَوَّقُوااَفْوَاهَهُمْ ۞ ثُمَّاَنْثَنُواوَتَبَعُوااَهْوَائَهُمْ

Yani: o bid'alar ve acemi ve ecnebi hurufunun intişarı zamanı olan o âhirzamanın fena adamları bir kısım ulemâ-i sû'dur ki, hırs sebebiyle batınlarını haramla doldurmak için bid'alara yardım ve fetva verirler." (O.L.310) *(Bak: 618.p.)*

3884/1- "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, onların hepsi Kur'an okur, ibadete çalışırlar ve ehl-i bid'atla da meşgul olurlar. *(Bak: 2275.p.)* Lâkin bilmedikleri cihetten müşrik olurlar ve okumalarına ve ilimlerine bedel rızık alırlar ve dünyayı din karşılığında yerler. İşte bunlar, kör deccalin avanesi olacaklardır." (320)

Diğer bir rivayet de mealen şöyledir: "İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, adamın imanı soyulur da haberi olmaz. Halbuki o, gömleğinin soyulduğu gibi soyulmuştur."

يَاْتِى عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ عُلَمَايُهَا فِتْنَةٌ وَحُكَمَائُهَا فِتْنَةٌ تُكْثَرُ
الْمَسَاجِدُ وَالْقُرْاٰنُ حَتَّى ۟ يَجِدُونَ عَالِمًا اِ ۬ الرَّجُلَ بَعْدَ الرَّجُلِ (321)

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, uleması da hükeması da fitne olacak. Mescidler ve Kur'an çoğalacak, amma hiç âlim bulunmayacak. Tek tük âlim kalacak." (322) *(Ulema-i sû', bak: 990.p.)*

319 H.G. hadis: 202
320 R.E. sh: 504
321 R.E. sh: 503
322 R.E. sh: 504

R.E. sh. 480/4. müteşabih hadisinde: Denizden çıkan şeytanların (nifak cereyanının) insanlara Kur'an öğretmesi haberi çok manidardır. Evet, nifak cereyanının dinî faaliyet sahalarına hulûl ederek meslek-i Kur'aniyenin asliyetinden saptırmaya çalışacakların karşı bir ikazdır. *(bak: 1456.p.)*

3885- ULÜ-L AZM اولو العزم : Kur'an (46:35) âyetinde bildirildiği gibi, kat'i azim sahibi, ciddiyet, sabır, sebat sahibi büyük zatlar. Hususan Peygamberler (Aleyhimüsselâm), başta Hz. Muhammed (A.S.M.), İsa, Musa, İbrahim, Nuh (A.S.)

3886- ULÜ-L EMR اولو ا ٔمر : Müslümanları şeriat namına ve dinî ahkâm ile idare eden (halife, kadı, İslâm reisi, padişah, sultan, reis-i cumhur, reis, müdür gibi) zatlar. *(Bak: Halife) (İslâmiyet nazarında memuriyet hizmetkârlıktır, bak: 675/1.p.)*

3887- Kur'an ulü-l emre, yani idarecilere itaat etmeyi emrederken, itaatı mutlak bırakmamış, bazı şartlara bağlamıştır. Ezcümle bir âyette:

"(4:59) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا "Ey ehl-i iman!

اَطِيعُ اللَّهَ Allah'a itaat وَاَطِيعُواالرَّسُولَ وَأُولِىاْ َمْرِمِنْكُمْ ve Resul'e itaat ediniz, sizden olan ulü-l emre de." Dikkat edilmek lâzım gelir ki, Allah ve Resul'ü hakkında اَطِيعُوا وَاَطِيعُوا diye itaat ıtlakı üzere tasrih edildiği halde, ulü-l emr hakkında ayrıca وَاَطِيعُوا أُولِى اْ َمْرِ buyurulmayıp, bunlara itaat, Resul'e atfen ve mahza itaat-i Resul'e tebaan emrolunmuş ve bu suretle tabiiyyet tahtında itaatın hem aynı kuvvetle mutlak olduğu gösterilmiş hem de isyan mevki'leri hükümden hariç bırakılmıştır.

َ طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ عِنْدَ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ [323] Kezalik

323 Feyz-ül Kadir 6/9903

اِنَّمَا الطَّاعَةُ فِى الْمَعْرُوفِ [324] hadis-i şerifleri de bunu mübeyyindir.

Şu halde âmirin her emri me'muru mes'uliyetten kurtarmağa kâfi gelmez. Bil'farz bir me'mur, âmirinin emriyle rüşvet alsa veya sirkat yapsa mes'uliyetten kurtulamaz. Bu ma'na "âmirin hilaf-ı kanun emri, me'muru mesuliyetten kurtarmaz" diye de ifade olunur. *(Bak: 1537. p. sonu ve 2368.p.)*

3888- Şayan-ı dikkat olan kayıdlardan birisi de, mü'minlere hitaben مِنْكُمْ kaydıdır ki ma'nası vazıhdır. Mü'minlerden olmayan ulü-l emre itaat dinen vacib kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil, varsa bir ahde riayet mevzu-i bahs olacaktır.

Fakat taatin adem-i vücubundan behemehal isyanın vücubunu anlamaya kalkışmamalıdır. İtaatin adem-i vücubu, isyanın vücubunu müstelzim olmayacağından, itaat mecburiyetinde bulunmamakla isyan mecburiyetinde bulunmak arasında fark vardır. Hakk-ı isyan başka, vazife-i isyan yine başkadır. Binaenaleyh buradan, gayr-ı mü'min bir muhitte bulunan mü'minlerin, şuna buna karşı isyankâr bir ihtilalci vaz'iyetinde telakki edilmemeleri ve belki mü'minlerin, her nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'a ve Resulüne karşı ma'siyetten içtinab ve aynı zamanda kendilerinden olan ulü-l emre itaat etmeleri ve tağutlara boyun eğmemeleri lüzumunu anlamak lâzım gelir." (E.T.1374)

3889- "Abdullah İbn-i Ömer Hazretlerinden rivayet olunduğu üzere Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: "Müslim olan kişinin taat vecibesidir. Hoşlandığında da hoşlanmadığında da. Meğer ki masiyet ile emredilmiş olsun. Ma'siyet ile emrolunana itaat yok." Sure-i Şuara'da

وَ تُطِيعُوا اَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِى اَرْضِ وَ يُصْلِحُونَ

(26:150, 151) âyeti de bu babda sarihtir.

Âyette وَاُمَرَاءِ buyurulmayıp, اُولِى اَمْرِ buyurulması şayan-ı dikkattir.

Bu mefhum ümera ve hükkâma şamil olduktan başka, emre bihakkın sahib olmak ve merci-i umur bulunmak mefhumunu da tazammun eder." (E.T.1376)

---

[324] Müslim imaret/39 ve Ebu Davud cihad/87 ve Nesai biat/34 ve İ.M. cihad/4

3890- "Fahreddin-i Razî bu esası tedkik ederek Allah ve Resulullah'dan sonra bir hey'et-i içtimaiyye halinde itaat-i kat'iyyeleri vacib kılınan ulü-l emirden murad, erbab-ı hall ü akd denilen ve ittifakları bütün ümmeti temsil ederek Kitab ü Sünnet'ten sonra re'sen bir delil-i şer'î teşkil eden ehl-i icma' olması lâzım geldiğini, Allah'a ve Peygamber'e itaatten sonra en mutlak taatin ancak bu olabileceğini ve efrad-ı ümera ve hükkâm ve ulemaya itaat de bunlardan birine müteferri' bulunduğunu, müdellel ve mufassal bir surette beyan etmiştir." (E.T.1377) *(Bak: İcma-i Ümmet)*

3890/1- Bir hadis-i şerif, ulü-l emre itaatin hududun mealen şöyle tarif eder:

"Allah'ın ve Resulünün emirlerini dinleyip onlara -hem neş'eli, hem kederli zamanımızda; hem zor, hem kolay halimizde- itaat etmek ve âmirlerimiz kendi arzularını nefislerimiz üzerine tercih etseler dahi onlara itaat etmek ve niza (kıtal) etmemek, meğer ki emîrin açık bir küfrünü görseniz; ki onun küfrü hakkında yanınızda Allah kitabından kuvvetli deliliniz ola. (Bu surette inkâr edersiniz.)

Bu hadis, bil'intihab devlet nüfuz ve kudretini temsil eden emîre ve devlet reisine itaat etmek ve ona karşı isyan ve kıtale tasaddi etmemek hususunda sarih bir nassdır. Ziyade olarak da bu itaatin son hududu bildirilmiştir ki, bu da emîrin sarih bir nassın delalet ettiği açık bir küfrü iltizam ve emr etmiş olmasıdır. Bu surette onun velayetini inkâr etmek caiz oluyor. Aşağıda görüleceği üzere Resul-ü Ekrem: "Masiyette itaat caiz değildir. Ancak itaat marufdadır." buyurmuştur.

Ümera-i sûe karşı itaat edilmeyip ne olacak? Davudî'nin beyanına göre zalim âmirler hakkında ulemanın içtihadı şöyledir: Bir fitneye, bir cevre, bir zulme sebeb olmadan hal'i ve iskatı mümkin olursa hal' olunur. Mümkin olmazsa, vacib olan sabır etmektir. Bazıları şu tezi müdafaa etmişlerdir: Fasık kişiye ibtidada amme velayeti akdolunmamalıdır. Adil olarak akd-i bey'at edilip de sonra zulme, cevre başlarsa bir küfrü iltizam etmedikçe ona karşı huruç ve ihtilal sahih değildir." (S.B.M. 12. cild, 2113.hadis) *(Bak: 2447.p.)*

3891- Mevzuumuzla alâkalı olan bir kaç hadisi ibret için mealen veriyoruz:

"İstikbalde bir takım âmirler olacak ki, sizler onların işlerinden bazısını ma'ruf ve güzel görecek, bazısını da inkâr edeceksiniz. Artık münkeri münker tanıyan ve o hususta şüpheye düşmeyerek onu düzeltmeye çalışan,

onun günahı ve cezasından berî olur. Eli ve dili ile münkeri değiştirmeğe gücü yetmediğinden dolayı ancak kalbi ile onu inkâr eden ve ondan nefret eden kimse de, o münker işe ortak olmak günahından salim olur. Fakat çirkin iş yapanlara kalbiyle rıza gösteren ve o işi yapmakta olanlara tabi olan ise, hem günahtan berî olamaz, hem de ortaklık suçundan salim kalamaz." *(Bak: Emr-i Bilmaruf)*

Sahabiler: Bu gibi emîrlerle mukatele etmiyelim mi, diye sordular.

Peygamber: "Namaz kıldıkları müddetçe hayır!" buyurdu." (325)

"Allahu Zülcelal Hazretleri havarisi olmayan hiçbir peygamber göndermedi. Bu yardımcılar, Peygamberlerin arkasında Allah'ın dilediği kadar dururlar. Orada Allah'ın kitabı ve Nebisinin sünneti ile amel edilir.

Ondan sonra ümera gelir. Bunlar kürsülerde otururlar. Bildiğiniz şeyleri söylerler. Reddettiğiniz şeyleri yaparlar, münkeri işlerler. Onları gördüğünüz zaman kendileri ile mücahede etmek her mü'mine borçtur. Gücü yeterse fiilen, yoksa sözle, buna da gücü yetmezse kalbi ile mücadele eder (amellerini kerih görür). Bunun dışında müslümanlık yoktur." (326)

"Sizin üzerinizde bazı ümera peyda olur. Namazı vakitlerinden geciktirir ve bid'atler çıkarırlar. İbn-i Mes'ud (R.A.) dedi ki: "Onlara yetişirsem nasıl yapayım?" Buyurdu ki: Ey Ümmü Abd'in oğlu! Benden nasıl yapacağını soruyorsun. Allah'a isyan edene itaat yoktur." (327)

Bir atıf notu:

- Zalime safdil müslümanların taraftarlıkları, musibet-i ammeye sebebiyet verir, bak: 2646.p.

3892- "Allah bir kavme hayır murad ettiğinde, onların başına hilim sahiblerini getirir; aralarında âlimleri hüküm verir. Serveti de en cömert olanlarına ihsan eder. Allah bir kavme de şer murad ederse, akılsızları onların başına âmir olarak geçirir, aralarında cahiller hüküm verir ve serveti de en cimri olanlarına verir." (328) *(Bak: 3883.p.)*

"Allah'ın ahdini ve Resulünün ahdini bozan her milletin başına mutlaka Allah kendilerinden olmayan düşmanı musallat eder ve düşman o milletin

325 S.M. ci: 6 sh: 25 hadis: 62
326 R.E. sh: 98
327 R.E. sh: 303
328 R.E. sh: 28

elindekinin bazısını alır ve imamları (yani devlet adamları) Allah'ın kitabıyla amel etmeyip Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikçe (yani diğer hükümleri uygulamadıkça) Allah onların azabını kendi aralarında kılar (yani iç fitne, fesad ve anarşi gibi azablara tazib eder). (329)

3893- Bir hadiste de şöyle buyuruluyor: " كَمَا تَكُونُوا يُوَلّى عَلَيْكُمْ

Yani: Siz nasıl iseniz, öyle bir idareci başınıza getirilir ve öyle idare olunursunuz." (330)

Kur'an (8:53) (13:11) âyetleri de bu hadisin hakikatını te'yid eder.

Kadınların da devlet idaresi vazifelerine geçmeleri caiz olmaz. *(Bak: 2874/2.p. sonu ve 2874/4.p.)*

3893/1- Kur'an şahsa veya şahs-ı manevîye ittiba etmeyi tavsiye ve emreder. Fakat bu ittiba, Allah'ın emri olması itibariyle ve meşruiyet dairesinde olmak şartıyladır. Kur'anda **تبع** kökünden türemiş kelimelerin geçtiği çok âyetlerde vahye, hakka ve hidayete bağlılığın lüzumu ifade edilirken, peygamberler istisna edilmez. Halkın tabi' olduğu peygamberler, metbuiyetle beraber evamir-i İlahiyeye herkesten daha çok tabi ve abdiyete örnektirler. *(Bak: Abd)*

3893/2- İttiba ile alâkalı âyetlerden birkaç not:

- Salih ve müttaki ecdada (bazılarına göre o vasıftaki mü'minlere) ittiba etmek: (52:21)

- (Ledünn ilmine sahib) Hızır Aleyhisselamın, (ilm-i şeriata sahib) Musa(A.S.) dan kendine ittiba etmesini istemesi: (18:70) (Bak: Ledünn) Bu âyetten anlaşılıyor ki; ilm-i esrar-ı İlahiye ve hikemiyeye mazhar kılınan müceddid ve Mehdi gibi imamlara ittiba etmek gerektir. Hatta ahkâm-ı şer'iyede müçtehid bir zat dahi manevîyat, irşad ve hakaik-i imaniye cihetinde imam olan zata ittiba etmesi, güzel bir hareket ve hakşinaslık olur. Çünki Mehdi, müctehidden üstündür. (Bak: 3210.p.) Nitekim Bediüzzaman Hazretleri, Risale-i Nur'un iman cihetindeki vazifedarlığı makamında ehl-i ilme bu hakikatı ihtar eder. (Bak: 3100.p.) Zira Risale-i Nur, lütuf ve mevhibe-i İlahiyeye ve hikemiyat-ı Kur'aniyeye mazhariyetin eseridir. (Bak: 2294/2, 3089, 3091.p.lar)

329 İ.M. ci: 10 sh: 245 (4019. hadisin bir kısmı)
330 K.H. hadis: 427, 1997

-Mü'minler Rablerinden gelen hakka ittiba ederler: (47:3)

- Rabbinizden size indirilene ittiba edin, ondan başkasına değil: (7:3)

- Ensar ve Muhacirîne hüsn-ü ittiba edenler, rıza-i İlahîye naildirler. (9:100)

- Delilsiz ve taklidci ittibaın tenkidi: (2:170) (31:21)

- Şeriata ittiba etmek: (45:18)

- Peygamberlere ittiba: (36:20)

- Sizden karşılık istemiyenlere (istiğna ehline) ittiba edin: (36:21)

- İman-ı kâmil sahibi (mürşid) bir zatın, kavminden kendine ittiba etmelerini istemesi: (40:38)

- Muhabbet-i İlahiyeye mazhariyet için, Habibullah'a ittiba gerektir: (3:21)

Bir atıf notu:

- Hevaya değil, şeriata uymak, bak: 2187, 2188,p,lar.

3894- Bütün cemiyet ve cemaatlerde itaat eden ve edilenler vardır ve olmalıdır. Ancak bu itaatın mutlak olmayıp bazı şartlara bağlı olduğu da muhakkaktır. Ezcümle: Kur'an (68:8 ilâ 15) âyetleri, evvelden Hz. Peygamber'e (A.S.M.) ve dolayısıyla varislerine ve mü'minlere hitaben itaat edilmeyecak olan menfi cereyan ve temsilcilerini manen şöyle tavsif eder:

"(Hidayet-i İlahiye olan Kur'anî hakikatları) tekzib eden; (batıl davalarına) müdaheneci görmek istiyen; çok yemin eden, (batıl davasını kabul ettirmek için aldatıcı yollara baş vuran); alçak ve değersiz; gammaz (kendisini yüksek görüp kendine uymayanları geri kafalılıkla suçlayan ve propagandalar yapan ve yaptıran); koğuculuk ve hafiyelikle gezip (her yere sokulup) araştıran; (din yolunda) hayır (ve hizmet) yapanları men' eden (istibdad ve tahakküm yapan); (hak ve ehl-i hakka) mütecaviz ve zulümkâr; çok günah işleyen; zorba, kaba, gaddar; bütün bu kötü sıfatlardan sonra da zenîm (uydurma nesebli, kulağı kesik, sağır); servet ve evlad (gençlik grubu) sahibi (olduğundan biz de istifade ederiz diye ona yaklaşıp itaat etme); (ona) âyetlerimiz (ve hakkı tanıtan kuvvetli bürhanlar) okunduğu zaman, "eskilerin uydurma hikâyesi" diye mukabele eder."

İşte böyle kimselerin cereyanına girmemek ve itaat etmemek emrediliyor. Kur'an (76:24) âyeti ile 96. Sure, mezkûr hakikatı te'yid ederler.

Kur'an çok âyetlerinde birinci derecede Peygamber'e (A.S.M.) dolayısıyla da ümmete hitaben, hak düşmanlarına ve hakka bağlı olmayanlara itaat etmemeyi bildirir. Ezcümle: (25:52) (26:151) (33:1,48) âyetleri örnek verilebilir.

Bir atıf notu:

- Bediüzzaman Hz.nin mütecaviz ehl-i bid'aya adem-i itaati, bak: 3243/4, 3243/5.p. lar.

3895- Netice olarak; hakikat nokta-i nazarında ulü-l emr, hak kanunların tatbikçisi olup müstakil bir hâkim değillerdir, hürriyet-i şer'iye esastır. İnsan insana hâkim olamaz. Kuvvet ve hâkimiyet, kanundadır. Hakka bağlı ulü-l emre itaat, hak kanununa itaat demektir. *(Bak: Teokrasi, 1139.p, 2195.p. sonu)*

3896- Bediüzzaman'a cebren ve zulmen şapka giydirmek için gönderilen memur: "Ben emir kuluyum demiş." Bediüzzaman da şu cevabı veriyor:

"Cebr-î keyfi ile kanun ile emir olur mu ki, emir kuluyum desin. Evet Kur'an-ı Hakîm'de, Yahudi ve Nasranilere başta benzememek için ona dair

âyet olduğu gibi, يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

(4:59) âyeti, ulül emre itaati emreder. Allah ve Resulünün itaatına zıt olmamak şartıyla, o itaatin emir kuluyum diye hareket edebilir. Halbuki bu mes'elede; an'ane-i İslâmiye kanunları, hastalara şefkatle incitmemek, gariblere şefkat edip incitmemek, Allah için Kur'an ve ilm-i imanîye hizmet edenlere zahmet vermemek ve incitmemek emrettiği halde; hususan münzevi, dünyayı terketmiş bir adama ecnebi papazlarının serpuşunu teklif etmek on vecihle değil, yüz vecihle kanuna muhalif ve İslâmın an'anevî kanunlarına karşı bir kanunsuzluktur ve keyfî bir emir hesabına o kudsî kanunları kırmaktır." (E.L.II.166)

3897- Halbuki Bediüzzaman böyle kanunsuzluklara hayatında baş eğmediğini şöyle ifade eder:

"Rus'un Başkumandanı kasden önünden üç defa geçtiği halde ayağa kalkmayan ve tenezzül etmeyen ve onun idam tehdidine karşı izzet-i İslâmiyeyi muhafaza için ona baş eğmiyen; İstanbul'u istila eden İngiliz Başkumandanına ve onun vasıtasıyla fetva verenlere karşı, İslâmiyet şerefi için, idam tehdine beş para ehemmiyet vermeyen ve "Tükürün zalimlerin o hayasız yüzüne!" cümlesiyle ve matbuat lisanıyla karşılayan; ve Mustafa Kemal'in elli meb'us içinde hiddetine ehemmiyet vermeyip, "Namaz kılmayan haindir" diyen; ve Divan-ı Harb-i Örfi'nin dehşetli suallerine karşı, "Şeriatın tek

bir mes'elesine ruhumu feda etmeğe hazırım" deyip, dalkavukluk etmeyen ve yirmisekiz sene, gavurlara benzememek için inzivayı ihtiyar eden bir İslâm fedaisi ve hakikat-ı Kur'aniyenin fedakâr hizmetkârına maslahatsız, kanunsuz denilse ki; "Sen Yahudi ve Hristiyan papazlarına benzeyeceksin, onlar gibi başına şapka giyeceksin, bütün İslâm ulemasının icmaına muhalefet edeceksin; yoksa ceza vereceğiz" denilse, elbette öyle her şeyini hakikat-ı Kur'aniyeye feda eden bir adam, değil dünyevî hapis veya ceza ve işkence, belki parça parça bıçakla kesilse, cehenneme de atılsa, kat'iyyen yüz ruhu da olsa, bütün tarihçe-i hayatının şehadetiyle, feda edecek...

3898- Acaba, bu vatan ve dinin gizli düşmanlarının bu eşedd-i zulm-ü nemrudanelerine karşı, manevî pekçok kuvveti bulunan bu fedakârın tahammülü ve maddî kuvvetle ve menfi cihette mukabele etmesinin hikmeti nedir?

İşte bunu size ve umum ehl-i vicdana ilan ediyorum ki; yüzde on zındık dinsizin yüzünden doksan masuma zarar gelmemek için, bütün kuvvetiyle dahildeki emniyet ve asayişi muhafaza etmek için, Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakmak için Kur'an-ı Hakîm ona o dersi vermiş. Yoksa bir günde, yirmisekiz senelik zalim düşmanlarımdan intikamımı alabilirim. Onun içindir ki; asayişi masumların hatırı için muhafaza yolunda haysiyetini, şerefini tahkir edenlere karşı müdafaa etmiyor ve diyor ki: Ben değil dünyevî hayatı, lüzum olsa âhiret hayatımı da millet-i İslâmiye hesabına feda edeceğim." (E.L.II.166) *(Bak:Müsbet Hareket)*

3899- UMRE عمره : "Umre, lügatta ziyaret manasınadır. Istılahta:

Kâbe-i Muazzama'yı tavaftan ve Safa ile Merve denilen iki mevki arasında sa'y etmekten ibarettir ki, bunun için muayyen bir zaman yoktur. Senenin her mevsiminde yapılabilir. Yalnız arefe günü ile Kurban Bayramının dört gününde yapılması mekruhtur. Ramazan-ı Şerifte yapılması ise mendubdur.

Umre, bir sünnet-i müekkededir. Bunu yapan zata "mu'temir" denilir. Farz olan hacca, hacc-ı ekber denildiği gibi, umreye de hacc-ı asgar denilir. Maamafih arefe günü cumaya tesadüf eden bir hacca da "hacc-ı ekber" denilmektedir.

Umre, İmam-ı Malik'e göre de, bir müekked sünnetdir. Fakat İmam-ı Şafii'ye göre bir defaya mahsus olmak üzere fevrî olmayan bir farz-ı ayındır. Hanbelilere göre fevren farz olur." (B.İ.İ.347)

Umre, Kur'anda (2:158, 196) âyetlerinde geçer.

3900- URVET-ÜL VÜSKA عُرْوَةُ الوثقى : Sağlam kulp. Metin ve muhkem olan tutulacak şey. *İslâmiyet. Kur'an-ı Kerim.

Kur'anda bu tabir (2:256) ve (3:22) âyetlerinde geçer. *(Bak: Hablullah)*

USÛL اصول : *(Bak: İlm-i Usûl)*

UYKU اويقو) : *(Bak: Nevm)*

❁❁❁

Ü

3901- ÜLFET الفة : Alışma, alışkanlık. Birisiyle münasebette bulunmak. Ünsiyet. Ahbablık, dostluk. *Âlemdeki İlahî sanat eserlerini devamlı görmek neticesi bunların hârikalık durumlarını düşünemez olmak. *(Bak: Âdiyat, Gaflet, Tefekkür)*

Bir atıf notu:

- Mürur-u zamanla hakaika karşı ülfet, bak: 3206.p.

3902- "İnsanları fikren dalalete atan sebeblerden biri; ülfeti, ilim telakki etmeleridir. Yani me'lufları olan şeyleri kendilerince malum bilirler. Hatta ülfet dolayısıyla âdiyata teemmül edip ehemmiyet vermezler. Halbuki ülfetlerinden dolayı malum zannettikleri o adi şeyler, birer hârika ve birer mu'cize-i kudret oldukları halde, ülfet saikasıyla onları teemmüle, dikkate almıyorlar; ta onların fevkinde olan tecelliyat-ı seyyalaye im'an-ı nazar edebilsinler. Bunların meseli deniz kenarında durup, denizin içerisindeki hayvanata ve sair garip hâlâtına bakmayarak yalnız rüzgâr ile husule gelen dalgalara ve şemsin şuaatından peyda olan parıltısına dikkat etmekle Malik-ül Bihar olan Allah'ın azametine delil getiren adamın meseli gibidir.

İnsanların arza ait malumat ve müsellemat-ı bedihiyatları ülfete mebnidir. Ülfet ise, cehl-i mürekkeb üstüne serilmiş bir perdedir. Hakikate bakılırsa zannettikleri ilim, cehildir. Bu sırra binaendir ki, Kur'an âyetleriyle insanların nazarını me'lufatları olan şeylere çeviriyor. Âyetler, necimler gibi ülfet perdesini deler atar. İnsanın kulağından tutar, başını eğdirir. O ülfetin altındaki havarik-ul âdât mu'cizeleri o âdiyat içerisinde gösterir." (M.N.196)

3903- "Kur'an-ı Hakîm ile felsefe ulûmunun mahsul-ü hikmetlerini, ders-i ibretlerini, derece-i ilimlerini müvazene etmek istersen; şu gelecek sözlere dikkat et!

İşte Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın bütün kâinattaki âdiyat namıyla yadolunan, hârikulade ve birer mu'cize-i kudret olan mevcudat üstündeki âdet ve ülfet perdesini keskin beyanatıyla yırtıp, o hakaik-ı acibeyi zişuura açıp, nazar-ı ibretlerini celbedip, ukûle tükenmez bir hazine-i ulûm açar.

Felsefe hikmeti ise, bütün hârikulâde olan mu'cizat-ı kudreti, âdet perdesi içinde saklayıp, cahilane ve lâkaydane üstünde geçer. Yalnız hârikulâdelikten düşen ve intizam-ı hilkatten huruc eden ve kemal-i fıtrattan sukut eden nadir fertleri nazar-ı dikkate arzeder, onları birer ibretli hikmet diye zişuura takdim eder. Meselâ: En cami bir mu'cize-i kudret olan insanın hilkatini adi deyip lâkaydlıkla bakar. Fakat insanın kemal-i hilkatinden huruc etmiş, üç ayaklı yahut iki başlı bir insanı bir velvele-i istiğrabla nazar-ı ibrete teşhir eder. Meselâ: En latif ve umumi bir mu'cize-i rahmet olan bütün yavruların hazine-i gaybdan muntazam iaşelerini adi görüp, küfran perdesini üste çeker. Fakat intizamdan şüzuz etmiş, kabilesinden cüda olmuş, yalnız olarak gurbete düşmüş denizin altında olan bir böceğin bir yeşil yaprakla iaşesini görüp ondan tecelli eden lütuf ve keremle hazır balıkçıları ağlatmak ister.(*) İşte Kur'an-ı Kerim'in ilim ve hikmet ve marifet-i İlahiye cihetiyle servet ve gınası; ve felsefenin ilim ve ibret ve marifet-i Sani' cihetindeki fakr ve iflasını gör, ibret al!" (S:137)

3904- "Lübbü bulmayan, kışır ile meşgul olur. Hakikatı tanımayan hayalata sapar. Sırat-ı müstakimi göremeyen, ifrat ve tefrite düşer. Müvazenesiz ve mizansız olan çok aldanır, aldatır. Zahirperestleri aldatan bir sebeb: Kıssanın hisse ile münasebeti ve mukaddemenin maksud ile zihinde mukareneti, vücud-u haricîde olan mukarenetle iltibas olunmasıdır. Bu noktaya dikkat et, sonra muhtaç olacaksın. Hem de ihtilâlatı tevlid eden, ihtilâfatı ika' eden, hurafatı icad eden, mübalağatı intac eden esbabın birisi ve belki en birincisi, hilkatte olan hüsün ve azamet ve ulviyete adem-i kanaattir. Hâşa zevk-i fasidesiyle istihfaf-ı nizam etmektir. Halbuki akıl ve hikmet nazarlarında herbiri kudretin en bahir mu'cizelerinden olan hakaik-ı âlemde olan hüsn-ü intizam ve kemal ve ulviyet, o derece dest-i hikmet ile nakşolmuş ki: Bütün hayalperestlerin ve mübalağacıların hülyalarından geçmiş olan hârikulâde hüsün ve kemale nisbet olunsa; o hârikulâde hayaller gayet adi ve o âdâtullah gayet hârikulâde bir hüsün ve haşmet gösterecektir. Fakat cehl-i mürekkebin hemşiresi ve nazar-ı sathînin annesi olan ülfet, mübalağacıların gözlerini kapatmıştır. Böyle gözleri açmak içindir:

Me'luf olan âfak ve enfüste dikkat-ı nazara, Kitab-ı Hakîm emreder. Evet gözleri açan yalnız nücum-u Kur'aniyedir. Öyle nücum-u sâkıbedirler ki: Cehlin zulmünü ve nazar-ı sathînin zulümatını def ettikleri gibi; âyat-ı beyyinat,yed-i beyza ile, ülfet ve sathiyenin hicablarını ve zahirperestliğin

* Amerika'da aynen bu vakıa olmuştur.

perdesini parça parça ederek, ukûlü âfak ve enfüsün hakaikına tevcih edip irşad etmişlerdir. Hem de meyl-ül mübalağatı tevlid eden, beşerin kendi meylini kuvveden fiile çıkarmasına meyelan-ı fıtriyesidir. Zira meyillerinden birisi; hayret verecek acib şeyleri görmeye ve göstermeye ve teceddüde ve icada olan meylidir. Buna binaen vakta beşer, nazar-ı sathî ile kâinat kaplarında ülfet kapağı altında olan gıda-yı ruhanîyi zevk edemediğinden kabı ve kapağı yalamakla usanmak ve kanaatsizlik ve hârikulâdeye meyil ve hayalâta iştihadan başka netice vermediğinden meyl-i hârikulâde ile teceddüd veya tervic için meyl-ül mübalağa tevellüd eder. O mübalağa ise, dağ tepesinde bir kartopu gibi yuvarlanmakla ta hayalin yüksek zirvesinden lisana kadar tekerlense, sonra lisandan lisana yuvarlanıp giderken kendi hakikatının çok parçalarını dağıtmakla beraber, her lisandan meyl-ül mübalağa ile çok hayalâtı kendine toplar, şape gibi büyür. Hatta kalbe değil, belki sımahta, belki hayalde bile yerleşemiyor. Sonra bir nazar-ı hak gelir, onu tecrid etmekle çıplak ederek tevabiini dağıtıp aslına irca' eder. "Hak gelir, batıl ölür" sırrı da zahir olur." (Mu.43)

3904/1- Ülfet , kevnî hakikatlarda olduğu gibi, mürur-u zamanla cemiyette ulûm-u mütearife hükmüne geçen Kur'anî hakikatların kıymetini derk ve takdirinde de perde olduğunu anlatan Bediüzzaman Hazretleri, bundan kurtulmanın yolunu şöyle beyan ediyor:

"Kur'anın herbir âyeti, birer necm-i sâkıb gibi, i'caz ve hidayet nurunu neşr ile küfrün zülumatını nasıl dağıttığını görmek, zevketmek istersen; kendini o asr-ı cahiliyette ve o sahra-yı bedeviyette farzet ki, herşey zulmet-i cehil ve gaflet altında perde-i cümud u tabiata sarılmış olduğu bir anda birden Kur'anın lisan-ı ulviyesinden

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَافِىالسَّمَوَا ِ وَمَا فِى ا َرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِالْعَزِيزِالْحَكِيمِ

(62:1) gibi âyetleri işit, bak. O ölmüş veya yatmış mevcudat-ı âlem تُسَبِّحُ sadasıyla işitenlerin zihninde nasıl diriliyorlar, hüşyar oluyorlar, kıyam edip zikrediyorlar. Hem o karanlık gök yüzünde birer camid ateşpare olan yıldızlar ve yerdeki perişan mahlukat, تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَا ُ السَّبْعُ وَاْ َرْضُ (17:44) sayhasıyla işitenlerin nazarında; gökyüzü bir ağız, bütün yıldızlar birer kelime-i hikmet-nüma, birer nur-u hakikat-eda ve arz bir kafa, berr ve bahr bi-

rer lisan ve bütün hayvanat ve nebatat birer kelime-i tesbih-feşan suretinde arz-ı didar eder. Yoksa bu zamandan ta o zamana bakmakla mezkûr zevkin dekaikını göremezsin. Evet o zamandan beri nurunu neşreden ve mürur-u zaman ile ulûm-ü mütearife hükmüne geçen ve sair neyyirat-ı İslâmiye ile parlayan ve Kur'anın güneşiyle gündüz rengini alan bir vaziyet ile yahut sathî ve basit bir perde-i ülfet ile baksan, elbette herbir âyetin ne kadar tatlı bir zemzeme-i i'caz içinde ne çeşit zülumatı dağıttığını hakkıyla göremezsin ve bir çok enva-ı i'cazı içinde bu nev'-i i'cazını zevk edemezsin." (S.137)

"Hatta bir adam, (57:1) سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمَوَا ِ وَاْ َرْضِ âyetini okudu. Dedi ki: "Bu âyetin hârika telakki edilen belagatını göremiyorum." Ona denildi: "Sen dahi bu seyyah gibi o zamana git, orada dinle." O da, kendini Kur'andan evvel orada tahayyül ederken gördü ki: Mevcudat-ı âlem perişan, karanlık, camid ve şuursuz ve vazifesiz olarak halî, hadsiz, hudutsuz bir fezada; kararsız, fani bir dünyada bulunuyorlar. Birden Kur'anın lisanından bu âyeti dinlerken gördü: Bu âyet, kâinat üstünde, dünyanın yüzünde öyle bir perde açtı ve ışıklandırdı ki; bu ezelî nutuk ve bu sermedî ferman, asırlar sıralarında dizilen zişuurlara ders verip gösteriyor ki; bu kâinat, bir cami-i kebir hükmünde, başta semavat ve arz olarak umum mahlukatı hayatdarane zikir ve tesbihde ve vazife başında cuş u huruşla mes'udane ve memnunane bir vaziyette bulunduruyor, diye müşahede etti. Ve bu âyetin derece-i belagatını zevk ederek, sair âyetleri buna kıyasla, Kur'anın zemzeme-i belagatı arzın nısfını ve nev'-i beşerin humsunu istila ederek, haşmet-i saltanatı kemal-i ihtiramla ondört asır bilâfasıla idame ettiğinin binler hikmetlerinden bir hikmetini anladı." (Ş.135) *(Bak: 3008.p.)*

ÜMİD امید : Ummak. Emel. Arzu. İntizar. Umut. Rica. *(Bak: Reca, Ye's)*

3905- ÜMMET امّة : Cemaat, kavim, taife. *Bir hâkim milletin ashabından olan hey'et-i içtimaiye. *Bir Peygambere inanıp onun yolundan giden insanların hepsi. Bir Peygamberin hakka davet ettiği cemaat. *Bir dille konuşan millet. *Arkasına düşülecek bir cemaat veya tarikat. Bir imamın talimatıyla, bir hayat anlayışına ve nizamına bağlı bulunan topluluk.

3906- Ümmet-i İslâmiye hakkında bir âyette şöyle buyuruluyor:

"(2:143) وَكَذَالِكَ Ve ey ümmet-i Muhammed! İşte böyle bir sırat-ı müstakime hidayet etmek suretiyle جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا Biz sizi vasat, merkez ve her tarafı denk mutedil, hayırlı bir ümmet yaptık.

لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ki siz diğer nas üzerine kavlen veya fiilen veya halen şahid-i âdil ve nümune-i imtisal olasınız...

Cenab-ı Allah ümmet-i Muhammed'i insanlar arasında böyle hakşinas, hak-gû, âdil ve müstakim, hüsn-ü ahlâkı, ilm ü irfanı ile mümtaz, şayan-ı istişhad ve merkezî bir cazibeyi ve imameti haiz, mukteda-bih bir cemaat yapmak ve tam manasıyla âdil bir ümmet-i hâkime teşkil etmek için saye-i Muhammedî'de yeni bir sırat-ı müstakime hidayet buyurmuştur. Ve akvam-ı saire arasında ümmet-i İslâm bu vazifelerini unutmamak icab edecektir. Müslümanlar şuna buna uyuntu olmayacak, diğer akvama nümune-i imtisal ve merci olmak lâzım gelecektir ki, bunu temin eden sırat-ı müstakim vehbî olduğu halde, onun üzerinde bu noktadan yürümek bir emr-i kesbîdir. Ve bunu iktisab eden ümmetin içtimaı da bir delil-i hak, bir şahid-i hakiki olur. Filvaki bu şerait altında yürüyen müslümanlar ve bilhassa ashab-ı kiram, akvam-ı cihanın merkez-i teveccühü olarak emr-i hakta haiz-i imamet bir ümmet-i kübra olmuşlardır." (E.T.523)

"ÜMMET: İmam maddesinden me'huz bir ismi cemi'dir ki, fırak ı nasâ metbu' ve muktedabih olan cemaat demektir. Yani bir imam mahiyetinde kavi bir cihet-i vahdetle toplanıp muntazam bir surette icra-yı faaliyet eden ve bu suretle muhtelif sunuf ve firak-ı insaniye üzerine hâkim bulunan he'yet-i içtimaiyedir, tabir-i aherle ümmet, imamet-i kübraya haiz cemaattir. Cemaatlere nazaran ümmet, fertlere nazaran imam gibidir. Demek ki, ümmet, bir millet-i hâkime asabından müteşekkil olan he'yet-i içtimaiyedir." E.T.2/134. ayetin tefsirinden.

3907- Ümmet kelimesinin geçtiği âyetlerden birkaç not:

- Ümmet-i müslime: (2:128)

- Ümmet-i vahide ve inkısamı: (2:213) (10:19) (11:118)

- Emr-i bilmaruf ümmeti (cemaatı): (3:104)

- Mukteda-bih ve hayra davet eden ümmet (cemaat): (3:110)

- Ehl-i kitabdan müstakim bir ümmet (cemaat): (3:113)

- Allah insanları lihikmetin müteferrik ümmetler (milletler) kıldı: (5:48) (42:8)

- Ümmet-i muktesîde-i kalile: (5:66)

- Yerdeki hayvan nevileri ve kuşlar da ümmetlerdir. (Şeriat-ı kübraya bağlı muti cemaatlardır):(6:38)

- Her ümmetin bir eceli vardır: (7:34) (10:49) (15:5) (23:43)

- Mudıll başlara bağlı olan ins ve cin ümmetlerinin Cehennem'deki halleri: (7:38) (46:18)

- Kavm-i Musa (A.S.) içindeki hidayete götüren ümmet ve Benî İsrail'in oniki ümmete tefriki: (7:159, 160, 168)

- Her ümmet için bir peygamber vardır: (10:47) (13:30) (16:36) (35:24)

- Hz. Nuh'un (A.S.) Tufanda beraberindeki ümmetten çoğalan salih ve asi ümmetler: (11:48)

- Kıyamette her ümmetten bir şahid ba's edilecek: (16:84) (28:75)

- Her ümmete bir mensek, ibadet usulü verildi : (22:67)

- Her ümmet kendilerine gönderilen Peygambere ihanete kalkıştı: (40:5)

- Haktan uzak ümmete (cemaata) bağlılıkta ısrar edenler: (43:22, 23)

- İslâm ve tevhid esasında toplanmak (ümmet-i vahide) hakikatı: (21:92) (23:52) (Bak: Cemaat, Millet)

3908- ÜMM-ÜL KİTAB امّ الكتا **:** Kitabın anası, esası. Levh-i Mahfuz ve ilm-i İlahî. (Yani: Kur'an, İlm-i İlahîde, Levh-i Mahfuz'da ezelî ve ebedî olarak mahfuz bulunduğundan Kur'anın aslı ve anası manasına kullanılan bir tabirdir.) *Kur'an-ı Kerim'in müteşabih olmayan muhkem âyetlerine de kitabın anası, esası manasında Ümm-ül Kitab denilir. *Fatiha Suresi.

Diğer bir manada bütün müsbet ve faydalı kitabların anası ve mercii olarak Kur'an-ı Kerim'e de denir.

Ümm-ül Kitab tabiri Kur'anda (3:7) (13:39) (43:4) âyetlerinde geçer. *(Bak: Levh-i Mahfuz)*

3909- ÜZEYR (A.S.) عزير **:** Kur'an-ı Kerim Hz. Üzeyr'e dair malumat vermektedir. Fakat Peygamber olup olmadığını sarihan beyan etmemiş olduğundan nübüvveti hakkında ülemanın ittifakları yoktur.

İslâm Ansiklopedisi'nin nakline göre, müfessirler, 2.259 âyetinde geçen şahsın Üzeyr (A.S.) olabileceğini kaydederler. Taberî, bu şahsın Üzeyr (A.S.) olduğunu belirten dokuz rivayet ve Yeremya olduğunu dair de altı rivayet nakleder. (Tefsir-i Taberî, ci: 5, sh:439 ve Tefsir-i Kurtubî, ci:2, sh:288 ve Bahr-ı Muhit, ci:2, sh:290)

3910- Hz. Üzeyr'e atfen bir âyet-i kerime şöyle tefsir ediliyor:

"(2:259) اَوْ كَالَّذِى Yahud o şahıs gibisine baksan a!... مَرَّعَلَىقَرْيَةٍ O şahıs bir karyeye, bir şehre uğramıştı. وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا O sırada bu karye damlarının üzerine çökmüş, o mamur binaların tavanları çöküp inmiş, altındaki duvarlar onların üzerlerine yıkılmış alt-üst olmuş veya bağlarına bahçelerine rağmen harab, bomboş, kimsesiz, ağlanacak bir halde idi. -Arş, esasen tavan demek olup, müsakkafata ve her tarafına gölge veren şeylere de ıtlak olunduğundan burada birkaç tasvir, mümkindir. Hazret-i Ali, İbn-i Abbas, İkrime, Ebu-l Aliye, Said İbn-i Cübeyr, Katade, Rebi, Dahhak, Suddi, Mukatil, Süleyman İbn-i Büreyde, Naciyet İbn-i Kâ'b, Salim-il Havas demişlerdir ki: Bu şahıs, Hazret-i Üzeyr idi. Fakat Vehb, Mücahid, Abdullah İbn-i Ubeyd İbn-i Umeyr, Bekr İbn-i Muzar: Hazret-i Ermiya idi demişler. İbn-i İshak da, Ermiyanın Hızır olduğunu söylemiştir. Bunlardan başka Lut Aleyhisselâm'ın kölesi veya Şa'ya dahi denilmiş, bidayeten bir şahs-i kâfir ve fakat ba'd-el ihya mü'min olduğu da söylenmiştir. Bunların içinde en meşhuru, şahsın Hazret-i Üzeyr İbn-i Şerhiya, karyenin de Benî İsrail devletinin makarrı olan Kudüs şehri olmasıdır ki, Buhtünnassar'ın harbiyle istila ve tamamen tahrib edilmiş ve bütün Benî İsrail üç kısma tefrik olunup bir kısmı baştan başa katl-i âmm edilmiş ve bir kısmı Şam'da iskân olunmuş, bir kısmı da esir edilip götürülmüş idi. Üzeyr, bu esirler miyanında olup bilahare kurtulmuş ve bir gün merkebiyle Kudüs'e uğrayıp bu halde görmüş idi. İbn-i Abbas'dan sebeb-i nüzulün bu olduğu bittafsil mervidir...

3911- Demek olur ki, ismi lâzım değil o şahıs uğradığı karyenin bu acıklı

halini görünce (2:259) قَالَ اَنَّى يُحْيِ هَذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا bu müthiş ölümünden sonra Allah bu memleketi nereden ihya edecek diyordu...

Binaenaleyh فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ Allah hemen o şahsa yüz sene süren medid bir ölüm verdi. Bu müddette hayat namına bir şey tattırmadı. -Rivayete nazaran bir uykuya dalmış, o uykusunda öyle kalmış idi ve henüz genç idi.

ثُمَّ بَعَثَهُ sonra da o ölüyü tekrar hayata salıverdi.

Evvelki gibi hayy, âkıl, fehimli, maarif-i İlahiyede nazar ü istidlale müstaid bir ruh ile ba's ba'delmevte mazhar etti.

Bazı rivayete göre bu yüz senenin yetmişinci senesi (Yuşek) namında bir Fars hükümdarı tarafından külliyetli bir askerle Arz-ı Mukaddes fethedilmiş, Buhtünnassar helâk olmuş, Benî İsrail'in bakayası yine Beytülmakdis ve civarına yerleştirilmiş. Otuz sene zarfında Kudüs yeniden i'mar olunmuş ve işte اَنَّى يُحْيِ هَذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا diyen Hazret-i Üzeyr'i de Allah bu sırada o karye gibi ba'sü ba'delmevte mazhar etmiş -edince قَالَ كَمْ لَبِثْتَ Ne kadar kaldın diye sordu. O da bir uykudan uyanırcasına قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ bir gün veya bir günün bir kısmı kaldım dedi... Bu müttekiyane itiraf üzerine قَالَ Allah hakikatı anlatıp buyurdu ki: بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ Hayır, yüz sene kaldın. فَانْظُرْ اِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ şimdi yiyeceğine ve içeceğine bak, Allah'ın kudretini seyret ki, لَمْ يَتَسَنَّهْ hiç biri yıllanmamış yani bozulmamış, hep eskisi gibi tazece duruyor. وَانْظُرْ اِلَى حِمَارِكَ Merkebine de bak, onu da öyle bulacaksın. وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ Ve seni ecelin geldiği için değil, mahza bir ibret için, seni nâsa bir âyet, Hakk'ın meşhud bir bürhan-ı kudreti kılmak için böyle öldürüp ba'settik, bu hârikaları yaptık. Sana bu kadar mevt-i medidden sonra insanî, nebatî, hayvanî, şahsî, nev'î, ruhanî, cismanî hayatla-

rın hepsinde ba's ü ihyayı bilfiil gösterdik ki, zevk-i yakîne ayanen eresin de insanlara nübüvvet veya velayetle bir şahid-i Hak olasın." (E.T.880-885) *(Bak: 287 ve 4028.p. lar)*

3911/1- Teşbihen küllî bir hakikatı ifade eden mezkûr kıssanın, her asra bakan vecihleri bulunacağı nazar-ı itibara alınırsa, nev'-i beşerde zaman zaman vuku' bulan inkılabat ve tahribatlara, müteakiben inayet-i İlahiye ile gelen manevî ihya ve yeniden ıslahatlara da işareti bulunacağı anlaşılır. Hem her tahribatın bir tahribcisi ve cereyanı olduğu gibi, onun karşısında da bir tamirci, bir müceddid, bir sahib-i zaman ve onun şahs-ı manevîsi bulunur.

Buna göre asrımızda halkın ekseriyetle hakaik-ı Kur'aniyeden uzaklaştırılması, milletin manevî istinadgahları olan şeair-i İslâmiyenin bozulması ile unutturulması, tamiri belki bir asırda mümkün manevî tahribatların yapılması, asrımızın manen adeta ölümü ve yeniden ihyası için de taraf-ı İlahîden manen vazifeli zatın ve onun şahs-ı manevîsinin bir asır kadar müddetle şer cereyanlarca tahakküm altında tutulmaya çalışılması ve bütün bu ümit kırıcı şartlara rağmen netice olarak bir asır sonra İslâm iktidarının kuvvetiyle geniş dairede dinî hayatın yeniden ihyası gibi manaları, mezkûr âyetin küllî manasının bu asra bakan bir ferdi olarak anlamak mümkündür.

3912- Üzeyr (A.S.)'ın hüviyetinin Yahudilerce yanlış telakkisine dair bir âyet de şöyledir:

"(9:30) وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ Yehud "Üzeyr, Allah'ın oğlu" dediler -Yehudlardan böyle söyleyenler olmuştu... Bunun sebebi Yehud, Tevrat ile ameli terketmişler, peygamberleri katle başlamışlar, Tevrat'ı bilen kalmamış, kimi ölmüş, öldürülmüş, kimi de unutmuş, Allah Teala kalblerinden silmiş, nihayet Tevrat ve Tabut ref' olunmuş, bilahare Üzeyr Aleyhisselâm yüz sene ölümden sonra Allah'a tazarru ve niyaz etmiş Tevrat'ın hıfzı kendisine ihsan olunarak genç yaşında Benî İsrail'e gelmiş, Tevrat'ı ezberden imla etmiş ve işte o vakit "Bu başka türlü olmaz, muhakkak bu Allah'ın oğlu" demişler ve Nasara'nın "Mesih İbnullah" sözüne bir kapı açmışlar. Bu âyet nazil olduğu zaman Yahudiler "Biz böyle bir şey söylemeyiz, bunun aslı yoktur" diye hiç bir itiraz ve inkârda bulunamamışlardır. Ve fakat bu mes'elede olsun üzerlerine İslâm'ın harb tehlikesinin büyük bir tesiri olmuş ki, sonraki Yahudilerden bu söz işitilmez olmuştur." (E.T.2509)

❁❁❁

V

VACİB واجب : (Vücub. dan) (c. Vacibat) Lüzumlu, mecburi olan. Fık:

Yerine getirilmesi her müslüman için gerekli ve borç olup, yapılmadığı takdirde büyük günah olan Allah'ın emirleri. Yapılması zannî delil ile belli olan. Terki caiz olmayan. Yapılması şer'an kat'i derecede bir delil ve sabit olmamakla beraber, herhalde pek kuvvetli bir delili bulunan şeydir. (Vitir ve Bayram Namazları gibi). İlm-i Kelâmda: Varlığı zaruri olup, olmaması (yokluğu) imkânsız bulunan. Allah (C.C.)

VACİB-ÜL VÜCUD واجب الوجود : Ezeli olarak vücudu mutlak var

olan, yokluğu mümkün olmayan Cenab-ı Hak. (*Bak: Kıyam-ı Binefsihi, Vücud) (Vacib-ül Vücud'un mahiyet-i kudsiyesi mümkinata benzemez, bak: 227.p.)*

3914- VAHDEDDİN وحيد الدين : (Aslı: Vahidüddin) Osmanlı Padi-

şahlarının sonuncusu ve otuzaltıncısının adıdır. (Mi. 1861-1926) Zeki, dirayetli ve dindardı. Osmanlılar ve İslâm âlemi için bir felaket işareti olan Sevr Muahedesini imzalamadı. Osmanlı ordusu olarak emrine bırakılan yegâne taburu Ayasofya Camii etrafında sipere sokup camiye çan takmak isteyenlere "ateş edin" diye emir vermişti. İtimat ettiği paşaları Anadolu'ya gönderip Milli Kurtuluş hareketini hazırlamıştı. Böyleyken İtalya'da vefat etti ve sonra Şam'da Sultan Selim Camii kabristanına defnedildi. (R. Aleyh) (O.A.L.)

3915- VAHDET-ÜL VÜCUD وحدة الوجود : Bu ifade tasavvufî bir

terim olup kelime manası, maksadı ifade etmez. Hatta bu terimle tasavvufta ifade edilmek istenen mana, aklî izahlarla anlatılması ve anlaşılması dahi müşkildir. Tasavvufi meslekler içinde en ince ve hissî bir meşreb olan vahdet-ül vücud mesleği, ruhî inkişafa dayanan halî ve kalbî bir yoldur. Panteizm denen ve Hâlik ile mahlûku bir tevehhüm eden felsefe cereyanına zahiren benzetilir ise de, menşe ve mahiyetleri birbirinden ayrıdır. İlerde bu farklılık bir derece izah edilecektir.

Bediüzzaman Hazretleri, vahdet-ül vücud ehli için şöyle der:

"Şunlar, ehl-i vahdet-üş şuhuddurlar. Fakat vahdet-ül vücud ile mecazen tabir edilebilir. Fakat hakikaten vahdet-ül vücud, bazı hükema-i kadimenin meslek-i bâtılasıdır." (Mu.118)

"Bazı mutasavvıfın kelâmından ittisal ve ittihad ve hulul zâhir oluyor. Ve ondan tevehhüm edilir ki: Bazı maddîyyunun mesleği olan vahdet-ül vücuda bir münasebet gösterir." (Mu.117)

"Şu mutasavvıfının reis ve kebiri demiş ki: İttisali veya ittihadı veya hululü iddia eden, marifet-i İlahiyeden hiçbir şey istişmam etmemiştir. Evet mümkin, Vâcib ile nasıl ittisal veya ittihad edecek. Kellâ!.." (Mu.118)

3916- "Bu mes'ele-i vahdet-ül vücudu şimdiki insanlara telkin etmek, ciddi zarar verir. Nasılki teşbihat ve temsiller, havassın elinden avamın eline ve ilmin elinden cehlin eline girse, hakikat telakki edilir. Öyle de vahdet-ül vücud mes'elesi gibi hakaik-ı ulviye, ehl-i gaflet ve esbab içine dalan avamlara girse, tabiat telakki edilir ve üç mühim zarar verir:

Birincisi: Vahdet-ül vücudun meşrebi, Cenab-ı Hak hesabına kâinatı adeta inkâr etmek iken avama girdikçe gafil avamlara hususan maddîyyun fikriyle âlude olan fikirlere girdikçe, kâinat ve maddîyat hesabına uluhiyeti inkâr yoluna gider.

İkincisi: Vahdet-ül vücud meşrebi, masiva-yı İlahînin rububiyetini o derece şiddetle reddeder ki, masivayı inkâr ve ikiliği ref'ediyor. Değil nüfus-u emmarenin, belki herbir şeyin müstakil vücudunu görmemek iken, bu zamanda fikr-i tabiatın istilasıyla ve gurur ve enaniyetin nefs-i emmareyi şişirmesiyle ve âhireti ve Hâlikı bir derece unutmak cihetiyle bazı nüfus-u emmare küçük birer firavun, adeta nefsini mabud ittihaz etmek istidadında bulunan insanlara vahdet-ül vücudu telkin etmek, nefs-i emmareyi "eliyazübillah" öyle şımartır ki, ele avuca sığmaz.

Üçüncüsü: Tagayyür, tebeddül, tecezzi, tahayyüzden mukaddes, münezzeh, müberra, mualla olan Zat-ı Zülcelal'in vücub-u vücuduna ve tekaddüs ve tenezzühüne muvafık düşmeyen tasavvurata sebebiyet verir ve telkinat-ı batılaya medar olur. Evet vahdet-ül vücuddan bahseden; fikren seradan süreyya çıkarak, kâinatı arkasında bırakıp nazarını Arş-ı Alâ'ya diken, istiğrakî bir surette kâinatı madum sayıp herşeyi doğrudan doğruya kuvvet-i iman ile Vahid-i Ehad'dan görebilir. Yoksa kâinatın arkasında durup kâinata

bakan ve önünde esbabı gören ve ferşten nazar eden, elbette esbab içinde boğulup, tabiat bataklığına düşmek ihtimali var.

Fikren Arş'a çıkan, Celaleddin Rumî gibi diyebilir: "Kulağını aç! Herkesten işittiğin sözleri, fıtrî fonoğraflar gibi Cenab-ı Hak'tan işitebilirisin." Yoksa, Celaleddin gibi bu derece yükseğe çıkmayan ve Ferşten Arş'a kadar mevcudatı ayine şeklinde görmeyen adama, "Kulak ver, herkesten Kelâmullah'ı işitirsin" desen, manen Arş'tan Ferş'e sukut eder gibi, hilaf-ı hakikat tasavvurat-ı batılaya giriftar olur..." (L.272)

3917- "Sual: Vahdet-ül vücudu nasıl görüyorsun?

Elcevab: Tevhidde istiğraktır. Ve nazara sığmayan bir tevhid-i zevkîdir. Esasen tevhid-i rububiyet ve tevhid-i uluhiyetten sonra tevhidde zevkten şiddet-i istiğrak, vahdet-i kudret yani اَللّٰهُ ٓ اِ الْكَوْنِ فِى مُؤَثِّرَ َ sonra vahdet-i idare, sonra vahdet-i şuhud, sonra vahdet-ül vücud, sonra yalnız bir vücudu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye müncer oluyor. Muhakkikîn-i Sofiyenin müteşabihat hükmünde olan şatahatıyla istidlal edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve te'sirinden kurtulmayan bir ruh, vahdet-ül vücuddan dem vursa, haddini tecavüz eder. Dem vuranlar, Vacib-ül Vücud'a o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki, mümkinattan tecerrüd ederek, yalnız bir vücudu belki bir mevcudu görmüşler. Evet delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sanii müşahede etmek, tarik-ı istiğrakkârane cihetiyle cedavil-i ekvanda cereyan-ı tecelliyat-ı İlahiyeyi ve melekûtiyet-i eşyada seyeran-ı füyuzatı ve meraya-yı mevcudatta tecelli-i esma ve sıfatı, yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken, dîk-ı elfaz sebebiyle uluhiyet-i sariye ve hayat-ı sariye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakaik-ı zevkiyeyi nazarın mekayisine sıkıştırdığından çok evham-ı batılaya menşe oldu. Madde-perver hükema ve zaif-ül itikad ehl-i nazarın vahdet-ül vücudu ile evliyanın vahdet-ül vücudu, tamamen birbirinin zıddıdır. Beş cihetten fark vardır:

Birincisi: Muhakkikîn-i Sofiye, Vacib-ü Vücud'a o kadar hasr-ı nazar etmiş ve müstağrak olmuş ve ehemmiyet vermişler ki, onun hesabına kâinatın vücudunu inkâr etmişler. Hükema ve zaif-ül itikad olanlar, maddeye o kadar hasr-ı nazar etmişler ve müstağrak olmuşlar ki, fehm-i uluhiyetten uzaklaştılar. Ve o derece maddeye kıymet verdiler ki, herşeyi maddede görmek hatta uluhiyeti onda mezcetmek, hatta kâinat hesabına uluhiyetten istiğna etmek derecede tarik-ı müteassifeye girmişlerdir.

İkincisi: Muhakkikîn-i sofiyenin vahdet-i vücudu vahdet-üş şühudu tazammun eder. İkincilerin vahdet-ül mevcudu tazammun eder.

Üçüncüsü: Birincilerin mesleği zevkîdir. İkincilerin nazarîdir.

Dördüncüsü: Birinciler evvelen ve bizzat Hakk'a, nazar-ı tebeî olarak halka bakarlar. İkinciler, evvelen ve bizzat halka bakarlar.

Beşincisi: Birinciler, Hüdaperesttirler. İkinciler, hodperesttirler.

3918- Meselâ: Küre-i Arz rengârenk muhtelif ve küçük küçük cam parçalarından farzolunursa, her biri başka hasiyetle levnine ve cirmine ve şekline nisbet ile şemsden bir feyiz alacaktır. Şu hayalî feyiz ise, ne güneşin zatı ve ne de ayn-ı ziyasıdır. Hem de ziyanın temasili ve elvan-ı seb'asının tesaviri ve güneşin tecellisi olan şu gûna-gûn ve rengârenk çiçeklerin elvanı faraza lisana gelseler, herbiri "Güneş benim gibidir" veyahut "Güneş benim" diyeceklerdir.

آنْخَيَا تِىكِەدَامِ اَوْلِيَاستْ ۞ عَكْسِ مَهْرُويَانِ بُوسْتَانِ خُدَاستْ

Fakat Ehl-i Vahdet-üş Şühudun meşrebi, fark ve sahvdır. Ehl-i vahdet-ül vücudun meşrebi mahv ve sekirdir. Safi meşreb ise, meşreb-i ehl-i fark ve sahvdır.

تَفَكَّرُوا فِى اٰ ءِ اللّٰهِ وَ لَا تَفَكَّرُوا فِى ذَاتِهِ فَاِنَّكُمْ لَنْ تَقْدِرُوا (*)

حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْ رِكُهَا فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِىالْقِدَمِ ۞

هُوَالَّذِى اَبْدَ اٰ شْيَاءَ وَاَنْشَاَهَا فَكَيْفَ يُدْرِكُهُ مُسْتَحْدَ ُ النَّسَمِ

(M.N.256) *(Bak: 3715.p.da bir rivayet)*

3919- "Tarikatın gayet mühim bir meşrebi olan "vahdet-ül vücud" namı altındaki vahdet-üş şühud, yani Vacib-ül Vücud'un vücuduna hasr-ı nazar edip, sair mevcudatı o vücud-u Vacib'e nisbeten o kadar zaif ve gölge görür ki, vücud ismine lâyık olmadığını hükmedip, hayal perdesine sarıp, terk-i mavisa makamında onları hiç saymak, hatta madum tasavvur etmek, yalnız cilve-i esma-i İlahiyeye hayalî bir ayine vaziyeti vermek kadar ileri gider.

İşte bu meşrebin ehemmiyetli bir hakikatı var ki: Vacib-ül Vücud'un vücudu, iman kuvvetiyle ve yüksek bir velayetin hakkalyakîn derecesinde

* Bak: 304 no.lu dipnot.

inkişafiyle, vücud-u mümkinat o derece aşağıya düşer ki, hayal ve ademden başka onun nazarında makamları kalmaz; adeta Vacib-ül Vücud'un hesabına kâinatı inkâr eder.

3920- Fakat bu meşrebin tehlikeleri var. En birincisi şudur ki: Erkân-ı imaniye altıdır. İman-ı billah'tan başka, iman-ı bilyevmil'âhir gibi rükünler var. Bu rükünler ise, mümkinatın vücudlarını ister. O muhkem erkân-ı imaniye, hayal üstünde bina edilmez! Onun için, o meşreb sahibi, âlem-i istiğrak ve sekirden âlem-i sahve girdiği vakit, o meşrebi beraber almamak gerektir ve o meşrebin muktezasıyla amel etmemek lâzımdır.

Hem kalbî ve halî ve zevkî olan bu meşrebi, aklî ve kavlî ve ilmî suretine çevirmemektir. Çünki Kitab ve Sünnet'ten gelen desatir-i akliye ve kavanin-i ilmiye ve usul-ü kelâmiye o meşrebi kaldıramıyor; kabil-i tatbik olamıyor. Onun için, Hulefa'yı Raşidînden ve Eimme-i Müçtehidînden ve selef-i salihînin büyüklerinden, o meşreb sarihan görünmüyor. Demek en âlî bir meşreb değil! Belki yüksek, fakat nâkıs. Çok ehemmiyetli, fakat çok hatarlı. Çok ağır, fakat çok zevklidir. O zevk için ona girenler, ondan çıkmak istemiyorlar, hodgâmlık ile en yüksek mertebe zannediyorlar.

Bu meşrebin esasını ve mahiyetini, Nokta Risalesi'nde ve bir kısım Sözlerde ve Mektubatta bir derece beyan ettiğimizden, onlara iktifaen, şurada o mühim meşrebin ehemmiyetli bir vartasını beyan edeceğiz. Şöyle ki:

3921- O meşreb, daire-i esbabdan geçip, terk-i masiva sırrıyla mümkinattan alâkasını kesen ehass-ı havassın istiğrak-ı mutlak haletinde mazhar olduğu salih bir meşrebdir. Şu meşrebi, esbab içinde boğulanların ve dünyaya âşık olanların ve felsefe-i maddîye ile tabiata saplananların nazarına ilmî bir surette telkin etmek, tabiat ve maddede onları boğdurmaktır ve hakikat-ı İslâmiyeden uzaklaştırmaktır. Çünki dünyaya âşık ve daire-i esbaba bağlı bir nazar, bu fani dünyaya bir nevi beka vermek ister. O dünya mahbubunu elinden kaçırmak istemiyor; vahdet-ül vücud bahanesiyle ona birbaki vücud tevehhüm eder. O mahbubu olan dünya hesabına ve beka ve ebediyeti ona tam mal etmesine binaen, bir mabudiyet derecesine çıkarır, -neûzübillah- Allah'ı inkâr etmek vartasına yol açar.

Şu asırda maddîyunluk fikri o derece istila etmiş ki, maddîyatı herşeye merci' biliyorlar. Böyle bir asırda has ehl-i iman, maddîyatı idam eder derecesinde ehemmiyetsiz gördüklerinden; vahdet-ül vücud meşrebi ortaya atılsa; belki maddîyunlar sahib çıkacaklar, "Biz de böyle diyoruz" diyecekler. Halbuki dünyada meşarib içinde, maddîyunların ve tabiat-perestlerin mesleğin-

den en uzak meşreb, vahdet-ül vücud meşrebidir. Çünki ehl-i vahdet-ül vücud, o kadar vücud-u İlahîye kuvvet-i iman ile ehemmiyet veriyorlar ki, kâinatı ve mevcudatı inkâr ediyorlar. Maddiyunlar ise, o kadar mevcudata ehemmiyet veriyorlar ki, kâinat hesabına Allah'ı inkâr ediyorlar. İşte bunlar nerede, ötekiler nerede?" (M.448)

3922- "Sual: Vahdet-ül vücud mes'elesi, çoklar tarafından en yüksek makam telakki ediliyor. Halbuki velayet-i kübrada bulunan başta Hulefa-yı Erbaa olmak üzere Sahabeler ve hem başta Hamse-i Âl-i Aba olarak Eimme-i Ehl-i Beyt ve hem başta Eimme-i Erbaa olarak Müçtehidîn ve Tabiînden bu çeşit vahdet-ül vücud meşrebi sarihan görülmemiş. Acaba onlardan sonra çıkanlar daha ileri mi gitmişler, daha mükemmel bir cadde-i kübra mı bulmuşlar?

Elcevab: Hâşa! Şems-i Risalet'in en yakın yıldızları ve en karib vereseleri bulunan o asfiyadan, hiç kimsenin haddi değil, daha ileri gidebilsin. Belki cadde-i kübra onlarındır. Vahdet-ül vücud ise, bir meşreb ve bir hal ve bir nâkıs mertebedir. Fakat zevkli, neş'eli olduğundan, seyr ü sülûkta o mertebeye girdikleri vakit çoğu çıkmak istemiyorlar, orada kalıyorlar; en münteha mertebe zannediyorlar.

İşte şu meşreb sahibi, eğer maddîyattan ve vesaitten tecerrüd etmiş ve esbab perdesini yırtmış bir ruh ise, istiğrakkârane bir şuhuda mazhar ise; vahdet-ül vücuddan değil belki vahdet-üş şuhuddan neş'et eden, ilmî değil, halî bir vahdet-i vücud onun için bir kemal, bir makam te'min edebilir. Hatta Allah hesabına kâinatı inkâr etmek derecesine gidebilir. Yoksa esbab içinde dalmış ise, maddîyata mütevaggil ise, vahdet-ül vücud demesi, kâinat hesabına Allah'ı inkâr etmeye kadar çıkar.

Evet cadde-i kübra, Sahabe ve Tabiîn ve Asfiya'nın caddesidir.

حَقَائِقُ اَشْيَاءِ ثَابِتَةٌ cümlesi, onların kaide-i külliyeleridir. Ve Cenab-ı Hakk'ın **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ** (42:11) mazmunu üzere, hiçbir şey ile müşabeheti yok. Tahayyüz ve tecezziden münezzehtir. Mevcudatla alâkası, Hâlikıyettir. Ehl-i vahdet-ül vücudun dedikleri gibi; mevcudat evham ve hayalât değil. Görünen eşya dahi, Cenab-ı Hakk'ın âsârıdır. "Heme Ost" değil, "Heme Ezost"tur. Yani, herşey O değil, belki herşey O'ndandır. Çünki hâdisat, ayn-ı Kadîm olamaz. Şu meseleyi iki temsil ile fehme takrib edeceğiz:

Birincisi: Meselâ bir padişah var. O padişahın hâkim-i âdil ismiyle bir adliye dairesi var ki, o ismin cilvesini gösteriyor. Bir ismi de halifedir. Bir meşihat ve bir ilmiye dairesi, o ismin mazharıdır. Bir de kumandan-ı azam ismi var. O isim ile devair-i askeriyede faaliyet gösterir. Ordu, o ismin mazharıdır. Şimdi biri çıksa dese ki: "O padişah, yalnız hâkim-i âdildir, devair-i adliyeden başka daire yok." O vakit bilmecburiye adliye memurları içinde hakiki değil itibarî bir surette meşihat dairesindeki ülemanın evsafını ve ahvalini onlara tatbik edip, zıllî ve hayalî bir tarzda, hakiki adliye içinde tebeî ve zıllî bir meşihat dairesi tasavvur edilir. Hem daire-i askeriyeye ait ahval ve muamelatını yine farazî bir tarzda o memurîn-i adliye içinde itibar edip, gayr-ı hakiki bir daire-i askeriye itibar edilir ve hakeza... İşte şu halde padişahın hakiki ismi ve hakiki hâkimiyeti, hâkim-i âdil ismidir ve adliyedeki hâkimiyettir. Halife, kumandan-ı azam, sultan gibi isimler hakiki değiller, itibarîdirler. Halbuki padişahlık mahiyeti ve saltanat hakikatı, bütün isimleri hakiki olarak iktiza eder. Hakiki isimler ise, hakiki daireleri istiyor ve iktiza ediyorlar. İşte saltanat-ı uluhiyet Rahman, Rezzak, Vehhab, Hallak, Fa'al, Kerim, Rahim gibi pek çok esma-i mukaddeseyi hakiki olarak iktiza ediyor. O hakiki esma dahi, hakiki ayineleri iktiza ediyorlar. Şimdi ehl-i vahdet-ül vücud madem هُوَ اِلَّا مَوْجُودَ der, hakaik-ı eşyayı hayal derecesine indirir. Cenab-ı Hakk'ın Vacib-ül Vücud ve Mevcud ve Vahid ve Ehad isimlerinin hakiki cilveleri ve daireleri var. Belki ayineleri, daireleri hakiki olmazsa, hayalî ademî dahi olsa onlara zarar etmez. Belki vücud-u hakikinin ayinesinde vücud rengi olmazsa, daha ziyade safi ve parlak olur. Fakat Rahman, Rezzak, Kahhar, Cebbar, Hallak gibi isimleri ise tecellileri hakiki olmuyor, itibarî oluyor. Halbuki o esmalar, Mevcud ismi gibi hakikattırlar, gölge olamazlar; aslîdirler, tebeî olamazlar.

İşte Sahabe ve Asfıya-i Müçtehidîn ve Eimme-i Ehl-i Beyt;

حَقَائِقُ اَشْيَاءٍ ثَابِتَةٌ derler ki, Cenab-ı Hakk'ın bütün esmasıyla hakiki bir surette tecelliyatı var. Bütün eşyanın onun icadıyla bir vücud-u arızîsi vardır. Ve o vücud çendan Vacib-ül Vücud'un vücuduna nisbeten gayet zaif ve kararsız bir zıll, bir gölgedir; fakat hayal değil, vehim değildir. Cenab-ı Hak, Hallak ismiyle vücud veriyor ve o vücudu idame ediyor.

İkinci Temsil: Meselâ şu menzilin dört duvarında dört tane endam ayinesi bulunsa, herbir ayine içinde her ne kadar o menzil öteki üç ayine ile

beraber irtisam ediyor. Fakat herbir ayine kendinin heyetine ve rengine göre eşyayı kendi içinde ihtiva eyler, kendine mahsus misalî bir menzil hükmündedir. İşte şimdi iki adam o menzile girse; birisi birtek ayineye bakar, der ki: "Herşey bunun içindedir." Başka ayineleri ve ayinelerin içlerindeki suretleri işittiği vakit, mesmuatını o tek ayinedeki iki derece gölge olmuş, hakikatı küçülmüş, tegayyür etmiş o ayinenin küçük bir köşesinde tatbik eder. Hem der: "Ben öyle görüyorum, öyle ise hakikat böyledir." Diğer adam ona der ki: "Evet sen görüyorsun, gördüğün haktır; fakat vakide ve nefsül'emirde hakikatın hakiki sureti öyle değil. Senin dikkat ettiğin ayine gibi daha başka ayineler var; gördüğün kadar küçücük, gölgenin gölgesi değiller."

İşte esma-i İlahiyenin herbiri ayrı ayrı birer ayine ister. Hem meselâ: Rahman, Rezzak hakikatlı, asıl oldukları için kendilerine lâyık, rızka ve merhamete muhtaç mevcudatı ister. Rahman nasıl hakiki bir dünyada rızka muhtaç hakikatlı ziruhları ister; Rahim de öyle hakiki bir Cennet'i ister.

Eğer yalnız Mevcud ve Vacib-ül Vücud ve Vahid-i Ehad isimleri hakiki tutulup öteki isimler onların içine gölge olmak haysiyetiyle alınsa, o esmaya karşı bir haksızlık hükmüne geçer.

İşte şu sırdandır ki: Cadde-i kübra elbette velayet-i kübra sahipleri olan Sahabe ve Asfiya ve Tabiîn ve Eimme-i Ehl-i Beyt ve Eimme-i Müçtehidînin caddesidir ki, doğrudan doğruya Kur'anın birinci tabaka şakirdleridir." (M.83-85)

3923- Vahdet-ül Vücud anlayışına götüren muhtelif esbab vardır. Ezcümle bir sebebi şudur:

"Mertebe-i rububiyetin hallakiyetini azami derecede zihinlerine sığıştıramadıklarından ve sırr-ı Ehadiyetle, her şeyi bizzat kabza-i Rububiyetinda tuttuğunu ve her şey kudret ve ihtiyar ve iradesi ile vücud bulduğunu kalblerine tam yerleştiremediklerinden, her şey O'dur veyahut yoktur veya hayaldir veya tezahüriyetidir veya cilveleridir demeye kendilerini mecbur bilmişler. (Hiçten icad mes'elesine kudret-i İlahiye canibinden bakmak gerektir, bak: 1476.p.)

3924- İkinci Sebeb: Firakı hiç istemiyen ve firaktan şiddetle kaçan ve ayrılıktan titreyen ve bu'diyetten cehennem gibi korkan ve zevalden gayet derecede nefret eden ve visali ruhu ve canı gibi seven ve kurbiyeti cennet gibi hadsiz bir iştiyak ile arzulayan aşk sıfatı, her şeydeki akrebiyet-i İlahiyenin bir cilvesine yapışmakla firak ve bu'diyeti hiçe sayıp, lika ve visali daimî zannederek, Lâ mevcude illâ hu diye aşkın sekriyle ve o şevk-i beka ve lika ve

visalin muktezasıyla, gayet zevkli bir meşreb-i halî, vahdet-ül vücudda bulunduğunu tasavvur ederek, müdhiş firaklardan kurtulmak için, o vahdet-ül vücud mes'elesini melce' ittihaz etmişler.

Demek birinci sebebin menşe'i; aklın eli, gayet geniş ve gayet yüksek olan bazı hakaik-ı imaniyeye yetişmediğinden ve ihata edemediğinden ve aklın iman noktasında tamamıyla inkişaf etmediğindendir. İkinci sebebin menşe'i; kalbin aşk noktasında fevkalâde inkişafından ve hârikulâde inbisatından ve genişliğinden ileri gelmiştir.

3925- Amma sarahat-ı Kur'aniye ile, veraset-i Nübüvvetin evliya-i azîmesi ve ehl-i sahv olan asfiyanın gördükleri mertebe-i uzma-yı tevhid ise, hem çok yüksektir, hem rububiyet ve hallakiyet-i İlahiyenin mertebe-i uzmasını, hem bütün esma-i İlahiyenin hakiki olduklarını ifade ediyor. Ve esasatını muhafaza edip ve ahkâm-ı rububiyetin müvazenesini bozmuyor.

Çünki derler: Cenab-ı Hakk'ın ehadiyet-i zatiyesiyle ve mekândan münezzehiyetiyle beraber, her şey bütün şuunatıyla doğrudan doğruya ilmiyle ihata ve teşhis edilmiş ve iradesiyle tercih ve tahsis edilmiş ve kudretiyle isbat ve icad edilmiştir. Bütün kâinatı bir tek mevcud gibi icad ve tedbir ediyor.

Bir çiçeği kolaylıkla halkettiği gibi, koca baharı o sühuletle halk eder. Bir şey, bir şeye mani olmaz. Teveccühünde tecezzi yok, aynı anda her yerde kudret ve ilmiyle tasarruf noktasında bulunuyor. Tasarrufunda tevzi ve inkısam yok. Onaltıncı Söz ve Otuzikinci Söz'ün İkinci Mevkıfının İkinci Maksadında bu sır tamamıyla izah ve isbat edilmiştir." (O.L.129)

3925/1- Vahdet-ül vücud meşrebinde "Lâ mevcude illâ hu" "Lâ meşhude illâ hu" deyip kâinatı nefyetmek, hususi âleme bakar:

"Evet herkesin bu âlemde birer âlemi var, birer kâinatı var. Adeta zişuurlar adedince birbiri içinde hadsiz kâinatlar, âlemler var. Herkesin hususi âleminin ve kâinatının ve dünyasının direği kendi hayatıdır. Nasıl herkesin elinde bir ayinesi bulunsa ve bir büyük saraya mukabil tutsa, herkes bir nevi saraya, ayinesi içinde sahip olur. Öyle de herkesin hususi bir dünyası var. Bir kısım ehl-i hakikat bu hususi dünyasını لَا مَوْجُودَ اِلَّا هُوَ diye inkâr etmekle, terk-i masiva sırrıyla Cenab-ı Hakk'a karşı huzur-u daimî ve mari-

fet-i İlahiye bulur. Ve bir kısım ehl-i hakikat da yine daimî marifet ve huzuru bulmak için مَشْهُودَ اِ ّ هُوَ deyip kendi hususi dünyasını nisyan hapsine sokar; fanilik perdesini üstüne çeker; huzuru bulmakla bütün ömrünü bir nevi ibadet hükmüne getirir.

Şimdi bu zamanda Kur'anın i'caz-ı manevîsiyle tezahür eden وَفِی کُلِّ شیْءٍ لَهُ اٰیَةٌ تَدُلُّ عَلَی اَنَّهُ وَاحِدٌ sırrıyla, yani zerrelerden yıldızlara kadar her şeyde bir pencere-i tevhid var ve doğrudan doğruya Zat-ı Vahid-i Ehad'i sıfatıyla bildiren âyetleri, yani delaletleri ve işaretleri var... Risale-i Nur, bu hakikatı izahatıyla isbat etmiş. Eski zamandaki ehl-i hakikat bir derece mücmelen ve muhtasaran beyan etmişler. Demek bu dehşetli zaman, daha ziyade bu hakikata muhtaçtır ki, Kur'an-ı Hakîm'in i'cazıyla bu hakikat tafsilatıyla ihsan edilmiş, Nur Risaleleri de bu hakikata bir naşir olmuşlar." (E.L.II.69)

Bir atıf notu:

- Lâ mevcude illâ hu, Lâ meşhude illâ hu tabirleri, bak: 2252, 3973.p.lar.

VAHİDİYET واحدية : *(Bak: Ehadiyet)*

3926- VAHY وحی : (Vahiy) Kur'an (4:163) âyetinin tefsirinde vahiy hakkında verilen izahatta deniliyor ki:

"Îha, vahiy göndermektir. İbn-i Kesir'in Nihaye'de ve Süyutî'nin Dürr-i Nesir'de zikrettikleri vechile vahiy lügatta risalet, kitabet, işaret, ilham, kelâm-ı hafî manalarına gelir. Ve asl-ı madde, sür'at manasındadır. Ragıb'ın Müfredat'da, Firuz Abadî'nin Besair'de tavzihlerine göre vahiy asl-ı lügatta, işaret-i serîa demektir. Bu mana kâh remiz ve tariz tarikıyla kelâm ve kâh terkibden mücerred savt ve kâh cevarihden biriyle işaret ve kâh kitabet ile olur.

Nitekim (19:11) فَاَوْحَی اِلَیْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُکْرَةً وَعَشِیًّا kavl-i İlahîsi bu manaya mahmuldür ki, remiz veya itibar veya kitabet denilmiştir.

يُوحِى بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا (6:112) kezalik

اِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُحُونَ اِلَى اَوْلِيَائِهِمْ (6:121) âyetlerinde de vahiy bu vücuh üzerinedir ki, مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ (114:4) nazm-ı mecidinde işaret olunan vesvese ile olur. Bir de vahiy, Allah Teala'nın enbiya ve evliyasına ilka olunan **kelime-i İlahiyeye** ıtlak olunur.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِ ّ وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَا ٍ اَوْ يُرْسِلَ Bu da

رَسُو ً فَيُوحِى بِاِذْنِهِ مَا يَشَاءُ (42:51) kavl-i İlahîsinin delalet ettiği üzere bir kaç nevidir ki, ya Cibril Aleyhisselâm'ın Hazret-i Peygamber'e suret-i muayyenede tebliği gibi zatı görülür ve kelâmı işitilir bir resul-i meşhud vasıtasıyla veya Hazret-i Musa'nın Kelâmullahı işitmesi gibi mingayri muayenetin (görünmeden) sema'-i kelâm (kelâm işitmek) ile veya

اِنَّ رُوحَ الْقُدْسِ نَفَثَ فِى رَوْعِى [331] hadis-i Nebevîsinde beyan olunduğu üzere rua, yani samim-i kalbe (kalbin içine) nefs (üfürmek) ile veya (28:7) وَاَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسَى اَنْ اَرْضِعِيهِ gibi ilham ile veya

وَاَوْحَى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ (16:68) gibi teshir ile veya rüya-yı saliha ile olur.

Nitekim Aleyhissalatü Vesselâm: اِنْقَطَعَ الْوَحْىُ وَبَقِيَةِ الْمُبَشِّرَا ُ رُؤْيَاالْمُؤْمِنِ [332] buyurmuştur. Âyet-i mezkûrde ilham, teshir, rüya وَحْيًا اِ ّ ile, sema'-i kelâm اَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَا ٍ ile, tebliğ, Cibril de اَوْيُرْسِلَ رَسُو ً ile ifade olunmuştur. وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوحِىَ اِلَىَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَىْءٌ (6:93) zikr olunan enva-i vahiyden hiçbiri olmadığı halde, oldu diye iddia edenler hakkındadır.

---

331 K.H. hadis:707

332 İ.M. hadis: 3896, 3899 ve K.H. hadis: 1341 (az farkla)

Demek ki, alel-umum vahiy, evvel-emirde ikiye ayırmak lâzım gelir ki; biri masivaullahdan olan işaret ve i'lam, diğeri de Allah tarafından olan işaret ve i'lamdır. Vahiy esas-ı lügatta bunların hepsine şamil ise de, örf-i lügatta ancak Allah tarafından olan işaret ve i'lama isim olmuştur...

3927- Hey vahiy bir hâdise-i ruhiyedir. Gerek meşair-i zahire ve gerek meşair-i batınadan kalbe bir tarîk-ı hafi ile seri' bir şuur telkin eden bir nüzul-i ruhanidir. Eğer bu nüzulün bir ruh-u emin ile olduğu bittecrübe ma'lum bulunursa tam manasıyla vahiy tahakkuk etmiş ve o zat makam-ı Nübüvvet ihraz eylemiş olur. Nitekim

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ اْ َمِينُ ۞ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَالْمُنْذِرِينَ

(26:193, 194) buyurulmuştur." (E.T.1525-1527) *(Bak: İlham)*

3928- "(73:5) اِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْ ً ثَقِيلاً Çünkü biz sana ağır bir söz ilka edeceğiz -tahammülü, icra ve ifası çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip tatbik ve icrasını sana emredeceğiz ki o söz, ağır teklifleri ve mes'uliyetleri ihtiva eden ve def' u reddi kabil olmayan Kur'an ile risalet emri, ilkası da onun vahyidir. Resulullah'a vahiy nazil olurken o kadar ağır ve şiddetle gelirdi ki derhal çehresi değişirdi. Nitekim Hazret-i Aişe demişti ki: Gayet soğuk bir günde vahiy inerken baktım, açılırken alnından ter fışkırıyordu. Kezalik Hıccetül' veda'da Arafat'ta Gadba nam devesinin üzerinde iken vahiy gelince, ağırlıktan deve çöke kalmıştı. Vahiy ve ilka böyle maddeten bile bir sıklet ve tazyik ile geldiği gibi, ma'nasındaki ahkâm ve ahlâkın icra ve tatbikatı da nice mücahedelere mütevakkıf ağırlıkları muhtevidir." (E.T.5428)

3928/1- "Sahih-i Buharî ve Sahih-i Müslim'de sened-i mahsuslarıyla Urvetübnü Zübeyr'den Hazret-i Aişe'den evvel-i vahiy ve evvele-i nüzul-i Kur'an (96:1) اِقْرَاْ olduğu mealen şöyle rivayet edilmiştir ki: Resul-i Ekrem (A.S.M.) Efendimize ilk vahiy ibtida rü'ya-yı saliha ile başlamıştır. Bir rü'ya görmezdi ki, fecr-i sadık gibi zuhur etmiş olmasın. Sonra halveti, uzleti hoşlanır oldu. Hira mağarasına çekilir, avdet etmeksizin orada müteaddit geceler taabbüd ederdi ve bunun için azığını da götürürdü. Sonra Hazret-i Hatice'ye avdet eder, yine azığını alır, giderdi. Nihayet Gar-ı Hira'da idi ki, ona hak geldi. (Müslim'de füc'eten geldi.) Şöyle ki: Kendisine bir melek geldi ve

اِقْرَاْ = İkra yani oku dedi. O da ben okumuş değilim مَا اَنَا بِقَارِءٍ diye cevab verdi. Rasulullah şöyle buyurdu: bu cevab üzerin melek hemen beni tuttu ve vücudumu sarıp öyle sıktı ki takatım hemen tükeniyordu (bizim tabirimizle canıma tak dedi), sonra salıverdi." (E.T.8)

"Bu hal üç kere tekrarlandı. Sonra Rasulullah (A.S.M.) eve avdet etti. Hazret-i Hatice Rasulullah'ı amcazadesi Varaka ibn-i Nevfel'e götürdü. Varaka cahiliye devrinde Nasraniyeti kabul etmiş ihtiyar ve âlim bir zat idi. Hira Mağarasındaki hâdiseyi Rasulullah'a (A.S.M.) şöyle izah etti: Sana gelen Cebrail (A.S.)dır, telaş etme; bu nübüvvetin alâmetidir." (E.T.8, kısmen telhisen alındı.) (Ve S.B.M. ci:1, hadis:2, ilk vahyin keyfiyeti hakkındadır.)

3929- "İbn-i Abbas hazretlerinden mervidir ki; (2:281) âyeti, Kur'anın en son nazil olan âyetidir. Şöyle ki: Resullullah hacc ettiği zaman âyet-i kelale yani (4:176) يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِى ٱلْكَلاَلَةِ nazil oldu. Sonra Arafat'ta vakfede iken(5:3) اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى nazil oldu. Sonra işbu (2:281) وَاتَّقُوايَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ nazil oldu. Ve Cibril Aleyhisselâm "Ya Muhammed! Bunu Bakare'den ikiyüz sekseninci âyetin başına koy" dedi ve bundan sonra Resulullah seksen bir gün yaşadı ki, yirmi bir gün veya yedi gün, yahud üç saat yaşadığı da söylenmiştir." (E.T.975)

3930- Vahiy ve ilhamın farkları:

"Birincisi: İlhamdan çok yüksek olan vahyin ekserisi melaike vasıtası ile ve ilhamın ekserisi vasıtasız olmasıdır. Meselâ: Nasılki bir padişahın iki suretle konuşması ve emirleri var. Birisi: Haşmet-i saltanat ve hâkimiyet-i umumiye haysiyetiyle bir yaverini bir valiye gönderir. O hâkimiyetin ihtişamını ve emrin ehemmiyetini göstermek için bazan vasıta ile beraber bir içtima yapıyor. Sonra ferman tebliğ edilir.

İkincisi: Sultanlık ünvanı ile ve padişah-ı umumi ismiyle değil, belki kendi şahsı ile hususi bir münasebeti ve cüz'î bir muamelesi bulunan has bir hizmetçi veya bir adi raiyetiyle, hususi telefonu ile hususi konuşmasıdır. Öyle de Padişah-ı Ezelî'nin umum âlemlerinin rabbi ismiyle ve kâinat hâlikı ünvanı ile vahiy ile ve vahyin hizmetini gören şümullü ilhamlar ile mükâlemesi olduğu gibi, her bir ferdin ve her bir zihayatın rabbi ve hâlikı olmak

haysiyetiyle hususi bir surette fakat perdeler arkasında onların kabiliyetine göre bir tarz-ı mükâlemesi var.

İkinci fark: Vahiy gölgesizdir, safidir ve havassa hastır. İlham ise gölgelidir, renkler karışır, umumidir. Melaike ilhamları ve insan ilhamları ve hayvanat ilhamları gibi çeşit çeşit hem pekçok envalarıyla denizlerin katreleri kadar kelimat-ı Rabbaniyenin teksirine medar bir zemin teşkil ediyor." (Ş.124)

3931- "Vahiy iki kısımdır:

Biri: "Vahy-i sarihî"dir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm onda sırf bir tercümandır, mübelliğdir, müdahalesi yoktur. Kur'an ve bazı ehadis-i kudsiye gibi.

İkinci Kısım: "Vahy-i zımnî"dir. Şu kısmın mücmel ve hülasası, vahye ve ilhama istinad eder; fakat tafsilatı ve tasviratı, Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'a aittir. O vahiyden gelen mücmel hâdiseyi tafsil ve tasvirde Zat-ı Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm, bazan yine ilhama, ya vahye istinad eder veyahut kendi ferasetiyle beyan eder. Ve kendi içtihadıyla yaptığı tafsilat ve tasviratı ya vazife-i risalet noktasında ulvi kuvve-i kudsiye ile beyan eder veyahut örf ve âdet ve efkâr-ı amme seviyesine göre, beşeriyeti noktasında beyan eder.

İşte her hadiste bütün tafsilatına, vahy-i mahz noktasıyla bakılmaz. Beşeriyetin muktezası olan efkâr ve muamelatında, risaletin ulvi âsârı aranılmaz. Madem bazı hâdiseler mücmel olarak mutlak bir surette ona vahyen gelir, o da kendi ferasetiyle ve tearüf-ü umumi cihetiyle tasvir eder. Şu tasvirdeki müteşabihata ve müşkilata bazan tefsir lâzım geliyor, hatta tabir lâzım geliyor. Çünki bazı hakikatler var ki, temsil ile fehme takrib edilir. Nasılki bir vakit huzur-u Nebevî'de derince bir gürültü işitildi. Ferman etti ki: "Şu gürültü, yetmiş senedir yuvarlanıp, şimdi Cehennem'in dibine düşmüş bir taşın gürültüsüdür." Bir saat sonra cevap geldi ki: "Yetmiş yaşına giren meşhur bir münafık ölüp, Cehennem'e gitti." Zat-ı Ahmediye Aleyhissalatü Vesselâm'ın beliğ bir temsil ile beyan ettiği hâdisenin te'vilini gösterdi." (M.93)

3932- Kur'anda geçen ins ü cin şeytanlarının telkini manasındaki vahiy ifadesi şöyle tefsir ediliyor:

"İns ü cin şeytanları (6:112) يُحِى بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا birbirlerine gurur için, aldatmak için laf zührufu, söz yaldızı, içi bozuk, dışı süslü aldatıcı sözler vahyederler.

Suret-i umumiyede vahiy, biri vahy-i hak, biri vahy-i batıl olmak üzere iki nevidir. Ve bunun ikisine de şamil olan en umumi manasıyla vahiy, "seri bir ima ile söz" demektir. Vahy-i hakiki vahy-i hak ve cebr-i İlahî olmakla beraber, seri bir ima ve işaretle suret-i hafiyede verilen telkinat-ı batılaya dahi mecazen vahiy ıtlak edilir.

Şeytanetkâr olanlar da vahiy veya ilhamı hep bu mecazi manada kullanarak falan ve falandan icra-yı şeytanet edereler: İlham almış derler..." (E.T.2032)

Bir atıf notu:

- İnsî ve cinnî şeytanların aldatıcı telkinleri, bak: 760/1, 2714.p.sonu.

3933- Vahiy hakkında âyetlerden bir kaç not:

- Vahyin lüzumu ve üç şekil: (45:51)

- Resulullah'ın (A.S.M.) vahyi unutmaması: (20:114)

- Miracdaki vahiy: (53:10)

- Havariyyuna gelen ilham manasındaki vahiy: (5:111)

- Hz. Musa'nın (A.S.) anasına ilham manasına gelen vahiy: (28:7) (20:38)

- Kendilerine vahiy gelen peygamberlerden bir kısmının isimleri: (4:163)

- İnsanlar arasında bir recüle gelen vahyin taaccüble karşılanması: (10:2)

- Vahiy ve hakikatının te'vilat-ı faside ile beşerî arzulara uydurulması isteğinin reddi: (17:73)

- Vahiy hakikatının ilim ve akl-ı beşerde bulunamıyacağına işaret: (17:86)

- Emrimizden bir ruh vahyettik mealindeki âyet: (42:52)

- Peygamberimizden önce, erkekler arasından seçilen peygamberlere vahiy gelmiştir: (12:109) (16:43) (21:7)

- Bütün Peygamberlere gelen vahyin en mühim müşterek hükmü: (21:25)

- Vahye mazhar olduklarını yalandan iddia edenlerin en zalim kimseler olacaklarının beyanı: (6:93)

- Nübüvvet vahye istinad eder: (4:105) (6:50) (7:203) (10:15, 16) (33:2) (46:9)

- Kur'anın Ruh-ül Emin'le inzali: (2:97) (26:193)

- Vahiy gelmesi manasında, "Biz sana ağır bir söz ilka edeceğiz" mealindeki âyet: (73:5)

Bir atıf notu:

- Vahye şüphe iras etmemek için semadan şeytanların recmedilmesi, bak: 1018.p.

3934- VAKF وقف : Kelime manasıyla bir kimseyi veya birşeyi alıkoymak, durdurmak. Kımıldatmamak. Hareketten fariğ olma, imsak etme. Hapsetmek.

3935- "Istılahda vakıf: Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip aynını Allah Teala'nın mülkü hükmünde olarak, temlik ve temellükden müebbeden men' etmektir. Bu tarif, İmameyn'e göredir. İmam-ı Azam'a göre Vakıf: Bir mülkün aynı sahibinin mülkü hükmünde kalmak üzere mefaatinin bir cihete tasadduk edilmesidir." (H.İ. ci:4, sh:155)

3936- "Vakıf, İslâm hukukunca caizdir. Yalnız caiz olmakla kalmayıp aynı zamanda pek memduhtur, kurubattan maduddur, insaniyete yardımdan ibaret bulunduğu cihetle pek müstahsendir. Bu hususta müctehidler arasında ittifak vardır. Yalnız fukahadan Şüreyh, vakfın cevazına kail olmamış,

حَبْسَ عَنْ فَرَائِضِ اللّٰهِ kavline istinad ederek vakıf sebebiyle varisleri muayyen hisselerinden mahrum bırakmanın cevazına muhalif bulunmuştur. Fakat bu zatın bu ictihadı, vakfın meşruiyetini gösteren delillere muhalif, amme-i müslimînin bu babdaki teammülüne gayr-ı muvafık, şahısların kendi malları üzerindeki hürriyet-i tasarrufiyelerine münafi olduğundan bu hususdaki ittifakı ihlal edecek mahiyette değildir." (H.İ. ci:4,sh:203)

3937- Kur'anda vakıf kelimesi geçmemekle beraber,

- Karz-ı hasen: (57:18) (73:20)

- Fisebilillah infak: (2:195, 261)

- Yoksullara i'ta: (2:177)

- Fakiri yedirmek, it'am: (89:18) (107:3)

- Sadaka vermek: (4:114)

- Hayratta yarışmak (2:148) (3:114) gibi âyetlerin işaretlerine ve bilhassa hadiste bildirilen sadaka-i cariye (İbn-i Mace, Mukaddime, 20.Bab) gibi rivayetlerin delaletine istinaden ülema-i İslâm vakfın meşruiyet ve müstahsenliğine ictihaden hükmetmişlerdir.

3938- Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusunun 4. cild, 12. Kitabı, vakıflara aittir. Bu kitapta, vakıfların nevileri, tarihçesi, şartları, tadil ve tahsis edilip edilmemesi, kiraya verilmesi, mürur-u zaman gibi çeşitli meseleler hakkında geniş bilgi verilmektedir. Tac Tercemesi 2. cild sh: 429'da onikinci bölüm, vakfa dairdir.

3939- VAKF-I HAYAT وقف حياة : Hayatını dinî hizmete vakfetme.

Kur'anda (3:35) (24:37) âyetlerinin işaret ettikleri vecihle, hayatını dünyevi kayıdlardan azade kılarak din hizmetine verip bağlamaktır. (Ashab-ı Suffa gibi.) Kur'anda zikredilen feta, havariyyun ve Ashab-ı Kehf gibi genç mücahidler de bu manada yiğitlerdi. *(Bak: Ashab-ı Suffa, Bekâr, Havariyyun, Hicret, Miskin)*

Birkaç atıf notu:

- Dine hizmet ehlinin ve meskenlerinin hususiyetlerine âyetin işareti, bak: 3700, 3701.p. lar.

- Zekata en lâyık olan fisebilillah çalışanlar, bak: 4050.p.

- Dünyayı terkedenler, bak: 4107.p.

- Din yolunda hicret eden cemaat-ı kalile, bak: 958/1.p.

Kur'an (9:122) âyetinde de cemaat-ı İslâmiyeden bir taifenin ilm-i dini tahsil ve tebliği için bulunmasının lüzumu bildirilir. Bu sahada hizmet etmek isteyenlere mani olmak isteyenler ebeveyn dahi olsalar, sözleri dinlenmez. *(Bak: 178 ve 1613-1615.p.lar)*

3940- Hizmet-i Kur'aniyede sadakat ve ihlas hakikatına uygun olarak vakf-ı hayat eden manevî hizmet fedakârlarının kıyamete kadar devamını isteyen Bediüzzaman'ın yazdığı vasiyetnamelerinden biri aynen şöyledir:

"Ecel muayyen olmadığı için benim şiddetli hastalığım her vakit gelebilir diye, evvelce yazdığım vasiyetnamelerimi te'yiden bu vasiyetname de şiddetli, dahilî bir hastalığımdan ihtar edildi. Ben de beyan ediyorum ki: Benim vefatımdan sonra, benim emaneten elimde bulunan Risale-i Nur sermayesi hem mu'cizatlı Kur'anımızı tab'ettirmek için Eskişehir'de muhafaza edilen sermaye, o Kur'anın tevafukla ve fotoğrafla tab'ına ait, yanımızdaki sermaye ise, Risale-i Nur'un sermayesidir. O sermaye Cenab-ı Erhamürrahimîn'e hadsiz şükür olsun ki; yetmiş küsur sene evvel o zamanın âdetine muhalif olarak kendim fakirliğimle beraber onların tayinlerini verdiğime bir ihsan ve

lütf-u Rabbanî olarak o zamandan elli-altmış sene sonra Cenab-ı Erhamürrahimîn o örfî âdete muhalif kaidemi manevî ve geniş Medeset-üz Zehra'nın halis ve nafakasını te'min edemeyen ve zamanını Risale-i Nur'a sarfeden talebelerine aynen ve eski zaman ihsan-ı İlahî neticesi olarak şimdi yanımızdaki sermaye onların tayınlarıdır ve tayınlarına sarf edilecek ve kaç senedir benim yaptığım gibi benim manevî evlatlarım, benim vereselerim aynen öyle yapmak vasiyet ediyorum.

İnşaallah tam Risale-i Nur intişara başlasa; o sermaye şimdiki fedakâr, kendini Risale-i Nur'a vakfeden şakirdlerden çok ziyade fedakâr talebelere kâfi gelecek ve manevî Medreset-üz Zehra ve Medrese-i Nuriye çok yerlerde açılacak. Benim bedelime bu hakikate, bu hale manevî evlatlarım ve has ve fedakâr hizmetkârlarım ve Nur'a kendini vakfeden kahraman ve herkesçe malum kardeşlerim bu vasiyetin tatbikine yardımlarını rica ediyorum. Risale-i Nur itibariyle bana hiç ihtiyaç kalmadığı için âlem-i berzaha gitmek benim için medar-ı sürurdur. Siz mahzun olmayınız. Belki beni tebrik ediniz ki, zahmetten rahmete gidiyorum." (E.L.II. 234)

3940/1- Yukarıdaki ifadede görüldüğü gibi, Bediüzzaman Hazretlerinin Medrese-i Nuriyelerinin açılması hakkında bazı tavsiyeleri vardır. Ezcümle, Risale-i Nur'un ehemmiyetini anlatan bir mektubunda şöyle der:

"Elbette bizlere lâzım ve millete elzem, şimdi resmen izin verilen din tedrisatı için hususi dershaneler açılma ve izin verilmesine binaen, Nur şakirdleri mümkün olduğu kadar her yerde küçücük bir dersane-i Nuriye açmak lâzımdır. Gerçi herkes kendi kendine bir derece istifade eder, fakat herkes herbir mes'elesini tam anlamaz. Hem iman hakikatlarının izahı olduğu için; hem ilim, (*) hem marifet, hem ibadettir. Eski medreselerde beş-on seneye mukabil, inşaallah Nur medreseleri, beşon haftada aynı neticeyi te'min edecek ve yirmi senedir ediyor. Ve hem hükümet ve millet ve vatan, hem hayat-ı dünyeviyesine ve siyasiyesine ve uhreviyesine pek çok faidesi bulunan bu Kur'an lemeatlarına ve dellalı bulunan Risale-i Nur'a değil ilişmek, tamamıyla terviç ve neşrine çalışmaları elzemdir ki; geçen dehşetli günahlara keffaret ve gelecek müdhiş belalara ve anarşistliğe bir sed olabilsin." (E.L.I. 249) *(Ashab-ı Suffa'nın da böyle cemaat dersleri vardı, bak: 3701.p.)*

3940/2- Bediüzzaman Hz.nin yazdığı müteaddid vasiyetnamelerinde, (bir önceki parağrafta kaydedildiği gibi) hassaten Nur hizmetinde vakf-ı ha-

* Şayet biri biliyor, taallüm etmeğe muhtaç değilse, ibadete muhtaç veya marifete müştak veya huzur ister. Onun için herkese lüzumlu bir derstir.

yat eden fedakârların üzerinde durması calib-i dikkattir. Mezkûr vasiyetnamelerden iki kısa parça:

"Hem benim şahsımın, hem Risale-i Nur'un şahs-ı manevîsinin sermayesini, kendilerini Risale-i Nur'un hizmetine vakfedenlerin tayinlerine vermek, hususan nafakasını çıkaramayanlara vermek lâzımdır." (E.L.II. 200)

"Hayatını Risale-i Nur'a vakfeden ve nafakasına çalışmaya zaman bulamayan fedakâr Nur talebelerinin tayinatına acib bir bereketle kâfi gelen ve Nur nüshalarının fiatı olan o mübarek sermayeyi ben öldükten sonra da o halis, fedakâr kardeşlerime vasiyet ediyorum ki, altmış-yetmiş sene evvelki kaidemi yetmiş sene sonraki şimdiki düsturlarıma aynen tatbik etsinler." (E.L.II.216)

3940/3- Bediüzzaman Hazretlerinin hizmetkârları tarafından teksir makinesiyle çoğaltılmış bir broşürde, azami fedakârlığı fiilen yaşayan ve "hakiki fedakâr Zübeyir" (E.L.II. 15) takdirini kazanan ve hayatıyla ve teşvikatıyla çok fedakârların yetişmesine de vesile olan merhum Zübeyir Gündüzalp aynı mevzuda diyor ki:

"Üstadımız Merhum Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri, Risale-i Nur'la Kur'an ve imana hizmet mesleğinde azami ihlası esas tutmuştur. Buna mazhar olabilmek için de, bütün meşru maddî-manevi lezzetleri ve menfaatleri terketmiştir. Feragat ve fedakârlıkta azami bir derecede istiğna teşkil etmiştir.

…**Risale-i Nur'a hayatını vakfeden Nur talebeleri vardır, ve olacaktır.** Hem çoğalmaktadır. Bunlar mücerreddir, yalnız hizmet-i Nur'iye ile iştigal ederler, bunların şahsı gelirleri vardır, iktisad ve kanaat dairesinde idare olunurlar. Merhum Üstadımız Bediüzzaman hazretleri diyor ki: "Ben fedakârlığa çok ehemmiyet veriyorum. Kalbdeki fedakârlık manyetizma gibi tesir eder. İnşaallah Nur'un fedakâr dairesi inkişaf edecektir…

...Ömürlerini bu ulvi hizmete vakfedenlerin ruhlarına rahmet-i İlahî öyle bir lezzet, öyle İlahî zevk ve şevk veriyor ki, bu mazhariyete erişenler artık başka bir ücret ve zevk aramaya kendilerinde ihtiyaç hissetmiyorlar. Şu muvakkat dünyada rıza-yı İlahî uğrunda imana hizmet aşkının tevlid ettiği bu manevî zevkten başka bir zevk tanımıyorlar; hem tanımak da istemiyorlar...

...Bediüzzaman Said Nursî'nin (R.A.) Risale-i Nur'la imana hizmet eden Nur Talebelerine evvelce yazdığı bir mektubdan bir parça okuyacağız:

"Aziz sıddık kardeşlerim,

Bu zamanda avam-ı mü'minînin itimat etmesi ve iman hakikatlarını tereddütsüz alması için öyle muallimler lâzım ki; değil dünya menfaatını, belki âhiret menfaatlarını dahi ehl-i imanın menfaat-ı uhreviyesine feda ederek o ders-i imanîde her cihetle şahsî faidelerini düşünmeyip yalnız ve yalnız hakikatlara rıza-i İlahî, aşk-ı hakikat ve hizmet-i imaniyedeki hak ve hakkaniyet için çalışsın. Ta her muhtaç delilsiz kanaat edebilsin; bizi kandırıyor demesin. Ve hakikat pek çok kuvvetli olduğunu ve hiç bir cihette sarsılmadığını ve hiç bir şeye âlet olmadığını bilsin. Ta imanı kuvvetlensin ve o ders ayn-ı hakikattır desin, vesvese ve şüpheleri zail olsun." (S.N. 114)

"Şimdi şu zamanda iman-ı tahkikînin dersini vermek, pek büyük bir fazilettir ve kudsî bir vazifedir. İman-ı tahkikîyi taşıyan bir mü'min, çok mü'minlere bir nokta-i istinad olur ki; şuursuz olarak avam-ı mü'minîn o iman-ı tahkikî sahibinin imanına istinad ederek, kuvve-i manevîyeleri kırılmaz, dalaletlere karşı dayanırlar." (B.L.250)

Evet Risale-i Nur'un "iman-ı tahkikîyi taşıyan halis ve sadık şakirdleri dahi, bulundukları kasaba, karye ve şehirlerde -hizmet-i imaniye itibariyle- adeta birer gizli kutub gibi, *(Bak: 1517.p.ilk bend)* mü'minlerin manevî birer nokta-i istinadı olarak bilinmedikleri ve görünmedikleri ve görüşülmedikleri halde kuvve-i manevîye-i itikadları cesur birer zabit gibi, kuvve-i manevîyeyi ehl-i imanın kalblerine verip mü'minlere manen mukavemet ve cesaret veriyorlar." (Ş.749)

3940/4- Atıf notları:

- Risale-i Nur'da fedakârlık bir esastır, bak: 2924.p.

- Bediüzzaman Hz.nin azami fedakârlık için mücerred kalması, bak: 415.p.

- Münafıkların, nazarları harice dağıtmak planlarına rağmen hizmet-i imaniyede vakf-ı hayat eden fedakârlar, bak: 3098.p.

- Risale-i Nur'un fedakâr hizmet cemaatı, Mehdiyetin hâkimiyet devresinde dahi manevî bir istinad merkezi olarak devam edecek, bak: 2303.p.

3940/5- Hizmet-i diniyede fedakârlık yapan bir hizmet ehlinin bazı meziyet ve hususiyetleri vardır. Bu hususiyetlerin mühimlerinden birincisi ihlastır. Yaptığı hizmetinde rıza-yı İlahîden başka bir maksadı yoktur. İhlas maddesinde beyan olunduğu üzere, ihlasa zarar veren hareketlerden kaç-

mağa çalışır ve ihlasın fiilî tezahürlerini yaşar, lafızda bırakmaz. İhlasın fiilî tezahürlerinden bazı örnekler 1514-1521.p. larda gösterilmiştir, oraya bakınız.

3940/6- İkinci meziyet, azami sadakattır. Yani kişi kendi anlayış ve temayüllerine göre değil, "Risale-i Nur'un talimatı dairesinde" (E.L.I.73) hizmet etmektir. Geniş bilgi içn "Sadakat" maddesine bakınız.

3940/7- Üçüncü meziyet, takva ve ciddiyettir. Laübali ve gayr-ı ciddi hareketlerden uzak durmaktır ki, bir dava adamının bütün meziyetlerinin istinad ettiği temel vasfıdır. Bu hakikatı Bediüzzaman Hazretleri şöyle anlatır:

"Ahlâk-ı âliyeyi ve yüksek huyları hakikata yapıştıran ve o ahlâkı daima yaşattıran, ciddiyet ile sıdktır. Eğer sıdk kalkıp araya kizb girerse, rüzgarlara oyuncak olan yapraklar gibi, o adam da insanlara oyuncak olur." (İ.İ. 107)

"Evet şu rabıta olan sıdk ve ciddiyet kesildiği anda, o ahlâk-ı âliye kurur ve hebaen gidiyor." (Mu.130)

Bir rivayette de mealen şöyle buyuruluyor: "Birr (iyilik), elbise ve kıyafet güzelliği değil velâkin birr, sekinet *(Bak: Sekinet)* ve vakar (ağırbaş olup hafif-meşreb olmamak)tır." (R.E.sh:362)

Maneviyat sahasında bulunan bir hizmet ehlinin takva ve ciddiyeti başkalarına da in'ikas eder; hizmet-i diniyenin kudsiyetini korur. Hizmet ehli için lâzım olan, vicdan-ı ammenin itimad ve güvenini te'min eder, gayr-ı ciddiliği ve lâübalilikleri önler, manevî kemalâtın yolunu açar. Mezkûr evsafta mütesanid bir hizmet cemaatının varlığı, âlem-i İslâm ve bilhassa avam tabakasının manevî bir istinad merkezi olur.

Evet böyle bir hizmet cemaatı, bu fesad ve fitne zamanında, Âl-i Beyt'in âlem-i İslâmda manevî merkeziyet vazifesini hamildir. *(Bak: 198, 199.p.lar)* Elbette ki böyle kudsi bir vazifede vazifedar olan, o vazifeye lâyık olmalı ve olmaya ciddi çalışmalıdır. *(Bak: 3118.p.)*

Bu fedakârların hayatları ve lisan-ı halleri, bilhassa yeni gençler için bir örnek ve erişilmesi istenen bir nokta-i kemal olur. Hem yeni fedakârların yetişmesine en elzem zemini teşkil eder. Nazarları dünyaya ve makamata çevrilen ve asrın fitne ve fesadı içine itilen gencin fedakâr, müttaki, İslâmî hayat ve vicdaniyata sahib *(Bak: Vicdaniyat)* bir ehli olması ihtimali zayıftır. O halde mezkûr evsafta bir cemaat-ı mümtazenin varlığı elzemdir. Aksi halde kudsi vazifeler payimal olur. *(Bak: 1452.p.)*

Bilhassa yeni gençlerle alâkadar ve örnek olan hizmet ehlinin takva, ciddiyet ve vakar gibi ulvi meziyetleri kazanmaları için gereken hususların en mühimlerinden bir kısmı 2820/1.p. da zikredilmiştir. Atıflarıyla beraber o parağrafa bakınız.

3940/8- Dördüncü meziyet, azami istiğna ve iktisaddır. Medeni hayat namı altında israfata girmemek *(Bak: İsraf)* ve insanların teveccüh ve menfaatlerini aramamakla izzet-i diniyesini ve hizmette ihlasını muhafaza etmektir. (İstiğna maddesine de bakınız.)

3940/9- Beşinci meziyet, azami fedakârlıktır ki, bu üzerinde durduğumuz vakf-ı hayat maddesinde izah ediliyor. *(2924.p.a da bakınız.)*

3940/10- Altıncı meziyet ise sebattır. Bediüzzaman Hazretleri hizmette sebat etmenin, bazı haricî tesirlerle ve nefsanî temayüllerle dünyevi menfaat ve keyiflere esir olmamanın lüzum ve ehemmiyeti üzerinde durur ve Eski Said devrinde de sebatkârlığı bir esas olarak benimser. Bununla alâkalı olarak eserlerinden birkaç kısa örnek:

"Risale-i Nur'un talimatı dairesinde ve bizlere bahşettiği hizmet noktasında feyizli makamlara kanaat etmeliyiz. Haddinden fazla fevkalâde hüsn-ü zann ve müfritane âlî makam vermek yerine, fevkalâde sadakat ve sebat ve müfritane irtibat ve ihlas lâzımdır. Onda terakki etmeliyiz." (K.L.89)

"Risale-i Nur, kendi sadık ve sebatkâr şakirdlerine kazandırdığı çok büyük kâr ve kazanç ve pek çok kıymettar neticeye mukabil fiat olarak, o şakirdlerden tam ve halis bir sadakat ve daimî ve sarsılmaz bir sebat ister." (K.L122)

"Senin gibi Risale-i Nur'un bir fedaisi (dünya ile) alâkası olmamalı ve alâka peyda etmemeli. Alâkalı olsa, fevkalâde bir sebat bir ihlasın lüzumu ile beraber; bazı arızalar içinde sarsılır, tam fedakârlık edemez." (K.L.231)

"Mesleğimizde ihlası tammeden sonra büyük esas, sebat ve metanettir. Ve o metanet cihetiyle şimdiye kadar çok vukuat var ki; öyleler, herbiri yüze mukabil bu hizmet-i Nuriyede muvaffak olmuş, adi bir adam ve yirmi-otuz yaşında iken, altmış-yetmiş yaşındaki velilere teveffuk etmişler var." (K.L.248)

"Kemiyet keyfiyete nisbeten ehemmiyetsiz olduğundan, hâlis bir hâdim olarak, hakikat-ı ihlas ile, herşeyin fevkinde hakaik-ı imaniyeyi on adama ders vermek, büyük bir kutbiyetle binler adamı irşad etmekten daha ehemmiyetli görüyorum. Çünki o on adam, tam o hakikatı herşey'in fevkinde

gördüklerinden sebat edip, o çekirdekler hükmünde olan kalbleri, birer ağaç olabilirler. Fakat o binler adam, dünyadan ve felsefeden gelen şüpleler ve vesveseler ile, o kutbun derslerini, hususi makamından ve hususi hissiyatından geliyor nazarıyla bakıp, mağlub olarak dağılabilirler. Bu mana için hizmetkârlığı, makamatlara tercih ediyorum." (E.L.I. 75)

"Bu yaz mevsimi, gaflet zamanı ve derd-i maişet meşgalesi hengâmı ve şuhur-u selasenin çok sevablı ibadet vakti ve zemin yüzündeki fırtınaların silahla değil, diplomatlıkla çarpışmaları zamanı olduğu cihetle; gayet kuvvetli bir metanet ve vazife-i Nuriye-i kudsiyede bir sebat olmazsa, Risale-i Nur'un hizmeti zararına bir atalet, bir fütur ve tevakkuf başlar." (E.L.I.43)

"Aziz, sıddık kardeşlerim!

Sair yerlere nisbeten en sıkıntılı ve en soğuk olan bu hapsin zahmet ve meşakkatını çeken, elbette bu hapsin sebebinde derecesine göre bir kaçınmak meyli olacak. Fakat onun zahirî sebebi olan Risale-i Nur'un o zahmet çekenlere kazandırdığı iman-ı tahkikî ve iman-ı tahkikî ile hüsn-ü hatime ve şirket-i manevîye ile yüzer adam kadar a'mal-i saliha o acı zahmeti tatlı bir rahmete çevirdiğinden, bu iki neticenin fiatı, sarsılmaz bir sadakat ve sebatkârlıktır. Onun için, pişman olmak ve vazgeçmek, büyük bir hasarattır.

Şakirdlerin dünya ile alâkası olmayan ve pek az bulunanları için bu hapis daha hayırlıdır, bir cihette hürriyet yeridir. Ve alâkası bulunan ve idaresi yerinde olanlara, sarfedilen paraları muzaaf sadakalara ve geçirilen ömür saatleri muzaaf ibadetlere çevirmesinden, şekva yerine şükür etmeleri iktiza ediyor. Ve fakir ve zaif kısmı ise; zaten hapsin haricinde onlara, faidesiz sevablar, mes'uliyetli meşakkat verdiğinden, bu hayırlı, çok sevablı, mes'uliyetsiz ve arkadaşlarının mütekabil tesellileriyle hafifleşen meşakkat, onlar için medar-ı şükrandır." (Ş.316)

"Mahkemede son söz olarak yüzlerine söylediğim bu cümle: "Milyonlar kahraman başlar feda oldukları bir kudsi hakikata, başımız dahi feda olsun" ile, bizim nihayete kadar sebat edeceğimizi dava etmişiz. Bu davadan vazgeçilmez. İçinizde vazgeçecek yok ümid ediyorum." (Ş.339)

"Eğer perde-i gayb açılsa, bu sebatsız zamanda böyle sebat gösteren ve bu yakıcı, ateşli hallerden sarsılmıyan bu samimi dindarlar ve ciddi müslümanlar eğer her biri bir veli, hatta bir kutub görünse, benim nazarımda şimdi verdiğim ehemmiyeti ve alâkayı pek az ziyadeleştirecek ve eğer birer ami ve adi görünse, şimdi verdiğim kıymeti hiç noksan etmiyecek diye karar verdim." (Ş.307)

İşte ehl-i hizmetin daha bunlar gibi mezaya-yı mümtazaneleri vardır. Sevilen bir kişidir, münakaşa etmez, cemaati dağıtmaz, toplar; şahsî hukukta anlaşmazlık ve mes'eleler çıkarmaz, ikna edicidir; Risale-i Nur'u dikkatle okur ve ona hasr-ı fikir eder, manevî ve fikrî istifadeyi ve hizmet düsturlarını Nurlardan alır; müsbet hareket eder. Vazifesinin dışına taşıp geniş dairenin cazibesine kapılmaz; vazife sahasında istikrarlıdır, müdebbirdir, münafıkların gizli desiselerini sezer ilh...

Mezkûr nakillerde de görüldüğü gibi hizmet ehli, hizmet hayatında karşılaştığı sıkıntılar, sabır, sebat ve tahammül ile karşılar. Bahsimiz olan bu imtihan çeşitlerinden bazan hizmet hayatında yalnız kalmak, bazan etrafında çokların toplanması, bazan dünyanın cazib menfaat ve zevkleriyle karşılaşmak, bazan mahrumiyetler içine düşmek gibi pek çok İlahî imtihanlar vardır. Bu haller karşısında sabr u sebat ve fedakârlığı tercih etmekle, imtihanı güzel vermek gerektir. Mücahidlik ve fedakârlık gibi sıfatlar,meşakkatsız tahakkuk etmez.

Bir atıf notu:

-Sebatkârlığı kırmamak dersini veren. Hz. Kâ'b'ın hâdisesi, bak: 575-580.p.lar.

3940/11- Sebatla âkalı âyetlerden bir kaç not:

- Cihadda sebat: (8:45)

- Allah hakiki mü'minleri sabit söz (değişmez hakikat: hakaik-ı Kur'aniye) ile tesbit eder, sebat verir: (14:27)

- Allah, Resulünü sebatkâr kılarak gayr-ı hak fikirlere meyilden korudu: (17:74)

- (Kur'anı inzal etmekle hak ve imanın şuuruna erdirip) mü'minlere sebat verildi: (16:102)

- Allah, İslâma yardım (maddi veya manevî cihad ve hizmet) edenlerin ayaklarını kaydırmaz, sebat verir: (47:7)

3941- Kur'an (10:62) âyetinde evliyaullah namıyla mezkûr ve azami ihlas, takva ve teslimiyetle mümtaz cemaat-ı makbule hakkında şu izahat veriliyor:

"Evliyaullah ünvanı; Allah'a dost olanlar, Allah için dost olanlar, Allah için icra-yı velayet edenler manalarına gelebilir. Ve velayet; muhabbet, nusret, tenfiz-i emir mefhumlarını ifade eder. Bu ünvana kimlerin müstahak oldukları hakkında müfessirînin naklettikleri bazı rivayetler vardır. Senedleri Taberi'de mezkûr olduğu üzere Said ibn-i Cübeyr'den mervidir ki, Resulüllah'a evliyaullahtan sual edilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

هُمُ الَّذِينَ اِذَا رُؤُا ذُكِرَ اللَّهُ يُذْكَرُ اللَّهُ لِرُؤْيَتِهِمْ [333] Diğer bir rivayette:

-onlar öyle zevattır ki gördükleri zaman Allah zikr ü yad olunur. Ta'bir-i âherde sade görülüvermelerinden dolayı Allah hatırlanır. Semt ve hey'etleri yani siretleri ve halleri derhal Allah'ı ihtar eder ki, İbn-i Abbas işbu "semt ve hey'et" tefsiri yerine "ıhbat ü sekinet" demiştir. Bunların mal ve sair esbab ü menafi' ile alâkadar olmayarak ancak Allah için Allah'da seviş, حب فى الله ile birbirlerine muhabbet ve musafat eden المتحابون فِىالله oldukları da mervidir. Nitekim Ömer İbnilhattab Radıyallahü anhü'den mervidir ki Resulüllah Sallallahü Aleyhi Vesellem şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın kullarından bir takım insanlar vardır ki; enbiya değil, şüheda da değildirler amma yevm-i kıyamette Allah indindeki makamlarından dolayı onlara enbiya ve şüheda gıbta edecekler."

"Bunlar kimlerdir? Ve amelleri nedir? Bize haber ver ki bu surette biz de onlara muhibb oluruz ya Resulallah" dediler. Resulullah: "Bunlar bir kavmdir ki aralarında ne akrabalık, ne de teati edecekleri emval alâkası olmaksızın Allah ruhuyla Allah'da sevişirler; fevallahi yüzleri bir nur ve kendileri nurdan bir minber üzerindedirler. Nâs korktuğu vakit bunlar korkmazlar, nâs mahzun oldukları zaman bunlar mahzun olmazlar" buyurdu ve bu

âyeti okudu: اَ اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ (10:62) Ebu Hüreyre'den ve Ebu Malik-i Eş'arî'den dahi aynı mealde rivayetler varid olmuştur." (E.T.2730) *(Bak. Ebdal)*

Bir atıf notu:

- Ashab-ı Suffa'nın huzur-u Nebevî'den kovulmasını isteyen mütekebbirlere karşı nüzul eden âyetler, bak: 295.p.

3941/1- VASİYET وصية **:** Bir işi birisine havale etmek. *Emir. *Fık:

Bir malı veya menfaatı ölümden sonrası için bir şahsa veya bir hayır cihetine teberru yolu ile (yani, meccanen) temlik etmek.

---

333 İ.M. hadis: 4119

H.İ. 4. cild 13. kitap, sh: 373 vasiyetlere dairdir. Elmalılı Hamdi Efendi tefsirinde (2:180, 181) âyetlerinin izahında vasiyet hakkında geniş malumat vermektedir.

Vasiyet, hadislerde de hayli geçer. Ezcümle: Ebu Davud 17. kitab, Buharî 55. kitab, Müslim 25. kitab, İbn-i Mace 24. kitab örnek verilebilir.

3942- VAZİFE وظيفه : Bir kimsenini yapmaya mecbur olduğu iş. *Yapılması birisine havale edilen şey. *Kıymet verilen iş. *Ücret. *(Bak: Tebliğ)*

"Tarik-ı Hakta çalışan ve mücahede edenler, yalnız kendi vazifelerini düşünmek lâzım gelirken, Cenab-ı Hakk'a ait vazifeyi düşünüp, harekâtını ona bina ederek hataya düşerler." (L.130)

"Meşhurdur ki: Bir zaman İslâm kahramanlarından ve Cengiz'in ordusunu müteaddit defa mağlub eden Celaleddin-i Harzemşah harbe giderken, vüzerası ve etbaı ona demişler: "Sen muzaffer olacaksın; Cenab-ı Hak seni galip edecek." O demiş: "Ben Allah'ın emriyle cihad yolunda hareket etmiye vazifedarım, Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmam; muzaffer etmek veya mağlub etmek onun vazifesidir." İşte o zat bu sırr-ı teslimiyeti anlamasıyla hârika bir surette çok defa muzaffer olmuştur.

Evet insanın elindeki cüz-i ihtiyarî ile işledikleri ef'allerinde, Cenab-ı Hakk'a ait netaici düşünmemek gerektir. Meselâ: Kardeşlerimizden bir kısım zatlar, halkların Risale-i Nur'a iltihakları şevklerini ziyadeleştiriyor.. gayrete getiriyor. Dinlemedikleri vakit zaiflerin kuvve-i manevîyeleri kırılıyor, şevkleri bir derece sönüyor. Halbuki Üstad-ı Mutlak, Mukteda-yı Küll, Rehber-i Ekmel olan Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm (5:99) وَمَاعَلَى الرَّسُولِ اِ ّ الْبَلاَ ُ olan ferman-ı İlahîyi kendine rehber-i mutlak ederek, insanların çekilmesiyle ve dinlememesiyle daha ziyade sa'y ü gayret ve ciddiyetle tebliğ etmiş.

Çünki اِنَّكَ تَهْدِى مَنْ اَحْبَبْتَ وَلكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ (28:56) sırrıyla anlamış ki: İnsanlara dinlettirmek ve hidayet vermek, Cenab-ı Hakk'ın vazifesidir. Cenab-ı Hakk'ın vazifesine karışmazdı." (L.131)

3943- VEHHABÎLİK وَهَابِيلك **:** 18. yy.da Arabistan'ın Necid bölgesinde ortaya çıkmış bir mezhebdir. Teyim kabilesinden Necid'li Muhammed bin Abdülvehhab tarafından kurulmuştur. Mi. 1703'de tevellüd eden Muhammed, Hanbeli Mezhebi âlimlerinden olan babası Abdülvehhab'dan ilk dersini aldı. Sonra tahsil için Mekke ve Medine'ye gitti. Medine'de yayılmasına çalışan İbn-i Teymiye'nin dinî anlayışlarını öğrendi. Sonra Basra'ya geçip dinî anlayışlarını yaymada sert tutumuyla tenkidler sahasına girdi. Kurduğu mezhebe, babasının adına nisbetle Vehhabîlik denilmiştir. Bu mezheb Arabistan'da Suudi Hanedanınca korunmuştur. Bugün Arabistan'ın resmi mezhebidir.

Fıkıh meselelerinin ekserisinde Hanbeli Mezhebine, itikadda ise İbn-i Teymiye'ye bağlıdır. (Bak. İbn-i Teymiye) Bazı meselelerde cumhura muhalefetlerinden dolayı Ehl-i Sünnet ülemasının ekseriyeti bu mezhebin, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat dairesinde olmadığı hükmünü vermişlerdir.

3944- Mazisi asr-ı sahabeye varan Vehhabîliğin çıkışının bazı tarihî âmilleri vardır. Ezcümle: Vehhabîlerin ecdadından eski Necid kabilesinden olan Haricîlere Hz. Ali (R.A.)'ın darbesi sebebiyle Vehhabîlerde Âl-i Beyt'e ve ekseriyetle Âl-i Beyt'ten çıkan din büyüklerine karşı bir küsmek ve muhalefet meyli doğmuştur. Hem Müseylime-i Kezzab'ın fitnesiyle irtidada yüz tutan Necid havalisi, Ebubekir-i Sıddık'ın hilafetinde Halid Bin Velid'in kuvvetiyle darbelendiklerinden Hz.Ebu Bekir'e (R.A.), Hulefa-i Raşidîne ve dolayısıyla Ehl-i Sünnet Ve-l Cemaata karşı bir iğbirar, seciyelerine girdi.

Hem Vehhabîlerin büyük imamlarından İbn-i Teymiye ve İbn-i Kayyım-ı Cevzi'nin Muhyiddin-i Arabî gibi büyük velilere şiddetli hücumları ve Şiilere karşı Ehl-i Sünnet'i muhafaza ve Hz. Ebubekir'in (R.A.) Hz. Ali'den efdaliyetini müdafaa etmekte ifrat edip, Hz. Ali'yi (R.A.) tenkîs ederek müvazene-i şer'iyeyi aşıp büyük velilerin ve mürşidlerin türbelerinin tahribine gidiyorlar.

3945- Asrımızda yayılan sosyalizm, avamın havassa nefret ve igbirarını aşıladığından bu cihetiyle dinî sahada da bazı dinî şahsiyetlere karşı hürmetsizlik temayülünü doğurdu ve büyüklerin şerafetini idame eden alâmetleri imha etmeye kadar gitti. Hem muhaliflerini bahanelerle ezmek isteyen ve dine hürmetkâr olmayan menfi milliyet hissi de bu asırda çokça telkin edildi.

İşte bu gibi sebeblerle bazı kişiler veya kavimler için menfi istikamete

doğru tahrik unsuru oldu. Beşer hatadan halî olmaz. Ancak bir fert veya cemaatin istikamet ve makbuliyeti için; şeriatın mesail-i fer'iye kısmındaki hataları, hasenatından az olması ve esasat-ı diniyede müvazene-i şer'iyeyi muhafaza ile ifrat ve tefrite gitmemesi gereklidir. *(Bak: 447-450, 2364, 3673.p.lar)*

3946- VELAYET-İ KÜBRA ولاية كبرى **:** Büyük velilik. Akrebiyet-i İlahiyenin inkişafına bakan ve veraset-i Nübüvvetten gelen gayet kısa, fakat yüksek olan ve tarikat berzahına uğramadan zahirden hakikata geçen velilik mesleği. (Sahabeler gibi) *(Bak: Cadde-i Kübra, Müceddid)*

3947- Âlem-i İslâmda üç mühim meslekten birisi: Tasavvuf mesleğidir ki, tarikatlar olarak yaygındır. Bu meslek, nefsi terbiye eder ve ruhî terakki için manevîyat yolunda çalışır. Aklî ve mantıkî delillere fazla yer vermez.

İkincisi olan İlm-i Kelâm mesleği, aklî ve mantıkî delillere dayanır. Avama değil, ilim ve fikir sahiblerine hitab eder.

Üçüncü meslek de: Velayet-i kübra, veraset-i Nübüvvet ve cadde-i kübra gibi tabirlerle ifade edilen sahabe, asfiya ve müceddidlerin yoludur. Bu meslekte Kur'anın tarzına uygun olarak akıl, ilim, mantık, kalb ve manevîyat müşterek çalışır ve inkişaf ederler ki, en isabetli yol budur.

Bu yolda çalışıp inkişaf edemiyen müslümanlar, velayet-i kübra mesleğindeki asfiyaların gösterdikleri düsturlara sadakatla ve teslimiyetle bağlı kalmaları gerektir. *(Bak:İlm-i Kelâm)*

Evet "cadde-i kübra elbette velayet-i kübra sahibleri olan Sahabe ve Asfiya ve Tabiîn ve Eimme-i Ehl-i Beyt ve Eimme-i Müçtehidînin caddesidir ki, doğrudan doğruya Kur'anın birinci tabaka şakirdleridir." (M.85)

3948- "Sahabelerin velayeti, velayet-i kübra denilen, veraset-i nübüvvetten gelen, berzah tarikına uğramıyarak, doğrudan doğruya zahirden hakikata geçip, akrebiyet-i İlahiyenin inkişafına bakan bir velayettir ki, o velayet yolu gayet kısa olduğu halde gayet yüksektir. Hârikaları az, fakat meziyyatı çoktur. Keşif ve keramet orada az görünür.

Hem evliyanın kerametleri ise, ekserisi ihtiyarî değil. Ummadığı yerden, ikram-ı İlahî olarak bir hârika ondan zuhur eder. Bu keşif ve kerametlerin ekserisi de, seyr ü sülûk zamanında, tarikat berzahından geçtikleri vakit, adi beşeriyetten bir derece tecerrüd ettiklerinden, hilaf-ı âdet hâlâta mazhar olurlar.

Sahabeler ise, sohbet-i Nübüvvet in'ikasıyla ve incizabıyla ve iksiriyle tarikattaki seyr ü sülûk daire-i azîminin tayyına mecbur değildirler. Bir kademde ve bir sohbette zahirden hakikata geçebilirler. "Nübüvvet ve veraset-i Nübüvvetteki velayet, sırr-ı akrebiyetin inkişafına bakar. Velayet-i saire ise, ekseri kurbiyet esası üzerine gider. Bir çok meratibde seyr ü sülûke mecbur olur." (M.50)

"Sahabelerden ve Tabiîn ve Tebe-i Tabiînden en yüksek mertebeli velayet-i kübra sahibi olan zatlar, nefs-i Kur'andan bütün letaiflerinin hisselerini aldıklarından ve Kur'an onlar için hakiki ve kâfi bir mürşid olduğundan gösteriyor ki: Her vakit Kur'an-ı Hakîm, hakikatları ifade ettiği gibi, velayet-i kübra feyizlerini dahi ehil olanlara ifaza eder.

Evet zâhirden hakikata geçmek iki suretledir:

Biri: Tarikat berzahına girip, seyr ü sülûk ile kat'-ı meratib ederek hakikata geçmektir.

İkinci suret: Doğrudan doğruya, tarikat berzahına uğramadan, lütf-u İlahî ile hakikata geçmektir ki, Sahabeye ve Tabiîne has ve yüksek ve kısa tarik şudur." (M.356)

3949- "Velayet yolları içinde en güzeli, en müstakimi, en parlağı, en zengini; Sünnet-i Seniyyeye ittiba'dır. Yani: A'mal ve harekâtında Sünnet-i Seniyyeyi düşünüp ona tabi olmak ve taklid etmek ve muamelat ve ef'alinde ahkâm-ı şer'iyeyi düşünüp rehber ittihaz etmektir.

İşte bu ittiba' ve iktida vasıtasıyla, adi ahvali ve örfî muameleleri ve fıtrî hareketleri ibadet şekline girmekle beraber; herbir ameli, sünneti ve şer'i o ittiba' noktasında düşündürmekle, bir tahattur-u hükm-ü şer'î veriyor. O tahattur ise, sahib-i şeriatı düşündürüyor. O düşünmek ise, Cenab-ı Hakk'ı hatıra getiriyor. O hatıra, bir nevi huzur veriyor. O halde mütemadiyen ömür dakikaları, huzur içinde bir ibadet hükmüne getirebilir. İşte bu cadde-i kübra, velayet-i kübra olan ehl-i veraset-i Nübüvvet olan Sahabe ve selef-i salihînin caddesidir." (M.450)

Bir atıf notu:

- Marifetullahı kazanma yolları olan üç meslek, bak: 2251-2253, 3088, 3089.p.lar.

3950- VELEDİYET AKİDESİ ولدية عقييدة سى : Hristiyanlıkta bir batıl akide. *(Bak: Teslis)*

Bazı Hristiyanların, İsa'nın (A.S.) (hâşa) Allah'ın oğlu diye uydurdukları batıl inanışın neticesi olarak İlahî kudsiyetin bu velediyet yoluyla İsa'ya (A.S.) ve bir kısım ruhbanlarına geçtiğini ve dolayısıyla da papaz, Allah'ın mutlak vekili ve günahkârları affetmek salahiyeti gibi imtiyazlara sahib olduklarını iddia etmeleridir ki, İsa (A.S.) zamanındaki Hristiyanlıkta ve İslâm dininde bu inanış reddedilir. *(Bak: Teokrasi)*

"İslâmiyet, tevhid-i hakiki dinidir ki; vasıtaları, esbabları iskat ediyor. Enaniyeti kırıyor, ubudiyet-i halisa te'sis ediyor. Nefsin rububiyetinden tut, ta her nevi rububiyet-i batılayı kat'ediyor, reddediyor. Bu sır içindir ki; havastan bir büyük insan tam dindar olsa, enaniyeti terketmeye mecbur olur. Enaniyeti terketmiyen, salabet-i diniyeyi ve kısmen de dinini terkeder..

Şimdiki Hristiyanlık dini ise: "Velediyet Akidesi"ni kabul ettiği için, vesait ve esbaba te'sir-i hakiki verir. Din namına enaniyeti kırmaz; belki Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın bir mukaddes vekili diye, o enaniyete bir kudsiyet verir." (M.437) *(Bak: 1753.p.)*

3951- VELİ ولى : Sahib, malik. *Evliya. *Muin. Muhafaza eden. *Küçük çocukların halinden mes'ul kimse. *Sıddık. *Baba. Babanın babası, cedde de denir. *Fık: Hayatını mücadelelerle ve azimet ve fevkalâde bir zühd ve takva ile ibadet ve taata sarfederek kendisinden Allah'ın (C.C.) izniyle gaybdan haber vermek ve gaybî ahvali keşfetmek gibi ilmî ve kevnî hârikalar zuhura gelen zat. Allah'a (C.C.) manevî yakınlık kesbetmiş olan, şerif zat. *Cenab-ı Hakk'ın (C.C.) isimlerinden birisi: *(Bak: Velayet-i Kübra)*

VERASET وراثه : *(Bak: Miras)*

VERASET-İ NÜBÜVVET وراثة نبوّة : *(Bak: Velayet-i Kübra)*

3952- VESVESE وسوسه : Şüphe. Tereddüt. Kuruntu. Aslı olmayan ihtimaller. *(Bak: Hannas, Şeytan)*

"Vesvese, lügatta hışırtı, fısıltı gibi gizli ses demektir. Bu münasebetle gönülde tevali ve tekerrür eden gizli söze vesvese; ve bir nefse böyle bir söz ilka etmeğe de, vesvese vermek tabir olunur." (E.T.2140)

3953- "Ey maraz-ı vesvese ile mübtela! Biliyor musun vesvesen neye benzer? Musibete benzer. Ehemmiyet verdikçe şişer. Ehemmiyet vermezsen söner. Ona büyük nazarıyla baksan büyür. Küçük görsen, küçülür. Korksan ağırlaşır, hasta eder. Havf etmezsen hafif olur, mahfi kalır. Mahiyetini bilmezsen devam eder, yerleşir. Mahiyetini bilsen, onu tanısan gider. Öyle ise, şu musibetli vesvesenin aksam-ı kesiresinden kesir-ül vuku olan yalnız "beş vechini" beyan edeceğim. Belki sana ve bana şifa olur. Zira şu vesvese öyle bir şeydir ki, cehil onu davet eder, ilim onu tardeder. Tanımazsan gelir, tanısan gider.

3954- BirinciVecih- Birinci Yara: Şeytan evvela şüpheyi kalbe atar. Eğer kalb kabul etmezse, şüpheden şetme döner. Hayale karşı şetme benzer bazı pis hatıraları ve münafi-i edeb çirkin halleri tasvir eder. Kalbe "Eyvah" dedirtir, ye'se düşürtür. Vesveseli adam zanneder ki kalbi, Rabbine karşı su-i edebde bulunuyor. Müthiş bir halecan ve heyecan hisseder. Bundan kurtulmak için huzurdan kaçar, gaflete dalmak ister. Bu yaranın merhemi budur:

Bak ey biçare vesveseli adam! Telaş etme. Çünki senin hatırına gelen şetm değil, belki tahayyüldür. Tahayyül-ü küfür, küfür olmadığı gibi; tahayyül-ü şetm dahi, şetm değildir. Zira mantıkça tahayyül, hüküm değildir. Şetm ise, hükümdür. Hem bununla beraber o çirkin sözler, senin kalbinin sözleri değil. Çünki senin kalbin ondan müteessir ve müteessiftir. Belki kalbe yakın olan lümme-i şeytanîden geliyor. Vesvesenin zararı, tevehhüm-ü zarardır. Yani onu zararlı tevehhüm etmekle, kalben mutazarrır olmaktır. Çünki hükümsüz bir tahayyülü hakikat tevehhüm eder. Hem şeytanın işini kendi kalbine mal eder. Onun sözünü, ondan zanneder. Zarar anlar, zarara düşer. Zaten şeytanın da istediği odur.

3955- İkinci Vecih budur ki: Manalar kalbden çıktıkları vakit, suretlerden çıplak olarak hayale girerler; oradan suretleri giyerler. Hayal ise, her vakit bir sebeb tahtında bir nevi suretleri nesceder. Ehemmiyet verdiği şeyin suretlerini yol üstünde bırakır. Hangi mana geçse; ya ona giydirir, ya takar, ya bulaştırır, ya perde eder. Eğer manalar, münezzeh ve temiz iseler, suretler mülevves ve rezil ise, giymek yoktur, fakat temas var. Vesveseli adam, teması telebbüsle iltibas eder. "Eyvah!" der. "Kalbim ne kadar bozulmuş. Bu sefillik, bu hisset-i nefs, beni matrud eder." Şeytan onun şu damarından çok istifade eder. Şu yaranın merhemi şudur:

Dinle ey biçare! Nasılki senin namazın edeb-i nezihanesinin vesilesi olan zahirî taharete, batnının batınındaki necaset ona te'sir etmez ve bozmaz. Öyle de: Maan-i mukaddesenin, suret-i mülevveseye mücavereti zarar etmez.

Meselâ sen âyât-ı İlahiyeyi tefekkür ediyorsun. Birden bir maraz, ya bir iştiha, ya bevl gibi bir emr-i müheyyic şiddetle senin hissine dokunuyor. Elbette senin hayalin, deva-i illet ve kaza-i hacetin levazımatını görecek, bakacak, onlara münasib süfli suretleri nescedecek ve gelen manalar ortalarından geçecekler. Geçeceklere ne beis vardır, ne televvüs var ne zarar var ve ne hatar var. Yalnız hatar ise, hasr-ı nazardır, zann-ı zarardır.

3956- Üçüncü Vecih budur ki: Eşya mabeynlerinde, bazı münasebat-ı hafiyye bulunur. Hatta hiç ümid etmediğin şeyler içinde münasebet ipleri bulunur. Ya bizzat bulunur veya senin hayalin, meşgul olduğu san'ata göre o ipleri yapmış, onları birbiriyle bağlamış. Şu sırr-ı münasebettendir ki, bazan bir mukaddes şeyi görmek, bir mülevves şeyi hatıra getirir. Fenn-i Beyan'da beyan olunduğu gibi, "Hariçte uzaklık sebebi olan zıddiyet ise, hayalde sebeb-i kurbiyettir." Yani: İki zıddın suretlerinin cem'ine vasıta, bir münasebet-i hayaliyedir. Bu münasebetle gelen tahattura, tedai-yi efkâr tabir edilir. Meselâ: Sen namazda, münacatta, Kâbe karşısında, huzur-u İlahîde iken, âyâtı tefekkürde olduğun bir halde, şu tedai-yi efkâr seni tutup en uzak malayaniyat-ı rezileye sevkeder. Senin başın böyle bir tedai-yi efkâra mübtela ise, sakın telaş etme. Belki intibaha geldiğin anda, dön. "Aman ne kusur ettim" deyip tedkikle meşgul olup durma. Ta o zaif münasebet, senin dikkatinle kuvvet peyda etmesin. Zira teessür gösterdikçe, ehemmiyet verdikçe, senin o zaif tahatturun melekeye döner. Bir maraz-ı hayalî olur. Korkma, maraz-ı kalbî değil. Şu nevi tahattur ise, galiben ihtiyarsızdır. Hususan hassas asabilerde daha galibdir. Şeytan, şu nevi vesvesenin madenini çok işlettirir. Şu yaranın merhemi şudur ki:

3957- Tedai-yi efkâr, galiben ihtiyarsızdır. Onda mes'uliyet yoktur. Hem tedaide mücaveret var; temas ve ihtilat yoktur. Onun için efkârın keyfiyetleri birbirine sirayet etmez, birbirine zarar vermez. Nasılki şeytan ile melek-i ilham, kalb taraflarında mücaveretleri var ve füccar ve ebrarın karabetleri ve bir meskende durmaları zarar vermez. Öyle de tedai-yi efkâr saikasıyla istemediğin pis hayalât gelip, nezih efkârın içine girse zarar vermez. Meğer kasden olsa veya zarar zannıyla onunla ziyade meşgul olsa. Hem bazan kalb yoruluyor. Fikir, kendini eğlendirmek için rastgele bir şeyle meşgul olur. Şeytan fırsat bulur. Pis şeyleri önüne serpiyor, sürüyor.

3958- Dördüncü Vecih: Amelin en iyi suretini taharriden neş'et eden bir vesvesedir ki, takva zannıyla teşeddüd ettikçe, hal ona şiddetlenir. Hatta bir dereceye varır ki, o adam amelin daha evlasını ararken, harama düşer. Bazan bir sünnetin araması, bir vacibi terkettiriyor. "Acaba amelim sahih oldu

mu?" der, iade eder. Bu hal devam eder. Gayet ye'se düşer. Şeytan şu halinden istifade eder, onu yaralar. Şu yaranın iki merhemi var:

3959- Birinci Merhem: Bu gibi vesvese, ehl-i i'tizale lâyıktır. Çünki onlar derler: "Medar-ı teklif olan ef'al ve eşya, kendi zatında, âhiret itibarıyla ya hüsnü var sonra o hüsne binaen emredilmiş veya kubhu var sonra ona binaen nehyedilmiş. Demek eşyada, âhiret ve hakikat nokta-i nazarında olan hüsün ve kubh, zatîdir; emir ve nehy-i İlahî ona tabidir." Bu mezhebe göre, insan her işlediği amelde şöyle bir vesvese gelir: "Acaba amelim nefs-ül emirdeki güzel surette yapılmış mıdır?" Amma mezheb-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat derler ki: "Cenab-ı Hak bir şeye emreder, sonra hasen olur. Nehyeder, sonra kabih olur. Demek emir ile güzellik, nehiy ile çirkinlik tahakkuk eder. Hüsün ve kubh, mükellifin ıttılaına bakar ve ona göre takarrur eder. Şu hüsün ve kubh ise, suri ve dünyaya bakan yüzünde değil, belki âhirette bakan yüzdedir.

Meselâ sen namaz kıldın veya abdest aldın. Halbuki namazını ve abdestini fesada verecek bir sebeb, nefs-ül emirde varmış. Lâkin sen ona hiç muttali olmadın. Senin namazın ve abdestin hem sahihtir, hem hasendir. Mutezile der: "Hakikatte kabih ve fasiddir, lâkin senden kabul edilir. Çünki cehlin var, bilmedin ve özrün var."

Öyle ise Ehl-i Sünnet mezhebine göre, zâhir-i şeriata muvafık olarak işlediğin ameline: "Acaba sahih olmuş mu?" deyip vesvese etme. Fakat "Kabul olmuş mu?" de. Gururlanma, ucbe girme.

3960- İkinci Merhem: Dinde harec yoktur. مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ Madem dört mezheb haktır. Madem istiğfara müncer olan derk-i kusur ise, gurura müncer olan hüsn-ü amelin rü'yetine -böyle vesveseli adama- müreccahtır. Yani böyle vesveseli adam, amelini güzel görüp gurura düşmektense, amelini kusurlu görse, istiğfar etse, daha evladır. Madem böyledir; sen vesveseyi at. Şeytana de ki: Şu hal, bir harecdir. Hakikat-ı hale muttali olmak güçtür. Dindeki yüsre münafidir.

اَلدِّينُ يُسْرٌ (334) مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ esasına muhaliftir. Elbette böyle amelim bir mezheb-i hakka muvafık gelir. O bana kâfidir.

334 K.H. hadis: 1325 ve Sahih-i Buhari kitab: 2 bab: 29

Hem lâakal ben aczimi itiraf ederek ibadeti lâyık-ı veçhile eda edemediğimden istiğfar ve tazarru ile merhamet-i İlahiyeye dehalet edip, kusurum affolunmak, kusurlu amelim kabul olunmak için mütezellilane bir niyaza vesiledir.

3961- Beşinci Vecih: Mesail-i imaniyede şüphe suretinde gelen vesvesedir. Biçare vesveseli adam, bazan tahayyülü, taakkul ile iltibas eder. Yani: Hayale gelen bir şüpheyi, akla girmiş bir şüphe tevehhüm edip, itikadına halel gelmiş zanneder. Hem bazan tevehhüm ettiği bir şüpheyi, imana zarar veren bir şek zanneder. Hem bazan tasavvur ettiği bir şüpheyi, tasdik-i aklîye girmiş bir şüphe zanneder. Hem bazan bir emr-i küfrîde tefekkürü, küfür zanneder. Yani dalaletin esbabını anlamak suretinde kuvve-i müfekkirenin cevelanını ve tetkikatını ve bîtarafane muhakemesini, hilaf-i iman zanneder. İşte telkinat-ı şeytaniyenin eseri olan şu zanlardan ürkerek: "Eyvah! Kalbim bozulmuş, itikadıma halel gelmiş" der. O haller, galiben ihtiyarsız olduğundan, cüz'-i ihtiyarîsiyle ıslah edemediğinden ye'se düşer. Bu yaranın merhemi şudur ki:

3962- Tahayyül-ü küfür, küfür olmadığı gibi; tevehhüm-ü küfür dahi, küfür değildir. Tasavvur-u dalalet, dalalet olmadığı gibi; tefekkür-ü dalalet dahi, dalalet değildir. Çünki: Hem tahayyül, hem tevehhüm, hem tasavvur, hem tefekkür; tasdik-i aklîden ve iz'an-ı kalbîden ayrıdırlar, başkadırlar. Onlar bir derece serbesttirler. Cüz'-i ihtiyariyeyi pek dinlemiyorlar. Teklif-i dinî altına çok giremiyorlar. Tasdik ve iz'an, öyle değiller. Bir mizana tabidirler. Hem tahayyül, tevehhüm, tasavvur, tefekkür, nasılki tasdik ve iz'an değiller. Öyle de: Şüphe ve tereddüd sayılmazlar. Fakat eğer lüzumsuz tekrar ede ede müstakar bir hale gelse, o vakit hakiki bir nevi şüphe, ondan tevellüd edebilir. Hem bîtarafane muhakeme namıyla veya insaf namına deyip, şıkk-ı muhalifi iltizam ede ede, ta öyle bir hale gelir ki, ihtiyarsız taraf-ı muhalifi iltizam eder. Ona vacib olan hakkın iltizamı kırılır. O da tehlikeye düşer. Hasmın veya şeytanın bir vekil-i fuzulisi olacak bir halet, zihninde takarrür eder. Şu nevi vesvesenin en mühimi budur ki: Vesveseli adam; imkân-ı zatî ile imkân-ı zihnîyi birbiriyle iltibas eder. Yani: Bir şeyi zatında mümkün görse, o şeyi zihnen dahi mümkün ve aklen meşkûk tevehhüm eder. Halbuki İlm-i Kelâm'ın kaidelerindendir ki: İmkân-ı zatî ise, yakîn-i ilmîye münafi değil ve zaruret-i zihniyeye zıddıyeti yoktur. Meselâ şu dakikada Karadeniz'in yere batması, zatında mümkündür ve o imkân-ı zatî ile muhtemeldir. Halbuki yakînen, o denizin yerinde olduğunu hükmediyoruz, şüphesiz biliyoruz. Ve o ihtimal-i imkânî ve o imkân-ı zatî bize şek vermez, bir şüphe getirmez, yakî-

nimizi bozmaz. Meselâ: Şu güneş zatında mümkündür ki, bugün gurub etmesin veya yarın tulu' etmesin. Halbuki bu imkân, yakînimize zarar vermez, şüphe getirmez. İşte bunun gibi, meselâ hakaik-ı imaniyeden olan hayat-ı dünyeviyenin gurubuna ve hayat-ı uhreviyenin tuluuna, imkân-ı zatî cihetinde gelen vehimler, yakîn-i imanîye zarar vermez.

Hem عِبْرَةَ لِلاحْتِمَالِ الْغَيْرِالنَّاشِىءِ عَنْ دَلِيلٍ Yani: "Bir delilden neş'et etmiyen bir ihtimalin hiç ehemmiyeti yoktur" olan kaide-i meşhure; hem usul-üd din, hem usul-ül fıkhın kaide-i mukarreresindendir.

3963- Eğer desen: "Bu derece mü'minlere muzır ve müz'iç olan vesvese, ne hikmete binaen bize bela olmuş?"

Elcevab: İfrata varmamak, hem galebe çalmamak şartıyla, asl-ı vesvese teyakkuza sebebdir, taharriye daîdir, ciddiyete vesiledir. Lâkaydlığı atar, tehâvünü def'eder.

Onun için Hakîm-i Mutlak, şu dar-ı imtihanda, şu meydan-ı müsabakada, bize bir kamçı-yı teşvik olarak, vesveseyi şeytanın eline vermiş. Beşerin başına vuruyor. Şayet ziyade incitse, Hakîm-i Rahim'e şekva etmeli,

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَالشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ demeli." (S.274-278) *(Bak: 1636.p.)*

3963/1- Aynı mevzu ile alâkalı olarak Bediüzzaman bir talebesine yazdığı mektubunda diyor ki:

"Sabri kardeş! Sabırlı ol, ehemmiyetsiz ve zararsız olan vehmî ve asabî hastalığına ehemmiyet verme. Şifaya dua edilmekle beraber; zararsız, hatarsızdır. Çünki eğer hatarat, seyyie ise; nasılki ayinede temessül eden pislik, pis değil ve ayinedeki yılan sureti ısırmaz ve ateşin timsali yakmaz. Öyle de, kalbin ve hayalin ayinelerinde rızasız, ihtiyarsız gelen pis ve çirkin ve küfrî hatıralar zarar vermezler. Çünki İlm-i Usul'de tasavvur-u küfür, küfür değil ve tahayyül-ü şetm, şetm olmaz. Hasene ise nurani olduğundan, tasavvur ve tahayyülü dahi hasenedir. Çünki ayinede nuraninin timsali ziya verir, hasiyeti var; kesifin misali ölüdür, hayatsızdır, te'siri yoktur.

Eğer sair teelümat-ı ruhaniye ise; sabra, mücahedeye alıştırmak için Rabbani bir kamçıdır. Çünki emn ü ye'sin vartasına düşmemek hikmetiyle havf ü reca müvazenesinde, sabır ve şükürde bulunmak için kabz-bast haletleri, Celal ve Cemal tecellisinden intibah ehline gelmesi, ehl-i hakikatça medar-ı terakki bir düstur-u meşhurdur." (K.L.8)

3964- Vesvese hakkında âyetlerden birkaç not:

- Şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı vesvese ile aldatması: (7:20 ilâ 22) (20:117 ilâ 121)

- Nefsin insana vesvesesi: (50:16)

- Şeytanın insana vesvesesi: (114:4, 5)

3964/1- VEYSEL KARANÎ اويس القراني : Halife-i Resül-i Ekrem (A.S.M.) olan Hz. Ebu Bekir ve Ömer (R.A.) devirlerinde Medine-i Münevvere'de çok hürmet gören ve Tabiînin büyüklerinden olup hadis-i şerif ile medh ü senası yapılan büyük bir veli. Peygamberimiz (A.S.M.) zamanında yaşamış ise de, validesine çok hürmetinden dolayı Peygamberimizle görüşememiş, fakat ona bütün ruh u canı ile bağlı kalmıştır. Sıffîn Muharebesinde Hz. Ali'nin (R.A.) askerleri arasında şehid düşmüştür. (Hi:37) Veys veya Üveys diye de anılır.

3964/2- S.M. 44. Kitab-ı Fezail-i Sahabe, 55.Bab Veysel Karanî'nin fezaili hakkındadır. Aynı babın bazı kısımlarında şunlar kaydedilir:

"Ömer (R.A.) şöyle demiştir: Tabiînlerin en hayırlısı Üveys denilen bir recül (şahıs)tır... Resulullah şöyle buyurdu: Üveys bir şey hususunda Allah üzerine yemin etmiş olsa, Allah onun yeminini muhakkak doğru çıkarır. *(Bak: 1980.p.)* Eğer sen (ya Ömer) Onun, senin için istiğfar etmesine muktedir olabilirsen bunu yap...

Bir gün Hz. Ömer, Veysel Karanî'ye: Nereye gitmek istersin? diye sordu.

Üveys: Kûfe'ye gitmek isterim, dedi.

Hz.Ömer: Öyle ise Kûfe Emîrine senin için bir mektup yazayım mı? dedi.

Üveys: Ben insanların fakirleri, zaifleri ve kendine önem verilmeyenlerin arasında olayım. *(Bak: 295.p. sonu)* Öyle olmaklığım bana daha sevimlidir, dedi.

Ravi dedi ki: Ertesi yıl olunca, Kûfelilerin eşrafından bir kimse hac yaptı ve Ömer (R.A.) ile buluştu. Hz. Ömer ona Üveys'in halinden sordu. O zat: Ben Üveys'i evi çok fakir ve az eşyalı olarak bıraktım, dedi..."

3965- VİCDAN وجدان : İnsanın içindeki iyiyi kötüden ayırabilen ve iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his. *Kendinden geçme, dalma. *Bir şeyi bir halde görme, bulma. *Duyma, duygu. *İnanç. *Şuur. *Batın ile Hakk'ı tanımak. *Din. *(Bak: Fıtrat, Hürriyet-i Vicdan)*

"Vicdanın anasır-ı erbaası ve ruhu dört havassı olan irade, zihin, his, latife-i Rabbaniye, herbirinin bir gayet-ül gayatı var: İradenin ibadetullahtır. Zihnin ma'rifetullahtır. Hissin muhabbetullahtır. Latifenin müşahedetullahtır. Takva denilen ibadet-i kâmile, dördünü tazammun eder. Şeriat şunları hem tenmiye, hem tehzib, hem bu gayat-ül gayata sevkeder." (H.Ş.136)

Bir atıf notu:

- Vicdandaki aşk-ı beka için bak: Beka

3966- "Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizaciyle hakikat tecelli eder." (Mün.78)

"Din saadetin ziyasıdır, hissin ulviyetidir, vicdanın selâmetidir." (Mün.13)

"Müslüman neslinden gelen bir adamın akıl ve fikri, İslâmiyet'ten tecerrüd etse bile, fıtratı ve vicdanı hiçbir vakit İslâmiyet'ten vazgeçemez." (Mün.38)

"Bizde biri fâsık olsa galiben ahlâksız ve vicdansız olur. Zira arzu-yu masiyet, vicdandaki imanın sadasını susturmakla inkişaf edebilir. Demek vicdanını ve manevîyatını sarsmadan, istihfaf etmeden tam ihtiyar ile şerri işlemez. Onun için İslâmiyet fasıkı hain bilir, şehadetini reddeder. Mürtedi zehir bilir, idam eder. Hristiyan bir zimmîyi ve kâfir muahidi ibka eder. Hanefi Mezhebi zimmînin şehadetini kabul eder." (H.Ş.144) *(Bak: Mürted)*

3967- VİCDANİYAT وجدانيا : İnsanın fıtrat-ı asliyesinin yani fıtrat-ı selimesinin, sefaheti terk ve terbiye-i İslâmiye ile tekâmül edebilir bir mahiyete sahib olması. *(Bak: Fıtrat)*

İnsanda fıtrat-ı asliye, manevî bir proğramı tazammun eden çekirdek gibidir. Nasılki çekirdeğin fıtrat-ı asliyesinde ağaç olma manevî proğramı vardır ve eğer o manevî proğram olmazsa büyüyüp ağaç olamaz; aynen öyle de, insanın ruhunda fıtrat-ı asliyesi ve insaniyetin manevî proğramı olmasa idi o da tekâmül edemez ve bir nevi hayvan olarak kalırdı. *(Bak: 143.p.)*

3968- Vicdaniyata ait muhtelif hisler, zahirî sebebler itibariyle ele alınırsa, kişinin yaşadığı hayat şeklinin, gördüğü terbiye tarzının ve içinde bulunduğu cemiyet hususiyetlerinin te'siri ile tedricen şekil alır. Bu itibarla, İslâmî şeairin *(Bak: Şeair)* yaşandığı müsbet cemiyetler, ulvi hislerin mütevarisen ferdlere intikal etmesine vesile olur. Sefahete düşkün bozuk cemiyetlerde ise, ferdin fıtratındaki istidadlar, zahirî sebebler itibariyle alelekser tekâmül etme imkânını bulamaz. Bu hale sebebiyet verenler de mes'ul olurlar. *(Bak: Essebebü Kelfail)*

3968/1- Vicdaniyata ait hisler, insanda tedricen olgunlaşıp teşekkül ettiğinden insanın istediği anda yaptığı ihtiyarî fiillerinden ayrıdır. Meselâ vicdaniyattan olan haya *(Bak: Haya)* hissine sahip olan bir kadın bil-ihtiyar başını açsa, utanır ve yüzü kızarır. Utanmayı, niyet ve ihtiyariyle önleyemez. Ancak açık-saçık hayata meylederek zamanla ve tedricen vicdaniyatını bozarak utanmaz hale gelir. Tersine vicdaniyatını bozmuş bir kadın da, açık-saçıklığından dolayı istese de utanamaz. Bütün vicdanî hissiyat bu kıyasla düşünülse, vicdaniyatını kaybeden insanın kendini ne dehşetli tedenniye attığı anlaşılır. Mevzumuz olan vicdaniyatı çok veciz ifade eden aşağıdaki parça şayan-ı teemmüldür. Şöyle ki:

3969- "Hasenatın hayatı niyet iledir (yani livechillah olan niyet iledir). Onların fesadı ise ucub, riya ve gösteriş iledir.

Hem vicdaniyatın bizzat meş'ur olan ahvalinin damarı niyet ile ve ikinci bir şuur ile inkıta'a uğrar.

Şu halde amellerin hayatı niyet olduğu gibi, ahvalin de ölümü, bir cihette niyettir. Meselâ tevazu ki, bir haldir. Ona sun'î bir şekilde fıtrîlikten çıkarıp yukarıda geçtiği gibi ikinci bir şuur ile niyet etmek, vicdaniyatın bizzat meş'ur olan tevazuunu ifsad eder. Ve hakeza tekebbüre niyet etmek, fıtrî olan kibr-i nefs ve vakarı izale eder. Ve yapmacık bir feraha niyet etmek dahi, onu uçurur. Hem gamgîn olmaya niyet etmek de, onu gevşekleştirir ve hakeza kıyas et!" (M.Nu.403)

3969/1- Kalbde hissiyat-ı vicdaniye şeklinde sabitleşmiyen ilim yalnız akılda kalıp fiilî ve amelî tezahürleri görülmez. Nitekim bazı rivayetlerde, âhizzamanda ümmetin Kur'an okuyacağı fakat boğazlarından aşağı geçmiyeceği (yani vicdanda, kalbde seciyeleşmiyeceği) bildirir. (R.E. 301, 302) *(Bak: 1586, 3883.p. da dip notu)* (Daha geniş tafsilat için: Ehadisin elifbaya göre tanzimli fihristesi olan miftah-ı künûz-is-sünne isimli eserde Kur'an maddesinin 2. notuna bakınız.)

3970- VİLDAN ولدان : (Velid. c.) Çocuklar. *Kullar. Köleler. *(Bak: Gılman, 2398-2401.p lar)*

3971- Cenab-ı Hakk'ın, ehl-i Cennet olan ebeveyne bir ihsanıdır ki, "onbeş yaşına girmeden, yani hadd-i büluğa vasıl olmadan vefat eden çocuklar, وِلْدَانٌ مخلَّدُونَ ile tabir edilen Cennet çocukları şeklinde ve Cennet'e lâyık bir tarzda; gayet süslü, sevimli bir surette, onları Cennet'te dahi peder ve validelerinin kucaklarına verir, veledperverlik hislerini memnun eder. Ebedî o zevki ve o lezzeti onlara verir. Zira çocuklar sinn-i teklife girmediklerinden; ebedî, sevimli, şirin çocuk olarak kalacaklar.

Dünyadaki her lezzetli şeyin en âlâsı Cennette bulunur. Yalnız çok şirin olan veledperverlik, yani çocuklarını sevip okşamak zevki Cennet tenasül yeri olmadığından Cennet'te yoktur zannedilirdi. İşte bu surette o dahi vardır. Hem en zevkli ve en şirin bir tarzda vardır. İşte kabl-el büluğ evladı vefat edenlere müjde." (S.648)

3972- "Bir kısım eski tefsirlerde, demişler: "Cennette çocuktan gayet ihtiyara kadar herkes otuzüç yaşında olacak." Bunun hakikatı Allahu a'lem şu olacak ki: Sarih âyet وِالْدَانٌ tabiri ifade eder ki, feraiz-i şer'iyeyi yapmağa mecbur olmayan ve mesnuniyet cihetiyle de yapmıyan ve kabl-el büluğ vefat eden çocuklar Cennet'e lâyık ve sevimli çocuk olarak kalacaklar. Fakat şer'an yedi yaşına gelen bir çocuğa namaz gibi farzlara peder ve valideleri onları alıştırmak için, teşvikkârane emretmek ve on yaşına girse, şiddetle namaz kıldırmak ve alıştırmak şeriatta var. Demek vacib olmadığı halde, nafile nev'inden yedi yaşından hadd-i büluğa kadar büyükler gibi namaz kılıp, oruç tutan çocuklar, mütedeyyin büyükler gibi büyük mükâfatı görmek için otuzüç yaşında olacaklar diye bir kısım tefsir bu noktayı izah etmeden umum çocuklara teşmil etmişler. Has iken âmm zannedilmiş." (E.L.II. 66)

3973- VÜCUD وجود : Varlık. Var olmak. Bulunmak. *Cesed, cisim, ten, gövde.

"Vücud mertebeleri muhteliftir. Ve vücud âlemleri ayrı ayrıdır. Ayrı ayrı oldukları için, vücudda rüsuhu bulunan bir tabaka-i vücudun bir zerresi, o tabakadan daha hafif bir tabaka-i vücudun bir dağı kadardır ve o dağı istiab

eder. Meselâ: Âlem-i şehadetten olan kafadaki hardal kadar kuvve-i hâfıza âlem-i manadan bir kütübhane kadar vücudu içine alır. Ve âlem-i haricîden olan tırnak kadar bir ayine-i vücudun, âlem-i misal tabakasından koca bir şehri içine alır. Ve o âlem-i haricîden olan o ayine ve o hâfızanın şuurları ve kuvve-i icadiyeleri olsaydı, bir zerrecik vücud-u haricîleri kuvvetiyle, o vücud-u manevîde ve misalîde hadsiz tasarrufat ve tahavvülat yapabilirlerdi. Demek vücud rüsuh peyda ettikçe, kuvvet ziyadeleşir; az bir şey çok hükmüne geçer. Hususan vücud rüsuh-u tam kazandıktan sonra, maddeden mücerred ise, kayıd altına girmezse; o vakit cüz'î bir cilvesi, sair hafif tabakat-ı vücudun çok âlemlerini çevirebilir.

İşte وَ لِلَّهِ الْمَثَلُ اَعْلَى şu kâinatın Sani'-i Zülcelal'i, Vacib-ül Vücud'dur.

Yani: O'nun vücudu zatîdir, ezelîdir, ebedîdir, ademi mümteni'dir, zevali muhaldir ve tabakat-ı vücudun en rasihi, en esaslısı, en kuvvetlisi, en mükemmelidir. Sair tabakat-ı vücud, O'nun vücuduna nisbeten gayet zaif bir gölge hükmündedir. Ve o derece vücud-u Vacib, rasih ve hakikatlı ve vücud-u mümkinat o derece hafif ve zaiftir ki; Muhyiddin-i Arabî gibi çok ehl-i tahrik, sair tabakat-ı vücudu evham ve hayal derecesine indirmişler: Lâ mevcude illâ hu demişler. Yani: Vücud-u Vacib'e nisbeten başka şeylere vücud denilmemeli; onlar, vücud ünvanına lâyık değillerdir diye hükmetmişler." (M.248)

3974- "Eşya, zeval ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor; âlem-i şehadetten âlem-i gayba gidiyor, âlem-i tegayyür ve fenadan âlem-i nura, bekaya müteveccih oluyor. Hakikat nokta-i nazarında eşyadaki cemal ve kemal; Esma-i İlahiyyeye aittir ve onların nukuş ve cilveleridir. Madem o esma bakidirler ve cilveleri daimîdir; elbette nakışları teceddüd eder, tazelenir, güzelleşir. Ademe ve fenaya gitmiyor, belki yalnız itibarî taayyünleri değişiyor; ve medar-ı hüsün ve cemal ve mazhar-ı feyz ve kemal olan hakikatları ve mahiyetleri ve hüviyet-i misaliyeleri bakidirler. Ziruh olmıyanlar, doğrudan doğruya onlardaki hüsün ve cemal, Esma-i İlahiyeye aittir; şeref onlaradır; medih onların hesabına geçer; güzellik onlarındır; muhabbet onlara gider, o ayinelerin değişmesiyle onlara bir zarar iras etmez. Eğer ziruh ise, zevil-ukulden değilse, onların zeval ve firakı, bir adem ve fena değil; belki vücud-u cismanîden ve vazife-i hayatın dağdağasından kurtulup, kazandıkları vazifenin semerelerini baki olan ervahlarına devrederek; onların o ervah-ı bakiyeleri dahi birer esma-i İlahiyeye istinad ederek devam eder; belki kendine lâyık bir saadete gider. Eğer o ziruhlar zevil-ukulden ise; zaten saadet-i ebediyeye ve maddî ve manevî kemalâta medar olan âlem-i

bekaya ve Sani'-i Hakîm'in dünyadan daha güzel, daha nurani olan âlem-i berzah, âlem-i misal, âlem-i ervah gibi diğer menzillerine, başka memleketlerine bir seyr ü seferdir; bir mevt ü adem ve zeval ü firak değil, belki kemalâta kavuşmaktır.

Elhasıl: Madem Sani'-i Zülcelal vardır ve bakidir; ve sıfat ve esması, daimî ve sermedîdirler; elbette o esmanın cilveleri ve nakışları, bir manevî beka içinde teceddüd eder; tahrib ve fena, idam ve zeval değildirler.

Malumdur ki insan, insaniyet cihetiyle ekser mevcudatla alâkadardır. Onların saadetleriyle mütelezziz ve helaketleriyle müteellimdir. Hususan zihayat ile ve bilhassa nev-i beşerle ve bilhassa sevdiği ve istihsan ettiği ehl-i kemalin âlâmıyla daha ziyade müteellim ve saadetleriyle daha ziyade mes'ud olur. Hatta şefkatli bir valide gibi, kendi saadetini ve rahatını, onların saadeti için feda eder. İşte her mü'min derecesine göre, nur-u Kur'an ve sırr-ı iman ile, bütün mevcudatın saadetleriyle ve bekalarıyla ve hiçlikten kurtulmalarıyla ve kıymettar mektubat-ı Rabbaniye olmalarıyla mes'ud olabilir ve dünya kadar bir nur kazanabilir. Herkes derecesine göre bu nurdan istifade eder. Eğer ehl-i dalalet ise; kendi elemiyle beraber, bütün mevcudatın helâketiyle ve fenasıyla ve zahirî idamlarıyla -ziruh ise âlâmlarıyla- müteellim olur; yani onun küfrü, onun dünyasına adem doldurur; onun başına boşaltır; daha Cehennem'e gitmeden Cehennem'e gider." (M.287) *(Bak: 104. p.)*

Atıf notları:

- *Vücud (var oluş, varlık) hayr-ı mahzdır, bak: 2641.p.*
- *Vücudun en kuvvetli mertebesi, bak: 229.p. son yarısı.*
- *İmkânî vücudlar, bak: 319.p.*
- *İstidadların inkişafıyla kazanılan vücud, bak: 815.p.*
- *Vücudda esbab konulmamış, bak: 845, 1222.p. sonu, 2535.p.lar.*
- *Hareket vücuddur, bak: 894.p.*
- *Vücudun kemali hayat iledir, bak: 1246.p.*
- *Vücud, kemali ister,bak: 1973.p.*

Y

3975- YAHUDİ يهودى : Hz. Yakub'un (A.S.) oğullarından Yehuda'ya mensub olan. Benî İsrail, Musevi.

İslâm Ansiklopedisi, Yahudi kelimesinin kökü hakkında muhtelif rivayetleri kaydeder. Ve bütün bu farklı rivayetlere rağmen, Yahudi kelimesi Yuda bölgesinde yerleşmiş bulunan eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmıştır, der. *(Bak: Ehl-i Kitab, İsrail, Siyonizm, Tevrat)*

3976- Yahudilerin dünya hayatına aşırı bağlılıklarını, peygamberlere daima isyankâr hallerini ve bundan dolayı da Allah tarafından musibetlerle cezalandırıldıklarını Kur'an tekrarla bahseder. Ezcümle Kur'anda şöyle buyuruluyor:

3977- "وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ (2:96)

وَتَرٰى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِى اْ ثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (5:62)

وَيَسْعَوْنَ فِىاْ رْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (5:64)

وَقَضَيْنَا اِلٰى بَنِى اِسْرَائِيلَ فِىالْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِىاْ رْضِ مَرَّتَيْنِ (17:4)

وَلَا تَعْثَوْ فِى اْ رْضِ مُفْسِدِينَ (2:60)

Yahudilere müteveccih şu iki hükm-ü Kur'anî, o milletin hayat-ı içtimaiye-i insaniyede dolap hilesiyle çevirdikleri, şu iki müthiş düstur-u umumiyi tazammun eder ki, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi sarsan ve sa'y ü ameli, sermaye ile mübareze ettirip, fukarayı zenginlerle çarpıştıran, muzaaf riba yapıp bankaları tesise sebebiyet veren ve hile ve hud'a ile cem'-i mal eden o millet olduğu gibi, mahrum kaldıkları ve daima zulmünü gördükleri hükümetlerden ve galiplerden intikamlarını almak için her çeşit fesad komitelerine karıştıran ve her nevi ihtilale parmak karışıran yine o millet olduğunu ifade ediyor.

3978- Meselâ: (2:94) فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ "Eğer doğru iseniz, mevti isteyiniz. Hiç istemiyeceksiniz." İşte meclis-i Nebevîde küçük bir cemaatin cüz'î bir hâdise ünvanıyla, milel-i insaniye içinde hırs-ı hayat ve havf-ı mematla en meşhur olan millet-i Yehud'un ta kıyamete kadar lisan-ı halleri mevti istemiyeceğini ve hayat hırsını bırakmıyacağını ifade eder.

Meselâ: (2:61) ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ Şu ünvanla o milletin mukadderat-ı istikbaliyesini umumi bir surette ifade eder. İşte şu milletin seciyelerinde ve mukadderatında münderic olan şöyle müthiş desatir içindir ki, Kur'an onlara karşı pek şiddetli davranıyor. Dehşetli sille-i te'dib vuruyor. İşte şu misallerden kıssa-i Musa Aleyhisselâm ve Benî-İsrail'in sair cüz'lerini ve sair kıssalarını bu kıssaya kıyas et." (S.402)

Bir atıf notu:

- Yahudilerin mevti hiç istemiyecekleri, bak: 2397/1.p. sonu.

"Hem dünyada, milletler içinde şiddet-i hırs ile meşhur olan Yahudi Milletinden daha ziyade rızk peşinde koşan olmuyor. Halbuki zillet ve sefalet içinde en ziyade su'-i maişete onlar maruz oluyorlar. Onların zenginleri dahi süflî yaşıyorlar. Zaten riba gibi gayr-ı meşru' yollarla kazandıkları mal, rızk-ı helal değil ki, mes'elemizi cehretsin." (M.418) *(Bak: 1275.p.)*

3979- Kur'anda (2:61) ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ âyetinin delaletiyle Yahudi milletinin daima zillet ve meskenet içinde kalmaları gerekirken 1947'de Filistin'den küçük bir devlet kurmuş olmaları sebebiyle sorulan bir suale Bediüzzaman'ın verdiği cevab:

"Yahudi milleti hubb-u hayat ve dünyaperestlikte ifrat ettikleri için her asırda zillet ve meskenet tokadını yemeğe müstahak olmuşlar. Fakat bu Filistin mes'elesinde, hubb-u hayat ve dünyaperestlik hissi değil, belki enbiya-i Benî-İsrailiyenin mezaristanı olan Filistin o eski peygamberlerin kendi milliyetlerinden bulunması cihetiyle bir cihette bir ehemmiyetli hiss-i millî ve dinî olmasından çabuk tokat yemiyorlar. Yoksa koca Arabistan'da az bir zümre hiç dayanamayacaktı, çabuk meskenete girecekti." (Ş.507)

3979/1- Yahudilik cereyanının Türkiye ve İslâmiyet aleyhinde Lozan'da oynadığı rol:

"Büyük Doğu'nun yirmidokuzuncu sayısında; "Lozan'ın İçyüzü" diye yazılan makaleden:

İngiliz murahhas hey'eti reisi Lord Gürzon, nihayet en manidar sözünü söyledi. Dedi ki:

"Türkiye İslâmî alâkasını ve İslâmı temsil rolünü kendi eliyle çözer ve atarsa, bizimle hulûs birliği etmiş olur ve Hristiyan dünyasının hürmet ve minnetini kazanır; biz de kendisine dilediğini veririz."

Lozan'da Türk murahhas hey'eti başkanı bulunan ve henüz hakiki kasıtları anlıyamıyan İsmet Paşa, bir aralık bütün Hristiyan emellerinin Türkiye'yi mazisindeki ruh ve mukaddesatı kökünden ayırmak olduğunu sezdiği halde, şu gizli ivaz ve te'minatı veriyor ve diyor ki: "Eskiden beri kökleşmiş ve köhne engellerden... (yani an'ane-i İslâmiyet'ten) kurtulmak hususunda besledikleri (yani İsmet'in beslediği) azmin, inkâr edilmez delilidir."

Harfi harfine iktibas ettiğimiz bu sözlerle, Türk başmurahhasının yani İsmet'in, eskiden kökleşmiş ve köhne olmuş engellerden kurtulmak hususunda Türk milletine beslediği kat'i azimle ne kasdettiğini ve bunu hangi maksad altında İslâmiyet düşmanlarına ivaz diye takdim ettiğini sormak lâzımdır.

Konferansın birinci defasında Türk başmurahhası, bizzat karar vermek vaziyetinde olmadığı ve büyüğüne, yani Mustafa Kemal'e bildirmek zorunda olduğu için, memlekete dönüyor; kendisini Haydarpaşa'dan Ankara'ya götüren tren ve devlet reisini (Mustafa Kemal) İzmir'den Ankara'ya götüren trenle Eskişehir'de buluşuyor. Bir arada ve başbaşa seyahat... Sonra Ankara gizli meclis toplantıları... Fakat esas mes'elelerde daima başbaşa. Mustafa Kemal ile İsmet beraber içtimaları ve karar: "Din öldürülecektir."

Lozan Konferansı'nın ikinci sahifesi: ...Artık herşey Türkiye hesabına çantada hazırdır. Yani dini terk ile herşey yapılacak. Yeni hizbin (Kemalizm ve İsmet hükümeti) bundan böyle, bu millete, İslâmiyet'i katletmek prensibiyle hareket etmekte, hasım dünyanın kumandanlarından, yani düşman ehl-i salib kumandanlarından, dini vurmakta daha hevesli olduğu ve örnekler vereceği ve bilhassa hudut dışı değil de, hudut içi ve milli irade yaftası altında çalışacağı şüpheden varestedir.

Nihaî Vesika:

Lozan Muahedesinden sonra, İngiltere Avam Kamarası'nda "Türkler'in istiklalini ne için tanıdınız?" diye yükselen itirazlara, Lord Gürzon'un verdiği cevab:

"İşte asıl bundan sonraki Türkler bir daha eski satvet ve şevketlerine kavuşamıyacaklardır. Zira biz onları manevîyat ve ruh cephelerinden öldürmüş bulunuyoruz." Yani Mustafa Kemal ve İsmet'in verdikleri karar, Türk Milletini İslâmiyet ve din cihetinden öldürmek kararıdır.

Artık bunun üzerine herşey apaçık anlaşılıyor değil mi?

Gizli anlaşmanın entrikası:

Türkler'e dinlerini ve din temsilciliğini feda ettirmek şartıyla, sun'i istiklal işinde gizli anlaşmanın müessiri, tek kelime ile Yahudiliktir. Buna me'mur-u müşahhas kimse de, şimdi Mısır Hahambaşısı bulunan Hayim Naum'dur. Bu Hayim Naum, bu korkunç teşebbüse evvela Amerika'da Türkler lehinde bir seri konferans vermek ve emperyalizma şeflerine, Türk'ün maddesini serbest bırakmaları, buna mukabil ruhunu, ta içinden ve kendi öz adamlarına yıktırmaları fikrini telkin etmek suretiyle başlamıştır. Yani Masonluk hasebiyle Kur'anın ahkâmını kaldırmak, milleti dinsiz yapmak. Hayim Naum müthiş planının zeminini Amerika'da hazırladıktan sonra İngiltere'ye geçmiş ve halis Yahudi olan Lord Gürzon ile temas ederek şu teklifte bulunmuştur:

"Siz Türkiye'nin mülkî tamamiyetini kabul ediniz. Onlara ben İslâmiyet'i ve İslâmî temsilciliklerini, ayaklar altında çiğnetmeği taahhüd ediyorum." Aynı Hayim Naum, Türk murahhaslar hey'etine müşavir sıfatıyla sokulmanın da yolunu bulmuş, yani Mustafa Kemal ve İsmet'i kendine dost bulmuş. Onun için üçü birleşmiş. Ve artık arada santralın intizamla işlemesine hiçbir mani kalmamıştır. Hayim Naum o sırada Ankara'ya kadar da uzanarak planın muvaffakıyeti için gereken en mühim ve merkezî şahıs nezdinde -yani Mustafa Kemal yanında- emin bulunduğu te'sirinin derecesini ölçmek istemiştir. Öyle ki bu te'sir, mahud mevzuda Hayim Naum'dan daha heveskâr ve gayretli bir İslâmiyet düşmanına tesadüf etmekle muradına ermiş. Ve artık Türk'ü içinden vurmanın planını gerçekleştirmek için her unsur tamamlanmıştır.

3979/2- İşte bu ehemmiyetli vesika, tam tamına Risale-i Nur tercümanının kırk küsur sene evvel Hadis-i Şerif'in ihbarına dair beyan ettiği hâdiseyi tasdik ettiği gibi; ve Şeriat-ı Ahmediye'ye ihanet eden o dehşetli şahsın

mühim bir kuvveti Yahudi olduğu, *(Bak: 2070.p.)* Yahudi olan Lord Gürzon ile Hayim Naum o ihbarın hakikatını gösterdiklerini ve yirmibeş seneden beri Nurcuların imhasına keyfî kanunlarla dehşetli zulümlerin hikmetini tam gösteriyor." (E.L.II. 31-33)

"Bizim en mühim suçumuz olarak gösterdikleri eski partinin bir kısım şeflerine hakikat namına itirazımızın yüz misli ziyade şimdiki dinî mecmualar, resmî cerideler aynı itirazı şiddetle vurdukları halde, Risale-i Nur'un bir mahrem parçası şimdiki zaman tamamıyla tayin ettiği bir hadisin hakikatını tefsir bahsinde, şeflerin başı Lozan Muahedesinde hiçbir zaman hiçbir Müslüman hakiki Türk'ü, hiçbir Nasraniyete ve Yahudilik'e ve başka dine girmiyen ve İslâm kahramanları olan Türkler'i Protestan yapmağa malum hahambaşı ile ittifak ederek rey veren o adam, bütün ülema-yı İslâm'ın "Cevazı yok" diye ittifaktan hükmettikleri halde, on cihetle kanunlarla onun bütün bu vatandaki masum Müslümanlar'a cebren giydirdiği ve tarih-i beşerde bu çeşit manasız acib bir cebr-i umumi yapmak ve hiçbir kanuna uymayan keyfî kanun namına kanun ile onu (şapkayı) bu millet-i İslâmiye'ye cebren giydirmek; elbette o adama, o Lozan Muahedesinde verdiği dehşetli fikrini isbat etmiş ki, Din-i İslâm'a gayet muzır olarak Hadis'in haber verdiği adam bu zamanda o şeftir." (E.L.II, 41)

Bir atıf notu:

- Bediüzzaman Hz.leri ile Mustafa Kemal arasında anlaşmazlık, bak: 385.p.

3980- «"Rivayette var ki: Deccal'in mühim kuvveti yahudidir. Yahudiler severek tabi olurlar." [335] *(Bak: 2070.p.)*

Allahu a'lem.. diyebiliriz ki, bu rivayetin bir parça te'vili Rusya'da çıkmış. Çünki her hükümetin zulmünü gören Yahudiler, Almanya memleketinde kesretle toplanıp intikamlarını almak için, Komünist Komitesi'nin te'sisinde mühim bir rol ile yahudi milletinden olan Troçki namında dehşetli bir adamı, Rusya'nın başkumandanlığına ve terbiyegerdeleri olan meşhur Lenin'den sonra Rus hükümetinin başına geçirerek Rusya'nın başını patlatıp bin senelik mahsulatını yaktırdılar. Büyük Deccal'ın komitesini ve bir kısım icraatını gösterdiler. Ve sair hükümetlerde dahi ehemmiyetli sarsıntılar verip karıştırdılar.» (Ş.587)

---

335 Riyazüssalihîn Tercemesi ci: 3 hadis: 1844 ve S.M. ci: 8 sh: 500 hadis: 124 ve K.U. ci: 14 hadis: 39867, 39079

3980/1- Kur'anda 17:4-7. Ayetleri, **Yahudilerin azgın kısmı** yeryüzünde iki kere fesad hadisesini yapacakları; buna karşı Allah, onların üzerine güçlü kullarını musallat edeceği bildirilir. **Birinci fesadları ikinci cihan harbine; ikinci fesadları ise, Allah onları birinci fesadlarından sonra kuvvetlendirmesine rağmen perişaniyetlerine sebeb olacağı manasını hatırlatır şekilde açıklayan Elmalı tefsiri** önce ayet meallerini, sonra tefsirini veriyor. Şöyle ki:

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِيٓ إِسْرَآئِلَ فِي الْكِتَا لَتُفْسِدُنَّ "
فِيْ ۡ رْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا

4- Biz İsrailoğulları'na Tevrat'ta şu hükmü verdik:

"Muhakkak siz, **yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız** ve muhakkak büyük bir yükselişle yükseleceksiniz."

فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَآ أُولِيبَأْسٍ
شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُو ً

5- (Yeryüzünde, ekser insanları istila eden fesadınızdan) Birincisinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Onlar, evlerin aralarına girip araştırdılar**. Bu yerine getirilmesi gereken bir vaad idi.**

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنٰكُمْ بِأَمْوٰلٍ
وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا

6- Sonra sizi tekrar o istilacılar üzerine (ilk fesadınızda sizi ezdirdiklerime karşı) galip kıldık ve size mallarla ve oğullarla yardım ettik. Ve toplum olarak sizin sayınızı artırdık.

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ ۡنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا
فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ ۡ خِرَةِ لِيَسُوٓـُٔوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَواتَتْبِيرًا

7- Eğer iyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz ve eğer kötülük ederseniz yine kendinizedir. Artık diğer (yani Kur'anda bildirilen ikinci) fesadınızın zamanı gelince, yüzlerinizi üzüntüye sokmaları, kötülük yapmaları ve (üzerinize saldırttığım güçlü kullarımın) ilk kez girdikleri gibi yine Beyt-i Makdis'e girmeleri, ele geçirdikleri yerleri mahvetmeleri için onları tekrar (üzerinize) göndereceğiz."

Bu dört ayetin sadeleştirilmiş tefsirinden bazı kısımları şöyledir:

"Allah'ın yüceliği, onlara (Yahudilerin azgınlarına) o korkunç kulları saldırttı da, evlerin aralarını yokladılar. Yani öyle istila ettiler, öyle can kırımı (katl-i am) yaptılar ki, herkese açık genel yerlerden başka, evlerin aralarını arayıp öldürecek İsrailoğulları'nı aradılar ve bu, yerine getirilmiş ve vaad oldu. Yani birinci fesat döneminde vaad edilen hüküm ve alın yazısı (kader) bu şekilde gerçekleşti, tamam oldu...

Sonra da size, (İsrail oğullarına) onlar üzerine (birinci defa sizi ezen kuvvete karşı) tekrar saldırma imkânını verdik. Devletinizi tekrar verdik ve sizi mallarla ve oğullarla destekledik ve sizi orduca çoğalttık. Şöyle diyerek ki: Eğer iyilik ederseniz; Allah'a itaat, emir ve yasaklara riayet etmekle güzel çalışır, iyilikler yaparsanız kendinize iyilik etmiş olursunuz. Çünkü o iyilik ve itaatin bereketleriyle yüce Allah, size her türlü iyilik ve bereket kapılarını açar ve eğer kötülük yaparsanız o da kendi aleyhinizedir. Allah'a isyan eder, yasak şeyler ve bozgunculuk peşinde olursanız, kendinize kötülük etmiş olursunuz. Çünkü isyan ve bozgunculuğun uğursuzluğu ile, üzerinize dünya ve ahiret cezalarının kapıları açılır.

Demek ki İsrailoğulları devletinin bu şekilde geri verilmesi Allah'ın bir yardımı olmakla beraber, aynı zamanda kendilerinin iyi çalışmalarıyla da ilgili idi. O acı terbiye ile (ilk kez güçlü kullarıyla ezdirilme ile) tevbe etmişler, durumları düzelerek güzel çalışmışlar.....Fakat bu iyilik, devam etmeyip ikinci **bozgunculukları başlayacak** ve o vakit **son cezalandırma** zamanları gelecek, kötülükleri yüzlerine çarpılacak, **devletleri başlarına yıkılacaktı.** Nitekim şöyle buyurulmuştur: Bunun üzerine sonraki (son ikinci fesadlarına karşı) cezalandırma zamanı gelince; önce haber verilen iki defa fesat çıkarmaktan sonuncusunun cezalandırılma zamanı gelince..... yüzlerinizi kötü duruma sokmak için ve (ilk defa sizi ezen kulların) ilk kez girdikleri gibi Mescid'e (Kudüs'e) girmeleri için ve her istila ettiklerini mahvetmeleri içindir." (Elmalı Tefsiri sh.3156-3163 arasından seçme kısımlardır.)

Âhirzamanda İslâmların Yahudi kıtalinde taşların dahi Yahudi'yi ihbar edeceği rivayeti için bakınız: Buhari 56. Kitab, 94.Bab; Müslim 52. Kitab-ül Fiten 18.Bab, hadis:79-82.

Bir atıf notu:

-Yahudilere bazı helâl şeylerin yasaklanması, bak: 3143.p.

-Kıyamette müslümanların dağlar gibi günahları yahudilere yüklenir, bak: 952. p.sonu

3981- YAHYA ALEYHİSSELÂM يحيى : "Hazret-i Yahya, Zekeriyya Aleyhisselâm'ın oğludur. Onun ihtiyarlığı zamanında zevcesi İşa'dan dünyaya gelmiştir.

Daha genç iken kendisine Peygamberlik ihsan olundu. Rivayete nazaran Hazret-i Musa'nın şeriatıyla amel ederdi, sonra İncil-i Şerif'in Hazret-i İsa'ya verilmesi üzerine İsa Aleyhisselâm'ın şeriatıyle amele me'mur olmuştu.

Yahya Aleyhisselâm Hazret-i İsa Aleyhisselâm'ın şeriatıyla amele başladığı bir sırada idi ki, Benî İsrail'in reisi olan "Hiredus" Musa Aleyhisselâm'ın şeriatı üzere kendi kardeşinin kızını almak istedi. Fakat Hazret-i Yahya, İsa Aleyhisselâm'ın şeriatına mebni bu nikahın artık caiz olmayacağını bildirdi. Bunun üzerine muhteris reis, gücenip o masum peygamberi henüz otuz yaşlarında iken şehid etti. Bu şehadet rivayete nazaran Hazret-i İsa'nın semaya kaldırılmasından bir sene evvel vuku bulmuştur. Bu cinayete cür'et edenler bunun cezasını çekmiş, yurdları harab olmuş, nesilleri kesilip gitmiştir. Âhirette görecekleri azab ise her türlü korkunç tasavvurların fevkindedir." (B.İ.İ.490)

3982- Bu gelen âyette örnek faziletleri bildiren Hz. Yahya'nın (A.S.) ihtiyar olan anasından doğuşu, hilaf-ı âdet hârika bir hâdise olup, Hz. İsa'nın (A.S.) babasız dünyaya gelmesine bir tasdiktir. Kur'anda şöyle buyurulur:

"(3:39) مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ Allah'dan bir kelime yani, İsa'yı musaddık.

-Burada Hazret-i Yahya'nın Hazret-i İsa'yı ilk tasdik eden zat olduğu zikrediliyor. Bu tasdik Yahya'nın rahm-ı madere düşmesiyle başlamıştır. Çünkü "âkır" hayz ü nifastan kesilmiş pek ihtiyar bir kadının hamli de hilaf-ı âdet bir şeydir. Binaenaleyh Yahya, Cenab-ı Allah'ın hilaf-ı âdet şeyler halk edebileceğine fiilen bir şahiddir. Ve onun vücuduyla asıl tasdik ettiği de (3:40) اَللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ kelâmıdır. Bu ise Meryem'in de hilaf-ı âdet olarak

hâmil olabileceğini tasdiktir. Bu mana iledir ki, valide-i Yahya'nın Hazret-i Meryem'e "Benim karnımdaki senin karnındakini tasdik ediyor" dediği rivayet olunuyor.

سَيِّدًا Bir efendi: kerim, halim, batıla tenezzül etmeden hüsn-ü suretle nâsın rızasını alır, akranına faik, riyasete lâyık حَصُورًا kudreti var iken gerek kadın ve gerek sair şehevat-ı dünyadan nefsini son derece hasr u zabt eden mücerred, afif, zahid, târik-i dünya, bir hadis-i Nebevîde varid olduğu üzere bir hatîe yapmamış, gönlünden bir masiyet arzusu da geçmemiş,musaddık-ı kelime olan Yahya böyle bir efendi, böyle bir zahid, böyle bir Nebiyy-i Salih idi.

3983- Hazret-i Yahya'nın Hazret-i İsa'dan sinnen altı ay büyük olduğu ekseriyetle mervidir. Maamafih üç yaş da denilmiştir. Müşarünileyh ref'-i İsa'dan mukaddem şehid edilmiştir. Bir hadis-i şerifte şöyle mervidir: "Dünyanın Allah'a karşı haysiyetsizliğindendir ki, Yahya ibn-i Zekeriya'yı bir kadın öldürmüştür. Meryem'in mütekeffili, Yahya'nın babası olan ve gayz u iftiralarla şehid edilen Hazret-i Zekeriya da böyle nezih ve fevkalâde bir mazhariyet-i Rabbaniyede idi." (E.T.1095)

3984- Kur'andan birkaç not:

-Hz. Zekeriya'ya (A.S.) Yahya'nın (A.S.) müjdelenmesi: (19:7) (21:89, 90)

-Hz. Yahya'nın (A.S.) yüksek faziletleri: (19:12 ilâ 15)

-Hz. Yahya'nın (A.S.) seyahati: (6:85)

3985- YAKÎN يقين : Şüphesiz, sağlam ve kat'i olarak bilmek.

Kur'an (2:4) âyetinde geçen يُوقِنُونَ kelimesinin tefsirinde yakîn tabiri şöyle izah ediliyor:

"İkan, istikan, teyakkun, yakîn hepsi bir manaya gelir. Yakîn, vakıa mutabık ve herhangi bir teşkik ile zail olmayacak surette şekk ü şüpheden ari olan sabit ve cazim bir itikad demektir. Tabir-i âherle yakîn, şekk ü şüphe bulunmayan ilm-i mütkan, rayb karışmayan ilim, nakzına ihtimal bulunmayan ilimdir. Maamafih yalnız cezm-i kalbî manasına da yakîn ıtlak edildiği vardır.

İlm-i İlahîye yakîn ıtlak edilmez. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi esma ve sıfat-ı İlahiye tevkifîdir. Kitab ve Sünnet'te ise ilmullaha yakîn ıtlakı görülmemiştir. İkincisi yakîn ve îkan, şekk ü şüphe şanından olanlar hakkında kullanılır.

Bunun için ulûm-u zahiriyeye yani huzurî olan bedihiyata, bedihiyat-ı evveliyeye yakîn denilemiyceğine zahib olanlar bile vardır. Yakînden matlub olan, vakıa mutabakat ve adem-i raybdır. Fakat bu vakiin zaruri olması değil, ancak vaki olması şarttır. Binaenaleyh müşahedat, mücerrebat, mütevatirat ve istidlalât-ı sahiha dahi yakîn ifade ederler.

Bazı Garb feylesoflarının iddia ettikleri gibi yakîn yalnız ilm-i zarurî ve huzurî demek değildir. Yakînin meratibi vardır. Meselâ riyaziyat, istintacat-ı mantıkiye yakînî ve zarurî olduğu gibi; ulûm-u adiye ve mücerrebe, ulûm-u tabiiye miyanında kimya ve fizik ilimleri zaruri olmayarak yakînîdirler. Ancak bunların vakıat-ı mücerrebesinden istidlalât-ı faside ile intac edilen nazariyat ve farziyatın hepsi yakînî değildir. Kezalik ilm-i hayat, tıb ve emsali henüz yakînî değildir." (E.T.201-202)

Yakîn: Marifet ve dirayetin ve emsalinin fevkinde olan ilmin sıfatıdır. İlm-i yakîn denir, marifet-i yakîn denilmez. Ayn-el yakîn: (kelimenin merfu hali ayn-ül yakîndir) Göz ile görür derecede veya görerek, müşahede ederek bilmek. Meselâ; uzakta bir duman görüyoruz. Orada ateşin varlığını ilmen biliyoruz demektir. Bu bilme derecesine ilm-el yakîn deniyor. Ateşe yaklaşıp, gözümüzle görsek, ona ayn-el yakîn bilmek deniyor. Daha da ilerleyerek bütün hislerimizle ateşin varlığını, yakması ve sair sıfatlarını bildik ise, bu nevi'den olan ilmimizin derecesine de hakk-al yakîn deniyor.

3986- "İman, yalnız icmalî ve taklidî bir tasdika münhasır değil. Bir çekirdekten, ta büyük hurma ağacına kadar ve eldeki ayinede görünen misalî güneşten ta deniz yüzündeki aksine, ta güneşe kadar mertebeleri ve inkişafları olduğu gibi, imanın o derece kesretli hakikatları var ki, binbir Esma-i İlahiye ve sair erkan-ı imaniyenin kâinat hakikatlarıyla alâkadar çok hakikatları var ki:

"Bütün ilimlerin ve marifetlerin ve kemalât-ı insaniyenin en büyüğü imandır ve iman-ı tahkikîden gelen tafsilli ve bürhanlı marifet-i kudsiyedir" diye ehl-i hakikat ittifak etmişler.

Evet iman-ı taklidî, çabuk şüphelere mağlub olur. Ondan çok kuvvetli ve çok geniş olan iman-ı tahkikîde pek çok meratib var.

O meratiblerden ilmelyakîn mertebesi, çok bürhanlarının kuvvetleriyle binler şüphelere karşı dayanır. Halbuki taklidî iman bir şüpheye karşı bazan mağlub olur.

3987- Hem iman-ı tahkikînin bir mertebesi de aynelyakîn derecesidir ki, pek çok mertebeleri var. Belki Esma-i İlahiye adedince tezahür dereceleri var. Bütün kâinatı bir Kur'an gibi okuyabilecek derecesine gelir.

Hem bir mertebesi de hakkalyakîndir. Onun da çok mertebeleri var. Böyle imanlı zatlara şübehat orduları hücum da etse, bir halt edemez. Ve ülema-i ilm-i kelâmın binler cild kitabları, akla ve mantığa istinaden te'lif edilip, yalnız o marifet-i imaniyenin bürhanlı ve aklî bir yolunu göstermişler. Ve ehl-i hakikatın yüzer kitabları keşfe, zevke istinaden o marifet-i imaniyeyi daha başka bir cihette izhar etmişler. Fakat Kur'anın mu'cizekâr cadde-i kübrası, gösterdiği hakaik-ı imaniye ve marifet-i kudsiye; o ülema ve evliyanın pek çok fevkinde bir kuvvet ve yüksekliktedir." (E.L.I. 103) *(Bak: Hakk-al Yakîn, İlm-el Yakîn)*

Yakîn ile alâkalı âyetlerden birkaç not:

- İman-ı Billahda yakîn derecesi: (13:2) (26:24) (44:7)

- Ayât-ı İlahiyeyi idrakte yakîn: (27:82) (32:24)

- Âhirete imanda yakîn: (2:4) (27:3) (31:4)

- İlm-el yakîn: (102:5)

- Ayn-el yakîn: (102:7)

- Hakk-al yakîn: (56:95) (69:51)

-Yakîn (yani meşhur kavillere göre mev'ud olan nusret-i İlahî veya mevt) gelinceye kadar ibadet: (15:99)

- İmanda yakîne niyetli olmayanlar: (52:36)

3988- YA'KUB (A.S.) يعقو : Kur'an-ı Kerim'den mükerreren adı geçen peygamberlerindendir. Yusuf Aleyhisselâm'ın babası ve İshak Aleyhisselâm'ın oğludur. Bir adı da İsrail olduğundan bu sülaleden gelenlere İsrailoğulları manasına gelen "Benî İsrail" denilmektedir. Büyük oğlunun ismi Yehud olduğundan, sonradan bunlara denilmiştir. *(Bak: Yusuf A.S.)*

3989- Hz. Yakub'un ismi geçtiği âyetlerden birkaç not:

-Hz. Yakub'un (A.S.) oğullarına İslâmda ve tevhidde karar kılıp şirke düşmemeleri tavsiyesi: (2:132, 133)

-Hz. Yakub'a (A.S.) vahyen verilen ilim: (12:68)

-Hz. Yakub'un (A.S.) (eydî ve ebsar) sahibi olduğu: (38:45)

YALAN يا ن **:** *(Bak: Kizb)*

YARATMAK ياراتماق **:** *(Bak: İcad)*

3990- YAVUZ SULTAN SELİM ياووز سلطان سليم **:** (Hi. 875-926)

Osmanlı Padişahlarından dokuzuncusudur. Sultan Süleyman Han'ın babası, II.Bayezid Han'ın oğludur.

Azim ve sebat örneği olan ve memleket mes'elelerinde en küçük kusurları bile afvedemiyen Yavuz Selim, Çaldıran seferine çıkmıştı. Uzun müddet seferde olan askerleri bir gün padişahın çadırına kurşun atacak kadar işi ileri götürdüler. Yavuz Selim hemen çadırından dışarı fırladı, atına atladığı gibi toplu bir halde duran yeniçerilerin arasına atını sürdü, öfkeli nazarlarla sert sert baktıktan sonra:

"Bre asker kıyafetli korkak herifler! Askerî itaat, emre muhalefetten mi ibarettir? Zahmete katlanmadan zafer kazanmak kande görülmüştür? Şecaat ve erliğinden şüphe edenler, rahatını düşünenler geri dönüp karılarının yanlarına gitsinler. Ben buraya kadar zahmetler ihtiyar edip, kemal-i zelilane bir surette geri dönmek için gelmedim. Şemşir-i celadetim altında hamaset ve şecaat göstermek isteyenler benimle beraber gelsinler. Siz gelmezseniz, ben yalnız da giderim." diyerek atını Çaldıran'a doğru sürmüştür.

Neticede Şah İsmail'e galip geldi. Şiiliğin Anadolu'ya yayılmasına mani oldu. Daha sonra Tebriz ve Mısır'ı aldı. Hutbelerde "Haremeyn-i Şerifeynin Hâdimi" diye ismini okuttu ve İlk Osmanlı Halifesi oldu. Osmanlı Devleti'nin topraklarını iki misline çıkardı. Büyük bir İslâm ittihadı için gayret gösteriyordu. Şirpençe denilen bir çıban sebebiyle rahmet-i Rahman'a kavuştu. Türbesi, İstanbul'da yaptırdığı Sultan Selim Camii avlusundadır. (R.Aleyh)

Yavuz Sultan Selim, haklı olarak ittihad-ı İslâma çok ehemmiyet vermiş ve bu yolda çok gayret sarfetmiştir. Bu mevzudaki hassasiyetini bir beytinde şöyle dile getirmiştir:

İhtilaf ü tefrika endişesi

Kûşe-i kabrimde hatta bîkarar eyler beni,

İttihadken savlet-i a'dayı def'a çaremiz;

İttihad etmezse millet, dağdâr eyler beni...

3991- YE'CÜC VE ME'CÜC يأجُوج ومأ جوج : Kur'an-ı Kerim'de (18:94) ve (21:96) âyetlerinde bahsi geçen ve ortalığı fitne ve anarşiye boğan ve boğacak olan bozguncu taifelerin ismidir. Bunlar ayrı ayrı milletler içinde de bulunabilir.

3992- Ye'cüc ve Me'cüc'ün bahsi hadis kitablarında da geçer. Ezcümle, S.B.M. 789 ve 1372. hadislerinde; İbn-i Mace 36. Kitab-ül Fiten 9, 28, 33. Bablarında; S.M. 8.ci. 52.Kitab-ül Fiten 1.bab sh: 403'de ve başka hadis kitablarında Ye'cüc ve Me'cüc'den bahsedilir.

Mezkûr S.B.M 1372. hadisinin izahında; Zülkarneyn'in önce batıya, sonra doğuya, daha sonra mağrible maşrık arasında gittiğini kaydeder ve haşiyesinde şöyle der:

"Müfessir Dahhâk, Zülkarneyn'in bu üçüncü seferinde mülâki olduğu kavim Türk ırkındandır, demiş. Süddî de: Türk, Ye'cüc ve Me'cüc'den ayrılıp Türkistan'da devlet kuran bir soydur, demiştir ki; seddin öbür tarafında kalan Ye'cüc ve Me'cüc'ün de Moğollar olması icab eder. Katade'ye göre şimal akvamı yirmiiki kabile olup, bunlardan birisi Türk idi. Seddin inşasından sonra Türk, seddin hâricinde öbürleri dâhilinde kalmıştır.

Tarihçilere göre Nuh Aleyhisselâm'ın evladı üçtür: **Sam, Ham, Yafes.** Sam, Arab'ın, Acem'in, Rum'un babasıdır. Ham, Habeşîlerin Zencilerin Nubîlerin, Yafes de Türk'ün, Hazer'in, Sakalibe'nin, Ye'cüc ve Me'cüc'ün babasıdır." (S.B.M. ci:9 sh:114)

3993- Ye'cüc ve Me'cüc hakkında Bediüzzaman Hazretleri, şu izahatı veriyor: "Ye'cüc ve Me'cüc hâdisatının icmali Kur'anda olduğu gibi, rivayette bir kısım tafsilat var. Ve o tafsilat ise, Kur'anın muhkematından olan icmali gibi muhkem değil, belki bir derece müteşabih sayılır. *(Bak:*

Müteşabihat) Onlar te'vil isterler. Belki ravilerin ictihadları karışmasıyla tabir isterler.

Evet يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِ ّ اللّٰهُ bunun bir te'vili şudur ki: Kur'an'ın lisan-ı semavîsinde "Ye'cüc ve Me'cüc" namı verilen Mançur ve Moğol kabileleri, eski zamanda Çin-i Maçin'den bir kısım başka kabileleri beraber alarak kaç defa Asya ve Avrupa'yı herc ü merc ettikleri gibi, gelecek zamanlarda dahi dünyayı zir ü zeber edeceklerine işaret ve kinayedir. Hatta şimdi de komünistlik içindeki anarşistin ehemmiyetli efradı onlardandır. Evet ihtilal-i Fransavîde hürriyetperverlik tohumuyla ve aşılamasıyla sosyalistlik türedi, tevellüd etti. Ve sosyalistlik ise bir kısım mukaddesatı tahrib ettiğinden aşıladığı fikir, bilâhare Bolşevikliğe inkılab etti. Ve bolşeviklik dahi çok mukaddesat-ı ahlâkiye ve kalbiye ve insaniyeyi bozduğundan; elbette ektikleri tohumlar hiç bir kayıd ve hürmet tanımayan anarşistlik mahsulünü verecek. Çünkü kalb-i insanîden hürmet ve merhamet çıksa; akıl ve zekâvet, o insanları gayet dehşetli ve gaddar canavarlar hükmüne geçirir. Daha siyasetle idare edilmez. Ve anarşistlik fikrinin tam yeri ise; hem mazlum kalabalıklı, hem medeniyette ve hâkimiyette geri kalan çapulcu kabileler olacak. Ve o şeraite muvafık insanlar ise; Çin-i Maçin'de kırk günlük bir mesafede yapılan ve acaib-i seb'a-i âlemden birisi bulunan sedd-i Çinî'nin binasına sebebiyet veren Mançur ve Moğol ve bir kısım Kırgız kabileleridir ki, Kur'an'ın mücmel haberini tefsir eden Zat-ı Ahmediye (Aleyhissalatü Vesselâm) mu'cizane ve muhakkikane haber vermiş." (Ş.588)

3993/1- Ye'cüc ve Me'cüc hakkında müfessirlerin muhtelif beyanları olduğunu zikreden Bediüzzaman, Muhakemat adlı eserinde de şunları kaydeder;

"Amma Ye'cüc- Me'cüc, bazı müfessir: "Veled-i Yafes'den iki kabile" ve bazı diğer: "Moğol ve Mançur" ve bazı dahi: "Akvam-ı şarkiye-i şimalî" ve bazı dahi: "Benî-Âdemden bir cemiyet-i azîme, dünya ve medeniyeti hercümerc eden bir taife" ve bazı dahi: "Mahluk-u İlahîden yerin zahrında veyahut batnında âdemî veya gayr-ı âdemî bir mahluktur ki kıyamete, böyle nev'-i beşerin hercümercine sebeb olacaktır." Bazı ve bazı ve bazı dediklerini dediler... Nokta-i kat'iyye ve cihet-i ittifakî budur: Ye'cüc ve Me'cüc, ehl-i garet ve fesad ve ehl-i hadaret ve medeniyete, ecel-i kaza hükmünde iki taife-i mahlûkullahtır." (Mu.59) *(Bak: Anarşizm, 2034, 4110.p. lar)*

3994- YEMİN يمين : Sözü Allah'ı (C.C.) zikrederek kuvvetlendirmek.

Kasem. *El tutuşarak, Allah'a bağlılıklarını bildirerek, Allah'a ve birbirlerine söz vererek ahitleşmek. *Mübarek. *Sağ taraf, sağ el. *(Bak: 2133.p.)*

3995- "Yemin: Esasen kuvvet ve sağlamlık demektir. Bu münasebetle sağ ele yemin denildiği gibi, "bir kelâmı, ismullahı suret-i mahsusada zikrederek takviye etmeğe" de şer'an yemin denilir ki, söylediği sözü Allah huzurunda Allah'ı işhad ederek onun azameti namına söylediğini göstermek suretiyle bit-taahhüd ifade eder. Bunun için yalan yere yemin etmek, akıbeti pek vahîm bir günahtır." (E.T.780)

"Yemin, bir zaruret ve kat'i lüzum halinde hakkı te'yid ve izhar için yapılır, pek büyük bir kuvve-i te'yidiyedir. Çok çok yemin edip durmak ise onu istihfaf etmek, kendi şahidini kendi cerhetmektir. Gerçi Allah'ın ismini ta'zim ile çok zikretmek çok sevabdır. En büyük ibadettir. Fakat onu herşeyde bir vasıta-ı terviç olmak üzere kullanmak, sık sık şahid olarak çağırıp durmak ise, zikr ü ta'zim değil, onun izzet ve kudsiyetine tecavüz etmektir." (E.T.5272)

Atıf notu:

- Münafıklar yeminlerini kalkan gibi kullanırlar, bak: 2714.p.

3996- YEMİN-İ LAĞV يمين لغو : Alışkanlıkla veya dil sürçmesiyle veya sehven yapılan yemine yemin-i lağv denir ki, şer'an keffaret lâzım gelmez. Bu yemin, Kur'anda (2:225) (5:89) âyetlerinde geçer.

3997- Yemin hakkında âyetlerden birkaç not:

-Yemin bozmamak: (16:91)

-Menfaat karşılığında yeminlerinden dönenlerin uhrevi cezası: (3:77)

-Yemin keffareti: (5:89) (66:29

-Şahidlere yemin verdirmek: (16:94)

-Yemini ifa için Hz. Eyyub'un (A.S.) yüz değnek vurmağa bedel yüz çubuklu demetle bir defa vurmasına ruhsat verilmesi: (38:44)

İki yüzlü olup daima insanları aldatmak isteyen münafıkların bu aldatıcılık seciyelerince çok kere yeminleri vasıta yaptıklarını Kur'an çok âyetlerinde bildirmiştir. *(Bak: Münafık)*

Yeminler mevzuunda hadislerde de çok yer verilmiştir. Buhari'de 83, Müslim'de 27. kitablar yeminler kitabı olduğu gibi, diğer hadis kitablarında da geniş yer verilmiştir. Âyet ve hadislere dayanıp netice ve hükümleri bildiren fıkıh kitablarında ise, tafsilat vardır ve yemin hususundaki şer'î hükümlere bu kitablardan bakmak gerektir.

3997/1- YENİÇERİLER يکی جرلر : Osmanlı kara ordusunun dâimî ve hazineden ulûfe alan (ücretli) kapıkulu askerî zümresinden en mühim ağır piyade sınıfıdır. Osmanlılarda askerî sınıflar umumiyetle "ocak" tabiri ile ifade edildiğinden Yeniçeriler de bir askerî sınıf olarak Yeniçeri Ocağı olarak adlandırılagelmiştir.

Yeniceri Ocağı'nın esası Hristiyan çocuklarının devşirilip (seçilip) Türkleştirilmesi ve Müslümanlaştırılmasından sonra asker olarak yetiştirilmesidir. Osmanlılardan önce Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları, harp esirlerinden askerlik alanında faydalanmakta idiler.

Hatta merkezde bulundurdukları piyade kuvveti içinde çeşitli İslâm kavimlerine mensup unsurların yanında Rumlar, Ermeniler ve Frenkler de vardı. Osmanlılar da bu askerî kölelik (gulâm veya memlûk) usûlünü geliştirerek ordunun ikinci bir insan kaynağı olarak devşirme usûlünü getirdiler.

Osmanlılar fetih yolu ile Anadolu'dan Trakya'ya geçip Edirne'yi fethettikten sonra askerî ihtiyaçlar da arttı. Daîmî bir ordu ihtiyacı doğdu. Edirne'nin fethinden sonra Avrupa'ya doğru fütuhatın devamlılığını sağlamak için devamlı bir ordunun varlığı şarttı. Bu orduya kaynak olarak, fethedilen memleketlerin Hristiyan çocukları düşünüldü.

Yeniçeri Ocağı, Gelibolu'da Gazi I.Sultan Murad zamanında 1363'te kuruldu. Yeniçeri, "Yeni Asker" manasına gelir. Bunlara "Kapıkulu" veya "Devşirme" de denirdi.

Yeniçeri Ocağı'nın ilk kurulan yıllarında harp esirlerinden Hristiyan gençler, yaşlarına bakılmadan ocağa alınırdı. Sonları Devşirme Kanunu'na göre 10-20 yaş arasındaki çocuklar alınmaya başlanmıştır.

Üç, beş veya yedi senede bir, gürbüz ve sıhhatli olanlar devşirilirdi.

Devşirme ihtiyaca göre mıntıka mıntıka yapılırdı. Devşirme Kanunu'na göre İslâmiyeti kabul etmiş ailelerin çocukları alınmazdı. Hristiyan çocuklarından asîl ailelere mensup olanlar ile papaz oğulları alınırdı. Tek oğlu olan

bir ailenin çocuğu alınmadığı gibi, bir aileden birden fazla çocuk alınmazdı. Ana babası ölmüş çocuk da alınmazdı. Devşirilen çocuklar sünnet edilir ve bir müslüman ismi verilirdi. Sonra bu çocuklar en az 3, en çok 8 sene Anadolu ve Rumeli'deki çiftlik sahiplerinin veya Türk köylüsünün hizmetine verilirdi. Bu sûretle çocuklar bedence zindelik kazandıkları gibi, Türkçe'yi öğrenir ve İslâm terbiyesinin icaplarına göre yetiştirilirdi. Bundan sonar Gelibolu'ya gelip Acemi Ocağı'na giren devşirmeler, "acemi oğlanı" sıfatını alırlardı. Bu kışlada askerî terbiyelerini tamamlayınca "Yeniçeri Neferi" olma hakkını kazanırlardı. İstanbul'un fethinden sonra da İstanbul Acemi Ocağı kuruldu. Hepsinin komutanı "Yeniçeri Ağası" idi. Yeniçeri Ağası, Dîvan-ı Hümayûn'a katılırdı. İkinci dereceden bir bakan mesabesinde idi.

3997/2- Devşirmelerin hepsi asker olarak yetiştirilmezdi. Bunlardan zeki, kabiliyetli, iyi terbiye görmüş, sağlıklı, yakışıklı olanlar seçilir ve bir saray üniversitesi mahiyetinde olan Mekteb-i Enderûn'a hazırlamak üzere saray okullarına alınırdı. Buralardan tahsillerini parlak derecede bitirenler, Topkapı Saray-ı Hümayûnu'nda okumaya hak kazanırlardı. Enderûn'dan çıkanlar parlak istikbâle namzettiler. Nitekim bunların bir kısmı sadrâzam, yüzlercesi vezir, binlercesi beylerbeyi olmuştur.

Enderûn yalnız devşirmelere mahsus yüksek bir okul değildi. Yüksek mevkilerdeki devlet adamlarının çocukları da bu okula alındığı gibi, san'at kabiliyeti gösteren müslüman halk çocukları da, padişah iradesi ile Enderûn-i Hümayûn'a girerlerdi.

3997/3- Yeniçeri Ocağı'na Hristiyan çocukların devşirilmesi 1646'dan sonra azalmış ve buna mukabil Türkler ve diğer müslümanlardan da Acemi Ocağı'na efrad alınmaya başlanmıştır. Böylece Ocakta 18. ve 19.yy.da büyük çoğunluğu bunlar almışlardır. Yeniçeriler 16. asır ortalarına kadar emekli oluncaya kadar evlenmeleri, şehirde oturmaları yasaktı. Kışlalarında yaşarlardı. Sultan I.Selim zamanında Yeniçeri emekdarına bahşedilen evlenme hakkı tedricen genişletilmiş; yetim kalan çocuklar da kul-oğul adıyla Acemi Ocağı'na alınmaya başlanmıştır.

Yeniçerilerin mevcudu devamlı değişiklik arzetmiştir. Kuruluş yıllarında bin kişi civarında olan Ocak, sonraki yıllarda ihtiyaca göre artmıştır. Çok defa birkaç on bin civarında kalmış, nadiren yüzbin veya daha fazla sayıya ulaştığı olmuştur.

Yeniçeri Ocağı, Osmanlı askerî kuvvetleri içinde hiç bir zaman büyük bir yekûn tutmamıştır. Buna rağmen şöhret kazanmasının sebebleri; hazarda ve

seferde padişahın maiyetinde olmaları, Hristiyan ailelerden devşirme yolu ile alınmaları sebebiyle yabancı tarihçiler, yazar ve siyasîlerin çok alâka göstermeleri, istidad ve kabiliyetlerine göre devlet idaresinde en yüksek makamlara kadar gelebilmeleri, padişahların hal' ve cülûslarında mühim rol almaları, bir takım isyanlara karışmalarıdır.

3997/4- Yeniçeri Ocağı kuruluşundan 16. asır ortalarına kadar disiplinli ve itaatkâr bir teşkilat iken, bu durum tedricî olarak çeşitli sebeplerle bozulmaya başlamıştır. Zamanla işe yaramaz ve hatta zararlı bir teşkilat haline gelmiştir. Zaman zaman teşebbüs edilen ıslah çalışmaları netice vermemiş, çok defa devletin başına dert olmuştur. Zamanla liyakat yerine, iltimas ile İstanbul ve taşrada ocağa kayıtlar yapılmış, askerî talim ve tedris ihmal edilmiş, nizam bozulmuştur. Yeniçeriler ev-bark sahibi olmuşlar, esnaflıkla da uğraşan başıbozuk bir hale gelmişlerdir.

Ocak, kuruluş tarihi olan 1363'ten 463 yıl sonra, 1826 tarihinde II.Sultan Mahmud tarafından lağvedilmiştir. Ocağın lağvına "Vak'a-yı Hayriye" denilmiştir. Vaka'-yı Hayriyye, çok kanlı bir şehir muharebesinden sonra gerçekleştirmiştir. Devlete baş kaldıran, talim yapmayı reddeden, savaştan kaçan, emir dinlemez hale gelen Yeniçeri Ocağı'na karşı; padişahın arzusu üzerine, sancak-ı şerif çıkarıldı. Devlet erkânı ve ülemaya halk da iltihak ederek, Yeniçerilere karşı harekete geçildi. Padişaha bağlı topçu, lağımcı ve kalyoncu askerî kuvvetler, âsilere karşı muharebe ederek Yeniçeri Teşkilatı ortadan kaldırılmıştır.

3997/5- Yeniçeri Ocağı'nın bozulma sebepleri incelendiğinde, bir hizmet cemaatının zamanla bozulma sebeplerine benzediği görülür. Meselâ ihlâsın zedelenmesi, keyfiyet yerine kemiyetin kazanması, dünyevî ve şahsî menfaatlerin üste çıkması, liyakatsızlık, adam kayırma, gayret ve terbiye noksanlığı, dış düşmanların içten bazı kimseleri kullanmaları, temel hizmet prensiplerine sadakatsızlık, itimadın zayıflaması veya kötüye kullanılması gibi.

İbrete şayan bir husus da şudur ki: Osmanlılarda İslâmiyetin canlı bir şekilde, bütün şeairi ile yaşandığı zamanda, Hristiyan çocuklarının devşirilip müslümanlaştırılması yolu ile bunların Hristiyan dünyasına karşı bir cihad unsuru olarak kullanılışının tam zıddı bir durumun, İslâmî hayatları zaafa uğramış müslüman memleketlerde ortaya çıkışıdır. Asrımız medeniyetinde ilerlemiş devletler içindeki menfî cereyanlar, müslüman halk çocuklarından kabiliyetli olanları imtihanla seçerek kendilerine bağlı yüksek okullarda, kendi düşünce ve ideolojilerine uygun bir tedrisat proğramı içinde yetiştir-

melerini sağlamakta, bunların içinde üstün kabiliyet gösterenlere burslar tahsis ederek yabancı memleketlerde yüksek ihtisaslarını tamamlamalarını temin etmekte ve bu yolla bir kısmını kendilerine bağlı ve yaşayış şekillerine hayran bir zihniyete sahip kıldıktan sonra, bunlar vasıtası ile müslüman ülkelerin idaresini elinde tutmaya çalışmaktadırlar.

Bu sahada büyük rol oynayan Masonluk cereyanı bunları himaye etme, maddî destek sağlama faaliyetlerini ekleyerek, memleketlerin siyasî, kültür ve iktisadî hayatlarını bütünü ile kontrol ve idareleri altına almaya çalışmakta; müslümanların uyanış hareketlerinin görülmesi halinde, "irtica var" yaygaralarıyla sindirme yoluna gitmektedirler. Bu ise İslâm âleminde, aks-ül amele sebep olmakta ve İslâm birliği fikir ve hareketlerinin canlanmasına yol açmaktadır.

Unutmamak lâzım ki, bir zamanlar Fir'avun, kendi saltanatına son verebileceği korkusu ile, erkek çocukları katlettirmekteydi. Fakat nasıl ki Cenab-ı Hak, bir çocuğu Fir'avunun sarayında büyüttürüp onun saltanatına son vermişse, İslâm memleketlerini baskı altına almaya çalışan İslâm düşmanı bu cereyanlara karşı Mehdî-misal nuranî bir şahsiyet ve onun cereyanı çıkmakla deccaliyeti zir ü zeber etmesi mukadderdir, inşâallahü teâlâ. (Not. Kaynaklar: 1- İslâm Ansiklopedisi, Yeniçeri Maddesi, 2-Büyük Türkiye Tarihi, cilt:7, sahife:350-394)

3998- YE'S يأس : Emelinden kesilmek. Ümidsizlik. Nevmid olmak. Matlubunun hâsıl olmasına ümidini kesmek. Allah'ın rahmetinden ümid kesmek. *(Bak: Reca ve 1075.p.)*

Atıf notu:

-Havf u recayı muhafaza eden fakîhi mehd, bak: 242.p.sonu.

-Ye's (ümitsizlik) hakkındaki âyetlerden birkaç not:

-Muvaffakiyet, rahat ve nimetten sonra gelen zorluk ve mahrumiyetten ye'se düşenler: (6:44) (11:9) (17:83) (30:36) (41:49)

-Allah'ın rahmetinden ümidi kesip ye'se düşmemek: (12:87) (15:55, 56) (29:23) (39:53)

-Peygamberlere, kavimlerinin ıslahından ümid kestikleri zaman gelen nusret-i İlahiye: (12:110)

-Günahkârlar da Allah'ın rahmetinden ümid kesmemelidirler: (29:53)

YETMİŞÜÇ FIRKA يتميش اوج فرقه : *(Bak: Fırka-i Naciye)*

3999- YEVM يوم : Gün, yirmi dört saatlik zaman. *Sene. Asır. Devir. *Devre.

Fatiha suresinde geçen Yevm-id Din tabiri *(Bak: 684.p.)* "yani; din günü ve ceza günü ve manevîyat günü demek. Nasıl dünya, maddîyat ve maddî harekâtın ve amellerin günüdür. Elbette o harekâtın neticelerini ve o hizmetlerinin ücretlerini ve o manevîyatın semeratlarını belki o faniyat ve zâilatın baki ve daimî eserlerini ve âlem-i misal sinemasıyla ve fotoğrafıyla alınan umum o faniyat ve zâillerin sahife-i amellerini gösterecek ve neşredecek bir gün gelecektir, diye ifade ediyor." (E.L.II. 96)

4000- YEVM-İ FASL يومِ فصل : İnsanların kısım kısım ayrıldığı ve davalarının halledildiği kıyamet günü. Bundan başka kıyamet gününe aşağıdaki isimler de verilir: Yevm-ül cem', yevm-ül cevab, yevm-ül ceza, yevm-üd din, yevm-ül ahd, yevm-ül fezail-il ekber, yevm-ül haşr, yevm-ül hisab, yevm-ül ivaz, yevm-ül karar, yevm-ül karia, yevm-ül kıyam, yevm-ül kıyame, yevm-ül mev'ud, yevm-ül miad, yevm-ül misak, yevm-ül mizan, yevm-ül va'd, yevm-ül vakıa, yevm-üs sual, yevm-ül arz. Yevm-i Fasl Kur'anda (37:21) 44:40) (77:13, 14, 38) (78:17) âyetlerinde geçer.

4001- YEVM-İ ŞEK يومِ شكّ : "Yevm-i şek, Şaban-ı Şerifin otuzuncu günüdür. Velev ki havada bir arıza bulunmasın. Çünki o gün başka bir beldede hilâlin görünmüş olması melhuzdur. Bu, metali' ihtilafına itibar olunmasına göredir. Matla'ların ihtilafını mûteber sayan zâtlara göre bir günün, "yevm-i şek" sayılabilmesi için hava bulutlu bulunmalıdır veya gecenin otuzuncu gece olduğuna dair bir alâmet bulunmamalıdır. Meselâ hilalin göründüğüne dair olan şehadet reddedilmiş olmalıdır. Şek günü, Ramazan-ı Şerife veya bir vacibe niyet edilerek oruç tutulsa bakılır; eğer ramazan olduğu anlaşılırsa bu oruç ramazan-ı şerif orucundan olmuş olur. Ramazan olmadığı anlaşılırsa ramazan-ı şerif orucuna niyet edilmiş olduğu takdirde bir nafile olmuş olur, iftar edilirse kazası lâzım gelir. Fakat bir vacibe niyet edilmiş olduğu takdirde o vacib namına sahih olur.

Şayet o günü Şabandan mı, yoksa Ramazandan mı olduğu anlaşılmazsa bir vacib namına niyet edilmiş olan oruç, o vacib namına sahih olmaz. Çünkü o günün ramazandan olmak ihtimali vardır. Şek gününde tatavvua (nafileye) niyet edilse -sahih olan kavle göre- bunda bir beis yoktur. Ramazan-ı Şerif olduğu anlaşılırsa, Ramazan orucu tutulmuş olur. Şaban olduğu tebbeyyün ederse bu oruç nafile olmuş olur. Bu halde iftar edilse kazası lâzım gelir. Çünkü bunun tutulması iltizam edilmiştir.

Şek gününde "Ramazan ise oruç tutmaya, değilse iftar etmeye" niyet etmiş olan bir kimse, oruç tutmuş olmaz. Zira oruca niyette katiyyet lâzımdır. Böyle tereddütle oruca karar verilmiş olamaz. Yevm-i şekde nâsa işaa etmeksizin oruç tutmak, havass-ı ümmet için efdaldir, avam hakkında ise "tevellüm" efdalidir." (B.İ.İ.254)

4002- YILDIZ يیلدیز **:** Güneş ve Aydan başka gökyüzünde görülen ışıklı cisimlerden herbiri. *(Bak: Semavat)*

4003- Bu mevzu hakkında pek çok ansiklopedi ve alâkalı kaynaklar daha çok maddî cephesiyle ele alarak malumat verirler. Biz ise burada mevzuu, o çeşit kaynaklarda pek temas edilmeyen manevî cephesi ile ve calib-i dikkat bazı hususları cihetiyle ele aldık ve fennî teferruata yer vermedik.

4004- Semavatta ışıksız olduğundan görünmeyen cisimler de vardır. "Küre-i Arzın seyahat ettiği mesafe-i azîmede pek çok mahlukat var ki, nursuz oldukları için görünmezler. Kamer, nuru çekildikçe vücudunu kaybettiği gibi, nursuz çok küreler, mahluklar gözümüzün önünde olup göremiyoruz." (M.9)

4005- "Melekler ve semekler gibi yıldızların dahi gayet muhtelif efradları vardır. Bir kısmı nihayet küçük, bir kısmı gayet büyüktür. Hatta gök yüzünde her parlıyana yıldız denilir. İşte bu yıldız cinsinden bir nev'i de, nazenin sema yüzünün murassa zinetleri ve o ağacın münevver meyveleri ve o denizin müsebbih balıkları hükmünde Fâtır-ı Zülcelal, Sani-i Zülcemal onları yaratmış ve meleklerine mesireler, binekler, menziller yapmıştır ve yıldızların küçük bir nev'ini de, şeyatînin recmine âlet etmiş." (S.181)

4006- "Resul-i Ekrem'den (A.S.M.) şöyle rivayet olunmuştur: Sema'ya uruç buyurdukları zaman kale burçları gibi bir mevkide bir takım melaike görmüştü. Bunlar birbirlerinin yüzüne doğru, mütekabilen yürüyüp gidiyorlardı. Bunlar nereye gidiyorlar diye Resul-i Ekrem (A.S.M.) Cebrail'e (A.S.)

sordu. Cebrail: "Bilmiyorum. Ancak yaratıldığımdan beri ben bunları görürüm ve evvel gördüğümün bir tanesini bir daha görmem" dedi. Onlardan birine, ikisi birden: "Sen ne zaman halk olundun?" diye sordular. O da: "Bilmiyorum. Ancak Cenab-ı Hak, her dörtyüz bin senede bir yıldız halk eder. Ben yaratıldığımdan beri de dörtyüz bin yıldız halk etti" diye cevap verdi. Melaikenin kesretini ve kudret-i ezeliyenin vüs'at-i tecelliyatını anlamalı." (E.T.307)

4007- "Ecram-ı ulviyeye dikkat edilse görünüyor ki: O ulvi âlemlerin tabakatında muhalefet var. Meselâ: Nehr-üs sema ve kehkeşan namıyla maruf, Türkçe **"Samanyolu"** tabir olunan bulut şeklindeki daire-i azîmenin bulunduğu tabaka, elbette sevabit yıldızların tabakasına benzemiyor. Güya tabaka-i sevabit yıldızları, yaz meyveleri gibi yetişmiş, ermişler. Ve o kehkeşandaki bulut şeklinde görülen hadsiz yıldızlar ise, yeniden yeniye çıkıp ermeye başlıyorlar." (L.67)

4008- "Bu saray-ı âlemdeki paklık, safilik, nuranilik, temizlik; mütemadiyen hikmetli bir tanziften, bir dikkatli tathirden ileri geliyor. Ve eğer o daimî tathir ve süpürmek ve dikkat ile bakmak olmasaydı, bir senede bütün hayvanların yüzbin milletleri Arzın yüzünde boğulacaklardı. Ve semavatın fezasında, tahribe ve mevte mazhar olan kürelerin ve peyklerin, belki yıldızların enkazları, başımızı ve diğer hayvanatın başlarını, belki Küre-i Arzın başını, belki dünyamızın başını kıracaklardı. Dağlar büyüklüğündeki taşları başımıza yağdıracaklardı. Ve bizi bu vatan-ı dünyevîmizden kaçıracaklardı. Halbuki eskidenberi o yukarı âlemlerdeki tahrib ve tamirden, medar-ı ibret olarak yalnız bir kaç semavi taşlar düşmüş ise de, kimsenin başını kırmamış." (L.306)

Bir atıf notu:

- Rusya'ya düşen gök taşı, bak: 285.p.

4009- Yıldızların sukutu gibi çeşitli sebeblerle sema harabiyete gidiyor: Evet "Dünya hanesinin tavanı olan sema mekânı ise, ecramların harekâtıyla, kuyruklu yıldızların zuhuruyla, küsufat ve husufatın vuku bulmasıyla yıldızların sukut etmeleri gibi tagayyürat gösterir ki: Sema dahi sabit değil; ihtiyarlığa, harabiyete gidiyor. Onun tagayyüratı, haftalık saatte günleri sayan bir mil çendan ağır ve geç oluyor. Fakat her halde geçici ve zeval ve harabiyete karşı gittiğini gösterir." (S.437)

4010- Yıldızlara Cehennem'den nar, Cennet'ten nur veriliyor:

"Evet bir Kadir-i Zülcelal ve emr-i Kün feyekûn'e malik bir Hakîm-i Zülkemal, gözümüzün önünde kemal-i hikmet ve intizam ile Kamer'i Arz'a bağlamış; azamet-i kudret ve intizam ile Arz'ı Güneş'e rabtetmiş ve Güneş'i seyyeratıyla beraber arzın sür'at-i seneviyesine yakın bir sür'at ile ve haşmet-i rububiyetiyle, bir ihtimale göre Şems-üş Şümus tarafına bir hareket vermiş ve donanma elektrik lambaları gibi yıldızları, saltanat-ı rububiyetine nurani şahidler yapmış; onunla saltanat-ı rububiyetini ve azamet-i kudretini göstermiş ve Zat-ı Zülcelal'in kemal-i hikmetinden ve azamet-i kudretinden ve saltanat-ı rububiyetinden uzak değildir ki, Cehennem-i Kübra'yı elektrik lambalarının fabrikasının kazanı hükmüne getirip âhirete bakan semanın yıldızlarını onunla iş'al etsin, hararet ve kuvvet versin. Yani âlem-i nur olan Cennet'ten yıldızlara nur verip, Cehennem'den nar ve hararet göndersin. Aynı halde o Cehennem'in bir kısmını ehl-i azaba mesken ve mahbes yapsın." (M.9)

4011- *"Yıldızları Konuşturan Bir Yıldızname*

Dinle de yıldızları şu hutbe-i şirinine,
Name-i nurin-i hikmet, bak ne takrir eylemiş.
Hep beraber nutka gelmiş, hak lisanıyla derler:
Bir Kadir-i Zülcelal'in haşmet-i Sultanına
Birer bürhan-ı nur-efşadınız vücud-u Sania,
Hem vahdete, hem kudrete şahidleriz biz.
Şu zeminin yüzünü yaldızlayan
Nazenin mu'cizatı çün melek seyranına;
Bu semanın Arz'a bakan,Cennet'e dikkat eden
Binler müdakkik gözleriz biz. (*)
Tuba-yı hilkatten semavat şıkkına, hep kehkeşan ağsanına
Bir Cemil-i Zülcelal'in dest-i hikmetiyle takılmış binler güzel meyveleriz biz.

---

* Yani cennet çiçeklerinin fidanlık ve mezraacığı olan zeminin yüzünde hadsiz mu'cizat-ı kudret teşhir edildiğinden semavat âlemindeki melaikeler o mu'cizatı, o hârikaları temaşa ettikleri gibi, ecram-ı semaviyenin gözleri hükmünde olan yıldızlar dahi, güya melaikeler gibi zemin yüzündeki nazenin masnuatı gördükçe Cennet âlemine bakıyorlar. O muvakkat hârikaları baki bir surette Cennet'te dahi müşahede ediyorlar gibi bir zemine, bir Cennet'e bakıyorlar. Yani o iki âleme nezaretleri var demektir.

Şu semavat ehline birer mescid-i seyyar, birer hane-i devvar, birer ulvi aşiyane,

Birer misbah-ı nevvar, birer gemi-i cebbar, birer tayyareleriz biz." (S.228)

Bir atıf notu:

-İsm-i Kayyum'un cilvesi ile yıldızlar âlemindeki intizamat, bak: 1952, 1953. p.lar.

4012- YUNUS (A.S.) يونس : "Hazret-i Yunus, Benî İsrail'den mübarek bir peygamberdir... Asuriye devletinin payitahtı olup elyevm Musul şehrinin karşısında harabesi görülen Ninova ahalisine peygamber gönderilmişti. Putlara tapmakta bulunan Ninova ahalisi Hz. Yunus'un otuz sene devam eden nasihatlarını dinlemediler. Hz. Yunus da kendisine taraf-ı İlahîden daha mezuniyet verilmeden Ninova'yı bıraktı. Dicle kenarına gitti. Bir gemiye binip bir tarafa gitmek istedi. Fakat gemi yürümedi. İçinde bulunanlar aramızda bir suçlu var demeğe ve kur'a atmağa başladılar. Hz. Yunus o suçlu benim, Rabbimden daha müsaade almadan kavmimi terkettim diye kendisini suya attı. Derhal bir büyük balık tarafından yutuldu... Hemen tevbeye, istiğfara başladı... Bir müddet sonra balık kendisini çıkarıp sahile attı...

Yunus (A.S.)'dan sonra Ninova şehrini korkunç bir kara duman kaplamıştı. Ahali derhal Allah Teala'ya yalvararak tevbe ettiler, yaptıklarına pişmanlık gösterdiler. O duman da üzerlerinden açılıp gitti. Başlarına gelecek beliyyelerden kurtulmuş oldular.

Hz. Yunus tekrar Ninova'ya gelip bir müddet daha mukaddes vazifesine çalıştı. Ba'dehu bu şehri terkederek uzlet buyurduğu bir mahalde irtihal etti.

Asuriye devleti bilahare munkariz olmuştur. Şöyle ki: Medye hükümdarı ile Babil valisi Ninova şehrini muhasara ederek yakıp yıktılar. Asurilerin son hükümdarı bu halden müteessir oldu. Ailesi efradıyla beraber yaktırdığı büyük bir ateşin içine atılarak yanıp gittiler. Bu surette sona eren Asuriye devletinin yerinde Medye ve Geldan devletleri kaim oldu." (B.İ.İ.489)

4013- Kur'an (21:87) âyetinde bahsi geçen "Hazret-i Yunus İbn-i Metta Alâ Nebiyyina ve Aleyhissalâtü Vesselâm'ın münacatı, en azîm bir münacattır ve en mühim bir vesile-i icabe-i duadır. Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'ın kıssa-i meşhuresinin hülâsası: Denize atılmış, büyük bir balık onu yutmuş.

Deniz fırtınalı ve gece dağdağalı ve karanlık ve her taraftan ümid kesik bir vaziyette (21:87) لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّی كُنْتُ مِنَالظّٰالِمِينَ münacatı, ona sür'aten vasıta-i necat olmuştur.

Şu münacatın sırr-ı azîmi şudur ki: O vaziyette esbab bilkülliye sukut etti. Çünki o halde ona necat verecek öyle bir zât lâzım ki; hükmü hem balığa, hem denize, hem geceye, hem cevv-i semaya geçebilsin. Çünki onun aleyhinde "gece, deniz ve hut" ittifak etmişler. Bu üçünü birden emrine müsahhar eden bir zât onu sahil-i selâmete çıkarabilir. Eğer bütün halk onun hizmetkârı ve yardımcısı olsa idiler, yine beş para faideleri olmazdı. Demek esbabın tesiri yok. Müsebbib-ül Esbab'dan başka bir melce' olamadığını aynelyakîn gördüğünden, sırr-ı ehadiyet, nur-u tevhid içinde inkişaf ettiği için şu münacat birdenbire geceyi, denizi ve hutu müsahhar etmiştir. O nur-u tevhid ile hutun karnını bir taht-el bahr gemisi hükmüne getirip ve zelzeleli dağ-vari emvac dehşeti içinde; denizi, o nur-u tevhid ile emniyetli bir sahra, bir meydan-ı cevelan ve tenezzühgâhı olarak o nur ile sema yüzünü bulutlardan süpürüp, Kamer'i bir lâmba gibi başı üstünde bulundurdu. Her taraftan onu tehdid ve tazyik eden o mahlukat, her cihette ona dostluk yüzünü gösterdiler. Tâ sahil-i selâmete çıktı, şecere-i yaktîn (37:146) altında o lütf-u Rabbanîyi müşahede etti.

4014- İşte Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'ın birinci vaziyetinden yüz derece daha müdhiş bir vaziyetteyiz. Gecemiz, istikbaldir. İstikbalimiz, nazar-ı gafletle onun gecesinden yüz derece daha karanlık ve dehşetlidir. Denizimiz, şu sergerdan küre-i zeminimizdir. Bu denizin her mevcinde binler cenaze bulunuyor; onun denizinden bin derece daha korkuludur. Bizim heva-yı nefsimiz, hutumuzdur; hayat-ı ebediyemizi sıkıp mahvına çalışıyor. Bu hut, onun hutundan bin derece daha muzırdır. Çünki onun hutu yüz senelik bir hayatı mahveder. Bizim hutumuz ise, yüz milyon seneler hayatın mahvına çalışıyor.

Madem hakikî vaziyetimiz budur; biz de Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'a iktidaen, umum esbabdan yüzümüzü çevirip doğrudan doğruya Müsebbib-ül Esbab olan Rabbimize iltica edip لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّی كُنْتُ مِنَ الظّٰالِمِينَ (21:87) demeliyiz ve aynelyakîn anlamalıyız ki; gaflet ve dalaletimiz sebebiyle aleyhimize ittifak eden istikbal, dünya ve heva-yı nefsin zararlarını def'ede-

cek yalnız o zât olabilir ki; istikbal taht-ı emrinde, dünya taht-ı hükmünde, nefsimiz taht-ı idaresindedir. Acaba Hâlık-ı Semavat ve Arz'dan başka hangi sebeb var ki, en ince ve en gizli hatırat-ı kalbimizi bilecek ve bizim için istikbali, âhiretin icadıyla ışıklandıracak ve dünyanın yüzbin boğucu emvacından kurtaracak, hâşâ, Zât-ı Vâcib-ül Vücud'dan başka hiçbir şey, hiçbir cihette onun izni ve iradesi olmadan imdad edemez ve halaskâr olamaz. Madem hakikat-ı hal böyledir. Nasılki Hazret-i Yunus Aleyhisselâm'a o münacatın neticesinde hutu ona bir merkûb, bir taht-el bahr ve denizi bir güzel sahra ve gece mehtablı bir latif suret aldı. Biz dahi o münacatın sırrıyla لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ demeliyiz. لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ cümlesiyle istikbalimize, سُبْحَانَكَ kelimesiyle dünyamıza, اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ fıkrasıyla nefsimize nazar-ı merhametini celbetmeliyiz. Tâ ki, nur-u iman ile ve Kur'anın mehtabıyla istikbalimiz tenevvür etsin ve o gecemizin dehşet ve vahşeti, ünsiyet ve tenezzühe inkılab etsin. Ve mütemadiyen mevt ve hayatın değişmesiyle seneler ve karnlar emvacı üstünde hadsiz cenazeler binip ademe atılan dünyamız ve zeminimizde, Kur'an-ı Hakîm'in tezgâhında yapılan bir sefine-i manevîye hükmüne geçen hakikat-ı İslâmiyet içine girip selâmetle o denizin üstünde gezip, tâ sahil-i selâmete çıkarak hayatımızın vazifesi bitsin. O denizin fırtınaları ve zelzeleleri, sinema perdeleri gibi tenezzühün manzaralarını tazelendirmekle, vahşet ve dehşet yerine, nazar-ı ibret ve tefekkürü keyiflendirerek okşayıp ışıklandırsın. Hem o sırr-ı Kur'anla, o terbiye-i Furkaniye ile; nefsimiz bize binmeyecek, merkûbumuz olup, bizi ona bindirip, hayat-ı ebediyemizin kazanmasına kuvvetli bir vasıtamız olsun.

4015- Elhasıl: Madem insan, mahiyetinin camiyeti itibariyle sıtmadan müteellim olduğu gibi, arzın zelzele ve ihtizazatından ve kâinatın kıyamet hengâmında zelzele-i kübrasından müteellim oluyor. Ve nasılki hurdebinî bir mikrobdan korkar; ecram-ı ulviyeden zuhur eden kuyruklu yıldızdan dahi korkar. Hem nasılki hanesini sever, koca dünyayı da öyle sever. Hem nasılki küçük bahçesini sever, öyle de; hadsiz ebedî Cennet'i dahi müştakane sever. Elbette böyle bir insanın Ma'budu, Rabbi, melcei, halaskârı, maksudu öyle bir zat olabilir ki, umum kâinat onun kabza-i tasarrufunda, zerrat ve seyyarat dahi taht-ı emrindedir. Elbette öyle bir insan daima Yunusvari (A.S.); لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ demeye muhtaçtır." (L.5-7)

4016- Yunus (A.S.) hakkında Kur'andan birkaç not:

-Hz. Yunus'un kıssası: (37:140 ilâ 148)

-Hz. Yunus'un (A.S.) kavminin iman etmeleri: (10:98)

-Hz. Yunus'un (A.S.) risaleti: (37:139)

-Hz. Yunus'un (A.S.) kıssasından öfke ile değil, sabırla ve emr-i İlahîye teslimiyetle hareket etmek cihetinde alınacak dersler: (68:48, 49, 50)

Yunus (A.S.) hakkında hadislerde de bahis vardır. Ezcümle: Tirmizi 45. Kitab 81. Bab'da , Yunus'un (A.S.) balığın karnında iken yaptığı duasını; Sahih-i Müslim 43. Kitab 43. babda,hayırlılıkta tavsifini kaydederler.

4017- YUSUF (A.S.) يوسف : "Hz. Yakub'un (A.S.) oniki oğlundan en küçüğü idi, babası kendisini çok severdi. Gördüğü bir rü'yayı babası tabir ederek Peygamber olacağını ve bütün kardeşlerinin kendisine itaat edeceklerini söyledi. Kardeşleri kendisini kıskandıkları için bir hile ile izini kaybetmek istediler ve bir kuyuya attılar. Oradan Mısır'a giden kervancılar aldılar. Mısır'da köle diye sattılar. Sarayda Mısır Maliye nazırının yanında hizmet ederdi. Güzelliği, temizliği destan oldu. Mısır Azizinin karısı Zeliha'nın iftirasına uğrayarak bir müddet hapiste, zindanda kaldı. Orada peygamberlikle müşerref oldu. Mısır Melikinin gördüğü rü'yayı en sahih olarak Hz. Yusuf (A.S.) tabir ederek bir müddet sonra hapisten çıktı. Rüyadaki tabir gibi yedi sene bolluk oldu. Ve ondan sonra da yedi sene kıtlık başlamıştı. Hz. Yusuf da hazine nazırı tayin edildi. Her taraftan mahsul, yiyecek almağa gelirlerdi. Kenan illerinde hasta ve Yusuf'una ağlamakla gözleri görmez olan Hz. Yakub'un evladları da mahsul almak için geldiler. Hz. Yusuf evvela onları tanımazdan geldi, onlara iyilik etti ve babalarını da Mısır'a davet etti. Yusuf'un gömleğini gözüne sürmekle Hz.Yakub'un gözleri de açılmıştı. Yusuf (A.S.) Mısır'a Aziz oldu, Zeliha ile evlendi. Kardeşleri, babası da Mısır'a davet edildi ve mes'udane bir hayata kavuştular." (Kısas-ı Enbiya'dan)

4018- "En güzel bir kıssanın güzel bir nüktesidir. Ahsen-ül kasas olan Kıssa-i Yusuf Aleyhisselâm hatimesini haber veren; تَوَفَّنِى مُسْلِمًا وَالْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ (12:101) âyetini, ulvi ve latif ve müjdeli ve i'cazkârane bir nüktesi şudur ki: Sair ferahlı ve saadetli kıssaların âhirindeki zeval ve firak haberlerinin acıları ve elemi, kıssadan alınan hayalî lezzeti

acılaştırıyor, kırıyor. Bahusus kemal-i ferah ve saadet içinde bulunduğu ihbar ettiği hengamda, mevtini ve firakını haber vermek daha elîmdir; dinliyenlere "Eyvah!" dedirtir. Halbuki şu âyet, Kıssa-i Yusuf'un en parlak kısmı ki; Aziz-i Mısır olması, peder ve validesiyle görüşmesi, kardeşleriyle sevişip tanışması olan dünyadaki en büyük saadetli ve ferahlı bir hengâmda, Hazret-i Yusuf'un mevtini şöyle bir surette haber veriyor ve diyor ki:Şu ferahlı ve saadetli vaziyetten daha saadetli, daha parlak bir vaziyete mazhar olmak için, Hazret-i Yusuf kendisi Cenab-ı Hak'tan vefatını istedi ve vefat etti; o saadete mazhar oldu. Demek o dünyevî, lezzetli saadetten daha cazibedar bir saadet ve ferahlı bir vaziyet kabrin arkasında vardır ki, Hazret-i Yusuf Aleyhisselâm gibi hakikat-bîn bir zat; o gayet lezzetli dünyevî vaziyet içinde, gayet acı olan mevti istedi; ta öteki saadete mazhar olsun.

İşte Kur'an-ı Hakîm'in şu belagatına bak ki, Kıssa-i Yusuf'un hatimesini ne suretle haber verdi. O haberde dinliyenlere elem ve teessüf değil, belki bir müjde ve bir sürur ilave ediyor. Hem irşad ediyor ki: Kabrin arkası için çalışınız, hakiki saadet ve lezzet ondadır. Hem Hazret-i Yusuf'un âlî sıddîkıyetini gösteriyor ve diyor: Dünyanın en parlak ve en sürurlu haleti dahi ona gaflet vermiyor, onu meftun etmiyor, yine âhireti istiyor." (M.283) *(Ölümün temenni edilip edilemeyeceği meselesi, bak: 2397/1.p.)*

4018/1- Mezkûr manevî dersler ve ibretler alındığı için kıssa-i Yusuf'a (A.S.) (12:3) âyetinde "ahsen-ül kasas" denilmiştir.

"Ahsen-ül kasas: En güzel anlatış veya en güzel kıssa manasına mef'ul-i mutlak mef'ulün bih olur.

Kaf'ın fethiyle kasas, esasen masdardır ve asl-ı lügatta manası, bir şeyin izini ta'kib ederek arkasına düşmektir... Saniyen bundan me'huz olarak ta'kibe şayan bir haber nakl ü hikâye etmek manasına gelir... Salisen o anlatılan haber veya hikâyede masdar bimana mef'ul, yani maksus manasına kasas yahud kıssa denilir ki "Kaf"ın kesriyle kıssa bunun cem'idir. Kıssa da esasen izi ta'kib olunmaya şayan hal ü şan manasınadır. Bu münasebetle şehnameler gibi kaleme alınan, dillerde dolaşan hikâyelere de ıtlak olunur...

Demek ki bir haber veya hikâyenin kıssa olabilmesi, şayan-ı ta'kib ve tahrir bir hasiyeti haiz olmasına mütevakkıftır." (E.T.2846)

Şu halde kıssa-i Yusuf'tan (A.S.) her zaman ve herkesin alacağı çok yüksek ve şayan-ı itibar dersler vardır:

4019- Yusuf (**A.S.**) **hakkında âyetlerden birkaç not:**

-Zeliha'nın Yusuf'a (A.S.) muhabbeti ve kadınların hilesi ve kardeşlerinin ihaneti ve sair karşılaştığı musibet ve imtihanlara karşı sabır ve takva gibi mühim dersleri veren kıssası: (12:4 ilâ 101)

-Hz. Yusuf'a (A.S.) hidayet ve beyyinat verilip peygamber olarak gönderilmesi: (6:84) (40:34)

4020- YUŞA (A.S.) يوشع : Hz. Musa'dan (A.S.) sonra peygamber olmuş ve Benî İsrail'i çöllerden kurtarmıştı. Ondan sonra pek çok reisler Yahudilerin idaresinde bulundu, bazan da hâkimsiz kalarak esaret hayatı yaşadılar. Ta bir müddet sonra İsmail (A.S.) hâkim oldu. Onbir sene Benî İsrail'i idare etti. Sonra içlerinden bir melik olmasını istediler. İsmail (A.S.) Talut'u intihab eyledi. Benî İsrail meliklerinin birincisi Talut oldu.

Talut saltanata geçtikten sonra Hz. İsmail'in (A.S.) tedbiri üzere Benî İsrail'den bir ordu tertib etti. Ve Filistin üzerine yürüdü. Düşmanları Amelika ordusu karşı geldi. Reisleri Calut meydana çıkıp er istedi. Talut tarafından Hz. Davud çıktı ve Calut'u öldürdü. Bir müddet sonra devlete, Benî İsrail'e Hz. Davud (A.S.) hâkim oldu. Amalika ile sonradan bir muharebede Talut öldü. Davud (A.S.) nübüvvetle saltanatı cem eyledi . Kudüs'ü pay-i taht eyledi. Kırk sene Musa'nın (A.S.) şeriatı üzerine Benî İsrail'i idare eyledi.

4021- Kur'an (18:60) âyetinin delaletiyle: "Musa'nın fetası, yani delikanlısı da ekser rivayete göre Yuşa İbn-i Nun'dur. Çünkü hizmet ediyor, taallüm eyliyordu. Hâdimler alelekser genç yaşta olduğundan Arabda hâdime feta ıtlak olunmak da lisan-ı edebdir. Bir hadis-i şerifte "Hizmetçilerinize kölem, cariyem demeyiniz; fetam deyiniz." buyurulmuştur. Gerçi bazılarının dediği vechile bir başkası olmak da muhtemeldir. Fakat ahbar-ı sahihadan Yuşa varid olmuştur. O halde vak'a Mısır'dan hurucdan sonra Sahra-yı Tîh'de iken vuku bulmuş demek olur." (E.T.3256)

Bazı müfessirler, (2:246) âyetinde bazı rivayete istinaden Hz. Yuşa'ya da işaret bulunduğunu kaydeder.

❁❁❁

Z

4022- ZAHİRÎ MEZHEB ظاهري مذهب : Huk: "Hanefi İmamlarından İmam-ı Muhammed'in (El-Mebsut, El Cami-üs Sagir, El Cami-ül Kebir, Ez- Ziyadat, Es-Siyer-üs Sagir, Es-Siyer-ül Kebir) namlarıyla maruf olan altı kitabında münderic bulunan mes'elelere denir. Buna "Zahir-ür-rivayat mesaili" denir.

İmam bu eserlerde kendi fıkhî görüşlerini değil, Üstadları İmam-ı Azam ve Ebu Yusuf'un akval-i fıkhiyesini zikretmiştir." (H.İ. ci:1, sh: 345)

4023- ZAHİRİYYUN ظَاهِرُونَ : Görünüşe göre hükmedenler. İç yüzünü, hakikatını iyi bilmeyenler. Ehl-i zahir olanlar. *İlm-i Kelâm'da: Nassların zahir manalarına göre hüküm çıkaran ve te'vil ve tevcihten geri duranlar ve tarafdarları manasında kullanılır.

"Bunlar i'mal-i fikri kabul etmedikleri gibi icmaı da kabul etmediklerinden Asr-ı Saadet'ten beri gelen an'ane-i İslâmiye, eimme-i dinin ve bütün fukaha-i müçtehidînin icma'larına muhalefet etmişlerdir." (E.T.1290)

Batıniye ile Zahiriyyun birbirine zıd düşen mesleklerdir. *(Bak: Batıniye)*

4024- ZAMAN زمان : (Zeman) Vakit, çağ, devir. *Mühlet, mehil. *Mevsim. *(Bak: Asr, Dehr, Eyyam-ı Kur'aniye, Ezeliyet, Karn)*

"Zaman, ma'duma benzer bir varlık, varlığa benzer bir yokluk gibidir. Razî der ki: Akıl ona yok diye hükmedemez. Çünkü devirler, seneler, aylar, günler saatlarla cüzlere taksim olunur. Ziyade ve noksan ve mutabakatla mazi ve müstakbel olmakla hükmolunurken nasıl madum olur.

Bununla beraber mevcud diye de hükmolunamaz, çünkü halihazır, gayr-ı münkasım bir andır.

Onun için felasife ve mütekellimîn, zaman mevcud mudur, mevhum mudur? diye bahisler etmişler durmuşlardır." (E.T.6070)

4025- Hakikat nokta-i nazarında zamanın bir hakikatı vardır:

"Levh-i Mahv-İsbat" ise, sabit ve daim olan Levh-i Mahfuz-u Azam'ın daire-i mümkinatta, yani mevt ve hayata, vücud ve fenaya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar bozar bir tahtasıdır ki, hakikat-ı zaman odur.

Evet herşey'in bir hakikatı olduğu gibi, zaman dediğimiz, kâinatta cereyan eden bir nehr-i azîmin hakikatı dahi "Levh-i Mahv İsbat"taki kitabet-i kudretin sahifesi ve mürekkebi hükmündedir." (S.548)

4026- Kemalât-ı ruhiyenin yüksek derecesine varan zatlar, harekât, tagayyürat ve devr ü deveran-ı âlemin işlediği zaman kaydından azade kalabilirler.

4027- "Nasılki dün geceki Leyle-i Kadre ulaşmak için iki yol var:

Biri: Bir sene gezip dolaşıp, ta o geceye gelmektir. Bu kurbiyeti kazanmak için bir sene mesafeyi tayyetmek lâzım gelir. Şu ise, ehl-i sülûkun mesleğidir ki, ehl-i tarikatın çoğu bununla gider.

İkincisi: Zamanla mukayyed olan cism-i maddî gılafından sıyrılıp, tecerrüdle ruhen yükselip, dün geceki Leyle-i Kadr'i öbür gün leyle-i îd ile beraber bugünkü gibi hazır görmektir. Çünki ruh zamanla mukayyed değil. Hissiyat-ı insaniye ruh derecesine çıktığı vakit, o hazır zaman genişler. Başkalarına nisbeten mazi ve müstakbel olan vakitler, ona nisbeten hazır hükmündedir." (M.51) *(Bak: 2143.p.)*

4028- "Şu dünyada zamanın, fena ve zeval-i eşyadaki te'siratı gayet muhteliftir. Ve mevcudat ise, mütedahil daireler gibi birbiri içinde iken hükümleri zeval noktasında ayrı ayrı oluyor.

Nasılki saatin saniyelerini sayan dairesi, dakikayı ve saati ve günleri sayan daireleri zahiren birbirine benzer, fakat sür'atte birbirine muhaliftir. Öyle de: İnsandaki cisim, nefis, kalb, ruh daireleri öyle mütefavittir.

Meselâ: Cismin bekası, hayatı, vücudu; bulunduğu bir gün, belki bir saat olduğu ve mazi ve müstakbeli madum ve meyyit bulunduğu halde, kalbin hazır günden çok gün evvel, çok gün sonraki zamana kadar daire-i vücudu ve hayatı geniştir. Ruhun hazır günden seneler evvel ve seneler sonraki bir daire-i azîme, daire-i hayatına ve vücuduna dahildir." (L.16)

Evet "denizlerde vukua gelen med ve cezir gibi, evliya arasında da bast-ı zaman (*) tayy-ı mekân mes'elesi şöhret bulmuştur. Ezcümle Kitab-ı Yevakit'in rivayetine göre, İmam-ı Şa'ranî bir günde iki buçuk defa kocaman Fütuhat-ı Mekkiyye namındaki büyük mecmuayı mütalaa etmiştir. Bu gibi vukuat, istiğrab ile inkâr edilmesin. Zira bu gibi garip mes'eleleri tasdike yaklaştıran misaller pek çoktur. Meselâ rü'yada bir saat zarfında bir senenin geçtiğini ve pek çok işler görüldüğünü görüyorsun. Eğer o saatte o işlere bedel Kur'an okumuş olsa idin, bir kaç hatim okumuş olurdun. Bu halet evliya için halet-i yakazada inkişaf eder. Zaman inbisat eder. Mes'ele ruhun dairesine yaklaşır. Ruh zaten zaman ile mukayyed değildir. Ruhu cismaniyetine galip olan evliyanın işleri, fiilleri sür'at-ı ruh mizaniyle cereyan eder." (M.N.197) *(Bak: 3911.p.)*

4029- Kur'an (10:45) (22:47) (23:112 ilâ 114) ve benzer âyetlerinde, uhrevi âlemlerdeki zaman hakikatıyla alâkalı işaretler vardır.

4030- ZANN ظنّ : Şüphe. Zannetmek, sanmak, sezme. *Bir fikrin doğruluk veya yanlışlık ihtimalinin kuvvetli olan taraf için hasıl olan kanaat. *(Bak: Su-i Zan)*

4031- Zann; Kamus-u Okyanus'ta şöyle tarif edilir: "İtikad-ı gayr-ı cazimenin vücud ve ademi beyninde racih olan tereddüde denir."

4032- Zann kelimesi, müsbet ve menfi manada kullanılır. Yani kişinin kendi arzusundan doğan bir meyil ve bilhassa inad ve tarafgirliğe dayanan

---

* Bast-ı zaman sırrıyla çok seneler hükmünde olan birkaç dakikalık zaman-ı Mi'rac, bu hakikatın vücudunu isbat eder ve bilfiil vukuunu gösteriyor. Mi'racın birkaç saat müddeti, binler seneler hükmünde vüs'ati ve ihatası ve uzunluğu vardır. Çünki Mi'rac yoluyla beka âlemine girdi. Beka âleminin birkaç dakikası, bu dünyanın binler senesini tazammun etmiştir. Hem, bu hakikata binaen bazı evliya bir dakikada bir günlük işi görmüş. Bazıları, bir saatte bir senelik vazifesini yapmış. Bazıları, bir dakikada bir hatme-i Kur'aniyeyi okumuş oldukları gibi, Risale-i Nur'un te'lifinde de bu bast-ı zaman hakikatı çok def'a vukua gelmiş. Ezcümle:

Ondokuzuncu Mektub yüzelli sahifedir. Üçyüzden fazla mu'cizatı, kitaplara müracaat edilmeden ezber olarak dağ, bağ köşelerinde dört gün zarfında her gün üçer saat meşgul olmakla mecmuu oniki saate te'lif edilmesi.. Ramazan Risalesi, kırk dakikada te'lif edilmesi.. Yirmisekizinci Söz, yirmi dakikada te'lif edilmesi.. bast-ı zamanın vukuunu isbat etmiştir.

قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ (18:18) âyeti tayy-ı zamanı gösterdiği gibi

وَاِنَّ يَوْمًاعِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّاتَعُدُّونَ (22:47) âyeti de bast-ı zamanı gösterir.

delilsiz iddialar, zann-ı fasiddir ve menfidir. Müsbet zann ise kat'iyyet ifade etmemekle beraber, hariçte bazı delil ve emarelere ve insaflı nazara dayanır.

4033- Kur'anda zann kelimesi çokça geçmektedir. Ezcümle, bir âyette şöyle geçer: "(24:12) لَوْ ٓ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ Ne vardı onu -o yalanı- işittiğiniz vakit ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَا ِ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًً mü'minler ve mü'mineler kendi nefislerine hayır zannetseler -kendilerine ve kendileri mesabesinde tanımaları lâzım gelen hemcinslerine hüsn-ü zann besleseler وَقَالُوا هَذَا اِفْكٌ مُبِينٌ de bu açık bir ifktir deselerdi ya. Zannın menşei nefiste bir kıyastır. Bir kimse nefsinde kendi hakkında tecviz edebildiği nisbettedir ki, kendine benzettiği kimseler hakkında kıyas-ı nefs ile bir zanda bulunur. Halbuki mü'minler, mü'mineler kendi nefislerine fena şeylere cevaz vermemek, nezih olmak lâzım gelir. Binaenaleyh kötü bir söz işittikleri zaman kendilerinden şübheleri olmamak lâzım geldiği kadar, kendileri gibi saymaları iktiza eden mü'minîn ve mü'minat hakkında da hüsn-ü zannetmek, beraet-i zimmet asl olduğunu bilmek, zahir-i halin hilafına olan beyyinesiz lakırdılara açık bir iftira demek iktiza eder." (E.T.3490)

4034- Zan hakkında diğer bir âyet de şöyledir:

"(49:12) يَااَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا Ey o bütün iman edenler! اِجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ Zannın bir çoğundan ictinab edin, uzak bulunun, beslemekten, yahud onunla amel etmekten sakının. اِنَّ بَعْضَ الظَنِّ اِثْمٌ çünkü zannın bazısı büyük günahtır.

İsm, sonunda üzerine ukubet terettüb eden günahtır. Çünkü zann, ihtimal üzere bir hüküm olduğundan bir kısmı hakka hiç isabet etmez, etmeyince de gayrın hakkı taalluk eden hususta o suretle aleyhine hüküm bühtan ve iftira ve binaenaleyh bir vebal olur...

4035- Gerçi zannın hepsi ism ve günah değildir. Allah'a ve mü'minlere hüsn-ü zann gibi vacib olan zann da vardır. Nitekim Sure-i Nur'da لَوْ اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَا ِ بِاَنْفُسِهِمْخَيْرًا buyurulmuş ve

hadis-i kudside: اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی [336] "Ben, kulumun bana zannı yanındayımdır." diye varid olmuştur.

Hazret-i Peygamber (Sallalahü Aleyhi Vesellem) buyurmuştur ki:

لَا يَمُوتُنَّ اَحَدُكُمْ اِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللّٰهِ [337] "Herbiriniz Allah'a hüsn-ü zann ederek ölsün." Ve buyurmuştur ki: حُسْنُ الظَّنِّ مِنَ الْاِيمَانِ [338] **"Hüsn-ü zann imandandır."** Ameliyatta kat'i bulunmayan hususatta zannî delil ve amelin vacib olduğu mevaki' de vardır. Sonra maişete müteallik hususatta olduğu gibi mübah olan zanlar da vardır. Lakin zannın bir kısmı da haramdır. Lakin vacib olan İlahiyyatta ve nübüvvâtta zann haram olduğu gibi Allah'a ve ehl-i salaha su-i zann da haramdır. Nebi-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi Vesselem) buyurmuştur:

اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَعِرْضَهُ وَاَنْ يَظُنَّ بِهِ ظَنَّ السَّوْءِ

[339] **"Allah Teala müslimden kanını ve ırzını, kendisine su-i zann edilmesini haram kılmıştır."** İşte bu âyet de bu siyakda varid olmuştur. Ve hepsinin değil, bazı zannın ism olduğu tasrih buyurulmuştur...

4036- İctinabı vacib olan zannı diğerlerinden ayıracak olan mümeyyize gelince; zahirde bir sebebi ve açık emaresi bulunmayan zann haramdır, ictinab lâzımdır. Binaenaleyh mestur bir adama hüsn-i zann vacib olmasa bile su-i zann da caiz olmaz. Lâkin fısk u fücur ile tanınan kimselere su-i zann haram olmaz. Bununla beraber (49:12) وَلَا تَجَسَّسُوا tecessüs de etmeyin -yani mü'minlerin eksikliklerini bulacağız, açık delil ve emareler elde ederek zan veya yakîn husule getireceğiz diye casus gibi inceden inceye yoklayıp araştırmayın da zahir olanı tutun, Allah'ın örttüğünü örtün.

Tecessüs, cessten tefe'uldür. Cess aslında hastalığı sağlığı anlamak için nabz yoklamaktır ki, el ile yoklamak ve haber araştırmak manalarına gelir.

---

336 S.B.M. hadis: 2183 ve S.M. ci: 8 sh: 160 hadis: 2 ve İ.M. kitab-ı edeb bab: 58 ve K.H. hadis: 613

337 Ebu Davud cenaiz/13 ve İbn-i Hanbel 3/293, 320, 330, 345, 390

338 Ebu Davud cenaiz/13 edeb/81; Darimî rikak/22

339 İbn-i Hanbel 3/491

Tecessüs de bundan tekellüftür ki dikkat ve gayretle araştırmak demektir. Nitekim casus da bu maddedendir. Bir hadis-i şerifte şöyle varid olmuştur: "Müslimîn eksiklerini, ayıblarını tetebbu' etmeyin. Zira her kim müslimînin ayıblarını tetebbu' ederse Allah Teala da onun ayıbını ta'kib eder, nihayet evinin içinde bile onu rezil ü rüsvay eder." (E.T.4471-4473)

4037- Ve (41:22, 23) (33:10) (48:6, 12) âyetleri de aynı mana ile alâkalıdır. İlm-i hakikata ve hikmet-i Kur'aniyeye dayanmayıp şahsın nefsî temayülünden doğan zanların da hak ifade etmediklerini (10:36, 66) (53:28) âyetleri bildiriyor.

4038- Zann hakkında Kur'andan birkaç not:

-İnsanı helâkete götüren Allah hakkındaki zann: (41:22, 23)

-Dinî ölçülere bedel, kendi şahsî anlayış ve zannına tabi olan halk ekseriyetine uyulamayacağı: (6:116) Ve bu tarz zann yoluyla hakkın bulunamayacağı: (10:35, 36) (Bak: 525, 3192.p. lar)

4039- ZARURET ضرورة **:** Çaresizlik. Muhtaçlık. Sıkıntı. Yoksulluk. *(Bak: İkrah-ı Mülci)*

4040- Bir âyet-i kerimede şöyle buyuruluyor:

"(5:3) فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ Ancak her kim bir mahmasada yani karın kaşığa geçmiş, ölümden veya ölüm mukaddimatından korkulur bir açlık halinde muztarr olur da غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ bir günaha meyletmeyerek yani zaruret miktarını tecavüz eylemeyerek veya diğer bir muztarrın elinden almayarak bunlardan yerse فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ Allah gafur, rahimdir, muaheze etmez. -Zaruretler, haram olan şeyleri mübah kılar. Fakat ıztırar, gayrın hakkını ibtal etmez, nitekim bu mana Sure-i Bakara'da غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ (2:173) diye ifade olunmuştur." (E.T.1570)

Kur'an (6:119) (16:115) âyetleri de aynı mes'ele ile alâkalıdır.

4041- Hukuk-u İslâmiye Kamusu, zaruretler hakkında şunları kaydeder:

"Zaruretler, memnu' olan şeyleri mübah kılar. Yani: İşlenmesi men ve nehy edilmiş bazı şeyler vardır ki, bunları yapmak, zaruret halinde mübah hükmünde olur, bundan dolayı yapan muahaze edilmez. Muteber bir ikraha mebni başkasının malını itlaf veya açlıktan helak havfından dolayı başkasının taamını rızası olmaksızın yemek gibi.

Maamafih haram ve memnu' olan şeyler, üç nevidir. Birincisi: Memnuiyete asla sakıt olmayan muharrematтır. Başkasını zulmen öldürmek veya başkasının haksız yere bir uzvunu kesmek gibi. İkincisi: Asla sakıt olmayıp zaruret vaktinde ruhsata mahal olan muharrematтır. Başkasının malını itlaf gibi. Üçüncüsü: Zaruret halinde memnuiyeti sakıt olan muharrematтır. Meyte gibi temiz olmayan bir şeyi yemek gibi.

Bu kaide, Eşbah'da اَلضَّرُورَا ِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَا ِ diye münderictir ve arz olunduğu üzere her memnua şamil değildir." (H.İ. ci:1, sh:279)

"Zaruret ile hacet, bazı fukahaya göre birdir. Bazılarına göre ise bir değildir, aralarında fark vardır. Şöyle ki: Zaruret, bir haldir ki bertaraf edilmezse helake müeddi olur. Meselâ; memnu' olan bir şey tenavül edilmediği takdirde helaki müstelzim olacak bir hal, bir açlık, bir zarurettir. Bu zaruret haram ve memnu' olan bir şeyi mübah kılar. Hacet ise bir haldir ki, cehd ve meşakkate müeddi olur. Meselâ; bir hasta, bir şey yemeyip oruç tuttuğu takdirde helak olmayacaksa da cehd ve meşakkate düşüp hastalığı uzayacak ise bu, bir hacet hali olmuş olur. Böyle bir hal, haramı mübah kılmaz ise de oruçluya iftar etmesini mübah kılar. Bu kaide, Eşbah'da:

اَلْحَاجَةُ تنزل مَنْزِلَةِ الضَّرُورَة عَامَّةً كَانَتْ اَوْ خَاصَةً kaidesinden mütercemdir." (H.İ. 284)

4042- Zaruretin meydana geliş şekli, bu meselede en mühim bir cihettir. Şöyle ki:

" اِنَّ الضّرُورَا تُبِيحُ الْمَحْظُورَا ِ kaidesi, yani: "Zaruret, haramı helal derecesine getirir." İşte şu kaide ise, küllî değil. Zaruret, eğer haram yoluyla olmamış ise, haramı helal etmeye sebebiyet verir. Yoksa su-i ihtiyariyle, gayr-ı meşru sebeblerle zaruret olmuş ise, haramı helal edemez, ruhsatlı ahkâmlara medar olamaz, özür teşkil edemez. Meselâ: Bir adam su-i ihtiyariyle, haram bir tarzda kendini sarhoş etse; tasarrufatı, ülema-i Şeriatça aleyhinde caridir,

mazur sayılmaz. Tatlik etse, talakı vaki olur. Bir cinayet etse, ceza görür. Fakat su-i ihtiyariyle olmazsa, talak vaki olmaz, ceza da görmez. Hem meselâ, bir içki mübtelası, zaruret derecesinde mübtela olsa da diyemez ki: "Zarurettir, bana helaldır." (S.482) *(Bak: 126, 720, 3041.p. lar)*

Meselâ **"Sinema, tiyatro, dans gibi şeylerde tiryaki olmuş ise mutlak zaruret olmadığı ve su-i ihtiyardan geldiği için, haramı helal etmeye sebeb olamaz."** (E.L.II. 242)

4043- ZEBUR زبور : Kitab. Mektub. *Peygamber Hz. Davud'a (A.S.) vahiy ile gelen mukaddes kitabın adı. *(Bak: Davud (A.S.)*

Kur'an (4:163) âyetinde Davud'a (A.S.) verildiği bildirilen "Zebur, Hamza kıraatında زا nın zammıyla okunur ki, zübürün cem'idir. Zübür, kezalik feth ile zebur, mezbur manasına kitab demektir. Tefsir-i Kurtubî'de der ki: Zebur yüzelli suredir ve içinde hiçbir ahkâm yoktur. Hepsi hikmetler, mev'ızalar ve Allah Teala'ya tahmid temcid, senadan ibarettir." (E.T.1528)

4044- Zebur'un Davud'a (A.S.) verildiğini bildiren diğer bir âyet de şöyledir: "(17:55) وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا Burada bilhassa Davud ve Zebur'un zikredilmesinin vechi:

1- Kureyş, Peygamber'e karşı mücadele için Yahudilere müracaat ediyorlar, Yahudiler de "Musa'dan sonra peygamber yoktur. Tevrat'tan sonra kitab yoktur" diyorlar. Binaenaleyh bununla onların bu iddiaları nakzedilmiştir.

2- Bununla tafdilin haysiyetine tenbih olunmuştur. Zira Davud büyük bir melik idi. Böyle iken burada onun mülkü kale alınmayıp da Zebur'un tahsis edilmesi, zikr olunan tafdilden murad mal ve mülk ile değil ilim ve din ile tafdil demek olduğunu gösterir.

3- Zebur'da Hatem-ül Enbiya ve onun ümmetinin hayr-ül ümem olduğu yazılmıştı. Nitekim;

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ

(21:105) buyurulmuştur." (E.T.3182) *(Zebur'da Peygamberimiz (A.S.M.)ın tavsifatı, bak: 2601.p.)*

4045- ZEKAT زكاة : "Lügatta: Taharet, bereket, nema, zikr-i cemil manasınadır. Istılahta: Bir malın muayyen bir miktarını muayyen bir zaman sonra müstahik olan bir kısım müslümanlara Allah Teala'nın rızası için tamamen temlik etmekten ibarettir. *(Bak: Sadaka)*

Zekat kulların kulluktaki sadakatlarına delalet eder. Bu cihetle zekata "sadaka" denilmiştir. Maahaza sadaka tabiri zekattan eamdır, vaciblere, nafilelere de şamildir." (B.İ.İ.311)

"Zekatın müstahik olanlara kat'i surette temlik edilmesi şarttır. Binaenaleyh bir malı ibahe suretiyle bir kimsenin pîş-i istifadesine vaz'etmek, meselâ "sofrada yemek yedirmek" zekat yerine geçmez.

Kezalik: Temellüke kabiliyeti olmayan yerlere sarf edilen bir para, zekata mahsub edilemez. Meselâ mescid, çeşme binasına, ölünün kefenine veya borcuna, cihada, hacca ve bu gibi sair vücuh-i birre sarf edilen bir para zekat sayılamaz. Fakat berhayat kimsenin borcunu onun emriyle zekat malından ödemek caizdir. Zira hayatta bulunan bir kimse, temlik ve temellüke ehildir. Redd-i Muhtar, Hindiyye." (H.İ. ci:3 sh:590)

Elmalılı Hamdi Yazır'ın İstanbu İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Sıdkı Gülle Tarafından yeniden tertiplenen ve beş cilt halinde neşredilen "İslâm Hukuku ve Fıkhı" eserin 5. Cild, 479. Sahifesinde "Temlik" Hakkında şu hüküm var:

"Zekâta sayılmak üzere bir fakîri bir evde oturup kirâ almamak zekât yerine geçmez. Çünkü tam bir temlîk yoktur. Bu gibi durumlarda şu yola baş vurulur: Evde oturtulan fakîre normal piyasa şartlarına göre aylık yâhûd yıllık kirâ bedeli verilir. Kirâcı da bu bedeli alıp kabûl ettikten sonra kirâ borçlarına mahsûben tekrar ev sâhibine verilir.

4046- "Zekat bir farizadır. Hicret-i Nebeviyyenin ikinci senesinde oruçtan evvel farz kılınmıştır." (B.İ.İ.312)

"Zekat verecek kimse; müslüman, hür âkıl ve bâliğ olmalıdır. Binaenaleyh gayr-ı müslimlere, köle ve cariyeler, mecnunlara, çocuklara zekat farz değildir...

Zekat verecek kimse, havaic-i asliyesinden ve borcundan başka nisab miktarı veya daha ziyade bir mala malik bulunmalıdır. Binaenaleyh bu kadar malı olmayan kimseye zekat farz olmaz.

Havaic-i asliye'den maksad da, mesken ile haneye lüzumlu eşyadan ve kışlık, yazlık elbise ile lüzumlu silahtan, âletten, kitabdan ve binek hayvanı ile hizmetçi, köle veya cariyeden ve bir aylık -sahih görülen diğer bir kavle göre bir senelik- nafakaya mahsus erzaktan ibarettir. Borca mukabil elde bulunan nükud da bu hükümdedir." (B.İ.İ.313)

4047- "Verilen bir zekatın sahih olması için zekat niyetine mukarin olması şarttır...

Zekatı fakire verirken veya zekat için bir mal ayırırken, bunun zekat olduğuna kalben niyet edilmesi lâzımdır. Dil ile söylenmesi lâzım değildir. Hatta bir malı fakire zekat niyetiyle verirken bunun bir hibe veya bir borç olarak verildiğini söylemek bile zekat olmasına mani değildir.

Bir kimse zekatını vermek için birini vekil tayin etse, zekat olarak vereceği malı teslim ettiği zaman veya o malı vekilin fakire vereceği zaman zekata niyet etmesi icab eder. Vekilin niyeti kifayet etmez...

Zekat vermek niyetinde olan bir kimse, bunun için bir mal ayırmaksızın fakirlere vakit vakit birşeyler verdiği halde hatırına niyet getirmese, bunlar zekatına mahsub edilemez. Fakat fakire böyle bir mal verirken "Bunu niçin veriyorsun?" diye bir suale düşünmeksizin hemen "Zekat olarak veriyorum" diyebilecek bir halde bulunursa, bu niyet mesabesinde olur...

4048- Bir malın zekatı vacib-ül eda olduktan sonra zimmete lâhık olacak bir borç, bu zekatın sukutuna sebeb olmaz." (B.İ.İ.316)

"Nisab miktarındaki bir malın birkaç senelik zekatı birden verilebilir. Sene nihayetinde bu miktar mevcud bulundukça zekatları verilmiş bulunur. Bu miktar azalmış olunca da verilmiş olan zekat bir nafile sadaka yerine geçer. Bir kimsenin meselâ bin lirası olduğu halde iki bin lira zannederek ona göre zekat verecek olsa, bu fazla verdiği zekatı ertesi senenin zekatına mahsub edebilir...

4049- Zekatın masrafı yani, verileceği kimseler; müslüman fakirler, miskinler *(Bak: Miskin),* borçlular, yolcular, mücahidler ve âmillerden ibaret olmak üzere yedi kısımdır." (B.İ.İ.338-339)

Kur'an (9:60) âyetinde bildirilen bu zekat verme yerlerinden başka yine aynı âyette müellefet-ül kulûb tabiriyle ifade edilen bir sınıf daha var ise de, bu sekizinci sınıf hakkında imamların reyleri farklıdır. Bazısı bu hükmün kalkmış olduğunu, bazıları da şartlarını bulması halinde hükmü cari olacağını söylemişlerdir.

Zamanımızda zekat müessesesi devlet eliyle yürütülmediğinden âmil denen zekat tahsildarları da bulunmamaktadır. Zekat daha çok, din yolunda çalışanlara, dindar fakirlere verilir.

4050- Zekat verme yerlerinin en önemlisi olan fisebilillah çalışanlar hakkında Kur'an (2:273) âyetinin tefsirinde şu izahat veriliyor:

"Sadakalar kimlerin hakkıdır, bu cihete gelince; emr ü teşvik olunduğunuz infak u sadakat (2:273) لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِى سَبِيلِاللّٰهِ

Allah yolunda tutulmuş, din uğruna ilme, cihada vakf-ı nefs etmiş; يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِى اْ رْضِ Yeryüzünde şuraya buraya gidemiyen, yani Allah yolunda meşguliyetlerinden veya maraz ve acz gibi bir maniadan dolayı nafakalarını kazanmağa iktidarları olmayan o fakirler içindir ki, يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ hallerini tecrübe etmiyen cahil, onları اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ taaffüflerinden, yani istemeğe tenezzül etmeyip tahammül ve tecemmül ile iffetlerini muhafaza ve ibraz eylediklerinden dolayı, zengin zanneder ki; تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَيهُمْ sen onları simalarıyla, dikkat edildiği zaman hallerinde görülecek edeb ü nezahet, yüzlerinde müşahede olunacak âsâr-ı fakr ü zaruret gibi alâmetleriyle tanırsın.

يَسْئَلُونَ النَّاسَ İnsanlardan dilenmez, hele اِلْحَافًا ilhah u israr ile hiç dilenmezler, olsa olsa pek muztar kaldıkları zaman ehline ifham-ı hal ederler...

4051- Bu âyet, Ashab-ı Suffa tesmiye olunan fukara-yı muhacirîn hakkında nazil olmuştur ki; dörtyüz kişi kadar vardılar. Medine'de ne bir meskenleri, ne aşiret ve akrabaları hiçbir şeyleri yoktur. Daima Mescid-i Nebeviyeye mülazemet ederler, mescidin sofasında ikamet eylerler, ilm-i Kur'an tahsil ederler, mevaiz ve tedrisat-ı Peygamberîyi istima' ile müstefid olurlar, hep oruçlu bulunurlar. Hasılı; ilm ü ibadete hasr-ı evkat ederler ve her ne zaman bir gaza olursa giderlerdi. Bunlar Medrese-i Risaletin Allah yoluna vakf-ı nefs etmiş talebesiydiler.

4052- İbn-i Abbas Hazretlerinden vaki olan rivyate göre bir gün Resulullah (A.S.M.) Ashab-ı Suffa'nın başlarına durmuş, hallerini nazar-ı tedkikten geçirmiştir. Fukaralıklarını, çekmekte bulundukları zahmetleri gördü ve kalblerini tatyib edip buyurdular ki: "Ey Ashab-ı Suffa! Size müjdeler olsun ki, her kim şu sizin bulunduğunuz hal ü sıfatta ve bulunduğu halden razı olarak bana mülaki olursa o benim refiklerimdendir."

İşte bu âyet de bunlar dolayısıyla nazil olmuştur. Ve fakat hükmü âmmdır. Allah rızası için düşmana karşı nöbet bekleyen veya Allah rızası için medreselerde dirsek çürüten veya Allah rızası için hidemat-ı âmmeye vakf-ı nefs eden ve bu ahval içinde malı mülkü yok, muhtaç olmakla beraber nafakasını kesbe vakit bulamayan veya kudreti yetişmiyen fukara-i mü'minîn, bu âyetin hükmünde dahildirler. Bunlar infakat ü sadakatın en güzel masrafını teşkil ederler." (E.T.939) *(Bak: Miskin)*

4053- Zekatın masrafını yani verileceği yerleri bildiren (9:60) âyetindeki (Fisebilillah) cümlesinin tefsirinden bazı kısımlar:

"Saniyen, fisebilillah kaydı eamm bir mana ile mülahaza edildiği surette sadakatın hepsinde vardır. Bâlâda işaret edildiği üzere fisebilillah olmak sadakanın mahiyetinde dahildir. Fukara ve mesakîne, rikab ve garimîne verilen de fisebilillahtır. Hatta müellefet-ü kulûbe verilende de bir fisebilillah manası vardır. Yoksa verilemezdi. Bunun böyle olduğu malum iken bir de bunlara mukabil (fisebilillah) buyurması bunun alel'umum fisebilillah dahilinde bilhassa bir fisebilillah demek olduğunu yani mana-yı eamm ile mülahaza edilemiyeceği derhal anlatılır...

Binaenaleyh burada (fisebilillah)dan murad bir ma'na-yı hass olduğu zahirdir. Ve bu mana evvela cihad, saniyen hacc, salisen Allah için tahsil-i ilim mülahaza olunabilir...

Ehl-i Suffa gibi ilim-i din tahsiline vakf-ı nefs edenler de,

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ (2:273) âyetinde nakledilmiştir...

Fisebilillah sadaka bir masrıf-i mahsusa verilen sadakadır ki, bilhassa i'la-i kelimetullah yolundakilere verilen sadakadır." (E.T.2578)

4053/1- "Mezkûr âyette geçen fisebilillah'dan maksad Malikî Mezhebine göre: Hür ve müslim olan mücahiddir. Bunlara zengin de olsa zekat verilir. Zekattan cihad malzemesi de alınır." (Kitab-ül Fıkıh Ala Mezahib-i Erbaa Tercemesi, 2.cild sh: 129)

İmam-ı Şaranî, Mizan-ül Kübra'sında aynı mes'ele ile alâkalı olarak şu bilgiyi veriyor:

"İmam-ı Malik demiştir ki: Âlim olan bir kimse, zengin de olsa zekat alabilir. Şafiî Mezhebinde ise: Bu hususta kifayet mu'teberdir. Onun için kifayet miktarı mala sahib olmayan (yani, ömr-ü galibi müddetince kendisine kifayet edecek mala sahib olmayan) bir fakirin her ne kadar kırk dirhem veya daha fazla malı olsa dahi zekat alabilir. Fakat kifayet miktarı mala sahib olan bir kimsenin beraberindeki mal az dahi olsa zekat alamaz. Eğer ilm-i şer'îden birisiyle meşgul ise ve çalışmak da onun tahsil-i ilimden alıkoyarsa, bu kimsenin zekat alması helaldir. Velev zengin de olsa. Şafiî Mezhebinin bazı fukahaları demişler ki: Eğer bu şer'î ilimle meşgul olan kimseden, insanların faydalanması ümid edilirse zekat alması caizdir. Şayet o şahıstan faydalanma ümidi yoksa zekat alması caiz değildir. Amma nafile ibadetle meşgul olup, kesben çalışması onu nafile ifadetten alıkoyarsa dahi ona zekat almak helal değildir. Çünkü bizzat çalışıp el emeğinden yemek ve insanlardan tama'ını kesmek (yani başkalara bar olmamak), nafile ibadetle meşgul olup, başkalarına bar olmaktan daha efdaldir. Amma ulûm-u şer'iyenin tahsili böyle değildir. Çünkü bu ilimlerin tahsili farz-ı kifayedir.

Bütün hak ulûm-u şer'iyeye muhtaçtır." (Mizan-ül Kübra cild:1, sh:110)

Nimet-ül İslâm eserinde: "İlim taliblerinden olmayıp aslî havaicinden fazla, nisab miktarı mala sahib olan kimseye zekat almak caiz olmaz." (N.İ. Kitab-üz Zekat sh:28) Demek dinî ilim öğrenme yolunda zamanını hasreden kişi zekat alabiliyor.

Hanefî Mezhebinde meşhur fakih İbn-i Abidin diyor ki:"Cami-ül Fetava'da ve onun nassında ve Mebsut adlı kitabda şöyle gördüm ki; nisab miktarı mala sahib olana zekat verilemez. Ancak ilmi tahsil edene, gaziye ve hacca azimet edip de yolda hayvanın helâkinden veya nafakasının bitmesinden dolayı yolda kalmış olan hacıya verilir. Çünkü Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm şöyle buyurmuştur: **"İlmi tahsil edenin kırk senelik nafakası olsa bile, ona zekat vermek caizdir."** "İlmi tahsil eden" cümlesinden musannifin kasdettiği, şer'î ilimler demektir. (Eğer nefsini fariğ kılmışsa) yani bütün vaktini ilim tahsiline hasrettiğinden çalışmaktan âcizdir. Binaenaleyh böyle bir ehl-i ilme zekat verilir." (İbn-i Abidin, ci:2, sh:339)

"Kimlere Zekât Verilir, Kimlere Verilmez?

Bir kimse, kendi zekâtını fakir bulunan zevcesine, usulüna (babasına, dedesine, anasına ninesine...) ve füruuna (çocuklarına, çocuklarının çocukla-

rına...) veremez. İddet beklemekte olan boşanmış zevcesine de veremez. Çünkü buna vereceği zekâtın yararı kısmen de olsa kendisine ait bulunmuş olur. Oysa bu yarar, tamamen kendisinden kesilmiş bulunmalıdır.

İmam Azam'a göre, bir kadın da zekâtını, fakir bulunan kocasına veremez. Çünkü âdete göre, aralarında bir menfaat ortaklığıvardır. İki İmama göre, kadın fakir olan kocasına zekâtınıverebilir.

Temel ihtiyaçlarından başka nisab mikdarı bir mala sahib olana da zekât verilemez; çünkü bu kimse zengin sayılır. İhtiyaçtan fazla olarak elde bulunan malın ticaret eşyası, nakid para gibi artan bir mal yahut ev ve ev eşyası gibi artmayan bir mal olması fark etmez.

Fakat zengin bir kimseye, nafile şeklinde olan bir sadakanın verilmesi caizdir. Bu yönü iledir ki, vakıfların sadaka kısmından sayılan gelirlerini vakfiye senedi gereğince, zengin kimselerin almalarıda helâl bulunmuştur. Bu bir bağış ve ikram yerindedir.

Haşim Oğulları ile bunların azadlılarına zekât verilemeyeceği gibi, öşür, adak, keffaret benzeri diğer sadakalar da verilemez. Zekât ve bunun cinsinden sayılan şeyler, insanların yıkantısı sayılır. Haşim oğullarının şeref ve kıymeti böyle bir şeyi kabulden beridir. Bunlara ancak bir ikram ve hediye şekli ile sadaka verilebilir.

Haşim Oğullarından maksad, Peygamber Sallallahu Aleyhi Vesellem Efendimizin amcaları Hazret-i Abbas ile Haris'in evlad ve torunlarından ve Hazreti Ali ile kardeşleri Akıl ve Cafer'in neslinden gelenlerdir. Bu şahısların, ihtiyaçlarına göre, Hazinenin ganimetler kısmından payları vardır. Bu paylarını almadıkları takdirde, ihtiyaçtan kurtulmaları için, kendilerine zekât verilebileceğini söyleyen fıkıh alimleri de vardır.

Kendisine zekât verilecek kimse, zekâtı alma zamanında zekât almaya ehil bulunmalıdır. Bu ehliyetin sonradan kaybolması, peşin verilen zekâtın sıhhatına engel olmaz.

Buna göre, bir malın zekâtı daha sene dolmadan bir fakire verildikten sonra, sene henüz sona ermeden o fakir zengin olsa veya ölse, o malın zekâtını yeniden vermek gerekmez ve böyle verilen zekât da geri alınamaz. Çünkü verilmesinden beklenen sevab kazanılmıştır.

Bir kimse zekâtını, zengin bir erkeğin (büluğa ermemiş) küçük çocuğuna veremez. Çünkü bu çocuk, babasının malı ile zengin sayılır. Fakat zengin bir kadının fakir ve yetim olan ve babası müslüman olan çocuğuna zekât verile-

bilir. Çünkü bu çocuğun nesebi, baba tarafından sabittir; anasının serveti ile zengin sayılmaz.

Yine, bir kimse zekâtını, zengin bir adamın fakir ve müslüman olan babasına veya zengin bir adamın fakir ve müslüman olan (büluğa ermiş) büyük çocuğuna veya o şahsın fakir ve müslüman bulunan zevcesine verebilir. Çünkü bunlar birer şahıs olarak tasarrufa ehildirler, birbirlerinin serveti ile zengin sayılmazlar.

Zekât, müslüman olmayanlara verilemez. Çünkü zekât müslim olan fakirlerin hakkıdır. Bir hadis-i şerifde: "Zekâtı, müslümanların zenginlerinden alıp fakirlerine veriniz," buyurulmuştur. Bunun için müslüman olmayanlar zekât vermekle yükümlü değillerdir. Bu ibadet, müslümanlara ait dinî ve ictimaî (sosyal) bir görevdir. Bu göreve ortaklık etmeyenlerin bundan faydalanma hakları olamaz.

Yalnız İmam Züfer, zekâtın zimmîlere (İslâm idaresi altındaki gayri müslimlere) de verilmesini caiz görmüştür. Çünkü zekâttan maksad, bir ibadet yolu ile muhtaç kimseleri ihtiyaçtan kurtarmaktır. Bu maksad da, fakir zimmîlere zekâtı vermekle elde edilir. Bununla beraber nafile sayılan sadakaların zimmîlere verilebileceğinde ittifak vardir.

Zekâtı akrabaya vermek daha faziletlidir. Şöyle ki: Önce muhtaç olan erkek veya kız kardeşlere, sonra bunların çocuklarına, sonra amcalara, halalara, sonra bunların çocuklarına, sonra dayılara, teyzelere ve bunların çocuklarına, daha sonra akraba sayılan diğer yakınlara vermek daha faziletlidir. Bunlardan sonra da fakir komşulara ve meslek arkadaşlarına vermekte fazilet vardır.

Zekâtı, malın bulunduğu yerdeki fakirlere vermelidir. Yıl sonunda başka memleketlerdeki fakirlere gönderilmesi mekruhtur. Ancak kendilerine zekât gönderilecek kimseler, akraba iseler veya malın bulunduğu yerdeki fakirlerden daha muhtaç iseler, o zaman uzakta olan bu gibilere gönderilmesinde kerahet olmaz.

Bununla beraber zekâtı, daha senesi dolmadan başka bir memlekete göndermekte bir sakınca yoktur.

Bayramlarda ve diğer günlerde muhtaç olan hizmetçilere veya çocuklara veya müjde getiren fakir kimselere verilecek bahşişlerin zekât niyeti ile verilmesi caizdir.

Verilen bir zekât, fakir tarafından veya fakir olan çocuğun ve mecnunun velisi veya vasisi tarafından alınmadıkça tamam olmaz.

Fakir olan bir bunağın veya büluğa yaklaşmışın veya paranın kıymetini bilip aldanmayacak bir yaşta bulunan çocuğun zekâtı alması yeterlidir.

Bir kimse zekâtını vermek için araştırma yapıp zekâta ehil olduğunu anladığı bir adama zekâtını verir de, gerçekten o adamın zekâta ehil olduğu meydana çıkarsa, ittifakla bu zekât caiz olur. Aksine durumu anlaşılamaz veya zengin olduğu sonradan meydana çıkarsa, İmam Azam ile İmam Muhammed'e göre, yine zekât geçerli olur.

Fakat araştırma yapmaksızın ve zekâta ehil olup olmadığını hiç düşünmeden zekât verilecek olsa, geçerli olursa da, zekâta ehil olmadığı sonradan meydana çıkarsa, yeniden zekâtı vermek gerekir. Çünkü araştırma işinde noksanlık yapılmıştır.

Zekâta ehil olup olmadığında şübhe edilen bir kimseye araştırma yapmaksızın verilen zekât, geçerli olmamak tehlikesindedir. Eğer sonradan o kimsenin fakir olduğu meydana çıkmış olursa, zekât yerini bulmuş olur, değilse olmaz. (Bİİ.364)

Bediüzzaman Hazretleri, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında devlet tarafından inşa edilmesini istediği darülfünunun, yani bir İslâm üniversitesinin vereceği faidelerin görünmesi neticesinde zekata da hak kazanacağını bahsederken şöyle der:

"Biz hem Hanefî hem Şafiîyiz. Bir zaman sonra o Medresetüzzehra İslâmiyete ve insaniyete göstereceği hizmetle, şüphesiz bir kısım zekatı bil'istihkak kendine münhasır edecektir. Bahusus zekatın zekatı da olsa kâfidir." (Mün.80)

Demek cami, medrese gibi temlik edilemiyen şeylere bizzat zekat verilemiyor fakat dini tahsil ve dine hizmet yolunda hasr-ı hayat edenler, zekat alabiliyor.

E.T.4847-4852. sahifelerinde, İslâm Devleti'nin tasarrufunda bulunan Beyt-ül Mal'dan İslâm Milletinin ve herkesin muhtaç olduğu dinî ve fennî tahsili yapan veya o sahada vazifedar olanların istifade edebilecekleri hususunda izahat verilir.

4054- Zekat hakkında diğer bir âyette de şöyle buyurulur:

"(2:3) وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ Bu kelâmın makabliye nazmını icab ettiren

münasebet ise: Namaz عِمَادُ الدِّينِ yani dinin direği ve kıvamı olduğu gibi, zekat da İslâmın kantarası, yani köprüsüdür. Demek birisi dini, diğeri asayişi muhafaza eden İlahî iki esastırlar. Bunun için birbiriyle bağlanmışlardır.

Zekat ile sadakanın lâyık oldukları mevkilerini bulmak için birkaç şart vardır:

1- Sadakayı vermekte israf olmaması.

2- Başkasından alıp başkasına vermek suretiyle halkın malından olmayıp kendi malından olması.

3- Minnetle in'amın bozulmaması.

4- Fakir olmak korkusuyla sadakanın terkedilmemesi.

5- Sadakanın yalnız mala ve paraya münhasır olmadığı bilinmesiyle ilim, fikir, kuvvet, amel gibi şeylere de muhtaç olanlara sadakanın verilmesi.

6- Sadakayı alan adam, o sadakayı sefahette değil, hacat-ı zaruriyesinde sarfetmesi lâzımdır.

Kur'an-ı Kerim bu şartları, bu nükteleri insanlara sadaka olarak ihsan ve ihsas etmek için يُزَكُّونَ veya يَتَصَدَّقُونَ veyahut يُؤْتُونَ الزَّكَوةَ gibi îcazlı bir ifadeyi terkedip, وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ gibi itnablı bir cümleyi ihtiyar etmiştir.

1- Teb'izi ifade eden مِنْ israfın reddine.

2- مِمَّا nın takdimi, sadakanın kendi malından olduğuna.

3-رَزَقْنَا minnetin olmamasına. Çünkü veren Allah'tır, kul ise bir vasıtadır.

4- Rızkın نَا ya olan isnadı, fakirlikten korkulmamasına.

5- Rızkın âmm ve mutlak olarak zikredilmesi, sadakanın ilim ve fikir gibi şeylere de şamil olmasına.

6- Nafaka maddesi; alanın, sefahete değil, hacat-ı zaruriyesine sarfetmesine işaretlerdir." (İ.İ. 43-44)

4055- «Zekat; lügatta nema ve ziyade manasınadır. Arablar زَكَاالزَّرْ ُ derler ki, ekin arttı demektir. Bu malî ibadete zekat denilmesi, zekatı verilen malın, halefi ile çoğalıp artmasından ve âhirette sevaba vesile olmasından dolayıdır. Hakikaten malının zekatını veren ve fukaraya muavenetten geri durmayan ehl-i hayır ve ihlasın malının günden güne umulmadık sebeblerle arttığı, herkesin gördüğü ve bildiği bir hakikattır...

Bu artış; "Fakir için ne harcarsanız muhakkak Allah onun ivazını verir" (34:39) وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ شَىْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ va'd-i kerimi ile müemmendir... *(Bak: Kur'an 2:261 30:39)*

4056- Zenginlerin mallarında isteyen fakirin de, iffetinden dolayı isteyemiyen fakirin de hakkı vardır. وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ (51:19) mealindeki âyet-i kerimede tasrih buyurulan bu hak, zekat hakkıdır. Hiç bir din, hiç bir hayırperver teşekkül yoktur ki, kendi müntesiblerine teavün ve tenasurla emretmesin! Esasen bu müesseselerin istihdaf ettikleri büyük gayelerden birisi de budur. Fakat bu teavünü, bu yardımı bir hak olarak kabul eden ve ona mütehattim vazife halinde yüksek bir mevki bahşeden yegane din, İslâm Dinidir.

4057- Kur'an-ı Kerim'de zekat hakkı, namaz gibi ve Kur'an-ı Kerim'in her yerinde namaza mukarin olarak zikredilmiş ve اَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ Namaz kılınız ve zekat veriniz! buyurulmuştur. Mücmel olan bu ferman-ı İlahînin izah ve beyanı, miktar ve derecatı, tatbik şekilleri tamamıyla taraf-ı İlahîden Nebiyy-i Zişan'ına havale buyurulmuştur.

4058- Ebu Bekir Radıyallahü Anh'ın ibtida-i hilafetinde taraf taraf irtidad edenler arasında "Namazı kabul ediyoruz, fakat zekatı istemeyiz" diyenler vardı. Halife hazretleri bunların şer'î vaziyetlerini derhal ve bilâtereddüd tesbit etmiş ve "Namaz ile zekat arasında bir fark kabul edenlere mukatele ederim" buyurmuşlar ve Halife'nin bu içtihadını bütün Sahabe kabul etmişlerdi...

4059- Sadr-ı İslâm'da idarî, diyanî ve kazaî işlerin kâffesi valiler tarafından idare ve ifa edilirdi. Malî işlerin de Muaz'ın cümle-i vezaifinden bulunduğunu hadis-i şeriften öğreniyoruz. Resul-i Ekrem Efendimiz, Yemen'in malî işlerini beş mıntıkaya taksim etmiş ve her mıntıkaya ashabdan bir zatı memur etmişti: "San'a"ya Halid ibn-i Said, "Kinde"ye Muhacir ibn-i Ebi Ümeyye, "Hazremut"a Ziyad ibn-i Lebid, "Cendel"e Muaz, Zebid ile Aden sahil kısmına Ebu Musel Eş'arî memur edilmişti. Bu zekat âmillerinin topladıkları emval-i zekatı Hazret-i Muaz kabza memur idi.» (S.B.M. ci:5, sh:4-9)

4060- "Bir kimse, zekatını araştırıp zekata mahal olduğunu zannettiği bir şahsa verir de o şahsın zekata hakikaten mahal olduğu anlaşılırsa zekatı, bil'ittifak muteber olur. Bilakis hali anlaşılmaz veya zengin olduğu bilahare tebeyyün ederse, İmam-ı Azam ile İmam-ı Muhammed'e göre yine muteber olur. Fakat araştırmaksızın zekata ehil veya mahal olup olmadığını düşünmeksizin verecek olsa, zekatı yine muteber olursa da; zekata mahal olmadığı muahheren anlaşılırsa zekatı yeniden vermesi icabeder. Çünkü araştırmak hususunda kusur etmiştir." (B.İ.İ.342)

"Haram maldan verilen şeyler hakikatte sadaka olamaz, ya diğer bir hakk-ı hassın kısmen iadesi veya bir haksızlıktan diğer bir haksızlığa intikal olur." (E.T.2574)

4061- Toprak mahsullerinden verilen ve öşür denilen zekat hakkında da hadislerde hayli yer verilmiştir.

"Muhakkikîn-i ülemadan Ebu Bekir İbn-ül Arabî (468-543)

(6:141) وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ "Hasad zamanı onun hakkını verin" âyet-i kerimesini tefsir ederken şöyle diyor: "Filhakika bu âyet-i kerime Allah'ın zikrettiği şeylerde zekatın vacib olduğunu ifade etmektedir."

Ebu Hanife: "Yerden biten ve azık; yemiş, sebze olarak yenilen her şeyde zekat vardır." demiştir ki, yalnız meyvalar hakkında Abdülmelik İbn-ül Macişun'un mezhebi de budur. İmam-ı Ahmed'in müteaddit kavilleri vardır. Bunların içinde en zahir olanı ölçülen şeylerde Ebu Hanife'nin kavli gibidir." (B.M. ci:2, sh:365)

4062- Zekatın hikmet-i teşriiyesi ise, pek çok mesahil-i umumiyeyi cami'dir. Ezcümle: "Bütün muavenet ve yardım nevilerini havi olan zekat hakkında sahih olarak Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'dan

الزَّكَوةُ قَنْطَرَةُ اْ سْلاَمِ [340] hadis-i şerifi mervidir. Yani müslümanların birbirine yardımları, ancak zekat köprüsü üzerinden geçmekle yapılır. Zira yardım vasıtası, zekattır. İnsanların hey'et-i içtimaiyesinde intizam ve asayişi temin eden köprü zekattır. Âlem-i beşerde hayat-ı içtimaiyenin hayatı, muavenetten doğar. İnsanların terakkiyatına engel olan isyanlardan, ihtilallerden, ihtilaflardan meydana gelen felaketlerin tiryaki, ilacı muavenettir.

Evet zekatın vücubu ile ribanın hürmetinde büyük bir hikmet, yüksek bir maslahat, geniş bir rahmet vardır. Evet eğer tarihî bir nazarla sahife-i âleme bakacak olursan ve o sahifeyi lekelendiren beşerin mesavisine, hatalarına dikkat edersen, hey'et-i içtimaiyede görünen ihtilaller, fesadlar ve bütün ahlâk-ı rezilenin iki kelimeden doğduğunu görürsün.

Birisi: "Ben tok olayım da, başkası açlığından ölürse ölsün bana ne."

İkincisi: "Sen zahmetler içinde boğul ki, ben ni'metler ve lezzetler içinde rahat edeyim."

Âlem-i insaniyeti zelzelelere maruz bırakmakla yıkılmağa yaklaştıran birinci kelimeyi sildiren ancak zekattır.

Nev-i beşeri umumi felaketlere sürükleyen ve bolşevikliğe sevkedip terakkiyatı, asayişi mahveden ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribadır.

4063- Arkadaş! Heyet-i içtimaiyenin hayatını koruyan intizamın en büyük şartı, insanların tabakaları arasında boşluk kalmamasıdır. Havas kısmı avamdan, zengin kısmı fukaradan hatt-ı muvasalayı kesecek derecede uzaklaşmamaları lâzımdır. Bu tabakalar arasında muvasalayı te'min eden, zekat ve muavenettir. Halbuki vücub-u zekat ile hurmet-i ribaya müraat etmediklerinden, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, hatt-ı muvasala kesilir, sıla-yı rahim kalmaz. Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine, ihtilal sadaları hased bağırtıları, kin ve nefret vaveylaları yükselir. Kezalik yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor. Maalesef tabaka-i havasdaki meziyetler, tevazu ve terahhuma sebeb iken, tekebbür ve gurura bais oluyor. Tabaka-i fukaradaki acz ve fakirlik, ihsan ve merhameti mucib iken, esaret ve sefaleti intac ediyor. Eğer bu söylediklerime bir şahid istersen âlem-i medeniyete bak, istediğin kadar şahidler mevcuttur.

---

[340] K.H. hadis: 1416 ve Şerh-i Cami-üs Sagir lil Azizî sh: 302

Hülasa: Tabakalar arasında müsalahanın te'mini ve münasebetin te'sisi, ancak ve ancak erkân-ı İslâmiyeden olan zekat ve zekatın yavruları olan sadaka ve teberruatın heyet-i içtimaiyece yüksek bir düstur ittihaz edilmesiyle olur." (İ.İ. 45)

Atıf notu:

-Zengin fakir sınıfları bulunmasındaki hikmet, (bak:3049.p.)

4064- "Ey ehl-i kerem ve vicdan!.. Ve ey ehl-i sehavet ve ihsan!

İhsanlar, zekat namına olmazsa, üç zararı var. Bazan da faidesiz gider. Çünki Allah namına vermediğin için, manen minnet ediyorsun; biçare fakiri minnet esareti altında bırakıyorsun. Hem makbul olan duasından mahrum kalıyorsun. Hem hakikaten Cenab-ı Hakk'ın malını ibadına vermek için bir tevziat me'muru olduğun halde, kendini sahib-i mal zannedip bir küfran-ı nimet ediyorsun. Eğer zekat namına versen, Cenab-ı Hak namına verdiğin için bir sevab kazanıyorsun, bir şükran-ı ni'met gösteriyorsun. O muhtaç adam dahi sana tabasbus etmeğe mecbur olmadığı için, izzet-i nefsi kırılmaz ve duası senin hakkında makbul olur. Evet zekat kadar, belki daha ziyade nafile ve ihsan yahut sair suretlerde verip riya ve şöhret gibi, minnet ve tezlil gibi zararları kazanmak nerede? Zekat namına o iyilikleri yapıp, hem farzı eda etmek, hem sevabı, hem ihlası, hem makbul bir duayı kazanmak nerede?" (M.274)

4065- Zekat hakkında âyetlerden birkaç not:

- Zekatın verilmesinin lüzumu: (2:43, 83, 110, 277) (33:33)

- Malî yardımda bulunulması gereken kimseler ve zekat vermek: (2:177)

- Benî İsrail'e zekat emri: (5:12)

- Zekatın, rahmet-i İlahiyeye nailiyet sebebi olduğu: (7:156)

- Allah tarafından İsa'ya (A.S.) zekat tavsiyesi: (19:31)

- İsmail'in (A.S.) kavmine zekatı emretmesi: (19:55)

-Zekatta riya. (bak:1086.p.sonu)

-Hz. İbrahim, İshak ve Ya'kuba (A.S.) Allah'ın zekat emri: (21:73)

-Zekâtta riya: bak: 1085.p.

Hadis kitabları zekat mevzuuna hayli yer vermiştir. Ezcümle, Buhari 24. Kitab, S.M. 12. Kitab, İ.M. 8. Kitab, T.T. cild:2, sh:5'de 1. Kitab, zekat hakkındadır.

4066- ZEKERİYYA (A.S.) زكريا **:** Benî İsrail Peygamberlerinden ve Hz. Süleyman Aleyhisselâm'ın neslindendir. Beyt-ül Makdis'de Tevrat yazan ve kurban kesen reis idi. Zevcesi, Hz. Meryem'in teyzesi idi. Benî İsrail'in büyüklerinden olan İmran namındaki zatın karısı Hanne, Zekeriya (A.S.)ın karısının kardeşidir. Hz. Meryem İmran kızı ve Hanne'den doğmuştur. Zekeriya Aleyhisselâm'ın himayesinde büyümüştü. Sonra Yahudiler Zekeriya'ya (A.S.) iftira ederek onu şehid ettiler. Kur'an-ı Kerim'de yedi defa ismi geçer. *(Bak: Yahya (A.S.)*

4067- Hz. Zekeriyya (A.S.) hakkında âyetlerden birkaç not.

- Hz. Zekeriyya'nın (A.S.) Hz. Meryem'e muhafızlığı: (3:37)

- Hz. Zekeriyya'ya (A.S.) Peygamberlik ihsan edilmesi: (6:85)

- Hz. Zekeriyya (A.S.) kıssası: (19:2 ilâ 15)

4068- ZELZELE زلزله **:** Yer sarsıntısı. Yeryüzündeki musibetlerin envaı arasında oldukça şiddetli ve küllî helakete sebebiyet veren bir afettir. Her hâdisede olduğu gibi zelzelenin de biri maddî ve zahirî, diğeri kaderî ve hakiki iki sebebi vardır. Zahirî sebeb, imtihan sırrı iktizasınca kaderî tasarrufa ancak bir perdedir. *(Bak: Musibet)*

Zelzelenin ehl-i fence beyan edilen zahirî sebebleri malum olduğundan biz burada din nazarındaki hikmetlerinden birkaç nümune nakledeceğiz. Şöyle ki:

Kur'anın kelâm ve cümlelerinde, insanların herbir tabakasının birer hisse-i dersi bulunduğu kaidesiyle, "Dağları zemininize kazık ve direk yaptım" mealindeki (78:7) وَالْجِبَالَ اَوْتَادًا cümesinden her taife hissesini alır.

Meselâ: "Hikmet-i tabiiyenin bir feylesofunun şu kelâmdan nasibi şudur ki: Küre-i zeminin karnında bazı inkılabat ve imtizacatın neticesi olarak hasıl olan zelzele ve ihtizazı, dağların zuhuruyla sükûnet bulduğu ve medar ve mihverindeki istikrarına ve zelzelenin irticacıyla medar-ı senevîsinden çıkmamasına sebeb, dağların hurûcu olduğunu ve zeminin hiddeti ve gadabı, dağların menafiziyle teneffüs etmekle sükûnet ettiğini fehmeder; tamamen imana gelir. "Elhikmetü lillah" der." (S.392)

Bu hakikatla alâkalı olarak Kur'anda (15:19) (16:15) (21:31) (31:10) (78:7) (79:32) âyetlerinde, arzın sarsıntılardan korunmasına ve müvazenesine dağların medar kılındığı beyan edilir.

4069- Zelzelenin en ehemmiyetli ciheti, insanları ikaz ve irşaddır. Allah böyle musibetlerle kullarının azgınlıktan, sefahetten dönmelerini murad eder. Ezcümle, "Adapazarı zelzelesinin aynı gününde, zelzeleden bir kaç saat evvel, umumi ve herkese göstermek için, bir büyük tiyatro teşekkülüyle o oyuncu kızlardan dört güzelinin çırıl çıplak olarak alayişle çarşıda ve pazarda gezdirerek, o cazibedarlara kapılan tiyatro binasında toplanan bin kişiden fazla seyirciler, oyun başlarken birdenbire arz, kemal-i hiddet ve gayz ile onların hayasız yüzlerini dehşetli tokatladı; mahvedip zir ü zeber etti. Ve o binayı hâk ile yeksan eyledi." (K.L.262)

4070- Kur'anda 99. Zilzal Suresi kıyametteki büyük zelzeleyi haber vermekle beraber bu büyük zelzeleyi hatırlatan bildiğimiz diğer zelzelelere de işaret ve bütün bu zelzelelerin Allah tarafından olduğunu beyan eder.

Mezkûr sureye istinaden zelzelenin en ehemmiyetli hikmeti olan gafletten ikaz etmek dersini veren bir parçayı aynen naklediyoruz:

4071- "Ondördüncü Sözün Zeyli:

بِسْمِاللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ α اِذَازُلْزِلَتِاْ َرْضُزِلْزَالَهَا α
وَاَخْرَجَتِاْ َرْضُ اَثْقَالَهَا α وَقَالَ اْ ِنْسَانُ مَا لَهَا α
يَوْمَئِذٍ تُحَدِّ ُ اَخْبَارَهَا α بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحَى لَهَا α

Şu sure kat'iyyen ifade ediyor ki: Küre-i Arz, hareket ve zelzelesinde vahy ve ilhama mazhar olarak emir tahtında depreniyor. Bazan da titriyor.

[Manevi ve ehemmiyetli bir canibden şimdiki zelzele münasebetiyle altıyedi cüz'î suale karşı yine manevî ihtar yardımıyla cevapları kalbe geldi. Tafsilen yazmak kaç def'a niyet ettimse de izin verilmedi. Yalnız icmalen kısacık yazılacak.]

4072- Birinci Sual: Bu zelzelenin maddî musibetinden daha elîm manevî bir musibet olarak, şu zelzelenin devamından gelen korku ve me'yusiyet ekser halkın ekser memlekette gece istirahatını selbederek dehşetli bir azab vermesi nedendir?

Yine manevî cevab: Şöyle denildi ki: Ramazan-ı Şerifin teravih vaktinde

kemal-i neş'e ve sürur ile sarhoşçasına gayet heveskârane şarkıları ve bazan kızların sesleriyle radyo ağzıyla bu mübarek merkez-i İslâmiyetin her köşesinde cazibedarane işittirilmesi, bu korku azabını netice verdi.

4073- İkinci Sual: Niçin gavurların memleketlerinde bu semavi tokat başlarına gelmiyor? Bu biçare müslümanlara iniyor?

Elcevab: Büyük hatalar ve cinayetler te'hir ile büyük merkezlerde ve küçücük cinayetler tacil ve küçük merkezlerde verildiği gibi; mühim bir hikmete binaen ehl-i küfrün cinayetlerinin kısm-ı azamı, Mahkeme-i Kübra-yı Haşre te'hir edilerek ehl-i imanın hataları, kısmen bu dünyada cezası verilir.(*)

4074- Üçüncü Sual: bazı eşhasın hatasından gelen bu musibet bir derece memlekette umumi şekle girmesinin sebebi nedir?

Elcevab: Umumi musibet, ekseriyetin hatasından ileri gelmesi cihetiyle ekser nasın o zalim eşhasın harekâtına fiilen veya iltizamen veya iltihaken taraftar olmasıyla manen iştirak eder, musibet-i ammeye sebebiyet verir. *(Bak: 126.p.)*

4075- Dördüncü Sual: Madem bu zelzele musibeti, hataların neticesi ve keffaret-üz zünubdur. Masumların ve hatasızların o musibet içinde yanması nedendir? Adaletullah nasıl müsaade eder?

Yine manevî canibden elcevab: Bu mes'ele sırr-ı kadere taalluk ettiği için, Risale-i Kader'e havale edip yalnız burada bu kadar denildi:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً (8:25)

Yani: "Bir bela, bir musibetten çekininiz ki, geldiği vakit yalnız zalimlere mahsus kalmayıp masumları da yakar."

Şu âyetin sırrı şudur ki: Bu dünya bir meydan-ı tecrübe ve imtihandır ve dar-ı teklif ve mücahededir. İmtihan ve teklif iktiza ederler ki, hakikatlar perdeli kalıp, ta müsabaka ve mücahede ile Ebubekirler A'la-yı İlliyyîne çıksınlar ve Ebucehiller esfel-i safilîne girsinler. Eğer masumlar, böyle musibetlerde sağlam kalsaydılar, Ebucehiller aynen Ebubekirler gibi teslim olup, mücahede ile manevî terakki kapısı kapanacaktı ve sırr-ı teklif bozulacaktı.

---

* Hem Rus gibi olanlar, mensuh ve tahrif edilmiş bir dini terk etmekle, hak ve ebedî ve kabil-i nesh olmıyan bir dine ihanet etmek derecesinde gayretullaha *(Bak: Gayretullah)* dokunmadığından, zemin şimdilik onları bırakıp bunlara hiddet ediyor.

Madem mazlum, zalim ile beraber musibete düşmek, hikmet-i İlahîce lâzım geliyor. Acaba o biçare mazlumların rahmet ve adaletten hisseleri nedir?

Bu suale karşı cevaben denildi ki: O musibetteki gazab ve hiddet içinde onlara bir rahmet cilvesi var. Çünki o masumların fani malları, onların hakkında sadaka olup, baki bir mal hükmüne geçtiği gibi, fani hayatları dahi bir baki hayatı kazandıracak derecede bir nevi şehadet hükmünde olarak, nisbeten az ve muvakkat bir meşakkat ve azabdan büyük ve daimî bir kazancı kazandıran bu zelzele, onlar hakkında aynı gazab içinde bir rahmettir.

4076- Beşinci Sual: Âdil ve Rahîm, Kadîr ve Hakîm, neden hususi hatalara hususi ceza vermeyip, koca bir unsuru musallat eder. Bu hal cemal-i rahmetine ve şümul-ü kudretine nasıl muvafık düşer?

Elcevab: Kadir-i Zülcelal, herbir unsura çok vazifeler vermiş ve herbir vazifede çok neticeler verdiriyor. Bir unsurun birtek vazifesinde, birtek neticesi çirkin ve şer ve musibet olsa da, sair güzel neticeler, bu neticeyi de güzel hükmüne getirir. Eğer bu tek çirkin netice vücuda gelmemek için, insana karşı hiddete gelmiş o unsur, o vazifeden men'edilse; o vakit o güzel neticeler adedince hayırlar terkedilir ve lüzumlu bir hayır yapmamak, şer olması haysiyetiyle, o hayırlar adedince şerler yapılır. Tâ birtek şer gelmesin gibi; gayet çirkin ve hilaf-ı hikmet ve hilaf-ı hakikat ve kusurdur. Kudret ve hikmet ve hakikat kusurdan münezzehtirler.

Madem bir kısım hatalar, unsurları ve arzı hiddete getirecek derecede bir şümullü isyandır ve çok mahlukatın hukukuna bir tahkirli tecavüzdür. Elbette o cinayetin fevkalâde çirkinliğini göstermek için, koca bir unsura, küllî vazifesi içinde "Onları terbiye et" diye emir verilmesi ayn-ı hikmettir ve adalettir ve mazlumlara ayn-ı rahmettir.

4077- Altıncı Sual: Zelzele, küre-i arzın içinde inkılabat-ı madeniyyenin neticesi olduğunu ehl-i gaflet işaa edip, adeta tesadüfî ve tabiî ve maksadsız bir hâdise nazarıyla bakarlar. Bu hâdisenin manevî esbabını ve neticelerini görmüyorlar; ta ki intibaha gelsinler. Bunların istinad ettiği maddenin bir hakikatı var mıdır?

Elcevab: Dalaletten başka hiçbir hakikatı yoktur. Çünki her sene elli milyondan ziyade münakkaş, muntazam gömlekleri giyen ve değiştiren küre-i arzın üstünde binler envaın birtek nev'i olan, meselâ sinek taifesinden hadsiz efradından birtek ferdin yüzer a'zasından birtek uzvu olan kanadının kasd ve irade ve meşiet ve hikmet cilvesine mazhariyeti ve ona lâkayd kalmaması ve

başıboş bırakmaması gösteriyor ki, değil hadsiz zişuurun beşiği ve anası ve mercii ve hamisi olan koca küre-i arzın ehemmiyetli ef'al ve ahvali belki hiçbir şeyi, -cüz'î olsun küllî olsun- irade ve ihtiyar ve kasd-ı İlahî haricinde olmaz. Fakat Kadir-i Mutlak hikmetinin muktezasıyla zahir esbabı tasarrufatına perde ediyor. Zelzeleyi irade ettiği vakit, bazan da bir madeni harekete emredip, ateşlendiriyor. Haydi madenî inkılabat dahi olsa, yine emir ve hikmet-i İlahî ile olur; başka olamaz Meselâ: Bir adam bir tüfek ile birisini vurdu. Vuran adama hiç bakılmasa, yalnız fişekteki barutun ateş alması noktasına hasr-ı nazar edip, biçare maktûlün büsbütün hukukunu zayi etmek; ne derece belahet ve divaneliktir. Aynen öyle de: Kadir-i Zülcelal'in musahhar bir memuru, belki bir gemisi, bir tayyaresi olan "Küre-i arzın içinde bulunan ve hikmet ve irade ile iddihar edilen bir bombayı, ehl-i gaflet ve tuğyanı uyandırmak için ateşlendir" diye olan emr-i Rabbanîyi unutmak ve tabiata sapmak, hamakatın en eşneidir." (S.171-174) 29

4078- Hadis-i şeriflerde de zelzeleden bahsedilir. Ezcümle, fitne zamanlarında zelzelelerin çoğalacağını (T.T. 989. hadis) ve İslâm memleketleri çerçevesinde bilhassa fitnelerin çıktığı beldelerde zelzeleler olacağını bildiren (T.T. 940. hadis) gibi haberler ile ümmet ikaz edilir. *(Bak: 2656.p.)*

4078/1- ZEMAHŞERÎ EBU-L KASIM زمخشری : "Mahmud ibn-i Ömer, Hanefî fukahasından meşhur bir âlimdir. Pek kudretli bir müfessirdir, kendisi Türk olduğu halde Arab lisanına fevkalâde bir surette vakıftı.

Zemahşerî Türkistan'ın bir büyük parçasını teşkil eden "Harzem" ülkesinin Zemahşer köyünde Hi. 467 tarihinde doğmuş, bilahare seyahatlerde bulunup bir kaç defa Bağdad'a gitmiş. Mekke-i Mükerreme'de bir müddet mücavir kalıp "carullah" ünvan-ı mefharetini kazanmış, nihayet Harzem'e avdet edip Hi. 538 tarihinde vefat etmiştir. Cürcan kasabasında medfundur.

Zemahşerî, fevkalâde ilmî iktidarına, faziletine rağmen itikadça Mu'tezile Mezhebinde bulunmuştu. Pek kıymettar olan tefsirinde maalesef bu mezhebin yanlış akideleri görülmektedir." (H.İ. ci:1, sh:506-507)

4078/2- ZENBİLLİ ALİ EFENDİ زنبللی علی أفندی : "Alaüddin Aliyy-ül Cemalî İbn-i Ahmed, Osmanlı şeyhülislâmları arasında pek mümtaz bir simadır. Esasen Karaman'lıdır. Cemalüddin-i Aksarayî neslindendir. Karaman'da Mevlana Hamza'dan ve sonra İstanbul'a gelerek Molla Hüsrev'den

ve Bursa'da Hüsamzade'den ilim tahsil etmiştir. Anadolu'nun bir çok yerlerinde ve bilhassa Edirne'de, Amasya'da, Bursa'da müderris olmuş, Hi. 908 tarihinden itibaren de vefatına kadar Meşihat makamında bulunmuştur. Müsteftîleri bekletmemek için evinin penceresinden bir zenbil sarkıtır, sorulacak şeyler yazılarak bu zenbilin içine bırakılırdı. Bu sebebden kendisine "Zenbilli Ali Efendi" denilmiştir.

Ali Efendi Sultan Selim'in pek çok teveccühlerine mazhar bulunuyordu. İcab edince o dehşetli hükümdara bile hak ve hakikate riayeti tavsiyeden geri durmazdı. Zamanından itibaren müftülük makamı, vezaret ve kazaskerlik makamlarına takdim edilmişti. Pek fakih, fazıl olan Ali Efendi'nin Muhtarat-ül Fetava, Edeb-ül Evsiya adında iki eseri vardır. Edeb-ül Evsiya'yı Mekke-i Mükerreme kadılığında cem' etmiş. İkinci Sultan Bayezid'e ilm-i ahlâka dair bir eser yazmış olduğu da söylenmektedir. Hi. 932 tarihinde vefat etmiştir. Kabri İstanbul'da Zeyrek yokuşundadır." (H.İ. ci:1 sh:507) *(Bak: 3439.p.)*

4079- ZERRE ذرّة : Pek ufak parça. *Çok küçük karınca. *Güneş ışığında görünen ufacık tozlar. *Atom.

4080- Nur-u iman ve ilm-i Kur'anla kâinata bakmayan bir kısım feylesofların içinde boğuldukları zerratın harekâtında çok derin hikmetler vardır. Ezcümle: (34:3) âyetinde beyan buyurulduğu gibi, tasarruf-u Rabbaniye ile meydana gelen "tahavvülat-ı zerrat, Nakkaş-ı Ezelî'nin kalem-i kudreti, kitab-ı kâinatta yazdığı âyat-ı tekviniyenin hengâmındaki ihtizazatı ve cevelanıdır. Yoksa maddîyyun ve tabiiyyunların tevehhüm ettikleri gibi tesadüf oyuncağı ve karışık, manasız bir hareket değildir.

Çünki bütün mevcudat gibi zerreler ve herbir zerre mebde-i hareketinde "Bismillah" der. Çünki nihayetsiz kuvvetinden fazla yükleri kaldırır ve buğday tanesi kadar bir çekirdeğin koca bir çam ağacı gibi bir yükü omuzuna alması gibi... Hem vazifesinin hitamında "Elhamdülillah" der. Çünki bütün ukûlü hayrette bırakan hikmetli bir cemal-i san'at, faideli bir hüsn-ü nakş göstererek Sani-i Zülcelal'in medayihine bir kaside-i medhiye gibi bir eser gösterir. Meselâ, nar ve mısıra dikkat et.

Evet tahavvülat-ı zerrat, âlem-i gaybdan olan herşey'in geçmiş aslında ve gelecek neslindeki intizamata medar ve ilim ve emr-i İlahînin bir ünvanı olan "İmam-ı Mübin"in düsturları ve imlası tahtında ve zaman-ı hazır ve âlem-i

şehadetten teşkil ve icad-ı eşyada tasarrufa medar ve kudret ve irade-i İlahiyenin bir ünvanı olan "Kitab-ı Mübin" den istinsah ile ve seyyal zamanın hakikatı ve sahife-i misaliyesi olan "Levh-i Mahv İsbat"da kelimat-ı kudreti yazmak ve çizmekten gelen harekâttır ve manidar ihtizazattır." (S.547-549)

4081- "Zerratın harekâtındaki vazifelere, hikmetlere küçük bir işarettir: Evet akılları gözlerine sukut etmiş maddîyyunların hikmetsiz hikmetleri, abesiyet esasına istinad eden felsefeleri nazarında tesadüfle bağlı olan tahavvülat-ı zerratı, bütün düsturlarına üss-ül esas tutup, masnuat-ı İlahiyeye masdar göstermişler. Nihayetsiz hikmetlerle müzeyyen masnuatı, hikmetsiz, manasız, karmakarışık birşeye isnad etmeleri, ne kadar hilaf-ı akıl olduğunu zerre miktar şuuru bulunan bilir.

4082- Şimdi Kur'an-ı Hakîm'in hikmeti nokta-i nazarında tahavvülat-ı zerratın pekçok gayeleri, hikmetleri ve vazifeleri vardır.

(17:44) وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِ ّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِه gibi çok âyetlerle hikmetlerine ve vazifelerine işaret eder. Nümune olarak birkaçına işaret ediyoruz.

Birincisi: Cenab-ı Vacib-ül Vücud'un tecelliyat-ı icadiyesini tecdid ve tazelendirmek için her birtek ruhu model gibi ederek, her sene mu'cizat-ı kudretinden taze birer cesed giydirmek ve her birtek kitabdan ayrı ayrı bin muhtelif kitabı, hikmetiyle istinsah etmek ve birtek hakikatı başka başka surette göstermek ve kâinatların ve âlemlerin ve mevcudatların, taife taife arkasından gelmelerine yer vermek ve zemin hazırlamak için Fâtır-ı Zülcelal kudretiyle zerratı tahrik ve tavzif etmiştir.

4083- İkincisi: Malik-ül Mülk-i Zülcelal şu dünyayı, bahusus ruy-i zemin tarlasını bir mülk suretinde yaratmıştır. Yani neşvünemaya, taze taze mahsulat vermeğe kabil bir surette müheyya etmiştir. Ta ki, nihayetsiz mu'cizat-ı kudretini orada ekip biçsin. İşte şu zemin yüzündeki tarlasında, zerratı hikmetle tahrik ederek, intizam dairesinde tavzif edip her asırda, her fasılda, her ayda, belki her günde belki her saatte mu'cizatı kudretinden yeni yeni birer kâinat gösterir, yer yüzü avlusuna başka başka mahsulat verdirir. Nihayetsiz hazine-i rahmetinin hedayasını, nihayetsiz kudretinin mu'cizatının nümunelerini harekât-ı zerrat ile izhar eder.

4084- Üçüncüsü: Nihayetsiz tecelliyat-ı Esma-i İlahiyenin nakışlarını göstermekle, o esmanın cilvelerini ifade için mahdud bir zeminde hadsiz

nukuş göstermek, küçük bir sahifede nihayetsiz maanileri ifade edecek olan hadsiz âyatları yazmak için Nakkaş-ı Ezelî zerratı, kemal-i hikmetle tahrik edip kemal-i intizamla tavzif etmiştir.

Evet geçen senenin mahsulatıyla şu senenin mahsulatının mahiyetleri bir hükmündedir. Fakat maanileri başka başkadır. Taayyünat-ı itibariyeyi değiştirmekle maanileri değişir ve çoğalır. Taayyünat-ı itibariye ve teşahhusat-ı muvakkate tebdil edildikleri ve zahiren fani oldukları halde; onların maani-i cemileleri muhafaza olunup, sabit ve baki kalır. Şu ağacın geçen bahardaki yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ruhları olmadığından, şu bahardaki emsalinin hakikatça aynılarıdır. Yalnız teşahhusat-ı itibariyede fark var. Fakat o itibarî teşahhuslar her vakit tecelliyatı tazelenmekte olan şuunat-ı Esma-i İlahiyenin maanilerini ifade için şu bahardakiler, ayrı teşahhusatla onların yerine geldiler.

4085- Dördüncüsü: Hadsiz âlem-i misal gibi gayet geniş âlem-i melekût ve gayr-ı mahdud sair uhrevi âlemlere birer mahsulat veya tezyinat veya levazımat gibi onlara münasib şeyleri yetiştirmek için şu dar mezraa-i dünyada, zemin yüzünün tezgâhında ve tarlasında Hakîm-i Zülcelal, zerratı tahrik edip; kâinatı seyyale ve mevcudatı seyyare ederek; şu küçük zeminde o pek büyük âlemlere pek çok mahsulat-ı manevîye yetiştiriyor. Nihayetsiz hazine-i kudretinden nihayetsiz bir seyli, dünyadan akıttırıp âlem-i gayba ve bir kısmını âhiret âlemlerine döküyor.

4086- Beşincisi: Nihayetsiz kemalat-ı İlahiyeyi, hadsiz celevat-ı cemaliyeyi ve gayetsiz tecelliyat-ı celaliyeyi ve gayr-ı mütenahi tesbihat-ı Rabbaniyeyi şu dar ve mahdud zeminde ve mütenahi ve az bir zamanda göstermek için zerratı kemal-i hikmetle kudretiyle tahrik edip, kemal-i intizamla tavzif ederek; mütenahi bir zamanda, mahdud bir zeminde gayr-ı mütenahi tesbihat yaptırıyor. Gayr-ı mahdud tecelliyat-ı cemaliye ve celaliye ve kemaliyesini gösteriyor. Çok hakaik-ı gaybiye ve çok semerat-ı uhreviye ve fanilerin baki olan hüviyet ve suretlerinden pekçok nukuş-u misaliye ve çok manidar nusuc-u levhiyeyi icad ediyor. Demek zerreyi tahrik eden; şu makasıd-ı azîmeyi, şu hikem-i cesimeyi gösteren bir zattır. Yoksa herbir zerrede, güneş gibi bir dimağ bulunması lâzım gelir.

Daha bu beş nümune gibi belki beşbin hikmetle tahrik olunan zerratın tahavvülatını, o akılsız feylesoflar hikmetsiz zannetmişler ve hakikatta bir enfüsî, diğeri afakî iki hareket-i cezbekâranede zikir ve tesbih-i İlahî ile Mevlevî gibi zikreden ve deverana kalkan o zerreleri, kendi kendine sersem

gibi dönüp oynuyorlar zu'metmişler. İşte bundan anlaşılıyor ki; onların ilimleri ilim değil, cehildir. Hikmetleri, hikmetsizliktir." (S.551-552)

4087- "Tahavvülat-ı zerratın ve zihayat cisimlerde zerrat harekâtının binler hikmetlerinden bir hikmeti dahi, zerreleri nurlandırmaktır ve âlem-i uhreviye binasına lâyık zerreler olmak için, hayattar ve manidar olmaktır. Güya cism-i hayvanî ve insanî hatta nebatî; terbiye dersini almak için gelenlere bir misafirhane, bir kışla, bir mekteb hükmündedir ki; camid zerreler ona girerler, nurlanırlar.

Adeta bir talim ve talimata mazhar olurlar, letafet peyda edeler. Birer vazifeyi görmekle âlem-i bekaya ve bütün eczasıyla hayattar olan dar-ı âhirete zerrat olmak için liyakat kesbederler.

4088- Sual: Zerratın harekâtında şu hikmetin bulunması ne ile bilinir?

Elcevab: Evvela, bütün masnuatın bütün intizamatıyla ve hikmetleriyle sabit olan Saniin hikmetiyle bilinir. Çünki en cüz'î bir şeye küllî hikmetleri takan bir hikmet; seyl-i kâinatın içinde en büyük faaliyet gösteren ve hikmetli nakışlara medar olan harekât-ı zerratı hikmetsiz bırakmaz. Hem en küçük mahlukatı vazifelerinde ücretsiz, maaşsız, kemalsiz bırakmıyan bir hikmet, bir hâkimiyet; en kesretli ve esaslı me'murlarını, hizmetkârlarını nursuz, ücretsiz bırakmaz.

4089- Saniyen: Sani-i Hakîm, anasırı tahrik edip tavzif ederek (onlara bir ücret-i kemal hükmünde) madeniyat derecesine çıkarmasıyla ve madeniyata mahsus tesbihatları onlara bildirmesiyle ve madeniyatı tahrik ve tavzif edip nebatat mertebe-i hayatiyesinin makamını vermesiyle ve nebatatı rızk ederek tahrik ve tavzif ile hayvanat mertebe-i letafetini onlara ihsan etmesiyle ve hayvanattaki zerratı tavzif edip rızk yoluyla hayat-ı insaniye derecesine çıkarmasıyla ve insanın vücudundaki zerratı süze süze tasfiye ve taltif ederek ta dimağın ve kalbin en nazik ve latif yerinde makam vermesiyle bilinir ki, harekât-ı zerrat hikmetsiz değil, belki kendine lâyık bir nevi kemalâta koşturuluyor.

4090- Salisen: Zihayat cisimlerin zerratı içinde çekirdek ve tohumdaki gibi bir kısım zerreler öyle manevî bir nura, bir letafete, bir meziyete mazhar oluyorlar ki, sair zerrelere ve o koca ağaca bir ruh, bir sultan hükmüne geçer. İşte azîm bir ağacın bütün zerratı içinde bir kısım zerrelerin şu mertebeye çıkmaları, o ağacın tabaka-i hayatında çok devirleri ve nazik vazifeleri görmesiyle olduğundan gösteriyor ki: Sani-i Hakîm'in emriyle vazife-i fıtrat

içinde zerratın enva-ı harekâtına göre onlara tecelli eden esmanın hesabına ve şerefine olarak birer manevî letafet, birer manevî nur, birer makam, birer manevî ders almalarını gösteriyor." (S.554)

4091- "Hallak-ı Bîmisal israf etmiyor, abes işleri yapmıyor. Hatta güz mevsiminde vazifesi bitmiş, vefat etmiş mahlukların enkaz-ı maddîyesini bahar masnuatında istimal ediyor, onların binalarında dercediyor. Elbette (14:48) يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ sırrıyla, (29:64) وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ işaretiyle şu dünyada camid, şuursuz ve mühim vazifeler gören zerrat-ı Arziyenin elbette taşı, ağacı, herşeyi zihayat ve zişuur olan âhiretin bazı binalarında derc ve istimali mukteza-yı hikmettir. Çünki harab olmuş dünyanın zerratını dünyada bırakmak veya ademe atmak israftır. Ve şu hakikattan pek muazzam bir "Kanun-u Hikmet"in ucu görünüyor.

4092- Hem madem şu dünyanın pek çok âsârı ve manevîyatı ve meyveleri ve cin ve ins gibi mükellefînin mensucat-ı amelleri, sahaif-i ef'alleri, ruhları, cesedleri âhiret pazarına gönderiliyor. Elbette o semerata ve manalara hizmet eden ve arkadaşlık eden zerrat-ı arziye dahi, vazife noktasında kendine göre tekemmül ettikten sonra, yani nur-u hayata çok defa hizmet ve mazhar olduktan sonra ve hayatî tesbihata medar olduktan sonra şu harab olacak dünyanın enkazı içinde, şu zerratı dahi öteki âlemin binasında dercetmek mukteza-yı adl ve hikmettir. Ve şu hakikattan pek muazzam bir "Kanun-u Adl"in ucu görünüyor.

4093- Hem madem ruh cisme hâkim olduğu gibi; camid maddelerde dahi kaderin yazdığı evamir-i tekviniye, o maddelere hâkimdir. O maddeler, kaderin manevî yazısına göre mevki ve nizam alabilirler. Meselâ: Yumurtaların envaında ve nutfelerin aksamında ve çekirdeklerin esnafında ve tohumların ecnasında kaderin ayrı ayrı yazdığı evamir-i tekviniye cihetiyle ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Ve o madde itibariyle mahiyetleri (*) bir hükmünde olan o maddeler, hadsiz muhtelif mevcudata menşe' oluyorlar. Ayrı ayrı makam ve nur sahibi oluyorlar. Elbette hidemat-ı hayatiye ve hayattaki tesbihat-ı Rabbaniyede defaatla bir zerre bulunmuş ise ve hizmet etmiş ise, o zerrenin manevî alnında o manaların hikmetlerini, hiçbir şeyi kaybetmiyen kader kalemiyle kaydetmesi; mukteza-yı ihata-i ilmîdir. Ve

* Evet bütün onlar dört unsurdan mürekkeptir. Müvellid-ül ma, müvellid-ül humuza, azot, karbon gibi maddelerden teşkil olunuyorlar. Maddece bir sayılabilirler. Farkları yalnız kaderin manevî yazısındadır.

şunda pek muazzam bir "Kanun-u İlm-i Muhit"in ucu görünüyor. Öyle ise zerreler başı boş değiller." (S.556) *(Bak: Atom, Faaliyet-i Rububiyet)*

ZEVK ذوق : *(Bak: Lezzet)*

4093/1- ZEYNEL ABİDİN زين العابدين : (Zeyn-ül Abidîn) Lügat manası, ibadet edenlerin ziyneti demektir. (Hi. 50-97) Oniki imamın dördüncüsü olan zattır (R.A.). Peygamber (A.S.M.)'ın torunu olan Hazret-i Hüseyn'in ortanca oğlu. Asıl adı: Ali'dir. Tabiînin büyüklerindendir. Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. (Rahmetullahi Aleyh)

ZID ضدّ : *(Bak: Ezdad)*

4094- ZİKİR ذكر : Anmak, hatırlamak..Anılmak. *Allah'ı (C.C.) çok çok anıp azametini düşünmek ve esma-i hüsnasını okuyup tefekkür etmek. *Kur'an-ı Kerim'in bir ismi. *(Bak: Cevşen-ül Kebir, Hizb, Sevab, Şuhur-u Selase, Tatavvu', Tezkir)*

"Zikir dahi şükür gibi ya lisanî veya kalbî veya bedenî olur. Zikr-i lisanî Allah Teala'yı esma-i hüsnasıyla yad etmek, hamdetmek, tesbih ve temcid eylemek, kitabını okumak, dua etmektir.

Zikr-i kalbî gönülden anmaktır ki, başlıca üç nevidir: Birincisi vücud-i İlahîye delalet eden delilleri düşünmek ve şübheleri defederek, sıfat ve esma-i İlahiyeyi tefekkür etmek; ikincisi, ahkâm-ı rububiyet ve vezaif-i ubudiyeti, ya'ni Allah'ın tekalifini, ahkâmını, evamir ü nevahisini, va'd ü vaidini ve bunların delailini tefekkür etmek. Üçüncüsü, enfüsî, âfakî mahlukatı ve bunlardaki esrar-ı hilkati temaşa ve tefekkür ile her zerrenin âlem-i kudse bir ayine olduğunu görmektir ki, bu ayineye gereği gibi bakanların gözüne o âlem-i celal ü cemalin envarı in'ikas eder ve bundan bir ân-ı şuur içinde alınacak olan zevk-i şuhudun bir lemhası bile cihanlar değer ve bu makam-ı zikrin hiç nihayeti yoktur. Bu noktada insan kendinden ve âlemden geçer. Bütün şuuru hakka müstağrak olur. Hatta zikir ve zakirden nam ü nişan kalmaz da, meş'ur yalnız mezkûrdan ibaret kalır. Gerçi bu makamın lafını edenler çoktur, fakat buna erenlerin laf ile alâkası yoktur. Aleyhissalatü Vesselâm Efendimiz:

لِيمَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ ۪ يَسَعُنِى فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّ ٌ وَ ۪ نَبِىٌّ مُرْسَلٌ (*)

"Benim Allah ile bir vaktim vardır ki, onda bana ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i mürsel, hiç biri yanaşamaz." buyurmuştur." (E.T.540)

"Zikreden adamın, feyz-i İlahîyi celbeden muhtelif latifeleri vardır. Bir kısım kalb ve aklın şuuruna bağlıdır. Bir kısmı da şuursuz, yani şuurlara tabi değildir. مِنْ حَيْثُ ۪ يَشْعُرُ husule gelir. Binaenaleyh gaflet ile yapılan zikirler dahi feyizden halî değildir." (M.N.87)

4095- Kur'anda çok âyetlerde tavsiye edilen zikr-i İlahî ile insanın kalb ve ruhu inkişaf eder ve iç âlemi nurlanır. Enaniyet ve nefsanî hislerin hâkimiyeti önlenir. Evet nasılki "tohum olacak bir habbenin kalbi, yani içi delindiği zaman, elbette sünbüllenip neşv ü nema bulamaz; ölür gider. Kezalik ene ile tabir edilen enaniyetin kalbi, Allah Allah zikrinin şua ve hararetiyle yanıp delinirse, büyüyüp gafletle fir'avunlaşamaz ve Hâlik-ı Semavat ve Arz'a isyan edemez. O zikr-i İlahî sayesinde ene mahvolur.

İşte Nakşibendîler, zikir hususunda ittihaz ettikleri zikr-i hafî sayesinde kalbin fethiyle, ene ve enaniyet mikrobunu öldürmeye ve şeytanın emirberi olan nefs-i emmaresinin başını kırmağa muvaffak olmuşlardır. Kezalik Kadirîler de, zikr-i cehrî sayesinde tabiat tağutlarını tar u mar etmişlerdir." (M.N.103) *(Zikirle kalbi işletmek, bak: 3665.p.)*

4096- Ve keza "musibetler, dergah-ı İlahîye sevk etmek için birer kader kamçısıdır. Her okuduğum bir kelime ve dua da ve münacat da şuurlu ve şiddetli oluyor. Resmî ve ruhsuz olmuyor. Sahabelerdeki ibadetlerinin sırr-ı tefevvuku bu noktadandır. Tesbih ve zikri bütün manasıyla şuurlu bir surette söyledikleridir." (B.L.284)

4097- Asrımızdaki umumi gaflet ve günahlar sebebiyle zikir ve manevî hayatta ihlas ve kalb hassasiyeti bir derece zedelendiği cihetle, nafile ibadetlerden ziyade takvaya dikkat etmek gerektir. *(Bak: Takva)*

4098- Zikir hayatında manevî zevk arayıp bulamıyan ve bunun sebebini soran bir talebesine Bediüzzaman'ın verdiği cevab:

(*) K.H. hadis: 2159

"Bir zat çok defa dehşetli şekva ediyor ki: "Ben adam olamıyorum, gittikçe fenalaşıyorum, manevî hizmetlerimin neticelerini göremiyorum." diye meded istiyor. Ona yazıyoruz ki: "Bu dünya dar-ül hizmettir, ücret almak yeri değildir. A'mal-i salihanın ücretleri, meyveleri, nurları berzahta, âhirettedir. O baki meyveleri bu dünyaya çekmek ve bu dünyada onları istemek, âhireti dünyaya tabi etmek demektir. O amel-i salihin ihlası kırılır, nuru gider. Evet o meyveler istenilmez, niyet edilmez. Verilse teşvik için verildiğini düşünüp şükreder."

Evet bu asırda, bir-iki mektubda beyan edildiği gibi, o derece hayat-ı dünyeviye damarına dokunmuş ve yaralanmış ve heyecana getirmiş ki; mübarek ve ihtiyar ve hoca ve ehl-i salahat olan bir zat dahi, dünyada bir nevi hayat-ı uhreviye ezvakını istiyor; birinci derecede dünyada zevk-i hayat onda hükmediyor." (K.L.134)

4099- Aynı mevzuda başka bir misal: "Bizimle alâkadar bir zat, pek çokların şekva ettikleri gibi; eskiden şiddetli bir tarikatta okuduğu evradındaki zevk ve şevkini kaybettiğini ve sıkıntı ve uyku galebe ettiğini müteessifane şekva etti. Ona dedik: Maddi hava bozulduğu vakit nasılki sıkıntı veriyor, asabi sinelerde inkıbaz hali başlıyor; öyle de, bazen manevî hava bozuluyor. Hususan manevîyattan yabanileşmiş bu asırda ve bilhassa hevesat ve müştehiyat-ı nefsaniyeyi taammüm etmiş memletlerde ve hususan şuhur-u muharreme ve şuhur-u mübarekede manevî havayı tasfiye eden âlem-i İslâmın intibah ve teveccüh-ü umumisi, o mübarek şuhurun gitmesiyle tevakkuf etmesinden fırsat bulup havayı bozan dalaletlerin te'sirleri zamanında ve bilhassa kış tazyikatı altında, bir derece hayat-ı dünyeviye ve hevesat-ı nefsaniyenin tasallutlarının noksaniyetinden, ehl-i İslâm ve ehl-i imanda, hayat-ı uhreviyeye çalışmak iştiyakı, baharın gelmesiyle hayat-ı dünyeviyenin ve hevesat-ı nefsaniyenin inkişafıyla o iştiyak-ı uhreviyeyi gizlemesi anında elbette böyle kudsi evradlarda zevk, şevk yerinde, esnemek ve fütur gelir." (K.L.134)

Mürur-u zaman ve ülfet ve sefahet ve ihtilaflarla bozulan ilk dinî neş'enin techididi: "Bu günlerde herkes sıkıntıdan şekva ediyor. Âdeta manevî havanın bozukluğundan, maddî ve umumî bir sıkıntı hastalığını vermiş. Hattâ bana da bir gün sirayet etti. Bizim her derdimize ilâç olan Risale-i Nur ile meşgul olanlarda, o sıkıntı hastalığı ya yok veya pek azdır." (K.L.249) *(Bak: 2691.p.)*

4100- Zikir hayatında hayalin geniş nazarıyla daire-i zikrin vüs'ati tahayyül edilebilir. Evet " لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ " olan kelime-i zikriyeyi bir insan vird-i zeban ettiği zaman, zamanı bir halka-i zikir tahayyül etmekle o halkanın sağ tarafı olan mazi cihetinde enbiyanın, sol tarafı olan kendisi de o cemaat-i uzma içinde bulunarak şu kubbe-i minayı dolduran yüksek İlahî ve tatlı sadalarına iştirak ettiğini tahayyül etsin. Kuvve-i hayaliyesi daha keskin olanlar da kâinat mescidinde bütün masnuatın teşkil ettikleri halka-i zikirlerine girsin, şu fezayı velvelendiren o sadaları dinlesin." (M.N.73)

4101- Vird ve zikirlerde gaye, rıza-yı İlahî olmalı. Evet "ubudiyet, emr-i İlahîye ve rıza-i İlahîye bakar. Ubudiyetin dâîsi, emr-i İlahî; ve neticesi, rıza-yı Hak'tır. Semeratı ve fevaidi, uhreviyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasden istenilmemek şartıyla, dünyaya ait faideler ve kendi kendine terettüb eden ve istenilmiyerek verilen semereler, ubudiyete münafi olmaz. Belki zaifler için müşevvik ve müreccih hükmüne geçerler. Eğer o dünyaya ait faideler ve menfaatlar; o ubudiyete ve o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa; o ubudiyeti kısmen ibtal eder. Belki o hasiyetli virdi akîm bırakır, netice vermez. İşte bu sırrı anlamıyanlar, meselâ yüz hasiyeti ve faidesi bulunan Evrad-ı Kudsiye-i Şah-ı Nakşibendîyi veya bin hasiyeti bulunan Cevşen-ül Kebir'i, o faidelerin bazılarını maksud-u bizzat niyet ederek okuyorlar. O faideleri göremiyorlar ve göremiyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünki o faideler, o evradların illeti olamaz ve ondan, onlar kasden ve bizzat istenilmiyecek. Çünkü onlar fazlî bir surette, o halis virde talebsiz terettüb eder. Onları niyet etse, ihlası bir derece bozulur. Belki ubudiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız bu kadar var ki; böyle hasiyetli evradı okumak için, zaif insanlar bir müşevvik ve müreccihe muhtaçtırlar. O faideleri düşünüp, şevke gelip; evradı sırf rıza-yı İlahî için, âhiret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından; çoklar, Aktabdan ve Selef-i Salihînden mervi olan faideleri görmediklerinden şüpheye düşer, hatta inkâr da eder." (L.131)

İki atıf notu:

- Sahabelerin zikirdeki üstün tefeyyüzleri, bak: 3206.p. (bak:4101/2.p.)

- Zikir ve şükrün hakikatı, bak: 3599.p.

4101/1- Zikir hakkında Kur'anda çok âyetler vardır. Ezcümle bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur:

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ (73:8) "Ve Rabbinin ismini zikret -gece ve gündüz an ki tesbih ve tehlil, tekbir, temcid, tevhid, namaz, Kur'an okumak, ilim talimi, Allah için nasihat ve irşad gibi. Resulullah'ın gece ve gündüz bütün saatlarında meşgul olduğu şeyler bunda dahildir.

وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ تَبْتِيلاً Ve ona, yani Rabbine tebtil ile tebettül eyle -kendini her şeyden çekerek Rabbine çekil, ihlas ile onun emr ü taatine meşgul ol, içinde yüzdüğun dünya meşagil ve makasıdı, alâkası gönlünü asla işgal etmesin." (E.T.5430)

4101/2- Zikir hakkında âyetlerden bir kaç not:

-Kur'anın âyette zikri "Zikr-ül Hakîm" diye tavsifi: (3:58)

-Ayakta, otururak ve yatarak Allah'ı zikretmek :(3:191) (4:103)

-Allah zikredilince hakiki mü'minlerin kalbleri ürperir: (8:2) (22:35) (bak: 1231/1, 1940 ve 4101.p.sonu)

-Düşmanlarla karşılaşmada (dolayısıyla musibetlerde) Allah'ın çok zikretmek: (8:45)

-Allah'ın küllî ve mucizevî icraat ve eserlerini tefekkür manasında zikretmek: (10:3) (32:4)

-Zikr-i İlahî ile ancak kalbler mutmain olur, (evham korkularından ve küfür karanlıklarından kurtulup nur-u tevhidde huzur bulur): (13:28)

-Kur'andaki temsil ile (hakikatı tefekkür ile iyi anlamak manasında) tezekkür etmek: (14:259

-(Mantıkî bir mukayese olarak) Hâlik'ın mahluka benzemiyeceği hakikatını tefekkür manasında tezekkür etmek: (16:17)

-Bir kısım emr-i Kur'anînin hikmetlerini tefekkür manasında tezekkür etmek: (16:90)

-Kalbleri ve kulakları manen körleşmiş olanların Kur'anda Allah zikredildiğinde uzaklaşmaları: (17:46)

-"Allah'ın zikri en büyüktür" mealindeki çok küllî manaları taşıyan bir âyet: (29:45)

-(Kalbî, kalî ve fiilî zikir çeşitleri ile) Allah'ı çok zikretmek: (33:41) (62:10)

-Kur'an (nasihat ve hakikat dersleri veren bir kitab olduğu manasında) bir zikirdir: (38:87)

-Allah zikredildiğinde, yani Allah'ın varlığını, birliğini isbat eden deliller izhar edilince arka çevirip Allah'dan gayrı olan putlar, şer cereyanlarının liderleri gibi, bağlı oldukları kimseler anılınca neşelenen ehl-i dalaletin acib durumlarına dikkat çeken âyet: (39:45)

-Zikr-i İlahî ve Hakk'a karşı huşu': (57:6)

-Hizbüşşeytanın (zikirhaneleri kapatma ve sefahetleri intişar ettirerek) zikr-i İlahîyi unutturması: (58:19)

-Zikr-i İlahî'nin daha müstahsen olan vakitleri: (76:25)

Hadislerde de zikir hakkında bahisler çoktur: Ezcümle Buhari 80/66; Müslim: 48/8, 9, 10, 11. bablar; İbn-i Mace 33. Kitab-ül Edeb'in 53.babı, T.T. 5. cild. sh: 154'de 2. kitabı, zikirler ve zikrin fazileti hakkındadır.

İki atıf notu:

-Kur'an okumak, bak: 326, 327.p.lar.

-Esma-ül Hüsna ile zikir, bak: 852.p.

4102- ZİNA زناء **:** Geniş manasıyla nikahsız, gayr-ı meşru cinsî mukareneti ifade eden bu kelime, hukuk lisanında muayyen bir tarif içine alınır. Bu tarife göre zina, hukuken cezayı gerektirir. Hukuk-u İslâmiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu adlı eserin 3. cild, 27. sahifesinde zina şöyle tarif ediliyor:

Zina: "Bir akd-i şer'îye müstenid olmaksızın bil'ihtiyar yapılan haram bir mücameattır."

4103- Aynı cildin 208. sahifesinde ise: "Zina fazihası, haddi icabeden gayr-ı meşru mukarenettir ki bu, dar-ı İslâmda mükellef, yani İslâm ahkâmını müstelzim bir şahsın halen veya sabıkan müştehat bulunan berhayat bir kadınla mülkaen, nikahdan ve mülk ile nikah şübhelerinden halî olarak bil'ihtiyar irtikâb ettiği mücameattır." diye ifade edilir. Binaenaleyh "Bir insanın ön veya arka cihetinden bilâşübhe taammüden vatıyde bulunsa, hadde müstahik olur. Vatıy ise: haşefenin, haşefe mevcud değilse o miktarın mezkûr iki uzuvdan birinde tagayyüb etmesidir." (H.İ. ci:3, sh: 210)

"Zina haddi gerçekte zina edenin ikrarına bağlıdır. Zinakâr suçu işlediğini ikrar etmezse, bu suçu onun üzerine beyyineyle isbatlamak mümkün olmaz. Çünkü bu suç, penisin vajinaya girdiğini gören dört adil şahid *(bak: şahid)* ile ancak isbatlanabilir. Bu isbat her ne kadar imkansız değilse de çok zordur...

Fıkıhçılar, zina suçunun şahidlikle veya ikrar ile isbatlanabileceği hususunda görüş birliği etmişlerdir. Yine bu çirkin suçun isbatlanmasında gerekli şahid sayısının diğer hukukun tersine dört olduğu hususunda ittifak etmişlerdir...

Mezheb imamları şahidlerin adil nitelikli, erkek ve daha önce hadd cezasına çarptırılmamış kimseler olmaları gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Penis'in vajina'ya (rahim yoluna) girmiş olduğunu gözleriyle ayan beyan görmüş olmaları şahidliğin kinaye değil de, sarih lafızlarla olması gerektiğinin bu şahidliğin şartı olduğu hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Dört şahidin şart koşulmasında şeriat koyucunun önerdiği Allah kullarının ayıplarının setr edilmesi gerçeği vardır." (M.Er sh: 2966)

Aynı eserin 3048 ila 3051 arası, bu ve benzeri suçların örtülüp işaa edilmemesi hakkındadır.

Mezahib-i Erbaa eserinde şu kayıd vardır:

"Müsahaka= Tenasül uzuvlarının biri birine temas ettirilmesi, aralarında nikah veya mülkî rekabe ile cariyelik bulunmayan kimseler hakkında haramdır. Maahaza bu, zina değildir. Çünkü bunda ilâc idhal yoktur, bunu irtikâb eden kadınlar veya erkekler hâkimin ictihadına göre te'dib edilirler." (H.İ. ci:3, sh: 210)

Aynı eserin 3. cild 7.kitab 2.bölüm 2. mebhası sh:208, hadd-i zinaya ait olup bu mevzuda tafsilat verilmektedir.

Yukarıda beyan edilen şekilde bir zina suçunun hukuki sübutu, imkânsız denecek derecede şartlara bağlanmasının hikmetleri vardır. Zira İslâm hukuku, beşeri hukuk gibi yalnız dünya hayatına bakmaz. Belki daha çok âhirete bakar. Bu itibarla da insanların tesbit edemediği suçları Allah bilmektedir. Şeriat, suçun teşekkül şeklini ve hududlarını tayin edip tebliğ eder. Gizli ve aşikar her şeyi bilen Allah, sonra bunu iktiza ediyor. Hem İslâm hukukunun hedefi, kişiyi cezalandırmaktan daha çok suçu önlemektir. Onun için bazı suçlarda çok ağır cezayı ve bunun infazında kişiyi terzil şeklini getirirken, sübut şeklini de zor şartlara bağlamıştır. Yani hükm-ü şer'î bu ağır

ceza şekliyle, vicdan-ı umumiye-i İslâmiyeye manen der ki: İşte bu suç bu kadar şeni' ve rezalettir. Buna göre kendini zabtetmeye ve takvaya çalış.

Böylece kişi yalnız ceza korkusuyla değil, belki fazilet ve şahsiyetini kaybetme endişesiyle karşı karşıya kalır. Zina suçunda diğer bir cihet de, suçu işleten saik olan, şedid meyelan-ı fıtrî, iradeyi selbetme derecesiyle bazan, bazı ahvalde vaki olduğundan, suçun subutiyeti, zor şartlara bağlanmıştır.

Mezahib-i Erbaa eserinde şu kayıt var:

"Zina haddi gerçekte zina edenin ikrarına bağlıdır. Zinakar suçu işlediğini ikrar etmezse, bu suçu onun üzerine beyyineyle isbatlamak mümkün olmaz. Çünkü bu suç, penisin vaginaya girdiğini gören dört adil şahid *(Bak: Şahid)* ile ancak isbatlanabilir. Bu isbat hernekadar imkansız değilse de çok zordur.

Fıkıhçılar, zina suçunun şahidlik veya ikrar ile isbatlanabileceği hususunda görüş birliği etmişlerdir. Yine bu çirkin suçun isbatlanmasında gerekli şahid sayısının diğer hukukun tersine dört olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Mezheb imamları, şahidlerin adil nitelikli erkek ve daha önce had cezasına çarptırılmamış kimseler olmaları gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Penisin vaginaya (rahim yoluna) girmiş olduğunu gözleriyle ayan beyan görmüş olmaları, şahidliğin kinaye değil de sarih lafızlarla olması gerektiğinin bu şahidliğin şartı olduğu hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Dört şahidin şart koşulmasında şeriat koyucunun tavsiye ettiği Allah kullarının ayıplarının setredilmesi gerçeği vardır." (M. Er sh: 2966)

Aynı eserin 3048 ila 3051 sahife arası, bu ve benzeri suçların örtülüp işaa edilmemesi hakkındadır. Daha bunun gibi pek çok hikmet-i teşriiye de vardır.

Sünen-i İbn-i Mace 20. kitabın 7 ilâ 16. babları, zina ve hadd-i zina hakkındadır. S.B.M. 2132. hadis, zina çeşitlerini; 2032. hadis ise dil ve tenasül uzvunu koruyanların mükâfatını, 1703. hadis de fuhşiyatın gizli ve aşikârının haram kılındığını beyan eder. *(Bak: Nikâh)*

Atıf notu:

-Zaniye ve gizli dost edinen ile evlenmemek, bak: 419/2.p.

-Zina iftirası, bak: Kazf-ul Muhsanat

4104- Zina fiil-i şeni'ini takbih ve tahrim eden âyetlerden bir kaç not:

-Sonra nesh olan ilk devredeki zina cezası: (4:25)

-Cariyelerin zina cezası: (4:25)

-Zinanın yasaklanması: (17:32) (25:68)

-Zina cezası: (24:2)

-Zani ve zaniye nikahları meselesi: (24:3) (Bu âyeti, Elmalılı Hamdi Efendi geniş tefsir etmiştir.)

-Zina iftirası: (24:4 ilâ 9)

-Hz. Yusuf'un (A.S.) inayet-i İlahiye ile, kendini nefsine celbeden kadından kurtulması: (12:24)

Livata şenaetinin takbihi hakkında müteaddid âyetler gelmiştir. Âyetlerin tekrarı, bu fiilin şiddetle tel'in edildiğini gösterir. Bununla alâkalı âyetlerden birkaç not:

-Genç erkekler (şabb-ı emred) şeklinde temessül edip görünen melekleri, genç erkekler sanan Lût Kavminin onlara su-i niyetle bakışlarına karşı Lût (A.S.)ın ikazı ve onlardan korunmak istemesi: (11:77-80) (15:65-71)

-Lût (A.S.)ın kavmini livatadan vazgeçmeleri için ikazda bulunması: (26:165-169) (27:54-57) (29:28-30)

-Bazı müfessirler, (4:16) âyeti livatanın ta'zirini; (7:80,81) âyetleri ise livatanın takbihini beyan ettiğini ifade ederler: (Bak: Lût A.S.)

Bülûğ-ul Meram 4. cild 31. sahifede livatanın tecziyesine dair izahat vardır. İ.M. 20. Kitab-ül Hudur 12. Bab, livatanın cezası hakkındadır.

Livata ve hayvanla işlenen fiil-i şeni'e verilen katl cezası, R.E. 446. sahifenin 3, 4. hadislerinde zikredilir. Aynı eserin 303. sahifenin 11. hadisinde de livata fiili lanetlenir. (Bak: 2639.p. sonu)

(23:7) (70:31) âyeti, meşruiyet dışı bir sebeple yapılan istimna-i bilyed'in yasaklanmasına delalet eder. K.H. 1462. hadisi ile R.E. sh: 269'da bu yasak te'yid edilir. K.S.M. 3.ci. sh: 316 de bir özet verilir

4105- ZÜHD زهد : Dünyaya rağbet etmemek. Nefsanî zevk ve arzudan kendini çekerek ibadete vermek. *(Bak: Dünya, Takva)*

Sünen-i İbn-i Mace, 37. Kitab-üz Zühd Bab: 19'da 4190. hadis mealinin bir kısmı şöyledir: "Allah'a yemin ederim ki, benim bildiğim (gerçekleri) siz bilseydiniz az gülerdiniz ve çok ağlardınız. Yataklar üstünde kadınlardan da zevk duymazdınız."

4193. hadis meali de şöyle: "Çok gülmeyiniz. Çünkü gülmenin çokluğu kalbi öldürür (yani katılaştırır)."

Sahih-i Buhari Muhtasarı 10. cild 1736. hadisi, Peygamberimiz'in (A.S.M.) gülmesi ancak tebessümle olduğunu bildirir.

Bir başka hadiste mealen şöyle buyuruluyor: "Kahkaha ile, başkalarının işitecekleri surette gülmek şeytandandır. Tebessüm etmek ise Allah'tandır." (H.G. Hadis:264) *(Bak: Mizah)*

4106- Hokkabazlıkla insanları güldürüp gafletin galebesine çalışan insanları zecreden bir hadis meali de şöyledir: "Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söyler; yazık yazık ona." (Seçme Hadisler 1. kitab 52. hadis) *(Bak: 2652.p.)*

4107- "El-İthafatüsseniyye fi-l Ehadis-il Kudsiye" adlı kitabdan toplanan "Kırk Kudsi Hadis" kitabında, zühd ve terk-i dünya hakkında müteaddid kudsi hadis nakledilir. Ezcümle:

اِنَّ اللّٰهَ اَوْحَى اِلَى الدُّنْيَا يَا دُنْيَا اَحْرِمِى الْحَرِيصَ عَلَيْكَ

وَابْتَغِى الزَّاهِدَ فِيكَ وَاسْتَخْدِمِى الْحَرِيصَ وَاخْدِمِى الزَّاهِدَ فِيكَ

"Allah dünyaya şöyle vahyetmiştir: Sana hırsla düşkün olanı mahrum et! Seni önemseyip geri çekileni de ara (onu mahrum etme). Sana düşkün olanı kendine hizmetçi edin ve sana düşkün olmayana hizmetçi ol." (Kırk Kudsi Hadis sh:22, Türdav, 1975 İstanbul) (T.T. ci:5, 3. kitab sh:287; S.M. 53. ve İ.M. 37. kitablar zühd ve dünyadan sakınmak hakkındadır.

Bir atıf notu:

-Tebettül yani, dünyanın faniyatından kalbî alâkayı kesmek, bak: 4101/1.p.

4108- ZÜLKARNEYN ذُوالْقَرْنَيْن : Zülyedeyn gibi bir lakabdır ki, zülcenaheyn vasfına benzer. Kamus'ta tafsil olunduğu üzere karn gibi çok manalara gelir. Ezcümle boynuz, asır, bir zamanda mütekarn olan cemaat manalarına geldiği gibi; insanın tepesine ve bahusus başının yanlarına, yani

şakaklarına -ki hayvanda boynuzun yeridir- ve erkeklerin perçemine, kadınların zülüflerine, güneşin kursunun kenarına ve bir kavmin başında olan efendisine ilh... ıtlak olunur. Binaenaleyh Zülkarneyn lakabının vech-i tesmiyesine karn'ın manalarından her birine nazaran muhtelif mülahazalar mümkün olduğundan da anlaşılacağı vechile Arzın şark u garbına sahib demek olmasıdır ki, lisanımızla cihangir tabir olunur. Hüseyin Vaiz tefsirinde mezkûr olduğu üzere, zâhir ü bâtına sahib manası da Kur'anın mezakına münasib vecihlerdendir. Buna da lisanımızda Zülcenaheyn denilir. Müfessirînin beyanatından Zülkarneyn lakabıyla telkib edilmiş olan zevatın bir değil, müteaddit olduğu anlaşılıyor. Kur'anda zikrolunana "Zülkarneyn-i Ekber" deniliyor." (E.T.3275)

4109- Kur'anınn (18:86, 94) âyetlerinde zikredilen Zülkarneyn hakkında sağlam hükmü tesbit için, Kur'ana ait manada "zaruri ve gayr-ı zaruriyi tefrik edeceğiz. İşte cevab-ı Kur'anîde mefhum olan zaruri hükümler ki; inkârı kabul etmez. *(Bak: 2117.p.)*

Şudur: Zülkarneyn "müeyyed-min-indillah" bir şahıstır. Onun irşad ve tertibiyle iki dağ arasında bir sed bina edilmiştir. Zalimlerin ve bedevilerin def-i fesadları için... Ve Ye'cüc Me'cüc iki müfsid kabiledirler. Emr-i İlahî geldiği vakit sed harab olacaktır. İlââhirihi... Bu kıyas ile, ona Kur'an delalet eden hükümler, Kur'anın zaruriyatındandırlar. Bir harfin inkârı dahi kabil değildir.

Fakat o mevzuat ve mahmulatın keyfiyatlarının teşrihatları ve mahiyetlerinin hududu ise; Kur'an onlara kat'yyüddelalet değildir. Belki "âmm hassa, delalet-i selaseden hiçbirisiyle delalet etmez" kaidesiyle ve Mantık'ta beyan olunduğu gibi "Bir hüküm, mevzu ve mahmulün vech-ün ma ile tasavvur etmek, kâfi olduğu"nun düsturuyla sabittir ki: Kur'an onlara delalet etmez. Fakat kabul edebilir. Demek o teşrihat, ahkâm-ı nazariyedendir. Başka delaile muhavveldir. İçtihadın mazannesidir. Onda için mecal vardır. Muhakkikînin ihtilafatı nazariyetine delildir." (Mu.58)

4110- Zülkarneyn hakkında Bediüzzaman Hazretlerine sorulan bir sual:

"Sedd-i Zülkarneyn nerededir; Ye'cüc, Me'cüc kimlerdir?

Elcevab: Eskiden bu mes'eleye dair bir risale yazmıştım. O vaktin mülhidleri onunla mülzem olmuşlardı. Şimdilik hem o risale yanımda yoktur,

hem kuvve-i hâfızam tatil-i eşgal etmiş, yardım etmiyor. Hem Yirmidördüncü Söz'ün Üçüncü Dalında bir nebze bu mes'eleden bahsedilmiş. Onun için bu mes'elenin yalnız iki-üç nüktesine gayet muhtasar bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Ehl-i tahkikin beyanına göre, hem Zülkarneyn unvanın işaretiyle Yemen padişahlarından Zülyezen gibi "zü" kelimesiyle başlıyan isimleri bulunduğundan bu Zülkarneyn, İskender-i Rumî değildir. Belki Yemen padişahlarından birisidir ki, Hazret-i İbrahim'in zamanında bulunmuş ve Hazret-i Hızırdan ders almış. İskender-i Rumî ise, miladdan takriben üçyüz sene evvel gelmiş, Aristo'dan ders almış. Tarih-i beşerî, muntazam surette üçbin seneye kadar gidiyor. Bu nâkıs ve kısa tarih nazarı, Hazret-i İbrahim'in zamanından evvel doğru olarak hükmedemiyor. Ya hurafe-vari, ya münkirane, ya gayet muhtasar gidiyor. Bu Yemenî Zülkarneyn, tefsirlerde eskiden beri İskender namıyla iştiharının sebebi, ya o Zülkarneyn'in bir ismi İskender'dir ki, İskender-i Kebir ve Eski İskender'dir. Veyahut âyat-ı Kur'aniyenin zikrettiği hâdisat-ı cüz'iyeler, küllî hâdisatın uçları olduğu cihetle:

Zülkarneyn olan İskender-i Kebir'in nübüvvetkârane irşadatıyla akvam-ı zalime ile milel-i mazlume ortasında hail ve gaddarların garetlerine mani olacak meşhur Sedd-i Çinin binasını kurduğu gibi; İskender-i Rumî misillü müteaddit cihangirler ve kuvvetli padişahlar, maddî cihetinde ve manevî âlem-i insaniyetin padişahları olan bir kısım Enbiya ve bazı aktab dahi manevî ve irşadî cihetinde o Zülkarneyn'in arkasında gidip iktida edip, mazlumları zalimlerden kurtaracak çarelerin mühimlerinden olan dağlar ortalarında sedleri(*), sonra dağlar başlarında kal'aları kurmuşlar. Ya bizzat maddî kuvvetleriyle veyahut irşad ve tedbirleriyle te'sis etmişler.

Sonra şehirlerin etrafında surları ve ortalarında kal'aları, ta son çare olarak kırk ikilik topları ve kal'a-i seyyar gibi diritnavtları yapmışlar. Hatta ruy-i zeminin en meşhur seddi ve kaç günlük uzak bir mesafe tutan Sedd-i Çini Kur'an lisanıyla Ye'cüc ve Me'cücün ve tabir-i diğerle tarih lisanında Mançur ve Moğol denilen ve âlem-i beşeriyeti kaç defa zir ü zeber eden ve Himalaya Dağlarının arkasından çıkan ve şarkdan garba kadar harab eden akvam-ı vahşiye ve garetkâr milletlerin Hind ve Çin'deki akvam-ı mazlumeye teca-

* Ruy-i zeminde mürur-u zamanla dağ şeklini almış, tanınmıyacak bir surete gelmiş çok sun'i sedler vardır.

vüzlerine durdurmak için o Himalaya silsilelerine yakın iki dağ ortasında uzun bir sed yaptığı ve o akvam-ı vahşiyenin kesretle hücümlarına çok zaman mani olduğu gibi, Kafkas Dağlarında Derbent cihetinde yine çapulcu garetgir akvam-ı Tatariyenin hücumunu durdurmak için Zülkarneyn-misal eski İran padişahlarının himmetiyle sedler yapılmıştır. Bu neviden çok sedler var. Kur'an-ı Hakîm umum nev-i beşer ile konuştuğu için, zahiren bir hâdise-i cüz'iyeyi zikredip, umum o hâdiseye benzer hâdisatı ihtar ederek konuşuyor.

İşte bu nokta-i nazardandır ki, Sedd'e ve Ye'cüc ve Me'cüc'e dair rivayetler ve akval-i müfessirîn ayrı ayrı gidiyor.

4111- Hem Kur'an-ı Hakîm, münasebet-i kelâmiye cihetinde bir hâdiseden uzak bir hâdiseye intikal eder. Bu münasebatı düşünmiyen zanneder ki, iki hâdisenin zamanları birbirine yakındır. İşte Sedd'in harabiyetinden kıyametin kopmasını Kur'anın haber vermesi, kurbiyet-i zaman cihetiyle değil, belki münasebat-ı kelâmiye cihetinde iki nükte içindir. Yani bu sed nasıl harap olacak, öyle de Dünya harab olacaktır. Hem nasılki fıtrî ve İlahî sedler olan dağlar metindir, ancak Kıyametin kopmasıyla harap olurlar; öyle de bu sed dahi dağ gibi metindir, ancak dünyanın harab olmasıyla hâk ile yeksan olabilir. İnkılabat-ı zaman tahribat yapsa da, çoğu sağlam kalır demektir. Evet sedd-i Zülkarneynin külliyetinden bir ferdi olan Çinî binler sene yaşadığı halde daha meydanda duruyor. İnsanın eliyle zemin sahifesinde yazılan, mücessem, mütehaccir, manidar tarih-i kadimden uzun bir satır olarak okunuyor." (L.108)

4111/1- Kur'anda zikredilen kıssalardan her asır hisse-i dersini alması kaidesiyle, Sedd-i Zülkarneyn hâdisesinde her asra bakan mana külliyetinden bir ferdi olarak bu asırda anarşizmi doğuran şer cereyanlarının inkârcı fikr-i küfrîlerine karşı, tahkikî iman dersleriyle manevî bir sedd-i Kur'anî çıkarmak manasında bir işarettir. Bediüzzaman Hazretleri, bir eserinde şöyle der:

"Biz, bütün kuvvetimizle anarşiliğe bir sedd-i Zülkarneyn gibi bir sedd-i Kur'anî te'sisine çalışıyoruz. Bize ilişenler, anarşilik ve belki komünistliğe zemin ihzar ediyorlar." (E.L.I. 31)

Kur'an (18:95) âyeti, Ye'cüc ve Me'cücün anarşistliğine maruz kavmin, Zülkarneyn'e yardım etmeleri gerektiğini bildirir. Binaenaleyh her fitne asrı, mürşidinin irşadına kulak vermelidir. *(Bak: 250.p. başı ve 3107.p.) (Bak: Sedd-i Zülkarneyn,Ye'cüc ve Me'cüc)*

4112- ZÜLKİFL ذوالكفل : Kur'anda ismi geçen bir peygamber ismidir.

Kelime olarak sahib ve malik manalarına gelen "zü" ile; kat, nasib, benzer, eş, kefalet gibi manaları ifade edene kifl'den mürekkeb isimdir. (İ.A. Zü-l Kifl maddesinden) Zülkifl (A.S.) sabirînden ve rahmet-i İlahiyeye mazhar salihlerden olduğu (21:85) âyetinde; ahyardan (hayr u fazilet neşredenlerden) olduğu (38:48) âyetinde bildirilir.

"Zülkifl muhterem bir peygamberdir. Elyesa Hazretlerine halife olduktan sonra peygamberliğe de nail olmuştur. Kavmini din-i tevhide davet etmiş, kendilerine bir çok müessir nasihatlarda bulunmuştur. Bitlis şehri yakınında medfun olduğu mervidir. Şam'da ve sair yerlerde makamları vardır." (B.İ.İ.489)

Kelime İndeksi

(Rakamlar, parağraf numarasıdır)

A

Abadile: 3216/1
Abadile-i seb'a kitabetle: 1105
Abbasî Devleti: 1426
Abbasîlerin kurulması: 806
Abbasîyenin zuhuru: 1013
abdal: 3742
abdal denen zatlar: 2150
abdest: 2856
abden şekûr: 2889
abdiyet: 3893/1
Abdullah: 809
Abdullah b. Ebi Necih el-Mekkî: 417/1
Abdullah b. Said-el Küllab: 1599
Abdullah b. Vehb-el Rasibî: 1188
Abdullah Dehlevî: 2381
Abdullah İbn-i Abbas: 995
Abdullah İbn-i Ebî Cafer: 2417
Abdullah İbn-i Ömer Hazretleri: 1541
Abdullah İbn-i Selâm: 2499
Abdurrahman-ed Dahil: 809
Abdurrahman II: 809
Abdurrahman III: 809
Abdurrahman IV: 809
Abdurrahman V: 809
Abdurrahman dahi zarurî hizmetimi: 3251
Abdurrahman Evzaî: 2417
Abdussalih Ebu-l Vefa el-Efganî: 417/1
Abdülhamid'den istirdad-ı hürriyet değilmiş: 2371/3
Abdülhamid'le görüşmek: 3218
Abdülhamid'in hal'i: 1867
Abdülkahir: 3068
Abdülkadir-i Geylanî (R.A.): 194, 1333, 2362/2 (Bak: Geylanî, Gavs-ül A'zam)
Abdülmecid'in hilafeti: 1874
Abdülmecid ibn-i Abdülaziz'in hilafeti: 1871
Abdülmelik: 807
Abdülmuttalib: 2569
Abdülmü'min Bin Ali: 2680
abesiyet: 905, 942, 1543 (Bak: hikmet)
abesiyet-i mutlaka: 1218/3
abesiyetten kurtulur: 3348
acaib-i seb'a-yı âlem: 3993
acb-üz zeneb: 1216
Acem: 3992
acıkmadan yemez: 732/2
aculiyet: 1273
acz: 695
acz ve fakr: 41
acz ve fakr cihetinde: 1679
acz ve za'f ve fakr: 1211/1
açık saçık kıyafetler: 446 (Bak: elbise)
açlık: 1658
açlıktan ölmek olmamak lâzım gelir: 3038
Âd kavminden sonra halife: 1140
âdâb: 452
âdâb-ı nevm'e dairdir: 2851
adalet: 270, 522, 673/7, 2483, 3655 (Bak: hukuk, fetvanın kazadan)
adalet-i hakikiye: 1710, 3421
adalet-i İlâhî: 501
adalet-i izafiye: 995, 996
adalet-i mahza: 358, 527
adalet-i mahzaya medar: 1221
adalet-i mutlaka: 129
adalet-i tamme yapmak için: 3734
adalet edemez: 1516
adalet olmaz: 675/1

adalet tarihinde ibretli bir hâdise: 918
adalet üzerine gitmez: 1195
adalete muhtaç: 1448
adaleti temin: 939
adaletin güzelliği: 1431
adaletin hakikatı: 1099
adaletine medar: 649
adaletle hükmetme: 802
âdât-ı milliye: 2281
âdâtın revaç verdiği: 3273
âdâtını ibadete çevirir: 452, 3465
âdâtullah: 671 (Bak: âdetullah)
adavet: 129, 146, 216, 2170, 3655
adavet etme: 1344
adavet etmek: 373
adavet ve inad: 1516
adavetçe en şiddetli: 782
adavete girmemek: 1834
adavetin vakti bitti: 673/7
adüvvün mübin: 2683
adem-i mutlakın elîm elemleri: 2209 (Bak: firak)
adem şerr-i mahz: 2641
adem ve hiçlik âlemleri: 509/2
ademden çıkıp: 567
ademden icad: 236
ademden kurtarıp: 2554
ademden vücuda: 2871
ademe boşaltıp: 237
ademe düşmek: 345/1
ademe sukut etmek: 1122
ademi bir tek şartın ademiyle: 843
ademin isbatı: 2153
Âdem ve birer evvel baba: 667
Âdem (A.S.)'ın oğlu gibi olun: 585
Âdem Aleyhisselâm'a inkıyad: 474
Âdem'den kıyamet kadar: 870
Âdem'e (A.S.) gelen kelimat: 1967
Âdem'in hilafet meselesinde: 1560
Âdemleri hükmünde: 1727
âdet-i İslâmiye: 2806/2
âdeti kaldırmak: 303
âdetler, ibadet hükmüne geçer: 3464
âdetullah: 2642/1, 3626 (Bak: âdâtullah, şeriat-ı fıtriyye)
âdil (Bak: ahkem)
âfâki: 3684 (Bak: merak)
âfâki tefekkür: 3715
afiyet iste: 3182/1
afv ile karşılama: 3182 (Bak: mağfiret, müsamaha)
afveden: 2730/1
afvedilme: 1522
afvetmek: 503, 3177
afv ü mağfiret: 3381
afva kabil değil: 1218/2
Afyon ağır ceza mahkemesi: 395
Afyon mahkemesi: 406, 407
ağabeyi buldurur: 3666/7
ağabeyleri olsun: 3666
ağacın çekirdek-i aslîsinde: 816
ağacın kök ve damarları adeta hazine-i rahmetle muttasıl: 1259
ağaçlar: 838
ağaçlar bir sene meyve verir: 842
ağaçlar O'na secde edip: 1444
ağaçlar ve nebatlar tevekkülvâri: 1274
ağaçların erzakını onlara koşturduğu gibi: 3036
ahdi, meşiet, hikmet, inayetin ipleriyle: 2874/4
ahdin hükümsüz kaldığı: 1284
ahdinde durmak: 1420
ahdinde durur bulamazsın: 1689/2
ahdini bozmamak: 1778
ahdini bozmuş olur: 964
âhiret dar-ül kudret: 1226
âhiret hayatımı da: 3898
âhirete ait menzilleri dünya gözümüzle görmek: 498
âhirete bakan semanın yıldızları: 498
âhirete imanda yakîn: 3987 (Bak: iman-ı âhiret)
âhirete kemal-i iştiyak: 1843
âhirete tevcih: 2560
âhiretinizi dünyanız uğrunda feda: 3243/7

âhirette esbap perdesi: 2336
âhirzaman: 2148/1
âhirzaman fitneleri: 710/1
âhirzaman fitnesi: 1239
ahkâm-ı fer'iyede tebeddül: 778 (Bak: teferruat, esmanın tagayyürü, hüküm, ictihad)
ahkâm-ı Kur'aniye: 83
ahkâm-ı Kur'aniyenin zedelenmesi: 2304
ahkâm-ı nazariye: 4109
ahkâm-ı sâbite: 778/1
ahkâm-ı şer'iye: 2496
ahkâm-ı şer'iyede hüküm çıkarmak: 1112
ahkâm-ı şer'iye hikmetlere göre: 1184
ahkâm-ı şer'iyenin hikmetleri: 3716
ahkâm ehadîsi: 1105
ahkâm istinbat edemez: 584
ahkâm istinbatı: 3762
ahkâmımı icra: 1139
ahkâmın me'hazleridir: 3614
ahkem: 2730/1
ahlâk: 3182, 3272 (Bak: fazilet, sukut-u ahlâk)
ahlâk-ı âliye: 2531
ahlâk-ı âliye kurur: 3940/7
ahlâk-ı içtimaiye: 250
ahlâk-ı İlahiye: 937, 939
ahlâk-ı seyyie: 2281
ahlâk güzelliği: 2856
ahlâk kalblerine tab' olunmuştur: 2714
ahlâkı fena halde sarstığı: 2823
ahlâkın ve manevîyatın inkişafı: 306
ahlas, serra, duhayma fitneleri: 1000/1
Ahmed-i Bedevî: 417/1 (Bak: Seyyid Ahmed-i Bedevî)
Ahmed-i Cami: 42
Ahmed b. Ömer: 2826/1
Ahmed Feyzi Kul: 3374/5
Ahmed Hamdi Efendi: 3145
Ahmed ismiyle müjdelendiği: 2563
Ahmed Muhammed 1665
ahsen-i takvim: 1689, 3607
ahsen-ül hâlikîn: 1149
ahsen-ül kasas: 4018/1
ahval-i beşeriyeye bakar: 2419
ahyed: 1887
aile efradından mes'uldür: 2367
aile gailesi: 1294/1
aile hayatından ta kabile: 530
aile hukuku: 2196, 2785/2
aile müessesesi: 1405/2
aile münasebetleri: 1103
ailede hakk-ı riyaset: 2874/2
Aişe-i Sıddîka: 994, 1009
Ak Cami: 393
akıl: 1119, 1257 (Bak: fikir)
akl-ı beşerde bulunamıyacağı: 3933
akl-ı evvel: 1819, 1820 (Bak: ukûl-ü aşere)
akl ü mantık: 1236
akl-ı matbu veya garizî: 1700
akl-ı mesmu: 1700
akıl bir âlettir: 3598
akıl bu yolda gidemez: 1217
akıl dahi şuurdan: 1243, 3127
akıl ile fehmedilen bir hüsn-ü aklî: 1431
akıl insan olmanın temeli: 1552/1
akıl midesi: 2253
akıl nazar penceresiyle: 1118
akıl ona yol bulamaz: 652
akıl ve fikir sebebiyle: 1677
akıl ve kalbin imtizacıyla: 1646
akılcı filozoflar: 1817
akılcılık: 931
akıldan istifa: 950, 3277
akla değer verir: 2376
akla havale: 3713
akla havale eder: 2101
akla husumet: 359
akla kapı açılsın: 2495
akla kapı açmak: 1694
aklen hakikata giden: 3088
akletmezler: 1689/2
aklı da hakîmiyetin letaifi ile zekv alır: 1319
aklı gözündedir: 1732
aklı gözüne inen: 1639
aklı nakle tercih: 617, 1598

aklı ve ilmi istihşad: 1752
aklımız tasavvur edemiyor: 1476
aklın eli: 3924
aklın muhakemesini dinlemez: 2673
aklın vücuduna tabi değildir: 1262
aklını nefs-i emmaresinin: 719
aklının tartamadığı: 2806/1
aklî bir mesele değildir: 1218
aklî delillere dayanırlar: 2670
aklî mesail-i ilmiye değil: 3253
akraba da olsalar: 1801 (Bak: karabet, sıhriyyet)
akrabayı ziyaret: 3384
akrebiyet-i İlahiye: 2459
akrep: 65
aks-i sada: 647, 3303
aksa: 2347
Ak-Şemseddin: 912
aktab-ı âl-i beyt-i Muhammediye: 198
aktab-ı erbaa: 1333
aktab-ı mehdiyyîn: 2300
aktablar: 1194
aktabların fevkindedirler: 3210
Âl-i Abâ: 3195
Âl-i Beyt: 40 (Bak: Ehl-i Beyt)
Âl-i Beyt gibi kuvvetli hürmet: 1332
Âl-i Beyt'e hürmet: 1426
Âl-i Beyt'e muhabbet: 216
Âl-i Beyt'e yaramaz: 1333
Âl-i Beyt'in muhabbeti: 3374/4
Âl-i Beyt'in mümessili: 1327
Âl-i Davud: 194/2
Âl-i Fir'avun: 194/2, 510/1, 1892
Âl-i Harun: 194/2
Âl-i İbrahim (A.S.): 194/2, 1323, 1469
Âl-i İbrahim'e bereketle dua: 431
Âl-i İmran: 194/2
Âl-i Lut: 194/2
Âl-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm: 2296
Âl-i Muhammed (A.S.M.) bir manada hakiki Nur şakirdlerine şamil: 3374/4
Âl-i Musa: 194/2
Âl-i Saman: 8
Âl-i Yakub: 194/2
Âl-i Yasin: 1603
aldanan aldatandır: 2711
âlem-i berzah: 101, 3337 (Bak: berzah)
âlem-i berzahın zılli: 1254
âlem-i cismaniyetten başka âlemler: 3336
âlem-i ervah: 207, 1244, 2617 (Bak: ervah)
âlem-i gayb: 472, 2058, 2617 (Bak: gayb)
âlem-i gayba karşı açılan: 1344/2
âlem-i gayba nüfuz: 1007/1
âlem-i kelâm: 514
âlem-i mânada: 2323
âlem-i melekût: 205, 3131, 4085 (Bak: melekût)
âlem-i melekût ve âlem-i misal: 269
âlem-i misal: 1893/1, 1915/1
âlem-i misal ayinesi: 1019
âlem-i misal onların cevelangâhıdır: 1915/1
âlem-i misal sahifesinde: 2802 (Bak: misal âlemi)
âlem-i misal sineması: 3999
âlem-i misal ve berzahta dal ve budak ve-recek: 1969
âlem-i misalde şehadet eder: 2794
âlem-i misale girdim: 364
âlem-i misalin ayrı ayrı ayinelerinde: 331
âlem-i süflî: 1926
âlem-i şehadet: 2016, 2058
âlem insan kadar küçülse: 1245
âlem reisi: 1661
âlemin reisi: 1662, 1663
âlemler küçük kâinatlar: 2982
âlemlere misafir: 1247
alem ve nam: 3765
âlet etmek: 1520, 1812
âlet etmemek: 651/2
âlet olmadığı: 1516, 3940/3
âlet yapar: 3225
Alevî: 2728 (Bak: şia)
Alevîler ne kadar ifrat da etse: 2930/1
Aleyhissalatü Vesselâm kelâmı: 3211
Ali (R.A.): 792, 806 (Bak: İmam-ı Ali)

Ali (R.A.) Abdurrahman İbn-i Mülcemül Haricî tarafından: 1189
Ali (R.A.) bir kâfiri yere atmış: 1505
Ali (R.A.) haklı: 994
Ali (R.A.) Hazret-i Zübeyr: 1011
Ali (R.A.) şehid olunca: 1193
Ali (R.A.) bir keramet-i bâhiresi: 1393
Ali'den (R.A.) efdaliyeti: 3944
Ali'nin (R.A.) irad ettiği hutbe: 2938
Ali'ye (R.A.) iki cihetle bakılmak gerektir: 1327
Ali Hadi: 792
Ali Rıza: 792
Ali Rıza Efendi: 3254
Ali Zeynel Abidin: 792
âlim olur: 3666/5
âlimleri hüküm verir: 3892
Aliyy-ül Karî: 3182/1
Allah Allah denilmeyecek: 988
Allah Allah diyecek kalmayacak: 2042
Allah Allah diyenler bulundukça kıyamet kopmaz: 2037
Allah ganîdir: 3292/1
Allah ism-i celâli: 851
Allah korkusu (Bak: havfullah)
Allah yolunda cihaddan kaçınmak: 1071
Allah'a hüsn-ü zan: 4035
Allah'a rücu: 1222
Allah'dan haya etmek: 3789
Allah'ı kim yarattı diyeceklerdir: 2761
Allah'ın oğlu dediler: 3912
Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek: 1071
Allahü Ekber: 1151, 1445, 2782, 2806/1
Allahü Ekber nuruyla görüp tasdik ediyor: 1636
Alman: 110
altı günde (devrede): 1929
altın (Bak: sarraf)
Altıncı Mehmed: 1870
altmışüçte mele-i âlâya: 2590
a'mal-i saliha: 301/1 (Bak: hasenat, amel)
a'mal-ı salihada dahi rekabet olamaz: 3024
Amalika: 1766, 2629
Amalika ordusu, 4020
amare: 2432
Amazonlar: 981 (Bak: kadın fitnesi)
amel-i ilmî: 957
amel-i salih: 1303
amel-i salihin ihlasla muvaffakiyeti: 651/4, 3651
ameli az, ücreti çok: 3205
amel de ederse: 1574
amel etmedikçe: 1588
amel etmeyenler: 327
amel ilim ile: 1577
amel ilimden hayırlıdır: 1585
amel imtihanı: 1658
amelini adem-i ihlas ile ibtal eder: 1518
amelî fıkıh: 2477/2
amelî şükür: 3610
Amerika (Bak: yeni dünya)
âmil olmayanlar: 1595
Amir Bin Vâsıl: 3197
Ammar: 1535
amprizm: 3708
Amr İbn-ül As: 1356
Amr İbn-ül As'ın Hazret-i Ali'ye (R.A.): 1327
Amr İbn-i Haris: 2417
ân-ı seyyale yaşamak kâfi: 1028
ana baba (Bak: valideyn)
ana karnındaki cenin: 968
ana karnındaki ceninin takdiri: 1915
Anabaptizm: 2960
Analoji: 1784
an'anat-ı milliye: 250
anarşi; 301/2
anarşinin şiddetli dalgalanmalarından sonra: 3442
anarşist olur: 2169
anarşistlik: 1651, 2010
anarşistlik fikrinin tam yeri: 3993
anarşizm: 3782/1
anarşizmden zımnen haber: 785
anasır dört oldukları: 2230/1
anatomi: 468

Anglikan: 2189
Anglikan Kilisesi: 379, 403, 2977
Anglikanizm: 2960, 2978/1
Ankara'ya davet: 382
Ankara'ya geliyor: 404
anti-madde: 2229
Antik çağ: 924
antika: 436
Apostelik: 2193
Arab: 3992
Arab grameri: 213
Arab lisanı: 2218
Arab milliyeti: 2443
Arabî bir Kur'an: 2136
Arabın metaneti: 1975/3
Arablar: 2886, 3874
arı: 1247, 1348, 3712
arı milletleri: 606
arı su içer bal akıtır: 1827, 2776
arı yavrusu: 1346
Aristo: 900, 926, 936, 1462, 2243, 2372, 3683, 4110
Aristo mantığının tesirleri: 1621/1
Aristokrasi: 2190
arkadaş olmamak: 513
Armiya: 2634
Arnavutluk: 916
arş: 269
arş-ı âzam: 2142
arş-ı âzam tarafına sevk etmek: 1230/1
arş-ı âzamı temaşa: 1639
arş-ı hayat: 274/1
arş-ı rububiyet: 2452
arş'ta istiva: 1929
Aryanîler mezhebi: 2962
arz-ı beyza: 209
Arz-ı Mukaddes: 2629, 2831, 2632
arz çok dehşetli ateşler saçıyormuş: 591
Arza gelince: 1919 (Bak: Dünya)
Arzın içinde: 849
Arzın semadan evvel: 1920
Arzın bastedilmesi: 1922
arzu: 1119
arzu fikir suretini giyer: 2776
arzuyu tazammun eden bir fikir: 823
asa-yı Musa: 2637
asa-yı Musa, vefat-ı Musa'dan sonra: 2509
asasıyla taştan su çıkarması: 2638
asabalık: 2874/2
asabi: 1208
asabi hastalık: 3963/1
asabi sinelerde inkıbaz: 4099
asabiyet-i cahiliye: 110
asansörlü evler: 2289
âsâr-ı atîka: 3207/1
asayişe ilişmemek: 1854
asayişi muhafaza: 3898
asfiya: 209, 211, 1657, 3925
ashab-ı dünya: 284
Ashab-ı Kehf'in köpeği: 296 (Bak: kelb-i Ashab-ı Kehf)
Ashab-ı Kehf'in uykusu: 2851
Ashab-ı Rıdvan: 443
Ashab-ı Sebt: 2354
Ashab-ı Suffa: 745/1 (Bak: Ehl-i Suffa, Muhacirîn)
asker: 270 (Bak: cünud)
asker ordusunun bir gayesi: 1030
askerlik kavga içindir: 781
asr zamanı: 2800
asrın imamı: 180 (Bak: cahiliyet ölümü, İmam, Mehdi)
asrîliğe mümaşatkâr: 3753/2
Asteroid: 3515
Asuriler: 3458
Asuriye Devleti: 800, 4012
Asurlular: 335
aşağı taraf: 499
Aşere-i Mübeşşere: 994, 995
Aşere-i Mübeşşerenin mabeynindeki muharebe: 1834
aşiret: 2432
aşk-ı beka: 3072 (Bak: meşreb-i aşk, muhabbet)
aşk-ı hakikat: 3940/3
aşk-ı hakikiye inkılâb: 3506

aşk-ı İlahî: 1119
aşk-ı kimyevî: 479
aşk-ı mecazî: 3074
aşk mahbubuna hasr-ı nazar: 3507
aşura: 2885
atâ, kaza ve kader: 1914
atabeylikler: 8
atalet, yeknesaklık: 894
ateş unsuru: 510 (Bak: hararet, nar
ateşin bir derecesi: 1467
ateşten elbise: 3775
Athenagoras'la görüşme: 406
atik: 436
atiyelerini kabul etmezdi: 3622/1
atmaca kuşu: 1438
atmosfer: 711 (Bak: hava)
atomun yapısı: 2229 (Bak: cevahir-i ferd, cüz'-ü lâyetecezza)
atomun yapı taşları: 847
Avc İbn-i Unk: 2629
Averoizm: 1461
Averroes: 1460
Avisena: 1462
Avni Paşa: 1856
avret yerlerinin örtünmesi: 3789
Avrupa dinine mutaassıptır: 1751, 3618
Avrupa dinine sahiptir: 1751
Avrupa ikidir: 1396
Avrupa meftunu: 383
Avrupa muhabbeti: 375
Avrupalıların yaşayışlarına uyan: 2744
Avrupaya dilencilik: 605
Avukat gibi: 2730
Ay nuru: 2894
ayağa kalkmaz: 3384
a'yan: 1132
a'yan-ı sâbite: 100 (Bak: mevcudat-ı ilmiye, vücud-u ilmî)
Ayasofya'ya iltica: 378
Ayastefanos: 1863
âyât-ı İlahiyeyi idrak: 3987
aybaşı: 1265
Aydınlanma Çağı: 932
Âyet-el Kürsî: 2816
âyet bir konağa teşbih: 3443
âyetlerden murad: 3436
ayinedarlık: 860, 1683
ayinedeki senin misalin: 206
ayranım ekşidir: 2194
az bir azab ile fazla korkutmak: 424
az yemek ve içmeğe: 3005
azabı da vardır: 2993
azamet-i İlahiyeyi tefekkür: 3715 (Bak: sonsuzluğu)
azamî ihlas: 2477/1, 2914, 2915, 3940/3
azamî ihlas, azamî fedakârlık: 354
azat: 711
azimet (Bak: ruhsat, takva)
azimeti bırakıp: 3383
aziz: 2730/1
Aziz Petrus: 2965 (Bak: Petrus)
Azrail (A.S.): 2331, 2333 (Bak: kabz-ı ruh)
Azrail dahi bir perdedir: 837
Azrail (A.S.) kabz-ı ervaha perde: 3538

B

Baal ma'bedi: 336 (Bak: Ba'l mabudu)
Bab-ı Ali baskını: 1860
babası için istiğfar: 1469
babasına tebliğ: 1469
Bâbekiye: 348
Babil: 934
Babil Kal'ası: 2435
Babil Kulesi: 3399
Babil Şehri: 3405
Babil'in müessisi: 2840
Babtistler: 2978
Bağdat: 7
bahar dahi bir çiçektir: 1432
bakarı kesmesi: 2638
bakıyâtussâlihat: 3371
balın şifası: 1213/1
Ba'l mabudu: 3399 (Bak: Baal ma'bedi, Beal)
Ba'lbek: 1604
balığın hissiyat-ı hayvaniyesi: 1259

balık: 269, 270
balık binler yumurta: 1262
balıklar bile onlara istiğfar: 3879
Balkan komitesi: 1858, 1860
banka kapısını kapayınız: 3055
bankalar: 769, 895, 3056 (Bak: riba)
bankaları te'sise: 3977
barışmak: 2006/1
Barla: 404
Barla nahiyesine: 389
Barla'ya geliş: 406
Barnaba İncili: 1659, 2962
basiret: 1524, 3702
basiret nuru: 665
basit kıyas: 1788
basit iktiranlı kıyas: 1788
basittir, vahdeti var: 3131
bast-ı zaman: 4028
başkanlık hükümeti: 604
başkanlık hükümeti sistemi: 673
batı: 2432
bâtıl kayboldu: 1136/1
batın-ı umura gidip: 617
batın ilmi: 1590
Batınîlik: 3808
Baybars: 9
Bayezid Han: 911
Bayezid-i Bistamî: 417/1
bayram: 1517
bayram namazı: 1087
bayramlarda gaflet: 1005
Beal: 1604 (Bak: Ba'l mabudu)
beddua da etmiyorum: 3265
bedduama karşı: 2365
beden-i misalîsi vardır: 3130
bedeviler: 306
bedevilik devri: 769
bediülbeyan: 3067
bedîlik: 3253/2
bedihi bir surette olsa: 2495
bedihi kader: 2618
bedihiyat: 1633
bedihiyat-ı evveliye: 3985
Bedir Harbi: 2803, 3146 (Bak: Gazve-i Bedir)
Bediüzzaman-ı Hemedanî: 3253
Bediüzzaman lâkabı: 3067
Bediüzzaman ünvanı: 357, 3218
Bediüzzaman'a mebusluk: 387
Bediüzzaman'ı çarşıya çıkardınız: 391 (Bak: keramet)
beka: 1437 (Bak: aşk-ı beka, ebed)
beka âleminin birkaç dakikası: 4028
beka bulur: 105
bekaya âşık: 310
bekaya karşı gayet şedid: 310
bekâr (Bak: mücerred)
belâ-ül mübîn: 2683
belâ hakkında: 1658
belâ istiyorsun: 3182/1
belâ nazil oluyor: 752
belâlardan muhafaza: 430
belâgat: 901, 2489
belâgat-ı şamile: 1974
belâgat ilmi: 434
belâgat ve cezalet bütün envaiyle: 1561
belâgatın muktezası: 1707
belâgun mübîn: 2683
beliğ kelimeler: 562
Belkıs: 1390
Benî Ağleb: 8
Benî İsrail: 2358, 3907, 3988, 4020
Benî İsrail esbatı: 2623
Benî İsrail'e hikmet: 1323
Benî Leys: 8
Benî Tahir: 8
Benî Tulün: 8
beraat-i zimmet: 425, 4033
berahinin vazifesi menfidir: 1116
Berat Gecesi: 3591 (Bak: Leyle-i Berat)
bereket: 1520, 1988, 3660 (Bak: mübarek)
bereket-i taam: 2504
bereketsizlik: 2849
berzah: 1915/1
berzah âlemi: 1893/1
berzahın zılli: 3155 (Bak: âlem-i berzah)
berzahta, haşirde istifade: 3502
beş-on seneye mukabil: 3940/1
beşer dinsiz olamaz: 1747

beşer kelâmı gibi cüz'î: 2115
beşeriyeti noktasında beyan: 3931
Beşinci Mehmed ismi: 1869
Beşinci Murad: 1856
Beşinci Şua: 3841/1-2
beşte birisi olmalı: 3736
betra: 733
bey'-i îne: 574
beyanname: 404
beyaz: 1814
Beyt-i Makdis: 276
Beyt-ül Makdis'i bana gösterdi: 2530
beyt-ül mal: 1608, 4053/1
Beyyinat: 1523/2
Beyzavî: 425, 2811/1
beza: 1240
bezazet: 3119
biat: 1086/1, 1326, 2639 (Bak: seçim, re'y)
Biat-ı Rıdvan: 951/2
biat merasimi: 1872
bid'a: 3464
bid'a-i hasene: 453
bid'a olan yerler: 2826
bid'alar: 2912
bid'alara müsamaha: 3099
bid'alara taraftarlık: 2492
bid'alara yardım: 3884
bid'aların revacı hengâmında: 3209
bid'at ehli: 1599
bid'at sahibini ağırlarsa: 706
bid'atı sünnet gibi görürler: 985
Bilal-ı Habeşî: 2806/5
Bilecik: 2941/1
bilgi nazariyesi: 1817
bilgisayar: 2244
bilmediğimiz çok âlî hikmetler: 2019
bilmem demiştir: 732/2
bilmeyen adamlar: 2168 (Bak: ihtiyar)
binbir esma-i İlahiye: 225, 563
binbir esmasından: 460
bindörtyüzyirmidört: 3727/1
binikiyüziki: 1336
binseksenyedi: 1336
binüçyüzyirmialtı: 1336, 1337
biniş: 1602
binniyye: 2554 (Bak: niyyet)
bir saat müşahedesi: 1430
Birinci Alâeddin: 2941/1
Birinci Habr-i Umumî: 1710
Birinci Meşrutiyet: 1857
birr: 242, 3186, 3940/7
Bismillah der: 4080
Bişr-i Hafî: 417/1
Bişr İbn-il Berra: 2518
bişey-in mübîn: 2683
bîtaraf: 675, 3753
bîtarafane muhakeme: 3753, 3961, 3962
bîtaraflık prensibi: 673/6
bit belası: 613/1
biyedihi-l hayr: 509/1
biyolojik antropoloji: 253
biz doğru İslâmiyeti: 1746
bolşevik: 2064 (Bak: komünist, sosyalist)
bolşevikliğe sevkedip: 4062
bolşeviklik: 769, 3993
Bosna: 916
boşama (Bak: tatlik)
botanik: 468
boyalar ne çirkin: 3375 (Bak: saç ve sakal)
boynuzsuz olan hayvanın kısası: 1262
boyun bağları: 619
Bozcaada: 915
Brahmanizm: 471
Bursa: 2941/1
bu asra bir hususiyeti var: 618
bu'diyetimizi gösteriyor: 2141 (Bak: kurbiyet)
Buhari: 429, 2181
Buhari, Müslim: 1105
Buhdinassar: 3458, 3459
Buhayra-i Rahib: 2599
bulutlar: 799, 2873/1
bulutu inşa: 3716
burak lafzı berk maddesinden müştaktır: 475
buraka bindirip: 2452

burc: 271, 2422
burjuva: 3429
bülbül: 1348
bülbülün güle karşı: 474
bürhan (Bak: delil)
bürhan-ı innî: 1782
bürudetiyle ihrak: 1467
Büveyhîler: 8
Büyük Deccal: 249, 2036, 2045
Büyük Deccal'ın komitesi: 2070
Büyük Deccal'ın şimalden: 2068
Büyük Mehdi: 2299, 2300, 2305
Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var: 2298
büyüklüğün mikyası: 3821

C

cadde-i kübra: 2252, 3922, 3947, 3949, 3987
Cafer-i Sadık: 45, 792, 1194, 1333, 3642
cahil: 1689/2
cahiliyet devri: 1712
cahiliyet ölümü: 2447
cahiliyet ve dalâl: 1322 (Bak: cehalet)
Cahim: 497
ca'l ise: 1143 (Bak: mec'ul)
Calût: 649/1, 4020
Cami-ül Emevî: 360
Cami-ül Kebir: 3455/1
camileri imar: 1085 (Bak: mescid)
camileri süslü: 2804/1
camiiyet: 61, 1676, 1680
camiiyeti sebebiyle: 1677
canlıları sudan: 1 (Bak: zihayat)
canavarı öldürmek: 503
cânn: 532, 591, 592, 2321 (Bak: cin)
cânn'ın ise mâric ateşten: 2334
casus: 3878/6, 4036
cazibe-i umumî: 1638/1, 3513 (Bak: kuva)
cazibe denilen: 3517
cazibe kanunu: 922, 3516
cazibe ve dafia gibi kanunların rabıtası: 848
cebbarrin anîd: 3634
Cebel-i Arafat: 2604
Cebel-i Nur: 1272
ceberrut: 491/1
ceberrut ve fesad-ı ümmet: 1338
cebir değildir: 1299
cebir düsturu: 1531
cebr: 1914
cebr-i keyfî: 3896
cebr-i mâfat: 491/1
cebr ü ikrah eden: 1421
Cebrî gibi: 1904
Cebriye: 3831
Cebriye Mezhebi: 2671, 3389
Cebrail Aleyhisselâm: 331, 474, 2331, 3742 (Bak: Cibril)
Cebrail Aleyhisselâm'a ıtlak olunur: 2809
cefa: 1240
cehalet: 23 (Bak: cahiliyet, cehl)
cehalet sarhoşluğu: 989/2
Cehcah: 2305
cehennem: 514, 1032, 1044
cehennem-i suğra: 496
cehennem-i kübra: 498
cehennem ceza-yı ameldir: 534
cehennem ebedî: 2019
cehennem ehlinin ahvalini tasvir: 3171
cehennem hapsine girenler: 127
cehennem yılanı: 591
cehennem de olsa hayr-ı mahzdır: 2161
cehennemde vücudum büyüsün: 417
cehennemde yanmaları: 2162
cehennemdeki yerine: 1889
cehennemden kurtarır: 2166
cehennemden kurtulmağa vesile: 651/2
cehennemdir ki onlara nursuz hararet: 950
cehenneme git: 3514
cehennemin gayzı: 1946
cehl-i mutlak: 822, 1474 (Bak: cehalet)
cehl-i mürekkeb: 3902
celalinin haşmetini: 2990
Celaleddin-i Harzemşah: 3942
Celaleddin-i Rumî: 42, 3916 (Bak: Mevlana Celaleddin)
Celaleddin-i Süyutî: 1105, 3212
Celaleyn Tefsiri: 516/1
celb-i menafi' 2266
celb-i savt, suret: 3759

celcelütiye: (Bak: Kaside-i celcelutiye)
cemaat: 1239, 1175/1 (Bak: çığır açma, zaman cemaat zamanı, şahs-ı manevî)
cemaat-ı kalile: 958/1, 1979
cemaat-ı makbule: 2477/1, 3941
cemaat-ı mütesanide: 199
cemaat cemaat mahşere gelirsiniz: 748
cemaat hayrına şerik: 3146
cemaat suretindeki kuvvetli: 1513
cemaat zamanı: 3491
cemaatin selâmeti için ferd feda edilir: 1710
cemaatle namaz kılmak: 2804/1
cemaatlerin iki şart ile umumunu tebrik: 1853
cemaatle kılınan namaz: 1087, 2803
cemaatle kılmaları caiz: 3596
cemaatte vahid-i sahih olmazsa: 1975
Cemahir-i Müttefika-i Amerika: 1837
Cemahir-i Müttefika-i İslâmiye: 1840
cemahir-i müttefikası hükmünde: 318
Cemalüddin Ebu-l Hasan Ali b. Yusuf eş-Şeybanî: 417/1
cemal-i fıtrî: 3375 (Bak: güzellik)
cemal ise: 850
cemal, kendini göstermek istemesi: 1433
cemal ve kemal ve ihsan: 2553
cemal vermek Cemil'den: 1429
cemalî hem celalî iki kısım esma: 2704
cemalini görmek ve göstermek: 885
cemalinin hususi şefkatini: 2990
Cemel Vak'ası (Bak: Vak'a-i Cemel)
Cemil ismi: 1072/1
Cemil ve Müzeyyin: 75
cem'iyat-ı akvamiye: 2371/2
cem'iyet: 1868
cem'iyet-i hayatiye: 2989
cem'iyet adeta hüsran zeminidir: 301/2
cem'iyet sultası: 619
cem'iyetin ferdlere tesiri: 2188
cenazelerine gitmesin: 983/1
cenazesinde bulunamadım: 1616
Cengiz: 9, 15, 515, 1393
Cengiz ve Hülagû: 3844
cenin (Bak: ana karnı)
cennet: 514, 1032
cennet-i İrem: 3498
cennet çocukları: 3971
cennet dahi görülmedik bir çiçektir: 1432
cennet dahi hadsiz uzaklığıyla: 1018
cennet ehlinin hamdetmeleri: 1162
cennet ehlinin lisanı: 256
cennet gibi azam menfaat: 1311
cennet hayatı: 2393
cennet ile cehennem arasındaki hicab: 257
cennet kuşları: 2319
cennet lezaizine bile üstün: 509/3
cennet tenasül yeri olmadığı: 2398
cennete girmiş: 2467
cenneti gören: 1194
cenneti görmüş: 2463
cenneti ihbar edenler: 663
cenneti temaşa: 1015
cenneti unutturan: 1430
cennetin bir tarlası: 509/1
cennetin güzel ve istikrarlı bir karargâh: 132
cennetin hayvanat kısmı: 474
cennetin mehasini: 715
cennetin merkez-i kübrası: 1019
cennetin sekiz tabakası: 542
cennette devam, cennetin fevkindedir: 2868
cennette görmek: 863
cennette onların kucağında sevimli bir çocuk: 162
cennette uykunun olmadığı: 546 sonu
cennetten çıkmalarına sebeb: 1712
cennetten herkes kendi hissesinden kemâl-i rıza: 3024
cennetten ihraç: 98
cennettir ki onlara nur ve ışık veriyor: 950
cerad: 3436
cerad-ı münteşir: 2021
ceraid: 1850 (Bak: cerideler)
cerbeze: 3753
cerideler: 1716 (Bak: ceraid, gazete)
cesaret: 183, 241, 3780 (Bak: korku, şecaat)
cesaret-i imaniye: 3271
cesaret-i imaniye ve medeniye: 3243/7
cesaret canavarda: 3025

cesedleri çürüyor: 1216
cevahir-i ferd: 1638/1 (Bak: atom)
cevahir-i ferd'e kalbetmiştir: 1922
cevahirin de an bean halk-ı cedid: 1154
Cevdet Bey: 361
Cevdet Paşa: 2266
cevher (Bak: cevahir)
ceviz: 1259
Cevşen-ül Kebir: 394, 998, 1446
ceza: 603, 1101, 1262 (Bak: hadd)
ceza bir olur: 3243/6
ceza kanunu: 2194
ceza ve ikab: 1419
cezası gayr-ı mütenahi: 2159
cezasını görmeden: 1436
cezasını, ikinci mükâfatını görsün: 1221
cezalar: 2404
cezaların tatbikini istemişler: 509/4
cezalet-i beyan: 1561
cezbe (Bak: incizab)
Ceziret-ül Arab'da en ziyade revaçta dört şey idi: 2095
cibal-i dünyanın ekserisi: 1915/1
Cibali Baba kıssası: 2366
Cibril: 2467/1 (Bak: Cebrail)
cibt: 3634
cidal: 65 (Bak: düstur-u cidal)
ciddiyet: 135, 241, 2480, 3380, 3821, 3940/7 (Bak: vakar)
cifir: 517 (Bak: istikbalden haber, ihbar-ı gaybî, gayb)
cihad: 803, 985/2, 1088 (Bak: emr-i bilma'ruf, harb, kıyamete kadar)
cihad-ı ekber: 1850
cihad-ı haricî: 673/7
cihad-ı manevî: 3268, 3269, 3270
cihad-ı manevî ehli: 524
cihad edenler: 1944
cihad fetvası (Bak. irade-i hilafet, Kuva-yı Milliye)
cihad ve müsabaka açılmış: 1656
cihadda hayr-ı kesir var: 790
cihadda sebat: 3940/11
cihaddan kaçınmak: 1071
cihadın hikmeti: 673/9
cihadla kıyas edilmez: 2804/2
cihet: 261 (Bak: aşağı taraf)
cihetiyet: 228
cilbab: 3784
cimri: 1270
cimrilik: 1773
cin: 211, 3347 (Bak: cânn, ecinni, ervah-ı habise, ins ü cin)
cin vasıtasıyla haber: 597/1
cin ve ins: 474
cin ve şeytanın casusları: 1014
cinciler: 2816
cinlerden bir nev: 266
cinleri türlü türlü şerikler kıldılar: 2270
cinlerin teshiri: 3462
cinne sekaleyn: 849
cinnî huddamlar: 1520
cinnîleri cevelandan: 2327
cisim: 261
cisim, nefis, kalb, ruh daireleri: 4028
cismaniyet: 540, 1219
cismiyet: 228
Cizl ibn-i Cizl-il Kindî: 597/1
Cizvit: 1722
Comet (Bak: Komet)
Cu'fi: 417/1
cuma (Bak: saat-i icabe)
cuma hutbesi: 3862
cumada hutbe: 3860 (Bak: hutbe)
cumhur-u ülema: 3829
cumhurun mezhebi: 2418
cumhuriyet: (Bak: hükûmet-i cumhuriye)
cübbe: 1602
cünuniyet: 3277
cünunum var: 3374/1
cünudullah: 610 (Bak: asker)
cünüb: 59 (Bak: ihtilam)
cünüblük ve gusl: 1068/1
cünüblükten dolayı teyemmüm: 3857
Cürcanî: 611/1 (Bak: Cüreynî)
cüz'-i ihtiyarî: 1299, 1900, 1902
cüz'-i ihtiyarînin sarfından sonra: 1630
cüz'-i ihtiyarînin üss-ül esası: 1905

cüz'-i ihtiyarînin yuları: 1778
cüz-ü layetecezza: 113 (Bak: atom)
cüz'iyata adem-i ıttılaını iddia: 1558

Ç

Çaldıran seferi: 3990
çalışmak (Bak: sa'y)
Çamuların annesi: 1915/1
çaprazlama kesme: 2010
çarşaf: 3777, 3780/1, 3782, 3784, 3786
çarşı: 2825 (Bak: şehir)
çeh-i Bâbil: 335
çekim kuvveti: 3512 (Bak: cazibe)
çekirdeği ondan sağar: 2990
çekirdeğin mevti: 2388
çekirdeğinde ölmiyerek baki kalır: 3133
çekirdeğinde yazılı: 2618
çekirdeğinde yazılı hükmünde: 1897
çekirdek: 1147, 1218/3
çekirdek haletinde: 3665
çekirdek o manevî cihazatı: 1968
çekirdekdeki ukde-i hayatiyenin tenebbühü: 1247
çekirdektim çürüdüm: 2690/1
çekirdekler: 1028, 1122, 2205, 2240
çekirdeklerin esnafında: 4093
çekirdekte dercedip: 3129
çekirge afatı: 613/1
çekirge afeti: 648
çığır açmanın müstehabı: 866
çınar ağacı: 2323
Çin Seddi: 56/1
çocuğa namaz: 3972 (Bak: terbiye)
çocuğun avretine riayet: 173
çocuğunu kurban: 1469
çocuğunu öldürmek: 1186
çocuk: (Bak: ana karnı, evlad, neslim, şab-ı emred)
çocuk, eline aldığı bir kuş: 1262
çocuk küçüklüğünde: 161
çocuk terbiyesi: 167/1
çocuklar sonra da kadınlar saf bağlar: 1089/1
çocuklara ikramlı ve vakarlı: 1593
çocukları hüsranlarını artırır: 167/1
çocukları uram: 985
çocukların arka safta: 2820/1
çocukların baba sevgisi: 2560
çocukların diri diri... gömülmek: 165
çocukların hastalıkları: 1209
çocuklarını sevip okşamak: 3971

D

dabbe: (Bak: semavatta dabbe)
dağlar: 509/1
dağları vecde getirip: 647
dağları zemininize kazık: 4068
dağların aslı: 265
dâhî: 45
dâhilî olursa: 2707
dâi ve muktazî: 1313
dâim: 563
daire-i itikad: 617/1
daire-i itikadın daire-i esbaba galebe edeceği: 1223
Dakyanus: 287
dalâlen baîd: 619
dalalet: 447, 1344/1
dalalet yardım ettiği: 1298
dalalet zulümatı: 1315
dalalete atar: 903
dalalete atılanlar: 904
dalalete ehl-i hakikat tarafdar çıkar mı: 2365
dalalete isal eden kesret yolu: 3715
dalalete tarafdar: 1834
dalalete yol açar: 1316
dalaleti fenden felsefeden: 618
dalalette ısrar: 2703
dalalin mübîn: 2683
dalkavukluk: 2695, 3272, 3274
dalkavukluk etmemek: 561
Danimarka: 2193
dans: 982, 4042
Danyal (A.S.): 3459
dar-ül bevar: 497
dar-ül emin: 532
dar-ül fünun: 360 (Bak: Medreset-üz Zehra)
dar-ül gurefa: 532

Dar-ül Hikmet'e aza oluş: 403
Dar-ül Hikmet-il İslâmiye: 3221, 3252, 3582
Dar-ül Hikmet'in cazibedar: 3251
dar-ül huld: 497
dar-ı İslâmda ikrah, memnu'dur: 1420
dar-ül karar: 132, 532
dar-ül mukame: 532
dar-üs selâm: 3326
dar bir dairede: 1007/1
dar daire: 2900, 3414/1 (Bak: has talebe, geniş)
dar ve geniş daire: 2899
darb-ı esma: 328
davet etmek: 1323
Davud (A.S.): 2634, 4020
Davud (A.S.)'a hikmet: 1323
Davud (A.S.)'ın hilafeti: 1140
Davud-u Zahirî: 2417
Deccal: 249, 614 (Bak: Büyük Deccal, üç deccal, Süfyan)
Deccal a'verdir: 2044
Deccal gibi bir tek gözü: 1398
Deccal olduğunu bilmez: 2032
Deccalâne bir vahşet: 787
Deccal'ın avenesi: 3884/1
Deccal'ın bir yalancı cennet: 2040
Deccal'ın birinci günü bir senedir: 2068
Deccal'ın fevkalâde büyük: 2047
Deccal'ın kılıncı: 1000/2
Deccal'ın mühim kuvveti yahudidir: 2070
deccaliyet: 315
decliyet: 1136/1
dedüksiyon: 1784
def-i mefasid: 2266
def-i mefasid celb-i menafi'deh evladır: 1623/3
def-i mefsedet: 1625/3
def-i şer: 3651
defadi': 3436
defter: 2657
defter-i a'maline hasenat: 162
deha zeminden çıktı: 1938
dehrin şikayeti: 2883/1
dehriyyun: 929
deizm: 3683
Dekart: 1154, 1156
Dekartlar: 3065
delail-i akliye: 660
delail-i akliyenin eline vermiştir: 2874/5
delaletten rıza: 417/1, 418
delaletin vuzuhu: 1688
deli (Bak: cünuniyet)
delil (Bak: bürhan, isbat, delail)
delil-i şer'î: 1625/2
delil-i taksim: 3297
delilden neş'et etmiyen: 3962
delilin müddeadan daha hafi olması: 1783
delilsiz kanaat: 3940/3
delilsiz sözlerini kabul: 3666/3
dem: 1186, 3436 (Bak: kan)
demir madeni: 318/2
demiri hamur gibi yumuşatmak: 645
demirin yumuşatılıp: 3759
demokrasi: 2193
demokrasi vahye dayanıp dayanmamayı mevzu etmediği: 673/4
demokrasinin en eski yurdu: 673/6
demokrasinin esaslarını açıkça çiğneyerek: 1975/1
demokratlık: 247
Demokritos: 657
deniz dibinde balıklar, canilerden şekva: 2163
denizin galeyanı: 1946
denizin teshiri: 2638
denizler: 201
denizlerden buharı: 3716
Denizli ağır ceza mahkemesine: 392
derd-i maişet: 987, 2791, 2792 (Bak: maişet derdi)
derecata göre: 2795
derk-il efsel: 497
ders ve tezkirde dinleyicileri bıktırmamak: 3862
ders (Bak: gece dersleri)
dershane-i Nuriye açmak: 3940/1 (Bak: medrese)
Derviş Vahdetî: 1848

determinist: 900
determinizm: 1793
deve âyet olarak: 3358
deve bir bağda kızmış: 2513
deve kuşu: 2154
devlet: 304 (Bak: me'muriyet)
devlet-i kâinat: 1321
devlet malı: 2049
devlet reisi seçimi: 441 (Bak: seçim)
devlet, seyf ve kalem üstünde durduğu: 270
devletçilik: 1405/2
devlete bağlı din: 2972
devletler milletler muharebesi: 366
devran: 328
devre-i istibdadları: 3178, 3454/1
deyyaniyet: 681
deyyus: 3782
Dıhye suretinde: 2316
dîk-ı elfaz: 3917
dikenli otlar: 1438
dikili taş: 3841
dil, din, vatan, 2440
dil ve tenasül uzvunu koruyanlar: 4103
dildeki kuvve-i zaika: 3598
dili ve kalbi aynı: 3119
dilini yalandan: 3012 (Bak: lisan, ses, tebelbül)
dillerin meydana gelmesi: 335 (Bak: tebelbül)
dilenci: 1277
dimağ: 1931
din-i fıtrî: 3375 (Bak: İslâmiyet)
din-i hakk: 1443
din-i hanif: 1175/1
din-i kayyim: 684
din cihetinden öldürmek: 3979/1
din dersleri: 2227, 416
din milliyetin hayatı: 1166
din yapıyorlar: 3799/1
din ve vicdan hürriyeti: 673/7
dindarane haletler: 3845
dinde harec yoktur: 3960
dine bağlı devlet: 2972
dini dünyadan tefrik: 1719
dini siyasete âlet: 3234, 3250
dinin ancak vahye dayandığı: 3716
dinini bıraksa: 248
dinsiz başıboş yaşamalar: 64 (Bak: beşer dinsiz olamaz)
dinsiz bir millet yaşayamaz: 2072
dinsiz bir müslüman: 1741
dinsiz yaşıyamaz: 1747
dinsizliğe yer ihzar etmek: 3410
dinsizliği mütaassıbane: 3243/3
dinsizlik ile dindarlık: 1720
dinsizlik ile iftihar ederler: 618
diplomatlıkla çarpışma: 3940/10
dirayet: 1601
divan-ı eş'ar: 311 (Bak: şiir)
divan-ı harb: 401
Divan-ı Harb-i Örfî: 359, 1716, 1843, 1865, 1866, 3897
divan-ı harbe verilir: 363
divan-ı harbe verilişi: 401
diyanet hayatında kalb: 1939
diyet: 185
doksandokuz ismini ihsa: 852
Doktor Abdullah Cevdet: 1858
doktorluk noktasında: 76
dokuz mümessil: 1000
Domaniç meydan muharebesi: 2941/1
domuz: 1172/1 (Bak: hınzır)
dostluk: 543
dostun hassası: 2912
dört fitne: 985
dört mezheb haktır: 3960 (Bak: eimme-i erbaa)
dört nehir: 2467/1
dörtyüz sene başında mühim bir Ahmed gelir: 42
dua: 198, 295, 1908 (Bak: fiilî bir dua)
duada ihlaslılık: 1522
duaları kabul olmaz: 813/1 (Bak: vaizler)
duaların makbuliyeti: 2477/1
duanız kabul olunmayacak: 813
duası ve davet kabul olmaz: 985
duayı kabul etmiştir: 310
dua şekli: 3182/1

duhan: 614
duheyma: 1000/1
düello: 3780
dümbelekler: 2657
dünya (Bak: Arz, Küre-i Arz, hususî dünya)
dünya alâkası: 1294/1
dünya âhiret mezraasıdır: 1031, 1218/3
dünya bir misafirhanedir: 2105
dünya dar-ül hizmettir: 1989, 3666/7
dünya fani olduğu: 1210
dünya hayatı cihetinde aldatıcı: 2720
dünya hayatına mağruren: 1068
dünya hayatına mutmain: 2838
dünya hayatını âhirete tercih: 510/1, 3698
dünya hayatının faniliği: 3716
dünya hayatının zineti: 3655
dünya ile bağlarlar: 161
dünya ile beni kuvvetli bağlıyan: 3076
dünya işleri (Bak: umûr-u dünya)
dünya lezzetlerini feda: 1294
dünya, maddîyat ve maddî harekât: 3999
dünya menfaatleri: 1652
dünya metalarına aldanmamak: 3315
dünya menfaatlarına teşvik: 3883
dünya meydan-ı imtihandır: 1212
dünya ve âhiret sevabı: 3371
dünya zinetleri: 1000
dünyada mükâfatını görür: 3759/3
dünyadan alınma sermedî manzaralar: 2157
dünyamız da bir hayvandır: 1245
dünyamızı dinimiz uğrunda: 3243/7
dünyanın imareti: 2357
dünyanın malına mevkiine düşkün: 2477/1
dünyanın yedi acaibi: 56/1
dünyaya bağlanmışlar: 983/1
dünyaya döner: 413
dünyaya girişmelerinin hatalarından: 413
dünyaya sabit bakar: 949
dünyaya saplansa: 313
dünyaya ve hırsa sevketmeye: 3759
dünyaya yapışmış: 3078
dünyayı âhirete severek tercih: 1834
dünyayı ebedî tevehhüm: 3727/1
dünyayı tecrübeye mahal: 2018
dünyayı âhirete tercih edenler: 2560
dünyayı din karşılığında yerler: 3884/1
dünyayı terk: 417 (Bak: terk-i dünya)
dünyayı terkedip: 3254
dünyayı da yine din için severiz: 1849
dünyevî alâkalar: 1619
dünyevî hayatı ön plana: 2189
dünyevî lezzet: 4018
dünyevî mefaatlerine şiddetli hırs: 2255/2
düstur-u cidal: 940, 1262 (Bak: cidal)
düstur-u esasî: 3231
düstur-u küllî: 96, 340, 976
düstur-u Rahmanî: 3238
düstur-u teavünün şe'ni: 1312
düsturların değişmezliği: 2926
düşmanın düşmanı: 369

E

eazım-ı enbiya: 828
ebabil kuşları: 613/1
ebede doğru uzanıp giden: 509
ebede karşı cereyan eden: 499
ebedi istiyor (Bak: beka)
ebedîleştirmek için: 2019
ebedîliğin sonsuz kıymetleri: 508
ebeveyne şükür: 3610
Ebherî'nin İsagoji'si: 2244
Ebrehe: 436, 725/1
ebsar: 3989
Ebu-l Alâ-i Maarrî: 943, 3753/2
Ebu Ali Cübbaî: 2677
Ebu Ali el-Farisî: 417/1
Ebu Abdurrahman Yunus b. Habib-ul Basrî: 417/1
Ebubekir-el Bakıllanî: 1599
Ebu Cafer Mansur: 7
Ebu Cehil: 408
Ebu Davud: 2181
Ebu Debbus-ül Vasık: 2681
Ebu Eyyub-il Ensarî: 2506 (Bak: Eyyub)
Ebu-l Fettah Nasuhiddin el-Hanbelî: 417/1
Ebu-l Hasan Ali İsmail: 867
Ebu-l Hasan-el Eş'arî: 1599
Ebu-l Huzeyl: 1599

Ebu Hüreyre: 293, 1107
Ebu Hüreyre aç olmuş: 429
Ebu-l Kasım Mahmud b. Ömer-ez Zemahşerî el-Harezmî: 417/1
Ebu Lâ şey: 3374/1
Ebu Leheblik: 2713
Ebu Mahzure: 2806/5
Ebu Muhammed Murtatış: 417/1
Ebu Muse-l Eş'arî: 867
Ebu Müslim: 808
Ebu Müslim-i Horasanî: 7
Ebu Nasr Bişr b. El-Haris b. Abdurrahman El-Mervezî: 417/1
Ebu Nasr es-Siczî: 417/1
Ebu Sa'd-es Semman-ur Razi: 417/1
Ebu Sevr-i Bağdadî: 2417
Ebu Sinan Esedî: 445
Ebu Süfyan: 408, 3876
Ebu Süleyman Daranî: 413, 417/1
Ebu Talib'in imanı mes'elesi: 501/2, 501/3
Ebu Ubeyd Kasım İbn-i Selâm: 2417
ecdad: 1714, 3893/2 (Bak: lanetlediği vakit)
ecel-i kaza: 757
ecel-i muallak: 752
ecel-i müsemma: 751, 753, 758, 2850
ecel birdir: 2006/1
ecinniler: 596
ecir devri: 769, 1405/1
ecir olmak: 366
ecnebi dinsizleri gibi de olamaz: 1050
ecnebî hurufu: 3884
ecramdan suduruna zahib: 3399 (Bak: yıldız)
ecram-ı münire yaratılmazdan: 1919
ecram-ı semaviyenin kıyamları: 1953
ecsam-ı nurani: 264
Edebali: 2941/1
Edeb-ül Evsiya: 4078/2
edebiyat kaidesi: 3065
edebiyatın mu'cize-i kübrası: 730
Edirne: 913, 914, 915
Ef'asiye Necran: 597/1
Eflatun: 926, 1818
efsuncular: 2816
egosantrik düşünce: 2242
eğer biz doğru İslâmiyeti: 1746
eğlence: 2652
eğlence ister: 1003/1
eğlence-i masumane: 649
eğlenceler: 1005
ehadis-i kudsiye: 3931
ehadiyet: 4013
ehadiyet ile kelâmına: 2452
ehadiyet sırrı: 1153
ehem ve en elzem işler: 2105
Ehl-i Beyt: 194/1, 197 (Bak: Âl-i Beyt)
Ehl-i Beyt'e gelen dehşetli zulümler: 995
Ehl-i Beyt'in muhabbeti: 448
ehl-i dünya ve ehl-i siyaset ve avamın nazarında: 3227
ehl-i keşf-i kuburun müşahedesi: 203 (Bak: müşahedat)
ehl-i keşf-el kuburun onları görmeleri: 3136
ehl-i kıble: 2728
ehl-i kitab: 130, 1420, 3177
ehl-i kitabtan müstakim bir ümmet: 3907
ehl-i nazar: 2637 (Bak: Mütekellimîn)
ehl-i sünnet: 3330, 3332
ehl-i sünnet usulüne muhalif: 2364
ehl-i velayetin tenezzühgâhı: 206
ehl-i vukuf: 392
ehramlar: 976
Ehrimen: 2270, 3542
ehven-üş şer (ehven-i şer): 632, 3415
eimme-i erbaa (Bak: dört mezheb)
ekanim-i selase: 3792
ekinleri, zürriyetleri mahvetmek: 2721
ekinciler: 3042
ekpek-ül küpeka: 377
ekser insanları ifsad: 1457
ekser insanların İblis'e tabi olması: 1457
ekseriyet: 1689/2, 3800 (Bak: seçim)
ekseriyet, keyfiyete bakar: 1657
ekseriyete ittiba: 1979
ekseriyetine uyulamıyacağı: 4038
ekzistansializm: 54
elbise: 3773 (Bak: libas, açık saçık, eski elbise, tesettür)

elbise ve kıyafet güzelliği: 3940/7
elbisesine müdahale: 651 (Bak: kıyafet)
El-Cüreynî: 1599
elektrik: 699
El-Enba: 337
Elfaraklit: 1665
elfaza ibarat: 1471
El-Hâfız: 1106
el-hakku ya'lu haktır: 1136
Elhamdülillah: 1445, 2782, 2806/1
Elhamdülillah der: 4080
el-hubbu fillah: 164
el-hubbu lillah: 1833
el-hükmü lil-ekser: 1657
el-hükmü lil-galib: 1405/1
Elia: 1603
El-Kindî: 2243
el öpme: 2639 (Bak: elini)
eli delik: 3841
eli delinecek: 1772
elin ve iki ayağın parmakları: 730
elini öpmek: 1517
elinin kesileceğini bildirir: 919 (Bak: hırsız, çaprazlama)
ellerinin içlerinde: 731
elli sene sonra: 555, 556
elem-i elîm: 1003/1
Elmalılı Hamdi Hoca: 1867
Elyesa: 2634
eman ver: 1422
emanet: 2049
emanet-i kübra: 96, 97, 649, 1218/4
emanetlerini halife: 989
embriyoloji: 468
emel: 3016 (Bak: tûl-u emel)
Emeviler: 196, 216
Emevi sülalesi: 2953
Emeviye Devleti reisleri: 1332
emir ile güzellik, nehy ve çirkinlik tahakkuk eder: 3959
emir-ül ümera: 8
Emirdağ kazasında ikamete me'mur: 393, 395
Emirdağı'na getiriliş: 406
emniyet ederler: 383 (Bak: itimad etme)
emniyet merkezi: 1885, 2351
emniyet yeri: 1768
emn ü eman: 1628
emrimizden bir ruh: 3933
emr-i ademî: 534 (Bak: evamir, kanun-u emrî, namus)
emr-i bil-ma'ruf (Bak: cihad)
emr-i bil-ma'rufu yapmaz: 985
emr-i itibarî: 1905
Emrullah Efendi: 417/2
en ekrem en müttakidir: 1854
enaniyet: 451, 618, 2731, 3007, 3562 (Bak: ene)
enaniyet çok ileri gitmiş: 1834
enaniyet kuvvet bulmuş: 278
enaniyeti tahrik edici: 1402
Enbarî: 417/1
enbiya: 1657, 3473 (Bak: eazım-ı enbiya)
enbiya-ı Benî-İsrail gibi: 198
enbiya, sıddıkîn, şüheda, evliya salihîn: 454
enbiya ve evliya gıbta edecekler: 3941
enbiyanın usul-ü dinleri: 870
endokrinoloji: 468
endüksiyon: 1784
Endülüs: 917
Endülüs Devlet-i İslâmiyesi: 1752
Endülüs Emevileri: 809
endüljans: 2966
ene (Bak: enaniyet)
enerabbüküm: 2187 p. sonu
ene ve enaniyet mikrobu: 2779
enfüsî ve afakî: 121
Engels: 2065
engizisyon: 1710, 673/7
ensar: 1295, 3032, 3198, 3893/2
ensarın muhacirîne muhabbeti: 2560
entüisyon: 1731
entüm a'lemu biumûr-i dünyaküm: 3799
enva-i ibadet: 1444
envaın sayısı: 643, 667
Enver Paşa: 361
episkopi: 2965
eracif: 3402 (Bak: gazete)

eracif ehli: 1716
eracif neşredenler: 2726
Ercûze: 1760, 1949
erkânların meşveretleri: 2902
erkekler için kadınlar üzerinde: 2874/3
erkeklerin kadınlara fazl ü rüchanı: 2874/2
erkek kadından üstün: 1689
Ermenilerin komitesi: 1874
Ertuğrul Gazi: 2941/1
ervah-ı bakiye: 101 (Bak: âlem-i ervah, ruh)
ervah-ı bakiye müteessir: 2020
ervah-ı habise: 599, 1007/1, 1769/3, 3402, 3537 (Bak: cin)
ervah ile âlem-i gayb: 3036
ervahlara bir ezeliyet isnad etmişler: 946
esaret: 1405
esarette kalır: 363
esbab-ı zâhirî: 2337
esbab bir perde-i zahiriyedir: 935
esbab dairesinde: 2998
esbab ise bir perdedir: 1477
esbab, kudretin tasarrufuna perde: 2535
esbab perdesi altında: 1153
esbab şirki: 2225, 3562
esbab tahtında: 450
esbab ve tabiat: 231
esbaba müraat: 1223
esbaba nazar: 2876
esbabı halketmiş: 118
esbabın iktizası: 617/1
esbabın perdesini vaz' etmiyerek: 1247
esbabın te'siri yok: 4013
Eseriyye: 3332
Es'ile-i Sitte: 3243/1
esir (Bak: esir maddesi)
esir devri: 769, 1405/1
esir maddesi: 709, 2320
esire latif denilmesi: 2197
eski elbise: 3119
Eski Said: 385, 1757, 3250
Eski Said, bir miktar siyasete: 3246
Eski Said ziyade ulûm-u akliye: 3088
eskal: 3320
Eskişehir ağır ceza mahkemesi: 389
esma-i fiiliye: 460
esma-i hüsna: 885, 1761 (Bak: doksandokuz, ta'lim-i esma)
esma-ül hüsna ile dua: 708
esma-i hüsnadan herbirisinin tecelligâhı: 1159 (Bak: Tecelli)
esma-i hüsnanın gölgelerinin gölgeleri: 1430
esma-i hüsnanın güzellikleri: 1431
esma-i hüsnanın had ve hesaba gelmez enva-i tecelliyatı var: 1314
esma-i İlahiye: 225, 264
esma-i İlahiyeyi tefekkür: 4094
esma o cennetin ayinelerinden: 535
esmanın cilveleri: 274/1
esmanın dürbünüyle: 3756
esmanın matla'ları: 838
esması bakiyedir: 310
esmasını ahseniyet ile tavsif: 1152
esmasının ahkâmını göstermek: 2642
esmasının daimî cilvelerini temsil: 313
essalavâtü: 3639
esselâmü aleyke: 3640
Eş'ari: 1599
eşhas-ı âhirzamana ait: 387
Eş'iya Peygamber: 2603
Eşref Edib: 2930/2
et yiyen: 1184
Et-Tammet-ül Kübra: 2826/1
evleri kabre çevirmemek: 2804/1
evlerinizi kabre çevirmeyiniz: 2806/2
evamir-i teklifiyeme itaat: 646
evamir-i tekviniye: 774/1, 3135, 4093 (Bak: emr, şeriat-ı fıtriye)
Evanjelik Luteriyen Kilisesi: 2193
evham: 560 (Bak: vehim)
evhamı teskin: 2851
evlad: 164, 3371 (Bak: çocuk)
evlad ü iyal: 419
evlad çokluğuyla iftihar: 1979
evlad öldürme: 2010
evlad sevmesi: 2398
evladı gibisiniz: 3616
evliya: 1048 (Bak: ehl-i velayet, velayet, veli)
evliya-yı kâmilîn: 3673

evliya-i meşhure: 209
evliya-i umûr: 804
evliya arasında bast-ı zaman: 4028
Evliya Çelebi: 1665, 417/2
evliya ilhamatı: 1548 (Bak: velayet)
evliyaların makberleri: 450
evliyaya mana-yı harfî ile: 1734, 2735
evrad-ı kudsiye-i Şah-ı Nakşibendî: 1446 (Bak: zikir)
evradların illeti: 1446
Evs: 3199
evvel-i halk: 1927
Evvel, Ahir isimleri: 262
eydî: 3989
eyyam-ı İlahiye ile beşyüz sene: 1915/1
eyyam-ı nasihat: 71
Eyyub Aleyhisselâm münacatı: 696
Eyyub (A.S.)ın şeytandan teellümü: 3547
Eyyubun A.S. rekz tedavisi: 3751
Eyyub Ensarî (Bak: Ebu Eyyub)
Eyyubiye Devleti: 3279/1
ezan-ı Muhammedî: 416
ezan İslâm şeairinden olmuştur: 2806/6
ezan ve kamet: 631
ezan ve kametimize müdahale: 3243/1
ezanın hikmeti: 2774
ezanlar: 3493
ezdad birbiriyle çarpışıyor: (Bak: zıd)
ezel ve ebed dün ve bugün gibi: 2092
ezelî tevehhüm ederek: 2082
ezeliyet: 219, 615, 656, 2232
ezeliyet-i ruha kail olmadığı: 3139
ezeliyet cihetine gidilmez: 667
ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü: 2692 (Bak: Ahkam-ı fer'iyede)

F

faaliyet-i müstevliye: 225
facir (Bak: fücur, recul-ü facir)
fadl-i azîm: 1322 (Bak: fazilet)
fadlun mübin: 2683
fağfur: 2055
fahir: 2432
Fahr-i Âlem: 1662
fahr ve naz: 3675
Fahreddin-i Razî: 2243
faideler: 1446
faidesiz sevablar: 3940/10
fail oldu: 534
failsiz bir fiil: 225
failiyet: 840, 841
faiz: 342 (Bak: riba)
fakîh: 242 (Bak: fukaha)
fakir: 2730/1
fakir ediyor: 2285
fakirlik: 3001, 4063
fakr: 61
fakr-ı hale düşmüşler: 1280
fakr ve servet: 2844
Fanatizm: 3619
fani olan şeyler sevilmez: 2560
fantaziye: 2041
fantaziyeler: 1004
Farabî: 417/2, 1462, 2243, 2375
Faraklit: 1660, 1665 (Bak: Elfaraklit)
Faran Dağları: 3850
fare: 2359
Farisî lisanı: 3764
Fars Milleti: 3874
Farslar: 2886
Faruk: 2944
farz-ı kifaye: 521, 2496
farz namazını kılsalar yeter: 2728
farzını yatağında: 394
fâsıkdırlar: 1689/2
fâsıklar: 569/1
fasid bir delil ile hak bir netice: 1833
fasîle: 2432
faşist devlet: 676
Fatıma bint-i Numan-ı Neccariye: 597/1
Fatıma (R.A.): 196
Fatıma'nın nesl-i mübareki: 1199
Fatih Sultan Mehmed'i zehirlediler: 917
Fatiha: 699
Fatiha yerine Farisî tercümesi: 3764
Fatihanın okunması: 2807
Fatimî hilafeti: 3279

Fatimîler: 8
Fatimiye hilafeti: 1333
fazilet: 1978, 2806/7, 3032 (Bak: fadl, ahlâk)
fazilet-i cüz'iye: 3209
fazilet-i ilme hamd: 1162
fazileti kaldırmak: 3431
faziletin şe'ni: 1312
faziletinden ayrı olan: 3666/7
fazl-ı İlahî: 534
fazl u rahmeti: 2725
fecir zamanı: 2800
feda edecek: 3897
feda ettim: 1043
fedai oldukları: 2505
fedailik: 2832
fedakârlar lâzım: 415
fedakârlık: 417, 2924
felasife-i abesiyun: 55
felekten ve zamanda şikayet: 2883/1
felsefe: 2103, 3350 (Bak: feylesof, Yunan kitabları)
felsefe-i tabiiyenin tasallutuyla: 1485
felsefe-i tabiiyenin verdiği cereyan-ı küfriye: 1251
felsefe ilimlerine meyil: 188
felsefe, Katolik kilisesi: 2189
felsefe silsile-i diyanete dehalet: 934
felsefe tabiri: 922
felsefede Bediüzzaman'ın bir talabesi olabilirler: 3065
felsefenin dalaleti: 2166
felsefenin eliyle keşfedilemeyen: 3084
felsefenin revaçları: 1484
felsefenin ruhsuz: 2881
felsefeyi beş paraya saymam: 3513
felsefî görüş sonrakiler tarafından çürütülür: 2374
feminizm: 3760/9
fen cihetindeki terakkiyat: 798 (Bak: fünun)
fen nurlu bir bürhan: 1317
fen ve felsefenin tasallutuyla: 2303
fenden gelen dalaletler: 3104
fenlerle zihni terbiye: 161
fennin kısa eli: 2881
fena fi-l ihvan: 3116, 3878/2
fena fillah: 3478
fena fi-s san'at: 3647
fena fi-ş şeyh: 40
feraiz: 2468
feraset: 1469
feraset-i imaniye: 3655
feraset-i manevîye: 130
feraş-ı mebsus: 2021
ferc: 1927
ferdiyet: 45
ferdiyet zamanı: 2690/1
ferid-i deveran: 2614
ferid makamına mazhar: 3374/1
fesahat-ı lisaniye: 1192
feta: 214, 953, 1235, 3939, 4021
feta-yı Musa: 2632
fethen mübinen: 2683
fetret: 2568, 2691
fetret-i mutlaka: 870
fettan-ül kabr: 1891
fetvanın kazadan farkı: 1955
Fevzi Paşa'ya şikayet: 3179
fevz-ül mübin: 2683
feyiz vermeleri: 1980
feylesof: 558 (Bak: felsefe, filozof)
feylesof âlim de olsa: 512
feylesofların en maddîsi: 998
feylule: 2849
feyze ma'kes: 2734
feza: 3441
fezlekeler: 2101
fıkh edemiyoruz: 3566
fıkh-ı ekber: 1494, 1642
fıkıh (Bak: amelî, fıkh, fakih, fukara)
fırka-i naciye-i kâmile: 788
fırkalarda husumet: 3235, 3753
fırtınalı yağmur: 1438
fısknın birinci sıfatı: 2874/5
fısk u fücur ile tanınan: 4036
fıtrat-ı asliye: 168, 1689
fıtratın kanunlarına kesb-i muarefe: 2874/5
fıtrî elvan: 3375

fıtrî hizmet: 1444
fıtrî meyelan: 379
fıtrî telsiz telefonlar: 699
fıtrîlik: 2100
fiilî bir duadır: 688
fiilî isimler: 223
fiillerin menşe'leri: 225
fikir: 1700 (Bak: akıl)
fikir ve söz hürriyeti: 1405/2
fil-i Mahmudî: 284
Filistin: 3979
filolar: 286
filozofları üç zümreye ayırır: 1818 (Bak: feylesof)
Finler: 219/1
firak: 104, 533 (Bak: adem)
firaktan daima azab: 1935
firaklardan gelen feryatlar: 310
firaktan şiddetle kaçan: 3924
firar: 363
Fir'avun: 1472, 2624 (Bak: ıztırar zamanında, kavm-i Fir'avn)
Fir'avun-u zelil: 1310
Fir'avunmeşreb: 2051
Fir'avunmeşreb komite: 3243/1
Fir'avun kendi re'yine sabilürreşad: 3149
Fir'avun ve ordusunun kibri: 2053
Fir'avuniyet: 510/1, 3727
Fir'avuniyet cereyanları: 194/2
Fir'avunların dünyevî şan: 3263
Fir'avunluk: 618, 2713
Fir'avunluk cephesine darbe: 3006
Fir'avunun helâkiyle: 2148/1
Fir'avunun Musa (A.S.)'a: 3411
Fir'avunun sâhirleri: 1499
Firengistan: 1184
fisebilillah: 1295, 2560, 4053, 4053/1
fitne: 181, 419
fitne-i amme: 1283
fitne-i diniye: 15
fitne ateşlerine düşürttürüyor: 719
fitne de katlden eşeddir: 789
fitne hâkim olmadan önce irşad: 813/1
fitne kuvveti: 377
fitne zamanlarında: 1270, 3632/1
fitneler: 196, 3203
fitneler kopacak: 1421
fitneler zuhur etmez: 2523
fitneye düşürdük: 2260
fizik: 922
fizyoloji: 468, 469
fonoğraf: 648, 649
Fransız İhtilali: 479, 676, 2190, 2193 (Bak: ihtilal-i Fransavî)
Fransızların İhtilal-i Kebiri: 1754
fuhşiyat: 1186
fukaha: 2414 (Bak: fakih, fıkıh)
fukaha-i sahabe: 3216/1
fukarayı ücret mukabilinde: 1405/1
fücur ve takva: 2834
fünun (Bak: fen)
fünun-u hafiyye: 600
fünun-u hazırada tevaggulü derecesinde: 1485
fünun-u medeniye: 188
fünun-u tabiiye: 1003
fünun ile kâinata bak: 670
fünun ve ulûm-u beşeriye: 3665
fününun tahsili: 354
Fürkan: 3655
Fürüs: 1394
Fütûh-ul Gayb: 3252
fütuhat az olması: 3374/7
fütüvvet (Bak: feta)

G

gaferehullah: 3211
Gaffar ismi: 76, 1072/1
gaflet: 1205/3, 2279, 3239, 4018
gaflet esbabından tecerrüd: 665
gaflet ile yapılan zikirler: 3587
gaflet veya cehalet: 662
gaflete düşmemek: 1386
gafleti dağıtır: 3710
gafleti izale: 3715
gafletini arttırırım: 1213/2
gaflette kendini unutuyor: 3002

galat-ı idrak: 1499
galabe: 684 (Bak: zafer, mağlub, muvaffakiyet)
galebe kâfirlerde olur: 2170
galebesini ne derece teshil: 1834
galib: 1136
Galib Bey: 2930/1
galibiyet: 408, 1658, 1979
Galilei: 3515
Gani: 3292/1
gar mes'elesi: 559
garb husumeti: 369
garib: 351, 723
garib olarak başladı: 1750
garibler kimlerdir: 1289
gariblik: 3253/2
Gatafan: 1174
Gavres: 2515
Gavs-ı Azam (R.A.): 998, 3374/4, 3642 (Bak: Abdülkadir-i Geylanî)
Gavs-ı Azam'da kutbiyet: 1834
gavsiyet: 1834
gavurlar: 342
gayât-ül gayat: 3965
gayb (Bak: âlem-i gayb, mugayyebat, cifr, ihbar-ı gayb, istikbalden)
gaybî haberlerden kesilmelerine: 2133 (Bak: kâhinliğe hatime çekildi)
gaybî olan şeyleri bildirilmezse bilmezler: 1834
gaybî ve istikbalî olan şeyleri görüyorlar: 3161
gaye-i hilkat: 127
gaye-i insaniyet: 937
gayede menfaat yerine fazilet: 2274
gayeler: 509, 1218/3, 3123
gayeler, faidelere: 1674
gayeleri takip: 239
gayesi bir ise: 1438
gayesini tasavvur: 1158
gayet-ül gayat: 936, 3965
gayet-i kemal: 939 (Bak: kemalât)
gayeyi gören ve takip eden: 838
gaylule: 2849
gayr-ı meş'ur: 1247, 1345, 3645
gayr-ı müslim reis olamaz: 673/3
gayr-ı müslimler emin olsunlar: 673/7
gayr-ı müslimlere dokunulmaması: 571
gayr-ı müslimlere muhabbet: 2560
gazab: 2353
gayr-ı müslimlere tanıdığı hukukî teminât: 673/10
Gazalî: 2243
gazete gönderiyormuş: 3248 (Bak: ceride, eracif)
gazeteciler: 2722
gazete ve mecmua: 3695
gazetelerle günahlar: 1004
Gazi Ahmed Muhtar: 1864
gazve-i Bedir: 2510 (Bak: Bedir Harbi)
gazve-i Hendek: 2507
gazve-i Huneyn: 2511
gazve-i Gatafan ve Enmar: 2515
gazve-i kübra-yı Bedir: 2508
gece derslerine devam: 296
gece gündüz: 1472 (Bak: karanlık)
gece kıyamı: 2849
geçmişten gelen hüzünler: 1255
Gedik Ahmed Paşa: 917
Geldan: 4012
gemilerin denizde: 3716
gençler: 505 (Bak: şab-ı emred)
gençleri hayasız: 985
gençleri yoldan çıkarmak: 159
gençliğimde en yüksek bir intibah: 1006
gençlik damarı: 2211
gençlik grubu: 3894
Gençlik Rehberi mahkemesi: 406
gençlik sarhoşluğu: 3078
genetik: 636
geniş bir dairede: 3845 (dar daire)
geniş daire: 2935
Geylanî'nin ba'del-memat: 2386 (Bak: Abdülkadir-i Geylânî)
gıbta: 2747
gıybet sayılmaz: 909
Gildanîler: 3399
gizle: 1610

gizli dinî faaliyet: 3032
gizli düşmanlarımız: 3243
göktaşları: 3518 (Bak: semadan taşlar)
gök kapıları: 748
görenekle revaçta: 351
görüşme: (Bak: Sohbet)
görüşülmedikleri halde: 3940/3
göz: 1257, 3034
göz bağcılık: 3399
göz görmez: 985
göz ve görme: 2777/1
göz ve kulağı verecek: 2102
gözü âhirette de kördür: 545
gözün kör olması: 1268
gözünü namahreme: 3012
gravitation: 2483
gurur: 65, 1979 (Bak: tevazu)
gurur ve kibir: 148
gururlanmamak: 1901
gülbahar: 2406
güldürücü lakırtılar: 2652
güldürüp gafletin galebesine çalışan: 4106
gülmenin çokluğu: 4105
günah: 4034 (Bak: İsmet, masiyet, münker, kebair, sefahet)
günah-ı kebair: 1957
günah yapan bir kavim getirir: 509/5
günaha dair: 1663
günahtan pişmanlık: 509/5
günahı çirkin addetmek: 965
günahı sevaba: 2876 (Bak: seyyiatı hasenata)
günahına pişman olmaksızın: 1799
günahkâr Hristiyanların günahlarını afvetmek: 2965
günahlar: 76, 2855
günahlar işlemiş: 545
günahların ağırlıkları: 2369
günahlarının gayet dehşetli bir yekûn: 984
günahtan kaçmak: 1385
Güneş: 83, 950
Güneş, Arz gibi mes'elelerde icmal: 1703
Güneş benim gibidir: 3918
Güneş döner: 2103
Güneş gezmiyor: 271
Güneş, kayıdsız nuruyla: 2141
Güneş zişuur olsa: 3741
Güneş'in çıkması için dua: 2535
Güneş'in faraza şuuru ve hayatı olsaydı: 1550
Güneş'in harareti ve ziyası: 3739
Güneş'in ilmi ve kudreti ve ihtiyarı olsa idi: 774
Güneş'in mağribden çıkması: 1631
Güneş'in mağribden doğması: 614
Güneş'in mağribden tuluu: 2043
Gürcistan: 916
güreş: 2820/1
güreşler, silah atmalar: 2405
güvercinler: 648, 649
güzelliğin bütün meratibini farkeden: 1257
güzellikler: 1430 (Bak: cemal)
güzellikler onların ihtilafı gibi: 1431
haber denir: 1565

H

Habeşîler: 3992
Habibullah: 1469
Habil: 3564
Habil ve Kabil: 99
Habr-ül Ümme: 49
hacalet: 1438
hacat-ı gayr-ı zaruriye: 3041
hacat-ı gayr-ı zaruriyeyi görenekle: 1082
hacat-ı insaniye: 1678
hacc: 581
hacc-ı asgar: 3899
Haccac: 436, 808
Hacer: 1776, 1885, 3848
Hacer-i Esved: 436
Hacı Ahmed Efendi: 1858
Hacı Bayram Veli: 912
Hacı Nuri Efendi: 1867
hacıların tekbir ve ibadetleri: 2604
hacîc: 387
hacr: 1063, 3308
Haçlı Seferi: 3279
hadd: 1789 (bak: ceza)
hadd-i asgar: 1789

hadd-i ekber: 1789
hadd-i evsat: 1789
hadler günahları afveder: 1273/1
hadis-i sahih: 1915/1
hadislerim geldiğinde: 2730/1
hadis olup olmadığı: 2118
hadis rivayet ettiğinden: 293
hadisin camiiyeti: 1337
hâfız olmak: 2122/1
hâfızların göğsünden Kur'an nez'ediliyor: 2824
hafif-i haz: 412, 1517
Hafiz-i Alim fanilerin manalarını: 2618
hak ile batılı ayıran hüccetleri: 346
hak gelir, batıl ölür: 3904
hak kuvvette değildir: 939
hak olan bir vesile: 1136
hak ve hakikat: 447
hakta ittifak, ehakta ihtilaf: 1826
hakaik-i nisbiye: 2248 (Bak: nisbî)
hakan: 2055
Hakem I: 809
Hakem II: 809
hakem tayini: 3659
hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.): 3501
hakikat ve tarikat: 3668
hakikatın güzelliği: 1431
hakikatle suret, makusen mütenasibdirler: 2016
hakiki şakirdler: 2916, 2932, 2935, 3374/4
Hakikiye: 928, 2377
Hakîm ismi: 1248
hakîm birinin işi: 838
hâkimiyet millettedir: 673/3, 1849
hâkimlik: 2874/4
hakk-ı sükût: 3275
hakk-ul mübin: 2683
hakk-al yakîn: 1117
hak olma: 1559
hakkı bilmez: 1689/2
hakkı kerih gören: 1689/2
hakkın şe'ni: 1312
hal'ini ve terk edilmesini: 1425
halak: 436
halalar: 2610
halaskâran: 1860
halet-i ruhiye: 3251, 3641
halet-i içtimaiyeden istifade: 2702
Halid İbn-i Sinan: 2605
Halid İbn-i Velid: 1356, 1370
halife: 1198 (Bak: hilafet)
halife-i Arz: 1325
halife-i manevî: 96
halife-i zemin: 645
halife intihab: 738
halife intihab edilmiş: 1871
halife intihabı: 3573
halifelik: 51, 646
halk-ı ef'al: 2674, 2677
halk-ı eşya hakkında "mucibe-i külliye": 3837
halk-ı Kur'an: 1622
halk-ı şer, şer değil: 2672
halk ve takdir: 2388
Halk Fırkası: 251
halk ile çokça düşüp kalkma: 1610
Halk Partisi: 3699
halktan gizle: 1610
halka-i kübra-i zikir: 2806
Halilullah: 1466, 1469
hallakiyet: 3923
Halley kuyruklu yıldızı: 3518
halüsinasyon: 1499
hamd: 514
hamdediyoruz: 3450
Ham: 2885
Hâme: 597
hame-i mesnun: 641
hamele-i arş: 2322
hamele-i arş ve semavat: 269
hamiyet-i cahiliye: 2276
hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi: 553
hamiyet-i İslâmiye: 1975/2
hamiyet-i milliye: 165
hamiyet ise: 318/4
hamse-i âl-i abâ: 196
Hamza: 3876

Hamza (R.A.): 1252
hanedan-ı Osmanî: 23
Hanefileştirdikten sonra: 3243/4
hanif: 684
hanifen müslimen: 1468, 1469
hanin-i ciz' mu'cizesi: 2507
Hanzele: 2605
hapis daha hayırlıdır: 3940/10
hapishaneler: 3180
haraç: 603
haram helal demeyip: 1278, 2289/5
haram helal tanımayarak: 778/3
haram maldan verilen: 4060
haram ve memnu olan şeyler üç nevidir: 4041 (Bak: Şüpheli)
harama girmeye ihtiyaç bırakmaz: 3245
haramı helal: 3883
haramın terkinden dolayı sevab: 1182
haramiyetini ders almağa muhtaç değiller: 1489
haramla doldurmak: 3884
hararet: 498 (Bak: ateş)
hararet-i gariziye: 469
Harem-i Şerifi tevsi': 2939
Harb-i Umumî: 286, 360, 2164, 3409 (Bak: rüyada bir hitabe)
Harb-i Umumî mağlubiyetleri: 301/1
harb ancak bir mecburiyet: 1423
harb değil, sulh-u umumî esastır: 1423/1
harb(cihad) meşakkatleri: 1658 (Bak: cihad, Cemel Vakası, sulh)
harbî bir gavur: 342
harekât nihayet derecede muhteliftir: 2457
harekâtın neticeleri: 3999
hareket-i ric'iye: 1706
hareket etmemek: 230
hareket harareti tevlid eder: 469
Hareket Ordusu: 1848, 1860, 1862
harem ile selâmlığı ayırmak: 3783
harf, gayrın manasını: 512, 1564 (Bak: mana-yı harfî)
harf inkılabı: 3061
haricî düşman: 2707
Haricîler: 196, 1171, 3944 (Bak: Havaric)
Harun: 2631
Harun (A.S.) lisan-ı fasih sahibi: 2219
Harun-er Reşid: 7
harur: 591
haruriye: 1188
Harut ve Marut: 1000, 3405
has talebeler: 1646 (Bak: dar daire)
haslar dairesi: 2289/5, 2477/1, 2900
Hasan (R.A.): 45, 792, 806
Hasan Fehmi Bey: 153, 1847
Hasan Halis: 792
Hasan Paşa: 354
Hasan (R.A.) altı aylık hilafeti: 1336
Hasan (R.A.) ve Hüseyin'in (R.A.) neslinden: 3642
Hasan İbn-i Salih: 2417
Hasan'ı (R.A.) tebrik: 196
Hasan'ı (R.A.) neslinden gelen aktablar: 1333
hased: 1853
hased etme: 1344
hasenat ve seyyiatla imtihan: 1658 (Bak: a'mal, iyilik)
hasenat ve seyyiatlar: 1121
hasf: 2049, 2656
hasiyetler: 839
haslar: (Bak: has)
hastalara şifa: 1728
hastalıklar perdedir: 837
hastalıkları uzaklaştırma: 3732
Haşim: 806
Haşimiyye: 7
haşir: 660, 3442 (Bak: mahşer, mahkeme-i kübra, meydan-ı haşir)
haşr-ı cismanî: 540
haşir ve kıyamet: 846
haşirde hafiziyetin tecelli-i ekberi: 1121
haşirde iadeniz: 58
haşirde beşyüz sene fazla mesafeden Cennet'e çıkmaları: 2454
haşirle alâkalı halk-ı cedid: 1157
haşri nefyedip: 946
haşrin icadına: 2843
haşyet: 1567

hataen katil: 2010
Hatem-ül Enbiya: 602, 2606
hatem-ün nübüvvet: 2609
Hatem-i Tâi: 1880
hatibleri çok: 1585 (Bak: vaizler)
hatiblerin çoğalması: 3883
Hatice Nakiye Hanım: 417/2
hatif: 598
hatm-i hacegan: 328
hatm-i Kur'anî: 699
hatme-i Ahmediye: 2806
hatt-ı hümayun: 1069
hava: 699 (Bak: atmosfer)
hava unsuru: 3736
hava unsurunun hiddeti: 1946
havadan: 2320
havanın temevvücatı: 2133
havaic-i asliye: 4046
havarilerden bazıları öteye beriye dağılıp: 1723
havarisi olmayan hiçbir peygamber göndermedi: 3891
havariyyun: 1288, 1754
havariyyuna gelen ilham: 3933
Havaric: 216 (Bak: Haricîler)
havas: 839
havass-ı hamse-i zahire, havass-ı hamse-i batına: 2203
havf: 3374/1
havf ile reca: (Bak: hem ümidli, ümid, ye's)
havf u reca: 2032, 3653
havfullah: 2545 (Bak: korku)
haviye: 497
haya (Bak: Allah'tan haya, hacalet)
haya hissi: 909, 3782/1
haya perdesi: 2823
hayasızlık: 985
hayat: 2988
hayat-ı dünyeviyenin te'mini: 1484 (Bak: yaşamak)
Hayat-ül Harranî: 38
hayat-ı içtimayeye giren: 651/4
hayat-ı kâinat: 1243
hayat-ı nebatiye: 2388
hayat-ı sariye: 1245, 3917
hayat-ı uhreviyeye tercih: 2300/2
hayat-ı umumiye: 1245
hayat bu kâinattan süzülmüş: 3127
hayat dahi, pek çok sıfattan yapılmış: 1248
hayat harekâtla kemalâtını bulur: 894
hayat makinasının işlemesi: 2016
hayat midesine: 1680
hayat-perest insanların nazarında: 2689
hayata adavet: 359
hayatı bir hülasa-i camia: 3035
hayatı intihab: 3601
hayatımız bir kalem: 313
hayatın gayesi: 1024
hayatın hakkı şamil: 1136
hayatını hadîse ve dine vakfeden: 429
hayattar olan dar-ı âhirete zerrat: 4087
Hayber fethi: 951/2
Hayber Kal'asının fethi: 2522
Hayim Naum: 3979/1
hayratta yarışmak: 3937
hayrul-kuruni karnî: 1943
hayr-ul umûri evsatuha: 3391
hayvan: 1675 (Bak: semavatta dabbe)
hayvan gibi olmazsın: 3312
hayvan ise: 187
hayvan nevileri... ümmetler: 3907
hayvanat: 1669
hayvanat-ı ehliye: 648
hayvanatın ilhamatı: 1548
hayvanatın kuvaları: 144
hayvanatın ruhları: 3139
hayvanî nefsin itibariyle: 1672
hayvanların fıtratlarını su-i istimal: 940
hayvanların helal rızıkları: 1262
haza kâfirun: 3841 (Bak: kâfir yazılıdır)
Hazer: 3992
Hazkıl: 2634
Hazrec: 3199
hazretleri: 3145
heca: 2218
hediye: 355, 429, 1812
hediyelerimi neden kabul etmiyorsun: 1608
hediyesini kabul etmek: 1806

hedonizm: 3760/9
helal ediyorum: 3265, 3266
helal et: 1058
helal ettirdi: 3264
hel min mezid: 510/1
hem ümidli, hem korkuluyum: 441
heme: 641
heme ost: 3922
hendese: 3758
Hennad es-Serrî: 417/1
Heredot: 336
Herkül Burcu: 3517
Hersek: 916
hesab çıkarmak: 2721
heva-yı nefsin meyli: 3511
heva ise: 1003/1, 2355
heva ve arzularına göre: 2187
hevasına uyan kişi: 1402
Hevazin kabilesi: 1368
hevesat-ı sihirbaz: 1003/1
hevesata da ihtiyacı var: 3736
heyet nücum ilimleri: 3339
heykeller: 975, 3263
heyula: 2234
hıfz: 3585, 3645
hınzır: 1186, 2354 (Bak: domuz)
hınzır eti: 1184
Hıristiyan (Bak: hristiyan)
hırs: 1259
hırs-ı hayat: 719
hırs-ı mecazî: 1344
hırs gösterilse de: 3702
hırs ve rekabet: 3023
hırsı tok olmayacaktır: 538
hırsla düşkün: 723, 4107
hırsız elinin idamı: 1100 (Bak elini kesileceği, sirkat)
hısam-ı gayr-ı mübin: 2683
hısset: 1540
hıyanet: 805
Hızır Aleyhisselâm: 2629, 3893/2
Hızır telakki eder: 3676
Hızır (A.S.)'a verilen te'vil ilmi: 3846
Hızır'dan ders almış: 4110
Hızır Bey Çelebi: 919
"hızlan" tabiri: 345/1
hibelerde de adalet: 2469/1
hibelere dair: 2469/1
hibetullah: 3564
hicret: 2383 (Bak: muhacirîn, sefer)
hicret edemeyip Mekke'de kalan kadın erkek: 443
hicret eden: 3372
hicvetme: 3554
hiçlik karanlıklarına atılmaları: 3073
hiçlikten vücuda 2874
hiçten icad: 667
hiçten icad edemez: 1477
hidayet: 346, 522, 649/1, 2725, 2730/1, 3392
hidayet-i fitriyenezi ifsad: 1301
hidayet edici: 2304
hidayetsiz: 1940
hikmet: 645, 649/1, 669, 2591, 3388 (Bak: abes)
hikmet-i âliye: 1227
hikmet-i cedide: 102
hikmet-i bâliga: 1135
hikmet-i İlahiye razı değildir: 2883/1
hikmet-i ilahiye hikmet-i Kur'aniye ihsan edilecek: 2294/2
hikmet-i Yunaniye: 1776
hikmet-ül eşya: 1127, 1316
hikmet hükmeder: 1030
hikmet içindir: 506
hikmet ile iş görmek, ilim ile olur: 1554
hikmet nazarıyla: 77
hikmet ile o maslahatın husule gelmesi: 668
hikmet nimeti: 3610
hikmet nuru ile kalpleri diriltir: 3881
hikmet verdik: 2222
hikmete göre icad: 1133
hikmetin hüsnü: 1431
hikmetin mukaddemesi olan mantık: 2247
hikmetle yapılabilir: 3760/8
hikmetler: 616, 669
hikmetleri ve faideleri takip etmek: 950
hikmetleri ihata edilmeyen: 1316

hikmetlerin en büyüğü: 1218/3
hikmetsiz zannetmişler: 4086
hilaf-ı edep zanneder: 1438
hilafet: 23, 384, 3488 (Bak: halife, saltanat)
hilafet-i ruy-i zemin: 648
hilafet işi: 441
hilafet ve saltanat muharebesi: 3383
hilafet ve valilik: 50
hilafeti Ebu Bekir'e (R.A.) vasiyet: 739
hilafeti meşihat temsil eder: 3577
hilafeti temsil: 1339
hilafetin en ehemmiyetlisi: 3374/4
hilafetin müddeti: 1337
hilafetin saltanatı: 1335
hilali gördüm der: 615
hikmeti tağyir: 968
hillet ise: 3878/2
hilm: 1266 (Bak: yumuşak davranma)
Hilmi bey: 251
Himalaya silsilesi: 1915 /1
himmet: 35
himmeti nisbetindedir: 2754
Hira mağarası: 3928/1
Hirakl: 2600
Hiredus: 3981
his ileriyi görmüyor: 2673
his ve heves ise kördür: 2211
hiss: 1343
hiss-i kabl-el vuku: 27, 2203, 2536
hiss-i sâdis: 1120
hiss-i sâdise-i batıniyye: 1118
hiss-i takva: 1712
hiss-i zahirî: 1703
hissini maksadına feda etsin: 2832
hissiyat: 1248
hissiyat-ı insaniye küçük fidanlar: 535
hissiyat-ı insaniye ruh derecesine: 4027
hissiyat-ı mütevarise: 3491
hissyat-ı şedide: 2553
hissiyat-ı ulviya: 1491, 3378
hissiyat-ı umumiye: 306
hissiyat peyda olmuştur: 1677
hissiyatlar: 1344
histoloji: 468
Hişam: 807
Hişam I: 809
Hişam II: 809
Hişam III: 809
hitabiyat: 3068
hizb: 179, 2224 (Bak: siyasi hizibler)
hizbullah: 1041, 3032
hizmet: 3098, 3227 (Bak: iman hizmeti)
hizmet-i diniye tam olamaz: 3099
hizmet hayatı: 651/5
hizmetçi: 2367
hizmete fütur: 3179
himeti için: 2737
hizmetin makbuliyetine: 1520
hizmetle yardım: 1294
hizmete kudsiyeti kaybeder: 1514
hocaları ve bazı sofuları vasıta: 3095
hocaların zarurete binaen: 3145
hodfüruşane: 680
hodgamlık: 1267 (Bak: nokta-i nazar)
hodgamlık ciheti: 1438
hokkabazlık: 4106
Horasan taraflarında zuhur edecek: 3454
Hristiyanda ene (Bak: İsevî)
Hristiyanlar: 249
Hristiyanlar da İsa'dan (A.S.) sordular: 2730/1
Hristiyanlık esbab ve vesaiti müessir bilir: 2735
Hud (A.S.): 3497
Hud Kavmi: 2889
Huda: 220
Hudeybiye: 443, 445
Hudeybiye Sulhu: 951/2
hududullah: 2196
hukuk: 1061, 2874 /3 (Bak: adalet, ahkâm, aile hukuku)
hukuk-u amme: 803
hukuk-u ammeye tecavüz: 1240
hukuk-u hayat: 889
hukuk-u ibad: 241, 1365 (Bak: kul hakkı)
hukuk-u insaniye: 1423
hukuk-u insaniyeyi muhafaza: 2167
hukuk-u medeniyeden ıskat: 3243/6

hukuk devleti: 606/1, 1405/2
hulefa-i mehdiyyin: 2300
Hulefa-yı Raşidîn: 1333
Hulefa-yı Raşidînin hilafetleri: 1336
Hulefa-yı Raşidînin zaman-ı hilafetleri: 1338
hulf-ul vaîd: 1218/2
hulle: 3659
hulül gibi batıl: 3139 (Bak: ittisal, vahdet-i şuhud)
Hunafîr: 597/1
Huneyn'de mağlubiyet: 1979
hurafatı icad: 3904
huriler: 545
Hurşid Paşa: 358
Hurufilik: 3808
husuf, küsuf: 1087
husuf namazı: 2178
husuf ve küsuf namazı: 689
hususî alem: 3925/1
hususi ama pek geniş bir dünya: 3865 (Bak: mahsus âlem)
hususi bir âlem vermiş: 2785
hususi âlemler: 1077
hususi cenneti: 539
hususi dünya: 3865
hususi dünyası: 312
huşu': 1170/1, 4101/2
huşu' ile namazı kılmak: 2808
Hutame: 497
hutbe: 1489 (Bak: cuma)
Hutbe-i Şamiye: 360, 3250
huteba: (Bak: hatibler)
Hutuvut-ı Sitte: 370, 403
hutuvat-ı şeytan: 3547
huveynat: 845
huzur: 3949
huzur-u daimi: 3835, 3925
huzur-u İlahî hatırası: 3465
huzur-u kalb ile dua: 694
huzur verir: 3466
huzur vermek: 2643
hüda havaya tahalvül: 1827
huda semadan indi, deha zeminden çıktı: 1938
Hüdhüd-ü Süleymanî: 649, 1264
hüdhüd'le Belkıs: 3462
hükema mesleği: 2251
hüküm olduğundan: 4034
hüküm yalnız Allah'ındır: 1188, 2195
hükümlere illet: 2062
Hükümet-i Cumhuriye: 386, 673/6
hükümetimiz değilsiniz: 3243/6
hükümetin hikmet ve gayesi: 1523
hümanist: 2976
hürmet: 164, 252
hürmet-i riba: 381 (Bak: riba)
hürmet göstermesinler: 983/1
hürmetleri ta'dil etmek: 3374/1
hürriyet: 279, 556, 1270 (Bak: istibdad)
hürriyet-i efkâr: 605 (Bak: söz hürriyeti)
hürriyet-i fikir: 359, 606/1
hürriyet-i kelâm: 306
hürriyet-i nisvan: 2861 (Bak: kadın hürriyeti)
hürriyet-i nisvan komitesi: 1834
hürriyet-i şer'iye: 561, 3574
hürriyet-i vicdan: 1717
hürriyet-i vicdan düsturunu kırmak: 3243/3
hürriyet inkılabı: 301/1, 3409
hürriyet lafızdan ibaret: 1845
hürriyet müraat-ı ahkâm: 2371
hürriyet perdesi altında: 3431
hürriyete hitab: 2371
hürriyetlerin şekli ve hudutları: 673/10
Hüseyin (R.A.): 806
Hüseyin: 792
Hüseyin-i Cisrî: 272, 2595
Hüseyin'in neslinden: 1333
Hüseyin Hüsnü Paşa: 1863
Hüseyin'i (R.A.) taziye: 196
Hüseyn'in (R.A.) silsile-i nuraniyesinden: 1194
hüsn-i niyyet: 1418 (Bak: niyet)
hüsn-ü zan: 1496, 4035
hüsn-ü zan eskiden beri cereyan ediyor: 2304
hüsn-ü zannı teşvik: 2343
hüsün ve kubh: 3959

hüsün ve kubh zatî olmayıp: 1428
hüznü verir: 765

I

ırkçılık fikri: 2443 (Bak: asabiyet, cemiyat-ı akvamiye, hamiyet, kavm)
Isparta: 2646/1
ıstıfa: 99 (Bak: kemalat)
ıstıfa-i insanî: 1142
ıtlak: 1974
ıttılaına bakar: 3959
ıyafet-i tayr: 3797
ıztırar zamanında anud kâfirler: 966
ıztırarî şecaat: 379

İ

ibadet: 3632/1, 3654 (Bak: ubudiyeti)
ibadet derecesi: 3207
ibadet hükmüne geçer: 1212
ibadet sayılır: 2186
ibadet üzerine sabır: 3174
ibadete şirki men: 3799/1
ibadetten hayırlı: 1580
İbahiye: 348, 2270
ibare: 1471
iblis: 592, 595, 3536
İbn-i Abbas gençliğinde: 1915/1
İbn-ül Alâ: 2602
İbn-i Alkamî: 9
İbn-i Bacce: 2375
İbn-i Cerir-i Taberî: 1812, 2116, 2417
İbn-i Cevzî: 1105, 1106, 1112
İbn-i Ebi Leyla: 2417
İbn-i Halasat-ed Devsî: 597/1
İbn-i Halife: 3331
İbn-i Heyban: 2598
İbn-ül Hussabî: 417/1
İbn-i Huzeyme: 2417
İbn-i Mace: 2181
İbn-ül Mübarek b. Ahmed el-Bağdadi: 417/1
İbn-i Münzir-i Nişaburî: 2417
İbn-i Nasr-ı Merzevî: 2417
İbn-i Ravendî: 657
İbn-i Rüşd: 2375, 2585
İbn-i Sebe: 348
İbn-i Sina: 1217, 2243, 2375, 3068
İbn-i Şübrüme: 2417
İbn-i Teymiyye: 417/1, 1458
İbn-i Ümm-i Mektûm: 2806/5
ibnullah: 216
İbrahim: 807
İbrahim (A.S.) âli: 198
İbrahim (A.S.) babası: 93
İbrahim Aleyhisselâm'dan gelen: 952
İbrahim Edhem: 417/1
İbrahim en-Nazzam: 1599
İbrahim Hakkı: 272
İbrahim milletine isim olmuş: 1175 (Bak: Millet-i İbrahim)
İbrahim Nehaî: 2417
İbrahim neselinden: 1665
İbrahim (A.S.) Şam: 1288
İbrahim Temo: 1858
İbrahim'e (A.S.) rüşd verilmesi: 3149
İbrahim'i (A.S.) ıstıfa etti: 1443
İbrahim (A.S.)'ın babası için: 1801
İbrahim (A.S.)'ın oğlunu kurban: 1658
İbranice zebur: 645
ibret: 4018/1
ibret-i müessire: 2358
ibret almak (Bak: tefekkür)
ibret dersleri: 1945
ibret-feşan: 239
ibtal-i his: 1003, 1003/1, 1398
icab ve kabul-ü Şer'iye: 3466
icad: 838
icad etmeye muktedir: 1145
icad ve idam: 1156
i'caz-ı Kur'an belagattadır: 2094
i'caz-ı Kur'anı beyan et: 3164 (Bak: Mu'cize)
i'caz-ı manevîsinin bir cilvesi: 435/1
i'caz ise: 422
i'cazları olmadığından: 2595
icbar: 673/3 (Bak: ikrah)
icl hâdisesi: 2638

icl mes'elesi: 340
icma: 1115
icma ve rey-i cumhur: 3580
icmadan başka müstakil bir delil: 1623/1
icmaî mes'eleler: 3573
ictihat: 527, 2345, 3571, 3729, 4058 (Bak: ahkâm)
ictihad-ı fıkhî: 1623/1
ictihat neticesi olduğu cihetle affedilir: 994
ictihad sahibi: 3573
ictihada müteallik: 1190
ictihadattaki fevza: 3579
ictihadın mazannesi: 4109
ictihadat-ı teşriiye: 778/2
ictihadi hükümler: 3210
içki: 2049
içki mübtelası: 1488
içtimaiyyun ve ahlâkiyyunların kulakları çınlasın: 1651
idam cezası: 2010
idam kasdıyla: 389
idam olunsam iki şehid sevabı: 2371/2
idam sehpasına götürür: 1043
idamına karar verilir: 363
iddet: 3659
idealizm: 770/1
ideler: 770/1
idman: 2405, 3751
idrak: 3585
ifkün mübin: 2683
ifrat veya tefrit: 964, 2874/5
ifrit: 1155, 3461, 3759
ifritlere mahsus: 3349
ifritleri celb: 600
iftihar: 41, 888
iftihar-ı kudsî: 887
iftihar yok: 2608
iftira: 1057, 1956, 4033, 4034
ihbar-ı gaybî (Bak: cifr, gayb)
ihlas: 1736, 2557, 2913, 3510, 3940/10 (Bak: a'zamî ihlas)
ihlas-ı etemme yol açar: 2983
ihlas-ı hakikî: 415, 651/2
ihlas-ı tam: 3374/7
ihlas esastır: 582
ihlas ile: 1175/1
ihlas niyetini ihlal: 3374/1
ihlas, şerde dahi: 1511
ihlas ve sadakat ve tesanüd: 2303
ihlas zedelenir: 3695
ihlası bozmamak: 3374/4
ihlası kıran adam: 3878/2
ihlası kırar: 1279
ihlasın sırrını mabeynimizde: 3878/3
ihlahsız hal: 1619
ihsan: 1388
ihsana karşı pereştiş: 2554
ihsana karşı sevmek: 2553
ihtilaf ise tarafgirliği ikitiza ediyor: 1832
ihtilaf, nass u beyyine bulunmayan: 1523/2
ihtilafa düşürür: 2187
ihtilaflar: 2267, 2294/1, 2691
ihtilal: 782, 2260, 3890/1
ihtilal-i beşer: 381
İhtilal-i Fransavî: 3993 (Bak: Fransız)
İhtilal-i Kebir: 769, 1405/1, 1756
ihtilal sadaları: 4063
ihtilalat-ı beşeriyenin madeni: 3055
ihtilalci: 2010
ihtilale parmak karıştıran: 3977
ihtilale sebebiyet: 964
ihtilaller: 2294/1
ihtilam: 3155 (Bak: cünüb)
ihtimaliyet: 2245
ihtira ibda: 1475
ihtisas: 1218/2, 1610, 2414 (Bak: san'atta meharet)
ihtisasına itimad: 3820
ihtiyac-ı fıtrî: 310, 687
ihtiyaç: 410
ihtiyaç iştişak olur: 815
intiyaç nisbetindedir: 1495
ihtiyaç san'ata: 318/2
ihtiyaç şeceresi: 2247
ihtiyaç tekerrür ettiğinden: 2788
ihtiyaç vakitleri: 3705
ihtiyaçlar: 2125
ihtiyaçlar, hissiyatlar: 2988

ihtiyaçlar lisanıyla: 538
ihtiyar: 1259
ihtiyar ile (Bak: bilmeyen)
ihtiyar kalmaz: 982
ihtiyarı yine sabit bulunur: 1534
ihtiyarın zıddı: 1701
ihtiyarına mufavvaz: 1420
ihtiyarını nefyetmişler: 945
ihtiyarlar: 755
ihtiyarlara hizmet: 1209
ihtiyarların rızıkları: 430
ihtiyarlarınızın en kötüsü: 1053
ihtiyarlığa girdiğim zaman: 3075
ihtiyarsız: 3957, 3961, 3963/1
ihtiyat: 397
ihya: 2842
"ihya" keyfiyetini anlamak: 1469
ihya ve imate: 2842
iki başlı ve üç ayaklı: 2346
iki cereyan: 246, 787
iki dehşetli cereyan: 251
iki harb-i umumî: 2541
İkinci Abdülhamid: 1857
İkinci Harb-i Umumî: 1000/2
İkinci Harb-i Umumî nin Anadolu'ya girmemesi: 3189
İkinci Meşrutiyet: 1858
ikna: 1598
iknaiyat-ı hitabiye: 1706
ikrah-ı mutebere: 1537 (Bak: zaruret-i kat'iye, Divan-ı Harb'e verilir, icbar, dinde harec)
ikrah olmaz: 3149
ikrah yoktur: 1418
ikrahtan korunmak: 673/9
ikram ise: 1983
ikramat-ı İlahiye: 1988
ikramat-ı Rahmaniye: 1520
iksir-i nurani: 3212
iktiran: 843, 3262
iktisad: 23, 3043, (Bak: israf)
iktisad ve kanaat: 3115
iktisadın efdali varlık zamanında olanıdır: 2953
iktisadsızlık: 177
İ'la-i kelimetullah: 4053
ilaçları almak: 1208
ilah: 220
İlahî kanunlar: 618
ilericilik: 2377
ilham: 972, 1236, 2179, 2251, 2834, 2949, 3655, 3926
ilham-ı fıtrî: 1345, 1347
ilham-ı evliya: 2029
ilim: 345, 649/1 (Bak: ilm, ulema)
ilim amelden hayırlıdır: 1585
ilim değildir: 1559
ilim ehli: 524
ilim ikidir: 1586
ilim ile dalalete düşer: 3455
ilim maluma tabidir: 1903
ilim öğrenmek: 1610
ilim sıfatı: 226
ilim sıfatını ihsan edenin ilimsiz: 1972
ilim ve basiret: 1937
ilim ve marifeti lâzım: 1216
ilimden doymayan: 2730/1
ilk osmanlı halifesi: 3990
ilk yaratılış: 3373
ille-i gaiye: 1313
illiyet kanunu: 1700 (Bak: ta'lil)
illüzyon: 1499
ilm-i din tahsili: 958/1 (talebe-i ulûm, ilm-i tahsil)
ilm-i esrar-ül huruf: 1378, 1379
ilm-i ezelî: 1903
ilm-i ezelînin ruhu: 2056
ilm-i huruf: 2098
ilm-i İlahî: 945
ilm-i İlahînin nefyine: 2754
ilm-i kelâm: 1358 (Bak: kelâm ilmi, mütekellimîn, ulema-i ilm-i kelâm)
ilm-i kelâm ulemasından birisi gelecek: 3067/1
ilim-i ledünn: 2201
ilm-i muhit: 756

ilm-i muhit-i ezelî: 319
ilm-i tıbb'ı iki satırla topluyorm: 1546 (Bak: tıb)
ilme ait âfat: 3697
ilmi, ehlinin gayrısına veren: 1589
ilmi tahsil edenin kırk senelik nafakası: 4053/1
ilminde herşeyin mikdarı taayyün ediyor: 1477
ilminin sana taalluku: 3587
iltica hissi: 966
iltizam: 1566
İlyas Aleyhisselâm: 800, 2634
ilzam ettim: 3312
İmaduddin Karaaslan: 1821
imam (Bak: asrın imamı)
İmam-ı Ahmed İbn-i Hanbel: 3844
İmam-ı Ali'nin fevkalâde iktidarı: 1334 (Bak: Ali R.A.)
İmam-ı A'zam: 1812
İmam-ı Buhari: 3844
İmam-ı enam: 1142
İmam-ı Gazalî: 45, 272, 417/2, 517, 998, 1228, 2374, 3088, 3211
İmam-ı Gazalî Hazretleri: 1599
İmam-ı Maturidî: 2410
İmam-ı Muntazar: 793
İmam-ı Mübin: 2683
İmam-ı Nevevî: 417/1
İmam-ı Rabbanî: 37, 45, 264, 453, 998, 1887, 2605, 3088, 3211, 3470
İmam-ı Rabbanî hazretlerinin bir beyanı: 3067/1
İmam-ı Razî: 272
İmam-ı Şa'raî: 4028
İmam-ı Zeyd: 2986
imamet: 803
imamet-i kübra: 1138
imameti tahriben mekruh: 2804/1
imamet vazifesinde tesbihatları izbar eder: 3117
imametinin zürriyetine teşmili: 1469
imameyn: 1612
imamlar: 1194, 1333
iman: 242, 2988
iman-ı fitrî: 3375
iman-ı icmalî: 828
iman-ı kâmil kazanılmaz: 3194
iman-ı tahkiki: 1987
iman-ı tahkiki ile hak ve batılı ayırıp: 986
iman bereketiyle: 613/1
iman bir intisabtır: 2155
iman bütün eşya arasında hakiki bir uhuvveti: 2170
iman dürbünüyle: 104
iman esaslarında takâmül: 2477/2
iman etmezler: 1689/2
iman etmiyenler: 2053
iman gitmiyor: 1059/1
iman gözüne görünür: 225
iman hem tasdik, hem iz'an: 3753
iman hizmeti yeter: 3374/6 (Bak: imanî hizmet)
iman kalkacak demek değildir: 988
iman lâzım olan haşrin mertebesi: 1216
iman ne kadar mükemmel olursa o derece hürriyet parlar: 1407
iman ni'metleri: 2867
iman nuru ile hareketke gelir: 1100
iman sinemasıyla müşahede: 3311
iman ve inkâr iki zıd kutub: 2226
iman ve udubiyeti olmazsa: 1049
iman ve tasdikte iki cadde: 121
iman za'fiyeti: 3727/1
iman ziyadeleşir: 2503
imandan gelen hürriyet-i şer'iye: 1409
imandan hissesi olmadığından delildir: 1076
imandan hissesi kalmamış: 509/15
imanı soyulur: 3884/1
imanın celadet ve halaveti: 2822
imanın dürbünüyle: 838
imanın güzelliği: 1431
imanını kurtarmak: 3666/2
imanını tahkikî yapmak: 2304
imanını ziyadeleştirmek: 2507
imanınız varsa elbete Allah'ı seveceksiniz: 2552
imanî hizmet: 2300/2

imanî hükümlerin takviye: 1449
imanî meselelerede şübhe: 662
imaniyeyi ikinci derecede: 3817
imanlarını kurtarmak: 3374/7
imanlı olduklarını zanneden: 3634
imansız: 1689/2
imansız Cennet'e gidemez: 151
imansız gittikleri gaybîdir: 995
imansızlıktan gelmiyor: 2673
imdadat-ı hassa-i Rahmaniye: 2642/1
imdadat-ı hususiye: 2883/1
ihmal eder: 3759/3 (istidrac)
ihmal et dedi: 1456/1
imkân-ı zatî: 3962
imkân bahsi: 1359
imkân mertebesi, vücub mertebesine: 841
imkân ve vücub arasındaki: 2467
imkânat: 1215/1
imkânî hatta farazî eşyalar: 1152
imkânî vücudlar: 319
imkânlar, ihmaller: 668
İmran: 2623
İmri-ül Kays: 1629
İmroz: 915
imtihan: 1032, 1095, 1213/2, 1303, 1469, 3177, 3509, 3610 (Bak: sırr-ı teklif)
imtihan-ı şedid: 1287
imtihan eder: 3178
imtihan sırrı: 581
imitihan vesilesi: 1457
imtihana girmek: 582
imtihana sahne: 509
imtihanlar: 1689
imtisal: 1566
imtiyaz: (Bak: ref-i imtiyaz)
imtiyazsızlık: 2371/2
inabe: 1302
inad-ı mecazî: 1344
İnadiye: 3426
inas ismi: 3294
inayat-ı hassa: 2642/1, 2642/2, 2883/1
inayetlerle himaye: 1041
İncil: 1008, 2595, 2602 (Bak: El-Enba)
İncil-i şerif'te demiş ki ben gidiyorum: 104/1
İncil, Kur'an'a ittihad: 787
İncil'de Ahmed: 1887
İnciller ortaya çıkmış: 2962
incir: 1259, 2134
incizab: 815, 1119
incizab ve cezbe: 970
incizablar: 309
indallah tabiri: 3362
İndiye: 3426
îne alışverişi: 573
inek sütü: 1213/2
infak: 2560, 3937
infitar: 1927
İngiliz: 383
İngiliz başkumandan: 3897
İngiliz entelijans servisi: 1847
İngiliz, Fransa, Amerika siyasetleri: 1839
İngiliz meclisi mebusanında müstemlekât nazırı: 356
İngiliz müstemkelât nazırı: 400
İngilizler desiseleriyle: 371
İngiltere: 2193
inkâr: (Bak: küfür, neyf)
inkâr edenler: 1085
inkâr etmek ne kadar acib: 950
inkâr etmemek başkadır: 231
İnkâr suretiyle değil: 1456/1
inkâra saparlar: 1636
inkârı kabul etmez: 4109
inkârları da küfürdür: 2117
inkıbaz (Bak: kabz ve bast haletleri)
inkılab-ı azîm-i dinî: 779
ikılab-ı azîmin temel taşları: 3488
inkılab esasları: 2194/1
inkılab hareketleri: 1717
inkılab yapmak icab ediyorsa: 386
inkılabat-ı ruhî: 2351
inkılapcı bir siyaset-i İslâmiye: 3374/6
inkılabtan sonra: 3164
inkıta-i hilafetin tarihi: 1337
İnna A'tayna'nın remziyle: 1007/1
ins şeytanları: 590
ins ü cin şeytanları: 3932

ins ve cinin kuvaları: 274
insaf: 3753
insaf düsturu: 1513, 2732
insan bak: günah yapan, tek insan
insan bir çekirdeğe benzer: 1968
insan bolluğunda kaht-ı rical: 673/11
insan felsefesi: 926
insan hakları: (Bak: hukuk-u insaniye)
insan hayatında bulunan ve inkişaf etmiyen: 2760
insan küçük bir âlem: 3539
insan mahiyetinin camiiyeti: 4015
insan santral gibi: 1451
insan tabiatça medeni olduğundan: 1363
insan zaif olarak halkedilmiştir: 778/3
insan zanneder mi ki başıboş kalacak: 1121
insanda binlerle hissiyat var: 1344
insanda çeşit çeşit meyiller: 1211/1
insanda hadsiz bir acz: 1211/1
insandaki lâyetenahîlîk: 3523
insanın cevheri büyüktür: 1221
insanın çok mu'cizatlı hilkatine merak: 2346
insanın eti: 1183
insanın fiilleri kalbin hissin temayülatından çıkar: 1100
insanın kuvve-i ruhiyesi: 642
insanın sahife-i vechinde: 731
insanın sair nevilerdeki tasarruf: 3774
insanın vücudunu mükemmel bir saray: 1544
insaniyet: 509/1, 1218/4, 2988
insaniyet-i kübra: 2278
insaniyet cihetinde: 1672
insaniyet mide-i kübrası: 540
insaniyet midesini: 1680
insaniyette cereyan ediyorlar: 886
insaniyette tevakkuf: 1552/1
insanlık denilen: 2156
insî bir şeytan: 371, 1181
insî şeytan dostluğu: 345/1
insî şeytanlar: 601, 3537
inşa denir: 1565
inşad: 2000
inşaallah inşaallah: 1558
inşikak-ı sema: 1927
intihar: 2010, 2154
intikal: 185/1
intikal eylemek: 1471
intikam: 1000/5, 3117
intizam ile iş görmek, ilim ile olur: 1554
inzal: 2135
inziva: 417, 3180 (Bak: uzlet)
inziva hayatı: 1617
inzivaya çekilip: 3179 (Bak: üçüncü bir Said)
ipek elbise: 2049, 2657
iptal-i his (Bak: ibtal)
irade-i hilafet siyasetimin lehinde: 376 (Bak: cihad fetvası)
irade-i İlahiye cilvesi: 774/1
irade-i İlahiyeyi nefy: 1558
irade olmazsa ilim kâfi gelmez: 1557
iradenin cilvesi: 3748
iradelerin mümessileri: 2642/1
İrem: 3497, 3498, 3499
irhasat: 2496
irsiyet: 161, 1121, 1717
irşad: 193, 2225 (Bak: müşrid)
irşad değildir: 3666/7
irşad ve nasihata çıkıyor: 1185
irşada vesile: 435/1
irşadın iktizası: 1218
irtibat: 525, 3940/10
irtibatı varken: 1059/1
irtica: 353, 1843, 3051 (Bak: hareket-i ric'iye)
irtidad: 735 (Bak: mürted)
irtidad-ı mutlak: 3243
irtidaddan sonra tevbe: 3827
İsa Aleyhisselâm: 787 (Bak: Nasara, Nasranî, Hristiyan)
İsa (A.S.) da hayatta olduğu: 1500
İsa (A.S.) ile beraber bahseder: 1289
İsa Aleyhisselâm'ın nüzulü: 614
İsa'nın (A.S.) din-i hakikîsi hükmedecek: 2166
İsa (A.S.) ın hak yolunda şart koştuğu: 1288
İsa'ya (A.S.) kablel-mevt iman: 784
isabet-i ayn: 2814

îsar hasleti: 1510, 1811
isbat: 1598, 2451 (Bak: delil)
isbatı mümkün değil: 1894
isbatlayıcı bürhanlar: 524
İsevî dininden uzaklaşmış: 1398 (Bak: Hristiyan, Nasara)
İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa: 898
İsevilik din-i hakikisî: 1396
İshak İbn-i Raheveyh: 2417
İshak Sukutî: 1858
isim ise değiştirilmez: 3765
İskender-i Rumî: 4110
İslâm ahkâmı: 620 (Bak: hukuk)
İslâm birliğine ehemmiyet: 318
İslâm devleti: 676
İslâm, Hristiyan ittifakı: 785
İslâm, isimlerde (Bak: Müslümanlığın)
İslâm, şüphesiz garib olarak başladı: 1289
İslâm terbiyesi: 173
İslâmiyet: 2988 (Bak: din)
İslâmiyet güneş gibidir: 1750
İslâmiyet ise insaniyet-i kübra: 2371/3
İslâmiyet milliyeti: 554, 2434 (Bak: milliyet)
İslâmiyet sanki bir şeceredir: 777
İslâmiyet, nev-i beşer için fitrî bir dindir: 1743
ism: 4034
ism-i azam: 862, 3374/4
ism-i azam olduğu gibi, masnuatında: 2574
ism-i azama mazhar: 3366
ism-i azamı bilirdi: 1155
ism-i azamın muhitinden nüzul: 2090/1
ism-i azam mazharı: 3368
ism-i Hakîm: 1127
ism-i Hakîm muktezasıyla: 1543
ism-i Kuddüs'ün bir cilve-i azamını: 2854
İsmail (A.S.): 1501
İsmail Mahir Paşa: 1847
İsmail'i kurban: 1766
İsmailiye: 348
ismen mübinen: 2683
İsmet Paşa: 3979/1
ismet var: 3203
İsmiye: 928, 2377
İspanya: 834, 2680, 2681
ispirtizma: 599, 2045
ispirtizmacılar: 602, 1014
israf etmiyor: 4091 (Bak: iktisad, müsrif)
israfat: 2371
İsrafil (A.S.): 2331
İsrafil (A.S.)'ın borusu: 3440
İsrafil'in borusu: 1224
İsrafil (A.S.)'ın suru: 58
İsrail oğulları: 649/1
İsrailiyat: 268, 271
İsrailiyatı usûlüne: 1747
istibdadat-ı mütenevvia: 1405/1
istikbal-i kıble: 438/2
İsveç Anayasası: 2193
İstanbul (Bak: Kostantiniye)
İstanbul mizanıyla tartmamalısınız: 3272
İstanbul'un İslâm eline geçmesi: 729
İstanbul'un tarihi: 868/1
istiare: 2264
istiaze: 3547
istibdad: 23, 27, 247, 249, 651 (Bak: hürriyet, devlet tahakkümü)
istibdad-ı mutlak ve rüşvet-i mutlaka: 252
istibdad-ı mutlaka cumhuriyet: 3243
istidad: 1677
istidad-ı hususi: 2537
istidad çekirdekleri: 1438
istidad lisanıyla: 686, 1968
istidad ve kabiliyetlerini tenmiye: 1300
istidadatın inkişafatı: 3540
istidadlar: 1656
istidadları enva-i lezaiz: 535
istidadları kuvveden fiile: 1315
istidadların terbiyesini: 2874/5
istidadlarını inkişaf: 1454
istidadlarını kuvveden fiile: 815
istidlal: 224
istidlalat: 1116
istidlale bürhan-ı limmî: 1633
istidrac: 1983, 3759/3 (bak: imhal)
istidrac eseri: 651
istiğfar: 128, 694, 937, 1445, 3540, 3542, 3590

istiğfar etmeye davet: 1059/1
istiğfar etse daha evladır: 3960
istiğna: 979 (Bak: izzet)
istğna etmek: 416
istiğrak: 41
istihale makinesi: 2853
istihlal ile küfre gider: 2006
istihsan: 1625/2
ihtihsan delili: 1623/2
istikametle gitse: 1335
istikbal hissi: 1344
istikbal imkânattır: 1215/1
istikbalde bir ışık var: 3845
istikbalden haber: 246, 2300
istikra: 1699, 1784, 1793
istikraî istitlal: 1793
istimna-i bilyed: 4104
istinad noktası bulsam: 318/4
istinbat: 1471, 1478
istintac: 1699
istisna-i gayr-ı müstakim: 1792
istisna-i müstakim: 1792
isyan başka: 3888
işa vakit: 2800
İşarat-ül İ'caz: 361, 566
işarat-ı Kur'aniye: 3257/1
işarat-i gaybiye: 974
işgal kuvetleri: 1873
İşmuil: 2634
işraka müesses: 2251
İşrakiye: 191, 928, 1462
İşrakiyyun: 1007/1
iştiha-yı hakikiyi kaybeder: 1545
iştirak: 2218
iştirak-ı a'mal-i uhreviye: 651/4, 1078 (Bak: şirket-i manevîye)
iştirak-i san'at: 3648
İştirakiye fırkası: 2270
iştiyak: 1119 (Bak: şevk)
iştiyak incizab olur: 815
itaat: 162, 176, 801, 833, 1773
itaat, adem-i itaattır: 376
itaat etmemek: 3177 (Bak: tabi)
itab: 1584
İtalya: 917, 2193
itibarlı adam: 1471
itikad: 1566
İ'tikâf: 2874/2
itimad etme: 3940/3 (Bak: emniyet ederler)
itimad etmezdi: 582
itimadını kesemez: 525
i'tizal (Bak: Mu'tezile)
İ'tizal Mezhebi: 3389
ittiba ile alâkalı âyetler: 3893/2 (Bak: tabi)
ittifak: 1709 (Bak: yalanlarla ittihad)
ittifak-ı sükûtî: 272
ittifak hüdadadır: 605
ittihad-ı İslâm: 2071, 1975/1
ittihad-ı İslâm kuveti: 1090
ittihad-ı İslâm ordularıyla: 2305, 3374/6
ittihad-ı kulûb: 2371
ittihad-ı millî: 110
ittihad-ı Muhammediye: 1845
ittihad-ı Terakki komitesi: 1847
İttihadçılar: 360
ittisali tevehhüm: 1222 (Bak: hulul)
İyakos: 2965
iyi hali ile an: 1610
iyilik içinde muaccel bir mükâfat: 145
iyilik ve kötülük eden, nefsine eder: 2785/2
iyilikleri fenalıklarına: 129
iyisin iyisin denilse: 1705
izafiyetçiler: 2193
izah: (Bak: Afakî tefekkür)
izah şekli hakkında: 3100
iz'an: 1566
iz'an-ı kalbî: 3962
izzet: 377, 1407, 1513, 3495 (Bak: istiğna)
izzet-i nefs: 136, 241, 1056, 2712
izzet Allah'ındır: 2716
İzzet Paşa kabinesi: 1860
izzet ve şehamet-î İslâmiye: 1043
izzet ve zillet: 2844

J

japonlara iktida: 2281
jesüitler (cizvitler): 2193

Jön Türkler: 780, 1861, 3577
Jön Türk'ün hatası: 683

K

Kâ'b İbn-i Lüey: 2605
Kâ'b Bin Mâlik (R.A.) şöyle anlatmaktadır: 575
Kab-ı Kavseyn: 2454 (Bak: imkan ve vücub)
Kâbe: 1090
Kâbe-i Muazzama kadar kudsiyeti kadim: 1088
Kâbe-i Şerif'in bir amud-u nuranî halinde: 438/2
Kâbe'nin maddî ve manevî temiz tutulması: 1768
Kâbe'ye Beyt-i Atik denilmesi: 436
kabiliyetinin inkişafı: 884
kabileler: 2432
kabir azabının sübutu: 1891
kabr-i Nebevî: 1088
kabri yetmiş zira' genişlenir: 1890
kabul-ü ümmet: 2215, 2806/2
kabz-ı ruh: 331 (Bak: Azrail, mevt)
kabz-ı bast haletleri: 3963/1 (Bak: sıkıntı)
kader (Bak: mukadderat)
kader-i İlahî: 80
kader-i İlahînin vech-i adaleti: 3374/6
kader-i İlahîye fetva: 284
kader liyakata göre: 754
kader nazarıyla: 2676
kaderi inkâr: 1558
kaderin hükmüyle: 3228, 3615
Kadı Ebu Velid: 1460
kadın fıtnesi: 1239 (Bak: Amazonlar, inas ismi, kıbleleri de kadın)
kadın hürrüyetleri: 651 (Bak: hürriyet-i nisvan, karı)
kadın dersanesi: 184
kadının sesi: 317
kadına yaklaşma: 578
kadınlar: 3315
kadınlar şeytanın ağlarıdır: 983
kadınlar taifesinin kendi evlerinde: 1323
kadınlardan daha zararlı: 983
kadınlardan erkek kılığına: 3782
kadınların cemaata gelmesi: 181
kadınların cemiyeti kuvvetleşir: 1834
kadınların eliyle tokat: 413
kadınların hüsn-ü cemali: 159
kadınların kıskançlığından: 1957
kadınlaşmış erkek: 2281
Kadir Gecesi (Bak: leyle-i Kadir)
Kadirî meşrebi: 2386
Kadirîler tarikatı: 28
Kadirîler: 2779
kafatası: 2432
kâfir-i mulak: 503 (Bak: küfr)
kâfir de olsa: 2164, 2165
kâfir muahidi ibka eder: 3966
kâfir olamaz: 3753/2
kâfir yahud münafık olan meyyit: 1889
kâfir yazılıdır: 316 (Bak: haza kâfirun)
kâfirin imhal-i ikabı: 3759/3
kâfirin şehadeti makbuldür: 906
kâfirler: 2357
kâfirlere de bir nevi merhamet: 504
kâfirlere dost: 373
kâfirlerin azablarının tahfifi: 501/2
kâfirlerin hakk-ı hayatı: 2742
Kahhar ism-i celili: 491/1
kâhin: 3548
kâhinler: 597/1, 1014
kâhinliğe hatime çektirdi: 2095 (Bak: gaybi haberlerden kesilme)
kaif: 731
kâinat canlandı: 3641
kainat dahi şu ağaç gibi: 3747
kâinat tasfiye: 846
kâinatı bir Kur'an gibi okuyabilecek: 3987
kâinatı bir saray: 2133
kâinatın bir nevi merkez-i manevîsi: 3665
kâinatın nizamı: 1435
kâinattaki faaliyet-i hayret-nüma: 3084
kal'alaları kurmuşlar: 4110
kalb: 1257
kalb-i insan kâinatı içinde alabilir: 2553
kalb-i insanî: 1020

kalb-i münib: 1940
kalb-i selim: 1940
kalb çekirdeği: 509/4
kalb de bir arştır: 264
kalb hem dairede hem hariçte olamaz: 3666/7
kalb zenginliği: 2730/1
kalben harekete kanaat edemedi: 3088
kalben udubiyet: 1073
kalbi günah lekesinden: 509/5
kalbin alâkası: 311
kalbin batınına, başka muhabbetler: 2241
kalbinde dünya meşguliyeti: 723
kalbini dağıtır manevî bir dinsiz olur: 3410
kalbinin gözüyle: 665
kalbleri şeytan kalbi gibidir: 985
kalbler mutmain olur: 4101/2
kalblerine havatır-ı hasene ilka: 1371
kalbsiz akıl olmaz: 345
Kaleb: 2633
kalktığı zaman hamd: 1162
Kalven: 2973, 2975
Kalvenizm: 2960
kâmil-i mutlak: 1973
kan ise içinde iki kısım: 469 (Bak: dem)
kanaat: 241, 1276, 1279, 2730/1
kanaat izzeti intac eder: 1880
kanatsizlik: 1279
kanit: 1382
Kant: 932, 2379
kanun-u beşerî: 3523 (Bak: sistem)
kanun-u emrî: 3135, 3139 (Bak: emr)
kanun-u esasî: 1857, 673/3
kanun-u fıtrata munafık hareket: 3429
kanun-u hak: 776
kanun-u hakikat: 3747
kanun-u ilm-i muhit: 4093
kanun-u ıstifa: 1442 (Bak: ıstıfa)
kanun-u mübareze: 1022, 2704 (Bak: mübareze kanunu)
kanun-u Rabbanî: 490
kanun-u Rububiyet: 3748
kanun-u Şer'i: 2371
kanun-u Şer'iye-yi esasiyeye: 2371
kanun-u takâmül: 2016
kanun-u tesanül mebde itibariyle: 1727
kanun-u zivücud-u haricî: 3126
kanun emrinden: 839
kanun olarak anılır: 1464
kanun vazı' ve salahiyeti: 1097
kanunda cemi-i kuvvet: 673/3
kanunda inhisar-ı kuvvet: 605 (Bak: kuvvet kanunda)
Kanuni devri: 918
Kanuni namı: 3438
kanuniyet: 842
kanununu tatbik edemez: 3243/6
kanununuzu ibraz ediniz: 3243/2
kapitalist devlet: 676
kapitalist sistem: 796
Kapitalizm: 932
karabet-i nesliye: 198 (Bak: akraba)
Karahan: 3868
Karahanlılar: 219/1
Karaman Beyliği: 916
Karamıta: 348
karanlık: 1918, 3519 (Bak: gece, zulmet)
karanlık gök: 3904/1
kardeş olsun: 3666/7
kardeşin hassası: 2912
kardeşliği daha faziletli: 741
kardeşlik: 2808 (Bak: uhuvvet)
karısının emrinde: 2049
karınca: 606, 3462
karınca bir Firavunu: 237
karıncalar: 1263
karıncaya bilerek: 1408
Karl Marx: 2065
Karlayl: 2121
karma ekonomi: 796
karn: 3331 (Bak: zaman)
karn kırk sene değil: 1393
kartal: 1345
Karun: 65, 3177
Karun gibi: 3759/1
karz-ı hasen: 130, 3937
kasas: 4018/1
kasemat-ı Kur'aniye: 2133, 3714

kaside-i Celcelutiye: 730
kasm: 3611
kasr-ı salât: 2808, 3319
Kastamonu'da ikamet: 391, 405
katil: 84, 789 (Bak: katl)
katil cezasını: 2006
kat'iyy-üd delale: 4109
kat'iyy-ül metin: 779, 1915/1
katl: 501, 1079, 1186, 2010
katl etmek caiziyeti: 528 atıf notu
katli halk eden Hak'tır: 1907
Katolik kelimesi: 2964
Katolik kilisesi: 2189
Katolitik mezhebi: 188
Katolik mezhebine hücum edildi: 1756
Katre isimli Risale: 3253/2
kavaid-i külliye: 1062
kavaid-i külliyeye istinaden hükmedemez: 954
kavanin-i emriye: 3132
kavar-i Kur'an: 2816
kaviyyün mübîmn: 2683
kavm: 2430
kavm-i Fir'avne: 613/1
kavm-i Lût'un başına yağan: 285
kavvam: 174, 2859
kayadan bir dişi deve: 3283
kaylule: 2849
Kayser: 2055
Kayser şehri: 1440
Kayser'in defineleri: 1440
Kayyumiyet: 882, 3292
kayyumiyet-i İlahiye: 132
kayyumu olduğu: 2145
kaza etti: 751
kaza olması: 757
Kazak süvarisi: 361
kafz: 2656
Kazıklı Voyvodo isyanı: 916
Kazım Karabekir Paşa: 382
Kazım Paşa: 1859
kaziye-i cüz'iye: 1791
kaziye-i hamliye: 1788
kaziye-i hususiye: 1791
kaziye-i küllüye: 1791
kaziye-i makbule: 3666/3
kaziye-i muhkeme: 392
kaziye-i şahsiye: 1791
kaziye-i şartiye: 1788
kaziyeler: 2248
kazuratı olmadığı: 542
Kazvinî'nin Şemsiye'si: 2244
kebair: 981 (Bak: günah)
kebari birdan işler: 984
Kebeş-i İsmail (A.S.): 1264
keçinin kurttan havfı: 379
kedileri çok severdi: 745/1
kedilerin öldürülmesi: 1263
kedinin mır'mır'ları: 1273/1
keffaret: 509/5, 2166, 2805
keffaret-üz zünûb: 286
kefûr: 1689/1
kefûrun mübin: 2638
Kehf suresinden ders: 287
Kehkeşan: 3343, 4007 (Bak: samanyolu)
Kel Ali: 362
kelâm-ı ezelî: 3527 (Bak: kelimat)
kelâm ilmi: 928 (Bak: ilm-i Kelâm)
kelâm küfür görünür: 3753/2
kelâm necva idi: 1170/1
Kelâm sıfatı: 226
kelâmın hayatlanması: 762 (Bak: lafız)
Kelb-i Ashab-ı Kehf: 1264 (Bak: Ashab-ı Kehfin köpeği)
kelbte hırs: 1273/1
kelebçeli: 1882
kelimat-ı İlahiye: 2090/1 (Bak: kelâm)
kelimat-ı İlahiye ile imtihan: 1658
kelimat-ı kudsiyenin verdiği feyz: 3207
kelimat-ı tayyibe: 1230/1
kelimat-i İlahiye: 3926
kelime-i şehadetin iki kelâmı, birbirinden ayrılmaz: 2168
kelime-i tevhidin tekrar ile: 3562
kelimelerden zihayat: 2320
kelimelerle imtihan: 1469
kemal-i zat: 224
kemal dahi: 850

kemal kendini izhar: 1433
kemal mahbub-u lizatihîrdir: 2538
kemal ve fazilet odurki: 1437
kemali, mutlak vücuddur: 815
kemalini kemalsizlikte: 2829
Kemalizm: 3979/1
kemalât: 1437, 3182 (Bak: gayet-i kemal, ıstıfa)
kematlât-ı beşeriye: 1159
kemalât-ı: imaniye: 2255/5
kemalât-ı insaniye: 198, 2274
kemalât-ı vicdaniye: 509/5
kemalâta koşturuluyor: 4089
kemlâtı nisbetinde Kur'andan öğrenebilir: 1305
kemiyet kefiyet: 3666/3
kemiyete, adet çokluğuna güvenmeyip: 1367
kemmiyet: 2357, 3228 (Bak: keyfiyet, kesret)
Kepler: 3515
keramat-ı hârika: 39
keramat-ı isterlerse: 3671
keramet-i acibe: 35
keramet-i Aleviye ve Gavsiye: 3374/4
keramet-i ilmiye: 1988
keramet-i ile istidrac: 1798
Kerbela: 1426
Keresteler gibi: 2714
Kerim: 130
Kerim ismi: 1248
Kerime binti Ahmed b. Muhammed b. Hatem el Mervezi: 417/1
kerremallahü veche: 212
kerrubiyyun: 1163
kesb denilen mübaşeret-i hususiye: 1656
kesret mertebesi, vahdet mertebesine: 841
kesrete bayağı güvenmişlerdi: 1370 (Bak: kemmiyet)
kesretin mebdei vahdettir: 1245
keşf-i sadık: 209, 1893/1
keşfiyatları, bir nevi dua neticesidir: 688
keşfiyatlarından mahrum: 1066
keşt-i sema: 1928
kevnin bidahiyeti: 262
keyd: 1795
keyfî küfrî frenk usulü: 3243/6
keyfiyet: 2691 (Bak: kemmiyet)
keyfiyet ehlini terhcih: 582
keyfiyet üstünlüğü: 2941/1
keyfiyete ve suret: 1228
keyfiyete bakmak: 2300/2
keyfiyete medar: 2926
keyfiyeti teşkil: 295
kıble-i vahdet: 1088
kıblegah: 1884 (Bak: istikbal-i kıble)
kıbleleri de kadın: 983
Kıbrıs: 2939
Kılıç Arslan: 3279
kılınç "el-avn" namıyla: 2508
Kıptîler: 2623, 2626
kıraat: 2122
kıraat-ı Kur'an: 3501
kıravat: (Bak: boyunbağları)
kırade: 2354
Kırım: 915, 917
kırkbin başı var: 333
kırkbinler başlı: 2322
kırk dakikada o hakaike çıkılacak: 3105
kırk kadına bir erkek: 981
kırk kadına nezaret: 2861
kırk kişi: 732
kırk sene yatsı abdestiyle: 3202
kırk vecihle i'caz: 2094
kırk yaşı: 137, 2589
kırmızı: 1814
kırmızı koyun: 2934
kısas: 4018/1 (Bak: mukabele-i bilmisil)
kıskançlık: 3024
kısmetine razı: 2730/1
kıssa: 4018/1
kıssadan alınacak hisse: 288
kıssadan hisse almak: 3727/2
kıssalarında ibret: 1472
Kissisler: 783
kış perdesi altında: 1438
kış ve zelzele gibi hâdiseler: 2883/1
kıtlığa tutuldular: 1604
Kıtmir: 288
kıyafet: 1602 (Bak: elbisesine)

kıyam bi nefsihi: (Bak: Kayyum)
kıyamet-i kübra: 988
kıyamet alâmatı: 436
kıyamet alâmetleri: 3883
kıyamet için bir alâmet: 1728
kıyamet kafirlerin başına kopacak: 2042
kıyamet vaktinde kainatın suretini tağyir: 3748
kıyamete kadar devam edecek: 673/6
kıyameti koparacak: 1243
kıyametin kopması: 984
kıyas: 1471, 1477, 1787, 1788
kıyas-ı adlî: 1221
kıyas-fıkhî: 1699
kıyas-ı hadi: 1476
kıyas-ı istisnaî: 1788
kıyas-ı mantıkî: 1699
kıyas-ı nefs ile: 4033
kıyas-ı temsilî: 3747
kıyasa itinad: 1625/2
kıyasa müracat: 1623/1
kız evladı: 690
kızların hayat-ı beşeriye-i sefihanede : 976
kızların sesleriyle: 4072
kızlarını gömerlerken: 306
kızıl rüzgarlar: 2049
kibar-ı tabîin: 3331
kibir: (Bak: mütekebbir, tekebbür tevazu)
kilise: 2964
kilise hâkimiyeti: 1394
kilisenin resmî felsefesi: 2189
Kindî: 2243, 2375
Kiramen Kâtibîn: 654, 2334
Kisra: 1441
Kisra yani Fars padişahı gördüğü acib rüya: 597/1
kitab-ül feraiz: 3455/1
kitab-ı kerib-i kâinat: 224
Kitab-ı Mübin: 1348, 2618
Kitabullah: (Bak: Kur'an
Kitab ve Sünnet: 211, 985/2
kitablar: 3093, 954. p. sonu
Kıyaniyan hükümeti Babil'i zabt: 3459
kizb: 136 (Bak: yalan, sıdk)
kizbin çirkinliği: 1490
klasik mantık: 2244
koltuk: 2289
komite: 159
komitecilik: 2690/1
kompleks: 1882
komünist mücaledesi: 2169
komünistlik: 1839 (Bak: bolşevik, şark-ı şimalîden çıkan)
Komünizm: 2863, 3760/9
Konferans: (Bak: va'z, konuşmaz, sohbet)
konsil: 2962
konuşma: 2639
konuşmaz: 732/2 (Bak: Konferans)
korku: 1658 (Bak: havf, cesaret)
korku hissi: 560
korkutmak: 398
Konstantiniye: 1440 (Bak: İstanbul)
Konstantinus: 320
kozmoğrafya: 271
kölem cariyem demeyiniz: 4021
köpek (Bak: kelb)
kör (Bak: göz)
kör hissiyat: 2832
köy ehli: 2825
köylüler: 3780/1
Kvaker'ler: 2978
Kristian Siantisler: 2978
kromozomlar: 1898
Kuba Mescid-i Mübareki: 2349
kubuh tahakkuk eder: 1428 (Bak: hüsün)
kucaklaşma: (Bak: muanaka)
kuddise sırrıhu: 3211
kudret-i Sani'in canibinden temaşa: 1476
Kudret sıfatı: 226
kudretin levazımı: 617/1
kudsiler: 3201
kudsiyet: 3201
kudsiyetten gelen feyizler: 3766
Kudüs-ü Şerif: 438
kul hakkı: 3510 (Bak: hukuk-u ibad)
"Kul" kelimesi: 3824
kul bir şey girmez: 985 (Bak: va'z)
kulağı kesik: 3894

kulağın sağır olması: 1268
kulak ile hissedilen bir hüsün: 1431
kulak küfür ile tıkandığı: 2660
kulak ve işitme: 2777/1
kulaklarınız maliki: 2102
kuluç: 695
kumar: 1169
kunut duası: 1425
Kur'an: 2056 (Bak: enbiyanın usul-ü dinleri)
Kur'an-ı Hakim, şu Kur'an-ı azim-i kâinatın en âli bir müfessiridir: 1309
Kur'an-ı Hakim'in azim tergibat: 1059/1
Kur'an-ı Hakim'in bazı tabiratı: 77
Kur'an-ı Hakim'in kainattan: 714
Kur'an-ı Kerim'de müteşabihat: 2765
Kur'an-ı Kerim'in cem'edilmesi: 736
Kur'an-ı Mübin: 2683
Kur'an Allah'ın eserlerini tekrar be tekrar nazarlara arzetmektedir: 1634
Kur'an bütün tabakata: 241
Kur'an gitse kâinat divane olacak: 1243
Kur'an ile mevcudata bakmayan: 1474
Kur'an müttakîlere hidayettir: 3655
Kur'an ni'meti: 1162, 2868
Kur'an o kadar hayattar: 1964
Kur'an okumanın tertilinin müstehaplığı: 326
Kur'an okurken: 3547
Kur'an okurlar fakat boğazlarından aşağı geçmeyeceği: 3969/1
Kur'an yirmi üç senede tedricen tenzil: 2135
Kur'ana ihtiramen kıyam buyurdular: 1467
Kur'ana sihrün yü'ser: 3411
Kur'anda zikredilen böyle kıssalar: 288
Kur'andan gelen o sözler: 3253
Kur'anı tanzir etmek: 2490
Kur'anın 6666 sene hükümran: 869
Kur'anın baştan başa kâinata müteveccih: 949
Kur'anın beyanatı şu esasa bakıyor: 842
Kur'anın bir i'caz-ı manevîsi: 617
Kur'anın bir i'caz-ı manevîsiyle: 3092
Kur'anın bir manevî mu'cizesi: 3093
Kur'anın camiiyeti: 1496
Kur'anın derece-i belagatı: 567
Kur'anın dersiyle: 3088
Kur'anın hâkmiyet-i mutlakası: 1492
Kur'anın hitabı: 3727/2
Kur'anın kudsî kanun-u esasi: 386
Kur'nın manaları: 422
Kur'anın manası iyi anlaşılmak: 2136
Kur'anın mu'cize olduğu: 2525
Kur'anın takib ettiği makasıd-ı esasiye: 2107
Kur'anın vazife-i asliyesi: 2104
kurban kesmek: 1090
kurban olarak kesilen: 1261
kurbiyet: (Bak: bu'diyet)
kurbiyet-i İlahiye: 198, 419
Kureyş kabilesi: 2569
kurra: 293
kurt hadisesi: 2512
kurtla kuzuyu bir arada: 1000/3
Kurtuba Emirliği: 834
kurun-u selase: (Bak: zaman)
Kurun-u Uhra: 2148/1
Kurun-u Vusta: 2148/1, 2691
kusurlar: 3203
kusurları görmek: 551
kusurları kendine lâyık görmez: 2829
kusurlu bilmek: 3256
kusurunu bilmek: 1988
kusurunu da anlasa: 1059
kusurunu görmez: 3002
kusurunu itiraf: 128
kuş dili: 3462, 3759
kuş ve hayvanların istidad dili: 648
kuşlar: 3907
kuşlara gelen ilham: 1347
kuşların Allahı tesbih: 1444
kutb-u azam: 3676
kutb-u azamın tasarrufundan haric olduğu: 1834
kutbiyetle binler adamı irşad: 1977
kutlu olsun: 3688
kuva-yı milliye 403 (Bak: cihad fetvası, milli kurtuluş)
kuva-yı sariye: 2312 (Bak: cazibe)

kuvve-i akliye: 964
kuvve-i cazibe: 671
kuvve-i gadabiye dalında: 938
kuvve-i gazabiye: 964
kuvve-i hâfıza: 238, 1122
kuvve-i hâfızalar: 2205
kuvve-i kudsiye: 1700
kuvve-i mıknaktısiye: 513
kuvve-i şeheviye-i behimiye: 3386
kuvve-i: zaika: 1219
kuvve-i zaikayı bir kapıcı: 1544
kuvvet haktadır: 939, 1060
kuvvet kabul eder: 2273
kuvve kanunda olmazsa: 247, 605 (Bak: kanunda inhisar-ı kuvvet)
kuvvet nazariyesi: 2311
kuvvet öküzde: 3025
kuvvet var: 3269
kuvvete müracaat: 1975/1
kuvveti ezeli tevehhüm: 880, 2232
kuvveti kudret: 2081
kuvvetin bir hakkı var: 1136
kuvvetin şe'ni: 1312
kuvvetler başıboş: 1448
kuyruklu yıldızlar: 3518, 4009
Kübreviye: 2826/1
Küçük Ali: 3374/5
Küçük Said Paşa: 1867
küfr-ü mutlaka düşer: 2740 (Bak: kafir)
küfran: 301/1
küfre düştüler: 2730/1
küfre rıza, küfür: 3421
küfre varabilir: 1081 (Bak: istihlal)
küfrün içinde mündemiç: 509/3
küfür: 1071 (Bak: şirk, inkâr, kâfir)
küfür, bin katl hükmünde: 501
küfür cinayet-i mutlakadır: 1218/2
küfür derecesinde te'sir eden kelimat: 3704
küfür ile iman ortası yoktur: 2169
küfür mazınnesi: 1081
küfür mertebesi: 965
küfürde ısrar: 510/ 1
küfüv: 417/3, 3615
küfüvv-ü şer'î: 417/3
küfüv ve denk olmak: 3778
küllî hadisatın uçları: 4110
külüyat-ı hamse: 2248
kümmel: 3436
"kün" emri: 816, 1728
Kürd denilmesi: 3374/5
Kürdce: 527
Kürdçülük: 3871
Kürdlerin milliyeti: 3243/5
Küre-i Arz: 83 (Bak: dünya)
Küre-i Arz'a müekkel: 333
Küre-i Arz'ın seyahat ettiği: 498
Küre-i Arz'ın tabakat-ı seb'sı: 209 211
küreviyyet-i Arz: 272
kütüb-ü sitte-i hadisiyle: 1106

L

lâdinî: 315 (Bak: laik)
lâdinî ismi vermekle: 3243/3
Lâ-edriye: 3426
Lâ İlahe İllallah: 456
Lâ İlahe İllallah diyen: 3503
lâ israfe fîl-hayri: 1541
lâ lihubbi Aliyyin: 448
lâ Mehdi illâ İsa: 793, 2305
lâ mevcude illâ Hû: 1688, 3973, 3925
lafız perestlik: 761 (Bak: kelâm)
lafz, mana zararına kalınlaşır: 2016
lafz ve nazım: 3065
Lahey: 1360/1
lahikaların zaman zaman neşredilmesi: 2935
lâik: 929, 2965 (Bak: lâdinî, hadd)
lâik cumhuriyet: 1415
lâik manası: 606
lâikliğe feda edebileceğini telkin: 673/10
lâikliğin felsefî tarifine giren: 1394
lâikliğin kabulü: 1717
lanet: 2170/1, 2353
lanet edildiği vakit: 2049
lanet edilmez: 995
laşe eti: 1182
lata: 1602
latif: 840
latife-i Rabbaniye: 1346, 3965

latifeleri ve duyguları dahi Rezzak-ı Rahim'den rızıklarını isterler: 3034
latifeye hürmeten: 1980
latin harfleri: 1717 (Bak: ecnebi hurufu, yeni yazı)
latin harfleri kabul edilecek: 2194/1
latinceye yazı: 2194
laza: 497
lâzime-i zaruriye-i zatiyesi: 2083
lehviyat: 766
Lemyezel ve Lâyezal: 3688
Lenin: 2064, 2065
letaif: 1934
letaif-i Cennet: 863
letaif var ki, teklif altına giremez: 3673
letaifiyle hisse alırlar: 3206
Levh-i Ezelî: 752
Levh-i Mahfuz: 208, 1915, 2650, 3539
Levh-i Mahfuz'un cilveleri: 3160
levh-i mahv-ispat: 752, 4025
levm-i laim: 1883
levminden korkmamak: 522
levvame: 2831
Leyle-i Berat'ta okunan: 3363
Leyle-i Kadir: 3011, 3590 (Bak: Kadir Gecesi)
Leyle-i Kadir'de dua: 694
Leyle-i Kadir'de okunan: 3363
Leys İbn-i Sa'd: 2417
Leza: 497
Lezaiz-i nameşrua: 3245
lezzet-i mukaddese: 887, 1315
lezzetin hakiki olması: 533
liaynihî haram: 1182
libas (Bak: elbise)
likaullah: 509/3
Limni: 915
lisan-ı hal: 686
lisan-ı siyasette lafız: 279
lisan insanın tasavvuratından: 1629 (Bak: dil)
lisanında iğlak: 435/1
lisanını unutmayan: 3243/5
lisanındaki hikmet: 645
lisanlar: 3761
lisanlarını Arab hattıyla: 3869
lise: 2372
liva-ül Hamd: 2237
livata: 1071
livatanın ta'ziri: 4104
liyakat: 1295, 1303
liyakata göre muamele: 1940
localar: 2718
localarında beraber olmamak: 2170/1
lojistik, sembolik mantık: 2244
Lokman'a hikmet: 1323
Lord Gürzon: 3979/1
Lozan'ın içyüzü: 3979/1
Lut (A.S.): 800, 2889 (Bak: kavm-i Lut)
Lut'un karısı: 1282
lutî (Bak: livata)
luteranizm: 2960
Luteriyen kilisesi: 2193
lügat kitablarında: 2216
lügat-ı ittihamiye: 3016
lügatından teallüm: 632
lüks ve konfor: 2289

M

ma hulika leh: 3600
maarif: 2371
maarif yalnız İslâmiyet olacaktır: 1747
maarifi tehir, maaşı tacil: 3276 (Bak: mekteb)
maaş: 355 (Bak: memur, maişet)
maaş almadan: 417/1
maaş elde etmek: 341
maaş kapmak: 3275
maaşlar suretinde kuvvet te'minine: 318
Ma'bud: 220
Macarlar: 219/1, 2438
madde inceleştikçe: 2230
maddeden tecerrüd: 229
maddiyata dalmak sebebiyle darlaşan akıllar: 1636
maddiyattan değildir: 228
maddiyun: 656, 880, 929, 1817
maddiyunluk: 1184, 4081
maddiyunluk tâunu: 1007/1
madenleri bulmak: 645

maderşahî: 2858
madumat-ı hariciye: 1475
mağralara çekilen târik-üd dünyalar: 3180
mağrifet: 3203 (Bak: afv)
mağrifet yüzü göremezler: 2716
mağfirete liyakat: 3591
mağlup olmuşlar: 2703 (bak . galebe)
mağlubiyet imtihanı: 1658
mağlutiyete düşeceği: 1975/1
mağrib zamanı: 2800
mahbubiyet: 2143, 3675
mahiyet ve cinsiyet: 1228
mahkeme-i kübra: 654, 1229 (Bak: mahşer)
mahkeme-i kübra-yı haşirde adalet-i ekberin tecellisi: 889
mahlas-ı şer'i: 1341
Mahmut Muhtar Paşa: 1865
Mahmut Şevket: 1864
Mahmut Şevket Paşa: 385, 1862, 1868
mahreçler: 1379
mahremin sineması: 3779
mahsus âlem: 2794 (Bak: hususî)
mahşer meydanına boşaltır: 339 (Bak: meydan)
mahşerde de mükâfat: 3185
mahşerde nâsın huzurunda teşhir: 3119
mahşere koşacaklar: 3441
mahv-ü isbat eyler: 2206
maide-i semavî: 1728
Maidet-ül Kur'an: 3374/5
maişet: 296, 412 (Bak: maaş)
maişet derdi: 416, 1812 (Bak: derd-i maişet)
maişet peşinde koşmak: 3660
maişet ziyadaleşmesiyle: 720
maişetinde sıkıntı görmez: 1592
maişetleri taraf-ı Risalet-penahiden: 293
makam-ı Hızır: 1250. 2676
makam-ı İbrahim: 1469, 1884
makam-ı mahmud: 2806/7
makam-ı mahbubiyet: 3174, 3470
makam-ı Üveys: 3676
makam-ı zemm: 1054
makam hakikat olsa: 3374/7
makam peşinde koşan: 1610 (Bak: me'mur)
makamın iktiza ettği: 3117
makamın izzetini muhafaza: 3479
makamındaki ciddiyet: 241, 3821
makîl: 546
maksadda ittifak: 1828
maksadda ittihad: 1853
maksadda ve esasta ittifak: 1832
ma'kul-ül mana: 2774
mal ve canlarıyla mücahede: 1294
mal ve servet: 419 (Bak: zenginler)
mal sevgisi: 2560
mal toplama hastalığı: 723
malikiyet ve serbestiyet devri: 769, 1405/1
mana-yı harfî: 216, 1783 (Bak: harf)
mana-yı ismî: 1734, 2559
mana-yı ismiyle severler: 2558
mana-yı işarî: 284
mana ve nur: 1926
manalardan: 2320
mana-yı lafza feda: 3065
Mançur: 3993
Mançur Moğol: 2034
Mançur ve Moğol: 3993, 4110
manevî Âl-i Beyt: 3374/1
manevî Âlem: 699
manevî birer sultan: 997
manevî fütuhat yapmak: 2300/2
Mani-i Nakkas: 471
Mansur: 1608
manyetizma: 513, 2734
manyetizma ve ispirtizma: 1725
manzum kitablar: 311
manzume-i Şemsiye: 1921, 3515
maric: 592
marifet: 1601, 3543, 3599
marifet-i kalp: 242
marifet-i tam: 605
marifetullah: 1023
marifetünnefis: 958
marifetlere sebeb: 325
Marika: 1188
Martin Luter: 2967
ma'ruf: 2955
Ma'ruf-u Kerhî: 38

ma'ruf-u inkâr edilir: 985
ma'ruf vechile: 2874/3
ma'rufu emretmek: 679
ma'ruf münker sayan: 509/5
ma'ruf sadakadır: 3184
mâsadak: 1777, 3346
masdariyet ile mazhariyet: 16
maslahat-ı mürsele: 1623/1, 1623/2 1625/2
maslahat ve hikmeti, illet yerine ikame: 1487
maslahatlar: 2774
maslahatalar ve faideler için eğri büğrü hududlar: 1317
maslahatlar ve hikmetler ise müreccihtirler: 1184
maslahatlara göre kanun: 3799
masnuat-ı İlahiye: 2484
masonlar (Bak: loca)
masonluk: 1839, 1847
masum ve mezlum ise: 2166
maâşallah: 1558
matematik ve mantık: 2244
Matüridî hazretleri: 1599
maymun: 2354
maymun olunuz: 2358
maymun ve domuz suretlerine: 2657
mazhar: 16
Mazhar Müfit: 2194/1
mazi ve müstakbeli madum: 4028
mazi vukuattır: 1215/1
maziyi halk edenin müstakbeli de halk etmeye kadir olacağı: 1215/1
mazurdurlar: 1688
meal: 2552
mebadi: 1786, 1794
mebadi tasavvuriye: 2247
mebadi tasdikiye: 2247
mebde: 1786
mebde-i ruh: 1245
mecaz: 422 (Bak: müteşabihat, teşbih, te'vil)
mecazın cevazı: 348
mecburiyet-i katiye derecesinde zulmedilse: 633/1
Meclis-i Meb'usan: 605
Meclis-i Milli: 1867
meclis hükümetî: 604, 673
meclis sistemi: 1857
meclisin şahsiyet-i manevîyesi: 384
mec'ul: 3139
Mecusiler: 2754
Mecusiler şerri: 1637
Me'cüc (Bak: Ye'cüc ve Me'cüc)
meczub: 2366
medd-ül Arz: 275
medeni cesaret: 1882
Medeni kanunu kabul: 2194, 2266
Medeni Mehmet Nuri: 3535
medeniyet: 23, 673/8, 683, 2371 (Bak: mimsiz, şa'şaa-yı medenî)
medeniyet-i âmm: 605
medeniyet-i beşeriye: 648
medeniyet devri: 769
medeniyet fenlerinin ikazatı: 64
medeniyet hârikalarını tahris etmiyor: 2104
medeniyetin sefaheti: 2166
medeniyetin seyyiatı: 284
mehdinden zemm: 2775/1
medihten nehyeder: 1402, 2477/1
medin-i fazıla-i Eflatuniye: 2371/3
Medine-i Münevvere ahalisinin ittifakları: 1623/1
medrese: 1828 (Bak: mekteb)
medrese-i kudsiye-i Ahmediye (A.S.M) olan suffe: 429
Medrese-i Nuriye çok yerlerde açılacak: 3940 (Bak: dershane durumundaki evler)
Medrese-i Risalet: 4051
Medreset-üz Zehra: 357, 360, 3218 (Bak: dar-ül fünun)
medrese taifesi, tekyeler taifesine serfüru: 3666/4
medrese hususiyetinde olan evler: 3700
medreseler: 3770
medreselerin durumu: 2731
medreselerin kapatılması: 1717
Meyde: 4012
mefatih-ül gayb: 2534
mefhum-u muhalif: 301/1

Mehdi: 787, 2679 (Bak: asrın, imamı, müceddid)
Mehdi-i Abbasî: 1333
Mehdi itikad eder: 3676
Mehdi müçtehidden üstündür: 3893/2
Mehdi zamanında fer'i yani içtihadî hükümler: 3210
Mehdi'den bonra en efdallerdir: 3210
Mehdilik dava etse: 3374/4
Mehdilik isnadı: 3374/1
Mehdi'nin hakimiyeti: 2899
mehir: 2874/3, 3659
mehir şartiyeti: 2860 , 3659
mehrin geri alınması: 3659
Mehmed III: 322
Mehmed Akif: 3065
Mehmed Ali Paşa: 1069
Mehmed Ziyaeddin Efendi: 1867
mekân: 261
mekânda olmadığı: 229
mekândan münezzeh: 880, 2467
mekândan münezzehiyet: 229
Mekke feth olunmuş: 951/2
Mekkenin fethi: 1441
Mekr (bak. İstidrac)
mekteb: 1828 (Bak: maarif, me'mur, dar-ül fünun, fenlerle zihni terbiye, terbiye-i medeniye, terakkiyat-ı medeniye dersleri)
mekteblerde dünya maişeti: 2122/1
mekteblere sevk ediyorlar: 161
melaike: 590, 1443, 2460, 3338
meaike-i izam: 332
melaike-i ecsam-ı latife-i nuraniyedirler: 2326
melaike ihbaratı: 2329
melaike ve ruhbaniler ile semavatı: 3036
melaike ve ruh'un urucu 3140
melaikeleri görmek: 2316
melaikedeleri müşahade: 1194
melaikelerin tecelliyat-ı kahriyede: 2020
melaikelerle mübareze: 1018
melaikeye tevefvuk: 1669
melaikeye tercih: 95
Melamilik: 651/4
melek-i ilham: 3957
melek-i mukarreb: 4094
melek-ül mevt: 330, 2335
melekler: 799
meleklerden resuller: 2335
meleklere bir mütalâagah: 755
meleklerine mesirelerz: 4005
meleklerine tercih: 1218/4
meleke: 137, 1448
meleke-i hassiyet: 1493
meleke-i marifet-i hukuk: 3523/1
melekût: 262, 836 (Bak: âlem-i melekût)
melekût-i a'la: 1142
melekût-usemavat: 1469
melekûta geçen evliya: 1007/1
melekût cevelan: 2097
melheme-i kübra: 1000/2
Melik ismi: 1547, 2980
memalik tabir ederek: 1196/1
memat: 1026
Memduh bey: 362
Memed: 1665
memlûkiyet devri: 769, 1405/1
Me'mun: 7
Me'mun'un başkadısı: 1621
me'mur: 270 (Bak: maaş, makam, mekteb, müstehlik)
me'muriyet: 161, 247, 1413
me'muriyet bir hizmetkârlıktır: 278, 675/1 (Bak: gayr-ı müslim reis)
me'muriyet mesleğine giren 3241
me'muriyetler: 802
me'murların hediyeleri: 1806
me'muru mes'ulliyetten kurtaramaz: 3887
men dakka dukka: 148
menazır-ı sermediye: 544
Menemen: 993
menfaat: 1182
menfaat-ı maddîye 1514
menfat-ı maddîyeyi istemeden: 1510
menfaat-ı şahsiyesini düşünmete: 1975/2
menfaat-ı umumiyeyi bırakıp: 1975/3
menfaat karışmayarak: 582
menfaat ve lezzet: 2187

menfaatı esas tutar: 2266
menfaatını sever: 2717
menfaatını ve lezzetini sever: 2828
menfaatınızı menfaatıma tercih: 1809
menfaatler: 724
menfaatlerde nefsini unutmak: 2830
menfaatli şeyi kendine rab tanır: 1310
menfaatperestler: 1773
menfaatperestlerin hali: 2650
menfi bir kaziye: 1791
menfi hareket: 455/1
mensek: 3907
mensuh: 2062
menşevik: 2064
merak (Bak: âfâkî)
merak etmeye çalış: 1206
meraklı bir vaziyet almış: 719
mercan: 201
merci-il has ve-l âmm: 2387
merciiyet: 3666/7
merdümgiriz: 1517
merhamet: 127, 147, 156, 164, 166, 249, 250, 252, 279, 1651 (Bak: şefkat)
merhamete lâyık değil: 2158
merkezden muhite: 376
mertebe-i rıza: 1344
Mervan (R.A.): 807
Meryem'e muhafızlığı: 4067
Meryem'in ıstıfası: 1443
mesakînin gemisi: (Bak: miskin)
mesalikte ve meşreblerde ittihad mümkün olmadığı: 1853
mescid: 576
Mescid-ül Aksa: 438
Mescid-i Kubâ: 2348
mescid-i takva: 2348
mescidler: 2804/2, 2825
mescidlerde yüksek sesle: 2049
mesemmat: 591
mesh: 2049, 2353, 2656 (Bak: domuz)
mesh-i manevî: 367
Mesih-i İsa: 1728
Mesih deccali öldürecek: 787
Mesih namı: 249
mesleğim haktır: 1826
mesleğimiz ise: 1831
mesleğimiz tarikat olmadığı: 2983
meslek-i uhuvvet: 3666/7
mesnun: 641
mes'ul olamaz: 3236
mes'uliyet: 441
mes'uliyetinizi tahfifi: 778/3
mes'uliyetler: 172
meşakkat: 3671
meşhudat: 3138 (Bak: müşahedat, şühuduna)
meşhudatına itimad: 617
meşiet-i İlahiye asıldır: 1913
meşiet-i müstelzime: 1531
meşiet ve takdir-i İlahiye: 2844
Meşmeşiye: 209
meşreb: 998
meşreb-i aşk: 41
meşreb-i hillet: 3666/7
meşrebinin te'siri: 1391
meşrebler: 859
meşrutî monarşi: 2486
meşrutiyet: 440, 673/3, 1857
meşrutiyeti kansız: 23
meşrutiyette şiddetli istibdad: 1716
Meşşaî felsefesine ait: 1463
Meşşaiye: 1460, 1462
Meşşaiyyun: 1817, 1818, 2312
meşveret: 1057
meşveret-i şer'î: 605, 673/3, 2371
meşverete ihtiyaç: 3799
meşverette hüküm: 3800
metafizik: 1462, 2228
metanet: 3940/10
Metodistler: 2978
mevalid-i selase: 3347
Mevamit: 1665
mevcud-u meçhul: 1638/1
mevcudat-ı ilmiye: 1475 (Bak: a'yan-ı sabite)
mev'iza-i hasene: 1323
Mevlana Cami: 680
Mevlana Celaleddin: 3088 (Bak: Celaleddin)
Mevlana Halid (K.S.): 37

Mevlid yazan Süleyman Efendi: 474
Mevlid'in Mi'raciye bahsi: 2466
mevrid-i nass'da içtihada mesağ olmadığı: 3571
mevrid-i nass'da ihtilaf ettiler: 1523/2
mevsimlerin husulü: 273
mevt, tebdil-i mekândır: 1253 (Bak: kabz-ı ruh, ölüm)
mevt-i mukadder: 749
mevti istedi: 4018
mevti sevmeye başladım: 3072
mevtin küçük bir kardeşi: 3156
mevtin ikazatı: 1003
mevzu demişler: (Bak: za'fına hükmedilmiş)
mevzu ve mahmuller: 2248
meydan-ı haşir: 544 (Bak: mahşer)
meydan-ı haşre döker: 498
meydan-ı haşri temaşa: 1194
meyelan: 1905
meyelanlar irade-i İlahiyeden: 817
meyl-ül mübalağa: 3904
meyte: 1186
me'yusiyet: 1456
mezahibin ihtilafı ise: 1755
mezar taşları: 632
Mezdekiyye: 2270
mezheb-i hakka muvafık (Bak: mezahib)
mezheb-i kadim, mezheb-i cedid: 1625/2
mezheb dahi mizacdan teşerrüb: 1827
mezhebim haktır hata ihtimali var: 1496
mıntıkat-ül büruc: 476
Mısır sihirbazları: 3399
mide fabrikası: 3005
mide-i kübra: 1680
mide vermiş ki: 2988
mideye en ağır: 1546
Midilli: 916
Miftah-ül Ulûm: 3322/1
Mihail: 2604
Mihrî Hatun: 417/2
Mikail Aleyhisselâm: 2330, 2331
mikrob: 671
mikrob küre kadar büyüse: 1245
mikrobiyoloji: 468
millet-i İbrahim: 1175/1, 2431 (Bak: İbrahim milleti)
milletin selâmeti için: 1196/1, 3421
milletine karşı: 318/4
milletler: 3907
milletlerin İslâmiyete girmeleri: 2702
Milli Ahrar Fırkası: 153
Milli Kurtuluş hareketi: 371 (Bak: Kuva-yi Milliye)
milliyet: 1312 (Bak: İslâmiyet milliyeti)
milliyetimizi ısrarla müdafaa: 318
milliyetimizi yalnız İslâmiyet biliyorum: 1843
mimsiz medeniyet: 2277
minare: 2806/6, 3484, 3493/3
minber: 1489
minnettarlık: 3262
Mi'rac: 475, 1698
Mi'rac gecesine ait bir tevafuk: 3806
Mi'rac müşahedeleri: 3167/1
Mi'racdaki rüya: 1000
Mi'racdaki vahiy: 3933
miras hissesi: 2777
miras hukuku: 1103, 2196
mirasta istihkak: 174
mirasta nasibeleri yarım: 2874/2
Mirza Bediüzzaman. 2477/1, 2477/2, 3253
misak-ı ezelîyi unuttunuz: 1669
misal: 3563
misal-i musaggar-ı kâinat: 845
misal âlemi (Bak: âlem-i misal)
misalin zılli: 3155
misalleri çiçekten: 1218/3
miskinleri seviniz: 1584 (Bak: mesakin)
mislini ityan: 2005
mistik düşünce: 2242
misyonerler: 998
Mişail: 2604
Mişel Serve: 2975
Mithat Paşa: 18, 1857
Mizan-ı Şaranî: 2421
Mizan Gazetesi: 1847
mizana işaret: 83
Mizancı: 1859

moda ve fantaziyeler: 177
modelite: 2245
modern mantık: 2244
Moğol: 515, 1392, 3307/1, 3993
Moğollar: 3992
Moğol ve Mançur: 3993/1
mojik: 379
Molla Habib: 361
Mondros Mütarekesi: 2370
monizm: 2373
Mora: 916
morfoloji: 468
Mormon'lar: 2978
muallimler lâzım: 3940/3
muanaka: 2639, 2820/1
Muaviye: 806, 3701
mucib-i bizzat: 945, 1316
mucibe-i külliye: 3837
mu'cizat-ı enbiyadan iki gaye: 2525
mu'cizatı ona benzer bir tarzda: 2095
mu'cizatları birer havarik-ı san'ata işaret: 97
mu'cize: 119, 325, 409, 596, 1658 (Bak: i'caz)
mu'cize-i gaybiye: 1335
mu'cize-i manevîyi Kur'aniye: 3099
mu'cize-i Nebeviye: 14
mu'cize, dava-yı Nübüvvetin isbatı için: 1694
mu'cizeler: 1449, 1728, 3756
mu'cizeler iki kısımdır: 2507
mu'cizeler seyrek: 1631
mugayyebat-ı hamse (Bak: gayb)
muhabbet: 1437, 1935 (Bak: aşk, elhubb-u fillah)
muhabbei milliye: 2371
muhabbet, sıfat veya san'atı içindir: 779
muhabbet üzerinde hareket etmek: 1853
muhabbette sebeb: 1453
muhabbeti su-i istimal: 718
muhacirîn: 1295, 3032, 3893/2 (Bak: Ashab-ı Suffa, hicret)
muhacirîne muavenet: 2479
muhacirler: 3198
muhacirlerin fakirleri hürmetine dua: 2477/1
muhaddisîn: 2414
muhaddisîn-i kâmilîn: 1009
muhakemeleri için tağuta: 1526
muhakkikîn-i ehl-i tarikat: 3679
muhakkikîn-i İslâmiyeyi: 947
muhakkime: 1188
muhalefetiyle mes'ul tutulmaz: 3673
muhaliyetini isbat: 3842
Muhammed I: 809
Muhammed II: 809
Muhammed III: 809
Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm (Bak: Asr-ı Saadet, Hatem-ül Enbiya, Nur-u Muhammedî, Resul-i Rabb-ül Âlemîn)
Muhammed Aleyhissalatü Vesselâm dahi öyle bir ni'mettir ki: 2868
Muhammed-ül Emin: 2579
Muhammed-ül Emin (A.S.M.) tarafına bulut: 338
Muhammed Ali Berkaî: 348
Muhammed Bakır: 792, 2777
Muhammed Bin Tumart Hüseynî: 2679
Muhammed Cevad: 792
Muhammed el-Guneymî: 2806/8
Muhammed ismi: 1887
Muhammed Medhi: 792
Muhammediyenin (A.S.M.) nuru çıksa gitse, kâinat vefat edecek: 1243
muhannes: 2281
muhasebe-i nefs: 2828
muhatab etmem: 381
muhaverat-ı ehl-i İslâm: 632
muhibbiyet makamı: 41
muhitten merkeze nazar: 1339
muhkemat (Bak: zaruriyat)
muhlas: 1522, 2683
muhsane: 1956
Muhtar'ın manası: 3851
Muhtarat-ül Fetâvâ: 4078/2
muhtariyet: 110
Muhyiddin-i Arabî: 209, 600, 1154, 1156, 1159, 3138

Muhyiddin-i Arabî gibi hârika: 3206
Muhyiddin kendisi hâdî: 3753/2
mukabele-i bilmisil: 2005
mukabele-i bilmisille karşılamamalı: 1834
mukadderat: 968 (Bak: kader)
mukadderat-ı beşer: 3590
mukadderat-ı hayatiye: 2537
mukadderat bazı şeraitle: 752
mukadderatıyla keyfî istibdad ile: 3243/1
Mukaddir: 3758
mukattaat-ı hurufiye: 730
muktesid (vasat): 1979
mumya: 976
mumyalara: 3263
Murabıtlar Hükümeti: 2679
Murad Bey: 1847, 1859
Murad Han: 911
Murad III: 322
Musa (A.S.) altı şeyden sual eyledi: 2730/1
Musa (A.S.) fir'avne karşı: 435/1
Musa (A.S.) Tîh sahrasına: 1288
Musa Bekûf: 3753/2
Musa Kazım: 792
Musa'nın (A.S.) anasına ilham: 3933
Musa'nın (A.S.) şeriatı: 3459
Musa'nın (A.S.) şeriatı üzerine: 4020
Musa'nın (A.S.) hissettiği o ateşi: 2691
Musa (A.S.)'ın istıfası: 1443
musafaha (Bak: tokalaşma)
Musavvibe: 1496
Mushaf: 736
musibet: 1000, 1915, 2874 (Bak: tokatlar, belâ)
musibet-i ammenin devamı: 126
musibet-i semaviye: 69, 3643
musibet başlarına inmesi: 830
musibet ekseriyetin hatasından: 4074
musibete müstehak: 372
musibeti Allah'a şekva: 3174
musibetle ıslah: 979
musibetler: 1262, 3473
musiki: 649 (Bak: müzik)
Mustafa: 322
Mustafa Sabri: 3753/2
Mustafa Kemal: 2194/1, 3897
Mustafa Kemal o adam: 396/1
M. Kemal Paşa: 382, 385, 386
Mustafa Kemal'e Deccal, Süfyan: 392
Mustafa Reşid Paşa: 1069
Musta'sım: 9
Mu'tezile: 510, 617, 1598, 2754, 3831 (Bak. İ'tizal)
Mu'tezile görüşü: 1621/1
Mu'tezile imamları: 943
Mu'tezile Mezhebi: 1059/1
mutlak bırakıyor: 422
mutlak ise, takyid olunabilir: 779
mutmainne: 2547, 2831
muvaffakiyet: 1976, 2560, 2927, 3759/3 (Bak: galebe, muzaffer)
Muvahhidîn Hükümeti: 1333
Muvatta: 1494
muvazene-i a'mal: 654, 2484
muvazenesini muhafaza: 617
muvazene-i şeriatı muhafaza: 1707
muvazenet muhafaza: 2097
muzaffer kılan ancak kendisi: 1370
mübah: 1065, 1183
mübahat: 3799, 3799/2
mübalağa: 3904
mübalağa ihtilalcidir: 2775/1
mübarek: 3639, 3688 (Bak: bereket)
Mübarekiye: 348
mübareze-i ulviyenin ilanı: 1021
mübareze kanunu: 93 (Bak: kanun-u mübareze)
mübayenet-i lâzimesi: 2145
mübayenet-i mahiyet: 641
mübtezel: 3786
mücahede: 2785/2
mücahid vaziyetini alan: 3666/7
mücahidler: 2560
müceddid: 42, 732/1, 2387, 2690/1 (Bak: Mehdi)
müceddid hükmündedir: 2387
mücerred: 3940/3, 3982
mücerredat: 2197
mücerred kalmak: 355

mücessime: 2754
mücteba: 1193
müctehid-i cahil: 3883
müctehidler: 2414, 2690/1
müellef-ül kulûb: 4049
müennes olduğu halde müzekker fiili: 1834
müessir-i hakiki: 839
müezzin: 455/2, 2806/5
müfessirlerce verilen ayrı ayrı manalar: 2117
müfessirlerin birbirine muhalif olan beyanatı: 2112
müftabih: 954
müfti-i ümmet cemiyet-i ülemaya havale: 1853
müftü müctehid: 954
mülh: 1927
müjdeci: 579
mükreh: 1532
müksirîn-i sahabe: 3216/1
mülk: 262
mülkiyet hakkı: 1405/2, 3308, 3510
"mü'min" bu manadandır: 1628
münafığın cenaze namazı: 2727
münafık: 760/1 (Bak: masonlar)
münafık gibi: 1957
münafık olan meyyit: 1889
münafıklar: 3227
münafıkları ihlasa: 2507
münafıkların amelleri: 1085
münafıkların hasadı: 1000/5
münafıklıktan tevbe: 3827
münakaşa mes'eleleri: 998
münazara: 462, 2826/1
münazara âdabını bilmeyen: 1610
Münazarat: 360
müneccim: 689
münekkidler: 1105
münker ise ma'ruf sayılır: 985
münkeri değiştirmek: 3891
münkerin izalesi: 3019
Münker ve Nekir: 203, 1889, 2332
Münzir: 809
mürekkeb kıyas: 1788
Müreysi Gazası: 2663
mürşid-i âlim koyun olur: 2220 (Bak: irşad)
mürşid-i arayabilir: 3666/7
mürteci (Bak: irtica)
mürted: 2785/1
mürtedi zehir bilir, idam eder: 3966 (Bak: irtidad)
mürtedin hakk-ı hayatı yoktur: 906, 3620
müsabaka: 110, 3431
müsahereten haram: 2610
müsamaha: 241, 455, 1266 (Bak: afv)
müsavat: 776, 1408 (Bak: ref-i imtiyaz)
müsavat-ı hukuk: 3429
müsavat-ı mutlaka: 3430
müsavat hakiki düsturdur: 1854
müsavi tutulmaz: 2170/1
müsbet bir kaziye: 1791
müsbet hareket: 301/2, 1975/1 (Bak: şarkta ihtilal)
müsbet ilimler: 931
Müseyleme-i Kezzab: 1535, 2095
Müslim: 2182
Müslüman namı altında olanlar: 417/3
müslümanlığın da ismi kalacak: 2804/1 (Bak: kıbleleri de kadınlar)
mürifîn zümresi: 708 (Bak: israf)
müstehlikler çoğalır: 1279
müstemlekecilik: 371
müstetbiat-i terakib: 3808
müşahedat: 209 (Bak: ehl-i keşf-el kubur, meşhudat, mi'rac müşahedeleri)
müşakele-i cinsiye: 2538
müşkilat-ı Kur'aniye: 3694
müşrik: 1420 (Bak: şirk)
müşrikler: 1422
müşrik olurlar: 3884
müşriklere karşı: 1090
müşriklerinden muahid: 781
müşrikûn: 1689/2
müteahhirîn: 611/1, 2762, 3182/1
mütecaviz: 673/8, 784 (Bak: vahşet)
mütecaviz müşriklere karşı: 1090
mütecaviz olanlara müdahele: 673/9
mütekaddimîn: 2763, 3182/1 (Bak: Selef-i Salihîn)

mütekebbir: 783
mütekellim-i maalgayr: 3821
mütekellimîn: 2414 (Bak: ilm-i kelâm, ehl-i nazar)
müteşabihat: 1703, 2756, 2764, 2767(Bak: mecaz, teşbih)
mütevatir: 2504
mütevatir-i bilmana: 3819
müttaki: 2560, 2730/1, 3531 (Bak: takva)
müttakilere ikram: 295
müvazene (Bak: muvazene)
müzakere: 1567, 1580
müzik (Bak: mûsiki)

N

Nadir Bey: 1858
nafaka: 4054
nahvî: 2218
naka-i Salih (A.S.): 1264
naklî delillerin sıhhatı: 660
naks-ı emval ve enfüs: 3436
nakş-ı azam: 862
Nakşibend: 37, 42, 2381, 3667 (Bak: Şah-ı Nakşbend, Tarik-ı Nakşî)
Nakşibendîler: 42
Nakşî tarikatı: 398
Nakşî tarikatında hafi zikr: 3067/1
nakz-ı misak: 1284
namaz: 370 (Bak: salât)
namaz daha fazileti: 2777
namaz ile emrediniz: 170
namaz kılmayan haindir: 385, 3897
namaz ve ibadete teşvik: 3760/11
namaza bu kelime gibi muvaffak: 3206
namazdaki huzur: 2804
namazı ikame: 130
namazı onun bir nevi mi'racı hükmünde: 3639
namazımda sallanıyordum: 1381
namazını eda: 2912
namazsız: 383
namus iradedendir: 839 (Bak: emr)
namus mefhumu: 3782/1
nar: 1259
nar-ı beyza: 1467 (Bak: ateş)
nar-ı semun: 591
narh: 1063
Nasara: 783 (Bak: İsevî, Nasranî, İsa, Hristiyan)
Nasibe: 216
nasihat etme: 609 (Bak: emr-i bilma'ruf, va'z etme)
Nasiruddin Tûsi: 9, 3068
naşizeliğe giren: 2859
naşizelik: 160 (Bak: nüşuz)
naza ve davaya atlar: 2558
nazar (Bak: isabet-i ayn)
nazar-ı aklî: 1118
nazar-ı fikrî: 2251
nazarları Risale-i Nur'a: 1999
nazarlarını Risale-i Nur'a tevcih: 2929
nazariyattaki demokrasi: 673/4
nazariyet: 4109
nazdarlık makamı: 41
nazm-ı maani: 256
nazm-ı lafz: 256
nebatî cismaniyet: 1672
nebatî ve hayvanî kuvveler: 2705
nebattaki hürmet: 1259
nebi: 825
nebi denir: 3027
nebi ismi verilmemiş: 2605
Nebiyy-i Ümmî: 2564, 3852
Necaşi: 2600
Necid Kabilesi: 3944
necd: 2408
nefha-i feza': 3441
nefh-i ruh: 1728
Nehveran Harbi: 1188
nefir: 958/1
nefis ve hevesten gelen meyelan: 1100
nefiste öyle dehşetli bir nokta 2144
nefs-i emmare cihetiyle fena bul: 897
nefs-i emmarenin öldürülmesi: 1210
nefs-i insaniye: 1219
nefs-i levvame: 509/5
nefsi istedi: 534
nefsimle cihad: 33

nefsin günaha bilkuvve olan meyl-i fıtrîsini tahrik: 1712
nefsin insana vesvesesi: 3964
nefsine hâkim olmaz: 982
nefsine nazar-ı rıza: 128
nefsine zulmedenin istiğfar etmesi: 2785/2
nefsine zulmeder: 2785
nefsine zulmetmek: 2785/2
nefy cezaları: 2010
nefy isbat edilmez: 1635 (Bak: inkâr)
nefyetmenin gayet müşkil: 663
nekkadlar: 1106
neme lâzım: 1853, 1975/3
Neml-i Süleymanî: 1264
Nemrud: 1469
Nemrudlar: 934
Nemrudlaşmış reisleriniz: 3243/7
Nemrud Kulesi: 336
nerd: 2406
Nesaî: 2181
nesebî âl: 3374/4
nesebî mensubiyet: 3530
nesh etmiş: 778 (Bak: mensuh)
nesiller bilinmiyor: 3374/4
neslim de yok: 3374/1
nesir: 269
neş'e-i uhra, neş'e-i ula: 1228
neş'e-i ula: 1214
neşir izni: 2723
neşriyat: 3402
neşriyat vasıtaları: 704
neşriyatta yaygara: 2653
nevafil: 3464
Nevevî: 417/1
nevi gibi olur: 1676
nevm: 2390 (Bak: uyku)
Newton: 922
nezaket denilen umûr: 3272
nezirun mübin: 2683
nezzare: 1339
nifak etmiş gibidir: 1853
nihilizm: 3760/9
nikah: 3981
nikah-ı mut'a: 2858
nikah asla caiz değildir: 2235
nikah yolunu kapamak: 981
nikahı haram olan: 1186
Nikola: 3220
Nikola Nikolaviç: 363
Nil-i Mübarek'in feyziyle gayet mahsuldar: 340
nimet içinde in'amı görmüyorlar: 461
nimetlerin kıymetini derk: 2999
Ninova: 4012
nisbî: 241, 1437 (Bak: hakaik-ı nisbiye)
nisyan: 2471 (Bak: unutkanlık)
nisyan bana ârız oluyor: 745/1
niyyet (niyet): 1446, 2793, 3184, 3969, 4047 (Bak: biniyye, hüsn-ü niyet)
niyyet hükmünde olan istidad: 1028
niyyet ile sahib: 534
niyyeti, amelinden hayırlıdır: 2870
nizam: 669, 3610
nizam-ı âlemden gaflet: 615
nizam-ı umumî: 1778
nizamında mu'cizat-ı kudreti: 1435
Nizamiye Medresesi: 1619
noksaniyet: 228
nokta-i nazar: 673/10, 947, 1476, 1487, 2186 (Bak: hikmet nazarıyla, hodgamlık)
nominalizm: 928, 2377
Norveç Anayasası: 2193
Nubîler: 3992
Nuh'un (A.S.) evladı üçtür: 3992
Nuh'un karısı: 1282
Nuh'un (A.S.) Tufanda: 3907
nur: 845, 2535, 2603
nurun alâ nur: 1484
nur-ul envar: 840, 841
nur-u Hak: 2892
nur-u Muhammedî: 870, 1925, 1929
nur-u Nübüvvet: 2893
nur denizi: 2319
nur göreceğiz (Bak: istikbalde bir ışık)
nur verilip deccal fitnesinden korunur: 287
nuraninin temessülatı: 331
nuraniyet: 3747
nuraniyet kesbetmiş: 774/1

nurdan hatta zulmetten: 2320
nurdan mahluk: 2325
nuren mübinen: 2683
nurun gelmesi elbette nuraniden: 1429
nusus-i zahire: 1523
nususa ittiba: 1559
nutfeden alakaya: 1214
nüas tabir edilen: 2851
nübüvvet: 2874/1
nübüvvet-i İseviyeyi ihbar: 3850
nübüvvet itibariyle: 3212
nübüvvet vahye istinad eder: 3933
nübüvvetin isbatı: 2525
nübüvvetin isbatları: 660
nübüvvetin kırk cüz'ünden bir cüz'ü: 3158
nübüvvetin vechi: 935
nübüvvetin velayete nisbeti: 3208
nübüvvetle hükümeti cem': 1456
nüşşab: 3355
nüşuz: 176, 241 (Bak: naşizelik)
nüzul mübarek sayılıyor: 1210

O

Ogüst Kont: 1731
oğlum hitabında: 3615
okaziyonalizm: 1154
oksijen: 711
oligarşi: 260
onbeş yaşına girmeden: 3971
onbeş yaşına kadar olanlar: 2166
oniki cemaat: 523
oniki halife: 1340
oniki kabile: 1470, 2623, 2626
oniki seyyare: 83, 3515, 3517
oniki ümmet: 3907
onsekizbin âlem: 201, 1159
on şey fıtrat: 971
on yaşına girse: 171
ordu (Bak: asker)
ordunun şerefi: 396/1
ordunun zaferini başa vermek: 396/2
Orhan Bey: 2941/1
Ortaçağ felsefesi: 928
Ortaçağ sona erdi: 915
Ortodoks: 2923
Ortodoks kelimesi: 2964
ortası yoktur: 467
oruç: 370
oruç tut: 413
Osman (R.A.): 806
Osman bidayette gelmiş iman etmiş: 597/1
Osman'a (R.A.) su-i kasd: 1425
Osmanlı edebiyatı: 3869
Osmanlı Devleti: 2487
Osmanlı halifesi: 3990
Osmanlı hanedanından 36 hükümdar: 1871
Osmanlı parası: 2941/1
Osmanlı siyasiyyunları: 1335
Osmanlı tarihinin sonu: 1874
Osmanlılık: 110
otistik düşünce: 2242
Otranto: 917
otuz abdal: 732
31 Mart hâdisesi: 358, 1843, 1847, 3219

Ö

öküz: 269
öldürmek cinayeti: 2074
öldürülmüş ve mu'cize ile dirilerek: 552
ölmek iki suretledir: 377
ölmek, rızıksızlıktan değildir: 3039
ölmeyeceğini zanneden adam gibi amel et: 1237
ölmüş biliyorlar: 1252
ölmüş ve sağ insanlara bağışlanıyor: 699
ölsem şehidim: 557
ölüm endişesi: 1395
ölüm mukadder: 1915 (Bak: mevt)
ölümden kurtulma: 1456/1
ölüme çare yok: 1213/2
ölüme de muvakkat bir hayat rengi vermek: 1205
ölümleri bir ilm-i muhiti gösteriyor: 1555
ölümü öldürebilir misiniz: 3621
ölümün başınızda bomba: 3243/7
ölümün de ismi olmuş: 1601
ölüyü diriltmiş: 3285
ölüyü ihya: 1728

ölüyü tekrar hayata salıverdi: 3911
Ömer Bin Abdülaziz: 150, 807, 808
Ömer İbn-i Abdülaziz-i Emevi: 1333
Ömer ibn-i Sa'd: 1327
Ömer-i Sani: 21, 23, 2952
Ömer Hayyam: 943
Ömer'in (R.A.) eliyle İran: 1327
ömr-ü saadetlerinin altmışüç olması: 2590
ömrü artırmaz: 3186 (Bak: ecel)
ömrün kısalığı: 105
ömür sermayesi: 125
ömürleri bin senedir: 750
öpüşme: 2639
örf ve âdat: 452
örtünme kalkacak: 2194/1
örümcek: 1348
öşür: 4061, 3183
övme (Bak: medih)
özür: 1488

P

Panteizm: 3915
papa: 2965
papalar: 776
papağan: 648, 649
parlamenter hükümet: 604, 673
parmaklarından ab-ı kevser gibi su: 2507
parmaklarından çeşme gibi su: 2505
parmaklarından suyun akması: 2502
parti: 88 (Bak: hizb, siyaset)
particilik: 1709
particilik taraftarlığı: 277, 3236
pataloji: 468
patrik: 2964
peçe: 3784
pederşahî: 2858
perde indi: 3817
perhizdir: 3003
peripatetizm: 2372
pesenteur: 2483
pesimizm: 1395
Petrarka: 1395
Petrus: 3520 (Bak: Aziz Petrus)
peygamber: 825, 1449, 3907
Peygamber Aleyhissalatü Vesselâm'ı tarif: 135
peygamber kavminin lisanı ile geldi: 2219
peygambere düşman: 595
peygambere hürmetsizlik: 1081
peygambere ihanet: 3907
peygambere müjde-i mağfiret: 3203
peygamberin umum feyzi kadar: 3366
Peygamber'in (A.S.M.) zatı, bir abd-i mahzdır: 16
peygamberler: 3933
peygamberler unutulup gidecek: 2606
peygamberlere isyan edenler: 2053
peygamberlere ittiba: 3893/2
peygamberlerin derecesi: 1575
peygamberlerin en âhiri: 1050
peygamberlik mertebesi: 1573
peykler: 3515
Pisagor: 922
piskopos: 2965
piyango: 2407
Platinos: 2373
plütokrasi: 260
politeizm: 3556
Portekiz: 834
prelojik düşünce: 2242
Prens Sabahaddin: 153 (Bak: Sabahaddin)
Presbiteranizm: 2960
Presbiteri: 2965
Presbiteryen: 2977, 2978/1
Protestan: 2189
Protestan adı verildi: 2970
Protestanlığı ilan: 1754
Protestanlık mezhebi: 1754
Protestanlık da yırtıldı: 1735
Puritanizm: 2979
Püritenlik: 2978, 2978/1
putlar: 1772/1, 3399
putları kırdı: 2841
putları kırması: 1469
putlarına sövmeyin: 2750
putperestlik: 925, 3556
putperestlik irticaı: 1714

R

Rab: 220 (Bak: Rububiyet)
Rabb-üş Şi'ra: 871
Rab ismi: 1547
Rabb ittihaz etmektir: 776, 1559
Rab ittihaz etmesin: 776
Rab, odur: 2102
rabıta (Bak: fenafişşeyh)
rabıta-i mevt: 1210
radıyallahu anh: 3211
radyo: 699, 984, 1231, 3736, 3759
radyo ağzıyla: 4072
radyo diliyle: 3409
radyo dinlemekle heveslenmez: 2286
radyolar vasıtası ile: 1230/1, 3410
radyolar: 3736
radyoya gelince: 3303
Rafizîler: 994
rahat zahmettir: 893
rahibler: 783, 2053, 2965
Rahim ismi: 1248
Rahim der, rızıklarını isterler: 3034
rahimehullah: 3211
Rahimiyet: 2867
Rahimiyetin tecelliyatı: 1319
Rahman ismi: 851
rahmaniyet ni'meti: 2867
raiyet: 3243/6
rakamlar: 2194
rakıya mübtela: 3941
Ramazan: 2135
ramazan-ı şerifin hürmeti: 2646/1
rasadhaneler: 2535
ramazan-ı şerifin hürmeti: 2646/1
rasadhaneler: 2535
rayiha-i tayyibe: 2325
raziye: 179
realite: 1132
realizm: 928, 2377
recm-i şeyatîn: 1022
recm-i şeytan: 1021
recmedilme: 1018
recül-i facir: 1067
red başka: 1414/1
reddetmek ayrıdır: 606/1
redingot: 1871
ref'-i imtiyaz: 2371/2
referandum: 673/2
refika-i hayat: 156, 160
refikasına muhabbet: 159
Reform: 2191
Reform ve Protestanlık hareketleri: 2966
Refref: 475
Regaib kandili: 3596
rejim: (Bak: sistem)
rejimi reddetmek: 1414/1
rekabet: 1514
rekabet edilmemelidir: 1518
rekabetsiz: 1988
renkler: 1246
resim: 2820/1
resimler: 3263
resmî bir şekilde: 3880
resul: 825
Resul-i Ekrem Aleyhissalatü Vesselâm'ın ecdadlarından nebi gelmiş midir: 2605
Resul-i Kerim'den murad: 494/1
Resul-ün mübin: 2683
Resul-i Rabb-il Alemîn: 2518
Resuller ıstıfa eder: 1443
Reşad'ın cülusu: 1869 (Bak: Sultan Reşad)
re'y-i cumhur: 1827 (Bak: biat)
re'y-i cumhuru hâkim kılmak: 442
re'y ü fikirlerine tabi: 2725
reybiyyun: 929, 1817
Rezzak ismi: 1248
rıza-i İlahî: 651/2, 1311, 1448, 1988, 2274, 3893/2, 3940/3, 4101
rıza-yı İlahîye îsal: 2927
rıza-i İlahîye medar: 1976
rıza gösteren: 3891
rıza mertebeleri: 509/3
rızasını arayan: 1302
rızasını isterler: 295
rızk-ı hasene: 1169
rızk-ı helal: 1279
rızk ister: 1680
rızk olarak vermek: 2844

rızkın çok envaı: 3602
rızkını veriyor: 3050
rızıklarını vermek, bir ilm-i muhit ile olur: 1555
riba: 1071, 4062 (Bak: banka, faiz, hürmet-i riba)
riba karışarak: 651/1
Risale-i Nur: 104/1, 3925
Risale-i Nur dairesi: 3374/4
Risale-i Nur eczaları bir müşiriyet-i manevîye: 2387
Risale-i Nur hem kerametlidir: 1986
Risale-i Nur ile meşgul: 4099
Risale-i Nur mecmuaları matbaalarda tab: 396
Risale-i Nur şakirdleri: 3660
Risale-i Nur şakirdleri hakkında necatları: 1078
Risale-i Nur'a hizmet ise imanı kurtarıyor: 3666/2
Risale-i Nur'a muaraza: 1414/1
Risale-i Nur'un aleyhinde bir itiraz: 1834
Risale-i Nur'un beyanı: 435/1
Risale-i Nur'un bir esası: 1988
Risale-i Nur'un dairesinde karar kılmak: 3666/7
Risale-i Nur'un hakiki şakirdleri: 3118
Risale-i Nur'un meslek-i esası: 998
Risale-i Nur'un meşrebini muhafaza: 998
Risale-i Nur'un sarsılmaz hüccetleri: 3666/3
Risale-i Nur'un üstadı: 3374/4
riya: 1081, 2700, 2808
riyakârane iltifatına kapıldı: 1059/1
riyakârlığa temayül: 1809
riyakârları alkışlamış: 938
riyakârlık: 1517, 3378
riyazet: 2834, 3004
riyazete çalışır: 3003
riyaziye üleması: 730
Rodos: 915
Roma dili: 1394
Roma felsefesi: 367
Romalılar: 1723
roman: 763
romanlar: 764, 2652
Romanya: 916
Romen Katolik dini: 2193
Romen prensliği: 916
Rölativistler: 2193
Rönesans: 1394, 3683
Rönesans devri: 920
Rönesans felsefesi: 930
Rönesans ve Reform: 3759/1
Rönesans ve Reform hareketleri: 2189
Röntgen: 2535
röntgen şuaı: 891
rububiyet-i batıla: 3950
rububiyet-i İlahiyenin hâkimiyetini ilga: 978
rububiyet-i mutlaka: 3668
rububiyet hakikatı: 226
rububiyetin lâzımı: 1549
rububiyetine işaret: 1551
ruh: 770/1 (Bak: ervah, mebde-i ruh)
ruhban sınıfı: 2965
ruhbaniyet: 3677
ruh-u beşerde pek çok istidat: 2874/9
Ruh-ul Emin: 494/1, 3140
ruh-ul esved: 1094
ruh-u kâinat: 1243
Ruh-ul Kudüs: 1728, 3140
ruh cisme hâkim: 4093
ruh dahi hayatın: 1243
ruh teşeddüd ediyor: 2230
ruh zamanla mukayyed değil: 4027
ruhani envalar: 3348
ruhani mahluklar: 2320
ruhaniler hayal sür'atiyle: 3742
ruhanilere işittirmek: 1230/1
ruhaniyat: 2321
ruhaniyat ecnasları: 2318
ruhaniyetleri Bağdad'a gelip: 2386
ruhaniyyun: 590
ruhban sınıfı: 2965
ruhbaniyet: 417, 3677
Ruhi Bey: 389
ruhî inkişafat: 1159
ruhlar: 1248
ruhları baki: 1264

ruhları başka makamlara gider: 1216
ruhların cesedlerine gelmesi: 1224
ruhlarında da kemalât: 1301
ruhu bütün cesedine: 774/1
ruhu cesedine: 39
ruhu cismaniyetine galib olan: 4028
ruhu, mahiyeti, hüviyeti, sureti: 890
Ruhullah ve Ruh-u Emin ve Ruh-ül Kudüs: 494
ruhun cemali: 1431
ruhun hazır günden seneler evvel: 4028
ruhun mahlukiyeti: 3138
ruhsat: 3319 (Bak: azimet)
ruhsat-ı şer'iyeyi perde yapıp: 651/4
rukud: 2851
rukyet-ül ayn: 2816
Rum: 3992
Rumlar: 2886
Rumların mağlub edilmesi: 1441
Rumeli Hisarı: 914
Rumuzat-ı Semaniye: 3817
Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi: 2064
Rus da dinsiz kalamaz: 2072
Ruslar esir: 362
Ruslara esir düşme: 402
Rus'un başkumandanı: 3897
Rusya'da hamamlarda: 982
rutubet: 2536
rücu edeceksiniz (Bak: Allah'a rücu)
Rüfaî: 152
rüşd, gavayetten: 1419
rüşd ü sedad: 3308
rüşdün sîretlerine tebaiyet: 778/3
rüşvet: 1071, 1651, 3042
rü'ya: 23, 37, 210 (Bak: yakaza rü'yadır)
rü'ya-yı sadıka: 209, 1252, 1893/1, 3136
rü'ya-yı sadıkada ervah-ı habise: 1769/3
rü'ya-yı saliha: 3926
rü'ya âlemi: 1893/1
rü'ya, âlem-i misalin zılli: 1254
rü'ya ile görmüşler: 2386
rü'ya tabiri: 3846
rü'yada bir hitabe: 364
rü'yada Cenab-ı Peygamber: 1497
rü'yada, kendisine: 609
rü'yalar hayaller: 3666/7
rü'yasında güya uyanıp: 1006
rü'yet: 2638
rü'yet-i cemal: 2393 (Bak: bir saat müşahedesi)
rü'yet-i cemaline: 2465
rü'yet-i cemalullah: 2464
rü'yet-i cemal-i İlahiye: 509/3, 2458
rü'yetine mazhar: 1194
rü'yetine mazhar kılmış: 2452
rüzgar: 1232, 1233
rüzgar ile helak: 71, 1354
rüzgarlar: 2873/1

S

saadet-i ebediye iki kısımdır: 533
saat: 3759
saat-ı kübrası: 2799, 3513
saat-ı icabe: 694
saatte on iğne var: 2458
Sabahaddin Bey'e cevab: 108 (Bak: Prens Sabahaddin)
sabikûn-i evvelûn: 1749
sabikûn-el evvelûn: 3032
sabır: 1658
sabır ile mükellefsin: 2789
sabırlı olun: 2730/1
Sabie: 3399
sabitîn: 3600
sabr: 129, 1382
sabr eden: 993
sabr u sebat: 301/2
sabredenler: 431, 2560
sabretmek: 2010
sabrım tükendi: 3243/1
sabrın mükâfatı: 1136
saç ve sakalın boyanması: 3278 (Bak: Boyalar)
Sa'd Bin Ubade: 738
Sa'd-ul Karaz: 2806/5
Sa'deddin-i Taftazanî: 995
Sa'd-ı Taftazanî: 1630, 3139
sadaka: 2793, 2695, 3032, 4045

sadaka-i cariye: 3937
sadaka-i fıtır: 3183
sadaka almaya mecbur olmuş: 1809
sadaka ile tedavi: 1213/2
sadaka olmak üzere: 580
sadaka veren: 130
sadakat: 651/4, 1167, 2725, 3547, 3940/10 (Bak: sadık, sıddık)
sadakat imtihanı: 1000
sadakatlerini fiilen: 1294
sadakatsız: 1979
sadık: 1382, 3032 (Bak: sadakat)
sadr-ı evvel: 1412
Sadreddin-i Konevî: 2614
sadrını şehr: 1758
Safeviler Devleti: 1333
saff-ı evvel: 3205, 3208
Safvan İbn-i Ümeyye: 1369
Safvet Efendi: 3253/2
sağ ve sol: 2169
sağırlar körler: 3861/1
Sahabe-i Kiramdan en son vefat: 3331
Sahabe-i Kiramın o zamanda: 1412
sahabeler: 140, 2504, 3032
sahabeler daima doğru söylerler: 3379
sahabeler gibi izhar: 3374/1
sahabeler ise, sıdk: 2505
sahabeler nazar-ı velayetle müfsidleri neden keşfedemediler: 2702
sahabeler umumen âdildirler: 1490
sahabeler zamanındaki fitneler: 994
sahabelere mağfiret: 3203
sahabelere yetişilmez: 2345
sahabeleri hakkında: 3850
sahabelerin bir saati: 1989
sahabelerin muharebesinde kıyl ü kal etme: 527
sahabeye ve tabiîne has: 3089
sahib: 2912
sahib-üs seyf: 1661, 1664
sahib-üt tac: 1664
Sahihan: 2181
sâhirun mübin: 2683
Saibiye: 348
Said, fitnelerden uzak kalandır: 993
Said Paşa: 1864
saika: 1247, 1344/2, 1345, 2203
Sair'den tulu-u hak: 3850
sa'ir: 497
sakal-i şerif: 2215
sakal bırakmamaklığına itirazları: 3254
Sakabile: 3992
sakar: 497
Sakif kabilesi: 1368
sakf-ı mahfuz: 3351
Sakyamuni: 471
salâ: 2806/6
salaha dair: 1663
salahat ve maharet: 1167
Salahaddin-i Eyyubi: 1408, 1821
salât: 2601 (Bak: namaz)
salât-ı kübra: 1998
salât kelimesi: 2781
salât ve selâm: 3501
salavat: 3590
salavat-ı şerife: 694
salavatın namaza tahsisi: 3643
Salih (A.S.): 3411
Salih (A.S.) Şam: 1288
salih olur: 1939
salsal: 641
saltanat: 384, 806 (Bak: hilafet, tebeddül-ü saltanat)
saltanat-ı dünyeviye aldatıcıdır: 1332
saltanat-ı hilafet: 14
saltanat şekline girmesi: 1338
saltanat ve hilafet gayr-ı münfek: 3577
saltanat zaten ekber-i evlad'a aittir: 1869
saltanatı cem'eyledi: 4020
saltanatı deruhde: 3488
saltanatı ile manevî saltanatın cem'i: 1196
saltanatın ilgası: 1870
Salütistler: 2978
Sam, Ham, Yafes: 2885
Samanyolu: 3337, 3518 (baK: Kehkeşan)
Samarra Şehri: 7
san'at mu'cizeleri: 888
san'at, ticaret, ziraat: 1280 (Bak: terakki)

san'atlara ihtiyaç: 1448
san'atları kâfir olmak lâzım gelmez: 779
san'atlı hem manidar: 237
san'atta meharet ise müreccahtır: 1167
sanayi-i beşeriyenin aslı: 645
sanem-misaller: 938
sanemperestliğin başka bir nev'i: 451
sanemler: 934
sansür: 2723
santrafüj: 3759
Sare'nin çocuğu: 1736
Sarfe Mezhebi: 2098
sarık: 1602, 3494, 3791
sarık ve agel saran: 1664
sarıklar: 3119
sarrafiye: 3051
Satîh: 597/1
satranç: 2405, 2406
sa'y-i insanî: 2371
sa'ye pek büyük bir şevk: 2793
sa'yin sevabı: 1136
sebat etmek: 2834, 3510, 3600
sebat ve devam: 1297
sebatkârlığı bir esas olarak benimser: 3940/10
sedd-i zerai': 1623/1, 1623/3
sebeb (Bak: eshab)
sebeb-i muhabbet: 1437
sebilürreşad: 3695, 3696, 3727/1
sebilürreşad'a davet: 3149
Sebir Dağı: 1272
secde: 1444
secdeye kapandım: 579
seçim sistemi: 2195 (Bak: biat, devlet reisi seçimi, ekseriyet)
Sedd-i Çin: 4111, 3993
Sedd-i Çin'in binasını kurduğu: 4110
Sedd-i Zülkarneyn'in tahribiyle: 250
sedde dair: 2034
sefahet: 398, 613/1, 984, 1211, 2371, 3698 (Bak: kızları)
sefahet-i mutlak: 251
sefahet-i mutlaka medeniyet namını: 3243
sefahete dalanlar: 1085
sefahete düşürmesin: 1712
sefahete sevketmek: 159
sefahette tiryakilik: 618
sefer: 2730/1
seferberlik: 958/1
sefer bulunsa: 1184
seferde namaz kasredilir: 1487
seferî namaz: 2808
sefihler: 2357
sehavet: 183, 3780
sekerat vaktinde şeytan: 1646
sekinet: 1371, 3940/7
Sekkakî: 1629, 3068
selâm: 1266, 1443
selâm vermesin: 983/1
selâmımı almadı: 577
Selçuklular: 8, 3869
selef-i müctehidînin kitabları: 1494
selef-i salihîn: 1490, 2410, 3239 (Bak: mütekaddimîn)
Selim II: 322
Selman-ül Farisî: 1174, 2600
sema: 328
sema-i dünya: 2135, 3352, 3353, 3357
semadan taşlar düşmüş: 285 (Bak: gök-taşları, taşlar)
semanın inşikakı: 1927
semanın şekli: 1918
semaya gidip gelmek: 1021
semavat: 758
semavat memleketi: 1020
semavata denk tutuyor: 274
semavatı tesviye: 1920
semavatın dahi sekeneleri: 274
semavata denk tutuyor: 274
semavatın üstünde bulunan Cennet: 1015
semavatta dabbe: 3351
semavattan gaybî haber hırsızlığı: 1014
semavî kitablar: 1548
semk: 1918
Semud Kavmi: 2560
semum: 497, 591
semum azabı: 169
semure: 444

Sen Piyer: 3520
Sen Piyer Kilisesi: 2966
septisizm: 3424, 3426
Serbestî Gazetesi: 1847
serçe kuşunun istidadı: 1438
seriye: 1045
Seriyy-üs Sakatî: 609
sermedî manzaralar: 2019
sermediyet cilvesi: 105
serpuş: 2050 (Bak: şapka)
serra: 1000/1
ses ve hoş bir eda: 647 (Bak: dil, musiki, kızların sesleriyle)
seslerinizi peygamberin sesi fevkinde: 1081
Settar ismi: 1072/1
sevab (Bak: faidesiz sevablar)
sevab ve fazilet, nur âlemindendir: 3366
sevab ve makbuliyeti: 241/1
sevabdan mahrum kalmaması: 2131
sevabın çokluğu: 3178
sevabın zayiatı: 453
sevabsız kalacağı: 1000/5
sevabit: 871
Sevat İbn-i Karib-id Devsî: 597/1
sevk-i fıtrî: 1347 (Bak: sâika)
sevk-i tabiî: 1345
Sevr ve Hut: 268, 271, 2031
seyahat ya Resulallah: 868/1
seyr-i enfüsî: 3672
seyr-i sülûk: 2467
seyr-i sülûk suretiyle geçmek: 2143
seyyarat: 3515 (Bak: oniki seyyare)
seyyareler: 3513
seyyarelere izn-i İlahî ile binerler: 2318
seyyiat (Bak: günah)
seyyiatı hasenata: 2877
seyyiatı isteyen odur: 1900
seyyiatın esbabı çok: 129
seyyiatın örtülüp afv edilmesi: 130
seyyiatla iftihar: 1057
seyyid (Bak: âl)
seyyid-ül istiğfar: 1252
Seyyid Abdülkadir-i Geylanî: 2296
Seyyid Abdülkerim (K.S.): 209
Seyyid Ahmed-i Bedevî: 194, 2296 (Bak: Ahmed-i Bedevî)
Seyyid Ahmed-i Rufaî: 194
Seyyid Ahmed-üs Sünusî: 2296
Seyyid Ebu-l Hasen-i Şazelî: 2296
Seyyid İbrahim Desukî: 194
Seyyid İdris: 2296
Seyyid Kutub: 417/2
seyyid olmayanlar: 197
Seyyid Şerif: 2243, 3068
Seyyid Şerif-i Cürcanî: 995, 2242
Seyyid Yahya: 2296
seyyide tercih etmek: 3410
seyyidler cemaatı: 2302
seyyidler nesli: 2296
seyyieyi, hasene ile def': 3188
sıdk ve kizb: 302 (Bak: kizb)
sıdk ve kizb ortasındaki mesafe: 140
sıdkın ve doğruluğun güzelliği: 1490
sıddık: 1501
sıddıkiyet: 3208
sıfat-ı ayniye: 223
sıfat-ı ezeliye: 514
sıfat-ı seb'a: 223
sıfat-ı sübutiye: 851
Sıffîn: 1011
Sıffîn Harbi: 994
sıfar-ı tabiîn: 3331
sığırcık kuşları: 648
sıhriyyet: 199, 1404, 3530 (Bak: akraba)
sıkıntı: 4099
sıkıntılar: 1052
sıklet kanunu: 2483
sıla-i rahm: 3878/1
sır gibi duygular: 3206
sırat-ı müstakim: 1003/1, 3643
Sırat'ın şerefeleri: 257
Sırbistan: 916
sırr-ı teklif ve imtihan: 3528
Siccîn: 654
Sidre-i Münteha: 261
Sidret-ül Münteha: 2467/1
sihir: 1725
sihirdir demişler: 1692, 2497, 2528

sihr: 934, 976, 2625
sihrun mübin: 2683
sima: 2863
sima-i vechiye: 2537
sineği öldürse: 1262
sinek: 3374/5
sinek bir Nemrudu: 237
sinek ve hakir şeylerden: 661
sinekler: 2319
sinekler kabileleri: 1226
sinema: 764, 2820/1, 4042
sinema bulunsa: 3310
sinema ile gösterilse idi: 1051
sinemada daim gösterilsin: 1218/3
Sineviy: 2270
sinn-i rüşd: 673/3
Sinop: 916
sirkat edemez: 1171
sistematik: 468
sistemler bir şey yapamaz: 673/11
sitoloji: 468
sivrisineğin Nemrud'a: 2840
siyabün min nar: 545
siyah: 1814
siyaset: 2094, 3378 (Bak: parti)
siyaset-i âliye-i İslâmiye: 1089
siyaset-i diniye: 3695
siyaset-i hazıra: 1489
siyaset âleminde: 2298, 3845
siyaset havası: 3078
siyaset metaı: 1484
siyaset namı verilen menfi mücadeler: 1975/1
siyaset ve hâkimiyet-i dünya: 1663
siyasete dalmış: 1485
siyasete temas: 1516
siyasetin gaddarane bir düsturu: 996
siyasetine bedel: 997
siyasetle alâkaları yok: 2930/1, 3696
siyasetten tecennüb: 3247
siyasî hilafetin pek çok fevkinde: 1334
siyasî hizibler: 3355
siyasiyyunu irşad tarikiyle siyasete taalluk: 1850
siyer-i Nebeviye: 74
siyer ve tarihe geçen beşerî ahvali: 2586
skolastik felsefe: 928, 2189
sofa: 293
sofestai: 1316, 1474
sofestailer: 770/1, 950
sofistler: 245, 926
sohbet: 543 (Bak: ziyaret, konuşmaz)
sohbet-i Nebeviye: 3212
sohbet-i Nübüvvet: 2032
sohbet edilmez: 1202
sohbet etmekten: 1517
sohbetiyle nurlanan: 1491
sohbetler: 1815
sohbetleri, muhavereleri: 1484
Sokrates: 926
solcular: 298
son mu'cize-i manevîsi: 3059/2
sonsuzluğu bizzarure kabul: 219 (Bak: azamet-i İlahiye)
sormamak tavsiye edilir: 2730/1
sorulmadan cevab vermezler: 732/2 (Bak: sual)
sorunuz: 1320
sosyalist sistem: 796 (Bak: bolşevik)
sosyalist ve komünist devlet: 676
sosyalistliğe: 1584
sosyalistlik: 769
sosyalistlik türedi: 3993
sosyalizm: 479, 932, 3945
söz hürriyeti verilse: 2371/3 (Bak: hürriyet-i efkâr)
Sözler: 3063
Sözler ismi: 3063
spor perdesi altında: 3760/5
Stalin: 2066
su-i zan: 148
su gelmiyor, gönderiliyor: 838
sual ismin yarısıdır: 2730/1
sual sorulmaz: 357 (Bak: sorulmadan)
suali çoğalttılar: 2730/1
su'banün mübin: 2683
Sudan Kavmi: 2886
sudur ettiği: 1819

sühulet-i beyan: 435/1
sukût-u ahlâkı: 2300/2
sudur nazariyesi: 1820
sulh-u umumi: 367, 673/7, 673/8, 1423/1
sulh-u umumi kâmil insanların işidir: 673/11
sultanün mübin: 2683
Sultan-ül Ulema: 3254
Sultan Abdülaziz: 1856
Sultan Abdülmecid: 1856
Sultan İbrahim: 322
Sultan Orhan: 1997
Sultan Reşad: 360 (Bak: Reşad)
Sultan Reşad'la beraber: 402
Sultan Vahidüddin: 403, 1870 (Bak: Vahdeddin)
sultana yakınlık: 1610
sura üfürülür: 748
sure: 2131
sure, bir âyette: 1379
sure, bir küçük Kur'an: 2129
surelerin faziletleri: 3363
suret-i Rahman: 1688
suretperestler: 451
suretin cemali: 1431
suver-i zihniye: 3645
suyu fışkırtıyor: 2636
suyu ve ziraati az: 2503
suyun mühendisi: 1391
sübbuhiyet: 3768
sübhanallah: 1445, 2782, 2806/1
sübjektivizm: 3426
Süfyan (Bak: Deccal, eşhas-ı âhirzaman)
Süfyan-ı Sevrî: 2417
Süfyan İbn-i Avf: 1440
Süfyan İbn-i Uyeyne: 1485
Süfyan'ın devre-i istibdadları: 2305/1
sükût ile kabul: 3819
sükût ile tasdik: 2504
Süleyman: 807, 2634
Süleyman Aleyhisselâm, cin ve şeytanları: 599
Süleyman (A.S.) kıssası: 2560
Süleyman (A.S.) şeytanları istihdam: 3547
Süleyman Aleyhisselâm'a kuşlar: 648
Süleyman (A.S.)'ın celb-i suret mucizesi: 1658
Süleyman el-Müta'im Billah: 809
Süleyman Paşa: 1997
süm'a: 3119
sünen: 2181
sünnet: 778/2, 971 (Bak: nevafil, Kitab ve sünnet)
sünnet-i peygamberîyi ihya: 1831
sünnet-i seniyye: 1177, 3679
sünnet-i seniyye dahi bin âdab-ı tasavvufa müreccahtır: 3679
sünnet-i seniyyeye ittiba: 2477/1, 3669, 3949
sünnet yüzünden yüz günaha girilmez: 416
sünnete ittiba: 199
sünnete tebaiyeti: 1107/1
sünneti ile amel: 3891
sünnetin mizanıyla tartmak: 211
sünnetler: 189
Süryanice: 1466
süt: (Bak: inek sütü)
süt anaları: 2610
süt çeşmeleri: 3712
süt fabrikaları: 239
süt hemşireler: 2610
süt veren hayvanlar: 1472

Ş

şa'b: 2432
şabb-ı emred: 2820/1 (Bak: gençler)
"Şafı"ismine dayanıp: 1127, 3758
Şafi-ül mezheb: 3243/4
Şah-ı Geylanî: 3210, 3211
Şah-ı Geylanî gibi çok medhi-misal: 1194
Şah-ı Nakşibend (R.A.): 3642
Şah İsmail: 3196
Şah İsmail'e galib geldi: 3990
Şehabeddin Sühreverdî: 1816
şahs-ı manevî: 2289/5, 3260, 3374/1
şahs-ı manevî müceddid: 2690/1
şahs-ı manevîyi temsil: 1834/1
şahsa ehemmiyet verilmiyor: 1988

şahsî haklarda afv: 126
şahsî ibadet (Bak: inziva)
şahsî makamı: 2737
şahsıma ve nefsime ait ise: 3264
şahsımın maruz kaldığı zahmet: 1043
şahsiyet: 1517, 2915, 2917
şahsiyet-i manevîye: 3501 (Bak: cemaat)
şahsiyet-i manevîye-i Muhammediyeyi (A.S.M.): 3327
şahsiyet-i manevîyesine bakmak: 2586
şahsiyetini unutmak: 1834
şâika: 1245, 1247, 1344/2, 2203
şaka: 2480
şâkile: 968
şakk-ı Kamer: 2528
şalvar: 1602
Şam-ı Şerif kıtası: 1227
Şam demişler: 3453
Şam Halkı: 732
Şam'a gelişi: 402
Şam'a gider: 360
şapka: 3257/1, 3841, 3897, 3979/2
şapka devrimi: 2194/1
şapka giydirmek: 3896
şapka giyilmesi: 1717
şarap: 249
şark-ı şimalîden çıkan: 251 (Bak: komünistlik)
Şarkta ihtilal: 388 (Bak: müsbet hareket)
şarkıcı: 1172/1
şarkıcı kadınlar: 2049
şarkılar: 4072
şartlar: 2247
şa'şaa-yı medenî: 1003/1
şatahat: 3917
şatahatın menşei: 1245
Şa'ya: 2634
Şazelî mesleği: 2386
şazleriyle yırtılmış: 1727
şeair-i İslâmiye: 632, 1239
şeair-i İslâmiyede ve sünnet-i seniyenin ittibaında: 3113
şeair-i İslâmiyedeki lâkaydlık: 3579
şeair-i İslâmiyeden bir soğukluk: 382
şeair-i İslâmiyenin sarsılmaları: 301/1
şeair-i İslâmiyenin velev sünnet kabilinden: 1087
şeair-i İslâmiyeye karşı hürmetsizlik: 3807
şeair-i İslâmiyeyi bizzat imtisal: 384
şeair-i İslâmiyeyi ihya: 2303
şeair-i İslâmiyeyi iltizam: 383
şeair-i İslâmiyeyi muhafaza: 2646/1
şeair-i İslâmiyeyi tahrip: 386
şeair adeta hukuk-u umumiye: 452
şeairi bozarak: 994
şeairin zayıflaması: 707
şecaat kahramanı: 2531 (Bak: cesaret)
şecere-i hilkat: 509, 2058
şecere-i hilkatin de bir şıkkı: 1926
şecere-i mel'un: 1000
şecere-i Musa: 2638
şecere-i Tuba (Bak: Tuba)
şecere-i Yaktîn: 4013
şefaat: 450, 2608
şefaat-ı kübra: 2237
şefaat-ı kübra hadisi: 2609
Şefik paşa: 3275
şefkat: 65, 1260, 2712 (Bak: merhamet)
şefkat-ı İlahiyeye: 2161
şefkat-ı cinsiye: 964
şefkat-ı mukaddese: 1315
şefkat değildir: 2162
şefkat me'yusane bir rikkat: 313
şefkat su-i istimal: 163
şefkat ve rikkat ziyade olduğundan: 2164
şefkate mükelleftir: 3001
şefkati kalblerine bırakmak: 239
şefkatini beyan: 2564
şefkatini göstereceği: 3469
şefkatlerini yanlış: 161
şefkatli tokat: 2648 (Bak: tokatlar)
Şehabeddin Paşa: 912
şehadete geçecektir: 1227
şehadetlerini kabul etmeyiniz: 1957
şehadetlik verdi: 370
şehevat arkasına koşup: 778/3 (Bak: şehvet)
şehevata dair: 3315
şehid: 1576

şehid hükmündedir: 2166
şehid-i mazlum: 1879
şehid kendini hayy bilir: 1254
şehidlerin hayatı: 3588
şehid olan: 130
şehid olup veli olurlar: 2164
şehir (Bak: çarşı)
şehirdeki mefasid: 3780/1
şehirler: 3497
şehvet sayarlar: 732/2
şehvet ve teşehhiden iyice ihtiraz: 778/2 (Bak: şehevat)
Şekspir medhinde ettiği ifrat: 318/4
Şekspirler: 3065
Şems-üş Şümus: 871, 3517
Şems-i Tebrizî: 309
Şemseddin Fenarî: 3535
Şem'un: 2634
Şem'un-u Safa: 1665
şer ademî: 534
şerlerin vücuduna fetva: 3023
şer'-i tekvinî: 1136
şerayi'-i mütekaddimeden: 778/2
şer'î ilimler: 2414
şeriat: 1448, 3626 (Bak: Kitab ve Sünnet)
şeriat-ı fıtriye ahkâmı: 1262 (Bak: âdetullah, evamir)
şeriat-ı fıtriye-i kübraya müraat: 1373
şeriat-ı fıtriyece haram: 1262
şeriat-ı garra: 605
şeriat-ı garrasına ittiba: 1177
şeriat-ı hilkat: 3646, 3647
şeriat-ı İseviye: 249
şeriat-ı İseviye'nin noksanını ikmal: 1666
şeriat kitabları- bak: kitablar
şeriat-ı kübra: 1444, 2094, 2531
şeriat-ı kübra-yı İslâmiye: 2097
şeriat-ı Muhammediye: 249, 250
şeriat haricinde tarikat olabilir mi: 3673
şeriat ise medeniyet-i fuzla: 2278, 2371/3
şeriat isteriz: 1846
şeriat kılıncıyla idam edilmişler: 3673
şeriat kitabları: 1493
şeriat kitablarında beyan edilmiş: 452
şeriat muaddildir: 3613
şeriat semaviyedir: 1487
şeriat yapmağa kalkışmak: 3799/1
şeriata ittiab: 1524, 2187, 3893/2
şeriatın meslek-i hakikisi: 2371/2
şeriatından öğrenirsin: 3029
şeriattaki İlahî hidayet: 367
şerr-i kalil için hayr-ı kesir terkedilmez: 1125
şerr-i kalil kabul edilir: 790
şetta: 2715
şevk-i maali: 766
şevk-i mukaddes: 1315
şevk ve sevk yalan söylemez: 1344/2
şevksizlik: 2731
şeyatîn: 590
Şeybe İbn-i Osman el-Hacebî: 2516
Şeyh Bahid Efendi: 357
Şeyh Beşir el-Gazzî: 417/1
Şeyh-i Ekber: 2612
Şeyh Geylanî (K.S.): 264, 1639
Şeyh Said: 993
Şeyh Said hâdisesi: 2384, 3221
Şeyh Sünusî: 387
şeyhin kerameti şeyhten rivayet: 3374/1
şeyhinin şeyhi olur: 2734
şeytan: 1669
şeytan-ı hususi: 1020
şeytan dahi beşerin hadsiz terakkiyatına: 1436
şeytan günahları güzel gösterir: 1522
şeytana, tağuta kulluk: 3632/1
şeytandan daha te'sirli: 2294/2
şeytanı taşlama: 258, 1086/1
şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı: 3964
şeytanın lanetlenmesi: 2053
şeytanın mühim bir desisesi: 128
şeytanların bir kısmı: 595
şeytanların icadı: 2672
şeytanların ve muzırların halk ve icadları: 1656
Şıkk isminde: 597/1
şia-i velayet: 1326 (Bak: Alevî, Şiî)
şialar: 216

şiaların ifratları: 196
şialarla ehl-i sünnet: 1326
şialıkta mutaassıb: 998
şifa için dua: 695
şifa taleb eylemiş: 696
şihabün mübin: 2683
şiî: 9 (Bak: şia)
şiir: 2489 (Bak: divan-ı eş'ar, manzum kitablar)
şimendifer: 2041
şimşek: 799
Şi'ra namındaki: 871
şirk: 237, 273, 1085, 1186, 2010 (Bak: esbab şirki, küfür, müşrik)
şirk-i asgar: 3111
şirk-i azîme yol açan: 941
şirk-i hafi: 3029
şirk-i hafiye yol açar: 2734
şirk çeşidi: 3760/8
şirk taifeleri: 936
şirk ve iştiraki kabul etmez: 3123
şirke zorlama: 3760
şirket: 3648
şirket-i manevîye: 3940/10 (Bak: iştirak-i a'mal)
şirket-i manevîye-i uhreviyelerine hissedar: 3099
şirklerden kurtarmak: 3707
Şis: 3564
şöhret: 3374/4
şöhret-i kazibe: 3264
şöhret vesilesi yapan elbiseler: 3119
şöhretperestlik: 1517, 3112, 3561
şöhretperestler: 1509
Şuayb (A.S.): 2431, 3411
Şuayb (A.S.) Mekke-i Mükerreme'ye: 1288
şuhuduna istinad: 211 (Bak: meşhudat)
şuhur-u mübarekede manevî hava: 4099
şûra: 2946 (Bak: istişare)
şûra-yı İslâm: 2723
şûra-yı ümmet: 376
şûra meclisine havale: 441
şuun-u zatiye: 224
şuun-u zatiye-i Rabbaniyeye ayinedarlık: 1248
şuunat: 226
şuunat-ı İlahiye: 887
şuunat-ı kudsiyesine ayinedarlık: 1687
şuunat-ı rububiyetin hakikatını tutamaz: 3748
şuur hayatın ziyasıdır: 1246
şuur ve his: 1243, 3127
şübhe-i riba ribadır: 3051
şübheli mallar: 3041
şübheli şeylerden kaçınma: 3650
şübheli şeylerin terk: 3307
şüheda: 2371/1
şüheda hayatı: 1252
şüheda kanı: 1572
şükredici göremezsin: 1689/2
şükretmek ve etmemek: 3292/1
şükür görmezse: 1230/1
şükür içinde safi bir iman var: 3605
şükür fabrikası: 1211/1
şükür istemesi: 3467
şükür ve abdiyet: 2889
şükür ve menfaat-ı beşerde istimal: 2286
şükür ve muhabbet ve hamd ve ibadet: 1024
şükür ona münhasırdır: 2102
şükür ve rica kapısı kapanırdı: 2535
şükr-ü manevî: 2999, 3000, 3002
şükr-ü örfî: 1343, 3599
şükr-ü örfîyi ifa: 1159
Şükrü Kaya: 405
şükrün aksine isti'mal: 984
şüzuzat: 2642/1
şüzuzat-ı kanuniye: 842
şüzuzlar: 1727

T

taabbüdî: 2774
taaddüd-ü nisvan: 3294
taaddüd-ü zevcat: 1417
taakkul: 1566
taassub: 188, 1566, 1747

tabakat-ül müfessirîn: 2414
tabasbus: 2695
Taberî: 417/1
tabiat: tabi olmayınız: 778/3 (Bak: ittiba)
tabiat: 945, 3529, 3633
tabiat-ı eşya: 118
tabiat-ı saniye: 2714
tabiat dalaletine düşer: 1316
tabiat dedikleri şey: 117
tabiat felsefesi: 922, 926
tabiat namını takmak: 2081
tabiat-perest: 976
tabiat namıyla tesmiye: 2058
Tabiat Risalesi: 233
tabiata müracaat etmişler: 1316
tabiatı ve kör tesadüfü: 1315
tabii tabii demek: 1558
tabiîn: 2410, 3216/1
tabiîn ve tebe-i tabiîn: 3089, 3211
tabiînler: 3202
tabiiyyun: 116, 929, 2754
tabiiyyunluk: 1184
ta'bir: 1471
ta'dil-i erkân: 2806/2, 2808
Taff: 1427
Taftazanî ile Seyyid: 611/1
tagannisiz: 2137, 2806/2
tagayyür: 228, 230, 892
tagayyür kanunu: 2019
tagayyür ve tebeddül: 230
tagayyürat meydana getirmekle: 2704
tagayyürü iktiza: 274
tağut: 2170/1, 2841
tağuta karşı gelmiş: 1142
tağutlar: 946
tağutlar mahkemesi: 1526
tağutlara boyun eğmeme: 3888
tağutiyet: 3727
taharet-i fıtriye: 3375
taharetlenmek: 971
tahdis-i nimet: 41, 1983, 3374/1
tahdis suretinde: 3431
Tahir-ül Mevlevî: 417/2
Tahir Paşa: 356
Tahir Paşa'ın tavsiye mektubu: 3218
tahiyyeler: 2870
tahkik eyle: 3063
tahkik mesleği: 2194, 2727
tahkir: 1057
tahrib: 2705
tahrif: 3193
Tahsin Bey: 382
Tahtieci: 1496
tahyir âyeti: 724, 3659
tahyir âyetleri: 177
takiyye etmiş: 1328
Takiyyüddin: 1465
taklid: 1747, 2354
taklid veya tenkid: 384
taklidci ittiba: 3893/2
taklidcilik: 631
taklidî iman: 3986
taklidî olan itikadlarını himaye: 3491
takva: 242, 431, 1382, 2446, 2834, 3032, 3143, 3174, 3540, 3775, 3965 (Bak: azimet, müttakî)
takva-yı kâmile: 1486
takva ehli: 130
takva ehli için: 536
takva zannıyla: 3958
takvayı izhar etmek: 3113
talâk u ric'atte istiklâl: 2874/2
Talat: 1864
Talat Paşa kabinesinin istifası: 1860
talebe-i ulûm: 203 (Bak: ilm-i din)
talebe dairesine girmeğe: 2912
talebeliğin hassası: 2912
Talha: 995
ta'lil: 1785 (Bak: İlliyyet)
talim: 2251
talim-i esma: 3756
Talimiye: 348
Talut: 4020
Talut'u ıstıfa: 1443
temessül: 3212
Tanrı: 220, 219
tarafgir: 3385

tarafgirlik: 88, 1496, 1709, 1832, 3266, 3655 (Bak: zulme, zulmüne)
tarafgirlik hissi: 3421
tarafgirlik hissiyatı: 1516
tarafgirlik nazarıyla bakılmaz: 2930/2
tarafgirlikte çok ileridirler: 199
taraftar olmak: 2162
taraftar olmasın: 2912
taraftar olmasıyla: 2646, 4074
taraftarlık intac eder: 3235
tarif: 513, 2245, 2247, 2248
tarih: 632, 2094, 3574
tarih-i beşer: 830, 4110
Tarih-i Taberi: 3622/1
tarihlere şa'şaalı geçmek: 1517
târik-i dünya: 3982
tarik-i müstakim: 3392
tarik-ı Nakşi: 37 (Bak: Nakşi)
tariklerin nokta-i müntehası: 151
tarikat: 2557, 3470
tarikat ayini: 328
tarikat berzahına uğramadan: 3089
tarikat dersi vermesini düşünüyor: 2930/1
tarikat şeyhinin va'zındaki olan halavet: 1494
tarikat ve şeyhlik ise: 1644
tarikata üçüncü derecede: 2387
tarikatçılık: 392
tarikatı keşf ve keramet için ister: 1083
tarikatlar: 859, 3099
tarikatların şahları: 3210
tarikatta evrad: 453
tasannu: 467
tasannuat: 466
tasarruf: 450
tasavvuf: 3677
tasavvufa müreccahtır: 3679
tasdik: 1566
tasdik-i aklî: 3962
tasdik etmek: 1628
tasfiye: 2251
taş: 265
taş bağlardı: 1294
taşlar düşmüş: 4008 (Bak: semadan)
Taşoz: 915
Tatar: 515
Tatariye: 3307/1
tatavvu: 3183
ta'til: 3389
tatlik: 3615
Taus-u Yemenî: 3202
tavaif (Bak: tevaif)
tavla: 2405, 2406
tavla oyunu: 2408
tavuk cesareti: 379
tavuk yiyor: 39
tayinat: 1812
tayy-ı mekân: 4028
tayyare: 3759
teaddüd-ü nisvan: 3294
teaddüd-ü zevcat: 1417
teakubî: 2754
Teala: 3688
tebbet: 746
tebe-i tabiîn: 2417, 3089, 3211, 3331
tebeddül-ü saltanat: 301/1 (Bak: saltanat)
tebelbül-i akvam: 336, 2435
teberrüc: 3782
tebettül: 4101/1
tebezzül: 3786
tebliğ: 552, 571, 673/6, 1419, 1469, 1510
tebliğ mesleği: 346 (Bak: vaizler)
tebliğ vazifesini durduracak kadar: 287
tebliğde çekingenlik: 1882
tebliğde devam: 2889
tebliğini yapar: 3727/1
Tebük Seferi: 575
tecavüz etmiyen: 2543
tecavüz olmamak: 2541
tecdid-i nikah: 1072
teceddüd veya terviç: 3904
teceddüde tarafdar: 3753/2
tecelli-i a'zam: 2459 (Bak: esmâ-i İlâhiye)
tecelli-i İlâhiye: 1170/1
tecelli-i zatî: 40
tecessüs: 4036
tecrübecilik: 931
tedai-yi efkâr: 3956

teellümat-ı ruhaniye: 3963/1
tefani: 1988, 3878/2, 3878/4
tefekkür: 346, 985, 1033, 1469, 2318, 3125, 3372, 4094, 4101/2
tefekkür etmekten: 3351
tefekkür-ü imanî: 1386
tefekkür-ü dalalet: 3962
tefekkürat-ı imaniye: 3067/1
tefekküre davet: 672
tefekküre sevketmek: 2101
tefekküre teşvik: 190
tefekkürî: 1924
tefekkürî bir ameliyat: 3206
teferruat kısmı: 2419 (Bak: ahkâm-ı fer'iye)
tefe'ül: 3157
tefe'ül derek: 3253
tefe'ül etti: 3252
tefrikaya düşenler: 1522
tefsir: 2116, 3045
tefsirler: 1850
Tehafüt-ül Ffesaile: 1464
teheccüd: 2800
tehekküm: 2716
tehlil: 3834
Tehzib-ül Esma: 3455/1
tekâmül düsturu: 2019
tekamül kanunları: 1032
tekâmül nazariyesi: 636
tekâmül teorisi: 637
tekâmül nüvesi: 893
tekebbür: 3821
tekebbür küçüklüktür: 1456/1
tekemmül için riyazete: 3005
tekfir: 1171
tekfir etmenin mes'uliyeti: 3240
teklif-i İlahî irsal olur: 952
teklif, sadet içindir: 143
teknik imkanlar: 557
teknik terakki: 3355 (Bak: fenn)
teknikle kuvvet: 931
tekrar: 564
tekrar eder: 3706
tekrar ettiği: 1963
tekraren ve tefekkürle okumak: 2122
tekrarla okumak: 1386
tekvin sıfatı: 851
telahuk-u efkâr: 670
telazum: 1640, 2180
telefon: 648
televizyon: 704, 2820/1
tel'in: 3240
Telviat Risalesi: 3666/4
temanü kanunu: 3563
temekkün: 228
temelluk: 2695
temessül edib: 1520, 4104
temlik: 3183
temsil: 1699, 1784, 3739 (Bak: temessül)
temsil ve kinaye: 2030
temsilat-ı Kur'aniye: 190, 435/1
temsili hükümet: 604, 673
temsilleri zikrediyor: 2107
tenasuh: 974, 976
tenasuh mezhebi: 975
tenasül (Bak: kanun-u tenasül)
tenbelliği atacak: 2793
tenezzüh: 1815
tenezzülat-ı İlahiye: 422, 2765
tenkid (Bak: münekkid, nekkodlar)
tenkid lekesi: 462
tenkid parmaklarıyla yoklama: 665
tenkidde ifrat: 1106
tenkidler: 1658
tentidat-ı siyaset: 3235
tenkil: 575, 1000
tennur: 2888
tenzil: 2135
teoratik devlet: 676
teozoflar: 2928
teradüfler: 2218
terahi: 1924
terakki: 2371, 3619, 3621 (Bak: san'at)
terakki ederler: 918
teraki etmişler: 1752
Terakki ve İttihad ismiyle: 1858
terakiyat-ı beşeriye: 65
terakkiyat-ı manevîye-i beşeriye: 98
terakkiyat-ı medeniye: 1184

terakkiyat-ı medeniye dersleri: 165
terakkiyat-ı ruhiye ve fikriyenin derecatına göre görünür: 1216
terakkiyata ait ise lâzımdır: 241
terakkiyi intac: 23
terbiye: 30, 39, 1778 (Bak: çocuk, sinn-i rüşd)
terbiye-i ahlâkiye: 1310
terbiye-i İslâmiye: 161, 162, 163
terbiye-i medeniye: 159, 165, 251, 417/3, 2210
tercüme: 436, 631, 1489
tergib ve teşfik için: 3365
tergib suretinde: 236
terk-ül âdâd, min-el mühlikat: 3039
terk-i dünya: 716 (Bak: dünyayı terk)
terk-i masiva: 3667
tertil: 2137
tertil ile: 326
tesadüf: 905, 3037, 3806, 3808
tesadüf karışamaz: 2844
tesadüf, şirk ve tabiat: 3805
tesadüfe bağlı gibi görünüyor: 3037
tesadüm-ü efkar: 1832
tesanüd: 2560, 572
tesanüdü kırmak: 398
tesbih: 514, 1444, 1567, 3340, 3642
tesbih-i küllî: 2322
tesbih ve tekbir ve hamd: 2782
tesbih-han: 937
tesbihat-ı Rabbanile: 601
tesbihatına öyle bir kuvvet: 647
tesbihatlar tarikat-ı Muhammediyedir: 2806
tesbihatları ism-i Kudüs'e bakar: 2855
tesbihatlarını temsil: 2318
tesbihlerini fehmeder: 1676
tesellici: 104/1, 1662
teselsül: 667
teselsüller: 1951
tesettür: 75, 1417 (Bak: elbise, açık saçık)
tesettürü farz kıldı: 2874/1
tesettürün kaldırılması: 1717
te'sir: 840
te'sir-i esbab: 2675
te'sir-i hakiki: 616, 837
te'sir-i hakikileri yoktur: 837
teslim İltizam: 199 (Bak: tevekkül)
teslim-i nefs ile iman: 1739
teslimiyet: 435, 1085, 1107/1, 1469, 3194, 3942
teslis şirki: 3563
Teslis Konusunda Yanılma Üstüne: 2975
teviye: 1918
teşahhus: 3374/4
teşbih: 3389, 3642 (Bak: mecaz, müteşabihat, temsil)
teşbih kaidesi: 3366
teşbihi ve tecsimi: 1458
teşebbüh-ü bil-Vacip: 936, 939
teşehhüd: 1898
teşehhüd ve fatiha kelimeleri: 1389
teşrik-ül mesai: 3648
tevaif-i mülûk: 110
tevakkuf: 3699
tevazu: 148, 1540, 1881, 3478 (Bak: gurur kibir)
tevbe: 509/5, 1202, 1420, 2006/1, 2043, 2716
tevbe-i nasuh: 130
tevbe ettirecek: 778/2
tevbe kapısı kapanır: 1631
tevbe ve nedamet: 1076
tevbe ve nedamet etmek: 231
tevbe ve salah: 778/3
tevbenin kabulü: 579
tevbenin kapısıda açıktır: 1854
teveccüh-ü nâs istenilemez: 1509
teveccüh-ü nâsı celbine: 3115
teveccüh-ü nâsı ister: 1279
teveccüh-ü rahmetin in'ikası: 3028
teveddüd-ü İlahi: 1549
tevehhüm-ü küfür: 3962
tevekkül: 241, 2675, 3174, 3569 (Bak: teslim)
tevhid: 3610
tevhid-i hakiki: 3950
tevhid-i içtimaî: 1088
tevhid-i İlahî: 941

tevhid-i kıble: 3088, 3253
tevhid-i rububiyet: 3292, 3917
tevhid-i tedrisat kanunu: 2289/1
tevhid-i zahirî: 1386
tevhid esasında toplanmak: 3907
tevhid ve celal ister ki: 837
tevhid ve celal öyle ister: 837
te'vil: 348, 422, 779, 4109 (Bak: mecaz)
te'vilat-ı faside: 3933
te'vil kaldırmaz: 1727
te'vil olunmak: 1724
te'villi için harb edeceksin: 1332
te'vilinden fitne: 1000
te'vilsiz: tabirsiz: 1007/1
Tevrat: 2148/1, 2594, 2595
Tevrat, kurun-u vustayı tenvir için: 2691
Tevrat'ın hıfzı: 3912
Tevrat'ın uzun bir devre hükmettiği: 2634
Tevrat'taki esvaf-ı sahabe: 3201
teyzeler: 2610
tezekkür: 3585, 3645, 4101/2
tezellül: 2545
tezkir: 3392, 3727/1
tezkire ve ihtira muhtaçtırlar: 1489
tezkiye-i nefs etmemek: 2829
tıbb: (110, 3751, 3758 (Bak: ilm-i tıb)
tıb ansiklopedisi: 1464
tıb bir fendir: 1127
tıbben zarar: 3003
tıbda tedavi: 2851
tırnakları boyamak: 317
tırnakları kesmek: 971
tıyare: 3797
ticaretin medarı: 1541
tilavet: 2122, 3303
tilavet-i Kur'an: 3012
Timurlenk: 611/1, 729
Tirmizi: 2181
tiryaki: 4042
tiyatro: 764, 982 ; 4042
Tiyh Sahası: 2627
tokalaşma: 446, 2639
tokat yemişim: 3180, 3179
tokatlar: 284, 285 (Bak: musibet, şefkatli tokat)
tokatlar yiyecekler: 1007/1
Topkapı Sarayı: 915
toplar döktürür: 914
toprak: 265, 838, 1219
toprak unsuru: 274/1
toprak unsurunun gayzı: 1946
Trabzon Bizans İmparatorluğu: 916
traş etmek: 971
Trokçi 2066, 2070, 3980
Tuba ağacı: 2467/1, 327/1
tufan: 1946, 3436
tul-u emele teşvik: 2744
Tur-i Sina 2627
Tur-i Sina'da ikbal-i Hak: 3850
Turan: 515, 3867
turuk-u hafiyye: 3672
tuyurun hudrun: 2319
tuzla başlamak: 680
Tübba: 436
tüccar: 1610
türbelere kurban: 450
Türk milleti: 388, 2438, 3374/5
Türk müslüman demektir: 2443
Türk, ye'cüc ve me'cücden ayrılıp
Türkistan'da: 3992
Türkçe ezan: 1717
Türkçe Kur'an: 2136, 3762
Türkçesi az: 435/1
Türkçülük namıyla: 3243/5
Türkler müslüman oldu: 219/1
Türklerle hakki bir tesanüd: 1975/3
Türklerin ilk babası: 2886
Türkleşmiş: 557
Türkmen: 3867
tövbe (Bak: tevbe)

U

Ubeyd: 1252, 362
ubudiyet: (Bak: ibadet)
ubudiyet-i evliya besatet peyda eder: 2143
ubudiyet-i insaniye: 3225

ubudiyettin ruhu: 686, 692
ubudiyetin sırrı: 2558
ubudiyetkârane hükmetmişler: 937
ubur: 1471
ufuk-ıl mübin: 2683
uhuvvet: 1295, 1453 (Bak: kardeşlik)
uhuvveti milliye: 2436
ukde-i hayatiye: 816
ukul-ü aşere ve erbab-ül enva': 2312 (Bak: akl-ı evvel)
ulema: 990 (Bak: ilim)
ulema-i İlm-i kelâm: (Bak: ilm-i Kelâm)
ulema birlik olsaydı: 1528
ulema peygamberlerin varisleridir: 1578
ulema-üs su': 454, 3883
ulu-l emr: 1478
ulu-l emre itaat: 804
uluhiyet: 226
uluhiyet-i sariye: 3917
uluhiyet dava edecekeler: 3299
ululuk: 3688
ulûm-u âliyeyi okumaksızın: 3666/5
ulûm ve fünundan mülahhas: 3528
umre: 1090
umûru dünya: 3799
unutkanlık hastalığı: 2824 (Bak: nisyan)
unutmak: 3697
uram (Bak: çocukları uram)
usul-ü fıkıh: 1600
Uygur: 3867
uyku üç nevidir: 2849 (Bak: nevm)
uykuları gelmeden uyumaz: 732/2
uykunu kaçırırsın: 1277
uyuma: 413
uyumak: 3386
uzlet: 412 (Bak: inziva)
uzlet ihtiyar: 1604

Ü

ücret mukabilinde: 3880
üç cebbar kumandanlar: 385
üç deccal: 14 (Bak: Deccal)
üç günden fazla: 2006/1, 2539
üç vazife: 2899/1, 2900
üç fazifeyi birden: 2690
üçüncü bir Said: 3251 (Bak: inzivaya çekilip)
ülfet perdesi: 1231
ülfet perdesiyle: 3206
ümera: 3891
Ümeyye: 806
ümid kesenler: 2170/1, 2993
ümid kesmemeli: 1773
ümidvar olunuz: 369
ümmet: 522, 2430
ümmet-i mahsusa: 521, 812
ümmet-i merhume: 2604
ümmet-i vasat: 1321
ümmetler: 1263, 3907
Ümm-ül Kitab: 2766
ümniye: 3547
Üniter'ler: 2978
Üsame (R.A.): 1350, 1351
üsera kampı: 863
üslûba malik: 3065
Üslubun esasları üçtür: 3068
Üveysi: 517
Üveysi bir surette: 3374/4
Üzeyr: 2634, 3459

V

vaaz (Bak: va'z)
vacib: 841, 3464 (Bak: vücub)
Vacib-ül Vücud: 220, 880, 3763, 3973
vacib olmazsa, vücuda gelmez: 1905
vacibiyet: 219
vahdaniyet: 3748
vahdeddin gibi mütedeyyin: 376 (Bak: Sultan Vahdeddin)
vahdet: 229
vahdet-i kudret: 3917
vahdet-üş şühud: 3919, 3922 (Bak: hulûl)
vahdet-üş şühudun meşrebi: 3918
vahdet-ül vücuda dair meselelerini okumak zararlıdır: 3753/2
vahdet içinde ehadiyeti gösterir: 2991
vahid-i kıyasî: 820, 821, 1125, 1436, 2357
vahidiyet: 1153
vahşet devri: 769

vahşet ve bedevilik: 1405/1, 1709
vahşete karşı husumet: 673/7 (Bak: mütecaviz)
Vahşi eliyle katlolundu: 2751
vahiy: 1236, 3140
vahiy de bu suretle: 494
vahiy ile: 517
vahy kaynağına dayanmadan: 932
vahy o hisse göredir: 1118
vahy olmak cihetiyle: 518
vahy ve ilhama mazhar: 4071
vahye bir şüphe getirmemek için: 1014
vahye dayanma mecburiyeti: 673/4
vahye şüphe iras etmemek: 2133
vahye tabi ise: 2730/1
vahyin muhkem kılınması: 3547
vaizler: 1707 (Bak: va'z, hatibler, konferans, duaları kabul olmaz, tebliğ mesleği)
Vak'a-i Cemel: 1009
vakıa-i ruhaniye: 364
vakar: 136, 1540, 3479, 3821, 3940/7 (Bak: ciddiyet)
vakarı da öğreniniz: 1587
vakf-ı hayat: 295
vakf-ı nefs: 4053
vakitleri: 4101/2
valide: 163
valideler bu asırda: 161
valideyn hukuku: 1186
valideynin hukukları: 164
valiler: 4059
Van'da onbeş sene: 354
var olma: 1552
Varaka İbn-i Nevfel: 3928/1
Varna Zaferi: 913
Vasıl Bin Ata: 1599, 2669
vasiyet-i Nebeviye: 1423
vatandaşlık: 1709
vatanperverlik perdesi altında: 1715
Vatikan: 2965
va'z: 3760/8 (Bak: kulağa bir şey girmez)
va'zına nisbeten: 1494 (Bak: vaizler)
va'z u nasihat: 3861/1
vazife-i İlahiyeye karışmamak: 2300/2
vazifeni yap, Allah'ın vazifesine karışma: 1976
Veda Hutbesi: 1423
vefat: 2850
vefatlarında sabr: 164
vehb-i İlahî: 1700
vehbî: 2294/2
vehbî olduğu: 3906
Vehhabî: 34
Vehhabîler: 449, 3550
Vehhabîlerin tahribatı: 2986
Vehhabîlik: 651/4, 994, 1329, 3143
Vehhabîlik damarı: 3374/4
Vehhabîlikte de müfrit: 998
vehim: 3206 (Bak: evham)
vehim ile düşünüp: 3175
vehmî hastalık: 1208
vehn nedir: 1975/1
velayet: 3208 (Bak: evliya, veli)
velayet-i Ahmediye: 3370
velayet-i Ahmediye (A.S.M.) nuruyla sohbet: 3212
velayet-i Ahmediyenin (A.S.M.) bir evradıdır: 2806
velayet-i kübra: 3208, 3211, 3666/7
velayet-i meczubane: 2366
velayet olsa da: 3374/1
velayet üç kısımdır: 151
velayete mazhariyet: 2161
velayeti, risaletine mebde: 2459
velayetinin keramet-i kübrası: 2467
velediyet: 2735
velediyet ve fikr-i ruhbaniyet: 1734
veli: 1834, 3374/4 (Bak: velayet)
veli hatta bir kutub: 3940/10
velilere tefavvuk: 3940/10
velilerin himmetleri: 1980
velilerin velayetlerini inkâr: 2364
Velid: 218, 807, 2826
vera': 3666
veraset-i Ahmediye: 3366
veraset-i Ahmediye (A.S.M.) ile: 1218
veraset-i mutlaka: 41, 1328
veraset-i Nübüvvet: 3925

verese-i Nebeviye: 1194
vergi: 603, 3183
vergi vermesi: 1420
vergisini vermek: 1420
vermek istemeseydi: 410
vesait: 845, 846
Vesenîler: 3561
vesile: 2806/7
Vesile, Cennet'te bir menzildir: 532
vesilelerde niyetin te'siri: 375
vesilelerdeki fesad: 1833
vesilelik ciheti: 1215
vesilesi hak olması: 1136
vesvese: 1178, 1689, 3539, 3547, 3718, 3926
vesvese nedir: 1179
vesveseler: 2834
veyl: 497
Veysel Karanî: 2698
vicdan: 410/1, 1931
vicdan-ı esasî: 776
vicdan-ı umumi: 3491
vicdan hiçbir vakit İslâmiyetten vazgeçmez: 1745
vicdan lâkaydlığa alışır: 1493
vicdan Sani'i unutamaz: 1119
vicdan zahiren mütenahi ise de: 2160
vicdandaki imanın sadasını susturmakla: 2741
vicdanı tefessüh eder: 2742
vicdanın ziyası: 188
vicdanî bir yasakçı: 1100
vicdaniyet: 173, 509/5, 1239
Victor Hügo'lar: 3065
vird: 1350, 1610 (Bak: zikir)
Volkan Gazetesi: 1848
vücub: 229 (Bak: vacib)
vücub-u vücud: 3916
vücub-u zekat: 381 (Bak: zekat)
vücub tezauf etse: 581
vücud-u hakiki: 319
vücud-u haricî: 3139
vücud-u ilmî: 236, 1244, 2617 (Bak: a'yan-ı sabite)
vücud âlemlerini telvis: 509/1

Y

Yafes: 3993/1
yağmur: 238, 2873/1
yağmur duası: 700
yağmur kataratı: 2318
yağmur namazı: 1087, 3050
yağmur rahmetinin tevafuku: 3807
yağmursuzluk: 3596
yağmuru yağdırıp: 3716
yağmurun evkat-ı nüzulü: 842
yağmururun mukaddematı: 3759/2
yağmurun vakt-i nüzulü: 2535
Yahudi: 510/1, 3988, 3979/1
Yahudi cereyanı: 3409
Yahudi gibi zeki ve dessas: 2702
Yahudi ve Nasranilere başta benzememek: 3896
Yahudiler: 93, 781, 2070, 2716
Yahudiler, Hz.İsa'nın hayatına su-i kasd: 1723
Yahudiler sordular: 2730/1
Yahudileri müşriklerin de önünde: 781
Yahudiyet: 779, 2430
Yahya (A.S.): 417/1, 2634
Yahya (A.S.)'a küçükten hikmet: 1323
yakaza rü'yadır: 23
yakınçağ felsefesi: 932
Yakub Aleyhisselâm'ın verdiği cevab: 1913
yalan söylemiyeceksin: 30 (Bak: kizb)
yalancıdırlar: 1689/2
yalanı görse: 2504
yalanlarla ittihad yalandır: 2371/2
Yamyamlar: 3243/2
Yar-ı gar: 743
Yasin: 699
Yasin-i Şerif'in herbir harfi: 3364
Yasir: 1535
Yaşamak sevgisi: 985/2 (Bak: Hayat-ı dünyeviye)
yaşasın Cehennem: 3243/1
Yaşkari: 3548
yataklarda ayırınız: 170
yatarak Allah'ı zikretmek: 4101/2
yaver-i ekremine sarayın hikmetlerini: 1034

Yavuz Sultan Selim: 3196
Yavuz Sultan Selim Han: 9
yaz mevsimi: 3940/10
yazın şiddet-i harareti: 498
yazı: 1728
yazılı İncil-i Şerif: 1665
Ye'cüc ve Me'cüc: 249, 250, 614, 2034, 3307/1, 4109
Ye'cüc ve Me'cüc komitesi: 248
Ye'cüc ve Me'cüclere teslim-i silah: 1102
Ye'cüc ve Me'cücün anarşistliği: 613/1
Yed-i Beyza: 2638, 3436
yed'in mana-yı mecazisi: 2756
yedi bin sene: 872
yedi fitne: 3453
yedi kebairi işlememek: 2912
yedi kıt'a: 732/1, 3347
yedi kişi: 732/1
yedi kudsi sıfat: 225
yedi küre: 1922
yedi küre-i Arziye: 1920
yedi küre-i uhra: 3347
yedi sıfat-ı Sübhaniye: 225 (Bak: sıfat-ı seb'a)
yedi sıfat-ı sübutiye: 226
yedi yaşına: 171
yedi, yetmiş, yediyüz sayıları: 3344
yediğin vakit az ye: 1546
yeğenler: 2610
Yehova Şahitleri: 2978
Yehuda devleti: 3458
yeis ile mübtela: 3490
yeis en dehşetli bir hastalıktır: 1975/3
yemek: 3005, 3386
yemek yemek üzerine: 3003
yemek yerken konuşmak: 680
Yemen: 3481
yemin: 576 (Bak: kasem)
yemin-i lağv: 3996
yemin etmiş olsa: 3964/2
yeminini doğruluyor: 1980
yeminlerini bir kalkan: 2714
yeni harfte noksanlar: 2122/1
Yeniçağ felsefesi: 931
Yeniçeri ocağı: 781
Yeni Dünyanın: 787
Yeni Eflatuncu: 191
Yeni Said: 3247, 3249
Yeni Said'e döndürmüş: 3244
yeni yazı: 3248 (Bak: latin harfleri)
yer altında yağmur suları: 2873/1
ye's aczden gelir: 1167
ye'se düşmemek: 1075 (Bak: yeis)
ye'se düşürmiyen: 242
yeşil: 1814
yetmişbin perde: 2455, 2461, 2467
yetmişbin perdeyi: 2456
yetmişbinler hicab: 264
yetmişbinler hicabdan geçmek: 2142
yetmişüç fırka: 788, 1332
yevm-id din: 684
"yevm" tabiri: 1223
Yezdan: 2270, 3542
Yezid: 218, 806, 1427, 1440, 2826
Yezid ve Velid: 995, 1013
Yezid'in zulmü: 1710
Yezidî: 1425
yılanlar: 1263
Yıldız'ı darülfünun et: 21
yıldızlar (Bak: ecram, kuyruklu yıldız)
yıldızlar düşürülüyormuş: 1018
yıldızlara nur verip: 498
yıldızların hararet mahzeni: 509/1
yıldızların sukutu: 2133
yoktan var etmek: 925
yoktan var olmaz: 1475
yol üzerinde oturmaktan men: 2821
yukarı taraf: 499
yumuşak davranma: 571
Yunan felsefe eserleri: 1621/1
Yunan kitabları Arapçaya: 7
Yunaniler: 3561
Yunus Aleyhisselâm: 800, 2634
Yusuf (A.S.): 128, 481, 2431, 3846, 4104
Yusufiye medreseleri: 3180
Yusuf'un kokusunu alıyorum: 3759
Yuşa (A.S.): 2622, 2633, 2634, 4021
Yuşa İbn-i Nun: 800, 4021

Yuşa Dağı'na çıkarıp: 3251
yüksek sesle: 679, 1610
yürümenin sıhhat ciheti: 3751
163. madde: 2194
yüsr ve tahfif: 778/3
yüz sene süren medid bir ölüm: 3911
yüze ve bine mukabil: 2300/2
yüzyirmidörtbin: 828
yüzyirmidörtbin muhbir-i sadık: 1048
yüzyirmidörtbinmilyon evliya: 1048

Z

za'fına hükmedilmiş: 2028
zafer: 2335, 3509 (Bak: galebe)
zaferinden ibret: 1472
Zağnos Mehmed Paşa: 912
zahir-ür rivayat mesaili: 4022
zahir-ür rivaye: 954
zahirden hakikata geçebilir: 3666/5
zahirden hakikata geçmek iki suretledir: 3089
Zahir ile ism-i Batın: 617/1
zahirî şeriata muhalif: 1834
zakir: 1382
zalim hükümdar: 1402
zalimin yüzüne tükürürse: 1889
zalimler için yaşasın Cehennem: 358
zalimler için de yaşasın Cehennem: 1844
zalimler ise: 2167
zalimlerden kimini kimine: 1000/5
zalimun li-nefsihî mübin: 2683
zaman-ı küll: 655 (Bak: bast, karn, kurun)
zaman bir büyük müfessirdir: 779
zaman cemaat zamanıdır: 384, 2917, 3579
zaman çünki harekâtın bir rengi: 2458
zaman gittikçe Kur'an-ı Hakim: 2116
zaman o iki hakikatı tam tabir: 1007/1
zaman silsilesi: 1658
zaman ve mekânın tagayyür etmesi: 778
zamanın bir hükmü var: 1211
zamanın hakikatı: 4080
zan ile: 2728
zannî delil: 4035
zarar-ı âmmı def: 1063
zarar caiz değildir: 1065
zarara bilerek razı: 3691
zarara zararla mukabele: 2009
zaruret-i akliye: 667
zaruret-i kat'iye: 126
zaruret derecesi: 720
zaruret haramı helal derecesine getirir: 1488
zaruri hükümler: 4109
zaruriyat-ı diniyede doğrudan doğruya Kur'an: 1493
zaruriyat, kut ve gıda: 1483 (Bak: muhkemat)
Zatullah: 222
zat-ür ric': 1927
zat ismi: 851
zatî bir hassa: 3131
zatî isimler: 223
zatî sıfatlar: 227
zatiyye: 1437
zayıf damarlar: 371
Zebani: 504
Zebur: 645, 1008, 2595
zecri ifade eder: 2887
Zehebiyye: 2826/1
zehir verme: 993
zehirin tesirini: 394
zehirlenerek: 3266
zehirliyim diye haber veriyor: 2517
zehirliyorlar: 393
zekat: 370, 581, 708, 2049 (Bak: vücub-u zekat)
zekat-ı nefis: 3183
zekat arttırır: 3057
zekat emri: 1945
zekat namına versen: 4064
zekata da müstehaktırlar: 1510
zekatı dahi bilerek almadığı: 1812
zekatı, hırs yolunda terkediyorsunuz: 1278
zekatı vermek: 130
Zekeriya: 2634
Zekeriya'ya (A.S.) Yahya'nın (A.S.) müjdelenmesi: 3984

zelzeleler: 2883/1
Zemahşeri: 2677, 3068
zemherir: 507, 1467
zemzem: 1885
Zenciler: 3992
zendekaya yardım: 1414/1
zengin kısmı: 4063
zenginler: 1405/1, 1806 (Bak: mal ve servet)
zenginler ve fakirler: 3055
zenginlere merhamet: 1584
zenginliği dünyada veririm: 1213/2
zenginlik: 1689
zenginlik, mal zenginliği değil: 2730/1
zenginlikten biridir: 412
zenîm: 3894
Zerdüşt: 1818, 2270
zerratı Arziye: 4091
zerrat-ı esasiye: 1218/2
zerratı görecek: 1952
zerratlarından başka: 1475
zerrattaki tahavvülat: 2232
zerre-i cazibe: 1245
zerre eğer memur-u İlahî olmazsa: 235
zerreler âleminde iken: 1224
zerreleri nurlandırmak: 4087
zerrelerin herbir azaya: 1953
zeval-i lezzet: 311
zeval-i lezzet elem: 2211
zevk-i ruhî: 764
zevk u sefa: 1944
zevksiz, sıkıntılı a'mal-i saliha: 241/1
Zeyd b. Ali: 2985
Zeyd b. Sabit: 736
Zeydîler: 2986, 3550
Zeydîlerin imamı: 3549
Zeyneb'in tezevvücü: 3614
Zeyn-el Abidîn: 45, 998, 1194, 1333, 3202, 3374/4
zeytin: 2134
Zeyyab ibn-ül Haris: 598
zıd olan bu şeyleri cem'etmekle: 2146 (Bak: ezdad)
zıddıyla bilinir: 1205/3
zıdlar birbirinden ayrılır: 846
zıdlar kıyamette tefrik: 509
zıdları tasfiye: 1032
zıdlarının mukabele: 1298
zıhar: 2074, 3615
zındık: 2270
zırh: 649/1
zırh giyerdi: 1373
zikir: 3012, 3585 (Bak: gaflet ile yapılan, vird, evrad, ıztırar)
zikirde gaflet: 1940
zikirden nefretkârane uzaklaştırarak: 1074
zikr-i İlahî: 2779, 3665
zikr-i kıyam: 328
zikrin tekrarı: 2123
zimmî'nin şehadeti: 3966
zina: 2657
zina edemez: 1171
zina iftirası: 1956
Zinnureyn: 2938
ziraate razı: 574
ziya ecsamın görülmesine: 1246
ziya ile nurun bir farkı: 2894
Ziya Gökalp: 2806/8
Ziyaeddin bütün ulûmu biliyor: 2737
ziyaret-i kabir: 450 (Bak: kabir ziyareti)
ziyarete gelenlerden az bir kısım: 1999 (Bak: sohbet)
ziynetlerini izhar etmesinler: 3787
ziynetlerini terk: 1241
zooloji: 468
zootekni: 468
zuhr zamanı: 2800
zuhul: 3585
zulm edenin istiğfar etmesi: 2785/2 (Bak: nefsine zulmetmek)
zulme rıza zulümdür: 3419
zulme şerik: 126
zulmet bahri: 2319 (Bak: karanlık)
zulmet esası itibariyle ademî: 1919
zulmü manen alkışlamış: 938
zulmüne rıza: 3238

zulmüne rıza gösterir: 3421
zulmün içinde adalet: 80, 1909
zulümat: 2896
zulümatın cem'i: 2891
Zurvaniye: 657
Zübeyr (R.A.): 995
Zübeyr Gündüzalp: 1529, 3940/3
Zübeyr İbn-i Avvam: 1235
Zübeyr ve Talha: 994, 1011
Zwingli: 2976
zühd: 3666
zülfikar: 214
Zülkifl: 800, 1501

Âyet İndeksi

Sure - Âyet	Paragraf No:
1:1	691
1:2	3724
1:3	684, 1223, 3724
1:5	1299, 454
1:6	454, 3390
1:7	3643
2:1	730, 1492
2:2	1301, 1492, 2098, 3655
2:3	2808, 4054
2:4	37, 87, 777, 2180, 3985
2:5	423, 1299
2:6	2151
2:7	1940, 1213/1, 2660
2:9	2711
2:10	1213/1
2:14	3545
2:16	1300
2:17 ilâ 20	3749/1
2:17	3949
2:19	799, 1143
2:21	122, 667, 1447, 1669, 2471, 3017, 3652
2:22	228, 672, 1447, 3716
2:23	16, 122, 2489
2:24	510
2:25	12202874/1
2:26	661, 903, 1978, 3749/1
2:27	903, 964, 3384/3
2:28	846, 1222
2:29	1183, 1673, 1920, 3340
2:30	95, 266, 1139
2:31-38	99
2:31	1560, 2527, 3756, 3759
2:32	1306, 1560, 2776, 3771
2:34	567, 1457, 2054, 3547
2:36	3547
2:37	1967, 3824
2:40	1658
2:41	1514, 1810, 3852
2:42	1136/1
2:43	2804/1, 3055, 4056, 4065
2:44	1708
2:45	1382, 3177
2:48	3504
2:49	976, 1658
2:50	2638
2:51	2638
2:53	1001, 3852
2:54	425, 2638, 2834
2:60	2636, 2638, 3759, 3977
2:61	3978
2:62	2838, 3398
2:64	1232
2:65	2358
2:66	2358
2:67	340, 2638
2:68	3391
2:75	781, 1443, 2777/1, 3852
2:77	2468
2:83	2479, 2783, 4065
2:86	510, 724
2:87	1728, 2054, 2634, 3140
2:89	3852
2:91	3852
2:93	2255/2
2:94	3978
2:96	782, 3899, 3977
2:97	493, 3933
2:98	493, 2430
2:99	1523/2
2:101	3401
2:102	1000, 2309, 3401, 3462, 3547
2:106	2846
2:109	1204
2:110	4065
2:112	3194
2:114	729, 2804/2
2:119	497
2:120	2188, 2430
2:121	784, 2139
2:123	3504
2:124	1142, 1658, 1967
2:124-140	1469
2:125	438/1, 1768
2:127	1768
2:128	3907
2:129	1318, 1323
2:130	1443, 2431
2:132	1443, 3989
2:133	3989
2:135	1175/1, 2430, 2431, 3563
2:136	826
2:138	3375
2:139	1424, 1522
2:142-145	1884

Sure - Âyet	Parağraf No:
2:143	3906
2:145	2188
2:148	1088, 1884, 3937
2:149	1884
2:150	1884
2:151	1318, 1321
2:152	3599
2:153	3174, 3177
2:154	1254, 3509, 3588
2:155	1658, 3177
2:156	1912, 2401, 2644, 3194
2:158	1090, 3484, 3681, 3899
2:159	745/1, 1523/2
2:161	2170/1
2:162	510/1
2:164	184, 3716
2:165	833
2:168	2683, 3547
2:169	3547
2:170	1714, 3617, 3893/2
2:173	1186, 4040
2:176	1525
2:177	242, 2479, 2560, 3655, 3937, 4065
2:178	2010
2:179	2010
2:180, 181	3941/1
2:180-182	2468
2:183	2995, 2996
2:184	2473, 2996, 3319, 3681
2:185	1001, 2135, 2996, 3009, 3319
2:186	1388
2:187	1103
2:188	3150, 3412
2:189	242
2:191	789, 1000, 2351
2:193	1000
2:194	2008, 3174
2:195	3937
2:196	1090
2:197	900/2, 1090
2:198	1090
2:200	1090
2:203	1090
2:204-205	2720
2:206	497
2:207	582, 3032
2:208	2683
2:209	1523/2
2:213	1523/2, 3907
2:214	2650
2:215	2479
2:216	1305/1
2:217	1000, 1085, 2744
2:218	1295, 3020
2:219	1169, 1170, 2408, 3716
2:221	3563
2:222	1265, 2855
2:225	3996
2:227	3659
2:228	1265, 2874/3, 3659
2:229	1103, 2196, 2874/3, 3307, 3659
2:230	1103, 3659
2:231	1323, 2785/2, 3659
2:232	3659
2:233	2468, 2874/3
2:236	900/2, 3659
2:237	900/2, 3659
2:238	2799, 2808
2:245	2141
2:246	4021
2:247	1443
2:248	194/2, 3322
2:249	1979
2:251	649/1, 1000/5
2:253	826, 1728, 3140
2:254	3504
2:255	1953, 1954, 2174
2:256	1415, 1418, 1526, 3149, 3630, 3631, 3900
2:257	2170/1, 2891
2:258	1469, 2395, 2841
2:259	3910, 3911
2:260	1469, 1653, 2838
2:261	3937, 4055
2:263	3292/1
2:264	1085
2:265	3032
2:266	3716
2:267	3292/1
2:268	3547
2:269	957, 1307, 1318, 3388
2:271	130
2:273	4050, 4053
2:275	381, 651/1, 1186, 3055
2:276	381, 1072/1, 3055
2:277	4065
2:278	3055
2:279	3055, 3827
2:281	3929
2:283	805
2:285	826, 2180
2:286	1079, 2340, 3182/1
3:2	1954
3:3	778/1, 1667, 3852
3:4	1001
3:7	1000, 1478, 1595, 2023, 2611, 2766, 3839, 3846, 3908
3:13	1472
3:14	419, 724, 2560, 3315
3:19	684, 1041, 1758
3:20	3194, 3702

Sure - Âyet	Parağraf No:
3:21	3893/2
3:22	1085, 3900
3:26	1883, 1910, 2100, 2844
3:27	2844
3:28	2170/1
3:31	2551, 3467
3:33	99, 194/2, 828, 1442, 3364/8
3:35	3655, 3939
3:36	196, 258/1
3:37	4067
3:39	3374, 3982
3:40	3982
3:42	1443
3:45	1728
3:46	1728
3:47	1728
3:48	1323, 1728
3:49	1205, 1728
3:50	1728
3:51	1728, 3852
3:52	1234
3:55	1500, 1724
3:58	2139, 4101/2
3:59	1727, 1728
3:61	1306, 1728, 2594
3:64	775, 1406
3:65	3852
3:67	1175/1, 1469
3:69	784
3:72	784
3:73	684
3:76	2560
3:77	3997
3:78	3194
3:81	1323, 3566
3:83	510, 684, 1444, 3351
3:84	826
3:85	684, 1758
3:86-91	3827
3:92	242, 2560
3:93	2594, 3852
3:95	2431
3:96	436, 1885
3:97	1090, 1175/1, 1469, 1885, 3292/1
3:99	784
3:100	2744
3:102	3650
3:103	318, 384, 1080, 1340, 1492, 1835, 1839, 3878/8
3:104	521, 812, 3907
3:105	1523/2, 1528
3:106	2744
3:110	812, 3489, 3907
3:112	2255/2, 3979
3:113	784, 3907
3:114	784, 3937
3:115	784
3:118	2170/1
3:119	1456/1, 2560
3:121	3878
3:122	3833, 3878
3:125	409
3:126	1370
3:130	3057
3:133	536, 3655
3:134	129, 1834/1, 3655
3:135	1079, 1801
3:136	3264
3:137	3373, 3473
3:138	435
3:139-144	3878
3:143	2397/1
3:144	2563, 3600
3:145	3600, 3371
3:146	2560
3:149	2744
3:152	1658, 2255/2
3:152-154	2650
3:152-155	3878
3:154	1915, 2851
3:156	2395
3:157	1724, 3506
3:159	129, 3174, 3569, 3571, 3572, 3573, 3833
3:160	3833
3:163	497, 4043
3:164	1322, 2683
3:165	1322, 2650
3:165-168	3878
3:166	2650
3:169	1264, 3509
3:173	384, 1653, 3079, 3243/7
3:178	3759/3
3:185	724, 1068, 2983
3:186	582, 1658, 3177
3:187	2136
3:188	2053
3:191	1135, 3716, 3770, 4101/2
3:193	277/1, 1385
3:195	130, 1295, 3371
3:199	784
3:200	572, 3177
4:1	99, 1238
4:2-14	1103
4:2	3412
4:3	417, 3610
4:4	2874/3
4:5	1135, 3309
4:7-12	2468
4:7	900/2
4:8	2479
4:11	900/2
4:12	2196
4:13	2196
4:14	2196, 2255/2
4:16	3827, 4104
4:17	3827
4:19	968, 2468, 2874/3, 3659

Sure - Âyet	Parağraf No:
4:20	2683, 2874/3, 3659
4:21	3659
4:23	1186, 2610
4:24	900/2
4:25	413, 4104
4:27	3315
4:29	2010, 3412
4:30	3411
4:31	130, 1079, 3655
4:32	2747
4:33	2468
4:34	174, 1689, 2874/2, 2874/3
4:35	3659, 1125/1
4:36	2479, 3760/8
4:43	854, 1068/1, 3319, 3854
4:46	2777/1, 3852
4:48	503, 2006, 2716, 3563
4:50	2683
4:51	3634
4:54	1204, 1323, 1469
4:55	497
4:56	510/1
4:57	501
4:58	89, 802
4:59	1478, 1526, 3846, 3887, 3896
4:59-61	2196
4:60	692, 3634
4:63	1266
4:64	1801
4:65	3194
4:66	3392
4:67	3392
4:69	743, 1198, 3194, 3509
4:72	2650
4:73	2650
4:74	3509
4:75	1143
4:76	1058/1, 2170/1, 3634
4:78	477, 962, 2647
4:79	1915, 2647, 2829, 3677
4:80	1424, 3472
4:81	3833
4:82	2120
4:83	1478, 1481, 1716, 2722, 2725, 2730/1
4:85	864
4:86	3324, 3636
4:89	1295
4:90	93, 571, 784, 1424
4:91	1000, 2683
4:92	1079, 2010, 2076
4:93	2006
4:94	3325
4:95	581, 582
4:96	581
4:97	1295
4:100	1295
4:101	2170/1, 2683, 2808, 3319
4:102	2804, 3145
4:103	2786, 4101/2
4:104	3020
4:105	89, 1135, 1284, 3933
4:106	1801
4:107	1072/1, 1284
4:108	1284
4:110	1801, 2785/2
4:112	2683
4:113	1322
4:114	3032, 3937
4:115	2744
4:116	2006, 3563
4:117	3294
4:117-120	3547
4:118	900/2
4:119	2683
4:125	1142, 1175/1, 1469, 2431
4:128	176
4:129	2874/3, 3610
4:130	3659
4:134	3371
4:135	89
4:136	2180
4:137	2716
4:139	2716
4:140	2170/1
4:142	2808
4:144	2170/1, 2683
4:145	497, 3827
4:146	2716, 3827
4:147	3599
4:148	910
4:149	1059
4:150, 151	2169
4:152	826
4:153	2683
4:157	1724
4:159	784, 1654, 1728
4:160	3057, 3143
4:161	3057
4:162	1595, 2808
4:163	875, 1192, 3933, 4043
4:164	826, 2344/1, 2638
4:171	1728, 3140, 3792
4:172	1728, 2053, 2335
4:173	2054
4:174	2683, 2893, 2896, 3392
4:175	3392
4:176	2468, 2469, 3929
5:1	1090, 1264/1
5:2	242, 437, 1079, 1834, 2351, 3495
5:3	452, 453, 684, 1186, 1758, 3929, 4040
5:5	419/2, 1081, 1085

Sure - Âyet	Parağraf No:
5:6	1068/1, 3319, 3854
5:8	3655
5:11	3833
5:12	130, 523, 2783, 4065
5:13	130, 782, 1284, 3193, 3861
5:15	1302, 2683
5:16	1302, 2896, 3032
5:17	1728, 3792
5:18	2393, 3792
5:19	952, 2568
5:20	2631
5:21	276, 2632
5:22	492, 2632
5:23	2633, 3833
5:27-31	99
5:28	585
5:32	528, 1773, 2010
5:33	2010
5:35	532
5:38	1100, 3412
5:39	3827
5:44	2196, 3852
5:45	2010, 2196
5:46	3852, 1667
5:47	2196, 1667
5:48	2188, 3528, 3907
5:49	2188
5:50	2775/1
5:51	779
5:52	1213/1, 2744
5:53	1085
5:54	1883, 2437, 2744, 3872, 3874
5:55	2808
5:56	1353
5:57	2170/1
5:58	2806/3
5:60	2353, 3632/1, 3634
5:62	1079, 3977
5:64	93, 3977
5:66	1944, 1979, 3907
5:66	3852
5:67	3702
5:68	1667, 3852
5:69	3398
5:72	1728, 3563, 3792
5:73	1728, 3563, 3792
5:75	1728
5:78	649/1, 2255/2
5:79	812
5:82	782, 2054, 2259, 3141
5:89	2076, 3997
5:89	2473
5:90, 91	1169, 2408
5:92	2683, 3472, 3702
5:93	3655
5:95	1090, 2473
5:96	1090, 1884
5:97	437, 1090, 1885
5:99	1510, 3702, 3942
5:100	1989
5:101, 102	2730/1
5:103	1143
5:104	1714
5:105	3691, 3698
5:106	2468, 3997
5:107, 108	2468
5:110	1323, 1728, 2683, 3140, 3411
5:111	1234, 3933
5:112	1234
5:112-115	1728
5:116	1728
5:119	3032
5:167	2514, 2518
6:1	1143, 1162, 2270, 2895,
6:2	99, 751
6:6	1944
6:7	2683, 3411
6:11	3373
6:12	595
6:16	2683
6:25	1940
6:32	724
6:34	1967
6:38	1263, 2206, 3907
6:39	3759
6:43	3547
6:44	3759/3, 3998
6:45	1162
6:46	1689/1, 1940
6:50	2537/3, 3716, 3933
6:51	3504
6:52	295
6:53	1000
6:54	3827
6:55	295
6:57	2195, 3716
6:59	1897, 2060, 2525, 2537/3, 3355
6:60	757, 1154, 2850
6:65	962
6:68	2170/1
6:70	724, 3504
6:73	1305/1, 2537/3, 3442
6:74-83	1469
6:74	2683
6:75	2338
6:76	2560
6:79	1175/1
6:84	649/1, 785, 1192, 4019
6:85	1606, 3984, 4967
6:86	800, 2224
6:88	1085
6:91	3852
6:92	2808
6:93	2335, 3926, 3933
6:94	3504
6:95	1968, 2097
6:96	1140, 3519

Sure - Âyet	Parağraf No:
6:98	99, 958
6:99	3716
6:100	2270, 3563
6:102	3402, 3405, 3406, 3407
6:103	2197
6:104	346, 1424
6:107	1424
6:108	2750
6:111	1654
6:112	93, 595, 760/1, 3547, 3926, 3932
6:115	89, 1967
6:116	1979, 4038
6:119	4040
6:120	1079
6:121	461, 3544, 3926
6:122	2396
6:123	1795
6:125	1758
6:127	3326
6:128	501
6:130	602
6:133	3292/1
6:135	2430
6:136	3563
6:137, 140	165
6:141	1773, 4061
6:142	2683, 3547
6:147	2993
6:151	165, 1186, 2007, 2010, 3392, 3760/8
6:152	3392
6:153	1528, 3392
6:158	614, 1654
6:160	1079, 3371
6:161	684, 1175/1, 2431
6:162	1024, 2808
6:164	88, 247, 318, 1709, 1710, 1839, 3236, 3269
6:165	1140, 1658
6:259	3911
6:273	4050
7:3	3893/2
7:4	2849
7:8	2484
7:11	1457
7:11-25	3547
7:11-27	99
7:12	1457, 2054
7:13	1456/1, 1457, 2054
7:13-15	1456/1
7:17	3610
7:20-22	3964
7:22	2683
7:26	1712, 3655, 3775, 3789
7:27, 28	1712, 3547, 3788
7:29	1522
7:30	1303
7:31	1205/1, 1543, 1546, 1773, 2284, 3787, 3791/1
7:32	3791/1
7:33	1079, 1186
7:34	758, 3907
7:36	2054
7:38	2368, 3907
7:40	2054
7:43	1162
7:44	2806/3
7:49	295
7:50	507
7:51	724
7:53	3846
7:54	1424, 1929, 2097, 3519
7:56	1237
7:57	2873/1, 3716
7:58	3610
7:59-64	2889
7:60	2683
7:62	3702
7:65-72	1354
7:69	1140, 1153, 1689, 2889
7:73	3284, 3286, 3358
7:74	1140
7:75, 76	2054
7:79	3286
7:80-84	2224
7:80	4104
7:81	1773, 4104
7:85-93	3566
7:88	2054
7:89	2431
7:93	3702
7:96	431
7:100, 101	1940
7:103/141	979
7:107	2638, 2683
7:116	3400
7:117	2638
7:124	2010
7:128	1527
7:129	1658
7:131	3797
7:132	3411
7:133	2054, 3436
7:137	431
7:141	1658
7:142	1192, 2638
7:143	2638, 3170/1
7:144	1443
7:146	2054, 3149
7:147	1085
7:156	2993, 4065
7:157	812, 1667, 3852
7:158	2395, 3466
7:159	3907
7:160	523, 2638, 3907
7:162	3194
7:164	3702
7:165	2358
7:167	2806/3

Sure - Âyet	Parağraf No:
7:168	1658, 3907
7:172	439, 966, 1224, 2470, 3384/3
7:176	3710
7:179	962, 1940
7:180	708, 851
7:181	522
7:182	1795, 3759/3
7:183	3759/3
7:184	2683
7:185	2338
7:188	1009, 2537/3
7:189	238, 1238
7:191	3563
7:199	129, 1266, 2955
7:200	463, 1058/1
7:200-202	3547
7:203	346, 3933
7:206	3305
8:2	1653, 1940, 3833, 4101/2
8:3	2808
8:7	1967
8:9-12	2335
8:10	1370
8:11	2851
8:17	409, 1372, 2510, 2511, 2532
8:24	1910, 2097
8:25	1000, 4075
8:27	419, 805, 1283
8:28	1000, 4075
8:29	1001, 1300, 3655
8:30	1290
8:33	1801
8:35	2808
8:38	3473
8:39	1000, 2196
8:41	1001, 2479
8:43	3166
8:45	4101/2
8:46	318, 1834, 1839, 3174, 3878/4
8:48	2730/1
8:49	1213/1, 3833
8:50	2335
8:53	3893
8:58	971, 1284
8:60	582
8:67	724
8:70	1940
8:72	582, 1295, 2468
8:73	1000, 1836
8:74	1295
8:75	1295, 2468
8:77	409
9:1	425
9:2	3372
9:3, 4	1090
9:5	1090, 3827
9:6	1090, 1422
9:7	2351
9:11	2808, 3878/8
9:15	3827
9:17	600, 1085, 3563
9:17	2804/2
9:18	1548, 2804/2
9:19	2804/2
9:20	1293
9:20	582
9:23	178, 2170/1
9:24	569, 1026, 1469, 1767, 2560
9:25	1367, 1979
9:26	1367, 3322
9:27	3827
9:28	2351, 3563
9:29	603
9:30	1728, 3912
9:31	1728, 1753, 3141, 3563
9:32	2896
9:34	381, 3141
9:38-42	574
9:38	724, 3703
9:39	3703
9:40	743, 1291, 3322
9:41	582
9:46	581
9:50	2650
9:51	2650, 3833
9:52	3509
9:54	2808
9:55	724
9:60	900/2, 4049, 4053
9:69	1085
9:71	812, 2808
9:72	539, 547, 3032
9:73	571
9:74	3827
9:80	1801
9:81-83	3703
9:85	724
9:87	581, 1103, 1940
9:88	582
9:90-96	3703
9:93	581, 1940
9:97	1103
9:100	1295, 1749, 3032, 3172, 3216/1, 3893/2
9:101	2719
9:102	1136/1, 3703
9:103	708
9:111	582, 3598
9:112	1103, 3372
9:113	1469, 1801, 3563
9:114	93, 1469, 3563
9:115	2369
9:116	2395
9:117	575, 1295, 3703
9:118	3703, 3827
9:122	958/1, 3939
9:124	1653
9:125	1213/1, 1940

Sure - Âyet	Parağraf No:
9:127	1940
9:128	2564
9:129	1164
10:2	2683, 3411, 3933
10:3	1164, 1929, 4101/2
10:5	1135, 2894, 3519
10:7	724
10:10	1162, 3326, 3608, 3636, 3933
10:11	758, 3759/3
10:12	708, 1773
10:13	1944
10:14	1140
10:15	2255/2, 3194, 3933
10:19	3907
10:22	1522
10:24	724, 3716
10:25	3326
10:27	1079, 2838
10:31	1689/1, 2102, 2777/1
10:32	1136/1, 2102, 2169
10:33	965
10:35	1303, 4038
10:36	4037, 4038
10:39	3846
10:40	3908
10:43	346
10:45	1229, 4029
10:47	3907
10:49	758, 3907
10:56	2395
10:57, 58	1213/1, 1652
10:61	2683
10:62	3941
10:64	1967
10:65	1883
10:66	3351, 3563, 4037
10:68	3292/1
10:71-74	2889
10:72	1510, 1804
10:73	2889
10:74	1940
10:75	2054
10:76	2683
10:77	3411
10:82	1967
10:83	1773
10:84	3833
10:87	2638, 2783, 3700
10:88	724, 979
10:90-92	1654
10:92	973, 1654
10:93	1306
10:97	1654
10:98	1654, 4016
10:99	1418, 1422
10:100	190
10:105	1175/1
10:108	1136/1
11:3	750, 1801
11:6	2683, 3040
11:7	262, 709, 847/1, 1164, 1658, 1929/1, 1921, 1929, 2683, 3411
11:8	3759/3
11:9	3998
11:12	3391
11:14	567
11:15, 16	712, 1085
11:24, 49	2889
11:24	3759
11:25	2683
11:27	295
11:28	1632
11:29	295
11:30	266, 295
11:31	2537/3
11:40	2888
11:44	567, 2887, 2889
11:48	3907
11:49	2537/3
11:50-60	1354
11:52	1801
11:56	1953, 3392
11:57	1123, 3702
11:59	3634
11:61	1801, 3358
11:61-68	3286
11:69-74	1737
11:70-83	2224
11:73	194/1, 431
11:77-80	4104
11:84-95	3566
11:86	2141
11:88	1632, 3833
11:89	2224
11:90	1801
11:91	3566
11:94	3759
11:96	2682, 2683, 3436
11:97	3436
11:107	882, 1313
11:108	501
11:112	381, 3319
11:113	3419
11:114	2799, 2805, 3188
11:116	1944
11:118	3907
11:123	238, 1951, 2537/3
12:1	2683
12:2	2136, 3762
12:3	4018/1
12:4	3167/1, 3515
12:4-101	4019
12:5	2683
12:6	194/2, 3846
12:7	3167/1
12:8	2560, 2683
12:21	3846
12:24	481, 1522, 3759, 4104

Sure - Âyet	Parağraf No:
12:30	2683, 3065
12:36	3846
12:37	2431, 3846
12:38	2431, 3610
12:40	684, 2195
12:43	3156, 3167/1
12:43, 49	3167/1
12:44	3155, 3846
12:45	3846
12:49	3167/1
12:53	2828, 2831
12:67	3833
12:68	3989
12:70	2806/3
12:86	3174
12:87	3998
12:94	3759
12:100	2197, 3167/1
12:101	2397/1, 3846, 4018
12:102	2537/3
12:103	3702
12:106	3760/8
12:107	2022
12:108	346, 3702
12:109	3373, 3933
12:110	3998
12:111	1472, 3727/1
13:2	758, 1164, 1918, 1951, 3987
13:3	275, 1143, 3710, 3716
13:4	190
13:5	1157
13:7	2054
13:9	2537/3
13:11	971, 2335, 2647, 3893
13:13	2335, 3771
13:15	1444, 3305, 3351
13:16	274, 2896, 3749/1
13:17	1136/1, 3749/1
13:21	3384/3
13:23	547, 550, 3177
13:24	3177, 3326
13:27	1302
13:28	2838, 4101/2
13:30	3907
13:32	3759/3
13:36	724, 784
13:37	1306, 2136, 2187
13:39	2206, 3908
13:40	2206, 3702
14:1	2896
14:3	618, 719, 724, 1834/1, 2560, 3103, 3314
14:4	2219
14:6	1658
14:7	2806/3, 3610
14:8	3292/1
14:9	828
14:10	233, 2683
14:11	825
14:12	3243/1, 3833
14:13	2431
14:17	510/1
14:19	1157
14:22	3547
14:23	3636
14:24	3749/1
14:25	3749/1, 4101/2
14:27	102
14:28	532
14:29	132
14:32	3716
14:34	3419
14:37	2783
14:39	1737
14:40	2783
14:44	3844
14:45	3749/1
14:48	1129, 2016, 2022, 4091
15:1	2683
15:3	3759/3, 3866
15:5	758, 3907
15:9	3490
15:14, 15	3355
15:16	477
15:17	258/1, 3547
15:18	2683, 3547
15:19	275, 2484, 4068
15:21	1900
15:22	3716
15:24	181
15:26	641
15:27	592
15:28-41	3547
15:29	3040
15:31, 32	1457
15:33	1457
15:34	3547
15:38	1456/1
15:39, 40	1522
15:41	1522, 3547
15:42	3547
15:44	497
15:46	3326
15:47	543, 544, 546
15:52-77	2224
15:55, 56	3998
15:59, 61	194/2
15:65-71	4104
15:70	2683
15:77	2224
15:79	2683
15:80-84	3296
15:99	3987
16:2	3140
16:4	1264, 2683
16:5	1264/1, 3791/1
16:11	3716
16:12	3519, 3716
16:13	3716
16:14	1264

Sure - Âyet Parağraf No:

16:15.....4068
16:17.....2761, 4101/2
16:22.....2054
16:22.....952
16:26.....2656, 3588
16:31.....547
16:32, 33.....2335
16:35.....2683, 3702
16:36.....3373, 3632/1, 3634, 3907
16:37.....3702
16:41.....1295
16:43.....1320, 2730/1, 3933
16:45.....3588
16:49.....3305, 3351
16:50.....2324
16:57-58.....165
16:60.....3744
16:61.....758
16:63.....3547
16:66.....239, 1472, 3712
16:67.....1169
16:68.....1348, 3926
16:69.....1213/1, 3712, 3716
16:71.....1689
16:75, 76.....3749/1
16:77.....1224, 1226, 2537/3
16:78.....1689/1, 2777/1, 3610
16:80.....1264/1
16:81.....3791/1
16:82.....2683, 3702
16:84.....3907
16:85-88.....510
16:90.....1072/1, 2951, 4101/2
16:91, 94.....3997
16:98..... 258/1, 3547
16:99, 100.....3547
16:101 2847
16:102 3140
16:103 .....2116, 2139, 2683
16:106 1535
16:107 .....724, 2560
16:108 1940
16:110 1295
16:115 .....1186, 4041
16:119 3827
16:120 .....1175/1
16:123 .....1175/1, 2431
16:125 .....1303, 1323, 3702
16:126 .....2010, 3177
16:127 3177

17:1.....475, 2347, 2451
17:3.....2889
17:4.....3977
17/4 ila 7.....3980/1
17:8.....1383
17:11.....704
17:12.....2894
17:13.....619, 654
17:14.....654
17:15.....952
17:16.....965
17:17.....1944
17:21.....1689
17:23.....164
17:26.....2479
17:29.....3391
17:31.....165, 2010
17:32.....4104
17:33.....1186, 2010
17:35.....3846
17:36.....2369
17:39.....1323
17:40.....748
17:42.....3559
17:44.....854, 942, 2322, 3340, 3371, 3904, 4082
17:46.....1940, 4101/2
17:47.....1162, 3411
17:48.....3411
17:49.....1157
17:52.....202
17:53.....2683
17:55.....4044
17:58.....2206
17:60.....1000, 2448, 3167/1
17:61-65.....99
17:61-63.....1457
17:64.....166, 167, 2654, 3547
17:65.....3547
17:70.....144, 1689, 3759/2
17:71.....523, 748
17:72.....545
17:73.....3194, 3933
17:77.....3473
17:78.....2799
17:79.....2237, 3732
17: 81 .....1136/1
17:82.....1213/1
17:83.....3998
17:84.....968, 1303, 3646
17:85.....2318, 3134, 3139
17:86.....3933
17:88.....1146
17:97.....510
17:98.....1157
17:101 3411
17:102 346
17:106 2135
17:107 3305
17:109 1382
17:110 .....2806/2, 3391
17:155 826

18:1.....1162
18:9-29.....287
18:18.....287, 2851, 4028
18:20.....2431
18:22.....2537/3, 3811, 3812
18:26.....2537/3

Sure - Âyet	Parağraf No:
18:27	1967
18:28	295, 724, 1940, 1979, 2834
18:29	1424
18:31	547, 797, 3775
18:32-44	3749/1
18:35	2785/2
18:45	3749/1
18:46	721, 3371, 3866
18:47	2022
18:50	99, 965, 1457, 2270, 3547
18:51	1305/2, 1457, 3536/1, 3547
18:55	3473
18:57	1303, 1940
18:59-82	1286
18:60	1265, 4021
18:62	1235
18:65	2202
18:66	3148
18:70	3893/2, 2730/1
18:78	3846
18:79	2479
18:82	3846
18:86	4109
18:94	3228, 3991, 4109
18:95	4111/1
18:96	3728/1
18:99	1000, 3442, 2685/1
18:104	1085
18:105	1085, 2484
18:109	1959, 2120
18:110	3563, 3799/1
19:1	730
19:2-15	4067
19:6	194/2
19:7	3984
19:11	3926
19:12	1323
19:12-15	3984
19:16-34	1728
19:17	599, 3140
19:26	2995
19:29	2370/1
19:30	1728
19:31	4065
19:32	492
19:33	1728
19:36	3392
19:38	2683
19:41-50	1469
19:43	1306
19:47	1801
19:49	1737, 3702
19:51	2683
19:52	1170/1, 2638
19:53	1192
19:54	1768
19:55	2783, 4065
19:56	1500, 1501
19:57	1501
19:58	3305
19:59	497, 1044, 2783, 3315
19:61	547
19:62	3326
19:69-71	507
19:74	1944
19:75	3759/3
19:76	1303, 3371
19:82	3454/2, 3634
19:83	3547, 3759/3
19:84	3759/3
19:87	3504
19:89	1944
19:90	2022
19:93	3351
19:97	2219
20:5	1164, 2765, 3746
20:8	851
20:9, 11	2638
20:18-22	2638
20:20	1179
20:28	962
20:29, 30	1192
20:38	2638, 3933
20:39	2638
20:40	1000, 2638
20:44	3702
20:50	1297
20:51	2148/1
20:57-73	2638
20:66	1241/2, 3400
20:71	979
20:74	510/1
20:76	547
20:82	1303
20:85, 90	1000
20:90-97	1192
20:102	3442
20:109	3504
20:111	1954
20:113	2136
20:114	3933
20:115	99
20:115-123	3547
20:116-123	1457
20:117-151	3964
20:120	1179
20:123	952
20:128	1944
20:130	2799
20:131	100, 724
20:132	2808
21:3	1940, 3411
21:5	3411, 3553
21:7	2730/1, 3933
21:16	56, 1135
21:18	1136/1
21:19	3351
21:22	484, 1164, 3558
21:23	1305/1
21:24	481
21:25	3933

Sure - Âyet	Parağraf No:
21:26	2324
21:28	3748
21:30	847/1, 1920, 1925
21:31	4068
21:32	3351
21:33	3519
21:35	1000
21:46	424
21:47	654, 2484
21:48	1001, 1192, 3852
21:51	3149
21:51-73	1469
21:53	1714
21:54	2683
21:69	1467
21:70	2840
21:71	2224
21:72	1737
21:73	2783, 4065
21:74	2224
21:76, 77	2889
21:78, 79	649/1
21:80	649/1
21:81	3462
21:82	599, 3460, 3547
21:83	875, 1073
21:85	1501, 1768, 3177, 4112
21:86	1501
21:87	3771, 4013, 4014
21:89	3984
21:90	702, 1382, 3984
21:91	1728, 3140
21:92	3907
21:96	3991
21:102	549
21:104	1927, 1928
21:105	4044
21:183	2995
22:1, 2	2022
22:5	1689
22:11	724, 2650, 2683
22:17	3398, 3563
22:18	1444, 3305, 3351
22:19	545, 798, 3775
22:23	797, 3775
22:27	1090
22:28	1090
22:29	436, 1090
22:30	1264/1, 1403
22:31	1175/1
22:32	3495
22:33	436
22:35	1940, 3177, 4101/2
22:36	1090, 3495
22:40	605, 1000/5
22:41	812
22:43	2224
22:44	3759/3
22:45	3373
22:46	1940, 3373
22:47	4028, 4029
22:49	2683
22:52	3547
22:53	1213/1, 3547
22:54	1306, 3392
22:56	2336
22:58	1295, 3509
22:62	1136/1
22:63	2197
22:64	3292/1
22:65	1673
22:67	3392, 3528, 3907
22:73	2104, 3749/1
22:75	2335
22:78	570
23:2	1381, 2808
23:8	802
23:12	99
23:17	3340
23:19	2820/1
23:21	1472
23:23-30	2889
23:27	2888
23:28	1162
23:33	3721
23:43	3721
23:45	2683
23:52	3907
23:53	1349
23:54	3702
23:71	1305/1
23:78	1689/1, 3610
23:80	2395
23:86	1164, 3340
23:88	882, 2338
23:92	2537/3
23:97, 98	3547
23:100	202
23:101	3442
23:102	2484
23:103	2484
23:112-114	4029
23:116	1164
23:117	481, 1547, 3294
24:1	900/2
24:2	4104
24:3	3563, 4104
24:4	1956
24:4-9	4104
24:7	2828
24:12	2683, 4033
24:16, 19	1957
24:21	3547
24:22	1295, 2479
24:25	2683
24:26	419/2
24:27	3324
24:30	2820
24:31	317, 2819, 3783, 3787, 3791/1
24:32	412
24:35	798, 1484, 2794, 2891, 2893, 3661/5, 3700, 3791/1
24:36	3700

Sure - Âyet	Parağraf No:
24:37	3700, 3939
24:40	2896
24:41	1444, 2808, 3351, 3771
24:44	1472
24:46	3392
24:50	1213/1
24:54	2683, 3472, 3702
24:58	317
24:60	3785, 3791/1
24:61	3636
25:1	1001
25:2	1915
25:8	3411
25:10	539
25:15	532
25:20	3177
25:21	2054, 3016
25:24	132, 546
25:25	2022
25:31	93
25:32	2002
25:33	3721
25:35	1192
25:38	291
25:39	3749/1
25:43	1267, 2828, 2829
25:45	3519
25:47	2851
25:52	3894
25:53	1143
25:54	154, 3530
25:59	1164, 1929
25:60	3305
25:61	477, 2893
25:62	672, 3610
25:63	513, 1266, 3325, 3821
25:66	132
25:67	1773, 3391
25:68	1186, 2010, 4104
25:69, 70	2010
25:72	1266
25:73	3861/1
25:74	3760/6
25:75	532, 3326, 3636
25:76	65, 132
25:77	686, 692, 695
26:2	2057, 2683
26:10-67	979
26:24	3987
26:29-50	2638
26:30	2683
26:32	2683
26:49	979
26:57	2873/1
26:69-75	1632
26:74	1714
26:79	1205
26:80	1205, 1213/1
26:82	684
26:84	1084, 1506
26:85	532
26:88, 89	419
26:88-90	3655
26:89	1940
26:91	497
26:95	1457
26:97	2683
26:105-121	2889
26:111	295
26:115	2683
26:123-140	1354
26:130	492
26:134	2873/1
26:142-158	3286
26:150	3889
26:151	1773, 3889, 3894
26:153	3411
26:154	3284
26:155	3358
26:165-169	4104
26:160-174	2224
26:176	283
26:176-190	3566
26:185	3411
26:193	3140, 3933
26:194	2219, 3927
26:195	255, 2219, 2683
26:208	952
26:211	3547
26:212	3547
26:214	3702
26:221	3547
26:222	3547
26:224	3553
26:226	3553
27:1	2683
27:3	3987
27:8	2638
27:13	2683, 3411
27:15	649/1, 826, 1162, 1689
27:16	647, 648, 2683, 3759
27:16-19	3462
27:20	1390
27:20-37	3462
27:21	2683
27:22	3296
27:24	3547
27:25	3305
27:26	1164
27:29	457
27:30	457
27:38-44	3462
27:39	1155, 1502
27:40	1155, 1658, 3292/1, 3610, 3734, 3759
27:45-50	3286
27:47	3797
27:48	1000
27:50	3588
27:54-57	4104
27:54-58	2225

Sure - Âyet	Parağraf No:
27:59	1443
27:62	1440
27:64	481
27:65	2537/3, 3351
27:69	3373
27:75	2683
27:79	2683
27:82	613, 3987
27:87	1456/1, 3351, 3441
27:88	1148
27:93	1748
28:2	2683
28:3-46	2638
28:4	21527
28:7	1527
28:12	194/1
28:15	2683
28:18	2683
28:19	492
28:27	1946, 1947
28:29	2638
28:30	2638
28:32	481
28:34	1192, 2219
28:35	3436
28:36	3411
28:39	2054
28:43	346, 2148
28:45	2691
28:47	952
28:48	3411
28:50	1303, 2187
28:52	338
28:52-55	784
28:54	3177
28:55	513, 1266
28:56	3942
28:59	952
28:60, 61	724
28:68	3771
28:70	1162
28:75	1135, 3907
28:76-82	1948
28:78	65, 1744, 1798
28:79	724, 3127
28:80	724, 1306, 3177, 3371
28:81	2656
28:85	900/2, 2683
29:2, 3	1000
29:6	581, 2785/2, 3292/1
29:7	130
29:8	178, 3563
29:10	1000
29:13	2369
29:14	2889
29:17	3293
29:18	2683, 3702
29:20	3373
29:23	2993, 3998
29:24	1469
29:25	1469, 3293
29:26	1295, 2224
29:27	1737
29:28-30	4104
29:28-35	2224
29:36	3566
29:37	3566
29:38	3547
29:39	1948, 2054
29:40	1948
29:41	3749/1
29:43	190, 1478, 1595, 3749/1
29:45	2805, 2808, 4104/2
29:46	571, 2180, 3702
29:48	2566
29:49	1306
29:50	2683
29:58	532
29:60	3038
29:63	1162
29:64	724, 1245, 4091
29:65	1522
30:7	724
30:8	3710, 3716
30:9	3373
30:13	3504
30:17	2799
30:18	1162, 2799
30:19	1228
30:20-25	3716
30:21	155
30:22	2219
30:23	2851
30:24	190
30:26	1444, 3351
30:27	58, 1228, 1688, 3744
30:28	190, 3749/1
30:29	1303
30:30	684, 966, 968, 1175/1, 1689
30:31	3562
30:32	1349
30:33	966
30:36	3998
30:38	2479
30:39	3057, 4056
30:42	3373
30:50	882, 1218/2
30:56	1306
30:58	3749/1
30:59	1940
31:4	3987
31:6	2652
31:7	2054
31:10	4068
31:11	2683
31:12	1323, 2222, 2785/2, 3292/1, 3610

Sure - Âyet	Parağraf No:
31:13	822, 1218/3, 2157, 3557, 3686
31:13-19	3760/8
31:14	3610
31:15	178, 3563
31:16	2197
31:17	812, 2783, 2808, 3177
31:18	2053, 3821
31:19	679, 3821
31:20	1673, 3194
31:21	1714, 3893/2
31:22	3194
31:25	221
31:26	3292/1
31:27	1967
31:28	3748
31:29	758
31:32	1522
31:33	1237
31:34	2537
31:43	684
32:4	1129, 1164, 4101/2
32:5	871, 1335
32:7	1148, 1150, 1435, 1438, 1689
32:7, 8, 9	1689
32:9	1689
32:10	1157
32:11	330, 2309, 2335
30:12	1213/1
32:15	2054, 3305
32:16	1237
32:18	2170/1
32:19	548
32:20	965
32:24	3987
32:26	1944
33:1	3894
33:2	3933
33:3	3833
33:5	1079
33:6	881, 2468
33:10	1174, 1658, 4037
33:11	1174, 1658
33:13	317
33:19	1085
33:22	1653
33:23	3509
33:28, 29	177, 724, 3659
33:33	184, 194/1, 196, 3783, 4065
33:34	1323, 2197, 3862
33:35	1382
33:36	2196, 2255/2, 2683
33:37	3615
33:38	900/2, 3473
33:40	1199, 2563, 2606, 3615
33:41	4101/2
33:44	3636
33:46	2893
33:47	2934
33:48	3833, 3894
33:49	1498, 3659
33:50	900/2
33:52	881
33:53	3783
33:58	2683
33:59	3776, 3783, 3784
33:60	1213/1, 1716, 2726
33;62	3473
33:72	144, 819, 2322
34:1	1162
34:3	2683, 4080
34:6	1306, 1478, 1595
34:7	1157
34:9	2656
34:10	645, 647, 2658, 3759
34:11	649/1
34:12	645, 3462, 3759
34:13	194/2, 3462
34:14	613, 2537/3, 3462
34:15	729, 3296
34:20	1457
34:21	1123, 1457
34:23	3504
34:24	2683
34:31	1229
34:32	1229, 2683
34:33	1229
34:35	532
34:36	3409
34:37	419
34:39	4055
34:43	3411
34:49	1136/1
34:50	1303
34:51	3451
34:115	1967
35:1	1689, 2328
35:5	1068
35:6	497, 1352
35:10	1230/1, 1231, 1883, 3736
35:12	1264/1
35:13	758, 3812
35:16	1157
35:18	2785/2
35:24	3907
35:29	3020
35:32	1443, 2785/2
35:33	547, 797, 3775
35:34	1162, 3599
35:35	532
35:36	510
35:38	2537/3
35:39	1139
35:42	2054
35:43	1000/5, 3473

Sure - Âyet	Paragraf No:
35:44	3373
35:45	758
36:1, 2	2133, 2591
36:3	2591
36:8	619
36:10	1230/1, 3702
36:12	1900, 2206, 2683
36:17	2683, 3702
36:19	1773, 3797
36:20	3893/2
36:20-29	3727
36:21	1804, 3893/2
36:24	3683
36:28	2103
36:34	2873/1
36:38	2103, 3513
36:40	3519
36:47	2683
36:51	3442
36:53	1148, 1224
36:55-58	550
36:59	509, 1032, 2019
36:60	2683, 3632/1
36:61	3392
36:65	1123
36:69	2683, 3551, 3553
36:70	3702
36:77	1214, 2683
36:80	1214
36:82	567, 1148, 2086
36:83	2141, 2336, 2338
37:6	3354
37:6-10	3547
37:8, 9	1014
37:15	2683, 3411
37:21	4000
37:23	497
37:30	684
37:35	3834
37:36	3553
37:39, 40	1522
37:46	2213
37:48, 49	1376
37:55	497
37:63	1000
37:73, 74	1522
37:83-112	1469
37:84	1940
37:97	3797
37:99-110	1469
37:100-108	1768
37:102	3766
37:104	1658
37:105	1658
37:106	1658, 2683
37:112	1737
37:113	2683
37:123	1606
37:126	1606
37:127	1606
37:128	1522
37:129-132	1606
37:130	1603
37:133-138	2224
37:139	4016
37:140-148	4016
37:156	2683
37:158	2270
37:160-169	1522
37:182	1162
38:1	1915-1
38:4	3411
38:10	3355, 3759/2
38:11	1349, 3355
38:13	283, 1349, 2224
38:17	649/1
38:18	2322
38:19	648
38:20	645, 1323
38:24	3325
38:26	649/1, 1140, 2188
38:27	56, 497, 3770
38: 31-35	3462
38:32	2560
38:34	2260
38:36	3462
38:37	3402, 3547
38:38	599, 3490, 3547
38:41	875, 3547
38:44	875, 3997
38:45	1737, 3989
38:46	1737
38:47	952
38:48	800, 1768, 4112
38:50	547
38:51, 52	550
38:59	952
38:60	132
38:70	2683
38:72	2140, 3140
38:74-77	1457, 2054
38:77	3547
38:78	684
38:81	1456/1
38:82, 83	1522
38:86	3733
38:87	1915/1, 2139, 4101/2
39:2	1508
39:3	684, 1508
39:5	758
39:6	1238
39:7	1072/1, 3292/1
39:9	1595, 3020, 3732
39:11, 14	1522
39:15	2683
39:17	3632/1, 3634
39:18	2343
39:20	3655
39:21	1384
39:22	1758, 2683, 2896
39:23	2129
39:25	3588
39:27	3749/1

Sure - Âyet	Parağraf No:
39:28	2136
39:29	3563
39:30	2983
39:32	466, 1009
39:32-35	3381
39:33	130
39:33-35	3635
39:36, 37	1303
39:33	130
39:38	221, 3833
39:41	2785/2
39:42	2851
39:45	4101/2
39:49	1000
39:52	3049
39:53	1076, 1773, 1975/3, 3998
39:55	329
39:59, 60	205
39:62	238
39:63	2383, 1963
39:65	1085, 3563
39:67	1910, 1927, 2037
39:68	1456/1, 3351, 3441
39:69	654, 2022
39:73	509, 2019, 3326
39:74	1162
39:75	1162, 1163
40:3	2393
40:5	3907
40:7	497, 1162, 1163, 1801
40:8	547
40:12	1632, 3563
40:14	1522
40:19	1283, 2823
40:21	3373
40:23	1948, 2683
40:24	1948, 3411
40:25	1948
40:26	2638
40:29	3149
40:34	4019
40:35	1940, 2054
40:36	976, 3355
40:37	747, 3355
40:38	3149, 3727/1, 3893/2
40:38-43	3727/1
40:39	132, 532, 724
40:42	1632, 3760/10
40:44	3264
40:46	1892
40:49	510
40:55	1801
40:56	2054
40:60	3610
40:65	1162
40:68	2395
40:79	1264/1
40:82	3373
40:85	3473
41:3	2136
41:9	275
41:11	567, 709, 2471
41:12	3340
41:15	71, 2054
41:16	71
41:17	2560
41:22, 23	4037, 4038
41:25	3547
41:28	497
41:30	2335
41:31	549
41:33	3702
41:34	93, 3702
41:36	3547
41:37	3305, 3519
41:38	2054
41:44	1213/1, 1303
41:46	1221, 2785/2
41:49	3998
41:52	1162, 1163
41:53	1898, 123
42:5	1162, 1801, 2335
42:6	1123
42:7	2136
42:8	3907
42:11	229, 1128, 1688, 2755, 2757, 3744, 3922
42:13	684, 2196
42:14	1306
42:15	2393, 3140, 3392
42:19	2197
42:20	724
42:21	565, 2188, 3759/3, 3799/1
42:22	549
42:23	198, 3574/3, 3374/4
42:24	1940, 1967
42:27	3048
42:29	3351
42:30	2650
42:36	724
42:37	1079
42:38	3573, 3574
42:40	129, 2008, 2010
42:43	3177
42:48	1424, 1689, 3702
42:51	3926, 3933
42:52	2567, 3140, 3933
43:2	2683
43:3	2136
43:4	3908
43:13	708
43:15	1689, 2683
43:18	2683
43:22, 23	1714, 3907
43:29	2683
43:30	3411
43:32	3049
43:33	2289

Sure - Âyet	Parağraf No:
43:33-35	3655
43:35	724
43:37	3547
43:40	2683
43:49	3411
43:50	2148
43:59, 61	1728
43:62	2683
43:63	1323
43:64	1728
43:65	1349
43:66	2022
43:71	540, 2213
43:82	1164
44:2	2683
44:3, 4	3593
44:7	3987
44:8	2395
44:10	710, 2683
44:13, 19	2683
44:25	2873/1
44:33	2683
44:38	56
44:40	4000
44:51	532
44:53	797, 3775
44:54	1376
44:58	2219
45:5	190
45:8	2054, 2777/1
45:13	3716
45:16	1323
45:17	1306
45:18	2187, 3893/2
45:20	346
45:23	1940, 3530
45:24	655
45:28, 29	654
45:30	2683
45:31	2054
45:36	1162
46:3	758
46:7	2683, 3411
46:9	2683, 3411, 3933
46:10	1632, 2054
46:12	2136
46:18	3907
46:20	724
46:23	1306, 3702
46:24, 25	71
46:26	1689/1, 2777/1
46:30	3392
46:32	2683
46:35	3177, 3885
47:1	1085
47:2	130, 2563
47:3	3893/2
47:4	581, 2650, 3509
47:7	491
47:8, 9	1085
47:14	2188
47:15	3655
47:16	1940
47:17	1303, 3655
47:19	3834
47:20	1213/1, 2611
47:21	3794
47:25	1085, 2744, 3547
47:26	1085
47:27	2335
47:28	1085
47:29	1213/1
47:30	2216
47:31	1658
47:32	1085
47:33	1081, 3472
47:35	951/2
47:36	724
47:38	3292/1
48:1	1336, 2683
48:2	3203
48:3	729
48:4	610, 1653, 3322
48:5	1204
48:6	4937
48:9	3479
48:10	443
48:11	574
48:12	1357, 4037
48:15	962, 2213
48:18	443, 445, 1940, 3322
48:23	3473
48:26	1168, 2434, 3322, 3655
48:27	951/2, 1356, 3167/1
48:28	684
48:29	1042, 1661, 2563, 3032, 3200, 3203, 3850, 3852
49:2	679, 1081
49:3	679, 1081, 1655, 3655
49:6	2727
49:7	509/5, 1654, 2255/2, 2560, 3149
49:9	528
49:10	318, 1839, 3878/8
49:12	318/1, 1054, 1957, 4034, 4036
49:13	198, 2432, 2433, 3531, 3655
49:14	3065
49:15	582
50:1	1915/1
50:3	965
50:4	2206
50:6-8	346
50:7	275
50:12	291
50:13	2224

Sure - Âyet	Parağraf No:
50:14	283
50:15	1154
50:16	1179, 1689, 2141, 2467, 2834, 3964
50:17, 18	2335
50:20, 21	3442
50:22	1223, 1923
50:33	1940
50:36	1944
50:37	1940
50:38	1929
50:39	2799, 3177
50:40	2799
50:41	1915/1
50:43	2393
50:44	2722
50:45	492, 2424
51:1	2133
51:4	2309
51:5	2683
51:12	684
51:17	2851, 3732
51:18	1801, 3732
51:19	2478, 4056
51:22	536
51:36	3700
51:38	2683
51:39	3411
51:43	3359
51:45	3359
51:47	1919
51:48	2853
51:51	2683
51:52	3411
51:56	1023, 1157, 1158, 2250/1
51:56-58	3045
51:57	1919
51:58	3038
52:4	1884
52:9	2022
52:10	2022
52:20-24	550
52:20	1376
52:21	549, 3530, 3893/2
52:22	549
52:24	1053
52:25	169
52:26	169, 2335
52:27	497
52:30	3553
52:32	3014
52:35	55
52:36	3987
52:38	2683
52:41	472
52:42	1000/5
52:48	1162
53:1	2133
53:4	2188
53:5	494/1
53:10	3933
53:15	549
53:17	413
53:4-18	2448, 2451
53:26	3504
53:28	4037
53:29	3702
53:32	1079, 2829, 3650
53:39	381
53:50	71
53:62	3305
54:1	1690, 1691, 1697, 2528, 2532
54:2	1691
54:5	1323
54:6	2021
54:7	1929, 2021
54:8	2021
54:9-15	2889
54:17	2124
54:19	71
54:23-31	3286
54:27	3284
54:29	2284
54:33-39	2224
54:48	497
55:1	1153
55:4	435
55:5	3519
55:6	1444
55:7	83, 1918, 2483, 3759/2
55:8	83
55:9	83
55:13	461, 3601, 3609
55:15	592
55:19	201, 2120
55:20	201
55:27, 28	514
55:29	882, 1313, 3351
55:31	3320
55:33	3355
55:37	1927, 2022
55:39	592
55:46	536
55:50-77	550
55:72	1376
55:4-6	2022
56:8	290, 300
56:9	289, 298
56:10	3172
56:15-37	550
56:17	2393, 3971
56:21	549
56:22	1376
56:26	3326
56:27	300
56:38	300
56:41	298
56:42	497

Sure - Âyet	Parağraf No:
56:56	684
56:65	1384
56:75	2133
56:76	2133
56:77-79	2139
56:89	532
56:95	1137, 3987
57:1	3904
57:2	2395
57:4	1164
57:12, 13	2896
57:16	1382, 2692, 4101/2
57:17	2692
57:18	3937
57:19	3194, 3509
57:20	713, 724, 1068, 2650, 1979
57:21	536, 2934
57:22	1915, 2206, 2647, 2650
57:24	3292/1
57:25	89
57:27	1659, 3141, 3194, 3677
58:1-4	1103
58:3	2074, 2076
58:4	2473
58:5	1097, 2258
58:9	680
58:10	680, 3833
58:11	1306, 1594
58:19	35, 1352, 4101/2
58:22	178, 1103, 1353, 3032, 3140
59:1	3032, 3771
59:2	1471, 1472
59:8	1294, 3032
59:7	675
59:9	296, 1513, 1811, 2560, 2834, 3216/1
59:10	3216/1, 3878/8
59:14	557, 2715
59:16	3547
59:18	2828
59:19	313, 718, 2829
59:20	2170/1
59:21	1382, 3759/1
59:23	491, 3324
59:24	851, 3771
60:1	2258, 2560
60:4	1469, 1801, 2170/1
60:6	3292/1
60:7, 8	93
60:9	93, 2560
60:10	1655
60:12	441, 1356
60:13	2170/1
61:1	3771
61:2	1708
61:4	572
61:6	1665, 2563, 2683, 3411, 3852
61:8	2896
61:9	684
61:11	582
61:12	539, 547
61:14	1234, 2560
62:1	3771, 3904
62:2	1323, 2683
62:4	2934
62:5	1595, 3852
62:6, 7	2397/1
62:9	2806/3
62:10	2806/2, 4101/2
63:1	2714
63:5	2054
63:6	1303, 1801
63:8	1883
63:9	419
63:11	758
64:1	1162, 3771
64:3	2393
64:6	3292/1
64:8	2893
64:9	130
64:11	1915, 2647, 2650
64:12	2683, 3702
64:14	419
64:15	419, 1000
64:17	3599
65:1	1103, 1498, 2196, 2785/2, 3659
65:2	3659
65:3	1915, 2998, 3833
65:4	1265, 1498
65:5	130
65:6, 7	3659
65:12	3346
66:2	900/2, 3997
66:4	493
66:6	2335, 3760/7
66:8	130, 3826
66:10	1282, 2224, 2889
66:12	3140
67:2	1248, 1658, 2388
67:3	224, 1121, 3340, 3558
67:5	1014, 1016, 3353, 3547
67:7	496
67:8	70, 1946
67:10	2776
67:14	2197
67:15	3734
67:16	2656
67:20	1068
67:23	1689/1, 2777/1, 3610

Sure - Âyet	Parağraf No:
67:26	1306, 2683
67:29	2683
68:1	2056
68:4	135, 2579
68:8-15	3894
68:9	3416
68:24	2479
68:28, 29	3771
68:44	1795
68:48, 49	4016
68:50	4016
68:51	2814
69:6	71
69:9	1079
69:13-16	2022
69:13, 14	3442
69:16	748, 1927
69:17	1163, 2309
69:19	654
69:34	2473, 2478
69:41	3553
69:51	1137, 3987
70:4	871, 1245, 2141, 3140
70:8	1927
70:15	497, 2199
70:19	1689
70:23	2808
70:26	684
70:27, 28	1237
70:31	4104
70:32	805
70:34	2808
70:38	532
71:2	2683, 3149
71:4	750
71:7	2054
71:13	3479
71:15	3340
71:16	3519
71:21	167/1
71:23	3294
71:27	167/1
72:2	3563
72:4	596
72:6	593
72:18	2804/2, 3299
72:19	1728
72:26	44, 2537/3
72:27	2537/3
73:2-6	3732
73:4	2137, 2002
73:5	2137, 3928, 3933
73:6	2137
73:8	4101/1
73:10	1266, 3177
73:11	3759/3
73:14	2022
73:20	2793, 3684, 3732, 3937
74:8, 9	3442
74:24	3411
74:26-31	497
74:31	1213/1, 1303, 1653, 2335
74:39	300
74:42	497
74:44	2473
74:46	684
74:54	3862
75:2	2835
75:6-10	2022
75:12	132
75:13	1123
75:14	1123, 1689
75:15	1123
75:18	1927
75:19	435
75:20	2560
75:23	3168
76:1	655
76:2	99, 1658
76:3	1303, 1424
76:8	2473, 2479, 2560
76:9	3610
76:12-22	550
76:13	509
76:19	2398
76:21	797, 3482, 3775
76:23	2135
76:24	3177, 3894
76:25	2799, 4101/2
76:26	2799
76:27	2560
76:30	1913
77:1	2133
77:9	1927
77:13, 14	4000
77:22, 23	1915
77:27	2873/1
77:38	4000
77:41	550
77:42	549, 550
78:7	4068
78:9	2851, 3156, 3160
78:17	4000
78:18	748, 3442
78:19	748
78:30	501
78:31, 35	550
78:31-36	3655
78:37	948
78:38	3140
78:40	1123, 2371/1
79:1	332, 2309
79;5	2309
79:9	232
79:24	978

Sure - Âyet	Parağraf No:
79:25, 26	1472
79:28	1918
79:29	709
79:30	711, 1920
79:32	4068
79:38, 39	724
79:40	2834
79:41	549
80:1-12	3702
80:13, 14	2139
80:19	1915
80:21, 22	1424
80:24-32	838
81:1	1927, 2015, 2022, 2344/2, 3514
81:2, 3	2015
81:4	2022
81:8, 9	165
81:10	1122
81:11	1223, 1928, 3861
81:12	497
81:15-16	1180
81:19	444/1
81:20	494
81:21	494, 494/1
81:23	2683
81:25	258/1
81:27	3392, 3862
81:28	1531, 3392
81:29	1531
82:1	1927, 2015, 2022, 2344/2
82:2, 3	2015
82:4	2022, 3321
82:11, 12	654
82:14	2255/1
82:15-18	684
83:6	1456/1
83:7, 9	654
83:11	684
83:13	3168
83:14	1074, 1940, 3168
83:18-21	654
83:22-28	550
83:26	2747
83:36	3371
84:3	275
84:3-5	2022
84:4	3321
84:7-11	654
84:18, 19	3355
84:21	3305
85:1	447
85:4, 8	299
85:21-22	2206
86:9	1843
86:11	1927
86:17	3759/3
87:6, 7	2567
87:12	496
87:16	713, 724
87:17	724
88:17-20	3716
88:18	1918
88:21	1424, 3702, 3862
88:22	1424, 3702
89:7	71, 3497
89:8	71
89:18	2473, 2478, 3937
89:20	2560
89:21	2022
89:27	2837
89:28	2836
90:4	1689
90:13	2075, 2076
90:16	2473, 2479
90:17	301/2, 3177
90:18	290
90:19	289, 298
91:1	2133
91:8	1002, 1548, 2834, 3655
91:9	821, 2829
91:10	822
91:11	3358
92:11-14	3286
92:4	3648
92:14	497, 2199
93:11	3635
95:1	2133
95:4	1689
96:1	1595, 2135, 2566, 3928/1
96:4, 6	2565
96:9, 10	1424, 2808
96:11	1643
96:12	1632
96:19	3300, 3304, 3305
97:1, 3	3593
97:4	1245, 2318, 3140
97:5	684, 1115, 1175/1
98:4, 5	1522
98:8	547
99:1	4071
99:1-3	2022
99:2	3321, 4071
99:3	849, 4071
99:4, 5	4071
99:6	1123
99:7, 8	507, 1121

Sure - Âyet	Parağraf No:
100:8	2560
101:1	2022, 2344/2
101:4	2021
101:5	2022
101:6-9	654
101:6-8	2484
101:9-11	497
102:1	1974
102:5	1601, 3987
102:7	3987
103:1	301, 301/1
103:2	301, 301/1
103:3	301/1, 3177
104:4-8	497
104:4, 5	1384
105:1	284, 721
105:2	285
105:3	725
107:3	2473, 2478, 3937
107:4	285
107:4-6	2808
108:1	1998
108:3	732
109:6	1266, 1424
110:1	3817
110:3	1801
111:1	746
112:1	381
112:2	3290
112:3	3047
113:4	3409
113:5	1204
114:4	1178, 3926, 3964
114:5	3964

Hadis İndeksi

Rakamlar Parağraf Numaralarıdır

A

A'da adüvvike nefsükelleti beyne... 2828

Afatül ilmil nisyanu ve iza atuhu en... 3697

Afatütdini selasetün:Fakihun, Facirun ve imamün... 3883

Alimün yuntefau bi ilmihi hayrun min…1571

Allahumme ehyini miskinen ve emitni... 2477

Allahümme fakkihhu fiddini... 48

Allahümme inni eselükel afve vel afiyete... 694

Allahümmekfinihi bima şi'te ... 2515

Azabul kabri hakkun femenlem yu'minbihi uzzibe…1893

Azze men karae zalle men tamae…1880

B

Bakiye ena ve ente feşreb…429

Bizzehril gaybi…694

Buniyel islamu ala hamsin:şehadeti…1740

C

Cahidu müşrikune bienvaliküm enfüsiküm... 572

Calisul kuberae ve sailul ulemae ve... 1320

Calisul ulemae vezahimuhüm birukbikum feinne... 3881

Ceddidu imaneküm bila ilahe illal-lahu…3704

Ceffel kalemu bima hüve kainun…2206

Cevfilleylil ahiri ve duburessalavati... 703

Ci'tu li utemmine mekarimel ahlaki... 139

D

Dauli eshabi fevellezi nefsi... 3214

E

Ebşiru Ya Eshabessuffeti... 296

Ecrukum alel fetaya ecrukum alennari... 954

Eddallun alal hayri kefailihi veddallün... 864

Eddebani rabbi feahsene te'dibi... 74

Eddeccalü a'verul aynil yusra... 2046

Eddünya sicnül mü'mini ve cennetü... 722, 2649

Efdalul ilmil ilmu billahi... 1577

Efsalu ma kultü ena vennebiyyune min kabli... 3836

Ehabbu şey'in ilallahil ğurebaul ferarun... 1289

Ehvafü ma ehatü ala ümmeti küllü münafikin..760/1

Ehvefü ma ehafü ala ümmetil eimmetün... 3883

Ekrebu ma yekunul abdu min rabbihi... 274/1

Ekrimul ulemae fe innehum verasetülen-biyai... 1578

Ekrimul ulemae ve vekkiruhum ve ehibbu... 1584

Ekseru hataya ibn-i Ademe min lisa-nihi…679

Eksiru zikre hadimillezzeti... 2983

El aynu hakkun testenzilul halika …2815

El cihadü mazin ila yevmil kıyameti... 572

El emrazu hedaya minallahi azze ve celle lilabdi... 1213

El fukahau umaneurrusuli malem yedhulu fi…3883

El hakku ya'lu vela yu'la aleyhi…1136

El harisu haibun hasirun ... 3174

El hayau hasenün velakinnehu finnisai…1239

El hayau hayrun kulluhu…1240

El hayau la ye'ti illa bi hayrin... 1240

El hayau minelimani velimanu fil cenneti…1240

El hilafete ba'di selasune …1198, 1336, 1338

El ilmu imani fe ilmu sabitun fil kalb…1586

El kanaatü kenzul la yefna …1279

El kerimu iza kadere afa … 130

El kiddevate ve harrifil kaleme ve tevillil bae ve…2566

El mü'minüllezi yuhalitunnase ve yesbiru... 3179

El mücahidu men cahede nefsehu fillahi... 587

El ulemau verasetül enbiyai…2687, 2692

El vesiletü menziletün fil cenneti…532

Ela inne rabbeküm vahidun ve ebeveykum vahid... 2446

Ela küllüküm rain. Ve küllüküm mes'ulun an raiyyeti... 2367

Ela men teallemel kur'ane ve allemehu ve alleme …1579

Ela ve innefil cesedi muzğaten iza salahat... 1939

Elazametu izari vel kibriyau ridai…1636/1

Elerdu alassevri vel huti... 268, 269, 270

Elhamdülillahillezi lem yemutni…295

Elihsanü enta'budellahe keenneke terahu ... 1388

Elimanu entü'mine billahi... 243

Elislamiyyetü cebbetil asabiyyete... 1195, 2434

Elislamu bedeğariben veseyeudu... 1749

Elmer'u a la dini halilihi felyenzur... 2259

Elmer'u mea men ehabbe ... 542

Emanellahu ve resulehu leğniyyani anha ve lakin…3572

Emerani Rasulullahi S.A.V. ev emere en…2816

Emma ba'dü feinnel ardalillahi yerisuha men…2751

Ena indezzanni abdi bi…509/3, 4035

Ena kaidul mürseline vela fahre ve ena …2608

Ennezafetü minel imani…2855

Ennezretu sahmun min sihami iblise men…2822

Ennezru yudhilel cemalel kıdre verrecule …2817

Enter rabbirahimu ve ena abdukel acizu…3007

Erraculü rain ve mes'elun an... 172

Erraşi vel mürteşi finnari... 3153

Eşeddünnasi belaen elenbiyau sümme... 1207

Esselamu kablessuali femen bedakum... 3324

Esselatü ilesselati keffaratün lima beyn…2805

Essemau mevcun mekfufun... 3337, 3341, 3350

Eşşi'ru kelamun fe hasenuhu hasenun ve …3552

Etbıısseyyiatel hasenete temhuha... 3188

Evvele ma halakallahu nuri... 1925

Eyureddu ukuluna ya Rasulillahi neam…1893

Ezzekatu kantaratul islam... 4062

F

Fazlul alimi alal abidi kefazli... 1594

Feinnel erde nisfuhali ve nisfuha leke... 2751

Fekarebtü karben lem ekrub mislehu... 2449, 2530

Ferfek ve belliğha maen menaha ... 1009
fetubalilğurebaillezine yuslihune ma... 1289
Fi hizil ummeti hasfün ve mesun kazfun... 2656

Ğ

ğamizzun finnasi….1517
ğatü hurmete avretihi feinne hurmete... 173

H

Haddun yu'melu fil ardi hayrun li ehlil erdi…1104
Hatta yaktessul cemmae minel karnai…1262
Hayru mesacidinnisai ka'ru buyutihinne... 182
Hayru şebabikum men teşebbehe bikuhuli kum…1053
Hayrukum ba'del miateyni kullu... 412
Hayrul umuri ahmezuha…241/1
Hayrunnasi men yenfaunnase…417
Helekennasu illal alimune ve heleke…1508
Helumme felnektül men fissemai feyermune…3355
Hubbud dünya ra'su külli hatietin…718
Hulkuhul kur'ane…2578
Humullezine iza ruu zikirallahu…3941
Hüsnüzzanni minel imani…4035

İ

İbn-ü hasanünhaza seyyidün seyuslihu ..1010,2520
İftereket beni israile ala ihda ve ... 2776
İhfaz lisaneke... 679
İhtara darelbekai ala daril fenai... 1177
İhtilafu ümmeti rahmetu... 1832
Ilmul batini sırren min esrarillahi teala…1590
İn katael vahyu ve bakiyetil mübaşşiratü…3926
İn şi'te erudduke ilel haitillezi …1177
İnellahe harrame minel müslimi demahu ve irzahu... 4035
İnna eba bekre ve umere yemlikani emri min... 740
İnna ehlü beytin ehterallahu lenal ahirete…1334
İnna minel beyani lesihra... 3398, 3404
İnna minel inabi hamren ve inna minet temri hamren... 1170
İnne ehlel beyti iza tevasalu ecrellahe... 3384/2
İnne fi ummeti muhaddesune... 2029
İnne haza beka lima fekade minelzikri... 1177
İnne isa lem yemut ve innehu raciunileyküm... 1724
İnnebni hasenün haza seyyidün seyuslihu... 1198
İnneddine bedau ğariben ve yerciu ariben... 1750
İnnedduae hüvel ibadetü... 693
İnnedduae yenfeu mimma nezele ve mimmalem yenzil... 3187
İnneha len yekume hatta terevna kableha... 614
İnnehu kale fil fitneti: kesirru fiha... 585
İnnekum kad esbahtüm fi zamanin kesiran... 1585
İnnel fitene la tezheru mademe umeru hayya... 2523
İnnel hilafete ba'di selasune... 1198, 1338
İnnelğınae yunbitunni fake fil kelbi... 2655
İnneli külli melikin himmen ve himallahi meharimuhu... 3307
İnnelislame bedeu ğariben veseyeudu ğariben... 1289
İnnellahe evha ileddünya ya dünya... 723, 4107
İnnellahe halakal insane alessureti... 1688
İnnellahe la yakbizul ilme intizaan... 3883

İnnellahe leyueyyidu hazeddine bil reculu…1067
İnnellahe teala vezaa an ummetil hatae ... 1536
İnnellahe tebareke ve teala yeğaru... 1042
İnnellahe yeb'asul hizihil ümmeti…2382, 2687
İnnema semmallahulbeytel atiki... 436
İnnemel a'malu binniyeti... 1418
İnnemetta'atü fil ma'rufi... 3887
İnnennebiyye (s.a.v.) kane iza seele... 701
İnneresulellahi (a.s.v.) merreala reculin... 1240
İnnerruhel kudsi nefese fi rav'i …3926
İnnessaide lemen cünnibel fitene... 993
İnnezarurete tukadderu bikadriha ... 3041
İrfau eydiyekum inneha ahbaratni enneha ... 2517
İstahyu minellahi hakkal hayai kulna... 1241
İtteku firasetel mü'mini feinnehu yenzuru... 972
İttekullahe va'dilu beyne evladiküm... 2469/1
İyyaküm vel heva fe innel heva yesumme…1268
İyyaküm vel mizahu fe innehu yuzhibu behaellemu'mini... 2480
İza dehelel cennete ikraen vas'at... 326
İza ehebellahü abden iktenahu linefsihi... 411/1
İza eradellahu bikavmin hayren ebsarehum... 2831
İza eta ala ümmeti miaten ve semenune ... 412
İza leane ahiru hazihil ümmeti evveleha femen kane... 1581
İza merertüm biriyazil cenneti ferteu... 1582
İza meşavul muteyta evehedamethüm benatü... 983
İza raeytallahe teala yu'til abde... 1796
İza tebaya'tüm bilıneti ve ehaztüm... 573
İza vekaatil melahimu beasellahu bağsen ... 2305/1
İzacaelmevtü litalibil ilmi ve hüve... 1576
Izamul cezai mea izamil belai ve…3178

K

Kalellahu azze ve celle : Sebekat rahmeti... 2992
Kalellahu teala: A'dedtü li ibadiye... 546
Kelamu ibn-i ademe aleyhila lehu illelenir... 679
Kelimatu hikmetin yesmeuharreculu kadyekunu…1580
Kelliminnase a la kadri ukulihim…1994
Kema tekunu yuvelle aleykum…3893
Kılletül iyali ehadül besareyni... 412
Kitabullahi hüve hablullahil memdudum... 1080
Külli ma'rufin sadakatün... 3184
Küllü atin karibun... 1005
Küllü bid'atin dalaletün ve küllü... 452, 454
Kullu ibn-i ademe ye'kuluhu... 57
Küllü ma yuhremu minennesebi yuhramu mine... 2610
Küllü salatin la yukrenfiha biummil kitab…2807
Küllü ummeti muafaten illel mücahirine... 907
Küllüküm rain küllüküm… 172
Kün fiddünya keenneke ğaribun ev... 723
Küntü evvelennasi filhalki ve ahirehüm…2607
Küntü kenzen mahfiyen fehelaktülhalk... 1159

L

La ehreket subuhatu vechihi…3768
La harace fiddini…3960
La ruhbaniyyete fil islami…417

La taate limahlukin inde ma'siyatil halıkı…3887

La tebiul kaynati vela teşteruhunne…2654

La tehaf innellahe meane…559

La tenkahal merratü ala ammetiha vela ala…2610

La tesubbu eshabi felev enne ehaduküm en…3215

La tezelu taifetun min ümmeti…989, 2537/1

La tiyarete vele ham…3797

La yebluğul abdu en yekune minel muttakine…3650

La yedhulu ehedun elcennete illauriye mak'adehu…507

La yehillu damumriin müslimin illa biihda selasetin…2007

La yemutunne ehadukum illa vehüve yuhsinu…4035

La yenbeği lil mü'mini en yezullu nefsehu…585

La yerud dul kazae illedduau vela yezidu…3187

La yezalu abdiyel mü'minu yetekarrebu ileyye …3681

La yezidu fil umri illelbirru vela…3186

La yeznizzanihine yezni vehüve müminun…1171

Leanellahurraşi vel murtesi…3151

Lehüm nebzun yukalu lehumurrafiziyyetu... 216

Lemma nezelet yudnine aleyhinne min celabibihine …3784

Len tezalel hilafetu... 14, 3844

Len yebrehennasu yetesaelune hatta... 2761

Lev vezinetitdünya indellahi cenahe…721, 3362

Lev vuzune midadül ulemai vedamuşşühedai…1572

Levlake levlake lema halaktül eflake…2587

Levlaşşuyuhurrukkeu la subbe…430, 755

Levlem eltezimhu lem yezel hakaza ela yevmi…1177

Levlem tekilhu lakeltüm minhu velekamubikum…428

Leysel miskinu bihazatevvafillezi…2475

Leysel miskinu billezi turadduhut temretu…2477

Li enyehdiyallahu ala yedeyke reculen hayrun…1645

Li mealihi vaktun la yesauni fihi melekun…4094

Likulli ayatin zahren ve batnen ve haden ve muttelean…2111

Likullunebiyyin havari ve havari zubeyr…1235

Lima tekulune …1708

M

Ma ehda muslimun li ehihi hediyyeten efdalemin…1572/1

Ma min mevludin illa yuledu ala... 168

Ma şebbehtü hurucel mü'mini mineddünya illa…2402

Ma terektü ba'di fitneten hıye ezarre…983

Ma yusibulmuslimemin nasbin vela…2645

Maal islamu ve maal imanu ve maal ihsanu…2315

Mamin alimin ata sahibe sultanin tev'en illa... 3884

Mamin ehadin min eshabi yemutu bierdin…3216

Matahte zıllissemai min ilahin yuğbedu min…1267

Mateşavere kavmun kattu illa hudul reşde emrihim…3572

Men atahül mevt vehuve yettubulilme... 1573

Men aza zimmiyen…780

Men efta bi futya biğayri ilmin kane…954

Men ğada yetlubu ilmen sallet aleyhi…1592

Men harece minetteati ve farakal cemaate…2447
Men kale halakannasu halakannas…318/1
Men karae haza u'tiyelehu misle sevabi... 3365
Men küntü mevlahu fealiyyun mevlahu... 1327
Men mate a la şey'in beasehullahu aleyhi…2403
Men sennesünneten haseneten feumile biha... 865
Men serrethu hasenetühü vesaethu seyyiatühü…3824
Men talebe vecedde vecede…1511
Men talebebabeun minel ilmi liyuhya…1575
Men tealleme babenminel ilmi…1574
Men temesseke bi sünneti inde fesadi ümmeti..3465
Men tevazea rafeahullahi…3259
Men vakkaresahibe bid'atin fekad…455, 706
Men yuridillahu bihi hayren yufakkihhu…957
Meselüllezi yeteallemu fi siğarihi…1591
Min fitneti cehennem…498
Min fitneti mesihiddeccali..249, 2360
Min fitnetil deccali ve min fitneti ahiri…982
Mubtein fil islami sünnetel cahiliyyeti…1714
Müru bil ma'rufi venhav anılmünkeri kable... 706
Müru evladekum bissalati... 170

R

Ravvihul kulube saatün fesaatün…1815
Reca'na minel cihadil esğari ila... 587

S

Saatü alimin yettekin ala firasihi yenzuru... 1568
Safiru tasihhu ve turzeku…3372
Şahatil vucuhu... 409, 1372, 2511
Sakful cenneti arşurrahmani... 262
Selasetün la hurmete lehüm fasikun mu'linun…1402
Selasün iza harecna la yenfeu nefsen imanuha…614
Setefteriku ummeti selasen ve seb'ine ... 788
Setekunu fitenun elkaidufiha hayren... 585
Setuftehul kustantiniyyetun feni'me... 1441
Setusalihunerrume sulhen eminen ve ... 785
Seyyidül istiğfari entekule allahumme ente ... 1800
Seyyidül kavmi hadimuhum... 278, 675/1, 1413
Subhane men besetel erde... 265
Suu beyne evladiküm fil atiyyeti ve ... 2469/1

T

Ta'lemune ennehu len yera ehadün minküm rabbehu... 2048
Talebul ilmi ferizatun ala küllimuslimin…1589
Talibul ilmi efdalu indallahi minessalati…1570
Talibulilmi talibul rahmani…1569
Te'tiküm mim bağdi erbeun fitenun…985
Teallemu minel ilmi ma şi'tüm fevellahi... 1588
Teallemul ilme feinne ta'limullahi... 1567, 1587
Teavvezu billahi min azabil kabri... 1893
Tecidune min hayrinnasi eşeddehüm kerahiyeten…3417
Tefekkeru fi elaillahi vela tefekkeru... 3918
Tefekkürü saatin hayrun min... 3067/1-3710
Tehalleku bi ahlakillahi... 939
Tenakahu tekaseru…417, 3780

U

U'titu cevamial kelime ve... 562

Ud'u selasine min eşrafil ensari... 2506

Uğdu alimen ev müteallimen ev müstemian ev... 1583

Uhazzirukum seb'a fitenin tekunu ba'di... 3453

Ulemau ummeti keenbiai beni…45, 2687, 2690/1, 3642

Usteska feeşare bizahri keffeyhi... 700

V

Ve inistekamat ummeti feleha yevmun ve illa…1336

Ve tenbehu aleyha kilabul hevebi…1011

Ve tuftehu hayberu a la yedey aliyyin... 2522

Veb ağsü makamen mahmuden ellezi ve adtehu…2237

Veiza melekte fe escih... 1013

Vekkiru men teallemune minhul ilme ve…1401, 1593

Vela teclisu inde küllü alimin illa alimun... 3882

Velev ennemreetenmin ehlil cennati…546

Velev eşşuyuhurrukken lesubbe…430

Vellezi nefsi biyedihi lenaen lete'murunne... 706

Vemaectemea kavmun fibeytin buyutillahi… 3701

Vemen kezebe aleyye müteammiden…429, 1009

Vessabru miftahul fereci... 3174

Veylün li ümmeti min ulemaissui veyettehizune…3884

Y

Ya eyyühennasen sarifu fekad asameni... 2518

Ya musa ibn-i imrane izakanel garibu …723

Ya resulallahi eraeyte en dehele aleyye... 585

Ya sariye elcebele elcebele…1913

Yahrucu veledül abbasi birrayatis-sudi…1013

Ye'ti alennasi zamanun... 166, 412, 3884

Yecmeullahul ulemae yevmelkıyameti feye-kulu…1594

Yekunu fi ümmeti reculeni ehadühüma ve-hebu…2294/2

Yuallimunel istiharete fil umuri kulliha…1814

Yuktelu usmanu ve huve yekreu…1012, 2521

Yuzkerullahu liru' yetihim…3941

Ansiklopedideki Madde Başlıkları

Rakamlar Sahife Numarasıdır

A

AB-I HAYAT: 14

ABADİLE-İ SEB'A: 14

ABBAS: 14

ABBASİLER: 15

ABD: 19

ABDAL: 20 (Bak: Ebdal)

ABDEST: 20

ABDÜLAZİZ HAN: 20

ABDÜLHAMİD II: 21

ABDÜLKADİR-İ GEYLANÎ (R.A.): 23

ABDULLAH İBN-İ ABBAS (R.A.): 28

ABDULLAH İBN-İ ÖMER: 28

ABDULLAH İBN-İ ZÜBEYR: 28

ABDURRAHMAN BİN AVF: 29

ABDULKAHİR-İ CÜRCANİ: 29 (Bak: Cürcanî)

ABES: 29

ABESİYYUN: 29

ACAİB-İ SEB'A-İ ÂLEM: 30

ACB: 31

ACZ: 32

ÂD: 34

ÂDAB: 35

ADALET: 38

ADAVET : 42

ÂDEM : 44

ADEM: 47

ADEM-İ KABUL: 50

ADEM-İ MERKEZİYET: 50

ÂDET 52

ÂDETULLAH: 52

ÂDİYAT : 55

AFAKÎ: 56

AFV: 58

ÂHİRET: 62

ÂHİRZAMAN: 63

AHLÂK: 63

AHMED-İ BEDEVÎ (SEYYİD): 69

AHMED-İ FARUKÎ: 69

AHMED-İ RÜFAÎ: 71

AHMED-İ SÜNÜSÎ: 71 (Bak: Sünusî)

AHMED İBN-İ HANBEL: 71 (Bak: İmam-ı Hanbel)

AHRAR FIRKASI: 71

AİLE: 71

AKIL: 88: (Bak: Akl)
AKL: 88
AKL-I EVVEL: 91
AKLİYYUN: 92
AKREBİYET: 92 (Bak: Kurbiyet)
AKTAB: 92
AKTAB-I ERBAA: 92
ÂL: 93
ÂL-İ ABA: 94
ÂL-İ BEYT: 95
ÂLEM: 97
ÂLEM-İ BERZAH: 99
ÂLEM-İ ERVAH: 100
ÂLEM-İ GAYB: 100
ÂLEM-İ MELEKÛT: 100
ÂLEM-İ MİSAL: 100
ALEVÎ: 103 (Bak: Hilafet, Şia)
ÂLİM: 103 (Bak: İlm)
ALİYY-ÜL MURTAZA (R.A.): 104
ALKOL: 108 (Bak: Hamr)
ALLAH: 108
A'MAL: 125
A'MAL-İ SALİHA: 125
AMEL DEFTERİ: 129
AMENTÜ: 129
AN'ANE: 129
ANARŞİZM: 129
ANTROPOLOJİ: 134
ANTROPOMORFİZM: 135
ARABİYYAT: 135
A'RAF: 137
ARAFAT: 137
ARİSTO: 138
ARİSTOKRASİ: 139
ARŞ: 139
ARZ: 141
ARZ-I MUKADDES: 148
ASAYİŞ: 149
ASFİYA: 151
ASHAB (Eshab): 151
ASHAB-I BEDİR: 151
ASHAB-I EYKE: 151
ASHAB-I FİL: 151
ASHAB-I KEHF: 154
ASHAB-I MEŞ'EME: 155
ASHAB-I MEYMENE: 155
ASHAB-I RESS: 156
ASHAB-I RIDVAN: 156
ASHAB-I SUFFA: 156
ASHAB-ÜŞ ŞİMAL: 163
ASHAB-I UHDUD: 163
ASHAB-I YEMİN: 163
ASR (ASIR): 163
ASR-I SAADET: 165
ASRÎ: 167
AŞERE-İ MÜBEŞŞERE: 167
AŞK: 167
AŞK-I MECAZÎ: 169
ATMOSFER: 171
ATOM: 171
A'VER: 172
AVRET: 172

AVRUPALILAŞMAK: 173
A'YAN-I SABİTE: 177
AYASOFYA: 178
ÂYET: 182
ÂYİN: 184
AYN-EL YAKÎN: 185
AZİMET: 185
AZRAİL: 187

B

BABİL: 190
BABİL KULESİ: 190
BAHAÎLİK: 190
BAHİRA: 191
BAKAR: 192
BAKARPEREST: 192
BANKA: 193
BARBAROS HAYREDDİN PAŞA: 193
BASAR: 194
BASİRET : 194
BAST-I ZAMAN: 195
BATİNİYYE: 195
BAYEZİD-İ BİSTAMÎ: 196
BEDEVÎ: 196
BEDİR MUHAREBESİ: 196 (Bak: Bedr Muharebesi)
BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ: 196
BEDR MUHAREBESİ: 232
BEKA: 233
BEKÂR: 234
BEKTAŞ-I VELİ: 247
BELA: 248
BELAGAT: 248
BERAET: 250
BERAET-İ ZİMMET: 251
BERAT: 251
BEREKET: 251
BERZAH: 254
BESMELE: 254
BEYAN: 254
BEYT-İ ATİK: 255
BEYT-ÜL HARAM: 256
BEYT-ÜL MAKDİS: 256
BEYT-İ MA'MUR: 257
BEYZAVÎ: 258
BEZM-İ ELEST: 258:
BİAT: 258
BİAT-I RIDVAN: 260
BİD'AT: 262
BİLAL-İ HABEŞÎ: 267
BİSMARK: 267 (Bak: Prens Bismark)
BİSMİLLAH: 267
BÎTARAF: 270
BİYOLOJİ: 274
BOLŞEVİKLİK: 276
BOŞANMAK: 276
BUDA: 276
BUHARÎ: 277
BUHEYRA-İ RAHİB: 277
BURAK: 277

BURC: 279
BURJUVA: 280
BURJUVAZİ: 280
BÜRHAN: 280
BÜRHAN-I İNNÎ: 281
BÜRHAN-I LİMMÎ: 281
BÜRHAN-ÜT TEMANÜ': 281
BÜROKRASİ: 282

C

CABİR-ÜL ENSARÎ: 283:
CADDE-İ KÜBRA: 283
CA'FERÎ: 283
CARİYE: 283
CAZİBE: 284
CEBBAR: 284
CEBRAİL: 285
CEBRİYE: 287
CEHENNEM 287
CEHL: 302
CEHL-İ BASİT: 302
CEHL-İ MÜREKKEB: 302
CELAL: 303
CELALEDDİN-İ HARZEMŞAH: 304
CELALEDDİN-İ RUMÎ: 304
CELALEDDİN-İ SÜYUTÎ: 305
CELCELUTİYE: 305
CEMAAT: 306
CEMEL VAK'ASI: 309
CEM'İYYET: 311
CENGİZ: 313
CENNET: 313
CENNAT-I ADN: 324
CENNAT-ÜL ME'VA: 324
CERBEZE: 325
CERCİS (A.S.): 326
CESARET: 327
CESARET-İ MEDENİYE: 330
CEVAMİ-ÜL KELİM: 331
CEVŞEN-ÜL KEBİR: 331
CEZA: 332
CEZALET: 333
CİFR: 335
CİHAD: 335
CİHAD-I EKBER: 346
CİLBAB: 347
CİNN: 347
CİZYE: 354
CUMHURİYET: 355
CÜMMEL: 357
CÜNAH: 357
CÜNEYD-İ BAĞDADÎ: 357
CÜNUDULLAH: 358:
CÜRCANÎ (Abdülkahir): 359
CÜRCANÎ (Seyyid Şerif-i Cürcanî): 359
ÇARŞAF: 361
ÇOCUK: 361

D

DABBE: 362:
DALALET: 363

DANIŞMA: 363 (Bak: Şûra)
DAR-ÜL HARB: 367
DAR-ÜL HİKMET-İL İSLÂMİYE: 376
DAR-I RİDDE: 377
DARWİNCİLİK: 377
DAVUD (A.S.): 382
DECCAL: 385
DEF'-İ MEFASİD: 390
DEFTER-İ A'MAL: 395
DEHR: 397
DEHRİYE: 397
DELİL: 398
DELİL-İ İHTİRA': 402
DELİL-İ İMKÂNÎ: 403
DELİL-İ İNAYET: 404
DEMOKRASİ: 406
DENEY: 417 (Bak: Tecrübe)
DEPREM: 417 (Bak: Zelzele)
DETERMİNİZM: 417 (Bak: İcabiye)
DEVİR: 417
DEVLET: 418
DEVLETÇİLİK: 420
DİL: 420
DİN: 422
DUA: 424
DUHAN: 433
DUHAN-I MÜBİN: 434
DÜNYA: 435
DÜŞMANLIK: 444 (Bak: Adavet)

E

EBABİL: 445
EBCED: 446
EBDAL: 449
EBED: 450 (Bak: Beka)
EBTER: 450
EBU BEKİR (R.A.): 451
EBU CEHİL: 456
EBU EYYUB-İL ENSARÎ: 456
EBU HANİFE: 456
EBU-L HASAN-I ŞAZELÎ: 456
EBU HÜREYRE: 456
EBU LEHEB: 458
EBU MANSUR-U MATÜRİDÎ: 458 (Bak: Matüridî)
EBU YUSUF: 458 (Bak: İmam-ı Ebu Yusuf)
EBVAB-I SEMA: 458
ECEL: 459
EDEB: 463
EDEBİYAT: 463
EDİLLE-İ ERBAA: 467
EDİLLE-İ TALİYE: 467
EDVAR-I HAMSE: 467
EFLATUN: 468
EGOİZM: 469
EGOSANTRİZM: 469
EHADİYET: 469
EHL-İ BEYT: 471 (Bak: Âl-i Beyt
EHL-İ KİTAB: 471
EHL-İ SUFFA: 480 (Bak: Ashab-ı Suffa)

EHL-İ SÜNNET: 480
EHVEN-ÜŞ ŞER: 481
EİMME-İ ERBAA: 482
EİMME-İ İSNAAŞER: 482
EİMME-İ SELASE: 484
EKANİM-İ SELASE: 484
EKONOMİ: 484
ELBİSE: 485 (Bak: Tesettür)
ELEKTRİK: 485
ELESTÜ: 487 (Bak: Misak-ı Ezelî)
ELYASA (A.S.): 487
EMANET: 487
EMEL: 489
EMEVİLER: 489
EMİR-ÜL MÜ'MİNÎN: 492 (Bak: Ulu-l Emr):
EMPERYALİZM: 492
EMR-İ Bİ-L MA'RUF, NEHY-İ AN-İL MÜNKER: 492
EMR-İ İSTİHBABÎ: 494
EMR-İ TEKVİNÎ: 494
ENANİYET: 496
ENBİYA: 500
ENDAD: 504
ENDÜLÜS: 505
ENE: 506 (Bak: Emaniyet)
ENES İBN-İ MALİK: 506
ENFÜSÎ: 506
ESBAB: 506
ESİR: 511
ESKAL: 512
ESMA-ÜL HÜSNA: 513
ESSEBEBÜ KELFAİL: 518
EŞ ' ARÎ: 520
EŞ'İYA (A.S.): 520
ET-TAHİYYATÜ: 521 (Bak: Tahiyyat)
EVHAM: 521
EVLENMEK: 521 (Bak: Bekâr)
EVLİYA: 521 (Bak: Tarikat, Velayet-i Kübra)
EVLİYA ÇELEBİ: 521
EVRAD: 521
EYKE: 521
EYYAM-I KUR'ANİYE: 522
EYYÛB (A.S.): 524
EYYUB-ÜL ENSARÎ: 525 (Bak: Ebu Eyyub-il Ensarî)
EZAN: 525
EZDAD: 525
EZELİYET: 527
EZVAC-I TAHİRAT: 528:

F

FAALİYET-İ RUBUBİYET: 529
FAİZ: 534
FAL: 534
FANİ: 535
FANTAZİYE: 536
FARABÎ: 536
FARMASON: 537
FARZ: 537
FASAHAT: 537
FASIK: 538
FASIK-I MÜTECAHİR: 540

FATİH SULTAN MEHMED HAN: 541
FELSEFE: 545
FENN: 558
FERASET: 560 (Bak: Firaset)
FESAHAT: 560 (Bak: Fasahat)
FETH-İ MÜBİN: 561
FETRET: 562
FETVA: 563
FEY-İ ZEVAL: 564
FEYLESOF: 564
FIKIH: 565
FIRKA-İ NACİYE: 568
FISK: 568
FITR: 569 (Bak: Sadaka-i Fıtr)
FITRAT: 569
FİKRİYYAT: 572:
FİL VAK'ASI: 572 (Bak: Ebabil)
FİRASET: 572
FİR'AVN: 573
FİTNE: 575
FURKAN: 591
FÜCUR: 591

G

GAFLET: 592
GALİBİYET: 594
GAVS: 595
GAVS-ÜL A'ZAM: 595
GAYB: 595
GAYE: 605
GAYR-I MEŞ'UR: 613
GAYR-I MÜSLİM: 613
GAYRETULLAH: 613
GAYYA: 615
GAZA: 615 (Bak: Gazve)
GAZALÎ: 615 (Bak: İmam-ı Gazalî)
GAZETE: 615
GAZVE: 615
GENÇLİK: 615
GEYLANÎ: 619 (Bak: Abdülkadir-i Geylanî)
GILMAN: 619
GIYBET: 619
GREV: 624
GURUR: 626
GUSÜL: 627
GÜLHANE HATT-I HÜMAYUNU: 627
GÜNAH: 628
GÜNEŞ: 633 (Bak: Şems)
GÜZELLİK: 633 (Bak: Hüsn)

H

HABLULLAH: 634
HABT-I A'MAL: 634
HACC: 637
HACCI- İFRAD: 645
HACC-I KIRAN: 645
HACC-I TEMETTU': 645
HACER-ÜL ESVED: 646
HACI BEKTAŞ-I VELİ: 647
HADD: 647

HADİS: 650:
HADİS-İ AHADÎ: 652
HADİS-İ BİLMANA: 652
HADİS-İ KUDSÎ: 652
HADİS-İ MEVZU': 652
HADİS-İ MUALLAK: 653
HADİS-İ MÜRSEL: 653
HADİS-İ MÜTEVATİR: 653
HADS: 653
HAFIZİYET: 656
HAİN: 658
HAK: 658 (Bak: Hakk)
HAKAİK-I NİSBİYE: 658
HAKEM: 659
HAKİKAT: 659
HAKÎM: 662
HAKÎM-İ LOKMAN: 662 (Bak: Lokman)
HAKK: 662
HAKK-UL YAKÎN: 666
HALİFE: 666
HALİFE-İ MÜSLİMÎN: 667
HALİL-UR RAHMAN: 668
HALK: 668
HALK-I CEDİD: 673
HAMD: 675
HAMELE-İ ARŞ: 678
HAMİYET: 679
HAMİYET-İ CÂHİLİYYE: 680
HAMR: 680
HAMSE-İ AL-İ ABA: 683 (Bak: Âl-i Aba)
HAMZA (R.A.): 684
HANBELÎ: 684
HANDEK (Hendek) GAZVESİ: 684
HANEFÎ: 684
HANİF: 684
HANİN-ÜL CİZ': 685
HANNAS: 687
HARAM: 688
HARB: 693 (Bak: Cihad)
HAREKET: 693
HAREM: 693
HARFÎ: 693 (Bak: Mana-yı Harfî)
HARİCÎLER: 693
HARUN (A.S.): 693
HASAN (R.A.): 693
HASAN-EL ASKERÎ: 699
HASAN-I BASRÎ: 699
HASED: 699
HASENAT: 700 (Bak: Sevab)
HASTALIK: 700
HAŞR: 708
HATİCET-ÜL KÜBRA: 726
HAVAİC-İ ASLİYE: 729
HAVARİC: 729
HAVARİYYUN: 729
HAVASS: 730
HAVF VE RECA: 730
HAVVA: 731
HAYA: 731
HAYAL: 734
HAYAT: 735

HAYVAN: 742
HAYZ: 747
HECR-İ CEMİL: 747
HEDİYE: 748
HENDEK: 748 (Bak: Handek)
HEVA: 748
HEYKEL: 750:
HIRA: 750
HIRİSTİYANLIK: 750 (Bak: İsevilik)
HIRS: 750
HIRSIZLIK: 754 (Bak: Sirkat)
HIYANET: 754
HIZIR: 756
HİCRET: 756
HİCRİ TARİH: 762
HİDAYET: 763
HİKMET: 766
HİLAFET: 777
HİLE-İ ŞER'İYE: 788
HİLKAT: 788
HİMMET: 788
HİSS: 788
HİSS-İ KABL-EL VUKU': 790
HİZB: 792
HİZB-ÜL KUR'AN: 793
HİZB-ÜŞ ŞEYTAN: 793
HİZBULLAH: 794
HİZMET: 794 (Bak: Vazife)
HİZMET-İ İMANİYE: 794
HUD: 794
HUDEYBİYE: 795
HUDUD: 796
HUDUS: 796
HUKUK: 797
HULEFA: 800
HULLE: 800
HUNEYN: 800
HURİ: 804
HURUF-UL MUKATTAA: 805
HUSUF: 807 (Bak: Küsuf)
HUŞU': 807
HUTAME: 808
HUZUR: 809
HÜCCET: 811
HÜDHÜD: 811
HÜLAGU: 812
HÜMANİZM: 812
HÜRMET: 815
HÜRMET-İ MÜSAHERE: 818
HÜRMET-İ RİBA: 819
HÜRRİYET: 819
HÜRRİYET-İ DİNİYE: 823
HÜRRİYET-İ VİCDAN: 823
HÜSEYİN (R.A.): 830
HÜSEYİN-İ CİSRÎ: 832
HÜSN: 832
HÜSN-Ü ZANN: 837

I

IRKÇILIK: 838 (Bak: Milliyet)
ISTIFA: 839

İ

İSTANBUL: 838
İBADET: 841
İBDA': 846
İBLİS: 846
İBN-İ ABBAS: 848 (Bak: Abdullah İbn-i Abbas)
İBN-İ ABİDİN: 848
İBN-İ CERİR-İ TABERÎ: 849 (Bak: Taberî)
İBN-İ HACER-İ ASKALANÎ: 849
İBN-İ KAYYIM-I CEVZÎ: 849
İBN-MES'UD: 849
İBN-İ ÖMER: 850 (Bak: Abdullah İbn-i Ömer)
İBN-İ RÜŞD: 850
İBN-İ SİNA: 851
İBN-İ TEYMİYYE: 853
İBRAHİM (A.S.): 853
İBRAHİM BİN EDHEM: 856
İBRANİLER: 856
İBRET: 856
İCABİYE: 858
İCAD: 858
ÎCAZ: 862
İCMA': 862
İCMA-İ ÜMMET: 862
İCTİHAD: 862
İÇKİ: 872
İDAM CEZALARI: 872
İDDET: 872
İDRAK: 872
İDRİS (A.S.): 873
İFRİT: 874
İFTİHAR: 874
İHBAR-I GAYBÎ: 784
İHLAS: 875:
İHTİLAF: 883
İHTİRA: 888 (Bak: Delil-i İhtira')
İHTİSAS: 888
İHTİYAR-I CÜZ'Î: 889
İKRAH: 891
İKRAH-I GAYR-İ MÜLCİ: 891
İKTİRANÎ KIYAS: 891
İKTİSAD: 894
İ'LA-İ KELİMETULLAH: 897 (Bak: Cihad)
İLAH: 897
İLHAM: 897
İLM: 899
İLM-İ BEDİ': 913
İLM-İ CİFİR: 913
İLM-İ HADİS: 913
İLM-İ KELÂM: 913
İLM-İ LEDÜN: 915 (Bak: Ledünn)
İLM-İ USUL: 915
İLMELYAKÎN: 915
İLMİYE KIYAFETİ: 916
İLYAS (A.S.): 916
İMAM: 917 (Bak: Halife)
İMAM-I AZAM: 917
İMAM-I CA'FER-İ SADIK: 921
İMAM-I EBU YUSUF: 921
İMAM-I GAZALÎ: 923

İMAM-I HANBELÎ: 925
İMAM-I MALİK: 927
İMAM-I MATÜRİDÎ: 928 (Bak: Matüridî)
İMAM-I MUHAMMED: 929 (Bak: Ahmed-i Farukî)
İMAM-I MÜBİN: 929
İMAM-I RABBANÎ (R.A.) : 929
İMAM-I ŞAFİÎ: 929
İMAM-I ŞARANÎ : 930:
İMAMET: 930
İMAMEYN: 931
İMAN: 931
İMKAN: 946
İMTİHAN: 946
İNAYET: 948
İNCİL: 948
İNKÂR: 952
İNSAN: 952
İNŞİKAK-I KAMER: 963
İNTİKAL: 967
İRADE: 968
İRFAN: 968 (Bak: Maarif)
İRŞAD: 968
İRTİCA: 970
İRTİDAD: 978 (Bak: Mürted)
İSA (A.S.): 978
İSBAT: 983
İSBATİYECİLİK: 984
İSEVİLİK: 984
İSHAK (A.S.): 985
İSİM: 986 (Bak: İsm-i A'zam)
İSKENDER: 986
İSLÂM: 986
İSM-İ A'ZAM: 994
İSMAİL (A.S.): 996
İSPRİTİZMA: 998
İSRAF: 1000
İSRAFİL: 1001
İSRAİL: 1001
İSRAİLİYAT: 1001
İSTANBUL: 1002 (Bak: Istanbul)
İSTİAZE: 1002 (Bak: 3547. p.)
İSTİ'DAD: 1002
İSTİDLAL: 1004
İSTİDRAC: 1009
İSTİĞFAR: 1010
İSTİĞNA: 1011
İSTİHARE: 1018
İSTİHBAB: 1019
İSTİKAMET: 1019 (Bak: Sırat-ı Müstakim)
İSTİRAHAT: 1019
İSTİŞARE: 1020
İSYAN: 1020 (Bak: Ma'siyet)
İŞRAKİYYE FELSEFESİ: 1020
İTAAT: 1022
İ'TİKAD: 1022
İ'TİKAF: 1022
İ'TİZAL: 1022
İTTİFAK: 1023
İTTİHAD-I MUHAMMEDÎ CEMİYETİ: 1035

İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ: 1043

K

KA'BE: 1057
KABİLİYET: 1058
KABR: 1058
KADER: 1064
KADI İYAZ: 1075
KADIN : 1075
KADİRÎ: 1075
KAF DAĞI: 1075
KÂFİR: 1078
KÂİNAT: 1078
KALB: 1085
KALÛ BELÂ: 1089
KANUN: 1090
KARN: 1090
KARUN : 1091
KAYYUM: 1093
KAZA: 1095
KAZF-I MUHSANAT: 1095
KEBAİR: 1096
KELÂM: 1096
KELİMAT-I RABBÎ: 1097
KELİME-İ TEVHİD: 1100 (Bak: Tevhid)
KEMALAT: 1100
KEMMİYET: 1102
KERAMET: 1108
KERAMET-İ İLMİYE: 1109
KERAMET-İ KEVNİYE: 1109
KESRET: 1113
KEŞFİYAT: 1113
KEVSER: 1113
KEYFİYYET: 1115
KIRAAT: 1116
KIRAAT-I SEB'A: 1117
KISAS: 1117
KIYAFET: 1120 (Bak: İlmiye Kıyafeti, Tesettür)
KIYAM: 1120
KIYAM-I BİNEFSİHİ: 1121
KIYAMET : 1122
KIYAMET ALÂMETLERİ: 1126
KIYAS: 1137 (Bak: İstidlal)
KIYAS-I TEMSİLÎ: 1137
KİBR: 1137
KİNAİYYAT: 1139
KİSRA: 1139
KİTAB: 1139
KİTAB-I MÜBİN: 1140
KİZB: 1142
KOMÜNİZM: 1143 (Bak: Bolşeviklik)
KOSTANTİNİYYE: 1148
KÖLE: 1148
KUBH: 1149
KUDRET: 1149
KUMAR: 1152
KUNUT: 1152
KUR'AN: 1153
KURBİYYET: 1189:
KURUN-U AHİRE: 1192
KURUN-U ÛLÂ: 1192

KURUN-U VUSTA: 1193
KUTB-UL AKTAB: 1193
KÜFR: 1194
KÜFRAN-I Nİ'MET: 1206
KÜRE-İ ARZ: 1206
KÜRSÎ: 1206
KÜSUF: 1207
KÜTÜB-Ü MÜNZELE: 1208:
KÜTÜB-Ü SİTTE-İ HADİSİYE: 1209

L

LAEDRİYE: 1210 (Bak: Sofizm)
LAİKLİK: 1210
LATİF: 1222
LATİFE: 1222
LAZA: 1223
LEDÜN: 1223
LEDÜNN: 1223
LETAİF-İ AŞERE: 1224
LEVH-İ MAHFUZ: 1224
LEYLE-İ KADR: 1226
LEZZET: 1226
LİBAS: 1228
LİHYE-İ ŞERİF: 1229
LİSAN: 1229
LİSAN-I HAL: 1232
LOKMAN HAKÎM : 1232
LUT (A.S.): 1233

M

MAARİF: 1234
MA-BA'DETTABİA: 1236
MADDE: 1236
MADDİYYUN: 1238
MAĞLUBİYET: 1239
MAHREM: 1240
MAHŞER: 1240
MAKAM-I MAHMUD: 1240
MANA-YI HARFÎ: 1241
MANTIK: 1243
MANZUME: 1246
MANZUME-İ ŞEMSİYE: 1246
MARİFET: 1246
MARİFETULLAH: 1247
MA'RUF: 1250
MA'SİYYET: 1250
MASONLUK: 1252
MATERYALİZM: 1255
MATÜRİDÎ: 1255
MEAL: 1255
MECAZ: 1256
MECELLE: 1257
MECUSİ: 1258
MEDENİYET: 1259
MEDRESE: 1266
MEDYUM: 1271
MEHDİ: 1273
MEHDİ-İ ABBASİ: 1283
MELAİKE: 1284
MELEKÛT: 1296
MENFAATPEREST: 1297
MENFİ: 1299
MENSUH: 1299

MERAK: 1300
MESAKİN: 1303
MESCİD-İ AKSA: 1303
MESCİD-İ DIRAR (ZIRAR): 1303
MESCİD-İ HARAM: 1304
MESCİD-İ NEBİ: 1304
MESH: 1305
MESİH: 1308
MESLEK: 1309
MES'ULİYET : 1310
MEŞAİYYUN: 1314 (Bak: Meşşaiye)
MEŞİHAT-I İSLÂMİYYE : 1314
MEŞRUTİYYET : 1314
MEŞŞAİYE: 1318
MEŞVERET: 1320 (Bak: Şura)
METAFİZİK: 1320
MEVLANA CELALEDDİN-İ RUMÎ: 1322
MEVT: 1326
MEVZU HADİS: 1333 (Bak: Hadis-i Mevzu)
MEYDAN DAYAĞI: 1334
MEZHEB: 1335
MINTIKAT-ÜL BÜRUC: 1340
MİHRAB: 1341
MİKÂİL : 1342
MİLLET : 1342
MİLLİYET : 1343
Mİ'RAC: 1349
Mİ'RAC GECESİ: 1359
MİRAS : 1360
MİSAK-I EZELÎ: 1362
MİSAL: 1363
MİSKİN: 1363
MİZAH: 1367
MİZAN: 1368
MODA: 1369
MONARŞİ: 1369
MUALLEKAT-I SEB'A: 1369
MUATTILA: 1371:
MUAVİYE: 1371
MUBİKAT-I SEB'A: 1371
MU'CİZE: 1371
MUGAYYEBAT: 1387
MUGAYYEBAT-I HAMSE: 1388
MUHABBET : 1393
MUHAKKİK: 1402
MUHAMMED (A.S.M.): 1402
MUHARREMAT: 1422
MUHKEMAT-I KUR'ANİYYE: 1425
MUHYİDDİN-İ ARABÎ: 1425
MUKADDERAT: 1426
MUKARREBÛN: 1428
MUKATTAAT-I HURUF: 1428
MUKÎM: 1428
MÛSÂ (A.S.): 1428
MUSAFAHA: 1435
MUSÎBET-İ ÂMME: 1439
MUSİKÎ: 1442
MUSTALIK GAZASI: 1447
MUTAASSIB: 1447
MÛTE HARBİ: 1447
MU'TEZİLE: 1448

MUTTALA': 1452
MUVAHHİDÎN: 1452
MÜBÎN: 1453
MÜCÂHEDE: 1455
MÜCEDDİD: 1455
MÜCTEHİD: 1460
MÜDÂRÂ: 1461
MÜFESSİR: 1461
MÜMÂŞÂT: 1461
MÜNÂFIK: 1461
MÜNAKAŞA: 1475
MÜRŞİD: 1479
MÜRTECİ': 1481
MÜRTED : 1481
MÜSABAKA: 1484
MÜSBET HAREKET: 1484
MÜSEYLEMET-ÜL KEZZAB: 1485
MÜSTEHAB: 1486
MÜŞÂHEDÂT: 1486
MÜŞEBBİHE: 1487
MÜTEAHHİRÎN: 1490
MÜTEKADDİMİN: 1490
MÜTEKELLİMÎN: 1491
MÜTEŞABİHAT: 1491
MÜTEŞEYYİH: 1493
MÜZAKERE: 1493 (Bak: Münazara, Teskir)
MÜZEKKİR: 1494

N

NAFIKA: 1495
NAFİLE: 1495
NAKLÎ DELİL: 1495
NAKŞBEND: 1500
NAMAZ: 1501
NAMUS: 1525
NAR: 1525
NASARA: 1525
NASIRÜDDİN KADI BEYZAVÎ: 1526
NAŞİZE: 1526
NAZAR: 1526
NAZAR-I HARAM : 1528
NECMEDDİN-İ KÜBRA: 1534
NEFİY : 1534
NEFS: 1535
NEFS-İ EMMARE: 1535
NEFS-İ LEVVAME: 1539
NEFS-İ MARDİYYE: 1539
NEFS-İ MUTMAİNNE: 1539
NEFS-İ MÜLHEME: 1540
NEMRÛD: 1540
NEŞRİYAT: 1544 Matbuat)
NEVM: 1544
NEZÂFET: 1545
NİFÂK: 1548 (Bak: Münafık)
NİKÂH: 1548
Nİ'MET: 1551
NİSA: 1557
NİSBÎ: 1564 (Bak: Hakaik-ı Nisbiye)
NİYET: 1564
NOKTA-İ NAZAR: 1565
NUH (A.S.): 1569

NUR: 1572
NURCULUK: 1575
NÜBÜVVET: 1588

O

ONİKİ İMAM: 1589 (Bak: Eimme-i İsnaaşer)
ORHAN GAZİ: 1589
ORUÇ: 1589 (Bak: Savm)
OSMAN (R.A.): 1589
OSMANLI: 1590

Ö

ÖLÜM: 1597 (Bak: Mevt)
ÖMER (R.A.): 1597
ÖMER İBN-İ ABDÜLAZİZ: 1600
ÖRTÜ VE ÖRTÜNMEK: 1602 (Bak: Cilbab, Tesettür)

P

PEYGAMBER: 1603
POZİTİVİZM: 1603 (Bak: İsbatiyecilik)
PRENS BİSMARK: 1603
PROTESTANLIK: 1604
PUTPEREST: 1611 (Bak: Sanemperest)
PÜRİTENLİK: 1611

R

RABB: 1614
RÂBITA-İ MEVT: 1615
RABİA-İ ADEVİYE: 1616
RAFIZÎLER: 1616
RAHMANİYYET: 1617
RAMAZAN: 2019
RASYONALİZM: 1626
RECA: 1627
REFORM: 1628
REGAİB: 1628
REKABET: 1628
RESM: 1630
RESUL: 1630
RIZA-İ İLAHÎ: 1630
RIZK: 1632
RİBA: 1648
RİSALE-İ NUR: 1654
RİSALET: 1680
RİVAYET: 1680
RİYA: 1680
RUBUBİYET: 1683
RUH: 1684
RUHBAN: 1690
RUHSAT: 1690
RÜŞVET: 1693
RÜYA: 1694
RÜ'YETULLAH: 1699

S

SABIKÎN-İ İSLÂM: 1702
SABR: 1702
SA'DÜDDİN-İ TAFTAZANÎ: 1709
SADAKA: 1710
SADAKA-İ FITR: 1713
SADAKAT: 1713

SÂDÂT: 1715
SA'Dİ-İ ŞİRAZÎ: 1716
SAFEVİLER DEVLETİ: 1716
SAFF-I EVVEL: 1716
SAHABE: 1717
SAİD NURSÎ (Bediüzzaman): 1726
SAKALEYN: 1756 (Bak: Sekal)
SALAHADDİN-İ EYYUBÎ: 1756
SALÂT: 1757
SALİH (A.S.): 1759
SALİHAT: 1760
SALTANAT: 1760
SAMED: 1760
SANEMPEREST: 1762
SARFE MEZHEBİ : 1763
SAVM: 1763
SEB'A SEMAVAT: 1763
SEBE: 1763
SEBEB: 1763 (Bak: Esbab)
SEBR Ü TAKSİM: 1763:
SECDE: 1764
SECDE-İ TİLAVET: 1765
SEDD-İ ZERAİ: 1767
SEDD-İ ZÜLKARNEYN: 1768
SEFAHET: 1769
SEFER: 1774
SEKAL: 1775
SEKİNE (T): 1776
SEKKAKÎ: 1776
SELÂM: 1776
SELEF-İ SALİHÎN: 1779
SELEFİYE: 1780
SELMAN-İ FARİSÎ: 1781
SEMAVAT: 1781
SEMUD: 1789
SEPTİSİZM: 1790
SETR-İ AVRET: 1790 (Bak: Avret)
SEVAB: 1790
SEVGİ: 1796 (Bak: Muhabbet)
SEYAHAT: 1796
SEYR: 1797
SEYYİD: 1797
SEYYİD-İ ŞERİF-İ CÜRCANÎ: 1806 (Bak: Cürcanî)
SIBGATULLAH: 1806
SIDDİKİYET: 1807
SIDK: 1807
SIFFÎN: 1809
SILA-İ RAHM: 1809
SIRAT-I MÜSTAKİM: 1813
SIRAT KÖPRÜSÜ: 1817
SİHR: 1818
SİRKAT: 1826
SİYASET: 1827
SİYONİZM: 1834
SOFESTAÎ: 1834
SOFİ: 1834
SOFİZM: 1834
SOKRAT: 1834:
SOLCU: 1835 (Bak: Ashab-uş Şimal)
SOSYALİZM: 1835
SULTAN: 1838:

SULTAN REŞAD: 1839
SULTAN SELİM HAN: 1839 (Bak: Yavuz Sultan Selim)
SULTAN SÜLEYMAN HAN: 1839:
SUR: 1840
SURE: 1841
SURET: 1841
SÜBHANALLAH: 1843
SÜFYAN: 1843
SÜFYAN-I SEVRÎ: 1846
SÜLEYMAN (A.S.): 1847
SÜNNET : 1849
SÜNNETULLAH: 1854
SÜNUSÎ: 1854
SÜVEYDA-ÜL KALB: 1855

Ş

ŞÂHİD: 1856
ŞAHS-I MANEVÎ: 1857
ŞAHSİYET : 1857
ŞAKK-I KAMER: 1858 (Bak: İnşikak-ı Kamer)
ŞAM: 1858
ŞARAB: 1859
ŞARAB-I TAHUR: 1859
ŞARANÎ: 1859 (Bak: İmam-ı Şaranî)
ŞAZELÎ: 1859
ŞEAİR: 1860
ŞECAAT: 1864
ŞEDDAD: 1864
ŞEFAAT: 1866
ŞEFKAT: 1868
ŞEHİD: 1869
ŞEHVET: 1870
ŞEMS: 1870
ŞEM'UN: 1876
ŞER: 1876 (Bak: Şerr)
ŞERİAT: 1876
ŞERİAT-I FITRİYE: 1881
ŞERİF: 1881:
ŞERR: 1882
ŞEYH: 1882
ŞEYHAN: 1883
ŞEYHÜLİSLÂM: 1883
ŞEYTAN: 1883
ŞIKK: 1890
ŞİA: 1891
ŞİİR: 1891
ŞİR'A: 1893
ŞİRK: 1893
ŞİRK-İ HAFÎ: 1897
ŞİT (A.S.): 1899
ŞUAYB (A.S.): 1900
ŞÛRA: 1901
ŞUUR: 1908
ŞÜHÛR-U SELASE: 1909
ŞÜKR: 1912:

T

TAADDÜD-Ü ZEVCAT: 1920
TAASSUB: 1923
TABERÎ: 1925
TABİAT: 1926
TA'BİR: 1928

TA'DİL-İ ERKÂN: 1928
TAĞUT: 1928
TAHARET: 1931 (Bak: Nezafet)
TAHAYYÜL: 1931 (Bak: Hayal)
TAHDİS-İ Nİ'MET: 1931
TAHİYYAT: 1932
TAHT-EŞ ŞUUR: 1936
TAKSİM-İ A'MAL: 1936
TAKVA: 1938
TALAK: 1941
TALAK-I BAYİN: 1942
TALEBE: 1943
TALEBE-İ ULÛM: 1943
TALHA BİN UBEYDULLAH: 1943
TANZİMAT-I HAYRİYE: 1944
TARAFGİR: 1944
TARİH: 1944 (Bak: Kurun-u Ahire)
TARİKAT: 1945:
TASANNU' : 1956
TASAVVUF: 1956
TASAVVUR: 1957 (Bak: Hayal)
TATAVVU': 1957
TA'TİL: 1958
TEBAREK: 1961
TEBAREKALLAH: 1962
TEBLİĞ: 1962
TEBÜK GAZVESİ: 1972
TECDİD-İ İMAN: 1972
TECRÜBE: 1974
TEFEKKÜR: 1974
TEFE'ÜL: 1977
TEFSİR : 1978
TEHECCÜD: 1987
TEKÂMÜL: 1987
TEKELLÜF: 1988
TELEVİZYON: 1988
TEMESSÜL: 1992:
TEMİZLİK : 1994 (Bak: Nezafet)
TEMSİL: 1994
TENEFFÜS: 1999
TENEZZÜH: 1999
TENKİD: 1999
TEOKRASİ: 2002
TERAKKİYAT: 2003
TERBİYE: 2010
TERCEME: 2020
TESBİH: 2024
TESETTÜR: 2025
TESLİMİYET : 2038 (Bak: Heva, Sadakat)
TESLİS : 2038
TEŞBİH: 2039
TEŞE'ÜM: 2040
TEŞRİ': 2040
TEVAFUKAT-I GAYBİYE: 2042
TEVATÜR: 2046
TEVAZU: 2047
TEVBE: 2048
TEVBE-İ NASUH: 2049
TEVEKKÜL: 2050
TEVHİD: 2051
TE'VİL: 2053
TEVRAT: 2061
TEYEMMÜM: 2064

TEZKİR: 2065
TIBB: 2068
TİLAVET SECDESİ: 2068
TÖVBE: 2068 (Bak: Tevbe)
TUFAN: 2068
TÛL-U EMEL: 2068
TÜRK: 2069

U

UBUDİYET : 2073 (Bak: İbadet)
UCB: 2073
UHUD MUHAREBESİ: 2073
UHUVVET: 2074
ULEMA: 2079:
ULEMA-ÜS SÛ': 2081
ULÜ-L AZM: 2084
ULÜ-L EMR: 2084
UMRE: 2091
URVET-ÜL VÜSKA: 2092
USÛL: 2092
UYKU: 2092 (Bak: Nevm)

Ü

ÜLFET: 2093
ÜMİD: 2096
ÜMMET: 2090
ÜMM-ÜL KİTAB: 2098
ÜZEYR (A.S.): 2099

V

VACİB: 2102
VACİB-ÜL VÜCUD: 2102
VAHDEDDİN: 2102
VAHDET-ÜL VÜCUD: 2102
VAHİDİYET: 2111 (Bak: Ehadiyet)
VAHY: 2111
VAKF: 2117
VAKF-I HAYAT: 2118
VASİYET: 2126
VAZİFE: 2127
VEHHABÎLİK: 2128
VELAYET-İ KÜBRA: 2129
VELEDİYET AKİDESİ: 2130
VELİ: 2131
VERASET : 2131 (Bak: Miras)
VERASET-İ NÜBÜVVET: 2131 (Bak: Velayet-i Kübra)
VESVESE: 2131
VEYSEL KARANÎ: 2137
VİCDAN: 2138
VİCDANİYAT: 2138
VİLDAN: 2140
VÜCUD: 2140

Y

YAHUDİ: 2143
YAHYA ALEYHİSSELÂM: 2150
YAKÎN: 2151
YA'KUB (A.S.): 2153
YALAN: 2154 (Bak: Kizb)
YARATMAK : 2154 (Bak: İcad)
YAVUZ SULTAN SELİM: 2154
YE'CÜC VE ME'CÜC: 2155

YEMİN: 2157
YEMİN-İ LAĞV: 2157
YENİÇERİLER: 2158
YE'S: 2161
YETMİŞÜÇ FIRKA: 2162 (Bak: Fırka-i Naciye)
YEVM: 2162
YEVM-İ FASL: 2162
YEVM-İ ŞEK: 2162
YILDIZ: 2163
YUNUS (A.S.): 2166
YUSUF (A.S.): 2169
YUŞA (A.S.): 2171

Z

ZAHİRÎ MEZHEB: 2172
ZAHİRİYYUN: 2172
ZAMAN: 2172
ZANN: 2174
ZARURET: 2177
ZEBUR: 2179
ZEKAT: 2180
ZEKERİYYA (A.S.) : 2193
ZELZELE: 2193
ZEMAHŞERÎ EBU-L KASIM: 2197
ZENBİLLİ ALİ EFENDİ: 2197
ZERRE: 2198
ZEVK: 2203 (Bak: Lezzet)
ZEYNEL ABİDİN: 2203
ZID: 2203 (Bak: Ezdad)
ZİKİR: 2203
ZİNA: 2208
ZÜHD: 2211
ZÜLKARNEYN: 2212
ZÜLKİFL: 2216